
1-2
3-4
5-6
7-8
11-12
13 14

TEBRİK VE TEŞEKKÜR

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

Konyalı münevver bir genç, merhum (Tahir Olgun)'un Mesnevi tercüme ve şerhini tab'a başladıklarını bana müjdelediği zaman ne kadar sevindim. Bugünün gençliği artık bu muazzam eseri okuyabilecek, üzerinde düşünmek imkânını elde edecekti. Bu hakikaten mübârek bir teşebbüstü. Senelerdenberi Konya'da Mevlâna için tertip edilen ihtifaller, en pâyidar ve en olgun semeresini şimdi veriyordu.

Kanaatimce şark, Mevlânâ'yı kâfi derecede tanımamıştır. Ve bunda mâ'zurdur. Çünkü Mevlânâ, beşerin görüş hudutlarını aşan bir irtifâdır. Yalnız, itiraf etmeli ki garb, Mevlânâ'yı hakikaten anlamaya çalışıyor. Ve buna ihtiyaç hissediyor. Ve ona yaklaşanlar, hidâyete eriyor.

Hidâyete eriyor, diyorum. Bu hidâyet, ya hem şekil ve hem ruh veya sadece ruh bakımından olur. Yalnız şeklen ve ismen Müslüman, eğer onun ruhunu kendine sindirmemişse, hakikî Müslümanlığa çok uzaktır. İnsan, belki kendikendisini aldatır, fakat Allah ve Resûlünü aldatmak kabil midir?

Mevlânâ'da hakikî Müslümanlık belâğatin en yüksek derecesi ile ifade edilmiştir. Ve bu Müslümanlık şeklin değil, mânânın müslümanlığıdır.

Basar- basireti açık olanlar, sadece yaradılışın başlıbaşına bir mûcize olduğunu ayan beyan görürler. O cepheden kör olanlar, bu nizâm içindeki insicamı ile ikinci bir mûcize olan yaradılışı içinde o nizâmı alt-üst eden mûcizeler arayacak derecede idraksizdirler. İşte hilkât bir Mevlânâ yaratmıştır ki nizâmı kâinata halel gelmeden zuhûr eden bu mûcize karşısında, o körler ve idraksizler dahi îmâna gelmelidirler. Arzın ve dağların yüklenemediği büyük irfan emanetini parmağının ucunda oynatan bahtiyarlardan biri de işte bu Mevlânâ'dır. Onun azamet ve kudretini ve kudretinin azametini «irfan» ın mahiyetini, onun nasıl bir mücâhede ve tefekkür ile elde edilebileceğini bir parça sezenler anlar.

«Mesnevi» ye «ma'zı Kur'an» yâni Kur'anın içi ve özü derler. Eğer böyle bir teşbihe cevaz verilirse Kur'an, bir gül bahçesi, Mesnevi ise gül yağıdır. Gül yağında gülün şekli, zerâfeti, harikulâde tenasüp ve âhengi yoktur. Fakat onun ruhu vardır. Birincisi Tanrı, ikincisi kul işidir. Gül, şekil ile ruhtur. Gülyağı yalnız ruhtur. Birkaç damla gülyağında bir gülistan mûcizesini görebilecek gözler, onun üzerine eğilebilirler.

Demek ki bu görüşe doğru bir hareket başlamıştır. Kör ve idrâksiz madde medeniyeti, bütün tahribatını yaptıktan sonra, artık asil insan ruhlarında iflâsa doğru gidiyor. Hayvanî şehvet ve ihtirasları hiçbir hudut tanımadan alabildiğine koşturan ve medeniyet kisvesine bürünen bu vahşet, beşeriyeti uçurumun kenarına getirmiştir. İnsandaki hayvanî şehvet ve ihtiraslar, insan denen harikulâde san'at

TEBRİK VE TEŞEKKÜR

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

Konyalı münevver bir genç, merhum (Tahir Olgun)'un Mesnevi tercüme ve şerhini tab'a başladıklarını bana müjdelediği zaman ne kadar sevindim. Bugünün gençliği artık bu muazzam eseri okuyabilecek, üzerinde düşünmek imkânını elde edecekti. Bu hakikaten mübârek bir teşebbüstü. Senelerdenberi Konya'da Mevlâna için tertip edilen ihtifaller, en pâyidar ve en olgun semeresini şimdi veriyordu.

Kanaatimce şark, Mevlânâ'yı kâfi derecede tanımamıştır. Ve bunda mâ'zurdur. Çünki Mevlânâ, beşerin görüş hudutlarını aşan bir irtifâdır. Yalnız, itiraf etmeli ki garb, Mevlânâ'yı hakikaten anlamaya çalışıyor. Ve buna ihtiyaç hissediyor. Ve ona yaklaşanlar, hidâyete eriyor.

Hidâyete eriyor, diyorum. Bu hidâyet, ya hem şekil ve hem ruh veya sadece ruh bakımından olur. Yalnız şeklen ve ismen Müslüman, eğer onun ruhunu kendine sindirmemişse, hakikî Müslümanlığa çok uzaktır. İnsan, belki kendikendisini aldatır, fakat Allah ve Resûlünü aldatmak kabil midir?

Mevlânâ'da hakikî Müslümanlık belâğatin en yüksek derecesi ile ifade edilmiştir. Ve bu Müslümanlık şeklin değil, mânânın müslümanlığıdır.

Basar basireti açık olanlar, sadece yaradılışın başlıbaşına bir mûcize olduğunu ayan beyan görürler. O cepheden kör olanlar, bu nizâm içindeki insicamı ile ikinci bir mûcize olan yaradılışı içinde o nizâmı alt-üst eden mûcizeler arayacak derecede idraksizdirler. İşte hilkât bir Mevlânâ yaratmıştır ki nizâmı kâinata halel gelmeden zuhûr eden bu mûcize karşısında, o körler ve idraksizler dahi îmâna gelmelidirler. Arzın ve dağların yüklenemediği büyük irfan emanetini parmağının ucunda oynatan bahtiyarlardan biri de işte bu Mevlânâ'dır. Onun azamet ve kudretini ve kudretinin azametini «irfan» ın mahiyetini, onun nasıl bir mücâhede ve tefekkür ile elde edilebileceğini bir parça sezenler anlar.

«Mesnevi» ye «ma'zı Kur'an» yâni Kur'anın içi ve özü derler. Eğer böyle bir teşbihe cevaz verilirse Kur'an, bir gül bahçesi, Mesnevi ise gül yağıdır. Gül yağında gülün şekli, zerâfeti, harikulâde tenasüp ve âhengi yoktur. Fakat onun ruhu vardır. Birincisi Tanrı, ikincisi kul işidir. Gül, şekil ile ruhtur. Gülyağı yalnız ruhtur. Birkaç damla gülyağında bir gülistan mûcizesini görebilecek gözler, onun üzerine eğilebilirler.

Demek ki bu görüşe doğru bir hareket başlamıştır. Kör ve idrâksiz madde medeniyeti, bütün tahribatını yaptıktan sonra, artık asil insan ruhlarında iflâsa doğru gidiyor. Hayvanî şehvet ve ihtirasları hiçbir hudut tanımadan alabildiğine koşturan ve medeniyet kisvesine bürünen bu vahşet, beşeriyeti uçurumun kenarına getirmiştir. İnsandaki hayvanî şehvet ve ihtiraslar, insan denen harikulâde san'at

[illegible] Bu hayvanî kudret, insan denen şerefli mahlûku mu-kadder menziline iletecek binek atıdır. Bu canavar ve hudutsuz kudret, gemi azıya aldı mı, binicisinin âkıbeti hüsran ve ölümdür. Bu dizginlere hâkim olan süvari, bu hâkimiyetini ancak bileğindeki mânâ kudretine borçludur.

Demek ki Türk gençliği, mensup bulunduğu câmianın bu hakikî insanî idrâk içinde yaşamasını istiyor. Bu idrâk, cemiyeti huzura kavuşturan bir ahlâk nizâmıdır. Ve bunun tek meyvesi, ileri bir medeniyettir. Din, her şeyden evvel bir ahlâk nizâmıdır. Bütün uzviyyetinin saadetine mâtuf olan bu ahlâk hissinin uzvî ve fânî zevklerin çok üstünde olduğunu düşünen ve bu hissin neticesinde kendini saran kayıtların engin saadetini duyan insan, hakikaten hür insandır.

Dinin metafiziği tasavvuftur. Hakikî tasavvuf, bir taraftan idrâkin bütün ihtiyaçlarını karşılar, diğer taraftan cemiyet hayatına ideal bir nizâm verir.

Mesnevi, bu yolun en üstün eseridir.

Türbesine âşıklar kalesi adı verilen Mevlânâ, peygamber değildir, fakat kitabı vardır.

İşte aziz Konyalı gençler, böyle bir insanın, böyle değerde bir eserini kardeşlerine sunuyorlar. Bu eser, bugünün gençliğinin anlayabileceği sade ve metin bir Türkçe ile yazılmıştır. Terceme ve şerh eden **Tâhir-ül Mevlevî** (Tahir Olgun) kalemine üstâdâne tasarruf eden çok değerli bir edebiyat hocası idi. Ömrünü mensup olduğu tarikatin pirine bağlamış, ruhen Mesnevî'ye çok nüfuz etmiş, selâhiyetli bir zatın, bir ömür mahsulü olan büyük eserini ihyâ eden gençlerin başardıkları bu hizmet, bütün bir yurda, bütün bir Türklük âlemine şâmil, mübârek bir hizmettir.

Konya'nın aydın gençliğini bütün kalbimle tebrik eder ve bir Türk sıfatı ile kendilerine sonsuz şükranlarımı arzetmeyi zevkli bir vazife bilirim.

Aziz Tahir Olgun, Türk gençliğine hediye ettiği parlak istikbalin nurları içinde ebediyyen yaşasın.

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

TASAVVUFUN MERHALELERİ VE MEVLÂNÂ

Nureddin TOPÇU

Mevlânâ Celâleddin'in, bir çoklarının meftun olduğu sanatkâr tarafı, onun zâhiridir. Âhenk ile kâfiyenin, güzel söz ile göz yaşının muhteşem terkibi olan sanat, kabuktaki parıltıdan ibarettir. Ancak halk kitlesi şekle düşkün olduğundan, şairde de sanat taassubu hâkim olarak vahdet deryasının bütününden ayrılmaz damlası olan Hazreti Mevlânâ'yı büyük şâir diye övmek âdet olmuştur. Güneşi güzel bir şamdan gibi, yıldızları birer inci tanesi halinde tasavvur etmekten hoşlanan gözlerimiz, her büyüklükte bir sanat arıyor. Sonsuzluğu bile sanat ölçüleri ile düşünebiliyoruz. Tasavvufta sanat, olsa olsa dervişin deyneğidir, biz onun dervişliğini bu değnekle anlıyoruz.

Mevlânâ'nın, dînî tecrübeyi bütün derinliği ile yapmış bir mutasavvıf olduğunu düşünmek, onu gerçek çehresi ile tanımak olacaktır. Tasavvuf, esasında bir ahlâkî temizlenme yoludur. Bu temizlenme işi, insan olan varlığımızdan hareket ederek Allah'a kadar götüren bir yolculuğun sonucudur. Bu yolculuk, sonu olan varlığın daha yaşarken sonsuzluğa atlayışıdır; fenâdan bekâya sıçrayışıdır.

Ruh dünyasında tam mânâsiyle bir atletizm denebilecek olan bu sıçrayış, gelişigüzel yapılan bir hamle ile olmuyor. Onun âdâbı, erkânı, usulü vardır. Tasavvufun, insan olan varlığımızdan çıkarıp, Allah'a yaklaştıran, bazılarının tâbiri ile Allahla birleştiren hareketleri, üç safhadan geçmek suretiyle yapılmaktadır.

Birincisi, hazırlık safhasıdır. Bu, tasavvufun riyâzat ve ferâgat devresidir. Allah yolcusu, bu hazırlanmada terk veya inkâr basamaklarını atlayacaktır. Kendinde dünya yükü diye ne varsa hepsini birer birer ve şuurlu bir teslimiyetle terk edecektir. Terk hali, onun ruhunda önce bir istek, bir iştiyâk, bir irâde halinde parlar. İlk riyâzatlerle işe başlayan derviş, bu yolun bitiminde sonsuzluğun temâşâsı ile karşılaşır. Manzara yok, şekil ve sûret yok. Lâkin derûnî bir ihtişam, manzara imiş gibi etrafa yayılan bir mânâ, dünyamızı karartıda bırakan içsel bir aydınlık, bütünün fertlerine ayrılmaz muhteşem ve sarsıcı ifadesi, ruh atletini kendinden geçirir. Onda inkâr sevgisi başlar, dünya yükünü inkâr sevgisi.

Bu aşkın ilk hamlesi, servetten ve devletten geçme şevki ile kanatlanacaktır. Bu inkâr zor olmaz. Bilâkis dervişte bir neşvedir. Mal ile mevki hırslarını ve bu varlıkların ağır yükünü, kirlerden temizlenir gibi kendinden atar, uzaklaştırır. Artık Allah yolculuğuna çıkanın geri dönmesi yoktur. Bu yolda ilerledikçe güçlük artar, şevk de beraber çoğalır. Temâşâ edilen mânâ âlemi, basamak basamak ilerledikçe, daha genişler, enginleşir, sonsuzlaşır, sarhoş edici olur.

Derviş olgunlaştıkça, daha çetin inkârlar, evvelkini takip eder. İkinci basamakta evlâddan ve irşaddan geçme hali gerçekleşir. Evlâddan geçme bir gönül yakısıdır, irşaddan geçme ise akıl yakısı. Onları yaralarına yapıştırır çeker, koparır. Böylelikle şifa bulur. Evlâd, Allahındır. İrşad ise, bütün kibirlerin hammalı olan zavallı aklın herzeleri. Bütün âlem, bütün akıl, bütün hikmet, dervişin bağrında parlayan aşk güneşinde, ateşe düşen bir kar damlası gibi eriyecektir. Şevkindeki lezzet hiçbir şeyde bulunmaz. Lezzet, hikmete değiştirilmez. Tasavvuf, hikmet değildir; ilâhî hazdır. Onun yanında, felsefe ile beraber bütün ilimler ve bütün kaideler hakikatin posası hükmündedirler. İster tatlı, ister acı, hepsi de değersizdir. Derviş bunlara itibar etmez.

Mevlânâ evini, ailesini bir zaman ihmal etmiş. Bundan ne çıkar! Terk Libasını o çoktan giyinmiş ve benimsemiştir. Aşkın ummanında aklın irşadı da lüzumsuz bir külfet sayılır. Sadece aşkın bir nevi tortusu, dumanı veya ondan fışkıran bir alev kalır ki, o da dışarıya çıkınca volkan ateşi gibi donup kalmaktadır: Bu şiirdir, neydir, sema'dır, her çeşit ifâdedir. Aşkın kendisi değildir. Belki de ona yabancı bir unsurdur; zira donmuş ve dünyevî hüviyet kazanmıştır. Bu basamakta duran dervişin gözünde evlâdın, çamurun içine atılan altından, ilmin de, sahte bir mankeni andıran şöhretle devletten farkı kalmamıştır.

Terk yolculuğu burada da nihayetlenmez. İlim denen kendindeki bulanık ve tatsız suyu bir batağa boşalttıktan sonra, hayallerle, hâtıralardan sıyrılmaya başlayacaktır. Derviş, kendi ruh dünyasını dolduran yüzlerce hayali benliğinde bulacaktır, veya onları kendinde eritip yok edecektir. Onları unutacak, değerlerini inkâr edecek, şuurunda bu çokluk resminin mütemadiyen raksetmesini böylece önleyecektir. Onda bizim dünyamıza karşı bir nevi yabancılık, hatırlama irâdesini yok edici sanki yeniden bir doğuş hali peydah olacaktır. Bu içsel doğuş, bir nevi istiğfardır; tövbe ile temizlenmedir.

Daha sonra, duygulardan temizlenme kendini gösterir. Bu hal, bir nevi mahiyet değiştirmedir. Derviş, dinî denemenin bu basamağında, bizim çok ve rengârenk duygularımıza yabancılaşır. Dünyamızı dolduran bunca duygu verici hâdiselerin karşısında duygusuz kalır; âdeta kaskatı bir varlık kesilir. Bizim sevindiğimize sevinmez; bizi yakan acılarla yanmaz olur. Onu bizim duygularımızın terennümcüsü zannederek şairler arası-

na koymak gaflettir, anlayışsızlıktır. Tasavvuf, sanat değildir. Hazreti Mevlânâ'yı ve Yunus Emre'yi şiirlerindeki âhenkte arayanlar, kabuğu öz zannedenlerdir.

Nihayet iradeden sıyrılma, duygusuzluk bölgesine varan dervişi varlık kâbusundan kurtarır; selâmet denizine sürükler. Burada benlik gayyâya gömülür, ölümle dirim bir olur. Bedene bağlılık irâdesi de kalmaz. İstekler sahibine iade edilir.

Bu zirveye tırmanan derviş, zaferi kazanmıştır. Çile bitmiş, kulun işi tamam olmuştur. Terk mıntıkasının bu zirvesinde uçmak için, hidâyetten başka bir şey olmayan, kanat beklenir.

Terk bölgesi sonuna kadar böylece aşıldıktan sonra, tasavvufun ikinci safhası olan vecd, istiğrak başlar. Bu safhada, varlığa ait bütün vehimlerle çilelerden, söylediğimiz sıra ile birer birer boşalan ruha, hakîkat dolacaktır. Boşalmadıkça dolma yok. Dünyasından boşalmayan kaba ukbâ dolmuyor. Dünyâ heveslerinden ve varlık vehimlerinden tamâmiyle sıyrılan bu kab ve kalıp, ancak böylelikle tam mânâsı ile Allahın emrine girebilir. Taşıdığı safrayı bütün bütün atan varlık, dünyevî muvazenelerden halâs olarak bir başdönmesine tutulur. Vecd, ruhta baş dönmesi halini andırır. Vecd denen bu baş dönmesi, ruhu mutlak âlemine yükseltir; onunla birleştirir. Bu birleşme iki kürenin çarpışması gibi bir sarsıntı ile başlar. Ulûhiyetle temasa geçen ruh, tahammülü güç olan sonsuz bir zevkin kucağında sarhoş olur. Burada ebedîlik ve sonsuzluk mekânsız bir ân içinde gerçekleşir. İstiğrâk denilen aşırı vecd hali, dervişin mirâcıdır. İçerisinde büyük huzura doğru yükselişin hissedildiği bu hal, fırtınalıdır, kendinden tam geçme halidir. Varlığın büsbütün ortadan kalkarak, sadece hazzın kaldığı haldir. Onda, Allahla temas hazzı dile gelir. Temasın şiddetli olduğu ânlar, dervişe «Enelhak» dedirtir. Bu ânın sarhoşluğunu bütün hayatlarına yayarak vecd zevkini aklın anahtarı yapanlar, bu düsturu hakikat diye kabul ettiler. Damla, denizden kendisini nasıl ayırsın?

Ancak dini deneme vecd ile de bitmiyor. Vecd, kendikendinin gayesi değildir. O sadece gayeye götüren geçittir. Onun gayesi, huzura ulaştırmaktır. Tasavvufun üçüncü ve son merhalesi, huzur safhasıdır. Vecd ve istiğrâk kemâl haline geldi mi; derviş huzur denizine yükseliyor; varlığı, mutlak huzur kaplıyor.

Vecd içinde başlayan fırtınanın feryatları ile terennümleri, huzurda tam sükûna kavuşur. Zira huzur, şiddetli fırtınayı takip eden ruhtaki tam ve mutlak sükûndur. Huzurda fırtına durur, aşk devam eder. Ancak damarlara siner. Feryad iken hayat olur. Gerçeğin temâşâsı ile yaşanması birleşir. Ruh bütün eşyaya ve varlıklara dağılır; hepsi ile birden birleşir. Engel olan çokluk ortadan kalkar. Murad olan vuslat hasıl olur. Vecdden huzura geçmekle, aşkı ihzar eden vecdin yok olduğu zannedilmesin. Ba-

rı anlarda yaşanan vecd, huzur halinde dervişin varlığında eriyerek hayatının bütün anlarına ve varlığının bütün zerrelerine yayılmıştır. Feryad ve sarhoşluk yerine, varlığın dilinden anlıyan ve varlıkla hembezm olan bir âhenk meydâna gelmiştir. Huzur halinde vecd, dervişin varlığından taşarak, bütün varlıkları işbâ etmiştir; sonra da her şeyden aynı âhenkle taşmaktadır. Huzur, doyulmayan bir sevdâdır. Göze muhtaç olmadan görmedir; uzuvlardan müstağni bir yaşayıştır. Huzur, Allah'ın huzurudur. Ondaki varlıkları ve manzaraları anlatmak, dışarıdan imkânsızdır. O, içsel keşifler yapma hâlidir; büyük dost ile sohbet hâlidir. Onda varlığına esir insanın hiç bilmediği lûtuflar, âlemler ve muradlar saklıdır. Bu hâle ulaşan dervişin irâdesi ve dilekleri bizimkinden büsbütün başka olur. Onda bizimkinden başka mahiyette olan dilek ve hayat, bir ve aynı şeydir. Gerçekle temâşâsı birbirinden ayrılmaz.

Devamlı hasret olan vecd ile, nihai vuslat hâli yaşatan huzur, acaba birbirinin zıddı haller midir? Görünüşte öyle olmakla beraber, hakikatte vecd ile huzur, birbirine zıd ve aykırı davranışlar değildir. Tasavvufun gâyesi olan huzura, vecd yolu ile ulaşmak zarûridir. Ancak, huzura ulaştıktan sonra, dervişte vecd yok olmuyor. Aynı huzur mertebesinin, hayatının her ânında bozulmadan, zayıflamadan devamı mümkün olmadığına göre, derviş huzura yükselmek için her defasında vecdin kanatlarını açmaya muhtaç oluyor. Vecd, onu tekrar huzura yükseltiyor. Huzur zamanla gevşeyince, yine vecdin kuvvetiyle havalanmak zorundadır. Şu halde, vecd ile huzur mütemadiyen birbirlerini kovalıyorlar. Ancak, bazılarında vecdin şiddetine nisbetle huzur zayıftır. Bazılarında ise vecdin şiddetinden ziyade, huzurun enginliğine şâhit oluyoruz. Yunus Emre ile Mevlânâ gibi vecd ve istiğrâkın en taşkın kahramanları, bize en kuvvetli feryadlarını ulaştırmış olanlardır. Bunlarda dile gelen Allah sevgisi, şiir halinde bize nüfuz edecek yolu bulmuştur. Mutasavvıfların vecd derecesini, terennümleri ile ölçerek az çok bilmekteyiz. Ancak, huzur mertebelerini bilmemize imkân yok. O mahrem mıntakaya, yabancı nüfuz edemediği gibi, iki dosttan başkası, onda olup bitenleri bilemez. Tasavvufu bir cevize benzetirler. Dıştaki soyulup atılan acı kabuklar, hazırlık devresinin riyazetleri ile feragatleridir. İçteki katı kabuk vecdi düşündürür. Asıl meyve olan huzur, en içte barınan, cevizin kendisidir. Bu kabukları kırıp attıktan sonra meyveyi yiyebilenler, bahtiyarlardır.

Mevlânâ Celâleddin'in, biz, vecdinin feryadlarını dinledik. Daldığı huzur denizinin derinliklerini görmemize imkân yok. Denizin tâ dibinden sıyrılıp da suyun yüzüne ne vurdu ise, onu görüyoruz. Biz, Hazreti Mevlânâ'nın aşkını değil, sadece aşkının dile gelen ifadesini elde ettik. Peltek dilimizle anlatmaya çalıştığımız bütün bundan ibaret. Huzur denizine yalnız o daldı, bize vecdinin fırtınasından çıkan sesler kaldı. Heyhat! Onu Mevlânâ zannediyoruz.

TÂHİR-UL-MEVLEVÎ, HAYATI VE ESERLERİ

Sâdi Aytan

Devrimizin büyük şâiri Aziz Üstâdımız merhum Tâhir-ul Mevlevi, 20 Haziran 1951 de hayâta gözlerini yummuştu.

Tâhir-ul Mevlevi, 1294 Ramazânının beşinci ve 1177 Eylülünün 13 üncü Perşembe günü, İstanbul'da doğmuştur. Pederi Elhâc Mustafa Safvet bey de İstanbul'ludur. Vâlidesi Emine Emsâl hanımdır.

Taşkasab'da, Molla Gürânî mahallesinde kâin Hekimbaşı Ömer Efendi Mekteb-i ibtidâisinde, bilâhare Gülhâne Askerî Rüştiyesinde ve daha sonra (Menşe' kitâb-ı Askeriye) de okumuş, Bâb-ı Ser Askeri piyâde dâiresine Haziran 1308 de tâyin edilmiştir. Vazifesine devamla berâber, Fâtih Camii başimamı Filibeli Mehmed Râsim efendi ile Mesnevîhan Mehmed Es'ad dedenin derslerine devâm etmiş ve Es'ad dede'den mesnevi icâzetnâmesi almıştır. Büyük vâlidesinin pederi Hattat Tâhir efendinin Mevlevi olması ve mûmâileyhânın Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Osman Salâhaddin efendinin süt hemşiresi bulunması, bilhassa Hazret-i Mevlânâ'ya ve Mevleviliğe karşı bir câzibe duyması dolayısiyle, Şeyh Salâhaddin'in mahdûmu Şeyh Mehmed Celâleddin efendi'den sikke giymiş ve Mevleviliğe intisâb etmiştir.

1310/1312 de (henüz 18 yaşında iken), hocası Es'ad dede'nin delâlet ve refâkatiyle İskenderiye, Kâhire, Süveyş, Yanbu tarikiyle Medîne-i Münevvere, Ravza-i Mutahhara ve Hücre-i Muattara ziyâretiyle müşerref olmuş; yine Yanbu, Cidde yoliyle Mekke-i Mükerreme'ye giderek, Ramazân-ı Şerîfi orada çıkarmış, Hac'dan sonra, Süveyş - İskenderiye tarikiyle dönmüştü.

Evvelce kendi kendine semâ ederken, Hicaz'dan avdetini müteâkib Yenikapı Mevlevihânesi semâ-zen başısı Karamanlı Halil dede'den Semâ meşk etmiş ve Semâzenler arasında şöhret kazanmıştı. Fakat Mevlevî muhibliğini kâfi görmiyerek, çile çıkarmak ve hizmet etmek isteyen merhûm, vazifesinden istifâ edip Şâban 1313 de, Yenikapı Mevlevihânesinde çilekeşliğe başlamış ve Hicrî 1316 da mukannen hizmeti hitâma ermişti. Bu münâsebetle şu târihi söylemişti :

Mutbahında çillekeş bir cânikeu
Kıldı sâhib-hücre Mevlânâ beni!.

(1316)

Bununla berâber :

Ederken Mevlevînin çillesin itmâm bin bir gün
Bizim hak çille-î aşkiçre bir miâdımız yoktur...

diyerek huzûru Mevlânâ'ya yüz sürmek arzûsunu gösteriyordu. Nihâyet şeyhinden aldığı müsâade üzerine yola çıktı. Evvelâ Eskişehir'e, sonra Karahisar'a ve Konya'ya gitti. Uşak, Manisa, İzmir tarikiyle avdet etti. Bu ziyâretden sonra, Tâhirül-Mevlevî, Yenikapı Mevlevihânesindeki hücresine çekildi ise de, kendi tâbirile (orada oturup vakıf lokmasına göz dikmedense, ekmeğini kazancından yemek) istedi. Bir kütüphâne açmak ve şurada burada zamânın tahrîp ve imhâsına mâruz kalmış mevlevi âsârını bastırmak istedi.

Evvelce tedârik ettiği ve bil'âhare Hicaz'dan getirdiği kitaplar, bir sahaf dükkânına sermâye olabilecek kadar bulunduğu için, evvelâ Bâyezid'de, tramvay caddesinde bir dükkân tutdu ve kitaplarını oraya nakletti. Fakat Bâyezid'de satış olmaması yüzünden, kitaplarını Bâb-ı âli caddesindeki, şimdiki (Medresetül-hattâtîn) in karşısındaki dükkânlardan birine götürdü. Yine o târihlerde, haftalık bir gazete çıkarmak hevesine kapıldı. O zamanlar gazete ve mecmûa imtiyâzı almak pek müşkil, hattâ gayr-i mümkün olduğundan, kitabcı Karabet'in (Resimli gazete) sini kiraladı ve ilk nüshasını çıkardı. Mecmuanın kabına, evvelce neşretmiş olduğu ve Mevlevi muhiblerinden Vâsıf efendi tarafından toplanıp, Hazret-i Mevlânâ hakkında sitâyişkârâne birçok manzûmeyi hâvî (Mecmua-i medâyih-i Mevlânâ) nın ilâniyle berâber, bir mevlevî sikkesi resmini bastırmıştı. Fakat bu ilân, o devirdeki jurnalcılar için (Bu meyanda mâlûmat gazetesi sâhibi Baba Tâhir ile Nazif Sürûri isminde biri tarafından) fırsat addedilerek (Resimli gazete) nin kapatılmasına dâir irâde alınmış; sebeb olarak, Veliahd Mehmed Reşad Efendi (Beşinci Mehmed) mevlevî muhibbi olması dolayısiyle, Veliahd nâmına propaganda yapıldığı ileri sürülmüştü. Ayrıca Bâb-ı Âli'nin muhâfızı polis komiseri, meşhûr (Mek-

tepli Ahmed Efendi), kütübhânenin tarassuduna me'mur edilmişti. Zabtiye Nâzırı Şefik Paşa tarafından celb ve sorguya çekilen Tâhir'ül-Mevlevi, töhmeti mûcib bir hareketi görülmediğinden, serbest bırakılmıştı. Mâruz kaldığı bu tazyikler karşısında kitabcılıktan çekildi. Ve memûriyet hayâtına atılmaya mecbur kaldı.

1319/1903 de Orman-Mâden ve Zirâat Nezâreti muhâsebesinde açılan bir imtihanda muvaffak oldu ve (370) kuruş maaşla Defter-i kebir kalemine kâtip tâyin edildi. Derece derece terakki ederek, 1334/1918 de, Mâden müdüriyyet-i umûmiyesi ruhsatnâmeli mâden başkâtibi, tevhid-i muhâyeat komisyonu tahrîrat mümeyyiz-i evveli oldu. Bu komisyonun lâğvına kadar orada kaldı; bil'âhare Ticâret ve Zirâat Nezâreti İktisad heyeti başkitâbetine 1336/1920 tâyin olundu. Uhdesine Kalem-i mahsûs Başkâtibliği de ilâve edilmiş ise de, Kuvây-ı Milliye taraftarı olmasından dolayı azledildi. 1337/1921 de Âlî satış komisyonu başkâtibi, bil'âhare eski kalemi olan Mâden müdüriyyet-i umûmiyesinin fermanlı mâden mümeyyizliğine naklolundu.

1319/1903 de muallimliğe intisâb etti. Evvelâ (Burhân-ı terakki ve sonra (Rehnümây-i füyûzat) mekteplerinde fârisi okutdu; ikincisinde İslâm Târihi tedrisine başladı. Târih tedrîsine başlaması, o dersi okutan mektep müdürünün (Amr-ibn-il-As) ismini (Amiru) diye okuması ve okutması üzerine olmuştu.

1325/1909 da Dârüşşafaka Edebiyat ve usûl-ü tahrir derslerine muallim tâyin edildi. 15/8/1929 da Maltepe Askeri Lisesi edebiyat muallimliğine ve bu vazifede gösterdiği liyâkat dolayısiyle bir sene sonra, Ağustos 1931 de terfîan Kuleli Askeri Lisesine naklolundu ve yaş haddine tâbi tutuluncaya kadar orada vazife gördü. Son memûriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphâneler Müdürlüğü Tasnif-i Kütüb Komisyonu âzâlığı idi.

•

İlmi hayâtına gelince : Merhûm, bizdeki erbâb-ı kalemin ekserisi gibi, Hüdây-i Nâbit olarak yetişmiş ve mâlûmatını zâti mesâisiyle elde etmiştir. Arabi ve Farisîyi iyi bilirdi, bilhassa Farisinin bütün inceliklerine vâkıftı. Frânsızcayı da kendi kendine öğrenmiş, birçoğumuzun yapamıyacağı kuvvette tercümeler yapmıştır. Fransız edibi Télémaque'ın «Fénéon» ismindeki meşhur eserinin (Mahfel) mecmûasında neşrolunan kısımları, bunu pek güzel isbât etmektedir. Önceleri mütekellifâne yazardı; fakat sonraları herkesin anlayabilmesi için, çok sâde yazmayı iltizâm etmiştir. Makalelerini, şimdiki tâbir ile akıcı bir üslûb ile yazardı. Bunlar, bugün dahî merakla, zevkle okunmaktadır. Yaptığı tercümeler çok güzeldir. Kendisinin dediği gibi: «Tercüme edilmiş bir eserde, tercüme kokusu bulunmamalıdır.» Gerek nazmının, gerek nesrinin mümeyyiz

vasfı, samimiliktir. O: kanâatı hilâfına ne bir söz söylemiş, ne de bir satır yazmıştır. İnandığına sonuna kadar sâdık kalmıştır. Rasûl-ü Ekrem Efendimize, pek nâdir kimseye nâsib olan, sarsılmaz bir imân ve sonsuz bir aşk ile bağlı idi.

O; hassas bir şâir idi. Duymadan tek bir mısrâ söylememiştir. Gayri matbû' divânının mukaddemesinden, şu güzel parçayı okuyalım:

«Şuarâ için, fart-ı hassâsiyet mahsûlü denir. Tenassüsdeki ifrâtın hastalık olduğu, o nevi mütehassisin hasta bulunduğu söylenir. Şu kavle göre, en hisli şâirler, en ziyâde meriz insanlardır. Maalesef ben de o zavallılardan biriyim. Çünkü hassâsiyet denilen devâ nâpüzeyr bir illetin, şifâ nâ ümîd mübtelâsıyım. Bu hasta, dâhili ve hârici birtakım âlâm ve esbâbın tazyikiyle inler, hattâ nâlezenliği bazan da yıllarca sürer. İşitenleri acındırmakla berâber, usanç verdiği de olur. Hasta, verdiği melâli, pekâlâ takdir eylediği hâlde, iniltilerini kesemez. Zîrâ o, tellümât ile ıztırâbâtının hafiflediğini tevehhüm eder. Belki aks-i feryâdını duymakla teselli bulur. Benim de (Divân nâmına tertip eylediğim şu mecmûa, bu türlü tavsiyeleri muhtevidir ki, herbiri enfüs ve âfâkı muhtelif teessürâtın kalbi ve rûhi şiveleridir. İçlerinde gülümsemeyi andıranlar varsa, o gibileri bâzı mesâib karşısında gayri ihtiyâri salıverilmiş zehrin handeleridir...» dedikten sonra: «Medid ve mükerrer akislerini yalnız kalbimin duyacağı o iniltiler, ben öldükten sonra da Felek kubbesini çınlatsınlar. İhtimâl ki, birinin bir tanini, insaflı bir sâmiin merhameti hissini galeyâna getirir de, sâhibi hakkında ALLAH rahmet eylesin duâsında bulunur. Bir tarafa gitmiş olanların, burada kalanlardan bekledikleri de ancak budur.

Tâhirül-Mevlevî, divân edebiyatının en son mümessillerinden biri idi. Bugün artık hemen hemen müntesibi kalmamış olan, bu sâhada geniş bilgisinin muhassalasını (Edebiyat Kaamûsu) ismindeki çok kıymetli bir eserinde toplamıştır, ki, bunun basılması, memleket ilim ve irfânı nâmına ne kadar şâyân-ı arzûdur.

Merhûm çok ince ruhlu bir şâir olmakla berâber, eşsiz bir muallimdi. Takrirleri esnâsında güzel fıkralar, ince nüktelerle talebesine ders dinletir, en ağır bahisleri bile hemen orada öğretirdi. Süleymâniyye, ve son zamanlarda Lâleli câmiindeki (Mesnevi Dersleri) ne devam edenler, ne kadar açık bir lisan, ne kadar güzel bir ifade ile, tasavvufun en derin bahislerini izâh ettiğini görmüşlerdir. Meclisinde bulunanlar İslâm Târihine, tasavvufa ve edebiyat târihine dâir bilmedikleri bir çok şeyleri öğrenir, vaktin nasıl geçtiğini anlıyamazlardı. Sohbetine doyum olmazdı.

•

Eserlerine gelince: Bunlar 60 ı mütecâvizdir.

BASILMIŞ VE BASILMAMIŞ KİTAPLARI

Basılmışları :

1 — Mirât-ı Hz. Mevlânâ
2 — Divânçe-i Tâhir
3 — Nazım ve Eşkâli Nazım
4 — Edebiyat Lügati
5 — Teşebbüs-i Şahsî
6 — Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm
7 — Cengiz ve Hülâgû Mezâlimi
8 — Şeyh Şâmilin Gazevâtı
9 — İslâm Medreseleri Talebelerine Târih Hülâsaları
10 — Şeyh Sa'dî'nin Bir Sergüzeşti
11 — Âmûzgâri Fârisî
12 — Destâviz Fârisî Hânân
13 — Efgan Emiri Abdurrahman Han
14 — Hindin Moğol Hükümdarları
15 — Hind İhtilâli
16 — Şükûfe-i Bahâristan
17 — Hazret-i Peygamber ve Zamânı
18 — Hind Masalları
19 — Fuzûliye Dâir
20 — Nev'î ve Sûriye Kasîdesi
21 — Bâkiye Dâir
22 — Müslümanlıkda İbâdet Târihi
23 — İslâm Askerine
24 — Manzum Bir Muhtıra
25 — Mesnevî'nin Eski ve Yeni Mu'terizleri
26 — Mesnevî'nin En Son Mu'terizine
27 — XII - XVI. Asır Şairlerinin Divanları Kataloğu
28 — Aylık (Mahfel) Mecmuası
29 — Târih-i İslâm Sahifelerinden

Basılmamışlar :

30 — Tefsir-i Huseyni Tercümesi (Nâtemam)
31 — Siyer-i Peygamberi (Bedr Gazâsına kadar yazılmıştır.)
32 — Târîh-i Enbiyâ
33 — Asr-ı Saâdetde Müslümanlığın Medeniyyete Hizmetleri
34 — Şâir Giritli Ali İffet Merhum
35 — Kamerî Aylara Dâir Mâlûmat
36 — Büyüklerimizden Bâzı Zevât
37 — Tercümelerim
38 — Manzûm Bir Muhtıranın Zeyli
39 — Matbuat Âlemindeki Hayâtım
40 — Nedîmin Köşk Kasidesi ve Şerhi
41 — Sünbüllüzâde Vehbinin (Tanâne) Kasidesi ve Şerhi
42 — İbni Kemâlin Yavuz Mersiyesi ve Şerhi
43 — Bursalı Gazâlî
44 — İki Mektup ve Sürûrî ile Gubârî
45 — Bâkînin Kâanûnî Mersiyesi ve Şerhi
46 — Bâkînin Sünbül Kasîdesi ve Şerhi
47 — Yahya Bey'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi ve Şerhi
48 — Nef'inin (Hotin) Kasidesi ve Şerhi
49 — Şerif Sabrinin Ebu Said Kasidesi ve Şerhi
50 — Fuzûlinin Bağdad Kasîdesi ve Şerhi
51 — Fuzûlînin Şikâyetnâmesi ve Şerhi
52 — Kudemây-i Mevleviyye
53 — Veliyüddin Oğlu Ahmet Paşa Dîvânının Nesre Çevrilişi
54 — Divân-ı Tâhirülmevlevi (İkinci Dîvân)
55 — Divânçe-i Fârisî Tâhir.

Bu eserlerden maadâ aylık Mahfel Mecmûası (1 - 68) numara. Beyânülhak, Sırâtı Müstakîm, Sebilürreşad mecmûalarında ve en son olarak «İSLÂMIN NÛRU» nda ve diğer dergilerde dinî, târihî, edebî bir çok makaale.

Merhûm; 75 senelik hayâtının elli yılını tedkik ve tetebbûâtda bulunmak; bildiklerini usanmadan, bıkmadan ve hiçbir maddi menfeat gözetmeden öğretmek ile geçirerek, memleket ilim ve irfânına çok büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bizde bâzı kıymetli bilginler, didaktik yâni ta'limi eserler neşretmek istemedikleri ve bilgilerini kıskandıkları için, bâzı sâhalarda geri kalmamıza sebeb olmuşlardır. Halbukî, yukarıda saydığımız eserlerinde görüleceği veçhile, Tâhirül-Mevlevî, hiç bir vakit bildiklerini öğretmekden çekinmemiş, bunu Millî ve dinî bir vazife telâkkî etmiştir.

«Öğretmek, ilmin zekâtıdır!..» derdi. Her biri büyük emek ve uzun bir sabır ile meydana gelen eserleri meyânında, bilhassa ikisi üzerinde durmak istiyoruz.

Kütüphâneler müdürlüğüne bağlı tasnif-i kütüp komisyonuna âzâ tâyin edildiğinden itibâren, İstanbul kütüphânelerinde bulunan Türkçe yazma divanları tetkike başlayan merhûm, 20 nci asra kadar divân sâhibi şâirlerin yazma divanları kataloğunu, vefâtından kısa bir zaman evvel ikmâle muvaffak olmuş ve bu kataloğun 12/16 ncı asra âid birinci cildi, 1947 de Millî Eğitim Bakanlığınca neşredilmiştir. İkinci cildin de matbaaya verildiğini ve yakında yayınlanacağını memnûniyetle öğrenmiştik. Edebiyat târihimizde araştırmalar yapacaklar için çok büyük değer ve ehemmiyeti hâiz olacak bu eser, üstâdın ilim ve fazlını isbâta kâfidir. Fakat bizce en olgun ve mühim eseri (Mesnevi Dersleri) nâmı altında (Mesnevi) ye yazdığı şerhtir. Tefsir, Hadis, İslâm Târihi, tasavvuf sahalarında bütün müktesebâtının muhassalası olan bu şerh, (Mesnevi-i ma'nevi) yi bugünkü nesle izâh edecek bir bilgi hazînesidir. Merhûmun babası Mehmet Es'ad efendi, yarım asra yakın Fâtih câmiinde Mesnevi okutmuş, onun vefâtından sonra Karahisarlı Ahmet efendi oraya Mesnevihan olmuştu. Onun vefâtında bu ders Tâhirül-Mevlevî'ye verilmiş ve haftada bir gün 20 Ağustos 1339/1923 den 7 Aralık 1341/1925 târîhine kadar Mesnevî takrir etmiştir. Derste söyliyeceklerini hatırlamak için hazırladığı notlarını tevsi ederek Mesnevî'nin birinci cildinin dörtde üçünü tercüme ve şerh etmiş, bilâhere ehibbâ ve talebesinin ricâsı üzerine birinci cildini tamamlamıştır. Süleymâniye câmiinde (Kubab Çavuş) nâmındaki bir zâtın vakfetmiş olduğu Mesnevihanlık cihetinin 1948 yılında üstâda tevcih edilmesi üzerine 29 Mayıs 1948 den itibâren bu câmide, müteâkiben Râgıp Paşa kütüphânesinde tasnif-i kütüp komisyonundaki vazifesine yakın olması dolayısiyle Cumartesi günleri Lâleli câmiinde Mesnevî takririne başlamış ve muntazaman derslerine devam ederek bir taraftan Türkçe yazma divan kataloğunu hazırlamak, diğer taraftan Mesnevinin tercüme ve şerhini temamlamak için, yaşı 70 i mütecâviz olduğu ve mi'de ülserinden muztarip bulunduğu hâlde geceli gündüzlü çalışmıştır.

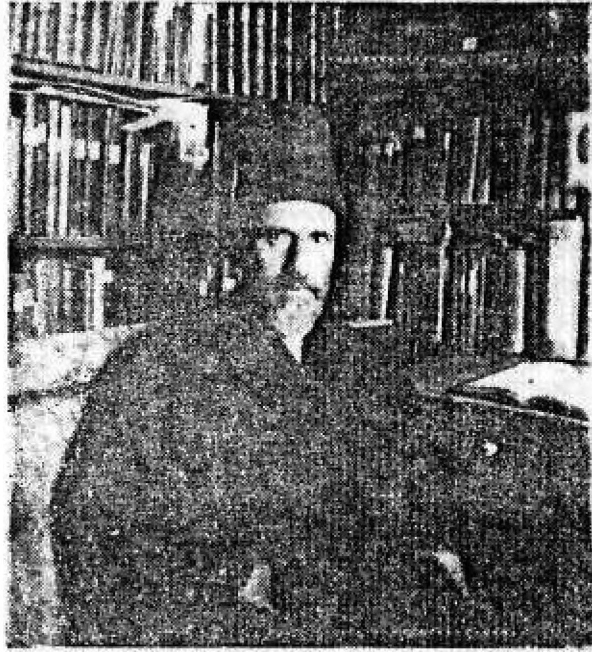
Mâlumdur ki, Hazreti Mevlânâ'nın mübârek ve ölmez eseri, İsmâil Ankaravî merhum tarafından şerh edilmiş ise de, üstâdımızın dediği gibi, bu şerh bugün anlaşılamıyacak bir hâle gelmiş olan bir üslûb ile yazılmıştır. Son senelerde neşrolunan tercümeler ise okuyucuları tatmin edici mâhiyetde değildir. İşte bu vaziyeti göz önünde bulunduran merhûm, (Mesnevî Dersleri) ni yazmak istemiştir.

(Mesnevî) yi okuyup anlamak, ancak (Mesnevi Dersleri) nin mütâleası ile mümkün olacaktır.

Tâhirül-Mevlevî'nin vefâtı, memleket için çok büyük bir kayıbdır. Bıraktığı boşluğun kolay kolay doldurulacağını tahmin etmiyoruz. Belki gün geçtikçe değerinin büyüklüğü anlaşılacaktır.

(Tâhir Hoca) yalnız ilmen değil, ahlâkan da yüksekti. Merhûm, dâimâ fakirlerin, kimsesizlerin yardımına koşmuş ve hiçbir zaman maddiyat için çalışmamıştır. Çünki ehl-i dünyâ değildi, hakikî bir müslüman, asil ruhlu, ulûvvicenab sâhibi ve tam mânâsiyle kâmil bir insandı.

«Rahmetüllâhi aleyhi rahmeten vâsia.»

Merhum Üstad Tâhir-ül Mevlevî, pek sevdiği kitâpları arasında, Mevlevî kıyafeti ile

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Tû megû mârâ bedan şeh bâr nîst,
Ba keriman kâr hâ düşvâr nîst.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîminde ve (Nahl) sûresinde, Habib-i Necibine hitâben :

اُدْعُ اِلٰى سَب۪يلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

Yânî : «(İnsanları) **Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle da'vet et** [1].»

Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz de Allah'ın bu emrini kemâlile ve temâmile îfâ eylemişdir.

Müşrikleri böyle hikmet ve mev'ıza ile îmâna dâvet eylediği gibi, mü'minlere de aynı sûretde nasîhatlerde bulunurdu. Hattâ haftada bir gün kadınlara mahsus olmak üzere, bir va'z tertib etmişti. Bu emr-i İlâhî, Hazreti Peygambere (farz-ı ayn) idi. Ümmet-i Muhammed'in âlimleri ve ârifleri de lisânla olsun, kalemle olsun, halkı bu şekilde uyarmakdan geri durmadılar. Çünki (Âl-i İmrân) sûresindeki :

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

Yânî : «**Ey müslümanlar; sizden bir cemâat olsun ki, halkı hayra dâvet etsinler; hayırla ve iyilikle emredip kötülükden ve günahdan nehyeylesinler** [2].» âyet-i kerîmesiyle, va'z u nasîhat ve hayırlı işlere dâvet, kendilerine (farz-ı kifâye) olmuşdur.

---

(1) Sûre-i Nahl : 125.
(2) Sûre-i Âl-i İmran : 104.

Din âlimlerinin birer vazife olarak bizzat yerine getirdikleri bu emri; pâdişahlar, vezirler ve emirler şöyle dursun, halk tabakasından birçokları da benimsemiş ve vâsıtalı olarak bunu yerine getirmek için câmilere, mescitlere (va'zıyyeler) tertib etmişler, Allah rızâsı için vakıflar tahsîs eylemişlerdir.

Din büyüklerinden, hem de şerîat ve tarikatin en büyüklerinden olan (Hazret-i Mevlânâ) da, bu İlâhî emri yerine getirmek için, Konya câmilerinde va'zlar yaptığı gibi, şeriat hükümlerini ve tarikat âdâbını halka öğretmek için (Mesnevi) yi nazmetmıştir. Bu mübârek kitab, İslâm âleminin her tarafında büyük bir hürmet kazanmış ve müslüman mâbedlerinde, yakın zamanlara kadar takrîr olunagelmiş; Türkçe, Arabça, Acemce şerhleri yazılmış ve birçok yabancı dillere tercüme edilmiştir.

Hocam Mehmed Esat Dede efendi, yarım asra yakın, Fâtih Câmiinde Mesnevî okutmuş, onun irtihâlinden sonra, Karahisarlı Ahmed efendi merhum, oraya Mesnevîhan olmuştu. Onun vefâtında bu işi, abd-i âcize teklif ettiler. Aczimi söyledimse de dinlemediler. Âdetâ zorla götürüp, hocamın yerine oturttular. Haftada bir gün ders yapmak üzere, 20 Ağustos 1339 dan 7 Kânûn-u evvel 1341 târîhine kadar Fâtih Câmiinde, ikindi namâzından sonra, Mesnevî takrîr ettim. Sonra bu işden çekildim.

Daha sonra, Süleymâniye Câmiinde (Kubad Çavuş) nâmında bir zâtın vakfetmiş olduğu Mesnevîhanlık ciheti, lâyık olmadığım halde, âcizinize teklîf ve tevcih olundu.

Başkalarının yüzüme vurmasından evvel, kendimin i'tirâf eylediğim acz ve noksânımı size karşı da ikrâr ederim. Husûsiyle Mesnevî gibi pek derin bir kitâbı anlayıp anlatabilmekte!..

Pek iyi takdir edersiniz ki söz, dinliyenin anlayışına göre söylenir. Muhâtâb ne kadar anlayışlı olursa, konuşan da o nisbette yüksek söz söyler. Mesnevî öyle bir kitabdır ki, söyleyen (Mevlânâ); dinleyen ve yazan ise halifesi bulunan (Hüsâmüddin Çelebi) dir. İki ârif arasında geçen o yüksek konuşmanın incelikleri, benim gâfil idrâkime tenezzül etmez de anlatamazsam, tabîi görmeli ve beni mâzûr tutmalısınız.

Şurası da var ki, Hazret-i Mevlânâ, Mesnevîde bir bahis açmış ve: **«Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmetleri kadar, vâızların lisânına hikmet telkîn eder». «Dinleyenler ne kadar dikkatli dinlerlerse, vâızlar da o kadar hikmetli söylerler»** sözünü şerheylemiştir.

HAZRET-İ MEVLÂNÂ KİMDİ?

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rumi (Kaddesallâhü sirrahû), (Hicri takvimin) 604 Rebîulevvelinde, Horasan'ın (Belh) şehrinde doğmuş, 68 yaşında ve 672 Cümâzelâhiresinde Konya'da irtihâl eylemiştir. Kendisine (Rûmi) denilmesi, o vakit (Diyâr-ı Rûm) tâbir edilen Anadolu'da yerleşmiş olmasındandır.

Babası (Sultân-ül-ulemâ Muhammed Bahâüddin Veled), onun babası (Hüseyn-i Hatibi), onun babası (Ahmed'ül-Hatibi), onun babası (Mahmûd), onun babası (Mevlûd), onun babası (Sâbit), onun babası (Müseyyeb), onun babası (Mutahhar), onun babası (Abdürrahman), onun babası da (Hazret-i Ebû Bekir) Radıyallâhü anh'dir.

Şu hesabça Hazret-i Mevlânâ, Hazret-i Ebûbekir'in onbirinci torunudur.

Sıddîk-i Ekber neslinden gelen Mevlânâ'nın anne cihetinden de seyyidliği vardır. Çünki ecdâdından (Ahmed-ül-Hatibî); (Şems-ül-Eimme Abdüllâh-i Serahsî) nin kerimesi (Firdevs Hâtûn) u almış; cedd-i Mevlânâ (Hüseyn-ül-Hatibî), ondan doğmuştur. Şems-ül-Eimme ise, Sülâle-i Nebeviyyeden idi. Kezâ ecdâdından (Mutahhar), meşhur (İbrahim Edhem) in; cedd-i Mevlânâ (Hüseyn-i Hatibî) de; Harzem Şâhı (Alâüddin) in kızını almış oldukları için, o neseb-i kerîme sûrî bir asâlet de karışmıştır.

Hazret-i Mevlânâ beş yaşında iken, babasiyle birlikte Belh'den çıkmış, Hacca gittikten ve biraz seyâhat ettikten sonra, bir müddet Erzincan'da oturmuş, daha sonra «Lârende» yânî bugün Karaman denilen şehre gelmiş, nihâyet Konya hükümdârı (Alâüddin-i Selçûki) nin (Sultân-ül-Ulemâ) yı dâveti üzerine, Konya'da yerleşmişti. Konya'da, Haleb'de, Şam'da (Şeyh-ül-Ekber Muhyeddîn-i Arabî) hazretleriyle görüştü. Pederinden sonra, pederinin halîfesi «Seyyid Burhânüddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî» den sülûk gördü ve Hazret-i Seyyid'den hilâfet aldı. Konya'da ders okutur, halka-i tedrisinde yüzlerce talebe bulunur, asrındaki âlimlerin en üstünü tanınır ve «Mevlânâ-yı Rûmi» diye anılırdı.

Daha sonra «Şems-i Tebrîzî» hazretleri ile görüştü. Şems nâmına bir çok gazeller ve manzûmeler söyliyerek o ümmî ârifin nâmını ebedileştirdi.

«Öyle rahşendeki ol şem'a-i nûr,».
«Şems-i Tebrîz ona pervâne olur!.»

Çeşitli eserlerinin en meşhûru, «Kitâb-ı Mesnevi» dir. Yirmibeş binden fazla beyti ihtivâ eden bu eser-i celil, «Hüsâmüddin Çelebi» nin talebiyle meydana geldiği için, bir ismi de «Hüsâmî-nâme» dir. Nitekim, altıncı cildin başında: «Senin gibi bir allâmenin câzibesiyle Dünyâda bir (Hüsâmî-nâme) dolaşmağa başladı.» demiştir.

Hüsâmüddin Çelebi, Hazret-i Pîr'in halifesidir. Mevlânâ'nın irtihâlinden sonra, onun makaam-ı irşâdına oturmuştur. Mesnevî'nin tanzîminden evvel, Mevlevî müntesipleri «Şeyh Attar» ın «Mantık-ut-Tayr» ı ile, «Hakîm Senâî» nin «Hadika» sını okurlardı. Çünki Hazret-i Mevlânâ, bu iki eseri takdîr eder, «Hadîka» ile sâhibi ârifini, «Mantık-ut-Tayr» ile nâzım-ı kâmiline tercih eylerdi.

Hüsâmüddin Çelebi, o iki kitap tarzında bir eser tertibini Hazret-i Mevlânâ'ya ricâ etti. O da :

— Bana da öyle bir fikir ilhâm olmuştu, diyerek sarığının arasından çıkardığı bir kâğıdı Çelebi'ye uzattı. Bu kâğıtta, Mesnevî'nin baş tarafındaki onsekiz beyt yazılı idi. Sonra Mevlânâ tarafından söylenilmek ve Çelebi tarafından yazılmak üzere tanzim ve tahrîre devâm edildi. Birinci cild 660 târihinde hitâm buldu. O sırada Hüsâmüddin Çelebi'nin ailesi vefât etti. Kendisi de bâzı mânevî tecelliyâta mazhar olduğu ve cezbe hâlinde bulunduğu için, yazmağa devam edemedi. İki sene sonra, yâni 662 senesinde, ikinci cilde başlanıldı. Altıncı cildin sonlarına kadar söylenilip yazıldı. Fakat o cilddeki «Şehzâdegân» hikâyesi tamam olmadan, Hazret-i Mevlânâ sustu. Çünki ömrünün sona erdiği kendisine ma'lûm olmuştu. Büyük oğlu «Sultan Veled» Mesnevî'ye bir hâtime yazdı ve hâdiseyi anlattı. Altıncı cildin başındaki :

Pîşkeş mî âremet ey ma'nevî,
Kısm-ı sâdis der temâm-ı mesnevî

Beytinden de anlaşılacağı üzere Mesnevi kitâbı, altı cild, yâhud altı defterden ibârettir. Sonra yedinci cild diye bir kitap meydana çıkmış, Şârih-i Mesnevî «Şeyh İsmâil Ankaravî» tarafından da şerh edilmiştir.

Ankaravi merhum; ya mecbûren, yâhud hüsn-ü te'vîl gayretiyle şerhettiği bu uydurma Mesnevî'yi, 1035 târihinde Sahaflardan aldığını ve 814 târihinde istinsâh edildiğini söyler. Fakat eserin nâzımı ma'lûm değildir. İfâdesine nazaran, tasavvuf düşmanı bir müteassıb olduğu anlaşılır. O kadar ki, «Muhyiddîn-i Arabî» gibi ekâbir-i ümmetin en büyüklerinden olan bir zât için :

Şeyh-i ekber nist şeyh-i ekferest.

Yâni : «Büyük şeyh değil, en büyük bir kâfirdir.» demek küstahlığında bulunmuş; zavallı, ne maksatla yazmışsa, eserile nâmını ibkâ edememiştir. Târik-i Dünya papazlar hakkında nâzil olmuş olan;

الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ
يُحْسِنُونَ صُنْعًا ۝

Yâni : **«Kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak, dünya hayatında sa'yleri boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?** [3]» âyeti, o nâzım hakkında da okunabilir.

●

MESNEVÎDE TAHKİYE USÛLÜ

Okumuş olanların mâlûmudur ki, Mesnevîde birtakım hikâyeler vardır. Fakat onların dercedilmesi, masal söylemiş olmak için değil, o kıssalardan hisse alınmak düşüncesîledir. Çünki yüksek bahisler ve derin hikmetler, böyle misâllerle bir dereceye kadar anlaşılabilir. Mesnevi'ye, kurt-tilki masalı diyen beyinsizlerin terbiyesizliği, maksadın ulviyyetini kavrayamamış olmalarındandır.

Mesnevi'de lâfızdan ziyâde, mânâya ehemmiyet verilmiş; bir şiir kitabı yazmak değil, okuyanlara hakîkati anlatmak gâyesi hedef ittihâz edilmiştir. Bundan dolayı avam tabakası, içindeki hikâyeleri dinler ve hoşlanır. Havasdan olanlar, ifâde eylediği hakîkatten hisse ve feyz alır. Onun için, câhiller müstesnâ olmak üzere, her sınıf arasında okunur ve dinlenir. Hazret-i Mevlânâ, bâzan bir hikâye nakline başlar; fakat onu hemen temamlamaz. Münâsebet dolayısile başka fıkralara, onlardan yine bilmünâsebe bâzı hakikat ve bilginlerin nakline geçer, sonra dönüp evvelki kıssayı bitirir. Bâzan da iddialı bir hikâye söyler. İki tarafı mübâhasede bulundurur ve taraflara fikirlerini o kadar kuvvetli delillerle müdâfaa ettirir ki, hangi tarafın sözü okunsa ve dinlense, insan o taraf haklı demeye mecbûr kalır. Onun için, bir tarafı dinleyip de hüküm vermeğe kalkışmamalı, bizzât nâzım-ı âlîsinin vereceği hükmü beklemelidir.

Şu da hatırda bulunsun ki, Mesnevî'de bâzı hezlâmîz (alaycı-açık) fıkralar vardır. Bunlar, yalnız zâhiri görenler nazarında nezih görülmese

---

(3) Sûre-i Kehf : 104.

bile, basiret sâhibleri nezdinde hâl ve makâma münâsib oldukları için, fasih ve beliğ sayılırlar.

Hazret-i Pir :

Beyt-i men bêyt nîst iklîmest,
Hezl-i men hêzl nîst ta'lîmest.

«Benim her beytim, beyit değil, bir mânâ iklîmidir. Hezlim de hezl değil, tâlîm için söylenilmiş sözlerdir» beytiyle, bundaki hikmeti beyân eder.

Şurası da unutulmamalıdır ki Mesnevî, ekseriyeti itibârile Hüsâmüddin Çelebi'nin anlayışına göre söylenilmiştir. Nitekim:

«Şu söylediklerim, senin anlayışına göredir. Doğru ve yüksek bir muhâtab bulamadığım için ölüyorum» buyurulmuştur. Acabâ Hazret-i Mevlânâ, Hüsâmüddin Çelebi'den daha kavrayışlı bir muhâtab bulsaydı, neler söyleyecekti?!..

Bâzan da Hazret-i Pir, kendi makâmından söylemiş ve mazhar olduğu ilhamların beyânına yol vermiştir. Kendini, söylediklerini değil; Hüsâmüddin Çelebi'ye hitablarını bile lâyıkıyle anlamak, bizim gibi âciz ve gâfil olanların kârı değildir.

«Hepsi anlaşılmasa bile, hepsi terkedilmez» diye, Arabça bir söz vardır. Biz de Mesnevî'nin mübârek beyitlerini dikkatle okuyup anladığımız kadarından istifâde etmeliyiz. Daha fazlasının anlaşılmasını lütf-u İlâhiden temenni eylemeliyiz. Atâ-yı Rabbânide cimrilik yoktur. Sıdk-u ihlâs ile istenilen şeyleri esirgemez. Ekrem-ül-Ekremîn olduğu için, kerem-ü inâyetiyle ihsân eder.

Şunu da belirtmeden geçemiyeceğim ki, bâzı câhiller ve yarı aydınlar: «Mevlânâ'nın felsefesi» deyip duruyorlar. Bilmiyorlar ki Mevlânâ, filozof değil; sofidir.

Mesnevî'de felsefeden değil, tasavvufun hakikatlerinden bahsedilir.

Felsefenin me'hazi akıl, tasavvufun menbaı nakildir.

Akıllar farklı olduğu için, felsefede «İkânî» likden «Reybî» liğe kadar tam bir muhâlefet vardır.

Tasavvufta ise istidâd farkı dolayısiyle teferruatta basit farklar görülse bile, esas mes'elelerde bütün tasavvuf ehli müttehiddir.

MESNEVÎ'NİN DÎBÂCESİ

(Hâzâ kitâbül mes'nevî) Şu Mesnevî kitâbıdır.

(Hâzâ) kelimesindeki **(h)**, harf-i tenbihdir. **(zâ)** ise, ism-i işârettir.

İsm-i işâretler için bir müşârünileyh lâzımdır. «Şu adam» dediğimiz vakit «adam» kelimesi «Şu» nun müşârünileyhi olur. Çünki onu gösterir. Acabâ burada müşârünileyh hangi kelimedir? Şüphesiz ki «Kitâb-ı Mesnevi» dir. Çünki dîbâce, birinci kitâbından sonra yazılmıştır. O halde, «Şu defter», birinci cildi hitâm bulan «Mesnevi kitâbı» dır, demek olur.

Mesnevi: Her beyti ayrıca kâfiyeli olan manzûme demektir ki, nazım şekillerinin tertib ve tanzim itibâriyle en kolayıdır. Mesnevi, bu şekilde vucûda gelmiş yirmibeş bin kadar beyitli bir manzûmedir. Nazım şekliyle şöhret almıştır. Vâkıa Hazret-i Mevlânâ, Hüsâmüddin Çelebi'ye hitâb ettiği: «Senin gibi bir allâmenin câzibesiyle Dünyâda bir (Husâmnâme) dolaşmıya başladı» meâlindeki beytinde, Mesnevi için «Husâmî nâme) tâbirini kullanmış ise de, o tâ'bîr, revâç bulmamıştır.

İkisi her yerde, biri Konya'da olmak üzere Hazret-i Pir'e ihtisas peyda etmiş üç kelime vardır ki «Mevlânâ», «Mesnevi», «Türbe» lâfızlarıdır. Mâlûmdur ki «Mevlânâ» (Efendimiz) meâlinde ta'zîm ifâde eden bir kelimedir ve (Âlimlere) mahsustur. «Mevlânâ Celâlüddin» ve «Mevlânâ Câmi» gibi.

«Mesnevi» târif edildi.

«Türbe» lâfzı ise, kabir ve mezar demektir. Hâl böyle iken «Mevlânâ» ve «Mesnevi» denilince her yerde Celâlüddîn-i Rûmî'nin kendisiyle kitâb-ı celîli hatıra gelir. «Türbe» denilince de Konya'da merkad-i Mevlânâ anlaşılır.

Mesnevi şârihleri, Mesnevi kitâbının ismindeki lûgat mânâsından lâtif bir nükte çıkarmışlardır. Mâlûmdur ki Mesnevi; lûgatde: iki katlı, katmerli gibi mânâlar ifâde eder. Bundan dolayı Fâtiha Sûresine de yedi âyetli olması ve iki defâ nüzûl etmiş bulunması dolayısiyle «Seb'-ul Mesâni» denilmiştir.

Fâtiha-i Şerîfeye «Sûret-ül Mesânî» de tâbir olunur. Çünki namazlarda tekrar tekrar okunur.

Mesnevî şerifin beyitlerinde de çift şeylerden ve biribirine zıd hâllerden bahsedildiğine işâret vardır. Mahsûsâtdan mâkûlâta varıncaya kadar bütün mahlûkâtın çift ve mütekâbil olduğu da:

سُبْحَانَ الَّذِي
خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ
وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ۞

Yâni: **«Yerin bitirmekte olduğu şeylerden, (insanların) kendilerinden ve daha bilemiyecekleri nice şeylerden bütün çiftleri yaratan (Al-**

lah'ın şânı ne kadar yücedir) **münezzehdir[4].»** âyet-i kerimesinde beyan buyurulmuştur.

•

(Ve hüve üsûlü üsûlü üsûliddini fi keşfi esrâril vüsûli velyekini)

Yâni: «Mesnevî, vüsûl ve yakîn sırlarının keşf ve izâhında, dinin asıllarının asıllarının asıllarından bahseder.»

Üç defâ tekrarlanan «Üsûl» ün mâhiyetine dâir şârihler tarafından birçok tevcihler yapılmıştır ki hülâsası şudur:

Dînin üsûl ve esâsı şerîatdır, çünki ona dayanır. Şerîatin esâsı da tarîkatdir, çünki nasihatden ve bilmekden garaz: tatbikdir. İlimden maksat: amel olduğu gibi, şeriatden matlûb olan da tarikatdir. Zirâ şeriat: öğrenmek; tarîkat ise: yapmakdır. Meselâ namaz kılarken, başına bir şey giymenin sünnet olduğunu bilmek, şeriatdır; başı kapalı namaz kılmak ise tarîkatdir. Rasûlüllah Efendimiz, ihramda bulundukları zamandan başka vakitlerde, başı açık namaz kılmamıştır.

Tarîkatin esas maksadı ise: hakîkatdir. Zirâ tarikatden gâye: hakîkate ermekdir. Mesnevî ise, bu üç esâsın üçünden de bahsetmektedir.

«Keşf», Seyid Şerif'in «Ta'rîfat» daki beyânına göre: «Gaflet perdesinin açılması, gizli mânâların ve hakikat nurlarının görülerek ve tadılarak anlaşılmasıdır.»

«Esrar», herkesin kavrayamıyacağı gizli mânâlardır.

«Vüsûl» hicran, yânî ayrılığın zıddıdır. Türkçede buna «Ermek» denilir. «Erenler» de ondandır ki, Hakk'a vâsıl olanlar demekdir.

Vüsûl: İlmin hakikat mertebesine erişmesi,

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Yâni: **«Biz insana şah damarından daha yakınız[5]»** nüktesine tam bir idrâk husûle gelmesidir.

Şu âyet-i kerîmenin bildirmesile Cenâb-ı Hakk'ın bize, bizden pek çok yakın olduğunu biliyor ve inanıyoruz. Fakat bu ilim ve bu imân, hakikat mertebesini bulmamıştır. Onu ne vakit zevken, yânî tadarak ve şühûden yânî görerek anlarsak, vüsûlün ne demek olduğunu da o zaman anlarız.

Hallac-ı Mansûr (k.s.) demiş ki: «Allah'a vâsıl olmak için, iki adım atmalı, üçüncüde vüsûl tahakkuk eder. Birinci adımı Dünyâdan, ikinci adımı Âhiretden kaldırmalı, üçüncü adımda Allâh'a varılır.»

---

(4) Sûre-i Yâsîn : 36.
(5) Sûre-i Kaaf : 16.

Söylenmesi ne kadar kolay; fakat yapılması ne kadar güç bir tavsiye değil mi?

Dünyâ ve Âhiretden adım kaldırmak. Gerek dünyevî, gerek uhrevî bütün geçici arzûlardan vazgeçmek, olanca emelini Allâh'a hasreylemekdir.

«Yakîn» bir şeye karşı insanın şek ve şübheden kurtulması, anlayışının tam bir itmi'nan bulmasıdır.

Yakîn için **«İlm-el-yakîn»**, **«Ayn-el-yakîn»**, ve **«Hakk-al-yakîn»** diye üç derece itibâr edilmiştir. Şeyh-ul-Ekber (K.S.), bir adamın Kâbe'yi işitmek sûretile bilmesini ilm-el-yakîn'e, Mekke'ye gidip Kâbe'yi görmesini ayn-el-yakîn'e, Kâbe'nin halka metâf (Tavaf yeri) ve Beytullah diye Hakka muzâf olmasındaki hikmeti, ilhâm-ı ilâhî ile öğrenmesini, Hakk-al-yakîn'e misâl olmak üzere gösteriyor.

•

(Vehüve fıkhullâhil ekberu ve şerullâhil ezheru ve bürhânullâhil ezheru.)

Yâni : «Mesnevî; Allâh'ın fıkh-ı ekberi, Allâh'ın şer'-i ezheri, Allâh'ın burhân-ı ezheridir.»

(Fıkıh) : lûgatde ilim demektir. Istılâhda, ilm-i fürûa alem olmuştur. Fakat bu tahsis sonradandır. Evvelce fıkıh lâfzile dın ilmini kasdederler ve din âlimi olana (Fâkîh) derlerdi.

Nitekim :

﴿ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴾

«(Bununla berâber) **mü'minlerin hepsinin** (topyekûn) **savaşa çıkmaları, lâyık değildir. O halde, içlerinden her sınıfın birer kısmı dinde fakıyh olmayı** (dinin ince bilgilerini) **öğrenmeleri için** (Peygamberin yanında kalmaları) - **din ve şeriat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavimleri** (savaşdan) **dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allah azabıyle korkutmaları için** - (gitmeyip kalmalıdırlar). **Olur ki** (bu suretle mü'minler aykırı hareketlerden) **kaçınırlar**[6].»

---

(6) Sûre-i Tevbe : 122.

Bu Âyet-i celîledeki **(Liyetefekkahû)**, **(Liyetealleműı)** ile tefsir edilmişdir.

Bu âyet-i celîlenin nüzûl sebebi şudur :

Hicretin 9 uncu senesi içinde idi ki, Rumlar'la Hıristiyan Arablar'ın Medine'ye doğru yürümek istedikleri işitilmişdi. Onlar gelmeden önce, üzerlerine gidilmek lâzım geldi. Hava sıcakdı, etraf kurakdı. Bu yüzden de kıtlık vardı. Öyle dar bir zamanda, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Efendimizin himmeti ve ashâbın yardımile 30.000 kişilik bir ordu hazırlandı. Hazret-i Resûl-i Ekrem'in kumandasında olarak Sûriye'deki **(Tebük)** mevkiine kadar gidildi. Orada günlerce oturulup beklenildiği halde, düşman görünmediği için geri dönüldü.

Hazırlanması güçlükle olduğu için **(Ceyş-ül-Usre)** denilen bu ordudan ashâbın bâzıları geri kalmışdı, onları tevbîh eden bâzı âyetler nâzil oldu. Allâh'ın itâbı dolayısile, ehl-i îmânın hepsi de, bir daha harb olacak olursa geri kalmamağa karar verdiler. O münasebetle, bu âyet nâzil oldu: «Bütün mü'minlerin muhârebeye gitmesine lüzum yoktur. Onların her fırkasından bir tâifenin çıkması, diğerlerinin kalıp din ilmini öğrenmesi ve harbden dönen kavimlerine Allâh'ın emirlerini bildirmesi, onlarının da Allâh'a isyan etmekden sakınması daha iyidir» buyuruldu.

İnkâr kabul etmiyecek bir hakikatdir ki, bir kitabın şerefi ve büyüklüğü, bahsettiği ilmin; o ilmin şerefi de, mâlûmun büyüklüğüne göredir. Mesnevî'nin mevzuu ise, (ilm-i hakıkat) olduğu için, vasfında Nâzım-ı ekmeli tarafından (Fıkh-ullâh-il-ekber) tâbiri kullanılmıştır.

(Şer-ullâh-il-ezher) : Allâh'ın açık ve parlak yolu mânâsınadır. Çünki şeriatin tatbik cihetî demek olan tarikatden bahseder.

(Bürhân-ullâh-il-ezher) : Allâh'ın ap açık delili ve hücceti meâlindedir. Zirâ Mesnevî'de gösterilen delilller, inkâr kabul etmez ve itirâz götürmez birer hüccetdirler. Onları okuyup da doğru ve gerçek olduklarını teslim etmemek imkânı yoktur. Fakat insâfı elden bırakmamak inâda kalkışmamak şartile!.

●

(Mes'elü nûrihî kemişkâtin fîhâ misbâh, yüşriku işrâkan envera minel ishâhi)

Yâni : **«Mesnevinin nûru, içinde kandil yanan bir hücre gibidir. Öyle parlaklık verir ki, o sabahların aydınlığından daha nurlu ve daha nurlandırıcıdır.»**

Erbâbının mâlûmudur ki fikir; ya hakikat, yâhut mecaz ve kinâye olarak ifâde edilir. Usûl-ü tebliğin en ziyâde ve herkes tarafından kullanılanı (teşbih) ile (istiâre) dir.

Teşbih : Bir şeyi bir şeye benzetmek sûretile onu, muhâtabın gözü önüne getirmekdir. Bu hâl, maksadı kolayca anlatır. Konuşanı uzun uza-

diye târif etmekden kurtarır. Meselâ, bir zâtın salâhından, takvâsından bahsetmek için çok söz söylemektense, «Melek gibi bir adam» diyerek o adamı meleğe benzetmek; kendisinin melek gibi mâsum ve günahsız bulunduğunu, muhâtaba kolaylıkla anlatır. Aklı, duygu derecesine; mâneviyâtı maddiyât mertebesine indirir. Mânâyı anlamıyanlara, aşağı yukarı bir şeyler ilhâm eder. Onun için Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'nin mânevî nûrâniyyetini, içinde yanmış bir kandil, veyâ ampul bulunan mişkât'ın maddî parlaklığına benzetiyor.

(**Mişkât**), duvara husûsi olarak yapılmış ve içerisi cilâlanmış bir kovuktur. Cilâlı bir hücre içindeki ışıkdan, o hücre, ne kadar aydınlık görünürse, Mesnevî de, metnindeki nurlu fikirler, nurlandırıcı hakikatler dolayısıyle o derece parlaktır; hattâ ona da, sabahların göz kamaştıran ışığına da fâikdir, diyor. Şu teşbih ile de, hem mânâdaki parlaklığı, maddî bir aydınlık ile temsil ederek gözönüne getiriyor; hem de :

اللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

Yâni : «**Allah göklerin ve yerin nûrudur**[7]» âyetine işâret ediyor. İşte burada da bir teşbih vardır. Nûr, nasıl karanlığı giderir ve mevcûdâtı meydana çıkarıp göstrirse; Allah da mahlûkları yokluk karanlığından varlık sâhasına getirmiş ve göstermiş bir Hâlıkdır, demek oluyor.

İkinci fıkradaki (**İşrak**), parlatmak ve aydınlatmak mânâlarınadır. (yeşrıku-işrâkan) cümlesiyle aydınlatmanın çokluğu beyan ediliyor.

Mesnevî'nin okunması, yâhud dinlenmesi, okuyup dinleyenlerin gözlerini parlatır. İlham meşrıkından fışkırıp gelen şuâları, istidatlı kalbleri, sabahların nûrundan fazla nûrâni ve rûhâni bir hâle getirir, deniliyor.

Hulâsa Mesnevî : Sabahlardan daha nurlu ve daha nurlandırıcıdır. Çünki sabah, gecenin karanlığını aydınlatır. Mesnevî ise, okuyanın ve dinleyenin kalbindeki sıkıntı ve karanlıkları giderip aydınlatır.

(Vebüve cinânül cinâni, zül u'yûni vel eğsâni)

Yâni : «**Mesnevî'nin kısım kısım bahisleri, yâhud ayrı ayrı cildleri, kalbî ve rûhî birtakım cennetlerdir. Cennetde nasıl nehirler ve ağaçlar varsa, bunların da ırmakları, dalları ve budakları vardır.**»

(**Cinan**) : Cennetin cem'idir. (Cenan) ise, kalb mânâsınadır. İkisinin yanyana gelmesinden bir (Cinâs-ı hattî) teşekkül etmiştir. Yazılışları bir, fakat üstün, esire, ötürü farkıyle okunuşları ayrı kelimelerin, birlikde zikrine (Cinâs-ı hattî) denilir.

---

(7) Sûre-i Nûr, 35.

(Zül-uyûn-i vel-eğsan) : Irmaklı, ve dallı-budaklı mealindedir ki, cinânın vasıflarıdır. (Cinân) ın cemî olarak gösterilmesinde, Mesnevi'nin müteaddid bahislerine ve cildlerinin altı olduğuna işâret vardır.

Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) efendimiz :

«Cennet bahçelerinden istifâde ediniz» buyurdu.

«Şu dünyamızda cennet bahçeleri nedir?» suâline de :

«İlim meclisleridir» cevâbını verdi.

Demek ki faydalı olmak şartiyle her ilim meclisi, mânevi bir cennet, onlardaki ilmi bahisler de cennet nîmetleri oluyor. O halde Mesnevî, faydalı telkin ve tâlimleri ile o mânevî cennetlerin en yükseklerindendir.

Öyle zannediyorum ki, ilim öğrenilen mektepler, tâlim yapılan kışlalar, insanlara faydalı şeylerin yapılıp satıldığı dükkânlar ve fabrikalar, hattâ sapan tutulmasına ve toprak sürülmesine alıştırılan tarlalar, şu Hadis-i Şerife nazaran o mânevi cennetler cümlesindendir. Fakat dans evleri ve bale mektepleri onlardan mıdır, değil midir? Erbâbı takdîr etsin...

Bir şey, mutlak zikredilince kemâline masrûf olur. Meselâ (Adam) denilince, âzâsı temam bir insan akla gelir. Gözü kör, kulağı sağır, eli çolak, ayağı topal gibi kayıdlar düşünülemez. Bunun gibi, ilim denilince de onun dünyâ ve âhiret için faydalı olan bilgi olduğu anlaşılır. Hırsızlık, yankesicilik de birer bilgidir ammâ, faydalı değil, bil'akis zararlıdır.

Peygamber Efendimiz :

«Yâ Rabbi; faydasız ilimden, yaş dökmeyen, yânî Allah korkusuyla ağlamayan gözden ve Hak sevgisiyle titremiyen kalbden sana sığınırım» demiştir.

Keza, Yüce Peygamberimiz :

«Cennet ağaçlarından bir ağaca rastgeldiğinizde, gölgesinde oturun, meyvelerinden de yeyin» buyurdu.

«Biz dünyâda iken şu hâl, nasıl mümkün olur?» suâl üzerine :

«Bir âlime rastgelince, cennet ağaçlarından birine tesâdüf etmiş olursunuz.» diye izâhat verdi.

İşte Hazret-i Mevlânâ da, o cennet ağaçlarının en çok gölgeli ve meyveli olanlarındandır, (Sultân-ül-Ulemâ) oğlu Hünkâr-ı Urafâ'dır. Kendisi cennet ağacı, eserleri cennet meyveleridir. Binâenaleyh onlardan istifâde edip feyizlenmeliyiz.

Yalnız biz, şarta riâyet göstermeliyiz; ki, o da talebimizde sâdık olmakdır. Sıdk-u talebi şöyle tasavvur edelim :

Bir yaz günü kırda, bayırda dolaşmışız. Gömleğimiz terden sırtımıza, dilimiz harâretden damağımıza yapışmış. Güneşden beynimiz kaynıyor, derken yol kenarında ulu ve meyveli bir ağaç görüyoruz. Etrâfa dal-budak salıvermiş, yaprakları genişçe bir sahâyı gölgelendirmiş, o gölgeliğin üstünde lâtif çimenler bitmiş, orasını çöllerdeki (Vâhalar) hâline

getirmiş. Ağacın sâhibi yok. Gelen geçen meyvesinden yesin diye, bir hayır sâhibi tarafından dikilmiş. Yorgunluk ve susuzluk dolayısiyle ona doğru koşarız. Harâretimizi teskin için meyvelerden koparıp yeriz, çimenlerinde oturup dinleniriz. Şu hareketlerimizde hiç de isteksizlik göstermeyiz; hattâ riyâ ve gösteriş de yapmayız.

Bir dünyâ ağacından istifâde hususunda nasıl böyle samimî isek, cennet ağaçları olan din âlimlerine ve cennet meyvesi bulunan eserlerine karşı da öylece sıdk-u samîmiyetle tâlib olmalıyız ki, kendilerinden ve eserlerinden istifâde edebilelim.

●

(Minhâ aynün tüsemmâ inde ebnâi hâzessebili selsebilen, ve inde eshâbil mekâmâti vel kerâmâti hayrun mekâmen ve ahsenü mekilâ.)

Yâni : **«Mesnevîde bir feyz çeşmesi vardır ki, tevhid yolunun yolcuları tarafından (Selsebil) diye adlandırılır. Mesnevî, makam ve kerâmet sâhiblerince makamların en hayırlısı ve istirâhat edilebilecek yerlerin en güzelidir.»**

Birinci fıkra :

عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا

«Cennetde Selsebîl denilen bir pınar vardır[8].» meâlindeki âyet-i kerimeden iktibâs edilmiştir.

Bu fıkra ile demek isteniliyor ki, Âhiret Cennetinde Selsebil denilen bir menbâ olduğu gibi, mânevî Cennet olan Mesnevî'de de erbâb-ı sülûk arasında Selsebil tâbir edilen bir feyz çeşmesi vardır.

(Ebnâ-i sebîl) : Yolcular demekdir. **(Ebnâ-i hâzes-sebîl)** : yânî (Bu yolun yolcuları) terkibindeki yolcuların, mevlevîlik ile mevleviler olduğu bâzı şârihler tarafından söylenilmişse de, Mesnevîden yalnız mevleviler değil, bütün tarikat ricâli ve hattâ bütün insanlık feyz almaktadır. Meselâ (Dede Ömer Rûşeni), (Şeyh İbrâhim Gülşenî), (Şeyh İsmâil Hakkı Celvetî), (Şeyh Abdurrahmân-ı Talebân-i Kâdirî) gibi ârifler, Mesnevî'den feyz alan tarîkat büyüklerindendir.

Hele (Mevlânâ Câmî-i Nakşbendî) :

(Mesnevî-i Mevlevî-i ma'nevî)
(Hest Kur'an der zebân-ı Pehlevî.)

---

(8) Sûre-i İnsan : 18.

Yâni : «**Hazret-i Mevlânâ'nın Mesnevî-i Mânevisi, pehlevî, yâni Fârisi lisânında Kur'ân meâlidir.**» diyerek Mesnevî ile, Nâzım-ı ekmeline hürmet ve hayret göstermiştir.

Hülâsa, fıkradaki **(Ebnâ-i hâzes-sebil)** — tercüme edildiği gibi — bütün tarîk-i tevhid sâlikleri ve belki de bütün insanlardır.

İkinci fıkrada :

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ

مَقِيلًا ۞

«**O gün ehl-i cennet olanların karargâhları hayırlı ve istirâhat yerleri çok güzeldir**[9].» âyet-i kerîmesinden iktıbâs olunmuştur.

Bu fıkra ile de imâ ediliyor ki, Dünyâda eceli ile ölüp, Âhirette dirilenlerin ve kendilerine cennet müjdesi verilenlerin, Kıyâmette ve Cennetteki yerleri çok hayırlı ve çok güzel olduğu gibi, kendi gayreti ile mevhum varlığını burada fedâ eyleyen ve :

Fenâ bahrinde gark oldum, ebed ölmem diri oldum!..

gibi sözler söyleyen makam ve kerâmet sâhibleri için de Mesnevî, makâmın hayırlısı ve ahsen-i mekîldir.

(Mekîl) : Kaylûle yapılacak, yâni öğleden sonra yatılıp istirâhat yapılacak yer demektir. Arabistan'da bir âdet vardır. Herkes, sabah namâzı vaktinde kalkar. Namâzı kıldıktan sonra işine başlar, öğleye kadar meşgûl olur. Ondan sonra evine çekilir, günün en sıcak vaktini serin bir yerde istirâhatla geçirir. İkindi vakti yine işiyle, gücüyle iştigâl eder. İşte bu istirâhate (Kaylûle), onun yapıldığı yere (Mekîl) denilir.

(Mekâmât) : Seyr ü sülûkdeki dereceler mânâsınadır. Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmâil-i Ankaravî'nin (Minhâc-ül-fukarâ) ismindeki mühim eserinde, bunlardan yüz dânesi târif edilmiştir.

(Kerâmât) : Hârikul'âde hâller demekdir. Hemen aynı mânâda olan (Mûcize) ile kerâmet arasındaki fark: mûcizenin Peygamberlerden, kerâmetin velilerden zuhûr etmesidir.

Şakkulkamer (Ayın ikiye ayrılması) bir mûcizedir. Çünki, Peygamberlerin en büyüğü olan Rasûlullah Efendimizden zuhûr etmiştir.

Hazret-i Ömer'in Medîne minberinde hutbe irâd ederken, İslâm or-

---

(9) Sûre-i Furkan : 24.

ordusunun Kürdistan'da muhasara edilmek tehlikesinde bulunduğunu görmesi, ve: **(Yâ Sâriye elcebel)** yâni: «Ey Sâriye — dağa çık» diye seslenmesi, sesini de o müslüman kumandana duyurması, bu kerâmetdir. Çünkü bir veliyy-i kâmilden sudûr etmiştir.

(Erbâb-ı mekâmât): Temkin derecesine vâsıl olanlar, **(Eshâb-ı kerâmât)**: henüz (telvin) den kurtulamıyanlar, terakki ve tedenniden hâli kalmıyanlar, yâni birincilerin derecesine vâsıl olamıyanlardır. Bunlara (Ehl-i hâl) de denilir. Hazret-i Mevlânâ: «Sofîler arasında ehl-i hâl olanlar çoktur. Fakat ehl-i makâm olanlar nâdirdir» der.

Tarikat büyüklerinden bâzıları, kerâmet izhârını pek de hoş görmemiş, hattâ bâzıları böyle kerâmetler göstermeye: (Hayz-ı ricâl) ve (Mel'abe-i etfâl) yâni: «Erkeklerin âdet görmesi ve çocuk oyunu» demiştir.

(El ebrâru minhü yekülûne ve yeşrabûn, vel ahrâru minhü yefrahûne ve yetrihûn.)

Yâni: «Ebrâr'dan olanlar[1], Mesnevî'nin mânevî nimetlerinden yerler ve içerler. Ahrârdan[2] bulunanlar da onun verdiği neşve ile ferahlamış oynarlar.»

(Ebrâr): (Berr) in cem'idir. «Onlar karıncayı bile incitmeyenler ve şer işleri yapmıyanlardır.» diye târif olunmuşlardır.

Nitekim, Cenâb-ı Hak, bu durumdaki kullarını, Kur'an-ı Hakîminde şu âyetlerle müjdelemiştir:

لَكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ
خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾

Yâni: **«Fakat Rabblerinden korkanlar** (öyle mi ya?) **Altlarından ırmaklar akar, cennetler — kendileri içinde ebedi kalmak, Rableri katından verilecek nice ziyâfetlere de konmak üzere — hep onların, Allah'ın nezdinde olan (ni'metler) iyiler için daha hayırlıdır[10].»**

Mesnevî, sanki gökten gelmiş ilâhî bir sofradır ve ebrâr-ı ümmet, onun mânevî nimetleriyle doyarlar.

(Ahrâr) ise, nefs-i emmâresini ayak altına almış, onun hevâ ve he-

---

(1) Özü-sözü doğru olan ve kendilerinden daha çok başkalarına hizmet eden kimselerdir.

(2) Dünyâ kayıtlarından kurtularak gerçek mânâda hürriyete erenler.

(10) Sûre-i Âl-i İmran: 198.

vesinden yakasını kurtarmış, Dunyâ kaydlarından ve beşeriyyet esâretinden halâs olmuş zevât-ı âzâdedir.

Hersekli Ârif Hikmet merhûmun :

«Yâre kul olmakla buldum, devlet-i hürriyyeti.»
«İhtiyârımla esâret geldi kendimden banâ!.»

diye bir beyti vardır ki, her türlü esâretden kurtulmuş ve yalnız Hakkın kulu olmakla hürriyet devletini bulmuş Ahrâr-ı ümmet lisânındandır.

Hâfız Şirâzi :

«Hüner ve mârifetden uzak bir şahsın üstündeki atlas elbiseye, tarîkat mücerredleri, yâni hür olanlar, bir para vermez» beytiyle bu gibi erbâb-ı hürriyeti anlatmak ister.

Mesnevî şerifin :

«Oğul!. bağını kır ve hürriyetini bul. Ne vakte kadar gümüş ve altın kaydiyle bağlanıp kalacaksın?» diye tâlimâtı ve :

«Kalbi nurlu bir üstâd-ı kâmilin bendesi olman, Pâdişahların baş tâcı olacak kadar yükselmenden daha iyidir» gibi telkinâtı, İstiğnâmeşreb olanlara hürriyetin zevkini ve âzâdeliğin şevkini getirir.

•

(Vehüve ke Nili Mısra şerâbün lissâbirine ve hasratün alâ âli Fir'avne vel kâfirîn.)

Yânî : «Mesnevî, Mısır'daki Nil nehri gibidir. Sabır ve mücâhede erbâbına âb-ı hayattır. Fir'avn ve etbâı gibi küfür ve dalâlet ashâbına da ayn-ı hasrettir.»

Bu fıkralar Sûre-i Â'rafdaki :

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ۞ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ
لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ
بَنِي إِسْرَائِيلَ ۞ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ
إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ۞ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي
الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ۞

Yâni : **«Bunun üzerine biz de, ayrı ayrı mu'cizeler olmak üzere başlarına tûfan, çekirge, haşerat, kurbağalar ve kan gönderdik.** (Böyle iken) yine (İman etmeyi) **kibirlerine yediremediler. Onlar öyle günahkârlar güruhu idiler. Üzerlerine o azab çökünce: (Yâ Musâ, dediler, bizim için Rabbine — sana olan ahdi hürmetine — dûa et. Eğer bu âzâbı bizden ayırıp, sıyırırsan, andolsun, sana kat'iyyen iman edeceğiz. Andolsun, İsrail oğullarını da seninle berâber mutlak göndereceğiz.) Vaktakî biz, kendilerinin erişecekleri bir müddete kadar, onlardan azabı giderdik, bir de ne bakarsın: Onlar, yeminlerini bozuyorlar bile. Artık biz de bunca âyetlerimizi yalanladıkları, onları umursamadıkları için, kendilerinden intikam almak istedik de hepsini denizde boğduk[11].»** âyetleri ile hikâye buyurulan kıssaya işârettir.

Mâlûmdur ki Yûsüf Aleyhisselâm'ın dâvetiyle Ken'an ilinden Mısır'a gelen Yâ'kûb (A.S.) ile evlâd ü ahfâdı, başlangıçta orada muazzez ve mükerrem tutulmuşlardı. O vakit Mısır hükûmetindeki Fir'avnlar (Hiksoslar'dan), onlar ise Amâlıka Arablarından idi. Sonra yerli Fir'avnlardan olup 18 inci sülâleyi teşkil eden (Amozis) yâhud (Firrağmotozis) Hiksosları cenubdan şimâle doğru sürdü. Halefi (Totmozis) ise onları büsbütün çıkarıp, Mısır'ı temâmiyle idâresine aldı.

Arablık ve İbrânîlik akrabalığı dolayısiyle Hiksoslar, Beni İsrâile hürmet ediyorlardı. Çünki Arablar İsmâil, İbrânîler İshâk Peygamber neslinden idiler. Mısırlı Fir'avnlar ise onlara esir muamelesi yapmağa

(11) Sûre-i A'râf : 133-136.

ve angarya işlerde kullanmağa başladılar. Hattâ çoğalmalarından çekindikleri için, erkek çocuklarını kestiler. Nihâyet Hazreti Mûsâ, Peygamber oldu. Kelim-ullah Hazretleri, iki vazife ile mükellefti. Biri, Mısır halkını imâna getirmek, diğeri Beni İsrâili Arz-ı Mev'ûde, yâni Filistin cihetine götürmek, orada bir idâre teşkil etmekdi.

Hazret-i Mûsâ bunları Fir'avna söyledi. Fir'avn imâna gelmediği gibi, bedâva amele demek olan Beni İsrâili de kaçırmak istemedi. Bâzı kitaplarda bu Fir'avn adı (Velid bin Reyyan) diye gösterilmiştir. Fakat doğru değildir. Çünki (Velid) Arab adıdır. Hazret-i Yûsûf zamânındaki Fir'avn, Arablardan idi. Lâkin Mûsâ (A.S.) devrindeki Fir'avn, Arab değildi, tabîatiyle adı da (Velîd) olamazdı.

Hazret-i Mevlânâ :

«Bîrenklik, renk esîri olunca Mûsa, Mûsa ile kavgaya başladı» beytinde, Mûsâ'nın Fir'avnı olan şahsın adının da Mûsâ olduğunu söylüyor.

İşte bu fir'avn, Hazret-i Mûsâ'nın teklifierini reddedince, Kelîmullah'ın düâsı ve mûcizesi eseri olarak Mısırlılar birtakım belâlara uğradılar. Bu belâlara Tevrat'da (Mesâib-i aşere) deniliyor ki, çeşitleri şunlardır :

1 — Nil sularının kan renginde görünmesi.
2, 3, 4 — Her tarafa bit, kurbağa ve haşerat üşüşmesi,
5 — Hayvanların vebâya uğraması,
6 — İnsanların çıbanlara tutulması,
7 — Dolu yağıp ekinlerin mahvolması,
8 — Çekirge yağması,
9 — Sis basması, ortalığın üç gün kararması,
10 — İnsanlardan ve hayvanlardan ilk doğan çocuğun ölmesi.

Kur'ân-ı Kerim'de, bu musibetlerin hepsi zikredilmemiştir. Çünki Kur'ân, târih kitâbı değildir. Tarihi bâzı vak'alardan bahsetmesi, onların insanlara ibret olması içindir.

Nihâyet Fir'avn, Beni İsrâilin Mısır'dan çıkmasına izin verdi. Mûseviler, Milâddan 1641 yıl evvel, nisanın 12 nci gecesi yola çıktılar. Hattâ o gece, aceleden mayasız ekmek yediler. Yahûdîlerin şimdiki hamursuz bayramı, Mısır'dan çıkışlarının hâtıra-i şükrânıdır.

Fir'avn, verdiği izne pişman oldu. Beni İsrâil'i geri çevirmek için, ordusiyle berâber onları tâkibe çıktı. Süveyş Körfezinin Mısır sâhilinde yetişti. Hazret-i Mûsâ ile ümmeti, mu'cize olarak denizi geçti. Fir'avn ile ordusu boğulup gitti.

Bâzıları, Beni İsrâil, denizin cezir hâlinden istifâde ederek karşıki sâhile geçti (!) diye bunun bir mu'cize olduğuna inanmak istemezler. Öy-

le ile olsa, hareketin cezir zamânına tesâdüf ettirilişi, Fir'avn ile ordusunun denizdeki yollara girince meddin başlaması ve onları boğması da yine bir mu'cizedir.

Nil'in kan renginde görünmesi; Kıbtilere, yâni Mısır halkına mahsus bir belâ idi. Sıbtîler, yânî Benî İsrâil, su olarak içiyorlardı. Hattâ bir Kıbti ile bir Sıbti'nin bir kabdan berâber içmek istediği, Sıbtî'nin tarafı su, Kıbtinin tarafı kan göründüğü rivâyet olunur.

Hazret-i Mevlânâ da :

«Mânevî hayat veren şu sözler, Nil suyu gibidir. İlâhî onu Kıbtî sîret olanlara kan gibi göster» diyerek Mesnevîyi bu itibarla Nil nehrine benzetiyor. Onun erbâb-ı ihlâsa âb-ı hayât geleceğini, dinsizlerin ve münkirlerin ise nefretini ve istifâdesizliğini mûcip olacağını haber veriyor. Hakikaten böyledir. Kur'ân-ı Kerîm için (Esâtîr-ül-evvelîn) yânî «Eski masallar» hezeyânını edenler olduğu gibi, Mesnevi için de kurt-tilki masalları diyenler vardır. Cenâb-ı Hak, Kelâmı Kadîmi hakkında :

يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا

Yâni : **«Allah O'nunla bir çoğunu şaşırtır, yine onunla birçoğunu yola getirir[12].»** buyuruyor. Kur'ân dolayısiyle insanlardan çoğunun delâlete düşeceğini, çoğunun da hidâyet bulacağını bildiriyor. Kur'ân öyle olduğu gibi, Mesnevî de öyledir. Nitekim Sâhib-i ârifi de :

«Kur'ân gibi bizim Mesnevî de bâzılarını hidâyete, bâzılarını dalâlete sevkeder» diyor.

•

(Ve innehû şifâüssudûri, ve cilâül ahzâni, ve keşşâfül Kur'âni)

Yâni : «Mesnevî, kalblerdeki marazların şifâsı, Dünyânın varına, yoğuna ehemmiyet vermekden ileri gelen hüzünlerin cilâsı, Kur'ân-i Kerîm'in de zâhirî ve bâtınî ap-açık mânâsıdır.»

Bu fıkraların ikisiyle Sûre-i Yûnüs'deki :

---

(12) Sûre-i Bekara : 26.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ
۝ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ
مِمَّا يَجْمَعُونَ ۝

Yâni : **«Ey insanlar; Rabbinizden size va'z u nasihât ve içinizdeki illetlere şifâ, bir de mü'minlere hidâyet ve rahmet olmak üzere Kur'ân-ı Kerîm gelmiştir. Habîbim; haber ver ki şu geliş, Allâh'ın fazl u rahmetiyledir. İşte bundan dolayı ferahlasınlar. Kur'ân, başkalarının topladığı mal ve servetden hayırlıdır[13].»** âyetlerine işâret olunmuştur.

Hak sübhânehû ve teâlâ, kitâb-ı münzelinin şifâ-i sudûr, bâis-i ferah ve sürûr olduğunu bu âyetlerle beyân buyurmuş, onun tefsîr-i mebânîsi ve keşşâfı meânisi olan Mesnevinin de o hassaya mazhar olduğunu nâzım-ı ekmeli ifâde eylemiştir.

•

(Vesatül erzâki, ve tetyibül ahlâki)

Yâni : «Mesnevî, rızıkların genişlemesine, ahlâkın da iyileşmesine sebebdir.»

Fakr-u hâlinden şikâyet eden bir sahâbiye, taraf-ı Risâletden :

«Dâimâ abdestli bulun, rızkın genişler» buyurulmuştur. Mesnevî de okuyan ve dinleyenlerine, maddî ve mânevî temizliğe kavuşup, kötü huylardan sakınmayı hemen her sahîfesinde tavsiye eylemektedir. Hattâ ilk hikâyesinin mevzûu: nefsin tezkiye ve tasfiyesine dâirdir. Binâenaleyh, tavsiyesiyle amel edenler için rızkı artırıcı ve ahlâkı iyileştiricidir.

•

(Bieydî seferatin, kirâmim beraratin yemneûne bi ellâ yemessühû illel mütahherûn. Tenzilüm mirrabbil âlemîn.)

Yâni : «Mesnevî, kerîm ve sâlih olan kâtibler eliyle yazılmıştır; temiz olanlardan başkasını Mesnevî'ye temâs eylemekden menederler. Mesnevî, Rabb'ül-âleminden ilhâm olunmuş bir kitabdır.»

---

(13) Sûre-i Yûnûs : 57-58.

Bu fıkralar ile Sûre-i Abese'deki :

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝ فَمَنْ
شَآءَ ذَكَرَهُ ۝ فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ ۝ مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ ۝
بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ۝ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۝

Yâni : **«Çünkü o (Kur'ân) bir öğüddür. Binâenaleyh dileyen onu bellen. O, (Allah indinde) çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahifelerdedir. Kıymetli, sevgili, takvâ sâhibi kâtiplerin elleriyle** (yazılmıştır)[14].»

Sûre-i Vâkı'adaki :

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ۝ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ۝ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ۝ تَنْزِيلٌ
مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

yâni : **«Muhakkak o, elbette çok şerefli bir Kur'ân'dır, ki sıyânet edilmiş bir kitabda** (yazılı) **dır. Ona tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.** (O) **âlemlerin Rabbinden indirilmedir**[15].» âyetlerine işâret edilmiştir.

(Sefere-i kirâm) yâni : «Kur'ânı yazan kâtibler, onu levh-i mahfûzdan istinsâh eyleyen meleklerdir.» denilmiş, vahiy kâtibliği hizmetinde bulunanın eshâb-ı kirâm olduğu söylenilmiştir. Bu takdirde (Suhûfu merfûa ve mutahhara), üzerlerine Kur'ân âyetleri yazılan ve tabiî yüksek yerlerde muhterem tutulan ulvî sayfalardır.

(Kitâb-ı meknûn) için, müfessirlerden bâzıları (levh-i mahfûz) demiş, bâzıları (lâyemessühû) daki zamiri, (levh) a ircâ ile «levh-i mahfûzu melâike-i mutahharaden başkası temâs edemez ve oradaki esrâra muttali olamaz» tefsirini yapmış; bâzıları da zamiri, Kur'ân'a ircâ ile «Kelâm-ı İlâhiye, yâni Mushaf-ı Şerife pâk ve abdestli olmayan dokunamaz» mânâsını vermiştir.

Hüseyin Vâız, tefsirinde (Bahr-ül-hakâik) dan naklen diyor ki: «Buradaki (mes) den maksad: Kur'ân esrârının inkişâfıdır. Şu hâlde, âyet-i

(14) Sûre-i Abese : 11-16.
(15) Sûre-i Vâkıa : 77-80.

celilenin mânâsı «Gayr ve gayrılık vehminden kurtulamıyan, Hakkı halk aynasında, halkı da mir'ât-ı Hak'da göremeyen kimse, Kur'âna temâs edemez, yâni ondaki ilâhi esrâra muttâli olamaz» demektir.

Mesnevî de ilham yoliyle cânib-i Hak'dan nâzil olmuştur. Hüsâmüddin Çelebi, ve şimdiye kadar istinsâh-ı Mesnevi hizmetinde bulunan sâlih kâtibler eliyle yazılmış ve her yerde yüksek ve muhterem tutulmuştur. Tahâret ve salâh erbâbından maadâsının ona temâsı, yâni mütalâasiyle dinlenmesinden feyz-i marifet alması kâbil değildir. Çünkü öyle nâpâk olanlar (Sâmirî) hilkat birtakım şahıslardır ki, (lâmisas) tehdidiyle Mesneviye yaklaşmadan uzaklaştırılırlar.

Sâmirî : Beni İsrâîlden olup, altın buzağıyı yapan ve Yahûdileri ona taptıran adam idi ki, Hazret-i Mûsâ tarafından lânetlenmiş ve kavim arasından kovulmuştu. Biri, yanına gelse ikisini de dehşetli sıtma tutar ve tirtir titretirdi. Onun için bir insan görecek olsa, (lâmisas) yâni: yaklaşma, dokunma, diye bağırırdı.

•

(Lâ ye'tihil bâtılü mim beyni yedeyhi velâ min Halfihi Vallâhü yersidühü ve yerkubühû vehüve hayrun hâfizan vehüve erhamürrâhimin.)

Birinci fıkra :

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ
لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ ۝ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ
يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ۝

Yâni : «**Kâfirler, kendilerine gelen zikr-i ilâhiyi,** (Kur'ân-ı Kerimi) **inkâr ettiler. Halbuki o, hakîkaten bir kitâb-ı azîzdir. Onun evvelinden de sonundan da bâtıl zuhûr etmez. O** (kitâb-ı kerîm) **hakîm ve hamîd olan Cenâb-ı Hak tarafından gönderilmiştir[16].**» âyetlerinden iktibâs edilmişti.

Üçncü fıkra da aynen Kelâm-ı ilâhiden muktebesdir. Hazret-i Mevlânâ bu fıkra ile diyor ki :

Cânib-i İlâhîden vahy-i münzel olan Kur'ân-ı Kerîm, nasıl avn-i samedânîde ise, onun evvelinden de, sonundan da bâtıl zuhûruna imkân ve ihtimâl yoksa, Mesnevi de öyledir. İlhâm-ı Rabbânî eseridir. Kendisinden

---

(16) Sûre-i Fussilet : 41-42.

...saplık zuhûruna imkân yoktur. Hattâ iptâli ve tahrifi de kâbil değildir. Nitekim yedinci cild nâmiyle bir ilâve yapılmış, ve âlim bir Mevlevi şeyhine şerhettirilmişse de umumun makbûlü olamamış, Mesnevî'nin safvet-i asliyyesi bozulmamıştır.

(Ve lehû el kaabün übaru lekkabehullâhü teâlâ bihâ.)

Yâni : Şu sayılan şeylerden başka, Mesnevî'nin birtakım lâkabları daha vardır ki, onlar da Allah tarafından ihsân buyurulmuştur.

(Lâkab) bir şeyin asıl ismine ilâveten verilen vasıftır ki **(teşrîf), (târif)** ve **(teshîf)** diye üç derece i'tibâr olunur.

(Lâkab-ı teşrîf) : İsme şeref verir. **(Nâzım-ı Mesnevi)** gibi ki, Hazret-i Mevlânâ Celâlüddin-i Rûmi demektir.

(Lâkab-ı târif) : İsmi anlatır. Şârih-i Mesnevi İsmâil Ankaravi gibi.

(Lâkab-ı teshîf) : İsmi, tahkîr eder. Meşhur Cinci Hoca gibi.

وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ

Yâni : **«Biribirinize hoşa gitmeyecek ve gücendirecek lâkablar takmayınız[17]»** nehyi, bu üçüncü kısım içindir. Mesnevî'nin sayılan ve sayılmayan lâkabları, lâkab-ı teşrîfiyye kabîlindendir. **(Sâmi-nâme), (Hüsâmî-nâme)** ve **(Mağz-ı Kur'ân)** gibi.

●

Hazret-i Mevlânâ bunu haber vermekle berâber, buyuruyor ki :

(Vektesarnâ alâ hâzel kalîli velkalîlü yedüllü alelkesiri vel cür'atü tedüllü alel gadiri vel hafnetü tedüllü alel beyderil kebîri.)

Yâni : «Biz, şu birkaç lâkabı söylemekle sözü kısa kestik. Az, çoğa; bir damla su, bir göle; iki avuç dâne, büyük bir harmana delâlet etdiği gibi, saydığımız lâkablar ve hassalar da diğerlerine işâret olabilir.»

(Yekûlül abdüzzaîfül muhtâcü ilâ rahmetillâhi teâlâ Muhammedübnü Muhammedibnül Huseynil Belhiy tekabbelâllâhü minhü.)

Yâni : «Allah Teâlâ'nın zayıf bir kulu ve İlâhî Rahmetin muhtâcı bulunan Muhammed bin Muhammed bin-İl Hüseyn-il-Belhî — ki, Mesnevinin nazmı husûsundaki mesâîsini Allah kabûl etsin — der ki»

Dergâh-ı İlâhî yakınlarının en ziyâde arzû ettiği ve nâiliyyetile iftihâr eylediği mertebe-i ulyâ (Abdiyyet = kulluk) makâmıdır. Allâh'ın

---

(17) Sûre-i Hucurât : 11.

en ziyâde sevdiği ismin (Abdullah) olduğu bir Hadis-i Şerifde beyan buyrulmuştur. Sultân-ül-Enbiyâ Efendimiz, seyyid-i kâinât ve server-i mahlûkât olduğu hâlde, lisân-ı İlâhi, hakk-ı risâlet-penâhisinde (abd) tâbirini kullanmış.

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ
الْأَقْصَا

Yâni : «**Kulunu** (Muhammed S.A. Vesellemi) **bir gece Mescid-i Haram'dan** (alıp) **Mescid-i Aksâya kadar götüren** (zât-i ecelle ve âlâ her türlü nakîysalardan) **münezzehtir**[18].» buyurmuştur.

Kezâ (Rûhullah) ve (Kelimetûllah) derecelerine yükselmiş olan Hazret-i İsâ, daha beşikde iken :

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۝
وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا

Yâni : «(İsâ dile gelip) **dedi ki: Ben hakîkat Allah'ın kuluyum. O, bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı. Beni mübârek kıldı**[19].» diyerek Allâh'ın kulu olmakla iftihâr etmişti.

Hıristiyanlar, Hazret-i İsâ'yı Allâh'ın oğlu, hattâ Allah yaparlar; bunu yapmakla da «Ben Allâh'ın kuluyum» demiş olan Hz. İsâ'yı tekzib ederler de, kaş yapayım derken göz çıkarmış olduklarının farkına varmazlar.

Büyüklerin huzûrunda tekebbür değil, tekebbüre az da olsa, delâleti olan tâbirlerin bile kullanılması, nezâkete aykırı sayılır. Onun için (Ben) diyecek yerde, (Bendeniz), (düâcınız) ve (fakîriniz) gibi sözler sarfolunur. Vaktiyle saraya mensub olmak, imzânın üstüne (Bendegân-ı hazret-i şehriyâriden) tâbirini kondurmak iftihâra vesîle olurdu.

Kibriyâ-yı İlâhi ise tabiî bizim bildiğimiz büyüklerin azametine aslâ benzemez.

Büyüksün İlâhi, büyüksün büyük,
Büyüklük, yanında kalır pek küçük!..

---

(18) Sûre-i Esrâ : 1.
(19) Sûre-i Meryem : 30-31.

İşte o Kibriyâ-yı bîtenâhiyi daha iyi idrâk eden büyükler, O'na karşı tezellül ve ihtiyâc ile müftekır bulunur. Binaenaleyh kendilerinden abd-i zaîf, hakîr ü fakîr gibi evsâf ile bahsederler.

Hazret-i Mevlânâ'nın :

Men bende şüdem, bende şüdem, bende şüdem,
Men bende behaclet beser-efgende şüdem,
Her bende şeved şâd ki âzad şeved,
Men şâd ezânem ki türâ bende şüdem,

Yâni : **«Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum. Ben abd-i zaîf, kulluğumu lâyikile ifâ edemediğim için utandım ve başımı önüme eğdim; her köle, âzâd edilince sevinir. İlâhî; ben ise, sana kul olduğum için seviniyorum.»**

Rubâisi, bu makamda söylenilmiş olan en üstün sözlerdendir. Şurası da bilinmelidir ki, sûretâ mutevâzi, lâkin mânen pek yüksek olan bu zevât-ı kirâmın ibâdetleri gibi, ubûdiyyetleri de mâbûd-i yegâneye münhasırdır. Onlar: Şuna-buna, hulûskârlık için arz-ı hürmet etmezler. Belleri ekâbire reverans yapmak için değil, namaz esnâsında rûkû' için eğilir. Elleri, zenginlerden sadaka almak için değil, Niğmet sâhibi olan Allah'a düâ etmek için açılır.

(Hakim-i Senâi) hazretleri, kendisini ziyârete gelib de bir kese altın bırakmak istiyen Behramşaah'a: «Altını ahâliden toplayıp da saçmakdansa, onu almamak daha iyi değil midir?» mealinde bir beyit okuyup, keseyi reddetmişti.

Hazret-i Mevlânâ da, sallanan hükûmetiyle böbürlenmek isteyen Konya'daki Selçûkî hükûmdârına :

«Ben tahtdan inib tabuta binen şahlardan değilim, Benim mânevi saltanat fermânımın ünvânı **(Halidine ebeden)** âyetidir buyurmuştu.

Hulâsa : Evliyâullah hazerâtının şiârı: Allâh'a karşı kendilerini fakir görmek, insanlara karşı da minnet etmemekdir.

•

(İstehedtü fî tetvîlil manzûmil mesneviyyil müştemili alel ğarâibi vennevâdiri ve ğuraril mekâlâti ve düreriddelâlâti ve tarikatizzühâdi ve hadikatil ubbâdi kasîratil mebânî kesîratil meânî)

Yâni : Hazret-i nâzım buyuruyor ki: «Garîb ve nevâdiri şâmil, parlak makâleleri, aşikâr delilleri hâvî, zâhidlerin yolu, âbidlerin sevinç yeri

olmak; bir de elfâzı az, mânâsı çok bulunmak üzere Mesneviyi nazm için uzun uzadıya uğraştım.»

(Zühhâd) zâhidin, (Ubbâd) âbidin cem'idir. Devr-i ashabdan sonraki zevâta (Tâbiin), daha sonrakilere (Tebe'i tâbi'in) denilir. Bunların arasından zühd ü tâat ile temâyüz edenlere (Zâhid) ve (Âbid) tâ'bîr olunur. Bu sınıf arasına bâzı riyâkârların da katılmasına mebni, hakîkî zâhidler ve âbidler (Sûfî) unvânını kabûl ettiler. İlk defa (Sûfî) adını alan ve (Remle) kasabasında ilk zâviyeyi açan (Ebû Hâşimüs-Sûfî) kuddise sirruhûdur.

Zâhid ile âbidin târifinde:

«Allâh'ın farzlarını edâ et, âbid olursun. Allâhın verdiği kısmete nefsini râzî kıl, zâhid olursun» denilmiştir. Şu hâlde, Hakkın farzlarını temâmiyle ve kemâliyle ifâ eyleyen (âbid), az-çok her ne ise, mukadder olan kısmete rızâ gösteren de (zâhid) dir.

Zühdün esâsı: Gınây-ı kalb ve kanâatdir. Onu hâiz olmayanlar; zâhid değil, fâsik-ı mahrûmdur. Büyükler:

«Bulamamak da kısmetden sayılır» demişlerdir.

Bulmaz, yemezdir ekserî erbâb-ı iffetin,
Gördük zamânenin nice perhizkârını!..

Kibâr-ı ümmetden şakîk-i Belhî (kuddise sırruh) — meşhur İbrâhim Edhem (Kuddise sırruhû) tarafından «üstadsın» diye eli öpülmüştür — bir defâ Bağdad halifesinin huzûruna çıkarılmış. Halife:

— Şakik-i zâhid sen misin? diye sormuş, o da:

— Şakik benim amma, zâhid sensin. Cevâbını vermiş.

Halife:

— Bu kadar debdebe içinde, ben nasıl zâhid olurum? suâlinde bulunmuş, Şakik de:

— Cenâb-ı Hak, metâ'-ı Dünyâ için: (Kalîl) demiştir. Sen o kalîle — aza — kanâat etmişsin; Zâhid ise aza kanâat eyleyendir, deyince, halîfe ağlamağa başlamış.

Şakik-ı Belhi ile İbrâhîm Edhem, bir gün buluşmuş. Şakîk: «Ne yapıyorsunuz?» diye sormuş, İbrâhîm Edhem: «Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz» demiş. Şakîk: «Horasan'ın köpekleri de böyle yaparlardı» deyince, İbrâhim Edhem: «Siz ne yapıyorsunuz?» sûalinde bulunmuş. Şakîk'in: «Bulursak dağıtıyoruz; bulmazsak şükrediyoruz» demesi üzerine, İbrâhim Edhem: «Üstadsın» diyerek Şakîk'in elini öpmüştür.

İşte Mesnevî-i şerîf, riyâkâr âbid ve zâhidlerin değil, Şakîk ve İbrâhim Edhem gibi hakikî zühd erbâbının seyrinden ve siyerinden bahsettiği gibi, garib ve nâdir fıkraları, parlak ve şâirâne tasvirleri, gâyet vâ-

zıh ve kâvi, aklî ve naklî delilleri hâvi bir eserdir. Hem de «Bana az kelime ile çok mânâ ifâde etmek hâssası verildi» buyuran Peygamber-i Ekremimizin verâset-i kâmilesi eseri olarak, az kelime ile çok mânâyı ifâde etmiştir.

Şimdiye kadar okuyabildiğimiz fıkralardaki lâfızların azlığına karşı, onları âcizâne şerh için söylediğim sözlerin çokluğu, bu hususda en parlak bir bürhandır.

•

(Listidâ-i seyyidî ve senedî ve mu'temedî ve mekânerrûhu min cesedi ve zehirati yevmi ve ğadi.)

Yâni : «Rûhum mesâbesinde olan, bugün de, yarın da mânevî zahîrem bulunan seyyidim, senedim, mütemedim Hüsamüddin Çelebi'nin talebiyle Mesneviyi tanzim eyledim.»

Çelebi Hüsâmüddin hazretleri, aşağıdaki fıkralarda beyan buyurulacağı üzere, aslen Kürddür, yâni Türk Irkındandır. Konya'nın eşraf ve âyânından iken, yalnızlığı ihtiyâr eylemiş, Hazret-i Mevlânâ'ya intisâb ederek on seneden fazla hizmet-i Mevlânâ'da bulunmuş, Mesneviyi yazmak vazifesile adının ebediyyen anılmasına muvaffak olmuştur. Hazret-i Pir'in kendisine fevkalâde teveccüh ve muhabbeti vardı. O teveccüh sâyesinde kâmil ve mükemmil olarak yetişen Çelebi, daha Hazret-i Mevlânâ'nın hayâtında ve (Şeyh Salâhuddin Zerkûb-i Konevi) nin vefâtından sonra, müntesibîn-i Mevleviyyenin teslik ve terbiyesiyle meşgul olur, âdetâ (Tarîkatçı dedelik) vazifesini görürdü. Hazret-i Mevlânâ'nın vefâtından sonra, (Sultan Veled) in ısrâriyle makâm-ı Pîre geçmiş, 12 sene Mesnevî okutmak ve halkı irşâd etmekle meşgûl olmuştur. Ondan sonra da Sultan Veled Hazretleri, babasının yerine oturmuştur.

Çelebi Hazretlerinin nazar-ı Mevlânâ ile nasıl yetiştiğini ve şeyhinden nasıl ve ne derece müstefîd ve müstefîz olduğunu, bizzat Hazret-i Pîr'in gerek bu mukaddimede, gerek sırası geldikçe Mesnevi metninde görülecek iltifâtından anlamalıdır.

•

(Vehüveşşeyhu kudvetül ârifîn, ve imâmülhüdâ velyekîn, mügîsül verâ eminül kulûbi vennühâ.)

Yânî : «Hüsâmüddin Çelebi; âriflerin muktedâsı, hidâyet ve yakin erbâbının rehberi, kalb ve akıl sâhiblerinin emîni, âcizlerin imdâdına yetişen bir şeyh-i kâmil ve mürşid-i mükemmildir.»

(Vedîatullâhi beyne halîkatihî ve saffetihî fi berraytehû ve vesâyâhü linebiyyihî ve habâyâhü ı'nde safiyyih.)

Yânî : «Hüsâmüddin Çelebi, mahlûkât arasında Allâh'ın emâneti, in-

sanlar içinde Allâh'ın güzidesi bir zât-ı âli olduğu gibi, hürmetlerini Allâh'ın Rasûl-i Ekreme tavsiye eylediği zevât-ı şerifeden, kadr-ü şânını esfiyây-ı ümmetden gizlediği mestûrin-i İlâhiyyedendir.»

(Vesâyâhü linebiyyihi) : Yâni; «Allâh'ın peygamberine tavsiye eylediği zevât» kudemây-ı eshâbın fukarâ sınıfında bulunanları idi. Kureyşin eşrâf-ü âyânı, Rasûl-i Ekrem Efendimize :

Eğer meclisindeki fukarâ takımını defedecek olursan, biz de geliriz, konuşuruz, belki de anlaşırız demişler ve Aleyhissalât Efendimiz tarafından :

— Onu yapamam, cevâbını almışlardı.

— Öyle ise, biz gelince onlar çekilsinler, teklifinde bulundular. Sallallâhü aleyhi ve sellem Hazretleri, Âyân-ı Kureyş'in imâna gelmesi arzûsiyle, buna muvâfakat etmek istedi.

Zât-i akdesi risâletin bu arzûsu, pek tabii bir şeydi. Çünkü kendisi (Hâdî) isminin mazhar-ı tâmmı idi. Semây-ı hidâyetin, parlak güneşi bulunuyordu. Güneş, nasıl âlem-i şemsinin her noktasını aydınlatmak isterse, âfitâb-ı risâlet Efendimiz de muzlim bir kalb, karanlık bir beyin kalmamasını, beşeriyet idrâkinin hakikat ziyâsile münevver olmasını isterdi. Nitekim şu hâli kelâm-ı İlâhide :

لَقَدْ جَاءَكُمْ

رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ

بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۝

Yâni : **«Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız, O'na çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır, O[20].»** âyetiyle haber veriliyor.

Halbuki Rasûl-i Ekrem, Kureyş zenginlerine cevab vermeden evvel:

۝ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ

وَجْهَهُ

Yâni : **«Sabah, akşam Rablerine, sırf O'nun cemâlini dileyerek, düâ edenleri (huzurundan) koğma[21].»**

(20) Süre-i Tevbe : 128.
(21) Süre-i En'âm : 52.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَوٰةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ

Yâni : **«Sabah, akşam Rablerine** (sırf) **O'nun cemâlini dileyerek düâ edenlerle berâber candan sabr** (u sebât) **et. Gözlerini onlardan ayırma** [22]**.»** âyetleri nâzil oldu. Sûretâ fakîr, fakat mânen herbiri bir emîr olan o zevât-ı kirâma iltifât buyurması Aleyhissalât Efendimize emredildi. Çünki onlar, fakr-ü zarûretleri dolayısiyle Kureyş zenginlerinin menfûru olsalar da, sıdk-ı niyetleri ve safvet-i kalbiyyeleri cihetiyle Allâh'ın makbûlü idiler. Hüsâmüddin Çelebi de o sahâbe-i kirâm'ın izinde yürüyen bir zât-ı şerîf olduğu için, Allâh'ın peygamberine tavsiye etmiş olduğu zevât-ı âliyye cümlesindendir.

(Ve Habâyâhü inde safiyyih) e gelince: Evliyâullahdan bir kısmının vilâyeti, vilâyet-i hafiyyedir. Onların mâhiyet-i mâneviyye ve kurbiyyet-i İlâhiyyesini Zât-i Bârîden başka kimse bilmez.

(Evliyâî tahte kubâî, lâ ya'rifühüm ğayri)

Yâni : **«Velilerimin bâzıları, görünmeyen kubbelerimin altında gizlidir. Onları benden başka kimse tanıyamaz.»** hadîs-i kudsisinde bildirilen ricâl-i mestûrinin derecesi, hattâ Melek-i Mukarreb ve Nebiyy-i Mürselin mâlûmu değildir. Hüsâmüddin Çelebi de o mestûrin-i ilâhiyyeden biridir.

Hazret-i Mevlânâ, bir gazelinde :

Meâlen : «Cemâl-i mânevî ashâbını hususi kadehle izâz eyledikleri halvet-i hâssa, yabancı giremez. Rûh-ül-kudüs, yâni Cebrâil, o meclis-i ünsün dışında kalır, Hızır ise ancak perdedârı olabilir.» buyurmuştur.

Mevlânâ Câmi kuddise sırruhû'nun (Nefehât-ül-üns) tercümesinde Lâmi'î Çelebi der ki :

«Hak sübhânehû ve Teâlâ nübüvvet bürhânını kıyâmetedek bâki eylemiş ve evliyâyı ol bürhan izhârına sebeb kılmıştır. Tâ peyveste âyât-ı Hak ve huccet-i sıdk-ı Muhammed (Sallallâhü Aleyhi ve sellem) zâhir ola ve onları âlemin vâlileri etmiştir. Âsmandan yağmur, anların ekdâmı berekâtında nâzil olur ve zeminden otlar anların safây-ı himmetleriyle biter ve kâfirlere müslümanlar anların takviyeleriyle nusret bulurlar. Ve onlar dört bin kimesnedir ki, mektûmlardır ve biribirini anlamazlar ve sûret-i hallerini bilmezler ve cemî-i ahvâlde kendilerinden ve halâyıkdan mestûr olurlar.»

Nefehât-ül-üns tercümesinde, evliyâullâhın envâına ve derecelerine dâir epeyce mâlûmat vardır.

•

(22) Sûre-i Kehf : 28.

(Miftâhu hazâinil arşi, eminu künuzil ferşi, ebul fedâili Hüsâmül hakki veddini Hasen ibni Muhammed ibni Hasenil ma'rûfi bi ibni el i Türk.)

Yâni : «Çelebi; arş hazinelerinin anahtarı, ferş, yâni yer definelerinin emîni, zâhirî ve bâtıni birçok fazilet sâhibi, hakkın ve dînin keskin kılıcıdır. İsmi: Hasan bin Muhammed bin Hasan'dır. (İbn-i ehî Türk) denilmekle tanınmıştır.»

Şu sıfatlardan Çelebi'nin kutub olduğu ve semâ ve arzın mânevi idâresinin ona verilmiş bulunduğu anlaşılıyor :

•

(Ebû yezîdil vakti ve Cüneydüzzemâni, Sıddîk ibnissıddîk Razıyallâhü anhü ve anhüm.)

Yâni : «Hüsamüddin Çelebi; vaktin Bâyezîd-i Bestâmisi, zamânın Cüneyd-i Bağdadisidir. Sıddîk oğlu, Sıddîk oğlu Sıddîkdır. Allâh, kendisinden ve âbâ vü ecdâdından râzî olsun.»

Bâyezîd-i Bestâmi (Kuddise sırruhû) hazretleri, kibâr-ı evliyâullahtandır. Horasan'ın Bestam şehrinde doğmuş, bir asır kadar yaşamış, 260 tarihinde irtihâl etmiştir. İsmi: (Tayfûr bin Îsâ) idi. Sofiyye kitabları menâkıb-ı âliyesiyle doludur.

Ezcümle şu fıkrası meşhurdur: Mürîdlerden biri: «Kürkünüzden bir parça lütfetseniz de teberrüken üstümde taşısam» demiş. Hazret-i Bâyezid de: «Oğlum; sen çalış da adam ol. Yoksa Bâyezid'in kürkünü üstünde taşımak değil, derisini yüzüp içerisine girsen bile faydası olmaz» cevâbını vermiştir.

Şeyh-ül-ekber Muhyiddin-i Arabi (Kuddise sırruhû), (Fütühât) ında buyuruyor ki: «Makâm-ı Muhammedî füyûzâtından Bâyezide, bir iğne ucu kadar verilmişti. Tehammül edemedi: (Sübhânî mâ âzame şânî) demeye başladı. Bana ise bir şa'ra, yânî kıl kadar feyz-i Muhammedî ihsân olundu.» Şeyhin şu ifâdesinden, feyz-i Muhammedîdeki sonsuzluğu ve zât-i akdes-i Risâletdeki büyüklüğü düşünmeli!..

Hazret-i Cüneyd'e gelince: Bağdad'da yetişmiş bir ârif-i ekmeldir. (İmâm-ı Şâfii) ve (Süfyân-ı Sevri) den ders okumuş, dayısı Hazreti (Sakati) den sülûk görmüştür. Meslek-i tasavvufu, muntazam ve mazbût bir hâle getirmiş; birçok urafây-i ümmet kendisinden feyz almıştır, Turuk'u aliyyeden ekserîsinin silsilesi kendisine varır. Sôfiyye arasında (Seyyidüttâife) unvâniyle yâd olunur. Rivâyete göre, 207 tarihinde doğmuş, 298 de irtihâl eylemiştir. Bâyezîd-i Bestâmî ile muâsır idi. Hazreti Sakati ile birlikte medfûn bulunduğu türbe, Bağdad'da meşhûr ve ziyaretgâh imiş. Cüneyd'e nisbet edilen taş basması fârisî bir divân, onun değildir. Çünki nazm-ı farsiye dördüncü asır ibtidâlarında başlanılmıştır.

İşte Hazret-i Mevlânâ'nın ifâdesinden anlaşıldığına göre, Hüsâmüd-

dan Çelebi de bu ilâhî zât-ı âlînin derecesine yükselmiş ve sayesinde sıddîkiy-yet mertebesini bulmuş bir ârif idi!..

●

(Elmerviyyül aslil müntesibi ileşşeyhil mükerremi bimâ kâle emseytü kürdiyyen ve esbahtü arabiyyen kaddesallâhü rûhahû ve ervâha ahlâfihî feni'messelefü ve ni'mel halefü.)

Yâni : «Hüsamüddin Çelebi'nin aslı, Ürmiyyelidir. Emseytü Kürdiyyen ve asbahtü Arabiyyen demekle mükerrem olan Şeyh Ebülvefâ-i Kürdi neslindendir. Allah, Şeyhin ve haleflerinin ruhlarını takdis etsin. Ne güzel bir selef ve ne güzel bir halef.»

Şeyh Ebülvefâ: aslen Kürd ve ümmi olduğu halde, Bağdad'da nisbet-i sofiyyesile şöhret almıştır. Bâzı kimseler, kendisini müşkil bir mevkide bırakmak için :

— Bir gün bize va'z etsen dediler. O da :

— İnşâallah, yarın cevâbını verdi. Ertesi gün kürsiye çıkıp (Emseytü Kürdiyyen ve asbahtü Arabiyyen) yâni: «Gece Kürd idim, sabahleyin Arab oldum» diye, söze başladı, o kadar hakâyık ve meârifden bahsetti ki, cemâ'ati hayretlere düşürdü.

Mesnevi şârihlerinden Sarı Abdullah Efendi, Şeyh Ebülvefâ'nın (Dâvud-i Tâ'i) ile muâsır olduğunu söylüyor. Şu halde, Hicretin ikinci asrı ricâlindendir. (Hasan-i Basrî) nin halifesi ve (Dâvûd-i Tâ'î) nin şeyhi bulunan (Habîb-i Acemî) Hazretlerinin de, böyle bir sözü vardır. Hazret-i Habib, arabcayı lâyıkiyle söyleyemediği halde, Kur'ân dinlerken ağlarmış.

— Sen Acemsin, arabcadan ne anlıyorsun ki Kur'ân dinlerken ağlıyorsun? diye sormuşlar.

— Ben Acemim amma, kalbim Arabdır, cevabını vermiş. Hazret-i Pîr'in, Hüsâmüddin Çelebi hakkında, sıddîk bin sıddîk buyurması, Çelebi'nin Ebülvefâ gibi bir şeyh-i mükerrem neslinden olmasındandır.

●

(Lehû nesebün elkatişşemsü aleyhi ridâehâ, ve hasebün erhatinnücûmü aleyhi edvâehâ.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi'nin bir nesebi, bir silsilesi var ki, Güneş onun üstüne ridâsını atmış, yâni şuâını aksettirmiş; kezâ bir hasebi var ki, onun yanında yıldızların nûru sönük kalmıştır.»

Bundan maksad: Çelebi'nin asâletindeki parlaklığı anlatmaktır.

●

(Lem yezel finâühüm kıbletel ikbâli yeteveccehü ileyhâ benülvülâti ve ka'betel âmâli yetûfü bihâ vüfûdül ufâti.)

Yâni : «Hüsâmüddin Çelebi ile ona mensûb olanların dergâhı, üme-

râ zâdelerin kıble-i ikbâli ve meed ü azamet murahhaslarıyle lütf u ihsân tâlibleri cemâatinin tavâf edeceği kâbe-i âmâl olmaktan hâli kalmasın.»

Bu fıkra ile Dünyâ halkının her sınıfı, yânî ümerâsı, fukarâsı, Çelebi'nin kapısına mürâcaatle ondan feyz alsın demek isteniliyor.

•

(Velâ zâle kezâlike mâ talea necmün ve zerra şârikun liyekûne mu'tesamen liülil besâiri rabbâniyyîner rûhâniyyînes semâiyyînel arşiyyînen nûriyyînes sükketin nüzzâril ğuyyebil huddâril mülûki tahtel etmâri, eşrafil kabâili, efdalil fedâili, enverid delâili, âmîn, yâ Rabbel âlemîn.)

«Kezâ Çelebi'nin kapısı, gece-gündüz basîret sâhiblerinin, ruhânilerin, semâvîlerin, arşîlerin, nûrîlerin, hem sâkit, hem nâzır, hem gâib, hem hâzır olanların, eski-püskü libâslar içindeki saltanat sâhiblerinin, kabîleler eşrâfının, fazîletler ashâbının, delâlet nûrlarının sarılacağı ve tutunacağı bir makam olsun, âmîn yâ Rabbel âlemîn.»

Bu fıkra ile de semâvîlerin, o âlemin kutbundan istifâzası temennî edilmektedir. (Elmülûkü taht-el'atmâr) terkîbindeki (Atmâr), (Tımr) ın cem'idir ki, eski-püskü elbise demektir. O hâlde, o terkib «Palaspâreler içinde pâdişahlar» meâlini ifâde ider.

«Allâhın mezellet setri altında bir tâifesi vardır ki, onları fakr ü zarûret abâsı içinde gizlemiştir. O zevât-ı kirâm, meskenet palaspâresi arasında birer hükümdardır ki herbiri, mertebe-i ulyâsı dolayısiyle gök kubbesi üstünde eteğini sürür.»

Sözüyle târif edilmek istenilen mestûrîn'i İlâhiyye zümresine işârettir.

Hazret-i Ömer (Razıyallâhüanh), İran devletini mahvetmiş, ve Bizans İmparatorluğunu yerinden oynatmış, âlî kadr bir halîfe olduğu hâlde, giydiği gömlekde onyedi yama bulunduğunu saymışlardı.

«Şu düâ, reddolunmayacak bir istirhamdır. Çünkü mahlûkâtın her sınıfına şâmildir.»

Bir düânın müstecâb olması şartlarından biri de, onun nefse münhasır olmaması ve umûma şâmil bulunmasıdır.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

Yâni : **«Ey Rabbimiz,** (kıyâmette) **hesap ayağa kalkacağı gün beni, ana ve babamı ve bütün îmân edenleri yarlığa[23].»** gibi Kur'an'daki düâlar bizim için münacaat nümûnesidir. Hazret-i Pir'in şu düâ hakkında reddolunmayacak bir düâdır buyurması, hükmünün arz ve semâ ehli hakkında hayır temennisi olmasındandır.

---

(23) Sûre-i İbrâhîm : 41.

MESNEVÎ

1

بشنو این نی چون شکایت می کند

از جدائیها حکایت میکند

Bişnev in ney çün şikâyet mî küned,
Ez cüdâyîhâ hikâyet mî küned.

«Şu ney'in nasıl şikâyet etmekte olduğunu dinle. Onun nevâsı ayrılık hikâyesidir.»

Bişnev ez ney çün hikâyet mî küned,
Ez cüdâyîhâ şikâyet mî küned.

diye intişâr ve iştihâr etmiş olan bu beytin yazma ve eski nushalara muvâfık şekli baştaki gibidir.

Hazret-i Pir'in kitâb-ı münifine (Bişnev), yânî «Dinle» emriyle başlamış olmasını tevcih için şârihler bir çok söz söylemişlerdir. Onların hepsini nakle zemîn ü zaman müsâid değildir. Şu kadar söylenilebilir ki tasavvufda şart-ı âzam ve sebeb-i akdem: söylemek değil, dinlemekdir.

Gör zâhidi kim sâhib-i irşâd olayım der,
Dün mektebe vardî, bugün üstâd olayım der.

meşrebinde bulunanlar, dinliyemedikleri için öğrenemezler. Sûrî ilimler gibi mânevî mârifetler de kulak vâsıtasiyle fem-i muhsinden telâkkî olunur. Hazret-i Mûsâ'ya vâkî olan tecelli-i kelâmîde :

فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى

Yâni : «Şimdi vahyolunacak şeyleri dinle[24].» buyurulmuştu. Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının yüksek sözleri mahz-ı nasihatdir. Onlardan feyiz alabilmek için insanda işitir kulak ve müteessir olur kalb bulunmalıdır.

Tûfanda helâk olanlar, Hazret-i Nûh'un dâvetine karşı kulaklarını tıkayanlar idi. Cenâb-ı Hak, onların bu hâlini :

جَعَلُوٓا أَصَابِعَهُمْ فِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا

Yâni : «Kulaklarını parmaklariyle tıkadılar, libaslariyle örtündüler, küfürde kalmak için ısrâr ettiler ve kibr ü azamet gösterdiler[25].» Âyetiyle bildiriyor. Kur'ân-ı Hakîm'de :

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْءَانُ فَاسْتَمِعُوا لَهُۥ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Yâni : **«Kur'ân okunduğu vakit onu dinleyin ve sükût edin tâ ki (Allah'ın Rahmetiyle) esirgenmiş olasınız[26].»** tenbîhi ile bize, dinlemek dersi veriyor. Söylemek; işitmek ve öğrenmenin neticesidir. Anadan doğma sağırlar, ses ve söz duymadıkları için dilsiz kalıyorlar. Kuş yavruları bile bir müddet susuyorlar; analarını, babalarını dinliyorlar da öğrendikten sonra ötüyorlar.

(Bişnev in ney), yâni : «Şu neyi dinle» emriyle Hazret-i Mevlânâ okuyanlarını ve dinleyenlerini semâ'a teşvik ediyor; Çünki semâ, güzel ses dinlemek heyecâna gelmek ve vecde kapılmaktır. Ekâbir-i evliyâullâh'ın çoğu gibi Hazret-i Mevlânâ'nın mesleki de semâ'dır.

Hazret-i Mevlânâ bir rubaisinde, meâlen der ki :

«Semâ, Allah yolunun bir şahbâzı, yükseklerde uçan ve uçuran bir doğamdır.»

Semâ; ehli hâl olanların kalblerini tenvir ve tezyin eder.

Semâ; münkirler mezhebinde haram, âşıklar mezhebinde helâldır.

Semâ'ın helâl ve haram olması hakkında tafsîlât almak isteyenler: İmâm-ı Kuşeyri'nin meşhur risâlesiyle, İmâm-ı Gazâli'nin (İhayâ-i Ulûm)

---

(24) Sûre-i Tâhâ : 13.
(25) Sûre-i Nûh : 7.
(26) Sûre-i A'râf : 204.

sına ve (Kimyâ-yı Saâdet) ine, (Abdulganiyy-i Nablûsi) nin (İzâh-üd-delâlat) ına, şârih-i Mesnevi Şeyh İsmâil-i Ankaravî'nin (Minhâc-ül-fukarâ) sıile, (Huccetus-semâ) ına bakmalıdır.

•

(NEY) den MURAD

Merhum Üstâdım (Mehmed Es'ad Dede Efendi) ikmâline muvaffak olamadığı Mesnevi şerhinde der ki:

«Neyden murâd: enâniyyeti, yâni benliği fâni ve mertebe-i bekâ billâhda bâki olan veliyy-i kâmil ve mürşidi âgâhdildir. Yâhud bildiğimiz (ney) dir, te'vile hâcet yoktur.»

Hocu Merhûmun şu ifâdesi bir şerh-i câmi'dir. Zâten nây ile insân-ı kâmil, yekdiğerinin misâli ve mümessilidir. Çünki ney, yetiştiği kamışlıkdan kesilib ayrılmış, göksüne âteşle delikler açılmış; başına, ayağına, hattâ boğumları arasına mâdeni halkalar ve teller takılmış, koparıldığı yerdeki rutûbetden mahrûm kalmış, bundan dolayı kupkuru ve sapsarı kesilmişdir. İçerisi temâmiyle boşdur. Ancak neyzenin nefesile dolar. Kendi başına kalırsa ne sesi çıkar, ne sadâsı. Vazifesi, neyzenin dudaklarile parmaklarına âlet, onun istediği nağmelerin zuhûruna vâsıta olmakdır.

Hazret-i Mevlâna diğer bir rubâîsinde:

«Ney'i dinle ki neler, neler söylüyor. Allâhın gizli sırlarını tekellüm ediyor. Yüzü sararmış, içi boşalmış, başı kesilmiş, yahûd neyzenin nefesine terkedilmiş olduğu hâlde dilsiz ve kelâmsız, Hudâ, Hudâ diyor» buyurmuşdur.

İnsân-ı kâmil de böyledir. Neyistân-ı ezelden, yânî (Â'yân-ı sâbite) âleminden, daha açığı âlem-i İlâhîdeki mevkiinden kader sevkiyle şu Dünyâ'ya getirilmiş, beşeriyyet kaydına ve anâsır-ı tabiat bendine vurulmuş, ayrılık ateşile bağrı şerha şerha olmuş, makâm-ı kadimindeki feyizden mahrum kalmış; kalbini nefsin heveslerinden, zihnini (Hesti-i mevhûm) yânî, şu vehimden ibâret varlıkdan tahliye etmiş, kendisini Allâh'ın kudret ve düzenine terketmiş. Müessir-i Hakikinin irâdesine vâsıta olmakdan başka bir vazifesi kalmamış, nefha-i İlâhiyye hangi perdeden zuhûr eylerse o nağmeyi icrâ ediyor.

Mahlûkatdan her birinin aslı vatanına karşı muhabbeti olması ve onun hasretile ağlayıb inlemesi ve şikâyetde bulunması tabiîdir.

Neyden maksad, bildiğimiz ney olsa da, mecâzen insân-ı kâmil bulunsa da, her ikisinde de bu vatan hasreti bulunduğundan, hikâyelerinin dinlenilmesi faydalıdır. Çünki Kur'ân'da :

وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ

Yânî : **«Sen** (sade Kur'an ile) **va'z et. Çünki şüphesiz öğüt mü'minlere faide verir[27].»** buyurulmuştur. Hazret-i Pir, şu emr-i İlâhiye ittibâ etmiş olmak için vatan-ı asliyi hatırlatıyor ve : «Neyi dinle, onun şikâyet-âmiz hikâyelerini anla» diyor.

Âriflerden biri : «Nereden geldiğini biliyor musun? Harem-i sübhani'nin mahremiyyeti makâmından, yâni, ilm-i İlâhî âleminden gelmişsin. Düşün, o hoş ve rûhâni makamları hiç hatırlıyor musun?» buyurmuştur.

Ayrılıkdan şikâyete gelince :

Mâlûmdur ki bu hâl, mahrûmiyyet-i visâl neticesidir. Bu ise bekâbillâh mertebesine vâsıl olmuş insân-ı kâmil için, muhâldir. Şeyh Attar (Kuddise sırruhû) der ki :

«Allahdan bir an gâfil olursan o anda şeytanın hemdemi olursun.»

Kemâl-i vüsûl erbâbı için bu gaflet ve ondan mütevellid firkat mutasavver değildir. O halde vâsıl-ı kâmil olanların şikâyeti nedendir?. Bunu izâh için deniliyor ki: Kâinâtın yaradılışından evvel, mükevvenâtın âyân-ı sâbiteleri ilm-i İlâhîde mevcûd ve her biri için kemâl-i vüsûl hâsıldı. Meselâ Süleymâniye cami'i inşâ edilmeden evvel, onun sûretinin, Mimar Sinan'ın zihninde mevcud olduğu gibi.

Bu bahisler için sôfiyye kitaplarına, ezcümle Mevlânâ Câmi kuddise sırruhû'nun (Levâyih) ve (Şerh-i Rubâiyyat) isimli eserlerine bakmalıdır.

İrâde-i İlâhiyye, o suver-i ilmiyyenin zuhûra gelmesini icâb etdi. Ekmel-i mahlûkât olan insan, devr-i makâmât ederek beşeriyyet âlemine kadar geldi.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

Yânî : **«Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak, imân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için** (bitmez) **kesilmez mükâfat vardır[28].»** târifine mazhar oldu.

Vâkı'a âyetin alt kısmındaki beyân-ı Rabbânî vechile, esfel-i sâfilinden âlây-ı ılliyine celbedildi. Bakâ billâh harîm-i hâsına getirildi. Lâkin

(27) Sûre-i Zâriyat : 55.
(28) Sûre-i Tîn : 5-6.

Dünyâ'da bulunmak ıztırârı temâmile kesilmiş olmadığı için, kurbiyyet-i sâbıka, yâni ilm-i İlâhide bulunmak yakınlığı husûle gelmedi. İşte, erbâb-ı kemâlin şikâyeti bundandır.

Bir de kurbiyyet-i İlâhiyyenin hadd ü pâyânı yokdur. Ne kadar tekarrüb hâsıl olursa olsun onun da ilerisi, hem pek çok ilerisi vardır. Hazret-i Mevlânâ :

«Birâder; harim-i İlâhi, nihâyetsiz bir dergâhdır. O dergâhda her nereye vâsıl olursan oyalanma, Allah rızâsı için ileri git» demiştir.

Efdal-ül'kâmilîn ve ekmel-ül-vâsılîn olan Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Efendimizin; günde yetmiş, yâhud yüz def'a istiğfâr eylediği, hadîs kitaplarının hepsinde rivâyet edilmiştir. Nebiyy-i mâsûm olan Aleyhis-selâm Efendimizden günah sudûruna ihtimâl yoktu ki, zât-i akdesi istiğfâra mecbûr olsun. Her gün, kendisi için o kadar derece kurbiyyet-i İlâhiyye husûle gelirdi ki, terakkîden önce bulunduğu makam, terakkîden sonraki bulunduğu makâmın dûnunda olduğu için, evvelce orada bulunuşundan istiğfâr eder. Bâzan da :

«Keşke anam beni doğurmasaydı» diye, vuslat ve kurbiyyetin derece-i ulyâsında iken, bitip tükenmeyen firkatlerden şikâyet eylerdi.

Şirazlı Hâfız bir gazelinde diyor ki : «Bir bülbül gördüm, gül yaprağını gagasında tutmuştu. Hazin hazin ötüyordu. Ayn-i visâlde yâni, gül yaprağı gaganda iken feryâd etmene sebeb ne? diye sordum. Mâşûkun cilvesi bize böyle yaptırıyor cevâbını verdi.»

İşte erbâb-ı vusûlün şikâyet-âmiz hikâyede bulunmaları, uzak bir teşbih ile, gül yaprağını gagasında tutan bülbülün feryâdı gibidir.

Ney, şu sûretle şikâyet-âmiz hikâyelerde bulunur :

2

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند
از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

Kez neyistan tâ merâ bübrîdeend,
Ez nefîrem merd ü zen nâlîdeend

«Beni kamışlıkdan kestiklerindenberi feryâdımdan erkek ve kadın müteessir olmakda ve inlemektedir.»

(Neyistan) : Kamışlık demektir ki, ney'in yetiştiği ve ter ü tâze durduğu yerdir. Ney yapılacak kamışı oradan çıkarırlar. Kâfi derecede kuruyunca, ölçüsüne göre iki ucundan keserler. Boğazını ayıklayıp göğsüne ve arkasına kızgın demirle yedi dâne delik açarlar. Başına (Başpâre), aya-

ğına (Paraz avna) takarlar. Boğumlarına tel sararlar ve üflemeğe başlarlar. Hâl-âşinâ olanlar, ondan çıkan müessir sesden, ayrılık şekvâsı ve teellüm sadâsı duyarlar. Nefs ü hevâ esîri bulunanlar bile, o müessir sadâdan az çok müteessir olurlar.

İnsân-ı kâmil de, menşe-i feyzi olan âyân-ı sâbite âleminden ayrılıp şu beşeriyyet sâhasına geldiği ve firkatin acıklı ıztırâbını çektiği için, yüreğinden fışkıran têsirli sözler, kim olursa olsun dinleyenleri, kâbiliyyetleri derecesine göre müteessir eder. Fakat teessürden teessüre fark vardır. Onun için; Ney, yâhud firkate uğramış insan-ı kâmil der ki :

3

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق

Sîne hâhem şerha şerha ez firâk,
Tâ bigûyem şerh-i derd-i iştiyâk

«İştiyak derdini şerhedebilmem için, ayrılık acılariyle şerha şerha olmuş bir kalb isterim.»

Bundan evvelki beyitde ney'in, yâhud insân-ı kâmilin firaklı enîninden herkesin müteessir olduğu söylenilmiş, tafsîlinde ise, teessürden teessüre fark bulunduğu beyân edilmişti. Bu beyitde de, ayrılık nevhalarından en ziyâde kimlerin teessür duyacağı ifâde kılınmış, derd ortağı olacak kimsenin derdi bulunması lâzım geldiği bildirilmiştir.

Gerçi insan; mükedder bulunduğu bir sırada, hasb-i hâl etmek, derdini döküp hafiflemek için bir arkadaş arar. Eğer o arkadaş, hâl-âşinâ ise, konuşanın dediklerini iyice anlar, onun anlaması ve eleminе iştirâk etmesi de kederli için, oldukça tesellî yerine geçer. Tok bir adama açlıktan, kana kana su içmiş bir kimseye susuzluktan bahsetmek, beyhûde çene çalmak olur. Çünki onlar, açlık ve susuzluk ıztırâbını duymadıkları için, açın ve susuzun hâlinden anlamazlar.

Şeyh Sâdî der ki :

«Çöllerde yapılmış olan sarnıç ve havuzları, çölde yolunu şaşırmış olan kervan halkına sor. Sen Fırat nehrinin kenarında iken suyun kıymetini ne bilirsin?»

Ondan dolayı :

İlticâ etmiyesin nâmerde,
Keşf-i hâl etmiyesin bîderde ..

Nasihati, bu makamda en doğru bir sözdür.

Ehlullah; çektikleri ayrılık acılarını ve iştiyak, yâni göreceği gelmek derdini söyleyip de hem kendileri müteselli olmak, hem de muhatablarında şevk-i taleb uyandırmak için, kalbi mahabbet ateşile yanmış kimseler ararlar. İşte Hazret-i Mevlânâ'nın yukarıki beyti söylemiş olmasındaki hikmet budur.

4

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

Herkesi kû dûr mand ez asl-ı hîş,
Bâz cûyed rûzgâr-i vasl-ı hîş.

«Aslından, vatanından uzaklaşmış olan kimse, orada geçirmiş olduğu zamânını tekrar arar.»

İnsanın doğup büyüdüğü, hoşca demler sürdüğü yeri, arayıp özlemesi tabîatı icâbıdır. Bu özlemenin ilerlediği, sıla hastalığı hâline geldiği de vâkidir. Vatan muhabbeti denilen, hakkında her türlü fedâkârlık ihtiyâr edilen hiss-i necib, incizâb hâletinin tezâhüründen başka bir şey değildir. Bir adamın, doğmuş-büyümüş olduğu iki evli bir köye bile ne kadar merbut olduğu, fırsat bulunca sılaya gitmek, o mutevazi köycegizi görmek düşüncesinden hâli kalmadığı herkesin mâlûmudur. Bu hâl düşünülmeli de, yüksek bir rûhun, hassas bir kalbin vatan-ı asli ve menşe-i ezeliye ne kadar müştak ve mütehassir bulunacağı ondan istidlâl edilmelidir.

Şeyh Sâdi merhûm bir gazelinin makta'ında :

«Ey Sâdi; vâkı'a (Hubb-ül-vatanı min-el-imân) yâni : «Vatan muhabbeti imandan gelir» hadisi sahîhdir. Lâkin ben burada doğdum diye insanın tevellüd etdiği yerde hakâretle ölmesi doğru değildir.» demiştir. Şeyhin bu sözü söylemesi, hadisdeki (Vatan) ı, (Menşe'-i asli) mânâsına almış; muhabbeti, îmandan olan vatanın burası değil, orası olduğunu anlatmak istemiş olmasındandır. Yoksa kendisi, kırk sene seyâhat etmiş bir harîf-i cihangerd olduğu hâlde, memleketi olan Şiraz'a dönmüş, son zamanlarını orada geçirib vatanı toprağına gömülmüşdür.

Yine firkatzede kâmil lisânından deniliyor ki :

5

من بهر جمعیتی نالان شدم

جفت بدحالان و خوشحالان شدم

Men beher cem'iyyetî nâlân şüdem,
Cüft-i bedhâlân ü hoşhâlân şüdem.

«Ben her cemiyetde, her meclisde inledim, durdum. Bedhâl (Kötü huylu) olanlarla da, hoşhâl (iyi huylu) olanlarla da düşüp kalkdım.»

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«Hayırlı bir iş için Dünyâ hapishânesinde kaldım. Yoksa, zindan nerede, ben nerede? kimin malını çalmışım?» diyor.

Menşe'i ezelîden ayrılmış, hâk-i süflîye getirilmiş, tedrîcen terakkî ederek fenâ ve bekâ mertebelerine vâsıl olmuş, sonra halkın irşâdı vazîfesiyle (Mahv) den (Sahv) e ircâ olunmuş zevâtı kiram, böyledir. Onlar; duşmüşleri kaldırmak, gafletde olanları uyandırmak, nefs ü hevâ esirlerini kurtarmak vazifesiyle mükellefdirler. Hasb-el-vazîfe, her yerde görünürler, salihler ile de, fasıklar ile de görüşürler. Hattâ fisk u fücûr erbâbiyle daha ziyâde meşgul olmak isterler. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da beyt-i şerîfinde: (Bedhâlân) ı, (Hoşhâlân) a takdîm ile buna işâret etmişdir. Çünki fâsıklar, sâlihlerden ziyâde tenbih ve îkâza muhtacdır. Ârif-lerden birinin :

— Yâ Rabbî; kötülere merhamet et; İyilere zâten lûtfetmiş, onları iyi yaratmışsın; dediği (Gülistan) kitâbında yazılıdır.

Merhûm Mehmed Âkif'in bir münâcâtındaki şu beyit de ne kadar güzeldir :

«Mü'minlere imdâda yetiş merhametinle,
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle!..»

Hazret-i Pîr'in (Menâkıbnâme)sinde şöyle bir fıkra vardır : «Mevlâ-nâ'nın başına toplananlar fâsık, fâcir bir takım kimseler» demişler. Hazret-i Mevlânâ'dan : «Sâlih olsalardı benim onlara mürîd olmam lâzım gelirdi» cevâbını almışlar. Nebiyy-ül-Hudâ Aleyhi ekmel-üttehâyâ Efendimiz, sahâbe topluluğunda tâlîm-i ahkâm eylediği gibi, müşriklerin mec-

lislerine de gider, onlarla görüşüp konuşur, kendilerini îmânâ dâvet ederdi. Hele Hac mevsimlerinde Mine'ye çıkar, çadırlarını dolaşır, içindekileri doğru yola getirmeye uğraşırdı. Bundan başka, kemâl sahiplerinin bedhal ve hoşhâl olanlarla görüşmesi, her birini, Allâhın esmâ ve sıfâtından birinin mazharı görmelerinden ileri gelir.

«Bâtılı inkâr etme. Zira o da zuhûrât-ı İlâhiyyedendir.» denilmiştir. Hâfız Şirâzi der ki:

«Aşk fabrikasında küfrün bulunması da zarûridir. Ebû Leheb olmasa âteş kimi yakar?»

Mâlûm yâ Ebû Leheb, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin amcalarından idi. Kardeşinin oğluna tâbi olmayı azametine yediremediği için onu tasdîk etmek şöyle dursun, düşmanlar gibi ezâ ve cefâ etmekden hâlî kalmazdı. Bu münâsebetle (Tebbet yedâ) sûresi onun ve onun gibi hâin olan karısı (Ümmü Cemîl) hakkında nâzil olmuştur.

Dünyâ âlemi, zıtlar âlemidir. Onun için, üstünde küfrün de, îmânın da, fıskın da, salâhın da bulunması zarûridir. Her şey, zıddı ile anlaşılır. Nûrun mâhiyyeti zulmetle anlaşılacağı gibi, sâlihlerin kıymeti de fâsıkların mevcûdiyetiyle takdir olunur.

Hülâsa: ârifler, her şey'i Hakkın mazharı bilir ve o mazhariyet dolayısiyle onu nazar-ı itîbâr ile görür. Şeyh Sâdi'nin:

«Bütün âleme âşıkım, çünki bütün âlem, Hakkın eser-i hilkatidir» demesi;

Bir Türk ârifinin de:

Elif okuduk ötürü,
Pazarlık ettik götürü,
Yaradılmışı hoş gördük,
Yaradandan ötürü!..

sözü, bu nokta-i nazara göredir.

Şurası da hâtıra gelir ki, evliyâullâh'ın ara sıra fâsıklar arasında bulunmaları, onları Allâhın azâbından muhâfaza etmek içindir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Mekke müşrikleri için:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: **«Halbuki sen içlerinde iken** (Habîbim), **Allah onları azablandırıcı değildi[29].»** buyurmuş. Sâye-i Muhammedîde emn ü emân içinde ya-

(29) Sûre-i Enfâl: 33

şayan Kureyşliler, hicretden sonra mağlûbiyet, kıtlık vesâire gibi, kahr-ı İlâhîye uğramışlardı.

6

هر کسی از ظن خود شد یار من
وز درون من نجست اسرار من

Herkesi ez zann-i hod şüd yâr-i men,
Vez derûn-i men necüst esrâr-i men.

«Herkes kendi anlayışına göre benim yârim oldu. İçimdeki esrârı araştırmadı.»

Sathi nazar olanlar, bir şeyin dışarısını görmekle iktifâ ederler, sırlarını ve hakîkatini öğrenib anlamıya lüzûm görmezler. Mânâ ehli ise sûretden ziyâde mânâyı tedkik ve anlamağa çalışırlar. Meselâ herhangi bir mimâri eseri, bir câmi-i şerifi bizim görüşümüz, sathi ve sûri bir görüşdür. Fakat mâhir bir mimârın tedkik ve tetebbuu, fennî ve mânevi bir müşâhededir. Vâkı'a câmi'-i şerifin inşa tarzına biz de hayrân olur ve severiz, onu tedkik eden mimâr da... Lâkin iki görüş arasında yerden göğe, kadar fark vardır. Bunun gibi avamdan biri, ney üflendiği vakit dinlerse, onun muhtelif makamlardaki nağmelerinden hoşlanır. Aldığı zevk ve lezzet ise o hoşlukdan ibâret kalır. Fakat bir ârif, onu işitirse pek başka bir sûretde dinler ve bizim anlayamadığımız mânâları anlar.

Meselâ Hazret-i Mevlânâ :

(Çeng) ve (Ud) sesinden **(Ente hasbi, ente kâfî yâ Vedûd)** kelimelerini duyduğunu söylüyor. Kezâ :

Leyleğin: **«İlâhi, hamd senin, şükür senin, mülk de senindir»** demekde olduğunu haber veriyor.

Hazret-i Ali (Kerremallahü veche)nin, işitdiği nâkus sesini, (Sübhânallâhi hakkâ, innel mevlâ yebkâ) diye anlamış ve anlatmış olduğu rivâyet edilir. Nâkus sadâsından (Hakkâ) ve (Yebkâ) gibi (Kaf) lı kelimeler işitilmesine şaşılmasın. Evvelce kiliselerde mâdenî çanlar yokdu. Onun yerine bir tahta ile bir çomak kullanılır, o tahtaya nâkus, o çomağa (Vebil) denilirdi. Nitekim (Ezan) meşrû olmadan evvel ehl-i îmânı mescide dâvet için ne yapalım? diye müzâkere edildiği sırada, bâzıları nâkus çalalım teklifinde bulunmuştu. O zaman ise, Medîne'de mâdenî çan bulunmadığı gibi, bulunmasına da imkân yokdu. Buna dâir mufassal mâlûmat almak için (Müslümanlıkda İbâdet târihi) isimli eserimizin (Ezan) bahsine bakılmalıdır.

Demek ki bizim lakladan ve taktakadan ibâret sandığımız sesler bile, kibâr-ı ümmete başka türlü mânâlar ilhâm ediyor.

Görüşü mahdûd olanlar da gördükleri ve görüştükleri insân-ı kâmilin yalnız zahirine bakarlar, bâzı hâlleri ve sözleri hoşlarına gittiği için ondan hoşlanırlar. Fakat hakîkatini öğrenmeye ve ondaki esrâr-ı hakâyıkı anlamağa çalışmazlar.

7

سرّ من از نالهٔ من دور نیست
لیک چشم و گوش را آن نور نیست

Sırr-ı men ez nâle-î men dûr nîst,
Lîk çeşm ü gûşrâ an nûr nîst.

«Benim sırrım, feryâdımdan uzak değildir. Lâkin her gözde onu görecek nûr, her kulakda onu işitecek kudret yokdur.»

Filvaki (Ney)'in sırrı, hakîkat ve mâhiyyeti, feryâdından uzak değildir. Belki ona pek yakın olan ve tepesinden üfleyen nefhadır. Yani ney, kendisini alıb da (Başpâre) sinde üfleyen, perdelerini açıb kapamak sûretiyle onu söyleten neyzene vâsıta olmakdan başka bir şey değildir; neyzen hangi makamdan, ne türlü nağme yapmak isterse, neyden çıkan sesden o makam ve nağme anlaşılır. Fakat bunu anlayabilmek için kulakda mûsikî makamlarına alışıklık hassası bulunmalıdır. Bu olmayınca, öyle kulaklara karşı (Ney) in enini ile sırrı, cehil ile irfan kadar birbirine uzak bulunur. Kezâ veliyy-i kâmilin sözleri de kalbindeki esrâra yabancı değildir.

«Her kap, içindekini sızdırır» derler. Kalbini hevâ ve hevesden uzak kılanların :

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۝ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ۝

Yâni : **«Kendi** (rey-ü) **hevâsından söylemez O. O. kendisine** (Allah tarafından) **ilkaa edilegelen bir vahyden başkası değildir**[30]**.»** mazhariyetinde bulunanların, (Kurb-i ferâiz) ile Hakka yaklaşma ve ef'âl-i İlâhiyyenin zuhûruna vâsıta olanların beyânâtı da hakkânî ve ilhamî olur. O hak beyanlarda da bir takım esrâr ve hakikatler bulunur.

---

(30) Sûre-i Necm : 3-4.

Bundan başka :

«Görüldükleri zaman, Allah hatıra gelen kimseler, Allâhın velileridir» mazmûnunca o zevât-ı kirâmın nûrâni ve Rabbâni bir sîmâsı vardır ki, onunla avâm-ı halk içinden ayırt edilirler. Lâkin yüzlerindeki nûru görmek için görür göz, sözlerindeki mânâyı anlamak için de işitir kulak lâzımdır.

Câfer-i Sâdık (Razıyallâhü anh) :

«Allah, mahlûkâtına kelâmında tecelli etmiştir. Lâkin onlarda kalb gözü olmadığından göremiyorlar.» demektedir.

8

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
لیك كس را دید جان دستور نیست

Ten zi cân ü can zi ten mestûr nîst,
Lîk kes râ did-i can destûr nîst.

«Beden ruhdan, ruh bedenden gizli değildir. Lâkin her kesin, rûhu görmesine ruhsat yokdur.»

Rûhun mâhiyyeti hakkında lisân-ı şeriat susmuş, daha doğrusu soranlara o hakikati idrâk edemiyecekleri için anlayacakları tarzda cevap verilmişdir. Nitekim Arab müşrikleri; «Kamer, ay ibtidâlarında küçülüyor, ay ortalarında büyüyor, ay sonlarında yine ufalıyor, bunun sebebi nedir?» diye Aleyh-is-salâtü Ves-selâm Efendimiz'e sormuşlardı. Hey'et ilmini bilmekle anlaşılabilecek olan şu tabiî hâdisenin fennî sebebleri îzâh olunca, arab câhillerinin zihnine girmiyecekdi. Onun için :

قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ

Yâni : **«De ki : O, insanların faidesi için vakit ölçüleridir[31].»** cevâbı verildi.

Bunun gibi Yahûdiler de (Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem) den rûhun hakikatini sormuşlar, cevab verilmemesini kendilerince nübüvvet-i Muhammediyyenin doğruluğuna delil tutmuşlardı. Çünki Tevrat'da da rûha dâir mâlûmât yokdu.

---

(31) Sûre-i Bekara : 189.

● وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى وَمَٓا اُو۫تٖيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلٖيلًا ●

Yânî : «**Sana "Rûh"'u sorarlar. De ki : Ruh, Rabbimin emri** (cümlesi) **ndendir.** (Zaten) **size az bir ilimden başkası verilmemiştir**[32]**.**» âyetile hem rûhun hakîkati, yânî, Allâhın emri cümlesinden olduğu, topluca bildirildi; hem de Yahûdîlerin o anlaşılması güç hakîkati idrâk edecek ilimleri olmadığı beyân edildi.

Nazm-ı Celîlin delâletine göre rûhun mâhiyetinin açıklanması, herhalde soranlarda ilim ve o hakîkati idrâke Kâbiliyet bulunmamasından ileri gelmişdir. Şârih-i Mesnevî İsmâil Ankaravî (Kuddise sırruhû) der ki: «Hakîkati cihetinden rûh, bu gözle görülmez. Velâkin Hak gözü ile görebilmekden men olunmaz. Zîrâ Hakkı gözetleyen, rûhu da müşâhede eyler.»

Bu rûha : (**Rûh-u sultânî**) yâhud (**Rûh-u insânî**) derler ki insana mahsusdur. Bir de (**Rûh-u hayvânî**) vardır ki, bütün canlıların sebeb-i hayâtıdır.

Dîyânet İşleri Reîsi merhum Ahmed Hamdi Efendi'nin rûha dâir vaktile Mahfil mecmuasında neşredilmiş mufassal bir tetebbu'nâmesi vardır. Tafsilât almak istiyenler oraya mürâcaat buyursunlar.

9

آتشست اين بانك ناى و نيست باد

هر كه اين آتش ندارد نيست باد

Âteşest în bang-i nây ü nîst bâd,
Herki înâteş nedâred nîst bâd.

«**Şu ney'in sesi âteşdir; havâ değildir. Her kimde bu âteş yoksa, o kimse yok olsun.**»

Neyi söyleten müessirin havâdan, yânî, sâde bir nefesden ibâret olduzannedilmesin. Belki onu inleten, neyzenin hazîn ve âteşin hissiyyâtı-

---

(32) Sûre-i **İsrâ** : 85.

dır. Bunun gibi veliyy-i kâmili söyleten de hevâ ve heves değil, kalbinden feverân eyleyen ve mâşûk-u hakikiden başkasını yakıp bitiren aşkdır :

«Aşk bir şu'ledir ki, parlayınca mâşukdan maadâsını yakar, mahveder.»

«Ahbab, ahbâbın sesini tanır» denilmişdir. Neyin sesini, insân-ı kâmilin nefesini de lâyıkiyle anlayabilmek için onlardaki aşk âteşinin bir kıvılcımına olsun mazhar bulunmalıdır. Daha doğrusu muhabbet âteşiyle yanıp kül olmalıdır. Bunun için Hazret-i Mevlânâ **«Aşk âteşini hâiz olmayan, yok olsun»** diyor ve inkisâr değil düâ ediyor. Çünki bu cümle, ehl-i tarîk indinde pek makbûl bir düâdır.

«Allâh'ın, hazinesi, tezgâhı yokluktadır. Şu mevhum varlığına aldanan, yokun ne olduğunu ne bilir?» denilmiştir. «Allâh'ın hazinesi, tezgâhı yokluktadır» denilmesi, bütün mahlûkâtın, yokdan vâr edilmiş olduğuna işârettir. Kemâl sâhiblerinin maksadı : varlık göstermek değil, Allâh'ın varlığı karşısında kendi mevhum vücûdünü mahvetmek ve yok olmaktır.

10

آتش عشقست کاندر نی فتاد
جوشش عشقست کاندر می فتاد

Âteş-i ışkest ke'nder ney fütâd,
Cûşiş-i ışkest ke'nder mey fütâd

«Meydeki âteş ile meydeki kabarış, hep aşk eseridir.»

«Küntü kenzen mahfiyyen...»

Yâni : **«Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmeye muhabbet ettim ve bilinmek için halkı yarattım»** diye, ehl-i tasavvuf arasında pek meşhûr bir hadîs-i kudsî vardır. Bu hadisin delâletine göre muhabbet, ibtidâ Hak'dan zuhûr eylemiş ve bütün kâinâtın icâdına sebeb olmuştur. Binâenaleyh mevcûd âlemler içinde, aşkın yabancısı olabilecek bir zerre dahi yoktur.

Herkesin hâlince vardır bir tecelligâh-ı aşk,
Bisütun Ferhâda kûh-i Tûr şeklin gösterir

Fakat her mahlûkun aşkı, kendisinin istidâdına ve zevkine göredir. Bir bülbülün gül yaprakları arasında gizlenerek hazin hazin ötmesi, aşk eseri olduğu gibi; bir merkebin tozlarda yuvarlanarak acı acı anırması da aşk eseridir. Kezâ bir ârifin halvet-hânesinde mest-i cemâl olarak tatlı tatlı ağlaması, zil zurna bir sarhoşun fuhuşhâne kapısında nâralar atması

sine aşk eseridir. Fakat tâbi'i cüzse birinciler; aşk-ı hezârî, ikinciler aşk-ı ınmârîdir.

Aşk, bir mâ'nây-ı lâyu'raf ki, cümle âlemi,
Zevkı mikdârınca sekrân ü hurûşân eyliyor.

Aşk bir, lâkin anlayış farkı dolayisiyle sevgili çeşitlidir; Daha doğrusu o çeşitli sevgililer, mâşûk-u yegânenin muhtelif sûretde cilvesi ve tecellisinin mazharlarıdır.

Beyt-i şerifin mutasavvifâne te'vîli lâzımsa: ârifin kalbini yakıp inleten ve kalbindeki esrârı cûş u hurûşa getiren de yine aşkdır, denilebilir.

Mâlûmdur ki (Aşk) lâfzı, (Sarmaşık) demek olan (Işk) kelimesinden alınmışdır. Sarmaşık, sarıldığı yeri nasıl istilâ ederse, aşk da girdiği kalbi, hattâ insanın vücûdunu ihâta etmesi dolayısiyle aşk tesmiye edilmişdir. Bu kelimeyi (Işk) okumak, benim zevkime uygun düşmüyor. Bana öyle geliyor ki onu (Aşk) okumalı; mânâsı, kalbi dolduran o kelimenin lâfzile de ağız dolmalı!..

Aşk lâfzı, Kur'ân-ı Kerîm'de, Şeyh-i Ekber (Kuddise sırruhû) nun beyânı veçhile kinâye yoliyle îrâd olunmuşdur.

Hazret-i Şeyh (Fütûhât)'ında buyuruyor ki :

«Aşk, muhabbetin ifrâtıdır. Kur'ânda :

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

Yâni : **«Mü'minlerin Allâha karşı pek şiddetli bir muhabbeti vardır[33].»**

Ve :

قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا

Yâni : **«Yûsuf'un muhabbeti, Züleyhâ'nın kalbini bir zar gibi ihâta etti[34].»** âyetlerinde kinâye sûretiyle zikredilmişdir.

Aşk; muhabbetin, seveni kavraması, bütün vücûdüne yayılması, âdetâ onu sarmaşık gibi sarmasıdır.

Hazret-i Şeyh, târîfine misâl olmak üzere Züleyhâdan kan alındığı vakit sıçrayan kanın (Yûsüf) ismini nakşetdiğini, Hallâc-ı Mansûr'un elleri, ayakları kesildiği zaman kanının (Allah) lâfz-ı şerîfini yazdığını nakletdiyor.

---

(33) Sûre-i Bekara : 165.
(34) Sûre-i Yûsüf : 30.

11

نی حریف هر که از یاری برید
پرده‌هایش پرده‌های ما درید

Ney harîf-i herki ez yârî bürîd,
Perdehâyeş perdehây-i mâ dirîd.

«Ney, yârinden ayrılmış olanın arkadaşıdır. Onun makam perdeleri, bizim nûrânî ve zulmânî perdelerimizi — yânî, vuslata mânî olan perdelerimizi — yırtmıştır.»

Hazret-i Mevlânâ, ney için, yârinden ayrılanın arkadaşıdır, buyuruyor. Zevk-ı selim ve tab-ı müstekim erbâbı için mûsikînin ruhun gıdası olduğu mâlûmdur. Hayvanlara varıncaya kadar bütün canlıların duygulandığı güzel sesden zevk almayan insanın — bilmem amma — insanlıkdan pek az nasîbi olmak lâzım gelir.

Bir adam; gerek sevinçli, gerek kederli zamanlarında işittiği güzel bir sesden inşirah duyar, müteselli olur. Bu hâl, müsbet bir hakikatdir. Binâenaleyh (Ney) sesi de, erbâb-ı istîdâda inşirah verir, dost sesini duyurur, âyân-ı sâbite âlemini, yânî hepimizin ve bütün kâinâtın zuhûra gelmeden evvel ilm-i İlâhîdeki bulunuşunu, Elestü bezmini, yânî : **«Allah, ben sizin Rabbiniz değil miyim? diye sordu. Rûhlar, evet dediler.»** konuşmasını hatırlatır ve :

Biz mest-i aşkız, tâ ezel,
Serhûş-i hak mestânemiz!.

Humhâne-i bezm-i Hudâ,
Olmuş bizim meyhânemiz!..

İçdik o bezm-i neşvede,
Rûhen sebû sebû mey'i,

Sâkî bize Allâh idi,
Oldu gönül peymânemiz!..

Bir böyle sâgar nûş eden,
El mi sunar gayrî meye,

Dünyâ şarâbından kaçar,
Keyfiyyet-i rindânemiz!..

tarzında sözler söyletir. O hatırlatma dolayisiyle dinleyen, menşe-i asliye

doğru heyecanla yönelir. Hiç olmazsa dinlediği andaki duygu ve cezbe ile gaflet perdelerinden birkaçı olsun aradan kalkar; İşte o perdelerin kalkmasına, (Ney) in perdelerinden çıkan nağmeler sebeb olur. Şu tevcih, (Ney) in hakiki mânâsına alınmış olmasına göredir. Mecaz manâ verildiği ve ondan maksad da (İnsan-ı kâmil) dır, denildiği takdirde; o (İnsan-ı kâmil) de yârinden ve diyârından ayrılmış gurbetzedelerin arkadaşı ve gam gidericisidir. O gibileri, teselli ederek ve hak yolunda yürüterek asıllarına ircâ etmek ister. Bu maksadla perde perde yükselterek ve derece derece derinleştirerek söylediği müessir sözler, muhâtabın gönlünü kaplamış olan gaflet perdesinin yavaş yavaş sıyırılmasına, kalb gözünün tedrici sûretde açılmasına sebeb olur.

12

همچو نی زهری و تریاقی که دید
همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

Hem çü ney zehrî vü tiryakî ki did,
Hem çü ney demsâz ü müştâkî ki dîd

«Ney gibi hem zehir, hem panzehir; hem demsâz, hem müştâk bir şeyi kim görmüştür?»

Ney: dinleyenin kâbiliyetine göre hem zehir, hem panzehir tesiri gösterir. Hevâ ve heves erbâbından olanlara, şübhesiz zehir gibidir. Çünki kendisindeki şehvâniyet ve hayvâniyeti artırır. Fakat görülüp işitilen her güzellikden Allâhı hatırlayanlar için de, şübhesiz, panzehir gibidir. Çünki kalbdeki gaflet zehirini giderir. Kezâ (Ney), iyi bir arkadaşdır ve dinlenilmiye müştakdır. Zirâ (Ney) in mâhiyeti torba içinde asılı, yâhud bir köşeye dayalı durmakla değil; üflenib dinlenmekle meydana çıkar. Ricâlullah hazarâtı da ney gibidirler. Şekâvet-i ezeliyye erbâbına karşı, zehir-zenberek olurlar. Saâdet-i ezeliyye ashâbına ise şifâ te'siri gösterirler. Cenâb-ı Hak, kâmiller zümresinin bu hâlini Sûre-i Fetih'deki :

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

Yâni : **«Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Maiyyetindeki ashâbı, müşrik ve münkirlere karşı gâyet şedid, aralarında ise son derecede merhametli ve şefkatlidirler[35].»** âyet-i kerimesile târif ediyor.

(35) Sûre-i Fetih : 29.

Nebiy-yi ekrem (Sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz, rahmeten lil-âlemin olduğu gibi, vâris-i kâmili bulunan ehl-ullah hazarâtı da rahmetli ve şefkatlidirler. Fakat icâb edenlere karşı sert ve şiddetlidirler. Buna da verâsetle memurdurlar. Çünki Cenâb-ı Hak Habib-i edibine :

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yâni : **«Ey Peygamber-i ekber; kâfirler ve münâfıklarla uğraş ve onlara karşı sert davran[36].»** buyurmuşdu. Zirâ onlar nezâketden anlayacak kâbiliyetde değildirler. O gibilere karşı gösterilecek mülâyemet, kendilerinin kabalığını artırmakdan başka bir işe yaramıyacakdır.

«Kerîm olan; keremin, ihsânın, iyiliğin ne demek olduğunu anlayan bir kimseye ikrâm edersen; onu kendine kul, köle yapmış olursun. Lâkin bir leime, bir alçağa ikrâm gafletinde bulunursan şımarır, büsbütün temerrüd ve teannüd gösterir» binâenaleyh :

«Kılıç kullanılacak yerde ihsân edilmesi; ihsân edilecek yerde kılıç kullanmak kadar zararlıdır.»

İşte bu gibi hikmetlere mebni, evliyâ-ullah hazarâtı, ezelî şakîlere karşı zehirdir. İlmen, amelen, îtikâden zehirlenmiş; lâkin mânevî hastalığı tedavi kabul edecek dereceyi geçmemiş olanlar için de panzehirdir.

Kezâ evliyâ-ullah, kâbil-i hitâb olanlarla ve terakkiye istidâdı bulunanlarla sohbet edib arkadaş olurlar, hattâ öylelerine müştakdırlar.

Rasûl-i ekrem (Sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz, rast geldiği ashâb ile durub konuşur ve iltifat buyururdu. Konuştuğu kimse çekilmeyince yoluna devâm etmezdi, kendisile musâfaha eden bırakmayınca elini çekmezdi. Bâzan da :

«Kardeşlerimi ne kadar göreceğim geldi» diye sonradan gelecek ârifler için iştiyak gösterirdi.

Şeyh-i Ekber (Kuddise sırruhû) hazretleri bu hadisi yazdıktan sonra:

«Asr-ı Saâdetdeki bahtiyarlar ashâb idi. Biz ve bizim gibiler de ihvânız» buyuruyor.

13

نی حدیث راه پر خون میکند
قصه‌های عشق مجنون میکند

Ney hadîs-i râh-i pür hûn miküned.
Kıssahây-i ışk-ı mecnûn mîküned.

---

(36) Sûre-i Tevbe : 73.

«Ney, kanlı bir yoldan bahseder, Mecnûnâne aşkları hikâye eyler.»

Mesnevî'nin başında, ney'in ayrılıklardan bahsetdiği söylenilmişdi. Şu hâlde o yol, (Ney) in kamışlıkdan kesilmesi, bağrının ateşle delinmesi gibi değişikliğe uğradığı esnâda geçtiği kanlı yoldur. Madde erbâbının kabul ve tehammül edemiyeceği mecnûnâne muhabbetlere tutulanların ve :

Ney gibî bâşımı kes, sînemi oy, bağrımı del,
Ben senin hizmetine besteniyâmım neysem!..

diyenlerin hâli de benim gibidir, demek ister.

(Ney) in temsil ettiği (İnsân-ı kâmil) de böyledir. O da kanlı ve tehlikeli bir yoldan bahseyler. Aşk ve muhabbet mecnûnlarının akıl kabul etmeyecek kıssalarını anlatır. Hareketlerinin taklîd edilmesini tavsıye eyler.

İnsân-ı kâmil; gerek mebde'den şu âleme gelirken, gerek şu âlemden me'âda giderken kanlı ve meşakkatli yollardan geçmiş, gelirken ayrılık acılarıyla müteellim olmuş, giderken de bir çok mücâhedelere göğüs germiş, nihayet :

(Mûtû, Kable en temûtû.)

Yâni : **«Ölmeden evvel ölünüz»** emrine uyarak, ihtiyar ve iradesini, hatta mevhum varlığını fedâ eylemiştir.

Cemâl-i İlâhi âşıkları, visâl-i ebediye ve hayât-ı câvidâniye nâil olmak şevkiyle şu fâni hayatdan usanırlar. Hallâc-ı Mansûr gibi :

«Ey benim itimâd etdiğim dostlar; benim nefsimi öldürün ki, hayâtım; katlimdedir.» derler. Çünki;

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Yâni : **«Şüphesiz ki, Allah, mü'minlerden nefislerini ve mallarını Cennet mukâbilinde satın almışdır[37].»** âyet-i kerîmesinin delâleti mûcibince, can metâının müşterisinin bizzat Allah olduğunu bilirler. Beşeriyyetin en akıllısı ve en mükemmeli bulunan Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize, Kureyş müşrikleri, (Mecnûn) demek küstahlığında bulunmuşlardı da :

---

(37) Sûre-i Tevbe : 111.

مَا أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ۝ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا
غَيْرَ مَمْنُونٍ ۝ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ۝ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ۝
بِأَيِّكُمُ الْمَفْتُونُ ۝

Yâni : **«Rabbinin nîmetiyle sen mecnûn değilsin. Senin için elbette tükenmez bir ecir vardır. Sen; ahlâkın en güzeline ve en yücesine sâhibsin. Hanginizin mecnûn ve meftûn olduğunu yakında sen de göreceksin, onlar da göreceklerdir[38].»** âyetlerinin nüzûlüne sebeb olmuşlardı.

İşte insân-ı kâmil; ehl-i istîdâda, mebde' ve me'âdın (başlangıç ve sonun) kanlı yollarından bahseder, fedâkârların hikâyelerini nakl ile, onlar gibi olmayı tavsıye eyler.

14

محرم این هوش جز بیهوش نیست
مر زبان را مشتری جز گوش نیست

Mahrem-î in hûş cüz bîhûş nist,
Mer zebanrâ müşterî cüz gûş nîst.

«Dile kulakdan başka müşteri olmadığı gibi, mânevviyâtı idrâk etmeye de bîhûş olandan başka mahrem yokdur.»

Aklı; (Meaş) ve (Mead) nâmiyle ikiye ayırmışlardır. Akl-ı meâş : Dünyâ işlerine vâkıf olan idrâkdir ki :

«Dünyâ işlerini siz daha iyi bilirsiniz.» hadîs-i şerîfiyle buna işâret buyurulmuşdur.

Akl-ı meâd : âhiret ve aslına avdet umûrunu ârif olan idrâkdir. Bunun inceliğini akl-ı meaş kavrayamaz. Onun için Hazret-i Mevlânâ, akl-ı meâd erbâbı olan evliyâullâhın sözlerini akl-ı meaş ashâbı anlayamaz, diyor. O sözleri akl-ı meaşdan tecerrüd eylemiş olanların kavrayabileceğini söylüyor. Fakat (Akl-ı meaşdan tecerrüd eylemiş) sözü yanlış anlaşılmasın; deli olmuş değil, yakasını aşkın pençesine kaptırmış olanlar murâd ediliyor. Bunu temsîl için de söyleyen dile, ancak dinleyen kulağın müşteri olacağını; yânî göz, burun, el, ayak gibi âzâ içinden yalnız kulağın, lisandan çıkan kelimeleri idrâk eyleyebileceğini bildiriyor.

---

(38) Sûre-i Kalem': 2-6.

15

در غم ما روزها بیگاه شد
روزها با سوزها همراه شد

Der gam-î mâ rûzhâ bîgâh şüd,
Rûzhâ bâ sûzhâ hemrâh şüd.

«Gamlı geçen günlerimiz uzadı ve sona ermesi gecikdi. O günler, mahrûmiyetden ve ayrılıkdan hâsıl olan ateşlerle arkadaş oldu — yânî, ateşlerle, yanmalarla geçdi —.»

Konuşanın başkasına söyleyeceği sözü ve edeceği sızlanışı, nefsi için söylüyormuş gibi beyanda bulunmasına edebiyyatda (Uslûb-u hakim) derler ki, maksad: muhâtabı kızdırmaksızın mütenebbih kılmakdır. Kur'ân-ı Kerîm'de de bu yolda bâzı ifâdeler vardır. Ezcümle meşhûr (Habîb-i Neccâr) ın Antakya ahâlisine:

وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ
الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً
إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا
وَلَا يُنْقِذُونِ ۝ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝ إِنِّي آمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ۝

Yânî: **«Ben, beni yaratana neden kulluk etmiyecekmişim? Siz** (hepiniz) **ancak O'na döndürü** (lüp götürü) **leceksiniz. Ben O'ndan başka tanrılar edinir miyim? Eğer O çok** esirgeyici (Allah) **bana bir zarar** (yapmak) **isterse onların** (iddia ettiğiniz) **şefaati bana hiç bir faide vermez. Onlar beni asla kurtaramazlar. Şübhesiz ben o takdirde mutlak apaçık bir sapıklık içindeyim** (demek) **dir. Gerçek, ben Rabbinize iman ettim. İşte bunu benden duyun**[39]**.»** dediği Kur'ânda hikâye buyurulmuştur.

Buradaki **«Bana ne oluyor ki, beni yaratan Allâha ibâdet etmeyeyim?»** demek, «Size ne oluyor ki sizi yaratan Allâha ibâdet etmiyorsunuz?» demekdir. Habib-i Neccar, serzenişini hafifletmek için Allâh'a îmân ve ibâdet etmemek gafletini nefsine isnâd eylemişdir.

(39) Sûre-i Yâsîn: 22-25.

Hazret-i Mevlânâ da, henüz akl-ı meâd lisânını anlayacak idrâke nâil olamıyan, lâkin olmak için lütf u İlâhîyi bekleyen talep erbabını ümidsizliğe düşürmemek emeliyle kendisini onlara benzetiyor, füyûzât-ı İlâhiyye talebiyle, geçen günlerin, âteşîn bir sûretde geçtiğini söylüyor.

16

روزها گر رفت و گو رو باك نيست
تو بمان اى آنكه چون تو پاك نيست

Rûzhû ger rêft gû rev bâk nîst,
Tû biman ey anki çün tü pâk nîst.

«Günler geçib gittiyse varsın, geçsin. Ey pâk ve mubârek olan insân-ı kâmil; hemen sen var ol!..»

Ömrünün kısmı küllîsini boşa geçirmiş, bir tarafdan da mârifet zevkinden nasîb alamamış olmasına teessüf edenlere teselli vermek için, Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : «Hayatın bir çok günü geçib gittiyse, olan oldu, biten bitdi.. Geçmişe teessüf etmenin faydası yokdur. Hâli, nazar-ı dikkate almalı; kâmil bir mürşidin elini tutmalıdır. Geçen günlerin hiçe inkılâb etmesi ehemmiyetli bir şey değildir. Mürşid-i kâmil ve onun nazar-ı terbiyesi vâr olsun. O sâyede matlûb husûle gelir.» Hattâ: **«Der dem-i âhir dem-i âhar büved»** yâni: **«Son nefesde bile kemâlât kesbedilecek başka bir dem ve âlem olur.»**

Mâziye bakarak, ümidsiz olmamalı, hâlde ve istikbâlde çalışmalıdır. İslâm târîhinde (**Yermük muhârebesi**) diye meşhûr ve kanlı bir muhârebe vardır ki, Sıddîk-i Ekber (Radiyallâhü anh) in devr-i hilâfetinde Rumlarla Müslümanlar arasında vukûa gelmişdir.

Düşmanın mükemmel ve mücehhez ordusu 240.000 den fazla idi. Hâlid bin Velid (Radiyallâhü anh) in kumanda etdiği İslâm ordusu ise, ancak 40.000 kadar vardı. Rumlar, harbin başlangıcında baş kumandan çadırına kadar ilerlemişler; fakat orduda bulunan mücâhid kadınların sopalarla ve çadır direklerile müdâfaaları neticesinde püskürtülmüşlerdi.

Düşmanın pek kanlı hezîmetiyle, İslâmın de pek şanlı muzafferiyetiyle netîcelenen bu muhârebede Rum kumandanlarından General Yorgi, Hâlid bin Velid ile karşılaşmış, onun feyz-i nazariyle Müslüman olmuş, Hâlid ile berâber Rumlara karşı bir iki saat kılıç sallamış, nihâyet şehâdet nimetine ve hüsnü âkıbete mazhar olmuşdu. (Radıyallâhü anh ve rahmetullâhi aleyh)

Dikkat buyurulsun, General Yorgi, şübhesiz yaşlı başlı bir adamdı. Ömrünün bir çok günlerini teslis akıydesiyle ve Hristiyan olarak geçirmiş, ehl-i tevhid ile harbetmek üzere Yermük mevki'ine gelmişdi. Lâkin

Hâlid bin Velîd'in feyz-i nazarına uğraması, kendisini muvahhidlik derecesine getirdikden sonra şehâdet rütbesine eriştirdi. Bin üç yüz şukadar sene sonra, hakkında rahmet okunmak saâdetini kazandırdı: (Rahmetullâhi aleyh)

Böyle bir vak'a, devr-i Peygamberide de olmuşdu. Medinede (Usayrim) nâmında birisi vardı. Hicretin üçüncü senesine kadar müslüman olmamışdı. Uhud muhârebesi esnâsında Allâh'ın hidâyeti erişdi. Silâhını kapdı, harb meydanına koşdu. Peygamberimiz'in huzûrunda müslüman oldukdan sonra, fedâkârâne harbetdi; ömründe bir def'a olsun namaz kılamadan şehîd oldu. (Radıyallâhü anh.)

17

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد
هر که بی روزیست روزش دیر شد

Herki cüz mâhî zi âbeş sîr şüd,
Herki bîrûzîst rûzeş dîr şüd.

«Balıkdan başkası onun suyuna kandı. Nasibsiz olanın da rızkı gecikdi.»

Cenab-ı Hak'kın zât-ı ecellü âlâsı gibi füyûzâtı da nihâyetsizdir. Fakat o füyûzâtın mazharı olan insanlar, üç nevî îtibâr edilmişdir:

Birinci nev'i: Ümmetin kâmil ve mükemmil olanlarıdır ki, ne kadar füyûzâta nâil olsalar tehammül ederler ve dâimâ artmasını isterler.

Hak sübhânehû ve te'âlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde:

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

Yânî: **«O gün cehenneme doldun mu? diyeceğiz. O da: daha var mı? diyecekdir[40].»** buyuruyor.

Cehennem; celâl-i ilâhînin mazhar-ı tâmmı olduğu için, dolmasına ve doymasına imkân yokdur. Rahmet-i İlâhiyyenin mazharı tâmmı bulunan Aleyhissalât Efendimiz de, Hakkın o kadar füyûzâtına nâil olduğu ve her gün yetmiş, yâhud yüz derece terakki eylediği hâlde:

«Yâ Rabbi; sana karşı olan hayretimi artır.» diye düâ ederdi.

Zevk-ı hayret, ekmel-i ezvâk imiş,
Hace-î i'câz-gû «Zidnî» demiş.

(Muallim Naci Merhûm)

(40) Sûre-i Kâf: 30.

Kezâ Mi'racda Hazret-i Peygambere delâlet hizmetinde bulunan Cebrâil Aleyhisselâm (Sidret-ül-müntehâ) da kalmış ve:

«Parmak ucu kadar yaklaşırsam yanarım.» demiş.

«Ger geçem, bir zerre denlü ilerü.»
«Yânarım başdan ayâğa ey ulu!.»

meâlini söylemişdi. Yegâne-i enbiyâ Aleyhi ve âlihi efdal-üt-tehâyâ Efendimiz ise:

Çün ezelden bâna aşk oldu delîl,
Yânar isem ben yanâyım ey Halîl!..

düşüncesiyle ilerlemişdi.

Evet; Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem, Cebrâili, Sidret-ül-müntehâda bırakmış, makâm-ı kurbe doğru ilerlemişdi.

«Nereye kadar gitmişdi?. Oraya kadar ki orada «Yer» tâbirine yol yokdur. Allâhın kamer-i nûrundan başka bir şey mevcûd değildir.»

Cenâb-ı Hak'kın habibi ve halkın Hâlıka en ziyâde yakîni bulunan Peygamber-i ekber'in vâris-i kâmili olanlar da böyledir. Onlar da aşk yolunda: (Rey) yâni «Suya kanmak», «Harâreti geçmek» yokdur derler. Ne kadar füyûzâta mazhar olsalar, daha ziyâde iştiyak gösterirler. Hazret-i Mevlânâ:

«Kum suya kandığı hâlde ne acâyib ki ben kanmadım. Şu Dünyâda benim yayıma lâyık bir kiriş yokdur.» buyuruyor.

Sôfiyye meşâyihinden (Yahyâ bin Müâz-ı Râzî), Bâyezid-i Bestâmiye gönderdiği bir mektubda:

«Muhammed kadehinden o kadar içdim ki, nihâyet mestoldum.» demişti.

Hazret-i Bâyezid ise cevâben:

«Muhabbet şarâbını kâse kâse içdim. Lâkin ne şarab bitti, ne de benim harâretim geçti.» beytini yazıb yollamışdı.

Bâyezid-i Bestâmî'den evvelce bahsedilmişdi. Yahyâ bin Muâz ise: (Rey) lidir. Hicrî 258 de. yâni Bayezid'den 2 yıl önce vefât etmişdir. Ârifâne sözleri vardır. Ezcümle: **«Bâzıları, biz bir makâma vardık ki namaz kılmaya ihtiyâcımız kalmadı diyorlarmış. Evet varmışlar ammâ cehenneme.»** dediği, sôfiyye kitablarında yazılıdır. (Rahmetullâhi aleyhi ve kaddesallâhü sırrahû)

Füyûzât-ı İlâhiyye mazharı olanların **ikinci kısmı**: cüz'î bir neşveye kanâat gösterenler ve:

«Allâh'ın aşkı kadehinden okadar içdim ki, bir yudum daha içecek olsam yok olacağım.» diyenlerdir.

Üçüncü kısım ise : İrfan zevkinden, ezelden nasibi olmayanlardır ki, o gibilerin feyz-i Mevlâ'dan, ebediyyen nasipleri yoktur. Hazret-i Mevlânâ, (Mâhi) ta'biriyle, birinci ve ikinci kısımları; (Birûzi) ile de üçüncü kısmı murâd eylemişdir.

18

در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید والسلام

Der neyâbed hâl-i puhte hiç hâm,
Pes sühan kütâh bâyed vesselâm.

«Ham ervâh olanlar, pişkin ve yetişkin zevâtın hâlinden anlamazlar. O halde sözü kısa kesmek gerekdir vesselâm.»

Yâni : «Kâmili, kâmilden başkası anlamaz. Tâ ki seyr ü sülûkü, onun mertebesine erişmeyince.» demişlerdir.

Kadr-î sühan-î şâiri, şâir bilir ancak;
Rûhülkudüsün sırrı Sirâfile ıyandır!..

Bir ilmî meslek ashâbının değil, basit ve âdi bir san'at erbâbının bile san'ata müteallık sözlerini o san'ata hizmet etmemiş olanlar anlayamazlar. O lisânı anlayabilmek, san'atlarına intisâb ve hizmet ederek onlar gibi olmaya mütevakkıfdır. Tasavvuf meslekinin ince nüktelerini, sôfiyye hazarâtının mânâsı pek derin sözlerini idrâk edebilmek de, o meslek-i celile bir kâmil vâsıtasiyle intisâb etmekle olur. Zaten tasavvuf; sözle değil hâl ile ilgili bir meslekdir.

•

Mesnevi'nin **(Bişnev)** emriyle başlayan birinci beytinden buraya kadar olan on sekiz beyit — Evvelce de söylenildiği gibi — bizzat Mevlânâ'nın kalemiyle yazılmış, bundan sonrakiler ise Mevlânâ tarafından söylenilmiş ve Hüsâmüddin Çelebi tarafından yazılmışdır.

Bâzı ârifler; on sekiz beyti, Mesnevi'nin mukaddimesi, sonraki beytleri de onun devâmı ve şerhi saymış, hattâ Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmail Ankaravi onsekiz beyte (Fâtih-ül-ebyât) isimli ayrıca bir şerh yazmışdır.

Hazret-i Mevlânâ, on sekizinci beyitde pişkin ve yetişkin zevâtın sözlerini ve hallerini anlayabilmek için onlar gibi olmak lâzım geldiğine işâret etdikden sonra, hür ve kâmil ricâlin derecesine varmanın, bir takım kaydlardan kurtulmaya bağlı olduğunu beyan için buyuruyor ki :

19

بند بگسل باش آزاد ای پسر
چند باشی بند سیم و بند زر

Bend bügsil bâş âzâd ey püser,
Çend bâşî bend-i sîm ü bend-i zer.

«Oğul; bağını kopar ve kurtul. Ne vakte kadar altın ve gümüş kaydında kalacaksın?»

İnsanlarda mal toplamak, servet cem'etmek için tabii bir hırs vardır. Nitekim bu hâl:

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ
وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ۞

Yânî: **«Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, asîl ve alâmetli atlara, ehlî hayvanlara, ekin ve tarlalara mâlik olmak arzûsu insanlara müzeyyen ve mahbûb kılınmışdır. Bunlar dünya hayatının (geçici) birer fâidesidir. Allah (a gelince) nihayet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği O'nun nezdindedir[41].»** âyet-i kerîmesile beyân edilmiş, ondan sonra da:

قُلْ أَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ
مِنْ ذٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۞

Yânî: **«Habîbim de ki: size bunlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Takvâya erenler için, ind-i İlâhide altından nehirler akan cen-**

---

(41) Sûre-i Âl-i İmrân: 14.

netler vardır ki, o müttekîler, orada daimî kalacaklardır. Kezâ tertemiz zevceleri vardır. Bunlara ilâve olarak Allâh'ın rızâsını bulacaklardır. Cenâb-ı Hak, kullarını hakkıyle görücüdür[42].» âyetiyle, Dünyâ metâına ehemmiyet vermeyenlere, onlara bağlanıb kalmayanlara verilecek mânevi mukâfât bildirilmişdir. Bu âyetlerde îmâ yoliyle:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ۞

Yâni; **«Siz, sevdiğiniz şeylerden** (Allah yolunda) **harcayıncaya kadar aslâ iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz şüphesiz Allah onu bilicidir[43].»** âyetinde sarâhaten beyan buyurulduğu üzere, Allâh'ın rızâsına nâil olabilmek için, o uğurda fedakârlık edilmek, sevilen şeylerden onların infâkı sûretiyle vazgeçilmek lâzımdır. Bu fedâkârlığı gösteremiyenler, rızây-ı İlâhîye nâil olamıyacakları gibi —sûretâ hür olsalar bile— hakikatde hırs ve tamâ' esiri ve altına, gümüşe bağlı bulunduklarını isbât etmiş olurlar. Allah yolunda yürüyecek olanın ise, ayakları bağlı değil, serbest bulunmak gerekdir.

Nakşi tarikatının pîr-i âlisi Muhammed Behâüddin Şâh-ı Nakşbend (Kuddise sırrıhû)ya **(Silsile-i şümâ, begücâ miresed?)** diye silsilesinin nereye ve kime müntehî olduğunu sormuşlar; **(Kesî besilsile becâyi nemiresed)** yâni: **«Silsileye —zincire— bağlı olan bir yere gidemez»** cevâb-ı ârifânesini vermiş.

Demek ki altın, gümüş, kadın, oğul gibi maddî şeyler şöyle dursun, tarîkat ve siyâdet silsilesi gibi mânevi mebrûtiyetler bile, bâzı ahvâlde, Hak yoluna sâlik olacaklar için ayak bağı oluyormuş.

«Tecerrüd âleminde iğne ucu kadar ilişik, kolay bir şey değildir. Üstünde bulunan bir iğne, Hazret-i Îsâ'nın yolunda, demirden bir sed olmuşdu.» diye bir söz vardır.

Hazret-i Alî (Kerremallâhü vecheh) ve (Raziyallâhü anh) in:

«Ey altın ve ey gümüş; benden başkasını avutun ve aldatın.» dediği rivâyet olunmuşdur. Şurası da hatırda bulunmalıdır ki hadis-i şerîfde meâlen:

«Helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir.» buyurulmuşdur. Hazret-i Mevlânâ bu hadîsin tefsîrinde:

«Malı dine hizmet için hâmil olursan, öyle hamûle ve hâmil hakkında

---

(42) Sûre-i Âl-i İmrân: 15.
(43) Sûre-i Âl-i İmrân: 92.

Rasûl-ü Ekrem : helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir buyurmuşdur.» dedikden sonra :

«Su, geminin içine girerse onu batırır. Altında bulunursa onu yüzdürür.» beytiyle bir temsîl yapmış, mal ve servet hırsıyle kalbi dolan kimseyi, içine su giren gemiye; mevcud servetine ehemmiyet vermeyen, o servetin bulunup bulunmaması, ındinde müsâvi olan zâtî de derin bir su üstünde selâmetle yüzen gemiye benzetmişdir.

Hülâsa : hür olanlar derecesine varabilmek için onlar gibi hür olmaya çalışmalı, maddî ve mânevî ayak bağı olacak her şeyi koparmalı ve esâretden kurtulmalıdır.

«Dehrin metâ'ı ve Dünyâ malı, çocuk aldatan oyuncak kabîlindendir. Ona mübtelâ olanlar ve onunla oyalananlar ise idrâk-i ricâle vâsıl olamamış akılsızlardır.»

29

کر بریزی بحررا در کوزهٔ
چند کنجد قسمت یك روزهٔ

Ger birizi bahr râ der kûzeî,
Çend günced kısmet-î yek rûzei.

«Denizi bir kâseye dökecek olsan, ne kadar sığar?. Ancak bir günlük rızk mikdârı

Bâzı kimseler vardır ki :

«Kanâat, tükenmez bir hazînedir.» hikmet-i Nebeviyyesini nazar-ı dikkate almaz, barınacak kadar meskeni, doyacak kadar yiyeceği, örtünecek kadar giyeceği bulunduğunu kâfî görmez; daha iyisini, daha ziyâdesini elde etmek için didinir, üzülür, durur. Halbuki insan, fevkindekileri bırakıb da dûnundakilere bakacak ve onlardan ibret alacak olsa, mevcûduna kanâat gösterir, kendi kendine teselli bulur. Nâbi merhûm şu beytini ne güzel söylemişdir :

Senden ednâyı görüb şükr ile demsâz olmak,
Senden âlâlara rişkeylemenin merhemidir!..

Şeyh Sâdî kuddise sırruhû, bir seyâhati esnâsında, pabuçsuz bulunuyor, yalın ayak yürüdüğüne canı sıkılıyormuş. Sonra, ayakları kesik birinin dizleriyle süründüğünü görmüş, kendisinin yalnız pabucu olmadığına şükretmiş.

Fakat insanların pek çoğu bu hakikati anlamak istemez, beşerî ihti-

yâcından çok fazla heves peşinde koşar. İhtirâsı, ihtiyâciyle nisbet kabul olmıyacak derecelere varır.

İşte bu gaflet ile onun faydasızlığını anlatmak için Hazret-i Mevlânâ «Farazâ bir denizi bir kâseye döksen ne kadar su sığar?» diye soruyor. Yâni : «Servetin deniz gibi de olsa ondan istifâden, mîdeni bir günlük dolduracak mikdârdan ibâretdir.» cevâbını veriyor.

21

کاسهٔ چشم حریصان پر نشد
تا صدف قانع نشد پر در نشد

Kâse-i çeşm-i harîsan pür neşüd,
Tâ sadef kaani' neşüd pür dür neşüd.

«Hırs ve tama' ehlinin gözü doymaz. Halbuki sedef, kanâat gösterip kapanmayınca içinde inci olmaz.»

Hadis-i Şerifde meâlen :

«Âdem oğlunun iki vâdî dolusu altını ve gümüşü olsa, mutlakâ onlara ilâveten üçüncü bir vâdisi olmasını ister. Âdem oğlunun içini ancak toprak doldurur.» buyurulmuşdur.

Naklolunan Hadîs-i Şerîfin meâlini Hazret-i Mevlânâ başka bir tarzda ifade ediyor. Haris olanların kâselerinin dâimâ boş kalacağını, karınları tok olsa da gözlerinin aç bulunacağını söylüyor. Sedefin içinde inci hâsıl olması için, onun kanâat göstermesi ve kabuklarını kapaması lâzım geldiği gibi, kalbinde mârifet cevherleri husûle gelmesini istiyenler de hırs ve tama' ağzını kapamalıdır, diyor.

İncinin nasıl hâsıl olduğunu bilmiyorum. Şâirâne, yânî hayâlî ve efsâne olmak üzere şöyle bir söz vardır. Gûyâ Nisan yağmurları yağarken, denizde istiridye, kabuğunu; karada yılan ağzını açarmış; yağmur damlaları istiridye içine düşünce inci, yılanın ağzına girince de zehir olurmuş.

Lâkin incinin husûle gelmesi için istiridye kabuklarının kapanması, yağmur damlalarının deniz suyuna karışmaması lâzım imiş. Hazreti Pir'in bu misâli irâd etmesi onu hakikat olarak kabûl etmesinden değil, şöhretine mebnî olmalıdır.

22

هر کرا جامه ز عشقی چاک شد
او ز حرص و عیب کلی پاک شد

Her kirâ câmê zi ışkî çâk şüd,
Ô zi hırs û ayb küllî pâk şüd.

«Her kimin elbisesi, aşkın pençesiyle parçalanırsa, o kimse; hırsdan da, bütün ayıblardan da temizlenir.»

Hazreti Mevlânâ bu beyt ile, bir suâle cevap vermiş oluyor. Hırsın, tama'ın fenâlığını anladık. Gerek onlardan gerek diğer ahlâkî ayıblardan kurtulmak için ne yapmalıdır? süâline karşı, aşkı tavsiye ediyor. Aşk, bir adamın yakasından tutub da kendine doğru çekmiye başlayınca, onu elbise gibi kaplamış olan hırs ve tam'a da; mala, servete bağlılık da, hattâ bütün ahlâki ayıblar da sıyrılır, çıkar, diyor.

23

شاد باش ای عشق خوش سودای ما

ای طبیب جمله علتهای ما

Şâd bâş ey ışk-ı huş sevdây-i mâ,
Ey tabîb-i cümle illethây-i mâ.

«Ey kasdı — yâhud faydası — hoş olan ve bütün illetlerimizin hekîmi bulunan aşk; şâd ol.»

Hazreti Pîr, bu ve aşağıdaki beyt ile aşkın ahlâki ve rûhâni hastalıklar için hem bir tabib-i hâzık, hem de bir devây-ı muvâfık olduğunu anlatıyor.

24

ای دوای نخوت و ناموس ما

ای تو افلاطون و جالینوس ما

Ey devây-î nahvet ü nâmûs-i mâ,
Ey tû Eflâtûn ü Câlînûs-i mâ.

«Ey kibr ü azametimize ilâc ve bize Eflâtun ve Calinus olan aşk, yaşa.»

Aşkın insanı bütün ayıblardan temizleyeceği bildirilmişdi. Bu beytlerde ona hitâben (Hoş sevdâ) deniliyor, kibir ve azamet hastalıklarının ilâcı olduğu söyleniliyor, hattâ ona (Eflâtun) ve (Calinus) tâbîr ediliyor.

Mâlûmdur ki Eflâtun: Yunan feylezoflarındandır. (Hikmet-i işrak) erbâbından ve (işrâkiyyûn) un reislerindendir.

Hikmet-i işrak : Felsefi bir meslekdir ki, riyâzetler, mücâhedeler ile Allâha vâsıl olmayı gâye edinmişdir.

Hakikat şudur ki, tasavvuf ile felsefe ayrı ayrı şeylerdir. Çünki felsefenin menşe'i akıl'dır. Tasavvufun me'hazı ise nakil, yâni Kur'ân ve hadisdir. Akıllar farklı olduğu için felsefede (Reybiyye) ve (ikâniyye) gibi biribirine zıd düşünceli meslekler vardır. Tasavvufda ise, böyle ayrılık, gayrılık yoktur.

Mevlânâ Câmi kuddise sırruhu : **«Yunanlıların felsefesi, nefs ü hevânın ifâdesinden ibâretdir. Ehl-i imânın hikmetleri ise Hazret-i peygamberin buyurduklarıdır.»** demiştir.

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevi'de, feylezofları tenkîd eder ve onların fikirlerini çürüterek reddeder.

Hülâsa : feylezofların hangisi olursa olsun, tasavvuf erbabı, onlarla hem fikir değildir.

Gelelim (Calinos) yâhud (Galinos) a :

Bu adam, Milâddan sonraki 131 senesinde Bergama'da doğmuş, 200 tarihinde ölmüşdür. Bukrattan sonra hekimliğin mûcidi sayılır. Eserlerinin çoğu Arabcaya tercüme edilmişdir.

Hazreti Mevlânâ, aşkı; biri hakim, biri hekim iki zâte benzetiyor. Bu teşbîhile de: aşkda öyle îcâzkâr bir kudret vardır ki, Eflâtunun felsefeyle, Calinos'un tabâbetle yapamadığı rûhânî ve cismânî tedâviler icrâ eder; âşıkı, her türlü ayb ve noksandan temizlenmiş bir hâle getirir, demek istiyor.

25

جسم خاك از عشق بر افلاك شد
طور در رقص آمد و چالاك شد

Cism-i hâk ez îşk ber eflâk şüd,
Tûr der raks âmed ü çâlâk şüd.

«Toprakdan yaratılmış olan insan cesedi, aşk te'siriyle semâlara çıkdı, eflâkî oldu. Dağ bile o te'sîr altında çeviklik bulub oynamaya başladı.»

Hazret-i Mevlânâ, bundan evvelki beytde aşkın, ayıbları temizlemek kudretini söylemişdi. Bu beytde diyor ki : aşk, öyle bir mûcizedir ki, âşıkın toprakdan olan cismini semâlara çıkarır ve eflâkî yapar; cansız bir kütle olan dağı da kımıldatır ve oynatır.

Kur'ân-ı Kerîm, İdris aleyhisselâm hakkında :

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا •

Yânî : **«Onu âli bir mekâna ref'eyledik[44].»** diyor, İsâ aleyhisselâm için de, meâlen :

«Allah onu nezdine yükseltdi.» buyuruyor. İnsan olmaları itibâriyle cisimleri toprak olan bu iki nebiyy-i zîşân'ın göklere çıkarıldığını haber veriyor.

Kezâ Ekmel-ül-enbiyâ Efendimiz, Mîrac gecesinde semâya, oradan da Arş-ı âlâya götürülmüşdü.

أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ

Yâni : **«Ben ancak sizin gibi bir beşerim, ancak bana vahyolunur[45].»** âyeti delâletince, Rasûl-i Ekrem Efendimiz de, diğer iki peygamber de beşer idi; onların vücûdü mayası da toprakdı. Öyle iken aşkın feyzi, her i çünü de göklere ve bizim bilemiyeceğimiz makamlara götürdü.

Aşkın tesiriyle dağın oynamasına gelince : Hazret-i Mûsâ'ya Tûr dağında vâki olan tecellîye işâretdir ki, izâh edilecekdir.

26

عشق جان طور آمد عاشقا
طور مست و خر موسى صاعقا

Îşk cân-î Tûr âmed âşıkâ,
Tûr mest ü harre Mûsâ sâikaa.

«Ey âşık; aşk, Tûr dağına ruh gibi tesîr etdi. Tûr, mest oldu, Mûsâ da kendinden geçti ve düştü.»

Mâlûmdur ki Mûsâ Aleyhisselâm, Beni İsrâili Fir'avn'ın elinden kurtarmış, Mısır kıt'asından çıkarıb Şap denizini geçirmiş ve Sînâ Çölüne nakleylemişdi. Kendisine semâvî bir kitab verileceği de evvelce va'dolunmuşdu. Binâenaleyh, Allâhın emriyle kırk gün oruç tutdu. Dervişlik tâbîrince bir (çile), yâni (Erba'in) çıkardı. Sonra kardeşi Hârûn Aleyhisselâmı vekil bırakıb Tûr dağına gitdi. Orada tecellî-i Rabbânî vukûa geldi. Bu hâl, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifade buyuruluyor :

---

(44) Sûre-i Meryem : 57.
(45) Sûre-i Kehf : 110.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ

قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي

Yânî : **«Vaktâki Mûsâ, tâyin etdiğimiz vakitde Tûr'a geldi, Rabbi ona ilâhi sözünü söyledi. Mûsâ, yâ Rabbî; bana kendini göster, seni göreyim dedi. Cenâb-ı Hak, sen beni hiç bir vakit göremezsin buyurdu[46].»**

Ehl-i Sünnet ulemâsı, beşer için Allâhı görmenin mümkin olduğunu, Hazret-i Mûsâ'nın rü'yet talebi ve : **«Ayın on dördüncü gecesi kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz.»** hadîsi ile istidlâl etmişlerdir. Mu'tezile ise : «Len terânî» sîgasının te'kîd-i nefy-i istikbâl olmasından, Allâhı görebilmek muhaldir, neticesini çıkarmışlardır.

Urefây-i sôfiyye indinde iki cihetin anlayışı da birer cihetden doğrudur. Yânî rü'yetullah mümkindir; fakat insanın varlığı ve benliği bâkî oldukça o şerefe nâil olmak imkânı yokdur. Nitekim Kelâm-ı İlâhide : «Len terânî» yânî: **«Sen, sen oldukca, sende senlik bakiyyesi bulundukca beni ebediyyen, aslâ ve kat'â göremezsin.»** buyurulmuştur.

Böyle ince ve muğlâk bahislerin ilim ve akıldan ziyâde zevk ile anlaşılabileceğini hatırdan çıkarmamalıdır.

Yine Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

وَلَٰكِنِ انْظُرْ

إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ

لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

Yânî : **«Lâkin şu dağa bak, eğer yerinde durabilirse, sen de beni görürsün. Vaktâki Mûsâ'nın Rabbi, dağa tecelli ve dağı parça parça etdi, Mûsâ da kendinden geçib düşdü[47].»**

Tecellî : Hakkın zuhûru demekdir. **(Tecellî-i ef'âl), (Tecellî-i sıfât)** ve **(Tecellî-i Zât)** diye üç derecedir.

Tecellî-i ef'âl : sâlikin ef'al ve harekâtının,

Tecellî-i sıfât : sâlikin sıfâtının,

(46) Sûre-i A'râf : 143.
(47) Sûre-i A'râf : 143.

Tecelli-i zât: sâlikin zâtının, Allâh'ın ef'âlinde, sıfâtında ve zâtında fenâ bulmasından ibâretdir. Meselâ menekşe çiçeğinin bir yaprağı, gül yağının içerisine konsa; rengi, sonra da kendi yok olur. İşte şu haller uzak bir teşbih ile tecelli-i ef'âli, tecelli-i sıfâtı, tecelli-i zâti andırır.

Uzak bir teşbih ile dedim. Çünki bunda menekşe ve gül yağı diye bir ikilik, sonra menekşenin yağa girmesinde bir hulûl vardır. Allâh'ın tecellîsi ise, bu ikilikden ve hulûlden münezzehdir; yânî orada sâlikin varlığı ve benliği kalmaz ki, ikilik ve hulûl tevehhüm edilebilsin.

İşte o sırada Hazret-i Mûsâ'ya tecelli-i zâtî vukûa gelmiş, onun beşeriyyetini ifnâ etmiş, hattâ o tecellînin bir ziyâsı, bir yığın taş ve toprakdan ibâret olan dağı da oynatmış ve parçalamışdı.

فَلَمَّا أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ۝

Yâni: **«Ayılınca dedi ki: Seni tenzîh ederim, sana tevbe ve istiğfârımı arzeyledim. Îmân edenlerin ilki benim[48].»**

Böyle ince ve derin bahislerin anlaşılabilmesi; zevk ve keşfe âid olduğunu tekrar hatırlayalım ve lâyikıyle anlayamayışımızı öyle bir zevkimiz olmadığına atfedelim ve o zevkin ihsân buyurulması için niyazda bulunalım.

27

با لب دمساز خود گر جفتمی
همچو نی من گفتنیها گفتمی

Bâ leb-i demsâz-i hud ger cüftemî,
Hemçü ney men güftenîhâ güftemî.

«Demsâz ve hemrâz olan yârimin dudağıyle birleşmiş olaydım, ben de söylenilebilecek şeyleri ney gibi söylerdim.»

(48) Sûre-i A'râf: 143.

28

هر که او از همزبانی شد جدا
بی نوا شد گرچه دارد صد نوا

Herki ô ez hemzebâni şüd cüdâ,
Bî nevâ şüd gerçi dâred sad nevâ.

«Konuştuğu dili anlayan kimseden ayrılan, yüzlerce lisan ve nağme bilse de yine susar.»

Mâlûmdur ki söylemek, bir mes'eleyi anlatmak içindir. Bundan dolayı muhâtabda anlayış istidâdı ne kadar çok olursa, konuşanda konuşma kâbiliyeti de o nisbetde olur. Dinleyenin anlamayışı, söyliyenin söylemesine mânidir. Bu münâsebetle Hazreti Mevlânâ bu iki beyitde demek istiyor ki: hemrâz ve demsâzım olabilecek bir muhâtab bulabilse idim, ben de ney gibi nağmelerde bulunurdum, daha yüksek bahislere girişirdim. Fakat o muhâtabı bulamadığım için nağmeyi değiştirmeye, pek derinlere dalmaksızın bahsi sığ geçmeye mecbûr oldum. Böyle olması da zarûridir. Velevki yüz türlü nağmeye muktedir ve bir çok lisân ile konuşan bir kimse olsun, karşısındaki, o nağmeleri ve dilleri anlamazsa pek tâbiî olarak o adam susmaya mecbûr olur.

29

چونکه گل رفت و گلستان درگذشت
نشنوی زان پس ز بلبل سرگذشت

Çünki gül reft û gülistan der güzeşt,
Neşnevî zan pes zi bülbül ser güzeşt.

«Gül mevsimi geçib de gül açması bitince, artık bülbülün âşikâne sergüzeştini dinliyemezsin.»

Şark şâirlerinin tehavvülüne göre gül ile bülbül arasında âşıkâne bir irtibat vardır. Şâirlere nazaran bülbül, ancak gül için ve güle karşı söyler. Onun dediklerini de başkaları değil, yalnız gül anlar.

Şiir ve hayâl bakışı; gül yaprakları üstündeki çiğ damlalarını, bülbülün iniltisine karşı gülün göz yaşları şeklinde görür.

Sirişk-efşan olur gül, nâlişinle jâle şeklinde,
Ne âşıksın ki olmuş gül dahî nâlânın ey bülbül.

Fakat vaktâki :

Figan ü nâlişinle sen sarardın goncalar soldu,
Bitirdi hem gülü, hem kendini efgânın ey bülbül!..

levhası teressüm eder, yânî bahar mevsimi geçer, gülün açılması devri biter. O vakit bülbül de sesini, sadâsını keser. Çünki kendisini dinleyecek olanlar bulunsa bile anlayacak bulunmaz.

30

چونکه گل رفت و گلستان شد خراب
بوی گل را ازکه جویم از گلاب

Çünki gül reft û gülistan şüd harâb,
Bûy-i gül râ ezki cûyîm ez gülâb.

«Gül bitip de gül bahçesi harâb olunca gül kokusunu nereden arayıb bulalım? : gül suyundan.»

Evet. Gülün açılma mevsimi geçib, gülistandaki fidanlar dikenli birer çalıdan ibâret kalınca, gül râyihası, ancak gül yağından ve gül suyundan duyulabilir. Bunun gibi urafây-ı ümmetin ekmel ve efdali bulunanlar çekilib gidince, onlardaki râyiha-i mârifeti, vârisleri bulunan ve kendilerine nisbetle gül yanında gül suyu gibi kalanlardan aramak lâzım gelir.

Mesnevî şârihlerinden Sarı Abdullah Efendinin telâkkîsine göre Hazret-i Mevlânâ, Şems-i Tebrizi ile Hüsamüddin Çelebi arasındaki farkı söylemek, Şems-i Tebrizî Hazretlerinin yanında Hüsamüddin Çelebi'nin gül suyu gibi kaldığını bildirmek istiyor. Şems gibi bir musâhib-i ekmelim bulunsa idi, onnu geniş idrâki beni nağmeperdâz etseydi, ben de ney gibi rakik terennümlerde bulunurdum. O demsâz ve hemrâzım geçib gitdi. Bana lâyikıyle muhâtab olabilecek kimse kalmadı. Onun için ben de sözlerimi sığlaştırmaya mecbûr oldum. Bereket versin ki karşımda Hüsamüddin Çelebi gibi müstaid bir muhâtab var. Şems'in irfânı râyıhasını onda bulmaya ve bu sûretle avunmaya çalışıyorum, diyor.

Mesnevî'nin diğer bir yerinde ise Hz. Mevlânâ :

«Şu söylediklerim yok mu? Onlar, senin fehmine göredir. Doğru anlayışlı bir muhâtab hasretiyle ölüyorum.» buyuruyor.

Burada bir süâl hatıra gelebilir: Dîbâcede Hüsâmüddin Çelebi'nin Kutub olduğuna delâlet eder vasıflar bulunduğu halde, burada ondan daha anlayışlı bir muhâtab arıyor, iki ifâde arasında tenâkuz yok mudur?

Evet, Hüsamüddin Çelebi, hem asrının kutbu olur, hem de zevken ve irfânen Şems-i Tebrizi derecesinde bulunmayabilir. Hacc-ı vedâ esnâsında:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

Yânî: **«Bugün sizin dininizi ikmâl etdim, hiç bir eksiğini bırakmadım[1].»** âyeti nâzil olunca, ashâb-ı kiram sevinmiş ve gülmüşdü. Yalnız Sıddik-i Ekber (Radıyallâhü anh), dinin kemâle gelmiş, ikmâle muhtâç bir ciheti kalmamış olduğunun bildirildiğini işitince, Hazret-i Peygamberin irtihâline îmâ edildiğini anlamış ve kemâl-i teessürle ağlamışdı.

Hazret-i Ebubekir de, sâir sahâbe-i kiram da Hz. Peygamberle sohbet etmek şerefine nail olmuşlardı. Fakat ondaki feyz-i Nebevî, diğerlerinde görünmemiş, onun gösterdiği anlayış isâbetini öbürleri gösterememişdi.

Demek ki velîlik bir, fakat velilerin zevki ve derecesi farklı; Çünki Allah, tecellisini tekrâr etmez.

31

جمله معشوقست و عاشق پرده‌ای
زنده معشوقست و عاشق مرده‌ای

Cümle ma'şûkest ü âşık perdeî,
Zinde ma'şûkest ü âşık mürdeî.

«Cümle, mâşûkdan ibâretdir, âşık perdedir. Diri olan ancak mâşûkdur, âşık ölüdür.»

Tecrübe ile anlayanlar vardır ki insan, bir güzeli severse ve sevgisi, aşk derecesine varırsa, âlemin her zerresi ona sevgilisini hatırlatır. Gündüzlerin nûraniliğinden onun parlak yüzünü, gecelerin zulmânî renginden

---

[1] Sûre-i Mâide: 3.

onun siyah saçlarını hatırlar. Rüzgârın latîf hafif esmesinden onun teneffüsünü, şimşek ziyâsının ufuklar üstünde görünmesinden onun tebessümünün parıltısını müşâhade eder de :

Kâkülünden şeb, cebininden seherler mevc-hiz,
Zulmet ü envâr olur senden hüveydâ reng reng!..

der. Hülâsa : nazarında kâinat, ondan ibâret görünür; hattâ kendini bile ma'şûku olarak tehayyül eder.

Ben ben değilim, ben dediğim sensin hep,
Cânım dediğim, ten dediğim sensin hep...

Beytini söyler. Fuzûlî'nin Mecnûn lisânından Leylâ'ya hitâbı gibi : **(Gel sen sen isen, neyim men-i zâr?)** diye sorar. Deriden, etden, kemikden müteşekkil fâni bir varlığa karşı olan muhabbetin insanı bu dereceye getirdiğini düşünmeli de, o vücûdün ve bütün mevcûdâtın Hâlıkı bulunan Ma'şûk-u Ecell ü Alâya olan aşkın, âşıkı ne hâle getireceğini kıyâs etmelidir.

İşte o İlâhi aşk, âşıkın nazarında bütün mükevvenâtı hiç gösterdiği gibi, Maşûk-u Hakikî'nin (hep) ve (cümle) olduğunu, kendisinin de arada bir perde bulunduğunu gösterir.

(Hümâm-ı Tebrizî) nin :

«Benimle sevgilim arasında Hümâm, perde olmaktadır. Artık o perdeyi bertaraf etmenin sırası gelmişdir.» meâlindeki beyti, bu gerçeği ifâde eder.

İşte o (benlik) perdesi kaldırılırsa, ma'şûkun (cümle) ve (zinde); âşıkın da (berde) ve (mürde) olduğu anlaşılır.

32

گر نباشد عشق را پروای او
او چو مرغی ماند بی پروای او

Ger nebâşed işkrâ pervây-i ô,
Ô çü mürğî mând bi pervây-i ô.

«Âşıkda, aşkın elemlerine sabr ü tehammül bulunmayacak olursa, o, — biçâre — kanatsız kuş gibi kalır. Vay onun hâline!..»

Aşkın kudret-i icâzı : **(Şâd bâş ey aşk-ı hoş sevdây-ı mâ)** beytinde söylenilmiş; Eflâtûn'un felsefe ile, Calinus'un tabâbetle yapamıyacağı rûhâni ve cismâni tedâvîyi aşkın yaptığı beyân edilmişdi.

Evet, aşk, sâlik için icazkâr bir kuvvetdir. Zühde, tarik-i İlâhinin seyyâresi demek câizse, aşka da fezây-ı tekarrübün tayyâresi denilebilir. Fakat tayyâreye bineceklerin cesûr ve mütehammil olması icâb etdiği gibi, aşk kanadıyla yükselmek isteyenler için de cesâret, metânet, sabr ve tehammül lâzımdır. O lüzûma ehemmiyet verilmez, hayâta bağlılık düşüncesi bertaraf edilmezse, matlûb olan yükselme husûle gelmez. Çünki tayyâreye benzettiğimiz aşk, o tehammülsüz kimse için, kanatları yolunmuş kuş gibi olur, uçamaz. Onun sâhibi ve bineği de saksağan kargası gibi, ileri-geri sıçramakdan başka bir şey yapamaz. Fuzûli ne güzel söyler :

Âşk resmin, âşık öğrenmek gerek pervâneden,
Kim yanar gördükde şem'in âteş-i sûzânına!.

Cânını Canâne vermekdir kemâl-i âşıkın,
Vermeyen can, itirâf etmek gerek noksânına!..

33

من چه گونه هوش دارم پیش و پس
چون نباشد نور یارم پیش و پس

Men çi gûne hûş dârem piş ü pes,
Çün nebâşed nûr-i yârem piş ü pes.

«Yârimin nûru etrâfımda bulunmazsa ben nasıl önümü, ardımı idrâk edebilirim.» yâhud «Yârimin nûru ilk ve sonla mukayyed olmayınca, ben nasıl başlangıç ve son ile kayıdlanabilirim.»

İki türlü tercüme edilen bu beyit, iki nevi suâlin cevâbıdır.

Evvelâ : aşkın kanada teşbihine mukâbil, akıl da ayak mevki'inde kalır. Aşka tâbi olamayan, akıl ile hareket edemez mi? suâline cevâben deniliyor ki :

Evet. Akıl, ayak gibidir. Fakat o ayakla adımı atabilmek için, insanın basacağı yeri görmesi lâzımdır. O görüş ise ancak yârimin bir nûru olan aşk ile kaabildir. Aşk nûru ile nurlanmayınca ben, nasıl önümü, ardımı görür ve adımımı atabilirim?

Kezâ: yâ Mevlânâ; derin bahislere girişmeyeceğini evvelce söylediğin halde, şimdi bahsi derinlere götürüyorsun, ihtârına cevab veriliyor :

Gerçi birkaç beyit evvelce söylenilmişti. Fakat yârimin ilk ve son kayıtlardan münezzeh olan nûru, beni tenvir ediyor ve endîşeyle, bağlılıkdan vâreste kılıyor.

34

عشق خواهد کین سخن بیرون بود

آینه غماز نبود چون بود

İşk hâhed kin sühan bîrun büved,
Âyine gammâz nebved çün büved.

«Aşk, bu sözün meydana çıkmasını istiyor. Ayna, koğucu olmaz da ne olabilir?»

Demek isteniliyor ki : mâ'şûkun cilvesi ve aşkın esrârı gönül aynasına aksedib duruyor. Cilâlı bir ayna, sathına akseden sûreti göstermez olur mu? Benim de kalb aynamda beliren sırlar ihtiyârım elimde olmaksızın lisânımdan dökülüyor.

35

آینهٔ جانت چرا غماز نیست

زانکه زنگار از رخش ممتاز نیست

Ayne-î cânet çirâ gammâz nist,
Zanki zengâr ez ruheş mümtâz nîst.

«Senin rûhun aynası niçin o aksi (yansımayı) haber vermiyor biliyor musun? Sathı pastan hâli değil de onun için.»

Bu beytde aynanın pasından bahsedilmesi, eski aynaların camdan değil, mâdenî levhalardan yapıldığı içindir. Mâdeni levhaların rutûbet ve sâireden paslandığı, böyle olunca da sathına akseden şeyleri göstermediği gibi, gönül aynası da nefis pasıyle cilâsını kaybederse, feyz-i İlâhîye ma'kes olmak nîmetinden mahrûm kalır. Binâenaleyh, ilk önce gönül aynasındaki pası temizlemek ve cilâlamak lâzımdır.

Müncelî âyine-î dilde nukûş-i kâinât,
İş o mir'ât-ı musaffâya cilâ vermektedir!..

«Her şey'in bir cilâsı vardır. Kalblerin cilâsı da zikrullahdır.» Hadis-i Şerifi mucebince, o pasın giderilmesi, ancak Allâhı zikretmek ve yâd eylemekle olur.

Dil hânesi pür nûr olur, Envâr-ı zikrullâh ile!..

Nefsin bulanıklığı gitmez; kalb aynasının pası açılmazsa rûh da Al-

lâh'ın tecellisine mazhar olamaz. Nefsin tafsiyesi ve kalbin cilâlanmasının ne ile olabileceğini bildirmek ve dolayısiyle bir çok hisse öğretmek için Hazret-i Mevlânâ bir kıssa nakline başlıyor ve diyor ki :

•

«BİR PADİŞÂHIN BİR CÂRİYEYE ÂŞIK OLUP ONU SATIN ALMASI VE CÂRİYENİN HASTALANMASI, PÂDİŞÂHIN DA ONU TEDÂVÎ ETTİRMEK İÇİN TEDBİRDE BULUNMASI HİKÂYESİ.»

36

بشنوید ای دوستان این داستان
در حقیقت نقد حال ماست آن

Bişnevîd ey dostân in dâstân,
Der hakikat nakd-i hâl-i mâst ân.

«Ey dostlar; şu hikâyeyi dinleyin ki hakikatde bizim hâlimizin aynıdır.»

Çünki anlatılacak olan pâdişah ile câriye, rûh ile nefsin temsîlidir.

37

بود شاهی در زمانی پیش ازین
ملك دنیا بودش و هم ملك دین

Bûd şâhî der zamânî pîş ezîn,
Mülk-i dünyâ bûdeş ü hem mülk-i dîn.

«Bundan evvel bir pâdişâh vardı ki hem dünyâ mülkü, hem de dîn mülkü onundu.»

Yâni; hem dindâr, hem dünyâdâr bir hükümdâr idi.

38

اتفاقا شاه روزی شد سوار
باخواص خویش از بهر شکار

İttifâkaa şâh rûzî şüd süvâr,
Bâ havâs-î hîş ez behr-i şikâr.

«Tesâdüfen pâdişâh bir gün avlanmak için maiyyetiyle ata bindi.»

39

یك کنیزك دید شه در شاهراه
شد غلام آن کنیزك جان شاه

Yek kenîzek dîd şeh der şâhrâh,
Şüd ğulâm-i an kenîzek cân-i şâh.

«Pâdişâh, yolda bir câriye gördü ve canı o câriyenin kulu, kölesi oldu.»

40

مرغ جانش در قفس چون می‌طپید
داد مال و آن کنیزك را خرید

Mürğ-i câneş der kafes çün mî tapîd,
Dâd mâl ü an kenizek râ harîd.

«Can kuşu, beden kafesinde çırpınınca mal verdi ve o câriyeyi satın aldı.»

41

چون خرید او را و برخوردار شد
آن کنیزك از قضا بیمار شد

Çün harîd ô râ vü berhurdâr şüd,
An kenîzek ez kazâ bîmâr şüd.

«Câriyeyi aldı ve ondan saâdet duydu. Fakat kazârâ câriye hastalandı.»

42

آن یکی خر داشت و پالانش نبود
یافت پالان گرك خررا در ربود

An yekî har dâşt ü pâlâneş nebûd,
Yâft pâlân gürk harrâ der rebûd.

«Birinin merkebi vardı, palanı yokdu. Palanı buldu; lâkin merkebi kurt paraladı.»

43

کوزه بودش آب می نامد بدست
آب را چون یافت خود کوزه شکست

Küze büdeş âb mî nâmed bidest,
Âb râ çün yâft hud küzeh şikest.

«Diğerinin kâsesi vardı, su bulamıyordu. Suyu bulunca da kâse kırıldı.»

Palan bulunca merkebini kurt paralıyan, su bulunca kâsesi kırılan kimseler gibi, pâdişah da câriyeyi aldı ammâ hastalanması dolayısiyle zevki sürekli olmadı.

44

شه طبیبان جمع کرد از چپ و راست
گفت جان هر دو در دست شماست

Şeh tabîbân cêm kerd ez çepp ü râst,
Güft cân-i her dü der dest-î şümâst.

«Pâdişâh; sağdan soldan, yâni her taraftan hekim topladı. Onlara: ikimizin hâyatı da sizin elinizde ve hazâkatinize bağlıdır dedi.»

Ve ilâve etti :

45

جان من سهلست و جان جانم اوست
دردمند و خسته‌ام درمانم اوست

Cân-i men sehlest ü cân-i cânemôst,
Dêrdmend ü hasteem dermânemôst.

«Benim canımın tedavisi kolaydır — yâni, o, iyileşirse ben de iyi olacağım. — Çünki rûhumun rûhu odur. Ben; derdliyim, hastayım, dermânım da odur.»

46

هرکه درمان کرد مرجان مرا
برد گنج و در و مرجان مرا

Herki dermân kêrd mercân-î merâ,
Bürd genc ü dürr ü mercân-î merâ.

«Her kim rûhumu — yâhud Mercan ismindeki câriyemi — tedâvi ve iyi edecek olursa, inci ve mercan hazînemi alıb götürecekdir.»

47

جمله گفتندش که جانبازی کنیم
فهم گرد آریم و انبازی کنیم

Cümle güftendeş ki canbâzî künîm,
Fêhm gird ârîm ü enbâzî künîm.

«Hekimlerin hepsi dediler ki: hastayı tedâvi için canla, başla çalışalım. Anlayışımızı bir yere toplayalım, yâni konsültasyon edelim, sonra müşterek bir tedâvîye başlıyalım.»

48

هر یکی از ما مسیح عالمیست
هر الم را درکف ما مرهمیست

Her yekî ez mâ Mesîh-i âlemîst,
Her elemrâ derkef-î mâ merhemîst.

«Bizim her birimiz, hasta tedâvisinde âlemin İsâ'sı gibiyiz. Elimizde her derdin merhemi ve devâsı vardır.»

49

گر خدا خواهد نگفتند از بطر
پس خدا بنمود شان عجز بشر

Ger Hudâ hâhed negüftend ez betar,
Pes Hudâ bünmûd şan acz-î beşer.

«Hekimler, kibr ve azametlerinden, Allah isterse — yâni, inşâallah — demediler. Cenâb-ı Hak da onlara insanlığın âciz olduğunu gösterdi.»

Câriyenin hastalanması üzerine pâdişah, her tarafdan hekim getirtmiş, onlara nakid ve mücevher vâdinde bulunmuş; onlar da san'atlarına güvenmişler, her derdin devâsı bizim elimizdedir demişler, Allah muvaffak ederse demiye lüzûm görmemişler.

Hazret-i Mevlânâ her işin Allâh'ın irâdesiyle husûle geleceğini bilerek dâimâ (İnşâallah), yâni Allah isterse demenin lâzım olduğunu beyân için diyor ki :

50

ترک استثنا مرادم قسوتیست

نی همین گفتن که عارض حالتیست

Terk-i istisnâ mürâdem kasvetîst,
Nî hemîn güftenki ârız hâletîst.

«İstisnâ, yâni inşâallah demeyi terketmekden murâdım kalbe ârız olan kasvet ve gafletdir. Yoksa kalben gaflet hâlinde, lisânen inşâallah demekden ibâret olan hâlet-i ârızayı kasdetmiyorum.»

51

ای بسا ناورده استثنا بگفت

جان او با جان استثناست جفت

Ey besâ nâverde istisnâ bigüft,
Cân-i ô bâ cân-i istisnâst cüft.

«İstisnâyı (İnşâallâhı) lisânen söylemiyen niceleri de vardır ki, onların canı, istisnânın rûhu — yâni, hakikatiyle — müttehiddir.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyit ile Risâletpenâh Efendimiz'e ve O'nun vârisi kâmili bulunan ehlullah hazarâtına işâret etmişdir.

Yahûdîlerin öğretmesi üzerine Kureyş müşrikleri Aleyhissalât Efendimiz'e rûhun hakikatini, bir de Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssalarını sormuşlardı.

Rasûlüllah Hazretleri: yarın gelin de haber vereyim dedi, lisânen inşâallah demedi.

Hazret-i Peygamberin inşâallah demeksizin yarın gelin de haber vereyim buyurması, şübhe yok ki ilâhî irâdeden gaflet, yâhud Allâh'a karşı

nefsine kudret ısnadı değildi. Belki buna dâir vahy-i Rabbânînin geleceğine ıtmi'nân-ı kalb neticesi idi. Hazret-i Mevlânâ'nın tâbiri veçhile onun canı, istisnânın rûhıyle çift ve müttehid idi. Fakat (Tevhid-i ef'âl) mertebesine varmamış olan bir kısım ümmetin İlâhi irâdeden gâfil olmamaları, teşebbüslerinde hatırlamaları için inşâallah demeleri lüzûmunu fi'len bildirmek, Allâh'ın irâdesi olmayınca hiç bir şeyin yapılamıyacağını göstermek üzere vahiy birkaç gün gecikdi. Rasûl-i Ekrem Efendimiz sıkıldı. Sonra verilecek cevab, vahyen bildirildiği gibi sâhib-i şeriate ve dolayısiyle efrâd-ı ümmete hitâben :

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي
فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ۝ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ

Yâni : **«Hiç bir şey hakkında : Ben bunu herhalde yarın yapıcıyım, deme. Meğer ki (sözünü) Allah'ın dilemesi** (ne bağlamış olasın[50].)» tâlim-i Rabbânîsi vârid oldu.

Va'di ve teahhüdü hâvî sözlerde inşâallah demenin lâzım olduğu bildirildikden sonra, hikâyenin nakline dönülüb deniliyor ki :

52

هرچه کردند از علاج و از دوا
گشت رنج افزون و حاجت نا روا

Herçi kerdend ez ilâc ü ez devâ,
Gêşt renc efzûn ü hâcet nâ revâ.

«Hekimler, ilâçdan ve tedâviden ne verdilerse ve ne yaptılarsa hastalık artdı, matlûb olan şifâ hâsıl olmadı.»

53

آن کنیزک از مرض چون موی شد
چشم شه از اشك همچون جوی شد

An kenîzek ez maraz çûnmûy şüd,
Çeşm-i şeh ez êşk hemçün cûy şüd.

---

(50) Süre-i Kehf : 23-24.

«O câriye hastalıkdan kıl gibi zayıfladı. Pâdişâhın gözleri de ağlamakdan ırmak hâlini aldı.»

54

از قضا سرکنگبین صفرا فزود
روغن بادام خشکی می نمود

Ez kazâ sirkengebin safrâ füzûd,
Revğan-i bâdâm hişkî mî nümûd.

«Sirkengebîn şurubu, kazây-ı İlâhî ile safrayı artırdı. Bâdemyağı da kabız verdi.»

Halbuki bunlardan birincisi safrayı, ikinci de kabzı tedâvi için kullanılırdı.

Sirkengebin: Sirke ile bal ve çörek otundan ibâret bir şurub imiş.

55

از هلیله قبض شد اطلاق رفت
آب آتش را مدد شد همچو نفت

Ez helîle kâbz şüd itlâk reft,
Âb âteş râ meded şüd hemçü neft.

«Kara halile'den sürgün kesildi, kabız hâsıl oldu. Su bile harâreti kesecek yerde, neft yağı gibi ateşi artırdı.»

Hikâyenin buraya kadar olan kısmında birkaç şahsiyet peydâ oldu ki, biri pâdişâh, diğeri câriye, öbürleri de iddialı hekimler.

Pâdişâh ve câriyeden maksadın: rûh ile nefis olduğu söylenilmişdi.

Hekimlerden murad da: tabîb-i mânevî olmaları lâzım gelen şeyhlerin, mukallidi olanlardır.

Ehlinin mâlûmudur ki insan denilen mahlûk; rûh ile nefisden mürekkebdir. Rûhun yükselmesi için nefsin temizlenmesi şarttır. Hikâyemizde rûhu temsil eyliyen pâdişâh, nefsi temsil eyliyen câriyenin hasta bulunduğunu görünce hekimlere, yâni tabib-i ahlâkî olacak şeyhlere mürâcaat ediyor. Mürâcaat etdikleri; şeyh değil, şeyh mukallidi olduklarından kendilerinde hekimlik nâmına nabızgirlikden başka bir şey yok. Öyle iken

insâf gösterib de ehline mürâcaatı tavsiye etmiyorlar. Şöyle yaparız, böyle ederiz diye atıb tutuyorlar.

Dünyâda en büyük musibet, câhilin ilim dâvâsında bulunması, o dâvânın da câhillerce doğru zannolunmasıdır. İnsan bilmediğini açıkça itirâf edecek olursa, hem vebâl altına girmekden kurtulur, hem de hulûs-u niyyeti dolayisiyle Allâh'ın ilhâm ve tâlîmine mazhar olur.

«Kendilerine eşyâ ilimleri sorulan meleklerin, bilmiyoruz dedikleri gibi, sen de bilmediğini itirâf et ki (Vemâ allemtenâ) destgîrin (arkadaşın) olsun. Allah; o isimleri Âdem aleyhisselâm vâsıtasiyle meleklere tâlîm eylediği gibi, sana da bilmediklerini öğretsin.»

Tâbi'inden ve ulemâdan (Şa'bi) ye bir mes'ele sormuşlar. «Bilmiyorum.» demiş. «Sen ulemâdan iken bilmiyorum demeye utanmıyor musun?» demişler. «Melekler, Allâh'ın yakîni iken **(lâ ılme lenâ)** demeye utandılar mı?» demiş.

Kezâ İmâm-ı Ebû Yûsüf'e — ki Hârûn Reşid'in baş kadısı, bizim tâbirimizce şeyh-ül-islâmı idi — Halife, bir şey sormuş. O da : «Bilmiyorum» cevâbını vermiş. Başmâbeynci lâkırdıya karışmış : «Emîrül-mü'minin, sana bu kadar para verdiği halde suâline bilmiyorum cevâbını veriyorsun. Bu, yakışır mı?» deyince, Ebû Yûsüf : «Emir'ül-mü'minin bana verdiği para, bildiklerime göredir. Bilmediklerime göre verecek olsa hazinesi kâfi gelmez» demiş.

Bizim en büyük kusûrumuz (bilmiyorum) demek fedâkârlığını göstermeyişimizdir. Bunu yapacak kadar insâfımız, yâhud yeni tâbir ile cesâret-i medeniyyemiz bulunsaydı, memleketi şimdikinden pek başka bir halde görürdük. Çünki en ehemmiyetsizlerinden en mühimlerine varıncıya kadar bütün vazîfeler, bilmiyorum diyeceklere değil; biliyorum diyenlere ve hakîkaten bilenlere, sözünün eri ve işinin ehli olanlara verilirdi.

•

Evet; hikâyemizdeki hekimler de câriyenin hastalığını teşhîs edemedik, tedâvisinden âciz kaldık, başka ve hâzık birini bulun, diyecek kadar hakşinaslık gösterebilselerdi, hem hasta fazla zahmet çekmez, hem de beklenilen âfiyetin vürûdu gecikmezdi.

«CÂRİYENİN TEDÂVİSİNDE HEKİMLERİN ÂCİZ KALDIKLARININ PADİŞÂHA ZÂHİR OLMASI, DERGÂH-I İLÂHÎYE TEVECCÜH EDEREK RU'YÂSINDA GAYBE MENSÛB BİR MÜJDECİ GÖRMESİ VE TABÎB-İ İLÂHÎYİ BULUB MURÂDININ HUSÛLE GELMESİ.»

56

شه چو عجز آن حکیمانرا بدید
پا برهنه جانب مسجد دوید

Şeh çü acz-i an hakîman râ bidîd,
Pâ birihne cânib-i mescid devîd.

«Pâdişah, hekimlerin o aczini görünce, yalınayak mescide koşdu.»

Evet: Pâdişah, câriyenin tedâvîsinden hekimlerin âciz kaldıklarını görünce, nefsin tasfiyesi için mürâcaat eylediği mukallid şeyhlerin terbiye-i nefse ehliyyetleri olmadığını görünce, onlardan ümidini kesiyor; doğrudan doğruya, dergâh-ı İlâhiye teveccüh ediyor, sebeb-i şifâyı, müsebbib-ül-esbâb olan Kaadir-i Mutlak'dan istiyor.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

Yâni: **«Kullarım** (Habîbim) **sana beni sorunca** (haber ver ki) **işte ben muhakkak yakınımdır. Bana düâ edince ben o düâ edenin da'vetine icâbet ederim. O halde onlar da benim da'vetime** (itaatle) **icâbet ve bana îman** (da devam) **etsinler. Tâ ki** (o sayede) **doğru yola ulaşmış olalar**[51].»

(51) Sûre-i Bakara : 186.

Âyet-i Kerimesi mûcibince, Cenâb-ı Hak, dilekleri duyan ve istekleri yerine getirendir. Dergâh-ı Ulûhiyyetine arzolunan duâları reddetmez, kula hayırlı olacak sûretde kabûl eyler. Fakat icâbet ve kabulün bâzı şartları vardır. Ezcümle insan, herkesden ve her şeyden ümîdini kesmeli, maksadının husûlünü ancak Vâhid-i Mutlak'ın lutfundan beklemelidir. Nitekim, âyet-i kerimede :

وَهُوَ الَّذِي
يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ
الْحَمِيدُ ۝

Yâni : **«O, (insanlar) ümidlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekde, rahmetini yaymakda olandır. O, hakıyki yâr, her hamde sezâvârdır[52].»** buyuruluyor.

İşte Hazret-i Mevlânâ da düânın bu büyük şartını imâ eylemiş olmak için, hekimlerin aczini gören pâdişâhın mescide doğru yalınayak koştuğunu hikâye ediyor.

Pâdişâhın yalınayak gitmesi, yine düâ şartlarından bulunan yalvarışı izhâr içindir.

Mâlûmdur ki bir adamın düâ etmesi, az çok birşey istemesi demekdir. İsteyen kimsenin, verecek zâte karşı, derecesine göre yalvarıb yakarması tabîi bir hâldir. Bir maksadın husûlü için bir mahlûkun karşısında yalvarmak îcâb edince, matlabın da, matlûbun da, tâlibin de Hâlık ve Râzıkı bulunan Zât-i Ecell ü Âlânın huzurunda, o isteğin daha da samimi olması gerekir. Zâten ibâdât dediğimiz hareketler ve onların efdali dediğimiz namaz nedir? : Mahlûkun, Hâlıkı karşısında eğilmesi, eşref-i azâsı bulunan yüzünü yere sürmesi, Allâh'ın huzûrunda yalvarıp yakarması değil midir?

Hazret-i Mûsâ aleyhisselâma vukû bulan tecellide : «Fahlâ' nâ'leyk» yânî: **«Pabuçlarını çıkar»** buyurulmuş, kelim-u-llah Hazretleri, makaamın gerektirdiği edebe dâvet olunmuşdu.

Urafây-ı sôfiyye: (Fahlâ' na'leyk) den maksad : **«Dünyâ ve âhiretin kalbden çıkarılmasıdır.»** demişler.

---

(52) Sûre-i Şûra : 28.

57

رفت در مسجد سوی محراب شد
سجده‌گاه از اشك شه پر آب شد

Réft der mescid suy-î mihrâb şüd,
Secdegâh ez eşk-i şeh pür âb şüd.

«Pâdişâh mescide gidib mihrabda secdeye kapandı. Secde yeri, göz yaşlarından sırsıklam oldu.»

Zamanların ve mekânların mübârek olanları vardır. Meselâ cum'a geceleri, seher vakitleri, Ramazan ve bayramlar, cum'a günü'nün icâbet saati mubârek zamanlar cümlesindendir. Mekke, Medine, Kudüs harem-i şerîfleri, enbiyâ ve evliyâ türbeleri, câmi'ler, mescidler de mubârek mekânlardandır. Hikâyemizdeki pâdişâh, bunları bildiği cihetle düâ için yalınayak mescide koşmuş, mihrabda secdeye kapanmış, gözyaşlariyle secdegâhı ıslatmışdı.

58

چون بخویش آمد ز غرقاب فنا
خوش زبان بگشاد در مدح و ثنا

Çün behîş âmed zi ğarkaab-î fenâ,
Hoş zeban bügşâd der medh û s'enâ.

«İstiğrak ve fenâ hâlinden — yânî, kendini kaybetme durumundan — şuur âlemine gelince, güzel bir ifâde ile Allâh'ı medh u senâya başladı.»

Hayırlı işlerin hepsinde olduğu gibi düâ ederken de besmele, hamdele, salvele ile başlamak, yine salât ve hamd ile bitirmek, arada Cenâb-ı Hakkın medh u senâsına dâir dili döndüğü kadar söz söylemek lâzımdır. Allah bunları kabûl eder. Onlar arasında edilen duâya da icâbet buyurur. Çünki kulunun isteklerinden bir kısmını kabûl eylediği hâlde, diğer kısmını reddetmeye, kerem-i İlâhî müsâid değildir.

«Allah, kendisine hamdedilmesini sever.» Hadis-i Şerîfi mûcibince, insanların Rabb-i Ekreme hamd ü senâ etmeleri lâzımdır. Fakat şu kulluk vazifesinin eksiksiz olarak ifası, Şeyh Sâdî'nin dediği gibi :

«Kimin elinden ve dilinden gelebilir?»

Hazret-i Sâdî, (Gülistan) kitâbının mukaddimesinde der ki : **«İnsanın nefes alması, hayâtının uzaması; nefes vermesi de zâtinin ferahlanması gibi nîmetleri ihtivâ eder. Demek ki bir nefes alıb vermekde iki nîmet vardır. Her nîmete ise bir şükür vâcibdir.»**

Bu netîceye göre insan, hayâtını bir kerre nefes alıb vermesinin şükrüne hasredecek olsa, yine minnetdarlık vazîfesini îfâ edememiş olur. Nefes almanın sonunda edilecek bir şükür de bir kulluk vazîfesinin îfâsı olduğu için, bir nîmetdir. O nîmetin şükrü de vâcibdir; nîmete şükredebilmenin şükrü de lâzımdır. O hâlde Allâh'a karşı nîmetlerinin şükründen, hamdinden âciz kaldığını îtiraf eylemek, «yâ Rabbî verdiğin nimetlerin şükründen âcizim» demek îcâb eder.

Hadîs-i Şerifde :

«Yâ Rabbî; ben sana karşı hamd ü senâyı sayıp dökemem!.. Sen, Zât-i ecell ü â'lâna senâ ettiğin gibisin.» buyurulmuş. Allâh'ın senâsını saymak husûsunda lisân-ı beliğ-i Muhammedî'nin âciz kaldığı beyân olunmuşdur.

59

کای کمینه بخشـشت ملك جهان
من چه گویم خود تو میدانی نهان

K'ây kemîne bahşişet mülk-i cihân,
Men çi gûyem hod tü mîdânî nihan.

«Pâdişah diyor ki: Ey en az ihsânı Dünyâ hükümdarlığı olan Vehhâb-ı kerîm, ben ne söyleyim? Sen bütün kalblerde gizli olanı bilirsin.»

60

لیك گفتی گرچه میدانم سرت
زود هم پیدا کنش بر ظاهرت

Lîk güftî gerçi mîdânem sıret,
Zûd hem peydâ küneş ber zâhiret.

«Lâkin sen sırlarını bildiğin insana: gerçi sırrını bilirim; lâkin sen de o sırrı çabucak izhâr eyle, demişsindir.»

ای همیشه حاجت مارا پناه
بار دیگر ما غلط کردیم راه

Ey hemîşe hâcet-i mârâ penâh,
Bâr-ı diğer mâ galat kerdîm râh.

«Ey dâimâ hâcetlerimize melcê olan Allah; biz, tekrar yolumuzu şaşırdık.»

Pâdişah; düâsına medh u senâ ile başladıkdan, makaam-ı senâda Cenâb-ı Hakkın kayıtsız, şartsız vehhâb olduğunu, en büyük birşey zannedilen dünyâ hükümdarlığının, atây-ı İlâhîye nisbetle nâçiz ve değersiz birşey bulunduğunu söylüyor.

وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى

Yâni : **«Sen sesini yükseltsen** (de, yükseltmesen de birdir.) **Çünkü O gizliyi de, gizlinin daha gizlisini de bilir[53].»** Nazm-ı Celîli muktezâsınca Zât-ı Akdes-i Kibriyânın en gizli sırları dahi bilici olduğunu itiraf ediyor. Sonra O'na münâcât etmenin yine İlâhi bir emre :

ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yâni : **«Bana düâ ediniz, icâbet edeyim[54].»** fermânına ittibâ eylemekden ileri geldiğini ifâde ediyor. Cenâb-ı Hakkın, sırların bilicisi olduğunu bilenler, o kerîm-i alîme alenen arz-ı hâcâta lüzûm görmezler.

Yâni : «Hâlimi bilişin, benim isteyişimden ziyâde bana kâfidir.» derler ;

Söylemem derdimi hemderdim olan âha bile,
Belki ol sînedeki nâle-i cangâha bile!..

Kendi bî şübhe bilir, râz-ı derûnu yoksa;
Ehl-i dil söyliyemez derdini âgâha bile!..

Fakat daha kâmil olanlar :

(53) Sûre-i Tâhâ : 7.
(54) Sûre-i Mü'min : 60.

emr'i celîline ittibâ etmiş olmak için o Kerim-ı lâyezâle düâ edib dileklerini arz etmekden geri kalmazlar.

İşte pâdişah da, o emre itâat ve erbâb-ı kemâlin edebine riâyet etmiş olmak emeliyle Hudây-ı müteâle düâ ediyor, O zât-i ecell ü akdesin mahlukların ihtiyâcı için dâimi bir melcê olduğunu, kendisinin bir takım şarlatan hekimlere, yâhud mürâyi ve mukallid şeyhlere kapılmak sûretiyle yolunu şaşırmış bulunduğunu söylüyor.

62

چون برآمد از میان جان خروش
اندر آمد بحر بخشایش بجوش

Çün berâmed ez miyân-i can hurûş,
Ender âmed bahr-i bahşâyiş becûş.

«Pâdişâhın samimi rûhundan cûş u hurûş peydâ olunca, Allâh'ın lûtf u atâ deryâsı da coşdu.»

Gazabî sâkin olur Rahmân'ın,
Müznibin nâle-i cângâhı ile,

Kulzüm-i merhamet û mağfireti,
Cûş eder bir kulunun âhı ile!

63

در میان گریه خوابش در ربود
دید در خواب او که پیری رو نمود

Der miyân-i girye hâbeş der rübûd,
Dîd der hâb ô ki pîrî rûnümûd.

«Pâdişâh ağlayıb dururken kendisini uyku istîlâ etdi. Rûyâsında bir pîrin zuhûr eylediğini gördü.»

64

گفت ای شه مژده حاجات رواست
گر غریبی آیدت فردا ز ماست

Güft ey şeh müjde hâcâtet revâst,
Ger garibî âyedet ferdâ zimâst.

«O pîr diyordu ki: ey şâh; sana müjde. Hâcetlerin revâ görüldü — yâni, murâdın olacakdır. — Yarın nezdine bir garib gelirse bilesin ki o, bizdendir, bizim tarafımızdan gönderilmişdir.»

65

چونکه آید او حکیم حاذقست
صادقش دان کو امین و صادقست

Çünki âyed o hakîm-i hâz'ikast,
Sâdikaş dan kû emîn ü sâdikast.

«Gelince onu bil ki hâzık bir hekim ve sâdık bir emindir — yâni, öbür şarlatan doktorlar gibi yalancı doktor ve hiylekâr değildir. — Hakîki bir tabibde bulunması lâzımgelen hazâkat, emânet ve sadâkat sıfatlarını hâizdir.»

66

در علاجش سحر مطلق را ببین
در مزاجش قدرت حق را ببین

Der ilâceş sihr-i mutlak râ bibîn,
Der mizâceş kudret-i hak râ bibîn.

«Onun vereceği ilâcda sihr-i mutlak tesirini, mizâcında ise Hakkın kudretini müşâhede eyle.»

Mâlûmdur ki rüyâ, herkese vaki olur. Vukûu umûmi olmakla beraber, hükmü muhtelif, âdetâ husûsîdir. Rüyâların bâzıları mânâsız şeylerdir. (İmâm-ı Buhârî) rahimehullah (Ebû Said-ül Hudri) radıyallâhü anhden,

şu Hadîs-i şerifi tahric eylemişdir: **«Biriniz, hoşuna giden bir rüya görürse, o; Allah'tandır. Ondan dolayı Allâh'a hamdeylesin ve rüyâsını söylesin. Hoşuna gitmiyen bir şey görürse o, şeytandandır. Şeytan ile şerrinden Allâh'a sığınsın; yânî: «Eûz'ü billâhi mineşşeytânirracîm...» desin. Gördüğünden de bir kimseye bahsetmesin. Onun kendisine zararı olmaz.»** meâlindedir.

Rüyânın bir kısmı da hayâller ve ihtiyaclar neticesidir. Züğürt bir adamın hazîneler görmesi, tuzlu yemekler yemiş bir kimsenin rûyâsında su başlarında bulunması gibi.

(Rü'yây-ı sâliha) denilen bir kısmı da vardır ki Hazret-i Peygamber, bunlar için **(Mübeşşirat)** yânî; «Müjdeciler» tâbir etmiş ve; mübeşşirat nedir? süâline : **«Sâlih bir adamın gördüğü, rüyâlardır»** cevâbını vermişdir.

Seyyid Şerîf-i Cürcânî «Ta'rifât» ında ve (Nebî) lâfzının îzâhında «Nebî, kendisine melek vâsıtasıyle vahy gönderilen, yâhud kalbine ilham vaki olan, yâhud rü'yây-ı sâliha ile tenbîh edilen zâtdir.» diyor.

Evet. Enbiyây-ı ızâm, aleyhim-üs-selâmdan bâzılarının vahy telâkkisi rûyâ vâsıtasiyle olurdu. Efdal-ül-enbiyâ Efendimizin nübüvveti de rü'yây-ı sahîha ile başlamış ve uykudaki ilhamları altı ay sürmüşdü. Bundan dolayı «Rü'yây-ı sahiha, nübüvvetin 46 cüz'ünden bir cüz'üdür.» buyurulmuş; bu Hadîs-i Şerîf, «23 senelik nübüvvet müddeti içinde sâdık rûyâlarla geçen altı ay, o müddetin 46 cüz'ünden biridir.» diye muhaddisler tarafından izâh olunmuşdur.

Hazret-i Âişe (radıyallâhü anhâ) dan mervî olan ve **«Rasûl-i Ekrem sallâllâhü aleyhi ve sellem Efendimize vahyin başlangıcı, rü'yây-ı sâliha ile olmuşdu. Nebiyy-i â'zamın gördüğü her rûyâ, sabah aydınlığı gibi parlak bir sûretde zuhûr ederdi.»** meâlinde bulunan Hadîs, Sahîh-i Buhârî'de mezkûrdur. Cibrîlin nüzûlünden sonra Rasûlüllâhın rüyâları ya aynen, yâhud tevîlen zuhûra gelir, ya çarçabuk vukû bulur, yâhud bir müddet gecikirdi. Nitekim Uhud muhârebesine giderken, üstüne zırh giydiğini, kılıcında gedik husûle geldiğini, bir takım sığırların kesildiğini görmüş, zırhı Medîne ile, gediği ehl-i beytinden birinin şehâdetiyle, kesim hâdisesini de ashâbından bâzılarının şehid olmasiyle tabîr ve te'vîl buyurmuşlardı ki, ertesi gün amcası Hazret-i Hamza ile ashâbdan 69 zât şehid düşmüş; İslâm mücâhidleri, zırh mesâbesinde olan Medine'ye dönmüşlerdi.

Hudeybiye musâlehasından evvel de rüyâsında ashâb ile Mekke'ye gidildiğini, orada kiminin başını tıraş ettirdiğini, kiminin saçlarını kestir-

diğini görmüş; bu rüyânın hükmü de aynen, fakat bir sene sonra vukûa gelmişdi.

Hazret-i Peygamber sallâllâhü aleyhi ve sellem Efendimiz, kendi gördüğü rûyâları haber verdiği gibi, ashâbın rûyâlarını da dinler ve onları da tâbîr ve hüsnü te'vîl buyururdu. Sahâbeden çoğu, husûsiyle Sıddik-i Ekber, ilm-i ta'bîre âşinâ idi. Bir def'a Hazret-i Âişe, üç dâne (Ay) ın hücresine gurûb etdiğini, rûyâsında görüb babasına söylemiş; o vakit bir şey söylemiyen Hazret-i Ebûbekir, Peygamberimizin mukaddes cesedinin hücre-i Âişe'ye defninden sonra kızına: işte o, gördüğün (Ay) lardan biri demişdi. Sonra oraya kendisi ve Hazret-i Ömer'de defnedildiği cihetle Hazret-i Sıddik'in ta'bîri doğru çıkmışdı.

Gelelim sihre :

Mâlûm ya sihir; nüfûs ve eşyâ üzerinde tasarruf sûretiyle hârik-ul-âde bâzı hâller göstermekdir. İbni Haldun'a göre: rabt-ı kalb ve sarf-ı himmetle yapılır. Sihrin vukûu Kur'anla sâbit olduğu gibi, tevâtüren de mâlûmdur. Hind'deki mecûsî fakirlerinin gösterdikleri garibeler, işitilib duruyor.

Sihrin kerâmetden farkı: sâhibinin müslüman olub olmaması, bir de sihrin mûcize ve kerâmet karşısında bozulmasıdır. Nitekim Fir'avn'ın topladığı sihirbazların gösterdikleri ipten ve deynekden yılanları, Hazret-i Mûsâ'nın asây-ı mûcizesi yutmuş, mahvetmişdi.

Mûcize ile kerâmetin farkı ise : birinin nebiden, birinin veliden zuhûr etmesidir.

Bâzan fevk-al-âde müessir söze de sihir tâbîr olunur.

«İnne minelbeyâni lesihran»

Hadis-i Şerifinde olduğu gibi ki: **«Sihir kadar te'sir yapan ifâdeler vardır.»** demekdir. Yine de tesir itibâriyle edebiyyatda (**Sihr-i helâl**) unvânı verilmiş bir san'at-ı bedia vardır ki, söz arasında hem önceki kelimenin sonu, hem sonraki kelimenin başlangıcı bir kelime, yâhud bir cümle irâd etmekdir. Muallim Nâci merhûmun :

Gördüm olmuş pür kevâkib âsmân,
Hâlık-ı ecrâmı tebcîl eyledim.

Doldu gönlüm nûr ile biihtiyâr,
Sûre-i (Vennecmi) i tertîl eyledim!..

kıt'asının üçüncü misra'ındaki (Biihtiyâr) lâfzı gibi.

Geleceği, pâdişâhın rüyâsında haber verilen (Hekim-i gaybi) nin ilâcındaki şifâ verici te'sir de fevkal'âde olduğu için sihre benzetilmiş; hem bir çok külfetlerle mukayyed ve haram bulunan sihre değil, her türlü kayıddan âzâde ve mutlak olan bir sihr-i helâle teşbih edilmiştir.

67

چون رسید آن وعده گاه روز شد
آفتاب از چرخ اختر سوز شد

Çün resid an va'degâh ü rüz şüd,
Âftâb ez çerh uhter süz şüd.

«O va'dedilen zaman gelib de gündüz olunca ve Güneş fezâda doğub da yıldızları sönük bırakınca.»

68

بود اندر منظره شه منتظر
تا ببیند آنچه بنمودند سر

Bûd ender manzarâ şeh müntezir,
Tâ bibîned ançi bünmüdênd sır.

«Pâdişâh, kendisine gizli olarak gösterilen şeyi açıkça görmek için pencere önünde beklemeye koyuldu.»

69

دید شخصی فاضلی پر مایهٔ
آفتابی در میان سایهٔ

Dîd şahsi fâzılî pür mâyei,
Âftâbî der miyân-i sâyei.

«Fazilet sâhibi bir zâti gördü ki, gölge arasında «Güneş» gibi parlıyordu.»

Yâni: cismi, zayıflığından gölge hâline gelmiş, rûhu ise Güneş gibi ziyâ saçmakda idi.

70

می رسید از دور مانند هلال
نیست بود و هست بر شکل خیال

Mi resîd ez dûr mânend-i hilâl,
Nîst bûd ü hêst ber şekl-i hayâl.

«Hilâl gibi, uzakdan, görünür - görünmez bir hâlde geliyordu. Adetâ yok denilecek ve hayâl sayılabilecek bir hâlde idi.»

71

نیست وش باشد خیال اندر روان
تو جهانرا بر خیالی بین روان

Nîst veş bâşed hayâlender revân,
Tû cihanrâ ber hayâlî bîn revân.

«Ruhdaki hayâl, sûretâ yok gibidir. Lâkin sen bütün cihan halkını birer hayâl peşinde gider gör.»

Yâni: Dünyâda herkes, bir hayâle bağlanıb koştuğu halde, rûhunda mütasarrıf olan o hayâl, dıştan görünmez. Fakat o görünmeyen hayâlin mevcûdiyeti, sâhibini bir takım işlere sevketmesiyle ve insanlar üzerinde mütasarrıf olduğu eserleriyle sâbitdir. O insanların:

72

بر خیالی صلحشان و جنگشان
وز خیالی فخرشان و ننگشان

Ber hayâlî sulhişân ü cengişân,
Vez hayâlî fahrişân ü nengişân.

«Sulhu da, cengi de, iftihârı ve ârı da hep hayâlden mütevelliddir.»

Evet, hakikat-âşinâ olmıyanlar, yakalarını hayâlin pençesinden kurtaramazlar; onun götürmek istediği cihete gitmekden kurtulamazlar. Meselâ kimi ilmine, kimi servetine, kimi kuvvetine mağrûr olur. Esâsı hayâl olan şu âlemin birer nümâyişi bulunan o hayâlâtı, hakîkat vehmeder, onların sâhibi olmakla iftihâr eder, durur. Kendisinden üstün bir âlim, bir zengin, bir babayiğit bulunursa canı sıkılır ve âdetâ utanır. Düşünmez ki bir unutkanlık o ilmi, bir iflâs o serveti, bir hastalık o kuvveti mahvetmek için kâfîdir. Sonra hayâlî bir sebeble kavga çıkarır, hiçten bir münâsebetle barışa rızâ gösterir. Hülâsa : hayâl, bütün hareketlerine hâkim olur.

Acabâ evliyâullah hazarâtı da böyle midir?. Hazret-i Mevlânâ bu suâle cevâb olmak üzere diyor ki :

73

آن خيالاتى كه دام اولياست

عكس مه رويان بستان خداست

An hayâlâtî ki dâm-i evliyâst,
Aks-i meh rûyân-i bostân-i hudâst.

«Evliyâullâha tuzak olan hayâller ise, Hudâ bahçesindeki Ay yüzlülerin yansımasından ibâretdir.»

Bu beyit, Mesnevi'nin güç anlaşılan beyitlerindendir. Şârihler diyorlar ki : (Bostân-ı Hudâ) dan maksad: mertebe-i vâhidiyyet, (Mehrûyân) dan murâd da; Allâh'ın esmâsı ve sıfâtıdır ki, vâhidiyyet mertebesinde temâyüz ederler. Binâenaleyh beyt-i şerif : **«Evliyâullâhın ayaklarına tuzak olan esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyenin tecelliyâtıdır. O tecelliyât ise, hakikati görmiyen halka hayâlât kabilinden gelir.»** şeklinde de açıklanabilir.

74

آن خيالى را كه شه در خواب ديد

در رخ مهمان همى آمد بديد

An hayâlî râ ki şeh der hâb dîd,
Der ruh-î mihman hemî âmed bidîd.

«Şâhın rüyâsında gördüğü hayâl, gelen misâfirin yüzünde aynen zuhûr etdi.»

75

شه بجای حاجبان درپیش رفت

پیش آن مهمان غیب خویش رفت

Şeh becây-i hâciban derpiş reft,
Piş-i an mihmân-ı gayb-i hiş reft.

«Pâdişah kapıcı ve perdecilerin yerine ilerledi, gâibden gelen misâfirini karşılamıya gitdi.»

76

هر دو بحری آشنا آموخته

هر دو جان بی دوختن بر دوخته

Her dü bahri âşinâ âmûhtê,
Her dü can bi dûhten ber dûhtê.

«Her ikisi, yekdiğerini tanımış ve öğrenmiş birer denizdi. Her iki rûh dikilmeksizin birbirine merbut bulunuyordu.»

«Ruhlar, müretteb ve mücehhez ordular hâlinde idi. Ezelde tanışmış ruhlar arasında Dünyâda dostluk husûle geldi. Tanışmamış bulunanlar arasında da anlaşmazlık zuhûr etdi.» Mefhûmunca pâdişâh ile hekim-i gaybi arasında, ezeli bir yakınlık vardı. O iki rûh arasında tam bir irtibat mevcuddu. Binâenaleyh, ilk görüşde ezeli ülfet te'sîrini gösterdi: İkisini yekdiğerine sevdirdi.

Harem-i ma'nada bigâneye yol vermezler,
Âşinây-ı ezeli, yâr-i kadim isterler!..

77

گفت معشوقم تو بودستی نه آن

لیك كار از كارخیزد در جهان

Gûft ma'şûkam tü bûdesti ne an,
Lik kâr ez kâr hized der cihan.

«Pâdişah; sevgilim câriye değil, sen idin. Lâkin Dünyâ'da iş, işden husûle gelir dedi.»

Dünya, sebebler âlemidir. Sebeblerin yaratıcısı olan Allah, bütün işlerin husûle gelmesini bir takım sebeblere bağlamışdır. Nitekim hikâyedeki hekîm-i gaybinin gelmesine câriyenin hastalanması ve onun te'siriyle pâdişâhın ağlaması sebeb olmuşdu.

78

ای مرا تو مصطفی من چون عمر
ای برای خدمتت بندم کمر

Ey merâ tû Mustafâ men çün Umer,
Ez berây-i hidmetet bendem kemer.

«Ey hekîm-i gaybi; sen bana' Hazret-i Mustafâ aleyhisselâmın vârisisin. Ben de senin hizmetine kemer bağlamış Ömer mevki'indeyim.»

Pâdişah; ma'şûkasının câriye değil, kendisi olduğunu hekim-i gaybîye söyledikten sonra, Hazret-i Ömer (radıyallâhü anh) İslâmı kabûl edişinden sonra, huzûr-u Nebevide nasıl her vakit, hizmete ve emre âmâde bulunmuşsa, tavsiyesine göre, öylece hareket eyliyeceğini ifâde ederek mürîdâne, bir edeb göstermiş oldu. Hazret-i Ömer'in müşebbehünbih olarak îrâd edilmesi, Fârûk-u âzamın İslâmın yayılmasına kemâl-i ihtimâm ile çalışmış olduğuna işâretdir. (Kemer besten), iş görmek, hizmet etmek demektir. Vaktiyle uzun etekli elbise giyerler, bir iş görecekleri sırada ya kemer, yâhud kuşak bağlayıp eteklerini onlara iliştirirlerdi. Nitekim Türkçede de (Bel bağlamak) tâbiri vardı.

Şu beyt-i şerif dolayisiyle hâtıra gelen bir mes'eleyi arzetmeden geçemiyeceğim :

Mesnevî'nin ikinci cildinde :

Pes beher devri velî-i kaaimest,
Âzmâyeş tâ kıyâmet dâimest.

Pes imâm-ı hayy ü kaaim an velîst,
Hâz ez nesl-i Ömer, hâz ez âlîst.

beyitleri vardır ki «Her devirde bir veliyy-i kaaim, bir sâhib-i zamân, bir gavs-i â'zam vardır. İmtihân-ı İlâhi kıyâmete kadar sürecekdir. İster Ömer neslinden, ister Ali silsilesinden olsun, imâm-ı hayy ü kaaim, o velîdir» demekdir.

Mevlânâ'nın maksadı: Veliliğin mutlakaa Hazret-i Peygamber ve Hazret-i Ali sülâlesine münhasır olmadığını anlatmakdır. Hâl böyle iken bâzı

ırfansız ve ahlâksız kimseler, bu beytlerin ikincisinden Fârûk-u â'zam hakkında tahkir mânâsı çıkarmak habâsetine kalkışırlar. Hazret-i Piri, hâşâ üç halifeden yüz çevirmiş bir kimse olarak göstermek ve bâzı gâfillerin zihnini çalıb dalâlete düşürmek isterler.

Meşreb-i Mevlânâ'ya vâkıf olmıyanlar öğrenmelidir ki, Hazret-i hudâvendigâr; şi'î değildir. Tarîk-ı celiline müntesib olanların da şi'ilikle alâkaları yokdur. Zâten sünnilik ve şi'ilik gibi ikilik itibârı ve Çâryâr-güzin radıyallâhü anhüm Hazarâtının yekdiğerinden tefriki, meslek-i tevhîde giremez.

Vaktiyle (Tebdîlüşşekil lieclil ekil) (yemek için şekil değiştirmek) kabilinden, Mevlevîliğe intisâb ve kisve-i Mevlânâ'yı muhâfaza eyledikleri hâlde, gidib bektâşî olan bâzı soysuzlar vardı. Bundan elli sene kadar evvel Manisa mevlevihânesini ziyâret ettiğimde oranın aşçı dedesi(1) bulunan Mehemmed Dede ile görüşmüşdüm. Merhûm, (Hemdem Çelebî) dervişlerinden, (Ümmî-i ârif) takımındandı. Kendisine o soysuzlardan bahsetdim ve bu husûsta re'yini sordum.

— Oğlum; onlar Mevlânâ'nın kapısında karınlarını doyurub da Hacı Bektâşın kapısında uluyan köpeklerdir, dedi. Sonra bu sözü Galata Mevlevihânesinin son şeyhi Ahmed Celâlüddin Efendi merhûma söyledim. Sözün sâhibini medhetmekle berâber sözü için de:

— Pek doğru söylemiş, diye tasdik etti.

Mevlevîlikle Bektâşîlik ve Şi'îliğin kat'iyyen alâkası yokdur. Nitekim abd'-i âciz, bir (Çâryâr na'tim) de:

Bihamdillâh ki Tâhir Mevlevîyim,
Ebûbekr oğlunun bir peyrevîyim!.. (2)
Ne Bektâşî, ne Şi'î-i gavîyim,
Benim fikrimce fikre hayret âver:
Ebûbekr ü Ömer, Osmân ü Hayder!..

demişdim.

Mevlânâ'ya âid (Dîvân-ı Kebîr) in ve (Mesnevi-i Şerîf) in müteaddit yerlerinde Hulefây-ı Râşidîn rıdvânullâhi aleyhim ecmein Hazarâtının medhine, husûsiyle Muharrem mâteminin mânâsızlığına dâir bahisler vardır. Mevlevîlerin her sabah okudukları evrâdın,

(Raditü billâhi rabben, ve bil islâmi dînen, ve bi Muhammedin sallâllâhü aleyhi veselleme nebiyyen, ve bisıddiki vel Fârûki ve z'innûreyni vel Murtezâ ridvânullâhi aleyhim ecme'îne eimmeh.)

---

(1) Aşçı dede; yemek pişiren değil, şeyhten sonra dervişlerin zâbiti demektir.
(2) Ebûbekir oğlu: onun neslinden bulunan Hazreti Mevlânâ'dır.

Yâni : **«Allâhın; rabbim; İslâmın; dinim; Hazret-i Muhammed'in; peygamberim; Kur'ân'ın; imâmım; Sıddik, Fârûk, Zinnûreyn ve Mürtazâ Hazarâtının imamlarım olmasına râziyım»** ibâresi, hakiki Mevlevilerin bu zevât-ı Kirâma nekadar hürmetkâr olduklarını gösterir.

Maksad-ı mahsûs gözetenlerden bâzıları :

Teberrâ kıl eyâ mollây-ı Rûmî,
Teberrâ kılmayanlâra belâdır!..

diye mânâsız bir beyit okurlar ve onu söylemiş diye Mevlânây-ı Rûmiye iftirâ ederler. Hazret-i Mevlânâ'nın zamânını, 700 sene evvelki Konya Selçûkîlerinin Türkçesini hatırlamak, bu beytin âsâr-ı Mevlânâdan olmadığına hüküm vermek için kâfidir.

Hülâsa: Ebûbekir, Ömer, Osman, Talha, Zübeyr, Âişe ve sâire Razıyallâhü anhümden uzak olmak ve onlara karşı husûmet ve tecâvüzde bulunmak demek olan (Teberrâ), Hazret-i Mevlânâ'nın meşreb ve meslekinde cârî değildir.

Bahis mevzûu olan :

Ey merâ tû Mustafâ men çün Ömer.

beytinde hekim-i gaybî, Rasûl-i Erkem'e; pâdişah da Fârûk-u Âzam'a teşbih edilmek sûretiyle kendilerine tâzimkârâne bir hürmet gösterilmiş, müridlik ve mürşidlik edebi muhâfaza edilmişdi. Bu münâsebetle Hazreti Pîr, edebe riâyetin lüzûmunu ve edebsizliğin vehâmetini beyâna başlayıp buyuruyor ki :

•

«KULLARINA TEVFÎK-Î HİDÂYET VEREN ALLAH'DAN HER HÂLDE EDEBE RİÂYET HUSÛSUNDA MUVAFFAKIYET TALEBİ VE EDEBSİZLİĞİN VEHÂMETİNİN BEYÂNI»

79

از خدا جوییم توفیق ادب
بی ادب محروم گشت از لطف رب

Ez Hudâ cûyîm tevfîk-i edeb,
Bî edeb mahrûm-i geşt ez lütf-i Rab.

«Cenâb-ı Hakdan bizi edebe muvaffak kılmasını dileyelim. Çünki edebi olmıyan, Allâh'ın lûtfundan mahrûm kalır.»

Edeb kelimesi lügatde: zarâfet (kibarlık) ve hüsn-ü muâmele demekdir,

Istılâhda ise: Sâhibini, utandıracak şeylerden muhâfaza eden sağlam bir his ve irâdedir ki, (Edebüdders) ve (Edebunnefs) diye ikiye ayrılır.

Bir insanın; sözünde olsun, özünde olsun kibarlık bulunması ve utanacak şeylerden uzak olması ancak edeb sâyesindedir. Pekî, edeb nereden öğrenilir?

Dünyevi edeb : her milletin kendisine göredir. Meselâ bizde büyük bir zâtin huzûrunda elleri önüne kavuşturmak terbiye îcâbı idi. Garblılarda ise arkasına bağlamak âdâbdan sayılıyor.

Dinî edeb ise: onun esâsı, Kur'ân ve sünnetle, urafây-ı ümmetin söz ve halleridir. Cenâb-ı Hak :

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

Yâni : **«Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının[55].»** Âyet-i Kerimesile dînî edeb öğrenilmesini Rasûlüllâhın sözüne ve fi'li ta'lîmâtına bırakmış;

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ
كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

Yâni : **«Andolsun ki Resulullah'da sizin için, Allah'ı ve Âhiret gününü umar olanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir** (imtisal) **nümune** (si) **vardır[56].»** Âyetiyle de o peygamber-i Ekberin her cihetle örnek edinilmesini tenbih buyurmuşdur.

Hak sübhânehû, Habib-i Edibini maddi ve mânevî her türlü âdâb ile edeblenmiş olarak göndermişdir ki, bu hâl :

«Rabbim beni terbiye etti ve edebimi güzelleştirdi.» Hadisinde beyân olunmuşdur.

Rasûl-ü Ekrem Efendimize sonsuz bağlılığı bulunan evlîyâullah hazarâtı da edebe riâyet husûsunda fevkal'âde dikkat göstermişler :

«Ey âşıklar; nefsinizi edeble tezyîn edin. Aşk yollarının hepsi de edebden ibâretdir.» demişlerdir.

Din büyüklerinden (Ebû Hafs-ı Kebîr) kuddise sırruhû, tasavvufu edeble tefsîr etmiş ve :

---

(55) Süre-i Haşr : 7.
(56) Süre-i Ahzab : 21.

«Tasavvuf temâmiyle edebdir. Her vaktin, her hâlin, her makamın edebi vardır.» demişdir.

Hazret-i Mevlânâ ise :

«Âyet âyet hemegî ma'ni-i Kur'ân edebest.»

mısra'iyle, Kur'ân âyetlerinden hepsinin birer edeb târîfi olduğunu beyân etmişdir. Biz de o mısraı ihtivâ eden gazel-i âlîyi teberrüken okuyalım :

Hâce deryâb ki can, der ter-i insân edebest,
Hâce envâr-ı dil ü dîde-i merdân edebest.

«Efendi; bilmiş ol ki edeb, insanın bedenindeki ruhdur. Efendi edeb; Allah adamlarının gözü ve gönlü nûrudur.»

Âdem ez âlem-i ulvîst, ne süflî der yâb,
Revnak-î gerdiş-i günbed-i devrân edebest.

«İnsan; süflî âlemden değil, ulvî âlemdendir. Yâni bunu anla. Şu dönen feleğin dönüşündeki güzellik de edebdendir.»

Ger tü hâhî ki kadem ber ser-i iblîs nehî,
Dîde büşkâ vü bibîn kaatil-i şeytân edebest.

«Eğer şeytanın başını ezmek dilersen, gözünü aç ve gör ki, şeytanın kaatili edebdir.»

Çünki edebsizlik ondan zuhûr etmiş, «Yâ Rabbî; beni azdırışın hakkı için» diyerek azdırmayı Cenâb-ı Hakka isnâd eylemişdi.

Âdemî zâde eğer bî edebest, âdem nîst,
Fârk der cism-i benî âdem ü hayvân edebest.

«İnsan oğlunda edeb bulunmazsa; o, İnsan ve İnsan oğlu değildir. Çünki ceddimiz olan Hazret-i Âdem, uğradığı küçük bir hatâ husûsunda : «Yâ Rabbî; biz, emrinin hilâfı olarak yasak ağaçdan yemiş olduğumuz için nefsimize zulmeyledik.» demiş, o hatâyı nefsine isnâd eylemişdi. İnsan ile hayvan cisimleri arasındaki fark, edeb iledir.»

Çêşm bikşâ vü bibîn cümle kelâmullah râ,
Âyet âyet hemegî ma'ni-i Kur'ân edebest.

«Gözünü aç da baştanbaşa Allah kelâmı olan Kur'ân'a bak!. Kur'â-nın bütün âyetleri edeb talîminden ibâretdir.»

Gerdem ez âkl süâlî ki çi bâşed îmân,
Âkl der gûş-i dilem gûft ki îmân edebest.

«İman nedir? diye aklıma sordum. Akıl, kalbimin kulağına söyleyerek, iman; edebdir dedi.»

Şems-i Tebriz hamuş kün ki tüyî sırr-ı Hudâ,
Enver ü efdalü in şem'-i şemistân edebest.

«Ey Şems-i Tebrizî; sen sırr-ı İlâhisin, sus. Dünyâ gecesini aydınlatacak ışıkların en parlağı edebdir.»

Hazret-i Mevlânâ, evvelce (Hâmûş) mahlâsını kullanırdı. (Şems-i Tebrizî) ile görüştükden sonra, ona kemâl-i muhabbetinden, şiirlerinde (Şems) mahlâsını kullandı. (Külliyât-ı Şems-i Tebrizî denilen muazzam ve hacimli dîvân; Şems-i Tebriz'in değil, Hazret-i Mevlânâ'nındır.

Yine Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'sinin diğer bir yerinde edebi: (Zâhirî) ve (Bâtınî) diye ikiye ayırıyor. Ehl-i zâhire karşı, edeb-i zâhirinin; ehl-i bâtın huzûrunda da edeb-i bâtınının muhâfazası lüzûmundan bahsediyor ve: **«Ehl-i sûret ındinde edeb, zevâhiri muzâfazadan ibâretdir. Çünki Allah, onlardan gizli şeyleri saklar. Gönül sâhibleri, yâni ârifler nezdindeki edeb ise, bâtını hıfzeylemekdir. Zîrâ onlar, kalbdeki sırları keşfederler.»** diyor.

Hazret-i Mevlânâ, Allah'dan dâimâ edebe muvaffak kılmasını temennî etmek lâzım geldiğini söyledikden sonra, edebsizliğin vehâmeti ve zararı bahsine geçib buyuruyor ki :

80

بی ادب تنها نه خودرا داشت بد
بلکه آتش بر همه آفاق زد

Bî edeb tenhâ ne hudrâ dâşt bed,
Belki âteş ber hemê âfâk zed.

«Edebsizin zararı, yalnız kendisine dokunmaz; belki bütün âfâka ateş vermiş olur.»

Sûre-i Enfâl'de de :

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

Yâni : **«Bir de öyle bir fitneden sakının ki o içinizden yalnız zâlim-**

lere münhasır kalmaz, (umumi belâlar hâlini alır). **Bilmiş olun ki Allâh azâbı çetin olandır**[57]**.»** buyrulmuştur.

Bir orman tutuşunca içerisinde ne yaş ağaç kalır, ne de kuru, hepsi yanar. Bunun gibi Allah; bir kavme, bir millete belâ gönderince o belâ, zâlimleri de mahveder, mazlûmları da!.. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de :

وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ

Yâni : **«Bir de zulmedenlere meyletmeyin. Sonra size ateş çarpar**[58]**.»** buyrulmuştur.

Demek ki bir edebsizin zararı, ufukları kaplıyacak kadar yaygınmış!..

Hazret-i Mevlânâ, bu hakikati, tarihî, bir misâl ile isbât için diyor ki:

81

مائده از آسمان در میرسید

بی صداع و بی فروخت و بی خرید

Mâidê ez âsman der mîresîd,
Bî sudâ û bî füruht ü bî Harîd.

«Zahmet ve baş ağrısı olmaksızın; alım-satım yorgunluğu bulunmaksızın gökden sofra iniyordu.»

Sûre-i A'raf'da :

وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ
وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

Yâni : **«Onları üstlerindeki bulutla gölgelendirdik, onlara kudret helvası ile bıldırcın indirdik. Size rızık olarak verdiğimizin en temiz ve güzellerinden yeyin** (dedik)[59]**.»** Âyet-i Kerimesiyle beyan buyurulan kerem-i İlâhiye işâretdir.

---

(57) Sûre-i Enfâl : 25.
(58) Sûre-i Hud : 113.
(59) Sûre-i A'râf : 160.

Mâlûm ya, Hazret-i Mûsâ, Benî İsrâil'i Mısır'dan çıkarmış, Şap denizinden selâmetle Sina tarafına geçirmişdi. Oralarda ise çok mikdarda bıldırcın kuşu, bir de ağaçlar ve çalılar üstünde (Menn) denilen kudret helvası bulunuyordu. Yahûdiler, bunları avlamak ve toplamak sûretiyle geçiniyorlar, tuzlusiyle, tatlısiyle karınlarını doyuruyorlardı.

82

در میان قوم موسی چند کس
بی ادب گفتند کو سیر و عدس

Der miyân-i kavm-i Mûsâ çend kes,
Bî edeb güftênd kû sîr û ades.

«Mûsa'nın kavmi arasından bir kaç edebsiz; hani sarmısak, hani mercimek? diye edebsizce söylendiler.»

83

منقطع شود خوان و نان آسمان
ماند رنج زرع و بیل و داس‌مان

Münkatı' şüd Hân ü nân-ı âsmân,
Mând renc-i zer'u bîl ü dâsmân.

«Semâdan gelen sofra ve ekmek, kesildi. Bıldırcın kuşiyle kudret helvası bulunmaz oldu. Bize ziráat, çapa ve orak meşakkati kaldı.»

Bu iki beyit ile yine Sûre-i Bakara'daki :

وَاِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسٰى لَنْ نَصْبِرَ عَلٰى
طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ
مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا قَالَ
اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذٖى هُوَ اَدْنٰى بِالَّذٖى هُوَ خَيْرٌ اِهْبِطُوا
مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَا سَاَلْتُمْ

Yâni : **«Hani siz : Ey Mûsa, bir çeşit yemeğe** (kudret helvasıyle bıl-

dırcın etine), mümkin değil dayanamayız. O halde bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden sebze, acur, sarmısak, mercimek ve soğan çıkarsın demiştiniz. (Mûsa da) : O hayırlı olanı şu daha aşağı olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? (Öyle ise) bir şehre inin, çünkü (orada) size istediğiniz (sebzeler) var, demişti[60].» Âyet-i kerimesine telmih ediliyor.

Evet, Yahûdîler — semâvi bir sofra demek olan — bıldırcın ve kudret helvasiyle zahmetsizce ve mükemmel sûretde karınlarını doyurub dururken, içlerinden bir kaçının salatalık isteriz, sarmısak isteriz diye edebsizliğe kalkışmaları üzerine, o kerem sofrası kesildi. Bir kaç edebsizin arsızlığı diğerlerinin de kısmetine mâni oldu.

84

باز عیسی چون شفاعت کرد حق

خوان فرستاد و غنیمت بر طبق

Bâz Îsâ çün şefâat kêrd hak,
Han firistâd û ganimet ber tabak.

«Tekrar Hazret-i İsa şefâat edince Allah, sofra ve tabak içinde ganimet gönderdi.»

Bu beyt ile de :

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿

Yâni : **«Meryem oğlu İsâ dedi ki : Ey bizim rabbimiz olan Allah; bize gökden bir sofra indir ki evvelimize de, âhirimize de bayram olsun ve senden bir âyet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın[61].»** Âyetine îmâ ediliyor.

İsa Aleyhisselâm'ın düâsı üzerine, mûcize olarak gökden bir sofra geldi. Lâkin ondan bir şey alıb saklamaları men edilmişdi.

---

(60) Sûre-i Bekara : 61.
(61) Sûre-i Mâide : 114.

85

باز گستاخان ادب بگذاشتند
چون گدایان زله‌ها برداشتند

Bâz güstâhan edeb bügzâştênd,
Çün gedâyân zellehâ berdâştênd.

«Küstahlar tekrar edebsizlik ettiler. Yasak hilâfına çıkın çıkın yeyinti alıp saklamıya başladılar.»

Yâni; hem yeyip karınlarını doyuruyorlar, hem de çıkın yapıb evlerine götürüyorlardı.

86

کرد عیسی لابه ایشانرا که این
دائمست و کم نگردد از زمین

Kêrd isâ lâbe işanrâ ki in,
Dâimest ü kem negerded ez zemin.

«Hazret-i Îsa onlara yalvarırcasına dedi ki: bu sofra dâimidir. Arz üzerinden eksilmiyecekdir.»

87

بد گمانی کردن و حرص آوری
کفر باشد پیش خوان مهتری

Bed gemânî kerden ü hırs âveri,
Küfr bâşed piş-i hân-i mihterî.

«Büyük bir zâtin sofrasında bulunub da doyulmıyacak diye sû'-i zanna düşmek ve hırs ve tama gösterib aç gözlülük etmek, küfrân-ı nî'met olur.»

Evet. Kerim ve gani bir kimsenin misâfiri olup da, doyulmıyacak, yâhud akşama, ertesi güne sofra çıkmıyacak endişesine düşmek, o endişe ile, bir kaç lokma fazla göçürmek için çiğnemeden yutmaya kalkışmak, yâhud birazdan acıkırsam yerim diye sofradan öteberi kaldırmak, münâsebetsizlikde bulunmak olur.

Allah; Ekrem-ül-ekremîndir. İhsan sofrası bütün mahlûkaata açıkdır. Şeyh Sa'di'nin dediği gibi :

«Yer yüzü, Allâh'ın umûmi bir sofrasıdır. Hem de o sofrada dost, düşman ayırt edilmez.»

Böyle bir Rabb-i Ekrem'in, Îsâ gibi bir nebiyy-i â'zama mucize olarak gönderdiği semâvi bir sofraya oturub da, onun yetişmiyeceğinden, yâhud kesileceğinden endişeye düşmek, elbetde ve elbetde edebsizliğin katmerlisi olmak icâbeder.

88

زان گدا رویان نادیده ز آز
آن در رحمت بر ایشان شد فراز

Zan gedâ rûyân-i nâdîde zi âz,
An der-i rahmet ber îşan şüd firâz.

«O dilenci suratlı, görmemiş adamların hırsı yüzünden, kendilerine, o ilâhi Rahmet kapısı kapandı.»

Küfrân-ı nimet küstahlığına cür'et eyliyen birkaç edebsizin uğursuzluğu, başkalarına da te'sir etdi. Onları da nimet-i Rabbâniyeyi tatmak saâdetinden mahrum bırakdı.

Hazret-i Pir, yine bu bahsı genişletmek için bir Hadis-i Şerifin meâline telmihan buyuruyor ki :

89

ابر بر نابد پی منع زکات
وز زنا افتد وبا اندر جهات

Ebr ber nâbed pey-i men'-i zekât,
Vez zinâ üfted vebâ ender cihât.

«Zekât verilmediği içindir ki; bulut gelib yağmur yağdırmaz. Zinâdan da etrafta vebâ zuhûr eder.»

Hadis-i Şerifde :

«Beş cürme mukaabil beş cezâ vardır :

Bir kavim; ahdini bozarsa, Allah onlara düşmanlarını musallât eder.

Allâh'ın emirleri hilâfına hüküm verirlerse, aralarında fakr u zarûret yayılır.

İçlerinde fuhuş yayılırsa, ölüm de çoğalır.

Kileyi, terâziyi eksik ölçer ve eksik tartarlarsa, memleketlerinde bitki bitmez; kıtlığa uğrarlar.

Zekât vermiyerek olurlarsa, beldelerine yağmur yağmaz.» buyurulmuştur.

Yine bir Hadis-i Şerifde; meâlen :

«Yağmurun yağmadığını görünce, insanların zekât vermediklerini; Allâh'ın da hazîne-i İlâhiyyesindeki rahmeti göndermediğini anlayınız. Kezâ vebâ gibi bulaşıcı hastalıkların yayıldığını görünce, zinâ rezâletinin meydanı aldığını bilmiş olunuz.» buyurulmuştur.

90

هر چه بر تو آید از ظلمات و غم
آن ز بی باکی و گستاخیست هم

Herçi ber tû âyed ez zulmât ü gam,
An zi bî bâ ki vü güstâhist hem.

«Zulmetden, gamdan, kederden sana her ne ârız olursa, onun sebebi kayıdsızlık ve küstahlıkdır.»

İnsanın bâzan nûrâniyyeti, zulmâniyyete; kalbi safası, gam ve kedere tehavvül eder. Diğer tâbirle, kalbinde sebebsiz bir sıkıntı peydâ olur; insanı mânevi bir sıkıntı kaplar. İşte o hâl Allâh'ın yasaklarından kaçınılmamış, kötülüklerden birinin irtikâb edilmiş olmasından husûle gelir ki, o hâle vicdan azâbı denilir. Böyle bir hâle uğrayan kimsenin hemen sıdk u ihlâs ile günahlarına tevbe etmesi lâzım gelir. Nitekim Mesnevî'nin diğer yerinde :

«Kendinde gam hisseyleyince hemen istiğfâr et. Gam, emr-i İlâhî ile müessir olur.» denilmişdir.

Bundan başka, bir kimsenin ilâhî emir ve yasaklara karşı kayıdsızlık göstermesi kabâhati, nefsine de münhasır kalmaz. Nitekim :

91

هر كه بی باكی كند در راه دوست
رهزن مردان شد و نامرد اوست

Her ki bî bâ ki küned der râh-i dôst,
Rehzen-î merdan şüd û nâmêrd ôst.

«Dost yolunda kayıdsızlık eden, başkalarının da yolunu vurmuş olur. Öyle bir şahıs merd değil, nâmerddir.»

Evet, Bir kimsenin ilâhi emir ve yasakları mühimsememesi, başkaları için kötü örnek teşkil eder. Husûsiyle o kimse: hoca ise talebesinin, şeyh ise dervişlerinin, âmir ise maiyyetindeki me'murların, âile reisi ise ev halkının yol kesicisi olur. İnsanın tabîatında taklid hassası vardır. Hem de en ziyâde büyük tanınmış olanları taklid etmek ister. Bunun için reis olanların, şef olanların maiyyetlerini ve kendilerine tâbi olanları düşünmesi, onların taklide yeltenecekleri hareketlerini islâmi esaslara tatbik etmesi lâzım gelir. Aksi halde hem sapık, hem de sapıtmış olur.

92

از ادب پر نور گشتست این فلك
واز ادب معصوم و پاك آمد ملك

Ez edeb pür nûr geştest in felek,
Vez edeb ma'sûm ü pâk âmed melek.

«Felek; edebi dolayisiyle, nurlu melek de, yine edebi yüzünden mâsum ve temiz olmuşdur.»

Cenâb-ı Hak; feleği de, meleği de, sâir mahlûkaatı da yaratmış, onların devâmı ve bekaası için de İlâhi bir nizam koymuşdur. İnsandan başka hiç bir mahlûk, o nizam hâricine çıkmak ve Allâh'ın emrine karşı koymak edebsizliğinde bulunmamışdır. Binâenaleyh emre itâat ve edebe riâyet; felekleri nurlu, melekleri temiz bir hâle getirmiş; ve melekler hakkında :

لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا اَمَرَهُمْ

Yâni : **«Allâh'ın kendilerine olan emirlerine ısyân etmezler[62]»** medhi, sâdir olmuşdur.

93

بد ز گستاخی کسوف آفتاب
شد عزازیل ز جرأت رد باب

Büd zi güstâhî küsûf-i âftâb,
Şüd azâzili zi cür'et redd-i bâb.

«Güneşin tutulması, küstahlık neticesidir. Azâzil, yâni, şeytanın rahmet-i İlâhiyye kapısından kovulması da edebsizce olan cür'etindendir.»

---

(62) Sûre-i Tahrim : 6.

Buradaki küstahlık, Güneşden ziyâde insanlarda, husûsiyle onu mâbud tanıyıb; doğarken, zevâle gelirken ve batarken yerlere kapanıb secde eyleyen insanlarda olsa gerekdir.

Güneşin tutulması da, ona tapanlara: mâbûd diye taptığınız Güneşi görüyor musunuz? Ay küresinin araya girmesi, sizi onun ziyâsından mahrûm etdi. Onu da sizin nazarınızda sönük burakdı meâlinde ma'nevi bir ihtar olmalıdır.

Bâzı şârihler :

«Bed zi güstahti küsûf-î Âfitâb.»

mısra'ına **«Güneşin; parlaklığına güvenmesi ve kendisini beğenmesi küstahlığından tutulur da bir müddet ziyâsından mahrûm kalır.»** diye mânâ vermişlerse de uzak bir tevcih yapmışlardır sanırım. Çünki Güneş tutulmasının fenni sebebi mâlûmdur. Ay'ın, Güneş ile Dünya arasına girmesinden olur. Küsûf esnâsında, Güneşin ziyâsı sönmez; Ay'ın mâni olmasiyle o ziyâ, ya kısmen, ya temâmen Dünyâ'ya vâsıl olmaz.

Azâzilin merdûdiyetine gelince : melekler, halifetullah olan Âdem Aleyhisselâma aldıkları emre uyarak secde etdikleri hâlde, şeytan kibr ve gurûrundan secde etmemiş, taraf-ı İlâhîden sebebi sorulunca da : «Beni ateşden, onu toprakdan yaratdın. Şu hâlde ben ondan hayırlıyım» diye bir mantık kıyâsı yapmışdı. İlâhî emre karşı ilk defâ kıyas yapanın Şeytan olduğunu Hazret-i Mevlânâ beyân eder.

Şeytan; bu cevâbından sonra :

رَبِّ بِمَآ اَغْوَيْتَنِى

Yâni : **«Yâ Rabbî; beni azdırışın hakkı için[63].»** diyerek sapıtma fi'lini Allâh'a isnâd etmek küstahlığında bulunmuşdu. İşte o itâatsizlik ve o küstahlık, kendisinin ebedî reddedilmiş ve lânetlenmiş olmasını icâb etdi.

•

---

(63) Sûre-I Hicr : 39.

«GÖRÜŞECEĞİNİ, RÜ'YÂSINDA TEBŞİR ETDİKLERİ TABÎB-İ İLÂHÎ İLE PÂDİŞÂHIN MÜLÂKAATI»

94

دست بکشاد و کنار آنش گرفت

همچو عشق اندر دل و جانش گرفت

Dêst bükşâd ü kenâr âneş girift,
Hemçü ışk ender dil û câneş girift.

«Elini, kolunu açdı ve onu kucakladı. Ona aşk gibi kalbinde ve rûhunda yer verdi.»

Pâdişah, manevi doktor ve kamil şeyh demek olan o hekîm-i İlâhîyi görünce, koşup elini sıkmak ve boynuna sarılmak sûretiyle ihtiramda bulundu. Bunları yapmakla hem mürîdâne bir edeb gösteriyor, hem de Rasûl-i Ekrem'in iki sünnetini icrâ ediyordu.

(Ca'fer bin Ebi Tâlib) ki — Hazret-i Ali Razıyallâhü anhümânın büyük birâderi ve Aleyhissalât Efendimizin amcazâdesidir — Habeşistan'a giden islâm muhâcirleriyle birlikde Mekke'den çıkmış, Habeş diyârında ve Necâşî huzûrunda müslümanları müdâfaa etmiş, hicretin yedinci senesine kadar orada oturmuşdu.

O sene Habeşistan'daki bütün müslümanlar kalkıb Medine'ye geldiler. Fakat Rasûlüllah Hazretleri Hayber gazâsına gitmişdi. Onlar da oraya gitdiler. Hayber'e varışları fetihden sonraya tesâdüf etmişdi.

Hazret-i Peygamber; Ca'feri kucaklamak, alnından öpmek, **«Yaradılış ve ahlâk itibâriyle bana benzersin.»** demekle taltif buyurdu. Ca'fer de bu hitâb ve iltifâtın şevkinden bilâ ihtiyar oynamıya başladı. Rasûl-ü Ekremin o neş'eli hareketi men' buyurmaması; sema', devran, kıyâm gibi zikir harekâtının cevâzına sôfiyyece delil sayıldı.

Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre Nebiyy-i Eşfak Efendimiz torunu Hazret-i Hasan ile de kucaklaşmışdı.

Musâfaha ise Hazret-i Ca'ferle birlikde gelen Yemenli müslümanların hem selâm verib, hem el sıkmaları üzerine taraf-ı Nebeviden **«Yemenliler musâfahayı size sünnet yaptılar.»** buyurmasiyle sünen-i Seniyye arasına girdi.

95

دست و پیشانیش بوسیدن گرفت
وز مقام و راه پرسیدن گرفت

Dest ü pişâniş bûsîden girift,
Vez makaam ü râh pürsiden girift.

«Pâdişah, tabîb-i İlâhînin elini ve alnını öpmeğe, makaamından ve yolundan, yânî, nereden bulunduğunu ve ne tarafdan geldiğini sormağa başladı.»

96

پرس پرسان بر کشیدش تا بصدر
گفت گنجی یافتم آخر بصبر

Pûrs pürsan ber keşîdeş tâ besadr,
Gûft.genci yâftem âhir besabr.

«Sora sora meclisin baş sedirine kadar götürdü ve nihâyet sabır ile mânevi bir hazine buldum dedi.» Keza :

97

گفت ای هدیهٔ حق و دفع حرج
معنی الصبر مفتاح الفرج

Gûft ey hedyê-i hakkû def' harec,
Ma'nii essabru miftâhul ferec.

«Allâh'ın hediyyesi ve zahmetin, meşakkatin gidericisi, (Essabrü miftâh-ul-ferec) Hadîs-i Şerifinin mücessem mânası; dedi.»

(Essabrü miftâh-ul-ferec) bir Hadis-i Şerifdir ki **«Sabır, sevinç anahtarıdır»** meâlindedir. Tabîb-i İlâhînin gelişi, pâdişâhı sevindirdiği ve o sevince sabır ile eriştiği için, Hz. Mevlânâ ona miftâh-ı ferec Hadîsinin mânâsı demişdir.

98

ای لقای تو جواب هر سؤال
مشکل از تو حل شود بی قیل و قال

Ey likaa-yi tû cevâb-i her süâl.
Müşkil ez tû hal şeved bî Kîl ü kaal.

«Ey görünüşü her süâlin cevâbı olan hekîm-i İlâhî; süâl ve cevâba hâcet kalmaksızın, insanın müşkili, seni görmekle hallolunuverir.»

Hakikî mürşidler, irşâda muhtâc olanları, her vakit sözle değil; bâzan da fi'len ve hâlen irşâd ederler; Nitekim Aleyhissalât Efendimizin sâde sözleri değil, fiilleri ve halleri de ümmetin irşâdına sebeb olan sünnet cümlesindendir.

Ulemâdan, meşâyihden bir zâtin dersinde, yâhud meclisinde bulunulduğu vakit, bâzı müşkillerin sorulmaksızın hallolunuverdiği hepimizce de tecrübe edilmişdir. Böyle bir şey olunca, tesâdüf der geçeriz. Evet. Tesâdüfîdir, fakat her vakit olmaz. Çünki her zaman kendimizde o sıdk-ı leb, kalbimizde öyle bir safvet bulunmaz.

Mâlûmdur ki iki ayna karşılaşır, ikisinin de sathı temiz ve parlak olursa birindeki akis, öbürüne de in'ıkâs eder. Evliyâullah hazarâtının kalb aynası, dâimâ nurlu ve cilâlıdır. Onun için tâlibin müşkilini keşfeder, onun kaabiliyetine göre o müşkili ya sözle, yâhud fi'l ile halleder.

Yine padişah dedi ki :

99

ترجمانی هرچه مارا در دلست
دستگیری هرکه پایش در گلست

Tercemânî herçi mârâ der dilest,
Dêstgirî herki pâyeş der gilest.

«Ey tabib-i İlâhî; sen, kalbimizdeki sırların tercümânı, çamura saplanıp kalmış — yâni, âciz ve muhtac — kimselerin arkadaşı ve yardımcısısın.»

100

مرحبا یا مجتبی یا مرتضی
ان تغب جاء القضا ضاق الفضا

Merhâbâ yâ Mücteba yâ Murtaza,
İn teğab câelkazâ zâkal fezâ.

«Ey mücteba ve mürtezâ olan tâlib-i Hak, merhaba hoş geldin. Sen kaybolursan kazâ gelir, fezâ daralır.»

Merhâba; hoş geldin, safâ geldin makaamında kullanılması lâzım gelen bir tâbirdir. Gelen tarafından ve selâm mevkiinde söylenilmesi doğru değildir. Her nedense kimin tarafından söylenilmesi icâb etdiği düşünülmeksizin söyleniliyor. Merhabâ tâbiri, Hadisde de vârid olmuş, Hazret-i Ali'nin hemşîresi (Ümmü Hâni) ile, Ebu Cehlin sonradan islâma gelmiş oğlu (İkrime) ve huzûr-ı Nebeviye geldiklerinde îrâd buyurulmuşdur.

Mürtezâ ise; kendisinden Allâh'ın râzı olduğu zât mânâsınadır. Bilhassa Hazret-i Alî kerremallâhü veche'nin lakab-ı âlisidir. Bu beyitte:

«Kazâ gelince fezâ daralır.» meseline ve:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: **«Halbuki sen içlerinde iken** (Habibim), **Allah onları azablandırıcı değildi[64].»** Âyetine işâret vardır.

Mekke müşrikleri, Rasûl-i Ekrem tarafından ilâhî azab ile tehdid edildikçe: «Şu azâbı getir de görelim» derlerdi. Onun üzerine bu Âyet nâzil oldu. Rahmetenlil'âlemîn olan Peygamber, aralarında bulundukça onun yüzü suyu hürmetine Allah, müşriklere azâb göndermiyeceğini beyân etdi. Vaktâki hicret vukû' buldu. Mekke müşriklerinin râhatı kaçdı. Kıtlığa uğradılar, Medine'ye adam gönderib Rasûl-i Ekrem'den düâ istediler. Nihâyet Mekke'nin fethiyle istîlâya düçar oldular. Aleyhissalât Efendimizin mevcûdiyyeti, düşmanları için bile siper-i kazâ yerine geçmişdi. Onun vârisleri bulunan âlimler ve ârifler de böyledir. Onların da bir memleketde bulunmaları kazâ ve belâya engel teşkil eder. Kayıbları ise azâbın gelmesini kolaylaştırır.

101

انت مولى القوم من لا يشتهى
قد ردى كلا انْ لم ينتهى

Ente mevlel kavmi men lâ yeştehî,
Kad radâ kellâ leillem yentehî.

«Sen, kavmin seyyidisin, Senden hoşlanmıyan o tabiatden vazgeçmezse helâk olur.»

---

(64) Sûre-i Enfâl: 33.

Mevlâ kelimesi: hem âzadlı köle, hem de âzad eden efendi mânâsına gelir. Hazret-i Alî kerremallahu veçhe, kölesi bulunan Kanber Razıyallâhü anhi âzad etmiş, âzadnâmesine meâlen şu ibâreyi yazmışdı :

«Ey Kanber; dün benim kölemdin, bugün benim gibi hür oldun. Bana ne verilmişse onlardan sana verdim. Şu âzadnameyi Alî yazmışdır.»

Mevlâ lâfzı; sonra, büyük ve efendi mânâsında kullanılmış, bu münâsebetle ve (Efendimiz) demek olmak üzere ulemâya (Mevlânâ) denilmişdir. Hâlâ Fas hükümdarlığında bulunanlara (Mevlây) tâbir edilmektedir.

Evet; Allâh'ın sevgilisi bulunanları sevmemek, insanın maddeten değilse bile, mânen helâkini mûcib olur. Hakkında Allâh'ın gazabını celbeder. Çünki iki dostdan birinin düşmanı, diğerinin de düşmanı olur.

Asr-ı saâdetdeki Medîne Yahûdilerinden bâzıları; Muhammede vahiy getiren Cebrâil, ecdâdımızdan bâzılarına azâb getirmişdi. Onun yerine Mîkâil vahiy teblîğ eylemiş olsaydı biz de Muhammedi tasdik ederdik demişlerdi de;

قُلْ مَنْ

كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ

وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾

Yânî : «(Habibim) **de ki : Kim Cebrâil'e düşman olursa** (kahrından gebersin). **Çünkü kendinden evvelki** (kitap) **ları tasdik edici** (ve doğrultucu) **ve mü'minler için ayn-ı hidâyet ve müjde olan** (Kur'an) **ı Allah'ın izni ile senin kalbinin üstüne o indirmiştir. Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil'e, Mikâil'e düşman olursa şübhesiz Allah da o** (gibi) **kâfirlerin düşmanıdır**[65].» Âyetleri nâzil olmuşdu.

Hâbîb-i necib-i İlâhinin en ziyâde düşmanı bulunan, hattâ düşmanlığını Rasûl-i Ekremin hayâtına kasdetmek derecesine çıkaran Ebû Cehil,

(65) Sûre-i Bekara : 97-98.

Ümeyye bin Halef, Übeyy bin Halef ve emsâli, kemâl-i zillet ve hakaaretle öldürüldükleri gibi, kıyâmete kadar da ümmetin nefret ve hakaaretine mârûz kaldılar. Peygamberin düşmanlarından Ebû Süfyan vesâire gibi bâzıları da, sonradan düşmanlığı bırakdılar. Rasûl-i Ekrem Efendimizin uluvv-ü cenâbına ve âlemşumûl rahmetine iltîcâ ederek ebedî hüsrandan kurtuldular.

Aleyhissalât Efendimizin düşmanı böyle olduğu gibi, verâset-i Muhammediyye dolayisiyle Allâh'ın dostları sırasına geçen evliyâullâh'ın düşmanları da böyledir. Onlar da fâsid fikirlerinden vazgeçmezlerse, kendilerini, Allâh'ın gazab ve kahrına uğratmış olurlar. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'de :

«Allah, bir şahsın nâmûs ve haysiyyet perdesini yırtmak ve onu rezil etmek dilerse o şahsı, pâk ve mukaddes olan zevâtın ayıblamasına sevkeyler.» der.

102

چون گذشت آن مجلس و خوان کرم
دست او بگرفت و برد اندر حرم

Çün güzeşt an meclis û Hân-î kerem,
Dest-i ô bigrift ü bürdender harem.

«Mülâkaat ve yemekden sonra pâdişâh, tabib-i İlâhînin elinden tutdu ve harem dâiresine götürdü.»

o

«HASTANIN HÂLİNİ GÖRMEK İÇİN PÂDİŞÂHIN TABÎB-İ İLÂHÎYİ ONUN BAŞ UCUNA GÖTÜRMESİ»

103

قصهٔ رنجو و رنجوری بخواند
بعد ازان در پیش رنجورش نشاند

Kıssa-î rencûr u rencûrî bihand,
Ba'd ezan der pîş-i rencûreş nişand.

«Hastanın ve hastalığın geçmişini anlatdı. Sonra hekimi, hastanın karşısına oturtdu.»

Yânî; câriyenin nasıl alınıb ne sûretle hastalandığını ve ne yolda tedâvi edildiğini etraflıca anlatdı.

Nefsini tedâvi etdirmek istiyen bir rûhun, daha açıkçası nefsânî hastalıklardan kurtulmak ve hakiki şifa bulmak isteyen bir insanın manevî doktor demek olan mürşid-i kâmil huzûrunda hiç bir şey'i gizlememesi lâzım geldiğini Hazret-i Pîr, bu beyti ile imâ ediyor. Nasıl ki hastalık ârâzının bir hekimden saklanmadığı gibi... Çünki saklanılırsa tedâvi temâm olmaz!..

104

رنك رو و نبض قاروره بديد

هم علامات و هم اسبابش شنيد

Rêng-i rû vü nabz u Kaarûre bidîd,
Hem alâmâ tû hem esbâbeş şenîd.

«Tabîb; hastanın benzini, nabzını ve idrârını görüb muâyene etdi. Hastalığın hem alâmetlerini, hem sebeblerini sorup dinledi.»

Eski tıbda idrar tahlili için fennî vâsıtalar olmadığından hekimler idrârın renginden, duru, yâhûd bulanık oluşundan ve kokusundan hastalığın nev'ini keşfe çalışırlardı. Tabîb-i İlâhî de, hekimlerin âdeti veçhile hastanın yüzüne bakıyor, çehresinin sararmış olmasından za'fını anlıyor, nabzını muâyene edib darbelerin hafif ve şiddetli oluşundan bir şeyler anlamak istiyor, idrârını görüb oradan hastalığın nev'ini teşhîse çalışıyor. Ondan sonra da hastalığın neden zuhûr etdiğini ve seyri esnâsında ne gibi alâmetler gösterdiğini sorub öğreniyordu. Bundan sonra :

105

گفت هر داروكه ايشان كرده اند

آن عمارت نيست ويران كرده اند

Gûft her dârûki îşan kerdeend,
An imâret nîst vîran kerdeend.

«Dedi ki: öbür hekimlerin yapdıkları tedâvî, yapıcı ve şifâlı bir tedâvî değildir. Hastayı harâb etmişler ve zayıf düşürmüşler.»

106

بى خبر بودند از حال درون

استعيذالله مما يفترون

Bî haber bûdênd ez hâl-î derûn,
Esteî'z'ullâhe mimmâ yefterûn.

«Hastanın hâlinden haberdâr olamamışlar. Etdikleri iftirâdan — yâni bilmedikleri hâlde biliriz (!) diye eyledikleri dâvâdan — Allâh'a sığınırım.»

107

دید رنج و کشف شد بروی نهفت
لیك پنهان کرد و با سلطان نگفت

Dîd renc ü keşf şüd bervey nühüft,
Lîk pinhan kerd ü bâ sultan negüft.

«Tabib-i İlâhi hastalığı gördü. Gizli hastalık ona belli oldu. Lâkin bildiğini gizledi, pâdişâha söylemedi.»

Bir Hadîs-i Şerîfde :

«Allâhın bir takım kulları vardır ki, insanların ahvâlini alâmetlerinden bilirler.» buyurulmuşdur.

Diğer bir Hadîs-i Şerîfde de :

«Mü'min'in firâsetinden, iyi kavrayışından çekininiz. Zira o, Allâh'ın nûriyle bakar ve görür.» denilmişdir.

Azıcık dikkat ve zekâ sâhibi olanlar, gördükleri ve görüştükleri kimselerin ne hâlde bulunduklarını; aşağı-yukarı bir isâbetle tahmin edebilirler. Bir parçacık zekâ ile, karşısındakinin — az da olsa — hüviyyet ve mâhiyyetini anlamak mümkün olursa; Allâhın bir nûru olan firâsetle bakanların neler görebileceği düşünmeye bile değmez.

Tabîb-i İlâhî de bu kabîl firâset erbâbından, halkı dosdoğru anlıyabilecek keşif ashâbından olduğu için, câriyenin hastalığını teşhis husûsunda güçlük çekmedi. Lâkin teşhisini pâdişâha bildirmedi, bir müddet gizli tutdu.

108

رنجش از صفرا و از سودا نبود
بوی هر هیزم پدید آید ز دود

Renceş ez safrâ vü ez sevdâ nebûd,
Bûy-i her heyzüm bidîd âyed zi dûd.

«Cariyenin hastalığı, safrâdan ve sevdâdan değildi. Her odunun kokusunun dumanından belli olduğu gibi, hastalığın mâhiyyetini de bâzı ârâzından anlamışdı.»

Evet bir odun parçası yandığı vakit duman çıkar. Onun burnumuza aksetmesiyle yanan cismin ne olduğu farkedilir. Marsıkla, ödağacı kokusunu ayırd etmiyen bir burunun, burun olmaması lâzım gelir.

109

دید از زارش کو زار دلست
تن خوشست و او گرفتار دلست

Dîd ez zârîş kû zâr-î dilest,
Ten Hoşest ü ô giriftâr-î dilest.

«Tabîb-i İlâhî, câriyenin za'fından anladı ki o, kalben zaifdir. Vücûdû âfiyettedir; fakat gönlü hastadır.»

110

عاشقی پیداست از زاری دل
نیست بیماری چو بیماری دل

Âşıkî peydâst ez zârî-i dil,
Nîst bîmâri çü bîmâri-i dil.

«Âşıklık derdi, kalbin inlemesinden bellidir. Hiç bir hastalık, gönül hastalığı gibi değildir.»

Buradaki (Bimârî-i dil) : tabâbetce mâlûm olan kalb hastalığı zannedilmesin. Vâkı'a o da mühim, belki de tehlikeli bir hastalıkdır. Fakat Hazret-i Mevlânâ'nın «Bîmâri-i dil» demekden maksadı, o değildir. Zâten tabâbetle tasavvuf ve şi'irde (kalb) ve (dil) kelimelerinin mânâsı ayrıdır. Hekimlik, kan deverânına hizmet eden uzva (kalb) der ki; onun Türkçesi: (yürek) dir. Tasavvuf ve şiirde ilhamların ve duyguların zuhur yerine (kalb) ve (dil) tabir edilir ki, onun da Türkçesi : gönüldür.

İşte bu gönlün hasta olması, hiç bir hastalığa benzemez. Gönül, insanın his merkezi olduğu için, onun ıztırâbı diğer uzuvları da rahatsız eder.

Gönülden maksad: tabâbetce belli olan kalb olmadığı için, hislerin merkezi kalb midir, dimağ mıdır münâkaşası açılmaz.

Evet. Gönül hastalığı diğer hastalıklara benzemez. Onun zuhûru da, seyri de, ıztırâbları da bambaşkadır. Onun için erbâbınca kolay teşhîs olunur. Hekîm-i İlâhî de firâset ve keşif erbâbından olduğu için, câriyenin kalbî iniltisini duyunca, onun gönül hastası olduğunu anlayıverdi.

111

علت عاشق ز علتها جداست

عشق اسطرلاب اسرار خداست

İllet-î âşık zi illethâ cüdâst,
İşk üsturlâb-ı esrâr-î Hudâst

«Âşıkın derdi, diğer dertlerden ayrıdır. Aşk, Hudâ'nın sırlarını belli eden bir (usturlab) ve bir vâsıtadır.»

Gönül hastalığı başka hastalıklara benzemediği gibi; âşıklık ve aşk derdi de diğer dertlerin gayrıdır; tedâvisi, diğer dertlerin tedâvisi gibi değildir.

Yine o aşk, İlâhi esrarın usturlâbıdır.

Usturlâb: Müneccimlerle muvakkitlerin kullandıkları irtifâ âletidir ki, onunla zamânı tâyin ederler. Minâre, kule, dağ, tepe gibi yüksek yerlerin yüksekliğini; kuyu gibi çukur yerlerin de derinliğini anlarlar. Daha başka hususlarda da kullanırlar. O yoldaki tabiat sırlarının anlaşılmasına, usturlâb, vâsıta olduğu gibi, İlâhî sırların idrâki de ancak aşk vâsıtasiyle olur.

112

عاشقی گر زین سر و گر زان سرست

عاقبت مارا بدان سو رهبرست

Âşıkî ger zin ser û ger zan serest,
Âkıbet mârâ bedan sû rehberest.

Âşıklık: gerek bu başdan, gerek öbür başdan olsun; âkıbet, bizi o tarafa götürecek kılavuzdur.»

Bu beytın izâhında şârihlerin müteaddit kavilleri (deyimleri) vardır. Bazıları (Zîn ser) ile (Zân ser) i hakîkat ve mecaz ile te'vîl etmişler; «Aşk, aşk olduğu cihetle, gerek hakîkat ve manâ tarafından olsun, gerek mecâz ve sûret cihetinden zuhûra gelsin, **(Mecaz, hakikatin köprüsüdür)** sözünce, netîcede bizi o hakîkat makaamına ve vahdet noktasına iletir» demişlerdir.

«Allah kullarını sever, onlar da Allâhı severler.» Nazm-ı Celîli mûcibince, seven ve sevilen cemîl-i mutlak, yâni Hazret-i Hak'dır. Bâzıları, o

cemil-i mutlakın muhtelif şekillerde görünen tecellîlerini müşâhede edince, doğrudan doğruya tecelli edene yönelirler, ve mazharı değil, onlardaki zâhiri severler. Bunu anlayabilmek için ayna ile ondaki aksi gözönüne getirmelidir.

Kâinâtın her zerresi, Allâh'ın tecelli aynasıdır kı, onlara (Mazhar) ve Hakkın tecellîsine (Zâhir) denilir, Erbâb-ı kemâl; her yerde ve her şeyde zâhir olan o cemâli sever. Bâzıları ise bu kemâl derecesine vâsıl olamadıkları için aynaya bakanı değil de aynayı sevmek kabilinden olmak üzere zâhirden gaflet ve mazhara muhabbet beslerler. Muhabbet ve merbûtiyetlerinden kendilerini kaybedecek; kâinâtı, hattâ kendilerini maşûkundan ibâret görecek bir hâle gelirler. (Mecnûn) diye şöhret almış olan (Kays), işte bu kısım âşıklardan idi ki, son zamanlarında ziyâretine gelen (Leylâ) yı tanıyamamış. Fuzûlî'nin tasvîri veçhile :

Bende olan âşikâr sensin,
Ben hod yoğum, ol ki vâr sensin!..
Ger ben, ben isem; nesin sen ey yâr!..
Ver sen, sen isen; neyim men-i zâr?..

demişdir.

(Yûnüs Emre) ise, Mecnûn'un nihâyet Leylâ'ya olan ilgisinden kurtulduğunu ve mecâz köprüsünü geçib hakikati bulduğunu onun lisânından söylediği :

Yürü Leylâ ki ben, Mevlâyı buldum,
Leylâ Leylâ derken, Allâhı buldum.

beytiyle anlatır.

İşte (zâhir) sevenlerin aşkına (hakiki), (mazhar) ı sevenlerin aşkına da (mecâzî) denilir.

İmâm-ı Süyûtî (Câmi-ü-ssagir) inde, bir Hadîs-i şerif nakleder ki, mânası :

«Bir kimse âşık olsa; iffetini mühâfaza edip sırrını saklamış olsa ve o halde iken ölse: şehid olarak vefât etmiş olur.» demekdir.

Mevlevi âriflerinden (Şehîdî Dede) bu Hadîsi şu suretle iktibas ve tazmin eylemişdir :

Mir'ât-ı musaffa mı değil rûy-i dilârâ!..
Kim: görmeyesin anda bugün Hakkı hüveydâ!..

Bu pendimi güş eyle gönül kim budur evlâ,
Dil verdiğine sıdk ile ver cânını zîrâ;
«Men mâte minel aşkı fekad mâte şehîdâ.»

«Mecaz; hakikatin köprüsüdür» sözü. hakikat semtine mecaz köprüsü vâsıtasiyle geçilebileceğini, aşk-ı mecâziye tutulanların neticede aşk-ı hakîkiye geçeceklerini anlatır.

Nakledilen Hadîs-i Şerifde ise âşık olub da iffetini muhâfaza ve aşkını gizliyerek ölen kimsenin, şehîd olacağı beyân buyuruluyor. Demek ki iffet ve ısmeti muhâfaza etmek, şehvâni ve nefsânî bir emel beslememek şartiyle aşk-ı mecâzî derdinden ölenler de şehîd hükmündeymişler.

Acabâ niçin?.. Mâlûmdur ki aşk: Bir yere bağlanmak; açıkçası: bir cemâle tutulmak demekdir. Bir cisim bir yere bağlanacak olursa gerçi serbestîsini kaybeder, fakat müteaddid bağlara tutulmakdan kurtulur. Velevki mecâzi olsun temiz bir âşık da, sevgilinin kulu, kölesi olur; diğer bağlardan kurtulub her türlü kayıddan âzâde bulunur.

Ey yâr; senin esirin oldum, her râbıtadan halâs buldum, diyebilir.

Allah yolunda ilerlemek isteyen kimsenin herşeyden önce kendisine ayak bağı olacak kayıdlardan kurtulması, kalbinde bağlılık adına zerre kadar bir şey bulunmaması lâzımdır. İki kimse tasavvur edelim. Birinin muayyen bir sevgilisi yok. Fakat canlı-cansız sevmediği bir şey de yok. **«Düğünde zurnaya, hamamda kurnaya âşık»** kabîlinden her şey'e bir bağlılığı var. Diğeri ise aşk-ı mecazi ile birini sevmiş, dünyâyı ve ötesini kalbinden çıkarmış, yalnız dildârına rabt-ı kalb ve hasr-ı fikreylemiş. Her şeyden kurtulmuş, ancak bir râbıta ile bağlı kalmış. Acabâ bir bağdan mı kurtulmak kolaydır; yoksa inceli, kalınlı; yüzlerce, binlerce kördüğümlü râbıtalardan halâs olmak mı?. Elbetde tek bağdan kurtulmak kolaydır ki, o yegâne bağ da bir mürşid-i kâmilin himmetiyle çözülüverir.

İşte aşk-ı mecâzînin, hakikat köprüsü olması; Hazret-i Pîr'in de: «Âşıklık, ne sûretle olursa olsun bizim için rehber-i hakikatdir» buyurması, bu itibar ile olsa gerekdir. Yoksa Hazret-i Mevlânâ :

«Renge incizab dolayısiyle husûle gelen aşklar, aşk değildir; neticesi utanıp arlanmaya varan bir hevesden ibâretdir.» buyuruyor.

Şurası da vardır ki, erbâb-ı kemâl; mecâzî bir muhabbetle mübtelây-ı cemâl olanları eksik ve o yoldaki nazarları mânevi cünüblük sayarlar. Nitekim Mevlânâ Cami kuddise sirruhû :

«Nâmahrem yüzüne bakmakla gözün cünüb olunca, ona nedâmet yaşleriyle kusletdir.» demişdir.

«Ay'ı leğende müşâhede ediyorum» yâni, «cemâl-i Hakkı güzellerin yüzünde görüyorum» diyen Fahrüddin-i Irâkiye Şems-i Tebrizi Hazretleri

«Ensende çıban mı çıkdı ki başını kaldırıb gökyüzüne nazar etmiyorsun da suya bakıyorsun?» târizinde bulunmuşdu.

Bâzı şârihler (Zin ser) ve (zan ser) lâfızlarından (sâlik-i meczûb) ve (meczûb-i sâlik) muraddır demişlerdir. Burada biraz tafsilât vermek lâzımdır; Sûfiyye kitapları; ehl-i tariki, (sâlik), (meczûb), (sâlik-i meczûb), (meczûb-i sâlik) diye dört sınıfa ayırırlar.

Sâlik: Tarîkate yeni girmiş, benliği henüz zâil olmamış dervişdir.

Meczûb: Allâhın cezbesine kapılmış, fenâ ve istiğrak denizine dalıp ayılamıyan ve kendine gelemiyen zâtdir.

Sâlik-i meczûb: Sülûk ederek bir hayli mücâhedelerden sonra cezbeye tutulan, arasıra kendine gelse bile, manevî sarhoşluk hâli gâlib olandır.

Meczûb-i sâlik ise: Cezbesi sülûkden önce olan, belki de o cezbe sevkiyle sülûke girendir. Erbâb-ı tarikatin kâmilleri ve kendilerine uyulmaya lâyık olanları bunlardır. Diğer üç sınıfa uyulamaz; uyulsa da beklenilen terakki husûle gelemez. Çünki: Sâlik mübtedîdir (acemidir); meczûb da kendinde değildir. Sâlik-i meczûb'un ise, şuur ve irâdesi bâzan yerindedir. Sülûk ve irşâd için ise, şuur ve idrâk şartdır.

Aşk kelimesinin zikrolunması dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ, ona dâir bazı hakikatleri bildiriyor; aşkın mâhiyyetinin akıl ile kavranılamıyacağını beyân ediyor:

113

هرچه گویم عشق را شرح و بیان
چون بعشق آیم خجل باشم ازان

Herçi gûyem İşkrâ şerh û beyân,
Çün bi'ışk âyem hacîl bâşem ezan.

«Aşkın şerhi için ne türlü beyânatda bulunsam, aşka gelince; — yâni, aşkın te'sirini hissedince — söylediklerimden mahcûb olurum.»

114

گرچه تفسیر زبان روشنگرست
لیك عشق بی زبان روشنترست

Gerçi tefsir-î zeban rûşengerest,
Lik ışki bi zeban rûşenterest.

«Lisânın tefsir ve tavzihi parlak olsa da aşkın söylenilmemiş kalması ve söylenilmesi değil, hissedilmesi daha parlakdır.»

Hazret-i Pir, bir beytinde;

«Biri, âşıklık nedir? diye sordu. Benim gibi olursan anlarsın cevâbını verdim.» dediğini bildirir.

İşte bu tarif; hem veciz, hem de beliğdir. Çünki sayfalar dolusu yazılar yazılsa, saatlerce söz söylenilse yine aşkın ne olduğu târif edilemez. Hattâ o târifler aşkın hakikatine muvâfık olmadığı için söyleyeni mahcûb eder. Onun için aşkın tefsirine girişilmeden, onun hissen ve zevken anlaşılmasına çalışılması daha parlak ve daha münâsip olur.

115

چون قلم اندر نوشتن می‌شتافت
چون بعشق آمد قلم بر خود شکافت

Çün kalem ender nüvişten mişitâft,
Çün bıışk âmed kalem ber hod şikâft·

«Kalem ki çarçabuk yazıb gidiyordu. Aşkın tefsiri bahsine gelince, tehammül edemiyerek yarıldı.»

116

عقل در شرحش چو خر در گل بخفت
شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت

Âkl der şerhaş çü har der gil bihüft,
Şerh-i ışk û âşıki hem işk güft.

«Akıl, aşkın şerhinde çamura batmış merkeb gibi âciz kaldı. Aşkın da, âşıklığın da şerhini yine aşk söyledi.»

117

آفتاب آمد دلیل آفتاب
گر دلیلت باید ازوی رو متاب

Âftâb âmed delîl-i âftâb,
Ger delîlet bâyed ez vey rû metâb.

«Güneşin delili yine Güneşdir. Onun varlığına dâir sana delil lâzımsa ondan yüz çevirme.»

Lisandaki tavsir kuvveti, kalemdeki yazış kudreti ne kadar fazla olursa olsun, aşkın hakkiyle tarîfinde lisan yorulur, kalem yarılır, yâhud kırılır; hattâ lisan ile kalemi harekete getiren fikir de, aşkın anlatılması şöyle dursun, anlaşılmasında bile âciz kalır. Binâenaleyh aşkı anlatacak, yine aşkın kendisidir.

Nitekim Güneşin delili de yine Güneşdir. Onun ışığını görmek, sıcaklığını duymak, yuvarlaklığını ve hacmini müşâhede etmek, elbetde hakkında yazılmış târifnâmeleri okumakdan, yâhud «Güneş bir kürredir ki, Dünyâdan çap olarak 109 defâ, hacim olarak 1279 kerre büyükdür. Sekiz dâne yıldızı, muhtelif mesâfelerde idâre eder» diye ona dâir yapılan târifleri dinlemekden daha ziyâde, Güneşi, insana öğretir.

118

از وی ار سایه نشانی میدهد
شمس هردم نور جانی میدهد

Ez vey er sâye nişâni mîdihed,
Şéms her dem nûr-i câni mî dihed.

«Gölge, Güneşden nişan verse de, Güneş her an, can nûrunu neşreder.»

Gölgenin mevcûdiyyeti Güneşin varlığına delâlet ederse de bu delâlet pek sönükdür. Rûhu nurlandıran, vücûdünü parlak bir sûretde gösteren Güneşin kendisidir. Bunun gibi aşkın varlığını ve nasıl bir tatlı belâ olduğunu akıl da bir dereceye kadar görür ve gösterebilir. Fakat onu gösterib anlatmıya çalışması, gölgenin Güneşe varlık delili olması kabîlindendir.

119

سایه خواب آرد ترا همچون سمر
چون برآید شمس انشق القمر

Sâye hâb âred türâ hemçün semer,
Çün berâyed şems inşakkal kamer.

«Ay'ın ikiye ayrılması mûcizesi Güneş gibi zuhûra gelince, gölge simsar masal gibi uyku getirir.»

Hazret-i Pîr, bu beyt ile:

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

Yâni: «**Kıyâmet yaklaştı ve Ay,** (ikiye) **ayrıldı**[66].» Âyet-i Kerimesine ve onun delâlet eylediği mûcizeye işâret ediyor.

Nübüvvetin sekizinci senesinde ve Zilhicce ayının onundan sonraki mehtablı gecelerden birinde Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Mekke civârındaki (Mine) de bulunuyordu. Müşrikler; bedir hâlinde olan, yâhud o hâle yaklaşmış bulunan Ay'ın ikiye ayrılmasını istediler. Aleyhissâlât Efendimiz mubârek parmağıyle işâret edince Ay ikiye ayrıldı ve biraz sonra birleşdi.

Müşrikler; Muhammed bize büyü yapdı, gözümüzü bağladı dediler. Fakat o esnâda yolda bulunub, bir iki gün sonra Mekke'ye gelen Kaafiledekiler de Ay'ın yarıldığını görmüş olduklarını söylediler.

Bu kat'i mu'cizeye, bâzıları inanmak istemiyerek; Ay'ın ikiye ayrılma hâdisesi vukû bulmuş olsaydı, Dünyânın her tarafında görülürdü, demişlerdi. Lâkin iddiaları doğru değildir. Bu hâdise, âni olarak vukû bulmuşdur. Evvelce haber alınmış, yâhud ilân edilmiş değildi ki, o anda Dünyâ'nın her tarafından tarassuda çıkılsın da vukûu bütün insanlarca görülmüş olsun. «Filân gece Ay tutulacakdır» diye gazetelerde ilân edildiği hâlde, gökyüzüne bakmıyan ve Ay tutulmasının farkına varmıyan insanlar yok değildir. Arzın kürevî olması, her noktasında Ay'ın ayni saatde görünmesine mâni'dir. Şu halde Ay, Peygamber Efendimiz'in işâretiyle iki parça olmuş, lâkin âni olduğu için, başka memleketlerde nazar-ı dikkati celbetmemişdir.

(İnşikak) sûresi Mekke'de nâzil olmuş, müslümanlığın en zorlu düşmanlarına karşı okunmuşdu. Böyle bir hâdise olmamış olsaydı, acabâ o düşmanlar ne yaparlardı?.. Maamâfih, inşikâk-ı kamerin vukû'u, Çin târihlerinde de yazılıdır.

Gelelim beytin meâline:

Hazret-i Mevlânâ bundan evvelki beyitde aklı gölgeye, aşkı Güneşe benzetmişdi. Bu beyitde de ayni teşbîhi te'kid ediyor. Aşkı, Ay'ın sathını ikiye ayıran mûcize kuvvetine benzetiyor. Güneşe nisbet kabul etmiyecek kadar parlak olan aşkın yanında, aklın pek sönük kalacağını ve âdetâ masal gibi uyku getireceğini söylüyor.

---

(66) Sûre-i Kamer: 1.

120

خود غریبی در جهان چون شمس نیست

شمس جان باقیست اورا امس نیست

Hod garibî der cihan çün şêms nist,
Şêms-i can bâkîst ôrâ êms nîst.

«Hakîkaten Dünyâda, Güneş gibi acâib bir şey yokdur. Fakat can güneşi ondan daha acâibdir ki, cihan Güneşi fânî olduğu hâlde, can güneşi bâkîdir, onun için (dün), yânî geçmiş zamânın itibârı olmaz.»

Hazret-i Pîr, bundan evvelki beyitlerde aşkı Güneşe benzetmişdi. Bizim âlemimizde, yânî Güneş sisteminde en parlak cisim Güneş olmakla berâber, aşka nisbetle onun da fersiz kaldığını anlatmak için Dünyâ'da Güneş kadar acaib bir şey olmadığını; fakat canları parlatan aşk güneşinin ondan daha acaib olduğunu; zîrâ onun bâkî bulunduğunu ve dün, bugün gibi itibârî kayıdlara bağlı bulunmadığını bu beytinde ifâde ediyor.

121

شمس در خارج اگر چه هست فرد

میتوان هم مثل او تصویر کرد

Şèms der hâric eğer çi hest ferd,
Mîtevan hem mis'l-i ô tasvîr kerd.

«Güneş, hâricde tek olmakla berâber onun tasvirini yapmak mümkündür.»

122

شمس جان کو خارج آمد از اثیر

نبودش در ذهن و در خارج نظیر

Şems-i can kû hâric âmed ez es'ir,
Nebvedeş der z'ihn ü der hâric nazîr.

«Can güneşi ki, âlem-i esirin hâricindedir. Onun zihinde de, hâricde de benzeri yokdur.»

Evet; Aşk, önce Güneşe benzetilmiş, sonra benzetmenin yüceliğini göstermek için o teşbihden rucû edilmişdi. Çünki Güneş, Güneş manzûmesi denilen ve bizim Dünyâmızla birlikde sürüklenen birkaç seyyâreden ibâret âlemde, hakîkaten en büyük ve en parlak cisimdir. Lâkin bu azamet ve nûrâniyyetiyle berâber, bir dereceye kadar, onun tasvirini yapmak imkân dâhilindedir. Muktedir ressamlar ve fotoğrafçılar şöyle dursun, mekteb çocukları bile bir dâire çizmek ve kenarlarına şuâlar resmetmekle, Güneşi göz önüne getirebilirler. Aşk güneşi ise, esîrin hâricinde ve tabîat âleminin fevkindedir. Binâenaleyh, o tabîat âlemi dâhilindekiler için, can ve aşk güneşinin, ne hâricde benzeri bulunabilir, ne de zihinde!..

123

در تصور ذات اورا گنج کو
تا در آید در تصور مثل او

Der tasavvur zât-i ôrâ günc kû,
Tâ der âyed der tasavvur mis'l-i û.

«Can güneşi zihinlere sığmaz ki, onun misli tasavvur ve tehayyül edilebilsin.»

Bu beyit:

«*Nebûdeş der zihn ü der hâric nazîr.*»

mısra'ı dolayisiyle vârid olacak bir suâl'in cevâbıdır. Farazâ biri çıkıp diyebilir ki: Can güneşinin hâricde misâli olmadığını kabûl edelim; fakat zihinlerde sûretinin bulunmasına ne mânî vardır?. Cevab veriliyor ki: Can güneşi zihinlere sığmadığı için misli tasavvur edilemez. Çünki can güneşi denilen aşk, esâsen sıfât-ı İlâhiyyedendir. Sıfat ise, bir itibâre göre, ayn-i zâtdir. Bundan dolayı, onun tasavvuru muhâldir. Zihinde ve hâricde misâlinin bulunması da gayr-i mümkindir.

124

چون حدیث روی شمس الدین رسید
شمس چارم آسمان سر در کشید

Çün hadîs'-i rûy-i Şemsüddin resîd,
Şems-i çârüm âsman ser der keşîd.

«Bahis, Şemsüddin'in cemâline gelince, dördüncü kat göğün güneşi ucub gitti!..»

Hazret-i Mevlânâ (Sems) lâfzının zikri dolayısıyle bahsi (Şems-i Tebrizi) hazretlerine intikaal ettiriyor, o mânevi güneşin benzersiz ziyasına karşı, cihan güneşinin mahcûb olduğunu söylüyor.

(Şems-i çârüm âsman) denilerek, Güneşin dördüncü kat semâya nisbet edilmesi, eski hey'etçilere (Astronomlara) göredir.

Hazret-i Şems: nisbetinden de anlaşılacağı üzere Tebrizlidir. Evliyâullah Hazarâtının (Ma'şûkîn) kısmındandır.

Hazret-i Mevlânâ'nın büyük oğlu (Sultan Veled) diyor ki: «Allâh'ın âşıklariyle ma'şûklarının üç derecesi vardır: (Hallâc-ı Mansûr) birinci derecedeki âşıklardandır. İkinci mertebe bunun, üçüncü mertebede onun fevkındedir. Bu üç mertebe erbâbı, halk tarafından bilinir. Ma'şûkin-i İlâhiyyeden birinci derecede olanları, âşıkların üçüncü derecesinde bulunanlar; yalnız ismen bilirler. İkinci ve üçüncü derecede olanları tanıyamazlar. Hazret-i Şems ise ma'şûkin-i İlâhiyyenin son derecesinde bulunanlardandı.»

Evet, Hazret-i Şems, evliyâullâhın (Mestûrîn) yâni, gizli olanlarından idi.

Mevlânâ'nın menâkıbini yazmış olan (Ferîdûn Sipehsâlâr): «Şemsi, Mevlânâ'dan başka kimse anlamadı» diyor. Hazret-i Şems, sırf Mevlânâ ile görüşmek üzere Konya'ya gelmiş, Pirinççiler hanına inmiş; ertesi gün han kapısının önündeki bir peykeye oturmuş; Şems'in gelişini keşfeden Hazret-i Mevlânâ da oraya gitmiş, diğer peykede ve Şems'e karşı oturmuş. Her ikisi de bir müddet sükût etmiş ve lisân-ı hâl ile konuşmuş. Bir zaman sonra Hazret-i Şems:

«— Bâyezid-i Bestâmi, karpuzun nasıl yenilmesinin sünnet olduğuna dâir kendisine haber vâsıl olmadığından onu yemeyecek kadar Peygambere bağlılık göstermişdi. Fakat Zât-i Risâlet günde yetmiş def'a istiğfâr ederken, Bâyezid:

«Sübhâni mâ a'zame şâni.»

Yâni: **«Ben kendimi tenzih ve takdis ederim, benim şânım ne büyükdür.»** demiş. Bunun sebebi nedir?» diye sordu.

Hazret-i Mevlânâ da:

«— Bayezid, bir veliyy-i kâmil olmakla berâber Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) kadar mütehammil değildi. Onun için mazhar olduğu tecelliyyat

dolayısiyle öyle demiye başladı: Aleyhisselâm Efendimiz ise, her gün 70 yâhud 100 kerre mazhar-ı tecellî olur ve her birine tehammül gösterirdi. İstiğfârı da, terakki eylediği dereceye nisbetle evvelki derecesinin dûn bulunmasından ileri gelirdi» buyurdu.

Bunun üzerine ikisi de yerlerinden kalkdılar ve biribirlerine sarıldılar.

İlk mülâkaatın yolda ve Mevlânâ'nın dersden avdetinde vukû bulduğu da rivâyet edilmişdir.

Hazret-i Pîr ile Hazret-i Şems'in sohbeti altı ay kadar devâm etmiş ve bu müddet halvet ve riyazatle geçmişdi.

Hazret-i Mevlânâ, evvelce — Pederinin halifesi bulunan — (Seyyid Bürhânüddin Muhakkik-i Tirmizî) den hilâfet almışdı. Şems Hazretleri de kendisine semâ etmeyi tavsıye eyledi.

Hazret-i Pîr; tâlim ve tedrîsi bırakdı. Onun feyz-i irfânından mahrûm kalanlar, Şems aleyhinde söylenmiye başladılar ve onu Şam'a gitmeğe mecbûr etdiler. Şam'a gidişinin asıl sebebi: Oradaki bir frenk gencinin müslüman oluşu, onun mânevi makamlara yükseltilmesi içindi. Şems'in gaybûbeti, Mevlânâ'ya çok te'sir gösterdi. Halkla temasdan çekildi. Günün birinde Şems'in bir mektûbu geldi. Hazret-i Pîr, sevincinden, semâ' etmeğe ve tesirli gazeller söylemeğe başladı. Hem de o gazelleri, Şems-i Tebrizî nâmına nazmeyledi. Nihâyet oğlu (Sultan Veled) i Şam'a gönderib Şemsi dâvet etdi. O da icâbet gösterib yola çıkdı. Şam'dan Konya'ya gelinceye kadar Sultan Veled, Şems'in arkasında yayan yürüdü. Şu edebi dolayısiyle Hazret-i Şems'in teveccühünü kazandı ve halîfesi oldu.

Burada bir husûsu bildirmek lâzım geldi. Hazret-i Pîr'in mesleki, Peygamber Efendimizin sünnetine kemâliyle uymakdır. Şu hâlde Mevlevilik, sünnet yolu demekdir. Nitekim kendisi :

Men bende-i Kur'ânem, eğer cân dârem,
Men Hâk-i reh-i Muhammed muhtârem.
Ger nâkl küned cüz in kes ez güftârem,
Bîzârem ezâ vü zin sühan bîzârem.

Yâni : **«Ben; kul, köle isem; Kur'anın bendesi ve Muhammed-ül-Muhtâr'ın yolunun toprağı, yâni, ayağının tozuyum. Eğer biri, benim sözlerimden bundan başka bir şey naklederse; ondan da, nakletdiği sözden de rahatsız olurum»** buyurmuşdur. Hâl böyle iken, bâzı Bektâşî meşreb mevleviler «Mevlevilik: Veledilik ve Şemsilik nâmiyle iki koldur. Velediler zühdü, Şemsiler aşkı ihtiyâr etmişlerdir» derlerdi.

Bu söz; hezeyanın ta kendisidir. Söyleyenlerin maksadı: kötü işlerini ve Mevlânâ meslekiyle te'lîfi kaabil olmayan hareketlerini örtmek içindir. Bilinmelidir ki mevleviliğin: kolu, şû'besi yokdur. Kuruluş târihinden, za-

mânımıza kadar yetişen mevlevî ârifleri, Şems-i Mevlânâ'nın câzibesine tutulmuşlar ve :

Peykiz, döneriz bir güneş etrâfında,
Manzûme-i şemsiyye-i Mevlânâyız!..

demişlerdir. Bilfarz o vahdet yolunda bir ikilik bulunmuş olsaydı, ikisinin de Sultan Veled'de birleşmesi lâzım gelirdi. Çünki arzettiğim gibi Sultan Veled, Hazret-i Şems'in halifesi idi.

Gelelim bahse :

Hazret-i Şems, Konya'ya ikinci gelişinde evlenmiş, Mevlânâ'nın harem dâiresinde büyümüş (Kimyâ) isimli bir kızcağızı almışdı.

Yine bâzı kimseler Şems'in aleyhine kıyâm etdiler. Garibdir ki bu kimseler, Mevlânâ'nın dersinden ve sohbetinden istifâdeye alışanlar ve onu tekrâr tedris rahlesine oturtmaya çalışanlardı. Nihâyet bir gece Şems kayboluverdi. Aradılar, taradılar, izini bulamadılar. Bu def'a Hazret-i Mevlânâ da Şems'i aramıya çıkdı. Şam'a ve Tebrîz'e kadar gittiyse de bulamadı. Fakat avdetinde :

«Şems menem, Kamer menem!..»

gazelini inşâd etdi. Demek ki Şems'in (Ma'şûkıyyet) makaamı Hazret-i Pîr'e verilmişdi.

Konya'da Şems nâmına bir dergâh ve bir türbe vardır. Şems'e bir sû-i kasd yapıldığı, Mevlânâ'nın küçük oğlu (Alâüddîn) in de kaatiller arasında bulunduğu bazı kitablarda, ezcümle (Eflâkî Ahmed Dede) nin (Menâkıbül-ârifîn) isimli eserinde yazılıdır. Bilmemiz gereken şudur ki Hazret-i Pîr'in göz kamaştıran parlaklığı, Şems ile mülâkaatından sonra zâhir olmuşdur. Ma'mâfih :

Öyle rahşende ki ol sem'a-i nûr,
Şems-i Tebrîz ana pervâne olur!..

125

واجب آمد چونکه آمد نام او
شرح رمزی کردن از انعام او

Vâcib âmed çünki âmed nâm-i ô,
Şerh-i remzî kerden ez in'âm-ı ô.

«Şems'in nâmı zikredilince, onun nimet ve ihsân işâretinden bir mikdârını açıklamak vâcibdir.»

Yâni : «İkram ve in'âm eyliyen kimseye teşekkür etmek, in'âmı ve ikram gören kimseye vâcibdir.» Bir de :

«Görülen nimetin açıklanması; Allah râzi olsun, filân zât bana şu iyiliği yapdı, denilmesi de nimetin şükrü cümlesindendir.»

Hazret-i Pîr de bu lüzûma binâen, Hazret-i Şems'in nâmını kemâl-i hürmetle yâdetmekle, teşekkür vecîbesini yerine getirmiş oluyor.

126

این نفس جان دامنم بر تافتست

بوی پیراهان یوسف یافتست

İn nefes can dâmenem ber tâftêst,
Bûy-i pirâhân-ı Yûsüf yâftêst.

«Bu sırada can, Yûsüf'ün gömleği kokusunu aldığı için, eteğimden yakalamışdır.»

127

کز برای حق صحبت سالها

باز گو حالی از ان خوش حالها

Kez berây-i hakk-ı sohbet sâlhâ,
Bâz gû hâli ez an hoş hâlhâ.

«Yıllarca olan sohbet hakkı için, o hoş hâllerden, bir hâli olsun îzâh et demekde ve ilâve etmektedir ki :»

128

تا زمین و آسمان خندان شود

عقل و روح و دیده صد چندان شود

Tâ zemîn ü âsman handan şeved,
Akl ü rûh u dîde sad çendan şeved.

«Tâ ki yer ve gök gülsün. Akıl, rûh ve göz de, arz ve semânın yüz misli sevinsin.»

Şârihlerin beyânına göre buradaki (Can) dan maksad : Hüsâmüddin Çelebi'dir ki, Mesnevî mukaddimesinde :

buyurulmuştu ki, hakîkaten, Hazret-i Pir'in rûhu kadar muazzez bir vücûd-ü mükerrem idi. Zâten Mevlevilikde çileye girmiş ve hizmete başlamış olan yeni dervişlere (Can) tâbir ederlerdi ki, bedenin kesâfetinden kurtulması ve ayn-i rûh olması için bir hayra yormakdan ibâretdi.

İşte Hüsâmüddin Çelebi, Hazret-i Pir'in Şems ismini yâd etmesi üzerine, Yûsüf'ün gömleğinden Hazret-i Yakûb'un duyduğu kokuyu hissetmiş; Yâ Mevlânâ; Şems ile geçirdiğimiz hoş hâllerden birini olsun îzâh buyurun ki, hem âfâk, hem enfüs, nûr-i sürûr ile dolsun temennisinde bulunmuşdu.

«Bûy-i pîrâhân-ı Yûsüf yâftest.»

mısraı ile Sûre-i Yûsüf'deki :

اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا
وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ۞ وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ
قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَن تُفَنِّدُونِ ۞
قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ۞
فَلَمَّا أَن جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا
قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۞

Yâni : **«Şu benim gömleğimi götürün de onu babanızın yüzüne koyun. İyice görür** (bir hale) **gelir. Bütün ailenizi de bana getirin. Vakta ki kâfile** (Mısır'dan) **ayrıldı.** (Öteden) **babaları** (Yâkub) **dedi ki : Bana bunak demezseniz, inanın ki,** (şimdi) **Yûsüf'un kokusunu duyuyorum!** (Yanındakiler) **dediler : Allah'a yemin ederiz ki, sen hâlâ eski yanlışlığında** (berdevam) **sın. Fakat müjdeci gelip de onu** (Yakub'un) **yüzüne koyduğu, o da derhal** (yeni baştan) **görür bir hale geldiği zaman dedi ki : Ben size bilmiyeceğiniz şeyleri Allah'dan muhakkak biliyorum demedim mi?**[67]**»** şeklindeki İlâhi beyan'a işaret olunmuştur.

Şeyh Sa'di (Kuddise sirruhû) «Gülistân» ında der ki; **«Biri, oğlunu kaybetmiş olan Ya'kûb Aleyhisselâmdan sordu : Ey cevheri münevver,**

(67) Sûre-i Yûsûf : 93-96.

akıllı ihtiyar!, Yûsuf'un gömleğinin kokusunu Mısır'dan duydun da, onu Ken'an kuyusunda iken niçin görmedin?»

Hazret-i Yakûb da cevab verdi ki : **«Bizim hâlimiz, çakan şimşek gibidir. Bâzan açık, bazan kapalı olur. Bâzan göklerin üstüne çıkar, oturuz; bazan da ayağımızın üstünü göremeyiz.»**

Hüsâmüddin Çelebi'nin recâsına karşı Hazret-i Mevlânâ îtirâz ederek :

129

لا تكلفنى فانى فى الفنا

كلت افهامى فلا احصى ثنا

Lâ tükellifnî feinnî filfenâ,
Kellet efhâmi felâ uhsî s'enâ.

«Ey Hüsâmüddin; Şems'in ahvâlini izâh etmek husûsunu bana teklif etme. Zirâ ben mânevi yokluk hâlindeyim. Anlayışım ve anlatışım azalmışdır. Onun senâsını sayıb dökemem» dedi ve devâm etti :

130

كل شيء قاله غير المفيق

ان تكلف او تصلف لا يليق

Küllı şey'in kaalehû ğayrul müfik,
İn tekellef ev tesallef lâ yelîk.

«Aklı başında olandan başkasının, — yâni, yokluk denizine garkolmuş olan zâtin — söylediği her söz, zahmet de olsa, övünmek de olsa, doğru olmaz.»

131

من چه گویم يك رگم هشيار نيست

شرح آن يارى كه اورا يار نيست

Men çi gûyem yek regem hüşyâr nîst,
Şerh-i an yâri ki ôrâ yâr nîst.

«Şems gibi eşi ve benzeri bulunmayan bir dostun ahvâlini izâh için ben ne söyleyim ki, bir damarım bile şu'ur hâlinde değildir.»

132

شرح این هجران و این خون جگر
این زمان بگذار تا وقت دگر

Şerh-i in hicrân ü in hûn-i ciğer,
İn zaman bugzâr tâ vakt-i diğer.

«Ciğerimi kan eden bu hicrânın şerhini; şimdilik, başka bir zamâna bırak.»

Hazret-i Pîr'in «yokluk» hâlinde bulunduğuna ve Şems'in ahvâline dâir mâlûmat vermenin, o halde iken, gayr-i kaabil olduğuna dâir özür beyan etmesi üzerine, Hüsâmüddîn Çelebi :

133

قال اطعمنی فانی جائع
واعتجل فالوقت سیف قاطع

Kaale et'imnî feinnî câi'un,
Va'tecil fel vaktü seyfün kaatı'un.

«Dedi ki: beni doyur; çünki, açım. Hem çabuk ol ki vakit, keskin kılıç gibidir.»

134

صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق
نیست فردا گفتن از شرط طریق

Sôfi ibnülvâkd bâşed ey refîk,
Nîst ferdâ güften ez şart-i tarîk.

«Ey arkadaş; sôfi (İbn-ül-vakd) olur. Yarın ve yarına demek, tarikat şartlarından değildir.»

Her işi vakit geçirmeden tam zamânında yapana tasavvufda **(İbn-ül-vakd)** denilir. Bir de (İbn-ü-zzaman) tâbiri vardır ki, rüzgâr ne tarafdan eserse o cihete dönen dalkavuk mânâsınadır.

135

تو مگر خود مرد صوفی نیستی
هست را از نسیه خیزد نیستی

Tû meğer hod merd-i sôfî nisti,
Hêst râ ez nesye hîzed nîstî.

«Yoksa sen sôfi değil misin?. Veresiye dolayisile, mevcûda yokluk ârız olur.»

Hüsâmüddin Çelebi, kendisinin hakikat zevkine acıkmış olduğundan bahisle, izâhın tehir edilmemesini ve bugünkü işin yarına bırakılmamasını recâ eyledikden sonra, sôfinin (İbn-ül-vakd) olduğunu; yâni geçmişden, gelecekden sarf-ı nazar eyliyerek, hâl neyi icâb ediyorsa onu yaptığını söylüyor. «Yâ Mevlânâ: sen sôfi değil misin ki :

«İn zaman büzgâr tâ vakt-i diğer.»

buyuruyorsun. Pek âlâ bilirsin ki, veresiye veriş ve gelesiye gönderiş, mevcûd sermâyeyi yok hâline getirir, diyor.

Hüsamüddin Çelebi'nin bu sûretle ısrarlı istirhâmı üzerine Hazret-i Mevlânâ da :

136

گفتمش پوشیده خوشتر سر یار
خود تو در ضمن حکایت گوش دار

Güftemeş pûşide hoşter sırr-ı yâr,
Hod tü der zımnî hikâyet gûş dâr.

«Ona dedim ki: Dostun sırrının gizli kalması, daha hoşdur. Ona vâkıf olmak için sen hikâyeye kulak ver ve mânasına dikkat et.»

Cevâbını veriyor. Buna karşı Hüsâmüddin Çelebi :

137

گفت مکشوف و برهنه بی غلول
باز گو دفعم مده ای بوالفضول

Güft-i mekşûf û birihne bi ğulûl,
Bâz gû def am medih ey bülfüdûl.

«Dedi ki: Ey faziletler sâhibi Mevlânâ; beni başdan savma; açıkdan açığa ve hiç bir şey saklamaksızın söyle.»

138

پرده بردار و برهنه گو که من
می نخسبم با صنم با پیرهن

Perde berdâr û birihne gû ki men,
Mî nehusbem bâ sanem bâ pîrahen.

«Perdeyi kaldır ve açık söyle ki ben, gömlekli bir güzel ile yatmam.»

Hüsâmüddin Çelebi, hakîkatin sırlarına vâkıf olmak için, bahsin tam bir vüzuhla açıklanmasını ricâ ediyor. Kendisinin kapalı ve imâlı sözlere kanâat etmiyeceğini bildiriyor. Mevlânâ ise, Çelebi'nin makaam-ı şemse henüz istîdâdı olmadığını haber vermek üzere :

139

گفتم ار عریان شود او در جهان
نی تو مانی نی کنارت نی میان

Güftem er uryan şeved ô der cihân,
Nî tü mânî nî kenâret nî miyân.

«Dedim ki: eğer o, Dünyâda âşikâre olursa, ne sen kalırsın, ne ucun, ne ortan kalır.»

140

آرزو می‌خواه لیک اندازه خواه
بر نتابد کوه را یک برگ کاه

Ârzû mihâk lîk endâze hâh.
Ber ne tâbed kûhrâ yek berg-i kâh.

«Arzû göster, lâkin o arzû ölçüne ve tehammülüne göre olsun. Bir saman çöpü bir dağı kaldıramaz.»

141

آفتابی کز وی این عالم فروخت
اندکی گر پیش آید جمله سوخت

Âftâbi kez vey in âlem firûht,
Endeki ger piş âyed cümle sûht.

«Güneş ki âlemi aydınlatmaktadır. Yörüngesinden ayrılıb biraz yaklaşacak olsa, her şey'i yakar, kül eder.»

142

فتنه و آشوب و خونریزی مجوی
بیش ازین از شمس تبریزی مگوی

Fitne vü âşûb ü hunrizi mecûy,
Piş ezin ez Şems-i Tebrizi megûy.

«Fitne, karşılık ve kan dökülmesini isteme. Bundan fazla da Şems-i Tebrizi'den bahsetme.»

143

این ندارد آخر از آغاز گوی
رو تمام این حکایت باز گوی

İn nedâred âhir ez âğâz gûy,
Rev temâm-i in hikâyet bâz gûy.

«Bu bahisin sonu gelmez. Sen başlangıcına dön de hikâyenin temâmını söyle.»

o

«CÂRİYENİN DERDİNİ ANLIYABİLMEK İÇİN O TABÎB-İ VELÎNİN, PÂDİŞAHDAN HALVET İSTEMESİ»

144

گفت ای شه خلوتی کن خانه را
دور کن هم خویش و هم بیگانه را

Gûft ey şeh halveti kün hâne râ,
Dûr kün hem hiş ü hem bigâne râ.

«Tabib-i İlâhi dedi ki: Padişâhım; akrabâyı da, yabancıyı da uzaklaştırmak sûretîyle sarayı tahliye etdir.»

145

کس ندارد گوش در دهلیزها
تا بپرسم زین کنیزک چیزها

Kes nedâred gûş der dihliz hâ,
Tâ bipürsem zin kezizek çizhâ.

«Kimse koridorlarda bulunub dinlemesin ki, bu câriyeden bâzı şeyler soracağım.»

146

خانه خالی مانده و یک دیار نی
جز طبیب و جز همان بیمار نی

Hâne hâlî mand ü yek deyyâr nî,
Cüz tabîb ü cüz heman bîmâr nî.

«Ev boşaldı. İçinde hekim ile o hastadan başka kimse kalmadı.»

İnsan; emin olduğu ve ifşâ etmiyeceğine itimâd eylediği bir kimse ile yalnız kalınca, esrârını ona açabilir. Hekim-i gaybî de câriyenin aşk mübtelâsı olduğunu, tâbir-i diğerle, nefsin; hevâ ve heves giriftârı bulunduğunu anlamışdı. Lâkin o hevesin kime karşı olduğunu tâyîn etmek için hastayı konuşturmaya lüzûm görmüş, bundan dolayı yalnız kalınmasını teklîf etmişdi.

Vaktâki sarayda, câriyenin yatdığı dâirede hekîm, hastanın yanına girdi.

147

نرم و نرمك گفت شهر تو کجاست
که علاج اهل هر شهری جداست

Nerm ü nermek gûft şehr-i tû kücâst,
Kî ilâc-i ehl-i her şehri cüdâst.

«Tabîb-i İlâhî, hastaya yavaş yavaş ve nezâketle nerelisin? diye sordu ve: her memleket ahâlisinin ilâcı başkadır dedi.»

Rıfk u mülâyemet, yâhud yerine göre nezâket, insanların bir kısmına Allah tarafından verilmiş bir nimetdir. Bir Hadis-i Şerifde, meâlen:

«Cenâb-ı Hak, rıfk sâhibidir ve rıfkı sever. Sertlikle vermediğini de rıfk ve mülâyemetle verir.» buyurulmuşdur.

Mûsâ ve Hârûn Peygamber (A.S.), meb'ûs-ü İlâhî olarak Fir'avnı dâvete gidecekleri sırada:

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى

Yâni: **«(Gidin) ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler, yahud (Allah'dan) korkar[68].»** emrini almışlardı.

Rıfk u mülâyemet, kalbleri celbetmek husûsunda ne kadar tesir gösterirse, şiddet ve sertlik de o nisbetde aks-i tesir yapar.

Edebin en yücesine sâhib olan Peygamber Efendimize hitâben Kur'-an'da:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Yâni: **«(O vakit) Sen Allah'dan bir esirgeme sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'-dan da) günahlarının yarlığanmasını iste. İş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan. Çünki Allah kendine güvenip dayananları sever[69].»** buyurulmuşdur.

Âyet-i Celiledeki (hüm) zamiri, Uhud muhârebesinde bulunan, husûsiyle onlardan, bozulub dağılanlara râci'dir.

Hicretin üçüncü senesinde Mekke müşriklerinin Medine'ye hücûmları dolayısiyle vukû'a gelen Uhud muharebesinde, İslâm mücahidlerine bir hezîmet ârız olmuşdu. Bu da fikr-i Peygamberi hilâfına, meydan muhârebesi yapmaya kalkışmakdan; bir de en mühim bir mevki'e yerleştirilmiş olan okçuların mevkilerini kendi kendilerine bırakmalarından ileri gelmişdi. Hâlid bin Velîd'in, islâm ordusunun arkadan kuşatması üzerine iki

(68) Sûre-i Tâhâ: 44.
(69) Sûre-i Âl-i İmrân: 159.

kılıç arasında kalan mücâhidler bozulmuş, hattâ bir kısmı Medine'ye kadar savuşmuşdu. Musâdeme esnâsında bizzat Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz yaralanmış, Hazret-i Hamza ile 69 ashâb şehîd olmuşdu.

Dönüş sırasında taraf-ı Risâletden, bozulmuş olanlara asık yüz gösterilmek şöyle dursun, halleri, hatırları sorulmak, kendilerine, teselli olunmak üzere nezâket ve mülâyemet gösterilmişdi.

Bahsolunan Âyet-i Kerîmede Habîb-i Edib-î İlâhi'nin şu hareketi takdir buyurulmakla berâber, aksi sûretle davranılmış, yânî kaçanlar tekdîr edilmiş olsaydı o kimselerin dağılmalarına meydan verilmiş olacağı bildirilmişdir.

Demek ki rıfk u mülâyemet; kalblerin birleşmesine; şiddet ve hiddet de bil'âkis nefretine sebeb olurmuş.

Âyet-i Kerîmede bir nükte daha vardır: Tevekkül mes'elesi. Bu mes'ele: Gayr-i müslimler ve onların mukallidleri tarafından müslümanların ittihâmına medâr olan şeylerden biridir. Fakat bu töhmeti yapanların ve bâzılarımızın vehmi gibi, tevekkül, sırtüstü yatıb gökden zenbil ile ekmek inmesini beklemek değildir. Nazm-ı Celilin beyânı veçhile bir işe, müşâvereden sonra karar verib teşebbüs etmek ve kemâl-i husûlünü Allâh'ın, tevfîkinden ummak demekdir. Çünki azim: bir işi yapmıya kasdetmek, ve ciddî bir ihtimamla gayret göstermekdir.

Hazret-i Mevlânâ, yine Mesnevi'de :

«Eğer tevekkül edeceksen, işe başladıkdan sonra et. Ekini ek, ondan sonra Allâh'a tevekkül ve itimâd gösterib bereketi ondan bekle.» demişdir. Hülâsa: Çalışmalı ve muvaffakıyyeti Allah'dan beklemelidir ki; tevekkül bu demekdir.

Her şehir ahâlisinin ilâcı ve tedâvisi başka olmasına gelince: Tedâvîde iklîm ve îtiyâdın nazar-ı dikkate alınması tıbbî kaaidelerdendir. Çölde doğub büyümüş bir bedevî ile, buzlar arasında yetişmiş ve yaşamış bir eskimonun tedavîleri her hâlde bir olamaz. (Şehr-i tü kücast) yânî «Nerelisin?» süâli de, te'vîle muhtâc görülürse, nefsin (Emmâre) ve (levvâme) sıfatlarından hangisinde bulunduğunu yoklamakdır, denilebilir.

Tabib-i İlâhi süâllerine devâm ederek dedi ki :

148

واندران شهر از قرابت کیستت

خویشی و پیوستگی با چیستت

Venderan şehr ez karâbet kistet,
Hîşi vü peyvestegî bâ çistet.

«O şehirde kime yakınlığın vardır, akrabalığın ve bağlılığın kime ve neyedir?»

Hekim-i gaybî bunları sormakla berâber:

149

دست بر نبضش نهاد و یک بیک
باز می پرسید از جور فلک

Dest ber nabzeş nihâd ü yek biyek,
Bâz mipürsîd ez cevr-i felek.

«Elini câriyenin nabzına koydu ve feleğin cevr ü cefâsından birer birer süâl etdi.»

Tabîbin; süâl ederken câriyenin nabzını tutması, alacağı cevablar esnâsında nabzın hareketlerinden bir şeyler anlamak içindi. Yâni hangi memleketin ve hangi bir şey'in zikri esnâsında darbeler şiddetlenirse; onun, hastalık sebebi olduğunu anlayacakdı.

Burada bir süâl sorulabilir. Tabib mâdem ki bir hekîm-i İlâhî idi, bir nazarla câriyenin hastalığı sebebini keşfetmeli, bu gibi teşhis-i istidlâlî ile uğraşmamalıydı denilir. Hazret-i Mevlânâ buna cevâben diyor ki:

150

چون کسی را خار در پایش خلد
پای خودرا بر سر زانو نهد

Çün kesî râ hâr der pâyeş hiled,
Pây-i hodrâ ber ser-î zânû nihed.

«Bir kimsenin ayağına diken batınca, onu dizinin üstüne kor.»

151

وز سر سوزن همی جوید سرش
ور نیابد می کند با لب ترش

Vez ser-î sûzen hemî cûyed sereş,
Ver neyâbed mîküned bâ leb tereş.

«İğne uciyle dikenin başını arar, bulamazsa, diken batan yeri tükrüğiyle ıslatır.»

152

خار در پا شد چنین دشوار یاب

خار در دل چون بود وا ده جواب

Hâr der pâ şüd çünîn düşvâr yâb,
Hâr der dil çün büved vâ dih cevâb.

«Ayağa batan diken böyle güç bulunursa, gönüldeki diken nasıl bulunur? Cevab ver?»

Evet. Ayağa batan diken, deriye saplanıp kaybolsa bile, göz önündeki bir uzva girmiş olduğu için, çıkarılması mümkin iken; bulunması ve çıkarılması insanı bu kadar uğraştırır. Gönül ki gözle görünmez, hattâ gayr-i maddî ve mânevîdir, ona saplanan aşk dikenini, sevdâ okunu bulup çıkarmak için elbetde daha fazla çalışmak ve uğraşmak lâzımdır. Ona da keskin bir nazar ve mâhir bir el ister. Hazret-i Pîr, şu hakîkati bir misâl ile anlatmak için diyor ki:

153

خار دل را گر بدیدی هر خسی

دست کی بودی غمارا بر کسی

Hâr-i dil râ ger bidîdî her hasî,
Dêst key bûdî ğamanrâ berkesî.

«Eğer gönüldeki dikeni herkes görebilseydi; gamların, kederlerin bir adama galebe çalması nasıl mümkün olurdu?

154

کس بزیر دم خر خاری نهد

خر نداند دفع آن بر می جهد

Kes bezir-i dümm-i har hârî nihed,
Har nedâned def'-i an ber micihed.

«Meselâ biri, bir merkebin kuyruğu altına bir diken kor. Merkeb onu nasıl çıkaracağını bilmez, sıçramıya başlar.»

155

بر جهد وان خار محکمتر زند

عاقلی باید که خاری بر کند

Ber cihed van hâr muhkemter zened,
Âkılî bâyed ki hârî ber kened.

«Sıçradıkça diken daha ziyâde batar. Akıllı bir adam lâzımdır ki o dikeni çeksin, çıkarsın.»

Yoksa diken çıkmaz, bil'akis daha ziyâde saplanır.

156

آن حکیم خار چین استاد بود

دست میزد جا بجا می آزمود

An hakîm-i hâr çîn üstâd bûd,
Dést mized câ becâ mî âzmûd.

«O; diken çıkaracak hekîm, üstâd idi. Elini gezdiriyor, taraf taraf tecrübede bulunuyordu.»

Hekîmin el gezdirmesi, muhtelif süâllerle câriyenin derdini yoklaması demekdir.

157

زان کنیزک بر طریق داستان

باز می‌پرسید حال دوستان

Zan kenîzek ber tarîk-i dâstân,
Bâz mîpürsîd hâl-i dôstân.

«Hikâye yoliyle o câriyeden, dostlarının hâlini sordu.»

Hekîm-i İlâhî, câriyenin kalbine saplanmış olduğunu keşfetdiği sevdâ dikeninin ucunu bulmak için onu gizlice araştırıyor; başından geçenlere dâir, hastaya hissettirmeksizin, soruşturmalar yapıyordu.

158

با حکیم او قصه‌ها می گفت فاش
از مقام و خواجگان و شهر تاش

Bâ hakîm ô kıssahâ mi gûft fâş,
Ez makaam ü Hâcegân ü şêhr tâş.

«Câriye; memleketine, efendilerine ve hemşehrilerine dâir hekîme, açık — yâni, izâhâ muhtac olmayacak sûretde — hikâyeler söylüyordu.»

159

سوی قصه گفتنش می داشت گوش
سوی نبض و جستنش می داشت هوش

Sûy-i Kıssa güfteneş mî dâşt gûş,
Sûy-i nabz u cesteneş mî dâşt hûş.

«Hekim, bir taraftan câriyenin hikâye söylemesine kulak veriyor, bir taraftan da nabza ve nabzın atışına dikkat ediyordu.»

160

تا که نبض از نام کی گردد جهان
او بود مقصود جانش در جهان

Tâki nabzez nâm-ı kî gerded cihan,
Ô büved maksûd-i câneş der cihan.

«Hastanın nabzı, hangi isim söylenildiği sırada hızlanırsa, câriyenin Dünyâda, canının ne istediği anlaşılacakdı.»

161

دوستان و شهر اورا بر شمرد
بعد ازان شهر دگر را نام برد

Dôstân ü şehr-i ôrâ ber şümürd,
Ba'dezan şehr-î diğer râ nâm bürd.

«Câriye, dostlarını ve memleketini saydıkdan sonra başka bir şehir ismini söyledi.»

162

گفت چون بیرون شدی از شهر خویش
در کدامین شهر بودستی تو پیش

Güft çün bîrun şüdî ez şehr-i Hîş,
Der küdâ mîn şehr büdesti tü pîş.

«Hekim, memleketinden nasıl çıkdın, evvelce hangi şehirde idin? diye sordu.»

163

نام شهری گفت و هم زان در گذشت
رنگ رو و نبض او دیگر نگشت

Nâm-ı şehrî güft ü hem zan der güzeşt,
Reng-i rû vû nabz-ı ô diğer negeşt.

«Câriye, bir şehir adı söyledi ve geçdi. Yüzünün rengi ile nabzının hareketi değişmedi.»

164

خواجگان و شهرها را یک بیک
باز گفت از جای و از نان و نمک

Hâcegân ü şehriyanrâ yek beyek,
Bâz güftez cây ü ez nân ü nemek.

«Efendilerini ve o şehirde bulunanları birer birer anlatdı; ve tuz, ekmek yediği yerleri söyledi.»

165

شهر شهر و خانه قصه کرد
نی رگش جنبید نی رخ گشت زرد

Şêhr şehr ü hâne hâne kıssa kerd,
Ni regeş cünbîd ni ruh geşt zerd.

«Memleket - memleket; ev - ev hikâye etdiği hâlde, ne nabzı hızlandı, ne de yüzü sarardı.»

166

نبض او بر حال خود بد بی گزند
تا بپرسید از سمرقندی چو قند

Nabz-ı ô ber hâl-i hod büd bî gezend,
Tâ bipürsîd ez Semerkandî çü kand.

«Hekim, tatlı bir gülümseme ile Semerkandlı birinden soruncaya kadar, câriyenin nabzı tabii bir sûretde ve zararsız bir hâlde atıyordu.»

167

نبض جست و روی سرخ و زرد شد
کز سمرقندی زر گر فرد شد

Nâbz cest û rûy sürh û zêrd şüd,
Kez Semerkandî-i zer ger fêrd şüd.

«Fakat Semerkand'dan sorunca nabzın hareketi artdı, yüzü kızarıb sararmaya başladı. Çünki Semerkandlı bir kuyumcudan ayrılmışdı.»

Hekîm-i İlâhî, bir çok süâl ve cevabdan sonra câriyenin semerkandlı bir kuyumcudan ayrılmış, sevdiği o kuyumcunun ayrılığiyle tutuşub yanmakda olduğunu anladı. Yâni mürşid-i kâmil, terbiyesine aldığı sâlikin nefsindeki hevâ ve heves ibtilâsının nev'ini keşfetdi.

168

چون ز رنجور آن حکیم این راز یافت
اصل آن درد و بلارا باز یافت

Çün zi rencûr an hakîm in râz yâft,
Asl-ı an derd û belârâ bâz yâft.

«O hekim, o hastadan bu sırrı anlayınca; o derdin, o belânın aslını ve sebebini bulmuş oldu.»

169

گفت کوی او کدامست در گذر

بر سر پل گفت کوی غاتفر

Gûft kûy-i ô küdâmest der güzer,
Ber ser-î pül gûft kûy-i ğât fer.

«Hekim, kuyumcunun mahallesi hangi yoldadır? diye sordu. Câriye de köprü başında Gatfer mahallesinde cevâbını verdi.»

170

گفت دانستم که رنجت چیست زود

در خلاصت سحرها خواهم نمود

Gûft dânistem ki rencet çist zûd,
Der halâsat sihr hâ hâhem nümûd.

«Hekim, câriyeye: Hastalığının ne olduğunu anladım. Seni çarçabuk bu hastalıkdan kurtarmak için himmet göstereceğim, dedi.»

Ve şu nasihatleri de ilâve etdi :

171

شاد باش و فارغ و ایمن که من

آن کنم با تو که باران با چمن

Şâd bâş ü fâriğ u eymen ki men,
An künem bâ tû ki bâran bâ çemen.

«Sevin, düşünmekden vazgeç. Murâdına ereceğine emîn ol. Sana yağmurun çemene yaptığını yapacağım, — yânî, sana âdetâ yeniden hayat vereceğim. —»

172

من غم تو می خورم تو غم مخور

بر تو من مشفقترم از صد پدر

Men gam-î tû mî horem tû gam mehor,
Ber tü men müşfikterem ez sad peder.

«Ben senin gamını, kederini düşünür, çâresine bakarım. Sen üzülme. Benim sana olan şefkatim, babanın evlâda olan şefkatinden yüz kat fazladır.»

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'inde :

لَقَدْ جَاءَكُمْ
رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۞

Yâni : **«Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o[70].»** buyurmuştur.

Allâhü zülcelâlin, bu âyet-i kerimede: zât-i akdesini vasfeylemiş olduğu (Raûf) ve (Rahîm) sıfatlariyle zikreylediği Peygamber Efendimiz, Rahmeten lil'âlemin olmak haysiyetiyle, umûmen mahlûkaata, husûsiyle ehl-i imâna karşı merhamet ve muhabbet hislerile dopdoludur. Onun vâris-i kâmili bulunan evliyâ'ullah da, kendilerinde bulunan nisbet-i Muhammediyye derecesinde, Rahîm ve şefkatli olurlar. Buna işâret olmak üzere Hazret-i Mevlânâ, hekim-i İlâhî lisânından câriyeye karşı müşfikaane sözler söyletiyor, kendisindeki merhamet ve muhabbetin, baba şefkatinden yüz derece fazla bulunduğunu ifâde ediyor.

173

هان و هان این رازرا با کس مگو
گرچه شه از تو کند بس جستجو

Hân ü hânîn râzrâ bâ kes megû,
Gerçi şeh ez tû küned bes cüstücû.

«Pâdişah, senden sıkı sıkı sorub anlamak istese bile, bu sırrı kimseye söyleme.»

Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısiyle sır saklamanın lüzûmundan bahsediyor :

---

(70) Sûre-i Tevbe : 128.

گور خانهٔ راز تو چون دل شود
آن مرادت زود تر حاصل شود

Gûr hâne râz-ı tû çün dilşeved,
Ah murâdet zûd ter hâsıl şeved.

«Kalbin; sırrının mezârı olursa, murâdın çabucak husûle gelir.»

175

گفت پیغمبر که هرکه سر نهفت
زود گردد با مرام خویش جفت

Gûft Peygamber ki herkî sır nühüft,
Zûd gerded bâ merâm-i hişt cüft.

«Hazret-i Peygamber buyurmuşdur ki: Her kim sırrını gizlerse, murâdına çabuk erer.»

Hazret-i Mevlânâ bir beyit evvelinde kalbi, sır mezârına benzetmekle:

Sudûr-ül-ahrâr, kubûr-ul-esrâr.

Yâni : **«Hür olanların kalbi, esrar mezarlarıdır.»** meseline îmâ etmiş; kabre konulan bir cesed, orada nasıl gömülü kalırsa; hür insanların kalbindeki sırlar da o sûretle gizli bulunur, demek istemişdir.

İkinci beyit ile de :

«Hâcetlerinizin husûle gelmesi için, sır saklamak hassasından yardım taleb ediniz. Çünki nimet sâhibi olan her kimseye hased edilir.» Hadîsine telmîh eylemişdir. Mesnevi'nin diğer bir yerinde :

«Gidişin, altının ve mezhebin hakkında dudağını kımıldatma ve onlardan bahsetme.» buyurmuştur.

Sır saklamanın lüzûmunu bildirdikden sonra, bunun faydası olacağını da temsîl için Hazret-i Pîr diyor ki :

176

دانه چون اندر زمین پنهان شود

سر او سر سبزی بستان شود

Dâne çün ender zemin pinhan şeved,
Sırr-ı ó ser sebzi-i bostan şeved.

«Tohum, toprak içinde kalıb da bir müddet geçince; onun sırrı, bostanın yeşermesi olur.»

Fuzûli'nin :

Dâne toprak içre zahmet çeketiğiçün nice dem,
Baş çeker, harmanlanır, ârâyiş-i bostân olur!..

beyti, Mesnevi'nin bu beytinden alınmış gibi geliyor. Diğer bir misâl :

177

زر و نقره گر نبودندی نهان

پرورش کی یافتندی زیر کان

Zer vü nukrê ger nebûdendi nihân,
Perveriş key yâftendi zîr-i kân.

«Altın ve gümüş gizli bulunmasalardı, mâden içinde nasıl terbiye bulurlardı?»

Mevlâna Câmi «Lüccet-ül-esrâr» isimli kasidesinde der ki :

«Altın ve gümüş nedir? Güneşin terbiyesiyle renk almış toprakdan ibâretdir. O hâlde hâlis altından tac yaptıran kimsenin, toprak başına olmuş demekdir.»

Hülâsa: önce gizli kalan şey, sonunda matlûb veçhile inkişâf eder. Ehl-i tarîkin halvetleri ve erbainleri hep bu maksada mebnîdir.

Halvet de, erbaîn de, tenhâ bir yerde oturmakdır. Fakat halvet, müddetle mukayyed değildir. Erbaîn ise kırk gün inzivâ etmekdir.

Muallim Nâci merhûm der ki :

Zîr-i tâk-ı serde olmuş, akl-ı vahyâver nihan,
Sanki etmiş kendini gâr içre peygamber nihan!..

Evet. Akıl, dimağ mahfazası içinde gizlidir. Fakat idrâkinin âsârı meydana çıkar. Kezâ Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz, önce Hırâ, sonra (Sevr) mağaralarında gizlenmişdi. Lâkin sonra, olanca parlaklığiyle meydana çıkdı ve bütün Dünyâ halkının gözlerini kamaştırdı.

Hazret-i Mevlânâ sır saklamak hakkındaki tavsıyesinden sonra, doğru va'dlerle yalancı va'dleri ve onların nüfûz üzerindeki tesirini anlatıyor :

178

وعدها و لطفهای آن حکیم
کرد آن رنجور را ایمن ز بیم

Va'dehâ vü lütfhây-i an hakim,
Kêrd an rencûrrâ eymen zi bîm.

«Hekimin va'dleri ve lûtufları, o hastayı korkudan emin kıldı.»

179

وعدها باشد حقیقی دلپذیر
وعدها باشد مجازی تاسه گیر

Va'dehâ bâşed hakîki dilpezîr,
Va'dehâ bâşed mecâzî tâse gîr.

«Va'dler vardır ki hakiki olduklarından kalbe itmi'nân verirler. Yine va'dler vardır ki, mecâzî — yâni, yalan bulunduklarından — insana sıkıntı ve tasa getirirler.»

180

وعدهٔ اهل کرم گنج روان
وعدهٔ نا اهل شد رنج روان

Va'de-i ehl-i kerem genc-î revân,
Va'de-i nâ ehl şüd renc-i revân.

«Kerem sâhiblerinin va'di, seyyar bir hazine ve câri bir nakid gibidir. Nâ ehil olanın va'di ise, infaz ve icrâ edilmediği için, dâimi bir hastalığa benzer.»

İnsan; ya ettiği va'di tutmalı, yâhud kimseye bir va'idde bulunmamalıdır.

181

بعد ازان بر خاست عزم شاه کرد
شاهرا زان شمۀ آگاه کرد

Ba'd ezan ber hâst azm-î şâh kerd,
Şâhrâ zan şemme-î âgâh kerd.

Hekîm-i İlâhi, câriyeden bu mâlûmâtı aldıkdan sonra, kalktı, pâdişâhın huzûruna çıkdı. Ona câriyenin ahvâlinden bir parça mâlûmat verdi.»

182

گفت تدبیر آن بود کان مردرا
حاضر آریم از پی این دردرا

Gûft tedbîr an büved kân mêrdrâ,
Hâzır ârîm ez pey-î in dêrdrâ.

«Dedi ki: Şimdi lâzım gelen tedbîr, bu derdin tedâvisi için o adamı getirtmemizdir.»

183

مرد زرگررا بخوان زان شهر دور
با زر و خلعت بده اورا غرور

Merd-i zerger râ bihan zan şehr-i dûr,
Bâ zer û hil'at bidih ôrâ gurûr.

«Altın ve zînetli elbîse göndermekle kuyumcuyu avutub, o uzak şehirden dâvet et.»

184

چونکه سلطان از حکیم این را شنید
پند اورا از دل و جان بر گزید

Çünki sultân ez hakim in râ şenîd,
Pênd ôrâ ez dil û can bergüzîd.

«Pâdişah, hekîmin bu tavsiyesini işitince onun nasihatini candan, gönülden kabûl etdi.»

185

پس فرستاد آن طرف یك دو رسول
حاذقان و كافیان و بس عدول

Pes firistâd an taraf yek dû rasûl,
Hâz'ikaan ü kâfiyân ü bes a'dûl.

«Sonra o tarafa hâzık, kâfi ve gâyet âdil bir iki dâvetçi gönderdi.»

Hazret-i Mevlânâ, mühim bir nükteye temâs ediyor :

«Göndereceğin yere akıllı birini yolla da, ona tavsiyede bulunma.» derler. Bir iş gördürmek için gönderilen kimselerde hazâkat, kifâyet ve adâlet bulunması elzemdir. Bunlardan biri bulunmazsa matlûb işin husûle gelmesi şöyle dursun, büsbütün aksi zuhûr eder. Kifâyetli bir sefirin devletine pek çok hizmet edeceği; ehliyetsiz bir hâriciye memûrunun da hükûmetin başına gâile getireceği şüphesizdir.

Sefâret vazifesine Peygamberimiz tarafından çok ehemmiyet verilmiş. Hicretin altıncı senesinde hükümdarlara ve emirlere dâvetnâmeler yazıldığı sırada onları götürecek sefirler, gidecekleri yerlerin lisânını bilen kimselerden intihab edilmişdi.

Müslümanlıkdan evvelki câhiliyyet devri arablarının da sefâret vazifeleri vardı. Bu işle mükellef olan kimse, kabileler arasında âdetâ siyasi konuşmalar hizmetini ifâ ederdi. İslâmın zuhûrunda bu vazîfe, Hazret-i Ömer (Radıyâllahü anh)'in uhdesinde bulunuyordu. Bundan dolayı idi ki, Hudeybiye seferinde Peygamberimiz tarafından Hazret-i Fârûk Mekke'ye gönderilerek, harb için değil, ziyâret için gelindiği bildirilmek istenmişdi. Fakat Hazret-i Ömer, kendisinin Mekke'de de bir çok düşmanı olduğunu, Osman bin Affân'ın ise hısımı, akrabâsı bulunduğunu, o gönderilirse daha iyi iş görüleceğini arzettiği için sefâret vazifesini ifâya Hazret-i Zinnûreyn memûr buyurulmuşdu. Gelelim bahse :

186

تا سمرقند آمدند آن دو امیر
پیش آن زرگر ز شاهنشه بشیر

Tâ Semerkond âmedend an dû emir,
Piş-i an zerger zi şâhinşeh beşir.

«O iki emir, pâdişahdan müjdeci olarak Semerkand'e ve kuyumcu'nun nezdine geldiler.»

187

كای لطیف استاد كامل معرفت

فاش اندر شهرها از تو صفت

Ke'y latif üstâd-ı kâmil ma'rifet,
Fâş ender şehr hâ ez tû sıfat.

«Dediler ki: Ey mârifet ve san'atda kâmil olan nâzik üstad; senin şöhret ve san'atın şehirlere yayılmış ve herkesce duyulmuşdur.»

188

نك فلان شه از برای زرگری

اختیارت كرد زیرا مهتری

Nek fülân şeh ez berây-ı zergeri,
İhtiyâret kêrd zîrâ mihteri.

«İşte filân pâdişah, seni kuyumcu başılığına seçdi. Çünki sen büyük bir üstâdsın.»

189

اینك این خلعت بگیر و زر و سیم

چون بیایی خاص باشی و ندیم

İnek in hil'at bigir û zerr u sîm,
Çün biyâyî hâs bâşî vü nedim.

«Şu güzel elbiseyi, altını ve gümüşü al. Padişâh'ın nezdine gelince de has bendelerinden ve nedimlerinden olacaksın.»

Elçilerin müjdesi üzerine :

190

مرد مال و خلعت بسیار دید
غره شد از شهر و فرزندان برید

Mérd mâl ü hil'at-î bisyâr did,
Ğırra şüd ez şehr u ferzendan bürîd.

«Kuyumcu bir çok mal ve elbiseyi görünce onlara kapıldı, memleketinden, çoluğundan, çocuğundan ayrıldı.»

191

اندر آمد شادمان در راه مرد
بی‌خبر کانشاه قصد جانش کرد

Ender âmed şâdman der râh merd,
Bihaber kâ'nşâh kasd-i cânş-kerd.

«Şâhın canına kasdettiğinden haberi olmayan adamcağız, sevinçle yola çıkdı.»

192

اسب تازی بر نشست و شاد تاخت
خون بهای خویش را خلعت شناخت

Esb-i tâzi ber nişest ú şâd taht,
Hun behây-i hişrâ hil'at şinaht.

«Arab atına bindi ve sevinerek sürdü. Kanı bedeli olan hediyeyi elbise zannetdi.»

Hikâyenin başındaki şahsiyetlerden, pâdişâhın = rûhu; câriyenin = nefsi; evvelki hekimlerin = mukallid şeyhleri; tabib-i İlâhînin = mürşid-i kâmili temsil eylemekde oldukları söylenilmişdi. Sonradan zuhûr eden elçinin = akıl ve fehm; kuyumcunun = hevâ vü heves mümessili olduklarını, şârih-i Mesnevi Şeyh İsmâil Ankaravi beyân ediyor.

«Sıddîkiyet mertebesine varanlardan bile en son zail olan şey, büyüklük arzûsu ve başa geçmek hevesidir.» denilmişdir.

Evet. Böbürlenmek hissi ve tehakküm hevesi, insanın tabiatine öyle kök salmışdır ki onların koparılıb çıkarılması, kudret-i İlâhiyyenin vâsıtası bulunan mürşîd-i kâmilin irşâdiyle mumkin olabilir. Yoksa en aşağı bir mevkide bulunan insanlarda bile kendi dûnundakilere böbürlenmek merâkı vardır. İşte bunun için, Şeri'at-i Muhammediyye, o âciz insanlardaki böbürlenme fikrini baltalamış, bir seyyid-i Kureyşi ile bir abd-i Habeşinin hukukça müsâvi olduklarını bildirmiş, tehakküm heveslisi cebbar ve zâlimlerin burunlarını yerlere sürtmüş. Gassâniyye hükümdârı (Cebele bin-Eyhem) i bir bedevinin burnuna yumruk vurduğu için, ayni yumruğun kendi burnuna inmesine mahkûm etmişdi.

Suriye'deki (Gassân) mevkiinde İslâmın zuhurundan 400 sene evvel bir Arab hükûmeti teşekkül etmiş ve (Gassâniyye Devleti) nâmını almışdı. Sonra bu hükûmet, Bizans hükümdarlarının tâbi'iyyetine ve dinine girmeye mecbûr oldu. 27 hükümdârından sonuncu olan (Cebele bin-Eyhem), Hazret-i Ömer zamanında Medine'ye geldi ve Müslüman oldu. Sonra Hac için Mekke'ye gitdi. Kâ'beyi tavâf ederken bedevînin biri, bunun ipekli ihrâmına basdı. Cebele, buna hiddetlendi, bedevinin burnuna bir yumruk indirdi. Bedevi, halife Hz. Ömer'e mürâcaat ve dâvâ etdi. Hazret-i Fârûk, Cebele'ye: «Ya hasmını râzi et, yâhud o da senin burnuna vurub hakkını alacakdır» dedi. Cebele: «Ben hükümdârım. o âdi bir bedevidir» dediyse de, Hazret-i Ömer: «Müslümanlık hukûkunda bunun ehemmiyeti yoktur» buyurdu. Cebele: «Öyle ise müsâ'ade et de bu gece düşüneyim» dedi. Hazret-i Ömer müsâ'ade etdi. Cebele, birkaç para vermekle bedeviyi râzi etmeyi kendisi için bir zül saydığı için, o gece maiyyetiyle berâber kaçdı. Bizansa ilticâ ve orada irtidâd etdi. (Dinden çıkdı)

Hâl böyle iken, bazı gâfiller, bir külâh kapmak, bir mevkie geçib bir kaç kişiye kafa tutmak için can atarlar. Çoğu defa da o uğurda bir musîbete uğrarlar. Hazret-i Mevlânâ bu hakikati beyân için diyor ki:

193

ای شده اندر سفر با صد رضا

خود بپای خویش تا سوء القضا

Ey şüdê ender sefer bâ sad rızâ,
Hod bepây-i hîş tâ sûülkazâ.

«Ey yüz türlü rızâ ile, yâni, candan, gönülden râzi olarak sefere çıkan ve sû'ülkazâya doğru giden.»

Sû'ülkazâ: Bir musîbete uğramak demekdir. Ma'lum ya. Bir ecel-i müsemmâ, bir de ecel-i kazâ vardır. Halk arasında ecel-i müsemmâ: Bir

insanın yatağında ölmesi, ecel-i kazâ ise bir kazâ neticesinde vefât etmesi diye anlaşılmışdır.

Halbuki, ecel-i müsemmâ: Bir kimsenin yaşayacağı müddet demekdir. Ecel-i kazâ ise hükm-i İlâhi mûcibince hayat müddetinin bitmesi mânâsınadır. Hükm-i İlâhîden hâriç bir şey olmadığından, her canlının hayat müddeti ve onun bitmesiyle o canlının ölmesi, ecel-i kazâdır.

«Ölüm sebebleri çeşidlidir: — Kimi yatağında ölür; kimini tren, yâhud otomobil çiğner, kimi denizde boğulur, kimi bıçakla, kimi kurşunla vurulur. Bu sebebler muhtelif olduğu hâlde — ölümün kendisi birdir.»

194

در خیالش عزّ و مال و مهتری
گفت عزرائیل رو آری بری

Derhayâleş i'zz ü mâl ü mihteri,
Gûft Azrâil rev âri beri.

«Kuyumcunun hayâlinden, izzet, mal ve büyüklük sâhibi olmak geçiyordu. Azrâil ise ona: Git bakalım, getirirsin, götürürsün diye târiz ediyordu.»

Yâni, rütbe ve mevki hevesiyle yapılmış bâzı yolculuklar olur ki, o yolculuk, yolcu için cehennem olmuşdur. Hırsla, büyüklük ve zenginlik arzûsiyle yola çıkılır. Fakat çıkanın eceli gelmiş olduğundan ona azrâil sorar; «git bakalım, murâdına erebilir misin?» der.

195

چون رسید از راه آن مرد غریب
اندر آوردش بپیش شه طبیب

Çün resîd ez râh an merd-i garîb,
Ender âverdeş bepîş-i şeh tabîb.

«O garib kuyumcu, yoldan gelince hekim-i İlâhi onu pâdişâhın huzûruna götürdü.»

196

سوی شاهنشاه بردندش بناز
تا بسوزد بر سر شمع طراز

Sûy-i şâhinşâh bürdendeş benâz,
Tâ bisûzed ber ser-î şem'-î Tırâz.

«O Tırâz mumunun, yâni câriyenin, başı ucunda yansın diye kuyumcuyu, izzet ü ikrâm ile pâdişahın yanına götürdüler.»

Tırâz: Türkistan'da bir memleket imiş ki, güzelleriyle meşhûr imiş. Isfahan'da da Tırâz isminde bir mahalle varmış. Tırâzın güzelleri meşhûr olduğu için, câriye oraya nisbet edilmişdir.

197

شاه دید اورا بسی تعظیم کرد
مخزن زر را بدو تسلیم کرد

Şâd dîd ôrâ besî ta'zîm kerd,
Mahzen-î zer râ bedû teslîm kerd.

«Şah onu görünce tâzîmde bulundu. Altın hazinesini ona teslîm etdi.»

198

پس حکیمش گفت ای سلطان مه
آن کنیزك را بدین خواجه بده

Pes hakîmeş gûft ey sultân-ı mih,
An kenizek râ bedin hâcê bidih.

«Ondan sonra hekim-i İlâhi; Pâdişâha dedi ki: Ey büyük sultan; o câriyeyi bu efendiye ver.»

199

تا کنیزك در وصالش خوش شود
آب وصلش دفع این آتش شود

Tâ kenîzek der visâleş hoş şeved,
Âb-ı vasleş def'-i in âteş şeved.

«Tâ ki bunun visâliyle câriye iyileşsin, âb-ı visâli onun hasret ateşini söndürsün.»

200

شه بدو بخشید آن مهرو را
جفت کرد آن هر دو صحبت جو را

Şeh bedô bahşîd an mehrûy râ,
Cûft kerd'an her dü sohbet cûyrâ.

«Pâdişah o ay yüzlü câriyeyi ona bağışladı ve iki hasretzedeyi birleştirdi.»

201

مدت شش ماه می‌راندند کام
تا بصحت آمد آن دختر تمام

Müddet-i şeş mâh mîrandênd kâm,
Tâ besıhhat âmedan dühter temâm.

«Altı ay müddet bermürâd oldular, câriye de temâmiyle iyileşdi.»

Câriyenin kuyumcuya nikâh edilmesi, nefsin bir müddet için hevâ ve hevesine bırakılması demekdi. Çünki birdenbire konan yasak, nefsin hırsını artırır. Onun için yeni sâlikler, bir müddet hevâ ve hevesine terkedilir de onlar, o heveslerin münâsebetsiz olduğunu anlarlar ve onlardan bıkıb vaz geçerler. Nitekim feth-i Mekke esnâsında Rasûlullah (Sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz, ahâliye müsâade vermişdi. Fakat Mekkelilerden bâzıları bu müsâadeye itimâd etmedikleri için kaçmışlardı. Ebû Cehil oğlu (İkrime) Yemen'e doğru, (Umeyy B. Halef)'in oğlu (Safvan) da Cidde'ye firâr etmişdi.

İkrime'yi, âilesi (Ümmü Hakîm) gidib getirdi. O da huzûr-u Peygamberîde müslüman oldu. Safvân'ı da, kabilesinden (Umeyr B. Vebb) gidib getirdi.

Safvân huzûr-u Nebevîye girince: «Bana müsâade vermişsin, doğru mu?» diye sordu. Rasûlüllah: «Doğrudur» buyurdu. Safvân: «Öyle ise müslüman olmak için bana iki ay mühlet ver» dedi. Hazret-i Peygamber: «Dört ay muhayyersin» müsâadesinde bulundu.

İşte Safvân'a verilen bu dört ay mühlet, nefsin bir müddet hevâ ve hevesine terki demekdi. Safvân, küfr ve şirkin kötülüğünü anladı. Daha mühleti bitmeden evvel İslâma geldi.

202

بعد ازان از بهر او شربت بساخت

تا بخورد و پیش دختر می گداخت

Ba'd ezan ez behr-i ô şerbet bisâht,
Tâ bihord û pîş-i dühter migüdâht.

«Ondan sonra hekim, kuyumcu için bir şerbet yapdı. O da içince kızın gözü önünde erimiye, yânî, hastalanıb zayıflamıya başladı.»

203

چون ز رنجوری جمال او نماند

جان دختر در وبال او نماند

Çün zi rencûrî cemâl-i ô nemand,
Cân-ı duhter der vebâl-i ô nemand.

«Kuyumcunun hastalık tesiriyle güzelliği kalmayınca, ona karşı câriyenin de ilgisi kalmadı.»

Kuyumcunun güzelliği, görünüşde yakışıklı olmasından ibâretdi. Huy ve tutum itibâriyle kendisinde hiç bir şey yokdu. Câriye ise dışa bakıb içden gâfil bulunanlardandı. Kuyumcunun dış güzelliğine tutulmuş, yüzünün biçimine, gözünün rengine meftûn olmuşdu. Fakat içtiği şerbet üzerine tutulduğu hastalığın tesiriyle o sathî güzellik soluverince, câriye nazarında onun, pejmürde bir çiçek gibi, kıymeti kalmamışdı.

Hazret-i Mevlânâ, münâsebet dolayısiyle zâhirî güzelliğe karşı olan aşkların devâm edemiyeceğini anlatmak için diyor ki :

204

عشقهائی کز پی رنگی بود

عشق نبود عاقبت ننگی بود

Işkhâyî kez pey-î rengî büved,
Işk nebved âkıbet nengî büved.

«Renk câzibesiyle husûle gelen aşklar, hakîki aşk değildir, hevesden ibâretdir. Öyle heveslerin sonu rüsvâlığa müncer olur.»

Evet. Sarışın, yâhud buğdaysı bir yüzün; mâvi, yâhud siyah ve mahmur bir çift gözün, sûret ibtilâsından kurtulamamış olanlara mühim tesiri vardır. Siyah ve yumuşak bir zülfün ihtizâzı, açılmış bir goncaya benziyen iki dudağın lâtif ve fitnekâr âvâzı, oldukça temkinli kalbleri bile titretir. Lâkin onlardaki bu câzibe, kendilerindeki göz aldatıcı rengin muvakkat devâmı müddetincedir. Bir ârıza dolayısiyle o renk zâil oldu mu, evvelce teshîr etmiş olduklarını, nefret ettirmiye başlarlar. Evvelce onları görmek için can fedâ etmeyi göze alacak derecede fedâkarlık göstermek istiyenlere «Bana görünme de kime istersen görün» dedirtirler.

Böyle muvakkat bir güzelliğe âşık olanlar, sonra o vakitki hâllerinin çılgınlık olduğunu itirâf ederler; hattâ nâdim ve mahcûb olurlar. Demek ki renk ile başlayan sevgiler, mahcûbiyyetle hitam buluyormuş.

205

کاش کان هم ننگ بودی یکسری
تا نرفتی بروی آن بد داوری

Kâş kân hem nêng bûdî yekserî,
Tâ nerefti bervey'an bed dâverî.

«Keşke o kuyumcu da çirkinlik timsâli olaydı da o kötü hükme uğramasaydı.»

Yâni; mâhud kuyumcunun helâkine teşebbüs edilmesi, onun yüzüne bağlanan câriyenin ilgisini gidermek içindi. O alâka ise dış güzelliğinden hâsıl olmuşdu. Keşke öyle güzel olacağına baştanaşağı çirkin bulunsaydı da hakkında öyle bir hüküm verilmiş ve öyle bir teşebbüs icrâ edilmemiş olsaydı.

206

خون درید از چشم همچون جوی او
دشمن جان وی آمد روی او

Hun derîd ez çeşm-i hemçün cûy-i ô,
Düşmen-î can-î vey âmed rûy-i ô.

«Onun gözlerinden dere gibi kanlı yaşlar akıyordu. Çünki yüzünün güzelliği, canının düşmanı olmuşdu.»

Yâni; güzelliği dolayisiyle hayâtına kasdedilmişdi.

«Her nimet sâhibi hasede uğrar» Hadisi muktezâsınca; servet gibi; saâdet gibi, gençlik ve güzellik gibi nimetler dolayısiyle insan hasedden kurtulamaz. Bâzan bu nimetler, sâhibi hakkında korkunç bir cezâ olur. Meselâ Yusüf Aleyhisselâm'ın senelerce Mısır zindanında kalmasına, Züleyhâ'nın sabrını tüketen güzelliğinden başka sebeb yokdu. Hazret-i Mevlânâ bu nükteyi beyân için de diyor ki :

207

دشمن طاوس آمد پر او
ای بساشه‌را بکشته فر او

Düşmen-i tâvûs âmed perr-i ô
Ey besâ şehrâ biküşte ferr-i ô

«Tâvüs kuşunun kuyruğu ve kanadı, kendisinin düşmanı olmuş; bir çok hükümdârı, kuvvet ve şevketi öldürmüşdür.»

208

گفت من آن آهوم کز ناف من
ریخت این صیاد خون صاف من

Gûft men an âhuyem kez nâf-i men,
Riht in sayyâd hûn-i sâf-i men.

«Kuyumcu diyordu ki : Ben bir ahûyum ki, göbeğimdeki miski almak için bu avcı, benim saf ve temiz kanımı dökdü.»

209

ای من آن روباه صحرا در کمین
سر بریدندش برای پوستین

Ey menan rûbâh-ı sahrâ der kemin,
Ser büridendeş berây-i pôstîn.

«Ben o kır tilkisiyim ki, postumu alıp kürk yapmak için pusuya saklandılar, beni yakalayıb başımı kestiler.»

ای من آن پیلی که زخم پیلبان
ریخت خونم از برای استخوان

Ey menan pîlî ki zahm-i pîlbân,
Rîht hûnem ez berây-i üstühân.

«Ben o filim ki, dişlerimi almak için, filciler, yâni, avcıların vücûdümde açtığı yaralar kanımı dökmüşdür.»

Kuyumcu, şu tasalanmasında kendisini âhûya, tilkiye, file benzetiyor. Misk göbeği alınmak için âhûnun; pöstekisi yüzülmek için tilkinin; dişleri kesilmek için de filin avlanıp öldürülmesini kendi hâline benzetiyordu. Ondan sonra da diyordu ki :

211

آنکه کشتستم پی مادون من
می نداند که نخسبد خون من

An ki küştestem pey-i mâdûn-i men
Mî nedâned ki nehusbed hûn-i men.

«Beni mâdûnum için öldüren, kanımın uyumayacağını, yânî intikamsız kalmıyacağını bilmiyor mu?»

Buradaki (mâdûn) dan maksad: Kuyumcunun aklına ve rûhuna nisbetle bayağı kalan güzelliğidir denilmişdir.

Bana öyle geliyor ki : Kuyumcunun madûnum demekden murâdı: geçici güzelliğine âşık olacak kadar idrâksiz bulunan câriyedir. Daha doğrusu kendisini heva ve hevese kaptıracak derecede himmeti aşağı olan nefs-i emmâredir.

Hazret-i Mevlânâ :

«Mîdâned ki nehusbed hûn-i men»

mısraiyle de :

«Beşşirilkaatil bil katil»

Yâni : **«Kaatili, katl ile müjdele»** Hadisine işâret etmişdir.

Şahsi menfaat, yahud nefsani garaz ile bir adam öldüren, diğer tâbirle Allâh'ın binâsını yıkmaya cür'et gösteren bir bedbahtın lâyık olduğu cezâ; Ya hükûmetin idâm sehpâsı, yâhud başka birinin intikam âletidir.

212

بر منست امروز فردا بر ویست
خون چون من کس چنین ضایع کی است

Bermenest imrûz ferdâ berveyest,
Hûn-i çün men kes çünin zâyi keyest.

«Bugün bana ise yarın onadır. Benim gibi bir adamın kanı nasıl heder olur?»

Yâni, kuyumcu diyordu ki: «Bugün beni günahsız olarak öldürüyorlar. Fakat yarın, yâhud öbürgün onların başına da gelecekdir. Benim gibi suçsuz bir adamın mes'ulleri, cezâsız ve intikamsız kalamaz, elbetde bu hak alınacakdır.»

213

گرچه دیوار افگند سایهٔ دراز
باز گردد سوی او آن سایه باز

Gerçi dîvâr efkened sâyê dirâz,
Bâz gerded sûy-i ô an sâye bâz.

«Dıvarın gölgesi bir müddetcik uzasa bile, yine o gölge dıvarın dibine döner.»

Yâni; insanın kat'î amelinin cezâsı, Allâh'ın irâdesiyle bir müddet gecikse bile, zamânı gelince o cezâ gelir; yapanın ayaklarına dolaşır ve yakasına yapışır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

«İşte kim, zerre kadar bir hayır işlemiş ise, onun mükâfatını görecek; kim de zerre kadar şer yapmış ise onun cezâsını görecek[71]» buyurulmuştur.

---

(71) Sûre-i Zilzâl: 7-8.

Şâyet o mükâfât ve o cezâ, Dünyâda verilmezse, Âhiretde mutlakaa ve mutlakaa görülecekdir.

214

این جهان کوهست و فعل ما ندا
آن نداهارا بما آرد صدا

İn cihan kûhest ü fi'l-i mâ nidâ,
An nidâhârâ bimâ âred sada.

«Bu dünyâ; dağa, işlerimiz de seslenmeye benzer. Akis o sesleri bize iâde eder.»

İnsan dağlık bir yerde seslenince aks-i sadâ husûle gelir; ses, söylenen kimsenin kulağına akseder. Seslenen iyi söylemişse işiteceği akis de iyidir; kötü söylemişse duyacağı sadâ da kötüdür. Dünyâ ise insan oğlunun yaptığı işlerin aksinden ibâretdir. O işlerin mükâfât ve cezâlarını işlerin nev'ine göre aksetdirir.

Kur'anda :

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

Yâni : **«Kim iyi amel** (ve hareket) **de bulunursa** (bu), **kendi lehine, kim de kötülük ederse, bu da kendi aleyhinedir**[72]**.»** buyurulmuşdur. Dünyâda böyle olduğu gibi Âhirette de böyledir. Cenâb-ı Hak; meâlen :

«Bugün, yâni, Kıyâmet gününde her şahıs, Dünyâda kazanmış olduğuna ve yapmış olduğu işlere göre mükâfât ve ceza görecekdir. Bugün zulüm yoktur. İnsanlar kıl kadar zulme uğramayacaklardır» buyuruyor.

215

این بگفت و رفت دردم زیر خاک
آن کنیزک شد ز عشق و رنج پاک

İn bigüft ü rêft derdem zîr-i hâk,
An kenîzek şüd zi ışk û rênc pâk.

«Kuyumcu bunları söyledi ve hemen ölüp toprak altına gitdi. Câriye de aşkdan ve hastalıkdan kurtuldu.»

---

(72) Sûre-i Fussilet : 46.

216

زانکه عشق مردگان پاینده نیست
زانکه مرده سوی ما آینده نیست

Zanki ışk-î mürdegân pâyende nîst,
Zanki mürdê sûy-i mâ âyende nîst.

«Çünki ölülerin ve öleceklerin — yâni, fâni olanların — aşkı bâki değildir. Zirâ ölü, bizim tarafımıza gelemez.»

Ve bizim aramızda ma'şuk ve mûteber olamaz.

217

عشق زنده در روان و در بصر
هر دمی باشد ز غنچه تازه تر

İşk zindê der revân ü der besar,
Her demî bâşed zi goncâ tâze ter.

«Hayy ü lâyezâl olan ma'şûk'u hakikinin, yâni, Allâh'ın aşkı, ruhda olsun, gözde olsun her an goncadan daha ter ü tâze olarak durur.»

Yâni, kuyumcunun yüzündeki penbeliğin solmasile, ona karşı, câriyede olan aşkın zevâl bulmasına benzemez. Allâh'ı sevenlerin muhabbeti, hiç bir vakit pejmürde olmaz. Dâimâ açık bir gonca gibi güzelliğini muhâfaza eder.

Hazret-i Mevlânâ bu beyânâtdan sonra hem âli bir nasîhat, hem de evvelce geçen (Aşk) kelimelerine kâfi ve kat'i bir tefsir olmak üzere buyuruyor ki :

218

که جمله انبیا
یافتند از عشق او کار و کیا

Işk-ı an bügzîn ki cümle enbiyâ,
Yâftend ez ışk-ı ô kâr u keyâ.

«O zât-ı ecell ü âlânın aşkını ihtiyâr eyle ki, bütün enbiyâ ve evliyâ hazarâtı O'nun aşk-ı feyziyle saâdet ve şerefe nâil olmuşlardır.»

Hem de bu hususda ümidsizliğe düşme.

219

تو مگو ما را بدان شه بار نیست
با کریمان کارها دشوار نیست

Tû megû mârâ bedan şeh bâr nîst,
Bâ keriman kârhâ düşvâr nist.

«Bizim için o hakikat sultanının — yâni, Allah celle şânühû'nun — huzûruna çıkmaya izin yokdur, deme. Kerim olanlarla iş görmek zor değildir.» Allâh ise ekrem-ül-ekremîndir.

Fevkal'âde ümîd ve müjde verici olan bu beyt-i şerifin, Mesnevî derslerine başlarken okunması; ve dersin :

İn çünin fermûd Mevlânây-ı mâ,
Kâşif-i esrârhây-i Kibriyâ.

İn ne necmest û ne remlest û ne hâb,
Vahy-i Hak, vallâhü a'lem bissavâb.

beyitleriyle bitirilmesi mesnevîhanlarca âdetdir.

•

«KUYUMCUNUN ZEHİRLENEREK ÖLDÜRÜLMESİNİN, İLÂHÎ İŞARETLE OLDUĞUNUN BEYÂNI»

220

کشتن آن مرد بر دست حکیم
نی پی امید بود و نی ز بیم

Küşten-i an mërd berdest-i hakîm,
Nî pey-i ümmîd bûd ü nî zibîm.

«O kuyumcunun hekîm-i İlâhî elinde ölmesi, ne bir ümmid ile, ne de bir korku dolayisiyle idi.»

221

او نکشتش از برای طبع شاه
تا نیامد امر و الهام اله

Ô neküşteş ez berây-i tab'-ı şâh,
Tâ neyâmed emr u ilhâm-i ilâh

«Allâh'ın emr ü ilhâmı gelmeden, yâni, pâdişâhın hatırı için onu öldürmedi.»

222

آن پسررا كش خضر ببريد حلق
سر آن را در نيابد عام خلق

An püserrâ kêş hızr bübrîd halk,
Sırr-ı an râ der neyâbed âm halk.

«Hızır aleyhisselâmın, bir çocuğun boğazını kesip öldürmesinin sırrını avâm-ı nâs anlayamaz.»

Kuyumcunun hekîm-i İlâhî tarafından zehirlenmesinin; pâdişâhın arzûsu üzerine değil, Allâh'ın emir ve ilhâmiyle olduğunu Hazret-i Mevlânâ ifâde etdikden sonra, Hızır aleyhisselâmın bir çocuk öldürmüş olduğunu ve ondaki hikmeti herkesin anlıyamayacağını söylüyor. Burada:

فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ

Yâni: **«Yine gittiler. Nihayet bir oğlan çocuğuna rast geldikleri zaman o, hemen bunu öldürdü[73].»** Nazm-ı Celîline işâret ediyor.

Kelimullah Hazretleri, ilm-i ledünniye mazhar olan Hızır Aleyhisselâm ile mülâkaata me'mûr edilmişdi. Buluştular ve görüştüler. Hazret-i Mûsâ arkadaşlık teklîf etdi. Hızır ise göreceği şeylere itirâz etmemesini şart koştu. Deniz kenarına inib bir gemiye bindiler. Gemiciler bunlardan para almadıkları halde Hızır, geminin bir tahtasını kopardı. Mûsâ aleyhisselâm: «İyi etmedin, gemiyi sakatladın, içindekileri tehlikeye koydun» dedi. Hızır: «Ben sana benimle arkadaşlık edemezsin demedim miydi?» deyince Hazret-i Mûsâ özür diledi.

Gemiden karaya çıktılar. Bir çocuğa, yâhud bir gence rast geldiler. Hızır onu öldürüverdi. Mûsâ tehammül edemedi. Sonra gene özür diledi. Bir köye geldiler. Köylüler bunları misâfir kabûl etmediler. Hızır, bel vermiş bir duvar gördü. Elini sürüp duvarı düzeltdi. Hazret-i Mûsâ: Bâri bir ücret mukaabilinde ve karnımızı doyurmaları bedeli olarak düzelte idin, deyince Hızır: «Ya Mûsâ, artık ayrılmamız zamânı geldi. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım:

(73) Sûre-i Kehf: 74.

Gemi, bir takım fakir kimselerin malı idi. Bizi de bedâva olarak gemiye almışlardı. Onlara bir iyilik olsun diye gemiyi sakatladım. Çünki ileride zâlim bir hükümdar vardı. Ne kadar sağlam gemi ve kayık görürse zabtediyordu.

Öldürdüğüm çocuk büyuyünce kâfir olacak, sâlihlerden olan babasiyle annesini de küfre sevk edecekdi. Ona mânî olmak için kendisini katletdim. Dıvarın altında bir define vardı ve iki yetîmin malı idi. Büyüdükleri vakit defineyi bulsunlar diye dıvarı düzeltdim. Bunların hiç birini de kendiliğimden yapmadım; Allâh'ın emriyle icrâ etdim» dedi.

223

آنکه از حق یابد او وحی و جواب
هرچه فرماید بود عین صواب

Anki ez Hak yâbed ô vahy ü cevâb,
Herçi fermâyed büved ayn-î savâb.

«Allah'dan ilhâm ve cevâb alan kimse, her ne buyurursa, doğruluğun ta kendisi olur.»

Binâenaleyh Hızrın o çocuğu öldürmesi gibi, tabib-i İlâhînin kuyumcuyu zehirlemesi de, ilâhî ilhamla olduğu için doğruluğun ve isâbetli hareketin ta kendisi idi.

224

آنکه جان بخشد اگر بکشد رواست
نایبست و دست او دست خداست

Anki canbahşed eğer bükşed revâst,
Nâibest û dest-i ô dest-î Hudâst.

«O zât-i şerif ki, mânevî hayat vermek kudretini hâizdir, biiznillâh onu öldürmüş olsa da lâyıkdır. Çünki Allâh'ın halifesi ve nâibi — yânî, vekilidir —. Onun eli, Hakkın yed-i kudretinde demekdir.»

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'nin diğer bir yerinde :

«Allah, açıkca görünmediği için Peygamber onun nâibidir.» der. Nâib ise: Vekîl demekdir. Silsile-i nübüvvet devâm etdiği müddetce niyâbet vazifesi peygamberlerin uhdesinde idi. Peygamber Efendimizle, peygamberler silsilesine nihâyet verildi. Niyâbet vazifesi ise vâris-i kâmil-i Mu-

hammedi olan evliyây-ı kirâm hazarâtına tevcih edildi. Binâenaleyh Allâh'ın nebîleri, Hakkın irâdesinin zuhûruna nasıl vâsıta ise, evliyâullah da öyledir, Onlar da Allâh'ın kudretini, yine kudretullah ile gösterebilirler. Hareketleri tenkîd ve itirazdan uzakdır.

225

همچو اسماعیل پیشش سر بنه

شاد و خندان پیش تیغش جان بده

Hemçü İsmâîl pîşeş ser bînih,
Şâd ü handân pîş-i tîğeş can bidih.

«Sen de ey sâlik!. Hazret-i İsmâîl gibi o vâsıtanın ve onu vâsıta kılan Allâh'ın hükmü huzûrunda baş eğ!.. Kahr ve celâli kılıcı önünde sevine sevine can ver.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile (Sâffât) sûresindeki şu âyetlere işaret ediyor :

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ۝ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي
أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ
افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ۝
فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ۝ وَنَادَيْنَاهُ أَن يَا إِبْرَاهِيمُ ۝ قَدْ
صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝

Yâni : **«Biz de ona çok uysal bir oğul müjdesini verdik. Artık o** (oğul İbrahim'in) **yanında koşmak çağına erince** (babası) : **oğulcağızım, dedi, ben seni rü'yamda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün.** (Oğlu) **dedi : Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın. Vakta ki bu suretle ikisi de** (Allah'ın emrine) **râm oldular,** (İbrahim) **onu alnı üzere yıktı. Biz ona : Ya İbrahim, rü'yana sadâkat gösterdin. Şüphesiz ki biz, iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız, diye nidâ ettik[74].»**

---

(74) Sûre-i Sâffât: 101-105.

Bu vak'a, İlâhî emre karşı beşeriyyetin gösterdiği fedâkârâne itâatin en üstün derecesidir. İnsanlar arasında, malını, mülkünü, hattâ hayâtını fedâ edebilecek olanlar çok değilse de, yok da değildir. Fakat hayâtının mahsûlü olan evlâdını yatırıb kendi eliyle onun boğazına bıçak çekmek, öyle zannederim ki, ancak İbrâhim Aleyhisselâmın, bir de Peygamberimizin dedesi olan Abd-ül-Muttalib Hazretlerinin ellerinden gelebilirdi. Kezâ, babasının arzûsuna itâat ve onun rızâsını almak için ölüm bıçağına boynunu uzatmak hârikasını, ancak, İsmâil Aleyhisselâm, bir de Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in muhterem babası Hazret-i Abdullah gösterebilirlerdi.

Hazret-i İsmâil torunlarından olması ve Hazret-i Abdullâh'ın oğlu bulunması dolayısiyle, Aleyhissalât Efendimize (İbnüzzebihayn) yâni, «Boğazlanmasına teşebbüs edilmiş iki zâtin oğlu» denilmişdir.

İsmâil Aleyhisselâmın kurban edilme vak'ası meşhûrdur. Fakat Hazret-i Abdullâh'ın Kurban edilme hâdisesi pek mâlûm olmadığından bir parça olsun ondan bahsedeceğim: Mekke'deki Zemzem suyu, Hazret-i İsmâil'in yatdığı yerde kaynamıya başlamış, sonra o kaynak bir kuyu hâline getirilmişdi. Yemen'den hicret eden (Cürhüm kabilesi) Mekke'ye gelib yerleşdi. Zemzemden istifâde etdiler. Zamanlar geçtikce ahlâksızlığa düştüler, (Huzâa kabilesi) nin hücûmuna uğradılar ve yurdlarından çekilib gitmeye mecbûr oldular. Giderken son bir kötülüğü de yaptılar. Zemzem kuyusunu doldurdular, yerini belirsiz etdiler.

Huzâiler Mekke'ye girdiler. Lâkin Zemzem kuyusunun yerini bilmedikleri için uzak mesâfelerden deve sırtlarından su getirmeye başladılar. Neden sonra Abdülmuttalib Hazretlerine rü'yâsında Zemzem kuyusunu kaz denildi ve yeri târîf edildi. Abdülmuttalib'in o vakit (Hârsi) nâmında bir oğlu vardı. Onunla birlikde kazmaya başladılar. Fakat Mekkeliler buna râzî olmadılar. O esnâda Abdülmuttalib: Eğer on dâne erkek evlâdım olursa birini Allah rizâsı için kurbân edeyim diye adak adadı. Sonra, mâni olmak isteyenlerle uyuşdu. Zemzem kuyusunu temizledi ve suyu meydana çıkardı.

On'dan fazla oğlu olduğu bir sırada rü'yâsında adağının ifâsı emredildi. O da oğullarına rü'yâyı anlatdı. Kur'a çektiler. Hazret-i Abdullah nâmına isâbet etdi. Abdülmuttalib, uysal evlâdını Harem-i Şerifde Kurban etmeye götürdü. Yatırıb boğazına bıçağı çekeceği sırada gayın birâderi geldi, elinden bıçağı aldı. Bir bilene gidib danışmasını tavsiye etdi. Gittiler. O adam: «Sizde bir adamın diyeti ne kadardır?» diye sordu. On devedir, dediler. «On deve ile Abdullah nâmına kur'a çekiniz. Develere çıkarsa onları kurbân ediniz. Abdullâh'a isâbet ederse on deve ilâve ediniz. Böylece develere isâbet edinceye kadar onar onar artırınız» dedi. De-

velerin sayısı yüzü bulunca kur'a onlara çıkdı ve onlar kurban edilib Hazret-i Abdullah Kurban olmakdan kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Hazret-i İsmâil, hükm-ü İlâhiye nasıl boynunu uzattıysa sen de öylece teslimiyet göster.

226

تو گمان بردی که کرد آلوده گی
در صفا غش کی هلد پالوده گی

Tû geman bürdî ki kerd âlûde gî,
Der safâ ğiş key hiled pâlûde gi.

«Sen, pâdişah günahkârlık etdi sanıyorsun. Süzme ameliyyesi, saf sudu tortu bırakır mı?»

Yani pâdişâh için, kuyumcunun öldürülmesi; şehvet muktezâsı değildir. Bunu yaptırmakla günâha girmemişdir. Çünki onun temsîl etdiği rûh mürşid-i kâmil mümessili bulunan tabib-i İlâhînin terbiyesi süzgecinden geçmiş, kesâfeti zâil olmuş, tertemiz bir hâl almışdır. Kendisinde tortu mesâbesinde olan nefsâni ve şehvâni bir heves kalmamışdı. Zâten ortada öldürmüş ve ölmüş kimse de yokdu. Kuyumcu, nefsin hevâ ve hevesini temsil ediyordu. Ortadan kaldırılan o hevesdi. Ondan kurtulan ve rûha lâyık bir hâl bulan da nefs idi.

227

بهر آنست این ریاضت وین جفا
تا برد آرد کوره از نقره جفا

Behr-i ânest in riyâzat vin cefâ,
Tâ ber âred kûre ez nukrê cefâ.

«Bu riyazat ve bu cefâ, ocakda gümüşün eriyib cürûfunun ayrılması içindir.»

228

بهر آنست امتحان نیک و بد

تا بجوشد بر سرآید زر زبد

Behr-i ânest imtehân-i nîk ü bed.
Tâ bicûşed ber serâyed zer zebed.

«İyinin, kötünün imtihan edilmesi; altının kaynayıb köpüğünü atması, hâlis ayar kalması içindir.»

Altın ve gümüş gibi mâdenler bir takım karışımlardan tasfiye edilmek için nasıl potaya ve ocağa konulur, eritilir ve temizlenirse, rûhu insânî de hâlis ayar olabilmek için bir takım mücâhede ve riyazete tâbi tutulur. Nitekim Cenâb-ı Hak :

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ

Yâni : **«O, öyle bir Allahdır ki, sizi imtihan etmek için ölümü ve hayâtı yaratmıştır[75].»** buyurmuşdur. Mücâhede ve riyazat neticesinde rûhun şehvânî ve nefsânî, olanca hevesi zâil olur, tertemiz bir cevher hâlini alır. İşte bahsedilen pâdişah, yâni, insani ruh da öyle olmuşdu.

229

پاک بود از شهوت و حرص و هوا

نیک کرد او لیک نیک بد نما

Pâk bûd ez şehvet û hırs û hevâ,
Nîk kerd ô lîk nîk-i bed nümâ·

«Pâdişah; şehvetden, hırsdan, hevâ ve hevesden pâk idi. Kuyumcunun —yâni, hevâ ve hevesin— giderilmesi husûsunda iyi hareket etdi. Fakat bu iyilik; kötülük gibi görünen bir iyilikdi.»

Kötülük gibi görünen bu iyiliğe, Hazret-i Mevlânâ bir misâl gösteriyor :

---

(75) Sûre-i Mülk: 2.

گر خضر در بحر کشتی را شکست
صد درستی در شکست خضر هست

Ger hızır der bâhr keştî râ şikest,
Sad dürüstî der şikest-î hizr hest.

«Eğer Hızır, denizde gemiyi sakatladiyse o sakatlıkda yüzlerce dürüstlük ve menfaat vardı.»

Biraz evvel de söylenildiği üzere, o sakatlık dolayısiyle gemi, bir zâlimin eline geçmekden kurtulmuş, geminin sâhibleri bulunan fakirler de yegâne geçimlerini sağlayan o tekneyi zâlime kaptırmamışlardı.

231

وهم موسی با همه نور و هنر
شد ازان محجوب تو بی پر مپر

Vehm-i Mûsâ bâ hemê nûr û hüner·
Şüd ezan mahcûb tû bî per meper.

«O kadar mârifet nûriyle berâber Mûsâ aleyhisselâm'ın vehmi, Hızrın hareketlerindeki hikmeti anlayamadı. O hâlde sen kanatsız uçmaya kalkışma.»

Mûsâ aleyhisselâm ülül azm bir peygamberken, çocukluğunda Fir'avn'ın sarayına alınıp orada terbiye ve tahsîl görmüşken, sonra, o tahsîle Allâh'ın vahiy ve ilhâmı da eklenmişken; Hızrın yaptığı işlerin hikmetini anlayamamış, önceleri îtirâza kalkışmış, sebeblerini anlayınca susmağa mecbûr olmuşdu.

Hazret-i Mûsâ, sâhib-i şeri'at bir peygamberdi. Şerî'atde hüküm, zâhire göre olur. Onun için Kelimullah Hazretleri, Hızrın işlerinde zâhire muhâlif gördüğü şeylere kemâl-i salâhiyyetle îtiraz etmişdi.

Ey gâfil itirazcı; senin îtirâzın ise — o salâhiyeti hâiz olmadığın için — kanatsız uçmak sevdâsına düşmek gibidir.

Söylenilen sözlerden Hızır'ın, Hazret-i Mûsâ'dan büyük olduğu vehmedilmesin. Mûsâ aleyhisselâmın ülül'azm peygamberlerden olduğunda şüphe yokdur. (Kelimullah) unvânını hâiz bir rasûl-ü zîşandır.

Hızır'a gelince: Mûsâ ile mertebe bakımından yüksek, hattâ müsâvî olması şöyle dursun; nebî, yahud veli olduğu ihtilâflı bir mes'eledir. Fakat

her şeyde, husûsiyle ilim ile mârifetde bir ihtisas mes'elesi vardır. Meselâ Süleymâniye Camiinin mermerlerini yontub cilâlayan taşçının, bu san'atı, câmi'in mi'mârından daha iyi bilmesi, kendisinin Mimar Sinan'dan buyük olmasını icâb etmez. Bunun gibi Hızır'ın da ledünni ve İlâhî bir ilme mazhar olması, o ilim dolayısiyle Hazret-i Mûsâ'ca sebebleri meçhul bir takım hareketlerde bulunması, kendisinin derece itibâriyle Mûsâ'dan üstün olmasını gerektirmez.

232

آن گل سرخست تو خونش مخوان
مست عقلست او تو مجنونش مخوان

An gül-i sürhâst tû hûneş mehan,
Mest-i aklest ô tü mecnûneş mehan.

«Kuyumcunun kanı, hakikatde kırmızı gül gibidir. Ona kan deme. Rûhu temsil eden pâdişâh ise mest-i âkildir, ona da mecnûn deme.»

Mâlûmdur ki akıl, insanı iyiliğe sevkeylemek ve tehlikelerden men etmek ister. Şu hâl, hikmetin ta kendisidir. Fakat bu hikmeti herkes göremez. Husûsiyle sonradan husûle gelecek menfeatleri takdir edemez. Onun için bir işin başından, sonunu görüp de ona göre davranan kimseleri bâzı budalalar, çılgınlıkla ittihâm ederler. Lâkin asıl çılgın; ittihâm edilenler değil, edenlerdir. İşte burada da tabib-i gaybinin ihtârı ve teşebbüsiyle pâdişah kuyumcuyu zehirlemiş, yâhud aklın tavsıyelerine tam olarak uyan ruh, nefsini onun elinden kurtarmış, terakki ve tekâmül yolunu açmışdır.

233

گر بدی خون مسلمان کام او
کافرم گر بردمی من نام او

Ger büdî hûn-i müselman kâm-ı ô,
Kâfirem ger bürdemî men nâm-ı ô.

«Eğer pâdişâh'ın murâdı, bir müslümanın kanını dökmek olsaydı, onun adını andığımdan dolayı benim kâfir olmam lâzım gelirdi.»

Çünki :

234

می بلرزد عرش از مدح شقی
بد گمان گردد ز مدحش متقی

Mi bilerzed ârş ez medh-i şeki,
Bed geman gerded zi medhaş mütteki.

«Bir şakînin medhi dolayısiyle Arş-ı İlâhî titrer, mütteki olanlar da fâsıkı medhetmek yüzünden sû-i zanna düşer.»

Hazret-i Mevlânâ, kuyumcunun katlinden maksadını: Nefsin hevâ ve hevesden kurtulması olduğunu ve bu hevâ ve hevesin de ortadan kaldırılması gerektiğini söylemişdi. Mes'elenin ehemmiyetini anlatmak için buyuruyor ki: Evet; Kuyumcunun zehirlenmesi, hevâ ve hevesin giderilmesi demekdir. Yoksa ortada bir öldürme hâdisesi yokdur. Böyle olmayıb da pâdişâh bir müslümanın kanını dökmekle rahatlayan bir zâlim olsaydı, tabiî ben de onu medh u senâya kalkışmazdım. Çünki bir fâsikın medhi, Arş-ı âlâyı titretir; mütteki bir zâti de, o medheden kimse hakkında sû-i zanna düşürür.

(Câmi us sağiyr) de Enes bin Mâlik (Razıyallâhü anh) den rivâyet edilen bir hadis-i şerif vardır : **«Bir fâsık medhedilince Allah gazaba gelir, bundan dolayı da Arş-ı İlâhi sarsılır.»** meâlindedir.

Acabâ niçin böyledir? Yâni fâsık, fâcir bir herifin medhedilmesi Allâh'ı neden gazaba getirir? Çünki medh edilecek kimsede esâsen iyi ahlâk bulunmalı ki, yapılan medih doğru olabilsin. Yoksa ahlâksız bir şahsın ahlâklı oluşundan bahsediş, şübhesiz ki yalandır. Yalan ise her vakit ve herkes için haram olduğu gibi, yalancı da dâimâ Allâh'ın gazabına uğrar. Bir de harâma ve kötülüğe sapanların hareketlerini medhetmek, Allâh'ın yasak etdiği şeyleri beğenmek ve beğendirmek demekdir ki; bu hâl de, şübhesiz ilâhî emrin aksini yapmak ve dolayısiyle Allâh'ın gazabını istemek olur. Bundan başka, yalan yere medh, medheden hakkında takvâ erbâbının sû-i zannına sebebiyet verir. Çünki medhedeni, menfa'at mukaabilinde bir şakîyi medhedecek kadar vicdansız, ahlâksız görür. Hadîsde ise :

«Töhmet isnâd edilecek yerlerde bulunmakdan sakınınız.» buyurulmuşdur.

235

شاه بود و شاه بس آگاه بود
خاص بود و خاصهٔ الله بود

Şâh bûd û şâh-ı bes âgâh bûd,
Hâs bûd û hâsa-i Allâh bûd.

«O Pâdişah gâyet anlayışlı bir hükümdâr idi. Böyle olmakla berâber ümmetin mümtaz insanlarından ve Allâh'ın has kullarındandı.»

Hikâyedeki pâdişah, rûhu temsil ediyordu. Rûh ise :

وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

Yâni : **«Âdeme rûhumdan nefheyledim[76].»** Nazm-ı Celilince Allâh'a izâfe olunmuşdur. Şu hâlde, havass-ı İlâhiyye cümlesindendir.

236

آن کسی را چنین شاهی کشد
سوی بخت و بهترین جاهی کشد

An kesirâ kî çünin şâhî küşed,
Sûy-i baht û bihterîn câhî keşed.

«Bir kimseyi ki, böyle bir pâdişâh öldürür; onu saâdete ve en yüksek mertebeye çekip yükseltir.»

237

گر ندیدی سود او در قهر او
کی شدی آن لطف مطلق قهر جو

Ger nedîdî sûd-i ô der kahr-ı ô,
Key şüdî an lutf-i mutlak kahr cû.

«Eğer pâdişah, kuyumcunun kahrında, onun faydasını görmeseydi; kendisi lutfun ta kendisi iken nasıl kahra kalkar ve onu zehirletirdi.»

Tekrar tekrar söylenildi ki kuyumcu, heva ve hevesi temsil ediyordu ve nefsin temsilcisi bulunan câriyeye ayak bağı oluyordu. Onun kahrı, câriyeyi kurtaracak, nefs için yükseliş yolunu açacakdı. Demek ki: Hevâ ve hevesin giderilmesinde bir fayda husûlü muhakkakdı. Pâdişah, yâni ruh hakkında (lutfu mutlak) deniliyor. Öyle bir zât, böyle bir kan dökülmesini nasıl emrediyor? diye vârid olacak bir süale cevâb olmak üzere Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

---

(76) Sûre-i Hicr: 29.

238

طفل میلرزد ازان نیش حجام
مادر مشفق در آن غم شادکام

Tıfl mılerzed ezan nış-ı hacâm,
Mâder-i müşfik der an ğam şâdkâm

«Çocuk, hacamat neşteri karşısında titrer. Şefkatli annesi ise evlâdının o gamlı zamânında memnun bulunur.»

Bir annenin çocuğuna karşı olan şefkati, söz götürmediği halde, onun vücûdünden kan alınmasına rızâ göstermesi, hattâ yavrusu ağlar ve bağırırken memnun bulunması şüphesiz evlâdının faydası içindir. Sıhhatinin avdeti için yavrusunun bedeninden birkaç damla kan çıkmasına, gözünden de birkaç damla yaş akmasına muvâfakat etmiştir. Hülâsa: Anne şefkati meşhurdur. Fakat Allâh'ın merhameti, ondan çok büyüktür. Rasûlüllah Sallallâhü Aleyhi ve sellem, bir gün bâzı ashâb ile otururken, kucağında çocuk bulunan bir kadın geçmiş; Aleyhissalât Efendimiz: **«Bu kadın, bu çocuğu ateşe atabilir mi?»** diye sormuş. «Atamaz yâ Rasûlallah; şefkati mâni olur» demişler. Zât-i Akdes-i Risâlet de: **«Allah ondan daha merhametlidir,»** buyurmuş.

Bu Hadîs-i Şerif'in bizim gibi günahkârlar için ne büyük bir müjde olduğunu düşünelim de, O Erhamürrâhimîne hamd-ü senâda bulunalım. İşte o merhametli pâdişah da nefsi ve dolayısiyle rûhu kurtarmak için hevâ ve hevesin giderilmesine rızâ göstermiştir.

239

نیم جان بستاند و صد جان دهد
آنکه در وهمت نیاید آن دهد

Nîm can bistâned û sad can dehed,
Anki der vehmet neyâyed an dehed.

«İnsana rûhu nefhetmiş olan Allah; yarım canı alır, karşılığında yüz can verir; hattâ vehm-ü hayâle gelmiyecek şeyler ihsan buyurur.»

Evet. Cenab-ı Hak, bir Kerîmdir ki, insanın cismanî hayâtını — ki tam bir hayat değildir, çünki fânîdir — alır; karşılık olarak ebedî nimetler ve sermedî lûtuflar ihsân eder. Kur'ân-ı Kerîm :

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنٖينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ
بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Yâni : **«Allah, Cennet mukaabilinde mü'minlerin canlarını ve mallarını satın alır[77]»** diyor.

Bir nefes almakla vermekden ibaretdir hayât,
Dikkat et, bir dem değil mi müddet-i ömr-ü beşer?!

beytinde hülâsa edilen fânî hayâtı, Allah satın alıp, ona mukaabil Cennet ihsân ediyor. Hem öyle bir Cennet ki, aç gözlülerin tehayyül etdikleri gibi döşemesi ekmek kadâyifinden, sıvaları tavuk göksünden olan, nice köşkleri hâvî bir bahçe değil; gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, kimsenin tasavvur edemediği İlâhî nîmetlerle dop dolu bir yer!..

240

تو قیاس از خویش میگیری ولیك
دور دور افتادهٔ بنگر تو نیك

Tû kıyâs ez hîş migirî velik,
Dûr dûr üftâdeî binger tû nîk.

«Sen kendine göre kıyâs ediyorsun. Halbuki hakikatden çok uzak düşünüyorsun, iyice bak.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki : Ey gâfil insan, sen gerek Allâh'ın, gerek ehlûllâhın işlerini kendi işlerine kıyâsen anlamaya ve ona göre hüküm vermeye kalkışıyorsun. Fakat böyle yapmakla, hakîkatden fersah fersah uzaklaşıyorsun. Gözünü aç ve dikkatle bak ki, mes'ele, senin bildiğin gibi değildir.

(77) Sûre-i Tevbe: 111.

241

بود بقالی و اورا طوطی
خوش نوایی سبز و گویا طوطی

Bûd bakkâli vü ôrâ tutiî,
Hoş nevâyî sebz ü gûyâ tûtiî.

«Bir bakkal ve onun bir tûti kuşu vardı. Güzel sesli, yeşil renkli ve söz söyler bir hayvandı.»

Tûti, papağan gibi bâzı kuşların ufak tefek söz söyledikleri mâlûmdur. Fakat onların o sözleri söylemeleri, anladıklarından değil; işittikleri sesi taklid etmek kaabiliyetinde olduklarındandır. Bu kuşlara söz öğretmek için kafeslerine bir ayna koyup aynanın arkasından söz söylerlermiş. Tûti, aynada aksini görünce onu başka bir tûti sanır, işittiği sözü o söylüyor zanniyle taklid edermiş. Bu münâsebetle Hâfız Şirâzî :

«Beni tûti gibi ayna karşısına koydular. Üstâd-ı Ezeli her neyi söyletiyorsa onu söylüyorum.» demişdir.

Fâtih'in küçük ve tâlihsiz oğlu Sultan Cem'in bir tûtisi varmış. Kendisine öğretilen (Allâhü yensur CEM) düâsını tekrarlar, dururmuş. Cem'in vefâtında bu hayvanı Bâyezid aldırtmış. Onun karşısında — yine öğretilmiş olan — (Allâhü yerham CEM) düâsını etmiş.

Şarkda tûtilerin konuşması hakkında mübâlâğalar yapılmış, hattâ **(Tûtinâme)** isimli kitablar yazılıp, onlara hikâyeler söyletilmişdir. Hazret-i Mevlânâ'nın bahsetdiği tûtiye dâir vasıfları da, o mübâlağalara göredir.

242

بر دکان بودی نگهبان دکان
نکته گفتی با همه سودا گران

Ber dükân bûdî nigehbân-î dükân,
Nükte güfti bâ hemê sevdâ geran.

«Dükkânda bekçilik eder, çarşıdaki esnaf ve tüccara nükteler söylerdi.»

243

در خطاب آدمی ناطق بدی
در نوای طوطیان حاذق بدی

Der hıtâb-ı âdemî nâtık büdî,
Der nevây-ı tûtiyan hâz'ik büdî.

«İnsanlarla konuşurdu, tûtîlere mahsus ötüşü üstâdca idi.»

244

خواجه روزی سوی خانه رفته بود
بر دکان طوطی نگهبانی نمود

Hâce rûzî sûy-i hâne refte bûd,
Ber dükân tûti nigehbânî nümûd.

«Efendisi bir gün eve gitmişti. Tûtî dükkâna nezâret ediyordu.»

245

گربهٔ برجست ناگه از دکان
بهر موشی طوطیك از بیم جان

Gürbe-î bercêst nâgeh ez dükân,
Behr-i mûşî tûtiyek ez bîm-i can.

«Bir kedi, fâre yakalamak için birdenbire dükkâna atıldı. Tûti de can korkusundan.»

246

جست از سوی دکان سویی گریخت
شیشه‌های روغن گل‌را بریخت

Cêst ez sûy-i dükân sûyî güriht,
Şîşehây-ı revğan-i gülrâ biriht.

«Sıçradı, dükkânın bir köşesine kaçtı. Lâkin gülyağı şişelerini devirdi, yağlarını döktü.»

247

از سوی خانه بیامد خواجه‌اش
بر دکان بنشست فارغ خواجه‌وش

Ez suy-î hânê biyâmed hâceeş,
Ber dükân binşêst fâriğ hâceveş.

«Efendisi evden geldi. Dükkâna geçip patron tavriyle oturdu.»

248

دید پر روغن دکان و جامه چرب
بر سرش زد گشت طوطی کل ز ضرب

Dîd pür revgan dükân û câme çerb,
Berseresş zed gêşt tûtî kel zi darb.

«Baktı ki dükkân yağ içinde. Elbisesi de yağa bulanmış. Tûtinin yaptığını anladı. Başına vurup tüylerini döktü, kafasını kel hâline getirdi.»

249

روزکی چندین سخن کوتاه کرد
مرد بقال از ندامت آه کرد

Rûzegî çendin sühan kûtâh kerd,
Merd-i bakkal ez nedâmet âh kerd.

«Tûtî birkaç gün konuşmayı kesti. Bakkal da pişman olup ah demeye başladı.»

250

ریش بر میکند و می گفت ای دریغ
کافتاب نعمتم شد زیر میغ

Riş ber mîkend ü mî güft ey dirîğ,
Kâftâb-î ni'metem şüd zîr-i mîğ.

«Bakkal sakalını yoluyor, eyvâh, nîmet güneşim, bulut altına girdi diyordu.»

251

دست من بشکسته بودی آن زمان
چون زدم من بر سر آن خوش زبان

Dest-i men bişkeste bûdî an zemân,
Çün zedem men ber ser-i an hoş zebân·

«Elim kırılsaydı, o tatlı dilli tûtînin başına nasıl vurdum? diye teessüf ediyordu.»

252

هدیها می‌داد هر درویش‌را
تا بیابد نطق مرغ خویش‌را

Hedyehâ midâd her dervîşrâ,
Tâ biyâbed nûtk mürği hişrâ.

«Kuşunun söylemesini bulmak — yânî, tûtîyi tekrar konuşturmak — için fakirlere hediyeler ve sadakalar veriyordu.»

253

بعد سه روز و سه شب حیران و زار
بر دکان بنشسته بود حیران و زار

Ba'd sê rûz û se şeb hayrân ü zâr,
Ber dükân binşeste bud hayrân ü zâr·

«Üç gün, üç gece sonra bakkal, dükkânda hayran ve ağlamaklı bir hâlde oturuyordu.»

254

با هزاران غصه و غم گشت جفت
که عجب این مرغ کی آید بگفت

Bâ hezârân gussa vü gam gêşt cüft,
Kî aceb in mürg key âyed bigüft.

«Bu kuş ne vakit söyliyecek? diye binlerce gam ve keder ile vakit geçiriyordu.»

255

می نمود آن مرغرا هر گون شگفت
تا که باشد اندر آید او بگفت

Mî nümûd an mürğrâ her gûn şigüft,
Tâki bâşed ender âyed ô bigüft.

«Tûti söze başlasın diye ona türlü türlü, acâib ve garîb şeyler gösteriyordu.»

256

جولقی سر برهنه در گذشت
با سر بی مو چو پشت طاس و طشت

Cû lekî-i ser berihne der güzeşt,
Bâ ser-î bî mû çü püşt-î kâs ü taşt.

«Başı çıplak bir derviş geçti ki, kafası, tas ve leğen gibi cascavlakdı.»

257

اندر آمد گفت طوطی آن زمان
بانگ بر درویش زد که ای فلان

Ender âmed gûft tûtî an zemân,
Bâng ber dervîş zed ki ey fülân.

« O sırada tûti de dile geldi ve: ey falan! diye dervişe seslendi.»

258

از چه ای کل باکلان آمیختی
تو مگر از شیشه روغن ریختی

Ez çi ey kel bâkelân âmihtî,
Tû meğer ez şîşe revğan rihtî.

«Ey kel; neden kellere karıştın? Yoksa sen de şişeden yağ mı döktün? dedi.»

259

از قیاسش خنده آمد خلق را

کو چو خود پنداشت صاحب دلق را

Ez kıyâseş hande âmed halkrâ,
Kû çü hod pindâşt sâhib delkrâ.

«Tûtinin, aba sâhibi dervişi, kendi gibi sanmasından ve nefsine kıyâs etmesinden halk gülmeye başladı.»

Cavlak : Türkçe bir kelimedir. Çıplak mânâsına gelir. Bâzan (cascavlak) diye te'kîd olunur. Bu umûmî mânâsından başka bir de husûsiyyeti vardır ki, başı saçsız demekdir. (Cevlek-i serbürehne) terkîbindeki (cevlekî), işte bu cavlak, yânî saçsız mânâsınadır. Geçen dervişin cavlaklığının tabiî olmak ihtimâli olduğu gibi, melâmet meslekine sülûkü dolayısiyle (çâr-darb) yapmış olmasından ileri gelmiş olmak imkânı da vardır.

Çâr darb : Saçın, kaşın, bıyığın, sakalın tıraş edilmesidir ki şöhretden ve halkın teveccühünden uzak kalmak, yâhud nefs-i emmâreyi ve gurûru kırmak için melâmete sülûk edenler yaparlarmış.

Mesnevî şârihlerinden Sarı Abdullâh Efendi (cavlak) kelimesi için diyor ki: «Cavlak»: bektâşî, kalenderi ve hayderîlerden sakal, bıyık, kaş ve kirpiklerini tıraş edenlere derler. Türkçe dazlak derler. Kirpiğini ve kaşını tıraş etmeyip de ancak sakalını tıraş edenlere de torlak derler.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

«Halk arasında meşhûr olmak ve onların hürmetini kazanmak, seyr ü sülûkde pek sağlam bir benddir ki, sâlikin mânen ilerlemesine mânî olur. Sülûk yolunda o bağ, demir bir prangadan farksızdır.»

Fakat bu benlikden kurtulmak bahânesiyle bu meşrebi istismâr edenler de çoktur. Melâmîler içinde, bu adı takınıp da her türlü kötülükde bulunanlar görülmüştür ki, bunların iki düstûru vardır: Allâh'ın emirleri için **«İstek şart»**, yasakları için de **«İstek hak»** tâbirlerini kullanırlar. Meselâ :

— Erenler; ezan okunuyor, câmiye gidelim mi? denildi mi :
— İstek şarttır, bizde o istek hak vere! derler;
— Dem çekmek haram değil mi? Neden içiyorsun? denilince de :
— İstek haktır, hakkın isteğini yerine getirmeli! hezeyânında bulunurlar.

Gelelim bahse: Hazret-i Mevlânâ'nın gâyesi, dervişlerin kıyâfeti ve meşrebi hakkında mâlûmat vermek değil; herkes hakkında nefsine kıyâsen hüküm vermenin doğru olmadığını anlatmakdır. Kıyâs-ı nefs, çok kerre insanı aldatır. Bâzan da gülünç bir hâle getirir. Tûtînin saçsız dervişi görünce, kendisi gibi gülyağı şişelerini devirmiş ve dayak yeyip de kafası kel olmuş sanması gibi. Hazret-i Pîr, hikâyenin naklinden sonra nasîhate dönerek diyor ki:

260

کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر

Kâr-i pâkânrâ kıyâs ez hod megîr,
Gerçi mâned der nüvişten şîr ü şîr.

«Arslan ve süt mânâlarına gelen (Şîr) lâfzı, yazıda birbirine benzerse de mânâ yönünden ayrıdır. Bunun gibi sen de, ümmetin seçkinlerinin hâlini kendine kıyâs etme.»

(Şîr) kelimesi, Fârisîde hem arslan, hem de süt mânâsına gelir. Şîr-i alem: sancak arslanı, Şîr-i mâder: ana sütü terkiblerinde olduğu gibi.

Şîr-i alem; Sancaklardaki arslan şekli mânâsını ifâde etmekle berâber, bizim «Gemi arslanı» meâlinde de kullanılır. Hülâsa: Şîr kelimesinin delâlet etdiği şeyler, bambaşka ve ayrı ayrıdır. Kendilerine delâlet eyleyen lâfzın bir olması, o şeylerin de bir olmasını gerektirmez. Binâenaleyh bir kimsenin gördüklerine bakıb da, onlar da benim gibi insan, o halde onlar da benim gibidir diye, nefsine kıyâsen hüküm vermesi doğru değildir.

261

جمله عالم زین سبب گمراه شد
کم کسی زابدال حق آگاه شد

Cümle âlem zin sebeb gümrâh şüd,
Kem kesî zâbdâl-i hak âgâh şüd.

«Bütün âlem, bu kıyâs-ı nefs sebebiyle sapıttı. Ebdâl-i ilâhiden — yâni: Allâh'ın seçkin kullarından — pek az kimse haberdâr olabildi.»

262

همسری با انبیا برداشتند

اولیارا همچو خود پنداشتند

Hemserî bâ enbiyâ berdâştend,
Evliyârâ hemçü hod pindâştend.

«Peygamberlerle eşitlik dâvâsına kalkıştılar, velileri de kendileri gibi sandılar.»

263

گفته اینک ما بشر ایشان بشر

ما و ایشان بستهٔ خوابیم و خور

Güfte înek mâ beşer işan beşer,
Mâ vü işan beste-i hâbîm ü hor·

«İşte biz de insanız, onlar da. Biz de yemeye ve uyumaya mecbûruz, onlar da dediler.»

264

این ندانستند ایشان از عمی

هست فرقی در میان بی منتها

İn nedânistênd işan ez amâ,
Hêst farkî der miyan bî müntehâ.

«Körlüklerinden şunu bilmediler ki, arada ucu bucağı bulunmaz bir fark vardır.»

Gaflet sâhiblerinin, peygamberleri, velileri, kendileri gibi sandıklarını Kur'ân-ı Kerîm haber veriyor :

مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

Yâni: «**Bu nasıl peygamber?** (Bizim gibi) **yemek yiyor**, çarşıda, pa-**zarda geziyor**[78]» dediklerini; kezâ:

مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا

أَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ

Yâni: «**Siz de ancak bizim gibi insansınız. Allah kitab diye bir şey inzal etmemiş ve sizin vâsıtanızla göndermemiştir. Siz yalancıdan başka bir şey değilsiniz**[79]» diye yalan isnâd etdiklerini Kur'ânımız bildiriyor.

Aradaki bu büyük farkı görmemenin mânevî körlükden ileri geldiğini ve sapıklığın bu cihetden zuhûr etdiğini de Hazret-i Mevlânâ anlatıyor. Evet; elmasla kaldırım taşı da, taş olmak itibâriyle birdir ammâ; biri yüzük yapılıp parmakda taşınır, öbürü yollara döşenip ayaklar altında çiğnenir.

Ebdâl-i İlâhiyye: Evliyâullahdan bir tâife imiş ki, yedi kişi olurlarmış. Üçler, yediler, kırklar diye sayılanlardan yediler herhalde bunlar olacaktır. Üçler ise (kutup) yâhud (gavs) ile (imâmân) dan ibâret imiş ki, kutup yâhud gavs, o asırdaki velîlerin seçkini, imamân da onun muâvinleri demekmiş.

Ebdâle (Ebdal) denilmesinin sebebi; günahlarının sevâba, sûretlerinin mânâya değişmiş olması imiş.

Sûretleri bir olan insanların mânâca farklı bulunacağını lâyikiyle anlatmak için Hazret-i Mevlânâ birkaç misâl getirip buyuruyor ki:

265

هر دو گون زنبور خوردند از محل
لیك شد زان نیش و زین دیگر عسل

Her dü gun zenbûr hordend ez mehal,
Lik şüd zan niş ü zin diğer asel

«Her iki arı, bir yerden yediği hâlde birinde — yâni, eşek arısında — yalnız iğne bulunur, diğerinden bal hâsıl olur.»

(78) Sûre-i Fürkân: 7.
(79) Sûre-i Yâsîn: 15.

266

هر دو گون آهو گیا خوردند و آب
زین یکی سرگین شد و زان مشک ناب

Her dü gun âhû giyâ hordend ü âb,
Zin yeki sergin şüd û zan mişk-i nâb.

«Her iki nevi âhû da ot yer ve su içer. Lâkin birinden yalnız gübre, öbüründen hâlis misk husûle gelir.»

267

هر دو نی خوردند از یک آبخور
این یکی خالی و آن پر از شکر

Her dü ney hordênd ez yek âbhor,
İn yekî hâlî vü an pür ez şeker.

«İki nevi kamış, bir dereden su içtiği hâlde biri boştur, diğeri şekerle doludur.»

268

صد هزاران اچنین اشباه بین
فرقشان هفتاد ساله راه بین

Sad hezârân inçünin eşbâh bin,
Fârk şan heftâd sâle râh bin.

«Böyle yüz binlerce misâl mevcüddür ki, aralarında yetmiş yıllık fark vardır.»

Şu üç misâlde insan; arıya, âhûya ve kamışa benzetilmişdir. Arılar arasında bal yapanı olduğu gibi sâde insanı sokanı da vardır. Âhûlar arasında misk göbeğine sâhib olanı olduğu gibi, ondan mahrûm olanı da mevcuddur. Kamışlar arasında şekerlisi ve içi boş olanı vardır. Bütün bunların cinsleri bir, fakat nevileri ayrıdır. İnsanlar da şekil, sûret ve tabii ihtiyaçlarına göre birbirlerine benzerler. Fakat mânâ ve hakikatlerine nazaran aralarında bal arısı ile eşek arısı, misk âhûsu ile miski olmıyan âhû,

şeker kamışı ile şekersiz kamış arasındaki fark kadar ayrılık vardır. Onun için, dış görünüşüne bakarak kâfir ile mü'mini, hattâ avâm ile seçkini birbirine benzetip mukaayese etmeye kalkışmamalıdır.

269

این خورد گردد پلیدی زو جدا
وان خورد گردد همه نور خدا

İn hored gerded pelidî zô cüdâ.
Van hored gerded hemê nûr-i Hudâ.

«Bu — yâni, avamdan biri — yer, yediği posa olarak kendisinden ayrılır. Öbürü — yâni, havasdan olan — yer, yedikleri bütün ilâhi nûr olur.»

270

این خورد گردد همه بخل و حسد
وان خورد زاید همه نور احد

İn hored gerded hemê buhl û hased,
Van hored zâyed hemê nûr-i ehad.

«Avamdan olan yer, yediği hasislik ve hased olur. Havasdan olan yer, yediğinden Allah nûru husûle gelir.»

Yâni, avâmın yediği, cismini kuvvetlendirdiği gibi kötü huylarını da takviye eder. Fakat havâssın yediği, ilâhi nûrların husûlüne sebeb olur. Çünki vücûdu takviye edecek olan yiyeceğin azaltılması, oruca ve riyâzata devâm olunması neticesinde rûh, mânevî gıdâ almaya ve ilâhi olarak doymaya başlar.

Biraz izâhât verelim :

Orucun çeşitleri arasında bir (visâl orucu) vardır ki, iftâr etmeksizin birkaç gün ulama oruç tutmakdır. Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz, ashâb-ı kirâmı — zayıf düşmemeleri için — bundan men'eder ve bir gün yeyip bir gün oruç tutmak demek olan (Dâvûd orucu) na teşvik ederlerdi.

Sahih-i Müslim'de Amr ibni As'dan naklen deniliyor ki : Benim iftar etmeksizin oruç tuttuğum, bütün gece uyumaksızın namaz kıldığım Rasûlüllah (S.A.V.) e haber verilmiş. Kendilerine rast geldiğim vakit: «**Yapma, senin gözünün de hakkı vardır, nefsinin de hakkı vardır. Oruç tut ve iftâr et. Namaz kıl ve uyu. On günde bir sâim ol, dokuz günün de sevâbını bul,**» buyurdu. «Ya Rasulallah: ben kendimde daha fazlası için kuvvet buluyorum» dedim. «**O halde (savm-ı Dâvûd) tut**» emrini verdi. «Dâvûd nasıl sâim olurdu?» diye sordum. «**Bir gün oruç tutar, bir gün iftâr ederdi. Düşmanla karşılaşınca da kaçmazdı,**» diye izâhat verdi. Sonra da: «**Her gün oruç tutan oruç tutmamıştır**» buyurdu ve bunu üç defâ tekrarladı.

Yine Sahih-i Müslim'de deniliyor ki : Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin savm-i visâlden men'ine karşı, ashabdan biri: «Ya Rasûlâllah, sen aralıksız oruç tutuyorsun ya» dedi. Aleyhissalât Efendimiz :

«**Hanginiz benim gibisiniz? Ben Rabbimin indinde gecelerim. Beni mânevî nimetlerinden yedirir ve içirir.**» buyurdu.

Verese-i Muhammediye olan evliyâullahdan bâzıları da bu mânevî gıdâya nâil oldukları için, savm-i visâle devâm ederler, fakat o husustaki Peygamberimizin yasaklarına da uymak için, akşamları bir iki yudum su ile oruçlarını bozarlar.

«**İlâhi; seni yâd etmek, âşıklarına en hayırlı bir şarabdır. O şarabdan gayrisi, muhabbet ve ayrılık âteşini söndürmek husûsunda serâb gibidir.**»

Kezâ Hazret-i Pîr buyuruyor ki :

271

این زمین پاك و آن شورست و بد
این فرشته پاك و آن دیوست و دد

İn zemin-î pâk ü an şûrest ü bed,
İn ferişte pâk ü an dîvest ü ded.

«**Bu, — yânî, mü'min — temiz ve ziraâte kaabiliyetli bir arâzîdir. Öbürü — yâni, kâfir — ise, çorak ve kötü bir yerdir. Yine mü'min, melek gibi mâsumdur, kâfir ise şeytan ve canavar misâlidir.**»

Hazret-i Mevlânâ şu misâl ile Kur'ân'ın bir teşbihine telmih ediyor :

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ
الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا
سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ
كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

Yâni : «**O, rüzgârları rahmetinin müjdecisi olarak gönderir. O rüzgârlar, ağır bulutları yerinden oynatınca da onları ölmüş,** (rahmete muhtâc bir hâle gelmiş) **olan memlekete sevk ederiz. O bulutlar vâsıtasiyle suyu inzâl ve yine o vâsıta ile her türlü meyveleri yetiştiririz. Böyle yaptığımız gibi, ölüleri de kabirlerinden böyle çıkaracağız biz. Umulur ki bunları iyi düşünüp ibret alırsınız**[80].»

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ
إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ

Yâni : «(Toprağı verimli) **güzel memleketin nebatı, Rabbinin izniyle** (bol) **çıkar. Fenâ olandan ise faidesi pek az birşeyden başkası çıkmaz. İşte şükredecek bir kavın için âyetleri böyle çeşitli olarak açıklarız**[81].» buyuruluyor.

(Mevâkib) tefsirinin aslı olan (Mevâhib-i aliyye) de müfessir Hüseyin Vâ'ız diyor ki :

«Cenâb-ı Hak, şu misâlde mü'minin kalbini temiz bir yere, kâfirin kalbini de kirli bir yere benzetmişdir. Allah Kelâmının bulutlarından yağan va'z ü nasihat yağmuru, mü'minin kalbine isâbet eyleyince orada husûle gelen tâat ve ibâdet nûrları, diğer uzuvlarına da yayılır. Kâfirin kalbine isâbetinde ise, orası nûrlanmaya kaabiliyetli olmadığından, içinde olsun, dışında olsun işe yarayacak bir salâh zuhûra gelmez.»

Yine Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

---

(80) Sûre-i A'râf: 57.
(81) Sûre-i A'râf: 58.

272

هردو صورت گر بهم ماند رواست
آب تلخ و آب شیرین را صفاست

Her dü sûret ger bihem mâned revâst,
Âb-ı telh û âb-ı şirînrâ safâst.

«İki taraf sûretinin birbirine benzemesi câizdir. Acı suyun da, tatlı suyun da duruluğu vardır.»

Yâni, yüz ve göz itibâriyle, kâfir mü'mine, mü'min de kâfire benzeyebilir. Nitekim acı su da berrak olur, tatlı su da. Fakat iki suyun berrak olması, tatlarının bir olmasını gerektirmez. Bunun gibi, sûret itibâriyle benzeyen mü'min ve kâfirin hakikatde bir olması gerekmez.

273

جز که صاحب ذوق که شناسد بیاب
او شناسد آب خوش از شوره آب

Cüz ki sâhib zevk ki şinâsed biyâb,
Ô şinâşed âb-ı hoş ez şûre âb.

«Bilmiş ol ki, tatlı suyu acı sudan ayırt edecek olan zevk sâhibidir.»

Bir suyun tatlı, acı yâhud tuzlu bulunduğunu, ancak tatma duygusu sağlam olan kimse ayırt edebildiği gibi; kâfir ile mü'minin, hattâ avam ile havassın dır benzerliğine kapılmayıp, onların hakikatlerini ayırt edecek de mânevî zevki yerinde olan âriflerdir. Yoksa zevk-i mânevî sâhibi olmayanlar :

274

سحررا با معجزه کرده قیاس
هر دو را بر مکر پندارد اساس

Sihrrâ bâ mu'cizê kerdê kıyâs,
Her dü râ ber mêkr pindâred esâs

«Sihri, mûcizeye benzetirler. Her ikisinin de hile üzerine, yâni, hokkabazlığa dayandığını sanırlar.»

Nitekim :

275

ساحران موسی از استیزه‌را
بر گرفته چون عصای او عصا

Sâhirân-i Mûsâ ez istîze râ,
Ber giriftê çün asây-i ô asâ.

«Mûsâ ile imtihan olmaya kalkışan Mısır sihirbazları, inad ve mücâdele fikriyle onun asâsı gibi birer değnek yakalamışlardı.»

Çünki başlangıçta o peygamberi de kendileri gibi sihirbaz ve hokkabaz sanmışlardı. Halbuki :

276

زین عصا تا آن عصا فرقیست ژرف
زین عمل تا آن عمل راه شگرف

Zin asâ tâ an asâ farkîst jerf·
Zin amel tâ an amel râh-i şikerf.

«Bu asâ ile onların asâsı arasında derin bir fark, Mûsâ'nın mûcizesi ile onların sihri arasında uzun bir yol vardı.»

277

لعنة‌الله این عمل را در قفا
رحمة‌الله آن عمل را در وفا

La'netullah in amel râ der kafâ,
Rahmetullah an amel râ der vefâ.

«Sihir işinin sonunda Allâh'ın lâ'neti, mu'cize işinin sonunda ise Allâh'ın rahmeti vardı.»

Yâni Hazret-i Mûsâ'nın asâsiyle bâzı hârikalar izhâr ettiğini gören Mısır sihirbazları, başlangıçta Mûsâ'nın mu'cizelerini de kendi sihirleri gibi sandıkları için, O'nun asâsı gibi birer değnek yakalayıp meydana çıkmışlardı. Lâkin o asâ ile, daha doğrusu onu kullanan el ile sihirbaz değnekleri arasında, Hazret-i Mûsâ'nın işi ile sihirbazların hareketleri arasında derin farklar ve uzak mesâfeler vardı. Hazret-i Mûsâ'nın işlerine İlâhî yar-

dını vefât... oluyor ve onu te'yid ediyordu. Sihirbazların hareketlerini ilâhî lâ'net karşılıyordu. Gerçi Mûsâ'nın âsâsı da değnek, sihirbazların âsâları da değnekdi ammâ, biri, Mûsâ'nın elinde, öbürleri birtakım hokkabazların elinde bulunuyordu.

Bahis dolayısiyle hatıra gelen bir nükteyi bildirmeden geçemiyeceğim :

Eski kitablarda, Hazret-i Mûsâ için bir terceme-i hâl yazılmıştır. Şahıslardan ziyâde, eşyâya ehemmiyet verecek kadar gaflet göstermiş bâzı müelliflerin beyânına göre: Hazret-i Âdem cennetden çıkarken, bir değneğe da[yanarak] çıkmış ve o değneği ömrü olduğu müddetçe kullanmış. Vefâtın[d]a Şit Peygambere, ondan da İdris Peygambere intikâl eden bu âsâ, döne dolaşa Şuayb peygambere kadar gelmiş. O da bir müddet kullandıktan sonra, çoban olarak aldığı Hazret-i Mûsâ'ya vermiş.

Bunları, masal diye söylediğimi ihtâra lüzûm görmüyorum. Hazret-i Mûsâ, Şuayb aleyhisselâmın koyunlarını güdecekdi. Bir çobana bir değnek lâzımdır. O değneği nereden ve hangi ağaçdan isterse keser ve kullanır. Dünyâ koyunlarını sevk ü idâre için, cennetden âsâ getirmeye lüzûm yoktur. Şüphesiz ki Hazret-i Mûsâ da böyle yapmıştır. Kerâmet âsâda değil, Mûsâ'da idi. Hazret-i Mûsâ bugün mevcûd olsa da, bir mû'cize izhârı için birimizin şemsiyesini, yâhut bastonunu yere atsaydı, yine yapacağını yapardı. Bil'akis, Mûsâ'nın âsâsı bulunsa da, bugün bizim elimize geçseydi, hepimiz de onu birer defâ yere atsaydık, nihâyet kırılırdı, fakat âsâdan başka bir şey olmazdı.

Müelliflerimiz olsun, vâ'ızlarımız olsun, taşı, ağacı yükseltelim derken, koskoca bir peygamberi küçültüyorlar, maâlesef yaptıklarının farkına da varmıyorlar.

Bahse gelelim :

278

کافران اندر مرى پوزينه طبع
آفتى آمد درون سينه طبع

Kâfiran ender mürâ pûzine tab',
Âfetî âmed derûn-i sîne tab'.

«Kâfirler, mücâdele ve inâd husûsunda maymun tabîatlıdırlar. Göğüs içerisindeki tabîat, bir âfetdir.»

«Sohbet tesir eder, tabiat de gördüğünü ve işitdiğini kapar» derler. Yânî insanın tabiatinde bir meyil vardır ki, yasak şeylere de aktığı için, bir âfet gibidir.

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ

Yânî : **«Onların kalblerinde bir maraz vardır. Allah da marazlarını artırmıştır. Yalan söylemekte oldukları için de onlara acıklı bir azab vardır[82].»** buyrulmuştur.

Tabîat bağlarına sımsıkı bağlı olan kâfirler, meyil dolayısiyle, gördüklerini maymun gibi taklide kalkışırlar. İşte moda, işte onun mukallidleri!...

Mısır sihirbazları da Hazret-i Mûsâ'nın hareketlerini taklide yeltenmişler, içerisine civa doldurdukları boş değnekleri güneşe karşı bırakmışlar, harâretin tesiriyle civanın kızmasını ve değneklerin kımıldamasını halka yılan diye göstermişlerdi. Sonra Hazret-i Mûsâ, âsâsını yere bıraktı. Asâ kocaman bir boğa yılanı oldu. Meydanda kımıldayan değnekleri ve ipleri yutdu; ortada bir şey bırakmadı. Bunun üzerine sihirbazlar; Mûsâ'nın yaptığının sihir değil, mû'cize olduğunu anladılar. Çünki sihir olsaydı, kendi hiyleleri meydana çıkacak, fakat değneklerle ipler ortada kalacakdı. Bundan dolayı secdeye kapandılar ve âlemlerin Rabbi'ne imân ettiler.

279

هرچه مردم میکند بوزینه هم
آن کند کز مرد بیند دمبدم

Herçi merdüm mîküned pûzîne hem,
An küned kez mêrd bîned dembedem.

«İnsanın yaptığını maymun da yapar, insandan ne görürse onu taklîd eder.»

280

او گمان برده که من کردم چو او
فرق را کی داند آن استیزه رو

Ô geman bürdê ki men kerdem çü ô,
Fârkrâ key dâned an istîze rû.

«Maymun, ben de insan gibi yaptım sanır. O inadcı hayvan, aradaki farkı nasıl tanır?»

---

(82) Sûre-i Bekara: 10

281

این کند از امر و آن بهر ستیز

بر سر استیزه رویان خاک ریز

İn küned ez emr u an behr-i sitiz,
Ber ser-i istîze rûyan hâk riz.

«Bu; — yâni mü'mini kâmil — mahzâ emre itâat için yapar; diğeri — yâni kâfir ve fâsik — ise, mücâdele ve gösteriş olsun diye yapar. O gibi inadcı ve taklidci adamların başına toprak saç.»

Mâlûmdur ki insanların birbirlerine karşı vazifeleri olduğu gibi, Rablarına karşı da vazifeleri vardır ki, o da kulluk, ve onun nişânesi olan ibâdetdir. İnsanların avam gürûhu, bu vazifeyi Cennet arzûsiyle ve Cehennem korkusiyle yapar. Fakat ümmetin seçkinlerinin ise tâat ve ibâdeti, ancak emre itâat etmiş olmak içindir. İşte ibâdetin yüksek ve kulluğa lâyık olanı da budur. Ma'mâfih, ibâdetin hangi şekli olursa olsun, hâlisâne ve muhlisâne olursa, yine sâhibi hakkında faydalıdır. Fakat görünmek ve gösteriş yapmak için yapılan münâfıkca hareketlerin, faydası olmak şöyle dursun, büyük zararları vardır.

Kur'ân-ı Kerim :

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ۝

buyuruyor ki : **«Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit** (ve arzu) **ediyorsa sâlih amellerde bulunsun ve etdiği ibâdetde** (kimseyi) **Rabbine ortak etmesin[83].»** demekdir.

Münâsebet dolayisiyle Hazret-i Mevlânâ, münâfıkların hâlinden bahsediyor :

---

(83) Sûre-i Kehf: 110.

282

آن منافق با موافق در نماز
از پی استیزه آید نی نیاز

An münâfık bâ muvâfık der namaz,
Ez pey-î istîze âyed nî niyâz.

«O münâfık, gerçek mü'minle berâber namaza gelirse de, ibâdet için değil, gösteriş için gelir.»

283

در نماز و روزه و حج و زکات
با منافق مؤمنان در برد و مات

Der namâz ü rûze vû hacc ü zekât,
Bâ münâfık mü'minan der bürd ü mat·

«Namazda, oruçda, hacda, zekâtda mü'minler; münâfıklarla uğraşırlar.»

284

مؤمنانرا برد باشد عاقبت
بر منافق مات اندر آخرت

Mü'minanra bürd bâşed âkıbet,
Ber münâfık mât ender âhiret.

«Sonunda mü'minler, münâfıklara galebe ederler. Münâfıklar âhirette mat olurlar, yâni kaybederler.»

285

گرچه هر دو بر سر یك بازیند
هر دو باهم مروزی و رازیند

Gerçi her dû ber ser-î yek bâziyend,
Her dü bâ hem merveziy û râziyend·

«Her ikisi — yâni mü'min ile münâfık — bir oyun başında bulunuyorlarsa da, birbirlerine nisbetle (Merve) li ve (Rey) li gibidirler.»

286

هر یکی سوی مقام خود رود
هر یکی بر وفق نام خود رود

Her yeki sûy-i makâm-i hod reved,
Her yeki ber vefk-ı nâm-i hod reved.

«Herbiri kendi makâmına ve kendi nâmına icâb etdiği yere doğru gider.»

Şu beş beyitde denilmek isteniyor ki: Gerçek mü'min de namaz kılar, gösterişçi münâfık da. Fakat her ikisinin kılışı arasında, nisbet kabûl etmez fark vardır. Mü'min namâzını Allah rızâsı için edâ eder. Münâfık ise Hakk'ın emrini değil, halkın teveccühünü ve hüsnü zannını düşünür. Şu düşünce ve hareket, namaza da inhisâr etmez. Orucda, hacda, zekâtda, Allah'ın diğer emirlerinde de böyledir. Onların ifâsı için de münâfıklar, mü'minlerle berâber uğraşırlar, didinirler, yorulurlar. Lâkin neticede, yâni âhiretde mü'minler kazanırlar; münâfıklara ancak uğraşmalarının yorgunluğu ve nifaklarının nedâmeti kalır.

Mü'minle münâfıkın bir araya gelmesi, meselâ namaz kılarken bir safda, belki de yanyana bulunması, birisi Merveli, diğeri Reyli iki adamın, bir oyun esnâsında karşı karşıya oturmasına benzer. Oyun masası, Merve ile Rey şehirlerini ve Merveli ile Reyliyi birbirine yaklaştıramadığı gibi, namaz safı da îmân ile nifâkı ve mü'min ile münâfıkı birleştiremez. Oyun bitince, oyuncuların ayrılıp işlerine, güçlerine gittiği gibi, namaz bitince de mü'min ile münâfık ayrılır. Birisi îmânın, diğeri nifâkın götüreceği yola gider.

287

مؤمنش خوانند جانش خوش شود
ور منافق گوئی پر آتش شود

Mü'mineş hânend câneş hoş şeved,
Ver münâfık gûyi pür âteş şeved.

«Birine mü'min deseler, ruhen mütelezziz olur, hoşuna gider; fakat münâfık diyecek olsan hiddetlenir, ateş kesilir.»

نام او محبوب از ذات ویست
نام این مبغوض ز آفات ویست

Nâm-ı ô mahbûb ez zât-i veyest,
Nâm-ı in mebğûz z'âfât-i veyest.

«Mü'min lâfzının sevilmesi, zât-i mü'minin, yâhut zât-i îmânın mahbûb olmasındandır. Münâfık lâfzına buğzedilmesi de nifâkın âfetleri dolayısiyledir.»

289

میم و واو و میم و نون تشریف نیست
لفظ مؤمن جز پی تعریف نیست

Mîm ü vâv ü mîm ü nun teşrif nîst,
Lâfz-ı mü'min cüz pey-i ta'rif nîst.

«Mü'min kelimesini teşkîl eden (m, ü, m, i, n) harflerinde şerâfet yokdur. Mü'min lâfzı, ehl-i îmânın târîfinden başka bir şey değildir.»

290

چون منافق خوانیش این لفظ دون
همچو کژدم می خلد در اندرون

Çün münâfık hâniyeş in lâfz-ı dûn,
Hemçü kejdüm mî haled der enderûn.

«Birisine münâfık deyince, bu kötü lâfız, akreb gibi onun içerisini sokar.»

291

گر نه این نام اشتقاق دوزخست
پس چرا دروی مذاق دوزخست

Ger ne in nâm iştikâk-ı dûzahast,
Pes çirâ dervey mez'âk-ı dûzahast.

«Eğer bu isim — yâni münâfık lâfzı — cehennemden gelmiyorsa, onda neden cehennemi bir tad vardır?»

Mâlûm ya (îmân), inanmak demekdir. Allah'ın varlığını ve birliğini peygamberinin sıdk-u nübüvvetini, tebliğâtının doğruluğunu kalb ile tasdik ve dille ikrâr eden bir kimse, (mü'min) sıfatını kazanır. Nifâk ise, inanmış görünmekdir. Eski münâfıklar böyle idi. Bir de yeni münâfıklar var ki, eski münâfıkların tam tersi. Eskiler, inanmazken inanır görünürlerdi. Yeniler, inanıyorken inanmaz gibi davranıyorlar.

Moda dinsizlerin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi!.

Kâdî Beyzâvî merhûm, ehl-i nifâk hakkında:

«Münâfıklar, kâfirlerin en habisi ve Allâh'ın en ziyâde gazâb ettiğidir» diyor.

Peygamberimizin asrındaki müslümanları, içtimâîyat bakımından tedkik edecek olursak, teşkilât itibâriyle dört frkadan ibâret görürüz. Bunlardan biri (Muhâcirîn) dir ki, Mekke'den vesâir taraflardan gelip de Medine'de yerleşen kimselerdir.

İkinci ve üçüncüleri: Medîne'nin yerlileri bulunan (Evs) ve (Hazrec) kabîleleridir ki, bunlara müslümanlığın intişârına yardım etdikleri için. (Ensâr) denilmiştir.

Dördüncüler ise: Medîneli (Abdullah bin Übeyy bin Selûl) ün idâresindeki münâfıklardır. Evvelkiler ne kadar hâlis ve muhlis mü'min iseler, bu dördüncüler, o nisbetde mürâyi ve münâfık kâfirlerdi. Fakat Hakkın vahdâniyyetini ve Peygamberin sıdk-u nübüvvetini dilleriyle ikrâr etmekde olduklarından, kendilerine bir şey yapılamıyordu. İçlerindeki habâset bilindiği halde, dış hâllerine göz yumuluyordu. Onlar ise, resmen müslüman göründükleri hâlde, hoşlarına gitmeyen cihetlere itiraz ediyorlar, ellerinden geldiği kadar İslâmı yıkmaya çalışıyorlardı. Meselâ, Uhud Harbine giderken, münâfıkların reisi İbn-i Selûl, kendisine tâbi 300 münâfıkla ordudan kaçmış ve islâmda ilk harb kaçağı ünvânını kazanmış, lâkin şu hareketiyle islâm ordusunu maddeten zayıflatmıştı.

Kezâ, Müreysî gazvesinden dönülürken (Cehcâh-ı Gıfârî) nâmında bir muhâcirle, (Sinan bin Ferve) isminde bir ensârî arasında çıkan bir kavgayı vesîle ederek, Aleyhissalât Efendimizin ve bilcümle muhâcirinin Medine'den çıkarılmasını teşvîke kalkışmış, Sûre-i Münâfikûnde hikâye buyurulduğu üzere:

لَئِنْ رَجَعْنَا اِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ

«**Eğer Medine'ye dönersek, andolsun, en şerefli ve kuvvetli olan** (ı-mız) **oradan en hâkir** (ve zaif) **olanı muhakkak çıkaracaktır**[84]**.»** diyerek aziz olarak kendisini, zelil olarak da hâşâ Hazret-i Peygamberi ve muhâcirleri kasdeylemişdi.

Garibdir ki bunun oğlu, ve pâk-hâlis bir müslüman olan (Abdullah) babasının şu hezeyânı üzerine, onun devesini çokertmiş, kendisinin rezil ve Rasûlullâh'ın aziz olduğunu itirâf ettirmişti.

Kezâ bu herif, bir gün Hazret-i Ebû Bekir, Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman ve Hazret-i Ali'ye yolda rast gelmiş ve herbirinin elini tutarak, dalkavuklukda bulunmuş ve kendilerine yalandan hürmet göstermiş, onların :

— Allah'dan kork, münâfıklık etme, demelerine cevâben, kendisinin hâlis bir mü'min olduğunu söylemek yalancılığı irtikâb etmiş, dolayısiyle de Sûre-i Bakara'daki şu âyetler nâzil olmuştu :

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا
بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنٖينَ ۝ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ
وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝
فٖي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ
بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ۝ وَاِذَا قٖيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ
قَالُٓوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ۝ اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ
وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ۝ وَاِذَا قٖيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَٓا اٰمَنَ النَّاسُ
قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ كَمَٓا اٰمَنَ السُّفَهَٓاءُ اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَٓاءُ
وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ۝ وَاِذَا لَقُوا الَّذٖينَ اٰمَنُوا قَالُٓوا اٰمَنَّا
وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطٖينِهِمْ قَالُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ
مُسْتَهْزِؤُنَ ۝ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فٖي

---

(84) Sûre-i Münâfikûn: 8.

طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ۝

Yânî : «İnsanlar arasında bir takımları var ki, Allah'a ve kıyâmet gününe îmân etdik diyorlar; halbuki onlar mü'min değillerdir.

Akıllarınca Allâh'ı ve îmân edenleri aldatmak istiyorlar; lâkin nefislerinden başkasını aldatamıyorlar ve böyle olduğunu anlamıyorlar.

Onların kalblerinde nifâk hastalığı vardır. Allah da onların hastalığını artırmıştır. Yalancılık etdiklerinden, onlar için acı ve dehşetli bir azâb vardır.

Onlara: Yeryüzünde, müfsitlik etmeyin denilince, biz hakikaten sâlih ve muslih kimseleriz, derler. Mâlûm olsun ki, onlar yok mu? İşte onlar, hakikaten müfsitdirler; lâkin müfsid olduklarını da bilmezler.

Kendilerine, herkes gibi siz de îmân edin denildiği vakit: Birtakım akılsızların îmân ettikleri gibi, biz de mi inanalım? derler. Mâlûm olsun ki asıl sefih ve akılsız olanlar hakikaten kendileridir. Lâkin böyle olduklarını da bilmezler.

Mü'minlere rastgeldikleri vakit, biz de mü'miniz derler. Şeytanlarıyla yalnız kalınca da: Biz, emin olun sizinle beraberiz; müslümanız diyerek, müslümanlarla hakîkaten eğleniyoruz, derler.

(Asıl) Allah, onlarla istihzâ eder ve taşkınlıkları, azgınlıkları içinde serseri dolaşmalarına mühlet verir.

Onlar, o kimselerdir ki, hidâyeti bırakıp, dalâleti almışlar da, alışverişleri kâr vermemiştir ve kendileri doğru yolu bulamamışlardır[85].»

Bunların sûretâ müslüman görünmelerinin, müslümanlığı kendilerine siper yapmak emeliyle olduğu,

اِتَّخَذُوٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً

Yânî : «Îmânlarını kendilerine kalkan yaptılar[86].» âyetiyle bildirilmiş;

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ

«Onlar düşmandır, kendilerinden sakın[87].» emriyle de mâhiyetlerinin düşmanca olduğu açıklanmış;

(85) Sûre-i Bakara: 8-16.
(86) Sûre-i Münâfikûn: 2.
(87) Sûre-i Münâfikûn: 4

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ
أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ

«Onlar hakkında, Allah'dan mağfiret taleb eylesen de, eylemesen de müsâvidir, Allah onları hiçbir vakit affetmiyecektir[88].» âyetiyle, bunların mağfûr olmıyacağı;

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

Yâni : **«Şüphesiz münâfıklar, Cehennemin en derin tabakasındadırlar[89].»** vâdiyle de çetin bir azâba çarpılacakları beyân buyurulmuşdur.

İşte bu vasıflarla muttasıf olan münâfıklardan herbiri, o vasıfların hepsini câmi bulunan münâfık lâfzına muhâtab olunca kızar ve o hitâbı çirkin görürler. Halbuki :

292

زشتی این نام بد از حرف نیست
تلخی آن آب بحر از ظرف نیست

Ziştii in nam-ı bed ez hârf nist,
Telhii an âb-ı bahr ez zârf nist.

«Münâfık lâfzının çirkinliği, lâfzının ve harflerinin tesîrinden değildir; nitekim deniz suyunun acılığı da konulan kabdan değildir.»

293

حرف ظرف آمد درو معنی چو آب
بحر معنی عنده ام الکتاب

Hârf zarf âmed der û mânâ çü âb,
Bahr-i ma'nâ ı'ndehû ümmülkitâb.

«Harf, zarf gibidir. Mânâ, o zarfın içerisindeki suya benzer. Mânâ denizi ise Allâh'ın yanında sâbit olan ümmü-ül-kitabdır.»

---

(88) Sûre-i Münâfikûn: 6.
(89) Sûre-i Nisâ: 145.

Birkaç beyit evvel söylenilmişti ki, bir adama mü'min denilince, hoşuna gider, münâfık denilince de canı sıkılır. Halbuki mü'minin lafzını teşkil eden harflerde bir iyilik olmadığı gibi, münâfık kelimesindeki harflerde de bir kötülük yoktur. Harfler, mânâların kalıbı ve kabı mesâbesinde kalır. Bir kelimedeki iyilik ve kötülük, harflerin değil, mânânın tesiriyledir. Meselâ, toprak bir çanağa konulmuş şeker şerbetinin tatlılığı ile, kristal bardak içindeki deniz suyunun acılığı ve tuzluluğu, çanağın ve bardağın tesirinden değil, şerbetin ve deniz suyunun aslındaki tatlılık ve acılıktandır. Evet, harfler ve onların teşkil ettiği kelimeler, mânâ zarfıdır. Hem de onu temâmiyle dolduramıyan bir zarfdır. Meselâ su lâfzı, kâinâtın hayat sebebi olan bir mâyii hatırlatır. Nev'ini ve lezzetini göstermemekle berâber, o mâyii gözümüzün önüne getirir. Demek ki su lâfzı, suyun mânâsına zarf ve bardak gibi oluyor. O bardağın bize göstermek istediği suyun menba'ı ve denizi ise, Allah yanında sâbit olan ümm-ül-kitabdır.

Ümm-ül-kitab nedir? Bu tâbir (Sûre-i Ra'd) deki:

يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ ۝

Yâni : **«Allah dilediğini mahveder, istediğini sâbit kılar. Ümm-ül-kitâb ise onun indindedir**[90]**.»** Âyet-i kerimesinde vâkidir. Âyetin üst tarafında ise :

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
اَنْ يَاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ۝

Nazm-ı Celîli vardır ki: **«Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir âyet getiremez; (yâhûd bir mû'cize izhâr edemez.) Her vaktin yazılmış bir hükmü vardır**[91]**.»** meâlindedir.

Şeyh Ruzbihân-i Baklî (Kuddise sırruhû) demiştir ki: «Evliyânın kerâmeti de böyledir. Hiçbir velî, Allâh'dan me'zûn olmadıkça, bir kerâmet gösteremez.»

Ümm-ül-kitâb: Müfessirlerin kavline göre (Levh-i mahfuz) dur ki, ilâhî takdir ile olmuş ve olacak işlerin tafsil levhası, tâbir câizse cedveli, yâhud târifesi demekdir.

Bu levha üstünde mahv ü isbât sûretiyle bâzı değişikliğin vukûa geldiğini, Cenâb-ı Hak şu âyetle haber veriyor. Lâkin bu haber,

---

(90) Sûre-i Ra'd: 39.
(91) Sûre-i Ra'd: 38.

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿

Yâni : **«Allâh'ın sünnetinde aslâ değişiklik bulamazsın[92].»** âyetiyle mütenâkız gibi görünüyor.

Buna cevab veriliyor ki, ilâhî takdir ya mutlak, yâhud mukayyed ve muallâk olur. Mutlak olursa, hiçbir sûretle değişmez. Mukayyed ve muallâk bulunursa tebeddül edebilir: **«Sadaka belâyı defeder»** hadis-i şerifinde olduğu gibi. Meselâ, ezelde bir kimse için, filân vakit şu belâya uğrayacaktır diye takdîr edilmiş, fakat sadaka verecek olursa, o belâya uğramıyacaktır diye de kayıd altına alınmış. Sonra, o adam sadaka verdiği için, o mukadder belâya uğramakdan kurtuluyor; ümm-ül-kitâb'daki ona âit madde de mutlak değil, mukayyed olduğu için değişiyor.

Diğer cihetten :

«Said olan, anasının karnında iken, yâni daha doğmadan saiddir. Şakî olan da anasının karnında iken şakîdir. İnsanların saâdet ve şekaveti, evvelden mukadderdir.» Hadis-i Şerifi delâletince de, mutlak olan takdirât-ı İlâhiyye değişmiyor. O halde, zarf olan harflerin ve kelimelerin ihtivâya çalıştıkları mânâların aslî menbaı, Allah'ın indinde ümm-ül-kitâb oluyor. Orada said, yâhud şâkî; yânî mü'min, yâhud münâfık olarak yazılmış şahıslar, burada sûretâ bir arada bulunuyor. Lâkin ezelî takdîr, onların hakîkaten birleşmesine engel teşkil ediyor. Hazret-i Mevlânâ da bu hakikati beyân için, şöyle diyor :

294

بحر تلخ و بحر شیرین در جهان
در میانشان برزخ لا یبغیان

Bahr-i telh û bahr-ı şîrîn der cihân,
Der miyanşan berzeh û lâyebğiyân.

«Dünyâda acı ve tatlı denizler vardır. Aralarında bir berzah hâildir ki, birbirine karışmazlar.»

Sûre-i Rahmandaki :

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿

(92) Sûre-i Fetih: 23.

Yânî : «(Suyu acı ve tatlı) **iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. (Böyle iken) aralarında yekdiğerine tecavüz etmeye mâni bir perde vardır**[93].» âyetlerine telmih ediyor.

Bu âyetlerdeki bahreynden maksadın, hangi denizler olduğunda müfessirler ihtilâf etmiş; kimi Şat nehriyle Basra Körfezini teşkil eden Bahr-i Fâristir. Nehrin tatlı suları epeyce bir mesâfeye kadar, denizin tuzlu suyu ile karışmaz, demiş. Kimisi, Bahreyn ile Şap ve Fâris denizleri kasdedilmişdir mânâsını vermiş; kimisi de ifâdeyi mecâze hamlederek: Bahreyn, zevceynin nutfeleridir ki, onlardan inci ve mercan gibi, kız ve oğlan çocuklar doğar mânâlarını çıkarmışlardır.

Hazret-i Mevlânâ, o denizleri ehl-i nâr ile ehl-i nûr, yânî cehennem ve cennet halkı diye tè'vîl ediyor. Sonra da şöyle diyor :

295

دان که این هر دو زیک اصلی روان
بر گذر زین هر دو رو تا اصل آن

Dan ki in her dû ziyek aslî revan,
Ber güzer zin her dü rev tâ asl-i ân.

«Mâlûmun olsun ki bu iki deniz; bir asıldan, bir menbâdan zuhûr eder. Sen ikisinden de geç. Onların kaynağına kadar git.»

Cenâb-ı Hakk'ın (Hâdî) ismi de vardır. (Mudill) ismi de. Bunların herikisi için mazhar, yânî hükümlerinin zuhûr edeceği yer lâzımdır. Hâdi ismi mü'minde tecellî eder, onu hidâyete götürür. Mudill ismi, münâfık ve kâfirde zuhûr eder ve onları dalâlete sevkeyler. Ey sâlik; sen bu mazharlara değil, onlardaki zâhire bak.

296

زر قلب و زر نیکو در عیار
بی محک هر گز ندانی ز اعتبار

Zêr-i kalb û zêr-i nîkû der ayâr,
Bî mehek her giz nedânî zi'tibâr.

«Kalp altını da, hâlis altını da mehenk taşına vurmayınca, anlıyamazsın.»

---

(93) Sûre-i Rahmân: 19-20.

297

هر كرا در جان خدا بنهد محك

هر يقين را باز داند او زشك

Herkirâ der can Hudâ binhed mehek,
Her yakîn râ bâz dâned ô zişek·

«Allah, her kimin rûhuna mehenk taşı koymuşsa, o kimse, yakîni şübheden ayırteder.»

Mâlûmdur ki altının sahte, yâhud karışık olup olmadığını, âyarının ne kadar bulunduğunu anlamak için, mehenk taşı lâzımdır. O taş ve üstüne dökülen asit olmayınca, en mütehassıs tahminciler bile aldanır. Hele bu işle meşgûl olmayan kimse, bâzan parlakça bir mâdeni bile altın sanır. Bunun gibi, mü'min olsun, münâfık olsun; muhakkik olsun, mukallid olsun, âdem evlâdı, sûret itibâriyle birbirine benzer. İnsanların mehenk taşı da, ilm ve mârifetdir. Bir kimsenin imânı ve nifâkı, o mehenk ile, yâni (ahkâm-ı şerî'ate) ve (âdâb-ı tarikate) tatbik ile anlaşılır. O tatbik de ancak ilim ile olabilir. Husûsiyle Cenâb-ı Hak, bir kimsenin kalbine, insanların içyüzlerini ve hakiki hallerini keşfedebilmek hassasını ihsân eylerse; o zât, gördüğü çehrelerin hâlis mi, yoksa kalp mı olduğunu anlayıverir. Nitekim, Hadîs-i Şerifde; meâlen : **«Mü'minin firâsetinden, kavrayışından sakının. Çünki o; Allah'ın nûriyle nazar eder»** buyurulmuşdur.

298

در دهان زنده خاشاكى جهد

آنگه آرامد كه بيرونش نهد

Der dehân-î zinde hâşâki cehed.
Angeh ârâmed ki birûneş nihed.

«Diri bir adamın, hattâ hayvanın ağzına bir çöp kaçacak olsa, onu çıkarmayınca rahat edemez.»

299

در هزاران لقمه يك خاشاك خرد

چون در آمد حس زنده پى ببرد

Der hezâran lôkma yek hâşâk-i hurd,
Çün der âmed hiss-i zinde pey bübürd.

«Binlerce lokma arasında, ufak bir çöp parçası ağza girerse, canlının hissi, onu bilir ve bulur.»

Bir insan yemek yerken, bir hayvan da yemini kestirirken, ağzına bir çöp parçası girecek olsa, müteaddid lokmalar arasında onu bulur ve çıkarır. Görmediği ve ağzına girdiğini bilmediği o çöpü, ancak hissinin yardımiyle anlıyabilir. Bunun gibi, bir mü'min-i kâmil de, birçok ferdler arasına karışmış bir münâfıkı, kalbindeki mânevî hissin sevkiyle keşfeyler.

300

حس دنیا نردبان این جهان
حس دینی نردبان آسمان

Hiss-i dünyâ nerdübân-ı cihan,
Hiss-i dînî nerdübân-ı âsmân.

«Dünyâ ile ilgili his, bu cihânın; din ile ilgili his ise, âsûmânın (göğün) merdivenidir.»

Yâni, insandaki tabiî hisler, sâhibini dünyâ ile ilgili isteklere yükseltebilir. Meselâ gözdeki görme hissi, insana selâmet yolunu gösterir. Kulaktaki işitmek hissi, tehlike seslerini duyurur. Ağızdaki tatmak hissi; acıyı, tatlıyı, tuzluyu, ekşiyi ayırdettirir. Dünyevî hislerle, böyle işler görüldüğü gibi, dînî ve mânevî hisler vâsıtasiyle de mâneviyatda terakkî husûle gelir.

301

صحت این حس بجویید از طبیب
صحت آن حس بجویید از حبیب

Sıhhat-i in his bicûyîd ez tabîb,
Sıhhat-i an his bicûyîd ez habîb.

«Bu hissin sıhhatini hekimden, öteki hissin sıhhatini dostdan taleb ediniz.»

Yânî insanın tabiî hislerinden birine bir hastalık ârız olsa, meselâ gözlerine za'f gelse, yâhud kulağı ağırlaşsa tedâvî için bir göz hekimine, bir kulak mütehassısına mürâcaat lâzım gelir. Hasta olan uzvun âfiyet bulması için o hekimden ilâç istenir. Tabiî hisler böyle olduğu gibi, mânevî hislerin de hastalandığı vardır. Meselâ bir takım kimseler görülür ki, kılı kırk yaracak, iğne gözünden Hindistanı seyredecek kadar gözlerinde

görme hissi vardır. Bununla beraber hakikatler ve mânevi hikmetler karşısında anadan doğma körler gibi kalırlar. Ve

وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا

Yâni : **«Onların gözleri vardır, lâkin onunla görmezler[94].»** Nazm-ı Celîlindeki hakikati tecessüm ettirirler.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

«Allah onların kalblerine de, kulaklarına da, mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde vardır. En büyük azab onlardır[95].»

Hazret-i Mevlânâ Mesnevînin diğer bir yerinde bu perdenin ne olduğunu bildiriyor :

Çün garaz âmed hüner pûşîde şüd,
Sad hicâb ez dil besûy-i dîde şüd.

«Garaz gelince hüner ve mârifet örtülü kalır. Çünki zuhûr eden yüzlerce perde göz önüne gerilir» diyor.

Nefsânî ve şehvânî bir takım garaz perdesi göz önüne gerildi mi, görme sâhası daralır; hakikatler o perdenin arkasında kalır. Fıldır fıldır bakan gözler o hakikatleri görmez olur. İşte asıl kaldırılması lâzım gelen bu perdelerdir. Hazret-i Pîr, dünyevi ve dinî hissiyâtın sıhhat ve selâmetinin ne ile husûle geleceğini de beyân için diyor ki :

302

صحت این حس ز معموری تن
صحت آن حس ز تخریب بدن

Sıhhat-i in his zi ma'mûrî-i ten,
Sıhhat-i an his zi tahrîb-i beden.

---

(94) Sûre-i A'râf: 179.
(95) Sûre-i Bekara: 7.

«Tabii hissin sıhhati, bedenin âfiyetindedir. Dini ve mânevî hissin sıhhati ise cismin tahribindedir.»

İnsan âfiyetde olur, vücûdu hastalıkdan sâlim bulunursa, o kimsenin tabiî hisleri de sıhhat ve selâmetini muhâfaza eder. Fakat mânevî hisler denilen hâilerin zuhûru ve sıhhati; ibâdet, riyâzat ve mücâhede ile mümkündür. Meselâ, oruç tutmak; aç durmak ve mîdeyi boş bırakmak demekdir. Bakılırsa; açlık, insanı zayıf düşürür ve cismini harâb eder gibi görünür. Halbuki hiç de böyle değildir. Keză hepimiz, çok defâ tecrübe etmişizdir ki, oruçlu bulunduğumuz Ramazan günlerinde, rûhumuzun kuvvetlendiğini, mâneviyâtımızın yükseldiğini de fark ederiz. Hele iftar sofrasına oturup da top atılmasını beklediğimiz birkaç dakika zarfında, fevkalâde bir neş'e duyarız. Demek ki oruca devâm etsek, gündüz yemediğimizi iftarda ve sahurda fazlasiyle göçürmek sûretiyle değil, cismânî gıdâmızı azaltmak şartiyle oruçlu bulunsak, mânevî zevklerimiz artacak, hem de sıhhatimiz düzelecektir.

Hazret-i Mevlânâ, bahis münâsebetiyle riyâzat ve mücâhedede bulunmanın faydalarından bahis açarak diyor ki :

303

ای خنك جانى كه در عشق مآل

بذل كرد او خانمان و ملك و مال

Ey hunük cânî ki der ışk-î meâl,
Bez'l kerd ô hânümân ü milk ü mâl.

«Meâl ve mânâ aşkiyle hânümânını, malını, mülkünü harcayıp tasadduk eden cana ne mutlu!»

Cenâb-ı Hak, meâlen: **«Bizim için mücâhede edenleri, yollarımıza elbet de hidâyet ederiz.»** va'di kerîminde bulunuyor. Demek ki mücâhede etmenin, Allah yolunda fedâkârlık göstermenin neticesi hidâyete vüsûl oluyor.

Mücâhede nedir? Uğraşmak mânâsınadır ki nasıl olacağı, şahsa göre değişir.

Düşmanla uğraşacak bir askerin vazifesi, kumandanı tarafından; derdle uğraşacak bir hastanın hareketi, hekimi tarafından tâyin edildiği gibi; Hak yolunda ilerleyecek bir sâlikin mücâhedesi de, mürşid-i kâmil tarafından tarif olunur. Kendi kendine ve kitabdan okumak sûretiyle mücâhedeye kalkışan bir kimse, aklına estiği gibi hareket eden bir askere, kendi kendini tedâviye çalışan bir hastaya benzer ki, tehlikeli bir işe

girişmek, belki de tehlikenin tam ortasına düşmek olur. Bir sâlikin mücâhedesinin mürşid emriyle olması lüzûmunu anlatmak için, Hazret-i Pîr: **«Ne mutlu o cana»** diyor.

Can: Mevlevîlik ıstılâhları cümlesindendir ki, (Nevniyâz), yânî yeni derviş olmuş kimse demekdir. Sebebi de şudur: Mâlûm ya, ilm-i beyanda bir (Kevniyyet alâkası) vardır. Bir şeyi, ya evvelki, ya sonraki hâliyle zikretmeye (Kevn-i sâbık) ve (Kevn-i lâhik) alâkası tâbir ederler. Meselâ bir anne; saçlı, sakallı oğluna: Bizim çocuk! der. Onu evvelki hâliyle zikreder. Kezâ, Hicâza gidecek bir müslümâna (Hacı) derler. Onu da, sonra alacağı vasf ile zikrederler.

Bir dervişin intisâbı neticesinde, kesâfet-i cismâniyyeden kurtulması ve letâfet-i rûhâniyye kazanması, belki de baştanaşağı rûh kesilmesi lâzımdır. İşte sülûkun başlangıcında dervişe (can) tâbir edilmesi, mecâzi ve teberrüki bir adlandırmadır.

Gelelim (Aşk-ı meâl) e: Hazret-i Mevlânâ, Mesnevî'nin diğer bir yerinde :

«Rabb-ül âlemînin mânâlar denizi ve dinin şeyhi (El ma'nâ Hüvallah) demişdir». Bunu söyleyen (Şeyh Attar kuddise sirrûhu) dur ki, (Esrarnâme) ünvanlı kitabında ve meâlen bir beytinde, şöyle demiştir: **«İlâhî; Sen mânâsın, Senden başka her şey isimdir ki, Sana delâlet eder. Sen bir hazinesin, bütün âlem de tılsımındır.»**

Mâlûm ya, harflerden teşekkül eden kelimeler, birer mânâya delâlet ederler. Meselâ (Câmi) kelimesi, birçok islâm mâbedlerini hatıra getirir. Kezâ san'at eserlerinin herbiri, kendi Müessir ve Sâni'ine delâletde bulunur. Şu varlıklar ve şu mahlûklar da şüphesiz ki Sâni-i âzama delâlet eder. İşte lâfızlar, kelimeler gibi olan şu yaratıkların herbiri, varlığına ve birliğine delâlet ettiği için, Hak sübhânehû ve Teâlâ'nın birer ismi, Cenâb-ı Hak da onların meâli olmuş olur.

Bir sâlikin;

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

Yânî : **«Sevdiklerinizden infak ve tasadduk etmedikçe** (iyiliğe) **birr ü hayra kat'iyyen nâil olamazsınız**[96]**.»** Nazm-ı Kerîmî muktezâsınca; malını, mülkünü, hattâ cismini ve hayâtını fedâ etmekden geri durmaması ne mutlu bir şeydir! Mücâhede esnâsında, vücûdün zayıf düşmesinin, rûhun kuvvetlenmesine vesîle olacağını; fedâkârlık mukâbilinde, hem de büyük mükâfât bulacağını izâh için, Hazret-i Mevlânâ, birkaç misâl irâd ediyor :

---

(96) Sûre-i Âl-i İmrân: 92

304

کرد ویران خانه بهر گنج زر
وز همان گنجش کند معمور تر

Kêrd vîran hâne behr-î genc-i zer,
Vez heman genceş küned ma'mûr ter.

«Mesel[illegible] biri; define için, evini harâb eder; lâkin bulduğu hazîne ile o harâb[illegible] [illegible]nden daha mâmur yapar.»

305

آب‌را ببرید و جورا پاك کرد
بعد زان جورا روان کرد آبخورد

Âbrâ bübrid ü cûrâ pâk kerd,
Ba'de zan cûrâ revan kerd âb hord.

«Biri de suyu kesip, derenin yatağını temizler, ondan sonra, temiz ve içilecek suyu salıverir.»

306

پوست‌را بشکافت پیکانرا کشید
پوست تازه بعد ازانش بردمید

Pôstrâ bişkâft peykânrâ keşîd,
Post-i tâze ba'd ezâneş ber demid.

«Biri de deriyi yarar, saplanmış oku çekip çıkarır. Ondan sonra iyileşir, yeni deri peydâ olur.»

307

قلعه ویران کرد از کافر ستد
بعد ازان بر ساختش صد برج و سد

Kal'a vîran kêrd ez kâfir sited,
Ba'd ezan ber sâhteş sad burc u sed.

«Biri de, meselâ bir hükümdâr, kaleyi tahrib ederek kâfirden alır, sonra onu tâmir ederek yüzlerce burç ve sed ilâve eder.»

Hazret-i Mevlânâ, mücâhedenin lüzûmundan bahseyledikden, neticesi hakkında birkaç misâl îrâd ettikden sonra, İlâhî rızâya erişmenin mutlakâ mücâhedeye bağlı olmadığını beyân için de diyor ki :

308

کار بیچونرا که کیفیت نهد
این که گفتم این ضرورت میدهد

Kâr-i bîçûnrâ ki keyfiyyet nihed,
İn ki güftem in zarûret mîdihed.

«Kendisine nasıl ve niçin? denilemiyen Allah'ın işine kim keyfiyyet vaz'edebilir?. Şu söylediklerim zarûret icâbıdır.»

Sâlik-i meczûb için mücâhede şarttır. Meczûb-u sâlik için şart değildir.

Sâlik-i meczûb ve meczûb-u sâlik hakkında, evvelce izâhat verilmişti. Burada da hülâsa olarak söyliyeyim ki, sâlik-i meczûb: önceden sülûk eden ve sonradan cezbeye tutulan zâtdır. Meczûb-u sâlik ise, cezbesi önce olan, belki o cezbe vâsıtasiyle sülûke başlıyandır. İşte bu, ötekinden yüksektir.

Demek ki, Cenâb-ı Hak; bir kulunu, mücâhede ve riyâzat netîcesinde rızâsına nâil kılıyor; bir kulunu da onun mücâhedesiyle değil, kendi fazl u atâsıyle rızâsına vâsıl ediyor.

309

گه چنان بنماید و گاهی چنین
جز که حیرانی نباشد کار دین

Geh çünan bünmâyed û gâhî çünin,
Cüz ki hayrânî nebâşed kâr-i dîn.

«Bâzan öyle, bâzan da böyle görünür. Onun için dîn işi, hayretden başka bir şey değildir.»

Cenâb-ı Hakk'ın esmâsı ve sıfâtı karşılıklıdır. Meselâ (Muhyî) ismi hayat verir, (Mümît) ismi öldürür. Esmâ-i İlâhiyyenin zuhûru da tezatlı ve karşılıklıdır. Meselâ :

Bârân iledir feyzi bu bâğ-ı kühenin;
Çerh ağlamadıkça gülemez rûy-i zemîn!.

Evet. Yeryüzünün gülmesi, yâni yeşerip ot bitmesi, gökyüzünün ağlamasına, yânî yağmur yağmasına bağlıdır. Bu iki zıd fi'lin tek müessiri ise (fa'âlün limâyürîd) Hazretleridir. Şu hakikati bilen kimse, kudret-i Rabbâniyye karşısında hayrân olup kalır.

Hayret ve hayrandan maksad :

310

نی چنان حیران که پشتش سوی اوست
بل چنین حیران که غرق و مست دوست

Nî çünan hayran ki püşteş sûy-i ôst,
Bel çünin hayran ki gark û mest-i dost.

«Bir kimsenin, hakikî kıbleye sırtını çevirmek sûretiyle hayrân olması değil; belki dostun mest ve müstağrakı olmak sûretiyle hayretidir.»

Mâlûm ya, (hayrân) ın açıkça mânâsı, şaşırmış demektir. Bu da, ya bir şeye akıl erdirememekden husûle gelir, yâhud görmek ve şüphesi kalmamak neticesinde olur. Din işlerinde makbûl olan hayret, bu ikinci kısımdır. Dinin; emir, yasak ve hükümlerinin faydalarını öğrendikçe, hattâ yakîni artarak (aynel yakîn) ve (hakkal yakîn) derecesine yükseldikçe, hayrân olmaktır. Yoksa meselâ, beş vakit namazın farziyyetindeki hikmeti anlıyamamak neticesinde hayrete düşmek, onun neticesinde de namaza omuz verip dalalet çukuruna yuvarlanmak değil!...

Hazret-i Mevlânâ, bir ayırım daha yapıyor :

311

آن یکی را روی او شد سوی دوست
وان یکی را روی او خود روی اوست

An yekî râ rûy-i ô şüd sûy-i dost,
Van yekî râ rûy-i ô hod rûy-i ôst.

«Birinin yüzü dost tarafına müteveccihdir. Diğerinin yüzü ise, hakikatde onun yüzünden ibâretdir.»

Buradaki (rûy-i ûst) terkîbinin zamiri hakkında şârihlerin ihtilâfı vardır. Ankaravi Hazretleri «Püşti Hakka ve rûyi halka olan hayrânın yüzü, hod ânın yüzüdür. Yânî kalbi hod vech-i mahlûkiyyeti ve beşeriy-

yeti cânibindedir, Hak cânibine müteveccih değildir- [illegible]. Sarı Abdullâh Efendi ise, Hazret-i Şârih'in İfâdesini kabûl etmekle berâber, (gark ve mesti dost) olanların iki kısım olduğunu, birinin seyr-i vasatdaki tâlibler, diğerinin nihâyet-i sülûkdeki matlûblar bulunduğunu söylüyor.

Demek isteniliyor ki: dostun hayrânı, müstağrakı ve mesti olanlar, iki kısımdır: Birinin yüzü, dost yönüne yönelmiştir, diğerinin yüzü ise dostun yüzü olmuştur.

312

روی هر یك می‌نگر می‌دار پاس
بو که گردی تو ز خدمت روشناس

Rûy-i her yek mîniger mî dâr pâs,
Bûki gerdî tûzi hidmet rûşinâs.

«Herbirinin yüzüne bak ve onların evsâfını hıfzet. İhtimâl ki hizmet vâsıtasiyle sen de rûşinâs olursun — yâni yüzüne baktığın kimselerin, mânevî hüviyetlerini anlarsın —»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Mânâ cihetine sırtını çevirmiş; yâhud o tarafa teveccüh eylemiş veyâhud fenây-ı tâm ile fânî olarak yüzü, vech-i hakikîden ibâret kalmış olan zevâtın evsâfını sana söyledim. Bu evsâfı zabdeyledikden sonra, o zevâtın yüzüne bak, onların hâl ve hareketlerini, söylediklerime tatbîk et. Tatbikat neticesinde rûşinâs olman, yâni o yüzlerin, söylediklerimden hangisine uygun olduğunu anlaman mümkündür.

313

چون بسی ابلیس آدم روی هست
پس بهر دستی نشاید داد دست

Çün besî iblîs-i âdem rûy hest,
Pes beher destî neşâyed dâd dest.

«Mâdem ki insan yüzlü birçok şeytan vardır. O halde, her ele el vermek, yânî intisâb ve bîat etmek câiz değildir.»

Hazret-i Mevlânâ; sâlike, mücâhedenin lüzûmlu, ve mücâhede için, emriyle amel edilecek bir mürşidin elzem bulunduğunu beyân eyledikden sonra, o mürşidin kâmil ve mükemmil bulunması lüzûmunu da söylüyor. İnsan suratlı şeytanlar, yânî insan şeytanları olduğu için, dervişlik

kisvesinde ve şeyhlik dâvâsında bulunan her şahsın eline el verilmenin, yâni biat edilmesinin doğru olmadığını bildiriyor.

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekremini (Vesvâs-i Hannâs) olan şeytanın şerrinden Allâh'a sığınmaya memûr etmiş, o vesvâsın hem şeytan, hem insandan olduğunu da :

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝

مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝

Yâni : **«Gerek cinden, gerek insandan** (olsun) (O şeytan) **insanların göğüslerine daima vesvese verendir[97].»** âyet-i kerimesinde beyan buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ, böyle sâf kimseleri avlamaya çalışan şeyh taslaklarını kuşbazlara benzeterek, diyor ki :

314

زانکه صیاد آورد بانگ صفیر
تا فریبد مرغرا آن مرغ گیر

Zanki sayyâd âvered bang-i safir,
Tâ firibed mürgrâ an mürggîr.

«Çünkü kuşu aldatıp tutmak için, avcı ıslık çalar ve kuş gibi ötmeye çalışır.»

315

بشنود آن مرغ بانگ جنس خویش
از هوا آید بیابد دام و نیش

Bişneved an mürğ bang-i cins-i hiş,
Ez hevâ âyed biyâbed dâm ü niş.

«O kuş, hemcinsinin sesini işitince, havâdan iner ve tuzağa tutulur.»

Mâlûmdur ki kuş mevsiminde, birtakım kimseler dikselerini, ökselerini yerleştirirler; kapancalarını kurarlar; bir kenara çekilirler, kuşların geçmesini beklerler. Kuşlar geçerken de saka kuşu gibi, iskete kuşu gibi, florya kuşu gibi ötmeye uğraşırlar. O sese aldanıp da kümeden inen

(97) Sûre-i Nâs: 5-6.

kuşlar, ökseye yapışırlar, kapancaya tutulurlar. İşte hakikaten şeyh olmadıkları hâlde, o kisveye girip de irşâd dâvâsına kalkışanlar, birtakım safdilleri yakalamaya çıkmış insan avcılarıdır. Dikseler, ökseler, kapancalar, ıslıklar nasıl kuşbazların av âletleri ise; taclar, hırkalar, kemerler, tesbihler, şişler, topuzlar, hattâ ezberleme, yâhud tekerleme bâzı sözler de şeyh taslaklarının av âletleridir. Yûnüs Emre der ki :

Dervişlik olsaydı tâc ile hırka,
Ben dâhî alırdım otuza, kırka!..

Kuşbazın ıslığını kuş zanneden zavallı bir kuş, onu dinlemek için nasıl ökseye yakalanırsa, evliyâullah kelâmını işitmek için, bunların yanına gelen saf kimseler de tuzaklarına düşüp kalırlar.

316

حرف درویشان بدزدد مرد دون
تا بخواند بر سلیمی زان فسون

Harf-i dervişan bidüzded merd-i dûn,
Tâ bihâned ber selîmi zan füsun.

«Alçak bir herif, birtakım sâf kimseleri kandırmak için, dervişlerin kelimelerini çalar.»

Onları kendi malı imiş gibi satar. Yâni hâlinin ve makâmının ifâdesi olmıyan bâzı beyanları benimser, kendi sözü imiş gibi satmaya, onlar vâsıtasiyle evliyâlik taslamaya, ve kalbi sâf kimseleri aldatmaya başlar.

317

کار مردان روشنی و گرمیست
کار دونان حیله و بی شرمیست

Kâr-ı merdan rûşenî vû ger miyest,
Kâr-ı dûnân hîle vû bî şermiyest.

«Erkeklerin — yâni tarikat ricâlinin — sözü de, işi de parlak ve sıcaktır. Alçakların işi ise, hiyle ve hayâsızlıktır.»

318

شیر پشمین از برای کد کنند
بو مسیلم را لقب احمد کنند

Şîr-i peşmîn ez berây-i ked künend,
Bû müseylem râ lekab Ahmed künend.

«Dilenmek için yünden arslan yaparlar, (Müseylemet-ül Kezzâb) a Ahmed lâkabını takarlar.»

319

بو مسیلم را لقب کذاب ماند
مر محمد را اولوالالباب ماند

Bû müseylem râ lekab kezzâb mand.
Mer Muhammed râ ülül elbâb mand.

«Halbuki Müseylemenin lâkabı: Kezzâb; Muhammed Aleyhisselâtü vesselâmın lâkabı da Server-i Ülül elbâb kalmıştır.»

Müteşeyyihlerin, yâni şeyh taslaklarının tarikat ehli kisvesine bürünmesi; yünden, keçeden yapılmış bir arslan timsâlinin görünmesine benzer. Bu sahte arslanlar, ancak halkı aldatıp yolmak için, o kıyâfete girerler. Böyle şahıslara şeyh ve mürşid nâmı verilmesi, Müseylemet-ül Kezzâbın, hâşâ, (Ahmed) ve (Rahmân-ül-yemâme) diye adlandırılması gibidir.

Ehlinin mâlûmudur ki, Peygamberimizin vefâtını müteâkib Medine, Mekke, Tâif ve Yemen'deki Cüvâsâ beldeleriyle, Abd-ül Kays kabilesinin bir kısmından başka, bütün Ceziret-ül-Arab halkı irtidâd etmişti. O Ceziret-ül-Arab ki, daha Asr-ı saâdetde, halkının çoğu îmân etmiş, Akabe körfezinin şimâlinden Basra körfezinin şimâline kadar çekilen mevhûm bir hattın cenûb ciheti temâmen islâm memleketi olmuştu. Peygamber Efendimizin Âhireti teşriflerinden hemen sonra, buralarda umûmi bir irtidad başgösterdi. Mürtedler, başlıca üç kısma ayrıldı: Bir kısmı, bütün bütün dinden, îmândan çıktı. Bir kısmı, yalancı peygamberlere uydu. Bir kısmı da, müslüman kalmakla berâber, dinin bâzı hükümlerini kabûl, bâzısını da reddetmeye, meselâ namaz kılarız, oruç tutarız ammâ, zekât vermeyiz demeye başladı.

Birinci ve ikinci kısma ibret olacak derecede şiddetli bir cezâ vermek için tereddüde mahâl yoktu. Fakat üçüncü kısmın te'dibi, Hazret-i

Ömer gibi, ashâbın ulularını bile düşündürüyordu. Sıddîk-ı Ekber; dinin bâzı ahkâmını kabûl etmemenin, bütün ahkâmını tasdik etmemek demek olacağını söyledi; ashâbdan bâzılarında vukûa gelen tereddüdü kat'i sûretde izâle etti. Binâenaleyh, taraf taraf fırkalar sevkiyle, irtidad gâilesi yatıştırıldı.

Zamânımızda, ukalâdan bâzıları da, dinde bir reform, yânî ıslâhât ve tâdilât yapmak, bâzı ahkâmını terk etmek, ve yeni bâzı ahkâm vaz'etmek istiyorlar. Bunların yapmak istedikleri, (Luter) denilen papazın, Katolik mezhebine itiraz etmesini ve Protestanlığı meydana getirmesini taklid etmekden başka bir şey değildir. Dinin bâzı ahkâmını kabûl, bâzı ahkâmını reddetmenin, müslümanlığı tamâmiyle inkâr demek olacağını, Sıddik-i Ekber Hazretleri beyan buyurmuş ve bütün sahâbece kabûl edilmiş olduğundan, bu hususta (icma'-ı ümmet) vukûa gelmiştir. Binâenaleyh, o ukalânın yapmak istedikleri de bir din olur ammâ, din-i islâm olmaz.

Avrupa medeniyyetinin kabûlü bahsinde; ya hepsini almalı, yâhud hiçbirisini almamalı diyorlar. Acabâ müslümanlık, ondan aşağımıdır ki, bir kısmı alınıp, bir kısmı bırakılsın?

Mürtedler gâilesinin vukûa geleceği, Kur'ân-ı Kerîm'de ve Mâide Sûresinde, şu âyet-i celîle ile haber verilmişti :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَائِمٍ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۝

Yâni : «**Ey îmân edenler, içinizden kim dininden dönerse, Allah — mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vekarlı ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği — bir kavim getirir ki, onlar Allah yolunda savaşırlar ve hiçbir kınayanın, kınamasından çekinmezler. Bu, Allah'ın lutf-ü inâyetidir ki, onu kime dilerse ona verir. Allah, ihsânı bol olan, en çok bilendir**[98].»

Esved-i Ansî, Tuleyha bin Huveylid-il-Esedi, Lâkit bin Mâlik-il Ezdî gibi tenkil edilen yalancı peygamberlerden biri de, (Müseylemet-ül-Kezzâb) idi ki, asıl adı (Müseyleme bin Habîb) idi. Yemâme'de oturan Beni Hanife kabilesine mensûptu. Medîne'ye her taraftan murahhas hey'etler

(98) Sûre-i Mâide: 54.

gönderildiği sırada, bu da kavminin murahhası olarak gelen bir cemaat arasında, huzûr-ı Nebeviye çıkmış ve arkadaşlarıyla beraber, 200 dirhem gümüş ihsân almıştı. Herif, âtıfet-i peygamberîden yüz bularak, veliahdlık temennisinde bulundu. Fakat taraf-ı Risâletden: **«Şu elimdeki hurma dalını bile istesen vermem»** cevâbını aldı. Fakat memleketine dönünce, «Peygamberlikde, Muhammed'in ortağı oldum!» diye, peygamberlik dâvâsına kalkmıştı. Başına epeyce kalabalık topladı. Sonra «Arzın yarısı bizimdir. Fakat Kureyş âdil bir kavm değildir» meâlinde olmak üzere, taraf-ı Risâlete mektup gönderdi. Bu mektub «Min Müseylemet-i Rasûlillâh, ilâ Muhammedi Rasûlillâh» diye başlıyordu. Rasûl-i Ekrem Sallallâhû Aleyhi ve sellem Hazretleri, mektûbu getirenlere: **«Siz de Müseylemenin dediklerini diyor musunuz? yânî o fikirde misiniz?»** diye sordu. Evet, cevâbını alınca da: **«Elçilerin katli câiz olsaydı, boynunuzu vurdururdum»** buyurdu. Sonra şu cevâbı yazdırıp, gelenlerle gönderdi.

«Bismillâhirrahmanirrahim. Min Muhammedi Rasûlillâh, ilâ Müseylemetil kezzâb...»

Yâni : **«Şu mektûb, Allah'ın peygamberi Muhammed tarafından, yalancı Müseylemeye gönderilmiştir. Hidâyete gelenler selâmetde olsunlar. Arz, Allâh'ın mülküdür. Onu kullarından dilediğine verir. Âkibet i umûr ise müttekilerindir.»**

İşte, Risâletpenâh Efendimizin şu adlandırması dolayısiyle, o yalancı herifin adı Müseylemet-ül-Kezzâb olarak kaldı. Bunun iki lâkabı daha vardır ki, Arab müslümanları tarafından takılmış olan (Nübey) lâfzıdır. «Peygambercik» mânâsına olup, tahkir makâmına kullanılır.

Müseyleme, gelen cevâbnâmeyi sakladı. Peygamberlikte ortak olduklarına dâir taraf-ı Muhammedi'den gelmiş gibi, bir mektûb yazdırdı. Onu halka gösterip, peygamberlik etmeye başladı. Tâbilerinin şarab içmesine izin verdi.

Sonra (Secâh) nâmında bir kadın da, nübüvvet dâvâsına kalkışmış, topladığı kalabalıkla, Müseyleme'nin üstüne gelmişti. Müseyleme, kırmızı sahtiyandan bir çadır kurdurup, peygamber hanımı (!) oraya dâvet etti. Yekdiğerini tasdik eylemek üzere, izdivac teklifinde bulundu. Karı-koca peygamberler, üç gün üç gece orada kaldılar. Sonra ümmetlerinin başına gitmek için ayrıldılar.

Secâh'ın, ümmetinden sabah ve yatsı namazlarını afvi, peygamberlerinin mehri olmuş, Yemâme hâsılâtının yarısını alan Secâh, yurduna dönmüştü. Bu kadının, sonradan müslüman olduğu rivâyet edilir. Yemâme'de bir kezzâb (yalancı) zuhur edeceği ve katledileceği, evvelce taraf-ı Risâletden haber verilmiş, kimin tarafından öldürülecek? diye soran Hâlid bin Velid'e: **«Senin ve arkadaşların tarafından»** denilmişti.

Uhud gazâsında bulunup da, Peygamberin uğrunda erkekcesine harbeden (Ümmü Ümâre) Radıyallâhü anhâ'nın (Habîb bin Zeyd) ismindeki oğlu, Müseyleme tarafından yakalanmış, herifin peygamberliğine inanmadığı için elleri, ayakları kesildikden sonra, cesedi yakılmıştı.

Halife-i Peygamberî Sıddik-i Ekber Hazretleri, Müseyleme'nin tenkiline, Hâlîd bin Velid'i tâyin etdi. Hâlîd ile fırkası, Müseyleme ile ümmetini, bir bahçe içerisinde sıkıştırdı. Herifler, cansiperâne harb ettiler ve 20.000 kadar ölü verdiler. Habîb bin Zeyd'in anası Ümmü Ümâre de bu fırka arasında gelmiş, yalınkılıç olarak bahçeye girmiş, arkadan vurulan bir kılıçla sol eli bileğinden kesilmişti. Yarasından kanlar fışkırdığı hâlde, ehemmiyet vermiyor, oğlunun intikâmını almak için Müseyleme-yi arıyordu. Diğer oğlu (Abdullah bin Zeyd) in, maktûl bir ceset yanında durduğunu ve kılıcının kanını sildiğini gördü. O ceset, Müseylemet-ül -Kezzâb'ın idi.

Herif, Hazret-i Hamza'yı Uhud'de şehit eden (Vahşi-i Habeşi) nin darbesiyle devrilmiş, Abdullah bin Zeyd'in kılıcıyle de kafası kesilmişti.

Hazret-i Mevlânâ, erbâb-ı tarik arasındaki mukallidleri, Müseyleme'ye; muhakkikleri de verâset yoliyle Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Hz. lerine teşbîh eyledikden sonra, diğer bir misâl veriyor ve diyor ki:

320

آن شراب حق ختامش مشك ناب

باده را ختمش بود كند و عذاب

An şerâb-ı Hak hitâmeş mişk-i nâb,
Bâde râ hatmeş büved kend û azâb.

«Şarâb-ı İlâhînin mührü, hâlis miskdir. Mâlûm olan şarâbın sonu ise azâbdır.»

(Sûre-i Mutaffifin) de buyuruluyor ki :

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۞ عَلَى الْأَرَائِكِ

يَنظُرُونَ ۞ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ۞ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ

مَّخْتُومٍ ۞ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ۞

وَمِزَاجُهُ مِن تَسْنِيمٍ ۞ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ۞

Yâni : «**Şübhesiz o iyiler** (Cennet) **ni'met** (yeri) **içinde, süslü tahtlar üzerinde** (kendilerine verilen ni'metleri) **temâşâ edeceklerdir. Öyle ki, sen o ni'metin** (herdem tâze) **güzelliğini yüzlerinde** (görünce) **tanırsın. Onlara mühürlü, hâlis bir şarâbdan içirilecek, ki onun** (içiminin) **sonu bir miskdir. O halde, nefâset isteyenler bunu arzu etmelidir** (ler). (O şarâbın) **katgısı Tesnîm'dendir.** (O), **bir pınardır ki mukarrebler** (yalnız) **ondan içerler**[99].»

(Tefsîr-i Mevâhib) de deniliyor ki: Mukarrebler hâlis olarak, ebrâr da karışık olarak, o meşrûbdan içeceklerdir. Çünki mukarrebîne nisbetle ebrârın Allâh'a olan muhabbetinde, bir bulanık eseri kalmış, mukarreblerinki kadar safvet kesbetmemiştir.

Yâni içeceğin hâlisini içenler başkadır, tortusunu içenler yine başkadır.

Mevâhib sâhibi Hüseyn Vâ'ız Rahimehullah (Bahr-ül-hakâyık) isimli tefsîrden naklen diyor ki: Âyet-i Celîledeki (rahîk) ; Dünyâ ve Âhiret mahmurluğundan kurtaracak olan hâlis içeceğe; mühürlü zarflar: Enbiyâ ve evliyânın kalblerine; miskden mühürler: Mahabbetullâha işâretdir. Tesnîm ise: Muhabbetin âlâsı olan muhabbet-i zâtiyyeye îmândır. Mukarrebîn; Fenâ fillâh ve bekâ billâha nâil olan ricâl-i kiramdır.

Bu hâle ermeyen ve bu zevki tatmayan kimseler; şu sözlerin, mânâsı bir tarafa, elfâzını bile anlayamazlar.

«İki cihânın zevk sermayesi ilâhî aşk sarhoşluğudur. O meşrûbu tatmamış olanlar, bu zevki ne bilirler?»

•

Münâfık ve mürâyî olanların, neticede helâk olacaklarını, bir de bâtılı müdâfaa uğrunda taassuba kalkışanların, o uğurda gideceklerini anlatmak için, Hazret-i Mevlânâ, bir kıssa nakline başlıyor ve diyor ki :

«KENDİ MİLLET VE MEZHEBİNE TAASSUBU DOLAYISİYLE HIRİSTİYANLARI ÖLDÜREN YAHUDÎ PÂDİŞAHININ HİKÂYESİ»

321

بود شاهی در جهودان ظلم ساز
دشمن عیسی و نصرانی گداز

Bûd şâhî der cühûdân zulm sâz,
Düşmen-i Îsâ vü nasrânî güdâz.

---

(99) Sûre-i Mutaffifîn: 22-28.

«Yahûdiler arasında zâlim, Îsâ düşmanı ve hıristiyan öldüren bir hükümdar vardı.»

322

عهد عیسی بود و نوبت آن او
جان موسی او و موسی جان او

Ahd-i Îsâ bûd ü nevbet ân-ı ô,
Cân-i Mûsâ ô vü Mûsâ cân-i ô·

«Peygamberlik zamânı ve nöbeti, Îsâ'nındı. Mûsâ devri geçmişti. Öyle olmakla berâber O, Mûsâ'nın; Mûsâ da O'nun rûhu mesâbesindeydi.»

Nakline başlanılan şu hikâye, târihî gibi görünüyorsa da, değildir. Zâten onun nakledilmesinden maksat da târihî vak'a nakletmek değil, okuyan ve dinleyenlere ibret vermek içindir.

Hazret-i Mevlânâ, münâfıkların hem sapık, hem de başkalarını saptırıcı olduğunu temsil yoliyle anlatmak için, bir hikâye söylüyor. Yahûdiler arasında müteassıb ve Hıristiyan düşmanı bir hükümdar tasvir ediyor. O hükümdârın Hz. Îsâ'nın peygamberliği devrinde bulunduğunu haber veriyor. Sonra Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Îsâ arasında :

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

«Allâh'ın peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırd etmeyiz[100].»

Nazm-ı Celîli mûcibince ayrılık, gayrılık olmadığını bildiriyor. Vâkıa

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ
وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

«O peygamberler (yok mu?) **Biz onların kimine, kiminden üstün meziyyetler verdik. Allah onlardan biriyle söyleşmiş, birini de birçok**

(100) Sûre-i Bekara: 285.

derecelerle yükseltmiştir. Meryem'in oğlu İsa'ya, o beyyineleri (açık âyetleri, bürhanları, mü'cizeleri) **biz verdik ve onu Ruh-ul Kuds (Cebrâil) ile destekledik**[101].»

Âyet-i Kerimesinde sûretâ muhâlefet var gibi görünüyor. Çünki, birinde peygamberler, birbirinden ayırd edilmiyor. diğerinde, aralarında mertebe itibâriyle fark bulunduğu haber veriliyor. Fakat dikkat edilirse, tevehhüm edilen muhâlefet ve tenâkuz yoktur. Zirâ, Hazret-i Âdem den, son peygamber olan bizim peygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafâ (S.A.V.) e kadar, bütün peygamberlerin, din-i tevhîdi tebliğ etmemeleri dolayısiyle, aralarında fark bulunmamaktadır. Bunun için, meselâ Âdem ile Nûh ve Mûsâ ile Îsâ, birbirinden tefrik edilemez. Hazret-i Pîr'in: «Han-ı Mûsâ, ô vü Mûsâ hân-ı ô» demesi, bu cihettendir. Yoksa, peygamberlerin (Mürselin), (Ülül'azm) gibi dereceleri vardır.

323

شاه احول كرد در راه خدا

آن دو دمساز خدايى را جدا

Şâh-ı ahvel kêrd der râh-î Hudâ,
An dü demsâz-î Hudâyî râ cüdâ.

«O şaşı hükümdar, Allah yolunda iki demsâz ve hemdem olan Mûsâ ile Îsâ'yı birbirinden ayrı gördü.»

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ

Yânî : **«Allah indinde din, İslâm'dan ibâretdir**[102].» Nazm-ı Celîli mûcibince, Mûsâ da esas itibâriyle tevhîdi ve İslâmı tebliğ ediyordu, Îsâ da!...

Husûsiyle Hazret-i Îsâ, Mûsâ'nın dînini değiştirmeye gelmediğini söyleyip duruyordu.

Vaktiyle Kiyork Terzibaşıyan Efendi isminde bir katolik papazı ile görüşmüş, ona 9 ders Fuzûlî Dîvânı müzâkere etmişdim. Çünki o, dîvânı ermeniceye çeviriyordu. Bir gün kendisine :

— Hazret-i Îsâ, ben Mûsâ'nın dînini değiştirmek için gelmedim demiş, doğru mu? diye sordum.

— Doğrudur, İncil'de vardır dedi.

---

(101) Sûre-i Bekara: 253.
(102) Sûre-i Âl-i İmran: 19.

— Mûsâ'nın dini tevhid mi idi? teslis mi? sualinde bulundum.

— Tevhiddi, yalnız Yahyâ'ya imân edilirdi, cevâbını verdi.

— Peki, Îsâ'nın değiştirmediğini, siz niçin değiştirdiniz de tevhidi teslis yaptınız? deyişime karşı, sükûta mecbûr oldu.

Evet, Mûsâ ve Îsâ'nın tebliğleri arasında fark yoktu. İkisi de Allah birdir, diyordu. Fakat Yahûdî hükümdar, mânen şaşı olduğu için, Mûsâ ve Îsâ'yı ayrı görüyor, görüşündeki hatâ dolayısiyle Îsevîlere eziyet ediyordu.

Hazret-i Mevlânâ; biri iki görmenin, yâni şaşılığın, bir nevi hastalık olduğunu, bir fıkra ile beyân ediyor ve diyor ki :

324

گفت استاد احولی را کاندرا

رو برون آر از وثاق آن شیشه را

Gûft üstâd ahvelî râ ke'nderâ,
Rev bürûnar ez vis'âk an şîşe râ.

«Usta, şaşı çırağına: İçeriye gir, raftaki şişeyi dışarı çıkar, dedi.»

325

گفت احول زان دو شیشه من کدام

پیش تو آرم بکن شرح تمام

Gûft ahvel zan dü şîşe men küdâm,
Piş-i tû ârem bikün şerh-i temâm.

«Şaşı çırak: O iki şişeden hangisini getireyim? İyice anlat, dedi.»

326

گفت استاد آن دو شیشه نیست رو

احولی بگذار افزون بین مشو

Gûft üstâd an dü şîşe nîst rev,
Ahvelî bügzâr efzûn bin meşev.

«Usta: O iki şişe değildir. Şaşılığı bırak, fazla görücü olma, dedi.»

327

گفت ای استا مرا طعنه مزن

گفت استا زان دو یك را بر شکن

Gûft ey ustâ merâ ta'nê mezen,
Gûft üstâzan dü yek râ ber şiken.

«Şaşı çırak: Usta, beni tekdir etme deyince, ustası: O iki şişeden birini kır, emrini verdi.»

328

چون یکی بشکست هر دو شد ز چشم

مرد احول گردد از میلان و خشم

Çün yeki bişkêst her dû şüd zi çeşm,
Mêrd ahvel gerded ez meylân ü haşm.

«Çırâk, şişelerden birini kırınca ikisi de gözünün önünden kayboldu. İnsan, meyl ve gazab dolayısiyle şaşı olur, biri iki görür.»

329

شیشه یك بود و بچشمش دو نمود

چون شکست آن شیشه را دیگر نبود

Şişe yek bûd u bî çeşmeş dû nümûd,
Çün şikest an şişe râ diğer nebûd.

«Şişe birdi. Lâkin çırağın gözüne iki görünüyordu. Birini kırınca, öbürü de yok oldu.»

Hazret-i Mevlânâ, bu fıkrada, Yahûdi hükümdârı şaşı çırağa, çırağın şişeyi iki görmesini de Mûsâ ile İsâ'yı ayırd etmesine benzetiyor. Ortada ve hakikatde bir şişe vardı ki, o da asrın iktizâsına göre, vücûdü lâzım gelen bir peygamber, yânî Hazret-i İsâ idi. Çırak, şişenin birini, daha doğrusu şişeyi kırınca, ikisi birden kırılıverdiği gibi, Yahûdî hükümdâr da İsâ'yı kırmasiyle Mûsâ'yı da kırmış oluyordu. Şu cür'eti, biri iki görmesinden ileri geliyordu. Garazkârlığı, Yahûdilik lehine ve hıristiyanlık aleyhine pek fazla bir taassup göstermesinden doğuyordu.

330

خشم و شهوت مردرا احول کند
زاستقامت روح را مبدل کند

Haşm ü şehvet mêrdrâ ahvel küned,
Zistikâmet rûhrâ mübdel küned.

«Gazab ve şehvet gibi hâller; insanı şaşı yapar ve rûhun istikâmetini değiştirir.»

331

چون غرض آمد هنر پوشیده شد
صد حجاب از دل بسوی دیده شد

Çün garaz âmed hüner pûşîde şüd,
Sad hıcâbez dil besûy-i dîde şüd.

«Garaz gelince, yânî insan garazla bakınca, hüner gizlenir. Gönülden kalkan yüzlerce perde, gözönüne gerilir.»

«Rızâ ile bakan bir göz, hiçbir ayıp görmez. Nitekim garazla bakan bir göz de, olanca kötülükleri meydana çıkarır.»

Evet. Bir şahıs, yâhut herhangi bir şey için insanda bir garaz peydâ oldu mu, o garaz, kalın perdeler şeklinde insanın gözü ile baktığı o şahıs, yâhut o şey arasına gerilir. Gerek aşırı sevgi ve gerek aşırı nefret yüzünden olsun, o perdeler, hakîkatin görülmesine mâni olur. Onun için, bir şey hakkında hüküm verilecek mi, önce ona karşı olan hislerden, mümkün mertebe tecerrüd etmeli, kâbil olduğu kadar tarafsız bulunmalı, ondan sonra hüküm verilmelidir.

332

چون دهد قاضی بدل رشوت قرار
کی شناسد ظالم از مظلوم زار

Çün dihed kâdî bedil rüşvet karar,
Key şinâsed zâlim ez mazlûm-i zâr.

«Kadı, kalbinde rişvet almaya karar verince zâlimi, zavallı mazlûmdan nasıl ayırdedebilir?»

Çünki, alacağı rişvet gözönüne dikilir. Mazlûmun uğramış olduğu ve aleyhinde hüküm verilmesiyle uğrayacağı mağduriyeti nasıl görür? O hâlin fecâatini ve Allah katında vehâmetini nasıl düşünür?

333

شاه از حقد جهودانه چنان
گشت احول کالامان یا رب امان

Şâh ez hıkd-î cühûdânê çünân,
Gêşt ahvel ke'l eman yâ Rab eman.

«Yahûdî hükümdâr, çıfıtlık kîni ile o kadar şaşı oldu ki; aman Yâ Rabbî, sana sığındık!..»

334

صد هزاران مؤمن و مظلوم کشت
که پناهم دین موسی را و پشت

Sad hezârân mü'min û mazlûm küşt,
Kî penâhem dîn-i Mûsâ râ vü püşt·

«Ben; Mûsâ dininin hâmî ve yardımcısıyım diye, yüzbinlerce mazlûm mü'mini öldürdü.»

Yahûdî hükümdâr, kendisini yahûdiliğin hâmisi addediyor ve o vehim ile birçok îmân ehli hıristiyanı öldürüyordu. «Ehl-i îmân, hıristiyan» tâbiri belki garib görülür. Fakat görülmesin. Çünki dîn-i Îsâ da, dîn-i Mûsâ ve dîn-i Muhammed gibi, tevhîd üzerine müessesti. İlk hıristiyanlar, şüphesiz muvahhid idiler. Vaktâkî hıristiyanlık, Roma ve Yunanistan gibi putperest memleketlere girdi. Oralarda yüzlerce puta tapanlar, bir Allâh'a ibâdet etmeyi akıllarına sığdıramadılar. Binâenaleyh (Ekânim-i selâse) yânî «Baba, oğul ve Rûhül-kudüs) den, daha açığı, Allah ve oğlu Îsâ ile Cebrâil'den ibâret olmak üzere, üçüzlü bir tevhîd meydana çıkarıldı. «Bir üçtür, üç birdir» inancı etrâfa yayıldı. Tabî, Hazret-i Mevlânâ'nın:

«Sad hezârân mü'min-i mazlûm keşt»

demesi, sonraki hıristiyanlara âit değildir.

•

«HIRİSTİYANLARIN KALDIRILMASI İÇİN, VEZÎRİN PÂDİŞAHA HİYLE ÖĞRETMESİ»

335

او وزیری داشت رهزن عشوه ده
کو بر آب از مکر بر بستی گره

Ô vezîrî dâşt rehzen ışve dih,
Kô berâb ez mêkr berbestî girih.

«Yâhûdi hükümdârın sapık ve hiyleci bir vezîri vardı ki, hiyle ile suyun üstüne düğüm vururdu.»

336

گفت ترسایان پناه جان کنند
دین خودرا از ملك پنهان كنند

Gûft tersâyan penâh-î can künend,
Dîn-i hodrâ ez melik pinhan künend.

«Bu vezir dedi ki, hıristiyanlar canlarını kurtarmak için, dinlerini hükümdârdan gizlerler.»

337

کم کش ایشان را که کشتن سود نیست
دین ندارد بوی مشك و عود نیست

Kem küş îşan râ ki küşten sûd nîst,
Din nedâred bûy mişk û ûd nîst.

«Onları öldürme ki, öldürmenin faydası yoktur. Dîn, misk ve öd ağacı değildir ki kokusu olsun da ondan anlaşılsın.»

338

شاه گفتش پس بگو تدبیر چیست
چارهٔ این مکرو این تزویر چیست

Şâh güfteş pes bigû tedbîr çîst,
Çâre-î in mekr u in tezvîr çîst.

«Hükümdâr, vezire sordu ki, o halde ne tedbir alalım?. Bu hilenin, bu yalanın — yâni İseviliğin — yayılmasına mâni olmanın çâresi nedir?»

339

تا نماند در جهان نصرانئ
نی هویدا دین و نه پنهانئ

Tâ nemâned der cihan nasrânii,
Ni hüveydâ dîn ü nê pinhânii.

«Tâ ki Dünyâda nasrânîliğini ilân eden, yâhud gizli din kullanan bir hıristiyan kalmasın.»

340

گفت ای شه گوش و دستم را ببر
بینی ام بشکاف و لب در حکم مر

Gûft ey şeh gûş ü destem râ bibür,
Bîn-i em bişkâf ü leb der hükm-i mür.

«Vezir dedi ki: Şâhım; kulağımı ve elimi kestir ve acı bir hüküm ile burnumu ve dudağımı yardır.»

341

بعد ازان در زیر دار آور مرا
تا بخواهد یك شفاعتگر مرا

Ba'd ezan der zîr-i dâr âver merâ,
Tâ bihâhed yek şefâatger merâ.

«Ondan sonra beni, darağacının altına getir. O sırada bir şefâatçı çıksın ve senden afvımı dilesin.»

342

بر منادی گاه کن این کار تو
بر سر راهی که باشد چار سو

Ber münadidi gâh kün in kâr tü,
Ber ser-i râhî ki bâşed çâr sû.

«Bu işi dellâl çağırılan ve kalabalık olan dörtyol ağzı bir meydanda yapdır.»

343

آنگهم از خود بران تا شهر دور
تا در اندازم در ایشان شر و شور

Angehem ez hod beran tâ şehr-i dûr,
Tâ der endâzem der îşan şerr ü şûr.

«Ondan sonra beni yanından uzaklaştır ve uzak bir şehre sür ki, hıristiyanlar arasında şer ve fitne çıkarayım.»

•

«HIRİSTİYANLARA KASD İÇİN, O ÇIFIT VEZÎRİN ŞEYTANLIĞI VE ONLARIN HÂLİNİ HÜKÜMDARIN HUZÛRUNDA ARZETMESİ»

344

پس بگویم من بسر نصرانیم
ای خدای راز دان می دانیم

Pes bigûyem men be sır nasrâniyem,
Ey Hudây-ı râzdan mi dâniyem.

«Gizli olarak diyeyim ki: Ben, sırren hıristiyanım. Ey sırların âlimi olan Rabbim, sen bilirsin.»

345

شاه واقف گشت از ایمان من
وز تعصب کرد قصد جان من

Şâh vâkıf gêşt ez îmân-ı men,
Vez teassub kêrd kasd-î cân-ı men.

«Şah, benim îmânıma vâkıf oldu. Yahûdilik teassubu dolayısiyle canıma kasdetti.»

346

خواستم تا دین ز شه پنهان کنم
آنچه دین اوست ظاهر آن کنم

Hâstem tâ din zi şeh pinhan künem,
Ançi dîn-i ôst zâhir an künem.

«Dînimi gizlemek, şâhın dinini izhâr etmek istiyordum.»

347

شاه بویی برد از اسرار من
متهم شد پیش او گفتار من

Şâh bûyî bürd ez esrâr-ı men,
Müttehim şüd pîş-i ô güftâr-i men.

«Şâh, esrârımdan koku aldı. Sözlerim onun nezdinde töhmetli tutuldu.»

348

گفت گفت تو چو نان در سوزنست
از دل تو تا دل من روزنست

Gûft güft-i tû çü nan der sûzenest,
Ez dil-i tû tâ dil-i men revzenest.

«Şâh bana dedi ki: Senin sözün, içinde iğne bulunan ekmek gibidir. Senin kalbinden benim kalbime pencere vardır.»

349

من ازان روزن بدیدم حال تو
حال تو دیدم ننوشم قال تو

Men ezan revzen bididem hâl-i tû,
Hâl-i tû didem nenûşem kâl-i tû.

«Ben o kalb penceresinden, senin hâlini gördüm. Hâlini görüp anladığım için, dedikoduna kulak asmam.»

350

گر نبودی دین عیسی چاره‌ام

او جهودانه بکردی پاره‌ام

Ger nebûdî dîn-i Îsâ çâreem,
Ô cühûdânê bikerdî pâreem.

«Eğer Îsâ dîni yardımcım olmasaydı, şâh beni çıfıtcasına parçalatacakdı.»

351

بهر عیسی جان سپارم سر دهم

صد هزاران منتش بر خود نهم

Behr-i Îsâ can sipârem ser dihem,
Sad hezâran minneteş ber hod nihem.

«Îsâ için canımı fedâ eder, başımı veririm. Hattâ bundan dolayı kendimi yüzbin kerre minnettâr sayarım.»

352

جان دریغم نیست ای عیسی ولیك

واقفم بر علم دینش نیك نیك

Can diriğam nîst ez Îsâ velîk,
Vâkıfem ber ilm-i dîneş nîk nîk.

«Îsâ'dan canımı esirgemem; lâkin onun dînine dâir iyiden iyiye mâlûmâtım vardır.»

353

حیف می آید مرا کان دین پاك

در میان جاهلان گردد هلاك

Hâyf mî âyed merâ kân dîn-i pâk,
Der miyân-ı câhilân gerded helâk.

«O pâk dinin birtakım câhiller arasında kalıp, ziyâna uğrayacağına hayıflanıyorum.»

354

شکر ایزد را و عیسی را که ما
گشته‌ایم این دین حق را رهنما

Şükr îzid râ vü Îsâ râ ki mâ,
Geşteîm in dîn-i hak râ rehnümâ.

«Allâh'a ve Îsâ'ya şükür ki biz, bu hak dinin rehberi olmuşuz.»

355

از جهود و از جهودی رسته‌ایم
تا بزناری میانرا بسته‌ایم

Ez cühûd ü ez cühûdî resteîm,
Tâ bezünnârî miyanrâ besteîm.

«Yine şükrolsun ki, o çıfıttan da, çıfıtlıkdan da kurtulmuş, Hıristiyanlık zünnârını belimize bağlamışız.»

356

دور دور عیسی است ای مردمان
بشنوید اسرار کیش او بجان

Dêvr devr-î Îsi est ey merdüman,
Bişnevîd esrâr-ı kîş-î ô bican.

«Ey insanlar; zaman, Îsâ devridir. O'nun dinine âit esrârı candan, gönülden dinleyiniz.»

357

چون وزیر این مکر را بر شه شمرد
از دلش اندیشهٔ کلی ببرد

Çün vezir în mêkr râ ber şeh şümürd,
Ez dileş endişe-î küllî bibürd.

«Vezir, bu hileyi sayıp dökünce, hükümdârın kalbindeki endişeyi tamâmiyle izâle etti.»

358

کرد با وی شاه آن کاری که گفت
خلق اندر کار وی مانده شگفت

Kêrd bâ vey şâh an kârî ki güft,
Hâlk ender kâr-ı vey mandê şüküft·

«Hükümdâr, vezirin dediği siyâseti, onun hakkında yaptırdı. Ahâli ise vezîrin cürmü ve cezâsı karşısında hayrân kaldı.»

359

راند اورا جانب نصرانیان
کرد در دعوت شروع او بعد ازان

Rând ôrâ cânib-î nasrânîyan,
Kêrü der da'vet şürû' ô ba'de zan.

«Hükümdâr, vezîri, hıristiyanların bulunduğu memlekete sürdü. O da, gittiği yerlerde onları dâvete başladı.»

●

«VEZÎRİN HÂLİ GİZLİ VE KENDİLERİNİN İDRÂKİ ZAYIF OLDUĞUNDAN, HIRİSTİYANLARIN ONU KABÛL ETMELERİ VE REHBER BİLMELERİ»

360

صد هزاران مرد ترسا پیش او
اندك اندك جمع شد در کیش او

Sad hezâran mêrd tersâ piş-i ô,
Endek endek cem' şüd der kîş-i ô.

«Yavaş yavaş mezhebine girmek sûretiyle yüzbinlerce hıristiyan, vezîrin başına toplandı.»

361

او بیان میکرد ایشانرا براز

سر انگلیون و زنار و نماز

Ô beyan mîkêrd îşanrâ biraz,
Sırr-ı engilyûn ü zünnâr û namâz.

«Vezir, o cemâate İncil'in, Zünnârın, namazın esrârını gizlice anlatıyordu.»

Engilyûn : İncil demekdir. Kur'ânın beyân ve bilumûm ehl-i İslâmın da, îmân ettiği veçhile, Hazret-i Îsâ'ya kitâb-ı İncil nâzil olmuşdur. Mâlûm ya, semâvî kitaplar hakkında nüzûl tâbiri, vahy ve ilham mânâsınadır. Yâni o kitâbın münderecâtı, peygambere vahy ve ilham yoliyle bildirilmiş demekdir. Yoksa kalemle veyâ kudret elile yazılmış, yâhud da gökdeki bir matbaada basılmış da aşağıya sarkıtılmış demek değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm de, lüzûm görüldükçe âyet âyet, yâhut sûre sûre olarak, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) e inzâl edilir ve taraf-ı Risâletden okunup yazdırılırdı.

Kur'ân'ın zabtına edilen himmet, İncil hakkında gösterilmediği için, İncil'in âyetleri, Hazret-i Îsâ zamânında toplanamadı. Hazret-i Îsâ'nın Hak katına refolunmasından sonra, O'nu görmüş, yâhud görenlerle görüşmüş olanlar, işittikleri ve belledikleri bâzı kelimeleri hâvî olmak üzere, İncil adiyle birtakım kitâblar yazdılar. Bunlar, dinî birer kitab olmakdan ziyâde, pek iptidâi bir târihçe şeklinde görünüyordu. Bu kitaplar o kadar çoğaldı, meâllerinin ihtilâflarından, Îseviler o kadar şaşırdı ki, Havârîlerden (Pavlos) müdâhaleye kalkıştı.

«Yeni yapılan İncilleri ne çabuk kabûl ettiniz?» diye, hıristiyanlara çıkıştı. Binâenaleyh (Mettâ), (Markos), (Lûka) ve (Yuhanna) adlı dört kişinin yazmış olduğu dört risâleyi, sahîh İncil olmak üzere kabûl eylediler. Bunlara (A'mâl-i Rusül), (Resâil-i Havâriyyûn) ve (Epokalips) ünvanlı eserleri de ilâve eyliyerek, hepsine birden (Ahd-i Cedid) dediler. Bir de (Ahd-i Atik) vardır ki, Tevrât ile ilâvelerini hâvîdir. Bu iki ahdi, bir arada toplıyan kitaba (Kitâb-ı Mukaddes) tâbir ederler ve her lisâna tercüme ettirip bedâva verircesine satarlar.

En sahîh saydıkları dört İncil de, mâlûmât itibâriyle birbirinden çok farklıdır. Bunların en eskisi (Mettâ) İncilidir. Zannedildiğine göre, Hazret-i Îsâ'nın refolunmasından 8, yâhut 12 sene sonra, Süryânî, yâhut İbrânî, yâhut Keldânî, yâhut Ârâmî lisâniyle yazılmış. Sonra Yunancaya, daha sonra diğer lisânlara tercüme edilmiş. Hangi dilde yazıldığı belli olmayan bu İncilin a'slı da kaybolmuştur.

Dikkat buyuruldu mu? En sahîh İncil diye ayrılmış olan dört kitabdan, Hazret-i Îsâ'ya 8 yâhut 12 sene kadar yakın olan Mettâ İncil'inin, hangi dilde yazılmış olduğu dahî bilinemiyor. Çünki aslı kaybolmuş. Yunanca bir tercümesi var. Bunun da, aslına ne kadar uygun olduğunu Allâh bilir. Diğer dillere, bu Yunancadan tercüme olarak nakledilmiş.

Gûyâ sahîh İncillerin ikincisi (Markos) undur. Mettâ, son zamanlarda Hazret-i Îsâ'ya ittibâ etmiştir. O, Havârî olduğu hâlde, Markos değildir, tâbîdir. Yâni Hazret-i Îsâ'yı görmediği hâlde, Havâriyyûn reîsi Butrus, yâni (Sen Piyer) le Roma'ya gitmiş, ondan işitdiklerini yunanca yazmıştır. Yazış târihi; Îsâ'nın ref' olunmasından 10 sene sonra diyorlar.

Üçüncü sahîh İncil (Luka) nındır. Bunun yazarı da, Havârî değildir. Sen Piyer'in tâbîlerindendir.

Dördüncüsü (Yuhanna) İncilidir. Bu adam, Havârî ve Hazret-i Îsâ'nın teyzesinin oğlu imiş. Lukanın da, Yuhanna'nın da İncilleri, yunanca yazılmış. Yuhanna'nın İncili, Hazret-i Îsâ'nın refolunmasından kırk bu kadar sene sonra kaleme alınmış!

İnsâf edelim. İşitilen bir sözün, ânında bile, başka birisine naklederken aynen söylenemiyeceği, aşağı yukarı tenzil ve ilâve yapılacağı, pek tabiî bir hâl iken; bir adamın, işittiği sözleri, kırk bu kadar sene sonra oturup yazması, ne kadar doğru olabilir?

İşte hıristiyanların en doğru din kitabı olmak üzere kabûl etdikleri dört İncil'in mâhiyetleri!

Tekrar tekrar hamdederiz ki, Kur'ân böyle değildir. Kur'ânımızın âyetleri nâzil oldukça, taraf-ı Risâletden okunur, vahy kâtibleri tarafından yazılır, ashâb-ı kirâm tarafından ezberlenir ve okunurdu. Peygamberin irtihâlini müteâkib, Kur'ân sayfaları cem'edildi. Hâfız-ı Kur'ân olanlardan (Zeyd bin Sâbit) in kalemiyle her sûre, ayrı ayrı olarak yazıldı. Ana metnin sayfalariyle karşılaştırıldı ve Sahâbenin huzûrunda okunup tasdik edildi. Sonra, Hazret-i Osman zamânında bir encümen tarafından sûreler, şimdiki tertîb üzerine sıralanarak yazıldı. Binâenaleyh, Rasûlüllah Sallâllâhü Aleyhi ve Sellem Efendimizin okuduğu Kelâmullah, bugün mushaflarımızda mevcûd ve mahfûzdur. Çünki Allah :

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ۞

Yânî : «**Kur'ân-ı hakikaten biz inzâl etdik ve onu mutlakâ muhâfaza edecek olan da biziz**[103].» buyurmuş ve Kur'ânı Kerîm'in muhâfazasını garanti etmiştir.

---

(103) Sûre-i Hicr: 9.

Hikâyedeki Yahûdi vezîr de, başına topladığı hıristiyanlara, İncil-den bahsediyordu ammâ, dört İncil'in hangisini izâh ediyordu, artık bil-miyorum.

362

او بظاهر واعظ احکام بود
لیك در باطن صفیر و دام بود

Ô bizâhir vâız-î ahkâm bûd,
Lîk der bâtın safîr û dâm bûd.

«Vezîr, zâhirde din hükümlerinin vâizi idi. Lâkin bâtında ve hakîkatde kuşbazların ıslığı ile tuzağı gibiydi.»

363

بهر این بعض صحابه از رسول
ملتمس بودند مکر نفس غول

Behr-i in ba'z-i sahâbê ez rasûl,
Mültemis bûdênd mekr-î nefs-i ğûl.

«Bundan dolayı, ashabdan bâzıları, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) den, insanı azdıran nefsin hîlesine dâir mâlûmât isterlerdi.»

364

کو چه آمیزد ز اغراض نهان
در عبادتها و در اخلاص جان

Kû çi âmîzed zi ağrâz-î nihan,
Der ibâdethâ vü der ihlâs-ı can.

«Nefis; ibâdetlere ve rûhî ihlâslara ne gibi fâsid ve gizli garazlar karıştırır, diye sorarlardı.»

365

فضل طاعت را نجستندی ازو
عیب ظاهر را بجستندی که گو

Fazl-ı tâat râ necüstendi ezô,
Ayb-ı zâhir râ bicüstendi ki gô.

«Ondan, ibâdet ve tâatin fazilet ve sevâbını aramazlardı. Zâhiri ayıblara dâir mâlûmât ver, derlerdi.»

366

مو بمو و ذره ذره مکر نفس
می شناسیدند چون گل از کرفس

Mû bemû vû zerre zerre mekr-i nefs,
Mî şinâsîdênd çün gül ez kerefs.

«Kıl ayırır, zerre tefrik eyler ve gül ile kerevizi ayırd eder gibi, nefsin hîlelerini bilirlerdi.»

367

موشکافان صحابه هم در آن
وعظ ایشان خیره گشتندی بجان

Mûşikâfân-î sahâbê hem deran,
Va'z-ı işan hîre geştendî becan.

«Ashâbın araştırıcı olanları, nefsin hîlesi husûsundaki peygamberin beyânları karşısında, hayrân kalırlardı.»

●

«HIRİSTİYANLARIN VEZÎRE TÂBÎ OLMALARI»

368

دل بدو دادند ترسایان تمام
خود چه باشد قوت تقلید عام

Dil bedo dâdênd tersâyan temâm,
Hod çi bâşed kuvvet-î taklîd-i am.

«Hıristiyanlar, temâmiyle o vezîre tâbi oldular. Zâten avam insanların taklîd kuvveti nedir ki?»

Taklid, hayvanlar içinde en fazla maymunlarda vardır. Yapılan hareketin iyi mi, kötü mü olduğunu düşünmeksizin, moda diye onu taklîde kalkışanlar da maymun tabiatlı şahıslardır.

369

در درون سینه مهرش کاشتند
نائب عیسیش می پنداشتند

Der derûn-i sîne mihreş kâştend,
Nâib-î Îsîş mî pindâştend.

«Vezirin muhabbetini kalblerine ektiler. Kendisini Îsâ'nın vekîli farzetdiler.»

370

او بسر دجال یك چشم لعین
ای خدا فریاد رس نعم المعین

Ô besır deccâl-i yek çeşm-î leî'n,
Ey Hudâ feryad res-î ni'mel müî'n.

«O vezir, hakikatde tek gözlü ve mel'un bir deccâl idi. Ey ni'mel muî'n olan Allah; imdâda yetiş!..»

Hazret-i Mevlânâ, vezîri, yalancılığı ve hilekârlığı dolayısiyle deccala benzetiyor.

Deccal: Decel maddesinden müştakdır ki sıvamak, örtmek, yaldızlamak mânâlarına gelir. Devenin uyuzuna katran sürüp, yarasını kapatmak mânâsını da ifâde eder. Mecâzen yalan ve yaldızlı sözlerle hakikati örtmek mânâsında kullanılır. O hâlde deccal: Yalancı, mürâî ve tezvirci demek olur.

Ebû Hüreyre'nin rivâyet etdiği bir hadîsde, meâlen:

«Âhir zamanda, birtakım yalancı deccallar çıkacaklar, ecdâdınızın da, sizin de işitmediğiniz sözleri, gelip size söyliyeceklerdir. Onlardan sakınınız. Sizi dalâlete düşürmesinler ve fitneye uğratmasınlar» buyurulmuştur.

Bir de, kıyâmete yakın çıkacak olan yalancı bir mel'ûnun vasfıdır.

İşte o vezir de, hakîkatde yol vurucu olduğu halde, yol gösterici olarak görünmeye kalkışmış bir deccal idi. Tek gözlü olması, dış gözü sağ-

lamken, kalb gözünün kör bulunması idi. Hazret-i Mevlânâ, bu vesile ile bir münâcâta başlıyor. Vezir gibi sapıklardan ve sapık yollara çağırıcılardan insanları koruması için, Allâh'a düâ ediyor ve şöyle diyor :

371

صد هزاران دام و دانست ای خدا
ما چو مرغان حریص و بی نوا

Sad hezâran dâm ü dânest ey Hudâ,
Mâ çü mürğân-i harîs û bî nevâ.

«İlâhî; Dünyâda yüzbinlerce tuzak ve dâne vardır. Biz ise aç ve harîs kuşlar gibiyiz.»

372

دمبدم پا بستهٔ دام نویم
هر یکی گر باز و سیمرغی شویم

Dembedem pâ beste-i dâm-i nevîm,
Her yekî ger bâz ü sîmürğî şevim.

«Biz, doğan kuşu da olsak, zümrüd-ü ankâ kuşu da olsak, her vakit yeni bir tuzağa tutuluyoruz.»

Simurğ : Türkçede zümrüd-ü ankâ denilen, mevhum kuşun adıdır. Gûyâ kuşların pâdişâhı olup, yuvası Kafdağında imiş. Buna (sîrenk) de derler. Tüylerinde otuz türlü renk bulunması bu ismi almasına sebeb olmuş. Gâliba Abdulvasî Çelebi'nin olacak, meâlen şöyle bir beyit vardır:

«İnsanlık yok oldu. Vefâ ortadan kalktı. Simurğ ile kimyâ gibi ikisinin de ancak adı kaldı.»

Bu beyitde de söylenildiği üzere, sîmurğ diye bir kuş mevcud değildir, mevhumdur.

373

میرهانی هر دمی مارا و باز
سوی دامی می رویم ای سر فراز

Mîrehânî her demî mârâ vü bâz,
Sûy-i dâmî mî revîm ey ser firâz.

«Bizi her an bir tuzakdan kurtarıyorsun. Lâkin ey âli olan Allah; biz diğer bir tuzağa gidiyoruz.»

374

ما درین انبار گندم می کنیم
گندم جمع آمده گم می کنیم

Mâ derîn enbâr gendüm mî künîm,
Gendüm-î cem' âmedê güm mî künîm.

«Biz bu dünyâ anbarında buğday topluyoruz. Fakat topladığımız buğdayları kaybediyoruz.»

Yâni senelerden beri azçok bir takım tâat ve ibâdetde bulunuyoruz; topluca kalsalardı epeyce bir şey olmaları lâzım gelirdi. Lâkin bir taraf-dan toplamaya çalıştığımız o iyi ameller, bir taraftan kayba uğruyor. Sevâbı da, iyi tesîri de kaybolup gidiyor.

375

می نیندیشیم ما آخر بهوش
کین خلل در گندم مست از مکر موش

Mî neyendişîm mâ âhir behûş,
Kin halel der gendü mest ez mekr-i mûş.

«Bir gün aklımızı başımıza alıp da, buğdayın böyle kayba uğraması-sının, fârenin hilesinden ileri geldiğini idrâk etmiyoruz.»

376

موش تا انبار ما حفره زدست
از فنش انبار ما ویران شدست

Mûş tâ enbâr-ı mâ hufrê zedest,
Ez feneş enbâr-ı mâ vîran şüdest.

«Fâre anbarımızı delmiş, onun hilesinden anbarımız harâb olmuştur.»

Evet. Yıllarca çalışmamızın semeresi olmak lâzım gelen gönül zevki

ve kalb huzûru adına birşey bulamıyoruz. Çünki göksümüze (vesvâsı hannâs) olan şeytan, fâre gibi girmiş, açtığı delikden anbarı da, içindekileri de berbât etmişdir.

«Mâlûmdur ki delik bir anbarın, evvelâ deliğini tıkamak, ondan sonra içine öteberi doldurmak lâzımdır. Delik kapatılmazsa, doldurulan şeyler heder olur. Bunun gibi, kalb anbarının deliği demek olan vesveseyi ve o deliği açan şeytanı, evvelâ defetmek icâbeder. Bunu beyan için, Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

377

اول ای جان دفع شر موش کن
وانگه اندر جمع گندم کوش کن

Evvel ey can dêf-i şerr-i mûş kün,
Vangeh ender cem'-i gendüm kûş kün.

«Ey can; evvelâ fârenin def'i çâresine bak, ondan sonra buğday toplamaya çalış.»

378

بشنو از اخبار آن صدر صدور
لاصلاة تم الا بالحضور

Bişnevez ahbâr an sadr-i sudûr,
Lâ salâte temme illâ bilhuzûr.

«İçlerin içi ve büyüklerin büyüğü olan sevgili peygamberimizin hadîsleri cümlesinden olan: (Namaz, ancak kalb huzûru ile temâm olur) meâlindeki haberi işit.»

Bu Hadis-i Şerif esâsen (Lâ salâte illâ bi huzûril kalb) şeklinde ve **«Namaz ancak kalb huzûru ile olur»** meâlindedir.

Ehlinin mâlûmudur ki bâzan mutlak bir şeyin zikrinden mukayyed bir mânâ, yâhut mukayyed bir şeyin zikrinden onun sıfat-ı kemâliyyesi kasdolunur. Bu Hadis-i Şerifde de öyle yapılmış: «Kalb huzûru olmadan namaz olmaz» buyurulup, «Kalb huzûru olmadan kılınan namazın kemâli bulunmaz ve öyle namaz, tam ve hakiki bir namaz olmaz.» manası murâd edilmiştir. Hazret-i Pir, bir(temm) kelimesi ilâvesiyle hem Hadis-i Şerifi vezne sokmuş, hem de kasdolunan mânâyı meydana çıkarmışdır.

(Temm) kelimesi Kâmûsda (tam olan nesnelere denir) diye târif

edilmişdir. Bâzıları bunu fi'l-i mâzi şeklinde (temme) olarak okumuşlarsa da, fâili olan (salât), müennes-i semâi olduğundan, o kelime fi'l-i mâzi olsaydı (temmet) olması lâzım gelirdi.

379

گر نه موشی دزد در انبار ماست
گندم اعمال چل ساله کجاست

Ger ne mûşî dûzd der anbâr-ı mâst,
Gendüm-î a'mâl-i çil sâlê kücâst.

«Eğer bizim anbarda hırsız bir fâre bulunmasaydı, kırk yıllık amel buğdayı nereye giderdi?»

380

ریزه ریزه صدق هر روزه چرا
جمع می ناید درین انبار ما

Rîze rîze sıdk-ı her rûzê çırâ,
Cêm' mî nâyed derin enbâr-ı mâ.

«Her günkü sıdk u istikâmet, velev ki azar azar olsun, anbarımızda niçin toplanmıyor?»

«Damla damla üstüne gelince nehir, nehirle nehir birleşince deniz olur» derler. **«Damlaya damlaya göl olur»** sözü de meşhur bir meselemizdir. Bunun gibi, her günkü iyi amellerimizin doğruluk ve sevâbı ne kadar az olursa olsun, toplana toplana epeyce bir yekûn teşkil etmek lâzımdı. Fakat toplanamadı ve toplanmıyor. Çünki anbar delik. Oradan hırsız bir fâre girmiş. Bulduğunu alıp götürüyor, gelenin toplanmasına meydan vermiyor. Şu girip çıkmadan, anbarın delik deşik olduğu gibi; o iyi amelin îfâsına çalışmakdan da bedenimiz yoruluyor ve yıpranıyor. Kazancı, kusur ve eksikleriyle ancak farzı edâ etmekden ibâret kalıyor. Mânevi zevk ve hakîkat neş'esi adına bir şey elde edilemiyor.

Maksadım yanlış anlaşılmasın. Mâdem ki ibâdetlerden zevk alınamıyor, beyhûde yorulmakdansa, onu terketmek ve rahat rahat oturmak evlâdır, neticesini çıkarmak istemiyorum. Bir işi yapamıyacağım diyerek, yan gelip oturmaktansa, onu elden geldiği kadar yapmaya çabalamak lâzımdır. Meselâ, bir kâtibe verilen bir defterin iki günde bitirilmesi emrolunur. Kâtib; bu emir, tatbik edilir şey değil, koca defter iki günde

yazılıp bitirilir mi? diye oturur, keyfine bakarsa, tekdire uğrar, cezâ görür; belki de memûriyetinden çıkarılır. Fakat diğer bir kâtib o defteri, çalışır ve uğraşır da muayyen müddet zarfında kısmen yazabilirse, hareketi pek takdîr olunmamakla berâber, çalışıp çabaladığı için, berikinin uğraşmadığı cezâya uğramaz. Allâh'ın emirlerini kusurlu da olsa, yerine getirmek için gayret eyleyenler de, defteri muayyen müddet içinde kısmen bitirebilen kâtib gibidirler.

Hülâsası: Bir işi olmuyor diye bırakmamalı, elden geldiği kadar oldurmanın çâresine bakmalı. Nitekim Mevlânâ da şöyle söylüyor:

«Evvel ey cân, dêf' şerr-i mûş kûn!.»

mısraıyle: «İbâdeti zedeleyen vesveseyi ve onu veren şeytanı defetmenin çâresine bak» diyor.

381

پس ستارهٔ آتش از آهن جهید
وان دل سوزیده پذرفت و کشید

Bes sitâre âteş ez âhen cehîd,
Van dil-î sûzîde pezrüft û keşîd.

«Demir, yâni çakmakdan birçok kıvılcım sıçradı. Uyanık gönül de o kıvılcımı çekti ve kabûl etdi.»

382

لیك در ظلمت یکی دزدی نهان
می نهد انگشت بر استارگان

Lîk der zulmet yekî düzdî nihan,
Mî nihed engûşt ber istâre gân.

«Lâkin karanlıkda gizli bir hısız var ki, kıvılcımları söndürmek için üstlerine parmak basıyor.»

383

می کشد استارگان را یك بیك
تا که نفروزد چراغی بر فلك

Mî küşed istâregân râ yek beyek,
Tâki nefrûzed çerâğî ber felek.

«Felekde, — yânî dünyâda — bir kandil yanmasın diye, o karanlıkdaki hırsız, kıvılcımları söndürüyor.»

Mâlûm ya, eskiden kibrit yokdu. Ateş yakmak için çakmak çakarlar, kav ve sâireyi tutuştururlar, o vâsıta ile mum ve kandil yakarlardı:

اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا

Yânî : **«O, yemyeşil ağaçdan sizin için bir ateş çıkarandır[104].»** Nazm-ı Celîlinde işâret edildiği üzere iki ağaç dalını bir birine kuvvetle sürmek sûretiyle onları tutuşdurdukları da olurdu.

Hazret-i Pîr, bir kalbin aydınlanmasını, bir kandilin uyandırılmasına; tâat ve ibâdeti de çakmağın çakılıp o aydınlığı husûle getirecek kıvılcımın çıkmasına ve fitilin tutuşmasına benzetiyor. Halbuki kav daha mumun, yâhud kandilin fitiline dokundurulmadan evvel karanlıkda görünmeyen bir hırsız, yânî şeytan, parmaklariyle onu söndürüyor ki, söndüren parmaklar, şeytanın verdiği vesveselerdir.

Hazret-i Mevlâna şu mâlûmatı verdikten sonra düâya başlıyarak diyor ki :

384

گر هزاران دام باشد هر قدم
چون تو با مایى نباشد هیچ غم

Ger hezâran dâm bâşed her kadem,
Çün tü bâ mâyî nebâşed hîç gam.

«İlâhî; Sen bizimle berâber olup bizi muhâfaza edince, ayak altında yüzbinlerce tuzak olsa da ehemmiyeti yokdur.»

385

چون عنایاتت بود با ما مقیم
کى بود بیمى ازان دزد لئیم

Çün inâyâtet büved bâ mâ mükîm,
Key büved bîmî ezan düzd-i leîm.

«Yâ Râbbî; Senin inâyetlerin bizimle berâber olunca, o alçak hırsızdan, - yânî şeytandan - ne korkumuz olur?»

---

(104) Sûre-i Yâsîn: 80.

386

هر شبی از دام تن ارواح را
میرهانی میکنی الواح را

Her şebî ez dâm-ı ten ervâh râ,
Mirehânî mîkünî elvâh râ.

«İlâhi; Sen her gece ruhları, cesed tuzağından kurtarır ve onu bağlayan levhaları, bağları koparırsın.»

387

میرهند ارواح هر شب از قفس
فارغان نی حاکم و محکوم کس

Mirehend ervâh her şeb ez kafes,
Fâriğan nî hâkim û mahkûm-i kes.

«Ruhlar her gece ten kafesinden kurtulurlar. Kimsenin hâkimi ve mahkûmu olmaksızın âzâde bulunurlar.»

Diyorlar ki insanda bir (rûh-u insânî) bir de (rûh-u hayvânî) vardır Bu ikincisi bütün hayvanât ile insanlarda müşterekdir. Birincisi ise insanlara mahsûs bir Rabbânî lutufdur. İşte o (rûh-u insânî) ve o lûtfu Rabbânî, uyku galebe edince beden hapsinden kurtulur. Hür ve kayıtsız olarak âlem-i ervâha yükselir. Rüyâlar o serbest rûhun müşâhedelerinden doğar. (Rûh-u hayvânî) ise beden makinesini hareket ettiren kuvvetdir. Onun için bir yere gidemez. Gidecek olursa hayat makinesi işlemez. Uyku ile edilen istirahatin (rûh-u insânî) ye münhasır olmadığını, Allâh'ın o kereminden (rûh-u hayvânî) nin ve bütün bedenin istifâde edip dinlendiğini beyân için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

388

شب ز زندان بی خبر زندانیان
شب ز دولت بی خبر سلطانیان

Şeb zi zindan bî haber zindâniyan,
Şeb zi devlet bî haber sultâniyan.

«Zindandaki mahbuslar, gece uyuyunca zindanda bulunduklarından habersizdirler. Devlet ve hükûmet ricâli de uyuyorken vazife ve memûriyetden haberdar değildirler.»

389

نی غم و اندیشهٔ سود و زیان
نی خیال این فلان و آن فلان

Nî gam û endîşeî sûd û ziyan,
Nî hayâl-î in fülân ü an fülân.

«Uykuda ne kazanmak, ne de kaybetmek endişesi vardır. Ne de bu filândır, şu falandır düşüncesi mevcuddur.»

Cenâb-ı Hak (Nebe') sûresinde İlâhi lutuflarını sayarken :

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۝

Yâni : «(Ey insanlar) **uykunuzu istirâhatinize sebeb, geceyi de** (sizin için) **elbise kıldık**[105]**.»** diyor.

Evet. Uyku hakîkaten istirâhati mûcibdir. Yorgun bulunan dış uzuvları dinlendirdiği gibi duygu ve fikirlere de istirahat verir.

390

حال عارف این بود بی خواب هم
گفت یزدان هم رقود زین مرم

Hâl-i ârif in büved bî hâb hem,
Gûft Yezdan hüm rukûdün zin merem.

«Ârif olan zâtın hâli, uyanıkken de böyledir. Cenâb-ı Hak (Eshâb-ı Kehf) hakkında (Hüm Rukûd) tâbirini kullanmışdır. Bundan ürkme.»

Hazret-i Mevlânâ, Eshâb-ı Kehf kıssasına, şu âyet-i kerîmeye telmih ediyor :

وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ
رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ
بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ

Yâni : «(Habibim;) **onları göreydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar**

(105) Sûre-i Nebe': 9-10.

uykuda idiler. Biz onları (gâh) sağ yanına, (gâh) sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de (mağaranın) giriş yerinde iki kolunu uzat(ıb yat) makta idi[106].»

Eshâb-ı Kehf hakkında yahûdilerin süâli üzerine Kur'ânı Kerîmde muhtasar mâlûmat verilmiş, kaç kişi oldukları Allâh'ın ilmine havâle edilmiştir. En meşhûr rivâyete göre bunlar yedi kişi imişler. Kıtmîr nâmında bir de köpekleri varmış. Dinlerini muhâfaza için zâlim ve putperest bir hükümdardan kaçmışlar, bir mağaraya kapanmışlar. Orada 309 sene uyudukdan sonra uyanmışlar, sonra da vefât etmişler.

Bunların zulmünden kaçtıkları Dakyanos adındaki kıralın kim olduğunu, mağaraları civârındaki Efsos şehrinin neresi bulunduğunu tahkîke satırlarımızın müsâadesi yoktur. Uyanık gibi göründükleri halde, tasarrufları kendiliklerinden değildir. Onları hareket ettirip bir hâlden diğer bir hâle değiştiren Allah'dır. Kıtmirden murad ise nefisdir ki, onların kapısı önünde boynu bükük yatmaktadır. Hazret-i Mevlânâ da bunları teşbih etdiği ârifin hâlini, târife devâm ederek buyuruyor ki :

391

خفته از احوال دنیا روز و شب

چون قلم در پنجهٔ تقلیب رب

Hufte ez ahvâl-i dünyâ rûz ü şeb,
Çün kalem der pençe-î taklîb-i rab.

«Ârif, dünyâya âid işlerde, gece gündüz uykudadır; - yânî uyuyan bir adamda nasıl irâde ve tasarruf kalmazsa ârif de öyle olmuşdur -. O, kalem gibi Allâh'ın yed-i kudretindedir.»

392

هرکه او پنجه نبیند در رقم

فعل پندارد بجنبش از قلم

Herki ô pençê nebîned der rakam,
Fi'l pindâred becünbüş ez kalem.

«Yazı yazan eli, görmeyen kimse, kalemin hareketini müşâhede edince yazma işini ondan sanır.»

(106) Sûre-i Kehf 18.

Yâni yazıyı kalem yazıyor zanneder. Halbuki onu yazan kalem değil, kalemi kullanıp idâre eden kalem sâhibidir. Cüz'i irâdesini Allâh'ın küllî irâdesine terkeylemiş olan Urafây-ı ümmeti idâre eyleyen de Allâh'ın yed-i kudretidir. Eshâb-ı kehfin uyudukları sırada haberleri olmaksızın sağdan sola, soldan sağa çevrilmeleri gibi.

393

شمهٔ زین حال عارف وا نمود

خلق را هم خواب حسی در ربود

Şemme-î zin hâl-i ârif vâ nümûd,
Halk râ hem hâb-ı hissî der rebûd.

«Halkın uykuya dalmasiyle, yâni uyuyunca istirahate nâil olmasiyle Allah, ârifin ahvâlinden bir mikdâr nümûne göstermişdir.»

Yâni bir adam uyuduğu vakit düşünmez, didinmez, istirahat içinde bulunur. Ârif-i Rabbânî olanlar uyanıkken de böledir. Onların uyanıkken olan hareketleri kendilerine âdetâ rüyâ gibi gelir.

394

رفته در صحرای بیچون جانشان

روحشان آسوده و ابدا نشان

Refte der sahrây-i biçün cânişan,
Rûhişan âsûde vü ebdâ nişan.

«Halkın canları, nedeni ve niçini olmayan bir sahrâya, - yâni âlem-i ervâha - gider. Orada ruhları; yatdıkları yerde de bedenleri, istirâhat eder.»

395

وز صفیری باز دام اندر کشی

جمله را در داد و در داور کشی

Vez safiri bâz dâm ender keşi,
Cümle râ der dâd-ü der dâver keşî.

«İlâhi; bir işaretle bütün ruhları tekrar tuzaklarına, - yâni cesedlerine - getirir, hepsini adâlet ve hükmünde mukayyed kılarsın.»

Mâlûmiye aklı olmayan bir şahıs, hareketlerinden mes'ul değildir. Uykuda bulunan bir adam da böyledir. Yatıp uyumuş olan kimsenin rûhu, uyku müddetince mutlak kalır; fakat uyanma zamânı geldi mi onun da beden tuzağına düşmesi, mükellefiyet altına girmesi gelmiş demekdir.

396

چونکه نور صبحدم سر بر زند
کرکس گردون زرین پر زند

Çünki nûr-i subhudem ser ber zened,
Ger kes-î gerdûn zerrin per zened.

«Vaktâki seherin nûru görünür, felek akbabası altın kanatlarını çırpar, - yânî sabah olur, - Güneş doğar.»

397

فالق الاصباح اسرافیل وار
جمله را در صورت آرد زان دیار

Fâlikul' isbâh isrâfil vâr,
Cümle râ der sûret âred zan diyar.

«Sabahın fâlık ve Hâlıkı olan Allah, İsrâfil gibi bütün ruhları, ruhlar âleminden sûret âlemine getirir.»

398

روحهای منبسط را تن کند
هر تنی را باز آبستن کند

Rûhhây-ı münbasit râ ten küned,
Her tenî râ bâz âbisten küned.

«Münbasıt ve mücerred olan ruhları ten eyler, - yâni cesedle bağlar. - Bedenleri de tekrar ruhlara yüklü kılar.»

399

اسب جانها را كند عارى ز زين

سر النوم اخ الموتست اين

Esb-i canhâ râ küned ârî zi zîn,
Sîrr-ı ennevmü ehul mevtêst în.

«Can atlarının eğerini alır. Şu hâl (Ennevmü ehul mevt) hadisinin sırrıdır.»

Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, bu hadîs-i Şerifde uykuyu, ölümün kardeşi olarak târif etmiş, yânî uykuyu ölüme benzetmişdir. Küçük ölüm demek olan uykuda insânî kuvvetlerin bir kısmı tâtîle uğrar. Çünki rûh-u insânînin beden üzerinde tasarrufu kalmaz. Büyük uyku demek olan ölüm de böyledir. Yalnız o uykuda insânî kuvvetlerin hepsi tâtîle uğrar. Yatma müddeti ise birkaç saate münhasır değildir. İnsan uykudan uyandığı vakit nasıl rûhu yine bedende tasarrufa başlıyorsa, o uzun uykudan uyanınca da öyle olacak. İşte (Ennevmü ehulmevt) hadîsinin sırrı budur.

400

ليك بهر آنكه روز آيند باز

مى نهد بر پايشان بند دراز

Lîk behr-i anki rûz âyênd bâz,
Mî nihed ber pâyişan bend-î dirâz.

«Lâkin sabahleyin tekrar gelmeleri ve cesedle alâkadar olmaları için ruhların ayağına uzun bir ip bağlar.»

401

تا كه روزش بر كشد زان مرغزار

وز چراگاه آردش در زير بار

Tâki rûzeş ber keşed zan mûrğzâr,
Vez çerâgâh âredeş der zir-i bâr.

«O çayırdan ve mer'adan, - yâni âlem-i mânâdan - sabahleyin tekrar çekip getirmek için.»

Biraz evvel uyumak, ruh atının salıverilmesidir denilmişti. Burada o salıvermenin mutlak olmadığını, yâni henüz büyük uykuya yatmayan bedenlere âid ruhların o bedenlerden ayrılmasının küllî değil, cüz'î bulunduğunu; rûh ile beden arasında bir nevî râbıta kaldığını beyân için deniliyor ki: Allah ruh atlarının eğerini çıkartmakla berâber, ayaklarına uzun ve mânevî bir köstek takar; sabahleyin onunla çekip ruhları tekrar yük altına, yâni beden kaydına ve teklif altına sokar. Tabiîdir ki, köstEğin uzunluğu, uykunun devam müddetidir.

Hazret-i Mevlânâ bu ifâdeleriyle :

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ
فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرَى
اِلَى اَجَلٍ مُسَمًّى

Yâni : «**Allah** (ölenin) **ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda, ruhlarını alır. Bu** sûretle **hakkında ölümü hükmettiği** (rûhu) **tutar, diğerini muayyen bir vakta** (eceli gelinceye) **kadar salıverir**[107].» Âyet-i Kerîmesine telmîh etmiştir.

Hazret-i Pir bundan sonra bir temennide bulunuyor :

402

کاش چون اصحاب کهف این روح را
حفظ کردی یا چو کشتی نوح را

Kâş çün ashâb-ı Kehf in rûhrâ,
Hifz kerdî yâ çü keştî Nûhrâ.

«Keşki Cenâb-ı Hak, bu rûhu da eshâb-ı kehf gibi, yâhut Nûh'un gemisi gibi muhâfaza edeydi de,»

---

(107) Sûre-i Zümer: 42.

403

تا ازین طوفان بیداری و هوش

وا رهیدی این ضمیر و چشم و گوش

Tâ ezin tûfân-ı bîdârî vü hûş,
Vâ rehîdî in zamîr ü çeşm ü gûş.

«Bu uyanıklık ve idrâk tûfânından şu kalbi, şu gözü ve şu kulağı kurtarmış olaydı.»

404

ای بسا اصحاب کهف اندر جهان

پهلوی تو پیش تو هست این زمان

Ey besâ ashâb-ı kehf ender cihan,
Pehlüvî tû pîş-i tû hest in zaman.

«Cihanda ve hâlâ, ne kadar Eshâb-ı Kehf vardır ki, belki senin yanında ve karşındadır.»

405

غار با او یار با او در سرود

مهر بر چشمست و بر گوشت چه سود

Gâr bâ ô yâr bâ ô der sürûd,
Mühr ber çeşmest ü ber gûşet çi sûd.

«Mağara da, yâr da onunla nağmeler terennüm etmektedir. Ne faydası var ki, senin gözün ve kulağın gafletle mühürlü olduğu için, onu görüp işitemiyorsun.»

Yâni, Eshâb-ı Kehf'in varlığı, geçmiş zamâna münhasır değildir. Hâlâ da Eshâb-ı Kehf'den sayılacak kimseler vardır ki, hem mağarası, hem yâri, onunla berâberdir. Lâkin onları görecek göz lâzımdır.

Evet; gözden göze fark vardır. Bâzısı sûreti, yâni eşyâyı müşâhede eder de, mânâya karşı kapalı kalır. Sonra muhabbet ve nefret gibi hisler de hakikî görüşe mâni olur.

«Rızâ gözü ve muhabbetle bakış, her türlü aybı görmekden âcizdir. Nitekim gazab gözü de bütün kötülükleri görür ve meydana kor.»

Hazret-i Pîr, bu nükteyi anlatmak için buyuruyor ki :

•

«HALÎFENİN LEYLÂ'YI GÖRMESİ HİKÂYESİ»

406

گفت لیلی را خلیفه کان توی
از تو مجنون شد پریشان و غوی

Gûft Leylî râ halife kân tüyî,
Ez tü Mecnûn şüd perişân û ğavî.

«Halife, Leylâ'ya dedi ki: Mecnûn'un perişan olmasına ve sapıtmasına sebeb olan Leylâ, sen misin?»

407

از دگر خوبان تو افزون نیستی
گفت خامش چون تو مجنون نیستی

Ez diğer hûban tü efzûn nîsti,
Gûft hâmüş çün tü Mecnûn nîstî.

«Sen, diğer güzellerden fazla bir şey değilsin? Leylâ da cevâb verdi ki: Sen, Mecnûn olmadığın için, sus!»

Şeyh Sa'dî :

«Leylâ'nın güzelliğine, Mecnûn'un gözü penceresinden bakmalıdır» der. Evet, Leylâ'yı görebilmek, onun gerçek yüzünü müşâhede eylemek için, Mecnûn gibi sâdık ve âşık olmalıdır. Yoksa, o aşka mazhar olmayan bir şahsın nazarında, Leylâ denilen kadın, kara-kuru bir cisimden ibâret görünür.

Bunun gibi, Eshâb-ı Kehf gibi olan gizli velîler de, gözönünde gezer durur. Lâkin hüviyyet ve mâhiyetlerini görecek bir göz ve irfâna sâhib olmayan nazarlara karşı, o mübârek zevat da bâsit insanlar gibi gö-

rünür. Hazret-i Pîr, birkaç beyit yukarıda ve Eshâb-ı Kehf'den bahsettiği sırada. «Keşke Cenâb-ı Hak, bu rûhu da Eshâb-ı Kehf gibi, yâhut Nûh'un gemisi gibi muhâfaza edeydi» temennisinde bulunmuşdu. Yine o bahse dönüyor. «Eshâb-ı Kehf'in hıfz-ı İlâhide uyuması gibi, evliyâullah da, İlâhî bir istiğrak içinde bulunur. Bu istiğrâka nâil olamıyan, ebedi gaflet uykusundadır» meâlini anlatmak için diyor ki:

408

هرکه او بیدار تر در خواب تر
هست بیداریش از خوابش بتر

Herki ô bîdâr ter der hâb ter,
Hêst bîdârîş ez hâbeş beter.

«Uyanık olan, daha ziyâde uyumuş demekdir. Öylesinin uyanıklığı, uyumuşluğundan beterdir.»

Yânî, bâzı kimseler vardır ki, şeytanlık husûsunda fevkalâde uyanıklık gösterirler. Bu gibiler, fenâ ve istiğrak zevkinden mahrum oldukları için, ebedî bir gaflete düşmüşlerdir. Zâten o yoldaki gâfillerin uyanıklığı, uykularından beter; uykuları uyanıklıklarından zararsızdır. Hiç olmazsa uyurken, kimseye zararları dokunmaz. Şeyh Sa'dî, Gülistân'ında der ki: **«Zâlimin biri, bir ârife: İbâdetlerin hangisi daha ziyâde sevâp kazandırır?»** diye sordu. Ârif de: **«Senin için öğle uykusu. Çünki, uyuduğun bir iki saat içinde, kimseye zulmetmezsin»** cevâbını verdi.

409

چون بحق بیدار نبود جان ما
هست بیداری چو در بندان ما

Çün bi hak bîdâr nebved cân-ı mâ,
Hêst bîdârî çü derbend ân-ı mâ.

«Rûhumuz, Allah ile uyanık olmayınca, o zâhirî uyanıklık, bizim için bend ve mâniâdır.»

Hakîkî uyanıklık, rûhun hak ve hakîkatden âgâh olmasıdır. O İlâhî âgâhlık olmayınca, insanın uyanık durmasiyle gözünün bakması, uykuda rüyâ görmesine benzer. Rüyâ, hayâlî bir müşâhededir. Fakat o müşâhede, rüyâ görenin gözlerini kapatır. Zâhirdeki eşyâyı görmesine mâni olur.

Bunun gibi, İlâhî olmayan uyanıklık da, görünürdeki eşyâyı gösterse bile, hak ve hakikatin müşâhedesine engel teşkîl eder.

410

جان همه روز از لگد کوب خیال
وز زیان و سود و از خوف زوال

Can hemê rûz ez leked kûb-î hayâl,
Vez ziyân û sûd ü ez havf-î zevâl.

«Bütün gün hayâlin tekmelemesinden; kâr, zarar ve eldeki malın zevâli korkusundan.»

411

نی صفا می ماندش نی لطف و فر
نی بسوی آسمان راه سفر

Nî safâ mî mânedeş nî lutf u fer,
Nî besûy-i âsman râh-î sefer.

«Rûhun ne safâsı, ne letâfet ve nûrâniyyeti, ne de yüksek âleme gidecek yolu kalır.»

İnsan, gündüzleri uyanık bulunur. Hayâlî, bir takım fikirlerle cismen ve zihnen yorulduğu gibi, rûhen de yıpranır. Kazandım, kaybetdim, yâhut elimdeki nimet kaybolacak kuruntuları içinde çırpınır durur. Şu yorucu hayâller, rûhu o kadar ezer ve sâfiyyetini o kadar bozar ki, safâsını da, letâfetini de, hattâ ulviyyet ve ruhâniyyetini de ziyâna uğratır. İşte böyle uyanık görünenler, hakikatde uyumuş olanlardan farklı değildir.

412

خفته آن باشد که او از هر خیال
دارد امید و کند با او مقال

Hufte an bâşed ki ô ez her hayâl,
Dâred ümmîd û küned bâ ô mekâl.

«Uyumuş o gâfildir ki, her hayâle karşı ümîde düşer ve onunla konuşmaya kalkar.»

413

دیوار چون حور بیند او بخواب
پس ز شهوت ریزد او بر دیو آب

Dîvrâ çün hûr bîned ô behâb,
Pes zi şehvet rîzed ô ber dîv âb.

«Rüyâsında şeytanı hûri gibi görür ve ona şehvet suyunu akıtır.»

414

چونکه تخم نسل را در شوره ریخت
او بخود آمد خیال ازوی گریخت

Çünki tohm-i nesl râ der şûre rîht,
Ô behod âmed hayâl ez vey gürîht.

«Nesil tohumu, nutfesini çorak yere dökünce uyanır, kendine gelir, o vakit de hayâl, gözünün önünden kaçar.»

415

ضعف سر بیند ازان و تن پلید
آه ازان نقش بدید و نابدید

Zâ'f-ı ser bîned ezân û ten pelîd,
Ah ezan nakş-i bedîd ü nâbedîd.

«Uyanınca, ihtilâm oluşundan başında yorgunluk, vücûdünde mülevveslik görür. Ah o görünen ve görünmeyen nakışdan ah!»

Dünyâda uyanık geçinenler, rüyâda gördükleri hayâle vücûd verib de onunla müsâhabe, hattâ mücâma'a edenlere benzerler. İhtilâm olan kimse, uyanınca hayâlin kaçtığını, o yakınlık neticesi başındaki ağrı ile cismindeki ve elbisesindeki yaşlıkdan başka bir şey kalmadığını anladığı gibi, dünyâ uykusuna dalıp da hayâlleri hakîkat zannedenler de, ölümün îkâzile uyandıkları vakit, o tatlı rüyânın, yânî hayâtının elîm bir baş ağrısı vereceğini anlayacaklardır.

Hakîkaten dünyâ, rûyâ gibidir. Onda bakâ hayâldir; lâkin onda bu-

lünulan müddetin hesâbı verileceği ve o hesâb esnâsında birtakım mülevvesliğin, meydana çıkacağı hakikatdir.

Hazret-i Mevlânâ, başka bir misâl getiriyor :

416

مرغ بر بالا روان و سایه اش
میدود بر خاك پران مرغ وش

Mûrğ ber bâlâ revân ü sâye eş,
Mîdeved ber hâk perran mûrğ veş.

«Bir kuş, yüksekden uçar. Gölgesi de toprak üstünde kuş gibi koşar.»

417

ابلهی صیاد آن سایه شود
می دود چند آنکه بی مایه شود

Eblehî sayyad-i an sâyê şeved,
Mî deved çendanki bimâyê şeved.

«Budalanın biri, o gölgeyi avlamak ister, arkasından o kadar koşar ki, tâkati kesilir.»

418

تیر اندازد بسوی سایه او
تیر کشش خالی شود از جست و جو

Tîr endâzed besûy-i sâye ô,
Tîrkeşeş hâlî şeved ez cüst ü cû.

«O budala, o gölgeye ok atar da, arayıp taramakdan ok torbası boş kalır.»

Tîrkeş : İçersine ok doldurulan ve meşinden yapılan bir torba idi ki, kemerin sol yanına takılır ve icâbında oradan alınıp yaylâ ok atılırdı.

419

تیر کش عمرش تهی شد عمر رفت
از دویدن در شکار سایه تفت

Tirkeş-i omreş tühî şüd ômr reft,
Ez deviden der şikâr-i sâye teft.

«Gölge avlamak için sür'at ve harâretle koşmakdan ve şuraya buraya ok atmakdan ömür tîrkeşi boşalmış ve hayâtı heder olmuş olur.»

Şârihler diyorlar ki: Bu misâlde beyân edilen kuşdan maksad: Allah'ın esmâsı ve sıfâtıdır. Gölge ise onların mezâhiri bulunan eşyâdır. Kuşu bırakıp gölgeyi tutmaya çalışanlar: zâhire değil, mazhara ehemmiyet verenlerdir. Gölge avcısının koşması neticesi, nasıl cisminde yorgunluk ve tîrkeşide boşlukdan ibâret kalırsa, mazhara tapanların, yâni dünyâya gönül bağlayanların encâmı da öyle bir mahrûmiyete müncer olur.

Zâhir ve mazhar nedir? Cenâb-ı Hakk'ın bitmez tükenmez, sayılara gelmez isimleri ve sıfâtları vardır. Bunlardan 99 dânesi (Esmâ-i Hüsnâ) diye mazbût ve meşhûrdur.

Esmâ-i İlâhiyyeden herbirinin, tesîr göstermesi zarûrî olan yerler vardır. Bir ismin tesîr gösterdiği yerlere ve şeylere (Mazhar) derler. Mazharda tesîri görülen Esmâ-i İlâhiyyeye de (Zâhir) tâbir ederler. Meselâ: Cenâb-ı Hakk'ın (Hâlık) ve (Râzık) isimleri vardır. Onlarla mahlûkâtı yaratır ve rızıklandırır. Şu hâlde, mahlûkât üzerinde tesiri görülen o isimler (Zâhir) dir, mahlûk ve merzûk olanlar da onların mazharıdır.

420

سایهٔ یزدان چو باشد دایه اش
وا رهاند از خیال و سایه اش

Sâye-i Yezdan çü bâşed dâye eş,
Vâ rehâned ez hayâl ü sâye eş.

«Allâh'ın mânevî gölgesi, o gölge avcısının mürebbisi olursa, onu hayâl ve gölge peşinde koşmakdan kurtarır.»

O hâlde, sâye-i Yezdân kimdir?

421

سایهٔ یزدان بود بندهٔ خدا
مردهٔ این عالم و زندهٔ خدا

Sâye-î Yezdan büved bendê' Hudâ,
Mürde-î in âlem û zinde' Hudâ.

«Sâye-î Yezdân, — yânî zıll-i İlâhî, — Allah'ın o makbûl kuludur ki, bu âleme nisbetle ölüdür ve Allah'a nisbetle diridir.»

Sâye-î Yezdân ve zıll-i İlâhî: Allâh'ın gölgesi demekdir ki, mecâzen vekil mânâsınadır. Yoksa Allah, cisim değildir ki gölgesi olsun.

Bir hadîs-i şerîfde, meâlen :

«Sultan, yeryüzünde Allah'ın vekil-i adâletidir. Her zulüm gören, ona iltica eder» buyurulmuştur. Burada mevzû'bahs olan, bilinen hükümdar değildir, mânevî sultan olan insân-ı kâmil ve mükemmildir ki, yeryüzünde Hakk'ın halifesidir. Olanca irâde ve arzûsunu, ilâhî rızâ'ya karşı yok eylemiş, ve Allâh'ın bahsetdiği İlâhî diriliğe nâil olmuşdur. İşte bu zât-ı şerîf, bir kimsenin mürebbîsi ve mürşidi olursa, o kimse, gölge peşinde koşup yorulmadan kurtulur.

(Mürde-i in âlem) yânî «Bu âleme nisbetle ölüdür» terkibine gelince, şu hadîs-i şerîf meâli onu târif eder :

«Yeryüzünde gezer ölü görmek isteyen Ebûbekr'e baksın.»

Sıddik-i A'zam (Radiyallâhü anh) Hazretleri, olanca irâdesini irâde-i İlâhiyyede ifnâ eylemiş olduğu için, (Meyyit-i seyyâr) hâline gelmiş ve Rasûlullâh'ın o iltifâtına mazhâr olmuştu.

422

دامن او گیر زو تر بی گمان
تا رهی از آفت آخر زمان

Dâmen-î ô gîr zû ter bî geman,
Tâ rehî ez afet-î âhir zeman.

«O insân-ı kâmilin eteğini geciktirmeksizin yakala ki, âhir zaman fitnelerinden kurtulasın.»

کیف مد الظل نقش اولیاست
کو دلیل نور خورشید خداست

Keyfe meddezzilü nakş-i evliyâst,
Kô delîl-i nûr-i hurşîd-î Hudâst.

«Keyfe meddezzil nazm-ı kerimi, evliyânın nakşı ve müş'iridir. Onlar, Allah güneşinin nûruna delîldir.»

Sûre-i Furkan'daki:

أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ
مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا
۝ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ۝

Yânî: «(Habîbim;) **Rabbi**(nin sun'una ve kudreti)**ne bakmadın mı? Gölgeyi nasıl uzatmıştır. İsteseydi onu sâkin kılardı. Sonra Güneşi, o gölgeye delîl ittihâz ettik. Daha sonra da onu,** (uzanan o gölgeyi) **azar, azar kendimize çektik**[108].» âyetine işâretdir.

Bu âyet-i kerîmede, Güneşin hareketiyle gölgenin uzayıp kısalması ve Güneşin gölgeye delîl olması gibi, Tabiî Kânunlardan bahsediliyor. Hazret-i Mevlânâ ise, buradaki (Zıll) i, evliyâ zümresi diye te'vil ediyor. Hakk'ın hâlifesi olanlar, hakikat güneşinin gölgesidir, diyor.

Te'vîl-i Kur'ân: Kelâmullah'daki lâfızların meşhûr mânâlarından fazla olarak onlardan birtakım lâtîf ve rakik nükteler çıkarmakdır. Te'vili, sofiyye de yapar; bâtınî mülhidleri de. Şu fark ile ki sôfiyye, meşhûr ve zâhirî mânâyı da kabûl eylediği hâlde; bâtıniler o cihete yanaşmazlar. Mânây-ı bâtınî diye hezeyân eder dururlar. Hazret-i Pîr, o gibilere karşı:

424

کرده‌ٔ تأویل حرف بکر را
خویش را تأویل کن نه ذکر را

Kerde-î te'vil harf-i bikrrâ,
Hîşrâ te'vil kün ne zikrrâ.

---

(108) Sûre-i Fürkân: 45-46.

«Kur'ânın hikr olan harfini ve lâfzını te'vil ediyorsun. Kur'ân-ı değil, kendini te'vil etmenin çâresine bak» diyor.

İşte, ey sâlik; (keyfe medde zzill) âyetinin delâlet etdiği, Allah gölgesinin himâyesine iltica et.

425

اندرین وادی مرو بی این دلیل
لا احب الافلین گو چون خلیل

Enderin vâdî merev bî in delîl,
Lâ ühıbbül âfilîn gû çün Halîl.

«Bu vâdide öyle delilsiz gitme. Halil İbrâhim Aleyhisselâm gibi (Lâ ühibbül âfilin) de.»

Bu beyit ile de, Hazret-i İbrâhim'in Kur'ân'da hikâye buyurulan bir sözüne telmih edilmişdir.

Mâlûmdur ki, Halilullah Aleyhisselâm, Irak'da doğup büyümüştür. Zamânında orada, Keldânî'ler vardı ki, yıldızlara taparlardı. Hazret-i İbrâhim, hemşehrilerini ilzâm edip susturmak için yıldıza, Ay'a ve Güneş'e bakmış, onların doğmalarından sonra battıklarını görünce; (Lâ ühibbül âfilin), yâni **«Ben batanları sevmem»;**

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ
حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni; **«Şübhesiz ki ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Allâh'a yöneltttim. Ben, müşriklerden değilim[109].»** demiştir.

426

روز سایه آفتابی را بیاب
دامن شه شمس تبریزی بتاب

Rev zi sâye âftâbî râ biyâb,
Dâmen-i şeh Şems-i Tebrîzî bitâb.

«Git, gölgenin delâletiyle güneşi bul ve şâh Şems-i Tebrîzî'nin eteğine sarıl.»

---

(109) Sûre-i En'âm: 79.

Allâh'a delâlet etmek husûsunda veliler, güneşin varlığına delîl olan gölgeye benzetilmişti. Burada da buyuruluyor ki, gölgeye ilticâ et de, o vâsıta ile hakikat güneşine vâsıl ol. O gölgelerin en parlağı bulunan Şems-i Tebrîzî Hazretlerinin irşâd eteğine sarıl.

Hazret-i Şems hakkında (Şah Şems-i Tebrîz') buyurulması, onun ve emsali kibâr-ı evliyâullahın mânevi saltanatına ve ind-i İlâhideki yüksek mertebelerine işâretdir. Zâten şeyhler hakkında (şah) tâbirinin kullanılması, İran ve Hind âdetlerindendir. (Şah Şüca'-i Kirmânî), (Şah Veliyyullâh-i Dehlevî) ve emsâli zevât gibi.

Bu usûl, bize de (Sultan) ve (Hünkâr) tâbirlerini kullanmak üzere geçmiştir. (Yâ Hazret-i Sultan Abdulkâdir-i Geylânî), (Yâ Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî) gibi levhalar, hâlâ görülüp durmaktadır. Hazret-i Mevlânâ'ya işâret olan (Molla Hünkâr) tâbiri de, Hazret-i Pîr'in hem ulemâdan, hem urafâdan olması dolayısiyledir ve (Hünkâr) tâbiri, (Hüdâvendigâr) kelimesinden gelmedir.

Şeyh Galib (Hüsn-ü Aşk) ında der ki :

Devretti çü enbiyâyı Allah,
Geldi bize evliyây-ı âgâh.
Şehdir o gürûha Molla Hünkâr,
Besdir bu cihâna bir hükümdar.

427

ره ندانی جانب این سور و عرس
از ضیاء الحق حسام الدین بپرس

Reh nedânî cânib in sûr û arus,
Ez zıyâül Hak Hüsâmüddin bipürs.

«Eğer bu sur-i sürûru, — yâni Şems-i Tebrîzî Hazretlerine giden yolu — bilemez ve bulamazsan, Allâh'ın hidâyet ışığı olan Hüsâmüddîn Çelebi'den sor.»

Yukarıda da bildirildiği üzere, Hüsâmüddin Çelebi Hazretleri, Hazret-i Pîr'in halîfesidir. Mesnevî'nin tanzimine sebeb olan bu zât-ı âlî, Hazret-i Mevlânâ'nın hayâtında bile, mürîdlerin sülûkü ile meşgûl olurdu. Her cihetle muktedir bir zât-ı şerîf olduğu için, Hazret-i Pîr, mürîdleri kendisine tevdî ederdi. Burada da, Şems-i Tebrizi'ye götürecek yolu bilemez ve bulamazsan, hakkın ziyâsı olan Hüsâmüddin Çelebi'ye sor ki, seni Şems-in musâhibi olan Mevlânâ'ya sevk eylesin, diyor.

428

ور حسد گیرد ترا در ره گلو

در حسد ابلیس را باشد غلو

Ver hased gîred türâ der reh gelû,
Der hased iblîs râ bâşed ğulû.

«Eğer, Hüsâmüddin Çelebi'ye intisâb için giderken; hased, yânî kıskançlık, boğazına sarılırsa-ki şeytanın hasedde fazla tecâvüzü olur.»

429

کو ز آدم ننگ دارد از حسد

با سعادت جنگ دارد از حسد

Kô zi âdem nêng dâred ez hased,
Bâ saâdet cêng dâred ez hased.

«Şeytan, Âdem'e olan hasedinden, ona secde etmeye utandı. Yine o şeytan, hasedinden saâdetle cenk etmeye kalkışdı.»

430

عقبهٔ زین صعب تر در راه نیست

ای خنک آن کش حسد همراه نیست

Ükbe-i zin sa'b ter der râh nîst,
Ey hunük an keş hased hemrâh nîst.

«Sülûk yolunda hasedden daha zor ve daha tehlikeli bir geçit yoktur. Hasûd olmayan kimseye ne mutlu.»

431

این جسد خانهٔ حسد آمد بدان

از حسد آلوده گردد خاندان

İn cesed hânê hased âmed bidan,
Ez hased âlûde gerded hânedan.

«Bu cesed hasedhânedir. Mâlûmun olsun ki hasedden, bütün bir hânedân bulaşmış olur.»

Bir hânedân efrâdından birinin, hasedle yapmış olduğu kötülük, o hânedânı bulaştıracağı gibi, hasedin tabiatı dolayısiyle, bütün beden hânedânı da mülevves olur.

432

گر جسد خانهٔ حسد آمد ولیك
آن جسد را پاك كرد الله نیك

Ger cesed hânê hased âmed velîk,
An cesed râ pâk kerd Allâh nîk.

«İnsanın cismi, hasedhâne olmakla berâber, Cenâb-ı Hak, o cisimlerden bâzılarını iyice temizlemişdir.»

433

طهرا بیتی نشان پاكیست
گنج نورست از طلسمش خاكیست

Tahhirâ beyti nişân-î pâkiyest,
Genc-i nûrest ez tılısmeş hâkiyest.

«Tahhirâ beytî, Âyet-i Kerîmesi, temizlik nişânıdır. Aslı toprak olmakla berâber, insan cesedi nûr hazinesidir.»

Bu beyitle, Kur'ân-ı Kerim'deki :

وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ

Yâni : **«Beytimi titizlikle temizleyin diye, İbrâhim ve İsmâil'e de kuvvetli emir vermiştik[110].»** âyet-i kerimesine telmîh ediliyor.

Bu âyet; Kâ'be-i Muazzama'yı binâ etmiş olan Hazret-i İbrâhim ile oğlu Hazret-i İsmâil'in, o muhterem mâbedi; tavâf edecekler, itikâfa girecekler, rükû ve sücûd sûretiyle ibâdetde bulunacaklar için, temizlemeleri hakkında ise de, sôfiyye hazarâtı, bundan, başka mânâlar da çıkarmışlar; Kâ'be'nin temizlenmesinden maksad: Kalbin nefsânî emellerden, şeytânî vesveselerden temizlenmesi demekdir, demişlerdir. Hazret-i

(110) Sûre-i Bekara: 125.

Pîr de, bu mânâyı ihtiyâr ediyor, insan cesedi, hasedhâne olmakla berâber, bâzılarınınki, Allah'ın tevfikiyle, tertemiz ve nûr hazînesi hâlini alır, diyor.

434

گر کنی بر بی حسد مکر و حسد
زان حسد دلرا سیاهیها رسد

Ger künî ber bî hased mekr û hased,
Zan hased dilrâ siyâhîhâ resed.

«Eğer, hasûd olmayan bir zâte hile ve hased etmeye kalkarsan, o hased dolayısiyle kalbine zulmetler ârız olur.»

Karanlıkda kalan bir kalbe ise, mârifet nûru giremez.

435

خاك شو مردان حق‌را زیر پا
خاك بر سر کن حسد را همچو ما

Hâk şev merdân-ı Hakrâ zîr-i pâ,
Hâk ber ser kün hased râ hemçü mâ.

«Allah adamlarının altında toprak gibi ol. — Yânî, onlara karşı hased etmek değil, fevkal'âde tevâzû göster —. Hasedin de, bizim yaptığımız gibi, başına toprak saç ve ayaklarının altına alıp onu zelil et.»

•

«YAHÛDÎ VEZÎRİN HASEDİNİ BEYAN»

436

آن وزیرك از حسد بودش نژاد
تا بباطل گوش و بینی باد داد

An vezîrek ez hased bûdeş nejâd,
Tâ bebâtıl gûş ü bînî bâd dâd.

«O alçak vezîrin aslı ve mayası, hased idi. Onun için kulağını ve burnunu bâtıl yere ve bedâva olarak verdi.»

437

بر امید آنکه از نیش حسد
زهر او در جان مسکینان رسد

Ber ümîd-i anki ez nîş-î hased,
Zehr-i ô der cân-ı miskînan resed.

«O ümmid ile ki, hasedinin iğnesinden birtakım zavallıların canlarına zehir aksın.»

Bâzı kimseler, hattâ bâzı mahlûklar vardır ki, hased onlarda hılkî ve cibillî bir tabiat hâlindedir. Bir nimete nâil olmuş zevâtın nîmetini çekemezler de onun zevâlini isterler. Recâî-zâde Ekrem bey merhûm, demişti ki :

Hasedperverlerin hâli yamandır,
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.
Sarılmış nefse müz'iç bir yılandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.

Evet. Hasûdun nefsine sarılmış olan hased yılanı, sâhibinin ölümüne kadar onu bırakmaz. Bırakmadığı için de hasedci, yaşadığı müddetçe ıztırap içinde kalır; herkesi kıskanır, herkesin nimet ve devletinden ezâlanır.

438

هر کسی کو از حسد بینی کند
خویشتن بی گوش و بی بینی کند

Herkesî kô ez hased bînî kened,
Hîşten bî gûş ü bî bîni küned.

«Her kim hased yüzünden burun koparmaya kalkışırsa — vezir gibi — kendini burunsuz ve kulaksız bırakır.»

«Din kardeşini düşürmek için kuyu kazan hâin, mutlakâ kazdığı kuyuya kendi düşer» denilmişdir.

Halka eziyet eden, er-geç bir zarara uğrar. Burun koparmak sevdâsına düşenin de, vezirde olduğu gibi, kendi burnu ve kendi kulağı koparılır. İşte Yahûdî vezir, böyle muzır bir mahlûk idi. Binâenaleyh, başkalarına zarar vermek isterken, kendisi zarar gördü.

439

بینی آن باشد که او بوئی برد
بوی اورا جانب کوئی برد

Bîni an bâşed ki ô bûyî bered,
Bûy ôrâ cânib-î kûyi bered.

«Burun, koku alan bir uzuvdur ki, aldığı koku, onu bir mahalle götürür.»

Onun için, abdest esnâsında buruna su verilirken :

«Yâ Rabbi, bana cennetin kokusunu duyur» diye düâ edilir.

440

هر که بویش نیست بی بینی بود
بوی آن بویست کان دینی بود

Herki bûyeş nist bî binî büved,
Bûy an bûyêst kân dinî büved.

«Koku almayan kimsenin burnu yok demekdir. Koku da Dünyâ'ya değil, dine ve Âhirete müteallik râyihadır.»

İki beyit evvel, «Her kim hased yüzünden burun koparmaya kalkışırsa — vezîr gibi — kendisini burunsuz ve kulaksız bırakır» denilmişti. Tabii, buradaki burun koparmak, halkı zarara uğratmak demekdir. O zarar ise ya maddî, ya mânevi olur. Mânevî burun koparmak, bir kimsenin irfan râyihasından mahrûm kalmasına sebeb olmakdır. Bunun içindir ki, mânevî koku alamayan kimse, burunsuz demekdir. İşte, halkın maddî ve mânevi koku almasına hased edenler, onları irfan kokusundan mahrûm etmek isteyenler, evvelâ kendi koku alma zevklerini kaybederler. Bu hissi kaybetmenin asıl sebebi, hased olduğu gibi, mânevî koku duymak nîmetine şükretmemek de onun zevâline vesîle olur.

441

چونکه بوئی برد و شکر آن نکرد
کفر نعمت آمد و بینیش خورد

Çünki bûyî bürd ü şükr-i an nekerd,
Küfr ü ni'met âmed û biniş hord.

«Bir kimse, mânevi koku duyup da o nimetin şükrünü îfâ etmezse, küfrân-ı nimet gelir, onun burnunu yer ve düşürür.»

Yâni, her nimete mukâbil şükretmek lâzım olduğu gibi, koku alma nimeti için de şükür vâcibdir. Bu saâdete mazhar olan kimse şükretmeyecek olursa, küfrân-ı nimet, müdhiş bir illet gibi onun burnunu yer, yâni koku alma zevkinden onu mahrûm eder. Küfrân-ı nimet hakkında :

«Küfrân-ı nimet olma. Zira dikkatli bakarsan (küfrân) ın iki küfür olduğunu, yâni Arabca tesniye sigası bulunduğunu anlarsın» derler.

Evet; bâzı gözlere karşı gizli kalan mânevi nimetleri inkâr etmek, küfürdür; fakat her gözün görebildiği nimetlere şükretmemek küfrândır, yâni katmerli küfürdür.

442

شکر کن مر شاکران را بنده باش

پیش ایشان مرده شو پاینده باش

Şûkr kün mer şâkiran râ bende bâş,
Piş-i îşan mürde şev pâyende bâş.

«Şükret ve şükredenlerin kulu, kölesi ol. Onların huzûrunda ölü gibi teslimiyet göster ve neticesinde bekaa bul.»

«Nimetler, şükür bereketiyle devâm eder» buyurulmuştur. Mânevi bir feyze nâil olan ârifler, O'na şükrederler. Şükürleri yüzünden o nimet devâm eder. Nimetin devâmı, ârifin şükürden âciz kalmasını sağlar. Aczini anlamak da en büyük bir irfândır. Öyle irfân sâhibi olan şükredicilerin bendesi olmak ise, insanı ebedi saâdete kavuşturur.

Hazret-i Mevlânâ, kıssaya dönerek diyor ki :

443

چون وزیر از رهزنی مایه مساز

خلق را تو بر میاور از نماز

Çün vezîr ez rehzenî mâye mesâz,
Halk râ tû ber meyâver ez nemâz.

«Vezîr gibi, halkı sapıtmayı kendine sermâye yapma ve herkesi namazdan, niyazdan ve ibâdetden alıkoyma.»

ناصح دین گشته آن کافر وزیر
کرده او از مکر در لوزینه سیر

Nâsıh-î din geşte an kâfir vezîr,
Kerde ô ez mêkr der lûzîne sîr.

«O kâfir vezir, din nasîhatçisi kılığına girmiş, hîle ile bâdem helvasına sarımsak karıştırmıştı.»

Yâni, hak sözler arasında, bâtıl fikirleri de birtakım gâfil kimselere yutturuyordu.

Bâtılın, bâtıl olarak zuhûru ehemmiyetsizdir. Onu herkes anlıyabileceği için, o kadar kötü tesîri olmaz. Asıl müşkil ve muzır olanı, hak ve hakikat imiş gibi meydana atılanıdır. Meselâ, bâzı hayırhâh ve merâsimperver görünmek isteyen hulûskârların, «Büyük bir zâtın huzûruna girdiğimiz vakit, şapkamızı çıkarıyoruz; Allâh'ın huzûruna çıkdığımız, yânî namaz kıldığımız zaman, niçin başımızı açmıyalım?» demeleri, ve Hıristiyanların kilise dâhilinde baş açık bulunduğunu misâl göstermeleri, bâtılın hak sûretinde zuhûrudur.

Mâdem ki din ve Dünyâ işleri ayrılmıştır, dünyevî nezâketi, dinî ibâdete kıyâs etmeye kalkışmak doğru değildir.

Müslümanlar, dinî hususlarda, Avrupalıların ve gayri müslimlerin edeb ve terbiyelerini taklîdle değil, Nebiyy-i Ekrem Efendimiz'in hareket ve sünnetini tatbîk etmekle mükelleftir. Hazret-i Peygamber: (Sallû kemâ raeytümûnî üsallî) yâni : **«Beni nasıl kılıyor gördü iseniz, namazı öyle kılınız»** buyurmuştur. Aleyhissalât Efendimiz, ihramda bulunduğu zamandan başka vakit de, başaçık namaz kılmamıştır. Vâkı'a namaz esnâsında farz olan (setr-i avret), yâni örtülmesi lâzım gelen yerler, erkeklerde göbekten diz kapaklarına kadar olan mahallerdir. Bu kadarcık mestûriyetle farz ifâ edilmiş, fakat sünnete ittibâ edilmemiş olur. Husûsiyle nassa, yânî kitâb ve sünnete mukâbil olan içtihâda mesâğ yoktur. Bir iş hakkında Âyet ve Hadîs varken, onlar bırakılıp da, indî düşüncelerle içtihâda kalkışılamaz. Mâdem ki (Sallû kemâ raeytümûnî üsallî) hadîsi vardır; mâdem ki Rasûl-i efhâm, ihramda bulunduğundan başka vakitlerde başıaçık namaz kılmamıştır. Bizim de Rasûlullâh'ın emrine, sünnetine uyarak, namaz kılarken başımıza bir şey giymemiz gerekir.

(Huz'û zînetekûm Inde külli mescidin) yânî : **«Her namaz kıldığınızda temiz ve zînetli elbîsenizi giyiniz»** Âyet-i Kerîmesi de bu husûsda hatıra gelir. Allah, namaz kılarken soyunmayı değil, giyinmeyi emrediyor.

Bundan altmış, yetmiş sene kadar evvel (Evliyâ Hoca) isminde, gâ

yet âlim, fakat o nisbette sâf bir zât varmış. Yenikapı Mevlevihânesinin meşhûr ve fâzıl şeyhi Salâhuddin Dede Efendiye ders okutmuş ve icâzet vermiş olan bu zâti, devlet adamlarına varıncaya kadar herkes tanır ve hürmetde bulunurmuş.

Bu zât bir gün, Şeyhülislâmın huzûruna girmiş, lâkin biniş denilen bol kollu cübbesi sırtında değil, elinde bulunuyormuş. Şeyhülislâm :

— Hoca efendi; o binişi niçin taşıyorsun? diye sormuş ve Şeyhülislâmın huzûruna ilmiyyeden olanların binişle girmeleri lâzım geldiğini hatırlatmak istemiş. Evliyâ Hoca :

— Bâzan büyük bir yere gidilmek icâbediyor da, onun için, demiş. Şeyhülislâm :

— Meselâ ne gibi büyük yere? diye süâl edince, hoca :

— Câmi'e gitdiğim vakit, diyerek Şeyhülislâmı sükûta mecbûr eylemiş.

Bâzı tatlısu firengi! görünmek isteyenlerin, cenâze geçerken, şapka çıkarmaları da lüzumsuzdur. Dinimizde, ölüye edilecek hürmet, ona karşı şapka çıkarmakla değil, teşyi'inde bulunmak, tabutunu omuzlamak ve rûhuna fâtiha okumakladır.

•

«HIRİSTİYANLAR ARASINDA, AKLI BAŞINDA OLANLARIN, VEZÎRİN HÎLESİNİ ANLAMALARI»

445

هرکه صاحب ذوق بود از گفت او
لذتی می دید و تلخی جفت او

Herki sâhib zevk bûd ez güft-i ô,
Lezzetî mî dîd ü telhî cüft-i ô.

«Kuvve-i zâikası olanlar — yâni ağzının mânevî tadı yerinde bulunanlar — vezîrin sözlerindeki lezzet arasında bir de acılık duyuyorlardı.»

446

نکتهها می گفت او آمیخته
در جلاب قند زهری ریخته

Nüktehâ mî güft ö âmîhtê,
Der cülâb-î kand zehrî rîhtê.

«Vezîr, nükteli sözler söylüyordu. Lâkin o sözler, içine zehir karıştırılmış şeker şerbeti gibi idi.»

447

ظاهرش می گفت در ره چست شو
وز اثر می گفت جانرا سست شو

Zâhireş mî gûft der reh çûst şev,
Vez eser mî gûft canrâ sûst şev.

«Vezîrin zâhirî kelâmı: Hak yolunda gayretli ol, diyordu. Zımnen ve fi'len ise, rûha atâlet ve miskinlik tavsiye ediyordu.»

Evet. Vezîrin ifâdesinin zâhiren yaldızlı bulunması; gaflet erbâbını aldatıyor ve oyalıyordu. Hazret-i Mevlânâ, bunu birkaç misâl ile îzâh için diyor ki :

448

ظاهر نقره گر اسفیدست و نو
دست و جامه می سیه گردد ازو

Zâhir-î nukrê ger isfîdest ü nû,
Dest ü câmê mî siyeh gerded ezû.

«Gümüşün sathı; beyaz ve yeni olmakla berâber, eli ve elbîseyi kirletir.»

449

آتش ار چه سرخ رویست از شرر
تو ز فعل او سیه کاری نگر

Âteş er çi sûrh rüyest ez şerer,
Tû zi fi'l-î ô siyehkârî niger.

«Ateş, şûlesi itibâriyle kırmızı görünür. Öyle iken sen, onun kıvılcımı ile yaktığı yeri simsiyah etmesine bak.»

450

برق اگر نوری نماید در نظر
لیك هست از خاصیت دزد بصر

Berk eğer nûrî nümâyed der nazar,
Lîk hest ez hâsıyet düzdî besar.

«Şimşek, nazara nûr görünürse de, onda göz kamaştırmak hassası vardır.»

Gümüşün beyaz ve parlak görünüp de el ve elbiseyi kirletmesi; ateşin rengi kırmızı olduğu halde, kıvılcımının isâbet etdiği yeri yakması ve karartması, şimşeğin aydınlatmakla berâber, göz kamaştırması gibi, o Yahûdî vezirin sözleri de sûretâ Hak, fakat mânen bâtıl idi.

451

هر كه جز آگاه و صاحب ذوق بود
گفت او در گردن او طوق بود

Her ki cüz âgâh ü sâhib zêvk bûd,
Gûft-i ô der gerden-î ô tavk bûd.

«Veziri dinleyenlerden her kim anlayışlı ve zevk sâhibi değilse, vezirin sözleri, onun boynuna halka gibi geçiyordu.»

Tavk: Vaktiyle esirlerin boynuna takılan bir halka imiş.

452

مدت شش سال در هجران شاه
شد وزیر اتباع عیسی را پناه

Müddet-î şeş sâl der hicrân-i şâh,
Şüd vezir etba'-ı Îsâ râ penah.

«Hükümdardan ayrı olarak, vezir altı sene müddetle İsevîlerin penâhı ve muktedâsı oldu.»

453

دین و دل را کل بدو بسپرد خلق
پیش امر و حکم او می مرد خلق

Dîn ü dil râ kül bedû büspürd halk,
Pîş-i emr û hükm-i ô mî mürd halk.

«Halk, — yânî hıristiyanlar — dîni de, kalbi de ona teslîm etdiler, onun emrine ve hükmüne karşı can fedâ edecek dereceye geldiler.»

●

«HÜKÜMDÂRIN VEZÎRE GİZLİCE HABER GÖNDERMESİ»

454

در میان شاه و او پیغامها
شاه را پنهان بدو آرامها

Der miyân-i şâhü ô peygâmhâ,
Şâhrâ pinhan bedû ârâmhâ.

«Vezîr ile hükümdâr arasında gizli muhâbere oluyordu. Vezîrin va'dlerinden, hükümdârın kalbi rahatlaşıyordu.»

455

پیش او بنوشت شه کای مقبلم
وقت آمد زود فارغ کن دلم

Pîş-i ô binvîşt şeh kâ'y mukbilem,
Vâkt âmed zûd fâriğ kün dilem.

Hükumdâr ona: Ey benim makbûlüm; zamânı geldi. Kalbimdeki endişeyi çabucak gider, diye bir mektup yazdı.»

Vezîr ise :

456

گفت اینک اندران کارم شها
کافکنم در دین عیسی فتنه‌ها

Gûft înek enderan kârem şehâ,
Kefgenem der dîn-i Îsâ fitnehâ.

«Şâhım, şimdi İsâ dînine fitne düşürmek işiyle meşgûlüm, diye cevab gönderdi.»

•

«HIRİSTİYANLARDAN ONİKİ FIRKANIN BEYÂNI»

457

قوم عیسی را بد اندر دار و گیر
حاکمانشان ده امیر و دو امیر

Kavm-i Îsâ râ büd ender dâr u gir,
Hâkimanşan deh emir û dû emîr.

«İsâ kavminin rabt ü zabt husûsunda, oniki hâkimi vardı.»

458

هر فریقی مر امیری را تبع
بنده گشته میر خودرا از طمع

Her ferikî mer emîri râ teba',
Bende geşte mîr-i hodrâ ez tama'.

«Her fırka, ayrı bir beyin tâbii idi ve tamahkârlık sevkiyle onun kulu ve kölesi olmuşdu.»

459

این ده و آن دو امیر و قومشان
گشته بندهٔ آن وزیر بد نشان

İn deh û an dû emîr û kavmişan,
Geşte bendê an vezîr-i bed nişan.

«Bu oniki bey ile onların kavmi, o nişânı kötü vezirin itâatine girmiş ve bendesi olmuşdu.»

Yukarıda da söylenilmişti ki, bu kıssadan maksad, bâzı yüksek hisseler beyân etmekdir; târihî rivâyetde bulunmak değildir. Onun için, şu beyânlara bakıp da târihe uymuyor diye îtirâza kalkışmak doğru olmaz. Ehlinin mâlûmudur ki romancılık san'atında, bir târihî roman yazmak şûbesi vardır. Bu yolda yazılan roman ve hikâyelerin bâzı kısımları târihe uygun, çok yerleri ise romancının muhayyilesine göre yazılır. Bu hikâye de, o kabîlden sayılabilir. Meselâ, buradaki Yahûdi vezîrin ahvâli ve aşağıda anlatılacak müşevveş akvâli, hıristiyan azizlerinden (Pavlos) u andırıyor. Çünki, o da Yahûdî ve devlet memûrlarından idi. Sonra hıristiyan oldu. Nasrâniyeti neşre kalkıştı. Gezip dolaştığı yerlerde, memleketlerde beyannâmeler dağıttı, ve mektûblar yazdı. Hepsinde, ayrı ayrı lisan kullandı. Hattâ kendi Îsâ'yı görmediği, havâri tâbii olduğu hâlde, havârilerle münâzaaya kalkıştı. Nihâyet — hıristiyanların nakline göre — Roma'da (Sen Piyer) le berâber idâm edildi. Aksini söyleyenler de var. Binâenaleyh, bahsi dinlerken, bir kıssayı dinlemekden ziyâde, hisse almaya bakmalıdır. Hazret-i Mevlânâ, bâtıl bir îtikâdı ve fâsid bir fikri muhâfazaya çalışan müteassıp bir adamın, ne gibi kötülükler yapabileceğini anlatmak istiyor.

460

اعتماد جمله بر گفتار او
اقتدای جمله بر رفتار او

Î'timâd-î cümle ber güftâr-ı ô,
İktidây-î cümle ber reftâr-ı ô.

«Hıristiyan beyleriyle tâbi'lerinin hepsi de vezirin sözlerine kanmışlar, ahvâl ve harekâtına bağlılık göstermişlerdi.»

پیش او هر وقت و ساعت هر امیر
جان بدادی گر بدو گفتی بمیر

Piş-i ô her vakt ü sâat her emîr,
Can bidâdî ger bedû güftî bimîr.

«Vezir öleceksin demiş olsaydı, o beylerden herbiri, her an ve saat, huzûrunda can verirdi.»

●

«VEZÎRİN HIRİSTİYANLARA KARŞI, İNCÎL'İN HÜKÜMLERİNİ KARIŞTIRMASI»

462

ساخت طوماری بنام هر یکی
نقش هر طومار دیگر مسلکی

Sâht tômârî benâm-ı her yekî,
Nakş-ı her tômâr diğer meslekî.

«Vezir, o beylerden herbirinin nâmına bir tomar tanzîm etdi ki, tomarların hepsi de meslek ve mezheb itibâriyle bambaşka idi.»

463

حکمهای هر یکی نوع دگر
این خلاف آن ز پایان تا بسر

Hûkmhây-î her yekî nev'-î diğer,
İn hilâf-ı an zi pâyan tâ beser.

«O tomarlardan herbirinin hükümleri başka türlü ve biri, başından sonuna kadar diğerine aykırı idi.»

İncil'de, daha doğrusu Îsâ Aleyhisselâmın beyânatında nâsih, mensuh bulunduğu, yâhut mevki'in iktizâsına ve şahsın istîdâdına göre vâ-

rid olduğu, veyâhut havâriler tarafından doğruca zaptedilemediği için, birbirine zıt ve aykırı görünen hükümler vardı. Yahûdi vezir, bu mütenâkız hükümleri topladı, hıristiyan beylerinden herbirinin nâmına yazdığı tomarlara — ki onlar birer vasiyetnâme ve tâlimatnâme demekdi — o muhâlif hükümlerin, birer ikişer dânesini dercetdi. Neticesinde, hıristiyanlar fırka fırka oldular. Dinî, dünyevî münâzaaya, hattâ muhârebeye kalkıştılar. Târihde (Sen Bartelmi) vak'ası denilen bir hâdise vardır ki, mezheb taassubu yüzünden, katoliklerin protestanları katliâm etmeleridir.

Burada izâhı lâzım gelen bir bahis vardır.

Semâvi dinlerin hemen ehpsinde, birbirine muhâlif görünen hükümler mevcûtdur. Bu da ya nesihden, yâhut iktizâ ve istîdâddan veyâhut doğru anlaşılamamakdan ileri gelmiştir, denilmişti. Acabâ bu hâller, müslümanlıkta da var mıdır?

Evet efendim. Nâsihiyyet ve mensûhiyyet itibâriyle kısmen vardır. Meselâ, Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz, Hicret'den evvel, Kudüs'deki (Beytülmakdis) e müteveccihen namaz kılmaya me'mûr idi. Çünki orası ehl-i kitâbın, yâni hem Yahûdîlerin, hem de Hıristiyanların kıblegâhı idi. Medîne civârındaki Yahûdiler: «Muhammed, dinimizin mensûh olduğunu söylediği hâlde, kıblemize karşı namaz kılıyor» dediler. Beri tarafdan Kureyş müşrikleri de: «Siz, İbrâhîm'in kıblesini bırakıyorsunuz da, Yahûdîlerin kıblegâhına teveccüh ediyorsunuz» diye söylendiler.

Hicretin ikinci senesi Receb'inde idi ki (Berâ bin Ma'rûr) un zevcesi ve (Bişr bin Berâ) ın vâlidesi (Ümmü Bişr) Radiyallâhü anhüm, biraz yemek pişirmiş, Aleyhissalât Efendimizi dâvet etmiş, Peygamber Efendimiz de ashâbdan bâzılariyle icâbet buyurmuş, Medîne hâricindeki (Beni Seleme) yurdunu şereflendirmişdi.

Yemek ve istirahatden sonra öğle vakti oldu. Mevcûd cemâatle namaza duruldu. İkinci rek'atden sonra, Rasûl-i Ekrem'e, namaz içinde olan vahy üzerine Beytülmakdisden Kâ'be-i Mükerreme'ye dönüldü, namaz o sûretle ikmâl edildi ve Beyt-i muazzam, müslümanların kıblegâhı olarak kaldı. Bunun üzerine Yahûdiler: «Muhammed ne yaptığını bilmiyor. Bugün böyle, yarın şöyle diyor!» demek küstahlığında bulundular. Dolayısiyle:

ما ننسخ من آية او ننسها نأت بخير منها او مثلها

Yâni : «**Biz; bir hükmü nesh eder, yâhut unutturursak, ya ondan daha hayırlısını, yâhut onun benzerini getiririz**[111].» Âyet-i Celilesi nâzil ol-

(111) Sûre-i Bekara: 106.

du. Yahûdiler, buna da itirâz ettiler: «Semâvî bir dinde, nesh ve tebdîl olur mu?» demeye de cür'et gösterdiler. Halbuki ellerindeki Tevrat, iyice bir tedkik edilseydi, birçok nesh ve birçok tebdil ile dolu bulunduğu görülürdü.

(İbni Hazm) in (Kitâbü fisâl) ine müracâat edilirse, Tevrât'ın ve İncil'in bu yoldaki ahkâmı anlaşılır.

İşte, şu kıble değişikliği hâdisesi, iktizâya göre idi. Bir de istidâda göre sûret-i muhâlefet vardır. (Tenâkehû tenâselû) ve (Hayruküm ba'del mieteyn, Hafîfülhâz') hadisleri arasındaki sûrî muhâlefet gibi. Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, birinci hadisde: **«Evlenin, çoluk çocuk sâhibi olun»** emrini verdiği hâlde, ikinci hadîsde: **«Bundan ikiyüz sene sonra, en hayırlınız hafîfülhâz olanınızdır; hafîfülhâz nedir? süâline de: Çoluğu çocuğu olmayandır»** cevâbını vermiştir.

Sathî bir nazarla bakılırsa, bu iki hüküm, mütenâkızdır. Lâkin hakikati gören bir göze karşı hiç de öyle değildir. Umûmiyet îtibâriyle, müslümanların evlenmesi, çoluk, çocuk sâhibi olup, ehl-i İslâmın çoğalması matlûbdur; hattâ peygamberimizce iftihârı mûcibdir. Fakat ahlâkın bozulduğu, geçinmenin pek zor olduğu bir zamanda, husûsiyle kadınların her istediğini tedârik edemiyecek kimselerin bekâr kalması hayırlıdır. Alıp da geçinemiyerek boşamakdan, boşayamamaktansa almamak, mücerred kalmak, elbet de evlâdır. Demek ki şu iki hadîs arasında tenâkuz yokmuş. Onları zıt gibi görmek, anlayamamakdan ileri geliyormuş.

Lehülhamd, müslümanlıkda yanlış zaptedilmekden ileri gelen yanlışlıklar yoktur. Kur'ân-ı Kerîm, asr-ı saâdetde gâyet doğru olarak müteferrik sûretde zaptedildiği ve bâzı sahâbe tarafından ezberlendiği gibi, Sıddîk-i Ekber devrinde, ashâbın ittifâkiyle cem' olunmuştur. Binâenaleyh, fıkıh mezheblerindeki bâzı cüz'î ve fer'î ayrılıkların esbâb-ı mûcibesi, rivâyetin şekli değil, dirâyetin, yânî âyet ve hadîsin mânâsını anlayabilmenin netîcesidir.

İşte bu hükümler gibi, tahrîf edilmemiş hıristiyanlıkda da, iktizâya ve istidâda göre verilmiş hükümler vardır. Yahûdî vezîr, onlardaki husûsiyyeti nazar-ı dikkate almadı. Muhâlif hükümlerin bir kısmını, bir tomarda, diğer kısmını öbür tomarlarda topladı ve bunları umûmî hükümler şeklinde gösterdi. Meselâ :

464

در یکی راه ریاضت را و جوع
رکن توبه کرده و شرط رجوع

Der yekî râh-i riyâzat râ vü cû',
Rükn-i tevbe kerde vü şart-i rücû'.

«Tomarın birinde, riyâzat ve açlık yolunu, tevbenin ve günahlardan dönüşün rüknü kılmış.»

Yâni, bir günahkâr, riyâzat çekmeyince ve aç durmayınca, tevbesi kabûl olmaz, demişdi.

465

در یکی گفته ریاضت سود نیست
اندرین ره مخلصی جز جود نیست

Der yekî güftê riyâzat sûd nist,
Enderin reh mahlesî cüz cûd nist.

«Tomarın birinde de demişti ki: Riyâzatın faydası yoktur. Bu yolda cömertlikden başka kurtulacak cihet bulunmaz.»

466

در یکی گفته که جوع و جود تو
شرك باشد از تو با معبود تو

Der yekî güftê ki cû'u cûd-i tû,
Şirk bâşed ez tû bâ ma'bûd-i tû.

«Tomarın birinde de demişti ki: Senin açlığın da, cömertliğin de, ma'bûduna karşı şirk koşman olur.»

467

جز توکل جزکه تسلیم تمام
در غم و راحت همه مکرست و دام

Cüz tevekkül cüzki teslîm-i temâm,
Der gam û râhat hemê mekrest ü dâm.

«Gamda olsun, rahatda olsun, tevekkül ve teslimden başka, amellerin hepsi hiyle ve tuzakdan ibâretdir.»

Şuraya kadar sayılan amellere dikkat edilmiştir ki, hepsi de sülûk yolunda elzem ve ehem olan şeylerdir. Meselâ tevbe lâzımdır. Hem de yaptıklarından nedâmet duyup rücû' etmek, bir daha yapmamaya azm ü cezm göstermek ister. Sonra sehâvet, her dinin, her tarikatin icâbıdır,

Hasislik ise kötü huyların başında gelir. Sonra tevbe, riyâzat, sehâvet, tevekkül ve teslîm gibi hareketlerde bulunabilmenin ancak tevfik-i ilâhî ile müyesser olduğunu bilmek gerekdir. Onları ben yapıyorum diye nefsine kudret isnâd eylemek, gizli şirkde bulunmak demekdir. Her husûsda azm ile berâber tevekkül, sa'y ile birlikde teslimiyet lâzımdır.

Şöyle temsîl edilebilir ki bunlar âdetâ tıbbî ilâçlardır. Bir insan hastalanınca onu muâyene eden doktor, hastalığın iktizâsına göre reçete yazar, o reçete eczâhâneye götürülüp yaptırılır; kullanan hasta da iyileşir.

Kemâl sâhibi olmayan insanlar da mânen hastadırlar, hem de hastalıkları muhteliftir. Kendilerini bir manevî doktor, bir mürşid-i kâmil muâyene ederse, hastanın derdine göre ilâç verir. Meselâ bir şahıs gâyet cimri; dini, dînârından ibâret, pintilik illetine mübtelâ. İşte onun ilâcı cömertlikdir. Bir diğeri meselâ oburdur. Yemekden, içmekden ve yatıb uyumakdan başka düşündüğü yok. Bunun ilâcı riyâzatdır, oruc tutmakdır. Başka birinde meselâ benlik var, kibir var. Ben yapıyorum, ben ediyorum diye âdetâ: kul, fi'linin hâlıkıdır, demeye kadar çıkıyor. Bunun ilâcı da onu gizli şirkden perhiz ettirmekdir.

Birisi de bir iş yapmak istiyor, teşebbüse davranıyor. Fakat muvaffak olabilir miyim, olamaz mıyım, kazanır mıyım, kaybeder miyim? diye mütereddid. Bir adım ileri, iki adım geri atıyor. Bunun ilâcı da tevekkül ve teslîmiyetdir.

Anlaşılıyor ya. Bunlar şahsa ve mizâca göre kullanılacak ahlâkî ilâçlardır. Bu ilâçlardan birini seçip diğerlerini inkâra kalkışmak, meselâ eczâhânelerdeki karbonatlar dursun da diğer ilâçların hepsi satılsın demek gibi olur.

468

در یکی گفته که واجب خدمتست
ور نه اندیشهٔ توکل تهمتست

Der yekî güftê ki vâcib hidmetest,
Ver ne endîşê tevekkül töhmetest.

«Tomarın birinde demişti ki: Vâcib olan hizmetdir. Yoksa tevekkül düşüncesi bâ'is-i töhmetdir.»

469

در یکی گفته که امر و نهیهاست
بهر کردن نیست شرح عجز ماست

Der yekî güftê ki em rû nêhy hâst,
Behr-i kerden nist şerh-î acz-i mâst.

«Tomarın birinde demişti ki: Dinde vârid olan emirler ve nehiyler vardır. Fakat onlar yapılmak için değildir, bizim aczimizi, onları yapamıyacağımızı bize anlatmak içindir.»

470

تا كه عجز خود ببينم اندر آن
قدرت اورا بدانم آن زمان

Tâ ki acz-i hod bibînîm enderan,
Kudret-i ôrâ bidânim an zeman.

«Tâ ki o emir ve nehiylerde kendi aczimizi ve hakkın kemâl-i kudretini görüp anlıyalım.»

Bu fikir de bâzı sôfiyye ile bâzı kelâmcılara göre doğrudur. Onlar: **«Allah; emirlerinin tutulmasına ve yasaklarından kaçınılmasına insanda kudret halk etmedikçe bir kimsenin, bunları yapmasına imkân yoktur.»** derler. Şu mütâlaâ, mû'tezile mezhebinde olanların fikrine aykırıdır. Onlar: **«Kul, fi'linin hâlıkıdır»** iddiasında bulunurlar. Halbuki bu iddia, şirke götürücü olduğu kadar da saçmadır. Çünki Cenâb-ı Hak:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ۞

Yânî: **«Sizi de, (elinizle) yapagеldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır[112].»** buyuruyor. Mu'tezilenin iddiası Kelâmullâha muhâlifdir.

İran şâirlerinden Enverî:

«Dünyâdakileri hâlden hâle değiştiren Allâhın kazâsı değilse, ahvâl niçin rızâ hilâfına cereyan ediyor?» der. Eğer kul, fi'linin halıkı olsaydı, yâni her istediğini yapmaya muktedir bulunsaydı, istenilmeyen hâdiselerin vukûa gelmemesi lâzım gelirdi. Meselâ ticâret işlerinde zarar, ilmi sâhalarda hatâ olmamak îcâb ederdi. Çünki hiç bir tâcir zarar etmesini, hiç bir âlim hatâya düşmesini istemez. Her ikisi de başladığı ticârete ve ilme, zarar ve hatâ etmemek üzere başlamışdır. Demek ki kudret-i İlâhiyye karşısında mahlûkâtın aczi tahakkuk ediyor. Cenâb-ı Hak da:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ۞

---

(112) Sûre-i Sâffât: 96.
(113) Sûre-i Sâffât: 96.

Âyetiyle gerek insanları, gerek onların fiil ve hareketlerini yarattığını haber veriyor. Maamâfih insanın aczini bilmesi; her işi Hâlıkına bırakıp da sırt üstü yatması demek değildir.

Nebiyy-i Ekrem Efendimiz: **(Sübhaneke mâ abidnâke hakka ibâdetike Yâ Ma'bûd...)**, yâni: **(Ey Allâhım; Seni tenzih ve takdis ederim. Senin şân-ı Ülûhiyyetine lâyık ibâdetde bulunamadık)** hitâb-ı edibânesiyle, beşer aczinin nasıl itirâf edileceğini bize öğretiyor. Yâni hem mübârek ayakları şişinceye kadar ayakda durmak sûretiyle namaz kılıyor ve ibâdetde bulunuyor; hem de lâyıkiyle ibâdet edemediğini Hâlık-ı Zişânına arzeyliyor. İşte Allâh'a karşı beyân-ı acz budur. Acz-i beşerî böyle bilinir. Kudret-i İlâhiyye böyle anlaşılır. Yoksa yahûdî vezirin tezvîrâtı gibi değil!..

471

در یکی گفته که عجز خود مبین
کفر نعمت کردنست آن عجز هین

Der yekî güftê ki acz-i hod mebîn,
Küfr-i ni'met kerdenest an âcz hîn.

«Tomarın birinde demişti ki: Kendi aczini görme, aklını başına al. Kendinde acz görmek, Allâh'ın nîmetine küfran göstermekdir.»

472

قدرت خودبین که این قدرت ازوست
قدرت تو نعمت او دان که هوست

Kudret-î hodbin ki in kudret ezôst,
Kudret-î tû ni'met-î ô dan ki hûst.

«Kendi kudretini gör ki bu kudret ondandır. Kendindeki kudreti Allâh'ın bir nîmeti bil.»

Evet; insanlarda atiyye-i İlâhiyye olmak üzere bir kuvvet ve kudret vardır ki, medâr-ı teklif olan da budur. İnsanlar, Allah vergisi olarak muktedir bulunmasalardı, mükellef de olmazlardı. Maamâfih bu kudretin bulunması, insanı Allâh'a karşı aczden kurtaramaz. Vezirin yanlış anlatmak istediği burası idi ki; kendini muktedir bil, kendini azamet-i İlâhiyye karşısında âciz farketme demek istiyordu.

473

در یکی گفته از این دو بر گذر
بت بود هر چه بگنجد در نظر

Der yekî güftê ez in dü ber güzer,
Büt büved her çi bigünced der nazar.

«Tomarın birinde demişti ki: Bu ikisinden, - yâni kendinde acz ve kudret görmekden - geç. Nazara sığan, görülebilen her ne varsa tevhid yolunda mânevî put sayılır.»

Nefsini âciz görmek de, muktedir vehmeylemek de henüz şek ve şübheden kurtulamamak demekdir. Binâenaleyh bunları gören, hattâ kendini var farzeden kimse tevhid neş'esinin hakikatine varamamışdır. Onun gördüğü her ne olursa olsun puttur, Didar-ı İlâhi önüne gerilmiş bir perdedir.

Fenâ fillâh mertebesine varan zevat hakkında doğru olan bu sözün yanlışlığı, vezirin onu avam tabakasında bulunanlara söylemesi ve ehl-i olmayanları bu sözle iğfâl etmesi idi.

474

در یکی گفته مکش این شمع را
کین نظر چون شمع آمد جمع را

Der yekî güftê mekeş in şem' râ,
Kin nazar çün şem' âmed cem' râ.

«Tomarın birinde demişti ki: Bu mumu söndürme. Çünki nazar ve istidlâl, bir meclisin mumu gibidir.»

Vezir bundan evvelki tavsıyesinde hakdan gayrisini görmenin put olduğunu, binâenaleyh nazar ve istidlâl yolundan vazgeçmenin elzem bulunduğunu söylemişti. Burada ise bil'akis rü'yete, tedkîke ve istidlâle teşvik ediyor. Nazarı, bir meclisi aydınlatan muma benzetiyor. Sonra da:

475

از نظر چون بگذری و از خیال
گشته باشی نیم شب شمع وصال

Ez nazar çün bügzerî vü ez hayâl,
Küşte bâşî nîm şeb şem'-î visâl.

«Nazar ve istidlâlden geçersen, vuslat gecesinin yarısında mumu söndürmüş, karanlıkda kalmış olursun.» diyor.

İnsanlar, başlangıçta nazar ve istidlâl ile me'murdur. Kur'ân-ı Kerîmde:

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

Yânî: **«Allâh'ın rahmeti eserlerine bak ki arzı, ölümünden sonra nasıl diriltiyor[114].»** buyurulmuş; arzın ölümden sonra ihyâsı, dirilerin öldükten sonra tekrar dirileceğine delil gösterilmiştir. Kur'ân-ı Kerimde nazar ve istidlâli tavsıye eden başka Âyetler de vardır. Fakat bu tavsıye, şek ve şübheden kurtulamıyanlara, inanmak için delil ve hüccet arayanlara göredir.

Âlimlerden biri: «Allâh'ın varlığını ve birliğini yüz kadar delil ile isbât ederim» demiş. Âriflerden biri de: «Demek ki Hakkın vücûdüyle vahdâniyyeyi hakkında o kadar şübheniz var!» cevâbını vermiş.

Evet. O gibileri; itmi'nan kesbetmeden, imkânları yakîn derecesini bulmadan nazar ve istidlâli terkedecek olursa, gece yarısı mumu sönmüş, kendisi karanlıkda kalmış olanlara dönerler.

Vezir bu tavsiyede de durmamış:

476

در یکی گفته بکش با کی مدار
تا عوض بینی نظر را صد هزار

Der yekî güftê büküş bâ kî medâr,
Tâ ivaz bînî nazar râ sad hezâr.

«Tomarın birinde demişti ki: Korkma, nazar ve istidlâl mumunu

---

(114) Sûre-i Rûm: 50.

söndür. «Yâni müessiri bulmak için esere bakmakdan vaz geç - ki, ona mukâbil yüzlerce nûr görmüş olasın.»

477

که ز کشتن شمع جان افزون شود
لیلی ات از صبر تو مجنون شود

Ki zi küşten şem'-i can efzun şeved,
Leyli et ez sabr-ı tû Mecnûn şeved.

«Mum söndürülünce can şem'inin nûru artar. Senin Leylân, senin sabrından mecnûn olur.»

478

ترك دنیا هرکه کرد از زهد خویش
پیش آید پیش او دنیا و بیش

Terk-i dünyâ herki kerd ez zühd-i hîş,
Pîş âyed pîş-i ô dünyâ vü bîş.

«Her kim zühd ü kanâat gösterip de Dünyâyı terkedecek olursa, Dünya ona doğru ziyâdesiyle yaklaşır.»

Dünyâyı gölgeye benzetirler. Yüz çevirilince arkadan koştuğunu, arkasına düşülünce yetişilemediğini de vech-i şebeh, yâni sebeb-i teşbih olarak îrâd ederler. Fakat Dünyâ nedir? Mükerreren söylenildiği üzere, insanın serveti, yâhut onu kazanmak için sa'y ü gayreti değildir. Belki kalbin Cenâb-ı Hak'dan gafletidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da bunu şöyle ifâde etmişdir :

«Dünyâ nedir? Allah'dan gâfil olmakdır. Yoksa kumaş, gümüş, oğul ve ıyâl sâhibi olmak değildir. Eğer malı, Allah rızâsı için, fukarâya bakmak, köprü, çeşme, hastahâne ve mescid inşâsı gibi, Hakk'ın râzı olacağı şeyleri yapmak için biriktirdin ise, öyle mal hakkında, Resûl-i Ekrem: (Helâl bir malın, sâlih bir kimse için hayırlı olduğunu) söylemişdir.»

Her şeyden el, etek çekmekle, Dünyâyı terkedebilmek, bir mürüvvet olsa da, her şeyin içinde iken hiçbir şeye bağlanmamak, servet ve sâmânı ile, debdebe ve servetin varlığıyla yokluğunu müsâvi görmek, elbet de berikinden çok yüksek bir faziletdir.

Dünyâ, insanların mesâisiyle mâmûr olur. Beşer, bu vazife ile mükellefdir. Bunu yapmayanlar, vazifesini ifâ etmeyenler demekdir. Cenâb-ı Hak, Sâlih Aleyhisselâm'ın kavmi olan Semûdilere peygamberleri lisânından :

قَالَ يَا قَوْمِ
اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ
فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِ

Yâni : «(Sâlih) **dedi ki: Ey kavmim; Allâh'a ibâdet ediniz. Sizin için ondan başka hakîkî bir mâbûd yokdur. O, sizi toprakdan meydana getirdi, sizi orada ömür geçirmeye me'mûr etti. O hâlde, O'ndan mağfiret isteyin, sonra O'na tevbe edin,** (hep O'na dönün)[115].» denildiği hikâye buyurulmuştur.

Semûd kavminin, arzı imâra vesile olmak üzere yaratıldıkları söylendikden sonra, kendilerine tevbe ve istiğfâr tavsiyesi, Allahü a'lem, onların Dünyânın imârı vazifesini ifâda kusûr eylemiş, hattâ terk-i vazife dolayısiyle günâha girmiş olduklarına işâret olsa gerekdir. Kezâ, Hak sübhânehü ve teâlâ :

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ
الصَّالِحُونَ ۝

Yâni : «**Andolsun, Tevrat'dan sonra Zebur'da da yazmışızdır ki, arza** (ancak) **sâlih kullarım mirascı olur**[116].» buyuruyor. Buradaki sâlih kullar, şüphesiz ki Arzı imâra salâhiyetli olanlardır. Nitekim müslümanlar, ilk asırlarda, Osmanlılar da Kânunî devrinde, dünyânın pek çok yerini istilâ ve oraları imâr etmişlerdi. Demek ki salâhiyetleri varmış. Sonra tenbelliğe vurmuşlar, kendilerinde imâr salâhiyeti kalmamış. Aldıkları yerleri vermeye başlamışlar!...

Peygamber-i Ekber Efendimiz, Medîne'yi teşrif buyurdukdan sonra, Mescid-i Şerîf ile birkaç oda yaptırdı. Gerçi mescid olsun, odalar olsun, külfetsiz ve muhtasar tutulmuştu. Mescidin döşemesi olmadığı gibi, oda-

---

(115) Sûre-i Hûd: 61.
(116) Sûre-i Enbiyâ: 105.

lardan bâzılarının kapısı yoktu. Perde ile örtülüyordu. Fakat bunların böyle olması, hem ehemmi mühimme takdim etmek, hem de çalışamayan, yâhut çalışıp da artıramayan fâkirlere medâr-ı teselli olmak içindi. Mescid-i Şerif, Asr-ı saâdetde evvelâ toprak, sonra ufak çakıl taşı ile döşeliydi (*). Hazret-i Ömer zamânında, hasır yayıldı. Hazret-i Osman zamânında mükemmel sûretde tâmir, tevsi ve tezyin edildi. Cennet'le müjdelendiklerini bildiğimiz ve herbirini hürmetle yâdetdiğimiz (Aşere-i Mübeşşere) den bâzılarının, sonradan yapılmış konakları vardı. Fakat o mâl ile o konaklar ve saraylar, onların kalbine girmemiş, bil'âkis o zevât-ı kirâm, onların içine girmiş, oturmuştu.

Ulemây-ı dîn diyor ki, **(Âtüzzekâh')** yâni **«Zekât verin»** emrinde, çalışıp kazanmaya da teşvik vardır. Çünki, zekât vermek için servet sâhibi olmak, servet sâhibi olmak için de çalışıp, helâlından kazanmak lâzımdır. Fakat yüz kuruşa alınmış bir malı, bin kuruşa satıp ihtikâr yapmakla kazanılan, yâhut haram yollardan elde edilen bir servet, helâl olur mu, olmaz mı? Orasını, öyle yapanlar düşünsün!..

Hülâsa: Allah'dan gâfil olmamak şartıyle, çalışıp helâlından kazanmak ve servet sâhibi olmak, dindârlığa mâni değildir. İyi bilmelidir ki, muhtâc bir avuca, birkaç para koyabilmek, başkalarına el açmaktan çok hayırlıdır.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **(El yed-ül-ulyâ hayrun min Yedissüflâ)**, yâni: **«Üstdeki el, altdaki elden fazla hayırlıdır.»** buyurmuşdur ki; üstdeki el veren, altdaki el de alan el demekdir.

479

در یکی گفته که آنچت داد حق
بر تو شیرین کرد در ایجاد حق

Der yekî güftê ki ançet dâd Hak,
Ber tü şirin kêrd der îcâd Hak.

«Tomarın birinde demişti ki: Allâh, sana ne vermişse, onu icâd ederken sana şirin kılmışdır.»

(*) Bu bahse dâir «Müslümanlıkda ibâdet târihi» ünvanlı eserinde tafsilât vardır.

بر تو آسان کرد خوش آنرا بگیر
خویشتن را در میفکن در زحیر

Ber tü âsân kêrd hoş an râ bigîr,
Hişten râ der meyefken der zehîr.

«Cenâb-ı Hakk'ın sana müyesser kıldığını hoşlukla kabûl et. Kendini zahmet ve meşakkate düşürme.»

Yahûdî vezîr, evvelki tomarda Dünyâyı terke, zühd ve kanâate, dolayısiyle şiddet ve azimete teşvik etmişdi. Sonraki tomarda ise, azîmet yoluna değil, ruhsat tarikine gidilmesini tavsiye ediyor. «Allah sana her ne vermişse o, senin nasibindir. Ondan nefsini mahrûm etmek için sıkıntıya katlanma» diyor.

Gerçi şeriatin müsâadesinden istifâde etmek vardır. Hazret-i Ömer Radıyallâhü anh: **«Dinde pek ince eleyip sık dokumakdan sakınınız. Zîrâ Allah, dinde kolaylık göstermişdir. Dînin emirlerini tâkatiniz mikdârı îfâ ediniz.»** Hadîsini rivâyet eylemişdir. Meselâ, namazda huzûr-u kalb lâzımdır. Yânî namaz kılanın, başka yerleri hatırından çıkarıp, yalnız Allah ile meşgûl olması îcâb eder. Fakat hasbelbeşeriyye o sâadet, çoğumuza nâsib olmaz. Binâenaleyh, mümkün olduğu kadar huzûr ile namaz kılıvermek, elbetde kılmamakdan hayırlıdır. İşte, mümkün olduğu kadar huzûr ile namazı kılmak, dînin ruhsatından istifâde etmekdir. Yoksa o istifâde, bâzı mülhidlerin dedikleri gibi, emirlerde (istek şart), yasaklarda (istek hak) düstûruna uymak demek değildir.

Evet. Dervişliği kendi hevâ ve heveslerine uydurmak isteyen bir takım dinsizler, emirlerden birine, meselâ :

— Ezan okunuyor, namaza gidelim, tekliflerine mârûz kalınca :

— Yoo-... Erenler; istek şartdır. Fakirde ise Hak vere?.. Eğer benim namaza gitmem Hakk'ın matlûbu olsaydı, bana da istek verirdi! hezeyanını ederler. Kezâ :

— İçki kullanmak haram değil mi? süâline muhâtab olunca:

— İmanım; istek hakdır. Dem kullanışımı Allah istemeseydi, bana da o istek gelmezdi! saçmasını yuvarlarlar.

Evet? (İstek hakdır) sözü doğrudur amma, benim ve senin gibilerin değil. Cenâb-ı Hak, Peygamberi için :

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ

Yânî : «**Peygamber size ne verdiyse onu alın**[117].» buyuruyor. Kezâ :

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Yânî : «(Habîbim; onlara) **de ki: Eğer Allâh'ı seviyorsanız, bana tâbî olun ki Allah da sizi sevsin**[118].» emrini veriyor.

Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem de :

«**Bana itâat eden, Allâh'a itâat etmiş, bana isyân eden, Allah'a isyân etmiş olur**» buyuruyor. Demek ki Peygamberin her emri, Allah'ın emri ve her isteği, Allah'ın isteğidir. O hâlde (istek hak) sözü, Rasûlullah Hazretlerine âid bir sözdür. O Peygamber-i Ekber, öyle bir zât-i mukaddes ve muallâdır ki:

Rizây-i pâkine hizmet, rizâullâha hizmetdir;
Ubûdiyyet ona aynîle Allâh'a ibâdetdir.

Bilverâse ve bittebeıyye de kümmelîn-i evlîyây-ı kirâm hazarâtına mahsûsdur. Hazret-i Mevlânâ :

«**Allahın vahy ü hitâbına mazhar olan zâtin her buyurduğu, aynı savâbdır**» buyuruyor. Yoksa şeriatde kayıdsız, tarîkatde irfansız birtakım adamların, bu vâdideki sözleri hezeyandır, hattâ îmâna aykırıdır.

Hülâsa: «**Dinde güçlük yoktur**» muktezâsınca müslümanlık, zorluk dini değildir. «**Allah azîmetlerine riâyet edilmesini sevdiği gibi, ruhsatlarına ittibâ olunmasını da sever**» hadîsi, yerine göre hem ruhsatın, hem azîmetin makbûl-ü İlâhî olduğunu haber veriyor. Ramazanda yola çıkan bir müslümanın iftâr ile, sonra kaza etmesi, ruhsatdır. Hem yolcu, hem oruçlu olması ise, azîmetdir. Bir müslüman, bu husûstaki ruhsat-i İlâhiyyeden, sonra kazâ etmek, yânî güne gün tutmak şartiyle istifâde edebilir. Fakat Allah, bana yiyecek, içecek vermiş diye, mukîm ve sağlam bir müslümanın oruç yemesi câiz değildir.

---

(117) Sûre-i Haşr: 7.
(118) Sûre-i Âl-i Imran: 31.

Asr-ı saâdetde, bir Ramazan içinde harbe gidiliyordu. Mücâhidlerden oruç tutanlar olduğu gibi, sonra kazâ etmek üzere iftâr eyleyenler de vardı. Menzile gelince oruçlular serilip yattılar. Oruçsuzlar su taşımak, çadır kurmak vesâire gibi hizmetlerde bulundular. Bunun üzerine, Rasûl-i Ekrem Efendimiz: **«İftar etmiş olanlar sevâba nâil oldular»** buyurdu. Oruçlu olanlar azimeti, oruçsuzlar ruhsatı iltizâm eylemişlerdi.

481

در یکی گفته که بگذر آن خود
کان قبول طبع تو ردست و بد

Der yekî güftê ki bügzer ân-ı hôd,
Kâ'n kabûl-i tab'ı tû reddest ü bed.

«Tomarın birinde demişti ki: Kendi isteğini bırak. Çünki senin tabiatince makbûl olan, kötü ve merdûd bir harcketdir.»

482

راههای مختلف آسان شدست
هر یکی را ملتی چون جان شدست

Râhhây-ı muhtelif âsan şüdest,
Her yekî râ milletî çün can şüdest.

«Muhtelif ve müteaddit yollar, tabiate kolay gelmiş, onlardan herbirine bir millet ve bir din, can gibi olmuş; — yânî ona sarılmış kalmıştır. —»

483

گر میسر کردن حق ره بدی
هر جهود و گبر ازو آگه بدی

Ger müyesser kerdenî Hak reh büdî,
Her cühûd ü gebr ezô âgeh büdî.

«Eğer Hakk'ın müyesser etmesi, çıkar bir yol olsaydı, her Yehûdî, hattâ her mecûsi, ârif-i billâh olurdu.»

Vezir, bir tomarda böyle demiş, azîmeti ruhsata tercih eyliyerek, eğer

ruhsat yolu sâlikini hakîkate götürseydi, Yahûdiler de, Mecûsîler de Allâh'a vâsıl olurdu neticesini çıkarmıştı.

484

در یکی گفته میسر آن بود
که حیات دل غدای جان بود

Der yekî güftê müyesser an büved,
Kî hayât-ı dil gıdây-ı can büved.

«Tomarın birinde demişti ki: Allâh'ın müyesser kıldığı şeyler, — yâni icrâsını kolaylaştırdığı hareketler — kalbin hayâtı ve rûhun gıdâsıdır.»

485

هر چه زوق طبع باشد چون گزشت
بر نیارد همچو شوره ریع کشت

Herçi zevk-ı tab' bâşed çün güzeşt,
Ber neyâred hemçü şûre rey' u keşt.

«Tabîate zevk veren bir şey geçince, artık o tabîatde feyiz husûle gelmez. Nebat yetiştirmeyen, çorak yere döner.»

486

جز پشیمانی نباشد ریع او
جز خسارت پیش نارد بیع او

Cüz peşîmânî nebâşed rey'-i ô,
Cüz hasâret pîş nâred bey'-i ô.

«Öyle bir adamın hâsılı: pişmanlıkdan, alım-satımı da: zarardan başka bir şey doğurmaz.»

487

او میسر نبود اندر عاقبت
نام او باشد معسر عاقبت

Ô müyesser nebved ender âkıbet,
Nâm-i ô bâşed müasser âkıbet.

«Böyle bir harekèt — yâni ibâdet ve tâat, — yâhut onları yapan, müyesser değildir. Belki onun adı muasser olmak lâzım gelir.»

Yahûdî vezir, bir tomarında diyordu ki: «Tâat ve ibâdetin müyesseri ve muasseri vardır. Müyesser, yâni insana kolay gelen hâl ve hareketler, tabiate şevk ve şetâret verir. Kalbe hayât, rûha gıdâ olur. Bundan dolayı, o gibi şeyler zevk ile, neşve ile yapılır. Zorla ve isteksizlikle tâat ve ibâdetde bulunmak, çorak ve taşlık bir yere tohum saçmak gibidir. Çorak bir yerde ot bitmeyeceği gibi, isteksiz ibâdetden hayır gelmez. Böyle bir ibâdetin yorgunlukdan başka faydası olmaz. Binâenaleyh böyle zorla ve istemiyerek yapılan ibâdetler ve onları icrâ edenler, müyesser değildir, muasserdir.» O halde :

488

تو معسر از میسر بازدان
عاقبت بنگر جمال این و آن

Tû müasser ez müyesser bâzdân,
Âkıbet binger cemâl-i în ü an.

«Sen muasserle müyesseri ayırd et ve bununla onun, son hâline bak.»

Bir Hadîs-i Şerîfde: **«Çalışın, sâlih amellerde bulunun. Herkes ne gibi bir amel için halk edilmişse, o amel kendisine kolay gelir»** buyurulmuştur; kelâm-ı Nebevî :

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ۝
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ۝ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ۝ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ۝
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى ۝

Âyet-i Kerîmesiyle izâh olunmuşdur.

Bu nazm-ı Celîlin üst tarafında :

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى ۝

Yâni : «(Ey insanlar;) **sizin mesâiniz** (ve amelleriniz) **hakîkaten çeşit çeşittir**[120].» denildikten sonra, buyurulmuştur ki :

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ۝
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ۝ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ۝ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ۝
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى ۝

Yânî : «**Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma, kim cimrîlik eder, kendisini müstağnî görür, ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona en güç olanı kolaylaştırırız**[121].»

Evet. İnsanlar olsun, tâat ve ibâdetler olsun, müyesser ve muasser nâmiyle iki kısımdır. Hulûs u îmânı ve zevk-i îkânı olanlara ibâdet, gâyet kolay gelir. Îmânı ve îtikâdı çürük olanlara da meselâ iki rekât namaz kılmakdan, fakirlere on para sadaka vermekden daha ağır bir şey olamaz. Garibdir ki, o gibi adamlar, iki rekât namaz kılmaya üşenirler de saatlerce dans etmekden yorulmazlar. Yine o gibileri, nefs uğrunda

(119) Sûre-i Leyl: 5-10.
(120) Sûre-i Leyl: 4.
(121) Sûre-i Leyl: 5-10.

avuç avuç sarfiyatda bulunurlar da, Allah yolunda on para vermeye kıyamazlar.

Bu, böyle olmakla berâber, Allah'ın istediği ve Peygamberin târif etdiği yola gitmek, bana güç geliyor! diye yayılıp oturmak, çölde giden bir kâfileden ayrılıp yolda kalmak demekdir. Artık öyle bir adamın hâlinin ne olacağını siz tasavvur edin. Halbuki insanın atâlet ve betâlete, çalışma ile galebe çalması, nefsinin istek ve heveslerini ayak altına alması lâzımdır. Bir Hadîs-i Şerîfde :

«Cennet, tab'a ağır gelen şeylerle ihâta edilmişdir, cehennem de nefse hoş gelen şeylerle ihâta edilmişdir.» buyurulmuşdur. O hâlde, tabîatdeki ağırlığa ve neş'esizliğe bakmamalı, elden geldiği kadar iyi amellerde bulunmaya çalışmalıdır.

489

در یکی گفته که استادی طلب
عاقبت بینی نیابی در حسب

Der yekî güftê ki üstâdî taleb,
Âkıbet bînî neyâbî der haseb.

«Tomarın birinde demişti ki: Kendine bir üstad bul. Haseb ve neseb dolayısiyle âkibet-i umûra vâkıf olamazsın.»

490

عاقبت دیدند هر گون ملتی
لاجرم گشتند اسیر زلتی

Âkıbet dîdênd her gun milletî,
Lâ ceram geştênd esîr-î zilletî.

«Her millet; fikrince, geleceği gören kimseleri alarak geçinmek istediler. Kendi düşünceleriyle hareket etdikleri için, zillete ve felâkete uğradılar.»

عاقبت دیدن نباشد دست باف

ور نه کی بودی ز دینها اختلاف

Âkıbet dîden nebâşed dêst bâf,
Ver ne key bûdî zi dinhâ ihtilâf.

«Âkıbeti görebilmek, el örgüsü ve oyuncak kabîlinden bir şey değildir. Öyle olsaydı, din ve mezheblerdeki bunca anlaşmazlık nasıl meydana gelirdi?»

Yahûdi vezîr, bu tomarda da, bir üstad ve bir mürşide bağlanmanın lâzım olduğunu söylüyor. Filâncanın oğlu, yâhut torunu olmakla geleceği görmenin mümkün olamıyacağını, çünkü bunun oyuncak kabîlinden bir şey olmadığını, peygamberlere tâbi olmayıp da kendi fikrine göre hareket etmek isteyen eski ümmetlerin, kahr-i İlâhiye uğradıklarını söylüyor. İkinci bir tomarda nakzetmemiş olsaydı, bu tavsiye pek doğru bir şeydi.

Cenâb-ı Hak; ins ü cinni, ancak zât-ı ecell ü akdesine ibâdet etmeleri için yaratmış olduğunu :

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

Yâni : **«Ben cinleri de, insanları da** (başka bir hikmetle değil), **ancak bana kulluk etsinler diye yaratdım[122].»**

Âyet-i Kerîmesiyle haber vermiştir. İşte, ne için yaratılmış olduğunu bilmek, ve sebeb-i hılkat olan ibâdeti hakkiyle îfâya çalışmak, geleceği görmek demekdir. Kulluk vazifesinin hakkiyle îfâsı için, bir mürşid-i kâmile ihtiyaç vardır. «Canım; müslümanlık kitablarda yazılı, onları okuyup anlayabilen, pekâlâ tatbik edebilir. Ayrıca bir mürşide ne lüzûm vardır?» diye bir süâl vârid olabilir. Buna karşı gerek naklî, gerek aklî cevâb da verilir. Hak sübhânehû ve teâlâ :

---

(122) Sûre-i Zâriyât: 56.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Yâni : «**Ey îmân edenler, Allah'dan korkun, O'na (yaklaşmaya) vesîle arayın ve O'nun yolunda savaşın. Tâ ki muradınıza eresiniz**[123].» buyuruyor. Erbâb-ı hakikat, bu âyetdeki (vesile) den maksadın: Mürşid-i kâmil olduğunu söylüyor.

(Hüseyin Vâ'ız) tefsirinde, (Bahrulhakâyık) dan naklen diyor ki : Bu âyet-i kerimede, insanların felâh bulması için, dört şart gösterilmişdir :

Birincisi: (Yâ eyyühellez'îne âmenû) hitâbesiyle ilk şart olarak îmân gösterilmiştir. O olmayınca, insanın çirkin-karanlık perdelerinden kurtulması mümkün değildir.

İkincisi: (İttekû) denilerek, takvânın lüzûmuna işâret olunmuştur. Şeriat hükümlerinin, güzel huyların menşe'i takvâdır. Onsuz günahdan kurtulunmaz.

Üçüncüsü: (Vebteğû ileyhil vesîlete) denilmişdir. Vesîle: Cismin rûhda fânî olmasıdır. Ârif bu vâsıta ile varlık perdelerinden kurtulur.

Dördüncüsü: (Vecâhidû) denilmiştir. Mücâhede: Benliğin izmihlâli ve hüviyetin isbâtıdır. Mücâhid bununla vücûd zulmetinden kurtulur, envâr-ı şuhûda vâsıl olur.

Kezâ Kur'ân-ı Kerim'de :

فَسْئَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Yâni : «**Eğer bilmiyorsanız, zikir ehlinden sorun**[124].» buyuruluyor. Vâkıa nüzûl sebebine göre, buradaki (ehl-i zikr) den maksad: Ehl-i kitâbdır. Fakat âyetin husûsiyyeti ondan umûmî bir meâl çıkarmaya mânî değildir. Örfümüzde ise ehl-i zikr: Şeyhler ve dervişler demekdir.

Bir de başka cihetden mütalaâ edelim: Bugün beden ilminin âlimleri olan doktorlar, ihtisâsa fevkalâde ehemmiyet veriyorlar. Şûbeleri

(123) Sûre-i Mâide: 35.
(124) Sûre-i Nahl: 43.

dahilinde çalışıp başka cihetlerle meşgûl olmuyorlar. Böyle yaptıkları için de muvaffak oluyorlar. Meselâ bir mütehassıs, tıbbi ilâçların çeşitlerini, faydalarını, hangi hastalıklarda ne kadar kullanılabileceğini biliyor ve söylüyor. Üst tarafına karışmıyor. Diğer mütehassıslar ise, o ilâçları hastanın mizâcına ve hastalığın şiddet ve derecesine göre tertib ve tatbik ediyor. Sonra her doktorun teşhîsi bir olamıyor. Bâzıları, bir hastalığın nev'ini tâyin ederken yanılıyor. Yanlış tedâviye kalkıştığı için, hastalığın artmasına sebeb oluyor. Böyle bir hâl vukûunda, tıb üstâdlarına mürâcaat mecbûriyeti hâsıl oluyor. Bâzı defâ onlar da lâboratuar muâyeneleriyle röntgen filmi alınmasına lüzûm gösteriyor da öyle tedâvîye başlıyor.

İşte müslümanlıkdaki îtikâd ve amelden bahseden kitablar, temâmiyle tıbbî eserler gibidir. Onları okuyan ve bilenlerle tabâbet hâsıl etmiş olanlar, bilmek îtibâriyle müsâvîdir. Fakat bir doktor için, sâde tıbbi tavsiyeleri bilmek kâfî değildir. Uzun uzun tatbikat ve tecrübe ile teşhisde meleke peydâ etmek şartdır.

Bir din âlimi için de yalnız dînî kitabları okumak, onların münderecâtını herkese sağlık vermek kâfi değildir. Halkın mizâcını da bilmek, ahlâki hastalığını ona göre tedâvi etmek gerekdir. İşte bu sûretle ahlâk tedâvîsi yapacak kimse; hoca olsun, şeyh olsun; mürşid-i kâmil ve tabib-i mânevîdir.

Gözünde za'f olup da gözlük kullanmayanlar, vesîleye, vâsıtaya, mürşîde muhtâc bulunduğunu anlamayanlardır ki, o gibilerin görüşü her hâlde dumanlıdır.

492

در یکی گفته که استاد هم توی
زانکه استاد را شناسا هم توی

Der yekî güftê ki üstad hem tüyî,
Zanki üstad râ şinâsâ hem tüyî.

«Tomarın birinde demişti ki: Üstâdı tanıdığın için, üstâd sensin.»

493

مرد باش و سخرهٔ مردان مشو
روسر خود گیر و سرگردان مشو

Mêrd bâş ü sühra-î merdan meşev,
Rev ser-î hod gir u sergerdan meşev.

«Adam ol da, birtakım kimselerin tâbii olma. Git, başının çâresine bak, serseriyâne dolaşma.»

Vezir, bir evvelki tomarda, mürşide mürâcâat lüzûmundan bahsettiği hâlde, burada onun lâzım olmadığını söylüyor ve mugâlatâ yapıyor. Vâkıa tarikatde bir (üveysî) lik vardır. Nitekim (Üsküdârî Şeyh Osman Şems) merhûm, bir ilâhîsinde :

Gönülde buldum esrâr-ı Üveysî,
Üveysîyim, üveysîyim, üveysî.
Ki oldum aşkının Leylâ vü Kaysı,
Üveysîyim, üveysîyim, üveysî.

der. (Üveys-ül-Karenî) Radıyallâhü anh'ın, Rasûl-ü Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem'den vâsıtasız feyz almasına binâen, zât-ı Risâletden, yâhut evliyâullahdan birinin rûhâniyetinden istifâde etmiş olanlara (Üveysî) denilir. (Şeyh Attar), Hallâc-ı Mansûr'un; (Ebülhasen-i Harkânî) Bâyezîd-i Bestâmî'nin; (Muhyiddin-i Arabi), Abdulkâdir-i Geylânî'nin mâneviyetinden istîfâde etmişlerdir. Maamâfih, üveysîler de ya evvelce, yâhud sonra bir yaşayan mürşide intisâb ederler. Nitekim Hazret-i Üveys, Sıffîn muhârebesinde, Hazret-i Ali (R.A.) in maiyyetinde bulunmuş ve şehîd düşmüşdür. Zâten (fenâ fişşeyh) mertebesinin ilerisi (fenâ firrasûl) dür ki, Üveysîlik demekdir. Maamâfih bu inâyet-i İlâhiyye, öyle herkese nâsib olmaz. Üveysî olacak zâtın oldukça kemâl kesbetmiş, mânevî yüceliklere istîdâd peydâ etmiş olması lâzımdır.

Vezîrin bunu tavsiyedeki tezvîri, Üveysîliği umûmî bir şekilde göstermiş olmasındandır.

494

در یکی گفته که این جمله یکیست
هر که او دو بیند احول مردکیست

Der yekî güftê ki in cümlê yekîst,
Her ki ô dû bîned ahvel merdekîst.

«Tomarın birinde demişti ki: Bunların hepsi birdir. İki gören, şaşı bir zavallıdır.»

495

در یکی گفته که صد یك چون بود
این که اندیشد مگر مجنون بود

Der yekî güftê ki sad yek çün büved,
İn ki endîşed meğer Mecnun büved.

«Tomarın birinde demişti ki: Yüz, nasıl bir olur? Böyle düşünen delidir.»

496

هر یکی قولیست ضد یکدگر
چون یکی باشد یکی زهر و شکر

Her yekî kavlîst zıdd-î yek diğer,
Çün yekî bâşed yekî zehr û şeker.

«Herbiri diğerine zıd bir sözdür. Nasıl olabilir ki, biri zehir, öbürü şekerdir?»

Yahûdî vezir, son iki tomarda, vahdet ve kesretile, vücûd ve zuhûr bahislerini karıştırmış; birinde, arayacağın üstâd da, sen de birsiniz, ondan başka bir şey değilsiniz, demiş; diğerinde ise, bir ile doksan dokuz arasındaki farkı ileri sürmüş; «Biri zehir, biri şeker olan iki şey, nasıl bir olur?» süâlini îrâd eylemişdir.

Yüzün, bir olmayacağı müsellem olmakla berâber; yüzün, birden husûle geldiği de mâlûmdur. Vücûd, yâni varlık; fakat ezeli ve ebedî olup da bir mûcidin icâdına muhtâc olmayan varlık, birdir ki, o da Hakkın varlığıdır. İşte bizim gibilerin anlayabileceği (Vahdet-i vücûd) bu kadardır. Eşyânın vücûdu, daha doğrusu zuhûru ise, kendiliğinden değildir. Mûcid-i vâhidin icâd ve izhârı eseridir. Bunu mümkün mertebe anlatabilmek için, deniz ile dalga ve köpüklerini misâl getirirler. Sâkin bir havada deniz, düz bir satıhdan ibâret görünür. Fakat bir fırtına esnâsında, o düz satıh görünmez olur. Onun yerine, köpüklü köpüklü dalgalar müşâhede edilir. Dalgaların çarpışıp köpürmesi bir müddet sürer. Hava sâkinleşince, dalgalar ve köpükler kaybolur. Ortada kalan denizden ibâret olur. İşte, temâmiyle benzememek şartiyle deniz: Vücûd-ü Mutlak; dalgalar ve köpükler de: eşyânın zuhûru!...

Benim ifâde edip anlatabileceğim bu kadardır. Bahsi merâk eden-

ler, erbâbına mürâcaatda bulunmalıdır. Maamâfih bunların sâdece lâfızlariyle uğraşmak, vahdeti kesretden, kesreti vahdetden ayırd etmek de zevki vahdete engel teşkîl eder. Bunu beyân için, Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

«Sen zehirden ve şekerden vazgeçmeyince, vahdet bahçesinden nasıl koku alabilirsin?»

İnsanın beyni, zehirin acılığı ve şekerin tatlılığı ile meşgûl olmamalı ki, burnunun duyacağı bir kokuyu alabilsin. Bunun gibi, vahdet kokusu almak isteyenler, o kokunun koklanmasına mânî olacak her düşünceden can burnunu temizlemelidir. Dolmuş bir kaba konulacak bir şey, oraya sığmaz, dökülür.

497

زاین نمط زین نوع ده طومار و دو
بر نوشت آن دین عیسی را عدو

Zin nemat zin nëv' deh tômâr ü dû,
Ber nüvişt an dîn-i Îsâ râ adû.

«Îsâ dîninin düşmanı olan o Yahûdi vezîr, bu tarzda ve nevîde, oniki tomar yazdı.»

Vezîrin tezvir ve sapıtmak için kullandığı hükümler arasındaki ayrılığın, hakîkî olmayıp, sûrî ve sathî nazarlara göre olduğunu anlatmak için, Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

•

«BU İHTİLÂFLARIN GÖRÜNÜŞÜNÜN SÛRETDE OLUP, HAKÎKATDE OLMADIĞININ BEYÂNI»

498

او ز یکرنگی عیسی بو نداشت
وز مزاج خم عیسی خو نداشت

Ô zi yekrengîi Îsâ bû nedâşt,
Vez mizâc-i humm-i Îsâ hû nedâşt.

«Yahûdî vezir, Îsâ'nın tek renkliliğinden koku almamış olduğu gibi, Îsâ küpünün mizâcından da huy edinmemişdi.»

499

جامهٔ صد رنگ ازان خم صفا
ساده و یك رنگ گشتی چون ضیا

Câme-i sad renk ezan humm-i safâ,
Sâde vü yek rêng geştî çün zıyâ.

«Yüz renkdeki elbise, o sâfî küpde, sabâ rüzgârı gibi, sâde ve tek renk olurdu.»

Hazret-i Pir, şu iki beyit ile târihî vak'alardan ve Hazret-i Îsâ'nın mûcizelerinden birine işâret ediyor.

Hazret-i Îsâ'nın hayâtının nasıl geçmiş olduğu, pek de mâlûm değildir. Kendisini Allah'ın oğlu, hattâ Allah'lık derecesine çıkaran hıristiyanlar bile, O'nun Arz üzerindeki otuzüç senelik hayâtını, nerelerde ve nasıl geçirmiş olduğunu lâyıkiyle bilmezler. Buna rağmen, Hayât-ı Muhammediyye, doğumu ânından vefâtına kadar, mükemmelen mazbuttur. Peygamberimizin nasıl ve nerede doğduğunu, nerelere ve ne sûretle gitdiğini, kimlerle görüşüp ne gibi dînî tâlimatda bulunduğunu, biz müslümanlar, hamdolsun bildiğimiz için, Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize (Abdullah, Rasûlullah, Habîbullah) demekle iktifâ ederiz. Halbuki hıristiyanlar, hayâtının bir kısmını nasıl geçirdiğini bilmedikleri Hazret-i Îsâ'ya, Allah'ın oğlu ve Allah (!) demeye kadar işi ileri götürürler.

Hazret-i Îsâ, Kudüs'de Beytüllâhimde, babasız olarak doğmuşdu. Gerçi tabiaten babasız çocuk olmaz. Fakat mûcize; tabiatin üstünde olan, benzerini yapabilmekde insanları âciz bırakan hâdise demekdir. Îsâ'nın babasız olduğunu garib görenlere, Hazret-i Kur'ân, Âdem Aleyhisselâm'ın yaradılışını gösteriyor. Öyle ya!... Îsâ'nın, hiç olmazsa anası vardı. Âdem'de ise o da yokdu. Meşhûr Darvin, insanların maymundan azma olduğunu, insanların babasının da bir maymun yavrusu olduğunu söylemiş. Muvakkaten kabûl edelim; fakat o nazariyyeye inanmış insanlara soralım: «İnsanların aslı maymun ise, maymunların aslı ve onların da aslı nedir?. Bu birçok asıllar, hangi mahlûkdan neş'et ettiler? O mahlûk, ilk defâ ne sûretle vücûde geldi?» Zannederim ki, Darvin ile taraftarlarından, iknâ edici bir cevab alamayız. Binâenaleyh, Hazret-i Âdem ile Hazret-i Îsâ haklarında, Allah'ın ve Peygamberimizin bize telkîn etdiği itikâdı değiştiremeyiz. Yahûdiler, Îsâ'nın doğuşundaki mûcizeyi kafalarına sığdıramadıkları için, Zekeriyyâ Aleyhisselâmı zinâ isnâdiyle

şehîd ettiler. Hazret-i Meryem'i de recmetmeye, yâni taşla öldürmeye kalkıştılar. Lâkin Hazret-i Îsâ, kundakda ve beşikde iken konuşmağa başladı. Kendisinin Abdullah ve Rasûlullah olduğunu söyledi. Bunun üzerine Yahûdîler, Hazret-i Meryem'den ellerini çektilerse de, dillerini tutmadılar. Hazret-i Meryem'in (Yûsüfü Neccâr) diye meşhûr bir amcazâdesi vardı. Dedikodunun önünü almak için, Hazret-i Meryem'le Hazret-i Îsâ'yı Mısır'a götürdü. Oniki, onüç sene orada oturdular. Mısır'da (Kalyûbiyye) müdüriyyeti dâhilindeki (Matariyye) merkezinde, bir ağaç varmış ki ona (Şeceret-ül-azrâ) denilir; Hazret-i Meryem ile Hazret-i Îsâ'nın o ağaç altında oturmuş olduklarına itikâd olunur ve o münâsebetle hâlâ ziyâret edilirmiş. Âile-i Îseviyye'nin, bu müddet zarfındaki hayâtına dâir hiçbir mâlûmat yoktur. Sonra, Akka vilâyetindeki (Nâsıra) köyüne gelmişler, orada yerleşmişler. Gûyâ hıristiyanlığın bu köyden çıkmış bulunması, Îsevilere (Nasrânî) nisbetini kazandırmış.

Kâdî tefsiri hâşiyesinde, Şeyhzâde merhûmun da yazdığı veçhile, Hazret-i Meryem, oğlunu bir boyacının yanına çırak vermiş; fakat Mısır'da mı, Nâsıra'da mı? Belli değil. Her neredeyse, bir gün ustası, Hazret-i Îsâ'ya, birkaç parça kumaş vermiş, renklerine göre batırılacak boya küplerini de göstermiş ve işine gitmiş. Mesîh Aleyhisselâm, o kumaşların hepsini bir küpe daldırmış, bırakmış. Ustası gelip işi anlayınca, hiddetlenmiş. Fakat Hazret-i Îsâ, bir boya küpünden istenilen renge boyanmış kumaşları çıkarmış.

İşte Hazret-i Mevlânâ, bu mûcizeye işâret ediyor. Îsâ'nın küpünden rengârenk kumaşlar çıktığı gibi, vahdet küpünden de böyle türlü türlü renk ve şekilde mahlûkların zuhûr eylemiş olduğunu, eşyâda görülen şu kesretin yegâne menbaının, vahdet bulunduğunu anlatmak istiyor. Lâkin Yahûdî vezîrde, Rûhullâhın feyzi ve neşvesi bulunmadığı için, İncil'deki hükümlerin nevilerine bakdı; fakat menbâ itibâriyle onların bir olduğunu idrâk edemedi, diyor.

Hazret-i Mevlânâ, bundan sonra vahdet âlemindeki tek renkliği beyân ediyor :

500

نیست یکرنگی کزو خیزد ملال

بل مثال ماهی و آب زلال

Nîst yek rengî kez'ô hîzed melâl,
Bel mis'âl-i mâhi vü âb-ı zülâl.

«O tek renklik, usandıracak bir şey değildi. Belki balık ile tatlı su gibidir.»

İnsanın tabiati hâlden hâle, şekilden şekle değişmeye meyyâldir. Dâimâ bir renge bakmadan usanır. Fakat vahdet âlemindeki tek renklik,

daha doğrusu renksizlik; öyle usandıracak bir şey değildir. Su da tek renkdir, yâhud renksizdir; ammâ balıklar ondan usanmazlar. Çünki, hayatları onunladır. Havâ ile karadaki hayvanlar da böyledir.

501

گرچه در خشکی هزاران رنگهاست
ماهیان را با یبوسك جنگهاست

Gerçi der huşkî hezâran rênghâst,
Mâhiyan râ bâ yebûset cênghâst.

«Karada binlerce renk olmakla berâber, balıkların kurulukla cenkleri vardır.»

Yânî, denizdeki renksizliğe mukâbil, karada açığından koyusuna, parlağından donuğuna kadar sayısız renkler vardır. Lâkin o renkler, denizdeki mahlûklara hiç de hoş gelmez. Çünki onlar, karada yaşayamazlar. Bunun gibi, vahdet deryâsının balığı olan zevât-ı kîrâm da, bu kesret âleminden kaçınırlar.

502

کیست ماهی کیست دریا در مثل
تا بدان ماند خدا عز و جل

Kîst mâhî kîst deryâ der mes'el,
Tâ bedan mâned Hudâ azzê ve cell.

«Balık kimdir, deniz nedir ki, misâl yoliyle Hüdây-i azze ve cel, onlara benzesin?»

Hazret-i Mevlânâ, vahdet âlemi ile İlâhî vâhidi, bizim gibilere anlatmak için, vahdet âlemini denize, o âleme mensûb olanları da balığa benzetmek sûretiyle bahsi îzâh etmek istemişdi. Bu beyt-i şerif ile misâlin, benzetilene mutâbık olmadığını bildiriyor.

Evet; bir şeyi kolayca gözönüne getirmek, bahsi muhâtaba mümkün mertebe anlatabilmek için teşbîh ve temsîl yapılır. Ekseriyâ mâneviyâtın anlaşılması için, bu usûle mürâcaat olunur. Zâten, Mesnevî-i Şerîf'in herkesce makbûl olması, fehmine göre anlaşılmasından, bu anlayışda teşbîhlerin çokluğundandır. Maamâfih hiçbir vakit teşbîh, teşbîh olunanın; misâl de misâl verilenin aynı olmaz. (Filân, arslan gibidir) teşbîhinden, bir adamın yiğitliği anlaşılmakla berâber, o adamın temâmiyle bir arslan olduğu, kimsenin hâtırına gelmez. Mâddiyatda ve gözönünde olan şeylerde böyle olunca, mâneviyâtın maddiyât ile temsîli, o

kadar uzakdır. Husûsiyle eşi ve benzeri olmayan Allâh'ı teşbih ile, hattâ tenzih ile temsîl edebilmek mümkün değildir. O Allah ki:

503

صد هزاران بحر و ماهی در وجود
سجده آرد پیش آن دریای جود

Sad hezâran bahr u mâhî der vücûd,
Secde âred pîş-i an deryây-ı cûd.

«Bu vücûd âleminde, yüzbinlerce deniz ve balık, o ikrâm ve lütuf sâhibinin huzûrunda secdeye kapanır.»

504

چند باران عطا باران شده
تا بدان آن بحر در افشان شده

Çênd bârân-î atâ bâran şüdê,
Tâ bedan an bâhr dür efşan şüdê.

«Ne kadar kerem yağmuru yağmıştır ki, onun feyziyle denizler inci yetiştirmişdir.»

505

چند خورشید کرم افروخته
تا که ابر و بحر جود آموخته

Çênd hurşîd-î kerem efrûhtê,
Tâ ki ebr û bâhr cûd âmûhtê.

«Hakk'ın keremi, güneşi ne kadar ışık saçmışdır ki, bulutlar ve denizler ondan cömertlik öğrenmişdir.»

506

پرتو ذاتش زده بر آب و طین
تا که شد دانه پذیرنده زمین

Pertev-î zâteş zed' ber âb ü tîn,
Tâ ki şüd dân' pezîren d' zemîn.

«O kerem güneşinden bir ilim parıltısı, suya ve çamura aksetmiş de toprak, dâneyi kabûl eylemiş ve yetiştirmişdir.»

Eski şâirler, nâmına kaside yazdıkları bir kimsenin cömertliğinden bahsetmek için, onu buluta ve denize benzetirlerdi. Hazret-i Pîr de, bir kaç beyit evvel, vahdet âlemi ile ora mensublarını balığa benzetmiş, sonra bu teşbîhin pek uzak olacağını söylemişdi. Daha sonra, Cevâd-ı Mutlak olan Allah'ın cömertliğine hiçbir şeyin misâl olamıyacağını bildirmişdi. Cömerd insanları denize benzetirler. Fakat Allâh'ın cömerdliği huzûrunda yüzbinlerce deniz, secde-i takdîse kapanır. Çünki, o denizlerin inci yetiştirmesi, yine rahmet-i İlâhiyyenin eseridir. Kezâ, cömerd kimseleri buluta benzetirler. Lâkin buluta yağmur yağdırmak hassasını verip, öğreten de Allâh'dır, buyurmuşdu. İşte o kerem ve o âtıfet cümlesinden biri de, suya ve çamura kaabiliyet vermesi ve ıslak toprağın sînesine gömülen tohumu yetiştirmesidir.

507

خاك امين و هرچه دروى كاشتى

بى خيانت جنس آن بر داشتى

Hâk emîn û herçi dervey kâştî,
Bî hiyânet cins-i an ber dâştî.

«Toprak emindir. Ona her ne ekersen hiyânetini görmezsin. Ektiğin şeyin cinsini ziyâdesiyle alırsın.»

508

اين امانت زان عنايت يافتست

كآفتاب عدل بروى تافتست

İn emânet zan ınâyet yâftest,
K'âfitâb-î âdl bervey tâftêst.

«Allâh'ın adâlet güneşi, toprağın üstünde parlamış; toprak, bu eminliği, o adâlet güneşinin emânetinden bulmuştur..»

Toprağa ekilen bir tohum çürük olmadıkça, yâhud karınca ve böcek gibi haşarat tarafından ziyân edilmedikçe, toprağın bağrında saklı kalıyor. Kemâl-i emniyetle muhâfaza ediliyor. Hattâ bir müddet orada durduğunun mükâfâtı olmak üzere bire beş, bire on, yâhud daha da fazlasiyle iâde olunuyor. İnsan bankaları, yüz kuruşa mukâbil senede ancak beş-altı kuruş fâiz verdiği hâlde; toprak bankası, yâhud Allâh'ın hazînesi, bire yediyüz mükâfâtiyle mevdûâtı iâde ediyor. Bunu ben söylemiyorum, Kelâm-ı İlâhi beyân ediyor.

Kur'ân-ı Kerim buyuruyor ki :

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yâni : **«Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak bitiren, her başakta yüz tâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir[125].»**

Demek ki, zirâatde bire yediyüz mahsûl almak, hattâ murâd-ı İlâhî taallûk ederse, daha fazlasını kaldırmak imkânı varmış. Bizim çiftçilerin böyle bir bereketi rüyâlarında bile görememeleri, zirâati; dedelerinden, babalarından gördükleri gibi yapmalarındaki kusurdan, fennin icâblarına riâyet etmemelerinden ileri gelir.

İşte topraktaki şu eminlik ve şu feyz ve bereket, ancak ve ancak, üstündeki adl-i İlâhi güneşinin parlamasından mütevelliddir. Yoksa, bir yığın toprağın böyle bir cömerdlik göstermesi ne haddidir?

509

تا نشان حق نیارد نوبهار
خاك سرها را نكردد آشكار

Tâ nişân-ı Hak neyâred nevbahâr,
Hâk sırhâ râ nekerded âşikâr.

«Bahar mevsimi, Hakk'ın fermânını getirmeyince toprak, dâhilindeki sırları izhâr etmez.»

Nişan : Hükümdârlar tarafından verilen ferman demekdir. Onu yazana da (nişancı) derler. Buradaki (Nişân-ı Hak), Allah'ın emri ve irâdesi mânâsınadır.

Evet; sonbaharda ve kışa doğru tarlalar sürülür, tohumlar atılır. Kış gelir; yağmurlar, karlar yağar. Dâneyi saklayan topraklar karla örtülür. Nihâyet bahar mevsimi hulûl eder. Bahârın gelmesi, nebatların zuhûra çıkması için izin verilmesi demekdir.

---

(125) Sûre-i Bekara: 261.

فَانْظُرْ اِلٰى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

Yânî : «(Ey insanlar;) **rahmet-i İlâhiyyenin eserlerine bakınız ki, ölmüş olan arza nasıl hayat veriyor[126]?»** Nazm-ı Celîlinde beyân buyurulduğu üzere, Allah'ın rahmet ve inâyeti, zemine yeniden hayat verir. Âdetâ, öldükden sonra dirilmeyi hatırlatır. Canlandığının alâmeti olmak üzere çemenler baş göstermeğe, toprağın sathı yeşermeye başlar.

Dâne toprak içre zahmet çekdiğiçün nice dem,
Baş çeker, harmanlanır, ârâyiş-i bostan olur.

Ekinler davranır, tarlalar yeşil bir deniz gibi dalgalanır. Sînesine ekilen bir tohumu, toprağın bir müddet saklaması, emr-i İlâhiyi almaksızın onu meydana çıkarmaması da, yine emînliğinden ve Hakk'ın fermânına gereği gibi itâatindendir.

510

آن جوادی كه جمادی را بداد
این خبرها وین امانت وین سداد

An cevâdî ki cemâdî râ bidâd,
İn haber hâ vin emânet vin sedâd.

«O sahiy-yi mutlak olan Cenâb-ı Hak, toprak gibi bir cansıza, bu haberleri anlamak ve bu kadar emin ve doğru olmak hassasını vermiş, onu cansızlara mahsûs bir idrâk ile yaratmıştır.»

511

هر جمادی را كند فضلش خبیر
عاقلانرا كرده قهر او ضریر

Her cemâdî râ küned fazleş habîr,
Âkılân râ kerde kahr-î ô darîr.

«Fazl u keremile cansızı habîr ve müdrik kılan Allâh, kahr u celâliyle de bâzı akılları kör eder.»

(126) Sûre-i Rûm: 50.

Onları en açık hakikatleri görmez bir hâle getirir. Hakîkaten böyle değil mi? Bugün, insan zekâsı sâyesinde telefonla konuşuluyor; hattâ konuşanların hayâlini bir levhaya aksettiriyorlar. Avrupa'dan Amerika'yı, Amerika'dan Avrupa'yı görüp gösterebilenler arasında, O'nun birliğini görmeyenler bulunuyor.

512

جان و دلرا طاقت آن جوش نیست
با كه گویم در جهان یك گوش نیست

Cân ü dilrâ tâkat-î an cûş nist,
Bâki gûyem der cihan yek gûş nîst.

«Canda, gönülde, o cûş u hurûşa tâkat yoktur. Kime söyleyim ki, dünyâda istîdadlı ve kaabiliyetli bir kulak mevcud değildir.»

Yânî neden bu böyle oluyor? denilecek ve îzâhı istenilecek olursa, ondaki hikmetin anlaşılmasına herkesin canında ve gönlünde, tahammül edebilecek kadar tâkat yoktur. Bu gibi anlaşılması güç hakikatleri işitmeye istidadlı kulak bulunmalıdır. O ise, maalesef yok denilecek derecede nâdirdir. Binâenaleyh hikmetini sormamalı;

«Hikmet ne ise, kendi bilir hikmetin ancak» deyip geçmelidir.

Hazret-i Mevlânâ: (Bâ ki gûyem der cihan yek gûş nîst) mısraı dolayısiyle, kulağın ehemmiyetinden kısaca bahsetmek için diyor ki :

513

هر كجا گوش بد ازوی چشم گشت
هر كجا سنگی بد ازوی یشم گشت

Her kücâ gûşî büd ez vey çêşm geşt.
Her kücâ sengî büd ez vey yêşm geşt.

«Nerede bir kulak bulunduysa, ondan Allâh'ın inâyetiyle göz oldu. Nerede bir taş bulunduysa, yine inâyet-i İlâhî ile yeşm derecesine çıkdı.»

Mâlûmdur ki tebliğin vâsıtası lisan, tebelluğun vâsıtası kulakdır. Daha açıkcası, dilin söylediğini kulak işitir. Erbâb-ı ilim arasında bir söz vardır: «Fem-i muhsinden telâkki lâzımdır» derler ki, «Bir ilmi, erbâbından öğrenmek gerekir» demekdir. Her ilimde bu lâzım olduğu gibi, meselâ ilm-i kırâet gibi husûsiyyeti olanlarda elzemdir. O fem-i muhsin-

den sudûr edecek sesleri ve lâfızları işitebilmek için, kulakda sıhhat ve selâmet bulunmalıdır. Gözü görmeyen bir adam, kulağı vâsıtasiyle hâfız olabilirse de, bir sağır, husûsiyle anadan doğma sağır, konuşmayı bile öğrenemez de dilsiz kalır.

Bir kulağın maddî ve uzvî kusûru, sâhibini, nasıl konuşmakdan bile mahrum ederse, mâneviyâtındaki noksan da, yine sâhibini, mânâyı anlamakdan ve hakikati idrâk etmekden geri bırakır. Zâten o gibiler, her yönden şekâvete uğramış olanlardır. Onlara karşı söylenilecek sözlerin faydası yoktur. Çünki kalbleri olsun, kulakları olsun, şekâvet damgasiyle mühürlenmiştir. Binâenaleyh :

Nâye dedim, yâre karşı âh ü efgân eyleme,
Bir kulağından girerse bir kulağından çıkar.

tasvirine uygundurlar. Öylelerine hakikatden ve mârifetden bahsetmek, ehliyetsiz olanlara hikmet tâlimine kalkışmakdır ki, o zaman, hikmete zulmedilmiş olur. Fakat işitme zevki kusursuz olan bir kimse; kulağiyle, fem-i muhsinden ve insân-ı kâmilden işiteceği sözleri iyice duyup anlar, sohbetin feyzi ve Allâh'ın tevfîkiyle eşyânın hakikatini, görür göz derecesine çıkarır.

Ehlinin mâlûmudur ki, tarîkatde iki esas vardır: Biri hizmet, diğeri sohbetdir. Hattâ hizmet de, sohbet feyzine nâil olabilmek içindir.

Hazret-i Mevlânâ :

«Evliyâullah ile bir ân birlikde bulunmak, kendisine yüz sene takvâ üzere yaşamakdan hayırlıdır» der. Sohbet-i Nebeviyye şerefini iktisâb etmiş olan bahtiyarlara (Ashab) deniliyor. Mübârek isimleri, her vakit hürmetle (Radıyallâhü anhüm) düâsiyle yâdediliyor. Halbuki onların içinde, o şerefden pek az istifâde etmiş, hattâ İslâma girip de bir vakit namaz kılmadan şehâdete ermiş olanlar da vardır.

Hazret-i Mevlânâ, Hakk'ın feyziyle müsteid bir kulağın, görür göz derecesine, bir taş parçasının da cevheriyyet mertebesine yükselebileceğini söyledikden sonra, İlâhî senâya dönerek diyor ki :

514

کیمیا سازیست چه بود کیمیا
معجزه بخشست چه بود سیمیا

Kimyâ sâ zist çi bûved kimyâ,
Mu'cizê bahşest çi bûved simyâ.

«Allâh, kimyâ yapıcıdır. O'na karşı kimyânın ne ehemmiyeti vardır? Allâh, Peygamberlerine mû'cize ihsân edicidir. O'na karşı simyânın ne değeri olabilir?»

Mâlûm ya eskiden, bakırı altın yapmak san'atına kimyâ denilirdi. Bir takım ecza karıştırılıp bulunacak iksir ile altın yapılabilir vehminde bulunulur, bunun için birçok paralar sarfolunurdu. Hazret-i Pir'in burada o kimyâdan bahsetmesi, ona inandığından değildir. Şöhretine binâen, misâl olarak irâd eylemiştir.

Kimyâ san'atını bilenler, mâdenlerin mâhiyetlerini değiştirebilirlermiş; bu kudreti de kimyâ sâyesinde bulurlarmış. O kimyânın sıhhati farzolunsa ve o ilim, hakikî îtibâr edilse bile, kudret-i İlâhiyye karşısında ehemmiyeti yoktur. Kudretullâhı temsil için misâl olamaz.

Kezâ, simyâ denilen bir ilim varmış. Bunu bilenler, hokkabazlık kabîlinden birtakım hünerler yaparlarmış. Halbuki simyâ ve sihir gibi şeyler, Peygamberlerin mûcizesi ve evliyânın kerâmeti karşısında, söner gider. Mısır sihirbazlarının, yılan şeklinde gösterdikleri ip ve değnekleri, âsây-ı Mûsâ'nın yutması gibi. İnsanların hârikul'âde buldukları simyâyı da, sihri de tesirsiz bırakan mû'cize ve kerâmet, şüphesiz ki nisbet kabûl etmiyecek derecede, onların fevkindedir. O fevkal'âde kudret ve kuvveti, kullarından bâzılarına ihsân buyuran ise, Hak sübhânehû ve Teâlâdır. O hâlde, kimyâ ve simyâ gibi mevhûmların, o hakikat-i mutlak huzûrunda ne değeri olabilir?

515

این ثنا گفتن ز من ترک ثناست

کین دلیل هستی و هستی خطاست

İn s'enâ güften zi men terk-î s'enâst,
Kin delîl-i hesti vü hesti hatâst.

«Benim bu senâkârlığım, terk-i senâ demekdir. Zîrâ varlık delildir, darlık ise hâtâdır.»

Hazret-i Pir Efendimiz, Hakk'ın senâsına ve hamdine dâir, bâzı hakîkatler söylemişdi, burada da diğer bir hakikatin beyânı için buyuruyor ki: Benim bu sözleri söyleyişim, senâyı terk demek olur. Nitekim, Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz de, meâlen: **«Yâ Rabbi; ben sana lâyık medh u senâyı yapamam. Sen zâtini nasıl senâ etmişsen öylesin»** buyurmuştur. Allâh'a karşı hamdden âcz, en büyük hamd olduğu gibi; senâdan âcz de en büyük senâdır. Bundan başka «Biliyorum ki, sen şöylesin; anlıyorum ki, sen böylesin» vâdinde senâlara girişmek; nefsine ilim ve idrâk, hattâ vücûd vermek vehmine düşmek olur. Halbuki:

«Senin varlık vehminde bulunuşun öyle bir günahdır ki, ona başka hiç bir günah kıyâs edilemez» Kaidesince en büyük hatâ, varlık vehmine kapılmakdır.

516

پیش هست او بباید نیست بود
چیست هستی پیش او کور و کبود

Piş-i hes-î ô bibâyed nist bûd,
Çist hesti piş-i ô kûr û kebûd.

«Cenâb-ı Hakkın varlığı huzûrunda yok olmak lâzımdır. Şu varlık dediğimiz mevhûm vücüd, ona nisbetle arta kalmış, menfaatsiz ve ehemmiyetsiz bir şeydir.»

517

گر نبودی کور ازو بگداختی
گرمیٔ خورشید را بشناختی

Ger nebûdî kôr ezô bügdâhtî,
Germiî hurşîd râ bişnâhtî.

«Eğer vücüd dediğimiz, kör ve gayri müdrik olmasaydı, hakikî varlık güneşinin harâretini hisseder ve o harâretle erirdi.»

518

ور نبودی او کبود از تعزیت
کی فسردی همچو یخ این ناحیت

Ver nebûdî ô kebûd ez ta'ziyet,
Key füsürdî hemçü yeh in nâhiyet...

«Yine o vücüd dediğimiz mâtemzede bulunmasaydı, bu nâhiyede nasıl buz gibi donardı.»

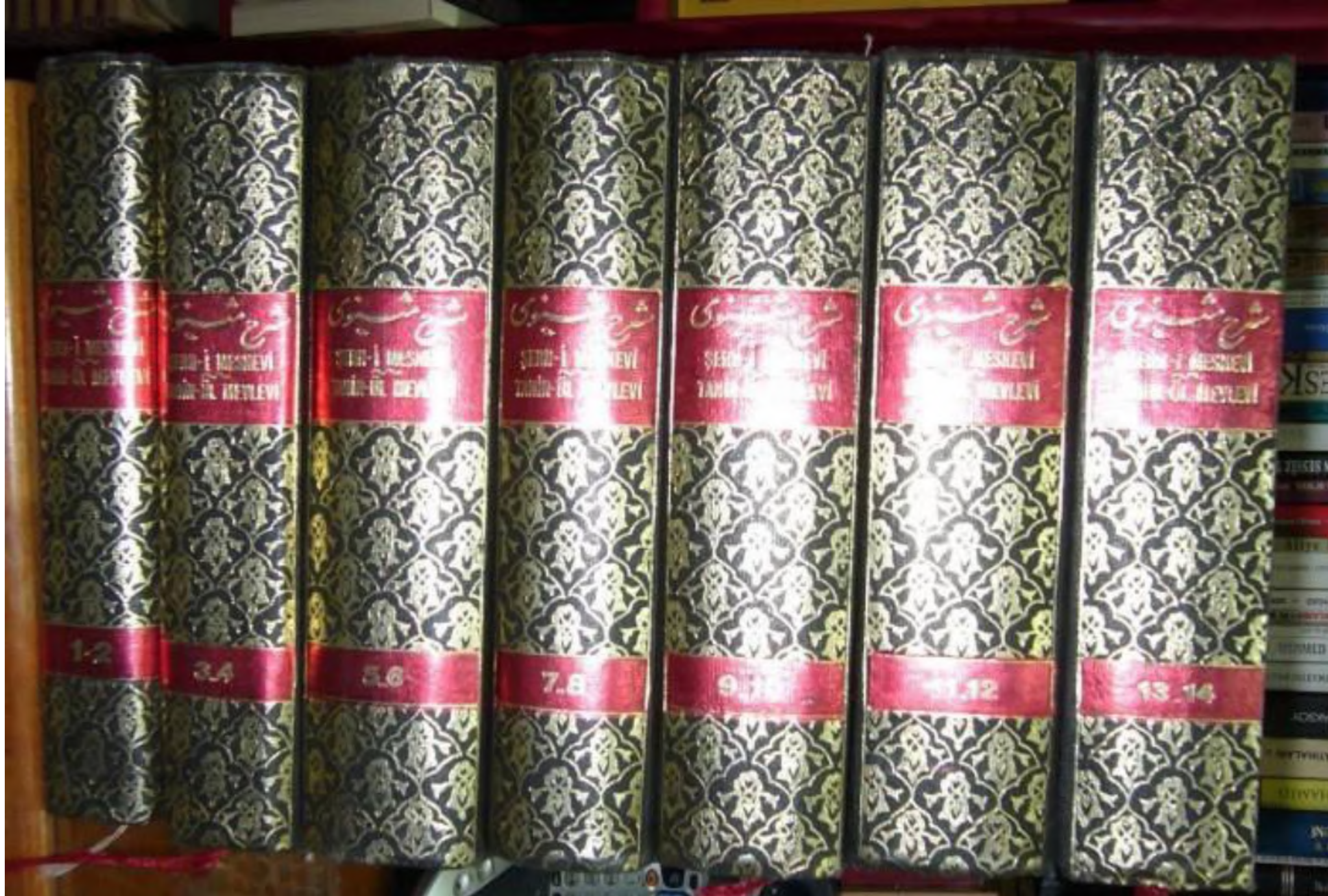
Seyyidüttâife Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirrûhu) :

«Hâdis, kadîme yaklaşınca eseri kalmaz» demiştir. Denize düşen bir damla suyun eseri kalmadığı gibi.

Hazret-i Mevlânâ, Allâh'ın varlığı huzûrunda yok olmak lâzım geldiğini beyân etdikden sonra, bizim varlık dediğimiz şeyin vücüd-ü İlâhîye nisbetle hiç hükmünde bulunduğunu söylüyor. Eğer böyle olmasaydı, yânî halkı varlık vehmi istilâ edip de Hakdan gâfil bırakmasaydı, onlar cansızlar hâlinde kalmazlardı, buyuruyor. Bundan sonra da vezîr hikâyesine dönerek diyor ki :

●

BİRİNCİ KİTABIN SONU

شرح مثنوی
ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13 14

Muhterem okuyucu,

Hz. Mevlânâ'nın ölümsüz eseri MESNEVÎ'nin, Merhum Tahir-ul Mevlevi tarafından hazırlanmış bulunan şerhi'nin 2 nci kitabını da istifadelerinize arzetmekle büyük bahtiyarlık içerisindeyiz.

Eserin, kıymeti ile mütenasip bir nefâsette basılabilmesi için gereken hassasiyet ve fedakârlık gösterilmiş; birinci cildi gibi, bu kitap da, çok nefis bir baskı ile muhterem halkımızın istifadesine arzedilmiştir.

Gayemiz, XIII ncü asır Anadolu'sunun huzursuz topluluklarına, İlâhî heyecanın, saf iman'ın, rabbânî aşkın kapılarını açarak, onları, huzura ve kurtuluşa götüren Hz. MEVLÂNA'yı ve ölümsüz eseri MESNEVÎ'yi: bu def'a, huzuru ile birlikte ümit ve heyecanını da kaybetmiş gibi görünen bugünki nesillerimize tanıtabilmektir.

Zira, kanaatimizce, XIII ncü yüzyılı dölleyip, gelecek asırların medeniyet zürriyyetini yetiştiren O'nun dünya görüşü, talip olup alabildiğimiz takdirde, ruhundan hasta ve yaralı bulunan bugünki nesillerimizi de, Allah'ın izniyle, kurtaracak ve yeni bir iman, aşk ve heyecan devrinin temellerini atacak niteliktedir.

Hürmetlerimizle.
ŞAMİL YAYINLARI

YAHÛDÎ VEZİR HİKÂYESİNİN DEVAMI

519

همچو شه نادان و غافل بد وزیر
پنجه می‌زد با قدیم ناگزیر.

Hemçü şeh nâdân ü gâfil büd vezîr,
Pençe mîzed bâ kadîm-i nâ güzîr.

«O yahûdî vezir, hükümdarı gibi câhil ve gâfil idi. Bunun için kadîm ve kabûlü zarûrî olan bir emr-i İlâhî ile pençeleşmeye kalkıştı.»

O emr-i İlâh, o vakit dîn-i Hak bulunan İseviliğin intişârı idi ki, böyle olacağı ezelden mukadderdi. Binaênaleyh kabûlü zarûrî bulunuyordu. Yahûdî hükümdârı kadar câhil ve gâfil bulunan vezîr ve İseviyyetin intişârına mânî olmak istediği için, Allah ile pençeleşmek cür'etini göstermişdi.

520

با چنان قادر خدایی کز عدم
صد چو عالم هست گرداند بدم.

Bâ çünan Kâdir Hudâyi kez âdem,
Sad çü âlem hêst gerdâned bedem.

«Öyle bir Kâdir-i mutlak ile uğraşmak istedi ki, bunun gibi yüzlerce âlemi bir dem içinde, yâhud bir (kün) emriyle yokluktan vucûde getirir.»

521

صد چو عالم در نظر پیدا کند
چونکه چشمت را بخود بینا کند.

Sad çü âlem der nazar peydâ küned,
Çünki çeşmet râ beHod bînâ küned.

«Senin gözüne, kendisiyle görmek kuvvetini verecek olursa, nazarında bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder.»

Yâni Cenâb-ı Hak, öyle bir Kâdir-i mutlakdır ki, bir demde yoklukdan yüzlerce âlem halk eder. Herkese görünmeyen, fakat erbâbına meşhûd olan âlemleri de, lûtfetdiği gözlere gösterir.

Burada bir süal vârid olabilir. Herkese görünmeyen, fakat erbâbına meşhûd olan âlemler ne demekdir?. Mâlum olandan başkaları da mevcûd olsaydı, elbetde meşhûd olması lâzım gelirdi, demek akla uygun düşer. Buna karşı mâkûl cevablar da bulunabilir. Meselâ engin denize giden bir vapur içinde bir yolcu farzedelim. Bu adam, güverte, hattâ kaptan köşküne çıkmış, dört tarafına bakıyor. Her tarafta gökle denizin birleşmesinden hâsıl olan ufuk dâiresinden başka bir şey görmüyor. Sonra eline kuvvetli bir dürbün alıyor. Onunla bakınca ta uzakda bir duman, onun altında bir de tekne müşâhede ediyor.

Keza Ay'ı hepimiz görüyoruz, bedir hâline gelince sathında bir takım girintiler, çıkıntılar ve gölge fark ediyoruz. Lâkin teleskopla bakanlar, orada bizim gördüklerimizden fazla şeyler, dağlar, vâdiler, ovalar, görüyorlar.

Kezâ bir damla suya bakıyoruz, küçük bir yaşlıkdan ibâret sanıyoruz. Fakat o damlaya mikroskopla bakıldı mı iş değişiyor. O nâçiz katre bir âlem oluveriyor. İçinde bir çok hücrelerin bulunduğu görülüyor. Demek ki bakıp da göremedeğimiz bâzı âlemler de varmış. Demek mevcûdât, görünenden ibâret değilmiş. Onlardan bâzıları bir vâsıta ile görülebilirmiş. Misâllerde vâsıtalar, bir cam parçasından ibâretti. Basit bir maddede böyle bir kuvvet bulununca, onları ve hâtır u hayâle gelmeyen varlıkları yaratmış olan Allahda ne kadar kuvvet bulunacağı; o Allah, bir adamın gözüne, mânevi bir gözlük demek olan, müşâhede nûrunu ihsân ederse, neler görülebileceği düşünülmelidir.

522

گرجهان پیشت بزرگ وبنیت
پیش قدرت ذرهٔ می دان که نیست،

Ger cihan pîşet büzürg û bî bünîst,
Pîş-i kudret zerre-î mi danki nîst.

«Dünyâ senin nazarında büyük ve nihâyetsiz görünse de, bilmiş ol ki, kudret-i İlâhiyye karşısında bir zerre bile değildir.»

Hazret-i Mevlânâ, bir beyit evvel: «Allah senin gözüne görmek kuvveti verirse, nazarında bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder» demişdi. Burada da buyuruyor ki: Bu âlem gibi yüzlercesini peydâ eder deyişim, çok görülmesin. Âlem, husûsiyle arz dediğimiz mahdud sâha; senin nazarında ucu, bucağı bulunmaz derecede geniş görünse bile, Allah'ın kudretine nisbetle bir zerre mesâbesinde bile değildir. Çünki:

Ecrâm-ı binihâye ile pürdür âsmân,
Nisbet olunsa zerre değildir bu Hak'dan!..

Evet: fezâ denilen, genişliğiyle akıllara hayret veren şu gök kubbeye bir bakalım, husûsiyle yıldızlı ve parlak bir gecede uyanık bir nazarla gözden geçirelim. Milyonlar, belki de milyarlarca ecrâmın, o akılları hayretde bırakan genişlikde parladığını görürüz. Teleskopla görünecek kadar uzak, yahud onlarla da görülemeyecek kadar daha uzak bulunanlar da başka. Meselâ bizim de dâhil bulunduğumuz Güneş manzûmesinin, hareket etdirici ve nurlandırıcısı olan Güneş, arzımızdan bir miyon üç yüz bin kerre daha büyükdür. 2, 3 ve 4 güneşli manzûmeler de varmış ki bunlar gâyet uzak mesâfelerde bulunduğu için göz ile görülemezmiş.

Yıldızların uzaklığından bahs açıldı. Erbâb-ı fennin beyânına göre (Neptün) seyyâresinin arza olan mesâfesi dört buçuk milyar kilometre imiş ki, saatde elli kilometre giden bir tren, o mesâfeyi on bin senede alabilirmiş. Kozâ (Kantûres) denilen yıldız manzûmesinin (Alfa) adı verilen yıldızı ile arzın arası, otuz bir tirilyon kilometre imiş ki, bu da doksan üç milyon senelik şimendifer yolculuğuna müsâvî imiş. Daha garibi Alfa yıldızından dört yüz elli bin defâ uzak mesâfelerde yıldızlar da varmış.

Artık bu kadar mesâfelerden, ziyâsı bize vâsıl olan yıldızların büyüklüğünü, onların yanında bizim arzın küçüklüğünü düşünmeli, akılları şaşırtan bu âlemlerin Hâlık'ındaki azamet ve kudreti hatırlamalı da:

Büyüksün İlâhî, büyüksün büyük,
Büyüklük yanında, kalır pek küçük!

demelidir.

523

این جهان خود حبس جانهای شماست
هین روید آن سو که صحرای شماست.

İn cihan Hod habs-i canhây-î şümâst,
Hin revîd an sû ki sahrây-î şümâst.

«Bu dünyâ ruhlarınız için bir mahbesdir. Sahrânız bulunan tarafa doğru gidiniz.»

Bu arz ki, fezâdaki ecrâm-ı azimeye nisbetle çok küçük, fakat üstündeki mahlûkata, husûsiyle insan vücûdüne nisbetle gâyet büyükdür. O büyüklüğüyle berâber mâdemki hududludur, sâkinleri için bir mahbes demekdir.

İşte Hazret-i Mevlânâ, bu mahbesden çıkılmasını ve mânâ âlemine teveccüh olunmasını tavsiye ediyor. Tabiîdir ki, tabiat âlemi hâricine meselâ tayyâre ile çıkılmak imkânı yoktur. Hâkî olan kalıb hâkdan ayrılamaz. Lâkin ulvi olan ruh, âlem-i a'lâ ile münâsebet peydâ eder. Kur'ân-ı Kerîmin iki yerinde Sûre-i Nisâ ile Sûre-i Zümerde: (Arzullâhi Vâsia) tâbir buyurulmuş, oradaki arzdan maksadın: Küre-i zemîn olduğu ve lisân-ı İlâhî ile, vüs'ati beyân buyurulduğu müfessirlerce îzâh olunmuşdur.

Şu tefsir, Dünyânın mahbes olması fikrine muhâlîf değildir. Bir yer ne kadar geniş olursa olsun içinden ihtiyârî olarak çıkmak imkânı bulunmayınca, arası hapishâne demekdir. Kaldı ki, o âyetlerdeki (Arzullah) tâbiri için, âlem-i mânâya işâretdir demişlerdir. Meselâ Hazret-i Mevlânâ:

İnki arzullâh-ı vâsi' güfte end,
Arsa-î dan ke'nbiyâ mî refte end.

Yâni: **Arzullâh-i vâsia dedikleri, peygamberlerin gitdikleri bir sâhadır»** buyurmuşdur.

Hüseyin Vâ'ızın tefsîrinde deniliyor ki:

«Hicret-i Muhammediye vukû bulduktan sonra, Mekkede bâzı müslümanlar kalmışlardı. Bunlar, muhâceret kudretini hâiz oldukları hâlde çıkmamış, yâhut kudretleri bulunmadığından çıkamamışlardı. Bedr muhârebesi esnâsında, müşrikler tarafında Mekkede kalmış müslümanlardan bâzıları da bulundu. Çünkü müşriklerin isrâriyle çıkmışlardı ki, bâzıları tanınamadıkları için müslüman kılıciyle katledidi. Bu gibiler haklarında şu Âyât-ı Celîle nâzil oldu:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ
ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ
قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ
جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۞ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ
وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ۞
فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ۞

Yâni: «Mekkede kalmak ve müşrik ordusunda bulunmak üzere nefislerine zulmetmiş olan müslümanların rûhunu kabzetmeğe me'mûr olan melekler:

Siz nerede ve ne hâlde idiniz? demişlerdi de, onlar da: Biz Mekkede zayıf ve âciz olarak kalmıştık cevâbını vermişlerdi. Melekler dediler ki: Allah'ın arzı sizin hicret etmeniz için geniş değil mi idi? İşte onların yeri, cehennem olacakdır. O cehennem de ne fena bir yerdir. Ancak hicret etmemek husûsunda cehennem azâbından müstesnâ bulunan âciz erkeklerle kadınlar ve çocuklardır ki, kurtulmak için çâre bulamazlar. Mekkeden çıkmak yolunu yâhud gidecekleri yolu bilemezler. Allâh'ın o gibileri afvetmesi me'muldür. Cenâb-ı Hak afvedicidir, kullarının günahlarını afveder. Ğafûrdur, onların günahlarını sevâba tebdil eyler [1].»

Şu âyetler nâzil olunca, emr-i peygamberî ile yazılmış, ashab arasına ilan etmişdi. Hattâ Mekkede kalıp da müslüman olduğunu bildirmek değil, hissettirmekden bile çekinen ehl-i islâma gönderilmişdi. Bu tehdîd-i İlâhî anlaşılınca (Cündu' b. Damra) ismindeki bir mü'min, ki hem ihtiyâr hem de hasta idi, oğullarını çağırdı:

— Çocuklar; ben hasta ve zayıf olmakla berâber âcizlerden de değilim. Çünki Medîne yolunu bilirim. Beni oraya götürecek evlâdım da var. Hicret etmezsem Allah'ın gazabından korkarım. Yatdığım sedirden tutun ve beni Medineye götürün dedi. Oğulları onu yola çıkardılar. (Ten'îm) denilen mevkîde Cündub ağırlaştı. Sağ eliyle sol elini tuttu.

— İlâhi; peygamberin, sana nasıl biat etmişse ben de öyle ediyorum, diyerek öldü. O münâsebetle de şu âyetler nâzil oldu:

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً
وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ
فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا
رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَاَرْضُ
اللّٰهِ وَاسِعَةٌ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

Yânî: «Allâh yolunda her kim hicret ederse, arz üzerinde bir çok yer ve

(1) Nisâ: 97.

genişlik bulur. Allah ve peygamberine mühâceret niyyetiyle her kim evinden çıkar da sonra ölüm onu yakalarsa, onun ecrini ve sevâbını vermek Allâh'a âiddir. Allah da gâfûr ve rahîmdir[2].»

Habîbim; söyle ki: Ey îmân etmiş kullarım, Rabbinize karşı müttekiyâne hareket ediniz, emrine muhâlefet eylemekten sakınınız. Dünyâda hüsnü müâmelede bulunanlar için hasene, yânî sevab ve naim vardır. Allâh'ın arzı ise genişdir Allah, sabredenlerin ecrini sayısız hesapsız verecekdir [3].»

Müslümanlığın başlangıcında ehl-i islâmın Mekkeden Medîneye hicret etmesi hakkında Cenâb-ı Hak, bu âyetlerle emir veriyor, hicret etmeyenlerin azâba uğrayacağını bildiriyordu.

Sôfiyye ise bu âyetlerdeki mânânın husûsiyyetini kabûl ve tasdik etmekle berâber, onlardan ince nükteler çıkarıyor, buradaki hicretden maksadın; Allâh'ın yasak etdiği şeylerden çekinmek; âlem-i mânâya ve fezâ-yı hakîkate gitmekdir, diyor.

524

این جهان محدود آن خود بیحدست
نقش و صورت پیش آن معنی سد ست

İn cihan mahdûd an Hod bihadest,
Nakş ü sûret pîş-i an ma'nâ sedets.

«Bu âlem mahdûd, mânâ âlemi ise gayri mahdûddur. Bu âlemdeki nakş ve sûretler, mânâ âleminin önüne çekilmiş sed mesâbesindedir.»

Biraz evvel de söylendiği vechile dünyâmız, bize nisbetle ne kadar büyük olursa olsun, gerek çevresi ve gerekse sath-ı mesâhası mâlûmdur. Gitmekle tükenmez değildir, mahduddur. Mânâ âlemi ise bil'akis gayri mahduddür. Lâkin bu âlemin rengâreng olması, türlü türlü elvan ve envâı bulunması, oranın tek reng olan genişliğini örtmektedir. Fakat bu örtmek ve göstermemek meselesi, örtenin örtülenden büyük olmasına delâlet etmez. Göz önüne tutulan bir el, insan nazarından bütün cihânı saklar. İşte o el, gözün görmesine mânî olduğu eşyâdan büyük olmadığı gibi, mânâ âlemini bizim gibilerin nazarından saklayan kesret ve sûret âlemi de, ondan büyük değildir. Bu gibi görünen ve görünmeyen âlemlerin Hâlıkı bulunan Allah ile kim uğraşmaya muktedir olabilir? Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Hakkın kudretini izâh için bir iki misâl daha îrâd ediyor:

---

(2) Nisâ: 100.

(3) Zümer: 10.

صد هزاران نیزهٔ فرعونرا
درشکست از موسی با یك عصا.

Sad hezâran nize-i Fir'avn râ,
Der şikest ez mûsii bâ yek asâ.

«Fir'avnın yüz binlerce mızraklı ordusunu, Mûsânın bir asâsiyle kırdı.»

526

صد هزاران طب جالینوس بود
پیش عیسی و دمش افسوس بود.

Sad hezâran tıbb-ı câlinôs bûd
Pîş-i Îsâ vû demeş efsûs bûd.

«Calinos'un yüzbinlerce tıbbi devâsı ve tedâvisi de Hazret-i İsânın nefhası karşısında Allâh'ın kudretiyle faydasız kalmışdı.»

Çünki Calinos'un usûl-ü tedâvisiyle yapılamayan şeyler, Rûhullah Hazretlerinin mûcizesiyle vukûa geliyordu.

527

صد هزاران دفتر اشعار بود
پیش حرف امیش او عار بود.

Sad hezâran defter-i eş'âr bûd,
Pîş-i harf-î ümmiyeş ô âr bûd.

«Yüzbinlerce şi'ir defteri, ümmî bir zât-i akdesin, yâni Peygamber-i mukaddesin tekellümü karşısında utanç vesilesi olmuşdu.»

Evet; Cenâb-ı Hak öyle muktedir bir ma'bûddur ki, Fir'avnın binlerce mızraklı askeri varken, onların bulunduğu yer, mızrak saplarının çokluğundan âdetâ kamışlık hâlini alırken, o Zât-ı Ecell ü Â'lânın verdiği îcâzkâr bir kuvvetle bir Hazret-i Mûsâ; o mızraklı asekere de, onların serdârı ve hükümdârı bulunan Fir'avna da galebe çalmıştı. Yegâne silâhı ise elindeki asâdan ibâretti. Kezâ Hazret-i İsâ'nın zamân-ı nübüvvetinde tabâbet oldukça terakkiye başlamış, bir takım ilâçların menfeatiyle tedâvî usûlü hakkında biraz mâlûmat

edinilmişdi. Fakat Rûhullah olarak gelen Hazret-i İsâ, o terrakkiye başlamış tabâbet erbâbının yapamadıklarını yapıyor; meselâ körlerin gözünü, sağırların kulağını açıyor; kötürümleri, yatalakları yerinden ve yataklarından kaldırıyordu. Hazret-i Mesih'in gösterdiği şu mûcizeler karşısında hekimlerin tedâvisi faydasız bir uğraşmadan ibâret kalıyordu.

Kezâ Asr-ı Muhammedide, Arab Kavmi, bilhassa Hicaz Arabları arasında fesâhat ve belâğat pek fazla ilerlemiş, kendi kendine çöllerde bir çok şâir, edîb ve hatîb yetişmişdi. Hele arab şâirlerinden yedi dânesinin söylemiş oldukları kasîdeler çok beğenilmiş; bezler üstüne yazılıp Kâ'be-i Muazzamanın duvarına iftiharla asılmıştı. (Muallakat-ı Sebi') diye meşhûr olan yedi kasîde bunlardır ki (İmreül Kays)ın (Kasîde-i lâmiyye)si en üstde duruyordu.

Vaktâki Kur'ân-ı Kerîm nâzil olmaya başladı. Kelâm-ı İlâhîdeki mu'ciz belâgati anlayan arablar şaşırdılar. Edilen teklîf üzerine nazîre söylemeye kalkıştılar, fakat muvaffak olamadıklarını ve olamıyacaklarını idrâk etdiler. Binâenaleyh o kasîdeleri bulundukları yerden indirdiler. Garibdir ki en evvel inen, en üstde duran kasîde, indiren de kasîde nâzımının kız kardeşiydi. Belâgate âşinâ olan o kadın:

«— Muhammedin sözleri meydanda dururken, kardeşimin söylediği kasîdenin göz önünde durması yakışmaz» demişdi. Bunların hepsi de Allâh'ın kudret ve kuvvetiyle olmuşdu.

528

باچنان غالب خداوندی کسی
چون نمیرد گر نباشد او خسی.

Bâ çünan gâlib Hudâvendî kesî,
Çün nemîred ger nebâşed ô Hasî.

«Böyle gâlib ve muktedir bir Allâh'ın huzurunda bulunan bir kimse, tab'-an bayağı, yâhud çörçöp gibi değilse nasıl ölmez?»

Bir adamda zerre kadar idrâk ve irfan bulunur da Allâh'ın bu gibi sayılmayacak kudretinin eserini görür ve anlarsa, o kudret ve îcâz sâhibinin huzûrunda ölmek, yânî emirlerine olsun, yasaklarına olsun son derece riâyet göstermek lâzım geldiğini bilir ve yapar. Aksi hâlde o mahlûkda insanlık şerefi ve adamlık idrâki yok demekdir.

529

بس دل چون کوهرا انگیخت او
مرغ زیرک با دو پا آویخت او.

Bes dil-î çün kûhrâ engîHt ô,
Mürğ-ı zîrek bâ dü pâ âvîHt ô.

«Cenâb-ı Hak, dağ gibi sâbit bir çok kalbi yerinden koparmış, çok kurnaz kuşu ökseye tutturup iki ayağından asıvermiştir.»

Yânî Allâh'ın kazâsına karşı bir adamın kalbi dağ kadar da metin olsa dayanamaz. Kazây-ı İlâhî huzûrunda bir kimsenin zekâsı, kuşlar gibi yüksekde uçsa da, o kazânın hükmünden kendini kurtaramaz.

530

فهم و خاطر تیز کردن نیست راه
جز شکسته می‌نگیرد فضل شاه.

Fehm ü Hâtır tîz kerden nist râh,
Cüz şikestê mî negîred fazl-ı şâh.

«Fehm ve hâtırı keskinleştirmek, yânî herkesin anlamadığı şeylere akıl erdirmek yol ve mârifet değildir. Allâh'ın fazl u keremi, saracak kırık ve yapacak yıkık arar.»

Hakikat yoluna, sâde aklın delâletiyle gidilmez. Akıl, akılla bilineceklere arar, üst tarafı için durur. Binâenaleyh hakikat yoluna gitmek isteyenler; akıllarına itimâdı, zekâlarına istinâdı bırakmalı, kâmil bir kılavuzun rehberliğine ihtiyaç göstermelidirler. Yoksa Füzûlînin dediği gibi:

Ben akldan isterim delâlet,
Aklım bana gösterir dalâleti.

neticesi husûle gelir.

Okyanuslarda seyâhat yapan büyük vapurlar var. Her biri de deniz kurdu olmuş ihtiyar ve tecrübeli kaptanların idâresinde. Fakat bu vapurlar Kızıldenize girdi mi, yerli kılavuzların kumandasına teslim ediliyor. Geminin şapa oturmaması da ancak bu sâyede kabil olabiliyor. Hakîkat yoluna gitmek, herhâlde Kızıldenizde sefer etmekden kolay değildir. O hâlde dalâlet şaplarına oturup saplanmamak için o yolda bir rehbere tâbî olmalıdır. Hevâyı bırak-

malı, acze sarılmalı ve emâna düşmelidir.

Akıl delâletiyle, daha doğrusu kendi fikirlerine göre yol almak isteyenlerin vâsıl-ı hakikat olamıyacağını, o gibilerin Allâh'a vâsıl olmak ümîdinin, define bulmak sevdâsına düşen hayâlperverin hülyâsı gibi olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

531

ای بسا گنج آکنان کنج کاو
کان خیال اندیشرا شد ریش گاو.

Ey besâ genc âkenân-ı kûnc kâv,
Kân Hayâl endişrâ şüd riş-i gâv.

«Sığır vâsıtasiyle bulunacak defineden hazinesini doldurmak isteyenler; yahud hazine bulmak ümidiyle köşeyi bucağı kazanlar, o hayâle kapılanlara tâbi olurlar.»

Bu beyt biraz îzâha muhtâcdır. (Genc-i gâv): sığır vâsıtasiyle keşfedilen define demekdir. Bu keşif, Acemistanda iki defâ vukûa gelmiş. Biri (Behrâm-ı Gûr) zamânında olmuş. Çiftçinin biri tarlasını sürereken öküzünün bastığı yerde bir delik açılmış; genişletilince orada bir define bulunmuş.

İkincisi: Nâme-i Risâleti yakmak küstahlığında bulunan (Hüsrev Pervîz) devrinde olmuş. Çeyiz eşyâsı taşıyan bir öküz, bir meydanda durmuş, yürümemiş; bastığı yeri kazmışlar, define zuhûr etmiş. Bu definelere — onları keşfe vâsıta olan öküzlere nisbetle — (Genc-i Gâv) denilmiş.

Sonra, acaba bizim öküzün ayağı altında da böyle bir define bulunur mu? diye sakalını onun kuyruğuna yapıştırırcasına izini takib edenlere, ve öküzlerden, yâhud öküz gibilerden meded umanlara (Rîş-i gâv) tâbîr olunmuştur.

Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, Allâh'ın emrine ve peygamberin kavline ittibâ etmeyip te kendi düşüncesine göre gitmek sûretiyle hakîkate ermek isteyenlerin ham bir ümîde, geçici bir hayâle düşmüş olduklarını anlatıyor. Onların meslek ve mezhebine uyanları, sığır definesinden çıkacak cevâhir ile mevhûm hazînelerini doldurmak düşüncesinde bulunmalarına benzetiyor.

532

گاو که بود تا تو ریش او شوی
خاك چه بود تا حشیش او شوی.

Gâv ki bûved tâ tü riş-i ô şevî,
Hâk çi büved tâ haşiş-i ô şevî.

«Öküz kim oluyor ki onun tâbii bulunuyorsun? Toprak ne oluyor ki onun otu oluyorsun?»

«Men lehû aklun selimûn yüKtedibil Mustafâ.»

denilmiştir ki: **«Akl-ı selimi olan, Hazret-i Mustafâya iktidâ eder»** demekdir. Evet, aklın vazîfesi, derece-i selâmetine göre insana hakikati göstermekdir. İşte o akl-ı selim Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin söz, iş ve hallerini araştırarak O Nebiyy-i Ekrem'e bağlanmanın lüzûmunu sâhibine de anlatır. Bunları görebilecek kadar gerçek görüşlü olmayan bir akılda selâmet olmadığı gibi, sâhibinde de iyiyi, doğruyu idrâk kâbiliyeti yok demekdir. Aklının ere bildiği, tabiî ihtiyaçlarıdır ki, bu hususda eşekler de, öküzler de onun kadar muvâfıkdırler. Binâenaleyh, dînin ahkâmındaki hikmetleri anlamayıp da bir takım filozofların sözlerini düstur ittihâz etmek, onlara ilâve olarak kendince de bu takım indi kaideler ve düsturlar vaz'eylemek, öküzcesine yaşamak demekdir. Böylesine uyanlar, hikmet ve felsefe nâmına yuvarladığı indî kanâatleri hakikat diye kapışanlar; tabiî, ayağının altından define çıkacak diye öküzün kuyruğundan ayrılmayanlardır. Halbuki insan, sakalını öküz kuyruğuna süpürge yapmak için yaratılmamışdır. Hattâ üstünde yaşadığı şu toprakda yetişen otlar gibi, yüce hakîkatlerden habersiz olarak gelip gitmesi de muvâfık değildir. Bu durumdan yükselemeyenler, Allah korusun mesh-i mâneviye uğramışlardır.

533

چونزنی از کار بد شد روی زرد
مسخ کرد اورا خدا وزهره کرد.

Çün zenî ez kâr-ı bed şüd rûy zerd,
MesH kerd ôrâ Hudâ vû-zühre kerd.

«Bir kadının kötülükden yüzü sarannca, Allah onu mesh ederek zühre yapdı.»

عورتی را زهره کردن مسخ بود
خاك و گل گشتن نه مسخست ای عنود.

Avretî râ zühre kerden mesH bûd,
Hâk ü gilgeşten ne mesHast ey anûd.

«Bir kadını zühre yapmak mesh oluyor da toprak ve çamur olmak mesh değil midir, ey anud kimse?»

Hazret-i Pîr mühim ve âlimler arasında münâkaşalı bir kıssaya işâret ediyor. Maalesef Yahûdilerden naklen din kitablarımıza geçmiş bir efsâne vardır: Hazret-i Âdemin zellesi, yânî yasak ağaçdan yemesi üzerine melekler onu ayıplamışlar. Cenab-ı Hak onda nefis vardır. O nefis sizde olsaydı ondan beter olurdunuz buyurmuş. Melekler, kendilerine neş'et-i insâniyye verilip tecrübe edilmelerini istemişler: Hârût ve Mârût isminde gâyet müttekî iki meleği seçmişler. Bunlar insan şeklinde ve maîşetinde olarak yere inmişler; Bâbilde sihir tâlimine başlamışlar. Çünki o vakitde Bâbilde olsun, Keldanda olsun kâhinler, sihirli bâzı garîb hâdiseler gösterirlermiş. Günün birinde Zühre nâmında bir kadın bu meleklere gelmiş, kocasından şikâyet etmiş. Zührenin güzelliği Hârût ile Mârûtda melekiyet bırakmamış, kendisinden visâl talebinde bulunmuşlar. Zühre de bunları sarhoş ederek, geceleri semâya çıkarken okudukları düâyı ağızlarından kapmış. Kendisi onu okuyup semâya çıkmış. Cenâb-ı Hak da onu Zühre yıldızına kalb ve meshetmiş. Daha sonra Hârût ile Mârûtu Bâbilde bir kuyu içine baş aşağı olarak asmış. Orada kıyâmete kadar muazzeb olacaklarmış.

Muhakkik müfessirlere göre bu efsânenin aslı yoktur. Alûsî merhûm tefsîrinde diyor ki: «Bunlar yahûdilerin sözlerini hikâyeden ibâretdir. Hiç bir tarafı doğru olmamak üzere yalandır.»

Fahrüddîn-i Râzi de bu kıssanın masal olduğu fikrindedir. Şihâbüddîn-i Irâkî «Harut ile Mârûtun zühre yüzünden hatâ irtikâb etmeleri dolayısiyle muazzeb olduklarını îtikâd etmiş olan, küfre girmiş olur. Çünki melekle mâsumdur. Zühre de yaradıldığından beri yıldız olarak mevcûddür» demiştir.

(Dürûrülkur'ân tefsirinde:

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ وَمَا كَفَرَ
سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَا اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُولَا اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ
فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ
وَمَا هُمْ بِضَارّٓينَ بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَيَتَعَلَّمُونَ
مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرٰيهُ
مَا لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ
اَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۞ وَلَوْ اَنَّهُمْ اٰمَنُوا
وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

(4)

Âyetinin tefsirinde deniliyor ki: «Yahûdiler ellerindeki kitâbullâhı, yâni tahrif edilmemiş Tevrâtı bir tarafa bıraktılar. Şeytan gibi şerîr bir takım kimselerin Hazret-i Süleymana isnâd etdikleri **sözlere** tâbi oldular. O şeytan adamlar: Süleymân, mülkünü ancak sihir, buhur ve kehânetle idâre ediyordu, demişlerdir.

Buradaki (şeyâtîn) kelimesine (ebâlise) yânî hakîkî şeytanlar demek doğru değildir. Nitekim:

---

(4) **Bekara:** 102.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا
وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ
مُسْتَهْزِئُونَ

Yânî : **«Münâfıklar, kendi şeytanları, iblîs gibi şerir arkadaşlariyle yalnız kalınca biz seninle berâberiz derlerdi [5].»** Âyet-i Kerîmesinde mecâzen kullanılmıştır.

Hazret-i Süleyman vefâtından sonra kâhinler ve sihirbaz takımları, kendi san'atlarına revâç vermek için kehânete ve sihre müteallık bâzı bahisleri yazmışlar, Süleymanın tahtı altına koymuşlar, sonra meydana çıkarıp «işte Süleyman, bu havas kuvvetiyle icrây-ı hükümet etmişdi» demişlerdi.

Cenâb-ı Hak, Süleyman Aleyhisselâmın sâhir ve kâfir olmadığını, sihri ve küfrü irtikâb etmiş olanların o şeytan-sîret kâhinler ve sihirbazlar olduğunu bildirmek için bu âyeti inzâl eyledi.

Yahûdiler, Hazret-i Süleymanın Beytülmakdisi yaptırmış, fevkalâde bir ihtişâm içinde yaşamış olmasiyle iftihâr ederler de onun, hattâ babası Dâvûd Aleyhisselâm'ın peygamberliğine inanmazlar. Nebî değil, melik idiler derler. Hazret-i Süleymana da sihir isnâd ederler. Halbuki müslümanlık; Süleymanı da, Dâvûdu da, sâir enbiyây-ı izâmı da kendi müntesiplerinin münâsebetsiz vehim ve isnadlarından uzak görür, onları şan-ı nübüvvetlerine lâyık bir derecede gösterir ve haklarında: (Salevâtullâhi alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm) diyerek tâzimatda bulunur.

Hârût ve Mârûtun melek değil, iki melik olduklarına dâir de rivâyet vardır. İbni Abbâs'ın, Hasan-ı Basrî'nin, Eül'esved'in, Dahhâk'ın kırâ'etleri rivâ

وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلِكَيْنِ (6)

yet edilmektedir. Şu hâlde Nazm-ı Celîlin mânâsı «Bâbil hükümdarlarının ikisi bulunan Hârût ve Mârût...» demek olur. Bunların hakîkî melek olmadıkları ve gösterdikleri salâh-ı hâl dolayısiyle (melek) lâkabını aldıkları da mervidir.

Demek ki bunlar halkın teveccühüne ve hüsn-ü zannına mazhar olmuş

(5) Bekara: 14.
(6) Bekara: 102.

iki aldanmış. O asırda sihir ve kehânet ilimlerine de vâkıf imişler. Herkes kendilerinden ilim öğrenmiş. Onlar «Öğrendiklerinizle şer işlemeyin» diye nasihat verirler, kendilerinin fitne olduklarını, yâni öğretdiklerinin dalâleti mûcib olacağını söylerlermiş. Halk ise, karı-koca arasını açacak ve karıyı kocanının butaşatacak büyüyü öğrenirler, öğrendikleri ile bir iş görmezlermiş.

İşte Yahûdiler, Hazret-i Süleymana iftirâ olunan ve Hârût ile Mârûta isnâd edilen bir takım küfriyâta tâbî oldular. Onlarla uğraşmaya başladılar da Tevrat'ın hükümlerini bıraktılar.

Hazret-i Mevlânânın burada Zührenin meshinden bahsetmesi meşhûra göredir. Yoksa onun doğruluğuna inandığından değildir. Nitekim, bir kadını Zühre yapmak mesh oluyor da toprak ve çamur olmak olmuyor mu? diye bir suâl irad ediyor ki, meşhûr efsâneye inanmadığı, bu süâli ile de anlaşılıyor.

535

روح می بردت سوی چرخ برین
سوی آب و گل شدی در اسفلین.

Rûh mî burdêt suy- çerH-î beriin,
Sûy-i âb ü gil şüdî der esfelîn.

«Rûh seni felek-i âlâya götürdü. Sen ise su ve çamur tarafına, yânî tînet ve tabiat âlemine meylederek esfel-i sâfilîne düştün.»

Malûmdur ki insan, rûh ile cesedden ibaretdir. Rûhu dolayısiyle âlem-i ulâya, cesedi itibâriyle de arz-ı süflâya nisbeti ve meyli vardır. Nisbet-i rûhiyyet insanı rûhâniyyet cihetine, nisbet-i cesedâniyye de yine insanı tabiat cihetine cezb ü sevk eder. Kur'ân-ı Kerîmde:

لَقَدْ
خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۞ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۞
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۞

Yâni : **«Biz hakikaten insanı şekl ü şemâili ve sûret ü mânâsı itibâriyle ahsen-i takvimde yaratdık. Sonra da onu esfel-i sâfiline reddeyledik. Yânî genç iken ihtiyârlatdık, güzelken çirkinleştirdik, mâsûm ve sâlih iken kör ve fâsık kıldık. Bu halleri de îmân etmeyişinden ve sâlih amellerde bulunmayışından yapdık. Fakat mü'min olanları ve iyi amellerde bulunanları böyle yapmadık.**

Onlar için ecir ve sevâb vardır. Hem öyle bir ecir ki ona nâil olduklarından dolayı kendilerine minnet tahmil edilmiyecek, başlarına kakılmıyacakdır [7].»

İşte şu Âyet-i Kerîmelerde beyan buyurulan iki hâlden birincisi ki, esfel-i sâfilînde kalmakdır, insanın tabiat âlemine saplanıp kalması demekdir. İkincisi, yânî (illây-i istisnâ) ile kurtulması ve ecr-i gayr-i memnûna nâil olması da rûhâniyyet âleminden feyiz almasına işâretdir.

Sôfiyye meslekine göre (Esfel-i sâfilîn) insâniyyet mertebesidir ki, tenezzülât-ı İlâhiyyenin sonu ve (Vahdâniyyet) makmının mukâbilidir.

Sôfiyye; mevcudat denen mükevvenat için bir (vücüd dâiresi) tasavvur ederler. Hatta bu dâireyi — ona hakîkî bir varlık vermedikleri için — (şû'le-i cevvâle) ile, meselâ bir maşa ile tutulup süratle çevrilen ateşin parlak bir dâire gibi görünmesiyle temsîl eylerler.

Sûz-i sevdâdan yanar kesilmişdir derûn,
Dil değil, sînemdeki bir şûle-i cevvâaledir!.

İşte bu dâirenin yarısı (kavs-i nüzûl) dür. Yânî (İniş yayı) dır ki, oluşun mertebelerini yânî eşyânın aslından — velevki sûrî olsun — uzaklaşmasını gösterir. Mahlukların en sonu insan olduğu için onun makâmına (esfel-i sâfilîn) tâbir edilir. Vücûd dâiresinin öbür yarısı (çıkış yayı) dır. Mahlukların derece derece aslına yaklaşmasını gösterir, yânî esfel-i sâfilîne inmiş olan insan, tedrîcen terakki ederek aslına rucû' eyler ki:

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Yânî : **«Siz Allâh'a ric'at edeceksiniz [8].»** Nazm-i Kerîmi buna işâretdir denilmiştir.

Vücud dâiresinin iniş yayına (minallah: Allahdan) denildiği gibi, çıkış yayına da (İlallah: Allâha) tâbîr olunur.

Mevlevî mukâbelelerinde sem:'a başlamadan evvel yapılan (Devr-i Veledî) denilen dolaşma ile, Sultan Veled Hazretleri; bu nükteyi temsîl eylemişdir.

İşte bir insan için en ulvî istek ve en yüce gâye, vücûd dâiresinin çıkış yayı üzerinde seyir terakkî ile, «mebde'» yânî asla avdet edebilmekdir. Seyr-i İlallâha muvaffak olamayanlar ve esfel-i sâfilînden kurtulamayanlar, mânevî meshe uğramış olanlardır.

---

(7) Tîn: 4-6
(8) ZuHruf: 85

536

خویشتن را مسخ کردی زین سفول
زان وجودی که بد آن رشك عقول.

Hiştep râ mêsH kerdî zin süfûl,
Zan vücûdi kî büd an reşk-î uKûl.

«Akılların gıbta ettiği bir vücûdden süfliyyet hasebiyle kendini meshetmişsin.»

Yânî Ey insan: sen bir vücûde mazhar olmuş ve ahsen-i takvîm üzere yaratılmışsın ki, o hılkat ve o vücûde, akıl ve zekân, hattâ aklın gözü olan melekler bile gıbta etmişlerdi. Fakat indirildiğin süfliyyete, yânî esfel-i sâfilîn derecesine râzı oldun. Çalışıp çabalayıp seyr-i ilallâh mertebesine ayak basmadın. Binâenaleyh süfliyyete rızâ gösterişin dolayısiyle kendini mesh-i mâneviye uğratdın.

537

پس ببین که مسخ کردن چون بود
پیش آن مسخ این بغایت دون بود.

Pes bibîn ki mêsH kerden çün büved,
Piş-i an mesH in bigâyet dun büved.

«O halde Allâh'ın seni şu mesh edişine bak ki, öbür meshe nisbetle bu, gâyet dûn bir derecede kalır.»

Yâni; güyâ Hârût ve Mârûtu sapıtmış olan kadının Zühre yıldızına meshedilmiş olduğunu okumuş, öğrenmiş ve inanmışsın. Onun vukûu farzedilse bile, senin uğradığın mânevî meshin yanında o, yine bir şey sayılır. Bir kadın Zühre yıldızına tebdil edilmişse, nûrânî bir meshe uğramış demekdir. Sen ise çamurluk derekesinden ve esfel-i sâfilîn bataklığından kurtulamadığın için, senin meshin pek zulmâni bir mesh hâlinde kalır.

اسب همت سوی اختر تاختی
آدم مسجود را نشناختی.

Esb-i himmet sûy-i aHter tâHtî,
Âdem-i mescûd râ neşnâHtî.

«Himmet atını yıldızlara doğru sıçratdın, meleklerin secde-i ta'zîmine mazhar olan Âdemi tanımadın.»

Yânî aklına, idrâkine, ameline, irfânına güveniyorsun. Yerdeki araştırmayı kâfi görmüyor, gözünü göklere yöneltiyor, fezâyı ve onun genişliğini tahmîn ve takdîre uğraşıyor, bâzan da Zührenin meshe uğramış bir kadın olması gibi hurâfelere inanıyorsun. Öyle iken, kendisine meleklerin secde etdiği Adem'i, âdemliğin kadr ü kıymetini bilmiyor, Âdemin vâris-i kâmili olan evliyâullâha ehemmiyet vermiyor ve onlara ittibâ' eylemyorsun. Halbuki Âdem, öyle seçkin bir mahlûk idi ki, şu süflî toprakdan yaratılmış iken, ulvî meleklerin secde-i ta'zîmine mazhar olmuştur. Çünki:

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

Yânî : «**Allah, Âdeme bütün isimleri öğretdi** [9].» iltifâtına nail idi İlâhî ve Rabbânî olan ilmi ve irfânı, kendisini meleklerin secde etdiği bir mertebeye çıkarmışdı.

539

آخر آدم زاده‌ای ای ناخلف
چند پنداری تو پستی را شرف.

Âhir âdem zâdeî ey nâ Halef,
Çend pindârî tü pestî râ şeref.

«Ey soysuz; sen de Âdemin torunu olduğun hâlde, bu süflîyyeti, ne vakte kadar kadr ü şeref sayacaksın?»

---

(9) Bekara: 31

Allâme-i Rûm İbni Kemâl merhûmun bir kıt'ası vardır. Der ki:

Mârifet gerçi ki beyzâdelere lâzımdır,
Ehl-i ilm olmaz ise yine beyoğlu beydir.
Âlim evlâdı olup medrese-i âlemde,
Câhil olmakdan ise doğmadan ölmek yeğdir!..

Evet. Asâlet ,babadan oğula intikâl eder. Bir beyin, yâhûd ağanın oğlu câhil olsa da yine bey, yâhûd ağa ünvânına vâris olur. Fakat ilm ü irfân, mîras kalmaz. Âlim bir zâtın oğluna, babasının fazl ü kemâline hürmeten âlim denilmez. Âlim bir babanın câhil bir oğlu olmak acıklıdır; ve o insanı utandıracak bir mûsibetdir. Bunun gibi, karşısında meleklerin secde etdiği bir Ademin torunu olup dá hayvanlık derekesinden kurtulamamak, hattâ onun altında bulunan esfel-i sâfilinden yükselememek ne kadar utanacak ve ağlanacak bir felâketdir.

540

چند گویی من بگیرم عالمی
این جهانرا پر کنم از خود همی.

Çênd gûyî men, bigîrem âlemi,
İn cihanrâ pür künem ez Hod hemi.

«Bu dünyâyı idâre eden benim, cihânı dolduran da yine benim! diye ne vakta kadar atıp tutacaksın?»

Yâni bir mevkî sâhibi, meselâ bir dâirede kapıcı, yâhud umûmi bir helâda ıbrıkçi olmuşsun. O beyağı vazifeyi mühim bir mansıb vehmediyor, gurura kapılıyorsun. Bu kapıyı açıp kapayan, yâhud bu ıbrıkları doldurup saklayan benim! diye rast gelene kafa tutuyorsun. Behey budala; bir defâ o, senin ehemmiyet verdiğin kapıcılıkla ıbrıkdarlıkda kimsenin gözü yok. Güle güle otur. Yalnız mürâcat edenlere ve sıkışıp gelenlere ters muâmele etme.

541

گر جهان پر برف گردد سر بسر
تاب خور بگدازدش با یك نظر.

Ger cihan pür bêrf gerded ser beser,
Tâb-ı Hor bügdâzedeş bâ yek nazar.

«Dünya baştan başa karla dolsa, Güneşin harâreti onları bir bakışı ile eritiverir.»

Yânî ey kapıcılık ve ıbrıkçılık gibi hizmetlere aldanıp da halka keşiş dağı gibi görünen; Güneşin şuâlarının karları eritdiği gibi, kader Güneşi de sana aksedince, güvendiğin ve böbürlendiğin kapıcılık ve ıbrıkcılığı da su hâline getirir ve yokluk denizine götürür.

542

وزر او و صدوزر و صد هزار
نیست گرداند خدا ازیك شرار.

Vizr-i ô vû sad vezir û sad hezâr,
Nist gerdâned Hudâ ez yek şerâr.

«O vezirin de, onun gibi yüz, hattâ yüzbin vezîrin de hîlesini Allah, bir kıvılcımla mahveder.»

543

عین آن تخییل را حکمت کند
عین آن زهرآب را شربت کند.

Ayn-i an taHyil râ hikmet küned,
Ayn-i an zehrâb râ şerbet küned.

«Cenâb-ı Hak, o Yahûdi vezir ve emsâlinin düşündükleri hileleri, mazlûmlar hakkında hikmet hâline getirir. Yine zehirli su gibi olan tezvirlerini mağdurları için şerbet derecesine çıkarır.»

Hikâyesi nakledilen Yahûdi vezîr, o vakit Hak dîn sâlikleri bulunan İsevileri biribirine düşürmek için türlü hileler îcâd ediyor, çeşit çeşit zehirli ve helâk edici sözler söylüyordu. Cenâb-ı Hak, onun hilelerini dîn-i Hak erbabından bâzıları hakkında ayn-ı hikmet hâline getirdi. Çünki vezîrin sözlerindeki yıldız sıyrılınca, altının paslı olduğunu anladılar. Olanca ihlâsla kelâmullâha sarıldılar. Binnetîce vezîrin yutturmak istediği zehirli haplar, o gibiler için âdetâ turunç ve portakal şerbeti gibi oldu.

544

آن گمان انگيز را سازد يقين
مهرها روياند از اسباب كين.

An geman engiz râ sâzed yaKin.
Mihrhâ rûyâned ez esbâb-ı kîn.

«Allah, zan ve şüphe irâs edecek bir sözü, yakîna vâsıta kılar. Kin ve düşmanlık sebeplerinden de muhabbet neticesi çıkartır.»

Yânî Cenâb-ı Hak, öyle bir kâdir-i mutlakdır ki, bir zâlimin debdebesini, servetini bir an içinde imhâ eylediği gibi, irâde-i İlâhiyyesi iktizâ edince zannı yakine, düşmanlığı muhabbete tebdîl ediverir. Meselâ Hazret-i Ömer Radıyallâhü anh'in züt-i akdes-i Nebevî'ye evvelce ne kadar sû-i zannı vardı. Hayât-ı Peygamberiye kasdedecek derecede Aleyhisselât Efendimize düşmanlık besliyordu. Sonra: lütf u İlâhî ile onda bir yakîn husûle geldi ki **«Benden sonra peygamber gelseydi Ömer olurdu»** iltifâtına mazhar olup. Evvelce Resûl-ü Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz'in can düşmanı iken sonra o kadar muhibb-i can fedâsı olmuştu ki, irtihâl-i Nebevî esnâsında teessüründen şaşırmış, her kim Muhammed öldü diyecek olursa kafasını keserim diye yalın kılıç dolaşmaya başlamıştı. İşte şu değişikliği ihsân eden şübhesiz ki Allah idi. Yine o Allah:

545

پرورد در آتش ابراهيم را
ايمنى روح سازد بيم را.

Pervered der âteş İbrâhîm râ,
Eymeniy-yi rûh sâzed bîm râ.

«İbrahîmi ateş içerisinde besler; korkuyu, rûhun, emniyyetine vâsıta kılar.»

Ateşde yakmak ,insanda yanmak kabiliyeti varken, Allâh'ın kudret ve kuvveti erişince o kâbiliyet değişiverir. Ateşe atılan İbrâhîm Aleyhisselâm ölümden kurtulur, îcâz-ı İlâhîye canlı bir misâl olur.

Allah, korkuyu da rûhun emniyetine sebeb kılar Yânî insan, Allahdan korkarsa: (Re'sül hikmeti mehâfetullah) yânî **«Hikmetin başı, Allah korkusudur»** düstûruna ittibâ' ederse:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yânî : «Malûm olsun ki, Allah dostları için korkacak bir hâl yoktur. Onlar Ahiretde mahzûn da olmazlar [10].» müjdesini alır.

546

ز سبب سوزش من سودائیم
در خیالاتش چو سوفسطائیم.

Ez sebeb sûzîş men sevdâyiyem,
Der Hayâlâteş çü sôfistâyiyem.

«Allâh'ın, bâzan sebebleri tesirsiz bırakmasında ben, şaşırmış kalmışım. Hakkı tehayyül ve tasavvur husûsunda sofestâiler gibi olmuşum.»

Mâlûmdur ki dünyâ, sebebler âlemidir. Sebeblerin müsebbibi olan Allah, hâdiselerin husûlünü bir takım sebeblere bağlamışdır. Meselâ harâretin hâsıl olması için ateş lâzımdır. Ateşin yanması için de odun ister. Odun, kömür ve sâir mahrûkât ateşe girince yanar. İşte bunlar, yekdiğerinin husûlüne ve bekâsına hizmet eden birer sebebdir. Fakat bazân bir çocuk, beş arşın yüksekliğindeki bir pencerenin cumbasiyle berâber yere düşer de, burnu bile kanamaz. İbrâhim Aleyhisselâm, ateşlere atılmış, fakat Allah İbrâhimi değil, ateşdeki yakmak hassasını ve sebebiyyeti yakmış, yânî onun yakıcılığını muvakkaten izâle eylemişdi.

Böyle sebeblerin tesirini ortadan kaldıran kudret-i Rabbâniyye karşısında hayrân olduğunu, Hazret-i Mevlânâ söylüyr; hattâ hikmet-i Bâri'yi idrâk edememek husûsunda kendisini sofestâilere benzetiyor.

Sofestâiler: Filosoflardan bir kısımdır ki eşyânın hâkikatini inkâr ederler. Bunların felsefî düsturları gibi, saçmasapan sözlere (safsata) derler.

Sofestâiler, üç kısımdır. Bir kısmına (İndiyye) derler ki, «Eşya, îtikâda tâbidir. Bir şey hakkında ne düşünülürse o, odur.» mütâleasında bulunurlar.

Bir kısmına (İnâdiyye) ederler. Bunlar eşyâya evham ve hayâlât-ı bâtılal tâbir ederler.

Bir kısmına da (Lâ edriyye) derler. Bunlar da her şeyde, hattâ şüpheden bile şüphe ederler.

---

(10) Yûnus: 62.

İstanbulun ilk kadısı Hızır Bey'in oğlu olup Fâtih'in muallimliğinde bulunan Sinan Paşa, gençliğinde nasılsa bu mezhebe kapılmış. Bir gün babasıyle yemek yerken Hızır Bey:

— Sinan; budalalıkda o dereceye vardın ki şu önündeki sahanın bakır olduğunda şübhe edeceksin demiş. Sinan Paşa :

— Evet: bizim bakır gördüğümüz o sahanın başka bir şey, meselâ mukavva olmak ihtimâli vardır! cevâbını verince, Hızır Bey sahanı kaldırmış, oğlunun kafasına vurmuş. Sinan Paşa can acısiyle of! deyince babası:

— Nasıl, bakır olduğunu anladın mı? diye sormuş. Sinan Paşa, Şeyh velâya intisab etmekle bu saçma düşünceden kurtulmuşdur.

Hazret-i Mevlâna da hikmet-i Mevlâyı temâmiyle idrâk edememek husûsunda lâedrîlere teşbih ediyor.

Hazret-i Mevlânâ bâzı hakikatlerin naklinden sonra bahse dönerek diyor ki

«HRİSTİYAN KAVMİNİ DALÂLETE DÜŞÜRMEK İÇİN YAHUDİ VEZİRİN BAŞKA BİR FİTNEKÂRLIĞI.»

547

مکر دیگر آن وزیر از خود ببست
وعظ را بگذاشت و در خلوت نشست.

Mekr-i diğer an vezîr ez Hod bibest,
Va'z râ bügzâşt-u der Halvet nişest.

«O vezîr, kendiliğinden başka bir hîle yapdı. Va'zı bırakdı, halvetde oturdu.»

در مریدان در فکند از شوق سوز
بود در خلوت چهل پنجاه روز.

Der müridan der fikend ez şevK sûz,
Bûd der Halvet çihil pencâh rûz.

«Kırk, elli gün kadar halvetde oturup müridlerini ayrılık ateşine yaktı.»

خلق دیوانه‌شدند از شوق او
ز فراق حال و قال و ذوق او.

Hâlk dîvânê şühend ez şevK-ı ô,
Ez rifâK hâl-ü zevK-î ô,

«Halk, o vezirin hâl ü kâli ve zevki iştiyâkından deli, dîvâne oldu.»

550

لابه و زاری همی کردندو او
از ریاضت گشته در خلوت دو تو.

Lâbe vû zârî hemî kerdênd u ô,
Ez riyâzat geşte der Halvet dü tû.

«Müridler ağlayıp vezirin dışarı çıkması için yalvarıyorlardı. O ise halvethânesinde riyâzat yüzünden iki kat olmuşdu.»

551

گفت ایشان نیست مارا بی تو نور
بی عصا کش چون بود احوال کور.

Gîft işan nîst mârâ bî tü nûr,
Bî aSâkeş çün büved ahvâl-i kûr.

«Müridler diyorlardı ki: Sensiz bizim için hidâyet nûru yoktur. Yedici bulunmazsa körün hâli nasıl olur?»

552

از سر اکرام و از بهر خدا
بیش ازین مارا مدار از خود جدا.

Ez ser-î ikrâm ü ez behr-î Hudâ,
Piş ezin mârâ medâr ez Hod cüdâ.

«İkram ve ihsân etmiş olmak için, ve Allah aşkına artık bundan fazla bizi kendinden ayırma.»

ما چو طفلانیم و مارا دایه تو
بر سر ما گستران آن سایه تو.

Mâ çü Tıflânîm ü mârâ dâye tû,
Ber ser-i mâ gusteran an sâye tû.

«Biz çocuk gibiyiz ki, sen de dadımız mesâbesindesin. Terbiye ve irşâd gölgeni başımızdan eksik etme.»

Hazret-i Mevlânâ, şu beyitlerle vezîrin yeni bir fitne çıkarmak için halvete girdiğini, riyâset etdiği kimselerin de onun iştiyâkıyle deli, dîvâne olduğunu, ve halvetden çıkıp va'z u irşâda devâmını temennî eylediklerini hikâye ediyor. Kıssa mazmûnunda bir de hisse vermek istiyor ki o da, sâlik bir tâlibin hocasına, hâlis bir dervişin şeyhine karşı göstereceği edebin tâlîmidir. Bir tâlib; hocasını sevmeli, muallliminden korktuğu için değil, onu sevdiği için çalışmalıdır. Zâten hocaların vazîfesi, talebenin umacısı olmak değil, mürebbisi olmakdır. Kezâ bir mürîd, bir şeyhe intisâb edince, onu kalbinin mahbûbu ittihâz etmeli; emirlerini, nasihatlerini îfâ ve tatbîk eylemekde âşıkâne bir haz duymalı, ondan bir dakika ayrılmayı en müdhiş azab ve işkence bilmelidir. Hattâ bu hâl ilerlemeli, Sâlik (fenâfişşeyh) mertebesine gelmeli, kendisini şeyhinde görmelidir.

Kuşadalı meşhûr Şeyh İbrâhîm Efendinin bir müridi, rûyâsında şeyhini görmüş. Şeyh dervişe doğru geliyor, geldikçe de küçülüyormuş. Yaklaştıkça küçülmüş, nihâyet dervişin vücûdünde kaybolmuş.

Derviş, dehşetler içinde uyanmış, sabahı zor etmiş. Şeyhinin ziyâretine koşmuş, zuhûrâtını nakleymiş. Şeyh, ârifâne bir tebessümle:

— Sen de şeyhine karşı öyle olmalısın diyerek, (fenâfişşeyh) mertebesine işâret etmiş.

Hazret-i Mevlânânın beyânâtında, kıssadan ziyâde hisse nazar-ı dikkate alınmalıdır. Çünkü Hazret-i Pîrin maksadı odur. Burada vezîrin velevki hiyle ve riyâ ile olsun halvete girmesi üzerine idâresindeki hıristiyanların üzüntülerini söylemekle, dervişlerin şeyhe karşı nasıl bir tavır alması ve şeyhin ayrılığından ne derece üzülmüş olması lâzım geldiğini îmâ ediyor.

كفت جانم از محبان دور نيست

ليك بيرون آمدن دستور نيست .

Güft cânem ez muhibban dûr nist,
Lik birûn âmeden destûr nist.

«Vezir dedi ki; rûhum, dostlarımdan uzak değildir. Lâkin dışarıya çıkmam için, müsâade yoktur.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyit ile de kibâr-ı evliyâullâh'ın bir hâline işâret ediyor: Erbâb-ı hakîkat (kurb-i nevâfil) ve (kurb-i ferâiz) ile Hakka yaklaşmışlar, Allâ'ın varlığında, mevhûm vücutlerini ifnâ eylemişlerdir. Binâenaleyh onların görüşü İlâhî bir nazar, bilişi de İlâhî bir ilimdir. Bunun için, kâmil bir şeyh; yakında olsun, uzakda olsun dervişinin hâlinden haberdâr olur. Olmaşza zâten o şeyh, kâmil değildir. Nasıl ki Hazret-i Fârûk (Radıyallâhû anh.) Medinede hutbe îrâd ederken yüzlerce fersah uzakda bulunan islm ordusunun kuşatılmak tehlikesine mârûz kaldığını basiret nûriyle görmüş (Yâ Sâriye el cebel) yâni **«Ey Sâriye; dağa çekil»** diye bağırmış. Mescid-i saâdetde bulunanlar bundan bir şey anlamamışlar. O yüzlerce fersah uzaktaki ordunun kumandanı bulunan (Sâriye), Hazret-i Fkrûk'un sesini işitmiş, dağa çekilmek sûretiyle muhâsaraya düşmekden kurtulmuş.

Burada denilebilir ki, bunu yapan Fârûk u a'zam Hazretleridir ki, bir dânedir. Bizim gördüğümüz şeyhler ise kendileri semâhânede iken kahve ocağında olup biten halleri görmeyecek kadar gaflet içinde idiler.

Cevâb verilir ki: Âmennâ ve sadaknâ öyle idi. Fakat peygamberlerin mûcizesi gibi velîlerin kerâmetinin hak olduğu da akâid-i islâmiyye cümlesinden dır. Ondan başka, Hazret-i Mevlânâ:

«Her devirde kâim bilhak bir veli vardır. Silsile-i tarikat ve feyz-i hakikat kıyâmete kadar devâm edecekdir. İmâm-ı hay, ve kâim bilhak olan işte o velidir. Omerin, yâhud Alinin neslinden gelmiş olması şart değildir» demiştir.

Demek ki her asırda bir veliyy-i kâmil bulunduğu gibi ondan Hazret-i Ömer gibi kerâmetler zuhûr etmesi de kâbilmiş.

Bir de edebiyatda bir kâide vardır. Bir şey, mutlak zikredilince kemâline masrûf olur .İnsan denilince âzâsı ve idrâki temam bir vücûd, hatıra gelir. Körlüğü, sağırlığı, dinsizliği, densizliği düşünülmez. Bunun gibi mürşid denilince mürşid-i kâmil, mürîd denilince de mürîd-i sâdık anlaşılır.

Şurası da varki: Bulmak, aramakdaki hulûs-i niyyettin samimiyyet ve

doğruluğuna göredir. Bir Hadis-i Şerif var ki, «Herkes niyyetine göre bulur» mealindedir.

555

آن امیران در شفاعت آمدند
و آن مریدان در ضراعت آمدند.

An emiran der şefâat âmedêend,
Van müridan der derâat âmedênd

«Hıristiyan reisleri şefâat için, diğerleri de nefislerini kötülemek üzere vezirin yanına geldiler.»

556

کین چه بدبختیست مارا ای کریم
از دل و دین مانده ما بی تو یتیم.

Kin çi bedbaHtist mârâ ey kerim,
Ez dil û din mande mô bi tü yetim.

Dediler ki: Ey kerim olan vezir, biz sensiz; gönlümüzden, dinimizden yetim kalmış olduk. Bizim için bu ne bedbahtlıkdır.»

557

تو بهانه میکنی و ما زدرد
میزنیم از سوز دل دمهای سرد.

Tû behânê Mikünî vû mâ zicerd.
Mî zenim ez sûz-i dil demhây serd

«Sen halvetden çıkmamak için bahane buluyorsun. Bizim ise yüreğimiz yandığı için yüreğimizi çekiyoruz.»

558

ما بگفتار خوشت خو کرده‌ایم
مز شیر حکمت تو خورده‌ایم.

Mâ begüftâr-î Hoşet Hû kerdeim,
Mâ zi şîr-i hikmet-î tü Hordeim

«Biz senin güzel sözlerine alışmış, süt gibi olan hikmetlerini bol bol içmişdik.»

559

الله الله این جفا با ما مکن

لطف کن امروز را فردا مکن.

Allah Allah in cefâ bâ mâ mekün,
Lûtf kün imrûz râ ferdâ mekün.

«Allah aşkına olsun bize bu cefâyı etme, lutfeyle de halvetden çıkmak için bugünü yarına bırakma.»

560

می دهد دل مر ترا کاین بی دلان

بی تو گردند آخر از بی حاصلان.

Mî dihed dil mer türâ k'in bi dilân,
Bi tü gerdend âHir ez bi hâsılân.

«Bu âşıklar sana gönül vermişlerdir. Sen olmayınca dalâlete düşecekler-dir.»

561

جمله در خشکی چو ماهی می طپند

آب را بگشا ز جو بر دار بند.

Cümle der Huşki cü meâhi mî tapend,
Âbrâ bügşâ zi cü ber dâr bend.

Hepsi de senin firâkında, karada kalmış balık gibi çırpınıyorlar. Derenin bendini aç da suyu salıver.»

Yâni, halvethâne kapısını aç da dışarıya çık ve eskisi gibi va'z u nasîhatde bulun.

562

ای که چون تو در زمانه نیست کس

الله الله خلق را فریاد رس.

Ey ki çün tû der zemâne nist kes,
Allah Allah Halk rû feryâd res.

«Ey şu asırda misli bulunmayan; Allah aşkına olsun halkın feryâdına koş ve imdâdına yetiş.»

Kalb-i Muhammedi, İlâhî feyzin yeri olduğu gibi, vâris-i ekmeli bulunan gavs-ı asır da diğer velilerin feyiz kaynağıdır. Yânî her asırda ve zamanda bir gavs-i â'zâm denilen bir veliyy-i ekmel bulunur ki Nâib-i Muhammedi, halife-i Ahmedî odur. Tâbir câizse denilebilir ki mânevî işleri idare eden İlâhî meclisin reîsidir. Hazret-i Mevlânânın:

«An yekî bâşed yekî bâşed yekî»

buyurduğu vechile, o zat-ı âlî, her devirde yeâne olur. O devrin bütün velileri, onun emrinde bulunur. Niyyet-i kâmile ve hulûs-i kalb ile bir şeyhe intisâb eden dervişin, bağlandığı şeyhe hüsn ü zan etmesi lâzımdır. İşte Hazret-i Mevlânânın, hıristiyan müridler tarafından yahûdi vezire hitâben:

«Ey ki çün tû der zemâne nîst kes»

demesi, erbâb-ı tarikate şu nükteyi bildirmek ve dervişliğe dâir bir edebi öğretmek içindir.

«VEZİRİN MÜRİDLERİ SAVMASI.»

563

گفت هان ای سخرگان گفتگو
وعظ و گفتار و زبان و گوش جو.

Gûft han ey süHragân-î güftügû,
Va'z u güftâr û zebân û gûş cû.

«Vezir dedi ki: Ey dedikoduya angarye olarak tutulmuş gevezeler, ey va'z, söz, dil ve kulak arayanlar.»

Vezir, bu hitâbı ile demek istiyordu ki: siz benim sözlerimi dinlemek, lisânımdan çıkacak kelimelerle kulaklarınızı dinlendirmek istiyorsunuz. Halbuki hakikate lâfla, olur olmazla değil, ancak hâl ile gidilir.

Binâenaleyh :

564

پنبه اندر گوش حس دون کنید
بند حس از چشم خود بیرون کنید.

Penbe ender gûş-i hiss-i dun künîd,
Bend-i his ez çeşm-i Hod bîrun künîd.

Âdî bir hissin mevzi'i bulunan kulağınıza pamuk tıkayınız; bil'akis gözünüzdeki his bağını çözüp atınız.»

565

پنبهٔ آن گوش سر گوش سراست
تا نگردد این کر آن باطن کراست.

Penbe-î an gûş-i sir gûş-i serest,
Tâ negerded în ker an bâtın kerest.

«Gûş-i sırrın, yânî bâtın kulağının pamuğu, bu zâhirdeki kulakdır. Bu kulak tıkalı bulunmadıkça mânevî kulak sağır demekdir.»

Bu ne demektir ve nasıl olur? diye bir süâl vârid olabilir. Nefsimize kıyâs ederek cevâb verebiliriz :

İnsanın bâzan bir hâli olur. Tenhâca bir yere çekilir. Gözlerini kapar, kendi kendine hayâle dalar. Yanında kimse olmadığı, gözleri de kapalı bubulunduğu hâlde hayallerine âdetâ vücûd verir. Bir takım kimseleri hayâlen görür ve onlarla konuşur. Halbuki gözleri kapalı duruyor, dili de konuşmuyor. O esnada kulağına bir gürültü aksetse, kulağı onunla iştigâle başladığı için hayâlinde gördükleri kaybolur. Demek ki zâhir kulağı, bâtın kulağının pamuğu, zâhir gözü de bâtın gözünün perdesi oluyormuş.

Sülûk esnasında dervişin kulağı, Hak'kın gayrisini işitmeye; gözü bâtıl şeyleri görmemeye muvaffak olabilirse, onlara mukâbil başka şeyler işitir ve görür. Şu kadar ki gerek halvete çekilip kendi âleminde bulunmak, gerek halk arasına karışıp insanlarla düşüp kalkmak birer devâdır ki, sâlikin derdine göre tabîb-i mânevi bulunan mürşid-i kâmil tarafından tatbîk edilir. Bunları kitablarda okuyup da nefsine tatbîke kalkışmak, eczahâneden kendi kendine ilâç alıp da kullanmak gibidir. Hekim olmayan bir kimsenin tıb kitabında gördüğü için alıp kullandığı bir ilâçdan, zan ederim ki, menfaat yerine mazarat ve sıhhate mukâbil maraz husûle gelir.

Yahûdi vezirin bu tavsiye ile yapmak istediği çiftlik ve, o tavsiyeyi mutlak suratde yapması, müridlerin istidâdını nazarı dikkate almaması idi.

Mâlûmdur ki, sülûkün ilk devrelerinde telkin ve kabûl ile, hizmet ve sohbet lâzımdır. Bulbüllerin ötmesi, ötenleri dinlemekle mümkün olur. Anadan doğma bir sağır, başkalarını işitmediği için konuşmadan mahrum kalır.

Yine vezir diyor ki:

566

بی حس و بی‌و گش و بی فکرت‌شوید
تا خطاب ارجعی را بشنوید.

Bi his û bî gûş û bî fikret şevîd,
Tâ HiTâb-î İrciî râ bişnevid.

«Hissiz, kulaksız ve fikirsiz olun ki, (İrci'î) hitâbını işitesiniz.»
Hazret-i Pîr, bu beyit ile Sûre-i Fecrin sonundaki :

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۞ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ
رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۞ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۞ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۞

Âyet-i Kerimesine telmih ediyor ki : **«Ey nefs-i mutme'inne, râziye ve marziyye olduğun hâlde Rabbine ric'at eyle. Benim kullarım arasına ve o sûretle cennetime gir [11].»** meâlindedir

Erbâbının mâlûmudur ki nefs-i insâninin, emmâre, levvâme, mutme'inne râziye, merzıyye isimli bir takım dereceleri vardır.

Emmâre: Bizim gibilerdeki nefsin sıfatıdır ki sâhibine mübâlâğa ile emreder, ve dâimâ yasaklar tarafına sürükler.

Levvâme: Emmâreliği temâmen zâil olmamakla berâber, ara sıra nedâmet eden ve sâhibini yasaklara yönelmekden ayıplayan nefistir.

Şeyh Sa'di (Gülistân) ında yazar ki:

Dervişin biri gün, yalnız başına oturup, şeyhin:

«Ey elli yaşına girdiği hâlde henüz gaflet uykusundan uyanmayan; şu anda dört beş günlük ömrün kaldı; bâri o günlerin kıymetini bil de Allah yolun-

(11) Fecr 27-30.

da sarfet» beytinin meâlini düşünüyormuş. Nefs-i levvame, lisan-ı hal ile kendisini levme başlamış: Elli yaşına girdin, hâlâ adam olmaya kâbiliyet göstermedin, şimdiden sonra mı insanlık derecesini bulacaksın? Heyhât! demiş. Adamcağız tabiî ki mahzûn olmuş, acı acı nedâmet yaşları dökmüş. O esnâda kalbine bir ilham gelmiş: Allâh'ın birliğini, peygamberin doğruluğunu tasdik ediyorsun, kimseye fenâlık etmemeye çalışıyorsun. Hırsız, kanlı, kâtil, muhtekir ve mürtekip değilsin. Yapamayacağın bir iş başına geçip de insanların hukûkunu zarara uğratmıyorsun. O hâlde Allâh'ın rahmetinden niçin ümid kesiyorsun? demiş. İşte bu da nefs-i mülhimedir ki sâhibine bâzı hayırlı ameller ilhâm eder.

Mutme'inne: Alâh'ın tevkîfiyle sekînet ve yakîne mazhar olup ıztırabdan kurtulan nefisdir.

Râziye: Gerek başkaları, gerek kendi hakkında zuhûr edecek kazâ hükümlerine tamâmen rızâ gösteren, keşki şu şöyle olsaydı bu da öyle olsaydı diye itirâza kalkışmayandır.

Merziyye: Allâh'ın rızâsına nâil olan nefs-i nefisdir.

Âyet-i Celiledeki hitâb-ı İlâhî, o, mutme'inne olan nefsedir ki, **«Ey nefs-i mutme'inne; râzî ve merzi olduğun halde, yâni sen Allahdan râzî olduğun gibi Allah da senden râzî olarak Rabb-i zîşânına rûcû eyle»** meâlindedir.

Cenab-ı erhamürrahimîn, mahzâ lutf u keremiyle şu İlâhî iltifâta cümlemizi nâil buyursun!.

Âyet-i Celîlenin alt tarafı:

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۝

dir ki: **«Ey nefs-i mutme'inne, kullarımın arasına gir ve onlarla birlikde cennetime dâhil ol [12]»** demekdir.

Hazret-i Mevlâna, bu âyetin mânâsını nazmetmiş (A'râbi ve mâcerây-i zen-i ô) hikâyesine derceylemiş ve:

«Ey mütteki, Allah, kullarımın arasına gir de müşâhede-i cemâlim olan cennetlerimden birine nâil ol, demişdir.» Şurada da tekrarlayım ki, tarikatin iki esâsı vardır: Biri hizmet, diğeri sohbetdir. Zâten hizmet de sohbetde bulunmak içindir. O hâlde tarikat demek sohbet demekdir. Sohbetde bulunmak içindir. O hâlde tarikat demek sohbet demekdir. Sohbetin ahlâk ve tutum üzerindeki tesiri inkâr edilemez. İnsan namaz kılan bir zât ile arkadaşlık ederse namaza alışır, cemâata devâma başlar. Namaz kılmayan biri ile sohbet ederse kılmakda olduğu namazları bile kazâya bırakır. Onun için Ce-

(12) Fecr: 29-30.

nâb-ı Hak: sâlih kullarım arasında bulunun ki, onların salâh ve takvâsı, ilm u irfânı ve gönül zevkleri size de tesir etsin, buyuruyor.

Bâyezid-i Bestâmî (kuddise sirruhû) Hazretlerine biri mürâcaat etmiş. Beni Allâh'a yaklaştıracak bir amel tavsiye et demiş. Hazret-i Bâyezîd de: Evliyâullahı sev, onların gönlüne girmeye çalış. Allah her gün âriflerin kalbine 360 def'â nazar eder. Bu nazarlarla belki sen de manzûr ve mağfûr, olursun, cevâbını vermiş. Onun için, ehl-i tarik olanlar birbirlerine: Erenler beni gönülden çıkarma derler.

Gelelim bahis mevzû olan beyte:

Vezîr müridlerine: Hissiz, kulaksız, fikirsiz olunuz ki irci'î hitâbını işitesiniz demişdi. İrci'î hitâbı iki sûretle işitilir. Biri:

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ

Yâni : «**Her nefis, ölümü tadacaktır. Sonra bize rücû edecektir.** [13].» Âyet-i Kerimesi müktezâsınca herkesin ecelinin yetmesi ve ömrünün bitmesiyle âhirete gideceği zaman işiteceği emirdir.

İkincisi: Ölmeden evvel ölenlerin yâni varlığını terkeyleyenlerin duyacağı hitâbdır.

Mâlûmdur ki tabiî ölümde insan (irci'î)hitâbını işitince, kendini kaybeder Ne kulağı işitir, ne gözü görür, ne hissi, ne fikri kalır. Varlığını terkeyleyenler de böyle olması lâzım gelir. Onda da: «**Benimle işitir, Benimle görür**» Hadis-i Kudsîsinde beyan buyrulan saâdetin husûlü için bu kulakdan ve bu gözden geçmek îcâb eder. Şu hâl, bir misâl ile îzâh ediliyor.

567

تا بگفت و گوی بیداری دری
تو ز گفت خواب کی بویی بری.

Tâ bigüft û gûy-ı bîdârî derî,
Tû zi güft-î Hâb key bûyî berî.

«**Sen konuşup uyanık kaldıkça, uyku konuşmasından nasıl mânâ râyihası alırsın?**»

Yânî ne sûretle uykunun hakikat ve zevkine varırsın?

Evet. Uyumak için sükûn ve sükût lâzımdır. İnsanın yatdığı yerlerde konuşanlar olur, kendi de söze karışırsa tabi uyuyamaz. Uyumadığı için de

(13) Ankebût: 57.

uykudan zevk alamaz, sükût eder ve âzâsının faâliyetini ta'til eylerse uyur, uyuyunca rüyâsında birçok şeyler görür. Bunun gibi bir sâlik de gözünü, kulağını ve diğer duygularını haramlara karşı kapalı bulundurursa işiteceği (irci'i) dâvetiyle, gideceği mânâ âleminde müşâhede ve terâkkilere mazhar olur.

568

سیر بیرونیست قول و فعل ما
سیر باطن هست بالای سما.

Seyr-i birûnîst kavl û fi'l-i mâ,
Seyr-i bâtın hêst bâlây-î semâ.

«Bizim kavlimizle, fi'limiz de seyr-i hâricî, yânî dışarda yürüyüş gibidir. Seyr-i bâtınî ise semânın fevkindedir.»

Yâni denilmek isteniyor ki :

Bizim sözümüz, işimiz ve o cümleden olarak misâl getirişimiz, hâricte yürüyüşümüz gibidir. Fakat söz ve işe mukâbil bir de hâl vardır ki, onun seyri yerde değil, semâda, hattâ fevkal'ülâdadır. Vâkıa ikisi de yürüyüştür ammâ, biri yer yüzünde insan adımiyle yürüyüş, diğeri semâda fikir kuvvetiyle, hattâ ondan çok fazla bir sür'atle ilerleyiştir.

569

حس خشکی دید کز خشکی بزاد
عیسی جان پای بر دریا نهاد.

Hîs Huşkî dîd kez Huşkî bizad,
İsîî can pây ber deryâ nihad.

«His, toprakdan yaratıldığı için toprağı gördü. Can İsâsı ise deniz üstünde seyretdi.»

Hazret-i İsânın bir mûcizesine işâret edilmişdir. Havâriyyundan bâzıları kayık içinde olarak bir gece Taberiyye gölünde balık tutuyorlarmış. Hazret-i İsâ gölün sathında yürüyerek onların yanına gelmiş. Havâriler, Rûhullâhın böyle su üstünde yürümesine teaccüb etmişler. Hazret-i Mesîh **«Ne şaşırıyorsunuz? benim»** demiş.

570

سیر چشم خشك بر خشکی فتاد
سیر جان پا در دل دریا نهاد.

Seyr-i çeşm-i Hûşk ber Huşkî fütâd,
Seyr-i can pâ der dil-i deryâ nihâd.

«Toprakdan olan mahlûk'un ve kuru hissin seyri, şu toprak zeminin üstündedir. Rûhun seyri ise denizin tâ ortasına ayak basmakladır.»

571

چونکه عمر اندر ره خشکی گذشت
گاه کوه و گاه دریا گاه دشت.

Çünki ömr ender reh-i Huşkî güzeşt,
Gâh kûh ü gâh deryâ gâh deşt.

«Mademki ömrün bâzan dağda, bâzan denizde, bâzan ovada olmak üzere toprak âleminde geçti.»

572

آب حیوان را کجا خواهی تو یافت
آب دریارا کجا خواهی شکافت.

Âb-ı hayvan râ kücâ Hâhî tü yâft,
Âb-ı deryâ râ kücâ Hâhî şikâft.

«Âb-ı hayâtı nerede bulacak, denizin sularını nasıl yaracaksın?»

573

موج خاکی وهم و فهم و فکر ماست
موج آبی محو و سکر ست وفناست.

Mevc-i Hâkî vehm ü fehm ü fikr-i mâst,
Mevc-i âbî mahv u sekrest û fenâst.

«Toprak dalgası; bizim vehmimiz, fehmimiz ve fikrimizden ibâretdir. Deniz dalgası mahivdir, sekirdir, fenâdır.»

Yâni şu toprak âlemine mensub olan hisler, toprak âleminden dışarıya çıkamaz. Müsteid kulaklar ise aşk deryâsına atılır, engine doğru yüzer. Ey bu âleme bağlanıp kalmış; ömrü, günü dağlarda, bayırlarda, kırlarda, ovalarda geçmiş gâfil, sen böyle karada yaşamaya alışmışken aşk denizinin dalgalarını nasıl yaracak ve ebediyyet hayâtını nasıl bulacaksın?

Evet. Aşk deryâsının dalgaları vardır. Orası şöyle dursun, karada ve tabiat arasında bile bir takım dalgalar vardır ki, bizim vehimlerimiz, mefhûmlarımız ve bilgilerimizdir. Bunlar bizi çok defâ bir dalgadan ziyâde sarsar. Vehmimize vücud verir, fehmimizin isâbetini vehmederiz. Fikrimizin, mâlûmâtımızın ayni hakikat olduğunu iddiaya kalkışırız; fırsat bulunca düşüncelerimizi hâricde tatbika ve halk arasında yaymaya çalışırız, herkesi kendimiz gibi düşündürmek isteriz. Nasruddîn Hocaya:

— Bir şey icâd ettin mi? diye sormuşlar.

— Ekmekle kar yemesini icâd ettim ama, bana da soğuk geldi! cevâbını vermiş. Hocadaki insaf bizde olmadığı için tatbik etmek istediğimiz düşüncelerin doğru olmadığı ve olamıyacağını itirâfa yanaşmayız. İşte bunlar öyle sarsıntılardır ki, lodos dalgasından müessirdir.

Aşk deryâsının dalgaları ise sâliki bîhûş eden; mahiv, sekir, fenâ gibi, mevhûm varlığı gideren hallerdir. Fakat bunların başlangıcı ve eksik kalmışı da dalgalıdır. Kesb-i kemâl edilmeli ki, sarsıntıdan, bocalamakdan kurtulmak mümkin olabilsin.

574

تا درین سکری ازان سکری تو دور
تاازین مستی ازان جامی تو کور.

Tâ derin sekrî ezan sekrî tü dûr,
Tâ ezin mestî ezan câmî tü kûr.

«Sen bu eksik sekir içinde bulundukça tam ve hakikî sekirlikden uzak kalırsın. Bu noksan neşvelerden zevk aldıkça hakikî zevklerden behremend olamazsın.»

Hazret-i Mevlânâ, şu hakikatleri beyân etdikten sonra bahse dönüyor, vezir lisânından diyor ki:

گفتگوی ظاهر آمد چون غبار
مدتی خاموش خو کن هوش دار.

Gûftügûy-i zâhir âmed çün ğubâr,
Müddeti Hâmûş Hû kün hûş dâr.

«Zâhirdeki dedi-kodu, toz gibidir. Aklını başına al da bir müddet sükût et.»

Yâni falan şöyle demiş filân bu mütâleada bulunmuş gibi faydasız bir takım sözler, gönül aynasının yüzüne konan tozlar gibidir. Tozlu bir ayna hiç bir şeye ma'kes olamaz. Olsa da aksedeni berrak göstermez. Onun için safây-ı kalb temennisinde isen, kulağınla olsun, dilinle olsun, dedi-kodu ile uğraşma.

«HALVETDEN ÇIK DİYE, MÜRİDLERİNİN TEKRAR RECÂ ETMELERİ»

576

جمله گفتند ای حکیم رخنه جو
این فریب و این جفا با ما مگو.

Cümle güftend ey hakîm-i raHne cû,
İn firîb ü in cefâ bâ mâ megû.

«Müridlerin hepsi dediler ki: Ey sıvışmak için fırsat arayan hakim; bu hiyleyi bu cefâyı bize yapma.»

Yâni, bizi sohbetinden mahrûm bırakma, halvet köşesine çekilip oturmak için bahâne bulmaya kalkışma, diye ricâ ettiler ve şu sûretle recâlarında devam etdiler.

577

چار پارا قدر قدرت بار نه
بر ضعیفان کار طاقت کار نه.

Câr pârâ kadr-i kudret bâr nih,
Ber zaifan kâr-i Tâkat kâr nih.

«Yük taşıyacak hayvana kudretine göre yük vur. Zayıf insanlara da tâ-

katleri mikdârı iş buyur.[14]» Çünki fazlası tehammülünden hâric olur ki, onu Allah da teklif etmez.

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ
عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا
مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا
اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

578

دانهٔ هر مرغ اندازهٔ ویست
طعمهٔ هر مرغ انجیری کیست.

Dâne-i her mûrg endâzêy veyest,
Tu'me-i her mûrg incîri keyest.

«Her kuşun yemi cüssesine göre olur. İncir, her kuşun lokması olabilir mi?»

Müridler, vezirden ayrı bulunmalarının, tâkatlerini aşan bir teklif olduğunu, kendilerine böyle bir emir vermenin âdetâ bir serçeye bir inciri yut! demekle müsâvi bulunduğunu söylüyorlar ve diyorlar ki:

579

طفل را گر نان دهی بر جای شیر
طفل مسکین را ازان نان مرده گیر.

Tıfl râ ger nan dıhî ber cây-i şir,
Tıfl-ı miskîn râ ezan nan mürde gir.

«Süt emen bir çocuğa süt yerine ekmek verecek olursan, o ekmeği hazmedemiyeceği için bîçâre çocuğu ondan ölmüş bil!»

---

(14) Bekara: 286.

580

چونکه دندانها بر آرد بعد زان
هم بخود گردد دلش جویای نان.

Çünki dendon hâ ber âred ba'd ezan,
Hem beHod gerded dileş cûyây-i nan.

«O çocuk diş çıkarınca ekmeği kendiliğinden arar.»

581

مرغ پر نارسته چون پران شود
لقمهٔ هر گربهٔ دران شود.

Mürğ-i per nârüste çün perran şeved,
Lôkma-î her gürbe-î derran şeved.

«Kanat tüyleri çıkmamış kuş yavrusu uçmaya kalkışacak olursa, düşer ve yırtıcı bir kedinin lokması olur.»

582

چون بر آرد پر بپرد او بخود
بی تکلف بی صفیر نیك و بد.

Çün ber âred per bî perred ô beHod,
Bî tekellüf bî safir-i nîk ü bed.

«Kanat tüyleri çıkınca, onu yükseklere doğru uçurur, uçmadan zahmet çekmez, külfet etmez; iyinin, kötünün ıslığını da beklemez.»

Müridler vezirin sohbetinden ayrılmaya tahammül edemeyeceklerini, kendilerine verilen şu emrin bir serçeye bir inciri yutmak teklîfi gibi olacağını söyledikden sonra, kemâl kesbetmemiş bir müridin, şeyhinden ayrılmasının, süt emen bir çocuğun ekmek gevelemesi, kanat tüyleri çıkmamış bir kuş yavrusunun uçmaya cabalaması ile farksız olduğunu bildiriyorlar. Süt emerken ekmek yedirilen çocuk: ölür. Uçmaya heveslenen kuş yavrusu da kedilere lokma olur. Binâenaleyh biz de senden ayrılır ve sohbetinden mahrûm kalırsak, aynı âkıbete uğrarız. Çocuğun dişleri çıkınca ekmek araması ve yemesi, kanatları gelişen yavrunun kendiliğinden uçmaya başlaması gibi, biz de

mürebbi ve mürşidden mustağni bir hâle gelirsek, o vakit halvete gir, inzivâya çekil, ne istersen yap, diyorlardı.

583

دیورا نطق تو خامش می کند
گوش مارا گفت تو هش می کند.

Dîvrâ nûtK-î tü Hâmuş miküned,
Gûş-i mârâ güft-i tû hüş mikûned.

«Senin nutkun şeytanı susturur. Nasîhatlerin de bizim kulağımızı ayni akıl yapar.»

584

گوش ما هوشست چون گویا توی
خشك ما بحرست خود دریا توی.

Gûş-i mâ hûşêst çün gûyâ tüyi,
Huşk-i mâ bahrêst Hod deryâ tüyi.

«Sen söyleyince bizim kulağımız ayni akıl olur. Sen büyük bir deniz olduğun için, bizim kuruluğumuz da deniz şekline döner.»

Yânî senin sözlerin bize o kadar müessir ve faydalıdır ki, kulağımız o sozleri işitmekle kalmaz, temâmiyle ve kemâliyle anlar. Nasîhatlerin kulağımıza akl ü idrâk bahşeder. Kezâ senin gibi bir irfan denizi huzûrunda bulundukça onun serpintisinden bizim kuruluk ve kabalığımız da feyz alır.

585

با تو مارا خاك بهتر از فلك
ای سماك از تو منور تا سمك.

Bâ tü mârâ Hâk bihter ez felek,
Ey semâk ez tû münevver tâ semek.

«Ey yüksek noktasından aşağı noktasına kadar toprağı ve gözü aydınlatan; seninle birlikde arz üzerinde bulunuşumuz, yalnız başımıza göklere çıkmamızdan daha iyidir.»

بی تو مارا بر فلك تاریکی است
با تو ای مه ان فلك باری کیست.

Bi tü mârâ ber felek târîki est,
Bâ tü ey meh in felek bârikiyest.

«Sen olmayınca bize feleklerin üstü karanlıkdır. Ey mânevi ay; sana nisbetle felek kim olabilir?»

587

صورت رفعت بود افلاك را
معنی رفعت روان پاك را.

Sûret-î rif'at büved ehlâk râ,
Ma'ni-î rif'at revân-i pâk râ.

Göklerin sûretâ yüksekliği vardır. Fakat mânevi yükseklik ve hakikî ulviyyet ,temiz olan ruhlara mahsûstur.»

588

صورت رفعت برای جسمها ست
جسمها در پیش معنی اسمها ست.

Sûret-î rif'at berây-i cism hâst.
Cismhâ der pîş-i ma'nâ ism hâst.

«Yüksekliğin sûreti cisimlerdedir. Cisimler ise mânâya nisbetle isimlerden ibâretdir.»

Hazret-i Mevlânâ bu beytlerde sâlik dilinden mürşidin vasıflarını beyân ediyor, şeyh-i kâmilin irşâdı olmayınca semâların bile dervişe zulmet âbâd görüneceğini haber veriyor. Ondan sonra — bize gâyet yüksek görünen — göklerdeki yüksekliğin sûrî bir yükseklik olduğunu, hakikî yükseklik ve ulviyyetin mukaddes ruhlara mahsus bulunduğunu söylüyor.

Evet. Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz de cismen topraktandı. Hilkati îtibârıyle arza mensûb bulunuyordu. Fakat ruhen öylesine yüce ve yüksek idi ki, felekler de, melekler de, bütün mahlûklar ve mükevvenât da onun yüzü suyu hürmetine yaratılmışdı. Mi'râc gecesinde göklerin üstüne çıkmış, kudûmiyle Kürsiyi de, Arşı da şereflendirmişdi. Sonra da: Yer ve zaman kaydından âzâde bir makâma vâsıl olmuşdu. Demek ki mânevi yükseklik ve hakîki ulviyyet, bizim o yüksek gördüğümüz felekde değil, onun altında bulunan Allâh'ın velîlerinde imiş.

VEZİRİN, HALVETİ BOZAMAM, DİYE CEVAP VERMESİ.»

589

گفت حجتهای خود کوته کنید
پندرا در جان و در دل ره کنید.

Gûft huccethây-i Hod kûteh künîd.
Pendrâ der cân ü der dil reh künîd.

Vezir müridlere dediki : «Delil ve hüccetlerinizi kısa kesiniz. Verdiğim nasihatlere kalbiniz ve rûhunuzda yol veriniz.»

590

گر امینم متهم نبود امین
گر بگویم آسمانرا من زمین.

Ger emînem müttehem nebved emin,
Ger bigûyem âsmanrâ men zemîn.

«Ben sizin nazarınızda emîn isem, göklere yer diyecek olsam bile, suçlandırılmamalıyım.»

591

گر کمالم کمال انکار چیست

ور نیم این زحمت و آزار چیست.

Ger kemâlem bâ kemâl inkâr çîst,
Ver neyem în zahmet û âzâr çîst.

«Eğer ben kemâl sâhibi isem kemâle karşı neden inkâra kalkışıyorsunuz? Değilsem bu eziyet ve zahmete neden cür'et ediyorsunuz?»

592

من نخواهم شد ازین خلوت برون

زانکه مشغولم با حوال درون

Men neHâhem şüd ezin Halvet bürûn,
Zanki meşgûlem be ahvâl-î derûn.

«Ben bu halvethâneden dışarı çıkamam. Çünki kalb ahvâli ile meşgûlüm.»

Vezirin şu beyânında epeyce dikkat edilecek cihetler vardır. Derler ki: **«Söyleyene bakma, söylediğine bak.»** Dinleyen, söyleyenden ârif olursa, deliden bile akıllı haber alınabilir. Hattâ hikâyemizdeki müzevvir ve mürâi bir Yahûdinin sözleri arasında da hak sözler bulunabilir.

Vezir; halveti terketmiyeceğini ve halvethâneden çıkmayacağını söylüyor. Şu hareket doğrudur. Cenâb-ı Hak:

ولا تبطلوا اعمالكم

Yânî : **«Amellerinizi ibtâl etmeyiniz, başladığınız işleri bitirmeden bırakmayınız.** [15]**.»** buyurmuştur. Halvete girmek de bir amel olduğu için, onun da ikmâli lâzımdır.

---

(15) Muhammed: 33

Müddet İtibâriyle halvet iki türlü olur. Biri kırk gün sürer ki, ona (Erbein) yâhud çille denilir.

وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ (16)

Nazm-ı Celîlinde, Hazret-i Mûsânın kırk gün oruç tutup halvet eylediği hikâye buyurulmuşdur.

Diğeri (iitikâf) kabîlinden olan halvetdir. İtikâf: Lügatde habs, men ve mülâzemet mânâlarınadır. İstılâhda tâat kasdıyle nefisini habsetmekdir. Sûre-i Bakarada:

وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ
أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Âyet-i Kerîmesi vardır ki: **«Tavâf edenler, itikâfa girenler, rükû' ve sücûd ile ibâdet eyleyenler için beytimi, yâni Kâ'beyi temizleyin, diye İbrâhim ve İsmâil ile ahdetdik [17].»** meâlindedir .

Şu Âyet-i Kerîmeden anlaşılıyor ki İbrâhim ve İsmâil Aleyhisselâm zamânında mâbed dâhilinde i'tikâfa girenler varmış. Kezâ Hazret-i Mûsâ, Benî İsrâili Bahr-i Ahmerden Sinâ sâhiline geçirince orada bir takım kavimlerin puthânelerde i'tikâfa girmiş olduklarını görmüş; hattâ Benî İsrâil, Hazret-i Mûsâ'ya:

اجْعَلْ لَنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ

Yânî : **«Onların ilâhları gibi bize de bir İlâh yap [18].»** demişler ve Hazret-i Mûsâdan :

إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ

Yânı : **«Siz hakikaten câhil bir kavimsiniz [19].»** cevâb ve hitâbını almışlardı.

(16) A'râf: 142
(17) Bekara: 125.
(18) A'râf: 138.
(19) A'râf:. 138.

İnsanlığın başlangıcından beri, her kavim arasında, halkdan uzaklaşanlar, tenhâ bir yere çekilip Hak ile olmak isteyenlere olmuş, hâlâ da olmakda bulunmuştur. Hazret-i Mevlânâ :

«Akıllı kimse, velevki kuyu dibi olsun tenhâ bir yere çekilir. Çünki halvetde safây-ı kalb husûle gelir» buyurmuşdur. Peygamberimiz (S.A.V.) Efendimiz Hazretleri, nübüvvetden evvel (Cebel-i Hirâ) da inzivâ buyurmuş, hattâ (İKRA') Sûresinin ilk Âyetleri orada iken nâzil olmuştu.

İ'tikâf; müslümanlıkda meşrû bir emirdir. Erkeğin, cemâatle namaz kılınan bir mescit dâhilinde: kadının, evinde namazğâh ittihaz etdiği oda veyâ köşede i'tikâf niyyetiyle oturmasından ibâretdir.

İ'tikâf: vâcip, sünnet ve müstehab olmak üzere üç kısımdır.

Vâcib olan i'tikâf: Nezr ile, yâni şu kadar gün i'tikâfa gireceğim, diye yapılır. Bunda i'tikâfa girenin oruçlu bulunması şarttır.

Sünnet olan i'tikâf: Ramazan ayının yirmisinden, sonuna kadar olan müddet zarfında yapılır. Çünki Aleyhissalât Efendimiz, o vakit i'tikâfa girerdi. Bunda da i'tikâfa giren oruçlu bulunur.

Müstehab olan i'tikâf ise: Ramazanın son on gününden başka vakitlerin hepsinde yapılır. Müddeti, vakti muayyen değildir. Hattâ câmi'e giren kimse gece de olsa çıkıncaya kadar i'tikâfa niyet ederse, orada kaldığı müddetçe nâfile olarak i'tikâflı sayılır. Câmi'den çıkınca iitikâfı nihâyet bulur. Mekke ve Medine harem-i şeriflerinde kapılara yakın bulunan direklere (Neveytü sünnetel i'tikâf)ibâresini hâvî levhalar asılmıştı. Bundan maksad: Mescid-i Harâma olsun, Messid-i Nebevîye olsun girenlerin o levhaları okumakla i'tikâfa niyet etmesi ve i'tikâf sevâbına nâil olması idi.

Biraz da çileden bahsedelim.

Mâlûmdur ki çile: Kırk gün demekdir. O kadar müddet halvet ve inzivâ eylemek mânâsına ıstılâhî bir tâbirdir. Mevlevîlik çilesi ise tam 1001 gündür ki, 25 erbeiin sürer. Çileye giren bir mevlevî dervişi, bu müddet zarfında tekkede bulunmaya, izinsiz hâriçde kalmamaya mecbûrdur. Ruhsatsız bir gece dışarıda kalırsa çilesi kırılır. Yeniden çileye girip ikmâl etmesi lâzımdır. Bir çile kırgını semâhâneye giremez. Çile esnâsında bir mevlevî dervişinin hayâtı epeyce meşakkatli geçtiği için, çile kelimesinden mihnet ve meşakkat mânâları da anlaşılır. Nitekim:

Ederken mevlevînin çillesin itmâm binbir gün,
Bizim bak çille-i aşk içre bir mâdımız yoktur.

denilmişdır. Diğer tarîkatlerde dervişin istîdâdına göre, kendisine isim telkin edilir. Meselâ kelime-i tevhid, ism-i celâl, ism-i Hû, ism-i Hay tâlim olunur. Mevlevi tarikatinde nevniyaz bir cana, tehammülüne göre hizmet verilir.

Ayakçılıkdan, yâni süprüntü dökmek, abdesthâne gibi nefse ağır gelen hizmetlerden başlanır, derece derece terakkî ettirilir. Bu müddet zarfında onun vazifesi (Eyvallah) demeye alışmak ve rizâ tahsîline çalışmakdır. Maamâfih sabah ve yatsı namazlarından sonra topluca okunan İsm-i Celâlde ve haftada bir yapılan mukâbelede ve beş vakit namazda cemâatde bulunur. Hizmetini bitirdikden, yânî 1001 günü temamladıktan sonra kendisine zikr telkin olunur.

Bir mevlevî canı, uhdesindeki hizmeti sâdıkâne îfâ etmeye — kendisinden bir gün evvel bile olsun — kıdemli bulunanlara hürmet göstermeye, verilen bir emri derhal ve severek yapmaya mecburdur.

Mevlevî çilekeşleri akşama kadar hizmetle meşguldür. İstirahat zamanları, yatsı namâzını cemâatle kıldıkdan sonra fecir vaktine kadar olan müddetdir. (Meydân-ı Şerîf) denilen yerde yatarlar; yatak, yorgan gibi şeyleri yokdur. Bir pösteki üstünde kıvrılmak, üzerlerine aba hırkalarını çekmek sûretiyle uyurlar. Soyunup dökülmek de âdet değildir. Sabah namâzı vaktine bir saat kala kalkarlar. İçlerinde (Meydancı) denilen can, dedelerin hücrelerini dolaşır «Destûr, âgâh ol dedem» nidâsiyle hücre sâhibini uyandırır. Mescidin çırağlarını yakar. Sonra ezan okunur, cemâatle namaz kılınır. Namazdan sonra ism-i Celâl okunur...

Bahse dönelim. İşte Yahûdi vezîr de halvetden çıkmam demekle müridlere ahdi bozmanın mahzurlarını anlatmak istemişti.

«VEZÎRİN HALVETDE KALMASINA MÜRİDLERİN, İTİRÂZI.»

593

جمله گفتند ای وزیر انکار نیست
گفت ما چون گفتن اغیار نیست.

Cümle güftend ey vezîr inkâr nîst,
Güft-i mâ çün güften-î ağyâr nîst.

«Müridler hepsi dediler ki: Ey vezîr; sana söylediğimiz sözler, itiraz ve inkâr kabilinden değildir. Bizim temennîlerimiz, yabancıların sözüne benzemez.»

594

اشك ديده ست از فراق تو دوان
آه آهست از ميان جان روان.

Eşk-i didêst ez firâK-ı tû devan,
Âh âhest ez miyân-î can revan.

«Senin ayrılığından gözümüzün yaşı akıp gidiyor. Teessür ahları ise samimi rûhumuzdan çıkıyor.»

طفل با دايه نه استيزد و ليك
گريد او گرچه نه بد داند نه نيك.

595

Tıfl bâ dâyê ne istîzed velik,
Giryed ô gerçi ne bed dâned ne nik.

«Çocuk, dadısiyle uğraşmaya kalkışmaz. İyiyi - kötüyü bilmediği hâlde ağlar.»

Vezirin müridleri; sözlerinin itirâz değil, istirhâm olduğunu söyledikden sonra, kendilerini bir çocuğa, vezîri de o çocuğun dadısına benzetiyorlar. Çocuk bâzan ağlar, ağlar ammâ, ağlayışı, dadısiyle mücâdele için değil, belki onun merhametini celb eylemek içindir, diyorlar.

Şu beyitden evvel kısa bir mukaddime yapmak lâzımdır. Hazret-i Mevlânânın Mesnevideki usûl ü tahkiyesine dâir mâlûmat vermişdik. Burada onlara ilâvesi lâzım gelen bir şey vardır ki, o da Hazret-i Pîr, bâzan cûş u hurûşa gelir, mazhardan zâhire, ma'kesden akise intikâl eder. Âmrden, Zeydden bahsederken Cenâb-ı Hakka tevcîh-i hitâb ediverir. Nitekim burada da öyle olmuşdur:

596

ما چو چنگيم و تو زخمه ميزنى
زارى از ما نى تو زارى ميكنى.

Mâ çü çengîm û tü zaHme mîzenî,
Zâri ezmâ nî tü zâri mîkünî.

«Biz çeng denilen saz gibiyiz ki mızrâbı vuran Sensin. Şu hâlde çıkan inilti bizden değil, Sendendir.»

597

ماچو نایيم و نوا در ما ز تست
ما چو کو هيم و صدا در ماز تست.

Mâ çü nâyîm û nevâ dermâ zi tüst,
Mâ çü kûhîm û sadâ der mâ zi tüst.

«Biz ney gibiyiz, nevâmız Sendedir; biz dağ gibiyiz ki bizdeki aks-i sadâ Sendedir.»

598

ما چو شطرنجيم اندر برد و مات
بردو مات ماز تست اى خوش صفات.

Mâ çü şatrancîm ender bürd ü mât,
Bürd ü mât-i mâ zi tüst ey Hoş sıfât.

««Biz gâlib ve mağlûb olmak husûsunda satranc tahtası gibiyiz ki gâlibiyet ve mağlûbiyetimiz yine Sendendir.»

Mâlûmdur ki «çeng» ve «ney», mûsikî âletlerinden iki âletdir. Bunların durdukları yerde sesleri çıkmaz. Çengi inletmek için tellerine dokunmak, neyi söyletmek için başpâresine üflemek lâzımdır. Kezâ dağlık yerlerde ve kubbeli mahallerde işitilen aks, kendiliğinden zuhûr etmez. Mutlaka bir ses olmalı ki, o aksi sadâ da işitilebilsin. Kezâ satranc denilen dört köşe bir tahta üstünde; piyâde, at, fil, kale, vezir, ruh, ferz ve şah tâbir edilen taşlar vardır. İki kişi karşı karşıya geçip de oynamaya başlayınca, bu taşlar kendiliğinden hareket edemezler. Şu hâlde çengi inleten çengzen, neyi söyleten neyzen, aksi yapan evvelce çıkan bir ses, satrancda galebe ve mağlûbiyyet husûle getiren de onun başında oynıyanlardır.

Bunun gibi (fenafişşeyh) derecesine ilerlemiş müridler; şeyhlerini, daha doğrusu Hazreti Mevlânâ, Cenâb-ı Mevlâ'yı — (tevhid-i ef'âl) mertebesine işâretle) — çengi ve neyi çalana, dağlar arasında akisler yapana ve satranc tahtası başında oynayana teşbih ediyor. Kendisini ve emsâlini de çenge, neye, dağa ve satranca benzetiyor. Demek istiyor ki:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ۝

Yâni : «**Allah sizi de yaratdı, amellerinizi de** [20].» Nazm-ı Kerimi muk-

(20) Sâffât: 96

[illegible]anca madem ki bizi de, fiillerimizi de halk eden sensin, biz kudret-i ilâhiyye huzurunda bir mazhar ve vâsıta olmakdan başka bir şey değiliz Hattâ:

559

ما كه باشيم اى تو مرا جان جان
تا كه ما باشيم با تو درميان.

Mâ ki bâşim ey tü mârâ cân-ı can,
Tâki mâ bâşim bâ tû der miyan

«Ey rûhumuzun rûhu; biz kim oluyoruz ki Sana karşı biziz diye ortaya çıkalım?»

600

ما عدمهاييم و هستيهاى ما
تو وجود مطلق فانى نما.

Mâ ademhâyîm ü hestihây-ı mâ,
Tû vücûd-i mutlaKî fânî nümâ

«Bizde ademiz, bizim varlıklarımız da. Fânîyi mevcûd gösteren vücûd ü mutlak, Senden ibâretdir.»

Bu beyit, tasavvufun rûhu demek olan vahdet-i vücûde müteallik bulunduğu için Mesnevînin müşkül beyitlerindendir. Ehlinin mâlûmu olduğu üzere velilerin ve âriflerin tasavvuftaki meslekleri vahdet-ı vücûddür. Fakat yanlış anlaşılmasın, vahdet-i mevcûd değil. Bu ikisinin tefrîki lâzımdır.

Bizim anlayacağımıza göre vahdet-i vücûd: Varlığın birliği, vahdet-i mevcûd ise varların birliği demekdir ki aradaki fark meydandadır. İkincisinin bâtıl olduğu da âşikârdır.

Vücud yânî varlık (Vâcibülvücûd) ve (Mümkinülvücûd) diye ikiye taksim olunmuşdur

Vâcibülvücûd: Bir mûcidin îcâdına muhtaç olmayan.

Mümkinülvücûd ise: O îcâda muhtâc bulunan varlık, demekdir. Cenâb-ı Hak; başka biri tarafından var edilmiş olmadığından Vâcibülvücûddur; mah-

lûklar ve mükevvenât ise icâd-ı İlâhi ile vücûda geldiğinden mümkinülvücûddur. Sôfiyye meşâyihi, vâcibülvücûda (Vücûd-i Mutlak) tâbir ederler. Çünki o varlık, her türlü kayıddan, hattâ kayıdsızlıkdan âzâdedir. Çünki kayıdsızlık da bir kayıddır. Mümkinülvücûd ise böyle değildir. Vücûd-ü mukayyeddir. Bir mûcidin — Hak Sübhânehû ve Teâlâdır — îcâdiyle vâr olmuşdur. Nitekim Muhyiddîn-i Arabî Hazretleri (Fütühat) adlı kitabının baş tarafında ve kendi itikâdını beyân sırasında meâlen buyurur ki: **«Allah Teâlâ, İlâh-ı yegânedir. Şeriki yoktur. Hiç bir mûcidin îcâdına muhtaç olmaksızın vücûd-ü zâtîsi ile mevcûddür. Mâsivâsının hepsi de varlığında ona muhtaçdır. Âlemin küllisi onunla mevcûddür. Zât-ı Ecell ü A'lâsı ise, vücûd-ü nefsi ile muttasıftır. Varlığının mebdei olmadığı gibi, bakâsının sonu da yoktur. Onun varlığı, gayri mukayyed bir vücûd-ü mutlakdır. Zât-i ezelisi Kâim binefsihidir.»**

Bâzı kimseler, vahdet-i vücûd bahsini karıştırıyorlar. Vahdet-i vücûdü, vahdet-i mevcûd sanıyorlar. Vahdet-i vücûd: Varlığın birliği demekdir. Buradaki vücûdden maksad, Şeyh-i Ekber'in (Vücûd-ü Mutlak) tâbir eylediği (Hakîki ve gayri mukayyed) varlık, hattâ (var) mânasınadır. Vahdet-i mevcûd ise: Mevcûdâtın birliği demek olmak lâzım gelir. Ve bu sûretle Hak ile halkın, hâşâ, bir olması îcâb eder.

Evet. Eşyâdan her biri, Allâh'ın kudret-i îcâdına mazhar olmuşdur. Fakat Hakkın zuhûriyle eşyânın mazhariyyeti, müessirin eserde, meselâ hattatın levhada zuhûru gibidir. Bir câmi dâhilinde bir çok levha görülür. Onlara bakılınca yazan hattadın mahâreti görünür. Kudret-i san'at-kârânesi zuhûr eder; levhalar, o san'atkârâne kudretin mazharı oluyor. Misâli levhalara hasretmiyelim. Câmi'î şerîf de öyle. İcinden olsun, dışından olsun, dikkatle bakanlar, mimârın kemâl-i sanatını müşâhede ederler. Bunun gibi âlemde Allâh'ın eseri ibdâıdır. .Onun irâdesiyle vücûda, daha doğrusu zuhûra gelmişdir. O mukayyed vücûdün, yânî evveli ve sonu bulunmayan şu sonradan olma fânî cihânın îcâdına vesile ise: Allâhın varlığıdır. Şu hâlde levhalarda hattatın, câmi'de mîmârın varlığı göründüğü gibi, kâinatda da Hakkın varlığı ve birliği, erbâbının nazarında müncelî olur. İşte vahdet-i vücûd budur. Yoksa taş, toprak, hayvan, insan hâşâ Allahdır, demek değildir. Nitekim Şeyhülekber : **«Cenb-ı Hak sübhânehü ve Teâlâ, eşyânın asl-ı zuhûrudur, yoksa zevât-ı eşyânın aynı değildir. Allah Allahdır, eşyâ eşyâdır»** der. Hak ile halkı birbirinin aynı sananlar, vahdet-i mevcûdü vahdet-i vücûd vehmeyleyenlerdir. O i'tikad, Frenklerin (Panteizm) dedikleri felsefî meslekin tevehhümüdür. Panteistlere göre kâinâtın her zerresi Hakkın bir parçasıdır ve hey'eti mecmûası Hakdır. Bu bâtıl düşünüşden Allâh'a sığınırız.

(Â'yân-ı sâbite): her şeyin ilm-i İlâhîdeki sûretinden ibârettir, vücûd kokusunu duymamıştır. Yânî bunlar, vücûd-ü Hakîki ve mutlak ile birleşmemiş

demektir. Hazret-i Cüneyd'e «Allah vardı, onunla beraber hiç bir şey yoktu.» Hadisi okununca, «Hâlâ da öyle» demiş. Şöyle bir söz de vardır:

«Hakkın bir çok âyet ve alâmetlerine mazhar olan varlık, ehl-i keşf nazarında İlâhî bir aynadır. O hâlde onun fânî olan zâhirine bakma, bâtınını görmeye çalış ki o, Zât-i Hakdan ibâretdir.»

Bu bahisler gâyet tehlikelidir. Onun için erbâbına mürâcaatle ve zevk yoluyle anlamaya çalışmalı, yâhud teberrüken dinleyip geçmelidir.

Vahdet-i vücûd hakkında tafsilât almak isteyenler Melvânâ Câminın (Şerh-i Rubâiyyât) ına mürcaat etmelidirler

Hazreti Pir Efendimiz, sûretâ müridler lisânından vezîre, hakîkatde kendi tarafından Allâh'a hitâb olmak ve tevhîd-i efâl mertebesinden bahsetmek üzere diyor ki:

601

ما همه شیران و لی شیر علم
حمله شان از باد باشد دمبدم.

Mâ hemê şîran veli şîr-i alem,
Hamle şan ez bâd bâşed dembedem.

Bizim hepimiz de arslanız; amma bayrak arslanlarıyız ki saldırışımız, rüzgârın tahrikiyledir.»

602

حمله شان پیدا و ناپیداست باد
آنکه ناپیداست هرگز کم مباد

Hamle şan peydâ vü nâ peydâst bâd,
Anki nâ peydâst hergiz kem mebâd.

«Aslanların saldırışı meydanda; lâkin rüzgâr gizlidir. O gizli olan, asla eksik olmasın.»

Şimdiki İran bayraklarında olduğu gibi eskiden bâzı sancaklara arslan resmi yaparlardı. Sancaklar rüzgârlı havalarda dalgalanınca üstlerindeki arslan resimleri hamle ediyormuş gibi görünürdü. Uzakdan bakılınca arslanların

saldırışı müşâhede olunur, fakat onları kımıldatan görünmezdi. Hazret-i Mevlânâ, mahlûkların hareketlerini, sancak arslanlarının saldırır gibi görünmesine benzetiyor

603

باد ما و بود ما از داد تست
هستی ما جمله از ایجاد تست.

Bâd-i mâ vû bûd-i mâ ez dâd-i tüst,
Hestii mâ cümle ez icâd-i tüst.

«Yâ Rabbî; bizim rüzgârımız da, varlığımız da Senin vergindir. Bütün vücudumüz, Senin eser-i icâdındır.»

Yânî sancak arslanlarını rüzgârın hareket ettirmesi gibi, bizim uzuvlarımızı da oynatan bir rüzgâr vardır ki, o da akıl ve tedbirimiz, yânî irâde-i cüz'iyyemizdir. İrâde-i külliyye karşısında hiç de ehemmiyeti olmamakla berâber, yine büyük bir nîmet bulunan o tahrîk hassasını — ki yokluğu, felc olmak demekdir — ve bize şu fâni varlığı, veren Sensin. Vücûdumuz, yaratış ve îcâdının akıl ermez bir eseridir.

604

لذت هستی نمودی نیست را
عاشق خود کرده بودی نیست را.

Lezzet-î hestî nümûdî nîst râ,
Âşık-î Hod kerde bûdî nîst râ.

«Yokluğa varlık lezzetini taddırdın, yine o yokluğu kendine aşık etdin.»

İlm-i İlâhînin sûretleri olup da hâriçde hakîkaten vücûdü olmayan (Â'yân-ı sâbite) yi şu âleme izhâr ettin ve ona velevki muvakkat ve mevhûm olsun varlık lezzetini taddırdın. Yine izâfî yokluk arasından bâzılarını kendine âşık etmek ve onlara mâşûk olmak saâdetini ihsân eyledin.

605

لذت انعام خودرا وا مگیر

نقل و باده جام خودرا وا مگیر.

Lezzet-i in'âm-ı Hodrâ vâ megir.
NüKl ü bâde câm-i Hodrâ vâ megir.

«İlâhi; in'âm ve ihsânın lezzetini, aşkının kadehini, şarâbını ve mezesini kesme!»

606

ور بگیری کیست جست و جو کند

نقش با نقاش چون نیرو کند.

Ver bigiri kist cüst û cû küned,
NaKş bâ naKKâş çün nirû küned.

«Eğer o feyzi kesecek olursan, Seni kim arayabilir? Nakş, nakkâş ile nasıl uğraşır?»

607

منگر اندر ما مکن در ما نظر

اندر اکرام و سخای خود نگر.

Menger ender mâ mekün der mâ nazar,
Ender ikrâm û seHây-i Hod niger.

«Bize bakma; istidâd ve kâbiliyetimiz olmadığına da bakma. Kendi ikrâmına, kendi cömertliğine bak.»

Cenâb-ı Hak, bir kısım kullarını kendine âşık olmak üzere yaratmış, mü'min ve muvahhid olarak âleme göndermişdir. Hazret-i Mevlânâ, Allâh'ın şu ilk nimetlerinden minnet ve şükranla bahsetdikten sonra diyor ki: Yâ Rabbî, izâfî yokluk olan a'yân-ı sâbiteye varlık lezzetini taddırdın, onlardan bâzılarını âşık olmak saâdetine nâil etdin. Şu ilk lutfunu ilâve bir lutufla artır. Üze-

rımızdan ve irfânımızdan o İlâhî lezzeti eksik etme. İmhâ edecek ve o mânevî zevki bizden kesecek olursan Seni kim taleb edebilir? Çünki (Küntu kenzen mahfiyyen...) yâni: **«Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet etdim.»** Hadisi Kudsisi muktezâsınca ilk taleb Senden zuhûr etdi. Tâlib olduğun için matlûb da oldun. Yâni Sen, bilinmek istediğin için mahlûklarından bâzılarında Seni arayıp bulmak ve bilmek talebi husûle geldi. Şu hâlde mahlûklar, kudret kaleminin önünde âcizdir. Âdetâ bir nakkâşın fırçası önündeki nakış gibidir. Nakkaş, nasıl o resmi istediği renge boyar, dilediği şekle sokarsa Sen de öyle yaparsın. O hâlde Sen bize değil, kendi cömerdliğine ve kendi keremine nazar et. O kereme kâbiliyetimiz yoksa bile kâbiliyet ihsan buyur.

Müsteid kıl yôk ise lütfuna istidâdım,
Sana güçlük mü var, Ey şâh-ı kerem mûtâdım!.

608

ما نبوديم و تقاضامان نبود
لطف تو ناگفتهٔ ما می شنود.

Mâ nebûdîm û teKâzâman nebud,
Lutf-i tû nâ güftê-i mâ mîşünûd

«Biz yoktuk, bizim talebemiz de yoktu. Senin lutfun bizim söylemediklerimizi işitdi.»

Cenâb-ı Hâk, gördüğümüz ve görmediğimiz mahlûkları türlü türlü şekillerde yaratmış; o şekilleri, kendilerinin istidâdına göre vermişdir. Bir câm-i şerif yapılırken mihrâba konulan taşlarla kapı eşiği yapılan taşlar gibi. Her iki cihetdeki taşlar da mermer olduğu hâlde bir kısmı mihrâba ve secdegâh olan mahall-i ihtirâma konulmuş, bir kısmı ise kapının önüne ve ayak altına yatırılmış. Buna sebeb: Mihrâba konulanların oraya münâsebet alması eşik taşı yapılanın da ayak altına yakışması, yânî her ikisinde ayrı kâbiliyet bulunması ve kâbiliyetlerine göre kullanılmasıdır. Bu kâbiliyet, onları yontan taşcının nazar-ı san'atinde temeyyüz etmişdir. Bunun gibi, varlıkların mevcûd olmadığı ve kendilerinin talebi de bulunmadığı bir anda Allah, onların ne şekil alması lâzım geldiğini tâyin etdi, her birinin kâbiliyetine göre bir renge ve şekle sokdu

609

نقش باشد پیش نقاش و قلم
عاجز و بسته چو کودک در شکم.

NaKş bâşed piş-i naKKâş ü kalem,
Âciz û bestê çü kûdek der şikem.

«Nakış, nakkâşın ve kalemin karşısında ana karnındaki çocuk gibi âciz ve mukayyed kalır.»

Yânî ana karnındaki bir yavru, orada nasıl serbest hareketden memnû, ve bil'akis mukayyed ise; muşamba üstündeki bir resim, yâhud duvarın sathındaki bir nakışda ressâmın ve nakkâşın fırçası önünde öyledir. Bunun gibi, kâinâtın nakşedicisi ve kudret-i İlâhiyye kaleminin zebûn-u tasvîridir. Açıkca [illegible] bir zerreyi bile Allah, nasıl istemişse öyle yaratmışdır.

610

پیش قدرت خلق جمله بارگه
عاجزان چون پیش سوزن کارگه.

Piş-i kudret Halk-ı cümlê bârgeh.
Âcizan çün pîş-i sûzen kâr geh.

«Kudret-i İlâhiyye kaşısında bütün mahlukların hâli, nakış iğnesi önünde gergefin hâli gibidir.»

611

گاه نقش دیو و گه آدم کند
گاه نقش شادی و گه غم کند.

Gâh nakş-î div ü geh âdem küned.
Gâh nakş-i şâdi vû geh ğam küned.

«Nakş işleyen; yaptığı nakışları bâzan şeytan, bâzan insan, bâzan neş'e verici bir mazara, bâzan üzücü bir fâcia olmak üzere yapar.»

612

دست نی تا دست جنباند بدفع
نطق نی تا دم زند در ضر و نفع

Dêst nì tâ dôst cunbaned bicef',
Nûtk nî tâ dem zened der Darr u nef'.

«Nakşın eli yok ki müdâfaa edebilsin Konuşmağa iktidârı yok ki zararını faydasını söylesin.»

Hazret-i Mev'lânâ, mahlukların irâde-i İlâhiyye karşısındaki hâlini, nakkaş fırçası önündeki duvar nakşına yâhud bir kadının gergefde işlediği nakşa benzetiyor.

Evet. Bir kadın gergef önünde oturur üstündeki kumaşa iğnesini batırıp çıkarır, istediği gibi nakışlar yapar. Kâh şeytan, kâh hayvan, kâh insan tasvir eder. Bâzan çemenlikler, bâzan muhârebe levhaları meydana getirir, hülâsa arzûsu veçhile hareket eyler. Yapılan resmin ağzı, dili yoktur ki ben şeytan resmi olmam yâhud hüzün verecek muhârebe resmi yapılmam diye müdâfaada bulunabilsin, beni çirkin resmetme diye söylesin Cenâb-ı Hak da yaratırken böyle yapar. Dilediğini saîd olarak, istediğini şakî olarak vücûde getirir. (İstidâda ve lisân-ı kâbiiyyetle talebe göre tecellî mes'elesi başka) Zâten böyle yapması da kemâl-i kudretini gösterir Nitekim bir ressam gâyet çirkin bir resim yaparsa o resim, ressamın mahâretine delil olur. O ressamın çirkin resim yapmakda da kudreti bulunduğunu anlatır. Çirkinlik ancak resme münhasır kalır. O çirkin resim olsun, seyredenlerden bâzıları olsun, niçin böyle resim yaptın? diye ressama itirâz edemiyeceği gibi, şaki yaratılmış bir mahluk için de Allâh'a böye bir süâl tevcih edilemez

613

توز قرآن باز خوان تفسیر بیت
گفت ایزد ما رمیت از رمیت.

Tû zi Kur'an bâz Han tefsîr-i beyt,
Güft İzid mâ rameytê iz' rameyt

«Son beytin tefsirini Kur'andan oku ki Cenâb-ı Hak: (Vemâ rameyte iz' rameyte) buyurmuşdur.»

گر بی پرانیم تیر آن نه ز ماست
ما کمان و تیر اندازش خداست.

Ger bi perrânîm tîr an nê zi mâst,
Mâ kemân ü tîr endâzeş Hudâst.

«**Eğer biz oku fırlatırsak o atış bizden değildir. Biz yay gibiyiz ki, atanı Hudâdır.**»

Birinci beyt ile bir Âyet-i Kerîmeye telmîh ediliyor:

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى

Yânî : «**Ey Bedir muharebesinde bulunan mücâhidler; muhârebe esnâsında helâk olan müşrikleri siz öldürmediniz. Lâkin onları Allah katleyledi. Habibim; sen de müşriklere doğru bir avuç taş parçası atmıştın. Fakat atdığın zaman sen atmadın; lâkin Allah atdı** [21].»

Bu âyet-i Kerime, Bedir muzafferiyeti dolayısiyle nâzil olmuştu. Bedirde ile müsâdeme başlamadan evvel Rasûlullah Efendimiz düşman tarafına doğru bir avuç kum ve taş parçası atmıştı da onların isâbet etdiği müşrikler sersemlemişdi. İşte bu Âyetde, o taşları, hakikatde atanın, Allah olduğu beyân buyurulur.

Mâlûmdur ki Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin evsâf-ı celilesinden biri de (Nebiyyüseyf) dir, ve kılıçla meb'ûs demekdir. Böyle olacağı, eski kitablarının hepsinde yazılı idi. Evet. Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Hazretleri:

جاهد الكفار والمنافقين واغلظ عليهم

Yânı : «**Kâfirler ve münâfıklar ile mücâhede et ve onlara karşı nezâket değil, şiddet ve huşûnet göster** [22].» emr-i celili mûcibince muhârebeye memûr

---

(21) Enfâl: 17.

(22) Tahrîm: 9.

olmuş, gerek bizzat kumanda ederek, gerek ashabdan birini tâyin eyleyerek mütcaddid muhârebede bulunmuşdu. Lâkin niçin ve kimlerle harbetmişdi?

İslâm dininin düşmanı muteassıp frenklerin fikrince ve onların eserlerini okuyan sözde münevverlerimizin mütâleasınca, Rasûl-i Ekrem güyâ, bir eline Kur'ân, diğer eline kılıcı almış; ya bu kitabı kabûl edersiniz, yâhud bu kılıçla kafanızı keserim demiş! Hiç de böyle değil; Aleyhisselât Efendimizin muhârebeleri Allâh'ın emirlerini yaymak için, hakiki insâniyyetin intişârı içindi. İnsanlardan bir kısmının hâkim-i mutlak, diğerlerinin kul köle olmasına mânî olmak içindi. Savaştığı bedbahtlar da, bu insânî ve rahmâni azmin önünde durmak, terakkî ve teâlîsine engel olmak isteyenlerdi. Bir caddeyi kapatmaya kalkışan dikenlerin ve çalıların sökülmesi, pek tabiî bir şeydir. Eğer Peygamber-i Ekber Efendimiz insanlara eziyet etmek ve ülkeler zapt etmek fikriyle harbetmiş olsaydı, Mekke fethinde halkı kayıtsız ve şartsız âzâd etmezdi. O insanlar ki, zât-i akdes-i Risâlete türlü türlü ezâ ve cefâda bulunmuşlardı. Eğer ganîmet ve servet toplamak için harbe çıksaydı, Huneyn ganimetlerini taksîm etmez, hattâ o ganîmetin bir kısmıyle Havâzin esirleri için elbîse aldırıp onları giydirdikden sonra velîlerine teslîm eylemezdi. Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimizin 9 muhârebesinde çatışma olmuşdu. Bunların zuhûru sebebi araştırılacak olursa hepsinin de tecâvüzî değil, tedâfüi olarak yapıldığı anlaşılır. Meselâ en meşhur bir zaferi olan Bedir muhârebesini düşünelim. Bu muhârebe Kureyş kervanını yakalamak için çıkılmışken, kervanın savuşması ve Kureyş ordusunun gelip çatması üzerine vukûa gelmişdi. Bundan dolayı, sathî bir nazarla bakılacak olursa, bu muhârebe, tecâvüzî gibi görülür. Lâkin biraz evveline gidelim; hicret öncesi vak'alarını göz önüne getirelim. Hazret-i Peygamberle Mekkedeki müslümanlardan çıkabilenler Medineye hicret etmiş, Mekkede ancak dinini gizlemek sûretiyle barınabilen ehl-i islâm kalmışdı. Şu hâl, dinsizliğin dîne, şirkin tevhîde, küfrün îmâna galebesi gibi göründüğü için, müşriklerin koltukları kabardı. Muvakkaten sevindiler. Lâkin sonra akılları başlarına geldi. Medînede bir müslüman cemiyeti toplandığını, orasının Kureyş kervanlarının yolu olduğunu, müslümanların intikam almak için bu kervanlara tecavüz edeceklerini, hattâ kuvvet peydâ ederlerse hiç de kafile geçirmeyeceklerini düşündüler. Binâenaleyh Arap kabilelerinden kuvvet toplayıp Madineye umûmî bir hücum yapmak ve müslümanlığı ortadan kaldırmak karârını verdiler. Bu karar medînede duyuldu. Aleyhisselât Efendimiz (Üktübû limen teleffeza bil'islâm) buyurup nüfus sayımı yapılmasını emir verdi. Mevcud müslümanlar yazıldı. 1500 müslüman erkek bulunduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Kureyş müşriklerini kuvvet toplamakdan vaz'geçirmek ve kervanlarını selâmetle götürüp getirmek endişesine düşürmek için kâfileleri kovalamaya başlandı.

İşte Kureyşi işgâl fikriyle kovalanan kervanlardan biride Ebû Süfyânın idâresinde olarak şamdan dönüyordu. Emr-i Nebevî ile bunun tâkibine çıkıldı.

Ebû Sufyan, kervanın yolunu değiştirdi ve imdâd talebiyle Mekkeye feryadcı ganimet bildi. Müslümanlar aleyhindeki kinini meydana koydu. Topladığı bin ganimet bildi. Müslümanlar aleyhindeki kinini meydan koydu. Topladığı bin kişilik bir kuvvetle ve Ebû Sufyânın «Kervan kurtuldu, dönün» diye haber göndermesine ehemmiyet vermeyerek Bedir mevkiine kadar geldi. Müslümanlarla karşılaştı. Hücum başladığı sırada Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz yerden bir avuç taş kırıntısı aldı, müşriklere doğru atdı. Atılan taş parçaları müşrikleri sersem etdi. Yetmiş ölü, yetmiş esir verip kaçtılar. Müslümanlardan on dördü şehid oldu. (Razıyallâhü anhüm.)

İşte Hazret-i Pîrin işâret eylediği Âyet-i Kerîme bu münâsebetle nâzıl olmuş, müşriklerin öldürülmesi ve taşların atılması, ashabdan ve Nebiyy-i Ekremden değil (kurb-i nevâfil) ve (kurb-i ferâiz) yoliyle Hakdan olduğu beyân buyurulmuşdur.

Erbâb-ı tasavvuf diyor ki: Allâha iki türlü yaklaşma olur. Birine (Kurb-i nevâfil) diğerine de (Kurb-i ferâiz) tâbir edilir.

Eshâb-ı Kirâm, o esnâda kurb-i nevâfil ile Hakka yaklaştıkları için Âyet-i Kerîmede:

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ (23)

buyuruldu. Katl fiili onlardan kaldırıldı, doğrudan doğruya Hakka isnâd olundu. Sallallâhü Aleyhi ve Selem Efendimiz ise kurb-i ferâizle mukarreb-i İlâhî bulunduğu için:

وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى (24)

Yânî : **«Habîbim; atdığın vakit sen atmadın; lâkin Allah atdı.»** diye atmak fi'li, Rasûl Aleyhisselâma isnâd olundukdan sonra Hakka isnâd edildi.

Hazret-i Mevlâna, bu Âyet delâletiyle kendisi gibi kurb-i ferâizde bulunan yüce kişilerin dilinden: **«Biz; yay gibiyiz ki, ok atanımız Allahdır. Yânî bizden** zuhûr eden söz, hareket, hâl ve fiiller bizden değildir» buyuruyor, sonra da şu derin ve mühim bahisden cebir mânâsı anlaşılmasın diye diyor ki:

---

(23) Enfâl: 17.
(24) Enfâl: 17.

615

این نه جبر این معنی جباریست
ذکر جباری برای زاریست.

İn ne cebr in ma'nii cebbâriyest.
Zikr-i cebbâri beräy-i zâriyest

Bu söylenilen sözler cebir değil, Cebbâr İsm-i İlâhisinin mânâsıdır. Cebbârlığın zikri, ona tazarrû ve niyâz içindir.»

Mâlûmolduğu üzere ehl-i sünnet (cebr-i mutavassıt) ı kabûl etmişdir. Mûtezile gibi «Kul fi'ilinin hâlıkıdır demez Cebr-i mazmûm ashâbı gibi «Kul harekât ve sekenâtında temâmiyle mecburdur» iddiasında da bulunmaz. Ancak Allâh'ın irâdesine karşı (irâde-i cüz'iyye) tasavvur eder ve insanda, velevki nisbi olsun bir irâde ve ihtiyâr vardır der Hazret-i Mevlânâ da cebr ile ihtiyâr'ın arasını ayırd için buyuruyor ki:

616

زاری ما شد دلیل اضطرار
خجلت ما شد دلیل اختیار.

Zârii mâ şüd delil-i iZTırâr,
Haclet-î mâ şüd delil-i iHtiyâr.

«Bizim ağlayıp inleyişimiz ıztırar, yâni mecbûriyet delilidir. Yaptığımız yâhud yapamadığımız bir şeyden utanışımız da ihtiyar alâmetidir.»

گر نبودی اختیار این شرم چیست
وین دریغ و خجلت و آزرم چیست.

617

Ger nebûdi iHtiyâı in şerm çist,
Vin dirîğ u Haclet û âzêrm çist.

«Eğer insanda ihtiyar ve irâde yoksa bu sıkılma nedendir? Bu teessüf, bu hacâlet, bu hayâ neden ileri geliyor?»

618

زجر استادان به شاگردان چراست
خاطر از تدبیرها گردان چراست.

Zecr-i üstâdan be şâgirdan çirâst,
Hâtır ez tedbirhâ gerdan çirast.

«Ustalarının çıraklarını men'etmesi, akıllarının bâzı kimselere tedbir değiştirmesi nedendir?»

Yâni insan, kuvvet ve kudreti fevkinde vüs'u tehammülü hâricinde bir işe mübtelâ oldu mu ağlar, inler, yalvarır yakarır. İşte şu hâl, onun o işte muztar ve mecbur olduğunu gösterir bir delildir. Fakat vüs'u dâhilindeki bir işi yapamayan kimsenin üzülüp sıkılması ve utanıp kızarması kendisinde — velevki pek cüz'i olsun — bir irâde ve ihtiyar bulunduğuna alâmetdir. Eğer insanda irâde ve ihtiyar olmasaydı beceriksizliği neticesinde sıkılmaması ve hayıflanmaması lâzım gelirdi.

Kezâ bir üstâd, çırağını; bir muallim talebesini bâzı münâsebetsiz hallerinden dolayı ayıplar ve o hallerde bulunmakdan men'eder. Eğer çırakda, yahud talebede ihtiyar olmasaydı usta ve üstâdın onların hareketlerine ses çıkarmamaları kendilerini mâzûr ve mecbur görmeleri icâb ederdi

619

گر تو گویی غافلست از جبر او
ماه حق پنهان شده در ابر او.

Ger tü gûyı gâfilest ez cebr-i ô,
Mâh-i Hak pinhan şüdê der ebr-i ô.

«Eğer; o üstâd Allâhın cebrinden gâfildir de hakikat kameri onun vehmi bulutuyla örtülmüş ve gizlenmişdir, diyecek olursan.»

620

هست این را خوش جواب ار بشنوی
بگذری از کفر و در دین بگروی.

Hêst în râ Hoş cevâb er bişnevî,
Bugzerî ez küfr ü der din bigrevî.

«Buna karşı hoş bir cevap vardır. Onu dinlersen küfürden geçer ve dini tasdik edersin.»

621

حسرت و زاری که در بیماریست
وقت بیماری همه بیداریست

Hasret û zârî ki der bimâriyest,
VaKt-i bîmârî hemê bidâriyest.

«Hastalık zamânında, sıhhate hasret, ve elemden inilti vardır. Bununla hastalık vakti uyanıklıkdan ibâretdir.»

622

آن زمان که میشوی بیمار تو
می کنی از جرم استغفار تو.

An zaman ki mîşevî bîmâr tû,
Mî künî ez cürm istiğfâr tû.

«Sen hasta olduğun vakit cürmünden istiğfâr edersin.»

623

می نماید بر تو زشتی گنه
میکنی نیت که باز آیم بره.

Mî nümâyed ber tü ziştiî güneh,
Mîkünî niyyet ki bâz âyem bereh.

«Sana günahın çirkinliği görünür, artık yola geleyim diye niyet edersin.»

624

عهد و پیمان میکنی که بعد ازین
جز که طاعت نبودم کار گزین.

Ahd ü peymân mî küni ki ba'd ezîn,
Cüzki Tâat nebvedem kâr-î guzîn.

«Bundan sonra tâat ve ibâdetden başka bir iş yapmayım diye ahd edersin.»

625

پس یقین گشت این که بیماری ترا
می ببخشد هوش و بیداری ترا.

Pes yaKin geşt in ki bîmârî türâ,
Mi bibaHşed hûş ü bîdârî türâ.

«O halde yakînen mâlûmun olsun ki hastalık, sana bir idrâk ve uyanıklık veriyor.»

626

پس بدان این اصل را ای اصل جو
هر کرا درد است او بر دست بو.

Pes bidan in âsl râ ey âsl cû,
Her kirâ der dêst ô bür dêst bû.

«Binâenaley ey aslı arayan: Şu nükteyi bilmiş ol ki derdli olan mânâ kokusunu alır.»

627

هر که او بیدارتر پر دردتر
هر که او آگاهتر رخ زردتر.

Her ki ô bîdâr ter pür dêrd ter,
Herki ô âgâh ter ruH zêrd ter.

«Her kim çok uyanıksa çok dertlidir. Her kim daha ziyâde vâkıfsa yüzü daha ziyâde sararmışdır.»

Bilhassa yasak olan şeyleri irtikâb için cebrî geçinenlere cevâb olmak üzere Hazret-i Mevlânâ hastalık hâlini temsîl ediyor:

Bir hasta, rahatsızlığı dolayısiyle bütün geceyi uyanık ve inleyerek geçirir ki, şu hâli ihtiyârî değil, zarûrîdir. Hastalık bir kaç vakit sürecek olursa hastanın geçirmiş olduğu isyan günleri birer birer gözünün önüne gelmeye ve nazarında pek çirkin görünmeye başlar. Onun için tevbe ve istiğfâr

dir, iyileşirsem artık ibâdet ve tâatdan başka bir hareketde bulunmayayım der. Bu cebri intibah, hastalık zamanıyla olur. Demek ki; cebrin hakiki mânâsını anlayabilmek, derdli olmaya ve «Yâr, boynuma bir ip taktı, Gönlünün istediği tarafa çekip götürüyor» sözünü bihakkın hissetmeye mütevakkıf imiş. Yoksa sıhhat zamânında ihtiyâri olarak kimse inlemediği gibi; günahlardan nedâmet, tâat ve ibâdete niyyet de ihtiyârımızla çoğumuzun hatırına gelmez. Eğer herkes mecbûr olsaydı herkesin de ayni halde bulunması lâzım gelirdi. Hakikat yolundaki irfan, derdin derecesiyle mütenâsibdir. Aleyhissalat Efendimiz:

«Hiç bir peygambere bana olduğu kadar eziyet edilmedi» buyurmuşdur. Evet. Peygamber-i Ekberimiz, en çok derd ve meşakkat çektiği için en büyük irfan sâhibi olmuşdur. Keza o yolda en çok korku çeken, Allâh'a en fazla mârifet hâsıl eyleyendir. Nitekim bir Hadîs-i Şerif ile

«Allâh'ı en ziyâde bileniniz benim, ve Allahdan en çok korkanınız da yine benim» buyurulmuşdur.

628

گر ز جبرش آگهی زاریت کو
بینش زنجیر جباریت کو.

Ger zi cebreş âgehi zârit kû,
Binış-i zincir-i cebbârit kû.

«Eğer Allâh'ın cebrine vâkıf isen enin ve tezarru'un hani? Cebbâriyyet zincirini görüşün nerede?»

629

بسته در زنجیر چون شادی کند
کی اسیر حبس آزادی کند.

Beste der zincîr çün şâdî küned,
Key esîr-i hâbs âzâdi küned.

«Zincirde bağlı olan nasıl sevinir, habs esiri olan nasıl âzâde olabilir?»

Yâni ey gâfil cebri; mâdem ki Allâh'ın cebbar olduğuna, kendinin de onun irâdesine karşı mecbûr olduğuna vâkıfsın; bu mecbûriyetin, ayağına takılmış bir pranga olduğunu iddia ediyorsun, nasıl mes'ud ve münşerih olabiliyorsun? Habse atılmış, ayakların zincir takılmış bir adam hürcesine yaşayabilir mi?

ور تو می بینی که پایت بسته‌اند
بر تو سرهنگان شه بنشسته اند.

Ver tü mîbînî ki pâyet beste end,
Ber tü serhengân-ı şeh binşeste end.

«Eğer ayaklarının bağlı olduğunu, sana işkence yapmak için yanıbaşına pâdişâhın çavuşlarının oturduğunu görüyorsan.»

631

پس تو سرهنگی مکن بر عاجزان
زانکه نبود طبع و خوی عاجز آن.

Pes tü serhengî mekün ber âcizan,
Zanki nebved tab' u Hûy-i âciz an.

«Âcizlere karşı çavuşluk taslamaya kalkışma ki, o hal, âcizlerin huyu ve tabiatı değildir.»

Yâni Allâh'ın cebri; elimi, ayağımı başlamış, hattâ etrâfıma muhâfızlar dikilmiş, benim için istekli harekete imkân kalmamışdır iddiasında bulunuyorsun. Eğer bu iddaların doğru olduğuna kanâat getirmişsen, bir takım âcizlere karşı kafa tutmaya, çavuşluk yapmaya kalkışma. Zîra mecbur olan cebbarlık edemez, ederse mecbur değildir.

632

چون تو جبر او نمی بینی مگو
ور همی بینی نشان دید کو.

Çün tü cebr-î ô nemî bînî megû.
Ver hemî binî nişân-î dîd kû.

«Eğer Allâh'ın cebrini görmüyorsan ,görüyorum deme. Görüyorsan gördüğünün alâmeti nerede?»

633

در هر آن کاری که میلستت بدان
قدرت خودرا همی بینی عیان.

Der heran kârî ki meylestet bedan,
Kudret-î Hodrâ hemî bînî ayan.

«Meylin olan her işde kendi kudretini ayan beyan görüyorsun.»

634

در هر آن کاری که میلت نیست وخواست
اندران جبر شوی کین از خداست.

Der heran kârî ki meylet nîst ü Hâst,
Enderan cebrî şevî kîn ez Hudâst.

Meylin ve isteğin olmayan işlerde de, bu Allâhdandır diyerek, cebrî olu-yorsun.»

Böyle bir mecbûriyyet olamaz. Kimlerin hangi işde mecbur olduğunu bilmek istiyorsan öğren ki:

635

انبیا در کار دنیا جبریند
کافران در کار عقبی جبریند.

Enbiyâ der kâr-ı dünyâ cebriyend,
Kâfiran der kâr-ı ukbâ cebriyend.

«Peygamberler dünyâ işinde, kâfirler de âhiret işinde cebridirler.»

636

انبیا را کار عقبی اختیار
جاهلان را کار دنیا اختیار.

Enbiyâ râ kâr-ı ukbâ iHtiyâr,
Câhilan râ kâr-ı dünyâ iHtiyâr.

«Bil'akis peygamberler âhiret işini, câhiller de dünyâ işini ihtiyâr eyle-mişlerdir.»

Bunun için, peygamberler ile vârisleri olan velilerin dünyâdaki halleri cebri, âhirete olan meyilleri ihtiyâridir. Kâfirlerin ve câhillerin ise dünyâya meyilleri ihtiyâri, âhirete karşı nefretleri cebridir.

637

زانکه هر مرغی بسوی جنس خویش
می‌پرد او در پس و جان پیش پیش.

Zanki her mürğî besûy-i cins-i Hîş.
Mî pered ô der pes û can pîş pîş.

«Çünki her kuş kendi cinsine doğru ve onun arkasından uçar. Bunun gibi can da ileri ileri uçar.»

638

کافران چون جنس سجین آمدند
سجن دنیارا خوش آیین آمدند.

Kâfiran çün cins-i siccîn âmedênd,
Sicn-i dünyâ râ Hoş âyin âmedênd.

Kâfirler, siccîn cinsinden oldukları için dünyâ sicninden, yâni zindanından hoşlandılar, ve ona yaklaştılar.»

639

انبیاچون جنس علیین بدند
سوی علیین بجان و دل شدند.

Enbiyâ çün cins-i ılliyyîn büdend,
Sûy-i ılliyyîn becân ü dil şüdend.

«Peygamberler ise ılliyyîn cinsinden oldukları için can ve gönül ılliyyînine gitdiler.»

Sûre-i Muttaffifîndeki şu Âyetlere işâret ediliyor:

اِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ

Yâni : «Fâcirlerin amel defteri siccin denilen yerdedir. Kezâ ebrârın, iyi amel sâhiblerinin defteri de ıllıyyîn denilen yerdedir [25].»

(Siccîn) ve (ıllıyyîn) hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Siccinin cehennem altında, ıllıyyînin de (sidretülmüntehâ) da, yâhud arş-ı âlâda birer makam olduğu söylenilmişdir.

Hülâsası : Siccîn günah sâhiblerinin; ıllıyyîn de, sevap erbâbının amel defterlerinin muhâfaza edildiği yerlerdir ki, biri süflî bir yer, diğeri ulvî bir makamdır. Siccine mensûb olan kâfir ve fâcirlere dünya zindanı hoş gelir. Dünyâya siccîn yânî zindan tâbir edilmesi, bir Hadîs-i Şerifde vâkî olmuşdur. Siccin, nasıl içerdekileri dışarı çıkmakdan men ederse, şu âlem-i tabiat da, dâhilindeki insanların çoğunu tabiat hâricine çıkmakdan ve mâneviyat âlemlerine yükselmekden alıkor. Fakat kâfirler zâten siccîn nisbetli ve süflî tabiatlı oldukları için, onlara bu dünyâ zindanı hoş gelir.

Ebrar ve sâlihler ise esâsen ıllıyyine mensubdurlar. Mânen ve rûhen ulvı meşreblidirler. Onların burada bulunuşu ihtiyârî değil, mecbûrîdir. O münâsebetle vücüdleriyle burada bulunsalar bile, rûhen ulvî âlemlerde dolaşırlar.

640

اين سخن پايان ندارد ليك ما
باز گوييم آن تمام قصه را.

İn süHan pâyan nedâred lîk mâ.
Bâz gûyim an temâm-i kıssa râ.

«Bu sözün sonu gelmez. Onun için biz, hikâyemizin kalanına devâm edelim.»

(25) Mutaffifîn: 7.

«VEZİRİN HALVETİ BOZMAKDAN VE HALVETDEN ÇIKMAKDAN MÜRİDLERE ÜMİD KESTİRMESİ»

641

آن وزیر از اندرون آواز داد
کای مریدان از من این معلوم باد.

An vezîr ez enderûn âvâz dâd,
K'ey müridan ez menin ma'lûm bâd.

«O vezîr halvethâne dâhilinden seslendi ki: Ey müridler; mâlûmunuz olsun.»

642

که مرا عیسی چنین پیغام کرد
کز همه یاران و خویشان باش فرد

Kî merâ Îsâ çünin peygâm kerd,
Kez hemê yârân ü Hişan bâş ferd.

«İsâ bana bütün dost ve akrabâdan münferid ol diye haber gönderdi.»

643

روی در دیوار کن تنها نشین
وز وجود خویش هم خلوت گزین.

Rûy der dîvâr kün tenhâ nişîn,
Vez vücûd-i Hîş hem Halvet güzîn.

«Yüzünü duvara çevir ve yalnız otur. Hattâ kendi varlığından halvet ve inzivâ et dedi.»

Vezîrin bu sözlerinin yanlışlığı, maksad-ı mahsûsla, yânî iğfâl ve idlâl fikriyle söylenilmiş olmasındadır.

لَن تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

Yânî : «Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe birr ü hayra kat'iyyen nâil

olamazsınız [26].» Nazm-ı Celîl mûcibince insanın, mâşûk u ezeliye vasıl olabilmesi için sevdiği şeyinden ve herkesden fedâkârlık etmesi, hattâ kendı nefsinden geçmesi gerekdir.

644

بعد ازین دستوری گفتار نیست
بعد ازین با گفت و گویم کار نیست.

Ba'dezin destûrî güftâr nist,
Ba'dezin bâ güft ü gûyem kâr nist.

«Bundan sonra konuşmaya ruhsat yoktur. Artık benim sözle işimgucüm kalmamışdır.»

645

الوداع ای دوستان من مرده‌ام
رخت بر چارم فلك بر برده‌ام.

Elvedâ' ey dôstân men mürdeem,
RâHt ber çârüm felek ber bürdeem.

«Dostlar; Allâha ısmarladık. Ben ölmüşüm ve dördüncü kat feleğe intikâl etmişim.»

646

تا بزیر چرخ ناری چون حطب
من نه سوزم در عنا و در عطب.

Tâ bezîr-i çerH nârî çün hatab,
Men ne sûzem der anâ vü der atab.

«Bu intikâlim, felek-i nâri altında meşakkat çekmemek ve odun gibi yanıp mahvolmamak içindir.»

647

پهلوی عیسی نشینم بعد ازین
بر فراز آسمان چارمین.

Pehlu-yi Îsâ nişînem ba'de zin,
Ber ferâz-i âsmân-i çârümîn.

«Artık dördüncü kat semâda İsânın yanında oturacağım.»

---

(26) Âl-i İmrân: 92.

Vezirin artık dördüncü kat göğe intikâl ediyorum demesi, Hazret-i Rûhullâh'ın orada bulunduğuna dâir meşhur bir rivâyete göredir. Güyâ Hazret-i İsâ, semâya ref'olunduğunda dördüncü katda alıkonulmuş. Vezirin «Artık İsâ'nın yanında oturacağım» demesi, hıristiyanların akidesine göredir. Çünki Mesih'in gök yüzünde olduğu ve Allâh'ın sağ tarafında oturduğu, hıristiyanlık akidesindendir. Binâenaleyh oraya çıkmak ve sağ tarafda sıralanmak, hıristiyanlarca matlûb bir saâdetdir.

«VEZİRİN, HER EMİRİ AYRI AYRI VELİAHD YAPMASI»

648

وانکهانی آن امیران را بخواند
یك بیك تنها بهر یك حرف راند

Vangehânî an emiran râ biHand,
Yek beyek tenhâ beher yek harf rand.

«Sonra hıristiyan beylerini çağırdı. Tenhâca her biriyle görüşüp konuşdu.»

649

گفت هر یك را بدین عیسوی
نائب حق و خلیفهٔ من توی.

Gûft her yek râ bedîn-i Îsevî,
Nâib-î Hakk ü Halîfê men tûî.

«Her birine dedi ki: İsâ dîninde Hakkın vekili ve benim halifem sensin.»

650

وان امیران دگر اتباع تو
کرد عیسی جمله را اشیاع تو.

Van emirân-î diğer etbâ-ı tü,
Kârd Îsâ cümle râ eşyâ-i tü.

«Öbür beyler, senin tebean olacakdır. İsâ, hepsini senin tâbilerin kılmışdır.

651

هر امیری کو کند گردن بگیر
یا بکش یاخود همی دارش اسیر.

Her mîri kû keşed gerden bigir,
Yâ büküş yâHod hemi dâreş esîr.

«Serkeşlik edecek beyi yakala. Ya öldür, yâhud esir et.»

652

لیک تا من زنده‌ام این را مگو
تا نمیرم این ریاست را مجو.

Lîk tâmen zindeem in râ megû,
Tâ nemirem in riyâset râ mecû.

«Lâkin ben sağ oldukça şu vasiyeti kimseye söyleme. Ben ölmedikçe de riyâset ve niyâbet talebine kalkışma.»

653

اینک این طومار و احکام مسیح
یک بیک بر خوان تو بر امت فصیح.

Înek in tômâr u ahkâm-î Mesîh,
Yek beyek berHan tü ber ümmet fasîh.

«İşte bu tomarı ve dîn-i İsâ hükümlerini ümmete karşı birer birer ve fesâhatle oku.»

654

هر امیری را چنین گفت او جدا
نیست نائب جز تو در دین خدا.

Her emirî râ çünin güft ō cüdâ,
Nist nâib cüz tü der dîn-i Hudâ.

«Beylerden her birine ayrı ayrı olarak Hak dininde senden başka vekil yoktur dedi.»

655

هر یکی را کرد و یک یک عزیز
هرچه آنرا گفت اینرا گفت نیز.

Her yekî râ kêrd ô yek yek azîz,
Her çi anrâ gûft inrâ gûft nîz.

«Her birini birer birer tâziz ve takdîs etdi, ona söylediğini aynen buna da söyledi.»

656

هر یکی را او یکی طومار داد
هر یکی ضد دگر بود المراد.

Her yekî râ ô yeki tômâr dâd,
Her yekî zıdd-î diğer bûd elmürâd.

«Her birine birer tomar verdi ki murad ve mazmunları birbirine zıd idi.»

657

متن آن طومار ها بد مختلف
همچو شکل حرفها یا تا الف.

Metn-i an tômâr hâ büd muHtelif,
Hemçü şekl-i harfhâ yâ tâ elif.

«Elifden (ye) ye kadar olan harflerin şekli nasıl muhtelif ise,o tomarların metni de öylece birbirine aykırı idi.»

658

حکم این طومار ضد حکم آن
پیش آن کردیم این ضد را بیان.

Hûkm-i in tômâr zıdd-ı hükm-i an,
Pîş-i an kerdîm in zıd râ beyân.

«Bu tomarın hükmü, diğerinin zıddı idi. Nitekim bu tezâdı evvelce beyân etmişdik.»

Tamâmiyle mutâbık olmamak üzere hikâyemizdeki Yahûdi vezir ile hıristiyan azizlerinden ve İsevilik nâşirlerinden (Pavlos) yâni (Sent Pol) arasında bir benzerlik vardır. Pavlos, Milâdın ikinci senesinde Tarsusda doğmuş bir Yahûdi çocuğudur. Asıl adı (Saul) dur. Kudüsde okumuş, önceleri yahûdilikde fevkal'âde taassup göstermiş, sonra gûyâ Hazret-i İsânın kendisine görünmesiyle hıristiyan olmuş ve nasrâniyyeti neşre çalışmış, Roma kumandanlarından (Serciyüs Pavlos)u hıristiyan yapması üzerine onun adını takınmış· Kıbrısda, Anadoluda, Yunanistanda dolaşarak din neşrine gayret etmiş, Filistinde iki sene hapsedildikden sonra Romaya gönderilip orada berât etmişdir. Romada epeyce kimseyi hıristiyanlığa sokmuş, lâkin Kayser (Neron)a aksi cevaplar verdiği için — rivâyete göre — havâriyyûn re'si (Sen Piyer) ile birlikde Romada ve Milâdın 66 ncı târihinde öldürülmüş, kemikleri Romadaki Sen Piyer kilisesine gömülmüşdür.

Pavlos'un yazdığı risâle şeklindeki mektublar, İncil tercümelerinin sonunda basılmışlar. Hepsi 12 dânedir. Hazret-i Mevlânâ da o yahûdi vezîrin o kadar tomar yazdığını, sonra onların (elif ye) harfleri kadar bir birine benzemez olduğunu beyân etmişdi.

Yalnız burada bir fark görünür ki, Yahûdî vezîrin kendini öldürmüş Pavlosun ise — rivâyete nazaran çünki, şüphelidir — Romada îdâm edilmiş olmasıdır. Bunun için de, Mevlânâ'nın maksadının, târîh yazmak değil, kıssa arasında hisse vermek olduğu söylenilmişdi.

Okunan beyitlerde işâret olunan mânâlara gelince: Evvelâ bir şeyhin halife ittihâz edeceği kimseye bunu gizlice bildirmesine îmâ vardır. Nitekim tekkelerde yapılan tâc giydirme merâsiminde şeyh ile halife bir örtü altına alınıp sırr-ı hilâfet orada tevdî olunurdu; hattâ yalnız hilâfet değil, bîat verme esnâsında da böyle yapılırdı.

İkincisi: Şeyhin hayâtında halîfenin irşâda kalkışmaması edeb muktezâsıdır. Meğer ki şeyhi izin vermiş, yâhud irşâd için başka bir memlekete göndermiş olsun. Hazret-i Mevlânâ, (Hüsâmüddîn Çelebi) yi irşâda mezûn kıldığı cihetle, daha Hazret-i Pîrin hayâtında ihvânın terbiyesi ile meşgûl olurdu. Hüsâmüddin Çelebi, Hazret-i Mevlânâ'nın makâmına geçince bu vazîfeyi Mevlânâ'nın büyük oğlu (Sultan Veled) îfâ ederdi. Bundan dolayı Konyadaki Mevlânâ tekkesinde şeyh olan Çelebi Efendiden başka bir de (Tarikatci Dede) vardı. Diğer tarikatlerde ve bazı âsitâne, yânî büyük tekkelerde bu vazîfe ile mükellef olan zâte (pîş kadem) yâhud (ser tarîk) ederlerdi.

«VEZİRİN HALVETDE KENDİSİNİ OLDÜRMESİ»

659

بعد ازآن چل روز دیگر در ببست

خویشتن کشت از وجود خودرست.

Ba'de zan çil rûz diğer der bibest,
Hîşten küşt ez vücûd-i Hod birest.

«Ondan sonra kırk gün kapısını kapadı, kendisini öldürüp varlığından kurtuldu.»

Vezîr, hıristiyan beyleriyle görüşüp ayrı ayrı hepsini irşâd için veliahd tâyin ettikden sonra, kırk gün halvethânesinin kapısını açmadı. Nihâyet intihâr etmek sûretiyle hem kendini, hem başkalarını vücûd-ü habîsinden kurtardı.

Ne kendi eyledi rahât, ne halka verdi huzûr,
Yıkıldı gitti cihandan, dayansın ehl-i kubûr!

Hasedcilerin binnetice hem hâlik, hem mühlik olacağı söylenilmişdi Hazret-i Mevlânâ'nın da söyleceği vechile hased, kötü huyların en kötülerindendir. Maâzallah, ona mübtelâ olanları, hased etdiklerini öldürmeye muvaffak olamayınca yeisden ölmeye sevkeder.

Hased-perverlerin hâli yamandır.
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.
Sarılmış nefse müz'ic bir yılandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.

(Kelile ve Dimme) kitâbının fârisi tercümesi olan (Envâr-ı Süheyli) de bir hikâye vardır. Adamın biri, hasmının elindeki nîmetin zevâline çâre bulamayınca:

«— Beni öldür de falanın evine bırak. Sen de âzâd ol...!» diye kölesine tenbîh etmiş. Düşmanını kâtil göstermek için ölümü göze almış.

Gerek o hikâyedeki adamın, gerek bahsimizin mevzûunu teşkîl eden Yahûdi vezîrin hâli, mübâlâğalı gibi görünür. Fakat insanların ahvâline biraz dikkat edilirse ,bunların yüzlerce emsaline tesâdüf olunabilir.

660

چونکه خلق از مرگ او آگاه شد
بر سر گورش قیامتگاه شد.

Çünki Halk ez merg-i ô âgâh şüd,
Ber ser-î gûreş kıyâmetgâh şüd.

«Halk, vezirin öldüğünü haber alınca, mezarının başı mahşere döndü.»

خلق چندان جمع شد بر گور او
مو کنان جامه دران در شور او.

661

Halk çendan cem' şüd ber gûr-i ô,
Mû kenan câmê deran der şûr-i ô.

«Halk; saçını, sakalını yolarak ve elbisesini yırtarak onun mâtemine o kadar toplandı ki.»

662

کان عدد را هم خدا داند شمرد
از عرب وز ترک و از رومی و کرد.

Kân aded râ hem Hudâ dâned şümürd,
Ez arab vez Türk ü ez rûmî vü kürd.

«Arabdan, Türkden, Rumdan ve Kürdden mürekkeb olan o kalabalığın sayısını ancak Allah biliyordu.»

663

خاک او کردند بر سرهای خویش
درد او دیدند درمانهای خویش.

Hâk-i ô kerdênd ber serhây-i Hîş,
Derd-i ô dîdênt dermanhây-i Hîş.

«Onun mezarının toprağını başlarına saçtılar. Onun derdini kendileri için derman saydılar.»

664

آن خلایق بر سر گورش مهی
کرده خونرا از دو چشم خود رهی.

An HalâyıK ber ser-i gûreş mehi,
Kerde Hunrâ ez dü çeşm-i Hod rehî.

«O kimseler, vezirin kabri başında bir ay oturup mâtem etdiler ve gözlerinden kanlı yaşlar akıtdılar.»

«VELÎAHD HANGİNİZSİNİZ? DİYE HIRİSTİYANLARIN BEYLERDEN SORMASI»

665

بعد ماهی خلق گفتند ای مهان
از امیران کیست بر جایش نشان.

Ba'd-i mâhî Halk güftend ey mihan,
Ez emîran kîst bercâyeş nişan.

«Bir ay sonra halk dedi ki: Ey büyükler, beylerden vezîrin yerine geçecek kimdir?»

666

تا بجای او شناسیمش امیم
دست و دامن را بدست او دهیم.

Tâ becây-i ō şinâsimeş emîm,
Dest ü dâmen râ bedest-î ō dihîm.

«Ki o vezîrin makâmında imam ve muktedâ tanıyalım; ve elimizi, eteğimizi onun eline teslim edelim.»

667

چونکه شد خورشیدمارا کرد داغ
چاره نبود بر مقامش جز چراغ.

Çünki şüd Hurşîd mârâ kêrd dâğ.
Çâre nobved ber meKâmeş cüz çerâğ.

«Güneş batıb da gurûbu yüreğimize dağ açınca, onun yerine kandilden başka çâre yokdur.»

668

چونکه شد از پیش دیده وصل یار
نائبی باید ازو مان یادگار.

Çünki şüd ez pîş-i dîde vasl-ı yâr,
Nâibî bâyed ezö man yâd-i gâr.

«Yârın visâli göz önünden kaybolunca, onun nâibi olmak üzere bize bir yâdigâr lâzımdır.

669

چونکه گل بگذشت و گلشن شد خراب
بوی گل را از که جوییم از گلاب.

Çünki gül bügzeşt ü gülşen şüd Harâb.
Bûy-i gülrâ ezki cûyîm ez gülâb.

«Gül mevsimi geçip de gülistan harâb olunca, gül kokusunu nereden koklıyabiliriz?: gül suyundan.»

Yahûdi vezirin müridleri, muktedâlarının ölümünden sonra birini onun yerine geçirmek istediler. Ölüyü güneşe, vuslata ve güle benzetdiler. Güneş battıkdan sonra kandil yakılmak, firkat zamânı vuslatı hatırlamak için yâdigâra bakılmak, gül mevsimi geçince onun kokusunu gül suyundan koklamak lâzım geldiğini söylediler. Binâenaleyh ey beyler; hanginiz vezirin nâibi iseniz yerine geçsin. Ona nisbetle kandil, yâdigâr ve gül suyu gibi olsun dediler.

Hazret-i Mevlânâ burada ve bu münâsebetle bir nükteyi anlatmak ve halife, yerine geçtiğinin aynidir, meselesini izah etmek için buyuruyor ki:

670

چون خدا اندر نیاید در عیان

نائب حقند این پیغمبران.

Çün Hudâ ender neyâyed der ayân,
Nâib-î HaKKând in peygamberân.

«Cenâb-ı Hak, his gözüyle görülemediği için bu peygamberler, onun nâibleridir.»

Peygamberler; Allâh'ın emirlerini, yasaklarını kullara tebliğ eder. Bu cihetle kendileri Hakkın nâibleri, yânî vekilleridir. Şu niyâbet de Zât-i Ecellü âlânın his gözüyle görülemeyişinden ileri gelmişdir.

671

نی غلط گفتم که نائب یا منوب

گر دو پنداری قبیح آید نه خوب.

Nî ğalat güftem ki nâib yâ menûb.
Ger dü pindârî kabîh âyed ne Hûb.

«Hayırl. yanlış söyledim ki, nâib ile men'ûbu, yânî vekil ile müvekkili iki sanırsan hoş bir şey olmaz.»

Mâlûmdur ki, biri diğeri tarafından «Şu işi yapmak için vekilim ol» diye tevkil edilir. O vekil, o işin görülüp yürütülmesinde tam bir salâhiyeti hâiz olur. Binâenlaeyh müvekkil kadar salâhiyetli demekdir. Bunun gibi, vekâlet-i Rabbâniyyeyi hâiz olarak gelen peygamberler de böyledir. Onların emirleri İlâhî emirlerin, yasakları da Rabbânî yasakların aynıdır. Bundan dolayı, vekil ile müvekkili ayrı zannetmek, onların emir ve yasaklarını başka başka vehmeylemek hoş değil, nâhoş bir şeydir. Nitekim Kur'ânımızda:

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ

Yânî : «Peygambere itâat eden Allâha itâat etmiş olur [27].» buyuruluyor.

---

(27) Nisâ : 80

Niçin? Çünkü Rasûlün tebliğ etdiği Allâh'ın hükümleridir. O hükümlere ve onu tebliğ edene itâat ise doğrudan doğruya Allâh'a itâat olur. Buna hâricden basit bir misâl verebiliriz. Polis ve Jandarma vâsıtasiyle yapılan tebliğler şöyle dursun, mahalle bekçilerinin dâveti bile hükümet adınadır. Harb-ı umûmî içinde hemen her gün yâhud her gece bir davul gümbürtüsü işitilir, kulak verilince uzun ve anlaşılmaz bir ifâde duyulur, herkes pencereye koşar, bekçinin ki kaç tokmak darbesinden sonra, üçyüz şu kadar doğumluların ya muâyene, ya sevkedilmek üzere askerlik şûbesine mürâcaatları, diye bağırdığını işitirdi. Bu dâvet sesi şikâyetle değil, itâatle karşılanır, çağrılan gençler, dâvetli bulundukları yere giderlerdi. Bekçiye itâat, nasıl hükümete itâat ise, peygambere itâat de Allâha itâat demekdir.

672

نی دو باشد تا توی صورتپرست
پیش او یك گشت گر صورت رست.

Nî dü bâşed tâ tüyî sûretperest,
Pîş-i ô yek gêşt ger sûret birest.

«Hayır!. öyle değil. Sen sûretperest kaldıkça nâib ile men'ûb vekil ile müvekkil ikidir. Sûretden kurtulan kimse için ise bir olmuşdur.»

Hazret-i Mevlânâ, evvelki beyitde nâib ile men'ûbu iki saymanın ayıp olduğunu söylemişdi. Fakat yanlış anlaşılmamak, yânî vekil ile müvekkil bir imiş vehmine düşülmemek için ifâdesinden rücû ediyor. Ey dışı gören sen sûretperest kaldıkça, dış hâle bakıp aldandıkça, senin için nâib ile men'ûb ayrı ayrıdır. Bekçi başkadır, hükümet başkadır. Lâkin sûret kaydından kurtulan, meselâ bekçinin davul çalması ve bağırmasının hükümetin emriyle olduğunu bilen kimse nazarında böyle değildir. Onun için nâib ve men'ûb birdir. Dâveti îtibâriyle bekçinin hükümetden farkı olmadığı gibi.

673

چون بصورت بنگری چشمت دواست
تو بنورش در نگر کان یکتو است.

Çün besûret bingerî çêşmet dü est,
Tû binûreş der nigerkân yektü est.

«Zâhiren bakarsan, senin gözün ikidir. Fakat sen onlardaki bakış nûruna bak ki birdir.»

نور هر دو چشم نتوان فرق کرد
چونکه در نورش نظر انداخت مرد.

Nûr-i her dû çeşm netvan târK kerd,
Çünki der nûreş nazar endâHt merd.

«Bir adam gözün nûruna bakınca iki gözdeki nûru ayırd edemez.»

Yâni bir insanın iki gözü vardır; lâkin bu iki göz, şaşılık ve sâir hastalıkdan sâlim oldukça, ikisindeki bakış nûru birdir. Bir şeye bakılınca biri başka, öbürü başka görmez. Demek ki göz iki olduğu hâlde görüş birdir. Bunun gibi nâib ile men'ûb, yâhud vekil ile müvekkil dıştan iki, fakat hakikatde bir imiş.

«LÂ NÜFERRİKU BEYNE EHADİN MİN RUSÜLİHÎ, ÂYET-İ KERÎMESİNİN BEYÂNI»

Sûre-i Bakaranın sonunda:

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ
إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝

[28]

diye başlayan iki âyet-i Kerîmeye işâret ediliyor. Bu Âyetlerin üst tarafında da şu âyet-i Celîle vardır:

(28) Bekara : 285

لِلّٰهِ مَا فِي

السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِي اَنْفُسِكُمْ

اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ

مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni: Göklerde ve yerde olan her şey Allâhındır. Kalbinizde sakladığınızı izhar etseniz de, gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi muhâsebeye çekecekdir. Sonra da dilediğini mağrifet, istediğine gazab edecektir. Cenâb-ı Hak her şeye kâdirdir [29].»

Müfessirlerden bâzıları, bu âyetin ihbâr cümlesinden olduğunu, insanın zâhiri ve bâtıni fikir ve amellerinden muhâsebe olunacağını açıkladığını söylemiş «Nesh hükümlere mütearrız olur, haberlere mütearrız olmaz» şeklindeki usul kaidesini söylemişlerdir. Bâzıları ise yine bu âyetin: (Lâ yükellifullâhü) Ayetiyle neshedildiğini ifâde eylemiş, (Âmenerrasûlü) nün nüzûlüne sebeb olmak üzere şunu göstermişdir: (ve in tübdû...) ihbâr-ı İlâhisi üzerine ashâbın ileri gelenlerinden bâzıları, huzûr-ı Nebevîye gitdiler:

— Yâ Rasûlâllah, tâkat getiremiyeceğimiz bir amel ile mükellef kılındık, dediler. Aleyhissalât Efendimiz «Hangi amel »?diye sordu.

— Bâzan bizde isyân hâtırası oluyor. Onu kötü görüyoruz. Kuvveden fi'le getirmiyoruz. Eğer bundan dolayı da muhâsebe edilirsek, hâlimiz nice olur? Kimse, bu yükün altından kalkamaz, dediler.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) «Siz de Benî İsrâilin dedikleri gibi (Semi'nâ ve asaynâ) yânî «İşitdik ve isyân etdik» demek mi istiyorsunuz? (Semi'nâ ve eta'nâ) yânî «İşitdik ve itâat etdik» deyin, buyurdu. (Âmenerrasûlü) yânî «Allâhın sözünü işitdik ve itâat etdik» dediler. Cenâb-ı Hak da onların bu teslimiyetine mükâfat olarak şu iki Âyeti inzâl eyledi:

---

(29) Bekara : 284

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ

وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ

وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Yâni : «Rasûl-i Ekrem; Rabbinden kendisine inzâl kılınan emir ve hükümlere imân etdi. Ona tâbi olarak mü'minler de îmân etdiler. Hepsi, yâni peygamber de, ümmeti de Allâha, meleklerine, kitablarına ve peygamberlerine imân etdiler. Allâhın peygamberlerinden hiç birini tefrik etmeyiniz demekle beraber işitdik ve itâat ettik. Rabbimiz; Senden mağfiret dileriz. Dönüşümüz Senin tarafınadır, dediler.

«Allah bir nefsi, vüs'ü tehammülünden fazla mükellef kılmaz. O nefsin iyilik kazancı lehine, kötülük kazancı aleyhinedir. (30)

İşte Hazret-i Pîrin telmîh buyurduğu bu Âyet-i Kerimedir. ve orada mü'minler dilinden hikâye buyurulan (Lâ nüferriku...) tasdikidir. Evet. Peygamberlerin peygamber olmaları, Allah tarafından İlâhî hükümleri tebliğe memûr bulunmaları dolayısiyle araları ayırd edilmez. Çünki Hazret-i Âdemden Mefhar-i Âlem Aleyhimüsselâma kadar gelen her peygamber, ümmetine Allâhın varlığını ve birliğini tâlim eylemişdir. Sâhib-i Kitab ve şeriat olan Hazret-i Mûsâ. Beni İsrâile tevhid-i İlâhîyi öğretdiği gibi, onun halifesi olup kitab ve müstakil bir şeriat sâhibi olmayan Yûşâ da aynı tâlîmâtı vermişdi. Bu itibarla, farkları bulunmayan peygamberlerin Allah katındaki dereceleri ise farklıdır.

مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ

وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ

Yânî «Peygamberler içinden Hazret-i Mûsâya Cenâb-ı Hak kelâm ile iltifât buyurmuş, bâzılarının derece ve mertebelerini yükseltmişdir [31].»

Sûre-i Bekara'nın son âyetleri olan (Âmenerrasûlü) ve (Lâ yükellifullâhü...) Âyetlerinin fazîletleri hakkında bâzı hadisler vardır. Rasûl-i Ekrem

---

(30) Bekara : 285
(31) Bekara : 253

Salallâhu Aleyhi ve Sellem Hazretleri «Sûre-i Bakara'nın sonu, bana Mirac gecesi, Arşın altındaki bir hazineden çıkarılıp verildi ki, benden evvel hiç bir peygambere verilmemişdi. Onları yatsıdan sonra okumak, okuyan kimse için gece kalkıp ibâdet etmek yerine geçer» buyurmuşdur.

Hazret-i Mevlânâ, peygamberlerin cismen çok, ve mânen bir olduklarını temsil için diyor ki:

675

ده چراغ ار حاضر آرید در مکان
هر یکی باشد بصورت ضد آن.

Deh çerâğ er hâzır ârîd der mekân,
Her yekî bâşed besûret zıdd-ı an.

«Bir yere şekil ve sûret itibâriyle ayrı ayrı on kandil getirseniz.»

676

فرق نتوان کرد نور هر یکی
چون بنورش روی آری بی شکی.

FârK netvan kêrd nûr-i her yekî,
Çün benûreş rûy ârî bî şekî.

«Fakat onların nûruna bakıp dikkat edersen, şüphe yok ki hiç birinin aydınlığını tefrik edemezsin.»

677

گر تو صد سیب و صد آبی بشمری
صد نماند یك شود چون بفشری.

Ger tü sad sîb û sad âbî büşmürî,
Sad nemâned yek şeved çün büfşürî.

«Eğer sen yüz dâne elma ve yüz dâne ayvayı sayıp da rendeliyecek ve sıkacak olursan, yüz kalmaz bir olur.»

Evet. Bir yerde yakılan on dâne kandil; ufak, büyük, renkli, renksiz olmak itibâriyle biri birinden farklıdır. Lâkin onların aydınlığı birdir. Kezâ yüzer dâne

olma ve ayva; hacim, renk, koku ve lezzet itibâriyle birbirine aynı değildir fakat onlar, suları alınmak için rendelenip sıkılınca sayıları kaybolur, ortada bir su kalır. Bunun gibi peygamberler de suret itibâriyle muteaddid ve muhtelifdir. Kur'an-ı Ker'mde, yirmi sekizinin ismi zikr edilmiş, onlardan birkaçının Nebi yâhud veli olduğunda ihtilâf olunmuşdur. Halbuki peygamberlerin 124000, veyâ 224000 olduğuna ,bunlardan 313 yâhud 314 zâtın nebiyy-i mürsel bulunduğuna dâir Hadisi- Şerîf rivâyet ediliyor. Gerçi bu aded, birdenbire mübâlâğalı gelir. Fakat dünyânın eksiliğiyle genişliği, hele Benî İsrâile gönderilen peygamberlerin çokluğu hatırlanınca, mübâlâğa vehmine mahal kalmaz.

Bizce ve bütün ehl-i kitabca mâlûm olan peygamberlerin hepsi de Asya kıt'asında tebliğ-i ahkâm etmişlerdir. Dünyâ Asyadan ibâret değildir. Sonra Cenâb-ı Hak:

وان من امة الا خلا فيها نذير

Yânî: «Kendisine peygamber gönderilmemiş hiç bir ümmet yoktur [32].» buyuruyor. Kur'ân-ı Kerîmde bu peygamberlerden bahsolunmamışdır. Cünki tekrar tekrar söylenildiği üzere Kur'an târih kitabı değildir. İşte sayıları ve isimleri temâmiyle mazbût olmayan bu zevât-i kiram da ümmetlerinin fikirlerini aydınlatmak husûsunda kandil gibidirler. Kandillerin şekli muhtelif, fakat aydınlıkları bir olduğu gibi, bunlar da sûretâ müteaddid, lâkin mânen müttehiddir.

678

اتحاد یار بایاران خوشست
پای معنی گیر صورت سرکشست.

İttihâd'ı yâr bâ yâran Hoşest.
Pây-i ma'nâ gir sûret serkeşest.

«Yârin, yârân ile müttehid olması hoştur. Sen de mânâ ayağından yakala ki sûret serkeşdir.»

Sûret: serkeşdir, âsidir, rakîk nükte lere boyun eğmez. Ona ittiba' eden de sûret perestlikden kurtulamaz. Binâenaleyh tefrikaya düşer, hakikati görmemekden halâs olamaz. Tevhidîn sırrını anlamak için mânâ ayağına ve mânevi bir kâmilin irşâdı eteğine sarılmalıdır.

---

(32) Fâtır : 24

679

صورت سر کش گدازان کن برنج
تا ببینی زیر او وحدت چو گنج.

Sûret-î serkeş güdâzan kün birenc,
Tâ bibinî zîr-i ô vahdet çü genc.

«Serkeş olan sûreti, riyâzat meşakkati ile erit ki onun altından define gibi vahdeti göresin.»

680

ور تو نگدازی عنایتهای او
خود گدازد ای دلم مولای او.

Ver tü negdâzî inâyethâ-yi ô,
Hod güdâzed ey dilem mevlâ-yi ô.

«Sen o serkeş sûreti eritmezsen, kulu kölesi olduğum Allah, onu kendi irâdesiyle eritir.»

Mâlûmdur ki tarikatde ilerlemek için mücâhede lâzımdır. Böyle olması da tabiidir. İnsan otomobile binse oturduğu yerde sarsılmakdan hâlî kalmaz. Mânevî sefer ise herhalde otomobil yolculuğundan ehemmiyetsiz değildir. Cenâb-ı Hak :

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yânî : **«Bizim yolumuzda mücâhede edenlere elbetde doğru yollarımızı gösteririz** [33]**.»** buyuruyor. Görüyoruz ki çalışmakdan ve yorulup terlemekden hâlî kalmayan milletler, hakkîaten ilerliyorlar. Bizim gibi tenbelliği âdet etmiş olanlar da mutaf çırağı gibi geri geri gitmekten kurtulamıyorlar. Maddiyatda böyle olduğu gibi mâneviyatdaki terakkî ve tedennî de böyledir. Kim çok çalışırsa o nisbetde ileri gider. Kim mücâhede etmezse atâleti kadar geri kalır. Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz nebiyy-i mâsum olduğu halde sabahlara kadar namaz kılar ve kıyamda uzun müddet durmakdan mübârek ayakları şişerdi.

---

(33) Ankebût : 69

Hülâsa: Tarikatda ilerlemek, sâliki ayak bağı olan süret perestliği gide rebilmek için mücâhede lâzımdır. Nâdiren bir sâlikin cezbe-i İlâhiye mazhar olarak az bir mücâhede ile fevkal'âde terakki etdiği görülür.

Hazret-i Pir şu iki beyit ile bunlara işâret etmişdir. Fakat söylenildiği gibi mücâhadesiz ilerlemek ve yükselmek nâdiren vukû bulur. Nâdir hâller umûmi kâideyi ihlâl etmez. Gerek mücâhede, gerek cezbe neticesinde gelecek terakkinin yine kerem-i İlâhi ile olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki.

631

او نماید هم بدلها خویشرا
او بدوزد خرقهٔ درویشرا.

ô nümâyed hem bedilha Hişrâ,
ô bidûzed Hırka-i dervîş râ.

«Kendini gönüllere gösteren odur. Dervişin hırkasını diken de odur.»

Rü'yetullah hakkında âlimlerin muhtelif kavillerinden bahsedilmişti. Mu'tezile, Allâhı görmenin kâbil olmadığına kâil olmuş, (Len terâni) yâni : **«Sen beni aslâ göremezsin»** Nazm-ı Celilini, ictihâdına sened tutmuşdur. Ehl-i Sünnet ise: **«Ayın ondördüncü gecesi ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz»** Hadisine istinâden rü'yet-i Bârinin cevâzına hükmetmişdir. Mutasavvifine gelince : (Len terâni) deki te'kîd-i nefyi, te'vîle lüzum görmemiş, ondan «Sende senlik bâki oldukca Beni göremezsin» mânâsını çıkarmışdır.

Gören ol, gösteren oldur, görünen,
Ey Nizâmoğlu iki görmek neden?

Hazret-i Mevlânâ da bu fikri kuvvetlendiriyor. Kendisini gösteren, hem de gözlere değil, gönüllere gösteren Allahdır. Dervişin hırkasını diken, yâni İnâyet-i ezeliyyesiyle ona yardım eden yine Allahdır, diyor.

682

منبسط بودیم و یك جوهر همه
بی سر و بی پا بدیم آن سر همه.

Münbasıt bûdim ü yek cevher hemê
Bi ser û bî pâ büdim an ser hemē.

«Hepimiz münbasıt bir cevher idik. Biz elsiz, ayaksızdık. O Nur ise baştan başa ve asıldan ibâretdi.»

«Allâhın ilk yaratdığı beyaz bir inci idi» diye bir Hadis rivayet olunuyor. Bu dürre-i beyzâya (Hakikat-i Muhammediye) deniliyor; (Ruhül'ervâh), (nûrül'envâr), (akl-ı kül), (kalem-i kül), (kalem-i a'lâ) tâbir ediliyor. İşte bu dürre-i beyzâ, gayr-i mürekkeb bir cevher idi ki, mahlûkların hepsi bundan yaratıldı. Bütün mahlûklar, bu cevherde elsiz, ayaksız ve birbirinden farksız bir hâlde bulunuyordu.

683

یك گهر بودیم همچون آفتاب
بی گره بودیم و صافی همچو آب.

Yek güher bûdîm herçüm âftâb,
Bî girih bûdim ü sâfî hemçü âb.

«Güneş gibi bir cevher idik. Su gibi düğümsüz ve sâfî bir hâlde bulunuyorduk»

Yânî dürre-i beyzâda bulunduğumuz vakit birbirimizden mümtaz değildik, belki güneşin ziyâsı ve suyun damlaları gibi hep birdik.

684

چون بصورت آمد آن نور سره
شد عدد چون سایهای کنگره.

Çün besûret âmed an nûr-ı sereh,
Şüd aded çün sâyehâ-yi küngereh.

«O âlî nûr, sûrete gelince künkere, yânî şahnişin gölgeleri gibi adedlendi.»

Sôfiyye meşâyihi der ki: Allâhın iki feyzi vardır. Biri (feyz-i akdes), diğeri (feyz-i mukaddes) dir. Zeyz-i akdes : Hak tarafından (a'yân-ı sâbite) ye gelen umîmî feyzdir. Feyz-i mukaddes ise: Âyân-ı sâbiteden her birinin feyz-i akdesden istîdâdına göre aldığı feyzdir. Meselâ feyz-i akdes, Güneşin ziyâsı gibidir. Feyz-i mukaddes ise o ziyânın muhtelif renkli camlardan geçmesine benzer. Güneşin ziyâsı, kırmızı bir cama aksederse kırmızı, yeşil bir cama aksederse yeşil görünür. Görünüşteki renk ihtilâfı Güneşde değil, aksetdiği camlar dolayısiyledir. Bunun gibi Allah sübhânehû ve Teâlâ da feyz-i akdesi vâsıtasiyle bütün mükevvenâtı nûr-i vücûdu ile feyizlendirdi. Fakat mükevvenât, o nûr-i vücûda kâbiliyet ve istidâda göre mâ'kes oldu. Saâdete kâbiliyeti olanlar

saadet rengi, şekâvete istidâdı olanlar da şekâvet rengi buldu. Esâsen bir olan feyz-i ardesin tecelisi, bu koşkun mutcaddid şahnişinlerinden (çıkartmalarından) düşen golgeler gibi çoğaldı ve muhtelif şekillerde göründü.»

685

شرح این را گفتمی من از مری
لیك می ترسم لغزد خاطری.

Şerh-i in râ güftemî men ez mürî ,
Lik mi tersem ki lâğzed Hâtırî.

«Ben gayret ve külfetle bunun şerhini söylerdim. Lâkin hatırların kaynamasından inkâra yuvarlanmasından korkarım.»

Hakîkaten bahis, gâyet ağırdır. Aklın idrâk ve ihâta eyleyeceği derecelerden yüksekdir. Çünki akıl, aklın aldığına erer. Zevk bahsine gelince apışır kalır. Bu bahsi daha topluca mütâlea etmek isteyen Mevlânâ Câminin (Şerh-i rubâiyyât) ına mürâcaat etmeli, anlamak için de ehline ve erbâbına iltica eylemelidir. Onun için Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki:

686

نکتها چون تیغ پولاداست تیز
گر نداری تو سپر واپس گریز.

Nüktehâ çün tiğ-i pôlâdêst tîz,
Ger nedâri tû siper vâ pes güriz.

«Nükteler çelik kılıç gibi keskindir. Eğer kalkanın yoksa geriye doğru kaç.»

687

پیش این الماس بی اسپر میا
کز بریدن تیغ را نبود حیا.

Piş-i in elmâs bî isper meyâ,
Kez bürîden tiğrâ nebved hayâ.

«Bu elmas kadar keskin kılıcın karşısına sipersiz gelme. Çünki kılıcın kesmekden hayâsı olmaz.»

Evot Hakikat bahisleri, kıldan ince, kılıçdan keskindir. Onun karşısına ya siperli çıkmalı, yâhud uzak uzak kaçmalıdır. Hakikat kılıcının siperi: Evvelâ istidâd, sonra da: Üstâd ve irşâddır. Kendisinde Kâbiliyet olmayan kimse onu anlayamayacağı gibi, bir mürşidin terbiyesiyle seyr ü sülûk görmeyen de yalnız mütâlea ile onları idrâk edemez. Neden böyle oluyor? denilecek olursa, Mevlânâ ona cevab veriyor; kılıç kesmekden hayâ etmez, diyor. Evet. Kılıcın kesmesi, onun için utanacak değil, iftihâr edecek bir hâldir ki, keskinliğini gösterir Onun karşısına geçecek olanlar ya sakınmasını, ya savuşmasını bilmelidirler.

688

زین سبب من تیغ را کردم غلاف
تاکه کژ خوانی نخواند بر خلاف.

Zin sebeb men tiğrâ kerdem ğılâf,
Tâ ki kej Hânî neHâned ber Hilâf.

«Yanlış okuyan biri, hakikatin hilâfına okumasın ve yanlış anlamasın diye, ben kılıcı kınına koydum, yâni bahsi lâyıkı vechile derinleştirmedim.»

689

آمدیم اندر تمام داستان
وز وفاکاری جمع دوستان.

Âmedim ender temâm-ı dâstân,
Vez vefâkâri-i cem-i dôstân.

«Hikâyenin temâmına ve sâdık müridlerin vefâkarlığı beyânanına geldik.»

690

کز پس این پیشوا بر خاستند
بر مقامش نائبی میخواستند.

Kez pes-î in pîşüvâ ber Hâstend,
Ber meKâmeş nâbî mîHâstend.

«O muktedânın yânî vezîrin ölümünden sonra, kalktılar ve yerine bir vekîl istediler.»

«VELİAHDLİK HUSUSUNDA BEYLERİN KAVGA ETMELERİ VE KILIÇ ÇEKMELERİ»

691

یك امیری زان امیران پیش رفت
پیش آن قوم وفا اندیش رفت.

Yek emîrî zan emiran piş reft,
Pîş-i an kavm-i vefâ endiş reft.

«O beylerden biri ilerledi, o vefâkâr kavmin yanına gitdi.»

692

گفت اینك نائب آن مرد من
نائب عیسی منم اندر زمن.

Gûft inek nâib-i an mêrd men,
Nâib-î İsâ menem ender zemen.

«Dedi ki: İşte, o zâtin vekili, hattâ İsâ'nın bu zamanda nâibi benim.»

693

اینك این طومار برهان منست
کین نیابت بعد ازو آن منست.

İnek in tômâr burhân-î menest,
Kin niyâbet ba'de zô ân-î menest.

«İşte şu tomar benim vesikamdır ki ondan sonra niyâbet ve riyâset benim hakkımdır.»

694

آن امیر دیگر آمد از کمین.
دعوی او در خلافت بد همین.

An emir-i diğer âmed ez kemîn.
Da'vîî ô der Hilâfet büd hemîn.

«Diğer bir bey de pusudan çıktı ve ortaya atıldı; o da hilâfet dâvâsında idi.»

695

از بغل او نیز طوماری نمود.
تا بر آمد هر دورا خشم جهود.

Ez beğâl ô niz tômâri nümûd,
Tâ ber âmed her dü râ Haşm-î cühûd.

«O da koltuğunun altından bir tomar gösterdi. Bunun üzerine ikisinde de çıfıt gazabı peydâ oldu.»

696

آن امیران دگر یك یك قطار
بر کشیده تیغهای آبدار.

An emîrân-î diğer yek yek kıTâr,
Ber keşîdê tiğhây-ı âbdâr.

«Diğer beyler de birer birer ve birbirinin arkasından keskin kılıçlar çekerek geldiler.»

697

هر یکی را تیغ و طوماری بدست
درهم افتادند چون پیلان مست.

He yekîrâ tîg-u tômârî bidest,
Der hem üftâdênt çün pîlân-ı mest.

«Her birinin elinde kılıç ve tomar vardı. Neticede azgın filler gibi birbirlerine girdiler.»

698

صد هزاران مرد ترسا کشته شد
تا ز سرهای بریده پشته شد.

Sad hezâran merd-i tersâ küşte şüd,
Tâ zi serhây-î büride püşte şüd.

«Yüzbinlerce hıristiyan maktûl düştü. Kesilmiş başlardan tepeler peydâ oldu.»

699

خون روان شد همچو سیل از چپ وراست
کوه کوه اندر هوا زین گرد خاست.

Hun revan şüd hemçü sîl ez çepp ü râst,
Kûh kûhender hevâ zin gêrd Hâst

«Sağdan, soldan kan selleri aktı, havâya dağlar gibi tozlar kalkdı.»

700

تخمهای فتنه‌ها کو کشته بود
آفت سرهای ایشان گشته بود.

ToHmhây-ı fitnehâ kû kişte bûd ,
Âfet-î serhây-ı işan geşte bûd.

Vezirin ektiği fitne tohumları, o ölülerin başlarına âfet olmuştu.»

701

جوزها بشکست و آن کان مغز داشت
بعد کشتن روح پاك نغز داشت.

Cevzhâ bişkets ü ân mâğz dâşt,
Ba'd-ı küşten rûh-i pâk-i nağz dâşt.

«Cevizler kırıldı. İçi olanların ölümden sonra temiz rûhu kaldı.»
Hikâyenin buraya kadar olan kısmından anlaşılmıştır ki, vezir intihâr etmeden evvel on iki emiri ayrı ayrı nâib tâyin etmiş, benden sonra halîfem sen-

sin, sana ittibâ etmiyeni öldür demişdi. Herifin ölümünden sonra yerine geçmek için o beyler döğüşmeye ve maiyetlerindeki halkı dövüşturmeye başladılar. Neticede dini ve dünyevi luzüm olmaksızın bir çok halk ceviz gibi kırıldı.

Târihler tedkik edilirse, şu âlem-i kevn ü fesaddan vukûa gelen muhârebelerin pek çoğu bu kabildendir. Bu hükümdârın fütûhâtını artırmak ve memleketini genişletmek emeli, yâhud bir emîrin daha ziyâde yükselmeye hırsı yüzünden bir çok kimseler heder olup gitmişdir. Tabiîdir ki böyle haksız muhârebelerdeki kâtil ve maktûllere gâzî ve şehid denilemez. Pekî onlar hakkındaki hüküm nedir? Hazret-i Mevlânâ ârifâne bir cevap veriyor, o gibilerin kesik başlarını kırık cevizlere teşbih ediyor. İçi olan ceviz kırılsa bile rûhu demek olan özü kalır diyor. Demek ki bir adam, iştirâk etdiği bir muhârebede niyyetine göre muâmele görecek. İmân ve ihlâsı ve hüsn-ü niyeti varsa ne âlâ, olmadığı takdirde çürük ceviz gibi fırlatılıp atılacak. Nereye? Hiç şüphesiz gideceği yere!...

Asr-ı saâdetde Medîne ahâlîsinden (Kuzman) isminde bir münâfık vardı. Uhud muharebesinde bulunmuş, kahramanca çarpışmış, ağır yaralanmış ve yere yuvarlanmışdı. Ashabdan biri:

— Yâ Kuzman; şehâdet mübârek olsun, dedi. Kuzman da:

— Benim şehâdet hatırıma gelmedi. Hücûm edenler, Medîne hurmalıklarına zarar vermesinler diye döğüştüm, cevabını verdi.

Bundan sonra öldürmek ve ölmek nedir? Hazret-i Mevlânâ onu temsil ve izah ediyor.

702

کشتن و مردن که بر نقش تنست
چون انار و سیب را بشکستنست.

Küşten û mürden ki ber nakş-i tenest,
Çün enâr u sib râ bişkestenest.

«Cisme vâkî olan öldürmek ve ölmek hâli, nar ve elma gibi bir meyvayı kırmaya benzer.»

703

آنچه با معنیست خود پیدا شود
وآنکه پوسیدست او رسوا شود.

Ançi bâ ma'nist Hod peydâ şeved,
Vanki pûsîdêst ā rüsvâ şeved.

«Mânâsı, yâni içi sağlam olan meyvenin mâhiyyeti belli olur. Çürük bulunan ise rüsvây olur.»

Elma, armut, ayva, nar ve ceviz gibi kabuklu meyveler sûretâ bir birine benzer. İlk bakışda, çürük, yâhud kof oldukları anlaşılamaz. Fakat yarıldıkları yâhud kırıldıkları vakit, mânâları demek olan içleri meydana çıkar. İçi sağlam olanlar nimet telâkki edilir ve hürmet görür. Çürük çıkanlar ise süprüntü tenekesine atılır. İnsanlar da sûretleri îtibâriyle böyledir. Çürükleri, sağlamları vardır. Fakat onlar herkese belli olmaz. Öldükleri vakit iç yüzleri meydana çıkar. (Yevme tüblesserâilu...) yâni «Esrârın belli olacağı kıyâmet gününde herkesin ne olduğu tezâhür eder.» Binâenaley sağlam ve çürük meyve gibi muâmele görürler.

704

رو بمعنی کوش ای صورت پرست
زانکه معنی بر سر صورت پرست.

Rev be ma'nâ kûş ey sûretperest,
Zanki ma'nâ ber ser-i sûret perest.

«Ey sûret perest; git de mânâyı elde etmeye çalış. Çünki mânâ, sûretin kanadı mesâbesindedir.»

«Allah, sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyetlerinize bakar» diye bir Hadîs vardır. Bu Hadîs-i Şerîf, ehl-i îmânı ihlâs tahsiline, riyâkârlığın ve sûret-perestliğin terkine teşvîk eder. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında bir bedevi, mescid-i Nebevîye girmiş, pek de tâdıl-i erkâna riâyet etmeyerek namaz kılmış. Fâruk-u A'zam bunu görmüş, gâlibâ bir iki kamçı da yapıştırmış, namazın iâdesini emretmiş. Bedevî bu sefer yapabildiği kadar tâdil ile kılmış. Bitirince Hazret-i Ömer :

— Doğru söyle, evvelki kıldığın namaz mı iyi oldu, şimdiki mi? diye sormuş. Bedevi :

— Vallâhi ilk namazım daha iyi oldu. Çünki onu Allah rızası için kılmıştım, şimdiki ise dayak yemiyeyim diye oldu, cevâbını vermiş.

Meşâyihden Ümmi Sinan (Kuddise sirruhu), ümmî bir zât imiş. Her vakit okuduğu (Tebâreke) Sûresini pek de mahârice ve i'râba riâyet edemiyerek okurmuş. Şeyhin şu hâline dervişi Seyid Seyfullah Efendinin canı sıkılırmış. Bir gece Seyfullah Efendi rüyasında yüksek bir saray görmüş. Lâkin sıvasında ufak defek çatlaklar varmış. Bir takım kuşlar, ağızlarında getirdikleri harc ile çatlakları dolduruyorlarmış. Bu rüyâyı şeyhe söylemiş. Ümmî Sinan gülerek :

— Gâlibâ okuduğum (Tebâreke) de kusur buluyorsun? Gördün ya Allah, melekleri gönderir, noksanları temamlatır, diye tâbir etmiş. Demek ki Kur'ânın mânâsı, sarayın binâsı, elfâzı ve harfleri de üstündeki sıvası gibi oluyormuş.

Maksadım yanlış anlaşılmasın. Kur'ânın elfâz-ı şerîfesinde ehemmiyet yoktur demek istemiyorum. Elfâzı da münzel olmakla berâber Kur'ân, mânâdan ibâretdir. Harfleri ve kelimeleri, mânâsının sûreti ve o mânâyı tefhim edecek âyetidir. Şeyh Sa'dî:

«Kur'ânın nüzûlünden maksad; İyi ahlâkı öğrenmekdir, yoksa sâdece yazılı sûreyi okumak değildir» der.

Hasan-ı Basrî rahmetullâhı aleyh de **«Sizden evvelkiler, yânî ashâb-ı kirâm, Kur'anı Allah tarafından kendilerine gönderilmiş bir emirnâme bilirlerdi. Gece mânâsını düşünürler, gündüz mûcibince amel ederlerdi. Siz ise onu ders yaptınız ve îcâbına göre amel etmediniz. İ'râbını ve mahreclerini düzeltiyor, sonra da cerre ve menfeata âlet ediyorsunuz» demişdir.**

Şüphesiz ki, Kur'ânı okuyan ve yalnız lâfzıyla değil, mânâsiyle meşgûl olan, yânî emirlerine ve yasaklarına riâyet edip benimseyen, elbetde tecvid ve tertîl ile okuyup geçenden hayırlıdır. Netîcesi: Kur'ân okumak olsun, diğer ibâdetleri yapmak olsun, zâhirî şekliyle kalırsa sûretden öteye gidemez. Mânâsına da ehemmiyet verilir ve anlamıya çalışırlarsa; anlaşılan mânâ, mü'mine mânevî kanad olur. Menzil-i maksûda, götürmek değil, uçurur. Bu kanad ise mânâ ehlinin sohbetiyle elde edilebilir. Binâenaleyh;

همنشین اهل معنی باش تا
هم عطا یابی و هم باشی فتا.

Hemnişin-i ehl-i ma'nâ bâş tâ,
Hem aTâ yâbiyü hem bâşî fetâ

«Mânâ ehli ile berâber otur ki, hem atâ bulasın, hem de bir merd-i mânevı olasın.»

706

جان بی معنی درین تن بی خلاف
هست همچون تیغ چوبین در غلاف.

Cân-ı bî mânâ derin ten bî Hılâf,
Hêst hemçün tiğ-i çû bin der ğılâf.

«Şu cisim içindeki mânâsız rûh, şüphesiz kın içindeki tahta kılıç gibidir.»

707

تا غلاف اندر بود با قیمتست
چون برون شد سوختن را آلتست

Tâ ğılâf ender büved bâKıymetest,
Çün bürun şüd sûHten râ âletest

«O tahta kılıc, kın içinde durdukça kıymeti vardır, çıkınca yanma âleti olur, yâni yanmaya yarar.»

Hazret-i Mevlânâ, sâlikin mâneviyyat istihsâli lüzûmunu söylemişdi. onun için de mânâ ehli ile düşüp kalkmayı tavsiye ediyor. Arabçada :

«Kerim olanlarla, muâşeret ve sohbet sâyesinde, sen de onlardan sayılırsın Ohâlde erbâb-ı keremden maâdasiyle ülfet etdiğin görülmesin.» mânâsına gelen bir beyit vardır.

Kezâ :
«Bir adamın ne olduğunu sorma, arkadaşına bak. Çünki arkadaş, arkadaşa uyar» derler.

Misk yağı satan bir kimse ile oturanın, üstü-başı kokulanır. Tabakhâneye gidenin de elbisesi ağır ağır kokar. Bunun gibi takvâ ehli ile hemdem olanlar da, onların takvâsından nasibedâr olurlar. Meselâ :

— Namazı kılalım öyle sohbet edelim, teklîfini red edemeyecekleri için, kulluk vazîfesini de îfâ ederler. Lâkin hevâ ve heves erbâbı ile hembezm olanlar, onları göre göre günâha alışırlar. Meze yemek sûretiyle işret sofrasına oturunca içki ile de ülfet hâsıl ederler. Yavaş yavaş çıkıntıya, daha sona da akşamcılığa başlarlar. Hülâsa iyi olmak için, iyilerle bulunmalıdır. Yoksa mânâ erbâbının huzûrundan ve sohbetinden mahrûm kalan bir rûh, mânâ zevkinden nâsipsiz kalmış demekdir. Öyle bir rûhun bedende bulunması ise tahtadan yapılmış bir kılıç namlusunun kın içinde bulunması gibidir. Böyle bir kılıç, kın içinde durdukça mâhiyeti belli olmadığından kıymetli bir şey zannolunur. Fakat çekilip çıkarıldı mı yakmadan başka bir işe yarayamayacağı anlaşılır. Kendisinde mâneviyyat neşvesi olmayan ruh da böyledir. Bedenle berâber bulundukça hakkında hüsnü zan edilir. Fakat ten kılıfından çıktı mı cehennem odunu olmakdan başka kâbiliyet gösteremez. Onun için:

708

تيغ چو بين را مبر در كار زار
بنگر اول تا نگردد كار زار.

Tiğ-i çû bin râ meberder kârzâr,
Binger evvel tâ negerded kâr zâr.

«Tahta kılıcı muhârebeye götürme .Evvelinden bak ve mûâyene et ki, işin zayıf düşmesin.»

Yânî kın içinde tahta kılıcı andıran mânâsız rûhu kıyâmet hengâmesine götürme. Tahta kılıç muhârebede işe yaramadığı gibi, mânâsız rûh da mahşerde iş göremez. Onun için daha burada iken rûhunu muâyene et ve mâhiyyetini iyice anla.

709

گر بود چو بين رو ديگر طلب
ور بود الماس پيش آ با طرب.

Ger büved çû bin birev dîğer taleb,
Ver büved elmâs pîş â bâ tareb.

«Eğer rûhun tahta kılıç gibi ise git başkasını ara. Yok... elmas gibi keskin ise şevk u tarab ile ileri geç.»

710

تیغ در زرادخانهٔ اولیاست
دیدن ایشان شما را کیمیاست.

Tiğ der zerrâd Hânêy evliyâst,
Dîden-i işan şumârû kimyâst.

«Kılıç evliyâullâhın cebhânesinde, yâni silâh deposundadır. Onları görmek; sizin için kimyâdır.»

711

جمله دانایان همین گفته همین
هست دانا رحمة للعالمین.

Cümle dânâyan hemin güftê hemîn,
Hêst dânâ rahmeten lil âlemîn.

«Bunun için bütün âlimler : Rahmeten lilâlemin olan bir âlim vardır, demişlerdir.»

Hazret-i Mevlânâ; rûh, tahta kılıç gibi kesmez ve işe yaramaz bir hâlde ise değiştir demişdi. Ruh nasıl değiştirilir ve nerede bulunur? suâline cevâben de buyuruyor ki bahs etdiğim ruh kılıcı evliyâullâhın silâh deposundadır. Onların nazar ve huzûru, insana kimyâ gibi tesir eder.

İşte o nazar ve huzûrun tesîriyle insanın rûhu değişiverir. Mânâsız iken mânâlı oluverir. Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimiz nasıl âlemlere rahmet olarak gönderilmiş ise, vârisleri olan ehlullah da âleme rahmetdir.

Hazret-i Pirin Mesnevide: (Der nazar rev, der nazar rev, der nazar.) yâni «Evliyâullâh'ın nazarına iliş» diye tekrar tekrar tenbîhi şefkat ve merhamet nazarlarına kavuşmayı teşvik içindir. Hülâsa bir insan için rûhunu değiştirmek zarûrîdir. Fakat Ziyâ Paşanın :

Her tâc giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

dediği gibi sîreti sûretine, mahiyyeti kisvesine uymayan bir takım kimseler bulunur. O gibileri kendine şeyh ittihâz etmek, körden kılavuzluk beklemek gibi olur. Hazret-i Pir, bu mühim husûsu beyân için buyuruyor ki:

گر اناری می خری خندان بخر
تا دهد خنده ز دانهٔ او خبر.

Ger enârî mî Harî Handan biHar,
Tâ dihed Handê zi dânêy ô Haber.

«Nar alacak olursan yarılmışını al ki çatlağından içindeki dâneler anlaşılsın.»

Yânî olgunluğundan çatlamış bir narın içindeki dânelerin sağlam olduğu anlaşıldığı gibi bir ârifin ağzından çıkan mârifet cevherleri de kalbindeki irfan hezinesini az çok gösterir. Husûsiyle :

«Allahın velîleri, görüldükleri vakit Allah hatıra gelen kimselerdir.» hukmunce, öyle İlâhî zevâtın görülmesinde başka bir ruh, başka bir rûhâniyyet olur. İşte ey tâlib: rûhundaki kabalığı ve kalbindeki kasveti tebdîl eylemek istersen böyle zât-ı âliye mürâcaat et ve ona bağlan. Hem de mürşid olacak kimse bilinmiyor ve bulunmuyor deme ki:
«Arayan, âkıbet bulur.» İş, sıdk-ı niyyetde ve ihlâs-ı azîmetdedir.

713

ای مبارك خنده‌اش کو از دهان
می نماید دل چو در از درج جان

Ey mübârek Handeeş kû ez dehân,
Mî nümâyed dil çü dür ez dürc-i can.

«O kimsenin gülüşü ne mübârekdir ki, ağzını açınca can hokkasından inci görünür gibi kalbi gözükür.»

Yânî bir ârifin konuşmaya başlamasiyle rûhunda ne kadar cevherin gizli bulunduğu meydana çıkar.

714

نا مبارك خند آن لاله بود
کز دهان او سیاهی می نمود.

Nâ mübârek Hande ân-i lâle bûd
Koz dehân-ı ô siyâhî mî nümûd

«O lâlenin gülüşü ne kadar uğursuzdur ki, ağzından kalbinin karanlığı görünür.»

Yeşil yapraklar arasında ateşin renkli bir lâle açar. Onun kırmızılığı insanın hayretini celbeder. Fakat o lâle, goncalıkdan geçip de epeyce açıldı mı ortasındaki kara nokta da kendini gösterir. Bunun gibi derviş kisvesi içinde bulunan bir mukallid, husûsıyle bir müfsid de sükût hâlinde dış şekli itibarıyle bazı safdilleri iğfâl eder. Lâkin açılıp söylenmeye başladı mı derhal kalbinin husveti ve zulmeti ortaya dökülüverir.

715

نار خندان باغرا خندان کند
صحبت مردانت از مردان کند.

Nâr-i Handân Bâğrâ Handan küned,
Sohbet-î merdânet ez merdan küned.

«Gülün, yâni olmuş ve açılmış bulunan narın, bağın yüzünü güldürdüğü gibi, Hak ehlinin sohbeti de seni ricâl zümresine vâsıl kılar.»

716

گر تو سنگ صخره و مرمر شوی
چون بصاحبدل رسی گوهر شوی.

Ger tü seng-î saHra vû mermer şevî,
Çün be sâhibdil resi gevher şevî.

«Sen kaya da olsan, mermer de bulunsan bir veliyy-î kâmile mülâki olunca cevher hâline gelirsin.»

Burada bir nükte var. Hazret-i Mevlânâ «Kaya da olsan, mermer de bulunsan» diyor. Fakat «odun olsan!» demiyor. Bununla da sâlikde kâbiliyet lüzûmuna işâret ediyor.

717

مهر پاکان درمیان جان نشان
دل مده الا بمهر دلخشان

Mihr-i pâkân dermiyân-î can nişan
Dil medih illâ bemihr-î dilHoşân.

«Pâk olan asfiyânın muhabbetini kalbine yerleştir. Hoşdil olan âriflerin sevgisinden başka bir şeye gönül verme.»

718

كوى نوميدى مرو اميد هاست
سوى تاريكى مرو خوورشيد هاست.

Kûy-i nevmîdî merev ümmid hâst,
Sûy-i târikî merev Hurşid hâst.

«Ümidsizlik tarafına gitme, ümit kapıları vardır. Zulmet cihetine meyletme, güneşler parlamaktadır.»

719

دل ترا در كوى اهل دل كشد
تن ترا در حبس آب و گل كشد.

Dil türâ der kûy-i ehl-i dil keşed,
Ten türâ der habs-ı âb û gil keşed.

«Gönül seni kalb ehlinin semtine çeker. Cisim ise su ve çamur habsine koymak ister.»

Kalbin nasihatini dinler de kalb ehlinin yanına gidersen sen de inşâallah onlardan olursun. Şimdi karanlık gördüğün gönül ufuklarından yüzlerce güneşin doğmuş olduğunu müşâhede edersin. Yok, cismin iğfâline uyar da şu tabiat ve tînet hapsinden çıkmazsan, maâzallah esfel-i safilîn derekesinde yatar, kalırsın.

720

هين غداى دل بده را از همدلى
رو بجوا اقبال را از مقبلى.

Hin gıdây-i dil bidih ez hem dilî,
Rev bicû iKbâl râ ez muKbilî.

«Aklını başına al da bir gönül arkadaşının sohbetiyle kalbe gıda ver. Git, mânevi ikbâl sâhibinden bir ikbâl ve saâdet talebinde bulun» ki sende o ikbâl ve saâdete eresin.

«HAZRET-İ MUHAMMED MUSTAFA SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEMİN İNCİLDE ZİKREDİLEN NA'Tİ»

Peygamberimizin hayat ve yaşayışına âit eser yazanların, yânî siyer ehlinin dilinde (Beşâir) diye bir tâbir vardır ki Aleyhissalât Efendimizin dünyâyı teşrif edeceğine dâir, doğmadan evvel verilmiş müjdeler demekdir.

Yine siyer ehlince beşâir iki kısma ayrılmıştır. Biri semâvî kitablar ve ehl-i kitab indindeki, diğeri câhil kavimler nezdindeki müjdelerdir.

Câhil kavimlerin bu mâlûmâtı yine kitabdan ve bir peygamberden an'ane ile almış olması muhtemeldir. Meselâ Peygamberimizin ecdâdından bir çoğu, ezcümle (Ka'b bin Lü'ey) Peygamberimizin geleceğini açıkdan açığa haber vermiş ve :

«Muhammedünnebî apsızın gelecek ve bir takım şeyler verecekdir ki, o; haber vericilerin en doğrusudur» mânâsına gelen beytini bir hutbesinde okumuşdu.

Kezâ Nuşrevânın rüyâsını tâbir eden (Sâtih-i Kâhin) de aynı malûmâtı vermiş: İran Kisrâsının yıkıldığını gördüğünü ve on dört kadar hükümdar geldikten sonra Sâsânîler saltanatının yok olacağını bildirmişdi.

Kezâ, hatb-i muvahhid (Kus bin Sâide) meşhûr hutbesinde Fahr-i Âlem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem Efendimizin gönderileceğini açıkça söylemiş, Hâtimülenbiyâ Hazretleri de o hutbeyi dinleyenler arasında bulunmuşdu. Bu husûsta fazla mâlûmât almak isteyenler (Kâdî İyâz') ın (Şifâ) sı ile, Siyer-i Muhammediye kitablarını; (Hâce Rahmetullâh) ın (İzhâr-ül-hak) ını; (Abdullâhitterceman) ın (Tuhfetül erib firred-di alâ ehlissalîb) ini ve Ahmed Midhat Efendi Merhûmun (Beşâir-i sıdk-ı nübüvvet-i Muhammediyye) sini okumalıdırlar.

Ümmi bir kavm arasında zuhûr edip de Hazret-i Muhammedin peygamber olarak geleceğini müjdeleyenlerin mâlûmâtı, şübhe yok ki İsmâil Aleyhisselâmdan işitilmiş ve babadan oğula, dededen toruna intikal etmek sûretiyle gelmişdi Ehl-i kitab, yânî yahûdilerle hıristiyanlar arasındaki beşâire gelince: Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin Şam seferlerinde görüştüğü (Râhib Bahîrâ) ile (Râhib Nestûra). Hazret-i Hatîcenin akrabâsından (Veraka bin Nevfal), Mekkede yerleşmiş olan (Râhib Addâs), Haber Necâşîsi (Ashame), Mısır hükümdarı (Muhavkıs), Necranlı (Âkıb) gibi hıristiyanlarla; (Abdullah bin Selâm), (Muhayrık), (İbn-i Sûriya), (Ka'b bin Esed), (Huyeyy bin Ahtab), (Ebû Yâsir bin

Ahbab gibi yahudiler de Rasûl-i Ekrem Hazretlerinin âhir zaman peygamberi olduğunu anlamış, ve bâzısı imân etmişdi. Bunların mâlûmâtı da (Tevrat) ve (İncil) kitablarından alınmışdı

Hıristiyanlarca müteber dört İncil vardır. Birincisi (Metta) nın yazdığıdır ki İsâ'nın göğe çekilmesinden 8 yâhud 12 sene sonra, ikincisi (Markos) un yazdığıdır ki 28 sene sonra, üçüncüsü (Lûka) nın yazdığıdır ki 32 sene sonra, dördüncüsü (Yuhanna) nın yazdığıdır ki temâm 45 sene sonra yazılmıştır.

(Eğer beni severseniz benim emirlerimi hıfzediniz ve ben pederden dilerim. O da sizinle temekkün etmek üzere size bir teselli edici, yâni hakikat ruhunu verecekdir. Bunu dahi dünyâ gördüğü ve tanıdığı ecilden kabûl edemez. Ammâ siz onu tanırsınız. Zira yanınızda temekkün eder ve derûnunuzda olacakdır.

(Benim gitmem size hayırlıdır. Zira ben gitmeyince size teselli edici gelmez.)

Hazret-i İsânın sözlerinde (teselli edici) diye tercüme edilen bu kelimenin aslı (Paraklit) yâhud (Peraklitos) imiş ki, arabcaya (Faraklit) diye naklolunmuşdur. Arabcası (Ahmed) kelimesi imiş.

Hıristıyanlar (Paraklitos) u (Ahmed) diye tercüme etdiklerinden dolayı muslümanları hatâya düşmekle suçlandırırlar ve «Ahmed kelimesinin rumcası (Paraklitos) değil, (Periklotos) dur» derler. Fakat onlara hatâlı derken hatâya düştüklerinin farkında değillerdir. Çünki müslümanların iddiâsı; İncilde (Ahmed) mânâsına bir kelimenin bulunmasıdır. Yoksa o kelimenin mutlakâ (Paraklitos) olması değildir. Gerçi dedikleri gibi ise biz de cevap veririz: «İncilde bir çok tahrifler yapılmış. hâlâ da her basılışda yapılmakda bulunmuştur. Birbirine pek benzeyen bu kelimelerden Periklotos da, o tahrifler cümlesinden olarak Paraklitos şeklinde konulmuş ve teselli edici diye tercüme olunmuşdur» deriz.

Yine Yuhanna İncilinde Hazret-i İsânın (O, beni tâzîz edecekdir) demiş olduğu yazılıdır. Acâba Hazret-i İsâyı Rasûl-i Ekrem Efendimizden daha ziyâde kim hürmetle yâd etmişdir?. Meşih Hazretlerine şerîat-i Muhammediyyede (Rûhullah) ve (Kelimetullah) denilmiş, kendisinin ulûl'azm peygamberlerden olduğu beyân buyurulmuşdur.

Bir de bu bahsi Kur'ân-ı Kerîmden okuyalım. Kelâm-ı İlâhi diyor ki:

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ
يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ۝

Yâni : «Hani Meryemin oğlu İsâ demişdi: Ey Yâkub oğulları, ey yahûdiler; Ben size Allâhın Rasûlüyüm, benden evvel nâzil olan Tevrâtın hükümlerini tasdik edici olduğum gibi, benden sonra da Ahmed isimli bir Rasûl geleceğine müjdeci olarak geldim. Vaktâki onlara, yâni ehl-i kitâba o peygamber Hazret-i Ahmed ü Mahmud ü Muhammed mûcizesiyle geldi. Bu mûcizeler, âşikâre sihirdir dediler.» 34

Hazret-i Pîr, İncildeki Peygamber Efendimizin vasıflarını ve ona hürmet göstermiş olanların necâtını târîf için buyuruyor ki:

721

بود در انجیل نعت مصطفی
آن سر پیغمبران بحر صفا.

Bûd der incil na't-î Mustafâ,
An ser-î peygamberan bahr-î safâ.

«İncilde Hazret-i Mustafâ'nın, seyyidülmürselin olan o bahr-ı safanın vasfı vardı.»

722

بود ذکر حلیه ها و شکل او
بود ذکر غزو و صوم و اکل او.

Bûd zikr-î hilyehâ vû şekl-i ô,
Bûd zikr-î ğavz ü savm û ekl-i ô.

«Nebiyy-i Ekremin İncilde şekil, şemâili, gazâları, orucu ve iftârı münderic idi.»

---

(34) Saf : 6

Bu sıfât-ı celile, İncîle de munhasır değildi. Diğer semâvi kitabların hepsinde vardı Nitekim (Zebûr) tercümesinin 45 ci (mezmûr) unda şu sözler yazılıdır :

«Yâ Cebbâr, izzet ve celâlin ile kılıcını kuşan ve celâlide hakikat, hilim ve adâlet için zafer ile yürü. Sağ elin dahî sana çok şeyler gösterecekdir. Okların sivri olup melikin düşmanlarının yüreğine saplandılar. Kavimler elinin altına düşeceklerdir.»

723

طائفهٔ نصرانیان بهر ثواب
بوسه دادندی بدان نامو خطاب.

Tâifêy neSrâniyan behr-î s'evâb,
Bûse dâdendî bedan nâm û Hitâb.

«Nasârâ tâifesi o nam ve hitâbe gelince (sevâb olsun) diye öperlerdî.»

724

رونهادندی بر آن وصف لطیف
بوسه دادندی بر آن نام شریف.

Rû nihâdendî beran vasf-î lâTîf,
Bûse dâdendî beran nâm-î şerîf.

«Sevab kazanmak için o vasf-ı lâtife yüzlerini sürerler ve o mübârek ismi öperlerdi.»

Hıristiyanlar, kendilerine (Nasrânî) denilmesine Hazret-i İsânın bir müddet (Nâsıra) köyünde oturmuş olmasını sebeb gösterirler. Fakat hakîkat böyle değildir. Nasrâniler, Hazret-i İsânın (Men en Sârî ilallâh) yanî : «Allah yolunda bana yardımcı kimler olacakdır » suâline: (Kelâl havâriyyûne...) yânî : «Havâriyyûn dedi ki: Biz Allah yardımcılarıyız, sana Allah rızâsı için yardım edecek biziz, şâhid ol ki biz müslimiz» ihbâr-ı İlâhîsi vechile, dîn-i Hak ve tevhîd-i mutlakda sâbit olup da dîn-i Tevhîdin intişârına yardım etmiş olanlardır. Râhib Bahîra, Râhib Nestûrâ, Patrik Aryûs ve emsâli muvahhid hıristiyanlar gibi.

725

اندرین فتنه که گفتیم آن گروه
ایمن از فتنه بودند و از شکوه.

Enderin fitnê ki güftim an gürûh,
Eymen ez fitnê büdend û ez şükûh.

«Bahsetdiğimiz fitne esnâsında o gürûh, fitneden ve kargaşalıkdan emin kaldılar.»

726

ایمن از شر امیران و وزیر
در پناه نام احمد مستجیر.

Eymen ez şerr-î emirân û vezîr,
Der penâh-î nâm-ı Ahmed müstecîr.

«Ahmed ism-i şerifinin penâhına sığındıkları için yahûdî vezir ile hıristiyan beylerinin şerrinden emin ve mahfûz kalmışlardı.»

727

نسل ایشان نیز هم بسیار شد.
نور احمد ناصر آمد یار شد.

Nesl-i işan nîz hem bisyâr şüd,
Nûr-i Âmed nâSır âmed yâr şüd.
Onların nesilleri de çoğaldı, Nûr u Ahmedî yâr ve yâverleri oldu.»
728

وان گروه دیگر از نصرانیان
نام احمد داشتندی مستهان.

Van gürûh-î diğer ez nasrânîyan,
Nâm-ı Ahmed dâştendî müstehân.
«Hıristiyanlardan diğer bir gürûh ki nâm-ı Ahmedîyi gayr-i muhterem tutarlardı.»

729

مستهان و خوار گشتند از فتن
از وزیر شوم رای و شوم فن.

Müstehân û Hâr geştend ez fiten,
Ez vezir-i şûm rây ü şûm fen.

«Re'yi de, ilmi de uğursuz olan vezirin fitnesi dolayısiyle hor ve hakîr oldular.»

730

هم مخبط دینشان و حکمشان
از پی طومارهای کژ بیان.

Hem müHabbei dinişân ü hükmişân,
Ez pey-i tômârhây-ı kej beyan.

«Beyânı doğru olmayan muhtelif tomarların tesiriyle onların dîni de, hükmü de fesâda uğradı.»

731

نام احمد آنچنان یاری کند
تاکه نورش چون نگهداری کند.

Nâm-ı Ahmed ançünan yâri küned.
Tâki nûreş çün nigehdâri küned.

«Hazret-i Peygamberin nâmı bu sûretle yardım ederse; bizzat nûr-ı Nebevinin nasıl muhâfaza buyuracağı düşünülmelidir.»

732

نام احمد چون حصاری شد حصین
تا چه باشد ذات آن روح الامین.

Nâm-ı Ahmed ançünan yâri küned.
Tâ çi bâşed zât-i an rûhul Emîn.

«Hazret-i Ahmedin ism-i şerifi böyle müstahkem bir kale gibi olunca, o rûh-u Eminin zât-ı mukaddesinin nasıl olacağı teemmul edilmelidir.»

بعد ازین خونریز درمان ناپذیر
کاندر افتاد از بلای آن وزیر.

Ba'de zin Hunriz-i derman nâ pezir,
K'ender üftad ez belây-i an vezir.

«O vezirin belâsı yüzünden sapıtan bu kan dökücü, nasihat kabul etmez padişahtan sonra...»

İSÂ DİNİNİN MAHVİNE ÇALIŞMIŞ OLAN DİĞER BİR YAHUDİ HÜKÜMDÂRIN HİKÂYESİ»

734

یك شه دیگر ز نسل آن جهود
در هلاك قوم عیسی رونمود.

Yek şeh-î diğer zi nesl-i an cühûd,
Der helâk-ı kavm-i İsâ rünümûd.

«Birinci yahûdi hükümdârın neslinden diğer bir hükümdar da İsâ kavminin, yâni hıristiyanların mahvine çalışmaya başlamışdı.»

735

گر خبر خواهی ازین دیگر خروج
سوره بر خوان والسماء ذات البروج.

Ger Haber Hâhî ezin dîğer Hurûc,
Sûre ber Hanvessemâ' z'âtil bürûc.

«Eğer bu ikinci huruc hakkında mâlûmât almak istersen : (Vessemâl z'âtil bürûc) Sûresini oku.»

Târihî halleri mazbût olan Arab kavmi, esâsen (Âribe) ve (Müsta'ribe) nâmiyle ikiye ayrılır. Arab-ı Âribe : Yemen halkı, müsta'ribe de Hicaz ahâlîsidir. Arab-ı Müsta'ribenin İslâmdan evvel muntazam bir hükûmet teşkil edemeyişine mukâbil, Arab-ı âribe müteaddid hükûmet kurmuş ve devâm etdirmişdir. Ezcümle Yemende muazzam bir hükûmet meydana getirmiş, medeniyyet sâhasında hayli ilerlemişlerdi. Buna (Hımyeriyye Devleti) derler. Bu hükûmetin hükûmet merkezi (Sebe') yâhud (Meârib) denilen belde idi. Civârındaki iki dağın arasına büyük bir duvar çekerek, geniş bir su bendi yapmışlardı. Yağan yağmurlar bu barajda toplanır, kurak zamanlarda memleket oradan

sulanırdı. O sâyede şehir ve civârı âdetâ cennet hâlini almışdı. Köyler birbirine pek yakın olduğu gibi yollarda meyva ağaçları vardı. Öyle diyorlar ki: köyden köye giden kadınlar başlarına birer sepet alırlar, ağaçların gölgesinde rahatça giderlerdi. Hattâ dökülen yemişlerden başlarındaki sepet dolardı. Fakat Sebe'liler, şu İlâhî nimetin kıymetini bilemediler Allâhın ihsânına karşı küfürde ve küfranda bulundular. Nihâyet gösterdikleri nankörlüğün cezâsı olarak bendin duvarı yıkıldı, Meârib beldesi, kısmen su altında kaldı. Ahâlîsinin bir çoğu boğuldu, bir kısmı etrâfa dağıldı. Sonra o cennet gibi havâlî, susuzluk yüzünden korkunç bir çöl oldu.

Seddin yıkılması ve Sebe' şehrinin harâb olmasının, Velâdet-i Muhammediyyeden beş altı asır evvel olduğu tahmin edilir.

San'anın idâre merkezi olmasından sonra da Himyer hükûmeti devam etdi. Nihâyet (Zû Nüvâz) isminde biri hükümdâr oldu. Bu kimse Hicaza kadar bir sefer yapmış, Medînede hahamlarla görüşüp onların telkini ile yahûdî olmuşdu. Memleketine dönüşde yahûdîliği neşre kalkışdı. Kabûl etmeyenleri öldürmeye başladı. O sırada hıristiyanlık Yemenin Necran taraflarına girmişdi. Necranlıları da yahûdî yapmak istedi. Olmadılar. Hendekler kazdırdı. İçlerine ateş doldurtdu, yahûdi olmayanları oralara atdırdı.

Necran hıristiyanları, Rum kayserine şikâyet etdiler. Himâye istediler. O da işi hıristiyan bulunan Habeş Necâşîsine havâle etdi. Necâşî, Yemene bir ordu gönderdi. Aden civârında muhârebe oldu. Yemenliler bozulunca Zûnüvâs:

— Esîr olarak yaşamakdansa hür olarak ölmek evlâdır, diyerek atını denize sürdü ve boğuldu. Bu vak'ayı Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîminde şu vechile kısmen hikâye buyuruyor :

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ۝ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝

Yânî : «Burçları olan gök yüzü hakkı için.» Burc : On iki parçaya taksim edilen medâr-ı şemsin bir parçaşıdır ki Güneş, bu mefrûz parçaların beherinde birer ay kalmak sûretiyle senevî devrini ikmâl eder. **«Ve mevû'd olan kıyâmet günü hakkı için ve gören görülen hakkı için [35].»**

Şâhid ve meşhûdun tefsîrinde müfessirlerin müteaddid kavli vardır. Kimi «Şâhid Allahdır ki bütün mükevvenâtı görür, meşhûd da nazar-ı İlâhîdeki mahlûklardır» demiş. Kimi de «Şâhid, insanların amelini yazmaya memûr olan

---

(35) Bürûc : 1

melekler, meşhûd da onların görüp yazdıklarıdır» mütâleasında bulunmuşdur

Hülâsa : Şu sayılan şeyler hakkı için :

قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِ ۝ اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۝ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝
وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّٓا اَنْ
يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝ اَلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝ اِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا
فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ۝ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ۝

Yâni : «Odun ateşiyle doldurulmuş hendek ashâbı mel'un oldu ve Allâh'ın rahmetinden uzaklaşdı. Onlar ateşin kenarında oturur ve cellâdların mü'minlere yaptıkları zulümleri seyrederlerdi. Onlara, Aziz ve Hamid olan Allâha imân etmiş olmalarından başka bir şey dolayısiyle azâb etmiyorlardı; yâni hiç kabahatleri yoktu. O Allah ki, göklerin ve yerin hükmü onundur. Ve O Allah her şeyi görür. Onlar ki erkek ve kadın mü'minleri fitneye düşürdüler, yâni kimini ateşe atdılar, kimini can korkusiyle dininden döndürdüler, sonra da tevbe etmediler. İşte onlar için cehennem azâbı ve yine yanmak azâbı vardır. İmân edip de sâlih amellerde bulunanlara gelince, onlar için, ağaçları altından nehirler akan cennetler vardır [36].»

Hazret-i Mevlânâ, Kur'andaki (Eshâb-ül-ühdûd) kıssasına şu sûretle işâret etdikten sonra kötü bir âdet ihdâs eylemenin zararından bahs için diyor ki :

---

36) Bürûc : 4 - 11

736

سنت بد کز شه اول بزاد
این شه دیگر قدم بروی نهاد.

Sünnet-i bed kez şeh-i evvel bizâd,
İn şeh-i diğer kadem bervey nihad

«Birinci pâdişahdan, yâni kıssası evvelce nakledilen yahûdi hükümdardan, kötü bir âdet doğmuştu ki, Hak ehlinin katli cinâyeti idi. Bu ikinci şah, onun üzerine geldi, yâni tatbikine devâm eyledi.»

737

هر که او بنهاد ناخوش سنتی
سوی او نفرین رود هر ساعتی.

Herkî ô binhâd nâHoş sünneti,
Sûy-i ô nefrin reved her sâati.

«Her kim fenâ bir âdet çıkarmış olursa her an onun tarafına lânetler gider.» Allah belâsını versin, bunu falan çıkarmışdı gibi sözler, her ağızdan bin türlü soğuntüler, fâtiha yerine onun mezârına gönderilir

Bir Hadîs-i Şerifde meâlen buyurulmuştur ki: **«Bir kimse güzel bir âdet çıkarırsa onun ecrine nâil olduğu gibi, o âdete ittibâ edenlerin amellerinden de ecir alır. Bir kimse de kötü bir âdet çıkarırsa ondan mücâzât göreceği gibi, o kötü âdeti işleyenlerin amellerinden de cezâ çeker.»**

738

نیکوان رفتند سنتها بماند
وز لئیمان ظلم و لعنتها بماند.

Nikvan reftênd sünnethâ bimand,
Vez leîman zulm ü lâ'nethâ bimand

«İyiler gitdiler, onlardan güzel sünnetler kaldı. Alçaklar da gitdiler, onlardan da zulüm ve lânetler kaldı.»

Meselâ Emevîler, makâm-ı hükûmete geçince halkı Hazret-i Ali ile ahfâdından soğutmak için cuma günleri minberlerde Hazret-i Murtazâya lânet et-

dirirlerdi. Ömer bin Abdil'aziz (Radıyallâhü anh) halife olunca bu edebsizliği kaldırdı. Onun yerine :

ان الله يامر بالعدل والاحسان [37]

Âyet-i Kerîmesinin okunmasını emretdi. Bin bu kadar senedir bu sünnete riâyet olunuyor. Ömer bin Abdil'aziz, hayâtında bundan sevab aldığı gibi, vefâtından sonra ve bin şu kadar seneden beri o usûle riâyet edenlerin hareketi dolayısiyle de sevâba nâil oluyor.

Dervişler arasında bir söz vardır : «Hatır kalsın da yol kalmasın» derler ki, ki, maksadları: **«Fenâ ve eğri bir usûl ihdâs edilmesin»** demekdir.

739

تا قيامت هر كه جنس آن بدان
در وجود آيد بود ميلش بدان

Tâ Kıyâmet herki cins-î an bedan,
Der vücûd âyed büved meyleş bedan.

«O kötülerin cinsinden kıyâmete kadar her kim vücûde gelirse, meyli ve teveccühü o kötülüklere olur.»

رك رگست اين آب شيرين و آب شور
در خلايق مى رود تا نفخ صور.

740

Rek regest in ab şirîn û âb-ı şûr,
Der Halâyık mîreved tâ nefH-i sûr.

«Bu acı ve tatlı sular, yâni kötüler ve iyiler damandır ki sûr üflenInceye kadar halk arasında devâm edip gideceklerdir» iyilerin iyiliğe, kötülerin kötülüğe meyli kıyâmete kadar sürecekdir.

---

(37) Nahl : 90

نیکوانرا هست میراث از خوشاب
آنچه میراثست اورثنا الکتاب.

Nikvan râ hêst miras' ez Hoşâb,
Ançi miras'êst Evras'nel kitâb.

«İyilere o tatlı sudan miras vardır. O nasıl mirasdır? (Evras'nel kitâbe) mirasıdır.»

Hazret-i Pîr, Sûre-i Fâtırdaki bir Âyet-i Celileye işâret ediyor. Orada buyurulmuşdur ki:

ثُمَّ اَوْرَثْنَا الْكِتَابَ
الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ
مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ
الْفَضْلُ الْكَبِيرُ

Yânî: **«Tevrat, Zebûr ve İncilden sonra Kitâb-ı Kur'ânı miras malı gibi zahmetsiz, mevakkatsiz olarak verdik. Kullarımız arasından intihab ve ihtiyâr etmiş olduğumuz mü'minlere, -ki o mü'minlerden nefsine zulmedenler vardır. Yine o mü'minlerden muktesidler vardır. Yine o mü'minlerden sâbikun bilhayrât olanlar da vardır-Şu mîras gibi kitap verilmesi ve onların Allâhın kulları arasından seçilmesi var ya, işte o, Allâhın büyük bir ihsânıdır 38.»**

Ayet-i Kerîmedeki (zâlim) (muktesid) ve (sâbık) tâbirleri muhtelif sûretde tefsir edilmişdir.

Hazret-i Osman-ı Zinnûreyn buyurmuş ki: «Bizim sâbıkımız, Allâh rızâsı için harbe giden mücâhidlerdir. Muktesidlerimiz: Harbe gitmeyen, fakat cemâate devâm eyleyenlerdir. Zâlimlerimiz ise çöldeki bedevîlerdir ki, ne harbe giderler, ne de cemâate devâm ederler.»

Sehl bin Abdillâh-it Tüsterî şöyle demiş: «Zâlim: Câhil; Muktesid İlim tâlibi; sâbık da: âlimdir.»

---

(38) Fâtır : 32

Şeyhul ekber Hazretleri şöyle buyurmuş: «Zâlim dâimâ gâfil; muktesid: Bâzan uyanık; sâbık ise: Her vakit âgâh olandır.»

Erbâb-ı tahkikden bâzıları da zâlimi mukallid, muktesidi muhakkik sâbıkı da vâsıl-ı ilâllah ile tevîl eylemişdir.

Ümmet-i Muhammedin bir yol göstereni vardır ki, o da Hazret-i Peygamber (S.A.V.) dir. Ümmetde görülen fazîlet ve kemâllerin hepsi de o Nebiyy-i Zîşandan gelmedir.

742

شد نیاز طالبان ار بنگری
شعله‌ها از گوهر پیغمبری.

Şüd niyâz-ı tâliban er bingerî,
Şü'lehâ ez gevher-î peyğâmberi.

«Bakacak ve dikkat edecek olursan tâliblerin niyâzı, âbidlerin tazarruu, cevher-i Muhammedinin şuâlarından ibâretdir.»

743

شعله‌ها با گوهران گردان بود
شعله آن جانب رود هم کان بود.

Şu'lehâ bâ gevheran gerdan büved,
Şu'le an cânib reved hem kân büved.

«Şûleler; cevherler ile döner, dolaşır. Şûle cevherin bulunduğu tarafa doğru gider.»

Meselâ gâyet şeffâf bir elmas, bir yerde durur, onun parıltısı etrâfa aksedar Elmas bulunduğu yerden kaldırılıp başka bir tarafa götürülse, şûleler, parıltılar da berâber gider. İşte ümmet içinden bir takım âşıkların niyaz ve tazarrûları da Hazret-i Peygamberin dâvetleri ve münâcâtına nisbetle o elmasın parıltıları gibidir.

744

نور روزن گرد خانه می دود
زانکه خور برجی ببرجی می رود.

Nûr-i revzen gird-i Hâne midaved,
Zanki Hor burci beburci mîreved.

«Pencereden giren ziyâ, evin içinde dolaşır, ve yer değiştirir. Çünki Güneş bir burcdan bir burca intikâl eder.»

Pencereden giren ziyâ, Güneş ile pencerenin vaz'ına tâbîdir. Pencere Güneşe temâmiyle karşı olursa, oradan girecek ziyâ, elbetde kuvvetli olur. Yan tarafa tesâdüf ederse tabiatiyle zayıf görünür. Hakîkat-i Muhammediyye güneşi de böyledir. Oradan aksedecek feyizlerin şuâı da gönül penceresinin vaz'ına göre olur. Yâni o hakîkat, güneşe yaklaştıkca istifâde artar; uzaklaşdıkca da istifâde azalır.

Hazret-i Pîr, şu nükteyi, ehl-i nücûm'un mu'tekidlerinin düşüncesine göre temsîl ve îzâh ediyor :

745

هر كرا با اختران پيوستگيست
مرورا با اختر خود هم تكيست.

Herkirâ bâ aHteran peyvestegîst,
Merverâ bâ aHter-î Hôd hemtekîst.

Her kimin bir yıldıza irtibâtı ve münâsebeti varsa, o yıldızın hükmünce seyr ü hareket eder.»

746

طالعش گر زهره باشد در طرب
ميل كلى دارد و عشق و طلب.

Tâliaş ger zühre bâşed der taReb,
Meyl-i küllî dâred û ışk û tâleb.

«Tâlihi Zühre yıldızı olursa, zevk u taraba ve aşk u talebe külliyyen mâil olur.»

747

ور بود مریخی خونریز خو
جنگ وبهتان و خصومت جوید او.

«Eğer kanlı ve zâlim tabiatli Merih yıldızına mensub olursa; ceng, iftirâ ve husûmet talebinde bulunur.»

Demin söylediğim veçhile şu üç beyit, yıldız hükümlerine inananların düşüncesine göre îrâd olunmuşdur. Yoksa zührenin olsun, merihin olsun insanlar üzerinde kendiliklerinden hüküm ve nüfuzu bulunduğunun tasdiki maksadiyle değil.

Ver büved mirrîHi-i Hunrîz Hû,
Ceng ü bühtân û Husûmet cûyed-û.

Mâlumdur ki gökteki yıldızların Dünyâ üzerinde az çok tesirleri vardır. Meselâ güneşin doğmasiyle küremizde ziyâ ve harâret, batmasiyle de zulmet ve bürûdet husûle gelir. Ay'ın tesîriyle denizlerde med ve cezir olur, yânî sular yükselir ve alçalır. Fakat bu tesirler kendi kendine değildir Müessir-i yegâne olan Allâh'ın irâdesiyledir.

Keldânîler gibi eski kavimler, gök kubbesini tedkîk etmişler; yedi yıldızın hareketlerini aralarındaki câzibeyi keşifleri dolayısiyle de onlarda ûlûhiyyet bulunduğu vahmine düşmüşler, namlarına heykeller yapıp puthânelere koymuşlar, önlerinde secdeye kapanmışlar, her birini bir hâlin mâbûdu farzetmişler; meselâ Zühreyi aşk ve zevk İlâhesi; Merihi ceng ü cidal ilâhı saymışlar; falan yıldız falan burcda iken doğacak çocuk o yıldıza mensûb olur, bilmem hangi yıldız hangisine yaklaşırsa arz üzerinde bolluk; yâhud falan yıldız, falan yıldızla ictimâ ederse kıtlık gibi kâideler koymuşlar. Bu kâidelerin hepsine de (ılm-i tencîm) adını vermişlerdir. İşte şerîat dilinde tezyîf olunan vehimler, bu ilm-i tencîmdir. **«Müneccimlerin hepsi de yalancıdır»** Hadisi, bu ilim ile uğraşıb da yıldızların hareketlerinden bir takım hükümler çıkaranlar, daha doğrusu yıldızları bizzat müessir ve müdebbir görenler hakkındadır. Yoksa ilm-i hey'etle yânî Astronomi ile uğraşanlar, gökdeki yıldızların hareketlerini tedkik edenler, arz üzerindeki insanların vakitlerini tâyin edenler için değildir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: binlerce sene evvel Kedânîler tarafından vaz'edilmiş olan ilm-i tencîme uyarak yıldızların, arz ve sâkinleri üzerinde müessir bulunduğuna, bir yıldıza mensûb olan bir şahsın, o yıldızın hükmünce amel edeceğine inanıyorsun da, hakikat-i Muhammediye güneşinin gönüller penceresinden gireceğine; girdiği yeri, uzaklığı ve yakınlığı nisbetinde tenvîr edeceğine inanmıyor musun?

748

اختراند از ورای اختران
کاحتراق ونحس نبود اندران.

AHterâncnd ez yeray-i aHteran,
Ki'htiRâk û nahs nebved enderân.

«Yıldızların ötesinde bir takım yıldızlar daha vardır ki; onlarda yanmak, sönmek ve uğursuzluk diye bir şey olmaz.»

749

سائران در آسمانهای دگر
غیر این هفت آسمان نامور.

Sâiran der âsmanhây-î diğer,
Gayr-i in heft âsmân-î nâmver.

«O yıldızlar, şu meşhur yedi gökden başka göklerde seyrederler.»

Sözün yıldızlara intikâli dolayısiyle Hazret-i Pir Efendimiz, yine âlî bir nükteye işâret buyuruyor ki: arz üzerinde müessir bulunduklarına avam insanların inandıkları şu yıldızların üstünde ve ötesinde, bir takım yıldızlar vardır ki: onlarda yanmak, sönmek ve uğursuzluk diye bir şey yoktur. O yıldızlarda bu gibi haller olmadıkdan başka, onlar yedi gökden ayrı göklerde seyrederler.

Şârihler diyorlar ki, buradaki yıldızlardan maksad: Allâh'ın sıfatları, göklerden murad zâtidir. Yânî Zât-i Bârî nihâyetsiz bir fezâya benzetilirse, sıfat-ı İlâhiyye de o fezânın yıldızlarıdır. İşte arzda da, semâda da müessir ve müdebbir olan, asıl o sıfat-ı İlâhiyye yıldızlarıdır. Bütün hareketler, bütün hâdiseler onların eserleridir.

«AHteRânend ez veRây-i aHteRân»

beytinin, astronomlar arasında fennî bir kıymeti vardır. Çünki ilm-i heyetin vaz' edicilerinden olan (Kopernik) bile : Fezâda muayyen bir mesâfeye kadar yıldız vardır, ondan öteye yokdur, demiş. Halbuki sonra gelen hey'et âlimleri (kadr) nâmiyle bir takım mesâfeler tahmin ve tâyin etmişler; falanca yıldız, falan kadr dâhilindedir demişler. Altıncı kadrdeki yıldızlar göz ile görülebilirmiş. Fakat 19 uncu kadr dâhilinde de yıldızlar bulunduğunu te-

leskoplu keşfetmişler, belki daha uzaklarda, aklın, hayâlin alamayacağı mesâfelerde de vardır!

Erbâb-ı fen diyor ki :Kopernikin dört buçuk asır evvel anlayamadığı şu hakikati Hazret-i Mevlânâ altı buçuk asır evvel keşfederek fennî bir hârika göstermişdir.

750

راسخان در تاب انوار خدا
نی بهم پیوسته نی از هم جدا.

Râsihan der tâb-ı envâr-i Hudâ,
Nî behem peyveste ni ez hem cüda.

«Onlar envâr-ı İlâhiyyenin şa'şaasına karşı rüsuhlu ve melekelidirler. Ne birbirinden ayrı, ne de yekdiğerine muttasıldırlar.»

«Yâni sıfat-ı İlâhiyyenin zât-ı İlâhi nûrunda rüsûhu ve mekâneti vardır. Onun için tebeddül ve teğâyyür etmezler. Sonra bunlar, birbirinin ayni, yâni tıpkısı olmadığı gibi gayri de değildir. Meselâ Kur'ân-ı Kerimde buyuruluyor ki :

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yânî : **«Ey peygamber-i ekber; de ki : Ey mülkün, asıl sâhibi olan Allâhım. Sen mülkü ve saltanatı dilediğine verirsin Yine mülkü ve saltanatı dilediğinden alırsın. Dilediğini azîz kılarsın, dilediğini zelil ve hakir edersin. Her hâlde hayır Sende ve yaptığın işdedir. Sen hakikaten her şeye, yâni vermeye de, almaya da, yükseltmeye de, alçatmaya da kâdirsin 39.»**

İşte şu Âyet-i Celilede ifâde buyurulan halleri zuhûra getiren (Mu'tî), (Kâbız), (Muizz) ve (Müdill) sıfatları, eserleri itibâriyle birbirinin ayni değildir. Öyle değil mi? Vermek ile almak, yükseltmek ile alçatmak bir omadığı gibi; ve-

---

(39) Âl-i Imrân : 26

ının ile olan, yükselten ile alçaltan da müsâvî değildir. Fakat hepsi de bir Zât-ı ecell ü 'lânın sıfât-ı celîlesi olmak itibariyle yekdiğerinin ve zât-ı Bârînin gayri de değildir. Bunu hâricî bir misâl ile anlamak istersek diyebiliriz ki: Şeyh Hacı Hâfız Ahmed Efendi Hoca) da; şimdi bir (Ahmed Efendi) var. Şeyhlik, hâfızlık ve hocalıkdan dört dâne de sıfatı var. Bu sıfatlar âsârı itibâriyle birbirinin gayri. Şeyh: Tarîkate mensub; hacı: Hac farzını îfâ eyleyen, hâfız Kur'ânı ezberlemiş olan; Hoca da: ders okutandır. Bunlar sûretâ ayrı ayrı şeylerdir. Lâkin hepsi de Ahmed Efendinin birer sıfatı oldukları için ondan ayrı da değillerdir.

751

هر كه باشد طالع او زان نجوم
نفس او كفار سوزد در رجوم

Herki bâşed Tâli'-i ô zan nücûm,
Nefs-i ô küffâr sûzed der rücûm.

«Her kimin tâlihi, yıldızların ötesindeki yıldızlardan olursa, onun nefsi, recm ü tard husûsunda kâfir yakıcı olur.»

Hazret-i Pîr, bu beyit ile bâzı âyetlere işâret ediyor :

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ ۝ لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝

Sûre-i Saffâtdaki bu âyetlerin iki türlü tefsîri vardır: Tefsîr-i âfâkîsi ve enfüsisi. İmâm-ı Kâşânî bu Âyetlerin tefsîr-i enfüsisi için şöyle diyor :

«Biz, kalb arşına nisbetle rûhânî göklerin en yakînı bulunan aklı tezyin eyledik. Hüccetler ve burhanlar ile. Yânî gök nasıl yıldızlarla müzeyyen ise akıl da bir takım delil ve burhan ile münevver olur. Hakka bağlanmayan, hakikati teslim etmeyen vehim, hayâl, şübhe ve mugalâta gibi mânevî şeytanlardan aklı mahfûz kıldık. O şeytanlar, mele-i âlâyı ve âlem-i melekûtu dinleyip anla-

yamazlar. Hak tarafdan tard ve def olunurlar. Yâni vehim, hayâl, şübhe, mugalata ve fesadçılık yönünden yaklaşmak isteyenler her halde def'ü tarda uğrarlar. Onlar için dâimi azab vardır. Eğer o şeytanlardan biri sûret-i Hakdan görünerek bir galebe çalacak olursa, şihâb-ı sâkib, onun arkasından yetişir. Yâni ya aklın bir nûru, yâhud Allâh'ın nûr saçan bir ışığı derhal parlar, o vehim şeytanını deler geçer 40.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Tâlihi o yıldızlardan olanların (Ashâbî kennücûmi ihtedeytüm iktedeytüm) yânî **«Benim ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz»** Hadis-i Şerifinde beyân olunan hakikat nurları gibi, hidâyet-i İlâhiyye yıldızlarına tâbi olanların nefisleri de şihâb-ı sâkıb misâli kâfirleri recmeder; onların inkârını olsun, ilhâdını olsun sönük ve kıymetsiz bırakır.

752

خشم مریخی نباشد خشم او
منقلب رو غالب و مغلوب خو.

Haşm-i mirriHî nebâşed Haşm-i û,
Münkalib rev gâlib û mağlûb Hü.

«O kimsenin hışmı, Merih yıldızının hışmı ve gazabı gibi değildir. Merih, mağlûb iken gâlib görünmek gibi ters gidişlidir. Yâhud o kimse gâlib iken mağlûb görünmekle (münkalib rev) dir.»

Beyt-i Şerifdeki (münkalib rev) tâbirinin müneccimliğe âid bir şey olacağı hâtıra geldiği için nücûm ve tencîm ilimlerinde fevka'lâde ihtisâsları bulunan Sa'di bey oğlumuzdan bu tabire dâir mâlûmat istemişdim. Lutfen verdiği mâlûmatı şurada söyliyeceğim ve kendisine alenen teşekkür edeceğim:

«Eski hey'etçiler, on iki burcu, evsaf nokta-i nazarından münkalib, sâbit ve zücesedeyn diye üçe ayırmışlardır.

Münkalib olanlar :Hamel, seretan, mizan, cedy.

Sâbit olanlar: Sevr, esed, akreb, delv.

Zücesedeyn olanlar :Cevzâ, sünbüle, kavs ve hût burclarıdır.

Manzûme-i Şemsiyyede hayâtın nizâmı olan Güneş, münkalib burclarda bulunduğu zaman mevsimler değiştiği, yânî ahvâl-i semâda bir inkilâb vukûa geldiği için bunlar tebeddüle, adem-i devâma ve değişen husûsâta nisbet edilmişlerdir. Bu dört burc, Şemsin medâr-ı zâhirîsinin dört esas noktasını teşkil etmektedir.

---

(40) Saffât : 6

Şems, sâbit burclarda bulunduğu vakit mevsimler devâm etmektedir. Bir kimsenin velâdeti anında yedi yıldızdan çoğu bu burclarda bulunursa o kimse sabit fikirli, vazifesine müdâvim ve inatçı olur. Zücesedeynin te'siri mutediller ve her an tebeddüle meyyâldir. Zira bu burclardan sonra Şems, münkalib burclara dâhil olmaktadır.»

Sa'di beyin sözleri burada bitdi. Mâlûmdur ki esâtire göre Merih yıldızı, harb ilâhı olduğu için hadid ve şedid tevahhüm edilirdi. Hattâ renginin kırmızıca olması dolayısiyle kanlı sayılırdı. Halbuki o yıldız da Allâhın mahlûku ve kudret-i İlâhiyyenin mağlûbu idi. Fakat mahlûkun vehmine göre gâlib sayılmak gibi tersine bir sıfat kazanmışdı.

Sıfât-ı İlâhiyye yıldızlarından birinin mazhar-ı tâmmı olan kimse böyle değildir. Meselâ (Kavî) isminin mazharı olan herhalde Allâhın kuvvet ve kudretini temsîl eder. Hazret-i Murtazâ Kerremallâhü veche'nin yapdığı gibi, Hayber hisârının kapısını zorlayınca koparır, kalkan gibi elinde kullanır. Sonra da: **«Allah hakkı için ben, Hayber kapısını cismânî kuvvetle koparmadım»** der. Daha sonra da o zât-ı âlî, kendi tâyin etdiği bir kadı'nın karşısında ayakda durur ve aleyhinde verilen hükme gülerek rızâ gösterir.

Bu vak'a şöyle olmuşdu: Bir yâhûdî, makâm-ı hilâfetde bulunan Hazret-i Alîden alacak dâvâsına kalkmış. Kadı'nın karşısında ayakda duran şâh-ı vilâyet Hazretleri, yahûdînin matlûbunu vermiş olduğunu söylemiş. Buna da oğlu Hasan ile âzadlı kölesi Kanberi şâhid göstermişdi.

Şâhidler, Hazret-i İmâmın en yakın mensubları oldukları için kadı (Şüreyh) onların şehâdetini kabûl etmedi; Hazret-i Halifeyi matlûbun tediyesine mahkûm eyledi. O da hükme rızâ gösterince akıllara hayret veren bu âdalet ve teslimiyyet üzerine yahûdî, alacağını almış olduğunu ikrar etdi ve müslüman oldu.

Muhâkeme esnâsında kadı Şüreyh, Hazret-i Alîye (Yâ Ebelhasen) diye, yahûdiye ise adı ile hitâb eyleyince, tâ'zîmi ifâde etdiği cihetle, muhâkeme edilen iki şahsın birine künyesi ile, diğerine ismiyle hitâb edilmesini Hazret-i Halife uygun bulmadı ve bir daha böyle yapmamasını tenbih etdi. (Radıyallahü anh ve kerremallahü vecheh.)

753

نور غالب ايمن از نقص غسق
در ميان اصبعين نور حق.

Nûr-i gâlib eymen ez naKs-î gaseK,
Der miyân-i iSbeayn-i nûr-i Hak.

«Gâlibin nûru zulmet noksânından emindir ki, Hakkın iki parmağı arasındadır.»

Buradaki (nûr-i gâlib) den maksad, peygamberlerin ve velilerin nûrudur ki, o nûra noksan ârız olmaz. Çünki menbaı, Allâhın iki parmağı arasıdır. İki parmakdan murad da Hakkın celâl ve cemâl gibi karşılıklı iki sıfatıdır.

754

حق فشاند نورا بر جانها
مقبلان بر داشته دامانها.

Hak feşâned nûr râ ber cânhâ,
Mukbilân ber dâştê ber dâmânhâ.

«Cenâb-ı Hak, ruhlara nûrunu saçmış, onlardan mes'ud ve bahtiyar olanlara da eteklerini açmışdır.»

755

وان نثار نور را وا يافته
روى از غير خدا بر تافته.

Van nis'âr-î nûr ra vâ yâftê,
Rûy ez gayr-î Hudâ ber tâftê.

«Nur saçısına eteğini açan mes'ud kimse, o saçıyı bulmakla Hakdan başkasından yüz çevirmişdir.»

756

هر كرا دامان عشق نا بده
زان نثار نور بى بهره شده.

Herkirâ dâmân-ı ışKî nâbüdê,
Zan nisâr-ı nûr bi behrê şüdê.

«Her kimde aşk eteği yoksa o nûr saçısından mahrûm kalmışdır.»

Cenâb-ı Hakkın (feyz-i akdes) ve (feyz-i mukaddes) nâmiyle iki tecellîsi vardır demiştik. Feyz-i akdesle (a'yân-ı sâbite) yâni mevcûdâtın ilm-i İlâhîdeki sûretleri, feyz-i mukaddesle de a'yân-ı sâbitenin istîdatlarına göre feyizleri göründü. O tecelli esnâsında her (ayan-i sâbite) füyûzat nûrunu kâbiliyyetine göre aldı. Kimi avuçla, kimi etekle topladı. Eteği olmayan, avucu, kapalı

bulunan ondan mahrûm kaldı. Yâni ezelde istidâdı olan hidâyet nûruna nâil oldu. Bundan mahrûm bulunan, ondan nâil olamadı. (Essaidu sa'idun fi batnı ümmihi, veşşakiyyü şakıyyun fi batnı ümmihi) yâni «Sâ'id olan daha anasının karnında iken sa'iddir Şaki olan da doğmadan evvel şakidir.» Hadis-i Şerifi bunu delâlet etmektedir.

757

جزء ها را رویها سوی کلست
بلبلانرا عشقبازی با گلست.

Cûz hârâ rûyhâ sûy-î külest,
Bülbülânrâ îşkbâzî bâ gülest.

«Cüzlerin teveccühü kül tarafındadır. Bülbüllerin âşıkdaşlığı gül iledir.»

Yâni o nûr saçısı hengâmında Allâh'ın envâr-ı külliyesinden kimin hissesine bir cüz düşmüşse, o cüzün teveccühü külle yâni umûma olacağı cihetle, sâhibi o tarafa götürür. Nitekim bülbülün güle olan aşkı onu gülistana sevkeder

758

گاورا رنگ از برون و مردرا
از درون جو رنگ سرخ و زردرا.

Gâvrâ reng ez bürûn û mêdrâ,
Ez derun çû reng-i sürH û zêrdrâ.

«Sığırın rengi dışarıda, insanın kırmızı ve sarı gibi renkleri içerdedir.»

Yânî «Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içindedir» İnsanın rengi, yâni iyiliğe ve kötülüğü zâhirinde değil, bâtınındadır Onun için envâr-ı İlâhiye saçısından kimin hisse almış, kimin mahrûm kalmış olduğu belli değildir Zâhirinden anlaşılmaz. Şeyh Sa'dî:

«Takvâ elbîsesi içinde ve sofu kıyâfetinde gördüğün kimseyi, sofu bil, iyi adam olduğunu zannet. Yoksa onun bâtınında ne olduğunu ne bilirsin? Zâbıta memûrunun ev içinde ne işi vardır?»

759

رنگهای نیك از خم صفاست
رنگ زشتان از سیاه آب جفاست.

Renghây-i nik ez Humm-î safâst,
Reng-i ziştan ez siyâh âb-i cefâst.

«İyi renkler safâ küpündendir. Kötülerin rengi ise süprüntülü siyah sudandır.»

760

صبغة الله نام آن رنگ لطیف
لعنة الله بوی آن رنگ کثیف.

Sıbğatallah nam-ı an reng-i lâtîf.
Lâ'netullah bûy-i an reng-i kes'îf

«O lâtif rengin adı sıbğâtullahdır. O kesif rengin kokusu da la'netullahdır.»

Bu beyt ile Sûre-i Bakaradaki bir Âyete telmîh ediliyor :

Mâlûmdur ki hıristiyanların bir vaftizi vardır. Yahyâ Aleyhisselâmın Şeri'a nehrinde Îsâ Aleyhisselâmın başına su dökmüş olduğunu taklîden Îseviler, doğan çocuklarına, yâhud hıristiyan olacak bir adamın başına kilisenin husûsî havuzunda duran sudan bir mikdar alıp serperler. O suyun içinde pek çok tuz ve peleseng yağı bulunduğu için bozulmaz. İnançlarına göre o su ile vaftiz edilen hıristiyan olur ve cehenneme girmekden kurtulur. Vaftiz edilmeyen ise ebedi olarak cehennemde kalır.

Asr-ı seâdetdeki hıristiyanlar, bununla öğünmüşler, bizim sıbğamız var sizin yok demişlerdi. Sıbğa: Boya demekdir. Zînet ve fıtrat mânâsına da gelir.

صِبْغَةَ اللّٰهِ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ .

Yânî : **«Ey mü'minler! Siz de onlara deyiniz ki: Biz sıbğâtüllâh'a tâbiiz. Din-i fıtrat üzereyiz, yâhud da sünnet olmaktayız. Dini telkin etmek, ve müslümanları temizlemek husûsunda Allahdan daha güzel kim vardır? Biz sıbğa emrine inkiyâd ederek Allâha ibâdet edicileriz[41].»**

Erbâb-ı hakîkate göre sıbgâtallah: Bîrenglikden ibâretdir. Bir kimse muhtelif reng ve tavırda bulunmakdan kurtulmayınca sıbğatullâha boyanmaz. Tıbkı el suyu gibidir. Durulup kesâfeti gitmeyince çamur rengindedir. Fakat durulup bulanıklığı gidince saf, berrak ve renksiz bir su olur. İşte iyi huy, o renksizlik menbaından sızar ki, onun adı sıbğatullahdır. Kötü huy ise o çamurlu su gibidir ki menbaı kirlidir, lânet-i İlâhiyye de onun adıdır.

761

آنچه از دریا بدریا می رود
از همانجا کامد آنجا می رود.

Ançi ez deryâ bederyâ mîreved,
Ez hem ancâ k'âmed ancâ mîreved.

«Denizden gelen denize gider. Bir şey nereden gelmişse oraya avdet eder.»

762

از سر که سیلهای تیز رو
وزتن ما جان عشق آمیز رو.

Ez ser-î küh silhây-i tîz rev,
Ve'ez ten-î mâ cân-ı ışk âmîz rev.

«Dağ başından sür'atle akan seller olduğu gibi, bizim cismimizde de aşk ile birleşmiş bir rûh vardır.»

---

(41) Bekara: 138

Yağmur hâlinde dökülen damlalar, buharlaşma ile geldikleri yere giderler; bizim cisimlerimizdeki can da o hakikat denizinin katraları gibidir. Onlar da geldikleri yere gideceklerdir.

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

Yânî : «O zât-ı celil ü âlâ noksanlardan münezzehdir ki her şeyin hükmü, yed-i kudretinde ve taht-ı itâatindedir. Ey insanlar; siz de nihâyet ona döneceksiniz[42].»

---

(42) Yâsin: 83

YAHUDİ OLAN PADİŞAHIN ATEŞ YAKDIRMASI VE ATEŞ KENARINA BİR PUT KOYDURUP, HER KİM BU PUTA SECDE EDERSE ATEŞDEN KURTULACAKTIR, DEMESİ.

763

آن جهود سگ ببین چه رای کرد
پهلوی آتش بتی برپای کرد

An cühûd-i seg bibin çi rây kerd,
Pehylu-yî âteş bütî berpây kerd.

«Bak, o köpek çıfıt ne re'yde bulundu. Ateşin kenarına bir put dikdirdi.»

764

کانکه این بت را سجود آرد برست
ور نه آرد در دل آتش نشست

Kânki in bürtâ sücud âred birest,
Ver neâred der dil-î âteş nişest.

«Ve şöyle dedi: Bu puta her kim secde ederse kurtulacak, etmeyecek olursa ateşin tam orta yerine oturacakdır.»

43

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝١

Evvelce üzerinde duruduğumuz bir bahiste de kıssasına işâret buyurulan (Zûnüvas), Medineye gidip yahudî oldukdan sonra memleketine dönmüş, teb'asını, husûsiyle Necranddki hıristiyanları zorla yahudi yapmak için tehdide başlamış; ezcümle, hendekler kazdırmış, içlerinde ateş yakdırmış, yahudi ol-

---

(43) Bürûc: 1

ınavanları o hendekleri attırmakla korkutmuşdu. Hazret-i Mevlânâ, Zûnuvas'ın ateş kenarına bir de put koydurduğundan bahsediyor. Şu halde, herifin yahudi olmakla beraber eski dini olan putperestlikden bütün geçcmediği anlaşılıyor.

765

چون سزای این بت نفس او بداد
از بت نفسش بی دیگر زاد

Çün sezâ-yi în büt-î nefs o b[illegible]dâd,
Ezbüt-i nefseş büt-î diğer bi[illegible]âd.

«Nefs putunun lâyıkını verince o nefs putundan diğer bir put doğdu.»

Ma'lûmdur ki insanların batıl olarak ma'bûd ittihaz ettikleri ve tapdıkları her şey puttur. Gerek ağaçdan, gerek taşdan, gerek başka şeylerden olsun. Meselâ câhiliyyet devrinde «Beni Hanife» denilen Arab kabilesi (hays) ya'ni hurma ile yağdan bir ma'bûd yapmışlar, bir müddet karşısında tapınmışlar, sonra bir kıtlık esnâsında onu yemişlerdi.

Bu ve emsâli timsaller,putperest kavimlerce gayet muhterem tutulur, onların rızası istihsâl edilmek için fedakârlıkda bulunulur, namlarına hayvanlar ve insanlardan kurbanlar kesilirdi. Meselâ Finike ve civarındaki halkın ma'-bûdu olan (Ba'l) heykelinin elleri arasındaki tekneye ateş doldururlar, üstüne küçük çocuklar yatırılıp Bal'in gönlünü almak için yakılırdı. Keza Bâbil ve etrafındaki ahâlinin ma'bûdlarından olan Zühre heykelinin hoşuna gitmek için belli günlerde kadınlar fuhş irtikâb ederler ve sebil'i visalde bulunurlardı. Fakat bu haricdeki putların en büyüğü olarak dâhilde bir put vardı ki o da insanın nefsi idi. Hazret-i Mevlâna bu hakikatı beyân için buyuruyor ki:

766

مادر بتها بت نفس شماست
زانكه آن بت مارو این بت اژدهاست

Mader-i büthâ büt-î nefs-î şümâst,
Zanki an bütmâr u în büt ejdehâst

«Putların anası ve menşe'i sizin nefsinizdir. Çünki haricdeki putlar yılan farzedilirse nefs ejderhâdır.»

767

آهن سنگست نفس و بت شرار
آن شرار از آب می گیرد قرار

Ahen-ü sengêst nefs-ü büt şerâr,
Ân şerâr ez âb migired Karar

«Nefs çakmak taşıyla demir, put ise kıvılcım mesâbesindedir ki o kıvılcım su ile söner.»

768

سنگ و آهن زآب کی ساکن شود
آدمی با این دو کی ایمن بود

Seng-u âhen z'âb key sâkin şeved
Âdemı bâ İndü key eymen buved

«Taş ve demir su ile nasıl sâkin olur? İnsan bu ikisiyle nasıl emniyyeti bulabilir?»

Gerek çakmakdan çıksın, gerek ateşden sıçrasın, kıvılcım az bir su ile söndürülür. Fakat çakmak ile taş su içinde de dursa her ikisinin çakılmasıyla çıkacak ateş zâil olmaz. Sudan çıkıp kurudular mı birbirine vurulunca yine kıvılcım zuhûra başlar

769

سنگ و آهن در درون دارند نار
آب را بر نار شان نبود گذار

Seng-u âhen der derun dârênd nâr,
Âbrâ ber nârışân nebved güzâr.

«Taşla demirin ateşi içerlerindedir. Onların ateşine su nüfuz edemez.»

آب جو نار برونی را کشد
در درون سنگ و آهن کی رود

Âb-ı cû nâr-ı bürûnîrâ küşed,
Der derûn-î seng-u âhen key reved.

«Dere suyu, haricdeki ateşi söndürür. Taşın, demirin içine nasıl girer?»

Sûri putlar kıvılcıma benzetilmiş, kıvılcımın azıcık su ile söndürüleceği söylenilmişdi. Evet. İnsanın biraz aklı başına gelip de gözü açılınca bir heykeltraşın keseri, yahud demir kalemi ile yontulmuş bir heykelin önünde tapındığından dolayı utanır. Evvelce ona karşı duyduğu hürmet ve muhabbet ateşi sönüverir. Lâkin insandaki nefs ile şehvet, çakmak taşı gibidir. Bu ikisinin sürtülmesiyle daimi sûrette kıvılcımlar çıkar. Hem de onlardaki ateşalma hassası değme su ile söndürülemez. Söner gibi görünse de fırsat bulunca alevlenir

Yusuf aleyhisselâm gibi bir peygamberin;

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Yânî : **«Ben nefsimi tebrie etmem. Çünki nefs, dâima ve şiddetle kötülüğü emreder. Meğer ki Allahın rahmeti, insanın yardımcısı ve muhafızı ola 44.»**

771

سنگ و آهن چشمهٔ نارند و دود
قطره‌هاشان کفر ترسا و جهود

Seng-u âhen çeşme-î nârend-u dûd,
Katrehâşan küfr-i tersâ-û cühûd.

«Taş ve demir, ateş ve duman kaynağıdır ki o kaynağın damlaları, yânî kıvılcımları hıristiyanların ve yahudilerin küfrüdür.»

Çakmakla, çakmak taşına benzetilen nefs ile şehvet, ateş ve duman fırlayan bir kaynağa da teşbîh ediliyor. Hıristiyanların ve yahudilerin müslümanlığa karşı olan küfr ve inkârları da o kaynağın birer katrasıdır deniliyor.

---

(44) Yûsuf: 53

Evet, gayr-ı muslimleri hakikate bağlanmaktan ve muslumanlığa uymaktan men'eden esbâbın başlıcası, belki de birincisi nefs-ı emmâredir. Nefs-i emmâre dâima kötülüğe sevkettiği için iyilik tarafına bakmak isteyen gözlerin önüne gaflet perdesi gerer. Cenâb-ı Hakka yönelmek arzusunda bulunanların yakasından tutup çeker. Hıristiyanların ve yahudilerin müslümanlığı kabul etmekden imtina'ları, nefs-i emmârenin teşvikidir. O halde onların küfrü de nefs-ü şehvet kaynağının katralarıdır.

772

آب خم و کوزه گر فانی شود
آب چشمه تازه و باقی بود

Ab-ı Hummû kûze ger fânî şeved
Ab-ı çeşmê tâze vû bâkî büved.

Kâse ve küpteki su bitse de çeşmenin suyu tâze ve bâkidir.»

773

بت سیاه آبست در کوزه نهان
نفس مر آب سیه‌را چشمه دان

Büt siyah abest der kûze nihan,
Nefs mer ab-ı siyehra çeşma dan.

«Put kâse içinde saklı çamurlu su gibidir. Nefsi ise, o çamurlu suyun çeşmesi bil.»

774

آن بت منحوت چون سیل سیاه
نفس بتگر چشمهٔ بر آبراه

An büt-î menhût çün seyl-î siyah,
Nefs-i bütger çeşme-î ber âbrah.

«O yontulmuş put, çamurlu ve kara bir suya benzetilirse onu yontan nefs-i emmâre, su yolu üstünde bir çeşme gibidir.»

Hazret-i Pîr Efendimiz yukarıdaki beyitlerde nefs-i emmâreyi siyah ve çamurlu su fışkıran bir kaynağa benzetmişti. Burada da diyor ki: «Nefsin kara su menba'ı olmasına göre put; kâse, bardak gibi kaplar içindeki şu mislli kalır.» Velev ki tencere, kazan ve küp gibi büyücek kaplar içinde bulunsun ve onları dolduracak derecede olsun o su tükenir. Fakat akması dâimi olan kaynağın suyu her vakit tâze ve bâkidir. Putları böyle kap içindeki suya değil de, çamurlu ve çoşkun sellere bile benzetsek o sellerin de kesileceği, lâkin suyu bol bir menba'ın hâliyle akıp gideceği tabi'i bir şeydir.

Hülâsa: Putların zararı hafif ve muvakkattir. Nefsin ızrarı ile hem büyükdür, hem daimidir.

775

صد سبورا بشکند یك پاره سنگ
واب چشمه می زهاند بی درنگ

Sad sebûrâ bişkened yek pâre seng.
V'âbı çeşmê mizihâned bi derêng

«Bir taş parçası yüz destiyi kırar, fakat çeşmenin suyu durup dinlenmeden akar.»

776

بت شکستن سهل باشد نیك سهل
سهل دیدن نفس را جهلست جهل

Büt şikesten sehl bâşed nik sehl.
Sehl diden nêfsrâ cehlêst cehl.

«Put kırmak, iyiden iyiye kolaydır. Lâkin nefsi kolay bir şey sanmak, büyük cehâlettir.»

Nefsin doğurduğu putlar bir kap içindeki suya benzetilmişti. Bir taş atılmakla, o kap kırılıp, yâhud delinip içindeki su dökülebilir. Meselâ kelime-i tevhidi iman ve tasdik ile telâffuz etmek, putların başına taş yağdırmak, şirk putlarının kafasını kırmak olur. Bununla berâber fesad menbaı nefsin cereyanı devam eder. Heva ve hevesinin ardı arası kesilmez. Bunun için put kırması kolay olduğu halde, nefsi kırmak, onun menba'ını tıkamak pek güçtür. Peygamber Efendimiz: **«Yâ Rabbî, beni göz açıp kapayacak bir müddette, hattâ ondan daha az bir zaman içinde nefsime ve nefsimin heva ve hevesine teslim etme.»** buyurmuştur. Binâenaleyh nefsin tehlikesi ehemmiyetsiz telâkki olunmamalıdır. Olunursa fevkalâde cehalet göstermiş olur.

در رخ نفس ار بجوئی ای پسر
قصه دوزخ بخوان با هفت در

Sûret-i nefs er bicûyi ey püser.
Kısso-i düzaH biHan bâ hêft dêr

«Oğul; nefsin sûretini görmek istiyorsan yedi kapılı cehennemin ta'rifini oku.»

Burada, Sûre-i Hıcrdeki :

﴿ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾

﴿ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴾

Yânî : **«Cehennem şeytana uyanların mutlaka girecekleri yerdir[45].» «Onun yedi kapısı vardır. Şeytana uyanlardan farzedilen kısımlar o kapılardan gireceklerdir[46].»** Âyetlerine işâret ediliyor.

Bu kapıların tabaka ma'nâsına olduğu, o tabakâtın da (cehennem) (leza) (hutame) (se'îr) (cahim) ve (haviye) isimlerinde bulunduğu Kâdi tefsirinde yazılıdır.

Yine o tefsirde deniliyor ki: Birinci tabakaya günahkâr müslümanlar, ikincisine yahudiler, üçüncüsüne hıristiyanlar, dördüncüsüne sâbiî, yâni yıldızlara tapanlar, beşincisine mecûsi, yâni ateşe tapanlar, altıncısına müşrikler, yedincisine münâfıklar idhâl edileceklerdir.

Bu yedikapılı cehennem, diğer taraftan nefse müşâbihtir. (Kaf) Sûresinde Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

﴿ يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴾

Yânî : **«Kıyâmette ve cehennem ehli oraya girdikten sonra: Doldu mu? diye cehenneme soracağız o da daha varmı? diyecektir[47].»**

İşte nefs-i emmâre de dolmamak ve doymamak, arzularına ittiba edildikçe yeni arzulara, yeni heveslere kapılmaktan usanmamak hususunda cehennem gibidir.

---

(45) Hicr: 43
(46) Hicr: 44
(47) Kaf: 30

(Kaside-i Bür'e) nâzımı İmamı Busayri rahimehullah der ki : «Nefs, süt emen çocuk gibidir. Onu bırakacak olursan büyür, delikanlı olurda, yine meme emmek ister. Zamanında sütten kesersen, o da ondan kesilir.»

Demek ki nefsi bir takım heva vü hevesten geçirmek için, onun arzularına muhalefet etmek ve istediğini yapmamak lâzımdır.

778

هر نفس مكرى و هر مكرى ازان
غرقه صد فرعون و صد فرعونيان

Her nefes mekrî yu her mekri ezân,
Ğarka Sad fir'avn-u sad fir'avniyân.

«Nefsin her nefesde bir mekri vardır ki, o mekirlerin her biri yüzünden yüzlerce Fir'avn ve yüzlerce askerleri gark olmuşladır.»

در خداى موسى و موسى گريز
آب ايمانرا ز فرعونى مريز

779

Der Hudâ-yi Mûsâ vü Mûsâ gürîz,
Ab-ı imanrâ zi Fir'avnî merîz.

«Mûsanın Rabbına ve Mûsanın himâyesine sığın. Fir'avnlık edip de şeref-i imanı izâle eyleme.»

780

دست اندر احدو احمد بزن
اى برادر واره از بوجهل تن

Dêst ender Ehad-û Ahmed bizen,
Ey birâder vâreh ez bûcehl-i ten.

«Allahın emrine ve paygamberin kavline sarıl. Ey birader; şu ten Ebu Cehlinin elinden kurtul.»

Yâni nefs, bir insan için Fir'avn ve Ebu Cehil gibidir. Ona uyan, Fir'avn ile Ebû Cehle uyanlar gibi hüsrâna uğrar. Hazret-i Mûsa ve Cenâb-ı Muhammed aleyhisselâma ittiba' edenler de ebediyyen halâs bulur. Ey birader sen

de nefsin mekirlerinden kurtulmak istersen bu iki peygamber-i zişanın varisi bulunan bir mürşid-i mükemmelin himmetine iltica et ve eline eteğine sarıl.

Hazret-i Mevlânâ hikâyeye rücû ederek diyor ki:

«SÜT EMEN BİR ÇOCUĞUN ATEŞ İÇİNDE DİLE GELMESİ VE ATEŞE ATILMAK İÇİN HALKI TEŞVİK ETMESİ».

781

يك زنى با طفل آورد آن جهود
پيش آن بت و آتش اندر شعله بود

Yek zenî bâ tîfl âverd an cühûd,
Pîş-i an büt v'âteş ender şû'le bûd,

«O çıfıt hükümdar, kucağında çocuğu bulunan bir kadını putun önüne, ateşin kenarına getirtti, ateş alev alev yanıyordu.»

782

طفل ازو بستد در آتش در فكند
زن بترسيد و دل از ايمان بكند

Tıfl ezô bisted der âteş der fikend,
Zen bitersîd-û dil ez îman bikend.

«Çocuğu kadından aldı, ateşe attı. Kadın da korkup imandan çıkacak oldu.»

783

خواست تا او سجده آرد پيش بت
بانگ زد آن طفل كانى لم امت

Hâst tâ ô secde âred pîşt-i büt,
Bângzed an tıfl k'innî lem emüt.

«Putun önünde secde etmek istedi. Fakat çocuk ateşin içinden seslendi ki: anne ben ölmedim.»

784

اندرآ مادر که من اینجا خوشم
گرچه در صورت میان آتشم

Enderâ mâderki men incâ Hoşem,
Gerçi der sûret miyân-î âteşem

«Valide: İçeriye gel ki sûratâ ateş içinde isem de ben burada hoş bir haldeyim.»

785

چشم بندست آتش از بهر حجیب
رحمتست این سر برآورده زجیب

Çêşm bendest âteş ez behr-î hacîp,
Rahmetest in serberâverde zicîp.

«Bu ateş, sathî görüşlülere perde olmak için bir göz bağıdır. Yoksa ceyb-i gayb-ı İlâhiden zuhur etmiş bir rahmettir.»

786

اندرآ مادر ببین برهان حق
تا ببینی عشرت خاصان حق

Enderâ mâder bibin bürhân-ı Hak,
Tâ bibînî işret-i Hâsan-ı Hak.

«Vâlide içeriye gel ki Allahın bürhânını ve havass-ı Hakkın muâşeretini göresin.»

«Şarihler, burada çocuk lisânından irâd edilen sözlerle bir takım rakîk nükteler buluyorlar ve şöyle diyorlar :

«Çocuk akla işarettir. Çünkü insan aklı, ne kadar kemal kesbederse etsin ma'kûlâtın fevkına çıkınca ve aşk mekteb-i âlîsine girince çocuk gibi kalır. Ateşden murâd: Mücâhededir. Ateşe atılmak: Mücâhede yoluna girmekden kinâyedir. Çocuğun validesine gelince o da: Mâder-i tabi'attır.»

Bu beyitlerle şunlar demek isteniyor: Akıllı bir kimse, avâm-ı halka müd-hiş ve muhrik görünen sülûk ve mücahedeye girip ondaki neşveyi tattımı baş-kalarına da tattırmak için teşvikatta bulunur. O da'vete pek tabi'i olarak ak-rabasından başlar. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de:

[48] وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ

âyeti Celilesi ile ilk olarak hısım ve akrıbasını da'vete me'mur buyurul-muştu. Yine çocuk lisânından hakikatlerin nakline devam ediliyor:

787

اندرآ و آب بين آتش مثال
از جهانى كآتشست آبش مثال

Enderâ vû âb bin âteş misâl,
Ez cihânî k'âteşest âbeş misâl.

«Vâlide, su gibi görünen bir ateş âleminden, yânî dünyadan çıkıp buraya gel ki, ateş gibi görünen bir su göresin.»

Dünya, suretî su gibi lâtiftir. Fakat dikkat edilecek olursa ateş gibi de yakıcıdır. Şu fânî cihânın yakıcı olduğunu anlamak için uzun boylu düşün-meye lüzum yoktur. Onun üstünde mevcut ni'metlerden birinin elimizden çık-ması yüreğimizi yakar. Meselâ sevdiklerimizden birinin ölümü, yahud para cüzdanımızın aşırılması, hiç değilse yeni elbisemizin lekelenmesi, yahud yır-tılması gibi haller, derecesine göre kalbimizi kasar kavurur. Kezâ meslekde terakki edememek, nefsin istediği gibi geçinememek, talep edilen şeylerden mahrum kalmak gibi haller de hepimizi üzüntüye sevkeder. Hatta, dünyada, bu üzüntülerden kurtulduğumuz an, pek nadirdir. O halde dünyanın su gibi lâtif görünen yakıcı bir âlem olduğu tebeyyün eder. Öbür âlem ise tamamiy-le bunun zıddıdır ki Cenâb-ı Pir o zıddîyeti gösterecektir.

---

(48) Şu ara: 214

788

اندرآ اسرار ابراهيم ببين
كو درآتش يافت سرو و ياسمين

Enderâ esrâr-ı İbrahim bibin,
K'o derâteş yâft serv-û yâsemin.

«Vâlide! İçeriye gel de ateş içinde servi ve yâsemin bulan, yâni ateş, kendisine gülistan olan İbrahim Aleyhisselâmın esrârını gör.»

789

مرگ مى ديدم گه زادن ز تو
سخت خوفم بود افتادن ز تو

Mêrg mîdîdem geh-i zâten zi tü,
SâHt Havfem bûd üftâden zi tü.

«Senden doğacağım zamanı ölüm görüyordum, senden ayrılacağım diye pek çok korkuyordum.»

790

چون بزادم رستم از زندان تنگ
در جهانى خوش هواى خوب رنگ

Çün bizâdem restem ez zindân-ı teng,
Der cihânî Hoş hevâ-yî Hôb reng.

«Doğunca dar bir zindandan kurtuldum. Havası hoş, rengi güzel bir âleme, yânî dünyâya çıktım.»

791

اين جهانرا چون رحم ديدم كنون
چون درين آتش بديدم اين سكون

İn cihanrâ çün rahım dîdem künûn,
Çün derin âteş bidîdem in sükûn.

«Bu ateş içindeki sükûnu görünce dünyâyı da rahim dâhili gibi mukassi buldum.»

792

اندرین آتش بدیدم عالمی
ذره ذره اندرو عیسی دمی

Enderin âteş bididem âlemi,
Zerre zerre enderô İsâ demi

«Bu ateş içinde bir âlem gördüm ki, her zerresi, İsâ Aleyhisselâm gibi ölü diriltmeye muktedir ruhlardan ibâret.»

Çünki peygamberlerin, şehidlerin, sıddîklerin, hulâsa evliyâullâhın makamı burası.

793

یك جهان نیست شکل و هست ذات
وان جهان هست شکل و بی ثبات

Yek cihân-î nistşekl û hêst zât,
Van cihân-i hêst şekl û bisebât

«Ateş içinde gördüğüm âlem; süret i'tibariyle yok, zâtı ve hakikatı i'tibariyle var. O âlem, yâni bulunduğumuz dünyâ ise süretâ var, fakat sebâtı ve bakası yok.»

794

اندرآ مادر بحق مادری
بین که این آذر ندارد آذری

Enderâ mâder bi hakk-î mâderî,
Bin ki in âzer nedâred âzerî.

«Vâlide; analık hakkı için içerlye gel de bak ki bu ateşte ateşlik ve yakıcılık yok.»

795

اندرآ مادر که اقبال آمدست
اندرآ مادر مده دولت ز دست

Enderâ mâder ki iKbâl âmedest,
Enderâ mâder medih devlet zi dest.

«Vâlide içeriye gel ki ikbâl ve seâdet gelmiştir. İçeriye gel de devlet ve fırsatı kaçırma.»

من ز رحمت می کشانم پای تو
کز طرب خود نیستم پروای تو

Men zi rahmet mîkeşânem pây-i tu,
Kez tarab Hod nîstem pervâ-yi tü.

«Ben sana acıdığımdan ayağından çekiyor, teşvikatta bulunuyorum Yoksa zevkimden ve neş'emden seninle meşgul olacak halde değilim.»

797

اندرآ و دیگرانرا هم بخوان
کاندرآتش شاه بنهادست خوان

Enderâ vü digeranrâ hem bıHan,
K'enderâteş şâh binhâdêst Hân

«İçeriye gel başkalarını da çağır ki Şah, ateş içine manevi bir ni'met sofrası kurmuştur.»

798

اندر آیید ای مسلمانان همه
غیر عذب دین عذابست آن همه

Ender âyid ey müselmânan heme.
Ğayr-i azb-i din azâbest an heme.

«Ey müslümanlar; hepiniz geliniz, bu mücahede ateşine giriniz ki din lezzetinden başka her şey azabdır.»

Puta secde etmeleri için zorlanan hıristiyanlara müslüman diye hitap edilmesi, muvahhid oldukları içindir.

اندر آيد اى همه پروانه وار
اندرين بهره كه دارد صد بهار

Ender âyid ey hemè pervâne var
Enderin behrè ki dâred Sad bahar,

«Ey mü'minler; cümleniz pervane gibi bu ateşe atılın. Yüzlerce baharı bulunan şu behreden nasib alın.»

Allaha vâsıl olan evliyây-i kiram hazerâtı, kendilerinin nâil oldukları ma'nevi hakikatten başkalarını da hissedâr etmek için daima teşvikât ve tergıbat ...ıdan hâli kalmazlar.

Kâşki sevdiğimi sevse bütün halk-ı cihan,
Gece, gündüz sözümüz kıssa-i cânân olsa.

ılerler ve :

İsterim sevsin bütün halk-ı cihân cânânımı,
Sevmeyenler kalmasın âlemde hiç sultanımı

temennisinde bulunurlar. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, her mertebenin olduğu gibi bu makamın da sâhib-i ekmeli idi. Risalet hakkında :

عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۝

Yâni «Ey insanlar; Nebiyy-i Ekrem sizin nâil-i hidâyet ve rehyâb-ı hakikat olmanızı son derece arzu eder. Müminlere de raûf ve rahimdir[49].» buyurulmuştur.

Cenâb-ı Mevlâna, o çocuk lisânından söylediği beytlerle bu nüktelere işaret ettikten sonra bahse devamla diyorki :

(49) Tevbe : 128

800

بانگ می‌زد در میان آن گروه
پر همی‌شد جان خلقان از شکوه

Bâng mîzed der miyân-ı on gürûh,
Pür hemişüd cân-ı Halkan ez şükûh.

«O çocuk, o gürûhun arasında seslenip duruyordu. Bundan dolayı halkın rûhu, Hakkın azametiyle doldu.»

801

خلق خودرا بعدازان بی خویشتن
می فکندند اندر آتش مرد و زن

Halk Hodrâ bâdezan bî hişten,
Mî fikendend ender âteş merd ü zen.

«Ondan sonra o muvahhid hıristiyanların erkeği, kadını kendilerini gayrı ihtiyârî olarak ateşe attılar.»

802

بی موکل بی کشش از عشق دوست
زانکه شیرین کردن هرتلخ ازوست

Bî müvekkil bî keşiş ez aşk-ı dost,
Zan ki şirin kerden-î her telH ezost.

«Hem de yâr-ı hakîkinin aşkı câzibesiyle ateşe atıldılar. Me'murların çekmesiyle, itip kakmasiyle değil, çünki her acıyı tatlıya tahvil eylemek Allahın kudretindendir.»

803

تا چنان شد آن عوانان خلق‌را
منع می کردند کاتش در میا

To çünan şüd an avânan Halkrâ,
Mên' mîkerdênt k'âteş der meyâ

«O kadar oldu ki hükümdârın me'murları; ateşe girmeyin diye halkı men etmeye mecbur oldular.»

804

آن یهودی شد سیه روی و خجل
شد پشیمان زین سبب بیمار دل

An yehüdi şud siyeh ru yu Hacil.
Şüd peşiman zın sebep bimar dıl.

«O yahudi hükümdar mahcup ve rezil oldu. Peşimanlığı dolayısiyle de kalben hastalandı.»

کاندر ایمان خلق عاشقتر شدند
در فنای جسم صادقتر شدند

805

K'ender îman Hâlk aşıkter şüdend.
Der fenâ-yî cism sadıkter şüdend.

«Halk, imana eskisinden âşık, ifnây-ı cism hususunda evvelkinden sâdık olmuşlardı.»

Dinini dünyasına tercih edecek, imanı yolunda canını verecek âşık ve sâdık kimseler her vakit bulunur. O gibileri tehdid ve tazyik etmek neticesiz kalır. Çünki din, Allahın ebedi bir nûrudur. O nûr-i İlâhi, şunun bunun tutulası nefesiyle sönmez. Kuvvetli bir meş'aleyi üflemekle söndürmek isteyenlerin saçı, sakalı tutuşur, yüzü, gözü yanar.

وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ

«Yâni : **«Kâfirler hoşlanmasalar da Allah nûrunu, yâni din-i islâmı itmâm eyleyecektir[50].»**

Din yolunda dünyasını ve hayatını feda edenler islâm tarihinde pek çoktur. Bunlardan hâtıra gelen bir (Hubeyb bin Adiyy) vardır ki, Medinelidir. Ensar-ı kirâmdandır. Bu zâtı esir etmişler ve Mekkelilere satmışlardı. Satıldığı vakit Arablarca muhterem ve muharrem aylardan olan zilka'de idi. O muhterem aylarda harbetmek ve adam öldürmek Arab müşriklerince günah olduğundan Hubeybi hapsettiler. Muharrem ayı çıkınca onu Mekkenin haricine

---

(50) Sâf : 8

çıkardılar. Siyaset yerine gelince, namaz kılmak için musa'ade istedi Nasılsa izin verdiler ve ellerinin bağını çözdüler Fedakâr Hubeyb iki rek'at namaz kıldı Ölümden korkuyor demesinler diye çabucak bitirdi Muslümanlardan katle mahkûm olanların idam edilmeden evvel iki rek'at namaz kılmaları, Hübeybin sünneti olarak kalmıştır

Hazret-i Hubeybe o esnada bir teklif vuku' buldu :

— Müslümanlıkdan vaz geç seni âzâd edelim dediler O sağlam müslumanı :

— Benim için ölmek, dinimden dönmekden hayırlıdır, cevabını verdi Bunun üzerine yere bir direk diktiler. Hubeybin ellerini tekrar bağladılar O direğe çekdiler. Bedir muharebesinde öldürümüş olan müşriklerin oğullarıyle hısım ve akrıbasından otuz, kırk kişi mızraklarla hücum ederek o, din fedâisinin vücûdunu delik deşik ettiler (Radıyallahü anhü ve ardâhü).

806

مكر شيطان هم درو جيد شكر
ديوهم خودرا سيه رو ديد شكر

Mekr-i şeytan hem derâ piçid şükr,
Dîv hem Hodrâ siyeh rû dîd şükr

«Şükürler olsun ki şeytanın mekri ona dolaştı Çok şükür şeytan da kendini rezil olmuş gördü.»

Yâni ehl-i îmana azab vermek için şeytan, hükümdarı iğva eylemişti Neticesi o yahudi olmuş hükümdarın mahcubiyyetinden ibâret kaldı Dolayısıyle bu işte şeytanın rezaleti de meydana çıktı, İşte bu hal, şukre ve halinde lâyık İlâhi bir niğmettir.

807

آنچه مى مالید در روى كسان
جمع شد در چهرهٔ آن نا كس آن

Ançı mimâlîd der rû yikesan,
Cêm' şüd der çehre-i an nâkes an

«Herkesin yüzüne sürmek istediği hakaret karası, o alçak hükümdarın çehresinde toplandı.»

انکه می درید جامهٔ خلق چست
شد دریده آن او ایشان درست

Anki mî derrid câmey Hûlk cust,
Şud deride ân-ı ö işan durust.

«Halkın libâsını yırtmak, yâni onların ırz ve nâmûsunu hetk eylemek isteyen o yahudinin kendi vakar ve haysiyyet libâsı yırtıldı, halkınki sağlam kaldı.»

«İSM-İ ŞERİF-İ MUHAMMEDİYİ İSTİHZÂ VE MASKARALIK YOLİYLE OKUYAN ŞAHSIN AĞZININ ÇARPIK KALMASI».

Bu şahsın, velâdet ve bi'set-i Muhammediyyeden önceki hıristiyanlardan biri olup İncildeki Nâm-ı Peygamberiyi hürmetsizce okumak ihtimali vardır. O ihtimal ile berbaer asr-ı saâdetteki müstehzîlerden biri olmak da mümkündir.

Ma'lûmdur ki, Kureyş Kabîlesinin terbiyesizlerinden ba'zıları Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizle istihzâ etmek maskaralığına kalkışmışlardı. Bunun üzerine :

انا كفيناك المستهزئين

Yânî : «Habîbim, seni istihzâya cür'et edenlerin hakkından geleceğ biziz[51].» va'd-i İlâhisi nâzil oldu.

Müstehzîlerin en terbiyesizi, bu ümmetin Fir'avnı olan (Ebu Cehil) idi ki, Bedir Gazâsında kafası kesildi. Biri de (Velid bin-il-Mugire) idi ki, ok yontan birinin yanından geçerken izarına bir yonga takılmış, eğilip çıkarmaya azameti mâni olduğu için o yonga baldırına çarpmış ve kanatmış. İhtimal ki bulaşık ve mikroplu olduğundan orada iltihap husule getirmiş. Nihayet bacağı kütük gibi şişmiş, kendi de danalar gibi bağıra bağıra cehenneme gitmişti.

Biri de (Âs bin-il Vâil) idi. Bu herif, mahdumları vefat edip de erkek evlâdı kalmayınca Resul-i Ekrem için (ebter) ta'birini kullanmıştı. Ebter: Kuyruğu ke

---

(51) Hicr : 95

lık mânasınadır. Mecâzen evlâdı olmayan kimseler hakkında kullanılır. Bu taraftan mute'essir olan Resûl-i Ekremi teselli için (Kevser) Sûresi nüzil olmuş, orda:

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ۝

Yâni : «Seni ta'yip edenin kendisi ebterdir[52].» buyurulmuştur.

Müstehzilerden biri de (Hakem bin Eb-il-As) idi ki meşhur Mervanın babasıdır. Bu da Aleyhissalât Efendimizi ağzını, burnunu oynatarak maskaralık etmek suretiyle ta'kip eylemiş, Sallalahü aleyhi Vesellem Hazretleri dönüp «öyle ol» buyurunca herif düşüp bayılmış, bir ay kadar hasta yattıktan sonra yüzü, gözü oynar bir halde kalmıştı.

Hakem, Mekke fethinde müslüman oldu, Medineye de hicret etti. Fakat orada da tek durmadı. Hücre-i saâdeti perde aralığından gözetlemeye kalkıştığı için Peygamberimiz tarafından (Rebeze) mevki'ine nefyedildi. Ebû Bekir ve Ömer radiyallahü anhümanın hilafetleri müddetince orada kaldı. Hazret-i Osman halife olunca — amcası bulunan Hakemi — Medineye getirtti, oğlu Mervanı kendisine kâtip ta'yin etti. Lâkin Mervanın sû-i idâresi Hazret-i Osmanın şehâdetine sebeb oldu. Cenabı Hak bunlar ve emsali müstehziler hakkında, müstekil bir Sûre inzâl ederek buyurdu ki:

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ ۝ اَلَّذِى جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ۝ يَحْسَبُ
اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُ ۝ كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِى الْحُطَمَةِ ۝ وَمَا اَدْرٰيكَ
مَا الْحُطَمَةُ ۝ نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ ۝ اَلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْئِدَةِ ۝
اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ ۝ فِى عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ۝

Yânî : «İstihza ve ta'yib edenlerden her birinin vay hâline. O müstehzi ki mal toplamış ve saymış, yâhud hazırlamış; topladığı malın kendisini dünyada ebedi bırakacağını sanmıştı. Hayır... öyle değil. O da ölecek, mutlaka cehennemin hutame denilen tabakasına atılacaktır. Habibim, hutamenin ne olduğunu sana bildiren nedir? yânî hutamenin ne olduğunu biliyor musun? Allahın parlak bir ateşidir ki onun te'siri kalblere kadar işler; o ateş onların (yânî müstehzilerin) üstüne havâle edilmiştir[53].»

---

(52) Kevser : 3
(53) Hümeze : 1-9

809

آن دهان کژ کرد و از تسخر بخواند
نام احمد را دهانش کژ بماند

An dehan kej kerd-ü ez teshür bihand,
Nâm-ı Ahmedrâ dehâneş kej bimand

«Biri ağzını eğip, Muhammed ism-i şerifini maskaralık ederek okudu. Bunun üzerine ağzı çarpıldı.»

810

باز آمد کای محمد عفو کن
ای ترا الطاف علم من لدن

Bâz Âmed key Muhammed afv kün,
Ey türâ eltâf-ı İlm-î minledün

«O müstehzi rucu' etti de dedi ki: Ey İlm-i ledünni lûtuflarına mazhar olan Muhammed; beni afvet.»

811

من ترا افسوس می کردم ز جهل
من بدم افسوس را منسوب و اهل

Men türâ efsûs mî kerdem zicehl,
Men büdem efsûrâ mensûb-u ehl

«Ben cehlim yüzünden seninle istihza etmiştim. Halbuki asıl istihzaya lâyık olan benmişim.»

İşte nâm-ı akdes-i Muhammediyi tezyif ettiğinden dolayı suratı çarpılan terbiyesiz, bu sûretle nedâmet göstermiş, asıl istihzâya o çarpık suratın lâyık olduğunu i'tiraf eylemişti

«Allahın yakdığı bir kandili püf diye söndürmeye kalkışanın saçı sakalı yanar» meâlinde bir beyt vardır. Cenâb-ı Hak: Peygamberinin olsun, o peygamberin tebliğ eylediği din ahkâmının olsun muhafızıdır. O ahkâmı tağyir ve tebdile kalkışmak, Allaha i'lân-ı harbetmek demektir. Böyle bir muharebede hangi tarafın mağlûb olacağı bellidir. Allah imhâl eder, ihmal etmez derler. Evet. Kadir-i mutlak: bir müddet müsâade gösterir. Münkirler ve müstehziler

bundan vehme düşerler, hareketlerinde muvaffak olduklarını sanırlar. Fakat mukadder olan mühlet bitam buldu mu, yed-i kudret, yakaların na yapışır, onları ebedî hüsranın Hutamesine fırlatır. Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısiyle ba'zı irâdına şürû' ediyor :

812

چون خدا خواهد که پردهٔ کس درد
میلش اندر طعنهٔ پاکان برد

Çün Hüdâ Hâhed ki perdey kesdered,
Meyleş ender ta'ne-i pâkân bered.

«Allah, bir kimsenin ırz ve haysiyyet perdesini yırtmak yâni onu rezil etmek dilerse onu Enbiyâ ve Evliyâ hazeratının ta'nu teşni'ine meylettirir.»

«Neseben ,yâhud dinen kardeşi olanı düşürmek için kuyu kazan kimse, en sonunda kazdığı kuyuya kendi düşer» denilmiştir.

Bunu altın hat ile yazsın yazan,
kendi düşer halk için kuyu kazan.

Bunun gibi başkalarının, husûsiyle salâh ve iffet sahiplerinin nâmus ve haysiyyetine ta'n etmek isteyen kimselerin ta'n ü teşni'i de döner, dolaşır, ta'n edenlerin hakkında, isnâd ve iftira değil, vâki' ve hakikat olarak zuhûr eder.

813

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس
کم زند در عیب معیوبان نفس

Ver Hüdâ Hâned ki pûşed ayb-ı kes,
Kem zened der ayb-ı ma'yûban nefes.

«Eğer Cenâb-ı Hak bir kimsenin aybını örtmek dilerse o adam; pâk olanların değil, ayıblı olanların bile ta'nına kalkışmaz.»

Kimeseyi ayıplayıp, tahkir etmediği için kendi ayıpları da meydana çıkmaz.

814

چون خدا خواهد که مان یاری کند
میل ما را جانب زاری کند

Çun Hudâ Hâhed ki mân yâri kuned,
Meyl-i mârâ cânib-i zâri kuned

«Allah, bize yardım etmesini irâde eyleyince, kalbimizi niyâz ve tazarru' tarafına meylettirir.»

Kalbinde azıcık merhamet bulunan kimse, karşısında bir fakirin durup da boynunu bükmesine tahammül edemez. Bir kaç para sadaka verip onun zarûretini gidermek ister. Allah ki merhamet, onun sıfât-ı celilesinden biridir. Allah ki erhamürrahimîn olduğunu kendisi haber vermiştir. Huzûr-ı izzetinde edilen duâları ve tazarrûları reddetmez. Dergâh-ı kibriyasına açılmış olan elleri boş bırakmaz. Bunu zât-ı ecellü akdesi va'dediyor da diyor ki :

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

Yâni : **«Ey Peygamber-i ekber, kullarım sana benden sorduklarında hakikaten onlara yakınım. Bana duâ edilince dûa eden kulumun dûasını kabul ederim. O halde, benden icâbet ve kabûl talebinde bulunsunlar ve bana imân etsinler, dûalarını reddetmiyeceğime inansınlar. Bu suretle rüşd ü sedâdı bulmaları me'müldür[54].»**

815

ای خنك چشمی که آن گریان اوست
ای همایون دل که آن بریان اوست

Ey Hunük çeşmî ki an giryân-ı ost,
Ey hümâyun dil ki an biryân-ı ost.

«Onun için ağlayan göze ne mutlu, onun için tutuşup yanan mübârek kalbe ne seâdet.»

---

(54) Bekara : 186

Bır göz, Allah ıçın ağlarsa, lütf-i İlâhi ile bir gün yaşı dinar.

Bır gönul Allah için tutuşur ve yanarsa onun fazl u keremi ile ateşi söner.

816

آخر هر گریه آخر خنده ایست
مرد آخر بین مبارك بنده ایست

AHir-i her girye aHir Hande ist,
Merd-i âHir bin mübârek bende ist.

«Nihâyet her ağlamanın sonu gülmektir. Binâenaleyh âkibeti gören, mübarek bir kuldur.»

Dünya tebeddül ve inklâb âlemidir.

Şimşek çakar, gök gürler, yağmur yağar, seller akar. Fakat birdenbire bulutlar sıyrılır, hava açılır, güneş meydana çıkar, dünyânın yüzü güler. Âfâkı olan şu hallerin vuku'a geldiği nasıl görülüyor ve tastik ediliyorsa, enfüste olması da muhâl değildir. İnsanın bir kederi olur, canı sıkılır, yüreği daralır, gözünden yaşlar dökülür. Lâkin Allahın lütfiyle tecelli değişir, celâlî cemâle tebeddül eder, biraz evvel ağlayan da, o tecelli te'siriyle, gülmeye başlar. Binâenaleyh, insan müteessir olduğu zamanlar ye'se kapılmamalı. Çünki:

«Ye'sin sonu yoktur, ona bir kerre düşersen
Hüsrâna düşersin çıkamazsın ebediyyen»

Evet. Ümidsiziğe düşmemeli, Allahın muhavvilülehvâl olduğunu hatırlamalı, Hakkın gelecek lûtfunu beklemelidir.

817

هر کجا آب روان سبزه شود
هر کجا اشك روان رحمت شود

Her kücâ âb-î revan sebzê şeved,
Her kücâ eşk-î revan rahmet şeved.

«Nerede akar su bulunursa orada yeşillik olur. Nerede göz yaşı bulunursa orada merhamet olur.»

Temmuz ve Ağustos aylarının ortalığı kavuran sıcaklarında bile bir dere kenarına bakılacak olursa taze yeşillikler görülür. Dağlar, bayırlar ve ovalardaki otlar sapsarı ve kupkuru kesilmişken, dere kenarlarının yeşilliği derede akan suyun feyzi eseridir. Bunun gibi bir gözün de nedametle huzûr-ı İlâhîde yaşlar dökmesi, merhamet-i ilâhiyyeyi cûş u hurûşa getirir. Kurumuş, yarı ölmüş bir hâle gelmiş kalbi şâdâb-ı hayat eder.

818

باش چون دولاب نالان چشم تر
تا ز صحن جانت بر روید خضر

Bâş çün dolâb-ı nâlân çeşmter,
Tâ zi sahn-i cânet ber rûyed hader

«Bostan kuyusunun inleyen dolabı gibi gözü yaşlı ol ki rûhunun sahasında yeşillikler bitsin.»

Bostan kuyularındaki dolablar inleye inleye dönerler. Çıkardıkları suyun rutûbeti etrâfa bir tarâvet verir, kuyu başlarını çemenlik hâle getirir.

Hazet-ı Mevlânâ buyuruyor ki: Rûhun etrâfında ma'nevî çemenistan hâsıl olmasını istersen inleyerek ve Allaha tazarru ederek göz yaşları akıt. Bostan dolabının etrâfına tarâvet veren Allah, senin can bahçeni de kuru bırakmaz.

819

اشك خواهی رحم كن بر اشكبار
رحم خواهی بر ضعيفان رحم آر

Eşk Hâhî rahm kün ber êşkbar,
Rahm Hahi ber zaîfân rahm ar.

«Göz yaşı istersen ağlayanlara merhamet et. Merhamete nâil olmayı arzû edersen zu'afâya acı.»

Allah için ağlayabilmek, büyük bir nimettır.

Cumûdü ayn, ya'ni kalbin katılaşması yüzünden gözyaşı menba'ının kuruyup kalması, daha açığı, insanın müteessir olmaması ve gözünden bir katra

damlamaması en büyük hikmettir. Bundan dolayı Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz; **«Ya Rabbi; ağlamayan gözden ve haşyetle müteessir olmayan kalbden sana sığınırım»** buyurmuştur.

Gözden, nedâmet ve hasretle dökülecek yaşlar kalbin pasını siler, gönül aynasını tecelliye ma'kes olabilecek bir hâle getirir.

Ağlayabilmek seâdetini elde etmek için ağlayanlara merhamet etmek, za'f ve acze düşmüş olanların haline acımak lâzımdır.

Sallalahü Aleyhi Vesselem Efendimiz: **«Acıyın ki size de acısınlar»** buyurmuştur. Hülâsa. Allahın rahmetini bulmak için Allahın kullarına merhamet etmek gerekir.

Cenâb-ı Pir, bahse rucu' ile diyor ki:

«YAHUDİ PADİŞAHIN ATEŞE HİTABI, ATEŞİN DE ONA CEVABI»

820

رو بآتش کرد شه کای تند خو
آن جهان سوز طبیعی خوت کو

Rû be âteş kêrd şeh k'ey tünd Hu.
An cihan sûz-i tabii Hût kü.

«Yahudi padişah ateşe hitab ederek dedi ki: Ey sert huylu ateş, ey tabî'aten cihânı yakan; hani o yakıcı tabi'atin?»

821

چون نمی‌سوزی چه شد خاصیتت
یاز بخت ما دگر شد نیتت

Çün nemisûzi çı şüd Hâsiyyetet,
Yâ zibaHt-i mâ diger şüd niyyetet.

«Nasıl oluyor da yakmıyorsun? sendeki yakıcı hassa ne oldu? Yoksa bizim tâli'imizden mi niyyetin değişti?»

822

می نبخشای تو بر آتش‌پرست
آنکه نپرستد ترا او چون برست

Mi nebaHşayi tu ber âteşperest,
An ki neprested turâ û çun berest

«Sen, sana tapan mecusilere bile acımazken sana tapmayanlar, nasıl oluyor da senden kurtuluyor?»

823

هرگز ای آتش تو صابر نیستی
چون نسوزی چیست قادر نیستی

Hergiz ey âteş tü sâbir nîsti,
Çün nesûzî çîst kâdir nisti.

«Ey ateş; sen içine düşeni yakmak hususunda sabretmezsin. Şimdi niçin yakmıyorsun, sebebi nedir, yakmaya kâdir mi değilsin?»

824

چشم بندست این عجب یا هوش بند
چون نسوزاند چنین شعلهٔ بلند

Çeşm bendest in aceb yâ hûş bend,
Çün nesûzâned çünin şu'ley bülend.

«Şu hâl, acabâ göz bağı mı, yoksa akıl bağı mı? Bu kadar yükselmiş alevler nasıl oluyor da yakmıyorlar?»

825

جادوی کردت کسی یا سیمیاست
یاخلاف طبع تو از بخت ماست

Çâdui kerdet kesî yâ simyâst,
Yâ Hılâf-î tab-ı tû ez baHt-ı mâst.

«Biri sihir mi, hokkabazlık mı yapıyor, yoksa sendeki tabi'atin değişmesi, bizim sû'i tâli'imizden mi ileri geliyor?»

Canâb-ı Hak, vakıa ve hâdiseleri bir takım sebeblere bağlamıştır. Böyle olmakla beraber müsebbibi hakiki Zât-ı ecell ü akdesidir. Meselâ bıçakta kesmek hassası vardır. Fakat bir bıçakla bir ekmeği yan yana koyun, ikisi de olduğu gibi kalır. Ne bıçak kendiliğinden keser, ne de ekmek kendiliğinden kesilir. Mutlaka bıçağı alıp onunla ekmeği kesecek bir adam bulunması, o adama da Allahın kesmek kuvvetini vermesi lâzımdır. Demek ki esbâbın te'siri, müsebbibülesbâbın irâdesiyle husûle geliyor.

O esbâba böyle müsbet te'sir veren Cenâb-ı Hak, ba'zen da menfi bir te'sir verir. Tabiatı yakmak olan ateşe yaktırmaz; tabî'ati kesmek olan bıçağa kestirmez. Nemrûdun attırdığı ateşte İbrâhim Aleyhisselâmın yanmayışı, İsmâ'il Aleyhisselâmın boğazına sürülen bıçağın kesmeyişi gibi.

Esbâbın kendiliğinden müessir olmadığını, müessiri hakiki olan Allahın irâdesi ve emri ile te'sir icrâ edebileceğini anlatmak için Hazret-i Mevlânâ, ateş lisânından yahudiye hitâben diyor ki:

826

گفت آتش من همان آن آتشم
اندر آ تو تا ببینی تابشم

Güft âteş men heman an âteşem,
Enderâ tû tâ bibini tâbişem.

«Ateş dedi ki: Ben, yine o bildiğin ateşim, İçeriye gel ki harâretimi ve yakıcılığımı göresin.»

827

طبع من دیگر نگشت و عنصرم
تیغ حقم هم بدستوری برم

Tab'-ı men diger negeşt-û unsurem,
Tiğ-ı Hakkam hem bedestûrî bürem.

«Benim yakıcı tabi'atim ve unsurum değişmedi. Lâkin ben Hakkın kılıcıyım ve onun izniyle keserim.»

Hikâyedeki ehl-i îmânı yakmayan ateşin yakıcı tabî'ati değişmemiş, harâretine, za'af ve noksan gelmemiş, lâkin yakma hassa-sı emr-i İlâhi ile bir müddet için tâ'tile uğramıştı. Nitekim Mûsâ Aleyhisselâm ile üm-

[illegible] selâmetle geçtiği Şap denizindeki batırmak ve boğmak hassasında değişme olmamıştı. Olmadığı da Fir'avn ile askerini boğmasıyla tebeyyün etmişti.

Burada da ateşin tabi'ati değişmemiş, yalnız o mu'minleri yakmak için Allah tarafından ona izin verilmemişti. Yahudi hükümdar hakkında ise öyle bir men'-i İlâhi olmadığı için o, girmiş olsaydı bittabi' yakıp kül edecekti.

Yine ateş lisânından deniliyor ki :

828

بر در خرگه سگان ترکمان
چاپلوسی کرده پیش مهمان

Ber der-i Hargeh segân-ı Türkman,
Çâblûsî kerde piş-i mihmân.

«Türkmen obalarının kapılarında bulunan köpekler, misafirlere karşı kuyruk sallama sûretiyle yaltaklanırlar.»

829

ور بخرگه بگذرد بیگانه رو
حمله بیند از سگان شیرانه او

Ver beHargeh bügzered bigâne rû,
Hamle bined ez segân şirâne u.

«Eğer bir yabancı, oba civârından geçecek olursa, köpeklerden arslanca hamleler görür.»

830

من ز سگ کم نیستم در بندگی
کم ز ترکی نیست حق در زندگی

Men zi seg kem nîstem der bendegi,
Kemzi Türki nîst Hak der zindegi.

«Ben kulluk husûsunda köpekten bayağı değilim, Allah da hayât ve kudret bahsinde bir Türkmenden aşağı değildir.»

Yâni Turkmen obalarının kapısındaki köpekler, yedikleri bir kaç lokmanın şükrânesi olarak efendilerine son derecede itâ'at ve sadakat gösterirler. Bir yabancı geçdiğini hissedince havlamaya ve o tarafa saldırmaya başlarlar. Lâkin gelen kimsenin dost olduğunu sâhiblerinin işâretinden anlayınca tabi'atleri olan saldırmayı ve ısırmayı bırakırlar, onun karşısında kuyruk sallamak sûretiye yaltaklanırlar.

Bundan bahisle ve hâl diliyle ateş diyordu ki: Mâdemki bir köpek, sâhibi olan Turkmenin bir işâretiyle, tabiat-i meftûresini bırakıyor, yabancıyı ısırmıyor. Muti' olmakta ben köpekten bayağı mıyım, yâhud mutâ' olmakta Allah, Turkmenden aşağı mı ki, onun yakma dediğini ben yakayım da itâ'atsızlık göstermiş olayım?.

831

آتش طبعت اگر غمگین کند
سوزش از امر ملیك دین کند

Âteş-i tab'at eger gamgin küned,
Sûziş ez emr-i melîk-i din küned.

«Ey sâlik; seni tabi'at ateşi yakıyor ve gam veriyorsa onun yakıcılığı kendiliğinden değil, mâlik-i din olan Allâhın emriyledir.»

832

آتش طبعت اگر شادی دهد
اندرو شادی ملیك دین نهد

Âteş-i tab'at eger şâdî dihed.
Enderô şâdî melik-î dın nihed.

«Kezâ tabi'at ateşi sana meserret veriyorsa bu sürûru ona veren de Allahdır.»

Binâenaleyh kendinde böyle bir neş'e görünce o ni'mete karşı şükret.

833

چونکه غم بینی تو استغفار کن
غم بامر خالق آمد کار کن

Çünkı gam bini tu istiğfar kün,
Ğam biemr-i Hâlık âmed kâr kün

«Kendinde gam ve keder görünce istiğfar et. Çünkü gam, Hâlık Teâlânın emriyle müessirdir.»

İnsan ba'zan kendisinde sebebsiz bir sıkıntı duyar, üzülecek bir hâle ma'ruz kalmadığı halde mükedder bulunur. İşte o sıkıntı, o gam ve o keder, yapmış olduğu bir kabahatın âcil cezası ve tenbihidir ki, alafranga ta'bir ile buna (vicdan azabı) diyorlar. Bilmem teşbihim doğru mu? Ben bu sıkıntıyı muvakkaten tevkif cezâsına benzetiyorum. Ma'lûmya bir adam bir kabahatte bulunursa, kabahatın derecesine göre, bazan hakkında tevkif müzekkeresi verilir. O adam yakalanır, muvakkaten tevkifhâneye konulur. Muhâkemede berâ'et kazanır, yâhud men'-i muhâkeme kararı alırsa hapisten kurtulur. Bunun gibi irtikâb ettiği günah dolayısiyle müteessir olan, diğer bir tabir'le, sıkıntı tevkifhânesine konulan bir günahkar da, Allah'tan gufran talebinde bulunur, günahı affolunursa o da o sıkıntıdan kurtulur ve hattâ ona bedel rûhânî ve ma'nevi bir neş'e bulur. Binâenaleyh, biz de Kur'an-ı Kerimin münâcât ve istiğfârı hâvî olan bir Âyet-i Celilesini teberrüken okuyalım 55:

رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا
وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ۝

834

جون بخواهد عین غم شادی شود
عین بند پای آزادی شود

Çün biHâhed ayn-ı şâdi şeved,
Ayn-ı bend-i pây âzâdi şeved

«Allah murâd ederse gamın ta kendisi meserret, ayakbağı da, mahz-ı halâs ve hürriyet olur.»

---

(55) Âl-i imran: 193

Evet, Cenâb-ı Hakkın irâdesi ve kudreti, kederi sevince, hapislik ve esareti hürriyete vesile kılar. Meselâ, Yûsüf Aleyhisselâm köle diye satılmış, mücrim diye hapse atılmış, fakat sonra mahbesten çıkarılmış, Mısır gibi büyük ve ma'mûr bir memleketin veziri olmuştu.

835

باد و خاك و آب و آتش بنده اند
با من و تو مرده با حق زنده اند

Bâd u Hâk û âb u âteş bende end,
Bâ men û tû mürde bâ Hak zinde end.

«Rüzgâr, toprak, su ve ateş; Allahın kulu ve muti'idir. Onlar, bana, sana karşı, birûh, fakat Allah'a karşı zirûhtur.»

Eskiden anâsır-ı erba'a dedikleri ve her şey'in asl-ü esâsı addettikleri şu dört madde olsun, onlardan vücûda gelen sâir eşyâ olsun, hepsi emr-i İlâ- **onların tesbihini anlamazsınız** [57]**.»** meâlindedir.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

Yânî : **«Allahın emri bir şey'in husûle gelmesini irâde edince ol der, o şey derhal mevcûd olur**[56]**.»** demektir.

Dünyâda, ukbâda her şey, Allâhın emrine bağlılık gösterdiği gibi Allahının muti ve münkâdıdır. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

وان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم

Yânî : **«Her şey Rabbine, tesbih ve tahmid eder. Lâkin ey insanlar; siz onların tesbihini anlamazsınız** [57]**.»** meâlindedir.

Eşyânın tesbih etmekte olduğu bu âyette beyân buyuruyor ve bu tesbihi insanların haşbelbeşeriyye anlayamayacağı da bildiriliyor. İnsan, insan olmak ve cins ü nevi'ce cemâdatın gayrı bulunmak dolayısiyle onu anlamaması tabi'idir. Fakat, Cenâb-ı Hak ba'zı kullarına o tesbihi anlamak hassasını bahş eder ve o okul da, o hassa ile o tesbihi fehmeyler.

---

(56) Yâsîn : 82
(57) Esra : 44

Diyorlar ki eşyânın tesbih etmesi için kendilerine göre hayâtı ve idrâki bulunmak lâzımdır. Hakikaten böyledir. Eğer rüzgârda kendine mahsus bir hayat ve idrâk bulunmasaydı Âd kavmini yerden yere çarparken Hud Aleyhisselâmın ümmetini tefrik edemezdi.

Toprakta husûsi bir hayat ve idrâk bulunmasaydı «Ey yer; suyunu yut» hitâbını anlamaz ve tûfanda kabarmış olan suları çekmezdi.

Suda husûsi bir hayât ve idrâk bulunmasaydı, Şab denizi Hazret-i Mûsâ'nın ümmetiyle Fir'avni ve askerini ayırd etmezdi.

Ateşte husûsî bir hayât ve idrâk bulunmasaydı emri üzerine soğumaz ve hitâbını anlamaz ve tûfanda kabarmış olan suları çekmezdi.

58

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Demek ki eşyânın câmid görünmesi bize karşı imiş. Bize göre bîrûh olan şeyler, Allahın indinde zirûh imiş.

836

پیش حق آتش همیشه در قیام
همچو عاشق روز و شب پیچان مدام

Pîş-i Hak âteş hemîşe dêr Kıyam,
Hem çû âşık rûz u şeb pîçan müdam.

Ateşte husûsî bir hayât ve idrâk bulunmasaydı emri üzerine soğumaz ve kunu düşünen ve onun rızâsı için ölü gibi her arzûsuna mutâva'at gösteren bir âşıka benzer.»

837

سنگ بر آهن زنی بیرون جهد
هم بامر حق قدم بیرون نهد

Sêng ber âhen zenî bîrun cihed,
Hem beemr-î Hak kadem bîrun nihed.

«Çakmak taşını demire vurunca, ya'ni çakmağı çakınca ateş çıkarki o kıvılcımın çıkması da Allahın emriyledir.»

---

(58) Enbiya: 69

838

آهن و سنگ هوا بر هم مزن
کین دو می‌زایند همچون مرد و زن

Âhen û seng-i hevâ ber hem mezen,
Kin dû mizâyênd hemçün merd ü zen

«Hevâ vü heves taşıyla çakmağını biribirine vurma ki, bu ikisi kadın ve erkek gibi tevlid ederler.»

Hazret-i Mevlânâ, emr-i İlâhiye itâ'atinden nümûne göstermek için, çakmak taşiyle demirden kıvılcım çıktığını bir beyt evvel beyân etmişti, burada da dolayısiyle çakmak demirini ve taşını nefs ve hevaya benzetiyor. Bu ikisinin biribirine yaklaşmasnı kadın ve erkeğin yaklaşmasına benzetiyor. Erkek ve kadından nasıl doğum vukû'a gelirse nefs ve hevanın birleşmesinden de bir çok günah doğar, diyor.

Bundan sonra da esbâbın kendiliklerinden müessir olmadığını, müsebbibulesbâbın te'siri altında bulunduğunu izâh için diyor ki:

839

سنگ و آهن خود سبب آمد ولیك
تو ببالاتر نگر ای مرد نیك

Seng u âhen Hod sebeb âmed velik,
Tû bebâlâter niger ey merd-i nik.

«Taş ile demir, kıvılcımın zuhûruna sebebdir. Lâkin en iyi adam, sen daha yukarısına ve ilerisine bak.»

840

کین سبب را آن سبب آورد پیش
بی سبب کی شد سبب هرگز زخویش

Kin sebeb râ an sebeb âvârd piş,
Bî sebeb key şüd sebeb hergiz zlHiş.

«Zirâ Allah, bu sebebi başka bir sebebden zuhûra getirmiştir. Bir sebeb, diğer bir sebeb olmaksızın nasıl kendiliğinden sebeb olabilir?»

Bizim sebeb telâkki ettiğimiz ve bir işin husulüne âlet zan eylediğimiz şeylerin de bir takım sebebleri vardır. Meselâ gidebilmek nasib olursa tramvayı biniyoruz. Gideceğimiz yere itile kakıla gitmek için o bir sebeb oluyor. Fakat onun da altındaki yol, üstündeki teller, içindeki makinalar gibi hareket ve seyrine hizmet eden sebebleri var. Sonra bunların en mühimmi olmak üzere elektrik kuvveti lâzım ki vagonları hareket ettiren asıl sebeb odur. O kuvveti istihsal etmek için de bir takım âlât ve edevât mevcut. Bunların hepsi yerli yerinde iken meselâ bir telin kopmâsiyle cereyan kesiliyor, hareket duruyor. Mevcud esbâbın hiçbiri te'sir gösteremiyor. Demek ki bütün sebeblerin fevkinde bir sebeb, yâhud müsebbib var ki, o irâde-i İlâhiyyedir.

841

وان سببها كانبيارا رهبرست
آن سببها زين سببها برترست

Van sebebhâ k'enbiyârâ rehberest,
An sebebhâ zin sebebhâ berterest.

«Peygamberlere rehber olan ma'nevî sebebler, bu maddi sebeblerden üstündür.»

842

اين سببرا آن سبب عامل كند
باز گاهى بى بر و عاطل كند

İn sebebrâ an sebeb âmil küned,
Bâz gâhî bî ber û âtıl küned.

«Bu maddi sebebi ,o ma'nevi sebep hareketə getirir, ba'zan da mu'attal ve faydasız bırakır.»

843

اين سببرا محرم آمد عقلها
وان سببهاراست محرم انبيا

İn sebebrâ mahrem âmed âkılhâ.
Van sebebhârâst mahrem Enbiya.

«Bu maddi sebeblere akıllar mahremdir. O ma'nevi sebeblerin mahremi ise peygamberlerdir.»

Biraz evvel «bütün sebeblerin üzerinde bir sebep, yâhud müsebbib vardır ki, o da İrâde-i İlâhiyedir» denilmiştir. Hazret-i Mevlânâ da bunu söylüyor. Peygamberlere rehber olan sebebler, bildiğimiz, gördüğümüz sebeblerin üzerindedir. «Onlar, bizce ma'lûm olan sebebleri ba'zan âmil, ba'zan âtıl bir hâle getirir. Onlarınesrârına enbiyâ-yı izâm Aleyhimüsselâm mahremdir» diyor.

Meselâ «Dükkân kapısı, Hak kapısıdır» derler. Esnaftan bir adam, sabahleyin dükkânına gider. San'atiyle, ticâretiyle iştigal eder. Eğer (Rezzâk) ism-i şerifinin feyzine mazhar olursa, sebeb-i ma'işeti olan dükkânından, tezgâhından istifâde eder. (Rezzâk) ismi, o sebebleri âmil kılar. Aksi takdirde, bütün esbâb-ı ticâreti âmâde iken ekmek parası bulamaz. Çünki birinci sebeb olan (Rezzak) ismi; ikinci, üçüncü derecedeki sebebleri mu'attal bırakmıştır.

844

این سبب چه بود بتازی گورسن
اندرین چه این رسن آمد بفن

İn sebeb çibved betâzi gôresen,
Enderin çeh in resen âmed befen.

«Arabca olan bu (sebeb) ne demektir? cevab ver ki (resen) dir, iptir. O ip, bir kuyuya fen ile sarkıtılmıştır.»

Evet, «sebeb» kelimesi, arabcadır ve ip demektir. Kuyudan nasıl ki ip ve kova vasıtasiyle su çıkarıyorsa, sebebler âlemi olan Dünyâda da her iş bir sebeble görülür.

845

گردش چرخه رسن را علتست
چرخه گردانرا ندیدن زلتست

Gerdiş-î çerHâ resenrâ illetest,
ÇerHa gerdanrâ nediden zilletest.

«Çıkrığın dönmesi ipe illettir, çıkrığı çevireni görmemek ise zillettir.»

این رسنهای سببها در جهان
هان هان از چرخ سرگردان مدان

İn resenhâ-yi sebebhâ der cihan,
Hân han ez çerH-ı sergerdan medan.

«Cihandaki bu sebeb iplerini sakın çerh-i felekten bilme.»

847

تا نمانی صفر و سر گردان چو چرخ
تا نسوزی تو زبی‌مغزی چو مرخ

Tâ nesûzî tü zibîmağzî çü merh.
Tâ nesûzî tü zibîmağzî çü merh.

«Tâ ki felek gibi hâli ve sergerdan kalmayasın ve beyinsizlikten kav gibi yanmayasın.»

Kuyudan nasıl su çekildiğini hepimiz biliriz. İpe bağlı olan kova kuyuya sarkıtılır, sonra çıkrık çevrilir, ip ona sarılır. Kova da kuyudan çıkar. Demek ki suyun çıkması için bir kaç sebeb var. Evvelâ, kova, sâniyen ip, sâlisen çıkrık. Fakat bunun sûretâ dördüncüsü, hakikatte ise birincisi olan bir sebeb var ki, o da çıkrığı çeviren kimse. Çünki o çevirmese ne çıkrık döner, ne ip sarılır, ne de kova suyu çıkarır.

Hazret-i Pîr, şu temsilin iradından sonra buyuruyor ki: Dünyâ, filvâki sebebler âlemidir. Bütün hâdiseler sebeb, müsebbib, illet ve ma'lûl ipleriyle biribirine bağlıdır. Çarhın dönmesi, ya'ni tabiî'î inkilâbât olmasiyle o hâdiseler zuhura gelir. Fakat,o hâdiselerin zuhûrunu çarhtan değil, çarhı da çeviren müsebbibül'esbabdan bilmek lâzımdır. Aksini tevehhüm etmek, kuyu başındaki çıkrığın döndüğünü görüp de döndüreni görmemek kadar hamakattir. Müsebbibülesbab olan Allah, ba'zan da esbâba, olan hassalarından başka bir te's'îr verir.

848

باد آتش میشود از امر حق
هردو سرمست آمدند از خمر حق

Bâd-âteş mîşeved ez emr-i Hak,
Herdü sermest âmedend ez Hamr-ı Hak.

«Rüzgâr, Allahın emriyle ateş gibi yakıcı olur. Rüzgâr da, ateş de şarâb-ı İlâhinin sermestidir.»

Malûm ya: Rüzgâr, serin, yâhud soğuk eser ve üşümeye sebeb olur. Lâkin ba'zan irâde-i İlâhiyye ile, ateşin te'sirini gösterir.

849

آب حلم و آتش خشم ای پسر
هم ز حق بینی چو بگشایی بصر

Âb-ı hilm-û âteş-i Haşm ey püser,
Hem zi Hak bînî çübügşâyî basar.

«Oğul; gözünü açacak olursan, su gibi lâtif olan hilm'in ve ateş gibi şedîd olan gadab'ın Haktan olduğunu görürsün.»

850

گر نبودی واقف از حق جان باد
فرق کی کردی میان قوم عاد

Ger nebûdi vakıf ez Hak can-ı bâd,
Fârk key kerdi miyan-ı kavm-ı Âd,

«Eğer rüzgârın canı Hakka vâkıf olmasaydı Ad kavmini ve Hûd Aleyhisselâmın ümmetini nasıl farkederdi?»

«HUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM ZAMÂNINDA KAVMİNİ HELÂK EYLEYEN RÜZGÂRIN KISSASI.»

Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısiyle sözü Âd kavminin helâkine intikal ettiriyor. Hûd Aleyhisselâmın, ümmeti etrâfına bir dâire çizdiğini, müşrikleri helâk eden fırtınanın o dâireye gelince sâkinleştiğini haber veriyor. Fakat kıssanın beyânına başlamadan evvel târihi biraz malûmât verelim.

Tûfandan sonra gelen ve Kur'anda zikredilen peygamberlerin en eskisi Hûd aleyhisselâmdır ki Âd kavmine peygamber olmuştu.

Âd kavmi, Yemenin (Ahkâf) denilen kısmında otururdu. Bunlar Arabın (Bâida) kolundandır. Ahvâl-i târîhiyyeleri tamâmıyla mazbût değildir.

Cenâb-ı Hûd'un peygamberliği zamanında Âd kavminin riyâsetinde Lokmân ve Halecân isimli iki kardeş bulunuyormuş. Lokman ile beraber dört bin kişi îmânâ gelmiş, Halecân ile tâbi'leri putperestlikte devâm etmiş. Bunların tehdîdi için üç sene yağmur yağmamış, kuraklık ve kıtlık olmuş. Ehemmiyyet vermemişler. Nihâyet yedi gece sekiz gün şiddetle esen bir rüzgârla bu mütemerrid müşrikler helâk olmuşlar. Fırtına esnâsında Hazret-i Hûd, ümmetini bir oraya toplamış, onların etrâfına bir dâire çizmiş, kasırga o dâireye gelince bahar rüzgârı gibi lâtif lâtif esermiş. Bu fırtınada helâk olanlara (Ad-i ûlâ), sonra Kahtâniler tarafından imhâ edilenlere (Ad-ı sânîye) derler.

851

هود گرد مؤمنان خطی کشید
نرم می شد باد کانجا می‌رسید

Hûd gird-i mü'minan hattî keşid,
nêrm mîşüd bâd kâncâ mî resid.

«Hûd Aleyhisselâm, mü'minlerin etrâfına bir hat çekti. Rüzgâr oraya gelince sâkinleşirdi.»

852

هر که بیرون بود زان خط جمله را
پاره پاره می‌شکست اندر هوا

Herki birun bûd zan Hat cümlera,
Pâre pâre mişikest ender heva.

«Kim o hattan hâricde kalmışsa hepsini havaya kaldırır ve parça parça ederdi.»

853

همچنان شیبان راعی می کشید
گرد بر گرد رمه خطی پدید

Hemçünan şeybân-ı râi mikeşid,
Gîrd bergird-i remê Hatti pedid.

«Bunun gibi Şeybân-ı Râ-i de sürüsünün etrâfına bir hat çekerdi.»

Şeybân-ı Râ-î, İmâm-ı Şâfî ile mua'sır evliyâullahdan bir zâttır. Mısırda

bulunur. Kırda koyun güder. Cum'a günleri sürünün etrâfına bir çizgi çeker, namaz kılmak için şehra gidermiş.

854

چون بجمعه می‌شد آن وقت نماز
تا نیارد گرگ آنجا ترکتاز

Çün becûm'a mî şüd an vaktî nemaz,
Tâ neyâred gürg ancâ Türktaz.

«Cüm'a namazı vakti olunca sürüye kurd saldırmasın diye bir hat çekerdi.»

855

هیچ گرگی در نرفتی اندر آن
گوسفندان هم نگشتی زان نشان

Hîç gürgî der nerefti ender an,
Gûsfendan hem negeştî zan nişan.

«Hiç bir kurd çizgi dâhiline girmezdi. Koyunlar da nişandan dışarıya çıkmazdı.»

856

باد حرص گرگ و حرص گوسفند
دایرهٔ مرد خدا را بود بند

Bâd-ı hırs-î gürg u hırs-î gûsfend,
Dayre-î merd-î Hüdârâ bûd bend.

«Kurdun ve koyunun hırsı, hevası; merd-i İlâhi dâiresine bağlanmıştı.»

Yânî, kurdda koyunu paralayıp yemek, koyunda ise yayılıp otlamak hırsı varken, her ikisi de o dâireyi tecâvüz edemezdi.

857

باهمچونین د اجل با عار فان
نرم و خوش همچون نسیم یوسف آن

Hemçünin bâd-î ecel bâ Ârifân,
Nêrm u Hoş hem çün nesîm-i Yûsuf an.

«Kasırga rüzgârının, Hûd Aleyhisselâmın ümmetine hafifledığı gibi; ecel fırtınası da, ârifiere, lâtif ve Yûsüf Aleyhisselâmın gömleğinin râyihasını Ya'kub Aleyhisselâma götüren nesim gibi hoş ve dilkeş gelir.»

858

آتش ابراهیمرا دندان نزد
چون گزیدهٔ حق بود چونش زد

Âteş İbrâhîmrâ dendan nezed,
Çün güzîdey Hakbüved çüneş gezed.

«Nemrûd'un âteşi İbrâhim Aleyhisselâma diş geçiremedi. Hazret-i Halil, Hakkın güzidesi bir nebiyy-i zişan idi, ateş onu nasıl dalayacaktı?»

859

زاتش شهوت نسوزد اهل دین
باقیارا برده تا قعر زمین

Zâteş-î şehvet nesûzed ehl-ı din,
Bâkiyanrâ bürde tâ ka'r-î zemin.

«Din ehlini şehvet âteşi yakmaz. Bâkileri ise ka'r-ı zemine ve cehennemin dibine kadar götürür.»

Yâni mütedeyyin olanlar, şehvetlerini, ya helâllarına şarf ederler, yâhud sabr ve riyâzetle iştihâlarına sükûn getirirler. Din ile mukayyed olmayanlar ise azgın köpekler gibi koşarlar. Nihâyet fazla sarfiyyat yüzünden za'fa uğrayıp ka'r-ı zemîne girerler, günahları dolayısiyle de cehennemin dibine inerler.

860

موج دریا چون بامر حق بتاخت
اهل موسی راز قبطی واشناخت

Mevc-i deryâ çün be emr-i Hak bitâHt,
Ehl-i Mûsârâ zi kıptî vâşınâHt.

«Denizin dalgası, Allahın emriyle kabarınca Mûsânın ümmetiyle Kıbtileri, ya'ni Fir'avnı ve askerini ayırd etti.»

Benî İsrâile, geçmek için yol verdi. Fir'avnı ve ordusunu boğdu.

861

خاك قارو را چو فرمان در رسید
بازر و تختش بقعر خود کشید

Hâk-i Kârunrâ çü fermarı der resîd,
Bâ zer-û taHteş beKa'r-i Hod keşîd.

«Fermân-ı İlâhî irişince toprak, Karûnu, altını ve tahtı ile içerisine çekti.»

862

آب وگل چون از دم عیسی چرید
بال وپر بگشاد مرغی شد پرید

Âb u gil çün ez dem-î Îsâ çerîd,
Bâl u per bügşâd mürgî şüd perîd.

«Su ve çamur, İsâ Aleyhisselâmın nefesinden feyz alınca aşikâre bir kuş oldu ve kanad açıp uçtu.»

Hazret-i İsâdan bir mu'cize istenilmiş,o da çamurdan yaptığı kuş şekline üfleyince canlanıp uçmuştu. Nitekim Cenâb-ı Ruhullah lisânından Kur'ân-ı Kerîmde :

أَنِّي

أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ

طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

Yânî : **«Sizin için çamurdan bir kuş yapar ve ona üflerim. Allahın izniyle o çamur derhal kuş olur[59].»** buyurulmuştur.

Şuraya kadar getirilen misaller, yâni rüzgârın Ad kavmiyle Hûd Aleyhisselâmın ümmetini ayırd etmesi, ateşin İbrâhim Aleyhisselâmı yakmaması, denizin Benî İsrâile zararı dokunmayıp da Fir'avn ile ordusunu batırması, toprağın Karûnu hazineleriyle yutması, çamurun nefha-î İsâ ile kuş olup uçması, cemâdâtta ma'nevî bir hayat bulunduğunu ve emr-i İlâhî ile eşyâdaki hassaların değişebileceğini isbât eder.

İsâ'nın nefesiyle çamurun kuş olup uçmasının zikri dolâsiyısiyle Hazret-i Mevlânâ başka bir bahse şürû' ederek diyor ki:

863

هست تسبيحت بخار آب و گل
مرغ جنت شد ز نفخ صدق دل

Hêst tesbîhat büHâr-ı âb u gil,
Mürğ-i Cennet şüd zi nefH-i sıdk-ı dil.

«Senin (sübhânallah) demen, su ve çamur buhârı, yânî çamurdan mahlûk cesedin nefesidir. Öyle iken o nefes kalbdeki sıdk-ı imân nefhasiyle cennet kuşu olur.»

Bir mü'minin sıdk u ihlâs ile (sübhânallah) demesinden cennette bir kuş yaradılacağına dâir bir Hâdis-i Şerîf vardır.

---

(59) Araf: 49

864

کوه طور از نور موسی شد برقص
صوفی کامل شدو رست او ز نقص

Kûh-ı Tur ez nûr-i Mûsâ şüd beraKs,
Sûfi-î kâmil şüd û rest ô zi naKs.

«Tur dağı, Mûsânın nûru berekâtiyle noksandan kurtuldu. Kâmil bir sôfi olup raksa başladı.»

865

چه عجب گر کوه صوفی شد عزیز
جسم موسی از کلوخی بود نیز

Çi acep ger kûh sûfî şüd aziz,
Cism-i Mûsâ ez külûHî bûd nîz.

«Dağın aziz bir sôfi olup raksa başlaması şaşılacak şey değildir. Mûsâ Aleyhisselâmın cismi de aslı i'tibariyle topraktı.»

Sûre-i A'râfdaki :

فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا

Yâni : **«Mûsânın Rabbi dağa tecellî edince onu parçaladı, Mûsâ da baygın olarak yere düştü[60].»** Âyet-i Kerîmesinde beyân olunduğu üzere Hazret-i Mûsâ, Tur dağında iken Cenâb-ı Hak o dağa tecellî etmişti. Dağ, toprak ve taş yığınından ibâret bulunduğu halde tecellî te'siriyle sallanmaya başladı ve parçalandı. Hazret-i Mûsâ da düşüp kendinden geçti. Cebel-i Tûr'un bir derviş gibi raks ve harekete gelmesi taaccüb edilecek bir şey değildi. O, taş ve toprak yığını olduğu gibi, üstündeki Hazret-i Mûsâ da cismâniyyeti i'tibariyle topraktan ibâretti. Fakat onun ma'neviyyeti ve feyz-i kurbiyyeti dağa da ma'nevi bir zevk vermiş, onu vecde gelmiş bir sôfî hâline getirmişti. Demek ki bir nefesten ibâret olan (Sübhânallah) Allahın irâdesiyle cennette bir kuş hâline giriyor, müheykel bir dağ da bir sôfî gibi raks ve harekete geliyor.

---

(60) Araf: 143

«YAHUDİ PÂDİŞAHIN İSTİHZASI VE İNKÂRI, KENDİSİNE NASİHAT EDENLERİN NASİHATLERİNİ KABUL ETMEYİŞİ»

866

ناصحان گفتند از حد مگذران
مرکب استیزه را چندین مران

Nâsıhan güftênd ez had megzeran,
Merkeb-î istizerâ çendin meran.

«Nasihat vericiler dediler ki: Haddi tecavüz etme. İnad atını bu kadar ileri sürme.»

867

ناصحانرا دست بست و بند کرد
ظلمرا پیوند در پیوند کرد

Nâsıhanrâ dêst best ü bênd kerd,
Zulmrâ peyvênd der peyvênd kerd.

«Nasihat verenlerin ellerini bağlattı ve toprağa vurdurdu. Zulüm üstüne kat kat zulüm yaptı.»

868

بانگ آمد کار چون اینجا رسید
پای دار ای سگ که قهر ما رسید

Bâng âmed kâr çün incâ resid,
Pây dâr ey seg ki kahr-î mâ resid.

İş bu dereceye varınca: ey köpek; kahrımız geldi! diye Allah'ın hitâbı erişti.»

Cenâb-ı Hak, rahim ve sabûr olduğu için bu kulunu birinci defaki isyân dolayısıyle çabucak muaheze buyurmaz. O kul mâ'asi ve zulümde haddi tecâvüz edince, kuduz köpek gibi, herkese ve her şey'e husûsiyle, dine saldırmaya başlayınca kahr-ı İlâhi ensesinden yakalar, hiç beklemediği bir zamanda tepesi aşağı yere çarpar. Onun için urefâ-yı ümmet, zulmun şiddetlenmesini, zâlimlerin yakında kahr-ı İlâhiye uğrayacaklarına müjde sayarlar. Bu âlemin

kendisinde bekâ olmadığı gibi üzerindeki hâdisâtın da devamı ve bekâsı olamaz. Bir hâdise olur, etrâfa yayılır, kemâlini buldu mu zevâle yüz tutar.

Bir hadisi şerifde: **«Zâlim, yer yüzünde Allah'ın adâleti vâsıtasıdır. Cenâb-ı Hak, zâlimle intikam alır, sonra zâlimden de intikam alır»** buyurulmuştur. Diğer bir Hadîste ise zâlim, eğeye benzetilmiştir. Eğe; demiri törpüler, toz haline getirir. Fakat nihâyet onun da dişleri aşınır. Onun gibi zâlim de zulüm ede ede, edemeyecek bir belâya uğrar ve mahvolur gider.

İrak ahâlisi, Hazret-i Ali ile oğullarına zulüm etmişlerdi. Sonra Allah, onlara evvelâ (Muhtâr-ı Sekafi) yi, sonra (Haccâc-ı Zâlim) i musallât etti. Bu iki zâlim, Iraklılara türlü mezâlim yaptılar. Onlardan ehl-i beytin intikamını aldılar. Sonra Muhtar, Abdullah bin-iz-Zübeyr'in kardeşi (Mu'sab) ile ettiği muharebede öldürüldü. Haccâc ise en son öldürüttüğü (Sa'id bin Cübeyr) rahmetullahi aleyhin katlinden sonra çıldırdı ve geberip cehenneme gitti. Binâenaleyh zulme uğramış olanlar, ye'se kapılmamalı, Allahın lûtfundan ve merhametinden ümit kesmemelidir. Uğradığı zulmü, kendisinin irtikâp etmiş olduğu maâsînin ma'nevi intikamı bulunduğunu unutmamalıdır. Onun için zâlimin kahrından evvel kendisinin afv.nı temenni etmelidir. Onun afve mazhar olması, başına musallat olan zâlimin kahrını ta'cil eder.

Cenâb-ı Pîr bu nüktelere işâret ettikden sonra diyor ki:

869

بعد ازان آتش چهل گز بر فروخت
حلقه گشت و آن جهودان را بسوخت

Bâdezan âteş çihil gez ber türuHt,
Halka geşt û an cühûdanrâ bisuHt.

«Ondan sonra ateş kırk arşın yüksekliğinde alevlendi ve halka olup o yahudileri yaktı.»

Burada, Sûre-i Bürûcdaki

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ۞

Yâni : **«Erkek ve kadın, ehl-i îmânâ işkence yapıp da sonra tevbe etmeyenler için cehennem azâbı vardır ve onlar için yanmak azâbı muhakkatır[61]»** Ayet-i Kerimesine telmih vardır.

Cenâb-ı Mevlânâ, ba'zı yüksek hakikatları beyân için bu rivâyeti naklediyor. Târihen ise, (Zûnüvâs-ı Hımyeri) nin Habeşîlerle ettiği muharebede mağlub olması üzerine atını denize sürüp intihar eylediği mazbuttur.

Bir kaç defa'a söylenildi ki Hazret-i Pîrin maksadı: Tarih anlatmak değil, birtakım kıssalardan dakik ve âli hisseler çıkarmaktır. Zâten netice helâk olduktan sonra ateşte yanmakla suda boğulmak arasında pek fark olmamalıdır.

870

اصل ایشان بود زاتش ابتدا
سوی اصل خویش رفتند انتها

Asl-i îşan bûd zâteş **ibtidâ.**
Sû-yi asl-i Hîş **reftend intihâ**.

«O yahudilerin aslı başlangıçta ateş olduğu için sonunda da ateşe gittiler.»

---

(61) Bürûc : 10

Cenab-ı Hak bir Âyet-i Kerimede :

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ

Yâni : «Ey müşrikler; siz de Allahtan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz [62]**.»** buyurmuştur.

Bu Âyet-i Kerimenin nüzûlüne kadar Mekke müşrikleri, müslümanlara ve Aleyhisselât Efendimize fi'li tecavüzde bulunmuyorlardı. Bundan sonra: Muhammed ma'bûdlerimizi ve bizi hicvetti diyerek ta'arruza kalkıştılar. Hatta cin fıkirli ve şeytan zekâlı olduğu için kavmi arasında (Ebülhikem) denilen Ebûcehl, bir ukalâlık yapmak istedi: «Ya Muhammed; sen Allahdan başka perestiş edilenlerin cehennem odunu olduğunu söylüyorsun. Sonra İsânın ruhullah olduğunu da ifâde ediyorsun. Halbuki nasrâniler İsâya tapıyorlar. Şu halde o da cehennem odunu olacak demek?» dedi.

Sallallahü aleyhi vesellem Efendimiz gayet edibâne ve zarîfâne bir cevap verdi: **«Sen kavminin lügatına, yâni arabcaya ne kadar yabancı imişsin. Âyet-i Kerimede (Men ta'büdûne) yâni «ibâdet ettiğiniz şahıslar» denilmiyor (ma ta'büdûne) yânî «taptığınız şeyler» deniliyor»** buyurdu. Arabcada (men) eşhâsa (mâ) eşyâya delâlet eder. Ebûcehl mülzem oldu. Söyleyecek söz bulamadığı için bırakıp savuştu.

Hâfız-ı Şirazî der ki: **«Aşk fabrikasında küfrün de bulunması zarurîdir. Ebû Leheb ve emsâli olmasa ateş kimi yakar?»**

Evet. Cehennem odunu olmak üzere yaradılmış ba'zı mahlûkat vardır. Onların yaradılışları i'tibâriyle asılları — şeytanlar gibi — ateştir. Bidâyet öyle yaradıldıkları için nihâyeten gidecekleri yer de cehennem ateşidir. İşte Zûnuvâs-ı Hımyeri ve tevâbii'de bu kabil mahlûkattan idiler. Nitekim haklarında **«cehennem ve ateşte yanma azâbı vardır»** buyurulmuştur.

---

(62) Enbiyâ : 98

871

هم ز آتش زاده بودند آن فريق
جزهارا سوی كل باشد طريق

Hem zı âteş zâde büdend an feriK,
Cüzhârâ süy-yi kül bâşed tariK

«O fırka ateşten peydâ olmuştu. Cüz'lerin yolu ise kül'le doğrudur.»

İnsan olsun, hayvan olsun, nebâtât ve cemâdât olsun mahlûkatın hepsi de topraktan yaratılmış oldukları için zaman geçtikçe çürüyor, dağılıyor toprağa inkılâp oluyor; ya'ni aslına rucû ediyor. Maddiyat böyle olduğu gibi ma'neviyyat da böyledir. Cennetin eczâsı olanlar cennete, cehennemin eczâsı olanlar cehenneme gider.

872

آتشى بودند مؤمن سوز و بس
سوخت خودرا آتش ايشان چو خس

Âteşı bûdênd mü'min sûz u bes,
SûHt Hoorâ âteş-i işan çu Hes

«Bu herifler, bir çok mü'mini yakan bir ateş idiler. Nihâyet kendi ateşleri kendilerini çörçöp gibi yaktı.»

Ocağa odun, mangala kömür konuldukça oralardaki ateş, yeni konulanı yakar. Fakat odunun, kömürün arkası kesilince mevcud ateş biraz durur, sonra geçmeye başlar, nihâyet kül olur. Bu herifler de bir takım biçareleri zulüm ateşine yakmak istiyorlardı. Sonra o ateş kendilerini cehennemde karşıladı

873

آنكه بودست أمه الهاويه
هاويه باشد مراورا زاويه

Anki büdest Ümmühû elhâviye,
Hâviyê bâşend merârâ zâviye.

«Her kimin aslı hâviye ya'ni cehennem ise hâviye, onun zâviyesi olur.»

Hazret-i Mevlâna burada (Elkaria) sûresine telmih ediyor :

اَلْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ ۝ وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۝ فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۝ وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝ وَمَا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْ ۝ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝

Yâni : «Kıyâmet, kıyâmet nedir? Habibim: kıymetin ne olduğunu sana ne bildirdi? Bir gün ki insanlar dağılmış pervâneler gibi olacakdır; dağlar da atılmış pamuklara dönecektir. Her kimin iyi amelleri mîzanda ağır basarsa o kimse hoş bir ma'işet bulacaktır. Her kimin de mizânı hafif gelir, ya'ni a'mel-i sâlihası bulunmazsa, onun aslı ve makamı hâviye olacakdır. Hâviyenin ne olduğunu sana ne bildirdi? gayet şiddetli bir ateştir[63].»

İşte bir şahsın ümmü ve aslı hâviye olursa, cehennem de ona zâviye olur.

874

مادر فرزند جويان ويست

اصلها مر فرعهارا در پيست

Mâder-î ferzênd cüyân-î veyest,
ASlha mer fêr'hârâ der peyest.

«Çocuğun anası, onu arar. Asıllar da fer'lerin izinde ve talebindedir.»

Ümmü ve aslı hâviye olanın zâviyesi cehennem olacağı bundan evvelki beyitte beyan edilmişti. Burada da deniliyor ki asıllar, fer'lerin tâlibi ve takibcisidir. Nitekim bir ana evlâdını arar. Cehennemlik olanlar da cehennemin fer'i ve evlâdı oldukları için ateş onların tâlibidir.

---

(63) Kâria' : 1-11

875

آب اندر حوض اگر زندانیست
باد نشفش میکند کارکانیست

Âbender havzeger zindâniyest.
Bâd neşfeş mikûned k'erkâniyest.

«Havuzdaki sular orada mahbus olmak'a beraber rüzgâr onları kurutur ve aslı olan buluta eriştirir.»

876

وین نفس جانهای مارا همچنان
اندك اندك دزدد از حبس جهان

Vinnefes canhâ-yi mârâ hemçünan,
Endekendek düzded ez habs-i cihan.

«Bu nefes alıp vermek de bizim hayatımızı azar azar cihan mahbesinden çalar.»

Dünyâ nedir? rûhlar için bir mahbesdir. Hazret-i Mevlânâ bir gaze'inde der ki: **«Ben iş görmek ve halkı irşâd etmek vazifesiyle mükellef olarak dünyâ hapishanesinde bulunuyorum. Yoksa zından nerde, ben neredeyim? Kimin malını çalmışım ki mahbûsum.»**

O hapishâne içinde geçirilen hayat nedir? Bu suâlin en basit cevâbı da:

Bir nefes almakla vermekten ibârettir hayat,
Dikkat et bir dem değil mi müddet-i ömr-i beşer,

beytidir. Âdemden gelmişiz, bir mahbese tıkılmışız. Yavaş yavaş fenâya gidiyoruz. Yaşamamız, vücûd ve adem sahillerini birleştiren bir köprüye benziyor. Fakat dünyâ köprülerinden geçmek için adım, yâhud tekerlek kullanıldığı halde hayât köprüsünden geçmek için nefes sarfediliyor.

İnsan dünyadâ her adım attıkça yere yaklaşır, her nefes aldıkça da dünyâdan gitmesi yaklaşır. Demekki zirûh olanların her nefes alması ölüme bir adım yaklaşması oluyor. Diğer cihetten ruhların aslı, âlem-i ervahtır. Oradan

ayrılıp dünyâya gelmişler ve asıllarından uzaklaşmışlardır. İşte o aslın câzibesi te'siriyle ve nefes alıp vermek sûretiyle dünyâdaki mahbûsiyet müddetleri biter. Nihâyet her biri aslı ve menşei olan âleme gider. Şu hâl, havuzdaki suyun rüzgâr ve güneş te'siriyle tebahhu ederek bulutlara karışmasına benzer.

877

تا اليه يصعد اطياب الكلم
صاعدا منا الى حيث علم

Tâ ileyhî yes'ad etyâbülkelim,
Sâiden minnâ ilâ haysû alîm.

«Kelimât-ı tayyibe bizden suûd ederek Allahın bildiği bir yere çıkar.»

Kelimât-ı tayyibe için: Du'â, Amel-i sâlih için de: Sadaka ve zekât gibi şeyler denilmiştir. Kezâ kelimât-ı tayyibe: ve istiğfâr, Amel-i sâlih ise: Nedâmettir diyenler olmuştur. Ba'zıları da kelimât-i tayyibe: Tevhid, amel-i sâlih: İhlâstır, Mürâiyane söylenilen kelime-i tevhid ve Allaha riyâkârâne edilen du'a kabûl-i İlâhiye yükselemez demişlerdir. Hazreti- Mevlânâ da «Bizden zuhûr eden kelimât- tayyıbe, Allahın bildiği bir yere kadar çıkar» diyor.

878

ترتقي انفاسنا بالمتقى
متحفا منا الى دارالبقا

TerteKî enfâsünâ bilmünteKâ,
Müthafen minnâ ilâ dârilbeKâ.

«Nakiyye ve pâk olan nefes ve kelâmlarımız, bizden tuhfe olarak dâr-ı bekâya intikal eder.»

879

ثم تأتينا مكافات المقال
ضعف ذاك رحمة من ذى الجلال

Sümte te'tînâ mükâfatülmeKâl,
zı'fü zâke rahmeten min zilcelâl.

«Sonra Hudâ-yı Zülcelâl vel-İfdâlin rahmeti eseri olarak sözlerimizin mükâfatı kat kat bize gelir.»

880

هكذا تعرج و تنزل دائما
ذا فلا زلت عليه قائما

Hâkezâ ta'ruc ve tenzil dâimâ.
Zâ felâ zilte aleyhi Kâimâ.

«Şu hâl, yâni nefeslerimizin suûdiyle rahmet-i ilâhiyyenin kat kat nüzûlü devam eder. Ey sâlik: sen de bu su'ûd ve nüzûlden hâli kalmazsın.»

881

پارسی گویم یعنی این کشش
زان طرف آید که آمد آن چشش

Pârsî gûyîm ya'nî in keşiş,
Zan taraf âyed ki âmed an çeşiş.

Fârisi söyleyelim: Yâni bu câzibe ruhâ zevk gelen taraftan gelir.»

Cenâb-ı Pir yukarıda cüz'lerin kül'le karşı bir incizâbı ve asl'a karşı bir iştiyâkı bulunduğunu söylemiş, hattâ havuzdaki suyun aslı olan buluta yükseldiğini misâl olarak irâd eylemişti. Sonra diğer misâl olarak da nefeslerin, ve onlardan husûle gelen kelimat-ı tayyibenin, meselâ zikir ve tevhidin, tevbe ve istiğfarın, du'â ve münâcâtın, hâlis olduğu takdirde, Allahın dergâh-ı kabûlüne çıkacağını ve mükâfâten rahmeti İlâhiyyenin nâzil olacağını, nüzül edecek rahmet-i İlâhiyyenin de, mü'mine tekrar o kelime-i tayyibeyi tekrarlatacağını, hülâsa bir devr husûle geleceğini bildiriyor, bir müslümanın ancak cezbe-i İlâhiyye ile müncezib olacağını beyân ediyor.

882

چشم هر قومی بسویی ماندهست
کان طرف یکروز ذوقی راندهست

Çeşm-i her Kavmî besûyî mândest,
K'ân taraf yekrûz zevKî rândest.

«Her kavmin gözü, bir gün olsun, zevk sürdüğü yerde kalmıştır.»

İnsanın ba'zı tatlı hâtıraları olur ki onu yâd etmekten hâli kalmaz. O hâtıraların vukû'â geldiği sâhayı da hatırlamaktan geri kalmaz. Bunun için hassâs ruhlar da (Elestu birabbiküm) hitâbına mazhâr oldukları âlemi bir türlu unutamazlar.

883

ذوق جنس از جنس خود باشد یقین
ذوق جزو از کل خود باشد ببین

Zevk-ı cinsez cins-i Hod bâşed yaKîn,
ZevK-i cüz ez küll-i Hod bâşed bibîn.

«Bir cinsin zevki hakikâten kendi cinsindendir. Cüz'ün zevkı da ancak kendi küllündendir. Buna dikkat et.»

Cinsiyyet, şüphesiz ki mûcib-i ülfet, bâ'isi mahzûziyettir. Mugayeret-i cinsiyye ise, vahşet ve nefrete sebeb olur. En büyük âlimlerden müteşekkil bir meclise bir câhilin girdiğini farzedin. Herif, orada sıkıntısından patlayacak hale gelir. En zengin bir câhilin yanına en fakir bir âlimi götürün, o da orada, ne kadar tahammül gösterse ayn-ı hâle uğrar. Bundan dolayı **«mescidde mü'min, sudaki balığa, mescidde münafık da kafesteki kuşa benzer.»** teşbihi yapılmıştır. Çünki mescid ve mesciddekiler, mü'minin cinsi ve aslıdır. Münâfıkın ise nâcinsidir. Onun için mü'min mescidde oturmaktan hoşlanır, münâfık ise bil'akis sıkılır, kafeste mahbus kuşa döner.

884

یامگر آن قابل جنسی بود
چون بدو پیوست جنس او شود

Yâ meger an Kâbil-î cinsî büved,
Çün bedô peyvêst cins-î ô şeved.

«Meğer ki sûretâ, nâcins görünende cinsiyyete kabiliyet buluna. Bir cins ile temas edince onun hemcinsi ola.»

Meselâ kendisine eze'den hidâyet mukadder olan bir adam, bir müddet fısk içinde bulunur. Bulunduğu hâle göre salihler ve mütteki'ler ile sûretâ hemcins görülemez. Fakat yekdiğerine karşı adem-i ülfet ve münaferet de bulunmaz. Günün birinde o da istiğfar eder, salihler arasına karışır ve on'a-

rın sohbeti feyziyle sâlihler zümresine girer. Hazret-i Mevlânâ şu hâli başka bir misal ile izah ediyor :

885

همچو آب و نان که جنس ما نبود
گشت جنس ما و اندر ما فزود

Hemçü âbû nanki cins-î mâ nebûd,
Gêşd cins-i mâ u ender mâ füzûd.

«Sûreta cins ayrılığı, meselâ ekmek ve su gibidir ki bizim hemcinsimiz değildir. Lâkin yenilip içilmeleriyle bizim cinsimizden olurlar ve bizde temessül ederek cismaniyyetimizi artırırlar.»

886

نقش جنسیت ندارد آب و نان
زاعتبار آخر آن‌ار جنس دان

NaKş-i cinsiyyet nedâred âb u nân,
Zi'tibâr-ı âHeranrâ cîns dân.

«Su ve ekmekte insanlık cinsiyyeti yoktur, fakat bir i'tibara göre onu insan cinsine mensub bil ki ikisi de insanın gıdâsıdır.»

887

ور زغیر جنس باشد ذوق ما
آن مگر مانند باشد جنس را

Ver zigâyr-î cîns bâşed zevK-ı mâ,
An meger mânên bâşed cînsrâ.

«Eğer nâcins bir şeyden zevk alıyorsak o nâcinsin cinsine müşâbeheti olmasındandır.»

آنکه مانندست باشد عاریت
عاریت باقی نباشد عاقبت

Anki mânendêst bâşed âriyet,
Âriyet bâKi nebaşed âKibet.

«Misl olan şey âriyettir. Âriyet ise âkibet bâki olmaz.»

Şu beytlerin hülâsası: Cenâb-ı Mevlânâ cinsiyeti üçe taksim ediyor. **Birincisi:** Sûreten ve ma'nen olan cinsiyyet. Mu'min ile mü'minin, kâfir ile kâfirin, salih ve sâlihin, fâsık ile fâsıkın cinsiyyeti gibi.

İkincisi: Sûretâ mugayeret, ma'nen cinsiyyet. İslâhâ kabiliyyetli bir fasıkın sûlehâ ile cinsiyyeti gibi.

Üçüncüsü: Sûreta cinsiyyet, ma'nen mugayeret. Sulehâ kisvesindeki fâsık bir mürâyinin salâh erbabına cinsiyyeti gibi

Bunlardan birinci ve ikinci kısım halk biribirinin sohbetinden zevk alır. Uçüncüsünde sûrî müşâbehet dolayısiyle muvakkat bir zevk alınsa bile nihâyet o mürâyinin fısku fucûru ve riyâkârlığı yeninden, yakasından meydana çıkar. O vakit o muvakkat zevk, ebedi bir nefrete tahavvül eder. Hazret-ı Mevlânâ bunu da iki misâl ile anlatıyor:

889

مرغ را گر ذوق آید از صفیر
چونکه جنس خود نیابد شد نفیر

Mürğrâ ger zêvkâyed ez safîr,
çünki cins-î Hod neyâbed şüd nefîr.

«Kuşa ıslık sesinden, yânî bir insanın kuş ötüşü taklidi yapmasından zevk hâsıl olsa bile yakına gelip de o sesi çıkaranın kuş olmadığını anlayınca müteneffir olur» ve uçar gider.

تشنه را گر ذوق آید از سراب
چون رسد در وی گریزد جوید آب

Teşnerâ ger zevkâyed ez serâb.
çün resed dervey gürized cûyedâb

«Susamış bir kimseye çölde görünen serabdan zevk gelse bile, ona vâsıl olup da serab olduğunu anlayınca kaçar, başka taraflarda su arar.»

Bunun gibi ba'zı şeyhlik iddia edenler de belledikleri ba'zı kelimat-ı hakıkat ile kuş dili söylemeye, ehlullah lisânı kullanmaya, kendierini muhit-i irfân göstermeye kalkışırlar. O lisâna tâlip ve irfâna teşne bulunanlar da onların başına toplanırlar. Fakat onların kuş değil, kuşbaz olduklarını anladıkları gibi, bırakıp savuşurlar. Demek ki cinsiyyet-i sûriyyeden husûle gelen zevk, muvakkat imiş. Kezâ :

891

مفلسان گر خوش شوند از زر قلب
لیك آن رسوا شود در دار ضرب

Müflisan ger Hoş şevend ez zerre-i Kalb.
Lîk an rüsvâ şeved der dâr-ı darb.

«Müflisler de kalp altından hoşlanırlar. Lâkin o kalp altın, darbhaneye götürülünce sahte olduğu anlaşıldığı için rüsvay olur.»

892

تا زر اندودیت از ره نفکند
تا خیال کژ ترا چه نفکند

Tâ zerendûdit ez reh nefkened,
Tâ Hayâl-i kej türâ çeh nefkened

«Ey tâlip; altın yaldızlı bir mangır seni yoldan çıkarmasın; sakim bir hayal seni kuyuya düşürmesin.»

Yâni, üstâdım ve şeyhim dediğin kimse hâlis altın gibi bir insân-ı kâmil ve mürşid-i mükemmil olsun da seni hidâyete götürsün.

«AV HAYVANLARININ ARSLANA MÜTEVEKKİL OLMASINI VE CEHDİ TERKEYLEMESİNİ SÖYLEMELERİNİN HİKÂYESİ.»

893

از کلیله باز خوان این قصه را
واندر آن قصه طلب کن حصه را

Ez Kelîlê bâz Han in Kıssarâ.
V'ender an kıssâ talebkün hisserâ.

«Bu kıssayı Kelîle ve Dimne kitabından tafsilâtiyle oku ve hisse al.»

Kelîle ve Dimme: Ahlâkıyyâta, içtimâiyyâta dâir, hayvânlar lisânından yazılmış bir kitabdır. Kelîle ve Dimne de, o kitabda bahsedilen iki tilkinin adıdır. Kitabın aslı, eskiden Hindistanda konuşulan Sanskırit lisâniyle yazılmış, sonra İrânın eski bir dili olan pehlevîye, daha sonra arabcaya terceme edilmiştir. Sanskıritçesiyle, pehlevî nüshalar kaybolmuş; arabcasından, hemen her lisâna tercemesi yapılmıştır. Türkçesinin ismi (Hümâyûnnâme) dir.

Hazret-i Mevlânâ o kitab mündericâtından bir hikâye naklediyor, Kelîle ve Dimne kitabında şu bahsedeğim kıssayı mufassalan oku ve hisse al, diyor. Alınacak hisse: cehdin tevekküle, daha doğrusu çalışmanın atâlete tercîhi mes'elesidir.

Cenâb-ı Pîr, tevekkülü iltizâm eden av hayvanlariyle, cehd ve sa'yi i'tiyâd eyleyen arslan arasında bir mübahase yapdırıyor. İki târaftan da kuvvetli deliller gösteriyor. Nihâyet cehd ü ameli tercîh ediyor. İki tarafın da delilleri kuvvetli olduğu için yalnız bir tarafı dinliyerek, neticeyi beklemeden, hüküm vermeye kalkışmamalıdır.

894

طائفهٔ نخجیر در وادی خوش
بود شان از شیر دائم کش مکش

Tayfe-i naHcîr der vâdî-i Hoş,
Bûdşan ez şîr dâim keş mekeş.

«Hoş bir vâdideki av hayvanları, bir arslandan dâima sıkıntı ve korku çekiyorlardı.»

895

بس که آن شیر از کمین در می ربود
آن چرا بر جمله ناخوش گشته بود

Beski anşir ez komin der mi rebûd,
An çerâ ber cümle nâHoş geşte büd.

«O arslan pusudan onları o kadar çok kapardı ki, o otlak onlara nâhoş olmuştu.»

896

حیله کردند آمدند ایشان بشیر
کز وظیفه ما ترا داریم سیر

Hile kerdend âmedend îşan be şîr,
Kez vazîfe mâ türâ dârîm sîr.

«Av hayvanları çâre buldular. Arslana gidip: Sana vazife ta'yîn edelim, karnını doyuralım diye müjde verdiler» şunu da ilâve ettiler ki:

897

جز وظیفه در پی صیدی میا
تا نگردد تلخ بر ما این گیا

Cüz vazîfe derpey-î saydî meyâ,
Tâ negerded têlH bermâ in giyâ.
«Vazifeden başka av için gelme ki, çayır bizim için tatsızlaşmasın.»

898

گفت آری گر وفا بینم نه مکر
مکرها بس دیده ام از زید و بکر

Gûft ârî ger vefâ bînem ne mekr,
Mekrhâ bes dîdeem ez Zeyd-u Bekr.
«Arslan dedi ki: Pekl. Vefâ görür ve mekre uğramazsam a'lâ. Ben şundan bundan bir çok mekir gördüm.»

899

من هلاک فعل و مکر مردمم
من گزیدهٔ زخم مار و کژدمم

Men helâk-i fi'l-u mekr-i merdumem,
Men gezidey zaHm-ı mâr û kejdümem.

«Ben insanların fi'linden ve mekrinden helâk olmuşum, yılanlar ve akrebler tarafından sokulmuşum.»

900

مردم نفس از درونم در کمین
از همه مردم بتر در مکر و کین

Merdüm-î nefs ez derûnem de kemîn,
Ezhemê merdüm beter der mekr-u kin.

«İçimde pusu tutmuş bir nefs var ki onun mekri ve kini bütün insanların mekrinden ve kininden şiddetli.»

Hâdis-i Şerifte: **«Düşmanların en adâvetlisi derûnundaki nefistir»** buyurulmuştur. Evet, insana kendi nefsi, yine kendi için en büyük ve en müdhiş bir düşmandır. Nefsin ihtirâsı olmasaydı bir hırsız habse girmez, bir katil siyânet ipine çekilmezdi.

Nefis öyle bir düşmandır ki pusuya girmiş haydutlar gibi insanın içinde saklanmıştır. Dâimâ yeni heveslerle sâhibini helâke kadar sevkeder.

901

گوش من لایلدغ المؤمن شنید
قول پیغمبر بجان و دل گزید

Gûş-i men lâyüldeğul mü'min şenîd,
Kavl-ı Peyğâmber becân û dil güzid.

«Benim kulağım (Lâ yüldegul-mü'min) kavl-i Nebevisini işitti. Hadis-i Peygamberiyi candan, gönülden kabûl etti.»

Emsâl-i Arab sırasına geçmiş olan: **«Bir mü'min, bir kovuktan iki def'a sokdurmaz»** Hadîs-i Şerîfi, ilk def'a (Hamrâ'ülesed) mevkinde lisân-ı Muhammediden şerefsüdûr etmiştir.

Ma'lûmdur ki Uhud Muhârebesi, Peygamberin emrine itâ'atsizlik neticesinde kaybedilmiş ve 70 şehid verilmişti. Bir çok da yaralı vardı, hattâ Aleyhisselât Efendimiz de mecrûh olmuştu.

Mekke müşrikleri galibiyyet neş'esiyle dönüp gidiyorlardı. Ebûcehlin oğlu Ikrime: **«Sanki bir şey mi yaptık? Harbi kazanmışken müslümanlığın kökünü kazımadan çekildik. Gelin, dönelim, müslümanları katl-i âm edelim»** teklîfinde bulundu. Safvân bin Ümeyye ise: **«Hazır galip gelmişken ağzımızın tadı, yüzümüzün akı ile memleketimize gidelim. Medineliler, kan da'vasiyle hep birden karşımıza çıkarlarsa bittiğimiz gündür»** dedi. muhavereyi işiten (Abdullah bin amr-il Muzeni) nâmında biri Medîneye koştu. Mes'eleyi Aleyhisselât Efendimize arzetti. Rasûl-i Ekrem Hazretleri: **«Dünkü muhârebede bulunanlar silâhlansınlar, gelsinler»** diye nidâ ettirdi. Altı yüze yakın gazî, mecrûh arslanlar gibi yaralı, bereli ve cegamber de alnından, yanaklarından, dudağından ve diz kapaklarından yaralı idi. rı haları sarılı olduğu halde Mescid-i Şerîfin önünde toplandı. Bizzât Hazret-i Pey Mübârek dişlerinden biri de kırılmıştı. Bu fedâkârlar topluluğu hareket etti. Medineye sekiz mil mesâfede olan (Hamrâ-ül esed) mevki'ine kondu (Abbâd bin Bişr) bir mikdâr kuvvetle devriye gezmeye ta'yîn olundu. Devriyyedekiler gece vakti iki kişi yakaladılar. Fakat bunlar düşman değil, dost idi. Bir gün evvelki çarpışmada yaralanmış ve fazla kan zâyi etmiş olan (Abdullah bin Sehl) ve (Râfi bin Sehl) isminde iki kardeş idi ki biribirine dayanarak, ba'zan da Abdullah, biraderini sırtına alarak karargâha kadar gelebilmişlerdi. Nebiyyi Ekrem, bu fedâkâr ve cansipâr kahramanlara du'â buyurdu.

Müslümanlar, Hamrâ-ül-esedde üç gün oturup düşmanı beklediler, diğer taraftan Ebû Süfyan, islâm askerinin hareketini haber aldı ve son sür'atle ordusunu kaçırdı.

Mücâhidlerin dönüşünde düşmanın iki ferdi tutuldu. Biri (Muâviye bin-il-Mugire bin-il-Âs) idi ki Kureyşe câsusluk ediyordu. Hazret-i Osmanın şefâ'atiyle buna üç gün içinde Medîne civârından gitmesi için muhlet verildi. Fakat herif, ma'lûmât toplamak merâkiyle verilen müddet içinde gitmediğinden yakalanıp i'dâm edildi. Öbürü (Ebû İzzet-il-Cumahî) denilen bir şâ'irdi. Bedir muhârebesinde esir edilmişken bir daha müslümanlar aleyhinde şi'ir söylememek ve islâma karşı teşvikatta bulunmamak şartiyle bilâ bedel âzâd edilmişti. Lâkin teahhüdünü tutmadı. Tahrik edici şi'irler söyleyerek kalabalık topladı ve Uhud muhârebesinin müessirlerinden oldu.

Huzûr-ı Peygamberiye getirildiği sırada yine afvini dilediyse de taraf-ı Risâletten: **«Bir mü'min, parmağını müziyat soktuğu bir deliğe bir daha sokmaz»** açıkçası «bir mü'min bir def'a zuhûl eder, aynı zuhûlü bir daha göstermez» cevabını aldı ve kafası kesildi.

Hikâyemizdeki arslan da av hayvanlarına: Bana vazife tahsis etmek istiyor-

sunuz. Sözünüzü tutarsanız, mekr-ü hiyleye kalkışmazsanız pek a'lâ, dediğiniz olsun. Fakat ben insanlardan da, hayvanlardan da türlü türlü mekirler görmüş ve acı tecrübeler geçirmiş bir mahlûkum, aldatmaya davranırsanız muvaffak olamazsınız.

«AV HAYVANLARININ, TEVEKKÜLÜ, ÇALIŞMAYA VE KAZANMAYA TERCİH ETMELERİ».

902

جمله گفتند ای حکیم باخبر
الحذر دع لیس یغنی عن قدر

Cümle güftend ey hakîm-î bâHaber,
Elhazer da' leyse yuğnî an Kader.

«Hepsi dediler ki: Ey haberdâr olan hakîm; hazerden vazgeç. Çünki sakınmak, insanı kader hükmünden kurtaramaz.»

903

در حذر شوریدن شورو شرست
رو توکل کن توکل بهترست

Der hazer şûriden-i şûr û şerest,
Rev tevekkül kün tevekkül bihterest.

«Hazerde fitne çıkarmak ve şer karıştırmak vardır; git, tevekkül et ki işlerin en iyisi mütevekkil olmaktır.»

904

باقضا پنجه مزن ای تندو تیز
تا نگیرد هم قضا با تو ستیز

Bâ kazâ pençê mezen ey tünd u tîz,
Ta negîred hem Kazâ bâtû sitîz.

«Ey sert ve keskin olan arslan; kaza ile pençeleşmeye kalkışma ki kazâ da seninle uğraşmasın.»

905

مرده باید بود پیش حکم حق
تا نیاید زخم از رب الفلق

Mürde bâyed bûd pîş-i hükm-i Hak,
Ta neyâyed zâHm ez Rabbül FelâK.

«Allahın hükmüne karşı ölü gibi teslîmiyyet göstermek lâzımdır ki Rabb-ül felâk, yânî sabahın rabbi olan Allahın zahm-ı kahrı isâbet etmesin.»

Vâkı'â Kelâm-ı İlâhîde: إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

Yânî: **«Biz, her şey'i kader mucibince yarattık [64]» buyurulduğu gibi Hadis-i** Şerîfde de: **«Hazerden vaz geç. Çünki hazer, insanı hükm-i kaderden kurtarmaz»** denilmiştir. Lâkin bunlar «Her şey kader dahilindedir. Binâenaleyh sırt üstü yatın ve rahatınıza bakın» demek değildir. İnsanın irâdesini sarfetmesi, lâzım gelen tedbîri alması ve cehd ve gayrette bulunması da yine kader dâhilindedir. Sultânülmücâhidin Efendimiz, Ühud gazâsına giderken zırh giymiş, Hamrâ'ül-esed mevki'inde düşmandan korunmak için devriyye kolu ta'yin etmişti ki bunlar lüzumlu br tedbir idi. Şu nükteyi anlamayan av hayvanları ve ancak onlar gibi anlayanlar, Âyet ve Hadîsin zâhirine haml ile, sa'yi ve kazanmayı terketmek isterler

Evet, gelir amma hiç olmazsa onu karşılamaya çıkmak gerektir. Hazret-i Mevlânâ işin hakikatini anlatmak için arslan lisânından diyor ki:

906

گفت آری گر توکل رهبرست
این سبب هم سنت پیغمبرست

Gûft ârî ger tevekkül rehberest,
İn sebeb hem sünnet-î Peyğamberest.

«Arslan dedi ki: Evet; tevekkülde sâlik için rehber vardır. Fakat bu sebeb yânî esbâba teşebbüs de Peygamber Aleyhisselâmın sünnetidir.»

---

(64) Kamer: 49

Yânî Allaha tevekkül etmek ve kazâsına teslimiyyet göstermek sâlike rehber-i hakikat olur. Lâkin tevekkülde bulunmak, uzanıp yatmak, ipin dört ucunu bırakmak, her işde hâşâ Allahı kullanmaya kalkışmak değildir. Esbâba tevessül de lâzımdır, hattâ sünnettir. Çünki esbâba teşebbüs, tevekküle mâni değildir. Esbâba tevessül etmeli, işin husûle gelmesini müsebbibülesbâb olan Allahdan beklemelidir. Yoksa, meselâ, sokak kapısını açık bırakıp da Allahın hıfzına tevekkül etmek Allahı oraya nöbetçi dikmek gibi olur.

907

گفت پیغمبر باواز بلند
با توکل زانوی اشتر ببند

Gûft Peyğambe beâvâz-î bülend,
Bâ tevekkül zânu-yî üştür bibend.

«Hazret-i Peygamber yüksek sesle buyurmuştur ki: Devenin dizini tevekkül ile bağla.»

Eshâb-ı Kirâmdan Mu'az bin Cebel (Radiyallahüanh) diyor ki: Peygamberimizin huzuruna biri geldi. «Ya Resûlallah; devemi çökertip dizini bağlayım mı, **yoksa Allaha tevekkül edip salma bırakayım mı?»** diye sordu. Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem: **«Devenin dizini bağla, sonra Allaha tevekkül et»** buyurdu. Zirâ Allah, deve çobanı değildir.

Bu makamda Nasrüddin Hocanın bir cevâbı hâtıra gelir:

Hocaya biri mürâca'at etmiş, uyuz olan geçisini okuması için recâda bulunmuş. O da: **«Sen biraz katran getir. Ona okuyayım, sonra götür, keçiye sür»** cevâbını vermiş.

Uyuz keçi hakkında Allaha edilecek tevekkül, katranın, yâhud başka bir ilâcın sürülmesinden sonra olur. Eğer sâde nefesle hastalık geçecek olsaydı bizzât Peygamber Efendimiz, hasta bulunan (Sa'd bin ebi Vakkas) ı, hekim (Hâris bin Kelde) ye tedâvi ettirmezdi ve ufak tefek ba'zı ilâçlar sağlık vermezdi. Resûlullahın sağlık verdiği ilâçlar (Tıbb-ı Nebevî) ismiyle cem' ve tertip edilmiştir.

Hü'lâsa: Bir hastanın tevekkülü: Kendini doktora göstermek, yazacağı reçeteyi yaptırıp ilâcı kullanmak, ondan sonra da Allahdan şifâya muntazır olmaktır. Hekim yerine hocaya gidenler, beyhûde yere hastalığı çekerler.

رمز الکاسب حبیب الله شنو
در توکل از سبب کاهل مشو

Remz-i âlkâsib Habîbullah şinev,
Der tevekkül ezsebeb kâhil meşev.

«Elkâsibü habibullah, yâni «kazanan Allahın sevgilisidir» Hadisindeki remzi dinle ve anla. Tevekkül edeceğim dye esbâba teşebbüste tenbellik etme.»

Evet. Bu hadis, gayet mâ'nidardır. Cenâb-ı Peygamber «**Kazanan Allahın sevgilisidir**» buyuruyor. Demek ki Allaha sevgili olmak için kazanmak, kazanmak için de çalışmak lâzım. Hangi bir tacir ve hangi bir san'atkâr gösterilebilir ki çalışmadan kazanmış olsun.

Ma'lumdur ki çalışmak türlü türlü olur. Ba'zı esnâfın çalışması beden kuvvetinin sarfiyledir. Marangoz gibi, demirci gibi. Ba'zısının de, metâ'ını satmaya çalışmakla olur. Bakkal gibi, kavuncu, karpuzcu gibi. Şu sayılan esnaf ve emsâli, dükkânında, yâhud sergisinde yan yatsa, yahud bacağını bacağının üstüne atsa, öyle otursa, sigarasını savurup keyf çatsa, gelen müşterinin istediğini yapmak, yâhud dilediğini vermek hususunda gayret göstermese de «**Adam sende Allah, rezzak-ı âlemdir**» dese akşama kadar ekmek parasını kazanabilir mi? elbette kazanamaz. Hakkın sevgilisi olur mu? elbette olamaz.

Bundan başka esnâfın müşteriye tatlı dil ve güler yüz göstermesi de çalışmak kabîlindendir. Güler yüzlü olmanın mü'minlik, çatık kaşlı ve kem surat olmanın da münâfıklık alâmeti bulunduğuna dair bir Hadis-i Şerif vardır, Maalesef bizim müslüman esnafından ba'zıları, metâ'ını satmaktan ziyâde müşteriye çaka satmaktan alıcıyı incitip soymaktan, zevk alıyor. Müşteri, alacağı bir şey için pahalı dedi mi, vay efendim vay, sanki kıyâmet kopuyor sen alamazsın, sen yiyemezsin, sende varsa getir, ben alırım gibi, hadi başka kapıyı çal, gibi sözler, sarfedilen münâsebetsiz lâkırdıların en hafifleri kalıyor.

İslâm ticâretine revac vermek için müslümanlardan alış veriş edelim diye icâbında hepimiz söyleniyoruz ve hepimiz tatbîkına niyyet ediyoruz. Lâkin ba'zı müslüman esnaftan öyle mu'ameleye, öyle ihtikâra ma'ruz kalıyoruz ki sözümüzden caymaya, bakkal Ahmed efendiyi bırakıp bakkal Hıristoya gitmeye mecbur oluyoruz.

Dinimiz; te'âvün ve tenâhur, yâni ehl-i islâmın biribirine yardım etmesi üzerine mü'essestir. Te'âvün ve tenâhur ise karşılıklı olur. Müslüman satıcılar, karşılarındaki müşterilerin de müslüman olduklarını unutmazlarsa, bitişik dük-

kânda bir gayr-ı müslimin meselâ on kuruşa sattığı bir şey'e yirmi, otuz kuruş istemeye kalkmazlarsa, kendileri fazla kazanmak için dindaşlarını fazla zarara sokmaya çalışmazlarsa hem te'avün ve tenâhur yapılmış olur, hem de müslüman ticâreti revac bulur. Kâr helâldır, fakat imtikâr haramdır.

Şunu da unutmayalım ki ticâretin en birinci şartı istikâmettir, müşteriyi aldatmaktan sakınmaktır. Armudun çürüğünü, üzümün eziğini, domatesin sulanmış dânelerini, hülâsa satılan şey'in bozuklarını kesekâğıdının altına yerleştirip üstüne bir kaç dâne sağlamından koymak suretiyle müşteri aldatmaya şeri'at lisânında (gış) yânî hıyânet denilir ki kat'iyyen haramdır.

Peygamber Efendimiz bir gün Medine çarşısından geçerken birinin hurma sattığını görmüş, elini zenbile sokup altındaki hurmaların yaş olduğunu anlamış ve hurma satana: **«Bizi aldatmakla hıyânet eden bizden değildir»** buyurmuştur. Resûlullahın, ümmetinden biri için, bizden değildir, buyurması ne büyük bir tehdittir. Çünki o kimse, müslüman câmi'asından haricdir demektir.

Bir de şurası vardır ki ticâretin meşrû olması, onu kazandıran şey'in de meşrû olmasıyledir. Yoksa, meyhânecilerin ve umumhânecilerin meta'ları meşru olmadığı için kazançları da meşru değildir. O gibileri ne kadar çalışıp kazansalar (Elkâsibû habibullah) zümresine giremezler ve Allaha sevgili olamazlar.

«AV HAYVANLARININ TEVEKKÜLÜ ÇALIŞMAYA TERCİH ETMELERİ».

909

قوم گفتندش که کسب از ضعف خلق
لقمهٔ تزویر دان بر قدر حلق

Kâvm güftendeş ki kesbez za'f-ı Halk,
Lokma-î tezvîr dan ber kadr-i halk.

«Av hayvanları arslana dediler ki: Kesb, yânî çalışıp kazanmak, halkın itikâdındaki zaafdandır ve boğazın mikdârına göre tezvir lokmasıdır.»

Yânî hayvanlar diyorlar ki: Allah rezzâk-ıl âlemdir. Mâdemki yaratmıştır, doyuracaktır. Mahlûkatın didinip çabalaması bu husustaki i'tikad za'ifliğin-

dendir. Böyle i'tikad za'ifi olanlar çalışırlar, kazanırlar. Uğraşmaları hırs ve tamah sevkiyledir. Bir adam ne kadar hırslı olursa o nisbette kazanmaya çalışır. Çünki lokmanın hacmi ağızın vüs'atine göre olur.

010

نیست کسبی از توکل خوبتر
چیست از تسلیم خود محبوبتر

Nist kısbî ez tevekkül Hûbter,
Çist ez teslîm Hod mahbûbter.

«Tevekkülden daha güzel bir kazanç yoktur. Teslimiyyetten daha sevgili bir şey var mıdır?»

Hayvanlar, arslanın cehd hakkındaki sözlerini cerhetmek kendisini avlamaktan vazgeçirmek için tevekkülün cehde müreccah olduğunu söylüyorlar. Tevekkül ve teslimiyetten daha güzel bir şey olmadığını anlatıyorlar. Filvâki' Cenâb-ı Hak tevekkülü ve mütevekkilleri sever. Fakat tevekkülün ne olduğunu ve nasıl yapılacağını da ta'rif eder. Sûre-i Âl-i imranda Habibine hitâben buyuruyor ki:

فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ

Yâni : **«Bir işin icrâsına azm ve teşebbüs edince, akibinde Allah'a mütevekkil ol ve muvaffakiyyeti ondan bekle [65].»**

Demekki teşebbüsün tevekküle tekaddüm etmesi ilâhi emirler cümlesindendir. Ve hakîkaten, Allah teâlâ böyle mütevekkilleri, yânî çalışıp da ondan muvaffakiyyet umanları sever.

İşte hayvanlar, tevekkülü yanlış anladıkları, yûhud yanlış anlatmak istedikleri cihetle arslanı kandırmaya çalışıyorlardı. Hadi onlar hayvandı. Ya tevekkülü onlar gibi anlayan, hattâ tevekkül mes'elesinde müslümanlığı tezyife kalkışan insan sûretindekilere ne diyelim?

Müslümanlık; çalışıp çabalamayın, gökten inecek zenbili, önünüze konulacak soyrayı, ağzınıza tıkılacak lokmayı bekleyin, demiyor.

وان ليس للانسان الا ما سعى

Yâni : **İnsan için çalıştığından başkası yok 66.»** diyor. Bir hadisi Şerifte de: **«İnsanlar hakikaten mütevekkil olsalardı Cenâb-ı Hak onları kuşları bes-**

---

(65) Âli İmran: 159
(66) Necm: 39

ladığı gibi beslerdi» buyurulmuştur. Lâkin teşbih-i Nebeviye dikkat edin. Allah, kuşların yuvası önüne akşam sabah yed-i kudretiyle darı saçmaz. Her biri döner, dolaşır, didinir, çalışır bulduğu danelerle karnını doyurduktan sonra yuvasına döner.

Kezâ teslîmiyyet, Allah-ın indinde makbul bir sıfattır. Fakat teslîmiyyet nedir? Allah onu da şu Âyet-i Celîlede ta'rif ediyor:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ

النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ

إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ۝

Yâni : «O gayretli, cesâretli ve îmânı kuvvetli kimseler ki, nâsın ba'zıları demişlerdi: Mekke müşrikleri size karşı ittifak ve ictima' ettiler, üstünüze geliyorlar; onlardan korkun. Bu korkunç haber onların îmânını artırdı; dediler ki: Allah bize kâfidir ve bizim için ne güzel bir vekildir. Düşman ne kadar toplu ve zorlu olursa olsun Allah yolunda dövüşürüz, muzafferiyet husûlünü o (Ni'mel vekil) den bekleriz[67].» cevabını verdiler.

İşte teslîmiyyetin ilâhî bir ta'rifi ve yüksek bir tatbiki. Yoksa meselâ atılmış bir kibritten parlayan döşemeyi söndürmeyip de tevekkül ve teslimiyyet göstermek, sonra da evin kül haline geldiğini görmek teslîmiyyet değil hamâkattir.

911

بس گریزند از بلا سوی بلا
بس جهند از مار سوی ازدرها

Bes gürîzend ez belâ sû-yî belâ,
Bes cehendez mâr sû-yî ejderhâ.

«Çok kimseler belâdan belâya kaçarlar. Yılanın önünde ejderhâ tarafına atılırlar.»

---

(67) Âli İmran: 173

912

حیله کرد انسان و حیله‌اش دام بود
آنکه جان پنداشت خون آشام بود

Hile kerd insân u hîleş dâm bud.
Anki can pindâşd Hun âşâm bud.

«İnsan hiylelidir, çâre bulmaya çalışır. Halbuki hiylesi kendisine tuzak olur. Rûhu ve hâyatı sandığı kimse düşman-ı cânı çıkar.»

913

در ببست و دشمن اندر خانه بود
حیلهٔ فرعون زین افسانه بود

Der bibest û düşmen ender Hâne bud,
Hile-î Fir'avn zin efsâne bud.

«İnsan, kapısını kapar. Lâkin düşman içerde bulunur da farkına varmaz. Nitekim Fir'avn, kendi düşmanı olacak Mûsâ Aleyhisselâmı sarayında beslemişti.»

Cenâb-ı Pîr, bu beytlerle ba'zan tedbirlerin takdîre tevâfuk etmediğini anlatıyor. Sûretâ cehd aleyhine sevkedilmiş gibi görünen o misallerde ise cehdin vukû'u tahakkuk ediyor. Öyle değil mi? Bir adam, bir vartayı anlatmak için ba'zı çareler bulmaya çalışıyor. Fakat o çâreler kendisine ayak bağı oluyor, yâni yağmurdan kaçarken doluya tutuluyor. Mukadder olduğu cihetle, kaçması, kendisini ıslanmaktan kurtaramıyor. Lâkin o adam kaçmasa meselâ kırda, bayırda durmuş, yâhud oturmuş olsaydı ıslanmayacak mı idi? Barınacak bir yer bulamadığı için tabi'î ıslanacaktı. Koşup kaçmasiyle biraz mesâfe kestirdiği için belki de az ıslanmış, çünkü varacağı dam altına bir an evvel varmıştır. Kezâ bir adam hırsızdan korunmak için kapısını kapıyor ve sürmeliyor. Halbuki hırsız pencereden girmiş olarak içeride bulunuyor. Bu adam korunmaya çalışmasa da kapıyı açık bıraksaydı ne olacaktı? İçerideki hırsız, alacağını aldıktan sonra oradan serbestçe çıkıp gidecekti. İhtimal ki başka bir hırsız da kapıdan girecekti.

Bahis dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ Firavn'ın, Beni İsrail çocuklarını öldürttüğü halde, zuhûrundan çekindiği Hazret-i Mûsâyı bilmeyerek sarayında beslediğini hikâye ediyor.

صد هزاران طفل کشت آن کینه کش
وانکه او می جست اندر خانه اش

Sad hezârân tıfl küşt an kîne keş,
V'anki ô mîcûst ender Hâneeş.

«O kindâr Fir'avn, yüz binlerce çocuğu öldürttü. Aradığı çocuk ise kendi sarayında bulunuyordu.

Vak'a ma'lûmdur. Hazret-i Ya'küp ile oğulları ve torunları, Hazret-i Yûsüfün da'veti üzerine Ken'an diyârından kalkıp Mısır'a gelmişler ve (Arz-ı Casân) denilen mevki'e yerleşmişlerdi. O kadar çoğaldılar ki, yetmiş bu kadar nüfûs olarak gelmişken, Mısırdan çıkdıkları vakit, Tevrât'ın rivâyetine göre, altı yüz bin kişiye bâliğ olmuşlardı. Çünki yahudilerde teaddüd-i izdivâc vardı. Müte'addid zevcesi olan bir yahudinin müte'addid çocuğu oluyordu.

Yûsüf Aleyhisselâmın veziri bulunduğu Fir'avn, Yunanlıların (Hiksoslar) dedikleri (Amâlika) Arablarından idi. İbrânîlerle aralarında karâbet bulunduğu cihetle onları hoş tutmuşlardı. Sonra yerli Fir'avnlar galebe ettiler, Hiksosları Mısırdan çıkardılar. Beni İsrâile de esîr mu'amelesi yapmaya başladılar'

Yerli Fir'avnlardan birinin gördüğü bir rü'yâ: «Beni İsrâilden doğacak bir çocuk, senin helâkına sebeb olacak» diye ta'bir edilmişti. Bunun üzerine Fir'avn, Beni İsrâl'de doğan erkek çocukların öldürülmesine emir verdi. Binlerce ma'sûm öldürüldü. Hazret-i Mûsâ doğduğu vakıt validesi tarafından saklandı, sonra ziftli bir sepet, Fir'avnin Nil kenarındaki sarayının önünde geçerken sâhilde bulunan kraliçe Asiye tarafından çıkartıldı ve içinde bulunan çocuk Fir'avn ile karısının evlâdı ittihâz olundu. Süt nine ta'yin etmek istediler Çocuk gelen kadınların memesini almıyordu. Sonra kendi anası süt nine sıfatıyle mürâca'atta bulundu. Çocuk onun memesini emdiği için anası süt nine ta'yin edildi ve evine götürüp sütten kesilinceye kadar evlâdını emzirdi. Daha sonra saraya getirildi, ta'lim ve terbiye edildi. Âdetâ veli'ahd olarak yetiştiriliyordu. Fir'avnın Habeşistana gönderdiği bir ordunun kumandanlığında bulundu ve Firavn tarafından evlendirilip çoluk, çocuk sahibi olduğu da rivâyet edilir

Daha sonra Beni İsrâilden biiine bir yerli tarafından hakaret ve eziyyet edildiğini gördü. Yerlinin göğsüne kaktı. Herif hemen düşüp öldü. Ertesi gün yine o İsrâilli diğer bir yerli ile kavga ediyordu. Galibâ da bu sefer haksızdı. Hazret-i Mûsâdan istmdâd eyledi. O da haksızlığı dolayısiyle kendisini tekdir

etti Nankör adam: Dün kıptiyi öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldüreceksin? diye bağırmaya başladı. Hazret-i Mûsâ «Beni tevkif ederler» diye oradan savuştu. Mısır kıt'asından çıkıp Arz-ı Medyen'e gitti. Orada bir kuyu başına gelmişti ki çobanlar su çekip koyunlarını suluyorlardı. İki kız da bir tarafa çekilmiş bekliyordu. Çobanlar, hayvanlarını sulayıp gittikten sonra kızlar kuyu başına geldiler. Hazret-i Mûsa onlara yardım için su çekti. Koyunlarını suladı. Kızlar teşekkürle ayrıldılar. Bunlar Şu'ayp Aleyhisselâmın kerimeleri idi. Eve gidince vak'ayı ihtiyar pederlerine anlattılar. Hz. Şu'ayp: Onu çağırın da görüşelim dedi. Mûsâ'yı davvet ettiler. Hazret-i Mûsâ, Şu'ayp Aleyhisselâmın huzûrunda sebeb-i vürûdunu anlattı. O da: korkma, zâlimlerden kurtuldun müjdesini verdi. Çünki Arz-ı Medyen, Mısır hükümeti arâzisinden değildir, oraya Fir'avnlerin hükmü geçmezdi.

Hazret-i Şuayp Mûsa Aleyhisselâm'a bir teklifte bulundu. Sekiz sene hizmet ederse kızlarından birini vereceğini söyledi. O da teklifi kabul ederek o kadar müddet Şu'ayp Aleyhisselâmın koyunlarını güttü. Mukarrer müddetin hitamında evlendi. Senelerden sonra sıla için Mısıra gitmek istedi. Haremini alıp yola çıktı. Sînâda Eymen vâdisine gelince hava soğudu. Uzaktan ateş gibi bir aydınlık gördü. Oradan kor alıp da ateş yakmak için ona doğru gitti. Ateş sandığı tecelli nûr idi. Orada hitâb-ı İlâhiye mazhar oldu, peygamberlikle teşrîf buyuruldu. Fir'avni îmâna da'vet etmeye, Beni İsrâil Mısırdaki esâret hayatından kurtarıp Filistine götürmeye memur edildi. Hazret-i Mûsâ Mısıra gitti, risâlet vazifesini ifâ etti. Beni İsrâili Şap denizinden geçirip Sina şibih ceziresine götürdü. Fir'avn, Ben İsrâil'in çıkması için izin verdiğine pişman oldu, geri çevirmek için ordusiyle takibe çıktı, nihâyet Kızıl Denizde boğuldu.

Helâkine sebep olmasın diye bir çok masûm öldürten Fir'avn, Hazret-i Mûsâyı sarayında büyütmüş ve yetiştirmişti. Demek ki takdir-i İlâhiye muvâfık olmayan tedbirlerde muvaffakıyyet husûle gelemiyor ve bir hâdisedeki hikmeti her göz göremiyor.

915

دیدهٔ ما چون بسی علت دروست
رو فنا کن دید خود در دید دوست

Dide-î mâ çün besî illet derost.
Rev fenâ kün dîd-i Hod der dîd-i dost.

«Mâdemki bizim gözümüzde bir çok illet vardır, o halde git, kendi görüşünü dostun görüşünde ifnâ et.»

Eşyâyı görebilmemize vâsıta olan göz, vâkıâ Allahın pek büyük ni'metlerinden biridir. Hem öyle bir ni'met ki her gözümüzü açıp kapadıkça teşekkür etsek yine ifây-ı şükrân etmiş olamayız. Böyle omlakla beraber o nimet-i uzmâ ve o uzv-i müstesna, ma'neviyyât-ı hakkıyle görmek şöyle dursun maddiyyatın bile hakikatini görmeden âcizdir. Meselâ bazı kimse pek uzaktaki şey'i müşâhede eder de gözlük takmayınca bir satır yazı bile okuyamaz. Ba'zı kimseler de bil'akis yakından iyi görür de uzağı seçemez. Sonra... velevki en sağlam bir göz olsun, uzaktan, gerek yakından görmesi için bir had vardır. Gözün sudan ibâret gördüğü bir damlaya mikroskopla bakılınca o damla içinde bir â'lem seyredilir. Kezâ dumandan ibâret görülen ufuk dürbünle tedkik edilince orada bir takım tafsilât müşahede olunur. Denizden bakan bir göz sâhili hareketli görür, suya daldırılmış düzgün bir çubuk eğri görünür.

Demekki en kıymetli ve en lüzumlu bir uzvumuz bile illetten ve noksandan hâli değil. Hem de bu noksânı maddiyyat hususunda. Ya ma'neviyyat? onu ta'rife hâcet yok. Çünki gözümüzü kapadık mı gördüğümüz karanlıktan ibâret. İşte gözün bu noksanı dolayısiyle Hazret-i Mûsâ gibi bir nebiyy-i zişânın «Allahı görme» talebine karşı: **«Sen, senken beni göremezsin»** görmek için vâsıtan göz oldukça müşâhede edemezsin buyurulmuştur. Fakat Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesselem Efendimiz: **«Rabbimi Rabbimle gördüm»** demiştir.

Sâdât-ı sofiyye indinde Allaha yakınlık iki türlüdür. Birine (kurb-i ferâiz) diğerine (kur-i nevâfil) ta'bir ederler. «Kurb-i ferâizde abd Hakka, Kurb-i nevâfilde Hak abde âlet olur» derler. Burada bize lâzım olan şudur ki, bir Hadis-i Kudsîde: Kulun, farzlarından gayri nafile ile yânî, fazla namaz kılmak, ziyâde oruç tutmak, çokca sadaka vermek, hülâsa kendisine farz olan şeylerden başka, iyi hareketlerde bulunmakla, Allâhın makbûlü olacağı ve cenâb-ı Hakkın o kula (semî, basar ve yed) sûretinde tecelli edeceği, yani o kulun Allah ile görüp, Allah ile işiteceği, hülâsa her hareketinde Allah ile bulunacağı beyan buyurulmuştur.

Allah, bir kimsenin gözü olunca o kimse, her şey'i görür ve «Rabbimi Rabbimle gördüm» diyebilir. Yanlış anlaşılmasın, Allah, hâşâ gelip de bir kimsenin gözüne girmez ve bir organ hâline tahavvül etmez. Belki onun gözüne ilâhî bir görme ve Rabbânî bir müşâhede bahşeyler. İşte Cenâb-ı Pîrin **«Git kendi görüşünü dostun görüşünde ifnâ et»** buyurması Allahü a'lem bu demektir.

916

دید مارا دید او نعم العوض
یابی اندر دید او کلی غرض

Dîd-i mârâ dîd-i ô ni'melıvez,
Yâbî ender dîd-i ô küll-i garaz.

«Bizim gözümüze onun görüşü ne güzel bir ivazdır ki onun görüşünde küllî garazı, bütün âmâli bulursun.»

Zannederim ki «Rabbimi gördüm» diyebilmekten büyük bir amel olamayacağı gibi, «O'nu» görmekden daha âlî bir ivaz da bulunamaz. Hazret-i Mevlânâ şu rakik nüktelerden sonra kıssaya dönüyor, tevekkülü cehde tercih eyleyen hayvânât lisânından bir misâl irâd ediyor :

917

طفل تا گیرا و تا پویا نبود
مرکبش جز گردن بابا نبود

Tıfl tâ gîrâ u tâ pûyâ nebud,
Merkebeş cüz gerden-î bâbâ nebud.

«Çocukta tutmak koşmak kuvvet'leri yokken onun bindiği yer, babasının gerdanından başka bir mahal değildi. Ya'ni daha yürüyemezken babasının omuzunda taşınırdı.»

918

چون فضولی کرد دست و پا نمود
در عنا افتاد و در کور و کبود

Çün Fuzûlî kêrd dest-û pâ nümud,
Der inâ üftâd-u der kûr û kebud.

«Fodulluk edip de el, ayak gösterdi, ya'ni ayağını kullanmaya başladı mı meşakkate ve zahmete düşer.»

Yâni bir çocuk yürümeye başlamadıkça anasının kucağından, babasının omuzundan aşağıya inmez. Fakat yürümeye, koşmaya, bir yere gidip bir şey almaya başlayınca yere indirilir, kendi kendine yürümeye mecbûr edilir. İşte

mahlûkatın didinmesi, çalışması, çabalaması, tıbkı fodulluk edip de yürümeye başlayan, kendisinde kuvvet göstermeye kalkşan çocuğun hâli gibidir.

Misâlin ne kadar hakîmane olduğuna dikkat buyuruldu mu? Bir çocuğun yürümeye başlamasına fodulluk deniliyor. Halbuki o fodulluk, tabi'î bir hâldir. Çünki yürümek çağına gelip de yürüyemeyen çocuk hastalıklı demektir. Bu, böyle olduğu gibi mahlûkatın çalışıp didinmesi de tabii bir haldir. Yaratılan zerrelerden her birinin bir vazifesi vardır O vazîfeyi ifâ edemeyen bir zerre, ma'-lûl, ölü demektir. Yediğimiz bir lokma ekmeğin husûle gelmesi için mubâlâğasız diyebilirim ki bütün kâinât çalışmaktadır. Bu hakikatiŞeyh Sa'dî kuddise sirruhu ne güzel ifâde etmiştir :

«Bulut, rüzgâr, Ay, Güneş ve Felek; senin bir lokma ekmeği elde etmen için çalışmaktadır. Sen bu ekmeği gaflet ve atâletle yememelisin, şükrünü ifâ etmelisin. Sen de mesâiden geri durmamalısın. Bütün kâinât, senin için çalışıp çabalamak husûsunda Allahın emrine itâ'at ediyor, o halde senin çalışmamakla isyân edişin insâf ve mürüvvete lâyık olmaz.»

919

جانهای خلق پیش از دست و پا
می پریدند از وفا اندر صفا

Cânhâ-yî Hâlk piş ez dest u pa,
Mîperidend ez vefâ ender Safa.

«Mahlûkatın ruhları, el ve ayaktan evvel, yâni beden hapsine bağlanmadan evvel vefâ ve safâ fezâsında uçarlardı.»

920

چون بأمر اهبطوا بندی شدند
حبس خشم و حرص و خرسندی شدند

Çün be emr-i ihbiTû bendî şüdend,
Haps-i Haşm û hırs-u Hursendî şüdend.

«İhbitû» emri ile mukayyed olunca, hışma, hırsa, kanâ'ate bağlanıp kaldılar.»

Ruhların yaradılışı bahsi ulemâ arasında ihtilâflı bir mes'eledir. Ba'zıları «Bir mahlûkun ana rahminde cesedinin tesviyesinden sonra ona ruh nefholu-

nur» demiş; ba'zıları da «halk-ı ervah, ecsâddan mukaddemdir. Cenîne ruh nefholunması rûhunun cesedine ta'allûk ettirilmesidir» mutâle'asında bulunmuştur.

Bu mutâle'aya göre ruhlar, âlem-i ervahda bulunurken cismaniyyete te'allûkları bulunmadığı için mukayyed değillerdi, vaktâki (ihbitu) emrine muhatab oldular, ya'ni o âlemden nüzûl ve bedenlere te'alluk etmeleri ferman buyuruldu, o serbest gezen ruhlar, beden habsine düştüler. Hışım gibi, hırs gibi kayıdlara bağlandılar.

921

ما عيال حضرتيم و شير خواه
كفت الخلق عيال للاله

Mâ iyâl-i Hazretimu şirHâh,
Gûft «el Halk û iyalun lil İlâh.»

«Biz, Hazret-i Hakkın âilesi ve onun süt isteyen çocukları gibiyiz. Nitekim sallallahü aleyhi vesellem Efendimiz; (الخلق عيال الله) buyurmuştur.

Hadîs-i şerîfin aslı: **«Mahlûkat, Allahın iyâlidir. Halk içinden Allaha en sevgili olan da, âilesine, yâ'ni halka en ziyade muhabbet ve menfa'ati bulunandır»** meâlindedir.

Mahlûkatın âile-i İlâhiyye olması bir teşbihtir. Teşbihdeki münâsebet de infâk ve i'âşe meselesidir. Bir âile reîsi nasıl efrad-ı âilesini i'âşe ederse Cenâb-ı Hak da, Rezzâk-ı âlem olması dolayısiyle, bütün avâim âilesinin reîsidir. Hattâ bu i'tibâr ile de ba'z-ı semavî kitablarda Cenâb-ı Hakka teşbih tarikiyle (Eb) denilmiş, fakat bundaki nükteyi anlamayanlarca o ta'bîr hakikî baba mânasına anlaşılmıştır. Hıristiyanların Hazret-i İsâ'yı Allahın oğlu vehmetmeleri böye sakat bir anlayışın neticesidir.

Evet, bir baba; çoluğunu, çocuğunu besler. Lâkin kazık kadar oğlunun, boşda gezip, kendisinin getireceği ekmeği beklemesinden de hoşlanmaz. Bundan başka, mahlûkatın Allah tarafından en sevileninin, mahlûkata fazla muhabbet göstereni olduğu, Hadis-i Şerifde beyan buyuruluyor. Muhabbet göstermek sâde lâkırdı ile olmaz. Onları yedirmeli, içirmeli, giydirmeli, kuşatmalı, öğretmeli; hülâsa sefâletten kurtarıp adam etmelidir. Bunları yapabilmek paraya, onu bulmak ise çalışıp kazanmaya tevakkuf eder. Aks-i takdirde ise âileye muhabbet gösterilmiyor demektir ki öyle bir kimse de Allahın mahbûbu olamaz. Şu da var ki, kendi âilesini bırakıp da başkalarına mahabbet ve mu'âvenet eylemek doğru değildir. Meselâ emzikli evlâdının sü-

tünü, mahlûkata muhabbet diye, evdeki kediye içirmek yanlış bir harekettir. Çünki o emzikli çocuk da Allahın mahlûkatından ve âilesi efrâdındandır. Muhabbet ve yardım husûsunda en yakından başlamak, imkân bulunduğu takdirde başkalarına da yardım etmek gerektir.

922

آنکه او از آسمان باران دهد
هم تواند کو ز رحمت نان دهد

Anki ô ez âsman bâran dihed,
Hem tevâned kô zi rahmet nan dihed.

«Gök yüzünden rahmet yağdıran Allah, Kemâl-i merhametiyle ekmek de verebilir.»

Âmennâ ve saddaknâ. Kudret-i İlâhiyyenin gökten ekmek yağdırması da mümkindir. Nasıl ki Tih çölünde Benî İsrâile selvâ kuşiyle kudret helvası, Hazret-i İsânın duâsiyle de mâide ihsan etmişti. Fakat bunlar birer mu'cize idi. Yoksa her vakit semâ furunununda pişmiş sıcak sıcak ekmek inmesi âdetullaha muğayirdir. Kullar tarlaları sürer, tohumu atar. Allah yağmur yağdırır, tohumları inbât eder, güneş onları kemâle getirir. Çiftçi ekini biçer, değirmenci daneleri öğütür, un yapar, fırıncı yoğurur ve pişirir de ekmek olur, yenilir.

«ARSLANIN, CEHDİ TEVEKKÜLE TERCİH ETMESİ».

923

گفت شیر آری ولی رب العباد
نردبانی پیش پای ما نهاد

Gûft şir ârî velî Rabb ül ibâd,
Nerdübânî pîş-i pây-î mâ nihâd.

«Arslan dedi ki: Evet, dediklerinlz doğrudur. Fakat kullarının mürebbisi olan Allah, gözümüzün önüne bir merdiven koymuştur.»

924

پایه پایه رفت باید سوی بام
هست جبری بودن اینجا طمع خام

Pâye pâyê rêft bâyed sû-yi bam,
Hêst cebrî bûden incâ tam'-ı Ham.

«Dam tarafına merdivenle ve basamak basamak çıkılır. Burada cebrî olmak ham bir tama'dan ibârettir.»

Dünya sebebler âlemi, Cenâb-ı Hak da müsebbibülesbabdır. Allah her şey'-in husûlünü bir takım sebeb ve vasıtanın mevcudiyetine bağlamıştır. Meselâ dama çıkmak bir iştir. Bu ise merdiven dayamak, basamaklara basıp çıkmakla mümkin olabilir. Merdiven olmadan dama çıkılmaz, meğer ki uçulmuş olsun. Onda da kanad sallamak lâzımdır. Binâenaleyh teşebbüsü terkedip de cebrî olmaya kalkışmak, irfansızlıktır.

Cebrilik : İtizâl gibi i'tikadî bir mezhebin adıdır. Mu'tezile, ya'ni i'tizâl mezhebinde bulunanlar: Kul, fiilinin halıkıdır derler. Cenâb-ı Hakkı işe karıştırmak istemezler. Cebriler ise kuldan bütün ihtiyar ve irâdeyi selbederler: kul, yaptığı işleri mecbûren yapar iddi'asında bulunurlar. Ehl-i sünnet ise bir (cebr-i mütevassıt) kabul eder; kul, ihtiyârını sarfeder, teşebbüste bulunur, irâdesi ve teşebbüsü kadere tevâfuk ederse o teşebbüste muvaffakıyyet görülür, tevâfuk etmezse muvaffakıyyet olmaz derler.

925

پای داری چون کنی خودرا تو لنگ
دست داری چون کنی پنهان تو چنگ

Pây dârî cün kunî Hodrâ tü leng,
Dêst dârî çün kunî pınhan tü çeng

«Ayağın varken kendini nasıl topal edersin, elin varken pençeni nasıl gizlersin?»

Allah; insana el, ayak vermiş, onları kullanacak kudret de ihsan etmiştir ki bu sebebler, bu vâsıtaların çalışması için birer âlettir.

926

خواجه چون بیلی بدست بنده داد
بی زبان معلوم شد اورا مراد

Hâce çün bîlî bedest-î bende dâd,
Bizeban ma'lûm şüd ôrâ mürâd.

«Efendi, kölesinin eline bahçe belini verince ne demek istediği, ya'ni bahçeyi belle emrini verdiği, söylemeden kölenin ma'lûmu olur.»

927

دست همچون بیل اشارتهای اوست
آخر اندیشی عبارتهای اوست

Dest-i hemçün bil işarethâ-yı ost,
Ahir endîşî ibârethâ-yi ost.

«El de, bahçe beli gibi Allahın işâretlerindendir, hattâ düşünsen sarih ibârelerindendir.»

Ya'ni efendinin köleye bahçe belini vermesi, nasıl bahçesi belle demek ise, Allahın insana el, ayak, göz, kulak ve sair a'zâyı vermesi, onları kullanacak kuvvet, kudret ihsan etmesi de onlar vâsıtasiyle çalış, çabala meâlinde bir işârettir, hatta anlayanlar için sarih ve kat'î bir ibâredir.

928

چون اشارتهاش را بر جان نهی
در وفای آن اشارت جان دهی

Çün işârethâş ra ber can nihî,
Dervefâ-yî an şâret can dihî.

«Allah'ın işâretlerini canla, başla kabul edecek olursan, onların mezmûnunu ifâ için icâbında canını bile verirsin.»

929

پس اشارتهاش اسرارت دهد
باز بردارد زتو کارت دهد

Pes işârethâş ersâret dihed,
Bâz berdâred zitû kâret dihed.

«Sonra O'nun işâretleri sana esrâr verir, ya'ni bir takım esrâra vâkıf kılar. Seni senden alır ve başka işler ihsan eder.»

930

حاملی محمول گرداند ترا
قابلی مقبول گرداند ترا

Hâmilî mahmûl gerdâned türâ,
Kabilî makbûl gerdâned türâ.

«Allahın emrini hâmil olmak ve îfâsı için çalışmak seni hâmillikten mahmullüğe, ya'ni taşımaktan taşınmaya, Hakkın fermânını kabûl etmek de seni makbul-i İlâhi olmak derecesine çıkarır.»

931

قابل امر وی قایل شوی
وصل جوی بعد ازان واصل شوی

Kâbil-i emr-î veyî kayil şevî,
Vasl-ı cûyî bâdezân vâsıl şevi.

«Allah'ın emrini kabul ve tatbik edersen kail olursun, vuslat talebinde bulunur, ondan sonra da visâle erersin.»

Hülâsası: İnsanın a'zâsı; onları iyi işlerde kullanmak için Allahın işaretleri yâhud pek sarih ibâreleridir. O ibârelerin icabını yerine getirmek için canla, başla çalışmaya tahammül etmek ve emr-i İlâhiye bağlılık göstemek, insanı Allah'ın makbul zümresine dahil eder ve irşâd mertebesine getirir. Bir kul, evvelâ Allahın emrini kabul ve nefsinde tatbik eder. Sonra da onları halka iletir. Kil û kal ile Allah'a vâsıl omak imkânı yoktur. Bulmak için aramak lâzımdır. İbtidâ çalışma ve taleb, ondan sonra meyl-i vuslattır.

سعی شکر نعمتش قدرت بود
جبر تو انکار آن نعمت بود

Sa'yi şükr-i nîmeteş kudret büved,
Cebr-i tû inkâr-ı an nîmet büved.

«Çalışmak, kudret ni'metinin fi'li şükrânını ifâ etmektir. Senin cebrîliğin ise o ni'meti inkâr eylemektir.»

933

شکر قدرت، قدرتت افزون کند
جبر، نعمت از کفت بیرون کند

Şükr-i kudret, kudretet efzun küned.
Cebr, nimet ezkefet birun küned.

«Kudrete şüketmek senin kudretini artırır, cebir ise ni'meti elinden çıkartır.»

Cenâb-ı Hak :

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

Yani : **«Şükredecek olursanız ben de size verdiğim ni'metleri artırırım[68].»** buyuruyor. Bunun zıt mefhumu: **«Şükretmeyecek olursanız, küfrân-ı ni'mette bulunursanız ben de ni'metlerimi artırmam»** demek olur. Bir şey'in artmaması nın kesilmesi demektir. Şu halde elimiz, ayağımız tutuyor, gözümüz görüp, kulağımız işitiyor. Allah bize bu ni'metleri ve bu kudretleri vermiş. Bunlara şükretmemiz vâcibdir. Şükr ise ya'nız «Elhamdü lillah, veşşekrü lillah» diyivermekle ifâ kılınmış olmaz. Kudret ni'metinin şükrü O kudreti mahalline sarfetmek ve sâlih amellerde bulunmaktır. Bunu yapabilirsek ni'metimiz ve kudretimizle birlikte, a'mâl-i sâlihaya muvaffak oluşumuz da artar. Yapmadığımız takdirde aksi vuku'a gelir. Bunu hepimiz tekrar tekrar tecrübe etmişizdir. Mese'lâ vakit namazı geçirdik mi ondan sonraki vakit namazı için üstümüze bir tenbellik çöker. Âdetâ yerimizden zorla kalkarız. Niçin? Çünkü namaza kudretimiz varken onu kılmadık, o kudret ni'metinin şükrünü bilfiil îfâ etmedik. Binâenaleyh, kuvvetimiz eksil'di. Fakat kalkıp da namaz için abdest aldık mı yeniden bir şevk ve gayret duyarız. Bu da abdest almakla işlediğimiz amel-i sâlihin mükâfâtıdır.

(68) Sure-i İbrahim : 7

934

جبر تو خفتن بود در ره مخسب
تا نبینی آن درو درگه مخسب

Cebr-i tû Huften bûved der reh meHusb,
Tâ nebini an der û dergeh meHüsb.

«**Senin cebrilliğin yolda uyumaktır. Bâbullahı ve dergâh-ı İlâhîyi görmedikçe uyuma.**»

935

هان مخسب ای جبری بی اعتبار
جز بزیر آن درخت میوه‌دار

Han meHüsb ey cebri-i bî i'tibâr,
Cüz be zîr-î an d.raHt-î meyvedâr
«**Ey ibret almayan cebri: sakın ha o meyveli ağacın gölgesinden başka bir yerde uyuma.**»

Eshâb-ı kirâmdan (Sevbân) radiyallahü anh rivâyet ediyor ki, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «**Cennet ağaçlarından birine rast geldiğinizde gölgesinde oturun ve yemişlerinden yiyin.**» buyurdu «Yâ Resûlâllah; bu hal dünyada nasıl mümkun olur?» diye sordular: «**Bir âlime tesâdüf ettiğinizde cennet ağaçlarından birine rast gelmiş olursunuz**» cevabını verdi.

Demek ki ârif ve kâmil bir â'lim, cennet ağacı gibi oluyor. Ümmet de o ağacın gölgesinde oturmak ve meyvesinden yemekle. ya'ni âlimin meclisinde bulunmak ve sohbetinden istifade etmekle mükellef bulunuyor.

Yoldan gelen, yâhud bir takım harekât ile vücûdünu yoran kimse şübhesiz ki istirâhate muhtaçdır. O istirâhat ise rahat edilecek bir yerde olur. Yoksa güneşin alnına ve caddenin ortasına bağdaş kurup oturmak, hiç bir vakit rahat etmek olmaz. Bunun gibi cebrîlik, mu'tezililik, ya'ni: «İnsanda irâde ve ihtiyâr yoktur» hayır, «vardır» gibi da'vâlarla yorulmuş bir kafa da hakikaten dinlenmeye muhtacdır. Fakat onun istirahat edeceği yer, bir ârifin irşad meclisidir. O yorgun kafa orada bulunur, ârifin ma'nevî ve rûhâni gıdâ demek olan kelâmından feyz alırsa yorgunluğu ve durgunluğu gider. Yeniden hayatiyet kazanır.

İstanbulun fethinden sonra ilk kadı olan Hızır Beyin oğlu Sınan Paşa, gençliğinde (**Sofestâiyye**) mezhebine girmiş.

Sofestâiler: Her şeyde şüphe, hattâ şüphelerinde de şüphe ederlermiş. Sinan Paşa, bir gün babasıyle yemek yerken Hızır Bey: «Sinan; budalalıkta o dereceye vardın ki şu tabağın bakır olduğundan şüphe edeceksin!» demiş. Sinan Paşa da: «Evet. Biz onu bakır görüyoruz amma başka bir şey olmak ihtımâli de vardır!» deyince Hızır Bey sahanı kaldırıp oğlunun kafasına vurmuş Canı acıyan Sinan Paşa ay! diyince, babası: «Nasıl, sahanın bakır olduğunu anladın mı?» diye sormuş.

Sinan Paşa sonra Şeyh Vefâya derviş omuş. Onun irşâdiyle o saçma fikirlerden kurtulmuş. İşte bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ bir ârifin sâyesine iltica et diyor. Şunları da ilâve ediyor:

936

تا که شاخ افشان کند هر لحظه باد
بر سر خفته بریزد نقل و زاد

Tâkî şaH efşan küned her lâhze bâd,
Berser-î Huftê birized nukl-u zâd.

«Ârifin sâyesinde bulun ki rüzgâr, her lâhza dalları oynatsın da altında yatmış olanın başına yemiş ve rızık dökülsün.»

Ya'ni Allahın ilhamı, ârifi coşturdukca sohbetinde istifade edilsin.

937

جبر خفتن در میان رهزنان
مرغ بی هنگام کی یابد امان

Cebr Huften der miyân-î rehzenan,
Mürg-ı bî hemgâm key yâbed eman.

«Cebir, hırsızlar yatağında uyumak ve kanad tüyleri çıkmamış kuş yavrusu gibi uçmaya kalkışmaktadır. Vakitsiz uçmaya çabalayan yavru bir kuş, kedilerden nasıl aman bulur?»

Filvâki: fâil-i mutlak Cenâb-ı Haktır. Fakat bu hakîkatin hakkelyakîn inkişâfı kolay bir şey değildir. Ma'lûmdur ki bilmek ile tatmak arasında hayli fark vardır. İşte o ma'rifet zevki hâsıl olmadıkça bir insanın irâde'i cüz'iyyeyi inkâr etmesi ve «yapan da odur, yaptıran da» gibi cebriyâne söz söylemesi doğru değildir. Bu gibi sözlerde bulunmak, âdetâ eşkiyâ ininde yatmak, ya'ni nefsile şeytanın galebesine yol açmak olur. Kezâ vakti gelmeden bu gibi da'vâlara kalkışmak, kanad tüyleri çıkmamış bir kuş yavrusunun uçmaya çaba-

lunmasına, sonra düşüp kendilere lokma olmasına benzer. Her şeyde, husûsiyle bu bahiste, insanın edebi muhâfaza etmiş olması lâzımdır.

Şeytan ile Âdemden her birinin hareketi, ya'ni iblisin Âdeme secde etmeyişi, Âdemin de men'olunmuş meyveden yiyişi ezelde mukadder idi ki öyle

oldu. Şeytan: [69] رب بما اغويتني diyerek kendi azgınlığını Allaha isnâd etti.

Âdem ise: [70] رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا diyerek zulmü nefsine isnâd etti. Şu edebi

yüzünden de mağfûr oldu. Şeytan ise ebedsizliği yüzünden rahmet-i İlâhiyyeden kovuldu.

938

ور اشارتهاش را بینی زنی
مرد پنداری و چون بینی زنی

Ver işârethâş râ bînî zenî,
Mêrd pindârî-yu çün bînî zenî.

«Eğer Allahın işâretlerine burun büker ve ehemmiyet vermezsen aldanırsın. Kendinin erkek bulunduğunu zannediyorsun. Fakat hakîkat gözüyle bakacak olursan erkek değil, kadın olduğunu görürsün. Çünkü hakiki erkek olanlar, Allahın emrine itâ'at ederler.» z

Yukarıda, insan a'zâsından her birinin, sa'y ü amele teşviki gösteren bir işâret olduğu söylenilmişti. Yine o bahis tâzeleniyor, Allahın işâretlerine karşı burun bukmek ve omuz silkmek, ya'ni ehemmiyet vermemek merdce bir hareket değildir; böyle nâmerdâne harekette bulunanlar, kendilerini erkek vehmetmekle aldanırlar. O gibiler, hakîkatte erkek değil, kadındır deniliyor. Çünkü erkeğin vazîfesi çalışıp çabalamak, kazanciyle hem kendini hem de âilesini geçindirmektir. Ey gafil; öyle yapmayacak ve cebrîlik i'tikadından dönmeyecek olursan :

---

(69) Hicr : 40
(70) A'raf : 23

939

این قدر عقلی که داری گم شود
سر که عقل از وی بپرد دم شود

İn kadr aklî kî dârî gum şeved,
Ser ki akl ez vey biperred düm şeved.

«Sahib olduğun bir parçacık akıl da kaybolur. Aklı gitmiş bir kafa ise kuyruk derecesine düşer.»

«Ser ki akl ezvey biperred düm şeved»

mısra'ı ne kadar güzel ve ne derece hakîkî bir sözdür. Aklı olmayan bir kafanın sallanan bir kuyruktan ne farkı kalır?

«Ayağı baş yerinde seyrediş hoş bir temâşâdır.»

demişler ammâ hoş değil, ondan daha nâhoş bir temâşâ olamaz sanırım. Aklın icâbına ve irâdesine göre değil de havanın sevkine göre yön değiştiren bir kafanın soba fırıldağından, yâhud iyice dikilmemiş bostan korkuluğundan başka ne hizmeti ve ne ehemmiyeti olabilir?

Onun için candan, gönülden temenni edelim ki Cenab-ı Hak başlarımızdaki aklı, fikri kaçırıp da kafalarımızı kuyruk hâline getirmesin.

Bu da neden olur? Allahın ni'metlerine karşı küfranda bulunmaktan, ya'ni nankör'lük etmekten

940

زانکه بی شکری بود شوم و شنار
می برد بی شکر را تا قعر نار

Zanki bî şükrî büved şûm u şenar,
Mibered bî şükr râ tâ ka'r-ı nar.

«Çünkü şükürsüzlük hem meş'umdur, hem ayıbdır. Küfrân-ı nimette bulunanı cehennemin dibine kadar götürür.»

941

گر توکل میکنی در کار کن
کشت کن پس تکیه بر جبار کن

Ger tevekkül mîküni der kâr kün,
Kişt kün pes tekye ber Cebbâr kün.

«Eğer tevekkül edeceksen amelde et. Ekini ek, ondan sonra Cebbâr-ı zi-iktidâr olan Allah'a tevekkül et.»

Bereketi onun lûtf u kereminden bekle.

«AV HAYVANLARININ TEKRAR TEVEKKÜLÜ CEHDE TERCİH ETMELERİ»

942

جمله باوی بانگها برداشتند
کان حریصان که سببها کاشتند

Cumle bâvey bânghâ berdâştend,
K'ân harisan ki sebebhâ kâştend.

«Hayvanların hepsi de arslana karşı haykırıştılar. Şöyle diyerek ki: sebebleri eken, ya'ni esbâba teşebbüs eyleyen harîsler.»

943

صد هزار اندر هزار از مرد و زن
پس چرا محروم ماندند از زمن

Sad hezâr ender hezâr ez merd-u zen,
Pes çirâ mahrûm mandend ez zemen.

«Erkek ve kadından yüz binlerce, milyonlarca kişi idiler. Esbâba tevessülleri varken zamandan ve zamânın menfa'atinden niçin mahrum kaldılar?»

944

صد هزاران قرن ز آغاز جهان
همچو اژدرها گشاده صد دهان

Sad hezâran karn z'ağâz-î cihan,
Hemçü ejderhâ güşâde sad dehan.

«Cihânın ibtidâsından ve yüz binlerce asırdan beri ejderha ağzı gibi yüzlerce ağız açılmıştır.»

945

مکر ها کردند آن دانا گروه
که زبن بر کنده شد زان مکر کوه

Mekr hâ kerdênd an dânâ gürûh,
Kî zibün berkende şüd zan mekr kûh.

«O zeki ve âlim gürûh muradlarına vâsıl olmak için bir takım mekr ü hiylede bulundular ki, o hiyleden dağlar yerinden koptu.»

946

کرد وصف مکر هاشان ذو الجلال
لتزول منه اقلال الجبال

Kêrd vasf-î mekr hâşan ZÜLCELÂL,
Litezûle minhu eKlâlülcibâl.

«Allah-ı zülcelâl onların mekrini (Litezûle minhu eklâlül cibâl) diye tavsif etti.»

Sûrei İbrahim Aleyhisselâmdaki bir ayete telmih ediliyor ki şudur:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَٰلِكَ يَوْمُ
الْوَعِيدِ ۝ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝ لَقَدْ كُنْتَ
فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ۝

«Müşrikler ve din düşmanları olanca mekirlerini ve son hiylelerini yaptılar ve mekirlerinin cezası ind-i İlahidedir. Ya'ni mekirlerden dolayı ceza göreceklerdir. Ve onların mekirleri, şiddet ve savletle dağların yerlerinden kalkmasına ba'is olacak derecede ise de, peygamberlerine olan va'dinde sakın Allah'ı hulf eder sanma; Allah hakikaten galibdir ve zû intikamdır ki düşmanlarından dostlarının intikamını alır[71].»

Kırâet farkı dolayısiyle bu Âyet-i Celîleye başka türlü ma'nâlar da verilmiştir. Tafsîlini arzû edenler tefsîr kitablarına müracaat buyursunlar.

Buradaki dağlardan maksat: Şeriat-i Muhammediyyedir. Mekr ü hiyle edenler de o dağ gibi metin ve rasîn olan şerî'ati izâleye çalışanlardır. Hakikat, başta Ebû Cehl olduğu halde bir çok din düşmanları şeriat-ı Muhammediyyenin ilgasına, hattâ bizzat vücûd-i Muhammedînin ifnâsına çalışmışlar, bu mel'ûnâne maksad uğurunda olanca mekr ü desîselerini, zekâlarını ve şeytanetlerini kullanmışlardı. Halbuki hâfız-ı hakikî, din-i islâmın olanca ahkâmının muhâfazasını ta'ahhüd etmiş:

﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴾

yani: «Zikri — ki Kur'an ve onun ta'lim ettiği din-i islâmdır — hakikaten biz inzâl ettik, onu elbette ve mutlak bemutlak muhâfaza edecek olan da yine biziz[72].» buyurmuştur. Binâenaleyh dînin izâlesine uğraşanlar bir halt edemediler. Dünyâda meyûs, âhirette mu'azzeb olmaktan başka bir şey de kazanamayacaklardır

Her asırda vâris-i Muhammedî olan zevât-ı âliye bulunduğu gibi Ebû Cehl ile habâset arkadaşlarının varisleri olan herifler de mevcuddur. Onlar da olanca mekr ü hiylelerini sarfederek mûrisleri gibi dini baltalamak ve yıkmak vehmine düşerler. Fakat; onu üflemek isteyenlerin er, geç ağzı, burnu yanar. O gibilerin çılgınca teşebbüsleri, güneşi balçıkla sıvamaya benzer. Cenâb-ı Hak, Zât-i ecel! ü akdesinin ve Enbiyâ-yi Kirâmının mutlaka galip geleceğini va'detmiştir. Allah va'dinde hulf etmez. vadinin ifasına karşı durmak isteyenlere de mühlet verse bile tamamiyle fursat vermez. Rızây-i pâkine muhalefet

---

(71) İbrahim : 46-47
(72) Hicr : 9

ve zât-ı akdesiyle mücâdeleye kalkışanlara behemehal ve mutlak bemutlak galebe çalar. Zîrâ azizdir, züntikamdır.

İşte teslîmiyyet ve tevekkülü, cehd ü gayrete tercih eyleyen av hayvanları da'vâlarını isbât için böyle söylüyor ve şunları da ilâve ediyordu:

947

جز که آن قسمت که رفت اندر ازل
روی ننمود از شکار و از عمل

Cüzki an Kısmet ki reftender ezel,
Rûy nenmud ez şikâr û ez amel.

«Ezelde mukadder olan kısmetten başka bir şey, gerek şikârda, gerek sa'y ü amelde yüz göstermedi.»

Ya'ni, yaradılışın başlangıcındanberi insanlar ne kadar çalışıp çabaladılar, ne derece sa'y ü gayrette bulundularsa mukadder olan rızıklarından başka bir şey elde edemediler.

948

جمله افتادند از تدبیر و کار
ماند کار و حکمهای کردگار

Cümle üftâdênd ez tedbîr u kâr,
Mând kâr û hükmhâ-yî Kirdgâr.

«Hepsi de tedbirden ve amelden vaz geçtiler. Allahın fi'li ve hükmü kaldı.»

949

کسب جز نامی مدان ای نامدار
جهد جز وهمی مپندار ای عیار

Kèsb cüz nâmî medan ey nâmdâr.
Cehd cüz vehmî mepindar ey ayâr.

«Ey meşhûr ve ayyar; kesbi isimden başka bir şey bilme, cehdi de vehimden gayrı bir şey zannetme.»

Av hayvanları bahsi yürütüle yürütüle kesb ile eceli âdeta müsemmaları olmayan birer isim derekesine indirdikten sonra iddialarını te'yid için bir de fıkra naklediyorlar. Fıkra, Azrâil Aleyhisselâmı görmüş bir adamın Peygamber Süleyman Aleyhisselâma müracaat eyleyerek kendisini rüzgâr vâsıtasıyla Hindistana göndermesini istemesine ve ölüm meleğinin orada onun canını almasına dâirdir. Bu meâlde bir Hadis oduğu da rivâyet edilir.

Kâdî-i Beyzavi tefsirinde:

وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا

«Hiç bir nefis, yarın ne kazanacağını bilmez, hiç bir nefis de nerede öleceğini bilmez [33].» Âyet-i Kerimesinin tefsirine mürâca'at olunsun.

«AZRÂİL ALEYHİSSELÂMIN BİR ADAMA BAKMASI, O ADAMIN SARÂY-I SÜLEYMÂNÎ'YE KAÇMASI, DOLAYISİYLE AV HAYVANLARININ TEVEKKÜLÜ CEHDE TERCİH EYLEMESİ VE CEHİDDEKİ FAYDANIN AZLIĞINDAN BAHSETMESİ»

950

راد مردی چاشتگاهی در رسید
در سرا عدل سلیمان در دوید

Râd merdî çâştgâhî der resîd,
Der serâ adl-î Süleyman der devîd.

«*Kerîm* bir kimse, kuşluk vakti Hazret-i Süleymânın adâlet sarayına koştu.»

951

رویش از غم زردو هر دو لب کبود
پس سلیمان گفت ای خواجه چه بود

Rûyeş ez gam zerd u her dû leb kebud,
Pes Süleyman gûft ey Hâcê çi bud.

«Gamdan yüzü sararmış, her iki dudağı morarmıştı. Süleyman Aleyhisselâm: Efendi; ne oldu diye sordu.»

952

گفت عزرائیل بر من اینچنین
یك نظر انداخت پر از خشم و کین

Gûft Azrâil bermen incûnin,
Yeknazar endâHt pür ez Haşm u kîn.

«Azrâil bana gadûbâne ve kindârâne baktı cevâbını verdi.»

953

گفت هین اکنون چه میخواهی بخواه
گفت فرما بادرا ای جان پناه

Gûft hin eknun çi miHâbî biHâh
Gûft fermâ bâdrâ ey can penâh.

«Süleyman; Peki, şimdi ne istiyorsan iste dedi. O da recâ etti ki: Ey canımın melce'i; rüzgâra emret de...»

954

تا مرا زینجا بهندستان برد
بو که بنده کان طرف شد جان برد

Tâ merâ zincâ be Hindistan bered,
Bû ki bendê k'ân taraf şüd can bered

«Beni buradan Hindistana götürsün. Belki bendeniz oraya gidince, canımı kurtarmış olurum.»

Fıkranın buraya kadar olan kısmı dolayısiyle bir teşbih yapılıyor :

955

نك ز درویشی گریزانند خلق
لقمهٔ حرص و امل زانند خلق

Nek zi dervîşî gürîzânênd HalK,
Lokma-i hırs û emel zânênd HalK.

«İşte halk fakr u zarûretten kaçmak ister, ondan dolayı da hırs u emelin lokması olur.»

956

ترس درویشی مثال آن هراس
حرص و کوشش را تو هندستان شناس

Ters-i dervîşî misâl-i an hiras,
Hırs-u kûşiş râ tû Hindistan şinas.

«Fakirlik korkusu, bahsi geçen adamın endişesi gibidir, hırs ve sa'yi de Hindistan farzet.»

957

بادرا فرمود تا اورا شتاب
برد سوی قعر هندستان بر آب

Bâdrâ fermûd ta ôrâ şitâb,
Bûrd su-yi ka'r-ı Hindistan ber âb.

«Süleyman Aleyhisselâm rüzgâra emretti. Rüzgâr da onu alel'acele ve su üstünden, ya'nî denizden Hind'in iç taraflarına götürdü.»

958

روز دیگر وقت دیوان و لقا
پس سلیمان گفت عزرائیل را

Rûz-i dîger vakt-ı divân û likâ,
Pes Süleyman gûft Azrâîlrâ.

«Ertesi gün dîvân vaktinde ve mü'âkat esnâsında Süleyman Aleyhisselâm, Azrâil Aleyhisselâm'a dedi ki.»

959

کان مسلمانرا بخشم از بهر آن
بنگریدی تاشد آواره زجان

K'ân Müselmanrâ beHaşm ezbehr-i ân,
Bingeridî tâşûd âvârê zican.

«O müslümanı canından âvâre etmek için mi yüzüne hışım ile baktın?»

960

گفت من از خشم کی کردم نظر
از تعجب دیدمش در رهگذر

Gûft men ezHâşm key kerdem nazar,
Ez teaccüb didemeş der rehgüzer.

«Azrâil dedi ki: ben ona nasıl hışım ile bakmışım? hışım ile değil, yolda rast gelince te'accüble nazar etmiştim.»

961

که مرا فرمود حق امروز هان
جان اورا تو بهندستان ستان

Kî merâ fermûd Hâk İmrûz han,
Cân-ı ôrâ tûbe Hindistan sitan.

«Çünkü, Hak celle ve a'lâ bana: Onun canını bugün Hindistanda al buyurmuştu.»

962

از عجب گفتم من اورا صد پرست
او بهندستان شدن دور اندرست

Ez acep güftem mer ôrâ sad perest,
O be Hindistan şüden dur enderest.

«Teaccübümden demiştim ki, onun hakikaten yüz dâne kanadı olsa da yine Hindistana gidebilmekten uzaktır.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra diyor ki :

963

تو همه کار جهانرا این چنین
کن قیاس و چشم بگشاو ببین

Tü hemê kâr-î cihanrâ în çünin,
Kün Kıyâs-u çêşm bügşâ û bibîn.

«Sen dünyâ işlerini buna kıyas et. Gözünü aç da öyle bak.»

964

از که بگریزیم از خود ، ای محال
از که برباییم از حق ای وبال

Ez ki bügrîzîm ez Hod ey mühâl,
Ez ki bürbâyim Ez Hak ey vebâl.

«Kimden kaçacağız, kendimizden mi? ne kadar muhal! Kimden kapacağız, Haktan mı? ne kadar vebâl»

Ya'ni Allahın kaderi ve kazâsı mutlaka yerini bulur. Kazânın önünden kaçmak, bir insanın kendisinden uzaklaşması gibi muhaldir. Kezâ kazânın aksine gitmeye çalışmak, meselâ Allahtan bir şey kapmaya davranmak gibidir ki hem muhaldir, hem vebâldir. Hülâsa: Mukadder ne ise o olur. Kazâya karşı durmaya çabalayanlar ise bîhude yere yorulur.

İşte av hayvanlarının da'vâsı ve delilleri bunlardı. Onlara karşı arslan da şöyle cevab verdi:

«ARSLANIN TEKRAR, CEHDİ TEVEKKÜLE TERCİH ETMESİ VE CEHDİN FAYDALARINI BEYAN EYLEMESİ»

965

شیر گفت آری ولیکن هم ببین
جهد های انبیا و مؤمنین

Şîr güft ârî velîkin hem bibîn,
Cehd hâ-yî Enbiyâ u Mü'minîn.

«Arslan dedi ki: Evet, Tevekkül doğrudur. Öyle olmakla beraber, peygamberlerin ve mü'minlerin cehd ü gayretlerini de gör.»

966

حق تعالی جهد شانرا راست کرد
آنچه دیدند از جفا و گرم و سرد

Haktaâlâ cehd-i şanrâ râst kerd,
An çi dîdend ez cefâ u germ u serd.

«Onlar cefâya ve germ ü serde tahammül sûretiyle ne kadar mücahede ettilerse, Allah onların cehidlerini dürüst ve mükâfatını sâbit kıldı.»

967

حیله‌هاشان جمله حال آمد لطیف
کل شیء من ظریف هو ظریف

Hîlehâşan cüme hâl âmed lâtif,
Küllü şey'in minzarîfin hû zarif.

«Onların — sizin hiyle dediğiniz — cehd ü gayretleri, kendilerinin ahvâl-i lâtifesi kabilinden oldu. Zariften her ne zuhûr ederse o da zarîf olur.»

968

دامهاشان مرغ گردونی گرفت
نقصهاشان جمله افزونی گرفت

Dâm hâşan mürg-ı gerdûnî girift,
Nakeshâşan cümle efzûnî girift.

«Onların tuzakları, felek kuşunu yakaladı. Noksanları ise, tamâmiyle kemâl mertebesini buldu.»

Ya'ni siz sa'y ü amelde bulunmayı hiyle ve tuzak telâkki ediyorsunuz. Enbiyâ ve evlîyânın çalışmaları tuzak ise bilmiş olunuz ki o tuzak feleği tutmuş. Allah ehli onda tasarruf edebilmiştir. Kezâ sa'y ü iktisâbı yakışıksız zan ediyorsunuz. İşte sizin yakışıksız telâkki eylediğiniz cehd ü amel neticesinde o zevâtn noksânı değil, kemâlâtı artmıştır.

969

جهد می کن تا توانی ای کیا
در طریق انبیا و اولیا

Cehd mîkün tâ tevânî ey kiyâ,
Der Tarik-i Enbiyâ û Evliyâ.

«Ey büyük zât; muktedir olabildiğin kadar, enbiyâ ve evliyâ tarîkında ve onların meslek-i mesâîsinde bulunmaya çalış.»

Enbiyâ ve evliyâ hazerâtının mesleki, çalışmak yoludur. Bu çalışmak da hem maddî, hem ma'nevîdir. Peygamberân-ı izâm hazarâtından çoğunun ça-

lışmak sûretiyle helâl nafaka tedârik ettiğini biliyoruz. Meselâ ekserisinin koyunu, sığırı vardı. Onların eti ve sütü ile geçinirlerdi. Yününden, derisinden istifade ederlerdi. Bunları ya kendileri idâre ederler, yâhud adam tutup baktırırlardı. İbrâhim, İshak, Ya'kûb, Şuayb Aleyhimüsselâm işte bunlardandı. Dâvud Aleyhisselâm zırh yapar, Süleyman Aleyhisselâm zenbil örerdi. Halbuki ikisi de hükümdar idiler. İlk beşer ve peygamber olan Âdem Aleyhisselâm çiftçilik etmiş, yiyeceğini ekip biçerek ele geçirmişti.

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin çocukluğunda ve gençliğinde ticâret için sefere gittiği, delikanlı bulunduğu sıralarda koyun güttüğü siyer kitablarında yazılıdır. Son zamanlarda ise (Hayber) ve (Fedek) deki arâzisinden alınan mahsûlât ile maişetini temin eder ve onları ektirip biçtirmek sûretiyle çalışırdı, hattâ hâne-i seâdetteki ba'zı işleri bizzat görürdü. Maddî mesâisi böyle idi. Ma'nevî çalışması ise, Nebiyy-i Ma'sûm olduğu, kendisinden günah südûru gayrı mümkin bulunduğu halde, her gün müteaddid istiğfâr okur, mertebelerin a'lâsı olan (makam-ı mahmud) kendisine vadedilmiş iken geceleri sabahlara kadar namazda kaim olmaktan mubârek ayakları şişerdi. Şu hâlin, mazhar oduğu ma'sûmiyet ni'metine, amelî bir şükrân olduğunu beyan buyururdu.

İşte o nebiyy-i ekremin şeri'ati de sa'y ü amel ve cehd ü iktisâb üzerine müessestir. Açıkcası müslümanlık, tenbelliği değil, çalışkanlığı âmirdir. Müslümanlar Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışmaya, fakat yarın ölecekmiş gibi ölüme hazır bulunmaya me'murdur. Eski müslümanlar böyle yaparlardı. Ulemâsı olsun, meşâyihi olsun ma'işetini bizzat çalışarak temin ederdi. Kimsenin boynuna yük olmaz, kimsenin minnet yükü altında kalmazdı. Büyük bildiğimiz zevâtın şuna buna avuç açmak, ötekinin, berikinin iânesine göz dikmek küçüklüğünü gösterdikleri görülmemiştir.

Eskiden medrese de yoktu, tekke de mevcut değildi. Öyle iken âlim de yetişirdi, ârif de. O âlimlerin, o âriflerin kendilerini geçindirebilecek san'atları vardı, yâhud ticâret ederlerdi, ve yâhud zirâ'atle meşgul olurlardı. İlm ü irfan ise mâye-i fazîletleri idi, medâr- ma'işetleri değildi. Onlar öyle oldukları için medreselerin ve tekkelerin kapanması vaktine yetişselerdi telâşa düşmezlerdi, hattâ vakıf lokma yemekten çekinirlerdi. Şu sözlerden medrese ve tekkelerin ilgasını tensîb ettiğim, yâhud onların kapatılışını tenkid eylediğim anlaşılmasın. Eski âlim ve âriflerimizin evkaftan müstağnî bulunduklarını anlatmak istiyorum. Zamanımızın ulemâsı ve meşâyihi de eslâf meslekine sâlik ve maişetlerine esas olabilecek bir san'ata mâlik olsalardı şimdiki mahrûmiyyete uğramazlar ve şaşırıp kalmazlardı.

Hülâsa: Müslümanlıkta dünyâ için de çalışmak lâzımdır, âhiret için de.

باقضا پنجه زدن نبود جهاد
زانکه اینرا هم قضا برما نهاد

Bâkazâ pençe zeden nebved cihâd,
Zanki inrâ hem kazâ bermâ nihâd.

«Mücâhede etmek çalışıp çabalamak, kazâ ile uğraşmak değildir. Çünkü sa'y ü iktisâbı, bize tahmîl eyleyen de kazadır.»

971

کافرم من گر زیان کردست کس
در ره ایمان و طاعت یك نفس

Kâfirem men ger ziyan kerdêst kes,
Der reh-i îmân u tâat yek nefes,

«İmân ve tâ'at yolunda bir nefes çalışan kimse ziyan ederse ben gâvur olayım!»

Cenâb-ıHak :

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ اِيمَانَكُمْ

Yâni : **«Allah, sizin imânınızı ve onun neticesindeki sâlih amellerinizi zâyi kılmaz**[74]**.»** buyuruyor. Allah yolunda çalışan bir kimsenin ziyâna uğramayacağını te'yid içinde de Hazret-i Mevlânâ: **«Ey sâlik, sen çalış, çabala da ziyan edersen ben gâvur olayım!»** diyor. Kendisinin gâvur olmak ihtimâli olmadığı gibi Allah yolunda çalışanın da ziyan görmek ihtimâli bulunmadığını bildiriyor. Yine sa'ye teşvik için sözüne devam ediyor :

---

(74) Bakara : 143

972

سر شکسته نیست ان سررا مبند
یکدو روزی جهد کن باقی بخند

Şer şikestê nist in serrô mebend,
Yekdü rûzî cehd kün Bâkî biHand.

«Baş kırık ve yarık değil, bu başı bağlama. Bir iki gün çalış, ondan sonra da gül.»

Ya'ni çalışacak kadar kuvvet ve kudretin varken sa'yi terkedip de kendini atâlet ve meskenete sevketme. Öyle yapanlar bir takım arsız dilencilerdir ki sapa sağlam oldukları halde ötelerini, berilerini sararlar, yolların kenarlarına yatar, gelenin, geçenin nazar-ı tahkîrine karşı ellerini uzatırlar. Dünyâları dilencilik zilletile geçtiği gibi âhiretleri de kendileri için dârülhüsrân olur. Çünkü bir hadis-i Şerifte: **«Cennete girmek isteyen kimse, kimseden bir şey istemesin»** buyurulmuştur.

İşte özrü yokken kendisini ma'zur göstermeye çalışmak, meselâ «namaz kılalım» teklifine karşı «İstek şarttır. Namaz kılmam, mürâd-ı İlâhi olsaydı kalbime istek gelirdi, ben de kılardım» hezeyânını savurmak, yarası olmayan bir kafayı sarmak gibidir.

Hazret-i Pir buyuruyor ki: **«Böyle yapacağına — ebediyyete nisbetle — bir iki gün demek olan şu dünyâda çalış, ondan sonra da ebediyyen gül ve neşvedâr ol.»**

973

مکرها در کسب دنیا باردست
مکر ها در ترك دنیا واردست

Mekrhâ der kesb-i dünyâ bâridest,
Mekrhâ der terk-i dünyâ varidest.

«Dünyâyı kazanmak hususundaki mekirler bârid, Dünyâyı terketmek hususundaki mekirler vârid ve câizdir.»

Bunun ne demek olduğu aşağıki beyitten anlaşılacaktır.

974

مکر آن باشدکه زندان حفره کرد
آنکه حفره بست آن مکریست سرد

Merk an bâşedki zındân hufre kerd,
Anki hufrê bêst an mekrist serd.

«Mekir, zındanı delip oradan kaçmak ve hapisten kurtulmaktır. Hazır bir deliği kapatmak ise soğuk bir mekirdir.»

975

این جهان زندان و ما زندانیان
حفره کن زندان و خودرا وارهان

İn cihan zindân u mâ zindâniyan,
Hufrekün zindân-u Hodra vârehan.

«Bu dünyâ br hapishânedir, biz de içindeki mahbuslarız. Zındânını del ve kendini kurtar.»

976

چیست دنیا از خدا غافل بدن
نی قماش و نقره و فرزند و زن

Çişst dünyâ Ez Hudâ gâfil büden,
Nî Kumâş û nuKre û ferzend u zen.

«Dünyâ nedir? Allahtan gafil olmaktır. Kumaş, gümüş, evlâd ü iyâl değildir.»

Mütevekkil görünmek isteyenler, çalışmaya «mekr ve hile» demişlerdi. Hazret-i Mevlâna da buyuruyor ki: **«Dedidiğiniz gibi olsa da çalışmak bir mahbûs'un bulunduğu zindandan kurtulmak için duvarı delmesine benzer. Çalışmamak ise açık bir deliği tıkamak gibidir.»**

Çünkü Dünyâ ruhlar.n mahbesidir. Onları bir takım kayıtlar ile bağlar. Ma'rifet, o kayd'ardan kurtulmak ve o zındandan çıkmaktır.

Dünyâ zındanından nasıl çıkmalı, intihar mı etmeli? Hayır.. öyle değil. Dünyâ denilen şey, şu gördüğümüz taşlardan, ağaçlardan, topraklardan ibâret

değildir. Dünyâ demek, Allah'dan gafil olmaktır. «Seni oyalayıp da Allah'dan gafil kılan ne varsa senin dünyan odur» denilmiştir. Yoksa bir adamın zengin olması, kumaşı, altını, gümüşü, oğlu, kızı, karısı bulunması demek değildir. Bunların hepsi bulunur da hiç biri Allah'dan gafil kalmazsa, onlara sâhip olan, dünyâ esiri değildir. Hiç biri bulunmaz da her birinin ayrı ayrı arzûsu bir adamı Allah'dan gafil kılarsa o adam Dünyâ zındanına düşmüştür. İşte oradan kurtulmak için duvarları delmek ve kendine bir kapı bulmak lâzımdır.

977

مال را گر بهر حق باشی حمول
نعم مال صالح خواندش رسول

Mâl râ ger behr-i Hak bâşî hamûl,
Ni'me mâlün Salihun Handeş Resûl,

«Malı Allah rızâsı için hâmil olursan, öyle mal hakkında Aleyhissalâtü Veselâm Efendimiz: «Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir» buyurmuştur.»

وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

Ya'ni : «Namaz kılın ve zekât verin[75].» emr-i İlâhisinde olduğu gibi bu hadis-i Şerifte de çalışıp helâlinden kazanmaya ve servet sahibi olmaya teşvik vardır. Öyle ya. Zekât gibi bir dinî farzı ifâ edebilmek, zengin olmaya mütevakkıftır. Binâenaleyh zekât verin demek, zengin olun demektir. Kezâ helâl malın, sâlih bir kimse için iyi olduğunu lisân-ı Peygamberiden öğrenen sâlih bir adam, Peygamberin o medhine lâyık olmak için zengin olmaya gayret eder. Kazandığı servetle muhtaçlara yardımda bulunur. Câmi', mektep, çeşme, köprü, hastahâne ve sâire gibi hayırlı müesseseler vücûda getirir. Sağlığında hürmet görür, öldükten sonra da hayr ile ve rahmetle yâd edilir.

İstanbulda olsun, Anadoluda ve Rumelide olsun bir çok hayır eserleri var. Bunları zamanlarının zenginleri demek olan pâdişahlar, sadra'zamlar, vezirler yaptırmış. Onların bakımlarının devamı için vakıflar bağlanılmış. Zamânımızda böyle şeyler yapıldığını göremiyoruz. Zenginlerimiz, halka faydalı eserler yerine kendilerine irâd getirecek apartmanlar yaptırıyorlar. Ne ise bah-

(75) Bakara : 110

..e dönelim ve şunu öğrenelim ki zenginlik, mutlaka Dünya perestlik değildir. Eshâb-ı kiramdan olup da cennetle müjdelenmiş bulunan Osman bin Affân, Abdurrahman bin Avf, Talha bin Ubeydullâh ve Zubeyr bin-il-Avvam radıyallahü anhüm hazretleri zengin idiler. Servetlerini fukâranın infakına ve halkın menfaatine sarfederlerdi.

798

آب در کشتی هلاك کشتی است
آب اندر زیر کشتی پشتی است

Âb derkesti helâk-î kesti est,
Âb ender zîr-i kesti püşti est.

«Geminin içine su dolması, onun batmasına sebeb olur. Fakat suyun gemi altında bulunması, ona mesned teşkil eder.»

Ma'lûm ya gemi ve kayık gibi deniz vasıtalarının, derin denizlerde yüzmesinden ziyâde sığ sularda gezmesi tehlikelidir. Çünkü ya taşa dokunur, yâhud kuma oturur, yahud, dibi delinir. Delik kapatılamaz, giren sular boşaltılamazsa gemi batar. İşte zenginlik ve deniz suyu gibidir. Servet; hırs hâlinde zenginin kalbine nufûz etmişse o adam, içine su dolmuş gemi gibi hüsrânı boylar. Yok.. servetine ehemmiyet vermiyor, onu ayakları altına alacak kadar hakir görüyor, o servetin varlığıyle yokluğunu bir sayacak halde bulunuyorsa o adam da zengin denizde pupasına giden bir gemi gibidir. Bir yere çarpması ve oturması ihtimâli yoktur. Cenâb-ı Pirin «suyun gemi altında bulunması ona mesned teşkil eder» buyurması bu demektir. Mü'minleri **(fakir-i sâbir)** ve **(ganiyy-i şâkir)** diye ikiye taksim ederler. Fakir-i sâbir o kimsedir ki zarûreti dolayısıyle istediğini elde edemez. Elde edemediği için şikâyet de etmez. Hâline sabr, belki de şükreder.

Evliyâullahtan İbrâhim bin Edhem ile Şekik-i Belhî buluşmuş. Şekik : **«Ne haldesiniz?»** diye sormuş. İbrahim: **«Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz»** demiş. Şekik: **«Horasanın köpekleri de böyle yapar»** diyince İbrahim: **«Siz ne yapıyorsunuz?** demiş. Şekik : **«Bulursak veriyoruz, bulmazsak şükrediyoruz.»** Deyince, İbrâhim: **«Üstadsın»** diyerek Şekîkin elini öpmüş.

Ganiyy-i şâkir ise Allâh'ın verdiği servet ni'metinin şükrünü fi'len ifâ eder. Dâima hamdolsun, çok şükür yâ Rabbi dediği gibi; yer ve yedirir, giyer ve giydirir. Elbette bu hal, ötekinden ziyâde insâniyyete faydalıdır.

Bir de **(ganiyy-i sâbir)** vardır ki maâzallah ne yer, ne yedirir, ne giyer, ne

giydirir. Vazifesi vârislere, yâhud beytülmâle veznedarlık ve bekçilik etmekten ibârettir. Şu hal servet içinde zarûret demektir ki aç gözlülükten ileri gelir, adına da hasislik ve pintilik denilir.

Böyle zengin ve hasis üç kişi bir araya gelmiş, biribirinin hasislik derecesini anlamak istemişler. Biri: «Benim bir kimseye bir şey vermek ihtimâlim yoktur. En âdi bir şey'i birine vermek hâtırası kalbime gelse üzülürüm» demiş.

İkincisi: «Ben birinin başka birine bir şey verdiğini işitsem eza duyarım» demiş.

Üçüncüsü de; «Biri bana bir şey verse kıyamadan nasıl verdi? diye teessür duyarım» demiş ve müsâbakayı kazanmış.

Bu pintiliğe mukabil bir de (gınây-ı kalb) vardır ki zenginliğin derece-i ulyâsıdır. Fakr çinde zenginlik, zarûret hâlinde servettir. Karın açlığıyle beraber, göz tokluğudur. Bir hadis-i Şerifte: **«Zenginliğin en yüksek derecesi kalp zenginliği ve göz tokluğudur»** buyurulmuştur. Bunun sebebi de Allah'ın lütf u keremine olan samimi itimattır.

Cenâb-ı Ali ile Hazret-i Fâtıma radiyallahü anhümânın üç gün sıra ile oruç tuttukları, birinci günün iftarlığını bir fakire, ikinci gününkünü bir yetime, üçüncü gününkünü de bir esire verip üç gün aç durdukları ve bu hârikulâde uluvv-i cenâb dolayısiyle «Hee eta» Sûresinin nüzil olduğu.

﴿ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴾

Ya'ni : **«Allah muhabbetile fakîre ve yetime ve esire yemek verirler[76].»** Ayet-i Kerimesiyle fevkalâde cömerdlikleri hikâye ve senâ buyurulduğu tefsir kitaplarında yazılıdır.

İşte bu son derecede yüksek cömertliğe (îsâr) ta'bir ederler ki, gınây-ı kalb mahsûlüdür.

979

جونكه مال و ملكرا از دل براند
زان سليمان خويشرا مسكين بخواند

Çünki mâl û mülkra ez dil birand,
Zan Süleyman hişrâ miskîn biHand.

«Malı, mülkü kalbinden çıkarmış olduğu için, Süleyman Aleyhisselâm kendisine fakir dedi.»

---

(76) Dehr : 98

980

کوزهٔ سربسته اندر آب زفت
از دل پرباد فوق آب رفت

Kûze-i serbeste ender âb-ı zeft,
Ez dil-î pürbâd fevk-î âb reft.

«Ağzı kapalı bir kâse, içindeki havanın yardımiyle derin su üstünde yüzer.»

981

باد درویشی چو در باطن بود
بر سر آب جهان ساکن بود

Bâd-ı Dervîşi çü der bâtın büved,
Ber ser-î âb-î cihan sâkin büved.

«Bir kalbde dervişlik havası bulunursa onun sâhibi Dünyâ suyunun üstünde durabilir.»

982

گرچه جمله این جهان ملک ویست
ملک در چشم دل او لاشی‌است

Gerçi cümlê in cihan mük-î veyest,
Mülk der çeşm-î dil-î ô lâşeyest.

«Bu cihan tamâmiyle onun milki iken, milk ve servet, onun kalb gözü önünde lâşeydir, hiçtir.»

983

پس دهان دل ببند و مهر کن
پر کنش از باد کبر من لدن

Pes dehân-î dil bibend û mühr kün,
Pür küneş ez bâd-gir-i «minledün».

«O halde (min ledün) körüğünden içini doldurduktan sonra gönlünün ağzını bağla ve mühürle.»

Biraz evvel servet suya, insan gemiye benzetilmiş, su geminin içine girerse batırır, altında bulunursa yüzdürür denilmişti. İkinci bir misâl olmak üzere deniliyor ki içi boş ve ağzı kapalı bir kap, ne kadar derin olursa olsun su üstünde yüzer. Bunun gibi bir kimsenin kalbinde dervişlik havasından başka bir şey bulunmaz, mâsiva muhabbeti gönüle doldurulmazsa o kalb, içi boş bir kap, hâline girer. Mal, mülk, refah ve se'adet o kalbde yer tutmayacağı için bunların çokluğu sâhibini batırmaz. Binâenaleyh evvelemirde kâmil bir mürşide teslim olmalı, sonra da kalbi tekvâ mühriyle mühürleyip içine başka şey girmesine meydan vermemeli. Bahse rücû' ile hülâsa ediliyor :

984

جهد حقست و دوا حقست و درد
منکر اندر نفی جهدش جهد کرد

Cehd Hakkast û devâ Hakkast u derd,
Münkir ender nefy-i cehdeş cehd kerd.

«Cehd haktır. Derd hak olduğu gibi, devâ da hakdır. Cehdi inkâr edenlerin nefyine bakma. Onu nefyeyleyen de cehdetmiş olur.»

«CEHDİN TEVEKKÜLE MÜRECCAH OLDUĞUNUN KARARLAŞMASI»

985

زین نمط بسیار برهان گفت شیر
کز جواب آن جبریان گشتند سیر

Zin nemed bisyâr bürhan gûft şir,
Kez cevap an cebriyan geştênd sir.

«Arslan bu vâdide bir çok delil gösterdi ki o cebrîler, ya'ni av hayvânâtı, mülzem oldular ve kanâ'at getirdiler.»

روبه و آهو و خرگوش و شغال
جبررا بگذاشتند و قیل و قال

Rûbeh û âhû u hargûş û şegâl,
Cebrrâ bügzâştend û Kîl u Kâl.

«Tilki, ceylân, tavşan, çakal ve sâir hayvanlar cebri ve o yoldaki dedikoduyu bırakdılar.»

987

عهدها کردند باشیر ژیان
کاندرین بیعت نیفتد در زیان

Ahdhâ kerdênt bâşîr-î jiyan,
K'enderin bey'at neyüfted der ziyan.

«Bu bi'atte zarara uğramayacağına dair o kükremiş arslanla mu'ahede yaptılar.»

Bi'at: Esâsen satıcı ile alıcının el ele tutuşup hayırlaşmasıdır. Sonra mukavele ve mu'ahede yapan iki kişinin el tutuşmasına bi'at denilmiştir. Devr-i Peygamberîde müslüman olanlar, Peygamber Efendimizin mubârek elini tutarlar, kelime-i şehâdeti telâffuz ederlerdi. Hudeybiye seferinde harp için değil, ziyâret için gelindiğini Mekkelilere anlatmak için Hazret-i Osman, Kureyşliler nezdine gönderilmişti. Dönmesinin gecikmesi ve öldürülmüş diye bir şâyi'a çıkması üzerine Resûl-i Ekrem bir ağaç (*) altına oturmuş, ma'iyyetindeki sahâbîler «ölme var, dönme yok» te'ahhüdüyle harp etmek için Resulüllahın elini tutup bi'at etmişlerdi.

Hülefâ zamanında halifeye veyâhud onun me'mûruna bi'at etmek, ona tâbi' olmanın alâmeti sayılırdı.

(*) Hazret-i Ömer zamanında bu ağaç ziyâretgâh ittihaz edilmiş, bazıları tarafından altında namaz kılınmaya başlamış olduğundan Fârûk-ı A'zamın emriyle kesilmiştir.

قسم هر روی بیاید بی جگر
حاجتش نبود تقاضای دگر

Kısm-ı her rûzi biyâyed bî ciger,
Hâceteş nebved teKâzâ-yi diğer.

«Arslanın her günlük nafakası zahmetsizce gelecek, onun başkaca avlanmaya hâceti kalmayacaktı.»

989

قرعه بر هر کو فتادی روز روز
سوی آن شیر او دویدی همچو یوز

Kur'a ber herkô fütâdî rûz ruz,
Sû-yi an şir ô devîdî hem çü yûz.

«Her gün kur'a hangi hayvana isâbet ederse o hayvan, pars gibi koşup arslanın yanına giderdi.»

«ARSLANA GİTMEYİ GECİKTİRDİĞİNDEN DOLAYI HAYVANLARIN TAVŞANA İNKÂR VE İ'TİRAZLARI».

900

چون بخرگوش آمد این ساغر بدور
بانگ زد خرگوش کاخر چند جور

Çün beHargûş âmed in sâğar bedevr,
Bâng zed Hargûş k'âhir çênd cevr.

«Bu kadeh, ya'ni kur'a, devrederek tavşana gelince, bu cevr ü cefâ ne kadar sürecek? diye bağırdı.»

Buradaki kadehten maksad: Ölüm şerbetidir ki her ruhu olan onu içmeye mecburdur.

Devrden maksad da Arslana gıdâ olmak üzere gönderilen hayvanlar arasında nöbetin tavşana gelmiş olmasıdır.

Deniliyor ki Kur'anın kendisine isâbet ettiğini gören tavşan: «Bu zulmü, bu cefâyı ne vakte kadar çekeceğiz?» diye bağırmaya başladı. Mahlûkâtın ekserisi böyledir. Bilhassa insanların çoğu, beni nev'inin felâketinden müte'essir olmaz. Menfa'atine dokunulmazsa başkalarının mazarratına ses çıkarmaz. Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın der. Fakat kendi istifâdesi, çok az da olsa, haleldâr oldu mu kıyâmetleri koparır. Şeyh Sa'di; der ki: «Müslümanın malını alıp götürürsün. Lâkin senin malını aldılar mı, müslümanlık kalmadı mı? diye yaygara edersin!»

Gülistan sâhibi, insanlığı muhtelif ve müteaddit â'zadan müteşekkil bir cisme, insanları da o cismi teşkil eden â'zâya benzetir. «Nasıl ki, â'zâdan bir elem duysa, ya'ni insanın bir dişi ağrısa, yâhud bir tırnağı ezilse, her tarafı müte'essir olur. Bunun gibi, insanlardan birinin ıztırâbiyle bütün beşeriyetin elem ve ızdırap duyması lâzım gelir» dedikten sonra. «Sen ki başkalarının mihnet ve meşakkatinden teessür duymuyorsun, o halde sana insan demek yakışmaz» hükmünü verir.

Müslümanlıkta te'âvün ve tenâsur vardır. Ya'ni ehl-i İslâm'ın biribirine karşılıklı yardım etmesi, hâliyle halleşip derdiyle dertlenmesi lâzımdır. Bir Hadîs-i Şerîfte mü'minler, bir binâyı teşkil eden taşlara benzetilmiş, «Duvar taşları nasıl yekdiğerini tutup düşmesine meydan vermezse, müslümanlar da biribirini tutmalı, din kardeşinin zahîri ve destgiri olmalı, onun maddi ve ma'nevî sükûtuna imkân vermemelidir.» meâli beyan buyurulmuştur.

Hal böyle iken, İnsâniyyet ve İslâmiyyet, bize din kardeşlerimizin ahvâliyle ilgilenmeği, yardıma muhtaç olanlara elden geldiği kadar yardım etmeği emretmişken, o emre kulak vermeyiz, komşumuzu sokacak yılanı hoş görürüz. Sonra kendimizi pire ısırsa bin yorgan yakmaya kalkışırız.

Bahse gelelim. Hikâyenin buraya kadar olan kısmında arslan, cehd ü gayrete tarafdâr olanları, diğer hayvanlar ise, mütevekkil ve cebrî geçinmek isteyenleri temsîl ediyordu. Bundan sonrası için vazifeleri değişiyor. Âfâkî iken enfüsî oluyor. Arslan «nefs-i emmâreyi», hayvanlar, insandaki dış ve iç hisleri, tavşan da «akl-ı meâd»ı tasvîr ediyor. Ya'ni insanın akl-ı meâdı, nefsin bütün bedende hâkim olmasını ve dilediği gibi tasarruf kılmasını hoş görmüyor, Bu zulm, bu cefâ ne vakte kadar sürecek? diye vücuddaki bütün hislere hitâb ediyor.

Akl-ı meâd: Ahirete eren akıldır ki karşılığı «akl-ı meaş» tır.

891

قوم گفتندش که چندین گاه ما
جان فدا کردیم در عهد و وفا

Kavm güftendeş ki çendin gâh mâ,
Can fedâ kerdîm der ahd û vefâ.

«Sâir hayvanlar tavşana dediler ki Biz bu kadar vakittenberi ahdimize vefâ eylemiş olmak için can fedâ ettik.»

892

تو مجو بدنامیٔ ما ای عنود
تا نرنجد شیر رو رو زود زود

Tû mecû bednamii mâ ey anûd,
Tâ nerenced şîr rev rev zûd zud.

«Hey inadcı tavşan: Sen bizi rezil etme. Haydi arslanı kızdırma, çabucak git.»
Vücuddaki hisler ve kuvvetler, nefsin zebûnu olduklarından, onu hakikaten kuvvetli bir şey sanıyorlar ;o kudretin püften ibâret bulunduğunu takdir edemiyorlardı. Aklı da pek güçlü görüyorlar, onun nefse muhâlefeti dolayısiyle büyük bir vak'a çıkar sanıyorlardı. Onun için tavşana: Aman arslanı kızdırma, gecikmeden git diyorlar, ya'ni nefsin havasına uymak için aklı teşvik ediyorlardı.

993

گفت ای یاران مرا مهلت دهید
تا بمکرم از بلا بیرون جهید

Güft ey yâran merâ mühlet dihîd,
Tâ bemekrem ez belâ bîrun cihîd.

«Tavşan dedi ki: Arkadaşlar; bana mühlet verin de, mekr'im sebebiyle belâdan dışarıya sıçrayın, ya'ni kurtulun.»

994

تا امان یابد بمکرم جانتان
ماند این میراث فرزندانتان

Tâ Eman yâbed bemekrem cân-ı tan,
Mâned in mîres-ı ferzendân-ı tan.

«Yapacağım mekr ile canınız kurtulsun ve bu halâs, yavrularınıza miras kalsın.»

995

هر پیمبر امتان را در جهان
همچنین تا مخلصی میخواندشان

Her peyember ümmetanrâ der cihân,
Hem çünin tâ maHlesî mîHând şan.

«Dünyâda her peygamber, ümmetlerini böyle bir kurtuluşa da'vet etmiştir.»

996

کز فلک راه برون شو دیده بود
در نظر چون مردمک پیچیده بود

K'ez felek râh-î birun şev dîde bud,
Der nazar çün merdümek piçide bud.

«Peygamberlerin her biri, avâm-ı nâsın nazarında göz bebeği kadar küçük görülmekle berâber, felekten dışarıya çıkacak ve halâs olacak yolu görmüşlerdi.»

997

مردمش چون مردمک دیدند خرد
در بزرگی مردمک کس ره نبرد

Merdümeş çün merdümek dîdênt Hûrd,
Der büzirgiy merdümek kes reh nebûrd.

«İnsanlar, peygamberi göz bebeği gibi küçük görmüşlerdi. Fakat göz bebeğinin büyüklüğünü idrâk etmeye kimse yol bulamadı.»

Ya'nî tavşanın temeli ettiği akl-ı meâd diyor ki: «Arkadaşlar; siz arslana nisbetle beni çok küçük ve hakîr görüyorsunuz. Halbuki ben yapacağım mekr ile sizi ondan kurtaracağım. Nitekim peygamberlerin her biri de halkın göz bebeği gibi muhterem olmak lâzım gelirken, göz bebeği kadar küçük görülmüş, onların da'vet ettikleri kurtuluş yolu, ba'zılarınca istihfâf edilmişti. Küçük bir uzuv iken, görme gibi pek büyük bir ni'metin vâsıtası bulunan göz bebeğinin azametini kimse idrâk etmediği gibi peygamberlerin şanının büyüklüğünü de çokları anlayamamıştı. Onlar gibi siz de bendeki ma'nevî kudret ve kuvveti takdir edemiyorsunuz.»

998

قوم گفتندش که ای خر گوش دار
خویشرا اندازهٔ خرگوش دار

Kavm güftendeş ki ey Har gûş dar,
Hişrâ endâze-i Hargûş dar.

«Hayvanlar tavşana dediler ki: Behey merkeb, kulak ver... Kendini tavşanlık endâzesiyle ölç.»

Ya'nî başından büyük işlere karışma.

999

هین چه لافست این که از تو بهتران
در نیاوردند اندر خاطر آن

Hin çi lâfest in ki ez tû bihteran,
Der neyâ verdênd ender Hâtır an.

«Bu ettiğin nasıl lâkırdıdır ki senden daha büyükleri onu hatırlarına getirmediler.»

1000

معجبی یاخود قضا مان در پی است
ورنه این دم لایق چون تو کی است

Mü'cebî yâHod kazâ man der pey est,
Verne in dem lâyık-î çün tû key est.

«Sen kendini mi beğeniyorsun, yoksa kazâ bizim arkamızda mı, ya'ni ecelimiz mi geldi? yoksa böyle bir söz, senin gibi âcîz bir mahlûka nasıl yaraşır?»

Tavşanın hayvanlara sizi kurtarmaklığım demesi üzerine hayvanlar kuşkulanmış, bu sözden arslanı öldüreceğim ma'nâsı anlaşıldığı için hepsi telâşa düşmüş, tovşanı tekdire başlamışlardı. Tavşan ise onların telâşına karşı kemâl-i metânetle şu cevâbı veriyordu.

1001

گفت ای یاران حقم الهام داد
مر ضعیفی را قوی رایی فتاد

Gûft ey yâran Hakkam ilhâm dâd,
Mer zaîfirâ kavî râyi fütâd.

«Tavşan dedi ki: arkadaşlar; Allah bana ilhâm etti ve benim gibi âciz ve za'îf bir mahlûkta, metin ve kavî bir re'y hâsıl oldu.»

1002

آنچه حق آموخت مر زنبور را
آن نباشد شیر را و گور را

An çi Hak âmûht mer zenbûrrâ,
An nebâşed şîrra ü gûrra.

«Cenâb-ı Hakkın bal arısına öğretmiş olduğu ma'rifet, arslanda ve yaban-eşeğinde yoktur.

1003

خانها سازد پر از حلوای تر
حق برو آن علم را بگشاد در

Hânchâ sâzed pür ez helvâ-yi ter,
Hak berô an ilmra bügşâd der.

«Arı, bal ile dolu evler yapar. Allah, ona o ilmin kapısını açmış.»

Ya'ni muntazam şekiller yapmayı, içine bal doldurmayı ve peteği bal mumu ile sıvamayı ta'lîm eylemiştir.

آنچه حق آموخت کرم پیله‌را
هیچ پیلی داند آن گون حیله‌را

An çi Hak âmûht kirm-î pîlerâ,
Hiç pilî dâned an gûn hîlerâ.

«Allahın ipek böceğine öğrettiği hiyleyi ve san'atı kocaman bir fil bilir mi?»

1005

آدم خاکی زحق آموخت علم
تا بهفتم آسمان افروخت علم

Âdem-î Hâkî zi'Hak âmûht ilm,
Tâ beheftüm âsman efrûHt ilm.

«Topraktan yaradılmış olan Âdem, ilmi Allah'dan öğrendiği için, o ilmi yedi kat semâya kadar parlak bir sûrette yükseltti.»

Ya'ni: Âdem'in yaradılmasına ve halife-i İlâhi olmasına i'tirâz eden melekler, Allah'ın bir imtihanına uğradılar; eşyânın isimlerini haber vermekle mükellef tutuldular. Bilemedikleri için cevab veremediler. Âdem Aleyhisselâm ise Allah'ın talimi ile eşyanın isimlerini haber verdi. Böylece Âdem Aleyhisselâm o ilâhî ilim sâyesinde kendisine i'traz eyleyen meleklere ilim ve irfâniyle galebe çaldı.

1006

نامو ناموس ملک‌را در شکست
کوری آن کس که در حق در شکست

Nâm-u nâmûs-î melekrâ der şikest.
Kûri-î an kes ki der Hak der şekest.

«Hak ve hakikatte şüphe eden şeytanın körlüğüne olarak, meleklerin şân ü şerefini kırdı.»

1007

زاهد ششصد هزاران ساله را
پوزبندی ساخت آن گوساله را

Zahîd-î şeşSad hezârân sâlerâ,
Pôzbendî sâHt an gûsâl erâ.

«Altı yüz bin yıllık zâhide, o buzağı gibi olan şeytana bir ağız bağı yaptı.»

1008

تا نتاند شیر علم دین کشید
تا نگردد گرد آن قصر مشید

Tâ netâned şîr-i ilm-î din keşîd,
Tâ negerded gird-i an kaSr-î meşîd.

«İlm-i din sütünü içemesin ve o muhkem kasrın etrâfında dolaşamasın diye.»

Ma'lûmdur ki buzağı fazla süt emmesin diye başına bir ağızlık geçirirler O ağızlık başında iken memeye yaklaşsa bile anasının sütünü içemez. İşte şeytan da bir buzağı gibi idi ki Âdeme nisbetle hayvan misilli irfansızdı.

قال انا خیر منه خلقتنی من نار و خلقته من طین

«Ya Rabbi; ben Âdemden daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın onu çamurdan halk ettin77.» diye mantıki bir kıyâs yapması, onun başına geçirilmiş bir ağızlık oldu O mânia dolayısiyle hakikat memesine yaklaşamaz ve oradan ma'rifet sütünü içemez Keza o kıyâs, ona bir ayak bağı oldu ki onun müsaddesizliğinden hakikat kasrına girmek şöyle dursun etrafında bile dolaşamaz

(77) Sad: 76

1009

علمهای اهل حس شد پوزبند
تا نگیرد شیر زان علم بلند

İlmhâ-yî ehl-i his şüd pôzbend,
Tâ negired şîrzan ilm-î bülend.

«O yüksek ilimden, ya'nî ilm-i ledünnîden süt alamasınlar ve nasibedâr olamasınlar diye, ehl-i hissin ilimleri de kendilerine ağız bağı olmuştur.»

Ehl-i his kimlerdir? «Monşer öyle şey mi olur? müsbet ilimlere bakalım!» diyenlerle birlikde, dînî hükümlere kendi anlayışlarına göre manâ vermeye ve yanlış anlamalariyle berâber ictihâd etmeye kalkışanlardır. Meselâ: Mâdem ki Allah, oruca mukabil fidye vermeye müsâ'ade etmiştir. Ben istersem oruc tutarım. dilersem, yer ve fidye veririm müctehidliğini yapanlardır. İşte bu ve emsâli ictihadları müctehidleri için ağız bağı olur. Kendlerini rûhânî gıdâdan ve ma'nevi zevkten mahrum bırakır.

1010

قطرهٔ دلرا یکی گوهر فتاد
کان بدریا ها و گردونها نداد

Katre-î dilrâ yekî gevher fütad,
K'an bederyâ hâ u gerdunhâ nedad.

«Gönül katrasına br cevher düştü ki Allah, o cevheri denizlere de, feleklere de vermemiştir.»

İnsan vücudca mahlûkatın en büyüğü değildir. Cüssece ondan çok büyükleri vardır. Fakat rûhan ve ma'nen bütün mükevvenâtın ekremidir; çünkü, yeryüzünde Allah'ın halifesidir. Binaenaleyh onun kalbinde bir gevher-i esrâr, bir şabçerağ-ı ma'rifet vardır ki kâinâtta eşi yoktur. Hazret-i Ali Kerremallahü vecheye isnâd olunan bir beyitte bu hakikat gösterilmiş, **«Ey insan; sen kendini ufak bir cisim mi sanıyorsun âlem-i ekber, ya'ni bütün mükevvenat sende mevcuddur»** denilmiştir. Bir Hadîs-i Kudside: **«Benî arzım semaâvâtım almaz, lâkin taki, naki ve müteverri kulumun kalbi alır»** buyurulmuştur.

İşte gönülde böyle kıymetli bir cevher vardır. «Gönül nedir?» denilirse:

insanın ma'neviyyeti ve ruhâniyyetini kabul edebilmek mazhariyyetidir» cevabı verilebilir. Yoksa yürek dediğimiz uzuv, hayvanlarda da vardır.

Hazret-i Mevlânâ hakiki insanın ta'rifine geçip diyor ki:

1011

چند صورت آخر ای صورت پرست
جان بی‌معنیت از صورت نرست

Çênd suret âHir ey sûret perest,
Cân-ı bimânît ez sûret nerest.

«Ey sûrete tapan ve halkın görünüşüne bakan; bu sûret perestliğin ne vakte kadar sürecek? Senin ma'nâsız canın sûretperestlikten kurtulamamış.»

1012

گر بصورت آدمی انسان بدی
احمد و بوجهل خود یکسان بدی

Ger besûret âdemî insan büdî,
Ahmed û Bûcehl Hod yeksan büdî.

«Eğer Âdem evlâdı, sûretle insan olaydı Hazret-i Ahmed Aleyhisselât Efendimizle Ebûcehl bir olurdu.»

«Evet, kalıb i'tibâriyle bir kimsenin islâm olması lâzım gelse, Sallâlihu Aleyhi Vessellem Efendimizle Ebûcehl habisinin hâşâ bir olması icâb ederdi. O vakit de gündüz ile gecenin, nûr ile zulmetin, hidâyet ile dalâletin müsâvî bulunması iktizâ eylerdi.

Muallim Nâci merhum (Zâtünnitâkayn) ünvanlı manzûm kitâbında Hazret-i Hüseyin Radiyallahü anh ile ma'hûd Yezîdi mukayese ederken:

Kara taş mı, giran bahâ zer mi
Hindin oğlu Hüseyne benzer mi?

der. Evet. Sûretle insan, insan olaydı Hazret-i Fâtıma radiyallahü anhânın oğluyla Cenâb-ı Hamzanın ciğerini dişleriyle koparan Hind bint-i Utbenin torunu da bir olurdu.

Eylesen tûtiye ta'lim-i edây-ı kelimât,
Sözü insan olur amma özü insan olamaz.

Papağanlar da insan gibi ba'zı kelimeleri söyleyebiliyorlar. Bundan dolayı onlara insan denilebilirse insan şeklindeki mahlûkatın hepsine de insan ta'bir olunabilir.

Cenâb-ı Hak, Peygamberine hitâben:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ

Ya'ni: **«Habib-i necîbim; de ki: ey müşrikler; ben de sizin gibi insanım, fakat bana Rabbim tarafından vahyolunur[78].»** buyurmuştur. Resûlullah da insandı amma kalb-ı şerîfne vahyolunan, bir insân-ı ekmeldi.

Yunan feylesoflarından meşhur Diyojen bir gün elinde bir fenerle Atina sokaklarında dolaşıyormuş. Gündüzün fener yakmış olmasının sebebini sormuşlar :

— **Adam arıyorum!** cevâbını vermiş. **Hazret-i Mevlânâ bu cevâbı: «Şehrin ihtiyarı, şeytandan ve canavarlardan usandım, adam arıyorum diye elinde bir kandil olduğu halde dün dolaşıyordu»** beytiyle ifâde etmiştir.

Hazret-i Pir başka bir misâl gösteriyor :

1013

نقش بر دیوار مثل آدمست
بنگر از صورت چه چیز او کماست

Nakş berdivâr mislî âdemest,
Binger ez sûret çi çiz-î ô kemest.

«Duvarda asılı levhadaki resim de adam gibidir. Bak ki sûret itibâriyle onun ne eksiği vardır?»

1014

جان کمست آن صورت باتاب را
رو بجو آن گوهر کمیاب را

Can kemest an sûret-î bâtâbrâ,
Rev bicô an gevher-î kemyâbrâ.

«O parlak suretin canı eksiktir. Git de o nâdir bulunan cevheri, ya'ni insanlık rûhunu ara.»

(78) Kehf: 110

Duvarda olsun, levhada olsun usta bir nakkaş, yâhud mâhir bir ressam tarafından tasvir edilmiş bir insan resmi, sûret i'tibarile insandan farkolunmaz. Husûsiyle bir fotoğrafı olursa. Seyreden biraz dalarsa o resmin hemen konuşmaya başlayacağını tahayyül edebilir. Fakat onda bir eksiklik vardır ki, onu hareket ve tekellüm ettiren ruhtur.

«İnsan şeklnde yaradılmış olupda kendilerinde insanlık rûhu bulunmayan mahlûklar da böyledir.

1015

شد سر شیران عالم جمله پست
چون سگ اصحابرا دادند دست

Şüd ser-î şirân-i âlem cumle pest,
Çün seg-î eshâbrâ dâdênd dest.

«Eshâb-ı Kehf'in köpeğini, Eshâb-ı Kehf hizmetlerine kabul ettikleri gibi o köpeğin önünde dünya arslanlarının başı eğildi.»

Şeyh Sa'di bir şiirinde: «Lût Aleyhisselâmın haremi, kötülere taraftar olduğu ve onların helâkine acıdığı için hânedân-ı nübüvvete mensûbiyyat şerefi zâyi oldu. Eshâbı kehfin köpeği ise bir kaç gün iyilerin izini to'kıp ettiği için adam sırasına geçti» demektedir.

Onun için bir insanda dış görünüşün yakışıklı olmasına değil, siretine, ya'ni ahlâkının güzelliğine bakmalıdır. Sûreti güzel olduğu halde sireti çirkin ne kadar kimse vardır. Kezâ, vechen yakışıksız, fakat manen ne kadar güzel zevât mevcuddur.

1016

چه زیا نستش ازان نقش نفور
چونکه جانش غرق شد در بحر نور

Çî ziyânesteş ezan nakş-î nüfur,
Çünki cânes gârkşüd der bahr-ı nur.

«Sevilmeyen nakıştan, ya'ni sûret çirkinliğinden o zâta ne ziyan gelir ki onun rûhu nur denizine müstağrak olmuştur.»

وصف صورت نیست اندر خامها
عالم و عادل بود در نامها

Vasf-ı sûred nist ender Hâmehâ,
Âlim û âdıl büved der nâmehâ.

«Kalemlerde sûret vasfı yoktur. Nâmelerde âlim ve âdil gibi vasıflar bulunur. »

1018

عالم و عادل همه معنیست و بس
کش نیابی در مکان و پیش و پس

Âlim û âdil hemê mânist u best,
Keşneyâbî der mekân û piş u pes.

«Âlim ve âdil vasıfları ma'nâdan ibârettir. Onları ön ve ard gibi mekânlarda bulamazsın.»

Ya'ni fazilet sahibi bir zâte mektub yazıldığı vakit onun ilminden, irfânından ve kemâl-i fazlından bahsedilir. Yoksa, «sarığınız, mubârek ve güzel vechiniz o kadar yakışıyor, kara sakalınız da ona o derece zînet veriyor ki, hâlâ içindeki ayın kısmen bulutla örtülmesi andırıyor» denilmez. Kezâ bir hükümdâra verilen bir arzıhâlde onun merhametinden ve adâletinden bahsolunur, kaşlarının çatıklığından, yüzün mehâbetinden, bâzûlarının dolgunluğundan ve kuvvetinden, boyunun uzunluğundan ve sâiresinden dem vurulmaz. Demek ki insanlarda aranan şey, ma'evviyyât imiş. O mevcud olduktan sonra sûratin ehemmiyeti kalmıyormuş.

1010

می‌زند بر تن زسوی لامکان
می‌نگنجد درفلك خورشید جان

Mîzened berten zisu-yî lâmekân,
Minegünced derfelek Hurşîd-i can.

«Rûh güneşi, lâmekândan cisme akseder. Lâkin feleklere sığışmaz.»

1020

این سخن پایان ندارد هوش دار
هوش سوی قصهٔ خرگوش دار

İn suHan pâyan nedâred hûş da,
Hûş su-yî Kıssa-î Hârgûş dar.

«Bu sözün nihayeti yoktur. Aklını başına al. Zihnini tavşan hikâyesine meylettir.»

Bazıları: İnsanda (Sultânî) ve (Hayvânî) olmak üzere iki ruh vardır:« Âdeme **rûhumdan nefhettim»** Nazm-ı Celîlindeki rûh-i menfuh, rûh-i sultânidir. Onun insan bedenine te'alluku, nûrunun aksinden ibârettir. Rûh-i hayvani gibi beden dâhilinde değildir, demişler, bazıları da aksini iddia etmişlerdir. Cenâb-ı Mevlânâ, ilk görüşü kabul etmekle berâber sözün uzayacağını, buradaki maksadın ise, ruhun tahkîki olmadığını anlatmak için «tavşan hikâyesini dikkatle dinle» buyuruyor.

«TAVŞANIN BİLGİÇLİĞİ VE BİLMENİN FAYDA VE FAZİLETİNİN ZİKR VE BEYANI»

1021

گوش خر بفروش و دیگر گوش خر
کین سخن‌را درنیابد گوش خر

Gûş-ı Har büfrûş û dîger gûş Har,
Kin suHanrâ derneyabed gûş-i Hâr.

«Eşek kulağını sat da başka bir kulak al. Çünkü bu sözü eşek kulağı anlamaz.»

Ma'lumdur ki işitmekten maksad anlamaktır. Bir kulak ki işittiği sözün anlaşılmasına vâsıta olamaz. Onun merkeb kulağından fark yoktur. Merkeb de bir ses işitince kulaklarını diker ve dikkatle dinler, fakat ne söylenildiğini anlamaz. Bundan dolayı Cenâb-ı Pîr, bu eşek kulağını değiştir buyuruyor. Kulağın değiştirilmesi tabi'î mecâzîdir. İnsan bilmediği bir lisânı anlayabilmek için erbâbına mürâcaat eder. Ta'lîm ve çalışma neticesinde o lisanı anlamaya başlar.

Lisan-ı hakikatın erbabı ve tercemânı da evliyâullah hazerâtıdır. Binâenaleyh anımetin ârif!erine mürâcaat olunursa onların himmetiyle, yavaş yavaş olsa da, anlaşılmaya başlar. Böylelikle eski kulağın mahiyyeti değişmiş olur. Bundan başka, ehlüllahın kelimelerini anlamak isteyenler, onlar hakkındaki i'tikatlarını düzeltmelidirler. Bu tashîhi i'tikad da bir nevi kulak tebdîli demektir.

1022

رو تو روبه بازی خرگوش بین
مکر و شیر اندازی خرگوش بین

Rev tü rûbeh bazi-i Hargûş bin,
Mekr-u şir endâzi-i Hargûş bin.

«Sen gt de tavşanın tilki oynatan ve arslan atlatan mekrini gör.»

Kıssanın alt tarafında tavşanın aldatıp kuyuya düşürdüğü ve helâk ettiği gelecektir. Tavşanın şu hareketi tilkileri bile aldatacak bir mahârettir ki, bu da ancak akl-ı selimin işidir. Bu münasebetle Hazret-i Mevlânâ ilmin methine dair bazı beyanlarda bulunuyor.

1023

خاتم ملك سليمانست علم
جمله عالم صورت و جانست علم.

Hâtem-î mük-î Süeymânêst ilm,
Cümle âlem sûret û cânêst ilm.

«Süleyman Aleyhisselâmın mülk ve hükümetine vâsıta olan yüzük, ilimdir. Bütün âlemler sûrettir, canı ve ma'nâsı ise ilimdir.»

Derler ki Mühr-ü Süleyman üzerinde bir takım haller ve nakışlar vardı. Onlar cinleri, şeytanları teshir için yapılmış tılsımdı. Tılsım ise şüphesiz ki o ilme vukûf ile yapılır. Yâhud Cenâb-ı Hak, Hazret-i Süleymâna ledünnî bir ilim ihsân etmişti de o ilim ve tasarruf sâyesinde insanlardan başka mahlûkâta da hükmeylemişti.

Âlemin sûret, ilmin can olmasına gelince evet, âlem cansız bir sûret gibidir ki ancak ilim ile hayat bulur. Beşeriyyetin başlangıcını bir düşünelim: Ebeveynimizin, ya'ni Âdem ve Havvâ Aleyhisselâmın ağaç yapraklariyle örtündüklerini Kur'ânı Kerîm:

وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ

Ya'ni: **«Avret yerlerini cennet ağaçlarının yapraklariyle üst üste örtmeye başladılar[79].»** Âyet-i Kerimesiyle haber veriyor. İlk def'a elbise diken zâtın İdris Aleyhisselâm olduğu rivâyet ediliyor. İhtimâl ki o da hayvan derisindendi. Kezâ ilk insanlar, güneşten ve yağmurdan barınmak için ağaç altlarına, dağ kovuklarına, sığınmışlardı. Mesken vucûda getirmek, köy ve kasaba te'sis eylemek çok sonra mümkün olabildi.

1024

آدمی را زین هنر بیچاره گشت
خلق دریاها و خلق کوه و دشت.

Âdemira zinhüner bîçâregeşt,
Halk-ı deryâhâ u Halk-î kûh u deşt.

«Bu hünerinden, ya'ni ilm u ma'rifetinden dolayı, insana: denizde, dağda ve kırdaki hayvanların hepsi de musahhar olmuştur.»

1025

زو پلنگ و شیر ترسان همچو موش
زو نهنگ دربحر در صفرا و جوش

Zô peleng û şîr tersan hemçu müş,
Zô neheng derbahr der safrâ u çûş.

«İnsandan kaplan ve arslan, fâre gibi korkar. Ondan denizdeki timsahın safrası kabarır, ya'ni endişe eder.»

1026

زو پری و دیو ساحلها گرفت
هریکی در جای پنهان جا گرفت

Zô periyû dîv sâhilhâ girift,
Heryekî dercâ-yi pinhan câ girift.

«Ondan periler ve şeytanlar, sâhillere kaçmış, her biri gizli bir yere saklanmıştır.»

---

(79) Duha: 121

آدمی را دشمن پنهان بسیست
آدمی باحذر عاقل کسیست

Ademîrâ düşmen-i pinhan besîst,
Ademi-î bâhuzer âkil kesîst.

«Bundan dolayı insanın gizli düşmanları çoktur. Binâenaleyh, çekingen ve ihtiyatlı olan, akıllı kimsedir.»

1028

خلق پنهان زشتشان و خوبشان
می‌زند بردل بهردم کوبشان

Halk- pinhan zişt-ı şân û Hôbuşan,
Mizened berdil beherdem Kûbişan.

«Allahın, bizîm nazarımızdan gizli, bir takım mahlûkatı mevcuddur ki kötüleri de vardır, iyileri de. Onların darbeleri her an insan kalbine te'sir eder.» Abdullah bin Mes'ud radiyallahü anh'in rivâyet ettiği bir Hadisi şerifde beyan buyurulduğu üzere gerek şeytan, gerek melek tarafından insana bir (lemme) ya'ni ilkâ ve ilham vâki' olur.

Şeytanın ilkasını, meleğin ilhâmını hepimiz tecrübe eylemişizdir. Binâenaleyh kendimizde hayra dâir bir teşvik bulduk mu bunun melekten olduğunu bilmeli ve **(Elhamdülillâh)** demeliyiz. Şerre dâir bir meyi hissedince de bunun şeytanın bir ilkası olduğuna kail olup, (euzü) çekerek şeytanın şerrinden Allaha sığınmalıyız.

Burada bilfarz biri çıkar da diyebilir ki: Melekten, şeytandan bahsediyorsun. Mevcud bir şey'in meşhud olması lâzım gelir; eğer dediklerin doğru olsaydı, ya'ni melek ve şeytan dediğin görünmez mahlûkat mevcut olsaydı elbet görünürlerdi. Buna cevap verilir ki: Teneffüs ettiğimiz havanın mevcûdiyetinde kimsenin şüphesi yoktur. Vücûdumuza dokunmasından bunu hissediyoruz. Fakat o hissettiğimiz şeyi göremiyoruz. Eğer her mevcûdun görülmesi kabil olsaydı havanın da görülmesi lâzım gelirdi. Amma denilecekmiş ki hava, lâtif bir cisimdir de onun için görülmüyor. Melekle şeytanın kesif olduğunu, onların da bizim yaratılışımızda bulunduğunu kim iddi'a etti? Şu

halde tahakkuk ediyor ki Allahın mahlûkatı bizim görebildiklerimizden ibâret değil. Görmediğimiz, bilmediğimiz bir çok yaratık daha vardır.

Hazret-i Mevlânâ bunu temsil ve isbat için buyuruyor ki:

1029

بهر غسل ار روی در جوبار
بر تو آسیبی زند در آب خار

Behr-i gasl er der revî der cûybâr,
Bertû âsibî zened der âb Hâr.

«Gusletmek için dereye girersen, su içindeki dikenin sana zararı dokunur.»

1030

گرچه پنهان خار در آبست پست
چونکه در تو می خلد دانی که هست

Gerçi pinhan Hâr der âbêst pest,
Çünki dertû miHaled dâniki hest.

«Her ne kadar diken su içinde gizli ve görünmez bir halde ise de, sana dokunup ayağına batınca mevcud olduğunu anlarsın.»

İnsan yıkanmak için denize. yâhud dereye girer .Su bulanık olursa dibinde ne olduğunu göremez. Halbuki orada sivri bir taş, bir cam kırığı yâhud bir diken parçası bulunması mümkündür. İşte o görünmeyen şey, üstüne basan adamın ayağını yaralar, yâhud batar. Ayağı yaralanan, ancak bundan sonradır ki görünmeyen bir cismin orada mevcud olduğunu anlar. Bunun gibi bizim görmediğimiz bir takım mahlûkat vardır ki onlardan ikisi, şeytan ile melektir. Mevcûdiyyetlerini Allahın ve peygamberin haber vermelerile öğreniyoruz. Sonra yine varlıklarını ma'neviyyâtımızdaki te'sirleriyle anlıyoruz

1031

خار خار حیله‌ها و وسوسه
از هزاران کس بود نی یک کسه

Hâr Hâr-ı hîlehâ û vesvese,
Ez hezâran kes büved nî yek kese.

«Kalbe ârız olan vesvese ve hiyle dikenleri bir kimseden değil, binlerce kişiden olur.»

1032

باش تا حسهای تو مبدل شود
تا ببینشان و مشکل حل شود

Bâş tâ hishâ-yi tü mübdel şeved,
Tâ bibînişân u müşkil hal şeved.

«Sabret ki hislerin tebeddül etsin. O vakit onları görürsün, müşkilin de hallolunur.»

1033

تا سخنهای کیان رد کرده‌ٔ
تا کیانرا سرور خود کرده‌ٔ

Tâ suHanhâ-yî kiyan red kerde-î,
Tâ kiyanrâ server-î Hod kerde-î.

«O zaman kimlerin sözünü reddetmiş, kimleri kendine muktedâ kılmış olduğunu anlarsın.»

Ya'ni şimdilik hislerinde kesâfet galip olduğu için lâtif cisimlerden bulunan melekleri göremiyorsun. Sabret bakalım. Ölüm, dünyâya karşı gözlerini kapatıp da, basiret gözün öbür tarafa açıldı mı, şimdi inkâr ettiklerini o vakıt görür ve müşkilini halledersin. Hem de Allaha ve peygamberine inanmayıp da bir takım dinsiz, îmansız herifleri rehber ittihâz etmiş, onların hezeyanlarına kanmış olduğunu anlarsın. Mekke müşrikleri, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizden Melekleri görmek talebinde bulunmuşlar, sana melek gelip de vahy getiriyorsa bize de görünsün demişlerdi de onlara karşı:

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ

Ya'ni: **«Bir gün melekleri göreceklerdir ki o gün mücrimler için müjde yoktur[80].»** Âyet-i Kerîmesi nâzil olmuştu.

---

(80) Furkan: 22

«AV HAYVANLARININ TAVŞANDAN, DÜŞÜNCESİ SIRRINI TEKRAR SORMALARI»

1034

بعد زان گفتند ای خرگوش چست
درمیان آر آنچه در ادراك تست

Bâdezan güftênd ey Hargûş-çi çüst,
Dermiyan ar an çi der idrâk-i tüst.

«Ondan sonra dediler ki ey çevik tavşan; zihninde olan tedbiri meydana koy.»

1035

ای که باشیری تو در پیچیده‌ٔ
بازگو رایی که اندیشیده‌ٔ

Ey ki bâşîri tü der pîçide-i,
Bâzgû râyiki endîşide-î.

«Ey arslana sarılıp uğraşmaya kalkışan; düşündüğün sırrı îzâh et.»

1036

مشورت ادراك و هشیاری دهد
عقلها مر عقلرا یاری دهد

Meşveret idrâk u hüşyârî dehed,
Akİhâ mer akİrâ dehed

«Danışmak, idrâk ve iz'an verir. Akılların bir akla yardımı olur.»

1037

گفت پیغمبر بکن ای رای‌زن
مشورت کالمستشار مؤتمن

Güft Peygamber bikün ey râyzen,
Meşveret k'el müsteşârü mü'temen

«Hazret-i Peygamber, ey rey verecek kimse; meşveret et ki müsteşar olan mü'temendir, buyurdu.»

«İstişâre edilecek emin olmalıdır» Hadîsine işâretti ki, bu Hadîsi (Ümmü Seleme ve Ebû Hureyre) radiyallahü anhümâ rivâyet etmişlerdir. Bundan anlaşılıyor ki bir işte istişâre lâzım olmakla beraber o işi bilen ve kendisine emniyyet ve i'timâd edilen kimse ile yapılması elzemdir. Yoksa mütehassıs olmayan bir kimseden rey sormak, meselâ hâkimden ilâç, hekimden hukuk dâvası sormak gibi olur. Kezâ sorulan bir mes'ele hakkında ma'lûmatı olmayan adam da mahzâ bilgiçlik taslamak için mütâle'a beyânına kalkışmamalıdır. Bu işi ben bilmem, bir ehline sor demelidir. Böyle yapmazsa yukardaki Hadis-i Şerifin hükmüne riâyet etmemiş, âdetâ emniyyeti su'-i isti'mâl etmiş olur.

«SIRRINI SORMAKTAN TAVŞANIN ONLARI MEN'ETMESİ»

596

1038

گفت هر رازی نشاید باز گفت
جفت طاق آید گهی گه طاق جفت

Güft her râzî neşâyed bâz güft,
Cüft tak âyed gehî geh tâk cüft.

«Tavşan dedi ki: her sırrı açık söylemek lâyık değildir. Ba'zan çift tek gelir, ba'zan da tek, çift zuhûr eder.»

Ya'ni: meşveret lâzımdır, amma sırrın gizlenmesi elzemdir. Bir sır, herkese açıkca söylenilemez ve söylenilmemelidir.

Hazret-i Ali kerremallahü veche buyurmuştur ki: **«sırrın esirin makamındadır, söyliyecek olursan sen ona esir olursun.»**

Evet. Bir sır açıkca söylenemez. Kapalı söylenildiği için de doğru bir cevap alınamaz İstişâre edilen kimsenin mes'eleyi lâyıkiyle anlayamayacağı için iyiye kötü,, kötüye iyi demek ihtimâli vardır Böyle bir müşâvere ve mütâle'nın neticesinin de, tek yerine çift, çift yerine tek çıkacağı bedihî bir şeydir.

1039

از صفا ار دم زنی با آینه
تیره گردد زود باما آینه

Ez sâfâ ger dem zenî bâ âyine,
Tîre gerded zûd bâmâ âyine.

«Aynaya hohlayacak olursan parlaklığı zâil olur. Bize karşı yüzü der hal bulanır.»

Ya'ni insan parlak bir aynaya hohlarsa nefesinin te'siriyle aynanın yüzü buğulanır ve bakanı göstermez olur. Bunun gibi, bir sır da başkasının kalbine aksetti mi ihtimâl onun hasedini tahrik eder de kalp aynasını bulandırır. Binâenaleyh insan sırrını saklamalı, her şey'ini herkese söylememelidir.

1040

در بیان این سه کم جنبان لبت
از ذهاب و از ذهب وز مذهبت

Derbeyân-i în se kem cünban lebet,
Ezzehâb û ez zeheb vez mezhebet.

«Şu üç şey'in, ya'ni: gidişinin, altınının, ve mezhebinin beyânı husûsunda dudaklarını kımıldatma, ya'ni onlardan bahsetme.«

Burada, Hazret-i Mevlâna, **«altınını, gidişini ve mezhebini ört»** diye bir Hadîsi şerife işâret etmektedir.

1041

کین سه را خصمست بسیار و عدو
در کمینت ایستد چون داند او

Kin serâ Hasmêst bisyâr û adû,
Der kemînet isted çûn dâned û.

«Çünku bu üç şey'in hasmı ve düşmanı çoktur. Düşman onu anlayınca sana karşı pusu kurar.»

Öyle değil mi? Düşmanlığın başlıca sebebleri, ihtirâs ve intikam hislerıdır. Servetinden bahseden, benim şu kadar altınım, şu kadar mücevherım var diyen bir adam, bir takım altın perestlerin hırsını uyandırır. Binâenaleyh evi, yâhud mağazası gece dolaşanların ziyâretgâhı olur. Kezâ bir kimsenin gideceği yeri söylemesi, bilhassa düşmanlarına bildirmesi tehlikelidir. Bir pusuya uğramak ihtimâli vardır. Nitekem Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz, ekseriyya bir gazâya giderken başka cihete gidiyormuş gibi davranır, münâsip bir yerde yolu değiştirirdi. Kezâ bir adamın her yerde dininden, mezhebinden, yâhud dinsizliğinden mezhepsizliğinden bahsetmesi o dinin ve mezhebin tarafdârları, yâhud hasımları arâsıda hoşnutsuzluğu mûcip olur. Belki de intikam almaya kalkışmalarına sebebiyyet verir. Fi'len birşey yapamasalar bile sözle mukabele etmelerine, meydan verir.

Lâyıklık, kimsenin dinine ve i'tikadına karışmamak imiş.

Pek a'lâ. Ben inanmayanlara bir şey söylemiyorum. Fakat onlar da bana: «niçin inanıyorsun?» diye ta'rizde bulunmamalıdır. Meselâ bir kısım halk, bir câmi'i şerife namaz kılmak, Allahına kulluk vazifesini ifâ etmek için gelir. Cüz'i bir kısım da o vazifenin ifâsı için değil, ancak binâdaki mi'mâri san'atı, duvarlardaki çinileri, halılarındaki nakışları görmek için gelir. Ben onlara niçin câmi'e abdetsiz giriyorsunuz demeyeceğim. Lâkin onlar da bana:

«— Monşer; yirminci asırda din mi olur? olsa bile, Arab harsı ile Türk milliyyetinin ne münâsebeti var?» gibi hezeyân etmemelidir. Edecek olurlarsa hareketleri lâyıklık olmaz. Taarruz ve tecâvüz olur. Lâyıklıkta, yeni telâkkiler gibi eski i'tikadlara da ses çıkarmamak gerektir.

Aksi takdirde, ya'ni bir adam her yerde dininden, yâhud dinsizliğinden bahsedecek olursa hilâfını düşünenlerin hiç olmazsa kalbini kırmış olur. Hulâsa: insan, sırrını muhâfaza etmeli, herkese her şey'ini söylememelidir.

1042

ور بگوبای یکی دو الوداع
کل سر جاوز الاثنین شاع

Ver bigûyi bâ yekî dû elveda',
Küllu sirrin câvezel'isneyni şâ'.

«Eğer bir iki kişiye söyleyecek olursan sırra veda' etmek lâzımdır. Çünkü bir sır, ikiyi tecâvüz etti mi şüyu' bulur.»

İkidon maksad, Söyleyenle dinleyendir. Muhâtab, işittiği o sırrı başkasına ,o da bir başkasına söyleyebilir. Yahud iki dudaktır ki, aralarından çıkan bir söz, ağızdan ağıza intikal eder.

1043

گر دو سه پرنده را بندی بهم
بر زمین مانند محبوس از الم

Ger dü sê perrenderâ bendî behem,
Ber zemin mânênd mahbûs ez elem.

«Eğer iki, üç kuşu birbirine bağlasan, toprak üstünde mahbus ve elemli kalırlar.»

1044

مشورت دارند سرپوشیده خوب
در کنایت باغلط افکن مشوب

Meşveret dârênd serpûşîde Hûb,
Der kinâyet bâğalet efken meşûb.

«Gizlice, güzel ve bakanları galete düşürecek sûrette kinâyeli meşverette bulunurlar.»

Hazret-i Mevlânâ, meşveretin kinâyeli bir sûrette yapılmasını da izah ediyor ve bağlanmış kuşları misâl getiriyor. Evet, Kuşlar tutulup bağlansalar, hattâ bir kafes içine konulsalar biribirlerile döğüşüyor gibi görünürler, kaçmak ve uçmak sevdâsından vazgeçmiş gibi bulunurlar. Halbuki onların yekdiğerleriyle gagalaşması, tutanı aldatıp da ayırmak için ayak bağlarını çözdürmek, yâhud kafes kapısını açtırıp kurtulmaya bahâne bulmak içindir.

1045

مشورت کردی پیمبر بسته‌سر
گفته ایشانش جواب و بی‌خبر

Meşveret kerdî Peyember besteser,
Güfte îşêneş cevâb û bîHaber.

«Hazret-i Peygamber üstü kapalı meşveret ederdi. Cevap verenler, suâlin hakikatinden haberdar olmadıkları halde cevap verirlerdi.»

1046

در مثالی بسته گفتی رای را
تا نداند خصم از سر پای را

Der misâlî beste güftî rây râ,
Tâ nedâned Hasm ez ser pâyrâ.

«Düşman baştan ayağı, ya'ni mes'elenin aslını ayırd edemesin diye Resûl-i Ekrem, süâlini mürettep bir misâl ile irâd eylerdi.»

1047

او جواب خویش بگرفتی ازو
وز سؤالش می‌نبردی غیر بو

O Cevâb-ı Hîş bigriftî ezû,
Vez süâleş mînebürdî gâyr bû.

«Aleyhisselât Efendimiz, suâlinin cevâbını istişâre ettiğinden alırdı. Fakat yabancı olan o süâlin hakikatinden koku alamazdı.»

Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesselem Efendimiz Hazretlerinin sünen-i seniyyesinden biri de bu idi ki, bir mes'ele hakkında meşveret buyuracağı vakit, meclis-i seâdette münâfıklardan biri bulunursa süâlini bir misâl ile irâd eyler, eshâb-ı Kirâmdan re'y toplayıp ona göre hareket ederdi. O münâfık ise edilen müşâvereden bir şey anlamazdı.

«TAVŞANIN HİYLESİ KISSASI»

1048

ساعتی تأخیر کرد اندر شدن
بعد از آن شد پیش شیر پنجه زن

Sâatî têHîr kerd ender şüden,
Bâ'dezan şüd pîş-i şir-i pençezen

«Tavşan, gitmeyi bir müddet geciktirdi. Sonra o pençe atan arslanın yanına gitti.»

1049

زان سبب کاندر شدن او ماند در
خاك رامی کند و می غرید شیر

Zon sebep kender şüden ô mând dir,
Hâkrâ mîkend u miğurrîd şîr.

«Tavşanın gecikmesinden dolayı arslan, hiddetinden toprağı kazıyor ve böğürüyordu.»

1050

گفت من گفتم که عهد آن خسان
خام باشد خام وسست و نارسان

Gûft men güftemki ahd-î an Hasan,
Hâm bâşed Hâm-ıı süst û nâresan.

‹Diyordu ki: Ben demiştim ya. O alçakların ahdî hamdır, gevşektir, vefâsızdır

1051

دمدمهٔ ایشان مرا ازخر فکند
چند بفریبد مرا این دهر چند

Demdemey îşan merâ ezHar fikend,
Çênd bifrîbed merâ in dehr çend.

«Onların bir ağızdan bağrışıp ulumaları, beni eşekten düşürdü, ya'ni aldattı Şu zaman, bana niceye kadar hud'a decektir?»

1052

سخت درماند أمیر سست ریش
جون نه پس بیند نه پیش از احمقیش

SâHt dermâned emir-î sustriş,
Çün ne pes bînad ne pîş ez ehmakiş

«Sakalını ele vermiş olan emir, ahmaklığından önünü ardını göremediği için ziyâde âciz kalır.»

Vahşi hayvanların emiri olan arslanın şu sözleri dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ, imâret ve hükümet mevkiinde bulunanların dikkatini ve ihtiyatlı olmaları lâzım geldiğini, idâresizlikten ötürü sakalını ele veren, ya'ni işleri ma'iyyeti me'murlarına bırakan âmirlerin, günün birinde önünü, ardını göremeyecek kadar müşkilâta uğrayacağını îmâ ediyor. Yine bu bahse devam ile diyor ki:

1053

راه هموارست و زیرش دامها
قحط معنا در میان نامها

Rôh hemvârest u zîreş dâmhâ,
Kaht-ı mânâ der miyân-î nâmha.

«Yol doğru amma altında tuzaklar vardır. Bir çok parlak isimler mevcud. Lâkin onlarda ma'nâ kıtlığı bulunmaktadır.»

1054

لفظها و نامها چون دامهاست
لفظ شیرین ریگ آب عمر ماست

Lafzhâ û nâmhâ çün dâmhast,
Lafz-ı şirin rig-i âb-i ömr-ı mâst.

«Lâfızlar ve isimler tuzak gibidir. Parlak lâfız ise bizim ömür suyumuzun kumudur.»

Ya'ni, sûretâ doğru ve tehlikesiz görünen bir caddenin altında tuzak ve lâğım bulunmak ihtimâli vardır. Bunun gibi idâre işleri de sathî bir nazarla bakılınca kolay ve parlak görünür. Hattâ bir âmirin vazifesi kâğıd havâle etmekten, yazılan müzekkere ve derkenarlara (mûcibince) şimdi (Onay) demekten ibâret zannolunur. Fakat hakikatte böyle değildir. Bir dâirenin başında bulunan bir âmir, o dâirenin her işinden mes'ûldür. Eğer o âmir, gözünü dört açmazsa, ma'iyyetini iyi seçmezse, işe adam değil, adama iş bulmak sevdâsından vaz geçmezse, tabi'idir ki, muvaffakiyyet gösteremez. Bir âmirin muvaffakiyyeti, ma'iyyet ve me'murlarının iffet ve istikâmetiyle beraber ihtisâslarına bağlıdır. Yoksa sâde isim ve şöhrete aldanan, yâhud şunun bunun tavsiyesiyle me'mur alan bir âmir hiç bir vakit bir iş göremez.

İnsanların müsemmâlarını tedkik ve tecrübe etmeden isimlerine, şöhret-

larına ve zâhir hallerine kapılmak, âdetâ bir tuzağa tutulmak demektir. Öyle, zeki, ve emsâli parlak isimlere aldanmamız, bizim için ömür törpüsü olur. Kum, nasıl suyu içer, bitirir, kurutursa manasının hilâfına olan isimlere kapılmamız da bizi öylece bitirir, kurutur.

1055

آن یکی ریگی که جوشد آب ازو
سخت کمیابست رو آنرا بجو

An yekî rîgî ki cûşed âb ezû,
SâHt kem yâbêst rev anra bicû.

«Kendisinden su kaynayan kum pek nâdirdir. Öyle olmakla beraber git de onu ara.»

1056

هست آن ریگ ای پسر مرد خدا
کو بحق پیوست از خود شد جدا

Hêst an rig ey püser merd-î Hudâ,
K'ô Bi Hak peyvêst ez Hod şüd cüdaâ.

«Oğul; işte o kum, Allah adamıdır ki kendiliğinden ayrılmış ve Hakka vâsıl olmuştur.»

1057

آب عذب دین همی جوشد ازو
طالبارا زان حیاتست و نمو

Âb-ı azb-î din hemî cûşed ezû,
Tâlibanrâ zan hayâtest û nümû.

«Ondan dinin tatlı suyu kaynar. Tâlıplere, ondan, hayat ve neşv ü nemâ hâsıl olur.»

Dinden maksad: Seâdeti ebediyye tahsilidir. Onun husulü de yine dinin âb-ı hayâtını içmekle mümkündür. O âb-ı hayat ise kumlu ve saf bir menba' gibi olan ricâlullahın kelâm-ı âlisidir. Binâenaleyh dinin âb-ı hayâtını kana kana içmek istersen ehlullah hazerâtının sohbetinden istifâde et. İşte Haz-

ret-i Mevlânâ da dinin ve hakikatın coşkun menba'larından biridir. Mesnevinin beytleri, o coşkun kaynağın feyyâz dalgalarıdır. Bir su başına giden kimse harareti nisbetinde ordan müstefid olur. Susamayan kimse hiç içmez. Harareti az olan, dudaklarını ıslatır. Fakat susuzluktan tutuşmuş, yanmış olan çeşmeye sarılır, içer içer, kanmak bilmez. Mesnevi ile sâmi'leri de böyledir. Ma'neviyyat teşnesi oldukları için o feyz menba'ından ayrılmak istemezler. Cenâb-ı Hak feyzlerini müzdâd etsin.

1058

غیر مرد حق چو ریگ خشك دان
كاب عمرت را خورد او هر زمان

Gayr-i merd-i Hak çü rîg-î Hûşk dân,
K'âb-ı ümret râ Hored ô her zaman.

«Merd-i İlâhiden başkasını kuru kum farzet ki her vakit senin ömrünü su gibi içer.»

Hâfız-ı Şirâzi bir gazelinde :

«Bir dere kenarında otur da ömrün geçişini seyret» der. Malûmdur ki derenin suyu bir çok damlalardan müteşekkildir Suyun akmasıyla o damlalar da akıp gider, bir daha eski yerine gelmez. Ömür de böyledir. O da sayılı bir kaç nefesten ibârettir. İnsan bir def'a nefes alıp verdi mi ömür suyunun iki damlası gitmiş demektir, Diğer cihetten bir dere, mecrây-ı tabiisinde cereyan ederse akacağı kadar akar. Lâkin kumsal bir vâdiden, kızgın bir çölden geçecek olursa onun âteşin kumları, derenin suyunu emer, çabucak kurutur. İşte Allah ehlinden gayrisinin sohbeti de hayat nefeslerimizi böylece emer, bitirir. O gibilerle bihude konuşmak nâfile yere çene çalmak ,derenin suyunu kumlu çölde kurutmak gibi olur. Binaenaleyh:

1059

طالب حکمت شو از مرد حکیم
تا ازو گردی تو بینا و علیم

Tâlib-î hikmet şev ez merd-î hakîm,
Tâ ezû gerdî tü bîna u alim.

«Hakim olan bir zât-i ma'neviden hikmet talebinde bulun ki onun feyzi ile sen de basir ve alîm olasın.»

منبع حکمت شود حکمت طلب
فارغ آید او ز تحصیل سبب

Menba-i hikmet şeved hikmet taleb,
Fariğâyed ô zi tahsil-i sebeb.

«Hikmet tâlibi, giderek hikmet menba'ı olur. Olduktan sonra da tahsil-i esbâb kaydından kurtulur.»

Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki, kim olursa olsun ve ne mevki'de bulunursa bulunsun, erbâb-ı irfandan olmayan kimselerle ülfet eylemek, ömrü heder eder. Onun için ehlullahın hikmet meclislerine gitmeli, onlardan hikmet ve hakikat talep etmeli. Hikmet ve ma'rifet tâlibi olan, sıdk ve ihlâs ile talebde bulunursa günün birinde hikmet menba'ı olur. Menba'dan su kaynadığı gibi onun kalbinden de hikmet fışkırır. Nitekim bir Hadis-i Şerif-de: **«Bir kimse sabah Allah için ihlâs gösterirse, riyâ ve nifaktan âri olarak ibâdette bulunursa kalbinden hikmet menba'ları zuhûr eyler»** buyurulmuştur. Ehlullah meclisinde bulunanlar da onların feyizleri sâyesinde hikmet menba' olurlar.

Zâten hikmet-i hakikiyye, hikmet-i İslâmiyyedir. Ba'zı kimseler şark ile garbın ve müslümanlarla gayr-ı müslimlerin hikmetini birleştirmek husûsiyle İslâm Tasavvufunu frenk felsefesiyle bir meslek saymak istiyorlar. Halbuki doğru değildir. Mevlânâ Câmi kuddise sirrühu:

«Yunan felsefesi, nefsin ve hevâ vü hevesin ilkaâtından ibârettir. Ehl-i imânın hikmeti ise peygamberin buyurduklarıdır» demektedir. Peygamberin buyurdukları Kur'âna ve Hadise şâmildir, çünkü her ikisi de lisân-ı Peygamberi ile tebliğ olunmuştur. Binaenaleyh: «Kur'an, Peygamber lisânından olmakla beraber her kim, Hak söylemedi derse o kâfirdir.»

Hülâsa: Felsefe başka, hikmet-i İslâmiyye demek olan tasavvuf başkadır. Birinin, ya'ni felsefenin menba'ı akıldır. Öbürününün, ya'ni tasavvufun me'hazi Kur'an ve Hadistir. Feylesofların ilham menba'ları akıl olduğu, akıllar da muhtelif bulunduğu için, felsefede birbirine zıd meslekler vardır. Tasavvufun me'hazi Kur'ân ve Hadis olduğu için mutasavvife arasında ihtilâf yoktur. Hepsi Müttehid ve muvahhiddir. Bunların ba'zı ta'biratta yekdiğerine müşâbeheti, meselâ Ahmed ve Muhammed ile Piyer ve Mişonun sûretâ biribirine benzemesi kabilindendir. İşte ehlullah hazarâtından hikmet tahsili ile hikmet menba'ı olan zevât, hikmet kitabları mütâle'asından müstağni bulunur. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile izâh için diyor ki:

لوح حافظ لوح محفوظی شود
عقل او از روح محفوظی شود

Levh-ı hâfız levh-ı mahfûzî şeved,
Akl-ı ô ez rûh mahzûzî şeved.

«Hâfızın levhası, levh-i mahfuz olur. Onun aklı, ruhtan haz ve feyz alır.»

Arabistanda bir âdet vardır. Çocuklar mektebe giderken bir tahta götürürler Hoca vereceği dersi o tahtanın üstüne yazar Çocuk bu sûretle hem okumak, hem yazmak öğrenir, hem de hâfız olur İşte o tahtaya levha derler ki üstündeki yazılar hâfızın zihnî levhasına intikal eder. Orada mahfuz kalacağı için âdetâ levh-i mahfuz halini alır. Rûhun yardımiyle hâfızın aklı ve hâfızası onu muhafaza eder Kendisini Mushafa bakmak ihtiyâcından vâreste kılar. Ma'mâfih Mushafa bakıp okumak, ezbere tilâvet etmekten efdaldir demişlerdir Çünkü yüzünden okumak, hıfzı kuvvetlendirir Şayet hatırda yanlış kalmış bir kelime varsa o, düzeltilir.

Kâmil bir zâtin ayn-ı hikmet olan sözleri de, dinleyenin levha-i hıfzına nakşolunup orada mahfuz kalır ve çoğaldıkça kendisi hikmet menba'ı hâlına gelir.

1062

چون معلم بود عقلش مردرا
بعدازین شد عقل شاگردی ورا

Cün muallim bûd akleş mêrdrâ.
Bâdezin şüd akl şâgirdî verâ.

«Evvelce aklı, kendisine muallim olan kimsenin sonradan yine o akıl, şâkirdi olur.»

1063

عقل چون جبریل گوید احمدا
گر یکی گامی نهم سوزد مرا

Akl çün cibrîl gûyed ahmedâ.
Ger yekî gâmî nihem sûzed merâ.

«Akıl, ona cebrâil gibi der ki: = Ey Ahmed; eğer bir adım daha atacak olursan kurb-i İlâhi beni yakar.»

تو مرا بگذار زین پس پیش ران
حد من این بود ای سلطان جان

Tû merâ bügzâr zinpes piş ran,
Hadd-ı men in bûd ey sultân-ı can.

«Ey sultan-ı can, ey şehriyâr-ı ma'nevî: sen beni bundan sonra bırak da ileri git. Benim hududum burasıdır.»

İnsanın ma'kûlâtı idrâk etmesi, ancak akıl vâsıtasiyledir. Aklın erdiği ve doğruluğuna hükm ettiği şeylere (ma'kûlât), ermediği şeylere (gayr-ı ma'kûlât) derler. (Gayr-ı ma'kûlât) iki türlü olur. Birincisi ma'nevi yüksekliğinden dolayı aklın idrâkine tenezzül etmez. Hazret-i Ömerin, Kürdistanda muhârebe eden Sâriye ismindeki serdarının muhâsaraya düşeceğini Medineden görüp, mescidde hutbe okurken: **«Ya Sâriye El cebel»** diye seslenmesi, Sâriyenin de bu ihtârı işitip dağa çekilerek düşmanın muhâsarasından kurtulması gibi. İşte bu hâdise, yüksekliğinden dolayı aklın ermediği hallerdendir.

İkincisi: Akla mugayır ve delice hareketlerdir ki onlara da akıl ermez ve şu'ur ihâta etmez. Gelir'i masrafına kâfi gelmeyen bir kimsenin, yeniden masraflar açması ve israflarda bulunması gibi.

Bir kimsenin ma'lûmatı da, aklın fevkine çıkıp da zevkiyyat derecesini buldu mu ,evvelce muallimi ve sebeb-i tefehhümü olan akıl, talebe gibi kalır. Âdetâ Nebiyy-i ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimizin karşısında hareketten âciz olan Cebrâile benzer.

Cenâb-ı Pîr, böyle demekle mi'rac kıssasına işâret ediyor. Ma'lûmdur ki leyle-i mi'racda Hazret-i Peygamberin kılavuzluğu hizmetinde bulunan Cebrâil aleyhisselâm (sidretülmüntehâ) ya gelince orada durmuş, daha ileriye gidemeyeceğini: **«parmak ucu kadar ilerlersem yanarım»** i'tirâziyle arzeylemişti. Aleyhisselâtü Vessellâm Hazretleri ise refref-i aşka süvâr olarak ilerlemişti ki evvelce rehberliğinde bulunan Cebrâil onu ta'kib edememişti.

Allah rahmet eylesin, Süleyman Çelebi, Mevlidinin mi'rac faslında bu bahsi ne kadadr âşıkane tasvir eder. Cebrâile :

Ger geçem bir zerre denlû ilerü,
Yanarım baştan ayağa ey ulu

dedirtir. Lisân-ı Muhammediden de :

Çün ezelden bâna aşk oldu delil,
Yânar isem ben yanâyım ey halil.

cevâbını verir.

Hazret-i Mevlâna bundan sonra yine cebr bahsine dönüp diyor ki :

1065

هر که ماند از کاهلی بی شکر و جبر
او همین داند که گیرد پای جبر

Her ki mand ez kâhili bi şükr ü sabr,
Ô hemin dâned ki gîred pâ-yi cebr.

«Tenbellikten dolayı şükür ve sabır etmekten geri duran kimse bilmiş olsun ki cebrin ayağını tutmuştur.»

Cebrin ayağını tutmak, cebrî olmaktan kinâyedir. Ya'ni bir adam, Hakkın verdiğine kavlen ve fi'len şükretmezse, vermediğine de lisânen ve kalben sabretmez ve teslimiyyet göstermezse menşe'i tenbellik olan cebrîliğe kendisini teslim etmiş olur.

1066

هر که جبر آورد خود رنجور کرد
تا همان رنجوریش در گور کرد

Her ki cebr âvêrd Hod rencûr kerd,
Tâ heman rencûriyeş der gûr kerd.

«Cebrîliğe kalkışan, hastalık taslamış olur ki o hastalık onu mezara götürür.»

Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Hasta değilken hastayım demeye kalkışmayınız. Zirâ hastalık taslayınca hakikaten hasta olursunuz»** buyurmuştur.

İnsanın maksatlı olarak hastayım demesi ve hastalık taslaması: yemesini, içmesini, yatmasını, kalkmasını değiştirir. Öyle ya hasta olduğunu söyleyen bir adam, etrâfındakileri inandırmak için mu'tâdından az yemeye, hattâ canım istemiyor diye yememeye mecburdur. Kezâ kalkacak hâlim yok diye yatmak ıztırârındadır. Bütün şu haller, i'tiyâdın değişmesi demektir. İ'tiyâdın bozulması, mizâcın da bozulmasını intac eder. Mizac bozulun-

sıhhat bozulmuş olur. Neticede sapasağlam bir adam hastalanır, za'ifler, bakılmazsa da ölür. Bunun gibi çalışarak, çabalayarak kuvveti olan bir kimsenin, Allah isterse yaptırır, diye tenbellik etmesi, o sağlam şahsın kendisini hasta göstermesi gibidir. Tenbelliğin neticesi sefâlet, sefâletin sonu ise felâkettir. Zikrettiğimiz Hadisin meâlini Hazret-i Mevlânâ nazmen ifâde ediyor :

1067

گفت پیغمبر که رنجوری بلاغ
رنج آرد تا بمیرد چون چراغ

Gûft Peyğamber ki rencûrî belağ.
Rêncâred tâ bimîred çün çırağ.

«Resûl-i Ekrem Hazretleri; Yalandan hastalık, hakîki hastalık getirir ve sâhibi, kandil gibi söner, gider buyurmuştur.»

Bundan sonra cebr kelimesinin lûgat ma'nâsı beyan edilerek ba'zı hakikatler bildiriliyor:

1068

جبر چه بود : بستن اشکسته را
یا بپیوستن رگ بگسسته را

Cêbr çibved: besten-i işkesterâ,
Yâ bepeyvesten reg-î bügsisterâ.

«Cebr nedir? Kırık bir kemiği sarıp bağlamak, yâhud kopmuş bir damarı rabtetmektir.»

1069

چون درین ره پای خود نشکسته‌ئی
بر که می‌خندی چه پا را بسته‌ئی

Çün derin reh pâ-yi Hod neşkestei,
Berki miHandî çi pârâ bestei.

«Madem ki bu yolda ayağını kırmamışsın, kime gülüyorsun, neden ayağını sarmışsın?»

Hazret-i Mevlânâ, cebr mesleğinde bulunanlara hitâb ederek diyor ki: Cebr, kırık bir uzvu sarmak ve bağlamak demektir. Cebr ise çalışıp çabalamak sonunda elin, ayağın incinip kırılmasiyle hâsıl olur. Sen çalışmıyorsun ki bir yerin incinsin de sarılmaya muhtâc olsun.

Atıl ve bâtıl bir herifin cebrilik iddiâsına kalkışması, kırık ve çıkık olmayan bir uzvun sarılmasına benzer. Şu halde hem tenbellik etmek, hem de cebir da'vâsında bulunmak, iki zıddı cem'e çalışmak, istihzâ etmek isterken, elâleme maskara olmaktır.

1070

وآنكه پايش در ره طاعت شكست
در رسيد اورا براق و برنشست

V'an ki pâyeş der reh-i tâat şikest,
Der resid ôra bürâk û bernişest.

«Tâ'at ve ibâdet yolunda mübârek ayakları şişen Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi veselleme Burak geldi. O da bindi.»

1071

حامل دين بود او محمول شد
قابل فرمان بود او مقبول شد

Hâmil-i din bûd ô mahmûl şüd,
Kâbil-î ferman bûd ô makbûl şüd.

«Aleyhisselât Efendimiz dinin hamili idi. Burak'ın mahmûlü oldu. Allahın emini kabil idi. Cenâb-ı Hakkın makbûlü oldu.»

Ya'ni: **«Habibim, Kur'anı senin meşakkat çekmen için inzâl etmedik[81].»** Âyet-i Kerimesinin tefsîrinde beyân edildiği üzere Seyyidülmücâhidîn Efendimiz sabahlara kadar namaz kılar, tâât ve ibâdâtta bulunurdu. Uzun uzadıya kıyamda bulunmasından mübârek ayakları şişmişti. Zât-ı akdesinin mağfur ve ma'sum olmasına karşı bu kadar mücâhedesinin hkmetini soranlara : **«Allahın lûtuflarına karşı ben, şükreden bir kul olmayım mı? Hâlıkıma şükran-ı fi'lîde bulunmayım mı?»** buyurmuştu.

---

(81) Taha : 1 - 2

Dînin emirlerini yüklenmiş olduğu için kendisine Burak gönderildi ve ona bindirildi. Ya'ni hâmil iken mahmul oldu. Allahın emrini tamâmiyle kabul ve kemâliyle îfâ ettiği için de Hakkın makbûlü oldu.

1072

تا کنون فرمان پذیرفتی زشاه
بعدازین فرمان رساند بر سپاه

Tâ künun ferman pezirüftî zişâh,
Bâdezin ferman resâned ber sipah.

«Resûl-i ekrem, şah-ı hakikînin, yani Allah'ın, fermânını evvelce kabul etti. Sonra da asker gibi olan ümmete Hakkın fermanını eriştirdi ve ahkâmını tebliğ etti.»

1073

تا کنون اختر اثر کردی درو
بعدزین باشد أمیر اختر او

Tâ künun aHter eser kerdî derô,
Bâdezin bâşed emîr-î aHter ô.

«Cenâb-ı Peygambere yıldız o kadar te'sir etti ki sonra yıldızların da emiri oldu.»

Ya'ni gece olup da yıldızlar kubbe-i semâda durduğu müddetce Resûl-i Ekrem namaz kılar ve ibâdet ederdi. Yıldızların zât-i akdesine te'siri, bu olsa gerektir.

1074

گر ترا اشکال آید در نظر
پس تو شك داری دران شق القمر

Ger türâ işkâl âyed der nazar,
Pes tü şek dâri deran şakku'lkamer.

«Resûl-i Ekremin emir-i kevâkib ve hükümrân-ı eflâk olması sana işkâl verecek olursa, (şakkulkamer) mu'cizesinin vuku'unda da şübhe eder misin?»

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

Ya'ni: **«Kıyâmet yaklaştı ve ay iki parça oldu[82].»** Âyet-i Kerîmesinde beyân olunduğu üzere asr-ı Nebevide, Resûlullahın mübârek parmağiyle ettiği işâret üzerine Kamer ikiye ayrılmış, sonra birleşmişti. Bi'setin yedinci senesinde ve Hazret-i Hamza ile Cenâb-ı Ömerin islâmından sonra Mekke müşrikleri müslümanlarla münasebetlerini kesmişler, onlarla alış veriş etmemeye, kız alıp vermemeye, vesaireye dâir bir ahidnâme yazmışlar, onu Ka'benin duvarına asmışlar, bil'umûm ehl-i îmân ile tarafdarlarını Mekkenin (Şi'b-i Ebî Tâlib) denilen mahallesine çekilmeye mecbur bırakmışlardı. Müslümanların bu mahsûriyyeti üç sene sürdü. Bu müddet zarfında aç kaldıkları olmuştu. Yalnız hac mevsimlerinde serbest kalırlardı. Çünkü (eşhüru hürum) dedikleri receb, zilka'de, zilhicce ve muharrem aylarında mukatele ve mücâdele müşriklerde memnu' idi.

Mahsûriyyet senelerinin birinde ve Aleyhisselât Efendimizin (Mine) mevki'inde bulunduğu bir gecede — ki kamer bedir hâlinde, ya'ni — zilhiccenin 14 ncü gecesi idi. Zât-i Risâletten mu'cize olarak bedri ikiye ayırmasını istediler Sâhibülmu'cizât Aleyhi Ekmelüttehiyyat hazretleri mübârek parmağiyle işâret edince kamer ikiye ayrıldı. Bir müddet öyle kaldıktan sonra birleşti. Ebû Cehl ve emsâli **müşrikler :**

— **Amma usta sihirbaz imişsin!** hezeyânını ettiler.

Müteaddid sahabiden rivayet olunduğu halde, bu mu'cizeyi beyan eden ayete müfessirlerden ba'zıları da istib'ad ederek **«Kamer, kıyâmette yarılacaktır»** ma'nâsını vermişler, «mâzî sigasiyle îrâd edilmesi, bu hâdisenin mutlaka vuku' bulacağına binâendir» demişlerdir. Halbûki bu te'vile lüzûm yoktur. Zâten Âyet-i Celîlenin alt tarafı: **«Müşrikler; bir âyet, bir mu'cize alâmeti görünce dâimi bir sihirdir diyorlar»** Nazm-ı Kerîmidir ki bu ma'nâya müsâid değildir. Söylediğim gibi şakkulkamerin vuku bulduğu, eshabdan müteaddid zevâtın ve rivâyetiyle sâbittir. Şu hâlin sâir milletler tarihlerinde bulunmaması onun vuku bulmadığına delâlet etmez. Bu hâdisenin olacağı evvelce i'lân edilmiş değildi ki o anı herkes bekleyip dursun. Arasıra vuku'bulan ay ve güneş tutulmalarının ne vakit tutulacağı ve ne zaman kurtulacağı gazetelerle i'lân edildiği halde kaç kişi merak edip de gök yüzüne bakıyor. Bundan başka arzın küreviyyeti, safha-i kamerin her yerde; ayn-ı sa'atte ve ayn-ı irtifâ'da görülmesine mâni'dir.

---

(82) Kamer : 1

Hulâsa: Biz müslümanlar, şakkulkamer mu'cizesinin vukubulduğuna inanırız. Çünkü nebilerin mu'cizesi haktır. Mu'cizenin küçüğü, büyüğü, arzisi, semâvisi arasında fark yoktur.

İşte Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, Allahın emirlerini tamâmiyle kabul ve kemâliyle tatbik eylediği için tebliğ-i ahkâm etmeye ve emir vermeye başladı. Geceleri ibâdetle ihyâ eylediğinden seyyârelere ve semâvâta hükümran oldu; nitekim kamer, bir işâretiyle ikiye ayrıldı.

Bu mu'cize dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ baz-ı nasihat veriyor ve diyor ki:

1075

تازه کن ایمان نه از گفت زبان
ای هوارا تازه کرده در نهان

Tâze kün iman ne ez güft-i zebân,
Ey hevârâ tâze kerdê der nihân.

«Ey kalbinde hevâ ve hevesi gizlice tâzeleyip duran; imânını yenile; fakat yalnız dilinde değil, kalbinle berâber tâzele.»

Çünkü kalb mu'tekıd olmadığı halde, yalnız dil ile ikrârın, münâfık imânından farkı yoktur.

1076

تا هوا تازه ست ایمان تازه نیست
کین هوا جز قفل آن دروازه نیست

Tâ hevâ tazêst iman tâze nîst,
Kin hevâ cüz Kufl-i an dervâze nîst.

«Hevâ vü heves tâze bulundukça imân tâze değildir. Zirâ hevâ, vusul ilâllah kapısının kilididir.»

Kur'ân-ı Kerimde buyuruluyor ki:

فَاَمَّا مَنْ ۝ طَغٰىۙ ۝ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۙ ۝ فَاِنَّ الْجَح۪يمَ هِيَ الْمَأْوٰىۜ ۝

Ya'ni: **«Her kim azar, haddini tecâvüz ederse ve dünyâ hayâtını, ebedî hayâta tercih eylerse onun gireceği yer hakikaten cehennemdir. Hem kim de Rabbinin karşısında durup cevap vermekten korkarsa ve nefsini hevâ vü hevese uymaktan nehyederse cennet hakikaten o kimsenin me'vâsıdır[83].»**

Demek ki nefsin hevasına muhâlefet etmek, cennete girmeye sebeb oluyor. Böyle olduğunu Kelâm-ı İlâhî haber veriyor. Ayetin karşı hükmü ise: **«Cehennem, nefsin hevasına tâbi olanın girecegi yerdir»** meâlini ifâde eder ve hevâ vü hevesin, vüsûl ilâllah kapısının kilidi bulunduğunu meydana çıkarır.

Cenâb-ı Pir, hevâ vü hevese ittiba etmenin mazarratını söyledikten sonra, yine hevâ vü hevese tebe'an Kelâmullahı ve Kelâm-ı Nebeviyi te'vile kalkışanlara, Kur'ân ve Hadîse uymaya değil, onları, kendi arzûsuna uydurmaya çalışanlara hitâben diyor ki:

1077

کرده تأویل حرف بکر را
خویش را تأویل کن نی ذکر را

Kerde-î te'vîl harf-i bikr râ,
Hîşrâ te'vîl kün nî zikr râ.

«Bikr-i mazmûn olan Kur'ân-ı te'vil ediyorsun. Kur'ânı değil, kendini te'vil et.»

(83) Nâzia : 37 - 41

1078

برهوا تاویل قرآن میکنی
پست و کژ شد از تو معنی سنی

Berhevâ te'vîl-i Kur'an miküni,
Pest ü kej şüd ez tü ma'ni-i senî.

«Hevâ'ya tâbi olarak Kur'ânı te'vîl ediyorsun. Senin te'vîlin ile âli ma'nâ alçalıyor ve çarpılıyor.»

Bura'da, Cenâb-ı Pîrin ta'rîzi, Kur'ânı hevâ vü heveslerine göre tevile çalışanlaradır. Bunların fikirlerindeki saçmalığı da bir hikâye ile temsil etmektedir.

1079

ماند احوالت بدان طرفه مگس
کو همی پنداشت خودرا هست کس

Mâned ehvâlet bedan turfê meğes,
K'ô hemî pindâşt Hodrâ hêst kes.

«Senin ahvâlin kendini adam sırasına koyan o tuhaf sineğin hâline benziyor.»

1080

ازخود او سرمست گشته برشراب
ذرهٔ خودرا بدیده آفتاب

Ez Hod ô sermêst geştê ber şerâb,
Zerre-i Hodrâ bibide âftâb.

«O, benlik şarabiyle mest olmuş ve zerre iken kendisini güneş görmüştü.»

Ya'ni, cüz'i ma'lûmâtına güvenip, kendisini müctehidler mertebesinde görüp de peygamberin ve ekâbir-i ümmetin tefsîri hilâfına te'vil ve ictihâda kalkışan yâdigârlar, tıbkı gurur şarabiyle sarhoş olan ve zerre iken nefsini güneş zanneden sineğe benzeler.

«SİNEĞİN YAPTIĞI TE'VİLİN ÇÜRÜKLÜĞÜ VE ZANNININ YANLIŞLIĞI»

1081

آن مگس بر برگ کاه و بول خر
همچو کشتیبان همی افراشت سر

An meges ber berg-i kâh û bevl-i Har,
Hem çü keştîban hemî efrâşt ser.

«O sinek, bir merkeb sidiği üstündeki saman çöpüne konmuştu. Gemici gibi kafa tutuyordu.

1082

گفت من دریا و کشتی خوانده‌ام
مدتی در فکر آن می مانده‌ام

Gûft men deryâ u keştî Handeem,
Müddetî der fikr-i an mi mandeem.

«Diyordu ki; Ben deniz ve gemiyi kitabda okumuş, bir müddet onları düşünmüş durmuştum.»

1083

اینک این دریا و این کشتی و من
مرد کشتیبان و اهل رای‌زن

İnek in deryâ u in keşti u men,
Merd-i keştibân u ehl-î râyzen.

«İşte deniz bu, gemi bu, ben de ehliyetli ve re'y sahibi bir gemiciyim.»

1084

بر سر دریا همی راند او عمد
می نمودش آن قدر بیرون زحد

Ber ser-î deryâ hemî rand ô amed,
Mî nümûdeş ân kadr bîrun zihad.

«Deniz üstünde o, direk sürüyor, ya'ni yelken kürek gidiyor, o kadarcık birikinti onun gözüne hadsiz, pâyânsız görünüyordu.»

1085

عالمش چندان بود کش بینش است
چشم چندین ، بحر هم چندینش است

Âlemeş Çendan büved keş binış est,
Çêşm çendin bahr hem çendîniş est

«Onun âlemi, görüşüne göredir. Gözü ne kadarsa denizi de o kadardır.»

Sineğin gözüne ve görüşüne göre birikmiş merkeb sidiği bahr-i muhit gibi görünmüştü. Çünkü manzûrun vüs'ati nazarın kuvvet ve kudretine göre olur. Elbette bir pirenin görüşüyle bir kartalın görüşü bir değildir. Nazar; maddî ve ma'nevî kuvvetlendikçe gördüğü şeyler değişir. Meselâ bir bardak suya gözle bakılınca saf bir mayi' görünür. Fakat bir mikroskop ile tedkik edilince orada bir âlem müşâhede edilir. Kezâ semâya bakan bir göz, oradaki yıldızları yaldızlı bir nokta gibi müşâhede eder. Lâkin teleskopla tarassud edilince o noktalar göz önünde büyük birer güneş misâli parlamaya başlar.

Burada şurası hâtıra gelir ki milyarlarca fersah mesâfedeki yıldızları mümkin mertebe yaklaştırıp gösterebilen teleskoplar da fezânın ucunu, bucağını bulamıyolar. Binaenaleyh hey'etşinaslar ancak gördüklerinden bahsederek semâyâ fezâdan ibaret sanıyorlar. Acebâ rü'yeti genişletecek başka vâsıtalar bulunsa şimdiki görünen mesâfelerden daha ilerisini görmeye imkân var mıdır? Şübhesiz ki vardır. Hem de o vâsıta maddî değildir, mânevidir. Fennî değildir, rûhidir

Kur'ân-ı Kerimde buyuruluyor ki :

ونفخ في الصور ذلك يوم الوعيد
وجاءت كل نفس معها سائق وشهيد
لقد كنت في غفلة من هذا فكشفنا
عنك غطاءك فبصرك اليوم حديد

Ya'ni : **«Sûra üflenecektir. O gün va'îd ve tehdid günüdür. Ve her insan, kendisini sevkeden ve yapmış olduklarına şehâdet edecek olan iki melekle mahşere gelecektir. Ona denilecektir ki sen, bugün ma'rûz kalacağın ahvâl ve ehvâlden gaflette idin senin nazarından gaflet perdesini kaldırdık, bugün görüşün kuvvetlidir[84].»**

İşte kıyâmette gözlerden kalkacak olan gaflet perdesi, **«Ölümden evvel ölün»** sırrına mazhar olan urefây-i ümmet'in gözlerinden dünyâda iken kaldırılır. O gibi zevât, Hazret-i Ömerin binlerce fersah uzaktaki islâm ordusunu görüp de : **«Ey Sâriye; dağa çekil»** diye Medîneden kumanda verdiği gibi görür, işitir ve gösterir, işittirir.

O halde, mevcud fennî vâsıtalarla göremiyoruz diye, Kur'ânın haber verdiği (seb'a semâvât) a inanmamak, hattâ onları te'vîle kalkışmak, elbette doğru değildir. Mevcûdâtı, kendi ma'lûmâtı mikyâsiyle ölçenler, merkeb sidiğinin üstünde yüzen saman çöpüne konup da kendini kaptan olmuş vehmeden sineğe bezerler. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

1086

صاحب تأویل باطل چون مگس
وهم او بول خرو تصویر خس

Sahib-i te'vil-i bâtıl meges,
Vehm-i ô bevl-i Har û tasvîr-i Has.

«Bâtıl te'vilde bulunan kimse işte o sinek gibidir. Merkebin bevli onun vehminden, te'vili de saman çöpünden ibarettir.»

Cenâb-ı Mevlânâ burada te'vili (bâtıl) ile kayıdlıyor ve te'vîl-i hakikîden ayrılıyor. Çünkü Kur'ân-ı Kerîmin ba'zı lâtif nükteleri vardır ki onları ma'rifet nuriyle bulup meydana koymak, hakîki te'vîl yapmaktır. Urefây-ı ümmetin

(84) Kaf : 20 - 21

bu yolda bir çok te'villeri vardır ki emsaline Mesnevî-i Şerifde de tesadüf olunur. (Hakâyık-ı Sülemî) gibi, (tevilât-ı Kâşânî) ve saire gibi bu vâdide tefsirler de yazılmıştır.

Hazret-i Pîrin ta'riz ettiği tevilciler, bu zevât-ı kiram değildir. Meselâ Salât; lügatta duâ demektir ki fârisisi niyazdır. «Biz de niyâzımızla, emr-i salâtı yani namaz emrini, ifâ etmiş oluruz» yollu hezeyanlarda bulunanlardır. Mütefekkir, müceddid ve müctehid geçinen sinek beyinlilerimizin hâli de bunun gibidir. Onlar dünyâyı sinek göziyle görürler. İ'timâd ettikleri saman çöpü kuvvetindeki bilgilerini diritnavtlar kadar metîn vehmederler. İçinde yüzdükleri levsiyyât birikintisini muhit-i ma'rifet zanneylerler. Kendilerinin yolculuklariyle kanâ'at etmezler, yolcu taşımaya, birlikte adam götürmeye de kalkışırlar. Nihâyet hakikat güneşi, o murdar yaşlığı kurutur, çöpten gemiyi râkibleriyle berâber karaya oturtur. Yâhud ilm ve ma'rifet rüzgârı o saman parçasını baş aşağı eder, yolculariyle beraber batırıverir.

1087

گر مگس تأویل بگذارد برای
آن مگس را بخت گرداند همای

Ger meges te'vil bügzâred beray,
An meges râ bâHt gerdâned hümay

Eğer sinek te'vili terketmek re'yinde bulunursa, yâhud sinek re'y-i fâsidiyle yaptığı te'vilâtı terkederse onun tâli'i, kendisini hüma mertebesine çıkarır.»

Hümâ: Türkçede (devletkuşu) denilen hayalî bir kuştur. Güyâ bunun gölgesi her kimin başına düşerse o kimse hükümdar olurmuş!

1088

آن مگس نبود کش این عبرت بود
روح او نی درخور صورت بود

An Meges nebved keş in ibret büved,
Ruh-ı ô ni derHor-i sûret büved.

«Bu bâtıl te'vilden vazgeçen sinek; sinek değildir, ibrettir. Sinek gibi hakir görünürse de onun rûhu, sûreti gibi değildir.»

Ya'ni i'mine; mağrur olup ve «Kur'ânın türkçe tercemesiyle namaz kılınır» ictihâtında bulunup da sineğin vehmi gibi indi ve bâtıl te'villere kalkışan bir kimse, fikrini değiştirir ve hakiki sözleri kabul ederse sineklik derecesinden hümâlık derecesine yükselir. Zâten kendisinde bu kabiliyet bulunan, rûhu i'tibariyle sinek gibi değildir.

1089

همچو آن خرگوش کو بر شیر زد
روح او کی بود اندر خورد قد

Hemçü An Hargûş kô ber şîr zed,
Ruh-'ı ô key bûd ender Hord-ı Kad.

«Arslana saldırmış olan tavşan gibi ki onun rûhu, boyuna göre değildi, ya'ni ulüvv-i himmeti vardı.»

«TAVŞANIN GECİKMESİNDEN, ARSLANIN KÜKREMESİ»

1090

شیر می گفت از سر تیزی و خشم
کز ره گوشم عدو بربست چشم

Şir migüft ez ser-î tizi yu Haşm,
Kez reh-î gûşem adû berbêst çeşm.

«Arslan hiddet ve gazabından diyordu ki: Düşman, kulağım vâsıtasiyle gözümü bağladı.»

Ya'ni ettiği va'îdler beni aldattı.

1091

مکرهای جبریانم بسته کرد
تیغ چوبینشان تنم را خسته کرد

Mekrhâ-yî cebriyânem beste kerd,
Tiğ-î cûbinşan tenemrâ Haste kerd.

«Cebri olan o hayvanların mekirleri beni bağladı. Onların tahta kılıçları, ya'ni yalan ve va'îdleri tenimi yaraladı.»

زین سپس من نشنوم آن دمدمه
بانگ دیوانست و غولان آن همه

Zin sıpes men neşnevem an demdemê,
Bang-i dîvânest u ğûlân an hemê.

«Şimdiden sonra ben o demdemeyi, ya'ni uluyup bağrışmayı dinlemem. Zirâ o gürültünün hepsi de şeytan ve gülyabâni sesidir.»

Gul: Gûyâ çölde insanın karşısına çıkan ve onu şaşırtıp helâkine sebeb olan bir mahlûk imiş. Halbuki gulün mevcud olmadığına dâir bir Hadis-i Şerif vardır. Yalnız giden yolcuların böyle şeyler görmesi, vehimlerinin tecessüm etmiş olmasından ibâret olsa gerektir.

1093

بر دران ای دل تو ایشانرا مایست
پوستشان بر کن که غیر تو نیست

Ber deran ey dil tü îşanrâ meist,
Postşan berken ki gayr-î pôst nist.

«Ey gönül; durma onları parala ve postlarını yüz ki onlar posttan başka bir şey değildir.»

Arslan, hiddetinden hayvanlara böylece atıp tutuyor, posttan ibâret olduklarını, verdikleri sözü tutacak ruhtan hâlî bulunduklarını söylüyordu.
Hazret-i Mevlânâ posttan maksadın ne olduğunu beyân için diyor ki

1094

پوست چه بود گفتهای رنگ رنگ
چون زره بر آب کش نبود درنگ

Pôst çibved güftehâ-yi rêng reng,
Çün zirih ber âb keş nebved dereng.

«Post nedir? Türlü türlü sözlerdir ki su üstünde bulunup da sâbit olmayan nakışlara benzerler.»

1095

اين سخن چون پوست و معنى مغز دان
اين سخن چون نقش و معنى همچو جان

İn suHân çün post-u mânâ mağz dan,
İn suHan çün nakş-u mânâ hemçü can.

«Şu sözü post, ya'ni kabuk gibi; ma'nâyı da lüb yani iç gibi bil. Kezâ sözü nakş ma'nâyı da can kıyâs et.»

O halde sözünün ma'nâsı olmayan, verdiği bir sözü tutmayan da içi olmayan kabuktan ibârettir.

1096

پوست باشد مغز بدرا عيب پوش
مغز نيكورا زغيرت غيب پوش.

Pôst bâşed mağz-ı bedrâ âybpûş,
Mağz-ı nikûrâ ziğayret ğâyb puş.

«Post, ya'ni kabuk, kötü ve çürümüş iç'in aybını örter. Sağlam içi de, gayretinden, ya'ni ehil olmayan istifâde etmesin diye gizler.».

Meselâ fındık, ceviz, bâdem gibi meyvaların kabukları vardır. Bu kabuklar, içlerindeki yemişi gözlerden saklarlar. İç çürümüş olursa kabuğun saklaması onun çürüklüğünü örter. Sağlam ise yine kabuk, onun sağlamlığını setreder, kuşların gagalamasından muhafaza eyler. Bunun gibi insanın sözü de kendisinin kabuğu mesâbesindedir ki: «insan, dilinin altında gizlidir» mazmûnunca kişi sözünün arkasında gizlidir. İşte o sözün sakladığı insanlardan ba'zısının içi, çürük meyva gibi olur. Öylesinin sözü, kendi çürüklüğünü sathî bir nazara karşı örter. Ba'zısının içi de sağlam yemiş gibi olur. Öylesinin sözü de, ehil olmayan istifâde etmesin diye onun meziyyetini gizler. Binâenaleyh kabuğun ehemmiyyeti yoktur. Matlup olan içtir. İnsanın sözüne ve dış görünüşüne bakılmaz. Özüne, bâtınına, ma'nâsına ehemmiyyet verilir. Sözünün ma'nâsı ve rûhu olmayan bir adam, içi bulunmayan kabuktan farklı değildir. Öylesinin va'di de ,ahdi de rüzgârdan kalemle sudan defter üstüne yazılmış yazı ve yapılmış nakış gibidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor:

1097

چون قلم ازباد بد دفتر زآب
هرچه بنویسی فنا گردد شتاب.

Çün kalem ezbâd bûd defter ziâb,
Herçi binvisî fenâ gerded şitâb.

«Kalem rüzgârdan, defter sudan olunca her ne yazsan çabucak mahvolur.»

1098

نقش آبست ار وفا جویی ازان
باز گردی دستهای خود گزان.

Nakş-ı âbest er vefâ cûyî ezân,
Bâzgerdi desthâ-yî Hod gezân.

«Su üstüne yapılan nakışta vefâ ararsan, nedâmetle ellerini ısırdığın halde geri dönersin.»

1099

باد در مردم هوا و آرزوست
چون هوا بگذاشتی پیغام هوست.

Bâd dermerdüm hevâ ü ârzûst,
Çün hevâ bugzâştî peyğâb-ı «hus»st.

«Rüzgâr, insanın vücûdundaki hevâ ve arzûdur. Hevâyı terkedecek olursan kalacak, Allahın haberi, ya'ni emirleri ve nehiyleridir.»

İki beyit evvel «Kalem rüzgârdan, defter sudan olacak olursa her ne yazsan çabucak mahvolur» denilmişti. Bu beytte de o rüzgârdan kalem ta'rif ediliyor. Onun insandaki hevâ vü hevesten ibaret olduğu söyleniliyor. Evet. Heves sevkiyle yapılan şeyler çabucak münkariz olur. Sür'at-i zevaliyle, su üstüne yapılan nakışlara, yâhud belediyyenin yaya kaldırımları kenarına yaptırdığı çemenliklere benzer ki basılır, çiğnenir, kuru topraktan ibâret kalır. Fakat o hevâ vü heves terkedilirse, geriye, Allahın emrü nehiyleri kalır ki, onlara ittiba etmekte saâdet vardır.

خوش بود پیغامهای کردگار
کو ز سرتا پای باشد پایدار

Hoş büved peyğâmhâ-yî Kirdgâr,
K'ô zisertâ pây bâşed pâydâr.

«Alla'hın haberleri, ya'ni evâmir ve nevâhisi hoştur ki onlar baştan sona kadar sâbit ve gayr-ı mütebeddildir.»

Diyânet Riyâseti gibi dînin ahkâmını muhâfaza etmekle mükellef bir makamda bulunan müteveffâ bir zât; bir sünnetin tebdiline, ya'ni müslümanlara baş açık namaz kıldırmaya muvaffak olabildi mi? Dînî bir hükmü tebdil ve tağyir edebildi mi?

1101

خطبهٔ شاهان بگردد وان کیا
جز کیا و خطبه های انبیا.

Hutbe-i şâhan bigerded v'an kiyâ.
Cüz kıyâ û Hutbehâ-yî Enbiyâ :

«Pâdişahların hutbeleri ve saltanatları değişir, lâkin peygamberlerin hutbeleri ve ma'nevi hükümetleri değişmez, onlar sâbittir.»

1102

زانکه بوشی پادشاهان از هواست
بارنامهٔ انبیا از کبریاست.

Zanki bevş-î pâdişâhan ez hevâst,
Bârnâme-i Enbiyâ ez Kibriyâst.

«Çünkü pâdişahların haşmet ve saltanatı hevâdandır. Peygamberlerin izinnâmesi ise taraf-ı Kibriyâdandır.»

1103

از درمها نام شاهان بر کنند
نام احمد تا ابد بر می زنند.

Ez diremhâ nâm-ı şâhan berkenend,
Nâm-ı Ahmed tâ ebed ber mi zenend.

«Paralardan pâdişahların adını kaldırırlar. Fakat (Ahmed) nâm-ı şerifini ebede kadar zikredeler.»

Ya'ni hevâ vü heves icâbı olan şeyler çabucak zâil olduğu halde, ahkâm-ı dîniyyenin inkılâba uğramak ihtimâli yoktur. Dünyâdaki hükûmetlerin şekli değişir, başlarındaki zevâtın hutbesi ve sikkesi tebeddül eder. Çünkü onların menşe'i hevâdır. Lâkin, enbiyâ saltanat ve enbiyâ hutbe ve sikkesi değişmez. Zîra onların hükûmeti verâset, yâhud intihab tarikiyle değildir. Bizzât Allahın izni ve ta'yîniyledir. Onun için her müslüman, peygamberlerden birini zikredince (Aleyhisselâtü Vesselâm) diye ta'zîm ve tekrimde bulunur. İşte Hükûmeti Ebediyye ve Saltanat-ı Sermediyye budur.

Peygamberlerden bazıları, kendilerinden evvelki şerî'atleri; Dîn-i Muhammedî ise, bütün dinleri neshetmiştir. Demek onlar için de beka yokmuş? diye bir süâl îrâd ihtimâline binâen Cenâb- Pîr buyuruyor ki:

1104

نام احمد نام جمله انبیاست
چونکه صد آمد نود هم پیش ماست.

'Nâm-ı Ahmed nâm-ı cümlê Enbiyâst,
Çünki sad Åmed neved hem pîş-i mâst.

«Ahmed nâm, bütün peygamberlerin nâmı demektir. Nitekim yüz sayısı gelince doksan da nezdimizde demektir.»

Ya'ni Şerîat-i Muhammediyye, bütün büyük peygamberleri tasdik etmeyi ve her birine hürmet ve ta'zim göstermeyi ümmet-i Muhammede ta'lîm eylemiş, içlerinden bazılarının isimleri Kur'ânda zikredilmiştir. Şu halde nâm-ı celil-i Ahmedîyi zikretmek, bütün nebîlerin isimlerini de kemâl-i ihtirâm ile yâd eylemek demektir. Bu hareket, bir kimsenin yüz adedini söylemesine benzer ki yüz denilince doksan da onun içindedir.

«YİNE TAVŞANIN MEKRİ BEYANI»

1105

در شدن خرگوش بس تأخیر کرد
مکرها با خویشتن تقریر کرد.

Der şüden Ḫargûş bes te'Hîr kerd,
Mekrhâ bâ Hîşten takrîr kerd.

«Tavşan azimet husûsunda çok gecikti. Kendi kendine bir takım mekirler tertib eyledi.»

1106

در ره آمد بعد تأخیر دراز
تا بگوش شیر گوید یك دو راز.

Der reh Âmed bâd-ı te'Hîr-î dırâz,
Tâ begûş-î şîr gûyed yek dû râz.

«Uzun uzadıya geciktikten sonra arslanın kulağına bir iki sır söylemek üzere yola çıktı.»

Arslandan maksad: (Nefs-i emmâre), tavşandan murad da: (Akl-ı meâd) olduğu evvelce söylenilmişti. Burada tavşanın arslana karşı yapacağı tedbir dolayısiyle, aklın dûrendişliğine dâir ba'z-ı mütâleâtın beyânına şürû' edilip deniliyor ki :

1107

تا چه عالمهاست در سودای عقل
تا چه با پهناست این دریای عقل.

Tâ çi âlemhâst der sevdâ-yi akl,
Tâ çi bâ pehnâst in deryâ-yi akl.

«Aklın düşünebildiği ne âlemler vardır. Şu akıl denizi ne derece geniştir.»

1108

صورت ما اندرین بحر عذاب
می‌دود چون کاسه‌ها بر روی آب

Sûret-î mâ enderin bahr-i izâb,
Mîdeved çün kâsehâ rû-yi âb.

«Kâseler suyun yüzünde yüzüp koştukları gibi bizim sûretimiz de bu tatlı denizin dalgaları arasında dolaşır.»

1109

تا نشد پر بر سر دریا چو طشت
چونکه پر شد طشت دروی غرق گشت

Tâ neşüd pür ber ser-î deryâ çü taşt,
Çünki pür şüd tâşt dervey ğârk geşt.

«O sûret tası dolmayınca leğen gibi suyun üstündedir. Dolunca da o denizin içine garkolur.»

Hazret-i Mevlânâ aklı denize, insanın dış görünüşünü bir tasa benzetiyor. İçi boş bir tas, suyun üstünde yüzdüğü gibi dâhilinde akıl bulunmayan bir kafa da öylece dolaşır durur. Fakat içine su dolan bir kap denize batar. Onun gibi dâhili akıl ile dolu bir insan da akıl deryâsının müstağrakı olur ve harekât ve sekenâtını aklın muktezâsına tatbîk eder.

1110

عقل پنهانست و ظاهر عالمی
صورت ما موج یا ازوی نمی

Akl pinhânest u zâhir âlemî,
Sûret-î mâ mevc yâ ezvey yemî.

«Akıl gizli, âlem ise meydandadır. Bizim dış görünüşümüz, akıl denizinin bir dalgası, yâhud bir yaşlığıdır.»

1111

هرچه صورت می وسیلت سازدش
زان وسیلت بحر دور اندازدش.

Herçi sûret mî vesilet sâzedeş,
Zan vesîlet bahr dûr endâzedeş.

«Dış görünüş, denize girmek için ne türlü vesileye mürâcâ'at etse deniz, onu o vesileden uzaklaştırır.»

Akıl denizine girmek için yine aklın kendisine mürâca'at etmelidir. Başka vâsıtalara, vehm gibi, his gibi, hayal gibi şeylere mürâcaat olunursa akıl denizi o mürâca'at edeni o vesilelerden âdetâ lodos dalgası gibi uzaklaştırır.

1112

تا نبیند دل دهنده راز را
تا نبیند تیر دور انداز را.

Tânebîned dil dehendey râz râ,
Tânebîned tîr dûr endâzrâ.

«Gönül, esrârı vereni; ok, kendini uzaklara atanı görmesin diye.»

Bir beyt evvel «akıl denizine girmek isteyen başka vâsıtaya mürâca'at ederse deniz onu uzaklara atar» denilmişti. Bu beytte onun hikmeti bildiriliyor. Denizin bu atışı, o adamın kalbine gelen esrârın asıl sâhibini kendisine bildirmemek, meselâ atılmış bir oka atanı göstermemek, daha açıkcası ehliyyet ve kabiliyyeti bulunmayanlara akıl gibi, rûh gibi sırf ma'nevî olan şeyleri anlatmamak içindir buyuruluyor.

1113

اسب خود را یاوه داند وز ستیز
میدواند اسب خود در راه تیز.

Esb-i Hodrâ yâve dâned vez sitîz,
Mîdevâned esb-i Hod der râh tîz.

«O inadcı kimse, atını sür'atle yolda koştururken yine o atı kaybolmuş, yahud çalınmış sanır.»

1114

اسب خودرا یاوه داند آن جواد
اسب خود اورا کشان کرده چو باد

Esb-i Hodrâ yâve dâned an cevâd,
êsb Hôd ôrâ keşan kerdê çü bâd.

«O cömerd kimse, kendi atını kaybolmuş zanneder. Halbuki o at, onu rüzgâr gibi çeker götürür.»

1115

درفغان و جست و جو آن خیره‌سر
هر طرف پرسان و جویان دربدر

Derfigân û cüstu cû an Hîreser,
Her taraf pürsân u cûyan derbeder.

«O sersem kafalı; bağırır, çağırır, her tarafa, her kapıya baş vurup atını sorar ve arar.»

1116

کانکه دزدید اسب مارا کو و کیست
اینکه زیر ران تست ای خواجه چیست

K'an ki düzdid esb-i mârâ kû vu kist,
İn ki zir-î rân-ı tüst ey Hâce çist.

«Bizim atı çalan kimdir ve neredendir? der. Efendi; bu altındaki nedir? denilecek olsa der ki:»

1117

آری این اسبست لیکن اسب کو
با خودآی ای شهسوار اسب جو

Ari in esbêst likin êsb kû,
Bâ Hod ay ey şehsuvâr-î êsb cû.

«Evet. Altır, ama, at nerede cevâbını verir. Ey ata bindiği halde atı arayan şehsüvar; kendine gel.»

Akıl gibi, rûh gibi ma'nevî şeylere ve Cenâb-ı Hakkın varlığına akıl erdiremeyenleri, ya'ni görmedikleri mevcûdâta var diyemeyenleri, hattâ onların vücûdunu hâricde aramaya çalışanları Cenâb-ı Pir, bu beytlerle temsil ediyor. Kendisiyle berâberken rûhu bulmak isteyenler, atın üstünde iken «atımı kim aldı ve nereye götürdü?» diye öteye beriye at koşturana benzer diyor. Bu gibilere «at arıyorsun ama bu altındaki nedir?» diye sorulacak olsa: «Evet.. At ama bizim at nerede» cevabını verir buyuruyor. Halbuki

1118

جان ز پیدایی و نزدیکیست گم
چون شکم پرآب و لب خشکی چو خم

Can zipeydâ yi yu nezdî kist gûm,
Çün şikem pür'âb u leb Huşkî çü Hum.

«Can, gayet peydâ ve son derece yakın olduğundan kayıptır. Şu hal küpün karnında su varken ağzının kuru bulunmasına benzer.»

Evet. Yere gömülü ve dışarda bir küpün hâricde kalan kısmı kuru görünür. Halbuki dört parmak aşağısı su doludur. Bunun gibi ruh da insanın her tarafında sârî ve cârî iken sathi bir nazarla bakılınca meydanda ona benzer bir şey görülemez. Binâenaleyh bir zirûhun kendi rûhunu görmemesi ve inkâr etmesi, küpün ağzındaki kuruluğa bakıp da içinde su yoktur vehmine düşülmesi gibidir.

Kezâ, Allahın bütün mahlûkatına bir kurbiyyeti vardır ki o kurbiyyet, rûhun yakınlığına nisbet kabûl etmeyecek derecede fazladır. Nitekim Cenabı Hak:

﴿ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴾

Ya'ni: **«Biz insana şah damarından, ya'ni kendisinde daha yakınız[85].»**

﴿ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

Ya'ni : **«Bilmiş olun ki Allah, insan ile kalbi arasına girer[86].»** Âyeti vardır.

(85) Kâf : 16
(86) Enfal : 24

Bu Âyeti Kerîmeden, bir takım zındıkların çıkardıkları ma'nâ anlaşılmasın, ya'ni hulûl i'tikadına düşülmesin. Hulûl, ya'ni bir şey'n diğer bir şey'e girmesi için bir hal, ya'ni giren, bir de mahal, ya'ni girilen şey lâzımdır. Halbukí sofiyyenin itikat esası tevhiddir. Tevhid ise ikiliği nefyeder. O halde okunan Âyetlerin ma'nâsı Allahü a'lem: «Allah ,insana o kadar yakındır ki o yakınlık, **kendisiyle şah damarından ve yine kendisiyle kalbinden daha yakındır» demektir.**

1119

کی ببینی سرخ و سبز و فور را
تا نبینی پیش از ین سه نور را

Key bibînî sürH u sebz û fûr râ,
Tâ nebînî pîş ezin sê nûr râ.

«Bu üç renkden evvelce nûrı görmeyince kırmızıyı, yeşili ve kırmızımsı rengi nasıl görürsün.»

1120

لیك چون در رنگ گم شد هوش تو
شد ز نور آن رنگها روپوش تو

Lîk çûn der rêng güm şüd hûş-i tû,
Şüd zinûr an rêng hâ rûpûş-i tû.

«Lâkin senin akl ü idrâkin renk ile meşgul olduğundan o renkler, nûru görmene mâni' olur.»

1121

چونكه شب آن رنگها مستور بود
پس بدیدی دید رنگ از نور بود

Çünki şeb an rêng hâ mestûr bûd,
Pes bidîdî did-i reng ez nûr bûd.

«Gece o renkler nazardan gizli bulunduğu için görür ve bilirsin ki renklerin görünmesi nûrun vâsıtasiyle imiş.»

Ma'lûmdur ki eşyânın rengini tefrik etmek, daha açıkçası kırmızı yeşil ve boz renkli şeyleri, hulâsa dünyâyı görebilmek için evvelemirde aydınlık lâzımdır. Bu aydınlığı üçe ayırmışlar, birincisine: **Nûr-i basar,** ikincisine: **Nûr-i şems ve kamer,** üçüncüsüne de: **Nûr-i çerağ** demişlerdir. Ya'ni görmek ve ayırd etmek için gözde nûr olmalı, sâhibi kör olmamalı, bakılacak şey güneş ziyâsıyle, yâhud ayın nûriyle, yâhud bir kandilin, bir fenerin veyâhud bir lâmbanın ışığiyle aydınlanmış bulunmalı. Karanlık bir gecede eşyânın görülmesi kabil değildir. Çünkü zulmet bütün etrafı istilâ etmiştir. Binâenaleyh renklerin görülebilmesi ve eşyânın tefrik edilmesi ancak nur vâsıtasiyle meydana çıkar. Gündüzün ve aydınlıkta renklerin görülüp de nûrun görülememesi ise o renklerin gözü oyalayıp nûrun görülmesine mâni' olmasındandır.

Peki. Nur nedir? Nûru «kendisi görünmeyen ve başkasını gösteren» diye tarif ediyorlar. Kur'ân-ı Kerimde:

ٱللَّهُ نُورُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ

Ya'ni: **«Allah göklerin de, yerin de nûrudur[87].»** buyurulmuştur ki: «Onları izhâr edip meydana çıkaran ve gösteren Allahtır» meâlindedir. İşte bundan dolayı, ya'ni göklerin ve yerin gözleri oyalamasından, onların nûru ve sebeb-i zuhûru bulunan Allah görülmemektedir. Ma'rifet-i Bâri husûsunda iki meslek vardır. Birincisi urefâ meslekidir ki, müessirden esere intikaldir. İkincisi hukemâ meslekidir ki, eserden mü'essire istidlâldir. Birinciler evvelâ nûru ve o vâsıta ile eşyây görenlerdir. İkinciler de eşyây görüp nûru göremeyenlerdir.

1122

نیست دید رنگ بی نور برون
همچنین رنگ خیال اندرون

Nîst did-î rêng bî nûr-i brûn,
Hem çünin reng-î Hayâl-î enderûn.

«Hâricde nûr olmayınca renk görmenin imkânı olmadığı gibi, hayâlin derûndaki rengi de böyledir.»

---

(87) Nur : 35.

این برون از آفتاب واز سها
واندرون از عکس انوار علا

In brun ez âftâb u ez sühâ,
Venderun ez aks-i envâr-î ulâ.

Bu hâricdeki nûr güneşten ve yıldızdandır. Dahildeki ise envâr-ı ûlânın, mâ'nâ âleminin aksidir.»

1124

نور نور چشم خود عکس دلست
نور چشم از نور دلها حاصلست

Nûr-i nûr-î çeşm Hod aks-î dilest,
Nûr-i çeşm ez nûr-i dilhâ hâsılest.

«Göz nurunun, ya'ni hassa-i basarın nûru, kalb nûrudur, basirettir. Nûr-i, basar, envâr-ı kalbiyyeden husûle gelir.»

Ma'lûmdur ki bir görmek, bir de görüp anlamak vardır. Bunlardan birinci-sine basar, kincisine basiret denilir. O anlamak basîretin derecesine göre-dir. Basiret olmayınca basarın anlatma faydası yoktur. Meselâ bilmediği-miz bir lisanla yazılmış bir yazıyı görürüz, lâkin anlamayız. Bununla berâber:

1125

باز نور نور دل نور خداست
که ز نور عقل و حس پاك و جداست

Bâz nûr-î nûr-i dil nûr-î Hudast,
K'ô zinûr-ı akl u his pâk u cüdast.

«Kalb nûrunun nûru, ya'ni basîret hassasının aslı da nûr-i ilâhidir ki o ilâhi nûr, aklın ve hissin nûrundan pâktır ve ayrıdır.»

O nûr-i ilâhi, bir kalbe aksedecek olursa insanın basiretinde ve basarın-da nurlar husûle getirir ve ma'rifetullah iktisâbına vesile olur. Onun içindir ki Nûrülenvâr ve sırrülesrar olan Nebiyy-i muhtâr Sallâllâhü Aleyhi Vesel-

lem Efendimiz bir dualarında: «Kalbinde, kulağında, gözünde, sağında, solunda, üst ve alt, ön ve arka taraflarında nur bulunmasını ve kendisinin serâpa nûr olmasını» temenni ederlerdi.

Şu beyânât-ı âliyeden sonra Hazret-i Mevlânâ yine renk bahsine dönüyor, eşyâ arasındaki zıddiyyetin hikmetini izâh ediyor :

1126

شب نبد نور و ندیدی رنگها
پس بضد نور پیدا شد ترا

Şeb nebûd nûr û nedîdî rêng hâ,
Pes bezıddî nûr peydâ şüd türâ.

«Gece nur olmadığı için renkleri görmedin. O halde nûrun zıddiyle münkeşif oldu ki..»

1127

دیدن نورست وانگه دید رنگ
وین بضد نور دانی بی درنگ

Dîden-î nûrêst vangeh dîd-i reng,
V'in bezıdd-î nûr dânî bî dereng.

«Evvelâ nûr, sonra renk görülür, bunu da zıddı bulunan zulmetle anlarsın.»

1128

رنج و غم‌را حق پی آن آفرید
تا بدین ضد خوشدلی آید پدید

Renc u ğâmrâ HAK pey-î an âferîd,
Tâ bedinzıd Hoşdilî âyed pedîd.

«Cenâb-ı Hak, hastalığı ve gam u kederi, gönül hoşluğu meydana çıksın ve anlaşılsın diye yaratmıştır.»

1129

پس نهانیها بضد پیدا شود
چونکه حق را نیست ضد پنهان بود

Pes nihânîhâ bezıd peydâ şeved,
Çünki HAK râ nîst zıt pinhan büved.

«Gizli olan şeyler, zıddiyle münkeşif olur. Cenâb-ı Hakkın zıddı olmadığından dolayı zât-ı gizli bulunur.

Evet: «Her şey, zıddiyle meydana çıkar» denilmiştir. Meselâ aydınlık karanlık olunca anlaşılır; âfiyetin kadri hastalıkta bilinir. Kuvvet acze karşı tezâhür eder. Hülâsa her şey zıddiyle, mukabiliyle tebeyyün eyler. Cenâb-ı Hakkın ise misli olmadığı gibi zıddı ve mukabili yoktur. O, ferd-i yegâne, bu cihetten de ferîd ü vâhiddir. Binâenaleyh gizli olması, gözlere görünmemesi tabi'idir.

Hazret-i Mevlâna bahsi te'yid için buyuruyor ki :

1130

که نظر بر نور بود آنگه برنگ
ضد بضد پیدا بود چون روم و زنگ

Ki nazar ber nur büved angeh bereng,
Zıd bezıd peydâ büved çün rûm u zeng.

«Çünkü evvelâ nûr, ondan sonra renk görülür. Rûmi ile zengi, ya'ni beyaz ile siyah insanlar biribirinin varlığıyla peydâ olur.»

1131

پس بضد نور دانستی تو نور
ضد ضدرا می نماید در صدور

Pes bezıdd-i nûr danistî tû nûr,
Zîd zıdrâ mî nümâyed der sudûr.

«Şu halde sen nûru nûrun zıddiyle bilirsin. Çünkü zıd zuhûr ederek zıddını gösterir.»

نور حق را نیست ضدی در وجود
تا بضد اورا توان پیدا نمود

Nûr-i HAK râ nîst zıddî der vücûd,
Tâ bezıd ôrâ tevan peydâ nümûd.

«Nûr-i İlâhinin vücud âleminde zıddı yoktur ki o zıd ile nûru âşikâne görülebilsin.»

1133

لاجرم ابصارنا لاتدرکه
وهو یدرك بین تو از موسی و که

Lâcerem ebsârunâ lâtüdrikûh,
Vehve yüdrik bin tü ez Mûsi yu küh.

«Şüphesiz ki bizim gözlerimiz onu idrâk edemez. Hak sübhânehû ise idrâk eder. Sen bunun sırrını Mûsâ ile Cebel-i Tûr vak'asından anla.»

Burada :

لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

Âyet-i Kerimesine işâret ediliyor ki Nazm-ı Celîlin, Allahü a'lem ma'nâsı: **«Allahı gözler idrâk edemez, o ise gözleri idrâk ve ihâta eder. Zât-ı ecellü â'lâ lâtif ve Habirdir(88)»** demektir.

Hazret-i Mevlânâ bu işâretten sonra Mûsâ ve Tûr vak'asını hatırlatıyor. Ma'lûmdur ki Cenâb-ı Kelîmullah :

قَالَ رَبِّ اَرِنِي اَنْظُرْ اِلَيْكَ

Ya'ni: **«Ya Rabbi, kendini bana göster, sana bakayım(89).»** demiş, lâkin

---

(88) En'am : 103
(89) Araf : 143

قَالَ لَنْ تَرَيٰنِي وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَيٰنِي

Ya'ni: **«Sen beni göremezsin, lâkin dağa bak, eğer yerinde durursa sen de beni görürsün[90].»** cevâbını almıştı. Sonra ilâhi tecellinin heybetinden dağ parça parça oldu. Hazret-i Mûsâ da istiğrak galebesiyle kendinden geçti. Eğer Cenâb-ı Hakkın göz ile idrâki kabil olsaydı Hazret-i Kelîmullahın idrâkı lâzım gelirdi.

Muhakkıklardan bazıları demişlerdir ki bu Âyet'i Kerîme, rü'yetullahın vuku' bulmayacağına delil olamaz. Çünkü rü'yet başkadır, ihâta başkadır. İhata demek olan idrâk başkadır. Allah görülür, fakat ihâta edilemez. Nitekim insan, yüksek bir yere çıkıp da bakacak olursa koca bir sehri müşâhede eder .O müşâhede, rü'yettir, fakat idrâk ve ihâta değildir.

Kezâ Hadis-i Şerifte: **«Ayın on dördüncü gecesi kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz»** buyurulmuştur. Kameri görüşümüz elbette ki onu idrâk ve ihata değildir.

Hazret-i Mevlâna, sûret ve ma'nâ bahsine dönerek diyor ki :

1134

صورت از معنى چو شير از بيشه دان
يا چو آواز و سخن زانديشه دان

Suret ez mânâ çü şîr ez bîşe dân,
Ya çü âvâz û süHan z'endîşe dân.

«Ma'nâya nisbetle sûreti, ormana nisbetle arslan, yâhud fikre nisbetle ses ve söz gibi kıyâs et.»

---

(90) Araf : 143

1135

این سخن و آواز از اندیشه خاست
تو ندانی بحر اندیشه کجاست

İn süHan v'âvâz ez endîşe Hâst,
Tû nedânî bahr-ı endîşê kücâst.

«Bu söz ve bu ses, fikirden zuhûra gelir. Lâkin fikir denizinin nerede olduğunu bilmezsin.»

1136

لیک چون موج سخن دیدی لطیف
بحر آن دانی که باشد هم شریف

Lik çün mevc-î süHan dîdî lâtif,
Bahr-ı an dânîki bâşed hem şerif.

«Lâkin o fikir denizinin dalgası bulunan sözün letâfetini göünce fikir denizinin şerâfetini de anlarsın.»

1137

چون زدانش موج اندیشه بتاخت
از سخن و آواز او صورت بساخت

Çün zidâniş mevc-i endişe bitâHt,
Ez süHan v'âvâz ô sûret bisâHt

«İlmin tahrikile fikir denizi dalgalanınca o dalgalar söz ve ses sûretine girer.»

1138

از سخن صورت بزاد و باز مرد
موج خودرا باز اندر بحر برد

Ez süHan sûret bizâd û bâz mürd,
Mevc-i Hodrâ bâz ender bahr bürd.

«Sözden sûret doğup ölür. Dalga kendini tekrar denize götürür.»

صورت ز بی صورتی آمد برون
باز شد کانا الیه راجعون

Sûret ezbî sûretî Âmed brûn,
Bâz şüd «k'innâ ileyhî râciûn.»

«Sûret, sûretsizlik, ya'ni ma'nâ âleminden zuhûr etti ve yine oraya gitti

قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ **«Biz, Allahın kullarıyız ve onun nezdîne avdet edeceğiz[91].» Âyeti bunu müeyyiddir.**

Ma'lûmdur ki bir sûret, bir de ma'nâ vardır. Daha açıkcası: Görünen ve görünmeyen şeyler mevcuddur. İnsanların sâir mahlûkattan medâr-ı imtiyâz-ı olan şey: sûret değil, ma'nâsıdır. Nitekim Kur'anda :

اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ

Ya'ni: **«Allah indinde en kerim olanınız en ziyâde mütteki bulunanınızdır[92].»** buyurulmuştur. Tekvâ, ya'ni Allah korkusu ise sûri olmaktan ziyâde ma'nevidir. Zâten sûretin menşe'i de ma'nâdır. Meselâ kerem hâssası, ma'nevi bir haldir. Bir insanın fukaraya bakması, düşkünlerin elinden tutması, âcizlerin imdâdına koşması o ma'nevi halin sûri şekilleridir. Kezâ leâmet, ya'ni alçaklık ma'nevî bir hâlettir. Bir herifin alçakca harekâtı da yine o ma'nevi leâmetin dışa akseden şeklidir.

Cenâb-ı Pîr bunu diğer bir misal ile tavzih ediyor. Sûreti arslana, ma'nâyı arslan yatağı olan ormana, kezâ sûreti sese ve söze, ma'nâyı da tefekküre benzetiyor. Bir arslanın ormandan çıkması, sözün düşünceden doğması gibi, sûret de mâhâdan zuhur eyler, diyor. İnsanın ilmi ve iradesi, fikir denizini dalgalandırır. Fikir dalgaları söz şeklinde meydana çıkar. Ya'ni insan, bir kimsenin yanına gelmesini murâd edince o irâde fikir denizini dalgalandırır. O temevvüc (Buraya gel) diye çağırmak sûretinde zuhûr eder. Şu halde söz, ma'nâ dalgasının sûreti olur, ondan doğar, yine ona gider. Bunun gibi, Allahın irâdesi de avâlimi yaratmak iktizâ edince, **(Kün)** kelimesiy-

---

(91) Bekara : 156
(92) Hücurat :: 13

le tecelli etti ve bundan bütün mahlûkat, mertebe ve kabiliyyetlerine göre zuhura geldi. Nihâyet yine aslına rücu' edecektir. Nitekim bu hakikat: **«Bir musibete uğrayan mü'minler kemâl-i tevekkül ve teslimiyyetle biz Allahın mahlûku ve memlûküyüz ve yine ona rücu' edeceğiz derler.»** mealindeki Âyet-i Kerimeyle beyan buyurulmuştur. Bu âyetin alt tarafında azim bir müjde vardır. Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki :

أُولَٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

Ya'ni: **«Bir musibete uğrayınca buna teslimiyyet gösterenlere, şikâyet ve adem-i hoşnûdide bulunmayanlara Rabb-i Ekremleri tarafından mağfiret ve rahmet vardır. Fazla olarak onlar doğru yolu bulmuş olan kimselerdir.** [93]**.»**

Bir Hadis-i Şerifte tebşiri varid olmuştur ki: **«Bir musibete uğrayınca istirca' eden, ya'ni: (İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn) diyen kimsenin musibetini Allah cebreder, sarar, sarmalar ve onun âkibetini hayreyler. Bir de, kaybettiği şey'e bedel, râzı olacağı bir başkasını verir»** meâlindedir. Cenâb-ı Mevlânâ diğer bir bahs açıyor :

Ehl-i tasavvuf der ki: Esmâ'i İlâhiyyenin te'sirinde ta'til yoktur. Hepsi de fa'aliyette ve kemâl-i zuhurdadır. Onun için meselâ (Muhyi) isim ân beân hayât ifâza eder. (Mümît) ismi de dembeden memât îrâs eyler. (Mûcdi) îcâr ve ihtira'dan geri durmadığı gibi (Mâhî) ismi de mahv ü i'damdan hâli kalmaz. Bu itibarla âlem, bölünmiyen bir an için de ademden vücûda gelir ve bil'akis vücuddan ademe gider. Çünkü esmâ-i ilâhiyyenin mazharıdır. Esmâda ta'til yoktur. Hattâ:

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

Âyet-i kerimesinde buna işâret vardır derler.

Ya'ni: **«Biz halk-ı evvelde, yani mahlûkatı ilk yarattığımızda âciz mi kaldık ki ikinci defa halkı dirilteceğimizden müşrikler şüpheye düşüyorlar** [94]**.»** meâlindedir. Ehl-i zâhirin burada şek ve şüphe ma'nâsına aldığı (lebs) kelimesine sofiyye (ilbâs) ma'nâsını veriyor ve: **«Mahlûkat her an varlık ve yokluk gibi iki muhtelif ilbâs içindedir»** meâlini çıkarıyor. İşte Hazret-i Mevlâna bu mühim ve derin bahsi anlatmak için diyor ki:

---

(93) Bekara : 157
(94) Kâf : 15

1140

بس ترا هر لحظه مرگ و رجعتیست
مصطفی فرمود دنیا ساعتیست

Pes türâ her lahze merg û ric'atist,
Mustafâ fermûd dünyâ sâatist,

«O halde senin için her lâhza ölüm ve ric'at vardır. Hazret-i Mustafâ Sallallahü Aleyhi Vesellem (Eddünvâ sâ'atün) ya'ni: Dünyâ ebediyyete nisbetle az bir müddetten ibârettir buyurmuştur.

Ma'lûmdur ki sâ'ât lâfzının altmış dakikalık bir zamâna tahsisi ıstılâhidir. Yoksa lûgatte sâ'atı az bir müddet demektir.

Bir beyt vardır ki okunan Hadis-i Şerifin âdetâ tercemesidir :

«Sa'at-i vâhidedir ömr-i cihan, sâ'ati safreyle heman.»

1141

جمله عالم می‌شود هردم فنا
باز پیدا می‌نماید در بقا

Cümle â!em mîşeved herdem fenâ,
Bâz peydâ minümâyed der bekâ.

«Bütün âlemler her ân fenâya gider, sonra tekrar bekâ şeklinde görünür.»

1142

فکر ما تیریست از هو در هوا
در هوا کی پاید آید تا خدا

Fikr-i mâ tîrîst ez «HU» der hevâ,
Der hevâ key pâyed âyed tâ Hüda.

«Bizim fikrimiz, Hudâdan havaya atılmış bir ok gibidir. Ok havada nasıl durabilir? Hudâya kadar gelir.»

1143

هر نفس نو میشود دنیا و ما
بی خبر از نوشدن اندر بقا

Her nefes nev mişeved dünyâ u mâ,
BiHaber ez nev şüden ender bekâ.

Dünyâ ve mâfihâ her nefeste teceddüd eder. Fakat bizim o teceddüdden haberimiz olmaz.»

Hazret-i Mevlâna şu hakikati bir misâl ile izâh ediyor:

1144

عمر همچون جوی نو نو میرسد
مستمری می‌نماید درجسد

Umr hemçün cûy nevnev miresed,
Müstemirrî minümâyed dercesed.

«İnsanın ömrü nehre benzer ki suları yeniden yeniye gelir ve dâimi gelişinden, cesed de müstemir görünür.»

Bir dereye, bir nehre bakılınca sathî bir nazara karşı, duruyormuş gibi görünür. Lâkin onu teşkil eden damlaların hepsi de hareket ve cereyan hâlindedir. Birbiri arkasından sür'atle gelip gitmekte olmaları, hey'et-i mecmû'asını duruyormuş gibi gösterir. Bunun gibi insan da nefes alıp verdikçe kendisine gelir. Hayat nehrinin dalgaları demek olan nefesler de çekilip gider. Nehirdeki katraların ardı sıra gelmesi, nasıl ki nehri duruyormuş gibi gösteriyorsa nefeslerin peyderpey alınıp verilmesi de hayâtı sâbit gibi irâe ede.r Hülâsa :

1145

آن ز تیزی مستمر شکل آمدست
چون شرر کش تیز جنبانی بدست

An zitîzî müstemir şekl âmedest,
Çün şerer keş tîz cünbânî bedest.

«Derenin ve ömrün müstemir görünmesi, katraların ve nefeslerin sür'atle gelip geçmesindendir. Bu görünüş, elinde sür'atle hareket ettirdiğin bir ateşin duruyormuş gibi görünmesine benzer.»

1146

شاخ آتش‌را بجبانی بساز
در نظر آتش نماید بس دراز

Şâh-ı âteşrâ bicünbânî besâz,
Dernazar âteş nümâyed bes dırâz.

«Yanmış bir dalı sür'atle kımıldatacak olursan o ateş, nazara gayet uzun görünür.»

1147

این درازی مدت از تیزی صنع
می نماید سرعت‌انگیزی صنع

İn dıraziy müddet tîzî-i sun',
Minümâyed sür'at engîzî-i sun'.

«Sallanan ateş parçasının uzun müddetli görünmesi, sallamak san'âtı-nin çabukluğundandır.»

1148

طالب این سر اگر علامه‌ایست
نك حسام‌الدین که سامی نامه‌ایست

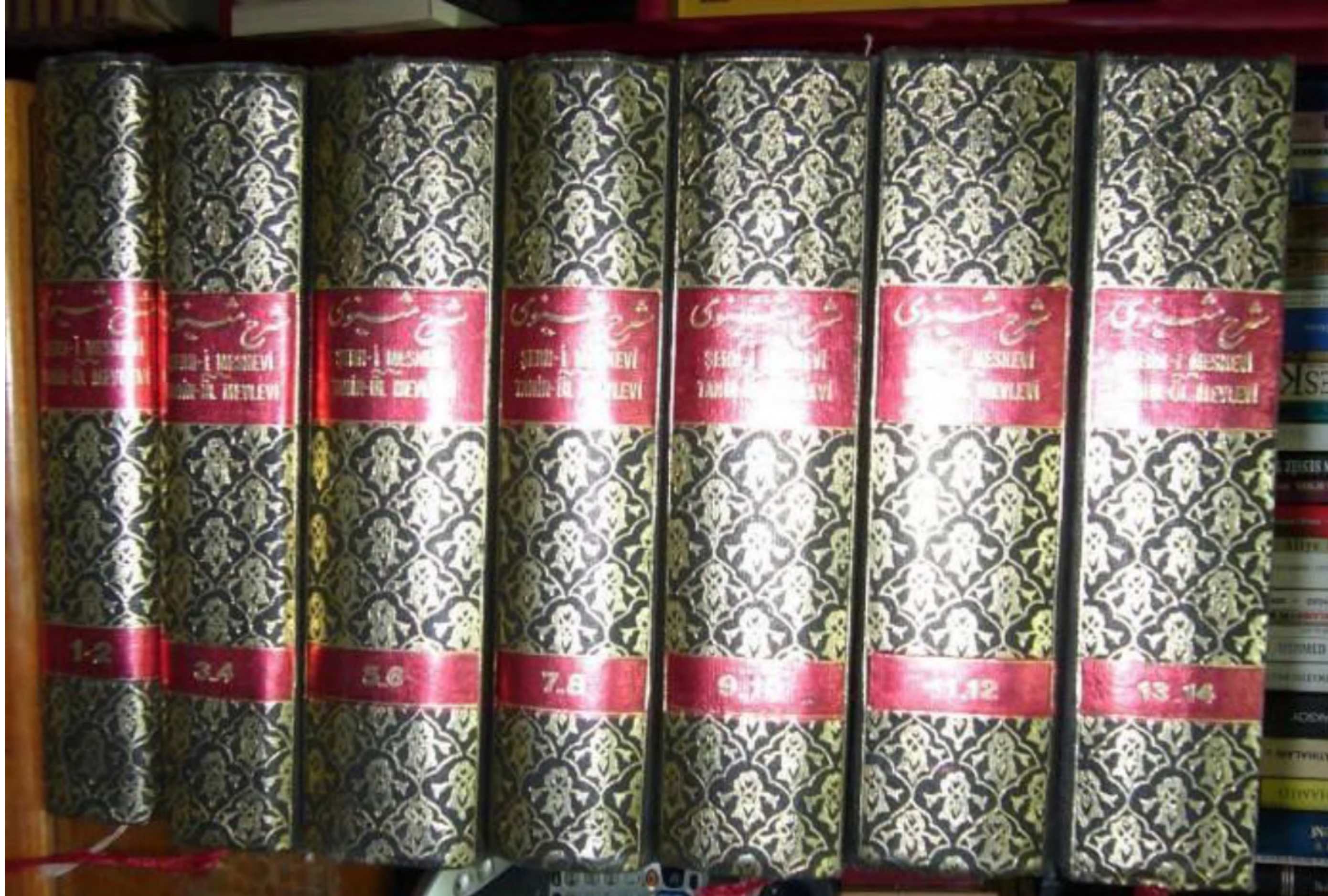
Tâlib-î în sır eger allâmeist,
Nak Husâmeddin ki Sâmi nâmeist.

«Bu sırrın tâlibi allâmede olsa yine Hüsâmüddin Çelebi gibi, nâme-i sâmi ve kitâb-ı nâtık-ı ilâhi olan bir ârif-i mükemmile mürâcaatı zarûridir.»

Ya'ni bir insan, zahir ilimlerinde ne kadar tekemmül etmiş olursa olsun, bâtıniyyât ve ma'neviyyâtı anlayabilmek için her asırda Hüsâmüddin Çelebî gibi bir mürşid-i ekmelin telkînât ve ta'lîmâtına muhtacdır. Sâde kitab okumak kâfi değildir. Çünki, o sâmittir. Ma'rifet-i İlâhiyye, Allah'ın kitâb-ı nâtıkı bulunan insân-ı Kâmilden öğrenilir. Kitablardaki ma'lûmâta (ilm-i sutûr), mürşid kalbinden nebeân ve mürîdin kalbine cereyân eden maârife (ilm-i sudûr) derler ki asıl faideli ilim ilm-i sudûrdur.

x

İKİNCİ KİTABIN SONU

1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13.14

Sayfa

TAVŞAN'IN ARSLAN'IN NEZDİNE GELMESİ

1149

شیر اندر آتش و در خشم وشور
دید کان خرگوش می‌آید زدور

Şir ender âteş û der Hışm u şûr
Dik k'an Hargûş mi-âyed zi-dûr.

«Arslan gadab ve ıstırabından ateş kesildiği sırada, tavşanın uzaktan gelmekte olduğunu gördü.»

1150

می دود بی دهشت و گستاخ او
خشمگین وتندو تیزو ترشرو

Mi-deved bi-dehşet û gustâH û
Hışm-gin û tünd u tiz û türş-rû.

«Tavşan, korkusuz, lâkayd, hattâ gadablı, sert ve suratı asık bir halde geliyordu.»

1151

کز شگسته آمدن تهمت بود
وز دلیری رفع هر ریبت بود

K'ez şigeste âmeden tühmet büved,
V'ez diliri ref'-i her ribet büved.

«Çünki kırık, dökük bir halde gelmek töhmeti mûcib olur. Cesâret göstermek ise her türlü şübheyi ref'eder.»

Bir cürm ile maznûn olan kimsenin telâş göstermesi, o işte medhalı bulunduğu zannını kuvvetlendireceği için, o gibi telâşlı tavırlar, ittihâmı şiddetlendirir. Fakat kendisinin ma'sûm olduğunu bilen ve bundan dolayı sükûnetini muhâfaza eden adamın sakin görünüşü, hakkındaki ittihâmı izâle eyler ve onun berâetini anlatır.

Tavşan da bir cürüm irtikâb etmemiş olduğunu bildiği cihetle arslanın yanına telâşsız olarak geliyordu.

1152

چون رسید او پیشتر نزدیك صف
بانك بر زد شیر های ای ناخلف

Çün resid ü pişter nezdik-i Saff,
Bânk berzed şir hây ey nâHalef.

«Tavşan ilerleyip yaklaşınca, arslan: hey soysuz! diye haykırdı ve dedi ki:»

1153

من كه گاوانرا زهم بدریده ام
من كه گوش شیر نر مالیده ام

Men ki gâvanrâ zihem bidrideem,
Men ki gûş-i şir-i ner mâlideem.

«Ben ki öküzleri parçalamış, erkek arslanların kulağını bükmüş bir gazanferim.»

1154

نیم خرگوشی كه باشد كو چنین
امر ما را افكند او بر زمین

Nim Hargûşî ki bâşed k'û çunin,
Emr-i mârâ efkened û ber zemin.

«Bir tavşan parçası kim oluyor ki bizim emrimizi bu sûretle yerlere atıyor.»

1155

ترك خواب و غفلت خرگوش كن
غرهٔ اين شير اى خر گوش كن

Terk-i hâb ü gaflet-i Hargûş kün,
Gurre-i ın şir ey Har gûş kün.

«Tavşan uykusile gafletini bırak da hey eşek; bu arslanın böğürtüsünü dinle.»

1156

گفت خرگوش الامان عذريم هست
گر دهد عفو خداونديت دست

Göft Hargûş el-eman uzrim hest,
Ger dihed afv-i Hudâvendit dest.

«Tavşan dedi ki: aman bir özrüm var. Afv-i âliniz müsâ'ade eylerse arzedeyim.»

1157

گفت چه عذر اى قصور ابلهان
اين زمان آيند در پيش شهان

Gôft çi uzr ey KuSûr-i eblehân,
İn zemân âyend der-piş-i şehân.

«Arslan dedi ki: Ey ahmakların kusûru, ne gibi bir özrün var? Şahların huzûruna bu vakitte mi gelirler?»

1158

مرغ بى وقتى سرت بايد بريد
عذر احمق را نمى شايد شنيد

Murg-i bi-vakti seret bâyed bürid,
Uzr-i aHmaKrâ ne-mi-şâyed şenid.

«Sen, vakitsiz öten kuş gibisin ki başını kesmek lâzımdır. Ahmak bir mahlûkun özrü dinlenilmez.»

Vakitsiz öten horozun uğursuz vehmedilerek kesilmesi âdetine işâret ediliyor.

١١٥٩

عذر احمق بدتر از جرمش بود
عذر نادان زهر هر دانش شود

Uzr-i aHmak bed-ter ez cürmeş büved,
Uzr-i nâdân zehr-i her dâniş şeved.

«Ahmakın özrü, kabahatinden büyük olur; câhilin özrü de ilmin zehri mesâbesinde bulunur ki, o câhilâne özür, ilim sâhiblerine zehir gibi te'sir eder.»

1160

عذرت ای خرگوش از دانش تهی
من نه خرگوشم که در گوشم نهی

Uzret ey Hargûş ez dâniş tehi,
Men ne Hargûşem ki der gûşem nihî.

«Hey tavşan; senin özrün ilimden hâlidir. Ben tavşan değilim ki böyle câhilâne bir özrü kulağıma sokabilesin.»

1161

گفت ای شه ناکسی را کس شمار
عذر استم دیده‌را گوش دار

Gôft ey şeh nâkesirâ kes şumâr,
Uzr-i istem-dîdeirâ gûş dâr.

«Tavşan dedi ki: Şâhım, bir soysuzu adam yerine koy ve bir mazlûmun i'tirâzını dinle.»

1162

خاص از بهر زکاة جاه خود
گمرهی را تو مران از راه خود

HâSS ez Behr-i zekât-i câh-i Hod,
Gümrehîra tû me-rân ez râh-i Hod.

«Bilhassa mansıbının — ki hayvânât pâdişâhısın — hürmetine benim gibi yolunu şaşırmış bir mahlûku yolundan koğma.»

1163

بحر کو آبی بهر جو می دهد
هر خسی را بر سر و رو می نهد

BaHr k'û âbi be-her cû mi-dihed,
Her Hasira ber-ser û rû mi-nihed.

«Her ırmağa su veren deniz bile, çörçöp makûlesi şeyleri sathında gezdirir.»

1164

کم نخواهد گشت دریا زین کرم
از کرم دریا نگردد بیش و کم

Kem ne-Hâhed-gêşt deryâ zin kerem,
Ez kerem deryâ ne-gerded biş u kem.

«Deniz, bu keremi dolayısiyle eksilmez ve küçülmez. Zâten derya, kerem yüzünden tezâyüd ve tenâkus eylemez.»

1165

گفت دارم من کرم بر جای او
جامهٔ هر کس برم بالای او

Gôft dârem men kerem ber-cây-i û,
Câme-i herkes bürem bâlâ-yi û.

«Arslan dedi ki; ben keremi yerine göre yaparım. Herkesin libâsını boyuna münâsib olarak keserim.»

1166

گفت بشنو گر نباشد جای لطف
سر نهادم پیش اژدرهای عنف

Gôft bişnev ger ne-bâşed cây-i lüTf,
Ser nihâdem piş-i ejderhâ-yi unf.

«Tavşan dedi ki: Dinle, eğer lütfuna şâyân değilsem o lütuf ejderhâsına kellemi teslim edeceğim.»

1167

من بوقت چاشت در راه آمدم
با رفیق خود سوی شاه آمدم

Men be-vaKt-i çâşt der-râh âmedem.
Bâ refiK-i Hod süy-i şâh âmedem.

«Ben kuşluk vakti yola çıkmıştım, arkadaşımla beraber efendimize doğru geliyorduk.»

1168

با من از بهر تو خرگوشی دگر
جفت و همره کرده بودند آن نفر

Bâmen ez behr-i tu Hargûş-i diger,
Cüft ü hem-reh kerde-bûdend ân nefer.

«Bizim hayvânât cemâ'ati, senin için diğer bir tavşanı da bana eş ve yoldaş olarak göndermişlerdi.»

1169

شیری اندر راه قصد بنده کرد
قصد هر دو همره آینده کرد

Şiri ender râh KaSd-i bende kerd,
KaSd-i her-dû hem-reh-i âyende kerd

«Yolda önümüze çıkan bir arslan bendenize ve huzûrunuza gelmekte olan ikimize kasdetti.»

1170

گفتمش ما بندهٔ شاهنشهیم
خواجه تاشان که آن درگهیم

Goftemeş mâ bende-i şâhenşehim,
Hâce-tâşân-'i kih-i an dergehim

«Ona biz. hayvanlar pâdişâhının bendeleriyiz. dergâhının hakir iki kapı yoldaşıyız dedim.»

1171

گفت شاهنشه چه باشد شرم دار
پیش من تو یاد هر ناکس میار

Gôft şâhenşeh çi bâşed şerm dâr,
Piş-i men tû yâd-i her nâkes me-y-âr.

«Dedi ki: Şehinşah kim oluyor. Utan da huzûrumda böyle söz söyleme, karşımda her soysuzu yâd eyleme.»

1172

هم ترا وهم شهت را بر درم
گر تو با یارت بگردید از درم

Hem turâ vü hem şehet-râ ber-derem,
Ger tu bâ-yâret bi-gerdîd ez-derem.

«Arkadaşınla berâber kapımdan gitmeye kalkışırsanız hem seni, hem de şehinşâhını paralarım dedi.»

1173

گفتمش بگزار تا کبار در
روی شه بینم برم از تو خبر

Goftemeş bugzâr tâ bâr-i diger,
Rûy-i şeh binem berem ez tû Haber.

«O halde bırak, bir def'a daha şâhımın yüzünü göreyim de senden haber vereyim dedim.»

1174

گفت همره را رونه پیش من
ورنه قربانی تو اندر کیش من.

Gôft hem reh râ girev nih piş-i men,
Ver ne Kurbânî tu ender-kiş-i men.

«Yoldaşını rehin olarak yanıma bırak. Yoksa sen benim mezhebimde kurbansın dedi.»

لابه کردیمش بسی سودی نکرد
یار من بستد مرا بگذاشت فرد

Lâbe kerdîmeş besi sûdî ne-kerd,
Yâr-i men bisted merâ bügzâşt ferd.

«Ona çok yalvardımsa da tesir etmedi. Arkadaşımı aldı, beni tek olarak bıraktı.»

1176

یارم از زفتی سه چندان بد که من
هم بلطف وهم بخوبی هم بتن

Yârem ez zefti se çendan bud ki men.
Hem be-lüTf û hem be-Hû bî hem be-ten.

«Refikim; letâfette, güzellikte ve temizlikte benim üçüm kadardı»

1177

بعد از ین شیر این ره بسته شد
حال ما این بود باتو گفته شد

Ba'd ez-in z'an şir in reh beste şüd,
Hâl-i mâ in bûd bâ-tû gofte şüd.

Şimdiden sonra o arslandan bu yol kapandı. Bizim hâlimiz de arzettiğimi gibi oldu.»

1178

از وظیفه بعد ازین امید بر
حق همی گویم ترا والحق مر

Ez vazife ba'd ez-in ümmid bur,
HaK hemi güyem tu-râ v'al-HaKKu murr.

«Artık vazife gelmesinden ümmidini kes, işte sana hakikati söyledim. Hakikat ise acıdır.»

1179

گر وظیفه بایدت ره پاک کن
هین بیا و دفع آن بی باک کن

Ger vazife bâyedet reh pâk kün,
Hin bi-yâ vü def'-i an bi-bâk kün.

«Eğer sana vazife lâzımsa yolu temizle, hadi gel de o korkusuz arslanı def'et.»

Tavşan bu sözleri söylemekle arslanın hiddetini tahrik etmek ve götürüp bir kuyuya düşürmek istiyordu. Evvelce de söylenildiği veçhile hikâyedeki arslan, nefs-i emmârenin, tavşan da akl-ı meâdın timsâl-i âfâkisi bulunuyordu. Şârihler diyorlar ki: «Tavşanın temsil ettiği akl-ı meâd, nefs-i emmâre arslanını kışkırtıp gurûruna dokunacak sözler söyleyerek emmârelik makamından ayırmak ve götürüp mücahede ve riyâzet kuyusuna atmak, bu vesile ile de bedendeki rûhâni ve cismâni kuvvetleri nefsin tahakküm ve tegallübünden kurtarmak istiyordu.»

1180

گفت بسم الله بیا تا او کجاست
پیشتر شو گر همی گویی تو راست

Gôft bi-'smi-'llah bi-yâ ta û kücâst,
Piş-ter şev ger hemi güyi tu râst.

«Arslan dedi ki: Haydi bakalım, Bismillâh, gidelim. O bahsettiğin arslan nerededir? Doğru söylüyorsan öne düş.»

1181

تا جزای او و صد چون او دهم
ور دروغست این سزای تو دهم

Tâ cezâ-yi û vü Sad çun û dihem,
V'er dürûğast in sezâ-yi tü dihem.

«Onun da, yüzlerce onun gibisinin de, cezâsını vereyim, bu söyledikleri yalansa senin de hakkından geleyim.»

1182

اندر آمد چون قلاوزی به پیش
تا برد اورا بسوی دام خویش

Ender âmed çun Kılâvûzi be-piş.
Tâ büred û-râ be-sûy-i dâm-i Hiş.

«Tavşan arslanı tuzağına düşürmek için kılavuz gibi önüne düştü.»

1183

سوی چاهی کو نشانش کرده بود
چاه را و دام جانش کرده بود

Şûy-i çâhi k'û nişâneş kerde-bûd.
Çâh-râ û dâm-i cânes kerde-bûd.

«Arslanı bir kuyu tarafına götürüyordu ki ona nişan koymuş ve arslanın canına onu tuzak yapmıştı.»

1184

می شدند این هردو تا نزدیك چاه
اینت خرگوش چو آبی زیر کاه

Mişüdend in her-du tâ nezdik-i çâh.
İnt Hargûşî çu âbi zir-i kâh.

«İkisi de kuyuya yaklaştılar. İşte sana saman altında su gibi bir tavşan.»

(Ab zir-i kâh), saman altında su demektir ki mekr ü hiyleden kinâyedir. Harfiyyen tercemesi, lisânımızda aynı ma'nâya kullanılır. Ya'ni tavşan, cismen küçük olmakla beraber, sâde saman altında su yürütmeye kalkışmış bir hiylekâr değildi; belki saman altındaki suyun tâ kendisi, ya'ni mahz-ı hiyle idi.

1185

آب کهی را بهامون می برد
آب کوهی را عجب چون می برد

Âb kâhi-râ be-hâmun mi-büred,
Âb kûhi-râ aceb çun mi-büred.

«Su bir saman çöpünü ovaya götürür, fakat yine su, bir dağı nasıl kaldırıp götürebilir?.»

Tavşanın kendisinden küçük bir hayvanı kandırıp dilediği tarafa götürmesi, bir derenin bir saman çöpünü sürüklemesi gibi tabi'î bir harekettir. Lâkin bir tavşanın kendisine nisbet kabûl etmeyecek derecede cismen büyük ve tab'an yırtıcı bir arslanı peşine takıp ölüme sevketmesi, bir derenin bir dağı yuvarlayıp götürmesi kadar ta'accübe şâyândır.

1186

مکر او دام و کمند شیر بود
طرفه خرگوشی که شیری می ربود

Mekr-i û dâm û kemend-i şir bûd,
Turfe Hargûşi ki şiri mi-rubûd.

«Onun hiylesi, arslanın tuzağı ve kemendi olmuştu. O ne acâib bir tavşandı ki arslan avlıyordu.»

Ma'lûmdur ki arslanı tuzağa, ya'ni kazılmış ve üstü hafifce örtülmüş bir çukura düşürmek, orada epice aç bıraktıktan sonra kemendle bağlamak suretile elde ederler. Bahsedilen tavşanın ise ne tuzağı, ne de kemendi vardı. Onun tuzağı ve kemendi mekr ve hiylesinden ibaretti. Cenâb-ı Pir şunu îmâ ediyor ki, cisim büyüklüğü - nün faydası yoktur. Büyüklük akılda ve ilimde olmalıdır. Öküz büyüktür amma, bir çocuğun takdığı boyunduruktan başını kurtaramaz. Yine o çocuğun dürttüğü öğendireden korunamaz.

Kudret-i İlâhiyye, ba'zan en küçük mahlûkatına öyle bir hassa vermiştir ki, o hassa karşısında en büyük mahlûkat zebun kalır. Meselâ balina balığının cesâmet ve azameti ma'lûmdur. Öyle iken o cesâmete nisbetle pek ufak kalan insanın zıpkınından hayâtını kurtaramaz. Sinek, tahtakurusu, tatarcık, pire gibi haşerât ise, kendilerine nisbetle pek büyük olan insanı âciz bırakır. Hele gözle görünmeyen mikroplar, insanların ve hayvanların hayâtını tehlikeye dü-

...dur. Hükümdarlardan biri, sineklerin konup kalkmasından ... ...mış. Karşısında yelpâze sallayan nedimine:

— Allah, sineği niçin yaratmış? diye sormuş. Nedim-i de:

— Zâlim ve cebbar olanları acze düşürmek için cevâbını vermiş. Hazret-i Mevlânâ da buna misâl olmak üzere diyor ki:

1187

موسی فرعون را با رود نیل
می کشد با لشکر و جمع ثقیل

Mûsii Fir'avn-râ bâ-rûd-i Nil,
Mi-keşed bâ-leşker û cem'-i saKil.

«Hazret-i Mûsa gibi yalnız bir adam, Fir'avni, ordusu ve kalabalık bir cemâ'atle birlikte Nil nehrinin Şap denizine karıştığı yere çeker.»

1188

پشه نمرود را با نیم پر
می شکافد بی محابا در ز سر

Peşsei Nemrûd-râ bâ-nim per,
Mi-şikâfed bi-muhâbâ der zi-ser.

«Yarım kanatlı bir sivri sinek, bilâ muhâbâ Nümrûd'un kafasını yarar.»

(Nümrûd) kelimesi Bâbil hükümdarlarının resmî unvânı idi ki, târih kitablarında bu hükümdarlar — Ferâ'ine gibi — (Nemâride) diye cem sigasiyle zikredilir. Hazret-i İbrâhim Aleyhisselâmı ateşe atan bu Nümrûdun burnuna giren bir sivrisineğin genzini ısırdığı, onun da kafasına tokmakla vurdurduğu sonra bir gün kafatası yarılmak sûretiyle helâk olduğu rivâyet edilir.

Hazret-i İbrâhimin: «Benim Rabbim diriltir ve öldürür» demesi üzerine Nümrûd'un ölüme mahkûm bir câni getirip âzâd ettiği, sonra mücrim olmayan birini de öldürterek: «İşte ben de diriltim ve öldürdüm» dediği, Halilullah'ın: «Benim Rabbim Güneşi meşrıktan doğduruyor, sen de mağribden doğdur da görelim» teklifi üzerine mat olup kaldığı Kur'ân-ı Kerim'de hikâye buyurulmuştur

1169

حال آن کو قول دشمن را شنود
بین جزای آن که شد یار حسود

Hâl-ı ân k'û Kavl-i düşmen-râ şenûd,
Binceza-yi ân ki şüd yâr-i hasûd,

«Hasûd birinin dostu olup da o düşmanın sözünü dinleyen bedbahtın hâlini gör.»

1190

حال فرعونی که هامان را شنود
حال نمرودی که شیطان را شنود

Hâl-i Fir'avni ki Hâmân-râ şenûd,
Hâl-i Nemrûdi ki Şey Tan-râ şenûd.

«O bedbahtlardan Hâman gibi düşmanı dinleyen Fir'avnin ve Şeytana kulak veren Nümrûd'un hâlini gör.»

Biraz evvel bir Mûsâ'nın, koca bir Fir'avni askeri ve teb'ası ile götürüp boğulmalarına sebeb olduğu; bir sivrisineğin de Nümrûd'un kafasının patlamasına sebebiyyet verdiği söylenilmişti. İşte onların uğradığı felâketler, kendilerine sûretâ dost ve hakikatte düşman bulunan Hâman ile Şeytanın iğfâline ve iğvâsına kulak vermelerinden ileri gelmiştir. Bunların emsâlini islâm târihinde ve asr-ı seâdette de görebiliriz.

Kureyş müşriklerinden (Ukbe bin Ebi Mu'ayt) denilen herif, bir seferinden avdetinde verdiği ziyâfete Aleyhisselât Efendimizi de da'vet etmiş, Resûl-i Ekrem Hazretleri icâbet etmişse de sofraya oturmamıştı. Ukbe'nin ikrâmı üzerine:

— Müslüman olmadıkca yemeğinden yemem, buyurdu. Ukbe, kelime-i şehâdeti telâffuz eyledi. Risâletpenâh Efendimiz de yemekten yedi. Sonra eşrâf-ı Kureyş'ten (Übey bin Halef) Ukbe'yi görünce:

— Sen de mi Muhammede uydun? ta'rizinde bulundu. Ukbe:

— Hayır.. uymadım. Yemek yemesi için istediği sözü söyleyiverdim. Dedi. Übey:

— Muhammedin yüzüne tükürmezsen bir daha seninle görüşmem dedi. Ukbe:

— Yaparım. Va'diyle te'ahhüd eylediği edebsizliği, fi'len icrâ ey

...Lâkin tükrüğü kendi suratına düşüp yerini buldu. Bundan dola... Sûre-i Furkandaki:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ

مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا

âyeti nazil olmuştur

Yâni : **«Kıyâmet gününde o zâlim, ya'ni Ukbe bin Ebi Mu'ayt, - ellerini ısırıp nedâmet gösterecek; keşke peygamberin yoluna gideydim diyecektir. Vay benim hâlime.. ne olaydı da filânı, - ya'ni Übey bin Halefi - dost ittihâz etmemiş olaydım! diye peşimanlık gösterecektir.[1].»**

Ukbe habisi Bedirde esir olmuş ve yolda boynu vurulmuştur. Oğlu (Velid) ise müslüman olmuşsa da hakkında nazil olan bir Âyet-i Kerimede kendisi için (fâsık) ta'biri buyurulmuşdu. Çünki, asr-ı seâdette zekât tahsiline gönderildiği bir kabilenin, kendisine ta'zimen, müsellah olarak karşılamaları üzerine korkup kaçmış Huzûr-ı Nebevide :

— Onlar mürted olmuşlar bana da silâhla mukâbele ettiler, diye yalan söylemişti Az kaldı o kabilenin tenkiline sebeb olacaktı.

Hazret-i Osman, bunu Kûfe vâlisi ta'yin etmişti, sonra sarhoşlukla sabah namazını dört rek'at kıldırmasından azletmiş ve Medineye celbederek seksen deynek vurdurmuştu.

1191

دشمن ارچه دوستانه گویدت

دام دان ارچه زدانه گویدت

Düşmen erçi dûstâne gûyedet
Dâm dân gerçi zi-dâne gûyedet.

«Düşman, sana dostca sözler söyler ve dâneden bahsederse sen onu tuzak bil.»

Düşman, düşmana mevlid okumaz derler. Bir hasım, dostluk izhâr etse de, hayırhahlık gösterse de o dostluğun, o hayırhahlığın gerisinde mutlaka bir düşmanlık saklıdır.

---

(1) Sûrei Furkan: 27-28.

Onun için düşmanın dâneden bahsetmesini tuzak, menfa'atten ağız açmasını mazarrat bilmeli ve ondan da, sözlerinden de çekinmelidir

1192

گر ترا قندی دهد آن زهر دان
گر بتو لطفی کند آن قهر دان

Ger turâ Kandî dihed ân zehr dân,
Ger be-tû lûTfî küned ân Kahr dân,

«Düşman sana şeker verirse onu zehir, lütfedecek olursa onu da kahir bil.»

«Düşmanların en zorlusu, insanın derununda olan nefsidir.» Hadisi Şerifi mektezâsınca, bir kimsenin kendi nefsi de yine kendi için en büyük bir düşmandır. Binâenaleyh menfaat diye gösterdiği şeylerin ve yapmak ister gibi göründüğü lûtufkârâne muâmelelerin kahrı mûcddi olacağını düşünmeli, dâimâ onun hilâfına harekette bulunmaya çalışmalıdır. İnsanın, husûsiyle azıcık gözü açılmış bulunanların bu basit hakikatleri görmemeleri kabil değildir. Fakat:

1193

چون قضا آید نبینی غیر پوست
دشمنانرا باز نشناسی زدوست

Çun Kazâ âyed ne-binî gayr-i pûst,
Düşmenânrâ bâz ne-şnâsî zi-dûst.

«Kazâ-yi ilâhî zuhûr edince basiretin kapanır, posttan başka bir şey göremez, dostları düşmandan ayırd edemez olursun.»

1194

چون چنین شد ابتهال آغاز کن
ناله و تسبیح و روزه ساز کن

Çun çunin şüd ibtihâl agâz kün,
Nâle vü tesbîh u rûze sâz kün.

«Böyle olunca tazarru'a başla. Tesbih ve istiğfâr etmeye ve oruc tutmaya devam eyle.»

1195

نالہ میکن کای تو علام الغیوب
زیر سنگ مکر بد ما را مکوب

Nâle mi-kün k'ey tu Allâmu 'l-Guyûb,
Zir-i seng-i mekr-i bed mârâ me-kûb.

«Şöyle diyerek ağla ve inle ki: Ey gaybları bilen Allah; bizi taş gibi ağır ve kötü bir mekr altında ezme.»

1196

گر سگی کردیم ای شیر آفرین
شیر را مگمار بر ما زین کمین

Ger segi kerdim ey şir-âferin,
Şirrâ megmâr ber-mâ z'in zemin.

«Ey arslan yaratan Allah; biz köpeklik etti isek de pusudaki arslanı - ya'ni hüm-i kazâyı - üstümüze saldırtma.»

Bizi nefs-i emmâremizin elinde zebun düşürme

1197

آب خوش را صورت آتش مده
اندر آتش صورت آبی منه

Âb-i Hoşrâ Sûret-i âteş me-dih,
Ender âteş Sûret-i âbi me-nih.

«Lâtif suya âteş sûreti verme, âteşi de su gibi gösterme.»

Ya'ni Din ve ahkâmı gibi, hakikatte su kadar lâtif ve hayat verici bir şey'i bize ateş gibi yakıcı gösterme Cezâsı i'tibâriyle âteş olan nefsâni hazları da bize su gibi letâfetli gösterme

1198

از شراب قهر چون مستی دهی
نیستهارا صورت هستی دهی

Ez-şerâb-i Kahr çun mestî dihî,
Nisthârâ Sûret-i hestî dihî.

«Kahır şarabından mestlik verince, yoklara varlık sûreti ihsan edersin.»

1199

چیست مستی بند چشم از دید چشم
تا نماید سنگ گوهر پشم یشم

Çist mestî bend-i çeşm ez-did-i çeşm,
Tâ nümâyed s^eng gevher p^eşm y^eşm.

«Mestlik nedir? Gözdeki rü'yetin bağlanması, hakikati müşâhede edemeyerek, taşı inci, yünü yeşim taşı gibi görmesidir.»

Hakikaten, bâki ve hakkanî bir vücûd ile muttasıf olmayan Dünyâ ve Mâfîhâyı var zannedip de, onu elde etmek için didinip çırpınmak da, ma'dûmu mevcud müşâhede eylemek kabilinden bir galat-ı rü'yettir.

1200

چیست مستی حسها مبدل شدن
چوب گز اندر نظر صندل شدن

Çist mestî hisshâ mübdel şüden,
Çûb-i kej ender nazar Sandel şüden

«Mestlik nedir? Hislerin değişmesi, eğri bir deynek parçasının göze sandal ağacı, öd ağacı gibi lâtif kokulu ve kıymetli görünmesidir.»

Kâdir-i mutlak olan Allah, mukallibülkulûb ve muhavvilülahvâldir. İnsanların kalbini değiştirir, hâlini tahvil eder. Bugün sâlih görünen bir adam, kazây-ı İlâhî ile yarın fâsık oluverir. Kezâ şimdi fâsık bulunan bir şahıs, biraz sonra, kesb-i salâh eder. Önce nazar-ı ibret sâhibi olup da hakikat-i eşyayı görebilen bir göz de sonra,

hakikat şöyle dursun, sathî ve zâhirî şeyleri bile müşâhede ve idrâk etmeden âciz kalır. Onun içindir ki, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Yâ Rabbi bize her şey'in hakikatini olduğu gibi göster» diye dûâ ederdi.

Kezâ «Allahım; bize Hak'kı Hak olarak göster ve ona tâbi' olmayı bize nasib eyle. Bâtıl'ı bâtıl olarak göster ve ondan çekinmeyi bize nasib eyle» diye münâcâât buyururdu.

«KAZÂ GELİNCE AÇIK VE PARLAK GÖZLERİN KAPANACAĞINA DÂİR SULEYMAN ALEYHİSSELÂMIN HUDHUDİ KISSASI»

1201

چون سلیمانرا سراپرده زدند
جمله مرغانش بخدمت آمدند

Çun Süleymânrâ serâperdê zedend,
Cümle murğâneş be-Hidmet âmedend,

«Vaktâki Süleyman Peygamberin otağını kurdular, bütün kuşlar, ona hizmet etmeye geldiler.»

1202

همزبان و محرم خود یافتند
پیش او یک یک بجان بشتافتند

Hem-zebân û mahrem-i Hod yâftend,
Piş-i û yek yek be-cân bi-ştâftend.

«Kuşlar, Hazret-i Süleyman'ı dillerini anlar buldular; candan, gönülden gelen bir arzu ile onun huzûruna koştular.»

1203

جمله مرغان ترك كرده جيك جيك
باسليمان گشته افصح من اخيك

Cümle murğân terk kerde cik cik,
Bâ-Süleymân geşte efSah min-aHik.

«Kuşların hepsi de cik cik diye ötmeyi bırakmış, seninle birâderinin konuşmanızdan ziyâde, Süleymana karşı fasih tekellüme başlamıştı.»

1204

همزبانی خویشی و پیوندیست
مرد با نامحرمان چون بندیست

Hem-zebânî Hişi vü peyvendiyest,
Mêrd bâ-nâ-mahremân çun bendiyest.

«Biribirinin dilinden anlamak, bir nevi yakınlık ve ittisaldir. Nâmahrem ve lisan bilmeze karşı bir insan, bend'e vurulmuş gibidir.»

1205

ای بسا هندو و ترك همزبان
ای بسا دو ترك چون بیگانگان

Ey besâ hindû vü türk-i hem-zebân,
Ey besâ dû türk çun bigânegân.

«Çok def'a bir Hindû ile bir Türk, biribirinin lisânını anladığı için ahbâb olur. Yine çok def'a iki Türk yekdiğerini anlamadığı için yabancı gibi kalır.»

Türk dili müteaddid lehçelere ayrılmış ve bu lehçelerle konuşanlar biribirini anlamaz hâle gelmiştir. Türkçenin en meşhur ve edebiyâtı olan lehcesi, Çağatayca ve Âzerî lehçeleri ile bizim Türkçedir. Çağatayca, Orta Asyada, Âzerî Dağıştandan bizim şark vilâyetlerine kadar olan sahalarda konuşulur. Bu lehçelerin aslı bir olduğu halde, zamanlar ve mekânlar uzaklaştıkça, o asıldan o kadar ayrılmışlardır ve yekdiğerini anlamaz olmuşlardır.

Meselâ bizim şimdi (değil) dediğimiz kelimenin Âzerî lehcede eski telâffuzu (tigil), sonraki tekellümü (degül) dür. Çatağaycada, o makamda (imas) lâfzı kullanılır. Şimdi bir de (Dil Kurumu) nun uydurduğu bir lehce peydâ oldu ki, o uydurma kelimeler yüzünden, dede ile torunu, işâretle konuşmaya mecbur oluyorlar.

1206

پس زبان محرمی خود دیگرست

همدلی از همزبانی بهترست

Pes zebân-i mahremî Hod dîgerest,
Hem-dilî ez-hem-zebânî bihterest.

«Mahremiyyet lisânı hakikaten başkadır. Kalb âşinâlığı, lisan âşinâlığından daha iyidir.»

Cenâb-ı Pîr efendimiz, kuşların lisânını Hazret-i Süleymanın anlaması dolayısiyle lisan âşinâlığının iki kimse arasında bir nevi yakınlık ve ünsiyyet husûle getireceğini, lisan vâsıtasiyle meselâ, mecûsi bir Hindlinin müslüman bir Türk ile konuşup anlaşabileceğini, bil'akis aslen Türk ırkına mensub olduğu halde biribirinin sözünü anlamaz hâle gelmiş iki Türkün yekdiğerine yabancı kalacağını söylüyor. Macarlar, Bulgarlar ve biz aslen hep Türk iken, lehçelerin değişmiş olması dolayısiyle biribirimize yabancı kalmışız, hattâ düşmancasına çarpışmışız. Vaktiyle bunları anlamış ve onlara anlatmış olsaydık, şimdiki vaz'iyyetimiz elbette başka türlü olurdu. Hâlâ da lisan öğrenmeye heves etsek yine de başka türlü oluruz. İnsanın ana dilinden başka lisan bilmesi, ba'zı kaba sofuların vehmi gibi günah değildir. Bil'akis öğrenmek ve o sâyede din düşmanlarının mekrinden haberdâr olmak için teşvikat vardır. Ashabın büyüklerinden (Zeyd bin Sâbit) radiyallahü anh — ki Kelâmullahı toplayıp müshaf hâline getiren zâttır ve İbn-i Abbas radiyallahü anhümânın hocası dır — Emr-i Peygamberî ile İbrânî lisanını, ya'ni eski ve asıl yahudîceyi öğrenmişti.

Hicretin altıncı senesinde Peygamberimiz tarafından etraftaki hükümdar ve emirlere birer da'vetnâme gönderildiği sırada mektubları götürecek sefirler, gidecekleri yerde konuşulan lisânı bilenlerden intihab edilmişti. Hal böyle iken, müslümanlığın bu ince hikmetlerinden gafil bir takım kimseler, halkı farisi öğrenmekten bile men'e kalkışmışlardı.

Hülâsa: Lisan bilmenin faydası vardır. Zararı ve günâhı yoktur. Bir adam kaç lisan bilirse o kadar insan sayılır.

Muhterem okuyucu; çocuklarınızın lisan öğrenmelerine himmet

ıdınız, hattâ eski yazımızı onlara öğretiniz. Çünki şimdi eski yazıyı okuyabilmek ayrıca bir dil bilmek gibi oldu.

Cenâb-ı Mevlânâ, lisân-ı mekâl'in bu ehemmiyetine işâret ettikten sonra bir de lisân-ı halden bahseyleyor. Hal dilini bilmenin kal dilini bilmekten efdal olduğunu bildiriyor ve:

1207

غیر نطق و غیر ایما وسجل
صد هزاران ترجمان خیزد زدل

Gayr-i nuT-K û gayr-i îmâ vü sicill,
Sad hezârân tercemân Hîzed zi-dil.

«Nutkun, işâretin ve kitâbetin gayrı olmak üzere gönülden yüz bin terceman hasıl olur» buyuruyor.

Evet, «kalbden kalbe yol vardır» derler. İşte o yol vâsıtası ile iki kalbin sânihâtı yekdiğeriyle muvâsalâ peyda eder. İki ârif, şifâhen ve imâen değil de, kalben, pek a'la görüşür ve konuşur. Bu konuşmanın nasıl olduğunu ise o mahremiyyet dâiresine dâhil olanlar bilir.

1208

جمله مرغان هریکی اسرار خود
از هنر وز دانش و ازکار خود

Cümle murğân her-yeki esrâr-i Hod,
Ez-hüner v'ez-dâniş û ez-kâr-i Hod.

«Kuşların hepsi kendi esrârını, hünerini, ilmini ve işini.»

1209

با سلیمان یك بیك وامی نمود
از برای عرضه خودرا می‌ستود

Bâ-Süleymân yek-be-yek vâmi-nümûd,
Ez-berâ-yi 'Urze Hodrâ mi-sütûd.

«Hazret-i Süleymana gösteriyor ve nefsini hizmete arz ederek kendisini medhediyordu.»

1210

از تکبر نی و از هستی خویش
بهر آن تا ره دهد اورا به پیش

Ez-tekebbür ni vü ez-hesti-i Hîş,
Behr-i ân tâ reh dihed ûrâ be-piş,

«Kuşların bu temeddühü, kibirlerinden ve kendilerini göstermek istediklerinden değildi. Belki Süleyman Aleyhisselâm, huzûrunda kendilerine mevki ve derece versin diye nefislerini medhediyorlardı.»

İnsanın gurur ve tefâhur fikriyle değil de, lûtuf celbeylemek için hasenâtından bahsetmesi câizdir. Nitekim Zekeriyyâ Aleyhisselâmın

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا
وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

diye duâ ederek : **İhtiyarlık dolayısiyle kemiklerim gevşemiş, şeyhûhot eseri olan beyazlık, saçımı, sakalımı kaplamışken Allaha duâ etmekten ve kabûlünü ümid eylemekten fâriğ olmadım.»** dediğini Kur'ân-ı Kerîm haber veriyor.

1211

چون بباید بنده را از خواجه‌ئی
عرضه دارد از هنر دیباجه‌ئی

Çun bi-bâyed benderâ ez-Hâcei,
'Urze dâred ez-hüner dibâcei.

«Bir köleye bir efendi lâzım gelir, ya'ni ona satılmayı isterse; hüner ve ma'rifetinin mukaddimesini arzeder.»

---

(2) Sûrei Meryem: 4.

1212

چونکه دارد از خریداریش ننگ
خود کند بیمار و کر و شل و لنگ

Çunki dâred ez-Haridârîş neng,
Hod küned bîmâr u kerr û şell ü leng.

«Şâyet bir efendinin satın almasından kaçınırsa, kendisini hasta, sağır, çolak ve topal gösterir.»

Yani, nefsini özürlü zannettirip o efendinin satın almasına mâni olur.

1213

نوبت هدهد رسید و پیشه اش
وان بیان صنعت و اندیشه اش

Nevbet-i hüdhüd resîd û pîşe-eş,
V'an beyân-ı San'atû endîşe-eş.

«Hüdhüdün, ya'ni çavuş kuşunun san'atini ve zekâsını bildirmek nöbeti geldi.»

1214

گفت ای شه یک هنر کان کهترست
باز گویم گفت کوته بهترست

Gôft ey şeh yek hüner k'ân kihterest,
Bâz gûyem gôft kûteh bihterest.

«Hüdhüd dedi ki: Sultânım; Küçük bir hünerimi arzedeyim ki, sözü kısa kesmek evlâdır.»

1215

گفت برگو تا کدامست آن هنر
گفت من آنگه که باشم اوج بر

Gôft Ger-gû tâ küdâmest ân hüner.
Gôft men ângeh ki bâşem evc per.

«Hazret-i Süleyman: Söyle, o hünerin nedir? diye sordu. Hüdhüd dedi ki: Ben havada uçarken,»

1216

بنگرم از اوج با چشم یقین
من ببینم آب در قعر زمین

Bi-ngerem ez ᶜvc bâ çeşm-i yaKin,
Men bi-binem âb der Ka'r-i zemin.

«Yüksekten şüphesiz bir gözle bakar ve toprağın altındaki suyu görürürüm.»

1217

تا کجایست و چه عمقستش چه رنگ
از چه می‌جوشد ز خاکی یا ز سنگ

Tû kücâyest û çi 'umKasteş çi reng,
Ez-çi mi-cûşed zi-Hakiyâ zi-seng.

«O su neredededir, derinliği ne kadardır, rengi nasıldır, topraktan mı, taştan mı kaynıyor bilirim.»

1218

ای سلیمان بهر لشکرگاه را
در سفر میدار این آگاه را

Ey Süleymân behr-i leşker-gâhrâ,
Der sefer mi-dâr in âgâhrâ.

«Ey Süleyman; ordu için bu âgâh hüdhüdü seferde bulundur.»

1219

پس سلیمان گفت ای نیکو رفیق
در بیابانهای بی آب عمیق

Pes Süleymân gôft ey nikû refiK,
Der beyâbânhâ-yi bi-âb-i 'amiK.

«Bunun üzerine Hazret-i Süleyman dedi ki: Ey iyi arkadaş; susuz ve derin çöllerde.»

1220

تا بیابی بهر لشکر آبرا
در سفر سقا شوی اصحابرا

Tâ bi-yâbî behr-i leşker âbrâ,
Der sefer saKKâ şevi aShâbrâ.

«Seferde askere su bulmak için ordu ve eshâbına saka ol.»

«HUDHUDUN DA'VÂSINA KARŞI KARGANIN İ'TİRÂZI»

1221

زاغ چون بشنود آمد از حسد
با سلیمان گفت کو کژ گفت و بد

Zâğ çun bi-şnûd âmed ez hased,
Bâ Sûleymân gôft k'û kej gôft u bed.

«Karga bu sözleri işitince hasedinden ileri geldi de Süleymana dedi ki: Hüdhüd yalan ve kötü söyledi.»

1222

از ادب نبود به پیش شه مقال
خاصه خود لاف دروغین و محال

Ez edeb ne-bved be-pîş-i şeh meKâl,
HâSSa Hod lâf-i dürûğîn û muhâl.

«Pâdişah huzûrunda söylenmek edebe muhâliftir. Husûsiyle yalan ve muhâl şeylerden bahsetmek münâsebetsizliktir.»

1223

گر مر اورا این نظر بودی مدام
چون ندیدی زیر مشتی خاک دام

Ger mer ûrâ in nazar bûdi müdâm,
Çun ne-dîdi zîr-i müştî Hâk dâm.

«Eğer hüdhüdün bu nazarı dâimî olsaydı bir avuç toprağın altındaki tuzağı nasıl görmez de tutulurdu?»

1224

پس سلیمان گفت ای هدهد رواست
کز تو در اول قدح این درد خاست

Pes Süleymân gôft ey hüdhüd revâst,
K'ez tu der-evvel Kadeh in dûrd Hâst.

«Süleyman Aleyhisselâm dedi ki; Ey hüdhüd; ilk kadehinde tortu çıkması, ya'ni ilk iddiânın doğru olmaması yakışır mı?»

1225

چون نمایی مستی ای خورده دوغ
پیش من لافی زنی وانگه دروغ

Çun nümâyi mestii ey Horde-düğ,
Pîş-i men lâfi zeni v'an-geh dürûğ.

«Ey ayran içmiş olan; nasıl sarhoşluk taslıyorsun? Huzûrumda lâfzenlik ediyorsun, bir de yalan söylüyorsun.»

1226

گفت ای شه بر من عور گدای
قول دشمن مشنو از بهر خدای

Göft ey şeh ber-men-i 'ûr-i gedây,
Kavl-i düşmen me-şnev ez behr-i Hudây.

«Hüdhüd dedi ki: Şâhım; benim gibi çıplak bir fakir aleyhine düşman sözünü, Allah rızâsı için dinleme.»

1227

گر بطلانست دعوی کردنم
من نهادم سر ببر این گردنم

Ger be-buTlân^e^st da'vî-kerdenem,
Men nihâdem ser bi-bür in gerdenem.

«Eğer da'vâ edişim bâtıl ise ben bunun için başımı ortaya koydum. İşte gerdanım, yalan söylüyorsam onu kes.»

1228

زاغ کو حکم قضارا منکرست
گر هزاران عقل دارد کافرست

Zâğ k'û hükm-i Kazâra münkirest,
Ger hezârân 'aKl dâred kâfirest.

«Kazânın hükmünü inkâr eden karganın, yüz bin aklı olsa da kâfirdir.»

Buradaki hüdhüdün enfüsî ma'nâsı: **Urefây-ı ümmettir.** Erbâb-ı irfandan biri bir şey'e vukûfundan bahsetse, karga gibi olan münkirler derhal onu ta'n ve teşni'a kalkar ve o bahiste yalancı olduğunu iddiâya kalkışırlar. O gibilere karşı Hazret-i Mevlânâ, hüdhüd lisânından bu beytleri söylüyor ve hükm-i kazâyı inkâr edenlerin, ya'nî kudret-i İlâhiyye karşısında kendisine vücûd ve kuvvet vermek isteyenlerin kâfir olduğunu bildiriyor. Nitekim Peygamberimi

zın bir hadisi Şerifi: «Vallahil'azîm hayrın, şerrin de kaderle olduna inanmayınca hiç biriniz mü'min sayılmaz» meâlindedir. Bu münâsebetle Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki:

1229

در تو تا کافی بود از کافران
جای گند شهوتی چون کافران

Der tu tâ kâfi buved ez-kâfirân,
Cây-i gend-i şehveti çun kâf-rân.

«Sende kâfirden bir kâf, ya'ni küframiz bir i'tikad bulundukça kâfirler gibi kokmuş bir şehvet mevzı'ısın.»

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ Âyet-i Kerîmesi muktezâsınca müşriklerde hubs-i mâ'nevi vardır Binâenaleyh onların akidesini kabûl eylemek, onlar gibi hubs-i ma'neviye uğramak demektir. Yine hüdhüd lisânından beyânâta rücû ediliyor da deniliyor ki:

1230

من ببینم دامرا اندر هوا
گر نپوشد چشم عقلرا قضا

Men bi-bînem dâmrâ ender hevâ,
Ger ne-pûşed çeşm-i aKlemrâ Kazâ.

«Eğer kazây-ı İlâhi, akıl gözümü bağlamamış olursa, ben kurulmuş tuzağı havadan görürüm.»

1231

چون قضا آید شود دانش بخواب
مه سیه گردد بگیرد آفتاب

Çun Kazâ âyed şeved dâniş be-Hâb,
Meh siyeh gerded bi-gîred âftâb.

«Kazâ zuhûr edince ilim, gaflete uğrar, yine kazâ te'sirile Ay ve Güneş tutulup cepheleri kararır.»

---

(3) Sûrei Tevbe: 28.

از قضا این تعبیه کی نادرست
از قضا دان کو قضارا منکرست

Ez-Kazâ in ta'biye key nâdirest,
Ez-Kazâ dân k'û Kazârâ münkirest.

«Şu tertibin kazadan olması, nasıl nâdir görülür? Kazâyı münkir olanın inkârı bile kazâ te'siridir.»

Adem Aleyhisselâm ve zevcesi **hakkındaki** sarih yasak: «şu ağacın yaklaşmayın» emri idi.

Hazret-i Âdem, bulunduğu Cennet dâhilindeki bu ağaca yaklaşmaktan sûret-i kat'iyyede nehyedilmişken, nehiydeki sarâhatı anlıyamadı ve te'vile kalkıştı. İşte bu hâlin sebebi de kazâ idi.

1233

بو البشر کو علم الاسما بگست
صد هزاران علمش اندر هر رگست

Bu-'l-beşer k'û alleme 'l-esmâ begest,
Sad hezârân ilmeş ender her regest.

Hazret-i Âdem, bulunduğu Cennet dâhilindeki bu ağaca yaklaşyüz **binlerce ilim vardır.»**

Conâb-ı Pir, sûre-i Bakara'daki:

وَعَلَّمَ آدَمَ

الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ

هَٰؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Yâni: **«Cenâb-ı Hak. Âdeme bütün isimleri öğretti. Sonra o isimlerin müsemmâlarını meleklere gösterdi, eğer da'vânızda sâdık iseniz şunların isimlerini bana haber veriniz dedi'.»** Âyet-i Kerimesine işaret ediyor.

Âyet-i Celilenin telmih eylediği vak'a meşhurdur: Melekler, Âdemin yaradılacağını ve onun (Halife-i Hak) olacağını öğrenince:

(4) Sûrei Bakara: 31.

«Ya Rabbi, biz seni tesbih ve takdis ederiz» demişler; yer yüzünde fesad çıkaracak ve kan dökecek bir neslin halkedilmesine bir nevi' i'tirazda bulunmuşlardı. Cenâb-ı Hak, onların aczini kendilerine anlatmak için onları bir su'al karşısında bulundurdu, eşyânın isimlerini haber vermelerini emretti. Melekler, o isimleri bilmedikleri için: **«Ya Rabbi; biz senin öğrettiğinden başka bir şey bilmeyiz»** i'tirâfında bulundular. Sonra o emir Âdem'e verildi. Hazret-i Âdem, ta'lim-i İlâhi mazharı olduğu için, esmâyı birer birer söyledi. Bu ilmî yüksekliği dolayısiyle de meleklerin secde-i ihtirâmına kıble oldu.

Selmân-ı Fârisi Radiyallahü anh Hazretleri, Resûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimize kemâl-i hürmet ve muhabbetinden secde etmek istemiş, fakat: **«Bir mahlûka, Allahtan başkasının huzûrunda secde etmek lâyık değildir»** hadisiyle men' buyurulmuştur.

Hazret-i Âdemin meleklere mescûd olması ise şahsı i'tibâriyle değildi. Onda zuhûr eylemiş olan ta'lim-i İlâhi dolayısıyle idi. Şimdi mihrâb, hattâ Ka'be namaz kıldığımız vakit karşımızda ne vaz'iyyette ise Hazret-i Âdem de melekler karşısında o vaz'iyyette idi.

Esmânın mâhiyyetine gelince: Ne gibi isimler olduğu müfessirlerce ihtilâflıdır. İbn-i Abbas: **«Allah, Âdeme çanak ve kepçeye kadar her şey'in adını öğretti»** demiştir. Buna nazaran denilebilir ki Cenâb-ı Hak, Âdem Aleyhisselâma muhitindeki şeylere birer isim verdirmiştir.

1234

اسم هر چیزی چنان کان چیز هست
تا بپایان جان اورا داد دست

İsm-i her çîzî çunan k'ân çiz hest,
Tâ be-pâyân cân-i Ûrâ dad dest,

«Her şey'in ismi, o şey'in olduğu gibi, ya'ni mâhiyyeti ve ilm-i İlâhideki adı vechile sonuna kadar, ya'ni tamâmiyle, yâhud âkîbeti i'tibariyle onun rûhuna mülhem oldu.»

1235

هر لقب کو داد آن مبدل نشد
آنکه چستش خواند او کاهل نشد

Her leKab k'û dâd ân mübdel ne-şüd,
An-ki cüsteş Hând û kâhel ne-şüd.

«Âdemin vermiş olduğu lâkab değişmedi. Onun çevik ve atik dediği tenbel olmadı.»

1236

هر که اخر مؤمنست اول بدید
هر که آخر کافر اورا شد بدید

Her ki âHir mü'minest evvel bi-dîd,
Her ki âHir kâfir ûrâ şüd pedid.

«Sonunda mü'min olacağı evvelden gördü. Nihâyet kâfir olacak da ona münkeşif oldu.»

1237

اسم هر چیزی تو از دانا شنو
سر رمز علم الاسما شنو

İsm-i her çizî tı ez dânâ şinev,
Sirr-i remz-i alleme 'l-esmâ şinev.

«Sen, her şey'in ismini âlim ve ârif olan zâttan işit ve (Allemel esmâ) remzindeki sırra dikkat et.»

Ya'ni Âdem Aleyhisselâm nasıl ta'lim-i esmâya mazhar olmuş bir zât ise, ahfâdından ba'zıları da bilverâse ayn-ı sûretle ta'lim-i İlâhi'ye mazhar olagelmişlerdir ki eşyâyı ve esmâyı onların görüşü ve bilişi ile bizim görüşümüz ve bilişimiz arasında çok fark vardır.

1238

اسم هر چیزی بر ما ظاهرش
اسم هر چیزی بر خالق سرش

İsm-i her çizi ber-i mâ zâhireş,
İsm-i her çizi ber-i HâliK sireş.

«Bizim indimizde her şey'in ismi, zâhirine nazarandır. İnd-i İlâhide ise onun sırrına ve hakikatine göredir.»

1239

نزد موسی نام چوبش شد عصا
نزد خالق بود نامش اژدها

Nezd-i Mûsâ nâm-i çûbeş şüd aSâ,
Nezd-i HaliK bûd nâmeş ejdehâ.

«Mûsânın indinde değneğinin adı asâ idi. İnd-i İlâhide ise onun nâmı ejderhâ bulunuyordu.»

Çünki o asânın yere atılmasiyle ejderhâ şekline gireceği mu - kadderdi.

1240

بد عمررا نام اول بتپرست
لیك مؤمن بود نامش درالست

Büd 'Umerrâ nâm-i evvel büt-perest,
Lik mü'min bûd nâmeş der-Elest.

«Ömerin önceki nâmı putperest idi. Lâkin (Elest) âlemindeki ismi mü'mindi.»

Ma'lumdur ki Hazret-i Ömer radiyallahü anh Efendimiz müslüman olmadan evvel putperest idi. Bundan dolayı, dayısı Ebû Cehl gibi, müslümanlığın ve Aleyhisselâm Efendimizin en şiddetli düşmanlarından bulunuyordu. Hattâ bu adâvet sevkiyle vücûd-i Mu - hammediyi ortadan kaldırmaya azmeylemiş ve o fikirle silâhlan - mıştı. Sonra öyle kaviyyülimân bir müslüman oldu ki, şirke ve haksızlığa o derece adâvet gösterdi ki bugün ism-i şerifi câmi'lerimizin cidâr-ı ihtirâmını bihakkın tezyin ediyor. Nâm-ı mükerremi dost ve düşmanın lisân-ı tebciline, hattâ Firenk târihlerinin sayfalarına zînet veriyor.

İşte Fârûk-i a'zam Hazretlerinin önceki ve müşrikler arasındaki vasfı (putperest) olduğu halde (Elest) âlemindeki ve ilm-i İlâhideki ismi (Mü'min-i vahdet perest) idi.

1241

آنکه بود نزدیك ما نامش می
پیش حق این نقش بد که با منی

•Ân-ki büd nezdik-i mâ nâmeş meni,
Piş-i haKK in naKş büd ki bâ meni.

•Bizim indimizde meni diye anılan nutfenin ismi, Hakkın huzûrunda benlikle muttasıf olan bu vücûd nakşı idi.»

Ya'ni bu cevher-i insâniye biz meni deyip geçiyoruz ve birkaç damla sudan ibaret görüyoruz. Fakat onun dâhilinde benlik nakşını hâiz bir çok insan vardır.

1242

صورتی بد این منی اندر عدم
پیش حق موجود نه بیش و نه کم

Sûreti büd in meni ender adem,
Piş-i haKK mevcûd nê biş û ne kem.

•Bu nutfe ademde iken, ya'ni ilkahtan sonra alacağı şekli almadan, ind-i İlâhide bir sûret idi. Hem ziyâde ve eksik olmaksızın tamâmiyle mevcûd ve ma'lûm idi.»

1243

حاصل آن آمد حقیقت نام ما
پیش حضرت کان بود انجام ما

HâSıl ân âmed haKiKat nâm-i mâ,
Piş-i hazret k'ân büved encâm-i mâ.

•Hülâsa: Bizim Hazret-i Hakdaki ismimiz, âkibet-i ahvâlimiz - den ibârettir. Ya'ni hâtimede mü'min isek adımız mü'min, maâzallah kâfir isek kâfirdir.»

1244

مرد را بر عاقبت نامی نهد
نی بر آن کو عاریت نامی نهد

Mcrdrâ ber-âKibet nâmi nihed,
Ni ber-ân k'û âriyet nâmi nihed.

«İnsana âkıbetine göre isim kor. Yoksa iğreti ve zâil ahvâle g re değil.»

1245

چشم آدم چون بنور پاک دید
جان و سر نامها گشتش پدید

Çeşm-i Âdem çun be-nûr-i pâk did,
Cân u sirr-i nâmhâ geşteş bedid.

«Âdem Aleyhisselâmın gözü, pâk olan basiret nûriyle bakın isimlerin rûhu ve sırrı ona zâhir oldu.»

1246

چون ملک انوار حق در وی بیافت
در سجود افتاد و در خدمت شتافت

Çun melek envâr-i haK der-vey bi-yâft,
Der-sücûd üftâd u der-Hidmet şitâft.

«Melekler, Âdemdeki nûr-i İlâhiyi idrâk edince secdeye vardılar ve hizmete koştular.»

Evvelce de söylenildiği vechile meleklerin secdesi hakikatte on değil, onda zuhûr eyleyen kemâl-i İlâhiye idi. Hazret-i Âdem, me-leklerin secdesine kıble ve mihrab olmuştur.

1247

مدح این آدم که نامش می‌برم
قاصرم گر تا قیامت بشمرم

Medh-i in Âdem ki nâmeş mi-bürem,
KâSiremger tâ Kıyâmet bi-şmürem.

«Nâmını zikrettiğim bu Âdemin medhini kıyâmete kadar sayıp döksem yine taksir etmiş ve tamâmiyle söyleyememiş olurum.»

1248

این همه دانست چون آمد قضا
دانش یک نهی شد بروی خطا

İn hemê dânist çun âmed Kazâ,
Dâniş-i yek nêhy şüd ber-vey HaTâ.

«Hazret-i Âdem bu kadar ilmiyle berâber kazâ gelince bir nehyin hakikatini bilmek husûsunda hatâ etti.»

1249

کای عجب نهی از پی تحریم بود
یا بتأویلی بدو توهیم بود

Key aceb nehy ez pey-i tahrim bûd,
Yâ be-te'vili be-d-û tevhim bûd.

«Şöyle diyerek ki: Acebâ bu nehy: tahrimi mi' yoksa te'vili ve tahvifî mi? diye mütevehhim ve mütereddid kaldı.»

Cenâb-ı Hak Âdem ve Havvâyı (velâ tagraba hazihişşecerah) fermânile bir ağaca yaklaşmaktan nehyeylemişti. Ma'lûmdur ki: Nehy: (tahrimi) ve (tenzihi) diye iki türlü olur. Meselâ:

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ

Yâni: **Öksüzün malına yaklaşmayın[5].»** Âyetindeki nehy, tahrimidir. Çünki yetim malı yemek haramdır. Fakat: **«Sarmısak, soğan ve pırasa yiyen, mescidlere yaklaşmasın.»** Hadisindeki nehy tenzihi-

(5) Sûrei En'am: 152.

dır. Zirâ bu sayılan şeyleri yemek haram değildir, mekruhtur. Onları yiyen kimsenin ağzı kokacağı, yanındaki kimseleri iz'âç edeceği cihetle, öyle bir adamın câmi'lere gelmesi nehyedilmiştir.

Bu Hadîs-i Şerif dolayısiyle hâtıra bir şey geliyor. Soğan, sarmısak ve pırasa gibi şeyleri yiyen kimsenin cemâ'ate gelmesi tenzihen nehyediliyor. Bu nehyin hikmeti, şüphesiz o fena kokulu şeylerin cemâ'ati bîzâr eylemesidir. Demek ki cemâ'ati müsliminin fenâ koku neşretmemesi, câmi'deki din kardeşini müteezzi ve müteessir etmemesi lâzım. O halde insâf edelim. Yağlı meşinden yapılmış mestlerin, yâhud günlerce değiştirilmemiş ve altı meşinleşmiş çorapların kokusu soğandan, sarmısaktan ve pırasadan hafif midir? Bana kalırsa, hattâ burnunda azıcık koku almak hissi bulunanlarca mest ve çorap, yâhud terli çıplak ayak kokusu evvelkilere nisbetle daha kerihtir. İnsana âdetâ öğürtü verir. Binâenaleyh o gibi kimseler de müslümanlığın nezâhetini ve câmie gelmenin âdâb ve şerâitini düşünseler pek iyi ederler. Cemâ'ate gelmek sünnettir, cemâ'ati rahatsız etmemek de Peygamber Efendimizin emri icâbıdır.

Bahse gelelim. Hazret-i Âdem o kadar ilm ü irfâniyle berâber vâki nehy'in tenzihi mi, tahrimî mi olduğunu kestiremedi.

1250

در دلش تأویل چون ترجیح یافت
طبع در حیرت سوی گندم شتافت

Der-dileş te'vil çun tercih yâft,
Tab' der-hayret süy-i gendüm şitâft.

«Kalbinde nehyin te'vili olması müreccah olunca, tabî'ati hayret içinde buğdaya koştu.»

1251

باغبان را خار چون در پای رفت
دزد فرصت یافت کالا برد تفت

Bâğbânrâ Hâr çun der-pây reft,
Bâğbânrâ Hâr çun der-pây reft,

«Bahçevanın ayağına diken batınca hırsız, onun meşguliyetinden istifâde ederek, fırsat bulur ve metâ'ını alıp savuşur.»

1252

چون ز حیرت رست باز آید ز راه
دیده برده دزد رخت از کارگاه

Çun zi-hayret rest bâz-âyed zi-râh,
Dide bürde düzd raHt ez-kârgâh.

«Hayret ve meşguliyetten kurtulup da yola, ya'ni kendine gelince eşyasını hırsızın tezgâhtan alıp götürdüğünü görür.»

Ya'ni Âdem Aleyhisselâmın vesvese-i şeytâniyye ile sarih olan ilâhi nehyi te'vile kıyâm etmesi, ayağına diken batan bir bahçevanın meşguliyetine teşbih ediliyor. Ebülbeşer Hazretlerinin te'vilden sonra memnu ağaca yaklaşması, ondan sonra cennetten çıkarılması da bahçevanın meşgûliyetinden istifâde eden hırsızın eşyâyı götürmesine, sâhibini çamaşırsız bırakmasına benzetiliyor.

Pılı pırtısı çalınan bahçevanın, onların gitmesine kendi meşgûliyetinin sebeb olduğunu bilip de nefsine levmetmesi kabilinden olmak üzere Hazret-i Âdem de :

1253

ربنا انا ظلمنا گفت واه
يعنى ظلمت آمد و گم گشت راه

Rabbenâ innâ zalemnâ gôft vâh,
Ya'ni zulmet âmed û güm geşt râh.

«Rabbenâ zalemna enfüsenâ, ya'ni: "Ey Rabbimiz, biz nefsimize zulmeyledik, vah bize" dedi. Zalemnâ ta'biriyle de zulmet geldi ve yolumuz kayboldu demek istedi.»

Cenâb-ı Âdem, kendisinden zuhûr eyleyen o zelle'nin kabâhatini nefsine isnâd eylemiş, kendisini kabâhatli görüp:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

Yâni : **«Ey Rabbimiz, biz hakikaten nefsimize zulmeyledik. Eğer bizi mağfiret etmez ve hâlimize acımazsan biz en büyük hüsrâna düşmüş oluruz[6]»** demişti.

---

(6) Sûrei Araf: 23.

Şeytan ise, Ademe secde etmeye me'mur iken emr-i İlâhiye itâ'a göstermemiş dalâleti de kendisine atfetmeyerek:

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي

Yâni: **Beni azdırışın hakkı için'**, diye, iğvâyı ve ıdlâli Cenâb-ı Hakka isnâd eylemiş ve dolâyısiyle büyük bir küstahlıkta bulunmuştu. Neticede Ademin hüsn-i edebi afvını, şeytanın edepsizliği de ebediyen tardedilmiş olmasını icâp etti.

Cenâb-ı Pir Efendimiz: **(Zalemnâ)** kelimesinden lâtif bir nükte çıkarıyor: Zulmet geldi, gözümüzü bürüdü, yolumuzu kaybettik ma'nây-ı işârisini istinbât ediyor. Hazret-i Âdem gibi (Allemel esmal) mazhariyyetinde bulunan bir zâtin bile hükm-i kazâya karşı âciz kalacağını anlatıyor ve yine diyor ki:

1254

این قضا ابری بود خورشید پوش
شیر و اژدرها شود زو همچو موش

İn Kazâ ebri büved Horşid-pûş,
Şir u ejderhâ seved z'û hem-çu mûş.

«Bu kaza, güneşi örten bir bulut gibidir. Arslan ve ejderha onun tesiriyle fâre misilli âciz kalır.»

Bundan sonra bahse dönülüyor. Süleyman Aleyhisselâmın huzûrunda karga ile mübâhase eden hüdhüd lisânından deniliyor ki:

1255

من اگر دامی نه بینم گاه حکم
من نه تنها جاهلم در راه حکم

«Men eger dâmi ne-binem gâh-i hukm,
Men ne tenhâ câhilem der râh-i hukm.

«Eğer hükmü kazây-i İlâhinin zuhûru ânında ben tuzağı görmüyorsam kazây-i İlâhi yolunda âciz ve câhil kalan yalnız ben değilim.»

Baksan'a Hazret-i Âdem bile onun zebûnu olmuştu.

Hazret-i Mevlana bu kıssanın nakilinden sonra hisse olarak buyuruyor ki:

---

(7) Sûrei Hicr: 39.

1256

ای خنک آنکه نکوکاری گرفت
زور را بگذاشت او زاری گرفت

**Ey Hunük ân-ki nigû-kâri girift,
Zûrrâ bû-gzâşt û zâri girift.**

«Ne mutlu o kimseye ki işin iyi cihetini tutmuş ya'ni zoru ve ta'azzumu bırakmış, tazarru' ve amân yoluna gitmiştir.»

Çünki kula yakışan: Allaha karşı yarışa kalkışmak değil, iltica yoluna düşmek, candan, gönülden **«Aman yâ Rabbi»** demekdir.

1257

گر قضا پوشد سیه همچون شبت
هم قضا دستت بگیرد عاقبت

Ger Kazâ pûşed siyeh hem-çun şebet,
Hem Kazâ destet bi-gîred âKibet.

«Eğer kazâ seni gece gibi kaplayacak ve karanlıkta bırakacak olursa yine o kâza âkıbet elinden tutar, aydınlığa çıkarır.»

İnsan karanlıkta kalacak, yolunu bulamayacak olursa tabi'i bağırır, çağırır, aman der, imdad diler. Nihâyet biri gelip elinden tutar, çekip götürür, aydınlığa çıkarır. Bunun gibi bir kimse de gaflet zulmetine düştü mü, adımını atacak yeri şaşırdı mı Allaha tazarru' etmeli, tevfik-i İlâhinin destgiri olmasını talep eylemeli. O vakit lütf-i Rabbâni yetişir, onun elinden tutar ve hidâyet caddesine çıkarır. Kezâ:

1258

گر قضا صد بار قصد جان کند
هم قضا جانت دهد درمان کند

...klerin secdesine kıble ve mihrab olmuştur.
Hem Kazâ cânet dihed derman küned.

«Eğer kazâ, yüz def'a canına kasdederse, yine o kazâ, sana can verir, derdine derman eder.»

Öyle değil mi? Hepimiz mükerreren hastalanmış, yâhud bir tehlikeye düşmüş, belki de hayâtımızdan ümid kesecek bir hâle gelmişizdir. Tabi'i o hâl, hükm-i kazâ icâbıdır. Fakat yine o kazâ te'siriyle hastalığı ve tehlikeyi atlatmış, âfiyet ve necat bulmuşuzdur.

1259

اون قضا صد بار اراهت گرند
بر فراز چرخ خرگاهت زند

İn Kazâ Sad bâr eger râhet zened,
Ber-firâz-ı çârH Hargâhet zened.

«Bu kazâ, yüz def'a yolunu vurmuş olsa da yine semânın fevkinde sana çadır kurar.»
Ya'ni âli mertebelere çıkarır.

Evet. Rizây-ı İlâhinin kimde ve nede olduğu bilinemez. Bidâyeten fısk u fücûr içinde yaşayan biri görülür. Lâkin günün birinde o fâsık şahsa hidâyet erişir, birdenbire bir salâh kesbeder. Kazây-ı İlâhi onu pek yüksek bir mertebeye çıkarır.

1260

از کرم دان این که می ترساندت
تا بملك ایمنی بنشاندت

Ez-kerem dân in ki mi-tersânedet,
Tâ be-mülk-i imeni bi-nşânedet.

«Kazânın seni korkutmasını kerem eseri bil. O, seni emniyyet mülküne oturtmak içindir.»
Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Hakim'inde :

«Ey mü'minler, Allah indinde en ziyâde kerim olanınız ve ondan fazla ikram görecek bulunanınız ondan en çok korkup çekinenizdir» buyuruyor. Demek ki dünyâda Allahtan korkan âhirette emin olacak ve ind-i İlâhide ikrâm görecektir.

1261

این سخن پایان ندارد گشت دیر
گوش کن تو قصهٔ خرگوش و شیر

İn suHan pâyân ne-dâred gêşt dir,
Güş kün tû KıSSa-ı Hargûş u şir.

«Bu sözün, ya'ni kazâ ve kader bahsinin sonu gelmez. Söz de uzadı, vakit gecikti. Artık tavşan ve arslan kıssasını dinle.»

«KUYU CİVARINA GELİNCE TAVŞANIN ARSLANDAN GERİ KALMASI»

1262

چونکه نزد چاه آمد شیر دید
کز ره آن خرگوش ماند و پا کشید

Çun-ki nezd-i çâh âmed şir did,
K'ez-reh ân Hargûş mând û pâ-keşid.

«Kuyu civârına yaklaşınca arslan baktı ki tavşan geri kalmış, ayak sürüyor.»

1263

گفت پا وپس کشیدی تو چرا
پای را واپس مکش پیش اندرا

Gôft pâ vâpes keşidi tû çirâ,
Pâyra vâpes me-keş niş ender-â.

«Arslan dedi ki: niçin ayak sürüyorsun? Geri kalma, öne düş.»

1264

گفت کو پایم که دست و پای رفت
جان من لرزید و دل ازجای رفت

Gôft k'û pâyem ki dest û pây reft,
Cân-i men lerzid u dil ez-cây reft.

«Tavşan cevap verdi ki: Ayağım nerede? Korkudan el, ayak kalmadı. Rûhum titredi, kalbim yerinden fırladı.»

1235

رنگ رویمرا نمی بینی چو زر
زاندرون خود دهد رنگم خبر

Reng-i rûyemrâ ne-mi-bini çu zer,
Z'enderûn-i Hod dihed rengem Haber.

«Yüzümüzün rengini görmüyor musun? Altın gibi sapsarı oldu. Yüzümün rengi, içimin hâlinden haber veriyor.»

1266

حق چو سیمارا معرف خوانده است
چشم عارف سوی سیما مانده است

HaK çu simârâ muarref Hândeest,
Çeşm-i ârif sûy-i simâ mândeest.

«Cenâb-ı Hak, sîmâ hakkında (mu'arrif) dediği için ârifin gözü sîmâda kalmıştır.»

Cenâb-ı Hak, Zâ-ti Akdes-i Nebevi'nin ma'iyyetinde bulunanları, ya'ni Eshâb-ı Kirâmı medh için **«Onların alâmetleri yüzlerindedir, yüzlerine bakılınca îmân alâmeti görünür»** buyurmuştur. Kezâ, **«Mücrimler sîmalarından tanınır»** buyuruyor. Hakikaten bir adamın sûreti ve simâsı, siret ve ma'neviyyatının aynasıdır.

Sen nasıl âdemsin, ister söyle, ister söyleme;
Sendeki mâhiyyeti enzâra simâ söylüyor.

Evet, sâlih bir kimse, yüzünde parlayan salâh nûrundan belli olur. Kezâ fâsık, ayyaş bir herif de, yine çehresinin alâmetlerinden anlaşılır. Birincisinden nazar ne kadar hoşlanırsa, ikincisinden o derece nefret eder. Ondan dolayıdır ki ârifin gözü, gördüğü şahsın simâsına bakar. Bakar bakmaz da onun nasıl bir mahlûk olduğunu anlar. Nitekim Hadis-i Şerifte: **«Mü'minin firâsetinden sakının. Çünki o, Allah nûru ile bakar ve sezer»** buyurulmuştur.

1267

رنك و بو غماز آمد چون جرس
از فرس آگه کند بانك فرس

Reng u bû gammâz âmed çun ceres.
Ez-feres âgeh kuned bân-i feres.

«Renk ve koku, çıngırak gibi gammazlık eder. Atın kişnemesi insana atı bildirir ve buldurur.»

Ya'ni kervanlardaki hayvanların boyunlarındaki çıngıraklar nasıl kervan geçtiğini haber verirse; renk olsun, koku olsun bunlar da menşe'lerini anlatırlar. Kezâ bir atın kişnemesi, bulunduğu yeri ihbar eder Bunun gibi bir yüzün sararması, sâhibinin korktuğuna, yâhud hasta bulunduğuna, kızarması da yine sahibinin sıkıldığına ve utandığına delâlet eyler.

1268

بانك هر چیزی رساند زو خبر
تا بدانی بانك خر ازبانك در

Bânk-i her-çizi resâned z'û Haber.
Tâ bi-dânî bânk-i Har ez-bânk-i der

«Her şey'in sesi, o şeyden haber verir. Ses vasıtasiyle, merkep anırmasını kapı gıcırdamasından ayırd edersin.»

1269

گفت پیغمبر بتمییز کسان
مرء مخفی لدی طی اللسان

Gôft Peygamber be-temyiz-i kesân,
Mêr' maHfiyyun ledâ Tayyi 'l-lisân.

«Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem; insanların temyizine karşı her şahıs, tayy-ı lisânı, ya'ni söz söylemesi altında gizlidir, buyurmuştur.»

«İnsan dilinin altında gizlidir» Hadisine işaret ediliyor Evet, insan, lisânı tekellümü altında gizlidir. Bir kimsenin ma'novi mâhiyyeti,

ım ve irfânı, tahsil derecesi konuşmasından anlaşılır. Bir cahil, ulemâ kıyafetine girse de, devirdiği çamlardan, savurduğu heyezanlardan cehli meydana çıkar. Lisan ve konuşma böyle olduğu gibi renk ve simâ da böyledir.

1270

رنگ رو از حال دل دارد نشان
رحم کن مهر من در دل نشان

Reng-i rû ez-hâl-i dil dâred nişân,
Rahmetem kün mihr-i men der-dil nişân.

«Yüzün rengi, kalbin hâlinden nişan verir. Ba'zan yüz öyle bir renk alır, göz öyle bir nazar eder ki, o renk ve o bakış: Hâlime acı, kalbinde bana bir muhabbet mevki'i ver demek olur.»

1271

رنگ روی سرخ دارد بانگ شکر
رنگ روی زرد دارد بانگ نکر

Reng-i rûy-i sürH dâred bânk-i şükr,
Rengi rûy-i zêrd dâred bank-i nükr.

«Kırmızı yüzün lisân-ı hâli, şükürdür. Sararmış yüzün meâli de inkârdır.»

Bunların beyânından sonra bahse dönülüyor ve tavşan lisânından deniliyor ki :

1272

بر من آمد بانگ دست و پا برد
رنگ رو و قوت و سیما برد

Ber-men âmed bânk dest û pâ bured,
Reng-i rû vû Kuvvet û simâ bured.

«Bana öyle bir ses geldi ki; elimi de, ayağımı da, yüzümün rengini de, vücûdumun kuvvetini de, simâmın belâgat-i kudretini de götürdü.»

Ya'ni ileride bir arslan olduğunu biliyorum. Onun orada bulunması bana öyle bir dehşet verdi ki, ölüm sesi işitmiş gibi oldum.

1273

آنکه درهرچه درآید بشکند
هر درخت ازبیخ و بن او برکند

Ân-ki der-her-çi der-âyed bi-şkened,
Her diraHt ez-biH u bun û berkened.

«Her neye girse kıran, her ağacı dibinden ve kökünden söken.»

1274

درمن آمد آنکه ازوی گشت مات
آدمی و جانور جامد نبات

Der-men âmed ân-ki ez-vey gêşt mât.
Âdemî vû cân-ver câmid nebât.

«İnsanları, hayvanları, nebâtâtı ve cemâdâtı mat eden şey, ya'ni ölüm bana geldi.»

1275

این خود اجزاآند کلیات ازو
زرد کرده رنگ و فاسد کرده بو

İn Hod eczâênd külliyât ez-û,
Zêrd kerdê reng u fâsid kerde bû.

«Filhakika bunlar cüz'iyyattır. Yalnız bunların değil, külliyyâtın da ölümden rengi sararmış, kokusu bozulmuştur.»

1276

تا جهان گه صابرست و گه شکور
بوستان گه حله پوشد گاه عور

Tâ cihan geh Sâbirest û geh şekûr,
Bûstân geh hulle pûşed gâh 'ûr.

«Ölümün tesiri cihâna şâmildir. O da ba'zan ni'mete nâil olduğu için şâkir, ba'zan da belâya ve mihnete uğradığı için sâbırdır. Bostan, ba'zan çemen ve yapraktan elbise giyer, ba'zan da ağaçlarının yaprakları dökülür, çıplak kalır.»

1277

آفتابی کو برآید نارگون
ساعتی دیگر شود او سرنگون

Âftâbî k'û ber-âyed nâr-gûn,
Sâatî diger şeved û ser-nigûn.

«Ateş renginde doğan güneş, bir müddet geçince zevâle uğrar ve tepetaklak olarak gurûb eder.»

1278

اختران تافته بر چار طاق
لحظه لحظه مبتلای احتراق

AHterânî tâfte ber-çâr-TâK,
Lâhza lâhza mübtelâ-yi ihtirâK.

«Felek çardağında, ya'ni fezâda parlayan yıldızlar da, ânen feâ-nen ihtirâka mübtelâ olurlar.»

Bir yıldızın ihtirâkı; Güneşle bir dereceye gelmesi ve güneş ziya-sı ile görünmez olması, yâhud da buna yakın bir şey imiş.

1279

ماه کو افزود زاختر در جمال
شد ز رنج دق او همچون خیال

Mâh k'û efzûd z'aHter der-cemâl,
Şud zi-renc-i duKK û hem-çun Hayâl.

«Ay ki güzellik ve parlaklık i'tibâriyle yıldızlardan fazla iken o da (dık) illetinden hâyal gibi olur.»

(Hümmeddık): Bir hastalık imiş ki eski türkcede ona ince ağrı ta'bir olunur ve mübtelâsını son derecede za'iflatırmış.

Cenâb-ı Pir, kamerin bedir halinde bütün yıldızlardan parlak görünürken, hilâl haline gelmesini, hattâ görünmez hayal şekline girmesini hummây-ı dıkka tutulmuş bir hastanın za'fına benzeti-yor. Gecelerimizi pek şâ'irâne aydınlatan ayın da, tebeddül ve ta-havvüle uğramaktan kurtulamadığını söylüyor.

1280

این زمین باسکون و باادب
اندر آرد زلزله‌ش درلرز تب

İn zemin-i bâ-sükûn û bâ-edeb,
Ender-âred zelzeleş der-lerz-i teb.

«Bu sâkin ve edib olan arzı da zelzele, sıtmaya uğramış gibi titretir.»

Husûsiyle, zelzele-i kıyâmet, dağları atılmış pamuk gibi fırlatacak, insanları dağılmış pervaneler hâline getirecektir.

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۝

Yâni : **«Kıyâmette insanlar, dağılmış pervaneler gibi olacaktır, dağlarda atılmış pamuk hâline girecektir[8].»**

1281

ای بسا که زین بلای مرده ریك
گشته‌است اندر جهان او خرد وریك

Ey besâ küh z'in belâ-yi murde rik,
Geşteest ender-cihân û Hurde rik.

«Dünyâda ne kadar dağ, bu ardakalası belâdan ufalanmış ve kum haline gelmiştir.»

1282

این هوا باروح آمد مقترن
چون قضا آید وبا گشت و عفن

İn hevâ bâ-rûh âmed muKterin,
Çun Kazâ âyed vebâ geşt û 'afin.

«Şu hava; rûhun karîni, ya'ni teneffüsün ve hayâtın sebebi iken kazâ gelince yine o hava müte'affin ve nâkil-i vebâ olur.»

---

(8) Sûrei Karia: 4-5

1283

آب خوش گر روح را همشیره شد
در غدیری زرد و تلخ و تیره شد

Âb-i Hoş ger rûhrâ hem-şire şüd,
Der-gadiri zerd ü telH û tire şüd.

«Hayat veren güzel bir su, rûhun hemşiresi mesâbesinde iken uzunca müddet bir çukurda kalacak olursa sararır, bulanır ve acılaşır.»

1284

آتشی کو باد دارد در بروت
هم بیکی بادی برو خواند یموت

Âteşi k'û bâd dâret der-bürût,
Hem yeki bâdi ber-û Hâned yemût.

«Ateşin bıyığında rüzgâr, ya'ni tabi'atinde kibr ve azamet varken, onun alevlenip yükseldiği sırada rüzgâr şiddetle üfleyince söner.»

1285

حال دریا ز اضطراب و جوش او
فهم کن تبدیلهای هوش او

Hâl-i deryâ z'izTirâb û cüş-i û,
Fehm kün tebdilhâ-yi hûş-i û.

«Denizin kabarıp çalkanması gibi hallerinden kazâ ve kaderin idrâk ve şu'ûru değiştirdiğini anla.»

1286

چرخ سرگردان که اندر جست و جوست
حال او چون حال فرزندان اوست

ÇarH-i ser-gerdân ki ender-cüst-ü-cûst,
Hâl-i û çun hâl-i ferzendân-i ûst.

«Devrederek talep ve taharride bulunan feleğin hâli de oğullarının hali gibidir.»

Eskiden arzı sâbit, feleği müteharrik zannederler, dokuz feleğe (âbâ-i tis'a) nâmını verip onları arz üzerindeki mahlûkatın babaları; (anâsır-ı erba'a) dedikleri su, ateş, hava ve toprağı da, (mevâlîd-i selâse) ya'ni cemad, nebat ve hayvanın anaları sayarlardı.

Feleklerde müdebbir ve müessir bir kuvvet vehmeyleyenlerin i'tikadını cerh için Hazret-i Pir: oğulları nasıl kazâ ve kaderin mahkûmu ise felekler de öyledir, onlar da hüm-i kazânın zebûnudur, diyor.

1287

گه حضیض و گه میانه گاه اوج
اندر و از سعد و نحسی فوج فوج

Geh hazîz û geh miyâne gâh evc,
Ender-û ez-sa'd û nahsî fevc fevc.

«Feleklerdeki yıldızlar da ba'zan (hadîd), ba'zan (vasat), ba'zan (evc) noktalarında bulunurlar ve bu noktalarda takım takım seâdet ve nuhûset vardır.»

Hadîd: Bir seyyarenin güneşten en uzak bulunduğu, evc de: En ziyade güneşe yaklaştığı nokta imiş ki, müneccimlere göre, bu uzaklaşıp yaklaşmaktan arz üzerinde seâdet ve nuhûset halleri zuhûra gelirmiş.

Cenâb-ı Mevlâna şu beyanattan sonra, insana hitâb ederek diyor ki:

1288

از خود از جزئی زکلها مختلط
فهم میکن حالت هر منبسط

Ez-Hod ez-cüz'î zi-külhâ muHteliT,
Fehm mî-kün hâlet-i her-münbasiT.

«Ey küllerin ihtilât eczâsından vücûda gelmiş insan: her münbasitin ve her unsurun hâlini kendinden kıyâs et.»

Ya'ni, sen nasıl dest-i kudrette tekallüb ve tehavvül etmekte isen, senin külliyyât dediğin şeyler de öyledir.

1289

جونكه كليارا رنجست و درد
جزء ايشان جون نباشد روى زرد

Çun-ki külliyyatrâ rencest ü derd,
Cüz'i işân çun ne-bâşed rûy-i zerd.

«Madem ki külliyyâtın böyle tebeddül ve tegayyür hastalığı vardır, cüz'lerinin nasıl olur da benzi sararmış olmaz.»

1290

خاصه جزئى كو زاضدادست جمع
زآب و خاك : آتش و بادست جمع

HaSSa cüz'i k'ü zi-azdâdèst cêm',
Z'âbu Hâk ü âteş ü bâdêst cêm'.

«Husûsiyle bir cüz' ki: anâsır-ı erba'a denilen su, toprak, ateş ve hava gibi birbirine zıd şeylerin ictimâ'ından terekküb etmiştir.»

1291

اين عجب نبود كه ميش از گرك جست
وين عجب كين ميش دل در گرك بست

İn aceb ne-bved ki miş ez-gürg cest,
V'in aceb k'in miş dil der-gürg best.

«Dişi koyunun kurddan ürküp sıçraması ta'accübe değmez; asıl şaşılacak şey, dişi koyunun kurda gönül bağlamasıdır.»

Ya'ni insanın kalıbı, biribirine zıd bir takım maddelerden müteşekkildir. Meselâ insanda hem harâret, hem rutûbet vardır. Halbuki hararetle rutûbet biribirinin zıddıdır. Su ateşi söndürür, ateş suyu tebahhur ettirir. Öyle iken insanın kalıbında bunların imtizâcı dişi bir koyunun erkek bir kurda gönül bağlaması kabilindendir ki şaşılacak şeydir. Hülâsa:

1292

زندگانی ز آشتی ضدهاست
مرگ دان اندر میانشان جنگ خواست

Zindegânî z'âşitî-i ziddhâst,
Mêrk dân ender-miyânşân cêng Hâst.

«Hayat, zıdların i'tilâf ve imtizâcıdır. Aralarında cenk olması ise ölümdür.»

İnsan hastalandığı sırada ya harâret derecesi artar, ateşler içinde tutuşur, yanar. Yâhud harâret derecesi düşer de tirtir titrer. İşte bu haller anâsır-ı asliyyeden birinin galebesi demektir ki daha fazlalaşacak olursa hasta ölür.

1293

لطف حق این شیررا و گوررا
الف دادست این دو ضد دوررا

LûTf-i haKK in şirrâ vû gûrrâ,
İlf dâdest in du zıdd-i dûrrâ.

«Allahın lütfu, bu arslanla yaban eşeğine, meselâ hararetle bürudet gibi biribirine uzak iki zıdda ülfet ve ünsiyet vermiştir.»

1294

چون جهان رنجور و زندانی بود
چه عجب رنجور اگر فانی بود

Çun cihan rencûr u zindânî büved,
Çi aceb rencûr eger fânî büved.

«Mâdem ki dünyâ, kazâ taklibâtından hastadır, bir hastanın fâni olması da şaşılacak şey değildir.»

«TAVŞANIN AYAK SÜRÜYÜP GERİ KALMASI, SEBEBİNİ ARSLANIN SORMASI»

1295

خواند برشیرا و ازین رو پندها
گفت من پس مانده‌ام زین بندها

Hând ber-şîr û ez-în rû pendhâ,
Gôft men pes mândeem z'in bendhâ.

«Tavşan arslana böyle nasihatler verdi ve bu kaydlar dolayısiyle geri kaldım, dedi.»

1296

شیر گفتش تو زاسباب مرض
این سبب گو خاص گانیستم غرض

Şîr gofteş tû zi-esbâb-î maraz,
İn sebeb gû HâSSegânistem garaz.

«Arslan da ona dedi ki: sen, hastalık esbâbından, sebeb-i hâsı söyle. Benim istediğim odur.»

1297

گفت آن شیر اندرین چه ساکنست
اندرین قلعه ز آفات ایمنست

Gôft ân şîr enderin çeh sâkinest,
Enderin Kal'â zi-âfât iminest,

«Tavşan cevap verdi ki: o arslan, bu koyda sâkindir; bu kal'ada her türlü âfetten emindir.»

Tavşanın böyle demesi münâsebetiyle Hazret-i Mevlânâ halvete ve halvetin menfa'atine dâir şu iki beyti îrâd ediyor:

1298

قعر چه بگزید هر کو عاقلست
زانکه در خلوت صفاهای دلست

Ka'r-i çeh bu-gzid her k'û âKilest,
Z'an-ki der Halvet Safâhâ-yi dilest.

«Akıllı bir kimse, kuyu dibini intihab ederek oraya çekilir. Çünki halvette safây-ı kalb hâsıl olur.»

1299

ظلمت چه به که ظلمتهای خلق
سر نبرد آنکس که گیرد پای خلق

Zulmet-i çeh bih ki zulmethâ-yi Halk,
Ser ne-bürd an kes ki gired pây-i Halk.

«Kuyu karanlığı, halkın kasvet ve zulmetinden evlâdır. Halkın ayağını tutan, ya'ni onlarla ihtilât ederek peşlerinden ayrılmayan, başını kurtaramaz.»

Halvet: Tenhâca bir köşeye çekilip halkın dağdağasından kurtulmak ve Allah ile olmaktır. Halvet her tarikatte vardır. Aleyhissalât Efendimizin nübüvvetinden evvel Cebel-i Hirâda tehannüs eylemesi, hicretten sonra ramazan aylarında i'tikâfa girmesi, birer halvet idi. İşte o halvet, halvete girmiş olanı halk ile ihtilât zulmetinden kurtarır. Adem-i ihtilât neticesinde ise kalbde bir safâ husûle gelir.

Şurası da unutulmamalıdır ki halvetten maksad: Derûnun tahliye ve tasfiyesidir. Böyle olmayınca bir köşeye çekilip de orada bin türlü kuruntu ile vakit geçirmek halvet olamaz. Şeyhülekber (Kuddise sirruhû) (Fütûhat) ında diyor ki: **«Halvete giren bir zâte biri: Beni halvetinde ve Rabbinin indinde yâd et dedi. O da: Seni yâd edersem Rabbimle halvette kalmamış olurum cevâbını verdi.»**

Hazret-i Mevlânâ bahse rucû ile buyuruyor ki :

1300

گفت پیش آ زخمم اورا قاهرست
تو ببین کان شیر در چه حاضرست

Gôft piş â zaHmem ûrâ Kâhirest,
Tû bi-bin k'ân şir der-çeh hâzirest.

«Arslan dedi ki: Korkma, ileri gel. Benim açacağım yara, onu kahreder. Sen bak ki arslan kuyuda mı?»

1301

گفت من سوزیدم زان آتشی
تو مگر اندر بر خویشم کشی

Gôft men sûzideem z'an âteşi,
Tû meger ender-ber-i Hişem keşi.

«Tavşan dedi ki ben o ateşten yanmışım. Yaklaşmam, meğer ki beni kollarının arasına alasın.»

1302

تا بپشت تو من ای کان کرم
چشم بکشایم بچه دربنگرم

Tâ be-puşt-i tû men ey kân-i kerem,
Cêşm bü-kşâyem be-çeh der-bi-ngerem.

«Ey kerem ma'deni; ancak senin muzâheretin ve himâyetinle gözümü açar ve kuyunun içine bakabilirim.»

«ARSLANIN KUYUYA BAKMASI VE KENDİSİYLE TAVŞANIN AKİSLERİNİ GÖRMESİ»

1303

چونکه شیر اندر بر خویشش کشید
در پناه شیر تا چه می‌دوید

Çun-ki şir ender-ber-i Hişeş keşid,
Der-penâh-i şir tâ çeh midevid.

«Arslan, tavşanı kolları arasına alınca onun himâyesinde kuyuya kadar koştu.»

1304

چونکه در چه بنگریدند اندر آب
اندر آب از شیر و او در یافت تاب

Çun-ki der-çeh bi-ngeridend ender-âb,
Ender-âb ez-şir u û der-yâft tâb.

«Kuyunun içine baktıkları gibi, suda arslanın ve tavşanın akisleri parladı.»

1305

شیر عکس خویش دید از آب تفت
شکل شیری در برش خرگوش زفت

Şir aks-i Hiş did ez-âb têft,
Şekl-i şiri der-bereş Hargûş-i zeft.

«Arslan kendi aksinin suda parladığını ve bir arslanla kucağında iri bir tavşan şeklinde göründüğünü müşâhede etti.»

1306

چونکه خصم خویش را در آب دید
مر ورا بگذاشت اندر چه جهید

Çun-ki HaSm-i Hişrâ der-âb did,
Mer-urâ bu-gzâşt ender-çeh cehid.

«Arslan, hasmını su içinde görünce tavşanı bıraktı. Kuyunun içine atıldı.»

درفتاد اندر چهی کو کنده بود
زانکه ظلمش در سرش آینده بود

Der-fütâd ender-çehî k'û kende bûd,
Z'an-ki zulmeş der-sereş âyende bûd.

«Kendi kazmış olduğu kuyuya düştü. Çünki ettiği zulümler başına gelecekti.»

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا

يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

Yâni : **«Her kim zerre mikdar hayr işleyecek olursa onun mükâfâtını, keza her kim zerre mikdâr şer işleyecek olursa onun da cezasını hem dünyâda, hem âhirette görür[9].»** demektir.

Kezâ : **«Din kardeşi için kuyu kazan mutlaka onun içine düşer»** diye bir Hadis rivâyet edilir. Halkı zararlandırmak için yapılan bir hareket, o hareketi yapanın zararını mûcib olur. Burada gecikse bile, öbür tarafta mutlaka amelinin cezasını çeker.

İşte kıssadaki arslan da bir takım hayvanları öldürüyor ve yiyordu. Hikâyenin ortalarında söylenilmişti ki burada arslandan maksad: Nefs-i emmârenin timsâl-i âfâkisidir. Arslan nasıl civarındaki hayvanları zebun etmişse nefs-i emmâre de vücûddaki bir takım havâs ve kuvâyı esir eylemişti. Nihâyet aklı temsil eyleyen tavşanın tedbiriyle öldürüldü, onun pençesinden sâir kuvvetler kurtarıldı.

Netice: Bu kıssadan hisse olmak üzere şu denilmek isteniyor ki Nefs, emmâre hâlinde bulundukca insanın rahat etmek ihtimâli yoktur. Binâenaleyh o muzir canavarın yok edilmesi lâzımdır. Hiç olmazsa (levvâme) lik derecesine, ya'ni arasıra uyanıklık kesbedek yaptığından dolayı sâhibini ayıplayacak bir hâle getirilmesi iktiza eder.

Cenâb-ı Pîr, kıssanın alt tarafını beyân etmeden evvel zulm ile zâlimlere dair ba'zı beyânatta bulunuyor :

---

(9) Sûrei Zilzâl 7-8.

1308

چاه مظلم گشت ظلم ظالمان
این چنین گفتند جمله عالمان

Çâh-i muzlim gèşt zulm-i zâlimân,
İn-çun-in goftênd cümlê âlimân.

«Zalimlerin zulmü, karanlık kuyu gibidir ki âlimlerin hepsi de böyle demişlerdir.»

Aleyhisselât Efendimiz de: **«Zulm, kıyâmette sahibi için karanlıklar teşkil edecektir»** buyurmuştur.

1309

هر که ظالمتر چهش باهولتر
عدل فرمودست بدتررا بتر

Her-kin zâlim-ter çeheş bâ-hèvl-ter,
'Adl fermûdèst bed-terrâ beter.

«Her kim daha fazla zâlim ise kuyusu, ya'ni karanlığı daha korkunçtur. Adl-i ilâhide beter için beter vardır.»

Kur'ân-ı Kerim'de: **«Seyyienin cezâsı da onun gibi seyyiedir»** deniliyor. Azâbın derecesi zulmün derecesine göredir. Binâenaleyh bir zâlimin zulmü ne kadar fazla ise göreceği azab da o nisbette müdhiştir.

1310

ای که تو از جاه ظلمی میکنی
از برای خویش چاهی میکنی

Ey ki tû ez câh zulmî mî-künî,
Ez-berâ-yî Hiş çahî mî-kenî.

«Ey mansıbı ve makamı dolayısiyle halka zulmeden, kendin için kuyu kazmış oluyorsun.»

İkbâline mağrûr olarak pek azıyorsun,
Zulmün kuyudur, sen onu kendin kazıyorsun

1311

گرد خود چون کرم پیله بر متن
بهر خود چه میکنی اندازه کن

Gird-i Hod çum kirm-i pile ber-me-ten,
Behr-i Hod çeh mi-keni endâze ken.

«İpek böceği gibi etrafına dolanma, ya'ni elini, ayağını kendin bağlama. Yaptığın mezâlimle kendine kuyu kazıyorsun. Bâri boyuna göre ve tahammülün mikdârı kaz.»

1312

هر ضعیفارا تو بی خصمی مدان
از نبی اذا جاء نصر الله بخوان

Her zaifanrâ tu bi-HaSmi me-dân,
Ez-buni zâcâ'e naSru'llâh bi-Hân.

«Her za'if olanı kimsesiz sanma. Kur'anda: (İzâ câe nasrullah) süresini oku.»

Sûre-i Nasr'a işâret buyuruluyor :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ۝١ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ ف۪ي د۪ينِ اللّٰهِ
أَفْوَاجًا ۝٢ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ۝٣

Meâli : «Allahın yardımı gelince ve Mekke fethedilince, bir de nâsın takım takım dîn-i İlâhiye girdiklerini, Habibim, sen görünce; Rabbine hamdederek tesbih eyle ve ondan mağfiret talebinde bulun. O Rabbi Kerim, kulları için tevvâb ve rahimdir[10].»

(10) Sûrei Nasr: 1-3.

گر تو پیلی خصم تو از تو رمید
نك جزا طیراً ابابیلت رسید

Ger tu pîli HaSm-i tû ez-tû remid,
Nek cezâ Tayren ebâbilet resid.

«Eğer sen fil gibi isen ve hasmın senden ürküp kaçıyorsa da mağrûr olma ki (Tayran ebâbil) cezası sana da yetişir.»

Hazret-i Mevlânâ (Fil vak'ası) na ve (Elemtera) Sûresine telmih ediyor. Hak sübhânehû ve teâlâ buyuruyor ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِؕ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ ف۪ي تَضْل۪يلٍۙ ﴿٢﴾ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً اَبَاب۪يلَۙ ﴿٣﴾ تَرْم۪يهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍۙ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

Meâli: **«Habibim; görmedin mi? Ya'ni işitip de görmüş gibi bilmiyor musun? Rabbin eshâb-ı file ne yapmıştı? Onların mekrini ve hîylesini tadlîl ve ibtâl etmedi mi? Ve onların üstüne ebâbil kuşlarını gönderdi. Onların üstüne taş kesilmiş çamur parçaları atarlardı; onları, hayvanlar tarafından yenilmiş saman kırıntıları hâlinde perişan etti11.»**

Şu Sûre-i Celilede bahis buyurulan fil vak'ası, Habeşistânın Yemen vâlisi (Ebrehetüleşrem) in Kâbe'yi tahrib için filli bir ordu ile Mekkeye gelmesidir.

Ma'lûmdur ki Yemendeki Hımyerî hükümdarlarından (Zûnüvâs) Yahudi Dinine girmiş olduğu için Yemenin Necran taraflarındaki hıristiyanlara ezâ ve cefâ etmeye başlamış, onların istimdâdı ve Rum Kayserinin tavsiyesiyle Habeş Necâşîsi Yemene bir ordu göndermişti. Bu ordu, Aden civarında Yemen askeriyle çarpıştı ve galebe çaldı. Zûnüvâs, esir olmamak için atını denize sürdü ve boğuldu.

---

(11) Sûrei Fil: 1-5.

Habeş kumandanı (Erbat) Yemene vâli-i umûmi oldu. Fakat ikinci kumandan (Ebrehe) ile araları açıldı. Çarpıştılar. Erbat maktûl düştü. Ebrehe idareyi eline aldı. Necâşi tarafından da Yemen vâliliği tasdik edildi. Bu adam hem zeki, hem harîs bir şahs idi. Yemen vâliliği ile kanâ'at edemiyor, bütün Arabistanı idaresi altına almak istiyordu. Halkı kendine meylettirmek için dinî bir vâsıtaya mürâca'at etti. San'ada muhteşem bir kilise yaptırdı. Bu kilise yalnız hıristiyan ma'bedi değildi; Yahudilerin de, mecûsîlerin de, putperestlerin de ibâdetleri için ayrılmış kısımları vardı. Kilisenin inşâsından sonra her taraftan gelip ziyâret ve ibâdet olunması için dellâllar çağırttı. Şu hareketiyle halkın Kâbe'ye olan teveccühünü kendi binâsına çevirmek istedi. Lâkin umduğu gibi çıkmadı. Arablar, İbrâhim ve İsmâil Aleyhisselâmın yâdigârı bulunan Kâbe'den dönmediler, Ebrehenin kilisesine rağbet göstermediler. İş bununla da kalmadı, kilise bir arab tarafından kirletildi. Bunun üzerine Ebrehe Kâ'be'yi tahribe karar verdi. Epeyce kalabalık bir ordu ile Mekkeye müteveccihen yola çıktı. Azmine mâni' olmaya çalışan kabileleri çiğnedi ve Tâife' kadar geldi. Oradan (Ebû Rigal) isminde bir kılavuz alıp Mekke'ye yaklaştı. (Mugammes) mevki'ine gelince Ebû Rigal öldü. Sonra Mekkeliler, düşmana kılavuzluk eden bu herifin mezarını taşlamaya başladılar.

Ebrehe ordusunun pişdarları, Mekkelilerin hayvanlarını sürmüş, Abdülmuttalibin de bir kaç yüz devesini götürmüştü.

O esnâda Ebrehenin bir me'mûru Mekkeye geldi, emîrin ancak Kâbe'yi yıkmak için geldiğini, men'e kalkışılmadığı takdirde ehâliye dokunulmayacağını haber verdi.

Abdülmuttalip bu habere cevaben:

— Bizim men'e kudret ve niyyetimiz yok. Kâ'be Allahın beyti ve İbrâhim Aleyhisselâmın binâsıdır. Eğer Cenâb-ı Hak onun yıkılmasına Mâni' olursa kendi beytini muhâfaza etmiş olur. Yok... tahribine müsâ'ade ederse onu da kendi bilir, dedi. Sonra kalktı, Habeş ordugâhına gitti. Ebreheye:

— Kureyşin reisi geliyor dediler. Onu çadırına kabul etti. Vecâhet ve şeyhûhatine hürmeten oturduğu yerden kalktı. Bir kilim serdirip onun üstüne Abdülmuttalip ile yanyana oturdu ve gelişinin sebebini sordu. Abdülmuttalip:

— Askerlerinin sürüp götürdüğü develerimi istemeye geldim dedi. Ebrehe, bu cevap üzerine suratını ekşitti. O, Abdülmuttalibi Kâ'be'nin yıkılmaması için; recâya gelmiş sanmış, hattâ böyle nûrâni ve muhterem bir ihtiyarın recâsı üzerine yıktırmamaya karar vermişti. Umduğu sözü işitmeyince Abdülmuttalibi himmetsizlikle

ilhâm etti. Bunu anlayan Abdulmuttalib de :

— Develerin sahibi benim. Beytin sahibi ise Allahtır. Elbette beytini muhâfaza eder dedi. Ebrehenin :

— Edemez, demesine karşı da:

— Öyle ise işte sen, işte o, cevâbını verdi.

Develeri iâde ettiler. Abdülmuttalib onları alıp Mekkeye döndü. Bir taarruz ihtimaline binâen ehâliyi dağlara çıkardı. Şehri boşalttı. Ondan sonra Kâ'be kapısının halkasından tuttu ve :

— «Ya Rabbi; herkes evini, barkını muhafaza eder. Sen de beyt-i mükerremini ve etrâfındaki evleri hifzeyle. Senin âl ve iyâlin demek olan Mekkelileri, salib mensuplarına ve perestişkârlarına galip getir. Onların salibi ve satveti, senin kudret ve kuvvetine galebe çalmasın. Beytinin komşusu ve senin âilen olan ehl-i Mekkeyi esir etmek için bütün askerleriyle, fillerini çekip getirdiler. Cehâletleri dolayısiyle harem-i muhteremine tecâvüz kasdında bulundular, celâl ve azametinden çekinmediler. Eğer onlarla Kâ'be'mizi karşı karşıya bırakacak olursan emir senindir» meâlinde olan bir manzûme ile munâcâtta bulundu. Duâdan sonra o da şehirden çıktı, dağlara iltica etmiş olan ahâlinin yanına gitti.

Ebrehe o esnâda hareket emri vermişti. Orduda kocaman bir fil vardı. Dâima askerin önünde giderdi. Onu bermu'tad öne geçirdiler, Mekkeye doğru çevirdiler. Fil derhal çöktü. Zarzor kaldırdılar ve yürütmek istediler, yine çöktü. Kaldırdılar, başka tarafa çevirdiler, yürüdü. Mekkeye döndürdüler, çöktü.

Ordu efrâdı fil ile uğraşırken üstlerinde bir bulut peydâ oldu ki binlerce kuştan müteşekkildi. Kırlangıç kadar olan bu kuşlar gagalarında ve pençelerinde taşıdıkları nohud büyüklüğünde taşları ordunun üstüne atmaya başladılar. Taşlar, ısâbet ettiklerini deviriyordu. Pek az müddet içinde o koca ordu darmadağın oldu. Kimi amansız bir yerine rastgelen taşların te'siriyle yere serildi. Kimi yaralandığından bırakıp savuştu ki, Ebrehe de bu savuşanlar arasında idi.

İhtimâl şu hâdise, ba'zı sivri akıllıların beynine giremez. Fakat garip görecek bir şey değildir. Bir cismin ne kadar yüksekten düşerse o kadar sür'at ve kuvvet kesbedeceği ma'lûmdur. Ba'zan fındık ve ceviz kadar bir dolu dânesi bir hayvanı, hattâ bir insanı öldürüyor. Niçin? Hacmından dolayı mı? Hayır... düştüğü irtifa' ve aldığı kuvvet dolayısiyle... Bir tabanca kurşunu bir adamı delip geçiyor. Neden? Seyrindeki sür'at ve kesbettiği kuvvetten. O halde gayet yüksekten uçan kuşların gagalarından ve pençelerinden düşen taşların Ebrehe ordusunu perişan etmesi neden istib'ad olunmalıdır? Habeş ordusunun Mekke civârına kadar gelmişken şehre giremediği ve inhizâma

ugradığı tarihi bir hakikattır. Mekkeliler müdâfa'a ve mukateleda bulunmadıkları halde, ordu münhezim olmuştu. Peki... inhizâmına sebeb ne idi?..

Bazıları bu inhizâmı orduda zuhûr eden sâri ve mühlik bir hastalıkla te'vile çalışıyorlar. Velevki öyle olsa dahi, yine Allahın düşmanlarına galebisi demektir. Demek Allah beytine ta'arruza kalkışanlara aman vermiyor, imhâletmiş olsa bile ihmâl etmiyor. Ma'hud filin hizmetinde bulunanlardan iki kişinin Mekkede kaldıklarını, ihtiyarladıklarında Mekke sokaklarında dilendiklerini, Hazret-i Ayşe, gördüm diye haber veriyor.

Mütearrız geçinmek isteyenlerden biri urefâdan bir zâte:

— «Ka'be'yi yıkmak isteyen Ebrehe ordusu helâk olmuştu. Fakat (Abdullah Binizzübyr) i muhasaraya alan Haccâc ordusu, Kâ'be'yi mancınık taşlarıyla yıkmışken birşey olmadı, hattâ galebe çaldı, İbnizzübeyri öldürdü, cesedini astı» demiş. O arif zat da: Evet öyle olmuştu. Fakat kasdlar arasında fark vardı. Ebrehenin gelişi kabe'yi yıkmak içindi, Haccâcın saldırışı ise Kâ'be'yi yıkmak için değil, İbnizzübeyri tutmak içindi» cevabını vermişti.

Fil vak'ası, Kureyş kabilesi için bir ni'met olmuştu. Çünkü ordunun kalan ağırlıkları ve mevcud parası Mekkelilerin eline geçmiş, onları epeyce refâha eriştirmişti. Vak'adan iki ay sonra da velâdet-i Peygamberi vukû'a gelmişti.

İşte Hazret-i Mevlâna da buyuruyor ki: «Fil kadar büyük ve kuvvetli olsun da zulme kalkışma ki, Allah Eshâb-ı Fil'i helâk etmiştir.»

1314

گر ضعیفی درزمین خواهد امان
غلغل افتد درسپاه آسمان

Ger zaifi der-zemin Hâhed emân,
Gulgul ufted der-sipâh-i âsmân.

«Eğer yerde bir âciz aman diyecek ve istimdâd edecek olursa göklerdeki melekler arasına gulgule düşer.»

1315

گر بدندانش گزی پرخون کنی
درد دندانت بگیرد چون کنی

Ger be-dendâneş gezi pür-Hun küni,
Derd-i dendânet bi-gîred çun küni.

«Eğer o âcizi ısırır ve kana bularsan seni de diş ağrısı tutar, o vakit ne yaparsın?»

1316

شیر خودرا دید در چه وز غلو
خویش را نشناخت آن دم از عدو

Şir Hodrâ did der-çeh v'ez-gulû,
Hişrâ ne-şnâHt ân dem ez-adû.

«Arslan kuyuda aksini görmüş, yırtıcılıktaki mübâlâğasından kendisini düşmandan fark edememişti.»

1317

عکس خودرا از عدوی خویش دید
لاجرم بر خویش شمشیری کشید

Aks-i Hodrâ ez-adû-yi Hiş did,
Lâcerem ber-Hiş şemşiri keşid.

«Kendi aksini kendi düşmanı gördü de yine kendisine kılıç çekti.»

1318

ای بسا ظلمی که بینی در کسان
خوی تو باشد درایشان ای فلان

Ey besâ zulmi ki bini der-kesân,
Hûy-i tû bâşed der-işân ey fülân,

«Ey fülân; başkasında gördüğün zulümler, senin onlara akseden huyundan ibârettir.»

1319

اندرایشان تافته هستی تو
از نفاق و ظلم و بدمستی تو

Ender-işân tâftê hesti-i tû,
Ez-nifâKû zulm ü bed-mesti-i tû,

«Senin nifak gibi, zulûm gibi, bed mestlik gibi varlığın ve benliğin onlara akseylemiştir.»

1320

آن تویی وان زخم بر خود میزنی
بر خود آن دم تار لعنت می تنی

An tuyi v'an zaHm ber-Hod mizeni,
Ber-Hod an dem târ-i lâ'net mi-teni.

«O sensin. Ona vurduğun vakit yine kendine vuruyor, o vakit yine kendine lâ'net ipliği dokuyorsun.»

Yani, bazı kimselerde bazı münâsebetsiz haller görüyor, onlara hiddetleniyor ve zulmetmeye kalkışıyorsun. Halbuki onlarda münasebetsiz gördüğün haller hep senin aksinden ibârettir. Çünkü **(El-mü'min mir'âtülmü'min)** muktezâsınca yiğit yiğitin aynasıdır. Bundan dolayı Şeyh Niyâzi-i Mısrî:

Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür.
Her ne görür, kendin görür ger yahşi ger yaman görür.

demiştir. Böylece, halkta gördüğümüz ahvâl, onlarda görünen kendi aksimiz olunca, ettiğimiz zulmü filhakika kendimize etmiş, onlara açtığımız yaraları ma'nen kendimize açmış oluyor ve nefsimizi lâ'nete siper kılıyoruz.

1321

در خود آن بدرا نمی بینی عیان
ورنه دشمن بودیی خودرا بجان

Der-Hod an bedrâ ne-mî-bînî iyân,
Ver-ne düşmen bûdiî Hodrâ be-cân.

«O kötülüğü kendinde âşikâr olarak görmüyorsun. Görecek olaydın, başkalarına değil, kendine hem de candan gönülden düşman olurdun.»

1322

حمله بر خود میکنی ای ساده مرد
همچو آن شیری که بر خود حمله کرد

Hamle ber-Hod mi-küni ey sâde-merd,
Hemçu ân şiri ki ber-Hod hamle kerd.

«Ey gafil adam, o arslanın, kendine saldırması gibi, sen de başkalarına hamle etmekle kendine saldırmış oluyorsun.»

1323

چون بقعر خوی خود اندر رسی
پس بدانی کز تو بود آن ناکسی

Çun be-Ka'r-i Hûy-i Hod ender resî,
Pes bi-dânî k'ez tu bûd an nâkesî.

«Kendi huyunun nihâyetine erince, o nâkesliğin senden oldu - ğunu anlarsın.»

1324

شیر را در قعر پیدا شد که بود
نقش او آنکش دگر کس می‌نمود

Şirra der-Ka'r peydâ şüd ki bûd,
Nefs-i û an-k'-eş diger kes mi-nümûd.

«Arslana, kuyuda başkası gibi görünen aksin, başkası değil, kendi olduğu kuyu dibinde zâhir oldu.»

Bunun gibi sen de ey zâlim, zulmün nihâyeti ve dibi olan helâ- ke vardığın gibi, o zulmü başkasına değil, kendine yapmış olduğunu anlarsın.

1325

هر که دندان ضعیفی میکند
کار آن شیر غلط‌بین میکند

Her-ki dendân-ı zaifi mi-kened,
Kâr-i ân şir-i galaT-bin mi-küned.

«Her kim, za'if ve âciz bir adamın dişini sökmek gibi bir zulüm- le bulunursa, o yanlış gören arslanın yaptığını yapmış olur.»

1326

ای بدیده خال بد بر روی عم
عکس خال تست آن از عم مرم

Ey bedide Hâl-i bed ber-rûy-i 'amm,
Aks-i Hâl-i tûst ân ez-amm me-rem.

«Ey amcasının yüzünde çirkin bir ben gören, o gördüğün, sen-

deki benin yahud hâlin (*) aksidir. Amcandan ürkme».

1327

مؤمنان آینهٔ یکدگرند

این خبررا از پیمبر می برند

Mü'minân ayîne-i yek-digerend,
İn Haberrâ ez-Peyem-ber mî-bürend.

«Mü'minler, birbirinin aynasıdır. Bu söz, bir Hadîsin meâlidir ki onu Hazret-i Peygamberden naklederler.»

İmâm-ı Taberânî (Evsat) ında Enes bin Mâlikten:

«Mü'min, mü'minin aynasıdır» diye rivâyet eylemektedir. Şu halde bir mü'minin diğer mü'minde göreceği ister ayb ve noksan olsun ister hüner ve kemâl olsun kendi hâlinin aksidir.

1328

پیش چشمت داشتی شیشه کبود

زان سبب عالم کبودت می نمود

Pîş-i çeşmet dâştî şîşe kebûd,
Z'an sebeb âlem kebûdet mî-nümûd.

«Gözünün önüne mâvi bir şişe tutuyorsun ondan dolayı âlem sana masmâvi görünüyor.»

1329

گر نه کوری این کبودی دان زخویش

خویشرا بدگو مگو کس را تو بیش

Ger ne kûrî in kebûdî dân zi-Hîş,
Hîşrâ bed gû me-gû kesrâ tu bîş.

«Eğer kör değilsen bu mâviliği kendinden bil. Başkasına değil, kendine kötü de.»

(*) Noktasız «hâl» okunmasına göre.

1330

مؤمن ار ینظر بنور الله نبود
غیب مؤمن را برهنه چون نمود

Mü'min er yanzur bi-nûri'llah ne-bûd,
Gayb mü'minrâ bürehne çun nümûd.

«Mü'min Nûr-i İlâhî ile nazar eder olmasaydı, ba'zı gizli haller ona nasıl apaşikâre görünürdü.»

Evet, Mü'min-i kâmil, Allahın nûriyle baktığı için baktığı şeyleri iyi görür. Nitekim Hadis-i Şerifte :

«Mü'minin kavrayışından sakının. Çünkü o, Allah nûriyle bakar» buyurulmuş, Hadis-i Şerif; Buhârî, Tirmizî ve Taberânî tarafından nakledilmiştir.

1331

چونکه تو ینظر بنار الله بدی
نیکوی را وا ندیدی از بدی

Çun-ki tû yanzur bi-nâri'llah büdi,
Nikuirâ vâ-ne-didi ez-bedi.

«Sen Nûr-i İlâhi ile değil, Nâr-ı İlâhi ile baktığın için iyiliği kötülükten fark edemiyorsun.»

1332

اندک اندک نور را بر نار زن
تا شود نار تو نور ای بو الحزن

Endek endek nûr-râ ber-nâr zen,
Tâ şeved nâr-i tu nûr ey bu-'l-hazen.

«Ey hüzn ve keder sâhibi; yavaş yavaş ve azar azar nûru nâra vur ki, senin nârın, ya'ni Nâr-ı İlâhi ile bakışın, Nûr-ı İlâhi ile bakışa tahavvül etsin de, herkeste ayb ve noksan yerine hüner ve kemâl görebilesin.»

1333

هم تو زن یارب ازآن آب طهور
تا شود این نار عالم جمله نور

Hem tu zen yâ-Rab ez-ân âb-i Tahûr,
Tâ şeved ın nâr-i âlem cümle nûr.

«Ya Rabbi; bu mâ-i tahûrdan, yani tevfikat-ı sübhâniyyen ve âb-ı hayâtından yine sen serp de bu âlemin gaflet, cehâlet, dalâlet ateşi nûra tahavvül etsin.»

1334

آب دریا جمله درفرمان تست
آب و آتش ای خداوندان تست

Âb-i deryâ cümle der-fermân-i tûst,
Âb u âteş ey Hudâvendân-i tûst.

«Bütün denizlerin suyu senin fermânına tâbi'dir; su da, ateş de İlâhi, senin mahlûkundur.»

Yani gerek hidâyet, gerek dalâlet senin irâdene tâbi'dir. Tevfikat-ı İlâhiyyen, dalâlet-i umûmiyyeyi hidâyet-i umûmiyye hâline getirebilir. Çünkü ikisi de muti ve münkadındır.

1335

گر تو خواهی آتش آب خوش شود
ور نخواهی آب هم آتش شود

Ger tu Hâhi âteş âb-i Hoş şeved,
V'er ne-Hâhiâb hem âteş şeved.

«İlâhi eğer istersen: ateş, lâtıf bir su şekline, dalâlet de ayn-ı hidâyet hâline inkılâb eder. İstemezsen: su, ateş hey'etine girer ve hidâyet zannedilen, dalâlet oluverir.»

1336

این طلب در ما هم از ایجاد تست
رستن از بیداد یارب داد تست

İn Taleb der-mâ hem ez-icâd-i tûst,
Resten ez-bidâd yâ-Rab dâd-i tûst.

«Ya Rabbi; bizdeki bu taleb ve duâ da yine senin icâdın eseridir. Zulümden kurtulmak da yine senin tevfik-ı adâletinledir.»

1337

بی طلب تو این طلب مان داده‌ای
گنج احسان بر همه بگشاده‌ای

Bi-Taleb tû in Taleb man dâdei,
Genci ihsân ber-hemê bu-kşâdei.

«Bu talebi bize, bizim talebimiz olmaksızın vermişsin. Bütün mahlûkatına ihsan hazinelerini açan yine sensin.»

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'inde :

أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي

Yâni : «Bir kulum bana duâ eylediği, benden bir şey istediği vakit onun duâsına icâbet ederim. O halde kullarım, benden icâbet talebinde bulunsunlar[12].» buyuruyor. Demek ki biz istemeden evvel benden istesinler diyerek lûtf ve kerem hazinesini açık bulunduruyor.

(12) Sûrei Bakara: 186.

«ARSLAN KUYUYA DÜŞTÜ DİYE TAVŞANIN AV HAYVANLARINA MÜJDE GÖTÜRMESİ»

1338

چونکه خرگوش ازرهایی شاد گشت
سوی نخجیران دوان شد تابدشت

Çun-ki Hargûş ez-rehâyi şâd geşt,
Sû-yi naHciran devân şüd tâ-be-deşt.

«Tavşan halâs bulduğuna sevindi ve müjde vermek için hayvanların bulunduğu ovaya kadar koştu.»

1339

شیررا چون دید درچه کشته زار
چرخ میزد شادمان تامرغزار

Şirrâ çun did der-çeh kuşte zâr,
ÇarH mi-zed şâdmân tâ-merğ-zâr.

«Tavşan, arslanın kuyu içinde inleyerek öldüğünü görünce sevincinden çayırda oynamaya ve çerh atmaya başladı.»

Raks ve tareb hâssası her ziruhta vardır. Hayvânâta bakılsa görülür ki, sevindikleri vakit sıçrarlar, koşarlar, oynarlar. Hele içlerinde mûsikî nağmelerinden müteessir olanları bulunduğu mücerrebdir. İnsan ki, ruha sahip mahlûkatın içinde akl ve idrâk ile mütemâyizdir; bütün mahlûkatın hissedar olduğu bu neşveden onun nasipsiz olması kabil değildir. Raks ve harekât-ı mevzûne meyli, insanların hepsinde vardır. Gayet zevkaver bir beste dinleyen kimse ne kadar vakûr olursa olsun, ne derece kendini zabtetmeye çalışırsa çalışsın omuzlarının hafifçe oynadığını başkaları görmese bile kendisi hisseder.

Bu kadar neşve, sûri bir zevkin mahsulü olunca ma'nevi bir heyecânın insanı daha ziyade kışkırtacağı, âdetâ irâdesini elinden alacağı tabî'idir. İşte ehlullah hazarâtının zikr esnâsında ayakta olsun, dönerek olsun, mevzûn bir takım harekâtta bulunmalarının sebebi, kalblerinde husûle gelen ma'nevi heyecanlardır.

Kur'ân-ı Kerîm ezberleyen ve tilâvet eden hâfızların sallanmaları da böyledir.

Burada bir sü'al vârid olur da denilebilir ki:

— Ehlullah hazarâtı, ma'nevî neşve eseri olarak öyle hareketle de bulunmuşlar. Fakat kapatılan tekkelerde kıyâm, devran ve semâ edenlerin hepsinde aynı zevk var mı idi?

Bu sü'ale diğer bir sü'al ile cevap verilir. (Namaz mü'minin mi'racıdır) müeddâsınca, bir müslümanın namazı, onun mi'racı olacak. «Allahü ekber» deyip namaza durunca Huzûr-ı İlâhide bulunacak Mi'râc-ı peygamberi füyûzâtından derecesine ve isti'dâdına göre nasib alacak. Elhamdülillâh hepimiz namaz kılıyoruz. Lâkin o ma'nevi füyûzâta kaç dânemiz nâil olabiliyoruz?

Sôfiyye ıstılahları arasında bir (vecd) bir de (tevâcüd) vardır. Vecd; Matlûb olan ma'nevi zevki bulmak, Tevâcüd: O zevki bulmaya çalışmaktır. Bizim gibilerin zikr esnâsındaki hareketleri şüphesiz tevâcüddür. Ehlullah hazerâtının neşvelerini bulmak için aramak, taramak, didinmek ve çırpınmak lâzımdır. Allah; Ekremülekremindir, kendi yolunda ihlâs ile çırpınanları me'yûs etmez. Binâenaleyh o tevâcüdler, bir gün olur vecd hâlini alır. Elverir ki dervişte, o hareketin menşe'i riyâ ve nümâyiş değil, ihlâs olsun ve Allah rızâsı için yapılsın dursun. İmâm-ı Şâfi'i rahimehullaha isnâd edilen bir beyitte :

«Allah rızâsı için oynayan felâh bulur. Çünkü lillâh fillâh olan raks helâldir» buyurulmuştur.

Acâ'ib raks helâl olur mu? Evet; Olur, ammâ raksına göre. Balolara gidip yarı çıplak kadınların üryan vücûdlarına sarılıp zıbzıb sıçramak, müslümanlık şöyle dursun, belki mecûsilikte bile haramdır. Keza bir kadının yabancı bir erkekle sarmaş dolaş fırılfırıl dönmesi hiçbir vakit helâl olamaz. Hattâ helâl mi, haram mı? sualine hâcet kalmaz. Ancak, bir bayram günü Mescid-i Nebevi sâhasında Habeşistandan gelmiş olan Habeş Müslümanlarının oyun oynadıklarını ve bu oyunu Resûl-i Ekrem Sallahü Aleyhi Vesellem Efendimizle birlikte hücre-i seâdetten seyrettikleri Hazret-i Ayşe (radiyallahü anha ve an ebiha) rivayet ediyor. Demek ki haram olan raks değil, onun neticesi imiş. O halde: «Tekkelerde raks ediyorlar, haram işliyorlar, «sema'haneler kırk arşın kazılıp toprağı atılmayınca orada namaz kılınmaz» diyenlerin sözleri cahilâne bir ta'assubdan başka bir şey değildir. Semâ'hanenin zemini kırk arşın kazılırsa asıl o zaman namaz kılınmaz. Çünkü orası bostan kuyusu olur.

İşte hikâyemizdeki tavşan da düşman-ı cânı bulunan arslanın helâkinden, yâhud onun temsil ettiği nefs-i emmârenin — ki akl ve ruhun büyük düşmanıdır — ölümünden dolayı raksederek ve dönerek yollarda gidiyordu.

beytinde zikredilmiştir.

İstanbul'da kâin (Yeni Kapı Mevlevihanesi)nde minber olmadığı için oranın dedeleri Cuma ve Bayram namazlarını civardaki merkez efendi camiinde kılarlardı. Dönüşde ney ve kudüm çalarak Bayram dolayısiyle izharı sürur ederlerdi. İkinci Sultan Abdülhamid devrinde biri, mevlevi şeyhi bayram selâmlığı yapıyor diye bunu jurnal etmiş, fakat yapılan tahkikat üzerine bu hareketin bir ikiyüz senedenberi devam edegelen bir an'ane olduğu anlaşılması üzerine devamına müsaade olunmuştu.

1340

دست میزد چون رهید از دست مرگ
سبز و رقصان درهوا چون شاخ و برگ

Dest mi-zed çun rehid ez-dest-i merg,
Sebz u raKSân der-hevâ çun şâH u berg.

«Tavşan ölümün pençesinden kurtulduğu için el çırpıyor, ağaç dal ve yapraklarının havada oynaması gibi raksediyordu.»

1341

شاخ و برگ ازحبس خاك آزاد شد
سر برآورد و حریف باد شد

ŞâH u berg ez-habs-i Hâk âzâd şüd,
Ser ber-âverd û harif-i bâd şüd.

«Sürgün, dal ve yapraklar, toprak hapsinden kurtuldukları için, başlarını kaldırıp rüzgârın musâhibi olarak oynaşırlar.»

1342

برگها چون شاخرا بشکافتند
تا بالای درخت اشتافتند

Berghâ çun şâHrâ bi-şkâftend,
Tâ be-balâ-yi dıraHt iştâftend.

«Yapraklar dalları yarıp içinden çıkınca ağacın tepesine kadar tırmanırlar.»

Şu beytlerle Allahü a'lem deniliyor ki: Neşve halinde raks'a mey edenler yalnız canlı mahlûkat değildir, nebâtâtın da kendisine göre birer neşvesi vardır. Meselâ ağaçlara bakınız. Kış müddetince gövdeleri birer kütük, dalları budakları birer kadid halinde durur; fakat bahar geldi mi o kütükte o kadidlerde birer hayat neşvesi his edilir. Her biri ötesinden berisinden tomurcuklanır, çiçek açar, yaprak çıkarır, yukarıdan aşağıya kadar donanır. Donandıktan sonra da bir rakkase gibi, rüzgârın tahrikine göre havada oynar durur.

1343

بازبان شطاة شكر خدا
مى سرايد هر بر و برگى جدا

Bâ-zebân-ı şaT'a-i şükr-i Hudâ,
Mî-serâyed her ber û bergi cüdâ.

«Şata' yani filiz lisaniyle her ağacın yaprağı ve yemişi ayrı ayrı Allahın şükrünü terennüm eder.»

1344

که بپرورد اصل ما ذو العطا
که درخت استغلظ آمد فاستوى

Ki bi-perverd aSl-i mârâ Zu-'l-aTâ,
Ki diraHt istağlaz âmed f'estevâ.

«Şöyle diyerek ki: atâ ve kerem sahibi olan Allah; bizim kökümüzü besledi, ağaç da kuvvet bulup kalınlaştı ve doğruldu.»

وان من شیء الا یسبح بحمده ولکن لا تفقهون تسبیحهم

Yâni: **«Her şey Allah'ı tesbih ve tahmid eder. Lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız"[13].»** Âyeti kerimesi mucibince Kâinatın her zerresi Allah'ı tesbih eder. Tesbih için lisan lâzımdır. Her şeyin kendine göre bir lisanı ve edebiyatı vardır. Sonra o lisanı tahrik ve edebiyyatı teşkil edecek bir ruh gerektir. Şüphesiz o da vardır. Naçiz bir kum danesinin hattâ bir toprak zerresinin kendine mahsus bir hayatı mevcuddur.

---

(13) Sûrei İsrâ: 44.

Cenabı pir buyuruyor ki: Nebatatın yeni sürmüş filizleri, onların Allaha şükr için lisanı hamdidir. Binaenaleyh her filiz o terütaze lisaniyle lâkin kendine mahsus beyaniyle Allahı tesbih eder ve «Cenabı Hak aslımıza yani bizim yetişmemize vasıta olan köke ve gövdeye neşvünema bahşetti de o ağaç kalınlaştı ve doğruldu» der. Hazreti Mevlânâ bu hakikati beyan etmekle beraber Sûre-i Feth'in sonunda ki şu iki âyete işaret eyliyor:

هُوَ الَّذِىٓ اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ

الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

Yâni: **«Allah celle celâlühü öyle bir Kadir-i Mutlaktır ki, Rasul-i zişanı, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmı, insanlara peygamber olarak göndermiştir. Hidayetle ve din-i Hakla. Yâni: Allah, Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellemi, insanları doğru yola çıkarmak ve kendilerine Hak Dini öğretmek için irsal eylemiştir. O Peygamber'i yâhud O Dini, yani İslâmı galip getirmek için bütün dinler üzerine[14].»**

Acebâ İslâm Dininin bütün dinler üzerine galip gelmesi tahakkuk etmiş midir? Bunda hiç şüpheniz olmasın. Pek parlak bir galebe çalmıştır. Bugün hakikaten âlim ve cidden mütefennin bir kimse yoktur ki İslâmın ulviyyet ve hakkaniyetini takdir etmesin.

İslâm aleyhdarı geçinmek istiyenler, kendilerini âlim ve müdrik vehmeyleyen bir takım cehl-i mürekkep eshâbıdır. Bunlar, İslâmi hakikatleri bilmediklerinden ona adavet izharına cesâret ediyorlar. Tevekkeli «insan, bilmediğinin düşmanıdır.» dememişlerdir.

Müslümanlık, kâinatın ufuklarını parlatmış bir güneştir. Onun âlem şümûl olan ziyasına bakamıyanlar, aydınlıkta gözleri kamaşan baykuşlara ve yarasalara benzerler. Şeyh Sadi kuddise sirruhû der ki: «Gündüzün yarasanın gözü görmüyorsa bundan dolayı güneşin ne günâhı vardır? Doğrusunu istersen, Güneşin kararmasından, böyle binlerce gözün kör olması evlâdır.»

Yalnız şurasını itirafa mecburuz ki, bugün Alem-i İsâlmın ekser tarafı sâir dinler erbabının eline düşmüştür. Müslümanlık orada mağlûp olmuş görünüyor. Fakat mes'eleye dikkatli bir nazarla bakalım. Mağlûp olan oralardaki müslümanlar mıdır, yoksa İslâmiyet midir. Hiç şüphe etmiyelim ki müslümanlardır.

---

(14) Sûrei Feth: 28.

Hindistan kıt'ası asırlardanberi İngilterenin idaresinde iken, o... ulemâsından Rahmetullah Efendi (rahimehullah) ile İngiliz papazı Fender arasında resmen icrâ edilen dinî bir mubâhesede galebe, Rahmetullah Efendide kalmış, bir iki celseden sonra papaz savuşmuştu.

Dikkat buyuruldu mu? Müslümanların mağlûb ve âdetâ esir bulunduğu bir kıt'adaki mağlûb ve esir müslümanlardan bir âlim, galib ve hükümran bir kavmin papazını da, dinini de mağlub etmişti. Demek ki müslümanlık, her dine galebe çalmıştır ve daima da galip gelecektir. Çünkü böyle olacağına Allah şehâdet ve kefâlet ediyor. Müslümanlığın ilâ yevmelkıyâme bâki olacağını, kendisinin muhafaza ve himayesinde bulunacağını söylüyor.

Yâni : Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın hak peygamber ve Din-i İslâmın hak dîn olduğuna ve kıyâmete kadar hükmünün bâki olduğuna Allahın şehâdeti kâfidir.

«Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellem Allahın peygamber-i ekberidir. Ma'iyyetinde bulunanlar, ya'ni eshâb-ı kirâm da kâfirlere, dinsizlere, münâfıklara karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler.»

Evet. Eshâb-ı kirâmın ekâbiri böyle idi. Hattâ Sûriye seferlerinden birinde Rum câsûsu olan hıristiyan bir arab, islâm ordusuna girmiş, geceyi orada geçirebilmiş, hizmet ettiği orduya gidince islâm mücâhidlerini: «Geceleri, papazlar kadar halim ü selim, âbid ü zâhid bulunuyorlar. Gündüzleri ise düşmanlarına dünyâyı daraltan birer kahraman oluyorlar» diye ta'rif etmişti.

تَرٰيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا ... سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ

«Onları rükû' ve secde eder, ya'ni namaz kılar bir halde görürsün yüzlerinde secde eseri olmak üzere alâmetleri vardır, ya'ni secde ve ibâdet yüzlerine bir nûrâniyyet vermiştir[15].»

---

(15) Sûrei Feth: 29.

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ
فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى
عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

«Onların Tevrattaki ve İncildeki misalleri bir ekin gibidir ki: filizini çıkarır, sonra o filiz kuvvetlenir, kalınlâşır ve doğrulur. Sakları, gövdeleri üstünde çiftçileri te'accüb ettirecek sûrette. Allah, onlar vâsıtasiyle kâfirleri gayz ü hiddete getirmek için kendilerinden bahsetti. Bir de Allah imân edenlere ve içlerinden amel-i sâlihte bulunanlara hem mağfireti, hem çok büyük ecr u mükâfatı va'deyledi[16].»

Cenâb-ı Pir şunu da telmih ediyor ki: Bir müddet toprak içinde kalmış dânenin oradan kurtulup filizlenmesi ve ürpermesi, kezâ ağacın içinden, zuhûru zamânını bekleyen çiçek ve yaprağın o mahbesten âzâd olması, nasıl kendilerinin sevinmesini ve raksa gelmesini intâc ediyorsa: nefs mahbesinden ve tabî'at kaydından kurtulan ruḥ da öylece sevinir ve neşvelenir. O halâs, ister tabî'i mevt ile olsun, ister ihtiyârî mevt ile olsun.

1345

جانهای بسته اندر آب و گل
چون رهند از آب و گلها شاددل

Cânhâ-yi beste ender-âb u gil,
Çun rehend ez-âb u gilhâ şâd-dil.

«Su ve çamur kaydına, ya'ni anâsır-ı tabî'âte merbut ve mukayyed olan ruhlar, o çamurdan kalben mesrur olarak kurtulunca.»

---

(16) Sûrei Feth: 29.

1346

در هوای عشق چون رقصان شوند
همچو قرص بدر بی نقصان شوند

Der heva-yi işK çun raKSân şevend,
Hem-çu KurS-i bedr bi-nuKSân şevend.

«Aşk havasında raks ü tarebe başlarlar ve bedir hâlinde bulu- nan Ay'ın kursu gibi noksansız ve tastamam olurlar.»

1347

جسمشان در رقص و جانها خود مپرس
وانکه گردد جان ازانها خود مپرس

Cism şan der-raKS u cânhâ Hod me-purs,
V'an-ki gerded cân ez-anhâ Hod me-purs.

«Onların cismi rakstadır, canlarının nasıl olduğunu sorma. Hele kendisinde cismâniyyet kalmamış da aynı ruh kesilmiş olanların ahvâlinden hiç süâl etme ki, onların ta'rif ve tevsifine imkân yok- tur.»

1348

شیررا خرگوش در زندان نشاند
ننگ شیری کو ز خرگوشی بماند

Şirrâ Hargûş der-zindan nişând,
Neng-i şiri k'û zi-Hargûşi bi-mând.

«Tavşan, arslanı zindâna tıktı. Bir tavşana mağlûb olan arslan, arslanların yüz karasıdır.»

Bazı kimseler vardır ki ilmi, irfânı, idrâki ve sairesi itibariyle arslan kadar kudretli olmak lâzım gelirken bazı husûsâtta tavşan kadar bir hâdise karşısında mağlûb oluverirler. Halbuki insan için lâzım olan şey, icabına göre ve hakkı müdafaa mevkiinde mukavemet göstermektir. Yoksa hemen apışmak ve ipin dört ucunu bırakmak değildir. Nitekim Cenâb-ı Hak Millî Kurtuluş hareketimizi, bir metanet ve bir mukavemet neticesinde zafere ulaştırdı. Eğer o mukave-

met gösterilmeseydi hem o zafer kazanılamazdı, hem de arslan gibi bir Türk, tavşan kadar bir Yunanın karşısında mağlûb kalmış olurdu.

İslâm tarihinde bir (Hamrâülesed) vak'ası vardır. Uhüd muhârebesi, Resûlullahın emri hilâfına hareket olunduğundan kaybedilmişti. Eshâb-ı kirâmdan yetmişi şehid düşmüş, kalanlardan pek çoğu, hattâ Resûlullah Hazretleri yaralanmıştı. Müşriklerin de otuz kadar maktûlü vardı. Kureyşiler, bu kadar muvaffakıyyeti kâfi görmüşler, hemen Mekke yolunu tutmuşlardı. Kondukları menzilde:

— «Sanki biz ne yaptık? Bir kaç kişiyi öldürmekle geri döndük. Hazır galebe bizde iken müslümanlığı ortadan kaldırmalı değil mi idik?» diye müşrikleri dönmeye ve tekrar çarpışmaya teşvik edenler olmuştu. Bunu işiten biri, Medineye gelip keyfiyyeti haber verdi. Resûl-i Ekrem, bir gün evvelki muhârebede bulunanların tekrar müşrik ordusu üstüne yürümelerini emretti. Yaralı, bereli olan o mücâhidler yola çıktılar ve (Hamrâülesed) mevki'ine kadar gittiler. Bu hareketi duyan müşrikler: «Medineliler, dünkü maktûllerinin, intikaamını almak üzere hep birden üstümüze geliyorlarmış» diye korktular ve hemen savuştular. Aleyhissalât Efendimizle eshâb-ı kirâmın celâdeti galib bir düşmanı korkuttu ve kaçmaya mecbur etti.

1349

در چنان ننگی و آنگه این عجب
فخر دین خواهد که گویندش لقب

Der çunan nengî vu an-geh in aceb,
FaHr-i Dîn Hâhed ki güyendeş leKab.

«O arslanların yüz karası olan pısırık mahlûk, bu âr ve hicab içinde iken kendisine (fahrüddin) gibi bir lâkab verilmesini ister.»

Meşhurdur ki İspanya krallarından biri, bozulduğu bir muhârebeden döndükten sonra halkı oyalamak için :

— Bana şimdiden sonra imparator denilsin! diye irâde etmiş. Nedimlerinden zarif bir adam da:

— Bizim kral, delik gibi kaybettikçe büyüyor! demiş. Bu fıkra okunan beytin mâ'nasını pek güzel izâh eder.

1350

ای چو شیری در ته این چاه فرد
نفس چون خرگوش خونت ریخت و خورد

Ey çu şiri der teh-i in çâh ferd,
Nêfs çun Hargûş Hûnet riHtu Hord.

«Ey bu kuyu içinde arslan gibi tek kalmış insan; nefsin tavşan gibi senin kanını döktü ve içti.»

Yâni: Ey kuyu gibi olan tabi'at âlemine düşmüş, bir çok kayıtlar ile bağlanıp kalmış, oradan çıkıp kurtulmasını muhâl hâline getirmiş olan insan; senin insanlığına nisbetle bir tavşan kadar âciz olması lâzım gelen nefsin, nasıl oldu da sana galebe çaldı, seni tabiat kuyusundan çıkıp kurtulamayacak bir hâle getirdi.

Ey can Yûsüfü; neden kuyuda kalıp duruyorsun? Kur'ân ipine sarıl da o karanlık kuyudan sıçra ve dışarıya fırla.

1351

نفس خرگوشت بصحرا در چرا
تو بقعر این چه چون و چرا

Nefs-i Hargûşet be-Sahrâ der-çerâ,
Tû be-Ka'r-i in çeh-i cûn-û-çirâ.

«Sendeki nefs tavşanı kırda serbestçe otluyor. Sen ise kilükal kuyusuna düşmüş, nasıl ve niçin? diye mâlâyan'iyyât ile uğraşıyorsun. Öyle yapacağına oradan kurtulup çıkmaya çabala. Salma gesen nefsini irâde ve idrâk altına almaya çalış.»

Kıssaya dönülüyor:

1352

سوی نخجیران دوید آن شیرگیر
کابشروا یا قوم اذ جاء البشیر

Sûy-i naHcirân devid ân şir-gir,
K'ebşirû yâ Kavmu iz-câ'e 'l-beşir.

«Arslanı kuyuya düşüren tavşan: Müjde arkadaşlar; müjdeci geliyor, diye av hayvanlarının yanına koştu.»

Beyheki, şöyle bir Hadis rivâyet ediyor :

«Mü'minleri sevindirmek, amellerin efdal olanlarındandır.»

Ma'lûmdur ki bir müslümanı sevindirmek ya fi'len, yâhud sözle olur. Meselâ bir adam; bir fakire Allah rızâsı için birkaç kuruş verir, onu sevindirir, du'âsını alır. İşte bu bir fiilî sevindirmedir. Keza bir âlim, kendisinden bir şey soran bir adamın müşkilini halleder, onu sevindirir ve Allah razı olsun duâsını alır. Kezâ kırda, bayırda giden bir kimse, uzaktan silâhlı birinin kendine doğru geldiğini görür; hüviyyet ve mâhiyyetini bilmediği bu adamdan korkar, belki de eşkıyâ olduğuna hükmeder. Lâkin o adam, yaklaşınca bir selâm verir. Selâm vermekle onun selâmette olduğunu, yâni kendine zararı dokunmayacağını bildirmiş, karşısındakini bir selâmla sevindirmiş olur. İşte bunlar da sözle sevindirmedir.

Tavşan lisanından deniliyor ki:

1353

مژده مژده ای گروه عیش ساز
کان سگ دوزخ بدوزخ رفت باز

Mujde mujd^{ê} ey gürûh-i 'âyş-sâz,
K'ân seg-i dûzeH be-dûzeH r^{e}ft bâz.

«Ey yaşayacak kavm; size müjdeler olsun ki o Cehennem köpeği, yâni arslan tekrar Cehenneme gitti.»

1354

مژده مژده کان عدوی جانها
کند قهر خالقش دندانها

Mujde mujd^{ê} k'ân 'adû-y' cânhâ,
K^{e}nd Kahr-ı HâliKeş dendânhâ.

«Müjdeler olsun ki Allahın kahrı o canlar düşmanının dişlerini söktü.»

1355

آنکه از پنجه بسی سرها بکوفت
همچو خس جاروب مرگش را بروفت

An-ki ez-pençe besi serhâ bi-kôft,
Hem-çu Has cârûb-i mergeşrâ bi-rûft.

«O, pençesiyle bir çok kafa ezmiş olan arslanı, ölüm süpürgesi çöp gibi süpürüp attı.»

1356

جمع گشتند آن زمان جمله وحوش
شاد و خندان از طرب در ذوق و جوش

Cêm' geştend ân zemân cümlê vuhûş,
Şâd u Handan ez-Tareb der-zevK u cûş.

«O zaman bütün hayvanlar toplandılar. Sevinçlerinden gülmeye, eğlenmeye ve sıçrayıp oynamaya başladılar.»

1357

حلقه کردند او چو شمعی در میان
سجده آوردند و گفتندش که هان

HalKa gerdend u çu şem'i der-mıyân,
Secde âverdend u goftendeş ki hân.

«Hayvanlar halka teşkil edip tavşanı mum gibi ortaya aldılar, karşısında yerlere kapanıp dediler ki:»

1358

تو فرشته آسمانی یا پری
نه تو عزرائیل شیران نری

Tû firişê âsmânî yâ peri,
Nê tu Azrâ'îl-i şirân-i neri.

«Sen semâvî bir melek, yâhud bir perisin. Hayır hayır... erkek aslanların azrâilisin.»

1359

هرچه هستی جان ما قربان تست
دست بردی دست و بازویت درست

Her-çi hesti cân-i mâ Kurbân-i tust,
Dest-burdi dest u bazûyet durust.

«Her ne olursan ol. Rûhumuz sana kurban olsun. Düşmana galebe çaldın, elin, kolun vâr olsun.»

1360

راند حق این آبرا در جوی تو
آفرین بر دست و بربازوی تو

Rând haK în âbrâ der-cûy-i tû,
Âferîn ber-dest u ber-bâzû-yi tû.

«Cenâb-ı Hak bu suyu senin derene akıttı. Yâni bu fikri sana ilham etti. Eline ve koluna âferin.»

Hayvanlar, kendilerinin can düşmanı bulunan arslanı öldürdüğüne teşekkür için tavşanın etrafına toplanmışlar, onu bir şamdan gibi ortaya almışlar, sonra melek misin, peri misin yoksa yırtıcı arslanların azraili misin? demişler; daha sonra: «Ne olursan ol. Allah sana bir ilham verdi Başımızdan bu belânın kalkmasına sebep oldun. Bu seâdet senin vâsıtanla zuhûra geldi. Elin, kolun vâr olsun» diye du'â etmişler, ondan sonra da sormuşlardı ki:

1361

بازگو تا چون سگالیدی بمکر
آن عوانرا چون بمالیدی بمکر

Bâz gû tâ çûn sigâlîdî be-mekr,
Ân avânrâ çun bi-mâlîdî be-mekr

«Anlat bakalım o zâlimi nasıl bir hiyle ile kandırdın ve ne türlü bir tedbir ile mekr tuzağına düşürdün?»

1362

بازگو تا قصه درمانها شود
بازگو تا مرهم جانها شود

Bâz gû tâ KıSSa dermânhâ şeved,
Bâz gû tâ merhem-i cânhâ şeved.

«Naklet ki hikâyen bize ilâç yerine geçsin. Tafsilât ver ki anlatışın canlarımızın merhemi olsun.»

1363

بازگو کز ظلم آن استم‌نما
صدهزاران زخم دارد جان ما

Bâz gû k'ez zulm-i ân istem-nümâ,
Sad-hezârân zâHm dâred cân-i mâ.

«İzah et ki o zâlimin zulmünden ruhlarımızda yüz binlerce yara vardır.»

1364

گفت تأیید خدا بود ای مهان
ورنه خرگوشی که باشد در جهان

Gôft te'yid-i Hudâ bûd ey mihân,
Ver-ne Hargûşi ki bâşed der-cihan.

«Tavşan dedi ki: Ey büyük mahlûkat; muvaffakıyyetim, Allahın te'yidiyle oldu. Yoksa dünyâda bir tavşan kimdir ki böyle bir iş yapabilsin?»

1365

قوتم بخشید و دلرا نور داد
نور دل مر دست و پارا زور داد

Kuvvetem baHşid u dilrâ nûr dâd,
Nûr-i dil mer dest u pârâ zûr dâd.

«Allah bana kuvvet, kalbime nûr ihsân etti. Kalbimdeki nur da elime, ayağıma kuvvet verdi.»

1366

ازبر حق میرسد تفضیلها
باز از حق میرسد تبدیلها

Ez-ber-i haK mi-resed tefdilhâ,
Bâz ez-haK mi-resed tebdilhâ.

«Tafdillerin, tebdillerin hepsi Allah tarafından gelir.»

1367

حق بدور و نوبت این تأییدرا
می نماید اهل ظن و دیدرا

HaK be-devr û nevbet în te'yidrâ,
Mî-nümâyed ehl-i zann û dîdrâ.

«Allah, bu te'yid ve takviyesini zaman zaman, nevbet benevbet zan ehline de, basîret ehline de gösterir.»

Cenâb-ı Pîr, bu beytlerle ucb, yâni kendini beğenmenin zararlarını ve bir işteki muvaffakiyyetin, Allahın te'yidiyle husûle geldiğinin bilinmesi lüzûmunu işâret ediyor.

Hayvânâtın, yâhud onların temsil ettikleri havâs ve kuvây-ı insâniyyenin tavşana, yâhud akl-ı selîme karşı minnetdârâne medh'u senâlarına karşı tavşan, bu muvaffakıyyetin kendi kudret ve kuvvetiyle olmadığını, mahzâ Allahın te'yidiyle arslanı kuyuya düşürebildiğini söylüyor. Hattâ: «Bir tavşan, cüssece nedir ki böyle büyük ve muhâtaralı bir işi başarabilsin» diyor.

Hakikaten ba'zan bir insan, had ve kudretinin pek çok fevkında bir işe muvaffak olur. Meselâ benim gibi bir âciz, münevver bir cemâ'at karşısında mesnevi-i şerif takrir eder. Hakkelinsâf söyleyim ki ben kimim? Mesnevi takriri ne? İşte bu hal tavşanın arslanı kuyuya düşürmesi gibi bir muvaffakıyyettir ki onu yaptıran da benim irfânım değil, Allahın te'yidi ve takviyesidir.

İmdâd-ı İlâhi ve tevfik-i Rabbânî yalnız bir devre ve bir şahsa da münhasır değildir. Cenâb-ı Hakkın kerem ve âtıfeti; o tevfik ve te'yidi her vakit ve dilediğine ihsân eder. Bu kudretini ehl-i yakînden olanlara da, zann ü şüphe erbâbından bulunanlara da gösterir. Meselâ Anadolunun son zaferi Allahın te'yidinden başka bir şey miydi? Senelerce dövüşmekten tâb ü tüvânı kesilmiş âdetâ kımıldayamayacak hâle gelmiş olan millet, Hakkın verdiği bir kuvvetle düşmanı önüne kattı, süre süre perişan bir halde denize döktü.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra yeni bir bahse giriyor. İnsanın

...nıl olduğu bir muvaffakıyyete kanâ'at edip de, ipin dört ucunu salıvermemesi lâzım geldiğini anlatıyor.

«BUNUNLA SEVİNMEYİN DİYE TAVŞANIN SAİR HAYVANLARA NASİHAT VERMESİ»

1368

هین بملك نوبتی شادی مکن
ای تو بسته نوبت آزادی مکن

Hin be-mülk-i nevbetî şâdî me-kün,
Ey tu bestê-nevbet âzâdî me-kün.

«Aklını başına al da nevbetî, yânî sıra ile ve iğreti olan bir mülk ve hükümete sevinme. Ey nevbete merbut ve mukayyed olan; senin de nevbetin gelince gideceksin, yerine başkası gelecektir.»

O halde âzâdelik da'vâsında bulunma.

İnsanların, «Benimdir» diye temellük iddiâsında bulundukları şeylerin hiç biri dâimi değildir, nevbetîdir, yânî nevbetle elden ele geçer. Elimizde para diye kullandığımız kâğıtlar da böyle değil mi? Meselâ nikel bir beş kuruşluk bir günde acebâ kaç elden kaç ele geçiyor ve muvakkaten kaç kişinin parası oluyor?

Paralar böyle olduğu gibi mevki ve mansıblar da böyledir. Dün Zeydin oturduğu yere bugün Amr geçmiş bulunuyor. Amr'ın bugünkü mevkiine yarın da Bekir geçebilir.

Meşhur bir fıkra vardır. Hükümdârın biri:

— Şu mülk ne kadar zevkli bir şeydir, bir de bekâsı olsaydı, demiş.

Nedimlerinden zarif bir adam da:

— O vakit efendimize nöbet gelmezdi! mukabelesinde bulunmuş.

Onun için Allahın tevfik ve te'yidiyle bir şey elde etmiş olanlar; buldukları şeylere ve bulundukları yerlere kanâatle berâber şükr ve hamdde bulunmalı, lâkin o muvaffakıyyeti kendinden değil, Allahtan bilmeli; Böyle muvakkat ve iğreti şeylere bağlı olanlar da hürriyyet ve âzâdelik da'vâsında bulunmamalıdır.

1369

آنکه ملکش برتر از نوبت تند
برتر از هفت انجمش نوبت زنند

Ân-ki mülkeş ber-ter ez-nevbet tenend,
Ber-ter ez-heft encümeş nevbet zenend.

«Bir kimsenin mülkü nevbetini, nevbetin üstünde dokurlar; ya'-

davul etmemek üzere kendisine bâki bir mülk verirlerse o k[illegible]
nın nevbetini, ya'ni mızıkasını yedi seyyârenin fevkında çalar[illegible]

1370

برتر از نوبت ملوك باقيند
دور دائم روحها باساقيند

Ber-ter ez-nevbet mülûk-i bâKıyend,
Devr-i dâim rûhhâ bâ-sâKıyend.

«Nevbetin üstünde olanlar, bâkî bulunan mülûktür ki onl[illegible] rûhu, dâimâ meclisin sâkisi ile berâberdir; yâhud onlar, müst[illegible] ruhlara sâkilik vazifesini ifâ ederler, aşk ve mahabbet şarabını [illegible]rirler.»

Evvelki beyitlerde mülk, hükümet, servet ve tasarruf gibi şey[illegible]rin âriyyeti olduğu söylenilmişti. Bu iki beytte de buyuruluyor [illegible] ığreti olmayan, ya'ni devam edip ba'zı mülkler de vardır. O mül[illegible] nâil olanların debdebe-i saltanatı seb'a-i seyyârenin fevkındedir. H[illegible]kümet nevbetleri âlem-i bâlâda çalınır.

Nevbet; Hükümdâr kapılarında sabah ve ikindi, yâhud yatsı v[illegible]kitlerinde çalınan resmi mızıkadır.

Bir Hadis-i Kudsi vardır. Onda Cenâb-ı Peygamber lisân-ı İl[illegible]hiden hikâye buyuruyor ki: **«Bir kulum, beni bir mele', yâni bir m[illegible]liste zikretse ben de onu o zikrettiği mele'den hayırlı bir mecli[illegible] zikrederim.»**

İşte kendilerine bâki mülk, ebedi saltanat verilmiş olanların n[illegible]beti mele'-i â'lâda çalınır demek, onların nâmı mele'-i â'lâ ve bâl[illegible] semâda zikrolunur. Kendileri melekût âleminde tevkir ve ta'zim [illegible]lir demektir.

Böyle ma'nevi saltanatı olanların mülkü ve hükümeti de bâkî[illegible] İşte saltanat-ı ma'neviyye-i Muhammediyye, 14 asırdanberi sürüp g[illegible]mektedir. O nûr-i mübînin sönmesini isteyenlerin arzûsuna rağm[illegible] ilâmâşâallah sürüp gidecektir.

وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ۝

Yâni: «Kâfirler kerih görseler ve istemeseler de Allah, nûru ol[illegible] dinini itmâm edecek ve onu muhâfaza eyleyecektir[17].»

---

(17) Sûrei Saf: 8.

Keza tarikat-ı Mevleviyye yedi yüz yıldanberi devâm ... inşâallah devâm edecektir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ

«Ben, tahttan inip tabuta binecek şahlardan değilim. Benim ... mevi saltanatımın menşûrunda (Halidine Ebedâ) yazılıdır» demiştir.

Vâkıâ Türkiye dahilinde 14 safer 1344 ve 13 eylûl 1341 cum'a ... ilân edilmiş olan hususi kanun mûcibince bütün tarikatler arasında Mevlevi Tarikati de ilga edilmiş; İstanbuldaki Yenikapı Mevlevihânesinde son mukabele 13 safer 1344 târihine musâdif perşembe günü yapılmıştır. Böyle olmakla beraber Halep ve Şam gibi Türkiyye hâricindeki Mevlevihânelerde Ayin-i Mevlânâ icrâ edilmekte ve kalb erbabına şevk ve efzâ olmaktadır.

Türkiyyede Mevlevi âyininin men'i birinci def'a değildir. (1077) târihinde semâ'nın icrâsı hükûmet tarafından men'olunmuş, memnuiyyet 18 sene sürmüş ve (1095) senesinde yeniden mukabeleye başlanılmıştır.

İşte böyle ma'nevi sultanların rûhları, dâimâ ezel bezminin sâkisi olan Allah ile berâberdir ve o mülûk-i mâ'neviyye, istidatlı ruhlara devamlı şekilde sâkilik vazifesini ifâ ederler, gerek hayatlarında, gerek vefatlarından sonra, irşâd ve imdâd ile meşgul olurlar. Nasıl ki bugün de Hazret-i Mevlânânın kelimat-ı mubârekesi olan şu Mesnevi kitabının takriri ve istimâ'ıyle feyz alıyoruz.

1371

ترك اين شرب ار بگويى يكدو روز
دركنى اندر شراب خلد پوز

Terk-i in şürb er bi-gûyi yek-du rûz,
Der-küni ender-şerâb-i Huld pûz.

«Dünyâda bir iki gün içmeyi terk edersen ebedi bulunan cennet şarabına ağzını daldırır, kana kana kana içersin.»

Hazret-i Pir bir süâl-i mukaddere cevap veriyor, yâni: «O bâki mulke ve o ma'nevi saltanata nâil olmak için ne yapmalıdır?» diye soranlara diyor ki: «Fâni olan şeylere kalbi rabt etmemelidir. Meselâ cennetin dâimi şarabından zevkyâb olmak için burada içmemelidir. Burada içmemek, telakkiye göre bir mahrûmiyyet olsa bile, oradaki ebedi neşve yanında hiç bir şey değildir. Binâenaleyh ebedi ni'metlere nâil olmak için buradaki ni'metlerden kendini mahrum et...

..mek gerektir, nefs ile mucâhede ve onun arzûlarına muhâlefet ...zımdır.»

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz ne vakit bir gazadan avdet ...se **«Küçük cihaddan büyük cihâda döndük»** buyurur, büyük mü...hede ile de nefsin arzûlarına mukavemet ve muhâlefet ma'nâ... kasdederdi.

Diğer iki Hadiste: **«Cihâdın efdali kişinin nefsi ve hevâ vü he...siyle uğraşmasıdır»**, **«Düşmanların en adâvetlisi, insanın kendi ne...sidir»** buyurulmuştur.

Evet, Nefs, düşmanların en adâvetlisidir. Çünkü insana en ...kındır. Tıbkı bir ev dâhilindeki hırsıza benzer. Evin kapısı kil...nir, pencerelerine demir parmaklık takılır. Hâricden yapılacak ... taarruza karşı ihtiyatlı bulunulur. Fakat hırsız ya dâhilden olu...ma'âzallah ya âile efrâdından bulunursa? Onunla uğraşmak, on... kötü huyundan vaz geçirmek ne kadar müşkildir.

Bu, böyle olduğu gibi nefsi ıslâh için çalışmak ve yola getirm... de pek zordur. Yûsüf Aleyhisselâm gibi bir nebiyy-i zîşânın :

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Yânî: **«Ben nefsimi beri sayamam. Çünki nefs, dâimâ kötülü... emr ve fenâlığa teşvik eder. Meğer ki Rabbim merhamet edip sa...bini ona galip getire[18]»** dediği Kur'ân-ı Kerimde beyan ediliyor. Ke...zâ Peygamber-i Ekber (S.A.V.) Efendimiz de: **«Ya Rabbî; beni, g... yumup açacak kadar bir müddet nefsime ve onun hevâ vü heves... kaptırma ve mahlûkatından bir ferdin eline bırakma»** diye dua bu...yuruyor.

Hülâsa nefse galip gelmek ve onu hiç olmazsa (emmâre) lik... (levvâme) liğe getirmek müşkil bir iştir. Onun için Hazret-i Mevlâ... diyor ki:

1372

کشتن این کار عقل و هوش نیست
شیر باطن سخرهٔ خرگوش نیست

Küşten-î în kâr-i aKl û hûş nîst,
Şîr-i bâTın suHre-i Hargûş nîst.

«Bu nefsi öldürmek akl ve idrâkin işi değildir. İçerideki nefs ars...nı, tavşanın, yânî aklın mağlubu ve maskarası olamaz.»

---

(18) Sûrei Yusuf· 53.

İmâte-i yâni nefsi öldürmek ancak aşk ile olabilir ki o da Allahın bir tevfikıdır. Yoksa nefse mukabil akl ve idrâk yırtıcı bir arslan karşısında âciz bir tavşan gibi kalır. Hattâ nefsin ba'zı iştihalarını akl-ı cüz'î de bir dereceye kadar ma'kûl görür. Meselâ bir kış günü sabah namazını kılmak için kalkmayı, buz gibi su ile abdest almayı, sobasız, mangalsız bir odada, yâhud civardaki bir câmi'e gidip namaz kılmayı zor gören nefs, biraz daha yatmak, namazı kazâya bırakmak ister. Şu talebini sûret-i haktan göstermek için sâhibine «Sıcak sıcak yatarken kalkarsan sıhhatini tehlikeye korsun, Allah :

ولاتلقوا بايديكم الى التهلكة

Yâni: **«Kendinizi tehlikeye düşürmeyin[19]»** buyuruyor. Biraz daha yat, güneş doğsun, ortalık bir parça ısınsın, sonra kalkar, namazı kazâ edersin» der. Vâkı'â dış görünüşü ile bu tavsiye doğrudur. Fakat tehlikenin en büyüğü Allahın emrine itâ'atsizlik göstermek ve Hakkın cezâsına istihkak kesbetmektir. Sathi olan bir akıl, nefsin o yaldızlı sözlerine kanar.

O halde böyle sûret-i haktan görünmekle olur olmaz kimseyi aldatan nefs, öyle her aklın zebûnu ve müsahharı olamaz. Her söze aldanan akıllar da nefsin irâde ve idâresini eline alamaz.

1373

دوزخست این نفس و دوزخ اژدهاست
کو بدریاها نگردد کم و کاست

DûzeHest în nefs u dûzeH ejdehâst,
K'û be-deryâhâ ne-gerded kemm ü kâst.

«Bu nefs, cehennemdir. Cehennem ise ejderhâdır ki denizler bile ateşini söndüremez.»

Yâni: Nefs, doymamak hususunda cehenneme benzer. O cehennem ki ejderhâ gibi bulduğunu yutar, yuttuğiyle de dolmaz ve doymaz. Farazâ okyanusların suları onun içine dökülse ateşi sönmez, belki o, suları buhara kalbeder. Nefs de böyledir. Dediği yapıldıkça, istediği verildikçe hevesi geçmek şöyle dursun, şımarır, şımardıkça hevesi ve iştihâsı artar. İmâm Busayrî (Kasîde-i Bür'e) sında der ki: «Nefs, süt emen çocuk gibidir. Zamanı gelince sütten kesilirse vaz geçer. İhmâl edilecek olursa büyür, koca adam olur da yine anasının memesini emmek ister.»

(19) Sûrei Bakara: 195.

1374

هفت دریارا در آشامد هنوز
کم نگردد سوزش آن خلق سوز

Hëft deryârâ der-âşâmed henûz,
Kem ne-gerded şûziş-i ân HalK-sûz.

«Yedi denizin suyunu içer de o mahlûkatı yakan cehennem ve onun bir şu'besi olan nefsin ateşi ve hırsı sönmez.»

1375

سنگها و کافران سنگدل
اندر آیند اندرو زار و خجل

Sënghâ vû kâfirân-i sëng-dil,
Ender-âyend ender-û zâr u Hacil.

«Taşlar ve taş yürekli kâfirler, o cehennemin içine zâr ve mahcub olarak girerler.»

1376

هم نگردد ساکن از چندین غذا
تا زحق آید مر اورا این ندا

Hem ne-gerded sâkin ez-çendin gıdâ,
Tâzi-haK âyed mer ûrâ in nidâ

«Cehennem bu kadar gıdâ almışken Haktan şu nidâ gelmeyince sâkin olmaz.»

1377

سیر گشتی سیر گوید نی هنوز
اینت آتش اینت تابش اینت سوز

Sir geşti sirgûyed ni henüz,
İnt âteş int tâbiş int sûz.

«Cenâb-ı Hak ona doydun mu? diye sorar. O da daha doymadım. İşte sana ateş, işte sana harâret, işte sana yakış! der.»

1378

عالمیرا لقمه کرد و درکشید
معده اش نعره زنان هل من مزید

Âlemira luKme kerd u der-keşid,
Mi'deeş na're-zenân hel min mezid.

«Âlemi bir lokma hâlinde yutmuşken, mi'desi, daha var mı? diye na'ra atar.»

1379

حق قدم بروی نهد از لامکان
آنگه او ساکن شود از کن فکان

HaK Kadem ber-vey nihed ez-lâmekân,
Ân-geh û sâkin şeved ez-kün-fekân.

«Cenâb-ı Hak, lâmekândan onun üzerine kadem-i cebbârını kor da o vakit sâkin olur.»

Hazreti- Mevlânâ bu beyitlerle ba'zı Âyet ve Hadislere telmih ediyor. Kur'ân-ı Kerimde :

فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٢٤﴾

Yâni: «Odunu, insanlarla taşlardan olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan cehennem ateşinden sakının[1]» buyuruluyor.

Taşlar nasıl odun olur diye tabi'i sorulmaz. Sobalarda, ocaklarda kullandığımız, yemek pişirdiğimiz, makine işlettiğimiz ma'den kömürü, hacım, şekil ve kıt'a itibâriyle taştan başka bir şey midir?

Bu Âyet, Kur'ân-ı Kerimin müstakbeli haber vermek husûsundaki mu'cizelerinden biridir. Çünkü bunun nüzûlü sırasında ma'den kömürü keşfedilmemişti.

---

(1) Sûrei Bakara: 24.

Kezâ Kur'ânda :

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ

Yâni: **«Ey müşrikler; siz ve Allahtan başka taptıklarınız, putlarınız ve ma'bûdleriniz, cehennemin odununu teşkil edeceksiniz[21]»** deniliyor.

Şurada istitrâten arzedeyim ki bu ikinci Âyet-i Kerîmenin nüzûlü Kureyş müşriklerinin müslümanlara ta'arruz ve tecâvüzünü mûcib olmuştu. Onun nüzûlünden evvel müşrikler, müslümanlığı ve müslümanları hoş görmüyorlarsa da köle ve halayık olanlardan mâ'adâsına pek de ilişmiyorlardı. Fakat kendilerinin de, ma'bûdları olan putların da cehennem odunu olacakları beyân buyurulunca

— «Muhammed; hem bizi, hem putlarımızı tahkîr ediyor» diye hiddetlendiler ve tecâvüze kalkıştılar.

Gene Kur'ân'ımızda :

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾

Yâni: **«Kıyâmet gününde cehenneme girecekler, oraya girdikten sonra ona doydun mu? diye soracağız. O da daha var mı? cevâbını verecektir22»** buyurulmuştur.

Hadîs-i Şerîfte ise: — ki Buhârî ve Müslim, Enes bin Malik radiyallahüanh'ten rivâyet ediyor — **«Kıyâmette cehennem daha var mı demekten hâli kalmaz. Tâ ki Cebbâr ona kademini vaz'eder. O vakit cehenne m:Ya Rabbi izzin, celâlin için elverir der ve ateşleri birbiri üstüne çekilir»** buyurulmuştur.

Bu Hadîs-i Şerîfteki (kadem), (yed) ve (istivâ) gibi müteşâbihattandır. Yânî hakikati tamâmiyle îzâh olunmamıştır.

Mevlâna Câmî kuddise sirruhû diyor ki: «Kibâr-ı sofiyye ıstılâhında kadem-i cebbâr; İnsân-ı kâmil demektir. Kadem, insan a'zâsının en sonu olduğu gibi insan da mahlûkat-ı Rabbâniyyenin en sonu olması münâsebetiyle kademe benzetilmiştir.»

---

(21) Sûrei Enbiya: 98.

(22) Sûrei Kaf: 30.

Diğer bir Hadiste ... ki Mesnevide şerhedilmiştir — «Kıyamet gününde cehennem, ey mü'min geç, senin nûrun benim ateşimi söndürüyor diyecektir» buyurulmuştur.

Şu halde ve te'vil sûretiyle cehennemi doyuracak ve ateşi zayıflatacak olan insân-ı kâmil ve onun nûru imiş. Hadisteki (Kadem-i Cebbâr) ise enbiyâ ve evliyâ gibi kâmil insanlar ki onların cehenneme karşı durması, nûrun nâra galebe çalması oluyor.

İşte cehennem, insân-ı kâmil yüzünden za'fa uğradığı gibi onun cüz'ü bulunan nefsin de za'fa uğratılması, emmârelik derecesinin şiddetinden kurtarılması, ancak insân-ı kâmilin nûr-i nazarıyle kabildir.

1380

چونکه جزء دوز خست این نفس ما
طبع کل دارد همیشه جزءها

Çun-ki cüz'-i dûze Hest în nefs-i mâ,
Tab'-i küll dâred hemişe cüz'hâ.

«Bizim nefsimiz doymamak husûsunda cehennemin cüz'üdür. Cüz'ler ise küllün tabî'atini hâizdir».

Ma'lûmdur ki kül'ler, cüz'lerden teşekkül eder. Meselâ bir taş parçası; yüzlerce, belki de binlerce zerreden müteşekkildir. Keza bir kova su, yine binlerce, on binlerce damladan ibârettir. O taş parçasının ve o kovadaki suyun külliyetinde ne varsa taşın zerrâtında ve suyun katrâtında da o vardır. Bunun gibi doymamak ve nûrun karşısında yanmamak husûsunda nefs-i emmâre de cehennemin bir cüz'üdür. Cehennem nasıl nur ehlinin karşısında sönerse, nefs de Allah ehlinin nazarı önünde siner.

1381

این قدم حق را بود کورا کشد
غیر حق خود کی کمان او کشد

In Kadem haKrâ büved k'ûrâ küşed,
Gayr-i haK Hod key kemân-i û keşed.

«Kadem-i Cebbâr Hakkındır ki, cehennemi ve nefsi söndürür. Allahtan başka, cehennemin yayını kim çekebilir?»

1382

درکمان ننهند الا تیر راست
این کمانرا بازگون کژ تیرهاست

Der-keman ne-nhênd illâ tîr-i râst.
İn kemanrâ bâzgûn kej tîrhâst.

«Yaya ancak doğru ok koyarlar. Fakat bu yayın ma'kûs ve eğri okları vardır».

Yukarıki beytte cehennemin ve nefsin yayını Allahtan başkası çekemez denilmiş ve (Kadem-i Cebbâr)'a bir yay isnat edilmişti. Burada da buyuruluyor ki yaya doğru ok korlar. Çünkü okun eğrisi menzil almaz. Öyle iken nefs yayının okları, havâ vü hevesi terstir eğridir. Hiç biri istenilen hedefe vâsıl olmaz. Binâenaleyh:

1383

راست شو چون تیر واره از کمان
کز کمان جز راست نجهد بی گمان

Râst şev çun tîr va-reh ez kemân,
K'ez keman cüz-râst ne-ched bîgümân.

«Sen de ok gibi doğru ol da yaydan kurtul. Çünkü doğru oktan başkası yaydan sıçrayamaz.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, Hazret-i Ali Kerremallahü Vecheye: **«Ya Ali! İlâhî beni hidâyete çıkar ve beni doğrult diye du'â et. Doğrulukla da ok doğruluğunu hatırla»** buyurmuştu. Demek ki nefs yayından sıçrayıp kurtulmak ve fezây-ı terakkide menzil almak için behemehâl doğru olmak lâzım imiş.

1384

چونکه واگشتم ز پیکار برون
روی آوردم به پیکار درون

Çun-ki vâ-geştem z-ipeykâr-i berûn,
Rûy âverdem be-peykâr-i derun.

«Çünkü hârici çarpışmadan avdet ettim. Dâhili mücâhedeye teveccüh eyledim.»

1385

قد رجعنا من جهاد الاصغریم
با نبی اندر جهاد اکبریم

Kad reca'nâ min-cihâdi 'l-aSgarim,
Bâ-Nebi ender-cihâd-i ekberim.

«Reca'na min-el-cihâd-il-asgari il'—el—cihâd—il ekber, kavl-i Nebevisi mucebince küçük cihaddan büyük mücâhedeye avdet eyledik.»

1386

قوت ازحق خواهم و توفیق و لاف
تا بسوزن بر کنم این کوه قاف

Kuvvet ez-haK Hâhem u tevfiK u lâf,
Tâ be-sûzen berkenem in kûh-i Kaf.

«Bu kafdağını iğne ile kaldırabilmek için kuvveti de, muvaffakıyyeti de, hattâ sözü de Allahtan isterim.»

1387

سهل شیری دانکه صفها بشکند
شیر آنست آنکه خودرا بشکند

Sehl şiri dân-ki Safhâ bi-şkened,
Şir ânest ân-ki Hodrâ bi-şkened.

«Safları kıran ve bozan arslan ehemmiyyetli bir şey değildir. Asıl arslan, kendini zabteden ve nefsine hükmünü geçirendir».

Bir Hadis-i Şerifte: «Güreşte ve dövüşte şiddet gösteren kahraman değildir. Asıl kahraman, hiddetlendiği vakit nefsini zabtedebilendir» buyurulmuştur.

Cenab-ı Pir bu beytlerle mücâhid olanlara bir imâda bulunuyor ve diyor ki: Namazla, oruçla, riyâzetle, mücahede ile meşgul olmakla beraber nefse galibiyyeti yine Allahtan istemeli ve nusrat ve muvaffakıyyeti ondan beklemelidir. Çünkü bu gibi vasıtalarla mücâhede-i nefse kalkışmak, Kafdağını iğne ile kaldırmaya uğraşmak gibidir. Meğer ki Hak Sübhânehü ve Te'âlâ tevfîkını refik eyleye.

1388

در بیان این شنو یك قصهٔ
تا بری از سر گفتم حصهٔ

Der beyân-i in şinov yek KıSSai,
Tâ bürî ez-sırr-i gôftem hıSSai.

«Sözümün sırrından hisse almak için bu bahse dâir bir hikâye dinle».

«RUM ELÇİSİNİN EMİR-ÜL-MÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜANHE GELMESİ VE ONUN KERAMETLERİNİ GÖRMESİ»

1389

تا عمر آمد ز قیصر یك رسول
در مدینه از بیابان نغول

Tâ 'Umer âmed zi-KaySer yek resûl,
Der-Medinê ez beyâbân-i nügûl.

«Uzunuzadıya çöllerden geçerek Medineye, Hazret-i Ömer nezdine Kayser tarafından bir elçi geldi.»

1390

گفت کو قصر خلیفه ای حشم
تا من اسب و رخت را آنجا کشم

Gôft k'û KaSr-i Halifê ey haşem,
Tâ men esb û raHtrâ ancâ keşem.

«Sefir dedi ki: Ey ma'iyyet efrâdı; Halifenin sarayı nerede ki atımı ve eşyâmı oraya çekeyim?»

قوم گفتندش که اورا قصر نیست
مر عمررا قصر جان روشنیست

Kavm goftendeş ki ûrâ KaSr nist,
Mer Umerrâ KaSr-i cân-î rûşenist.

«Sorduğu kimseler dediler ki: onun köşkü yoktur. Ömerin parlak bir can sarayı vardır.»

1392

گرچه ازمیری ورا آوازه ایست
همچو درویشان مر اورا کازه ایست

Gerçi ez-mîrî verâ âvâzeîst,
Hem-çu dervîşân mer ûrâ kâzeîst.

«Ömerin hükûmet ve saltanat husûsunda şöhreti olmakla beraber onun fakirler gibi bir kulübesi vardır.»

Hakikaten asrı seâdette, Ebû Bekir ve Ömer (Radiyallah anhumâ) devirlerinde Medine evleri pek basit bir tarzda idi. Aleyhisselât Efendimiz, Belde-i Tâhire'ye kudûmunda Ebû Eyyûp radıyallahü anhin evine mihman olmuştu ki üstüste iki odadan ibâretti. Sultânulmütevâzı'in Efendimiz, evvelâ alt katı ihtiyâr buyurmuştu, çünkü orası ziyârete gelecekler için kolaylık olacaktı. Sonra ev sâhibinin recâsı üzerine üst kata çıkmış ve mescid ile yanındaki odalar yapılıncaya kadar altı, yedi ay orada oturmuştu. Bizzât Resûl-i Ekremin hücreleri çok sâde idi. Hattâ bazılarında kapı yoktu da perde asılmıştı.

Hasan-ı Basrî (Rahmetullahi Aleyh) der ki:

— Ben çocukken Peygamberimizin zevcelerinden (Ümmü Seleme) radiyallahü anhânın odasına girdim. Tavan o kadar basıktı ki elimi kaldırınca tavana dokunuyordum. Fakat bu basitlik Resûlullah Efendimizin kanâatinden ve ümmetin fakirlerine teselli nümûnesi göstermek istemesindendi.

Hazret-i Osman radiyallahüanhin zamân-ı hilâfetinde Medine ve civarında âlî binalar yapıldı. Bizzat Cenâb-ı Zinnûreyn Medinede (Zevra') denilen büyük ve muntazam bir konak yaptırdığı gibi aşere-i mübeşşereden Sa'd İbni Ebi Vak'asın Medine civârındaki (Akik) mevki'inde, Talha ve Zübeyr radiyallahü anhümün de, Basrada, konakları vardı. Hazret-i Ömer ise, Kayser ve Kisrânın hazineleri-

nı elde ettiği halde Peygamberimizin yaşayışlarına bağlı kal... ...menzil ve ma'i'şet husûsunda tekellüfe kalkışmamıştı.

1393

ای برادر چون ببینی قصر او
چونکه در چشم دلت رستست مو

Ey berâder çun bi-bîni KaSr-i û.
Çun-ki der-ceşm-i dilet rüstêst mû.

«Birâder: Ömerin ma'nevi ve rûhâni kasrını nasıl görebilir... ki basiret gözünde kıl bitmiştir.»

1394

چشم دل از مو و علت پاک آر
وانگه از دیدار قصرش چشم دار

Çeşm-i dil ez-mû vu illet pâk âr,
V'an-geh ez didâr-i KaSreş çêşm dâr.

«Gönül gözünü kıldan ve illetden temizle, ondan sonra Ömer... rûh sarayını gör».

Yâni: Ömerin rûh sarayı demek olan ma'nevi makamını gör... bilmek için basiret sâhibi olmak lâzımdır. Basiret sâhibi olmak i... insanın ma'nevi görüşünde hastalık bulunmamakla kabildir. Su... gözünde hastalık bulunan kimsenin eşyâyı göremediği gibi, bâsir... gözü hasta olan da ma'neviyyâtı müşahede edemez. Onun için ma... nevi bir göz hekiminin, yâni bir insân-ı kâmilin tedâvisi lâzımdır.

1395

هر کرا هست از هوسها جان پاک
زود بیند حضرت و ایوان پاک

Her-ki-râ hest ez-heveshâ cân-i pâk,
Zûd bîned hazret û eyvân-i pâk.

«Her kimin rûhu heveslerden pâk ise o kimse ma'nâ âlemini v... kasr-ı mu'allâyı çabucak görür.»

1396

چون محمد پاک شد زین نار و دود
هر کجا رو کرد وجه الله بود

Çun Muhammed pâk şüd z'in nâr u dûd,
Her kücâ rû-kêrd vechu 'llâh bûd.

«Hazret-i Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, bu ...ateş ve dumandan, yâni gazab ateşiyle şehvet dumanından pâk ol... ...duğu için her nereye baksa orada vechullah'ın tecellisini görürdü.»

Hazret-i Pîr bu beyt ile Sûre-i Bakaradaki:

ولله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله ان الله واسع علیم

...Âyet-i Kerimesine telmih ediyor.

Nazil oluş sebebinde bu Âyet için denilmiştir ki: «Eshâbdan ba'- ...ları çölde gecelemişlerdi. Kıbleyi ta'yin edemediler. Muhtelif cihet... ...lere doğru namaz kıldılar. Medineye döndüklerinde keyfiyyeti Zât-ı ...Risâlete arz ile istiftâ' ettiler. Bu Âyet nâzil olup buyuruldu ki: ...Şark tarafı da Allahındır, garp tarafı da; o halde ne tarafa dönseniz Vech-i İlâhi oradadır. Hakikaten Allah, Vâsi' ve Alimdir[23]».

İmâm Kaşâni rahimehullah (Te'vilât) ında diyor ki: «Nûr ve ...zuhûr âlemi ile zulmet ve hafâ âlemi Allahındır. Zâhir ve bâtından hangisine teveccüh etseniz cemî-i sıfâtiyle mütecelli olan Zâtullah ...oradadır. Daha açığı ne tarafa dönseniz Allah sizi muhittir.»

Bundan dolayı iki mevlevi şâ'ir :

Semâ'-ı mevlevi gösterdi bende semme vechullah,
Ben ol mihrâba döndükce bu âlem dönse çevrilmem.

ve:

Her cihetten yüz çevirdikce nigâh-ı sâlike,
Her tarafta semme vechullah için meclâ olur.

demiştir.

---

(23) Sûrei Bakara: 115.

1397

چون رفیق وسوسه بدخواهرا
کی بدانی ثم وجه الله را

Çun refiKi vesvese-bed-Hâhrâ,
Key bi-dâni semme vechullâhrâ.

«Ey gözü, gönlü açılmamış kimse; sen bedhah olan şeytanın vesvesesine ve nefsin hevâ vü hevesine refik oldukca Semme vechul-lah'ın ne olduğunu ne bilirsin?»

Onu anlayabilmek için gözü, gönlü açılmış olmak lâzımdır.

1398

هرکرا باشد زسینه فتح باب
اوزهر ذره ببیند آفتاب

Her-ki-râ bâşed zi-sinê feth-i bâb,
Üzi-her zerre bi-bîned âftâb.

«Her kimin göğsünde bir kapı açılır, yânî kendisine ma'neviyyat münkeşif olursa o her zerreden güneşi görür».

İnsanların yüzü ve sözü birbirlerine benzemediği gibi gözü ve görüşü de yekdiğerinin aynı değildir. Biri ancak burnunun ucunu görecek kadar kısa görüşlü olur; biri âdetâ görür; biri de uzakları görecek kadar hadîdünnazar olur.

Kezâ hesab bilmeyen bir adam, bir adediyle altı sıfırı görünce bir çizgi, altı nokta der, geçer. Fakat bir hesap âşinâsı onun bir milyon demek olduğunu derhal anlar. Demek ki gözler bir olduğu halde görüşler farklı ve anlayışlar muhtelif. Bu hâl ise sûrî olan basardır. Bir de basiret vardır ki o sûreti değil ma'nayı gören göz demektir. Onun mevki'i ise baş değil, göğüs ve göğsün içindeki kalbdir. İşte bir adamın sînesinde fütûhât olur, yânî kalb gözü açılırsa o adam, basar-ı sûrî erbâbının müşahede edemediği şeyleri müşâhede eder. Katradan denizi, zerreden güneşi, görebilir. İnkâr edilemez ki gözün görmesi başkadır, dürbünün, teleskobun görmesi başkadır. İnşâallah bizim kalb gözümüz de açılır da basiret sahiblerinin gördüklerini görür ve itminan peydâ ederiz.

1399

حق بدیدست ازمیان دیگران
همچو ماه اندر میان اختران

HaK bedid est ez-miyân-i digerân,
Hem-çu mâh ender miyâni aHterân.

«Yıldızlar arasından ay tefrik edildiği gibi, Hak da sâirleri arasından bellidir.»

Kamer, bedr hâlinde ve kubbe-i semânın orta yerinde olanca nûruyle parladığı zaman onu yıldızlardan tefrik edemeyecek olan bir gözün kör olması lâzım gelir. Ay, Güneş ve diğer mükevvenâtın yaratıcısı bulunan Sâni'-i Kâinat da, bütün âsârında öylece görünür. Fakat görecek göz bulunmak şartiyle.

Cenâb-ı Pir, bir süâl-i mukadder'e cevab veriyor. Öyle ise neden herkes göremiyor? İstizâhını hal için buyuruyor ki:

1400

دو سر انگشت بردو چشم نه
هیچ بینی ازجهان انصاف ده

Dû ser-i engûşt ber-dû çeşm nih,
Hiç binî ez-cihân inSâf dih.

«İki parmağının ucunu iki gözüne koy. Cihandan bir şey görebilir misin? İnsaf et de söyle».

1401

گر نبینی این جهان معدوم نیست
عیب جز انگشت نفس شوم نیست

Ger ne-binî în cihan ma'dûm nist,
Ayb cüz engüşt-i nefs-i şûm nist.

«Göremiyorsan bu âlem yok değildir. Görememek aybı, yâhud göstermemek kabahati ancak uğursuz nefsin parmağına âiddir.»

İnsan iki parmağını iki gözünün önüne koyunca Dünyâyı göremez olur. Onun görmemesi dünyânın olmamasını icâb etmez. Bunun

gibi herkese görünmiyen ma'neviyyat da, görülemiyor diye inkâr e-
lemez. Onlar vardır. Fakat nefsin parmakları, basiret gözünün önü-
mâni'a teşkil etmiştir. Binâenaleyh:

1402

تو زچشم انگشترا بردار هين
وانگهانی هرچه میخواهی ببين

Tû zi-çeşm engüştrâ berdâr hin,
V'angehâni her-çi mi-Hâhi bi-bin.

**«Sen evvelâ gözünden parmağını kaldır, ondan sonra diledi-
gör».**

1403

نوح را گفتند امت کو ثواب
گفت و زان سوی واستغشوا ثیاب

Nûhrâ fôftend ümmet kû sevâb,
Gôft û z'ân sûy ve-'stagşû siyâb.

**«Hazret-i Nûha ümmeti hani sevâb? diye sordular. O da, gör-
yelim diye örtündüğünüz tarafta cevâbını verdi».**

Hazret-i Mevlânâ Sûre-i Nûhdaki şu Âyâtı Kerimeye işaret edi-

قَالَ رَبِّ اِنّي دَعَوْتُ قَوْمي لَيْلاً وَنَهَاراً ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ
دُعَاءي اِلاَّ فِرَاراً ﴿٦﴾ وَاِنّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا
اَصَابِعَهُمْ في اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَاَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا
اسْتِكْبَاراً ﴿٧﴾

**«Nûh Aleyhisselâm dedi ki: Ya Rabbi, ben kavmimi gece, gün-
tevhid ve hidâyet yoluna da'vet ettim; benim da'vetim, onların firâ-
artırmaktan başka bir şey yapmadı. Ben onları senin mağfiret et-
için ne vakit da'vet ettimse, sözlerimi işitmemek için kulaklarını p-**

maklarıyla tıkadılar, yüzümü görmemek için libaslariyle örtündüler ve bu halde inâd ve ısrar ettiler ve son derecede kibr u azamet gösterdiler[24]».

Nuh Aleyhisselâmın kavmi, bu Âyât-i Celilede beyan buyurulduğu üzere, hak sözü işitmemek için kulaklarını tıkarlar, hak yüzü görmemek için de yüzlerini örterlerdi. Gözleri libásla örtüldüğü gibi kalbleri de ısrâr ve istikbâr perdesiyle kapanmıştı. Onun için Hazret-i Nuhun da'vetindeki hidâyet ve selâmeti göremiyorlardı.

Cenâb-ı Pir, Hazret-i Nûh lisanından cevab veriyor:

1404

رو و سر در جامه‌ها پیچیده‌اید
لاجرم با دیده و نادیده‌اید

Rû vu ser der-câmehâ piçideid,
Lâcerem bâ-dide vû nâ-dideid.

«Yüzünüzü ve başınızı elbise ile sarıp sarmalıyorsunuz. Onun için gözünüz varken etrâfınızı göremiyorsunuz».

1405

آدمی دیدست و باقی پوستست
دیده آنست آنکه دید دوستست

Âdemi dîdest u bâKi pûstest,
Dide ânest ân-ki did-i dûstest.

«İnsan gözden ibârettir, mütebâki â'zâ post ve kışr menzilesindendir. Göz ise dostu görmüş olandır».

1406

چونکه دید دوست نبود کور به
دوست کو باقی نباشد دور به

Çun-ki did-i dûst ne—bved kûr bih,
Dûst k'û bâKi ne-bâşed dûr bih.

«Bir göze dostu görmek seâdeti nasîb olmazsa onun kör olması, bâki olmayan dostun ise uzak bulunması evlâdır».

---

(24) Sûrei Nuh: 5, 6, 7.

Hazret—i Ömer gibi zevât-ı kirâmın kasr-ı ma'nevi ve sarây'ı
revisini görebilmek için göz lâzımdır, denilmiş ve bâ'zı temsilât
pılmıştı. Neticede anlaşıldı ki göz, a'zânın en mühimmi imiş. Fa
göz denilince, hepimizde bulunub da bize eşyâyı gösteren iki u
zannolunmasın. Hakikatte göz, Dost'u müşâhede etmiş olandır. Y
sa bizim gözlerimizin — sûrete karşı açık, lâkin hakikat önünde k
palı bulunması i'tibâriyle — budak deliğinden farkı yoktur. Dost
insanın gerek muhabbet, gerek meveddet ve muhâlâsat ile sev
bir takım fâni cisimlerden ibâret değildir. Mahbûb-i lâyezâl ve m
lûb-i bizevâl Hazretleridir ki, O'nu ve hiç olmazsa âsârını göreb
göz, hakikatte gözdür. Bu hakikatlerin beyânından sonra bahse
nülüyor.

1407

چون رسول روم این الفاظ تر

در سماع آورد و شد مشتاق تر

Çun resûl-i rûm in elfâz-i ter,
Der-simâ' âverd u şüd müştâK-ter.

**«Rum elçisi bu lâtif sözleri işitince Hazret-i Ömeri görmeye iş
yâkı arttı».**

1408

دیده را برجستن او برگماشت

رخت را و اسب را ضایع گذاشت

Diderâ bercesten-i û, ber-gümâşt,
RaHtrâ vû ᵉsbrâ zâyi' güzâşt.

**«Hazret-i Fârûk'u aramaya hasr-ı nazar etti. Yükünü ve atı
başı boş bıraktı».**

1409

هر طرف اندر پی آن مرد کار

می‌شدی پرسان او دیوانه‌وار

Her Taref ender-pey-i ân merd-i kâr,
Mi-şüdi persân-i û divâne-vâr.

**«Her tarafta o iş adamının, yâni Hazret-i Ömerin teharrisinde
bulunuyor ve deli gibi her tarafta halifeyi soruyordu»**

Şöyle diyerek ki:

کین چنین مردی بود اندر جهان
وز جهان مانند جان باشد نهان

K'in çunin merdi büved ender-cihân,
V'ez cihan mânend-i cân başed nihân.

«Dünyâda böyle bir adam bulunuyor da, rûh gibi, dünyadakilerin nazarından gizli kalıyor».

1411

جست اورا تاش چون بنده بود
لاجرم جوینده یابنده بود

Cûst ûrâ tâş çun bende büved,
Lâ-cerem cûyende yâbende büved

«Hazret-i Ömere kul, köle olmak için onu arıyordu. Şübhesiz ki arayan bulur».

«Arayan ve talebinde ciddiyyet gösteren matlûbunu bulur» denilmiştir. Bu söz, aynı hakîkattir. Hangimiz bir şey'i ciddiyyet ve ihtimâm ile aradık da bulamadık? Bulamadığımız olduysa şübhe edilmesin ki aramakta ihlâs göstermediğimizdendir. Meselâ insana bir mürşid-i kâmil lâzım olduğunu, onun da insân-ı kâmilden ibâret bulunduğunu ilmen biliyoruz. Ah şu zâte mülâki ve müstefiz olsak diye arasıra temenni de ediyoruz. Fakat... insâf edelim. Bu temenni, azm ve teşebbüs derecesine çıkıyor mu? Abd-i âciz kendi hesâbıma ve kemâl-i mahcûbiyyetle i'tirâf edeyim ki: hayır. Tarikate intisâbım elli seneyi buldu. Bunun yarısı teka'üd müddeti demektir. 25 sene hizmet eden bir me'mura birkaç kuruş tahsis ediyorlar, artık evinde oturtuyorlar. Hele ticâret hayatında on, onbeş sene çalışan bir adam dükkân, tezgâh sâhibi oluyor, piyasada i'tibârı, bankalarda kredisi bulunuyor. Acebâ tarikat-ı aliyye, me'mûriyyet ve ticâret kadar feyizli değil mi? Estağfirullah. O halde ben neden adam olamadım İ'tirâf edeyim ki şeyhimin irtihâlinden sonra adam bulmaya ve adam olmaya çalışmadığından. Yalnız şununla müteselli ve ümidvârım ki Cenâb-ı Pir:

«Son nefeste başka bir âlem olur» müjdesini veriyor. Cenâb-ı Hak dilerse o son nefesi o kadar uzatırmış ki o müddet zarfında ikmâl-i sülûk edilirmiş. Belki Allahın lûtfu ve ehlullah'ın himmeti bu abd-i âcizi de o anda ve belki ondan evvel feyzyâb eder.

1412

دید اعرابی زنی اورا دخیل
گفت عمر اینك زیر آن نخیل

Did a'râbi zeni ûrâ daHil,
Gôft 'Umer inek be-zir-i an naHil.

«Bir Arab kadını o elçiyi görünce: işte Ömer, şu hurma ağacının altında dedi».

1413

زیر خرمان زخلقان او جدا
زیر سایه خفته بین سایه‌خدا

Zir-i Furmâ-bün zi'HalKan û cüdâ,
Zir-i sâye Hufte bin sâye-Hudâ.

«Hurma ağacının altında halktan ayrı, yâhud herkesin döşekte ve yatakta yatmasına muhâlif olarak, kum üstünde ve hurma gölgesinde yatan Zıll-i İlâhiyi gör».

«Hükümdar, Allahın yer yüzünde gölgesidir. Her zulüm gören, ona iltica eder» diye bir Hadis rivâyet ederler. Buradaki «zıl» hakikat değil mecâzdır. Çünkü Allah cisim değildir ki gölgesi olsun. Gölge nasıl cismi temsil ederse hükümdar da Allahın hükümetini temsil eder, demektir.

«RUM ELÇİSİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANH'İ AĞAÇ ALTINDA YATMIŞ VE UYUMUŞ BULMASI»

1414

آمد و آنجا و ازدور ایستاد
مر عمررا دید و درلرز اوفتاد

Âmed u ancâ vu ez-dûr istâd,
Mor Umerrâ dîd u der-lerz ûftâd,

«Elçi oraya geldi ve uzakta durdu. Ömeri görünce titremeye başladı».

1415

هیبتی زان خفته آمد بر رسول
حالتی خوش کرد بر جانش نزول

Heybeti z'an Hufte âmed ber-resûl,
Hâleti Hoş kerd ber-câneş nüzûl.

«Uykuda bulunan Hazret-i Ömerin heybetinden elçiye heybet geldi ve rûhuna hoş bir hal nüzûl etti».

1416

مهر و هیبت هست ضد یکدگر
این دو ضد را جمع دید اندر جگر

Mihr u heybet hêst zıdd-i yek diğer,
İn du zıdrâ cêm' did ender-ciger.

«Muhabbet ve mehâbet biribirinin zıddı olduğu halde elçi, bu iki zıddı birleşmiş bir halde kendinde hissetti».

1417

گفت با خود من شهان را دیده‌ام
پیش سلطانان مه بگزیده‌ام

Gôft bâ-Hod men şehânrâ dideem,
Piş-i sulTânân-i mih bü-gzîdeem.

«Kendi kendine dedi ki: Ben pâdişahlar görmüş, büyük sultanlar nezdinde beyenilmiş bir adamım».

1418

از شهانم هیبت و ترسی نبود
هیبت این مرد هوشم را ربود

Ez şehânem heybet ü tersi ne-bûd.
Heybet-i in merd hûşemra rübûd.

«Padişahlardan heybet duymadığım halde bu adamın hey'beti ve mehâbeti şu'ûrumu izâle etti».

1419

رفته‌ام دربیشهٔ شیر و پلنگ
روی من زیشان نگردانید رنگ

Refteem der-bişe-i şir û peleng,
Rûy-i men z'işân ne-gerdânîd reng.

«Arslan ve kaplan yatağına gittiğim sıralarda onlardan betim benzim uçmamıştı».

1420

پس شدستم در مصاف کارزار
همچو شیر آن دم که باشد کارزار

Bes şüdestem der meSâf-i kâr zâr,
Hemçu şir ân dem ki bâşed kârzâr.

«Bir çok muhârebe saflarında bulunmuş, işin iniltiden ibâret kaldığı, yâni yaralı feryâdı çoğaldığı demlerde, arslanlar gibi düşmanla pençeleşmiştim».

1421

پس که خوردم پس که من زخم گران
دل قوی تر بوده‌ام از دیگران

Bes ki Hordem bes ki men zaHm-i girân,
Dil Kavi-ter bûdeem ez-digerân.

«O muhârebelerde bir çok derin yaralar almış, öyle iken diğerlerinden cesâretli kalmıştım».

1422

بی سلاح این مرد خفته بر زمین
من بهفت اندام لرزان چیست این

Bi-silâh in merd Hufte ber-zemin,
Men be-heft endâm lerzân çist in.

«Bu adam, silâhsız olarak yerde yatmış, uyumuş. Bense karşısında bütün bedenimle titriyorum. Bu ne haldir?»

Heft endam: Baş, göğüs, karın, eller ve ayaklardan ibâret yedi uzuvdur ki bununla bütün gövde murad edilir.

1423

هیبت حقست این از خلق نیست
هیبت این مرد صاحب دلق نیست

Heybet-i haKKést in ez-HalK nist,
Heybet-i in merd-i Sahib-delK nist.

-Bu mehâbet Hakkındır. Halkın ve şu aba giyen kimsenin değildir-

1424

هر که ترسید از حق و تقوی گزید
ترسد ازوی جن و انس و هر که دید

Her-ki tersid ez-haK û taKvâ güzid,
Tersed ez-v'ey cinn u ins û her-ki did.

-Her kim Allahtan korkar ve tekvâ yolunu intihâb ederse, ondan cin de, insan da ve her gören mahlûk da korkar-.

Bir Hadis-i Şerifte: «Her kim Allahtan korkarsa her şey ondan korkar», diğer bir Hadiste: «Bir kimse Allahtan korkarsa Allah, halkı ondan korkutur, halktan korkanı ise halktan korkutur» buyurulmuştur.

Şeyh Sa'di kuddise sirruhû (Bûstân) ında şöyle bir fıkra nakleder:

-Ayn-ı hakîkati aynelyakin bilen din büyüklerinden hikâye ederler ki:

Bir veli, bir kaplana binmiş, bir yılanı kamçı yapmış olduğu halde hayvanı sürüp gidiyordu. Biri ona dedi ki: Ey Allah yolunun adamı! Şu gittiğin yol için bana delâlet et ve müşkilimi hallet. Ne yaptın ki böyle yırtıcı bir kaplan sana müsehhar oldu seâdet mührü, senin nâmına hâkedildi?

O veli dedi ki: Kaplan ile yılan, hattâ fil ve akbaba bana muti' olduysa teaccüb etme. Sen de Allahın emrine ısyân etme ki kimse senin hükmüne itâ'atsizlik etmesin».

1425

اندرین فکرت بحرمت دست بست
بعد یکساعت عمر ازخواب جست

Ender-in fikret be-hurmet dêst best,
Ba'de yek-sâ'at Umer ez-Hâb cest.

«Rum elçisi böyle düşüncelerle hürmetkârâne el bağlayıp dur-du. Biraz sonra Ömer uykudan uyandı ve sıçrayıp oturdu».

1426

کرد خدمت مر عمر را و سلام
گفت پیغمبر سلام آنگه کلام

Kêrd Hidmet me 'Umerrâ vû selâm,
Gôft' Peygamber selâm ân-geh kelâm.

«Elçi Hazret-i Ömere ta'zim ile selâm verdi. Cenâb-ı Peygamber de: evvelâ selâm, sonra kelâm buyurmuştur».

Hadis-i Şerifte: **«Kelâmdan evvel selâm vermelidir»** ve **«Evvelâ selâm sonra kelâm»** buyurulmuştur.

Ma'lûmdur ki her kavmin bir âşinâlığı vardır. Müslümanların âşinâlığı da selâmdır. Bu mübârek kelime (selâmet) ma'nâsınadır. Binâenaleyh (Esselâmü aleyke) demek, «selâmette olasın» du'asını etmektir. Bu du'â ise dünyâ için de, âhiret için de hayırlıdır.

Sonra selâm kelimesi, Allahın isimlerindendir. Bu i'tibar ile de (Esselâmü aleyke) demek, «Allahın hıfzında ve selâmette olasın» demektir. «Sabah, yâhud akşam şerifler hayrolsun», yâhud, «Allah ömürler versin» gibi âşinâlıklar, hiç bir vakit (Selâmün aleyküm)ün yerini tutamaz. Hele selâm vermek makamında (merhabâ) demek pek ma'nâsızdır. Çünkü merhâbayı gelenin değil, oturanın demesi lâzım gelir ki: (merhâba) «Sen geniş bir yere geldin gelişin bizi sıkmayacaktır» ma'nâsınadır.

Hadis-i Şerifte: **«Selâm vermek tetavvu' ve nâfile bir ibâdettir. Mukabele eylemek ve selâm almak ise farzdır»** buyrulmuş. Kur'ânı Kerimde de:

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا

vârid olmuştur ki: **«Size bir tehiyye ile âşinalık edildi mi ondan da**

... güzeliyle yâhud aynıyle mukabele edin[25]» demektir. Redd-i selâm, ... aleykesselâm), ahseni de (ve aleykesselâm ve rahmetullahi ve berekâtühü) diye (rahmet) ve (berekât) kelimelerini ilâve etmektir. ... müslümanın bildiği ve bilmediği din kardeşine selâm vermesi ta... Risâletten emredilmiş, hattâ **«Selâm vermeksizin bir meclise gelene söz söylemeyin»** denilmiştir. Çünkü selâm verib almak, iki müslümanın din kardeşi olduklarını biribirine anlatır, sohbet husûlüne, belki arada meveddet ve muhâlâsat zuhûruna sebeb olur. Gelelim bahse:

1427

پس علیکش گوفت اورا پیش خواند
ایمنش کرد و به پیش خود نشاند

Pes aleykeş gôft ûrâ piş Hând,
İmineş kerd û be-piş-i Hod nişând.

«Hazret-i Ömer, elçinin selâmına mukabele etti ve yanına çağırdı. Kendisini te'min ederek karşısına oturttu».

Cenâb-ı Fârûkun elçiye aman vermesi dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ bir Âyet-i Kerimeye telmih ediyor:

1428

لاتخافوا هست نزل خائفان
هست درخور ازبرای خائف آن

Lâ-teHâfû hêst nüzl-i Hâifân,
Hêst der-Hor ez-berâ'yi Hâifân.

«Korkakların (nüzl) ü (lâ tehâfu) yâni: «Korkmayın» dır. Havi **eden kimseye o, pek münâsibdir».**

Nüzl: Menzil, yâni, yolda konacak yer demek olduğu gibi, misafire çıkarılan ve menzil ittihâz edilen yerde yenilen yemek ma'nâsınadır. Osmanlı ordularında (Nüzl emîni) denilen me'murlar vardı. Bunlar ordudan ileri giderler, menzil ve karargâh te'sis ederler ve yiyecek hazırlarlardı.

---

(25) Sûrei Nisa: 86.

Cenâb-ı Pirin işâret ettigi Âyet şudur:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ
عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ۝

«Muhakkak o kimseler ki: Allah, bizim Rabbimizdir dediler, sonra da gerek sözlerinde gerek işlerinde istikâmeti muhafaza ettiler. Onların vefâtı sırasında, yâhud ba's ve haşr gününde: «Korkmayın ve mahzûn olmayın» müjdesini vermek için melekler nâzil olur ve «Size va'd olunan cennetle size müjde olsun» derler[26]».

İşte âhiret seferinin ilk menzili bulunan hâlet-i nezi'de (lâ tehâfû) müjdesi, İlâhi bir ziyâfet olduğu gibi; karşısına gelince bir mehâbet hissetmiş olan elçiye, Hazret-i Ömerin: (lâ tehaf) yâr «korkma» diye te'minât vermesi de, o yolda bir ikrâm idi.

1429

هر که ترسد مر ورا ایمن کنند
مرد دل ترسنده را ساکن کنند

Her-ki tersed mer verâ imin künend,
Merd-i dil-tersenderâ sâkin künend

«Korkan kimseyi emin kılarlar. Yüreği oynayan adamı da teskîn ederler».

1430

آنکه خوفش نیست چون گویی مترس
درس چه دهی نیست او محتاج درس

Ân-ki Havfeş nist çun güyi me-ters,
Ders çi'idhi nist û muhtâc-i ders.

«Korkusu olmayana nasıl olur da korkma dersin; derse ihtiyâcı bulunmayana nasıl ders verirsin?»

---

(26) Sûrei Fussılet: 30.

Yâni korkma müjdesini alacak kimsenin korkmuş bulunması, ders okuyacak kimsenin de okumaya heveskâr olması lâzımdır. Ta-biîdir ki korkmayana korkma demezler. Bunun gibi (lâ tehâfû) em-rine muhatab ve o müjde ile mübeşşer olmak isteyen, rahmet-i İlâ-hiyyedeki genişliğe i'timâd ile birlikte, Allaha karşı bulunması lâzım gelen havf ü haşyeti unutmamalı, Hakkın rahmetinden ümidvâr ol-makla berâber gazabından ve azâbından korkmalıdır. Böyle yapıla-cak olursa istikamet muhâfaza edilmiş olur.

1431

آن دل از جا رفته را دلشاد کرد

خاطر ویرانش را آباد کرد

Ân dil ez-câ reftera dil-şâd kerd,
HâTır-i vîrânşrâ âbâd kerd.

«Hazret-i Ömer, o, yüreği oynamış elçiyi tesrîr ve hâtır-ı vîrânı-nı ta'mir etti».

1432

بعد از آن گفتش سخنهای رقیق

وز صفات پاک حق نعم الرفیق

Ba'd ez-ân gofteş süHanhâ-yi raKiK,
V'ez-Sifât-î pâk-i haK ni'me 'r-refiK.

«Sonra ona ince ve derin sözler söyledi. Ni'merrefik olan Alla-hın sıfât-ı pâkinden bahisler açtı».

1433

وز نوازشهای حق ابدال را

تا بداند او مقام و حال را

V'ez-nevâzişhâ-yi haK ebdâlrâ,
Tâ bi-dâned û meKâm û hâlrâ.

«Kezâ elçi hâli ve makamı öğrensin diye, Allahın ebdâle olan il-tifatlarını söyledi».

Ebdâl; Evliyâullah arasında yedi kişiden ibâret bir tâifedir ki nefisleri emmârelikten marziyyelik derecesine tebeddül etmiştir. Yâ-hud kendileri bir yerde iken, taraflarından bedel olmak üzere bir sûret gösterebilirlermiş. Hâl ve makam ise tarikatte iki ta'birdir.

Hâl: Sâlikin kalbinde duyduğu muvakkat bir neşvedir.
Makam: O hâlin devamlı olmasıdır.
Cenâb-ı Pir, iki ta'biri tefsir için diyor ki:

1434

حال چون جلوه‌ست زان زیبا عروس
وین مقام آن خلوت آمد با عروس

Hâlçun cilvêst z'ân zibâ arûs,
V'în meKâm ân Halvet âmed bâ-arûs.

«Hâl, güzel bir gelinin cilvesi, makam ise o gelin ile halvet edilmesi gibidir».

1435

جلوه بیند شاه و غیر شاه نیز
وقت خلوت نیست جز شاه عزیز

Cilve bined şâh u gayr-i şâh nîz,
VaKt-i Halvet nîst şâh-i azîz.

«Cilveyi pâdişah da, başkaları da görebilir. Fakat halvet zemânı şâh-ı azizden başkası bulunamaz».

1436

جلوه کرده خاص و عامان را عروس
خلوت اندر شاه باشد با عروس

Cilve kerde HâS u âmânrâ arûs,
Halvet ender-şâh bâşed bâ-arûs.

«Gelin, havassa da, avâma da cilve eder. Lâkin zifâf halvetine ancak şah, yâni güvey gider».

1437

هست بسیار اهل حال از صوفیان
نادرست اهل مقام اندر میان

Hest bisyâr ehl-i hâl ez-Sûfiyân,
Nâdirest ehl-i meKâm ender-miyân.

«Sôfilerden ehl-i hâl olanlar çoktur. Lâkin arada ehl-i makam olanlar nâdirdir».

1438

از منازلهای جانش یاد داد
وز سفرهای روانش یاد داد

Ez-menâzilhâ-yi cânes yâd dâd,
V'ez-seferhâ-yi revânes yâd dâd.

«Hazret-i Ömer, rûhun menzillerinden ve rûhani seferlerinden elçiye ma'lûmat verdi».

1439

وز زمانی کز زمان خالی بدست
وز مقام قدس کاجلالی شدست

V'ez-zemânî k'ez-zemân Hâlî büdest,
V'ez-meKâm-i Kuds k'iclâlî şüdest.

«Zamandan hâli olan bir zamandan ve iclâl ve azamete mensûb kudsî bir makamdan bahsetti».

Zamandan hâli olan (Ezel-i âzâl) dir ki, orada sabah ve akşam itibârı yoktur. Çünkü bizim zaman dediğimiz hâl, güneşin doğup batmasıyle tehaddüs eder. Halbuki bizim zamanımızı ihdâs eyleyen güneş de muhdestir. Güneşin, hattâ onun yanlarında zerre kadar karanlığı diğer ecrâmın yaradılmalarından evvel bir (ân) vardır ki el'ân devam etmektedir ve devâm edip gidecektir. Ona (Ân-ı dâim) derler. Zaman, ân-ı dâim olunca (ezel) ile (ebed) de bir emr-i i'tibârî o'ur Cenâb-ı Hakkın:

هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ ۞

Yâni: «**Allah, hem evveldir, hem âhırdır. Ondan evvel mevcûd olma dığı gibi ondan sonra da kalmayacaktır**[27]». sıfatları birleşir.

1440

وز هوای کندرو سیمرغ روح

پیش از ین دیدست پرواز فتوح

V'ez-hevâyi k'ender-û simurg-i rûh,
Pîş ez-în dîdêst pervâz-i fütûh.

«**Kezâ rûh simurgunun bundan evvel, yâni şu âleme gelmed mukaddem pervâz eylemiş olduğu havadan bahsetti**».

1441

هر یکی پروازش از آفاق بیش

وز امید و نهمت مشتاق بیش

Her yeki pervâzeş ez-âfâK bîş,
V'ez ümûdû nehmet-i müştâK bîş.

«**Rûhun pervâzlarından biri, şu ufuklardan daha geniş, müşt bir kimsenin hırs u tama'ı sâhasından daha vâsi'dir**».

Rûhun pervâzına ve cevelânına nisbetle ufukların dar gelm onların mahsûs, rûhun ise ma'kul, hattâ fevkal'akl olmasındand Bunun harici bir misâl ile tavzihi mümkündür. Meselâ maddiyât âl minde en ziyâde sür'at-i seyre mâlik olan ziyâ imiş ki sâniyede 300.0 kilometrelik mesâfe kat'edermiş. Fikr-i insânî ise bu kadar seri' ol ziyadân da sür'atlidir. Meselâ fezâ dahilinde mevcud olub da kür mize nisbetle akla hayret verecek derecede uzakta bulunduğund dolayı ziyâsı bize henüz vâsıl olamayan seyyâreler varmış. Yüz bin lerce senedenberi ziyâsı bize hâla gelmemiş olan bir yıldızın uzakl ğını, sonra böyle milyonlarca ve milyarlarca ecrâmın medârı bulu nan fezânın genişliğini düşünmeli, sonra o vüs'at-i muhayyireyi b ân içinde kavrayabilen fikrin sür'atini de hatırlamalı, fikrin esra harekât olduğu anlaşılır.

(27) Sûrei Hadid :3.

Bu böyle olmakla beraber fikir, rûha nisbetle maddi kalır. Bu maddi sür'ate bir de ma'neviyyat kuvveti ilâve edilecek olursa rûhun pervazına nisbetle ufuk dâiresinin pek dar kalacağı evleviyyetle meydana çıkar.

1442

چون عمر اغياررورا يار يافت
جان ا را طالب اسرار يافت

Çun Umer ağyâr-rûra yâr yâft,
Cân-i ûrâ Tâlib-i esrâryâft.*

«Hazret-i Ömer, ağyâr sûretindeki elçiyi yâr gördü ve onun rûhunu esrâr tâlibi buldu».

1443

شيخ كامل بود و طالب مشتهى
مرد چابك بود و مركب درگهى

ŞeyH kâmil bûd u Tâlib müştehi,
Merd çâbük bûd u merkeb dergehi.

«Şeyh, yâni Cenâb-ı Fârûk, kâmildi. Tâlib, yâni elçi ise, hakikat öğrenmeye iştihâlı idi. Süvâri, atik tetik, binek hayvanı da ta'limli idi».

1444

ديد آن مرشد كه او ارشاد داشت
تخم پاك اندر زمين پاك كاشت

Did ân mürşid ki û irşâd dâşt,
TuHm-i pâk ender-zemin-i pâk kâşt.

«Mürşid, mürîdin kabil-i irşâd olduğunu görünce onun pâk olan kalbi zeminine yine pâk olan irfân ve tevhid tohumunu ekti».

«RUM ELÇİSİNİN EMİR-UL-MU'MİNİN ÖMER RADİYALLAHU ANHTEN SUÂL ETMESİ»

1445

مرد گفتش ای امیرالمؤمنین
جان ز بالا چون در آمد بر زمین

Mêrd gofteş ey emir-ül-mü'minin,
Cân zi-bâlâ çun der-âmed ber-zemin.

«Elçi dedi ki ey Emirülmü'minin: rûh nasıl oldu da âlem-i bâlâdan zemine indi?»

1446

مرغ بی اندازه چون شد در قفص
گفت حق بر جان فسون خواند و قصص

Murg-i bi-endâze çun şüd der KafeS,
Gôft haK ber-cân füsûn Hând û KaSaS.

«Endâze ve ölçüye gelmeyen rûh kuşu, nasıl bu cesed kafesine girdi? Hazret-i Ömer dedi ki: Allah, rûha efsun ve hikâye okudu, yâni emir verdi».

1447

بر عدمها کان ندارد چشم و گوش
چون فسون خواند همی آید بجوش

Ber-ademhâ kân ne-dâred çeşmu gûş,
Çun füsûn Hâned hemi-âyed be-cûş.

«Gözü, kulağı olmayan yoklara, Allah efsun okuyunca, yâni (ol) emrini verince onlar cûş u hurûşa gelirler, var olurlar».

1448

از فسون او عدمها زود زود
خوش معلق میزند سوی وجود

Ez-fusûn-i û ademhâ zûd zûd,
Hoş mu'allaK mi-zened sûy-i vücûd.

«Cenâb-ı Hakkın emrinden ademler ça'buk çabuk varlık cihetine te'alluk peydâ ederler».

Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şey'in vücûda gelmesini murad edince, ona ol demekle derhal olur.

1449

باز بر موجود افسونی چو خواند
زود اسبه در عدم موجود راند

Bâz ber-mevcûd efsûnî çu Hând.
Zûd esbe der-adem mevcûd rând.

«Kezâ Allah, mevcûd olan şey'e (Yok ol) emrini verince mevcud, yokluk'a at sürer, yâni mahvolur gider».

Buraya kadar okunan beytlerden anlaşıldığına göre Rum eli Hazret-i Ömerden bir müşkülünü halletmek istemiş, rûh gibi latif ve semâvî bir mahiyyetin nasıl olup da kesif ve hâkî bir bedene te'alluk peydâ eylediğini sormuş: **«Ele, avuca sığmayan rûh, ne gibi bir te'sirle bir kuş gibi ten kafesine sokulmuş?»** demiş

Hazret-i Ömer de: **«Allahın irâdesi ve emri ile»** cevâbını vermiş ve misaller göstermekle de bahsi îzâh eylemiş. Ezcümle demiş ki: **«Cenâb-ı Hak; ademe, yâni yoğa (var ol!), deyince yok cûşu huruşa gelir, varlığa doğru koşar. Vara (yok ol!), deyince de var, yokluk tarafına gider».** Mevlid nâzımı Süleyman Çelebinin dediği gibi:

Ol dedi bir kerre vâr oldu cihân,
Olma derse mahvolur ol dem hemân.

1450

گفت در گوش گل و خندانش کرد
گفت با سنگ و عقیق کانش کرد

Gôft der-gûş-i gül û Handânş kerd,
Gôft bâ seng û aKiK-i kânş kerd.

«Allah, gülün kulağına söyledi ve onu güldürdü. Yâni Allahın lütf-i irâdesi gül ağacına te'alluk edince onu handân, dudaklar gibi açılmış, güllerle süsledi. Keza taşa söyledi, onu akike ma'den yaptı».

Akik, yâni hakik dediğimiz de, ondan daha kıymetli olan mücevherât da esâsen taştan başka bir şey değildir. Taş olmak i'tibârîyle kaldırım taşından farkı yoktur. Fakat Allahın irâdesi ve lutfu, bir kaya içerisinde hakik gibi, yâkut gibi, elmas gibi kıymetdâr cevherler de peydâ eder.

1451

گفت با جسم آیتی تا جان شد او
گفت با خورشید تا رخشان شد او

Gôft ba-cism âyeti tâ cân şüd û,
Gôft bâ-Horşîd ta raHşân şüd û,

«Cisme bir âyet söylemiş, yâni (Kün) emrini vermiş, o cisim de kâbil-i rûh olmuştur. Kezâ Güneşe bir emir vermiş, o da parlayıcı ve parlatıcı sıfatını iktisâb eylemiştir».

1452

باز در گوشش دمد نکته مخوف
در رخ خورشید افتد صد کسوف

Bâz der-gûşeş demed nüktê maHûf,
Der-ruH-i Horşîd üfted Sad küsûf.

«Tekrar Güneşin kulağına korkunç bir nükte söyler, yâni (tutul) emrini verir. Güneşin yüzünde yüzlerce küsûf vâki' olur».

Yâni Güneş, fezâda parlayıp dururken irâde-i İlâhiyye mu'cibince Kamer, onun ile arzın arasına girer, güneşin ziyâsı görünmez olur.

Yâni, Güneş, tezada parlayıp dururken, İrâde-i İlâhiyye mu'cibince, Ay, onun ile Dünya arasına girer ve Güneşin ziyası görünmez olur.

1453

تا بگوش ابر آن گویا چه خواند
کو چو مشک از دیدهٔ خود اشک راند

Tâ be-gûş-i ebr Ân gûyâ çi Hând,
K'û çü meşk ez-dide-i êşk rând.

«O mütekellim Allah; bulutun kulağına ne söyledi ki, bulut gözünden kırba gibi yaş akıttı».

1454

تا بگوش خاک حق چه خوانده است
کو مراقب گشت و خامش مانده است

Tâ be-gûş-i Hâk haK çi Hândeest,
K'û müraKib geşt ü Hâmûş mÂdeest.

«Acebâ Hak, toprağın kulağına ne demiştir ki toprak, murâkabeye varmış ve sessiz kalmıştır».

1455

در تردد هر که او آشفته است
حق بگوش او معما گفته است

Der tereddüd her-ki û âşüfteest,
HaK be-gûş-i û mu'ammâ gôfteest.

«Her kim tereddüd içinde şaşırmış kalmışsa Allah onun kulağına muamma söylemiştir».

1456

تا کند محبوسش اندر دو گمان
آن کنم کو گفت یا خود ضد آن

Tâ künd mahbûseş ender dü-gümân,
Ân künem k'û gôft yâ Hod zıdd-i ân.

«O muammâyı söylemesi, o kimseyi Hakkın dediğini mi yapayım, yoksa aksini mi? diye iki zan arasında mahbus bırakmak içindir».

هم ز حق ترجیح یابد یك طرف
زان دو یکرا برگزیند زان کنف

Hem zi-haK tercih yûbed yek Taraf,
Z'ân du yekrâ ber-güzîned z'ân kenef.

«İki taraftan birini tercih etmesi yine Hakdandır ki, o ikiden birini o cihetin tevfîkiyle ihtiyâr eyler.»

Kâdir-i Mutlak Hazretleri, cismi cân, Güneşi dirahşân eylediği gibi şemsi küsûfa kameri husûfa uğrattığı, buluttan yağmur yağdırdığı, zemini murakabeye varmışcasına oturttuğu gibi; o zeminin üstündeki insanları da, şöyle mi yapayım, böyle mi? diye tereddüde düşürür, nihâyet bir tarafı tercih meylini yine o verir.

1458

گر نخواهی در تردد هوش جان
کم فشار این پنبه اندر گوش جان

Ger ne-Hâhi der-tereddüd hûş-i cân,
Kem feşâr in penbe ender-gûş-i cân.

«Eğer cân idrâkinin tereddüde düşmesini istemezsen, gaflet ve ma'siyyet pamuğunu kulağına tıkama».

Yâni, insanın irtikâb ettiği ma'siyyet, basiret gözüne gaflet perdesi olur, hakikati göstermez. Rûhun kulağına gaflet pamuğu olur, hakikati işittirmez. Tabiîdir ki görmemek ve işitmemek gözdeki perdenin kalınlığı ve kulaktaki pamuğun kabalığı nisbetinde olur. Eğer hakikati işitip anlamak ve şöyle mi, yâhud böyle mi yapayım? diye tereddüdden kurtulmak istersen kulağına gaflet pamuğunu tıkama

1459

تا کنی فهم آن معما هاشرا
تا کنی ادراك رمز و فاشرا

Tâ künî fehm ân mu'ammâ hâşrâ,
Tâ künî idrâk remz û fâşrâ.

«Tâki Allahın muammâlarını alnayasın ve gerek işârî, gerek sarihi olan ihtarları kavrayasın ki»,

پس محل وحی گردد گوش جان
وحی چه بود گفتن از حس نهان

Pes mahall-i vahy kerded gûş-i cân,
Vahy çi-bved gôften ez-hüsnî nihân.

«Neticede kulağın mahall-i vahy olsun. Vahy nedir? Hisden nihân olan sözdür».

Cenâb-ı Pir, iki beyit evvel can kulağından gaflet pamuğunu çıkar demişti. Burada da, öyle yaparsan o, can kulağı, vahy mahalli olur buyuruyor. Ondan sonra vahyin ne olduğunu ta'rif için «Vahy, hisden nihân sözdür» diyor.

Vahy, lugatte, işaret ve gizli söz manasınadır. Istılahta ise ilham demektir ki herkese vâki olur. Hatta: ayeti kerime

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ

Yani: **«Habibim; Rabbin arılarına ilhâm eyledi**[28]**»** âyetinin delâleti mucibince, hayvânâta bile ilham vuku' bulur ki mütefenninler buna (sevk-i tabi'î) diyorlar. Tabi'idir ki bu ilhâm ile, melek vasıtasıyla yahud vasıtasız enbiyaya vuku'bulan ilham arasında külli fark vardır. Onlara olan vahy ve ilhâm, his ile, yâni göz, kulak vâsıtasıyla değildir. Nitekim Hazreti Mevlânâ da buyuruyor ki:

1461

گوش جان و چشم جان جز این حس است
گوش عقل و گوش حس زین مفلس است

Gûş-i cân û çeşm-i cân cuz in hisest,
Gûş-i aKl û gûş-i his z'in müflisest

«Can kulağiyle can gözü, bu işitmek ve görmek hislerinden başkadır. Akl ve his kulağı bu vahy ve ilhâmın idrâkinden müflistir.»

Yânî, enbiyâ ve kibâr-ı evliyâya vâki' olan ilhâmât, bu kulak vâsıtasıyla işitilmez, bu göz vâsıtasiyle görülmez. Ondan dolayı insan, kıyâs-ı nefse kalkışmamalı, kendi büyüklere, yâhud büyükleri kendine benzetmeye çalışmamalıdır.

(28) Sûrei Nahl: 68.

Buraya kadar olan beytler, cebriliği te'yid eder gibi göründüğü için Hazret-i Mevlânâ bir sual-i mukaddere cevab veriyor, «Sen de cebri misin?» istifhâm-ı mefrûzuna karşı diyor ki:

1462

لفظ جبرم عشق را بی‌صبر کرد
هرکه عاشق نیست حبس جبر کرد

Lafz-i cebrem 'işKrâ bi-Sabr kerd,
Her-ki âşiK nist habs-i cebr kerd.

«Aşka cebir lafzı ıtlâk edişim, sabrımı taşırdığı içindir. Âşık olmayan kimse de cebri men'etti».

Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmâil Ankaravî kuddise sirruhû bu beyt için Mesnevinin en zor beyitlerindendir dedikten sonra: **«Ben cebir lafzını aşka ıtlâk ediyorum. Çünkü beni bisabr eden odur»** diye şerh ediyor. İkinci mısra' için de şu ma'nâyı veriyor: **«Her şol kimse ki âşık değildir, meselâ Kaderiyye ve Mu'tezile tâ'ifesi gibi.** Ol, **cebri habseyledi, yâni men'eyledi.»** Bu mısra'ın karşı ma'nası: **«Ve her ol kimse ki âşıktır ve ehl-i sünnet tarikında sâdıktır, ol kimse cebr-i evsâtı men'eylemez demek olur»** diyor.

Abd-i acizin terceme edişim de aşağı, yukarı şârihin ifadesine muvâfıktır. Hakikatine gelince Allahü a'lem deyip geçmek lâzımdır.

1463

این معیت با حقست و جبر نیست
این تجلی مهست و ابر نیست

İn ma'iyyet ba-haKest û cebr nist,
İn tecelli-i mehest û ebr nist.

«Bu ma'iyyet-i İlâhiyyedir, cebir değildir. Bu kamerin tecellisidir, bulutun görünüşü değildir».

Bu beyt de şöyle demek oluyormuş ki: Cenâb-ı Hakkın halk eylediği şeyleri dilediği tarafa sevk etmesi, o sevkte irâdesinin bulunması demektir, yoksa cebir demek değildir. Bu hâl ise hakikat kameri ve vahdet nûrunun zuhûrudur, şek ve şüphe bulutunun görünüşü değildir.

1464

ور بود این جبر جبر عامه نیست
جبر آن اماره خودکامه نیست

V'er büved In cebr cebr-i âme nist,
Cebr-i ân emmâre-i Hod-kâme nist.

«Bilfarz bu, cebir olsa da avâmın ve hodkâm olan nefsi emmârenin cebri değildir».

Tevhid-i ef'âl derecesine vâsıl olmuş evliyânın cebridir ki, onlar kurb-ı nevâfil ve ferâiz ile Hakka takarrub eylemiş ve harekât ü sekenâtta Hakka âlet olmuşlardır.

1465

جبر را ایشان شناسند ای پسر
که خدا بگشادشان در دل بصر

Câbrrâ işân şinâsend ey püser,
Ki Hudâ bü-kşâdşân der-dil beSar.

«Oğul; cebrin hakikatini onlar bilirler ki Allah, onların kalbinde basar-ı basiret açmıştır».

1466

غیب و آینده برایشان گشت فاش
ذکر ماضی پیش ایشان گشت لاش

Gayb u âyende ber-işân gêşt fâş,
Zikr-i mâzi piş-i işân gêşt lâş.

«Gâib olan da, gelecek olan da onlara münkeşif olmuş, yâd-i mâzi onların nazarında lâ şey kalmıştır».

1467

اختیار و جبر ایشان دیگرست
قطره‌ها اندر صدفها گوهرست

İhtiyar u cebr-i işan digerest,
KaTreha ender Sadefha gevherest.

«O zevatın ihtiyarı da, cebri de başkadır. Nitekim damlalar sedefte inci olur».

Yani enbiyâ ve evliyanın cebr ve ihtiyarıyle Cebriyye ve Mu'tezile gibi felsefî meslekler erbâbının cebr ve ihtiyarı başka başka şeylerdir. Şu hal, su damlasına benzer. Bir damla, hariçte sudur, fakat sedefin içinde inci olur.

Seyyidüttaife Cüneyd-i Bağdadînin şeyhi ve dayısı (Seriyy-i Sakatî) kuddise sırrehumâya biri:

— Felan: «Biz, hakikatte kapı gibiyiz, harekât ve sekenatımız kendiliğimizden değildir» diyor demiş. Cenâb-ı Seriyy:
«— O adam! ya kâmil bir âriftir, yahud sapık bir mülhiddir» cevabını verdikten sonra.

«— Eğer âdab-ı şer'iyye ile müeddeb ve mühezzeb ise muvahhiddir, iskât-ı teklife kalkışmış bir herif ise mülhiddir» tafsilinde bulunmuştur.

1468

هست بیرون قطره خرد و بزرگ
در صدف درهای خردست و سترگ

Hest birûn KuTre-i Hurd u buzurg,
Der Sadef dürha-yı Hurdest ü süturg.

«Hâricde büyük ve küçük damlalar vardır. O damlalar sedef içinde küçük ve büyük inci olurlar».

Bunun gibi dışarda ve avam lisanında cebr denilen şey, ehlullah indinde ilmi tevhid olur.

طبع ناف آهویست آن قوم‌را
از برون خون و درونشان مشکها

Tab'-i nâf-i ahuyest ân Kavmrâ,
Ez-birûn Hûn û derunşân muşghâ.

«O kavmde, yâni ehlullah hazerâtında (nâfe-i misk: misk göbeği) tabi'ati vardır».

Nâfenin hârici kan, dâhili misk olduğu gibi, bunların ifâdelerinde cebir gibi anlaşılan ma'nâların hakikati de ma'nây-ı tevhiddir.

1470

تو مگو کین مایه بیرون خون بود
خون رود در ناف مشکی چون بود

Tû me-gû k'în mâye birûn Hun büved,
Hûn reved der-nâf müşgi çun büved

«Ey mu'teriz; bu maya hâricde kandır deme. O kan, nâfeye dâhil olunca nasıl misk olur?»

Hâricdeki cebre müte'allik sözler de, ehlullahın kalbinden nebeân ve lisânından cereyân eylediği gibi, misk hâlini alır ve ayn-ı tevhîd olur.
Diğer bir misâl gösteriyor:

1471

تو مگو کین مس برون بد محتقر
در دل اکسیر چون گشته‌ست زر

Tû me-gû k'în mis birûn büd muhteKir,
Der-dilîi iksîr çun geştest zer.

«Yine ey mu'teriz, bu bakır, hâricde hakîr ve kıymetsiz bir şeydir deme. İksîre temâs edince nasıl altın olur?»

اختیار و جبر در تو بد خیال
چون در ایشان رفت شد نور جلال

İHtiyâr û cebr der-tû büd Hayâl,
Çun der-İşân reft şüd nûr-i celâl.

«İhtiyar ve cebir akibedeleri sende hayâlden ibârettir; fakat onlarda, yânî ehlullahta nûr-i celâle inkılâp eder».

1473

نان چو در سفره ست باشد او جماد
در تن مردم شود و روح شاد

Nan çu der-süfrest bâşed û cemâd,
Der-ten-i merdüm şeved û rûh-i şâd.

Ekmek sofrada bulundukça cansızdır. Lâkin insan cismine girince mesrûr ve bir rûh hâlini alır».

1474

در دل سفره نگردد مستحیل
مستحیلش جان کند از سلسبیل

Der-dil-i süfre ne-gerded mustahil,
Müstahileş cân küned ez-selsebîl.

«Ekmek sofra ortasında rûha tehavvül etmez. Onu lü'ab ve hazım ile tahvîl eyleyen rûhtur».

1975

قوت جانست این ای راست خوان
تا چه باشد قوت آن جان جان

Kuvvet-i cânest in ey râst-Hân,
Tâ çi bâşed Kuvvet-î ân cân-i cân.

«Ey doğru okuyup anlayan; bu hâl, yâni ekmeği rûha tahvîl eylemek, rûhun kuvvetidir. O hâlde rûhülrûh olan insan-ı kâmilin, yâhud Hüdây-ı muktedirin kuvvet ve kudreti nasıl olmak lâzım gelir?»

گوشت‌پاره آدمی اززور جان
می‌شکافد کوه را با بحر و کان

Gôşt-pârᵉ âdemi ez-zûr-i cân,
Mi-şikâfed Kûhrâ bâ-bahr ü kân.

«İnsanın bir tek kolu, candan ruhtan gelen kuvvetle dağı, denizi ve madeni yarıp, delmekte...»

1477

زور جان کوهکن شق حجر
زور جان جان در ان شق القمر

Zûr-i cân-ı kûhken şaKK-ı hacer,
Zûr-i cân-ı cân der-ân şaKK ul-Kamer.

«Taşı yarmak, dağ kazan rûhun kuvvetidir. Fakat rûhülrûh olan Peygamber-i ekmeldeki kuvvet, kameri yarmaktır».

1478

گر گشاید دل سر انبان راز
جان بسوی عرش سازد ترکتاز

Ger küşâyed dil ser-i enbân-i râz,
Cân be-sûy-ı ârş sâzed türktâz.

«Eğer gönül, esrâr dağarcığının ağzını açacak olursa rûh arşa doğru koşar ve yükselir».

Yâni Cenâb-ı Pir, bu muhakkikâne beyânâtından sonra buyuruyor ki: **«Bahs derinleşti. Daha ziyâde derinleştirecek olursam rûhlar mahv ve istiğrâk hâline gelecektir. Binâenaleyh sükûtu evlâ buluyorum».**

ÂDEM ALEYHSSELÂMIN (RABBENÂ ZALEMNÂ) ZELLESİNİ NEFSİNE İZÂFE ETMESİ, ŞEYTANIN DA (BİMÂ AGVEYTENİ) DİYEREK GUNÂHINI ALLAHA İZÂFE EYLEMESİ»

Ma'lumdur ki Şeytan, Hazret-i Âdeme secde etmekle mükellef kılındığı hâlde İlâhî emre isyân etmiş, sonra da: «Ya Rabbî, beni iğvâ edişin yâni azdırışın hakkı için!» diye o isyânı Cenâb-ı Hakka isnâd eylemişti.

Âdem Aleyhisselâm, şecer-i memnû'aya yaklaşmakdan memnû iken, o memnû'iyyeti unutmuş, kendisinden zelle sâdır olmuştu. Fakat Cenâb-ı Ebûlbeşerin edebi ve terbiyesi, o zelleyi Allaha isnâd etmedi de nefsine izâfe eyledi.

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ (29)

Yâni : «Ey bizim Rabbimiz; biz emrine muhâlefet dolayısiyle nefsimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve merhamet buyurmazsan elbette ve elbette zarara uğramış olacağız[29]» dedi.

İşte Hazret-i Mevlânâ bundan bahisle diyor ki :

1479

فعل حق و فعل ما هر دو ببين

فعل مارا هست دان پيداست اين

Fi'l-i haKK û fi'l-i mâ her-dû bi-bin,
Fi'l-i mârâ hest dân peydâst în.

«Hakkın fi'lini de, bizim fiilimizi de, her ikisini de gör. Bizim fi'limizi var bil ki bu meydandadır».

---

(29) Sûrei Araf: 23.

1480

گر نباشد فعل خلق اندرمیان
پس مگو کسرا چرا کردی چنان

Ger ne-bâşed fi'l-i HalK ender-miyân,
Pes me-gû kesrâ çirâ kerdi çunân.

«Eğer halkın fi'ili ortada değilse, insanlarda kudret yoksa kimseye niçin böyle ettin? deme».

1481

خالق حق افعال مارا موجدست
فعل ما آثار خلق ازدست

HalK haK ef'âl-i mârâ mûcidest,
Fi'l-i mâ âsâr-i HalK-ı izidest.

«Bizim fi'limizi vücûda getiren Allahtır. Bizim fi'limiz Hakkın halkı eseridir».

Cebr mezhebi sâlikleri, insanlarda irâdî hiç bir fi'il ve hareket tasavvur etmezler. İnsanları, hattâ bütün mahlûkâtı Yed-i Kudret-i İlâhiyyede bâzîçe sayarlar. Halbuki ehl-i sünnet, **cebr** ile **i'tizâl** arası bir meslek ihtiyâr eylemiştir. Onlar, **cebr-i mutavassıt'a** kâildirler. «Kul irâdesini sarfeder, Cenâb-ı Hak da rizâsına tavâfuku takdîrinde, halk eyler» derler.

Bunun için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: **«Hem halkın, hem Hakkın birer fi'ili vardır. Halkın fi'ili irâde, Hakkın fi'ili, o irâdenin mazmûnunu halketmektir.»** Meselâ oturan kimsenin kalkmak istemesi bir irâde, Allahın ona kalkacak kuvveti vermesi ve kaldırması bir halktır. Birincisi kulun, ikincisi Allahın fi'ilidir.

Yine Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki: **«Bu iki fi'il meydandadır, inkârı kâbil değildir. Eğer halkın fi'li olmasaydı rızâ hilâfına hareketi görülen bir kimseye bunu niçin yaptın? denilmemek lâzım gelirdi»** Otomobilini üstümüze süren bir şoföre kızıyoruz. Eğer onun irâdesi yoksa otomobili üstümüze sürmesine, hattâ altına alıp çiğnemesine rızâ göstermeliyiz. Filhakika, o şoförün irâdesini ve otomobilin dümenini imâle eden gene Haktır. Lâkin bu hakikati görebilmek, tevhid sırrına mâlik olmakla mümkün olabilir. O hakikati göremeyen gözler için Hakkın fi'ilini ve onun yanında halkın fi'ilini görmek zarûridir. Bundan dolayıdır ki Kur'ânda :

مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

Yânî: **«Sana gelen hasene Allahtandır, yine sana gelen seyyi'e nefsinden-dir[30]»** buyurulmuştur.

1482

ناطق یا حرف بیند یا غرض

کی شود یکدم محیط دو عوض

NaTiKî yâ harf bîned yâ garaz,
Key şeved yek-dem muhîT-î dûivaz.

«Söz söyleyen; ya harfi, yâhud garaz ve maksûd olan ma'nâyı görür. Bir anda iki i'vazı, yânî hem lafzı, hem ma'nâyı nasıl muhît olur?»

İnsanların fi'illeri, hatta bütün eşyânın hareketi bir kesb, bir de halk ile zuhûra gelir. O ef'âlin kâsibi başka, hâlıkı da yine başka olmak icâb-eder. Şu hâl, lâkırdı söyleyen veyâ dinleyen kimsenin söylediği, yâhud dinlediği sözü teşkil eden kelimelerden ve harflerden ziyâde ma'nâya dik-kat etmesi ve o hurûf ile ma'nânın ayrı ayrı şeyler olması gibidir. İnsan bir anda bunların ikisini birden kavrayamadığı gibi bir fi'ilin kâsibi ile hâlıkı da bir olamaz.

1483

گر بمعنی رفت شد غافل ز حرف

پیش و پس یکدم نبیند هیچ طرف

Ger be-ma'nî rêft şüd gâfil zi-harf,
Pîş u pes yek-dem ne-bîned hîç Tarf.

«Eğer söyleyen ve dinleyen kimse ma'nâya dikkat edecek olursa harf-ten gâfil kalır. Bir göz, bir anda hem önünü, hem ardını nasıl görür?»

---

(30) Sûrei Nisa: 79.

1484

آن زمان که پیش بینی آن زمان
تو پس خود کی ببینی این بدان

Ân zemân ki piş bini ân zemân,
Tû pes-i Hod key bi-bini in bi-dân.

«Sen önünü gördüğün zaman arka tarafını görebilir misin?»

1485

چون محیط حرف و معنی نیست جان
چون بود جان خالق این هردوان

Çun muhiT-i harf u ma'ni nist cân,
Çun buved cân HâliK-i in herduvân.

«Madem ki rûh; hem harfi, hem ma'nâyı ihâta edemiyor, bu ikisinin birden nasıl hâlıkı olabilir?»

Bir sözü teşkil eyleyen harf ve ma'nâ ayrı ayrı şeyler olduğu gibi, bir fi'ilin kâsib ve hâlıkı da başka olacağı yukarıda beyân olunmuştu. Şu üç beyitte de deniliyor ki: Bir sözü söyleyen; aynı zamanda hem harfe, hem ma'nâya dikkat edemez. Meselâ sözün ma'nâsını anlamak isterse, kelime ve onların telâffuzunu dinlemez. Önüne bakan kimse; ;bir anda hem önünü, hem ardını göremez. Önüne bakarsa ardını, ardına bakarsa önünü göremez.

Cenâb-ı Pir, bu misallerin beyânından sonra buyuruyor ki: **«Mâdemki rûh; yâni insan, bir anda hem lâfzı, hem ma'nâyı ihâta edemiyor; bir bakışta hem önünü, hem ardını göremiyor, o hâlde bu âciz insan nasıl olup da bir fi'ilin hem kesbine hem halkına muktedir olabilir?»**

Hazret-i Mevlâna bu sözlerle mu'tezileye de cevap veriyor. Çünkü onlar **«Kul, fi'linin hâlıkıdır»** derler. Hülâsa :

1486

حق محیط جمله آمد ای پسر
وا ندارد کارش از کار دگر

HaK muhiT-i cümle âmed ey püser,
Vâ ne-dâred kâreş ez-kâr-i diger.

«Oğul; Cenâb-ı Hak, her şey'i muhittir. Onu bir iş, diğerinden alıkoymaz».

1487

گفت شیطان که بما اغویتنی
کرد پنهان فعل خود دیو دنی

Gôft şeyTân ki bi-mâ ağveyteni,
Kerd pinhân fi'l-i Hod dîv-i deni.

«Alçak şeytan (Bimâ ağveytenî) diyerek kendi fi'lini gizledi».

1488

گفت آدم که ظلمنا نفسنا
او ز فعل حق نبد غافل چو ما

Gôft 'Âdem ki zalemnâ nefsenâ,
Û zi-fi'l-i haK ne-büd gâfil çu mâ.

«Âdem ise (Zalemnâ enfüsenâ), Yânî: «Biz nefsimize zulm ettik» diyerek zelle'yi nefsine isnâd etmişti. Fakat O, Hakkın fi'linde ve halkından bizim gibi gafil değildi».

1489

در گنه او از ادب پنهانش کرد
زان گنه بر خود زدن او بر بخورد

Der-güneh û ez-edeb pinhânş kerd,
Z'ân güneh ber-Hod zeden û ber bi-Hord.

«O günâhın, yânî zellenin ika'ında, kendisine kudret verenin Hak olduğunu Âdem, edeben gizledi ve zelle fi'lini nefsine izâfe eyledi.»

Bu izâfesinden dolayı da istifâde etti ki afv-i İlâhiye nâil oldu

1490

بعد توبه گفتش ای آدم نه من
آفریدم در تو آن جرم و محن

Ba'de tevbe gofteş ey Âdem ne men,
Âferîdem der-tu ân cürm û mihan.

«Cenâb-ı Hak, Âdeme tevbesinden sonra dedi ki: Ey Âdem: sendeki o cürm ve mihneti ben yaratmadım mı idi?»

1491

نه که تقدیر و قضای من بد آن
چون بوقت عذر کردی آن نهان

Nê ki taKdîr û Kazâ-yi men bûd ân,
Çun be-vaKt-i uzr kerdi ân nihân.

«Senin zellen benim kâza ve kaderimin icâbı değil miydi? Nasıl oldu da özür dilediğin vakit onu gizledin?»

1492

گفت ترسیدم ادب نگذاشتم
گفت هم من پاس آنت داشتم

Gôft tersîdem edeb ne-gzâştem,
Gôft hem men pâs-i ânet dâştem.

«Hazret-i Âdem: Korkumdan edebi bırakmadım, cevâbını verdi. Cenâb-ı Hak da: Seni ondan, yânî edebi tecâvüz etmekten muhâfaza ettim buyurdu».

Âdem Aleyhisselâmın Allaha karşı olan şu kulluk edebi dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ edeb ve hürmetin faydalarından bahse şurû' ediyor:

1493

هر که آرد حرمت او حرمت برد
هر که آرد قند لوزینه خورد

Her-ki âred hurmet û hurmet bured,
Her-ki âred Kand levzine Hured.

«Hürmet getiren hürmet bulur, şeker getiren de bâdem helvası yer».

Kur'ânı Kerimde :

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ۝

buyurulmuştur ki. «İhsânın cezâsı ihsandan başka bir şey değildir[1]» meâlindedir. İhsan: Bir şey'i iyi yapmak demektir. Kur'ânda beyan edildiği gibi, yaptığını iyi yâpanları Allah sever. İhsânın bir ma'nâsı

[1] Sûrei Rahman: 60.

daha vardır ki «İhsanı Allah'a, O'nu görüyor gibi ibâdet etme... Eğer sen onu görmüyorsan o seni görmektedir» Hadis-i Şerifiyle ... buyurulmuştur. Allahı görür gibi ibâdet etmek, Huzûr-ı İlâhîde ... lunuyormuşcasına edeb ve hürmeti muhafaza eylemekle olur. Bi... naleyh ihsân ile mu'amele eden, ihsân ile mukabele görür. Hattâ

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا

Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulduğu üzere, bir hasene ile ge... hasenesinin on misli, hattâ:

وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Nazm-ı Celili mûcibince kat kat fazla ücrete nâil olur. Bu hale ha... bir misâl olmak üzere şeker getirenin helva yiyeceği gösteriliyor...

1494

طيبات از بهر كه للطيبين

يارا خوش كن برنجان و بين

Tayyibât ez-behr ki li-'TTayyibin.
Yârrâ Hoş kün bi-rencân û bi-bin.

«Tayyib olan şeyler kimin içindir? Tayyib olan kimseler için... Yârı irzâ' et, yâhud incit de gör».

Sûre-i Nûrdaki:

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

Âyet-i Kerimesine işâreftir.

Ekser-i müfessirînin kavline göre bu âyetteki (habisât) ile (tayy...

---

(32) Sûrei En'am: 160.
(33) Sûrei Bakara: 261.
(34) Sûrei Nûr: 26.

hatl kötü ve iyi sözler (habisun) ile (tayyibûn) da kötü ve iyi kimseler demektir ki, böylece, Nazm-ı Celilin meâli: **«Kötü sözler, kötü kimseler, iyi sözler de iyi kimseler içindir»** şeklinde olacaktır.

İmâm Kâşâni (Te'vilât) ında diyor ki: «Tayyibûn: Rezail-i ahlâkıyyeden münezzeh olanlardır ki tayyibât ve fezâil onlardan südûr eder.» Şu halde beyt-i şerifteki (tayyibât) fezâil-i ahlâkıyye ve İnâyet-i Sübhâniyye ma'nâsına gelir ki, bu gibi Kerem-i Rabbâni, tayyib olanlara i'tâ edilir ve yâr-ı hakikinin rizâsını tahsil eyleyenlere verilir. Onu inciten, yâni maâzallah gazabını celbedenlere de aks-i mu'âmelede bulunulur.

Bundan sonra cebr ve ihtiyâr mes'elesine rucû' ediliyor ve bir misâl ile tavzih olunuyor.

1495

یك مثال ای دل پی فرق بیار
تا بدانی جبررا از اختیار

Yek misâl ey dil pey-i farKi bi-yâr,
Tâ bi-dâni cebrrâ ez-iHtiyâr.

«Ey gönül: aradaki farkı anlamak için bir misâl getir ki cebr ile ihtiyârı bilesin».

1496

دست کان لرزان بود از ارتعاش
وانکه دستی را تو لرزانی زجاش

Dest k'ân lerzân büved ez-irti'âş,
V'an-ki destirâ tu lerzâni zi-câş.

«Bir el, ma'lûl ve mürte'iş olduğundan titrer; yine bir el ki onu sen yerinden oynatırsın».

1497

هردو جنبش آفریدهٔ حق شناس
لیك نتوان کرد این با آن قیاس

Her-du cunbiş âferidê haK şinâs,
Lik ne-tvân kerd in bâ ân Kiyâs.

«Her iki oynamayı ve titremeyi Allahın mahlûku bil. Fakat bunu ona kıyâs etmek imkânı yoktur».

Yâni, bir adamın ma'lûl olmasiyle eli titrer. Bir adam da sı... ...n olduğu halde elini titretir. Bu iki titreme de Allahın halk ve ...kadıdır. Lâkin biri öbürüne kıyâs edilemez. Çünkü biri, ma'lûl ol duğu için mecbûrdur; diğeri sağlam bulunduğu ve elini oynatışı ih tiyâri olduğu için, mecbur değildir. Bunun gibi ba'z-ı zevât-ı ... de kendilerinden geçerler ve ef'âl ve hareketlerinde Allahın tasar rufuna tâbi' olurlar. Binâenaleyh onlarda ihtiyar yoktur. Lâkin ... se'âdete nâil olamayanlarda mecburiyet de yoktur. Böyle kimsele rin mecburiyet da'vâsına kalkışması, sağlam bir adamın ihtiyâriy le oynattığı elinin, illet ilcâsiyle titrediğini iddi'â etmesi gibi olur.

1498

زين پشيمانى كه لرزانيديش
مرتعش را كى پشيمان ديديش

Z'în peşimânî ki lerzânidiyeş,
Mürta'işrâ key peşimân didiyeş.

«O eli oynattığından dolayı peşiman olursun. Lâkin eli titreyen bir kimseyi o ıztırârî hareketten dolayı ne vakit ve nasıl peşiman görürsün?»

İnsanda ihtiyar bulunduğuna bu beyt ile de misâl gösteriliyor. Öyle ya, meselâ, kahve içen bir kimse, fincanı tutarken elini kasden titretip kahveyi dökse, yâhud fincanı tabağı düşürüb kırsa, tabi'î eli ni oynatışına peşimân olur, keşki oynatmasaydım der. Lâkin sarsak bir adamdan bu hareket neticesinde o kazâ vukû'a gelse o adam peşiman olmaz. Çünkü irâdesi elinde değildir. İşte kendilerinden ve kendiliklerinden geçmiş olan zevât-ı kirâmın hâli de böyledir.

1499

بحث عقلست اين چه عقل آن حيله‌گر
تا ضعيفى ره برد آنجا مگر

Bahs-i aKlest în çi aKl ân hîle-ger,
Tâ za'îfî reh-büred ancâ meger.

«Bu, akıl bahsidir. Akl ise idrâken za'if olanlara yol göstermek için çâre bulmaya çalışır».

Yânî, demek isteniliyor ki: yukarıdanberi getirilen misaller; ak lî misallerdir, maksad da hakikatleri zevken anlamayanlara bir fikir verebilmektir. Lâkin:

1500

بحث عقلی گر در و مرجان بود
آن دگر باشد که بحث جان بود

Bahs-i aKli ger dür û mercân büved,
Ân diger bâşed ki bahs-i cân büved.

«Akla mensûb olan, yâni aklın anlayabileceği derecede bulunan bahs, inci ve mercan gibi de kıymetli olsa, cana müte'allik olan bahs yine başkadır».

1501

بحث جان اندر مقامی دیگرست
بادهٔ جان را قوامی دیگرست

Bahs-i cân ender-maKâmi digerest.
Bâde-i cânrâ Kivâmi digerest.

«Can bahsi, yâni rûha müte'allik bahis, başka bir makamdadır. O makam ise aklın fevkındadır. Can şarabının kıvâmı ve çeşnişi de başkadır. Onu akl ve his dimâğı idrâk edemez».

1502

آن زمان که بحث عقلی ساز بود
این عمر با بوالحکم همراز بود

Ân zemân ki bahs-i aKli sâz bûd,
İn Umer bâ-Bu-'l-hakem hem-râz bûd.

«Akıl bahsi sazkâr ve hükümrân olduğu zaman Ömer Ebûcehl ile berâberdi».

1503

چون عمر از عقل آمد سوی جان
بوالحکم بوجهل شد در بحث آن

Çun Umer ez-aKl âmed sûy-i cân,
Bu-'l-hakem Bû-Cehl şüd der-bahs-i ân.

«Ömer, akıldan ruh tarafına intikal edince, (Ebûlhikem), o bahiste (Ebucehl) oldu».

Ebûcehlin adı Amr bin Hişamdır. Kendi de Hazret-i Ömerin d[ayı]sıdır. Ömer ile Amr isimleri arasındaki müşâbehet ve müs[em]mâlarındaki kadr ü menzilet dolayısiyle Aleyhisselâtü Vesselâm [E]fendimiz: «Ya Rabbi: müslümanlığı iki Ömer ve Amr'den birinin i[h]tidâsiyle i'zâz eyle» diye düâ buyurmuştu. Resûlullahın iki Ömerd[en] maksadı (Ömer Binilhattâb) ile (Amr b. Hişâm) idi.

Ma'lûmdur ki edebiyatta buna (tağlib) derler. Tağlib: iki ve d[a]ha fazla şeyden birini diğerine galib addederek, onu zikreylem[ek]tir. Meselâ (ebeveyn) derler, ana ile babayı kasdederler. Ebeveyn İki baba demek olmakla beraber maksat o değildir; ana, baba de[]mektir ki baba, anaya galib sayılmış ve tesniye sigasiyle irâd edil[]miştir.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) in duâsı Hazret-i Ömer hakkında kabul olunmuş ve i'zâz-ı İslâm şerefi Cenâb-ı Fâruk'a nasib olmuştur.

Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki: **Aklın hâkim olduğu bahisler de Ömerin de, Amr'in de adı geçerdi, yâni ikisinin de aklı ererdi. H[a]le Amr bini Hişâma fevkal'âde şeytanatından dolayı (Ebûlhikem) denilirdi. Fakat Ömer müslüman olup da dinin hakikatlerini rûhan ve zevken anlayınca o bahislerde Amr b. Hişâm (Ebûcehl) olup kaldı».**

1504

سوی حس و سوی عقل او کاملست
گرچه خود نسبت بجان او جاهلست

Sûy-i hiss û sûy-i aKl u kâmilest,
Gerçi Hod nisbet be-cân û câhilest.

«His ve akıl tarafında, yâni o gibi bahislerde Ebûcehl kâmil idi, lâkin cana nisbet edilince, rûhi bahislere gelince câhil kaldı».

1505

بحث عقل و حس اثر دان یا سبب
بحث جانی یا عجب یا بوالعجب

Bahs-i aKl û his eser dân yâ sebeb,
Bahs-i cânî yâ aceb yâ bu-'l-aceb.

«Akl ve hissin ereceği bahsi ya eser, yâhud sebeb bil. Can bahisleri ise fevkal'âde te'accübe şâyândır ki onu akl ve his hallede[]mez».

1506

سوز جان آمد نماند ای مستدی
لازم و ملزوم و نافی مقتضی

Dav'-i cân âmed ne-mând ey müstadi,
Lâzim û melzûm u nâfi muKtadi.

«Ey ziyâ taleb eden, yâni hakikati öğrenmek isteyen! Rûhun zi[]yâsı zuhûr etti. Artık lâzımiyyet, melzûmiyyet ve nâfi, muktezi gibi şeyler kalmadı».

1507

زانکه بینا را که نورش بازغست
از دلیل و زعصا کش فارغست

Z'ân-kı binârâ ki nûreş bâzigast,
Ez-delil û ez-aSâ-keş fârıgast.

«Çünkü gözünün nûru parlayan kimse, kılavuzdan ve deynekci[]den müstağnidir.»

Demek isteniliyor ki, aka'id kitablarında geçtiği üzere, Allahın yaratması lâzım, mahlûkun yaratılması melzûm, Allahın kudreti mahlûkatta irâde bulunmasını nâfi, kul'un mükellefiyyeti kendisinde irade'nin vücûdunu muktezidir, hayır değildir, şeklindeki sohbet ve münakaşalar, aklın hakikati bulması için kör deynekçisi gibi kalır. Fakat gözü açık bir adamın deynekçi delâletinden müstağni olması gibi, basiret gözü açılmış, nazarında hakikat inkişaf eylemiş olanların da bu gibi lâfz münâze'alariyle uğraşmayacağı ta'bi'dir

«VE HÜVE MEAKÜM EYNEMA KÜNTÜM» Âyetinin tefsiri

Bu Âyet-i Celile Sûre-i Hadîd'de vâki'dir ki, meâlen şöyle başlar:

«Göklerde ve yerde olan her şey, yâni zerreden güneşe, katradan bahr-i muhite varıncaya kadar her mevcud, Hak Sübhânehü ve Teâlâyı tesbih ve tenzih eder.»

Hakim-i Senâyî (kuddise sirruhû) hazretleri şöyle der :

«Yetişen her yeşil çemen yerde
Vahdehû lâ şerike leh demede»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۚ يُحْي۪ وَيُم۪يتُۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَل۪يمٌ ﴿٣﴾

«Evet, bütün mükevvenât, kendisine mahsus bir lisân ile Allahı tesbih eder. O zât-ı ecell ü akdes herşey'e galib ve hâkimdir. Bütün mahlûkat; onun zelûlü, muti'i ve münkadıdır. Yine o zât-ı ecell ü a'lâ «Hakîmdir». Her fi'li hikmet üzerine ve ef'âlinin hikmeti ancak kendisine ma'lûmdur. Göklerin de, yerin de hükümeti ve hükümranlığı ona mahsustur. Hayat verir ve öldürür. Semâvat ve arzın idâresine de, mahlûkatı vücûda getirip ademe götürmeye de muktedirdir. O, başlangıcı olmamak üzere «Evvel» sonu gelmemek üzere «Ahir» dir. Bütün âsârının delâleti vechile gören gözler karşısında sıfatı i'tibâriyle «Zâhir» ve zatı itibariyle «Bâtın» dır. O, her şey'e de «Alim» dir[35].»

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِۜ

«Cenâb-ı Hak öyle bir Kâdir-i Mutlakdır ki: Gökleri ve yeri altı gün (devre) içinde yarattı ve sonra Arş'a istiva eyledi[36].»

Cenâb-ı Hakkın arşa istivâsı müteşâbihât-ı Kur'aniyyedendir ki:

وَمَا يَعْلَمُ تَأْو۪يلَهُ اِلَّا اللّٰهُ

Meali: «O müteşabihâtın te'vilini Allah'dan başkası bilmez[37].»

(35) Sûrei Hadid: 1: 3.
(36) Sûrei Hadid: 4.
(37) Sûrei Ali İmran: 7.

Eski ilim adamları «İstivâ ma'lûm. Fakat keyfiyyeti meçhul» diyerek sözü kısa kesmişlerdir. Müteebhirin ise: «İlimde rüsûhu olanlar da müteşâbihatın te'vilini bilir» tefsirine gitmişler, bu hususta uzun uzadıya söz söylemişlerdir. İmam Matüridi: «Arş, mülk ve hükûmet ma.nasına gelir. Binaenaleyh :

ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ۝

Cenâb-ı Hak, mülküne müstevli ve mutasarrıftır[38]» me'alindedir» demiştir.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي ٱلْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ
فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

«Arza giren ve çıkan herşey'i bilir, gökten inen ve semaya çıkan her şey'e vakıftır. Nerede olursanız olunuz, o Zat-ı ecell ü a'lâ sizinle beraberdir. Allah sizin yaptıklarınızı da görür[39].»

(Ve hüve Meaküm) de beyan buyurulan ma'iyyet-i İlâhiyye, yani Allahın beraberliği, türlü türlü, idrâk ve zevke göre tefsir edilmiştir. Kimi Allah ilmi ile, kimi kudretiyle, kimi de hıfz ve hirasetiyle beraberdir, demiştir.

Halbuki bu ma'iyyet sırf zevki bir mes'eledir. İnsan, her yerde, hattâ yatağında Allahın beraberliğini duyar; lâkin ilmiyle mi, kudretiyle mi, hıfz ü hirâsetiyle mi beraber olduğunu idrâk edemez.

Hazret-i Mevlânâ da ona dâir irad eylediği birkaç beyti kendi zevk-i ârifanesine göre ve bizim gibilerin anlayamayacağı bir lisan ile ifade ediyor ve şöyle diyor:

---

(38) Sûrei Tâha: 5.
(39) Sûrei Hadid: 4

1508

باز دیگر ما به قصه آمدیم
ما از آن قصه برون کی خود شدیم

Bâz-i diger mâ be-KiSSa âmedîm,
Mâ ez-ân KiSSa biren key Hod şüdîm.

«Biz tekrar hikâyemize geldik. Zâten o kıssadan ne vakit hâri ce çıkmıştık?»

1509

گر بجهل آییم آن زندان اوست
ور بعلم آییم آن ایوان اوست

Ger be-cehl âyim ân zindân-i ûst,
V'er be-ilm âyim ân eyvân-i ûst.

«Eğer cehle düşersek, yâni Allahın bizimle olduğunu unutursak, bu hal, onun zindanıdır; ilme gelirsek ve ma'iyyet-i İlâhiyyeyi zevken anlayabilirsek bu hal de onun kasr-ı tekarrübüdür».

Ma'lûm ya, ilm: Bilmek, zevk ise: Tatmak demektir. Şekerin tatlı olduğunu işiterek bilmek, ilimdir. Ağzında çiğneyip tadını duymak ise zevktir. Bunun gibi, Allahın berâberliğini işitmek ve kitabda okumak sûretiyle bilmek de ilimdir. O da faydalı ise de zevken idrâk ediş; şekeri yiyip de tadını duymak gibidir ve asıl onu bulmaya çalışmak lâzımdır.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: **«Allahın her yerde bizimle berâber olduğunu bilmezsek, yâhud unutmuş olursak onun ayrılık zindanına düşmüş; hatırlar ve hatırımızda tutarsak, yine onun visâli kasrına girmiş oluruz».**

1510

ور بخواب آییم مستان وییم
ور به بیداری به دستان وییم

V'er be-Hâb âyim mestân-i veyim,
V'er be-bidari be-destân-i veyim.

«Uyursak onun mestleriyiz, uyanık bulunursak yine onun yed-i tasarrufundayız».

Bizi istediği gibi idare eder.

1511

ور بگریم ابر پر رزق ویم
ور بخندیم آن زمان برق ویم

V'er bi-giryim ebr-i pür-rizKi veyim,
V'er bi-Handim ân zemân berK-i veyim.

«Ağlarsak onun rızk bulutu, gülersek yine onun parlayan şimşeği oluruz».

Yâni, Cenâb-ı Hak, bizi ağlatacak olursa gözümüzden dökülecek yaşlar, kalbimizin pasını yıkar; bulutun yağdırdığı damlaların toprakta husule getirdiği tarâvetin ma'nevisini hâsıl eder. Kezâ Allah bizi güldürürse o neşve handemiz şimşek gibi cihâna ma'nâ nûrları saçar.

1512

ور بخشم و جنگ عکس قهر هوست
ور بصلح و عذر عکس مهر اوست

V'er be-Hişm û cêng aks-i Kahr-i hûst,
V'er be-Sulh û uzr aks-i mihr-i ûst.

«Gazaba gelip harbe kalkışmamız, Kahr-ı İlâhinin aksi eseridir. Sulha ve özre meyletmemiz de yine onun rahmet ve mahabbetinin aksidir».

1513

ما کیم اندر جهان پیچ پیچ
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ

Mâ kiyim ender-cihân-i piç-piç,
Çun elif û Hod nedâred hiç-hiç.

«Bu karışık dünyâda biz kim oluyoruz? Cenâb-ı Hak elif gibi her şeyden münezzehtir».

Biz şöyleyiz, biz böyleyiz. Şöyle, böyle oluşumuz da onun te'sirıyledir demiştik. Bunlar Cenâb-ı Hakkın esmâsına ve sıfâtına nisbetledir. Fakat Zât-i Bâriye gelince o bahiste biz kim olabiliriz. Elif harfinin noktadan hâli olduğu gibi, lâteşbih, Zât-i Baht-ı İlâhi de,

...iyyet mertebesinde, her şeyden hattâ mutlakıyyet vasfından ...
...eli ve müteâlidir. Nitekim Hazret-i Cüneyd kuddise sirruhu'nun meclisinde: «Allah vardı, onunla beraber bir şey yoktu, denilince Seyyidüttâife hazretleri: «Hâlâ da öyle» cevâbını vererek, mevcud zannettiğimiz eşyânın Ehadiyyet mertebesinde vücûdu olmadığını anlatmıştı.

1514

ازعمر چون آن رسول این را شنید
روشنی دردلش آمد پدید

Ez-Umer çun ân resûl inrâ şenid,
Rûşenii der-dileş âmed pedid.

«O elçi, Hazret-i Ömerden bunları işitince kalbinde bir nûr zuhûr etti».

1515

محو شد پیشش سوآل و هم جواب
گشت فارغ از خطا و ازصواب

Mâhv şud pîşeş sü'âl û hem cevâb,
Gêşt fâriğ ez-HaTâ vû ez-Savâb.

«Onun nezdinde süâl de, cevab da mahvoldu. Hatâdan ve savabdan ferâgat gösterdi».

«RUM ELÇİSİNİN HAZRET-İ ÖMER RADİYALLAHUANH'TEN RUHLARIN ŞU ÇAMUR VE SUDAN MUTEŞEKKİL CİSİMLERE MÜBTELÂ OLMASININ SEBEBİNİ SORMASI»

1516

گفت یا عمر چه حکمت بود و سر
حبس آن صافی درین جای کدر

Gêft yâ Umer çi hikmet bûd u sir,
Habs-i ân Sâfi der-în cây-i kedir.

«Elçi dedi ki: Ya Ömer: hikmet ve sır ne idi ki, o sâfi olan rûh bu bulanık yerde, yâni cesedde mahbus kaldı?»

1517

آب صافی در گلی پنهان شده
جان صافی بستهٔ ابدان شده

Âb-i Sâfi der-gili pinhân şüde,
Cân-i Sâfi beste-i ebdân şüde.

«Sâf bir su, bir çamur içine gizlenmiş, sâf bir rûh da beden-lere bağlanıp kalmış».

Yâni Rum elçisi, rûh gibi âli bir cevherin cesed gibi sâfil bir olanın te'allûku hikmetini soruyor; birinin safveti, diğerinin kesâ-feti dolayısiyle rûhu saf bir suya, cesedi de çamura teşbih ediyordu.

1518

گفت تو بحث شگرفی میکنی
معنی را بند حرفی میکنی

Gôft tû bahs-i şigerfi mi-küni,
Ma'niirâ bend-i harfi miküni.

«Hazret-i Ömer buyurdu ki: Sen derin bir bahse girişmek, mese-lâ bir ma'nâyı bir kelime ile zabt ve kaydetmek istiyorsun».

1519

حبس کردی معنی آزاد را
بند حرفی کردهٔ تو باد را

Habs kerdi ma'ni-i âzâdrâ,
Bend-i harfi kerdei tû bâdrâ.

«Hür olan ma'nâyı lâfz ile kaydetmek emelinde, meselâ rüzgâr meâlini rüzgâr kelimesiyle ifâde etmek arzûsundasın».

از برای فائده این کردۀ
تو که خودرا فائده دربردۀ

Ez berâ-yi fâide in kerdei,
Tû ki Hodrâ fâide der-perdei.

«Bunu fâide için yapıyorsun. Sen ki fâide-i asliyyeden mahcubsun».

1521

آنکه ازوی فائده زاییده شد
چون نه بیند آنچه مارا دیده شد

Ân-ki ez-vey fâide zâyide şüd,
Çun ne-bined ân-çi mârâ dide şüd,

«Fâideler kendisinden zuhûr eyleyen Allah, nasıl olur da bizim gördüğümüz fâideyi görmez?»

Rum elçisinin rûhtan süâli üzerine derin bir bahse girişmek istediği Hazret-i Ömer tarafından beyân edildi. Halbuki: **«Habibim, soranlara de ki: Rûh, Rabbimin emrindedir.»** Nazm-ı Celili mûcibince soranlarda onu anlamak kabiliyyeti olmadığı için, mübhem bir cevab verilmişti. Çünkü o bahs herkesin idrâk edebileceği bir bahis değildi.

Ma'lumdur ki herkesin anlayışına göre söz söylenilir. Basit ve câhil bir kimseye yüksek ilimlerin ince bahislerini anlatmaya kalkışmak, boşuna yorulmaktan başka bir netice vermez. Bir kahve fincanına bir maşraba su boşaltılırsa hepsi dökülür, fincanda bir şey kalmaz. Bunun gibi öyle ince ve derin bahisler, ancak ehline ve erbabına söylenilebilir. Bundan dolayı bir Hadis-i Şerifte: **«Hikmeti, ehli olmayana vermeyiniz, hikmete zulmetmiş olursunuz. Onu ehlinden de men'etmeyiniz ki o ehl olan kimseye zulmetmiş olursunuz»** buyrulmuştur.

Asr-ı seâdette müşrikler, Ay'ın görünüşündeki değişikliğin, yâni: «hilâl», «bedr» ve yine «hilâl» şekline girmesinin sebebini sormuşlardı. Müşriklerde, bu değişikliği anlayacak kadar hey'et ma'lûmatı olmadığı için cevâben :

واسئلونك عن الاهلة قل هي مواقيت للناس

Yâni: **«Habibim; hilâllerden soruyorlar. De ki onlar, insanlara vakitlerini bildirmek içindir[40].»** Âyeti nâzil oldu.

Fârûk-ı a'zam da rûhun bedene te'allukundaki hikmetten bahse yanaşmadı. Çünkü elçide o kadar kabiliyyet yoktu. Mamâfih bütün bütün de cevabsız bırakmamak için hârici bir misâl îrâd etti ve şu yolda temsilât yaptı:

İnsanın, niyyetini anlatmak; meselâ birini çağırmak, yâhud bir yere yollamak istemesi birer ma'nâdır. O ma'nâ (gel) ve (git) lâfızlarıyle anlatılır. İşte çağırmak ve göndermek ma'nâlarını «gel» ve «git» lâfızlariyle ifâde etmek, ma'nây-ı lâtifi kelime ve kelâm ile kayd ve zabtetmektir. Bu da fâide için yapılır. Hakiki fâideden, yâni hakikati görmekten mahcûp olan bir insan, maksadını ifâde için böyle lâtif ma'nâyı, kesif kelimât ile zabteder ve bundan bir fâide gözetirse Allahın da rûhu bedene te'alluk ettirmesinde elbet bir fâide vardır. O Allah ki, bütün faydalar onun halkiyle zuhûra gelmiştir.

1522

صد هزاران فائده‌ست و هریکی
صد هزاران پیش آن یك اندکی

Sad hezârân fâidest û her-yeki,
Sad hezârân piş-i ân yek endeki.

«Ma'nânın kelâma ve rûhun cesede te'alluk etmesinde yüz bin fâide vardır ki, yüz bin adedi, o yüz bin fâidenin her biri karşısında azıcık kalır».

Meselâ o yüz bin fâidenin biri de ruhların ilâhi tecelliye mazhar olmasıdır. Ma'lûmdur ki gayet saf bir cam, aynalık vazifesini göremez. Onun ayna olması için arkasına sır sürülmek lâzım gelir. Bunun gibi rûhun da tecelli aynası olması için bedene te'alluk ve kesâfet peydâ etmesi iktizâ eylemiştir. Demek ki rûhun bedene taallukunda en büyük fâide, onun ilâhi tecellilere ayna olması imiş.

(40) Sûrei Bakara: 189.

این دم نطقت که جزء جزءهاست
فائده شد کل کل خالی چراست

În dem-i nuTKat ki cüz'-i cüz'hâst,
Fâide şüd küll-i kül Hâlî çirâst.

«Sana şu sözleri telâffuz ettiren nefesin cüz'lerin cüz'üdür. O
le iken küllî faideyi mûcibdir. O halde, küll-i külün yâni rûhun b
dene te'allukunun faydadan hâli olması nasıl mümkündür?»

Biraz evvel rûhun cisme te'alluk etmesinde bir çok faide va
dır denilmişti. Onu isbât için misâl olarak nefes gösteriliyor. O ne
fes ki insanın cüz'lerinden bulunan ak ciğerlerin hareketiyle, âde
ta körük vazifesini ifâ etmesiyle alınır, verilir. Sonra o teneffüs et
tiğimiz hava, havây-ı nesîminin cüz'-i lâyetecezzâ kabilinden bi
kısmıdır. Demek ki böyle cüz'lerin cüz'ü bulunan bir nefeste bir ço
fayda vardır. Şeyh Sa'dinin: «İnsanın nefes alması hayâtını uzatır
nefes vermesi de zâtini ferahlandırır» demesi gibi, daha da bir ço
faydası vardır. Ezcümle, şu lâkırdılar teneffüs sâyesinde söylenebi
liyor. Böyle ufacık bir cüz'de bu kadar fayda olurda, bedeni bir k
hâline getiren, nutfeden mahluk bir cismi insan eden ruhta ve o
nun bedene te'alluk etmesinde fayda bulunmaması kabil midir
Şübhesiz ki değildir.

1524

تو که جزوی کار تو بافائده‌ست
پس چرا در طعن کل آری تو دست

Tû ki cüz'î kâr-i tû bâ-fâidest,
Pes çirâ der-Ta'n-i gil ârî tu dest.

«Sen bir cüz'*bulunduğun halde senin için faydadan hâlî değil
dir. O halde küllün bulunan çamurun ta'nına neden dil uzatıyorsun?»

Yukarıda elçi lisânından: **«Saf bir su, çamur içinde gizlenip kal**
mış» denilmiş, ruhların bedenlere teallukuna bir nevi' ta'nedilmiş
Fârûk-ı a'zam lisânından ona cevab veriliyor da deniliyor ki: **Bir cüz'**
de küllî fâide bulunduğu sâbit oldu. Senin rûhun da, cismin de ervâh
ve ecsâmın bir cüz'üdür. Binaenaleyh bu işten yâni cüz'-i rûhunun
cüz'-i cismine te'alluk etmesinde senin için fayda vardır ki insanlığını
o sâyede kazanmışsın. O halde bu te'alluka i'tirâzın ve cisimlere ça
mur diye ta'nın doğru değildir».

گفت را گر فائده نبود مگو
ور بود هل اعتراض و شکر جو

Göftrâ ger fâide ne-bved megû,
V'er büved hil i'tirâz u şükr cû.

«Sözün faydası yoksa söyleme, varsa i'tirâzı bırak ve şükretme-
ye bak».

1526

شکر یزدان طوق هر گردن بود
نی جدال و رو ترش کردن بود

Şükr-i yezdân TavK-i her gerden büved,
Ni cidâl û rû türüş kerden büved.

«Allaha şükretmek her boyunun borcudur, yoksa uğraşmak ve
yüz ekşitmek değildir».

Tavk: Vaktiyle esirlerin boynuna takılan bir halka imiş. İn'am
ve ihsân eden zâte teşekkür etmek in'am ve ihsân gören için vâ-
cibdir. Vücûd yâni ademden (yoklukdan) zuhûra geliş ise, Cenab-ı
Hakkın en büyük bir ni'metidir. İnsan, şu âlemde ma'rûz kaldığı
musibetler dolayısiyle suratını buruşturmak gibi infiâl alâmeti gös-
termemeli, her hal ü kârda, Allaha şükr ve hamd etmelidir. Kulun
Rabbine karşı olan vazifesi budur. Dünyâ, ahiretin mezra'ası, yâni
tarlasıdır. Hayat, o tarlanın tohumu, yaşamak da o tarlaya tohum
atılması demektir. Bir çiftçi tarlayı sürdüğüne, tohumu attığına kız-
maz, bil'akis sevinir; hattâ ekini dolu vursa, yâhud mahsûlü çekirge
yese başka çâresi olmadığı için kazâ ile mücâdeleye kalkışmaz, tes-
limiyyet gösterir. Onun gibi sen de dünyâya geldiğine şükretmeli,
musibetlere ma'ruz isen, Allaha ilticâ eylemelisin. Yoksa, yük ek-
şitmek, surat buruşturmak, çehreyi çirkinleştirmekten başka fayda
vermez.

1527

گر ترشرو بودن آمد شکر و بس
پس چو سرکه شکرگوئی نیست کس

Ger türüş-rû bûden âmed şükr ü bes,
Pes çu sirke şükr-gûyî nîst kes.

«Eğer şükretmek; kaş çatmak, yüz buruşturmak, surat ekşitmek-
ten ibâret olsaydı sirke kadar şükreden kimse bulunmazdı».

سرکه را گر راه باید در جگر
گو بشو سرکنگبین او از شکر

Sirkerâ ger râh bâyed der-ciger,
Gû bi-şû serkengebîn û ez-şeker.

«Sirkenin ciğere kadar yol bulması lâzımsa, yâni tabi'atta şikâyet ekşiliğine meyl ziyâde ise, bâri o sirkeye söyle de şükür şekeriyle karışsın ve sirkengebîn şurubu olsun».

Sirkengebin; Sirke, bal, yâhud şeker ve çörek otundan mürekkeb bir şurub ki vaktiyle safrayı izâle için kullanırlarmış.

Demek isteniliyor ki: Şikâyetten dilini tutamıyorsan, şikâyet arasında şükr ve hamd şekeriyle de ağzını tatlandırıver. Belki onun tatlılığı şikâyet acılığını giderir.

Bundan sonra Hazret-i Pîr bir i'tizarda bulunuyor :

1529

معنی اندر شعر جز با خبط نیست
چون فلاسنگست اندر ضبط نیست

Ma'ni ender-şi'r cuz bâ HabT nist,
Çun felâsengest ender zabT nist.

«Şiirde ma'nâ hatâdan hâlî değildir İsâbeti atanın elinde olmayan, sapantaşı gibidir».

Yâni buraya kadar bir çok mühim hakikatler söylenildi. Bunların hepsine tamâmen ve aynen hakikate mutâbıktır denilemez. Çünkü lafz ile ancak bu kadar ifâde olunabilir. Söz, husûsiyle manzum söz, sapan taşına benzer. Sapanla atılan taş, istenilen yere düşmediği gibi düştüğü de olur. Ba'zan da hedefe yetişmez. Onun için ma'zur görülmeliyim.

ALLAH İLE OTURMAK İSTEYEN, EHL-İ TASAVVUFLA OTURSUN» MEÂLİNDEKİ KELÂM-I SOFİYANENİN MA'NÂSINA DÂİR

Malûmunuzdur ki dervişlik irfânından ve zevkinden bahs eden (Tasavvuf) isimli bir ilim vardır. Onu ilim olarak bilenlere (mutasavvıf) zevk olarak anlayanlara (sôfi) derler. Tasavvuf, türlü türlü ta'rif edilmiş, daha doğrusu tarif edilmemiş, ta'rif edenlerce bir cihəti beyân olunmuştur. Meselâ **«İnkıtâ ve İttisâl»** diyen vardır ki: **«Sâlikin mevhûm varlığından sıyrılması ve Allaha vâsıl olması»** ma'nâsınadır. Kezâ Hazret-i Cüneyd **«Tasavvuf; Hakkın, seni senliğinden öldürmesi ve kendisiyle ihyâ etmesidir»** demiştir. Burada da: **«Allah ile oturmak isteyen, ehl-i tasavvufla otursun»** deniliyor. Bundan: «Ehl-i tasavvuf Allahtır» ma'nâsı çıkmaz. Bir Hadîs-i Kudsîde: **«Ben beni zikredenlerle berâberim»** buyurulduğu gibi, bir Hadîs-i Şerifte: **«Allah ile musâfaha etmek isteyen Hacerülesvedi selâmlasın»** denilmiştir. Şübhesiz ki maksad-ı Nebevî: **«Hacerülesved Allahın elidir»** demek değildir. Bunlar, bir takım remz ve işâretlerdir. Böyle teşbih vâdisindeki sözlere şeri'atte (müteşâbihât) denilir. **«Nerede olsanız Allah sizinledir»** Âyet-i Kerimesinin tefsirinde izâh edildiği üzere, Cenâb-ı Hakkın mahlûkat ile bir ma'iyyeti, yâni beraberliği vardır ki, o ma'iyyet, mahlûkun zevkine göredir. İşte Hazret-i Mevlâna da ondan bahs ile bizim idrâkimize göre anlatmak için diyor ki:

1530

آن رسول از خود بشد زین یک دو جام
نی رسالت یاد ماندش نی پیام

Ân resûl ez-Hod bi-şüd z'in yek-du câm,
Nî risâlet yâd mândeş nî peyâm.

«Bu, bir iki kadehin neşvesiyle o elçi kendinden geçti. Hatırında ne elçilik, ne de haber verip almak kaldı».

Yâni Hazret-i Ömerin mülâkat ve sohbeti berekâtiyle mesto'du, elçilik vazifesini unuttu.

واله اندر قدرت الله شد
آن رسول آنجا رسید و شاه شد

Vâlih ender-Kudret-i Allâh şüd,
Ân resûl ânca resîd û şâh şüd.

«Allahın kudretinde vâlih ve hayran kaldı. O elçi buraya gelince şahlığa yükseldi».

Cenâb-ı Pîr şu mülâkat ile yukarıki sözü te'yid ediyor. Yâni: **«Allah ile oturmak isteyen ehl-i tasavvuf ile otursun»** tavsiyesini izâh ve isbât eyliyor. Cenâb-ı Fârûkun sohbeti sâyesinde elçinin tevhid neşvesine nâil olduğunu anlatıyor. Bununla beraber şu hali birkaç misâl ile de tavzih ediyor:

1532

سیل چو آمد بدریا بحر گشت
دانه چون آمد بمزرع گشت کشت

Sêyl çû âmed be-deryâ bahr gêşt,
Dâne çun âmed be-mezra' gêşt kêşt.

«Sel denize gelince deniz, tohum tarlaya atılınca ekin olur».

1533

چون تعلق یافت نان با بو البشر
نان مرده زنده گشت و باخبر

Çun te'alluK yâft nân ba-Bu-'l-beşer,
Nân-i mürde zinde geşt û bâ-Haber.

«Ekmek, Âdem Aleyhisselâma te'alluk peyda edince, yâni onun tarafından yenilince cansızken canlı ve haberdâr oldu».

1534

موم و هیزم چون فدای نار شد
ذات ظلمانی او انوار شد

Mûm u hizum çun fidâ-yi nâr şüd,
Zat-i zulmâni-i û envâr şüd.

«Mum ve odun ateşe fedâ olunca onların zulmânî olan mâhiyyetleri nûra tebeddül etti».

1535

سنگ سرمه چونکه شد دردیدگان
گشت بینایی شد آنجا دیدبان

Seng-i sürme çun-ki şüd der-dîdegân,
Geşt bînâyî şüd ancâ didebân.

«Sürme taşı dövülüp göze çekilince nûr-i basar ve gözün görmesine sebeb oldu».

Çağlaya çağlaya ve köpüre köpüre akan sel, deniz kenarına kadar selliğini muhâfaza eder. Denize döküldü mü, artık onda sellık kalmaz. Kezâ bir buğday danesi bir tarlaya atılıp da biraz vakit geçti mi, artık o dâne yeşerir, yükselir, ekin hâlini alır. Kezâ bir ekmek somunu, hattâ onun bir lokması cansız ve idrâksiz bir şeydir. Fakat bir insan tarafından yenildi mi: artık o ekmeklikten çıkmış, insanlık sıfatını iktisâb etmiş olur. Kezâ mum ve odun, sulb ve zıyâsız birer cisimdir. Lâkin yandılar mı onlardan husûle gelen alev, nûrânî vasfını alır. Kezâ sürme taşı göze çekilince taşlığı zâil olur, rü'yete kuvvet verdiği için gözde görüş yerine geçer. Binâenaleyh

1536

ای خنك آنکس که از خود رسته شد
در وجود زنده پیوسته شد

Ey Hunük ân-kes ki ez-Hod rest şüd,
Der vücûd-i zindei peyveste şüd.

«Kendinden kurtulup da bir zindenin vücûduna ittisâl peyda eden kimse için ne mutlu».

1537

وای آن زنده که با مرده نشست
مرده گشت و زندگی از وی بجست

Vây ân zindê ki bâ-mürdê nişest,
Mürde geşt û zindegî ez-vey bi-cest.

«Ölü ile oturan dirinin de vay hâline ki, kendisinden dirilik zâ il olur ve ölülerin hâli galebe çalar».

Yâni hakikatten zevk almış olan diri, almayanlar ise ölü gibi dir. Avamdan biri, havâss-ı ümmetin sâyesine iltica eder ve feyz ve nazarına nâil olursa, o da, o zât-i âli gibi hayât-ı irfâna mazhar o lur. Vasat derecedeki kimselerden biri de avamdan ve hakikati an lamamak husûsunda ölüden farkı olmayan bir şahs ile bulunursa ölüm zehri gibi olan sohbeti te'siriyle, onun da kalbi ölür. Çünkü sohbet müessir, tabi'at sâri'dir. **«Sakın, ölülerle oturmayınız»** diye bir Hadis nakledilir. Bu Hadîse muhatab olanlar: **«Ya Resûlâllah ölü ler kimlerdir?»** diye sormuşlar. Aleyhisselât Efendimiz **«Zenginler»** diğer bir rivâyette, **«Dünyâya dalmış olanlar»** buyurmuştur.

Cenâb-ı Pîr, ma'nevi diri olanlarla oturulmasını tavsiyeden sonra, onlardan kimse bulunamazsa Kur'ân okumaya devâm olunmasını söylüyor. Çünkü: **«Allah ile konuşmak isteyen Kur'ân okusun»** Hadisi muktezâsınca, Kelâmullahı tilâvet etmek, Allah ile mükâleme eylemek demektir.

1538

چون تو در قرآن حق بگریختی
با روان انبیا آمیختی

Çun tu der-Kur'âni haK bi-griHtî,
Bâ-revân-î enbiyâ âmiHtî.

«Sen avamın sohbetinden Kelâmullah kırâetine kaçacak olursan enbiyây-i izâmın rûhlariyle âşinâlık peydâ edersin».

1539

هست قرآن حالهای انبیا
ماهیان بحر پاک کبریا

Hest Kur'ân hâlhâ-yi enbiyâ,
Mâhiyân-i bahr-i pâk-i kibriyâ.

«Kur'ân, enbiyânın hal ve evsâfıdır. Enbiyâ ise deryây-ı pâk-i kibriyânın balıklarıdır».

Kur'an okuyan kimse, Kur'ânda zikredilen kısas-ı enbiyâya vukuf peyda eder, kendisiyle enbiya arasında bir âşinâlık husûle gelir. O âşinalık dolayısiyle rûhta bir incizâb zuhûr eder. O şart ile ki, Kur'ânı Kerimin o emir ve nehiylerine itâ'at ve inkiyâd edilmiş olsun; yoksa :

1540

ور بخوانی و نه قرآن پذیر
انبیا و اولیا را دیده گیر

V'er bi-Hâni vû nei Kur'ân pezir,
Enbiyâ vû evliyârâ dide gir.

«Kur'ânın emirlerini kabûl etmeksizin onu okursan, kendini peygamberler ile velileri görmüş farzet».

Yâni Kur'ânı sâde okumak ve ondaki enbiyâ kıssalarını öğrenmekle, peygamberlerin rûhlarına münâsebet peydâ edilmiş olmaz. Onların da'vetlerini kabûl etmeyenler de yüzlerini görmüş ve seslerini işitmişlerdi. Lâkin o rü'yetin ve o mükâlemenin faydası olmadı. Çünkü müşrikler ve münkirler o zevât-i kirâma tâbi' değillerdi.

1541

ور پذیرایی چو بر خوانی قصص
مرغ جانت تنگ آید در قفص

V'er pezirâyi çu ber-Hani KaSaS,
Murg-i cânet tᵉng âyed der-KafeS.

«Kur'ânın emirlerini kabûl ve tatbik edersen, kısâs-ı enbiyâyı okudukça ten kafesi, can kuşuna dar gelmeye başlar»

Yâni: Kur'ânın tavsiyelerine riayet ederek Kelâmullahı okuyacak olursan sâlihlere va'dolunan ni'metlerin iştiyâkıyla için içine sığmaz olur, rûhun ten kafesinde kuş gibi çırpınır.

1542

مرغ کو اندر قفص زندانیست
می نجوید رستن از نادانیست

Murg k'û ender-KafeS zindâniyest,
Mî-ne-cûyed resten ez-nâdâniyest.

«Kafeste mahbus olan kuş, oradan kurtulmak istemezse abdaldır».

1543

روحهایی کز قفصها رسته‌اند
انبیای رهبر شایسته‌اند

Rûhhâyî k'ez KafeShâ resteend,
Enbiyâ-yî reh-ber-î şâyesteend.

«Kafeslerden kurtulmuş rûhlar, rehberliğe lâyık olan peygamberlerdir».

1544

از برون آوازشان آید ز دین
که ره رستن ترا اینست و این

Ez-birûn âvâzşân âyed zi-dîn,
Ki reh-i resten turâ înest u în.

«Senin için kurtuluş yolu budur diye onların sesi, hâricden ve din cânibinden gelir».

Yâni: Enbiyây-i izâm hazeratının kendi devirlerinde, ümmetlerine verdikleri nasihatler, Kur'ânı Kerîmde zikredilmiştir. Şu halde onların sesi ve tavsiyesi hâlâ geliyor demektir ki hülâsası: **«Kurtuluş yolu budur»** meâlindedir. Kezâ o zevât-ı kiramın Kur'ânda gelen sesleri der ki:

ما بدین رستیم زین تنگین قفس
جز که این ره نیست چاره این قفس

Mâ be-d-în restim z'în tengîn KafeS,
Cüz-ki iṇ reh nîst çârê în KafeS.

«Biz, bu dâr kafesten ancak bu vâsıta ile kurtulduk. O kafesten halâs olmak için bu yoldan, yânî tevhid tarikından başka çâre yoktur».

1546

خویش را رنجور سازی زار زار
تا ترا بیرون کنند از اشتهار

Hişrâ rencûr sâzî zâr zâr,
Tâ turâ bîrun künend ez-iştihâr.

«Kendini hasta ve za'îf gösteresin ki seni şöhret kafesinden dışarı çıkaralar».

1547

کاشتهار خلق بند محکمست
در ره این از بند آهن کی کمست

K'iştihâr-i HalK bend-i muhkemest,
Der reh în ez-bend-i ahen key kemest.

«Zirâ halk arasında şöhret almak çok kuvvetli bir bendir ki, o bağ sülûk yolunda demir bir köstekten aşağı değildir».

Şöhretin âfet olduğu ma'lûmdur. **«Fülân zât; âlimdir, kâmildir, fâzıldır, şâ'irdir»** gibi halkın lisânına düşmek, nefis terbiyesi görmemiş kimseleri gurûra düşürür ve yollarını vurur. Sâlikin ayağına âdetâ demir bir köstek gibi takılır, adım atmaya meydan vermez. Metin bir mâni'a gibi önüne dikilir. Onun için evvelemirde o mâni'adan kurtulmak lâzımdır. Halâs çaresini de Cenâb-ı Pir gösteriyor: **«Hasta gibi görün, yânî şöhret vesîlesi olacak hallerini ızhâr etme, mahviyyet ve bîvücudluk âleminde bulun»** diyor.

«BİR TÂCİRLE, ONUN KAFESTE, MAHBUS BULUNAN TÛTİSİNİN HİKÂYESİ VE TÛTİNİN HİND TÛTİLERİNE HABER GÖNDERMESİ»

Bahsedilecek kıssanın hülâsası şudur: Hindistana gidecek bir tâcir, oradan ne istediğini tûtîsine soruyor. O da: «Benden Hind tûtilerine selâm söyle. Burada, kafeste olduğumu haber ver» diyor. Tâcir Hinde gidiyor. Bir ağaçlık arasında gördüğü tûtilere keyfiyyeti bildiriyor. Onlardan biri oturduğu daldan yere düşüyor, hareketsiz kalıyor. Tâcir memleketine dönüşünde bu hâli tûtîsine anlatıyor. O da kafeste titriyor, tünekten yuvarlanıyor. Tâcir, tûtîyı öldü zannıyle kafesten çıkarıyor, pencerenin önüne bırakıyor. Tûti derhal uçup büyücek bir ağacın dalına konuyor, Hind tûtîsinden aldığı işâret mûcibince ölüp kafesten kurtulduğunu söylüyor.

Şârihler diyorlar ki, kafesteki tûtî: Beden habsine giriftâr olan rûhun mümessilidir. Hind ağaçlarında serbestçe uçuşan tûtiler: ervâh-ı mücerredeyi temsil eder. Onlar enbiyâ ve evliyâ hazerâtının ruhlarıdır. Tûtinin efendisiyle Hind tûtilerine haber göndermesi: Beden kafesinde hapis bir rûhun ervâh-ı mücerrededen himmet ve irşâd istemesidir. Hinddeki tûtînin ağaçtan düşüp hareketsiz kalması: Sâlikin beden habsinden kurtulması için, ölmeden evvel ölmesini, yâni: «**Mutû kable ente mutû**» emrine ittibâ etmesi lüzûmunu anlatmaktır. Kafesteki kuşun o işâreti anlaması ve tatbik etmesi de kendisinin ahrâr derecesine vâsıl olmasıdır. İşte hikâyenin bu esaslara göre dinlenilmesi gerektir.

1548

بود بازرگان و اورا طوطی ،
در قفس محبوس و زيبا طوطی

Bûd bâzergân u ûrâ Tûtii,
Der-KafeS mahbûs u zîbâ TûTii.

«Bir tâcir vardı ki kafeste mahbus güzel bir tûtîsi bulunuyordu».

1549

چونکه بازرگان سفر را ساز کرد
سوی هندستان شدن آغاز کرد

Çun-ki bâzergân seferrâ sâz kerd,
Sûy-i hindistan şüden âğâz kerd.

«Vaktâki tâcir sefer etmek ve Hindistan tarafına gitmek istedi».

1550

هر غلام و هر کنیزک را ز جود
گفت بهر تو چه آرم وی زود

Her gulâm û her kenizekrâ zi-cûd,
Gôft behr-i tu çi ârem gûy zûd.

«Her köle ve câriyesine, cömerdliğinden, sana ne getireyim? Çabuk söyle, dedi» .

1551

هر یکی از وی مرادی خواست کرد
جمله را وعده بداد آن نیک مرد

Her yeki ez-vey murâdi Hâst kerd.
Cümle-râ va'de bi-dâd ân nik merd.

«Onlardan her biri, birşey istedi. O iyi adam da getirmeyi hepsine va'detti».

1552

گفت طوطی را چه خواهی ارمغان
کارمت از خطهٔ هندوستان

Gôft TûTîrâ çi Hâhi ermegan,
K'âremet ez-HiTTa-i hindûstan.

«Tûtiye de: Sen ne hediye istiyorsun? Söyle de Hindistandan getireyim, dedi».

گفتش آن طوطی که آنجا طوطیان
چون ببینی کن ز حال من بیان

Gôfteş ân TûTî ki âncâ TûTîyân,
Çun bi-bini kün zi-hâl-imen beyân.

«Tûti ona dedi ki: Orada tûtileri görünce benim hâlimi beyân et; şöyle diyerek ki:».

1554

کان فلان طوطی که مشتاق شماست
از قضای آسمان در حبس ماست

K'ân fülân TûTî ki müştâK-î şümâst,
Ez-Kazâ-yi âsmân der-habs-i mâst.

«Sizin müştâkınız olan fülânca tûti, kazaây-ı âsümânî ile bizim habsimizdedir».

1555

بر شما کرد او سلام و داد خواست
وز شما چاره و ره ارشاد خواست

Ber-şumâ kerd û selâmû dâd Hâst,
V'ez-şumâ çâr^e reh-î irşâd Hâst.

«Size selâm söyledi, sizden yardım, çâre ve irşâd yolu göstermenizi istedi».

1556

گفت می‌شاید که من در اشتیاق
جان دهم اینجا بمیرم در فراق

Gôft mî-şâyed ki men der-iştiyâK,
Cân dihem incâ bi-mirem der-firâK.

«Yine dedi ki: Burada sizin firâkınızla ve size olan iştiyakımla can verip ölüşüm lâyık mıdır?»

این روا باشد که من در بند سخت
که شما بر سبزه گاهی بر درخت

İn revâ bâşed ki men der-bend-isaHt,
Kî şumâ ber-sebzegâhî ber-diraHt.

«Bu revâ mıdır ki, ben, demir kafes içinde mahbus olayım, siz ise yeşil ormanlarda ve ağaç dallarında serbestce gezesiniz?»

1558

اینچنین باشد وفای دوستان
من درین حبس و شما در گلستان

İnçunin bâşed vefâ-yi dûstân,
Men der-in habs û şumâ der-gülsitân.

«Ben burada habsteyim, siz orada gülistanlardasınız. Dostların vefâsı böyle mi olur?»

1559

یاد دارید ای مهان زین مرغزار
یک صبوحی درمیان مرغزار

Yâd dârid ey mihân z'in murg-i zâr,
Yek Sabûhi der-miyân-i m^erġzâr.

«Ey büyükler, bir sabah vakti çayırda şebnem şarabı içerken, bu zavallı kuşcağızı da hatırlayınız».

1560

یاد یاران یار را میمون بود
خاصه آن لیلی و این مجنون بود

Yâd-i yârân yârrâ meymûn büved,
HâSSa an Leylî vu in Mecnûn büved.

«Dostların, dostu hatırlaması mubârek bir şeydir. Husûsiyle yâdeden Leylâ, edilen mecnun olursa».

1561

ای حریفان بت موزون خود
من قدحها میخورم پر خون خود

Ey harifân-i büt-i mevzûn-i Hod,
Men Kadehhâ mi-Horem pür Hûn-i Hod.

«Ey eşiyle birlikte gezip uçuşan tûtiler; siz orada serbest serbe geziyorsunuz, bense burada yüreğimden akan kanları içiyorum».

1562

یك قدح می نوش کن بریاد من
گر همی خواهی که بدهی داد من

Yek Kadeh mey nûş kün ber-yâd-i men,
Ger hemi-Hâhi ki bi-dhi dâd-i men.

«Beni şad etmek ve adâletle âbâd eylemek istersen benim yâ dıma da bir kadeh iç».

Yâni, eşinle serbest serbest dolaştığın sırada beni de hatırla.

1563

یا بیاد این فتاده خاکبیز
چونکه خوردی جرعهٔ برخاك ریز

Yâ be-yâd-i in fütâde Hâk-biz,
Çun-ki Hordi cür'ai ber-Hâk riz.

«Yahud, şarab içtiğin vakit, bu hâksâr olmuş düşkünün hâtı rasiyle toprağa da bir cür'a saç».

Yâni, beni hatırlamak sûretiyle bir kadeh parlatmasını değe rimden fazla bulursan bâri kadehin dibinde kalan damlayı beni yâd eyleyerek toprağa saçıver ki: «Kerim olanların kadehinden top rağın da nasibi vardır» derler. Evvelce de söylenildiği veçhile, tûti lisanından olmak üzere irad edilen şu beytler, ten kafesinde mahbus olmuş rûh-i mukayyedin, o kayddan kurtulmuş olan enbiya ve ev liya erhavından imdâd talebidir. Hele bundan sonraki beytler, o mukayyed rûhun doğrudan doğruya mahbûb-i hakikiye hıtâbıdır :

1564

ای عجب آن عهد و آن سوگند کو
وعده‌های آن لب چون قند کو

Ey aceb ân 'ahd u ân sevgend kû,
Va'dehâ-yi ân leb-i çun Kand kû.

«Aceba o ahd ü yemin nereye gitti. O şeker gibi dudağın tatlı va'dleri ne oldu?»

Yâni ruh bu âleme gelmeden ve beden kaydına giriftar olmadan evvel âlem-i vuslatta bulunuyordu. Sonra İrâde-i İlâhiyye, lihikmetin, onu vuslattan firkate dûçar eyledi. Ma'mafih merci' ve meâbın yine cânib-i Uluhiyyet olduğunu bildirdi. İşte (Sümme ielynâ turceun (ve ileyhil masir) ve emsâli tatlı va'dler ve ahdler vardı. O va'dlerin ve o ahdlerin ne olduğunu, hükümlerinin neden infâz edilmediğini, kendisinin bu firak âleminden kurtarılıp harim-i vuslata neden götürmediğini soruyor ve diyor ki:

1565

گر فراق بنده از بد بندگیست
چون تو با بد بد کنی پس فرق چیست

Ger firâK-i bende ez bed-bendegist,
Çun tu bâ-bed bed küni pes farK çist.

«Eğer kulun ayrılığı kendisinin sû-i ubûdiyyetinden ileri gelmişse, sen de ona ayn-i sûretle mukabele edince, aradaki fark nedir?»

İnsanın işi hatâ, Allahın işi de atâdır. Mahlûkâtın isâet-i fi'line karşı Allahın keremi, ihsân ile mukâbele eder. Rûh-i mukayyed bu ciheti nazar-ı dikkate alıyor da: «Yâ Rabbi; sen de kulun harekâtına göre muâmele edecek olursan arada ne fark kalır?» diyor.

Maamâfih bu hitâbın Şân-ı Ulûhiyyete ve Dergâh-ı Kibriyâ penâha karşı irâdının cür'etkârâne olduğunu da düşünüyor, derhal şu sûretle özür diliyor:

1566

آن بدی که تو کنی در خشم و جنگ
با طرب تر از سماع و بانگ چنگ

Ân bedi ki tû küni der-Hişmu ceng,
Bâ-Tareb-ter ez-semâ'û bânk-i çeng.

«Senin gazab ve harb sûretiyle yaptığın cefâ, teganni dinlemek-ten ve çenk sesi işitmekten ziyâde tarab'âverdir ve mürakkıs...

1567

ای جفای تو ز دولت خوبتر
وانتقام تو ز جان محبوبتر

Ey cefâ-yi tû zi-devlet Hûb-ter,
V'inti Kâm-ı tû zi-cân mahbûb-ter.

«Ey cefâsı devletten daha güzel ve intikamı candan fazla sev-gili olan Allah».

1568

نار تو اینست نورت چون بود
ماتم این یارب که سورت چون بود

Nâr-i tû inest nûret çun büved,
Mâtem in yâ-Râb ki sûret çun büved.

«İlâhi; ateşin bu kadar zevkli olunca nûrun nasıl olur? Rabbim mâtemin bu derece neşveli olursa, düğünün nasıl olur?»

1569

از حلاوتها که دارد جور تو
وز لطافت کس نیابد غور تو

Ez-halâvethâ ki dâred cevr-i tû,
V'ez leTâfet kes ne-yâbed gavr-i tû.

«Cevr ü cefânın hâiz olduğu halâvetlerden kıyas edilince senin künhünü, letâfetinden kimse idrâk edemez; onun derinliğine kimse vâsıl olamaz».

1570

نالم و ترسم که او باور کند
وز کرم آن جور را کمتر کند

Nâlem û tersem ki û baver küned,
V'ez kerem ân cevrrâ kemter küned.

«Cevrinden inliyorum ve inleyişime merhamet edip de cevrini azaltmasından korkuyorum».

1571

عاشقم بر لطف و بر قهرش به جد
بوالعجب من عاشق این هر دو ضد

AşiKam ber-lûTf u ber-Kahreş be-cid,
Bu-'l-aceb men âşiK-ı in her-du zid.

Lûtfuna da, kahrına da kemâl-i cid ile âşıkım. Asıl şaşılacak şey, benim şu iki hâle de âşık oluşumdur».

1572

والله ار زین خار در بستان شوم
همچو بلبل زین سبب نالان شوم

V'Allah er z'in Hâr der büstân şevem,
Hem-çu bülbül z'in sebeb nâlân şevem.

«Cenâb-ı Hakka yemin ederim ki bu dikenden kurtulup da gül bahçesine gitsem o sebebden bülbül gibi inlerim».

1573

این عجب بلبل که بگشاید دهان
تا خورد او خار را با گلستان

İn aceb bülbül ki bi-kşâyed dehân,
Tâ Hored û Hârrâ bâ-gülsitân.

«Bu bir acib bülbüldür ki gül bahçesinde diken yemek için ağız açar».

Yâni, fedâkâr bir âşık; Allahın yalnız lûtfuna değil, kahrına da müştak olur, belâyı da safâ gibi özler ve ister.

این چه بلبل این نهنگ آتشیست
جمله ناخوشها زعشق او خوشیست

İn çi bülbül in neheng-i âteşist,
Cümle nâ-Hoşhâ zi-işK-i û Hoşist.

«Bu nasıl bülbüldür, belki âteşin bir timsahtır ki, bütün nâhoşluklar onun aşkı dolayısiyle hoşluktan ibârettir».

Şeyh-i ârif Ömer bin'il-Fârız kuddise sirruhû: «Muhabbette sevgiliden sâdır olan her belâ zuhûr eyledikçe şikâyet yerine şükrederim» buyurur. «Belânın en şiddetlisi peygamberler, sonra velilere, sonra da nâsın derecesine göredir» denilmiştir.

İmâm-ı Kuşeyrî kuddise sirruhû :

واسبغ علیکم نعمه ظاهرة وباطنة

Âyetinin tefsirinde: «Ni'âm-i zâhire: İhsan ve muhabettir, ni'âm-i bâtına da mihnet ile belâdır. Çünkü belâ ,fenâyı, fenâ da likâ ve bekâyı îrâs eder"» diyor.

1575

عاشق کلست خود کلست او
عاشق خویشست و عشق خویش جو

ÂşiK-i küllest Hod küllest û,
ÂşiK-i Hişest u işK-i Hiş cû.

«O, küllün âşıkıdır, hakikatte (küll) odur. Binâenaleyh o, kendinin âşıkıdır ve kendinin aşkı tâlibidir».

Mevlânâ Câmî, Şeyh Ömer bin'il-Fârız kuddise sirruhûmânın (Kaside-i Hamriyye) si şerhinde muhabbete dâir tahkikatta bulunduğu sırada der ki:

---

(41) Sûrei Lokman: 20.

(Hazret-i Zulcelâli vel'ifdal ezel-i âzâlde, yâni: **«Allah vardı, onunla berâber bir şey yoktu.»** Âleminde iken, kendini kendi ile bilir, cemâl ve kemâl-i zâtisini kendinde görürdü. Bu (kemâl-i zâti) zımnında bir (Kemâl-i esmâi) müşâhede ederdi ki onun tahakkuk ve zuhûru için her meyil ve taleb husûle geldi. Bu taleb ise bütün aşkların, bütün muhabbetlerin mayası oldu. Hülâsa: Muhabbet, cemîl-i hakiki Azze Şânühû hazretlerinin cem'an ve tafsîlen kendi cemâline meylidir).

Hazret-i Câmi, bu beyânatından sonra muhabbeti dörde taksim eder ve cem'den cem'e, cem'den tafsîle, tafsîlden tafsîle, tafsîlden cem'e olduğunu söyler. Bunların ta'rifi için de der ki:

«**Cem'den cem'e olan muhabbet**: Cemâl-i Zâtın mir'ât-i zâtte şuhûdudur, yâni: Allahın kendi kendini sevmesidir.

Cem'den tafsîle olan muhabbet: Zât-i yegânenin mezâhirde kendi cemâlinin lemeâtını görmesi ve yine kendi sıfâtının kemâlini mütâlea etmesidir.

Tafsîlden tafsîle olan muhabbet: İnsanların tefâsil âyetlerinde cemâl-i mutlakın aksini görmeleri ve aksi, maksûd-i küllî sanıp sevmeleridir.

Tafsîlden cem'e olan muhabbet ise: Bâzı havâss-ı ümmetin asar ve ef'al bağından kurtulması şuûn ve sıfat perdelerini yırtması, zât-ı ilâhiyi kıblegâh ittihâz etmesidir».

Mevlânâ Câmi, muhiblerin derecelerini de şöyle izâh ediyor:

Bu muhabbetlerin en yüksek derecesi (Muhabbet-i zâtiyye) dir ki, muhibb-i sâdıkın kalbinde mahbûb-i Hakka ve matlûb-i mutlaka bir meyl ve te'alluk husûlüdür. O te'alluktan maksûdun ne olduğunu bilmez. Yâni sever, fakat ne için sevdiğini idrâk edemez. Lisân-ı hâli:

Sorsan bana izah edemem ben neni sevdim,
Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.

der. Ona göre mahbûbun va'd ve vâ'idi müsâvidir. Kahr ve Celâlinin âsârındaki melâleti çekmek, lûtf ve cemâl sıfatındaki halâveti tatmak gibidir. İşte Cenâb-ı Pîrin bahsettiği âşık böyle âşıklardandır.

Muhabbet-i zâtiyyenin ikinci bir derecesi de vardır. O da muhibbin Allahı, ma'rifet, şuhûd, kurb, vusûl gibi bir takım emeller dolayısiyle sevmesidir. Bu muhabbet, evvelkisine nisbetle dûn mertebede kalır. Çünkü birincisindeki muhabbet ivazsız ve garazsızdır. Bunda ise bir nev'i garaz ve ivaz vardır ki o da Hakkı bilmek, Hakkı görmek, ermek gibi şeylerdir.

(Muhabbet-i zâtiyye) den başka (Muhabbet-i esmâiyye ve ef'âliyye) vardır. Bu da Hakkın ifdâl ü in'âm, i'zâz ü ikrâm misilli bâ-

zı sıfatlarını bunların zıdlarına tercih etmek, fakat o esmâ ve sıfâtın âsârı zuhûrunu mülâhaza etmemektir.

Bir de (Muhabbet-i ef'âliyye ve âsâriyye) vardır ki muhibbin tercih eylediği esmâ ve sıfâtın âsâr-ı fi'liyyesini beklemesidir.

Hazret-i Pîrin son beyitte ta'rif eylediği âşık, muhabbet-i zâtiyyenin birinci derecesinde bulunan âşıklardandır ki, onların muhabbeti l'illâh ve fillâhtır. Bilâ garaz velâ ivazdır. Daha doğrusu onlar muhabbetullahta temâmiyle fâni olmuşlardır. Ta'bir-i diğerle muhiblik kalmamış, mahbubluk galebe çalmıştır. Binâenaleyh küllî olan da, kendi kendine aşkbazlık eden de o mahbûb-i hakiki ve lâyezâlidir.

ALLAHA MENSUB AKIL KUŞLARINDAKİ KANADLARIN SIFATI.

Cenâb-ı Mevlânâ, bahsetmekte olduğu tûti hikâyesi dolayısiyle insanlardaki aklı kuşa ve onların idrâkâtını kanada teşbih ediyor. Yâni bir kuşun uçabilmesi kanadına göre olduğu, meselâ bir tavukla bir kartalın uçması arasında fark bulunduğu gibi, ancak sathı idrâk edebilen bir akıl ile derinliğe nüfûz eyleyen bir akıl arasında küllî fark olacağını ifâde buyuruyor.

1576

قصهٔ طوطی جان زین سان بود
کو کسی کو محرم مرغان بود

KıSSa-i TûTî-i cân z'in-sân büved,
Kû kesî k'û mahrem-i murgan büved.

«Can tûtisinin kıssası da böyledir. Fakat kuşların mahremi olabilecek kimse nerede?»

Yâni bahsedilen tûtinin, kafeste mahbûs olup kurtulmak istediği gibi, ruh da beden kafesinden kurtulabilmek için çırpınır, durur. Ruha âşinâ bir zât olsa, rûhun sıkıntısını anlar.

1577

کو یکی مرغ ضعیف بی گناه
و اندرون او سلیمان با سپاه

Kû yeki murg-i za'îfi bi-gunâh,
V'enderun-i û süleymân bâ-sipâh.

«Derûnunda Süleymânın askeriyle berâber bulunduğu zâif ve günahsız kuş nerede?»

İnsan, cismi i'tibariyle za'îf bir mahlûktur. Ona nisbetle çok büyük ve çok kuvvetli mahlûkât vardır. Fakat o za'if ve nahif cismin dâhilinde bir kalb mevcuddur ki, Cenâb-ı Hakkın tecelligâhıdır. Böyle bir kalbin tecelligâh-ı İlâhi olması, Hazret-i Süleymânın, ordusuyla birlikte bir kuşun dâhilinde bulunması gibidir. İşte böyle bir kuş:

1578

چون بنالد زار بی شکر و گله
افتد اندر هفت گردون غلغله

Çun bi-nâled zâr bî-şükr û gile.
Üfted ender heft gerdûn gulgule.

«Şükürsüz ve şikâyetsiz inleyince yedi kat semâya gulgule düşer.»

1579

هر دمش صد نامه صد پیك خدا
یا رب زد شصت لبیك خدا

Her demeş Sad nâme Sad peyk-i Hudâ,
Yâ Rabî zed şest lebbeyk-i Hudâ.

«Her ân Allahtan ona yüz mektûb, yüz haberci gelir. Bir kerre (Ya Rab) demek ondan, altmış def'a (lebbeyk) cevâbı da Allahtandır».

1580

زلت او به ز طاعت نزد حق
پیش کفرش کهنه ایمانهای خلق

Zellet-i û bih zi-Tâat nezd-i haK,
Piş-i küfreş kühne imân hâ-yi HalK.

«Onun zellesi nezd-i İlâhide tâ'atten makbuldür. Onun küfrüne nisbetle halkın imânı eskipüskü kalır».

Yâni, ondan bir kabahat zuhûru ve küfür sudûru farzedilse Allah indinde makbûl olur.

İbrâhim Aleyhisselâmın putları kırıp baltayı büyük putun boynuna asması ve: «Bunları kim yaptı?» diyenlere «Büyükleri yapmış olmalı» demesi gibi.

1581

هر دمی اورا یکی معراج خاص
برسر تاجش نهد صد تاج خاص

Her demi ûrâ yeki mi'râc-i HâSS,
Ber-ser-i tâceş nihed Sad tâc-i HâSS.

«Her ân onun için husûsî bir mi'râc vardır. Başındaki velâyet tacının tepesine Allah yüzlerce tac vaz'eyler».
Yâni: «Kadr'i ma'nevîsini anbeân artırır».

1582

صورتش بر خاك او جان در لامكان
لامكانی فوق وهم سالكان

Sûreteş ber-Hâk u cân der-lâ-mekân
Lâ-mekânî fevK-i vehm-i sâlikân.

«Onun sûreti, yâni cismâniyyeti toprakta, rûhâniyyeti ise lâmekândadır. Fakat herkesin tahayyül edebileceği gibi değil, sâliklerin fehminin de fevkinde bir lâmekândadır».

1583

لامکانی نی که در فهم آیدت
هر دمی در وی خیالی زایدت

Lâ-mekâni ni ki der-fehm âyedet,
Her demi der-vey Hayâli zâyedet.

«O lâmekân; senin fehmine girecek, her ân sende bir hayâl tevlid edecek bir şey değildir».

1584

بل مکان و لامکان در حکم او
همچو در حکم بهشتی چار جو

Bel mekân û lâ-mekân der hukm-i û,
Hem-çu der hukm-ı bihiştî çâr cû.

«Belki mekân da, lâmekânda o lâmekân olan Allahın hükmündedir. Cenetteki dört nehir cennetin hükmünde olduğu gibi».

1585

شرح این کوته کن و رخ زین بتاب
دم مزن والله اعلم بالصواب

Şerh-i in kûteh kün û ruH z'in bi-tâb,
Dem me-zen v'Allâhu a'lem bi-'S-Savâb.

«Bunun şerhini kısa kes ve bu bahsi değiştir ki doğrusunu bilen Allahtır».

Burada Cenâb-ı Pir nefsine hitâb buyuruyor.

1586

باز میگردیم ما ای دوستان
سوی مرغ و تاجر هندوستان

Bâz mi-gerdim mâ ey dûstân,
Sûy-i murg û tâcir-i hindûstân.

«Ey dostlar! tûtî kuşu ile Hind tâcirinin hikâyesine dönüyoruz».

«TÂCİRİN KIRDA HİND TÛTİLERİNİ GÖRMESİ VE KENDİ TÛTİSİNİN HABERİNİ ONLARA BİLDİRMESİ»

1587

مرد بازرگان پذیرفت این کلام
کو رساند سوی جنس از وی سلام

Merd-i bâzergân pezireft in kelâm,
K'û resâned sûy-i cins ez-vey selâm.

«Tâcir, tûtinin selâmını götürmek ve sözlerini hemcinslerine bildirmek temennisini kabûl eyledi».

1588

چونکه تا اقصای هندستان رسید
در بیابان طوطیی چندی بدید

Çun-ki tâ aKKâ-yi hindistân resîd,
Der-beyâbân TuTii çendi bi-dîd.

«Aksây-ı Hinde vâsıl olunca beyâbanda bir kaç tûti gördü».

1589

مرکب استانید پس آواز داد
آن سلام و آن امانت باز داد

Merkeb istânid pes âvâz dâd,
Ân selâm û ân emânet bâz dâd.

«Atını durdurdu ve seslenerek tûtisinin selâm ve kelâmını o tûtilere tebliğ eyledi».

1590

طوطیی ز ان طوطیان لرزید بس
اوفتاد و مرد بگسستش نفس

TûTii z'ân TûTiyân lerzid bes,
Ûftâd û mürd bi-gsisteş nefes.

«O tûtilerden biri bir çok titredikten sonra düşüp öldü ve nefesi kesildi».

1591

شد پشیمان خواجه ز گفت خبر
گفت رفتم در هلاک جانور

Şüd peşimân Hâce ez-gôft-i Haber,
Gôft reftem der-helâk-i cân-ver.

«Tâcir söylediğine pişmân oldu. Bir zîrûhun ölmesine sebeb oldum dedi».

1592

این مگر خویشست با آن طوطیک
این مگر دو جسم بود و روح یک

İn meger Hişêst bâ-ân TuTiyek,
İn meger dû cism bûd u rûh-i yek.

«İhtimâl, bu tûti, bizim tûticağızın akrıbâsındandır. Gâlibâ iki cismin rûhu bir».

1593

این چرا کردم چرا دادم پیام
سوختم بیچاره را زین گفت خام

İn çirâ kerdem çirâ dâdempeyâm,
SûHtem bi-cârerâ z'in gôft-i Hâm.

«Bunu ne diye yaptım, niçin haber verdim de bu ma'nâsız söylenişimle bir biçâreyi yaktım» dedi.

Tâcirin bu suretle hayıflanmasından dolayı Cenâb-ı Pir Efendimiz, boşboğazlığın mazarratından bahse şurû' ile buyuruyor ki :

1594

این زبان چون سنگ وهم آهن وشیست
وآنچه بجهد اززبان چون آتشیست

İn zebân çun seng u hem âhen-veşist,
V'ançi bi-ched ez-zebân âteşist.

«Bu dil çakmak demiri ve çakmak taşı gibidir. Dilden sıçrayan, yâni lisânın tekellüm ettiği de ateş misâlidir».

1595

سنگ و آهن را مزن بر هم گزاف
گه زروی نقل و گه ازروی لاف

Seng u âhenrâ me-zen ber hem guzâf,
Geh zi-rûy-i naKl u geh ez-rûy-i lâf.

«Ba'zan nakl sûretiyle, ba'zan da lâf-ı güzâf yoluyla o demiri ve taşı birbirine vurma».

1596

زانکه تاریکست و هرسو پنبه‌زار
در میان پنبه چون افتد شرار

Z'ân-ki târikest u her-sû penbe-zâr,
Der-miyân-i penbe çun üfted şerâr.

«Çünkü her taraf karanlık ve pamukluktur. Bu pamuğun içine kıvılcım düşünce nasıl olur».

Yâni, insanların dili çakmak taşı ile demir gibidir. Konuşması, o çakmaktan fırlayan kıvılcımları andırır. Etrâf ise pamukçu mağazasına, belki de pamuk tarlasına benzer. Bir kıvılcım, bir mağazayı, bir tarlayı yakar, kül eder. Bunun gibi ba'zan bir söz, bir fitne ateşinin parlamasına, kavga, ihtilâl ve muhârebe vukû'una bile sebeb olur. Onun için insan bir şey nakledeceği, yâhud bir söz söyliyeceği zaman ihtiyatlı davranmalıdır

...ğaz dokuz boğumdur» derler ki bir sözün düşünülerek söylenmesini ihtâr eder. Husûsiyle sohbet meclişlerinde alıngan ve asabî kimseler bulunursa o gibiler, sözün medlûlü kendilerine te'alluk etsin, etmesin sinirlenirler ve müteessir olurlar. Âdeta içine ateş düşen pamuk balyasına dönerler. Âile kavgalarından tutun da kanlı muhârebêlere kadar, pek çoğunun, böyle bir sözden vukû'a geldiğini bilirsiniz.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

1597

ظالم آن قومی که چشمان دوختند
زان سخنها عالمی را سوختند

Zâlim ân Kavmi ki çeşmân dûHtend,
Z'ân süHanhâ âlemirâ sûHtend.

«Gözünü kapayıp ağzını açan ve sözleriyle âlemi fitne ateşine yakan şahıslar zâlimdirler».

1598

عالمی را یک سخن ویران کند
روبهان مرده را شیران کند

Âlemirâ yek suHan virân küned,
Rûbehân-ı mürderâ şirân küned.

«Bir söz bir âlemi harâb ettiği gibi ölü, yâni korkak tilkilere de arslan şecâ'at ve kuvveti verir».

1599

جانها در اصل خود عیسی دمند
یک زمان زخمند و گاهی مرهمند

Cânhâ der aSl-ı Hod Îsi-demend
Yek zemân zaHmend u gâhi merhemend

«Ruhlar, asılları i'tibâriyle Îsa nefeslidirler. Bir zaman yara, bazan da merhem olurlar»

Yâni, ruhlar, âlem-i ervâhta bulundukları sırada sâf ve pâkiz idiler. Onların sâfiyyeti, Hazret-i Îsânın nefesi gibi ölü diriltecek bir

kudreti hâizdi. Fakat bu âleme gelip de bedene te'alluk edince, ... vet-i asliyeleri bâki oldukça merhem gibi, beşerriyyet tabi'atı gal... edince de yara gibi te'sir gösterirler. Alelhusûs terbiyenin çok te'siri vardır. **«Her çocuk islâm fıtratı üzerine doğar. Sonra anası, ba... onu yahûdi, hıristiyan ve mecûsi yapar.»** Hadisinde de buna işaret vardır.

1600

گر حجاب از جانها برخاستی
گفت هر جانی مسیح آساستی

Ger hicâb ez-cânhâ ber-Hâsti,
Gôft her cânî Mesih âsâstî.

«Eğer canlardaki gaflet-i beşeriyye perdesi kalkmış ve saf... asliyye avdet etmiş olsaydı, her cân için Mesih gibidir denilebilir...

Pîr-i destgir Efendimiz, burada bir mukadder ... le cevab veriyor. Meselâ biri çıkar da, kendisinin sabır ve kanâ'at ... siyesine karşı: «Yâ Mevlânâ; bizi huzûzâttan men'etmek istiyor... Fakat evliyâ ve enbiyâ da yer ve içerdi. Yürür, gezer, evlenir, çol... çocuk sâhibi olurdu. Biz de onlar gibi yapsak ne lâzım gelir» der.

Nitekim Mekke müşrikleri :

وَقَالُوا

مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ

Yâni: **«Bu, nasıl peygamber oluyor ki yiyor, çarşıda, pazarda ge... zip dolaşıyor[42]»** demişlerdi de Râd sûresindeki:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ

وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً

Yâni: **«Habibim; senden evvel de bir takım peygamber gönder... miş, onlara da zevceler ve çocuklar vermiştik[43].»** Âyeti nâzil olmuş...

(42) Sûrei Furkan: 7.
(43) Sûrei Rad: 38.

.. peygamberin peygamber olmakla beraber tebi'at-i beşeriyye hu... çıkamıyacağı, bittabi' yiyeceği, içeceği, giyinip kuşanacağı; ev, ... çoluk çocuk sâhibi olacağı beyân buyurulmuştu.

Hazret-i Mevlânâ, bu i'tirâza Şeyh Attar kuddise sirruhû'nun bir ...tini tefsir ile cevâb veriyor. Beyti ve tefsirini öğrenmeden evvel ...ret-i Şeyh hakkında muhtasarca ma'lûmât edinelim.

Cenâb-ı Attar, Nişaburludur. 513 târihinde doğmuştur. İsmi Meh...d, pederinin adı İbrâhim, şeyhin künyesi Ebû Tâlib, lâkabı Feri...ddindir. Pederi İbrâhim, Şeyh Kutbiddin Haydarın dervişlerinden ...dı Şeyh Attar da gençliğinde onun sohbetinde bulunmuştur. Sonra ...eyh Rükneddine intisâb ile seyr ü sülûk gördü. Hicaza gidip bir ...ok urefâ ile görüştü. Dönüşte te'lif ve irşâd ile meşgûl oldu. Mu'az...zam divânı 40 000 beyittir. Sâir manzûmeleri de hisâba katılınca şi'...lerinin mecmû'u 100 000 beyti geçiyormuş. Türkiyede intişâr etmiş ...lanlar (Pendnâme) siyle (Mantıkuttayr) ıdır. İkisinin de manzûm ...rcemeleri vardır.

Hazret-i Şeyh 627 târihinde şehiden irtihâl etti. Cengiz-i hunrizin ...duları Asyayı, bilhassa Türk memleketlerini yakıp yıkarken Nişa...puru da istilâ etmiş, ordu efrâdından bir moğol, Şeyhi esir almıştı. Kendisini kurtarmak için Moğola bir çok para teklif ettiler. Şeyh ise:

— Bu, benim kıymetim değildir, diyerek Moğolun hırsını artırı...yordu. Sonra biri :

— Sana bir torba saman vereyim de şu ihtiyârı bana sat dedi. Şeyh:

— Şimdi kıymetimi buldum, ver, deyince Moğol kızdı. Beni o ka...dar paradan mahrûm ettin diyerek hazreti şehid etti. Rahmetullâhi aleyh. Şeyhin şu hareketinden maksadı: Hem nefsini küçültmek, hem de şehâdet mertebesine ermekti. Şehâdeti zamânında yüz yaşını geç...mişti. Türbesi (Şâdbâh) kasabasının hâricinde olub hâlen ziyâret...gâh imiş.

Hazret-i Mevlânâ çocukken, pederiyle berâber Nişapura geldiği ...sırada, Şeyh Attar ile görüşmüş ve Şeyh eserlerinden (Esrarnâme) ...yi Cenâb-ı Pire hediyye etmişti. Mevlel'ârifinin: «Şi'ir söylemekten bana âr teveccüh etmez. Yüz asırda misli gelmeyecek olan Şeyh At...tar da şâir idi.» beyti Cenâb-ı Attarın yüksekliğine şâhiddir.

«Feridüddin-i Attar Kuddise sirruhu'nun: «Ey gâfil; sen nefis sâhibisin. Toprak üstünde kan ye, yâni kendini hâksâr ederek ve yüreğinden kanlar giderek mücâhede eyle. Büyükleri de kendine kıyâs etme. Zira bir veli, zehir de yese, o zehir bâl olur, buyurmuş...tur» beytinin tefsiri:

Enbiyânın mu'cizâtı gibi evliyânın da kerâmâtı haktır ve lâzım...

ül-i'tikattır. Buna dâir târihî bir vak'a arzedeyim: Sıddık-i ekber radiyallâhü anh Efendimizin hilâfetinde idi. (Menâzire) devletinin payıtahtı olan (Hire) şehri Hâlid bin'il-Velîd radiyallâhü anh fırkası tarafından muhâsara edilmişti. Orada oturan ve bir pîr-i fânî olan meşhûr (Abdulmesih) Hâlidin huzûruna geldi. Verilecek cizyenin kabûlünü recâ etti. Hâlid bu recâyı kabûl eyledi. Abdulmesihin yanında bir hizmetci vardı ki elinde bir şey tutuyordu. Hâlid onun ne olduğunu sordu. Abdulmesih :

— Zehirdir, eğer cizye teklifini kabul etmeyecek olsaydın yiyip intihar edecektim, beni gönderenlerin yanına muvaffakiyetsizlikle dönmeyecektim, dedi.

Hâlid zehiri istedi, avucuna boşalttı. «Bismillâh» diyerek ağzına attı. Başkaları için öldürücü zehir olan o madde, Hâlide bir şey yapmadı. Bu kerâmet de halkın müslümanlığa meyline sebeb oldu.

Hazret-i Mevlânâ Şeyh Attarın beytini tefsire şurû' ile diyor ki:

1601

صاحب دلرا ندارد ان زیان
گر خورد او زهر قاتل راعیان

Sâhib-i dilrâ ne-dâred in ziyân,
Ger Hored û zehr-i Kâtilrâ iyân.

«Bir velî, apâşikâre zehir yese de ona zarar vermez».
Nakledilen târihî vak'a gibi.

1602

زانکه صحت یافت وز پرهیز رست
طالب مسکین میان تب درست

Z'an-ki Sihhat yâft v'ez-perhiz rest,
Tâlib-i miskin miyân-i teb derest.

«Çünkü o velî-i kâmil sıhhat bulmuş ve perhizden kurtulmuştur. Biçâre tâlib ise sıtma nöbetleri arasındadır».

Ma'lûmdur ki bir adam hastalandığı, nöbet ateşleri içinde yandığı sırada ona perhiz ettirirler. Sütten, yoğurttan başka bir şey vermezler. Zira yiyecek olursa ateş artar, hele tifo gibi ba'zı mühim hastalıklarda yemek yemek hastayı alıp götürür. Can boğazdan gelir derler. Doğrudur amma, ba'zan da can boğazdan gider.

Harputlu Tevfik efendi isminde biri vardı. Bunun tifoya tutulmuş kızına hekim şiddetli perhiz tavsiye etmiş iken: «Onun mayn...

bulgurla yuğurulmuştur» diyerek kızcağıza bulgur pilâvı yedirmiş ve ölümüne sebeb olmuştu. Buna tevekkül denilmez, cehâlet, daha doğrusu hamâkat denir.

Evet. Nöbetler geçiren bir hastaya perhiz ettirirler. Nöbet geçti, hastalık yok oldu mu o adam istediğini yiyebilir. İşte avamdan bi ri ile bir velî arasındaki fark: Birinin hasta, diğerinin âfiyette olmasıdır. Bir hastanın bir sağlama nefsini kıyâs etmesi helâk olması demektir.

1603

گفت پیغمبر که ای طالب جری
هان مکن باهیچ مطلوبی مری

Gôft Peygamber ki ey Tâlib cerî,
Hân me-kün bâ-hîç maTlûbi me-rî.

«Peygamber Aleyhisselâm buyurmuştur ki: Ey cesûr tâlib; matlûbiyyet derecesine vâsıl olanlarla inâda ve iddiâya kalkışma».

1604

در تو نمرودیست در آتش مرو
رفت خواهی اول ابرهیم شو

Der-tu nimrûdîst der-âteş me-rev,
Rêft Hâhi evvel ibrâhim şev.

«Sende Nemrutluk tabi'atı vardır, onun için ateşe girme, girmek istersen evvelâ İbrâhim ol».

Seyr ve sülûkta bulunanlar ya tâlib, yâhud matlûb olurlar. Tâlib olanlar henüz sülûka başlayanlar, matlûb olanlar da sülûkünü bitirmiş, fenâ ve bekâ mertebesine yetişmiş olanlardır ki, ma'nevî hastalıklardan kurtulmuş, âfiyet-i kâmile derecesini bulmuşlar. Onlara nisbetle ma'nen hasta ve tedâviye muhtâc bir hâlde bulunan tâliblerin onları taklide kalkışmamaları lâzımdır. Çünkü kalbinde henüz Nemrudluk duyguları olan kimsenin Hazret-i İbrâhim gibi ateşe atılması, onun tutuşup yanması neticesini verir.

Ma'lûmdur ki, eski Bâbil hükümdarlarına (Nemrud) denilirdi. Bunlardan biri — ki hangisi olduğu ma'lûm değildir — Hazret-i İbrâhim Aleyhisselâmı ateşe attırmış :

قلنا یا نار کونی بردا وسلاما علی ابراهیم

Yâni: «Ey ateş; İbrâhîme karşı serin ve selâmet ol 44.» Fermân-ı İlâhisi mu'cibince o ateş Cenâb-ı Halilullâhı yakmamıştı.

Şu mu'cize vâki' olmuştur. Vukû'una Kur'ân şehâdet ediyor. İllâ müslümanlara da ona inanmak düşüyor. Yalnız şu var ki, oraya Nemrud ve ona tâbi olanlar girecek olsalardı girenlerin yanmış cesedleri bile kalmazdı. Çünkü onlarda İbrâhîmlik değil Nemrudluk vardı.

1605

چون نهٔ سباح و نی دریائیی
در میفکن خویش از خود رایئی

Çun nei sebbâh u ni deryâyii,
Der-me-yefken Hîş ez-Hod-râyii.

«Mâdem ki yüzgeç ve deniz mahlûku değilsin, re'yine ve hevesine kapılıp da kendini denize atma».

Selâmetle yüzebilmek için ya deniz hayvanlarından olmalı; yâhud gayet iyi yüzebilmeli. İkisi de olmayınca yüzme hevesine kapılıp da denize atılan boğulur.

1606

او ز قعر بحر گوهر آورد
از زیانها سود بر سر آورد

Û zi-Ka'r-i bahr gevher âvered,
Ez-ziyânhâ sûd ber-ser âvered.

«Yüzmek bilen dalgıç denizin dibinden inci çıkarır ve zararlardan fayda husûle getirir».

(44) Sûre-i Enbiya: 69.

Denize girmek ve dalmak şüphesiz tehlikeli ve zararlı bir harekettir. Husûsiyle Basra körfezinde ve Hind denizinde dolaşan müthiş köpek balıklarına yem olmak tehlikesi vardır. Fakat inci avcıları iyi yüzmek bilirler. Senelerce dalıp çıktıkları için inci avına alışmışlardır. Bunun için o tehlikeli hareketlerinden menfe'at husûle gelir. Acemi bir adam ise bunu yapmaya kalkacak olursa, ya dalgalar arasında boğulur, yâhud köpek balıklarınca yutulur. Hülâsa: acemi olanlar, ma'nâ denizinin dalgıcı bulunan, salâhiyetli zevâtın harekâtını taklide kalkışmamalıdırlar.

1607

کاملی گر خاک گیرد زر شود
ناقص ار زر برد خاکستر شود

Kâmili ger Hâk gired zer şeved,
NâKiS er zer burd Hâkister şeved.

«Bir kâmil, toprağı tutacak olursa altın olur. Nâkıs bir kimse altın götürse kül hâline gelir».

1608

چون قبول حق بود آن مرد راست
دست او در کارها دست خداست

Çun Kâbûl-i haK büved ân merd-i râst,
Dest-i û der-kârhâ dest-i Hudâst.

«O müstekim zât, Allahın makbûlü olduğundan iş görmek husûsunda onun eli, Allahın eli mesâbesindedir».

Cenâb-ı Hak makbul kullarından ba'zılarına fevkal'âde ve i'cazkâr bir kuvvet verir. Onlar da o kuvvetle yine İrâde-i İlâhiyye ile tasarrufta bulunurlar. Şu hâlde onların kuvveti Allahın kuvvet ve kudreti demek olur. Lâteşbih bir makinenin kuvveti, onu işleten şoförün kuvveti olduğu gibi. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, Bedr gazâsında bir avuç ufak çakıltaşı atmış, o taşlar karşıki safta bulunan müşriklere isâbet eyliyerek onları sersem etmişti. Kezâ Hazret-i Ali Hayber kal'asının kapısını zorlayıp koparmış ve kalkan gibi elinde kullanmıştı. Nebî de, veli de, insan olmaları i'tibâriyle ve beşeriyyet kuvvetiyle böyle işler göremezler. Fakat görmüşlerdi. Görmüşlerdi amma Allahın kuvvetiyle görmüşler, o anda Yed-i Kudretteki kuvvetin zuhûruna vâsıta olmuşlardı.

1609

دست ناقص دست شیطانست و دیو
زانکه اندر دام تکلیفست و ریو

Dest-i naKiS dest-i şeyTânest ü div,
Z'an-ki ender dâm-i teklifest u riv.

«Kâmil olmayan kimsenin eli, şeytanın eli demektir. Çünkü onun teklifi ve hilesi tuzağındadır».

Kemâl-i ricâle vâsıl olamayanlar, şeytanın pençesinden yakalarını kurtaramazlar. Onun verdiği vesvesenin, yaptığı iğvânın icrâ vâsıtası olmaktan hâli kalmazlar. Binâenaleyh o gibileri, şeytanın görür gözü, söyler dili ve tutar eli mesâbesindedir. O halde bu misilli kimseler, ekâbir-i ümmetle boy ölçüşmeye kalkışmamalı, onlara kıyâs-ı nefs etmemelidir.

1610

جهل آید پیش او دانش شود
جهل شد علمی که در ناقص رود

Cêhl âyed pîş-i û dâniş şeved,
Cêhl şud ilmî ki der-nâKiS reved.

«Cehl, kâmilin huzuruna gelirse ilim olur. Fakat ilim bir nâkısın nezdine giderse cehle inkılâb eder».

Ma'rifete müte'allik bir mes'eleyi bilmeyen bir kimse, bir kâmilin huzûruna gider de sorarsa o kâmilin îzâhiyle onun cehli ilim hâlini alır; yâni bilmediğini öğrenir, câhil gelmişken âlim gider. Lâkin böyle bir mes'ele, nâkıs bir şahsın yanında îzah edilse herif anlayamayacağı için o ilim cehle inkılâp eder. Belki de herif yanlış anlar ve anladım zanniyle o yanlış anlayışı ilim diye satmaya kalkar. Noksan ile kemâl arasında bilmemekle bilmek kadar fark vardır. Nitekim Cenâbı Hak: **Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?»** buyurmuştur ki, elbette olmaz.

هرچه گیرد علتی علت شود
کفر گیرد کاملی ملت شود

Her-çi gired illeti illet şeved,
Kufr gired kâmili millet şeved.

«İlletli kimse neyi tutsa ona da bulaşır, o da illet olur. Fakat bir kâmil, küfrü bile tutsa millet ve mezheb hâlini alır».

Sâri bir hastalığa mübtelâ olan, temas ettiklerine marazı bulaştırır. Nitekim bir Hadis-i Şerifte: **«Arslandan nasıl kaçarsan cüzzamlı kimseden de öyle kaç»** buyurulmuş, Huzûr-ı Nebeviye gelen bir cüzzamlıya: **«Haydi git, senin bî'atini kabûl ettik»** denilerek yed-i saâdet uzatılmamıştı.

CÜZZAM: Allah cümleyi muhâfaza etsin müdhiş bir hastalıktır ki mübtelâ olanın vücûdunda yaralar açılır. Türkçede buna (miskinlik illeti) denilir. Kezâ: **«Ta'un bulunan bir beldeye girmeyin, bulunduğunuz şehirde zuhûr ederse oradan çıkmayın»** meâlinde bir tenbih-i Peygamberi vardır. Tabâbetin bildirdiği hastalık sirâyetini, Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem de beyan buyurmuştur. Binâenaleyh o gibi kimselerden belli etmeyecek, hatırlarını, gönüllerini kırmayacak sûrette çekinmek lâzımdır. «Ben temas ederim, Allah saklar» demek, bilmem amma Allah'ı, dezenfekte me'murluğuna ta'yin etmek gibi olur. Vâkı'a Cenâb-ı Hak, hâfız-ı hakikidir. Mahlûkâtını Savn-i Samadânisinde bulundurur. Hastalığın bu kadar çokluğuna rağmen yaşayışımız o Savn-ı Samadâninin te'siriyledir.

Yahudinin biri, Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche'ye: «Allahın hıfzına i'timâd eder misin?» diye sormuş. Evet cevâbını alınca: «Kendini şu damdan aşağıya at, bakalım saklayacak mı?» demiş. Şâh-ı vilâyet Hazretleri: «Allahı imtihan mı edeceğiz» diye pek ârifâne bir cevâb vermiş.

Evet illetli bir kimse temâs ettiği şahısları ve eşyâyı bulaştırır. Lâkin bir kâmil, küfrü bile ihtiyâr etse o küfür, din ve mezheb hâlini alır. Meselâ, ashâb-ı Kirâmın büyüklerinden (Ammar bin Yâsir) radiyallahü anh, Mekkede hâmisiz mu'insiz bir zât idi. Müşrikler, babası (Yâsiri), anası (Sümeyye) yi şehid ettikten sonra onu da sıkıştırdılar. Zorla, işkence ile kelime-i küfre zorladılar. Ammar onların ellerinden kurtulduktan sonra ağlaya ağlaya Huzûr-ı Nebeviye geldi ve keyfiyeti arzetti. Cenâb-ı Peygamber Ammarı teselli eyledi. Ba'-

...sma mecbur kalırsa yine söylemesine müsâade buyurdu. Kelime-i küfr telâffuzu gâvur olmayı icab ederken, Hazret-i Ammar gibi bir kâmilin onu yapmasiyle, dinde husûsi müsâ'ade şeklini aldı. Yine ashâb-ı kirâmdan (Nu'aym bin Mes'ûd-i Gatafâni) radiyallahü anh hakkında da böyle bir müsâ'ade vardır. Cenâb-ı Nuaym, Hendek gazâsı esnâsında Huzûr-ı Nebevîye gelerek müslüman olmuştu. Bir hizmet edip edemiyeceğini sordu. Kendisi, Medineyi muhâsara eden ordunun erkânından olduğu için, ordu ile (Beni Kureyza) Yahûdileri arasına bir tefrika düşürmesinin büyük hizmet olacağı taraf-ı Risâletten beyân buyuruldu. Nu'aym bunu yapmak için hakîkat hilâfı söz söylemek lâzım geldiğini arzetti. Resûlullah Efendimiz: «Muhârebe, düşmanı aldatmaktır» buyurarak onun aldanmasından istifâde demek olduğunu bildirdi ve böylece istediği gibi söz söylenmesine izin verildi. Yalan söylemek haram olduğu hâlde Nu'aym gibi bir kâmilin onu, limaslahatin, ihtiyâr etmesi sebebiyle, söylenmesine müsa'ade olundu.

Nu'aym, Yahudilere gidip muhasara ordusundan rehin istemeleri tavsiyesinde bulundu. Ordu erkânına da: «Yahudiler, sizden alacakları rehineleri Muhammede teslim edeceklermiş, sakın vermeyin» tenbihinde bulundu. Bu sûretle müşriklerle Yahudilerin araları açıldı.

Cenâb-ı Pir, şu beyânatından sonra diyor ki:

1612

ای مری کرده پیاده با سوار
که نخواهی برد اکنون پای دار

Ey murî kerde piyâde bâ-süvâr,
Ki ne-Hâhî bürd eknûn pây dâr.

«Ey piyâde oldukları halde süvâri ile inada ve yarışa kalkan; bu yarışta başını kurtaramazsın, ayağını denk al».

Gâyet yürük bir ata binmiş ve dört nala koşturmaya başlamış bir süvâri tasavvur buyurun. Sonra takunyalı, yâhud nalçalı kunduralı bir piyâdenin onunla yarışa giriştiğini gözönüne getirin. Yetişebilmesi kâbil mi? Beş on dakika bile koşsa nihâyet geri kalır, koşmakta devam ederse nefesi kesilir ve çatlar.

İşte kâmillerle nâkısların müsâbakaya çıkışması da bunun gibidir. Bir adamın maddeten, ma'nen büyük olanlarla didişmeye ve boy ölçüşmeye kalkışmasının, mazarrât ve felâketini mu'cib olacağını, bahs dolayısiyle izah için Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Mûsâya karşı sihirbazların müsâbakaya ve imtihana girişmelerini naklediyor.

«SİHİRBAZLARIN HAZRET-İ MÛSÂ'YA: NE BUYURURSUN, EVVELÂ SEN Mİ ASÂNI ATARSIN; YOKSA BİZ Mİ ATALIM? DİYE TA'ZİM GÖSTERMELERİ»

1613

ساحران در عهد فرعون لعین
چون مری کردند با موسی بکین

Sâhirân der-ahd-i fir'avn-i lâ'in,
Çun meri kerdênd ba-Mûsi be-kîn.

«Sihirbazlar, Firavn-i lâ'inin zamânında Mûsâ Aleyhisselâm ile kindârâne mücâdeleye kalkıştılar».

1614

لیک موسی را مقدم داشتند
ساحران او را مکرم داشتند

Lik Mûsirâ muKaddem dâştend,
Sâhirân ûrâ mükerrem dâştend.

«Lâkin Hazret-i Mûsâyı takdim ve tekrim ettiler».

1615

زانکه گفتندش که فرمان آن تست
گر همی خواهی عصا تو فکن نخست

Z'an-ki goftendeş ki fermân ân-i tust,
Ger hemi-Hâhi aSâ tu-'fken nuHust.

«Zira dediler ki : Ferman senindir. İstersen evvelâ asânı sen at».

Kıssa ma'lûm. Mûsâ Aleyhisselâmın gösterdiği mu'cizâta karşı Fir'avn âciz kalmıştı. Ne yapalım diye nedîmeleriyle istişâre etti

— Mûsâ üstad bir sihirbaz; ona karşı biz de sihirbazlarımızı top
layalım. Cevâbını verdiler.

Fir'avn, Mısırdaki sihirbazları payitahtına topladı. Bunlar meydân-ı ma'rifete çıkınca Hazret-i Mûsâya hürmet ve nezâket ibrâz ettiler, sen mi evvel hüner göstermek istersin, yoksa biz mi yapacağımızı yapalım? dediler. Bu vak'a Kur'ân-ı Kerimde şu sûretle hikâye ediliyor :

يا موسى اما ان تلقى واما ان نكون اول من القى
قال لهم موسى القوا ما انتم ملقون

Yâni: **Yâ Mûsâ sen mi asânı atarsın, yoksa ilk def'a biz mi atalım? dediler. Mûsâ onlara dedi ki: Siz atacağınızı atın** 45-46.»

Hazret-i Pîr bu âyetin meâlini şu beyt ile ifâde ediyor:

1616

گفت نی اول شما ای ساحران
افکنید آن مکرها را درمیان

Gôft ni evvel şumâ ey sâhirân,
Efkenid ân mekrhârâ der-miyân.

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Hayır... Ey sihirbazlar; evvelâ siz o mekirleri ortaya atın».

1617

این قدر تعظیم دینشان را خرید
کز مری آن دست و پاهاشان برید

İn Kader ta'zim-i dînşânrâ Harid,
K'ez muri ân dest u pâhâşân burid

«Bu kadarcık ta'zim göstermeleri onlara din bahşetti. Fakat mu'ânede ve imtihâna kalkışmaları, ellerini, ayaklarını kestirdi».

Sihirbazlar, Fir'avnin ve mısır halkının karşısında yere bir ta-

(45) Sûrei Dâhâ: 65.
(46) Sûrei Yunus: 80.

kım deyneklor vo iplor atmışlar, onlar da kıvranmaya vo yılan gibi görünmeye başlamışlardı. Sonra Emr-i İlâhî ile, Hazret-i Mûsâ asâsını atmış, asâ kocaman bir ejderhâ olup o iplerin ve deyneklerin hepsini yutmuş meydanda bir şey bırakmamıştı. Sihirbazlar, bu hâlin san'at ve ma'rifet değil, mu'cize olduğunu anladılar. Çünkü Hazret-i Mûsâ onlardan üstün bir sihirbaz olsaydı, hasımlarının yaptıkları sihri iptâl edecek, iplerle deyneklerin ne olduklarını meydana çıkaracaktı. Sihirbazlar, bunun sihir ile yapılabileceğini biliyorlardı. Fakat öyle olmadı. Eserleri ibtâl edilmedi, külliyen ortadan kalktı. Binâenaleyh sihirbazlar, hâdisenin azamet-i i'câzı karşısında: **«Biz Mûsânın ve Hârunun Rabbine imân ettik»** diyerek secdeye kapandılar. Bunun üzerine Fir'avn kızdı:

— Mûsâ sizin büyüğünüz ve ustanızmış,, sihri size öğretmiş; diyerek sihirbazların ellerini, ayaklarını kestirdi. Gövdelerini ağaç dallarına astırdı. Tabi'i onlar öldüler. Fakat müşrik değil, mü'min ve şehid olarak öldüler.

İşte Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki : «Sihirbazların ellerinin ve ayaklarının kesilmesi, Kelîmullah ile imtihâna çıkışmalarından, mü'min ve şehid olarak ölmeleri de kendisine hürmet ve ta'zîm göstermelerinden ileri gelmiştir».

Eshâb-ı kirâmdan (Hakîm bin Hizâm) nâmında bir zât vardır. Hazret-i Hadîcenin akrıbâsından bulunan bu sâhâbî, müslüman olmadan evvel de hayr ve hasenâtta bulunur; ezcümle babaları tarafından diri diri defnedilecek çocukları satın alır, onlara bakar ve büyütürdü. Çünkü câhiliyye Arablarında, husûsiyle (Benî Temîm) kabilesinde kız çocukları doğar doğmaz, yâhud yedi sekiz yaşına girince çöle götürüp bir çukura defnetmek âdet olmuştu.

(Hakîm bin Hızâm) vakt-i câhilyiyette yaptığı hayırların faydası olup olmayacağını Aleyhisselât Efendimizden sormuş, o hayırların kendisini İslâm'a sevketmiş olduğu cevâbını almıştı.

Demek ki büyüklere hürmet, hayır ve hasenât, her hâlde fâ'ilini boş bırakmıyor. Maddî ve ma'nevî fâidebahş oluyor. Yine yukarıdaki beyitlerin izâhına şüru' ediliyor da deniliyor ki:

1618

لقمه و نکته است کاملرا حلال

تو نه ای کامل مخور می باش لال

LuKma vü nüktést kâmilrâ hâlâl,
Tû nei kâmil me-Hor mi-bâş lâl.

«Lokma da, nükte de kâmilç helâldir. Sen kâmi! değilsin. Yeme ve dilsiz gibi ol, söyleme».

Şeyh Attar Hazretleri, tefsir ve izâh edilen beytinde diyordu ki «Ey gâfıl sen nefs sâhibisin. Toprak ortasında kan ye. Yâni nefsini nâksâr ederek ve yüreğinden kan giderek mücâhede ve riyâzatte bulun. Kendini ekâbire kıyâs etme. Zirâ bir veli zehir de yese ona bal gibi olur».

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Yemek de, söylemek de kâmile helâldir, hattâ onun yemesi, senin oruc tutmandan hayırlıdır. Sen kâmil değilsin. Onun için yemeyip nefs-i emmârenin şiddetini açlığın te'siriyle tahfif etmelisin. Kezâ kâmil söyler. Söyler ammâ sözleri ayn-ı hikmet olur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hakkında :

وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى

Yâni: «**Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm hevâ ve heves sevkiyle söz söylemez, söylediklerini kendinden uydurmaz, onun tebliğâtı kendisine vâki' olan vahyden başka bir şey değildir**[47].» buyuruyor. Onun gibi veresey-i Muhammediye olan evliyâullah da ayn-ı ilhâm ve mahz-ı hikmet olan sözleri söyler. Sen ise onlar gibi olmadığın için çalçenelik etmemelisin. «**Mâlâya'niyyât ile, gevezelikle iştiğali bırakmak, kişinin hüsnü edebi cümlesindendir**» buyurulmuştur.

Mâlâya'niyyât nedir? Bir kimsenin aklının ermediği ve eremiyeceği şeylere karışması, bilir bilmez ve anlar anlamaz, münâsebetli münâsebetsiz sözler söylemesi, haddini, mikdârını, vazifesini tecâvüz etmesidir.

1619

چون تو گوشی او زبان نی جنس تو
گوشها را حق بفرمود انصتوا

Çun tu güşi û zebân ni cins-i tû,
Güşhâ**r**â haK bi-fermûd anSitû.

«**Sen kulaksın, yâni dinleyeceksin, O dildir, yâni söyleyecektir Cenâb-ı Hak, dinleyecek kulaklar için susun buyurmuştur.**»

---

(47) Sûrei Necm: 3-4.

وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

Yâni: **Kur'an okunduğu vakit susun ve onu dinleyin ki böyle yaptığınız takdirde Allahın rahmetine nâil olmanız me'müldür".»** Âyet-i Kerimesine işâret buyuruluyor.

Deniliyor ki kâmil, meselâ dil gibidir ki söylemek, onun hakkı, hattâ vazifesidir. Nâkıs da kulak gibidir ki, onun hakkı, hattâ vazifesi dinlemektir. Dil ile kulak birbirinin cinsi olmadığı gibi kâmil ile nâkıs da birbirinin misli değildir. Binâenaleyh nâkıs susmalı ve kâmilin beyânâtını dinlemelidir. Çünkü insan, gözünden ziyâde kulağından öğrenir. yâni görmekden ziyâde işitmekle ma'lûmat sâhibi olur.

Dikkat edilirse anlaşılır ki:

1620

کودك اول چون بزید شیرنوش

مدتی خاموش بود او جمله گوش

Kûdek evvel çun bi-zâyed şir-nûş,
Müddeti Hamûş bûd û cümle gûş.

«Çocuk evvelâ süt emer ve bu hâlde bir müddet sükût eder, âdetâ kulak kesilir».

1621

مدتی میبایدش لب دوختن

از سخن تا او سخن آموختن

Müddeti mi-bâyedeş leb dûHten,
Ez-suHan tâ û suHan âmuHten.

«Ona bir müddet susmak ve söylenilen sözlerden lâkırdı öğrenmek lâzımdır».

(48) Sûrei Araf: 204.

1622

ور ندارد گوش تی تی میکند
خویشتن را گنگ گیتی میکند

Ver ne-dâred gûş ti tî mî-küned,
Hiştenrâ gung-i gitî mî-küned.

«Çocuk işittiği sözlere kulak vermez de söylenecek olursa kendisini cihanda dilsiz yapar».

1623

کر اصلی کش نبود آغاز گوش
لال باشد کی کند در نطق جوش

Kerr-i aSlî k'eş ne-bûd âğâz-i gûş,
Lâl bâşed key küned der-nuTK cûş.

«Doğuştan sağır, ki aslında onun işitmek hissi yoktur, dilsiz olur. Nasıl cûş u hurûşa gelir de söz söyler».

Anadan doğma dilsizliğin sebebi sağırlıkmış. Çocuk sağır olduğu ve ses sedâ işitmediği için duymadığı sesleri taklid edemez, binaenaleyh lâkırdı söyleyemezmiş.

Urefây-ı ümmeti dinleyenler, onlardan ma'rifete dâir kelimâtı işitemeyenler de tıpkı böyledir. İşitip öğrenemedikleri için onların geveledikleri, bir dilsizin ağzından çıkan sesler gibi ma'nâsız olur. Binâenaleyh insan, âriflerden birinin huzûrunda bulununca susmalı, «Dur anne ben söyleyim!» kabilinden fodulluğa kalkışmamalı, söyleyen kâmili dinlemelidir.

Bir edib-i kâmili gördükte tıfl-ı mekteb ol, denilmiştir ki pek doğrudur.

Kuşa pek meraklı bir adam varmış.
Yavru yetiştirir, sonra satarmış..
Bir gün oğlu ona demiş ki: Baba;
Yavrular evvelâ niçin acebâ,
Hiç de ötmüyorlar gelip de aşka;
Bir şey demiyorlar cik cikten başka.
Babası demiş ki: âdet böyledir,
İbtidâ dinlenir, sonra söylenir.

Dinlemekle hâsıl olur öğrenmek
Bilmek isteyene dinlemek gerek.

Bu sözleri dinle, iyice belle;
Sen de cır cır ötme hocanı dinle.

1624

زانکه اول سمع باید نطق را
سوی منطق از ره سمع اندرا

Z'an-ki evvel s^cm' bâyed nuTKrâ,
Sûy-i manTiK ez-reh-i sem' ender-â.

«Çünkü kelâm için evvelâ dinleme lâzımdır. Binâenaleyh söz sâhibine kulak yolundan gel ve gir».

Bir evin dâhiline kapısından girildiği gibi kelâmın harimine de dinleme kapısından girilir. Onun için evvelâ dinleyip anlamalı, meseleye iyice nüfûz etmeli, ondan sonra ve icâb ederse söylemelidır

1625

وادخلوا الابيات من ابوابها
واطلبوا الاغراض من اسبابها

V'edHulu 'l-ebyâte min-ebvâbihâ,
V'aTlubu 'l-ağrâza min-esbâbihâ.

«Evlere kapılarından girin. Garaz ve maksadları da sebeblerinden arayın.»

Bu beyt ile Bakara sûresindeki şu âyete işâret ediliyor :

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى وَأْتُوا الْبُيُوتَ
مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

Yâni: «Evlere arkalarından girmeniz hayırkârlık değildir, lâkin

hayırkârlık, Allaha karşı ittikâ eden, yâni Haktan çekinen kimse harekâtıdır. Evlere kapılarından giriniz ve Allahtan korkup çekiniz. Bu sayede felâh bulmanız umulur[49].»

İslâm'dan evvel Hicaz Arablarının garib ve gülünç ba'zı hâlleri vardı. Çünkü onlar (Amr b. Luhayyil Huzâî) nin iğfalâtına kapılmışlar, şeri'at-ı İsmâiliyyenin kendilerine telkin eylediği tevhidi unutmuşlar, putperestlik derekesine düşmüşler, bununla beraber Ka'beye hürmet ve senede bir def'a haccetmesini, ihrâma girmeyi bırakmamışlardı. İhramda iken de dam altında oturmayı, yâhut ev dâhiline girmeyi günah saymak derekesine düşmüşlerdi. Bir lüzum üzerine eve girmeleri icâbedince, günahtır! diye kapıdan girmezlerdi. Evin arka duvarını, yâhud kulübenin arka cihetindeki sazı delip ayırmak sûretiyle girip çıkarlardı. Müslümanlık ki fıtrî ve tabi'î bir dindir, tabi'i böyle gayr-i tabi'î şeyleri bırakmazdı. Binâenaleyh birçok saçmasapan hareketleri kaldırdığı gibi kapıdan girmeyip bacadan düşmek kabilinden olan şu münâsebetsizliği de ref'etti. Birr ü hasenâtın evlere arkalarından girmek değil, tekvâ olduğunu bildirdi.

Cenâb-ı Mevlânâ da nasıl evlere kapılarından girilmek lâzım ise kelâma da onun kapısı demek olan dinleme tarîkından dâhil olmak icâb eder diyor. Bu herkes için böyledir.

1626

نطق كان موقوف راه سمع نيست
جز كه نطق خالق بى طمع نيست

NuTK k'ân mevKûf-i râh-i sem' nist,
Cuz-ki nuTK-i HaliK-i bî-Tam'nist.

«Kulak yoluna bağlı olmayan bir nutuk varsa o da tama'sız ve garazsız olan Allah kelâmıdır».

Yâni bir zirûhun ağzından çıkan ses, işitilip anlaşılabilmek için bir kulağa muhtaçtır. Çünkü ses, havayı dalgalandırır. Hava dalgaları gider, kulağın içindeki zara dokunur. Kulak sâhibi de o sâyede sesi duyar. Fakat Hak Sübhânehû ve Teâla, a'zâdan ve cevârihten münezzehtir. Zât-i ecell ü akdesi, söylemek için bizim gibi dile, işitmek için de yine bizim gibi kulağa muhtaç değildir.

---

(49) Sûrei Bakara: 189

لیس کمثله شی و هو السمیع البصیر

Yâni: «Bilâ lisan söyler ve bilâ semi' işitir[50].»

Kelâm-ı İlâhiyi işitmek, daha doğrusu duymak için kulağa da ihtiyaç yoktur. O tecellî doğrudan doğruya kalbe, yâni insanın hakikatine ve ma'neviyyetine olur.

1627

مبدعست او تابع استاد نی
مسند جمله ورا اسناد نی

Mübdi'ast û tâbi'-i üstâd ni,
Mesned-i cümle verâ isnâd ni.

«Cenâb-ı Hak bir mübdi'dir ki yarattıklarını modele bakarak halketmemiştir».

Hiç bir üstâdın tâbi'i ve çırağı değildir. Yâni san'at-i hilkati, hizmet ve te'allüm ile öğrenmemiştir. Herkesin mesnedidir. Kendisi için isnâd ve istinâd yoktur.

Ma'lumdur ki isnâd: Dayamak demektir. Istılahta bir sözü ilk söyleyene varıncaya kadar an'ane ile (an fülân) yâni fülândan, o da fülândan diye rivâyet ma'nâsınadır. Meselâ İmâm-ı Buhârî rivâyet ettiği Hadisleri müte'addid zevâtın isimlerini sayıp o Hadîsi Aleyhisselâm Efendimize kadar götürür. Her din ve mezhebde bir emir, yâhud bir nehiy ancak Allaha isnâd olunur. Cenâb-ı Hak ise ben şundan işittim, yâhud fülândan öğrendim, o da fülândan duymuştu gibi isnâddan münezzeh ve müteâlidir.

1628

باقیان هم در حرف هم در مقال
تابع استاد و محتاج مثال

BaKıyân hem der-hiref hem der-meKâl,
Tâbi'-i üstâd u muhtac-i misâl.

«Bâkileri, yâni Allahtan mâadâsı ise hem san'atlerde, hem de sözde bir üstâde tâbi' ve örneğe muhtaçtır».

(50) Sûrei Şûra: 11.

En büyük san'atkârlar, en derin âlimler, en beliğ hatibler m laka bir üstâda hizmet etmişler, mukaddemâtı ondan öğrenmiş sonra çalışa çabalaya öğrendiklerini ileriye götürmüşler, belki icâd derecesine çıkarmışlardır. Fekat dikkat buyurulsun ki o gib ibtidâ bir üstâde hizmet edip ta'lîm görmüşlerdir. Cenâb-ı Hak hâşâ böyle değildir. O'nun (ders alacak hocası) olmadığı gibi d almaya da ihtiyâcı yoktur.

1629

زین سخن گر نیستی بیگانهٔ
دلق و اشکی گیر در ویرانهٔ

Z'în suHan ger nîstî bigânei,
DelK u eşkî gîr der-vîrânei.

«Eğer bu sözün yabancısı değilsen sırtına bir aba çek, bir vi neye çekil, orada göz yaşları dök»

Yâni anadan doğma sağır değil de biraz işitmek kabiliyye varsa, işittiğin ma'nevi kelimâtın remzini anlamak için mücâh ister. Mücâhede için sülûk lâzımdır. Sülûkün birinci mertebesi bedir. Tevbe ise sâde «Tevbeler olsun Yâ Rabbî» demekten i değildir.

Bir Hadis-i Şerifte buyurulduğu gibi : İnsan tevbe ve istiğf edici olmak için, yaptıklarından nedâmet duymalı, acı acı göz ya ları dökmeli, bir daha yapmamaya azm ü kasdetmeli, hulâsa t be fidanını göz yaşları ile sulamalıdır.

1630

زانکه آدم زان عتاب از اشک رست
اشک تر باشد دم توبه پرست

Z'an-ki âdem z'ân intâb ez-êşk rest,
Eşk-i ter bâşed dem-i tevbe-perest.

«Çünkü Âdem Aleyhisselâm, Allahın itâbından göz yaşiyle k tuldu, göz yaşı tevbe edenin lisân-ı istiğfârıdır».

1631

بهر گریه آدم آمد در زمین
تا بود گریان و نالان و حزین

Behr-i girye âdem âmed der-zemin,
Tâ büved giryân u nâlân ü hazin.

«Âdem Aleyhisselâm, ağlamak, inlemek ve mahzun olmak için zemine gelmiştir».

1632

آدم از فردوس و از بالای هفت
پای ماچان از برای عذر رفت

Âdem ez-firdevs u ez-bâlâ-yi heft,
Pâymâçân ez-berâ-yi 'uzr reft.

«Hazret-i Âdem cennetten ve yedinci kat göğün fevkinden, özür dilemek için (pây-ı mâ çan) a indi».

(Burhân-ı Katı' tercemesi) nde deniliyor ki :

«Pay-ı mâçan: Ehl-i tasavvuf ve eshâb-ı tarikat ıstılâhında papuçluk ve saff-ı ni'âl ma'nâsınadır. Taife'i merkûme beyinlerinde kaidedir ki müridlerin birinden hilâf-ı ka'ide bir zelle ve bâdire sudûr eylese makam-ı aramen olan saff-ı ni'alde bir ayak üzere sağ kulağı sol elinde ve sol kulağı sağ elinde durdururlar. Hattâ mürşidi, i'tizârını kabûl ve zellesini afvedince, o vakit izin ve ruhsat verip eski mahalline mürâca'at eder.»

Cenâb-ı Mevlânâ, Âdem Aleyhisselâmın arz üzerinde zellesinden dolayı ağlamasını, tezellül göstermek ve özür dilemek için (pây-ı mâçan) a inmeye benzetiyor. Cennete nisbetle arzın, papuçluk gibi mertebeden dûn olması da vech-i şebeh oluyor. Yâni vâki' olan zellesinden dolayı Ebülbeşer Hazretleri arz üzerinde nasıl tavr-ı tezellül aldıysa sen de bir köşeye çekil, mutazarrıâne ve müsterhimâne göz yaşları dök. Çünkü tevbekâr olmanın lisân-ı hâli göz yaşlarıdır.

گر ز پشت آدمی وز صلب او
در طلب میباش هم در طلب او

Ger zi-puşt-i ademi v'ez-Sulb-i û,
Der-Taleb mi-bâş hem der-Tulb-i û.

«Eğer Ademin belinden ve sulbünden geldinse, yâni hakikaten Adem evlâdı isen pederin gibi Allahı taleb et ve onun bölüğünde, yâni tâlibleri arasında bulun».

1634

زآتش دل وآب دیده نقل ساز
بوستان از ابر و خورشیدست باز

Z'âteş-i dil v'âb-i dide nuKl sâz,
Bûstân ez-ebr u Horşid-st bâz.

«Gönül ateşinden ve göz yaşından gıda yap. Çünkü bostan; bulut ve güneş feyziyle açılıp nemâ bulur».

Yâni tevbe bir bostan farzedilecek olursa onun yeşermesi ve yetişmesi için gönülden çekilen âteşin âhlar ve gözden dökülen coşkun yaşlar lâzımdır. Su ve güneş görmeyen bir bahçe feyz bulamadığı gibi gönül âhı ve göz yaşı olmadıkça tevbe bostanı da tarâvet peydâ edemez.

1635

تو چه دانی زوق آب دیدگان
عاشق نانی تو چون نادیدگان

Tû çi dâni zevK-i âb-i didegân,
ÂşiK-i nâni tu çun nâ-didegân.

«Sen göz yaşı dökmenin zevkini ne bilirsin? Çünkü görmemişler gibi ekmeğe âşıksın».

Hakikaten tecrübe etmiş olanların ma'lûmudur ki, insanın elemli bir zamanında gözünden yuvarlanan iki damla yaş bile o elemi mümkün mertebe hafifletir. Husûsiyle o elem ma'nevi olursa ve hakiki bir nedâmetle ağlanırsa dökülen yaşlar âdetâ kalbin pasını siler ve gönül aynasına cilâ verir.

Ta'atin zevk-ı safa'averı hoştur amma,
Başka bir neşvesi var girye-i istiğfarın.

Ne kadar olsa, birinde bulunur ucb u gurur,
İltiкadır öbürü rahmetine Gaffâr'ın

Fakat bu zevki duyabilmek için fikrin dünya kaydından âzâde ...ude bulunması, gözün hırs ve tamâ'dan kurtulmuş olması, mi'...nın de oldukça boş kalması lâzımdır.

1636

گر تو این انبان نان خالی کنی
پر ز گوهرهای اجلالی کنی

Ger tu in enbân-i nân Hâlî küni,
Pür zi-gevherhâ-yi iclâli künî.

«Eğer sen bu ekmek dağarcığını, yâni mi'deyi boş bırakırsan kıy...tlar incilerle doldurmuş olursun».

Yâni kalbinden hırs ve tema'ı izâle eder, bulunduğun hâle kana'...u ederirsen; Cenâb-ı Hak, sana o kana'atin bitmez, tükenmez bir ha...ne olduğunu bildirir.

1637

طفل جان از شیر شیطان باز کن
بعد از آنش با ملک انباز کن

Tıfl-i cân ez-şir-i şeyTân bâz kün,
Ba'd ez-âneş bâ-melek enbâz kün.

«Can çocuğunu şeytan sütünden kes, ondan sonra da onu melek...re ortak et».

Nâkıs olanların, kemâl-i ricâle mazhar olmayanların rûhu, süt ...n çocuk gibidir. Şeytanın iğvâsı, o çocuğa süt gibi gelir. Yâni ...uk, o zehirli ilkaâtı ana sütü gibi tevehhüm eder. Çünkü iyiyi, ...üyü, faydalıyı, zararlıyı ayırd edemez. Fakat o şeytan sütünden ...ilecek olursa insanda melekiyyet hassası husûle gelir. Melekler ne...? Kendilerinde yemek, içmek ihtiyâcı bulunmayan mahlûkât de...mi? İnsan da oruç tutmak, riyâzat yapmak sûretiyle, yemekten, ...mekten nefsini men'edince onların derecesine vâsıl ve onlar gibi

olur. Şeytan ise meleklere karşı bir şey yapamaz.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«Şeytanın bütün tedbiri, olanca hiylesi ve tezviri varken oru[cun] kalkanı karşısında okları kırılır, yâni ilka ve iğvâsı te'sirsiz kalır» buyuruyor.

1638

تا تو تاریك و ملول و تیره

دانکه بادیو لعین همشیره

Tâ tu târik û melûl û tirei,
Dân ki bi-dîv-i lâ'in hem-şirei.

«Sen zulmânî, melûl ve **kesif bulundukça bilmiş ol ki** şeytân-ı lâ'inin süt **kardeşisin**».

Yânî şeytanın gıdası ne ise senin de odur. O neden zevk alıyor[sa] sen de ondan zevk alıyorsun» demektir.

1639

لقمهٔ کو نور افزود و کمال

آن بود آورده از کسب حلال

LuKmei kû nûr efzûd u kemâl,
Ân büved âverde ez-kesb-i halâl.

«İnsanın nûrunu ve kemâlini artıran lokma, helâl kazanç ile el de edilmiş olandır».

1640

روغنی کاید چراغ ما کشد

آب خوانش چون چراغی را کشد

Revganî k'âyed çerâğ-i mâ küşed,
Âb Hâneş çun çerâğîra küşed.

«Bir yağ ki gelip kandilimizi söndürüyor, öyle kandil söndür[en] ne yağ değil su nâmı verilir».

Yânî; insan, hasbelbeşeriyye gıdâlanmağa muhtacdır. Fakat

...ceğini alnının teri, elinin emeğiyle kazanır ve bununla elde ettiği helâl lokmayı yerse o lokma, kendisine nûr ve kemâl getirir. O nur da ma'nevi yolunu aydınlatır. Bil'akis haram bir lokmayı geçirecek olursa, o lokma da nûrunu ve kemâlini eksiltir. Belki de bunu bütün izâle edip kendisini ma'nevi seferinde karanlıkta bırakır. Mi'deye indirilen haram bir lokma zeytin yağına konan bir su gibidir. Su yanmayacağı ve aydınlık vermeyeceği için bittabi' ona yağ denmez. Bunun gibi haram bir lokma da hakikatte bir insan için gıda olamaz.

1641

علم و حکمت زاید ازلقمۀ حلال
عشق و رقت آید ازلقمۀ حلال

İlm ü hikmet zâyed ez-luKmê halâl,
İşk u riKKat âyed ez-luKmê halâl.

«Helâl lokmadan ilim ve hikmet doğar, aşk ve rikkat hâsıl olur».

1642

چون زلقمه تو حسد بینی و دام
جهل و غفلت زاید آنرا دان حرام

Çun zi-luKmê tû hased bînî vu dâm,
Cehl u gaflet zâyed ânrâ dân harâm.

«Bir lokmadan sen, hased, tuzak, cehâlet ve gaflet husûle geldiğini görürsen onun haram olduğunu anla».

Yukarıda sülûkün birinci mertebesinin tevbe olduğu, tevbenin de bir takım şerâiti bulunduğu, ezcümle yaptıklarına candan, gönülden nedâmet ederek bir daha yapmamaya azm ve sebât lâzım geldiği söylenilmişti. Diğer bir şartı da haramdan, husûsiyle haram lokmadan sakınmaktır. Çünkü haram lokma mi'deye girince kalbe kasvet verir, sâhibini günâha kanıksatır. Fakat helâl lokma ilm, hikmet, aşk, rikkat peydâ eder. Bundan dolayı insan kazancına dikkat etmeli, işinde sâdıkâne ve afîfâne çalışmalı, az veyâ çok kimsenin hakkını almamaya çabalamalıdır. Aslı temiz olan bir şey'in neticesi de temizdir. Bil'akis aslı habis olan bir şeyin neticesi de habistir. Bunun gibi esasen haram olan bir şey'in ticâreti de haramdır.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikati beyân için buyuruyor ki:

1643

هیچ گندم کاری و جو بر دهد
دیدهٔ اسپی که کره خر دهد

Hiç kendüm kâri vû cev ber-dihed,
Didei esbî ki kurrè-Har dihed.

«Hiç buğday ekilip de arpa çıktığını gördün mü? Ata çekilip de eşek sıpası doğuran bir kısrağa rast geldin mi?»

Evet. Buğdaydan buğday hâsıl olacağı, ata çekilmiş kısraktan tay doğacağı gibi, helâl gıdâdan da ma'nevî zevkler husûle gelir.

Hülâsa :

1644

لقمه تخمست و برش اندیشه‌ها
لقمه بحر و گوهرش اندیشه‌ها

LuKme tuHmest û bereş endişehâ,
LuKme bahr û gevhereş endişehâ.

«Lokma tohum gibidir ki mahsûlü fikirlerdir. Kezâ lokma deniz gibidir ki incisi fikirlerdir».

1645

زاید از لقمهٔ حلال اندر دهان
میل خدمت عزم رفتن آن جهان

Zâyed ez-luKme-halâl ender-dehân,
Meyl-i Hidmet azm-i reften ân cihân

«Ağızdaki helâl lokmadan insanda, büyüklere hizmet meyli, ve öbür âleme gitmek arzusu zuhûr eder».

«TACİRİN HİND TÛTİLERİNDEN GÖRDUĞÜNU KENDİ TÛTİSİNE ANLATMASI»

1646

کرد بازرگان تجارت را تمام
باز آمد سوی منزل دوستکام

Kerd bâzergân ticaretrâ temâm,
Bâz âmed sûy-i menzil dôst-kâm.

«Tâcir ticâretini ikmâl etti, dostların murâdı veçhile, yâni selâmet ve menfeatle evine döndü».

1647

هر غلامی را بیاورد ارمغان
هر کنیزک را ببخشید او نشان

Her gulâmira bi-yâverd ermeğân,
Her kenizekrâ bi-baH-şid û nişân.

«Her kölesine bir hediye getirdi. Her câriyesine bir yâdigâr verdi».

1648

گفت طوطی ارمغان بنده کو
آنچه دیدی وانچه گفتی باز گو

Gôft Tûtî ermeğân-i bende kû,
Ançi didi v'ançi gôfti bâz gû.

«Tûtî de: Hani benim hediyyem? diye sordu ve görüp söylediklerini anlat dedi».

گفت نی من خود پشیمانم از آن
دست خود خایان و انگشتان گزان

Gôft ni men Hod peşimânem ez-ân,
Dest-i Hod Hâyân u enguştân-gezân.

«Tâcir: Hayır... anlatamam. Ben zâten söylediğime peşimân ol dum. Nedâmetimden ellerimi, parmaklarımı ısırıyorum dedi» Ve i lâve etti ki:

1650

من چرا پیغام خامی از گزاف
بردم از بی‌دانشی و از نشاف

Men çirâ peyğâm-i Hami ez-güzâf,
Bürdem ez-bi-dânişi vû ez-nişâf.

«Ben niçin ham ve te'essürü mûcib olacak bir haberi cehl ve gaf letimden der'uhde ettim ve götürdüm?»

1651

گفت ای خواجه پشیمانی ز چیست
چیست آن کین خشم و غم را مقتضیست

Gôft ey-Hâce peşimâni zi-çist,
Çist ân-k'in Hişm u gamrâ muKtazîst.

«Tûti dedi ki: Efendi; neden peşimân oldun? Hiddeti, gamı iktiza eden nedir?»

1652

گفت گفتم آن شکایتهای تو
با گروه طوطیان همتای تو

Gôft goftem ân şikâyethâ-yi tû,
Ba-gurûh-i TûTiyân hemtâ-yi tû.

«Tâcir dedi ki: Senin şikâyetlerini sana benzer bir gürûh tûtiye söyledim».

1653

آن یکی طوطی ز دردت بوی برد
زهره‌اش بدرید و لرزید و بمرد

Ân yeki TûTi zi-derdet bûy bürd,
Zehreeş bi-drîd u lerzîd û bi-mürd

«Onlardan bir tûtî, senin derdini anladı; ödü patladı, titredi ve öldü!»

1654

من پشیمان گشتم این گفتن چه بود
لیك چون گفتم پشیمانی چه سود

Men peşimân geştem în goften çi bûd,
Lîk çun goftem peşimânî çi sûd.

«Ben bunu niçin söyledim diye peşîmân oldum. Fakat söylemiş bulunduğum için peşimanlığın ne faydası vardı?»

Hikâyede tâcirin Hinde gittiği vakit oradaki tûtîlere kendi habsinde ve kafesinde bulunan tûtînin selâmını götürdüğünü, içlerinden bir tûtînin titreyip düştüğünü, adamcağızın şu hâli görünce müteessir olduğunu Cenâb-ı Pir anlatmıştı. Burada da avdetini ve kendi tûtisiyle muhâveresini nakl ile tâcirin: «Söylediğime peşîmân oldum. Ne fayda ki bir kerre söylemiş bulundum» dediğini hikâye etti. O münâsebetle sükûtun faydasına, boşboğazlığın zararına dâir ba'zı yüksek hikmet beyânına şuru' edip diyor ki:

1655

نکتهٔ کان جست ناگه از زبان
همچو تیری دان که جست او از کمان

Nüktei k'ân cest ez-zebân,
Hemçu tiri dân ki cest û ez-kemân

«Ansızın ağızdan fırlayan bir sözü yaydan atılmış bir ok farzet».

1656

وانگردد ازره آن تیر ای پسر
بند باید کرد سیلرا زسر

Vâ ne-gerded ez-reh ân tir ey püser,
Bend bâyed-kerd seylirâ zi-ser.

«Oğul: atılan ok, yolundan geri çevrilmez. Bir seli başından bağ-lamak, yâni çıktığı yerden önünü çevirmek lâzımdır».

1657

چون گذشت ازسر جهانیرا گرفت
گر جهان ویران کند نبود شگفت

Çun güzeşt ez-ser cihânirâ girift,
Ger cihân virân küned ne-bved şikift.

«O sel baştan bağlanılmaz ve önü çevrilmez de bir çok yeri is-tilâ ve tahrib ederse te'accüb olunmaz».

Yâni, ağızdan çıkan bir söz, yaydan fırlayan ok, tüfenkten atı-lan kurşun gibidir. Ok yaydan, kurşun tüfenkten fırlayınca nasıl önüne geçilmez ve yolundan çevrilmezse, söz de böyledir. Kezâ söz, meselâ, bir kaynaktan fışkıran suya benzetilebilir. Onun etrâfı kuşatılıp da havuz hâline getirilmezse toplana toplana, çoğala ço-ğala coşkun bir nehir olur, önüne gelen tarlaları, bahçeleri, evleri tahrib eder. Bir su fışkırtısını menba'ından çevirmek lâzım olduğu gibi lâkırdıyı da onun menba'ı bulunan ağızdan kesmek icap eder. Çünkü insanın mahza söz olsun diye söylediği bir lâkırdının, rızâsı hilâfına, bir çok münâsebetsiz hallerin zuhûruna sebeb olmak ih-timâli vardır. Onun için insan her gördüğü şeyde anlar anlamaz bahse kalkışmamalı. Vazifesi olmayan işler için ukalâlığa, malû-mât fürûşluğa girişmemelidir. Cenâb-ı Pir diğer bir bahse geçiyor ve diyor ki :

1658

فعلرا درغیب اثرها زادنیست
وان موالیدش بحکم خلق نیست

Fi'lrâ der-gayb eserhâ zâdenist,
V'ân mevâlideş be-hükm-i HalKnist.

«Fi'lin gaybdaki eseri doğmak üzeredir, yâni doğacaktır. O do-ğacak şeyler ise halkın hükmünde değildir».

Ezel-i azâlde her ne takdir edilmişse — hayr olsun, şer olsun — kaderin bir kazası olacak, onun ahkâmı mutlaka bir gün doğacaktır. Onların doğması, yâhud doğmaması mahlûkâtın yed-i kudretinde değildir.

1659

بی شریک آن جمله مخلوق خداست
آن موالید ارچه نسبتشان بماست

Bî-şerik ân cümle maHlûK-ı Hudâst,
Ân mevâlîd erçi nisbetşân be-mâst.

«O, doğmuş, yânî zuhura gelmiş ef'alin nisbeti bize olmakla beraber, cümlesi de, şeriki olmayan Allah'ın mahlûkudur».

Meselâ :

1660

زید پرانید تیری سوی عمرو
عمرو را بگرفت تیرش همچو نمر

Zeyd perrânîd tîri sûy-i 'amr,
'Amrrâ bi-grift tîreş hemçu nemr.

«Zeyd, Amre doğru bir ok attı. Ok da Amri kaplan pençesi gibi yakaladı».

1661

مدتی سالی همی زاید درد
دردها را آفریند حق نه مرد

Müddeti sâlî hemî zâyîd derd,
Derdhârâ âferîned haK ne merd.

«Bir sene kadar müddet içinde Amr'in vücûdünde derdler doğar, yâni okun yarası işler. Türlü türlü âlâm ve evcâ' husûle gelir. O derdleri, oku atan Zeyd değil, Allah yaratır».

1662

زید رامی آن دم ار مرد از وجل
دردها می زاید آنجا تا اجل

Zeyd-i râmi an dem er mürd ez-vecel,
Derdhâ mî-zâyed ancâ tâ-ecel.

«Hattâ oku atan Zeyd, o ânda yakalanmak korkusiyle ölse bile yine mecrûhun vücûdunda ecelinc kadar acılar peydâ olur».

1663

زان موالید وجع چون مرد او
زیدرا زاول سبب قتال گو

Z'an mevâlid veca' çun mürd û,
Zeydrâ z'evvel sebeb Kattâl gû.

«Amr, o doğup artan veca'ların te'siriyle ölürse ibtidâda sebebi olduğundan dolayı Zeyde kâtil de!»

1664

آن وجعهارا بدو منسوب دار
گرچه هست آن جمله صنع کردگار

Ân veca'hârâ bedû mensûb dâr,
Gerçi hest an cümle Sun'-i kirdgâr.

«Hepsi Allahın sun'u olmakla berâber Amr'in hissettiği acıları Zeyde mensûb bil».

Bahis gâyet mühim ve muğlaktır. Husûsiyle benim gibi bir âciz'in içinden çıkabileceği bir mes'ele değildir. Şu kadar anlatabileceğim ki, şu hâdiseler âlemindeki eser ve fi'illerin cümlesi de Allahın mahlûkudur. Cenâb-ı Hakkın yaratmadığı bir fi'il, ve bir hareket olamaz. Maamâfih o fi'iller ve hareketler mahall-i sudûr olmak i'tibâriyle fâillerine ve muharriklerine nisbet edilir. Cenâb-ı Pîrin temsilinde olduğu gibi Zeyd denilen adam, Amr nâmında birine ok atar. Ok gider, Amr'in vücûduna batar. Atmak fi'lini okta yaratan Allah iken atmanın Zeydden, batmanın oktan sudûru i'tibâriyle fi'iller Zeyd ile oka nisbet

...ır. Diger taraftan mecrûh olan Amr'ın bedeninden ok çıkarır, yarasının kapanması aylarca sürer. Tabi'î o müddet zarfında Amr türlü türlü ıztırâbı çeker. İşte o ıztırâbı yaratan da Allahtır. Öyle iken Zeydin attığı okun açtığı yaradan mütevellid denilir. Hattâ Zeyd, oku attıktan sonra tevkif olunmak korkusiyle füc'eten ölse, vücûdu ortadan kalksa bile,yine yaranın acısı dinmez. Demek ki acıtmak fi'lini ...ll. eden Zeyd değil, çünkü kendisi yaşamıyor, attığı ok da değil, zira yaradan çıkarılmış. Lâkin o acılar hep Zeyd ile attığı oka nisbet ...nır. Ok çıkarılırken, yâhud çıktıktan sonra Amr ölse Zeyde kâtil denilir.

Böyle yaralama ve öldürme gibi işler şöyle dursun, umûr-i âdiyede bile böyledir. Meselâ; bir kimse çakı ile elini yaralar, sonra elini kesti diye çakıyı fırlatır atar. Çünkü kesmek fi'li ondan sudûr etmiştir. Hakikatte ise o kimsenin «Çakı elimi kesdi» demesi ne kadar gaflet ise «Kesen ben idim» demesi de öyledir.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

1665

همچنین کشت و دم و دام و جماع
آن موالیدست حق را مستطاع

Hemçunin kişt û dem û dâm û cimâ'.
Ân mevalidêst haKrâ müsteTâ'

«Amr'ın yaralanması gibi ekin ekmek, nefes almak, av için tuzak kurmak, ve tutulmak, haram ve helâl, zinâ ve cima' etmek gibi fi'il ve hareketler de hep Allahın yaratmasından kemâl-i itâ'atle zuhûra gelmiş şeylerdir».

والله خلقكم وما تعملون

Yâni: «Sizi de, amellerinizi de yaratan Allahtır[1].» Nazm-ı Celîli mûcibince bu hâdisâtın cümlesini Allah yaratır. Fakat menfe'at ve mazarratları Allaha değil, o fi'illerin sudûr ettiği kimselere ve şeylere âiddir. Çiftcinin tarlasında yetişecek ekinden istifâde edecek yine çiftçidir. Nefes alan kimsenin teneffüsünden müstefid olacak yine kendisidir. Cima' eden bir şahsın zevki ve neş'esi yine kendisine âiddir. Bu zevk ona iâd olduğu gibi haramdan ve zinâdan mütehassıl bir zevkin cezâsı da yine ona âiddir.

---

(1) Sûrei Saffat: 96.

1666

گر بخاری خود خسته کشتهٔ

ور حریر قز دری خود رشتهٔ

Ger be-Hârî Haste-i Hod kiştei,
V'er harîr-i Kazz derî Hod riştei.

«Eğer dikene saplanmışsan kendi ekdiğin dikendir, yok ipekli elbise içinde isen kendi büktüğün ipektir».

Meselâ bir adam; bağını, yâhud tarlasını muhâfaza için kenarlarına diken dikse günün birinde de o dikenlerden biri bir yerini yaralasa onun kabâhati kimin olmak lâzım gelir? Tabi'î dikeni dikmiş olduğu için kendisinin. Kezâ bir adam koza yetiştirip ipek elde etse, sonra onu büküp, dokuyup gömlek yapsa ve sırtına giyse, o yumuşak gömleğin temâsından hoşlanacak kimin bedenidir? Tabi'î kendisinin. Demek ki ef'âl ve harekâtı Cenâb-ı Hak halketmekle beraber, o fi'il ve hareketlerin menfe'at ve mazaratları, onların zuhûr ettiği şahıslara ve şeylere âid oluyormuş. Buraya gelince Hazret-i Mevlânâ bir süâl-i mukaddere cevab veriyor. Fen lisânında «Tabi'î kanunlar»; Şeri'at lisânında «Sünen-i İlâhiyye» denilen düstûrların tebdili kâbil midir? Meselâ ateşin tabi'ati yakmak iken, yakmaması; kezâ uzak yolların bir ân içinde katedilmesi mümkün müdür? süâlini izah ediyor ve diyor ki:

1667

اولیارا هست قدرت از اله

تیر جسته باز گرداند ز راه

Evliyâra h^e^st Kudret ez-ilâh,
Tîr-i cest^e^ bâz gerdâned zi-râh.

«Evliyâya Allah tarafından öyle kuvvet verilmiştir ki her biri yaydan sıçramış olan oku yoldan çevirebilir.»

1668

بسته درهای موالید از سبب

چون پشیمان شد ولی زان دست رب

Beste derhâ-yi mevalid ez-sebeb,
Çun peşimân şud veli z'ân dest-i Rabb.

«Bir veli, bir hâdisenin sudûrundan bihuzur olunca, İlâhi kudret eli, mevâlid kapılarını kapar».

Evet. Enbiyânın mu'cizesi gibi evliyanın kerameti de haktır. Bunun fevkal'âde hallerin zuhûru Kur'ân ile de Hadis ile de sâbittir. Fir'avnin sihibazlarının ortaya attıkları ve yılan gibi gösterdikleri ip ve deynekleri, asây-ı Mûsânın ejderhâ şekline girip yuttuğu; Hazret-i İsânın körleri görür ve ölüleri ihyâ ettiği Nebiyy-i Ekrem Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimizin bir gece içinde Mekkeden Kudüse gidip geldiği Kur'ânda haber verilmiştir. Bir deynek parçasının diğer deynekleri ve ipleri yutması, görme ni'metinden mahrûm ve amelıyyât ile şifâ bulması gayr-i mümkün bir gözün açılması, senelerce toprak altında yatmış, zerrât-ı vücûdu târumâr olmuş bir ölünün dirilip kalkması, günlerce deve üstünde sallanmadan, yâhud kumlar ve taşlar üzerinde taban tepmeden, gidip gelmek, kâbil olamıyan bir mesâfeye bir ân içinde gidilip gelinmesi elbette tabi'î ahvâle muhâliftir. Binâenaleyh hark-ı âdettir ve birer mu'cizedir. Peygamberân-ı izâm için bunlar vâki' olduğu gibi onların vârisleri bulunan evliyây-ı kirâm da, kerâmet izhâr edebilirler.

Şeyhül Ekber kuddise sirruhû Hazretleri buyuruyor ki: «Bir kış günü idi. Mecliste bulunan bir feylesof ile konuşuyorduk Hazret-i İbrahimin ateşe atılmış iken yanmadığını hikâye ettim ve:

قلنا يانار كونى بردا وسلاما على ابرهيم

Yâni: **Ey ateş; İbrâhime karşı serin ve selâmet ol dedik[1].»** Âyetini okudum. Feylesof eşyâdaki tabi'atin tebdiline imkân olmadığını iddi'â etti. «Âyetteki (nâr) dan maksad; Nemrûdun hiddeti demektir. İbrâhime olan gazabı geçti meâli kasdediliyor» dedi. Bunun üzerine gayret-i İlâhiyye zuhûra geldi. Önümüzde bulunan mangaldaki ateş bana müsahhar kılındı .Feylesofun elini tuttum, çekmesine meydan bırakmadan ateşe soktum. Yanmadı, o da imân-ı kâmil eshâbından oldu.»

Kezâ Hazret-i Ömer, Medinede, mescit dâhilinde ve minber üstünde iken (Yâ Sâriye el-cebel) diye bağırmış, binlerce fersah uzakta bulunan islâm ordusu kumandanı Sâriye Fârûk-ı A'zamın sesini duymuş ve dağa çekilip muhâsaraya düşmekten kurtulmuştu.

Demek ki nebîler de, velîler de tabi'at hilâfına ba'zı şeyler yapabiliyorlar. Fakat yaptıklarını Allahın kudret ve kuvvetiyle yapıyorlar ve İrâdey-i Rabbâniyyenin zuhûruna vâsıta oluyorlarmış.

---

[1] Sûrei Enbiya 69

1669

گفته نا گفته کند از فتح باب
که از ان نه سیخ سوزد نه کباب

Gofte nâ-gofte küned ez-feth-i bâb,
Ki ez-ân ne siH sûzed ne kebâb.

«Kezâ o veli, kendisine olan fütûhât-ı İlâhiyye dolayısiyle söy lenilmiş bir sözü söylenilmemiş gibi yapar. Hem de o sûretle ki on dan ne şiş ve ne de kebab yanar».

1670

از همه دلها که آن نکته شنید
آن سخن‌را کرد محو و نابدید

Ez-hemê dilhaki ân nüktê şenid,
Ân süHanrâ kêrd mahv û nâ-bedid.

«O nükteyi işitmiş olan bütün gönüllerden mahvü nâbedid eder».

1671

گرت برهان باید و حجت مها
باز خوان من آیة او ننسها

Gêr-t burhân bâyed u hüccet mihâ,
Bâz Hân min-âyetin ev nünsihâ.

«Ey büyük adam! Bu hususta sana hüccet ve bürhân lâzımsa Ma nensaH Min âyetin Ev nünsiha âyetini oku».

Ma'lûmdur ki (nesh) lügatta tebdil ma'nâsınadır. İstılahta ise bir âyetin hükmüne diğer bir âyetin hükmünün bedel olmasıdır. Yine ma'lûmdur ki müslümanlığın ibtidâlarında dinin ba'zı fürû'âtında nesh ve tebdil vukû'a gelmişti. Meselâ namaz, bidâyetten ikişer vakit ve ikişer rek'at olmak üzere kılınırdı. Sonra vakitlerin adedi beşe, rek'atlerin sayısı üçe ve dörde çıkarıldı. Bunun sebebi: İşe azdan baş lamak sûretiyle halkın namaza alışması idi. Kezâ oruc farz kılındığı vakit müslümanlar oruc tutmak, yâhud ona bedel fidye vermekle mü kellef kılınmışlardı. Oruca alışılınca müsâfir ve hasta olanlardan

...dasının fidye vermesi neshedildi. Onların mutlaka oruç tu...
... farz kılındı. Keza zekât evvelâ sadaka ile başladı. Sonra ni...
mâlik olanların fitre vermesi vâcib oldu. Daha sonra yine nis...
mâlik olanların kırkta bir, ta'bir-i diğerle yüzde iki buçuk nisbetin
ile zekât nâmiyle senevî bir sadaka vermesi farz kılındı.

Fakat dinin fürû'undaki bu ve emsâli tebeddülât, Yahudilerin ta'n ü teşni'ini mûcib oldu. «Muhammedin re'yinde karar yok. Bir gün vaz'ettiğini yarın değiştiriyor!» hezeyânına başladılar. Onun üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu:

ما ننسخ من اية او ننسها نات بخير منها او مثلها

Yâni: **«Biz, bir âyeti nesheder, yahud onu unutturursak, ondan daha hayırlısını yahud mislini getiririz.**[53]**»**

Kur'ândaki bu nesh ve tebdil mes'elesi, hahamlar ve papazlar için epeyce vesile-i mekal olmuştur. Bunu vesile ittihâz ederek Kur'-ana ve Müslümanlığa ta'n ü teşni'de bulunurlar. Meşhur bir fıkra vardır. Hacı Mehmed ve Hacı Ohannes isminde ticâretgâhları yan-yana iki dükkâncı varmış. Gayet iyi görüşürler ve sevişirlermiş. Bir gün Hacı Mehmed: «Hacı Ohannes, gel müslüman ol da âhirette de birlikte bulunalım demiş.» Hacı Ohannes: «Hatırıma gelmiyor değil. Fakat papaz birşey söyledi zihnimi bulandırdı. Hazret-i İsâ, sizin peygamberin babası olmadığını haber vermiş» deyince Hacı Mehmed gülmüş ve: «Bu sözün asl u esâsı yok. Çünkü Hazret-i Peygamberin babası Abdullah, Onun babası Abdulmuttalib, onun babası Hâşimdir ki Kureyşilerin en kişizâde bir hânedânıdır. Farz-ı muhâl olarak doğru olsa bile, ondan bahsetmek Hazret-i İsâya yakışmaz» diye zarifane bir cevab vermiş.

Kur'âna nesh ve tebdil dolayısiyle ta'nedenlerin kitabı neshten hâli bulunsaydı, hem de Allah tarafından nesh ve tebdil değil, hahamlar ve papazlar tarafından tahrif edilmemiş olsaydı, i'tirazları belki dinlenilebilirdi. Evet, bizde nesh vardır. Fakat onlarda tahrif vardır. Nesh ile tahrif arasında pek çok fark bulunduğu herkesin ma'lûmudur. Allah kabrini nûr etsin (Hâce Rahmetullah-i Hindî) İngiliz papazlarından (Fender) isminde biriyle ettiği resmî ve alenî bir mubahesede Tevrat ve İncil nusfalarında tahrif bulunduğunu isbât etmiş, hakikatin meydana çıkması üzerine papaz da mubaha-seden vaz geçmişti.

---

(53) Sûre-i Bakara: 106

Hülâsa: Kur'ân-ı Kerimde lihikmetin nâsih ve mensuh âyetleri vardır ki buna dâir mahsus kitablar yazılmıştır. Ayât-ı nâsiha, âyât-ı mensûhanın hükmünü tebdil eylediği gibi, yine Ayât-ı İlâhiyye mesâbesinde olan ve irâde-i İlâhiyyenin zuhuruna ancak vâsıta bulunan enbiyâ ve evliyâ hazeratı da insanların kalblerinde tasarruf ederler, onların gizli maksadlarını değiştirirler. Meselâ feth-i Mekkede islâm ordusu şehre girmiş, belde-i mükerremeyi fetheylemişti. Resûl-i Ekrem Efendimiz de Kâ'beyi tavaf ediyordu (Fuzâle bin Ümeyrulisi) isminde biri Aleyhisselât Efendimize sû'-i kasd için yanına sokuldu. Fakat Hazret-i Peygamber mubârek elini onun göğsüne koydu ve: **«Zihnindeki kuruntudan istiğfar et»** buyurdu. Bunun üzerine Fuzâlenin niyyeti değişti. Resûlullaha olan adâveti hurmet ve muhabbete tebeddül eyledi. Demek ki Cenâb-ı Hak has kullarına böyle bir kuvvet de ihsân ediyormuş. Cenâb-ı Pir, yine Kur'andan diğer bir delil gösteriyor :

1672

آيت انسوكم ذكرى بخوان
قدرت نسيان نهادنشان بدان

Âyet-i ensevkümû zikrî bi-Hân,
Kudret-i nisyân nihâdenşân bi-dân

«Hattâ nesûküm an zikrî âyet-i kerimesini oku da havass-ı İbadullahın unutturmak kudretine mazhar olduklarını anla».

(Kad eflâhâ) Sûre-i Celilesinde buyuruluyor ki:

إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

«Kullarımdan bir fırka vardır ki onlar, derler ki: Ey Rabbimiz biz senin vahdetine ve peygamberinin sıdk-ı nübüvvetine îmân ettik, bizi mağfiret eyle ve bize merhamet et, sen merhametlilerin

---

(54) Sûrei Mü'minûn 109. 111.

ın hayırlısısın. Halbuki ey müşrikler, siz onlarla maskaralığa kalkışmıştınız; maskaralığınız o dereceye vardı ki size benim zikrimi unutturdular[u].»

Müfessirler bu âyetin izâhında derler ki: «Müşrikler, zu'afây-ı eshâbın istihzâsiyle o kadar meşgul oldular ki o meşgûliyet kendilerine Allahı hatırlamayı unutturdu».

Muhakkikin-ı sofiyye de diyor ki: «Müşrikler eshâb ile istihza ettiler. Onlar da himmet-i kalbiyye ve Kudret-i İlâhiyye ile onlara zikr-ı İlâhiyi unutturdular».

Keza' yukardaki son âyette de meâlen şöyle buyuruluyor:

«Ey müşrikler; siz onların za'fına ve fakrına, o halleriyle beraber imanlarına güler ve eğlenirdiniz; bense bugün, yâni kıyâmet gününde onların ettikleri sabr ve tehammülün mükâfatını veriyorum. Onlar yok mu? İşte onlar, bugün fevz ü necât bulacaklardır.»

Hazret-i Mevlânâ da bu münasebetle zamanında bulunan ve sonradan gelecek olan münkirlere hitâben buyuruyor ki :

1673

حتمو ا سخرية تا انسوكم
از نى خوانيد تا انسوكم

Hiltümû suHriyyeten ehl-es-sümuv,
Ez-bünî Hânîd tâ ensevkümû.

«Ehl-i me'aliyi, yüksek zevâtı sühriyye ittihâz ettiniz, ehl-i Hak ile eğlendiniz. Neticesi ne olacağın anlamak için Kur'ândan: (Hattâ nesûküman zikrî) âyetine kadar okuyun».

1674

چون بتذكير و بنسيان قادرند
بر همه دلهاى خلقان قاهرند

Çun be-tezkir û be-nisyân Kadirênd,
Ber-hemê dilhâ-yi HalKan Kahirênd.

«Enbiya ve evliyâ hazarâtı mâdem ki hatırlatmaya da unutturmaya da muktedirdirler. O halde mahlûkatın kalblerinde de bilizn-i İlâh mutasarrıflardır».

1675

چون بنسیان بست او راه نظر
کار نتوان کرد ور باشد هنر

Çun be-nisyan bêst û râh-i nazer,
Kâr ne-tvân-kerd ver bâşed hüner.

«Bir velî, unutturmak sûretiyle birinin tarîk-i nazarını seddedecek olursa, o kimse ne kadar hünerli olursa olsun hiç bir iş göremez».

Hazret-i Mûsânın karşısında Fir'avnın sihirbazlarının iş göremedikleri gibi.

1676

صاحب ده پادشاه جسمهاست
صاحب دل شاه دلهای شماست

Sâhib-i dih pâdşâh-i cismhâst,
Sâhîb-i dil şâh-i dilhâ-yi şümâst.

«Köy sahibi, cisimlerin hakimidir. Fakat gönül sâhibi, sizin kalblerinizin âmiridir».

Eski hükümdarlar, köyleri ba'zı kimselere temlik ederlerdi. Köye sâhib olan bir adam, köydekilerin de efendisi sayılırdı. Bu, şarkta böyle olduğu gibi garbda da **(Feodalite)** nâmiyle böyle idi. Hattâ orada köylerin hâli daha fecâ'atli bulunuyordu. Köy sahibi olan baronlar, kontlar, mariler; köylünün hem malına, hem canına, hem ırzına tasalluttan geri durmazdı. Çünkü arâzi onun olduğu için orada barınanlar ve çalışanlar da onun demekti. Şâyed bir köy satılacak olursa ehalisi de — çiftlik hayvanatı gibi — beraber satılırdı. Hazret-i Mevlânâ şarkta cari olan, lâkin garbdaki rezalet ve fezahat derecesinde olmıyan eski âdete telmihan **«Köy ağası cisimlerin, fakat gönül sahibi bir velî, gönüllerin âmiri ve mutasarrıfıdır»** buyuruyor.

1677

فرع دید آمد عمل بی هیچ شک
پس نباشد مردم الا مردمک

Fer'-i did âmed amel bi-hiç şek,
Pes ne-bâşed merdüm illâ merdümek.

«Bütün ameller, şübhesiz gözün fer'idir. O halde insan göz bebeğinden başka bir şey değildir».

Yâni bir insan, yaptığını ve yapacağını gözünün yardımı ile yapar. O halde, bütün ef'al ve harekât, gözün fer'i demektir. Buna nazaran insan demek, göz bebeği demektir. Cins-i Beşer, mahlûkatın görür gözü mesâbesinde aziz olduğu için, kendisine insan denilmiştir. Alelumûm cins-i insan bu kadar muazzez ve mükerrem olunca, onların içinden (İnsan-ı Kâmil) denilen zevâtın ne kadar e'azz u ekrem olacağı düşünülmeye şayandır. Onun için cenab-ı Pir, buyuruyor ki :

1678

من تمام این را نیارم گفت از آن
منع می آید ز صاحب مرکزان

Men temâm inrâ ne-yârem goft ez-ân,
Mên' mi-âyed zi-Sahib-merkezân.

«Ben bunun tamamını, yâni insan-ı kâmilin tamam hâlini ve derece-i kemâlini izâh edemem. Çünkü o izâh hakkında sâhib-i merkez ve sâhib-i şeri'at olan enbiyâ hazarâtından men' vârid olmuştur.»

«Hakîkatler zâhir olsa şeri'atler bâtıl olurdu» denilmiştir. Bunun ma'nâsını da ehli olanlar anlar. Tefhimi, hattâ lâyıkiyle tefehhümü benim haddim değildir.

1679

چون فراموشی خلق و یادشان
با ویست و او رسد امدادشان

Çun ferâmûşi-i HalK û yâdşân,
Bâ-veyest û û resed imdâdşân.

«Halka hatırlatmak ve unutturmak hassası o insan-ı kâmilde bulunduğu için yine halkın imdâdına o yetişir».

1680

صدهزاران نیک و بدرا آن بهی
می کند هر شب ز دلها آن تهی

Sad-hezârân nik u bedrâ ân bihi,
Mi-küned her şeb zi-dilhâ ântihi.

«O insan-ı kâmil yüz binlerce iyiliği ve fenalığı her gece gö nüllerden tahliye eder ve mahlûkâtın kalblerinde mutasarrıf olur».

Dünyânın sûrî teşkilâtı ve me'mûriyyetleri olduğu gibi, sofiy ye kitablarında yazıldığı vechile, ma'nevî teşkilâtı ve me'mûriyetle ri de vardır ki o ma'nevi teşkilâtın müntehâsında ve riyâsetinde bu lunan insan-ı kâmile de (Kutb) yâhud (Gavs) denilir. Allahın fü yûzâtı o zât-i âli vâsıtasiyle ehl-i isti'dâda tevzi olunur.

Evet, makamât-ı ma'neviyye içinde Makâm-ı Muhammediden a'lâ bir derece yoktur ve olamaz. Ondan dolayı Kalb-i Akdes'i Ne bevî, füyûzât-ı İlâhiyyenin maksimidir. Füyûzât-ı Rabbâniyye evve lâ oraya gelir, oradan saf gönüllere taksim olunur. Her kalb, vus' at ve sâfiyyeti nisbetinde o feyzden nasib alır. Her asırdaki (İn san-ı kâmil), yâni (Gavs-ı a'zam) o asırda Hazret-i Muhammedin (S. A.V.) nâibi olduğu için, mahsimlik vazifesini niyâbeten ifâ eder ve o füyûzâtı tevzi' eyler.

Şeyh-i Ekber kuddise sirruhû Hazretleri Fütûhâtında buyuruyor ki: «Allah, veliyy-i kâmilin kalbi aynasına tecelli eder. Tecelli envârı oradan Âleme mün'akis olur da Âlem, o feyzin vüsûlü te'siriyle mah fûz kalır.

1681

روز دلهارا ازان پر می کند
آن صدفهارا پر ازدر می کند

Rûz dilhârâ ez-ân pür mi-küned,
Ân Sadefhârâ pür ez-dür mi-küned.

«Veliyy-i kâmil, gündüzün gönülleri o tecelli nûriyle doldurur ve o kalbleri inci dolu sedeflere benzetir».

1682

آن همه اندیشه پیشانها

می‌شناسد از هدایت جانها

Ân hemê endîşe-î pişânhâ,
Mî-şinâsed ez-hidâyet cânhâ.

«O tecelli ve vâsıta te'siriyle, cesedler uyumadan evvel kendilerinde bulunan efkâr ve ma'lûmâtı uyandıktan sonra, rûhlar, yine tanır».

Yâni insanın zihnindeki ma'lûmât uyuyunca hatırdan gider. Bir adam uyurken hiç bir şeyden haberdâr olmaz ki ma'lûmâtını derhâtır edebilsin. Fakat uyanında onları hatırlar. İşte bu hatırlama, Allahın bir hidâyetidir. O hidâyetin zuhûruna vâsıta ise yine insân-ı kâmildir.

1683

پیشه و فرهنگ تو آید بتو

تا در اسباب بگشاید بتو

Pîşe vû ferheng-i tû âyed be-tû,
Tâ der-î esbâb bi-kşâyed be-tû.

«Ey muhâtab; uyanınca sana rızk kapısını açmak için, san'atın ve ma'lûmâtın yine sana gelir».

Meselâ :

1684

پیشهٔ زرگر باهنگر نشد

خوی این خوشخو بدان منکر نشد

Pişe-î zer-ger be-âhen-ger ne-şüd,
Hûy-i în Hoş-Hû bedân münker ne-şüd.

«Kuyumcunun san'ati demirciye gitmez. İyi huylu bir kimsenin tabi'ati kötü huyluya avdet etmez».

Yâni herkes uykudan evvel ne ise yine o olarak kalkar; kuyumcu yatıp demirci, kehribarcı yatıp kömürcü olarak uyanmaz. Uyku böyle olduğu gibi ölüm de böyledir. Hadis-i Şerifte: «Uyku ölümün kardeşidir» buyurulmuştur. Uyuyan nasıl uyanırsa ölen de öyle dirilir. On'un için Kur'ân-ı Kerimde :

ومن كان في هذه أعمى فهو في الآخرة أعمى وأضل سبيلا

Yâni: «Dünyâda kalb gözü kapalı olup da hakikati göremeyen Âhirette de kördür, hattâ yolunu daha ziyâde şaşırmış hâldedir55» denilmiştir. Kezâ Hadîs-i Şerifte: «İnsanlar ne ile ve nasıl ölürlerse öyle ba'solonurlar» ve: «Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, ve nasıl ölürseniz öyle haşrolunursunuz» beyânı vârid olmuştur.

Hazret-i Mevlânâ âyet ve hadisleri izâh için buyuruyor ki :

1685

پیشه ها و خلقها همچون جهیز

سوی خصم آیند روز رستخیز

Pişehâ vü HulKhâ hemçun cehiz,
Sûy-i HaSm âyend rûz-i rüsteHiz.

«San'atler ve tabi'atler çeyiz eşyâsı gibi katar katar olarak kıyâmet gününde sâhibinin nezdine gelir».

Yâni insanın dünyâdaki tabiati ve ahlâkı Kıyâmet ve Âhirette de ondan ayrılmaz.

1686

پیشه‌ها و خلقها از بعد خواب

واپس آمد هم بخصم خود شتاب

Pişehâ vü HulKhâ ez-bad'd-i Hâb,
Vâ-pes âmed hem be-HaSm-i Hod şitâb.

«San'atlar ve tabiatlar, sabah uyandıktan sonra, koşa koşa onun yanına gelirler».

---

(55) Sûre-i İsra: 72

1687

پیشه‌ها واندیشه‌ها در وقت صبح
هم بدانجا شد که بود آن حسن وقبح

Pişehâ v'endîşehâ der-vaKt-i Subh,
Hem bedâncâ şüd ki bûd ân hus ü Kubh.

«San'atlar, fikirler ve ma'lûmâtlar sabah olunca evvelce bulundukları yerlere giderler. O san'atlar ve fikirler ve bulundukları yerler ister hasen, ister kabîh olsun».

1688

چون کبوترهای پیک از شهرها
سوی شهر خویش آرد بهرها

Çun kebûterhâ-yi peyk ez-şehrhâ,
Sûy-i şehr-i Hiş âred behrhâ.

«Bu fikir ve san'atların sâhiblerine avdet etmesi, posta güvercinlerinin başka memleketlerden kendi şehirlerine ve yuvalarına gelmesi ve mektub getirmesi gibidir».

HİND TÛTİLERİNİN HAREKETİNİ İŞİTİNCE TÂCİRİN KAFESİNDEKİ TÛTİNİN ÖLMESİ VE EFENDİSİNİN, ONUN ÜZERİNE AĞLAMASI

1689

چون شنید آن مرغ کان طوطی چه کرد
هم بلرزید اوفتاد و گشت سرد

Çun şenîd ân murg k'ân TûTi çi kerd,
Hem bi-lerzîd ûftâd û gêşt serd.

«Tâcirin tûtisi, Hinddeki tûtinin ne yaptığını işitince titredi, düştü ve soğudu».

1690

خو جه چون دیدش فتاده همچنین
برجهید و زد کله را بر زمین

Hâce çun dideş fütâde hem-çun-in,
Ber-cehid û zed külehrâ ber-zemin.

«Tâcir, tûtinin böylece düşüp öldüğünü görünce yerinden sıçradı ve külâhını başından çıkarıp yere vurdu».

1691

چون بدین رنگ و بدین حالش بدید
خواجه برجست و گریبانش درید

Çun bedin reng û bedin hâleş bi-did,
Hâce ber-cest û giribâneş derid.

«Tâcir, kuşunun böyle soğuk rengini ve ölü hâlini görünce oturduğu yerden fırladı ve teessüfünden yakasını yırttı».

1692

گفت ای طوطی خوب و خوش حنین
این چه بودت این چرا گشتی چنین

Gôft ey TûTî-i Hûb û Hoş-hanin,
İn çi bûdet in çirâ geştî çun-in.

«Dedi ki: Ey kendisi ve ötüşü güzel tûti; sana ne oldu, neden böyle oldun?»

1693

ای دریغا مرغ خوش آوازمن
ای دریغا همدم و همرازمن

Ey diriğâ murğ-i Hoş-âvâz-i men,
Ey diriğâ hem-dem û hem-râz-i men.

«Vah benim güzel kuşcağızım, vah benim hemdemim ve sırdaşım».

1694

ای دریغا مرغ خوش الحان من
راح روح و روضهٔ ریحان من

Ey dirîğâ murğ-i Hoş-elhân-i men,
Râh-i rûh û ravza-i reyhân-i men.

«Vah benim lâtif nağmeli kuşcağızım, rûhumun neşve şarabı, hayâtımın çiçek bahçesi olan tûticağızım!»

1695

گر سلیمان را چنین مرغی بدی
کی خود او مشغول آن مرغان شدی

Ger süleymânrâ çun-in murğî büdi,
Key Hod û meşğûl-i ân murğân şüdi.

«Eğer Süleymân Aleyhisselâmın böyle bir kuşu olsaydı başka kuşlarla nasıl meşgûl olurdu».

Süleymân Peygambere Mantikuttayr, yâni kuşların lisânını anlamak mu'cizesi ihsân buyurulmuştu. Öyle iken onun böyle bir kuşu yoktu denilmesi isti'râb edilmemelidir. Hak Sübhânehû ve Teâlâ tecellisini tekrar etmez, birine verdiği ni'meti aynen başka birine vermez. Başka türlüsünü halk ve ihsân eder. Binâenaleyh tâcirin tûtisi, aynen Hazret-i Süleymân nezdinde mevcûd değildi. Hattâ o değil, onun yüzlerce nesil evvelki yumurtası bile yuvaya konmamıştı.

Mesnevî şârihlerinin ba'zıları her nedense bu beytin meâlinden vehme düşmüşler «Süleymânın böyle bir kuşu bulunsaydı» sözünden efrâd-ı ümmetten birinin bir peyğambere tercih ve tafdîli lâzım geleceğini tevehhüm etmişler, binâenaleyh o vehmi izâle edebilmek için uzun uzadıya te'vîlâta girişmişlerdir.

Şârih, Ankaravî Hazretleri böyle bir vehmi münâsib görmüyor. Maamâfih o da epeyce söz söylüyor. Beyânâtının hülâsası şu oluyor ki: Tâcir tûtiyi seviyordu. Binâenaleyh mahabbet ve aşk mertebesinde bulunuyordu. Hazret-i Süleyman ise Peygamber-i Zîşan idi, ilim, hikmet, akıl ve tasarruf mertebesinde idi. Nübüvvet makâmı bunu iktizâ eder. Eğer peygamberlere aşk galebe eylemiş olsaydı kendileri tebliğ-i ahkâm ve halk ile ihtilât edebilmeye muvaffak olamazlardı. Âşıklar ise muhabbetin galebesiyle akıl dâiresinden çıkar

...lar ve mükellefiyet hudûdundan häricte kalırlar. Aşkın cezbesi ile ... kirâm-ı nâs indinde ma'zûr görülür, avâma göre ise tımarhâne kaçağı telâkkî olunur. Nitekim Şeyhülekber kuddise sirruhû Hazretleri Futûhâtında buyuruyor ki: «**Allah âşıkları, aşk ve muhabbet te'siriyle söyledikleri sözlerden muâheze olunmazlar. Çünkü muhabbet aklı izâle eder. Allah ise ma'zûr bulunan âşıkları değil, öğle özürleri olmayan akıllıları muâheze eyler**».

Bir şey daha vardır ki âşık, sevgilisini dünyânın en güzeli bilir, ondan daha güzel bulunamayacağını vehmeder. Mecnunun nazarında Leylâdan daha güzel kadın yoktu. Bundan dolayı Mecnun: «Dünyâya gelmiş ve gelecek kadınların en güzeli Leylâdır» diyebilirdi. Nasıl ki öyle de derdi. Bir manzûmesinde :

«Ey çölde gezen ceylanlar; Allah rızâsı için bize söyleyin. O güzel gözleri dolayısiyle bizim Leylâ, sizden midir, yoksa cins-i beşerden midir?» diye ceylânlara hitâb etmişti.

Mecnunu bu sözünden dolayı tahtie etmek kimsenin hatırına gelmeyeceği gibi tâcirin sözünden de «Avamdan birinin bir peygambere tercîhi lâzım gelir!» vehmine düşmek, ukalâ zihnine gelmemek iktiza eder. O sözden böyle bir netice çıkarmak:

«Seni Yûsûfle güzellikte sorarlarsa bana,
Yûsufü görmedim amma seni ra'nâ bilirim.»

demiş olan şâir Bâkîyi, Şeyhülislâm Bostanzâdenin tekfîre kalkışması kadar ma'nâsızlık olur.

Tâcir ağlayıp sızlanmasına devâm ederek diyordu ki :

1696

ای دریغا مرغ کرزان یافتم
زود روی از روی وی بر تافتم

Ey dirîğâ murğ k'erzân yâftem,
Zûd rûy ez-rûy-i vey bertâftem.

«**Vah benim ucuz aldığım, lâkin çabucak müşâhedesinden mahrum kaldığım kuşcağızım**».

Tâcirin şu sûretle yanıp yakılışı hikâye edildikten sonra tûtînin ölmesi, efendisinin boşboğazlığından ileri gelmiş olması münâsebetiyle Cenâb-ı Pîr Efendimiz, ma'nâlı, ma'nâsız gevezelik etmenin vehâmetini yine tâcir lisânından beyâna şuru' edip buyuruyor ki:

1697

ای زبان تو بس زیانی مر مرا
چون توی گویا چه گویم من ترا

Ey zebân tü bes ziyâni mer mẹrâ,
Çun tuyi gôyem men tura.

«Ey dil: Sen bana çok zarar vermektesin. Söyleyen sen olduktan sonra ben sana ne söyleyeyim?»

Yâni boşboğazlık eden biri, başkasına şikâyet edilir. Fakat şikâyet eden o boşboğazın kendi ve dili olursa ne yapılabilir?

1698

ای زبان هم آتش و هم خرمنی
چند این آتش درین خرمن زنی

Ey zebân hem âteş û hem Harmeni,
Çênd in âteş der-in Harmen zeni.

«Ey dil; sen hem ateş, hem harmansın. Bu ateşi bu harmana ne vakte kadar atıp duracaksın».

Ma'lûmdur ki harman yerinde, ot, saman, dâne gibi kuru şeyler vardır ki parlamaya ve çabucak yanmaya müste'iddirler. Lisan da tesliyet vermesi i'tibâriyle harmandaki dânelere benzer. İncitmesi, müteessir kılması dolayısiyle ise ateş gibidir. Tâcir verdiği haberin te'siriyle tûtinin ölmesini, kendisinin tahammülü harmanına ateş gibidir. Tâcir verdiği haberin te'siriyle tûtinin ölmesini, kendisinin tahammülü harmanına ateş atılmasına ve sabr ve tahammülünün yakılmasına benzetiyor da, lisânına hitâben: **«Ey dil, ne vakte** kadar böyle yąkıp kavuracaksın?» diyor.

1699

ای زبان هم گنج بی پایان توی
ای زبان هم رنج بی درمان توی

Ey zebân hem genc-i bi-pâyân tuyi,
Ey zebân hem renc-i bi-dermân tuyi.

«Ey dil; sen hem tükenmez bir hazîne, hem de devâ kabul etmez bir marazsın».

...lisânın tükenmez hazine olması, beyân ettiği maârif ve h... ...-ı ilâhiyye i'tibâriyledir. Öyle yâ kalblere ilhâm olunan hık... ...leri meydana koyan lisandır.

...nın tebliğâtı, evliyânın ârifâne beyânâtı hep lisan v... ...iyledir. Hattâ insanı hayvânât-ı sâireden mümtâz bir derece... çıkaran lisândır. Devâ kabûl etmez maraz olması ise yerli, yersiz ve münâsebetli, münâsebetsiz söylemesi dolayısiyledir. «Dilin kıt'ası ufak ammâ cürmü büyüktür» denilmiştir. İşte o kıt'ası pek ufak bir uzuv bulunan dil, ba'zan sâhibinin başına büyük bir belâ olur. Hattâ bu hâl, insana da mahsus değildir. Meselâ bir horozun dili ufacık bir et parçasıdır. Lâkin o dil vakitsiz öttü mü? Şeâmet getirecek diye horozun kafasını keserler. Kezâ kanarya, bülbül gibi kuşların dilleri daha ufaktır. Fakat o dil vâsıtasiyle öttükleri için onun yüzünden kafeste mahbus kalırlar.

«Belâ insana lisâniyle gelir» hizmeti, Sıddik-ı Ekber radiyallâhüanhin kelâmıdır. **«Mızrak yaraları iyi olur, fakat dilin açtığı yara unutulmaz»** beyti de meşhurdur.

1700

هم صفير و خدعهٔ مرغان توى
هم انيس وحشت هجران توى

Hem Safir û Hud'a-i murğân tuyî,
Hem enis-i vahşet-i hicrân tuyî

«Ey dil; sen hem kuşları tuzağa düşüren hûd'a ve ıslıksın, hem de ayrılık vahşetinde, âşıkın enîsi ve hemdemisin».

Kuşbazların hâli ma'lûmdur. Kuş geçimi mevsiminde (dikse) dedikleri ağaç dallarını dikerler, üstlerine yapışkan bir mâyi' bulanmış olan (ökse)leri koyarlar. Bir tarafa da kafes içinde bir kuş asarlar. Kafesdeki kuş öter. Kuş sürüsü geçerken biri, yâhud birkaç dânesi onun ötüşüne aldanır, aşağıya inip konar ve ökseye yapışıp kalır. Kuşbazların kuş taklidi ıslık çaldıkları da olur. Demek ki bir dilin hakikati, yâhud taklîdî ötüşü, fezâda serbestçe dolaşan kuşları bile tuzağa düşürüyor ve kafese koyuyor. Kezâ o dil ayrılık demlerinde insanın medâr-ı tesellisi olur. Firkatzede bir âşık hicrân gecelerinde kendi kendine âh eder, of der, sevgilisinin hâliyle meşgûl olur, âşıkâne hasbihallerde bulunur ve züğürt tesellisi kabîlinden avunur. Demek ki bir dil, bir kuşu tuzağa düşürdüğü gibi hicrâna uğramış bir âşıkı da mümkün mertebe teselli ediyormuş.

1701

چند امانم ميدهى اى بى امان
اى تو زه کرده بکين من کمان

Çend emânem mi-dihi ey bi-emân,
Ey tu zih kerde be-kin-i men kemân.

«Ey bana kindâr olarak yayını kirişlemiş lisân; bana ne kadar aman veriyorsun?»

Yâni hiç aman vermiyorsun.

1702

نك بپرانيده مرغ مرا
درچراگاه ستم کم کن چرا

Nek bi-perrânidei murğ-i merâ,
Der-çerâ-gâh-i sitem kem kün çerâ.

«İşte benim kuşumu da uçurdun. Artık zulüm mer'âsında az otla».

Yâni, bâri bundan böyle bana karşı sitemkârlığa kalkışma.

1703

ياجواب من بده يا داد ده
يامرا زاسباب شادى ياد ده

Yâ cevâb-i men bi-dih yâ dâd, dih,
Yâ merâ z'esbâb-i şâdî yâd dih.

«Bunları niçin yaptığına dâir bana cevab ver, yâhud adâlet göster ve yâhud şâdî ve sürûr sebeblerini hatırlat ki onların tehatturiyle şâd olayım».

Cenâb-ı Mevlânâ buraya kadar dilin menfe'at ve mazarratından bahsetti. Bundan sonra yine tâcirin nevhasını hikâyeye avdetle buyuruyor ki:

1704

ای دریغا صبح ظلمتسوز من
ای دریغا نور صبح افروز من

Ey dirîğâ Subh-i zulmet-sûz-i men,
Ey dirîğâ nûr-i Subh-efrûz-i men.

«Vah benim sabah gibi zulmeti izâle eden ve sabaha nur gibi aydınlık veren kuşcağızım!»

1705

ای دریغا مرغ خوش پرواز من
زانتها پریده تا آغاز من

Ey dirîğâ murğ-i Hoş-pervâz-i men,
Z'intihâ perride tâ-âğâz-i men.

«Vah benim uçuşu güzel kuşum, intihâdan mebdeime kadar hayrân eyleyen tûticağızım».

Bu beytin kısaca anlaşılması için muhtasar bir mukaddime lâzımdır.

Sofiyye-i kirâm hazarâtı, tatavvurât-ı zuhûru mevhûm bir dâire farzederler ve ona (dâire-i vücûd) nâmını verirler. Bu dâirenin nısfı, tenezzülâtı, nısfı, terakkiyâtı gösterir ki mebde' ve me'âd noktası vâhidiyyettir. İlm-i İlâhîde meknûz olan a'yân-ı sâbite, oradan zuhûra gelmiş, tenezzül ede ede o nısıf dâirenin müntehâsı bulunan insâniyyet makamına dayanmıştır. Nitekim Kur'ân'da (Sûrei Tîn) de, bu makâma (esfel-i sâfilîn) ta'bir buyurulmuştur. Çünkü mahlûkâtın en sonu ve binâenaleyh zuhûru i'tibâriyle mebde-i aslinin en uzağıdır.

Makam-ı insâniyyet, esfel-i sâfilîn olmakla berâber terakkiyât-ı ma'neviyye de buradan başlar, derece derece mebde'e doğru buradan rücu' edilir.

Gene sûrei Tîn'de bu terakkiye de işâret vardır.

Tâife-i sofiyyenin seyyidi, Cüneyd-i Bağdâdi kuddise sirruh'ul-hadiye: «Sülûkün müntehâsı nedir?» diye sormuşlar. «Mebde-i asliyye ric'attir» cevâbını vermiş.

Demek ki neticede mebde'le me'âd birleşiyorlar. Daha doğrusu esâsen bir olduğu anlaşılıyor. Onun için sadât-ı sofiyye ona (nokta-i cevvâle) demişler. Söylenildiği vechile dâire-i vücûda (dâire-i mevhûme) ta'bir eylemişler. Maşa ile tutulan bir ateş parçasının, sür'atle çevrilince dâire şeklinde göründüğü, hakikatte ise o ateşden dâirenin vücûdunun mevhûm olduğunu da makam-ı temsilde gösterirlerdir. İşte bütün mükevvenât o dâire içinde mahsurdur.

Zannederim ki şu perişân sözlerimden mebde'le meâd hakkında ... bir fikir hâsıl olmuştur. Olmamışsa sofiyye âsâriyle meşgûl olmamaktandır.

Şimdi beyt-i şerifi ele alalım :

Tâcir kuşunun pervâzından bahsediyor, hem de bir uçuşta bu ...-i sâfilinden kendisinin mebde'i bulunan vâhidiyyet âlemine ka... yükseldiğini, ya'ni aslına rücû' eylemiş olduğunu söylüyor. Bu ... değerli bir kuşun ziyâ'ına teessüfler ediyor. Maamâfih bu de... bahsin anlaşılabilmesinin zevk-i ilhâma tealluk eylediğini, ondan ... olmayan bizim gibilerin ise renc ü mihnet olup kaldığını be... için buyuruyor ki:

1706

عاشق رنجست نادان تا ابد
خیز لااقسم بخوان تا فی کبد

ÂşiK-i rencêst nâ-dân tâ-ebed,
Hiz lâ-uKsim bi-Hân tâ fî-kebed.

«Câhil ve zevk-ı ma'neviden behresiz olan kimse derd ve mihnet âşıkıdır. Kalk (Lâ uksimü) sûresini (fî kebed) kelimesine kadar oku».

Beyt-i Şerifte (Lâ uksimü) sûresine işâret ediliyor. Cenâb-ı Hak, bu Sûre-i Celîlede buyuruyor ki:

لااقسم بهذا البلده وانت حل بهذا البلده ووا
لد وما ولده لقد خلقنا الانسان فى كبد

Ya'ni : **«Şu Mekke şehrine yemin ederim, sen bu beldeye fâtih olarak gireceksin, yâhud bu beldede bir saat kadar mukâtele sana helâl olacaktır. Tevhid eden ve edilen mahlûkâta yâhud ecdâdın İbrâhim ve Âdem Aleyhisselâm ile onların haid-i vahidi bulunan ... nübüvvetine kasem ederim ki biz cins-i insânı mihen ve me... maruz olmak üzere yarattık[4].»**

---

[4] Sûrei Beled 1-4

Bu Ayet-i Kerimeye müfessirler, muhtelif ma'nâ vermişlerdir. Evvelâ ibtidây-ı kelâmdaki (lâ)nın edât-ı nefyolması i'tibâriyle «Bu beldeye kasem etmem, ona kasem edişim, senin orada oluşundan, yâni oranın ehâlisi ve mukîmi bulunuşundandır» demişlerdir. Ba'zıları da (lâ) yı zâid ad ile (Lâ uksimu) demek (uksimu) demektir mealini çıkarmışlardır. Halbuki arabcanın şivesine âşinâ olanlar bilirler ki yemin mevki'inde irâd olunan kelimâtın evvelinde (lâ) nın irâd edilmesi, yine o şîve iktizâsındandır.

Hüseyin vâız merhum tefsirinde diyor ki:

«...Mekkenin şerâfetiyle berâber Kelâm-ı İlâhide mevzi'-i kasem olması, Zât-i Akdes-i Risâletin orada bulunması dolayısiyledir. Bu da mekânın şerefinin, mukîmin şerefinden husûle geldiğinin anlaşılması içindir».

Hüseyin Vâız, bu ifâdesine meâlen şu beytleri de ilâve ediyor: «Ey kudûmu Ka'be ve Merveye yüzlerce şeref ve safâ bahşeden Resûl-i Ekrem; Bethâ —ki arz-ı Mekkedir— senin tal'atinden aydınlar olmuş. Yesrib —ki zemin-i Medinedir— hâk-i pâyin olmak şerefiyle revnâk ve melâhat iktisâb eylemiştir.»

Cenâb-ı Pîr Efendimiz de buyuruyor ki: Şu Âyât-ı Kerîmede beyân edildiği üzere insan, mihnet ve meşakkate ma'ruz olmak üzere halkedilmiştir. O meşakkatlerin en şiddetlisi ise insanın ma'neviyâtından gâfil olması, o gibi şeylerden zevk almamasıdır. Yukarıda tûtiden maksad: Beden kafesinde hapis olan ruhtur denilmişti. Tûtinin ölmesi de: Rûhun ihtiyârî ölüm ile o mahbesten kurtulması demek olur. Tâcirin hayıflanması ise, Allâhü a'lem, bu hâle cesedin teessüfü meâlini ifâde eder ki rûhun ihtiyârî mevt ile ölmesi, yâni (Mûtû kable ente mûtû) neşvesine mazhar olması tabi'i nefs ve cesedi, nefsânî ve şehvânî bir takım hazlardan alıkor.

Yine tâcir lisânından deniliyor ki:

1707

از كبد فارغ بدم با روى تو
وز زبد صافى شدم در جوى تو

Ez-kebed fâriğ büdem bâ-rûy-i tu,
V'ez-zebed Sâfi şüdem der-cûy-i tu.

«Senin yüzüne baktıkça mihnetten ve meşakkatten âsûde idim. Senin ırmağında zebed, yâni köpükten ve kirden temizlenmiştim».

1708

این دریغاها خیال دیدنست
وز وجود نقد خود ببریدنست

İn dirîğâhâ Hayâl-i didenest,
V'ez-vücûd-i naKd-ı Hod b-übridenest.

«Bu derigalar, bu vah yazık! diye teessüf etmeler görmek hayâlinden ve kendi vücûdunun nakdi ve rûhu mesâbesinde olan tûtînin firâkından neş'et etmektedir».

1709

غیرت حق بود و با حق چاره نیست
کو دلی کز حکم حق صد پاره نیست

Gayret-i haK bûd u bâ-haK çâre nist,
Kû dili k'ez-hükm-i haK Sad-pâre nist.

«Tûtinin ölmesi, gayret ve irâde-i İlâhiyye iktizâsıdır ki Hakkın hükmüne karşı çâre yoktur. Allahın bu gibi hükmünden parça parça olmamış bir kalb var mıdır?»

Cenâb-ı Pir, tâcirin hayıflanma ve teessüfünü beyandan sonra Hükm-i İlâhiye teslimiyyetten başka çâre olamayacağını bildiriyor. Nitekim: **«İşin çâresi: Allahın kazâsına râzı olduk demekten ibârettir»** denilmiştir.

Bundan sonra (gayret) kelimesinin zikri münâsebetiyle de mühim bir bahsi Cenâb-ı Mevlânâ bir beyt ile hülâsa ediyor ve buyuruyor ki:

1710

غیرت آن باشد که او غیر همه‌ست
آنکه افزون از بیان و دمدمه‌ست

Gayret ân bâşed ki û gayr-i hemêst,
An-ki efzûn ez-beyân û demdemêst.

«Gayret, o demek olur ki: Allah her şey'in gayrıdır. O Allah ki sözle de, savt ile de ta'rif ve tavsif edilmekten müteâlidir».

Ma'lûmdur ki sofiyyenin inancının esası vahdet-i vücuddur. Yâni ezelen ve ebeden Cüvûd-i Hakkânî ile muttasıf olan ancak Zât-ı ecell ü a'lâdır. Sâir mevcûdâtın varlığı onun eser-i icâdıdır. Mûcid ile mevcûd arasında pek çok fark bulunmak, Hak ile halk beynind-

ayniyyet bulunmamak ise pek tabi'idir. Şu câmi-i şerif, onu yapan mi'mârın eseridir. Fakat hiç bir vakit mi'mârın kendisi değildir. Ondaki kemâl-i san'atin zuhûr mahallidir. Bu böyle olduğu gibi bütün mükevvenât da Hakkın mezâhiridir. Yâni Allah Teâlânın kemâl-i kudreti Güneşten zerreye, denizden katraya varıncaya kadar her şeyde tecellî etmiştir. Hakkın esmâsı mütekabildir. Meselâ (Muhyi) ismine mukâbil (Mümît) vardır. Yaşayan mahlûkât Muhyî isminin. Ölenler de **Mümît** isminin mazharıdır. Birinde **Muhyi** ismi tecelli eder, onu yaşatır. Diğerinde Mümît ismi tecelli eder, onu öldürür.

Bir adam; hem âlim, hem şâir, hem ressam olabilir. İlmiyle bir kitab yazar, tabi'at-i şâirânesiyle bir neşide tanzîm eder, ressamlığıyle de bir levhâ tersîm eyler. O eserlerin hepsinde onun ilmi, şi'ri ve ressamlığı görünür. Böyle olmakla berâber kitabına, şi'rine ve levhasına o adamın kendisidir denilmez. Cenâb-ı Hak da böyledir. Her şey onun eser-i sun'u ve kemâlidir, fakat her şey O değildir. **«Her şey odur»** i'tikâdında bulunmak vahdet-i vücûda değil, vahdet-i mevcûda kâil olmak demek olur. Zuhûr i'tibâriyle gayriyyet bulunmasaydı, sofiyye eserlerinde pek çok tesâdüf edilen (mâsivâllah) ta'birinin ma'nâsız olması lâzım gelirdi. Mâsivâyı şühûd üzerine inkâr edenler, deryây-ı vahdete müsteğrâk olanlardır. Lâteşbih, bir adamın denize dalınca her tarafını deniz görmesi, denizden başka bir şey müşâhede etmemesi gibi. İşte vücûd-i mutlak, zâtinden ibâret olan Hak, her şey'in gayrı bulunduğu, misli ve zıddı olmadığı için tasavvur ve ta'rîfe gelmez. Zât-i Akdesi, düşünülmekten de, anlatılabilmekten de münezzeh ve müteâlidir. Kendisini, İhlâs sûresinde, yine kendisi ta'rîf etmiş ve: **«Allahın (Ehad) ve (Samed) olduğu beyan edildikten sonra doğmadığını, doğurmadığı hiçbir şeyin onun küfvü olmadığı»** bildirilmiştir. Hadîs-i Şerifte: **«Allahın ni'metlerini ve o nimetleri veren sıfât-ı İlâhîyi düşünün, lâkin Allahın zâtını düşünmeye kalkışmayın»** buyurulmuştur.

Kezâ: **«Teşbîh ve tenzîhe müte'allik hatırınıza ne gelirse Allah onun fevkindedir»** denilmiştir.

Yine tâcir lisânından deniliyor ki:

1711

ای دریغا اشک من دریا بدی
تا نثار دلبر زیبا بدی

Ey dirîğâ eşk-i men deryâ büdî,
Tâ nisâr-î dil-ber-î zîbâ büdî.

«Keşki gözümün yaşı deniz olsaydı da o yakışıklı ve dilber tıfl için akıp gitseydi».

Ma'lûmdur ki ağlayabilmek de bir nimettir. Kalbin rikkatinden, tabi'atin hassasiyetinden husûle gelir. Aksi ise maâzallah kasvet-i kalb neticesidir. Evvelce de söylenilmişti ki göz yaşı, kalb çimenliğine neşv ü nemâ verir.

Husûsiyle :

Her katrası bir gevher-i yektâdan e'azdir
Allah için ol yaş ki akar dîde-i terden.

Çünkü ;

Şüphesiz makbûlüdür Allah ile peygamberin,
Eşk-i ihlâsın tekatur eyleyen her dânesi.

Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: **«Rabbim, bana ağlayan iki göz ver»** diye duâ buyurdu. Kezâ: **«Allahım yaş dökmeyen gözden ve haşyet duymayan kalbden sana sığınırım»** diye gözün cümûdundan ve kalbin kasvetinden isti'âze ederdi.

Yine deniliyor ki:

1712

طوطی من مرغ زیرك سار من
ترجمان فكرت و اسرار من

Tûtî-i men murğ-i zeyrek-sâr-i men,
Tercemân-i fikret û esrâr-i men.

«Tûticağızım, benim zeki kuşum, fikrimin ve esrârımın tercümânı olan enisim».

1713

هرچه روزی داد و ناداد آیدم
او زاول گفته تا یاد آیدم

Her-çi rûzî dâd u nâ-dâd âyedem,
O zi-evvel gofte tâ-yâd âyedem.

«Onun rızkı ne olursa olsun, hattâ verilsin verilmesin bana gelirdi ve ilk kelâmı hatırıma getirirdi».

Evvelce de söylenilmişti ki burada tûtiden maksad: Beden kafesinde mahbus olan ruh, onun ölümüne hayıflanan tâcir de beden-i insânidir. Rûhun bedene tealluku Emr-i İlâhi icâbı olduğu için, onun ma'nevi gıdâsı verilse de, verilmese de ecel-i mev'ûde kadar bedenden ayrılmasına imkân yoktur. İlk sözden maksad da **(Elestü birabbiküm)** yâni: **(Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)** diye sorulmuş; muhâtab olan ruhlar da: **(Evet yâ Rabbenâ)** demişlerdi.

İşte tâcirin tûti için: «Birinci kelâmı bana hatırlatırdı» demesi, buna işârettir. Yine buyuruluyor ki:

1714

طوطی کاید ز وحی آواز او
پیش ز آغاز وجود آغاز او

TûTiî k'âyed zi-vahy âvâz-i û,
Piş z'âğâz-i vücûd âğâz-i û.

«Bir tûti ki onun sesi vahyden gelirdi. Onun varlığı mükevvenâtın mevcûdiyyetinden evveldi».

Tûti, ruhun mümessili olmak i'tibâriyle onun sesi, ötüşü ve kımıldanışı Hakkın ilhâmı eseri olduğuna, onun vücûdunun vücud âleminden mukaddem bulunması da bir Hadis-i Şerifin meâline işârettir. Zira Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: **«Allah ruhları cesedlerden yüz bin sene evvel yarattı»** buyurmuştur.

Cenâb-ı Pir, tâcirin bu kadar uçurduğu tûtinin ne olduğunu bildirmek için diyor ki:

1715

اندرون تست آن طوطی نهان
عکس اورا دیده تو برین و آن

Enderûn-i tûst ân TûTî nihân,
Aks-i ûrâ dide tû ber-în u ân.

«O tûti, senin derûnunda gizlidir. Sen ise onun zâtini değil şunda bunda aksini görürsün».

Rûhun zât ve mahiyyeti hakkında Kelâm-ı İlâhide tefsilât verilmemiş :

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

litâb-ı Celîli ile onun (Âlem-i emr) den olduğu beyân edilmiştir. Fakat, aksi, yâni âsârı meydandadır. Te'alluk eylediği cesed; yer, içer, söyler, yürür, durur, ve sâire. Halbuki ruh ile alâkası kesilen bir cesed, her şeyi tamam iken bir şey yapabilmekten âciz kalır. Şu hâl ceseddeki o harekâtın ruh te'siriyle olduğunu, onun aksinden ibâret bulunduğunu herkese anlatır. Hülâsa âsârı görülür, zâti ve mahiyyeti bilinmez.

1716

می برد شادیترا تو شاد ازو
می پذیری ظلمرا چون داد ازو

Mîbüred şâdîtrâ tû şâd ez-û,
Mî-pezîrî zulmrâ çun düd ez-û.

«O senin sürûrunu izâle eder, sen ise ondan memnunsun, onun zulmünün, ayn-ı adâlet telâkki edersin.

Yâni rûh, ma'nevî bir meyil ile nefsin hızlanmasına mümâne'at edecek olsa, tabî'î, cismin sürûru zâil olur. Lâkin sürûruma mâni' oldu diye cesed, rûha isyân etmeye, kendini öldürmek sûretiyle ondan intikam almaya kalkamaz. Meğer ki asabî bir hastalığa mübtelâ olmuş buluna. Kezâ ruh, süfliyyete meylederek nefse müsâ'id bulunacak olursa, o müsâade, hakikatte cesede zulüm demek iken, cesed onu sevinerek kabul eder.

1717

ای که جان از بهر تن می سوختی
سوختی جانرا وتن افروختی

Ey ki cân ez-behr-i ten mî-sûHtî,
SûHtî cânrâ vu ten efrûHtî.

«Ey cesedin sürûru için rûhu yakan kimse; canı yakıyorsun, onu yakmakla bedeni parlatıyorsun».

Yâni nefsin hevâ ve hevesine uymak, ruhu azaba müstehak kıl-

(57) Sûrei İsra: 85.

mak demektir. Maamâfih ruhun yanmasiyle iş bitmez. Onun yanması, ondan evvel cesedin parlaması demek olur. Binâenaleyh, nefsine tâbi' olan hem rûhunu, hem cesedini mu'azzeb kılar.

1718

سوختم من سوخته خواهد کسی

تا ز من آتش زند اندر خسی

Sûhtem men sûhte Hâhed kesî,
Tâ-zi-men âteş zened ender-Hasî.

«Ben yandım, kav isteyen var mı ki benden alsın da çör çöp makûlesi şeylere ateş versin».

Bu beytin üst tarafına rabtı için bir mukaddime ister.

Ehlinin ma'lûmudur ki Mesnevî-i Şerîfin tarz-ı beyânında bir husûsiyyet, daha doğrusu müte'addid husûsiyyet vardır. Bunlardan ba'zıları kitabımızın bidâyetinde söylenilmiş, sâirleri de sırası geldikçe söylenilecek denilmişti. O husûsiyyetlerden birisi de şudur ki :

Ehlullahın söyleyişi olsun, dinleyişi olsun, avâm-ı nâsın kelâm ve istimâ'ından başkadır. Bağdatta bir adam: «On dâne hıyar bir dirheme» diye hıyar satıyormuş. Ricâl-i sofiyyeden biri bunu: «Hayırlı olan kimselerin onu bir dirheme» diye anlamış. «O halde şerir olanlar nasıl olacaktır?» diye vecde gelmiş. Kezâ Konya çarşısında biri (dilku, dilku) diye tilki postu satıyormuş. Cenâb-ı Pîr bunu duyunca (dil ku - dil ku) yâni: «Gönül sâhibi nerede?» diye anlamış ve cezbelenmiş de çarşının orta yerinde sema' etmeye başlamış. Burada da nefsine tâbi' olanın hem nefsini, hem ruhunu yaktığından bahsederken kendisinin de aşk ateşiyle tutuşup yanmakta olduğunu hatırlıyor, yanıştan ve ateşten bahsediyor. «İşte ben de o ateşin mahrûkuyum. Yanmaya müste'id gönüller varsa gelsinler, benden kav alsınlar, çörçöp gibi çabucak yanıp geçecek olan hestî'i mevhûmu ateşlesinler» buyuruyor.

Aşağıya doğru gelecek beytlerde de kendi ahvâline ve makamına dâir sözler söylüyor. Tabî'i o sözler, makam-ı Mevlânânın tercemanı olduğundan bizim zihinlerimize tenezzül etmekten müteâlidir. Binâenaleyh onları teberrüken okuyup anlayabildiğim kadar anlatmaya çalışacağım. Muhterem okuyucu da ayn-i hisle okumalıdır. Yoksa, Mevlânânın ma'nevî makamına âid ifâdeleri anlayabilmek Mevlânâ olmaya mütevakkıftır.

1719

سوخته چون قابل آتش بود

سوخته بستان که آتش کش بود

SùHtė çun Kâbil-i âteş büved,
SuHtė bi-stân ki âteş-keş büved.

«Kav ateşi kabul ettiği için, sen de kav ol; çünkü o ateşi cezbeder».

Yâni ruhun safâ kesbedebilmesi için bedenin, daha doğrusu ondaki mevhum benliğin talaş gibi tutuşup yanması ve mahvolması lâzımdır. Bu sûretle beden ve ruh serâpa nur olur. Şâ'ir Zâtî, bir na't-i şerifinin matla'ında ne güzel söyler:

Kametin ey bûstân-ı lâmekân pîrâyesi,
Nûrdan bir servdir, düşmez zemîne sâyesi.

Evet, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, o derece safvet kesbeylemiş ve tabiat kesâfetinden o derece yükselmişti ki mübârek bedeni de baştan ayağa kadar nûr-i İlâhî kesilmişti. Ondan dolayı zemine gölgesi düşmezdi.

Nûr idi baştan ayağa gövdesi,
Bu ıyandır nûrun olmaz gölgesi.

Peygamber-i münevveri böyle nûrulenvâr olan ümmetin de, tenevvürü için tutuşup yanması lâzımdır. Ondan dolayı, yanında kav bulundurmalıdır. Fakat bu kavdan maksad: Vaktiyle kutusu beş paraya satılan kav değil, belki kalben, çabucak tutuşmaya müste'id bir rikkat peydâ eylemektir. İnsanın kalbinde o rikkat ve hassâsiyyet bulunursa, kavın ateşi cezbedip yandığı gibi, öyle rikkatli bir kalb de, ma'nevi bir kıvılcımın te'siriyle parlayıverir. Cenâb- Hak lûtf ve keremiyle cümlemizin kalbine o istidâdı ihsân buyursun.

Bu ıyandır nûrun olmaz gölgesi.

«Ey aşk; gel şu donmuş kalbimize ateş ver.
Kendi nûrunla bizim sönmüş kalbimizi uyandır.»
meâlindedir.

Fuzûli de :

Kad enârel'ışku lil'uşşâkı minhâcelhüdâ,
Sâlik-i râh-i hakikat aşka eyler iktidâ,

demiştir ki: **«Âşıklar için hidâyet yolunu aydınlatan ve gösteren âşk**

tır. Binâenaleyh hakikat tarikına sâlik olanlar, aşka iktidâ ederler» meâlindedir.

1720

ای دریغا ای دریغا ای دریغ
کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ

Ey dirîğâ ey dirîğâ ey dirîğ,
K'ân-çün-ân mâhi nihân şüd zir-î miğ.

«Vah yazık, çok yazık, pek yazık ki öyle bir ay, bulut altında gizlendi.»

Bu beyt Cenâb-ı Mevlânânın tercemân-ı hissiyâtı olarak, tâcir lisânından irâd olunmuştur.

Sofiyye arasında bir söz vardır: «Müşâhedetülebrâr beynettecelli vel'istitâr» derler. Ebrârın müşâhedesi, tecelli ile istitâr arasında olurmuş. Yâni hakikat çehresi; ba'zan görünür, ba'zan örtünürmüş. Binâenaleyh o örtünme firâkına uğrayanlar ateşli ve sûzişli sözler söylerler. İşte Cenâb-ı Pirin bu ve aşağıki bir, iki beyti hicrân mahsûlü olan teellümlerindendir. Yine buyuruyor ki:

1721

چون زنم دم کآتش دل تیز شد
شیر هجر آشفته و خونریز شد

Çun zenem dem k'âteş-i dil tiz şüd,
Şir-i hecr âşüfte vü Hun-riz şüd.

«Bahse nasıl devâm edeyim ki gönüldeki ateş saçağı sardı. Ayrılık arslanı kükredi ve kan dökmeye başladı.»

Şu sözlerdeki rikkat ve te'sire dikkat buyuruldu mu? Sâdelik içinde sâf ve samimî bir sevdâ var. O sevdâ sevkiyle ve merâret-i hicrân acısiyle yürekten şikâyet ediliyor. Mevlânâ gibi Mevlâ perest bir ârifin duyduğu hicrân eleminin ne derece acıklı olacağını düşünmelidir. Çünkü ni'met külfete göre olduğu gibi, vuslat da firkate göredir. Bir Hadis-i Şerifte: **«Ben Allahı hepinizden iyi tanırım ve ondan hepinizden fazla korkarım»** buyurulmuştur. Keza Mesnevide: **«Her kimde irfân ve intibâh ziyâde ise onda korku ve korkudan mutehassıl yüz sarılığı fazladır.»** buyurulur.

Yine ayrılığın acılığından bahse devâm ediyor:

1722

آنکه او هشیار خود تندست و مست

چون بود او چون قدح گیرد بدست

Ân-ki û hüşyâr Hod tündest ü mest.
Çun büved û çun Kadeh gired be-dest.

«Ayıkken sert ve titiz olan bir adam, eline kadeh alıp sarhoş olunca nasıl olur».

Ma'lûm ya Ziyâ Paşanın bir beyti vardır:
Bed mâye olan anlaşılır meclis-i meyde,
İşret, güher-i âdemi temyize mihenktir.

Ba'zı kimseler vardır ki ayık iken kuzu gibidirler. Terbiyeye, nezâkete riâyet ederler, kimseyi incitmek istemezler. Fakat âlem-i âbda bulundular mı, birkaç kadehle irâdeleri ellerinden gider. Yanşaklığa başlarlar, meclisi karmakarışık ederler. Nihâyet ya fazla sulandıkları için bezm-i safâdan kaldırılırlar, yâhud bir tarafa uzanıp sızarlar. Ayıldıkları vâki ise sarhoşlukta yaptıklarından nâdim olurlar. Lâkin nedâmetleri ikinci bir işret meclisine kadar sürer.

İkinci takıma gelince: Bunlar ayıkken de atıcı, tutucu gürûhundandır. Daha doğrusu ibtidâ'î terbiye züğürdü kimselerdir. Usûl-i muâşeretin ne demek olduğunu bilmezler. Bu gibileri de meyhâne masasına oturup bir kaç tek attılar mı, içtikleri ispirto kafalarını tütsüler, gözlerini dumanlar. parlamaya âmâde barut fıçısına dönerler. Etraftan bir ta'riz kıvılcımı hissettiler mi ateş kesilirler, silâha sarılırlar, beş dakika evvel «hâk-i pâyinizim!» diye yaltaklandıkları hemdemlerinden bir kaçını yere sererler. Sonra da tevkifhâneyi ve i'dâm sehpâsını boylarlar. İşte efendiler; şâirlerimizin o muhteşem sâkinâmeleriyle, o muvakkar pir-i muganlariyle medh ede ede bitiremedikleri harâbât âleminin neticesi!

Bu âlemin sonu ikiden hâli değildir. Birinci kısımdakilerin sabahleyin söyledikleri söz şudur: «Para verdim baş ağrısı aldım». İkinci kısımdakilerin akıbeti ise :

«Mey hükmü, beni mürtekip etti, seni maktûl»,
diye arkadaşının cansız cesedi karşısında ağlamaktır.

Denilebilir ki müslümanlığın iyilik ve güzelliğe dâir hiç bir şeyi olmasa, müskirât kullanmayı men'etmesi yok mu, işte o tahriminden dolayı beşeriyyet ona minnetdâr olmalıdır.

Bahse dönelim. Hazret-i Pir, ayrılığı bir arslana, onun te'sirini o arslanın pençelerinden açılan yaraların acısına benzetmişti. İşte, o arslan ayıkken bile kan döker. Bir de onun sarhoş edildiğini, bed mest bir halde salıverildiğini düşünün, öyle bir canavar neler neler yapmaz? İşte ayrılık denilen hâl, böyle sarhoş bir arslan gibidir.

1723

شیر مستی کز صفت بیرون بود
از بسیط مرغزار افزون بود

Şir-i mesti k'ez-Sifat birûn büved,
Ez-basiT-i mêrğ-zâr efzûn büved.

«Bir sarhoş arslan ki sıfattan hâricdir. Bir çayırın besâtetiyle vüs'atinden onun hiddet ve şiddeti artar».

Yânî; demindenberi bir arslanı ve onun sarhoşluk hâlini tasvir eylemiştik. Hicrân arslanı ise dehşet ve vahşeti tasavvur ve tasvire gelmez bir canavardır. Âdi bir arslan; geniş bir ovaya çıktı mı vahşeti artar, önüne geleni paralar. Hicrân arslanı da âşıkın kalbine pençe atınca böyle yapar. Çünkü bir kalb, bütün mâsivâyı ihâta edecek kadar geniştir.

Cenâb-ı Mevlânâ buraya kadar hicrandan ve onun merâretinden acıklı acıklı bahsediyordu. Şimdi de o hicrânın visâle mübeddel olduğunu, tecelli esnâsında ba'bı ma'nevi cilveler zuhûr eylediğini, tahdis-i ni'met kabilinden olarak, beyâna şuru' ile buyuruyor ki:

1724

قافیه اندیشم و آن یار من
گویدم مندیش جز دیدار من

Kâfiye endişem û ân yâr-i men,
Gôyedem m-endiş cüz didâr-i men,

«Ben kafiye düşünüyorum, fakat sevgilim: Benim didârımdan başka bir şey düşünme diyor».

Şunu da emrediyor ki :

1725

هش نشين اى قافيه انديش من
قافيه دولت توئى در پيش من

Hoş-nişin ey Kâfiye-endîş-i men
Kâfiyê devlet tuyi der-piş-i men.

«Ey benim kafiye düşünen şâirim, hoşnişin ve müsterih ol. Benim indimde devlet kafiyesi sensin ki o da vuslattır».

Bahse devam edilmeden evvel burada bir istitrât yapılmak lâzım geliyor. Ba'zı kimseler vardır ki sözdeki ulviyyeti, edebiyyat kaidelerine göre takdir etmek isterler. Onlarca söz, ne kadar şi'ir olursa o kadar da âli bir kelâm olur; hattâ san'at ve dehâ eseri telâkki edilir. Bu telâkki, maddî şâirler hakkında doğrudur. Fakat ma'nâ ricâline gelince iş değişir. Çünkü onların maksadı: Sözleriyle şâirlik olmak, san'atkârlık ve dâhilik göstermek değildir. Bundan dolayıdır ki Mesnevi-i Şerifte mevcut telâkkilere göre şi'ir arayanlar, ba'zan aradıklarını bulamayabilirler. Fakat Mesnevi bir divân değildir, âsâr-ı ilhâm mecmû'asıdır, maârif-i İlâhiyye külliyâtıdır. Nâzım-ı Ârifinin: **«Bizim Mesnevi, vahdet dükkânıdır. Orada vâhidden başka ne görürsen o, puttur»** buyurduğu gibi vahdet dükkânıdır, irfan mağazasıdır, tevhid çarşısıdır. Sikke vurulmamış bir altın külçesinin, kıymetinden bir şey kaybetmiyeceği gibi, Mesnevi-i Şerifin ba'zı beyt ve mısra'larında edebiyyat kaideleriyle sıkısıkıya tekayyüd edilmemiş olması; onun ma'nevi kıymetini hiç bir vakit, hiç bir nazar-ı insaf karşısında eksiltmez. Husûsiyle Mesnevinin sâhib-i âlisi **«Dildârım, benim didârımdan başka bir şey düşünme diyor»** buyuruyor. Olanca efkârını, hattâ bütün mevcûdiyyetini yârın didârının mülâhaza ve müşâhedesine hasretmiş bir zâtın artık şi'ir kaideleriyle meşgul ve mukayyed olamayacağı, dâhiyâne bir şi'ir inşâd edeyim gibi ham bir hayâle tenezzül etmeyeceği pek tabî'i bir şeydir.

Hülâsa: Hazret-i Mevlânâ bütün sözlerinde şâirliği ve dâhiliği değil, ancak ve ancak Allâhiliği gâye edinmiştir.

Şurası da bilinmelidir ki Hazret-i Pir Efendimiz, suhanperdazlık ve kafiyeendişlik emeliyle söz söylemiş olsaydı İran edebiyyâtının eş'arüşşüarâsı olurdu; fakat o vakit sâdât-ı urefâ ve hazarât-ı sofiyyenin Mevlânâsı olamazdı.

Zâten kendisi de bu durumu :

«Benim indimde şi'ir nedir ki ondan müftehirâne bahsedeyim?
Bendeki fen, şâirlerin fünûn-i edebiyyesinden başka bir şeydir»
diye izah buyuruyor.

Aşağıdaki beytler, abd-i âcizin şu nâçiz mütâleasını ikmâl edecektir. Yine mahbûb-i ezelî ve ma'şûk-i lemyezeliden gördüğü iltifatı onun lisanından hikâye olarak nakledıyor ve diyor ki:

1726

حرف چه بود تا تو اندیشی از آن
حرف چه بود خار دیوار رزان

Hârf çi-bved tâ tu endîş' ez-ân,
Hârf çi-bved Hâr-i dîvâr-i rezân.

«Harf nedir ki sen onu düşünesin ve ounla mukayyed olasın? Harf nedir? Üzüm bağlarının dikenden duvarı gibidir».

Ba'zı bağ ve bahçelerin etrâfına duvar makamına kaim ve şunun bunun içeri girmesine mâni' olmak üzere böğürtlen vesâire gibi dikenli nebâtat dikerler. Harf ve lâfız da ma'nâ bağının duvarı ve mâni'ası gibidir. Lâfza giren, harf ile ifâde edilen ma'nâlıktan çıkar. Ma'nâ harf lâfzına sığmaz.

Harfe ve kelimeye kapılan, ma'nâdan gâfil ve mahrûm kalır. Bunun anlaşılması pek kolaydır. Kendimizde sürûra yâhud kedere dâir ba'zı haller hissederiz. Lâkin onları anlatabilecek ta'bir bulamayız. Hasta bir adam:

— Nasılsın? süâline :

— Hastayım diye cevap verir. Fakat o cevab ile ne o, derdini anlatmış, ne de biz onun duyduğu elemi anlamış oluruz.

1727

حرف و صوت و گفت را برهم زنم
تا که بی این هر سه با تو دم زنم

Harf u Savt û gôftrâ ber-hem-zenem,
Tâ-ki bî-in her se bâ-tû dem-zenem.

«Harfi de, sesi de, sözü de ortadan kaldırır, seninle bu üçü olmaksızın konuşurum».

Hepimiz biliriz ki Cenâb-ı Hak (Kelîmdir). Kelâm onun sıfatıdır. Fakat O'nun kelâmı bizimki gibi değildir. Yâni harflerden müteşekkil kelime ve hançereden çıkan ses vâsıtasıyle söylemez. Bunların hiç birine ihtiyâcı yoktur. Allah bilâvâsıta ve ilhâm tarikiyle hitab eder. Buna imâen burada: **«Seninle harften, sesten ve sözden hâli olarak konuşacağım»** buyuruluyor.

Bihurûf-i lâfz ü savt ol pâdişâh,
Mustafâya söyledi bi iştibâh.

Bahse devam ediliyor :

1728

آن دمی کز آدمش کردم نهان
با تو گویم ای تو اسرار جهان

Ân demi k'ez-âdemeş kerdem nihân,
Bâ-tu gôyem ey tu esrâr-i cihan.

«Ey esrâr-i cihân; gizlediğim sırrı sana söyleyeceğim».

1729

آن دمی را که نگفتم با خلیل
وان غمی را که نداند جبرئیل

Ân demirâ ki ne-goftem bâ-Halil,
V'ân gamirâ ki-ne-dâned cebreil.

«Halîle söylemediğim sırrı ve Cebrâilin bilmediği gamı».

1730

آن دمی کز وی مسیحا دم نزد
حق ز غیرت نیز بی ما هم نزد

Ân demi k'ez-vey mesihâ dem ne-zed,
HaK zi-gayret nîz bi-mâ hem ne-zed.

«İsânın bahsetmediği sırrı, gayret-i İlâhiyye bizsiz de izhâr etmedi».

Şu beytler biraz teemmüle muhtacdır. Ma'lûmdur ki merâtib-i beşeriyye içinde nübüvvetten efdal bir mertebe yoktur. Hiç bir velî,

hiç bir nebiye tekaddüm edemez. Onun için Hazret-i Pirin beyânâtından kendisini Âdem, İbrâhîm, ve İsâ Aleyhimüsselâma takdîm ve tafdîl eylediği anlaşılmamalıdır. Şu kadar var ki Peygamber-i Ekber (S.A.V.) Efendimiz bütün enbiyânın efdali ve seyyididir. Âdeta enbiyâ hazarâtı, bir hey'et-i vekile farzolunursa Nebiyy-i A'zam Sallallâhü Aleyhi ve Sellem o hey'et-i celîlenin Reis-i Âlîsidir. Binâenaleyh Allah'ın nezdindeki derecesi ve kurbiyyeti de o nisbettedir. Nitekim Nebiyy-i Zîşan Efendimiz: **«Âdem de, onun evlâd ve ahfâdı da, onların içinden enbiyâ ve evliyâ da kıyâmet gününde benim sancağım altındadır»** buyurmuştur. Sancağım altındadır demenin ma'nâsı ma'lûm değil mi? Kumandam tahtındadır demektir. Böyle bir peygamberin vâris-i kâmili bulunan evliyâullah da böyledir. Onlar da alâtarikilverâse Peygamber-i Ekberin bildiği, sâir peygamberlerin bilmediği esrâra vâkıf olabilirler. Bu hâl, uzak bir teşbihle şöyle temsil edilebilir. Riyâset-i vükeâdaki zâtin kabiliyyetli oğulları, yahud yakınları olur. Ba'zı mühim işleri onlarla gayr-i resmi sûrette müzâkere eder. Müzâkere ve müşâvere neticesinde onlar o işlere vâkıf olurlar. Halbuki pek mühim ve pek husûsi olan o mesâili sâir vükelâ bilmeyebilirler. İşte Cenâb-ı Mevlânânın bahsettiği esrâr-ı husûsiyye de bu teşbih kabilindendir. Bundan başka Ebû Tâlib-i Mekkî kuddise sırruhû der ki: «Cenâb-ı Hak, bir mazhara iki def'a ayn-ı tecellî de bulunmaz. Kezâ iki mazhara bir türlü tecellî etmez.» Çünkü tecelliyât-ı İlâhiyye, fabrika ma'mûlâtı gibi bir kaç kalıp üzerine değildir. Kur'ânda: **«Allah, her gün, belki de her ân başka bir şe'n ile tecellî eder»** buyurulmuştur. Bir de şu Hadîs-i Şerif vardır: **«Allahın öyle kulları vardır ki nebî ve şehîd olmadıkları hâlde ind-i İlâhîdeki kurbiyyet ve derecelerine nebiler de, şehîdler de gıbta ederler.»** Bu da şu sûretle ve yine baîd bir teşbih ile izâh olunabilir.

Eskiden hükümet dâirelerinde nâzırların birer mühürdârı vardı ki muharrerâtı nâzırın mühriyle o mühürlerdi. Hasbel-vazife nâzırın yanına dâima girer, çıkar. Bundan dolayı da arada oldukça bir husûsiyyet husûle gelirdi. Halbuki merâtib-i resmiyyece mühürdârın çok fevkinde bulunan müdîr-i umûmîler ve müsteşarlar, nâzırın yanına mühürdâr kadar serbestçe giremez, o derece teklifsizce konuşamazdı. İşte ind-i İlâhideki kurbiyyetlerine enbiyâ ve şühedânın gıbta ettikleri kimseler de böyle zevât olabilir.

Şu perişân sözlerimle yukarıdaki mücmel biraz izâh edilebildi sanırım. Yalnız: «Allah gayretinden, bizsiz o esrârdan bahsetmedi» mısraı geçmişti. Bu da biraz tavzihe muhtacdır. Şeyh Muhammed Şîrin-i Mağribînin meşhur bir beyti vardır. Der ki:

«İlâhi; senin zuhûrun benimledir ki sana mazharım. Benim vu

cûdum da sendendir ki vücûd-i hakîki sensin. O haldo ben olmasaydım sen zuhûr etmezdin, sen olmasaydın ben vücûda gelmezdim.»

Demin de: «Cenâb-ı Hak tecellisini tekrâr etmez» denilmişti. Bunun sebebi: Her mazhar ve mahlûkun kabiliyyetine göre tecelli vâki' olmasıdır. O halde mazhar-ı Mevlânâ da zuhûr eyleyecek olan tecelliyâtın, sâir mezâhirde zuhûr etmeyeceği meydana çıkar. Meselâ Mevlânâ olmasaydı Mesnevi de olmaz ve ondaki hakâyık ve maârif zuhûra gelmezdi.

1731

ما چه باشد در لغت اثبات و نفی

من نه اثباتم منم بی ذات و نفی

Mâ çi bâşed der-lügat isbât u nefy,
Men ne isbâtem menem bi-zât u nefy.

«Lügatta (mâ) nedir? Hem isbât, hem nefy alâmetidir. Fakat ben isbât değilim, zatsiz nefy-i mutlakım».

Ma'lûmdur ki (mâ) kelimesi hem isbâta, hem nefye delâlet eder. Daha açıkcası hem varlığı, hem yokluğu gösterir. Meselâ (Mâ huve) **«O kimdir»** demektir. Burada (mâ) kelimesi, sorulan kimsenin vücûduna delâlet eder. Kezâ (Mâ câe) **»Gelmedi»** demektir. Burada da (mâ) kelimesi bir adamın gelmesini nefyeder, yâni gelmediğini bildirir. Bütün zerrât-ı kâinât müsbet ve menfi olmakta (mâ) kelimesi gibidir. Her şey vücûd-i mefhûmu ve görünüşü i'tibâriyle müsbettir, fakat vücûd-i hakîkiye nisbetle menfidir ve ma'dumdur.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

Yukarıdaki mısrada geçen (mâ) nın da hem isbâta, hem nefye delâleti vardır. Lâkin ben (mâ) nın nefye delâlet eden kısmındanım. Çünkü vücûd-i mevhûmumu vücûd-i Hakta ifnâ etmiş ve eneiyyet-i mevhûmeden mücerred ve münezzeh kalmışımdır.

1732

من کسی در ناکسی دریافتم

پس کسی در ناکسی دریافتم

Men kesî der-nâ-kesî der-yâftem,
Pes kesî der-nâ-kesî der-yâftem.

«Ben kesliği, hakiki insanlığı nâkeslikte ve bivücûd olmakta buldum. Onun için isbâtı nefye fedâ eyledim».

Ve şu mevhum varlıktan geçtim. Bekâyı fenâda, vücûdu, terk-i vücûd eylemekte idrâk ettim.

Bivücûd olmak gibi yoktur cihânın râhatı,
Gör ki simurgun ne dâmı var, ne de sayyâdı var.

Cenâb-ı Pir Efendimiz, şimdi de bir süâl-i mukaddere cevab veriyor ve mefrûz bir müşkili hallediyor, ve buyuruyor ki:

1733

جمله شاهان بندهٔ بندهٔ خودند
جمله خلقان مردهٔ مردهٔ خودند

Cümle şâhân bende-i bendê Hodend,
Cümle HalKân mürde-i mürdê Hodend.

«Bütün pâdişahları bendelerinin bendesi, bütün mahlûkat mürdelerinin mürdesidirler».

1734

جمله شاهان پست پست خویش را
جمله خلقان مست مست خویش را

Cümle şâhân pêst pest-i Hişrâ,
Cümle HalKân mêst mest-i Hişrâ.

«Bütün şahları maiyyetlerinin maiyyeti, bütün mahlûkat, kendi mestlerinin mestidirler».

Yâni bir hükümdârın bir çok nedim ve hizmetkârı bulunur. Onlardan bir kısmı da hükümdâra fevkal'âde sâdık, hattâ âşık olur. Onun sadâkati hükümdarca bilindiği için hükümdâr da onu sever. Kezâ bütün mahlûkât; kendilerini sevenlere, riâyet hürmet ve muhabbet eder, ayn-ı hisle mukabelede bulunur. Mahlûkât böyle olduğu gibi Kâinâtın Hâlıkı da böyledir. O da kendini sevenleri sever. Nitekim: **«Bir kimse Allahın olursa Allah da onun olur»** denilmiştir. **«Benim mülâkâtıma ebrâr, yâni hayırkâr kullarımın çok arzusu vardır. Benim onlara iştiyâkım ise onlarınkinden fazladır»** diye bir Hadis-i Kudsi rivâyet olunur. Cenâb-ı Hak hiç bir işde kullarından geri kalmaz. Onun için Zât-i Bi-celli ü Akdesini sevenleri onlardan çok fazla sever, ve İlâhi iltifatlar garib karşılanmamalıdır. Bahsi te'yid için Hazret-i Mevlânâ bir kaç misal daha irâd ediyor:

1735

می شود صیاد مرغان را شکار
تا کند ناگاه ایشان را شکار

Mi-şeved Sayyâd murğânrâ şikâr,
Tâ küned nâgâh işânrâ şikar.

«Kuşları ansızın avlamak için avcı onlara şikâr olur.»

Tuzak kurmak, ökse, kapanca ve sâire gibi şeyleri koymak hizmetinde bulunur.

1736

بی دلانرا دلبران جسته بجان
جمله معشوقان شکار عاشقان

Bi-dilânrâ dil-berân Hastᵉ be-cân,
Cümle ma'şûKân şikâr-i âşiKân.

«Dilberler, âşıkların candan tâlibi, ma'şuklar âşıkların şikârıdır.»

1737

هر که عاشق دیدی کش معشوق دان
کو بنسبت هست هم این و هم آن

Her-ki âşiK didi k'eş ma'şûK d'ân,
K'û be-nisbet hᵉst hem în û hem ân.

«Her kimi âşık görürsen onu ma'şuk bil. Çünkü o binnisbe hem âşıktır, hem ma'şuktur».

Yâni sever ve sevdiği tarafından sevilir. Binâenaleyh sevilmek sevmeye tekaddüm eder. Cenâb-ı Hak da: (Yuhibbühüm Veyuhıbbûneh) buyurur ki: **«Allah, ba'zı kullarını sever, o kullar da Onu sever»** demektir.

1738

تشنگان گر آب جویند از جهان
آب می جوید بعالم تشنگان

Teşnegân ger âb cûyend ez-cihân,
Âb mi-cûyed be-âlem teşnegân.

«Susamışlar dünyâda su ararlarsa su da âlemde susamışları arar».

O hâlde :

1739

چونکه عاشق او ست تو خاموش باش
او چو گوشت میکشد تو گوش باش

Çun-ki âşiK üst tû Hâmûş bâş,
Û çu gûşet mi-keşed tû gûş bâş.

«Mâdem ki âşık odur, sen sus: Mâdemki o, senin kulağını çekiyor, sen kulaktan ibâret ol»

Yâni mademki Hak sana âşıkâne iltifatlar ediyor, senin gûş-ı sırrına ilhamlarda bulunuyor, o halde sus da, İlâhî iltifatları, o ma'nevî ilhamları dinle.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra kendisine hitâben diyor ki:

1740

بند کن چون سیل سیلانی کند
ورنه رسوایی و ویرانی بود

Bend kün çun seyl seylânî küned,
Ver-ne rüsvâyi vu virânî büved.

«Seli bağla ve önüne çevir ki akmasın. Cereyan edecek olursa rüsvaylık ve harablık olacak».

Yâni bahs, tevhîde te'alluk etti ve gittikçe derinleşti. Bu hâl devâm edecek olursa o mühim bahsi idrâk edemeyenler için felâket olacaktır.

Yine aşkın galebesiyle buyuruyor ki:

1741

من چه غم دارم که ویرانی بود
زیر ویران گنج سلطانی بود

Men çi gam dârem ki virâni büved,
Zîr-i virân genc-i Sul-Tâni büved

«Harâbî vukû'a gelebileceğinden ben niçin çekineyim? Viranenin altında sultânî hazîne vardır».

Yâni biraz evvel vahdet seli cereyân etmesin, önüne geleni alır, götürür, götürmediğini de yıkar, bırakır denilmişti. Bu yıkıntı, şu mevhum varlık bünyesinde olacaksa ne ehemmiyeti var? O yıkıntının altında sultâni bir hazîne zuhûr eder ve onun muhteviyâtı, yıkılanı telâfi eyler.

1742

غرق حق خواهد که باشد غرق تر
همچو موج بحر جان زیروزبر

GarK-i haK Hâhed ki bâşed ğârK-ter,
Hemcu mevc-i bahr-i cân zîr-ü-zeber.

«Allahın müstağrakı olan, daha ziyâde dalmak ve can denizi gibi dalgalanmak ister».

Ma'lûmdur ki Cenâb-ı Hakka nihâyet olmadığı gibi onun kurbiyyetine de sınır yoktur. Binâenaleyh, şeref-i kurbiyyete nâil olanlar, onun artmasını isterler. Nitekim bir Hadîs-i Şerifte: **«Yâ Rabbi sana olan hayretimi artır»** buyurulmuştur. Ma'lûm ya hayret, kurbiyyet neticesidir.

Hakkın müstağrakı olan ayırd etmez ki:

1743

زیر دریا خوشتر آید یا زبر
تیر او دلکش تر آید یا سپر

Zîr-i deryâ Hoşter âyed yâ zeber,
Tîr-i û dil-keş-ter âyed yâ siper.

«Denizin altı mı daha hoştur, yoksa üstü mü, onun oku mu ziyâde güzel, yâhud siperi mi?»

İşte garik-ı aşk-ı Hak olan cemâl ve celâli, yâhud onların âsâ-rı bulunan lutuf ve kahrı tefrik edemez. İkisini de ayn-ı iştiyâk ile karşılar ve kucaklar.

Hazret-i Hüdâyinin dediği gibi ki:

Hoştur bana senden gelen, Ya gonca gül, yâhud diken,
Ya hil'at ü yahud kefen, Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

Şâyed bunları fark ve temyiz edecek olursa:

1744

پاره کرده وسوسه باشی دلا
گر طربرا باز دانی ازبلا

Pâre kerdê vesvesê bâşî dilâ,
Ger Tarebrâ bâz dânî ez-belâ.

«Gönül; eğer tarabı, belâdan ayırd edecek olursan, vesveseden parça parça olursun».

Demişlerdir ki: «Ağzına lokma verenle ensene tokat vuranı ayrı görürsen muvahhid değilsin».

1745

گر مرارترا مذاق شکرست
بی مرادی نی مراد دلبرست

Ger merâretrâ mezâK-i şekkerêst,
Bî-murâdî nî murâd-i dil-berêst.

«Eğer murâda ermekte şeker tadı varsa, bîmuradlık da dilberin murâdı değil midir».

Kâmil âşıkların murâdı: İrâde-i İlâhiyyeden ibârettir. Allâhın irâdesine râzı olmayıp da başka murâd beslemek; kemâle değil, noksana delâlet eder.

1746

هر ستاره‌ش خون بهای صد هلال
خون عالم ریختن اورا حلال

Her sitârêş Hon-behâ-yi sad hilâl,
Hûn-i âlem rıHten ûrâ halâl.

«O cânânın her yıldızı, yüzlerce hilâl diyetidir. Hattâ bütün â-lemin kanını dökmek, ona helâldir».

Yine Hakkın bir tecellîsi, velevki yıldız kadar görünsün, tulû' etti mi, hilâl hatta bedr-i tam gibi olan ukûlü, inhisâfa uğratır. Akılların idrâki nûrunu sönük bırakır.

Çünkü akıl, ancak ma'kûlâtı, yâni akıl erebilen şeyleri ihâta eder. Allahın tecellisi ise Allahın kendisi gibi ihâta edilemez ve ukûl ile idrâk olunamaz. Binâenaleyh o tecellinin zuhûrunda akıl da, onun istinâd ettiği mevhum varlıkda mütelâşî ve muzmahil olur. Bununla berâber yine o tecelli, o mütelâşî aklın ve o mevhum varlığın hûn bahâsı, yâni diyeti yerine geçer. Kezâ bütün âlemin kanını dökmek ve onu (adem) e götürmek, Zât-i ecell ü a'lâya helâldir. Çünkü mülkün mâliki odur. Kâinâtı yoktan var ettiği vakit, nasıl kimsenin i'tirâza hakkı olamadıysa, yok ettiği vakit de kimsenin hakk-ı i'tirâzı olamaz. Şeyh-i Attar der ki:

«Mâlikülmülk odur, her ne dilerse onu yapar. İsterse bir ânda âlemi harâb eder».

1747

ما بها و خون بهارا یافتیم
جانب جان باختن بشتافتیم

Mâ behâ vû Hon-behârâ yaftîm,
Cânib-i cân baHten bi-ştâftîm.

«Biz kıymetimizi de, diyetimizi de bulduk. Binâenaleyh can fedâ etmeye koştuk».

«Biri beni severse onu öldürürüm. Öldürdüğüm kimsenin diyeti de ben olurum» diye bir Hadîs-i Kudsî rivâyet edilir. Neden böyle oluyor? Çünkü :

«Cânını cânâne vermektir kemâli âşıkın,
Vermeyen cân i'tirâf etmek gerek noksânına»

Kur'ân-ı Kerimde :

لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون

Yâni: «**Sevdiklerinizden infâk etmedikçe, sevgilerinizden vaz geçmedikçe birr ü hayra aslâ nâil olamazsınız**[58].» buyuruluyor. Allahı seven kimsenin kalbinde Allahtan başkası olmamak lâzım gelir.

Sür çıkar hâtırdan ağyârı, tecelli ede Hak;
Pâdişah konmaz saraya hâne ma'mûr olmadan.

İnsanın kalbi bir dâne olduğu gibi kalbindeki de bir dâne olmalıdır. Bir gönül, ne vakit bu seadeti ve ancak ma'şûk-i yegânenin aşkını bulursa, onun sâhibi de, sevgilisinin maktûlü olur. O katl ise ya muhârebe meydanında, yâhud mücâhede yolunda şehâdet şûretiyle vuku'a gelir. Maktûl-i İlâhînin diyeti yine Allahtır. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde :

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ
لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ

Yâni: «**Allah, mü'minlerden nefslerini ve mallarını satın aldı. Mükâfâten de onlara cenneti verdi. Cennette ise her ni'metten a'lâ olan cemâl-i Mevlâ vardır. O mü'minler ki Allah yolunda muhârebe ve mücâhede ederler, kâfirleri ve nefislerini öldürürler, yâhud tarik-ı İlâhide ölürler**[59]» buyurulmuştur.

Nefs ile mücâhede, düşmana karşı cihad gibidir. Hattâ, birincisi, ikincisinden eşed olduğu için ondan efdaldir. Çünkü, «**Senin en adâvetli düşmanın, dâhilinde bulunan nefsindir**» Hadis-i Şerifi mu'cibince düşmanın eşeddi, insanın nefsidir. Şöyle bir büyük sözü vardır :

«Gâzi; şehâdet yolunda ve harb meydanında koşar.

(58) Sûrei Âli İmran: 92.
(59) Sûrei Tevbe: 111.

Lâkin aşk şehidinin kendisinden efdal bulunduğundan gâfildir. Sevab cihetiyle bu, ona nasıl benzer ki birini düşman, öbürünü dost öldürmüştür.»

Hülâsa: Dost, sevdiğini ya maddeten muharebede, yâhud ma'-nen mücâhede de öldürür ve ona en büyük mükâfâtı verir. O mükâfât ise likây-i Rabbânidir ki Allah, kendi maktûllerinin diyetidir. Cenâb-ı Mevlânâ da biz diyetimizi bulduk ve can vermeye koştuk buyuruyor. Allah âşıklarının kâmilleri böyledir. Onlar o diyete mükerreren nâil olmak için tekrar tekrar ölmek isterler ve:

Bin can olaydı kâş men-i dilşikestede,
Tâ her biriyle bir gez olaydım fedâ sana.

derler.

1748

ای حیات عاشقان در مردگی
دل نیابی جز که در دل بردگی

Ey hayât-i âşiKan der-mürdegî,
Dil ne-yâbî cüz ki der-dil-bürdegî.

«Ey sâlik; âşıkların hayatı ölmektedir. Gönül vermeyince sen gönül bulamazsın».

Bundan dolayı Hallâc-ı Mansûr demiştir ki: «Ey benim mu'temed dostlarım; beni öldürün ki hayâtım katlimdedir.» Aşkta hayât, vuslattan ibârettir. Öyle ise likâ' yâni vuslat ölümle kâbildir. Çünkü (Elmevtü likâullah) yâni: «Ölmek Allaha kavuşmaktır» buyurulmuştur. Keză gönül, ârifler lisânında hakikat-i insâniyyeden ibârettir. Yoksa bedende kanı sevkeden uzuv değildir. İşte o gönülü, yâni insanlık hakikatini bulmak için kalbi de, kalbin bulunduğu teni de, hattâ hayâtı ve rûhu da sâhibine vermek ve:

Gönlüm de senin, can da senin, ten de senindir;
Nem varsa benim hepsi senin, ben de senindir.

demek icâbeder.

Şeyh Ömer ibn'il-Fârız kuddise sirruhu diyor ki: «Erbâbı arasında muhabbetin şartı budur. Bir tâlbe, bu şartı yerine getirmiş, Ma'şûk-ı Ezelî de kendi ahd ve va'dine vefâkâr olmuştur».

من دلش جستم بصد ناز و دلال
او بهانه کرده با من از ملال

Men dileş cestem be-Sad nâzû delâl,
Û behâne kerde bâ-men ez-melâl.

«Ben sevgilimin, yânî mahbûb-i hakîkinin gönlünü ve rızâsını aradım. O ise melâl ve istiğna tarıkiyle yüz türlü bahâne buldu».

Cenâb-ı Hakkın türlü türlü tecellisi vardır. Evliyâullahtan biri: «Yâ Rabbî ben senden râzıyım, sen de benden râzı ol» diye duâ edermiş. Kendisine: «Bizden râzı olsaydın rızâmızı istemezdin» diye ilhâm olunmuş. Evet, Allahın bilâ ivaz velâ garaz sevilmesi, her türlü tecellisinde — lütf olsun, kahr osun — teslîmiyyet iktizâ eder. Bahse devâm olunuyor:

1750

گفتم آخر غرق تست این عقل وجان
گفت رو رو بر من این افسون مخوان

Goftem âHir garK-i tust în aKl ü cân,
Gôft rev rev ber-men în efsûn me-Hân.

«Bu akıl da, bu can da sana müstağraktır dedim. Git, git bana masal okuma cevâbını verdi».

Kezâ dedi ki:

1751

من ندانم آنچه اندیشیدهٔ
ای دو دیده دوسترا چون دیدهٔ

Men ne-dânem ân-çi endîşidei,
Êy du dîde dûstrâ çun dîdei.

«Ben senin düşündüğünü bilmez miyim? Ey iki gören, yânî bana mukâbil kendine vücud verip de aklım da, canım da sana müstağraktır diyen; Dostu nasıl görmüşsün? Hâlâ onu ve kendini ayrı mı farz ediyorsun, onun varlığı karşısında kendine vücud mu veriyorsun?»

Cenâb-ı Pirin şu beyanatı Allâhü a'lem kendi ahvâlinden ziyade bir takım müdde'ilere ta'riz olsa gerektir. Nefsine isnâd etmesi ise (üslûb-i hakîm) tarikiyle ifâdedir. Ma'lûmdur ki üslûb-i hakim tarikiyle ifâde: «Şöyle yapıyorsunuz, böyle yapıyorsunuz, yapmamalısınız» diyecek yerde «Şöyle yapıyorum, böyle yapıyorum, yapmamalıyım» diye kusuru nefsine isnâd eylemektir. Bundan maksad da ta'rizin te'sirini hafifleştirmek, nasîhat edilecek kimseleri incitmemektir. Bu ifâde tarzı Kur'ân-ı Kerîmde, ezcümle:

وما لى لا اعبدالذى فطرنى

Âyetinde vâkidir. Habîb Neccârın, kavminin müşrik olduklarını yüzlerine vurmayıp da: «**Bana ne oluyor ki beni yaradana ibâdet etmiyeyim**» [60]dediği Yâsin sûresinde beyan buyurulmuştur. Cenâb-ı Pir de şu iki beytte aynı ifâde tarzını ihtiyâr eylemiştir ki aşağıdaki beytler bu mütâleayı te'yid etmektedir.

1752

اى گرانجان خوار ديدستى ورا
زانكه بس ارزان خريدستى ورا

Ey girân-cân Hôr didestî verâ,
Z'an-ki bes erzân Harîdestî verâ.

«**Ey rûhu sakîl kimse. Onu hor görüyorsun. Çünkü onu çok ucuz almışsın**».

Ruhu sakil olan, kendisinde şevk ve hareket bulunmayan demektir. Onu hor tutmak ise emrini horlamak, şer'î tekâlife karşı mu'teriz bulunmak, yahut ifâsında ağır davranmaktır. Nitekim Cenâb-ı Hak, münâfıkları ta'rif ederken:

واذا قاموا الى الصلوة قاموا كسالى

buyurmuştur ki: «**Namaza kalktıkları vakit tenbel tenbel ve istemeye istemeye kalkarlar**[61]» meâlindedir. Maâzallah şu hareket, yâni Allahın emir ve nehiylerine karşı ağır davranmak nifak alâmetidir. Onu ucuz almak ise, dini ve irfanı tetkik ile, mücâhede ile değil de, babasından görmek ve kitabda okumak suretiyle öğrenmek demektir. İmanın da, küfrün de, dindarlığın da, dinsizliğin de tetkik ve te-

(60) Sûre-i Yâsin, 22.
(61) Sûre-i Nisâ, 142.

tebbu' ve kanâat-ı kâmile neticesinde elde edileni makbuldür. Mukallidliğin, ikisinde de kıymeti olmamak lâzım gelir.

1753

هر که و ارزان خرد ارزان دهد

گوهری طفلی قرص نان دهد

Her-ki ù erzân Hared erzân dihed,
Gevheri Tıfli ve-KurS-i nân dihed.

«Ucuz alan ucuz verir. Bir çocuk bir müçevheri bir somun ekmeğe değişir».

Kıyametdâr bir şey bulan, yahut ucuza alanın, onun kıymetini bilmediği için, ucuza vereceği; gayr-i müdrik bir çocuğun bir mücevheri bir ekmeğe değişeceği gibi, hakiki kıymetlerini bilmeyen bir budala da, dini ve irfanı kıymetsiz şeylere fedâ ediverir.

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ yine kendi halinin beyanına şürû' ile buyuruyor ki:

1754

غرق عشقی‌ام که غرقست اندرین

عشقهای اولین و آخرین

GarK-i iŞKi-em ki garKest enderin,
İşKhâ-yi evvelin ù âHirin.

«Ben bir aşka müstağrakım ki evvelkilerin de, sonrakilerin de aşkı, onda müstağraktır».

Bu beyt-i şerif, Cenâb-ı Pirin kemâl-i aşkını gösterir. Fakat onun meâlini anlamak, Mevlânâ olmaya mütevakkıftır.

Her velinin bir cihetten rütbe-i ulyâsı var,
Hepsinin aşk içre lâkin şâhı, mevlânâsı var;
Öyle bir sultân-ı vahdet, şehriyâr-ı âşk kim,
Hilkatinde lafz-ı aşkın rûşenâ ma'nâsı var.

Evet. Evliyâullah hazarâtından her biri bir şeyde mümtâzdır. Meselâ Hazret-i Abdulkâdir, tasarrufâtı kevniyyede, Şeyhul'ekber Hazretleri

ulûm-ı ma'neviyyede fevkal'âdedir. Cenâb-ı Pirin de mazhariyyeti aşkıyyesi idraksız ve harikulâdedir. Bu beytten benim anladığım ve anlatabileceğim bu kadardır. Nitekim kendisi de öyle diyor :

1755

مجملش گفتم نکردم زو بیان
ورنه هم افهام سوزد هم زبان

Mücmeleş goftem ne-kerdem z'ü beyân,
Ver-ne hem efhâm sûzed hem zebân.

«Ben bu esrarı mücmel ve muhtasar söyledim, vâzıhan beyân etmedim. Çünkü tafsil edilecek olsa hem beyân edenin dili, hem de dinleyenlerin fehmi yanar.»

Hazret-i Ebû Hüreyre Radiyallahü anh demiştir ki: **«Ben, Resûlullah Sallâllâhü Aleyhi Vesellemden iki nev'i ilim aldım. Birini neşreyledim, diğerini etmedim. Edecek olsaydım meâline tahammül edilmezdi de boğazım kesilirdi»** Çünkü:

Esrâr-ı İlâhî bu küçük akla gerekmez,
«Zirâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez».

1756

من چو لب گویم لب دریا بود
من چو لا گویم مراد الا بود

Men çu leb gûyem leb-i deryâ büved,
Men çu lâgûyem murâd illâ büved.

«Ben leb diyecek olsam o leb, leb-i deryâ yâni deniz kenarıdır. Ben lâ diyecek olursam da murâdım illâdır».

Bir Hadis-i Şerif vardır ki: **«Hikmeti ehlinden men'etmeyiniz, onlara zulmetmiş olursunuz»** meâlindedir.

Ehlûllah hazarâtının kelâmı ayn-ı hikmettir. Binâenaleyh ona ehil olmayanları haberdar etmemek, ehil olanları da mahrum bırakmamak için sözlerini bir takım rumuz ve işaret ile söylerler. O sözleri de leb demeden leblebiyi anlayanlar fehmederler. Anlamayanlar ise sade elfazı işitip kalırlar. (Istılahât-ı sofiyye) unvanlı bir takım ta'birât vardır ki işte bu hikmete binâen vaz'olunmuşlardır.

Yine Mevlânâ buyuruyor ki:

1757

من ز شیرینی نشستم رو ترش
من ز بسیاری گفتارم خمش

Men zi-şirini nişestem rû-türüş,
Men zi-bisyâri-i goftârem Hamüş.

«Ben çok tatlı old^u^ğumdan ekşi yüzlü oturuyorum, ben söylenilecek sözün çokluğundan sâkit duruyorum».

Malûm ya bir şey haddini tecavüz edince zıddına münkalib olur. Keskin bir sirke adamın ağzını nasıl yakarsa gayet tatlı bir şey de o nisbette yakar. Hazret-i Pirin derûnundaki ma'nevi halâvet ve nail olduğu fevkalâde lezzet de tarif ve tavsif edilemiyecek derecede olduğundan kendisini sâkit ve sâmit kalmaya mecbur eylemiş. Yine diyor ki:

1758

تا که شیرینی ما از دو جهان
در حجاب رو ترش باشد نهان

Tâ-ki şirini-i mâ ez-dü-cihân,
Der-hicâb-ı rûtürüş bâşed nihân.

«Bizim tatlılığımız, ekşi yüzlülük perdesi altında iki âlemden de pinhân kalsın».

Yâni iki cihanda da ehli olmayanlar sözlerimizden istifade edemesin.

1759

تا که در هر گوش ناید هر سخن
یك همی گویم ز صد سر لدن

Tâ-ki der-her-gûş n'âyed her seHûn,
Yek hemî-gûyem zi-Sad sirr-i ledün.

«Her söz, her kulağa aksetmesin diye ilm-i ledünni esrârının ancak yüzde birini söylüyorum».

Cenâb-ı Pir: «Her söz her kulağa aksetmesin diye ilm-i ledünnî esrârının ancak yüzde birini söylüyorum» dęmiş, bu ifade ile ehlül-

lalı hazarâtında maddi ve manevi bir gayret, bir esirgeme bulunduğunu imâ etmişti. O imâyı tasrih etmek ve maddi, manevi gayreti tafsil eylemek için bir bahis açıyor da diyor ki:

BU BAHİS, HAKİM SENAİ RAHMETULLAHİ ALEYHİN: (KÜFR OLSUN, İMAN OLSUN, YOLUNA MÂNİ OLAN HER ŞEY, MÂNİ OLMAKTA MÜSAVİDİR. BİR NAKŞ DA GÜZEL OLSUN, ÇİRKİN OLSUN SENİ CANANDAN UZAK DÜŞÜRECEK OLURSA İKİSİ DE BİRDİR) BEYTİNİN TEFSİRİDİR. KEZA BU BAHİS: (SA'D KISKANÇTIR. BEN SA'D'DAN KISKANCIM, ALLAH DA BENDEN ZİYADE KISKANÇTIR. KISKANÇLIĞINDAN DOLAYI FUHŞUN AŞİKÂRESİNİ DE, GİZLİSİNİ DE HARAM KILMIŞTIR) HADİSİNİN AÇIKLAMASIDIR.

Bahse mevzu olan Hâdis-i Şerif, eshâb-i kiramdan Sa'd İbni Ubâde Radiyallûhü Anh'in bir sözü üzerine şerefsânih olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de beyan edilen şu Âyet vardır:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ
يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ
شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ
ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ
وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَأُ عَنْهَا
الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾

Yâni: «Nikâhlı ve afife kadınları zinâ ile ithâm edip de dört şâhid getiremeyenlere seksen deynek vurun; şehâdetlerini de ebeden kabul etmeyin. Ancak tâib ve müstağfir olanlar ve ıslâh-ı hâl eyleyenler müstesnadır. Zira, Allah gafûr ve rahîmdir. Kendi zevcelerini ithâm eyleyip de nefislerinden başka şahidleri olmayanların doğru söylediklerine dair yalnız başlarına şehadetleri halinde, dört defa yemin ile doğru söylediğine şehadet edecektir ve beşincisi de, yalan söylüyorsa lânet-i İlâhiyyeyi kendi üzerine davet etmesidir. Kadının da dört defa Allahı işhâd ederek kocasının yalancı olduğunu söylemesi kendisinden azabı def'ü ref' eder. Beşincisi, kocası sâdık ise gadab-ı İlâhiyi kendi üzerine davet etmesidir[62].»

Bu Âyât-ı Celileden birincisi nâzil olup da bir kadın hakkında fuhuş isnâd eden kimsenin dört şâhid getirmedikçe sözünün mesmu' olmaması, hattâ kendisine iftira cezası olarak seksen deynek vurulması, ba'demâ edeceği şehâdetin de kabul olunmaması emir buyrulup, hükmü tebliğ edilince (Sa'd bin Ubâde): «Ben zevcemin bir yabancı ile sû'-i halini görünce dört şâhid bulmaya gidip getirinceye kadar, herif, işini görüp savuşur. Şâhid getirmesem iftirâ ile müttehim olur ve ceza görürüm. Maâzallah böyle bir fâcia karşısında kalırsam o herifi gebertirim.» dedi ve taraf-ı Risâletten yukarıki Hadis-i Şerif beyân buyuruldu. Daha sonra ikinci Âyet nâzil oldu. Sa'd bin Ubâdeden başka (Âsım bin Adiy) Radiyallahü Anhümânın da böyle bir söz söylediği mervidir.

Bu hususta şu Hadis-i Şerif de rivayet olunur: **«Her hükümdarın bir korusu, yâni dahiline girilmesini men'ettiği bir yer vardır. Haberiniz olsun ki yeryüzünde Allahın korusu, yâni yaklaşılmasını men'ettiği koru, mahârimidir.»**

1760

جمله عالم زان غیور آمد که حق

برد درغیرت برین عالم سبق

Cümle âlem z'an gayûr âmed ki haK,
Bürd der-gayret ber-în âlem sebaK.

«Cümle âlemin kıskanç olması ondan dolayıdır ki Allahın gayreti, bu âlemdeki gayretlerin hepsine galebe çalmıştır».

Gayret, yânî kıskançlık bütün mahlûkatta cibillîdir. Hiç bir ziruh yoktur ki başkasına karşı eşini kıskanmıyacak tabi'atte olsun. Yalnız domuzun kıskanç değil, müsamahakâr olduğu söyle

(62) Sûrei Nur: 4:9

Bir de medenilik icabı diye Avrupada haremini kıskanmıyan varmış. Fakat onların bu tabiatı fıtri değil, gayr-i tabiidir. Çünkü insan beş kuruşluk bir simit alsa bile, onu köpeğe kaptırmamak için hiç olmazsa elini yukarı kaldırır. Onu kapmak isteyen köpeğe de tekmeyi savurur. Halbuki o simidin değeri beş kuruştur. Elde bulunan şeylerin kıymeti arttıkça onlara karşı gösterilecek dikkat de artar. Meselâ sıhhatin muhafazası ve hayatın idamesi için bir insan ne kadar kıymet gösterir. Cüz'î başı ağrıdı mı derhal hekime koşar, muayene ücreti, ilâç bedeli diye avuç dolusu para verir. Mâli olan bu fedakârlık, sıhhatin ve hayatın kendisince olan kıymetinden dolayıdır. Uğrunda bu derece fedakârlık gösterilen hayatın da fevkinde bir cevher vardır ki cihan, hattâ cân onun bahâsı olamaz. O da ırzdır, nâmustur.

İnsan, hayatının muhafazası için malından, namusunun korunması için de canından fedakârlık yapar; fakat hayatını kurtarmak için ırzından namusundan fedakârlık yapamaz. İşte cevher-i namus bu kadar kıymetlidir. Fakat şu söylediklerim, hakiki insan olanlara göredir. Kendi haremine fuhuş tellâllığı edenler de varmış ki onlardan bahsetmiyorum. Hüküm kül'le göredir. Ben insandan ve insanlıktan bahsediyorum. Biraz evvel ismi geçen (Sa'd bin Ubâde) Radiyallahü Anh'de, ırz ve namusun ne kadar âli bir cevher olduğunu, onun korunması için icabında hayattan bile fedakârlık yapılacağını bildiğinden Resûl-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vessellem Efendimize öyle ma'rûzâtta bulunmuş, kıskançlığın insanlık şiârından olduğu da Aleyhissalât Efendimiz tarafından: **«Ben Sa'd'den ziyade kıskancım»** diye ifade buyurulmuştur. Hattâ Cenâb-ı Hakkın da gayret sahibi olduğundan fuhşiyyâtı tahrim eylediği beyan olunmuştur.

Şeriat; fuhşu, yânî ırza tecâvüzü ve mütecâvizleri ikiye ayırmış, mütecâvizlerin bir kısmına **(Muhsan)** bir kısmına **(Gayr-i Muhsan)** tâbir etmiştir. Muhsan olanlar: Nikâh dairesine girenler, nefislerini o sayede zinâdan kurtarmış olanlardır. Gayr-i muhsanlar da henüz evlenmemiş, şehvetin zorlamasına karşı kendilerine bir siper edinmemiş bulunanlardır. Malûmdur ki açıkta bulunan bir askerin mecburiyet halinde düşmana teslim olması, müstahkem ve kâbil-i müdafaa bir mevkidekinin hem kendini, hem istihkâmı teslim etmesiyle bir değildir. Birincisi bir dereceye kadar mecbur ve ma'zur görülür. Lâkin ikincisi memleketine, milletine hiyanet etmiş sayılır. Cezası da cürmüne göre tertip olunur.

Evli, barklı bir erkek, yahut kadın da, nikâh istihkâmında ve şeri'at kal'asındaki asker gibidir. Öylelerinin fuhş irtikâbı hem

kendilerini, hem de müstahkem mevki'lerini düşmana vermelerine benzer. Binaenaleyh cezaları recm' olunmak, yâni toprağa gömülüp taşla kafaları ezilmektir. Gayr-i muhsanlar ise, açıkta kalan ve düşmana teslim olanları andırır ki, onların cezası da yüz deynektir. Vâkıa muhsanlarla gayr-i muhsanların cezası arasında dehşetli fark vardır. Lâkin insaf edilsin, cürümleri arasındaki fark da dehşetli değil midir? Birincisinde Hakkullahtan başka hakk-ı ibâdâda tecavüz yok mudur? Evlenmemiş bir erkeğin kocaya varmamış bir kadınla fuhşu yalnız hakkullaha tecavüzdür, nehy-i İlâhiye adem-i itâattir. Fakat evli, barklı bir adamın kocalı bir kadınla fuhşu; hem kendi zevcesinin, hem de zinâ ettiği karının kocasının hukukuna taarruzdur. Cezanın bu kadar şiddetli olması da herkesin korkup çekinmesi, binnetice ırz ve namusun mahfuz kalması maksadına mübtenîdir.

Irza tecâvüzü şeri'at böyle şiddetli cezalarla men'ettiği gibi insanların yaptıkları kanunlarda da ırz ve namus mütecâvizleri hakkında cezalar tayin edilmiştir.

Bazı düşüncesizler, mahza şehvâni ve nefsâni mütaleat ile gayretin aleyhinde ve gayretsizliğin lehinde bulunsalar da, onların sözleri erbâb-ı ukûlün kulağına girmez. Nitekim de girmiyor. Hiç bir hükümetin kanununda ırz mütecavizleri ve namus hırsızlarına ait cezalar kaldırılmıyor. İşte halktaki bu gayretin hepsi de gayret-i İlâhiyye eseridir. Böyle olması da zaruridir. Çünki:

1761

او جو جانست و جهان جون کالبد

کالبد از جان پذیرد نیك و بد

Û çu cânest û cihan çun kâlbed,
Kâlbed ez-cân pezîred nik ü bed.

«Allah can gibidir. Cihan da cesed menzilesindedir. Cesed iyiyi, kötüyü ruhtan bulur».

Cesed, iyiyi, kötüyü, hareketi, sükûnu ruhtan bulduğu gibi, cihan da her türlü teessür ve infiâli Hakkın iradesinden bulur. Yâni Âlem, Allahın mezâhiri olduğu için her yerde ve her şeyde zâhir ve mutasarrıf olan Haktır. Binâenaleyh halktaki gayretin gayret-i İlâhiyye eseri olacağı da bedîhi ve zarûridir.

1762

هر که محراب نمازش گشت عین

سوی ایمان رفتنش میدان توشین

Her ki mihrâb-ı nemâzeş gêşt ayn,
Sûy-i îmân refteneş mi-dân tu şeyn.

«Mihrâbı ayn-ı zât olan kimsenin, vahdet-i mutlakı ve hakikatül hakâikı bulan zâtın imân tarafına doğru gitmesini aynı şey bil».

Çünkü îmân, gaibe olur. İyan ve şuhud mertebesinde ise îmânın hükmü yoktur. İmân-ı gaybi şek ve şüpheden kurtulamaz. Meselâ Hicaza gitmemiş bir kimse, Mekkeyi, Medineyi görmemiş bir insan, gidip görmediği halde o iki belde-i mübârekenin vücuduna inanır. İşte bu inanması gaybi imândır. Fakat gidip gördükten sonra eski inanmasının hükmü kalmaz. Müşahedesi üzerine ilmi değişir, meşhûdâtını işittiklerinden bambaşka bir halde görür. Bu da lâteşbih şühud mertebesi demektir. **(Essalâtü mi'rac'ül mü'min)** Hadisi şerifi muktezasınca namaz ehli imanın mi'racıdır. Çünkü (Allahü Ekber) deyip huzûr-i İlâhiye durur. Bu hakikat, Mevlid manzûmesinde ne güzel tasvir edilmiştir:

Sen ki mi'râc eyleyip kıldın niyâz,
Ümmetin mi'râcını kıldım namaz.
Her kaçan kim bu namazı kılalar,
Cümle gök ehli sevabın bulalar.

Namaz, mü'minin mi'râcı olmakla beraber namazdan namaza, mi'racdan mi'raca fark vardır. Bizim gibiler namaza durunca karşısında mihrâbı, yahut duvarı görür. Fakat erbâb-ı hakikat (Allahü Ekber) deyince Kâ'be'yi manâ'ya teveccüh etmiş olur. **«Allah namaz kılanların kıblesindedir»** Hadis-i Şerifinin hakiki ma'nâsına vukuf peydâ eder. Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde buyuruyor ki: **«Mihrâbı, dostun cemâli olanın yüz türlü namazı rüküu ve sücûdu vardır.»**

Bundan dolayı pir-i destgîr efendimiz, geçen beytteki **«Hak, rûh-i âlemdir, cihan ona nisbetle cesed gibidir.»** dediğini te'yid için, ayn-i zâti mihrâb edinmiş olanlar bu sözün hakikatini bilirler. O gibilerin de gâibe inanmaması ve hâdisatı müsebbibe değil de esbâba atfetmesi olamaz diyor. Fakat bazan şühud mertebesinde bulunanlar, cânib-i İlâhiden imân mertebesine tenzil olunurlar. O vakit onlar da evvelki dereceden mahrum kalırlar, hâdisatı müsebbibden değil, esbâbdan görürler.

1763

هر که شد مر شاه را او جامه‌دار
هست خسران بهر شاهش اتجار

Her ki şüd mer şâhrâ û câme-dâr,
Hest Husrân behr-i şâhes itticâr.

«Padişahın esvabcısı olan bir kimsenin o makamdan mehcûr

olup da ticarete mecbur kalması husran-ı mubındır».
Ve eski vazifesine nisbetle değersiz bir şeydir.

1764

هر که با سلطان شود او همنشین
بر درش شستن بود حیف و غبین

Her ki bâ-sulTân şeved û hem-nişin,
Ber-dereş şüsten büved hayfü gabîn.

«Sultan ile bir yerde oturan zâtin saray kapısında kalması ne kadar acıklı bir şeydir, ne derece aldanıştır».

1765

دست بوسش چون رسید از دست شاه
گر گزیند بوس پا باشد گناه

Dêst-bûseş çun resîd ez-dest-i şâh,
Ger güzîned bûs-i pâ bâşed günâh.

«Bir kimseye padişahın elini öpmek müyesser olmuş iken onun ayak öpmeye kalkışması günahtır».

1766

گرچه پا بر سر نهادن خدمتست
پیش آن خدمت خطا و ذلتست

Gerçi pâ ber-ser nihâden Hidmetest,
Piş-i ân Hidmet HaTâ vû zilletest.

«Vâkı'a ayağı baş üstüne koymak, yâni ayak öpmek de bir hizmettir. Lâkin evvelki hizmetin yanında, yâni el öpmeye nisbetle hatâdır ve zillettir».

Gayb-ı mutlak ve Hakikatül hakayıka teveccüh eyleyenlerin, Cenâb-ı Hakkı, bizzevk-i vel'iyân rûh-i âlem bilenlerin, o mertebeden, imân bilgayb derecesine tenzil edilmelerini anlatmak için Cenâb-ı Pîr Efendimiz bir kaç misal irad ediyor. Kendi zamanında en büyük adam hükümdar bilindiği için misali de onunla yapıyor. Buyuruyor ki: Bunlar, Mihrâb-ı ayna müteveccih iken tacirliğe başlayan, sultanın huzurunda otururken saray kapısında durmaya

...mur olan, padişahın elini öperken ayağına kapanmak derekesi... düşen kimselere benzerler ki bu acınacak bir sukuttur. Vakıa bu hal de bütün red değil, yine bir hizmettir, yine bir tekarrubdur, amma evvelkine nisbetle dûn bir mertebedir.

1767

شاهرا غيرت بود بر هر كه او
بر گزيند بعد ازان كه ديد رو

Şâhrâ gayret büved ber-her ki û,
Ber-güzined ba'd ez-ân ki did rû.

«Kendi yüzünü gören ve makbûliyyet derecesine eren kimsenin başkasını kendisine tercih etmesini şâh kıskanır».

Bu, böyle olduğu gibi mülkün hakiki sahibi de iltifât-ı İlâhîsine mazhar olanların başka şeylerle meşgûliyyetlerini çekemez. Nitekim:

وانيبوا الى ربكم

buyuruyor. İnâbe ise her şeyden kat'ı nazarla Allaha rücu' eylemek demektir.

Hülâsa: Allahı seven, ondan başkasına bakmamalı, mâsivâ meylini kalbinden çıkarmalıdır. Çünkü Allah kıskançdır, hattâ

1768

غيرت حق بر مثل گندم بود
كاه خرمن غيرت مردم بود

Gayret-i haK ber-mesel gendüm büved,
Gâh-i Hirmen gayret-i merdüm büved.

«Allahın gayreti buğday, halkın gayreti ise harmandaki saman gibidir».

---

(63) Sûrei Zümer 54.

1769

اصل غيرتها بدانيد از اله

آن خلقان فرع حق بى اشتباه

Asl-i gayrethâ bi-dânîd ez-İlâh,
Ân-i HalKan fer'i haK bî-iştibâh.

«Gayretlerin aslını Allahtan biliniz. Mahlûkâtınki şüphesiz gayret-i İlâhiyyenin fer'idir».

1770

شرح اين بگذارم و گيرم گله

از جفاى آن نگار ده دله

Şerh-i în bü-gzârem û girem gile,
Ez-cefâ-yi ân nigâr-i deh-dile.

«Bu gayret bahsinin şerhini bırakacağım, o mütehavvil cânanın cefâsından şikâyet edeceğim».

Bu arada mütehavvil tâbirinin (Ma'şûk-i ezelî) hakkında istî'mâl edilmesi :

كل يوم هو فى شأن

Âyet-i Kerimesine işarettir ki, Cenâb-ı Hak, her an diğer bir şe'n ile tecelli eder, tecelisini de tekrar etmez.

Hazret-i Pîr buyuruyor ki: «Gayret-i İlâhiyye bahsini bir tarafa bırakıyorum. Her an başka bir suretle tecelli eyleyen, yâni âşıklarını kâh yaklaştıran, kâh uzaklaştıran Hak'kın mütehavvil cilvelerinden tazarru' âmiz şikâyetlerde bulunacağım.»

1771

نالم ايرا نالهها خوش آيدش

از دو عالم ناله و غم بايدش

Nâlem îrâ nâlehâ Hoş âyedeş,
Ez-du-âlem nâle vü gam bâyedeş

---

(64) Sûrei Rahmanı 29.

«İnliyorum. Çünkü Aşıkların inilitisi ona hoş gelir. Hattâ iki âlemden onun maksudu gamdır, nâ'edir».

Malûmdur ki Cenâb-ı Hak, (Rahmân) ve (Rahîm) dir. Rahmet şayan-ı merhamet olanı ister. Şayan-ı merhamet olmak için de ağlamak, sızlamak lâzımdır. Onun için Hazret-i Mevlânâ **«Hakkın rahmetine şâyan olayım diye inliyorum»** diyor ve devam ediyor:

1772

چون نه نالم تلخ از دستان او
چون نیم در حلقهٔ مستان او

Çun ne-nâlem têlH ez-destân-i û,
Çun neyem der-halKa-i mestân-i û.

«Onun mekrinden nasıl olur da acı acı inlemem. Çünkü mestlerinin halkasına dahil değilim».

ومكروا ومكر الله والله خير الماكرين

Âyet-i Kerimesi hükmünce Allah da mekr yapar. Fakat o, mekr edenlerin hayırlısıdır. Ezcümle âşıklardan birini daha ziyade şayan-ı merhamet ve sezâvâr-ı kurbet kılmak için onu muvakkaten hicranda bırakır. Acı acı ağlatır. Hicranzede âşık; elem-i firâk ile ağlar, inler, candan, yürekten yalvarır, yakarır. Nihâyet o samimi tazarru'ât kabul olunur, kendisi de evvelkinden âlî bir derece-i kurbe çıkarılır. İşte bu da bir mekirdir, fakat bir mekr-i hayırdır.

Burada bir nükte daha vardır ki o da ayrılıkta kalmış gafillerin nâil-i tekarrüb olabilmeleri için yürekten ve candan ağlayıp inlemeleri lüzumudur. Hazret-i Mevlânâ zımmen buyuruyor ki: **«Ey Allahın mest-i müşâhede olan kulları arasına giremeyen; nasıl olur da ağlamaz ve inlemezsin? Kurbiyyet şerefine nâil olabilmek için aman kapısına düşmekten başka çâre yoktur.»** Yine devam ediliyor:

---

(65) Sûrei Ali İmran: 54.

1773

چون نباشم همچو شب بی روز او
بی وصال روی روزافزون او

Çun ne-bâşem hamçu şeb bi-rûz-i û,
Bi-viSâl-i rûy-i rûz-efrûz-i û.

«Onun gündüzü olmayınca nasıl olur da gece gibi muzlim kalmam. O gündüz, onun gündüzleri ziyâdâr eyleyen cemâline vuslattır».

1774

ناخوش او خوش بود در جان من
جان فدای یار دل رنجان من

Nâ-Hoş-i û Hoşbüved der-cân-i men,
Cân fidâ-yi yâr-i dil-rencân-i men.

«Canım, gönül inciten cânâna fedâ olsun. Onun nâhoş görünen tecellisi de bana hoştur».

1775

عاشقم بر رنج خویش و درد خویش
بهر خشنودی شاه فرد خویش

ÂşiKem ber-renc-i Hîş û derd-i Hîş,
Behr-i Hoşnûdi-i şâh-i ferd-i Hîş.

«Kalbimin yegâne sultanı bulunan dildârımın rızâsı için derdime ve elemime âşıkım».

1776

خاك غمرا سرمه سازم بهر چشم
تا ز گوهر پر شود دو بحر چشم

Hâk-i gamrâ sürme sâzem behr-i çeşm.
Tâ zi-gevher pür şeved dû bahr-i çeşm.

«İki gözümdeki denizlerin gevherle dolması için gam toprağını gözüme sürme yapıyorum».

1777

اشك كان از بهر او بارند خلق
گوهرست و اشك پندارند خلق

Eşk kân ez-behr-i û bârend Halk,
Gevherest û eşk pindârend HalK.

«Halkın Hak için yağdırdığı göz yaşları hakikatte gevherdir. Fakat halk onları göz yaşı zanneder».

Hakikaten :

Her katrası bir gevher-i yektâdan eazdir,
Allah için ol yaş ki akar dide-i terden.

Gönül pasını izâle için göz yaşından müessir iksir yoktur

Onsuz olmaz levh-i dil, saykalpezir-i incilâ,
Sath-ı mir'âtı canâne, bir cilâdır göz yaşı.

Binâenaleyh manevî kıymeti de o nisbette yüksektir.

1778

من ز جان جان شكايت ميكنم
من نيم شاكى حكايت ميكنم

Men zi-cân-i cân şikâvet mi-künem,
Men neyem şâki hikâyet mi-künem.

«Ben canımın canından şikâvet mi ederim? Hayır. Şikâyetçi değilim. Ancak mâvakaı hikâye ediyorum».

O hikâye ile de mütelezziz oluyorum.

Sevdiğinden, meselâ kocasından şikâyet eden bazı kadınlara tesadüf olunur. Kadın dinleyecek kimse buldu mu saatlerce şikâyet eder. Fakat lâkırdılarına dikkat edilecek olursa, ettiği şikâyetlerden haz aldığı, hattâ onun lezzetiyle kendinden geçecek hale geldiği anlaşılır. Sûret âşıklarının şikâyeti bu kadar neş'e verirse mâna ve Hak âşıklarının nasıl olacağını düşünmelidir.

1779

دل همی گوید ازو رنجیده‌ام
وز نفاق سست می‌خندیده‌ام

Dil hemî-güyed ez-û rencîdeem,
V'ez-nifâK-ı süst mî-Handîdeem.

«Gönül ondanincindim diye söyleniyor. Bense bu gevşek nifâka gülüyorum».

Yâni gönülün şikâyeti olmak üzere dilimden bazı sözler dökülüyor. Halbuki kalb, ona karşı şâki değil, şâkirdir. Müştekiyâne hissiyât göstermesi yabancılar nazarından halini gizlemek içindir. İşte kalbimin bu hissiyâtını bildiğim için ızhârına çalıştığı şikâyetlere gülüyorum.

Cenâb-ı Pîr, gâibden muhâtaba iltifât ediyor ve doğrudan doğruya mahbûb-ı ezeliye hitabda bulunuyor ve diyor ki:

1780

راستی کن ای تو فخر راستان
ای تو صدر و من درت را آستان

Râstî kün ey tu faHr-i râstân,
Ey tu Sadr û men deretrâ âstân.

«Ey istikâmet erbâbının medâr-ı iftihârı; sen de istikâmet göster. Ey zât-i fîlmisil meclisin sadrı olan, benim kapısında eşik bulunduğum mahbûb-i hakîki».

Ehlinin malûmudur ki tarîkat mertebelerinde bir **(hâl)** bir de **(makam)** vardır. Hâl; Gelip geçici bir zevk, bir neşvedir. Makam ise; Nisbeten devamlıdır. Erbâb-ı tarik içinde hâl sâhibi olanlara **(ehl-i telvîn)**, makam sâhibi bulunanlara **(ehl-i temkîn)** denilir. Bazan da makam sâhibleri, bir hikmete mebnî telvîne dûçâr olurlar, sonra lûtf-i İlâhî ile yine terakki ederler. Hattâ eski makamlarının fevkindeki derecâta yükselirler. Şu hâl ileriye atılacak kimsenin gerileyip de sıçramasına benzer. İşte öyle sıçratılmak için geriletilmiş olanlar, o esnadaki firâka dayanamazlar. Kemâl-i sûz ü güdâz ile tazarruâtta bulunurlar. Meselâ: **«Sen meclisin sadrındasın, bense kapı dışarısında bulunuyorum. Bize (Festekım kemâ ümirt) diyor ve istikâmeti emrediyorsun. Bize emrettiğin istikâmeti sen de göster; yâni âşıklarını kâh takrib, kâh teb'îd etme, onları temkinden telvîne düşürme derler.»**

Maamafih bu teşbihin doğru olmadığını beyan için Cenâb-ı Mevlânâ diyor ki:

1781

آستان و صدر در معنی کجاست
ما و من کو آن طرف کان یار ماست

Âstân û Sadr der-ma'ni kücâst,
Mâ vu men k'û ân Taref k'ân yâr-i mâst.

«Ma'nâda kapı eşiği ve meclisin sadrı neredADIR? Yârimizin nezdinde (ben) ve (biz) nasıl olur?»

Yânî biraz evvel «Sen meclisin sadrında oturuyorsun, bense kapının eşiğini teşkil ediyorum» denilmişti. Bu bir teşbih idi. Derece farkı anlatılmak için söylenilmişti. Fakat hatalı bir teşbih idi. Çünkü hakikatte ben, sen, biz, siz yoktur ki onun sadr-ı mecliste oturması, benim de kapı dışarısında bulunmam kâbil olsun.

1782

ای رهیده جان تو از ما و من
ای لطیفهٔ روح اندر مرد و زن

Ey rehide cân-i tu ez-mâ vu men,
Ey laTîfe rûh ender-merd û zen.

«Ey ruhu (biz) ve (ben) kaydlarından münezzeh olan, ey erkek ve kadında lâtife-i ruh bulunan».

1783

مرد وزن چون یك شود آن یك توئی
چونکه یکها محو شد آنك توئی

Merd û zen çun yek şeved ânyek tüyî,
Çun-ki yekhâ mahv şüd ânek tüyî.

«Erkek, kadın bir olunca o bir sensin, birler mahvolunca da bâki kalan yine sensin».

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

1784

این من و ما بهر این بر ساختی
تا تو با خود نرد خدمت باختی

İn men û mâ behr-i în ber-sâHtî,
Tâ tu bâ-Hod nerd-i Hidmet bâHtî.

«Bu ben ve biz'liği, yâni taayyünât-i kesîreyi kendi kendine hiz-met için izhâr ettin.»

1785

تا من و توها همه یکسان شود
عاقبت مستغرق جانان شود

Tâ men û tûhâ heme yek-sân şeved,
ÂKibet müstağraK-i cânân şeved.

«Bu ben ve sen'ler, yânî âlemdeki kesret bir olunca hepsi de müs-tağrak-i cânân olurlar» yahud «...olsunlar diye...»

Hakkın kemâl-i zuhûru, mahlûkatın in'idâmı (kendiliğinden yok olması) demek olur. Nitekim güneşin zuhûru, yıldızların intifâ ve ihtifâsını icap eder. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki

1786

این همه هست و بیا ای امر کن
ای منزه از بیا و از سخن

İn heme hest û bi-yâ ey emr-kün,
Ey münezzeh ez-bi-yâ vü ez-seHün.

«Bunun hepsi de böyledir. O halde ey âmir-i mutlak ve fâil-i yegâne olan Allah; gel, yânî zuhur et. Ey gel diye çağrılmaktan ve o yolda bir söze muhâtab olmaktan münezzeh bulunan Allah».

Yânî ben, sen gibi i'tibârî vasıfların hepsi de düçâr-ı fenâ ve müstağrak-ı cânân olacaktır. O halde bir ân evvel zuhûr ederek o fenâ devlet ve ni'metini ta'cil eyle. Bir de ben, sana, gel! diye hitâb ettim. Gel tâbiri bir emirdir. Sen ise öyle bir sözden ve öyle bir hitabdan münezzeh ve müberrâsın.

Mâlûmdur ki emir, ya büyükten küçüğe, yahut akrandan akranına

hut küçükten büyüğe olur. Fakat ikinci ve üçüncüsünde emrin ... değişir. Taleb akranından olursa ona tavsiye derler. Küçükten olursa ona da duâ, recâ, temenni ve istirham tâbir ederler. Hazret-i Pîrin buradaki talebleri emir değil, temenni ve istirhamdır.

1787

جسم جسمانه تو نَد دیدنت
درخیال آرد غم و خندیدنت

Cism cismâne tuvâned didenet,
Der Hayâl âred gam û Handidenet.

«Cisim, yâni cismâniyyetten kurtulamayan, seni cismâne göre bilir mi? Böylesi, senin mağmum olmanı ve gülmeni tehayyül eder».

1788

دل كه او بستهٔ غم و خندیدنست
تو مگو كه لایق آن دیدنست

Dil ki û bestê gam û Handidenest,
Tû me-gû ki lâyiK-i ân didenest.

«Gama ve gülmeye bağlı olan bir gönülün müşâhedeye lâyık olduğunu sanma».

Mâlûmlar ki Kur'ân-ı Kerim'in Âyât-ı Celilesi **(muhkem)** ve **(müteşâbih)** diye ikiye taksim edilmiştir. Âyât-ı muhkeme: Mânası zâhir olanlardır. Âyât-ı müteşâbihe ise: Mânası te'vil ve tefhime muhtâc bulunanlardır. Meselâ:

يدالله فوق ايديهم

Yâni: **«Allahın eli onların elleri üstündedir»** Âyet-i Kerimesi müteşâbihattandır. Cenâb-ı Hak, cismâniyyetten münezzeh olduğu için, Âyet-i Celiledeki (yed) bizim bildiğimiz ve anladığımız el değildir. Bundan dolayı müfessirler, onu (kudret) mânasiyle tefsir etmişler: **«Allahın kudreti, onların kudretlerinin fevkindedir»** diye te'vil eylemişlerdir. Kur'ân'da bu suretle müteşâbihât olduğu gibi, Hadiste de vârid olmuştur. Meselâ: **«Cenâb-ı Hak, mü'min kulunun tevbe etmesiyle ferahlanır»** Hadisinde Allahın ferahlandığı beyan buyuruluyor.

---

(5) Sûrei Feth: 10.

Keza: «**Kul tedbirde bulunur, Hakkın kaderi ise güler**» denilmiştir. «Hakkın ferahlanması» ve «Kaderin gülmesi» müteşâbihattandır. İhtiva ettikleri mânaların anlaşılabilmesi için, o gibi ta'birât ile ifade olunmuştur. Çünkü hakikati bilmeyenlere ve maneviyyâtı anlamayanlara başka türlü anlatmak ihtimali yoktur. Ondan dolayı biz, (rü'yetullâhı), meselâ karşımızdaki direk ve duvarı görmek gibi tehayyül ederiz. Âyet ve Hadislerdeki müteşâbihâtı cismâni bir surette anlayabiliriz. Hattâ (Allah) deyince, onu ne kadar tenzih etsek yine zihnimizde bir şey tasavvur etmekten kurtulamayız. Halbuki o zât-i ecell ü akdes, bizim tasavvurumuzdan da, teşbihihimizden de, tenzihimizden de müteâlidir. Onun içindir ki: «**Hatırına her ne gelirse Allah ondan münezzeh ve müteâlidir**» denilmiştir.

Evet, Cenâb-ı Hak görülür, fakat cismânî olarak değil, yâni onu müşâhede, eşyâyı görüşe benzemez. Onun ferahlanması, yâhut gadaba gelmesi, bizim inşirâh ve infiâlimize müşâbih değildir. Mahza bize anlatılmak için ifâde buyurulmuş olan o gibi evsâfı anlamayanlar, müşâhedey-i İlâhiyyeye isti'dâdı olmayanlardır.

1789

آنکه او بستهٔ غم و خنده بود
او بدین دو عاریت زنده بود

Ân-ki û bestê gam û Handê büved,
Û bed-în dû âriyet zindê büved.

«Kederlenmeye ve gülmeye merbut ve mukayyed olan kimse, bu iki iğreti şeyle yaşar».

Yâni cismâniyyet ve muktezây-ı beşeriyyetten kurtulamamış olanlar iki halin esiridirler ki, biri gam, biri sürurdur. Hoşuna gitmeyecek şeye uğrayanlar kederlenir, bilâkis istediği bir şeyi elde eden sevinir. Halbuki bu iki halin ikisi de geçici şeylerdir. Devamlı olmadıkları için iğretidirler. Bunlara merbut ve mukayyed bulunanlar ise iğreti şeylerle ömürlerini geçirirler. Lâkin:

1790

باغ سبز عشق کو بی منتهاست
جز غم و شادی درو بس میوه‌هاست

Bâğ-i sebz-i işK k'û bî-müntehâst,
Cüz gam û şâdi der-û bes mivehâst.

«Aşkın yeşil ve taravetli bağı ki ucu, bucağı yoktur. Orada gamdan, sürurdan başka bir çok meyve de vardır.»

Binâenaleyh :

1791

عاشق زین هردو حالت برترست
بی بهار و بی خزان سبز و ترست

Âşiki z'în her-du hâlet berterest,
Bî-bahâr û bî-Hazân sebz û terest.

«Âşıklık bu iki halden de, yânî gamdan da, sürurdan da halidir. Baharsız, hazansız daima yeşil ve tazedir».

Aşk bağının daima yeşil ve taravetli bulunması, sair bağ ve bahçeler gibi hazandan, kıştan müteessir olmaması aşkın ve âşıklığın devamındandır. Allah âşıkları, her vakit ve her asırda bulunur. Biri giderse biri gelir. Binâenaleyh âşıklık devam eder. Aşk bağı da teravetini muhafaza eder.

Hâfız-ı Şirâzî der ki: **«Âşıkların silsilesi birbirine bağlıdır. Biz gitsek de terânemiz bülbüllerin nagamâtından işitilir».**

Cenâb-ı Pirin Mesnevî nazmındaki meslek-i mahsûsundan sırası geldikçe bahsediliyor. Bu vâdide ittihaz eylediği usulden biri de bir bahsi söylerken münasebet düştükçe diğer bir bahse geçmek, arada bir istitrat yaptıktan sonra eski bahse avdet eylemektir. Nitekim takririne başlanan (Tûtî hikâyesi) henüz bitmemişken, ara yerde bir çok hakâyik ve maârif beyân buyurulmuştur. Bir de Hazret-i Mevlânâ aşkın mazhar-ı tâmmı olduğu cihetle nerede aşka dâir bahis açılsa derhal kendisine o sıfat galebe eder. Galebe-i aşk ile cezbeye gelip ma'şûk-i hakikiye teveccüh ve ona hitâb eyler. İşte burada da öyle olmuştur. Buyuruyor ki:

1792

ده زکات روی خوب ای خوبرو
شرح جان شرحه شرحه باز گو

Dih zekât-i rûy-i Hûb ey Hûb-rû,
Şerh-i cân-i şerha şerha bâz gû.

«Ey güzel sevgilim, o güzel yüzün zekâtını ver. Bu parça parça olmuş ruhu şerh ve tesliye eyle».

Malumdur ki nisaba malik olanın zekat vermesi lazımdır. Cenâb-ı Hak ise her şeyin Hâlıkı ve Mâlikidir. Her şey onun olduğu gibi hüsn-i zâtisi itibariye de mâlik-i nisabdır. Binâenaleyh Mevlânâ diyor ki: «Ey her şey gibi hüsnüne de pâyân tasavvur olunmayan Rabbim, vech-i cemâlinin zekâtını ver, yâni ezeli ve ebedi olan hüsnünün zekâtı olmak üzere bizim gibi fakirlere bir iltifatta bulun. Ez cümle şerh-i sadr inâyetini göster, kalbimizi şerh ve tevsi' eyle, tecelliyât-ı İlâhiyyene kâbiliyyetli bir hale getir. Lûtfun, keremin tevâli eyledikçe kalbimiz dolsun, fakat doymasın; daima tezâyüd ve tevâlisini istesin. Peygamber-i Ekber Aleyhissalâtü Vesselâm gibi: «Ya Rabbi! Sana karşı olan hayretimi artır» istirhamında bulunsun.»

Tecelliyât-ı İlâhiyyeye mazhariyyet hususunda Allah ehlinin iki hali vardır. Biri vasat derecede bulunanların halidir ki bunlar ancak cüz'i bir tecelliye kanaat ederler, fazlasına tahammül gösteremezler. Molla Câmi kuddise sirruhu (Levâmi') adlı eserinde der ki: Büyüklerden biri, yine ekâbirden birine:

«Artık kadeh ve kırmızı şarap peşinde koşamıyacağım. Ben öyle dolgun bir kadehe döndüm ki bir damla bile ilâve edilse taşıp döküleceğim» rubâisini yazıp gönderdi. Mürselünileyh de:

«Muhabbet şarabını ardı arası kesilmeksizin kâse kâse içtim. Lâkin şarap tükenmediği gibi hararetim de geçmedi» beyti ile cevap verdi. Galiba rubâiyi gönderen **(Yahyâ bin Muâz-ı Râzî)** cevabı veren de **(Hazret-i Bâyezîd-i Bestâmî)** imiş. Kaddesallâhüesrârehümâ

İşte Hazret-i Bâyezîdin cevâbı, ehlullahın ikinci kısmından ve birinci derecede bulunanların halini musavvirdir ki onlar ne kadar tecelliye mazhar olsalar kanaat etmezler, tezâyüdünü ve tevâlisini isterler. Birinci kısımdan olanların kanaatine (rey) derler ki suya kanmak demektir. Allah ehlinin büyüklerinin meşrebinde (rey) yoktur. Nitekim Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde: **«Kum suya kandı. Fakat ben, tecelli-i İlâhînin tevârüdüne doymadım. Ne acâyip şey, ne acâyib şey!»** buyurmuştur. Meşreben böyle olan Cenâb-ı Pîr, bu hususta kanaat gösterilmemesini de tavsiye eder ve: **«Birâder Allahın dergâhı nihâyetsizdir. Her nereye varsan Allah aşkına kanâat etme, ilerlemeye çalış»** der. Mevlel'âşıkîn Efendimiz yukarıki beyt ile inşirâh-i Kalb ve tevâli-i tecelli talebinde bulunduktan sonra buyuruyorlar ki:

1793

کز کرشمه غمزهٔ غمازهٔ
بر دلم بنهاد داغ تازهٔ

K'ez girişme gamze-i gammâzeî,
Ber-dilem bi-nhâd dâğ-ı tâzeî.

«Gammaz ve celâlî olan gamze, cilvesiyle kalbime yeni bir yara açtı».

Yâni ben tecellî-i İlâhinin tevârüdünü istemiştim. Celâlî bir tecellî vukûa geldi de yüreğime yeni bir yara açıldı.

Mâlûmdur ki girişme: Cilve demektir. Gamze ise: Gözün kuyruğu ve yan gözle bakış mânasınadır. Bu gibi sıfatların ma'şûk-ı ezeliye isnâdı müteşâbihât kabilinden olur. Vâkıa ülemânın bir mesleki vardır. Esmâ ve sıfat-ı İlâhiyye tevkîfidir. Herkes her aklına gelen şeyi Allaha isnâd edemez, derler. Doğrudur. Şu şartla ki, o kimse âkil ve mükellef olsun. Galebe-i aşk ile kendinden geçen kimse mükellef değildir ki, bu gibi şeylerle mukayyed olsun. Akl ve sahv halinde bulunanların âdâb-ı şeriate riâyetleri lâzımdır. Fakat sekr ü istiğrâk derecesinde olup da kendini kaybedenler mazurdurlar. Hele (Fenâ fillah) mertebesindekilerin mazereti muhakkaktır. Çünkü o esnada onların söyledikleri kendilerinden değildir. «Gül - şen-i Râz» sahibi (Şeyh Mahmud-i Şebisteri) der ki: **«Bu mâna ve bu sözde kimse sana itirâz edemez. Zira bu mertebe de sâhib-i mezheb olan Allahtır, başkası değildir.»**

İşte Hazret-i Mevlânâ da bu makamdan söylediği için, tevkîfî olan esmâ-i hüsnâ ile tekayyüd etmiyor. Zaten isim nedir? Müsemmâyı ve zâtı hatıra getiren şey değil mi? Ârifin nazarında her şey hatırlattığı için zerrât-i kâinâtın her biri Hakkın ayrı ayrı birer ismidir.

Yine teşbihât, belki de müteşâbihât vâdisinde bahse devam ediliyor:

1794

من حلالش کردم ار خونم بریخت

من همی گفتم حلال او می گریخت

Men halâleş kerdem er Hûnem bi-riHt,
Men hemi gôftem halâl u mi-giriHt.

«Sevgilim kanımı döktüyse ben ona helâl ettim. Ben helâl olsun dediğim halde o kaçıyordu».

Yâni ben, tecellinin devamı niyâzında bulunmuştum. Göz ucuyla öyle bir cilve etti ki, yüreğime yeni bir yara açtı. Mevhum varlığım bundan telâşa düştü. Öyle olmakla beraber helâl olsun, hattâ canım feda olsun dedim. Ben helâl olsun dediğim halde o devam etmedi istitâr eyledi.

(Müşâhedetül'ebrâr beynettecellî vel'istitâr) denilmiştir ki (Ebrârın müşâhedesi tecellî ile istitâr arasındadır) demektir.

Cenâb-ı Mevlânâ bundan sonra gaibden muhataba iltifat yapıyor

yâni mâvakaı hikâye ederken ma'şûk-ı ezeliye hitâb ile diyor ki:

1795

جون كرزانى زناله خاكيان
غم جه روزى بردل غمناكيان

Çun girizani zi-nâle Hâkiyân,
Gam çi rizi ber-dil-i gamnâkiyân.

«Bu hâki âşıkların nâlesinden kaçacak olduktan sonra, o gam-nâklerin kalbine neden gam döküyorsun?»

Yâni: Senin âşıkların ki bedenleri itibariyle toprağa mensubdurlar. Halbuki onların sana taaşşuku ve senin onlara, velevki tecellî-i celâlî sûretide olsun, teallukun; kendilerine âlî bir şeref vermiştir. İşte o zavallılar istitârın ve gaybûbetin derdiyle inliyorlar. İniltilerinin sebebi sensin. Mâdem ki derdi veren sensin, dermânı verecek de yine sen olmalısın.

1796

اى كه هر صبحى كه از مشرق بتافت
همجو جشمهٔ مشرقت درجوش يافت

Ey ki her Subhi ki ez-meşriK bi-tâft,
Hemçu çeşme meşriKat der-cûş yâft.

«Ey Cevâd ve Kerim olan Allah; meşrıktan tulû' eden her sabah, seni, şark çeşmesi olan güneşin gibi, cûş u hurûşta bulur».

Yâni: Sabah olup da güneş doğunca, onun ziyası nasıl cûş u hurûşa gelir ve bütün âfâkı tenvir ederse, o güneşin doğurduğu sabahlar da seni öylece bulur ve ancak senden nûr alır.

Ey Hâlikul'ervâh olan Allah, sabahları tenvir ederken ruhları, husûsiyle benim mecruh olan ruhumu nursuz mu bırakırsın? Hâşâ!

جون بهانه دارى اين شيداترا
اى بهانه شكرين لبهاترا

Çun behâne dâri în şeydâtrâ,
Ey behâne şekkerîn lebhâtrâ.

«Ey tatlı dudaklarına kıymet biçilemeyen sevgilim; bu mecnûnuna cemâlini göstermemek için nasıl bir bahane bulursun?»

1798

ای جهان کهنه را تو جان نو
از تن بی جان و دل افغان شنو

Ey cihân-ı kühnerâ tû cân-ı nev,
Ez-ten-i bî-cân u dil efgan şinev.

«Ey köhne ve fersûde âlemin rûh-i nevîni olan Allah: cansız ve gönülsüz olan şu bedenin feryadını dinle».

Sofiyye-i kirâm hazerâtı derler ki: Hakkın muhtelif esmâsı vardır. Bunların ahkâmında ta'til yoktur. Binâenaleyh (Mâhi) ismi, mevcûdâtı, her ân-ı gayr-i münkasem içinde imhâ eder. (Vâcid) ismi de yine her ân-ı gayr-i münkasem içinde vücûda getirir. Binâenaleyh âlem, bir ân içinde hem yok, hem vâr olur. Bu i'tibarla o köhne âlemi yeniden vücûda getiren Hak da onun rûhu demek olur.

Cenâb-ı Mevlânâ bu münâcâttan sonra nefsine hitab ediyor ve diyor ki:

1799

شرح گل بگذار از بهر خدا
شرح بلبل گو که از گل شد جدا

Şerh-i gül bü-gzâr ez-behr-i Hudâ,
Şerh-i bülbül aû ki ez-gül şüd cüdâ.

«Allah aşkına olsun gülün şerhini bırak da gülden ayrılmış olan bülbülden bahset».

1800

ازغم و شادی نباشد جوش ما
با خیال و وهم نبود هوش ما

Ez-gam u şâdî ne-bâşed çûş-i mâ,
Bâ-Hayâl û vehm ne-bved hûş-i mâ.

«Bizim cûş u hurûşumuz, gamdan da, meserretten de değildir. Bizim idrâkimiz, hayâl û vehme tâbi' olmaz».

1801

حالتی دیگر بود کان نادرست
تو مشو منکر که حق بس قادرست

Hâletî diger büyed k'ân nâdirest.
Tû me-şev münkir ki haK bes Kâdirest.

«Gamdan, meserretten başka bir hâl vardır ki nâdirdir. Ey sâmi', sen inkâra kalkışma ki Allah çok kâdirdir».

Yâni biz, ehlullah hazerâtı, aşk ve şevk gülistânının bülbülleriyiz. Ağlar, inler, bülbül gibi nâlekâr oluruz. Hazin nâlelerimiz, maddî gam eseri olmadığı gibi, şevk âver nağmelerimiz de yine maddî meserret mahsûlü değildir. Bizi böyle nâlesâz eden de, nağme perdaz eyleyen de ikisinden başka bir müessirdir, İlâhî bir cilvedir.

Hâfızın bir gazelinde şu meâlde iki beyt vardır:

«Bülbülün biri, hoş renkli bir gül yaprağını gagasının arasına almış ötüyordu. Sen ayn-ı visâlde iken bu feryâdlar nedir? diye sordum. Ma'şukun cilvesi bizi bu işe me'mûr etti cevabını verdi.»

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

1802

تو قیاس از حالت انسان مکن
منزل اندر جورو در احسان مکن

Tû Kiyâs ez-hâlet-î insân me-kün,
Menzil ender cevr der-ihsân me-kün.

«Ey sâmi'; sen aşk ve muhabbeti ve aşk-ı İlâhideki cilveleri, insan hâline kıyas etme. Cefâ ve ihsan mertebelerine de bağlanıp kalma».

Yânî, ihsan; mahabbete, cefâ; nefrete delâlet eder sanma.

1803

جور و احسان رنج و شادی حادثست
حادثان میرند و حقشان وارثست

Cevr û ihsân renc û şâdî hâdisest,
Hâdisân mîrend u haKşân vârisest.

«Cevr ve ihsan da, renc ve şadî de hâdistir. Hâdis olalar bâki değildirler, ölürler. Hak onların vârisi olur».

Ve ancak o bâki kalır.

1804

صبح شد ای صبح را پشت و پناه
عذر مخدومی حسام الدین بخواه

Subh şüd ey Subhrâ püştî û penâh
Uzr-i maHdûmî Hüsâmüddîn bi-Hâh.

«Sabah oldu. Ey sabahın melce'ü me'vâsı ve Hâlık u Mevlâsı olan Allah! Hüsâmüddin Çelebiye sen i'tizâr eyle».

Dersin ibtidâlarında da söylenmişti ki Hüsâmüddin Çelebi Hazret-i Mevlânânın en sâdık ve en sevgili dervişlerindendi. Cenâb-ı Pirin halifesi ve hayatında müridlerinin terbiyesine memur bulunuyordu. Mevlânânın vefatından sonra da yerine geçmiş, on iki sene makâm-ı Pirde bulunmuştu. Çelebi hazretlerinin mürid terbiyesinden başka bir vazifesi vardır ki Mesnevi kâtipliği idi.

Ehlinin malûmudur ki Hazret-i Mevlânâ Mesnevînin ibtidâsındaki on sekiz beyti kendi yazmış, bakiyyesi Hüsâmüddin Çelebinin kalemiyle yazılmıştır. Geceleri otururlar, Cenâb-ı Pir söyler, Hüsâmüddin Çelebi yazardı. Bazan Hazret-i Mevlânânın coşkunluğu olur, söylemek ve yazmak işi sabaha kadar sürerdi. Anlaşılan bu babın tanzim ü terkîmi esnasında da öyle olmuş ve sabahlanılmış. Bundan dolayı Cenab-ı Pir, Hüsâmüddin Çelebiden özür diliyor. Lâkin afv edersin, seni uykusuz bıraktım diyecek yerde **«İlâhi, Hüsâmüddin Çelebinin şu hizmetine mukâbil sen özür dile, yâni ecr-i ma'nevisini ihsan eyle»** diye duâ buyuruyor.

1805

عذرخواه عقل کل و جان توی
جان جان و تابش مرجان توی

Uzr-Hâh-i aKl-i küll û cân tuyi,
Cân-i cânü tabiş-i mercan tuyi.

Akl-i kül ve Rûh-i kül olan Hazret-i Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâmın özrhâhı ve canların cânı, hattâ mercanı lemeânı sensin».

Nebiyy-i Ekrem Sellallâhü Aleyhi Vessellem Efendimize akl-i kül ve rûh-i kül denilmesi zât-ı akdes-i Muhammedî

mevcûdâtın evveli ve mahlûkâtın ekmeli olması itibariyledir ki (vahdet), (teayyün-i evvel) ve (hakikat-i Muhammediyye) onunla zâhir olmuştur. Ehlinin mâlûmudur ki (Merâtibül-vücûd) denilen yedi mertebe vardır.

Birincisi : (Lâteayyün), (itlak) ve (zât-i baht) tâbir edilen mertebedir ki, Hak Sübhânehû ve Teâlânın sırf zâtine mahsustur. Bu mertebede Hakkın esmâsı ve sıfatı da mutasavver değildir. Lâteşbih Ahmed Efendi denilince o zâtın yalnız kendisi hatırlanıp âlim, şâir, san'atkâr olduğunun düşünülmemesi gibi.)Lâteayyün) mertebesinin hakikatini de Allahtan başka kimse bilmez.

İkincisi : (Teayyün-i evvel), (vahdet) ve (hakikat-i Muhammediye) tesmiye edilen mertebedir ki bu mertebe Hakkın, zâtine, sıfatına ve bütün mevcûdâta ilm-i icmâlisi derecesidir.

Üçüncüsü : (Teayyün-i sâni), (vâhidiyyet) ve (hakikat-i insâniyye) denilen mertebedir ki Hakkın zâtine, sıfatına ve bütün mevcûdâta ilm-i tafsîlisi derecesidir.

Bu üç mertebenin üçü de kadîmdir, ezelidir. Aradaki i'tibârât, yâni birinci, ikinci, üçüncü diye farkedilmesi zamâni değildir, akiidir. Ehlice anlaşılabilmek içindir. Yoksa Allah ibtidâ böyle idi sonra şöyle oldu mânasına değildir.

Dördüncüsü : (Âem-i ervâh), **beşincisi (Âlem-i** misâl), **altıncısı** (Âlem-i ecsâm) mertebeleridir.

Âlem-i misâl: Ervâh ile ecsâm arasında bir berzahtır. Urefây-ı Ümmetten çokları, rüyâ, yahut yakaza halinde oraya dahil olduklarını söylüyorlar.

Yedinci de : Bu mertebelerin birincisinden maadâsını câmi' olan (insâniyyet) mertebesidir. İnsanlar arasında bazı zevât-ı kiram terraki ederek kendilerinde o mertebelerin hakikati zuhura gelir. Binâenaleyh onlara (insan-ı kâmil) denilir.

Yine bu mertebelerden evvelkisine (lâzuhur) diğerlerine (zuhur) mertebesi tâbir edilir. Zuhurun mebde'i (Teayyün-i evvel) mertebesi olduğu, onun mazhar-i etemmi de (Hakikat-i Muhammediye) bulunduğu için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize de (Akl-i kül) ve (Rûh-i kül) derler.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki : «Yâ Rabbi, sen akl-i kül ve rûh-i küle itizârâmiz iltifatta bulunmuşsun. Meselâ : «Habibim: Kur'an-ı sana meşakkat versin diye inzâl etmedik.» buyurmuştun. O mazhar-ı etem'me iltifat eylediğin gibi, onun vârislerinden bulunan Hüsâmüddin Çelebiye de mültefit bulun.»

1806

تافت نور صبح و ما از نور تو
در صبوحی بامی منصور تو

Tâft nûr-i Subh u mâ ez-nûr-i tû,
Der-Sabûhi bâ-mey-i manSûr-i tû.

«Sabahın nûru parladı. Biz ise senin nûrundan, mansûr ve muzaffer olan şarabınla mahrumluk izâle ediyoruz.»

Yâni sabah oldu, âlem aydınlandı. Bizim kalbimiz ise güneşin ziyâsiyle değil senin nûrunla münevver oldu.

1807

دادهٔ تو چون چنین دارد مرا
باده که بود کو طرب آرد مرا

Dâdei tû çun çunin darâd merâ,
Bâde ki'bved k'û Tarebâred merâ.

«Beni böyle mest ve hurûşan eden senin ihsânındır. Yoksa maddî şarab kim oluyor ki beni böyle vecd ve hurûşa getirsin?»

1808

باده درجوشش گدای جوش ماست
چرخ در گردش گدای هوش ماست

Bâde der-cûşiş gedâ-yi çûş-i mâst,
ÇarH der-girdiş gedâ-yi hûş-i mâst.

«Şarab, kabarıp köpürmekte bizim cûş u hurûşumuzun, felek de devr ü seyr'de bizim şuûrumuzun muhtâcı ve müftekiridir».

Hılkat-i âlemden maksad, vücûd-i akdes-i Muhammedî olduğu gibi, âlemin devâmından maksad da her asırda yetişecek olan insân-ı kâmillerdir. Binâenaleyh Cenâb-ı Pîrin böyle demesi, asrının (İnsân-ı kâmil) i ve (Kutbu gavs) ı olduğuna işarettir.

1809

باده ازما مست شد نی ما ازو
قالب ازما هست شد نی ما ازو

Bâde ez-mâ mest şüd ni mâ ez û,
Kâleb ez-mâ hest şüd ni mâ ez û.

«Şârab bizden sarhoş oldu, biz ondan olmadık. Kalıb bizden var oldu. Biz ondan olmadık».

1810

ما چو زنبوریم و قالبها چو موم
خانه خانه کرده قالب را چو موم

Mâ çu-zübûrim u Kâlebhâ çu mûm.
Hâne Hâne kerde Kâlebrâ çu mûm.

«Biz arı gibiyiz, kalıplar da mum gibidir. Kalıbı, peteklerde hâne hâne yapan biziz.»

Hazret-i Pir, bu iki beyt ile hükemâ ve sofiyye arasında ihtilâflı bir meseleye işaret ediyor. Hükemâ ve felâsife diyor ki : Kalıb teşekkül edip mizac kemâl bulunca, rûh da husûle gelir. Sofiyye ise : **«Allah ruhları, cesedlerden iki bin sene evvel yaratmıştır»** Hadisine istinâden ruhların hilkatinin cesedlerden mukaddem olduğunu söylerler. Bu böyle olunca ruhun var olması cesedden değil, cesedin zuhura gelmesi ruhtan olur.

TÜTİNİN SAHİBİ OLAN TÂCİRİN HİKÂYESİNE AVDET

1811

بس درازست این حدیث خواجه گو
تا چه شد احوال آن مرد نکو

Bes dirâzest în hadîs-i Hâce gû,
Tâ çi şüd ahvâl-i ân merd-i nigû.

«Bu bahis çok uzun sürer, onu bırak da tâcirin hikâyesini söyle. O iyi adamın hâlinin ne olduğunu anlat».

1812

خواجه اندر آتش درد و حنین
صد پراکنده همی گفت اینچنین

Hâce ender-âteş-i derd û hanîn,
Sad perâgende hemi gôft în-çunîn.

«Tâcir tûtisinin ölümünden dolayı derd ü iştiyâk ateşleri içerisinde böyle yüzlerce perişan söz söylüyordu»

1813

گه تناقض گاه ناز و گه نیاز
گاه سودای حقیقت گه مجاز

Geh tenâKuz gâh nâz û geh niyâz,
Gâh sevdâ-yi haKiKat geh mecâz.

«Derd-i iftirâk ile söylendiği sırada bazan sözleri mütenâkız oluyor, bazan nâz ve istiğnâ vâdisinde, bazan niyâz ve tazarru' tarzında söyleniyor, bazan hakikat denizine dalıyor, bazan da mecazda bocalıyordu.»

Yâni tûtinin ölmesi üzerine tâcir son derece müteessir olmuştu. Teessürü dolayısiyle ağlayıp inlemeye ve perişan sûrette söylenmeye başlamıştı. O sûretle ki, kâh sözlerinde tenâkuz vukûa geliyor, şimdi dediğini biraz sonra nakzediyor; kâh nâz ve istiğnâdan dem vuruyor, kâh niyâz ve tazarru'a mecbur oluyor; kâh hakikate meyledip veren de Allah, alan da Allah diyor; kâh mecaza saplanıyor, kâh hakikate tırmanıyor, tûtisinin iftirâkiyle tutuşup yanıyor, hulâsa kendini müteselli kılabilmek için her çareye başvuruyordu.

Hazret-i Pir, tâcirin bu teessürünü ve teselli için çırpınmasını denize düşmüş bir adamın her türlü ota ve yosuna sarılmasına teşbih ederek diyor ki :

1814

مرد غرقه گشته جانی میکند
دست را در هر گیاهی میزند

Merd-i garKa geşte cânî mî-kuned,
Destrâ der-her giyâhî mî-zened.

«Denize düşen kimse can çekişirken elini her ota uzatır.»

1815

تا کدامش دست گیرد در خطر
دست و پای میزند از بیم سر

Tâ küdâmeş dest gired der-Ha Ter,
Dest u pâyî mî-zened ez-bîm-i ser.

«O otlardan hangisi kendisini kurtaracak diye, başının korkusundan elini, ayağını oynatır.»

Denize düşen kimse yüzmek bilmezse boğulmaktan kurtulmak için gözüne ilişen bir ağaç parçasına, bir ota, hattâ bir yosuna sarıldığı, gördüğü şeye yaklaşmak için çabaladığı gibi; gam ve kedere batmış kimse de böylece bin türlü vesâite müracaat eder, o vesâitin biriyle, teesüründen kurtulmaya çalışır. Nihayet müteselli olabilir, teselisi de bir mesâi neticesinde husûle gelir. Çünkü :

1816

دوست دارد دوست این آشفتگی
کوشش بیهوده به از خفتگی

Dûst dâred dûred dûst în âşüftegî
Kûsiş'î bî-hûde bin ez-Huftegî.

«Yâr-ı hakikî bu uğraşıp çabalamayı sever, Onun için faydasız çalışmak bile uyumaktan evlâdır.»

Mâlûmdur ki Dünya dâr'ül-mesâidir. İnsanın Dünya ve Âhiretteki istifadesi çalışmasına bağlıdır. Allah, kullarının sa'yetmesini sever. Çalışmayanlar Cenâb-ı Hak'kın gazabına uğrarlar. Herkesin elinden gelebilecek bir iş vardır ki tecrübe ile anlaşılır. Hattatlık yapamayan kimse makina ile yazı yazabilir, yahut bir mağazada defter tutmaya kabiliyyet gösterir. Fırça ile resim yapamayan, kundura boyamaktan âciz kalmaz. Hülâsa: İnsan, atâlet ve meskeneti değil, sa'y ü gayreti kendisine âdet etmeli, yapabileceği işlere girmelidir. Sa'y ile atâlet arasında o kadar fark vardır ki, faydasız bir işle oyalanmak bile miskincesine yatıp uyumaktan evlâdır. Meselâ yemekten sonra hafif bir gezinti yapmak, elbette köşe minderine, yahut kahve peykesine bağdaş kurup ımızganmaktan hem hâyırlıdır, hem de sıhhidir.

آنکه او شاهست او بیکار نیست
ناله ازوی طرفه کو بیمار نیست

Ân-ki û şâhest û bi-kâr nist,
Nâle ez-vęy Turfe k'ü bimâr nist.

«Şâhı hakiki, yâni insan olan bir kimse işsiz, güçsüz değildir Hasta olmayanın inlemesi ve iş görmemesi şaşılacak şeydir.»

İnsanlığın ma'nâsını bilenler;

وان ليس للانسان الا ما سعى

Yâni: **«İnsan için, çalıştığı kadar verilir 67»** Nazm-ı Celiline vâkıf olanlar işsiz, güçsüz duramazlar. Hem kendilerine, hem insâniyete faydası dokunacak şeylerle meşgul olurlar. Meselâ vazifesinin ehemmiyetini bilen bir muallim, tatil zamanını boşa geçirmez. Aman mektep kapandı, bir tarafa çekileyim de bir, iki ay rahatça geçireyim diyemez. O müddet esnasında bile derslerine müteallik tetkikât ve ta'mikâtta bulunur. Mektep açılınca dershanesine fazla malûmat ile girer, o fazla malûmattan talebesini müstefid eder. Keza aklı başında bir çiftçi; tarlayı sürdüm, tohumu attım, artık iş Allaha kaldı, Hak berekâtını yere diye, köy kahvesine yaslanıp kışı miskince geçirmez. O müddet içinde evini, ahırını samanlığını tamir eder, sâir işlerle uğraşır; harman zamanı, yapılacak işlerin bir kısmını kıştan hazırlar. Böyle yapmayanların hâli, hasta olmayanların inlemesine benzer. Sapasağlam bir adamın aman, ah, of diye inleyip durması ne çekilir, ne de dinlenilir. Hülâsa : İnsan için bikâr olmak değil, berkâr olmanın lâzım, hattâ vâcib olduğu derkârdır.

Beyitteki (şah) kelimesinin sultân-ı hakiki ve melik'ül-mülûk olan Allah ma'nâsına olması da mümkündür. Bu suretle Cenâb-ı Hakkın (**fa'âl ün limâ yürîd**) **yâni**, dilediğini işler olduğuna, semasında, sıfatında ta'til bulunmadığına da işaret edilmiş olur. Nitekim aşağıdaki beytte bunu te'yid eder görünüyor :

---

(67) Sûrei Vennecmi : 39

بهر این فرمود رحمن ای پسر
کل یوم هو فی شأن ای پسر

Behr-i in fermûd Rahmân ey püser,
Külle yevmin hüve fî-şe'n ey püser.

«Oğul; bundan dolayı Hazret-i Rahmân (Külle yevmin hüve fî şe'n) buyurmuştur.»

Sûre'i Râhmândaki :

يَسْـَٔلُهُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَاْنٍ ﴿٢٩﴾
فَبِاَيِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

Yâni : «Semâlarda ve arzdaki mahlûkâtın hepsi de Allahdan suâl ve talebde bulunurlar. Her türlü hâcetlerini isterler. Zât-i ecell ü akdes ise, her gün ve her ân bir şe'n ile mütecelidir 68.» Yâni mahlûkâtının metâlibini vücûda getirir, duâlarını kabûl ve günahlarını afveder. «O hâlde ey insanlar ve cinler; Rabbinizin hangi ni'metini tekzip ve inkâr edebilirsiniz?» Âyet-ı Kerimesine işaret olunuyor.

Demek isteniliyor ki, Cenabı Hak her türlü ihtiyaçtan münezzeh iken boş durmuyor, her an bir şe'n ile mütecelli oluyor. Ey âciz kul, Hâlık-ı Zişânın böyle iken senin durman lâyık mıdır?

Şeyh Sa'di Gülistanında : «Bulut, rüzgâr, ay, güneş ve felek; sen bir ekmek elde edesin ve gafletle yemeyesin diye çalışıp duruyorlar. Bunların hepsi Allahın emrine müsahar olarak çabalarken, senin isyan edişin ve çabalamayışın insâfa muvafık degildir.» diyor Binâ enaleyh ey sâlik :

1819

اندرین ره می تراش و می خراش
تا دم آخر دمی فارغ مباش

Ender-în reh mî-tür âş û mi-Hirâş,
Tâ dem-i âHir demi fâriğ me-bâş.

---

(68) Sûrei Rahman : 29

«Bu yolda, yâni Allah tarikında yontul ve kazın. Çalış ve uğraş bir an boş durma; son nefesine kadar bir dem didinmekten hâli kalma!»

1820

تا دم آخر دم آخر بود
که عنایت با تو صاحب‌سر بود

Tâ dem-i âHir dem-i âHer büved,
Ki inâyet bâ-tu Sâhib-ser büved.

«Son nefese kadar, yahut son nefeste başka bir dem ve âlem olur ki Allahın inâyeti seninle sâhib-i sır olur».

Yıllardanberi namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, tesbih çekiyorum, zikrediyorum, hiç bir feyzini göremedim ve göremiyorum diye ye'se kapılma. Son nefeste lûtf-i İlâhî ile öylebir zaman olur ki o zamanın hepsine kifâyet eder. **«Amellerin en hayırlısı lisânın zikrullah ile meşkul olduğu halde dünyadan ayrılmandır.»** Hadîsi, bu hususta en büyük hüccettir.

Bu hale hâricî bir misal de bulabiliriz. Gayet zengin ve sermayedar bir tâcir farzedelim. Bu adam günlerce alış, veriş edememiş. Bir akşam üstü mağazasını kapayacağı vakit bir müşteri geliyor, mühimce bir alış, veriş oluyor. O bir kaç dakikalık ticaret müddeti, alış, veriş edemediği zamanlara tekâbül ediyor, hattâ pek çok geçiyor.

1821

هر چه کوشد جان که در مرد و زنست
گوش و چشم شاه جان بر روزنست

Her çi kûşed cân ki der-merd û zenest,
Gûş u çeşm-i şâh-i cân ber-revzenest.

«Erkekte ve kadında olan ruh, her neye çalışırsa, Hâlikurruh olan Allahın gözü kulağı penceresidir.»

Yâni insanlar içinden erkekler olsun, kadınlar olsun her ne yaparlarsa Cenâb-ı Hak onları görür ve işitir. Çünkü Zât-i akdesi (Semî') dir ve (Basîr) dir. Onun görmediği ve işitmediği yoktur. Her hâl ü kârımızda hâzır ve nâzırdır. Hz. Pîr Bundan sonra bahse rücû ile buyuruyor ki :

TÂCİRİN ÖLÜ TÛTİ'Yİ KAFESTEN DIŞARI ATMASI, ONUN DA UÇMASI

1822

بعد از آنش از قفس بیرون فکند
طوطیک پرید بر شاخ بلند

Bâ'd ez-âneş ez-Kafes birûn fügend,
TûTiyek perrîd ber-şâH-i bülend.

Bundan· yâni ağlayıp sızladıktan, sonra tûtiyi kafesten dışarı attı, tûticağız da uçtu, yüksek bir ağaç dalına kondu.»

1823

طوطی مرده چنان پرواز کرد
کافتاب از شرق ترکوتاز کرد

TûTi-i mürde çun-ân pervâz kerd,
K'âfitâb ez-şarK türk-û-tâz kerd.

«Ölmüş tûti, güneşin şarktan tulû'u gibi pervâz etti.»

1824

خواجه حیران گشت اندر کار مرغ
بیخبر ناگه بدید اسرار مرغ

Hâce hayrân gêşt ender-kâr-ı murğ,
Bî-Haber nâgeh bi-dîd esrâr-i murğ.

«Tâcir, kuşun yaptığı işe hayran kaldı. Bihaberken ve hiç uçmazken kuşun esrârını gördü.»

Yâni o, tûtiyi hakikaten ölü biliyorken, hud'asından şaşırdı, kaldı.

1825

روی بالا کرد و گفت ای عندلیب
از بیان حال خود ما ده نصیب

Rûy bâlâ kerd u gôft ey andelîb,
Ez-beyân-i hâl-i Hod mâ dih naSîb.

«Yüzünü yukarıya kaldırdı. Ey bülbül, bize hâlini bildir dedi»

ve:

1826

او چه کرد آنجا که تو آموختی
ساختی مکری و مارا سوختی

Û çi kerd ân-câ ki tû âmûHti,
SâHti mekri vu mârâ sûHti.

«Hinddeki tûti ne yapmıştı ki sen öğrendin ve bir mokr yaptın da bizi yaktın?» dedi.

1827

گفت طوطی که بفعلم پند داد
که رها کن لطف و آواز کشاد

Gôft TûTi ki be-fi'lem pênd dâd,
Ki rehâ kün luTf û âvâz-ı küşâd.

«Tûti cevap verdi ki: Haberini getirdiğin Hind tûtisi bana fi'liyle nâsihat verdi. Sesinin letâfetini ve ferahbahşâlığını bırak dedi.»

1828

زانکه آوازت ترا دربند کرد
خویشرا مرده پی این پند کرد

Z'ân ki âvâzet turâ der-bênd kerd,
Hışrâ mürde pey-i in pênd kerd.

«Çünkü seni sesin kafese koymuştur. İşte kendisini ölü göstermesinin sebebi budur.» demek istemişti ki :

1829

یعنی ای مطرب شده باعام و خاص
مرده شو چون من که تا یابی خلاص

Ya'ni ey muTrib şüde bâ-âm u HâS,
Mürde şev çun men ki tâyâbi HalâS.

«Ey avâm ve havasa mutrib olup da onları eğlendiren: benim gibi ölü ol ki kurtulasın.»

Hikaye burada bitiyor demektir. Yukarıda rûhun beden kafesinden kurtulması ve ma'nâ fezâlarında serbestçe uçması için: **«Ölmeden evvel ölmek»** lâzım geldiği beyân buyurulmuş, o mesele de hikâye ile temsil ve tavzih olunmuştu. Demek ki varlık kaydından kurtulmak için ya ölmek, ya ölü gibi görünmek, yâni Allahın emirlerine tamamen bağlanmak icap ediyormuş.

Cenâb-ı Pîr Efendimiz, bundan sonra şöhretin mahzurlarına dair beyenata şüru' ediyor ve diyor ki :

1830

دانه باشی مرغکانت بر چنند
غنچه باشی کودکانت بر کنند

Dâne bâşi murğakanet ber-çenend,
Gunce bâşi küdekânet berkenend.

«Dâne gibi olursan seni kuşcağızlar toparlar, gonca gibi olursan da çocuklar yolarlar.»

Onun için şöhrete meyletme.

1831

دانه پنهان کن بکلی دام شو
غنچه پنهان کن گیاه بام شو

Dâne bâşi murğakânet ber-çenend,
Guncea bâşi küdekânet berkenend.

«Dâneni sakla, tamamiyle tuzak görün, goncanı gizle, damda bitmiş ot gibi ol.»

Yânî bir faziletin varsa onu ızhâra ve onunla iştihara heves etme. Mahiyyetini gizle de kendini dâne iken tuzak gibi, gonca iken ot gib göster. Çünkü şöhret âfettir. Tanınmamış olanlar, halkın dilinden kurtulur.

1832

هر که کرد او حسن خودرا درمزاد
صد قضای بد سوی او رو نهاد

Her ki kerd û husn-i Hodrâ der-mezâd,
Sad Kazâ'yi bed süy-i û rû nihâd.

«Her kim kendi hüsnünü mezâda verir, yani şöhret hevesine düşer ise yüzlerce sû'i kaza ona teveccüh der.» «Eş şühretü âfetün» yân'i «şöhret âfettir.»

1833

چشمها و خشمها و رشکها
برسرش رزد چو آب مشکها

Çêmhâ vû Hişmhâ vû reşkhâ,
Ber-sereş rîzed çu âb-i meşkhâ.

«Meşhur olan kimsenin başına kırbadan su dökülür gibi isâbetli aynlar, gazablar ve hasedler boşanır.»

1834

دشمنان اورا ز غیرت میدرند
دوستان هم روزگارش می برند

Düşmenân ûrâ zi-gayret mî-derênd,
Dûstân hem rûzgâreş mî-bürend.

Düşmanlar onu kıskandıkları için yırtıp parlayacak dereceye gelirler. Dostları da bîhûdl mürâca'at ve tesdi'le vaktini zâyi' ederler.»

1835

او که غافل بود از کشت بهار
او چه داند قیمت این روزگار

Û ki gâfil bûd ez-kişt-i behâr,
Û çi dâned Kıymet-i în rûzgâr.

«Baharda ekinden gâfil olan, o vaktin kıymetini ne bilir?»

Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki: Şöhret insan için hakikaten âfettir. Meşhur olmak sevdasına düşen kimse, kendisini türlü türlü rahatsızlıklara hedef kılmış olur. Meselâ bir adamın ilimde olsun, san'atta olsun behresi bulunur. Onunla, şöhret aldı mı, aynı ilmi, aynı sanat'ı bilenler, onun şöhretini çekemezler. Cehlini ve noksanını bulmaya ve söylemeye çalışırlar. Arabların «Hikâye söy-

leyen hikâye söyleyeni sevmez» diye bir meseli vardır. Çünkü, biri diğerini rakip sayar. Bu, böyle olduğu gibi ilm ile san'at ile iştihar eyleyen kimsenin dostları da kendisini rahat bırakmazlar. Bir kitab okuyacağı, yahut bir eser vücuda getireceği vakit yanına gelirler. İlminden istifade etmek, san'atını temâşâ eylemek, yahut sade çene çalmak için onu tedkikinden ve işinden alıkorlar. İlim ve san'at erbabını böyle işgal eyleyenler, ekin zamanını kıymetini bilmeyenlere ve o vakit tohum atmayanlara benzerler. Binâenaleyh :

1836

در پناه لطف حق باید گریخت
کو هزاران لطف بر ارواح ریخت

Der-penâh-i luTf-i haK bâyed giriHt,
K'û hezârân lûTf ber-ervâh riHt.

«Allahın penâh-ı lütfuna kaçmak ve ona sığınmak lâzımdır. O Allah ki ruhlara bir çok lütf ve ihsanda bulunmuştur.»

Ey sâlik sen de Allaha sığın ki :

1837

تا پناهی یابی آنگه چون سپاه
آب و آتش مر ترا گردد سپاه

Tâ penâhi yâbi ân-geh çun penâh,
Âb u âteş mer turâ gerded sipâh.

«Bir melce' bulasın. Ondan sonra da penah gibi su ve ateş de sana müsahhar ve asker olur.»

Hazret-i Mevlânâ şu hakikati bir misal ile izah için diyor ki :

1838

نوح و موسی را نه دریا یار شد
نه بر اعداشان بکین قهار شد

Nûh u Mûsirâ ne deryâ yar şüd,
Ne ber-a'dâşân be-kin Kahhâr şüd.

«Deniz, Nuh ve Mûsâ Aleyhisselâma yâr olmadı mı, onların düşmanlarını kindârâne kahr ü gark etmedi mi?»

Vak'alar malûm. Hazret-i Nuh Aleyhisselâm ile kendisine tâbi olanlar gemiye binip tufandan kurtuldular. Mûsâ Aleyhisselâm ile ümmeti Şap denizini geçip Sinâ şibih ceziresine ayak bastılar. Fakat Nuha tâbi olmayanlarla Fir'avn ve askerleri dalgalar arasında çırpına çırpına boguldular. Neden böyle oldu? Çünkü Nuh ve Mûsâ Aleyhisselâm Allaha sığınmış, Cenâb-ı Hak da onların penâhı olup suyu kendilerine musahhar kılmıştı.

1839

آتش ابراهیم‌را نه قلعه بود
تا برآورد ازدل نمرود دود

Âteş İbrâhîmrâ ne Kal'a bûd,
Tâ ber-âvürd ez-dil-i Nemrûd dûd.

«Ateş İbrahime kale olmadı mı? Onun İbrahimi yakmayışı Nemrudun kalbinden duman, yâni âh-ı teessüf çıkarmadı mı?»

İbrahim Aleyhisselâm, putperestlerin fikrî dalâletlerini ortaya koyarak bir gün onların puthânesine girmiş, balta ile putlarını kırmış, baltayı da büyük putun boynuna asmış; «Bunu kim yaptı?» diyenlere, «Büyük put yapmış olmalı, sorun da anlayın!» diye ilzâmî bir cevap vermişti. Sonra Hazret-i İbrâhimin yaptığı anlaşıldı. Kendisi büyük bir ateşin orta yerine atıldı. Halilullah hazretleri Allaha sığındı, Allah da onun penâhı olduğu için, Kudret-i Rabbâniyye ile ateş onu yakmadı.

1840

کوه یحیی‌را نه سوی خویش خواند
قاصدانش‌را بزخم سنك راند

Kûh Yahyârâ ne sûy-i Hîş Hând,
KaSidâneşrâ be-zaHm-i sēng rând.

Dağ Yahyâ Aleyhisselâmı nezdine çağırmadı mı, ona kasdedenleri taşlarla yaralayıp def'etmedi mi?»

1841

گفت ای یحیی بیا درمن گریز
تا پناهت باشم ازشمشیری تیز

Gôft ey Yahyâ biyâ der-men gürîz,
Tâ pelnâhet bâşem ez-şemşîr-i tîz.

«Ey Yahyâ gel, bana kaç ki keskin kılıştan sana sığınak olayım demedi mi?»

Filistin hükümdarı (Herod) kendisine nikâh düşmeyen akrabasından bir kadını almak istemiş, Yahyâ Aleyhisselâm bunun şer'an câiz olmadığını söylemiş olduğu için kadının teşvikiyle şehid edilmiştir. İşte nebiyy-i müşârünileyhi dağın da'veti o münasebetle olmuştu.

Şu sayılan şeylerin hepsi de vukua geldi. Demekki bir kimse sıdk u ihlâs ile Hakka iltica ederse Allah da onu muhafaza ediyor.

Hz. Pir, bahse rücu' ile buyuruyorlar ki :

TÛTİNİN TÂCİRLE VEDÂLAŞIP HİNDİSTANA GİTMESİ

1842

یک دو پندش داد طوطی پرمذاق
بعد از آن گفتش سلام و الفراق

Yek-du pendeş dâd Tûtî pür-mezâK,
Ba'd ez-ân gofteş selâm û el-firâK.

«Tûti tâcire zevkâver bir, iki nasihat verdi. Ondan sonra selâmette olasın, Allaha ısmarladık dedi.»

1843

خواجه گفتش فی امان الله برو
مر مرا اکنون نمودی راه نو

Hâce gofteş fî-emâni-'llah bi-rev,
Mer merâ eknûn nümûdî râh-ı nev.

«Efendi de ona dedi ki: Eman-i İlâhide olarak selâmetle git, bana hakikaten yeni bir yol gösterdin.»

Yâni: «Beden kaydından kurtulmak için Allahın rızâsına tamamiyle teslim olmak, vekâyi ve hâdisâtı tamamiyle kazâ ve kader eseri bilerek onlara karşı itiraza kalkışmak hülâsa ölü gibi bulunmak lâzım geldiğini bana öğrettin.»

1844

خواجه با خود گفت کین پند منست
راه او گیرم که این ره روشنست

Hâce bâ-Hod gôft in pend-i menest,
Râh-i û giremki in reh rûşenest.

«Tâcir kendi kendine dedi ki: Bu bana nasihattir. Tûtinin yolunu tutmalıyım ki o yol açık ve hakikate götüren bir tariktır.»

1845

جان من کمتر ز طوطی کی بود
جان چنین باید که نیکو پی بود

Cân-i men kemter zi-TûTi key büved,
Cân çunin bâyed ki nigû-pey büved.

«Benim rûhum bir tûtinin rûhundan nasıl aşağı ve kabiliyetsiz olur? Asıl can, böyle mübârek olan ruhtur.»

Yâni, tâcir tûtinin muvakkaten ölmesiyle müebbeden kafesten kurtulmasını görünce dedi ki: «Bir tûti hayvanken şu kabiliyeti gösterdi. Ben ondan kabiliyetsiz olmamalıyım. Madem ki insanım, bir hayvandan ziyade maneviyatta istidâdım vardır. Binâenaleyh ben de onun gibi olmalıyım, Allahın emrine tamamen inkiyâd göstermeliyim. Her şeyin zuhurunu hükm-i kader bilmeli de, ihtiyar ve itirazı terketmeli, sofiyyenin dediği gibi ölmeden evvel ölmeliyim. Çünkü hakikate götüren yolların en kestirmesi budur.» Cenâb-ı Hak cümlemizi bu kestirme yoldan hakikate isâl eyleye, âmin.

HALKIN TA'ZİMİNİN VE BÜYÜKLÜK DOLAYISİYLE HALK ARASINDA PARMAKLA GÖSTERİLMENİN MAZARRATI

1846

تن قفس شکلست و تن شد خار جان
در فریب داخلان و خارجان

Ten Kafes-şeklest ü ten şüd Hâr-i cân,
Der-firib-i dâHilân û Haricân.

«Cesed, kafes şeklindedir. Ve dâhil ve hâricdekilere mekr ile rûhun dekenidir.»

Mâlûmdur ki insan, ruh ile cesedden mürekkebdir. Böyle olmakla beraber cesed rûh için bir kayıddır, âdetâ kuşa nisbetle kafes gibidir. Sâde kafes gibi olmak, rûhu içerisinde mahbus bulundurmakla da kalmaz. Ona diken gibi batar. Çünkü cesetde dâhilî bazı nefsî kuvvetler vardır. Bunlara şeytanın vesvesesi de inzimâm eder. Haricden bazı iğfâlât da olur. Bunâenaleyh cesedin şu halleri rûhu ızdıraba düşürür.

1847

اینش گوید من شوم همراز تو
وانس گوید نی منم دمساز تو

İnş gûyed men şevem hem-râz-i tû,
V'anş gûyed ni menem dem-sâz-i tû.

«Bu, ona der ki: Ben, sana sırdaş olurum. O biri de der ki: Hayır, senin arkadaşın benim.»

1848

اینش گوید نیست چون تو درو جود
درکمال و فضل و در احسان وجود

İnş gûyed nist çun tû der-vücûd,
Der-kemâl û fazl u der-ihsân u cûd.

»Bu der ki: Şu varlık âleminde kemâl, fazilet, ihsan ve sahâvet hususunda senin gibisi yoktur.»

1849

آنش گوید هر دو عالم آن تست
جمله جانهامان طفیل جان تست

Ânş gûyed her du âlem ân-i tûst,
Cümle cânhâmân Tufeyl-i cân-i tûst.

«Öbürü der ki: İki âlem de senindir. Cümlemizin canları senin rûhunun tufeylisi ve muhtâcıdır.»

Meselâ bir kimsenin, ilimde olsun, bir san'atte olsun biraz behresi bulunur, ilmi, san'atı bazılarınca takdir olunur. Böyle bir şey oldu mu, şeytan onun vehmini tahrik eder, dünyada senin gibi âlim, yahut senin derecende san'atkâr yok! diye gurura düşürür. Bu, dâhilî bir iğvâdır. Hâricden de bazı kimseler ya ciddi olarak, yahut istihzâ yoliyle aynı mütâlâada bulunurlar. Zavallıyı kendisinin dünyada yegâne allâme ve tek san'atkâr bulunduğuna inandırırlar. Bir adam ne'üzübillah böyle bir vehme düşüp de onu hakikat sandı mı artık Allaha emânet.

1850

او چو بیند خلق را سرمست خویش
از تکبر می‌رود از دست خویش

Û çu bined HalK râ sermest-i Hiş,
Ez-tekebbür mi-reved ez-dest-i Hiş.

«O halkı kendisinin sermesti ve meddahı görünce kibr ve azametinden kendisini kaybeder.»

1851

او نداند که هزاران را چو او
دیو افکندست اندر آب جو

Û ne-dâned ki hezârânrâ çu û,
Div efgendêst ender-âb-i cû.

«O, farkına varmaz ki şeytan, onun gibi binlercesini suya düşürmüştür.»

Evet. Böyle bazı budala vardır. Dünyada kendisinden yüksek kimse bulunabileceğine ihtimal vermez. Âdetâ varlık gemisinin, sadece kendisinin binmesi için yaratılmış olduğuna, sair mahlûkâtın ise muvazene temini için safra makamında bulunduğuna inanır. Halbuki Kur'ân:

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ٧٦

Yâni: **«Her âlimin üstünde ondan yüksek bir âlim vardır(69).»** diyor.

---

(69) Sure-i Yusuf: 76

Galiba evvelce de bir münâsebetle arzedilmişti (Müftiüssakaleyn) ünvâniyle meşhur olan (İbn-i Kemal Ahmed Efendi) ibtidâları ilmine pek mağrur imiş, ve: «Benden üstün bir âlim yoktur» havalarında uçarmış. Bir gün yanına derviş kıyafetli biri girmiş. «Efendi; Allahın ilmine nisbetle mahlûkâtın ilmi ne kadardır?» diye sormuş. İbn-i Kemâl süâli pek âdi bulmuş:

— Haydi hey torlak; ikisi arasında mukayese yapılır mı? Maamafih sana anlatmak için bir misal göstereyim demiş. Büyük bir kâğıdın ortasına ufacık bir nokta koymuş. Lâteşbih ilm-i İlâhi kâgıd. bütün mahlûkâtın ilmi de nokta! diye göstermiş. Derviş teşekkürle beraber:

— O nokta içinde sizin ilminiz ne kadar? süâlinde bulunmuş ve İbn-i Kemalin hayreti arasında savuşmuş. Lâkin bu süâl hazretin uyanmasına vesile olmuş, artık öyle bîlâpervâzâne atıp tutmaktan kurtulmuş.

Hazret-i Mevlânâ bir takım hakikat beyanından sonra nasihat tarikiyle buyuruyor ki:

1852

لطف سالوس جهان خوش لقمه‌است
کمترش خور کان پر آتش لقمه‌است

LuTf-i sâlûs-ı cihân Hoş luKmaᶜst.
Kemtereş Hor k'ân pür-âteş luKmaᶜst.

«Mürâyi dünyanın gösterdiği lûtf, hoş bir lokmadır amma onu yutma ki o bir ateşdir.»

Meselâ ilminden fazla âlim görünmek, zühdünden ve takvâsından ziyade zâhid ve mütteki tanınmak, herkesten hürmet görüp medh ü senâ beklemek ve beklediğini görmek vâkıa hoşa gitmez bir hal değildir. Lâkin bu öyle bir lokmadır ki ateş gibi yakıcıdır. Boğazdan aşağıya inmez, inmiş olsa bile mideyi rahat bırakmaz. Çünkü bir defa riyâdır. Riyâ ise Allah indinde şirk-i hafîdir. Ondan başka, halk arasında bir gün olur, foyası meydana çıkar. İlmine, san'atına müteallik bir şey sorulur, bilmeyince de öye meşhur bir âlimin yahut san'atkârın bilemeyişi ve yapamayışı pek gülünç olur. Onun için kendisinde olmayan bir şeyi izhâra kalkışmamalı, kendisinde olmayan bir şeyin var olduğunu söyleyenlere inanmamalı, yalandan edilecek medh ü senâlara aldanmamalıdır. Nihayet o gibi vehimlerin ve o türlü senâların .

1853

آتشش پنهان و ذوقش آشکار
درد او ظاهر شود انجام کار

Âteşeş pinhân u zevKaş âşikâr,
Derd-i û zâhir şeved encâm-i Kâr.

«Ateşi gizli, zevki meydandadır. Lâkin zahmeti sonunda zâhir olur.»

Şeyh Sa'di kuddise sirruhu (Bostan) ında der ki :

«Çocukluğumda güçlü, kuvvetli idim, zaif hemcinslerimi epeyce hırpaladım. Bir gün birinden bir yumruk yedim, ondan sonra kuvvetsizleri dövmekten vazgeçtim.» Bir insan kendisinde biraz kudret hissedince, yâni bir kitapta gördüğü ibâreden şöyle böyle ma'nâ çıkaracak kadar istihrâc kuvveti peydâ edince, âlim oldum vehmine düşerse, başkalarının da âlimsin, ârifsin, dâhisin gibi martavallarına inanacak kadar gaflet gösterirse sonunda mahcup olur. Binâenaleyh şunun bunun medihlerine kapılmamalı ve kulak asmamalıdır.

1854

تو مگو کان مدح را من کی خرم
از طمع می گوید او من پی برم

Tû me-gû k'ân medhrâ men key Harem,
Ez-Tama' mi-güyed û men pey bürem.

«Ötekinin, berikinin medhine ben nasıl kulak veririm, ben senâ edenlerin söylediklerinin tama'larından olduğunu anlıyorum deme.»

1855

مادحت گر هجو گوید بر ملا
روزها سوزد دلت زان سوزها

Mâdihet ger hecv güyed ber-melâ,
Rûzhâ sûzed dilet z'ân sûzhâ.

«Seni medhetmiş olan, mele'i nâsta hicveyleyecek olursa o hicvin tesiri ateşinden günlerce yüreğin yanar.»

1856

گرچو دانی کو زحرمن گفت آن
کان طمع که داشت از تو شد زیان

Gerçi dâni k'û zi-hirmân gôft ân,
K'ân Tama' ki dâşt ez tû şüd ziyân.

«Vâkı'a, onun mahrûmiyyetten söylediğini, senden beklediği ihsânın ziyân olduğunu, yâni medhine mukâbil senden bir şey koparamadığı için hicveylediğini bilirsin.»

Fakat bildiğin halde:

1857

ان اثر می ماندت دراندرون
در مدیح این حالتت هست آزمون

Ân eser mî-mânedet der-enderûn,
Der medih în hâletet hest âzümûn.

«O hicvin eseri, içerinde kalır. Hicivde böyle bir tesir olduğu gibi medihte de vardır. İnanmazsan tecrübe et.»

Yakın zamanlara kadar devam etmek üzere bir kibar dilenciliği vardı ki, bu, şâirlerin, bazı lâyık olmayan kimseleri kasidelerle medhetmeleri, mukabilinde de (câize) nâmında bir kaç para koparmaları idi. Bu çirkin âdet; Arabdan, Acemden bize de intikâl etmiş, şâirlerimizi bu müstekreh âdete mübtelâ kılmıştı. Biraz söz tanzim edebilenler; ya hükümdarlardan, yahut vezirlerden, zenginlerden birini gözünden kestirir, onun, medhe lâyık olup olmadığını nazar-ı dikkate almaz, mübâleğalarla dolu bir kaside yazar, götürür herifin karşısında okur, onun tekebbür ve tecebbürünü artırmaya mukabil bir kaç para alır, yüzünün suyunu akıtmaya kazandığı o parayı, bilâ teessür yerdi. Kaside perdâzlık devri hamdolsun geçti. Maamafih mensur medhiyeler devam ediyor, hattâ rağbet görüyor. Şu fark ile ki, eskiden medhedilip de kasideye mukabil câize verenler, kendi keselerinden verirlerdi. Şimdi senâ edilenler ise keselerinden değil, devlet hazinesinden ihsân ediyorlar. Şu da var ki, bir kimsenin hakkiyle değerini söylemek, hâlâ nezâkete muhâlif sayılıyor. Fazileti, mihrâba geçtiği yahut minbere çıktığı vakit başındaki sarıktan ibaret bulunan kimselere «Fâzıl-ı muhterem» demeye mecburiyet duyuluyor. O fâzıl-ı muhterem tâbiri de zavallı muhâtabı ilim vehmine

düşürüyor. Acaba bende fazilet var da ben mi farkında değilim? diye tereddüde uğratıyor. Bir kaç kişiden işitince de hakikaten fâzılmışım! diye kat'î kararını veriyor.

İşte bunun için Cenâb-ı Mevlânâ: Ben medhe kulak vermem. Çünkü beni medhedenin benden çıkacak bir işi olduğu için medhettiğini biliyorum.

Seni hicveden de böyledir. Senden beklediğini alamadığından seni hicvettiğini bilirsin. Bildiğin halde herifin sözleri yüreğini ateş gibi yakar. Madem ki hiciv seni müteessir ediyor, o halde medih de tesir eder, buyuruyor. Evet:

1858

آن اثر هم روزها باقی بود
مایهٔ کبرو خداع جان شود

Ân eser hem rûzhâ bâKi büved.
Mâye-i kibr û Hudâ'-i cân şeved.

«Medhin tesiri de günlerce kalır, ruhun aldanmasına ve kibirlenmesine maya olur.»

1859

لیك ننماید چو شیرینست مدح
بد نماید زان تلخ افتاد قدح

Lîk ne-nmâyed çu şirinᵉst medh,
Bed nümâyed z'ân telHüftâd Kadh.

«Lâkin medh tatlı olduğu için tesiri derhal görünmez. Hiciv ve zem ise acı olduğundan tesiri âni olarak görünür.»

1860

همچو مطبوخست و حب کآنرا خوری
تا بدیری شورش و رنج اندری

Hem-çu maTbûHest u hab k'ânrâ Horî,
Tâ-be-dîrî şûriş u renc enderî.

«Hiciv, matbuh, müshil ve mukayyi' hap gibidir ki o metbuhu

içince ve o hapı yutunca uzun müddet ızdırap ve dert çekersin.

Yâni müshilin ve mukayyi' hapın sancısı ve bulantısı seni nasıl uzun müddet rahatsız ederse hicv de öylece bihuzur eder. Fakat:

1861

ور خوری حلوا بود ذوقش دمی
این اثر چون آن نمی پاید همی

V'er Horî halvâ büved zevKaş demî,
İn eser çun û ne-mî-pâyed hemî.

«Eğer helva yiyecek olursan zevki o lokmayı yutuncaya kadar devam eder. Ötekiler gibi sürekli olmaz.» Lâkin:

1862

چون نمی پاید همی پاید نهان
هر ضدی را تو بضد او بدان

Çun ne-mî-pâyed hemî pâyed nihân,
Her zıdirâ tû be-zıdd-i û bi-dân.

«Nasıl sürekli olmaz? Onun tesiri gizli kalır. Sen her zıddı, zıddı ile mukayese edip anla.»

Evet insan, tatlı bir şey yediği vakit onun halâveti boğazından aşağıya ininceye kadar sürer, acı bir şey gibi lezzeti sürekli değil görünür. Lâkin hakikatte böyle değildir. Helvayı teşkil eden bir lokma, mideye gidince ondaki un, yağ, şeker gibi gıda maddeleri hazmolunup bedene yayılır, o maddelerin tesiri vücudda görünür. Demek ki tek lokmanın tesiri bile zâil olup gitmiyor. Maddeten tatlı olan şeyler böyle olduğu gibi ma'nen tatlı gelen medh de böyledir. İnsan, medhine dair işittiği bir sözden ne kadar müteessir olmadım zannına düşerse düşsün yine aldanır. Hazret-i Mevlânâ bir misal daha gösteriyor:

1863

چون شکر پاید نهان تأثیر او
بعد چندین دنبل آرد نیش جو

Çun şeker pâyed nihân te'sîr-i û,
Ba'd çendîn dünbül âred nîş-cû

«Şekerin tesiri nasıl gizli kalır? Bir müddet sonra neştere ihtiyaç gösterecek çıban çıkarır.»

Yânî, helvaya fazla devam edilecek olursa kana hararet gelir, vücudda kan çıbanları peyda olur, onları yarmak ve temizlemek için neştere lüzum görülür.

1864

نفس از بس مدحها فرعون شد
کن ذلیل النفس هونا لا تسد

Nefs ez-bes medihhâ Fir'âvn şüd,
Kün zelil-ün-nefsi hevnen lâ-tesüd.

«Nefs, fazla medhlerden Fir'avn gibi kibirlenir. O halde nefsini hor ve hakir bulundur, seyyidliğe kalkışma.»

İkinci mısra' ile şu Âyetlere işaret ediliyor :

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ

الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

Yânî: «Cenâb-ı Rahmanın kâmil kulları yer yüzünde tekebbür ve tecebbür göstermeksizin mütevâzıâne yürürler. Câhiller onlara hitab edip tecâvüzde bulunsalar bile selâmetle cevap verirler, yahut hadi selâmetle gidiniz derler, başka türlü mukabelede bulunmazlar[70].» (Rahmân) ism-i şerifinin mazharı bulunan havâss-ı ümmet böyledir. Onlar nefislerini ayak altına alırlar, cühelânın tecâvüzüne ve istihzâşına maruz kalsalar bile mukabele teşebbüsünde bulunmazlar.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«Sana biri hiylekâr ve mürâyi derse: evet öyleyiz, hattâ deliliğinden ikiyüz kat fazlayız, cevâbını verip yürü. Eğer sana kızıp da söverlerse gönül hoşluğiyle duâ edip uzaklaş.» buyurur.

Nefsi tezil eyemek, yânî kibr ü azameti kırabilmek muvaffakıyeti, Allahın büyük bir ihsânıdır. Hazret-i Cüneyd kuddise sırruhu buyurmuştur ki: «Nefsin sultasından çıkabilmek büyük bir ni'mettir. Çünkü nefs, seninle Allah arasına en büyük perdedir.»

(70) Sûrei Furkan: 63

Yine Cenâb-ı Pir buyuruyor ki:

1865

تا توانى بنده شو سلطان مباش

زخم کش چون کوى شو چوگان مباش

Tâ tüvânî bende şev sulTân me-şev,
ZaHm keş çun gûy şev çevgân me-şev.

«Elinden geldiği kadar çalış, kul ol da sultan olma. Gûy ve çevgân oyunundaki top gibi zahmet çek ve paralan da çevgân olma.»

Arabların (Küre ve Savlecan) dedikleri (gûy ve çevgân), vaktiyle at üstünde oynanılır bir oyunmuş. Yere bir tarafı delik ağaç bir top atılır, bir kaç süvari ucu çengelli deyneklerle o topu kaldırmaya uğraşırmış. Her taraftan vurulan darbe tesiriyle top berelenir ve öteye beriye yuvarlanır, süvariler de onu yakalamak için ardından at koştururlarmış. Her kim topu deyneğe takıp yerden kaldıracak olursa bahsi o kazanırmış. İşte Hazret-i Mevlânâ bilhassa dervişlik mesleğinde bulunanlara kul olup sultan olmamayı, gûy olup çevgân olmamayı tavsiye ediyor, yâni icap ederse zahmet çek ve incin de kimseye zahmet verecek ve incitecek mevki'de bulunma, diyor.

1866

ور نه چون لطفت نماند وين جمال

از تو آيد آن حريفانرا ملال

V'er ne çun luTfet ne-mâned v'în cemâl,
Ez-tu âyed ân harîfânrâ melâl.

«Yoksa letâfetin, servetin ve cemâlin kalkınmayınca o heriflerden sana usanç gelir.»

Yâni evvelce senden müstefid olmak için yanına gelenler ve medh ü sitâyişine dâir ağız dolusu söz söyleyenler varken, onların istifade ettikleri şey zail oldu mu, meselâ paran tükendi mi, mevkiinden düştün mü, hepsi de savuşurlar, müflis mirasyedinin dalkavukları gibi dağılıverirler, hattâ sen onların yanına gitsen istiskal ederler.

1867

آن جماعت کت همی دادند ریو
چون ببینندت بگویندت که دیو

Ân cemâat k'et hemi dâdend riv,
Çun bi-binendet bi-gûyendet ki div.

«Vaktiyle medhü sitâyiş ederek sana gurur veren o cemaat, seni görünce şeytan derler.»

1868

جمله گویندت چو بینندت بدر
مرده از گور خود بر کرد سر

Cümle gûyendet çu binendet be-der,
Murdeî ez-gûr-i Hod ber-kerd ser.

«Hepsi de seni kapıda görünce: bir ölü mezardan başını çıkarmış, derler.»

1869

همچو امرد که خدا نامش کنند
تا بدان سالوس در دامش کنند

Hemçu emred ki Hudâ nâmeş künend,
Tâ be-d-ân sâlûs der-dâmeş künend.

«Bu hal ona benzer ki bir güzeli hiyle tuzağına düşürmek için kendisine, ma'bud ve peresdide-i ruh gibi isimle verirler.»

1870

چونکه در بدنامی آمد ریش او
دیو را ننگ آید از تفتیش او

Çun ki der bed-nâmi âmed riş-i û,
Divrâ neng âyed ez-teftiş-i û.

«O güzel rezâlet içinde kartlaşıp da hüsnü zevâl bulunca artık onu arayıp sormaktan şeytan bile utanır.»

Evvelce medh için tâbir bulamayanlar, sonradan zem için lafz kıtlığına uğrarlar. Ondan dolayı insan aklını başına alıp da işittiği medhlere kulak asmamalı, onlara aldanıp da kibr ve azamete kalkışmamalıdır.

Bahis dolayısiyle Cenâb-ı Pir Efendimiz, şeytanın kimleri azdırmaya uğraştığını beyan buyuruyor :

1871

دیو سوی آدمی شد بهر شر
سوی تو نامد که از دیوی بتر

Dîv sûy-i âdemî şüd behr-i şer,
Sûy-i tû n'âmed ki ez dîvî beter.

«Şeytan şerre teşvik için, insanın yanına gider. Korkma senin yanına gelmez. Çünkü sen şeytandan betersin.»

1872

تا تو بودی آدمی دیو ازپیت
می‌دوید و می‌چشیدی ازمیت

Tâ tu bûdî âdemî, dîv ez-peyet,
Mî-devîd û mî-çeşîdi ez-meyt.

«Eğer sen insan olaydın şeytan arkandan koşar, senin tadına bakardı, yahut azdırma şarabını sana içirirdi.»

1873

چون شوی در خوی دیوی استوار
می‌گریزد ازتو دیو نابکار

Çun şevî der-Hûy-i dîvî üstüvâr,
Mî-gürîzed ez-tu dîv-i nâ-be-kâr.

«Sende şeytanlık tabiati hâkim olunca nâbekâr şeytan senden kaçar.»

1874

آن کسان کز دامنت آویختند
چون چنین گشتی همه بگریختند

Ân kesân k'ez-dâmenet âvîHtend,
Çun çunin geşti heme bi-grîHtend.

«Vaktiyle eteğine sarılan kimseler böyle olunca yanından savuşurlar.»

Yâni başına toplanıp seni medhedenler vardı. Onların medhi şeytanın iğvâsı gibi seni azdırdı. O derekeye düştün ki, dünyada benim kadar âlim yok! demeye başladın. Bu ise şeytanın tabiatidir ki Âdem Aleyhisselâm için «Ben ondan daha hayırlıyım» demiş, Ebulbeşer Hazretlerine üstünlük iddiasına kalkışmıştı. Sen de o derekeye düşünce artık şeytanın iğvasına hâcet kalmaz. Binâenaleyh evvelce medhedenler birer birer savuşurlar.

ALLAHIN DİLEDİĞİ OLUR DİLEMEDİĞİ OLMAZ HADİS-İ ŞERİFİNİN TEFSİRİ

1875

آن همه گفتيم ليك اندربسيج
بى عنايات خدا هيچيم و هيچ

Ân heme goftim lik ender-besiç,
Bî-inâyât-i Hudâ hiçim u hiç.

«Bu kadar nasihat ve maârifi muntazaman söyledik. lâkin Allahın inâyetleri olmayınca o nasihatlerin tatbiki hususunda hiç mi hiçiz.»

1876

بى عنايات حق و خاصان حق
گر ملك باشد سياهستش ورق

Bi-inâyat-i haK u HâSân-i haK,
Ger melek bâşed siyahesteş veraK.

«Hakkın ve has kullarının inâyetleri imdâd etmeyecek olursa bir mahlûkun, melek de olsa, defter-i a'mâli siyahtır.»

Yâni günahkârdır ve şâkidir.

Buyuruluyor ki: buraya kadar bir çok nasihatte bulunduk. Bunların söylenmesi Allahın tevfikiyle olduğu gibi tatbikatı da yine Allahın muvaffak kılmasiyle ve Allah ehlinin himmet ve şefaat eylemesiyle kabildir. Çünkü bir mahlûk, melek gibi masum olsa da yine lutfi ilâhiye müftefikirdir. Ondaki ismet de Hakkın eser-i inayetidir. O inayet eseri mürtefi olursa o masum melek de şâki olur çıkar. Şeytanın ilk ve son halleri gibi.

Cenâb-ı Pir hakikatin beyânından sonra münâcâta şuru' ile diyor ki :

1877

ای خدا ای فضل تو حاجتروا
با تو یاد هیچ کس نبود روا

Ey Hudâ ey fazl-i tû hâcet-revâ,
Bâ-tu yâd-i hiç kes ne-bved revâ.

«İlâhî. ey ihsânı kullarının hâcetini hâsıl eden Rabbim; sen dururken başkasını yâdetmek ve ondan meded ummak revâ değildir.»

1878

این قدر ارشاد تو بخشیدهٔ
تا بدین بس عیب ما پوشیدهٔ

İn Kader irşâd tû baHşîdei,
Tâ be-d-în bes ayb-i mâ pûşîdei.

«Yâ Rabbi; bize bu kadar irşâd ve hidâyet ihsân etmişsin. Bu âne gelinceye kadar bizim bir çok kusurumuzu örtmüş ve gizlemişsin.»

1879

قطرهٔ دانش که بخشیدی ز پیش
متصل گردان بدریاهای خویش

KaTre-i dâniş ki baHşîdî zi-pîş.
MuttaSıl gerdân be-deryâhâ-yi Hîş.

«İlâhî; vermiş olduğun ilim damlasını, kendi deryâlarına ilhâk eyle.»

1880

قطرهٔ علمست اندرجان من
وارهانش ازهوا وزخاك تن

KaTre-i ilmest ender-cân-i men.
Vâ-rehâneş ez-hevâ v'ez-Hâk-i ten.

«Benim rûhumda bir ilim katresi vardır. İlâhî, onu hevâ rüzgâ-rıyle beden toprağından muhafaza buyur!»

1881

پیش ازان کین خاکها خسفش کند
پیش ازان که بادها نسفش کند

Piş ez-Ân k'în Hâkhâ Hasfeş küned,
Piş ez-Ân ki bâdhâ nesfeş küned.

Yâ Rabbi. muhafaza ve tahlisin, o ilim damlasını toprakların emmesinden ve rüzgârların kurumasından evvel olsun.»

Yâni Allahın lûtf u keremi eseri olmak üzere benim ruhumda bir ilim katresi var. Fakat ona mukabil hevâ vü heves rüzgârlarıyle cisim toprağı mevcud. Toprak suyu çeker, rüzgâr ise kurutur. Ya rabbi; sen toprağın yuttuğu ve rüzgârın kuruttuğu bir damlayı onlardan istirdada ve iadeye muktedirsin. Böyle olmakla beraber hevâ rüzgârının ve cesed toprağının ilim katresini imhâ etmelerine meydan verme.

1882

قطره کو درهوا شد یا که ریخت
از خزینه قدرت تو کی گریخت

KaTrei k'û der-hevâ şüd yâ ki riHt,
Ez-Hazînê Kudret-i tu key giriHt.

«Bir damla su, buhar halinde havaya çıksa. yahut toprağa düşüp kayıp da olsa senin kudretinin hazinesinden nasıl kaçabilir?»

Evet. Bir damla değil. bir zerre bile mahvedilemez. Bir damla buhar olmakla zâyi olmadığı gibi, toprağın emmesiyle de kaybolmaz. O her vakit sudur. İrâde'i İlâhiyye onu icabında yine su olarak izhâr eder.

1883

گر درآید درعدم یا صد عدم
چون بخوانیش او کند از سر قدم

Ger der-âyed der-adem yâ Sad adem,
Çun bi-Hânîş û küned ez-ser Kadem.

«Eğer o damla ademe inkılâb etse, hattâ yüz derece adem olsa İlâhi; sen onu varlığa çağırdığın gibi, başını ayak yapar da yuvarlana yuvarlana gelir.»

1884

صدهزاران ضد ضدرا می کشد
بازشان فضل تو بیرون می کشد

Sad-hezârân zıdd-i zıdrâ mi-küşed,
Bâz-şân fazl-i tu birûn mi-keşed.

«Yüz binlerce zıd şeyler birbirini mahveder. Sonra senin fazl u keremin, onları tekrar harice çeker, çıkarır.»

Meselâ güneşin tesiriyle yerdeki sulardan tebahhurât vukûa gelir. Su buhar haline gelmekle onun (su) şekli ve hâssası değişir. Bunu da kendisinin zıddı demek olan güneş yapar. Fakat havada toplanan buhar tekâsüf eder, bulut haline girer. Zamanı gelince de fazl-ı İlâhi ile yağmur ve su halinde arza yağar.

1885

از عدمها سوی هستی هر زمان
هست یارب کاروان درکاروان

Ez-ademhâ sûy-i hesti her zemân,
Hest yâ Rab kârvân der-kârvân

«Ademlerden vücuda doğru her zaman kâfile kâfile mahlûkat gelmektedir.»

1886

خاصه هر شب جمله افکار و عقول
غرق میکردند در بحر نغول

HâSSa her şeb cümle efkâr û uKûl,
Gark mi-kerdend der-bahr-i nügul.

«Hususiyle her gece bütün fikirler ve akıllar, uyku dolayısiyle derin bir denizin müstağrakı olurlar.»

1887

باز وقت صبح آن اللهیان
بر زنند از بحر سر چون ماهیان

Bâz vaKt-i Sübh, ân Allâhiyân,
Ber-zenend ez-bahr ser çun mâhiyân.

«Sabah olunca da Allâhiler, yâni Allahın keremi eseri olan akıllar ve fikirler, dalmış oldukları denizden balık gibi başlarını çıkarırlar.»

Diğer bir misal irad ediyor :

1888

در خزان آن صدهزاران شاخ و برگ
در هزیمت رفته از دریای مرگ

Der-Hazân ân Sad-hezârân şâH u berg,
Der-hezimet refte ez-deryâ-yi merg.

«Sonbahar gelince ağaçlardaki yüz binlerce dal ve yaprak ölüm denizinin salvetine karşı münhezim olur.»

Yâni dallar kırılır, yapraklar kuruyup dökülür, toprağa tahavvül eder.

1889

زاغ پوشیده سیه چون نوحه گر
در گلستان نوحه کرده بر خضر

Zâğ-i pûşide-siyeh çun nevha-ger.
Der-gülistân nevha kerde ber-Hadar.

«Siyahlar giyinmiş karga, cenâzeye ağlayanlar gibi gül bahçesindeki evvelki yeşilliğin zeval bulmasına ağlar.»

1890

باز فرمان آید از سالار ده
مر عدم را آنچه خوردی باز ده

Bâz fermân âyed ez-sâlâr-dih.
Mer ademrâ ânçi Hordi bâz dih.

«Vücud ikliminin hâkimi olan Allahtan, yediğini geriye ver, diye ademe tekrar ferman gelir.»

1891

آنچه خوردی واده ای مرگ سیاه
از نبات و دارو و برگ و گیاه

Ânçi Hordi vâ-dih merg-î siyâh,
Ez-nebât û dâru vû ber û giyâh.

«Ey kara ölüm; nebattan, ilâçdan, yapraktan, ottan yiyip mahvettiklerini iade eyle buyurulur.»

Şimdi de âfâktan enfüse intikâl ediliyor:

1892

ای برادر عقل یکدم باخود آر
دمبدم در تو خزانست و بهار

Ey berâder aKl yek-dem bâ-Hod âr,
Dem-be-dem der-tû Hazânest û behâr.

«Ey kardeş; bir ân olsun aklını başına al da düşün ki sende de dâimâ hazan ve bahar halleri vardır.»

1893

باغ دلرا سبز و تر و تازه بین
پر زغنچه ورد و سرو و یاسمین

Bâğ-i dilrâ sebz u terr û tâze bin,
Pür zi-gunce verd u serv û yâsemin.

«Gönül bağını yeşil, tarâvetli, tâze gül goncalariyle dolu, servi, yâsemin ağaçlariyle müzeyyen gör.»

1894

زانبوهی برگ پنهان گشته شاخ
زانبوهی گل پنهان صحرا و کاخ

Z'enbuhi-i berg pinhan geşte şâH,
Z'enbuhi-i gül nihan Sahrâ vu kâH.

«Gönül bağında yaprağın çokluğundan dallar gizlenmiş ve gü lün kesretinden sahra da, köşk de mestur kalmıştır.»

Yâni her an içinde bir çok mahlûkat ademden vücuda gelir. Meselâ insan gece uyuyunca mâlûmat ve ma'kûlâtı kendisinden zâil olur. Gözü görmez, kulağı işitmez, burnu koku almaz, damağı lezzet duymaz. Fakat sabah olup da uyanınca bütün havâssı, olanca malûmatı geri gelir. İşte bu ademden vücûda avdet etmektir. Keza sonbaharda ağaçların yaprakları sararır, dökülür, bütün dallar kadid haline gelir. Bübülün yerini kargalar tutar. Lâkın ilkbahara doğru Allahın emri ile ağaçarda bir feyz ü nemâ görünür. Evvelce dökülmüş olan yaprakların yerine başkaları çıkar, solmuş, kurumuş otların yerinde tazeleri biter. Hülâsa cihan yeniden hayat bulur.

Âfâkta böyle olduğu gibi enfüste de böyledir. İnsanın da (kabz ve bast) yâni sürur ve keder halleri olur ki onlar da gönül bağının hazan ve baharı mesâbesindedir. Demek ki vücuddan adem'e gidiş ve ademden geliş yalnız hârice ve âfâka münhasır değildir. Enfüste de aynen cereyan etmektedir.

1895

این سخنهایی که از عقل کلست
بوی آن گلزار و سرو و سنبلست

İn süHanhâyi ki ez-aKl-i külest,
Bûy-i ân gülzâr u serv û sünbülest.

«Bu sözler ki akl-ı küldendir, o gülzârın ve o gülzârdaki serv ü sünbülün râyihasıdır.»

1896

بوی گل دیدی که آنجا گل نبود
جوش مل دیدی که آنجا مل نبود

Bûy-i gül didi ki ancâ gül ne-bûd.
Cûş-i mül didi ki ancâ mül ne-bûd.

«Gül olmayan yerde gül kokusu duydun mu? Şarab olmayan yerde şarab çoşkunluğu gördün mü?»

Buyuruluyor ki; şu söylediğim sözler akl-ı külden istifâde edilmiştir ki o gül bahçesinin feyiz kokusunu haizdir. Gül kokusu ancak gül bulunan yerde, şarab coşkunluğu da ancak şarab bulunan mahalde duyulur ve görülür. Binâenaleyh bu sözlerdeki irşâd şemmesi de, istifâze eylediği verd-i hakikat ve hadika-i vahdete delâlet eder.

1897

بو قلاووزست و رهبر مر ترا
می برد تا خلد و کوثر مر ترا

Bû Kılâvûzest u reh-ber mer turâ,
Mî-büred tâ Huld u kevser mer turâ.

«Râyiha, senin için kılavuzdur ki seni ebediyyet cennetine ve kevser nehrine kadar götürür.»

Yâni şu sözler, akl-ı küllün man'nevi kokularıdır. Onlardan istifade etmeye çalış ki koku, insana delil olur da intişar yerine kadar götürür. Bundan dolayı abdest alınırken istinşâk, yâni burna su vermek esnâsında: **«Yâ Rabbi; bana cennet ve oradaki ni'metin kokusunu duyur»** diye duâ edilir.

1898

بو دوای چشم باشد نورساز
شد ز بوی دیدهٔ یعقوب باز

Bû devâ-yi çeşm bâşed nûr-sâz,
Şüd zi-bûyi dîde-i ya'Kûb bâz.

«Râyiha göze nûr veren bir devâdır. Hazret-i Ya'kubun gözü râyihadan açıldı.»

Kıssa mâlûmdur. Ya'kûb Aleyhisselâm, oğlu Yûsüf Aleyhisselâmın hasretinden senelerce ağlamış, hattâ gözleri zâhirî rü'yetten mahrum kalmıştı. Sonra Yûsüf Aleyhisselâm gömleğini gönderdi. Ya'kûb Aleyhisselâm gömleğin kokusunu alıp da yüzüne sürünce gözleri açıldı. İşte ma'nevi ve Rabbâni kokular böyledir. Lâkin :

1899

بوی بد مر دیده‌را تاری کند
بوی یوسف دیده‌را یاری کند

Bûy-i bed mer diderâ tari küned,
Bû-yi yûsuf dide-râ yâri küned.

«Fenâ koku, gözü karanlık ve görmez eder. Yûsüfün râyihası ise göze yardımda bulunur.»

Kötü kokunun göze olan sû-i te'siri mâlûmdur. Meselâ soğan soyan bir adamın yahut tüten bir sobanın isine maruz kalanın gözlerinin ne kadar müteessir olduğunu ve nasıl yaşardığını hepimiz biliriz.

1900

تو که یوسف نیستی یعقوب باش
همچو او با گریه و آشوب باش

Tû ki yûsuf nisti ya'Kûb bâş,
Hemçu û bâ-girye vü âşûb baş.

«Ey sâlik; madem ki sen Yûsüf gibi mahbûbiyyet mertebesinde değilsin, Ya'kûbluk misâli âşıklık mertebesinde bulun. Onun gibi ağlamaktan, sızlamaktan hâli kalma.»

Ricâlûllah arasında (Âşık) ve (Ma'şuk) olmak üzere iki zümre vardır. Âşıklar Allahı sever, ma'şukları ise Allah sever. Nitekim İbrâhim Aleyhisseâm (Halilullah) olması itibariyle âşık. Nebiyy-i a'zam ve Efhâm Sallellâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz ise (Habîbullah) olması dolayısiyle ma'şuktur.

Urefây-i sofiyyeden Seyyid Kasım-ı Envâr-ı Tebrizi gençliğinde zâif ve nahif iken ihtiyarlığında şişmanlamış;

— Âşıklar zaif olurlar, siz ise şişmanladınız! diye itiraz etmişler.

— Evet. Vaktiyle biz de zaif ve âşık idik. Şimdi ma'şuk olduğumuz için semirdik. Cevabını vermiş.

1901

بشنو این پند از حکیم غزنوی
تا بیابی در تن کهنه نوی

Bişnev in pend ez-hâkim-i gaznevi,
Tâ bi-yâbi der-ten-i kühne nevi.

«Köhne cisminde yenilik, yâni feyz'i cedid bulmak için şu nasihati Hakim-i Gazneviden dinle.»

Hakim Gaznevi, ümmetin büyüklerinden bir zât-i âlidir ki (Hakim Senâyi) diye meşhurdur. Hadika nâmında mar'ruf bir eseri vardır. Mesnevi-i Şerifin tanziminden evvel müntesibin-i Mevleviyye ondan feyz alırdı. İşte bu Cenâb-ı Senâyi buyurur ki :

1902

نازرا روی بباید همچو ورد
چون نداری گرد بدخوئی مگرد

Nâzrâ rûyi bi-bâyed hemçu verd,
Çun ne-dâri gerd-i bed-Hûyi me-gerd.

«Nazlanmak için gül gibi bir yüz lâzımdır. Öyle cemâlin yoksa nâfile yere huysuzluk etme.»

1903

زشت باشد روی نازیبا و زرد
سخت باشد چشم نابینا و درد

Zişt bâşed rûy-i nâ-zibâ vu zerd,
SaHt bâşed çeşm-i nâ-binâ vu derd.

«Yakışıklı olmayan, ilâveten sararmış bulunan bir çehre çirkindir. Görmez göz ile hastalığın bir araya gelmesi gayet müşkildir.»

Demek isteniliyor ki bir çirkinin nazlanması hem soğuktur, hem çekilmez bir şeydir. Bir câhilin ilim dâ'vâsına, dalâletteki bir kimsenin irşâd iddiâsına kalkışması da böyledir. Onun için :

1904

پیش یوسف نازش و خوبی مکن
جز نیاز و آه یعقوبی مکن

Piş yusuf nâziş û Hûbî me-kün,
Cüz niyâz û âh-i ya'Kûbime-kün.

«Yûsüf ve Yûsüf gibilerin karşısında nazlanma ve gevezelik

taslama; Hazret-i Ya'kûb gibi Âh çekmekten, niyâz ve tezarru'da bulunmaktan başka bir şey yapma.»

1905

معنی مردن ز طوطی بد نیاز
در نیاز و فقر خودرا مرده ساز

Ma'ni-i mürden zi-TûTî bûd niyâz,
Der-niyâz u faKr Hodrâ mürde sâz.

«Hikâye edilen tûtînin ölmesindeki ma'nâ, niyâz idi. Sen de niyâz ve fakr meslekinde kendini ölü haline getir.»

1906

تا دم عیسی ترا زنده کند
همچو خویشت خوب و فرخنده کند

Tâ dem-i Esî turâ zinde küned.
Hemçu Hişet Hûb u ferHunde küned.

«İsâ nefesli bir zât seni ihyâ etsin ve kendisi gibi güzel ve mübârek bir hâle getirsin.»

Bunun hârici bir misalini istersen :

1907

از بهاران کی شود سر سبز سنگ
خاك شو تا گل بروید رنگ رنگ

Ez-behârân key şeved ser-sebz seng.
Hâk şev tâ gül bi-rûyed reng reng.

«Bahar mevsiminde bir taş yeşerir mi? Toprak ol ki senden renk renk güller ve çiçekler yetişsin.»

Yâni baharın feyz-i inbâtından nâsib alan topraktır. Ondan dolayı üstünde türlü türlü çiçekler biter. Renk renk goncalar inkişaf eder. Câmid bir kaya da baharı görür amma, onun feyzinden istifâde edemez. Bunun gibi pek değil. toprak gibi yumuşak ve mütevâzı olmalıdırlar.

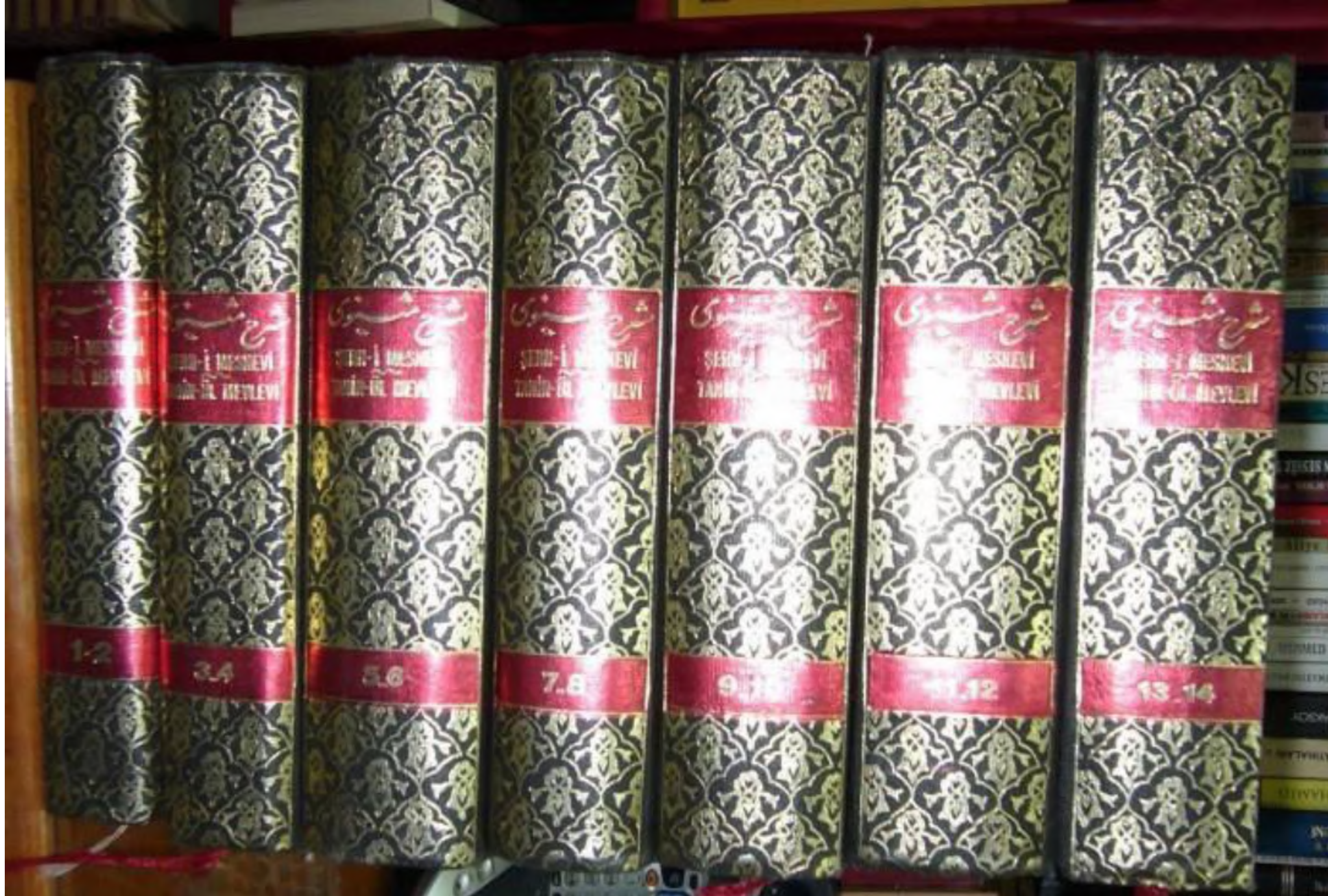
1908

سالها تو سنگ بودی دلخراش
آزمون را یک زمانی خاک باش

Sâlhâ tû sêng bûdî dil-Hırâş.
Âzümûn kün yek zemânî Hâk bâş.

«Sen de senelerce yürek tırmalayan taş gibiydin. Tecrübe etmiş olmak için bir müddet de toprak oluver.»

Yâni, şimdiye kadar kibr ü azamet da'vâsında ve (Menem diğer nîst) iddiasında serkeş bir kaya gibi kakıldın kaldın. Bu kadar zamanlık sebâtın neticesinde bir şey olmadığını kendin de anladın. Bâri denemek için bir parça da toprak gibi halim ve selîm olmaya çalış. Belki ma'nevî bir bahara tesadüf edersin de onun feyzi ile sende de ahlâk-ı hasene gülleri açılıverir. **(Ve mâ zâlike alâllâhi biazîz)** Yâni: **«Bunu yapmak Allah için güç bir şey değildir.»**

شرح مثنوى
ŞERH-İ MESNEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13 14

179

ÇENG ÇALMASI HİKÂYESİ

Çeng: Kanun gibi, fakat onun gibi yatık değil, dikine tutularak çalınan bir sazın adıdır. Çalana (çengî) ve (çengzen) denilir. Arablarda câhiliyye devrinde Mekkede ve Medinede böyle saz çalanlar vardı. Hele Medine ehâlisi mûsikiye pek düşkündü. İbn-i Kuteybe (Maârif) adlı kitabının (sınâatül'esraf) bahsinde, vakt-i seâdetde, Hulefây-i Râşidîn devrinde ve tâbiîn devrinde bazı kimselerin, ezcümle (Nadr bin Hâris), (Hakem bin Ebil'âs), (Hureys bin Amr), (Ebû Amr bin Hureys), (Kaysül Fihrî), (Ma'mer bin Osman) ve İbn-i Siyrînin babası (Siyri) nin ud çalıp teganni ettiklerini yazar.

Ca'fer bin Ebû Tâlibin oğlu Abdullah radiyallâhü anhümânın ud din-

Kerr ü fer: Arabların muhârebe tarzı demektir ki, fırsat bulunca ileriye atılır, zora geldikçe geri çekilir idiler. Sonra ileri geri sallanarak azametle yürümeye (kerr ü fer) denilmiştir ki, bizim (kelli felli) tâbiri de oradan alınmıştır.

1910

بلبل ازآواز و بیخود شدی
یك طرب زآواز خوبش صد شدی

Bülbül ez-âvâz-i û bî-Hod şüdî,
Yek Tareb z'âvâz-i Hûbeş Sad şüdî.

«Bülbül o çenginin sesini işitince kendinden geçerdi, bir neş'e onun sesiyle yüz olurdu.»

Yânî başkalarının sesinden onun sesi yüz kat daha şevk-âverdi.

1911

مجلس و مجمع دمش آراستی
وزنوای او قیامت خاستی

Meclis û mecma' demeş ârâstî,
V'ez-nevâ-yî û Kıyâmet Hâstî.

«Sesi, meclisleri ve ictimâgâhları tezyîn ederdi. Terennümünden kıyâmetler peydâ olur.»

Yânî dinleyenler cûş u hurûşa gelirdi.

1912

همچو اسرافیل کاوازش بفن
مردگانرا جان درآید دربدن

Hemçu İsrâfîl k'âvâzeş be-fen,
Mürdegânrâ cân der-âyed der-beden.

«Fenn-i mûsîkîdeki ihtisâsı dolayısiyle, İsrâfîl Aleyhisselâm gibi, ölülerin bedenlerine ruhlarını iâde ederdi.»

1913

یا رسائل بود اسرافیلرا
کز سماعش پر برستی فیلرا

Yâ Resâil bûd İsrâfîlrâ,
K'ez-simâaş per bi-restî fîlrâ.

«Yâhud İsrâfil Aleyhisselâmın muâvinlerinden idi ki, onu işitince filde kanat peydâ olurdu.»

İsrafil Aleyhisselâmın nefha-i sâniyesinde bütün ölüler kabirlerinden kalkacaklardır. Onun gibi, bu çengî de, âdetâ ölmüş kalblere yeniden hayat veriyordu. Hattâ fil gibi cesîmül'cüsse bir hayvan onun terennümâtını duyunca kanatlanmış gibi cûş u hurûşa geliyordu. Bu i'tibâr ile de o pîr-i çengî gûyâ İsrâfil Aleyhisselâmın muâvini oluyordu.

1914

سازد اسرافیل روزی نالەرا
جان دهد پوسیدهٔ صدسالەرا

Sâzed İsrâfîl rûzî nâlerâ,
Cân dihed pûsîde-î Sad-sâlerâ.

«İsrâfil Aleyhisselâm, Emr-i İlâhi ile bir gün sûra nefh edecek ve yüzlerce senedenberi çürümüş cesedlere ruh verecektir.»

Şu hâdisenin, yânî sûra nefhedileceğinin ve bütün ölülerin dirileceğinin vukû'a geleceği Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmiştir. Binâenaleyh müslümanlar ona inanmakla mükelleftir. Amma nefh-i sûra, kıyâm-ı kıyâmete, haşr-ı ecsâda inanmayacak olanlar bulunabilirmiş. Kimse kimsenin i'tikâdına karışmaz. Herkes dilediği gibi düşünür. Şu kadar var ki, bunlar şâyed olmayacak olursa olacağına inananlar bir şey kaybetmiş olmaz. Bil'akis olacak olursa, olacaklarına inanmayanlar o vakit hüsrân-ı azîme düşeceklerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Sûre-i Yâsînde beyan ediliyor ki: **Sûra üflenecektir.** Sûrun mâhiyyeti hakkında ulemânın muhtelif kavilleri vardır.

Hülâsa: Ruhların mecma'ı olan bir yerdir. İşte ona İsrâfil Aleyhisselâm vâsıtasiyle nefh vukû bulunca ve ruhların eski bedenlerine avdeti emrolunca :

فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى
رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا
هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ
لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

«O vakit bütün ölüler dirilip kabirlerinden kalkacaklar, Rabb-i zîşanlarının emri mûcebince mahşere koşacaklardır. O vakit kâfirler ve kıyâmeti münkir olanlar diyeceklerdir ki: Vay bizim hâlimize. Bizi merkadlerimizden kaldırıp gönderen kimdir? Onlara karşı ehl-i îmân da: Şu hâl, Allahın va'dettiği, peyğamberin de tebliğ eylediği bir şeydir. Peygamberler doğru haber vermişler, diyeceklerdir. Bu, Nefha-i âhire, yânî ölüleri diriltip kabirlerinden çıkaracak olan bir sayhadan başka bir şey değildir. Onlar, yânî bütün mahlûkât o vakit huzûr-i İlâhîmize gelip toplanacaklardır. İşte o gün, hiç bir nefs bir şeyden dolayı zulüm görmez. Ey insanlar siz ancak amellerinizin cezâsını göreceksiniz[1].»

Hazret-i Mevlânâ, İsrâfil Aleyhisselâmın sûrundan bahsettikten sonra Enbiyâ Aleyhisselâm ve onlara tebean evliyây-i kirâm kaddesallâhü esrârehüm hazarâtının kalblerinde enfüsî bir sır olduğunu beyâna şuru' edip buyuruyor ki :

1915

انبیارا دردرون هم نغمه‌هاست

طالبانرا زان حیات بی‌بهاست

En biyârâ der-derûn hem nağmehâst,
Tâlibânrâ z'ân hayât-î bî-behâst.

«Peygamberlerin de kalblerinde bir takım nağmeler vardır ki tâlibler için o nağmelerden bahâ yetişmeyecek hayat hâsıl olur.»

---

(1) Sûre-i Yasin: 51 : 54.

1916

نشنود آن نغمه‌هارا گوش حس
کز ستمها گوش حس باشد نجس

Ne-şneved ân nağmehârâ gûş-i his,
K'ez-sitemhâ gûş-i his bâşed necis.

«O nağmeleri his kulağı duymaz. Çünki zulüm ve isyân gibi şeyler dolayısiyle his kulağı kirlenir.»

Hisse mensub olan kulak maddîdir. İşitmesi de, hava dalgalarının (gışây-i tablı) ihtizâza getirmesiyledir. İnsanın kulağında bir ârıza olsa, yâhud temizlenmeye ihtiyâc gösterecek derecede kirlense işitmek hissini ya büsbütün yâhud kısmen kaybeder. Halbuki enbiyânın kalblerindeki nağmeler sâdece ma'nevi'dir. Maddî bir uzvun ma'nevi bir sesi işitmesi ise kabil değildir. Hususiyle, Allahın emirlerine isyân ve muhâlefet dolayısiyle, o uzvun maddiyyeti artar da o nisbette ma'neviyyeti eksilirse... Şu hâli bir misâl ile izah için Cenâb-ı Pîr Efendimiz buyuruyor ki :

1917

نشنود نغمهٔ پری را آدمی
که بود زاسرار پریان اعجمی

Ne-şneved nağmê perîrâ âdemî,
Kî büved z'esrâr püryân a'cemî.

«İnsanlar cinlerin nağmesini duyamazlar, çünki onların esrârına yabancıdırlar.»

1918

گرچه هم نغمهٔ پری زین عالمست
نغمهٔ دل برتر ازهردودمست

Gerçi hem nağmê perî z'în âlemest,
Nağme-i dil ber-ter ez-her-dû-demest.

«Cinlerin nağmesi de yine bu âlemdendir. Fakat gönül nağmesi ma'nevi olduğu için cinnin de, insanın da nefsinden ve sesinden âlidir.»

Buyuruluyor ki: Bizim için gayr-i meşhud olan mahlûkattan biri de cinlerdir. Onların da kendilerine göre tekellüm ve terennümü vardır. LÂ-

kin biz onların hayatına ve lisânına yabancı olduğumuz için seslerini, nağmelerini işitemeyiz. Halbuki cinler de bu âlemdeki mahlûkât cümlesinden oldukları cihetle bize pek yabancı olmamaları lâzım gelir. Dahası var. Karıncaları görüyoruz. İki tânesi karşılaşınca duruyorlar, konuşuyormuş gibi bir takım harekâtta bulunuyorlar. Anlaştıktan sonra ayrılıp yollarına gidiyorlar. Bunlar gözümüzün önünde cereyan eden hallerden iken, karıncaların ne sesini işitebiliyoruz, ne de konuştuklarını anlıyoruz. Bu kadar maddi şeyleri anlayamazken, sırf ma'nevi olan nagamât ve füyuzatı nasıl gözlerimizle görür, nasıl kulaklarımızla işitir, nasıl idrâkimizle kavrayabiliriz? Enbiyâ ve evliyânın kalblerindeki nağmeler ise ma'nevidir, cinnin ve insin maddî olan sesinden ve nefesinden müteâlîdir. Onların duyulması ilhâm yoluyla olur.

1919

که پری و آدمی زندانیند

هر دو درزندان این نادانیند

Ki peri vû âdemî zindâniyend,
Her du der-zindân-i în nâdâniyend.

«Çünki peri olsun âdemî olsun mahbustur, her ikisi de bu cehâlet zindanında mukayyeddir.»

1920

معشر جن سوره رحمن بخوان

تستطیعوا تنفذورا بازدان

Ma'şer'î cin sûre-î Rahmân bi-Hân,
Teste Tî'û tenfüzûrâ bâz-dân.

«Sûre-i Rahmândaki (Ya ma'şeral'cinni) âyetini oku. (İnisteta'tüm en tenfuzû) nun ma'nâsını anla.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki :

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ
أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا

«Ey cin ve insan cemaatleri! nüfuz ve huruc edebilirseniz semâvât

ve arzın muhîtinden haydi çıkın. Çıkamazsınız; meğer ki Allahın hükm ve kaderi böyle olsun[2].»

Yânî cinler ve insanlar, bu âlem mahlûkâtından oldukları için bu âleme ve bu âlemdeki maîşete bağlıdırlar. Onun hâricine çıkmalarına imkân yoktur. Meğer ki İrâde-i İlâhiyye ve İnâyet-i Sübhâniyye kendilerini o kayıddan kurtarsın. Tabiîdir ki mukayyed olan, mutlak bulunan gibi değildir. Onun için ins ü cin de enbiyâ ve evliyâ hazarâtının nâil oldukları ilhâmat-ı İlâhiyye ve füyûzât-ı Rabbâniyyeye vâkıf olamazlar.

1921

نغمه‌های اندرون اولیا
اولا گوید که ای اجزای لا

Nağmehâ-yî enderûn-î evliyâ,
Evvelâ gûyed ki ey eczâ-yi lâ.

«Evliyânın derûnundaki nağmeler, ibtidâ derler ki: Ey (lâ) nın cüzleri.»

Yânî ey lâ'ya mensub olanlar ve fenâya müteallik bulunanlar.

1922

هین زلای نفس سرها برزنید
این خیال و وهم یکسوا فکنید

Hîn zi-lâ-yî nêfs serhâ ber-zenîd,
În Hayâl û vêhm yek-sû ef kenîd.

«Âgâh olunuz, nefs (lâ) sından başınızı kaldırınız, bu vehim ve hayâli bertaraf ediniz.»

Yânî ey hakiki vücud ile muttasıf değilken varlık hayâline ve benlik vehmine düşenler; kendinizi bu vehm ve hayâlden kurtarınız. İşte evliyâullah hazarâtının kalbindeki irşâd nağmelerinin ilki bu nasîhattir. Bunu söyler ve şunu ilâve ederler ki :

---

(2) Sûre-i Rahman: 33.

1923

ای همه پوسیده در کون و فساد

جان باقیتان نروئید و نزاد

Ey heme pûside der-kevn û fesâd,
Cân-ı bâKî-tân ne-rûyid û ne-zâd.

«Ey kevn ü fesâd âleminde kocamış ve çürümüş olanlar; sizin bâki olan canlarınız neşv û nemâ bulmadı ve doğurmadı.»

Yânî ruhunuz kemâl kesbedecek veled-i kalb sâhibi olmadı. Ve gene Hazret-i Pîr buyuruyor :

1924

گر بگویم شمهٔ زان نغمه‌ها

جانها سر برزنند از دخمه‌ها

Ger bi-gûyem şemmeî z'ân nağmehâ,
Cânhâ ser ber-zened ez-daHmehâ.

«Eğer evliyâullahın kalbindeki nağmelerden bir mikdar bahsedecek olsam mezarlardan rûhlar baş kaldırır.»

Yânî bedenlerdeki cânlar cûş u hurûşa gelir.

1925

گوش‌را نزدیك كن كان دور نیست

لیك نقل آن بتو دستور نیست

Gûşrâ nezdîk kün k'ân dûr nîst,
Lîk naKl-i ân be-tû destûr nîst.

«Kulağını yaklaştır ki, o uzakta değildir. Lâkin o nağamâtı sana nakletmeye izin yoktur.»

Çünki o kabiliyyeti hâiz değilsin.

1926

هین که اسرافیل وقتند اولیا
مرده را زیشان حیاتست و نما

Hîn ki İsrâfîl-i vaKtend evliyâ,
Murderâ z'işân hayâteşt û nemâ.

«Bilmiş ol ki velîler, vaktin İsrâfilidirler. Onların nağmelerinden ölülere hayat ve neşv ü nemâ hâsıl olur.»

1927

جان هریك مرده اندر گور تن
می جهد آوازشان اندر کفن

Cân-i her-yek murde ender gûr-i ten,
Mî-cehed âvâzşân ender-kefen.

«Beden kabirlerindeki her ölünün rûhu, onların âvâzından hayat bulur da gaflet kefeninden sıçrar.»

1928

گوید این آواز زآنها خود جداست
زنده کردن کار آواز خداست

Gûyed în âvâz z'ânhâ Hod cüdâst,
Zinde-kerden kâr-i âvâz-i Hudâst.

«O dirilip kalkan ölü der ki: Bu ses, hakikaten halkın sadâsından başkadır. Diriltmek Allah sesinin işi ve te'siridir.»

1929

ما بمردیم و بکلی کاستیم
بانك حق آمد همه برخاستیم

Mâ bi-murdîm u be-küllî kâstîm,
Bânk-i haK âmed hemê ber-Hâstîm.

«Biz ölmüş ve temâmiyle ziyâ'a uğramıştık. Allahın sesi geldi, hepimiz dirildik ve kalktık.»

Bang-i Hak'kın, yâni ilhâm ve füyuz-i İlâhiyyenin nasıl geldiğini beyân için de Hazret-i Pîr buyuruyor ki :

1930

بانك حق اندر حجاب و بى حجيب
آن دهد كو داد مريم را ز جيب

Bânk-i haK ender-hicâbû bî-huceyb,
Ân dihed k'û dâd Meryemrâ zi-ceyb.

«Allahın sesi, verây-i hicabdan olsun, bilâ hicâb ve bilâ vâsıta olsun, bir kalbe, Hazret-i Meryemin yakasından üflemek sûretiyle verdiğ' feyzi ihsân eder.»

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ
اَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا

Yâni: **«Vahy ü ilhâm etmesinden, yâhud Hazret-i Mûsâya ağaçtan tekellüm ettiği gibi, perde arkasından söylemesinden, yâhud bir melek-i mürsel vâsıtasiyle tebliğatta bulunmamasından başka, Allahın beşere kelâm söylemesi mümkün değildir[3].»** Âyet-i Kerimesinde de beyân buyurulduğu üzere, Cenâb-ı Hakkın insanlara olan tebliğâtı üç türlü olur. Bu telkinât, enbiyâya olursa (vayh), evliyâya olursa (ilhâm) adını alır.

Vahy, bir Nebinin kalbine doğrudan doğruya vuku' bulan ifâze-i Rabbâniyyedir. Böyle olduğu gibi, melek-i mürsel vâsıtasiyle de olur. Hazret-i Cebrâil Aleyhisselâmın Cenâb-ı Peygambere tebliğ-i ahkâm etmesi gibi. Yâhud verây-i hicabdan zuhûr eder. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâma ağaçtan vuku' bulan tecellî misâli.

Evliyâullah'a ise melek-i mürsel gelmek ihtimâli yoktur. Onlara vuku' bulan tecelliyât doğrudan doğruya, yâhud bilvâsıta ilhâmât-ı kalbiyye sûretinde olur. Şu kadar ki ne tarzda olursa olsun o ilhâmâtın feyzi, Meryem Aleyhisselâma olan tecellî gibi te'sir gösterir.

Ma'lûmdur ki, Meryem Aleyhisselâma Cebrâil Aleyhisselâm beşer şeklinde zâhir olmuş ve yakasından üfleyince Hazret-i Meryem, İsa Aleyhisselâma gebe kalmıştır. İşte bu, bilvâsıta bir tecellî idi ki, o vâsıta da

(3) Sûre-i Şûra: 51.

Cibrilden ibâret idi. Böyle bir tecellî, Meryem Aleyhisselâmda rûhullah gibi bir evlâd husûle getirdiği gibi, evliyâullâhın kalblerine vâki' olacak ilhâmât-ı İlâhiyye de onlarda veled-i kalb husûle getirir.

1931

ای فناتان نیست کرده زیر پوست

باز گردید ازعدم زآواز دوست

Ey fenâ-tân nîst kerde zîr-i pûst,
Bâz-gerdîd ez-adem z'âvâz-i dûst.

«O ilhâm-i Rabbânî der ki: «Ey fânilikleri, kendilerini deri altında yok etmiş olanlar. Dostun sesiyle ademden vücûda avdet ediniz.»

Meşâyih arasında **(fenâ)** ve **(bekâ)** diye iki ta'bir vardır. Bunların bizim anlayacağımıza göre ma'nâsı: Bir sâlikin kendi varlığındaki fâniliği anlaması, yânî vücud-i Hakka nisbetle kendi vücudunun güneşe nazaran gölge kadar da olamayacağını zevkan ve bihakkın bilmesidir.

İşte bir sâlik, fenâ mertebesine geldi mi, bang-i İlâhî, onu beka derecesine yükseltir ki; bekaya nisbetle fenâ, vücuda nisbetle adem gibi kalır.

1932

مطلق آن آواز خود ازشه بود

گرچه ازحلقوم عبدالله بود

MutTlaK ân âvâz Hod ez-şeh büved,
Gerçi ez-hulKûm-i abdullah büved.

«O İlâhî ses, mutlaka Mâlikulmülk Hazretlerindendir. Bir Abdullahın, yânî mahlûkattan birinin boğazından ve ağzından zuhûr etse bile.»

Allahü a'lem demek isteniliyor ki, ilhâmın bilvâsıta ve bilâvâsıta olmasında fark yoktur. Çünkü vâsıtayı vâsıta kılan da Haktır. Hazret-i Mûsâya ağaçtan **(İnnî enallâhü lâ ilâhe illâ ene fe'budnî ve ekimissalâte lizikrî)** diyen Hak olduğu gibi, Hazret-i Meryeme Cibril vâsıtasiyle rûh nefheyleyen de Hak idi. Hattâ namaz kılışımıza dikkat edelim. Kıyamda iken fâtihayı okuyoruz. Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ ediyoruz. Rükû'da iken (sübhâne rabbiyel'azîm) diye tesbih ve takdis eyliyoruz. Rükû'dan doğrulunca (semiallâhü limen hamide) yânî: **«Allah, kendisine hamd edeni işitti»** diyoruz. Fakat işittiğini kulağımızla duyup da mı söylüyoruz? Hayır... Öyle değil. Belki **(Semî')** ve **(Basir)** olan Allah, o hamdi

işitmiş olduğunu bize söyletiyor. Demek ki o esnâda hepimiz Cenâb-ı Hakkın tekellümüne vâsıta oluyoruz. İşte bunu bilir ve o sırada huzûr-ı izzette bulunduğumuzu düşünürsek belki Allah'ın fazl u keremiyle o hâlin ma'nevi zevkine ve neş'esine de nâil oluruz.

1933

گفته اورا من زبان و چشم تو
من حواس و من رضا و خشم تو

Gofte ûrâ men zebân û çeşm-i tû,
Men havâs û men rizâ vû Hişm-i tû.

«Yine o âvâz-ı İlâhî ve ilhâm-ı Rabbânî o sâlike der ki: Senin dilin de, gözün de benim. Havâssın, rızan, gazabın da benim.»

1934

رو كه بى يسمع و بى يبصر توئى
سر توئى چه جاى صاحب‌سر توئى

Rev ki bî yesma' ve bî yabSur tuyî,
Sir tuyî çî cây-i Sahib-sir tuyî.

Yürü ki, benimle işitir, benimle görür oldun. Sır sâhibi demeye mahal yok, sır sensin.»

1935

چون شدى من كان لله ازوله
من ترا باشم كه كان الله له

Çun şüdî men kâne lillâh ez-veleh,
Men turâ bâşem ki kân-Allâhu leh.

«Mâdem ki sen veleh ü hayretten (kâne lillâh) **mertebesine geldin, artık ben de senin olurum ki** (men kâne lillâhi kânellâhü lehû) **denilmiştir.»**

(Kurb-i nevâfil hadisi) diye meşhur bir Hadis-i Kudsî vardır. Orada bir kulun farzları ifâdan sonra, nevâfile de devâmı hâlinde Cenâb-ı Hakka tekarrub edeceği, hattâ Cenâb-ı Hakkın; onun görür gözü, işitir kulağı, tutar eli olacağı beyân buyurulmuştur. Kezâ diğer bir Hadiste bir adam,

Allahın olursa, yânî Allahın emirlerine ve yasaklarına temâmiyle itaat ve bağlılık gösterirse Allahın da onun olacağı haber verilmiştir.

İşte Cenâb-ı Pîr Efendimiz de şu üç beytte o iki Hadisin meâlini söylüyor. Böyle bir iltifât-ı İlâhiyyenin mazharı olan kimsenin sâhibi sır değil, ayn-ı sır olacağını bildiriyor. Yine İltifât-ı İlâhînin devâmını hikâyeten buyuruyor ki :

1936

که توی گویم ترا گاهی منم
هرچه گویم آفتاب روشنم

Gehtuyî gûyem turâ gâhî menem,
Her-çi gûyem âftâb-î rûşenem.

«Sana ba'zan (sensin) ba'zan da (benim) derim. Ne demiş olsam da ben parlak bir güneşim.»

Kula ba'zan (sensin) denilmesi ona — velev ki mevhum olsun — bir vücud verilmesi, ubûdiyyeti ve mazhariyyeti i'tibâriyledir. (Benim) denilmesi de Hakkın eser-i hilkati olması dolayısiyledir. Yoksa zâhir ile mazhar, daha açığı hâlık ile mahluk ve Allah ile kul, aynı şey değildir. Bunu baîd bir teşbih ile izaha çalışalım:

Üslûb-ı şahsî sâhibi ba'zı şâirler vardır. Onların manzûmelerinin altlarında imzaları bulunmasa da yine onların olduğu anlaşılır. Meselâ merhûm Mehmed Âkif onlardandır ki şahsiyyeti, yazılarında temâmen görünür. İşte Âkifin yazılarında şahsiyyetinin göründüğü gibi, mahlûkâtında da Cenâb-ı Hakkın kudret-i san'ati görünür. Bu bahsi benim anlatabileceğim bu kadardır. Üst tarafı zevka âiddir. Yine devam buyuruluyor :

1937

هر کجا تابم زمشکاتی دمی
حل شد آنجا مشکلات عالمی

Her kücâ tâbem zi-mişkâtî demî,
Hal şüd âncâ müşkilât-î âlemî

«Bir mişkâttan bir ân içinde tecellî edecek olursam, orada âlemin müşkilâtı hallolur.»

Ahterî lügatı mişkâtı: «Duvarda olan pencere ki, gayr-i nâfize ola. Dahi içine çırakman koyarlar ve indel'ba'z şol kap ki içine yağ ve fitil

koyup yakarlar ve ba'zılar vasat-ı kandilde fitil koyacak çukurca yerdir der ve mutlaka mevzi-i raca derler» diye ta'rif ediyor.

1938

ظلمتی را کافتابی بر نداشت

از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت

Zulmetîrâ k'âftâbî ber-ne-dâşt,
Ez-dem-î mâ gerded ân zulmet çu çâşt.

Güneşin izâle edemediği bir karanlık, bizim emrimizle kuşluk vakti gibi parlar.»

1939

هر کجا تاریک آمد ناسزا

از فروغ ما شود شمس الضحی

Her kücâ tarîk âmed nâ-sezâ,
Ez-fürûğ-î mâ şeved şems-üd-duhâ.

«Her nerede münâsebetsiz bir karanlık bulunursa bizim ziyâmızla duhâ güneşi gibi münevver ve münir olur.»

Bundan sonra diğer bir bahse şuru' ediliyor :

1940

آدمی را و بخویش اسما نمود

دیگران را ز آدم اسما می کشود

Âdemîrâ vû be-Hîş esmâ nümûd,
Dîgerânrâ z'Âdem esmâ mü-küşûd.

«Cenâb-ı Hak, Âdeme ve akrabasına, yâni evlâd ü ahfâdının kâmillerine esmâ gösterdi, başkalarına ise esmâyı Âdem vâsıtasiyle fetheyledi.»

(4) وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

Âyet-i Kerimesi mûcibince Allah, Âdem Aleyhisselâma bütün esmâyı ta'lîm eylemişti. Esmânın ne olduğu hakkında ulemâ ve urefânın

---

(4) Sûre-i Bakara: 31.

bir çok sözü vardır. Hülâsası ilm-i ledünni ve ılm-i hakikattir. Âdem Aleyhisselâm o esmâyı meleklere haber verdi. İşte beyt-i şerifdeki **(dîğerân)** dan maksad: Meleklerdir. Şu da gösteriyor ki Âdem ve urefây-i benî Âdem, Cenâb-ı Hakkın mazhar-ı tâmmıdır. Binâenaleyh :

1941

خواه زآدم گیر نورش خواه ازو
خواه ازخم گیر می خواه ازکدو

Hâh z'Âdem gîr nûreş Hâh ez-û,
Hâh ez-Hum gîr mey Hâh ez-gedû.

«Allahın nurunu ister Âdemden, ister Cenâb-ı Haktan al. Şarabı ister küpten, ister kabaktan, yânî desti, sürahi gibi kullanılan kabdan al.»

İkisi de müsavidir. Kübde, fıçıda duran şarab, oradan kabak ve maşraba gibi şeylerle alınır. Küpden maşrapaya intikal eden şarab, ayn-ı şarab olduğu gibi, Allahtan Ârife ihsân buyurulan feyz de ayn-ı feyz-i İlâhidir. Bunun ârife ihsan buyurulmuş olması feyz-i İlâhî olmasına mânı' değildir. O hâlde vâsıtaya mürâcaatla bir şey kaybedilmiş olmaz.

1942

کین کدو باخم بپیوستست سخت
نی چو تو شاد آن کدوی نیك بخت

K'în gedû ba-Hum bi-peyvêstest seHt,
Nî çu tû şâd ân gedû-yî nîg-baHt.

«Zira bu kabak küpe muttasıldır. Hem o mes'ud kabak senin gibi şâd değildir.»

Yânî ârif-i billâh, Hakta mahv-i vücud eylemiş, fenây-i etem'me nâil olmuştur. Onun ittisâli ve yakınlıktan hâsıl olan meserreti, senin vehmeylediğin ittisâl ve meserret gibi değildir.

1943

گفت طوبى من رآنى مصطفى

والذى يبصر لمن وجهى رأى

Gôft Tûbâ men reânî MuSTafâ,
V'ellezî yabSur li-men vechî reâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Efdalüssalât ve Ekmelüttehâya Efendimiz, beni görenlere ve beni görmüş olanları görenlere ne mutlu buyurmuştur.»

Hadîs-i Şerifte: **«Beni görüp de bana îmân edene ne mutlu ve beni göreni görüp de bana îmân edene ne mutlu, ne saâdet»** buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizi mü'min olarak görüp, sohbet-i Nebeviyyede bulunan zevât-ı kirâma **(Eshâb)** denilir. Eshâbı görenlere (Tâbiîn), Tâbiîni görenlere de (Tebe'-i tâbiîn) ta'bir olunur. Bu i'tibarla hepimiz de Etba'-i Tâbiîndeniz. Çünki bizim gördüğümüz zevât, bizden evvelkileri görmüşlerdir ki, bu silsile Eshâb devrine kadar vâsıl olur. Derviş Yûnüsün :

Yürük değirmenler gibi dönerler,
El ele vermiş Hakka giderler.

beytinin Allahü a'lem bir ma'nâsı bu olsa gerektir. Binâenaleyh Hadîs-i Şerifte va'd buyurulan saâdetten hepimiz de hisse ümit ederiz. Yalnız şunu unutmamak gerektir ki görmekten görmeğe fark vardır. Nasıl ki ba'zı kısa görüşlü kimseler de bakarlar, fakat burunlarının ucunu göremezler. Hazret-i Ebû Bekir de Resûlullâhı görmüştü, Ebû Cehil de. Lâkin ikisinin görüşü arasında ne kadar fark vardı.

Beyt-i Şerifte şu demek isteniliyor ki: Zamânın uzak bulunması, füyûzât-ı Muhammediyye'nin tenvir ve irşâdına mâni' değildir. Bugün hakikaten kâmil bir insan bulup da ondan tenevvür eylemek, yine feyz'i Muhammedî'den müstefid olmak demektir. Şu hakikate bir de misâl îrâd edilmek üzere buyuruluyor ki :

1944

چون چراغى نور شمعى را كشيد

هر كه ديد اورا يقين آن شمع ديد

Çun çerağî nûr-i şem'îrâ keşîd,
Her ki dîd ûrâ yaKîn ân şem' dîd.

«Bir kandil bir mumdan ziyâ alıp da yandı mı onu gören, onu parlatmış olan mumu görmüş olur.»

Bunun gibi Tebe'-i Tâbiînden olan birini gören, bir tâbiîyi, bir tâbiîyi gören bir sehâbiyi, bir sehâbiyi gören de zât-i akdes-i Nebevî Sallallâhü Aleyhi Vesellemi görmüş gibi olur.

1945

همچنین تا صد چراغ ازنقل شد

دیدن آخر اقای اصل شد.

Hem-çun-în tâ Sad çerâğ ez-naKl şüd,
Dîden-i âHir liKâ-yî aSl şüd.

«Böylece parlaklık yüz kandile de nakledilse sonuncunun aydınlığını görmek en evvelkinin nurunu görmektir.»

O hâlde :

1946

خواه ازنور پسین بستان تو آن

هیچ فرقی نیست خواه ازشمع جان

Hâh ez-nûr-î pesîn bi-stân tu ân,
Hîç farKî nîst Hâh ez-şem'-i cân.

«İstersen aradığın hidâyet nûrunu sonuncu kandilden, dilersen bizzat can şem'inden al. Aralarında hiç bir fark yoktur.»

1947

خواه بین نور ازچراغ آخرین

خواه بین نورش زشمع غابرین

Hâh bîn nûr ez-çerâğ-î âHirîn,
Hâh bîn nûreş zi-şem'-î gabirîn.

«İster o hidâyet nûrunu sonraki kandillerden, yâni zîhayat ârifler-den, istersen gelmiş geçmiş kümmelînin ervâhından gör.»

İkisi de birdir. Ma'rifet, gönülde aşk ve şevk peydâ ederek çerâğ-ı kalbi hemen parlayacak bir hâle getirmek ve İlâhî bir şuaa temas ile aydınlatmaktır. Cenâb-ı Hak bu seâdeti cümlemize ihsân buyursun, âmin.

Hazret-i Pîr Efendimiz, bu bahsi, yânî füyûzât-ı Muhammediyenin

kıyâmet saatine kadar devam edeceğini, en son insan-ı kâmilden alınacak feyzin yine feyz-i Muhammedî olacağını te'yid için bir Hadîs-i Şerif îrâd ediyor.

«Zamanınızın günlerinde Rabbinizin nefhaları, güzel râyihaları vardır. Âgâh olun da o nefhaları kasd ü taleb edin.» Hazret-i Mevlânâ, bu Hadîs'in izahı için bir bahs açıyor. Bu Hadîs-i Şerif, (Ümm-i Seleme ve Ebû Hüreyre) Radiyallâhü Anhümâdan rivâyet olunuyor.

Malûmdur ki (nefhat) nefha'nın cem'idir. Nefha ise Kaamûs tercemesinin beyânına göre: **«Bir kokam râyiha-i tayyibe bir esim rüzgâr»** demektir. Hadîs-i Şerîfi zâhirine hamledenler, ona: «Rabbinizin eser-i lutfu olmak üzere, zamânınızın ba'zı günlerinde, ezcümle bahar mevsimlerinde güzel güzel kokuları vardır. Bağlarda, bahçelerde, kırlarda, bayırlarda türlü türlü çiçekler açarlar. Her biri bir râyihai tayyibe neşreder. Bunlara temas ederek esen rüzgârda bile hayat artıran bir koku bulunur. İşte o râyihaları koklayın da bahârın feyzinden istifâde edin» ma'nâsını vermişlerdir.

Vâkıa bu da olabilir. Fakat pek tabii olan böyle bir şeyin tavsiyeye ihtiyâcı yoktur. Onun için urefây-ı ümmet Hadisi, başka türlü te'vil ediyorlar. İstifâdesi emir buyurulan nefhât-ı İlâhiyyenin, Fahr-i kâinât Efendimizin vârisleri olan ârifler ve onların enfâs-ı kudsiyyesine işâret olduğunu söylüyorlar. Nitekim diğer bir Hadîs-i Şerifte: **«Ben Yemenden Rahmâni bir nefes ve rûhânî bir râyiha duyuyorum»** buyurulmuştur ki, Allâhü a'lem, bu Hadisten murâd-ı Nebevînin Velyselkarenî radiyallâhüanh olduğu beyân ediliyor. Pîr-i destgîr Efendimiz de bu Hadisteki nefhâtı, kümmelîn-i ümmet ma'nâsına alıyor (Taleb edin) emri, o zevât-ı kâmilenin feyz-i enfâsından istifâdeye teşviktir buyuruyor ve Hadisi o mütâlaaya göre şöylece şerh ü izah ediyor :

1948

گفت پیغمبر که نفحتهای حق

اندرین ایام میدارد سبق

Gôft Peygâm-ber ki nefhathâ-yi haK,
Enderîn eyyâm mî-dâred sebaK.

«Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Allahın nefhaları, bu dünya günlerinde sebkeder, yâni ilâ yevmilkıyâm dâim ve câridir.»

1949

گوش و هش دارید این اوقات را

دربایید این چنین نفحات را

Gûş û hüş dârîd în evKâtrâ,
Der-rubâyîd în çun-în nefhâtrâ.

«O nefhâtın zuhur ettiği vakitlerde kulak verin ve akıllı bulunun da o nefhaları kapın.»

Yânî: Her vakit insân-ı kâmil bulunur. Onun bulunduğu vakitleri ganimet bilin, kendisinden istifâde etmeye çalışın.

1950

نفحه آمد مر شمارا دید و رفت

هر کرا میخواست جان بخشید و رفت

Nefha âmed mer şumârâ dîd u reft,
Her-kirâ mî-Hâst cân baHşîd ureft.

«Nefha gelir, sizi görür, gider, her kimi dilerse ona da hayat verir.»

Bir bahar mevsiminde kırda gezilirken güzel kokulu rüzgârlar estiği duyulur. O rüzgârlar kırda gezenlere temâs eder, geçer. Gezenlerden kimin burnunda koku almak kabiliyeti varsa kendisine temas eden rüzgârın râyihasından mütelezziz olur, âdetâ tâze bir hayat bulur. Bunun gibi İlâhî ve Rabbânî bir rüzgârı temsil eden insân-ı kâmil de gezer, yürür, halk ile ihtilât eder. Ondaki ma'nevi feyzi, görmeğe ve almağa müsteid bulunanlar, kendisinden feyz alırlar; öyle olmayanlar da sâde görüşür, konuşur, geçer, giderler.

1951

نفحهٔ دیگر رسید آگاه باش

تا ازین هم وا نمانی خواجه‌تاش

Nefha-î dîger resîd âgâh bâş,
Tâ ez-în hem vâ ne-mânî Hâcetâş.

«Kapı yoldaşı, yeni bir nefha geldi, âgâh ol ve istifâdeye çalış ki bundan da behresiz kalmayasın.»

Hâcetâş: Bir efendi yanında hizmet edenlerdir ki bizim (kapı yoldaşı) ta'birimizin mukâbilidir. Cenâb-ı Pîr bu ta'bir ile erbâb-ı sülûke hitâb ediyor. Çünkü tarîk-ı Hakka sâlik olanlar da Hak kapısında birbirinin yoldaşıdırlar.

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: Evvelki urefâdan istifâde edemedinse ve mütekaddimin devrine yetişemedinse müteahhirinden olsun istifâdesiz kalma. Zamânındaki insân-ı kâmilden feyz almaya bak ve onu feyz-i Muhammedî bil. Zira: Evvelce de söylenildiği vechile âriflerin silsilesi birbirine merbuttur. O silsile A'reful'enbiyâ Aleyhi ve Âlihi Ekmelüt-tehâyâ Efendimize ittisâl eder. İhtimâl ki Cenâb-ı Pîr'in yeni bir nefha geldi demekten maksadı, zamânı için zât-ı kudsîsine işârettir. Şimdi de o nefha-i İlâhiyyenin, yânî insân-ı kâmilin evsâfına şuru' buyuruluyor ki:

1952

جان ناری یافت زو آتش کشی

جان مرده یافت ازوی جنبشی

Cân-i nârî yâft z'û âteş-küşî,
Cân-i murde yâft ez-vey cünbişî.

«Nâra mensûb olan cân, onun feyziyle ateş söndürmeyi, ölmüş bir kimsenin rûhu da, yine onun feyziyle hareket etmeyi buldu.»

Nâra mensub olan canlar, şehvet ve hiddete mağlûb bulunan kimselerdir. İşte bu gibiler, insan-ı kâmilin feyz-i nazarı ve bereket-i sohbeti sâyesinde o tabiattan kurtulmuş, kendilerini de, başkalarını da kavurup yakan şehvet ve hiddet ateşinden kurtarmış olurlar. Kezâ ma'nen zevkten mütehassıs olmayan, âdetâ ma'neviyyata karşı ölü gibi bulunanlar da, yine insân-ı kâmilin nazar-ı ve sohbeti sâyesinde ilâhiyyâtdan ve ma'neviyyâtdan zevk almaya başlarlar. Bu gibi bahisleri işitince kalblerinde bir heyecan, ruhlarında bir neşâd husûle gelir.

1953

جان ناری یافت ازوی انطفا

مرده پوشید ازلقای او قبا

Cân-i nârî yâft ez-vey inTifâ,
Murde pûşîd ez-liKa-yî û Kabâ.

«Âteşî olan rûhun nârîliği, onun te'siriyle söner. Cehâlet ve gaflet

ölüsü olan da onun mülâkâtından ve musâhebesinden, başka ve ma'nevî bir libâs giyinir.»

Yânî ma'neviyyeti şöyle dursun, sûreti ve maddiyeti bile değişir; bâtınında olduğu gibi zâhirinde de bir iyilik görünür.

1954

نازکی و جنبش طوبیست این
همچو جنبشهای خلقان نیست این

Nâzükî vû cünbiş-î Tûbîst în,
Hemçu cünbişhâ-yi HalKân nîst în.

«Evvelce gaflet ölüsü bulunan bir rûhun, insân-ı kâmil vâsıtasiyle iktisâb edeceği bu cünbüş ve hareket, tûbâ ağacının nâzik salınması gibidir. Yoksa halkın cünbüş ve hareketi gibi değildir.»

Tûbâ: Lügaten (seâdet) ma'nâsınadır ki, Türkçede biz o ma'nâda (ne mutlu) ta'birini kullanırız. Meselâ (Tûbâ lehû) cümlesini «ne mutlu ona» diye terceme ederiz. Istılahta ise cennetteki bir ağacın ismidir ki gölgesi tekmil cenneti ihata edermiş. Cennetin her tarafı ve ehlinin her biri, bunun gölgesinden ve yemişinden istifâde edecekmiş. Demek bizim seâdet-i ebediyye dediğimiz hâlin bir remzi. Tûbâya benzetilen insân-ı kâmil ilâhî bir emâneti hâizdir ki :

1955

گر درافتد درزمین و آسمان
زهرهاشان آب گردد درزمان

Ger der-üfted der-zemîn û âsmân,
Zührehâşân âb gerded der-zemân.

«Eğer o İlâhî emânet, zemin ve âsmâne düşse, yânî semâ ve zemin o emâneti taşımakla mükellef kılınmış olsaydı o ânda ödleri patlardı.»

1956

خود زبیم این دم بی منتها

باز خوان فابین ان یحملنها

Hod zi-bîm-î în dem-î bî-müntehâ,
Bâz Hân fe-'beyne en-yahmilnehâ.

«Hakikaten bu sonu gelmeyen demin, yânî o İlâhi emânetin korkusundan sen tekrar: (Feebeyne en yahmilnehâ) Âyet-i Kerimesini oku.»

1957

ورنه خود اشفقن منها کی بدی

گر نه ازبیمش دل که خون شدی

V'er-ne Hod eşfaKne minhâ key büdî,
Ger ne ez-bîmeş dil-î küh Hûn şüdî.

«Yoksa nasıl olurdu da (Eşfakna minhâ) hâli zuhur eder ve onun korkusundan dağların yüreği kan olur, yâni parçalanırdı.»

Bu beyt-i Şerifle bir Âyete işâret ediliyor ve buyuruluyor ki: İnsân-ı kâmilin bahsettiğimiz füyûzu şaşılacak bir şey değildir. Çünkü kendisi emânet-i Kübrây-i İlâhiyyeyi hâmildir.

O emânet nedir? Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki :

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

Yâni: **«Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik. O emâneti kabul ve tehammülden ibâ ettiler, ondan korkup çekindiler. Onu insan kabûl ve der'uhde etti. O insan hakikaten zâlim ve câhil idi[5].»**

Emânetin ne olduğu ihtilâflıdır. **(Ferâiz)** demişler **(Ma'rifetullah)** demişler, **(Tekâlif-i şer'iyye)** demişler. Hepsi de mincihetin doğrudur.

(5) Sûre-i Ahzab: 72.

Cümlesi de emânete dâhildir. Fakat ehlullâhın beyânına göre emânetten maksad: **(Hakkın mazhariyet-i külliyesi)** dir. Nitekim Cenâb-ı Pîr Efendimiz de emâneti rûh-i insânî ile tefsir ediyor. Tabiî zevilervâhın hepsinde bir ruh mevcud. Fakat ruhlar arasında fark vardır. Maksad-ı Mevlânâ **(Ve nefahtü fîhi min rûhî)** deki ruhtur. İşte o rûh-i menfûhtan ve mazhariyyet-i külliyyey-i İlâhiyyeden ibâret olan emâneti, semâ ve ehl-i semâ ile zemin ve ehl-i zemin ve zeminin en sağlam tarafı olmak lâzım gelen dağlar kabul etmediler. Adem-i tehammüllerinden, noksan-ı kabiliyyetlerinden bahsile özür dilediler. Onu zalûm ve cehûl olan insan kabul etti.

Âyet-i Kerimedeki (zalûm) ve (cehûl) sıfatları sûretâ insanı zem gibi görülüyor. Fakat hakikatte medihtir. Çünkü bir şey mutlak zikredilince kemâline masruf olur. Buradaki insandan maksad da insan-ı kâmildir. Evet çünkü insân-ı kâmil: Zalûmdur. Zalûmdur amma nefsine karşı. Kezâ o insân-ı kâmil cehûldur, bilmez. Bilmez amma Hakdan maadâsını vücûd-i Hakkâni ile muttasıf bilmez. İşte bu i'tibâr ile zalûm ve cehûldür. Yoksa: başkasının hukukuna tecâvüz eder, akı karadan seçemez, elifi görse mertek sanır ma'nâsına değildir. Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

1958

دوش دیگر گونه این میداد دست
لقمهٔ چندی درآمد ره ببست

Dûş dîger-gûne în mî-dâd dest,
LuKme-î çendi der-âmed reh bi-best.

«Dün bu emânetin tefsirine dâir başka bir ma'nâ lâyih oluyordu. Fakat bir kaç lokma mi'deye girdi de ilhâm yolunu kapadı.»

Şeyh Sa'di (Gülistân) da der ki: **«Yemekten mi'deni hâli bulundur ki kalbinde ma'rifetullah nûru göresin.»**
Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki:

1959

بهر لقمه گشته لقمانی گرو
وقت لقمانیست ای لقمه برو

Behr-i luKme geşte luKmânî girev,
VaKt-i luKmânîst ey luKme bi-rev.

«Lokma için Lokman gibi bir adam esir oldu. Ey lokma git, şimdi lokmanlık zamânıdır.»

Lokman Aleyhisselâm Hazret-i Dâvud Aleyhisselâm ricâlindendir. Doğum ve vefâtı târihleri mazbut değildir. Kendisi Habeşli bir köle iken âzâd edilmiş, ilm ve hikmeti sâyesinde Beni İsrâilin merci'i istifâdesi olmuştu. Hazret-i Dâvudun meclisine devam ve ondan istifâze eylerdi. Kur'ânda nâmına mensûb bir sûre vardır. Nebî, yâhud velî olduğunda ihtilâf edilmiştir. Mevlel'ârifîn Efendimiz diyor ki: Lokman gibi hikem âşinâ bir zât, bir kaç lokma için esârete dûçâr olmuştu. Benim kalbime lâyih olan ma'nâda bir kaç lokma yüzünden insidâda uğradı. Halbuki lokmanlık edilecek ve hikmet söylenilecek zamandı.

1960

ازهوای لقمهٔ این خارخار

ازکف لقمان برون آرید خار

Ez-hevâ-yi luKme-î în Hâr-Hâr,
Ez-kef-î luKmân berûn ârîd Hâr.

«Bu ızdırap veren lokmayı terketmek sûretiyle, Lokman'ın ayağından dikeni çıkarın.»

Yânî mâdem ki lokma, yânî yemek ilhâm Lokman'ını huzursuz ediyor, âdetâ onun ayağına diken gibi batıyor; o halde lokmayı bırakmak ve mümkün mertebe azaltmak sûretiyle o ilhâm Lokman'ının ıztırâbını teskin ediniz. Daha açıkcası, mi'denizi tıka basa, minder ve yastık doldurur gibi doldurmayınız; lüzûmundan fazla yemek, sûretâ mi'deyi imtilâya, sâhibini de ıstıraba uğrattığı gibi, ma'nen de lâyıhât-ı kalbiyyenin zuhuruna sed çeker. Menâkıb-ı Mevlânâda yazılıdır ki Cenâb-ı Pîre:

— Derviş günah eder mi? diye sormuşlar.

— Acıkmadan yerse! cevâbını vermiş. Demek ki dervişin günahı acıkmadan yemek yemekmiş. Maksad yanlış anlaşılmasın. Menhiyyâtı irtikâb ederse günah değildir denilmiyor. Hakıkî bir derviş nevâhide bulunmaz. Onun günahı acıkmadan ve lüzûmundan fazla yemektir demek isteniliyor.

1961

در کف او خار و سایه‌ش تیز نیست

لیکتان ازحرص آن تمیز نیست.

Der kef-î û Hâr u sâyeş tîz nîst,
Lîktân ez-hırS ân temyîz nîst.

«İlham Lokmanının ayağında diken olduğu için sayesi sür'atli değildir. Fakat sizde hırs bulunduğu için onu fark edecek temyiz yoktur.»

Yukarıda ihlâm-ı İlâhî Lokman Aleyhisselâma, mi'deye inen lokmalar da onun ayağına batan dikene benzetilmişti. Burada deniliyor ki Lokman ilhâmının ayağında diken bulunduğu için sür'atle yürüyüp gelemiyor. Lâkin siz onun böyle olduğunu farkedemiyorsunuz.

1962

خار دان آن را که خرما دیدهٔ
زانکه بس نانکور و بس نادیدهٔ

Hâr dân ânrâ ki Hurmâ dîdeî,
Z'ân ki bes nân-kûr u bes nâ-dîdeî.

«Hurma gördüğünü diken bil; böyle bilmezsen çok nankör ve çok görmemişsin.»

1963

جان لقمان کان گلستان خداست
پای جانش بستهٔ خاری چراست

Cân-i luKmân k'ân gülistân-î Hudâst,
Pây-i câneş beste-î Hârî çerâst.

«Lokman gibi olan ruh, Allahın bir gülistânıdır. Onun ayağına neden diken bağlıyorsun?»

1964

اشتر آمد این وجود خارخوار
مصطفی‌زادی برین اشتر سوار

Üştür âmed în vücûd-î Hâr-Hâr,
MuSTafâ-zâdî ber-în üştür süvâr.

«Bu cesed, diken yiyen deve gibidir ki ona, bir Mustafazâde rakibdir.»

Bir Hadîs-i Şerifte: **«Ben nûr-i İlâhiden yaratıldım, mü'minler de benim nûrumdan halkedildi»** buyurulmuştur. Şu hâlde mü'minlerin rûhu, Aleyhisselât Efendimizin zâde-i ma'nevisi oluyor. Cesedin ruha binek olduğu da malûmdur. Binâenaleyh lokma hâr olan cesed, diken yiyen bir deveye, hâmil olduğu ruh da bir Mustafazâdeye teşbih ediliyor.

1965

اشترا تنگ گلى دربارست

كز نسيمش درتو صد گلزار رست

Üştürâ teng-î gülî der-bâr-i tust,
K'ez-nesîmeş der-tu Sad gülzâr rust.

«Ey deve; senin yükün arasında bir gül dengi vardır ki onun nesimiyle sende yüzlerce gülzâr peydâ olmuştur.»

Hitab, cesededir. Buyuruluyor ki: Ey cesed; sen öyle bir gül dengini, yâni rûh-i menfûhu taşıyorsun ki, onun feyz-i nesimiyle sende yüzlerce hakikat ve maârif gülzârı meydana gelmiştir.

1966

ميل تو سوى مغيلانست و ريك

تا چه گل چينى زخار مرده ريك

Meyl-i tû sû-yî mugaylânest u rîk,
Tâ çi gül çinî zi-Hâr-î murde-rîk.

«Ey cesed, senin meylin mugaylâna ve kumadır. Acabâ bu arda kalası dikenden nasıl bir gül toplayacaksın?»

1967

اى بگشته زين طلب از كو بكو

چند گويى اين گلستان كو و كو

Ey be-geşte z'în Taleb ez-kû-be-kû,
Cênd gûyî în gülistân kû vu kû.

«Ey bu taleb uğrunda köy köy dolaşan; ne vakta kadar bir gül'stan nerede? diyeceksin.»

1968

پیش ازین کین خار پا بیرون کنی
چشم تاریکست جولان چون کنی

Pîş ez-în k'în Hâr-i pâ birûn küni,
Çeşm tarîkest u cevlân çun künî,

«Ayağındaki dikeni çıkarmadan evvel, gözün kararmış olduğu için nasıl dönüp dolaşabilirsin?» .

Ayaktaki dikeni çıkarmak; mi'deyi boşaltmak ve gıdâyı azaltmak demektir. Mi'denin şişkinliği, kalb gözünü kapadığı gibi ba'zan zâhir gözünü de kapatır. Yemeğin buhârı âdetâ gözönünde bulutlar teşkil eder. İnsanı gayr-i ihtiyârî, hattâ oturduğu yerde uyutur ve horul horul horlatır. Onun için mümkün olduğu kadar az yemeye, onu da, alnının teri ve elinin emeği ile helâl kazancından yemeye çalışmalıdır.

1969

آدمی کو می نگنجد در جهان
در سر خاری همی گردد نهان

Âdemî k'û mî-ne-künced der-cihân,
Der-ser-î Hârî hemî gerded nihân.

«Mazhariyyeti ve ızâm-ı şânı i'tibâr'ıyle cihâna sığmayan insan, bir diken etrafında gizlice dolaşır.»

1970

مصطفی آمد که سازد همدمی
کلمینی یا حمیرا کلمی

MuSTafâ âmed ki sâzed hem-demî,
Kellimînî yâ humeyrâ kellimî.

«Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de kendine bir hemdem, bir musâhib ittihâz etmek için dünyâya geldi ve Âişetüssıddîka radiyallâhü anhâya (ey Humeyra bana lâkırdı söyle) dedi.»

İnsana insan denilebilmesi, rûh ile cesedin, yâhud rûh ile nefsin imtizâciyle kâimdir. Cismâniyyetle imtizâc etmemiş olan bir rûh, melekiy-

yet menzilesinde kalır. İnsâniyyet derecesine yükselemez. Onun için cihana sığınayacak kadar âlı olan ruhlar, bu âlemde o i'tilâf ve ihtilâtın husûlune çalışırlar. Ezcümle efdal'ül-beşer ve melce'ül-külli fi'l-mahşer Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de, habîbe-i necîbeleri Âişe Radiyallâhü anhâya pek ziyâde teveccüh gösterirdi. Zât-i akdesine rûhâniyyet galebe edince **Kellimînî ya Humeyra)** yânî: **«Ey Humeyra bana lâkırdı söyle»** buyururdu.

Humeyra': Ümmülmü'minîn Âyişetüssıddîka radiyallâhü anhâ ve an ebîhâya tarafı Risâletten verilmiş bir lâkabdır. Pembelikle mümtez'ç beyaz kadın demek olan (Hamra') lâfzının musağğarıdır. Hazret-i Âyişenin pek genç olması dolayısiyle lâkabı musağğar olarak verilmiştir.

Cenâb-ı Âyişe gençliğiyle berâber ma'lûmatlı bir kadındı. Hakkında: **«Dininiz n yarı ahkâmını Humeyrâdan alınız, ondan öğreniniz»** Hadîs-i Şerifi vârid olmuştur. Çünkü mahremiyyete müteallik ba'zı Hadisleri Hazret-i Âyişe rivâyet etmiştir.

Hülâsa: Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri kendisini pek sever ve nazını çekerdi. Bu da rûhun nefs ile imtizâcı lüzûmuna mebniydi. Nebiyy-i Efhâm Efendimiz, kalb-i âlisine vârid olan füyûz-i rûhâniyyeye ancak ezvâc-ı tâhirât ile ihtilât etmek sûretiyle tahammül gösterebiliyor ve i'tidâli ancak bu sûretle te'mine muvaffak oluyordu. Ezvâc-ı Resûlullâhın adedce fazla olmasının bir hikmeti de bu olsa gerektir. Lisân-ı Muhammedîden Hazret-i Âyişeye hitâben buyuruluyor ki:

1971

ای حمیرا آتش اندرنه تو نعل
تا زنعل تو شود این کوه لعل

Ey humeyrâ âteş endernih tu na'l,
Tâzi-na'l-î tû şeved în kûh la'l.

«Ey Humeyra'; sen nalı ateşe koy ki senin o nalından bu dağ, la'l olsun.»

Efsunculukla uğraşanlara göre bir kimsenin adı bir at nalına yazılır da ateşe konulursa, üstüne de bilmem hangi azîmet, yânî duâ okunursa o ismin sâhibi, ismini yazanın, yâhud yazdıranın yanına koşarmış. Burada Mevlânânın maksadı, böyle bir işin olup olmadığı mes'elesi değildir. Cenâb-ı Pîr, avâm-ı nâs arasında yayılmış bir vehmi, merâmını izah için teşbih yoluyla kullanıyor ve efsuncular nasıl bir kimsenin ismini nala yazmak ve ateşe koymakla onu cezbederlerse, sen de bana lâkırdı söyle ve tekellümünle beşeriyyet âlemine cezbeyle ki, bu dağ, yânî cebel-i vücûdum, serâpa la'l ma'deni olsun, diyor.

Ma'lûmdur ki nübüvvet ve risâlet, tebliğ-i ahkâm mertebesidir. Tebliğ-i ahkâm ise mahv ü istiğrâk halinde olamaz. Onun için sahv ü idrâk lâzımdır. Aleyhisselât Efendimize istiğrâk hâli galebe etmeye başlayınca (Kellimini yâ Humeyra') buyururdu. Çünkü istiğrâk hâlinde risâlet vazifesi ifa edilemiyecekti. Hazret-i Âyişe konuşmaya başlayınca da sahv'a gelir, vazife-i risâletin ifasına devam buyururdu. Vücûd-i Muhammedi'-nin la'l ma'deni olması ise lisân-ı Muhammediden bir takım hikem-i celile ve teâlim-i İlâhiyyenin zuhuru demektir. Resûlullah'a beşeriyyet hâli galib olunca da — aşağıda beyan edileceği vechile — Bilâl-i Habeşi radiyallâhü anhe (**Erihnâ yâ Bilâl**) yânî: **«Ey Bilâl; bizi ruhlandır, rûhumuzu gıdâlandır»** buyururdu. Hazret-i Bilâl, güzel güzel nagamâta başlar, Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de âlem-i ma'nâya müncezip olurdu

1972

این حمیراء لفظ تأنیثست و جان

نام تأنیثش نهند این تازیان

În humeyrâ lafz-i te'nîsest u cân,
Nâm-i te'nîseş nihend în tâziyân.

«Humeyra müennes bir lâfızdır. Arablar rûhu da müennes i'tibar ederler.»

1973

لیك از تأنیث جانرا باك نیست

روح‌را با مرد و زن اشتراك نیست

Lîk ez-te'nîs-i cânrâ bâk nîst,
Rûhrâ bâ-merd u zen işrâk nîst.

«Lâkin ruh kelimesinin müennes i'tibâr edilmesinden cana bir noksan terettüp etmez. Çünkü onun te'nis ve tezkir ile bir alâkası yoktur.»

1974

از مذکر وز مؤنث برترست

این نه آن جانست کز خشك و ترست

Ez-müzekker v'ez-müennes berterest,
İnne ân cânest k'ez-Huşg ü terest.

«Ruh; müzekkerlikten, müennealikten âlidir. Bu ruh; yübûsetten ve

rutûbetten, yâni kuru ve yaş şeylerin yenmesinden hâsıl olan rûh-i hayvâni değildir.»

1975

این نه آن جانست کافزاید زنان
یا گهی باشد چنین گاهی چنان

În ne ân cânest k'ez fzâyed zi-nân,
Yâ gehi bâşed çun-în gâhi çun-ân.

«Bu, öyle, ekmekle artacak, yâhud ba'zan böyle, ba'zan öyle olacak bir ruh değildir.»

İnsanda maddi ve ma'nevî olmak üzere iki ruh vardır. Biri rûh-i hayvânidir ki yemek, içmekle kuvvetlenir, yübûset ve rutûbetin azalıp çoğalmasiyle, yâni mizâcın bozulmasiyle za'fa düşer. Bu ruh bütün zevilervâhta vardır. En ibtidâî hayvanlar bile bu hususta müşterektir. Fakat insanda fazla olarak bir rûh-i menfûh vardır ki o, müenneslikten, müzekkerlikten münezzehtir. Mizâcın i'tidâlinden, yâhud inhirâfından müteessir olmaz. Zâten insanın insanlığı onun sâyesindedir. O olmasa beni Âdemin yemesi, içmesi, yatması, uyuması ve kalkması i'tibâriyle, meselâ bir sığırdan farkı kalmaz. İşte o ma'nevi ve İlâhi olan rûh :

1976

خوش کننده‌ست و خوش و عین خوشی
بی‌خوشی نبود خوشی ای مرتشی

Hoş künendest û Hoş û ayn-i Hoşî,
Bi-Hoşî ne-bved Hoşî ey mürteşî.

«Bu rûh-i menfûh, rûh-i hayvâniyi de hoş bir hâle getirir. Kendisi hoştur ve hoşluğun tâ kendisidir. Fakat ey mürteşî; yâni vesile arayan kimse; nâhoşluk olmayınca hoşluk bulunmaz.»

Yâni insanda olan rûh-i İlâhi, esâsen ayn-ı letâfet olduğu gibi rûh-i hayvâniye de letâfet verir. Şu şartla ki, o rûh-i hayvânide letâfeti kabûle isti'dâd bulunsun. O isti'dâd da nâhoşlukla, sûretâ, mihnet ve meşakkat gibi görünen ibâdâta tahammül etmekle, nefsi, hevâ vü hevesten men'eylemekle husûle gelir.

İkinci mısra'a şöyle bir ma'nâ da verilebilir.

«Hoşluk, nâhoşluk gibi değildir. Binâenaleyh sendeki nâhoşluğa bakıp da başkalarının hoş hallerini de kendi ahvâlin gibi sanma.»

1977

چون تو شیرین ازشکر باشی بود
کان شکر گاهی زتو غایب شود

Çun tu şîrîn ez-şeker bâşî büved,
K'ân şeker gâhî zi-tû gâyib şeved.

«Sen şekerden tatlılandığın vakit, yânî şeker yiyip de tadını duyduğun vakit tatlı olursun. Fakat o şeker senden ba'zan kaybolur.»

Yânî sendeki halâvet, şeker yemekle hâsıl oluyorsa o şekerin te'siri ve halâveti geçtiği gibi senin halâvetin de zâil olur. Fakat:

1978

چون شکر گردی زتأثیر وفا
پس شکر کی ازشکر گردد جدا

Çun şeker gerdî zi-te'sîr-î vefâ,
Pes şeker key ez-şeker kerded cüdâ.

«Sen vefâkârlık te'siriyle ayn-ı şeker olursan şekerlik hassâsı şekerden nasıl ayrılır?»

Yâni hakikatten ve ma'neviyattan arasıra zevk alanlar, şeker yedikleri vakit ağzı tatlananlara benzerler. Hakikati dâimî zevk edinenler ise, şekerin kendisine benzerler. Şeker yiyenlerin ağzındaki şeker eriyince lezzeti geçtiği gibi, muvakkaten hakikat neşvesi alanların ma'nevî halâveti de zâil olur. Lâkin zevk-ı rûhâniyi dâimi gıdâ haline getirenlerin zevki ve neşvesi de dâimidir.

1979

عاشق ازخود چون غذا یابد رحیق
عقل آنجا میشود گم ای رفیق

ÂşiK ez-Hod çun gıdâ yâbed rahîK,
AKl ancâ mî-şeved güm ey refîK.

«Bir âşık kendisine muhabbet şarâbından gıda bulursa o zaman akıl kaybolur.»

Meselâ Aleyhisselât Efendimiz günlerce iftar etmeksizin oruç tutar-

dı. Lâkin (savm-ı visâl) denilen bu oruçtan eshâbı meneder: **«Siz benim gibi değilsiniz. Ben Rabbimin indinde gecelerim. Beni yed rir ve içirir»** buyururdu. Şüphesiz ki bu yiyip, içme ma'nevi idi. Vâkı'a bunu her akıl kavrayamaz. Çünkü :

1980

عقل جزوی عشق را منکر بود

گرچه بنماید که صاحب سر بود

AKl-i cüz'î işKrâ münkir büved,
Gerçi bi-nmâyed ki Sâhib-sir büved.

«Cüz'î olan akıl, yânî akl-ı meâş, sâhib-i sır görünmekle berâber aşkı münkirdir.»

Evet, (Elmer'ü adüvvün limâ cehil), Yâni: **«Kişi bilmediğinin düşmanıdır.»** Akıl da mahsûsâtı ve ma'kûlâtı idrâk etmekle berâber aşkın câhilidir. Onun için aşkı ve onun ezvâkını takdir ve tasdik edemez.

1981

زیرک و داناست اما نیست نیست

تا فرشته لا نشد اهریمنیست

Zeyrek û dânâst ammâ nîst nîst,
Tâ ferişte lâ ne-şüd ehrîmenîst.

«Akıl zekidir, âlimdir amma; yok olmuş, mahv-i vücûd eylemiş değildir. Varlık o kadar kötü bir şeydir ki melek bile yok olmayınca, yânî Allahın emrine kemâliyle itâat etmeyince şeytandan ma'duddur.»

Melekler, Allahın emrine temâmiyle muti' ve münkaddır. Hattâ :

فَقَالَ اَنْبِئُونِي بِاَسْمَاءِ هٰؤُلَاءِ

Yâni: **«Şunların isimlerini bana haber verin[6]»** hitâbına mazhar oldukları vakit :

---

(6) Sûre-i Bakara: 31.

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

Yâni: **«Yâ Rabbenâ seni tesbih ve takdis ederiz. Bizde senin öğrettiğinden başka ilim yok. Ne öğrenmiş isek onu biliriz[7]»** diyerek yokluklarını i'tirâf etmişlerdi. Şeytan ise varlık dâvasına düşmüş, kendisinin halife-i İlâhî olan Âdemden, âlî bulunduğunu iddiâya kalkışmış, bundan dolayı da ebedî olarak tardedilmişti.

1982

او بقول و فعل یار ما بود
چون بحکم حال آید لا بود

Û be-Kavl û fi'l yâr-î mâ büved,
Çun be-hükm-î hâl âyed lâ büved.

«Akl-ı meâş, söz ve iş husûsunda bizim yârimizdir. Fakat hâl hükmü gelince lâşey kabîlindendir.»

Yânî insan söyleyeceği sözü, yapacağı işi aklın yardımiyle yapar ve söyler. Bunlar ma'kûlât cümlesinden olduğu için akıl bunları idrâk ve sâhibini irşâd eder. Lâkin hâl ve ma'neviyyata gelince akıl orada durur. Çünkü ihâtası dâhilinde değildir. Binâenaleyh ma'kûlâtın fevkindeki şeylerde akıl lâşey olur.

1983

لا بود چون او نشد از هست نیست
چونکه طوعاً لا نشد کرهاً بسیست

Lâ büved çun û ne-şüd ez-hest nîst,
Çun ki Tav'an lâ ne-şüd kerhen besîst.

«Akl-ı meâş, kendi mevhum varlığından yok olmadığı için, lâşey derekesine düşer. Tav'ın olmadığı için de kerhen böyle olması kendisine kâfi ve lâyıktır.»

(7) Sûre-i Bakara 31

1984

جان كمالست و نداى او كمال
مصطفى فرمود ارحنا يا بلال

Cân kemâlest û nidâ-yi û kemâl,
MuSTafâ fermûd erihnâ yâ Bilâl.

«Cân, hakikatte noksandan berîdir ve ayn-ı kemâldir. Nitekim Hazret-i Mustafa Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz (Erihnâ yâ Bilâl) buyurdu.

Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerine rûhâniyyet galebe edince ona tahammül edebilmek için, **(Kellimînî yâ Humeyra)** buyurdukları biraz evvel söylenilmişti. Beşeriyyet hâli galebe edince de **(Erihnâ ya Bilâl)** yâni: **«Ey Bilâl: bizi ruhlandır, ruhumuza şevk ve neşve getir»** buyururdu. Bilâl radiyallâhü anh de temcid ü tesbîhi hâvî kasîde okumaya başlar, Aleyhisselât Efendimiz bundan neş'elenirdi. Yine lisân-ı Muhammediden buyuruluyor ki :

1985

اى بلال افراز بانك سلسلت
زان دمى كاندردميدم دردلت

Ey Bilâl efrâz bânk-î silsilet,
Z'ân demî k'ender-demîdem der-dilet.

«Ey Bilâl sesini yükselt ve müselsel nağmeler icrâ et. Kalbine nefhettiğim feyzi hâvi terennümlerde bulun.»

1986

زان دمى كادم ازان مدهوش گشت
هوش اهل آسمان بيهوش گشت

Z'ân demî k'Âdem ez-ân medhûş geşt,
Hûş-i ehl-i âsmân bî-hûş geşt.

«Kezâ o nağmeler Âdemin medhûş ve gök ehlinin bihûş olduğu sırr-ı tevhide ve azamet-i Bâriye müteallik olsun.»

1987

مصطفی بی‌خویش شد زان خوب صوت

شد نمازش در شب تعریس فوت

MuSTafâ bî-Hîş şüd z'ân Hûb Savt,
Şüd nemâzeş der-şeb-î ta'rîs fevt.

«Hazret-i Mustafa Aleyhissalatü Vesselâm, Bilâlin o güzel sesini dinleyerek kendinden geçti ve leyle-i ta'riste sabah namazı fevtoldu.»

Ta'ris: Yolcunun dinlenmek ve uyumak için sabaha karşı bir yere konması demektir. Arabistanda serinlikten istıfâde için gece yolculuğunda bulunurlar. Bir de gazvelerde düşmanı gâfil avlamak için gündüz istirahat ve gece sefer ederler. Aleyhisselât Efendimiz de bir seferde bütün gece yürümüş, sabaha karşı kondukları menzilde sabah namazını beklerken hasbelbeşeriyye uyumuştu. Uyandığı vakit duhâ zamanı olmuş ve emr-i Nebevî ile sabah namazı o vakıt kazâ edilmişti. Kütüb-i Hadisten anlaşıldığına göre ta'ris vak'ası mükerrer olmuştur, bir dânesi Sahih-i Buhâride **(İmrân bin Huseyn)** Radiyallâhü anh tarafından şu suretle rivâyet ediliyor: «Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) ile bir seferde birlikte bulunuyorduk. (Benîl mustalık Gazvesi olsa gerektir) Gecenin sonuna kadar yürüdük. Sonra menzile gelince yorgunlukla öyle bir düşüş düştuk ki yolcu indinde ondan daha tatlı bir hâl olamaz. Bizi uyandıran ancak güneşin sıcaklığı oldu. İlk def'a uyanan fülân, sonra fülân, sonra fülân oldu. (Bu fülânların kim olduklarını, isimlerini saymak suretiyle — Hadîs râvilerinden — Ebû Recâ söylerdi: fakat — yine o râvilerden — Avf unutmuştu. Diğer bir yerde ilk uyanan zâtın Hazret-i Ebû Bekir Radiyallâhu anh olduğu tasrih edilmiştir.) Dördüncü olarak da Ömer bin-il-Hattâb Radiyallâhü anh uyandı. Ömer uyanıp da oradakilerin musâb olduğunu, yani sabah namazını geçirdiklerini görünce kendisi celâdetli bir zât olduğu için, yüksek sesle tekbir almaya başladı ve tekbir ile ref'-i savt etmekten hâli kalmadı. Tâ ki Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem uyandı. Uyanınca uğradıkları musîbeti Zât-i Akdes-i Risâlete şikâyet ettiler. Zararı yok ve olmaz, yola çıkın buyurdu. Yola çıkdı, pek de uzak gitmedi. Sonra indi ve abdest suyu isteyip abdest aldı, ezan okundu ve cemâate kazâ olarak namaz kıldırdı. Namazdan dönünce bir de baktı ki cemâatle namaz kılmamış ve bir tarafa çekilmiş biri var. Ona hitâben: «Ey fulân, neden cemâatle namaz kılmadın?» diye sordu. O da: «Bana su iktızâ etti, su da yok» cevâbını verdi. «Toprakla teyemmüm et, o sana yeter» buyurdu. Sonra Nebiyy-i Ekrem Sallâllâhu Aleyhi Vesellem yola çıktı, biraz sonra, eshâb susuzluktan şikâyet ettiler. Resul-i Ekrem Sallallâhu Aleyhi

Vesellem devesinden indi. Fülânı ve Aliyi çağırdı. (Bu fülânı Ebû Recâ söylerdi, fakat Avf unutmuştu, bazı yerlerde râvi-i Hadis İmran bin'el-Husayn idi denilmiştir.) Onlara: **«Gidin, su arayın»** buyurdu. Gönderilenler yola çıktılar ve devesine binmiş, su dolu iki tulumun arasına oturmuş bir kadına rastgeldiler. Ona: «Su nerede?» diye sordular. Kadın: «Dün bu vakit su başından ayrıldım» dedi. «Öyle ise hadi bakalım yürü» dediler. Kadın: «Nereye?» diye sordu. «Rasûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellemin huzuruna» dediler. «Şu sâbî denilen kimse mi?» dedi. «Evet murâd ettiğin zât» dediler. Kadını devesiyle birlikte huzûri Nebeviye getirdiler ve mâvakâ'ı söylediler. Nebiyy-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi Vesellem bir kap istedi. Tulumlardan ona su boşalttı ve ağızlarını bağlayıp öteki ağızlarını açtı. «Hayvanlarınızı sulayın ve su için» diye halka nidâ olundu. Dileyen suladı, isteyen içti. Rasûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin en son su verdiği de şu cünüp olan kimse idi. Ona: **«Git de bunu vücûduna dök»** dedi. Suyun sâhibesi ise ayakta duruyor ve suyuna ne yapıldığına bakıyordu. İmrân ibn'il-Husayn diyor ki: «Allaha kasem ederim ki tulumlardan o kadar su alındığı halde, alınmaya başladığı ilk hâlinden ziyâde bize dolu görünüyordu.» Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem: **«Bu kadına bir şey toplayın»** buyurdu. Kadına hurma, un ve kavrulmuş un olmak üzere epeyce bir nevâle topladılar. O nevâleyi bir bağa bağladılar, kadını devesine bindirdiler, bağı da ön tarafına vazettiler. Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ona buyurdu ki: **«Biliyorsun ve görüyorsun ya biz senin suyunu eksiltmedik. Fakat bizi Cenâb-ı Hak iskâ ve irvâ buyurdu.»** Kadın kabilesine geldi. Lâkin onların nezdine avdeti gecikmişti. «Ey fülâne! Neden geç kaldın,» diye sordular. Kadın dedi ki: «Şaşılacak şey! Bana iki adam rastgeldi, beni şu sâbî denilen zâta götürdüler. Şöyle şöyle yaptı. Allaha yemin ederim ki o zât semâ ile arz arasındaki insanların en üstâd sihirbazıdır. Yâhud O, Allâhın hak peygamberidir.» Bundan sonra müslümanlar, o kadının kabilesi etrâfındaki müşrikler üzerine akın ederlerdi de onun mensub olduğu cemâate ilişmezlerdi. Kadın bir gün kabilesi halkına dedi ki: «Şu müslümanların sizi kasden terkettiklerini ummuyorum, yânî benden dolayı size ilişmiyorlar. Nasıl müslüman olmak işinize gelir mi?» Kavmi de ona itaat ederek müslüman oldular.

İşte Cenâb-ı Pir Efendimiz, leyle-i ta'riste namazın fevt olması mes'elesini Bilâlin terennümünden husûle gelen istiğrâk ile te'vil ediyor ve buyuruyor ki :

1988

سر ازان خواب مبارك برنداشت
تا نماز صبحدم آمد بچاشت

Ser ez-ân Hâb-î mübârek ber-ne-dâşt,
Tâ-nemâz-î Subh-dem âmed be-çâşt.

«O mübârek uykudan başını kaldırmadı da sabah namazı kuşluk vaktine kaldı.»

1989

درشب تعريس پيش آن عروس
يافت جان پاك ايشان دستبوس

Der-şeb-î ta'rîs pîş-î ân arûs,
Yâft çân-î pâk-i işân dest-bûs.

«Ta'ris gecesinde o arûs-ı mutlak'ın, yâni Cenâb-ı Hakkın huzûr-ı ma'nevîsinde onların rûhu, el öpme şerefine nâil oldu.»

Yâni yalnız Resûl-i Ekrem (S.A.V.) değil, o seferde bulunan eshâb-ı kirâm da iltifât-i İlâhiye müstağrak olduklarından dolayı kendilerinden geçtiler. İşte bu hüsnü te'vildir ki, ancak Mevlânânın lisân-ı irfânına yaraşır. Bundan sonra başka bir bahse şuru' ediliyor: Derler ki Esmâ-i İlâhiyye, tevkifîdir, Esmâ'ülhüsnâ'dan başka bir şeyle Hakkın zikri câiz değildir. Burada, «Allaha (arûs) ta'bir edilmiş, bu nasıl olur?» diye bir süâl vürûdü ihtimâline binâen ve cevâben deniliyor ki :

1990

عشق و جان هردو نهانند و ستير
گر عروسش خوانده‌ام عيبم مگير

İşK u cân her-dû nihânend û setîr,
Ger aruseş Hândeem aybem me-gîr.

«Aşk ve rûhun ikisi de örtülü ve gizlidir. O hâlde ona arûs deyişimden dolayı beni ayıplama.»

Malûmdur ki teşbihde, benzeyenle benzetilen arasında bir münâsebet gözetilir ki ona (vech-i şebeh) denilir. Burada arûs, yâni gelin, mü-

şebbehünbih, zât-ı celîl u a'lâ müşebbehtir. Gelinin müzeyyen ve mestûr olması da vech-i şebehtir. Yâni eskiden bir gelin nasıl müzeyyen ve ağyâr nazarından mestûr ise, Cenâb-ı Hak da, noksan sıfatlardan münezzeh ve kemâl sıfatlarıyla mevsuftur. Ondan başka, zâti herkesten ve her şeyden mesturdur. Binâenaleyh, benzetme yoliyle Hakka (arûs) ta'bir edilmekte beis yoktur. Zâten bakılırsa isim nedir? Müsemmâyı gösteren şey değil mi? Meselâ Lâleli câmi'i ismi ne yapar? Bu ma'bed-i âliyi hatırlatmaz mı? O hâlde zerrât-ı kâinâtın her biri, sâni'-i mutlakı hatırlattığı için o zerrâtın hepsi de ayrı ayrı Cenâb-ı Hakkın ismi olmuş olur.

1991

از ملولی یار خامش کردمی
گر هم و مهلت بدادی یکدمی

Ez-melûlî yâr Hâmuş kerdemî,
Ger hem û mühlet bi-dâdî yek-demî.

«Eğer sözlerim, yârin melâlini mûcip olsaydı, kezâ bir dem mühlet vereydi susardım.»

1992

لیك میگوید بگو هین عیب نیست
جز تقاضای قضای غیب نیست

Lîk mî-gûyed bi-gû hîn ayb nîst,
Cüz teKâzâ-yi Kazâ-yî gayb nîst.

«Lâkin diyor ki: Söyle, ayıp değildir. Senin sözlerin kazây-ı gaybın tekazâsı ve taleb-i icabıdır.»

1993

عیب باشد که نه بیند جز که عیب
عیب کی بیند روان پاك غیب

Âyb bâşed kî ne-bîned cüz ki ayb,
Âyb key bîned revân-î pâk-î gayb.

«Asıl ayb, bir kimsenin aybdan başka bir şey görmemesidir. Gayba mensub olan pâk bir ruh, nasıl ayb görür?»

Hikmet-i hilkate vâkıf olan urefây-ı ümmet, mahlûkât içinde ayb görmezler ve ayıblayacak şey bulamazlar. Çünkü bize en çirkin görünen şeylerin bile lihikmetin yaratılmış olduğunu bilirler. Binâenaleyh asıl ayb, bu hikmete ve bu nazara nâil olamamak noksânıdır. Şeyh Nizâmi-i Gencevî bir eserinde der ki İsâ Aleyhisselâm eshâbiyle birlikte gidiyordu. Yolda kokmuş bir köpek leşine tesâdüf ettiler. Havariyyun leşin kokusundan burunlarını tıkadılar, mezemmetine dâir sözler söylediler. Hazret-i Rûhullah ise: **«Bakınız dişleri ne kadar beyaz ve ne kadar güzel!»** dedi.

Şeyh Nizâmi bu kıssayı naklettikten sonra der ki: «Her şeyde bakışa göre hem hüner, hem de ayb vardır. Sen onda ayb görme ki hüneri elde etmiş olasın.»

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

1994

عیب شد نسبت بمخلوق جهول
نی بنسبت باخداوند قبول

Âyb şüd nisbet be-maHlûK-î cehûl,
Nî be-nisbet bâ-Hudâvend-î Kabûl.

«Aybın ayb olması mahlûk-i cehûle nazarandır, yoksa Allaha göre değildir.»

1995

کفر هم نسبت بخالق حکمتست
چون بما نسبت کنی کفر آفتست

Küfr hem nisbet be-HâliK hikmetest,
Çun be-mâ nisbet künî küfr âfetest.

«Küfür bile Allaha nisbetle ayn-ı hikmettir. Fakat bize nisbet edilecek olursa âfettir.»

Aybın bize göre ayb olması ma'lum. Allaha nisbetle hüner olması, lâteşbih çirkin resim yapabilen bir ressamın ma'rifeti gibidir. Öyle yâ, bir ressam yalnız güzellikleri tasvir edebilse de, ayb ve kabahatleri tersim edemese onun san'atinde noksan var demektir.

Cenâb-ı Hak bu âlemi öyle bir hikmet-i muhayyire, öyle bir intizâm-ı bedi' ile yaratmıştır ki, onun dâhilinde bir zerre dahi noksan, yâhud fazla

değildir. Her şey yerli yerincedir. Evet dünyâda bazı çirkinler ve çirkinlikler görülür. Fakat âlem sâde güzellikten ibâret olsaydı da, çirkinlik bulunmasaydı, herkes güzelliğe alışmış ve kanıksamış olacağı için, güzellikten te'sir duymaz, kalblerde bedi'î heyecanlar hâsıl olmazdı. Kezâ âlem, serâpâ dâr'ul-imân olup da küfr ü inkâr bulunmasaydı, îmânın da kıymeti bilinmezdi. Binâenaleyh eşhâs ve eşyâya bakarken bu cihetleri düşünmeli, bir ârifin dediği gibi :

«Elif okuduk ötürü,
Pazarlık ettik götürü,
Yaradılmışı hoş gördük,
Yaradandan ötürü.»

demelidir.

1996

ور یکی عیبی بود با صد حیات
بر مثال چوب باشد در نبات

V'er yekî aybî büved bâ-Sad hayât,
Ber-misâl-î çûb bâşed der-nebât.

«Yüz hayat içinde bir ayb bulunursa nebat şekeri arasındaki çöp saz gibidir.»

Malûmdur ki nebat şekeri yapmak için, kaynak şekere bir çöp batırıp asarlar. Böyle batıra çıkara çöpün üstünde nebat şekeri hâsıl olur. İşte bunun gibi iyiler ve iyilikler arasında kötülüklerin mevcud olması nebat şekerinin orta yerinde kıymetsiz bir çöpün bulunması gibidir.

1997

در ترازو هردورا یکسان کشند
زانکه آن هردو چو جسم و جان خوشند

Der-terâzû her-durâ yek-sân keşend,
Z'ân-ki ân her-dû çu cism û cân Hoşend.

«Terâzide ikisini berâber tartarlar. Çünkü çöp ile şeker cism ile cân gibi uyuşmuşlardır.»

1998

پس بزرگان این نگفتند از گزاف
جسم پاکان عین جان افتاد صاف

Pes buzurgân în ne-guftend ez-güzâf,
Cism-i pâkân ayn-i cân üftâd Sâf.

«Onun için büyükler bu sözü lağv ü lâtife olarak değil, kemâl-i cid-diyetle: Esfiyây-i ümmetin cismi de ayn-ı ruh vakı' oldu demişlerdir.»

Kibâr-ı ümmetten: **«Ervâhunâ eşbâhunâ, eşbâhunâ ervâhunâ)** diyen-ler vardır ki: «Ruhlarımız cisimlerimiz, cisimlerimiz ruhlarımızdır» de-mektir. Yine ekâbir-i ümmetten birinin şöyle bir nazmı vardır :

«Kadeh de, şarab da gayet rikkat peydâ etti ve birbirine benzedi, bun-dan dolayı yekdiğerinden ayırd edilmeleri güçleşti. Güyâ şarab var ka-deh yok. Sanki kadeh var da şarab yok.»

Tabii anlaşılmıştır ki buradaki kadehten maksad: Cism, şarabdan mu-rad da ruhtur. Demek isteniliyor ki urefây-ı ümmetin cis mleri o kadar sâfıyyet kesbeder ki safvet ve letâfette ayn-ı ruh olur. Kezâ :

1999

گفتشان و نفسشان و نقششان
جمله جان مطلق آمد بی‌نشان

Gôft şân û nefsşân û naKşşân,
Cümle cân-î muTlaK âmed bî-nişân.

«Onların sözleri de, nefisleri de, cisimleri de bînişân olan ruhtur.»

2000

جان دشمندارشان جسمست صرف
چون زیاد ازنرد او اسمست صرف

Cân-i düşmen-dârşân cismêst Sirf,
Çun ziyâd ez-nêrd û ismêst Sirf.

«Evliyâullah Hazerâtını düşman tutanların cânı, cisimden ibârettir. Tavla oyunundaki vurgun pula pul denilmesi gibi, ancak isimdir.»

2001

آن بخاك اندر شد و كل خاك شد
اين نمك اندر شد و كل پاك شد

Ân be-Hâk ender şüd û kül Hâk şüd,
În nemek ender şüd û kül pâk şüd.

«O gibilerin cisimleri toprağa düşmüş, külliyyen toprak olmuştur. Fakat urefây-ı ümmetin bedenleri tuzlaya düşmüş ve temâmen pâk olmuştur.»

Yâni mücâhede ile tahliye-i bâtın ve tasfiye-i nefs etmiş olanlar, tuzlaya düşmüş şeylere benzerler. Tuzlaya düşmüş bir cisim nasıl tuz kesilir ve pâk olursa, ruh deryâsına gark olanların cisimleri de öylece ayn-ı ruh olur.

2002

آن نمك كزوى محمد املحست
زان حديث با نمك او افصحست

Ân nemek k'ez-vey Muhammed emlahast,
Z'an hadîs-i bâ-nemek û efSahast.

«O, öyle bir tuzdur ki onun feyziyle Hazret-i Muhammed (S.A.V.) emlâh ve hadîsi efsahtır.»

Bahsed len tuzla ve tuz, bildiklerimiz değildir.

Hadîs-i Şerifte: **«Ben kardeşim Yûsüften daha câzibeliyim, Yûsüf ise benden güzeldir»** buyurulmuştur.

Melâhat: Lügaten tuzluluk ma'nâsınadır. Yemeğin lezzeti tuz ile geldiği için, yüzdeki câzibeye melâhat ta'bir edilmiştir. Hattâ fârisîde tatsız söze: «sühan-i bî nemek» derler.

2003

اين نمك باقيست ازميراث او
باتواند آن وارثان او بجو

În nemek baKîst ez-mîrâs-i û,
Bâ-tuend ân vârisân-î û bi-cû.

«Bu tuz, yâni o feyz, mîrâs-ı Muhammedî olmak üzere bâkidir. Onun vârisleri de seninle berâberdir. Onları arayıp bul.»

2004

پیش تو شسته ترا خود پیش کو
پیش هستت جان پیش‌اندیش کو

Pîş-i tû şeste turâ Hod pîş Kû,
Pîş-i hestet cân-i pîş-endîş kû,

«O vârisler, senin önünde oturmuşlardır, fakat senin önün nerede? Varlığa karşı senin pîşendîş olan rûhun hani?»

2005

گر تو خودرا پیس و پس داری گمان
بستهٔ جسمی و محرومی زجان

Ger tu Hodrâ pîs u pes dârî gümân.
Beste-î cismî vu mahrûmî zi-cân.

«Eğer sen kendin için ön, arka tevehhüm ediyorsan bir cisme bağlısın, candan mahrumsun» çünkü :

2006

زیر و بالا پیش و پس وصف تنست
بی‌جهتها ذات جان روشنست

Zîr u bâlâ pîş u pes vaSf-î tenest,
Bî-cihethâ zât-i cân-î rûşenest.

«Alt, üst, ön, arka gibi şeyler cismin vasıflarıdır. Bicihetlikler, yâni altı cihete bağlı olmamak, parlak olan cânın zâtidir.»

2007

برگشا ازنور پاك شه نظر
تا نپنداری تو چون کوته‌نظر

Ber-guşâ ez-nûr-i pâk-î şeh nazar,
Tâ ne-pindârî tu çun kûteh-nazar,

«Ey sâlik; şâh-ı hakiki olan Allah'ın hidâyeti nûriyle gözünü aç ki, peygamber vârisi olan evliyâullâhı kendin gibi kısa görüşlü sanmayasın.»

2008

که همینی در غم و شادی و بس
ای عدم کو مر عدمرا پیش و پس

Kî hemînî der gam û şâdî vû bes,
Ey adem kû mer ademrâ piş u pes.

«Sen ancak gam ve sürûrdan ibâretsin. Halbuki sen ademsin, senin gam ve sürûrun da ademdir. Ey ayn-ı adem olan insan, yokluğun önü, ardı olur mu?»

2009

روز بارانست میرو تابشب
نه ازین باران ازان باران رب

Rûz-i bârânest mî-rev tâ-be-şeb,
Ne ez-în bârân ez-ân bârân-i Rab.

«Yağmur günüdür, gece oluncaya kadar git. Fakat bu yağmur; buluttan yağan değil, rahmet-i İlâhiyye yağmurudur.»

Yânî, şu bahsedilen hakikatleri anlamak için çalışmak ve feyzyâb olmak lâzımdır. Onun ise tam zamânıdır ki Allahın rahmeti yağıyor. Fakat o rahmet, bulutlardan dökülen su damlaları değil, Allahın hidâyeti sehâbından nâzil olan feyz katralarıdır ki zamân-ı Mevlânâda kendisinden, sâir vakitlerde de mevcud olan ehlullahdan kinâyedir. O rahmetten istifâde etmeye bak.

Gece oluncaya, yânî ecelin hulûliyle gözlerin kapanıncaya kadar istifâzeden geri kalma.

İlâhî hidâyet bulutlarından dökülen feyz katralarının nasıl olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

«HAZRET-İ ÂYİŞE-İ SIDDÎKANIN: BUGÜN YAĞMUR YAĞDI, SİZ İSE KABRİSTANDA İDİNİZ. NASIL OLDU DA ELBİSENİZ ISLANMAMIŞ?» DİYE RESÛL-İ EKREM HAZRET-İ MUSTAFA (S.A.V.) DEN SORMASI

2010

مصطفی روزی بگورستان رفت
با جنازه مردی ازیاران رفت

MuSTafâ rûzî be-gûristân bi-reft,
Bâ cenâzê merdi ez-yârân bi-reft.

«Resûl-i Ekrem (S.A.V.) bir gün eshâbından birinin cenâzesini teşyi' için kabristana gitmişti.»

Seyyidülmütevâzıîn ve eşfakülmürselîn Sallâllâhü Aleyhi ve Âlihi Kerîmin Efendimiz Hazretlerinin mekârim-i ahlâkı cümlesinden idi ki, eshâbından her birini sorup araştırırdı. Bir zât bir kaç gün görünmeyecek olsa, «Fülân nerede?» diye süâl buyurur, hastalanan olsa ziyâretine gider, istiğfâr-ı hâtırda bulunurdu. Vefat edenlerin namazlarını kıldırır ve cenâzesini teşyi' ederdi. Bu hususta bütün eshâb ve ümmeti teşvik için de: **«Bir kimse bir cenâzenin ardınca gidecek olursa, tabutun her tarafından omuzlasın. Ondan sonra isterse fazla götürsün, dilerse bırakıp çekilsin»** buyururdu.

Kezâ: **Bir kimse bir cenâzenin ardı sıra gidip de onu üç def'a omuzlarsa cenâzeden dolayı kendisine terettüp eden hakkı ödemiş olur»** Hadîsi vardır.

Şu Hadîsten anlaşılıyor ki bir müslümanın tabutunu omuzlayıp velevki bir kaç adım olsun götürmek, her müslüman için borç hükmünde imiş. Öyle iken insâf edelim bu borcu bugün hangimiz ödüyoruz. Yolda rast geldiğimiz bir cenâzeyi omuzlayıp bir iki adım götürmek şöyle dursun bir fâtiha okumasını bile belki unutuyoruz.

Benim çocukluğumda İstanbulda bir âdet vardı. Bir mahallede cenâzı oldu mu, o mahalle ehâlîsi o gün işini, gücünü bırakır, komşuluk hakkını riâyeten cenâzede bulunurdu. Ölen adam esnaftan ise san'atdaşları, me'mur ise dâire arkadaşları kâmilen defnine kadar bulunur, son hizmetlerini ifâ eylerlerdi.

Müslümanlığı bıraksak da insanlık noktasından baksak bile pek müstahsen olan bu âdet unutuldu. Çok sevdiklerimizden mâadâsının cenâzesinde bulunmayı canımız istemiyor. Cemâatsizlikten dolayı tabutlar arabalara, otomobillere konulup onlarla nakilediliyor. Cemâat-i müslimîn gelmezse cenâze sâhibi ne yapacak? Tabiî bir vâsıta bulup onunla meyyiti nakledecek. Sonra da bu bid'at nereden çıktı? diye söyleniyoruz. Müslüman cenâzesini arabada görmek istemeyen müslümanlar, sâde itirâz edeceklerine, cenâze teşyiinde bulunsalar istemedikleri şey tabîatiyle zuhûra gelmez.

Şu da var ki tabutu bir vâsıta ile nakletmek bid'at değildir. Meşhur İslâm feylesoflarından **İbnürrüşd**'ün 595 tarihinde Merâkeşte ölmesi üzerine na'şı Kurtubeye nakil vâsıtası ile götürülmüş ve oraya gömülmüşdür. Devenin bir tarafına İbnürrüşd'ün tabutunu, bir tarafa da te'lif ettiği kitabları yüklettiklerini Şeyh'ul-Ekber (Kuddise sirruhu) yazıyor. Dahası var. Mahdûm-i Peygamberî İbrahim Hazretlerinin tabutu süt ninesinin yanından Medîneye at üstünde getirilmişti.

Yine Keşfülgammede deniliyor ki: «Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, cenâze götürürken, koşmaksızın sür'atli davranmayı emreder. **«Cenâzeyi çabuk götürünüz, eğer meyyit sâlih ise onu bir ân evvel hayra yaklaştırmış olursunuz, eğer aksi ise, o şerri çabucak boyunlarınızdan indirmiş olursunuz»** buyururdu. Cenâze götürülürken görülen gayr-i ihtiyâri sür'atin sebebi bu Emr-i Nebevî olsa gerektir.

2011

خاکرا در گوراو آگنده کرد
زیر خاك آن دانه‌را و زنده کرد

Hâkrâ der-gûr-i û âgende kerd,
Zîr-i Hâk ân dâne-râ uzinde kerd.

«Toprağı o meyyitin kabrine doldurdu. Toprak altında onun vücûdu dânesini ihyâ etti.»

Fuzûlî der ki :

«Dâne toprak içre zahmet çektiğiçün nîçe dem,
Baş çeker harmanlanır ârâyiş-i bustân olur.»

Meselâ buğday dânesini ekmek ne demektir? Toprağa gömmek değil mi? Toprağa gömülmek ise sûretâ mahvolmaktır. Fakat gömülen buğday mün'adim olmaz, bil'akis filizlenir, yeşerir, büyür, başak verir, nihâyet o bir dâne buğdaydan yüzlerce buğday husûle gelir. Fakat bu, o buğdayın temiz ve sağlam olmasına göredir. Bozuk ise, onun gömülmesi çürümesi olur. Salih amelleri olan bir müslümanın ölmesi ve gömülmesi de işte o sağlam buğdayın ekilmesi gibidir. Buğday ekildikten sonra nasıl filizlenirse defnedilen sâlih meyyil de kabir toprağı içinde o sûretle, hattâ bizim anlamadığımız ve o hâle gelmeyince anlayamayacağımız bir vech ile feyzyâb olur.

Cenâb-ı Pir Efendimizin(zîr-i hak ân dâne-i o zinde kerd) demesi buna mebnîdir.

2012

این دراختانند همچون خاکیان
دستها برکرده‌اند ازخاکدان

În diraHtânênd hemçun Hâkiyân,
Dêsthâ ber-kerdeend ez-Hâkdân.

«Şu ağaçlar hâki olan insanlar gib'dir. Elleri mesâbesinde olan dallarını topraktan dışarıya çıkarmışlardır.»

2013

سوی خلقان صد اشارت میکنند
گوشداران خوش عبارت میکنند

Sûy-i HalKân Sad işâret mî-künend,
Gûş-dârân Hoş ibaret mî-künend.

«Ağaçlar, o dallarla halka doğru yüzlerce işâret ederler. Kulak verenler de o işâretlerden hoşca ibâreler anlarlar.»

2014

بازبان سبز و بادست دراز
ازضمیر خاك می‌گویند راز

Bâ-zebân-î sebz u bâ-dest-î dirâz,
Ez-zamîr-î Hâk mî-gûyênd raz.

«Ağaçlar yeşil bir dil ile — ki yapraktan kinâyedir — ve uzun bir el ile — ki dalı demektir — toprağın zamîrinden sır söylerler.»

2015

همچو بطان سرفرو کرده بآب
کشته طاووسان و بوده چون غراب

Hemçu baTTân ser-furû kerde be-âb,
Küşte Tâvûsan u bûde çun gurâb.

«O ağaçlar, kazlar gibi başlarını suya sokmuş, karga g'bi iken tavusa benzemiş bir hâlde bulunurlar.»

2016

درزمستانشان اگر محبوس کرد
آن غرابانرا خدا طاووس کرد

Der-zimistânşân eger mahbûs kerd,
Ân gurâbânrâ Hudâ Tâvûs kerd.

«Allah onları kışın habseylediyse, o kargaya dönmüş ağaçları baharda tavusa döndürmüş, yânî yapraklarla süslemiştir.»

2017

درزمستانشان اگرچه داد مرگ
زنده‌شان کرد ازبهار و داد رنگ

Der-zimistânşân egerçî dâd merg,
Zindeşân kerd ez-bahâr û dâd reng.

«Kışın onlara ölüm hâli vermişse de bahârın feyziyle ihyâ ve her birine ayrı bir renk i'tâ etmiştir.»

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde buyuruyor ki :

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

«Ey insan bak, hem de dikkatli bir nazarla Rahmet-i İlâhiyye âsârına

bak ki, bahar mevsiminde cihânı tâze bir hayât bahşeyleyen rahmetullâh'ın, o rahmet ve merhametin, arzı ölü gibi bir hâle geldikten sonra nasıl ihyâ ettiğini gör. Elbette o Allah, ölüleri, şübhesiz ve mutlaka diriltecektir. O fâtır-ı mutlak, her şeye ve halketmenin her türlüsüne, yâni hem birinci def'a yaratmaya, hem de öldükten sonra diriltmeye kâdirdir[8].»

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki: Kış gelince âlem, âdetâ meyyit-i müteneffis hâline girer. Âlemin eczâsından bulunan ağaçların yaprakları dökülür, sâde dallariyle âdetâ karga şekline girerler. Fakat bahar gelince, yağmurlar yağar, dereler taşar, sular ağaçların köklerine nüfûz eder. O vakit ağaçlar, başını suya daldırmış kazlar gibi şevk ve neşve içinde yüzerler, yeniden renk renk çiçekleri açılır ve yaprakları çıkar. O vakit de tavus kuşu gibi süslenirler. Dil gibi olan yapraklariyle, el gibi olan dallariyle insanlara işâret ederler ve îmâ tarîkiyle derler ki :

«Allah bizi kışın habsetti, fakat bahar gelince süsledi, tavus şekline koydu. Kışın ölmüştük, Feyz-i Rabbânî ile yeniden hayat bulduk.» Ârif olanlar, bu sessiz işâretleri açık ibâreler gibi anlarlar. Onların şu hâlini insanların ölmelerine ve kıyâmette dirilmelerine delil sayarlar. Öyle değil mi yâ? Ağacın nemâ eseri göstermesiyle insanın hayat eseri göstermesi arasında ne fark vardır? Demek ki ağaç kışın nasıl muvakkaten ölüp de bahar vakti diriliyorsa, ölen insan da zamânı gelince dirilecektir.

2018

منکران گفتند هست خود این قدیم

این چرا بندیم برب کریم

Münkiran goftend hest Hod în Kadîm,
În çerâ bendîm ber-rabb-i kerîm.

«Münkirler derler ki: Bu hâl, yâni ağaçların yapraklarının dökülmesi ve tekrar yapraklanması kadîmdir, eskiden beri olagelmiştir ve olagidecektir! Tabî'i olan böyle bir şey'i Rabb-i Kerîme isnâd etmekte ne ma'nâ vardır?»

---

(8) Sûre-i Rum: 50.

2019

کوری ایشان دروݩ دوستان
حق بروياند باغ و بوستان

Kûri-î işân derûn-î dûstan,
HaK bi-ruyând bâğ û bûstân.

«Onların körlüğüne, yânî bu bâtıl i'tikâdlarına rağmen, Allah, dostlarının kalbinde bağ, bostan peydâ eder.»

2020

هر گلی اندر درون بويا بود
آن گل ازاسرار گل گويا بود

Her gülî ender derûn bûya büved,
Ân gül ez-esrâr-i gül gûyâ büved.

«Kalbi de rayihâdar olan her gül, gülün esrarından bahseder.»

2021

بوی ایشان رغم انف منکران
گردعالم میدود پرده دران

Bûy-i işân rağm-i enf-i münkirân,
Gerd âlem mî-deved perde-derân.

«O güllerin râyihası, münkirlerin körlüğüne ve onlara rağmen etrâf-ı âleme yayılır, hem de perdeleri yarıp yırtarak dağılır.»

Felsefî meslekler arasında bir **(Dehrîlik)** vardır ki, bu bâtıl meslekte bulunanlar, âlemin kıdemine kâil olurlar. Eşyâda mutasarrıf olan dehir, yânî zamandır derler. Kıyâmeti inkâr ederler. İnsanların öldükten sonra tekrar dirileceklerine inanmazlar. Fakat onların bâtıl fikirlerine rağmen Cenâb-ı Hak, dostlarının kalbinde bir takım hakâyık ve maârif inkişâf ettirir. O dostlar da isti'dâd sâhiblerine o hakâyıktan, o maâriften bahsederler. Naklî ve aklî delîller ile kıyâmeti ve haşrı isbât eylerler. Fakat :

2022

منکران همچون جعل ازبوی گل
یا چو نازك‌مغز ازبانك دهل

Münkirân hemçun cu'al ez-bûy-i gül,
Yâ çu nâzük-mâğz ez-bânk-i dühül.

«Münkirler, gül kokusundan kaçan pislik böceği gibi, yâhud davul sesinden ürken sinirli hastalar gibi,»

2023

خویش‌را مشغول می‌سازند و غرق
چشم می‌دوزند ازلمعان و برق

Hîşrâ meşgûl mî-sâzend u garK,
Çêşm mî-dûzênd ez-lem'ân u barK.

«Kendilerini o hakikatleri dinlememek için meşgul ederler ve mâlâya'niyyât ile iştiğâle müstağrak kılarlar. Urefây-ı Ümmetin kalbindeki maârif envârına karşı göz yumarlar.»

2024

چشم می‌دوزند آنجا چشم نی
چشم آن باشد که بیند مأمنی

Çêşm mî-dûzênd ancâ çêşm nî,
Çêşm ân bâşed ki bîned me'menî.

«O münkirler göz yumarlar. Fakat hakikatte onlarda göz yoktur. Çünkü göz, görebilen uzuvdur. Hakikati göremeyen gözün ise budak deliğinden farkı yoktur.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, kıssanın bakiyyesini beyana şuru' ile diyor ki :

2025

چون ز گورستان پیمبر باز گشت
سوی صدیقه شد و همراز گشت

Çun zi-gûristân Peyem-ber bâz-geşt,
Sûy-i SıddîKa şüd u hem-râz geşt.

«Vaktâki Hazret-i Peygamber kabristandan döndü, Hazret-i Sıddika-nın hücresine girip onunla sırdaş oldu.»

2026

چشم صدیقه چو بررویش فتاد
پیش آمد دست بروی می‌نهاد

Ceşm-i SıddîKa çu ber-rûyeş fütâd,
Pîş âmed dêst ber-vey mî-nihâd.

«Hazret-i Âyişenin gözü Resûl-i Ekremi görünce önüne doğru geldi, elini üstüne sürdü.»

2027

گفت پیغمبر چه می‌جوی شتاب
گفت باران آمد امروز ازسحاب

Gôft Peygam-ber çi mî-cûyî şitâb,
Gôft bârân âmed imrûz ez-sehâb.

«Resûlullah, (S.A.V.) böyle acele acele ne arıyorsun? diye sordu. O da dedi ki: Bugün buluttan yağmur yağmıştı.»

2028

جامه‌هات می‌بجویم درطلب
تر نمی‌بینم زباران ای عجب

Câmehâet mî-bi-cûyem der-Taleb,
Ter ne-mî-bînem zi-bârân ey aceb.

«Elbiseni yokluyorum, ne acayip ki ıslak görmüyorum.»

2029

گفت چه برسر فکندی ازازار
گفت کردم آن ردای تو خمار

Gôft çî ber-ser fügendî ez-izâr,
Gôft kerdem ân ridâ-yî tû Himâr.

«Resûl-i Ekrem (S.A.V.), baş örtüsü olarak ne örtmüştün? diye sordu. O da: Senin ridânı diye cevab verdi.»

2030

گفت بهر آن نمود ای پاك جیب
چشم پاکترا خدا باران غیب

Gôft behr-î ân nümûd ey pâk-ceyb,
Çeşm-i pâketrâ Hudâ bârân-i gayb.

«Resûl-i Ekrem Aleyhisselâtü Vesselâm buyurdu ki: Ey kalbi tâhir olan Âyişe; işte ondan dolayı Allah senin mübârek gözüne gayb yağmurunu göstermiş.»

2031

نیست آن باران ازین ابر سما
هست ابری دیگر و دیگر سما

Nîst ân bârân ez-în ebr-î semâ,
Hêst ebrî dîger û dîger semâ.

«O senin gördüğün rahmet bu gökteki buluttan değil, başka buluttan ve başka göktendir.»

2032

غیبرا ابری و آبی دیگرست
آسمان و آفتابی دیگرست

Gaybrâ ebrî vu âbî dîgerest,
Âsmân û âftâbî dîgerest.

«Gayb âleminin başka bulutu, başka rahmeti, başka semâsı, başka güneşi vardır.»

Malûmdur ki âlem (gayb) ve (şehâdet) nâmiyle ikidir. Göze görünen şeylerin mecmû'una (Âlem-i şehâdet) derler. İçinde bulunduğumuz şu âlem gibi. Görünmeyen şeylerin âlemine de (**Âlem-i gayb**) ta'bir ederler. Bu âlemin varlığına inanmakla mükellefiz. Âlem-i şehâdet gibi âlem-i gaybın da (**Âlem-i melekût**) dan (**Gayb-ı hüviyyet**) ve (**Mertebe-i amâ**) ya kadar derecâtı vardır. Tabi'idir ki âlem-i gayb başkadır. Oranın ahvâlini buradakiler ve bizim gibiler teakkul edemez. Onun için âlem-i gaybın keyfiyyeti temsil yolu ile ifâde olunur. Ancak bu sûretle ve imkân derecesinde ta'rifine çalışılır.

Şârih-i Mesnevî İsmâîl-i Ankaravî (Kuddise sirruhû) der ki: «Ehl-i tahkik indinde, merâtib-i gaybiyyeden her bir mertebe, mâtahtına nisbetle semâ, mâfevkına nisbetle zemîn gibidir. Meselâ (amâ mertebesi) dûnundaki merâtibe nisbetle semâ gibi olur ve andan zuhûr eden füyûzât ve tecelliyât emtar gibidir. Kezâ (vahidiyyet mertebesi), (akl-ı kül) mertebesine nisbetle semâ, akl-ı kül de vâhidiyyet mertebesine nisbetle zemîn gibi olur. Vâhidiyyet mertebesinden zuhûr edecek tecelliyât, lutf ve cemâle dâir olursa bahar yağmuru, kahr ve celâle âid bulunursa hazan yağmuru gibi olur.»

2033

نايد الا كه بر خاصان بديد

باقيان فى لبس من خلق جديد

N'âyed illâ kî ber-î HâSân bedîd,
BâKiyân fî-lebsi min-HalKin cedîd.

«Şu hakikatler ancak havâss-ı ümmet indinde zâhir olur. Bâkîleri, avâm-ı nâs ise, yeniden halkedilmeğe karşı şüphe içindedir.»

Bu beytte bir Âyet-i Kerimeye işâret buyuruluyor ki :

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ١٥

Yânî: **«Biz evvelâ mahlûkâtı yaratmaktan âciz mi kaldık ki, tekrar halketmeye muktedir olmayalım. Belki o münkirler halk-ı cedîdeden, yânî kıyametteki ba's ü haşrden şüphe ve iltibâs içindedirler[9].»**

Bu Âyet-i Kerime, mahlûkâtın öldükten sonra dirileceğine inanmayanları ilzâm için inzâl buyurulmuştur. Öyle yâ bir şeyi hiç yokken mey-

---

(9) Sûre-i Kâf: 15.

dûna getirmek, bir şeyi mevcudken ikmâl etmekten elbette güçtür. Fakat Şeyh-i Ekber (Kuddise sirruhû) ve emsâli muhakkıkîn-i ümmet, bu Âyete başka türlü ma'nâ veriyorlar. «Bu âlem ayn-ı vâhidde a'râz-ı müctemi'adan ibârettir. A'râz, iki zamanda bâki olmaz. Binâenaleyh bütün âlemler, bir ân içinde ademe gidip tekrar vücûda gelmektedir. Ki **(Belhüm fî lebsin min halkın cedîd)** bu demektir» diyorlar.

Böyle derin bahisleri avâm-ı nâs anlayamazlar, zâten anlamakla da mükellef değillerdir.

Yine Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

2034

هست باران از پی پروردگی
هست باران از پی پژمردگی

Hest bârân ez-pey-î perverdegî,
Hest bârân ez-pey-î pejmürdegî.

«Besleyip, yet'ştirmek için yağmur olduğu gibi, soldurmak ve çürütmek için de yağmur vardır.»

Âlem-i şehâdette gördüğümüz ve bildiğimiz gibi yağmur, vaktinde ve nisâbında yağarsa mezrûâtı bereketlendirir, çiftçinin yüzünü güldürür. Fakat harman zamânı gibi, uygun olmayan bir zamanda yağarsa mahsûlü çürütür, hattâ dâneleri alıp götürür. Halbuki şu iki yağmur da bir buluttan yağar. Menşe'leri bir olduğu hâlde tesirleri değişik ve birbirine zıttır. Bunun gibi gayb âleminin yağmurları, yâni füyûzâtı ve tecelliyâtı da cemâlî olur, celâlî olur. Cemâlî olursa lutf, celâlî olursa kahr sûretinde zuhûra gelir. Eserleri değişik olan bu tecellînin de menşei birdir.

2035

نفع باران بهاران بو العجب
باغ را باران پاییزی چو تب

Nef'-i bârân-î behârân bu-'l-'aceb,
Bâğra bârân-i pâyîzî çu teb.

«İlkbahar yağmurunun menfeati teaccüp edilecek derecededir. Fakat sonbahar yağmuru bağ ve bahçe için sıtma yerine geçer. Ağaçları titretir, yapraklarını sarartır, nihâyet onları döker ve çürütür.»

2036

آن بهاران نازپروردش کند
وین خزانی ناخوش و زردش کند

Ân behârân nâz-perverdeş küned,
V'în Hazânî nâ-Hoş û zerdeş küned.

«O, bahar mevsimi yağmuru olduğu için, bağı nâz ü naîm ile besler. Beriki sonbahar yağmuru olduğu için bahçeyi sarartır ve nâhoş bir hâle getirir.»

2037

همچنین سرما و باد و آفتاب
بر تفاوت دان و سررشته بتاب

Hem-çun-în sermâ vu bâd û âftâb,
Ber-tefâvut dân u ser-rişte bi-tâb.

«Böylece soğuğu, rüzgârı, güneşi de te'sir i'tibâr'yle farklı bil ve ipin ucunu yakala.»

2038

همچنین درغیب انواعست این
درزیان و سود و دررنج و عنین

Hem-çun-în der gayb envâ'âst în,
Der-ziyân û sûd u der-renc u anîn.

«Böylece gayb âleminde de ziyân ve fâide, hastalık, meşakkat gibi te'siri başka başka olan tecelliyât mütefâvittir.»

2039

این دم ابدال باشد زان بهار
دردل و جان روید ازوی سبزه‌زار

În dem-î ebdâl bâşed z'ân-behâr,
Der-dil û cân rûyed ez-vey sebze-zâr.

«Ebdâl tâifesinin nefesi, gayb âleminin baharındandır. Onun te'siriyle gönülde ve canda yeşillik ve tâzelik husûle gelir.»

Ebdâl kelimesi (bedel) lâfzının cem'idir. Beşerî sıfatları zâil olmuş, ona bedel kendilerine sıfât-ı ilâhiyye ihsân buyurulmuş evliyâullâh'a (ebdâl) derler ki ta'birât-ı sofiyyedendir. Kendileri tebeddül eylemiş olan ebdâl hazarâtının feyz-i enfâsiyle gönüllerde ve ruhlarda ma'nevî bir tarâvet, ilâhî bir tebeddül hâsıl olur. O nefesler ise gayb âlemi bahârında esen Nesîm-i Cemâlin feyzi ve te'siridir.

Ebdâl: Yedi kişi imiş. Üçler, yediler, kırklar diye sayılan ricâlullah arasındaki (yediler) ihtimâl ki bu zevât-ı kirâmdır.

2040

فعل باران بهاری بادرخت
آمد ازانفاسشان درنیکبخت

Fi'l-i bârân-î behârî behârî bâ-diraHt,
Âmed ez-enfasşân der-nîk-baHt.

«Ezelde saîd olan kimselerde, onların enfâsiyle, bahar yağmurunun ağaçlara olan te'sirleri husûle gelir.»

2041

گر درخت خشك باشد درمكان
عيبرا ازباد جانافز مدان

Ger diraHt-î Hûşg bâşed der-mekân,
Âybrâ ez-bâd-i cân-efzâ me-dân.

«Eğer bir yerde kurumuş ağaç bulunur da bahar rüzgârından feyz almazsa, ondan dolayı o, ruh artıran rüzgârı ayıblama.»

Çünkü o kuru ağaç, daha doğrusu o kuru odunda yeşermek isti'dâdı yoktur. Bunun gibi urefây-ı ümmetin enfâsından müstefîd olamayanlar, kendisinde kâbiliyyet-i ezelî bulunmayanlardır.

Cenâb-ı Peygamber Aleyhi Salavâtülekber Efendimiz ayn-ı rahmet ve mahz-ı hidâyet olarak geldiği; İrşâdât-ı Muhammediyye, nesemât-ı hayat olduğu halde, Ebû Cehl gibi cehennemî odunlar, feyz-i risâletten istifâde edemediler. Çünkü isti'dadları yoktu.

باد کار خویش کرد و بروزید
آنکه جانی داشت بر جانی گزید

Bâd kâr-î Hîş kerd û ber-vezîd,
Ân-ki cânî dâşt ber-cânî güzîd.

«Rüzgâr, kendi fi'lini yapar ve eser. Rûhu, yânî kabiliyyeti olan da onu candan, yürekten kabûl eder.»

Yânî bahar rüzgârı vazîfesini ifa eder ve hayât artıran bir hubûb ile eser. O hubûba karşı insanlar, teneffüs için ağzını, ferahlanmak için de bağrını açar. Ağaçların dalları ve yaprakları, eğilmek ve çırpınmak sûretiyle o rüzgârı karşılar. Zîruh olanların hepsinde bahar rüzgârına karşı bir şevk ve kabul görünür. Fakat câmid bir kaya, ondan zevk ve feyz almak şöyle dursun önüne dikilir, hubûbuna mâni' olur.

Rabbânî bir ârif de irşâd vazifesini yapmış olmak için hakikatler neşretmekten geri durmaz. Kabiliyyeti, isti'dadı olanlar ârifin sözlerinden müstefid olurlar. Kendisinden istifâza edemeyenler ise, rüzgârın önüne siper olan kaya gibi, cemâdat makûlesidir.

Bundan sonraki beytlerde Hazret-i Mevlânâ: **«İlkbahar serinliğini ganimet bil niz. Çünkü o serinlik, ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar. Sonbahar soğuğundan da sakınınız. Zîra o soğuk, ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar»** meâlindeki Hadîs-i Şerife temâs buyuruyor.

Bu Hadisin âfâkî ve enfüsî olmak üzere iki ma'nâsı vardır. Âfâkî ma'nâsı: İlkbahar serinliğinden istifâdeye teşvik, sonbahar soğuğundan tahzirdir. Bu teşvik ve tahzirin hikmeti de beyân buyuruluyor. Her ikisi de ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize yapar deniliyor. Evet kış mevsiminde herkese ve her şeye bir uyuşukluk ârız olur. Fakat bahar gelip de nesîm-i rebiî esmeye başladı mı, çimenler yeşerir, ağaçlar çiçeklenir ve yapraklanır. İnsanlar da o nisbette şevk ve heyecan duyar. Kışın kapalı yerlerde geçirdikleri zamanları kırlarda dolaşmak sûretiyle telâfi etmek isterler.

Lâkin güz gelip de sonbahar rüzgârları esmeye başladı mı hava değişir, sıcaklar soğuğa tehavvül eder. Yapraklar dökülür, ağaçlar soyunur. O hâlde birinden istifâde, öbüründen ictinâb etmek lâzım geliyor.

Enfüs ma'nâsına gelince: İlkbaharın lâtif serinliği irfan sâhiblerinin sohbetleridir ki insana ma'nevî hayat verir. Ondan istifâde etmelidir. Sonbaharın soğukluğu ise irfandan nasîbi olmayanların konuşmalarıdır ki adamı canından bezdirir. Ondan da sakınmalıdır.

Pîr-i irfan-serir Efendimiz, Hadîsi şerh için diyor ki :

2043

گفت پیغمبر ز سرمای بهار
تن مپوشانید یاران زینهار

Gôft Peygam-ber zi-sermâ-yî behâr,
Ten me-pûşânîd yârân zînhâr.

«Resûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: Ey eshâb ü ümmetim; ilkbahar serinliğinden örtünüp kaçınmayınız.»

2044

زانکه با جان شما آن میکند
که بهاران با درختان میکند

Z'ân-ki bâ-cân-î şumâ ân mî-küned,
Kî behârân bâ-diraHtân mî-küned.

«Çünkü sizin canınıza, bahârın ağaçlara yaptığını yapar, yânî o sûretle feyzbahş olur.»

2045

لیك بگریزید ازسردی خزان
کان کند کو کرد با باغ رزان

Lîk bu-grîzîd ez-serdî-î Hazân,
K'ân küned k'û kêrd bâ-bâğ-î rezân.

«Lâkin sonbahar soğuğundan kaçınız ki vücûdunuza üzüm bağlarına yaptığını yapar.»

Yânî bağların nasıl yapraklarını sarartıp dökerse size de ayn-ı te'siri gösterir.

2046

راویان اینرا بظاهر برده‌اند
هم بران صورت قناعت کرده‌اند

Râviyân înrâ be-zâhir burdeend,
Hem ber-ân Sûret Kanâat kerdeend.

«Hadîsin râvileri bunu zâhirine hamlederek o şekilde kanaat eylemişlerdir.»

2047

بی‌خبر بودند ازجان آن گروه
کوه‌را دیده ندیده کان کوه

Bî-Haber bûdênd ez-cân ân-gürûh,
Kûhrâ dîde ne-dîde kân-i kûh.

«Böyleleri, ruhtan rûhiyattan bihaber olanlardır ki, onlar, dağı görüp de dağdaki ma'deni görmeyenlerdir.»

Hicaza gitmiş olanlar bilirler ki yollardaki bütün dağların kayaları güneşin te'siriyle allı, yeşilli görünür. Hacıların hepsi de şu nümâyişi görür ve geçer. İçlerinden biraz tabakât-ül-arz ve ma'deniyyat okumuş olanlar, o dağlarda muhtelif ma'denlerin bulunduğunu anlar. Çünkü arâzî bürkânîdir. Pek eski zamanlarda oralarda yanar dağlar bulunduğu indifâât bakayâsiyle sâbittir. Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) in hilâfeti esnâsında da böyle bir indifa' vukûa gelmişti. Bu indifa' târihlerde (nâr-ı Hicâz) diye meşhurdur. Hâl böyle iken ve Hicaz kıt'ası 400 sene kadar Osmanlı hükümeti elinde kalmışken o ma'denleri işletmek kimsenin hâtırına gelmemişti. İşte dağı görüp de ma'deni görmemek böyle olur. Bu Hâdîsin râvîleri de bu kelâm-ı âlînin yalnız zâhirini görmüşler ve iç ma'nâsını müşâhede edememişlerdir. Halbuki :

2048

آن خزان نزد خدا نفس و هواست
عقل و جان عین بهارست و بقاست

Ân Hazân nezd-î Hudâ nefs û hevâst,
AKl u cân ayn-î beharest û bekast.

«Hadîste bahs buyurulan sonbahar, Nezd-i İlâhî'de nefs ve hevâdır. Akl ile can da bahâr ve bekânın tâ kendisidir.»

Yânî Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin tavsiye buyurduğu akl-i meâd ve rûh-i kâmil eshâbının mülâzemeti ve sohbetidir. Kaçınılmasını emrettiği sonbahar da, nefs ü hevâ erbâbının üşüten ve donduran soğukluğudur.

Bunu anladınsa :

مر ترا عقلیست جزئی در نهان
کامل العقلی جو اندر جهان

Mer turâ 'aKlîst cüz'î der-nihân,
Kâmilu'l-aKlî bi-cû ender cihân.

«Senin hakikaten cüz'î ve göze görünmez bir aklın vardır. Dünyâda tam bir akıl ve kâmil bir ruh sâhibi ara ki,»

2050

جزء تو از کل او کلی شود
عقل کل بر نفس چون غلی شود

Cüz'-i tû ez-küll-i û küllî şeved,
AKl-i kül ber-nêfs çun gullî şeved.

«Senin cüz'ün, yânî cüz'î olan aklın, onun küllî olan aklından küllî olsun ve nefsin boynuna boyunduruk gibi geçsin.»

Akl kelimesi (ikal) lâfzındandır. Kalkmasın diye devenin dizine bağladıkları ipe ikâl derler. O bağlanmazsa deve serbest kalır, öteye, beriye gider kaybolur. Hususiyle çölde salma bırakılacak olursa ya bir uçuruma yuvarlanır, yâhud bir canavara gıdâ olur.

Akla akl denilmesi de sâhibinin maddî ve ma'nevî tehlikelere atılmaması için âdetâ kendisine bağlanılmış bir ikal olduğundandır. Fakat akl tam olmazsa çürük ikâl gibi olur. Nefsin, hevâ vü hevesin zorlamasıyle kopar. Lâkin bir akl-i cüz'î sâhibi, bir akl-i küllî sâhibinin sohbetinde bulunur, tenvir ve irşâdından müstefid olursa onunki de akl-i küllî hâline girer. Akl, küllî olunca da kopmayacak, üzülmeyecek sağlam bir ikâl halini alır. Nefsin dizini bağlar, hattâ bununla kalmaz, boyunduruk gibi boynuna geçer. Onu kımıldayamayacak bir hâle getirir.

2051

جزء کل از کلی و گردد بدید
آنچنان که مستی عقل از نبید

Cüz'-i küll ez-küll-i û kerded bedîd,
Ân-çun-ân kî mesti-î aKl ez-nebîd.

«Küllün cüz'ü, onun küllünden zâhir olur. Nitekim nebizden akl sarhoş olur.»

Nebîz: Hurma şırası demektir. Bir kabın içine bir mikdar hurma, üstüne de kâfi mikdarda su koyup bırakırlar. İbtidâ tatlı bir şerbet olur. Eskiyince tahammüd eder. Şarab hâline girer. Bunun kaç günlüğü içilir, kaç günlüğü içilmez fıkıh kitablarında musarrahtır.

Nebizin şarabı içilince onun te'siri akılda göründüğü, yânî ıçeni sarhoş ettiği gibi, akl-ı küllün mukâreneti, yânî akl-ı kül sâhibinin sohbeti de, akl-ı cüz'î sâhibine öylece te'sir gösterir. Fakat nebizin sarhoş etmesine mukabil akl-ı kül'lün te'siri insanı ayıltır. Çünkü sohbet müessirdir.

2052

پس بتأویل این بود کانفاس پاك
چون بهارست و حیات و برك و تاك

Pes be-te'vîl în büved k'enfâs-i pâk,
Çun behârest û hayât û bergest u tâk.

«O halde ve te'vil yoliyle bahardan maksad: Enfâs-ı tayyibe; yaprak ve asmaya karşı bahar ve hayat olmasıdır.»

2053

گفته‌های اولیا نرم و درشت
تن مپوشان زانکه دینت‌راست پشت

Goftehâ-yî evliyâ nerm û dürüşt,
Ten me-pûşân z'ân-ki dînetrâst püşt.

«Yumuşak olsun, sert olsun evliyâ sözünden örtünüp kaçınma ki o sözler dinin muzâhiridir.»

2054

گرم گوید سرد گوید خوش بگیر
تا زگرم و سرد بجهی وزسعیر

Gêrm gûyed sêrd gûyed Hoş bi-gîr,
Tâ zi-germ û serd bi-chî v'ez-saîr.

«Harâretli söylerse de, bürûdetli söylerse de hoş gör ki, iki âlemin germ ü serdinden ve cehennem âteşinden sıçrayıp kurtulasın.»

2055

گرم و سردش نوبهار زندگیست
مایهٔ صدق و یقین و بندگیست

Germ u serdeş nev-behâr-î zindegîst,
Mâye-î SıdK û yaKîn û bendegîst.

«Bir velînin harâretli ve bürûdetli söylemesi, yânî gerek taltif, gerek tekdir etmesi hayât-ı ma'neviyye bahârıdır! Sıdk'ın, yakîn'n, ubûdiyyetin mayasıdır.»

2056

زانکه زو بستان جانها زنده‌است
زین جواهر بحر دل آگنده‌است

Z'ân-ki z'û büstân-i cânhâ zindeest,
Z'în cevâhir bahr-i dil âgendeest.

«Zira onun enfâsından rûh bostanları hayat bulur. Onun cevherlerinden gönül denizi dolar.»

2057

بر دل عاقل هزاران غم بود
گر زباغ دل خلالی کم بود

Ber dil-î âKil hezârân gam büved
Ger zi-bâğ-î dil Hilâlî kem büved.

«Böyle gönül denizi maârif cevherleriyle dolu bir âkilin gönül bağından bir hilâl, yânî bir zevk eksilecek olsa, bin türlü gam ve kedere uğrar.»

ÂYİŞENİN HAZRET-İ RESÛL-İ EKREM SALLALLÂHÜ ALEYHİ VESELLEM'DEN DİĞER BİR SÜÂLİ

2058

گفت صدیقه که ای زبدهٔ وجود
حکمت باران امروزین چه بود

Gôft SıddîKa ki ey zübdê vücûd,
Hikmet-î bârân-i im-rûzîn çi bûd.

«Cenâb-ı Sıddika dedi ki: Ey varlığın zübdesi ve hilkatin sebebi; bugünkü yağmurun hikmeti ne idi?»

2059

این ز بارانهای رحمت بود یا
بهر تهدیدست و عدل کبریا

În zi-bârânhâ-yi rahmed bûd yâ,
Behr-i tehdîdest u adl-î kibriyâ.

«Bu rahmet yağmurlarından mı, yoksa Allahın tehdidi ve adâleti yağmuru mu idi?»

2060

این ازان لطف بهاریات بود
یا ز پاییزی پرآفات بود

În ez-ân luTf-î behâriyyât bûd,
Yâ zi-pâyîzî-i pür-âfât bûd.

«Bu bahara mensub lutuflardan mı, yoksa pür âfât olan sonbahar yağmurlarından mı idi?»

2061

گفت این از بهر تسکین غمست
کز مصیبت بر نژاد آدمست

Gôft în ez-behr-i teskîn-î gamest,
K'ez-muSîbet ber-nijâd-î âdemest.

«Resûl-i Ekrem buyurdu ki: Bu, insanın tabîatinde musîbetten hâsıl olan gam ve kederin teskini içindir.»

2062

گر بر آن آتش بماندی آدمی
بس خرابی درفتادی و کمی

Ger ber-ân âteş bi-mândî âdemî,
Bes Harâbî der-fütâdî vû kemî.

«Eğer insan, o musîbet âteşiyle kalsaydı çok harab olur ve çok eksik düşerdi.»

2063

این جهان ویران شدی اندر زمان
حرصها بیرون شدی از مردمان

În cihân vîrân şudî ender-zemân,
HırShâ bîrûn şudî ez-merdüman.

«Bu âlem bir zaman içinde vîrân olurdu. Hırslar insanın kalbinden dışarıya çıkardı.»

2064

استن این عالم ای جان غفلتست
هوشیاری این جهانرا آفتست

Üstün-î în âlem ey cân gafletest,
Hûşyârî în cihânrâ âfetest.

«Ey can, yâni ey insan; bu âlemin direği gaflettir. Âgâhlık ise âlemin âfetidir.»

Cihanın direği ve sebeb-i ma'mûriyyeti gaflet olduğunda şüphe edilemez. Çünkü ömr-i beşer, yüz seneyi nâdiren, hattâ enderen geçiyor. Öyle iken hepimiz ölmeyecekmişiz gibi tûl-i emel besliyoruz. Buna sebeb: Düştüğümüz gaflettir. Tabîî o gaflet olmasa hiç birimiz bir çivi çaktırmaya bile heves etmeyiz. Maamafih dikkat edilirse bu gafletin ayn-ı rahmet olduğu da anlaşılır. Çünkü o gaflet yüzünden âlemin umrânı devâm ediyor, onun yüzünden ilm ü ma'rifet ve medeniyyet ilerliyor. Medeniyyet ilerledikçe sefâlet ve ızdırap da artıyor yâ. O başka bahis.

2065

هوشیاری زان جهانست و چوآن
غالب آید پست گردد این جهان

Hûşyârî z'ân cihânest û çu-ân,
Ğâlib âyed pêst kerded în cihân.

«Âgâhlık öbür âlemden, yânî âlem-i ma'nâdandır! O bir insanda gâlib bulunursa onun nazarında bu dünyâ alçalır ve değersiz olur.»

2066

هوشیاری آفتاب و حرص یخ
هوشیاری آب و این عالم وسخ

Hûşyârî âftâb û hırS yaH,
Hûşyarî âb u în âlem vesaH.

«Âgâhlık güneş, hırs u tama' buz misâli'dr. Kezâ âgâhlık su, bu âlem de kir gibidir. Güneş buzu erittiği gibi su da kiri izâle eder.»

2067

زان جهان اندك ترشح میرسد
تا نلغزد درجهان حقد و حسد

Z'ân cihân endek tereşşuh mî-resed,
Tâ ne-lağzed der-cihân hıKd û hased.

«Bu dünyâda insanları kin ve hasede kaptırmamak için o âlemden ara sıra azıcık tereşşuhât olur.»

2068

گر ترشح بیشتر کردد زغیب
نی هنر ماند درین عالم نه عیب

Ger tereşşuh bîş-ter kerded zi-gayb,
Nî hüner mâned der-în âlem ne ayb.

«Eğer gaybın o sızıntısı çok fazla olsa bu âlemde ne hüner, ne de ayb kalırdı.»

2069

این ندارد حد سوی آغاز رو
سوی قصهٔ مرد مطرب باز رو

În ne-dâred had suy-î âğâz rev,
Sûy-i KıSSa merd-i muTrib bâz rev.

«Bu bahsin sonu gelmez. Başlangıca ve mutrip hikâyesine avdet et.»

ÇENG ÇALAN İHTİYÂRIN HİKÂYESİNİN DEVAMI VE ONUN NASIL HALÂS OLDUĞUNUN BEYANI

Bahsin evvelinde çeng çalan bir sâzendenin hikâyesine girişilmiş, fakat araya başka bahisler girdiği için, kıssa yarım kalmıştı. Şimdi onun itmâmına avdet ediliyor da deniliyor ki :

2070

مطربی کزوی جهان شد پر طرب
رسته زآوازش خیالات عجب

MuTribî k'ez-vey cihân şüd pür Tareb,
Rüstez'âvâzeş Hayâlât-î aceb.

«O bir sâzende idi ki terennümüyle cihan şevk ve tarebe gelirdi. Sesinin işitilmesinden hayâlât-ı acibe hâsıl olurdu.»

Yânî gerek sazının, gerek âvâzının te'sîri dinleyenlere rakîk hisler, lâtîf hayaller ilhâm ederdi.

2071

ازنوایش مرغ جان پرآن شدی
وزصدایش هوش دل حیران شدی

Ez-nevâyeş murğ-i cân perrân şudî,
V'ez-Sadâyeş hûş-i dil hayrân şudî.

«Onun terennümünden cân kuşu uçardı. Sadâsından da kalbin idrâki hayran kalırdı.»

2072

چون برآمد روزگار و پیر شد
باز جانش ازعجز پشه گیر شد

Çun ber-âmed rüzgâr û pîr şud,
Bâz-i cânş ez-acz peşşe-gîr şud.

«Zaman geçip de adamcağız ihtiyârlayınca onun can doğanı, aczinden sivrisinek tutmaya başladı.»

Yânî gençliğinde doğan gibi, şâhin gibi yükseklerde uçarken ihtiyarlayınca sinek avlamaya mecbur oldu.

2073

پشت او خم گشته همچون پشت خم
ابروان برچشم همچو باردم

Püşt-i û Ham geşte hem-çun püşt-i Hum,
Ebruvân ber-çêşm hem-çû pârdum.

«Arkası küp sırtı gibi kanburlaştı. Kaşları paldum gibi gözünün üstüne düştü.»

2074

گشته آواز لطیف جانفزاش
زشت و نزد کس نیرزیدی بلاش

Geşte âvâz-ı laTîf û cân-fezâş,
Zişt u nezd-i kes ne-yerzîdî belâş.

«Vaktiyle latif olan ve cana can katan sesi bozulmuş, kimsenin beleş bile dinlemeyeceği bir dereceye gelmişti.»

2075

آن نوای رشك زهره آمده
همچو آواز خر پیری شده

Ân nevâ-yî reşk-i zührê âmede,
Hem-çu âvâz-î Har-î pîrî şüde.

«Zühre yıldızının bile hased ettiği o güzel sesi, kart bir eşeğ'n dilhıraş sayhasına dönmüştü.»

Seb'a-i seyyare denilen kevakib'in, Acem esâtirine göre birer vazifesi vardır. Meselâ, (Utarid) feleğin kâtibi, (Müşteri) hâkimi, (Merih) cellâdı olduğu gibi (Zühre) de sâzende ve bâzendesidir. Onun için (Zühre) nin felekte çalıp çağırdığı tahayyül olunurdu.

2076

خود کدامین خوش که آن ناخوش نشد
یا کدامین سقف کان مفرش نشد

Hod küdâmîn Hoş ki ân nâ-Hoş ne-şüd,
Yâ küdâmîn sâKf k'ân mefreş ne-şüd.

«Hangi bir hoşluk vardır ki sonunda nâhoş olmasın, hangi bir tavan vardır ki nihâyet yıkılıp döşeme tahtası gibi yayılmasın?»

Muhavvil'ül-ahvâl ve Mukallib'ül-kulûb olan Allah, dünyayı bir inkılâb âlemi olmak üzere yaratmış, âlem böyle olduğu gibi, âlemdekileri de inkılâba tâbi' kılmıştır. Bugünkü meserret, yarın kedere; yarınki keder öbür gün bir sürûra tahavvül eder. Bugün hoş olan bir şey, yarın nâhoş olur. Bugün ma'mur görünen binâlar, yarın harâbiye yüz tutarlar. Dün-

yânın bidâyetinden beri böyle olmuş, nihâyetine kadar da böyle olup gidecektir.

Sebâtı yok bu âlemin ona kim i'timâd eder?
Terah gelir ferah gider. ferah gelir terah gider.

Bahsimizin mevzû'unu teşkil eden mutrip de gençliğinde gayet güzel sesli bir hânende iken mürûr-i zemân ile ihtiyarlamış, vaktiyle söylemesi için yalvaranlar :

«Sus ey sûrnây-ı hâkanî, sükûtun mûsîki olsun!» demek lüzumunu hisseder olmuşlardı.

Hülâsa: Dünyâdaki nefsler ve nefesler tehavvüle uğradığı gibi sesler de tebeddüle tâbi'dir. Ancak :

2077

غیر آواز عزیزان درصدور
که بود ازعکس دمشان نفخ صور

Gayr-i âvâz-î azîzân der-Sudûr,
Kî büved ez-aks-i demşân nefH-i Sûr.

«Azizlerin, yani ekâbir-i ümmetin, sîne ve kalblere akseden sesleri ve sözleri müstesnâdır ki onların aksinden âdetâ sûr nefhasının te'sîri husûle gelir.»

Tekellüm olsun terennüm olsun ağızdan çıkan bir ses, havada biraz dalgalandıktan sonra yokluk ummanında kaynar gider. O yokluk ummânına batmayıp az çok bekâ te'min edebilen, büyüklerin sesleri ve sözleridir. Bâkî merhum :

«Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş,»

demiş. İşte o kubbe, târih sahîfeleridir ki oraya hüsnü sûretle aksetmiş sedâlar dâimâ çınlar. Meselâ Mesnevî-i şerif aşağı yukarı 700 senelik bir eserdir. Bugün dahi okunduğuna göre Hazret-i Mevlânânın sesi hâlâ pâydâr oluyor demektir.

2078

اندرونی کاندرونها مست ازو

نیستی کین هستهامان هست ازو

Enderûnî k'enderûnhâ mest ez-û,
Nîstî k'în hesthâmân hest ez-û.

«Âlemde pâydâr olacak sesler bir derûndan çıkar ki, derûnlar ve kalbler onun mestidır. O seslerin çıktığı ağızlar bugün mevcud değildir. Fakat bizim varlıklarımız o yokluktan vârid olmuştur.»

Yânî o ses sâhibleri mevhum varlıklarını vücûd-i hakikide ifnâ kılmışlardır. İşte onların kendisinde fâni oldukları Vücûd-i Hakiki bizim için varlık mayasıdır.

2079

کهربای فکر هر آواز او

لذت الهام و وحی و راز او

Keh-rubâ-yî fikr-i her âvâz-i û,
Lezzet-î ilhâm u vahy û râz-i û.

«Her fikrin, her âvâzın kehrübâsı, yânî câzibesi odur. Kezâ ilhâmın, vahyin ve sırrın lezzeti odur.»

Veliyy-i ekmel, sıfât ve zât-ı İlâhiyyenin mazhar-ı tâmmı olduğu için her türlü tecelliyât o mazhardan südûr eder.

Mutrip kıssasına avdet ediliyor :

2080

چونکه مطرب پیرتر گشت و ضعیف

شد ز بی‌کسبی رهین یك رغیف

Çun-ki muTrib pîr-ter geşt û Za'îf,
Şüd zi-bî-kesbî rehîn-î yek rağif.

«O mutrip çok ihtiyarlayıp'da zaif düşünce kazanamadığından bir ekmeğe müftekir oldu.»

Binâenaleyh Rezzâk-ı Âleme iltica ve duâ için dedi ki :

2081

گفت عمر و مهلتم دادی بسی

لطفها کردی خدایا باخسی

Gôft omr û mühletem dâdî besî,
LuTfhâ kerdî Hudâyâ bâ-Hasî.

«İlâhî, bana uzun bir ömür ve o kadar zaman mühlet verdin. Benim gibi çör-çöp mesâbesinde bulunan bir mahlûka azîm lutuflar ettin.»

2082

معصیت ورزیده‌ام هفتاد سال

باز نگرفتی زمن روزی نوال

Ma'Sıyet verzîdeem heftâd sâl,
Bâz ne-griftî zi-men rûzî nevâl.

«Yetmiş yıldır günah içinde yuvarlandığım hâlde bir gün rızkımı kesmedin.»

2083

نیست کسب امروز مهمان توام

چنگ بهر تو زنم کان توام

Nîst kesb imrûz mihmân-i tuem,
Çeng behr-î tû zenem k'ân-î tuem.

«Bugün kazanamadığım için sana misâfirim. Senin mihmânın, senin kulun olduğum için sana çeng çalacağım.»

2084

چنگ‌را برداشت شد الله جوی

سوی گورستان یثرب آه‌گوی

Çengrâ ber-dâşt şüd Allâh-cûy,
Sûy-i gûristân-i yesrib âh-gûy.

«Çengi omuzladı. Âh diyerek ve Allaha ilticâ ederek Medine kabristanına gitti.»

2085

گفت خواهم از حق ابریشم بها
کو به نیکوئی پذیرد قلبها

Gôft Hâhem ez-haK ebrîşüm-behâ,
K'û be-nikûyî pezîred Kalbhâ.

«Dedi ki: ibrişim bedelini, yâni çalacağım sazın ücretini Allahtan isterim. Zât-i ecell ü a'lâ kalp olanları da lûtf u kereminden hüsnü kabûl eder.»

(İbrişim bahâ) saz çalanlara verilen bahşiş demektir.

2086

چنگ زد بسیار و گریان سر نهاد
چنگ بالین کرد و بر گوری فتاد

Çêng zed bisyâr u giryân ser-nihâd,
Çêng bâlîn kerd u ber-gûrî fütâd.

«Çengi uzun uzadıya çaldı. Sonra onu yastık yaparak ağlaya ağlaya bir kabir üzerine kapandı».

2087

خواب بردش مرغ جان از حبس رست
چنگ و چنگی را رها کرد و بجست

Hâb bürdeş murğ-i cân ez-habs rest,
Çeng û çengîrâ rehâ kerd û bi-cest.

«Onu uyku istîlâ etti. Can kuşu beden habsinden kurtuldu. Rûh; çengi de, çengîyi de bıraktı, sıçrayıp ervâh âlemine gitti.»

2088

گشت آزاد از تن و رنج جهان
در جهان ساده و صحرای جان

Gêşt âzâd ez-ten û renc-i cihân,
Der-cihân-î sâdevû Sahrâ-yi cân.

«Çeng'nin ruhu uyku esnâsında sâde bir âleme ve can sahrâsına gitti. Cismânî ve cihânî meşekkatlerden kurtuldu.»

Cenâb-ı Hakkın had ve hesabı bulunmayan ni'metlerinden biri de uykudur. Kur'ân-ı Kerîm'de: **«Ey insanlar, uykunuzu, sizin için sübât, yâni râhat kıldık»** buyuruluyor.

Sübât: Kat' mânâsınadır. Uykuya sübât denilmesi uyanıkken yapılan işleri inkıtâa uğratmasından, binnetîce bedene istirâhat vermesindendir. Evet, uyku, her türlü iştiğâli kat'eder, hattâ zihnî meşgûliyetleri durdurur; binâenaleyh insanı cismen de, fikren de dinlendirir. Bazı kimseler için gaflet getirirse de bâzıları için ayn-ı nîmet olur. Meselâ bir herif; tatlı, tuzlu, acı, ekşi bir çok yemekle mîdesini tıka basa doldurur, onların hazım esnâsındaki buhârı beynine vurur, bilâihtiyâr gözleri kapanır, gaflet deryâsına dalar. Diğeri ise hasbelbeşeriyye uyur, uyur amma uykusu mi'de tokluğundan değildir. Belki onun uykusu berikinin uyanıklığından daha nâfi'dir. Çünkü bir taraftan bedeni dinlenir, diğer taraftan fikri ve rûhu istirâhat eder. Husûsiyle ve hiç olmazsa güzel ve teselli verici rü'yâlar görür de uyandığı vakit müteselli olur. İşte pîr-i çengî de herkesten ümîdini kesmiş, yalnız Allaha teveccüh etmiş, rûhî istiğrâk içinde sazını çalarken tevecüh ve zevk âleminde kendinden geçmiş, rûh ve rü'yâ âlemine dalmıştı.

2089

جان او آنجا سرایان ماجرا
کاندر اینجا گر بماندندی مرا

Cân-i û ância serâyân mâ-cerâ,
K'ender încâ ger bi-mândendî merâ.

«Çengînin rûhu o âlemde terennüm ederek diyordu ki: Ne olurdu, beni şurada alıkosalardı.»

2090

خوش بدی جانم درین باغ بهار
مست این صحرای غیب و لاله‌زار

Hoş büdî cânem der-în bâğ-î behâr,
Mest-i în Sahrâ-yi gayb û lâlezâr.

«Rûhum şu bahar bağının, şu gayb âlemi sahrâsı ve lâlezârının mesti olup kalsa ne hoş olurdu.»

2091

بی پر و بی پا سفر می کردمی
بی لب و دندان شکر می خوردمی

Bî-per û bî-pâ sefer mî-kerdemî,
Bî-leb û dendân şeker mî-Hordemî.

«Geldiğim bu âlemde dâimî olarak kalsa idim: Kanadsız ve ayaksız sefer eder dişs'z ve dudaksız şeker yerdim.»

Şu sûret âleminin gayrı bulunan ma'nâ âlemi, herhâlde bizim âlemimizden bambaşka bir şeydir. Meselâ onun bir cüz'ü demek olan, hepimizce de meşhûd ve mücerreb bulunan rü'yâ âlemini düşünelim. O âlemde öyle şeyler görülür ki bizim âlemde cereyânı kâbil değildir. İnsan rü'yâsında uzun uzun seferlere çıkar, vapurlara, şömendöferlere, tayyârelere bindiğini görür. Yer altına girer, gökyüzüne çıkar, koşar, uçar. Bu kadar didinme ve uğraşmaya mukâbil de yatağından ayrılmaz, belki bir tarafından öbür tarafına dönmez. Kezâ yine rü'yâda bir adam ziyâfette bulunur. Türlü türlü yemekler, türlü türlü tatlılar yer, tıka basa karnını doyurur. Öyle olduğu hâlde ne dudakları açılır, ne de çiğnemekten dişleri yorulur. Daha garibi o kadar tokluk üzerine uyanınca açlık hisseder.

Hülâsa: Şu bedene tealluk etmeksizin, bu cisim vâsıtasiyle olmaksızın mütenâim ve muazzeb olur. Temamen ma'nevi olmayan rü'ya âleminde bile bu gibi hâller vukû'a geldiğini hepimiz biliriz. Çünkü hepimiz de acib ve garîb rü'yâlar görmüşüzdür. İşte bunları nazar-ı dikkate almalıyız. Ve sırf ma'nevi olan âlemlerdeki ezvâkı ve ikâbı, meselâ cennetteki ni'metleri, cehennemdeki azabları bunlara kıyas etmeliyiz.

Bahse devam olunuyor ve çengî lisânından deniliyor ki :

2092

ذکر و فکری فارغ از رنج دماغ
کردمی با ساکنان چرخ لاغ

Zikr u fikrî fâriğ ez-renc-î dimâğ,
Kerdemî bâ-sâkinân-i çerH lâğ.

«Beynimi yormaksızın zikr ü fikirde bulunur, âlem-i eflâk sâkinleri, yâni melâike ile görüşür lâtifeleşird'm.»

Bundan evvelki beytte rü'yâ âlemine işâret olunmuştu. Burada âlem-i melekûta imâ ediliyor.

Ma'lumdur ki rü'yâ, âlem-i misâldendir. Âlem-i misâl ise cesedlerle rûhlar arasında, ta'bîr-i diğerle sûret ve ma'nâ arasındadır. Fakat bir kimsenin ruhu daha ziyâde pâk ve musaffâ ise bu âlemden yükselir, melâike âlemine ulaşır, oranın acâib ve garâibini müşâhede eyler ki onları görmek için gözün, işitmek için kulağın, cevab vermek için dilin zahmetine hâcet kalmaz. Bunun kâbil olup olmadığını baîd bir teşbih ile ve küçük bir zahmetle nefsimizde de tecrübe edebiliriz.

Ba'zan bir mes'ele ile zihnen meşgul oluruz. İhtimâl ki o mes'ele, bir, yâhud bir kaç kişi ile süâl-cevâb şeklinde cereyân eder. Oturduğumuz yerde onun cereyânını düşünürüz. Mübâhase edenlerle konuşur, lâkırdılarını işitir, lâzım gelen cevablarını veririz. Fakat ne gözümüz onları görür, ne kulağımız sözlerini duyar, ne de cevab vermek için dilimiz kıpırdar.

2093

چشم بسته عالمی می دیدمی

ورد و ریحان بی کفی می چیدمی

Çeşm-bestê âlemî mî-dîdemî,
Verd u reyhân bî-kefî mî-çîdemî.

«Gözüm kapalı olduğu hâlde bir âlem görür, elimin, avucumun yardımı olmaksızın gül ve fesliğen toplardım.»

Dimâğımızın bir fi'ili vardır ki adına düşünmek deriz. Bu fi'l şahsa göre değişir, derecesine göre isim alır. Meselâ **(Tefekkür)** denilir, **(Tehayyül)** denilir, **(Mürâkabe)** denilir, **(Râbıta)** denilir. İnsan bununla meşgûl olduğu hâlde a'zâsının vâsıtası olmaksızın bir çok şeyler yapar. Meselâ oturduğu yerden kalkar, tayyâreye biner Amerikaya gider, devr-i âlem yapar, döner gelir. Hem de bunu bir ân içinde icrâ eder. Halbuki yürümek vâsıtası olan ayağını, atmak şöyle dursun, yerinden bile kımıldatmamıştır.

Kezâ tehayyülâtına göre bir bahçeye girer, tarhlar arasında dolaşır, beğendiği çiçekleri toplar, onlardan bir demet yapar, belki de :

Bûy-i aşk-ı sâfımı duysun meşâm-ı iffetin,
Kokla ey gülbün; menekşem yâdigâr olsun sana.
Eyleme pâmâl-i nahvet sevdiğim; tak göğsüne,
Aşkımın timsâli farzet, bergüzâr olsun sana.

diyerek takdim eder. Böyle iken o çiçekleri toplayacak ve bağlayıp demet haline getirecek olan ellerini tahrik etmemiştir. Şu hâl, en basit kimseler

için mümkün iken safveti ve ma'neviyyâtı kuvvetli olan zevatın böyle tefekkür ve mürâkabe esnâsında daha yüksek hâlâta nâil olmaları, neden kabil olmasın? Hülâsa ihtiyâr çengi o sırada :

2094

مرغ آبی غرق دریای عسل

عین ایوبی شراب مغتسل

Murğ-i âbî garK-i deryâ-yî asel,
Ayn-i Eyyûbî şerâb-i muğtesel.

«Bal denizine girmiş bir ördek, yâhud şarâb-ı muğtesel içinde bir Eyyüb gibi olmuştu.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile Eyyûb Aleyhisselâmın kıssasına telmih ediyor:

Ma'lumdur ki İshak Aleyhisselâm'ın (**İs**) ve (**Ya'kub**) nâmında iki oğlu vardı. Ya'kub Aleyhisselâm'dan Benî İsrâîl, İs'ten de dördüncü batında Eyyub Aleyhisselâm vücûda gelmişti. Hazret-i Eyyub (Dımışk) ile (Ezriat) arasında (Besine) denilen bir köyde oturur, çiftçilikle meşgul olurdu. Yûsüf Aleyhisselâmın oğlu (Efrâyim) in kızı (Rahîme) yâhud (Rahmet) ile evlenmiş, çoluk çocuk sâhibi olmuştu. O civar halkını irşâd için kendisine nübüvvet de verilmişti. Lâkin Cenâb-ı Hak onu imtihana ma'ruz kıldı. Hayvânâtı kırana uğradı, ekinleri yıldırımla yandı. Emlâki yıkılıp çocukları enkâz altında kaldı. Kendisi de hastalanıp uzun müddet yattı. Bu kadar musîbete karşı sabr ve şükrediyordu. Nihayet :

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ

اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ۝

Yânî: **«Yâ Rabbî; bana zarar temas ve istilâ etti, sen Erhamerrâhiminsin[10].»** diye Hakkın merhametine sığındı. Bunun üzerine âfiyeti, serveti iâde olundu. Bu vak'a Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle hikâye ediliyor :

---

(10) Sûrei Enbiya : 83.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا اَيُّوبَ

اِذْ نَادٰى رَبَّهُ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾

اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾

«Habîbim; abd-i hâssımız Eyyubü zikret ve sabırlı mâcerâsını halka anlat. Hani, Rabb-i Kerîmine nidâ ve merhamet-i bârîye ilticâ eylemişti de, şeytan bana zahmet ve azâb ile temâs etti demişti. (Bunun üzerine Cenâb-ı Hak da ona vahy ile dedi ki) Ayağınla yere vur, işte gusledilecek ve iç lecek iki menba[11].»

Hazret-i Eyyubun ayağını yere vurmasiyle iki kaynak zuhur etti. Biri sıcak, diğeri soğuktu. Sıcak menba'da yıkandı, soğuk kaynaktan içti. O suretle hastalık âfiyete döndü.

وَوَهَبْنَا لَهُ اَهْلَهُ

وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرٰى لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِ ﴿٤٣﴾

«Ona ehlini de, onlarla berâber emsâlini de verdik. Bu atiyye bizden rahmet eseri olarak verilmişti. Aklı başında olanlara medâr-ı ibret olsun diye ihsân olunmuştu[12].»

2095

که درو ایوب ازپا تا بفرق

پاك شد ازرنجها چون نور شرق

Kî der-û Eyyûb ez-pâ tâ be-ferK,
Pâk şud ez-rênchâ çun nûr-i şerK.

«O menba'da Eyyub Aleyhisselâm tepeden tırnağa kadar bütün hastalıklardan temizlendi, Şark nuru, yâni Güneş gibi pâk ve parlak oldu.»

(11) Sûrei Sad: 41-42.
(12) Sûrei Sad: 43.

2096

مثنوی در حجم اگر بودی چو چرخ
درنگنجیدی درو زان نیم برخ

Mesnevî der-hacm eger bûdî çu çerH,
Der-ne-küncîdî der-û z'ân nîm berH.

«Eğer Mesnevî kitabı hacm i'tibâriyle felekler kadar geniş olsaydı yine o esrârın bir mikdârını istiâb edemezdi.»

Vâkı'a Mesnevî-i şerif altı cildden ve yirmi şu kadar bin beytten müteşekkil büyük ve muazzam bir eserdir. Fakat onun vüs'at ve azameti, esrâr-ı İlâhiyye ve maârif-i Rabbâniyyenin büyüklüğü karşısında hiç kalır. Cenâb-ı Hakkın tenâhisi olmadığı gibi şuûn-ı İlâhiyyenin de hadd ü pâyânı yoktur. Tabiîdir ki nâmütenâhî olan mütenâhî derûnuna sığmaz. Kur'ân-ı Kerîmde :

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

buyurulmuştur ki : **«Habîbim; söyle: Bütün denizler, bütün bahr-i muh'tler bilfarz mürekkeb olsa ve onlara bir mislini de ilâve etsek; Rabbimin kelimâtı hitâm bulmadan evvel o denizden mürekkeb biterdi[13]»** meâlindedir. Kelimât-ı İlâhiyye, bütün mahlûkât ve mevcûdât demektir ki Hakkın tecelliyâtı asârıdır. Allahın zât-i akdesi, sıfâtı ve tecelliyâtı sınır kabul etmez. Binâenaleyh bütün denizler mürekkeb olsa da yazılamıyacak olan esrâr-ı tecelliyâtı, bittabi' altı cild Mesnevi istiâb edemez.

2097

کان زمین و آسمان بس فراخ
کرد از تنگی دلم را شاخ شاخ

K'ân zemîn û âsmân-î bes ferâH,
Kêrd ez-tengî dilem-râ şâH şâH.

«O zeminin, o âsmânın vüs'at-i harikül'âdesine karşı kalbimin dar olması derûnumu parça parça etmiştir.»

---

(13) Sûrei Kehf: 109.

Bu beytin pîr-i çengî lisânından olması da, bizzât lisân-ı Mevlânâdan îrâd buyurulması da mümkündür.

Hazret-i Ali Kerremallâhü vechehû Efendimize isnâd edilen bir kıt'a vardır. Orada :

«Âlem-i ekber sende dürülü bükülü iken kendini ufak bir şey mi sanıyorsun?» denilmektedir.

Âlem-i ekber: Şu gördüğümüz fezâ ile onun fevkindeki semâ ve mele'-i a'lâdır. **Âlem-i suğrâ da:** İnsandır ki âlem-i ekberin âdetâ fihristi, yâhud nümûnesi mesâbesindedir. Binâenaleyh Âlem-i ekberin bütün mahiyyeti insanda mevcuddur, hattâ insan-ı kâmilin kalbi, bunların hepsini muhittir.

Nitekim Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde :

«Dün sabah ma'nevî bir seyrân esnâsında feleğe dayandım. Bir haşhaş dânesi içinde bir örs buldum» yânî: **«Bütün mükevvenat ve mevcûdâtı, nokta-i süveydâ dahilinde seyrettim.»** buyuruyor.

Yürek denilen uzvun üzerinde siyah ve gayet küçük bir nokta varmış ki orası tecelliyât mahalli imiş. İşte **(Süveydâ-yi kalb)** ve **(Nokta-i süveydâ)** dedikleri odur.

Hazret-i Pîrin beyânâtı garib karşılanmasın. Bu mazhariyyet derecemize göre hepimizde vardır. Hepimiz de okumak ve öğrenmek sûretiyle ba'zı ma'lûmât elde etmişizdir. O ma'lûmât zihnimizde mahfûzdur. Meselâ devâm ettiğimiz bir câmii ne vakit istesek bütün müştemilâtıyle hatırlayabiliriz. .Bunu insanlık sıfât-ı mükerremesini hâiz olduğumuz için yapabiliyoruz. Fakat bir de insanların havâssı, yânî Allah indinde makbul olanları vardır ki elbet onların vukûfu daha başkadır. Tabiî onların halini kendi halimize kıyas edemeyiz. Ancak kendimize bakar da onlarda bizden pek fazla, hattâ bize nisbet kabul etmeyecek derecede mazhariyyet-i ma'neviyye bulunduğunu anlarız. Tabiî bu anlayış; yirmi, otuz kuruş parası olan bir züğürdün yirmi, otuz milyon liralık servete mâlik kimseler bulunduğunu idrâk etmesi gibi olur.

Ma'neviyyât âleminin vüs'atine karşı kalbin darlığından şikâyet edilmesi, pîr-i çengî lisânından olduğu sûrette pek tabiîdir. Lisân-ı Mevlânâdan olduğu takdirde, o da zevk-i irfân ilerledikçe hayretin artması kabilindendir.

Beyt-i şerife başka türlü ma'na da verilebilir. Pîr-i çengî diyordu ki: Zemîn ve semâ o kadar genişliğiyle berâber beni sıkıyor, kalbimi daraltıyor. «Dünyâ geniş olmuş, ayakkabı dar olduktan sonra ne fayda!» diye bir mesel vardır. Sıkı ayakkabının dünyâyı daralttığı gibi elem ve keder gibi haller de dünyayı insanın nazarında küçültür, daraltır, âdetâ ufuk dâiresini, cendere gibi boynunu sıkıştıracak bir dereceye getirir.

وین جهانی کاندرین خوابم نمود
درگشایش پر و بالمرا گشود

V'în cihânî k'enderîn Hâbem nümûd,
Der-küşâyiş perr u bâlemrâ küşûd.

«Rü'yâda gördüğüm bu âlem, feth ü incilâ yolunda kolumu kanadımı açtı.»

Yânî uyanıkken bulunduğum âlemde muzâyaka çektiğim için çok sıkılıyordum. Rü'yada girdiğim bu âlemde ise sıkılmak şöyle dursun, âdetâ kanatlanmış gibi uçuyorum, hadd ü pâyânı olmayan fezâlarda dolaşıyorum.

Ca'fer ibni Ebî Tâlib Radiyallâhü anh Hazretleri — ki Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin amca zâdesi ve Cenâb-ı Ali'nin ağabeyi idi. Müslümanların Rumlarla ilk def'a çarpıştıkları (Mü'te muhârebesi) inde İslâm serdârı bulunuyor, müsâdeme esnâsında bir eliyle sancağı tutuyor, bir eliyle düşmana kılınç sallıyordu. Bir kılınç darbesiyle sağ eli kesildi. Sol eliyle sancağı tutmakta devâm etti. Öbür eli de yine bir darbe ile kesildi. Bileklerinden kanlar fışkırdığı hâlde kesik kollariyle sancağa sarıldı. Kumanda mevkiinden ayrılmadı. Nihâyet bir mızrak darbesiyle yere serildi. O, düşerden ashabdan (Abdullah Bin Revâhe) koştu, sancağı kavradı, devrilmesine meydan vermedi.

Hazret-i Ca'fer, hâl-i ihtizarda iken kendisine su getirdiler.

— Oruçluyum, suyu yanıma bırakın. Guruba kadar yaşayabilirsem içerim, dedi. Bıraktılar. Lâkin içmek nasib olmadı. Oruçlu iken şehitlik şerbetini içti. (Radiyallâhü anhü ve nefa'ana bişefâatihi.)

Bu kahraman ve fedâkâr zât hakkında: **«Cenâb-ı Hak, Ca'fere kesilmiş ellerine bedel iki kanad ihsân etti. Onlarla dilediği yerlere uçuyor»** Hadis-i Şerifi sanih oldu. Ve bu Hadis dolayısiyle o mübârek zâte **(Ca'fer-i Tayyar)** denildi.

İşte pîr-i çengî kemâl-i ihlâs ile Allah'a teveccüh eylemiş olduğu için rü'yasında öyle bir müşâhedeye nâil olmuştu. Cenâb-ı Mevlânâ o âlemi ta'rif için buyuruyor ki :

2099

آن جهان و راهش ار پیدا بدی
کم کسی یکلحظهٔ اینجا بدی

Ân cihân û râheş er peydâ büdî,
Kem kesî yek-lahzâî încâ büdî.

«Eğer o ma'nâ âlemi zâhir olsaydı ve yolu kolayca bulunsaydı bu âlemde duracak pek az kimse kalırdı, yâhud hiç kimse kalmazdı.» Bahse dönülüyor.

2100

امر می‌آمد که نی طامع مشو
چون زپایت خار بیرون شد برو

Emr mî-âmed ki nî Tâmi' me-şev,
Çun zi-pâyet Hâr bîrûn şud bi-rev.

«Pîr-i Çengînin rûhuna (hayır tama'kârlık etme. Mâdem ki ayağından diken çıktı, kalk, git) diye emir geldi.»

İhtiyar mutrib'in rü'yada gördüğü (âlem-i misâl), yâhud (âlem-i ervâh) idi. O âlemleri bazıları rü'yada, bazıları yakaza halinde görebilirlerse de bu fâni hayat ile alâka kesilmeden evvel orada kalmak imkânı yoktur. Anlaşılan pîr-i mutrib orasını görünce beğenmiş ve yerleşmek istemiş. Onun için kendisine «Hayır, burada kalman olamaz. Henüz dünyâ âlemine irtibâtın bâkîdir. Ma'mâfih ayağından diken çıkmış, yani seyr ü terakkîne mâni olacak şeyler kalbinden çıkarılmıştır. Hayât âlemine dön, orada çalış, çabala da öyle gel» denilmiş.

2101

مولی مولی می‌زد آنجا جان او
درفضای رحمت و احسان او

Mûli mûlî mî-zed ancâ cân-i û,
Der-feZâ-yî rahmet û ihsân-i û.

«Pîr-i çengînin canı ise orada, Allahın rahmeti ve ihsanı fezâsında, âtıfet-i Hakka i'timâden oyalanıyor.»

Yânî bir ân fazla kalmasını kâr sayıyordu.

«EMÎR'ÜL-MÜ'MİNÎN ÖMER RADİYALLÂHÜ ANH UYKUDA İKEN HÂTİFÎ BİR NİDÂNIN, KENDİSİNE, BEYTÜLMAL'DEN ŞU KADAR ALTIN AL DA KABRİSTANDA UYUMUŞ OLAN ADAMA VER DEMESİ»

2102

آن زمان حق برعمر خوابی گماشت
تا که خویش ازخواب نتوانست داشت

Ân zemân haK ber-'Umer Hâbî gümâşt,
Tâ-ki Hîş ez-Hâb ne-tvânîst dâşt.

«O sırada Cenâb-ı Hak, Hazret-i Ömere bir uyku havâle etti ki, Fârûk-ı A'zam kendisini tutmaya muktedir olamıyordu.»

2103

درعجب افتاد کین معهود نیست
این زغیب افتاد بی‌مقصود نیست

Der-aceb üftâd k'în ma'hûd nîst,
În zi-gayb üftâd bî-maKSûd nîst..

«Hazret-i Ömer bu hâlden teaccüp etti. Bu benim âdetim değildi, mâdem ki gaybdan vâki' oldu, elbette sebebsiz değildir dedi.»

2104

سر نهاد و خواب بردش خواب دید
کآمدش از حق ندا جانش شنید

Ser nihâd û Hâb bürdeş Hâb dîd,
K'âmedeş ez haK nidâ câneş şenîd.

«Başını yere koydu uyudu ve rü'yâ gördü. Âlem-i menâmda Haktan gelen bir nidâyı ruhu işitti.»

2105

آن ندائی کاصل هر بانك و نداست
خود ندا آنست این باقی صداست

Ân nidâyî k'aSl-i her bâng û nidâst,
Hod nidâ ânest în bâKî Sadâst.

«Fârûk-ı A'zâm'ın işittiği bir nidâ idi ki: her ses'n, her nidânın aslı bulunuyordu. Zâten nidâ odur, bakiyyesi sadâdan ibârettir.»

Ma'lumdur ki nidâ: Ses demektir. Sadâ ise: Aks-i savt ma'nâsınadır ki, türkcesi (yankı) imiş. Aks yapan yerlerde, husûsiyle dağlık arâzîde sadâ işitildiğini hepimiz biliriz. Allah rahmet eylesin Muallim Nâci merhumun :

Aksetti bin vâ hasretâ,
Dağlarla çıktım âşinâ;
Her dağdaki kalbî sadâ,
Efgânımın efgânıdır.

beytindeki (sadâ) kelimesi, tam ma'nâsında kullanılmış; vâ hasretâ, yânî çok göreceğim geldi akislerinin dağlarda işitilmesi, kalbden çıkan figanların bir kerre de dağlarda feryâd etmesi sûretinde gösterilmiştir.

Evet. Asıl nidâ, Cenâb-ı Hakkın nidâsıdır. Muallim Cûdî bir gazelinde:

Hum-i vücûd henûz ihtizâz peymâdır,
O gunneden ki gelir kâf ü nûn hitâbından.

demiştir. Kâinâtın vücûda gelmesine (Kün) yânî (Ol) nidâsı sebeb olmuştu. O nidâ el'ân devam edip gidiyor, ilelebed de devam edip gidecek. O nidâ ve o emir olmayınca bir sivrisineğin vızlaması bile mümkün değildir. O hâlde en zaîfinden en şedîdine kadar kâinâtın bütün asvâtı, o nidây-ı İlâhînin sadâsından, yânî aksinden ibârettir.

2106

ترك و كرد و پارسی گو و عرب
فهم کرده آن ندا بی گوش و لب

Türk u kürd û pârsî-gû vu areb,
Fehm kerdê ân nidâ bî-gûş u leb.

«Türk de, Kürd de, Acem de, Arab da o nidâyı kulaksız ve dudaksız anlamaktadır.»

Dünyada mevcud kavimlerin medenîsi olsun, bedevîsi olsun, vahşîsi olsun o nidâyı anlar. Hem de söylemek için dudağa, işitmek için kulağa muhtac olmadan idrâk eder. Bütün mahlûkâtın harekât ve sekenâtının irâde-i İlâhiyye ile olduğunda şüphe yoktur. Bir kimsenin ef'âl-i sâiresi şöyle dursun, oturup kalkması, yatıp uyuması gibi hareketlerde murâd-ı İlâhî olunca kendisine ilhâm olunur, o adam da nidây-i İlâhi demek olan o ilhâmı dudaksız ve kulaksız anlar ve yapar.

2107

خود چه جای ترك و تاجیکست و زنك
فهم كرده آن ندارا چوب و سنك

Hod çi cây-î türk u tâcîkest u zeng,
Fehm kerdê ân nidâ-râ çûb u seng.

«Türk, Tacik, Zenci ne demek? O nidâyı ağaç ve taş da anlar.»

Tacik kelimesi: Burhân-ı Kâtı'ın beyânına göre evlâd-ı Arabdan olup da Acemler arasında yetişen imiş. Sonra bu kelime (dacık) şeklinde ve müslüman demek olmak üzere ermeniceye intikâl etmiştir. Şimdi Orta Asyada fârisî konuşanlara (Tacik), türkce söyleyenlere (Tat) deniliyormuş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Hakkın nidâsını sade Türk, Tacik ve Zenci g.bi insanlar değil, nebâtât ve cemâdât da anlar. Kışın birer deynek haline gelmiş olan ağaç dalları bahar mevsiminde Allah'ın nidâsını işitirler. Derhal çiçek açarlar, yaprak salıverirler, zamanı gelince de yemiş verirler. Daha sonra sonbahar olur, yine Hakkın nidâsını duyarlar, yapraklarını dökerler ve birer deynek hâline gelirler.

Toprak da böyledir, taş da böyledir, demir de böyledir, su da böyledir. Yerin sallaması, yânî zelzele olması, toprağın açılıp Karunu yutması, taşların yarılıp içlerinden sular akması, denizin açılıp Hazret-i Mûsâya ve Benî İsrâile yol vermesi, sonra ordusuyla berâber Fir'avni sulara gark etmesi, demir bıçağın Hazret-i İsmâil Aleyhisselâmı kesmemesi, (Sütûn-i Hannâne) kıssasındaki hurma direğinin inlemesi, hep Allahın nidâsını işittiklerinden ve anladıklarındandır.

2108

هر دمی ازوی همی آید الست
جوهر و اعراض می کردند هست

Her demî ez-vey hemî âyed elest,
Cevher û a'râz mî-kerdênd hest.

«Her ân ü zamân Allah'dan: (Elestü birabbiküm) yânî ben sizin Rabbiniz değil miyim? hitabı gelir de cevherler ve arazlar var olur.»

Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretleri, cesedleri halketmeden mukaddem rûhlara **«Ben s:zin Rabbiniz değil miyim?»** diye sormuş. Onlar da **(Belâ)** yânî **(Evet)** demişler. Şu hitâb-ı İlâhînin lezzeti, ruhların hâtıra-ı zevkında kalmış. Dünyâda güzel seslere meylin sebebi bu imiş. Fakat bu hitâb-ı İlâhî vuku' bulup geçmemiş ,hâlâ ve hâlâ devam edip duruyormuş ki cevherler olsun, arazlar olsun o sâyede zuhura geliyormuş.

Sûre-i Yâsînde buyurulmuştur ki:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

Yânî: **«Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şeyin vuku' ve zuhurunu murâd ed nce ona ol demekle o şey derhal mevcud olur[14].»**

Cevher, cisim demektir. Renk, koku, harâret, burûdet gibi bir cisme muhtâc olan şeyler de arazdır.

2109

گر نمی آید بلی زیشان ولی
آمدنشان از عدم باشد بلی

Ger ne-mî-âyed belî z'işân velî,
Âmedenşân ez adem bâşed belî.

«Eğer o cevherlerden, o arazlardan (Belâ) cevabı zuhur etmiyorsa onların adem'den vücûda gelmeleri, hakikatte (Belâ) demeleridir.»

İnsanın meselâ hizmetkârına bir su ver demesi, onun da suyu getirmesi, efendinin efendiliğine, uşağın da uşaklığına en büyük delildir. Çün-

(14) Sûrei Yasin: 82.

kü su istemek emir, getirmek ise emre itâattir. Fi'len itâat olunduktan sonra efendinin efendiliğini lisânen i'tirâf etmeye hâcet kalmaz. O hâlde (Kün) nîdasiyle vücûda gelenler (Elestü birabbiküm) hitabına ma'nen cevab veriyorlar, vücûda gelmeleriyle (Belâ) diyorlar demektir.

2110

زانچه گفتم من زفهم سنگ و چوب
دربیانش قصهٔ هش‌دار و خوب

Z'ân-çi goftem men zi-fehm-î seng u çûb,
Der-beyâneş KiSSaî huş-dâr u Hûb.

«Taşın ve ağacın fehminden, emr-i İlâhîyi anlamasından bahsetmiştim. Onun beyânına dâir bir kıssayı âkılâne ve güzelce hıfzet.»

2111

زانچه گفتم آگهی چوب و سنگ
دربیانش قصه بشنو بی‌درنگ

Z'ân-çi goftem âgehî-î çub u seng,
Der-beyâneş KiSSa bî-şnev bî-dereng.

«Ağacın ve taşın âgâhlığına dâir söz söylemiştim. Onun izâhı hakkında bilâ tevakkuf bir kıssa dinle.»

«MESCİD-İ ŞERİF-İ NEBEVİDE CEMÂAT ÇOĞALIP DA: (YA RESUL-ALLAH; VA'Z BUYURDUĞUN ESNADA BİZ VECH-İ MUKADDESİNİ GÖREMİYORUZ) DEMELERİ ÜZERİNE, ZÂT-I RİSÂLET İÇİN BİR MİNBER YAPILINCA, DİREĞİN İNLEMESİ. RESÛL-İ EKREM VE ASHÂB-I KİRÂMIN O İNİLTİYİ İŞİTMESİ VE HAZRET-İ MUSTAFA ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂM'IN SARAHATEN O DİREĞE SÜ'ÂL SORUP CEVAP VERMESİ»

Hicretin sekizinci senesi sonlarına doğru idi ki müslümanlar çoğalmış, Mescid-i Nebevî cemâati artmış, Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, mihrâbın yanındaki bir hurma direğine dayanarak hutbe irâd ederken arkada kalanlar tarafından vech-i saâdet temâmen görülemez olmuştu.

Halbuki bir hatibin sözü kadar yüzü de dinleyenler üzerinde te'sir yapar. Yüzü görülmeyen bir hatîbin, hattâ bir vâ'ızın yalnız sözlerini dinlemek, radyo makinasından çıkan sesi dinlemek gibi olur. Bundan dolayı zamanımızda olduğu gibi eskiden de Arablarda ve hitâbeleriyle iştihâr etmiş eski Yunanlılarla Romalılarda hatibler, yüksek yerlerde ve ayak üstünde nutuk îrâd ederler, va'z tavırlariyle sözlerinin te'sirini artırırlardı. Arablarda nikâh hutbesinden maadâsının ayakta, yâhud deve üstünde îrâd olunması âdetti.

Buna binâen Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de hazarda ve mescid dâhilinde îrâd edeceği hutbeleri mihrab yanındaki bir hurma direğine dayanarak iblâğ buyururdu. Seferde ise yine ayakta durur, ya kılıca, yâhud yaya dayanırdı.

Sahih-i Buhârinin Kitâb'ül-cum'asında (Sehl bin Sa'dissâidî) radiyallâhü anh'den naklen deniliyor ki: **«Resûlullâh Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri fülân kadına haber gönderdi. Dülger bulunan kölene emret de bana ağaçtan bir minber yapsın. Halka söz söylediğim vakit onun üstüne oturayım buyurdu. Kadın emir verdi, köle de minberi yaptı.»**

Bu minber üç basamaklı, bir meclisli ve dayanmak için arkalıklı idi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, üçüncü basamakta durur, îcâbında üst tarafına otururdu. Sonra Sıddîk-ı Ekber Radiyallâhü Anh, teeddüben bir basamak aşağı oturdu. Hazret-i Ömer Radiyallâhü Anh de bir basamak aşağıya indi. Hazret-i Osman Radiyallâhü Anh ise Zât-i Risâletin durduğu basamağa kadar çıktı. Çünkü o da bir basamak inseydi minbere çıkmamış olacaktı. Sonra ma'zeretini anlattı.

Abbâsî halifelerinden biri şu hareketinden dolayı Hazreti Osmanı tenkid ediyormuş. Nedîmî demiş ki: Eğer her halifenin bir basamak aşağıdan hitâbeti lâzım gelseydi efendimizin kuyu dibinden hitâbe îrâdı îcâbederdi.

Minber kapısına ilk def'a perde astıran Hazret-i Osman imiş. Bunun için İran câmi'lerindeki minberlerin kapılarında perde yoktur.

Sonra Muâviye bin Ebî Süfyân, saltanatını maddî vâsıtalarla takviye için minber-i Nebevîyi Şama nakletmek istedi. Bunun için Medîne vâlisi Mervân Binilhakeme emir verdi. Mervan minberi söktüreceği sırada güneş tutuldu, ahâli bundan teşe'üm etti. Binâenaleyh Mervan:

— Maksadım, minberi kaldırtmak değil, yükseltmek idi, diyerek aşağı taraftan altı basamak ilâve ettirdi. Bir de Resûlullah Efendimizin oturduğu yerin üstüne bir kubbe yaptırdı. İran câmi'lerinde bu kubbe de yoktur. Keşke bizde de minber-i Nebevînin şekli muhafaza edilmiş olsaydı.

Emevîlerden Melik bin Abdilmelik, Medîne mescidini tevsi' ettirdiği sırada Medîne valisi bulunan Ömer bin Abdul'azize hücerât-ı seniyyenin yıkdırılmasını emretmiş, ezvâc-ı tâhirâtın ikâmet ettikleri hücreler yıktırılıp arsaları Mescid-i Nebevî sâhasına ilâve olunmuştu. Sonra Ömer bin Abdul'aziz, bu işe vâsıta olduğuna nâdim olmuş, «Keşke hücreler muha-

İfşa edilmiş olsaydı da Hazret-i peygamberin ne kadar mütevazı ve kanâatkâr olduğunu görüp de ümmeti anlasaydı» demişti.

Bu minber Hicretin 578 inci senesine kadar dayandı ise de çürüyüp o sene yıkıldı. Muhtelif tarihlerde yedi def'a yenilendi. Enkazından teberrüken sakal tarakları yapıldı. Şimdiki mermer minber Osmanlı padişahlarından üçüncü Sultan Muradın eseridir.

İşte minber yapılıp da Aleyhisselât Efendimiz onun üstüne çıkınca evvelce dayanmakta olduğu hurma direğinden bir inilti duyuldu. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri minberden inip direği kucakladı ve susturdu. Bu mu'cize-i celîle Buhârî'de, Nesei'de, Ebû Dâvud'da Câbir radiyallâhü anhden şu sûretle rivâyet olunur:

«Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretleri hutbe îrâd ettiği vakit mescidin direklerinden bir hurma sütûnuna dayanırdı. Zât-i Akdes-i Nebevî için minber yapılıp da oraya çıkınca yanında hutbe okuduğu direk çatlayıp yarılacak derecede inledi. Aleyhissalât Efendimiz minberden indi, direği kucakladı. O esnâda direk kucakta susturulan bir çocuk gibi inliyordu. Nebiyy-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, şu hâli izâh için: **«Bu direk, işitmekte olduğu zikr ve hutbeden uzak düştüğü için ağladı buyurdu.»**

Zât-i Risâletin direği kucaklayıp susturduktan sonra cennette ebedi bir ağaç olması için minberin altına gömdürdüğü siyer kitablarında yazılıdır. bS

Ulemâdan ba'zıları bu hâdisi te'vîle çalışmışlar, direğin inlemesi Resûlullah ile ashâba ma'nen duyurulmuştur demişlerdir. Ba'zıları da o iniltiyi gerek Aleyhisselâm, gerek sehâbe-i kirâm kulaklariyle işitmişlerdir, fakat direğin iniltiden haberi yoktu. Belki Cenâb-ı Hak, peygamberine bir mu'cize olmak üzere o ânda o iniltiyi yaratmıştır mütâleasında bulunmuşlardır.

Halbuki sofiyye mezhebinde bulunanlar bunu te'vilsiz kabul ederler.

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yâni: **«Rabb-i müteâlini tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur, lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız[15].»** Âyet-i Kerîmesi de bu babdaki delilleridir.

Evet. Zerrâta varıncaya kadar her şey, kendi lisâniyle Hakkı zikreder, tesbih eder, takdis eder.

(15) Sûrei İsra': 44.

Lisân-ı hâl ile gûyende her şey,
Ki lâ Ma'bûde illâ Rabbünelhay.

Tesbih; şuûru, şuûr hayâtı îcâb eder. O hâlde cemâdâtın bile kendisine mahsus bir hayatı, bir şuûru ve bir lisânı vardır. Tabiî o lisân ma'nevîdir, ma'nevî lisânı ise bizim gibiler anlayamaz.

İşte Hazret-i Mevlânâ bir hurma direğinin iniltisini ve o iniltinin meclisteki cemâât tarafından işitilmesini mu'cizât-ı Muhammediyyeden biri olmak üzere hikâye ediyor ve diyor ki :

2112

استن حنانه از هجر رسول
ناله می‌زد همچو ارباب عقول

Üstün-î hannâne ez-hecr-î Resûl,
Nâle mî-zed hem-çu erbâb-î uKûl.

«Hannâne yânî inler denilen direk, Resûl-i Ekremden ayrıldığı için akıllı insanlar gibi inledi.»

2113

درمیان مجلس وعظ آنچنان
کزوی آگه گشت هم پیر و جوان

Der-miyân-î meclis-î va'z ân-çunân,
K'ez-vey âgeh gêşt hem pîr û cevân.

«Va'z meclisinin ortasında o sûretle inledi ki, o iniltiyi bulunanların, ihtiyârı da, genci de duydu.»

2114

در تحیر ماند اصحاب رسول
کز چه می‌نالد ستون با عرض و طول

Der-tehayyür mând eShâb-î Resûl,
K'ez-çi mî-nâled sütûn bâ-'arZ u Tûl.

«Böyle eni boyu olan bir direğin, yâhud direğin böyle enine, boyuna, yâni sürekli bir surette nasıl ve niçin inlediğine Resûlullahın sahâbeleri şaştılar.»

2115

گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون

گفت جانم ازفراقت گشت خون

Gôft peygamber çi Hâhî ey sütûn,
Gôft cânem ez-firaKat gêşt Hûn.

«Resûl-i Ekrem Sallâllahü Aleyhi Vesellem: Ey direk ne istiyorsun? diye sordu. O da: Senin ayrılığından rûhum pür hûn oldu cevâbını verdi.»

2116

مسندت من بودم ازمن تاختی

برسر منبر تو مسند ساختی

Mesnedet men bûdem ez-men tâHtî,
Ber-ser-i minber tu mesned sâHtî.

«Direk diyordu ki: «Hutbe îrâd ederken bana dayanıyordun, beni bıraktın da minber üstünde kendine mesned ve mevkî yaptın.»

2117

گفت خواهی که ترا نخلی کنند

مشرقی غربی زتو میوه چنند

Gôft Hâhî kî turâ naHlî künend,
MeşriKî garbî zi-tû mîve çinend.

«Resûl-i Ekrem, seni yeniden hurma ağacı yapmalarını, yemişinden şark ve garb ahâlisinin yemelerini ister misin?»

2118

یا دران عالم حقت سروی کند

تا تر و تازه بمانی تاابد

Yâ der-ân âlem haKet servî küned,
Tâ ter û tâze bi-mânî tâ-ebed.

«Yoksa Âhirette ve Cennette Hakkın seni bir servi yapmasını ve ter ü tâze olarak, ilelebed kalmasını mı istersin? diye sordu.»

2119

گفت آن خواهم که دائم شد بقاش
بشنو ای غافل کم ازچوبی مباش

Gôft ân Hâhem ki dâim şüd beKâş,
Bi-şnev ey gafil kem ez-çûbî me-bâş.

«Direk, dâimâ bâkî olanı isterim dedi. Ey gâfil kimse; bu cevâbı işit de bir direk parçasından daha değersiz olma.»

Yânî Allaha isyân ederek ebedî ni'metlerden mahrum kalma.

2120

آن ستون‌را دفن کرد اندر زمین
تا چو مردم حشر گردد یوم دین

Ân sütûnra dêfn kerd ender-zemîn,
Tâ çü merdüm hâşr kerded yavm-i dîn.

«Kıyâmette insanlar gibi haşr olsun diye Resûl-i Ekrem o ağacı yere gömdürdü.»

2121

تا بدانی هر کرا ایزد بخواند
ازهمه کار جهان بیکار ماند

Tâ bi-dânî her ki-râ îzid bi-Hând,
Ez-hemê kâr-î cihân bî-kâr mând.

«Bilmiş olasın ki Allah, bir kimseyi nezdine da'vet ederse ve ona kurbiyyet ihsan ederse o kimse âlemin bütün işlerinden bîkâr olur.»

Yânî bir adamın kalbinde Allah muhabbeti olursa o kimse, Allahı her şeye tercih eder; hattâ Allahın emirlerine itâati muhabbet îcâbı bilir, tâât ve ibâdâtta bulunmaktan zevk alır.

Maamâfih, bu husus yanlış anlaşılmamalıdır. Her şeyi, işini, gücünü yüzüstü bırakır, çoluğunu ve çocuğunu aç ve muhtâç terkeder de bir odaya kapanır, bir köşeye çekilir demek değildir. Çalışmanın, insanlara faydalı olmanın, millet ve memlekete hizmet etmenin Allahın emirleri cümlesinden olduğunu bilir, binâenaleyh onları hırs-ı nefsânî ile değil, hazz-ı

rûhânî ile yapar anlamındadır. Zâten böyle yapabilmek bir kimsenin kemâline delâlet eder. Hazret-i Peygamber, mihrabda imamlık, gazalarda kumandanlık ederdi. Asıl ma'rifet kesrette vahdeti bulabilmektir. Gözü görmeyen, eli ermeyen bir adam ile, gören ve muktedir olan bir kimsenin menhî olan şeylerden sakınması bir değildir.

2122

هر کرا باشد ز یزدان کار و بار
یافت بار آنجا و بیرون شد زکار

Her ki-râ bâşed zi-yezdân kâr-u-bâr,
Yâft bâr âncâ vu bîrûn şüd zi-kâr.

«Her kimin işi gücü Allahtan olursa, dergâh-ı İlâhiye dühul ruhsatını bulur. Alemin nîk û bedi ve dedikodusu ile meşgul olmaktan kurtulur.»

2123

آنکه اورا نبود از اسرار داد
کی کند تصدیق او نالهٔ جماد

Ân ki ûrâ ne-bved ez-esrâr dâd,
Key küned taSdîK-i û nâlê cemâd.

«Esrâr-ı İlâhiyyeden, kendisine bir şey verilmemiş olan, nasıl olur da cemâdın inlemesini tasdîk eder?»

Evet. Tabîiyyât nokta-i nazarından bakılınca bir hurma kütüğünün inlemesine ve bu iniltinin bir cemâat tarafından işitilmesine ihtimâl verilmez. Böyle bir şey kabul edilmez. O nokta-i nazara göre bu adem-i kabul doğrudur. Fakat din ile dünyanın ayrılması gibi ilimler, fenler de yekdiğerinden ayrılmalı, birinin mevzû'u diğerine karıştırılmamalıdır. İlimlerin bir kısmı tabiatten bahseder, bir kısmı da (Mâba'dettabîa) dır ki onların mevzû'u, tabîatin fevkindedir. Böyle olduğuna göre diniyyât, İlâhiyyât gibi bahisler tabiî ilimler göziyle tedkik edilemez. Tedkike kalkışılırsa ulûmun selâhiyyetine tecâvüz edilmiş olur. Mâba'dettabîa bahisleri arasında (mu'cizât) denilen ba'zı hâdiseler vardır ki bunlar bir peygamberin gösterdiği hârikul'âde hâllerdir. Bunların vuku' bulduğu tevâtüren sübût bulmuştur. Tevâtür ise esbâb-ı ilimdendir. Mu'cizâtın vuku' bulmadığını iddiâ eylemek bedâhati inkâr etmek demektir. Nemrûd'un ateşi, İbrâhim Aleyhisselâmı yakmadı. Şap denizinin suları Mûsâ

Aleyhisselâmı ve Benî İsrâili boğmadı. Halîlullâhın bıçağı, İsmâil Aleyhisselâmın boğazını kesmedi. Halbuki ateş yakar, su boğar, bıçak da keser. Öyle olmakla berâber tabîatlerinin muvakkaten değişmiş olduğunda ehl-i kitabın hepsi müttefiktir. Nasıl oldu da ateş yakmadı, su boğmadı, bıçak kesmedi? süâline karşı (mu'cize) denilmesinin sebebi: Sirr u hikmetlerini anlamak ve onlar gibi bir harekette bulunmak husûsunda diğer insanları âciz bırakmalarıdır. Mu'cizenin vukû'u şu iki misâlle sâbit olduktan sonra İbrâhîm ve Mûsâ Aleyhisselâm gibi, bir peygamber olan Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin de, onlar gibi mu'cize izhâr etmesi istib'âd edilemez. Bu da kabûl olununca huzûr-ı Nebevîde bir hurma direğinin inlemiş, iniltisinin mevcut cemâat tarafından işitilmiş olması garîb görülmez.

Hâl böyle iken, ba'zı kimseler bu hâdiseye inanmak istemezler. Çünkü akılları ermez. Ma'lûmdur ki aklı ikiye taksim etmişler, birine (Akl-ı meâş) diğerine (Akl-ı meâd) demişler. Akl-ı meâş sâhibleri, yalnız tabiî hâdisâtı anlarlar, yâhud anladık vehminde bulunurlar. Akl-ı meâd erbâbı ise tabîat fevkindeki hâdisâtı ve esbâbını idrâk ederler. İdrâk edemeseler bile inkâra kalkışmazlar, bizim aklımız ermedi derler ve hikmetini ilm-i İlâhi'ye havâle ederler. Esrâr-ı İlâhiyyeden hissedâr olmayanların ba'zıları da :

2124

گوید آری نی زدل بهر وفاق
تا نگویندش که هست اهل نفاق

Gôyed ârî nî zi-dil behr-î vifâK,
Tâ ne-gûyendeş ki hest ehl-î nifâK.

«Mü'minlere muvâfakat etmiş olmak ve kendisine münâfık denilmemek için kalbinden değil, yalnız lisâniyle evet der» ve inanmış görünür.

2125

گر نیندی واقفان امر کن
درجهان در گشته بودی این سخن

Ger ne-y-endî vâKifân-î emr-i kün,
Der-cihan der-geşte bûdî în seHün.

«Eğer mahlûkat (Kün) emrine vâkıf olmasalardı, bu emrin cihanda merdud olması lâzım gelirdi.»

Cenâb-ı Hak (Yâsîn Sûresi) nde: **«Allahın emri bir şeyin yaradılmasını murad edince (Ol) der, o şey derhâl mevcûd olur»** buyuruyor. Demek ki bu emre muhâtab olan her zerrede onu derhâl anlayabilecek bir fehm var ki derhal o, emre icâbet ediyor; hattâ (adem'den) vücûda geliyor. Halbuki ulûm-i tabîiyyeye göre cemâdâtın fehmi ve idrâki yoktur. Lâkin mükevvenâtın peyderpey ve lâyenkatı' hattâ Hazret-i Mevlânânın ta'biri mucebince (karvan der karvan) vücûda gelmesi (Kün) emr-i İlâhi'sinin onlarca anlaşıldığını ve mazmûnuna itâat olunduğunu gösteriyor. Eğer cemâdatın kendilerine mahsus bir fehmi bulunmasaydı, hâşâ emr-i İlâhinin merdûd olması, yânî adem-i itâat ve icâbetle mukâbele görmesi, binnetice intizam-ı âlemin bozulması, belki de âlem-i ekvânın bozulması icabederdi. Bunların olmaması isbât ediyor ki her şey emr-i İlâhiyi anlıyor. Madem ki her şeyde fehme kâbiliyyet var, o halde nutka da istîdât vardır.

2126

صدهزاران أهل تقليد و نشان
افكندشان نيم وهمى در گمان

Sad-hezârân ehl-i taKlîd û nişân,
Efkened-şân nîm-vehmî der-gümân.

«Taklîden ve nişân-ü alâmete i'timâden iman edenlerden yüz bin dânesini yarım bir vehm, şek ve şüpheye düşürür.»

2127

كه بظن تقليد و استدلالشان
قائمست و جمله پر و بالشان

Geh be-zann taKlîd u istidlâl-şân,
Kâ'imest û cümle perr û bâl-şân.

«Çünkü o gibilerin taklîdi de, istidlâli de, hattâ kendilerini küfr ve ilhaddan yükseltecek kolları, kanadları da zandan ibârettir.»

2128

شبهٔ انگیزد آن شیطان دون
درفتند این جمله کوران سرنگون

Şübheî engîzed ân şeyTân-i dûn,
Der-fütend în cümle kûrân ser-nigûn.

«O alçak şeytan bir şüphe ilkâ ediverince, kalb gözü kör olan kimseler baş aşağı yuvarlanır, giderler.»

2129

پای استدلالیان چوبین بود
پای چوبین سخت بی‌تمکین بود

Pây-i istidlâliyân çûbîn büved,
Pây-i çûbîn sêHt bî-temkîn büved.

«Ehl-i istidlâlin ayağı ağaçtandır, yânî takma ayakla yürüyen topallar gibidirler. Ağaçtan ayak ise çok metânetsizdir.»

Ma'lûmdur ki insanların bir kısmı tahkik mertebesine varırlar. Hakikati hakkalyakin anlarlar. Bir kısmı da onların sözlerine ve amellerini takliden kendilerine ittiba' ederler. Bizim i'tikadda (Ebû Mansûr-i Mâtürîdi)ye, amelde ise (İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe) rahmetullâhi aleyhimâya tâbi' ve mukallid oluşumuz gibi. Fakat bir mukallid, hiç bir vakit mukallidün bih olamaz. Nasıl ki pek çoğumuz gerek i'tikaddaki, gerek ameldeki mezhebimizin medâr-ı ahkâmını temâmiyle bilemeyiz. Bunun için şeytanın, yâhud şeytana vekâlet eden ba'zı mahlûkatın zihnimize sokacakları cüz'i bir şüphe, i'tikadımızı da, amelimizi de alt üst eder ekserimizi acabaya düşürür. Bu nedendir? Şüphesiz ki ilmimizin taklid derekesinden kurtulamamış, istidlâl derecesinden yükselememiş, tahkik mertebesine erişememiş olmasındandır. Sırf naklî olan dinin hakikatini aklımızla istidlâl ederek anlamaya kalkışmamız, âdetâ bacaklarımıza ağaçtan ayak [illegible] da onlarla yürümeye, hattâ koşmaya çalışmamız gibidir. Ağaçtan ayaklarda metânet olmadığı gibi onlarla yürümek istiyenlerde de metânet bulunamıyacağı tabiîdir. Bu vâsıta ile yürümeye çalışanların, önüne bir ârıza gelince derhal sırtüstü yâhud yüzü koyu kapanacakları bedîhidir. İşte istidlâl, aklî ve kıyâs-ı mantıkî ile hakikati keşfe ulaşanların kalbine ârız olacak bir şüphe de onları tepetaklak yuvarlamak için kâfidir.

2130

غیر آن قطب زمان دیده‌ور

کز ثباتش کوه گردد خیره‌سر

Gayr-i ân KuTb-î zemân-i dîde-ver,
K'ez-sebâteş kûh kerded Hîre-şer.

«Yalnız bu şüpheye düşmekten ve inkâra yuvarlanmaktan müstesnâ olan, basar-ı basîret sâhibi kutb-i zamandır. Onun îman ve îkânındaki sebât ve metânetten dağların bile başı döner.»

Bunun böyle olması pek tabiîdir. Çünkü kıyâs ile, istidlâl ile çıkarılmak istenen netice, zan ve tahminden ibârettir. Çok def'a zan ve tahmin ile bulunup da hakikat zannedilen şey'in doğru olmadığı meydana çıkar. Meselâ yangın kulesindeki nöbetçi, bir duman görür. Dumanın yangından çıkacağını düşünür. Gördüğü dumanı da buna kıyâs ederek fülân yerde yangın var! neticesini çıkarır ve o yolda hüküm verir. Oraya itfâiye gider, bir de bakar ki bir bahçede kuru otlar tutuşturulmuş. Nöbetçinin yangın eseri sandığı dumanlar ondan çıkıyormuş. Otların yandığını, dumanın ondan çıktığını yakinen görenlerin artık bu hâdisede yanılmak, şek ve şüpheye düşmek ihtimalleri yoktur. Hâli gözleri ile gördükleri için: «çıkan duman yangından değil, otlardandı» fikrinde sebât ederler. Dünyâ karşılarına çıksa da vuku'-ı hâlin aksini iddiâ etse akîdelerinden dönmezler.

İşte iman îkan hususunda basîret sâhibi olanlar da böyledir. Allahın varlığını ve birliğini basar-ı basîretle görmüş, idrâk ve teyekkun eylemiş oldukları için akîde'i tevhid üzerinde dağların sebâtından çok fazla, sebât ve metânet gösterirler. Bunlara nisbetle istidlâlciler, yanmış otların dumanından yangın var neticesini çıkaran, yangın kulesi nöbetcisi gibi kalırlar.

2131

پای نابینا عصا باشد عصا

تا نیفتد سرنگون او بر حصی

Pây-i nâ-bînâ aSâ bâşed aSâ,
Tâ ne-y-üfted ser-nigûn û ber-haSâ.

«Bir körün elindeki asâ, taşlar üstüne yuvarlanmaması için ayağı mesâbesindedir.»

Buradaki körden maksad: ehl-i istidlâldir. Asâ da onların medâr-ı tahmini olan şeylerdir. Yâni hakikati görmeyip ba'zı vâsıtalarla onu bul-

maya çalışanlar, elindeki deyneği ayak gibi kullanan, o deynekle yolunu yoklaya yoklaya yürümeye çabalayanlar gibidir.

2132

آن سواری کو سپه‌را شد ظفر
اهل دین‌را کیست سلطان بصر

Ân süvârî k'û sipeh-râ şüd zafer,
Ehl-i dînrâ kîst sulTân-î beSar.

«Fakat din ehlinin düşmanı bir orduya karşı muzaffer olan süvâri kimdir? Şüphesiz basar sâhibi olan dilâverdir.»

Yânî istidlâl erbâbı deynekle yürüyebilen körlere benzerler. Lâkin gözü açık hakbînler onlar gibi değildirler. Deynekle yürümek şöyle dursun, kanlı bir muharebede düşmana galebe çalmış süvârileri andırırlar. Gözü kapalı olanlar, deyneklerinden kurtulan bir taşa çarpınca düştükleri halde, bunlar düşmana karşı at oynatırlar. Şeytan gibi, nefs gibi düşmanların saldırısını kırarlar ve onlara galebe ederler. Şu muvaffakiyyetin sebebi ise kör değil, gözlü olmaları, yânî basar-ı basîret sâhibi bulunmalarıdır.

(Sultân-ı basar) ta'birinde bir îmâ vardır ki asıl insan böyleleridir demek isteniliyor. Çünkü insan kelimesinin lügat mânâsı gözbebeğidir. Rü'yet hassası ise insanın gözbebeğindedir.

2133

باعصا کوران اگر ره دیده‌اند
در پناه خلق روشن‌دیده‌اند

Bâ-aSâ kûrân eger reh dîdeend,
Der-penâh-î HalK rûşen-dîdeend.

«Körler deynekle yol bulabiliyorlarsa o buluşları da gözü açık olanların sâyesindedir.»

Vâkıâ alîl bir adam, deyneğini kakar, onunla etrâfını yoklar, gideceği yere gider. Fakat bakılırsa o deyneği bir ağaçtan kesip yontan, düzeltip baston, yâhud asâ hâline koyanlar da yine gözü açık olanlardır. Demek ki körler, ancak gözlülerin sâyesinde asâya nâil olabiliyorlar.

Bunun gibi bir bahis, bir mes'ele hakkında kıyas ve istidlâl ile mütâlea yürütüp bir netice çıkartanlar da, o neticeleri, ehl-i kulub ve erbâb-ı

basîr olan enbiyâ ve evliyânın bırakmış oldukları esaslar ile elde edebilirler.

2134

نی زکور آن گشت آید نی درود

نی عمارت نی تجارتهای سود

Nî zi-kûr ân geşt âyed nî dürûd,
Nî imâret nî ticârethâ-y-i sûd.

«Körün elinden ne ekin ekmek gelir, ne de biçmek. Ne ma'mûre te'sisine muvaffak olabilir, ne de ticâret edip kazanmaya!»

Bir amânın görmemesi dolayısiyle aczi meydandadır. Gözlülerin kudreti sâyesinde körler, yemek, içmek, giyinmek, kuşanmak gibi şeylere muvaffak olabilirler. Gözü olan çiftçi ekip biçmese, değirmenci buğdayı öğütüp, fırıncı ekmek yapmasa bir amâ aç kalır.

Bunun gibi enbiyây-ı kirâm hazerâtı da hayr ve şerrin esaslarını tebliğ eylememiş olsalardı, körce yapılacak istidlâllerle bulunacak neticeler insanları yaşatamazdı.

2135

گر نکردی رحمت و افضالتان

درشکستی چوب استدلالتان

Ger ne-kerdî rahmet û efdâltân,
Der-şikestî çûb-i istidlâltân.

«Eğer Cenâb-ı Hak size rahmet ve ihsan eylemeseydi sizin istidlâl asânızı kırardı.»

Körün eline bir deynek geçirmesi, ona dayanarak yürüyebilmesi, o sâyede yüzüstü kapanmaktan kurtulması da yine Hakkın lûtf u keremi eseridir. Öyle olmasa a'mâ bir adam, eline asâyı geçiremez. Geçirse de Allah muhâfaza etmeyince ya asâ boşa gider, yâhud ortasından kırılır da ona dayanmış olan kör, tepetaklak yuvarlanır.

Dînin ilhâm ettiği ba'zı esasları alıp da onları kendi akl ve idrâkine göre kullanan ve o kullanışla bir takım ma'na çıkarmaya çalışanlar da deyneğin delâletiyle yürümeye çalışan körlere benzerler. Bunlara da İlâhî lütuf olmayacak olursa dalâlet çukuruna yuvarlanıp giderler. Neûzü billâhi min zâlik.

2136

اين عصا چه بود قياسات و دليل

آن عصا كه دادشان بينا جليل

În aSâ çi-bved Kiyâsât û delîl,
Ân aSâ kî dâd-şân bînâ celîl.

«Bu bahsettiğimiz asâ nedir? Kıyâs ile delilden ibârettir. O asâyı ehl-i istidlâle veren kimdir? Şüphesiz Basîr ve Celîl olan Allahtır.»

2137

چون عصا شد آلت جنگ و نفير

آن عصارا خرد بشكن اى ضرير

Çun aSâ şüd âlet-î ceng û nefîr,
Ân aSârâ Hurd bi-şken ey darîr.

«Mâdem ki asâ ceng ve nefret âleti olmuştur; o halde ey kör, onu kır, parça parça et.»

Ma'lûmdur ki körler de insan olmak hasebiyle hiddetlenir ve dövüşürler. Hattâ karışık ictima'lar için (kör dövüşü) ta'biri kullanılır. Bu dövüşte körlerin silâhı, kendilerinin kılavuzu olan deynektir. Demek vazifesi rehberlik olan asâ başka işte kullanılıyor. Delâletinden istifâde edilecek iken mücâdele âleti mevkiinde isti'mâl ediliyor. O hâlde öyle bir asâyı kırıp parçalamak lâzımdır deniliyor. Halbuki :

2138

او عصاتان داد تا پيش آمديد

آن عصا از خشم هم بروى زديد

Û aSâtân dâd tâ pîş âmedîd,
An aSâ ez-Hişm hem ber-vey zedîd.

«Cenâb-ı Hak, ileri gelesiniz ve terakki edesiniz diye size kıyâs ve istidlâl asâsını ve o kıyâsı ve istidlâli bulabilecek aklı ve zekâyı vermişti. Siz ise o asâyı başka türlü kullanmaya, kör deyneği gibi savurmaya, hattâ ona vurmaya başladınız.»

Dünyâda herkes hak ve hakikatin tâlibidir, fakat herkesin taleb yolu da ayrıdır.

Hakikati bulmak için kimi nakli, kimi aklı rehber ittihâz eder; rehberinin delâletine göre gitmeye çabalar. Hâlbuki bu yolda yalnız aklın rehberliğine ittiba' eylemek bir deynek parçasına dayanıp gözü kapalı yürümek gibidir. Böyle gözü kapalı gidenlerin ba'zan yolda çarpıştıkları da vâki'dir. Meselâ bir felsefe âlimi ile bir kelâm âlimi karşılaşırlar ve bahse girişirler; meselâ hüsün ve kubuh, aklî midir, şer'î midir? diye bir bahis tuttururlar. Birbirlerini ilzâm için ellerindeki istidlâl asâsını mücâdele sopası hâline getirirler. Neticede mes'ele tenevvür etmez, yalnız mübâhisler yorulup ayrılırlar. İstidlâlciler ba'zan daha ileriye giderler. Ba'zıları o istidlâl sopasını mansûs ve menkûl olan dîniyyâta da sallamaya kalkışırlar ki şu hareketi hâşâ Allaha sopa savurmak küstahlığı demek olur.

2139

حلقهٔ کوران بچه کار اندرید

دیدهبانرا درمیانه آورید

HalKa-î kûrân be-çî kâr enderîd,
Dîde-bânrâ der-miyâne âverîd.

«Ey körler, niçin körler halkası içinde bulunuyorsunuz? Aranıza açık gözlü birini getiriniz.»

Yânî meselâ kelâm mebâhisinden bulunan: «Sıfât-ı İlâhiyye, zâtin aynı mıdır, gayrı mıdır? Aynı olursa teaddüd-i kudemâ lâzım gelir; gayrı olursa zâtin mahall-i havâdis olması iktizâ eder» diye münâkaşa ve mücâdele devâm eder. Fakat neticesi faydasız bir takım dırıltıdan ibâret kalır. Ey böyle zannî deliller ile kakikati keşfe uğraşanlar; siz âdetâ gözü kapalı kör dövüşü ediyorsunuz. Ne yaptığınızı görmek ve size göstermek için basar-ı basîret sâhibi bir zatın tenvîr ve îkâzına müracaat ediniz.

2140

دامن او گیر تا دادت عصا

درنگر کادم چها دید ازعصی

Dâmen-î û gîr tâ dâdet aSâ,
Der-niger k'Âdem çihâ dîd ez-aSâ.

«Sana istidlâl asâsını veren Zât-i ecell ü a'lânın hidâyet eteğine sarıl. Teslimiyyet-i kâmile ile O'na itâat ve ubûdiyyette bulun. Baksana, Âdem Aleyhisselâm (asâ) dan neler çekti.»

Bu beyt ile :

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾

Âyet-i Kerîmesine işâret ediliyor da deniliyor ki: Âdem Aleyhisselâm, men'edilmiş olduğu ağaca yaklaşmaktan nehyedilmişti, Ebülbeşer hazretleri; acabâ bu nehy, tenzîhi mi, yoksa tahrîmî mi? diye bir kıyâş yaptı. Nehyin tenzîhî olduğunun netîcesini çıkardı, o ağaca yaklaştı.

İşte bu kıyas, bir asâ idi ki, Âdem'i yanlış yola götürdü. Bu istidlâl asâsı, Hz. Âdem'in başına (asâ) yânî isyân etti belâsını getirdi.

Fuzûlî der ki :

Hikmet-i dünyâ ve mâfîhâ bilen ârif değil,
Ârif oldur bilmeye dünyâ ve mâfîhâ nedir.

Şeriat ki esâsen nakilden ibârettir. Onu olduğu gibi kabûl etmek lâzımdır.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا
نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾

Yâni: **«Peygamber size ne verir ve neyi tebliğ ederse onu alın, neden de nehyederse ondan çekinin ve Allahtan korkun. Cenâb-ı Hakkın azâb ve ikâbı çok şiddetlidir[17].»**

İşte bu Âyet-i Kerîme, bize Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin tebliğ buyurduğu ahkâmı tereddüdsüz ve te'vilsiz kabul etmeyi emrediyor. O ahkâm içinde bizim aklımıza sığmıyacak olanları bulunsa bile onların ilmini ve hikmetini de Allaha havâle etmek gerektir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche'nin: **«Şerîat, aklı ile olsaydı ben abdest alırken ayağın üstüne değil, altına meshederdim»** dediği mervîdir.

Hülâsa; nâs ve ahbârın zevâhirine îmân iktizâ eder. Meselâ bahsi geçen (Sütûni Hannâne) nin iniltisi, dini bütün insanlara hiç muhal görün-

---

(16) Sûrei Tâhâ: 121.
(17) Sûrei Haşr: 7.

mez. Çünkü mu'cizedir. Mu'cizenin peygamberlerden zuhûr etmesi de mu'taddır ve mütevâtirdir.

2141

معجز موسی و احمدرا نگر
چون عصا شد مار و استون باخبر

Mu'ciz-î Mûsî vu Ahmedrâ niger,
Çun aSâ şüd mâr u üstûn bâ-Haber.

«Mûsâ ve Muhammed Aleyhisselâmın mu'cizelerine bak, asâ nasıl yılan oldu. Hurma direği nasıl haberdâr olarak inledi.»

2142

ازعصا ماری و از استون حنین
پنج نوبت میزنند ازبهر دین

Ez-aSâ mârî vu ez üstûn hanîn,
Pênç nevbet mî-zenend ez-behr-i dîn.

«Asânın yılan olduğunu, direkten inilti duyulduğunu aklın kabul etmezse minârelere bak ki kıyâm-ı dîn için günde beş def'a i'lây-i kelimetullâh edip duruyorlar. Yâhud bu gibi mu'cizelerin vuku' bulduğu günde beş def'a i'lân ediliyor.»

Bir hurma direğinin bir ân için inlemesi, hadi ba'zılarınca garip görünsün. Fakat bir de birer taş sütûn demek olan minârelerden on üç asırdan beri günde beş def'a ses işitilmesi, yânî üzerlerinde (Ezân-ı Muhammedî) okunması, ezânın da o mu'cizâtın vukû'unu bildiren bir dinin nidây-i da'veti olması, ondan daha garib değil midir? O İlâhî na'melerin bin üç yüz bu kadar yıldan beri sürüp gelmesi, mu'cizât-ı Muhammediyenin sürekli olanlarındandır.

2143

گر نه نامعقول بودی این مزه
کی بدی حاجت بچندین معجزه

Ger ne nâ-ma'Kûl bûdî în meze,
Key büdî hâcet be-çendîn mu'cize.

«Bu lezzet yânî şeriat hükümleri ve onlardaki zevk, fevkal'akl olmasaydı bu kadar mu'cizeye ne hâcet kalırdı.»

هرچه معقولست عقلش میخورد
بی‌بیان معجزه بی‌جذر و مد

Her-çi ma'Kûlêst aKleş mî-Hored,
Bî-beyân-î mu'cize bî-cezr ü med.

«Çünkü ma'kûl olan her şey'i akl kabul eder. Kabûlü için de mu'cizeye, cezr ü medde, yânî inanmamaya lüzum görmez.»

2145

این طریق بکر نامعقول بین
دردل هر مقبلی مقبول بین

În TarîK-i bikr nâ-ma'Kûl bîn,
Der-dil-î her muKbilî maKbûl bîn.

«Bu fevkal'akl olan din yolunu gör ki mukbil ve mes'ûd olan kimselerin kalblerinde yer tutmuştur.»

Yânî: Dîn ve ahkâmı yalnız aklî olsaydı, onun hak olduğunu isbât için mu'cize izhârına hâcet kalmazdı. Her hükmü akl erer derecede bulunsaydı akl ve idrâk sâhiblerinin makbûlü olurdu. Öyle olmadığından dolayı, ba'zı ahkâmına akıl erdiremiyenler onu inkâra kalkışıyorlar. Ezelî saâdete nâil olanlar, onun fevkal'akl olan hükümlerine de îmân ediyorlar. Diğerleri ise akıllarının ermediği dîn ahkâmından ürküp kaçıyorlar.

2146

آنچنین کز بیم آدم دیو و دد
درجزائر دررمیدند ازحسد

Ân-çun-în k'ez-bîm-i Âdem dîv uded,
Der-cezâir der-remîdend ez-hased.

«Şeytan ve canavarların, insan korkusundan ve insana olan hasedlerinden adalara ve tenhâ yerlere kaçtıkları gibi.»

هم ز بیم معجزات انبیا
سر کشیده منکران اندر گیا

Hem zi-bîm-î mu'cizât-î enbiyâ,
Ser keşîde münkirân ender-giyâ.

«Peygamberlerin mu'cizâtı korkusundan münkirler de başlarını otların altına saklamışlardır.»

2148

تا بناموس مسلمانی زیند
در تسلس تا ندانی که کیند

Tâ be-nâmûs-î müselmânî ziyend,
Der-tesellüs tâ ne-dânî kî kiyend.

«Ki müslümanlık perdesi altında saloşluk ve riyâkârlıkla yaşasınlar da müslümanlar tarafından bilinmesinler.»

Buyuruluyor ki: Ba'zı münâfıklar, akıl hâricindeki şeylere inanmazlar. Fevkal'akl bulunan mu'cizelere de îmân etmezler. Bununla berâber yine o mu'cizelerden korktukları, yâhud dinin hükümlerine îmân etmiş müslümanlardan çekindikleri için kendileri din ve iman perdesi altında saklanmaya çalışırlar. Münâfık mahiyetlerini örtmek isterler. Bunlar:

2149

همچو قلابان بر آن نقد تباه
نقره می مالند نام پادشاه

Hemçu-Kallâbân ber-ân naKd-î tebâh,
NuKre mî-mâlend nâm-î padşâh.

«Kalp bir paraya gümüş yıldızı ve sikke vurup da onu sürmek isteyen kalpazanlara benzerler.»

ظاهر الفاظشان توحید شرع
باطن آن همچو درنان تخم صرع

Zâhir-î elfâzşân tevhîd-i şer'
BâTin-î ân hemçu der-nân tuHm-i Sar'.

«Münâfık sözlerinin zâhiri tevhîd-i şer'îden ibârettir. Fakat o sözlerin bâtını: İçinde delice tohumu bulunan ekmek gibidir.»

2151

فلسفی را زهره نی تا دم زند
دم زند دین حقش برهم زند

Felsefîrâ zühre nî tâ dem zened,
Dem zened dîn-i haKeş berhem zened.

«Felsefecinin mu'cizeye karşı söz söylemeye mecâli yoktur. Söyleyecek olursa Hak dini onu tepetaklak eder.»

Yânî felsefe ile uğraşanlar, cemâdın inleyeceğini ve sesinin duyulabileceğini tasdik etmezler. Tasdik etmezler ammâ inkârını isbâta da muktedir olamazlar. Çünkü fikirlerinin bâtıl olduğunu isbât için bir çok delil bulunabilir.

2152

دست و پای او جماد و جان او
هرچه گوید آن دو درفرمان او

Dest u pây-î û cemâd û cân-i û,
Her-çi gûyed ân dü der-fermân-i û.

«Onun eli, ayağı — lisanları olmamak i'tibâriyle — cemâd derekesindedir. Sonra ruhu ne emrederse eli de, ayağı da, o emre itâat gösterir.»

Yânî insanın elinde, ayağında söylemek ve işitmek hissi yoktur. Bu i'tibâr ile cemâddan, meselâ bir hurma direğinden farklı değildir. Öyle iken bir insan, onlar vâsıtasiyle merâmını anlatır. Meselâ dilsizler, maksadlarını işâretle tefhim ederler. İşâret için de en fazla ellerini kullanırlar. Eller ise mütekellim olmadıklarından cemaddan farklı değildir. Ayn-ı ce-

mâd iken merâmı tefhîme vâsıta oldukları herkesin ma'lûmudur. O halde elin, ayağın, şu hâline inanıp da bir direğin mu'cize olarak inlemesine inanmamak doğru olur mu? Elbette olmaz.

2153

بازبان گرچه كه تهمت مى نهند
دست و پاهاشان گواهى مى دهند

Bâ-zebân gerçî ki tühmet mî-nihend,
Dest u pâhâşân guvâhî mî-dihend.

«Bu münkirler lisanlariyle töhmet isnâd ederler, yânî hurma direğinin inlemesine i'tirazda bulunurlar ammâ bir cemâdın kudret-i İlâhiyye ile böyle bir şey yapabileceğine kendi elleri, ayakları da şâhidlik eder.»

Şimdi söylenildiği veçhile elin, ayağın şahadeti, dünyadaki imâ ve işaret olduğu gibi, o azanın ahiretteki şahadeti de olabilir.

(Surei Yasin) de buyruluyor ki :

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْد۪يهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾

Yânî: **«Yevm-i kıyâmette onların ağızlarını mühürleyeceğiz. Elleri bize söylemek, ayakları şehâdette bulunmak sûretiyle dünyâda işlemiş oldukları şeyleri haber vereceklerdir[18].»**

(18) Sûrei Yasin: 65.

«RESULU EKREM ALEYHİSSELATÜ VESSELÂMIN MU'CİZE İZHAR ETMESİ, EBU CEHİL'İN AVUCUNDA TAŞ KIRIKLARININ DİLE GELİP ZAT-İ AKDESİ MUHAMMEDİ'NİN RİSÂLETİNE ŞEHADET ETMELERİ»

2154

سنگها اندر کف بوجهل بود
گفت ای احمد بگو کین چیست زود

Sênghâ ender-kef-î Bû-Cêhl bûd,
Gôft ey Ahmed bi-gû k'în çîst zûd.

«Ebû Cehlin elinde taş parçaları vardı. Ey Ahmed; bu nedir, çabuk söyle, dedi.»

2155

گر رسولی چیست دردستم نهان
گر خبرداری زراز آسمان

Ger resûlî çîst der-destem nihân,
Ger Haber dârî zi-râz-î âsmân.

«Eğer peygamber ve göklerin sırrından haberdâr isen avucumda saklı şey nedir?»

2156

گفت چون خواهی بگویم کان چهاست
یا بگویند آنکه ما حقیم و راست

Gôft çun Hâhî bî-gûyem k'ân çihâst,
Yâ bi-gûyend an-ki mâ haKKîm u râst.

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: nasıl istersen? Onların ne olduğunu ben mi söyleyim, yoksa bizim hak ve doğru olduğumuzu onlar mı söylesin?»

2157

گفت بوجهل این دوم نادرترست
گفت آری حق ازان قادرترست

Gôft Bû-Cehl în duvum nâdir-terest,
Gôft ârî haK ez-ân Kâdir-terest.

«Ebû Cehl bu ikincisi daha nâdirdir dedi. Resûlullâh (S.A.V.) de evet, Allah, çok kuvvet ve kudret sâhibidir buyurdu.»

2158

ازمیان مشت او هر پاره سنك
درشهادت گفتن آمد بی درنك

Ez-miyân-î muşt-i û her pâre seng,
Der-şehâdet goften âmed bî-dereng.

«Ebû Cehlin avucu içinden her taş parçası bilâ tevakkuf Kelime-i şehâdeti söylemeye başladı.»

2159

لااله گفت و الاالله گفت
گوهر احمد رسول الله سفت

Lâ-ilâhe gôft u illa-'llâh gôft,
Gevher-î Ahmed Resulu-'llâh sûft.

«Taşların her biri, (Lâilâhe illallah, Muhammedün resûlullah) dedi.»

İkinci mısraa harfiyyen ma'na verilmek lâzım gelirse: «Ahmedin incisini Resûlullah deldi» demek iktizâ eder.

Fârisîde (Dür süften), yânî inci delmek masdarı müşkil ve ma'rifetli bir iş yapmak demektir. Nitekim Şirazlı Hâfız, bir gazelinin maktaında:

Gazel güfti vü dür süfti biyâ vü Haş bihan Hâfız,
Ki ber nazm-ı tü efşâned felek ıkd-i süreyyâra.

Yânî: «Ey Hâfız, bir gazel söyledin, fakat o kadar mahâret gösterdin ki inci delmiş gibi oldun. Gel onu hoşça oku da felek, süreyya gerdanlığını nazmına mükâfat olarak saçı yapsın» demiştir.

Eskiden hânende ve sâzendelere bahşiş olarak para vesâir kıymetli şeyler atarlarmış. Cenâb-ı Pîr de taşların kelime-i şehâdet getirmelerinin hakikaten fevkal'âde, yânî parlak bir mu'cize olduğunu ifâde için «Gevher-i Ahmed resûlullah süf» ta'birini kullanmıştır.

2160

چون شنید از سنگها بوجهل این

زد زخشم آن سنگهارا برزمین

Çun şenîd ez-sênghâ Bû-Cêhl în,
Zed zi-Hişm ân sênghâra ber-zemîn.

«Ebû Cehl, taşlardan bunu işitince onları hiddetle yere çarptı.»

2161

گفت نبود مثل تو ساحر دگر

ساحرانرا سر توی و تاج سر

Gôft ne-bved misl-i tû sâhir diger,
Sâhirânrâ ser tuyî vû tâc-i ser.

«Dedi ki: Senin gibi usta bir sihirbaz olamaz. Sâhirlerin başı da, baş tâcı da sensin.»

2162

خاك برفرقش كه بد كور و لعين

چشم او ابليس آمد خاك بين

Hâk ber-ferKaş ki büd kûr û lâ'în,
Çeşm-i û iblîs âmed Hâk-bîn.

«Kahrolası melûnun toprak başına ki kalben kör idi. Onun gözü ancak toprağı görebilen bir şeytandı.»

Yânî İblis, nasıl Âdem Aleyhisselâmın topraktan yaratılmış olduğunu görmüş de mazhariyyet-i kübrâsını idrâk edememişse, Ebû Cehl de, zât-i akdes-i Muhammedînin yalnız sûretini görmüş, sîret-i celîlesini idrâk edememiş bir şeytan idi.

2163

باز گرد و حال مطرب گوش دار
زانکه عاجز گشت مطرب زانتظار

Bâz-gerd û hâl-i muTrib gûş dâr,
Z'an-ki âciz gêşt muTrib z'intizâr.

«Ey sâmi'; geri dön ve pîr-i çengînin hâline kulak ver. Çünkü o beklemekten âciz kalmıştır.»

«MUTRİB HİKÂYESİNİN BAKİYYESİ. EMİR'ÜL-MÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANH'İN PÎR-İ ÇENGİYE HÂTİFİN NİDASINI TEBLİĞ ETMESİ»

2164

بانك آمد مر عمررا کای عمر
بندهٔ مارا زحاجت بازخر

Bâng âmed mer Umerrâ k'ey Umer,
Bende-î mârâ zi-hâcet bâz-Her.

«Hazret-i Ömere rü'yâsında bir nidâ geldi ki: Ey Ömer, bizim kulumuzu ihtiyaçtan kurtar.»

2165

بندهٔ داریم خاص و محترم
سوی گورستان تو رنجه کن قدم

Bendeî dârîn HâS û muhterem,
Sûy-i gûristân tu rence kün Kadem.

«Bizim has ve muhterem bir kulumuz var. Onu görmek için mezarlığa kadar yürümek zahmetine katlan.»

ای عمر برجه زبیت‌المال عام
هفتصد دینار برکف نه تمام

Ey Umer ber-ceh zi-beytu-'l-mâl-i'âm,
Hêft-Sad dînâr ber-kef nih temâm.

«Ey Ömer kalk, beytül'mâli müslimînden yediyüz altını avucuna koy.»

2167

پیش او بر کای تو مارا اختیار
این قدر بستان کنون معذور دار

Pîş-i u ber k'ey tu mârâ iHtiyâr,
În Kader bi-stân künûn ma'zûr dâr.

«Onu götürüp de ki: Ey bizim muhtar ve güzîde kulumuz, şimdilik bu kadar parayı al da hoş gör.»

2168

این قدر زر بهر ابریشم بها
خرج کن چون خرج شد اینجا بیا

În Kader zer behr-i ebrîşüm-behâ,
Hârc kün çun Hârc şüd încâ bi-yâ.

«İbrişim bedeli olmak üzere bu kadar altını al ve harcet. Bitince de yine buraya gel.»

Doktorların muâyene ücretine (ayak teri) denilmesi kabilinden sâzendelere verilen paraya da o vakitler (ibrişim bahâ) ta'bir olunurmuş.

2169

پس عمر زان هيبت آواز جست
تا ميانرا بهر اين خدمت ببست

Pes Umer z'ân heybet-î âvâz cest,
Tâ miyânrâ behr-i în Hidmet bi-best.

«Ömer rü'yâsında işittiği sesin heybetinden uyandı ve yerinden sıçradı. Bu hizmetin ifası için hazırlandı.»

Miyan besten: Bel bağlamak, hizmete hazırlanmaktan kinâyedir.

2170

سوى گورستان عمر بنهاد رو
در بغل هميان دوان درجستوجو

Sûy-i gûristân Umer bi-nhâd rû,
Der-beğal hemyân devân der-cüst-u-cû.

«Para torbası koltuğunda olduğu hâlde Ömer mezarlığa teveccüh etti, koşa koşa aramaya başladı.»

2171

گرد گورستان دوانه شد بسى
غير آن پيراو نديد آنجا كسى

Gird-i gûristân devâne şüd besî,
Gayr-i ân pîr û ne-dîd âncâ kesî.

«Mezarlığın etrâfında bir çok dönüp dolaştı, fakat o ihtiyardan başka oralarda kimseyi göremedi.»

2172

گفت اين نبود دگر باره دويد
مانده گشت و غير آن پيراو نديد

Gôft în ne-bved diger bâre devîd,
Mânde geşt û gayr-i ân pir û ne-dîd.

«Kendi kendine: (Bu olamaz) dedi. Aramak için tekrar koştu. Lâkin yorulduğu halde o ihtiyardan başkasını göremedi.»

2173

گفت حق فرمود مارا بنده‌ایست
صافی و شایسته و فرخنده‌ایست

Gôft haK fermûd mârâ bendeist,
Sâfi vû şâyeste vû ferHundeîst.

«Dedi ki: Nidây-i Hakkânî, bizim bir kulumuz var. Sâfî, lâyık ve mes'ûd bir zâttir demişti.»

2174

پیر چنگی کی بود مرد خدا
حبذا ای سر پنهان حبذا

Pîr-i çengî key büved merd-î Hudâ,
Hubbezâ ey sirr-i pinhân habbezâ.

«İhtiyar bir çalgıcı nasıl merd-i Hüdâ olabilir? Ey Allahın sırrı, ne kadar garibsin dedi.»

2175

بار دیگر گرد گورستان بگشت
همچو آن شیر شکاری گرد دشت

Bâr-i dîger gird-i gûristân bi-geşt,
Hem-çu ân şîr-i şikârî gird-i deşt.

«Tekrar ve ava çıkmış bir aslanın kırda dolaştığı gibi, mezarlığın etrâfını dönüp baktı.»

2176

چون یقین گشتست که غیر پیر نیست
گفت درظلمت دل روشن بسیست

Çun yeKîn geştest ki gayr-i pîr nîst,
Gôft der-zulmet dil-î rûşen besîst.

«Orada ihtiyardan başkasının bulunmadığına yakîn hâsıl edince, karanlık içinde bir çok parlak ve münevver gönüller olur dedi.»

2177

آمد و با صد ادب آنجا نشست
بر عمر عطسه فتاد و پیر جست

Âmed û ba-Sad edeb ancâ nişest,
Ber-Umer aTse fütâd û pîr cest.

«Geldi, kemâl-i edeple oraya oturdu. Kendisine bir aksırık ârız oldu. Aksırınca da sesinden ihtiyâr uyanıp sıçradı.»

2178

چون عمر را دید ماند اندر شگفت
عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت

Çun Umerrâ dîd mând ender-şikift,
Azm-i reften kerd u lerzîden girift.

«Ömeri görünce şaşırıp kaldı. Gitmeye davrandıysa da titremeye başladı.»

2179

گفت در باطن خدایا از تو داد
محتسب بر پیر چنگی کی فتاد

Gôft der-bâTin Hudâyâ ez-tu dâd,
Muhtesib ber-pîr-i çengî key fütâd.

«İçinden dedi ki: İlâhî sen imdâdıma yetiş. Nasıl oldu da muhtesip, ihtiyar çalgıcıya çattı?»

Muhtesib: Vaktiyle belediye işlerine bakan me'mur idi. Emr-i ma'ruf ve nehy-i münkerle de iştiğâl ederdi. Bu i'tibarla çalgıcılar, meyhâneciler ve sarhoşlar muhtesibden korkarlardı. Eski şâirlerin dîvânlarında muhtesibler aleyhine söylenilmiş bir çok söz vardır.

Pîr-i çengî de uyanıp Hazret-i Ömeri görünce dayak yiyeceği vahmine düştüğü için fenâ hâlde korktu. Fakat Fârûk-i A'zam :

2180

چون نظر اندر رخ آن پیر کرد
دید اورا شرمسار و رویزرد

Çun nazar ender-ruH-î ân pîr kerd,
Dîd ûrâ şerm-sâr û rûy-zerd.

«O ihtiyarın yüzüne bakınca onu mahcub bir hâlde ve yüzünü sararmış gördü!»

2181

پس عمر گفتش مترس ازمن مرم
کت بشارتها زحق آورده‌ام

Pes Umer gofteş me-ters ez-men me-rem,
K'et beşârethâ zi-haK âverdeem.

«Hazret-i Ömer ona dedi ki benden korkup ürkme ki sana Allah tarafından müjdeler getirdim.»

2182

چند یزدان مدحت خوی تو کرد
تا عمررا عاشق روی تو کرد

Çênd yezdân midhat-î Hûy-î tu kerd,
Tâ Umerrâ âşiK-î rûy-î tu kerd.

«Allah senin ahlâkını o kadar medhetti ki Ömeri senin cemâline âşık kıldı.»

2183

پیش من بنشین و مهجوری مساز
تا بگوشت گویم ازاقبال راز

Pîş-i men bi-nşîn u mehcûrî me-sâz,
Tâ be-gûşet gûyem ez-iKbâl râz.

«Karşımda otur savuşmaya davranma ki kulağına ikbâl ve seâdet sırrı söyleyim.»

2184

چون سلامت می کند می پرسدت
چونی از رنج و غمان بی حدت

Çun selâm-et mîküned mî-pürsedet,
Çûni ez-renc û gamân-î bî-hadet.

«Allah sana selâm ediyor ve hatırını soruyor. Hadd ü pâyânı olmayan gam ve kederle nasılsın?»

2185

نک قراضهٔ چند ابریشم‌بها
خرج کن اینرا و باز اینجا بیا

Nek Kurâzê çênd ebrîşüm-behâ,
Harc kün înrâ vu bâz încâ bi-yâ.

«İşte ibrişim bahâ olmak üzere bir kaç altın. Bunları harcet de sonra yine gel.»

2186

پیر لرزان گشت چون اینرا شنید
دست می‌خایید و برخود می‌طپید

Pîr lerzân gêşt çun înrâ şenîd,
Dêst mî-Hâyîd u ber-Hod mî-Tapîd.

«İhtiyâr, bunu işitince titremeye, elini ısırıp dövünmeye başladı.»

2187

بانگ می‌زد کای خدای بی‌نظیر
بس که ازشرم آب شد بیچاره پیر

Bâng mî-zed k'ey Hudâ-yî bî-nazîr,
Bes ki ez-şerm âb şüd bî-çâre pîr.

«Ey her şeyde olduğu gibi keremde de nazîri olmayan Rabbim; biçâre ihtiyâr kulun utancından eridi diye feryâd etti.»

2188

چون بسی بگریست وزحد رفت درد
چنگرا زد برزمین و خرد کرد

Çun besî bi-grîst v'ez-had rêft derd,
Cêngrâ ged ber-zemîn û Hôrd kerd.

«Bir çok ağladı, derd ve elemi haddini geçti. Nihâyet çengi yere vurup parça parça etti.»

2189

گفت ای بوده حجابم ازاله
ای مرا تو راهزن ازشاهراه

Gôft ey bûde hicâbem ez-İlâh,
Ey merâ tû râh-zen ez-şâh-şâh.

Çenge hitâben: «Dedi ki: Ey Allaha karşı bana hicâb olan, ey doğru yolda eşkiyâ gibi yolumu kesen.»

2190

ای بخورده خون من هفتاد سال
ای زتو رویم سیه پیش کمال

Ey bi-Horde Hûn-i men heftâd sâl,
Ey zi-tû rûyem siyeh pîş-î kemâl.

«Ey yetmiş seneden beri kanımı içen, ey kemâl erbâbı indinde yüzümü karartan.»

Mesnevî şârihi Şeyh İsmâil-i Ankaravî buradaki pîr-i çengîyi tevbe ve istiğfâr eden bir kimseye, çengi de nefs-i emmâreye timsâl yapıyor. Mutribin yetmiş senelik çengi yere vurup kırması, tevbesine sâdık bir sâlikin nefs-i emmâreyi ayak altına almasıdır, diyor.

İhtiyar çengî, nefsini levm ü teşni' eyledikten sonra Hakka iltica ve şu yolda duâ ediyor :

ای خدای باعطا و باوفا

رحم کن بر عمر رفته درجفا

Ey Hudâ-yî bâ-aTâ vû bâ-vefâ,
Rahm kün ber-umr-i reftê der-cefâ.

«Ey, atâsiyle vefâsı olan Rabbim; cefâ içinde geçen bir ömre merhamet et.»

2192

داد حق عمری که هر روزی ازان

کس نداند قیمت آن درجهان

Dâd haK umrî ki her rûzî ez-ân,
Kes ne-dâned Kiymet-î ân der-cihân.

«Allah bana bu kadar bir ömür vermişti ki onun bir gününe âid kıymeti kimse takdir edemez.»

2193

خرج کردم عمر خودرا دمبدم

دردمیدم جمله‌را درزیروبم

Harc kerdem umr-i Hodrâ dem-be-dem,
Der-demîdem cümlerâ der-zîr-ü-bem.

«İşte o kıymetli ömrümü boşa geçirdim. Nefeslerimin hepsini de (tiz ve pes) sesler yolunda üfürdüm.»

2194

آه کزیاد ره و پرده عراق

رفت ازیادم دم تلخ فراق

Âh k'ez-yâd-î reh û perdê İrâK,
Rêft ez-yâdem dem-î telH û firâK.

«Âh ve eyvâh ki, İrak perdesini ve yolunu düşünmekten, dünyâdan ayrılacağım zamânın acılığı hatırımdan çıkmıştı.»

2195

وای کز تیزی زیرافکند خرد
خشک شد کشت دل من دل بمرد

Vây k'ez-tîzî-i zîr-efkend-i Hurd,
Hâşg şüd kişt-î dil-î men dil bi-murd.

«Vah yazık ki (zîrefgened-i hurd) makamının tizliğinden, yânî onu düşünüp onunla meşgul olmaktan kalbimin mazrû'âtı, yânî orada bulunması lâzım gelen ma'nevi zevkler kurudu, hattâ gönlüm öldü.»

2196

وای کز آواز این بیست و چهار
کاروان بگذشت و بیگه شد نهار

Vây k'ez âvâz-i în bîst û çehâr,
Kârvân bü-gzeşt u bî-geh şüd nehâr.

«Yazık ki yirmi dört perdenin sesiyle uğraşırken ömür kervânı göçtü, ecel günü akşama yaklaştı.»

Dervişin fikri ne ise zikri de odur derler. İnsanın iştiğalâtı, ifâdesine bile te'sir eder. Hakikaten herkesin beyân tarzına dikkat edilecek olursa söz arasında sarfettikleri kelimelerden hangi meslekte bulundukları anlaşılır. Sivil bir me'mur ile bir askerin, yâhud esnaftan birinin ifâdesi az çok ayrıdır. Herkes mesleğine göre söz söyler. Edebiyatta (tahkiye) denilen vâdînin üslûbu ise kıssayı yazan zâtın değil, o kıssada konuşturulan kimselerin ifâdesi olması lâzım gelir. İşte Cenâb-ı Pîr Efendimiz de pîr-i çenginin hasbihâlini onun meslekine göre ve mûsikî ıstılahlariyle izah ediyor.

2197

ای خدا فریاد ازین فریادخواه
داد خواهم نی زکس زین دادخواه

Ey Hudâ feryâd ez-în feryâd-Hâh,
Dâd Hâhem nî zi-kes z'în dâd-Hâh.

«İlâhî; bu feryâd isteyenin elinden feryâd. Yâ Rabbî, başkasından değil, bu dâdhâh olana karşı adâlet istiyorum.»

Feryâd eden, adâlet taleb eyleyen ihtiyâr sâzendenin kendi olduğu gibi elinden feryâd ettiği, ihkâk-ı hak istediği de nefsi olduğu için: «Yâ Rabbî kendi kendimden şikâyet ediyorum ve adâlet istiyorum» diyor.

2198

داد خود ازکس نیابم جز مگر
زانکه هست ازمن بمن نزدیکتر

Dâd-i Hod ez-kes ne-yâbem cüz meger,
Z'ân-ki hest ez-men be-men nezdîk-ter.

«Kimseden adâlet ve hakkâniyet bulamıyorum. Meğer ki hakkımı ihkâk edecek; bana benden yakın olan zât-i celîl ü a'lâ ola.»

Kur'ânda Cenâb-ı Hak:

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

Yânî: «**Biz, insana şah damarından daha yakınız**[19]» buyurmuştur. Bu yakınlık hakkında muhtelif sözler söylenmiştir. Kimi: Allah, insana ilmiyle yakındır, kimi: kudretiyle yakındır demiştir. Hazret-i Mevlânâ da: «**Nâsın Rabbi olan Allahın, insanların ruhuna — nasıl olduğu bilinmez ve bir şey'e kıyas edilmez — bir yakınlığı vardır**» buyurmuştur. Çünkü o ruh, nefha-i İlâhiyyedir. Her nasıl olursa olsun Allah, insana kendisinden daha yakındır.

2199

کین منی ازوی رسد دم دم مرا
پس ورا بینم چو این شد کم مرا

K'în menî ez-vey resed dem dem merâ,
Pes verâ bînem çu în şüd kem merâ.

«Bu benlik ve varlık, nefes nefes bana ondan vâsıl olur. Bu varlık vehmi azalacak ve mahvolacak olursa başka bir şey kalmayacağı için onu görürüm.»

---

(19) Sûre-i Kaf: 16

2200

همچو آن کو باتو باشد زر شمر
سوی او داری نه سوی خود نظر

Hemçu ân k'û bâ-tu bâşed zer şümer,
Sûy-i û dârî ne sûy-î Hod nazer.

«Tıpkı sana altın sayıp veren kimseye bakıp da kendine bakmadığın gibi.»

İnsan, birinden bir ikrâma nâil olunca fart-ı memnûniyyetinden kendini unutur da yalnız ikrâm edeni düşünür, nazarında her şey ondan ibâret görünür. Cenâb-ı Hak Ekrem'ül-ekremîndir, kerem sâhiblerinin en kerîmidir. Binâenaleyh, bütün âlemlerin hâlık ve sâhibi olan Allahı bilen bir kimsede benlik endişesi ortadan kalkar.

2201

همچنین در گریه و در ناله او
می‌شمردی جرم چندین ساله او

Hem-çunîn der-girye vû der-nâle û,
Mî-şumurdî cürm-i çendîn-sâle û.

«İhtiyar sâzende böyle ağlaya, inleye senelerin mahsûlü olan cürm ve kabâhatini sayıp döküyordu.»

«İHTİYAR MUTRİBİN NAZARINI, EMİRÜLMÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANHİN, VARLIK MAKAMI OLAN AĞLAMADAN, YOKLUK DERECESİ BULUNAN İSTİĞRAK MAKAMINA TAHVİLİ»

2202

پس عمر گفتش که این زاری تو
هست هم آثار هشیاری تو

Pes Umer gofteş ki în zârî-i tû,
Hêst hem âsâr-i hüşyârî-i tû.

«Hazret-i Ömer ona dedi ki: Senin bu ağlayıp sızlayışın, sendeki idrâkin eseridir.»

Yânî girye vü zârî edişin, sende hâlâ vücûd-i mevhûm bakiyyesi bulunduğuna delâlet eder.

2203

راه فانی گشته راه دیگرست

زانکه هشیاری گناه دیگرست

Râh-i fânî-geşte râh-î dîgerest,
Z'an-ki hüşyarî günâh-î dîgerest.

«Allahın aşkında fâni olmuş ve kendinden geçmiş kimsenin yolu başka türlüdür. İdrâk ise ayrıca bir günahdır.»

Burada: **«Senin varlığın hiç bir günahla mukayese edilemiyecek bir günahdır,** Hadîsine telmih vardır.

2204

هست هشیاری زراه مامضی

ماضی و مستقبلت پردهٔ خدا

Hêst hüşyârî zi-râh-î mâ-maZâ,
MâZi vû müstaKbelet perdê Hudâ.

«İdrâk, mâzî tarîkındandır. Zikr-i mâzî, endîşe-i istikbâl ise senin için Allaha karşı perde olur.»

2205

آتش اندرزن بهر دو تا بکی

پر گره باشی ازان هر دو چو نی

Âteş ender-zen be-her dû tâ-be-key,
Pur-girih bâşî ez-ân her du çu ney.

«Her ikisini de yak, yânî mâzî ve müstakbel kayıdlarını bırak. O kayıdlar dolayısiyle ne vakte kadar ney gibi düğümlü kalacaksın?»

Bunları kendine bir ukde yapacaksın.

2206

تا گره با نی بود همراز نیست
همنشین آن لب و آواز نیست

Tâ girih bâ-ney büved hem-râz nîst,
Hem-nişîn-i ân leb û âvâz nîst.

«Ney düğümlü bulundukça hemrâz olamaz ve dudakla, sesle âşinâ bulunamaz.»

Ma'lûmdur ki (ney) denilen saz, esâsen kamıştır. Ney olmadan ta'bir-i mahsusiyle açılmadan evvel, o kamışta bir takım boğumlar vardır. Her bir boğum yekdiğerine düğümlerle bağlıdır. Kamışta o düğümler durdukça, yâni ateşte kızartılmış uzunca bir demirle kamışın içindeki ukdeler açılmadıkça o kamışın neyzen dudağına temas etmesi, onun üflemesiyle güzel güzel nağmeler icrâ eylemesi kâbil değildir. İnsan ki irâde-i İlâhiyye karşısında neyzêne nisbetle ney gibidir. Nasıl neyin içinde ukdeler temizlenmiş ise insan da mâzî, hâl, istikbâl, mazarrat, menfeat, hattâ ümit, recâ ve korku gibi düğümlerden azâde bulunmalıdırlar ki derûnuna nefhedilen ilhâmâtı aksettirebilsin.

2207

چون بطوف خود بطوفی مرتدی
چون بخانه آمدی هم باخودی

Çun be-Tavfi Hod be-Tavfi mürtedî,
Çun be-Hâne âmedi hem bâ-Hodî.

«Kendiliğinle tavaf edecek olursan ridâ, yâni elbise ile tavaf ediyorsun demeksin. Sen eve gelmişsin, fakat hâlâ eneiyyetinlesin.»

Mutribin ağlayıp sızlaması ve eski cürümlerinden peşiman olması, tevbe ve istiğfâr demekti. Hazret-i Ömer ise onu fenâ ve bekâ mertebelerine teşvik ediyor, seyr ü sülûkün ilk mertebesi bulunan tevbe makamından ileri geçememenin eneiyyet-i mevhûmeden kurtulamamak olduğunu haber veriyor. Hacıların Ka'beyi tavaf etmelerinin elbiseden tecerrüd ve ihrâm ile tesettür suretiyle olduğunu misâl getiriyor, ve «Sen tavaf etmek istiyorsun, lâkin elbise gibi olan benliğinden soyunmamışsın, Ka'be-i tevhide gelmişsin, fakat benliğinden kurtulamamışsın» diyordu.

ای خبرهات از خبرده بی خبر
توبهٔ تو از گناه تو بتر

Ey Haberhât ez-Haber-dih bî-Haber,
Tevbe-î tû ez-günâh-i tû beter.

«Ey mutrib senin haberlerin ve ma'lûmâtın o haberleri verenden bî-haber. Ettiğin tevbe ise günâhından beter.»

2209

ای تو از حال گذشته توبه‌جو
کی کنی توبه ازین توبه مگو

Ey tu ez hâl-i guzeşte tevbe-cû,
Key künî tevbe ez-în tevbe me-gû.

«Ey geçmiş günahlarına tevbe eden mutrib; bu ettiğin tevbeden ne vakit tevbe edeceksin?»

Sofiyye hazarâtı, zevki i'tibâriyle istiğrâkı idrâke, ta'bir-i diğerle (mahv) ı (sahv) a tercih ederler. Fakat bu mübtediler içindir. Müntehiler, mahvda sahvın, sahvda mahvın zevkine varırlar.

Fârûk-ı A'zam Hazretleri mutribi, yâhud Cenâb-ı Mevlânâ da ehl-i isti'dâdı bu makama terğib için, ettiği tevbeden de tevbe eylemesini tavsiye eyliyor. Çünkü tevbede benlik şâibesi vardır. İşlediğim günahlara tevbeler olsun demekle tâibin kendine vücud ve kudret vermiş olduğu için ondan da tevbe edilmesi, yânî asıl Tevvâb ve Rahîm olanın Cenâb-ı Hak olduğunun bilinmesi lâzım geldiğini anlatıyor. Yine bahse devam ediyor.

2210

گاه بانگ زیررا قبله کنی
گاه گریهٔ زاررا قبله زنی

Gâh bâng-î zîrrâ Kible künî,
Gâh giryê zârrâ Kuble zenî.

«Sen ba'zan pes sesi kendine kıble ittibaz ediyorsun, ba'zan da ağlayıp sızlamayı takbil eyliyorsun.»

Yânî ba'zan sessiz, sedâsız, ba'zan da bağıra çağıra ağlıyorsun. Her iki ağlamayı kendine mihrab ve kıble sayıyorsun ve ona mukayyed bulunuyorsun.

2211

چونکه فاروق آینهٔ اسرار شد

جان پیر ازاندرون بیدار شد

Çün-ki FârûK âyinê esrâr şüd,
Cân-i pîr ez-enderûn bîdâr şüd.

«Fârûk-ı A'zam, esrâr-ı Hüdâya ayna olunca ihtiyârın rûhu derûnundan uyandı.»

Yânî sırr-ı tevhid, Hazret-i Ömerin sözünde ve özünde münceli olunca mutrib de gaflet uykusundan uyandı.

2212

همچو جان بی گریه و بی خنده شد

جانش رفت و جان دیگر زنده شد

Hem-çu cân bî-girye vû bî-Hande şüd,
Cânş reft û cân-i diger zinde şüd.

«Ruh gibi ağlamadan ve gülmeden âzâde oldu. Onun rûhu gitti, başka bir rûh ile yaşamaya başladı.»

Bir kaç def'a söylenilmişti ki insanda biri hayvânî, biri de insânî, yâhud sultânî veyâhud İlâhî nâmiyle iki rûh varmış. Hayvânî olan rûh, madd-î hayattan ibâret imiş ki insan, rûh-i hayvânî sâhibi olmakta bütün hayvânât ile müşterekmiş. Rûh-i sultânî yâhud İlâhî ise insanı hayvânâttan mümtâz kılan rûh-ı menfûh imiş. İşte beyt-i şerifte: «Onun ruhu gitti, başka bir rûh ile yaşamaya başladı» buyurulması ile mutribde rûh-i menfûhun tasarrufa başlamış olduğuna işâret ediliyormuş.

2213

حیرتی آمد درونش آن زمان

که برون شد اززمین و آسمان

Hayretî âmed derûneş ân zemân,
Kî birun şüd ez-zemîn û âsmân.

«O vakit mutribin derûnuna bir hayret geldi ki zemîn ve âsmân çenberinden yânî tabîat sarayından dışarıya çıktı.»

Hâfız-ı Şîrâzî; der ki: «Sen tabîat sarayının hâricine çıkmıyorsun, böyle olunca hakikat semtine nasıl sefer edersin?» Tabîat sarayının hâricine çıkabilmek, tabiî kaydlardan mümkün olduğu kadar kurtulmak, hattâ o gibi şeylerin hâtırasını da unutmak ve hayret deryâsına dalmaktır. Hayret yânî şaşırmak, müşâhededen hâsıl olur ki Fuzûlî :

Hayret ey büt sûretin gördükte lâl eyler beni.

mısraiyle buna işâret eder. Muallim Nâci merhûmun :

Zevk-i hayret ekmel-i ezvâk imiş,
Hâce-i i'caz gû «zidnî» demiş.

beytinde ise hem buna hem de **«Rabbim, sana karşı olan hayretimi artır»** Hadîs-i Şerîfine telmih olunmuştur.

2214

جستوجویی ازورای جستوجو

من نمیدانم تو میدانی بگو

Cüst-u-cûyî ez-verâ-yî cüst-u-cû,
Men ne-mî-dânem tu mî-dânî bi-gû.

«Mutrib için arayıp taramanın fevkinde bir cüst ü cû hâsıl oldu ki onun nasıl olduğunu ben bilemiyorum. Sen biliyorsan söyle.»

Yânî mutrib, tevbe makamında iken ağlayıp sızlamasiyle rahmet ve mağfiret talebinde bulunuyordu. Fakat hayret makamına yükselince onda talebin fevkinde bir taleb hâsıl oldu. Cenâb-ı Pîr, (O talebin, o zevkin, nasıl ta'rif edilebileceğini, ta'rifi için nasıl bir ta'bir kullanılacağını bile-

[illegible] söyle) buyuruyor, ma'nevi zevklerin harf ve lâfız ile ifâde edilemiyeceğini anlatıyor.

Elfâza sığışmıyor meâni,
Deryâyı alır mı hiç evânî.

2215

حال و قالی ازورای حال و قال
غرقه گشته از جمال ذوالجلال

Hâl u Kâlî ez-verâ-yî hâl u Kâl,
GarKa geşte ez-cemâl-î zu-'l-celâl.

«Mutrib; kâlin de, hâlinde fevkinde bir kâl ü hâle mazhar edildi. Hüdây-ı Zülcelâlin cemâli deryâsına gark oldu.»

2216

غرقهٔ نی که خلاصی باشدش
یا بجز دریا کسی بشناسدش

GarKaî nî ki HalaSî bâşedeş,
Yâ be-cüz deryâ kesî bi-şnâsedeş.

«Hem öyle bir müstağrak oldu ki kurtulacak gibi değil ve denizden başkasının onu tanımasına imkân yok.»

Mutribin kurtulamayacak derecede müstağrak olması, kendisinde fenây-ı etem hâlinin zuhûra gelmiş olmasıdır. Denizden başkası tarafından tanınmaması da tecellî-i İlâhinin şahsa göre olması ve dâimâ değişmesidir. Cenâb-ı Hakkın zâtine pâyân olmadığı gibi sıfâtına ve âsârına da nihâyet yoktur. Binâenaleyh tecelliyât-ı İlâhiyye dâimâ değişir ve isti'dâda göre inkişâf eder. Bunun için evliyâullahtan hiç biri, diğerinin husûsiyyet-i ahvâlini bilmez. Bir Hadîs-i Kudsî mu'cibince: **«Allahın ba'zı velîleri vardır ki mestûriyyet kubbeleri altında mahfuz oldukları için velî oldukları da ma'lûm değildir.»**

عقل جزو از کل گویا نیستی
گر تقاضا بر تقاضا نیستی

AKl-i cüz' ez-küll gûyâ nîstî,
Ger teKâZâ ber-teKâZâ nîstî.

«Eğer taleb taleb üzerine olmasaydı akl-i cüz'i, akl-ı küllîden bahse kalkışmazdı.»

Bu beyt, taraf-ı Mevlânâdan bir i'tizâr imiş. Yukarıda: «Ben bilmiyorum, ey kâri'; biliyorsan sen söyle» demişken, hakayık ve maârif beyânına devam etmesi dolayısiyle özür diliyor. Hakikat-i külliyyeden söyle diye emir üzerine emir gelmeseydi ben de bu bahsi devam ettirmezdim, buyuruyor. Aşağıdaki beytiyle de o, emirden hakikat deryâsında kabaran dalgaların, yânî evliyâullah lisânından zuhûr eden hakayık ve maârifin bu dünyâda intişâr ettiğini haber veriyor.

2218

چون تقاضا بر تقاضا می‌رسد
موج آن دریا بدینجا می‌رسد

Çün teKâZâ ber-teKâzâ mî-resed,
Mevc-i ân deryâ be-d-în-câ mî-resed.

«Taleb taleb üzerine olduğundan o deryânın dalgası buraya kadar geldi.»

2219

چونکه قصهٔ حال پیر آنجا رسید
پیر و حالش روی درپرده کشید

Çün-ki KiSSâ hâl-i pîr ân-câ resîd,
Pîr u hâleş rûy der-perde keşîd.

«İhtiyârın hâli kıssası hikâyesi oraya erişince ihtiyar da, onun hâli de perde arkasına çekildi.»

Yânî hayret makamına yükselmiş olan ihtiyar mutribin ahvâli kîl ü kâl ile bahsedilemiyecek bir dereceyi buldu.

2220

پیر دامن را ز گفت و گو فشاند

نیم گفته در دهان او بماند

Pîr dâmenrâ zi-goft-u-gû feşând,
Nîm-goftê der-dehân-î û bi-mând.

«İhtiyar kîl ü kâlden el, etek çekti; hattâ lâkırdının yarısı ağzında kaldı.»

Mutrib, bidâyeten ve tevbe makamında iken şöyle yaptım, böyle ettim diye sesleniyordu. Fakat o makamdan hayret derecesine yükselince söylediği sözler kesildi, hattâ başladığı bir cümlenin yarısı ağzında kaldı, tamamlanamadı.

2221

از پی این عیش و عشرت ساختن

صد هزاران جان بباید باختن

Ez-pey-î în ayş u işret sâHten,
Sad-hezârân cân bi-bâyed bâHten.

«Böyle bir ayş ü işret tertibi için toğan kuşu ol. Feleğin güneşi gibi canbaz, yânî fedâkâr bulun.»

2222

در شکار بیشهٔ جان باز باش

همچو خورشید جهان جانباز باش

Der-şikâr-î bîşe-î cân bâz bâş,
Hemçu Horşîd-î cihân cân-bâz bâş.

«Can ormanında avlanmak için toğan ol. Feleğin güneşi gibi canbaz ol.»

Yâni Güneş neşri ziya'dan nasıl çekinmiyorsa, sen de öylece fedakârâne hareket et.

2223

جان‌فشان افتاد خورشید بلند

هر دمی نی میشود پر میکنند

Cân-feşân üftâd Horşîd-î bülend,
Her demî nî mî-şeved pür mî-künend.

«Şu yüksek güneş, can saçıyor, her ân yok oluyor ve her ân dolduruluyor.»

Yânî güneş her ân, ziyâ neşrinden geri kalmıyor, şu hareketiyle bir fedâkârlık gösteriyor. Lâkin o neşrettikçe bir taraftan kendinde ziyâ hâsıl oluyor. Demek ki fedâkârlık boşa gitmiyor.

2224

جان فشان ای آفتاب معنوی

مر جهان کهنه‌را بنما نوی

Cân feşân ey âftâb-î ma'nevî,
Mer cihân-î kühnerâ bi-nmâ nevî.

«Ey mânâ Güneşi, sen de canfeşanlık edip şu köhne âleme bir yenilik göster.»

Cenâb-ı Mevlânâ güneşin ziyâ neşri sûretiyle fedâkârlıkta bulunduğunu misâl olarak îrâd eyledikten sonra tarîkat sâlikine tevcîh-i kelâm ile buyuruyor ki: «Ey ma'nevî güneş, şems-i sûrî nasıl ziyâfeşanlık ediyorsa, sen de canfeşanlık et. Senin bezlettiğine mukabil yenisi ve daha iyisi verilecektir. Binâenaleyh şu eski tabîat âlemine peyderpey bir yenilik göster. Bezletmekle canın tükeneceğinden korkma ki:»

2225

دروجود آدمی جان و روان

میرسد ازغیب چون آب روان

Der-vücûd-î âdemî cân û revân,
Mî-resed ez-gayb çun âb-î revân.

«İnsanın vücûduna can da, revan da gayb âleminden akar su gibi gelir.»

Vücûd-i insânide (hayvânî) ve (sultânî) nâmiyle iki ruh bulunduğu söylenilmişti. Bunların birincisine, yânî (rûh-i hayvânî) ye fârisîde (revân), ikincisine yânî (rûh-i sultânı) ye (can) derler.

Bu rûhlardan ikisinin akar su gibi gayb âleminden insanın bedenîne vücûd ettiğini Hazret-i Mevlânâ haber veriyor. Böylece dâimâ cereyân eden rûhun bezlinden çekinilmemek lâzım geldiğini de söylüyor.

2226

هر زمان از غیب نو نو می‌رسد
وز جهان تن برون شو می‌رسد

Her zemân ez-gayb nev nev mî-resed,
V'ez-cihân-î ten birûn şev mî-resed.

«Her vakit gayb âleminden insan bedenine yeni yeni hayat ve füyûzât vârid olur. Ten cihânından da dışarıya çık emri verilir.»

Bu münâsebetle cesedden bir çok şey hurûc edip gider. Meselâ insan nefes almak için nefes vermeye yânî ciğerindeki havayı çıkarmaya mecburdur. Onu çıkarmazsa yenisini alamaz. Bundan dolayı bezl ü îsârdan çekinmemeli ve cûd ü sehâdan geri durmamalıdır.

Cenâb-ı Pir Efendimiz: **«Can feşân ey âfitâb-i ma'nevî»** mısraiyle bezl ü infâka teşvik buyurması üzerine bir Hadîs-i Şerif naklediyor, Allah yolunda bezl ü infâk edilen şeylerin yerine başkaları ihsan olunacağına Hadîsin delâleti mu'cibince işâret ediliyor.

Bu Hadîs Ebû Hüreyreden mervî olup Buhâride ve Müslimde mezkûrdur. Hadîs-i Şerif: **«Her sabah gökten iki melek iner. Biri: Yâ Rabbî; her münfika halef ver der. Öbürü de: Yâ Rabbî her mümsike telef ver der»** meâlindedir.

Ma'lûmdur ki münfik: Veren, mümsik: Vermeyen demektir. Münfıka halef, mümsike telef düâsında bulunulması da onların ya şahısları, yâhud malları içindir. Yânî münfik ve kerîm bir zâtin halefi zuhûr etsin. Onun gibi insâniyyetperver kimseler peydâ olsun, yâhud infâk edilen şeyin yerine daha iyisi gelsin. Kezâ mümsik, hasis bir herif ölsün de insâniyyet âlemi böyle faydasız bir uzvundan kurtulsun; yâhud o cimri herifin vermeyip de sakladığı şey telef olsun ma'nâlarına mütehammildir.

Hazret-i Mevlânâ ikinci ihtimâle göre Hadîs-i Şerîfi îzâh için diyor ki:

2227

گفت پیغمبر که دائم بهر پند
دو فرشته خوش منادی میکنند

Gôft Peygam-ber ki dâim behr-i pend,
Dû firiştê Hoş münadâ mî-künend.

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Dâimâ iki melek nasîhat için hoş bir nidâda bulunur.»

2228

کای خدایا منفقارا سیر دار
هر درمشان تو عوض ده صدهزار

K'ey Hudâyâ münfiKanrâ sîr dâr,
Her diremşân tû ivaZ dih Sad-hezâr.

«Derler ki: Ey İlâhî; infak ve tasadduk edenleri doyur, verdikleri her dirheme bedel, kendilerine yüz binlercesini ihsân et.»

2229

ای خدایا ممسکان‌را درجهان
تو مده الا زیان‌اندرزیان

Ey Hudâyâ mümsikânrâ der-cihân,
Tû me-dih illâ ziyân-ender-ziyân.

«İlâhî; hasislere de dünyada ziyân üstüne ziyandan başka bir şey verme.»

İnfak yânî fukarayı nafakalandırmak, müslümanlıkta gâyet ehem ve o nisbette mültezemdir. Zuhûr-i İslâmdan evvel câhiliyye arablarında cömerdlik, misâfirperverlik gibi ba'zı iyi huylar vardı. Fakat fukarâyı dâimî sûrette görüp gözetmek, onların ihtiyaclarını kolaylaştırmak ve te'min etmek âdeti yoktu. Yalnız zenginleri (meysir) dedikleri kumardan kazandıkları deve etini yemezlerdi, fukarâya verirlerdi. Bu da muhtac olanların çokluğu dolayısiyle devede kulak kabîlinden kalırdı. Bir de ba'zıları ekinleriyle hayvanlarından bir kısmını ikiye ayırır, bir kısmını Allaha, diğerini putlara tahsis ederdi. Allaha ayrılan kısım, fakirler ile yolculara,

putlara ayrılan kısım da puthâne hâdimlerine verilirdi. Ekseriyâ putların hissesi artırılmak için Allaha ayrılan kısımdan tenzîlât yapılırdı. Vaktâki dîn-i İslâm zuhûr etti, insanlığın selâmet ve seâdetini kâfil bulunan bu din, fukarânın dâimâ görülüp gözetilmesi için ibtidâ sadaka verilmesini tavsiye etti. Sadaka i'tâsının Allaha borç vermek demek olduğunu bildirdi. Verilen bir sadakaya mukabil 700 misli, hattâ daha fazla mükâfât verileceğini haber verdi. Sadakanın gizlice ve hulûs-i niyyetle verilmesini, verirken fakire hakaret edilmemesini emretti. Sonra fıtra ve kurban payı verilmekle bayramlarda da fukaranın sevindirilmesi, kezâ malın zekâtını i'tâ etmekle muhtacların zarûretten kurtarılmasını erkân-ı dînden saydı. Fakat bu verişlerde en ziyâde nazar-ı dikkate alınacak şey, sadaka ve infakın Allah rızâsı için olması herkese karşı gösteriş olsun diye verilmemesi idi.

Kur'ân-ı Kerîm diyor ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ
بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ
تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ
مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

Yâni: **«Ey îmân edenler! Sadakalarınızı minnet ve ezâ ile, (yânî fakirin başına kakmak ve ona hakaret etmek sûretiyle) vermeyiniz. O kimse gibi ki, nâsa gösteriş yapmak için malını infak eder, Allaha ve kıyâmet gününe de inanmaz. Böylesi üstünde bir parça toprak bulunan kaya gibidir. O kayaya iri dâneli ve sağanaklı bir yağmur isâbet edince toprağı götürüp sert ve yalçın bir hâlde bırakır. Riyâkârâne ve münâfıkâne sadaka verenler, verdiklerinden dolayı sevab nâmına bir şey kazanamazlar. Allah kâfirleri hidâyet etmez[20].»**

---

(20) Sûrei Bakara: 264.

Burada kaya, o mürâînin; üstündeki toprak, onun gösteriş olmak üzere verdiği sadakanın; sağnaklı yağmur da hakikati meydana çıkaran adl-i İlâhînin misâlidir.

2230

ای بسا امساك كز انفاق به
مال حق را جز بامر حق مده

Ey besâ imsâk k'ez-infâK bih,
Mâl-i haKrâ cüz be-emr-î haK me-dih.

«Ne kadar imsak, yânî vermemek vardır ki infaktan, yânî vermekten iyidir. Allahın malını ancak Allahın emrine göre ver.»

Sûre-i Bakarada buyurulmuştur ki :

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى

«Güzel söz, şefkat ve merhamet, arkasından eziyyet ve hakaret gelen sadakadan hayırlıdır[21].»

Demek ki bir adama beş on para verip de: «Elin, ayağın tutuyor, sapa sağlamsın, dileneceğine çalışsana» şeklinde söylenmekten, «İnâyet ola», «Allah versin» gibi sözlerle ve tatlı dil ile savmak hayırlı imiş.

İşte Cenâb-ı Pîrin (Ey besâ imsak kez infak bih) buyruğu bu gibi hareketler içindir. Allah bize sebîl-i İlâhide infak etmemizi, hâlisen livechillâh vermemizi emrediyor. Bunun mefhûm-i muhâlifi: Allah yolunda ve Allah rızâsı için olmazsa vermeyin demektir. Emr-i İlâhiyi ifa etmek, onun icabına göre davranmakla olur.

2231

تا عوض یابی تو گنج بی کران
تا نباشی از عداد کافران

Tâ ivaZ yâbî tu genc-î bî-kerân,
Tâ ne-bâşi ez-idâd-î kâfirân.

«Tâki, Allah yolunda infakına bitmez ve tükenmez bir hazine bulasın; bir de, kâfirler sırasında bulunmaktan kurtulasın.»

---

(21) Sûrei Bakara: 263

Cenâb-ı Hakkın bir sadakaya mukabil yediyüz, hattâ daha fazla sevâb vereceği Sûre-i Bakarada beyân edilmiştir. Bire yediyüz hiç bir bankadan alınamıyacağı gibi hiç bir ticâretle de kazanılamaz. Bunu ihsan buyuracak olan ancak Allahın lûtf u keremidir ki o lûtf u kerem, tükenmez ve ucu bucağı bulunmaz bir hazînedir.

Diğer cihetten bir şeyi yerinde sarfetmemek, meselâ bir mektep yapılması için iâne istenildiği vakit on para vermeyip de bir meyhâne miçosuna yüzlerce kuruş bahşiş vermek budalaca bir israfta bulunmaktır. Hazret-i Kur'ân bu gibi müsrif ve mübezzirler hakkında:

إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

Yânî: **«Müsrifler şeytanların kardeşleridir[22].»** buyuruyor. Şeytanın ihvanı sırasında bulunmamak, kâfirlerin sayısını artırmamak için bu gibi sefîhâne israflardan çekinmelidir.

2232

امر حق را باز جو از واصلی
امر حق را باز دان گر کاملی

Emr-i haKrâ bâz cû ez-vâSilî,
Emr-i haKrâ bâz dân ger kâmilî.

«Eğer sen kâmil bir adamsan Hakkın emrini hakikate vâsıl olmuş bir kâmilden sor da öğren.»

Yânî nerelerde infak, nerelerde imsak edilmek lâzım geldiğini bilmiyorsan erbâbından sorup öğren ki yanlış hareket etmiş olmayasın.

2233

در نبی انذار اهل غفلتست
کان همه انفاقهاشان حسرتست

Der Nubî inzâr-i ehl-î gafletest,
K'ân heme infâKhâşân hasretest.

«Kur'ân-ı Kerîmde gaflet erbâbı için tehdid vardır. O gafillerin infak eyledikleri şeylerin kendileri için medâr-ı hasret olacağı bildirilmiştir.»

Mekke müşriklerinin Bedre giden ordularını techiz için sarfiyatta bu-

---

(22) Sûrei İsra: 27.

lunmalarının kendileri için hasret ve nedâmete sebeb olduğu Sûre-i Enfâlde şöyle hikâye edilmiştir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ

«Kâfirler, yânî Mekke müşrikleri mallarını infak ediyorlar. Halkı Allah yolundan menetmek için. (Yânî İslâmın intişârına mâni' olmak için para sarfediyorlar) Yakında yine sarfedecekler. Sonra o sarfiyyat kendileri için hasret olacaktır.» (Çünkü hem malları gidecek, hem de maksadları husûle gelmeyecektir) Daha sonra da mağlûb olacaklardır[23].»

2234

سروران مکه درحرب رسول

بودشان قربان بامید قبول

Serverân-î Mekke der-harb-î resûl,
Bûdşân Kurbân be-ümmîd-î Kabûl,

«Mekke reisleri ve Kureyşin ileri gelenleri, Resûl-i Ekremle muhârebeye giderken kabûl ümîdiyle kurbanlar kesmişlerdi.»

2235

اشتران قربان همی کردند تا

چیره کردد تیغشان بر مصطفی

Üştürân Kurbân hemî-kerdend tâ,
Çîre kerded tîğşân ber-MuSTafâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimize, kılıçları gâlib gelsin diye develer kurban etmişlerdi.»

Cenâb-ı Pîr Efendimiz, yerinde olmayan sarfiyyâtın infâk olamıyacağını, hattâ o gibi isrâfın sarfedenler hakkında medâr-ı hasret olacağını beyân için iki beyt ile müşriklerin harekâtına telmih buyuruyor.

---

(23) Sûrei Enfal: 36.

Ma'lûmdur ki Hicretin ikinci senesinde vukû'a gelen Bedr gazvesinde 313 daha doğrusu 305 mücâhidden ibâret İslâm kuvveti, kendinin üç misli bulunan Kureyş kuvvetine galebe çalmış ve Arab kabileleri arasında fevkal'âde bir ün almıştı. Mücâhidlerin kuvveti maddeten ne kadar zaîf ve ma'nen ne kadar kavî ise Kureyş kuvveti de maddeten o derecede kavî ve ma'nen o kadar zaîf idi. Hattâ mücâhidler yemek hususunda pek kanâatkâr davrandıkları halde; Kureyş kalabalığında develer kesiliyor, bol bol kebab, kavurma yapılıp yeniliyordu. Bu develeri kestirenlerin isimleri ve kesdirdikleri develerin sayıları şu sûretle târihe geçmiş:

Süfyân bin Ümeyy 9, Süheyl bin Amr 10, Utbe bin Rebîa 10, Makis bin Amrilcümehî yâhud Nübeyh ve Münebbih İbnalhaccac 9, Abbas bin Abdilmuttalib 10, Hâris bin Âmir bin Nevfel 9, Ebulbahteri 10 deve kestirmişti. Yapılan şu fedakârlıklar boşa gittiği gibi bil'âhire Ebû Süfyânın kervanından kazanılıp da Uhud muhârebesine tahsis edilen paralar da heder ve medâr-ı hasret olmuştu.

Hazret-i Mevlânâ başka bir misâl getiriyor:

2236

چون غلام باغی کو عدل کرد

مال شه بر باغیان او بذل کرد

Çün gulâm-î bâğıî k'û adl kerd,
Mâl-i şeh ber-bâğıyân û bêzl kerd.

«Meselâ efendisine isyân etmiş bir köle, adâlet göstereceğim diye pâdişâhın malını âsîlere dağıtır.»

2237

عدل این باغی و دادش نزد شاه

چه فزاید دوری و روی سیاه

Adl-i în bâğî vu dâdeş nezd-i şâh,
Çî fezâyed dûri vû rûy-î siyâh.

«Bu âsî kölenin adâleti ve mal tevzîi, pâdişah indinde, onun uzaklaşmasından pâdişah ile aralarının fazla açılmasından ve yüzü kara olmasından başka neyi artırır?»

Farzedelim ki bir hükümdârın bendegânından biri, hazîneden bir çok para alıyor, başına topladığı haşerâta onları dağıtmak sûretiyle cömerdlik

ve gûyâ adâlet gösteriyor. Sonra onlarla beraber isyân ediyor. Bu herifin böyle para dağıtması, hükümdârın hoşuna gitmeyeceği gibi, (Aferin ne a'la etmiş) diye takdir etmeyeceği de tabiîdir. İşte Bedr muhârebesinde Müslümanlık aleyhine hareket eden orduyu iâşe edenlerin hâli de tıbkı bu bâği kul gibi idi. Fakat onlar yaptıkları işin hayr ve şeref olduğunu vehmediyorlardı. Hakikati kendileri idrak edemedikleri gibi başkasından da sorup öğrenmemişlerdi.

2238

بهر این مؤمن همی گوید ز بیم
اهدنا یا رب صراط المستقیم

Behr-i în mü'min hemî-gûyed zi-bîm,
İhdinâ yâ Rab SirâTa'l-müsteKîm.

«Bundan dolayı, yânî icâb-ı hâle göre hareket edememek korkusuyla her mü'min namazda (ihdina's-sırât'al-mütekîm) yânî: «Yâ Rabbî! Sen bizi doğru yola sevk ve hidâyet eyle» diye duâ eder.»

2239

آن درم دادن سخی را لایقست
جان سپردن خود سخای عاشقست

Ân direm-dâden seHîrâ lâyiKest,
Cân-süpürden Hod seHâ-yî âşiKest.

«Para vermek cömerd olana lâyıktır. Âşıkın sehâveti ise cân vermektir.»

Cânını cânâna vermektir kemâl-i âşıkın,
Vermeyen cân i'tirâf etmek gerek noksânına.

Evet, para verilecek yer de vardır. Can fedâ edilecek mevki' de vardır. Para lâzım olan yerde canını, can lâzım olan yerde malını fedâya kalkışmak doğru olmadığı gibi, mâliyle yardım edecek bir ihtiyârın, meselâ harbde, en öndeki sipere gidip fedâkârlığa kalkışması musîb bir hareket sayılmaz.

2240

نان دهی از بهر حق نانت دهند
جان دهی از بهر حق جانت دهند

Nân dihî ez-behr-i haK nânet dihend,
Cân dihî ez-behr-i haK cânet dihend.

«Allah yolunda ekmek verirsen sana ekmek, can verecek olursan can verirler.»

Ni'met külfete göre olduğu gibi mükâfât da fedâkârlığın derecesine göre olur.

2241

گر بریزد برگهای آن چنار
برگ بی برگی بخشد کردکار

Ger bi-rîzed bêrghâ-yi ân çenâr,
Berg-i bî-bergî bi-baHşed kirdkâr.

«Eğer Cenâb-ı Hak, çınar ağacının yapraklarını döktürürse ona yapraksız da yaşamak imkânını verir.» Bunun gibi :

2242

گر نماند ازجود دردست تو مال
کی کند فضل الهت پایمال

Ger ne-mând ez-cûd der-dest-î tu mâl,
Key küned faZl-î ilâhet pây-mâl.

«Eğer cömerdlik dolayısiyle elinde mal kalmayacak olursa, Allahın ihsan ve keremi seni nasıl pâymâl eder ve muhakkar bırakır?»

2243

هرکه کارد کردد انبارش تهی
لیکنش درمزرعه باشد بهی

Her-ki kâred kerded enbâreş tehî,
Lîkineş der-mezre'a bâşed bihî.

«Ekin eken kimsenin vâkıa anbarı boşalır, amma tarlası iyileşir.»

Oradan alınacak mahsûl ile o anbar yine dolar.

2244

وانكه درانبار ماند و صرفه كرد
اسپش و موش و حوادثهاش خورد

V'ân-ki der-enbâr mând u Sarfe kerd,
Espeş û mûş û havâdishâş Hord.

«Bir tohumu anbarda saklayıp stok edenin ise buğdayını hâdisât bitleriyle fareler yer.»

2245

اين جهان نفيست دراثبات جو
صورتت صفرست درمعنيت جو

În cihân nefyêst der-isbât cû,
Sûretet Sifrêst der-ma'nât cû.

«Bu dünyâ nefiyden yânî yoktan ibârettir, sen maksadını isbat âleminde ara. Senin sûretin sıfırdır, ma'nan ise bir deredir.»

Yânî insan sûrete mukayyed olup kalmamalı. O, fâni olduğu için sıfırdır, nefiydir, ademdir. Fakat mâ'nâ böyle değildir. O, bâkidir ve dâimidir. Binâenaleyh, ma'nâdan behredâr olabilmek için sûreti fedâ etmekten çekinmemelidir.

2246

جان شور و تلخ پيش تيغ بر
جان چون درياى شيرين را بخر

Cân-i şûr û telH piş-î tîğ ber,
Cân-i çun deryâ-yi şîrînrâ bi-Her.

«Tuzlu ve acı olan canı yânî rûh-i hayvânîyi kılıç önüne götür. Onu fedâ ederek tatlı bir deniz gibi olan rûh-i İlâhîyi al.»

Gerek muhârebede şehid olmak, gerek mücâhede ile fenâ bulmak, bekâ âleminde ebediyyen ve her türlü ma'nâsiyle yaşamak demektir.

Binâenaleyh fâni hayatı verip ebedî hayatı almaktan çekinmemeli, hattâ bunu azîm bir ticâret bilmelidir.

2247

ور نمی‌دانی شدن زین آستان
باری ازمن گوش‌کن این داستان

V'er ne-mî-dânî şüden z-în âstân,
Bâri ez-men gûş-kün în dâstân.

«Eğer bu âsitândan olmayı, yânî hakikat âlemine intisâb etmeyi bilmiyorsan bâri şu hikâyeyi benden dinle.»

«LUTF VE KEREMİYLE ZAMANINDA HÂTEM-İ TÂÎYİ GEÇMİŞ OLAN HALİFENİN HİKÂYESİ»

2248

یك خلیفه بود درایام پیش
كرده حاتم‌را غلام جود خویش

Yek Halîfe bûd der-eyyâm-i pîş,
Kerde hâtemrâ gulâm-î cûd-i Hîş.

«Geçmiş günlerde bir halife vardı ki lutf u keremiyle zamânında Hâtem-i Tâîyi cömerdliğinin kölesi yapmıştı.»

Gerek Emevî mülûkü, gerek Abbâsi hülefâsı arasında böyle bir zât yoktur. Zâten aşağıda anlaşılacağı üzere kendisine bir testi yağmur suyu getiren bir bedevinin hediyyesine fazla fazla mükâfât vermesiyle, bir amele mukâbil, yedi yüz misli hattâ daha fazla sevâb ihsân eden, kerem-i İlâhî temsil edilmek istenilmiştir. Hâtem-i Tâî ise, târihî bir şahsiyettir. Tay kabilesi reislerinden olup cömerdliğiyle şöhret almış bir zattır. Şeyh Sa'dî (Gülistân) ında şöyle bir fıkra yazar:

Hâtem-i Tâîye kendinden daha cömerd kimse gördün mü? diye sordular. Dedi ki: Bir gün yüzlerce deve kestirmiş, çölde umûmî bir ziyâfet veriyordum. Fakirin biri bir yük çalı, çırpı getirdi. Bedelini aldıktan sonra gitmeye davrandı. Otur, Hâtemin ziyâfetinde bulun dedim. Ekmeğini emeğiyle kazanan Hâtemin minnetini çekmez diyerek gitti. İşte o adam benden cömerd idi.

Hâtemin oğlu (Adîyy) ile kızı (Seffâne) huzûr-i Peygamberîde müslüman olmuşlardı.

2249

رایت جود و کرم افراشته
فقر و حاجت ازمیان برداشته

Râyet-î cûd û kerem efrâşte,
FaKr u hâcet ez-miyân berdâşte.

«O Halife, cömerdlik ve ikram bayrağını açmış, fakr ve ihtiyâcı ortadan kaldırmıştı.»

2250

بحر در ازبخشیشش صاف آمده
داداو ازقاف تا قاف آمده

Bahr-i dür ez-baHşişeş Sâf âmede,
Dâd-i û ez-Kâf ta Kâf âmede.

«İnci denizi onun bahşişinden sâfiyyet kesbetmiş, adâleti kaftan kafa kadar yayılmış, yânî bütün dünyâyı ihâta etmişti.»

Bahşişinden inci denizinin sâfiyyet kesbetmesi, Allâhü a'lem denizler kadar inci dağıtmasından ve denizleri inciden hâli bırakmasından kinâyedir.

2251

درجهان خاك ابرو آب بود
مظهر بخشایش وهاب بود

Der-cihânî Hâk ebr û âb bûd,
Mazher-î baHşâyiş-i Vehhâb bûd.

«Şu toprak âleminde su ve bulut gibi cömerd idi. Vehhâb-ı Kerîmin lutf ve ihsânına mazhar olmuştu.»

Toprağın sebeb-i hayâtı su olduğu, su da buluttan geldiği için Cenâb-ı Pîr, fukarâyı ihyâ husûsunda halifeyi buluta teşbih ediyor.

2252

ازعطایش بحر و کان درزلزله
سوی جودش قافله برقافله

Ez-aTâyeş bahr u kân der-zelzele,
Sûy-i cûdeş Kâfile ber-Kâfile.

«Atâsından, ihsânından dolayı deniz de, ma'den de titriyordu. Sehâsından nimetlenmek için nezdine kâfile kâf.le halk geliyordu.»

2253

قبلهٔ حاجت در و دروازه‌اش
رفته درعالم بجود آوازه‌اش

Kible-î hâcet der û dervâzeeş,
Refte der-âlem be-cûd âvâzeeş.

«Kapısı, halkın hâcet kıblesi olmuş, sehâsının şöhreti âleme yayılmıştı.»

2254

هم عجم هم روم هم ترك و عرب
مانده ازجو و سخایش در عجب

Hem acem hem rûm hem türk û areb,
Mânde ez-cûd û seHayeş der aceb.

«Acem de, Rum da, Türk de, Arab da onun cûd ve sehâsına karşı hayrette kalmıştı.»

2255

آب حیوان بود و دریای کرم
زنده گشته هم عرب زو هم عجم

Âb-i hayvân bûd u deryâ-yî kerem,
Zinde geşte hem areb z-û hem acem.

«O halife, âb-ı hayat menbaı ve kerem deryâsı idi. Ondan hem Arab, hem Acem hayât buluyordu.»

Burada evsâfı beyân edilen halifenin sûri hükümdâr değil, ma'nevî halife bulunan kâmil ve mukemmil bir velî, aşağıda bahsedilecek bedevî ile karısından maksad da: Rûh ile nefis olduğunu şârih söylüyor.

«BİR A'RABİ İLE KARISININ FAKR VE ZARÛRET DOLAYISİYLE OLAN MÂCERALARI»

2256

یك شب اعرابی زنی مر شوی را
گفت و ازحد برد گفت و گوی را

Yek şeb a'râbî zenî mer şûyrâ,
Goft u ez-had bürd goft-û-gûyrâ.

«Bir gece bir bedevî karısı, uzun uzadıya söylendikten sonra kocasına dedi ki.»

2257

کین همه فقر و جفا ما می کشیم
جمله درعالم خوش و ما ناخوشیم

K'în hemê faKr û cefâ mâ mî-keşîm,
Cümle der-âlem Hoş û mâ nâ-Hoşîm.

«Bu kadar yoksulluğu ve cefâyı biz çekiyoruz. Dünyâda herkes hoş olduğu halde biz pek nâhoş vakit geçiriyoruz.»

2258

نان مان نی نان خورش ما درد و رشك
کوزه مان نی آب مان ازدیده اشك

Nân-i mânnî nân-Horeş mâ derd u rêşk,
Kûze mân nî âb-i mân ez-dîde êşk.

«Ekmeğimiz yok, katığımız derd ü gıbta yutkunmaktan ibâret. Kabımız kacağımız yok. Suyumuz ise ancak göz yaşı.»

2259

جامهٔ ما روز تاب آفتاب

شب نهالین و لحاف ازماهتاب

Câme-i mâ rûz tâb-î âftâb,
Şeb nihâlîn û lihâf ez-mâhtâb.

«Gündüzün elbisemiz güneşin ziyâsı, geceleyin döşeğimiz, yorganımız ay ışığı.»

2260

قرص مهرا قرص نان پنداشته

دست سوی آسمان برداشته

KurS-i mehrâ KurS-i nân pindâşte,
Dêst sûy-î âsmân berdâşte.

«Ay tekerleğini yuvarlak pide sanıyor, onu yakalamak için elimizi gök yüzüne uzatıyoruz.»

2261

ننك درويشان زدرويشی ما

روز شب ازروزی اندیشی ما

Neng-i dervîşân zi-dervîşî-i mâ,
Rûz şeb ez-rûzi endîşî-i mâ.

«Bizim fakirliğimizden fukarâ gürûhu da utanıyor. Gündüzlerimiz rızık düşüncesiyle gece oluyor.»

2262

خویش وبیگانه شده ازما رمان

برمثال سامری ازمردمان

Hîş u bîgâne şüde ez-mâ remân,
Ber-misâl-î sâmirî ez-merdümân.

«Hısım, akrıbâ, yabancılar da bizden kaçıyor. Âdetâ Benî İsrâîl arasında Sâmirîye dönmüşüz.»

Sâmiri, Benî İsrâilden bir heriftir ki yaptığı buzağı heykeline tapmaları için Yahudileri teşvik etmiş, sonra Hazret-i Mûsâ tarafından tardolunmuştur.

(Tefsîr-i Hüseynî) de deniliyor ki: Fir'avnin helâkinden sonra Benî İsrâil Mûsâ Aleyhisselâmdan bir şeriat istediler. Hazret-i Mûsânın münâcâtı üzerine, Benî İsrâilin eşrâfından ba'zılariyle Tûr dağının eteğine gelmesi vahyedildi. Orada ahkâm-ı şerîati câmi' bir kitap verileceği de va'dolundu. Mûsâ Aleyhisselâm, kardeşi Hârun Aleyhisselâmı vekil bıraktı. Kırk gün sonra geleceğini haber verdi. Eşraftan yetmiş kişi ile hareket etti. Tûra yaklaşınca Kelâm-ı İlâhiye fevkal'âde iştiyâkı dolayısiyle yanındakileri bıraktı, kendi sür'atle dağın eteğine gitti. O sırada hitâb-ı İlâhî vârid olup buyuruldu ki :

وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَى أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى ﴿٨٤﴾

«Yâ Mûsâ; kavmini bırakıp da alel'acele gelmeye seni teşvik eden nedir? (Yânî neden onları bırakdın da sen böyle acele ve yalnız geldin?) Mûsâ dedi ki: Onlar izimde yânî arkamdan geliyorlar. Yâ Rabbî bense râzı olasın diye sana doğru acele ettim[24].»

Hazret-i Mûsânın isti'câli, emr-i İlâhiye kemâl-i sür'atle imtisâl etmek ve bu vesile ile rızây-ı Rabbânîyi kazanmak içindi. Yoksa yanındakileri yolda bırakması ve onlardan evvel Tûra çıkması, azametinden ve onlarla birlikte bulunmaya adem-i tenezzülünden değildi.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

Cenâb-ı Hak buyurdu ki: **«Senden sonra, yânî kendilerinden ayrılınca, kavmini fitneye düşürdük. Sâmirî de onları yoldan çıkardı[25].»**

Samirî Benî İsrâîlden idi. Vaktiyle Fir'avn, Yahudi çocuklarını öldürttüğü sırada bunu anası, Nîldeki adacıklardan birine atmış, emr-i İlâhî ile orada Cebrâil Aleyhisselâm tarafından beslenilmişti. Bunun da adı Mûsâ idi. Dikkat ve hayret edilecek bir hâldir ki Cebrâilin beslediği Mûsâ, Beni İsrâili buzağı heykeline taptırıyor, Fir'avnin büyüttüğü Mûsâ Kelîmullah oluyor.

Fir'avnin Şab denizinde boğulduğu gün, Sâmiri Cebrâili görmüş ve onun bindiği atın bastığı yerden bir avuç toprak alıp saklamıştı. Hazret-i Mûsânın Tûra azimetinden sonra Hârûn Aleyhisselâmın yanına gitti ve

(24) Sûrei Tâhâ: 83-84.
(25) Sûrei Tâhâ: 85.

Ona: Mısırdan çıkarken Kıbtilerden bir takım mücevherât almıştık. Onlar âriyet olduğu için kullanmamız câiz değildir. Hâl böyle iken, Benî İsrâilin onları satıp aldıklarını görüyorum. Emret de hepsi toplanılsın ve yakılsın.» dedi. Hazret-i Hârunun emriyle o müzeyyenât toplatıldı, bir çukura dolduruldu, üstüne odun yığdırılıp yakıldı.

Sâmirî san'atkâr bir kuyumcu idi. O erimiş altın ve gümüşü, yaptığı bir kalıba döktü, meydana bir buzağı heykeli çıkardı. Heykeli içi boş ve ağzı ile kuyruğunun altı delik olduğu için rüzgâr estikçe ses çıkarmaya başladı. Yahudiler şu hâli görünce şaşırdılar. Sâmirinin teşvikiyle ona tapmaya başladılar. Ancak Hârun Aleyhisselâmın nasîhatini dinleyen dörtte biri putperestlikten kurtuldular. İşte Mûsâ Aleyhisselâma olan **(Kad fetennâ kavmeke min ba'dike)** Yânî: **«Senden sonra kavmini fitneye düşürdük»** Hitâb-ı İlâhîsi bu hâdisenin ihbârı idi.

فَرَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِه۪ غَضْبَانَ اَسِفًاۚ قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ
رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًاۜ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُمْ
اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِد۪ي ﴿٨٦﴾ قَالُوا
مَٓا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَٓا اَوْزَارًا
مِنْ ز۪ينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾
فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هٰذَٓا اِلٰهُكُمْ
وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

«Mûsâ Aleyhisselâm müddet-i muayyeneden sonra hiddetli ve müteessif bir hâlde geri döndü. Dedi ki: Ey kavm; Rabbiniz size şeriat vereceğine dâir güzel bir vaadde bulunmadı mı idi? Acaba size karşı olan va'dim ve ahdim gecikti mi? (Yânî kırk gün sonra gelirim demiştim, işte geldim.) Yoksa Rabbinizden üzerinize gazab ve azab nazil olmasını mı arzu ettiniz de, bana olan va'dinize muhâlif harekette bulundunuz. Dediler ki: Sana olan va'dimize irâdemizle muhâlefet etmedik. Lâkin Mısır-

dan çıkarken Kıbtîlerin zinetinden bir mikdârını yüklenmiştik. Onları Hârûnun emriyle ateşe attık. Sâmirî de nezdinde bulunan mücevherâtı bizim gibi ateşe attı. Sonra Sâmirî onlara ateşten böğürdeyen bir buzağı cesedi çıkardı. Bunu görüp de sesini işitenler dediler ki: İşte bu, sizin de, Mûsânın da İlâhınızdır. Mûsâ bunu unutup da dağa aramaya gitti[26].»

Beni İsrail Mısırda bulundukları müddetçe Mısırlıların **(Apis)** dedikleri sığıra taptıklarını görmüşlerdi. Sâmirînin yaptığı buzağı heykelinin içi boş olması dolayısiyle ses çıkardığını da görünce, eski âşinâlık dolayısiyle, o heykelin ma'bud olduğuna karar verdiler.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا
يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ
يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا
أَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا
مُوسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ أَلَّا
تَتَّبِعَنِ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَا ابْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي
وَلَا بِرَأْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ
تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾
قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ
فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ
فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَنْ تُخْلَفَهُ

(26) Sûrei Tâhâ: [illegible].

«Türlü türlü hitablarına karşı heykelin cevab vermediğini, (yânî rüzgâr estikçe böğürmekten başka bir şey yapmadığını,) keza kendileri hakkında menfaat ve mazarrat îkâına muktedir olmadığını Benî İsrâil görmüyorlar mı idi? (Böyle âciz ve gözleri önünde Sâmirî tarafından yapılmış bir cisim, nasıl ma'bud olabilirdi?) Mûsânın Tûr dağından dönmesinden evvel Hârûn onlara demişti ki: Ey kavmim, siz heykele tapınmak sûretiyle fitneye uğradınız. Sizin hakikaten Rabbiniz rahmân ve rahîm olan Allahtır. Ma'bûd-i vâhide ibâdet hususunda bana tâbi' olun ve emrime itaat edin. Dediler ki: Mûsânın yanımıza dönmesine kadar buzağıya tapmaktan fâriğ olmayacağız. Vaktâki Mûsâ avdet etti ve kavminin heykele tapındığını vördü. Ey Hârun, onların sapıttıklarını börünce bana tâbi' olup onları i'kâz eylemekten seni ne men'etti? (Buradaki ittiba', benim gibi onları men'etmek, yâhud aralarından çekilip arkamdan gelmek demektir) Yoksa emrime karşı âsi mi oldun? Hârûn dedi ki: Ey anam oğlu, yânî kardeşim, sakalımdan ve saçımdan tutup çekme. «Beni İsrâili tefrifaya düşürdün ve sözüme dikkat etmedin» dersin diye korktum. Hazret-i Mûsâ Sâmiriye hitâben: Ey Sâmirî; bu ettiğin iş nedir? diye sordu. Sâmirî cevab verdi ki: Beni İsrâilin görmediğini gördüm, yânî Cebrâil Aleyhisselâmı müşâhede ettim. Resûl-i İlâhi olan Cebrâilin izinden bir avuç toprak aldım. Onu erimiş ma'denin içine attım. İşte böylece bu işi yapmayı nefsim bana hoş gösterdi. Mûsâ dedi ki: Hadi git, senin dünyâdaki ukûbetin yaşadığın müddetçe sürünmedir. Senin için mev'ûd ve mukadder bir azab da vardır ki o va'd aslâ tehalüf etmez[27].»

Sâmirî Beni İsrâil arasından kovuldu. Ölünceye kadar çölde yalnız başına dolaşmaya mecbur oldu. Uzakdan birini görünce yaklaşma diye bağırırdı. Çünkü biri ona temâs ederse ikisi de sıtmaya tutulmuş gibi zangır zangır titrerdi.

Mûsâ Aleyhisselâm Sâmirî hakkında bu hükmü verdikten sonra dedi ki :

وَانْظُرْ اِلٰٓى اِلٰهِكَ الَّذٖى ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا

لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِى الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾

«Âbid ve mu'tekifi olduğun ilâhının hâline bak. Onu yakacağız, sonra onu toz hâlinde denize dökeceğiz[28].»

(27) Sûret Tâhâ: 80:96.
(28) Sûret Tâhâ: 97.

İşte: «Benî İsrâil arasında Sâmirî nasıl menfûr ise herkese karşı biz de öyle bulunuyoruz» diye bedevî karısı şikâyet ediyor ve şekvâsında devâm ile diyordu ki :

2263

گر بخواهم از کسی یك مشت نسك

مر مرا گوید خمش کن مرك و جسك

Ger bi-Hâhem ez-kesî yek müşt nesk,
Mer merâ gûyed Hamûş kün merg u cesk.

«Eğer birinden bir avuç mercimek isteyecek olsam bana sus, dırlanma, karın ağrısına uğra, geber diye bağırır.»

2264

مر عرب‌را فخر و غزست و عطا

در عرب تو همچو اندر خط خطا

Mer arebrâ faHr u ğirrest û aTâ,
Der areb tû hemçu ender-HaT HaTâ.

«Arab kavminin izzeti, atâsı ve fahri vardır. Sen ise arablar arasında hattaki hatâ gibisin.»

2265

چه غزا ما بی‌غزا خود کشته‌ایم

ما بتیغ فقر بی‌سر گشته‌ایم

Çi gazâ mâ bî-gazâ Hod küşteîm,
Mâ be-tîğ-i faKr bî-ser geşteîm.

«Gazâ ne demek? Yânî bu hale girmemize kabilemize edilen kazve sebeb olmadı. Biz, gazâsız ölmüşüz. Fakr ve zarûret kılıciyle kafamız kesilmiş.»

2266

چه عطا ما بر گدائی می‌تنیم
مر مگس‌را در هوا رگ می‌زنیم

Çi aTâ mâ ber-gedâyî mî-tenîm,
Mer megesrâ der-hevâ reg mî-zenîm.

«Atâ nedir? Yânî kime atâ edebilecek kudretimiz var? Biz dilencilikle dönüp dolaşıyoruz. Hattâ havada uçan sineğin damarını vurmaya çalışıyoruz.

2267

گر کسی مهمان رسد گر من منم
شب بخسپد دلقش از تن بر کنم

Ger kesî mihmân resed ger men menem,
Şeb bi-Husbed delKaş ez-ten ber-kenem.

«Bize birisi konuk gelecek olursa gece uyuyunca — eğer ben bensem — sırtından abasını çeker, alırım.»

«MUHTAC OLAN MÜRİDLERİN, MÜZEVVİR MÜDDEİLERE ALDANMALARI, ONLARI ŞEYH, MUHTEREM, VÂSIL İLÂLLAH SANMALARI VE NAKL İLE NAKDİ, HAKİKÎ İLE TAKLİDİ AYIRD EDEMEMELERİ»

Zarûretten şikâyet eden bedevî karısının bize bir konuk gelse gece uyuyunca sırtından abasını alırım demesi dolayısiyle Cenâb-ı Pir Efendimiz ayrı bir bahs açıyor. Kendilerine teslim olan kimseleri soyup soğana çeviren müzevvir şeyhlere dâir ba'zı beyânatta bulunuyor. Hakiki meşâyihe nisbetle onların nakd yanında nakl, ber rüste yanında ber beste gibi kaldığını söylüyor.

Ber rüste: Tabiî ve hakiki demektir. Meselâ sun'î olmayan bir çiçeğe (şükûfe-i ber rüste) derler. **Ber beste ise:** Sun'î ve taklid ma'nasınadır ki kâğıd vesâireden yapılmış gül, çiçek gibi şeylere vasfolur.

2268

بهر این گفتند دانایان بفن

میهمان محسنان باید شدن

Behr-i în goftend dânâyân be-fen,
Mîhmân-i muhsinân bâyed şüden.

«Bundan dolayıdır ki Ürefây-i İlâhiyye, fen ve hikmet mu'cibince, yâhud hikmet-i İlâhiyye vâkıfı olan âr.fler, ihsan sâhiblerinin konuğu olmalıdır demişlerdir.»

İhsân: Bir işi güzel ve lâyık-ı vechile yapmak demek olduğuna göre mısrâ-ı sânideki (muhsinân) kendilerine gelen misâfirlere hüsn ü muâmele ve ikrâm edenler ma'nâsınadır. Râhat etmek ve iltifât görmek isteyenlerin ihsân ve kerem sâhiblerinin devlethânelerine konmak gibi seyr ü sülûkte bulunanların da uluvv-i himem sahibi olan zevât-ı kâmileye mihmân, hattâ dâhil olmaları lâzım gelir.

2269

تو مرید و میهمان آن کسی

کو ستاند حاصلت را از خسی

Tû mürid û mîhmân-î ân kesî,
K'û sitânde hâSiletrâ ez-Hasî.

«Sen ise öyle birinin müridi ve misâfiri olmuşsun ki, denâatinden dolayı senin çalışma mahsûlün olanı elinden alıyor.»

2270

نیست چیره چون ترا چیره کند

نور ندهد مر ترا تیره کند

Nîst çîre çun turâ çire küned,
Nûr ne-dhed mer turâ tîre küned.

«Müsâfiri olduğun kimse, kudretli olmadığı için seni kuvvetlendiremiyor. Sana nur vermek şöyle dursun, büsbütün karanlıkta bırakıyor.»

چون ورا نوری نبود اندرقران
نور کی یابند ازوی دیگران

Çün verâ nûrî ne-bûd ender-Kırân,
Nûr key yâbênd ez-vey dîgerân.

«Kendisinde nûr olmadığı için ona iktirân edenler, nasıl nûr alabilirler?»

Ma'lûmdur ki insan bir köy odasına konacak olsa oda sâhibi — hâline göre — konuğu ağırlar. Hiç olmazsa yiyecek bir lokma ekmekle yakacak bir mum, yâhud bir kandil veyâhud bir parça çıra getirir. Ma'nevi yolculuk demek olan seyr ü sülûkte, kendilerine müracaat edilen müddeî ve müzevvir şehyler ise müsâfiri demek olan müridlere ikram etmek şöyle dursun, onların elindeki ni'metleri alırlar, yânî dervişte zevk namına bir şey hâsıl olduysa sohbetleri ve telkinleriyle o zevki de kaçırırlar. Kezâ misâfirlerine aydınlık vermek vazifeleri olduğu hâlde kendileri nursuz herifler oldukları için zavallı müridleri de karanlıkta bırakırlar.

2272

همچوا عمش کو کند داروی چشم
چه کشد درچشمها الا که پشم

Hemçü a'meş k'û küned dârû-yi çeşm,
Çî keşed der-çeşmhâ illâ ki peşm.

«Bu yoldaki müddeî müteşeyyih, kendi gözü hasta olduğu hâlde başkasının gözüne ilâç yapmaya kalkışan bir şarlatana benzer. Böyle bir herifin göze çekeceği de yün ve kıl gibi gözü kör edecek şeyler olur.»

2273

حال ما اینست درفقر و غنا
هیچ مهمانی میا مغرور ما

Hâl-i mâ înesêt der-faKr û ganâ,
Hîç mihmânî me-yâ mağrûr-i mâ.

«Fakr ve meşakkat hususunda bizim hâlimiz budur. Hiç bir misâfir aldanıp da bize konuk gelmesin.»

Bu beyt ile aşağıki iki beyt, bedevi karısının lisânından îrâd edildikten sonra yine müzevvir şeyhlerin ta'rifine devam olunuyor.

2274

قحط دەسال ارندیدی درصور
چشمها بکشا و اندرما نگر

KahT-i deh-sâl er-ne-dîdî der-Suver,
Çeşmhâ bü-kşâ vu ender-mâ niger.

«On sene süren bir kıtlığın nasıl olacağını görmedinse gözlerini aç da bize bak.»

2275

ظاهر ما چون درون مدعی
درداش ظلمت برونش شعشعی

Zâhir-î mâ çün derûn-i müddeî,
Der-dileş zulmet birûneş şa'şeî.

«Bizim görünüşümüz müddeî ve müteşeyyihi andırır ki kalbi karanlık olduğu halde hârici gâyet parlaktır.»

2276

ازخدا اورا نه بوئی نه اثر
دعوش افزون زشیث و بوالبشر

Ez-Hudâ ûrâ ne bûyî nê eser,
Da'veteş efzûn zi-Şîs û Bu-'l-Beşer.

«Kendisinde Allahtan bir râyiha ve bir eser yokken halkı irşâda da'vet hususunda Şîs ve Âdem Aleyhisselâmdan ileri gidiyor.»

2277

دیو ننموده ورا هم نقش خویش
او همی گوید زابدالیم و بیش

Dîv ne-nmûde verâ hem naKş-i Hîş,
Û hemî-gûyed zi-ebdâlim u bîş.

«Ona şeytan bile kendi suratını göstermemiş olduğu halde, biz ebdâl zümresindeniz, hattâ onlardan ilerideyiz diyor.»

Yukarılarda söylenilmişti ki kibâr-ı evliyâullahtan ba'zılarına (ebdal) ta'bir edilir. Onlara böyle denilmesinin sebebi: Seyyiâtlarının hasenâta tebeddül etmesi yâhud istedikleri vakit ve arzû ettikleri yerde kendilerinden bir bedel gösterebilmeleri imiş.

2278

حرف درویشان بدزدیده بسی
تا گمان آید که خود هست او کسی

Harf-i dervîşân bi-düzdîdê besî,
Tâ gümân âyed ki Hod hest û kesî.

«Derviş sözlerinden bir çoğunu çalmış ve ezberlemiş, kendisi de bir adam sayılsın diye» o sözleri tekrarlayıp duruyor.

2279

خرده گیرد درسخن مربازید
ننك دارد ازدرون او یزید

Horde-gîred der-süHan mer-Bâyezîd,
Nêng dâred ez-derûn-î û Yezîd.

«Sözde Bâyezid-i Bestâminin yanlışını tutmaya çalışır. Fakat iç yüzünden Yezid bile hayâ eder.»

2280

بی نوا ازنان و خوان آسمان
پیش او ننداخت حق یك استخوان

Bî-nevâ ez-nân u Hân-î âsmân,
Pîş-i û ne-ndâHt haK yek üstüHân.

«Semâvi sofra ve ekmekten behresi yok. Cenâb-ı Hak, onun önüne kem k bile atmamış.»

Yâni semâvi ni'metler ve ma'nevi zevklerden bir parça bile tatmamış. Öyle olduğu halde :

2281

او ندا کرده که خوان بنهاده‌ام
نایب حقم خلیفه‌زاده‌ام

Û nidâ kerdê ki Hân bi-nhâdeem,
Nâyib-i haKKem Halife-zâdeem.

«İrşâd sofrasını açtım, nâib-i İlâhi ve halife zâdeyim diye bâr bâr bağırıyor.»

Keza o müzevvir diyor ki :

2282

الصلا ساده‌دلان پیچ‌پیچ
تا خورید از خوان جودم سیر هیچ

ES-Salâ sâde-dilân-î pîç-pîç,
Tâ Horîd ez-Hân-i cûdem sîr-i hîç.

«Ey katmerli sâf kimseler, buyurun, açtığım sahâvet sofrasından doya doya (hiç) yiyin.»

Hiç bir şeyi olmayanın sofrasında ancak hiç yenilebileceği, yânî hiç bir şey yenilemiyeceği pek tabiî bir şeydir.

2283

سالها بر وعدهٔ فردا کسان
گرد آن درگشته فردا نارسان

Sâlhâ ber-va'de-î ferdâ kesân,
Gird-i ân der-geşte ferdâ nâ-resân.

«Ferdâ va'desiyle bir çok kimse yıllarca onun etrafına toplanır da va'dettiği ferdâya vâsıl olamaz.»

Yânî böyle müddeî ve müzevvir herifler: «Çalışın yarın, öbürgün mesâinizin feyzini görürsünüz» diye muhlis müridleri iğfâl ederler. Mev'ûd (yarınlardan), (öbürgünlerden) bir çoğu geçtiği hâlde beklenilen gün bir türlü gelmez. O şeyh taslağı ise (bugün peşin, yarın veresiye) levhası gibi aynı nakarâtı tekrarlar durur.

2284

دیر باید تا که سر آدمی
آشکارا گردد از بیش و کمی

Dîr bâyed tâ-ki sirr-i âdemî,
Âşkârâ gerded ez-bîş û kemî.

«Bir kimsenin çokluk ve azlık gibi mikdâr ve mahiyyetine tealluk eden sır, anlaşılmak için epeyce zaman geçmek lâzımdır.»

2285

زیر دیوار بدن گنجیست یا
خانهٔ مارست و مور و اژدها

Zîr-i dîvâr-î beden gencîst yâ,
Hâne-î mârest u mûr û ejdehâ.

«Beden duvarının altında definé mi, yoksa yılan, karınca ve ejderhâ yuvası mı var?» kolayca anlaşılamaz.

2286

چونکه پیدا گشت کو چیزی نبود
عمر طالب رفته آگاهی چه سود

Çün-ki peydâ geşt k'û çîzî ne-bûd,
Umr-i Tâlib refte âgâhî çi-sûd.

«O, cesed duvarının altında, yânî şeyh zannedilen kimsenin ma'neviyyetinde bir şey bulunmadığı anlaşılınca ona mürid olanın ömrü beyhûde geçmiş olduğu tahakkuk eder.»

Eder ammâ o vakit ki âgâhlığın ne faydası olabilir?

Onun için insan, sonra pişman olmamak üzere intisâb edeceği şeyhin hakikaten kâmil ve mükemmil olmasına dikkat etmelidir.

2287

ليك نادر طالب آيد كز فروغ
درحق آن نافع آيد آن دروغ

Lîk nâdir Tâlib âyed k'ez-fürûğ,
Der-haK-î ân nâfi' âyed ân dürûğ.

«Lâkin nâdiren ba'zı tâlib bulunur ki sıdk-ı i'tikâdı nûru dolayısiyle müddeî şeyhinin yalanı, yânî yalandan irşâd da'vâsında bulunması, mürîdi hakkında hayırlı olur.»

2288

او بقصد نيك خود جاى رسد
گرچه جان پنداشت آمد جسد

Û be-KaSd-î nîk-i Hod câyî resed,
Gerçi cân pindâşt ân amed cesed.

«Mürîd, şeyhini rûh sandığı hâlde onun kalıbdan ibâret olmasıyle beráber, hüsnü niyyeti sebebiyle bir makâma vâsıl olur.»

2289

چون تحرى دردل شب قبله‌را
قبله نى و آن نماز او روا

Çün teharrî der-dil-î şeb Kiblerâ,
Kible nî vû ân nemâz-î û revâ.

«Gece yarısı kıbleyi arayıb namaza durmak gibi ki teveccüh ettiği taraf, kıble değilken namazı câiz ve makbul olur.»

Ma'lum ya. Namaza durmadan evvel bir takım şartlar vardır ki, biri de (istikbâl-i kıble) yânî Ka'benin bulunduğu tarafa dönmektir.

Bu teveccüh farzdır. Onsuz namaz câiz olmaz. Öyle iken, gece karanlığında ve kırda, bayırda kıble cihetini ta'yin edemiyen kimsenin kıble zannettiği cihete doğru namaz kılması câizdir.

Hazret-i Mevlânâ; şeyh-i kıbleye, müridi de kıbleye teveccüh etmiş musalliye benzetiyor da buyuruyor ki: «Gece vakti cihet ta'yin edemiyen bir adamın araştırdıktan sonra aklının kestiği tarafa namaza durması câiz

ve kıldığı namaz makbuldür.» Onun gibi bir tâlibin de kâmil ve mükemmil bir şeyh aradıktan sonra hüsnü niyyet ve hulûs-i i'tikâd ile — vellev ki şarlatan olsun — bir müteşeyyihe intisâb etmesi faydadan hâlî değildir.

2290

مدعی را قحط جان اندر سرست
لیك ما را قحط نان در ظاهرست

Müddeîrâ KahT-i cân ender-serest,
Lîk mârâ KahT-i nân der-zâhirest.

«Müddeî müteşeyyihin rûhundaki kıtlık ve boşluk gizlidir. Lâkin bizim için ekmek kıtlığı ve açlık meydandadır.»

Allâhü a'lem Cenâb-ı Pîr, üslûb-i hakîm tarzında, yânî kendini de bir tâlib-i sülûk gibi göstermek üzere buyuruyor ki: Seyr ü sülûke ihtiyâcımız ve bu hususta hüsnü niyyetimiz var. Fakat bizi doyuracak ekmek, yânî mürşid bulamıyoruz. Şeyh kıyâfetinde birini gördük, başkasına tesâdüf edemedik. Mecbûren ona intisâb ettik. Onun ma'neviyyatı kıt bulunsa bile hiç olmazsa gizlidir. Bizim aç ve muhtâç olduğumuz ise âşikârdır. Binâenaleyh intisâbımız ve hüsnü niyyetimiz dolayısiyle istifâdeden mahrum kalmayız.

2291

ماجری چون مدعی پنهان کنیم
بهر ناموس مزور جان کنیم

Mâcerâ çün müddeî pinhân künîm,
Behr-i namûs-î müzevvir cân kenîm.

«Şeyhlik da'vâsında bulunanın kendi kofluğunu gizlemesi gibi biz de mâcerâyı yânî irşâda olan ihtiyâcımızı saklamaya kalkarsak ve bu hususta sûrî ve indî sıkılmaya kapılırsak can çekişircesine ıztırâb çekmiş oluruz.»

«A'RABÎ HİKÂYESİNE AVDET VE TEMSİLAT-I ACİBE»

2292

شوی گفتش چند گوئی دخل و گشت

خود چه ماند از عمر افزونتر گذشت

Şûy gofteş çênd gûyî daHl u geşt,
Hod çi mând ez-umr efzun-ter güzeşt.

«Kocası kadına dedi ki: İrad arzusu ve gezip dolaşma hevesiyle ne kadar söylenip duruyorsun? Ömrümüzden ne kadar kaldı? Hayat müddetinin çoğu geçip gitti.»

2293

عاقل اندر بیش و نقصان ننگرد

زانکه هر دو همچو سیلی بگذرد

ÂKil ender-bîş-i nuKSân ne-ngered,
Z'ân-ki her dû hemçu seylî bü-gzered.

«Akıllı olan rızkın azına, çoğuna bakmaz. Çünkü ikisi de sel gibi akar gider.»

2294

خواه صاف و خواه سیل تیره‌رو

چون نمی‌پاید دمی ازوی مگو

Hâh Sâf u Hâh seyl-î tîre-rû,
Çun ne-mî-pâyed demî ez-vey me-gû.

«O sel ister berrak, ister bulanık aksın, mâdem ki durup kalmıyor, akıp gidiyor, ikisinden de bahsetme.»

Selin berrak akması: Kısmetin bol ve refah şeklinde, bulanık olması da fakr u zarûret hâlinde zuhûr etmesidir. A'râb,i yâni akıl; zevcesi mesâ-

besinde olan nefse nasihat veriyor. «Hasbelbeşeriyye ma'ruz kaldığımız seâdet ve musîbetin hiç biri sürekli değildir. Mâdem ki böyledir, sebâtı olmayan şeylere heveslenmek, onlardan uzun uzadıya bahsetmek de lâyık değildir.» diyor. Ondan sonra da bütün mahlûkâtın rızkının rezzâk-ı âlem olan Allah tarafından verilmekte olduğunu anlatmak için :

2295

اندرین عالم هزاران جانور
میزید خوش عیش بی‌زیر و زبر

Ender-în âlem hezârân cân-ver,
Mî-ziyed Hoş ayş-i bî-zîr û zeber.

«Bu âlemde binlerce hayvânât, aşağı yukarı, yânî az ve çok kaydı olmaksızın hoşça geçinirler.»

(Sûre-i Ankebût) da buyuruluyor ki:

وَكَاَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا

«Hayvanâttan ne kadarı vardır ki rızkını hâmil olamaz[29].» Yânî ekip biçmek, besleyip yetiştirmek gibi tedbirler ile rızkını elde edemez. (Yevmün cedid, rızkun cedid) fehvâsınca bugün ne bulduysa onu yer, yarın için de Allahın lutfuna i'timâd eder. Hakikaten insan, fâre, arı, karınca gibi ba'zı müstesnâlarından mâadâ bütün zevilhayâtın mâîşeti tam bir tevekküldür. Sabahleyin ininden ve yuvasından aç çıkan hayvanlar, akşam üstü karınları doymuş olarak dönerler. Çünkü :

اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

«Allah, o hayvanların rızkını verir, (kimini etle, kimini otla doyurur) Ey insanlar; sizi de böylece besler. Cenâb-ı Hak sizin açlığınızı işitir ve rızkınızı nereden vereceğini bilir[30].»

İşte Cenâb-ı Pîrin aşağı, yukarı kaydı olmaksızın buyurduğu budur.

---

(29) Sûrei Ankebut: 60.
(30) Sûrei Ankebut: 60.

2296

شکر میگوید خدارا فاخته

بر درخت و برگ شب ناساخته

Şükr mî-gûyed Hudârâ fâHte,
Ber-diraHt û berg-i şeb nâ-sâHte.

«Üveyk kuşu ağaç üstünde Allaha şükreder. Halbuki gece nevâlesini hazırlamamıştır.»

2297

حمد میخواند خدارا عندلیب

کاعتماد رزق بر تست ای مجیب

Hamd mî-Hâned Hudârâ andelîb,
K'i'timâd-î rizK ber-tust ey Mücîb.

«Ey mücîb olan, mahlûkâtının temenniyâtını kabul eyleyen Allah; rızk hususunda i'timâdımız ancak sanadır diye bülbül de Cenâb-ı Hakka hamdeder.»

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

buyurulmuş, her hayvanın rızkının lutf-i İlâhi ile verildiği beyân olunmuştur.

2298

باز دست شاهرا کرده نوید

ازهمه مردار ببریده امید

Bâz dest-î şâhrâ kerde nevîd,
Ez-heme mürdâr bü-brîde-ümîd.

«Toğan kuşu, şâhın eline göz dikerek, yâhud şâhın elinde çırpınarak bütün murdar ve lâşelerden ümid kesmiştir.»

Eskiden hükümdarların yaptırdığı ve yaptığı avlarda kuşları tutup getirmek için toğan kuşları alıştırılırmış. Kâşgar taraflarında kartalların da böyle terbiye edildiğini bir kitabda okumuştum. Osmanlı saraylarında

(31) Sûrei Hud: 6.

bilhassa bu işle meşgul toğancılar varmış. Hâlâ Üsküdarda bir semtin adına Toğancılar denilmektedir. İhtimâl ki orada toğan alıp satan esnâfın çarşısı vardı.

Evet, toğan, şâhin, atmaca gibi av kuşları, terbiye edilir, ava gidilirken el üstünde olmak üzere götürülürmüş. Hayvan; pençeleriyle, gagasiyle yırtmasın diye ele de meşinden eldiven geçirilirmiş. Havada bir kuş geçtiğini görülünce toğan salıverilir, yetişip yakaladığı kuşu getirince de bir iki lokma et verilirmiş.

Toğanın başka taraflardan ümit kestiğini, şahın vereceği et lokmalariyle kanâat eylediğini A'rabi misâl gösteriyor da zevcesine, yânî akıl, nefse tevekkül tavsiye ediyor. Yine diyor ki :

2299

همچنین از پشه داری تا بفیل

شد عیال الله حق نعم المعیل

Hem çün-în ez-peşşe dârî tâ be-fîl,
Şüd 'iyalu-'llâh haK ni'me'l-mu'îl.

«Böyle sivrisinekten tut file varıncaya kadar bütün mahlûkât, Allahın âliesi mesâbesindedir. Hak sübhânehû ise ne güzel bir âile sâhibidir.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile şu Hadise telmih buyuruyor: **«Mahlûkât Allahın âilesidir. Halkın içinde Allaha en ziyâde sevgili olan da o âileyi en çok sevendir.»**

İyâl-i İlâhî olan halkı sevmek ve muhabbet îcâbı yardım etmek Allahın muhabbetini celbediyor. İnsanın kendi âilesini sevmesi ve iyi bakması, onların refâhına çalışması da Hadîs-i Şerifin meâline göre Allahın rızâsını ve muhabbetini mûcib olacak. O halde bu şerefi kazanmak istiyorsak herkesi ve her şeyi sevmeye, elden geldiği kadar da yardım etmeye, bu arada kendi âilemizi de hâlimize göre hoşca geçindirmeye çalışmalıyız.

2300

این همه غمها که اندر سینه‌هاست

از بخار و گردباد بود ماست

İn heme gamhâ ki ender-sinehâst,
Ez-buHâr û girdbâd-î bûd-i mâst.

«Sînelerimizin içinde bulunan gamlar, kederlerin hepsi de varlık buhârından ve fırtınasından hâsıl olmaktadır.»

Yânî bir ni'metin elde edilmesi arzusu içimizde bir fırtına kopardı mı, ondan mahrûmiyyet ateşi de yakmaya başladı mı o arzû ve mahrûmiyyetten çıkan toz ve duman, kesif bir gam tabakası hâlinde üstümüze çöker. O dumandan sıyrılıp çıkmak için o dumanı zuhûra getiren o mahrûmiyyet ateşini söndürmeli. O tozdan kurtulmak için onu kaldıran hırs ve tama' fırtınasını dindirmeli, açıkcası her görülen şeyin elde edilmesi hevesine düşmemelidir.

2301

این غمان بیخ کن چون داس ماست
اینچنین شد وانچنان وسواس ماست

İn gamân-ı bîh-ken çûn dâs-ı mâst,
İn çünin şud v'inçünân vesvâs-ı mâst.

«İnsanı kökünden koparan ve temelinden yıkan bu gamlar, bizim için orak gibidir. (Böyle oldu, şöyle olacak) gibi düşünceler de bize vesvese vermektedir.»

Yânî maîşet endişesiyle, yâhud bir şeyi elde edememek düşüncesiyle tutuşup yanmak, orak gibi ömrü biçer. Allahın rezzâkiyyetine i'timâd göstermeyip de şöyle mi olacak, böyle mi olacak? diye korkup kıvranmak, hayatın tadını kaçıran vehimden vesveseden, hattâ bir nev'î hastalıktan başka bir şey değildir.

Bir mevki'de bulunanların, kalacak mıyız? Oraya tırmanmak isteyenlerinde, çıkacak mıyız? diye ihtirâz ve ihtirâs ile kıvranmaları, hastalık değil de nedir?

2302

دانکه هر رنجی ز مردن پاره ایست
جزء مرگ از خود بر ان گر چاره ایست

Dân ki her rencî zi murden pâre îst,
Cüz-i merg ez Hôd ber ân ger çâre îst.

«Bilmiş ol ki her hastalık, ölümden bir parçadır. Eğer çâre bulabilirsen ölüm cüz'ünü kendinden defet.»

Yoktan yere bir takım hevese kapılıp da mağmum ve hasta olmak, kısmen ölmek demektir. Bu gibi ma'nâsız gamlar, kederler insanın hem ma'neviyyâtını, hem sûri hayatını zehirler. Binâenaleyh seni kısmen öl-

dürmekte olan o gam ve kederin sebebini kalbinden fırlat ki, hiç olmazsa şu bir kaç günlük ömrü tam yaşamış olasın.

2303

چون ز جزو مرگ نتوانی گریخت
دانکه کلش بر سرت خواهند ریخت

Çün zi cüz-i merg netüvânî girîHt,
Dân ki küll'eş ber seret Hâhend rîHt.

«Mâdem ki ölümün cüz'ünden kaçamıyorsun, bilmiş ol ki onun tamamını senin başına dökeceklerdir.»

Yâni kısmen ölüm demek olan hevâ vü hevesi bırakamıyorsun, bir takım vesveselerle âdetâ hasta oluyorsun da, ölümün bir cüz'ünden kurtulamıyorsun; ma'lumun olsun ki cüz'ler birleşe birleşe küllü teşkil ederler. Ve nihâyet seni alıp götürürler.

Cenâb-ı Pir diğer bir bahse şuru' ediyor ve diyor ki :

2304

جزو مرگ ار گشت شیرین مر ترا
دانکه شیرین میکند کل را خدا

Cüz-i merg er gest şirîn mer turâ,
Dân ki şirîn mikuned küllrâ Hudâ.

«Eğer ölümün cüz'ü sana tatlı geliyorsa bilmiş ol ki Allah, onun küllünü de sana tatlılaştırır.»

«Ölüm, Allaha mülâki olmaktır» kavli muktezâsınca insanın ölmesi, huzûr-i İlâhiye gitmesi ve lika-i Rabbâniye ermesi olunca, onun mukaddemâtı bulunan hastalıklar ve felâketler de bir nev'i müjdeci olmak lâzım gelir. Bir kimse, uğradığı hastalık vesâire gibi musibetleri böyle mübeşşirâttan sayar ve hoşlukla kabul ederse onların külliyetleri, yâni ölümün kendisi de onun hakkında hayırlı olur.

2305

دردها از مرگ می‌آید رسول
از رسولش رو مگردان ای فضول

Derdhâ ez merg miâyed resûl,
Ez resûleş rû megerdân ey fuDûl.

«Derdler, insana ölümün elçisi olarak gelir. Ey fodul kimse, ölüm elçisi olan hastalıklardan yüz çevirme, yânî onlarla ünsiyyet et ki ölüme de alışmış olasın.»

2306

هر که شیرین می‌زید او تلخ مرد
هر که او تن را پرستد جان نبرد

Her ki şîrîn mîziyed û telH mürd,
Her ki û tenrâ perested can nebürd.

«Tatlılık, yânî refah içinde yaşayan kimsenin ölümü acı olur. Çünkü alışılmış şeyden ayrılması güç olur. Bedenine tapan, yânî nefsinin her arzusunu yerine getiren canını kurtaramaz.» Nasıl ki :

2307

گوسفندان را ز صحرا میکشند
آن که فربه‌تر مر اورا میکشند

Gûsfendânrâ ziSahra mîkeşend,
An ki ferbihter mer ûrâ mîkeşend.

«Kırda otlayan koyunları çekerler, hangisi daha semizse onu keserler.»

Cenâb-ı Pîr, bir beyt yukarıda «Bedenine tapan canını kurtaramaz» buyurmuştu. Onu bir misâl ile te'yid için diyor ki: Koyun sürüsü içinde en evvel kesilen en ziyâde besili olandır. Demek ki tenperverlik, bir zîrûhun ölümünü ta'cil ediyor. Bundan ibret al da rûhun yerine bedenin takviyesiyle uğraşma.»

2308

شب گذشت و صبح آمد ای ثمر

چند گیری این فسانه‌را ز سر

Şeb güzest ü subH âmed ey şemer,
Çend gîrî în fesânerâ ziser.

«Gece geçti, sabah oldu. Ey gönlümün meyvesi; daha ne vakte kadar bu zarûret masalını tekrarlayıp duracaksın.»

Bu beyt, bedevî karısının bitmez, tükenmez dırıltısına karşı kocası tarafından verilen cevabdır. Adamcağız, bütün gece dinlediği söylenti üzerine :

— Yâhû, ortalık ağarıyor. Sen hâlâ durmadan söyleniyorsun diyor. Ömür gecesinin geçip gittiğini, ecel sabahının eserinin görünmeye başladığını gören aklın da, nefsin hevesâtına karşı diyeceği budur.

Cenâb-ı Mevlânâ, münâsebet dolayısiyle yeni bir bahis açıyor, yaşı ilerledikçe hırsı artanlara nasîhatte bulunuyor. O nasîhatleri de bedevî lisânından karısına hitâb olarak veriyor :

2309

تو جوان بودی و قانعتر بدی

زر طلب گشتی خود اول زر بدی

Tû civân bûdî ve Kani'ter budî,
Zer Taleb geştî Hod evvel zerbudî.

«Sen genç iken daha kanâatli idin. Evvelce altın gibi kıymetli ve sevimli iken ihtiyârladıkça altın tâlibi oldun.»

2310

رز بدی پرمیوه چون کاسد شدی

وقت میوه پختنت فاسد شدی

Rez budî pür-meyve çûn kâsid şudî,
VaKt-i meyve puHtenet fâsid şudî.

«Sen salkımlanmış bir asma idin, tam meyveni pişirip yetiştireceğin vakit neden bozuldun.»

2311

میوه‌ات باید که شیرین‌تر شود
چون رسن تابان نه واپستر رود

Meyve'et bâyed ki şîrîn-ter şeved,
Çûn resen tâbân ne vâpester reved.

«Senin yemişin eskisinden daha tatlı olmalıydı, mutaflar gibi gerisin geri gitmemeliydi.»

Bedevî, karısına diyor ki: «Yâhu; sen genç iken güzeldin, altın gibi kıymetli, asma fidanı gibi feyizli idin. Yaşın ilerledikçe değiştin, iyileşecek yerde kötüleştin. Âdetâ mutaf çırağı gibi geri geri gitmeye başladın. Altın gibi iken, altın tâlibi oldun; bol salkımlı asma fidanı iken, o salkımların her biri tatlı ve üzüm olacakken bozuldun. Mahsûlün çürük koruktan ibâret kaldı.»

2312

جفت مایی جفت باید هم صفت
تا برآید کارها با مصلحت

Cüft mâyî cüft bâyed hem Sıfat,
Tâ ber-âyed kârhâ bâ-maSlahat.

«Sen bizim eşimizsin. Her işin doğru olması için eşlerin biri birine uygun olması gerektir.»

2313

جفت باید هم مثال همدگر
در دو جفت کفش و موزه در نگر

Cüft bâyed hem misâl-i hem diger,
Der du cüft-i kefş u mûze der niger.

«Eşlerin birbirine benzer olması şarttır. Ayakkabı ve çizme gibi çift olan şeylere bak da bunu anla.»

2314

گر یکی کفش از دو تنگ آید بپا
هر دو جفتش کار ناید مر ترا

Ger yekî kefş ez du teng âyed be-pâ,
Her du cüfteş kâr n'âyed mer Turâ.

«Eğer bir ayakkabının teki dar olursa ikisi de senin işine yaramaz.»

2315

جفت در یك خرد و ان دگر بزرك
جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرك

Cüft der yek Hurd u ân dîger büzürg,
Güft-i şîr-i bîşe dîd hîç gurk.

«Bir kapının iki kanadından biri küçük, öbürünün büyük olduğunu, ormanda, sazlıkta barınan aslanın eşinin kurd bulunduğunu gördün mü?»

2316

راست ناید بر شتر جفت جوال
این یکی خالی و آن یك پر ز مال

Râst n'âyed ber şutur cüft-i çuvâl,
İn yekî Hâlî ve ân yek pür zi mâl.

«Biri boş, diğeri mal ile dolu iki çuval, devenin sırtında denk bir yük olamaz.»

2317

من روم سوی قناعت دل قوی
تو چرا سوی شناعت میروی

Men revem sûy-ı Kanâ'at dil Kavî,
Tu çirâ sûy-ı şenâ'at mîrevî.

«Ben kuvve-i kalb ile, yânî Allahın rezzâkiyyetine i'timâd ederek kanaat tarafına gidiyorum, sen neden şenâat cihetine gidiyorsun?»

Ma'lûmdur ki zevc yânî çift: Biri birine muâdil ve mümâsil iki şey demektir. İzdivâc ise böyle yekdiğerine denk olabilecek iki şeyin bir araya gelmesidir. Eldiven gibi, çorab gibi, ayakkabı gibi eşyâya dikkat edelim. İkişer dâne olan bu şeylerin her teki, öbür tekine müsâvi olur. Biri ufak, biri büyük olsa ikisi de işe yaramaz. Kezâ çift kanadlı bir kapıyı gözönüne getirelim. Kanadlardan biri bir parmak kısa, yâhud uzunca olsa diğerine eş olmaz. Örtmek ve muhâfaza etmek hizmetini göremez. Kezâ bir hayvana yükletilecek iki denkten birinin boş, diğerinin dolu olması şöyle dursun, öbüründen biri iki okka ağır yâhud hafif bulunsa hayvana zahmet verir. Eşyâda pek bâriz olduğu görülen şu hâl, eşhâs için de aynen vâki'dir. Binâenaleyh gerek izdivâc, gerek imtizâc hususunda zevc ve zevcenin küfüv olması yânî hâl, mâl ve kemâl i'tibâriyle müsâvi olması elzemdir. Sinnen, fikren, ilmen, mevkian ve serveten müsâvî değilse bile oldukça yakın bulunmayan kadın ve erkeğin izdivâcı çok kere ayrılmayı mûcib olur. Bir ihtiyâra:

— Niçin evlenmiyorsun? diye sormuşlar.

— Kocakarılardan hoşlanmam cevâbını vermiş.

— Kudretin varsa gencini al tavsiyesinde bulunmuşlar.

— Yâhu ben bu yaşta kocakarılardan hoşlanmazsam genç kız beni beğenir mi? demiş.

Birinci Sultan Mahmud devri kazaskerlerinden Moralı zâde Hâmid efendinin kızı Leylâ hanım vardır ki iyi bir şâirdir. Gençliğinde bunu birine vermişler. Gelin hanım şâir ve ma'lûmâtlı olduğu kadar dâmâd da çelebi ve câhilmiş. İhtimâl ki zenginliğine tamah edilmiş. Herif, zifaf gecesi, kolunu sıvamış. Hanım gel şunu değiştir diye oradaki nohud yakısını göstermiş. Bu teklif gelinin odadan kaçmasını, kocasından boşanmasını, bir daha da kimseve varmamasını mûcib olmuş. Şüphesiz ki bu iftirâkın sebebi: Gelin ile güveyin terbiye i'tibâriyle denk olmaması idi. Onun için evlenecek yâhud kocaya varacak olanlar, nikâhtan evvel buraları düşünmelidirler. Âfâkıyyatta böyle olduğu gibi enfüsiyyatta da böyledir. Erbâbının ma'lûmudur ki insan denilen mahlûk-i mükerrem, rûh ile nefisten ibârettir ki ma'nevi terakkisi için nefsinin de rûhu gibi saf ve ona lâyık olması icabeder. Nitekim Mesnevî-i Şerifin ilk hikâyesinde evvel beevvel bu nükteye işâret buyurulmuştur. Sefere çıkan iki arkadaştan biri şarka, diğeri garba gitmek ister ve her biri arkadaşını kendi tarafına çekerse ikisinin de bir adım atmak imkânı olmaz. Ondan dolayı Hazret-i Mevlânâ, bedevi tarafından karısına, yâhud rûh lisânından bedene hitâben: «Ben kuvvet-i kalb ile kanâate doğru gittiğim hâlde sen niçin şenâat ve kabahat tarafına gidiyorsun?» buyuruyor.

مرد قانع از سر اخلاص و سوز
زین نسق می گفت بازن تا بروز

Merd-i Kânî' ez ser-i iHlâs u sûz,
Zîn nesaK mî gôft bâ-zen tâberûz.

«Kanâatkâr bedevi, yüreği yanarak, gündüz oluncaya kadar karısına kemâl-i ihlâs ile böyle söylüyor ve nasîhat veriyordu.»

«BEDEVÎ KARISININ KOCASINA: [SÖZÜNÜ KADEMİNDEN VE MAKAMINDAN FAZLA SÖYLEME Kİ, CENAB-I HAK: (LİME TEGÛ-LÛNE MÂLÂ TEF'ALUN) YÂNÎ (NİÇİN YAPAMAYACAĞIMIZ ŞEYLERİ SÖYLÜYORSUNUZ?) BUYURUYOR. SÖYLEDİĞİN SÖZ, YÂNÎ TEVEKKÜLDEN BAHSEDİŞİN DOĞRUDUR. FAKAT O TEVEK-KÜL SENİN MAKÂMIN DEĞİLDİR. KENDİ MAKAMINDAN YÜKSEK VE MUÂLLEMENDEN ÜSTÜN SÖZ SÖYLEMENİN SANA ZARARI DOKUNUR] DİYE NASİHAT ETMESİ»

Cenâb-ı Pîr, yüksekten atanlara, makamından söylemeyenlere, sözünün eri olmayanlara nasihat olmak üzere bedevî karısının lisânından kocasına cevab veriyor. Bir Âyet-i Celîle ile ifâdesini te'yid ediyor. Tefsirlerde deniliyor ki: Eshâb-i Kirâm ridvânullâhi aleyhim hazarâtı «Bizi cehennemden kurtarıp cennete götürecek ameli bilsek de işlesek» demişlerdi. Onun üzerine şu Âyet-i Kerime nâzil oldu.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ۝
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ
وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝

«Ey îmân etmiş olanlar! Size bir ticârete delâlet edeyim mi ki, sizi elem verecek bir azabdan kurtarsın. Allah'a ve Resûlüne inanırsınız ve

ve Allah yolunda mallarınızla, nefislerinizle mücâhede edersiniz. (Yâni mâlen, bedenen fedâkârlık gösterirsiniz) Bilmiş olsanız şu hareket, sizin için çok hayırlıdır[32].»

Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem bu Âyet-i Kerimeyi sahâbeye tebliğ etti. Cehennemden kurtaracak ve cennete götürecek amelin imân ile cihâd olduğunu beyan buyurdu. Cihadda ölüm bulunacağı için o amel, ba'zılarının hoşuna gitmedi. O münâsebetle de şu âyet-i kerime nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝

«Ey îmân etmiş olanlar! Yapmayacağınız şey'i niçin söylüyorsunuz?[33]» (Yâni cehennemden halâs edecek ve cennete götürecek ameli bilsek de işlesek diyordunuz. «O amelin îmân ve cihâd olduğu bildirildiği hâlde tatbikâtında ağır davranıyorsunuz, demek ki yapamayacağınız bir iddiâda bulunuyorsunuz» Yapmayacağınız bir işi yapalım demeniz ind-i İlâhide pek ziyâde adem-i hoşnûdiyi mucib oldu.)

Ulemâdan ba'zıları bu Âyetteki hükmün umûmî olduğunu, her kim bir şey söylerde onu yapmazsa bu itaba dahil bulunduğunu söylemişlerdir.

2319

زن برو زد بانك كاى ناموس كيش
من فسون تو نخواهم خورد بيش

Zen berev zed, bang k'ey nâmûs-ı kîş,
Men fusûn-ı tû neHâhem Hôrd-ı bîş.

«Kadın kocasına bağırıp dedi ki: Ey kanâatkârlık taslayan herif; artık bundan ziyâde senin atıp tutmanı dinleyemem.»

(32) Sûrei Saf: 10-11.
(33) Sûrei Saf: 2-3.

2320

ترهات از دعوی و دعوت مگو
رو سخن از کبر و از نخوت مگو

Turrehât ez da'vi vü da'vet megû,
Rev suHen ez kibr u ez naHvet megû.

«Da'vâyâ ve da'vete dâir saçmalama. Kibirden, azametten dolayı söz söylemeyi bırak.»

2321

چند حرف طمطرق و کار و بار
کار و حال خود بین و شرمدار

Çend harf-i TumTurâK û kâr u bâr,
Kâr u hâl-i Hôd bîn û şerm dâr.

«Ne vakte kadar böyle tomturaklı sözlerle atıp tutacaksın? Bir yaptıkların bir de söylediklerine bak da sıkıl.»

2322

کبر زشت و از گدایان زشت‌تر
روز سرد و برف و آنکه جامه تر

Kibr zişt û ez gedâyân zişt-ter,
Rûz serd u berf u ânki câmeter.

«Kibir çirkin bir şeydir. Fakat dilencilerin kibri daha çirkindir. Kışın soğuk ve karlı bir günde ıslak elbiseye benzer.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile: **«Cenâb-ı Hak kıyâmet gününde üç kimseye kelâm etmeyecek, kendilerine merhamet nazariyle bakmayacak ve onları afvetmiyecektir. Bundan dolayı onlar çok acı bir azab göreceklerdir. O üç kişi şunlardır: İhtiyâr zânî, yalancı hükümdâr ve kibirli dilenci»** Hadis-i Şerifine işâret edilmiştir.

2323

چند دعوی و دم و باد بروت
ای ترا خانه چو بیت‌العنکبوت

Çend da'vî vü dem û bâd-i bürût,
Ey tura Hâne çü beyt-ül an kebut.

«Ey örümcek ağından zaîf ve çörden, çöpden yapılmış bir kulübeye sığınmış olan! Senin bu da'vâda bulunman, burnunun Kaf dağında olması, ne kadar sürecek?»

2324

از قناعت کی تو جان افروختی
از قناعتها تو نام آموختی

Ez Kanâ'at key tu cân efrûHtî,
Ez Kanâ'athâ tu nâm âmûHtî.

«Sen kanâatten ne vakit ruhunu parlattın? Sen kâinâtın ancak adını öğrenmişsin!»

2325

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج
گنج‌را تو وا نمیدانی ز رنج

Gôft peygamber Kanâ'at çîst genc,
Gencrâ tû vâ nemîdânî zi renc.

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: kanâat nedir? Hazînedir. Sen ise, genç ile renci, yânî bir hazine olan kanaatle meşakkati ayırd edemiyorsun.»

Derler ki Koca Râgıp Paşaya sadrâzamlığında biri bir arzuhâl vermiş ve isti'tafta bulunmuş. Paşa da arzuhâlin arkasına: **«Kanâat tükenmez bir hazinedir»** Hadisini yazıp müsted'îye göndermiş. Adamcağız, bu Hadîsi görünce altına: **«Filvâki' kanâat tükenmez bir hazinedir, ammâ kanâat; yiyecek bir lokmadan, giyecek bir hırkadan, barınacak bir meskenden sonra olur»** ma'nâsına gelen bir ibâre yazmış. Bunun üzerine sadrazam da ona ihsanda bulunmuş.

Yine kadın söyleniyor :

2326

این قناعت نیست جز گنج روان

تو مزن لاف ای غم و رنج روان

İn Kanâ'at nîst cuz genc-i revân,
Tû me-zen lâf ey gam û renc-i revân.

«Kanâat, devamlı bir hazineden başka bir şey değildir. Ey sürekli gam ve dâimî sıkıntı; sen ondan bahsetme.»

2327

تو مخوانم جفت کمتر زن بغل

جفت انصافم نیم جفت دغل

Tu meHânem cüf-i kemter zenbegal,
Cüft-i inSâfem niyem cüft-i degal.

«Sen bana çiftlerden bahsederek koltuk vurma, yânî nisbet verme. Ben insâf eşiyim, hiylekârlık çifti değilim.»

2328

چون قدم با میر و با بك میزنی

چون ملخرا در هوا رك میزنی

Çûn Kadem bâ mîr u bâ beg mîzenî,
Çûn meleHrâ der hevâ reg mîzenî.

«Sen açlıktan havada çekirgenin damarını vurmaya çalışırken nasıl olur da beylerle, paşalarla adım atmaya kalkışırsın?»

2329

با سگان زین استخوان در چالشی

چون نی اشکم تهی در نالشی

Bâ segân zîn üstuHân der çâlişî,
Çûn ney işkem-i tehî der nâlişî.

«Sen bir kemik için köpeklerle hırlaşıp boğuşmada ve içi boş kamış gibi açlıktan inlemektesin.»

2330

سوی من منگر بخواری سست سست
تا نگویم آنکه در رگهای تست

Sû-yi men me'n(i)ger be-Hôri süst süst,
Tâ negûyem ânki der reghâ-yı tüst.

«Benim yüzüme öyle hakaretle bakıp durma ki senin damarlarında neler cereyân ettiğini söylemiyeyim.»

2331

عقل خودرا از من افزون دیدهٔ
مر من کم‌عقل‌را چون دیدهٔ

Akl-ı Hôdrâ ez men efzûn dîdeî,
Mer men-i kem-aKlrâ çûn dîdeî.

«Kendi akl ve idrâkini benden fazla görüyorsun. Fakat benim gibi nakîsatül'akl'ı nasıl müşâhede ediyorsun.»

2332

همچو گرگ غافل اندر ما مجه
ای زننگ عقل تو بی‌عقل به

Hemçü gurk-i gâfil ender mâ mecih,
Ey ni-neng-i aKl-ı tû bî-aKl bih.

«Sersem kurd gibi üstüme atılma. Sen öyle bir mahluksun ki, senin gibi âkil olmaktansa akılsız bulunmak evlâdır.»

2333

چونکه عقل تو عقیله مردمست
آن نه عقلست آنکه مار و کژدمست

Çûnki aKl-ı tû aKîle merdumest,
Ân ne aKlest ânki mâr u kejdumest.

«Senin akl ve idrâkin halkın bendidir. O halde o akıl değil, âdetâ yılan ve akrebdir.»

2334

خصم مکر و ظلم تو الله باد
مکر عقل تو زما کوتاه باد

HaSm-ı mekr u zulm-ı tû Allâh bâd,
Mekr-i aKl-ı tû zi-mâ kûtâh bâd.

«Senin mekrinin de, zulmünün de hakkından Allah gelsin. Aklının yapacağı mekr, bizden uzak olsun.»

Bedevinin sûret-i hakdan görünmesi dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ onu, zühd ü salâh eseri gösterip halkı avlamak isteyen şeyhlere benzetiyor. Bedevî kadını lisânından onu epeyce takdir ettikten sonra da, yılanı alıştırıp oynatanlara benzetiyor. Yine kadın lisânından diyor ki :

2335

هم تو ماری هم فسونگر ای عجب
مارگیر و ماری ای ننك عرب

Hem tu mârî hem fusûnger ey aceb,
Mârgîr u mârî ey neng-i a'reb.

«Ey Arab kavmini utandıran herif! Sen hem yılansın, hem gözbağcısın, hem de yılan tutan ve oynatansın.»

2336

زاغ اگر زشتی خود بشناختی
همچو برف از درد و غم بگداختی

Zâg eger ziştî-i Hôd bi'şnâHtî,
Hem çü berf ez derd u gam bi'g daHtî.

«Eğer karga ne kadar çirkin olduğunu bilseydi kederinden kar gibi erirdi.»

2337

مرد افسونگر بخواند چون عدو

او فسون بر مار و مار افسون برو

Merd-i efsûnger be-Hâned çûn adû,
Û Füsûn ber mâr u mâr efsûn berû.

«Efsuncu, düşman gibi yılana efsun okur, yılan da onu efsunlar.»

2338

گر نبودی دام و افسون مار

کی فسون ماررا گشتی شکار

Ger ne bûdî dâm-ı û efsûn-ı mar,
Key füsûn-ı mârrâ geştî şikâr.

«Eğer yılan efsûnu onun tuzağı olmasaydı, nasıl olurdu da yılanın efsûnuna tutulurdu?»

2339

مرد افسونگر ز حرص کسب و کار

در نیابد آن زمان افسون مار

Merd-i efsûnger zi hırS-ı kisb u kâr,
Der neyâbed ân zamân efsûn-ı mâr.

«Efsuncu, iş görmek ve para kazanmak hırsiyle o zaman yılanın efsûnunu anlamaz.»

2340

مار گوید ای فسونگر هین هین

آن خود دیدی فسون من ببین

Mâr gûyed ey füsûnger hîn hîn,
Ân Hôd dîdî füsûn-ı men bebîn.

«Yılan der ki: Ey füsuncu, aklını başına al. Kendi efsûnunun te'sirini gördün. Bir de benimkini seyret.»

2341

تو بنام حق فریبی مر مرا
تا کنی رسوای شور و شر مرا

Tû benâm-ı haK Firîbî mer merâ,
Tâ kunî rusvâ-yı şûr û şer merâ.

«Sen beni, kalabalık bir yerde oynatmak sûretiyle rüsvây etmek için Allahın ismi kuvvetiyle teshir eyledin.»

2342

نام حقم بست نه آن رای تو
نام حق‌را دام کردی وای تو

Nâm-ı haKKam best ne ân rây-ı tû,
Nâm-ı haKrâ dâm-ı kerdî vây-ı tû.

«Beni teshir eden senin rey'in değil, Allahın ismidir. Sen ism-i İlâhiyi tuzak olarak kullandın. Vay senin hâline.»

2343

نام حق بستاند از تو داد من
من بنام حق سپردم جان و تن

Nâm-ı haK bi'stâned ez tû dâd-ı men,
Men benâm-ı haK sipurdem cân u ten.

«Senden intikamımı nâm-ı ilâhî alsın. Ben canımı da, tenimi de Allahın ismine tevdi' ettim.»

2344

یا بزخم من رگ جانت برد
یا که همچون من بزندانت برد

Yâ bezaHm-ı men reg-i cânet bered,
Yâ ki hemçûn men be zindânet bered.

«Adli İlâhî; ya benim ısırmamla seni can damarını koparır, yâhud benim gibi seni de zindana koyar.»

Bedevinin karısı, kocasının nasihati üzerine hiddetlenmiş, adamcağıza uzun uzadıya çıkıştıktan, hîylekârlık ve mürâîlikle ittiham ettikten sonra onu bir de yılan tutanlara benzetmişti.

Evvelce İranda (mârgîr) (mârefsâr) (mârefsân) denilen bir takım adamlar varmış. Bürhân-ı Katı' tercemesinde bunlar şöyle ta'rif ediliyor:

«Yılancı ve yılan efsuncusu ki, bir yerde olan yılanları rukye ve efsun ile iz'âc eder ve yılanları tutup koynunda gezdirir, bu yolla akçe devşirir. Ve ba'zıları indinde mârefsâr ol kimsedir ki yılan sokmuş şahsın bedeninden rukye ve efsun ile zehiri cezb ü ihrâc ve yerine timar ve ilâç eder.»

Hazret-i Pîrin ifâdesinden anlaşıldığına göre bu adamların yılanları teshir edebilmeleri, okudukları duâların ve o duâlardaki ism-i İlâhının te'siriyle oluyormuş. Halbuki yılan tutmak için duâ okumak, nâm-ı İlâhiyi tuzak mesâbesine indirmek, Allahın adını mekre vâsıta etmekten başka bir şey değildir. Efsuncular, kazanç hırsiyle yaptıkları hareketin mekr ve büyük bir günâh olduğuna ehemmiyet vermezler. Fakat eninde sonunda o mekrin cezâsına uğramaktan da kendilerini kurtaramazlar. Günün birinde yılanın zehirlemesiyle ölür giderler. Şu hâl olmasa bile ma'nevi bir belâdan kurtulamazlar ki o da nâm-ı İlâhiyi böyle hasis bir emelin husûlüne âlet edecek kadar denâete düşmeleridir. Fülânın mansıb alması, fülânın kahrolması için eskiden ba'zı şeyhlerin esmâ çektikleri işitilir. Zannıma göre o yolda esmâ çekmekle bir efsuncunun yılan tutmak için azîmet okuması arasında fark yoktur. O da bunun gibi Allah'ın ismini mekre vâsıta etmek demektir. İsm-i İlâhî ancak rızây-ı İlâhî için okunur. Bundan mâadâsı mekkârlık ve sehhârlık olur.

2345

زن ازین گونه خشن گفتارها
خواند بر شوی خود آن طومارها

Zen ez'in gûne Haşin gûftârhâ,
Hând ber şûy-ı Hôd ân Tûmârhâ.

«Bedevi karısı, bu türlü sert sözleri âdetâ tomar okur gibi kocasına karşı saydı döktü.»

مرد چون این طعنه‌ها از زن شنفت

مستمع شد بعد از آن بین تا چه گفت

Merd çûn în Ta'ne hâ ez zen şinüft,
Müstemi' şud ba'dezîn bîn tâ çigüft.

«Bedevî; karısından bu ta'nâmiz sözleri işitince bir müddet dinledi. Ondan sonra bak neler söyledi.»

«BEDEVİNİN KARISINA: [FUKARAYA HAKARETLE BAKMA. ALLAHIN İŞİNE HÜSNÜ ZAN İLE BAK, FEVKAL'ÂDE ZARURET DOLAYISİYLE FAKR'E VE FAKİRLERE TA'N EYLEME] DİYE NASİHAT VERMESİ»

2347

گفت ای زن تو زنی یا بوالحزن

فقر فخر آمد مرا بر سر مزن

Gôft ey zen tû zenî yâ bü'l hazen,
FaKr-i faHr âmed merâ ber ser mezen.

«Bedevi dedi ki: Yâhu; sen kadın mısın, yoksa hüzün ve gam babası mısın? Fakr ve zarûret, benim için medâr-ı mefharettir. Fakirliğimi başıma kakıp da beni ayıblamaya kalkışma.»

Bedevi, **«Fakirlik, benim medâr-ı iftihârımdır, ben onunla iftihâr ederim»** diye rivâyet olunan Hadise telmih ediyor. Ma'mâfih buradaki fakrın, ma'lum olan fukaralık değil, tasavvuftaki (fakr-i ma'nevi) olduğunu söyleyenler de vardır. Esbâb-ı refâhı bulunmamak ma'nâsına olması da müsteb'ad değildir. Çünkü Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, zarûret ve kanâatı tercih eder, ve: **«Yâ Rabbî, beni fakir olarak yaşat ve fakir olarak ruhumu kabzet, mahşerde de fukara zümresi arasında haşreyle»** diye duâ buyururdu. Böyle kanâatkârâne bir hayat geçirmesi de ashâbın ve ümmetin fakir olanlarını tesliye içindi. Gün olurdu ki hâne-i seâdette yiyecek bulunmazdı. Hücerât-ı seniyyeden ba'zılarının kapısı yoktu da birer perde asılmıştı.

2348

مال و زر سررا بود همچون کلاه

کل بود او گر کله سازد پناه

Mâl u zer serrâ buved hem çûn külâh,
Kel buved ü ger küleh sâzed penâh.

«Mal ve altın, baş için külâh mesâbesindedir. Külâha sığınan bir kafa ise kel demektir.»

Bu beytin meâlini şâir Nef'î şu sûretle terceme etmiştir.

Tâc ü destâr ile tefâhür eden,
Başını açamaz, keli görünür.

Cenâb-ı Pîr, bedevi lisânından olarak, serveti, başa geçirilmiş bir külâha benzetiyor. Onun sâyesinde barınanı da kel bir kafaya teşbih ediyor. Kel bir kafa, külâhı dürünce gözönünde duramaz. Meziyyeti servetinden ibâret olan bir şahıs da servetinin ziyâıyla mevkiini muhafaza edemez, diyor.

1936 da vefat etmiş olan şâir Ermenekli Rüşdinin kafası keldi. Bir yaz günü başı açık olduğu halde bir ağaç altında otururken ağaca konan bir kuş başına terslemiş. Rüşdi başını kaldırmış, kuşa hitâben:

— Hakkın var. Böyle kafaya ben de olsam yestehlerdim demiş. Başına belâ olan kelliğine dâir şöyle bir kıt'âsı da vardır :

Nûr-i hürriyyeti neşreyledi cumhuriyyet,
Herkesin çeşm ü seri devleti tâbân buldu.
Bir zamanlar çekinip göstermezken başımı,
Açılıp şimdi benim kel kafa meydan buldu.

2349

آنکه زلف جعد و رعنا باشدش

چون کلاهش رفت خوشتر آیدش

Anki zülf-i ca'd u ra'nâ bâşedeş,
Çûn külâheş reft Hôşter âyedeş.

«Kıvırcık ve güzel saçlı bulunan, külâhını çıkarınca daha güzel görünür.»

Evet. Külâhını kulaklarına kadar çekmiş bir güzelin serpuşunu kaldırması ra'nâ ve mutarrâ saçlarını meydana çıkarması, hüsnü cemâlini artırır; evvelkinden ziyâde kendisine baktırır. Diğer bir misâl :

2350

مرد حق باشد بمانند بصر

پس برهنه به که پوشیده نظر

Merd-i haK bâşed bemânend-i baSar,
Pes bürehne bih ki pûşide naZar.

«Allah adamı göz gibidir. Gözün örtülü bulunmasından açık olması evlâdır.»

Hazret-i Mevlânâ, ehlullâhı göze benzetiyor, onun servet ve refah perdesi ile örtülü bulunması, açık durması lâzım gelen gözün kapalı bulunması gibidir diyor.

Başka bir misâl :

2351

وقت عرضه کردن آن برده فروش

بر کند از بنده جامهٔ عیب پوش

VaKt-i a'rza(t)kerden ân berde furûş,
Berkened ez bende câme(i) (a)'yb pûş.

«Esirci, köleyi müşteriye göstereceği vakit onu — kusurlarını örten — elbiseden soyar.»

Eskiden her memlekette olduğu gibi İstanbulda da esir pazarları varmış. Köleler Nûr-i Osmâniyye civârındaki (esir pazarında), halayıklar, Cerrahpaşa semtindeki (avret pazarında) satılır, alınırmış. Köle yâhud câriye almak isteyenler; bu pazarlara, yâhud esircilerin evlerine giderler, onlar da meta'larını soygun olarak müşterilere arzederlermiş.

2352

ور بود عیبی برهنه‌اش کی کند
بل بجامه خدعهٔ با وی کند

V'er buved a'ybî bürehne'ş key kuned,
Bel becâme Hud'aî bâ vey kuned.

«Eğer kölenin vücûdunda yara, bere gibi bir ayıb varsa esirci onu nasıl soygun bulundurur? Belki onu giydirir, kuşatır da müşteriye hud'a ile satmaya çalışır.»

2353

گوید این شرمنده است از نیك و بد
زین برهنه کردن‌از تو می رمد

Gûyed în şermende ist ez nîk u bed,
Zîn bürehne kerdenez tû mî remed.

«Esirci giyinik olarak gösterdiği köle için bu, iyiden de, kötüden de utanır, yani çok çok sıkılgandır. Onun için karşınıza çıplak çıkmaktan çekiniyor der.»

Bunun gibi ehlullah da ayıblı ve kusurlu olmadıkları için, servet ziynetiyle örtünmeye muhtâc değillerdir.

2354

خواجه در عیبست غرقه تابگوش
خواجه‌را مالست و مالشت عیب پوش

Hâce der a'ybest garKa(t) tâbegûş,
Hâcerâ mâlest u mâleşt a'yb pûş.

«Zengin efendi, kulağına kadar ayıb içindedir. Lâkin onun mâl ve milki, o ayıbları örtmektedir.»

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile Câmi'-i Sağîr'de İbn-i Abbâs Radiyallâhü Anhümâ'dan mervî olan: **«İlim ve mal her aybı örter, fakr u cehl ise her aybı meydana çıkarır!»** hadisine işaret ediyor.

2355

کز طمع عیبش نبیند طامعی
گشت دلهارا طمعها جامعی

Kez Tama' a'ybeş nebîned Tâmiî,
Geşt dilhârâ tama'hâ câmiî.

«Bir tama'kâr, serâpâ kusur olan bir zenginde ayıb görmez. Çünkü ondan bir şey koparmak tamâındadır. Tama' ise, gönülleri temâmen kaplamıştır.»

2356

ور گدا گوید سخن چون زرکان
ره نیابد کاله او در دکان

V'er gedâ gûyed süHen çûn zerr(i)kân,
Reh neyâbed kâle-i û der dükân.

«Fakir bir adam altın gibi kıymetli sözler söylese de onun kumaşı dükkânda yer bulamaz.»

Yânî ayb-ı mücessem olan bir zenginin kusuru, serveti dolayısiyle tama'kâr gözlere görünmez. Altın gibi, mücevher gibi söz söyliyen bir fakirin kelâmı da mahzâ fakr ve zarûreti yüzünden tama'kârların kulağına girmez.

2357

کار درویشی ورای فهم تست
سوی درویشی بمنگر سست سست

Kâr-ı dervîşî verây-ı fehm-i tüst,
Sûy-ı dervîşî be men(i)ger süst süst.

«Fakr, yânî fakr-ı ma'nevî senin anlayacağın iş değildir. Binâenaleyh fakr'e ve fakirlere hor bakma.»

2358

زانکه درویشان ورای ملك و مال

روزی دارند ژرف از ذوالجلال

Zânki dervişan verâ-yı mülkü mâl,
Rûziî dârend jerf ez zü'l Celâl.

«Çünkü fakr-i ma'nevî sâhibleri, Zü'l-Celâli vel-İkrâm olan Allahtan öyle azim bir rızka nâil olurlar ki, o rızk, mülk ve mâlin fevkindedir.»

2359

حق تعالی عادلست و عادلان

کی کنند استمگری بر بی دلان

HaK Teâ'la â'dilest û â'dilân,
Key kunend istemgerî ber bî dilân.

«Hak Teâlâ âdildir. Âdil olanlar, âşık ve bîçârelere nasıl zulmederler.»

2360

آن یکی را نعمت و کالا دهد

وین یکی را بر سرآتش نهد

Ân yekîrâ ni'met û kâlâ dihed,
V'în yekîrâ ber ser-iâteş nihed.

«Bir kuluna ni'met ve kumaş verir, bir kulunu da ateş üstüne oturtur.»

2361

آتشش سوزا که دارد این گمان

بر خدا و خالق هر دو جهان

Âteşeş sûzâ ki dâred în gümân,
Ber Hudâ vû HâliK-ı her dû cihân.

«O kulunu yaktığı için iki cihânın Hâliki bulunan Allah'a kim sû-i zan edebilir?»

Filvâki' Cenâb-ı Hak; kullarından ba'zılarına vüs'at-i ni'met, ba'zılarına da fart-ı zarûret verir. Ni'met verdikleri servet ve yesâr içinde yaşar, zarûrette bıraktıkları fakr ve ihtiyâc ateşiyle kavrulur. Ma'mâfih böyle yaptığından dolayı Allaha zulm isnâd edilemez. Ef'âl-i İlâhiyyenin her birinde hikmet vardır. Lâkin her göz, o hikmeti müşâhede edemez. Servetin âhiretteki hesâbı şöyle dursun, dünyâda muhâfazasının ızdırâbı, fakr ü ihtiyacdan daha az bir elem midir? Meselâ birinin malı, milki olur. Bir kazâya uğramasın diye gece gündüz onların muhâfazası çâresini düşünür. Fikrî ba'zı tedbirlerde bulunduğu gibi emlâkini sigortaya koymak sûretiyle onları te'mine çalışır. Kezâ nakid mevcudu olur, hırsızdan kurtarmak için onları demir kasalara koyar, kasaları sağlam yerlerde saklar, bankaya bıraksa acaba iflâs etmek ihtimâli var mı? diye düşünür. Ba'zan da, harb-i umûmîde olduğu gibi, bankalara tevdi' eylediği altınlar kâğıda tehavvül ediverir. Bundan dolayı yüzlerce, binlerce liralık zarara uğrar. Fakat fukarâ gürûhu ihtiyâc ateşiyle kavrulmakla berâber karnını doyurup bir dam altında kıvrılınca rahat rahat uyur. Çünkü zenginliğin rahat kaçıran ızdırabından âsûdedir. Zenginler gibi âhirette servetinin hesâbını vermeye mecbur değildir, hattâ dünyâdaki sabr u tehammülün mükâfâtını görecektir. İşte bu gibi haller düşünülünce fakrın da bir nev'î seâdet olduğu, binâenaleyh mahrûmiyyetlerin bile zımnında bir ni'met bulunduğu anlaşılır. Şu netice elde edildikten sonra da

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (34)

hakikati meydana çıkar.

2362

فقر فخری از گزافست و مجاز
نی هزاران عز پنهانست و ناز

FaKr-i faHrî ez güzâfest û mecâz,
Nî hezârân i'zz-i pinhânestü nâz.

«"El'fakru fahrî" yânî "fakirlik medâr-ı iftihârımdır" Hadisi ma'nâsız, yâhud mecaz bir söz müdür? Hayır, onda binlerce izzet ve naz gizlidir.»

Evet. Fakr ve zarûrette olanlar zenginlerden çok ziyâde azizdirler. Çünkü ihtiyâcı, zenginlerin muhtâc oldukları şeyden çok azdır. Zenginlik, kimseye muhtâc olmamak demekse fakirlerin en yüksek zenginler-

---

(34) Sûrei Fussilet: 46.

den olması icabeder. Çünkü zenginin konağı, köşkü, yalısı, çiftliği vesâiresi bulunur. Oralarda hizmet edecek adamlar lâzımdır. Zengin de o adamlara muhtacdır. Otomobile binmek için şoför istihdâm etmeye, şoför bir yere gitmişse gelinceye kadar beklemeye, hattâ hizmetinden memnun olduğu aşçı, işçi gibi kimseleri hoş tutmaya, belki de onlara yaltaklanmaya mecburdur. Halbuki, fakir olanlar bu gibi tecemmülât ve tekellüfât'tan vâreste bulundukları için ihtiyaclarını te'min edecek adamlara muhtac olmaktan kurtulmuşlardır. Demek ki fakr ve zarûrette ma'nevî bir izzet ve ulviyyet mevcutmuş.

Yine bedevî diyor ki:

2363

از غضب بر ما لقبها راندی

یار گیرم مار گیرم خواندی

Ez gaDab ber mâ laKabhâ rândî,
Yâr gîrem mâr gîrem Hândî.

«Hiddet dolayısiyle bize bir takım lâkablar verdin. Ben (yâr gîr); yânî dost ittihâz etmişken, sen (mâr gîr); yânî yılan tutan dedin.»

Lâkab: Bir kimsenin asıl adından başka şöhret bulduğu isimdir. (Teşrîfî) ve (tezyîfî) olur. Şems'üd-din, Sultân'ül-ülemâ, Hüdâvendigâr gibi lâkablar teşrîfîdir. Tatarcık Abdullah Efendi, Mahşer midillisi Kâmil bey gibi lâkablar tezyîfîdir. **«Bir birinize çirkin lâkablar takmayın»** nehyi bu ikinciler içindir. Bir de lâkab ta'rîfî vardır ki şâirlerin manzûmelerinde kullandıkları mahlâslardır. Fuzûlî, Nef'î ve Nâbî gibi.

2364

گر بگیرم بر کنم دندان مار

تاش از سر کوفتن نبود ضرار

Ger begîrem ber kunem dendân-ı mâr,
Tâş(e)ez ser gôften neb(u)ved Zarâr.

«Ben yılanı tutarsam, başı ezilmek zararından onu kurtarmak için dişini sökerim.»

زانکه آن دندان عدوی جان اوست

من عدورا می کنم زین علم دوست

Zân ki ân dendân adû-yı cânı ûst,
Men adûrâ mî kunem zîn ilm-i dûst.

«Çünkü o diş, onun canı düşmanıdır. Bense bu ilim sâyesinde düşmanı dost hâline getiririm.»

Bedevinin karısı, kocasına çıkıştığı sırada onu yılan efsuncularına benzetmişti. Bedevi de o isnâda cevab olmak üzere kendisinin (mâr gîr) değil, yâr gîr) olduğunu, yânî teslik ve irşâda kâbiliyyetli kimseleri tutup yakaladığını söylüyor. Bil'farz ben yılan tutacak olsam bile dişini sökerim de onu zararsız bir hâle getiririm. Çünkü yılanın zehri dişleri vâsıtasiyle insana te'sir eder. Onlar sökülünce ısıramadığı için zehirleyemez. İşte öyle müthiş bir düşmanı zarar vermeyecek hâle getirdiğim gibi, onu, kafası ezilmekten de kurtarırım diyor.

İrşâd sâhibi olanlar, müridlerini kâbiliyyetlerine göre terbiye ederler. Başkalarını yılan gibi sokacak tabi'atta olanlarını şiddetli mücâhedelere tâbi' tutarlar. Yılanın dişi sökülünce zarar vermediği ve böylece ölümden kurtulduğu gibi, öyle mücâhedelere katlanan dervişler de, ahlâkî seyyielerinden kurtulurlar. Evvelce yılan gibi beşeriyyeti zehirleyenler; insanlığın düşmanı iken, dostu ve hâdimi olurlar. İşte tarîkatlerdeki riyâzetler, mücâhedeler, seyyiâtı ahlâkiyyenin, hasenâta tebeddülü içindir. Nitekim, kelâm-ı İlâhide :

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yâni: **«Bizim rızâmız için mücâhede edenlere mutlak hidâyet yollarımızı gösteririz[35]»** buyurulmuştur.

---

(35) Sûrei Ankebut: 69.

2366

از طمع هرگز نخوانم من فسون

این طمعرا کرده ام من سرنگون

Ez Tama' hergiz neHânem men füsûn,
În Tama'râ kerde em men sernigûn.

«Ben tama' sevkiyle aslâ afsun okumam. Ben o tama'ı tepetaklak etmiş bir kimseyim.»

2367

حاش لله طمع من از خلق نیست

از قناعت در دل من عالمیست

Hâşa Allâh Tam(a)-ı men ez Halk nîst,
Ez Kanâ'at der dil-i men â'lemîst.

«Allah saklasın. Benim halkdan bir tama'ım yoktur. Çünkü kalbimde bir kanâat âlemi vardır.»

Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekremi hakkında: «Ey ümmet-i Muhammed; sizin îmân etmenize ve hidâyet bulmanıza peygamberinizin hırsı vardır.» buyurmuştur. Evet. Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizde ashâb ve ümmetinin îmân ve hidâyeti için bir hırs vardı. Fakat bu hırs, bu şiddetli arzu, dünyevî bir garazla değildi. Zât-i Akdesi Rahmeten lil'âlemîn olduğu için, bütün âlemlerin merhâmet-i İlâhiyyeden nasîb almasını, herkesin hidâyet ve hakikat yolunu bulmasını isterdi. Nâib menâb-ı Muhammedî olan ehlullâh hazarâtı da böyledir. Onlar da bütün beşeriyyetin hak âşinâ olmasına bil'verâse hârisdirler. Onun için:

İsterim sevsin bütün halk-ı cihân cânânımı,
Sevmeyenler kalmasın âlemde hiç sultânımı.

derler. Lâkin bu hırs, dünyevî bir şeye nâil olmak için değildir. Onlar, kanâatin tükenmez bir hazîne olduğunu bilirler: Saf ve münevver kalbleri ucu, bucağı bulunmaz bir istiğnâ âlemidir ki kendilerine âb-ı hayât teklif olunsa bile:

Bana ey Hız-ı zinde, eyleme âb-ı bekâ teklif,
Ben ol İsî lebin şâdâb-ı feyz-i hanceri oldum.

diye reddederler.

بر سر امرود بن بینی چنان
زان فرود آ تا نماند این گمان

Ber ser-i emrûd bün bînî çünân,
Zân Firûd â tâ nemâned în gümân.

«Kadın; sen armud ağacının üstünden öyle görüyorsun, aşağı in bak ki şüphen kalmasın.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile meşhur bir fıkraya telmih ediyor. O fıkra şudur :

Ahlâksız bir karı, kocasından fırsat bulamadığı için dostuyla birleşemezmiş. Nasılsa meydan bulmuş: «Fülân gün, fülân yerde saklansın, ben oraya gelirim, bir münâsebet düşürür, kendisiyle görüşürüm» diye oynaşına haber yollamış. Aynı günde kocası ile birlikte oraya gitmek için teşvikatta bulunmuş, gitmişler. Biraz oturup dinlendikten sonra karı, oradaki yüksek bir armud ağacına çıkmak istemiş ve çıkmış. Birden bire:

— Herif, ne yapıyorsun, utanmıyor musun? Gözümün önünde zina ediyorsun! diye haykırmaya başlamış. Kocası şaşırmış :

— Karı çıldırdın mı? Ben burada yapayalnız oturuyorum, demiş. Karı ağaçtan inmiş ve :

— Hakkın var, kimse yokmuş. Fakat ben yukarıdan öyle gördüm. Mutlaka bu ağaç tılısımlı olmalı. Bir kere de sen çık bak diye herifi ağaca çıkartmış. O sırada orada gizlenmiş olan dostu meydana çıkmış ve şenâata başlamış. Bu sefer de herif yukarıdan :

— Karı ne halt ediyorsun? diye feryâd etmiş, fakat beriki :

— Ben demedim mi idi? Ağaç tılısımlı. Üzerinde olana öyle görünüyor, diye abdal kocasını aldatmış, sonra bu fıkra mesel hâlini almış. Bir işi yanlış görenlere: Armud ağacından in de öyle bak! denilmeye başlamış.

Bedevi de karısına: Sen bizim fakr ve zarûretimizi doğru göremiyorsun, zan ve şüphe ağacından hakikat sahasına in de öyle bak, demek istiyor ve bir misâl daha gösteriyor :

چونکه بر گردی تو سرگشته شوی
خانه را گردان ببینی آن توی

Çünki ber gerdî tu sergeşte şevî,
Hâne râ gerdân bebînî antevî.

«Sen dönecek olursan başın döner de evi dönüyor görürsün. Halbuki dönen ev değildir, sensin.»

Râgıp Paşa bir gazelinde:

İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl,
Zanneder keştî nişînân sâhil-i deryâ yürür.

der. Hakikaten vapurla Boğaziçine gidilecek olsa kalmış olan köhne yalılar insanın önünde resmî geçit yapıyor sanılır. Halbukî o geçişi yapan yalılarla, binâları yanmış ve yakılmış arsalar değil, içinde oturulan vapurdur. Dönen bir kimsenin her tarafı döner gördüğü ve galat-ı rü'yete düştüğü misâl olarak irad edilmesi üzerine Hazret-i Mevlânâ bir bahse şuru' ile diyor ki:

«BU BAHS, ONUN BEYANINDADIR Kİ: HERKESİN HAREKETİ BULUNDUĞU MAKAMA GÖREDİR. HERKES KENDİ VÜCUDU ÇERÇEVESİNDEN GÖRÜR. MAVİ CAM, GÜNEŞİ MAVİ GÖSTERİR. KIRMIZI CAM DA KIRMIZI İRAE EDER. RENKDEN AZADE OLAN BEYAZ CAMLAR İSE DAHA DOĞRU GÖSTERİRLER VE HEPSİNİN İMAMI OLURLAR.»

Ma'lûmdur ki gözüne mâvi camlı gözlük takanlar etrâfı mâvî, vapur dumanı gibi gözlük kullananlar da her tarafı loşca görürler. Bunların öyle görmesi, âlemin hakikaten mâvi yâhud alaca karanlık olmasından değil, gözlerindeki gözlük camlarının öyle göstermesindendir. Renksiz ve numarası gözlerine uygun gözlük isti'mâl edenler ise her şeyi ve her yeri olduğu gibi müşâhede ederler. Demek ki eşyâyı olduğu gibi görebilmek, hakikati gösterecek bir gözlük takmaya mütevakkıf imiş.

Buradaki renkli camlardan maksad: Bir garaz veyâ ıvazın verdiği gafletle kâinâta bakanlardır ki her şeyi bakışlarına göre görürler: «Bir

kimseye râzı ve bir şeye memnun olarak bakış, o kimse ve o şeyde ayb görmez. Hoşnud olmaksızın yapılan nazar da her türlü ayıbı meydana çıkarır.»**

ذَلِكَ يَوْمُ
الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ
فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

Kaf sûresinde buyuruluyor ki :

«İkinci def'a olmak üzere sûra nefholunur, bütün ölüler kabirlerinden kalkar. İşte o gün, vuku' bulacağı evvelce haber verilip herkesin korkutulduğu gündür. Yanında kendisini sevkeden ve hakkında şehâdet edecek olan bulunduğu hâlde herkes mahşere gelir ve herkese hitâb olunur ki: Sen dünyâda iken bu günden gâfil idin; binâenaleyh bugün görüşün kuvvetlidir[36].» Iztırârî mevt ile ölmüş ve âhirette dirilmiş olanlar bu hitabı işitecekler, hakikati de o vakit orada göreceklerdir. Dünyâda iken ihtiyârî mevt ile ölüp dirilenler ise mevti ve ba'si, haşr ve neşri burada görmüş oldukları için aynı hitâbı daha burada iken işitirler ve (Basar-ı hadid) ile her şeyi müşâhede ederler.

2370

دید احمدرا ابو جهلی بگفت
زشت نقشی کز بنی هاشم شکفت

Dîd Ahmedrâ Ebû cehlî bigoft,
Zişt naKşî kez benî Haşim şikuft.

«Ebû Cehl, Hazret-i Âdem Aleyhisselâmı görünce: Benî Hâşimden zuhûr etmiş çirkin bir sûret dedi.»

---

(36) Sûrei Kaf: 20-22.

2371

گفت احمد مرورا که راستی
راست گفتی گرچه کار افزاستی

Goft Ahmed merurâ ki râstî,
Râst goftî gerçi kâr efzâstî.

«Hazret-i Peygamber ona buyurdu ki: İşi azıtmakla berâber, doğrusun ve doğru söyledin.»

2372

دید صدیقش بگفت ای آفتاب
نی ز شرقی نی ز غربی خوش بتاب

Dîd SıddıyKeş bigoft ey âftâb,
Nî zi şarKî nî zi garbî Hoş betâb.

«Sıddîk-i Ekber de vech-i akdes-i Muhammedîyi görünce: Ey ma'nevi güneş; ne şarktansın, ne garbdansın. Hoş parla dedi.»

Yânî: «Sen güneş gibi tulûunda şarklı, gurûbunda garblı olmadığın gibi tulû' ve gurub için şarka ve garba da muhtac değilsin. Keza güneş gibi gurûb edip karanlıklarda gâib olmazsın. Senin şuâătın ezelî ve ebedîdir.» demek istedi.

2373

گفت احمد راست گفتی ای عزیز
ای رهیده تو ز دنیای نه چیز

Goft Ahmed râst gof tî ey azîz,
Ey rehîde tu zi dünyâ-yı neçîz.

«Hazret-i Ahmed Aleyhi Salevâtil ehad Efendimiz buyurdu ki: Ey Lâşey mesâbesindeki dünyâdan kurtulmuş olan aziz Sıddikim; doğru söyledin.»

2374

حاضران گفتند ای صدرالورا
راستگو گفتی دو ضد را گو چرا

HâDirân goftend ey Sadr-ül verâ,
Râstgû goftî dü Zıdrâ gû çerâ.

«Orada bulunanlar: Ey Seyyid-i Âlem; zıd söyleyen ikisine de doğru söyledin dedin. Niçin böyle söyledin? Sebebini beyân buyur dediler.»

2375

گفت من آینه ام مقصول دست
ترك و هندو در من آن بیندکه هست

Goft men âyîne em maKsûli dest,
Türk-ü-Hindû der men ân bîned ki hest.

«Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri buyurdu ki: Ben dest-i kudretle cilâlanmış bir âyineyim. Türk olsun, Hindli olsun bana bakar, kendisinin rengini görür.»

XII. asr-ı Hicrîde İstanbulun İlâhî bir şâiri bulunan Nâzîm bir na'tinde der ki :

Ey harîm-i has-ı bezm-i rü'yet-i perverdigâr,
Vech-i Hakka zâti hem âyine, hem âyinedâr.

Evet. Hakkânî bir mir'ât-i musaffâ zât-i akdes-i Risâlet, dest-i mücellâ bir âyinedir. Onun cemâl-i bâkemâline bakanlar; onu değil, ancak kendilerini görebilirler. Aynaya bakan bir Türk, orada beyâz bir çehre müşâhede eder. Hindli, yâhud Zencî bakınca yine orada kara bir yüz görür. Bunun gibi Sıddîk-i Ekber de, dîdâr-ı Muhammedî de kendisinin parlak ma'neviyyâtını müşâhede etti. Ebû Cehl habîsi ise, vech-i risâlete bakınca yine kendisinin çirkin ve muzlim suratını gördü ve ne kadar çirkin dedi. Evet. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz gerek Ebû Cehlin, gerek Sıddîk-i Ekberin görüşlerinin doğru olduğunu beyan buyurdu. Çünkü birinin nazar-ı gafleti diğerinin basar-ı basîreti öyle görüyordu. Hazret-i Mevlânâ bedevî lisânından beyânına devam ediyor :

2376

ای زن ار طماع می بینی مرا
زین تحری زنانه بر ترا

'Ey zen er Tammâ' mîbînî merâ,
Zîn taharri-i zenâne ber terâ.

«Ey kadın, eğer beni tama'kâr görüyorsan bu kadınca araştırmadan yüksel.»

2377

آن طمع را ماند و رحمت بود
کو طمع آنجا که آن نعمت بود

Ân Tama'ra mâned û rahmet buved,
Kû Tama' âncâ ki ân ni'met buved.

«Benim istediğim tamaa benzerse de rahmettir. O ni'metin bulunduğu bir yerde tama' nasıl mevcud olur?»

Bedevî, karısına diyordu ki: Benim halkı celb için ba'zı sözler söyleyişimi onlardan bir şey koparmak isteyişime hamlediyorsun. Fakat bilmiş ol ki benim yaptığım sûretâ tamaa benzer. Zîrâ zımmında ba'zılarını celbetmek arzusu vardır. Lâkin hakikatte senin bildiğin tama' değildir, ayniyle rahmettir. Bulunduğum irşâd makamı pek büyük bir ni'met iken nasıl olur da oraya tama'kârlık düşüncesi girebilir?

2378

امتحان کن فقررا روزی دو تو
تا بفقر اندر غنا بینی دو تو

İmtihan kün faKrirâ rûzî dü tû,
Tâ be faKr ender gınâ bînî dü tû.

«Sen fakrı iki günceğiz imtihan et ki fakr içinde iki kat gınâ bulunmuş olduğunu görmüş olasın.»

Zenginliğin en yüksek derecesi gınây-ı kalb sâhibi olmaktır, ki biz ona göz tokluğu deriz. Bir kimsede gınây-ı kalb husûle gelir, elindekine, avucundakine kanâat gösterir, başka şeylere göz dikmeyecek olursa onda

hem ma'nevi, hem de maddî zenginlik ictima' etmiş olur. Milyarder olmak hırsını besleyen milyonerler acebâ aç gözlü bir dilenci olmaktan kurtulabilmişler midir? Öyle haris kimseler gınây-ı kalb sâhibleri derecesinde zengin midirler? Şüphesiz ki hayır. O halde o fakr-ı ma'nevi de hem ma'nevî, hem maddi olmak üzere iki kat zenginlik oluyor demektir.

2379

صبر کن با فقر و بگزار ازملال

زانکه در فقرست عز ذوالجلال

Sabr kün bâ faKr u bigzâr ez melâl,
Zân ki der faKrest ızz-i zû'l celâl.

«Fakr'e Sabret ve şu usancı bırak. Çünkü Rabb-i müteâlin İzzet ve Celâli fakr'dedir.»

2380

سر که مفروش و هزاران جان ببین

از قناعت غرق بحر انگبین

Sirke mefrûş u hezârân cân bebîn,
Ez Kanâ'at garK-i bahr-i engübîn.

«Zarûret ilcâsiyle yüzünü ekşitme, kanaat dolayısiyle bal denizine gark olmuş binlerce kimseyi gör.»

(Sirke füruhten) yânî sirke satmak: Bir şeye sıkılıp yüzünü ekşitmek demektir.

Bedevî diyor ki: Kadın; sen bu zarûreti çirkin görüp de yüzünü ekşitme. Etrâfına bak da gör ki senin gibi fakra müstağrak nice kimse, bulduğuna kanaat ediyor ve bal gibi geçinip gidiyor.

2381

صدهزاران جان تلخی کش نگر

همچو گل آغشته اندر گلشکر

Sad hezârân cân-ı telHîkeş niger,
Hem çü gül âguşte ender gülşeker.

«Zarûret acılığı çeken yüz binlerce insana bak da gülbeşekerdeki gül yaprağının şekerle kucaklaştığı gibi fakr ile imtizâc ettiğini gör.»

2382

ای دریغا مر ترا گنجا بدی
تا ز جانم شرح دل پیدا شدی

Ey dirîgâ mer tura küncâ budî,
Tâ zi cânem şerh-i dil peydâ şudî.

«Ne olurdu sende tehammül kâbiliyyeti bulunsaydı da benim rûhumdan ahvâl-i derûn şerhine dâir tahkikat zuhura geleydi.»

Bedevînin bu temennîsi dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ bir bahsin beyânına başlıyor. Sözü celbeden ve mütekellimi söyleten hususun dinleyenin isti'dâdı olduğunu anlatıyor:

2383

این سخن شیرست در پستان جان
بی کشنده خوش نمی گردد روان

În suHen şîrest der pistân-ı cân,
Bîkeşende Hôş nemi kerded revân.

«Bu söz can memesinde süt gibidir ki çeken olmazsa güzelce akmaz.»

Yânî memedeki süt, nasıl çocuğun emmesiyle akarsa insanın rûhundaki ma'nâ da, dinleyenin cezb-i istimâiyle cereyân eder. Dinleyen olmayınca konuşan da olmaz.

2384

مستمع چون تشنه و جوینده شد
واعظ ار مرده بود گوینده شد

Müstemi' çûn teşne vü cûyende şud,
Vâiz er mürde şeved gûyende şud.

«Dinleyen, hakikat dinlemeğe teşne ve tâlib olursa vâız ölü bile olsa yine söyler.»

2385

مستمع چون تازه آید بی ملال
صد زبان گردد بگفتن گنك ولال

Müstemi' çûn tâze âyed bî melâl,
Sad zebân gerded be goften gung-u-lâl.

«Dinleyen usanmaz ve dâimâ dinlemiye tâlib bulunursa, dilsiz bile yüz dil ile söylemeye başlar.»

Abd-i âciz gerek câmi'de, gerek mekteblerde çok def'a tecrübe ettim. Ba'zı def'alar derste iken tabîate bir kasvet ârız olur, canım lâkırdı söylemesini istemez. Takririni kararlaştırmış olduğum bahsin hepsini söyleyemem. Ba'zan da bil'akis bir neşve husûle gelir. Evvelce düşünemediğim şeyler o ânda kalbime lâyih olur. Onları sıkılmadan ve dinleyenleri sıkmadan söylerdim. Hattâ ders zamânının uzamasını isterdim. Bendeki şu hâl, dinleyicilerin arzu ve dikkatle dinleyip dinlememesinden başka bir şeyin eseri değildi. Hattâ bu, va'z ve takrir gibi derslere de münhasır kalmaz. Bir mecliste kısa bir fıkra nakleden de ayn-ı te'sir ve teessüre tâbi'dir.

Binâenaleyh iyi söz işitmek isteyenler, iyi dinlemeye hazırlanmış ve öylece dinlemiş olmalıdırlar.

2386

چونکه نامحرم در آید از درم
پرده در پنهان شوند اهل حرم

Çünki nâ mahrem der âyed ez derem,
Perde der pinhân şevend ehl-i harem

«Kapımdan içeriye yabancı girerse ehl-i harem, perde arkasına çekilir.»

2387

ور در آید محرمی دور از گزند
بر گشایند آن ستیران روی بند

Ver der âyed mahremî dûr ez gezend,
Ber güşâyend ân setîran ruy-i bend.

«Zararsız bir mahrem gelecek olursa perde arkasında gizlenmiş olan mestûreler yüzlerini açarlar.»

Bir konuşanın iyi söz söyleyebilmesinin, dinleyicilerin iyi dinlemesine mütevakkıf olduğu yukarıki beytlerde beyân edilmişti. Bu beytte bir şart daha koşuluyor: Dinleyenin yabancı olmaması lüzûmu gösteriliyor. Bir eve nâmahrem gelecek olursa kadınlar kaçarlar, mahrem gelirse yüzlerini açarlar diyor.

Mücerrebdir ki, şevk ve şetâretle konuşulan bir meclise yabancı bir adam gelirse o şevk, o şetâret birden kesiliverir. Çünkü gelen yabancının kim ve nasıl bir kimse olduğu meçhuldür. Fakat hüviyyeti ve ahlâkının mâhiyyeti anlaşılacak olursa şetâret de avdet eder. Mahalle kahvelerinden tutun da en yüksek irfan meclislerine kadar çıkın, ayn-ı hâl cârîdir.

Buradaki (mestûrelerden) maksad: Kalbe lâyık olan nüktelerdir. Nâmahrem, yâni onları anlamaya kabiliyyetli olmayan biri gelirse o nükteler, o sânihalar perde arkasına çekilirler, o yabancıya karşı gizlenirler.

2388

هر كرا خوب و خوش و زيبا كنند
از براى ديدهٔ بينا كنند

Her kirâ Hûb u Hoş u zîbâ Kunend,
Ez berây-ı dide-i bînâ kunend.

«Her kimi ve her neyi güzel, hoş ve yakışıklı yapmışlarsa gören göz için yapmışlardır.»

Bir kitabda şöyle bir hikâye görmüştüm: «Başkalarının gözleri için bir çok mesârif ihtiyâr ettiğimiz halde kendi gözlerimiz için ancak bir gözlük masrafı ederiz» evet. Lüzumsuz şeylerin alınması, gerek üstte, başta, gerek evlerde bulundurulması, başkaları görsün ve beğensin diyedir. Demek ki görülen şeylerin güzelliği göz içindir. Nitekim işitilen sözlerin güzelliği de kulak içindir.

2389

كى بود آواز چنك و زير و بم
از براى كوش بى حس اصم

Key buved âvâz-ı çeng-ü-zir-u-bam,
Ez berây-ı gûş-ı bî hiss-ü-aSam.

«Çeng denilen sazın sesi ve tiz yâhud pest perdesi hissiz ve sağır kulaklar için değildir.»

2390

مشك را حق بيهده خوش دم نكرد

بهر حس كرد و پى اخشم نكرد

Müşkrâ Hak bîhude Hoş dem nekerd,
Behr-i his kerd u pey-i aHşem nekerd.

«Cenâb-ı Hak, miski nâfile yere ve burnu koku almayanlar için yaratmadı. Rayıha alan burunlar için halkeyledi.»

2391

حق زمين و آسمان بر ساختست

در ميان بس نار و نور افراختست

HaK zemîn-u-âsmân ber sâHtest,
Der meyân bes nâr-u-nûr efrâHtest.

«Allah, yeri göğü yaratmış, aralarında bir çok âteş ve nûr yükseltmiştir.»

Ki fezâda görünen yıldızların hepsi birer kürre-i nâriyyedir. Cümlesi de başımızın üstünde nûr kandilleri gibi parlamaktadır.

2392

اين زمين را از براى خاكيان

آسمانرا مسكن افلاكيان

În zemînrâ ez berây-ı Hâkiyân,
Âsmânrâ mesken-i eflâkiyân.

«Allah, arzı, hâkiler için yarattı. Semâyı da eflâkilere, yâni meleklere mesken yaptı.»

2393

مرد سفلى دشمن بالا بود

مشترى هر مكان پيدا بود

Merd-i süflî düşmen-i bâlâ buved,
Müşterî-i her mekân peydâ buved.

«Süflî bir kimse, ulviyyetin düşmanı olur. Her mekânın müşterisi ve mekânı bellidir.»

Evet avam meclisine ve mahalle kahvesine alışmış olanlar, irfân meclislerinden zevk almazlar. Çünkü süfli meşrebdirler. İrfan meclislerinden zevk alanlar da mahalle kahvelerinde oturamazlar. Herkesin isti'dâdına göre makamı, her makamın da oraya münâsib ehli ve mukimi vardır. Hazret-i Mevlânâ şu hakikatlerin beyânından sonra bedevi tarafından karısına olan hitâbâta devam ediyor :

2394

ای ستیره هیچ تو بر خاستی
خویشتن‌را بهر کور آراستی

Ey setîre hîç tû ber Hâstî,
Hîştenra behr-i kûr ârâstî.

«Ey mestûre; sen kalkıp da bir kör için süslendin mi?»

Bedevi, karısına cevab olarak ba'zı sözler söyledikten ve her şeyin ehli, erbâbını haber verdikten sonra: Sen bir kör için süslendin mi? diye soruyor. Demek istiyor ki: Sen benim ma'nevî ahvâlimi bilmiyorsun, ben de izah ve ifhâma lüzum görmüyorum. Çünkü sen o ahvâli görmeyecek derecede körsün. Benim sana onları anlatmaya kalkışmam, bir köre görünmek için süslenmek gibi olacak.

2395

گر جهانرا پر در مکنون کنم
روزی تو چون نباشد چون کنم

Ger cihanrâ pür dür-i meknûn kunem,
Rûzî-i tû çûn nebâşed çûn kunem.

«Eğer Dünyâyı kıymetli ve mahfûz incilerle dolduracak olsam bile, senin nasîbin olmayınca ben ne yapabilirim?»

2396

ترك جنك و رهزنی ای زن. بگو
ور نمی گویی بترك من بگو

Terk-i ceng u rehzenî ey zen bigû,
Ver nemî gûyî be terk-i men bigû.

«Kadın; artık benimle uğraşmayı ve yolumu vurmayı bırak! Bunu yapamayacaksan bâri benim yakamı bırak.»

... ve birbirimizden kurtulalım.

2397

مر مرا چه جای جنگ نیك و بد

کین دلم از صلحها هم می رمد

Mer merâ çi cây-i ceng-i nîk-u-bed,
K'in dilem ez Sulhhâ hem mî remed.

«İyi ve kötü ile didişmek benim neme gerek, gönlüm musâlâhadan bile ürker bir hâldedir.»

2398

گر خمش گردی و گر نی آن کنم

کین همین دم ترك خانومان کنم

Ger Hamuş gerdî ve ger nî ân kunem,
K'in hemîn dem terk-i Hânûmân kunem.

«Dilini tutup oturursan ne a'lâ, yoksa şimdi evi, barkı terkeder giderim.»

«KADININ KOCASINDAN ÖZÜR DİLEMESİ VE SÖYLEDİKLERİNDEN İSTİĞFAR ETMESİ»

2399

زن چه دید اورا که تند و توسنست

گشت گریان گریه خود دام زنست

Zen çi dîd ûra ki tünd-ü tevsenest,
Geşt-i giryân girye Hod dâm-ı zenest.

«Kadın, kocasını sert ve hiddetli görünce ağlamaya başladı. Zâten ağlamak kadınların tuzağıdır.»

Nasreddin Hoca haremiyle sofraya oturmuş. Önlerindeki çorba gâyet

sıcakmış. Kadın hırs ve acele ile bir kaşık almış, ağzı yandığı için gözünden yaşlar akmış. Hoca :

— Yâhu; ne ağlıyorsun? diye sormuş. O da :

— Annem çorbayı çok severdi, şimdi hatırıma geldi de ona ağlıyorum, diye kocasının da ağzının yanmasını istemiş. Hoca da bir kaşık alınca onun da ağzı yanmış, gözlerinden yaşlar dökülmüş. Karı :

— Efendi sen ne ağlıyorsun? diye sorunca, Hoca :

— Annenin ölüp de senin kaldığına ve başıma belâ olduğuna ağlıyorum, cevâbını vermiş. İşte bu kadının ağlayışı da Hoca için bir tuzak ve ağzının yanması için bir sebep olmuştu.

2400

گفت از تو کی چنین پنداشتم
از تو من امید دیگر داشتم

Goft ez tû ki çünîn pindâştem,
Ez tu men ümmîdi dîger dâştem.

«Kadın kocasına dedi ki: Bunu senden beklemezdim. Hattâ başka şeyler ümid ederdim.»

2401

زن در آمد از طریق نیستی
گفت من خاك شمایم نی ستی

Zen der âmed ez TarîK-i nîstî,
Goft'men Hâk-i şümâyem nî-stî.

«Kadın, yokluk ve tezellül kapısından girdi de dedi ki: Ben hanım değilim, ayağının türâbıyım.»

2402

جسم و جانم هرچه هستم آن تست
حکم و فرمان جمله در فرمان تست

Cism-ü-cânem herçi hestem ânı tüst,
Hükm-ü-fermân cümle der fermânı tüst.

«Cismim de, rûhum da, neın varsa hepsi de senindir. Hüküm ve fermânın cümlesi de sana âittir.»

2403

گر ز درویشی دلم از صبر جست

بهر خویشم نیست آن بهر تو است

Ger zi dervîşî dilem ez Sabr cest,
Behr-i Hîşem nîst ân behr-i tu est.

«Zarûret ilcâsiyle gönlümün sabr ve tehammülü taştıysa kendim için değil, senin için idi.»

2404

تو مرا در دردها بودی دوا

من نمی خواهم که باشی بی نوا

Tû merâ der derdhâ bûdî devâ,
Men nemî Hâhem ki bâşî bî nevâ.

«Sen benim derdlerimin dermânı olduğun için zarûret çekmeni istemiyordum.»

2405

جان تو کز بهر خویشم نیست این

از برای تست این ناله و حنین

Cân-ı tû kez behr-i Hîşem nîst în,
Ez berây-ı tüst în nale v(ü) hanîn.

«Sen'n hayâtına yemin ederim ki söylenişim kendim için değildi. Bu iniltim ve iştiyâkım seni düşündüğümden ileri geliyordu.»

2406

خویش من والله بهر خویش تو

هر نفس خواهد که میرد پیش تو

Hîş-i men Vallâhi behr-i Hîş-i tû,
Her nefes Hâhed ki mîred pîş-i tû.

«Vallahil'azîm, benim kendiliğim ve benliğim, senin zâtin için her nefes huzûrunda ölmek ister.»

2407

کاش جانت کش روان من فدی

از ضمیر جان من واقف بدی

Kâş cânet keş revân-ı men fedî,
Ez Zamîr-i cân-ı men vaKıf budî.

«Yolunda rûhumu fedâ etmek istediğim cânın, benim rûhumun zamirine vâkıf olaydı.»

2408

چون تو بامن این چنین بودی بظن

هم زجان بیزار گشتم هم زتن

Çûn tü bâmen în çünîn bûdî be zan,
Hem zicân bîzâr geştem hem ziten.

«Sen bana karşı böyle sû-i zanda bulunduğun için hem cismimden, hem de cânımdan bizar oldum.»

2409

خاکرا بر سیم و زر کردیم چون

تو چنینی با من ای جانرا سکون

Hâkrâ ber sîm-ü-zer kerdîm çûn,
Tû çünînî bâmen ey cânrâ su kûn.

«Ey ruhumun ıztırâbını teskin eden, sen bana böyle olunca, ben gümüş ve altın üzerine toprak saçarım.»

Yânî onları istemekten vaz geçerim.

2410

تو که در جان و دلم جا میکنی

زین قدر از من تبرا میکنی

Tû ki der cân-u-dilem câ mîkunî,
Zîn Kadar ez men teberrâ mîkunî.

«Sen benim gönlümde ve rûhumda yer tutmuşken, bu kadar benden teberrâ mı ediyorsun?»

2411

تو تبرا کن که هستت دستگاه

ای تبرای تو جانرا عذر خواه

Tû teberrâ kün ki hestet destgâh,
Ey teberrâ-yı tu cânrâ özrHâh.

«Kudret elinde olduğu için teberrâ et. Benim rûhum da senin o teberrâna karşı özür dilemektedir.»

2412

یاد میکن آن زمانی را که من

چون صنم بودم تو بودی چون شمن

Yâd mîkun ân zemânîrâ ki men,
Çûn Sanem bûdem tu bûdî çûn şemen.

«O zamanı hatırla ki ben güzellikte bir put gibi idim. Sen de putperest gibi benim perestişkârımdın.»

2413

بنده بر وفق تو دل افروختست

هر چه گوئی پخت گوید سوختست

Bende ber vefK-i tu dil efrûHtest,
Her çi gûyî puHt gûyed sûHtest.

«Câriyen sana muvâfakat ile gönlünü tenvir etmiştir. Her ne için pişmiş olsan yanmış bile diyecektir.»

Kadın, kemâl-i mutâvaatını ve her sözünde muvafakatini anlatmak istiyor. «Şimdiden sonra her sözünü dinleyeceğim. Bir şeye pişmiş dedin mi? Pişmiş şöyle dursun, yanmış bile diyerek seni tasdik edeceğim» diyor.

2414

من سپاناخ تو ام هر چم پزی
یا ترشبا یا که شیرین می سزی

Ben sıpânâH-ı tuem her çem pezî,
Yâ turuş bâ yâ ki şîrîn mi sezî.

«Ben senin ıspanağınım, beni ekşili de pişirsen münâsibdir, tatlı da.»

2415

کفر گفتم نك بایمان آمدم
پیش حکمت با سر جان آمدم

Küfr goftem nek beîmân âmedem,
Pîş-i hükm'et bâ ser-i cân âmedem.

«Farzet ki küfür söylemişim, işte îmâna geldim. Senin vereceğin hükme canla başla râzı oldum.»

2416

خوی شاهانهٔ ترا نشناختم
پیش تو گستاخ اندر تاختم

Hûy-i şâhâne Turâ ne'şnâHtem,
Pîş-i tû güstâH ender tâHtem.

«Senin şahâne olan tabîatini anlayamamış olduğum için karşında küstahlık etmişim.»

2417

چون ز عفو تو چراغی ساختم
توبه کردم اعتراض انداختم

Çün zi afv-i tû çerâgî sâHtem,
Tevbe kerdem i'tirâz endâHtem.

«Senin afvinden bir çırâğ yakınca onun şu'lesinde tevbe ettim ve sana i'tirâzı bıraktım.»

2418

می نهم پیش تو شمشیر و کفن
میکشم پیش تو گردن را بزن

Mînihem piş-i tu şemşîr-u-kefen,
Mî keşem pîş-i tu gerden râ bezen.

«Önüne kılıç ve kefen koyup huzurunda boynumu uzatıyorum, istersen vur.»

2419

از فراق تلخ میگوئی سخن
هر چه خواهی کون و لیکن آن مکن

Ez FirâK-ı telH mîgûyî suHen,
Herçi Hâhî kün ve lîkin ân meken.

«Acı olan ayrılıktan bahsediyorsun. Ne istersen yap, lâkin onu yapma.»

2420

در تو از من عذر خوهی هست سر
با تو بی‌من او شفیع مستتر

Der tu eżmen özrHâhî hest sır,
Bâ tu bîmen û şefî'-i müstetir.

«Sende benim için gizli bir şefâatçi vardır ki ben olmaksızın, yânî ben özür dilemesem bile, o gizli şefâatçi senden afvımı recâ eder.»

O da senin lûtfu keremindir.

2421

عذر خواهم در درونت خلق تست
زاعتماداو دل من جرم جست

Özr Hâhem der derûnet HulK tüst,
Zi'timâd-ı û dil-imen cürm cüst.

«Benim şefâatçim, senin kalbindeki hüsn ü ahlâktır. Ona i'timâden benim gönlüm cürüm işlemiştir.»

2422

رحم کن پنهان ز خود ای خشمگین
ای که خلقت به ز صد من انگبین

Rahm kün pinhân zi Hôd ey Hışmgîn,
Ey ki HılKat bih zi Sad men engübîn.

«Ey ahlâkı yüz batman baldan daha tatlı olan ve şimdi hiddetli bulunan; kendiliğinden gizli olarak bana merhamet eyle.»

2423

زین نسق میگفت با لطف و گشاد
درمیانه گریهٔ بروی فتاد

Zîn nesaK migoft bâ lutf-u-küşâd,
Dermiyâne girye-i ber vey fütâd.

«Lûtf u mülâyemetle bu tarzda sözler söylüyordu. Söz arasında ağlamaya da başladı.»

2424

گریه چون از حد گذشت و های های
زو که بی گریه بداو خود دلربای

Girye çûn ez hadgüzeştu hây hây,
Zû ki bî girye bud û Hôd dilrübây.

«Kadının ağlaması ve feryâd etmesi haddi aştı, taştı. Halbuki ağlamaksızın da gönül cezbeden bir güzeldi.»

2425

شد ازان باران یکی برقی بدید
زد شراری بر دل مرد وحید

Şud ezân bâran yekî berKî bedîd,
Zed şerârî ber dil-i merd-i vahîd.

«O göz yaşı yağmurundan bir şimşek çaktı. Şerâresi de o emsâli bulunmayan bedevînin kalbini yaktı.»

Yâni adamcağız, karısının ağlamasından müteessir oldu. Ve onun göz yaşlariyle yumuşadı.

2426

آنکه بندهٔ روی خویش بود مرد

چون بود چون بندگی آغاز کرد

Ânki bende rûy-i Hîş-i bûd merd,
Çûn buved çûn bendegî âgâz Kerd.

«Bedevî, karısının güzel yüzüne kul, köle idi. Kadın ağlamaya başlayınca nasıl tehammül edebilirdi?»

2427

آنکه از کبرش دلت لرزان بود

چون شوی چون پیش تو گریان بود

Ânki ez kibreş dilet lerzân buved,
Çûn şevî çûn pîş-i tû giryân buved.

«Kibr ve azametinden huzurunda kalbinin titrediği, karşında ağlayacak olursa ne hâle girersin?»

2428

آنکه از نازش دل‌وجان خون بود

چونکه آید در نیازاو چون بود

Ânki ez nâzeş dil-u-cân Hûn buved,
Çünki âyed der niyâz û çûn buved.

«Nâzından kalbin ve rûhun titrediği bir güzel niyâz edecek olursa karşısında nasıl olursun?»

2429

آنکه در جور و جفایش دام ماست

عذر ما چه بود چه‌او در عذر خاست

Ân ki der cevr-u-cefâyeş dâmmast,
Özr-i mâ çi bûd çi û der özriHast.

«Cevr ve cefâsı bizim için tuzak olan, nâz ve sitemiyle bizi bend eden

bir dilber, özür dileyecek olursa o özrü kabul etmemek için biz nasıl i'ti-zâr edebiliriz?»

2430

زین للناس حق آراستست

زانچه حق آراست چون دانند جست

Zeyyini linnâsi HaK ârâstest,
Zânçi HaK a'râst çûn danend cest.

«Arzû edilen şeylere meyletmek insanlara müzeyyen kılındı. Tezyin eden de Haktır. Hakkın süslemiş olduğu şeylerden halkın sıçrayıp kurtulması mümkün müdür?»

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile Âli İmrân sûresindeki şu Âyet-i Celîleye işâret ediyor :

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ

«Kadınları, çocukları, toplanılmış kantar kantar altın ve gümüşü, işâretli, yâhud soy atları, koyun, sığır ve deve gibi ehlî hayvânâtı ihtirasla sevmek insanlara süslü gösterildi. Şu sayılan şeyler (ki ev, bark, çoluk çocuk, para, at ve sâir hayvânât-ı ehliyye ile çift, çubuk sâhibi olmak) dünyâ hayatının metâıdır, yânî dünyâda temettu' ve istifâde edilecek şeyler bunlardır. Allahın indinde ise, hüsn-i meâb, yânî melce'in en güzeli vardır ki oradaki ni'metler dünyâdakiler gibi fâni değildir[37].»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Bedevi, karısının niyâzını görünce dayanamadı. Zîrâ insanın zevcesine karşı meyelânı vardır. O meyelân da Allahın tezyin etmiş olduğu şeylerdendir. Allahın süslemiş olduğunu kul nasıl çirkin görür? O tabiî meclûbiyyetten nasıl sıçrayıp kurtulabilir?

---

(37) Sûrei Âli İmran: 14.

2431

چون پی یسکن الیهاش آفرید
کی تواند آدم از حوا برید

Çün pey-i yeskun ilâhaş âferîd,
Key tuvâned Âdem ez Havvâ bürid.

«Allah, kadını erkeğin sükûnu için yarattı. O hâlde Âdem Havvâdan nasıl olur da ayrılır?»

Bu beyt ile de A'râf Sûresinde şu Âyete telmih olunuyor :

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا

«Ey insanlar, Cenâb-ı Hak öyle kâdir-i mutlaktır ki sizi bir nefsten, yânî Âdem Aleyhisselâmın sulbünden yaratmıştı. Âdemin eşini de kendisinden halketmiştir. O eş ile sükûn bulsun ve ünsiyyet etsin diye[38].»

İlk kadın, ilk erkeğin sükûnu ve ünsiyyeti için yaradılmış, kadın da eşine karşı bir meyl hâsıl olmuş; ilk çiftlerde husûle gelen bu temâyül, onların evlâd ve ahfâdına da miras kalmıştır. Binâenaleyh bedevî de o tabiî ve irsî meyl dolayısiyle karısının istirhâmına karşı gevşemiştir.

2432

رستم زال ار بود وز حمزه بیش
هست در فرمان اسیر زال خویش

Rüstem-i zâl er buved v'ez Hamza bîş,
Hest der fermân esîr-i Zâl-i Hîş.

«Bir adam; kuvvette Rüstemden, şecâatte Hazret-i Hamzadan fazla bulunsa da kendi kocakarısının emrine esirdir.»

---

(38) Sûrei A'raf: 189.

2433

آنکه عالم مست گفتش آمدی

کلمینی یا حمیرا می زدی

Ân ki âlem mest-i gofteş âmedî,
Kellimîni yâ Humeyra mî zedî.

«Belâgat-i beyâniyle âlemin mest olduğu Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem (Kellimînî yâHumeyrâ) buyurdu.»

(Humeyrâ) kelimesi: **(Penbecik)** diye terceme edilebilir. Hazret-i Âişenin gençliği ve tarâveti dolayısiyle Aleyhisselât Efendimiz, ona öyle hitab ve iltifât ederdi.

Cenâb-ı Pîr diyor ki: Her türlü kayddan âzâde bulunan Peygamber-i Ekber bile zevcesi Hazret-i Âişe Sıddıka Radiyallâhü anhâ ve an ebihâ'-nın ba'zan taşkınlık derecesine gelen hallerine tehammül gösterir ve (Kellimînî yâ Humeyrâ) yânî (Penbecik, bana lâkırdı söyle) diye hitab ederdi.

2434

آب غالب شد بر آتش از نهیب

آتشش جو شد چو باشد در حجیب

Âb gâlib şud berâteş ez nehîb,
Âteşeş cû şud çü bâşed der hacîb.

«Su, ateş üstüne saldırmakla onu mağlûb eder. Fakat su bir kab içinde bulunursa ateş de onu kaynatır.»

2435

چونکه دیکی حائل آمد هر دورا

نیست کرد آن آبرا کردش هوا

Çünki dîkî hâilâmed her durâ,
Nîst kerd ân âbrâ kerdeş hevâ.

«Bir tençere, ikisi arasında hâil olursa, ateş o suyu bitirir ve buhar hâline getirir.»

ظاهراً بر زن چو آب ار غالبی
باطناً مغلوب زنرا طالبی

Zâhiren ber zen çü âb er gâlibî,
BâTınen maglûb-ı zenrâ Tâlibî.

«Zâhiren suyun ateşe galebesi gibi kadına galib isen de, bâtınen, tâlibi olduğun için onun mağlûbusun.»

Kur'ânda :

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ

buyuruluyor. Erkeklerin kadınlara olan kavvâmiyyeti, kuvvet ve kudret i'tibâriyledir. Evet, bir erkek, bir kadından daha kuvvetlidir. Fakat bu gâlibiyyet zâhirîdir. Sûretâ gâlib görünen erkek, hakikatte kadının mağlûbudur. Hazret-i Mevlânâ bu hakikati su, ateş ve tencere ile temsil ediyor. Yanan bir ateşe bir kova su dökülecek olursa ateş söner. Fakat o su bir kab içinde olarak ateşin üstüne konulursa ısınmaya, kaynamaya başlar. Nihâyet buhâra münkalib olur, diyor.

2437

اینچنین خاصیتی در آدمیست
مهر حیوانرا کمست آن از کمیست

Înçünîn HâSıyyeti der âdemîst,
Mihr-i hayvânra kemest ânez kemîst.

«Bu husûsiyyet insanlarda vardır. Hayvanlarda muhabbet noksandır ki, bu da onların noksanlığındandır.»

---

(39) Sûrei Nisa: 34.

«KADINLAR, AKILLI OLANLARA GALEBE EDERLER VE CÂHİLİN MAĞLÛBU OLURLAR» MEÂLİNDEKİ HADİSİN İZAHINA DAİR

2438

گفت پيغمبر كه زن بر عاقلان
غالب آيد سخت و بر صاحب‌دلان

Goft peygamber ki zen ber âKılân,
Gâlib âyed saHt u ber Sâhib-dilân.

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdu ki: Kadın âkil ve ârif olanlara pek şiddetli olarak galebe çalar.»

2439

باز بر زن جاهلان چيره شوند
زانكه ايشان تند و بس خيره روند

Bâz ber zen câhilân çire şevend,
Zân ki îşân tünd-ü-bes Hîre revend.

«Yine kadınlara câhiller gâlib gelirler. Çünkü câhil olanlar sert ve hadid meşrebdirler.»

2440

كم بود شان رقت و لطف و وداد
زانكه حيوانيست غالب بر نهاد

Kem buved şân riKKat-ü-luTf-u-vedâd,
Zânki hayvânist galib ber nihâd.

«Câhillerin kalbinde rikkat ve kendilerinde lutf u muhabbet azdır. Çünkü tabiatlerinde hayvanlık gâlibdir.»

2441

مهر و رقت وصف انسانى بود
خشم و شهوت وصف حيوانى بود

Mihr-ü-riKKat vaSf-ı insânî buved,
Hışm-u-şehvet vaSf-ı hayvânî buved.

«Muhabbet, şefkat ve rikkat insanlık vasfıdır. Hışm ve gadab ise hayvanlık sıfatıdır.»

Karısının özür dilemesini bedevinin kabul etmesi dolayısiyle Cenâb-ı Mevlânâ iki Âyet îrâd ve ba'zı hakâyık beyân eylemişti. Onlardan sonra nakleylediği bir Hadisin meâlini îzâh ediyor. Kadının ukalâya ve urefâyâ gâlib gelmesi onlardaki rikkatten, câhil ve ahmakların kadına galebe etmesi de onlardaki gılzet ve huşûnetten ileri geldiğini söylüyor, daha sonra da rikkat ve muhabbetin insanlarda hışm ve şehvetin ise hayvanlarda bulunduğunu haber veriyor. Hattâ diyor ki:

2442

پرتو حقست آن معشوق نیست
خالقست آن گوییا مخلوق نیست

Pertev-i HaKKast ân ma'şûK nîst,
HâliKast ân gûyiyâ maHlûk nîst.

«O, Allahın pertevidir, ma'şuk değildir. O, sanki Hâlıktır, mahlûk değildir.»

Her şey gibi o ma'şûka da, Cemâl-i Hakkın pertevidir. Binâenaleyh aslı nasıl câzib ve gâlib ise pertevi de öyledir. Kıssadaki bedevî gibi ârifleri ma'lûb ve musahhar kılması, mahlûkiyyet kuvvetiyle değil, kendisine mün'akis olan hâlikıyyet kudretiyledir.

«MAİŞET TALEBİ HUSUSUNDA ZEVCESİNİN ARZUSUNA BEDEVÎ'NİN TESLİM OLMASI VE KADININ İ'TİRÂZINI HAKKIN İŞARETİ BİLMESİ. HER ÂKİL'İN NEZDİNDE MÜSELLEMDİR Kİ HER DÖNENİN BİR DÖNDÜRENİ VARDIR.»

Evet. Her dâirin bir müdîri ve her müteharrikin bir muharriki vardır. Her şeyin mutasarrıf ve muharriki Allahtır. Ârifler bu hakikati bildikleri için, vukûatın masdarı kim ve ne olursa olsun, onları haktan bir işâret sayarlar. Bedevî de böyle bir ârif olduğu için, kendisinin kemâl-i istiğnâsına mukabil karısının rızk talebi hususundaki ihtârını İlâhî ve ma'nevi bir işâret telâkki eyledi. Evvelki fikrinden caymış olduğunu şu sözleriyle anlattı.

2443

مرد زان گفته پشیمان شد چنان
کز عوانی ساعت مردن عوان

Merd zân gofte peşîmân şudçünân,
K'ez avânî sâat-i mürden avân.

«Zulümkâr me'murların ölecekleri vakit, vazîfelerinden peşîmân oldukları kadar, bedevî de söylemiş olduğu sözden nedâmet gösterdi.»

(Avan) kelimesi arabcada müteaddid ma'nâ ifade eder ki biri de (yardımcı) dır. Acemler bunu (devlet hizmetinde bulunan) meâlinde kullanmışlardır. Eski me'murların halka zulüm etmeleri dolayısiyle kelimedeki me'mûriyyet meâline bir de sitemkârlık inzimâm etmiştir. Bir zâlimin son nefesinde hakikati anlayacağı ve yaptıklarına pişman olacağı şüphesizdir. Bedevî de karısına söylemiş olduğu sözlerden böyle bir şeyin pişmanlığı derecesinde nedâmet duydu.

2444

گفت خصم جان جان چون آمدم
بر سر جان من لگدها می زدم

Goft HaSm-ı cân-ı cân çün âmedem,
Ber ser-i cân men legedhâ mî zedem.

«Dedi ki: Canımın canına nasıl düşmanlık ettim. Nasıl oldu da ruhumun başına tekmeler vurdum.»

Yânî ruhum mesâbesinde olan zevcemin kalbini kırmaya nasıl cür'et ettim?

2445

چون قضا آید فرو پوشد بصر
تا نداند عقلما پارا ز سر

Çûn Kazâ âyed Fürû pûşed baSar,
Tâ ne dâned aKl-ı ma pârâ ziser.

«Kazâ gelince gözü örter. O kadar ki aklımız, başı ayaktan ayırd edemez.»

2446

چون قضا بگذشت خوادرا می خورد
پرده بدریده گریبان میدرد

Çûn Kazâ bügzeşt Hôdrâ mî Hured,
Perde be'drîde girîbân mî dired.

«Kazânın hükmü geçince ve göz açılınca yaptığından dolayı kendini yer, perdesi yırtılmış, yânî rezil, rüsvây olmuş bir hâlde teessüfünden yakasını, paçasını yırtar.»

Bedevî söylediği sözlerle kadının kalbini kırmış olmasını hükm-i kazâya isnâd ediyor.

2447

مرد گفت ای زن پشیمان می شوم
گر بدم کافر مسلمان می شوم

Merd goft ey zen peşîmân mî şevem,
Ger budem kâfir müselmân mî şevem.

«Bedevî dedi ki: Kadın; söylediklerimden peşîmân oldum. Gâvur oldumsa bile işte müslümân oluyorum.»

2448

من گنهکار توام رحمی بکن
بر مکن یکباره گیم از بیخ و بن

Men günehkâr-ı tûem rahmî bekun,
Ber mekun yekpâre gîm ez bîH-u-bun.

«Ben sana karşı günahkârım. Merhamet et de temâmiyle kökümden koparma.»

Ma'lûmdur ki insanda nefs ve akl denilen iki şey vardır. Nefs, sâhibini müşteheyâta, akl da cihet-i ma'kûlâta sevk etmek ister. Nefs için emmâre, levvâme, râzıye, merziyye, mutmainne olmak üzere dereceler vardır. Mutmainne derecesine yükselen bir nefs müzekkâ ve müsaffâ olarak akl ve rûha lâyık bir mevki' kesbeder. Ve o vakit bunların sevgilisi olur. İşte bedevî karısının göstermiş olduğu kemâl-i mutâvaat, nefsin mut-

...mainne hâli demektir. Aklın mümessili bulunan bedevî, nefsin itmi'nânını görünce evvelki ta'n ü teşnilerinden nedâmet gösteriyor ve ondan afv temenni ediyor. Şurası da var ki Hazret-i Mevlânâ ba'zı yerlerde mezâhirden bahsederken galebe-i vecd ile sözü zâhire intikâl ettiriverir. Burada yaptığı gibi bedevi lisânından karısına hitâb ederken doğrudan doğruya Cenâb-ı Haktan istirhâma başlar.

2449

کافر پیر ار پشیمان می شود
چونکه عذر آرد مسلمان می شود

Kâfir-i pîr er peşîmân mî şeved,
Çûnki özr âred müselmân mî şeved.

«İhtiyâr bir gâvur nedâmet duyar da özür dilerse müslüman olur.»

2450

حضرت پر رحمتست و پر کرم
عاشق او هم وجود و هم عدم

Hazretî pür rahmetest-u-pür kerem,
ÂşıK-ı û hem vucûd-u-hem adem.

«İlâhî, senin zâtin Rahîm ve Kerimdir. Varlık da, yokluk da o rahm ve keremin âşıkıdır.»

2451

کفر و ایمان عاشق آن کبریا
مس و نقره بندهٔ آن کیمیا

Küfr-ü iymân âşıK-ı ân Kibriyâ,
Miss-u-nuKre bende-i ân kîmyâ.

«Yâ Rabbî küfür de, îmân de o kibriyâ ve azametin âşıkı, bakır da gümüş de o iksîrin kulu, kölesidir.»

Binâenaleyh, ben de gerek kâfir, gerek mü'min, gerek bakır, gerek gümüş olayım, her hâl de seni sevenler zümresindenim.

2452

موسی و فرعون معنی را رهی
ظاهر آن دارد و این بی رهی

Mûsi-vü-Fir'avn ma'narâ rehî,
Zâhir-i ân dâred u în bî rehî.

«Mûsâ Aleyhisselâm ile Fir'avn ma'nâ kuludur. Zâhiren şu farkları vardır ki, Mûsâ Tarîk-i Hakka sâlikti, Fir'avn ise dâll ve mudildi.»

Şârih-i Mesnevî, İsmâil-i Ankaravîye göre buradaki ma'nâdan murad: **(A'yân-ı sâbite)** yânî suver-i ilmiyye-i İlâhiyyedir. Herkesin ve her şeyin ilm-i İlâhideki sûreti, o kimsenin (ayn-ı sâbite) sidir. Mükevvenâttan her biri, ayn-ı sâbitesine tâbi'dir. Eğer ayn-ı sâbitesi saîd ise kendisi de saîd, bil'akis ayn-ı sâbitesi şâki ise kendisi de şâkidir. Binâenaleyh Mûsânın ayn-ı sâbitesi seâdetin mazharı olduğu için, bu âlemde saîd ve kelîmullah olmuştur. Fir'avnin ayn-ı sâbitesi ise mudil isminin mazharı olduğu için dâll ve mudill olarak zuhûra gelmiştir.

2453

روز موسی پیش حق نالان شده
نیم شب فرعون هم گریان شده

Rûz Mûsa pîş-i HaK nâlân şude,
Nîm şeb fir'avn hem giryân şude.

«Gündüz Hazret-i Mûsâ huzûr-ı İlâhide inleyerek duâ ederdi. Fir'avn da gece yarıları ağlar ve derdi ki:»

2454

کین چه غلست ای خدا بر گردنم
ور نه غل باشد که گوید من منم

K'in çi gullest ey Hudâ ber gerdenem,
V'er ne gull bâşed ki gûyed men menem.

«İlâhi boynumdaki bu zincir ve bu lâle nedir? Eğer o zincir olmasaydı kim ben, benim diyebilirdi?»

Ma'lûmdur ki Fir'avn, ulûhiyyet da'vâsında bulunuyordu. Kibr ve

azameti o dereceye çıkmıştı ki, gündüzleri tebeasına gösterdiği şu tecebbüre rağmen geceleri kemâl-i tezellül ile Cenâb-ı Hakka münâcât ederdi. Münâcâtında: Da'vâsının boynuna takılmış ve yed-i kudretle çekilmekte bulunmuş olan boyunduruktan ileri geldiğini, kendini cezb ve tahrik eden o kuvvet olmasa, benim! diye varlık iddiâsına kalkışmanın hatırına bile gelmeyeceğini söylerdi. Yine derdi ki :

2455

زانکه موسی‌را منور کردهٔ
مر مرا زان هم مکدر کردهٔ

Zân ki Mûsarâ münevver kerdeî,
Mer merâ zân hem mükedder kerdeî.

«O zincirden, yânî muktezây-ı takdirinle Mûsâyı tenvir etmişsin. Yine o sevk ile beni de mükedder ve muzlim bırakmışsın!»

2456

زانکه موسی‌را تو مهرو کردهٔ
ماه جانم را سیهرو کردهٔ

Zân ki Mûsa râ tu meh-rû kerdeî,
Mâh-ı cânem râ siyeh-rû kerdeî.

«Yine o takdir icâbı Mûsâyı ay yüzlü yaratmışsın. Benim ay gibi olan rûhumun da yüzünü karartmışsın.»

2457

بهتر از ماهی نبود استاره ام
چون خسوف آمد چه باشد چاره ام

Bihter ez mâhî nebûd istâre em,
Çûn Hüsûf âmed çi bâşed çâre em.

«Benim yıldızım, aydan ziyâde parlak değildir. O husûf vâki' olduysa ben ne yapabilirim?»

Yânî benim yıldızım ve tâliim, geceleri aydınlatan kamerden enver değildir. O parlak ay bile husûfa uğramaktan kurtulamazken benim tâliim, husûf-i ma'neviden nasıl âzâde kalabilir?

2458

نوبتم گر رب و سلطان می زنند
مه گرفت و خلق پنگان می زنند

Nevbetem ger rabb-u sultân mî zenend,
Meh girift-ü-Halk pingân mî zenend.

«Sarayımın kapısında çalınan nöbet çalgısında (Sultan) ve (Rab) diye beni alkışlıyorlar. Şu hâl ay tutulduğu vakit halkın tas çalmasına benzer.»

Hâlâ da ba'zı taraflarda olduğu gibi eskiden de ay tutulunca onu kurtarmak gayretiyle avam takımı tas, tepsi gibi ses çıkaracak şeylerle gürültü, patırdı ederlermiş. Çünkü kameri bir ejderhâ yuttu vehminde imişler. Gürültü etmeleri de ejderhâ korksun da ayı bıraksın diye imiş.

Fir'avn diyor ki: Benim kamer gibi olan rûh-i mefhûmum, takdir güneşinin altında kalmış ve hüsûfa uğramış aya dönmüştür. Öyle iken tebeam olanlar, kapımda nöbet çalıyorlar, rab ve sultan diye beni alkışlıyorlar.

2459

می زنند آن طاس و غوغا میکنند
ماهرا زان زخمه رسوا میکنند

Mî zenend ân Tas-u-gavga mî kunend,
Mâhra zân Zahme rusvâ mî kunend.

«Tas çalıp gürültü yapıyorlar. Fakat o gürültü ile ayı rezil, rüsvây ediyorlar.»

2460

من که فرعونم ز خلق ای وای من
زخم طاس آن ربی الاعلای من

Men ki fir'avnem zi Halk ey vây men,
ZaHm-ı Tâs ân rabbiy'ül a'lây men.

«Ben ki Fir'avnim, tebeamın hareketinden vay başıma gelenler! Benim (Ene Rabbiküm'ül-a'lâ) deyişim, benim için tas çalınmak oluyor.»

Yâni ay tutulduğu vakit avamın gürültü, patırdı ederek gayretkeşlikte bulunması, kamerin tutulduğunu görmemiş olanlara da i'lân etmek demek oluyor. Şu sûretle hareket edenler, ayın husûfunu ve karardığını i'lân ile onu terzil ediyorlar. Ben de Mısırın Fir'avni ve tebeamın güya rabbı olduğum halde, iddiâmı tasdik ederek, benim rezâlet ve hamakatimi teşhir ediyorlar.

2461

خواجه تا شانیم اما تیشه ات

میشکافد شاخرا در بیشه ات

Hâce tâ şânîm ammâ tîşe et,
Mîşikâfed şâHra der bîşe et.

«İlâhî, biz Mûsâ ile kapı yoldaşıyız, yânî ikimiz de senin kulunuz. Lâkin sen öyle bir ma'nevî bâğbânsın ki irâdenin kesri ve çekmesi bir dalı yarar.»

Yaprak, filiz ve meyve verdirir.

2462

باز شاخیرا موصل میکند

شاخ دیگررا معطل میکند

Bâz şâHîrâ muvaSSal mîkuned,
ŞâH-ı dîger râ muaTTal mîkuned.

«Bir dalı meyve vaktine yetiştirir ve meyve verdirir, diğer dalı ise muattal ve meyvesiz bırakır.»

2463

شاخرا بر تیشه دستی هست نی

هیچ شاخ از دست تیشه جست نی

ŞâHra ber tîşe destî hest nî,
Hîç şâHez dest-i tîşe cest nî.

«Dalın çekmeye karşı kuvveti var mıdır? Hayır. Hiç bir dal, çekmenin elinden ve dilinden kurtulabilir mi? Hayır.»

2464

حق آن قدرت که آن تیشه تراست
از کرم کن این کژیهارا تو راست

HaKK-ı ân Kudret ki ân tîşe turâ'st,
Ez kerem kün în kejîhâra tu râst.

«İlâhî; çekmendeki kudret ve hakkı için şu eğrilikleri lutf ve kereminle sen doğrult.»

Yânî bâğçevân, bir fidanın eğri, büğrü sürgünlerini nasıl keser de, ona muntazam bir şekil verirse, sen de tîşe-i kudretinle lûtfen ve keremen benim eğriliklerimi tesviye buyur.

2465

باز با خود گفته فرعون ای عجب
من نه در یا ربنا ام جمله شب

Bâz bâ Hod gofte fir'avn ey aceb,
Men ne deryâ rabbenâ em cümle şeb.

«Yine Fir'avn kendi kendine derdi ki: Acaba ben bütün gece yâ Rabbenâ diye münâcât etmiyor muyum?»

2466

در نهان خاکی و موزون میشوم
چون بموسی میرسم چون میشوم

Der nihân Hâkî vü mevzûn mîşevem,
Çûn be Mûsa mîresem çûn mîşevem.

«Ben yalnız ve gizli bulunduğum sırada toprak gibi mütevâzî ve fidan gibi dosdoğru oluyorum. Fakat Mûsâ ile karşılaşınca nasıl değişiveriyorum?»

Yânî geceleri huzûr-ı İlâhide yerlere kapanıyorum, yâ Rabbenâ diye sabahlara kadar düâ ediyorum. O feyz ile epeyce doğrulmaya başladığım hâlde, Nebiyyullah olan Mûsâyı görünce yine değişiyor ve çarpılıyorum. Tevâzuum tekebbür ve tecebbüre mübeddel oluyor.

2467

رنگ زر قلب ده تو میشود
پیش آتش چون سیه رو میشود

Reng-i zerr-i Kalb deh tû mişeved,
Bîş-i âteş çûn siyehrû mîşeved.

«Kalb altının rengi, sahihinden on kat parlak da olsa ateşin karşısında simsiyah olur.»

Ben de kalb altın gibiyim. Tenhâ yerlerdeki îmân ve ikrârımı te'siriyle yaldızlanıyorum. Fakat Mûsânın karşısında bulununca ateşe gösterilmiş gibi kapkara oluyorum.

2468

نی که قلب و قالبم در حکم اوست
لحظهٔ مغزم کند یك لحظه پوست

Nî ki Kalb û Kâlıbem der hükm-i ûst,
Lahzaî magzem kuned yek lahza pûst.

«Benim kalbim de, kalıbım da onun hükmünde değil mi? Fâil-i Mutlak; beni bir lâhza iç, bir lâhza kabuk hâline getiriyor.»

2469

سبز گردم چونکه گوید کشت باش
زرد گردم چونکه گوید زشت باش

Sebz gerdem çûnki gûyed kişt bâş,
Zerd gerdem çûnki gûyed zişt bâş.

«Bana ekin ol deyince yeşeriyorum. Çirkin ol deyince de sararıyorum.»

2470

لحظهٔ ماهم کند یکدم سیاه
خود چه باشد غیر این کار اله

LahZaî mâhem kuned yek-dem siyâh,
Hod çi bâşed gayr-i în kâr-ı ilâh.

«Beni bir lâhza ay gibi parlatıyor, bir dem de simsiyâh bırakıyor. Zâten Allahın işi bundan başka nedir?»

mukallib'ul-kulûb ve muhavvil'ul'ahvâl olduğu için dilediğini hidâyete, istediğini dalâlete sevkeder.

2471

پيش چوگانهاى حكم كن فكان

ميدويم اندر مكان و لامكان

Pîş-i çevgânhây-ı hükm-i kün-fekân,
Mîdevîm ender mekân û lâmekân.

«Allahın bir şey için (Ol) demesi ve o şeyin der'akab vücûda gelmesi hükmü, bizi çevgân önündeki top gibi çeviriyor. Binâenaleyh onun hükmüyle mekân ve lâmekânda koşup duruyoruz.»

2472

چونكه بى رنگى اسير رنك شد

موسىٔ با موسىٔ در جنك شد

Çûnki bî rengî esîr-i reng şud,
Mûsiî bâ Mûsiî der ceng şud.

«Bîrenklik, yânî ıtlak, renge, yânî takyide esir olunca Mûsâ ile Mûsâ cenge başladı.»

Bîrenklik, vahdet-i mutlakadır ki (zât-i baht) mertebesidir. **«Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı yarattım»** Hadis-i Kutsisindeki (Kenz-i mahfi) odur. Esmâ ve sıfât ise meselâ (Muhyî) ve (Mümît) gibi birbirine zıd ve mükâbil oldukları için onların mezâhiri olan mahlûkâtta da zıddiyyet bulunmak lâzım gelir. Binâenaleyh (lâteayyün) mertebesi (a'yân-ı sâbite) ile min vechin teayyüne mukayyed olmuş, o teayyün icabı olarak mezâhir arasında da tezad ve muhâlefet husûle gelmiş ve Mûsâya karşı Fir'avn serkeşliğe başlamıştır.

2473

چون به بيرنگى رسى كان داشتى

موسى و فرعون دارد آشتى

Çûn be bîrengî resî kân dâştî,
Mûsi vü fir'avn dâred âştî.

«Ezelde bulunduğun gibi, bîrenklik âlemine vâsıl olunca anlarsın ki orada Mûsâ ile Fir'avn, musâlih ve müttehid bulunur.»

Evet. Tezâd ve tehâlüf, zuhûr i'tibâriyledir. Asl-ı vücûda bakılınca her şey bir vifâk-ı tâm içindedir.

Ka'r-ı okyanûs-ı vahdettir televvün nâpezîr,
Olsa da emvâc-ı kesretzâr-ı deryâ reng reng.

Dalgalanmak, köpürmek, mâî ve yeşil görünmek denizin sathındadır. Ka'rı ise sâkin ve yek renkdir.

2474

گر ترا آید بدین نکته سوآل
رنك كى خالى بود از قيل و قال

Ger turâ âyed bedîn nükte suâl,
Reng key Hâlî buved ez Kıyl-u-Kâl.

«Bu nükte üzerine şüphelenir de süâle kalkışırsan cevab verilir ki: Renk, dedikodudan ne vakit hâli olur?»

Hazret-i Mûsâ ulül'azmden bir nebi, Fir'avn ise ulûhiyyet da'vâsında bulunmuş bir şakî olduğu hâlde bunlar nasıl uyuşabilirler? diye hatıra bir şüphe ve lisâna bir süâl gelebilir. Hazret-i Mevlânâ bu mukadder süâle cevab olarak «Renk, dedikodudan ne vakit hâli olur?» diye soruyor.

Bu cevabâmiz süâl ile izah ediyor ki: Âlem-i kesret renk âlemidir birbirine zıd olan renkler şöyle dursun, meselâ nebâtâtın reng-i umûmîsi demek olan yeşili gözönüne alalım. Açık, koyu, daha açık, daha koyu olmak üzere bu rengin ne kadar çeşidi vardır. Bunlara diğer renkleri de ilâve edecek olursak ne kadar tehâlüf zuhûra gelir.

Fakat bu kadar muhâlif rengin göründüğü nebâtâtı nem'alandıran ve onları renklendiren kudret birdir. Kezâ mahlûkâtın ekmeli bulunan insanlar da ırk ve renk i'tibâriyle muhteliftir. Kimi beyaz, kimi siyah, kimi sarı, kimi bakır renklidir. Bu muhtelif renkli insanların madde-i asliyyesi ise birdir. Binâenaleyh ittihad asılda, ihtilâf ise füru'dadır. Böyle olması da pek tabîidir.

2475

اين عجب كين رنك از بى رنك خاست
رنك با بى رنك چون در جنك خاست

În aceb k'în reng ez bîreng Hâst,
Reng bâ bîreng çûn der ceng Hâst.

«Renk, bîrenklikten zuhûr eylediği hâlde rengin bîrenklik ile muhâlefete kalkışması şaşılacak şey değil midir?»

Renk; yâni kesret âlemi, birenkden yâni vahdetten zuhûra geldiği hâlde aralarında zâhiren ihtilâf vardır. Meselâ biri kadîm, biri hadis, biri vâcib, biri mümkin, biri ganî anil'âlemin, biri ise muhtacdır. Bu iki mertebe arasındaki ihtilâf gibi eshâbı beyninde de ihtilâf vardır. Mûsâ ile Fir'avnin ihtilâfı gibi.

2476

اصل روغن زاب افزون میشود
عاقبت با آب ضد چون میشود

Asl-ı revgan zabı efzûn mîşeved,
ÂKıbet bâ âbı Zıd çûn mîşeved.

«Yağın aslı sudur ve ondan artar, sonunda ise suya nasıl zıd olur?»

2477

چونکه روغن‌را ز آب اسرشته اند
آب با روغن چرا ضد گشته اند

Çûnki revganrâ zi âb esrişte end,
Âb bâ revgan çirâ zıd geşte end.

«Yağı sudan vücuda getirmişlerken su ile yağ neden biribirine zıd olmuşlardır?»

Hazret-i Mevlânâ rengin bîrenklikten zuhûr ettiği hâlde aralarındaki ihtilâfı mahsus bir misâl ile izah ediyor. Zeytin ve susam yağlarının dâneleri su ile yetişir. Demek ki su, bunların aslı, bunlar da onun fer'idir. Fakat yakılmak lâzım geldiği takdirde su ile uyuşamazlar. Hattâ su fazla olunca tavada cızırdarlar, kandilde sönerler. Bir misâl daha :

2478

چون گل از خارست و خار از گل چرا
هر دو در جنگند و اندر ماجرا

Çûn gül ez Hârest u Hâr ez gülçirâ,
Her du der cengend u ender maccrâ.

«Mâdem ki gül dikenden, diken de güldendir. O halde neden birbiriyle muhâlif ve muhâribdirler?»

Evet. Gül ile diken bir asıldan yetişir. Asılları bir olan bu iki şeyin biri kokar, biri batar. Evliyâ ile eşkiyâ da böyledir. Onların da menşe'leri bir, fakat meşrebleri mugâyirdir.

2479

با نه جنگست این برای حکمتست
همچو جنگ خر فروشان صنعتست

Bâne cengest in berây-ı hikmetest,
Hemçü ceng-i Har-furûşan San'atest.

«Yâhud şu hâl; ceng ve ihtilâf değil de hikmettir, belki de merkeb satanların kavgası gibi bir san'attır.»

2480

یا نه اینست و نه آن حیرانیست
گنجرا چو گنج در ویرانیست

Yâ ne înest û ne ân hayrânîst,
Gencrâ çû genc der vîrânîst.

«Belki de ne budur, ne odur, hayretten ibârettir. Sen hazineyi ara ki o vîranlıktadır.»

Renk ve bîrenk âlemleriyle onların erbâbı arasındaki ihtilâfı, Hazret-i Mevlânâ cenge teşbih etmişti. Sonra onun hakikaten ceng değil, hikmet ve san'at olduğunu bildirdi. Daha sonra da mes'elenin hakikaten hayretten ibâret bulunduğunu haber veriyor. Ma'rifet hazinesini vîrânede ara diyerek mevhum varlığın tahribini tavsiye ediyor.

2481

آنچه تو گنجش توهم میکنی
زان توهم گنجرا گم میکنی

Ançi tû genceş tevehhüm mîkunî,
Zân tevehhüm gencrâ güm mîkunî.

«Sen aklına ve ilmine mağrur olarak hazineyi bulduğunu tevehhüm ediyorsun. Fakat o tevehhüm dolayısiyle asıl hazineyi kaybediyorsun.»

2482

چون عمارت دان تو وهم و رأیها
گنج نبود در عمارت جایها

Çûn imâret dân tu vehm u ra'yhâ,
Genc ne bûdi der imâret câyha.

«Vehimleri, reyleri şenlik ve ma'mûriyyet farzet. Lâkin öyle şen ve ma'mur olan yerlerde define ve hazine bulunmaz.»

Yânî sen cüz'î ma'lûmâtına yalan yanlış mütâleâtına kapılıyorsun, onları bir hazine tevehhüm ediyorsun; o tevehhüm dolayısiyle vahdet hazinesini aramaktan geri duruyorsun. O hazine çok kıymetli bir definedir. Define ise ma'mûrelerde değil, harâbelerde bulunur. Sen de onu virânelerde ara ve ma'lûmât sandığın mevhûmâtı bırak da kendini harâbe hâline getir.

2483

در عمارت هستی و جنگی بود
نیسترا از هستها ننگی بود

Der imaret hestî vü cengî buved,
Nîstrâ ez hesthâ rengî buved.

«Ma'mûrelerde varlık ve münâzaa olur. Yokluk ise varlıklardan sıkılır.»

2484

نی که هست از نیستی فریاد کرد
بلکه نیست از هسترا واداد کرد

Ni ki hest ez nîstî feryâd kerd,
Belki nîst ez hestra vâdâd kerd.

«Varlık, yokluktan feryâd etmedi, belki yokluk, o varlığı uzaklaştırdı.»

Mevhum vücuduna ehemmiyet verip de kendisini var zannedenler, yok tevehhüm eyledikleri hakikatten kaçınır ve ictinâb ederler. Halbuki onların o ictinâbı, hakikatin kendilerini uzaklaştırmasındandır. Yânî onlar, hakikate teveccüh etmez değil, hakikat onlara yüz vermez demektir.

Gelenler âstân-ı evliyâya,
Bütün da'vetlidir gâlib safâya.
Sakın sûrette kalma aldanırsın,
Konmazlar, yoksa gelmezler sanırsın.

2485

تو مگو که من گریزانم ز نیست
بلکه او از تو گریزانست بیست

Tû megû ki men girîzânem zi nîst,
Belki û ez tû girizânest bîst.

«Ey yokluktan kaçınan; ben yokluktan kaçıyorum deme. Belki o senden yirmi derece fazla kaçmaktadır.»

Vücûd-i mevhum ehlinin yokluktan ictinâbı, yokluğun bunlardan nefreti dolayısiyle olduğu gibi, o vehimeden kurtulmuş olan ehlullah hazarâtından halkın çekinmesi de yine onların nefretleri sebebiyledir. Şeyh Gâlibin dediği gibi ricâlullâhın ziyâretine gidemiyenler, huzurlarına girebilmek için ma'nevi müsâade göremeyenlerdir.

2486

ظاهرا میخواندت او صوی خود
وز درون می راندست با چوب رد

Zahiren mî Hândet u say-ı Hod,
V'ez derûn mîrândest ba çûb-ı red.

«O seni zâhiren kendi tarafına çağırır, fakat derûnundan red sopasiyle def'eder.»

2487

نعلهای باز گونست ای سلیم
نفرت فرعون می دان از کلیم

Na'lhây-ı bâz gûnest ey selîm,
Nefret-i firavn mî dân ez Kelîm.

«Ey sâf kimse bu yolda tersine mıhlanmış nallar vardır. Fir'avnin Mûsâdan nefreti asıl kelimullâhın ondan teneffürü dolayısiyledir.»

«Na'lhây-ı bâz gûne»: Birini şaşırtmaktan kinâyedir. Düşmanı aldatmak isteyenler, atlarının nallarını önü arkaya gelmek üzere mıhlatırlarmış. İzleri görenler, o atları muhâlif tarafa gitti sanırlarmış ki o yolda vurulan nallara «na'lhây-ı bâz gûne» derlermiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Hak seni zâhiren da'vet ediyor, fakat bâtınen uzaklaştırdığı için o da'vete icâbet göstermiyorsun. Hakikaten böyle değil mi? Beş vakit ezan okunuyor ve (Hayya'ales'salâh, hayya'alel'felâh) nidâsını herkes işitiyor. İşitenlerden yüzde kaçı o da'vete icâbet edip câmie gidebiliyor. Eğer ma'nevî bir el göğüslerine dayanmamış olsaydı ezanı işiten müslümanlardan hepsinin de câmie koşmaları lâzım gelirdi. Temennî edelim ki o yed-i kudret, göğsümüzden itmesin, yakamızdan tutsun da kendi tarafına çeksin.

Olmadan sevk-i hidâyet kimse,
Bulamaz vuslat-ı Hakkı gerçek.
Rehberim olsun İlâhi cezben,
Tut yakamdan beni de kendine çek.

«ŞAKÎLERİN DÜNYA VE ÂHİRETTEN MAHRUM OLMALARININ VE İKİSİNDE DE HÜSRANA UĞRAMALARININ SEBEBİ»

2488

چون حکیمك اعتقادی کرده است

کاسمان بیضه زمین چون زرده است

Çûn hakîmek i'tiKâdî kerde ist,
K'âsmân beyZa zemîn çûn zerde ist.

«Bir filozofcuk, âsumânın yumurta gibi, zeminin de onun içindeki yumurta sarısı misilli olduğunu i'tikad ediyordu.»

(Hakîmek) deki (k) küçültme edatıdır. Böyle saçma bir i'tikad sahibinin tahkiri için getirilmiştir. Bu hakimcik, i'tikadını meydana koyduğu sırada :

2489

گفت سائل چون بماند این خاکدان

در میان این محیط آسمان

Goft sâil çûn be mând în Hâkdan,
Der miyânı în muhîT-i âsmân.

«Bir sorucu: O halde şu arz, onu kaplamış olan semânın ortasında nasıl duruyor?» diye sordu.

2490

آن حکیمش گفت کز جذب سما
از جهات شش بماند اندر هوا

Ân hakîmeş goft k'ez cezb-i semâ,
Ez cihât-ı şeş be mand ender hevâ.

«O filozof da ona cevab verdi ki: Semânın altı cihetten arzı cezbetmesi dolayısiyle havada durmaktadır.»

2491

چون ز مقناطیس قبه ریخته
در میان ماند آهنی آویخته

Çûn zi mıKnaTîs-ı Kubbe rîHte,
Der miyân mand âhenî, âvîHte.

«Nitekim mıknatıstan bir kubbe yapılacak olursa ortasında bir demir muallak kalır.»

2492

آن دگر گفت آسمان باصفا
کی کشد در خود زمین تیره را

Ân diger goft âsmân-ı bâSafâ,
Key keşed der Hod zemîn-i tîrerâ.

«Diğer bir hakim buna i'tirâz etti ki: sâf ve lâtif olan semâ, nasıl olur da kesif bulunan arzı kendine doğru çeker?»

2493

بلکه دفعش میکند از شش جهات
زان بماند اندر میان عاصفات

Belki def'aş mikuned ez şeş cihat,
Zân be mând ender miyân-ı âsıfât.

«Belki altı taraftan def'ettiği için arz, hava arasında durab lmektedir.»

Cenâb-ı Pîr Efendimiz şu beytlerle eski hey'et ilmine ve erbâbındaki muhtelif fikirlere işâret ediyor. Evet. Eski hey'etciler arzı merkez-i âlem ve sâbit, semâvâtı da onun etrâfında kat kat muhit ve müteharrik farzederlerdi. Arzın orta yerde durabilmesine ise semâvâtın cezbini, yâhud def'ini sebeb gösterirlerdi. Arz her tarafından müncezip, yâhud mündefi' olduğu için ortada duruyor derlerdi. Zemîni, tavanı ve etrâfı mıknatıslı bir yerde bir demir parçasının muallak kalmasiyle de bunu temsil ederlerdi. Mıknatısın şu hassasını bilen ba'zı papazların bundan istifâde ettikleri, dem r bir istavrozu kilisede muallakta durdurdukları frenk kitablarında yazılıdır.

Zikrolunan beytleri irad etmekten Mevlânânın maksadı hey'ete dâir bir mes'elenin tenkidi, yâhud halli değildir. Eski hey'etcilerden bir takımının rey'ine göre semânın her tarafından def'etmesi dolayısiyle arzın orta yerde durduğu gibi, erbâb-ı kemâlin kuvve-i dâfiasiyle münkirin ve kâfirin de dalâlet ve azgınlığın tam ortasına saplanıp kaldığını ifade etmek istiyor. Şu beyt ile de bu fikri izah ediyor :

2494

پس ز دفع خاطر اهل کمال
جان فرعونان بماند اندر ضلال

Pes zi def'-i Hâtır-ı ehl-i kemâl,
Cân-ı fir'avnân be mând ender Dalâl.

«Ehl-i kemâl olanların gönüllerindeki kuvve-i dâfia sebebiyle Fir'avnler n canı dalâlette kalır.»

2495

پس ز دفع این جهان و آن جهان
مانده اند این بی رهان بی این و آن

Pes zi def'i în cihân u ân cihân,
Mande end în bîrehân bî în u ân.

«Bu ve öbür dünyânın, yânî dünyâ ve âhiretin def'inden dolayı bu yolsuzlar, onsuz da, bunsuz da kalmışlardır.»

Yânî dünyâda da, âhirette de hüsrâna uğramışlardır.

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile şu Âyet-i Kerimeye işâret buyuruyor :

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ
فَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌ اِطْمَاَنَّ بِهٖ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ اِنْقَلَبَ عَلٰى
وَجْهِهٖ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

«İnsanlardan ba'zıları vardır ki Allaha çarpık ibâdet ederler (yânî kulluğunu doğru ve rızâenlillah yapmazlar). Eğer ona sıhhat, servet gibi hayır isâbet edecek olursa müslümanlığın hak olduğundan şüphe etmez. Ve eğer kendisine hastalık ve yoksulluk gibi bir imtihân vâki' olursa geldiği cihete döner, yânî mürted olur, küfre avdet ederler. Böyle yapan, dünyâda ve âhirette zarara uğramış olur. Bu türlü zarar ise en âşikâr bir zarardır[40].»

Ehlullâh hazarâtının def'-i kalbisine uğrayanlar da böyle hüsrân-ı mübîne dûçâr olurlar. Dünyâda zevk-i ma'rifetten nasib alamadıkları gibi âhiretteki müşâhede ni'metinden de mahrum kalırlar.

2496

سرکش از بندگان ذوالجلال
دانکه دارند از وجود تو ملال

Serkeşî ez bendegân-i zü'l-celâl,
Dânki dârend ez vucûd-ı tû melâl.

«Sen Zül'celâl vel'ikrâm Hazretlerinin has kullarına karşı kafa tutacak olursan onlar da senin varlığından melûl olurlar.»

O zevât-ı kirâmın :

2497

کهربا دارند چون پیدا کنند
گاه هستئ ترا شیدا کنند

Geh-rubâ darend çûn peydâ kunend,
Gâh hestî-i turâ şeydâ kunend.

«Kehrübâsı vardır. O kehrubâyı meydana çıkarırlarsa senin saman çöpü gibi olan varlığını çıldırtırlar.»

(40) Sûre-i Hac: 11.

Yânî kalblerindeki kuvve-i câzibeyi sana tevcih ederlerse o câzibe huzûrunda kehrubâya karşı saman çöpü gibi müncezip olup koşarsın.

2498

کهربای خویش چون پنهان کنند
زود تسلیم ترا طغیان کنند

Geh-rubay-ı Hîş çûn pinhân kunend,
Zûdı teslîm-i turâ Tugyân kunend.

«Onlar kehrubâlarını yânî câzibe kuvvetlerini gizleyecek olurlarsa senin teslimiyyet ve bağlılığını çabucak isyân ve tuğyâna tebdil ederler.»

Yânî senin evliyâullâh hazarâtına teslimiyyet göstermen de, i'tiraz ve inkâra kalkışman da senden ziyâde onların elindedir.

2499

آنچنانکه مرتبهٔ حیوانیست
کو اسیر و سغبهٔ انسانیست

An çünân ki mertebe' hayvânîst,
K'u esîr-i sugbe-i insânîst.

«Nasıl ki hayvanlık mertebesi, insanlığın esiridir.»

2500

مرتبهٔ انسان بدست اولیا
سغبه چون حیوان شناسش ای کیا

Mertebe' insân bedest-i evliyâ,
Sugbe çûn hayvân şinâseş ey kiyâ.

«İnsanlık mertebesini de ehlullâhın elinde insanlara karşı hayvanların musahhar olduğu gibi bil.»

بنده خود خواند احمد در رشاد

جمله عالمرا بخوان قل يا عباد

Bende-i Hod Hând Ahmed der reşâd,
Cümle âlemra beHân Kul yâ ibâd.

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm Efendim'iz, irşâd esnâsında cümle âleme kulum dedi. Bu nükteyi anlamak için (Kul yâ ibâdi) Âyetini oku.»

Cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile Sûre-i Zümerde bir Âyet-i Kerimeye işâret ediyor. Hüseyn vâız da onu şu sûretle tefsir ediyor:

«Şirk, katl ve zinâ gibi kebâiri irtikâb etmiş olan müşriklerden ba'zıları huzûr-ı Nebevîye geldiler:

— Bizi davet ettiğin dîn iyi bir şey. Fakat bu dîne girecek olursak evvelki günahlarımız afvolunur mu? diye sordular. O süâl üzerine bu Âyet-i Celîle nâzil oldu:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا

إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

«Habîbim söyle: Ey bir çok günah irtikâbiyle nefislerine israf etmiş kullarım! Allahın rahmetinden ümit kesmeyin; hakikaten Hak Teâlâ şirkten başka bütün günahları yarlıgar. Şüphesiz o, gafûr ve rahîmdir[41].»

Bu Âyet-i Kerîme, Kur'ân-ı Azîmüşşândaki rahmet Âyetlerinin en ziyâde ümit vericisidir. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin: **«Bu Âyete mukâbil, Dünyâ ile Dünyâda bulunan bütün şeylerin benim olmasını istemem»** buyurduğu rivâyet edilmektedir.

İbn-i Mes'ûd Radiyallâhü Anh'den naklediliyor ki: Resûlullâhın amcası Abbas bin Abdülmuttalib Radiyallâhü anh bir gün mescide girince orada birinin cehennem ateşini zikrederek dinleyenleri korkuttuğunu işitmiş ve:

(41) Sûrei Zümer: 53.

— Yâhu; niçin halkı ye'se düşürüyorsun, (Kul yâ ibâdi) âyetini unuttun mu? demiş.

Bu âyette nazar-ı dikkat ve şükrâna alınacak üç şey vardır: Evvelâ: Lutf ile ifâde edilmiş ve (Ey kullarım) denilmiş, (Ey âsiler) denilmemiş.

Sâniyen: «Ümit kesmeyin» emriyle rahmet-i İlâhiyyeden ye'se düşülmemesi emrolunmuş.

Şeyhül'ekber kuddise sirruhûnun (Fütûhât-ı Mekkiyye) sinde deniliyor ki: (Ümit kesmeyin) nehiydir. Allahın nehyettiği şeylerden çekinmek lâzımdır. O hâlde kunût, yâni ümitsizlik câiz değildir. Ye'se düşmemeli. Zira ye's küfürdür.

Şeyh Attar kuddise sirruhu Hazretleri (Pendnâme) sinin baş tarafındaki münâcatında şöyle der:

«Kaçmış olan köle isyânı ve firârı dolayısiyle şerefini ve haysiyetini izâle etmiş olduğu hâlde efendisinin kapısına döndü».

«Rabbim; işte o kaçmış ve dönüp gelmiş olan bu âsi kulun senin lutf u kereminden mağfiret umuyor. Çünki «ümit kesmeyin» buyuran bizzat sensin.»

Âyet-i Kerimenin ne sûretle nâzil olduğu ve ne kadar büyük bir müjdeyi hâvi bulunduğu anlaşıldı. Fakat Cenâb-ı Pîrin işâret buyurduğu nükte (Ümit kesmeyin) tebşiri değildir. Hazret-i Mevlânâ (Kul yâ ibâdî) emrindeki mütekellim zamirine nazar-ı dikkati celbediyor. Evet. Emr-i İlâhî (Kul yâ ibâdal'âh) yâhud (Kul yâ ibâd) yânî «Ey Allahın kulları» yâhud «Ey kullar.» diye şeref vârid olmuyor da (Kul yâ ibâdî), yânî: «Ey benim kullarım de!» şeklinde nâzil oluyor. «Kullarım» diyecek olan Zât-i Akdes-i Risâlet olduğu için bütün beşeriyyet o mahbûb-i İlâhinin kulları mesâbesinde oluyor. Artık Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Allah indindeki kadri ve mertebesi teemmül buyurulsun.

Hayvanın insana musahhar olduğu gibi insanın da enbiyâ ve evliyâ'nın irâdesi altında olduğunu, hattâ bundan dolayı Aleyhisselât Efendimize (Kul yâ ibâdî) buyurulduğunu Hazret-i Mevlânâ beyân ettikten sonra bahse devâm ile diyor ki :

2502

عقل تو همچون شتربان تو شتر

می کشاند هر طرف در حکم مر

Akl-ı tû hemçûn şuturbân tû şutur,
Mî keşâned her Taraf der hükm-i mur.

«Senin aklın deveci gibidir. Sen de onun irâdesiyle yürüyen deve misâlisin. O deveci seni ister istemez çeker götürür».

Bir deve, başı boş gezerken, istediği ottan, dilediği dikenden yerken, yularından devecinin yakalayıp sırtına yük vurması elbette acı bir hükümdür. Çünki mahrûmiyyet ve meşakkattir. Halbuki deve buna i'tiraz edemez. Çâr nâçâr vurulan yüke katlanır, onu uzak mesâfelere taşır.

İnsanın nefsi de hevâ vü heves vâdilerinde deve gibi salma gezmek ve istediği gibi dolaşmak ister. Fakat akıl denilen zâbıta, onun yakasından tutar, dünyâda hiç bir şeyde mutlak hürriyet olmadığını, en ziyâde âzâde geçinenlerin de akıl hududu içinde serbest bulunduğunu söyler. O, hududu geçmek isteyenlerin yularını çeker ve ayağını köstekler.

2503

عقل عقلند اوليا و عقلها

بر مثال اشتران تا انتها

AKl-ı aKlend evliyâ vü aKl hâ,
Ber misâl-i uşturân tâ intihâ.

«Allahın velîleri, aklın da aklıdır. Akıllar ise deve gibi katarın sonuna kadar birbirine bağlıdır».

2504

اند ايشان بنگر آخر ز اعتبار

يك قلاووزست جان صد هزار

Ender îşân b'enger âHir z'i'tibâr,
Yek kılâvûzest cân-ı sad hezâr.

«Bunlara ibret göziyle bak da anla ki yüz binlerce canın kılavuzu bir'dir».

Nüfûs-ı beşeriyye deveye, ukûl-i insâniyye de deveciye benzetilmişti. Sonraki iki beytte ise evliyâullah hazarâtına nisbetle, akılların da deve gibi kaldığı ve hazarât-ı evliyâ tarafından sevk u idâre olunduğu bildiriliyor. Bir katar deve bir devecinin sevkiyle yürüdüğü gibi, yüz binlerce kimsenin aklı da bir veliyy-i kâmil tarafından idâre olunuyor demektir.

2505

چه قلاووز و چه اشتربان بیاب
دیدهٔ کان دیده باشد آفتاب

Çi Kılâvûz u çi uşturbân biyâb,
Dideî k'an dîde bâşed âftâb.

«O; ne klavuzdur, ne devecidir; hakikati anla ki güneşi gören bir gözdür».

Yukarıki beytte binlerce aklı idâre eden veliyy-i kâmil, kılavuza ve deveciye teşbih olunmuştu. Burada o teşbihten rücu' ediliyor. Onun, hakikat güneşini müşâhede eylemiş bir göz olduğu, bu münâsebetle de kendisine (insan) denildiği beyân olunuyor. Çünki insan kelimesi lügatte göz bebeği demektir.

2506

نك جهان در شب بمانده میخدوز
منتظر موقوف خورشیدست و روز

Nek cihân der şeb bemânde mîHdûz,
MunTazır mevkûf Horşîdest u rûz.

«İşte bu cihan, karanlıkta mıhlanıp kalmış, sabahın hülûlünü ve güneşin tulûunu bekleyip duruyor».

2507

اینت خورشید نهان در ذرهٔ
شیر نر در پوستین برهٔ

Înet Horşîd nihân der zerreî,
Şîr-i ner der pûstîn-i berreî.

«İşte sana zerrede gizlenmiş bir güneş. Kuzu póstekisine saklanmış erkek bir arslan».

Evliyâullâh hazarâtı akl'ül-ukûl ve nûr'ül-envâr mesâbesindedir. Gaflet ve dalâlet karanlıklarına dalmış olan âlem, hakikati görebilmek için o ma'rifet güneşlerinin doğmasını beklemektedir. O kâmil velîler, cismâniyyetleri i'tibâriyle âleme nisbet edilecek olurlarsa zerre kadar

kalırlar. Fakat ma'neviyyetleri hasebiyle bütün avâlimi tenvir edecek birer güneştirler. Evliyâullahın cismâniyyetleri ile rûhâniyyetleri mukâyese edilirse koca bir güneşin zerrede, kezâ heybetli bir arslanın kuzu pöstekisinde gizlenmesi gibi olur.

2508

اینت دریای نهان در زیر کاه

پا برین که هین منه با اشتباه

İnet deryâ nihân der zîrkâh,
Pâ berîn ki hîn menih bâ iştibâh.

«İşte sana saman altında gizli bir deniz. Sakın şüphe ederek ve ehemmiyet vermeyerek o samanın üstüne basma».

Evet. İnsan-ı kâmil, cismâniyyeti i'tibâriyle bir saman çöpü kadar zaîf, lâkin ma'neviyyeti yüzünden ucu, ortası, sonu, olmayan bir denizdir. Molla Câmi kuddise sirruhu der ki: **«Âlim ve ârifin altın ve gümüşü olmasa da ona yoksul deme. Göğsündeki kalbi bir irfan denizidir, kendi de denizin ve karanın ma'nen hükümdârıdır».**

Böyle saman çöpü gibi zaîf bir cismi görüp hakaretle çiğnemeye kalkışma ki, altında koskoca bir umman dalgalanmaktadır; yâhud beytin ma'nâsı şöyle olur, hattâ altındaki beyte daha ziyâde münâsebet alır:

«Saman altında gizli irfan denizi olan veliyy-i kâmilin yanına sakın şüpheni izâle etmeden ve onun hakiki bir bahr-i muhit olduğuna yakîn kesbeylemeden ayak atma».

2509

اشتباهی و گمانی در درون

رحمت حقست بهر رهنمون

İştibâhî vü gümânî der derûn,
Rahmet-i HaKKest behr-i rehnümûn.

«Mürşid hakkında insanın kalbine ârız olan şüphe ve zan, Allahın bir rahmetidir».

Cenâb-ı Pîr Mesnevinin bir yerinde: «İnsan suratlı bir çok şeytan vardır» buyurur.

Mesnevî şârihi Şeyh İsmâil Ankaravî de der ki: «Her şeyh, iktidâya

sâhib değildir. İllâ (mahv) dan sonra (sahv) e gelen, (vahdet) ve (kesret) mertebelerini cem' kılan ve ahlâk-ı Muhammediye ile mütehallık olan zâte inâbe edilir.» Demek ki :

Her tac giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

mısraında gösterilen her şeyh taslağı, mürşid olamıyor. Hâlis bir tâlib, bunlardan birine intisâb edecek olursa bilmediği bir yolda kör bir kılavuza uymuş ve nihâyet bir uçuruma yuvarlanmış olur. Bu mezlekaya düşmemek için intisâb edilecek zâtin ahvâli tedkik edilmeli, acabâ hakiki mürşid mi, yoksa bir şarlatan mı? araştırılmalıdır. Bu yolda edilecek şüphe, sû-i zan değildir, ihtiyattır. Hattâ Cenâb-ı Pîrin buyurduğu gibi sâlik hakkında bir rahmettir. Çünki o şüphe, onu hakiki bir mürşide doğru götürür.

2510

هر پیمبر فرد آمد در جهان
فرد بود و صد جهانش در نهان

Her peyember ferd âmed der cihân,
Ferd bûd u Sad cihâneş der nihân.

«Her peygamber dünyâya ferd, yâni tek olarak geldi. Tek olmakla berâber derûnunda yüzlerce âlem vardı».

2511

عالم کبری بقدرت سحر کرد
کرد خودرا در کهین نقشی نورد

Alem-i kübra be Kudret sihr kerd,
Kerd Hodrâ derkehîn naKşî neverd.

«Âlem-i kübrâ, yânî ma'neviyyat âlemi kudretle sihir yaptı, yânî bir mu'cize gösterdi de kendini küçük bir nakş ve sûrette dürdü, büktü».

Rusül-i Kirâm Aleyhimüssalâtü Vesselâmdan her biri, halkı hidâyete da'vet eylediği sırada yalnızdı. Sûrî ve maddî bir kuvveti yoktu. Tek başına olmakla berâber derûnunda yüzlerce âlem dürülmüş idi. Âdetâ sonsuz âlemler, insan denen küçük bir cisimde toplanmıştı.

2512

ابلهانش فرد دیدند و ضعیف

کی ضعیفست آنکه با شه شد حریف

Eblehâneş ferd dîdend u Zaîf,
Key Zaîfest ânki bâ şeh şud harîf.

«Bir takım ahmaklar onu yalnız ve kudretsiz gördüler. Halbuki şâh-ı hakikat ve sultân-ı vahdet'in nedîmî bulunanlar nasıl zaîf olurlar».

Ma'lumdur ki her elçinin kuvveti, onu gönderen devletin satvetine göredir. Enbiyâullâh hazarâtı ise süferây-ı İlâhiyye idiler. Binâenaleyh kendilerinde İlâhî bir kuvvet ve Rabbâni bir şevket vardır.

2513

ابلهان گفتند مردی بیش نیست

وای آن کو عاقبت اندیش نیست

Eblehân goftend merdî bîş nîst,
Vây ân k'u âKıbet endîş nîst.

«Peygamberleri gören ahmaklar; bir kişidir, fazla yardımcısı ve kuvveti yoktur dediler. Fakat bir işin sonunu düşünmeyen kimsenin vay hâline».

Geçmiş ümmetlerden ba'zılarının hâli, hususiyle Ebû Cehil ve emsâlinin âkibeti biraz tarih okumuşların ma'lumudur.

«HİS GÖZLERİNİN, YÂNİ YALNIZ MADDİYÂTI GÖREN SEMÛD KAVMİNİN SÂLİH ALEYHİSSELÂMI VE ONUN MU'CİZE DEVESİNİ HOR, HAKİR GÖRMESİ. HAK TEÂLÂ BİR ORDUYU HELÂK ETMEK İSTEYİNCE DÜŞMANI GÂLİB OLSA BİLE O ORDUYA KARŞI HAKİR VE AZ GÖSTERİR.»

2514

ناقهٔ صالح بصورت بد شتر
پی بریدندش ز جهل آن قوم مر

NâKa-i Sâlih be Sûret bud şutur,
Pey büridendeş zi cehl ân Kavm-i mur.

«Sâlih Aleyhisselâmın devesi sûretâ deve idi. (Fakat mu'cize olarak koca bir kayanın içerisinden çıkmıştı) Semûd kavmi, cehl ve inadından onun sinirlerini kesti».

Bu hâdise Kur'ân-ı Kerîm'in müteaddid yerinde hikâye edildiği gibi (Sûre-i Şems) de şu vechile beyân buyurulmuştur.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ
بِطَغْوٰيهَا ﴿١١﴾ اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ
نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ
رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

«Semûd kavmi azınlığı dolayısiyle Sâlih Aleyhisselâmı tekzib etti, onun peygamber olduğuna inanmadı. O kavmin en şakîsi ve en bedbahtı bulunan herif, deveyi öldürmek için davrandığı sırada, Allahın Peygamberi, yânî Sâlih Aleyhisselâm onlara: — Allahın devesinden el çekiniz ve onun su içmesine dokunmayınız — dedi. Peygamberi yine tekzib ettiler ve devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesip sonra öldürdüler. Onların Rabbi, yânî Allâhu Zü'l-Celâl, günahları dolayısiyle üzerlerine azâb gönderdi. O azabı da müsavi ve umûmî kıldı. Yânî ehl-i îmandan mâadâsını

ayırd etmedi. Allah bunun sonundan da korkmaz. Çünkü hiç bir kimse niçin böyle yaptın? diye ona soramaz[42]»

Erbâbının ma'lûmudur ki Şam ile Hicaz arasında eskiden (Hıcr) denilen, şimdi ise (Medâyin-i Sâlih) adı verilen mevki'de Semûd kavmı bulunuyordu. Bunlar medeniyette epeyce ilerlemişler, dağları delmek, kayaları oymak sûretiyle kendilerine meskenler yapmışlardı. Sonra putlara taptılar. Sâlih Aleyhisselâm bunlara meb'ûs-i İlâhi olarak geldi. Kendisinden mu'cize olmak üzere, koca bir kayadan deve çıkarmasını istediler. Sâlih Aleyhisselâmın düâsı üzerine o kaya yarıldı, içinden bir deve çıktı ve yavruladı. Yine Peygamberin nübüvvetine inanmadılar. Bir de su mes'elesi üzerine deveyi öldürmeye kalktılar. Hazret-i Sâlih, mevcud kaynaktan bir gün halkın su almasını, bir gün devenin sularılmasını teklif etti. Kudâr bin-i Sâlif isminde bir herif kendi gibi birkaç şakî ile birleşti. Devenin arka ayaklarındaki sinirleri kesti, hayvanı öldürdü. Yavrusu kaçtı, dağlar arasında kayboldu. Nihâyet gökten dehşetli bir ses işitildi, müşriklerin hepsi helâk oldu. Semûd kavminin helâkine o ses sebeb olduğu için Cenâb-ı Pîr Efendimiz bu kıssayı nakl ile ba'zı hakâyık naklediyor.

2515

از برای آب چون خصمش شدند
نانکور و آب کور ایشان بدند

Ez berây-ı âb çûn HaSmeş şudend,
Nânkûr u âb kûr işân budend.

«Su için devenin düşmanı olunca Allahın ni'metine karşı küfrânda bulundular».

(Nankûr) bizim «nankör» dediğimizdir ki yediği ekmeği görmeyen, yânî kadrini bilmeyen, (Âbkûr) da içtiği suyu takdir etmeyen ma'nâsınadır.

Şârih Ankaravi Hazretleri (nân-ı gûr ve âb-ı gûr) okumak sûretiyle «Bunlar kabrin su ve ekmeği, yânî gıdası olup mahv ü fâni oldular.» meâlini çıkarıyor. Fakat birinci ma'nâ daha vâzıhtır. Çünkü ni'mete karşı küfrânda bulunmak, o ni'metin zevâline ve kâfir-i ni'metin helâkine sebebdir.

---

(42) Sûre-i Şems: 13-14.

2516

ناقةالله آب خورد از جو و میغ
آب حق را داشتند از حق دریغ

NâKatallâh âb Hord ez cû vü mîg,
Âb HaKKra dâştend ez HaK dırîg.

«Nâketullâh, yânî mu'cize devesi; buluttan yağan ve dereden akan suyu içiyordu. Hakkın suyunu müstehıkkından esirgediler».

Yağan yağmur ile akan dere ve kaynayan pınar, Allahın bütün mahlukâtına âid ihsânı idi. Binâenaleyh o ihsanda devenin de hakkı vardı. Semûdiler, o hak sâhibini hakkından mahrum etmek istediler.

2517

ناقهٔ صالح چو جسم صالحان
شد کمینی در هلاك طالحان

NaKa-i Salih çû cims-i Salihan,
Şud kemînî der helâk-i Talihân.

«Sâlihin devesi, sâlih olan zevâtın cismi gibi, fâsıkların helâkine pusu oldu».

Yânî erbâb-ı salâhın cisimlerine yapılan ezâ ve cefâ, mütecâsirleri için sebeb-i helâk olduğu gibi; mu'cize devesinin sudan men'edilmek istenilmesi ve sinirlerinin kesilip öldürülmesi de Semûd kavmi için azab-ı semâvi pususunu teşkil etti.

2518

تا بران امت ز حکم مرگ و درد
ناقةالله و سقیاها چه کرد

Tâberân ümmet zi hükm-i merg u derd,
NâKatallâhi ve saKyâhâ çi kerd.

«Hazret-i Sâlihin, nâketullâha dokunmayınız, su içmesine mâni' olmayınız demesinin dinlenilmemiş olması, Semûd Kavmine ne gibi bir derd ve nasıl bir ölüm getirdi?»

2519

شحنهٔ قهر خدا زيشان بجست

خونبهای اشتری شهری درست

ŞaHne-i Kahr-ı Hudâ z'iyşan becest,
Hûn behây-ı uşturî şehrî derest.

«Kahr-ı İlâhi zâbiti, bir devenin kanı bedeli olmak üzere onlardan tamam bir şehir istedi».

(Şıhne) kelimesinin doğrusunun, şının kesriyle okunduğu ve eski ta'bir ile subaşı denilen zâbit demek olduğu Kâmûs tercemesinde yazılıdır. Hazret-i Mevlânâ, sıfat-ı İlâhiyye'den olan Celâl ve Kahr'ı, şıhneye teşbih ediyor, işte o şıhne, bir devenin kanı pahâsı olmak üzere bir şehri harab ve bir şehir halkını helâk etti diyor. Bundan sonra insanın rûhu ile cesedini Sâlih Aleyhisselâm ile devesine benzeterek buyuruyor ki :

2520

روح همچون صالح و تن ناقه است

روح اندر وصل و تن در فاقه است

Rûh hemçûn Sâlih u ten nâKatest,
Rûh ender vosl u ten der fâkatest.

«Rûh; Sâlih, deve ise ten gibidir. Rûh, vuslatta mütena'imdir; ten fakr ü zarûret içindedir».

Fuzûli bir gazelinde der ki :

Cevri, gönlümdür çeken; gözdür gören ruhsârını;
Allah Allah kâm alan kimdir, çeken kimdir teâb.

Evet, Sevgilinin yüzünü gören göz, derdini çeken gönül olduğu gibi kâmil insanların ruhu, kurb-i İlâhide ve ni'met-i ma'neviyyede olduğu halde, bedenleri, meşakkat ve mücâhede ile yıpranmaktadır. Bu i'tibâr ile şu hâl, Sâlih Peygamber ile devesini andırır.

2521

روح صالح قابل آفات نيست

زخم بر ناقه بود بر ذات نيست

Rûh-ı Sâlih Kabil-i âfât nîst,
ZaHm ber nâKa buved ber zât nîst.

«Sâlihin ruhu âfet kabul etmez. Yaralanmak ve ölmek deveye olur, Sâlihin zâtine olmaz».

2522

روح صالح قابل آزار نيست

نور يزدان شعبهٔ كفار نيست

Rûh-ı Sâlih Kabil-i âzâr nîst,
Nûr-ı Yezdân şu'be-i küffâr nîst.

«Sâlihin ruhu incitilmeğe müsteid değildir. Allahın nûru, kâfirlerin zebûnu olamaz».

Ma'lumdur ki ruh, âlem-i emirdendir; ma'nâ âlemine mensubdur. Beden ise topraktan mahlûktur ve maddîdir. Onun için Dünyâdaki derdler, mihnetler ayn-ı âleme mensub olan bedeni müteessir eder, rûh üzerinde te'sir yapamaz. Bunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ, Sâlih Aleyhisselâm ile devesini misâl veriyor ve «Semûd kavmi, beden mesâbesinde olan deveyi yaraladı ve öldürdü. Rûh gibi ma'nevî ve âli olan Hazret-i Sâlihe bir şey yapamadı» diyor.

2523

حق ازان پيوست با جسمى نهان

تاش آزارند و بينند امتحان

HaK ezân peyvest bâ cismî nihân,
Tâ'şe âzârend ü bînend imtihân.

«Cenâb-ı Hak, gizlice cisme tealluk gösterdi ki onu incitsinler de imtihâna uğrasınlar».

Cesed, maddî ve fenâ âlemine mensûb olmakla berâber ma'neviyyâttan da büsbütün hâlî değildir. Her müessirin eserine bir râbıtası ve alâ-

kası vardır. Hâlık Teâlâ Hazretlerinin de mahlûkâtı üstünde yaradış ve yaşatış hakkı vardır. Binâenaleyh, bigayr-ı hakkın bir mahlûkuna tecâvüz, Hakkın ondaki yaradış ve hayatta bulunduruşuna taarruz olur. İnsanlar da böyle değil midir? Bir ressamın levhasına, bir şâirin manzûmesine, bir mûsikişinâsın bestesine, yâhud terennüm edişine taarruz, onların san'atkârlık haysiyetini incitir. Sâni-i Âlem Hazretlerinin de, kudret-i ibdâına taarruz edecek olanlar imtihan ve azab görsün diye, cisim ere gizlice tealluku vardır.

Hazret-i Mevlânânın bahsettiği (peyvest), yâni «tealluk»un maddî olmadığını söylemeye hâcet yoktur. Nitekim kendisi de: «Nâs'ın rûhu ile Rabbi arasında ta'rif edilemez ve kıyasa gelmez bir tealluk vardır» buyurmuştur.

2524

بی‌خبر کازار این آزار اوست
آب این خم متصل با اب جوست

BîHaber K'âzâr-ı în âzâr-ı ust,
Âb-ı în Hum muttaSıl bâ âb-ı cust.

«İnsanın cesedini incitenler, onu incitmenin Hak'kı incitmek olacağını bilmezler. Bu cesed küpünün suyu nehir suyuna muttasıldır».

Ressamın levhasını tezyîf etmek ressamı, şâirin manzûmesini beğenmemek şâiri inciteceği gibi, mahlûkunu incitmenin de Hâlık-ı Zîşânın gazabını mûcib olacağından bir takım gâfiller bîhaberdirler. Halbuki mahlûkun küpündeki su, nehirden gelmektedir. O halde küpteki suya taarruz etmek, kudret nehrine taarruz olur ki, o taarruzda bulunanlar, o coşkun nehrin dalgaları altında boğulmaktan kurtulamazlar.

2525

زان تعلق کرد با جسمی اله
تا که گردد جمله عالمرا پناه

Zân taalluk kerd bâ cismi İlâh,
Tâ ki gerded cümle âlemrâ penâh.

«Cümle âlemin melce'i olsun diye Cenâb-ı Hak bir cisme taalluk etmiştir».

Enbiyâ ve Evliyâ hazarâtının varlıkları, nâzil olacak belâların siperi, kendileri de bundan dolayı mahlûkâtın penâhıdır. Nitekim :

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: **«Habibim; Sen aralarında bulundukça Allah onlara azab edecek değildir[43].»** Âyet-i Kerimesinde bu hakikat beyân buyurulmuştur. Mekke müşrikleri küfür ve tuğyanda ileri gittikleri hâlde, aralarında bulunan Zât-i Akdes-i Risâletin yüzü suyu hürmetine rahatca yaşıyorlardı. Vaktâki hicret-i Muhammediyye vuku' buldu. Mekkelilerin asâyişi kalmadı. Türlü türlü belâlara uğradılar. Ezcümle müdhiş bir kıtlığa tutuldular. Nihâyet Mekkenin fethedilmesi üzerine temâmiyle mağlûb oldular ve İslâm'a girmek sâyesinde o belâlardan kurtuldular.

2526

کس نیابد بردل ایشان ظفر

بر صدف آید ضرر نی بر گهر

Kes niyâbed berdil-i işan zafer,
Ber' Sadef âyed Zarar nî bergüher.

«Enbiyâ ve evliyânın kalbine kimse tecâvüz edip zafer bulamaz. Zarar inciye değil sedefe olur».

Hazret-i Mevlânâ, «Ricâlullâh» hazarâtının münevver kalbini inciye, mübârek cesedlerini de incinin muhâfazası bulunan sedefe benzetiyor. O cesedlere zarar eriştirilse bile kalblerine dokunulamıyacağını bildiriyor.

Sedef (istiridyeler), dalgıçlar vâsıtasiyle denizden çıkarılır ve bıçakla açılır etleri koparılıp atılır; fakat içindeki inci zarara uğratılmaksızın muhâfaza edilir. Enbiyâ ve evliyâdan ziyadesiyle çile çekmiş, halkın taarruzuna uğramış, hattâ din yolunda şehid olmuş zevât-ı kirâm vardır. Lâkin dikkat edilirse anlaşılır ki o taarruzlar ve tecâvüzler sedef mesâbesinde bulunan cesedlerine olmuş, kalbleri ise inci gibi masûn kalmıştır.

---

(43) Sûrei Enfal: 33.

2527

ناقهٔ جسم ولی را بنده باش
تا شوی با روح صالح خواجه تاش

NaKa-i cism-i velirâ bende baş,
Tâ şevî bâ rûh-ı Salih Hâcetaş.

«Ey sâlik; bir velinin deve gibi olan cismine kul ol ve hizmet et ki Sâlih peygamber misâli bulunan ruhu ile kapı yoldaşı olasın».

Cenâb-ı Pîr, Mesnevinin her yerinde yaptığı gibi burada da kâri' ve sâmi'leri bir insân-ı kâmilin hizmetinde bulunmaya teşvik ediyor. Yukarıda cismi Sâlihin devesine, rûhu da o peygamberi zîşânın kendisine benzetmişti. Sâlihin rûhu ile âşinâ ve kapı yoldaşı olabilmek için onun vârisi bulunan bir insân-ı kâmilin cismine kul ol, yânî sıdk ve ihlâs ile hizmet et, diyor. Sonra da kıssanın bakiyyesini söylüyor :

2528

گفت صالح چونکه کردید این حسد
بعد سه روز از خدا نقمت رسد

Goft Salih çünki kerdîd în hased,
Ba'di sih rûz ez Hudâ nikmet resed.

«Hazret-i Sâlih, kavmine dedi ki: bu hasedi ve deveyi öldürme cinâyetini ettiğiniz için üç gün sonra size Allahın intikamı gelecektir».

2529

بعد سه روز دگر از جان ستان
آفتی آید که دارد سه نشان

Ba'di sih rûz-ı diger ez can-sitân,
Âfetî âyed ki uared sih nişân.

«Can alan Allah tarafından üç gün sonra size bir âfet gelecektir ki üç nişânı vardır».

2530

رنك روى جملتان گردد دگر
رنك، رنك، مختلف اندر نظر

Reng-i ruy-i cümletan gerded diger,
Reng-i reng-i muHtelif ender naZar.

«Hepinizin yüzündeki renk değişecek, nazarlara karşı muhtelif renklerde görülecektir».

2531

روز اول رويتان چون زعفران
در دوم رو سرخ همچون ارغوان

Rûz-ı evvel rûyitan çûn zagferân,
Der duvumrû surH hemçûn erguvân.

«Birinci gün yüzünüz safran gibi sarı, ikinci gün ergovan gibi kızıl olacaktır».

2532

در سوم گردد همه روها سياه
بعد زان اندر رسد قهر اله

Der sivum gerded heme rûhâ siyâḫ,
Ba'd zan ender resed Kahr-ı ilâh.

«Üçüncü gün bütün yüzler kararacak, daha sonra Allahın kahrı erişecektir».

2533

گر نشان خوهيد ازمن اين وعيد
كرهٔ ناقه بسوى كه دويد

Ger nişân Hâhîd ezmen în vaîd,
Kurre-i nâKat be sûy-i kuh devîd.

«Eğer bu korkunç haberin benden nişânını isterseniz, devenin yavrusu dağa doğru kaçmıştı».

گر تو اندیش گرفتن چاره هست
ور نه خود مرغ امید از دام جست

Gertu endîş-i giriften çâre hest,
V'er ne Hod murg-ı ümîd ez dâm cest.

«Onu tutabilirseniz kurtulmanıza çâre vardır. Yoksa ümit kuşu tuzaktan uçmuş ve gitmiştir».

Kazây-ı İlâhi'yi (Muallâk) ve (Mübrem) diye ikiye ayırırlar. Kazây-ı muallak, vukû'u, yâhud def'i başka bir şey'in vukû'una bağlı olan kazâdır derler. Sadaka verenin ömrünün artması gibi.

Kazây-ı mübrem ise; Hiç bir çâre ile def'i kâbil olmayan, mutlaka olması mukadder bulunan hâdisedir. Her yaşayanın mutlaka ölmesi gibi.

Kazaların muallak, yâhud mübrem olduğu pek de belli olmadığından, mutlaka helâk olacaklarını kendilerine anlatmak için Sâlih Aleyhisselâm kavmine demişti ki: «Kaçan deve yavrusunu tutabilirseniz kurtulmanıza imkân vardır. Tutamadığınız takdirde halâsınıza ümid yoktur».

2535

کس نتانست اندر آن کره رسید
رفت در کهسارها شد ناپدید

Kes nitânest ender ân kurre resîd,
Reft der kuhsârhâ şud nabedîd.

«Hiç kimse yetişip o yavruyu tutamadı, Yavru dağlara kaçtı ve görünmez oldu».

2536

همچو روح پاك كو از ننگ تن
می گریزد جانب رب المنن

Hemçû rûh-ı pâkku ez neng-i ten,
Mîgirîzed cânib-i rabb-ül- minen.

«Yavrunun kaçışı, temiz bir ruhun cesedden utanıp, cânib-i İlâhiye firârı gibi oldu».

2537

گفت دیدید آن قضا مبرم شدست
صورت امیدرا گردن زدست

Goft dîdîd ân KaZâ mübrem şudest,
Sûret-i ümmîdrâ gerden zedest.

«Sâlih Aleyhisselâm dedi ki: Gördünüz yâ! Hakkınızdaki kazây-ı İlâhî mübrem olmuş, ümid sûretinin boynunu vurmuştur».

Hazret-i Mevlânâ, deve yavrusundan ve onu elde edebilmekten maksadın ne olduğunu anlatmak için buyuruyor ki :

2538

کرهٔ ناقه چه باشد خاطرش
که بجا آرید ز احسان و برش

Kurre-i nâKa çi bâşed HâTıreş,
Ki becâ ârîd zi ihsân u bereş.

«Deve yavrusu nedir? Sâlih Aleyhisselâmın hâtırıdır ki iyilikle, hayr ve hasenât ile onu yerine getiriniz».

2539

گر بجا آید دلش رستید ازان
ور نه نومیدید و ساعدرا گزان

Ger becâ âyed dileş restîd ezân,
V'er ne nevmîdîd u sâid râ gezân.

«Eğer peygamberin gönlü olursa, o azabdan kurtulacaksınız; yoksa ümitsizlikle ellerinizi, kollarınızı ısıracaksınız».

İhtimâl ki Semûd kavminin helâki hakkındaki kazây-ı İlâhi bir kazây-ı muallak idi. Yânî îmâna gelmekle peygamberlerinin gönlünü ederler ve onu hoşnud kılarlarsa kurtulacaklar, aksi takdirde helâk olacaklardı. Semûd kavmi, Hazret-i Sâlihin gönlünü etmedikleri için o muallak kazâ, mübrem şeklini almış ve hepsi birden Azâb-ı İlâhîye uğramışlardı.

2540

چون شنیدند این وعید منکدر
چشم بنهادند و آنرا منتظر

Çûn şenîdend în vaîd-i münkedir,
Çeşm binhâdend u ânrâ munTazır.

«Bu kederli haberi işitince zuhûruna göz diktiler ve onu beklemeye başladılar».

2541

روز اول روی خود دیدند زرد
می زدند از نا امید آه سرد

Rûz-ı evvel rûy-ı Hod dîdend zerd,
Mî zedend ez nâ ümîd-i âh serd.

«Birinci gün yüzlerini sararmış görünce ümitsizlikle soğuk soğuk âh çektiler».

2542

سرخ شد روی همه روز دوم
نوبت امید و توبه گشت گم

SurH şud ruy-i hem rûz-i duvum,
Nevbet-i ümmîd-i tevbe geşt gum.

«İkinci gün hepsinin yüzü kızardı. Ümit ve tevbe nöbeti kayboldu».

2543

شد سیه روز سوم روی همه
حکم صالح راست شد بی ملحمه

Şud siyeh rûz-i sivum rûy-i heme,
Hükm-i Sâlih râst şud bî melhame.

«Üçüncü gün hepsinin yüzü karardı. Sâlihin hükmü; cengsiz, i'tirazsız doğru çıktı».

2544

چون همه بر نا امیدی سر زدند
همچو مرغان در دو زانو آمدند

Çûn heme ber nâ ümîdî ser zedend,
Hemçû mürgân der du zânu âmedend.

«Hepsi de ümitsizliğe düşünce kuşlar gibi dizleri üstüne çöktüler».

2545

در نبی آورد جبریل امین
شرح این زانو زدن را جاثمین

Der Nubî âverd Cibrîl-i emîn,
Şerh-i în zânû zedenra câsemîn.

«Bu diz çökmenin şerhini Cibrîl-i emîn Kur'ân'da (câsimîn) kelimesiyle getirmiştir».

Cenâb-ı Pirin telmih ettiği şu Âyetlerdir ki Sûre-i A'raftadır :

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ
وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾
وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ

مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ
لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾ قَالَ
الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾
فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَا صَالِحُ
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾ فَأَخَذَتْهُمُ
الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ
وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ
لَكُمْ وَلَٰكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

«Semûd kavmine de birâderleri olan, yânî o kabileden bulunan Sâlihi, peygamber olarak gönderdik. Sâlih onlara dedi ki: Ey kavmim; Allaha ibâdet ediniz, sizin ondan başka ma'budunuz yoktur. Size Rabbiniz tarafından, onun kemâl-i kudretine, benim de sıdk-i nübüvvetime bir beyyine gelmiştir. İşte şu Allah devesi sizin için bir mu'cizedir. Onu bırakın da Allahın arzından otlansın. Ona kötülükle dokunmayın, yânî kötülük etmeyin ki, sonra sizi acıklı bir ölüm yakalar. Hatırlayın ki Allah sizi Âd kavminden sonra arz üzerinde mekîn ve onlara halef kıldı ve yer yüzünde sizi iskân etti. Onun düz ve yumuşak yerlerinde köşkler yapıyorsunuz ve ev olmak için dağları oyuyorsunuz. İmdi, Allahın ni'metlerini yâd ediniz. Arz üzerinde müfsidlik etmede ileri gitmeyiniz. Sâlihin kavminden mütekebbir ve müteazzim olanlar aralarından îmân etmiş olan zuafâ ve acezeye: Sâlihin hakikaten Rabbi tarafından olduğunu biliyor musunuz yânî onun hakikaten bir Nebiyy-i mürsel bulunduğuna inanıyor musunuz? dediler. Onlar da: Evet. Biz, O'nun gönderildiğine, yânî tevhid ve ibadet gibi bize getirdiği şeylere inandık cevâbını verdiler. Se-

müd kavminin mütekebbir kâfirleri dediler ki: Biz, sizin inandıklarınızı inkâr ediyoruz. Mu'cize devesinin arka ayaklarındaki sinirleri kesip onu öldürdüler ve Allahın emrine isyân ettiler. Bir de, ey Sâlih; hakikaten peygamberlerden isen bizi korkutmak istediğin azabı getir de görelim, dediler. Bunun üzerine onları bir titreme, yânî hareket-i arz yakaladı da, evlerinde ve diz çökmüş bir hâlde helâk oldular. Sâlih Peygamber onlardan yüz çevirdi. Ey kavmim; Ben size Rabbimin risâletini, yânî emirlerini ve nehiylerini anlattım ve size nasihatte bulundum, yânî hayırhahlık gösterdim. Lâkin siz nasihat verenleri sevmediniz[44].»

Ba'zı müfessirîne göre, Sâlih Aleyhisselâmın bu son hitâbı Semûdilerin deveyi öldürmesi üzerine vâki' olmuştur. Ba'zıları ise: Hazret-i Sâlih bu sözleri kavminin helâkinden sonra onların ruhlarına hitâben söyledi demişlerdir ki aşağıda geleceği veçhile Hazret-i Mevlânânın mütâleası da öyledir.

(Câsimîn) kelimesinin «Diz çökenler» demek olması ve diz çökmenin bir nev'i ta'zîm tavrı bulunması dolayısiyle Cenâb-ı Pîr Efendimiz bir nükte beyân ediyor :

2546

زانو آن دم زن که تعلیمت کنند
وز چنین زانو زدن بیمت کنند

Zânû ân demzen ki ta'lîmet kunend,
V'ez çûnîn zânû zeden bîmet kunend.

«Seni okuttukları ve Semûd kavmi gibi (câsimîn) olmaktan korkuttukları vakit diz çök».

Yânî kâmil bir mürebbi huzurunda yeni derse başlamış çocuk gibi onun ta'limâtını dinle. Yoksa Allahın kahrı gelince seni mecbûri olarak çökertir.

2547

منتظر گشتند زخم قهررا
قهر آمد نیست کرد آن شهررا

MunTazır geştend zaHm-ı Kahr râ,
Kahr âmed nîst kerd ân şehr râ.

«Semûd kavmi, kahr-ı İlâhi yarasını beklemeye başladılar. O kahr geldi ve o şehir halkını mahvetti».

---

(44) Sûrei A'raf: 73-79.

2548

صالح از خلوت بسوی شهر رفت
شهر دید اندر میان دود و تفت

Salih ez Halvet be suy-i şehr reft,
Şehr dîd ender meyân-ı dûd u teft.

«Sâlih Aleyhisselâm çekilmiş olduğu halvethâneden şehre doğru gitti. Orasını duman ve ateş içerisinde gördü».

2549

ناله از اجزای ایشان می شنید
نوحه پیدا نوحه گویان نابدید

Nâle ez eczây-ı işân mî şenîd,
Nevha peydâ nevha gûyân nâbedîd.

«Helâk olan kavmin eczâsından ma'nen iniltiler işitti. Ağlama vardı, lâkin ağlayanlar görünmüyordu».

2550

زاستخوانها شان شنیداو ناله‌ها
اشک ریزان جانشان چون ژاله‌ها

Z'istüHânhâ şân şenîd û nâlehâ,
Eşk rîzân cânışân çûn jâlehâ.

«Hazret-i Sâlih onların kemiklerinden iniltiler duydu. Ruhları çiğ dâneleri gibi yaşlar döküyordu».

2551

صالح آن بشنید و گریه ساز کرد
نوحه بر نوحه گران آغاز کرد

Sâlih ân b'işnîd u girye sâz gerd,
Nevha ber nevha giran âgâz gerd.

«Cenâb-ı Sâlih, o iniltileri işitti ve ağlamaya başladı. O ağlayan ruhlar için göz yaşları döktü».

2552

گفت ای قوم بباطل زیسته

وز شما من پیش حق بگریسته

Goft ey Kavm-i bebâTıl zîste,
V'ez şumâ men pîş-i Hak b'egrîste.

«Dedi ki: Ey bâtıl içinde yaşayan kavm; ey Hakkın huzurunda kendilerinden ağladığım ümmet».

2553

حق بگفته صبر کن بر جور شان

پند شان ده بس نماند از دور شان

HaK be gofte Sabr kun ber cevr-i şân,
Pend şân dih bes nemand ez devr-i şân.

«Cenâb-ı Hak, benim ağlayışıma karşı buyurdu ki: Onların cefâsına sabret, kendilerine nasihat ver. Devirlerinden çok bir şey kalmadı».

Yânî helâk olmaları yaklaştı.

2554

من بگفته بند شد پند از جفا

شیر پنداز مهر جو شد وز صفا

Men be gofte bend şud pendez cefâ,
Şîr-i pendez mihr cû şud v'ez Safâ.

«Ben de Hakka arzettim ki: İlâhî, onların ettikleri cefâ dolayısiyle benim nasihat edecek dilim tutuldu. Nasihat sütü, şefkat ve safâ te'siriyle coşar».

2555

بسکه کردند از جفا بر جای من

شیر پند افسرده در رکهای من

Beski kerdend ez cefâ ber cây-ı men,
Şîr-i pend efsurde der reghây-ı men.

«Bana o kadar cefâ ettiler ki, nasihat sütü damarlarımda dondu kaldı».

2556

حق مرا گفته ترا لطفی دهم

بر سران زخمها مرهم نهم

HaK merâ gofte tura luTfî dihem,
Ber serân-ı zaHmhâ merhem nihem.

«Cenâb-ı Hak bana buyurdu ki: Sana lutfederim, onların açmış oldukları tekzib ve istihzâ yaralarına merhem korum».

2557

صاف کرده حق دلمرا چون سما

روفته از خاطرم جور شما

Sâf kerde haK dilemrâ çûn semâ,
Rûfte ez-HaTırem cevr-i şumâ.

«Allahü Zülcelâl, hâtırımdan sizin cevrlerinizi sildi süpürdü ve kalbimi semâ gibi bir hâle getirdi».

2558

در نصیحت من شده بار دگر

گفته امثال و سخنها چون شکر

Der naSîhat men şude bâr-i diger,
Gofte emsâl u suHanhâ çûn şeker.

«Ben tekrar hayırhahlık va'disinde çok meseller ve şeker gibi sözler söyledim».

2559

شیر تازه از شکر انگیخته

شیر و شهدی با سخن آمیخته

Şîr-i tâze ez şeker engîHte,
Şîr-u şehdî bâ suHan âmîHte.

«Şekerden taze süt peydâ ettim, sözüme bal ve şeker kattım da öyle söyledim».

2560

در شما چون زهر گشته آن سخن
زانکه زهرستان بدید از بیخ و بن

Der şumâ çûn zehr geşte ân sęhun,
Zânki zehristân budîd ez bîHubun.

«Benim o tatlı sözlerim size zehir oldu. Çünkü kökten, temelden bir zehirlik idiniz».

2561

چون شوم غمگین که غم شد سرنگون
غم شما بودید ای قوم حرون

Çûn şevem gamgîn ki gam şud ser-nigûn,
Gam şumâ budîd ey Kavm-i harûn.

«Neden mağmum olayım ki gam, tepetaklak oldu. Ey âsî kavm; asıl gam siz idiniz».

2562

هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند
ریش سر چون شد کسی مو بر کند

Hîç kes ber merg-i gam nevha kuned,
Rîş serçûn şud kesî mu berkened.

«Hiç kimse gamın ölümüne ağlar mı? Baştaki yara iyileşti diye bir şahıs saçını, sakalını yolar mı?»

Sâlih Aleyhisselâmın helâk olmuş kavmine fart-ı merhametinden ağlaması, sonra da onlara hitâb ile hakikate müteallik sözler söylemesi istiğrâb edilmesin. Semûd kavminin helâk olan bedenleri idi. Ruhları bâki olduğu için dünyâda sözünü dinlemedikleri peygamberin hitabını işitiyorlardı.

Ayn-ı hâl Bedr gazâsında da vuku' bulmuştur. Muharebe bittikten sonra müşriklerin ölüleri bir çukura doldurulmuş, üstleri toprakla örtülmüştü. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz çukurun başına gitti. Oradakilerin isimleriyle hitab ederek: **«Biz; Rabbimizin bize va'deylediğini hak ve sâbit olarak bulduk. Siz de Rabbinizin size va'deylediğini hak ve sâbit**

olarak buldunuz mu?» diye seslendi. Hazret-i Peygamberin şu hitâbını hayretle dinleyen Cenâb-ı Ömer Radiyallâhü Anh: **«Yâ Resûlallah ruhu olmayan cesedlere niçin söz söylüyorsunuz?»** diye sordu. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri: **«Nefsim yed-i kudretinde olan Allaha yemin ederim ki söylediklerimi siz onlardan daha iyi işitemezsiniz, yânî onlar sizden daha iyi duyarlar, lâkin cevab veremezler»** buyurdu.

2563

رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر
نوحه ات را می نیرزد این نفر

Rû be Hod kerd u begoft ey nevhager,
Nevha etrâ mî nîrzed în nefer.

«Sâlih Aleyhisselâm kendisine tevcih-i hitab ile dedi ki: Ey ağlayan; bu gürûh senin ağlamana değmez».

2564

کژ مخوان ای راست خواننده مبین
کیف آسا خلف قوم ظالمین

Kej meHân ey râst Hânende mubîn,
«Keyfe âsâ Hulf-ı Kavmin Zâlimîn».

«Ey Kur'ân-ı Mübîni okuyan, yanlış okuma. Ben zâlim bir kavmin arkasından nasıl mahzun olayım?»

Bu beytte Kur'ân-ı Azîmden iktibâs edilmekle berâber hafif bir değiştirilme yapılmıştır. Yânî Âyet:

فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

iken beyitteki şekilde nazma sokulmuştur. İslâm edebiyatçıları buna (tağyîr-i yesir) diyorlar. Ve yapılmasını câiz görüyorlar, (Kâfirin) denilmek mümkün iken Cenâb-ı Pîrin (Zâlimîn) kelimesini kullanması, Allâhü a'lem zulmün küfürden eşed olduğunu îmâ için olsa gerektir. Bir de Âyet-i Kerime, Şuayb Aleyhisselâmın sözünü hikâye ettiği hâlde Hazret-i Mevlânâ onu Sâlih Peygamber lisânından naklediyor. Buna sebeb de :

(45) Sûrei A'raf: 93.

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulan peygamberler arasındaki ittihaddır. Nitekim Şârih Ankaravî «Fil'hakika Şuayb Aleyhisselâmın böyle demesi, hemen Sâlih Aleyhisselâmın böyle demesidir» diyor.

2565

باز اندر چشم و دل او گریه یافت

رحمتی بی علتی در وی بتافت

Bâz ender çeşm u dil û girye yâft,
Rahmetî bî illetî der vî betâft.

«Tekrar Sâlih Aleyhisselâm, gönlü gözünde ağlamak hissi buldu. Kendisinde sebebsiz bir merhamet parladı».

2566

قطره می بارید و حیران گشته بود

قطرهٔ بی علت از دریای جود

KaTre mî bârîd u hayrân geşte bûd,
KaTreî bî illet ez deryây-ı cûd.

«Gözleri damlalar yağdırıyor. Kendi ise bu hâle hayran kalıyordu. O damlalar, rahmet deryâsının sebebsiz katraları idi».

2567

عقل او می گفت کین گریه زچیست

بر چنان افسوسیان شاید گریست

Akl-ı û mîgoft k'în girye ziçîst,
Berçûnân efsûsyân şayed girîst.

«Onun aklı diyordu ki: Bu ağlama neden? Hallerine teessüf edilecek olan bu herifler ağlamaya değer mi?»

---

(46) Sûrei Bekara: 285.

2568

بر چه می گری بگو بر فعلشان
بر سپاه کینهٔ بد نعلشان

Ber çi mi giryî bigû ber fi'lişân,
Ber sipâh-ı Kîne-i bed na'lişân.

«Söyle! Niçin ağlıyorsun? Onların ef'âline mi, yoksa nalları tersine, yânî önü arkasına gelmek üzere çakılmış bir orduya benzeyen kindarlıklarına mı?»

Geçen derslerimizde bahsi geçmişti. Düşmanı aldatmak için at nalları tersine, yânî önü, arkasına gelmek üzere mıhlatılırmış da süvârisi aks-i tarafa gitti zannı verilirmiş. Buradaki (Bed nâl) da o demek olacak.

2569

بر دل تاریک پرزنگارشان
بر زبان زهر همچو مارشان

Ber dil-i târîk-i pür-jengârışân,
Ber zebân-ı zehri hemçû mârışân.

«Onların karanlık ve paslı kalblerine mi, yoksa yılan gibi zehirli dillerine mi ağlıyorsun?»

2570

بر دم و دندان سگسارانه شان
بر دهان و چشم کژدم خانه شان

Ber dum-u-dendân-ı segsârâne şân,
Ber dehân-u-çeşm-i kejdum Hâne şan.

«Onların sansar gibi nefeslerine ve dişlerine mi, yoksa akreb yuvası gibi olan ağızlarına ve gözlerine mi?»

2571

بر ستیز و تسخر و افسوسشان
شکر کن چون کرد حق محبوسشان

Ber sitîz u tesHir u efsûs şân,
Şükr kun çûn kerd HaK mahbûs şân.

«Onların inâdına mı, istihzâsına mı ağlayıp müteessir oluyorsun? Allahın onları dünyâda toprak altında, ukbâda ise cehennemde habseylediğine şükr ve hamdet».

Evet. Zâlimlerin helâk olması, hattâ iktidardan düşerek bir şey yapamıyacak bir hâle gelmesi, mazlumlar için ve bütün âlem hakkında azîm bir ni'mettir. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde:

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

Yânî: **«Zâlimlerin ardı, arkası kesildi»** denildikten sonra **«Hamd, Âlemlerin rabbi olan Allah'adır[47].»** buyurulmuş ve bunun pek büyük bir ni'met olduğuna işâret edilmiştir.

2572

دستشان کژ پایشان کژ چشم کژ
مهرشان کژ صلحشان کژ خشم کژ

Dest şân kej pâyşân kej çeşm kej,
Mihr şân kej Sulhşân kej Hışm kej.

«Onların elleri de, ayakları da, gözleri de, muhabbetleri de, sulhleri de, gazabları da eğri idi».

Yâni gördükleri, düşündükleri ve yaptıkları işler temâmen çarpıktı.

---

(47) Sûrei En'am: 45.

از پی تقلید و از رایات نقل
پا نهاده بر سر این پیر عقل

Ez-pey-i taKlîd u ez râyât-ı naKl,
Pâ nihâde ber ser-i în pîr-i aKl.

«Semûd kavmi, mukallid ve alay alay nakledilen saçma sözlere tâbi' oldukları için, bu ihtiyâr ve müdebbir aklın başına basmışlar, yâni nasîhatlerine kulak vermemişlerdi».

Ma'lumdur ki taklid: Bir kimsenin kavlini ve fi'ilini hakikat bilerek ona göre hareket etmektir ki bunu yapana mukallid denir.

Taklidin iyisi olur, kötüsü olur. Meselâ biz i'tikadda (Ebû Mansûr-i Mâtürîdî)nin, amelde (İmâm-ı A'zam Ebû Hanife)nin mukallidiyiz. Bu, iyi bir takliddir. Maalesef içimizde mason ve komünist olanlar vardır. O da kötü bir takliddir.

Semûd kavmi de, bütün müşrikler de bu kötü mukallidlerden idiler. Dedelerinden, babalarından ne görmüş, aralarında bilgiç geçinenlerden ne işitmiş iseler, onları hakikat sanmışlar ve aldanmışlar, görüp işittikleri şeylerin ma'kûl olup olmadığını düşünmeye lüzum görmemişler, onları körü körüne tatbike çalışmışlardı. Bundan dolayı enbiyâ ve evliyâ'nın hak sözlerini, görüp işittiklerine uymadıkları için kabul etmiyorlar, şu hareketleriyle akl ve fikri ayak altına alıp çiğnemiş oluyorlardı.

Onların bu düşünceleri ve sapıklıkları Kur'ân-ı Kerim'de:

إِنَّا وَجَدْنَا
آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

Yânî: **«Biz, babalarımızı, dedelerimizi bu i'tikad ve amel üzerine bulduk, biz de onların izlerinde yürüyoruz, gitmiş oldukları yola gidiyoruz derler[48].»**

---

(48) Sûrei Zuhruf: 22.

وَاِذَا قٖيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَٓا اَلْفَيْنَا
عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَاۜ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا
يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

«Kezâ, müşriklere Allahın inzâl ettiği kitab ve şeriate uyun denilince: Biz, babalarımızı tabi' bulduğumuz şeylere uyarız cevâbını verirler. Ya, babaları bir şey anlamaz ve doğru yolu bulamaz bir hamâkatte iseler?[49]» gibi Âyetlerle haber verilmektedir.

Beytte bir (râyât-ı nakl) terkibi geçmektedir ki (nakl sancakları) demektir. Ben onu «alay alay naklolunan saçma sözler» diye terceme ettim. Çünkü sancak alaylarda bulunur.

(Râyâṭ) kelimesi (re'y)in fârisî telâffuza göre cem'i de olabilir. Bu takdirde ma'nâ: «Semûd kavmi mukallid ve dedelerinden, babalarından nakledilen düşüncelere tâbi' olduklarından pîr-i aklın başına basmışlardı» olur.

2574

پیر حر نی جمله گشته پیر خر
از ریای چشم و گوش یکدگر

Pîr-ı hür nî cümle geşte pîr-i Har,
Ez riyây-ı çeşm u gûş-ı yekdiger.

«Bunlar, hür birer ihtiyâr değil, birbirinin gözüne ve kulağına riyâkârlık etmek için yaşlı eşek olmuşlardı».

Yâni Semûdîler arasında ihtiyâr ve tecrübekâr olanlar varsa da onlar da başkalarına karşı eslâfa tâbi' olduklarını göstermek mürâiliğinde bulunduklarından âdetâ yaşlı eşek derekesine düşmüşlerdi.

---

(49) Surei Bekara: 170.

از بهشت آورد یزدان بندگان
تا نماید شان سقر پروردگان

Ez behişt âverd Yezdân bendegân,
Tâ nümâyed şân saKar perverdigân.

«Cenâb-ı Hak, cehennemlik şahısları kendilerine göstermek için cennetten bir takım kullarını, yânî nebîleri, velîleri dünyâya getirmiştir».

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, mevzu' ile ilgisi sebebiyle Sûre-i Rahmândaki bu Âyetin ma'nâsı ile ilgili beyânda bulunuyor. Sûre-i Rahmân Mekkede nâzil olmuştur. Nüzûlüne sebeb de Kur'ân'da (Rahmân) ism-i şerifinin zikri üzerine müşrikler tarafından:

— Rahmân kimdir ve nedir? bilmiyoruz, denilmesi, yâhud yine müşrikler tarafından:

— Kur'ânı Muhammede öğretenler var! isnadında bulunulmasıdır. Bu sûre-i Celile:

اَلرَّحْمٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

Yânî: **«Merhameti her şeye şâmil olan Allah, Kur'ân'ı peygamberine ta'lim eylemiş ve insanı yaratıp maksadını anlatmayı ona öğretmiştir[50].»**

Âyetleriyle başlar. Hazret-i Mevlânânın izah ettiği Âyetleri Hüseyin Vâız rahimehullah (Mevâhib-i Aliyye) isimli tefsirinde şöyle anlatır:

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ
لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾

«Allah, birbiriyle karşılaşan iki denizi salıverdi. Aralarında bir berzâh, yânî hâil vardır ki o denizler hudutlarını tecâvüz etmezler ve yekdiğerine karışmazlar. Ey insanlar ve cinler, Rabbinizin hangi ni'metlerini tekzib ve inkâr edebilirsiniz?[51]»

(50) Sûrei Rahman: 1-4.
(51) Sûrei Rahman: 19-21.

Eshâb-ı Kirâmdan Câbir bin Abdillâh radıyallâhü anhümânın şöyle dediğini Hâkim rivâyet etmiştir: «Hazret-i Peygamber bu sûreyi sonuna kadar okudu, sonra buyurdu ki: **«Neden sizi böyle sâkit görüyorum? Cinnîler, Allah'ın bu süâline karşı sizden daha iyi hareket ediyorlar. Ne vakit (Febieyyi âlâi rabbikûmâ tûkezzibân) Âyetini okusalar: «Hayır, yâ Rabbî; senin ni'metlerinden bir şeyi inkâr edemeyiz. Her hususta sana hamdolsun, diyorlar.»** buyurdu.

Demek ki bu Âyetler okundukça aynı sûretle cevab verilmek, hiç olmazsa Cenâb-ı Hakkın bitmez, tükenmez ni'metlerine karşı hamdedilmek lâzımdır.

Âyet-i Kerîmedeki (Bahreyn), yânî iki deniz için (Bahr-i Fâris) ve (Bahr-i Rûm) diyenler olmuştur. Bahr-i Fârisin, Hind okyanusu, Bahr-i Rûmun Akdeniz olmasına göre aradaki hâilin Süveyş kanalı olduğunu söyleyenler vardır. Hattâ (yeltegıyân) fi'ilinin istikbâl ma'nâsına alınarak, yânî: **«İki deniz karşılaşacak»** ma'nâsı çıkarılarak Süveyş kanalının âtîde açılacağına işâret buyurulduğu da haber verilmiştir.

Ba'zı müfessirler de: İki denizden maksad: Erkek ve kadının nutfesidir ki rahimde karşılaşırlar ve onların birleşmesinden doğma ve tenâsül vuku'a gelir mütâleasında bulunmuşlardır.

Muhakkikler ise onu başka türlü izah ederler. Meselâ İmâm-ı Kuşeyrî: Bahreynden maksad: Havf ü recâ, yâhud kabz u bast, yâhud üns ü heybet gibi kalbî hallerdir. Aradaki Berzah ise Allahın kudretidir diye te'vil etmiştir.

Hazret-i Mevlânâ da o bahreynin ma'nevi olduğuna kâildir. İki denizden maksad: Cennetlik ve cehennemlik insanlardır der ve şu sûretle îzâh eder :

2576

اهل نار و خلد را این همدکان

در میانشان برزخ لا یبغیان .

Ehl-i nâr-u-Huldra în hem-dükân,
Der meyânşân berzaH-ı Lâ-yebgıyân.

«Nâr ve nûr ehli olanları, yânî cehennemliklerle cennetlikleri bir dükkânda çalışan esnaf gibi gör. Bir dükkânda çalıştıkları, yânî dünyâda berâber yaşadıkları hâlde aralarında ma'nevi bir berzâh, bir mâni'a vardır ki birbirine karışmazlar».

Bir memleket, bir şehir, bir semt, bir mahalle, hattâ bir ev içinde oturan insanlar sûretâ muhtelit görünürler. Bu i'tibâr ile bir dükkânda çalışan ve aynı san'atle meşgûl olan esnâfa benzerler. Fakat sûri ihtilât-

larına rağmen aralarında ma'nevî bir hâil vardır ki birleşmelerine meydan vermez. Kendilerini mü'min ve gayr-ı mü'min olarak ikiye ayırır. O mâni' de din ve ahlâktır.

2577

اهل نار و اهل نور آمیخته
در میانشان کوه قاف انگیخته

Ehl-i nâr u ehl-i nûr âmîHte,
Der meyânşân kûh-ı Kâf engîHte.

«Nâr ve nûr ehli olanlar, sûretâ karışmışlardır. Lâkin aralarında Kâf dağı kadar bir mâni' vardır».

Meselâ; (Sûre-i Tahrîm)deki şu Âyet-i Kerimeyi okuyalım:

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوحٍ وَامْرَاَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾

«Küfürde sebât göstermiş ve imân etmemiş olanlar için, Allah bir mesel îrâd eyledi, yânî bir misâl gösterdi. Nûh ve Lût peygamberlerin haremlerini ki kullarımızdan iki abd-i sâlihin taht-ı nikâhında idiler. O kadınlar, zevcelerine hıyânet ettiler. (Buradaki hıyânetten fuhş ma'nâsı anlaşılmasın. Maksad: Her ikisinin de kocalarının peygamberliğini tasdik etmemiş olduklarıdır) **Bu iki peygamber, azâb-ı İlâhiyi o kadınlardan def' edemedi.** (Yânî peygamber haremi olmaları, küfürleri dolayısıyle o kadınları azâb-ı İlâhiden kurtaramadı Nûhun karısı Tûfanda boğuldu. Lût'un karısı başına taş düşerek öldü.) **Âhirette ise onlara: Cehenneme girenlerle siz de girin denilecektir[52].»**

İşte şu mesel-i İlâhi, yukarıki beyti pek güzel izah eder. Bu kadınlar, iki Nebiyy-i muhterem ile bir evde, bir yatakta bulunacak kadar ihtilât

(52) Sûrei Tahrim 10

etmişlerdi. Fakat aralarında Kâf dağı kadar bir mâni'a vardı ki bu zevc-i mükerremlerinin îmânı, kendilerinin küfrü idi.

Kâf dağı: Büyüklüğünden kinâye olarak kullanılan bir tâbirdir.

Hazret-i Mevlânâ, bu sûrî ihtilât ile ma'nevi adem-i imtizâcı bir misâl ile izah ediyor ve diyor ki :

2578

همچو در کان خاك و زر کرد اختلاط

در میانشان صد بیابان و رباط

Hemçû der kân Hâk-u-zer kerd iHtilâT,
Der meyân şân Sad beyâbân-u-rıbât.

«Meselâ ma'den içinde altın ile toprak karışıktır. Fakat ikisinin mahiyyeti arasında yüzlerce çöl ile vakf han vardır».

Ribât: Gariblere mesken olmak üzere eshâb-ı hayr tarafından yapılmış binâlardır. Vakf han diye terceme ettim.

2579

همچنانکه عقد دردرو شبه

مختلط چون میهمان یکشبه

Hemçûnân ki akd-i dür dürr ü şebeh,
MuHteliT çûn mîhmân-ı yekşebeh.

«Kezâ inci ile boncuktan müteşekkil bir gerdanlıkta bu iki cevherin bulunması, bir handa bir gece kalacak iki misâfirin ihtilâtı gibidir».

Şibih: Hafif ve siyâh bir taş ma'nâsına imiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Kıymetli inci ile değersiz boncuktan yapılmış bir gerdanlık var. Mahiyyeti ayrı olan bu iki maddenin bir dizide bulunması, değerlerinin aynı olmasını icab etmez. Bir handa bir gece kalacak yolcuların o kadar müddet bulunmalarına benzer. Gerdanlığın kopup da dizisi dağıldığı gibi inci ve boncuk birbirinden ayrılır. Daha garibi bir âile içinde böylece adem-i ünsiyyet görünür.

Dünyâda mecbûren ve sûretâ bir arada bulunan cinsiyyet muhâlifleri âhirette:

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾

Yâni: **«Ey mücrimler; bu gün ayırd olunuz[53].»** hitâbına uğrayacaklar, ehl-i nâr olanlar, ehl-i nûr olanlardan ayrılacaklardır.

Yine bahse devâm ediliyor :

2580

بحررا نيميش شيرين چون شكر
طعم شيرين رنك روشن چون قمر

Bahrrâ nîmîş-i şîrîn çûn şeker,
Ta'm-ı şîrîn reng-i rûşen çûn Kamer.

«O denizin yarısı şeker gibi tatlı, rengi de ay gibi parlaktır».

2581

نيم ديكر تلخ همچون زهر مار
طعم تلخ و رنك مظلم قيروار

Nîm-i dîger telH hemçûn zehr-i mâr,
Ta'm-ı telH u reng-i muZlim Kîr vâr.

«Diğer yarısı yılan zehri gibi acıdır. Lezzeti acı olmakla berâber rengi de zift ve katran misilli karadır».

Cenâb-ı Pîr, hidâyet ve dalâlet erbâbını birbirine karışmayan iki denize benzetmişti. Şu iki beytte o denizlerden yarısının tatlı ve berrâk, öbür yarısının acı ve bulanık olduğunu, yânî ehl-i îmânın kalbinin nûr-ı tevhid ile münevver, küfr ve ilhâd eshâbının kalbinin de küfrün kasvet ve zulmetiyle kapkara bulunduğunu söylüyor.

---

(53) Sûre-i Yâsin: 59.

2582

هر دو بر هم می زنند از تحت و اوج
بر مثال آب دریا فوج فوج

Her du berhem mi zenend ez taHt-u-evc,
Ber misâl-i âb-ı deryâ fevc fevc.

«Her iki deniz,- yânî hidâyet ve dalâlet erbâbı, deniz suyu gibi dalgalanır ve çarpışır».

2583

صورت بر هم زدن از جسم تنگ
اختلاف جانها در صلح و جنگ

Sûret-i berhem zeden ez cism-i teng,
İHtilâf-ı cânıhâ der Sulh-u-ceng.

«Dar ve tahammülsüz cisimlerin çarpışması, ruhların sulh ve ceng hususundaki ihtilâfındandır».

Dalâlet erbâbı, hidâyet eshâbıyla mücâdelede bulunur ve fevkal'âde taassub gösterir. Çünkü onlar güneşin aydınlığına tehammül edemeyen yarasalar gibidir. Onun için din güneşinin batmasını isterler. Daha unutulmamıştır ki İslâm ismini taşıyan bir başvekil :

— Din gibi bir zehirden şifa mı umuyorsunuz? demişti. Hazret-i Mevlânâ, yine Mesnevide: «Mansıb ve mevkiin câhillere yaptırdığı rezâleti yüz vahşi arslan yapamaz» buyurur.

2584

موجهای صلح بر هم میزند
کینهها از سینهها بر میکند

Mevc-hây-ı Sulh berhem mizened,
Kînehâ ez sînehâ ber mîkened.

«Sulh dalgaları çarpışır ve göğüslerden kinleri koparır».

2585

موجهای جنك بر شكل دكر

مهرهارا ميكند زير و زبر

Mevchay-i ceng-i ber şekl-i diger,
Mihr hârâ mîkuned zîr u zeber.

«Ceng dalgaları ise diğer bir şekilde çarpar, muhabbet ve şefkatleri alt üst eder».

2586

مهر تلخانرا بشيرين ميكشد

زانكه اصل مهرها باشد رشد

Mihr telHânrâ beşîrîn mîkeşed,
Z'an ki aSl-ı mihrhâ başed reşed.

«Şefkat ve muhabbet, acıları tatlıya doğru çeker. Çünkü; şefkatlerin aslı rüşd ü sedâdır».

2587

قهر شيرين‌را تلخى مى برد

تلخ باشيرين كجا اندر خورد

Kahr şîrînrâ telHî mîbured,
TelH bâşîrîn kucâ ender Hured.

«Kahr ve gazab, tatlıyı acıya götürür. Acı tatlı ile nasıl uyuşabilir?»

Hazret-i Mevlânâ, hidâyet ve dalâlet erbâbını tatlı ve acı birer denize benzetmişti. Bu iki deniz, dâimâ telâtum ve tehâcüm hâlindedir. Tatlı deniz, yânî iyi adamlar, acı denizi, yânî kötü şahısları iyileştirmek isterler. Acı deniz, yânî kötüler de iyileri kötüleştirmeye çalışırlar. Bu çarpışma ve uğraşma, ruhların ve kabiliyyetlerin ihtilâfından ileri gelir. Çünkü tatlı deniz, cemâl sıfatının, acı deniz ise celâl sıfatının mazharıdır. Her mazhar, kendisindeki zâhirin zuhûruna tâbi'dir.

Şeyh Sâdî (Gülistân) ında :

«Akrebin sokması, soktuğu adama kininden değildir. O tabiatı icabı sokar.» der.

تلخ و شیرین زین نظر ناید بدید
از دریچهٔ عاقبت دانند دید

TelH u şîrin zîn nazar nâyed bedîd,
Ez derîçe' âfiyet dânend dîd.

«Acı, tatlı bu bakışla görülmez. Onlara âfiyet penceresinden bakmakla mâhiyyeti anlaşılır».

İnsanlardan hangisinin hidâyet, hangisinin dalâlet mazharı olduğu bu zâhir göziyle görülemez. Onların nasıl oldukları, âfiyet penceresinden bakmakla anlaşılır.

Âfiyet: Sıhhat ve selâmet ma'nâsınadır ki hem hastalıktan, hem de maddi ve ma'nevî belâlardan kurtuluş ma'nâsınadır. Bundan dolayı Hadis-i Şerifte: **«İlâhî; senden âfiyet temenni ederim. Ve âfiyetin temâm ve devamını, bir de âfiyete karşı şükre muvaffak olmayı dilerim»** buyurulmuştur.

Bir şeyi olduğu gibi görmemek hastalıktır. O hastalık ise büyük bir belâdır. O belâdan kurtulmak için Mevlevîler, namazlardan sonra secde-i şükr ederler ve secdede iken: **«Yâ Rabbî; bizi oyalayan şeylerden halâs et ve her şeyin hakikatini bize olduğu gibi göster.»** Hadis-i Şerifini okurlardı. Evet. Her kimin gözünde, şaşıların biri iki görüşü gibi, yanlış görmek hastalığı yoksa ve öyle bir belâya mübtelâ değilse insanların hakiki hüviyetlerinin ne olduğunu görebilir. İşte âfiyet penceresinden bakış bu demektir.

Asr-ı Saâdette Medinede (Kuzman) namında biri vardı. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz onun için münâfıktır buyurdu. Bu şahıs Uhud muharebesinde fedâkârâne harbetti, ağır sûrette yaralanıp düştü. Eshabdan (Ketâde bin Nu'man) radiyallâhü anh O'na :

— Yâ Kuzman, şehâdet mübârek olsun dedi. Fakat Kuzman :

— Ben şehâdet için harbetmedim. Düşman, Medine hurmalıklarına zarar vermesin diye harbettim! cevâbını verdi. Sonra da can acısından kurtulmak için kılıcını karnına sokup intihar etti.

İşte Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de öyle âfiyetli bir göz bulunduğu için Kuzmanın nasıl bir mahlûk olduğunu doğruca görmüştü.

Mesnevinin ba'zı nüshalarında bu beytin ikinci mısraındaki (derîçe-i âfiyet) yerinde (derîçe-i âkibet) ta'biri vâki' olmuştur.

Ona göre beytin ma'nâsı: **«İnsanların hüviyyeti âkibet penceresinden bakmakla anlaşılır.»** demek olur. Âkibet penceresi, bir şeyin sonradan ne olacağını evvelden görüp anlayan gözdür. Kuzmanın sonunun ne ol-

duğunu ibtidâ'dan görüp anlayan ve akıbetini haber veren Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin mübârek ve hakikat-bin olan nazarı gibi.

2589

چشم آخر بین تواند دید راست

چشم آخر بین غرورست و خطاست

Çeşm-i âHir bîn tuvâned dîd râst,
Çeşm-i âHar bîn gurûrest u Hatâst.

«Sonu gören göz doğruyu görmeye muktedir olur. Başka türlü gören göz ise aldanış ve yanılıştır».

Yânî sahibini aldatır ve yanıltır.

2590

ای بسا شیرین که چون شکر بود

لیك زهر اندر شکر مضمر بود

Ey besâ şîrîn ki çûn şekker buved,
Lîk zehr ender şeker muZmer buved.

«Şeker gibi tatlı ne kadar çok şey vardır ki onların şekerine zehir karışmıştır».

Hayvânâtta olsun, nebâtâtta olsun öyleleri vardır ki sûreleri i'tibâriyle gâyet hoş görünürler, fakat şekillerine aldanıp da onlara yaklaşanlar için ölüm muhakkaktır. Meselâ yılanın derisi ne kadar güzel nakışlıdır. Bundan dolayı ba'zı moda düşkünü hanımlar, yılan derisinden iskarpin giyinmektedir. Kezâ kaplanın postu ne hoş nakışlıdır. Lâkin yılanın dişinde ve kaplanın pençesinde ölüm hazırdır. Bu, böyle olduğu gibi insanların harekâtı ve muâmelâtı da böyledir. Meselâ işret meclisleri ve fisk u fücûr âlemleri ne kadar neş'eli ve lezzetli görünürler. Lâkin o neş'eli lezzetler içindeki zehirler hayâtı ne kadar zehirlerler. Müdâvimlerini ne müdhiş hastalıklara uğratırlar. Şu da var ki o hastalıklar ve neticesindeki ölümler, dünyaya mahsus cezâlardır. Âhirettekiler ise şüphesiz ki onlardan çok müdhiş ve pek elîmdir.

Sathî nazar olanlara seâdetin felâket, felâketin seâdet göründüğünü anlatmak için Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: **«Cennet, insana hoş görünmeyen şeylerle, cehennem de nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilmiştir»** buyurmuştur.

Evet. Namaz kılmak, oruc tutmak, zekât vermek ve emsâli İlâhî farzlar nefse ağır gelir. Menhiyyât ise nefsin temâmen hoşlandığı şeylerdir. Halbuki evvelkiler cenneti, sonrakiler cehennemi kaplamışlardır. Yânî nefse ağır gelen şeyler cennete, ona hoş görünen şeyler cehenneme götürür.

Yine bu münâsebetle Sallal!âhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Yâ Rabbî; bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasib eyle. Kezâ bize bâtılı bâtıl olarak göster, ondan çekinmeyi nasib eyle»** diye duâ buyurmuştur.

Eşyânın mâhiyyetini görmek ve bilmek, ancak Allahın vereceği temyiz ve kiyâsetle kâbil olabilir. Yoksa zehrin şeker, şekerin zehir vehmedilmesi pek mümkündür. Bu hususta isti'dadların çok muhtelif olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

2591

آنکه زیرکتر شود بشناسدش
وان دگر چون بر لب و دندان زدش

Ân ki zîyrek-ter şeved b'işnâsedeş,
V'ân diger çûn ber leb u dendân zedeş.

«Çok zeki ve müsteid olan zehri görür görmez tanır. Diğeri ise onu dudağına ve dişine dokundurunca anlar».

2592

پس لبش ردش کند پیش از گلو
گرچه نعره می زند شیطان کلوا

Pes lebeş reddeş kuned pîş ez gulû,
Gerçi na'ra mizened şeyTân kilû.

«Şeytan; Yiyin! diye na'ra atmak ve teşvik etmekle berâber, dudağı, dokunan zehri boğazından evvel reddeder».

2593

وان دگررا در گلو پیدا کند
وان دگررا در بدن رسوا کند

V'ân digerrâ der gulû peydâ kuned,
V'ân digerrâ der beden rusvâ kuned.

«Bir üçüncü şahısda zehrin acılığı boğazında peydâ olur, bir dördüncüsünün bedeninde çıbanlar çıkmak ve yaralar açılmakla rüsvây eder».

2594

وان دگررا در حدث سوزش دهد
ذوق آن زخم جگر دوزش دهد

V'ân digerrâ der hades sûzeş dihed,
ZevK-ı ân zaHm-ı ciger dûzeş dihed.

«Bir beşincisine def'i hâcet esnâsında öyle bir yanma verir ki evvelki zevkin acısı ciğerine kadar işler».

2595

وان دگررا بعد ایام و شهور
وان دگررا بعد مرگ از قعر گور

V'ân digerrâ ba'd-ı eyyâm u şuhûr,
V'ân digerrâ ba'd-ı merg ez Ka'r-ı gûr.

«Bir altıncısına günlerden, aylardan sonra te'sir gösterir, yedincisine de onun azabı mezar içinde erişir».

2596

ور دهندش مهلت اندر قعر گور
لابد آن پیدا شود یوم‌النشور

V'er dihendeş mühlet ender ka'r-ı gûr,
Lâbüd ân peydâ şeved yevmün nuşûr.

«Eğer ona kabir içinde mühlet verilirse o cürm mutlaka kıyâmette zâhir olur».

Yâni bir amelin iyi mi, kötü mü olduğunu erbâb-ı kiyâset derhal anlar ve kötü olan a'mâlden çekinir. Bir kısım halk ise nehyedilmiş bir şeyi ağzına götüreceği, yânî dinen memnu' bir iş yapacağı sırada farkına varır. Onu işlemekten vazgeçer. Bir kısmına ise amelin kötülüğü işin başlangıcında, başka bir kısmına sonlarında zâhir olur. Bağzıları ise hayatta iken o kötülüğün farkına varmazlar da öldükten sonra anlarlar ve cezâsını çekerler. Şuraya kadar zikredilen şeylerin muhtelif müddetlerde te'siri görüleceğinin söylenilmesi üzerine Cenâb-ı Pîr diğer bir bahsin beyânına şuru' ediyor ve diyor ki :

2597

هر نبات و شکریرا در جهان

مدتی پیداست از دور زمان

Her nebât u şekkerî râ der cihân,
Müddetî peydâstı ez devr-i zemân.

«Dünyâda zamânın devri i'tibâriyle her nebâtın ve her şekerin bir müddeti vardır».

Meselâ bildiğimiz şeker, şeker kamışından ve pancardan olur. Fakat kamışın ve pancarın yetişmesi ve şeker hâline getirilmesi için bir müddet geçmesi lâzımdır. Kezâ :

2598

سالها باید که اندر آفتاب

لعل یابد رنك رخشانی و تاب

Sâlhâ bâyed ki ender âftâb,
La'l yâbüd reng-i raHşânî vütâb.

«La'l taşının güneşten reng ve parlaklık alabilmesi için yıllarca ma'dende durması lâzımdır».

Hâfız Şirâzi bir gazelinde :

«Sabır makamında, yâni sabr ve sükun göstermekle taş, la'l olur derler. Evet, olur. Lâkin ciğer kaniyle olur» der.

Bu beytten de anlaşıldığına göre la'l denilen taş ma'denden çıkarılınca ciğer içerisine konulur ve onun kaniyle terbiye olunurmuş. Maden kömürü de öyle değil mi? Toprak altında ne kadar çok durursa o kadar iyileşirmiş. Vaktinden evvel çıkarılanlara linyit diyorlar ki bu ta'bir pis kokusu i'tibâriyle (liynet) den alınmış olsa gerektir.

بهر این فرمود حق عز و جل
سورة الانعام در ذکر اجل

Behr-i în fermûd HaKK-ı ızz u cel,
Sûret'ül enâm-ı der zikr-i ecel.

«Bundan dolayı Cenâb-ı Hak Azze ve Cel, Sûre-i En'amda (Ecel)i zikretmiştir».

Evet. O sûrede Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki :

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

«Allah Teâlâ öyle bir sâni-i mübdi'dir ki ey insanlar, sizi çamurdan yarattı. Sonra her mahlûk için gayr-i muayyen bir müddet ta'yin eyledi. Sonra da ey münkirler; siz onun kudretinde şüphe ediyorsunuz[54].»

Âyet-i Celilede iki (ecel) yânî müddet zikrediliyor. Biri (mutlak) diğeri (müsemmâ), yâni muayyen. Müfessirler, bunlardan birincisinin şu fenâ âleminin bekâsı müddeti olup o müddetin ne kadar süreceğini Allahtan başka kimsenin bilmediğini, diğeri ise mahlûkattan her birinin hayat-ı müddeti olup o müddeti ise ancak Allahın bildiğini söylüyorlar. Demek ki hayât-ı kâinât bir müddete tâbi' olduğu gibi zerrât-ı kâinâttan her birinin hayâtı da yine bir müddete tâbi'dir. Her şey ve her hareket müddeti dâhilinde olmaya mahkûm, her şey ve her hareketin müddetleri zarfında vuku'a gelmeleri mukadderdir.

إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾

Nazm-ı Celili mu'cebince müddetleri biten mahlûkâtın fenâya münkalip olmakta ne bir ân gecikmeleri mümkün, ne de bir nefes evvel gitmeleri kabil. Cenâb-ı Pîr bundan sonra buyuruyor ki :

---

(54) Sûrei En'am: 2.
(55) Sûrei Yunûs: 49.

2600

این شنیدی مو بموت گوش باد
آب حیوانست خوردی نوش باد

İn şenîdî mûbemûyet gûş bâd,
Ab-ı hayvânesti Hordî nûş bâd.

«Ey sâmi'; bunu işittin yâ. Vücûdundaki her kıl ayrı ayrı kulak olsun da öyle dinle. İçtiğin âb-ı hayâttır, âfiyet olsun».

2601

آب حیوان خوان مخوان این راسخن
روح نو بین در تن حرف کهن

Âb-ı hayvân Hân meHân înrâ suHen,
Rûh-ı nev bîn der ten-i harf-i kuhen.

«Buna söz değil, âb-ı hayat ta'bir et. Eski harfler içinde yeni ma'nâlar gör».

İnsanın Allahın indinde nâil olduğu lûtuftan şükrân makamında bahsetmesi (Tahdis-i ni'mettir) ki, makbul bir harekettir. «Hamdolsun. Cenâb-ı Hak, bizi ümmet-i Muhammedden kılmıştır» denildiği gibi.

Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, ba'zı hasâis-i cemilelerinden bahs buyururlardı. Zât-i Akdesinin seyyid-i veled-i Âdem olduğunu bildirirlerdi. Fakat onları iftihar etmek için söylemediklerini, tahdis-i ni'met olarak haber verdiklerini anlatmak için de (ولافخر) derlerdi.

Cenâb-ı Mevlânâ da verâset-i Muhammediyye neş'esiyle ve tahdis-i ni'met olarak burada onu yapıyor. «Söylediklerim söz değil, âb-ı hayâtın tâ kendisidir. Okuyanların ve dinleyenlerin kalblerini ihyâ edecek nüktelerdir. Vâkı'a ben onları harflerden müteşekkil kelimelerle ifâde ediyorum. Harfler eskidir, lâkin nüktelerim o harflere yeni bir ruh, yeni bir ma'na vermiştir» diyor.

2602

نكتهٔ ديگر تو بشنو اى رفيق
همچو جان‌او سخت پنهان و دقيق

Nükte-i diger tu bişnev ey refîK,
Hemçû cân û saHtı pinhân u daKîK.

«Arkadaş; burada başka bir nükte daha işit ki çok ince ve ruh gibi pek gizli bir sırdır».

2603

در مقامى هست هم اين زهر مار
از تصاريف خداى خوشگوار

Der maKâmî hest hem în zehr-i mâr,
Ez teSârîf-i Hudâyî Hoşguvâr.

«Bu yılan zehri, Allahın tasarrufâtıyla bir makamda lezzetli ve kabil-i hazm olur».

2604

در مقامى زهر و درجاى دوا
در مقامى كفر و در جاى روا

Der maKâmî zehr u dercâyî devâ,
Der makamî küfr u der câyî revâ.

«Bir makamda zehir olan bir mahalde ilâç olur. Bir makamda küfr olan bir yerde câiz görülür».

2605

گرچه آنجا او گزند جان بود
چون بدينجا در رسد درمان بود

Gerçi âncâ û gezend-i cân buved,
Çûn bedîncâ der resed dermân buved.

«Orada hayata zarar veren şey, buraya gelince dermân olur».

Meselâ tebâbette kullanılan bir takım zehirler vardır. Bir adam kon-

di kendine onlardan yiyecek olursa ölür gider. Fakat hâzık bir hekimin tertibi ve tavsiyesiyle onları yerse başkasını öldürecek olan o zehirler, o hastaya devâ olur ve onları kullanmakla şifâ bulur. Hazret-i Mevlânâ buna bir misâl veriyor :

2606

آب در غوره ترش باشد ولیك
چون بانگوری رسد شیرین و نیك

Âb der gûre turuş başed ve lîk,
Çûn be engûrî resed şîrîn û nîk.

«Koruğun içindeki su ekşidir. Fakat koruk üzüm olunca suyu tatlılaşır ve iyileşir».

2607

باز در خم او شود تلخ و حرام
در مقام سرکگی نعم الادام

Bâz der Hum û şeved telHu harâm,
Der mekâm-ı sirKegî «ni'me'l idâm.»

«Tekrar şarab küpü içinde ekşileşir, acılaşır ve haram olur. Lâkin sirkelik derecesine vâsıl olunca: (Sirke ne güzel bir katıktır) Hadisinin mertebesini bulur».

Ömer'ül-Fâruk Radiyallâhü Anh Hazretleri, İslâm Âleminin muhteşem halifesi iken ve Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen ve İran ülkeleri idaresi altına girmişken kendisi yamalı gömlek giyer, bir parça tuz ile biraz sirkeyi ekmeğine katık ederdi. Bir gün Emîn-i Ümmet Ebû Ubeyde Bin Cerrah Radiyallâhü Anhe :

— Bende bir kusur görüyor musun? diye sordu. Ebû Ubeyde :

— İşittiğime göre sofranda hem tuz, hem sirke olarak iki türlü katık bulunduruyormuşsun. Bundan başka bir kusurunu bilmiyorum diye cevab verdi. Hazret-i Ömer de teşekkür ederek icabına bakarım dedi. Yâ Rabbî ne büyük adamlar!

«BU BAHS, ONUN BEYANINDADIR Kİ: VELİYY-İ KÂMİLİN HER YAPTIĞINI MÜRİDLERİN KÜSTAHLIK EDEREK TAKLİDE KALKIŞMASI DOĞRU DEĞİLDİR. MESELÂ SIHHATTE BULUNAN HEKİME HELVA YEMEK ZARAR VERMEZ, FAKAT HASTAYA DOKUNUR. KIŞ VE KAR, ÜZÜME ZARAR VERMEZ. LÂKİN KORUĞA DOKUNUR.»

Müridin şeyhini nümûne tutması ve onun ef'âl ve harekâtına uyması, tarikatın en mühim şartlarındandır. Fakat Şeyh-i Kâmilin ba'zı husussiyyetleri vardır ki müridin onları taklide kalkışması küstahlık olur. Çünkü henüz onların icrâsına müsteid bir hâle gelmemiştir. Meselâ Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz arasıra (savm-ı visâl) tutardı yâni bir kaç gün üst üste iftar etmeden oruçlu bulunurdu. Ashâbdan ba'zıları da bunu yapmak istediler. Aleyhisselât Efendimiz onları nehyetti ve: **«Ben Rabbimin indinde gecelerim, Allaha misâfir olurum. Beni yedirir, içirir, siz benim gibi değilsiniz»** buyurdu.

Kezâ evliyâullahtan ba'zıları, mazhar-ı tecelli olduklarında: (Enel-hak) gibi (Leysefî cübbetî sivâ Allah) gibi vahdet-âmiz sözler söylemişlerdi. Lâkin ehli olmaksızın vahdet-i vücûda dâir söz söyleyenleri men'etmişlerdi.

Hazret-i Mevlânâ erbâb-ı hakkı hekime, onların kavil ve fi'illerini helvaya benzetiyor. Mi'desi sağlam bir hekimin helvayı yiyip âfiyetle hazmedeceğini; hastanın mi'desinin ise o helvayı hazmedemeyeceğini, binâenaleyh, zararı dokunacağını anlatıyor ve buyuruyor ki :

2608

گر ولی زهری خورد نوشی شود

ور خورد طالب سیه هوشی شود

Ger velî zehrî Nored nûşî şeved,
V'er Hored Tâlib siyeh hûşî şeved.

«Eğer bir velî zehir yerse onun için âfiyet yerine geçer. Mübtedî bir sâlik yiyecek olursa delilik etmiş olur».

Tarih kitablarında yazar ki (Hâlid Bin Velid) Radiyallâhü Anh, Hîre beldesini ikinci def'a olarak muhasara etmişti. Hîreliler, müdafaa imkânı olmadığını görünce Abdülmesih isminde birini murahhas olarak Hâlid'in karargâhına gönderdiler. Abdülmesihin yanında bir adamı vardı ki elinde bir kise tutuyordu. Hâlid, istenilen amanı verdikten sonra o kisede ne olduğunu sordu. Abdulmesih :

— Zehir var. Şâyed senden aman alamasaydım hemşehrilerime ölüm haberi götürmektense onu yiyip evvelâ ben ölecektim, dedi. Hâlid zehri istedi, kiseyi avucuna boşalttı ve bismillâh diyerek ağzına attı. O öldürücü zehir ona te'sir etmedi. Hâlid'in bu hareketi, zehri yemek ve ölmemekle izhâr-ı kerâmeti, bir maslahata mebnî idi. Kuvvetinin maddî değil, ma'nevî olduğunu ve o kuvveti dinden aldığını göstermek ve Hîrelileri müslümanlığa celbetmek içindi, hattâ onu yapması bir ilhâm eseri idi. Onun yerinde mübtedî bir derviş bulunsaydı da gösteriş yapmak için zehri yeseydi kıvrılıp öleceği şüphesizdi. Bunu bildiği halde yapması da çılgınlıktan ileri gelirdi.

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi izah için Süleyman Aleyhisselâmın saltanat talebinde bulunmasını ve o talebin hikmetini beyân ediyor:

2609

رب هب لی از سلیمان آمدست

که مدح غیر مرا این ملک و دست

Rabbi heblî ez Süleyman âmedest,
Ki medih gayri merâ in milk ü dest,

«Süleyman Aleyhisselâmın (Rabbi heb lî) yânî: (Benden başkasına bu saltanatı ve bu şevketi verme) dediği Kur'ân'da vârid olmuştur».

Sûre-i (Sâd)da buyuruluyor ki:

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي

«Süleyman Peygamber; ey benim Rabbim! Beni mağfiret buyur. Bana öyle bir mülk ve saltanat ver ki, benden sonra bir kimse için lâyık ve nasîb olmasın dedi[56].»

Evet. Süleyman Aleyhisselâm'a kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat ihsan olunmuştu. Bu mülk, vüs'at ve ma'mûriyyet, yânî maddiyyeti i'tibâriyle fevkal'âde bir şey değildi. Çünkü mülk-i Süleyman, Filistin ve havâlisinden ibâretti ki bugünkü ölçülerle bir iki vilâyetlik bir sâha demektir. Fakat Süleymân Aleyhisselâmda hayvanlara, cinlere ve rüzgâra hükmetmek kudreti vardı. İşte bu kudret dolayısiyle öyle bir mülk ve hükûmet kendisinden başkasına verilmemiştir. O'nun (Lâ yenbağî liehadin min ba'dî) duâsı müstecâb olmuştur.

(56) Sûrei Sad: 35.

Müslim ve Buhâri Rahimehümullâh, Ebû Hüreyre Radiyallâhü Anh'den şöyle bir Hadis rivâyet ediyorlar: Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bir sabah eshâba karşı buyurdu ki :

«Dün gece cinlerden bir ifrit, namazımı bozdurmak için tükürdü. Allah, onu yakalamak imkânını ve kudretini bana verdi. Onu tuttum ve hepiniz göresiniz diye mescidin direklerinden bir direğe onu bağlamak istedim. Kardeşim Süleymanın düâsını hatırladım ki: Rabbim; beni mağfiret et ve bana bir mülk ver ki benden sonra hiç kimseye nasib olmasın, demişti. Bunu hatırlayınca o ifriti hakîr ve zelîl olduğu halde defettim».

Yine Süleyman Peygamber :

2610

تو مکن با غیر من این لطف و جود

این حسدرا ماند اما آن نبود

Tû mekun bâ gayri men în lûTf u cûd,
În hasedrâ mâned ammâ ân nebûd.

«Yâ Rabbi; sen benden başkasına böyle bir lûtufta ve cömerdlikte bulunma! demişti. Süleymanın böyle demesi hasede benzer amma hased değildi».

2611

نکتهٔ لاینبغی میخوان بجان

سر من بعدی ز بخل او مدان

Nukte-i lâyenbagî mîHân becân,
Sırrı min ba'dî-yizi buHl û medân.

«Süleyman Aleyhisselâmın (Lâ yenbağî liehadin min ba'di) nüktesini candan, yânî kemâl-i dikkatle oku. Bu talebini onun bühl ü hasedinden bilme.»

2612

بلکه اندر ملك دیداو صد خطر

مو بمو ملك جهان بد بیم سر

Belki ender milk dîd û Sad HaTer,
Mûbemû milk-i cihan bud bîm-i ser.

«Belki o, saltanatta yüzlerce muhâtara görmüştü. Çünkü dünyâ saltanatı temâmiyle baş korkusundan, yânî hayat tehlikesinden ibârettir».

Hazret-i Süleymanın kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat istemesi, sûretâ hasede benzer. Fakat bunun hased olmadığını, bir peygamberin hasûd olmasına imkân bulunmadığını anlatmak için Hazret-i Pir buyuruyor ki: «Süleymân Aleyhisselâm saltanatında yüzlerce muhâtara görmüş olduğu için, başkalarını öyle bir vartaya düşmekten korumak üzere öyle bir düâda bulunmuştu.»

Bakılırsa saltanat can korkusundan ibârettir. Hulefây-ı Râşidîn Hazarâtından Ömer'ül-Fâruk, Sâsâniyye devletinin inkirâzı intikâmını almak isteyen Ebû Lü'lü' isminde İranlı bir esirin gadriyle şehid olmuştu. Osmân-ı Zinnûreyn, Emevîlerin mezâlimi yüzünden çıkan bir ihtilâle kurban gitti. Aliyyü'l-Mürtezâ, İbn-i Melcem nâmında hârici bir herifin eliyle şehâdet mertebesine erişti. Hasan-ı Müctebâ, hilâfetten istifâ etmişken karısı (Ca'de bint-i Eş'as) tarafından zehirlendi. Çünkü Muâviyenin ölümünden sonra Hazret-i Hasanın halife olması Muâviye ile aralarında yapılan musâleha şartlarından idi. Muâviye ise kendisinden sonra oğlu Yezidi saltanat makamına getirmek istiyordu. Bunun için Ca'deye:

— Hasanı zehirlerse onu oğluma alırım, diye haber gönderdi. O habise de, dünyâ temaiyle Resûlullâhın torunu ve Cenâb-ı Fâtimenin sevgili veled-i mükerremine hiyânet etti ve ona mükerreren zehir vermek sûretiyle şehâdetine sebeb oldu. Bu cinâyeti işledikten sonra Muâviye:

— Hasan Bin Ali gibi bir zâti öldüren karıya nasıl emniyet olunur? diye oğlu Yezide almadı.

Taht üzerinde hükümranlık edenler hiç bir vakit hayatlarından emin olmazlar. Yüzlerce muhâfız ile kendilerini korumaya çalışırlar, ba'zan da korktuklarına uğrarlar. İslâm tarihinde ilk def'a muhâfız istihdâm eden hükümdâr, Muâviye Bin Ebû Süfyândır. Minberde hutbe irad ederken bir mütecâvizin hançeriyle kaba etinden yaralandığı için câmi' dâhilinde bir maksûre yaptırmış, câmie gelip giderken ve maksûre içinde otururken etrâfında yalın kılınçlı muhâfızlar bulundurmuştu. Bizim câmi'lerdeki Hünkâr mahfilleri o maksûrenin yâdigârıdır.

2613

بيم سر با بيم سر با بيم دين
امتحانى نيست مارا مثل اين

Bîm-i ser bâ bîm-i sır bâ bîm-i dîn,
İmtihânî nîst mârâ misl-i în.

«Saltanat, baş korkusu, can korkusu ve din korkusundan ibârettir. Biz, insanlar için bunun gibi bir imtihan yoktur.»

İmâm-ı Begevî (Mesâbih) isimli kitâbında: **«Siz beylik etmeye ve iş başında bulunmaya hırslanırsınız. Halbuki o, bâis-i nedâmet olur.»** Hadisini rivâyet ediyor.

Evet. İş başında bulunanlar için hem din, hem can korkusu vardır. Adaletsizlik edecek olsa günaha girer. Hükm-i adaleti infaz eyleyecek olsa ba'zılarını hoşnud edemiyeceği için onların intikamına uğramak tehlikesine düşer. Hülâsa: Saltanat ve imâret, insanlar için en büyük mihnet ve en zor bir imtihandır.

2614

پس سليمان همتى بايد كه او

بگذرد زين صد هزاران رنك و بو

Pes Süleyman himmetî bâyed ki û,
B'ügzered zeyn Sad hezâran reng u bû.

«Süleyman gibi himmeti âli ve ma'neviyyeti kuvvetli bir hükümdâr olmalı ki yüz binlerce âlâyişten kendini kurtarabilsin.»

Bir hükümdar için maddi hiç bir tehlike bulunmadığı farzedilse bile esbâb-ı saltanattan olan hadem ve haşem ve sâir tecemmülât, kendisi için ma'nevi bir tehlike arzeder. Çünkü hasbelbeşeriyye onlara bağlanır ve kibr ve gurura kapılır. Bu ma'nevî mehlekelere göğüs gerebilmek için Süleyman Peygamber gibi uluvv-i himmet sâhibi bir zât gerektir.

2615

با چنان قوت كه اورا بود هم

موج آن ملكش فرو مى بست دم

Bâ çûnân Kuvvet ki ûrâ bûd hem,
Mevc-i ân milkeş furû mî best dem.

«Süleymân Aleyhisselâmda böyle bir âli himmet, hususiyle nübüvvet gibi ma'nevî bir kuvvet varken, mülkünün dalgaları, hadisât ve vâkı'alar onun bile nefesini kesti.»

Yânî âciz bıraktı.

2616

چون برو بنشست زین اندوه گرد
بر همه شاهان عالم رحم کرد

Çün berû b'inşest zîn endûh gerd,
Ber heme şâhân-ı âlem rahm kerd.

«Hazret-i Süleyman, saltanat hissesinden müteessir olunca dünyânın bütün hükümdârlarına acıdı.»

2617

شد شفیع و گفت این ملک ولوا
با کمالی ده که دادی مر مرا

Şud şefî'u goft în milk-u-livâ,
Bâ kemâlî dihki dâdî mermerâ.

«Onların şefii oldu da dedi ki: İlâhî bu saltanatı ve sancağı bana verdiğin gibi bir kemâl sahibine ver.»

Ki onun tehlikelerine benim gibi göğüs gerebilsin ve esbâb-ı tecemmülâta bağlanıp da gurur ve gaflete düşmesin.

2618

هر کرا بدهی و بکنی آن کرم
او سلیمانست آنکس هم منم

Her kirâ bi'dhî vü bik(u)nî ân kerem,
Û Süleymânest ân kes hem menem.

«Her kime mülk ve saltanat verir ve hakkında böyle bir keremde bulunursan o kimse Süleymândır, yânî âdetâ (Ben)dir.»

2619

او نباشد بعدی و باشد معی
خود معی چه بود منم بی مدعی

Û nebâşed ba'di vü bâşed meî,
Hod meî çi bud menem bî müddeî.

«Öyle bir kimse; benden sonra değil, benimle berâberdir. Benimle berâber ne demek? Da'vâsız, hilâfsız benim aynımdır.»

Hazret-i Süleymân benden sonra hiç kimseye böyle bir mülk verme diye duâ etmişti. Cenâb-ı Mevlânâ O'nun lisânından diyor ki: «Bana verdiğin kemâl ile mülk ve saltanatı ihsan edeceğin kimse benden sonra değil ,benimle berâberdir, hattâ benim aynımdır.»

2620

شرح این فرضست گفتن لیك من
باز می کردم قصهٔ مرد و زن

Şerh-i în farZest goften lîk men,
Bâz mî kerdem baKıSSa merd-u-zen.

«Bu maiyyet ve ayniyyet meselesinin şerhi farz idi. Lâkin ben, a'râbî ile karısının kıssasına avdet ediyorum.»

«BEDEVÎ İLE KARISININ MÂCERÂSININ NİHÂYETİ»

2621

ماجرای مرد و زن را مخلصی
باز می جوید درون مخلصی

Mâcerâ-yı merd-u-zenrâ maHlaSî,
Bâz mî cûyed derûn-ı muHliSî.

«Karı-koca, yâni bedevî ile karısının mâcerâsının sonunu muhlis bir zâtin, yâni Hüsâmüddin Çelebinin kalbi istiyor.»

Hazret-i Mevlânâ bir bedevî ile karısı arasındaki bir mâcerânın nakline başlamış, fakat söz sırası geldikçe araya başka bahisler karışmıştı. Anlaşılan Hüsâmüddîn Çelebi, asıl kıssanın tamamlanmasını istemiş. Cenâb-ı Pîr de o taleb üzerine kıssaya avdet ediyor, lâkin biraz sonra yine başka bahislere geçiyor. Beytteki (mahlâs) halâs mahalli, kurtulacak yer demektir ki burada son ma'nâsına kullanılmıştır.

2622

ماجرای مرد و زن افتاد نقل
این مثال نفس خود می دان و عقل

Mâcerâ-yı merd-ü-zen üftâd naKl,
În misâl-i nefs-i Hod mî dân u aKl.

«Erkeğin ve kadının mâcerâsı naklolundu. Ey sâmi'; bunu, yânî kadını, nefsinin; onu, yânî erkeği de, aklının misâli bil.»

Hazret-i Mevlânâ hikâyedeki bedevî ile insan aklını, karısı ile de nefsini temsil ediyor :

2623

این زن و مردی که نفس است و خرد
نیك بایستست بهر نیك و بد

În zen-u-merdi ki nefsest u Hıred,
Nîk bâyestest behr-i nîk u bed.

«Nefs ile aklı temsil eyleyen bu kadın ve erkek, iyi ve kötü için sana çok lâzımdır.»

2624

وین دو بایسته درین خاکی سرا
روز و شب در جنك و اندر ماجرا

V'în du bâyeste derîn Hâkî serâ,
Rûz-u-şeb der ceng-u-ender mâcerâ.

«İnsana lâzım ve zarûri iki şey, yânî nefs ile akıl; şu dünyâda gece gündüz cengde ve mâcerâdadır.»

2625

زن همی خواهد حوایج خانقاه
یعنی آب رو و نان و خوان جاه

Zen hemî Hâned havayic HanKâh,
Ya'nî ab-ı rû vü nân u Hâncâh.

«Kadın dâimâ ev ve onun muhtaç olduğu şeref ve haysiyyeti. keza. ekmek, sofra, mansıb, mertebe gibi şeyler ister.»

Ve onlarla övünmek diler.

2626

نفس همچون زن پی چاره گری
گاه خاکی گاه جوید سروری

Nefs hemçûn zen peyi çâre gıri.
Gâh Hâkî gâh cûyed serveri.

«Nefs de kadın gibi murâdının hâsıl olması için gâh tevâzu' gösterir, gâh kibarlık ve azamet taslamaya kalkar.»

2627

عقل خود زین فکرها آگاه نیست
در دماغش جز غم الله نیست

AKl Hod zîn fikrhâ âgâh nîst,
Der dimâgeş cuz gamallâh nîst.

«Akl ise böyle düşüncelerden âgâh değildir. Onun zihninde Allah korkusundan başka bir şey yoktur.»

Mükerreren söylenildi ki aklı ikiye ayırmışlar, birine (Akl-ı meâş) diğerine (Akl-ı meâd) demişlerdir. Akl-ı meâş: Dünyâ işlerine, akl-ı meâd: Âhiret işlerine erdiği için ikincisi nefsin düşündüğü gibi gösteriş yapmakla meşgûl olmaz.

2628

گرچه سر قصه این دانه‌ست و دام
صورت قصه شنو اکنون تمام

Gerçi sırr-ı KıSSa în dânest u dâm,
Suret-i KıSSa şinev iknûn temâm.

«Egerçi kıssanın sırrı bu dâne ve tuzaktır. Lâkin şimdi o kıssanın sûret-i zâhiresini temâmen dinle.»

Yânî nakledilen kıssadan murâd olan: Akl ile nefsdir. Bedevî ile karısının mâcerâsı. dinleyenleri yakalayıp anlatmak için kurulmuş tuzak ve serpilmiş yem gibidir. Öyle olmakla berâber hikâyenin tamâmını dinle ve anla ki ma'nâ sûret ile tefhim edilir.

2629

گر بیان معنوی کافی شدی
خلق عالم عاطل و باطل شدی

Ger beyân-ı ma'nevî kâfil şudî,
HalK-ı âlem âTıl-u-bâTıl şudî.

«Eğer ma'nevî beyân kâfi olsaydı âlemdeki halk âtıl ve bâtıl olur, işinden, gücünden kalırdı.»

2630

گر محبت فکرت و معنیستی
صورت روزه و نمازت نیستی

Ger mahabbet fikret-u-ma'nîstî,
Suret-i rûze v(ü) nemâzet nîstî.

«Eğer muhabbet, yânî sevgi, yalnız tefekkür ve ma'nâdan ibâret bulunsaydı oruç ve namazın sûreti olmamak lâzım gelirdi.»

Ma'lûmdur ki ikrâr bil-lisân ve amel bil-erkân imânın şartındandır. Bir âdem (**Lâ İlâhe İllâllah Muhammedün Resûlullâh**) yânî: **Allahdan başka ma'bud yoktur, Muhammed de Allahın peygamberidir»** diyerek müslüman olduğunu ikrar eder. Fakat bu kadarı kâfi değildir. O ikrârın doğruluğunu isbât için namaz kılması, oruç tutması, dinin sâir ahkâmını

yerine getirmesi lâzımdır. Hazret-i Mevlânâ Mesnevinin diğer bir yerinde der ki: «Bu namaz, oruç, hac ve dini cihad, i'tikâda şâhid göstermektir.»

Evet, müslümanım demek, bir da'vâdır. Her da'vâ için şâhid ve isbât lâzımdır. Müslümanlık da'vâsının isbâtı da, sayılan şeyleri yapmakla olur. Bunları yapmadan sâdece müslümanım demek, bir da'vâ açıp da isbât edememek kabîlinden olur. Dinden maksud olan asıl ma'nâdır. Fakat a'mâl-i zâhire o ma'nânın birer sûretidir. Demek sûret ma'nâdan, ma'nâ da sûretten ayrılamıyor. Ayrılabilseydi ve sûrete lüzum olmasaydı (Ben Allahın kuluyum ve Muhammed ümmetiyim) demek kifâyet eder, namaz kılmaya, oruç tutmaya, zekât vermeye, hacca gitmeye lüzum kalmazdı.

Hazret-i Mevlânâ bu hususda bir misâl daha getiriyor ve diyor ki:

2631

هدیه‌های دوستان با همدگر
نیست اندر دوستی الا صور

Hedyehâ-yı dûstân bâ hem diger,
Nîst ender dûstî illâ suver.

«Dostların birbirine hediyye vermeleri, dostluk hususunda sûretten başka bir şey değildir.»

2632

تا گواهی داده باشد هدیه‌ها
بر محبتهای مضمر در خفا

Tâ guvâhî dâde bâşed hedyehâ,
Ber mahabbethâ-yı muZmer der Hafâ.

«O hediyyelerin verilmesi, kalblerde gizli bulunan muhabbetlere şâhid olmak içindir.»

2633

زانکه احسانهای ظاهر شاهدند
بر محبتهای سر ای ارجمند

Zânki ihsânha-yı zâhir şâhidend,
Ber mahabbethâ-yı sır ey ercümend.

«Ey mes'ûd kimse; zâhirdeki hediyyeler, ihsanlar, gizli muhabbetlerin şâhididir.»

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: **«Bir birinize hediyye verin, yekdiğerinizi seversiniz.»** Bir kimse, sevdiği bir ahbâbına bir hediyye gönderir. Bundan maksadı: onu sevdiğini ve gönlünü almak istediğini anlatmaktır. Hediyyeyi alan bundan memnun olur, o da memnuniyyetini ve muhabbetini anlatmak için mukabelede bulunur. Hediyyelerin teâtisi, aradaki muhabbetin artmasını mûcib olur. Hattâ küçüklerin büyüklere hediyye takdimi, büyüklerin ihsân ve in'âmını husûle getirir. Ancak şu şartla ki o hediyye, rişvet olmasın, yânî haklı, haksız bir işini gördürmek için verilmiş bulunmasın. Meşhur bir fıkra vardır:

Mahkemeye düşmüş iki da'vâcıdan biri, kadıya rişvet olarak bir balta vermiş, hasmı ise bir dana takdim etmiş. Mürâfaa olunurken baltayı veren:

— Kadı efendi; recâ ederim. İşi uzatma, da'vâmızı balta ile keser gibi çabucak kes, bitir! temennisinde bulunmuş. Muhâtabı da:

— Öyle olacaktı ammâ, baltanın sapına dana yestehledi, tutulacak yeri kalmadı! cevâbını vermiş.

Kur'ân-ı Kerîm'de:

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ
فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ۞

Yânî: **«Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe, onlardan, muhtaç olanlara vermedikçe birr ü hayra nâil olamazsınız[57]»** buyurulmuştur. İnsanın malını sevmesi pek tabiî bir şeydir. Sevilen o malın velev ki cüz'î bir kısmını olsun fukâraya vermek infakdır. O infak, vereni birr ü hayra ve Allahın muhabbetine nâil eder. Demek ki fukarâyı infâk etmek, Allaha hediyye vermek ve onu sevdiğini isbât eylemek oluyor. Cenâb-ı Hak da ona karşı, o kuldan râzı olduğunu göstermek için, ona hediyye olmak üzere, kendisini, birr ü hayra nâil kılıyor.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize ve ehl-i beytine, sadaka ve zekât almak harâm kılınmıştı. Fakat hediyye kabul eder ve mukabelede bulunurdu. Bu sünnet-i seniyyeye ittibâ'en, mevlevilikte, sadaka almak memnu' idi. Bir Mevlevî dervişi üç gün aç kalmayınca kimseden bir şey isteyemezdi. Yalnız (niyâz) dedikleri hediyyeleri alırdı.

Ga'ata Mevlevihânesi neyzenlerinden İsmâil Dede nâmında ve Sultan Abdül-Aziz devrinde zarîf bir derviş varmış. Zarâfeti dolayısîyle vükelânın ma'lûmu ve sevgilisi imiş. Bir ramazan günü Bayezid câmiinde oturuyor:

---

(57) Sûrei Âli İmran: 92.

— Bayram yaklaştı. Çoluk, çocuk öteberi ister, diye düşünüyormuş. O sırada Sadr-ı A'zam Âli Paşa câmie gelmiş. Dedeyi düşünceli görünce uşağının eline bir kaç altın vermiş.

— Şunu dedeye götür de paşanın zekâtı imiş, kabul etsin diyor, de, demiş. Uşak götürmüş. Dede bir altınlara, bir de uşağın yüzüne bakmış:

— Oğlum; paşaya duâlar ederim. Şunların adını değiştirsin de göndersin demiş. Paşa bu temenniyi işitince gülmüş:

— Hadi tekrar götür de niyâzı imiş de, emrini vermiş. Dede Efendi de bu niyâzı yânî hediyyeyi kabul etmiş. Demek ki hediyyeler, muhabbet şâhidleri imiş. Fakat şâhidlerin de doğru söyleyeni ve yalancısı vardır.

2634

شاهدت گه راست باشد گه دروغ
مست گاهی از می و گاهی ز دوغ

Şâhidet geh râst bâşed geh durûğ,
Mest gâhî ez mey-ü-gâhî zi dûğ.

«Ey da'vâcı; senin gösterdiğin şâhid ba'zan doğru sözlü, ba'zan yalancı olur. Sarhoşun ba'zan şarabdan, ba'zan ayrandan mest olduğu gibi.»

Tasavvuf lisânında şarab, muhabbetten kinâyedir. Sarhoş ise mutasavvife indinde âşık ma'nâsınadır. Lâkin aşk şarabiyle mest olanlar başkadır. Öyle olmadıkları halde öyle görünmek isteyenler başkadır. İkinciler, muhabbet mürâyisi olanlardır ki ayran içip de sarhoşluk taslayanlara benzerler. Ayran sarhoşlarının hareketleri, sarhoşluklarına yalancı şâhid olduğu gibi; dostluk mürâyilerinin hediyyeleri, behiyyeleri de, dostlukları için riyâkârlık vesîkasıdır.

2635

آن مرایی در صیام و در صلاست
تا گمان آید که او مست ولاست

Ân murâyî der Sıyâm u der Salâst,
Tâ gümân âyed ki u mest-i vilâst.

«O mürâyi, kendisinin muhabbet-i İlâhiyye sarhoşu olduğunu zannettirmek için oruç tutar ve namaz kılar.»

İki arkadaş câmie girip birinin namaz kıldığını görmüşler, yanından geçerken biri :

— Bak birâder; şu zât ne güzel namaz kılıyor, demiş. Herif bunu işitince dayanamamış. Namazını bozmuş:

— Hem de oruçluyum! diyerek riyakârlığını meydana koymuş.

İşte böyle kimselerin kendileri mürâi, hareketleri ise riyâkârâne ve da'vâları için birer yalancı şâhiddir. Şâhidi yalancı olanların da'vâları, her mahkemede reddedildiği gibi, bunların Allaha karşı muhabbet da'vâları da merdûd, kendileri Allahın rahmet ve muhabbetinden matrûd olurlar. Çünkü mürâîler, ibâdetlerini Allah için değil, halka gösteriş için yaparlar ve görünmek istedikleri kimseleri hakikatte Allaha şerik koşarlar. Bu mürâîlerin bir de münâfıkları vardır ki renkleri belli değildir. Rüzgâr ne taraftan eserse soba fırıldağı gibi o tarafa dönerler, hattâ yaranmak için dinsiz ve îmânsız görünürler.

Moda dinsizlerinin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi.

Evet. Eski münâfıklar dinsiz idiler, fakat dindâr görünürlerdi. Moda dinsizlerinden ba'zıları ise eski inandıklarını kalblerinden çıkaramadıkları hâlde inanmamış, dinden, îmândan alâkayı kesmiş gibi davranırlar. Bunların içinden ezan ve ikâmetin değiştirilmesi bid'atini alkışlayanlar da vardı.

2636

حاصل افعال برونى ديگرست
تا نشان باشد بر آنچه مضمرست

HâSıl-ı ef'âl birûnî dîgerest,
Tâ nişân bâşed ber ânçi muZmerest.

«Hulâsa: Kalbde muzmer olan niyyetlerin nişânı olmak üzere hâricî fiil ve hareketler başka başkadır.»

Hazret-i Mevlânâ, bahsin ibtidâsında dostlar arasındaki hediyyelerin kalbdeki muhabbete şâhid olduğunu, fakat bu şâhidlerin sâdık ve kâzib olabileceğini beyân buyurmuştu.

Muhabbet-i kalbiyye; muzmer yâni gizli bir duygudur. Eğer o duygu hakiki ise onun haricdeki eseri bulunan hediyye de şâhid-i sâdıktır. Yok... o muhabbet duygusu yalansa, yâni sâhibi, sevmezken sever gibi görünüyorsa, hediyyesi de yalancı şâhiddir. Zâhirdeki ameller, her vakit gizli hislere ve niyyetlere uygun olmaz. Niyyete uymayan amel de amel olmaz. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Ameller, niyetlere gö-**

redir.» buyurmuştur. Bu düstûra göre, Allah için yapılan şeyler Allah içindir, halka gösteriş olmak üzere yapılanlar ise tabii Allah için olmaz, riyâkârlık olur; hattâ gizli şirk olur. Nitekim Kur'ân'da :

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا

لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

Yânî: **«Her kim Rabbi ile mülâkâtı umuyorsa amel-i sâlih işlesin ve Rabbine ettiği ibâdette kimseyi teşrik eylemesin[58].»** buyurulmuş, halka gösteriş olmak üzere ibâdet etmenin âdetâ müşriklik olduğu bildirilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ burada bir duâ ediyor da diyor ki :

2637

یا رب آن تمیز ده مارا بخواست

تا شناسیم آن نشان کژ ز راست

Yâ rab ân temyîz dih mârâ beHâst,
Tâ şinâsîm ân nişan-ıkej zi râst.

«Yâ Rabbî; sen kendi meşiyyet ve irâdenle bize öyle bir temyiz ve tefrik hassâsı ihsân et ki, onunla, eğri ve doğru nişanları anlayalım.»

Yânî bize sıdk ile riyâyı ayırd edecek bir kuvve-i mümeyyize ihsân buyur.

2638

حس را تمیز دانی چون شود

آنکه حس ینظر بنورالله بود

Hissirâ temyîz dânî çûn şeved,
Anki his yenzur be nurullâh buved.

«His ve idrâkin temyizi, yâni hisde mümeyyizlik hassası bulunması nasıl olur? His, nûr-i İlâhi ve tevfîk-i Rabbâni ile görecek olursa.»

İnsan, beş hissi vâsıtasiyle eşyâyı idrâk edebilir. Fakat o beş hissin yanılmak, ihlâs ve riyâyı tefrik edememek ihtimâli vardır. Meselâ oruç

---

(58) Sûrei Kehf: 110.

tutan ve namaz kılan birini görünce onu âbid ve mütteki zanneder. Kezâ bir kimsenin hak sözü söylediğini duyunca, onu sözünün eri sanır. Lâkin gördüğü ve işittiği şeylerin riyâ eseri olabilmesi mümkündür. Görme, işitme, sâir hisler, Allahın tevfikine mazhar olur da, baktığını nûr-i İlâhi ile görürse, o vakit aldanmak ve yanılmaktan kurtulur. Gördüğünü hakkiyle görür, işittiğini hakkiyle işitir. Nitekim Hadis-i Şerifte: **«Kâmil bir mü'minin firâsetinden ve çabucak kavrayışından sakının. Çünkü o, Allahın verdiği nûr ile bakar»** buyurulmuştur. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin: **«Yâ Rabbî; bizi oyalayacak her şeyden halâs et ve her şeyi bize olduğu gibi göster»** diye duâ buyurması, hissiyâtın tevfiki İlâhiye mazhar olması içindir.

2639

گر اثر نبود سبب هم مظهرست
همچو خویشی کز محبت مخبرست

Ger eser ne'bved sebeb hem muZhirest,
Hemçû Hîşî kez mahabbet muHbirest.

«Eğer eser olmazsa, akrabalık gibi sebeb de muhabbeti izhâr ve ihbâr eder.»

Biraz evvel dostlar arasında teâti edilen hediyyelerin muhabbet eseri olduğu beyân edilmişti. Bu beytte de deniliyor ki: Hediyye, behiyye gibi muhabbet âsârı bulunmazsa neseb ve nisbet, yânî hısımlık ve akrabalık ve tarikat mensûbiyyeti gibi sebebler de muhabbeti gösterir. Bir kimsenin ehlullâha hürmeti ve erbâb-ı tarikat ile ülfeti, kendisinin onlara muhabbeti olduğunu haber verir.

2640

نبود آنکه نور حقش شد امام
مر اثررا یا سببهارا غلام

Ne'bved ânki nûr-ı HaKKeş şud imâm,
Mer eserrâ yâ sebebhârâ gulâm.

«Fakat Nûr-i Hak, bir kimseye imam ve muktedâ olunca, o kimse eserlere ve sebeblere tâbi' olmaz.»

Ma'lûmdur ki eserden müessire istidlâl ve intikâl olunur. Lâkin bu, ehl-i zâhir içindir. Nûr-i İlâhiye mazhar ve ma'neviyyâta vâkıf olanlar, öyle âsâr ve esbâbın delâletinden müstağnidir.

تا محبت در درون شعله زند
زفت گردد وز أثر فارغ كند

Tâ mahabbet der derûn şu'le zened,
Zeft gerded v'ez eser farığ kened.

«Muhabbet insanın kalbinde parlayınca büyür ve yükselir, sâhibini eserle meşgûl olmaktan müstağni kılar.»

2642

حاجتش نبود پی اعلام مهر
چون محبت نور خود زد بر سپهر

Haceteş ne'bved pey-i i'lâm-ı mihr,
Çûn mahabbet nûr-ı Hod zed ber.sipihr.

«Muhabbet, kendi nûrunu feleğe aksettirince artık onun mazharı bulunan zâtin muhabbetini bildirmesine hâcet kalmaz.» Yâhud şöyle de olabilir :

«Feleğe yânî bütün kâinâta nûrunu aksettirmiş ve mevcûdâta tanıtmış olan muhabbet gibi, onun mazharı bulunan zâtin de muhabbetini izhâr ve i'lâna hâceti kalmaz.»

2643

هست تفصيلات تا گردد تمام
این سخن لیکن بجو تو والسلام

Hest tafSîlâtı Tâ gerded temâm,
În suHen lîkin bicû tû v'esselâm.

«Bahsin temâm olabilmesi için burada tafsilâta lüzum vardır. Lâkin ey tâlib; onu sen, ehli olanı ara ve ondan sor, öğren vesselâm.»

Muhakkikîni sofiyye der ki: Muhabbet; cemîl-i hakikinin yâni Cemâl ve Kemâl sıfatlariyle mutasıf olan Allahın kendi cemâl ve kemâline meylidir.

Molla Câmi Hazretleri, Şeyh Ömer İbn-i Fârız'ın (Kaddesallâhü sırrahümâ) Kaside-i Hamriyyesine (Levâmi') nâmiyle yazdığı şerhte mu-

habbeti dört dereceye ayırır ve der ki: «Muhabbet, Cemîl-i hakiki azze şânühû Hazretlerinin cem'an ve tafsîlen kendi cemâline meylidir. O da, ya makam-ı (cem'den cem'e) olur. Bu kâinâtın tavassutu olmaksızın cemâl-i zâtin mir'ât-i zâtte şuhûdudur.

Yâhud o meyl, (Cem'den tafsile) olur ki, Zât-i yegânenin hadsiz ve nihayetsiz olan mezâhirde kendi cemâlinin lemeâtını görmesi ve kendi sıfâtının kemâlini müşâhede etmesidir.

Yâhud o meyl (Tafsîlden tafsîle) olur ki, efrâd-ı insanın pek çoğu, Cemâl-i Mutlak'ın aksini, tafsîl-i âsâr âyinelerinde görür; zâil ve mukayyed güzelliği maksûdi küllî sanır. Lezzet-i visâle kanâat eder, mihnet-i firâk ile müteellim olur.

Yâhud o meyl (tafsîlden cem'e) olur ki ba'z-ı havâs, âsâr ve ef'âl kuyûdundan kurtulur, şüûn ve sıfat perdelerini yırtar, kıblegâh-ı teveccühü Zât-i Müteâl olur.»

Yine Cenâb-ı Câmi buyuruyor ki:

«İnnallahe cemîlün yühıbbül cemâl» hükmünce muhabbet Hazret-i Zül-Cemâl ve Zül-Celâlin sıfât-ı zâtiyyesidir. İnsanı da **«İnnallahe Halaka Âdeme a'lâ sûretihî»** mûcebince kendi sûreti üzere yaratmış, ona sıfât-ı ezeliyyesinin hil'atini giydirip kuşatmıştır. Binâenaleyh, insanın hüsnü cemâle meyletmesi muktezây-i aslîsi, fazl ü kemâle müncezip olması da sîret-i celilesi îcâbıdır. Merâtib-i insâniyyenin her birinde gördüğü cemâle gönül verir ve ona tealluk peydâ eder.»

Muhiblerin derecât-ı muhabbetinin, mahbubların tabakât-ı melâhetine göre olduğunda şek yoktur. Mahbubun güzelliği ne kadar yüksek olursa, muhibbin himmet ve muhabbeti de o nisbette âli olur. Bu himmetin en yüksek derecesi (Mahabbet-i Zâtiyye) dir. Muhibb-i tâlibin kalbinde mahbûb-i Hak ve matlûb-i Mutlak'a bir meyl, bir incizâb, bir teaşşuk husûle gelmesidir. O teaşşuk, muhibbi kendiliğinden o sûretle alır ki, O, alışın def'ine muktedir olamaz. Bunun ne sebebini ta'yin, ne de matlabını temyiz edebilir. Nasıl ve niçin sevdiğini bilemez. Kendisinde bir incizâb duyar. Lâkin nereden nereye ve ne için olduğunu idrâk edemez.

Sorsan bana îzâh edemem ben neni sevdim,
Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.

der. Bu muhabbetin sıhhatine alâmet: Mahbûbun va'd ü vaîdi, takrîb ve teb'idi, i'zâz ü ızlâli, hidâyet ü idlâli gibi zıt sıfatların muhibbe müsavi olmasıdır. Kezâ Kahr ve Celâli âsârının merâretini çekmenin, Lûtf ve Cemâli sıfâtının helâvetini tatmak kadar âsân bulunmasıdır.

Hazret-i Câmi, muhabbetin diğer derecelerini de îzâh etmiştir. Fakat onların burada zikrine lüzum yoktur. Hazretin (Muhabbet-i Zâtiy-

ye) ta'bir ettiği o yüksek ve İlâhi sevgiyi esbâb ve âsâr ile bildirmeye nâcet yoktur. O kendi kendini bildirir. (Kasîde-i Bür'e) nâzımı (İmâm-ı Buseyrî) rahimehullahın dediği gibi ki :

«Göz yaşı ve hastalık gibi iki âdil şâhid, senin âşıklığına şehâdet eyledikten sonra kalbindeki mahabbeti nasıl inkâr edebilirsin?»

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki :

2644

گرچه شد معنی درین صورت پدید
صورت از معنی قریبست و بعید

Gerçi şud ma'nî derîn Sûret bedîd,
Sûret ez ma'ni Karîbest u baîd.

«Vâkıa ma'nâ sûret ile zâhir olur. Lâkin sûret, ma'nâya bir cihetten yakın, bir cihetten uzaktır.»

Meselâ :

2645

در دلالت همچو آبند و درخت
چون بماهیت روی دورند سخت

Der delâlet hemçû âbend u dıraHt,
Çûn be mahiyyet revî dûrend saHt.

«Sûret ile ma'nâ birbirine delâlet etmekte su ile ağaç gibidir. Fakat mahiyyet i'tibâriyle yekdiğerinden çok uzaktır.»

Evet. Ma'nevî tecelliyât, bu âlemde sûretle âşikâr olur. Meselâ utanan kimsenin yüzü kızarır. Utanmak ma'nevi bir haldir. O hâlin vukûu yüzün kızarmasiyle anlaşılır. Demek ki yüz kızarmak, utanmanın sûretidir. Bu i'tibarla ikisi birbirine yakındır. Biri sebeb, diğeri müsebbebdir. Kezâ bir ağacın yeşilliği, ağacın yaşlığına ve o yaşlığın sebebi olan suya delâlet eder. Kezâ ağacın yaşlığı ve suyu onun hayatta olduğunu gösterir. Fakat bunların mahiyyetleri ayrı ayrıdır.

Mâhiyyet: Bir şeyin ne olduğu demektir. Sofiyyeye göre mâhiyyât (A'yân-ı sâbite) dir ki (Suver-i İlmiyye-i İlâhiyye)dir. Onların inkişâfı sûretle olur. Bu i'tibâr ile birbirinin lâzımı ve melzûmudur, lâkin aynı değildir.

2646

ترك ماهيات و خاصيات گو
شرح کن احوال آن دو ماهرو

Terk-i mâhiyyât u Hâsiyyât gû,
Şerh kun ahvâl-i ân du mâhrû.

«Yâ Mevlânâ; mâhiyyât ve hâsıyyât bahsini bırak da nefsi ve aklı temsil eyleyen o iki ay yüzlü karı, kocanın hallerini şerh eyle.»

«KARISININ İLTİMASINI BEDEVÎNİN KABUL EYLEMESİ VE «BU MUTÂVAATIM, HİYLE VE İMTİHAN DEĞİLDİR» DİYE YEMİN ETMESİ»

2647

مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف
حکم داری تیغ بر کش از غلاف

Merd goft iknûn güzeştem ez Hilâf,
Hükm dârî tîg ber keş ez gılâf

«Erkek dedi ki: Şimdi muhâlefeti bıraktım. Bana istediğin gibi hükmedebilirsin' Hattâ dilersen kılıcı kınından çek, bana havâle et.»

2648

هر چه گویی من ترا فرمان برم
در بد و نیك آمد وی ننگرم

Her çi gûyî men turâ ferman-berem,
Der bed u nîk âmed-i vî ne'ngerem.

«Her ne dilersen ben sana mutiim. Sözünün iyi, yâhud kötü olmasına bakmam.»

2649

در وجود تو شوم من منعدم

چون محبم حب یعمی و یصم

Der vucûd-ı tû şevem men mün'adim,
Çûn muhıbbem hubb yu'mî vü yuSim.

«Ben senin varlığına karşı mün'adim olurum. Çünkü muhabbet insanı kör ve sağır kılar.»

Cenâb-ı Pîr burada: **«Bir şeye muhabbetin, onu lâyıkiyle görmekten ve hakkında söylenilenleri işitmekten seni kör ve sağır kılar.»** Hadisine telmih ediyor. Evet bir insan, bir şeyi, bir kimseyi sevecek olursa, onun çirkinliğini görmez, hattâ onun için çirkin denilse o söze kulak vermez. Çünkü muhabbet insanın hislerine hâkimdir. Hikâyedeki bedevî de karısını fazla sevdiği için onun kara, kuru olduğunu göremiyor, dır dır söylenişindeki çirkin âhengi duyamıyordu.

Beyt-i Şerifte bir işâret daha vardır ki nefs (emmâre) ve (levvâme) derecelerini geçip de (mutmainne) sıfatını iktisâb eder ve akla temâmiyle inkiyâd gösterirse akl da ona âşık ve tâbi' olur.

2650

گفت زن آهنك برم مى كنى

تا بحيلت كشف سرم مى كنى

Goft zen âheng-i berrem mî kunî,
Tâ be hîylet keşf-î sırrem mî kunî.

«Kadın: Bana iyilik etmek mi istiyorsun, yoksa hiyle ile sırrımı keşfe mi çalışıyorsun? dedi.»

Bedevî doğru söylediğini yemin ile te'yid ederek :

2651

گفت والله عالم السر الخفى

كافريد از خاك آدمرا صفى

Goft vallah âlim-üs sırr-ül Hafî,
K'âferîd ez Ha'k âdem râ Safî.

«Dedi ki: Gizliyi bilen ve Âdemi topraktan safiyy ü müntehâb olarak yaratan Allaha yemin ederim.»

Kasemin cevabı aşağıda gelecektir. Hazret-i Mevlânâ Âdemin isminin zikri dolayısiyle müsemmâsının fezâilini beyâna şuru' edip diyor ki:

2652

در سه گز قالب که دادش وا نمود
هر چه در الواح و در ارواح بود

Der si kez Kalib ki dâdeş va nümûd,
Her çi der elvâh u der ervâh bud.

«Allah, Âdeme verdiği üç arşınlık bir kalıbda, elvâh ve ervâhta olan şeylerin hepsini ona gösterdi.»

(Elvâh) kelimesi (levh) in cem'idir. Burada cemî olarak irâd edilmesinin sebebi: levh-i kader, levh-i kazâ, levh-i mahv ü isbattır denildiği gibi ervâhın mukabili olan âlem-i eşbah, yânî maddiyyât âlemi diyenler de vardır. Hülâsa Cenâb-ı Hak Âdeme maddî ve ma'nevî âlemlerin ilmini ve esrârını bildirdi.

2653

تا ابد هر چه بود او پیش پیش
درس کرد از علم الاسماء خویش

Tâ ebed her çi bûved û pîşi pîş,
Ders kerd ez allem-el esma-i Hîş.

«Ebede kadar olacak ne varsa, olmadan evvel, Âdem Aleyhisselâm kendisine ta'lim olunan esmâdan öğrendi ve meleklere ders verdi.»

2654

تا ملک بیخود شد از تدریس او
قدس دیگر یافت از تقدیس او

Tâ melek bîhûd şud ez tedrîs-i û,
Kuds-i dîger yâfet ez taKdîs-i û.

«Melekler onun takdîsiyle kendilerinden geçtiler. Onun tedrisinden ayrıca bir kudsiyyet buldular.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki:

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةً قَالُوٓا
اَتَجْعَلُ ف۪يهَا مَنْ يُفْسِدُ ف۪يهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَٓاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ
وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ
كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫ن۪ي بِاَسْمَٓاءِ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِنْ
كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا اِنَّكَ
اَنْتَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْ فَلَمَّٓا
اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

Yânî: **«Habibim; Rabbin, meleklere (Ben yerde bir halife yaratacağım) dediği vakit; melekler dediler ki: (Orada fesad çıkaracak ve kanlar dökecek bir kimse mi yaratacaksın? Biz seni hamd ü senâ ile tesbih ve takdis ederiz). Meleklerin şu sözleri üzerine Cenâb-ı Hak: (Sizin bilmediğiniz hikmeti ve yer yüzünde halife yaratışımın sırrını ben bilirim) buyurdu. Vaktâki Âdemi yarattı, ona bütün isimleri öğretti, sonra onları —yânî Âdeme öğrettiği isimlerin müsemmâlarını— meleklere gösterdi; (Da'vânızda sâdık iseniz bu şeylerin isimlerini bana haber verin) buyurdu. Melekler onların isimlerini bilmedikleri için dediler ki: (Seni tenzih ve takdis ederiz. Biz, bize öğrettiklerinden başka bir şey bilmeyiz. Sen hakikaten Alîm ü Hakîmsin). Cenâb-ı Hak buyurdu ki: (Ey Âdem! Şunların isimlerini onlara haber ver.) Vaktâki Âdem onların isimlerini haber verdi. Cenâb-ı Hak meleklere buyurdu: (Ben size demedim mi idi ki ben göklerin ve yerin gaybını hakikaten bilirim. Sizin açıkça söylediğinizi ve kalbinizde gizlediğinizi de bilirim[59].)**

Bunun üzerine Âdemin, ilmine hürmeten, huzurunda eğilmeleri emrolundu. Onlar da o emre ittiba' eylediler. Yalnız şeytan kibr ve gururundan dolayı secde etmedi. İlâhi emre itâatsizliği ve Halife-i Rabbâniye hürmetsizliği yüzünden mel'ûn-i ebedî oldu.

---

(59) Sûre-i Bakara: 30-33.

Hazret-i Âdeme ta'lim edilen ve O'nun tarafından meleklere tefhim olunan (Esmâ)nın mâhiyyeti hakkında bir çok söz söylenilmiştir. Hülâsası ve zâhirisi: Âdem Aleyhisselâm gördüğü şeylere Hakkın ilhâmiyle taş, toprak, ağaç, yaprak gibi isimler koymuş ve o isimleri bilmeyen meleklere bildirmiştir. Şu halde lisân da Allahın ta'lim ve telkini ile meydana gelmiş demek olur. Öyle olmasaydı Dil Kurumunun senelerden beri uydurmağa çalıştığı garib ve âhenksiz kelimeler, halk tarafından kabul edilir ve söylenirdi.

Hazret-i Âdemin tedrisinden meleklerin ayrıca bir kudsiyyet bulmaları, öğrettiklerini öğrenmekle o husustaki cehâletten kurtulmalarıdır. Ankaravî Hazretleri, Mesnevî Şerhinde diyor ki :

«Hılkat-i Âdemden evvel melekler, Cenâb-ı Hakkı yalnız sıfât-ı selbiyye ile takdis ve tesbih ediyorlardı. Âdem Aleyhisselâm sıfât-ı sübûtiyye ile de takdise başlayınca, onlar da kendileri için yeni bir vâdi olan bu yola girdiler, yeni bir kudsiyyete erdiler.»

Selb: Cenâb-ı Hakta olmayan sıfatları, **subût** ise: Zât-i Bâride bulunan sıfatları söylemektir. Meselâ: Yâ Rabbî; sen fâni ve âciz değilsin, benzerin ve mülkünde ortağın yoktur demek, Allahı selben takdis etmektir. İlâhî; sen Vâhidsin, Ehadsin, Hâlıksın, Razzâksın demek de Zât-i Bâriyi sübûten takdis eylemektir.

2655

آن كشادى شان كز آدمرو نمود

در كشاد آسمانها شان نبود

Ân küşâdî şân kez âdemru numûd,
Der küşâd-ı âsmânhâ şân nebûd.

«Âdem Aleyhisselâmın ta'liminden meleklerde husûle gelen ma'nevî fütûhât, onlarda, göklerin açıklığından ve genişliğinden hâsıl olmamıştı.»

2656

در فراخى عرصۀ آن پاكجان

تنك آمد عرصۀ هفت آسمان

Der ferâHî arSa-i nâ pâkicân,
Teng âmed arSa-i heft âsmân.

«O rûhu pâk olan Âdemin ma'neviyeti sâhasına karşı, yedi kat semânın genişliği dar kalmıştı.»

Hazret-i Âdem için (pâk cân) ta'bir edilmesi **«Âdeme rûhumdan nefhettim»** ihbâr-ı Celili mûcebince kendisinde İlâhi bir rûh-i menfûh bulunmasındandır. Binâenaleyh, o kudsi mazhariyyet dolayısiyle bütün âlemlerin ucu bucağı bulunmayan vüs'ati, onun ma'neviyyeti huzurunda daralmıştır.

Ürefây-ı şüerâdan biri :

Arz-ı vâsi' istersen kâmilin gir kabzına,
Arş ü kürsîden geniştir bir velinin âyesi.

demiştir ki, rûh-i menfûha nâil olan Hazret-i Âdemin ahfâdından bir velinin avucu kürsîden de, arştan da geniştir. O avuç, İrâde-i İlâhiyye ile oralarda tasarruf eder. Nitekim Aleyhisselât Efendimiz bir parmak işâretiyle küre-i kameri ikiye ayırmıştı. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veheye isnâd edilen şöyle bir beyt vardır :

«Ey insan, kendini küçük bir parça, değersiz bir şey mi sanıyorsun? Bütün mükevvenât demek olan (Âlem-i Ekber) senin vücûdunda dürülmüş, bükülmüştür.» Bu i'tibâr ile insana (Fihrist-i kâinât) denilir.

Sultân'ül-Ârifîn, yânî Mevlânâ Muhammed Celâlüddîn Rûmî Kaddesallâhü sırrahû bu bahsi isbat için bir Hadis-i Kudsî ile istişhâd ediyor ve diyor ki :

2657

گفت پیغمبر که حق فرموده است
من نگنجم هیچ در بالا و پست

Goft peygamber ki haK fermûde est,
Men ne kencem hîç der bâlâ vü pest.

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) dedi ki: Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur. Ben yükseklere de, alçaklara da sığmam.»

2658

در زمین و آسمان و عرش نیز
می نگنجم این یقین دان ای عزیز

Der zemîn u âsmân u arşı nîz,
Mî ne küncem în yakîn dân ey azîz.

«Arza da, semâya da arş-ı a'lâya da sığmam. Azîzîm; bunu yakînen, yânî şeksiz şüphesiz olarak böyle bil.»

2659

در دل مؤمن بگنجم ای عجب
گر مرا جوئی در آن دلها طلب

Der dil-i mü'min bekuncem ey aceb,
Ger merâ cûyî der ân dilhâ Taleb.

«Acâibdir ki mü'minin kalbine sığarım. Beni arayacak olursan o gönüllerde ara.»

Bir Hadis-i Kudsîde, yânî Hazret-i Peygamberin Cenâb-ı Hak tarafından beyân buyurduğu bir kelâm-ı âlide: **«Beni arzım ve semâvâtım istiâb edemez. Lâkin mü'min, takiyy, nakiyy, veri' bulunan kulumun kalbi isti'âb eder»** buyurulmuştur.

Takiyy: Allahın emrine muhâlefetten çekinen.

Nakiyy: Günah şâibesinden pâk olan.

Veri': Günaha girmekten korkan demektir.

İşte Cenâb-ı Hak, lâmekân olduğu, yânî yere, göğe sığmadığı ve muhtaç olmadığı hâlde böyle mübârek kullarının kalbinde bulunur. Bundan da o münevver kalbin arz u semâdan büyük olduğu anlaşılır.

Derviş Yûnüs kuddise sirruhû der ki:

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudüste, Mekkede, hacda değildir.
Eğer bir mü'minin kalbini kırarsan,
Hakka eylediğin secde değildir.

Kezâ denilmiştir ki: **«Mü'minin kalbi beytullahtır.»** O halde Allahı bulmak isteyenler, onun evine gitmeli, yânî kâmil bir ârifin kalbine girmelidirler. Kâmil bir ârifin kalbine girmek: Onun rızâsını tahsil etmekten kinâye olduğu gibi, Allahın mü'minin kalbinde olması da mecazdır. Rızây-ı İlâhisinin o kalbde bulunduğuna işârettir.

2660

گفت ادخل فى عبادى تلتقى
جنة من رؤيتى يا متقى

Goft idHâl fî ibâdî teltaKî,
Cenneten men ru'yetî yâ muttaKî.

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey müttekî kulum; benim kullarıma dâhil ol ki beni rü'yetten ibâret bir cennete giresin.»

Hazret-i Pîr bu beyt ile Sûre-i Fecr'in sonundaki şu Âyetlere işâret ediyor:

يَآ أَيَّتُهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
۝ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۝

Yânî «Ey kendisine nûr-i yakîn ile itminân gelmiş olan nefs! Allahın verdiklerine râzı ve kendin rızây-ı İlâhiye nâil olduğun hâlde Rabbine dön! Kullarıma dâhil ol! Ve onlarla berâber cennetime gir[60].»

Rûh ile nefisten ibâret olan insanın, nefsini emmâre, levvâme, mutmainne, râziye, marziyye diye derecâta taksim etmişlerdir ki **birincisi:** Sâhibine menhiyyât ile emreden ve bu hususta tehakküm gösteren nefsdir. **İkincisi:** Menhiyyâtı irtikâb etmekle berâber ara sıra sâhibini levmeden, ayıblayan nefistir. **Üçüncüsü:** İmânı, îkâna, şekki yakîne tebeddül etmiş, bundan dolayı mutmainne sıfatını iktisâb eylemiş olan nefistir ki bu, terakki ederek Allahın gerek lutf, gerek kahr sûretiyle zuhûr eden tecelliyâtına rızâ gösterir ve (râziye) sıfatını alır. Bu dereceye vardıktan sonra Allahın da rızâsını kazanır, o vakit (marziyye) olur.

Nefs-i mutmainnenin bu ilâhî iltifâta, yâni: (Râzi ve marzî olduğun hâlde Rabbine dön) da'vetine ne vakit nâil olacağı müfessirler arasında ihtilâflıdır. Ba'zıları kabz-ı rûh esnâsında, bazıları da mahşerde bu emri alacaktır demişlerdir. Meşhuru birincisidir.

(Kullarıma dâhil ol!) Âyetinin meâlinde de ihtilâf vardır. Bu Âyet için ba'zı müfessirîn: **«Muvahhid kullarım arasına gir!»** demiş, ba'zısı ise: **«Ba's esnâsında kullarımın cesedine dâhil ol ve onların cesedleriyle berâber cennetime gir»** diye tefsir etmişlerdir. Urefây-ı Sofiyyeye gelince «Kullarıma dâhil ol» demek: **«Onların kalblerine gir ve gönüllerinde yer tut, yânî teveccühlerini ve rızâlarını kazan ma'nâsınadır»** demişlerdir.

Kibâr-ı evliyâullahtan Bâyezîd-i Bestâmi (kuddise sirruhu) hazretlerine biri gelmiş, beni Allaha kavuşturacak bir amel tavsiye et demiş. Hazret-i Bâyezid de: «Evliyâullâha hürmet ve muhabette bulun. Onların kalbine girmeye ve gönüllerini etmeye çalış. Cenâb-ı Hak günde üç

---

(60) Sûre-i Fecr: 27-30.

yüz altmış def'a ârif kullarının kalbine nazar eder. Orada ismin bulunacak olursa belki seni de mağfiret eder» buyurmuştur.

Bir ârifin sözü olan :

Cennet Hakkın bahçesidir, ârif onun bağbânı,
Bâğbânla bilişi gör, tâ giresin bağçesine.

beytinin de bahse taalluku vardır. Sebze bahçesine girmek için bahçevanla tanışmış olmak lâzımdır. Allahın bahçesi olan cennete girmek için de oranın bahçevanı bulunan âriflerle bilişmek ve sevişmek icabedeceği şüphesizdir.

2661

عرش با آن نور با پهنای خویش
چون بدید اورا برفت از جای خویش

Arş bâ ân nûr-ı bâ pehnâ-yı Hîş,
Çûn bedîd ûra bereft ez cây-ı Hîş.

«Arş, o kadar nûru ve o derece genişliğiyle berâber, Âdemin ma'nevî büyüklüğünü görünce yerinden gitti.»

.Yânî teaccüb ve tehayyüründen sarsıldı.

Evet. Mevcûdâtın en büyüğü ve en genişi arş imiş ki bütün mükevvenâtı ihâta eylemiş. Lâkin Âdemin ma'nevî büyüklüğü karşısında o vüs'at ve azamet küçülmüş ve daralmış.

2662

خود بزرگی عرش باشد بس بدید
لیك صورت کیست چون معنی رسید

Hod buzurgî arş bâşed bes bedîd,
Lîk Sûret k'îst çûn ma'nî resîd.

«Arşın büyüklüğü hakikaten çok zâhirdir. Fakat ma'nâ ile karşılaşınca sûret, kim olabilir?»

Yânî ne ehemmiyeti kalır?

2663

هر ملك مى گفت مارا پيش ازين
الفتى مى بود بر روى زمين

Her melek mî goft mârâ pîş ezîn,
Ülfetî mi bûd ber rûy-ı zemîn.

«Her melek diyordu ki: Bundan evvel bizde yer yüzüne karşı bir ülfet, bir tealluk vardı.»

2664

تخم خدمت در زمين مى كاشتيم
زان تعلق ما عجب مى داشتيم

ToHm-ı hidmet der zemîn mî kâştim,
Z'an taalluk mâ aceb mî dâştîm.

«Orada hizmet ve ibâdet tohumlarını seve seve ekiyor ve o sevgimizden hayrette kalıyorduk.»

2665

كين تعلق چيست با اين خاك مان
چون سرشت ما بدست از آسمان

K'în taalluk çîst bâîn Hâk-i mân,
Çûn sirişt-i mâ bedest ez âsmân.

«Bizim yaradılışımız semâvi olduğu hâlde, bu toprağa tealiukumuz nedendir?»

2666

الف ما انوار با ظلمات چيست
چون تواند نور با ظلمات زيست

Elfi mâ envârı bâ Zulmâtı çîst,
Çûn tovâned nûr-ı bâ Zulmâtı zîst.

«Bizim gibi nûrânilerin toprak misâli zulumât ile ülfeti nedendir? Nur, zulumât ile nasıl yaşayabilir?»

2667

آدما آن الف از تو بوی بود
زانکه جسمت را زمین شد تار و پود

Âdemâ ân elfi ez tû bûyı bûd,
Z'anki cism'et râ zemîn şud târ u pûd.

«Ey Âdem; meğer o ülfet, senin ma'nevî râyihandan imiş. Çünkü senin cismin topraktan yaradılmış, toprak, cesedinin atkısı olmuştur.»

2668

جسم خاکت‌را درینجا بافتند
نور پاکت‌را درینجا یافتند

Cism-i Hâketrâ derincâ bâftend,
Nûr-ı pâketrâ derincâ yâftend.

«Toprak olan cismini burada, yâni zeminde dokudular, terkib ve tahmîr ettiler. Pâk olan nurunu o hâkî bedende buldular.»

2669

اینکه جان ما ز روحت یافتست
پیش پیش از خاك آن می‌تافتست

Înki cân-ı mâ zîrûhet yâftest,
Pîşi pîş ez Hâk-i ân mî tâftest.

«Canımıza, şimdi senin ruhundan gelen feyz, çok zaman evvel toprakta parlamıştı.»

2670

در زمین بودیم و غافل از زمین
غافل از گنجی که بد در وی دفین

Der zemîn bûdîm u gâfil ez zemîn,
Gâfil ez genci ki bud der vî defîn.

«Biz zeminde bulunuyorduk. Fakat zeminden ve onun sînesindeki ma'nevî bir defîneden gafil idik.»

2671

چون سفر فرمود مارا زان مقام
تلخ شد مارا ازان تحویل گام

Çûn sefer fermûd mârâ zân maKâm,
TelH şud mârâ ezân tahvîlkâm.

«Allah, bize zeminden semâya sefer etmemizi emir buyurunca tahvîl-i makam ediş bize acı geldi.»

2672

تا که حجتها همی گفتیم ما
که بجای ما که آید ای خدا

Tâ ki huccethâ hemî goftîm mâ,
Ki becây-i mâ ki âyed ey Hudâ.

«O kadar acı geldi ki: Yâ Rabbî; bizim yerimize kim gelecek? diye hüccetlerimizi söylemeye, âdetâ i'tirâz etmeye başladık.»

2673

نور این تسبیح واین تهلیلرا
می فروشی بهر قال و قیلرا

Nûr-ı în tesbîh u în tehlîlrâ,
Mî furûşî behri Kâl û Kîylrâ.

«Dedik ki: Bu tesbih ve nûrunu, kîl ü kâl erbâbı olan insanlar için fedâ mı edeceksin?»

2674

حکم حق گسترد بهر ما بساط
که بگویید از طریق انبساط

Hükm-i hak gusterd behr-i mâ bısât,
Ki be gûyîd ez TarîK-ı înbısâT.

«Allahın hükmü, bize lutf ve müsâade gösterdi ve serbestçe murâdınızı söyleyin dedi.»

2675

هر چه آید بر زبانتان بی حذر
همچو طفلان یگانه با پدر

Her çi âyed ber zebântân bî hazer,
Hemçü Tıflân-ı yegâne bâ peder.

«Dedi ki: Anasının, babasının bir dânesi olan çocukların babalarına söyledikleri gibi siz de ağzınıza geleni söyleyin.»

2676

زانکه این دمها چه گر نا لایقست
رحمت من بر غضب هم سابقست

Zânki în demhâ çi ger nâ lâyıKast,
Rahmet-i men ber gaDab hem sâbıKast.

«Bu sözler, bu i'tirazlar yersiz olmakla berâber, benim rahmetim, gazabımı geçmiştir.»

Bir Hadîs-i Kudsîde **«Rahmetim, gazabımı sebketti, merhametim hiddetimden ziyâdedir»** buyurulmuş, bizim gibi günahkârlar için büyük bir müjde verilmiştir.

Şâir Emin Hümâyî merhum demişti ki :

Bu kadar cürm ü seyyiâtımla,
Rahmet ümidimin budur sebebi.
Ki buyurmuş Hüdây-ı Azze ve Cel:
«Sebekat rahmetî alâ gazabî.»

2677

از پی اظهار این سبق ای ملك
در تو بنهم داعیۀ اشکال و شك

Ez pey-i izhâr-ı în sabK ey melek,
Der tu bi'nhem dâiye eşkâl ü şek.

«Ey melek, rahmetimin gazabımı geçtiğini meydana çıkarmak için senin kalbine böyle müşkil ve şek ilhâm ediyorum.»

2678

تا بگوئی و نگیرم بر تو من
منکر حلمم نیارد دم زدن

Ta begûyî vû negîrem ber tu men,
Münkir-i hilmem neyâred dem zeden.

«Bu ilhâmım, sen ağzına geleni söyleyesin, ben de seni muâheze etmeyim de, Hilmimi inkâr edenler söz söylemeye muktedir olmasınlar diyedir.»

2679

صد پدر صد مادر اندر حلم ما
هر نفس زاید فتد اندر فنا

Sad peder Sad mâder ender hilm-i mâ,
Her nefes zâyid füted ender fenâ.

«Bizim Hilmimizden her ân yüzlerce ana, baba doğar ve fenâya gider.»

«Şefkatli bir ananın çocuğuna olan merhametinden ziyâde, Allah, kuluna merhametlidir» denilmiştir.

Eshâb-i Kirâm huzûr-i seâdette bulunurken çocuğu kucağında bir kadın, önlerinden geçmiş. Aleyhisselât Efendimiz :

— **Bu kadın, bu çocuğu ateşe atabilir mi?** diye sormuş. Huzurda olanlar:

— **Hayır Yâ Resûlallâh; merhameti bırakmaz** demişler. Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri :

— **Allah bu kadından erhamdir** buyurmuş.

Ne büyük bir müjde değil mi?

2680

حلم ایشان کف بحر حلم ماست
کف رود آید ولی دریا بجاست

Hilm-i işân keff-i bahr-i hilm-i mâst,
Kef reved âyed velî deryâ becâst.

«Ananın, babanın çocuğa karşı hilm ve şefkati, bizim Hilm denizimizin köpüğü gibidir. Köpük gider, gelir. Lâkin deniz yerindedir.»

2681

خود چه گويم پيش آن در اين صدف
نيست الا كف كف كف كف

Hod çi gûyem pîş-i ân der în Sadef,
Nîst illâ keff-i keff-i keff-i kef.

«Ne söyleyim, nasıl anlatayım? Allahın hilmi inci, insanın hilmi sedef gibidir. Hayır... O da değil. İnsanın hilmi, hilm-i İlâhî denizinin köpüğünün, köpüğünün, köpüğüdür.»

Bundan sonra bedevî lisanından deniliyor ki:

2682

حق آن كف حق آن درياى صاف
كامتحانى نيست اين گفت و نه لاف

HaKK-ı ân kef HaKK-ı ân deryâ-yı Sâf,
K'amtihânî nîst în goft u nilâf.

«O köpük ve o sâf deryâ hakkı için bu sözlerim imtihân olmadığı gibi lâf-ı güzâf kabilinden de değildir.»

2683

از سر مهر و صفااست و خضوع
حق آنكس كه بدو دارم رجوع

Ez ser-i mihr u Safâest u huDû',
HaKK-ı ânkes ki bedû dârem rucû'..

«İnd-i İlâhisine rücu' edeceğim Allah hakkı için sözlerim; muhabbet, safvet ve teslimiyyet sevkiyledir.»

2684

گر بپیشت امتحانست این هوس
امتحانرا امتحان کن یك نفس

Ger bepîşt-i imtihânest în heves,
İmtihânrâ imtihân kun yek nefes.

«Bu sözler sana imtihan gibi geliyorsa bir def'acık o imtihanı imtihan et.»

2685

سر مپوشان تا بدید آید سرم
امر کن تو هر چه بروی قادرم

Sır mepûşân tâ bedîd âyed sırem,
Emr kun tû herçi ber vî Kâdirem.

«Sırrını saklama. Kalbindekini söyle ki benim de sırrım meydana çıksın. Yapabileceğim her şeyi bana emreyle.»

2686

دل مپوشان تا بدید آید دلم
تا قبول آرم هر آنچه قابلم

Dil mepûşân tâ bedîd âyed dilem,
Tâ Kabûl ârem her ânçi Kâbilem.

«Kalbini örtme ki, benim kalbimdeki de zâhir olsun. Kabiliyyetim ne ise onu kabul edeyim.»

2687

چون کنم در دست من چه چاره است
در نگر تا جان من چه کاره است

Çûn kunem der dest-i men çi çâre est,
Der niger tâ cân-ı men çi kâre est.

«Nasıl hareket edeyim, benim elimde ne çare vardır? Ruhuma kadar nazar et de onun ne yapabileceğini anla.»

«BEDEVÎ KARISININ RIZK ARAMA YOLUNU KOCASINA TA'YİN ETMESİ, BEDEVİNİN DE O TAVSİYEYİ KABUL EYLEMESİ»

2688

گفت زن يك آفتابى تافتست
عالمى زو روشنايى يافتست

Goft zen yek âfitâbî tâfetest,
Âlemî z'u rûşenâyî yâfetest.

«Kadın dedi ki: Bir güneş parlamış, bütün âlem ondan aydınlanmıştır.»

2689

نائب رحمن خليفهٔ كردكار
شهر بغدادست از وى چون بهار

Nâîle-i rahman Halîfe' kirdkâr,
Şehr-i Bagdâdest ez vî çûn behâr.

«O güneş, Hakkın vekili, Allahın halifesidir ki Bağdad şehri onun sâyesinde bahar gibidir.»

2690

گر بپيوندى بدان شه شه شوى
سوى هر ادبار تا كى مى روى

Ger bipeyvendî bedan şeh şeh şevî,
Suy-ı her idbâr tâ key mî revî.

«O pâdişaha vâsıl olabilirsen sen de şâh olursun. Ne vakte kadar bu uğursuzluk yoluna gideceksin?»

Fakr u zarûretten şikâyet eden kadın, kocasının tembelliği bırakıp Bağdada gitmesini, oradaki halifeye münâsebet peydâ etmesini tavsiye eyliyor. Eğer halife ile tanışacak olursan fukarâlıktan kurtulur, hâline göre sen de bir şâh olursun diyordu.

Bu münâsebetle iyilerle görüşmenin iyi olmaya vesile olacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

2691

همنشینی مقبلان چون کیمیاست
چون نظار شان کیمیای خود کجاست

Hem nişînî maKbulân çûn kîmyâst,
Çûn naZâr şan kîmyâyî Hod kocâst.

«İkbâl sâhibleriyle, seâdet-i ezeliyye mazharı olanlarla oturmak kimyâ ve iksir gibidir. Öyle kimselerin nazarları misilli bir iksir nerede bulunur?»

Derler ki: **«Sohbet te'sir eder, tabîat o sohbetten müteessir olur.»** İyi adamların sohbeti iyiliğe dâir olacağı için meclislerinde bulunanlar, o sohbet te'siriyle iyiliğe meylederler ve nihâyet iyi olurlar. Kötülerin sohbetini de buna kıyas edin. Hazret-i Mevlânâ Mesnevinin diğer bir yerinde iyi ve kötülerin sohbetinin nasıl te'sir ettiğini beyân için buyuruyor ki :

Misk yağcı dükkânında oturan kimsenin üstü, başı misk kokar. Demirci dükkânında oturan kimsenin üstü, başı da is ve pis kokar. Hattâ demir dövülürken sıçrayan kıvılcımdan elbisenin yanmak ihtimâli vardır. Onun için iyilerin meclisine devâm etmeli, onların sohbetinden feyz almalıdır.

Hazret-i Mevlânâ burada âli bir misâl irâd edip diyor ki:

2692

چشم احمد بر ابوبکری زده
او ز یك تصدیق صدیق آمده

Çeşm-i Ahmed ber Ebûbekrî ze'de,
Û zi yek taSdîK-ı SıddîK âmede.

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmın mübârek nazarı Ebû Bekr Radiyallâhü anhe değince o bir tasdik ile sıddikiyyet mertebesine erişti.»

سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرٰى بِعَبْدِه۪ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا

Yânî: **«Abd-i hâssı Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmı geceleyin Mescid-i Harâm, yânî Mekke'den Mescid-i Aksâ, yânî Kudüs'e götüren Allah Zül-celâl şân-ı Ulûhiyyetine yakışmayan şeylerden münezzehtir[61]»** Âyeti Kerimesinde beyân buyurulduğu üzere bi'setin 12. senesinde Mir'âc-ı Muhammedî vuku' buldu.

Sallallâhü Aleyhi Vesellem bir gün Mekke'den Kudüs'e götürüldü. Oradan göklere, sonra âlem-i imkân hâricine çıkarıldı. Kelâm-ı Hakkı işitti, Cemâlullahı gördü. Sonra Mekke'ye geldi. Mi'râc esnâsında neler oldu? Onu Allah ile Habibullah bilir. Bir İran şâiri: «Mi'râc-ı hakikatin vasfını benim gibi bir mütehayyirden sorma. Denize düşen damla deniz olur. Fakat peygamber ne oldu bilmiyorum» demiştir.

Aleyhisselât Efendimiz mi'râcını eshâbına anlattı. Hepsinden evvel Hazret-i Ebû Bekr Radiyallâhü Anh o hârikanın vukû'unu tasdik ettiği için kendisine **(Sıddîk)** denildi. Diyorlar ki: Nübüvvetten sonra sıddîkiyyetten efdal bir mertebe yoktur. Nitekim Sûre-i Nisâ'daki:

وَمَنْ يُطِعِ

اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ

النَّبِيّ۪نَ وَالصِّدّ۪يق۪ينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِح۪ينَ

Yânî: **«Her kim Allaha ve Peygambere itaat ederse öyle mutî olanlar, Allahın kendilerine in'âm ve ikrâm eylediği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve sâlihler ile birlikte olacaklardır[62]»** Âyetinde sıddîkiyyet mertebesi ikinci olarak zikredilmiştir. Hüseyin Vâızın (Meâlim-üt-Tefsir) deki nakline göre bu Âyetteki (nebiyyîn) ile Hazret-i Peygambere, (sıddîk) ile Cenâb-ı Ebû Bekre, (şühedâ) ile Ömer, Osman, Alî Hazârâtına, (sâlihîn) ile de sâir sehâbilere işâret buyurulmuştur. İşte Sıddîk-i Ekberin o mertebeye yükselmesi, Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin soh-

(61) Sûrei Esra: 1.
(62) Sûrei Nisa: 69.

bet ve hizmetinde bulunması ve nazar-ı teveccühünü kazanmış olması dolayısiyledir.

Bedevi karısının: halifenin yanına git diye tavsiyesi üzerine bedevî:

2693

گفت من شهرا پذیرا چون شوم
بی بهانه سوی او من چون روم

Goft men şehrâ pezîrâ çûn şevem,
Bî behâne sûy-i û men çûn revem.

«Dedi ki: Ben pâdişah huzuruna nasıl çıkabilirim, bahânesiz, sebebsiz, onun yanına ne yüzle gidebilirim?»

2694

نسبتی باید مرا یا حیلتی
هیچ صنعت راست شد بی علتی

Nisbetî bâyed merâ yâ hiyletî,
Hîç San'at râst şud bî illetî.

«Benim için bir münâsebet, yâhud bir çâre lâzımdır. Hiç bir san'at, âletsiz, tezgâhsız işlenebilir mi?»

Karısının tavsiyesi üzerine bedevî, halifenin huzuruna çıkabilmek için yakînlerine bir münâsebet, yâhud elinde bir hüner bulunması lâzım geldiğini, halbuki onların kendisinde bulunmadığını söylüyor. Her san'atın âlet ve tezgâhına muhtaç olduğunu misâl olarak irâd ediyor, bunu te'yid için de bir fıkra söylüyor :

2695

همچو مجنونی که بشنید از یکی
که مرض آمد بلیلی اندکی

Hemçü Mecnûnî ki bi'şnîd ez yekî,
Ki maraZ âmed be Leylî endekî.

«Benim hâlim, Mecnûnun hâline benzer ki: Leylâ biraz hastalandı diye birinden işitmişti.»

2696

گفت آوه بی بهانه چون روم
ور بمانم از عیادت چون شوم

Goft âveh bî behâne çûn revem,
V'er bemânem ez ıyâdet çûn şevem.

«Dedi ki: Eyvâh! Sebebsiz ve bahânesiz nasıl giderim, hatır sormaya gitsem nasıl ederim?»

2697

قل تعالوا گفت حق مارا بدان
تا بود شرم اشکنی مارا نشان

Kul Teâlâ goftı haK mârâ bedân,
Tâ buved şerm işkenî mârâ nişân.

«Bilmiş ol ki Cenâb-ı Hak, bizim için kibir kırmak nişânesi olmak üzere «geliniz!» diye emir verdi.»

Sûre-i Âl-i İmrân'da buyurulmuştur ki:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

Yânî: **«Habibim de ki: Ey kitaba tâbi' olanlar! (yânî ey Yahûdiler, ey hıristiyanlar) Bir Kelimeye geliniz ki bizimle sizin aranızda müsavidir. (Müsavi olması, bütün peygamberlerin o kelimeyi, yânî kelime-i tevhidi tavsiye etmiş olmalarındandır. Evvelce tavsiye edilmiş, şimdi de da'vet olunmakta bulunmuş olan şudur): Allahtan başkasına ibâdet etmeyelim ve ona hiç bir şeyi şerik koşmayalım. Allahtan başka ba'zılarımızı**

Rab ittihaz etmeyelim. Ehl-i kitab olanlar, bu da'vetten yüz çevirirlerse, ey müslümanlar deyiniz ki: (Ey Yahudiler, ey Hıristiyanlar) şâhid olun biz hakikaten müslümânız[63].»

Semâvî ve kitâbi olan üç din vardır ki Mûsâ, İsâ, Hazret-i Muhammed Aleyhimüssalâtü Vesselâm taraflarından tebliğ olunmuşlardır. Bu üç dinin esası; tevhid, yâni Ma'bûd-i Hakiki'nin (Vâhid ve lâ şerike lehü) bulunduğuna inanmak olduğu için, bu bakımdan, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında ihtilâf olmamak lâzım gelir. Öyle olduğu hâlde Mûsâ ve İsâ ümmetleri sonradan sapıtmışlar, mahlûk ve mevlûd olduğunu bildikleri (Üzeyr)e Yahudiler, (İsâ)ya da Hıristiyanlar (İbnullah) yânî (Allahın oğlu) demişlerdir.

Onların bu dalâletten kurtulmaları için Cenâb-ı Hak, peygamberine bu emri vermiş, kendilerini tevhid ve hidâyet yoluna da'vet etmeye me'mur etmiştir. Hazret-i Mevlânâ «Geliniz» emrinden latif bir nükte çıkarıyor ve diyor ki: Bu, bir da'vettir. Da'vet olunan yere gitmek için bir vesîle tedârik etmek, yânî bir şey götürmek lâzımdır. Cenâb-ı Hak da'vetle berâber vesîlesini, hediyyesini bildiriyor. Kibr ü azameti kırıp da o da'vete icâbet etmenin en büyük vesîle ve en makbul bir hediyye olduğunu anlatıyor. Mezar kitabesi olmak üzere şöyle bir kıt'a vardır.

Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim; boş gelmedim, ben suç getirdim.
Dağlar çekemezken o ağır yükü,
İki kat sırtımla pek güç getirdim.

Bir yere öyle bir şey götürmeli ki makbûle geçsin. Rahmet ü mağfiret deryâsı olan İnd-i İlâhîye de cürm ve kusûr, acz ve meskenet götürmeli ki, Rahîm ve Gafûr isimlerinin tecellisine vesile teşkil etsin.

Der-i Mevlâda ne şâh ü ne şehîm isterler,
Kulluk âdâbı bilir abd-i hadîm isterler.

Oranın mahz-ı itâattir olan matlûbu,
Ne recâ meyli ararlar, ne de bîm isterler.

Sıdk u ihlâs ile tahsîl-i rızâ etmek için,
Terk-i cân eyleyecek merd-i kerîm isterler.

---

(63) Sûrei Âli İmran: 64.

Bezm-i vahdet — ki fenâ âlemidir — sahnında,
Ne âlim ü ne hakîm ü ne kelîm isterler.

***

Ona rehyâb-ı duhûl olmak için âdemde,
Evvelâ hestî-i mevhumu adîm isterler.

***

Bârigâh-ı azamet-perver-i Lâhûtîye,
Pây-i hâdis giremez, mahv-i kadîm isterler.

***

Ben de Tâhir umarım lûtf-i Hüdâyı ki onun,
Bâb-ı gufrân-ı keriminde esîm isterler.

Fakat sözlerim yanlış anlaşılmasın. Tâât ü ibâdâtı bırakalım, Allahın emirlerine kulak asmayalım, nehiylerinden çekinmeyelim demek istemiyorum. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin gece sabaha kadar namaz kılmaktan mübârek ayakları şiştiği halde: **«Ey Ma'bûd-i hakiki; seni tesbih ü tenzih ederim. Sana lâyık ibâdette bulunamadık»** buyururdu. Biz de elden geldiği kadar kulluğumuzu ifâya çalışalım, lâkin noksânımızı bilelim ve aczimizi her vakit i'tirâf edelim. Öbür tarafa da acz ü meskenet götürelim. Bedevî bunları düşünmekle berâber halîfenin sarayına eli boş gitmekten utanıyor ve o hicâbı kırmak için kendisinde kuvvet bulamıyordu.

2698

شب پرانرا گر نظر و آلت بدی
روز شان جولان و خوش حالت بدی

Şeb perânrâ ger nazar v'âlet budî,
Rûz şân cevlânu hûş hâlet budî.

«Yarasa kuşlarının gözleri aydınlıkta görse ve rü'yetlerine âlet olsaydı onlar da sâir kuşlar gibi gündüzleri güzelce uçarlardı.»

Bedevî'nin şu sözlerine karısı i'tirâz etti de:

2699

گفت چون شاه کرم میدان رود
عین هر بی آلتی آلت شود

Goft çûn şâh-ı kerem meydân reved,
Aynı her bî âletî âlet şeved.

«Dedi ki: Kerem sâhibi olan pâdişâh meydana çıkınca âletsizlik bir âlet, sebebsizlik de bir sebeb teşkil eder.»

2700

زانکه آلت دعوی است و هستی است
کار در بی آلتی و پستی است

Zân ki âlet da'vî est u hestî est,
Kâr-ı der bî âletî vü pestî est.

«Çünkü âlet ve sebeb, bir nevî varlık da'vâsıdır; asıl iş görecek olan yokluk ve mahviyettir.»

Bedevî de :

2701

گفت که بی آلتی سودا کنم
تا نه من بی آلتی پیدا کنم

Goft ki bî âletî sevdâ kunem,
Tâ ne men bî âletî peydâ kunem.

«Cevab verdi ki: Ben âletsizlik ve çâresizliği temâmen elde etmeyince âletsizlik da'vâsına nasıl kalkışabilirim?»

Meselâ iş görebilecek kudretim var. Böyle iken nasıl olur da âcizlik iddiâsında bulunabilirim?

2702

پس گواهی بایدم بر مفلسی
تا شهی رحمی کند با مونسی

Pes güvâhî bayedem ber müflisî,
Ta şehî rahmî küned bâ mûnisî.

«Şâhın bana mûnislik göstermesi ve merhamet etmesi için benim müflis olduğuma şâhid lâzımdır.»

Yânî bende çalışacak kudret ve kuvvet görülüp dururken kudret ve kuvvet müflisi, âciz bir zavallı olduğuma nasıl şâhid gösterebilirim?

Evet. Hakiki varlık âlemi olan İnd-i İlâhî'de en ziyâde makbul olan yokluktur. Fakat yokluk da'vâsında bulunmak için hakikaten yok olmuş olmak, o yokluğu kavlen değil, fi'len isbât etmek lâzımdır. Binâenaleyh :

2703

تو گواهی غیر گفت و گو و رنگ
وا نما تا رحم آرد شاه شنگ

Tu güvahiyı ğayr-ı gûft-û-gô-vû-reng,
Vâ nüma ta rahm âred şah-ı şeng.

«Sen dedi-kodudan ve renkten, sûretten başka bir şâhid göster ki o güzel pâdişâh bana acısın.»

2704

کین گواهی که ز گفت و رنگ بد
نزد آن قاضی القضاة آن جرح شد

Kîn güvahî ki zigüft-û-reng büd,
Nezd-ı ân KaDi-l KüDat ân carh şüd.

«Bu sözden ve reng ü sûretten ibâret olan şâhid, o kadılar kadısının huzurunda cerh ü reddedilir.»

(Kâdıülkudât) ta'biri ve kâdıülkudâtlık makamı, Abbâsilerde Hârûnürreşid devrinde ihdâs edilmiş, ilk def'a olarak İmâm-ı Ebû Yûsüf o makâma getirilmiştir.

Hakk-ı kazâ, yâni hüküm vermek salâhiyyeti, halife tarafından yalnız kâdıülkudâta verilir, vilâyetlere kâdıülkudât tarafından vekil olarak kadılar gönderilirdi. Osmanlı devletinde de Hakk-ı kazâ, Rumeli ve Anadolu Kazaskerlerine verilmişti. Vilâyetlerdeki kadılara (nâib) denilirdi ki hüküm vermekte kazasker vekili demekti.

Şâhidin cerhi: Doğru söylemediği mahkemece anlaşıldığı için şehâdetinin kabul edilmeyişidir.

Vaktiyle ramazan ve bayram, hilâlin rü'yetiyle ve gören iki şâhidin şehâdetiyle isbât edildiği için, ramazan olacağı gece İstanbul kadılığı dâiresinde kadı efendi ile maiyyeti memurları oturup şâhidlerin gelmesini beklerlerdi. Hilâli görüp şehâdette bulunanlara biraz para da verilirdi. Herifin biri, en evvel gelip o parayı almak için koşa koşa İstanbul kadılığına gitmiş :

— Efendim; ay'ı gördüm! diye kadının odasına dalmış. Ortadaki şamdan tepsisine çarparak devirmiş. Kadı da:

— Be adam; yerdeki araba tekerleği kadar tepsiyi görmezken gökteki tırnak kadar hilâli nasıl gördün? Çık dışarı! diye onu kovmuş. İşte şâhidin cerhi böyle olur.

2705

صدق می‌خواهد گواه حال او

تا بتابد نور او بی قال او

SıdK miHâhed güvah-ı hal-ı ô,
Tâbıtâbed nur-ı ô *bî Kal-ı* ô.

«Da'vânın doğruluğunun, müddeinin sözünden evvel, parlak bir sûrette meydana çıkması için, onun şâhid-i sıdk u istikâmet olmalıdır.»

«BAĞDATTA SU KITLIĞI VAR ZANNİYLE BEDEVÎ'NİN ORADAKİ HALİFEYE ÇÖLDEN BİR TESTİ YAĞMUR SUYU HEDİYYE GÖTÜRMESİ»

2706

گفت زن صدق آن بود کز بود خویش

پاك بر خیزی تو از مجهود خویش

Goft zen SıdK ân büved kiz bud-ı Hiş,
Pâk berHîzi tu ezmechûd-ı Hiş.

«Bedevî karısı dedi ki: Sıdk; kendi varlığından ve cehd ü amelinden davranman, yâni elinden gelebileni yapmandır.»

2707

آب بارانست مارا در سبو
ملکت و سرمایه و اسباب تو

Âb-ı bâranest mara der sübû,
Mülket-û sermaye-vû-esbab-ı tû.

«Destide yağmur suyumuz var ki, senin malın mülkün olduğu gibi, halife ile mülâkâtın için de sermâye ve sebebindir.»

2708

این سبوی آبرا بردارو رو
هدیه ساز و پیش شاهنشاه شو

În sûbûy-ı âbra berdar-û rev,
Hedye saz-û pîş-i şâhin-şah şev.

«Bu su destisini yüklen de git. Onu hediyye olarak takdim eyle, pâdişâhın karşısına çık.»

2709

گوکه مارا غیر ازین اسباب نیست
در مفازه هیچ به زین آب نیست

Gôki mara ğayr ezin esbâb nîst,
Dermefaze hiç bih zin âb nîst.

«De ki: Bizim bundan başka takdim edilecek bir şeyimiz yok. Lâkin çölde bundan daha iyi su bulunmaz.»

2710

گر خزینش پر متاع فاخرست
اینچنین آبش نباشد نادرست

Ger Hazineş pür metâ-ı fâHırest,
İnçünin âbeş nebâşed nadırest.

«Halifenin hazinesi kıymetli ve iftihâra değer şeylerle dolu ise de böyle suyu yoktur, çünkü nâdirdir.»

Hazret-i Mevlânâ, bahsedilen desti ile sudan maksadın ne olduğunu izah için diyor ki :

2711

چيست آن كوزه تن محصور ما

اندرو آب حواس شور ما

Çîst ân kûze ten-ı mahSur-ı ma,
Enderô âb-ı havass-ı şûr-ı ma.

«O desti nedir? Bizim mahsûr olan bedenimizdir. İçinde, havassımızdan ibâret, acı ve tuzlu su vardır.»

2712

اى خداوند اين خم و كوزهٔ مرا

در پذير از فضل الله اشترى

Ey Hüdavend in Hüm-û kûze-ı mera,
Der pezir ez faDlüllah-ı İştera.

«İlâhi, (innallâheşterâ) keremiyle benim bu küpümü ve destimi kabul eyle.»

Sûre-i Tevbedeki bir Âyete işâret ediliyor :

Bi'setin 13. senesinde ve hac mevsiminde (Mine)deki (Akabe) mevkiinde vukua gelen bir ictima'da Medine Müslümanlarından 73 erkek ile 2 kadın Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize biat edeceklerdi. On'ardan Abdullah bin Revâha radiyallâhü anh: «Yâ Resûlullâh; Allah için ve kendin için istediğin şartları bize bildir» dedi.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Hazretleri: **«Allaha şirk koşmamak, zinâ, sirkat ve iftira etmemek, çocuklarını öldürmemek, bir de Zât-i akdes-i Risaleti evlâd ü iyallerini korudukları gibi muhafaza eylemek şartlarını»** teklif etti. Medineliler: Bu şartların ifası mukabilinde ne mükâfat göreceklerini sordular. Peygamber Efendimiz:

— **Cennet.**

Cevâbını verince derhal ve o şartlar mu'cebince biât ettiler. Şu hareket, Allah ile bir ticâret demek oldu. Binâenaleyh Cenâb-ı Hak buyurdu ki :

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰيةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ أَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

Yânî: **«Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. Mukabilinde onlara cenneti vermekle o mü'minler, Allah yolunda harb edecekler, düşmanı öldürecekler ve onlar tarafından öldürülecekler. Allah, bu alış verişi hak ve sâbit olarak Tevratta, İncilde ve Kur'ân-ı Kerim'de va'deylemiştir. Her kim Allaha karşı ettiği ahde vefâ eder, Allah yolunda malını, canını fedâ etmekten çekinmezse, Allah ile yaptığınız bu alış verişte size müjdeler olsun ki müşteriniz bizzât Cenâb-ı Haktır. İşte şu alım satım yok mu o, azim bir kurtuluştur[64].»**

Hazret-i Mevlânâ bedevî lisânından diyor ki: «Yâ Rabbî; nefsini ve malını fedâ etmeyi cennetle satın alıyorsun. Benim de mâl nâmına şu desti içindeki suyum var. (İnnallâheştera) buyurman hürmetine ve o fazl u kerem!e o destiyi ve içindeki suyu kabûl eyle.»

2713

کوزهٔ با پنج لوله پنج حس
پاك دار این آبرا از هر نجس

Kûze-i ba penc lûle-i penc his,
Pâk dar inâbra ez her necis.

«Beş histen ibâret beş musluğu bulunan bu beden destisini ve içindeki suyu her türlü necisten temiz bulundur.»

İnsandaki zâhirî beş duygu vardır ki şunlardır: Bâsıra (görmek hissi), sâmia (işitmek hissi), şâmme (koku almak hissi), zâika (ağızdaki tat duymak hissi), lâmise (temâs edilen bir şeyin sıcak, soğuk; sert, yumuşak olduğunu anlamak hissi). Hazret-i Mevlânâ bu beş hissi suya, onla-

(64) Sûrei Tevbe: 111.

rın bulundukları âzâyı beş âdet musluğa, hepsinin mahalli olan cesedi de destiye benzetiyor ve bedevî lisânından: «İlâhi; haram olan şeylerden beni muhafaza et ki desti de, musluklar da, içindeki su da kirlenmesin» diye duâ ediyor.

2714

تا شود زین کوزه منفذ سوی بحر
تا بگیرد کوزهٔ من خوی بحر

Tâ şeved zin kûze menfez sûy-ı bahr,
Ta bıgîred kûze-ı men Hûy-ı bahr.

«Tâ ki bu destiden denize bir menfez, bir yol açılsın da destim deniz tabiatini bulsun.»

Suyu âb-ı hayât gibi tatlı ve berrak bir nehrin kenarına bir desticik konulsa ve o destiye bir delik açılsa nehrin suyu destiye dolar, dâimâ içinde tatlı ve berrak su bulunur, âdetâ o desti, o nehrin hassasını kazanmış olur.

2715

تا چو هدیه پیش سلطانش بری
پاك بیند باشدش شه مشتری

Ta çû hedye piş-î sulTâneş berî,
Pak bîned başedeş şeh müşteri.

«O vakit o destiyi hediyye olarak sultanın huzuruna götürsen sultan onu temiz görünce müşterisi olur.»

Ma'lûmdur ki bir şey alınacağı vakit her şeyden evvel onun temizliğine dikkat edilir. Sucunun şisesi ve bardağı kirli, suyu da bulanık ve acı olursa ondan içmezler. Bunun gibi büyük ve tatlı bir nehir kenarına konulan desti, kirli bulunursa, yânî feyz-i İlâhiye ma'ruz bir kalbin içinde mâsivâ muhabbeti ile kötü ahlâk kirliliği mevcud olursa o kalb, feyz-i İlâhî nehrinin tabiatini ve hassasını iktisâb edemez.

İnsana her şeyden evvel tahâret lâzımdır. Tahâret demek olan abdestle gusül ferâiz-i İlâhiyyedendir. Tahâret-i zâhire ile dışarıdaki a'zâ temizlenir. Bir de tahâret-i bâtına yânî kalb temizliği vardır ki, o da varlık ve benlik şâibesinden bir de seyyiât-ı ahlâkiye kirinden kalbin temiz bulunmasıdır. Bu da bir insân-ı kâmilin, bir tabib-i ma'nevinin tavsiye

ve tedâvisi ile husûle gelir. Onun için Hazret-i Mevlânâ, beden destisinin muslukları bulunan beş hissin levs-i ma'nevî olan şeylere karşı kapalı bulundurulması icabettiğini hatırlatmak için diyor ki:

2716

لوله‌ها بربند و پر دارش زخم
گفت غضوا عن هوی ابصارکم

Lûleha berbend-û pür dareş ziHüm,
Gôft aDDû an hevâ ebSareküm.

«Muslukları kapa, yânî his musluklarını muhafaza et ve destiyi küpten, yânî feyz-i İlâhî hazinesinden dolu bulundur. Cenâb-ı Hak hevâ ve hevese karşı gözlerinizi kapayın buyurmuştur.»

Beden destisinin musluklarını kapamak, beş duygu'nun mevzii bulunan gözün, kulağın, burnun, ağzın ve ellerin haram olan şeylerden muhafazasıdır. Çünkü oraların birinden girecek kirli bir duygu, beden destisini kirletir. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak, haram olan şeylere karşı gözlerinizi kapayınız buyurmuştur.

Son cümle ile (Sûre-i Nûr) daki şu Âyete işâret ediliyor:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

Yânî: **«Habibim; mü'minlere söyle ki, haram olan şeylere karşı gözlerini kapasınlar[65].»** (yânî onlara bakmasınlar, nâmahreme nazar etmesinler, haram olan bir şey gözlerine ilişirse başlarını çevirsinler.)

(Zâhiret'ül-mülûk) isimli eserde denilmiştir ki «şeytanın insan cesedine en sür'atli habercisi ve iğvâ vâsıtası gözlerdir. Çünkü diğer dört his, mevzi'lerinde sâkindir. Kulak, güzel bir ses işitmeden, burun şehvetengiz bir koku duymadan, ağız haram bir şeyin tadına bakmadan, eller yumuşak bir şeyi yoklamadan evvel heyecâna gelmez. Fakat göz yakından da, uzaktan da muharremâtı görür, âdetâ günahı uzaktan avlar.»

Namaz esnâsında gözleri duvarda gezen adamı, ağaç dalları arasında kuş arayan avcıya benzetmişler ve kıldığı namaza (avcı namazı) demişlerdir.

Hazret-i Şiblî (Kuddise sirruhu) bu Âyetin tefsirinde demiştir ki:

---

(65) Sûrei Nur: 30.

«Mü'minler baş gözünü, muharremâtı, kalb gözünü mâsivallâha, yâni Allahtan başka her şeye karşı kapalı bulundurmalıdır.»

وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ

«Yine o mü'minler, şehvet mahallerini haramdan muhafaza etsinler[66].» (Ve oraları, erkekler göbekten diz kapaklarına kadar, kadınlar ise temâmiyle örtsünler).

Tesettür hakkında Allahın şu kat'î emrine karşı açık gezenlere, plajlarda açıkta ve erkeklerle birlikte denize girip kumda oynayan kadınlara bilmem ne denilir?

Vaktiyle Aksaray, Bâyezid, Fâtih, Köprübaşı gibi İstanbulun kalabalık yerlerinde kirâ beygirleri vardı. Ucuz bir ücretle yolcu taşırlardı. Fakat hayvanlardan çoğunun dizleri tutuk olduğu için düştükleri ve süvârisini düşürdükleri olurdu. Bu münâsebetle zürefâdan birine :

— Kira beygirine binenlere ne dersin? diye sormuşlar.

— Deli derim! cevabını vermiş.

— Koşturan için ne dersin? süâlinde bulunmuşlar.

— Ta'bir bulamam! demiş.

Onun gibi öyle plajlarda (çıplak Mustafa) yı hatırlatacak hanımlar için ta'bir bulunamaz.

ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۞

Yânî: **«Şu (yânî göz kapamak, avret yerlerini örtmek ve temâmiyle örtünmek) onlar, (yânî mü'minler) için en temiz ve en emniyyetli bir harekettir. Cenâb-ı Hak, onların yaptıklarını (yânî gözlerini kapayıp kapamadıklarını, görülmesi memnu' olan yerlerini örtüp örtmediklerini, bunları da) Allah rızası için mi, yoksa mürâilik olmak üzere mi yaptıklarını bilir[67].»**

Cenâb-ı Pîr şu mühim tavsiyede bulunduktan sonra ba'zı kimselerin amellerine mağrur olduklarını, halbuki o amellerin İnd-i İlâhide değeri bulunmadığını anlatmak için bedevinin halini tavsif ediyor ve diyor ki:

---

(66) Sûrei Nur: 30.
(67) Sûrei Nur: 30.

ریش او پرباد کین هدیه کراست
لایق چون او شهی اینست راست

Riş-ı ô pürbad kin hedye kirast,
LâyıK-ı çün ô şehî înest rast.

«Kimin böyle bir hediyyesi vardır? Öyle bir pâdişaha ancak böyle bir (Takdime) lâyıktır diye, bedevînin sakalı kabarmış.»

Bizim ta'birimizce burnu büyümüştü.

Hakikaten ba'zı gâfiller vardır ki kusur ve küsûr ile yaptıkları amelleri pek beğenirler, hattâ başkalarının öyle amellerde bulunmadığı ve bulunamıyacağı vehmine düşerler. Namaza durdukları vakit bile: —«Yâ Rabbî; görüyorsun yâ. Böyle bir namazı ancak ben kulun kılabilir! demek ister gibi huzûr-i İlâhide âdetâ kafa tutarlar. Seyyid'ül-âbidin ve efdal'ül' mürselin Sallâllahü Aleyhi ve Alâ Sâir-in-Nebiyyin Efendimiz: **«Ey yegâne ma'bûd-i hakiki, ey kullarının tâat ü ibâdâtından müstağni olan Rabbim; senin şân-ı ulûhiyyetine lâyık ibâdet ve ubûdiyyyette bulunamadım»** diye özür dilerken, dergâh-ı İlâhî'ye şâyân bir amel, kimin elinden gelebilir?

Bu söz yanlış anlaşılmasın. Mâdem ki Allaha lâyık ibâdet elimizden gelmiyor, o halde hiç bir şey yapmayalım! neticesi çıkarılmasın. Peygamber-i Ekberimiz, sabahlara kadar namaz kılardı da uzun uzadıya kıyamda bulunuşundan mübârek ayakları şişerdi. Hattâ bundan dolayı: **«Ey Resûl-i Ekrem, sana Kur'ân'ı zahmet ü meşakkat olsun diye göndermedik.»** Nazm-ı Celîli nâzil olmuştu.

Biz de elimizden geldiği kadar Allahımıza ibâdette bulunalım, kusurlarımıza bakmamasını, amellerimizi tam olarak kabul etmesini Rabbimizin lutf u kereminden yalvara yalvara dileyelim. Fakat zinhar kendimizde varlık görmeyelim, kibr ve gurura meydan vermeyelim. Gurûr-ı tâat, yânî ibâdetini beğenmek, insan için büyük bir vartadır. Azîm bir mehlekedir. Selâmet, kendini âciz, yaptıklarını nâkıs görmekte ve «İlâhi; benim gibi bir mahlûkun taksîrât ile dolu ibâdetini kabul eyle» diye yalvarmaktadır.

Tâatin zevk-ı sürûr-âveri hoştur ammâ,
Başka bir neş'esi var girye-i istiğfarın.
Ne kadar olsa birinde bulunur ucb u gurur,
İlticâdır öbürü rahmetine gaffârın.

Hülâsa: Bedevinin bir desti sudan ibâret hediyyesine mağrur olduğu gibi kırık dökük ibâdetlerimizden gurur duymamalı, hattâ onlara kıymet vermemeli, lutf-i kabûlünü kerem-i İlâhi'den beklemeliyiz.

Cürmüne mu'terif ol, tâate mağrur olma,
Ki şifâhâne-i hikmette sakîm isterler.

2718

زن نمیدانست کانجا بر گذر

هست جاری دجلهٔ همچون شکر

Zen nemidanıst kânca ber güzer,
Hest carî Dicle-î hemçün şeker.

«Bedevî karısı, Bağdadda suyu şeker gibi tatlı Dicle nehrinin akıp geçtiğini bilmiyordu.»

Onun için halîfe'ye yağmur suyunun götürülmesini tavsiye etmişti

2719

در میان شهر چون دریا روان

پر ز کشتیها و شست ماهیان

Der miyan-ı şehr çün derya revân,
Pür zikeştiha-vû-şüst mahiyân.

«Kadın farkında değildi ki: Bağdad şehrinin ortasında deniz gibi Şat nehri akıyor, sathı, gemilerle, dibi de balık oltalariyle dolu bulunuyordu.»

2720

رو بر سلطان و کار و بار بین

حس تجری تحتها الانهار بین

Rev ber-ı SülTan-û kâr-û-bâr bîn,
Hiss-ı tecrî tahtehel enhâr bîn.

«Ey ilmine ve ameline mağrur olan; sultanın nezdine git de oradaki azamet ve ihtişâmı gör. Köşklerinin altından akan his nehirlerini seyret.»

2721

انچنين حسها و ادراكات ما

قطرهٔ باشد در ان بحر صفا

İnçünin hissha vû idrakât-ı ma,
KaTre-î bâşed der ân bahr-ı safa.

«Bizim bu kadar hislerimiz ve idraklerimiz, o saf denize nisbetle bir katra kalır.»

Yânî ey gafil; sen bir desti dolduracak kadar hislerine, idraklerine ve ameline mağrur olup duruyorsun. İnd-i İlâhiye git de onun cennetlerinde akan nehirleri gör. O vakit kendi destinin onlara nisbetle bir damla gibi kaldığını anlarsın.

«BEDEVÎNİN YAĞMUR SUYUNA FEVKALÂDE İ'TİKADINDAN DOLAYI, KARISININ, DESTİYE KEÇE DİKMESİ VE MÜHÜRLEMESİ»

2722

مرد گفت آری سبورا سر ببند

هين كه اين هديه ست مارا سودمند

Merd gôft ârî sübûra ser bıbend,
Hîn ki in hedyest mâra sûdmend.

«Bedevî karısına dedi ki: Evet, destinin ağzını bağla. Haberin olsun ki bu hediyye, bizim için faydalıdır.»

2723

در نمد دردوز تو اين كوزه‌را

تا كشايد شه بهديه روزه‌را

Der nemed derdûz tû in kûzêra,
Ta küşayed şeh behedyê rûzêra.

«Bu destiyi keçe içine dik ki pâdişah hediyyemizle orucunu bozsun.»

2724

کین چنین اندر همه آفاق نیست
جز رحیق و مایهٔ اذواق نیست

Kin çünin ender hemê âfaK nist,
Cüz rahiK-û maye-î ezvaK nîst.

«Çünkü bütün ufuklar dâhilinde, yânî hiç bir yerde böylesi yoktur. Bu su, şevk ve neşve veren şarabdan başka bir şey değildir.»

2725

زانکه ایشان زابهای تلخ و شور
دائما پر علتند و نیم کور

Zanki işân zabhay-ı telH-û şôr,
Daima pür illetend û nim kôr.

«Bedevînin böyle tevehhümü çölde acı ve tuzlu su içtikleri için dâima hastalıklı ve yarı kör bir halde bulunmalarından ileri geliyordu.»

Bu beyt ile Cenâb-ı Pîr sûretâ mevzû-i bahs olan bedevîyi ve emsâli bâdiye-nişînleri beyân ediyor. Hakikatte ise dünyâ çölünde oturanları ve onlardan yalan yanlış bildiklerini ve kusur ve küsûr ile yaptıklarını bir şey zanneden gâfilleri anlatıyor ve buyuruyor ki: «Tuzlu su kenârında yuva yapmış olan bir kuş, tatlı ve berrak suyun yerini ne bilir?»

2726

ای که اندر چشمهٔ شورست جات
تو چه دانی شط و جیحون و فرات

Eyki ender çeşme-i şôrest cat,
Tû çı dani ŞaTT-u-Ceyhun-u-Fırat.

«Ey yeri, yurdu tuzlu bir kaynak civârında olan; sen Şattı, Ceyhunu ve Fırâtı ne bilirsin?»

Yânî ey dünyâ lezzetine aldanmış, onun yakıcı taa'mını kevser vehmetmiş olan sen bu vehmde bulundukça tuzlu bir suya nisbetle Şat, Ceyhun, Fırat nehri gibi olan ma'nevî ve ruhânî zevki tadabilir misin?

ای‌که نارست ازین فانی رباط
تو چه دانی محو و سکر و انبساط

Eyki nareste ezin fanî ribaT,
Tû çı danî mahv-û-sekr-û-inbisaT.

«Ey bu fâni dünyâdan ve onun râbıtalarından kurtulamayan; sen mahvi, sekri, inbisâtı ne bilirsin?»

Şu üç kelime, sofiyye ıstılâhatından ve seyr ü sülûk derecâtındandır. Mahv: Sâlikin fâni varlığının zâil olmasıdır. Mahv için üç derece i'tibâr olunmuştur. Birincisi Sâlikin sıfât-ı zemimesi ve a'mâl-i seyyiesinin zâil olması ve onların, sıfat ve a'mâl-i haseneye tebeddül etmesidir. İkincisi ve üçüncüsü: Sıfât-ı İlâhiyyede ve Zâti İlâhide yok etmesidir.

Bast, yâhud inbisât: Kalbe ârız olan (kabz) yânî ma'nevî sıkıntının açılması ve nûr-i sürûr ile kalbin parlamasıdır. İnbisâtın sebebi: Kalbin önünden nefs hicâbının kalkması ve o perdenin sıyrılmasiyle kalbin münşerih ve mesrur olmasıdır.

Sekr ise: Zât-ı İlâhî şuâât karşısında akıl nurunun hükümsüz kalmasiyle zâhir ve bâtını temyiz edebilmek melekesinin zâil olmasıdır. Sekr halinde akıl, Zât-ı İlâhî envârının peyderpey vürûdiyle mağlûb olur; fark ve temyiz melekesini kaybeder. O hâle gelir ki fark ile cem'i ve zâhir ile bâtını ayırd edemez olur. (Enelhak) diyenler gibi, esrâr-ı Rubûbiyyetin ifşâsında lâübâlilik gösterir. Erbâb-ı tasavvuf buna tevârüd ve tevâtür i'tibâriyle (hâl) derler. Fark u temyizin kalmaması i'tibâriyle de (sekr) ta'bir ederler.

Kelime vâsıtasiyle bu kadar anlaşılabilen bu üç ta'birin ma'nası, derecât-ı sülûkün diğerleri gibi esâsen ma'nevi ve zevkidir. Sonra tasavvuf bir meslek-i mahsus hâlini alınca, o meslek erbâbı, duydukları ezvâkı başkalarına da tahtellâfz olsun öğretmek için kitablar yazdılar. Ma'neviyyâtı lâfz u terkibler ile izaha çalıştılar, yânî zevki ilim hâline getirdiler. Sofiyyenin irfânı, bilmekten ziyâde tatmak olduğundan, yalnız tasavvuf kitablarını okumakla iktifa edip seyr ü sülûkte bulunmayanların öğrendikleri kîl ü kâlden ibâret kaldı. Ömründe şeker yememiş bir kimsenin şekerin tatlı olduğunu bilmesine döndü. Binâenaleyh sofiyye eserlerini okuyup da yanlış, doğru ba'zı şeyler öğrenmek doğru değildir. Kâmil bir mürşidin terbiyesiyle seyr ü sülûkte bulunup ilmi zevke tebdil eylemek elzemdir. Hâfız-ı Şirazi der ki: «Sen tabiat sarayından dışarı çıkmadıkça hakikat âlemine nasıl sefer edersin?»

Hazret-i Mevlânâ da: «Ey çorak bir su başında oturan; sen oraya

bağlanıp kaldıkça Şat, Ceyhun, Fırat gibi suyu tatlı nehirler bulunduğunu ne bilirsin?» diye soruyor ve diyor ki:

2728

ور بدانی نقلت از اب و جدست

پیش تو این نامها چون ابجدست

Ver bıdanî naklet ez eb-û-ceddest,
Piş-i tû in namha çün ebcedest.

«Böyle tatlı su nehirleri olduğunu biliyorsan da, bilişin, babandan, dedenden işitmek sûretiyledir. Sana göre bu nehir isimleri ebcedi teşkil eden kelimeler gibidir.»

Yânî: Şat, Fırat ve Ceyhun nehirlerinin şeker gibi tatlı su ile akıp gittiğini biliyorsan bile onların mecrâlarına gidip görmek sûretiyle hakikatlerini anlamış değilsin. Belki babandan ve dedenden, belki başka birinden işiterek öğrenmişsindir. Halbuki işitmekle görmek arasında çok mühim fark vardır. Hakikatlerini bilmediğin isimler sana göre ebced kelimâtından başka bir şey değildir. Çünkü onları da ma'nâlarını anlamaksızın çocukluğunda okumuş öğrenmişsindir.

2729

ابجد و هوز چه فاشست و بدید

برهمه طفلان معنی بس بعید

Ebced-û-hevvez çı faşest û bedid,
Berhemê Tıflan ma'na bes baîyd.

«Ebced ve hevvez kelimeleri ne kadar yayılmış ve öğrenilmiştir. Öyle olmakla berâber ma'nâları çocuklar için ne kadar uzaktır.»

Vaktiyle harfleri tanımaya başlayan çocukları heceye ve kıraate alıştırmak için elifbe cüzlerinin sonlarına (ebced, hevvez, hutti, kelemen, sa'fes, karaşet, sehaz dağzıgılen) diye bir takım kelime yazılır ve çocuklara öğretilirdi. Çocuklar bunların lâfızlarını pek iyi öğrendikleri halde ne demek olduğunu bilmezlerdi.

Ebced kelimâtına ba'zıları pek uzak ma'nâlar vermişlerdir.

Öyle zannediyorum ki Arab elifbâsını teşkil eden 28 harfi topluca bir yerde göstermek için dörder harfli yedi kelime tertib etmişler, sonra

bunlara adedi bir kıymet verip (Ebced hesâbı) diye tarihlerde kullanmışlardır. Meselâ İstanbul'un fethi senesini göstermek için :

Feth-i İslâmbola nusret bulmadılar evvelûn,
Fethedüp Sultan Muhammed, dedi târih: âhirûn.

tarihini yazmışlardır. Âhirûn kelimesindeki (â) 1, (hi) 600, (r) 200, (v) 6, (n) 50 sayı kıymetindedir. Bunlar cem'edilince İstanbul'un fetih yılı olan (857) rakamı hâsıl olur.

İlk mektebe giden sabîler, bunların ne için tertib edilmiş olduğunu ve nerelerde kullanılmış olduğunu tabii bilmezlerdi. Yalnız lâfızlarını ezber ve tekrar ederlerdi, bu hıfzı ve tekrârı ma'lûmât sanırlardı.

Ey şundan, bundan işitmek, yâhud ba'zı kitaplarda görmek sûretiyle sofiyye ezvâkını buldum, ben de onlar gibi oldum vehmine kapılan gâfil! İşte senin bilişin ve anlayışın da o çocukların bilişinden ve anlayışından farklı değildir. Onun için işitmek ve okumakla kalma. Bir ehlini bulup onun irşâdı feyziyle lâfzdan ma'nâya ve ilimden feyze yüksel!

Cenâb-ı Mevlânâ kıssanın beyânına avdetle diyor ki :

2730

پس سبو برداشت آن مرد عرب
در سفر شد می‌کشیدش روز و شب

Pes sübû berdaşt ân merd-ı arab,
Der seferşüd mîkeşideş rûz-û-şeb.

«O bedevî, destiyi kaldırıp omuzladı ve sefere çıktı. Gece, gündüz destiyi omuzunda taşıdı.»

2731

بر سبو لرزان بد از آفات دهر
هم کشیدش از بیابان تا بشهر

Ber sûbû lerzânbüd ez âfât-ı dehr,
Hem keşideş ezbeyaban tabeşehr.

«Zamânın âfetlerinden biri destiye dokunmasın ve kırmasın diye titriyordu. Onu oturduğu çölden Bağdad şehrine kadar taşıdı.»

Beri taraftan :

زن مصلا باز کرده ازنیاز

رب سلم ورد کرده در نماز

Zen müSalla bazkerdê ezniyaz,
Rabbi sellim virdkerdê der nemaz.

«Karısı da seccâdeyi yaymış namaz kılıyor ve Yâ Rabbî selâmet ver diye duâ ediyordu.»

2733

که نگهدار آب مارا از خسان

یا رب آن گوهر بدان دریا رسان

Ki nigehdâr âb-ı mara ez Hesan,
Ya Rab ân gevher bedan derya resan.

«Yâ Rabbî; suyumuzu alçaklardan ve eşkiyâdan muhâfaza et ve o inciyi Hilâfet deryâsına sâlimen eriştir diyor.»

Ve ilâve ediyordu ki :

2734

گرچه شویم آگهست و پر فنست

لیك گوهررا هزار رهزنست

Gerçi şôyem âgehest û pür fennest,
Lik gevher ra hezar rehzenest.

«Vâkıa kocam uyanıktır, elindekini kaptırmamak ve çarptırmamak yolunu bilir. Fakat o incinin binlerce haydudu vardır.»

2735

خود چه باشد گوهر آب کوثرست

قطرهٔ زینست کاصل جوهرست

Hôd çıbaşed gevher ab-ı kevserest,
KaT[illegible]-i zinest kiaSl-ı cevherest.

«Ona inci ve cevher ta'biri ne demektir? Kevser suyunun tâ kendisidir. Cevherin aslı ve ma'deni, bu sudan bir damladır.»

2736

از دعاهای زن و زاری او

وز غم مرد و گرانباری او

Ez duahay-ı zen û zari-yi ô,
Vez ğam-ı merd û gırânbari-yi ô.

«Kadının duâları, bedevînin gam çekişi ve ağır yük altında ezilişi neticesinde.»

2737

سالم از دزدان و از آسیب سنگ

برد تا دارالخلافه بی درنگ

Salim ez düzdan û ez âsîb-ı seng,
Bürd tâ dar-ûl-Hilafe bî direng.

«Bedevî o destiyi hırsızların eline geçmeden ve kazârâ ona bir taş dokunmadan, durup dinlenmeksizin dâr'ül-hilâfeye kadar götürdü.»

Dâr'ül-hilâfe: Hilâfet merkezi, halifenin oturduğu şehir demekti ki evvelâ Medine, sonra Kûfe, sonra Şam, sonra Enbar, sonra Bağdad, sonra Kâhire, en sonra İstanbul dâr'ül-hilâfe olmuştu.

Bahis mevzu'u olan kıssadaki bedevînin akl ve rûhu, karısının da nefsi temsil ettiği söylenilmişti. Bunların çölde toplamış ve bir desti içinde saklamış oldukları yağmur suyu da tevfik-i İlâhi ile edilen tâât ve ibâdâttır. İbtidây-ı sülûkte yapılan ibâdetlere bir sâlik tarafından gaflet îcâbı olarak kıymet verilebilir. Onların Dergâh-ı İlâhide değeri olacağı zannedilir. Halbuki insanın ibâdetine mağrur olması Allaha karşı bir nev'i varlık ve benlik iddiâsı demektir. Vücûd ve cûd âlemi olan Dergâh-ı İlâhide makbûle geçecek şey ise acz ü iftikar ve züll ü inkisârdır. Onun için tâât ü ibâdâtta bulunmakla berâber onların Allaha lâyık olmadığını i'tirâf etmeli, îfâsı esnâsında hasbelbeşeriyye vukua gelen kusurlar dolayısiyle de istiğfar eylemelidir.

Fıkramızda bedevî, yânî mübtedi sâlik; bu nükteye vâkıf olmadığı için ibâdâtına bir kıymet veriyor, kendisinin yağmur suyu kadar değerli bir şeyin, halife kapısında bulunmayacağını vehmediyordu. Fakat oraya vâsıl olunca :

2738

دید درگاهی پر از انعامها
اهل حاجت گستریده دامها

Did dergâhî pür ez en'amha,
Ehl-i hacet güsterîde damha.

«Öyle bir kapı gördü ki ni'metlerle dolu. Orada ihtiyaç sahipleri tuzak kurmuşlar; yânî ihsan almak için sebebler, vesileler hazırlamışlardı.»

2739

دمبدم هرسوی صاحب حاجتی
یافته زان در عطا و خلعتی

Dembedem hersûy Sahıb-hacetî,
Yaftê zan der aTa vû Hilatî.

«Her taraftan gelen ihtiyaç sahibleri, orada her ân atiyye almakta ve hil'at giymekte idiler.»

2740

بهر گبر و مؤمن و زیبا و زشت
همچون خورشید و مطر نی چون بهشت

Behr-ı gebr-û-mûmin û ziba vû zişt,
Hemçün Hürşid û maTar nî çün bihişt.

«O kapı; mecûsi için de, mü'min için de güzel ve çirkin için de açıktı, güneş ve yağmur gibi umûmi idi. Cennet gibi yalnız mü'minlere mahsus değildi.»

Cenâb-ı Hakkın (Rahmân) ve (Rahim) sıfatları vardır. Bunlardan ikisinin de hükmü rahmet olduğu halde rahmânın umûmi, rahîminki hususi bir merhamettir. Ta'bir-i diğerle rahmânın feyzi dünyâya, rahimin feyzi âhirete âiddir. Binâenaleyh dünyada mü'minlerin de, kâfirlerin de merzuk olması, Rahmân sıfatının tecellisi, âhirette ve cennette ehl-i imanın mütenâ'im olması da rahim sıfatının tecellisidir.

Hazret-i Mevlânânın halife kapısı ile temsil eylediği Dergâh-ı İlâhi, Rahmân sıfatının tecellisi ile dünyada her mahlûkunu yedirir, içirir, giy-

dırır, kuşatır. Şeyh Sa'dî Kuddise sirruhu (Bostan) ında: «Arzın sathı, Allahın umumi sofrasıdır. Kapışa kapışa yenilen, dost ve düşmana müsâvidir» der.

Nasıl güneş her yeri aydınlatır, nasıl ki yağmur ıslatmak için yerin dağını ovasını, münbit ve çorak yerini seçmez ise Allah da rızıklarını vermek için dünyâda kullarının mü'minlerini, kâfirlerini, sâlihlerini, fâcirelerini ayırd etmez.

Fakat âhiret böyle değildir. Orası (Rahîm) sıfatının tecelligâhı olduğu için o merhamet-i hassadan yalnız mü'minler müstefid olur.

2741

قومی دید در نظر اراسته

قوم دیگر منتظر بر خاسته

Kavmî did der naZar ârâstê,
Kavm-ı diger müntaZır ber Hâstê.

«Bedevî, halife kapısında gördü ki bir cemâat göze süslü görünmekte, yânî kendilerine iltifât edilmiş ve hil'at giydirilmişti. Diğer bir cemâat da ayakta durmakta ve emir beklemekte idiler.»

2742

خاصه و عامه از سلیمان تا بمور

زنده گشته چون جهان از نفخ صور

HaSSê vü âmmê ez Süleyman ta bemûr,
Zinde geştê çün cihan ez nefH-ı Sûr.

«Süleymandan karıncaya kadar havas ve avamdan bir çok halk ihyâ edilmiş, orası nefh-i sûr ile dirilmiş bir cihan halini almıştı.»

2743

اهل صورت در جواهر بافته

اهل معنی بحر معنی یافته

Ehl-i suret der cevahir baftê,
Ehl-i ma'na bahr-ı ma'na yaftê.

«Sûret ehli olanlar mücevherli hil'atlere bürünmüş, ma'nâ ehli olanlar da ma'nâ denizini bulmuş ve dalmıştı.»

2744

آنکه بی همت چه باهمت شده
وانکه باهمت چه با نعمت شده

Ânki bihimmet çı bahimmet şüdê,
Vanki bahimmet çı bani'met şüdê.

«Himmeti olmayanlar, ne kadar himmet sahibi olmuşlar, himmetli olanlar da ne derecelerde ni'mete nâil olmuşlardı.»

Himmet: Kalbin bir şeye meyli ve arzusu demektir. Nitekim bu işe himmet buyurun derler ki o işin yapılmasını kalben isteyin demektir. İnsanın himmeti âli olmalı. Yânî arzusunu ufak, tefek şeylere sarfetmemeli, yüksek şeylerin husulünü istemelidir. Öyle temennilere (Uluvv-i himmet) derler ki îmânın kemâlinden ileri gelir. Cenâb-ı Pîr Efendimiz buna işâret olmak üzere himmetsizlerin halife kapısında sâhib-i himmet derecesine geldiklerini, zâten uluvv-i himmeti bulunanların pek büyük ni'metlere nâil olduklarını beyân etmiştir.

BU BAHİS: FAKİRİN KEREME VE KEREM SAHİBİNE ÂŞIK OLDUĞU GİBİ, KERİMİN KEREMİNİN DE FAKİRE ÂŞIK OLDUĞU BEYANINDADIR. EĞER FAKİRİN SABRI ZİYADE OLURSA KEREM SAHİBİ ONUN KAPISINA GELİR. KERİMİN SABRI ZİYADE OLURSA FAKİR ONUN KAPISINA GELİR. LÂKİN FAKİRİN SABRI, ONUN KEMALİNE, KERİMİN SABRI İSE ONUN NOKSANINA DELÂLET EDER.

2745

بانگ می‌آمد که ای طالب بیا
جود محتاج گدایان چون گدا

Bang mîâmed ki ey Talib biya,
Cûd muhtac-ı gedâyân çün geda.

Bedevî sarayın kapısında hayran hayran bakınırken:

«Ey talib gel. Fakirler sehavete muhtaç oldukları gibi cömerdlik de fukaraya muhtaçdır.»

diye çağırıldı. Fukara bulunmalı ki kerem ve kerimler anlaşılabilsin. Fukara olmayıp da kerem sahibleri onlara in'âm ve ihsan etmeseler kendilerindeki cûd ü kerem nasıl belli olur?

جود می‌جوید گدایان و ضعاف
همچو خوبان کاینه جویند صاف

Cûd micôyed gedâyân û Diâf,
Hemçü Hûban kâyne côyend Saf.

«Güzeller saf ve parlak ayna aradıkları gibi cömerdlik de fakir ve zaif kimseler ister.»

Her güzel, hüsnünü seyretmek için aynaya meclubdur. Ba'zıları parlak dükkân camlarında bile kendilerini görmeye çalışırlar. Ma'nevî bir güzel demek olan cömerdlikde kendi güzelliğini müşâhede için fakr ve ihtiyaç sahiblerini ve zuafâyı arzu eder. Çünkü onlar, cömerdlikteki hiss-i kerimin aynasıdırlar.

2747

روی خوبان زآینه زیبا شود
روی احسان از گدا پیدا شود

Rûy-ı Hûban ziÂyne ziba şeved,
Rûy-ı ihsan ez geda peyda şeved.

«Güzellerin yüzü aynada güzel görünür. İn'âm ve ihsân cemâli de fakir ile peyda olur.»

2748

پس ازین فرمود حق در والضحی
بانگ کم زن ای محمد بر گدا

Pes ezin fermûd haK der veDDüha,
Bang kemzen ey Muhammed bergeda.

«Bundan dolayı Cenâb-ı Hak (Duhâ) sûresinde Yâ Muhammed; fakiri reddetme buyurdu.»

Duhâ sûresinde Allah, peygamberini muhâtab ittihaz ederek bütün kullarına mekârim-i ahlâk dersi veriyor :

فَاَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝ وَاَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝

Yânî: **«Yetimi kahretme, fakiri reddetme[68]»** buyuruyor. Hak Sübhâ-

(68) Sûret Vedduha: 9-10.

nehû Ekremülekremîn olduğu gibi Peygamber-i Ekberi de ekrem-i halkillâhdır. Onun huzuruna gelip de isti'taf eden bir öksüz ve sadaka isteyen bir fakir reddolunmazdı. Efrâd-ı ümmetin bu hususda da Peygamber-i Erhâm ve ekreminin sünnetine uyması, cins ve mezheb ayırd etmeksizin fukaraya elinden geldiği kadar keremde bulunması lâzımdır. Ekremülenbiya Aleyhi ve Âlihi Efdalüttehâya Efendimizin: **«Sana bir fakir at üstünde olarak gelse de avuçlarını açsa sadakayı hak etmiş olur. Velevki yarım hurma ile olsun ona ihsan et.»** tavsiyesini Enes bin Mâlik (radiyallahü anh) rivâyetiyle İmam-ı Müslim rahimehullah tahric eylemiştir.

2749

چون گدا آيينهٔ جودست هان

دم بود بر روى آيينه زيان

Çün geda ayîne-î cûdest hân,
Dem büved ber rûy-ı âyine ziyan.

«Mademki fakir, câd ü keremin aynasıdır, haberin olsun ki aynanın üzerine hohlamak zararlıdır.»

Âyet-i Kerimede (sâili reddetme) buyurulmuştur. Red esnâsında ağızdan çıkan nefes ve fakiri defedecek olan ses, onun kalbini kırar, âdetâ sathına hohlanmış ayna gibi buğulandırır ve cûd ü keremi göstermez hâle getirir. Bundan dolayı Kur'ân'da:

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى

Yânî: **«İnâyet ola, Allah versin gibi kalb kırmayacak sözlerle fakiri savmaz, sadaka verip de arkasından: Al da defol! gibi nobranlıktan hayırlıdır[69]»** buyurulmuştur.

2750

آن يكى جوش گدا آرد بديد

وان دگر بخشد گدايانرا مزيد

Ânyeki côş-ı geda âred bedid,
Van diger baHşed gedayanra mezid.

«Fakirin kereme olan aşkı onu coşturur, yâni kerem sahibine müracaat ettirir ve istetir. Diğeri, yâni kerimin fakire olan aşkı da fukaraya bol bol para vermek hususunda kerem sahibini teşvik eder.»

---

(69) Sûre-i Bakara: 263.

2751

پس گدایان آینهٔ جود حقند

وانکه با حقند جود مطلقند

Pes gedayân âyne-i cûd-ı haKKend,
Vanki bahaKKend cûd-ı muTlakend.

«O halde fakirler, Cûd-i İlâhinin, Kerem-i Rabbânînin aynasıdırlar. Hak ile olanlar, yâni Hakda fâni bulunanlar da sehâvet-i mutlaka hâlindedirler.»

Hazret-i Câbirden naklen (Tefsîr-i Hazin) de deniliyor ki: Küçük bir çocuk, Peygamberin huzuruna geldi. Annesinin bir gömlek istediğini arzetti. O sırada rasûlullâhın arkasındakinden başka gömleği yoktu. Çocuğa başka zaman gelmesini söyledi. Çocuk gitti, tekrar gelip annesinin Peygamber üzerinde bulunan gömleği istediğini söyledi. Aleyhisselât Efendimiz hücre-i seâdete gitti. Sırtındaki gömleği çıkarıp çocuğa uzattı.

O sırada Bilâl (radiyallahü anh) ezan okudu ve kamet getirdi. Fakat Resûl-i Ekrem gömleksiz bulunduğu için cemâate çıkamadı. Eshabdan ba'zıları merak edip hücreye girdiler, Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimizi gömleksiz buldular. Şu hâdise dolayısiyle:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ

Yâni: **«Habibim; elini boynuna bağlama, onu temâmiyle de açma[70].»** Âyeti nâzil oldu.

Elini boynuna bağlamak: Hiç bir şey vermemekten, temamiyle açmak ise: Nesi varsa vermekten kinâyedir. İşte Peygamber Efendimizin sehâvet-i cûd-i mutlak mertebesinde bulunduğu için sırtındaki gömleğe varıncaya kadar çıkarıp vermiş, gömleksiz oturmaya ve cemâate çıkmamaya mecbur olmuş, nihâyet keremini bu dereceye vardırmaması hakkında Âyet nâzil olmuştu.

2752

وانکه جز این دوست او خود مرده ایست

او برین در نیست نقش پرده ایست

Vanki cüzin dûst ô Hôd mürdeist,
Ô ber inder nist naKş-ı perdeist.

«Bu ikisinden başkası hakikatte ölüdür. O bu kapıda, yâni Bâb-ı İlâhide değildir, kapı perdesinin üstündeki nakıştan ibârettir.»

---

(70) Sûresi Esrâ': 29.

İnsanlar yâni fakîr-i sâbır, yâhud ganiyy-i şâkir olurlar. Hakikatın muhtac bulundukları halde sabredenler, pek ziyâde mecbur olmadıkça kimseden bir şey istemezler. Ganiyy-i şâkir olanlar ise nâil oldukları nimetin şükrünü bilfiil ifa etmek için tasaddukta bulunmak üzere fukarâ ararlar. Hele bu fukara ve ağniyâ arasında öyleleri vardır ki tamâmiyle Hakta fâni olmuşlar ve cûd-i mutlak hâline gelmişlerdir.

Fukaranın fakr ve ihtiyâc içinde iken cûd-i keremde bulunması nasıl olur? Nasıl olacağı şu fıkranın meâlinden anlaşılır:

Kibâr-ı evliyâullahtan Şakîk-i Belhî ile İbrâhim bin Edhem Kuddise sirruhümâ buluşmuşlar. Şakîk, İbrâhime: **«Ne haldesiniz?»** diye sormuş. O da: **«Bulursak şükrediyor, bulamazsak sabrediyoruz»** demiş. Bunun üzerine Şakîk: **«Horasanın köpekleri de böyle yapar»** ta'rizinde bulunmuş. İbrâhimin: **«Ya siz ne yapıyorsunuz?»** süâline de: **«Bulursak veriyoruz, bulamazsak şükrediyoruz»** cevâbını vermiş. Bu cevâbı alan İbrahim bin Edhem, üstadsın diyerek Şakîkin elini öpmüş. İşte fakirin cûd u keremi böyle olur.

Cenâb-ı Pîr, böyle fakîr-i sâbır ile ganiyy-i şâkir olanları ma'nen diri, gayr-ı sâbır ve muacciz fakir ile hasis zenginleri de ölü sayıyor. Bunlar Allah kapısında değildir, o kapıyı örten perdenin dış tarafındaki cansız nakıştır diyor. Sonra bu bahsi tavzih ediyor:

ALLAH'A MUHTAÇ VE ALLAH'A TEŞNE OLAN İLE, ALLAH'DAN FAKİR VE GAYRISINA TEŞNE OLAN ARASINDAKİ FARK

2753

نقش درویشست او نی اهل جان

نقش سکرا تو میناز استخوان

NaKş-ı dervîşest ô, nî ehl-i cân,
NaKş-ı sekra tû meyendâz üstüHan.

Allahtan fakir ve gayrısına tâlib olan: «Fakirliğin nakşı, yânî resmidir. Can ehli, yânî ma'nevî hayat sahibi değildir. Köpek resmine sen kemik atma.»

2754

فقر لقمه دارد او نی فقر حق

پیش نقش مرده کم نه طبق

FaKr-ı LoKme dared nî faKr-ı haKK,
Piş-i naKş-ı mürdê kem ne TabaK.

«Öyle sûretten ibâret olan, lokma dervişidir. Cansız bir resmin önüne yesin diye yemek tabağı koyma.»

Cenâb-ı Mevlânâ, fukarayı ikiye taksim ediyor, birine (fakir-i lokma), öbürüne (fakir-i Hak) diyor Birincisinin muhtaç olduğu lokmayı Hâlık ve Râzık olan Allahtan değil, kendi gibi bir takım mahlûkâta el açarak onların âtıfetinden dilediğini söylüyor. Onlar hakiki fakirin ancak resmidir. Öyle heykellerin önüne yemek koyma! tavsiyesinde bulunuyor.

Buradaki fakir ile onun sûreti demek olan lokma fakirinin, hakiki ve sahte derviş demek olduğu anlaşılmıştır. Hazret-i Pîr (nakş-ı mürde) demekle uydurma dervişleri kasdediyor, onlara maârif-i İlâhiyye ve hakâyık-ı Rabbâniyye ni'metlerini verme diyor. Yoksa Mevlânânın maksadı, velev ki sûrî fakir olsun o gibilere yardım etme demek değildir. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin, süvâri olarak gelip de dilenmek zilletini irtikab edenlere bile sadaka verilmesini emrettiği biraz evvel naklolunmuştu.

2755

ماهی خاکی بود درویش نان
شکل ماهی لیك از دریا رمان

Mâhiy-ı Hakî büved derviş-i nân,
Şekl-i mâhiy lîk ez derya remân.

«Ekmek dervişi, toprak balığı gibidir. Balık şeklinde olmakla berâber denizden ürker.»

Çölde ve ba'zı vâdilerde balık şeklinde bir kara hayvanı varmış. Sûret i'tibâriyle balığa benzer, fakat denizden ve sudan kaçarmış.

2756

مرغ خانه‌ست او نه سیمرغ هدا
لوت نوشد او ننوشد از خدا

Mürg-ı Hanêst ô nê simürg-ı hüda,
Lôt noşed ô nenôşed ez Hüda.

«O tavuk gibi ev kuşudur. Kurbiyyet kafında bulunan hidayet ankası değildir. Dünyâ lokmasını yer, Allah lokmasını yiyemez.»

Aleyhisselât Efendimiz: **«Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir»** buyurmuştur. İşte kurbiyyet kafındaki hidayet ankasının yediği ile lokması bu demektir. O gıdâ-i ma'neviden verese-i Muhammediyye olan evliyâullah hazarâtı da nasîb alırlar. Lokma dervişleri ise evlerdeki tavuklar gibi sofra döküntüsüne göz dikerler, kendilerini besletmek için derviş kıyâfetine girerler.

2757

عاشق حقست او بهر نوال

نیست جانش عاشق حسن و جمال

ÂşıK-ı haKKest ô behr-i nevâl,
Nist caneş âşıK-ı husn ü cemal.

«O, yânî sahte derviş, nevâle ve nafaka için Hakka âşıktır. Yoksa rûhu, hüsn ü cemâl âşıkı değildir.»

2758

گر توهم می کند او عشق ذات

ذات نبود وهم اسما و صفات

Ger tevehhüm miküned ô işk-ı zat,
Zat nebüved vehm-ı esma vü Sıfat.

«Eğer o, Zât-ı İlâhiye âşık olduğunu tevehhüm ederse onun aşkı, aşk-ı zâti değildir, esmâ ve sıfat vehmidir.»

Çünkü aşk-ı Zâtî: Muhabbet-i İlâhiyyede ifrattır. Öyle ki o muhabbet-i mufrita âşıkın şekl-i zâhirinden gayrı cümle varlığını ifnâ eder. Nazarında ma'şûk-i hakikiden başka bir şey bırakmaz. Nerede kaldı ki nevâle verdiği ve kendini merzuk kıldığı için Hakkı seve. Belki bu gibileri Allahın zâtini değil, (Mün'ım) ve (Rezzâk) gibi sıfât-ı İlâhiyyenin tecelliyâtını severler. O tecelliyâtın aksi zuhur edecek olursa onların muhabbeti de ber'aks olur. Böyle nakıs bir mertebede iken muhabbet-i zâtiyye iddiâsına kalkışmak vehmden başka bir şey değildir.

2759

وهم مخلوقست مولود آمدست

حق نزاییدست او لم یولدست

Vehm maHluKest mevlûd âmedest,
HaK nezayîdest ô lemyûledest.

«Vehm, mahlûk ve mevlûddur. Allah ise lem yelid ve lem yûleddir.»

Mevlûd ve mahlûk olan vehm, hattâ akıl, gayr-ı vâlid ve gayr-ı mevlûd olan Zât-ı Ehâdiyyeti idrak edemez. Binâenaleyh :

2760

عاشق تصویر وهم خویشتن

کی بود از عاشقان ذوالمنن

ÂşıK-ı taSvîr-i vehm-ı Hîşten,
Key büvêd ez âşıKan-ı zülminen.

«Kendi vehminin tasavvur ve tasvir ettiğine âşık olan kimse, minnet ve şükrâna lâyık bulunan Allahın âşıkları gibi nasıl olabilir?»

Mü'min ve muvahhid insanlardan pek çoğu Hak Sübhânehû ve Teâlâ Hazretlerini tenzih etmekle berâber zihninde ona bir sûret vermekten de kurtulamaz. Onun vehmi tenzih içinde teşbihi bir sûret ihzâr eder. O da ona muhabbet eder durur. Halbuki Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche: «Aklında idrâk olunan ve zihninde tasavvur edilen her ne varsa bilmiş ol ki Allah hâlıkıdır» buyurmuştur. Şu halde vehm ile idrak olunan bir sûret ne kadar latîf ve ne derece münezzeh olursa olsun mahlûktur. Allaha muhabbetim var diye öyle bir sûreti sevmek ise elbette Zât-i Bâriye âşık olanların sevgisine benzemez. Şu da var ki :

2761

عاشق آن وهم اگر صادق بود

آن مجاز او حقیقت کش شود

ÂşıK-ı ân vehm eger Sadık büved,
Ân mecâz-ı ô haKîKatkeş şeved.

«O vehmin âşıkı, muhabbetinde sâdık ise onun mecâzi aşkı, hakikati cezbeder.»

Yânî Zât-i Bâriyi seviyorum vehmiyle sıfât-ı İlâhiyyeden birini, yâhud onun tecellisini seven bir kimse, mecâzî âşık olmakla berâber sevgisinde sâdık ve muhlis ise sadâkati ve ihlâsı berekâtiyle o mecâzî aşk, hakikati cezbeder, sahibi de mecâzî iken hakiki âşık olur.

2762

شرح می خواهد بیان این سخن

لیک می ترسم زافهام کهن

ŞerhmîHahed beyan-ı in süHen,
Lîk mîtersem zıefham-ı kühen.

«Bu söz lâyıkiyle anlaşılabilmek için şerh ister. Lâkin eski fehimli ve zaif i'tikadlı kimselerin yanlış anlamasından korkuyorum.»

2763

فهمهای کهنه و کوته نظر
صد خیال بد در آرد در فکر

Fehmhayı kühne vû kôteh naZar,
Sad Hayal-ı bed der âred der fikr.

«Eski anlayışlar ve kısa görüşler zihinlere yüzlerce kötü hayâl getirir.»

2764

بر سماع راست هر کس چیر نیست
لقمهٔ هر مرغکی انجیر نیست

Ber sima'î rast herkes çîr nîst,
LüKme-î her mürğgî İncîr nîst.

«Herkes doğru dinlemeye ve dürüst anlamaya muktedir değildir. Nasıl ki incir, küçük bir kuşun lokması olamaz.»

2765

خاصه مرغی مرده و پوسیدهٔ
پر خیال اعمی بی دیدهٔ

HaSSê mürğî mürdêvû pûsîde-î,
Pür Hayal-ı a'mayı bî dîde-î.

«Hususiyle o küçük kuş, ölmüş, çürümüş hayaller içinde gözleri kapanmış ve görmez bir hâle gelmiş ise.»

Hazret-i Pîr her sözü herkesin iyi dinlemeye ve doğru anlamaya muktedir olmadığını izah ederken incirin küçük bir kuşa lokma olamıyacağını misal olarak gösteriyor. Burada incirden murad: Esrâr-ı hakikat, küçük kuştan maksad da nevniyâz-ı tarikat, yânî yeni derviş olmuş kimsedir. Bir serçe kuşu koca bir inciri yutamadığı gibi tarikate yeni girmiş bir derviş de hakikat esrârını hazmedemez. Hususiyle mukallid ve mürâi dervişler ve şeyhler öyle sözlere hiç de müsteid değillerdir, onların ma'nasını anlamazlar. Onunla da kalmazlar, yanlış anlayacakları, hevâ vü heveslerine sened ittihaz edecekleri için haklarında azgınlık ve sapıklık vesilesi olur. Zâten öylelerinde hakikati anlama kabiliyeti olmadığından söz ne kadar vazıh söylenirse söylenilsin, meâlini idrâk edemezler. Cenâb-ı Mevlânâ öyle kâbiliyyetsizleri balık resmi ile temsil ederek diyor ki :

2766

نقش ماهی‌را چه دریا و چه خاك
رنك هندو را چه صابون و چه زاك

NaKş-ı mahîra çı derya-vû çı Hâk,
Reng-ı hındôra çı Sabun'û-çı zâk.

«Balık resmine deniz ve kara müsâvidir; Hindlinin rengi için de sabun ve zac, yânî kara boya birdir.»

Hakiki balıklar suda yaşarlar. Fakat sûretten ibâret olan balık resmi için kara ne ise, deniz de odur. Balık resmi denize atılmakla dirilmez. Bunun gibi kendilerinde hakikat rûhu bulunmayan derviş görünüşlü kimseler de böyledir. Hakikatten ne kadar bahsedilse onlarda ma'nevî bir hayat eseri görülmez. Renkleri siyah olan Hindliler ve Zencilerin derileri de sabun ile beyazlanmaz, zaç yağı ile karalıkları gitmez. Hattâ sabunla yıkansalar cildlerindeki toz ve kir gideceği için karalıkları daha ziyade parlar. Âdetâ sabun onlara siyah boya te'siri yapar. Günah kasvetiyle kalbleri kararmış kabiliyyetsizler de tıpkı böyledir. Onlara söylenilecek hakikat esrârı, kalblerinin pasını izâle etmediği gibi, işittikleri söze de inanmıyacakları için, o pasın artmasına ve kalınlaşmasına sebeb olur.

2767

نقش اگر غمگین نگاری بر ورق
او ندارد از غم و شادی سبق

NaKş eger ğemgin nigârî ber varaK,
Ô·ne dared ez ğem-û-şâdî sabak.

«Kâğıd üstüne mağmum çehreli bir resim yapsan o resim, gam ve sürur ile alâkadar olmaz.»

2768

صورتش غمگین و او فارغ ازآن
صورتش خندان و او زان بی‌نشان

Sûreteş ğemgîn û ô fârığ ezân,
Sûreteş Hendan û ô zân bînişân.

«Resmin görünüşü gamlı, fakat kendi gamdan âsûdedir. Gülen resmin görünüşü de güler, lâkin kendi gülmekten bîhaberdir.»

2769

وین غم و شادی که اندر دل خطیست
پیش ازآن شادی و غم جز نقش نیست

Vin ğam ü şâdiki ender dil HaTist,
Piş ezân şâdiy ü ğam cüz naKş nist.

«Bu dünyâdaki mağmûmiyyet ve meserret ki gönülde bir haz ve halden ibârettir. Âhiretteki gam ü sürûra nisbetle nakıştan ve resimden başka bir şey değildir.»

Hazret-i Pîr Efendimiz, sûret dervişlerini resme benzetmiş; gamlı ve güler yüzlü insan resimleri olduğunu, fakat o resimlerin tasvir ettiklerini gam ü sürur hallerinden haberdâr olmadıklarını söylemişti. Bu beytte de dünyâdaki gam ve sürurun âhiretteki mücâzât gamına ve mükâfât sevincine nisbetle ancak resim ve nakış derecesinde kalacağını bildiriyor.

Cenâb-ı Mevlânâ, bu muhtelif'ül-manzar nakışlardan ibret dersi almamız için buyuruyor ki :

2770

صورت غمگین نقش از بهر ماست
تا که ما را یاد آید راه راست

Sûret-i ğamgîn naKş ezbehr-ı mast,
Taki mâra yâd âyed rah-ı rast.

«Gamlı tavırlı resimler, bize doğru yolu hatırlatmak içindir.»

Yâni onlara bakıp seyr ü sülûkümüzü düşünmeli ve hakikate vâsıl olamadığımız için keder ve esef etmeliyiz.

2771

صورت خندان نقش از بهر تست
تا ازآن صورت شود معنی درست

Sûret-ı Hendan naKş ez behr-ı tüst,
Ta ezân Sûret şeved ma'na dürüst.

«Güler görünen resimler de onlara bakıp ma'nânı düzeltmek üzere senin içindir.»

2772

نقشهای کاندرین گرما بهاست

از برون جامه کن چون جامه‌هاست

NaKşhayî kenderîn germâbehast,
Ez bîrûn câmêken çün camêhâst.

«Hamam içine yaptıkları resimler, dışarı cemekândaki elbise, çamaşır ve sâire gibidir.»

2773

تا برونی جامه هابینی و بس

جامه برون کن درا ای همنفس

Ta birûnî câmêhâ bînî-vû bes,
Came bîrûn kün der a ey hemnefes.

«Sen dışarıda bulundukça ancak libasları görürsün. Ey hemdem olan âlik; soyun da içeriye gir.»

2774

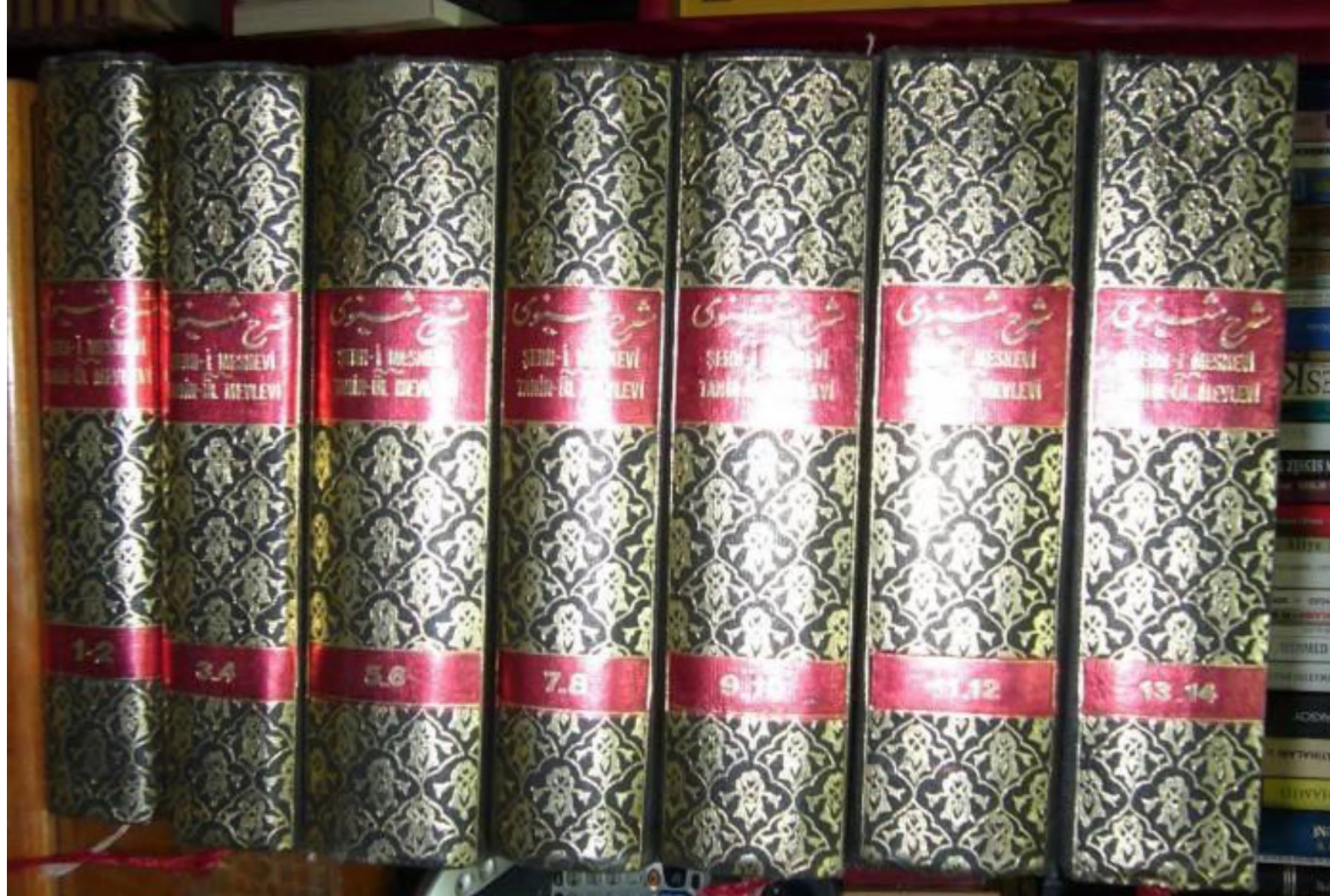
زانکه با جامه درون سوراه نیست

تن از جان جامه از تن آگاه نیست

Zanki ba câmê derûn sû râh nist,
Ten ezcân câmê ez ten âgâh nist.

«Çünkü elbise ile içeriye yol yoktur. Kalıb candan, libas tenden haberdâr değildir.»

Eskiden hamam duvarlarına insan ve şeytan resimleri yaparlarmış. Hazret-i Mevlânâ o resimleri cansız oldukları için câmekandaki elbiseye benzetiyor. Ve: «Ey hamama giden; sen dışarıda bulundukça yalnız o libasları görebilirsin. Onların sâhiblerini görmek için soyunup içeriye girmelisin. Çünkü elbise ile hamamın içine girilmez. Libâsın tenden haberi olmadığı gibi ten de rûha âgâh değildir» diyor. Bunu söylemekle de hakikat harimine girebilmek için her şeyden tecerrüd etmek lâzım geldiğine işâret ediyor.

1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13.14

Sayfa

BİRİNCİ CİLDİN SONU

«HALİFENİN NAKİBLERİYLE KAPICILARININ, BEDEVÎYE İKRAM İÇİN, KARŞI ÇIKMALARI VE GETİRDİĞİ HEDİYYEYİ HALİFEYE TAKDİM ETMEK ÜZERE ALMALARI»

2775

آن اعرابی از بیابان بعید
بر در دارالخلافه چون رسید

An a'râbî ez beyâbân-ı baîd;
Ber der-î dârülhilâfe çün resîd.

«O Bedevî, uzak çöllerden halife sarayının kapısına erişince».

2776

پس نقیبان پیش او باز امدند
بس گلاب لطف بر جیبش زدند

Pes nakiybân pîş-i ô bâz âmedend,
Bes gülâb-ı lütf ber ceybeş zedend.

«Nakibler, yânî misâfirleri istikbâle me'mur edilmiş olanlar, onu karşıladılar, yüzüne, yakasına lutf ile gül suyu serptiler».

Şârih Ankaravî merhum diyor ki: «Bunlardan, yânî nakiblerden murad Nukabây-ı dergâh-ı İlâhidir ki, bunların mertebesi, ebrâr ve ahyâr mertebesinden ileridir. Ne zaman bunlardan biri fevt olsa ebrâr ve ahyârdan mustahık bir kimseyi bunların zümresine idhal ederler ve bunlar havâyic-i nâsı ve muhtaçların murâdını kaza eylemek için vaz' olunmuşlardır. Herkesin isti'dâdına münâsib murâdı ne ise bunlara rast geldikte biiznillâh edâ ederler».

2777

حاجت او فهمشان شد بی مقال

کار ایشان بد عطا پیش از سؤال

Hâcet-î ô fehm-ı şan şud bî makal.
Kâr-ı îşânbud atâ pîş ez suâl.

«Bedevinin hâceti, o söylemeden evvel nakiblerin ma'lumu oldu. Zâten onların işi istenilmeden evvel vermekti».

2778

پس بدو گفتند یا وجه العرب

از کجایی چونی از راه و تعب

Pes bedô goftend yâ veçh-el-arab,
Ez kucâyî, çûnî ez râhû taab.

«Bedeviye dediler ki: Ey arabın vechi ve şerefi; ne taraftansın, yoldan ve yorgunluktan nasılsın?»

2779

گفت وجهم گر مرا وجهی دهید

بی وجوهم چون پس پشتم نهید

Gôft veçhem ger merâ veçhî dihîd,
Bî vücûhem çün pes-î püştem nihîd.

«Bedevi cevâben dedi ki: Bana iltifat etmekle şeref verirseniz Arab kavminin şerifi olurum. Benden yüz çevirirseniz her türlü şereften mahrum kalırım».

2780

ای که در روتان نشان مهتری

فرّتان خوشتر ز زر جعفری

Ey ki der rûtan nişân-î mihterî,
Ferr-ıtan hoşter zı zerr-î Câ'ferî.

«Ey yüzlerinde büyüklük alâmeti bulunan nakibler; sizin vechinizdeki beşâşet Ca'feri altınından daha parlaktır».

2781

ای که یک دیدارتان دیدارها
ای نثار دیدتان دینارها

Ey ki yek didârtan didârhâ,
Ey nesâr-î didtan dinârhâ.

«Ey yüzleri bir çok didâra bedel olanlar, sizi bir defa görmeye altınlar fedâ olsun».

2782

ای همه ینظر بنورالله شده
در بر شه بهر بخشش آمده

Ey hemê Yenzüru binurillah şüde,
Der ber-i şeh behr-ı bahşiş âmedê.

«Ey bütün dünyâya Allah Nuriyle nazar edenler, pâdişâhın nezdine bahşiş ve ihsan vâsıtası olmak için gelmişsiniz».

2783

تا زنید آن کیمیاهای نظر
بر سر مسهای اشخاص بشر

Tâ zenîd ân kîmyâhây-ı nazar,
Ber ser-i mishây-ı eşhás-i beşer.

«Siz, beşer efrâdının, yâni insan evlâdının bakırları üstüne nazar iksirini sürmek için burada bulunuyorsunuz».

Eski kımyâcılar (iksir) denilen bir madde tehayyül ederlerdi. Ki o maddenin cüz'i bir mikdârı bakıra sürülünce altın olurmuş. Hazret-i Mevlânâ bu meşhur hayâle göre halife kapısındaki nakiblerin nazarını iksire, oraya getirilen hediyyeleri de bakıra benzetiyor. Nakiblerin nazarı te'siriyle o bakırların altın gibi kıymetli olacağını bedevi lisânından söylüyor. Sonra yine onun tarafından diyor ki :

2784

من غریبم ازبیابان آمدم
بر امید لطف سلطان آمدم

Men garîbem ezbeyâbân âmedem,
Ber ümîd-î lütf-ı sültân âmedem.

«Ben sultânın lutfü ümmîdiyle çölden gelmiş bir garibim».

2785

بوی لطف او بیابانها گرفت
ذرهای ریگ هم جانها گرفت

Bôy-ı lutf-î ô beyânbânhâ girift,
Zerrehây-î rîkhem canhâ girift.

«Onun lutfu ve keremi râyihası çölleri tuttu. O râyihadan kum zerreleri bile hayat buldu».

2786

تا بدینجا بهر دینار آمدم
چون رسیدم مست دیدار آمدم

Tâ bedîncâ behr-ı dînâr âmedem,
Çün resîdem mest-ı dîdâr âmedem.

«Buraya kadar altın için gelmiştim, gelip de sizi görünce dîdâr sarhoşu oldum».

Bedevî, halifenin kapısına bir kaç para almak için geldiği halde oradaki mehâbeti ve nakîblerin gösterdikleri nezâketi görünce şaşırdı, ne için gelmiş olduğunu unuttu. Onun hayretle karışık şükran hislerini Cenâb-ı Pir bir kaç misâl ile anlatıyor:

2787

بهر نان شخصی سوی نانبان دوید
دادجان چون حسن نانبارا بدید

Behr-ı nah şahsi suy-i nânban deviil,
Dâdcan çün hüsn-ı nânbânrâ budîd.

«Bir şahıs ekmek almak için ekmekçi dükkânına gitti. Fakat ekmekçinin güzelliğini görünce ekmeği unuttu, ona candan âşık oldu».

2788

بهر فرجه شد یکی تا گلستان
فرجهٔ او شد جمال باغبان

Behr-ı fürcê şüd yekî tâ gülsitân,
Fürce-î ô şüd cemâl-î bâğbân.

«Biri de teferrüc ve tenezzüh için gül bahçesine gitmişti. Bahçevanın hüsnü cemâli onun teferrücü oldu».

Bahçeyi bırakıp bahçevana baktı.

2789

همچو اعرابی که آب از چه کشید
آب حیوان از رخ یوسف چشید

Hemçû â'râbîki âb ez çeh keşîd,
Âb-ı hayvan ezrüh-î Yûsuf çeşîd.

«Benim hâlim o bedevînin hâli gibidir ki: kuyudan su çekmek istiyordu. Fakat su yerine Yûsüfün yüzünden âb-ı hayat tattı».

Kur'ân-ı Kerim'de hikâye olunduğu üzere Hazret-i Yûsüfü, babası Ya'kub Aleyhisselâm, diğer on bir evlâdının hepsinden fazla sevdiği için onlar bu sevgili çocuğu kıskandılar, tenezzühe götürüyoruz diye kıra çıkardılar ve kuru bir kuyunun içine attılar. Tesâdüfen oraya bir kervan kondu. Kafileden bir a'râbi su çekmek için kovasını kuyuya sarkıttı. Hazret-i Yûsüf, kovayı ve ipi tutup yukarıya çıkınca a'râbi onun cemâl-i nurunu görüp suyu unuttu. Ertesi gün oraya gelen kardeşlerinden köle diye satın aldı. Mısıra götürüp orada satmakla da fazla bir kazanç elde etti.

2790

رفت موسی کاتش آرد او بدست
آتشی دید او که از آتش برست

Reft Mûsâ kâteş âred ô be dest,
Âteşî dîd ô ki ez âteş bırest.

«Mûsâ Aleyhisselâm ateş bulmak için gitmişti. Lâkin öyle bir ateş gördü ki, onun nûriyle, beşeriyyet gaflet ve zulmetinin âteşinden kurtuldu».

Hazret-i Mûsâ uzun müddet Şuayb peygamberin hizmetinde bulunmuş, koyunları gütmüş, sonra da mükâfâten dâmâdı olmuştu. Daha sonra Mısıra gidip sıla etmek için ehl ü iyâliyle yola çıkmıştı. Tûr-i Sînâya gelince ortalık karardı, hava soğudu. Hazret-i Mûsâ topladığı çalı çırpıyı tutuşturup ısınmak için etrâfa bakındığı sırada bir ağacın üzerinde alev şeklinde bir aydınlık gördü, bir parça alıp hazırladığı çalı çırpıyı yakmak için o tarafa gitti. O ânda kendisine Tecelli-i İlâhî vuku' buldu ve peygamberlik verildi. Mısır halkını ve Fir'avnı da'vete me'mur oldu.

2791

جست عیسی تارهد از دشمنان
برد ان جستن بچارم آسمان

Cest Îsâ târehed ez düşmenân,
Bürd ân cesten beçârüm âsman.

«Îsâ Aleyhisselâm düşmanlardan kurtulmak için davrandı. O davranış, kendisini semâya kadar çıkardı».

Yahudiler, hususiyle hahamları Hazret-i Îsâyı çekemiyorlardı. Onun için hayatına kasdetmişlerdi. Cenâb-ı Rûhullah o esnâda semâya ref'olundu. Biz müslümanların i'tikâdına göre, Hazret-i Mesihin bulunduğu yeri bir kaç para mukabilinde yahudilere haber vermiş olan havâri Yuda, Îsâ suretine tahvil edildi ve Îsâ zanniyle asıldı.

Hristiyanlar, Yuda'ya nedâmet ve intihar ettirirler, Îsâyı da çarmığa gerdirirler. Öldükten ve gömüldükten üç gün sonra dirildi ve gök yüzüne çıktı derler. Hazret-i Îsânın Hak katında bulunduğunda müslümanlar da, hristiyanlar da müttefiktir. İhtilâf ölmeden evvel mi, öldükten sonra mı çıktığındadır. Onun tahkiki de dersimize âid değildir.

2792

دام آدم خوشهٔ گندم شده
تا وجودش خوشهٔ مردم شده

Dâm-ı Âdem hôşe-i gendüm şüde,
Tâ vücûdeş hôşe-î merdüm şüde.

«Bir buğday başağı Hazret-i Âdemin tuzağı olmuştu. Fakat sonunda kendisi insan başağı, yânî Ebul'beşer oldu».

Âdem ve Havva Aleyhimesselâmın cennet ni'metlerinden tenâ'um etmelerine müsâade kılınmış, yalnız bir ağaca yaklaşmamaları kendilerine tenbih olunmuştu. O ağacın ne olduğunda ihtilâf edilmiş; buğdaydı, üzümdü, elma idi diye tefsir edenler, hattâ kinâye tarikıyla zevciyyet muâmelesi idi diyenler olmuştur. Her ne ise o ağacın meyvesinden yedikleri için Âdem ve Havvâ cennetten çıkarıldı. Hazret-i Mevlânâ, meşhûra göre, şecere-i memnû'anın buğday olması rivâyetini alıyor, buğday başağı Âdemin tuzağı olmuştu. Çünkü onu yemekle cennetten çıkarıldı. Fakat kendisi insan başağı yânî, bütün beşeriyyetin babası oldu diyor. Bir kaç misal daha :

2793

باز آید سوی دام ازبهر خور
ساعد شه یابد و اقبال و فر

Baz âyed sûy-ı dam ezbehr-ı hevr,
Sâid-î şeh yâbedû ikbâl-û-fer.

«Toğan kuşu, tuzağa konulan et parçasını yemek için gelir. Lâkin kendisi tutulup alıştırıldıktan sonra pâdişâhın bileğinde oturmak seâdetini kazanır».

Eskiden hükümdarların avda kullandıkları kuşlar varmış. Bunlar yakalanır, kuşcular tarafından terbiye edilir, hükümdar ava giderken onun bileğinde oturur, kuş görülünce salınıverilir, gider, onu yakalar, getirirmiş. Av getirince de kendisine bir lokma et verilirmiş.

2794

طفل شد مکتب پی کسب هنر

با امید مرغ و بالطف پدر

Tıfl şüd mekteb pey-î kesb-î hüner,
Bâ ümid-î mürğ-u-bâlütf-î peder.

«Çocuk, babasından lutf göreceği, ezcümle kendisine kuş alınacağı ümidiyle ilm ü hüner öğrenmek için mektebe gider».

2795

پس زمکتب آن یکی صدری شده

ماهگانه دادهو بدری شده

Pes zımekteb an yekî sadrî şüde,
Mâh'gâne dâdevû bedrî şûde.

«O çocuk mektebi bitirdikten, yânî tahsilini ikmal ettikten sonra ilim meclisinin sadrına geçip oturur ve ders okutur. Evvelce hocaya aylık verir, sonra ta'lim bedri olur».

Bahsimizin mevzûunu teşkil eden bedevî de bunları söylemekle «Ben çölden buraya kadar gelmek ve destiyi omuzumda getirmek için hayli zahmet çektim. Lâkin burada sizi görünce o zahmetin rahmete tehavvül ettiğini gördüm» demek istiyordu. Başka bir misâl :

2796

آمده عباس حرب ازبهر کین

بهر قمع احمد و استیز دین

Âmede Abbâs harb ezbehr-ı kîn,
Bahr-ı kâm-ı Ahmed-û-istîz-ı din.

«Resûlullâh'ın amcası Abbas bin Abdulmuttalib, Hazret-i Peygamberi telef ve din ile mücâdele kîni sevkiyle Bedr'e gelen Kureyş ordusunda bulunmuştu».

گشت دین را تا قیامت پشت و رو
در خلافت او و فرزندان او

Gèşt dinrâ tâ kıyâmet püst-u-rû,
Der hilâfet ô vü ferzendân-ı ô.

«O ve evlâdı kıyâmete kadar dinin muin ve zahîri olmak üzere hilâfette isimleri kaldı».

Abbas bin Abdülmuttalib, Hazret-i Peygamberin amcasıdır. Resûlullahtan iki sene evvel doğmuştu. Bundan dolayı: Sen mi büyüksün, Resûlullah mı? süâline: Ben yaşlıyım, O büyüktür cevâb-ı ârifanesini vermişti. Abbas ibtidâları müslüman olmamakla berâber elinden geldiği kadar yeğenine hizmetten geri kalmıyordu. Mekkedeki Akabe biatında Resûlullâhın maiyyetinde bulunmuş ve zât-i risâleti memleketlerinde muhafaza edip etmeyecekleri hakkında Medinelilere süaller sormuştu. Mekke eşrâfı Bedr muharebesine çıkacakları esnada Abbas da mecbûren yola çıkmış, harb esnâsında esîr edilerek Medineye götürülmüştü. Orada fidye verdi ve gizlice müslüman olarak Mekkeye döndü. Mekkede bulunduğu müddetçe Kureyşin harekâtını Resûl-i Ekreme yazıyordu. Fetihten evvel Medineye hicret için yola çıkmıştı. Peygamber ordusuna rast geldi. Eşyâsını Medîneye gönderdi. Kendi fetihte bulundu. Muhaddislerin rivâyetine göre neslinden halifeler geleceği taraf-ı risâletten müjdelenmişti. Filvâki' Abbâsi halifeleri bu zâtin neslindendir. Bağdattaki hilâfet münkariz olduktan sonra Mısırda yine bir takım Abbasî halifeler bulunmuş, sonuncuları olan III. Mütevekkil Alâllah, Osmanlı pâdişahı Yavuz Sultan Selime biat etmekle hilâfet Osmanlı sülâlesine geçmişti. Türkiye Cumhuriyetinin i'lânında Osmanlı Saltanatı, biraz sonra da İslâm hilâfeti ilga edildi. Bütün Osmanlı hânedânı dâmadlar da dahil olduğu halde hudud hâricine çıkarıldı.

Ehlullaha göre hilâfet-i İslâmiyye: Maddî saltanat değil, her asırdaki bir veliyy-i ekmelin mâ'nevî riyâsetidir. Maddî hilâfetin ilgâ edilmiş olmasına rağmen ma'nevîsinin kıyâmete kadar süreceğinde şüphe yoktur. Nitekim Hazret-i Mevlânâ: «Her devirde bir velî mevcuddur. İmtihan ve ibtilâ kıyâmete kadar sürecektir» buyurur. İşte bu beytteki veliden maksad: O ma'nevî halifedir. Devlet-i Abbâsiyenin kıyâmete kadar süreceğine dâir ba'zı Hadisler vardır. Bağdaddaki hilâfet-i Abbâsiyyenin 916 tarihinde münderis olması dolayısıyle o hadislerin ba'zı hulus-kârlar tarafından uydurma olması hatıra gelir. Meğer ki ma'nevî halifeler arasında son zamanlarda Abbas oğullarından da ba'zı zevât buluna ve o hadisler bu sûretle te'vil oluna.

Getirilen şu misallerle anlatılmak isteniliyor ki :

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

Yâni : «**Hoş görmediğiniz bir şey, hakkınızda hayırlı olabilir**[1]» Âyet-i Kerimesi mu'cebince, başlangıçta insana zahmetli, meşakkatli görünen bir işin lutf-i İlâhî ile suhûlet, selâmet ve seâdetle neticelenmesi mümkündür. Bedevi'nin zahmetli yolculukta bulunması ve tehlikeli çöllerden geçerek dâr'ül-hilâfeye vâsıl olması gibi.

Bir de Allah'ın mâ'nevî halifesi olan şeyh-i kâmilin kapısına mürâcaat edenlerin aradığını bulacağına ve murâdına nâil olacağına işâret ediliyor. Binâenaleyh bedevî lisânından deniliyor ki :

2798

من درنجا طالب چيز آمدم

صدر گشتم چون بدهليز آمدم

Men derîncâ tâlıb-î çiz âmedem,
Sadr geştem çün bedehliz âmedem.

«Ben buraya bir şey elde etmek ümidiyle gelmiştim. Dâr'ül-hilâfenin dehlizine girince âdetâ sâir meclislerin sadrı oldum».

2799

آب آوردم بتحفه بهر نان

بوی نانم برد تا صدر جنان

Âb âverdem betühfe behr-ı nân,
Bôy-ı nânem bürd tâ sadr-ı cenân.

«Ben ekmek bulayım diye hediyye olarak su getirdim. Lâkin buradaki ekmek ve ni'met râyihası beni cennetlerin sadrına kadar götürdü».

---

(1) Sûrei Bekara : 216.

2800

نان برون راند آدمی را از بهشت
نان مرا اندر بهشتی درسرشت

Nan bırun rand Âdemirâ ezbihişt,
Nan merâ ender bihiştî dersirişt.

«Ekmek, yânî unun yapıldığı buğdaydan yemesi, Âdemi cennetten çıkarmıştı. Fakat ekmek, benim cennetin sadrına kadar çıkmama, yânî halife sarayına girmeme sebeb oldu».

2801

رستم ازاب وزنان همچو ملك
بی غرض گردم درین در چون فلك

Restem âzâb-û-zınan hemçû melek,
Bî garaz gerdem derînder çün felek.

«Melekler gibi ekmek ve sudan kurtuldum. Feleklerin bilâ garaz hizmeti gibi ben de bu kapıda bir şey istemez bir hâle geldim».

2802

بی غرض نبود بگردش درجهان
غیر جسم و غیر جان عاشقان

Bî garaz nebved begerdiş dercihân,
Ğayr-ı cism-û-ğayr-ı cân-ı âşıkan.

«Aşıkların bedenleriyle ruhlarından başka dünyada hiç bir şey garazsız, menfeatsiz hareket etmez».

«BU BAHİS DÜNYAYA ÂŞIK OLANIN, GÜNEŞ ZİYASI VURMUŞ BİR DUVARA ÂŞIK OLAN GİBİ OLDUĞU BEYANINDADIR. O DUVAR ÂŞIKI, DUVARDAKİ PARLAKLIĞIN, DÖRDÜNCÜ KAT GÖKTEKİ GÜNEŞİN AKSİNDEN İBÂRET OLDUĞUNU ANLAMAYA ÇALIŞMAZ DA DUVARA GÖNÜL VERİR. GÜNEŞİN ŞUÂI GÜNEŞE AVDET EDİNCE DUVAR ÂŞIKI MAHRUM KALIR.»

2803

عاشقان کل نی ئی عشاق جزء

ماند از کل آنکه شد مشتاق جزء

Âşıkân-î kül niy üşşâk-ı cüz,
Mând ezkül anki şüd müştâk-ı cüz.

«Küll'e âşık olanlar, cüz' âşıkları değildir. Cüz'e müştâk olanlar küll'den mahrum kalırlar».

(Ta'rifât) sâhibi Seyyid Şerif rahimehullah der ki : «Kül : Esmâ ve sıfâtı câmi' Hazret-i İlâhiyye i'tibâriyle Hak Teâlânın adıdır».

Hazret-i Mevlânâ da (Küll'e âşık olanlar) demekle uşşâk-ı İlâhiyyeyi murâd ediyor ve onların, cüz'î bir güzelliğe mazhar olan eşhâsa ve eşyâya gönül bağlamayacaklarını, o gibi cüz'iyyâta meclûb olanların mahbûb-i hakikî ve küllî bulunan Allah'ın feyzinden mahrum kalacaklarını beyân buyuruyor.

2804

چونکه جزئی عاشق جزئی شود

زود معشوقش بکل خود رود

Çünki cüz'î âşık-ı cüz'î şeved,
Zûd mâ'şûkeş beküll-î hod reved.

«Bir cüz' diğer bir cüz'ün âşıkı olursa ma'şûku çabucak kendi küllüne gider».

2805

ریش گاو بندهٔ غیری شد او
غرقه شد کف در ضعیفی در زد او

Rîş-ı gâv-i bende-i gayrî şüd ô.
Gark şüd kef der zaîfî derzed ô.

«Cüz'ün âşıkı olan, başka birinin kuluna maskara olur. Denize düşüp de kurtulmak için çör çöp ma'kulesi kuvvetsiz şeylere sarılanlara döner».

İnsanlar ve bütün mevcûdât, Esmâ-i İlâhiyyenin tecelliyâtına mahall-i zuhur oldukları için onların birer cüz'ü demektir. Yanlış anlaşılmasın, bu cüz'iyyet ve külliyyet ta'birleri, ayniyyet ifâde etmez. Hazret-i Mevlânâ hakikati anlatmak için zâhire değil, mazhara cüz' ta'bir ediyor. Evet, bir cüz', yânî mezâhir-i esmâdan, meselâ bir insan, kendi gibi bir cüz' olan diğer bir insana gönül verse, sevdiği kendi küllü tarafına gidiverir. Meselâ sefere çıkar, yâhud ölüverir. Âşıkı ise başkasına kul ve emrine itâate mecbur olan birini sevdiği için âleme rüsvâ ve maskara olmak derekesine düşer. O mehlekeden kendini kurtaramıyacak zaif ve faydasız çârelere baş vurur. Halbuki öyle emir altında bulunmıyan ve hürriyyetine sâhib olan birine âşık olsaydı, yânî hâkim-i kül bulunan Allah'ı sevseydi hiç de böyle olmazdı.

Arabların bir meseli vardır: «Zina edersen hür bir kadınla et, hırsızlık edeceksen inci çal» derler. Hazret-i Mevlânâ telmih olmak üzere diyor ki:

2806

فزن بالحره پی این شد مثل
فسرق الدره بدین شد منتقل

Fazni bil hürre pey-î în şüd mesel,
Fesrikiddürrê bedin şüd müntekel.

«Bundan dolayı (fezni bilhürre) sözü mesel oldu. (Fesrikiddürre) kelâmı da bunun için söylenilegeldi».

Ma'lumdur ki, bir vak'a dolayısiyle söylenilmiş ve iştihar etmiş olan söze (mesel), onu söyleten vak'aya (mevrid) derler. O vak'aya benzer bir hâdise dolayısiyle o sözün tekrarlanmasına (darb-ı mesel) ve o hâdiseye (madrib) ta'bir ederler. Mevridle madrib arasında bir müşâbehet

bulunduğu için mesel darb olunur. Teşbihteki müsebbeh ile müşebbehün bih arasında her cihetten değil, yalnız bir cihetten benzeyiş bulunduğu da müsellemdir. Şu halde Mevlânânın maksadının, zinâya ve sirkata teşvik etmek olmadığı, seveceksen Allahı sev, meyl göstereceksen ona meylet demek istediği meydana çıkar.

Kezâ maksadın kolayca anlaşılması için ba'zan helâl bir şey, harama benzetilir. Meselâ Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Sihr gibi, te'sirli sözler vardır» buyurmuştur. Burada helâl olan sözü, te'siri dolayısıyle, haram bulunan sihre benzetmiştir.

2807

بنده سوی خواجه شد او ماند زار
بوی گل شد سوی گل او ماند خار

Bende sûy-ı hâce şüd, ô mând zâr,
Bûy-ı gül şüd sûy-ı gül ô mând hâr.

«Cüz'e âşık olanın sevdiği kul, efendisinin yanına gider, âşık da ağlar ve inler bir hâlde kalır. Gül kokusu güle avdet eder, âşıka diken kalır».

Yâhud o âşık diken gibi kaskatı kalmaya mecbur olur.

2808

او بماند دور ازمطلوب خویش
سعی ضایع رنج باطل پای ریش

Ô midandê dûr ezmatlûb-ı hîş.
Sa'y zâyî, renc bâtıl, pây rîş.

Sevgilisi, efendisinin yanına gittiği için: **«O âşık, matlubundan uzaklaşmış, boşuna koşmuş, nâfile zahmet çekmiş ve ayakları yaralanmış olarak kalır».**

Hazret-i Mevlânâ bu cüz âşıkını tasvir için bir misal gösteriyor ve diyor ki :

2809

همچو صیادیکه گیرد سایهٔ
سایه کی گردد ورا سرمایهٔ

Hemçu sayyâdiki gîred sâye-i,
Sâye key gerdêdorâ sermâye-i.

«Onun misâli, gölge tutmaya uğraşan bir avcı gibidir. Gölge onu nasıl sermâye olabilir?»

2810

سایهٔ مرغی گرفته مرد سخت
مرغ حیران گشته بر شاخ درخت

Sâye-i mürğî girifte merd saht,
Mürğ hayran geşte berşâh-ı dıraht.

«O avcı, kuşun gölgesini sıkı sıkı yakalamış tutar, dalın üstündeki kuş da hayretle der ki:»

2811

کین مدمغ بر که می خندد عجب
اینت باطل اینت پوسیده سبب

Kın müdemmeğ berki mîhended aceb,
Înet bâtıl înet pôsîdê sebeb.

«Bu sersem acaba ne için gülüyor. İşte sana bâtıl ve çürük bir sebeb numûnesi».

Kuş, dalın üstünde iken onun yere düşen gölgesini yakalayan sersem avcı ile hüsn-i mutlaki bırakıp onun cemâlinden bir pertevin ma'kesi bulunan bir güzele gönül veren ahmak arasında bir fark yoktur.

2812

ور تو گویی جزء پیوستهٔ کلست
خار میخور خار مقرون گلست

Ver tu gôyî cüz' peyveste-i küllęst,
Hâr mîhor, hâr makrûn-î gülest.

«Eğer sen; cüz'ün küll'le ittisâli vardır diyecek olursan diken ye! Diken de güle yakındır».

Ba'zıları vardır ki, bir sûretin esiri olmuş ve ona bağlanıp kalmıştır. Öyle olduğu hâlde o sûretperestliği te'vile kalkışır ve ürefâdan geçinmek isteyerek: «Cuz'ler kül'lüne merbuttur, benim sevdiğim de hüsn-i mutlakın bir cuz'ü olduğu için küllüne alâkası vardır» derler. Hazret-i Mevlânâ bu gibilere ilzâmi bir cevab olmak üzere: «Öyle ise diken ye bakalım. Dikenin de güle irtibâtı vardır» diyor ve devâm ediyor:

2813

جز زیك‌رو نیست پیوسته بکل
ورنه خود باطل بدی بعث رسل

Cüz' ziyekrû nîst peyvestê bekül,
Verne hod bâtıl büdî bâ's-ı rusül.

«Cüz' bir cihetten kül'le muttasıl değil, ayrıdır. Yoksa ve öyle olmasa peygamberlerin gönderilmesi bâtıl olurdu».

2814

چون رسولان از پی پیوستن‌اند
پس چه‌پیوندند شان چون یك تن‌اند

Çün resûlen ezpey-î peyvestenend,
Pes çıpeyvendend şan çün yek tenend.

«Peygamberler, halkı Hakka îsal etmek için gönderilmişlerdir. Halk ile Hak yek vücud olsalardı neyi îsal edeceklerdi?»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Evet her cüz'ün mazhariyyet i'tibâriyle kül'le âlâkası vardır. Lâkin zâhir, mazhar, vâcib, mümkin i'tibâriyle de farkları vardır. Yânî her şey, Allahın mahlûku olduğu için, bir şeyin hem mahlûk, hem de hâlik olması muhaldir. O halde Allah'ın varlığına mazhar olmakla berâber her şey Allah değildir. Öyle olmuş olsaydı peygamberlerin gönderilmiş olması ve halkın Hakka da'vet edilmesi abes olurdu. Peygamberler, bir olan şey'i mi visâle da'vet edeceklerdi?

Cenâb-ı Hak, Habib-i Kerimine hitâben buyuruyor ki:

قُلْ هٰذِهِ

سَبِيلِى اَدْعُوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِى وَسُبْحَانَ

اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yânî: «Yâ Muhammed de ki: Benim da'vet ve hidâyet yolum budur. Dikkat, basîret ve ma'rifetle kulları Allah'a da'vet ederim. Ben böyle olduğum gibi bana uyanlar (yânî bilverâse halkı irşâda çalışanlar) **da böyledir. Allahı, şânına lâyık olmayan şeylerden tenzih ederim ve ben Allaha şirk koşanlardan değilim[2]».**

Şu Âyet-i Kerîme'nin meâline dikkat olunursa cem'den ziyâde farka delâlet ettiği ve mahluk ile Hâlikın yekdiğerinden mümtâz olduğu anlaşılır. Çünkü Hazreti Peygamber (S.A.V.), Zât-i Akdes-i Nübüvvetinin halkı Allaha da'vet ettiğini, verese-i irfânının da böyle olduğunu, hem de bu da'vet ve irşâdının halk ile Hakkı her cihetten yek vücud vehmetmek gibi bir gafletle değil, zâhiriyyet, mazhariyyet i'tibâriyle farklı ve imtiyazlı bulunduğunu bilmek gibi bir basîretle yapıldığını, hattâ aksini vehmetmenin bir şirk olduğunu bildirmektedir.

2815

این سخن پایان ندارد ای غلام

روز بیگه شد حکایت کن تمام

În sühan pâyan nedâred ey ğulâm,
Rûz bîgehşüd hikâyet kün tâmâm.

«Bu bahsin sonu gelmez. Ey delikanlı; vakit gecikti, bedevî hikâyesini tamamla».

---

(2) Sûre-i Yûsuf: 108

«BEDEVÎNİN HEDİYYESİ OLAN DESTİYİ, HALÎFENİN KÖLELERİNE TESLİM ETMESİ.»

2816

آن سبوی آب‌را درپیش داشت
تخم خدمت‌را دران حضرت بکاشت

An sebûy-î âbrâ derpîş daşt,
Tohm-ı hidmetrâ deran hazret bıkaşt.

«O su destisini ileri tuttu ve hizmet tohumunu o makama ekti».

Yâni lâzım gelen hürmet ve ta'zimi îfâ etti.

2817

گفت این هدیه بدان سلطان برید
سائل شه‌را زحاجت واخرید

Gôft in hedyê bedan sültan berîd,
Sâil-î şehrâ zıhâcet vâharîd.

«Dedi ki: Bu hediyyeyi pâdişâha götürün. Ondan ihsân talebkârı bulunan benim gibi bir fakîri ihtiyâc pençesinden kurtarsın».

2818

آب شیرین و سبوی سبزو نو
زآب بارانیکه جمع آمد بگو

Âb-ı şîrîn-û-sebûy-î sebz-u-nev,
Z'âb-ı bârânîki cem' âmed begev.

«Hediyyem: Tatlı su ile dolu yeşil ve yeni bir destidir. İçindeki de çölde bir çukurda toplanmış yağmur suyudur».

Şârihler diyorlar ki : Bedevînin destisinden maksad: Sâlikin vücûdu. İçindeki sudan murad da pek cüz'î olan amel ve ilimdir. Onu halîfenin gulamlarına göstermesi, yine sâlikin o vücûdu ve o ilmi ve ameli değerli bir şey zanniyle dergâh-ı İlâhinin nakibleri bulunan evliyâullâha arzetmesidir.

2819

خنده می‌آمد نقیبارا ازان

لیك بذرفتند آنرا همچوجان

Hande miâmed nakibanrâ ezân,
Lîk pezrüftênd anrâ hemçücân.

Bedevinin bu sâfiyâne sözlerine karşı: **«Nakiblerin güleceği geldi ammâ gülmediler. O hediyyeyi can gibi kıymetli addederek kabul eylediler».**

2820

زانکه لطف شاه خوب باخبر

کرده‌بود اندرهمه اعیان اثر

Zânki lütf-i şâh-ı hûb-î bâhaber,
Kerdebûd enderhemê â'yan eser.

«Çünki ahlâkı güzel ve kendi her şeyden haberdâr olan pâdişâhın lutf u inâyeti devletin bütün â'yânına ve me'murlarına te'sir etmişti».

2821

خوی شاهان دررعیت جاکند

چرخ اخطر خاکرا خضرا کند

Hôy-ı şâhân derraiyyet câküned,
Çarh-ı ahdar hâkrâ hadrâ küned.

«Pâdişahların tabiati, tebeaya te'sir eder. Nitekim yeşil felek, toprağı yeşertir».

Târihlerde yazar ki, Emevîlerden Velid bin Abdülmelikin inşââta merâkı vardı. Onun asrında halk da yapı yaptırmak hevesine düşmüştü. Süleyman bin Abdulmelik obur denecek derecede pisboğazdı. Devr-i ahâlisi de türlü türlü yemek pişirtmek ve fazla fazla yemek yemekle meşgul olmuştu. Ömer bin Abdül'aziz; âbid, zâhid, âdil bir zât idi. Tebeâsı da —velev ki riyâ tarikiyle olsun— namaz kılmak, Kur'ân okumak, tesbih çekmek, gibi şeylerle iştigal ederdi.

Denilmiştir ki: «İnsanlar, hükümdârlarının i'tikâd ve i'tiyâdına uyar». Aşağı tabakanın yukarıdakilere uyacağına misâl olmak üzere Haz-

ret-i Mevlânâ: «Yeşil felek, toprağı yeşertir» diyor. Bâ'zı şârihler bu sözün: «Gökten yağan yağmurun feyziyle zemin yeşerir» ma'nâsına olduğunu söylemişlerdir ki, böyle izah edilmesi hem vâkı'a, hem de bahse münâsibdir.

2822

شه چو حوضی دان حشم چون لولها
آب ازلوله روان در گولها

Şeh çü havzî dan haşem çün lûlehâ,
Ab ezlûlêhâ revan der gôlehâ.

«Pâdişâhı havuz, etbâını o havuzun muslukları farzet. Su, göle musluklardan akar».

2823

چونکه آب جمله ازحوضیست پاك
هریکی آبی دهد خوش ذوقناك

Çünki âb-î cümle ezhavzîst pâk,
Heryekî âbî dihed hoş zevknâk.

«Muslukların suyu temiz bir havuzdan gelirse, her biri güzel ve zevkli bir su akıtır».

2824

ور درآن حوض آب شورست و پلید
هریکی لوله همان آرد بدید

Ver deran havz âb şôrest-û-pelîd,
Heryekî lûle hemân âred bedîd.

«Eğer havuzda acı ve pis su varsa muslukların her birinden o su akar».

2825

زانکه پیوستست هر لوله بحوض
حوض کن در معنی این حرف خوض

Zânki peyvestêst her lûle behavz,
Havzkün der ma'niy-i inharf havz.

«Çünkü her musluk havuza muttasıldır. Ey sâlik; bu sözün ma'nâsı içine gir, yâni onu derin derin düşün».

Ebû Hüreyre Radiyallâhü anh'in Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizden şu hadîsi rivâyet ettiği (Câmiussağir) de yazılıdır. Allâhü ve Resûlühû a'lem Hadîs-i Şerîf: **«Kalb, beden memleketinin hükümdârıdır. Hükümdâr iyi olunca tebeası ve askerleri de iyi olur; hükümdâr kötü olunca tebeası da, askerleri de kötü olur».** Buhâride de rivâyet edilen şu Hadîs-i Şerifte de: **«Âdem oğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki, o iyi olunca bütün cesed iyileşir, kötü olunca da bütün cesed kötüleşir. Haberin olsun o et parçası kalbdir»** buyurulmuştur. Kalbin muntazaman işlemesi nasıl diğer âzânın intizâm-ı harekâtına, darabânının bozuk olması ve durması a'zây-ı sâirenin de bozulmasına ve durmasına sebeb ise, hükümdârın âdil, rahîm, halûk olması da hem kendi adamlarının, hem de memleket halkının aynı vasıfları hâiz bulunmasına sebeb olur. Aksi takdirde ise tabiî, kaziyye ber'aks olur. Bu hâl hükümdârlara da münhasır değildir.

Efkâr-ı mülkü, şehr-i dili tahtgâhıdır,
Her kimse kendi âleminin pâdişâhıdır.

Evet. Her âile reisi âilesinin, her baba evlâdının, hattâ herkes nefsinin çobanı, yânî âmiri ve hükümdârıdır. Onlar iyi olurlar ise idâreleri ve terbiyeleri altında bulunanlar da — müstesnâları çıkmakla berâber — ekseriyetle iyi olurlar. Kötü olurlarsa idâre ve terbiye ettikleri de berbadlaşırlar. İşte bundan dolayı Hadis-i Şerifte: **«Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüz sürüden mes'ulsünüz»** buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ bahsi tavzih için bir kaç misâl daha irâd ediyor:

2826

لطف شاهنشاه جان بی وطن
چون اثر کردست اندر کل تن

Lütf-ı şâhinşâh-ı cân-ı bîvatan,
Çün eserkerdêst ender küll-i ten.

«Vatanı ve mekânı olmayan ruh pâdişâhının letâfeti, bütün kalıb üzerinde nasıl müessir olur?»

2827

لطف عقل خوشنهاد و خوش نسب
چون همه تن‌را درآرد در ادب

Lütf-ı akl-î hoşnihâd-û-hoş neseb,
Çün hemè tenrâ derâred der edeb.

«Aslı ve tabiatı hoş olan aklın letâfeti, bütün bedeni edeb ve hayâ dâiresine nasıl idhâl eder?»

2828

عشق شنگ بی‌قرار و بی‌سکون
چون درارد کل تن‌را در جنون

Aşk-ı şeng-î bîkarâr-û-bîsükûn,
Çün derâred küll-ı tenrâ der cünûn.

«Sükûn ve karârı olmayan aşk, bütün bedeni nasıl cünûna sevkeder?»

2829

لطف آب بحر کو چون کوثرست
سنك‌ریزه‌ش جمله در و کوهرست

Lütf-ı âb-ı bahr kô çün kevserest,
Sêng-rîzeş cümle dürrû-gevherest.

«Kevser gibi tatlı bir denizin suyundaki letâfet te'siriyle onun içindeki taş kırıntıları inci ve elmas olur».

2830

هر هنر کاستا بدان معروف شد
جان شاگردان بدان موصوف شد

Her hüner küstâ bedan ma'rûf şûd,
Cân-ı şâgirdan bedan mesvûf şûd.

«Bir usta hangi san'atle ma'ruf ise çıraklarının rûhu da onunla mevsuf olur».

Yâni o san'ati öğrenir.

2831

پیش استاد اصولی هم اصول
خواند آن شاگرد چست باحصول

Pîş-ı üstâd-i üsûli hem üsûl,
Hâned an şâgird-i çüst-î bâhüsûl.

«İlm-i usûl üstâdının karşısındaki çevik ve ma'lûmatlı bir şâkird, usûl ilmini okur».

2832

پیش استاد فقیه آن فقه‌خوان
فقه خواند نی اصول اندربیان

Piş-ı üstâd-i fakîh an fıkh-han,
Fıkh hâned nî üsul enderbeyân.

«Fakih olan üstâdın karşısındaki tâlib, usûl okumaz, fıkıh okur».

2833

پیش استادی که آن نحوی بود
جان شاگردش ازو نحوی شود

Piş-i üstâdiki ân nahvî büved,
Cân-ı şâgirdeş ezô nahvî şeved.

«Nahiv üstâdının karşısındaki müteallim, hocasının tedrisinden nahiv âlimi olur».

2834

باز استادی که او محو رهست
جان شاگردش ازو محو شهست

Bâz üstâdiki ô mahv-i rehest,
Cân-ı şâgirdeş ezô mahv-î şehest.

«Hak yolunun mahvi ve fânisi olan bir mürşidin müridi de şeyhinin irşâdiyle Hakkın mahvi olur».

Yâni fenâ fillâh mertebesini bulur.

2835

زین همه انواع دانش روز مرگ

دانش فقرست ساز راه و برگ

Zî hemê envâ-ı dâniş rûz-i merg,
Dânış-î fakrêst sâz-ı râh-u-berg.

«Bu mütenevvî' ilimler içinde ölüm günü, yol azığı olacak ve işe yarayacak ancak fakr u fenâ ilmidir».

«BİR NAHİV ÂLİMİ İLE BİR GEMİCİNİN MÂCERÂSI HİKÂYESİ»

2836

آن یکی نحوی بکشتی درنشست

رو بکشتیبان نهاد آن خودپرست

An yekî nahvî bekeştî dernişest,
Rû bekeştîban nihâd an hodperest.

«Bir nahiv âlimi, bir gemiye bindi. O kendini beğenmiş nahivci, gemiciye teveccüh ederek».

2837

گفت هیچ ازنحو خواندی گفت لا

گفت نیم عمر تو شد در فنا

Gôft hiç eznahv handî gôft lâ,
Gôft nim-î ômr-i tû şüd der fenâ.

«Hiç nahiv okudun mu? diye sordu. Gemici: Okumadım. Cevâbını verince; ömrünün yarısı heder olmuş dedi».

2838

دلشکسته گشت کشتیبان زتاب

لیك اندم گشت خاموش ازجواب

Dıl-şikestê gêşt keştîban zitâb,
Lik andem gêşthâmûş ezcevâb.

«Gemicinin bu sözden kalbi kırıldı ve kızdı ise de o sırada cevâb vermedi».

2839

باد کشتی را بگرداب فگند
گفت کشتیبان بدان نحوی بلند

Bâd kestîrâ begirdâbî figend,
Gôft keştîban bedan nahvî bülend.

«Rüzgâr gemiyi bir girdâba sürükleyince, gemici yüksek sesle nahvîye:»

2840

هیچ دانی آشنا کردن بگو
گفت نی ای خوش جواب و خوب رو

Hîç dânî âşnâkerden bigô,
Gôft nî eyhoş-cevâb-û-hôb-rû.

«Hoca söyle bakalım, yüzme bilir misin? süâlinde bulundu. Nahvî: Ey hoş sözlü ve güzel yüzlü gemici; bilmem, deyince».

2841

گفت کل عمرت ای نحوی هباست
زانکه کشتی غرق این گردابهاست

Gôft küll-î omret eynahvî hebast,
Zanki keştî gark-ı in girdâbhast.

«Ey nahvî, ömrünün temâmı heder oldu. Çünkü bu gemi girdablarda batacaktır cevâbını verdi».

Burada nahvîden murad : Dedikodudan ibâret bilgisine mağrur olup da onları bilmeyenleri âdetâ adam yerine koymayan gâfildir. O gibi ma'lûmât, dünyâda biraz işe yarar gibi olsa bile hayat gemisi demek olan kalıb, ölüm girdâbına sürüklenmeye başlayınca o ma'lûmât hiç bir şeye yaramaz ve öbür tarafta fayda vermez. Girdab dalgalarının üstünde bir parça olsun durabilmek için yüzme bilmek lâzım olduğu gibi, bekâ âlemine girerken de, ilm-i mahvi (yokluk ilmini) öğrenmiş ve şu mevhum varlıktan kurtulmuş bulunmak icâbeder. Cenâb-ı Mevlânâ bunu anlatmak için buyuruyor ki :

محو می‌باید نه نحو اینجا بدان
گر تو محوی بی‌خطر در آب ران

Mahv mîbâyed ne nahv incâ bıdân,
Ger tû mahvî bîhatar dêrab rân.

«Ma'lum olsun ki, burada nahiv değil, mahiv lâzımdır. Sen de mahvoldunsa muhâtaradan çekinmeksizin suya dal».

2843

آب دریا مرده را بر سر نهد
ور بود زنده ز دریا کی رهد

Âb-ı deryâ mürderâ berser nihed,
Ver büved zinde zıderyâ key rihed.

«Denizin suyu ölüyü suda taşır. Diri olan, denizin elinden nasıl kurtulur?»

2844

چون بمردی تو ز اوصاف بشر
بحر اسرارت نهد بر فرق سر

Çün bımürdî tû zievsâf-î beşer,
Bahr-ı esrâret nihed ber fark-ı ser.

«Sen beşeriyyet vasıflarından ölürsen esrâr denizi seni başında gezdirir».

Ma'lumdur ki, denize batmanın sebebi denize düşen kimsenin acemice çabalaması ve denize karşı aykırı hareket etmesidir. O hareketler yapılmasa suyun yüzünde kalmak kâbildir. Cansız bir cesedde ise hiç bir hareket bulunmadığı ve denizin tahrikine temâmen uyduğu için deniz onu sathında gezdirir. Bu, böyle olduğu gibi esrâr denizi olan bahr-i ma'nâ da böyledir. Onda yüzmek ve gezmek isteyenin kendini temâmiyle Allahın İrâdesine teslim etmiş ve kendiliğinden geçmiş, **«Ölmeden evvel ölün»** yâni irâdenizi ve ihtiyârınızı Allahın irâdesinde ifnâ edin emrine uymuş olması lâzımdır. Bu hâlde bulunan bir kimseyi de o ma'nâ denizi başında taşır.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, kendini beğenen ve herkese hayvan nazariyle bakan kimselere hitab edip buyuruyor ki;

2845

ای که خلقانرا تو خر می خواندهٔ

این زمان چون خر برین یخ ماندهٔ

Ey ki halkanrâ tû har mîhande-î,
İn zaman çün hâr berîn yah mande-î.

«Ey herkese eşek! diyen mağrur; şimdi sen de eşek gibi buz üstünde kalmış ve ileri geri, adım atamıyacak hâle gelmişsin».

2846

گر تو علامهٔ زمانی درجهان

نك فنای اینجهان بین وین زمان

Ger tû allâme-i zamânî der cihan,
Nek fenây-î incihan bin vin zaman.

«Dünyâda sen cihânın allâmesi idin. Şimdi o cihânın fânîliğini gör».

Yânî ey ilmine mağrur olup da âlemi eşek yerine koyan saygısız; sen dünyânın en birinci âlimi olsan da o birinci âlimi olduğun Dünyânın bekâsı yoktur. Fânî olan Dünyâdaki hayat ise bir kaç günlüktür. O bir kaç günlük ömürle elde ettiğin ma'lûmâta güvenip de kendini bir şey zannediyorsun. Lâkin ecel kışında buz üstünde kalmış eşek gibi ileriye bir adım atamıyorsun. O hâlde halka verdiğin eşeklik sıfatını kendin kazanmış oluyorsun.

2847

مرد نحوی را ازان دردوختیم

تا شمارا نحو محو آموختیم

Merd-ı nahvîrâ ezan derdôhtim,
Tâ şümârâ nahv-ı mahv âmûhtim.

«Size mahv ü fenâ usûlünü öğretmek için bedevî kıssasına nahvî fıkrasını ekledik».

فقه فقه و نحو نحو و صرف صرف

در کم آمد یابی ای یار شگرف

Fıkh-ı fıkh-û-nahv-ı nahv-û-sarf-ı sarf,
Der kemâmed yâbi ey yâr-î şikerf.

«Ey büyük dost; fıkhın mefhûmunu, nahvin maksûdunu ve sarfın tebdilini tevâzu' ve mahviyyette bulursun».

Ma'lumdur ki, fıkıh: Lügatta anlamaktır. Istılâhta; a'mâl, ibâdât ve hukuktan bahseden bir ilimdir. Nahvin lügattaki en meşhur ma'nâsı: Kasdetmektir. Istılâhta; arabca kelime ve terkiblerin i'râbından, yânî nasıl okunacaklarından bahseden ilimdir. Sarf'ın lügat ma'nâsı: Döndürmek ve değiştirmektir. Istılahta bir kelimeyi şekilden şekile koymaktır. Bunların üçü de vaktiyle medreselerde fazla uğraşılan ilimlerdi. Hele sarf ile nahvin dinî bahisleri anlamaya âlet olmalarından başka uhrevî faydaları yoktu.

Bu ilimlerin mısra'da mükerrer zikredilmeleri, ma'nâ-yı lügâvînin ma'nây-ı ıstılâhîye izâfesi kabîlindendir ve birinciler (masdar bima'nâ mef'uldür). Yânî birinci fıkıh (mefkûh), birinci nahiv (menhû), birinci sarf (masrûf) meâlindedir. O halde mısrâın ma'nâsı, terceme edildiği gibi olur.

Cenâb-ı Pir, bu beyti ile demek istiyor ki, ilm-i fıkhdan maksad: İbâdet ve ubûdiyyeti kemâliyle ifâ etmektir. İlm-i nahivden garaz: Elfâzın ıslâhı, ondan murâd da: Ma'nânın doğru olmasıdır. İlm-i sarftan gâye ise: Bünye-i kelimenin tebdili ile diğer bir kelimenin teşkilidir. İşte bunların her üçünü de da'vâ ve iddiâda değil, mahv ü fenâda bulmak imkânı vardır.

Bedevî kıssasında bahsedilen :

2849

آن سبوی آب دانشهای ماست

وان خلیفه دجله علم خداست

Ân sebûy-î âb dânışhây-ı mast,
Van halîfe Dicle-î ilm-i Hudâst.

«O su destisi bizdeki ma'lûmatın misâlidir. Halîfe ise İlm-i İlâhî Diclesidir».

2850

ما سبوها پر بدجله مى بريم
گر نه خردانيم خودرا ما خريم

Mâ sebûhâ pür bedicle mîberim.
Gerne hardânîm hôdrâ mâ harîm.

«Biz destilerimizi dolu olarak Dicleye götürüyoruz. Böyle yaptığımız için kendimizi eşek bilmezsek hakikaten eşeklik ve ahmaklık etmiş oluruz».

Cenâb-ı Hak :

وَمَا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا

Yânî : **«Ey insanlar! Size ilimden az bir şey verilmiştir[3]»** buyurduğu hâlde biz, desti dolusu kadar ma'lûmâtımızı fevkal'âde bir şey sanıyoruz. O destiyi ma'rifet diclesine götürmeye kalkışıyoruz. Ahmak olmasaydık Dicle Nehrine destimizi dolu değil, boş götürür, onun âb-ı hayat ve ma'rifet olan suyundan doldururduk. Sonra da hem kana kana içer, hem de susamış olanlara içirirdik.

2851

بارى اعرابى بدان معذور بود
كو ز دجله غافل و بس دور بود

Bâri a'râbî bedan ma'zûr bûd,
Kô zıdicle gâfıl-û-bes dûr bûd.

«Dicleye bir desti yağmur suyu götüren a'râbi ma'zur idi. Çünkü Dicleyi bilmiyordu. Dicleden gâfil ve çölde ondan çok uzaktı».

---

(3) Sûrei Esra' : 85.

2852

گر ز دجله باخبر بودی چوما

او نبردی آن سبورا جابجا

Ger zıdicle bâhaber bûdî cumâ,
Ô nebürdî an sebûrâ câbecâ.

«Eğer bir Dicle nehri bulunduğundan bizim gibi haberi olsaydı o destiyi öteye beriye taşımazdı».

2853

بلکه ازدجله چو واقف آمدی

آن سبورا بر سر سنگی زدی

Belki ezdicle çü vâkıf âmedî,
An sebûrâ ber ser-î sengî zedî.

«Belki Dicle nâmında büyük ve tatlı bir nehir bulunduğuna vâkıf olunca destisini bir taşa vurur kırardı».

Binâenaleyh biz de Allahın Bahr-ı Feyyâzından istifâde etmek istiyorsak bir destilik ilmimize mağrur olmamalıyız. Ve destiyi dolu değil, boşaltılmış olarak o ummân-ı ma'rifete arzetmeliyiz.

«HALÎFENİN O HEDİYYE VE DESTİYE HİÇ DE İHTİYÂCI YOKKEN KABUL ETMESİ VE ATÂ VE İHSANDA BULUNMASI»

2854

چون خلیفه دید و احوالش شنید

آن سبورا پر ز زر کرد و مزید

Çün halîfe dîd-u-ahvaleş şenîd,
Ân sebûrâ pür zı zer kerd-û-mezîd.

«O halife bedevinin destisini görüp, ahvâlini işitince o destiyi altın ile doldurttu, fazlasiyle atâ ve ihsanda bulundu».

2855

آن عربرا کرد از فاقه خلاص
داد بخشیشها و خلعتهای خاص

Ân arabrâ kêrd ez fâke halâs,
Dâd bahşişhâ-vu-hil'athây-ı hâs.

«Bahşişler ve hil'atler verdi de o a'râbîyi fakr u zarûretten kurtardı».

2856

پس نقیبانرا بفرمود آن قباد
آن جهان بخشش و آن بحر داد

Pes nakîbânra bıfermud an kübâd,
Ân cihân-î bahşiş-u-ân bahr-ı dâd.

«Vergi cihânı, kerem ve ihsân denizi olan o büyük hükümdâr nakiblere emretti ki:»

2857

کین سبو پرزر بدست او دهید
چونکه وا گردد سوی دجله‌ش برید

Kin sebû pür-zer bedest-î ô dihîd,
Çünki vâgerded suy-î dicleş berîd.

«Bu destiyi altınla doldurup onun eline verin, yurduna döneceği zaman da Dicle kıyısına götürün».

2858

از ره خشك امدست و از سفر
از ره دجله‌ش بود نزدیکتر

Ez reh-î hüşk âmedest ô ez sefer,
Ez reh-î dicleş bud nezdîkter.

«O kara yolundan sefer ederek gelmiştir. Nehir tarikiyle giderse kestirme olur».

Nakibler, suyunu döktükleri destiyi altınla doldurup bedevinin eline verdiler. Dicle sâhiline götürüp bir kayığa bindirdiler.

2859

چون بکشتی درنشست و دجله دید
سجده میکرد از حیا و می خمید

Çün bekeştî dernişest-û-dicle dîd,
Secde mîkerd ez hayâ-vû-mî hamîd.

«Kayığa binip de Dicle nehrini görünce hayâsından eğildi ve secde etti de dedi ki:

2860

کای عجب لطف این شه وهابرا
وان عجبتر کو ستد آن آبرا

Key aceb lutf in şeh-î vahhâbrâ,
Van acebter kô sıted an âbrâ.

«Bu vergili pâdişâhın lutfu ne kadar çok. Hele o destideki durgun suyu alması ne derece şaşılacak bir hâl».

2861

چون پذیرفت از من آن دریای جود
انچنان نقد دغلرا زود زود

Çün pezîrüft ez men ân deryây-ı cud,
Ânçünân nakd-î dağalrâ zûd-zud.

«O cömerdlik denizi, benim kalb akçe gibi değersiz hediyyemi çabuk çabuk nasıl kabul etti».

Sarayın yanında Dicle gibi suyu tatlı bir nehir akıp giderken çölden getirilmiş bir desti durgun suyu hükümdârın kabul edişine, mukabilinde de bir çok altın verişine karşı bedevinin duyduğu hicâbı ve hayreti Hazret-i Mevlânâ şu beytlerle tasvîr eyledikten sonra desti ve Dicleden maksadın ne olduğunu izâha başlıyor ve buyuruyor ki :

كل عالمرا سبو دان اى پسر

كو بود از علم و خوبى سربسر

Küll-i âlemrâ sebû dan ey püser,
Kô bud ez ilm-û-hôbî serbeser.

«Evlâd, bütün âlemi ilim ve hüsn suyu ile ağzına kadar dolmuş bir desti bil».

2863

قطرهٔ از دجلهٔ خوبىٔ اوست

كان نمى كنجد زپرى زير پوست

Katre-î ez dicle-î hôbîy-ı ost,
Kan nemî künced zipürrî zîr-i post.

«O destideki su, Cenâb-ı Hakkın güzelliği diclesinden bir damladır. O güzellik ise kesret ü vefretinden kabına sığmaz».

Yukarıda «O su destisi bizim ilimlerimizdir» buyurulmuştu. Burada ise (Hiz) den maksadın bir kaç kişi değil, bütün zerrât olduğu; ve cümle eyâlindeki ilm ü hüsn bir araya gelse, Allahın ilmine ve hüsnüne karşı, Dicle nehri yanında bir desti su gibi kalacağı beyân ediliyor. Sonra Hüsn-i İlâhînin hiç bir şeyle ihâta edilemeyecek, ta'bir-i ma'rûfuyla, hiç bir kaba sığmayacak kadar vüs'at ve kesâfeti bulunduğu bildiriliyor ve deniliyor ki :

2864

كنج مخفى بد زپرى چاك كرد

خاكرا تابانتر از افلاك كرد

Genc-i mahfî büd zipürrî çâk kerd,
Hâkrâ tâbânter ez eflâk kerd.

«Allah gizli bir hazine idi. Dolgunluktan gayb perdesini yırttı. Toprağı feleklerden daha parlak bir hâle getirdi».

Sûfiyye arasında meşhur bir Hadis-i Kudside: **«Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım»** buyurulmuştur. Evet, Gayb-ı hüviyyet mertebesinde yâni: **«Allah vardı, onunla be-**

«âber hiç bir şey yoktu» hâlinde hattâ Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyyenin Zât-i Bârîde mestur bulunduğu ezel-i âzâlde o esmâ ve sıfat cevâhiri ile Zât-ı Hak gizli bir hazine idi. Her güzelin, görünmek ve bilinmek istediği gibi, Cenâb-ı Hak da, bilinmek istedi ve güzelliğini her şeyde göstermek ve görmek için Kâinâtı yarattı. Felekler ulvî ve münevver idi. Toprak ise süflî ve bifer bulunuyordu. Allahın kudret-i bediası, o bîfer toprağın üstünde Zât-i Ecell ü Â'lâsına mazhar-ı kâmil olacak bir halife yarattı. Onun mânevî envâriyle hâk'in parlaklığı eflâkin nûruna tefevvuk etti.

2865

گنج مخفی بد زپری جوش کرد
خاکرا سلطان اطلس پوش کرد

Genc-i mahfî büd zipürrî côşkerd,
Hâkrâ sultân-ı atlas-pôş kerd.

«Allah gizli bir hazine idi. Hazîne doluluğundan taştı da toprağı atlas giyen bir pâdişâh hâline getirdi».

Evvelki beytte de söylenildiği gibi Cenâb-ı Hak topraktan bir halîfe yarattı. O mahlûk-i ekmel, cismâniyyeti i'tibâriyle topraktan başka bir şey değildi. Fakat rûhâniyyeti ve mazhariyyeti cihetiyle mâ'nen bir sultan idi. Nitekim :

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَيَّ

Âyet-i celîlesinde bu iki hâle işâret vardır. Cenâb-ı Hak Habib-i edîbîne emir veriyor : **«Ey peygamber-i ekber; insanlara de ki : Ben de sizin gibi bir beşerim, benim de maddiyetim topraktan başka bir şey değil. Lâkin bana vahyolunur. İşte bu cihetten çok yüksek bir mazhariyyetim vardır[4]».** Bu böyle olduğu gibi esası toprak olan Âdemzâdelerden atlas giyen ve tahta oturup dünyâya hükmeden sultanlar da yetişti.

İşte o halifenin hükümet-i mâ'neviyyesi ve o sultanların devlet-i sûriyyesi kendiliklerinden ve kendilerinden değil, mazhariyyetleri i'tibâriyle kendilerinde zuhur eyleyen Saltanat-ı İlâhiyyeden ibâretti.

---

(4) Sûrei Kehf : 110.

2866

ور بدیدی شاهی از دجله خدا

آن سبورا او فنا کردی فنا

Ver bidîdî şâhî ez dicle-i Hüdâ,
An sebûrâ ô fenâ kerdi fenâ.

«Eğer o bedevî ve onun gibi destisindeki suyu değerli bir şey zannedenler gâfiller, Allahın kemâl-i diclesinden bir kanal görmüş olsalardı o destiyi imhâ ve ifnâ ederlerdi».

Yâni Kemâl-i İlâhîden cüz'î bir feyz rü'yeti ni'metine nâil olsalardı yalnız içindeki suyu değil, destiyi de, olanca varlığını da Vücûd-i İlâhide mahvederler ve fenâ fillâh derecesine ererlerdi.

2867

آنکه دیدندش همیشه بیخودند

بیخودانه بر سبو سنگی زدند

Anki dîdendeş hemîşe bîhodend,
Bîhodâne bersebû sengî zedend.

«Kemâl-i İlâhî diclesinin kanalını, cedvelini görmüş olanlar dâimâ kendilerinden geçmiş bir haldedirler. O bihudlukla ve riyâzet ve mücâhede ile varlık destisini kırmaya çalışırlar».

2868

ای زغیرت بر سبو سنگی زده

وین سبو ز اشکست کاملتر شده

Ey zigayret bersebû sengî zedê,
Vîn sebû zi işkêst kamilter şüde.

«Ey gayretinden destiye taş vuran, bilmiş ol ki, bu desti kırılınca daha sağlam olur».

2869

هم شکسته آب از و نارخته
صد درستی زین شکست انگیخته

Hüm şikeştê âb ez ô nârîhte,
Sad dürüstî zin şikest engîhte.

«Küp kırılmış ise de içindeki su dökülmemiştir, o kırılıştan yüz sağlamlık peydâ olmuştur».

Varlık küpü kırılınca, yânî sâlik kendi varlığının mevhum olduğunu zevken ve hakikaten anlayınca içindeki îman ve irfan suyu dökülüp gitmez. Belki kendi varlığının Vücûd-i Hakkın pertevinden ibâret olduğunu anlayacağı, o vücûd-i Hakkâninin fenâ bulmayacağını da yine zevken fehmedeceği için, vücud destisinin kırılmasından bir sağlamlık husûle gelmiş olacaktır.

Riyâzet ve mücâhede neticesinde insanın hevâ vü hevesi zayıf düşmekle berâber, uzviyyetinin kuvvet bulduğu da mücerrebdir. Medîne etrâfına hendek kazılırken bir kaya zuhur etmiş, hendekte çalışan bütün ashâb onu kırmakta âciz kalmıştı. Aleyhisselât Efendimiz külüngü mübârek eline aldı ve üç darbede kayayı un ufak etti. Halbuki Medînede kıtlık vardı. Zât-i Akdes-i Nebevî de açtı.

Kezâ Hazret-i Mevlânânın menâkıbı okunsa görülür ki, Cenâb-ı Pîr riyâzete müdâvimdi. Bir kaç günde bir iftâr ederdi. Öyle olduğu hâlde saatlerce semâ eder, cezbedârâne hareketlerde bulunurdu. Demek ki, varlık küpünün kırılmasından, maddeten de, zaaf değil, kuvvet hâsıl oluyormuş. Bunu ramazanlarda az çok hepimiz de tecrübe etmişizdir. Şehr-i mübârekin gündüzlerinde aç bulunduğumuz hâlde daha kuvvetli ve daha âfiyetli olarak bayrama çıkmışızdır.

2870

جزء جزء هم در رقصست و حال
عقل جزئی را نموده این خیال

Cüz-i cüz-î hûm der râksêst-u-hal,
Akl-ı cüz'îrâ nümûde in hayal.

«Küpün eczâsı ve eczâsının eczâsı neş'esinden hallenir ve oynar. Fakat şu hâl, akl-ı cüz'iye hayal ve muhal görünür».

Desti gibi küpden murad da insanın varlığı, daha doğrusu varlık

vehmidir. Onun eczâsı a'zâ, eczây-ı eczâsı da zerrât-ı bedendir. Vücud küpü kırılıp fenâ fillâh neş'esi zuhur edince insanın bütün zerrâtı, bedeni de kendine göre neş'elenir, âdetâ şevkinden oynamaya başlar. Fakat o zevki tatmamış olanların aklı bunu kabul etmez. Hattâ vuku' bulacağına ihtimâl vermez.

2871

نه سبو پیدا درین حالت نه آب
خوش ببین والله اعلم بالصواب

Ne sebû peydâ derin hâlet ne âb,
Hoş bibin vallâhu â'lem bissavâb.

«Bu hâlde ne desti peydâdır, ne de su. Binâenaleyh misâli bırak da hakikati iyice gör. Her şeyin doğrusuna Allah a'lemdir».

Cenâb-ı Mevlânâ bundan sonra yeni bir bahis açıyor. Gûyâ kendisine biri: «Yâ Mevlânâ hakikati iyice gör diyorsun amma bende öyle yüksek da'vâların fehmine ve zevkine kabiliyyet yok. Ne yapayım, nasıl göreyim?» demiş olan birine cevâb olarak buyuruyor ki:

2872

چون در معنی زنی بازت کنند
پر فکرت زن که شهبازت کنند

Çün der-i mâ'nâ zenî bâzet künend,
Perr-i fikret zen ki şehbâzet künend.

«Ma'nâ kapısını çalacak olursan sana açarlar. Fikir kanadını sallar, yâni uçmaya çabalarsan seni şehbâz ederler».

İnsan birini görmek isteyince evine gider, kapısını çalar, kapı açılır, buyurun denilir, o sûretle mülâkât müyesser olur. Yoksa kapısına gitmeden, çıngırağını çalmadan görememek, istî'datsızlık değil tenbellikdir. Keza bir kuş, meselâ bir şâhin; kanadlarını açar, fezâda süzülür, o sûretle avını yakalar. Demek ki, insanın dilediğini görmesi gidip kapısını çalmaya, kuşun şikârını yakalaması kanadlarını açıp uçmaya mütevakkıf. Sen de Allah kapısını bir kerre olsun çal, açılıp açılmayacağını tecrübe et de ondan sonra istî'datsızlığını ileri sür. Hem ondan bahsedeceğine:

Müsteid kıl yoğise lutfuna istî'dâdım,
Sana güçlük mü var ey şâh-ı kerem mu'tâdım.

temennisinde bulun.

«İnsan, himmet ve fikret kanadlarıyle uçar ve yükselir» denilmiştir. Sen o himmet ve fikret kanadlarını hiç açtın mı? Yâni Allahta fâni olmayı bir kerre olsun düşündün mü? Ve himmetini ömründe o devlet-i uzmâyı bulmaya sarfettin mi? Şübhesiz ki etmedin. Çünkü :

2873

پر فکرت شد گل آلودو گران
زانکه گل‌خواری ترا شد گل چونان

Perr-i fikret şüd gıl-âlûd-û-girân,
Zanki gıl-hôrî turâ şüd gıl çü nân.

«Fikir kanadın çamura bulaşmış ve ağırlaşmış. Zira çamur yiyorsun. Çamur sana ekmek olmuş».

2874

نان گلست و گوشت کمتر خوار ازین
تا نمانی همچو گل اندر زمین

Nan gılest-û-gôşt kemter hor ezîn,
Tâ nemânî hemçü gıl ender zemîn.

«Ekmek ve et çamur gibidir. Onlardan az ye ki, çamur gibi yerde kalmayasın».

Şark taraflarında bir nevi yağlı toprak varmış ki, ba'zı kimseler onun tıryâkisi olurlar, baklava, börek gibi iştihâ ile yerlermiş. Onun mübtelâsı olanlar, ekmekten, yemekten kesildiği, çamur da vücûdu beslemediği ve dâimi bir kabz verdiği için zaif düşerler, türlü hastalıklara tutulurlar, yerinden kımıldanamaz hâle gelirlermiş.

Cenâb-ı Pîr, fazla yemeyi de çamur yemeye benzetiyor ve ekmek ile et, insanın gıdâsı iken onların da fazla yenilmesi, âdetâ çamur yemek ve çamur gibi zemine yapışıp kalmak demektir. Sendeki fikir kanadının kımıldamaması, böyle çok yemek çamuriyle bulaşmış olmasındandır. Binâenaleyh yemekte i'tidâli geçirme, mümkün olduğu kadar azaltmaya çalış diyor.

Ma'lum ya yemek, yaşamak içindir; yaşamak, yemek için değildir. Yaşamanın yemek için olduğunu zanneden gâfillerin aç ve tok olmaları i'tibâriyle iki hâli vardır. Hazret-i Mevlânâ o iki hâli şöyle anlatıyor :

2875

چون گرسنه میشوی سگ میشوی
تند و بد پیوند و بدرگ میشوی

Çün gürisnê mîşevî sek mîşevî,
Tünd-u-bed peyvend-u-bedrek mîşevî.

«Ey pis boğaz adam: sen acıkınca köpek gibi sert ve yanına yaklaşılmaz bir soysuz oluyorsun».

2876

چون شدی تو سیر مرداری شوی
بی خبر بی پا چون دیواری شوی

Çün şüdî tü sêr mürdârî şevî,
Bî haber bîpâ çü dîvârî şevî.

«Karnın doyunca da leş hâline geliyor, duvar gibi elsiz, ayaksız ve kâinattan habersiz oluyorsun».

Yâni yemeğe oturunca tuzlu, ekşi ve tatlı olmak üzere türlü türlü yemeği atıştırıyor, mi'deni gâyet sıkı doldurulmuş duvar yastığı hâline getiriyor, gert gert genirdikçe yanar dağ tepesi gibi gazlar salıveriyorsun. Nihâyet yemek sarhoşu olup etrâfındakileri, hattâ kendini farkedemiyecek derecede sızıyorsun, horlamaya başlıyorsun. Şu halde hissiz, hareketsiz bir duvar, yâhud teaffün etmiş bir leş ile senin ne farkın kalır.

2877

پس دمی مردار و دیگر دم سگی
چون کنی در راه شیران خوش تگی

Pes demî mürdâr-u-dîger dem segî,
Çün künî der râhı şîrân hoştegî.

«Tokluk hâlinde lâşe, açlık hâlinde köpek olurken, arslanların güzelce koştukları bir yolda sen nasıl yürüyebilirsin?»

Ma'lûm ya Kur'ânda bir (Hel Etâ) sûresi ve o sûre içinde:

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

Yânî: «**Allah sevgisiyle fakîre, yetime ve esire yemek yedirirler**[5].» Âyet-i Celîlesi vardır.

Bu sûrenin nüzûlüne sebeb olan vakıa şudur: Hazret-i Peygamberin sevgili kerîmesi Cenâb-ı Zehrâ (Selâmullâhi alâ ebîhâ ve aleyhâ) ile zevc-i mükerremi Aliyyülmürtezâ (Kerremallâhü veçhe) Hazretleri oruçlu bulundukları bir günün akşamında iftar etmek üzere bir parça arpa ekmeği tedârik etmişler. Sofraya oturacakları sırada kapıya bir fakîr gelmiş (Şey'en lillâh)demiş, ekmeği o fakire vermişler, başka yiyecekleri olmadığı için su ile iftar etmişler. Ertesi akşamki ekmeklerini öksüz bir çocuğa, üçüncü akşamın nafakasını da bir esîre vermişler. Sonra da:

وَجَزٰيهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا

Yânî: «**Onların ettikleri sabrın mükâfâtı cennet ni'metleriyle oradaki ipek libaslardır**[6].» Va'd-i İlâhîsine nâil olmuşlardır. İşte Allah yolunda koşup giden arslanlar böyledir. Kudurmuş bir köpek ve kokmuş bir leş hâlindekiler nasıl olur da bu arslanlarla adım atabilirler? Bunlarla yarışa çıkmak değil, hiç olmazsa yürüyebilmek için bu köpeklik ve leşlik sıfatından kurtulmak lâzımdır.

2878

آلت اشكار خود جز سك مدان

كمترك انداز سك را استخوان

Âlet-i işkâr-ı hod cüz seg medân,
Kemter endâz segrâ üstühvân.

«Kendi şikâr âletini köpekten başka bilme de köpeğin önüne az kemik at».

(5) Sûrei İnsan: 8.
(6) Sûrei İnsan: 12.

2879

زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود
کی سوی صید و شکار خوش دود

Zanki seg çün sêr şüd serkeş şeved,
Key suy-î sayd-û-şikâr-î hoş deved.

«Çünkü köpek, karnı doyunca azgınlık gösterir, avlara nasıl olur da hoşlukla seğirtir».

Şikâr âletinden maksad: Nefstir. İnsan Dünyâyı da, Âhireti de nefsi vâsıtasiyle avlar. Nefsin de emmâre, levvâme, râdiye, mardiyye, mutmainne, gibi muhtelif dereceleri vardır. Boğazından başka bir şey düşünmeyen kimsenin nefsi ise şüphe yok ki, emmâre derekesinden yükselmemiş, köpeklik gibi sıfatını tebdil edememiştir. Köpek çok beslenildiği takdirde azar, sâhibine itâat etmemeye başlar. Karnı tokken isteye isteye ava gitmez olur. Nefs de buldukça bunar, doydukça iştihâsı açılır. Binâenaleyh onu açlık kamçısiyle yola getirmek mümkün olur.

2880

آن عرب را بی‌نوایی می‌کشید
تا بدان درگاه و آن دولت رسید

An arabrâ bînevâyî mîkeşîd,
Tâ bedan dergâh-u-an devlet resîd.

«Kıssası nakledilen o bedevîyi ihtiyaç ve açlık çekmişti de halife kapısına götürmüş ve o devlete eriştirmişti».

Cenâb-ı Mevlânânın peder-i âlisi Sultânül'ulemâ (Kuddise sirruhu) Hazretleri müridlerine «Hiç bir şey yapamazsanız bâri oruç tutun» tavsiyesinde bulunur, nefsin azgınlığına ancak açlıkla galebe edilebileceğini anlatırmış.

Mâcerâsı hikâye edilen bedevîyi de halife kapısına götüren, onu hil'atlere ve ihsanlara nâil eden de adamcağızın aç ve muhtaç bir halde bulunması idi.

2881

در حکایت گفته‌ایم احسان شاه

در حق آن بی‌نوای بی‌پناه

Der hikâyet gôftîm ihsân-ı şâh,
Der hakk-ı an bînevây-î bîpenâh.

«Yiyeceği ve sığınacağı olmayan o biçare hakkında halifenin ihsanlarını hikâye arasında söylemiştik».

2882

هر چه گوید مرد عاشق بوی عشق

از دهانش می‌جهد درکوی عشق

Her çi gôyed merd-i âşık bûy-i ışk,
Ez dehâneş mîcehed derkôy-ı ışk.

«Âşık olan her ne söylerse söylesin, aşk mahallesine gelince onun ağzından aşk râyihası fırlar».

2883

گر بگوید فقه فقر آید همه

بوی فقر آید ازان خوش دمدمه

Ger bıgôyed fıkh fakr âyed hemê,
Bôy-ı fakr âyed ezan hoş demdeme.

«Âşık olan fıkıhtan bahsetse bile onun hoş sesinden fakr ü fenâ kokusu gelir».

2884

ور بگوید کفر دارد بوی دین

آید از گفت شکش بوی یقین

Ver bîgôyed küfr dâred bôy-ı dîn,
Âyed ez goft-i şekkeş bôy-î yekîn.

«Âşık küfür söylese, sözünden din râyihası, şek'ke dâir ifâdesinden yakîn ma'nâsı duyulur».

Eshâb-ı Kirâmın kudemâ ve uzemâsından Ammâr bin Yâsir (Radiyallâhu anh) Hazretleri müslüman olduğu için müşrikler yakalamışlar, tehammül edilmez işkencelerden sonra kufre dâir bir söz söyletmişlerdi. Hazret-i Ammâr; yaralı, bereli bir hâlde Huzûr-i Peygamberiye geldi ve ağlaya ağlaya mâcerâyı arzederek söylediği sözden özür diledi. Zât-i Risâlet, o sahâbe-i celîli tesliyet buyurdu ve: **«Îman, senin rûhuna nüfuz etmiştir, sen kâfir olamazsın. Mecbur kalınca sen yine istediklerini söyle»** müsâadesini gösterdi ve mühim bir hakîkati ortaya koydu. Kezâ Şems-i Tebrîzî, Cenâb-ı Mevlânâya (Kuddise sirruhumâ): «Peygamber mi büyüktür, Bâyezîd-i Bestâmi mi?» diye sormuş. Hazret-i Pîr: «Bu nasıl süâl» deyince Cenâb-ı Şems: «Peygamber: **(Ey bütün mükevvenâtın hakîkî ve yegâne ma'budu olan Allah; biz sana hakkiyle ibâdet edemedik)** buyurduğu halde, Bâyezid: **(Ben bana lâyık olmayan şeylerden münezzehim. Benim şânım ne kadar büyüktür)** diyor demiş. Bunun üzerine de Hazret-i Mevlânâ: «Aleyhisselât Efendimiz; ucu bucağı olmayan bir denizdi. Bâyezid ise ona nisbetle bir damlacık halinde idi. Peygambere ne kadar tecellî vâki' olsa tehammül gösterir ve temkînini muhâfaza ederdi. Bâyezid ise her tecellîye tehammül gösteremedi, kendini kaybetti» îzahında bulunmuştu.

Şems-i Tebrîzî Hazretlerinin süâline bakılırsa şek ve tereddüd gibi şeyler hâtıra gelir. Fakat hiç de öyle değildi. O sözlerde sarsılmaz bir îman ve noksansız bir îkân vardı. Onları Mevlânâyı tecrübe için söylemiş, Mevlânâ da onlardaki yakîn râyihasını pek güzel sezmişti.

2885

کف کژ کز بحر صدق خاسته‌ست
اصل صاف آن فرع را آراسته‌ست

Keff-i kej kizıbahr-ı sıdkî hâstest,
Asl-ı sâf ân fer'ra ârâstest.

«Sıdk denizinden eğri bir köpük peydâ olmuş, fakat saf olan aslı onu süslemiştir».

Denizin sathına bakılacak olursa dümdüz görünür, hattâ karaların yüksekliği o düz satıhtan i'tibâr edilir. Dağların irtifâ'ında mikyâs-ı esas olan o düz satıhta, ba'zan dalgalar ve köpükler peydâ olur ki, gerek enine, gerek boyuna doğru çarpıklığı ve eğriliği görülür. Böyle olmakla berâber fer'in iğriliği aslın doğruluğuna mâni' değildir. Bir ârifin sıdk denizi olan kalbine nisbetle köpük mesâbesinde kalan ifâdesinde sûretâ eğrilik görülmesi, aslın doğruluğuna te'sir etmez.

2886

آن کفشررا صافی و محقوق دان
همچو دشنام لب معشوق دان

An kefeşrâ sâfi-yû-mahkûk dân,
Hemçü düşnâm-î leb-î mâ'şûk dân.

«O köpüğü de sâfi, hakîkî ve sevgili dudağının tekdîri farzet».

Âşıklar sevgilinin hitâbından — itâb olsa bile — hoşlanırlar.

Hâfız-ı Şirâzî : «Bana kötü söyledin, ben rızâ gösterdim, kabul ettim. Allah seni afveylesin, şeker çiğnemiş gibi tatlı olan o dudaklara acı söz de yakışıyor!» demiştir. Bir ârifin lisânından sudûr edip de zâhire aykırı görünen sözleri, tatlı bir dudaktan işitilecek acı sözlere benzetiyor.

2887

گر بگوید کژ نماید راستی
ای کژیکه راسترا آراستی

Ger bigôyed kej nümâyed râstî,
Ey kejîkî râstrâ ârâstî.

«Eğer ârif eğri söylerse onda doğruluk görünür. O eğrilik, doğruluğu süsleyen bir hoşluktur».

Bâyezid-i Bestâminin huzurunda :

اِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ

Yânî : **«Ey peygamberi Ekber; Rabbinin batşı, mücrimleri yakalaması ve cezâlandırması pek şiddetlidir[7]»** Âyet-i Kerimesi okunmuş. Hazret-i Bâyezid : «Benim cezâlandırışım, onun cezâlandırışından daha şiddetlidir» demiş. Zâhirde şer'a muhâlif görünen bu söz üzerine şeyhin yüzüne bakmışlar. Hazret maksadını izah etmiş ve : «Allahın merhameti gazabından fazladır. Binâenaleyh onun cezâlandırmasında yine bir merhamet eseri vardır. Lâkin ben birini cezâlandıracak olursam, bende o ilâhi merhamet bulunmadığı için cezâlandırışım tabiî Allahın cezâlandırı-

(7) Sûrei Bûruc : 12.

şından şiddetli olur» demiş. İşte sûretâ bir eğrilik, fakat doğruluğu süsleyen ve gizli bir hakîkati izah eyleyen Ârifâne bir eğrilik.

2888

از شکر گر شکل نانی می‌پزی
طعم قند آید ترا چون می‌مزی

Ez şeker ger şekl-i nânî mîpezî,
Tâ'm-ı kand âyed türâ çün mîmezî.

«Şekeri ekmek somunu şeklinde pişirecek olursan onu emince sana şeker lezzeti gelir».

Bir şeyin şekil ve sûreti değişmekle hakîkati teğayyür etmez. Ekmek şeklinde bir şeker külçesi yapılacak olursa ondan ekmek değil, şeker lezzeti duyulur. Kezâ alçıdan yapılmış elma, armud gibi meyve taklidleri hiç bir vakit meyva olmaz, elma ve armud tadı vermez. Bunun gibi bir ârifin îmân ve îkân menba'ı olan kalbinden cûş edip de lisânından dökülen sözler, aslâ şek ve küfür ma'nâsını ifâde etmez. Onun şeriata aykırı gibi görünmesi, lâyıkiyle anlaşılmadığından ileri gelir. Dikkat edilir, yâhud erbâbı tarafından şerholunursa o sözün ayn-ı hakîkat olduğu meydana çıkar.

Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, yaşlı bir kadına lâtîfe olarak: **«Kocakarılar cennete girmeyecektir»** buyurmuş, kadın ağlamaya başlayınca: **«Cenâb-ı Hak onları gençleştirecek de cennete öyle koyacaktır»** diye hakîkati anlatmıştır.

2889

ور بیابد مؤمنی زرین وثن
کی هلد آنرا برای هر شمن

Ver biyâbed mü'minî zerrin vesen,
Key heled anrâ berây-î her şemen.

«Bir mü'min, altından yapılmış bir put bulunca onu putperestlere bırakır da çekilir mi?»

2890

بلکه گیرد اندر آتش افکند

صورت عاریتش را بشکند

Belki gîred ender âteş efkened,
Sûret-î âriyyeteşrâ bişkened.

«Belki onu alır, ateşte eritir, iğreti olan putluk şeklini değiştirir».

2891

تا نماند بر ذهب نقش وثن

زانکه صورت مانعست و راهزن

Tâ nemâned berzeheb nakş-î vesen,
Zanki sûret mâniast-û-râh-zen.

«Onu eritmesi, üstündeki putluk nakışının kalmaması içindir. Çünkü sûret, hakîkati bulmaya mâni' ve hâildir».

Hazret-i Mevlânâ bu beytlerle bahsi tavzih ediyor. Bir ârifin sûretâ şer'a muhâlif görünen sözünü altından yapılmış bir puta, bir heykele benzetiyor. Bir mü'min, böyle altın bir heykel bulunca: Bu puttur, şer'an memnûdur diyerek kaldırıp atmaz. Eritir, üstündeki putluk sûretini giderir. Aslından, altından müstefid olur. Bunun gibi ârif sözünün de put gibi olan sûretini bırakıp altın misilli kıymetli bulunan hakikatine bakmalı ve ondan istifâde etmek yolunu tutmalıdır diyor.

2892

ذات زرش نقد ربانیت است

نقش بت بر نقد زر عاریت است

Zat-ı zerreş nakd-ı rabbâniyyetest,
Nakş-ı büt ber nakd-ı zer ariyyetest.

«O putun altını Allahın ihsanı olan bir nakiddir. Üstündeki putluk sûreti ise nakid altına ârizî ve âriyet bir şeydir».

2893

بهر کیکی تو گلیمی را مسوز
وز صدای هر مگس مگذار روز

Behr-ı keyüki tû gelîmîrâ mesôz,
Vez sadây-î her meges megzâr rûz.

«Bir pire için bir kilimi yakma. Sinek vızıltısından dolayı gündüzü bırakma».

Âriflerin herkes tarafından anlaşılamayan sözlerine edilen i'tirazlar, sinek vızıltısı kabilindendir. Vızıltıdan rahatsız olmamak için gündüzün aydınlığından kaçmak ise, öyle vızıltılara ehemmiyet verip de o gibi sânihâtın derin ma'nâlarından kendini mahrum etmek, âdetâ bir pire için bir yorgan yakmaya ve onun menfeatinden mahrum kalmaya benzer.

2894

بت‌پرستی گر بمانی در صور
صورتش بگذار و در معنی نگر

Bütperestî ger bımânî der suver,
Sûreteş bügzâr-u-der mâ'nâ niger.

«Ey sâlik; eğer sûrette kalırsan putperestlikten kurtulamazsın. Sûreti bırak da ma'nâya bak».

Bu sûret ve ma'nânın ne demek olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

2895

مرد حجی همره حاجی طلب
خواه هند و خواه ترك و یا عرب

Merd-i haccî hemreh-î hâcî taleb,
Hâh Hınd-û-hâh Türk-û-yâ arab.

«Hacca gideceksen hacı bir arkadaş ara. O arkadaş ister Hindli, ister Türk, ister Arab olsun».

Bir Hadîs-i Şerifte: **«Evvelâ arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı»** buyurulmuştur. Her yolda bir arkadaş lâzım, hac seferinde ise elzemdir.

Çünkü yol uzaklığı, sefer zorluğu dolayısiyle hacı, candan bir arkadaşın yardımına muhtaç olur. Fakat onun Hindli, Türk, Arab, Acem olması şart değildir.

2896

منكر اندر نقش و اندر رنگ او
بنگر اندر عزم و در آهنگ او

Menger ender nakş-u-ender reng-i ô,
Bınger ender azm-u-der âheng-ı ô.

«O arkadaşın sûretine ve rengine bakma. Ancak azm ve kasdının ne olduğuna bak».

2897

گر سیاهست او هم آهنگ تواست
تو سپیدش خوان که همرنگ تواست

Ger siyâhest-û-hem âheng-î tuest,
Tû sipîdeş hanki hemreng-î tuest.

«O arkadaş siyah renkli olsa da aynı maksada doğru gittiği için seninle hemrenk demektir. Binâenaleyh o siyahı sen beyaz telakkî et».

2898

این حکایت گفته شد زیر و زبر
همچو فکر عاشقان بی پا و سر

În hikâyet gofte şüd zîr-û-zeber,
Hemçû fikr-î âşıkan bîpâ-vu-ser.

«Bu hikâye tertibsiz olarak söylenildi, âşıkların fikri gibi karma karışık oldu».

Yânî bedevî kıssası, tahkiye usûlüne riâyet edilerek naklolunamadı. Araya başka fıkralar da karıştı. Dolayısiyle bir çok hakikat söylenildi. Bu münâsebetle tahkiyede dağınıklık vuku'a geldi. Hattâ yalnız bir hikâye değil, bütün Mesnevi böyledir. Muhteviyâtında sıra gözetilmemiş, münâsebet düştükçe ara yerde maârif ve Hakâyık-ı İlâhiyyeden bahsolunmuştur.

سر ندارد چون ازل بودست پیش
پا ندارد باابد بودست خویش

Ser nedâred çün ezel bûdêst piş,
Pâ nedâred bâebed bûdêst hiş.

«Bunun mazmunlarında ezel gibi başlangıç yoktur. Sonu da gelmez, ebedül'âbâd ile akrabâdır».

Hazret-i Mevlânâ Mesnevîsini: **«Bizim Mesnevî vahdet dükkânıdır. Orada vâhidden başka ne görürsen, o puttur»** diye ta'rif etmiştir. Demek ki, Mesnevîdeki bahislerin rûhu vahdet imiş. Vahdet ise ezeli ve ebedî olduğu için mebde'i ve müntehâsı yoktur. **«Allah her gün bir şe'n ve tecellidedir»** Nazm-ı Celîli mucibince her ân başka türlü zuhûr eder. Vahdetin tecellîsinde tekayyüd olmadığı gibi, ondan bahseden bir kitabda da inzibât ve bir takım kâidelere riâyet kaydı bulunamaz. Meselâ Mesnevî-i Şerife sâir kitablar gibi bir dibâce ile başlanılmamış.

Bişnev în ney çün şikâyet mî küned,
Ez cüdâyîhâ hikâyet mî küned.

beyti ile ibtidâ olunmuştur. Vâkı'a birinci cildin baş tarafında bir mukaddime vardır, fakat o mukaddime cildin hitâmından sonra konulmuştur. Kezâ altıncı cilddeki (Şehzâdeler Hikâyesi) bitirilmemiş, Sultan Veled (Kuddise surruhû) tarafından yazılan bir hâtime ile Mesnevî ikmâl edilmiştir. Mevlânâ böyle yapmakla şunu anlatmak istemiştir ki, (Vahdet) in tecelliyâtına kayıt olmadığı gibi, vahdet kitabı olan Mesnevînin muhteviyâtına da nihâyet yoktur. Nitekim:

«Sazlıklar kalem, denizler mürekkeb olsa da onlarla yazılsa yine Mesnevinin hitam bulmasına imkân yoktur» beytinde bunu Cenâb-ı Mevlânâ söylemiştir.

2900

بلکه چون آبست هرقطره ازان
هم سرست و پا وهم بی هردوان

Belki çün âbêst her katre ezân,
Hem serest-û-pâ-vu-hem bî herdüvân.

«Belki bu hikâye, yâhud onun münderici bulunduğu Mesnevî, su

gibidir ki, her damlası hem baş, hem ayaktır, hem de başsız ve ayaksızdır».

Köpüre köpüre akıp giden coşkun bir nehrin bir takım katralardan müteşekkil olduğu ma'lumdur. O nehirdeki damlaların hepsi de yuvarlak olduğu için hem baş, hem ayak mesâbesindedir. Diğer damlalarla birlikte nehrin cereyânına uyarlar, o baş ve ayakla, yâhud başsız ayaksız olarak gayr-ı irâdî bir sûrette yuvarlanıp giderler.

Ehlullah Hazerâtının kalblerine cârî olan Füyûz-ı İlâhiyye de bir nehir gibidir. O da ayrı ayrı hakikat ve ma'rifet katralarından müteşekkildir. Rüzgâr, yânî başka bir te'sir ile ba'zan nehir sularının bir kısmının ileriye gidip de diğer kısımlarının geri kaldığı gibi, urefâ sînelerindeki füyûz-ı ilâhiyye katralarının ba'zıları da hal icâbı olarak diğerlerini sebkeder. Bundan dolayı siyak ve sibak i'tibâriyle ba'zan aralarında bir ıttırât bulunmayabilir. Bununla berâber her damla âid olduğu nehrin tabiatinde olduğu gibi ârifin o ıttıradsız nüktelerinden her biri, meselâ Mesnevi-i Şerifin ayrı ayrı her beyti vahdet denizinin bir katrasıdır.

2901

حاش لله این حکایت نیست این

نقد حال ما و تست این خوش ببین

Hâşe lillâhi in hikâyet nîst în,
Nakd-ı hâl-î mâ-vu-tüst in hoş bibîn.

«Hâşâ, Allaha yemin ederim ki, şu nakleftiklerim masal değildir. Senin ve bizim hâlimizin aynıdır. Ona hoşca dikkat et».

2902

زانکه صوفی با کر و بافر بود

هرچه آن ماضیست لا یذکر بود

Zanki sôfî bâkerr-û-fer büved,
Herçı an mâzîst lâ yüzker büved.

«Çünkü sôfi kerr ü fer sâhibidir, onun indinde mâzi zikrolunmaz».

Kerr ü fer : İleri atılmak ve geri çekilmek sûretiyle harb ediş demektir. Sonra sallana sallana ve kemâl-i azametle yürümek ma'nâsında kullanılmıştır. Nitekim müteazzimâne yürüyenlere eskiden «kelli felli bir

efendi» derlerdi. Burada (sofi-i kerr ü fer) den maksad Mâ'nevi mertebesi yüksek ve «İbnul'vakt» olan sôfidir. İbnul'vakt mâzi ve mustakbel ile mukayyed olmayan, tecelliyât-ı İlâhiyye, zamânı ı hâlde neyi icabediyorsa onu yapandır. Bu (İbnüz'zemân) ta'biriyle karıştırılmamalıdır.

İbnüzzemân : Zamânın gidişine uyan, o hususta herkesten ileri atılan mürâyi ve dalkavuk demektir ki, her tarafta bir çok misâli görülmektedir.

Evet, **İbnül'vakt** olanlar, hâl ile meşgul olurlar, mâzi ile mukayyed değillerdir. Binâenaleyh Mesnevîde nakledilenler de mâzide geçmiş bir vak'anın hikâyesi değil, bu anda cereyân etmekte olan hâllerdir.

2903

هم عرب ما هم سبو ما هم ملك

جمله ما يؤفك عنه من افك

Hem arab mâ, hem sebû mâ, hem melîk,
Cümle mâ yü'fekû anhû men üfîk.

«Arab da biziz, desti de biziz, melik de biziz. Ezelde mahrum olanların hepsi bu ma'nâyı anlamaktan mahrumdur».

Cenâb-ı Pîr iki beyt evvel «Şu naklettiklerim; hikâye değil, hâlimizin tasviridir.» demişti. Burada Arab, desti ve melik biziz buyurduktan sonra bu hakikati herkesin anlayamayacağını, bu anlayışsızlığın ise kabiliyyetsizlik ve ezelî mahrûmiyyet icâbı olduğunu söylüyor ve şu Âyetlere telmih ediyor :

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ

«Yolları bulunan semâ hakkı için[8]» (Hubük) kelimesi (yol) demek olan (hibak) lâfzının çoğulu olduğu için (zâtülhubük) : «yolları bulunan» ma'nâsına gelir. Semânın yol sâhibi olması = mahsûs ve ma'kûl yolları bulunmakla tefsir edilmiştir. Gök yüzündeki mahsus yollar; seyyârelerin ve meleklerin güzergâhlarıdır. Mâ'kul yollar da = akl-ı selim sâhiblerinin tarik-i tedkikidir, denilmiştir. İşte o zâtülhubük olan semâ hakkı için :

اِنَّكُمْ لَفٖى قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ

Yâni : **«Ey müşrikler siz, Peygamber ve Kur'ân hakkında ayrı ayrı ve birbirinize aykırı söz söylemektesiniz[9].»** Aleyhisselâtü Vesselâm hak-

---

(8) Sûrei Zâriyat : 7.
(9) Sûrei Zâriyat : 8.

kında müşriklerin kimi şâir, kimi kâhin dedikleri gibi, Kur'ân-ı Kerim için de: (Esâtîrul'evvelîn) = yânî eskilerin uydurdukları masallardır, demişlerdi. Kur'ânın Allah kelâmı, Resûlullahın Peygamber olduğunu idrak edememişlerdi. Çünkü :

يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ

Yâni : **«Kur'ânın hakkâniyyetini ve Hazret-i Peygamberin sıdk-ı nübüvvetini anlamaktan döndürülmüş ve mahrum bırakılmışlardır[10]».**

İlm-i İlâhide ezelen şakî olanlar, dîn ve ma'nevî hakikatleri idrak edemezler. Onların şuûru o seâdeti kavramaktan mahrum bırakılmıştır. Hazret-i Mevlânâ demek istiyor ki : Asr-ı seâdetteki müşrikler, nasıl hakikatin idrâkinden mahrum kalmış, gözlerinin önünde güneş gibi parlayan Kur'ânın ve Nebiyy-i Âhirzamânın zıyâsından gözleri kamaşmış ise, benim zamânımda bulunan ve sonradan gelecek olan gâfiller de benim sözlerimi öylece anlayamıyacaklardır.

2904

بشنو اکنون اصل انکار ازچه خاست

زانکه کل را گونه گونه جزء هاست

Bişnev eknun asl-ı inkâr ezçi hâst,
Zânki küllrâ gûne gûne cûz'hâst.

«Şimdi, inkârın aslının neden peydâ olduğunu dinle! Bir kül'lün türlü türlü cüz'leri vardır.»

Şârihler diyorlar ki : Buradaki (kül) den maksad : Zât-i İlâhi, türlü türlü cüz'ler de esmâ ve sıfatıdır. Zât bir olduğu hâlde sıfatlar mütekâbil, mütezâd ve müteaddiddir. Meselâ (Hay) ismi diriltir, (Mümit) ismi öldürür, (Hâdî) ismi yol gösterir, (Mudill) ismi yol kaybettirir. İnsan da esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyenin mazharı olduğu, yâni onların hükümleri, kendisinde zuhûr eylediği için (Hâdi) isminin mazharı olan akl ile (Mudil) isminin mazharı olan nefs arasında ihtilâf bulunması tabiîdir. Bu muhâlefet, nefsin (Emmâre) ve (Levvâme) derekelerinden kurtulup (Mutmainne) derecesine yükselmesine ve temâmiyle akla tâbi' olmasına kadar devâm eder.

Cenâb-ı Pîr, hikâyedeki karı-koca arasında, yâhud onların temsil ettikleri nefs ile akıl arasındaki ihtilâf ve nizâ'ın Kül ile eczâsının, yâni

(10) Sûrei Zâriyat : 9.

esmâ ve sıfât-ı İlâhiyyenin tenevvüünden ileri geldiğini izah eyledikten sonra hatıra gelen bir müşkili de halledıyor.

2905

جزء کل نه جزءها نسبت بکل
نه چو بوی گل که باشد جزء گل

Cûz-i küll nê cûz'hâ nisbet beküll,
Ne çû bôy-î gül ki bâşed cûz-i gül.

«Benim (cüz'i kül) deyişim, maddî cüz'lerin Kül'le nisbeti gibi değildir. Gül kokusunun güle nisbetle cüz' ve araz olmasına da benzemez».

2906

لطف سبزه جزء لطف گل بود
بانگ قری جزء آن بلبل بود

Lütf-ı sebze cûz-i lütf-î gûl bûd,
Bâng-i kumrî cûz-i an bülbûl bûd.

«Çiçeklerdeki letâfet, güldeki letâfetin cüz'üdür. Kumru ötüşündeki letâfet de bülbül sesindeki letâfetin cüz'üdür».

Biraz evvel Zât-i İlâhiyyeye (Kül) esmâ ve sıfâta (cüz) ta'bir olunmuştu. Bu ta'bir bihasebilhakika doğru değildir. Bu külliyyet ve cüz'iyyet, meselâ bir külçeyi teşkil eden zerrelerden her birinin o külçeden cüz' olması ve onu tamamlaması kabilinden sanılmamalı, kezâ gülün kokusu gibi cism ile kâim bir araz da sayılmamalıdır. Meselâ çiçeklerin her birinde bir güzellik görünür, kumru ötüşünde de bir hoşluk duyulur. Çiçeklerin güzelliği, çiçek nev'inin en güzeli bulunan gülün, kumru ötüşünün hoşluğu da yine o nev'in en güzeli bulunan bülbül sesinin bir cüz'ü denilebilir. Öyle olmakla berâber, onlardaki külliyyet ve cüz'iyyet de yine Allahın zât ve sıfatı beynindeki münâsebete mümâsil olamaz. Binâenaleyh yapılan teşbih ve temsil, hakikatin temâmiyle değil, bir dereceye kadar izahı maksadiyledir.

2907

گر شوم مشغول اشکال و جواب
تشنگانرا کی توانم داد آب

Ger şevem meşgûl-ı işkâl-ü-cevâb,
Teşneganrâ key tevânem dâd âb.

«Ben, böyle müşkillere cevab vermekle meşgul olursam susuzlara ne vakit su verebilirim?»

2908

گر تو اشکالی بکلی و حرج
صبر کن الصبر مفتاح الفرج

Ger tu işkâlî bekûllî-yû-harac,
Sabr kün Es-Sabrü miftâhül-ferec.

«Eğer sen temâmiyle işgâl mertebesinde ve bundan dolayı sıkıntı içerisinde isen sabret ki, sabır, ferah ve sürûrun anahtarıdır».

Ba'zı kimseler vardır ki, faydasız şeylere ehemmiyyet verirler, onlar da tâ'mık ve tahkike girişmek isterler: «Böyle olursa şöyle olmak lâzım gelir, o vakit de şu mahzur vârid olur» gibi müşkilât çıkarmak isterler. Hazret-i Mevlânâ o gibilere hitâben buyuruyor ki: «Yaptığım kül ve cüz' temsilinde ve onun mümkün mertebe tenzih ve tavzihinde sen işkâl görüyorsan sana anlatabilmek için daha fazla meşgul olamam. Seninle uğraşacak olursam bir takım hakîkat tâliblerine kim maârif söyleyecek ve onların mâ'nevî susuzluklarını kim giderecek? Eğer gördüğün işkâlde sâdık isen, yâni gösteriş yapmak ve ukalâlık taslamak için değil de, hakikaten anlamıyorsan ve sıdk u ihlâs ile anlamak istiyorsan i'tirâza kalkışma da sabret. Çünkü sabr ile ferec ü ferâha erişmek mümkündür».

2909

احتما کن احتما ز اندیشه‌ها
فکر شیر و گور و دلها بیشه‌ها

İhtimâ kün ihtimâ z'andîşehâ,
Fikr şêr-û-gôr-u-dılhâ bîşehâ.

«Vesveseli düşüncelerden sakın. İnsanın kalbi sazlık ve orman gibidir. Orada arslan gibi de, yaban eşeği gibi de fikirler bulunur».

Bir ormanda arslan da gezer, yaban eşeği de dolaşır. Bunlar birbirine zıddır. Arslan dâimâ yaban eşeğine saldırır ve paralar. İnsanın zihninde de böyle saldırıcı fikirler bulunur. Arslanla yaban eşeğinin boğuşması ormanı velveleye verdiği gibi muhâlif ve zıd fikirlerin çarpışması da kalbin huzur ve sükûnunu ihlâl eder.

2910

احتماها بر دواها سرورست
زانکه خاریدن فزونی گرست

İhtimâhâ ber devâhâ serverest,
Zânki hârîden füzûnî-yî gerest.

«Perhizler ilâçların serveridir. Kaşınmak ise uyuzluğun artmasına sebebdir».

Uyuz illetine tutulan kimse dâimâ kaşınır. Kaşıdıkça kaşıdığı yerler yara olduğu gibi başka yerlere de yayılır, hattâ başkalarına geçer. Fakat kaşınmaya sabr ve perhiz edilirse illetin artmasına meydan verilmemiş olur. Bunun gibi akla gelip de halledilemiyen bir vesveseden sakınmalı, onun tâ'mikına girişmekten ve halledeceğim diye uğraşmaktan vazgeçmelidir. Vazgeçilmezse insanın fikrî râhatı kaçar.

2911

قابل این نکتهها شو گوش دار
تا که از زر سازمت من گوشوار

Kâbil-î in nüktehâ şev gôş dâr,
Tâki ez zer sâzemet men gôşvâr.

«Söylediğim, söyleyeceğim nükteleri kabul et ve kulak ver ki, ben de senin kulağına altın küpe takayım».

Yânî hakikate müteallik sözler söyleyeyim.

Hazret-i Mevlânâ, kalbe gelen vesveselerden sakınmak lâzım olduğunu söyledikten sonra ehlullâhın nüktelerini i'tirazsız kabul etmenin şart olduğunu beyân ediyor. Demek ki, o gibi şeytânî hâtıralara kulak verilmez ve zuhûru takdirinde sabr ü istiğfâr edilir, ehlullâhın nüktelerine de kemâl-i ihlâs ile kulak verilirse, o nükteler, sâmiin kulağına altın küpeler gibi takılacak. O halka kulağa takılınca da :

2912

حلقه درگوش مه زرگر شوی
تا بماه و تا ثریا بر شوی

Halka der gôş-î meh-î zerger şevî,
Tâ bemâh-û-tâ süreyya ber şevî.

«Kuyumcu gibi olan ayın kulağına sen halka olursun, aya ve süreyyâya kadar yükselirsin».

Burada aya (kuyumcu) denilmesi geceleri nurunun aksiyle her tarafı yıldızlaması dolayısiyledir ki murâd: İnsân-ı kâmildir. Onun kulağına halka olmak, kabul ve iltifâtına nâil olmak demektir. Aya ve süreyyâya kadar yükselmek de ma'nen itilâ eylemektir.

2913

اولا بشنو که خلق مختلف
مختلف جانند ازیا تا الف

Evvelâ bışnev ki halk-ı muhtelif,
Muhtelif cânênd ezyâ tâ elif.

«Evvelâ dinle ve anla ki, mahlûkâtın hepsi de (elif) ten (yâ) ya kadar olan harfler gibi muhtelif ruhludur».

Burada Hazret-i Mevlânâ bir süâl-i mukaddere cevab veriyor: «Ârifin nüktelerini niçin anlayamıyorum? Söz değil mi, anlaşılmak lâzım gelir » diyen birine karşı buyuruyor ki : «Bütün mahlûkatın ruhları muhtelif ve derece derece farklıdır. Kiminde tefehhüm hassası vardır, kiminde yoktur. Var olanların da kiminde azdır, kiminde çoktur. Bu, elifbâ harflerinin ihtilâfına benzer. Meselâ (Elif) düz bir çizgi, (Be) tekne gibi yayvan, (Dâl) iki büklüm şeklindedir».

2914

در حروف مختلف شور و شکیست
گرچه ازیك روی سر تا پا یکیست

Der hurûf-i muhtelif şôr-û-şekist,
Gerçi ezyek rûy-ı ser tâ pâ yekist.

«Bu muhtelif harflerde karışıklık ve biraz benzeyişleri dolayısiyle şek vardır. Bir bakıma göre de temâmiyle birdir».

Evet. Harfler şekil i'tibâriyle muhtelif olduğu gibi ses i'tibâriyle de ayrıdır. Birinin sesi, iyi söylenilmek şartiyle diğerininkine benzemez. Sonra ba'zı harflerin şekillerinde de bir benzerlik, ba'zılarının seslerinde de az çok bir yakınlık duyulur ve o yakınlık imlâ bilmeyenleri yanıltır. Bu kadar ihtilâf ile berâber hepsi de harf ünvânı altında birleşir. İşte insanlar da böyledir. Onlar da renk, maîşet, ma'lûmât, anlayış, salâh ve fesâd i'tibâriyle ayrıdırlar. Lâkin insan nâmı altında ve kalıbı içinde birleşirler.

2915

از یکی رو ضد و یك رو متحد
از یکی رو هزل و از یك روی جد

Ez yekî rû zıdd-u-yekrû müttehîd,
Ez yekî rû hezl-u-ez yek rûy cîd.

«Harfler bir cihetten müttehid, bir cihetten zıd, bir cihetten latîfeâmîz, bir cihetten ciddidir».

Harflerin zıddiyyeti şekilleri ve mahrecleri dolayısiyle, ittihadları harf ünvanı altında birleşmeleri i'tibâriyle olduğu söylenilmişti. Hezlî olmaları her birinin başka şekillerde görünmesinden, ciddi olmaları da birkaçı bir araya gelince ma'nâlı kelimeler husûle getirdiklerindendir.

İnsanlar da böyledir. Cins-i beşer olmalariyle müttehiddirler. Fakat kimi mü'min, kimi kâfir, kimi muvâfık, kimi münâfık, kimi sâlih, kimi fâsık, kimi sâdık, kimi kâzib, kimi muhlis, kimi mürâyi bulunmaları cihetiyle aralarında fersahlarca mesâfe vardır. Sonra yaradılışları, yaşayışları, ölüşleri, harb edişleri, sulh edişleri, sathî bir nazara karşı gayr-i ciddî görünebilir. Îman varken küfrü, salâh dururken fesâdı Allah neye yarattı? Bunların yaratılışı abes değil mi? diye küstâhâne i'tirâza kalkışacaklar bulunur. Fakat hakikati gören bir gözle bakanlar, o gayr-i ciddî görünen şeylerin hepsinde bir ciddiyyet, bir kemâl-i kudret olduğunu görürler. Her şey, zıddiyle münkeşif olduğu için imân; küfrün varlığıyla, salâh; fesâdın varlığiyle meydana çıkar. Mübdi-i âlem olan Cenâb-ı Hak, bu muhtelif hilkatlerle san'at ve kudretindeki kemâl-i lâyezâli göstermek istemiştir.

2916

پس قیامت روز عرض اکبرست
عرض او خواهد که باکر و فرست

Pes kiyâmet rûz-ı arz-î ekberest,
Ârz ô hâhed ki bâkerr-û ferest.

«Kıyâmet arz-ı ekber günüdür. Arzolunmayı kerr ü fer sâhibi olan, yâni a'mâl-i hasenesi olan kimse ister».

Yukarıki beytin izahında «Mübdi-i âlem olan Cenâb-ı Hak, bu muhtelif hilkatlerle san'at ve kudretindeki kemâl-i lâyezâli göstermek istemiştir» denilmişti. Evet. Kudret ve kemâl nümûnesi olan bu muhtelif mahlûkâtın hepsi de kıyâmet günü toplanacak, Hâlık-ı Zîşânın huzûr-ı izzetinde durup o Bâri-i Bedia arzolunacak, lâkin içlerinde huzûra çıkıp arzolunmayı isteyen de istemeyen de bulunacaktır. Arzolunmayı isteyenler, seâdet-i ezeliyye mazharı olup da onunla müftehir ve Hâlık-ı Zilikram'ın lutf-ı keremine müteşekkir olanlardır.

2917

هرکه چون هندوی بدسودایست
روز عرضش نوبت رسوایست

Herki çün Hindôy-i bed-sevdâyiyest,
Rûz-i arzeş nevbet-î rüsvâyiyest.

Çirkin bir Hindli gibi ma'nen yüzü kara olanlar için, arz günü, rüsvây olacakları bir gündür».

Kıyâmet günü :

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ

Yânî : **«Sırların meydana çıkacağı bir gün**[11]**»** dür. O gün herkesin kalbindeki nûr, yâhud zulmet, yüzüne aksedecek, şahsiyyet-i ma'neviyyesi çehresinde görünecektir. (Sûre-i Âl-i İmran) da buyuruluyor ki :

(11) Sûrei Tarık : 9.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا
الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ
ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Yânî: **«Kıyâmet gününde ba'zı yüzler beyaz ve münevver olacak, ba'zı yüzler de kapkara kesilecektir. Yüzleri kararmış olanlara** — ki bunlar kendi peygamberlerine inandıkları halde Nebiyy-i Âhirzamânı tasdik etmeyen kâfirler, yâhud lisânen tevhide kâil görünürken, kalben münkir bulunan münâfıklar, yâhud müslüman olmuşlarken dininden dönen mürtedlerdir. En doğrusu ise; sayılanların hepsidir — **denilecektir ki: İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? O halde kâfir olmanızın cezâsı olarak azâbı tadınız. Yine o gün yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olanlar Allahın rahmetinde ve rahmeti mahalli olan cennette bulunacaklar, onlar, cennette ebedi kalacaklardır[12]».**

İşte arz gününde rezil ve rüsvây olacaklarını Hazret-i Pirin beyân ettiği yukardaki Nazm-ı Kerîmde bildirilen günahkârlardır. Onların Allah huzuruna çıkacak yüzleri olmadığı için arzolunmaktan çekinmeleri pek tabîidir.

Sırların meydana çıkması, ba'zan Kıyâmete ve Mahşere de kalmıyor, Dünyâda vukua gelip mütecâsirlerinin yüzlerini burada kızartıyor, tabii öbür tarafta da karartacak.

2918

چون ندارد روی همچون آفتاب
او نخواهد جز شبی همچون نقاب

Çün nedâred rûy hemçün âftâb,
O nehâhed cüz şebî hemçün nikâb.

«Güneş gibi parlak yüzü olmayanlar, o yüzü örtüp göstermemek için geceden başka bir şey istemezler».

(12) Sûrei Âli İmran : 106

Evet. Halkın yüzüne bakacak suratı olmayanlar, Dünyâda her şeyin gizli ve karanlıkta kalmasını isterler ki, o kara ve günahkâr yüzleri görünmesin. Fakat ba'zan intikâm-ı İlâhiyyenin yed-i kudreti, onların yüzlerine taktıkları maskeleri düşürüverir de o yüzlerdeki rezâlet karanlığı temâmiyle meydana çıkar ve halkın nazarına, ibret alacak, müessir bir levha teşkil eder.

2919

برگ یک گل چون ندارد خار او
شد بهاران دشمن اسرار او

Berg-i yekgül çün nedâred hâr-ı ô,
Şüd bahârân düşmen-i esrâr-ı ô.

«Vücûdu diken gibi olup da bir gül yaprağı bile değmeyen kimse için, bahar mevsimi, onun esrârını ifşâ eden bir düşmandır».

2920

وانکه سرتاسر گلست و سوسنست
پس بهار اورا دو چشم روشنست

Vânki sertâser gülest-û-sûsenest,
Pes bahâr ôrâ du çeşm-i rûşenest.

«Baştan ayağa kadar gül gibi, susam çiçeği gibi güzel ve değerli olan kimse için de bahar, görür ve gösterir iki göz mesâbesindedir».

Kış gelince nebâtâtın yaprakları dökülür. Ağaçların dalları, ba'zı nebâtâtın sâkları çalı gibi kalır. Bu münâsebetle sathî bir göz, onların mâhiyyetini ayırd edemez. Lâkin bahar gelip de çiçekler açılmaya başlayınca nebâtâtın esrârı demek olan nev'iyyeti meydana çıkar. O vakit gül ve susam gibi çiçeklerle, ısırgan, baldıran ve deve dikeni gibi şeylerin ne olduğu anlaşılır. Şu halde bahar mevsimi, nebâtâtın esrârını fâş ettiği için ısırgan, baldıran ve devedikeni gibilerin düşmanı olur. Gül, sünbül, susam ve emsâli güzel râyihalı çiçeklerin güzelliğini gösterdiği için de onların gözbebeği yerine geçer.

İşte arz-ı ekber gününden kâfirlerin hoşlanmaması, bil'akis mü'minlerin memnun olması bunun gibidir.

2921

خار بی معنی خزان خواهد خزان
تا زند پهلوی خود با گلستان

Hâr-ı bîma'nâ hazân hâhed hazân,
Tâ zened pehlûy-ı hod bâ gülistân.

«Ma'nâsız ve faydasız diken, gülistanda yan gelip oturmak için dâimâ ha'zân olmasını ister».

2922

تا بپوشد حسن آن و ننگ این
تا نبینی رنگ آن و زنگ این

Tâ bipôşed hüsn-i ân-û-neng-ı în,
Tâ nebînî reng-i ân-û-zeng-ı în.

Bu isteyiş: **«Gülün güzelliği ile dikenin çirkinliği gizli kalsın, gülün rengini, dikenin buruşukluğunu görmeyesin»** diyedir.

2923

پس خزان اورا بهارست و حیات
یك نماید سنك و یاقوت زكات

Pes hazân ôrâ bahârest-û-hayât,
Yek nümâyed seng-u-yâkût-î zekât.

«Onun için hazan, o dikene bahar ve hayattır. Çünkü o mevsimde âdi taş ile yâkut farksız görünür».

Buradaki dikenden murad: Ehl-i küfür, gülden maksûd ise: Ehl-i îmandır. Kâfirler içinde âhirete inananlar ve mâ'nevi şahsiyetlerinin orada meydana çıkacağını anlayanlar bulunduğu için oradaki bahara nisbetle hazan gibi olan Dünyâyı severler, çünkü burada mümkün mertebe mahiyyetlerini gizlemeye muvaffak olurlar. Mahiyyetlerini meydana çıkaracak olan âhiret bahârının geldiğini istemezler.

باغبان هم داند اورا در خزان

لیك دید یك به از دید جهان

Bâğban hem dâned ôrâ der hazân,
Lîk did yek bîh ez dîd-î cihân.

Lâkin: **«Bahçevân o dikeni hazân mevsiminde de bilir. O bir bahçevânın görüp bilmesi, bütün cihânın görüp bilmesinden iyidir ve doğrudur».**

Yânî diken tabîatli olanlar, mahiyetlerinin anlaşılmaması için baharın geldiğini istemezler. Hazânın ve kışın sürüp gitmesini isterler. Ağaçları ve çiçekleri tanıyan bir bahçevan ise o dikenin ne olduğunu hazân mevsiminde de bilir. Evet: **«Mü'minin firâsetinden, hâlden anlayışından sakının. Çünkü o, Allahın nûriyle ve basar-ı basîretle nazar eder».** Hadîs-i Şerifinde beyan buyurulduğu üzere bir takım firâsetli mü'minler vardır ki, bir bakışta karşısındakinin gül mü, diken mi, mü'min mi, kâfir mi, mu'tekid mi, mülhid mi olduğunu anlayıverir. Fakat asıl bağbanlar bağbanı olan bir veliyy-i ekmel vardır ki, o bir kişinin görüşü ve anlayışı hepsinden üstündür. Şüphesiz ki, o da asrının kutbu olan zât-ı âlidir.

2925

خود جهان آن یك كس است او ابلهست

هر ستاره بر فلك جزء مهست

Hod cihan an yekkesest ô eblehest,
Her sitâre ber felek cüz-î mehest.

«Hakikatte cihan o (ebleh) olan zâtten ibârettir. Felekteki her yıldız, kamerin bir cüz'üdür».

Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmâil-i Ankaravî (Kuddise sirruhû) bu ve aşağıdaki beytler için Mesnevinin gâmız, yâni anlaşılması güç beyitlerindendir diyor ve (ebleh) kelimesini tevcih için cümleye istifham mâ'-nâsı veriyor, yâni o zât ebleh midir? diye soruyor.

«Cennet ehlinin çoğu eblehtir» Hadis-i Şerifindeki (bulh) kelimesini İbn-ül-Esir Mecdüddin (Ennihâye) ünvanlı eserinde: «Bülh: Eblehin cem'idir ki, şerden gâfil ve hayrı tabîat edinmiş olanlardır» diye izah ediyor. Şu izaha göre (ebleh) kelimesinde aykırı bir ma'nâ yoktur. Bizim safdil dediğimiz ma'nâyi ifâde eder. Hususiyle bir hakikati anlatmış olur ki, o bağbânın kalbinde gıll ü gış bulunmaz. O kalb, cilâli ayna gibi sâfi ve Tecelliyât-ı İlâhiyyenin cilvegâhıdır. Hakkın irâdesine temâmen inkıyâd gösterir. Niçin ve neden gibi akıl icabı olan süallere kalkışmaz.

İşte böyle kâmil ve sâfî dil bir zâtin görüşü, diğer mü'minlerin görüşünden ve anlayışından yüksektir. Çünkü nâib-i menâb-ı Muhammedidir. O bir kamerdir, evliyây-ı asrı ona nisbetle yıldızlar gibi görünür. Hazret-i Pirin (her sitâre her felek cüz'-i mehest) buyurması, meşhura ve meşhuda göredir. Yoksa fezâda kamer şöyle dursun, güneşten de büyük yıldızlar vardır.

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ, mü'minlerde — likây-ı İlâhi demek olan — mevt-i mâ'neviye bir iştiyak bulunmasının sebebini anlatmak için buyuruyor ki:

2926

پس همی گویند هر نقش و نگار

مژده مژده نك همی آید بهار

Pes hemîgôyênd her nakş-û-nigâr,
Müjde müjde nek hemiâyed bahâr.

«Mahiyyet-i hasenelerini meydana çıkaracağı için: Bütün nakşlar ve nigârlar, yânî güzel çiçekler: Müjde, müjde. İşte bahar geliyor derler».

2927

تا بود تابان شکوفه چون زره

کی کند آن میوه‌ها پیدا گره

Tâ büved tâban şükûfê çün zırıh,
Key küned an meyveha peydâ girıh.

«Ağaçlar parlak zırh giymiş gibi çiçek açmayınca yemişleri nasıl düğüm bağlar?»

2928

چون شکوفه ریخت میوه سر کند
چونکه تن بشکست جان سر برزند

Çün şükûfe rîht meyvê serküned,
Çünki ten bişkêst can serberzened.

«Ağaçlardaki çiçekler dökülünce meyveler başgösterir. Bunun gibi beden zaif düşünce de ruhlar baş kaldırır, yânî yükselir».

2929

میوه معنی و شکوفه صورتش
آن شکوفه مژده میوه نعمتش

Meyve mâ'nâ-vû-şükûfê sûreteş,
An şükûfê müjde meyvê nî'meteş.

«Çiçek sûretten ibârettir, meyve ma'nâdır. Çiçek bir müjdeci, meyve ise nî'mettir».

2930

چون شکوفه ریخت میوه شد پدید
چون آن کم شد شد این اندر مزید

Çün şükûfê rîht meyvê şüd bedîd,
Çünan kem şüd, şûd in ender mezîd.

«Çiçek dökülünce meyve zâhir olur. O dökülüp kaybolunca beriki, yâni yemiş büyür».

Dikkat edilmiştir ki, bahar mevsimi gelince ağaçlar çiçeklenir, âdetâ gelin gibi süslenir. Lâkin ağaçtan beklenen bundan ibâret değildir. Ondan beklenen meyvedir. Çiçek, o ni'metin müjdecisi olarak zuhur eder, sonra dökülür. Yerinde, ma'nâ demek olan ve ağaçtan beklenilen meyve yetişir. Çiçeğin dökülmesi ve eksilmesi meyvenin yetişip hacminin büyümesine sebeb olur. Bunun gibi gönülde ma'nevî kemâlât yemişinin peydâ olması ve büyümesi, sûret çiçeğinin dökülmesine, yânî hevâ ve hevesin ve mevhum benliğin zâil olmasına bağlıdır. İnsanda beden fâni olup da maddî varlık kalmayınca ruh yükselir. Hazret-i Mevlânâ bunu temsil için iki misâl veriyor ve diyor ki :

2931

تا که نان نشکست قوت کی دهد

ناشکسته خوشها کی می دهد

Tâki nân neşkest kuvvet key dıhed,
Nâşıkestê hôşehâ key mey dıhed.

«Ekmek somunu kırılmayınca ve kesilip dilim hâline getirilmedikçe nasıl bedene kuvvet verir. Asmadaki üzüm salkımları sıkılıp ezilmedikçe nasıl şıra ve şarab olur?»

2932

تا هلیله نشکند با ادویه

کی شود خود صحت افزا ادویه

Tâ helîlê neşkened bâ edviyê,
Key şeved hod sıhhat-efzâ edviyê.

«Kara helile sâir eczâ ile birlikte döğülüp toz hâline getirilmedikçe sıhhati artıracak bir ilâç nasıl olur?»

İnsan, maddî kuvvetini ekmekten alır. Fakat o kuvveti almak için ekmek somununu kırar, yâhud dilim dilim keser. Şıra, yâhud şarab yapılmak için üzüm salkımları sıkılır, ezilir. Müshil ilâç yapılmak için kara helile ve emsâli havanda dövülür. Demek ki, gıda için ekmeğin kırılması, şıra için üzümün sıkılması ,ilâç için kara helilenin dövülmesi lâzım geldiği gibi, rûhun âli olması için de cismin fâni olması iktiza ediyor.

«PÎRİN EVSÂFINA VE ONA MÜTÂVAATIN LÜZÛMUNA DÂİR»

2933

ای ضیاء الحق حسام الدین بگیر

یک دو کاغذ برفزا در وصف پیر

Ey ziyâ-ül-Hak Hüsâmüddin bıgîr,
Yek-du kâğız berfezâ dervasf-ı pir.

«Ey Hak'kın ziyâsı Hüsamüddin, Pir'in evsâfını yazmak için, bir iki kâğıt fazla al».

Burada Cenâb-ı Pir'in hitap ettiği zat Mesnevi'nin müsebbibi ve kâtibi olan Hüsâmüddin Çelebi Hazretleridir ki, Cenâb-ı Mevlânâ'nın hâlifesi ve Hazreti Pîr daha hayatta iken ihvanın mürebbisi idi. Mesnevî nazmını Hazreti Hüdâvendigâr'dan reca eden ve 19 'uncu beytten itibaren kitâbeti hizmetinde bulunan odur. Geceleri yatsı namazından sonra Cenâb-ı Pir'in huzurunda oturur; mevlel'ârifin hazretlerinin lisanından revkın bir üslup ile sünuh eden beyitleri yazardı. Bu söyleyiş ve yazışın bazı geceler sabaha kadar devam ettiği de olurdu.

İşte bu münasebetle Çelebi Hazretlerine hitab ediliyor ve pîr evsafına söylenilecek beytlerin yazılması için birkaç kâğıt fazla bulundurulması tavsiye ediliyor. Diğer tarafdan Çelebi'nin çok yazmaktan yorulduğu için de özür dileniyor ve :

2934

گرچه جسم نازکترا زور نیست
لیک بی خورشید مارا نور نیست

Gerçi cism-î nâzıketrâ zôr nîst,
Lîk bîhûrşîd mârâ nûr nîst.

«Vâkıa nâzik vücudunun kuvvet ve tehammülü yoktur. Fakat Güneş olmayınca da bizim gözümüz aydınlanmaz.» deniliyor.

Hakikat, Hüsâmüddin Çelebi yaradılışı itibariyle nahîf, zaîf bir zat idi Mücâhedesi, riyazetleri ise o nehâfeti ve o za'fı artırmıştı. Lâkin cismindeki za'fa rağmen ruhunda yüksek bir kuvvet vardı. O kadar ki, Mevlânâ gibi bir zâte muhatab olabiliyor ve istîdadı cazibesiyle o hakâyık deryasını coşturup mâ'nâ incilerinin meydana çıkmasına sebeb oluyordu. Hulâsa : Cenâb-ı Pîr ona: Yoruldun amma, biraz daha gayret et. Çünkü sen olmayınca söyliyemiyorum, demek istiyordu.

2935

گرچه مصباح و زجاجه گشتهٔ
لیک سر خیل دلی سررشتهٔ

Gerçi misbâh-u-zücâce geşte-î,
Lîk ser hayl-î dilî ser rişte-î.

«Sen kandil gibi nurânî ve cam misali saf ve şeffaf bir vücutsun. Lâkin erbâb-ı kulûb'un reisi ve serriştesi'sin».

Yâni Tamâmıyle safiyyet ve ruhaniyyet kesbetmiş olduğun için sa-tahlara kadar yazı yazmak gibi bir mucâhedeye ihtiyacın yoktur. Fakat kalb sahiplerinin serdârı ve onların kalbindeki arzuların riştedarı bulunduğun için butun murat iplikleri senin parmağının ucundadır Parmağını oynatmakla o murad husule gelecek ve MESNEVÎ gibi bir kitâb-ı mu-bin ebediyyete ithaf edilecektir.

Hüsâmüddin Çelebiye (Serhayl-ı dil) ve (Serrişte) denilmesinde O'nun Mevlânâ hayatta iken ihvanın (sertarik) i olduğuna işaret vardır.

2936

چون سر رشته بدست و کام تست
درهای عقد دل زانعام تست

Çün ser-î riştê bedest-û-kâm-ı tüst,
Dürhây-î ikd-ı dıl ziin'âm-ı tüst.

«Madem ki, ipin ucu senin eline ve arzuna bağlıdır. Gönüldeki dizi, dizi incilerin zuhura gelmesi de senin eser-i in'amındır».

Yâni : Beni söyletmek câzibesi sende, söylediklerimi yazan kalem de senin elinde olduğu için gönlümdeki deryanın incileri bulunan Mesnevi beytleri senin lutf u kereminle dizilmektedir. Şimdi de :

2937

بر نویس احوال پیر راهدان
پیررا بگزین و عین راهدان

Ber nivis ahvâl-i pîr-î râhdân,
Pirra bîgûzîn-ü-ayn-î râhdân.

«Yol bilen pîrin, yâni mürşidin ahvâlini yaz. Bir pîr intihab et ve onu ayn-ı tarik bil».

2938

پیر تابستان و خلقان تیرماه
خلق مانند شبند و پیرماه

Pîr tâbîstân-u-halkân tîrmâh,
Hâlk mânend-î şebend-û-pir mâh.

«Pir yazdır, halk haziran ayıdır. Halk gece gibidir; pir ise aydır».

Yâni: Halk, meselâ Haziran ayı farzedilirse onu ısıtan sıcaklık pirdir. Kezâ halk, geceye teşbih olunursa onu aydınlatan ay yine pîrdir. Hulâsa: Halkın bürûdet ve zulmeti pirin harâret ve nûrâniyyetiyle zâil olur.

Pîr, lâfz-ı ihtiyâr ma'nâsına geldiği için, burada murâdın o ma'nâ olmadığını ihtâr maksadiyle buyuruluyor ki:

2939

کرده‌ام بخت جوانرا نام پیر
کو ز حق پیرست نز ایام پیر

Kerdeem baht-ı cevânrâ nâm pîr,
Kô zi hakk pîrêst nez eyyâm pîr.

«Ben, tâliin gençliğine, yânî ezelî saâdete pîr adını verdim. Benim bahsettiğim, günlerin geçişinden ihtiyâr olan değil, Allahın tevfikiyle bir cemâatin muktedâsı olan pîrdir».

2940

او چنان پیرست کش اغاز نیست
با چنان در یتیم انباز نیست

O çünân pîrêst keş âgâz nîst,
Bâ çünân dürr-i yetim enbâz nîst.

«O öyle bir pîrdir ki, pirliğin başlangıcı yoktur. Tek bir incidir, şerik ve naziri mevcut değildir».

«Ben peygamberdir, Âdem ise daha su ile çamur arasında idi, henüz yaradılmamıştı» Hadis-i Şerifinde bildirildiği üzere Peygamber Efendimizin nübüvveti ezelî olduğu gibi onun vâris-i ekmeli bulunan pirin velâyeti de ezelidir. Her asırda bir olan öyle bir zât-i şerifin kurbiyyette benzeri olmadığı gibi tasarrufta da şeriki yoktur.

2941

خود قوی‌تر میشود خمر کهن
خاصه آن خمری که باشد من لدن

Hod kavîter mîşeved hamr-î kühün,
Hasse an hamrî ki bâşed min ledün.

«Şarab ne kadar eski olursa o kadar te'sirli olur. Husûsiyle o şarab (ledün) küpünden olursa».

Ledün kelimesi : İnd, nezd ma'nâsınadır. Bundan gelen (İlm-i ledün): Tederrüs ve tahsil ile değil, Allah tarafından verilen mâ'nevî ilim demektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde ve Hızır Aleyhisselâm hakkında :

وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

buyurulmuştur ki : **«Biz, ona, tarafımızdan bir ilim öğrettik[13]»** meâlindedir.

Cenâb-ı Pir, bir beyt yukarıda mevzû-i bahs olan pîr-i kâmilin velâyetinin ibtidası olmayacak kadar eski bulunduğunu söylemişti. Bu beytte ise onu temsil için, şarabın ne kadar eski olursa o kadar kuvvetli olacağını, hususiyle o şarab (ledün) küpünden kükremiş bulunursa artık onun kuvveti ve neşvesinin tasavvur edilemiyecek kadar olacağını anlatıyor. Ondan sonra buyuruyor ki :

2942

پیررا بگزین که بی‌پیر این سفر
هست بس پر آفت و خوف و خطر

Pirra bîgüzin ki bîpir in sefer,
Hêst bes pür âfet-û-havf-û-hatar.

«Ey sâlik; bir pîr intihâb et. Zira bu mâ'nevî sefer, klavuz olmayınca çok âfetli, çok korkulu, çok muhâtaralıdır».

2943

آن رهی که بارها تو رفته‌ئی
بی قلاووز اندر آن آشفته‌ئی

An rehîkî bârhâ tû refte-î,
Bî kılâvuz enderan âşüfte-î.

«Çok def'a geçtiğin bir yolda bile klavuzsuz gidersen şaşırırsın».

---

(13) Sûrei Kehf : 65.

2944

پس رهی را که ندیدستی تو هیچ
هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ

Pes rehîrâki nedîdestî tu hiç,
Hin merev tenhâ zi rehber ser mepiç.

«Ya hiç görmediğin bir yolda ne olursun? Aklını başına al da kılavuzdan istiğnâ gösterip yalnız gitmeye kalkışma».

Maddî yolculuklar için bile: **«Evvelâ arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı»** denilmiştir. Allah yolu demek olan mâ'nevî seferde ise refikin, yâni mürşid-i kâmilin refâkati ve delâleti zarûrîdir.

2945

گر نباشد سایهٔ او بر تو گول
پس ترا سرگشته دارد بانگ غول

Ger nebâşed sâye-î ô ber tu gol,
Pes turâ sergeşte dâred bang-i ğôl.

«Eğer o mürşid-i kâmilin gölgesi, senin gibi bir şaşkının üstüne düşmeyecek ve icabında elinden tutmayacak olursa gulyabâni sesleri seni şapıttırır».

2946

غولت اندر افکند اندر گزند
از تو داهی‌تر درین ره بس بدند

Gôlet ender efgened ender gezend,
Ez tü dâhîter derin reh bes büdend.

«Gulyabâni seni yoldan çıkarır ve tehilkeye düşürür. Bu yolda senden akıllı çok kimseler vardı ki, hepsi de dalâlete düştü».

Burada (gulyabâni) den maksad: (Şeyâtin-i ins) denilen insan şeytanlarıdır ki, aklını beğenmiş ve onun delâletiyle yürümeye kalkışmış olanları, türlü iğfâlât ile yoldan çıkarırlar ve mehlekeye düşürürler. Meselâ meşhur Ebû Cehl, cin fikirli bir herif olduğu için kavmi arasında ona (Ebulhikem) künyesi verilmişti. Kureyşilerden ba'zıları, aralarından zuhur eden Hz. Peygamber Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimize itti-

ba' ettiler ve o sayede doğru yolu bulup ebedî seâdete erdiler. Akıllarına güvenen diğerleri ise, o sâyeden kaçtılar, kaçmakla da başlarına işler açtılar. Ebû Cehl'in sözlerini dinlediler. Onun teşvikiyle (Bedr) de Peygamber ordusuna karşı geldiler. Neticede hem sözü dinlenilen Ebû Cehlin, hem de onun sözünü dinleyenlerden yetmiş kişinin kafası kesildi. Çünkü Ebû Cehlin sözleri, onlar için gulyabâni sesleri olmuş ve kendilerini yoldan çıkarıp helâk mahalline götürmüştü.

2947

از نبی بشنو ضلال رهروان

که چسان کرد آن بلیس بدروان

Ez nübî bişnev dalâl-î rehrevân,
Ki çısan kerd an belîs-î bedrevân.

«Yalnız ve yanlış yola gidenlerin nasıl dalâlete düştüklerini Kur'ândan dinle ve kötü ruhlu şeytanın onları ne hâle getirmiş olduğunu anla».

Kur'ânda Nûh, Hûd, Sâlih Aleyhimüsselâmın kavmlerinden bir parça bahs ve peygamberlerine uymayan o sapık heriflerin şeytana uymakla nasıl dalâlete düştükleri ve ne türlü felâketlere uğradıkları beyân buyurulmuştur.

2948

صد هزاران ساله راه از جاده دور

برد شان و کرد شان ادبر و عور

Sad hezâran sâle rah ez câde dur,
Bûrd şân-û-kerd şân idbîr-u-ûr.

«Şeytan onları istikâmet ve hidâyet caddesinden yüz binlerce uzak yollara götürdü de idbâra, felâkete uğrattı ve kendilerini çırçıplak bıraktı».

2949

استخوانهاشان ببین و مویشان

عبرتی گیر و مران خر سویشان

Üstuhuvânhaşan bîn-û-mûy-i şan,
İbretî gîr-û-merân har sûy-ı şan.

«Onların çürümüş kemiklerini ve dağılmış saçlarını görüp de ibret al. Fakat eşeğini onların tarafına sürme, yâni gittikleri yola gitme».

Kur'ânda :

فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ

Yâni : **«Yeryüzünde gezip dolaşın, Allahın varlığiyle birliğine, peygamberlerin Hak tarafından gönderildiğine inanmayanların âkibetlerinin ne olduğuna bakın[14]»** buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da : **«Peygamberleri dinlemeyip şeytanlara uyanların çürümüş bekayâsını gör ve ibret al. Lâkin gittikleri yoldan gitme»** buyuruyor.

2950

گردن خر گیر و سوی راه کش

سوی رهبانان و رهدانان خوش

Gerden-î har gîr-u-sûy-î râh keş,
Sûy-ı rehbânân-u-rehdârân-ı heş.

«Eşeğinin boynundan yakala, istikaamet caddesini bilenlerin ve onun doğruluğuna gidenlerin yoluna çek».

Buradaki (rehdânân) dan murad: Mürşidler. (rehbânân) dan maksad ise onların irşâdiyle yürüyen müridlerdir. Sen de bir mürşidi kılavuz ittihaz ederek sevkeylediği hakîkat yolcuları arasına katıl.

2951

هین مهل خررا و دست ازوی مهار

زانکه میل اوست سوی سبزه زار

Hin mehıl harrâ vü dest ezvey mehâr,
Zânki meyl-î ôst sûy-î sebze-zâr.

«Sakın ha! Eşeği kendi havasına bırakma ve yularını elinden salıverme. Çünkü o yola değil, çayır tarafına gitmek ister».

Bir Hadis-i Şerifte : **«Nefsin, binek hayvanı gibidir, ona rifk ile muamele et»** buyurulmuştur. Mevlânânın «Eşeği kendi havasına bırakma»

---

(14) Sûrei Âlilmran :137.

demesi de nefsini hevâ vü hevesine salıverme ma'nâsınadır. (Çermenzâr) dan maksad : Nefsin arzu ettiği şeylerdir.

Çayıra giren bir eşeğin çayır sâhibi tarafından dövülmesi, yâhud oralarda dolaşan bir canavar tarafından paralanması mümkün olduğu gibi, nefsin iştihalarıyla serbest bırakılması da muhataralıdır. Binâenaleyh onun yularını kısmak, gitmek istediği taraftan çevirip müstekim ve emin bir yola getirmek, onu tehlikeden kurtarmak ve hakkında rifk ile muâmele etmek olur.

2952

گر یکی دم تو بغفلت واهلیش
او رود فرسنگها سوی حشیش

Ger yekî dem tû beğaflet vâhılîş,
Ô reved fersênkhâ sûy-î haşiş.

«Eğer sen bir lâhza gaflet edip de nefs merkebinin yularını salıverecek olursan fersahlarca otlak tarafına yol alır».

İmâm-ı Buseyrî Rahimehullâh «Kasîde-i Bür'e» sinde der ki :

«Nefs süt emen çocuk gibidir. Eğer sütten kesmeyi ihmâl edersen koca bir delikanlı olur da yine meme emmek ister. Eğer zamânında sütten kesersen o da süt emmekten vazgeçer».

Nefs, müşteheyâta doymaz. Buldukça bunar, yedikçe iştehâsı artar

Doyar da karnı, kalır, çeşm-i hırsı dâim aç.
Misâl-i ka'r-ı cahîm iştihâsı insanın.

Bütün cehennem ehli oraya doldurulduktan sonra Cenâb-ı Hakkın cehenneme : **«Doydun mu ve doldun mu?»** diye soracağı, onun da: **«Daha var mı?»** diyeceği Kur'ânda beyân edilmiştir. İşte Nefsin menhiyyâta olan arzusu da cehennemin bu doymak bilmeyen iştihâsı gibidir.

Onun için himmet edilip de nefsin yuları kısılmalı ki o da çâr nâçâr mutâvaat göstersin.

2953

دشمن راهست خر مست علف
ای بسا خر بندهرا کرد او تلف

Düşmen-i râhêst har mest-i alef,
Ey besâ harbenderâ kerd ô telef.

«Eşek yol düşmanı ve ot sarhoşudur. O, ne kadar eşek sürücüsünü telef etmiştir».

Evet. Eşek yolda bir ot gördü mü, onu yemeden yürümek istemez. Ba'zan ot, bir uçurum kenarında olur. Onu yemek için de saldırır. Fakat kendisini de, süvârisini yâhud sürücüsünü de tepetaklak uçuruma yuvarlar.

2954

گر ندانى ره هر آنچه خر بخواست
عكس آن كن خود بود آن راه راست

Ger nedânî reh her ânçi har bıhast,
Aks-ı an kün hôd bud an râh-ı rast.

«Eğer yolun doğrusunu bilmezsen eşeğin gitmek istediği tarafın aksine git ki, doğru yol işte odur».

Yânî nefsimizin arzusu hilâfına hareket et ki, kurtuluş yolu o taraftadır.

2955

شاوروهن وانكه خالفوا
ان من لم يعصهن تالفوا

Şâvir-ûhünnê vangeh hâlifû,
İnne men lem yasihinnê têlefû.

«Nefslerinize danışın ve arzularının hilâfını yapın. Onlara isyân etmeyenler telef olup giderler».

Hadîs-i Şerîfte kadınlar hakkında : **«Onlarla müşâvere ve onlara muhâlefet edin»** buyurulmuştur. Müşâvere, sünnettir. Fakat müşâvere edilecek zâtın akıllı, mütehassıs ve emîn olması da şarttır. Binâenaleyh danışılan bir meseleye aklı ermeyen bir kadının vereceği re'y, tabiî isâbetsiz olur. Evliyâullah nazarında nefs de kadına benzediği için Hazret-i Mevlânâ, nefsin hilâfına gitmeyenlerin helâk olacaklarını bildirmiştir.

2956

با هوا و آرزو کم باش دوست

چون یضلك عن سبیل الله اوست

Bâ hevâ-vü-arzû kêm bâş dôst,
Çû yüdillük an sebîlillâhi ôst.

«Hevâ vü hevesle dost olma, yânî nefsinin istediklerini yapma ki, seni, Allah yolundan saptıracak odur».

Cenâb-ı Hak Dâvud Aleyhisselâma hitâben :

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

Yânî : **«Ey Dâvud, biz seni arz üzerinde halife kıldık. İmdi sen de halk arasında hak ve adl ile hükmeyle. Hevâ vü hevese uyma ki, o seni Allah yolundan saptırır[15]»** buyurmuştur. Dâvud Aleyhisselâm gibi kitab sâhibi bir peygamberi Allah yolundan saptıracak olan hevâ vü hevesin, bizim gibi acezeyi ne hâle getireceğini düşünmeli de ondan kurtulmak için bir veliyy-i kâmilin irşâdı sâyesine sığınmalıdır. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da onu tavsiye ediyor.

2957

این هوارا نشکند اندر جهان

هیچ چیزی همچو سایهٔ همرهان

İn hevârâ neşkened ender cihân,
Hiç çizî hemçü saye-î hemrehân.

«Yoldaşların, yânî hakikat yolcularının gölgesi kadar, bu hevâ vü hevesi dünyâda kıracak hiç bir şey yoktur».

---

(15) Sûrei Sad : 26.

«RESÛL ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂMIN ALİ KERREMALLÂHÜ VECHEYE: HERKES BİR NEV'Î TÂATLE ALLAHA TEKARRÜB ETMEK İSTER. SEN ÂKİL VE BENDE-İ HÂS OLAN BİR ZÂTİN SOHBETİYLE, YAKLAŞ Kİ, HEPSİNDEN İLERİDE BULUNASIN DİYE VASİYYET BUYURMASI»

2958

گفت پیغمبر علی را کای علی
شیر حق پهلوانی پر دلی

Gôft peyğamber Alîrâ key Alî,
Şîr-i Hakkî pehlevânî pür dilî.

«Hazret-i Peygamber, Cenâb-ı Aliye buyurdu ki: Yâ Ali; Sen Allahın arslanısın, pehlivansın ve cesursun».

2959

لیك بر شیری مکن هم اعتمید
اندر آ در سایهٔ نخل امید

Lîk ber şîrî mekün hem i'temîd,
Ender â der sâye-î nahl-î ümîd.

«Lâkin arslanlığa itimad etme de ümid ağacının gölgesine gel».

2960

اندر آ در سایهٔ آن عاقلی
کس نتاند برد ازره ناقلی

Ender â der sâye-i ân âkilî,
Kes netâned bûrd ez reh nâkilî.

«Öyle bir âkilin sâyesine sığın ki, hiç bir nâkil, onu yolundan çevirmeğe muktedir olamasın».

Hadis-i Şerifte: **«Yâ Ali, insanlar Hâlık-ı Zişanlarına türlü türlü te-**

karrüb ettikleri hâlde, sen envâ'i akl ile yaklaş ki, onları dünyâda insanlar indinde ve âhirette Allah indinde fazlasıyle geçmiş olasın» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ bu Hadîsin meâlini serlevha olarak nakleylemiş ve Hadîsteki (akl) ı zikr-i hâl, irâde-i mahal tarıkiyle mecaz olarak, âkil ve insân-ı kâmil ma'nâsında te'vil etmiştir. O âkil ve insân-ı kâmil öyle bir zâttir ki :

2961

ظل او اندر زمین چون کوه قاف

روح او سیمرغ بس عالی طواف

Zıll-ı ô ender zemin çün kûh-ı kâf,
Rûh-ı ô sîmürg-ı bes âlî tavâf.

«Onun gölgesi arz üzerinde kaf dağı, rûhu da çok yüksekde uçan bir simurğdur».

Mevlânâ, insân-ı kâmilin gölgesini Dünyâyı ihâta eden Kaf dağına ve rûh-i lâmekân-pervâzını pek yükseklerde uçan simurğa teşbih ediyor. Cenâb-ı Pîrin maksadı: Kaf dağı ile simurğun mevcud olduğunu söylemek değil, insan-ı kâmilin ulüvvü ka'bını, halk arasında büyüklüğüyle tanınmış şeylere benzetmek sûretiyle ona dâir bir fikir vermektir. Sâyesinde bulunması Hazret-i Aliye tavsiye buyurulan o insân-ı ekmel ise bizzât Peygamber-i Ekber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretleri idi. Cenâb-ı Mürtezâ da bu tavsiyye-i Nebeviyyenin hükmünü 12-13 yaşlarında, bütün müslümanların ikincisi olarak izhâr-ı İslâm ettiğinden itibâren tutmuş, hattâ daha evvellerinden o feyz-i mübîne nâil olmuştu. Çünkü Hazret-i Aliye Ali ismini veren Cenâb-ı Nebî olduğu gibi, onu kundakta iken kucağına alır, mübârek dilini o pek büyük çocuğun ağzına verir, o da lisân-ı Muhammediyi eme eme uyurdu.

Kezâ Hazret-i Mürtezânın çocukluğu zamânında Mekkede bir kıtlık ve pahalılık olmuş, ahâli geçinmek hususunda sıkıntıya düşmüştü. Ebû Tâlibin ise âilesi efrâdı çok, onları geçindirmek için hâli, vakti yoktu. Rahmetenlil'âlemin Aleyhi Salevâtülmelikilmuîn Efendimiz Ebû Tâlibin zarûretini nazar-ı dikkate aldı. Diğer amcası Abbas bin Abdulmuttalibin yanına gitti. Ebû Tâlibin çocuklarından birer dânesini alıp beslemek üzere ona yardım edilmesi teklifinde bulundu. Abbas muvafakat edince birlikte Ebû Tâlibin evine gittiler ve meseleyi anlattılar. Onun da rızası üzerine Abbas, Ca'fer bin Ebi Tâlibi, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de Cenâb-ı Aliyi nezdine aldı. Cenâb-ı Mürtezâ hicrete kadar hâne-i seâdette ve Peygamber-i Zîşan gibi bir insân-ı kâmilin sâye-i himâyesinde kaldı.

İrtihâl-i Nebeviden sonra (insân-ı kâmillik) mertebe-i ulyâsı, meşreb-i Muhammedide bulunan verese-i Peygamberiye intikal etti. Cenâb-ı Mevlânâ insân-ı kâmil için diyor ki:

2962

گر بگویم تا قیامت نعت او •

هیچ آنرا غایت و مقطوع مجو

Ger bıgôyem tâ kiyâmet nâ'tı ô,
Hîç anrâ gâyet-û-maktû' mecâ.

«Kıyâmete kadar onun vasfını söyleyecek olsam sonunu ve bitmesini bekleme».

2963

در بشر رو پوش کرده آفتاب

فهم کن والله اعلم بالصواب

Der beşer rû pôş kerdê âftâb,
Fêhm kün vel-lâhu a'lem bis-savâb.

«Hülâsası: İnsân-ı kâmil; Beşeriyyet nikâbıyle örtülmüş bir güneştir. Artık anla. Doğruyu en iyi bilen Allahtır».

Âyineye bakan orada aksini görür. Aks temâmiyle görünmekle berâber bakanın aynı değildir. İnsan da Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyyenin meclây-ı zuhurudur. O meclâ ne kadar saf olursa, aks de o kadar parlak olur. İnsân-ı kâmilin mir'âtı, merârây-ı zuhûrun en sâfı olduğu için ondaki tecelli akisleri akseden'in tâ kendisi denecek derecede olur. İşte Cenâb-ı Pîrin «Beşeriyyet nikâbiyle örtülmüş bir güneş» buyurması bu demektir. Daha doğrusu ben bu kadar anladım ve bu kadar anlatabildim.

Yine Hazret-i Mevlânâ, Hadisin meâlini beyân ediyor ve Cenâb-ı lisânından diyor ki:

2964

یا علی ازجمله طاعات راه

بر گزین تو سایهٔ خاص اله

Yâ Alî ezcümle-î tâât-ı râh,
Ber güzîn tû sâye-î hâs-î ilâh.

«Yâ Ali; Allah yolundaki tâat ve ibâdetlerden, Hakkın has kulu bir kâmilin sâyesinde bulunmayı tercih et».

2965

هر کسی در طاعتی بگریختند
خویشتن را مخلصی انگیختند

Her kesî der tâatî bigrîhtend,
Hîştenrâ mahlesî engîhtend.

«Herkes bir nevi' ibâdet tarafına meylederek kendileri için azabdan kurtulacak bir vesîle hazırladılar».

2966

تو برو در سایهٔ عاقل گریز
تا رهی زان دشمن پنهان ستیز

Tû bırev der sâye-î âkıl güriz,
Tâ rehî zan düşmen-î pinhan sıtîz.

«Sen git de âkil ve kâmil bir zâtin sâyesine sığın ki, içinden pazarlıklı düşman olan nefsin elinden kurtulasın».

2967

از همه طاعات اینت بهترست
سبق یابی بر هر آن سابق هست

Ez hemê tâât înet bihterest,
Sabak yâbî ber her an sâbîk hest.

«Bu hareket, senin için bütün tâatlerden efdaldir. Bunu yapmakla ileri gitmiş olanları geçmiş olursun».

Eshâb-ı Kirâm Radiyallâhü Anh'üm arasında Abdullah bin Amr bin-il-Âs gibi ba'zıları vardı ki, gece uykusunu terketmiş, sabahlara kadar meşgul olmaya başlamıştı. Bunu haber alan Aleyhisselât Efendimiz ona hem uyumasını, hem kalkıp namaz kılmasını tavsiye buyurmuştu. Çünkü o zâtte hem nefsinin, hem de hareminin hakkı vardı. Yalnız namaz ibâdetiyle iştiğal etmesi diğer hakların edâsına mâni' oluyordu. Kezâ ramazana tesâdüf eden bir gazve esnâsında mücâhidlerin sonra kazâ etmek üzere oruc yemelerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri müsaade buyurmuştu. Ashâbın ba'zıları, kendilerinde kuvvet buldukları

için oruçlarını bozmadılar. Fakat menzile varınca sıcak bir havada aç ve susuz yayan yürümek yorgunluğundan serilip kaldılar. Oruçlarını bozmuş olanlar ise çadır kurmak ve su getirmek gibi hizmetlerde bulundular. **«İftar etmiş olanlar sevab kazanmakta ileri gittiler»** müjde-i Nebevîsini aldılar. Demek ki, kendi içtihâdiyle yapılan her nevi' ibâdetten insân-ı kâmilin, yânî mürşid-i ârifin tavsiyesiyle edilen hareket efdal imiş ve fâilinin fazla sevab kazanmasına sebeb olurmuş.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ insan-ı kâmil olan pîr-i ekmelin hizmet ve sohbetinde bulunmak âdâbını bildirmek için buyuruyor ki :

2968

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو

همچو موسی پیش حکم خضر رو

Çün girifti pîr hin têslîm şev,
Hemçu Musâ pîş-ı hükm-î Hızır rev.

«Ey sâlik; pîri bulunca aklını başına al da ona teslim ol. Mûsâ peygamber gibi Hızırın hükmü altında yürü».

Mûsâ Aleyhisselâm kitab ve şerîat sâhibi ülül'azm enbiyâdan celîlüşşân bir peygamber olduğu halde Hızır Aleyhisselâmın sohbetinde bulunmak üzere onun ziyâretine gitmiş ve refâkat teklif etmişti. Hızır ona: «Sen benimle sohbete dayanamazsın» dedi. Mûsâ'nın söz vermesi üzerine: «Öyle ise yapacağım işlere karışma ve i'tiraz etme» tenbihinde bulundu. Birlikte bir gemiye bindiler. Gemiciler bunlardan para almadılar. Hızır geminin bir kaç tahtasını kopardı. Mûsâ: «Canım; adamcağızlar bizi bedava gemiye bindirdiler. Sen onları zarara soktun» dedi.

Karaya çıktılar. Hızır oradaki bir çocuğu öldürdü. Mûsâ buna da i'tiraz etti. Daha sonra bir köye vardılar. Köy ehâlisi bunlara yiyecek vermedikleri halde Hızır, orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarı düzeltti ve sağlamlaştırdı. Mûsâ bu sefer de: «Hiç olmazsa duvarı karnımızı doyurmaları şartiyle yapaydın» deyince Hızır: «Artık ayrılmamız lâzım geldi. Ben yaptıklarımı Allahın emriyle yaptım. Geminin tahtalarını koparışım gemiyi kurtarmak içindi. Çünkü ileride zâlim bir hükümdâr vardı. Sağlam gemileri gasbediyordu. Çocuğu öldürüşüm, anasını, babasını küfürden kurtarmak içindi. Çünkü o çocuk yaşasaydı kendi kâfir olduğu gibi anasını, babasını da kâfir edecekti. Duvarı düzeltişim, altında gizli ve bir yetime âid definenin başkaları eline geçmemesi içindi» dedi.

Hızırın hayat ve memâtı ihtilâflıdır. Ba'zıları ölmüş olduğuna, ba'zı-

ları yaşamakta bulunduğuna kâildirler. Ba'zıları da her asrın bir Hızırı bulunduğunu ve sofiyye ricâlinin görüştüğü Hızırın zamanlarındaki Hızır olduğu kanâatindedirler. Evet. Sofiyye hazarâtının ve sulehâ-yı ümmetten ba'zılarının gördükleri bir Hızır vardır ki, bunda şüphe yoktur. Fakat o Hızır, Hazret-i Mûsânın musâhibi olan mı, yoksa o asırda Hızır kademinde bulunan bir zât mi olduğu belli değildir. Bu mesele hakkında İbn-i Hâcer-i Askalâninin (Kitâb'ül-Isâbe fi temyiz'issahâbe) ünvanlı eserinde ve (Hızır) maddesinde tafsilât vardır. Tahkîkini arzu edenler oraya müracaat buyursunlar.

Hazret-i Mûsâ o fazl u kemâli ve o câh ü celâliyle berâber Hızıra tâbi' olup bir müddet onun sohbetinde bulunduğu ve sevk u idâresine uyduğu gibi, kâmil bir mürşide bîat eylemiş olan da velev ki, ilmen ve mevkîen yüksek bir derecede bulunsun, şeyhine muti' ve bağ'lı olmalı, i'tiraz ve inkâra kalkışmamalıdır.

Hazret-i Mevlânâ bu bahse devamla buyuruyor ki :

2969

صبر کن برکار خضری بی نفاق
تا نگوید خضر رو هذا فراق

Sabr kün berkâr-ı Hıdrî bînifâk,
Ta negôyed Hıdır rev «Hâzâ Firâk».

«Ey sâlik; Hızırın yaptığı işlere bilâ nifak sabret ki, sana: Artık ayrılma zamanı geldi, git demesin».

İ'tirazın, bir açıktan açığa olanı, bir de lisânen söylenilmeyip kalben geçirileni vardır. Hazret-i Mevlânâ, ikincisi için nifak diyor. Evet. Münâfıklar da böyle değil midir? Onlar da kalben inkâr, fakat lisânen ikrar etmezler mi idi? Binâenaleyh mürşidin akvâl ve ef'âline lisânen de, kalben de i'tiraz edilmemelidir, edilmesi şeyhin hizmetinden ayrılmayı ve sohbetinden mahrum kalmayı mucip olur.

2970

گرچه کشتی بشکند تو دم مزن
گرچه طفلی را کشد تو مو مکن

Gerçi keştî bışkened tû dem mezen,
Gerçi tıflîrâ küşed tû mû meken.

«Mürşid, gemiyi sakatlasa da sen ses çıkarma, çocuğu öldürse de sen saçını, başını yolma».

Yâni şeyhin harekâtında aklının ermediği ve havsalanın almadığı bir şey görürsen hemen i'tiraz ve inkâra davranma, hattâ bunları zihninden geçirme. Sebebi anlaşılıncaya kadar teslimiyyetkârâne sükût et.

2971

دست اورا حق چو دست خویش خواند

تا یدالله فوق ایدیهم براند

Dest-ı ôrâ Hak çu dest-î hîş hand,
Tâ Yedullâhi fevke eydîhim bırand.

«Allah, onun elini kendi eli ile tesmiye etti de (Yedullâhi fevka eydihim) Âyetini inzâl etti».

Evvelce de bahsi ve izahı geçtiği üzere Hicretin altıncı senesinde Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz 1500 sahâbi ile birlikte (umre) yapmak için Mekkeye azîmet etmişti. Kureyş müşrikleri, Resulullah efendimizi ve maiyyetini şehre koymamaya karar verdiler. Hazret-i Peygamber; harb için değil, ziyaret için geldiğini bildirmek maksadiyle Hazret-i Osmanı Mekkeye gönderdi. Müşrikler Cenâb-ı Zinnûreyni göz hapsine aldılar ve orduya avdeti gecikti. Osman öldürülmüş! diye bir de şâyia çıktı. Bunun üzerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri bir ağaç altına oturdu ve maiyyetindekilere biat teklifinde bulundu. (Ced bin Kays) isminde bir münâfıktan başka bütün eshâb: Ölme var, dönme yok diye Resûl-i Ekreme biat etti. Bunun üzerine:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ
فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ
فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

Yâni: **«Habibim; sana biat edenler, Allaha biat etmiş oldular. Allahın eli, onların eli üstündedir. İmdi her kim bu biatle teahhüd etmiş olduğundan cayarsa zararı nefsine âiddir. Allaha karşı olan teahhüdünü ifa eyleyenlere de Cenâb-ı Hak pek büyük bir ecir verecektir[16]»** Âyeti nâzil oldu. (Allaha tekarrüb) ün (kurb-i nevâfil) ve (kurb-i ferâiz) diye iki derecesi vardır. Birincisinde Allah, kulun vâsıtası, ikincisinde kul, Rabbin vâsıtası olur. İşte Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, kurb-i

(16) Sûrei Feth: 10.

ferâizde bulunduğu ve zâtını, Zât-ı Hakta fânî kılmış olduğu cihetle kendisi şuûnât-ı Hakka vâsıta olmuş ve Allahın kudreti, onun mübârek eli vâsıtasiyle tecelli eylemişti.

Bu tecelli Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizde zuhûra geldiği gibi onun feyz-i verâseti ile kümmelîn-i ehlullah hazerâtında da vuku' bulur. Binâenaleyh Hazret-i Mevlânâ mürşid-i kâmil ve mükemmili ta'rif için Âyet-i Kerimeden iktibasta bulunmuştur.

2972

دست حق میراندش زنده‌ش کند

زنده چه بود جان پاینده‌ش کند

Dest-ı Hak mîrândeş zindeş kuned,
Zinde çî bud cân-ı pâyendeş kuned.

«Allahın eli o çocuğu öldürür ve diriltir. Diriltmek ne demek? Onu rûh-i bâki hâline getirir».

Hazret-i Pir biraz evvel : «Çocuğu öldürse de sen saçını yolmaya kalkışma» diye mürşid-i kâmilin harekâtına i'tiraz ve müdâhele edilmemesini tavsiye buyurmuş, sonra da şeyh-i kâmilin eli, Allahın yed-i kudretidir demişti. Burada da diyor ki : «O el, Allahın yed-i kudretine vâsıtadır. Allahın eli; öldürür de, diriltir de. İsterse öldürdüğünü rûh-i bâki haline de getirir». Kimsenin bir şey demeye hakkı yoktur. Meselâ Hızırın öldürdüğü çocuk, mükellef olmadığı için ma'sum olarak öldü. Halbuki yaşasaydı kendi kâfir olacağı gibi mü'min bulunan anasını, babasını da kâfir edecek, sonunda ise ebedi olarak cehenneme girecekti.

2973

هرکه تنها نادر این راهی برید

هم بعون همت پیران رسید

Her ki tenhâ nâdir in râhî burîd,
Hem beavn-î himmet-î pîran resîd.

«Her kim yalnızca bu yolu nâdir olarak kendi kendine geçmişse o da yine pîrlerin himmeti yardımiyle menzil-i maksûda ermiştir».

Resûl-i Ekrem Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bütün âlemlere rahmet olduğu gibi, verese-i kâmilesi olan evliyâullah da rahmettir. Hazret-i Peygamber Aleyhisselâtü Vesselâm Mekkede bulundukça

müşrikler bile onun yüzü suyu hürmetine her türlü felâketten emin kalmışlardı. Hattâ bu emniyyet:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: **«Habibim; sen aralarında bulundukça Allah onlara azab etmiyecektir[17].»** Nazm-ı Kerimiyle taraf-ı İlâhiden teahhüd buyurulmuştu. Mekke müşrikleri, sâye-i Muhammedîde mükemmel bir ferah içinde yaşarlar, ticâret kervanlarını emin olarak her tarafa gönderirlerdi. Fakat Hicret vuku' bulunca iş değişti.

Bunun gibi aklını ve ilmini rehber ittihaz ederek yola çıkanlardan, yâni kılavuza uymaksızın ve kervana katılmaksızın nâdiren menzile varanlar olsa bile, onlar da yine asırlarındaki Verese-i Muhammediyyenin yüzü suyu hürmetine hidâyete ermişlerdir. Nitekim Hadîs-i Şerifte: **«Allahın öyle kulları vardır ki, Dünyâ halkı o kullar sâyesinde yağmur ve rızk bulur»** buyurulmuştur.

Tâifliler Resûlullahı taşa tutmuşlar ve mübarek ayaklarını kanatmışlarken o peygamber-i erham: **«Yâ Rabbî; kavmime hidayet ihsan et. Çünkü onlar bilmiyorlar»** diye düâ etmiş, o düâ berekâtiyle Tâif beldesi halkı, sonra kendileri müracaat ederek İslâma gelmiştir. Her asırda verese-i Muhammediyye de halkın selâmeti ve hidâyeti için aynı düâyı ederler. Zâten dikkat edersek anlarız ki, Ümmet-i Muhammedînin afv ve mağfireti için hepimiz düâ etmekteyiz. Çünkü her namazda «Rabbim; beni, anamı, babamı, kıyamet gününde kaim olacak mü'minleri mağfiret buyur» diye münâcâtta bulunuyoruz.

2974

دست پیر از غائبان کوتاه نیست
دست او جز قبضهٔ الله نیست

Dest-ı pîr ez gâiban kôtâh nîst,
Dest-ı ô cüz kabde-î Allah nîst.

«Pirin eli, gaiblere yetişemiyecek kadar kısa değildir. Onun eli Allah'ın kabzası mesâbesindedir».

Allahın yed-i kudreti her yere ve herkese eriştiği gibi onun meclây-ı zuhuru olan pir-i kâmilin eli de huzurunda bulunmayanlara eriş-

(17) Sûrei Enfal: 33.

mez bir halde değildir. Allahın verdiği kuvvet ve kudretle imdâda yetişir ve imdad isteyenlerin ellerinden tutar. Hattâ (pir-i destgir) denilmesi bundan dolayıdır.

Buhâri, Müslim ve Ebû Dâvudun Ebû Hüreyre Radiyallâhü Anhden rivâyet ettikleri bir Hadis-i Şerifte Resûlullah Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimiz şöyle buyurmuştur: **«Sizden birinin binek hayvanı çölde savuşur ve kaybolursa, ey Allahın kulları; ey Allahın kulları, binek hayvanımı tutun diye seslensin. Oralarda bulunan insandan, cinden, melekden bir hâzır, o hayvanı tutar».**

Ricâlullâhın hâzır ve gâib üzerindeki tasarruf kudreti bu Hadis-i Şerif ile sabit oluyor.

2975

غائبانرا چون چنین خلعت دهند

حاضران از غائبان لاشك بهاند

Ĝâibanrâ çun çunîn hil'at dihend,
Hâdıran ez gâibân lâşek bihend.

«Mâdem ki, gâiblere böyle bir hil'at veriyorlar, huzurda olanlar şüphesiz ki, gâiblerden daha ziyade iltifâta nâil olurlar».

Yâni bir mürşidin elini tutmamış ve tarikat kapısından girmemiş iken nâdiren menzil-i maksudu bulanların o buluşu, yine pirân-i tarikatın himmet ve inâyeti eseri olunca, acaba hizmet ve sohbetlerinde bulunup gâiblikten kurtulmuş olanlara nasıl lutfederler? Elbette huzurda bulunanlar, gâible bulunanlardan ziyade ikrama lâyıktırlar.

2976

غائبانرا چون نواله میدهند

پیش مهمان تا چه نعمتها نهند

Gâibânrâ çun nevâle mîdehend,
Piş-ı mihman tâ çı ni'methâ nihend.

«O kerim zevât, gâiblere yiyecek verince misâfirlerinin önüne nasıl ni'metler korlar?»

«Onların yüzü suyu hürmetine halk rızıklanır» Hadis-i Şerifi biraz evvel söylenilmişti. Kurdlara, kuşlara varıncaya kadar bütün mahlûkatın

sebeb-i rızkı bulunan evliyâullah hazerâtının kendilerine mihman olanlar hakkında nasıl ikram edecekleri artık kıyas olunsun.

2977

کو کسی کو پیششان بند کمر
تا کسی کو هست بیرون سوی در

Kô kesî kô pîş-ı şân bended kemer,
Tâ kesî kô hêst bîrun sûy-ı der.

«Onların huzurunda kemer bağlayıp hizmet edenler nerede, kapı dışarı durup da içerisi ile alâkadar olmayanlar nerede?»

Elbette içeridekiler, lutf u kereme dışarıdakilerden ziyâde müstahık ve nâildirler.

2978

چون گزیدی پیر نازکدل مباش
سست و وزیده چو آب و گل مباش

Çun güzîdî pîr nâzık-dıl mebâş,
Sust-u-verzîdê çu âb-û-gıl mebâş.

«Ey sâlik; kendine bir pîr intihab edince gerek onun hizmetinde, gerek tavsiye edeceği evrâd ü ezkâr ve sâir ibâdette tenbellik ve çamur gibi uyuşukluk gösterme».

Canla, başla çalış, mücahede etmekten geri durma.

2979

ور بهر زخمی تو پر کینه شوی
پس کجا بی‌صیقل آیینه شوی

Vêr behr-î zahmi tû kîne şevî,
Pes kucâ bîsaykal âyinê şevî.

«Eğer her yaradan, yâni mücâhede ve hizmetin zorluğundan incinir de kin tutmaya kalkışırsan cilâsız ayna gibi kalırsın. Cilâ vurulmayan bir satıh nasıl ayna olur?»

Eskiden aynalar mâ'denî idiler. Onun için eğelenirler, sonra da (mıskale) denilen bir âletle cilâ edilirlerdi. Eğelenmek ve mıskale demirinin tazyikiyle cilâlanmak ayna için epeyce zahmetli idi. Fakat o zahmete katlandıktan sonra sathı cilâlanır ve mir'ât-ı mücellâ olurdu.

Onun gibi bir mürşide intisab etmiş olan sâlik de kalbin İlâhî Tecellilere ma'kes olabilmesi için onu cilâdar eyleyecek mücâhedeye tehammül etmeli, şikâyette bulunmamalıdır.

Meşakkatsiz sefer bulunmadığı gibi, mücâhedesiz sülûk da olamayacağından sâlikin sabırdan ve teslimiyyetten ayrılmaması lâzım geldiğini anlatmak için Hazret-i Mevlânâ bir hikâyecik nakline başlıyor ve buyuruyor ki:

«BİR KAZVİNLİNİN VÜCUDUNA DÖVME YAPTIRMASI»

2980

این حکایت بشنو از صاحب بیان

در طریق و عادت قزوینیان

İn hikâyet bişnev ez sâhib beyân,
Der tarîk-û-âdet-î kazvînıyân.

«Şu hikâyeyi nakledenden dinle ki: Kazvin şehri ahâlisinin yolu ve âdetine göre» .

2981

بر تن و دست کتفها بی گزند

از سر سوزن کبودیها زنند

Ber ten-û-dest-û-ketifhâ bî gezend,
Ez ser-î sôzen kebûdîhâ zenend.

«Vücûda, ellere, kürekler üstüne iğne ucu ile zarar vermiyecek sûrette dövme yaparlar».

Dövme denilen şey: Kol ve göğüs gibi âzâ'nın derisi üstüne yapılan şeydir ki, o nakşın çizgileri üzerine iğne batırılır. Daha üstüne, bilmem hangi eczâ, yâhud boya sürülür; sürülen şey, iğne deliklerinden içeri girer, ölünceye kadar kaybolmamak üzere orada kalır ve kirli mavi bir renk alırdı. Yeniçeriler arasında hemen umumî olan dövme yaptırmak,

sonraları kabadayılık alâmeti sayıldığı için ba'zı külhanbeylerinde kalmıştı. Elhamdülillâh şimdi rağbet edilmiyor.

Hazret-i Pîrin ifâdesinden dövme yaptırmak âdetinin bize, hattâ Arablara, İrandan gelmiş olduğu anlaşılıyor. Arablar buna (veşm) ta'bir ederler. Fakat erkeklere değil, kadınların ellerine ve yüzlerine yaparlar da güzelleştirelim diye çirkinleştirirler. Hakikaten böyle dövmeli eller ve yüzler, müstekreh bir manzara arzederler.

Veşm yapan kadına (vâşime), yaptırana (müstevşime) denilir ki, yapana da, yaptırana da lisân-ı Peygamberiden la'net edilmiştir.

Yine Cenâb-ı Pîrin beyânından anlaşıldığına göre İranda dövme, hamamlarda dellâkler tarafından yapılırmış.

2982

سوی دلاکی بشد قزوینی

که کبودم زن بکن شیرینی

Sûy-ı dellâkî bışud kazvîni-î,
Kî kebûdem zen bıkün şîrîni-î.

«Kazvinli biri, hamamda bir dellâk'in yanına gitti ve lûtfen bana bir dövme yap dedi».

2983

گفت چه صورت زنم ای پهلوان

گفت بر زن صورت شیر ژیان

Gôft çî sûret zenem ey pehlevân,
Gôft ber zen sûret-î şîr-î jiyan.

«Dellâk: Pehlivanım, ne resmi yapayım? diye sordu. Kazvinli: Kükremiş bir arslan resmi! cevâbını verdi» ve dedi ki :

2984

طالعم شیرست نقش شیر زن

جهد کن رنگ کبودی سیر زن

Tâlıam şîrêst nakş-î şîr zên,
Cêhd kün reng-î kebudî sîr zen.

«Benim taliim eseddir. Binâenaleyh arslan resmi yap. Hem de boyasının bolca olmasına çalış».

2985

گفت بر چه موضع صورت زنم
گفت بر شانگهم زن آن رقم

Gôft ber çî mevdiat sûret zenem,
Gôft ber şânêgehem zen ân rakam.

«Dellâk, nerede nakşedeyim? dedi. Kazvinli de: Küreğimin üstüne o resmi yap! emrini verdi».

2986

چونکه او سوزن فروبردن گرفت
درد آن در شانگه مسکن گرفت

Çunki ô sôzen furûburden girift,
Derd-ı an der şânegeh mesken girift.

«Dellâk iğneyi batırmaya başlayınca acısı herifin kürek kemiğine işledi».

2987

پهلوان در ناله آمد کای سنی
مر مرا کشتی چه صورت میزنی

Pehlevan der nâle âmed key senî,
Mer merâ kuştî çi sûret mîzenî.

«Kazvinli pehlivan inleyerek: Ey yüksek usta; beni öldürdün. Ne resmi yapıyorsun? diye sordu».

2988

گفت آخر شیر فرمودی مرا
گفت از چه عضو کردی ابتدا

Gôft âher şir fermûdî merâ,
Gôft ez çi udv kerdî ibtidâ.

«Dellâk: Arslan resmi yap demedin mi? deyince Kazvinli; neresinden başladın? sualinde bulundu».

2989

گفت از دمگاه آغازیده‌ام

گفت دم بگذار ای دو دیده‌ام

Gôft ez dümgâh âgâzîdeem,
Gôft düm bîgüzar ey dû dîdeem.

«Dellâk: Kuyruk tarafından başladım dedi. Kazvinli: İki gözüm, kuyruk tarafını bırak» tavsiyesinden sonra dedi ki :

2990

از دم و دمگاه شیرم دم گرفت

دمگه او دمگهم محکم گرفت

Ez dum-u-dumgâh-ı şîrem dem girift,
Dumgeh-î ô demgehem muhkem girift.

«Arslanın kuyruğuyla kuyruk tarafının acısından soluğum kesildi. Onun kuyruk sokumu benim nefes yolumu tıkadı».

2991

شیر بی دم باش گو ای شیرساز

که دلم سستی گرفت از زخم گاز

Şîr bî dum bâş gô ey şîr-sâz,
Ki dılem süstî girift ez zahm-ı gâz.

«Ey arslan nakşeden; yaptığın arslan varsın kuyruksuz olsun. Çünkü iğne acısından kalbime za'f geldi».

2992

جانب دیگر گرفت آن شخص زخم

بی محابا و مواسا بی رحم

Cânib-î dîger girift an şâhs zahm,
Bi mahâbâ-vû-muvâsâ bî râhm.

«O iğne batıran şahıs, çekinmeksizin ve rahm ü şefkat göstermeksizin başka tarafa bir yara açtı».

2993

بانگ کرد او کین چه اندامست ازو
گفت این گوشست ای مرد نکو

Bâng kerd ô kin çi endâmest ezô,
Gôft in gôşêst ey merd-i niko.

«Kazvinli: Aman, bu arslanın neresi? diye haykırdı. Dellâk da: Ey iyi adam; kulağıdır, izahında bulundu».

2994

گفت تا گوشش نباشد ای حکیم
گوشرا بگذار و کوته کن گلیم

Gôft tâ gôşeş nebâşed ey hakîm,
Gôşrâ bızgâr-u-kôteh kün gilîm.

«Kazvinli: Ey üstâd-ı hakîm; kulağı da olmasın. Kulağı bırak da kilimi kısalt, yânî elini çabuk tut» recâsını etti.

2995

جانب دیگر خلیش آغاز کرد
باز قزوینی فغانرا ساز کرد

Canıb-î dîgêr haliş âğâz kerd,
Bâz Kazvînî fiğânrâ sâz kerd.

«Dellâk iğneyi başka tarafa batırmaya, Kazvinli de yine bağırıp çağırmaya başladı».

2996

کین سوم جانب چه اندامست نیز
گفت اینست اشکم شیر ای عزیز

Kin süvvüm cânib çı endâmêst niz,
Gôft înest işkem-i şir ey aziz.

«Kazvinli: Bu üçüncü taraf, arslanın neresi diye sordu. Dellâk de: Karnıdır azizim; cevâbını verdi».

2997

گفت تا اشکم نباشد شیررا

گشت افزون درد کم زن زخمها

Gôft tâ işkem nebâşed şirrâ,
Gèşt efzun dèrd kem zen zâhmhâ.

«Kazvinli: Aman! Arslanın karnı da olmasın. Derdim arttıkça arttı. İğneyi çok batırma dedi».

2998

خیره شد دلاک و بس حیران بماند

تا بدیر انگشت در دندان بماند

Hîre şud dellâk-û-bes hayran bımând,
Tâ bedîr engûşt der dendan bımând.

«Dellâk şaşırdı ve çok hayrete düştü. Uzun müddet parmağı ağzında kaldı».

2999

بر زمین زد سوزن از خشم اوستاد

گفت در عالم کسی را این فتاد

Ber zemin zed sôzen ez hîşm üstâd,
Gôft der âlem kesîrâ in futâd.

«Usta hiddetinden iğneyi yere attı ve böyle bir iş Dünyâda kimsenin başına gelmiş midir? dedi».

3000

شیر بی دم و سرو اشکم که دید

اینچنین شیری خدا خود نافرید

Şîr-ı bî dûm-û-ser-û-işkem kidid,
Înçunin şîrî Hudâ hod nâferid.

«Kuyruksuz, başsız, karınsız arslanı kim görmüştür? Allah bile böyle bir arslan yaratmamıştır».

Hikâye burada bitiyor. Bu latif fıkradaki Kazvinli ile arslanı, bazı moda müslümanlariyle, onların müslümanlığını andırmıyor mu? Din'in sünnet ve âdâbını bir tarafa bırakalım, esaslarından olan namaz, oruç, zekât, hac gibi ferâizi göz önüne getirelim. Kazvinlinin temsil ettiği bu müslümanlara namaz denildi mi :

— Aman efendim; günde beş vakit namaz, pek fazla zaman işgal ediyor. Hele soyunup abdest almak külfetli bir iş. Namaz iki vakte indirilse, rüku', sücûd, kuûd gibi hareketler kaldırılsa, abdest almak için ellerin ve yüzün yıkanması kâfi görülse pek a'lâ namaz kılınır amma böyle bir reform yapacak münevver âlim nerede? cevâbını verirler.

Oruçdan bahsolundu mu? aç durmanın mi'deyi rahatsız, sahibini de müteezzi edeceğinden, hattâ yemek mu'tâdının bozulması insanı zaîf ve hasta düşüreceğinden dem vururlar.

Zekât sözü geçti mi? Monşer! Her sene servetin yüzde iki buçuğunun verilmesi az şey midir? Şu iktisad devrinde bu hareket; isrâf değil de nedir? Hem benim malımda fukarânın ne hakkı olabilir? Onlar da çalışsınlar, kazansınlar! ukalâlığında bulunurlar.

Hac lâkırdısı açıldı mı? Çöl halkını geçindirmek için düşünülmüş bir tedbir! Ayağımızla gidip, elimizle onları beslemeye ne mecburiyetimiz var? Hem öküz öldü, ortaklık ayrıldı. Arabistan bizim idâremizden çıktı. Öyle iken hâlâ mı onları düşüneceğiz, hâlâ mı onların kâ'besini tavafa koşacağız? diplomatlığını ederler.

Bu ukalâ taslakları bilmelidirler ki, din, bir Vaz-ı İlâhidir, yeni ta'birle Allahın bir müessesesidir. Onun esas hükümlerinde hiç bir vakit değişiklik olamaz. Tenzilât ve tebdîlât ile meydana getirilecek bir meslek, belki ahmakları celbedecek bir mezheb olur. Fakat müslümanlıkla bir alâkası bulunmaz. Medeniyyetten bahsolundu mu, inkılâb prensiplerinden söz geçti mi: «Ya hep, ya hiç» diyorlar. Ezân-ı Muhammedinin aslına ircâı dolayısiyle :

— Atatürkün prensipleri bozuluyor! diye az mı yaygara edildi?

Doğru yapılmamış bir hareketin düzeltilmesine tehammül edemiyen bu gayretkeşler, Allahın emir ve peygamberin tebliğ eylemiş olduğu hükümlerin değiştirilmesinde beis görmüyorlar.

Madem ki, Avrupa medeniyyeti «Ya hep, ya hiç» imiş. Müslümanlık da böyledir. Ya ahkâmının hepsini tasdik ve tatbik etmeli, yâhud hiç biriyle alâkadar olmamalı, İslâm câmiasından çıkmalıdır. Ötesinden berisinden kırpılmak ve beğenilmeyen hükümleri atılmak sûretiyle meydana getirilecek Müslümanlık, fıkradaki Kazvinlinin başsız, kuyruksuz, dişsiz ve pençesiz arslanı gibi olur ki; öyle bir arslan olamıyacağı gibi öyle bir din ve müslümanlık da olamaz. Allah öyle bir arslan yaratmamış ve ba'zı ukalânın keyfine göre tesis edilecek bir din vaz'eylememiştir.

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisseye intikal ederek buyuruyor ki :

3001

ای برادر صبر کن بر درد نیش

تا رهی از نیش نفس گبر خویش

Ey bırâder sâbrkun ber derd-i nîş,
Tâ rehî ez nîş-i nefs-î gebr-i hîş.

«Birâder; iğne acısına sabret ki, kendi kâfir nefsinin iğnesi derdinden kurtulasın».

Yâni seyr ü sülûkte lüzumu olan mücahedeye tehammül eyle ki, nefsin emmârelikten yükselsin, sen de onun emri altında bulunmaktan ve şu mevhum varlık vehminden kurtulasın.

3002

کان گروهی که رهیدند از وجود

چرخ و مهر و ماه شان آرد سجود

Kân gürûhî ki rehîden ez vücûd,
Çerh-u-mihr-û-mâh şân âred sücûd.

«Varlık kaydından ve benlik vehminden kurtulmuş olanlara felek de, güneş de, ay da hürmet ve ta'zimde bulunur».

Varlıklarını, Hakkın Varlığında; irâdelerini Hakkın İrâdesinde ifnâ etmiş ve (Bekâ billâh) mertebesine yükselmiş olanlardaki varlık ve irâde, Hakkın olduğu için bütün mükevvenât o zâta münkâd olur.

3003

هر که مرد اندر تن او نفس گبر

مر ورا فرمان برد خورشید و ابر

Her ki mürd ender ten-î ô nefs-ı gebr,
Mer orâ fermân burd hurşîd-u-ebr.

«Cismindeki kâfir nefsi ölmüş olana, Güneş de, bulut da itâat eder».

3004

چون دلش آموخت شمع افروختن
آفتاب اورا نیارد سوختن

Çun dıleş âmûht şem'efrûhten,
Afitâb orâ neyâred sôhten.

«Kalbi mum yakmasını öğrenmiş olanı Güneş yakmaz».

Yânî bir zâtin kalbindeki aşk-ı İlâhi ateşi parlar da o kalbi ve kalıbı tenvir ederse onu Güneş değil, Cehennem de yakamaz.

Nitekim Cehennemin kıyâmette : **«Ey mü'min geç. Senin nûrun benim ateşimi söndürüyor.»** diyeceği bir Hadîs-i Şerîfte beyân buyurulmuş, o Hadîse telmîhen şöyle bir kıt'a nazmolunmuştur :

Dûzâha girsem de yakmaz yâ Resûlullah beni,
Aşk-ı pâkin dilde pertev-âver-i îmân iken.
Olmamıştı âşıkân âşüfte-i lâ'l-i lebin,
Lem'a-i ruhsâr-ı âlin sînede rahşân iken.

Hazret-i Pîr, Güneşin ehlullaha zarar vermiyeceğini ve hizmetinde bulunacağını isbât için diyor ki :

3005

گفت حق در آفتاب منتجم
ذکر تزاور کذا عن کهفهم

Gôft Hak der âfitâb-î muntecim,
Zikr-i tezzâver kezâ an kehfihim.

«Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîmde:»

تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ

Yânî : **«Güneş ashâb-ı Kehfin mağaralarını ziyâret ederdi[18]»** buyurmuştur.

---

(18) Sûrei Kehf : 17.

Mevlânâ da bu beyt ile o kıssaya telmih eylemiştir.

Cenâb-ı Pîrin (Âftâb-ı müntecim) den maksadı: Kur'ân-ı Kerimdir. Çünkü o Kelâm-ı İlâhî'nin hakkâniyyeti Güneş gibi meydandadır. Sonra parça parça, âyet âyet, sûre sûre olarak lüzum görüldükçe 23 sene zarfında Sallallâhü Aleyhi Veselîem Efendimize inzâl buyurulmuştur. -Bahis mevzûu olan Âyet, Sûre-i Kehftedir. (Ashâb-ı Kehf) denilen ve dinlerinden döndürülmek istenilen bir kaç mü'min hakkındadır ki, sayıları ve saklandıkları mağazanın mevkii ihtilâflıdır. Bunlar hakkında sarih ma'lûmât verilmeyişi, hayatlarından süâl eden Hristiyanlarda da kati ma'lûmât olmayışındandır. İsimleri: Yemlîhâ, Mislınâ, Mekselînâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefeştatyûş diye sayılırsa da bu isimler müctemeunaleyh değildir. Köpekleri de onlarla berâber mağaraya girmişti ki, onun adının da Kıtmîr olduğu söylenir. Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine hitâben buyuruyor ki:

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ

ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ

Yâni: **«Habibim; civarlarında bulunaydın, Güneş doğunca bunların mağarasına meylettiğini görürdün. Mağaranın sağ tarafından gurub ederken de onları makaslardı.** (Yâni Güneş tulûda mağaralarının sağından, zevâlden sonra da solundan geçerek içindeki rutûbeti izâle ederdi.) **Şu hâl** (yâni Ashâb-ı Kehfin uykuda bulundukları halde yıllarca mahfuz kalmaları) **Allahın kudreti alâmetlerindendir. Allah bir kimseyi hidâyet ederse hidâyeti bulan odur ve bir kimseyi dalâlete düşürürse, o kimseyi irşâd edip doğru yola getirecek bir veliyi hiç bir vakit bulamazsın[19]».**

Cenâb-ı Mevlânâ, bir iki beyt evvel «Varlık vehminden kurtulanlara felek de, Güneş de, Ay da hizmet eder» buyurmuştu. Bu sözü, Güneşin hergün ashâb-ı Kehf mağarasını ziyâretle hizmetlerinde bulunmasiyle te'kid eyledikten sonra diyor ki:

---

(19) Sûrei Kehf: 17.

3006

هر جمله لطف چون گل میشود
پیش جزئی کو سوی کلی رود

Här cümle lütf çün gül mişeved,
Piş-ı cüzi ko suy-i külli reved.

«Gül cânibine giden bir cüz'ünün karşısında, diken bile gül gibi letâfetten ibâret olur».

3007

چیست تعظیم خدا افراشتن
خویشتن را خوار و خاکی داشتن

Çist ta'zîm-î Hodâ efrâşten,
Hîştenrâ hôr-û-hâkî dâşten.

«Allahın ta'zimini yükseltmek nedir? Kendini hor, hakîr, toprak gibi zelil tutmaktır».

3008

چیست توحید خدا آموختن
خویشتن را پیش واحد سوختن

Çist tevhîd-î Hodâ âmûhten,
Hîştenrâ pîş-i vâhid sôhten.

«Allahın tevhîdini öğrenmek nedir? Kendini Vâhid'in huzurunda yakmak ve ifnâ etmektir».

Allahı ta'zim ve tekbir etmek, kullar için farz olan bir borçtur. Fakat bu ta'zim yalnız Allah büyüktür denilmekle îfâ edilmiş olmaz. Kendi küçüklüğünü, kendi âcizliğini, kendi meskenetini kemâl-i ihlâs ile i'tiraf etmek ve bunu zevkî bir dereceye getirmek lâzımdır. İşte o vakit ta'zim-i İlâhî îfâ edilmiş olur. Kezâ Allahın tevhidi, yânî bir olup, şerik ve nazîri olmadığını öğrenmek de kendinin mevhum varlığını o Vâhid-i Hakîkî huzurunda ifnâ etmektir. Yoksa Allâh'a karşı varlık iddiâsında bulunmak, ben yapıyorum, ben ediyorum gibi dâ'vâlara kalkışmak hakîkatte tevhid değil, hafî ve mâ'nevî bir şirk olur.

3009

گر همی خواهی که بفروزی چو روز
هستی همچون شب خودرا بسوز

Gerhemî hâhî ki bıfrûzî çu rûz,
Hesti-î hemçun şeb-î hodrâ bısôz.

«Eğer gündüz gibi aydınlanmak istersen gece gibi karanlık olan varlığını yak».

3010

هستیت در هست آن هستی نواز
همچو مس در کیمیا اندر گداز

Hestiyet der hestı an hestî nevâz,
Hemçu mis der kîmyâ ender gudâz.

«Kendi varlığını, o varlık bahşeden Allahın varlığında, bakırın kimyâda eridiği gibi erit».

3011

در من و ما سخت کردستی تو دست
هست این جمله خرابی از دو هست

Der men-u-mâ sâht kerdestî tu dest,
Hêst in cümlê harâbî ez du hest.

«Ey sâlik; sen (ben ve biz) demeye iyiden iyiye sarılmışsın. Fakat bilmiş ol ki, bu harablığın hepsi (iki varlıktan) ileri gelmektedir».

Burada iki varlıktan maksad: Allahın (Vücûd-i Vâcibi) ile Kulun (vücûd-i mümkin) idir. Bir kulun «Ben yaptım yâhud biz yaptık» demesi mümkün bir varlığın vâcib bir vücûda meydan okuması gibidir. İşte bütün harablıklar, bütün sapıklıklar, Vücûd-i İlâhî karşısında varlık iddiasına kalkışmaktan ve Tevfîk-ı İlâhi ile yapılan hareketleri kendi kuvvetimle yapıyorum sanmaktan ileri gelmektedir. Ne vakit bu zan ve vehm, zâil olur da hakikat, nazar-ı imân önünde tecellî ederse o harablıkların ve sapıklıkların hiç biri kalmaz.

«AVLANMAYA ÇIKAN ARSLAN, KURD VE TİLKİNİN HİKÂYESİ»

Vahdet yolunda benlik ve senlik gibi ikiliğe delâlet eden fikirlerin en büyük dalâlet olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki:

3012

شیر و گرگ و روبهی بهر شکار
رفته بودند از طلب در کوهسار

Şir-u-gürg-û-rûbehî behr-i şikâr,
Reftebûdend ez taleb der kûhsâr.

«Arslan, kurd ve tilki, avlanmak için dağa çıkmışlardı».

3013

تا به پشت همدگر بر صیدها
سخت بربندند بار و قیدها

Tâ be puşt-î hemdiğer ber sâydhâ,
Sâht berbendênd bâr-u-kaydhâ.

«Avları yakalayıp birbirinin sırtına yükletmek ve taşımak için yardım edeceklerdi».

3014

هرسه باهم اندر آن صحرای ژرف
صیدها گیرند بسیار و شگرف

Hersê bâhem ender an sahrâyı jerf,
Sâydhâ gîrênd bısyâr-û-şigerf.

«Üçü birlikte o geniş kırda bir çok av tutacaklardı».

3015

گرچه ذیشان شیر نررا ننگ بود
لیک کرد اکرام و همراهی نمود

Gerçi zîşân şîr nerra nêng bûd,
Lîk kerd ikrâm-u-hemrâhî nümûd.

«Vâkıâ erkek bir arslan için kurd ve tilki ile arkadaşlık etmek ayıbdı. Lâkin arslan, onlara ikram olsun diye kendilerini yoldaşlığa kabul etti».

3016

اینچنین شهرا ز لشکر زحمتست
لیک همره شد جماعت رحمتست

İnçunin şehrâ zileşker zahmetest,
Lîk hemreh şud camâat rahmetest.

«Böyle bir pâdişah için asker, fazla kalabalıktan ibâretti. Lâkin (El-cemââtü rahmetün) Hadîsine ittiba' etmek için onlara arkadaş oldu».

Şârihler diyorlar ki : Buradaki (şîr) den maksad: Hakîkat ve ma'rifet arslanı olan veliyy-i kâmildir. Kurd ve tilkiden murad ise: Hayvanlık sıfatından kurtulamamış sûrî insanlardır. Evliyâullah hazerâtı, ba'zan böyle hayvan sıfatlı insanlarla da berâber bulunurlar. Çünkü Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevâtullâhilekber Efendimiz : **«Cemâat Allahın rahmetine sebebdir»** buyurmuştur. Olur ki, cemâat arasında Allahın sevgili bir kulu bulunur. Onun yüzü suyu hürmetine diğerleri de Hakkın lutf u keremine nâil olurlar. Bundan dolayı cemâatle kılınan bir namaz, münferiden edâ edilenden 25 yâhud 28 derece yüksektir. Cum'a ve bayram namazlarının ancak cemâatle kılınmasındaki hikmet de budur.

3017

اینچنین مهرا ز اختر ننگهاست
او میان اختران بهر سخاست

İnçunin mehrâ zı ahter nênghâst,
Ô miyân-î ahterân behr-î sahâst.

«Böyle bir (Ay) için (yıldızlar)la bulunmak ayıb sayılacak bir hâldir. Onun yıldızlar arasında bulunması cömerdliği dolayısiyledir».

Açık bir gecede fezâda görünen yıldızlar mavimsi ziyâlarıyle gök kubbesini aydınlatmaya çalışırken Kamer, ufkun üzerinden azametle tulû' eder ve yavaş yavaş yükselmeye başlar. Yükseldikçe nuru semâyı ve arzı tenvir eder. Diğer yıldızlar o nur feyezânı karşısında sönük kalır. Demek ki, Kamerin yıldızlar arasında görünmesi, nur cömerdliği etmek içinmiş. Ehlullah hazerâtının avâm-ı nâs arasında bulunması da tenevvüre müsteid bulunan kimseleri tenvir etmek üzere bir sehâvet göstermek içinmiş. Cenâb-ı Pîrin şu misâli, yâni kamerin cirmine ve nûruna nisbetle yıldızların küçük ve sönük kalması, bizim görüşümüz i'tibâriyledir. Yoksa semâ dâhilinde öyle parlak ve o kadar büyük yıldızlar vardır ki, bizim muhteşem Güneşimiz bile onların yanında ateş böceği gibi kalır. Onların bize öyle küçük görünmeleri arzımıza olan uzaklıkları dolayısiyledir.

3018

امر شاورهم پیمبررا رسید
گرچه رأیی نیست رأیش‌را ندید

Emr-ı şâvirhum peyamberrâ resîd,
Gerçi re'yî nîst re'yêşrâ nedîd.

«Peygamberin re'yi gibi hiç bir kimsede re'y olmamakla berâber Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Hazretlerine onlarla müşâvere etme emri vârid olmuştur».

Cenâb-ı Pir bu beyt-i şerif ile Sûre-i Âl-i İmrândaki bir Âyete işâret ediyor :

Ma'lumdur ki, Uhud muhârebesinde bir hezîmet vukû' bulmuş, ashâbın bir kısmı şaşkınlıkla Medîneye kadar koşmuştu. Sonra şu harekatleri dolayısiyle taraf-ı Risâletten kendilerine itâb buyurulmadı. Bil'akis hüsnü muâmele edildi. O münâsebetle bu Âyet nâzil oldu :

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Yâni : «Allahın sana ihsan ettiği bir rahmetle onlara karşı mülâyim

davrandın. Eğer nobran ve sert yürekli (yânî nezâketsiz ve merhametsiz) bir adam olsaydın yanından savuşup dağılırlardı. İmdi ettikleri kusuru afvet ve onlar için Haktan mağfiret dile ve Dünyâya müteallik işlerde kendileriyle müşâverede bulun. Müşâvere ve karardan sonra da Allaha tevekkül ederek işe başla. Hakikaten Allah tevekkül edenleri sever[20]».

Dünyâya müteallik işlerde eshâb ile müşâverede bulunması şu Âyet ile Hazret-i Peygambere emir buyuruluyor. Aleyhisselât Efendimiz, ekmel-i mevcûdât, ve a'kal-i mahlûkât olduğu için re'y-i zâtisi de bütün insanların re'yinden yüksekti ve doğru idi. Ashâb ile müşâveresi kendisinin onlardan değil, onların re'y-i Peygamberiden müstefid olmaları içindi. Mevlânâ bir misâl irâd ediyor :

3019

در ترازو جو رفیق زر شدست
نی ازانکه جو چو زر جوهر شدست

Der terâzû cev refîk-i zer şudest,
Nî ezânkî cev çu zer cevher şudest.

«Terâzide arpanın, altına arkadaş olması, yânî dirhem kefesine konulması, arpanın da altın gibi kıymetli bir cevher olmasından değildir».

Altın tartılırken ağırlığı belli olmak için dirhem kefesine arpa, buğday, çekirdek gibi şeyler koyarlar. Bunların altınla birlikte tartılmasından altının kıymeti eksilmediği gibi bunların da kıymetli olmaları lâzım gelmez. Bunun gibi evliyâullah hazarâtının aralarında bulunduğu bir cemiyetten hepsinin de velî olması icâbetmez. Altının arpa ile tartılmasından kıymeti eksilmediği gibi, avam arasında bulunmaktan da bir velînin ma'nevî şerefi azalmaz. Bir misâl daha :

3020

روح قالبرا کنون همره شدست
مدتی سگ حارس درگه شدست

Rûh kâlıbrâ künun hemreh şudest,
Müddetî seg hârıs-i dergeh şudest.

«Rûh şimdi kalıbın yoldaşıdır. Köpek de bir müddet — eshâb-ı Kehfde olduğu gibi — mağara bekçiliği etmişti».

---

(20) Sûre-i Âli İmran : 159.

İnsan denilen mâhiyyetin ruh ile cesedden müteşekkil olduğu ma'lumdur. Bugün yaşayan insanların ruhları kalıblarına mukârın. Fakat kalıb maddi, ruh ise mâ'nevî. Aradaki mukarenetten dolayı cesedin de ruh gibi mâ'nevi olamıyacağı bedihi. Kezâ ashâb-ı Kehfin köpeği, efendileri mağaraya kaçtıkları vakit berâber gitmiş ve Kur'ânda beyân buyurulduğu üzere ayaklarını mağaranın medhaline uzatıp bekçilik etmişti. Bu bekçiliği ve efendilerine yoldaşlığı cihetiyle köpeğin insan olmasına imkân bulunmadığı gibi, arslanla ava çıkan kurd ve tilkinin de arslan olamıyacağı tabîi bir şeydir.

3021

چونکه رفتند این جماعت سوی کوه
در رکاب شیر با فرو شکوه

Çunki reftend in camâet sûy-ı kûh,
Der rikâb-î şir bâ ferr-û-şükûh.

«Bu cemâat, arslanın maiyyetinde heybet ü azametle dağa doğru gidince».

3022

گاو کوهی و بز و خرگوش زفت
یافتند و کار ایشان پیش رفت

Gâv-ı kûhî-vû-buz-û-hargôş-ı zeft,
Yâftend-û-kâr-ı işân piş reft.

«Bir yaban sığırı, bir keçi ve iri bir tavşan avladılar. İşleri ileri gitti».

3023

هر که باشد در پی شیر حراب
کم نیاید روز و شب اورا کباب

Her ki bâşed der pey-î şîr-î hirâb,
Kem neyâyed rûz-û-şeb ôrâ kebâb.

«Her kim cengci bir arslanın izinde giderse gece gündüz ona kebab eksik olmaz».

3024

چو زکه در بیشه آوردند شان
کشته و مجروح و اندر خون کشان

Çû zikuh der bîşe âverdênd şan,
Küşte-vû-mecrûh-u-ender hun keşân.

«Vaktâki avları ölü ve yaralı olarak kanlar içinde sürükleye sürükleye ormana getirdiler».

3025

گرگ و روبه‌را طمع بود اندرآن
که رود قسمت بعدل خسروان

Gürg-u-rûberâ tamâ' bud enderân,
Kî reved kısmet beadl-î Husrevân.

«Kurd ile tilki, avların pâdişahların adaleti üzere taksim edileceği tamaında idiler».

3026

عکس طمع هردوشان برشیر زد
شیر دانست آن طمعهارا سند

Aks-ı tâm-î herdu şan berşîr zed,
Şîr dânist an tam'hârâ sened.

«Her ikisinin tamaı da arslana aksetti ve tama'larının sebebini anladı».

3027

هرکه باشد شیر اسرار و امیر
او بداند هرچه اندیشد ضمیر

Herki bâşed şir-ı esrâr-û-emîr,
Ô bıdâned herçı endîşed zamîr.

«Esrar arslanı ve mâ'nâ emîri olan bir zât, kalbin düşündüğü her şeyi bilir».

Hadis-i Şerifte: **«Mü'minin firâsetinden sakının. Çünkü o Allahın nûriyle bakar ve görür»** buyurulmuştur.

Urefâyı ümmetten Ebû Ya'kûb Sûsî bu Hadîsin şerhinde: «Firâset sâhibi olan kâmil mü'minler, kalblerin casusudurlar. Sizin kalblerinize girerler ve sırlarınızdan haberdâr olurlar. Onlarla bir yerde bulununca sıdk ve ihlâs ile oturun» demiştir.

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki:

3028

هین نگه دار ای دل اندیشه‌خو

دل ز اندیشهٔ بدی در پیش او

Hin nigeh dâr ey dil-î endîşe-hô,
Dil z'endîşê-î bedî der pîş-î ô.

«Ey düşünce tabiatli gönül; yâni böyle düşünceli bir gönül sâhibi; öyle bir zâtin huzurunda kötü düşüncelerden kalbini muhafaza et».

3029

داند او خررا همی داند خوش

در رخت خندد برای روی پوش

Dâned ô harrâ hemîrâned hamuş,
Der ruhat handed berây-î rûy pôş.

«O, senin kalbindekini bildiği halde sesini çıkarmaksızın eşeğini sürer, yâni sohbete devam eder, hattâ anladığını anlatmamak için senin yüzüne güler».

3030

شیر چون دانست آن وسواسشان

وا نگفت و داشت آن دم پاسشان

Şîr çun dânîst an visvâs-ı şan,
Vâ negoft-û-dâşt an dem pâs-ı şan.

«Arslan, kurd ile tilkinin tamâ'kâr düşüncesini anlamışken o anda meydana vurmadı».

3031

لیك باخود گفت بنمایم سزا
مر شمارا ای خسیسان و گدا

Lîk bâ hod gôft bunmâyem sezâ,
Mer şumârâ ey hasîsân-û-gedâ.

«Lâkin kendi kendine dedi ki: Ey hasis dilenciler; ben size lâyıkınızı gösteririm».

3032

مر شمارا بس نیامد رای من
ظنتان اینست در اعطای من

Mer şumârâ bes neyâmed ray-ımen,
Zann-ı tân inest der i'tây-ı men.

«Benim re'yim ve edeceğim taksim size elvermiyor mu? Benim atâ ve ihsânım hakkında zannınız böyle mi idi?»

3033

ای عقول و رایتان از رای من
از عطاهای جهان آرای من

Ey ükûl-û-rây-ı tân ez rây-ı men,
Ez atâhây-î cihan ârây-ı men.

«Ey akılları ve re'yleri benim re'yimden, benim dünyâları süsleyen atâlarımdan zuhûr eylemiş olan kurd ile tilki».

3034

نقش بانقاش چه سگالد دیگر
چون سگالش اوش بخشید و خبر

Nâkş banakkaş çı sikâled diger,
Çun sikâlış ôş bahşîd-u-haber.

«Resim, ressâmı nasıl anlayabilir ki, ona ta'yib eylemek ve haber almak kudretini veren ressamdır».

Burada arslan lisânından söylenilen sözler, Taraf-ı İlâhîden olan hitâblardır. Muhâtabları da Allâh'ı sû-i zanda bulunan kâfirler ve münâfıklardır. Nitekim aşağıdaki beytlerde bunu Hazret-i Mevlânâ da açıkça söylüyor :

3035

اینچنین ظن خسیسانه بمن
مر شمارا بود ننگان زمن

İnçünin zann-î hasîsâne bemen,
Mer şumârâ bûd nengân-î zemen.

«Ey mevcûdiyyetlerinden zamanın utandığı küstahlar; bana karşı böyle kötü zanda bulunmak size mi kaldı?»

3036

ظانین بالله ظن السوءرا
گر نبرم سر بود عین خطا

Zannine billâhi zannes-sev'irâ,
Gêr nêburrem ser buved ayn-î hatâ.

«Allaha karşı sû-i zanda bulunanların başını kesmezsem hatânın tâ kendisi olur».

Sûre-i Fetihdeki bir Âyete işâret olunuyor. Hicretin altıncı senesinde idi ki, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz 1500 sahâbi ile umre yapmak, yânî Kâ'beyi ziyâret eylemek üzere Mekkeye müteveccihen yola çıkmıştı. Müşrikler ve münâfıklardan ba'zıları :

— Muhammed, evvelce harbetmiş olduğu Mekkelilerin arasına gidiyor, oradan sağ ve sâlim dönmeyecektir, demişler, Peygamber ile maiyyetini muhafaza edemezmiş gibi, Allaha karşı bir sû-i zanda bulunmuşlardı. Sefer neticesinde meşhur (Hudeybiye musâlehası) yapıldı. Resûl Aleyhisselâm ile o seferde bulunan ashâb-ı kirâm sâlimen, hattâ muâhede dolayısiyle ganimen döndüler. O sırada nâzil olan Sûre-i Fetihte buyuruldu ki ;

وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

Yânî: **«Erkek ve kadın münâfıklarla müşrik ve müşrikeleri muazzeb kılmak için Allah, mü'minlerin kalbine bir sekînet ve huzur verdi. O münâfık ve müşrikler ki, Allaha sû-i zan ediyorlardı. Asıl felâket onların başına gelecek ve bir dâire gibi boyunlarına geçecektir. Allah onlara gazab etmiş ve onlar için Cehennemi hazırlamıştır. O cehennem ne kadar kötü bir yerdir[21]».**

Yine arslan ağzından deniliyor ki:

3037

وا رهانم چرخرا از ننگتان
تا بماند در جهان این داستان

Vâ rehânem çerhrâ ez neng-ı tân,
Tâ bımâned der cihân in dâstân.

«Feleği sizin varlığınız aybından kurtarayım da bu vak'a dünyâda destan olup kalsın».

3038

شیر با این فکر میزد خنده فاش
بر تبسمهای شیر ایمن مباش

Şîr bâ in fikr mîzed hande fâş,
Ber tebessümhây-ı şir eymen mebâş.

«Arslan bu fikir ile sûretâ gülüyordu. Ey insan; arslanın gülümsemesine emin olma».

Arslanın gülmesi, dişlerini göstermesi demektir. İkinci mısra' Cenâb-ı Pîrin bir nasîhatidir ki, Allahın rahmetinden nevmid ve azabından

(21) Sûrei Feth: 6.

emin olmamak lâzım geldiğini ihtâr etmektedir. Nitekim izah buyuruluyor ki:

3039

مال دنیا شد تبسمهای حق
کرد مارا مست و مغرور و خلق

Mâl-ı dünya şud tebessumhây-ı Hak,
Kerd mârâ mest-u-magrûr-û-halak.

«Dünyâ malı, Hakkın tebessümleridir ki, bizi sarhoş eder, aldatır ve eskitir».

3040

فقر و رنجوری بهست ای سند
کان تبسم دام خودرا بر کند

Fakr-u-vancûrî bihistet ey sened,
Kan tebessum dâm-ı hodrâ ber kened.

«Fukarâlık ve hastalık ey sâlik; senin için servet ve sıhhatten efdaldir».

Çünkü o tebessüm altındaki tuzağı, bir gün meydana çıkarır ve tebessüme aldanan, o tuzağa tutulur.

«ARSLANIN KURDU İMTİHAN ETMESİ VE: EY KURD; BU AVI ARAMIZDA TAKSİM ET DEMESİ»

3041

گفت شیر ای گرك اینرا بخش کن
معدلترا نوکن ای گرك کهن

Gôft şîr ey gürg inrâ bâhş kun,
Ma'deletrâ nevkun ey gürg-î kûhun.

«Arslan dedi ki: Ey eski ve tecrübeli kurd; bu avı aramızda taksim ederek yeni bir adâlet göster».

3042

نائب من باش در قسمت گری
تا بدید آید که تو چه گوهری

Nâib-î menbâş der kısmetgerî,
Tâ bedîd âyed ki tô çî gevherî.

«Taksim işinde benim vekîlim ol da senin ne cevher olduğun meydana çıksın».

3043

گفت ای شه گاو وحشی بخش تست
آن بزرك و تو بزرك و زفت و چست

Gôft ey şeh gâv-ı vahşî bahşı tust,
An büzurk-û-tu büzurk-û-zeft-u-çust.

«Kurd dedi ki: Şâhım; yaban sığırı senin payındır. O büyüktür, sen de büyük ve gövdelisin. Binâenaleyh o sana lâyıktır».

3044

بز مرا که بز میانهست و وسط
روبها خرگوش بستان بی غلط

Büz merâ kî büz miyânest-û-veset,
Rûbehâ hargôş bıstan bîgalat.

«Keçi benim hissemdir ki, orta vücûdludur. Ey tilki sen de yanılmaksızın tavşanı al».

3045

شیر گفت ای گرگ چون گفتی بگو
چونکه من باشم تو گویی ما و تو

Şir gôft ey gûrg çun goftî bıgô,
Çunki men bâşem tu gôyî mâ-vü-tû.

«Arslan dedi ki, ey kurd; ne dedin? Bir daha söyle bakayım. Ben burada iken, ben ve sen demeye cesâret ediyorsun hâ?»

3046

گرگ خود چه سگ بود کو خویش دید

پیش چون من شیر بی‌مثل و ندید

Gürg hod çî sek buved kô hîş dîd,
Pîş-ı çun men şîr-ı bîmisl-û-nedîd.

«Kurd ne köpek oluyor ki, benim gibi emsâlsiz bir arslan karşısında kendisini var görebiliyor?»

3047

گفت پیش آ ای خری که خود خرید

پیشش آمد پنجه زد اورا درید

Gôft pîş â êy har kî hod harîd,
Pîşeş âmed pençe zed ôrâ derîd.

«Ey eşekliği kendi satın alan eşek, ileri gel! dedi. Kurd yaklaşınca bir pençe vurdu ve onu parçaladı».

3048

چون ندیدش مغز و تدبیر رشید

در سیاست پوستش از سر کشید

Çun nedîdeş magz-u-tedbîr-î reşîd,
Der siyâset pôstêş ez ser keşîd.

«Arslan, kurdda beyin ve rüşd ü sedâd tedbiri görmeyince ona siyâset ederek derisini başından sıyırdı».

3049

گفت چون دید منت از خود نبرد

اینچنین جانرا باید زار مرد

Gôft çun dîd-î menet ez hod neburd,
Înçunîn canrâ bâyed zâr murd.

«Dedi ki : Mâdem ki beni görmek ve karşımda bulunmak, sana kendiliğini unutturmadı. Böyle bir canın inliyerek ölmek gerektir».

3050

چون نبودی فانی اندر پیش من
واجب آمد مر ترا گردن زدن

Çun nebûdî fânî ender pîş-ı men,
Vâcıb âmed mer turâ gerden zeden.

«Benim huzurumda fânî olmadığın için senin boynunu vurmak lâzım geldi».

3051

کل شیء هالك جز وجه او
چون نه در وجه او هستی مجو

Küllü şeyin hâlikün cuz veçh-ı Ô,
Çun neî der veçh-i Ô hestî mecô.

«Allah'ın vechinden başka her şey hâliktir. Sen onun vechinde değilsen varlık arama».

(طس) Sûresinde işâret ediliyor ki:

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Yânî: **«Mahlûkât nâmına ne varsa hepsi de hâliktir, fânidir. Ancak, Allahın vechi yânî zâti müstesnâdır. Hükm ve kaza onundur. Ey insanlar; siz de ona ric'at ve avdet edeceksiniz[22]».**

Bu Âyet-i Celilede lâtîf bir nükte vardır. (Hâlik) buyurulmuş da (yehlikû) diye cümle-i fi'iliyye hâlinde irâd olunmamıştır. Cümle-i ismiyyeler devam ve sebâta delâlet eder. Bu, o demektir ki, bütün mevcûdât, el'ân hakîkî varlıkla mevcud değildir. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirruhû) **«Allah vardı. Onunla berâber hiç bir şey yoktu.»** Hadîsini işitince (El'an Kemâkân) yânî: **«Hâlâ da öyle»** diyerek Vücûd-i Hakîkî ile ancak Allahın muttasıf olduğuna, mevcûdât-ı sâirenin varlıklarının Vücûd-i Hakkın aksinden ibâret bulunduğuna işâret etmiştir. Molla Câmi (Kuddise sirruhû) da aynı meâlde olmak üzere:

---

(22) Sûrei Kasas: 88.

«O güzellik ma'deni olan Allah vardı. Cihânın nâm ve nişânı yoktu. Eğer bu sırrı ârif isen o varlıkla o yokluk, hâlâ da öyledir.» demiştir.

Cenâb-ı Pirin bu beytinde diğer bir telmih vardır. Arablarda, himâyesine ilticâ edilen biri : (Ente alâ vechî) dedi mi, mürâcaat eden, onun, mahmisi olur ve tecâvüzlerden, taarruzlardan kurtulur. Demek ki, hestî-i mevhumdan kurtulmak için Hakkın Vücûd-i Hakkânisinde fâni olmak ve onun Vech-i Bâkisi, yânî Zât-i Lâyezâl'i himâyesinde bulunmak lâzım geliyormuş. Aks-i takdirde Kahr-i İlâhî arslanının pençesi, kurda yaptığı gibi adamın derisini yüzüp başından çekiverir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ Lisân-ı İlâhiden haber veriyor :

3052

هرچه اندر وجه ما باشد فنا
کل شي هالك نبود جزا

Herçı ender veçh-i mâ bâşed fenâ,
Küllü şey-in hâlikün nebved cezâ.

«Her kim bizim vechimizde fenâ bulursa "helâk olmak" onun cezâsı olmaz».

Vech-i Bâkî himâyesinde bekâ bulur.

3053

زانکه در الاست او از لا گذشت
هرکه در الاست او فانی نگشت

Zânki der illâst Ô ez lâ güzeşt,
Her ki der illâst Ô fânî negeşt.

«Çünkü o (lâ)dan geçmiş (illâ)da makam kılmıştır. Makamı (illâ) olanlar ise fâni olmazlar».

Kelime-i Tevhîd denen (لا اله الا الله) cümle-i şerifesi, nefy ile isbâttan ibârettir. (لا اله) ile, Allahtan başka âlihe-i bâtıla inkâr edilir. (الا الله) ile Hakkın varlığı ve birliği tasdik ve isbat olunur. (لا اله الا هو) diyenlerin bir kısmı (لا اله) derekesinde kalır, ba'zıları ise: (الا هو) derecesine yükselir. Hakikatte yalnız bâtıl ma'budları değil, kendi de dâhil olduğu hâlde Haktan başka her şeyi nefyeder.

Mâsivânın nefyidir tevhidde isbât-ı Hak,
Dâhil-i âğûş-i lâ'da şehîd-i illâ yatar.

İşte (illâ makamı) budur ve burada olan, vech-i bâkiye sığınmış, mahv ü müstehlek olmaktan onun himâyesiyle kurtulmuş olur. (Lâ)da kalmış olanların ve eneiyyet-i İlâhiyye karşısında ben, sen gibi varlık da'vâsına kalkışanların sonundan korkulur.

3054

هر که بر در او من و ما میزند
رد بابست او و بر لا میتند

Her ki ber der ô men-û-mâ-mîzened,
Redd-ı bâbest ô vu ber lâ mîtened.

«Her kim Hak kapısında (Ben) ve (Biz) diyecek olursa o kimse (lâ) vâdisinde dönüp dolaşıyor demektir. Öyle olanlar, dost kapısından kovulur».

«O KİMSENİN KISSASI BEY'ANINDADIR Kİ: YÂRİN KAPISINI ÇALDI. YÂR, İÇERİDEN: KİM O? DİYE SESLENDİ. KAPIYI ÇALAN: BENİM, CEVÂBINI VERİNCE YÂRİ: MÂDEM Kİ SENSİN, KAPIYI AÇAMAM. YÂRÂNIMDAN BENLİK MERTEBESİNDE KALMIŞ KİMSE TANIMIYORUM DEDİ»

Hadis kitaplarında (Masâbîh)de Câbir (Radiyallâhü anh) den rivâyet olunur ki: Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin hücresi kapısına gittim, kapıyı çaldım. Kim o? dedi. Benim! cevâbını verdim. Benim (Ben) deyişimden hoşlanmamış gibi ben, ben! buyurdu.

Mesâbîhin şerhi olan (Tenvir)de bu Hadîs için şu îzâhât vardır: Yânî Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Câbir'in (Ben) lâfzını söylemesine râzı olmadı. Çünkü (Ben) lâfzında benlik, yânî kibr ve azamet vardır.

Hazret-i Mevlânâ bu rivâyeti bir kıssa sûretinde naklediyor ve tasavvufi bir lisanla izâh buyuruyor:

3055

ان یکی آمد در یاری زد
گفت یارش کیستی ای معتمد

An yeki âmed der-î yâri bızed,
Gôft yâreş kistî ey mû'temed.

«Biri gelip yârin kapısını çaldı. Yâri içeriden: Ey kendisine i'timâd edilen; kimsin diye sordu».

3056

گفت من، گفتش برو هنگام نیست
بر چنین خوانی مقام خام نیست

Gôft men, gofteş bırev hengâm nîst,
Ber çunin huvâni mâkâm-ı ham nîst.

«Kapıyı çalan; Benim! deyince yâri: Git, senin için içeriye girme zamânı değildir. Böyle bir mâ'nevi ni'metler sofrasında ham ervâha yer yoktur cevâbını verdi».

3057

خام را جز آتش هجر و فراق
کی پزد کی وارهاند از نفاق

Hamra cuz âtêş-i hicrân-û-firâk,
Key pezed, key vârehâned ez nifâk.

«Pişmemiş, yâni kemâle ermemiş olanı hicran ve firak ateşinden başka hangi vâsıta pişkinleştirir ve onu mâ'nevi nifaktan kurtarabilir».

3058

رفت آن مسکین و سالی در سفر
در فراق دوست سوزید از شرر

Rêft an miskin-u-sâli dersefer,
Der firâk-i dôst sôzid ez şerer.

«O zavallı kapıdan döndü ve bir sene seferde bulunup yârin firâk ve iştiyâkı kıvılcımlariyle tutuştu, yandı».

3059

پخته گشت آن سوخته پس باز گشت
باز گرد خانهٔ انباز گشت

Puhte geşt ân sôhtê pes bâz geşt,
Bâz gird-î hâne-î enbâz geşt.

«O yanık âşık, pişkinleşti ve geri döndü. Tekrar yârin hânesi tarafına geldi».

3060

حلقه زد بر در بصد ترس و أدب
تا بجهد بی ادب لفظی زلب

Halka zed ber der besad ters-û-edeb,
Ta bıneched bî edeb lafzi zıleb.

«Dudağından terbiyesizce bir söz fırlamasın diye yüz korku ve edeb ile kapının halkasını vurdu».

3061

بانگ زد یارش که بردر کیست آن
گفت بردر هم توئی ای دلستان

Bâng zed yâreş ki berder kîst ân,
Gôft berder hem tuyî ey dil-sitân.

«Yâri: Kapıda olan kimdir? diye sorunca: Ey gönlümü almış olan; kapıdaki de (Sen) sin cevâbını verdi».

3062

گفت اکنون چون منی ای من درآ
نیست گنجائی دو من را در سرا

Gôft eknun çun menî ey men der â,
Nîst guncâyî du menrâ der serâ.

«Yâri de: Mâdemki şimdi benim gibisin, ey benden ibâret olan! İçeri gir. Ev içine iki (Ben) sığışmaz dedi».

Mükerreren söylenildi ki vücûd, yâni varlık (vâcib) ve (mümkin) olmak üzere ikidir. **Vücûd-i vacib:** Hakkın varlığı. **Vücûd-i mümkin:** Halkın varlığıdır ki, Hak'kın varlığıyla ve onun var etmesiyle kâimdir. Şu halde birincisi: Hakikî bir vücud, ikincisi: İzâfî, i'tibârî, vehmî bir vücuddur. Âdetâ güneşe nisbetle gölge, denize nisbetle dalga gibidir. İkincisinden birincisine geçilmek için o vehmi ve izâfi varlıktan geçmek lâzımdır. Dalganın deniz varlığına kavuşması için dalgalıktan kurtulması, yâni varlıktan ve hareketten kalması gerektir. O da, (Ben) diyecek yerde (Sen) demekle ve bunu zevk edinerek söyleyebilmekle mümkün olur.

Zuhûr ile beni mevcûd gösterensin sen,
O halde varlık olur mu kulunda; sensin sen.

İşte Cenâb-ı Pirin (yâr) dediği ma'şûk-i hakiki olan Allâhü Teâlâ; O'nun hânesi de: Allahın bârigâh-ı azamet ü vahdetidir. Kapıyı çalan âşık; Sâlik ilallah olan derviştir. Sâlik; Vahdethâne-i İlâhînin kapısını çalıyor, fakat (kim o?) süâline «Ben» demek gafletini ve hamlığını gösteriyor. Yabancı biri, bir evin harîmi dahiline giremez. Ben diyen dervişin yabancılığı : Allaha karşı benlik tevehhümünde bulunmasıdır. Binâenaleyh ona lisân-ı hâl ile :

Bârgâh-i azamet perver-i lâhûtiye,
Pây-ı hâdis giremez, mahv-i kadîm isterler.

deniliyor. Derviş dönüyor, ayrılık ateşiyle tutuşup yanıyor. Hamlığı pişkinliğe tahavvül ediyor. İkinci gelişindeki kim o? süâline (Sensin) cevâbını verebiliyor. O vakit de içeri gir iltifâtını görüyor. Cehennemin üstündeki (Sırât)ı ta'rif için «Kıldan ince, kılıçdan keskin» denilmiştir. Vahdet yolu ondan daha ince ve daha keskindir. O kadar ki, o yolda iğne ucu kadar ikiliğe tehammül yoktur.

Bahsedilen rivâyette adı geçen Câbir bin Abdillâh bin Harâm: Ensâr-ı Kirâmdandır. Babası da, kendisi de Akebe bîatinde bulunanlardandır. Pederi, Uhud muhârebesinde şehid olmuş, kendisi Resûl-i Ekremle 18 gazvede bulunmuştur. Fazla Hadis rivâyet eyleyen ve Resûlullâhın iltifâtına mazhar olan sehâbedendir. Hicretin 77 yâhud 78 târihlerinde Medinede vefât etmiş, cenâze namazı Hazret-i Osmânın oğlu olup o sırada Emevîler tarafından Medine vâlisi bulunan (Ebân) tarafından kıldırılmıştır.

Hazret-i Mevlânâ bahse devamla diyor ki :

3063

نیست سوزن‌را سر رشته دو تا

چونکه یکتایی درین سوزن در آ

Nist sozenrâ ser-î rişte-î du tâ,
Çunki yektâyî derin sôzen der â.

«İğneye iki katlı iplik başı giremez. Sen bir katlı isen bu iğneye gir».

3064

رشته‌را با سوزن آمد ارتباط

نیست درخور با جمل سم الخیاط

Riştera bâ sôzen âmed irtibât,
Nîst derhor bâcemel semmul-hiyât.

«İpliğin iğneye irtibâtı vardır. Fakat iğne deliği ile (cemel)in münâsebeti yoktur».

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile:

لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ

Yânî: **«Kâfirler için semâ kapıları açılmaz ve cemel iğne deliğine girinceye kadar onlar cennete giremez[23]»** Âyet-i Kerimesine telmih ediyor.

Bu Âyet-i Kerimeden evvelce de bahsolunmuş ve (cemel) kelimesini kalın halat ma'nâsına alanlar olduğu da söylenilmişti.

Nazm-ı Celilin türkçe şivesine göre meâli şöyledir: **«Deve yâhut kalın halat, dikiş iğnesinin gözüne girerse kâfirler de cennete girer».**

Hazret-i Mevlânâ, cemeli deve ma'nâsına göre tefsir ediyor ve «Ey sâlik; ipliğin iğneye irtibâtı vardır, yânî ince bir iplik iğne gözünden geçer. Lâkin koskoca bir deve ile iğne gözü arasında hiç bir münâsebet yoktur» diyor. Bununla da deve gibi iri ve kinci bir nefs ile iğne gözü

(23) Sûrei Âraf: 40.

kadar ince olan vahdet yoluna gidilmez. Onu inceltmeli, tek katlı iplik hâline getirmeli; bunun için de mücâhede etmek lâzımdır diyor. Nitekim izah ediyor:

3065

کی شود باریك هستی جمل
جز بمقراض ریاضات و عمل

Key şeved bârîk hestîyi cemel,
Cüz bemikrâd-î riyâdât-û-amel.

«Devenin vücûdu riyâzât ve mücâhedât makasından başka bir şeyle nasıl incelir?»

وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Nazm-ı Celîlinin meâli, şâirler için nükte sermâyesi olmuştur. Bir arab şâirin bir beytini bizim Fuzûlî:

Benim bu çektiğim derdi bâirin başına koysan,
Çıkar kâfir cehennemden, güler ehl-i azâb oynar.

beytiyle ifâde etmiş ve: Benim çektiğim bu aşk derdini deveye yüklet-sen ağırlığından o kadar zayıflar ki, iplik gibi olur da iğnenin gözünden geçer. O vakit kâfir cehennemden çıkar, azâb ehli olanlar da: Kurtulduk diye sevinirler ve gülüp oynarlar. Demek istemiştir.

3066

دست حق باید مر آنرا ای فلان
کو بود بر هر محالی کن فکان

Dest-ı Hak bâyed mer ânrâ ey fulân,
Ko buved ber her muhâlî kün fekân.

«Ona, yânî deve gibi olan, nefsin ve benliğin eriyip incelmesi ve iğne gözünden geçmesi için, Allahın yed-i kudreti lâzımıdır. Allah, muhal zannedilen her şeyin imkâna gelmesine kâdirdir. O, (Kün) yânî (ol!) deyince, dilediği şey derhal olur».

---

(24) Sûrei A'raf: 40.

Şeyh'ül Ekber (Kuddise sirruhu) gibi ba'zı büyükler, Cehennem azabının muayyen bir müddet sonra zevka tebeddül edeceğini, cehennemdekilerin, ateş içinde iken denizdeki balıklar gibi olacağını keşfen söylemişlerdir. Allahü â'lem bimurâdihi Hazret-i Mevlânânın da: (Allah her şeye kâdirdir) demesi, devenin iğne gözünden geçmesi gayr-i mümkün görünürken Cenâb-ı Hakk dilediği takdirde deveyi oradan geçirir ve Cehennemi kâfirler için Cennet haline getirir işâretinde bulunduğu anlaşılır gibi oluyor.

3067

هر محال از دست او ممکن شود
هر حرون از بیم او ساکن شود

Her muhâl ez dest-ı ô mümkin şeved,
Her harûn ez bîm-ı ô sâkın şeved.

«Hakkın eliyle her muhâl, mümkün ve her azgın sâkin olur».

3068

اکمه و ابرص چه باشد مرده نیز
زنده گردد از فسون آن عزیز

Ekmeh-û-ebras çı bâşed, murde niz,
Zinde gerded ez fusûn-î an aziz.

«Körlerin gözlerinin açılması, bedeni benekli ve yamalı olanların iyi olması ne demek? Ölü bile o aziz-i muktedir Allahın nefhiyle dirilir».

3069

وان عدم کز مرده مرده تر بود
در کف ایجاد او مضطر بود

Van adem kiz murde murdêtêrbûd,
Der kef-î icâd-ı ô muztâr bûd.

«Ölüden daha ölü bulunan Âdem, Allahın yed-i îcâdına müsahhardır».

Yokken onun irâdesiyle var oluverir.

کل یوم هو فی شأن بخوان
مر اورا بی کار و بی فعل مدان

Külle yevmin Hüve fi şe'nin bıhân,
Mer orâ bîkâr-u-bî fi'lî medân.

Sûre-i Rahmândaki :

يَسْـَٔلُهُ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَاْنٍ

Yâni : **«Gökte ve yerde olanlar, O'ndan talebde bulunur. Cenâb-ı Hak her gün iştedir. Âyetini oku da Allahı işsiz, güçsüz bilme[25]».**

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bu Âyet-i Kerimeyi tilâvet buyurduklarında : **«Yâ Resûlullah; o şe'n, o iş, o güç nedir?»** diye sormuşlar. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri de : **«Günahları mağfiret etmek, hüzünleri feraha tebdil eylemek, bir kavmi yükseltip başkalarını alçaltmak Şuûn-i İlâhiyye cümlesindendir.»** buyurmuş.

Süfyân bin Üyeyneden rivâyet ediliyor ki : Allahın indinde dehr, yâni zaman iki günden ibârettir ki, biri Dünyâ, biri Âhirettir. Dünyâdaki şe'n-i İlâhi : Emir, nehiy, ihyâ, imâte, i'tâ, meni', izlâl gibi şeylerdir.

Âhiretteki Şe'n-i Rabbâni ise : Süâl, hisâb, sevab, ikab, misilli şeylerdir. Fakat muhakkıkîn-i sofiyyeye göre : (Küllü yevm)deki (yevm) başlangıcı ve sonu olmayan, mâzî, hâl, istikbâl gibi kaydlar altına girmeyen (ân-ı dâim), şe'n ise (tecellî) ma'nâsınadır. Bu ma'nâlara nazaran Âyetin meâli : **«Allah, her ân başka bir tecelli ile mütecellidir»** demek olur. Tecelliyât-ı İlâhiyyede tenâhî ve tekerrür yoktur. Dâimî sûrette her isti'dâda göre ayrı ayrı tecellî vuku' bulur. Nitekim denilmiştir ki : **«Allah bir sûrete iki def'a tecelli etmediği gibi, iki sûrete bir tecellide bulunmaz».**

Hazret-i Mevlânâ, Şuûnât-ı İlâhiyyeyi bizim gibilere anlatmak için buyuruyor ki :

---

(25) Sûrei Rahman : 29.

3071

کمترین کارش بهر روز آن بود

کو سه لشکررا روانه میکند

Kemterın kâreş beher ruz an buved,
Ko sê leşşarrâ revâne mikuned.

«Şuûnâtının en hafifi her gün üç ordu sevketmesidir».

3072

لشکری ز اصلاب سوی امهات

بهر آن تا در رحم روید نبات

Leşkerî z'âslâb sûy-î ümmıehât,
Behr-ı an tâ der rahim rûyed nebât.

«O üç ordunun biri: Rahimlerde nebât-ı hayât yetişsin diye babaların belinden analara sevkedilen nutfelerdir».

3073

لشکری زارحام سوی خاکدان

تا ز نر و ماده پر گردد جهان

Leşkerî z'erhâm sûy-î hâkdân,
Tâ zı nerr-û-mâde pur gerded cihân.

«İkinci bir ordu: Dünyâ'nın erkek ve dişi ile dolması için rahimlerden cihâna sevkedilen çocuklar ve yavrulardır».

3074

لشکری از خاك زان سوی اجل

تا ببیند هرکسی حسن عمل

Leşkerî ezhâk zan sûy-î ecel,
Tâ bibîned herkesî husn-î amel.

«Üçüncü bir ordu da: Amellerinin mükâfât ve mücâzâtını âhirette görsünler diye dünyâdan ukbâya gönderilenlerdir».

3075

این سخن پایان ندارد هین بتاز
سوی آن دو یار پاک پاکباز

İnsuhan pâyan nedâred hin bitâz,
Sûy-ı an dü yâr-ı pâk-î pâk-bâz.

«Bu sözün yânî şuûnât-ı İlâhiyyenin sonu gelmez. Bunu bırak da hikâyesine başlanılmış olan o afif iki dostun tarafına koş».

Yânî fıkranın alt tarafını söyle.

«BEN'İM DEMİŞ OLAN O KÂİLİN PEŞİMAN OLMASI. İSTİĞFÂR İÇİN BİR SENE RİYÂZET ÇEKMESİ. SONRA HÂNE-İ DİLDÂRIN KAPISINA DÖNMESİ, EV SÂHİBİNİN: KAPIDAKİ KİM? SÜÂLİNE: KAPIDAKİ DE SENSİN, CEVÂBINI VERMESİ»

3076

گفت یارش اندر آ ای جمله من
نی مخالف چون گل و خار چمن

Gôft yâreş ender â ey cümle men,
Nî muhâlıf çün gül-û-hâr-î çimen

Âşıkın: Kapıdaki de sensin, demesi üzerine: «Yâri dedi ki: Ey bütün Ben'den ibâret olan ve çemendeki gül ile diken gibi muhâlif bulunmayan, içeri gir».

3077

رشته یکتا شد غلط کم شو کنون
گر دو تا بینی حروف کاف و نون

Rişte yektâ şud galat kem şev künun,
Ger du tâ bînî hurûf-î kâf-u-nûn.

«İplik tek katlı oldu. Sen yanlış görme. (Kâf) ve Nun) harflerini iki katlı görürsen galata düşmüş olursun».

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile âşık ve ma'şûk arasında mâ'nevî bir

ittihad bulunduğunu, çünkü âşıkın ma'şûkunda fâni olduğu cihetle, ortada ma'şuktan başkası kalmadığını beyân ediyor. Buna misâl olmak üzere de (كن) kelimesini teşkil eden (ك) ve (ن) harfleri sûretâ iki olduğu hâlde, o ikilikten bir ma'nâ zuhura geldiğini anlatıyor. Bahsi tavzih için bir misâl daha getiriyor :

3078

پس دو تا باید کمند اندر صور
گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

Pes du tâ bâyed kemend ender suver,
Gerçi yektâ bâşed an dû der eser.

«Te'sir i'tibâriyle iki katlı olmakla berâber kemendin sûretâ iki katlı olması lâzımdır».

Bir yere çıkmak, bir şeyi bağlayıp çekmek için atılan kemendler, tek katlı bir iptir. Bunlar ilmek yapılmak sûretiyle iki kat olarak kullanılır. Fakat o iki katlı ip bir iş görür, yânî çıkılmak istenen yere çıkarır, çekilmek arzu edilen şeyi bağlayıp çeker. O hâlde sûret i'tibâriyle iki katlı olan o kemend, ma'nâ i'tibâriyle tek katlı demek olur.

3079

گر دو پا گر چار پا رهرا برد
همچو مقراض دو تا یکتا برد

Ger du pâ ger çâr pâ rehrâ bered,
Hemçu mikrâd-i du tâ yektâ bured.

«İki ayak olsun, dört ayak olsun yol alır. İki ağızlı makasın da kesmesi birdir».

İki ve dört ayaklı mahlûkât vardır. Ayaklar böyle müteaddid bulunmakla berâber gördükleri iş birdir. Yânî iki ayak da, dört ayak da insanı ve hayvanı yürütür. Kezâ makas iki ağızlıdır. Lâkin o iki ağızın gördüğü iş birdir ki, kesmekten ibârettir.

3080

آن دو همبازان گازررا ببین
هست در ظاهر خلاف زان و زین

An du hembâzân-ı gâzurrâ bibîn,
Hest der zâhir hilâfi zân-u-zîn.

«Ortak ve birlikte çalışan iki çamaşır yıkayıcının hâline dikkat et. İkisinin gördüğü iş sûretâ aykırıdır».

3081

آن یکی کرپاس را در آب زد
وان دیگر همباز خشکش میکند

Ân yekî kerpâsrâ der âb zed,
Vân diger hembâz huşkeş mîküned.

«Çamaşırcılardan biri çamaşırı ıslatır, arkadaşı ise ıslak çamaşırı kurutur».

3082

باز او آن خشک را تر میکند
گوییا استیزه بر ضد میتند

Bâz ô an hûşkrâ ter mîküned,
Gôyiyâ istîze ber zıd mîtened.

«Öbürü arkadaşının zıddına hareket ediyormuş gibi kurumuş çamaşırı tekrar ıslatır».

3083

لیک این دو ضد استیزه نما
یک دل و یک کار باشد در رضا

Lîk indû zıdd-ı istîzê-numâ,
Yek dıl-û-yek kâr bâşed der rızâ.

«Lâkin mücadeleyi andıran bu zıd iki hareket, çamaşır sâhibini râzı etmek, yâ'ni çamaşırları iyice temizlemek için yapılan bir iştir».

3084

هر نبی و هر ولی را مسلکیست

لیک تا حق می برد جمله یکیست

Her nebîy-û-her velîrâ meslekist,
Lîk tâhak mî bered cümlê yekîst.

«Enbiyâ ve evliyâdan her birinin ayrı mesleki vardır. Fakat o meslekler, sâliklerini Hakka götürdükleri için hepsi de birdir».

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ

Yâni : **«Şu peygamberlerin ba'zılarını ba'zılarından efdal kıldık[26]»**. Âyet-i Kerimesi mucibince peygamberler arasında derece i'tibâriyle fark vardır. Kimi başlı başına şeriât ve kitab sâhibidir. Mûsâ, İsâ ve Muhammed Aleyhimüssalâtü Vesselâm gibi. Kimi kendisinden evvelki peygamberin şeriatine tâbi' ve onu müeyyiddir. Mûsâdan sonraki Beni İsrâil peygamberleri gibi. İslâm ulemâsının da şeriat-i Muhammediyyeye tâbi' olup onu te'yid etmekte enbiyâ-yı Benî İsrâîl gibi olduklarına dâir bir Hadîs-i Şerîf vardır. Şu fâdıliyyet ve mefdûliyyet ile meşreb ve neş'e tehâlüfü sûret-i zâhirede bir fark gibi görünür. Öyle olmakla berâber :

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Nazm-ı Celili icâbınca da aralarında ayrılık, gayrılık yoktur. Çünkü gerek tâbî', gerek metbu' her peygamber ümmetine mekârim-i ahlâk öğretir ve Allahın kullarını Allah'a götürmeye çalışır. Bu i'tibâr ile hepsi birdir. Enbiyâ vârisi bulunan evliyâ da böyledir. Onların da meşrep ve neş'e i'tibâriyle tarîkat ve âyinlerinde sûretâ başkalık bulunsa bile hakikatte hepsi de «Allah» der ve «Allah» dedirir.

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatleri beyân ettikten sonra söyleyeni, dinleyenin dikkati söylettiğini, dinleyenler gaflet uykusuna dalacak olurlarsa, söyleyenin de şevki kırılıp söyleyemeyeceğini anlatmak için diyor ki :

---

(26) Sûrei Bakara : 253.
(27) Sûrei Bakara : 285.

3085

چونکه جمع مستمع را خواب برد
سنگهای آسیارا آب برد

Çunki cem'î müstemî'râ hâb burd,
Sênghây-î âsyârâ âb burd.

«Dinleyen cemâati uyku bastıracak olursa söz değirmeninin taşlarını su götürür».

Böyle değirmen dönmez ve söyleyen söyleyemez olur.

3086

رفتن این آب فوق آسیاست
رفتنش در آسیاب بهر شماست

Reften-î in âb fevk-î âsyâst,
Refteneş der âsyâb behr-î şumâst.

«Bu suyun cereyânı değirmenin üstündedir. Gidişi de sizin değirmenlerinize doğrudur».

3087

چون شمارا حاجت طاحون نماند
آب را در جوی اصلی باز راند

Çün şumârâ hâcet-î tâhûn nemâned,
Âbrâ der çôy-ı aslî baz raned.

«Sizin değirmene ihtiyâcınız kalmayınca değirmenci de suyu asıl ırmağa çevirir».

Ma'lumdur ki, değirmenin taşlarını ve çarklarını çeviren sudur. Fakat müşteri bulunmadığı ve buğday öğütmeye rağbet eden olmadığı takdirde, taşların ve çarkların boşa dönmemesi için değirmenci, o çarkları çeviren suyun yollarını kapar ve suyu asıl mecrâsına sevkeder.

Cenâb-ı Pîr, kalbine olan İlâhî ilhâmı suya, bahsettiği hakikatleri değirmene, kendisini de değirmenciye benzetiyor ve dinleyenlere hitâben: Madem ki, sizin maârif ve hakayık öğrenmeye ihtiyâcınız yok, ben de suyu mecrâsına çeviriyorum, söylemekte olduğum yüksek bahisleri kesiyorum diyor ve devâm ediyor :

3088

ناطقه سوى دهان تعليم راست
ورنه خود آن نطق‌را جوى جدست

Nâtikâ sûy-î dehan tâ'lîmrâst,
Verne hod an nutkrâ cöy-î cudâst.

«Sözün ağıza gelip söylenilmesi ta'lim ve irşâd içindir. Yoksa o sözün kalb ve ruh gibi ayrı bir mecrâsı vardır».

3089

می‌رود بی‌بانگ و بی تکرارها
تحتها الانهار تا گلزارها

Mîreved bîbâng-u-bî tekrârhâ,
Tahtehal enhâru tâ gülzârhâ.

«O söz kalblerde ve ruhlarda sedâsız ve tekrarsız bir hâlde hakîkat gülşenlerine akıp gider».

Yâni ârifin kalbi, ilhâm cereyânından hâlî kalmaz. Müsteid dinleyici bulunursa o cereyân, kalbden ağıza gelir ve dinleyenin kulağına gider. Bulunmadığı takdirde yine ârif'in kalbinden Rübûbiyyet gülzârına döner.

3090

ای خدا بنما تو جانرا آن مقام
که در و بی حرف میروید کلام

Ey Hodâ bunmâ tu cânrâ an makâm,
Ki derô bi hârf mîrûyed kelâm.

«İlâhi, kelâmın harf ve savt olmaksızın sâdır olduğu makamı rûha göster».

3091

تا كه سازد جان پاك از سر قدم

سوی عرصهٔ دور پهنای عدم

Tâki sâzed cân-ı pak ez ser kadem,
Sûy-ı arse-i dûr pehnây-i adem.

«Tâ ki, o musaffâ ruh, başından ayak ittihaz etsin de, yokluğun geniş fezâsı etrâfında yuvarlanıp dursun».

3092

عرصهٔ بس با گشاد و با فضا

وین خیال و هست یابد زو نوا

Arse-i bes bâ guşâd-û-bâ fezâ,
Vin hayâl-û-hest yâbed zô nevâ.

«O «adem» fezâsı o kadar geniş ve açıklıktır ki, bu hayâli varlık âlemi ondan feyz bulur».

3093

تنگتر آمد خیالات از عدم

زان سبب باشد خیال اسباب غم

Tengter âmed hayâlat ez adem,
Zân sebeb bâşed hayâl esbâb-ı gam.

«Hayâl âlemi, «adem» âleminden dar olduğu için hayâlât, gam ve kedere sebeb olur».

3094

باز هستی تنگتر بود از خیال

زان شود د روی قمر همچون هلال

Bâz hestî tengter bud ez hayâl,
Zan şeved der ruy-ı kamer hemçun hilâl.

«Şu varlık âlemi de hayâl âleminden dar olduğu için Kamer, o âlemde hilâl olur».

Buradaki «adem» den maksad: A'yân-ı sâbite ve ervâh âlemidir ki, tehayyül âlemine nisbet kabul etmeyecek derecede geniştir. Kezâ tehayyül âlemi, şu vücud âlemi denilen mevhum varlığa nisbetle o kadar vâsi'dir ki, meselâ koskoca bir Kamerin cirmi burada hilâl şeklinde görünür.

3095

باز هستی جهان حس و رنگ
تنگتر آمد که زندانیست تنگ

Bâz hestîyî cihân-î hiss-u-reng,
Tengter âmed ki zindânîst teng.

«Yine bu his ve renk âlemi'nin darlığı, dar bir zindan'dan daha dardır».

3096

علت تنگیست ترکیب و عدد
جانب ترکیب حسها می کشد

İllet-î tengîst terkîb-û-aded,
Cânib-î terkîb hisnâ mî keşed.

«His ve reng âleminin darlığına sebeb terkib ve adeddir. Terkib cihetine insanı cezbeden hislerdir».

Biraz evvel yokluk âleminin genişliğinden, ona nisbetle hayâl âleminin darlığından bahsedilmiş, his ve reng âleminin, yânî âlem-i şehâdetin ise hayâl âleminden de dar ve âdetâ zından gibi olduğu bildirilmişti. Bu beyitte de şehâdet âlemi aded ile terkibden müteşekkil olduğu için daha dar olduğu beyân ediliyor. İnsanı o darlığa meylettiren şey'in ise görmek, işitmek, tatmak, koku almak ve dokunmak gibi hisleri bulunduğu ifâde olunuyor.

3097

زان سوی حس عالم توحید دان
گر یکی خواهی بدان جانب ران

Zân suy hiss âlem-î tevhîd dân,
Ger yekî hâhî bedân cânib bırân.

«O his tarafından tevhid âlemini bil. Birlik istersen tevhid cânibine koş».

3098

امر کن یك فعل بود و نون و کاف
در سخن افتاد و معنی بود صاف

Emr-ı kün yek fi'l bûd-û-nûn-u-kâf,
Der suhen üftâd-u-ma'nâ bûd sâf.

«(كن) emri, ma'nâ i'tibâriyle bir fiildi. Onu terkip eden (Kâf) ve (Nun) sözde vâki'dir, ma'nâ yine sâftır».

Sûre-i Yâsinde buyurulmuştur ki:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

Yâni: **«Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şeyi murâd edince ona (Ol!) demekle o şey derhal olur[28]».**

İşte «Ol» demek olan bu (كن) emri (Kâf) ve (Nun) harflerinden ibârettir. Görünüşte bir ikilik gösterir. Fakat bu iki harfin ma'nâsı ve te'siri birdir. Ey sâlik; sen de şu his ve sûret âleminin ma'nâsını görmeye çalış ki, ma'nâ âlemine yol bulmuş olasın.

3099

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا چه شد احوال گرگ اندر نبرد

İn suhan pâyan nedâred bâz gerd,
Tâ çi şud ahvâl-ı gürg ender neberd.

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de mücâdele esnasında kurdun hâli ne oldu? Onu anlat».

---

(28) Sûrei Yasin: 82.

«TAKSİMDE EDEBSİZLİK ETTİN DİYE ARSLANIN KURDU TE'DİB EYLEMESİ»

3100

گرگرا بركند سران سرفراز

تا نماند دو سرى و امتياز

Gürgrâ berkênd ser, an ser-firâz,
Tâ nemâned dû serî-vû-imtiyâz.

«İki başlık ve iki mümtazlık kalmasın diye o âlî arslan, kurdun kafasını kopardı».

3101

فانتقمنا منهم است اى گرگ پير

چون نبودى مرده در پيش امير

Fentekamnâ minhümest ey gürg-ı pîr,
Çun nebûdî murde der pîş-î emîr.

«Hey koca kurd; arslanın önünde ölü gibi muti' olmadığın için uğradığın felâket (Fentekımnâ minhüm) Âyet-i Kerimesinin hükmüdür».

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

«Biz onlardan intikam eldık[29]» demek olup Kur'ânın müteaddit yerinde ve Nûh, Hûd, Sâlih Aleyhimüsselâm gibi peygamberân-ı izâmın tevhidi kabul etmeyen ümmetleri hakkında vârid olmuştur. Onların Allaha karşı itâatsizlik göstermeleri kabîlinden olarak; kurdun arslana karşı: şu senin, bu da benim! diyerek benlik da'vâsında bulunması, bu intikâmı mucib olmuştur deniliyor.

---

(29) Süre: Araf: 136.

بعد ازان رو شیر با روباه کرد
گفت این را بخش کن ازبهر خورد

Ba'de'zan rû şir bâ rûbâh kerd,
Gôft inrâ bahş kun ezbehr-i hared.

«Ondan sonra arslan tilkiye döndü, şu avları yemek için taksim et dedi».

3103

سجده کرد و گفت کین گاو سمین
چاشت خوردت باشد ای شاه گزین

Secde kerd-û-gôft kin gâv-î semîn,
Çaşt-ı hôrdet bâşed ey şâh-î güzîn.

«Tilki arslanın huzurunda yerlere kapandıktan sonra dedi ki: Efendimiz; şu besili sığır kuşluk yemeğin olsun».

3104

وان بز ازبهر میان روزرا
یخنی باشد شه پیروزرا

Van buz ezbehr-î miyân-i rûzrâ,
Yahniî bâşed şeh-î pîrûzrâ.

«Şu keçi şâh-ı gâlib efendimizin öğle taâmı olsun».

3105

وان دگر خرگوش بهر شام هم
شبچرهٔ این شاه با لطف و کرم

Vân diger hargôş behr-î şâm hêm,
Şebçere-i în şâh-ı bâ lutf-û-kerem.

«Öbür tavşan da lûtf u kerem sâhibi sultânımızın gece çerezi olsun».

گفت ای روبه تو عدل افروختی
اینچنین قسمت زکه آموختی

Gôft ey rûbeh tu adl efrûhti,
İnçunin kısmet zıki âmûhtî.

«Arslan : Ey tilki; sen adâleti parlattın, yânî tam âdilâne hükmettin. Böyle bir taksimi kimden öğrendin? diye sordu» ve :

3107

از کجا آموختی این ای بزرگ
گفت ای شاه جهان از حال گرگ

Ez kûcâ amuhtî in ey büzurg,
Gôft ey şâh-î cihân ez hâl-ı gurg.

«Ey büyük düşünceli tilki; bu taksimi nereden öğrendin? dedi. Tilki de : Ey hayvanlar âleminin pâdişâhı; kurdun hâlinden (yânî onun başına gelenden) öğrendim cevâbını verdi».

3108

گفت چون در عشق ما گردی گرو
هر سه را برگیر و بستان و برو

Gôft çun der ışk-ı mâ gerdî girev,
Her sêrâ bergîr-u-bıstân-û-birev.

«Bunun üzerine arslan dedi ki : Mâdem ki, sen bizim aşkımızda fâni oldun ve bu fedâkârlığı gösterdin, avların üçünü de al götür».

3109

روبها چون جملگی مارا شدی
چونت آزاریم و چون تو ما شدی

Rûbehâ çün cümlegî mârâ şudî,
Çûnet âzârîm-u-çün tû mâ şudî.

«Ey tilki, sen temâmiyle bizim oldun. Seni nasıl incitiriz ki, sen, biz demeksin».

ما ترا و جمله اشکاران ترا
پای بر گردون هفتم نه بر آ

Mâ türâ-vü-cümle işkâran türâ,
Pây bergerdûn-ı heftum nih ber â.

«Biz de senin, bütün avlar da senindir. Artık kalk, yedinci kat semâya ayak bas».

«Bir kimse Allahın olur, her şeyini hattâ kendini Allaha verirse Allah da onun olur.» Hadîs-i Şerîfine işâret edilmektedir. Kur'ânda :

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

Yâni : **«Sevdiğiniz şeylerden infâk ve tasaddukta bulunmadıkça birr ü hayra aslâ nâil olamazsınız[30]»**. buyurulmuştur. Bunu yapanlar, yâni Allah yolunda fedâkârlıkta bulunanlar, birr ü hayr sâhibi ve Allahın sevgilisi olurlar. Tilki de en çok sevdiği av etlerini arslana bırakmak sûretiyle fedâkârlık gösterdiği için arslanın makbûlü oldu ve mükâfâtını gördü.

3111

چون گرفتی عبرت از گرگ دنی
پس تو روبه نیستی شیر منی

Çun giriftî ibret ez gurg-î denî,
Pes tu rûbeh nîstî şîr-î meni.

«Mâdem ki, o alçak kurddan ibret aldın, o hâlde sen tilki değilsin, benim arslanımsın».

Hazret-i Mevlânâ bu muhâvereyi naklettikten sonra okuyucu ve dinleyicilere nasihat olmak üzere diyor ki :

---

(30) Sûrei Âli İmran : 92.

عاقل آن باشدكه گيرد عبرت از
مرگ ياران در بلاى محترز

Âkil an bâşed gîred ibretez,
Merg-ı yâran der belây-î muhterez.

«Çekinilen bir belâ esnâsında ölen dostların ölümünden ibret alan kimse akıllıdır».

Nitekim denilmiştir ki : «Komşularının ölümünden ibret alan kimse akıllıdır».

3113

روبه آندم برزبان صد شكر راند
كه مرا شير از پس آن گرگ خواند

Rûbeh an dem berzeban sad şûkr rând,
Ki merâ şir ez pes-î an gûrg hand.

«Tilki o zaman : Arslan, avların taksimini kurddan sonra bana emretti diye yüzlerce şükretti» ve dedi ki :

3114

گر مرا اول بفرمودى كه تو
بخش كن اينرا كه بردى جان از و

Ger merâ evvel bıfermûdî ki tô,
Bâhş kün inrâ, ki bürdî can ez ô.

«Eğer bana şunları taksim et diye evvelâ emreyleseydi, onun pençesinden canını kim kurtarabilirdi?»

Cenâb-ı Pir, bundan sonra kıssadan hissenin beyânına giriyor da diyor ki :

3115

پس سپاس اوراکه مارا درجهان
کرد پیدا از پس پیشینیان

Pes sipas ôrâki mârâ dercihan,
Kêrd peydâ ez pes-i pişiniyân.

«O hâlde bizi evvelkilerden sonra Dünyâ'ya getiren Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ olsun».

3116

تا شنیدیم آن سیاستهای حق
بر قرون ماضیه اندر سبق

Tâ şenîdim ân siyâsethây-i Hak,
Ber kurûn-î mâziyê ender sebak.

«Allahın eski zamanlardaki müşriklere etmiş olduğu siyâsetleri okuduk ve işittik».

3117

تا که ما ازحال آن گرگان پیش
همچو روبه پاس خود داریم بیش

Tâ ki mâ ezhâl-ı ân gürgân-ı piş,
Hemçu rûbeh pâs-ı hod dârîm biş.

«Cenâb-ı Hakkın bizi sonradan dünyâya getirmesi, o eski kurdların hâlinden ibret alıp, tilki gibi kendimizi korumamız içindi».

3118

امت مرحومه زان رو خواندمان
آن رسول حق و صادق در بیان

Ümmet-î merhûme zan rû hând, man,
An resûl-î Hakk-u-sâdık der beyân.

«Hakkın resûlü ve sözünde sâdık olan Peygamber-i Ekber Efendimiz, bundan dolayı bizim için (Ümmet-i Merhûme) yâni (Allahın rahmetine mazhar olmuş ümmet) buyurmuştur.

Bir Hadîs-i Şerîfte : **«Biz zaman i'tibâriyle sonrakileriz, fakat Hakkın kerem ü lûtfuna mazhar olduğumuz için bütün ümmetlerin ilerisindeyiz, yânî sonra gelmişiz, lâkin hepsini geçmişiz»** denilmiştir.

Yaradılış, Dünyâya getiriliş bakımından sonraya kalışımız da Allahın hakkımızdaki lûtf u keremleri cümlesindendir. Çünkü bizden evvel gelip de peygamberlerine inanmayan, Allahın varlığına ve birliğine iman etmeyenlerin nasıl azab ve ikâba uğramış olduklarını gerek işitmek, gerek okumak sûretiyle öğrendik. Onların başlarına gelen belâlardan ibret aldık. Çok şükür Allaha da, peygambere de, sâir inanılacak şeylere de imân ettik. Allahın tevfîki olan îmânımız sâyesinde aynı belâlara uğramaktan kurtulduk. Ya biz de onlar gibi evvel Dünyâya gelmiş ve onlar gibi küfür ve şirkte israr eylemiş olsaydık, Allahın kahrından nasıl kurtulabilirdik?

3119

استخوان و پشم آن گرگان عیان
بنگرید و پند گیرید ای مهان

Üstühân-û-peşem-î an gürgam iyan,
Bingerîd-û-pend gîrîd ey mihân.

«O eski kurdların kemikleri ve kılları, yânî hâlâ mevcud eserleri meydanda. Ey büyük adamlar, ey aklı başında kimseler; o eserlere bakın da ibret alın».

Kur'ân-ı Kerimde :

فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ

Yânî : **«Arz üzerinde gezin, dolaşın, peygamberlerini tekzib etmiş olanların sonunun ne olduğunu görün[31]»** buyurulmuştur. Cenâb-ı Pir de şu Âyet-i Kerimeye işâretle bu beyti irâd ediyor. O kurdların kılları ve kemikleri demekten maksad Âd, Semûd kavmi ve Fir'avn gibi eski müşriklerin arz üzerinde kalmış eserlerinin bakiyyeleri ve târihte nakledilen mâcerâları demektir.

(31) Sûrei Âli İmran : 137.

3120

عاقل ازسر بنهد این هستی و باد
چون شنید انجام فرعونان و عاد

Âkil ezser binhed in hestîy-u-bâd,
Çun şenîd encâm-ı Fir'avnân-u-Âd.

«Fir'avnlerin ve Âd kavminin sonlarını işiten akıllı bir kimse, vehimden ibâret varlığını ve mahz-ı dalâl olan hevâ ve hevesini terkeder».

3121

ور نبنهد دیگران از حال او
عبرتی گیرند در ضلال او

Ver nebnehed, dîgerân ez hâl-i ô,
İbretî girênd der dâlâl-ı ô.

«Şâyet o mevhûm varlığı ve o hevâ vü hevesi terketmeyecek olursa başkaları onun düştüğü dalâlet ve felâketten ibret alırlar».

Geçmişlerden ibret almazsa kişi,
Geleceğe ibret olmaktır işi.

«NÛH ALEYHİSSELÂMIN: BENİMLE UĞRAŞMAYIN, ALLAH İLE UĞRAŞMIŞ OLURSUNUZ. BEN ALLAHIN HİCABIYIM, DİYE KAVMİNİ TEHDİD ETMESİ»

3122

گفت نوح ای سرکشان من من نیم
من زجان مردم زجانان زنده‌ام

Gôft Nuh ey serkeşan men men neyem,
Men zican mürdem zicânân zindeem.

«Nûh Aleyhisselâm dedi ki: Ey âsi ve dik başlı kavm, ben, hakikatte ben değilim. Ben rûh-i hayvânîden olmuş ve asıl cânân olan Allah ile yaşamakta bulunmuş bir insânım».

Yâni ey âsi kavim; siz beni kendiniz gibi âdi bir mahlûk görüyor-

...nınız. Halbuki öyle değilim. Ben Hakda fâni ve onunla bâkî olmuşum. O, bende tecelli etmiş, benim sûret-i zâhirem ona hicâb olmuştur. Binâenaleyh benimle uğraşmanın, Allah ile mücâdeleye kalkışmak olduğunu biliniz.

3123

چون بمردم از حواس بوالبشر
حق مرا شد سمع و ادراك و بصر

Çun bimurdem ez havass-î bül-beşer,
Hak merâ şüd sem-u-idrâk-û-basar.

«Ben, ebülbeşer, yânî Hazret-i Âdemden intikâl etmiş olan maddî hislerden ölmüşüm, yânî mevhum varlığım ve benliğim Hakkın varlığında fâni olunca Hak, benim kulağım, idrâkim ve gözüm olmuştur».

Sofiyyenin (kurb-i nevâfil) dedikleri bir makam vardır ki, sâlik ona vasıl olunca Hak; onun, gözü, kulağı, eli vesâir a'zâ ve cevâhiri olur; yânî sâlik Hak ile görür, Hak ile işitir, Hak ile söyler, Hak ile tutar. Nitekim bir Hadîs-i Kudsîde : **«Kul ferâizi ifâdan sonra nevâfile devâm ile bana tekarrübden hâli kalmaz. O derecede ki, ben onu severim, sevince de onun işitir kulağı ve görür gözü olurum...»** buyurulmuştur.

3124

چونکه من من نیستم این دم ز هوست
پیش این دم هرکه دم زد کافر اوست

Çünki men men nistem indem dem zi Hûst,
Piş-i indem herki dem zed kâfir ôst.

«Çünkü ben, ben değilim. Bu ses ve bu nefes (Hû)dan, yânî O'ndandır. Binaenaleyh her kim bu ses ve nefes karşısında dırlanmaya ve inanmamaya kalkışırsa o kâfirdir».

3125

هست این دم نقش این روباه شیر
سوی این روبه نشاید شد دلیر

Hêst in dem nakş-ı in rûbâh-şîr,
Sûy-ı in rûbeh neşâyed şud dilîr.

«Bu ses ve bu nefes, yânî ettiğim da'vet, o arslan tilkinin nakşıdır, sûretidir. O halde o tilkiye doğru cür'et ve cesâretle yürümek lâyık değildir».

3126

گر زروی صورتش می‌نگروی
غرهٔ شیران ازو می شنوی

Ger zirûy-î sûreteş minegrevî,
Ğurre-i şîrân ezô mî neşnevî,

«Onu sûreti cihetinden hakîr görür de tasdik etmezsen arslanların böğürtüsünü ondan işitirsin».

Cenâb-ı Mevlânâ Hazret-i Nûhu, hikâyede bahsi geçen ve arslanın iltifâtına mazhar olan tilkiye teşbih etmekle berâber peygamberân-ı izâmın sûret-i zâhiresini hakîr görenlerin onları bir tilki gibi müşâhede eylediklerini anlatmak istiyor. Fakat öyle bir tilki ki, kendilerinde arslan kuvveti vardı diyor. Sözünü te'yid için de şunları söylüyor :

3127

گر نبودی نوح را از حق یدی
پس جهانی را چرا برهم زدی

Ger nebûdî Nûhrâ ez Hak yedî,
Pes cihânîrâ çerâ berhem zedî.

«Eğer Nûhta Allahın yed-i kudreti bulunmasaydı, bir şirk âlemini bir tûfân ile nasıl karmakarışık ve altüst edebilirdi?»

3128

صد هزاران شیر بود اندر تنی
او چو آتش بود عالم خرمنی

Sad hezârân şîr bûd ender tenî,
Ô çü âteş bûd âlem harmenî.

«Hazret-i Nûh, bir cesed içinde yüzbin arslan idi. Kavminin bulunduğu küfr âlemi harman, o ise ateş gibi idi».

3129

چونکه خرمن پاس عشر او نداشت
او چنان شعله بر آن خرمن گماشت

Çunki harmen pâs-ı uşr-î ô nedâşt,
Ô çünan şû-lê ber an harmen gumâşt.

«Harman onun öşür hakkını vermeyince o da öyle bir şu'leyi o harmana havâle etti».

Hazret-i Nûh, kavminin îmânından ümit kesince:

عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

Yânî: **«Yâ Rabbî, şu arz üzerinde kâfirlerden hiç birini bırakma[32]»** diye inkisâr etmiş, yıldırım nasıl bir harmanı yakar ve mahvederse o inkisâr da o müşrik kavmi tûfan dalgaları altına almıştı.

Yine Mevlânâ buyuruyor ki:

3130

هرکه آن در پیش این شیر نهان
بی‌أدب چون گرگ بکشاید دهان

Herki an der piş-ı in şîr-î-nihân,
Bîedeb çün gûrg bügşâyed dehân.

«Her kim bu gizli arslanın, yânî âlimüssirr-i velhâfiyyat olan Hak Teâlânın karşısında kurd gibi edebsizce ağız açacak ve dırlanacak olursa».

---

(32) Sûrei Nuh: 26.

3131

همچو کرگ آن شیر بر درانَدش
فانتقمنا منهمو بر خوانَدش

Hemçü gürg an şîr berderrânedeş,
Fentekımnâ minhumû ber hânedeş.

«O arslan —kurda yaptığı gibi— onu paralar. (Fentekımnâ minhüm) yânî (onlardan intikam aldık) Âyetini okur».

3132

زخم یابد همچو گرگ از دست شیر
پیش شیر ابله بود کو شد دلیر

Zâhm yâbed hemçü gürg ezdest-ı şîr,
Pîş-i şir ebleh büved kô şud dîlîr.

«Kurd gibi arslanın pençesiyle yaralanır. Arslana karşı cür'et gösteren ahmaktır».

3133

کاشکی آن زخم بر تن آمدی
تا بدی کامان و دل سالم بدی

Kâşkî an zâhm ber ten âmedî,
Tâ budî kîmân-u-dil sâlim budî.

«Keşki o yara yalnız cismine isâbet edeydi. Böylelikle belki îmânı ve kalbi kurtulmuş olurdu».

Allahın kahr ve gadabı ba'zan kulun servetine ve sıhhatine isâbet eder. Ba'zan da bu isâbet, maddiyyetine değil de ma'neviyyetine olur ki, bu maâzallâh evvelkisinden şiddetlidir. Çünkü birincisinde îmânın kurtulmak ümidi vardır. İkincisinde ise îmânın kurtulması imkânı yoktur.

3134

قوتم بگسیست چون اینجا رسید
چون توانم کرد این سررا بدید

Kuvvetem bugsîst çun incâ resîd,
Çün tüvânem kêrd in sirrâ bedîd.

«Söz buraya intikal edince kuvvetim kesildi. Bu sırrı nasıl ifşâ edebilirim».

Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı kaderin tefehhüm ve tefhimindeki acz-i beşeri şu sûretle beyân ettikten sonra nasîhate şuru' ile buyuruyor ki :

3135

همچو آن روباح کم اشکم کنید
پیش او روباه بازی کم کنید

Hemçü an rûbâh kem işkem künîd,
Pîş-i ô rûbâh bâzî kem künîd.

«Ey sâlikler; o tilki gibi karnınızı küçültün, yânî doldurup büyültmeyin, hırs ve tamâı terkedin. Arslan huzurunda tilki oyununu, yânî hiylekârlığı bırakın».

3136

جمله ما و من بهپیش او نهید
ملك ملك اوست ملك اورا دهید

Cümle mâ-vû-men bepîş-î ô nihîd,
Mûlk Mülk-î ôst, mülk ôrâ dihîd.

«Bütün (Ben)liği ve (Biz)liği ona teslim edin. Milk onun milkidir. Öyle ise milki sâhibine bırakın».

Nasıl ki tilki, avlar için arslana : Hepsi senindir demişti.

Cenâb-ı Hak mâlikülmülktür. Yerde, gökte her ne varsa insanın varlığına ve benliğine varıncaya kadar hepsi O'nundur. O halde ben ve benim diye onun mülküne ortak çıkmaya kalkışmamalıdır.

Hak sübhânehû ve Teâlâ Habîb-i necîbine hitâben buyuruyor ki :

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yânî : **«Ey peygamber-i ekber söyle: Ey mülkün sâhibi olan Rabbim! Sen mülkü ve saltanatı istediğine verirsin, istediğinden de mülkü ve hükümdârlığı alırsın; istediğini aziz kılar, yükseltirsin; dilediğini zelil eder, alçaltırsın. Her hâlde hayr senin elindedir.** (Yânî ne yaparsan onda hayır vardır.) **Sen hakîkaten her şeye kâdirsin[33]».**

Arz ve semânın ve bütün âlemlerin mülk ve saltanatı Allahındır. Öyle iken arzın bir köşeciğinde idâre başında bulunup da onu babasının mirası telakkî eyleyen ve orada ebedî kalacakmış vehminde zulunan kimseler ne kadar gâfildirler. Düşünmezler ki, Allahın lûtfuyla nâil oldukları o devlet ve hükümet, yine Allahın kahriyle ve hiç ummadıkları anda ellerinden çıkıverir. Hattâ devlet ve hükümet iddiâsında bulunacakların hepsi ölüp gidecek, bütün devletler ve hükümetler, hakikî sâhibi bulunan mâlikül-mülki zülcelâli vel'ikrâm'a intikâl edecektir. Kur'ân-ı Kerimde beyân edilmiştir ki, canlı mahlûkâtın hepsi öldükten sonra Cenâb-ı Hak :

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ

Yânî : **«Mülk ve saltanat bugün kimindir?[34]»** diye soracak, — cevab veren bulunmadığı için — yine kendisi :

لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

Yânî : **«Bir ve kahhâr olan Allah'ındır[35]»** buyuracaktır.

---

(33) Sûrei Âli İmran : 26.
(34) Sûrei Mü'min : 16.
(35) Sûrei Mü'min : 16.

3137

زانکه او پاکست سبحانه وصف اوست
بی نیازست او ز نغز و مغز و پوست

Zanki ô pâkest Subhânehu vasf-ı ost,
Bî niyâzest ô zi nağz-û-mağz-u-post.

«Çünkü Hak Sübhânehû Veteâlâ, pâktir ve şânına lâyık olmayan her şeyden münezzehdir ki, (Sübhân) onun evsâf-ı celîlesindendir. O zât-i ecell ü a'lâ; kabuktan da, içten de, lâtîf olan şeylerden de müstağnidir».

Nitekim Kur'ân-ı Kerimde:

فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Yânî: **«Allah, âlemlerden ganidir, hiç bir şeye ihtiyâcı yoktur[36]»** buyurulmuştur.

3138

هر شکار و هر کراماتی که هست
از برای بندگان آن شهست

Her şikâr-û-her kerâmâtî ki hest,
Ez berây-î bendegân-î an şehest.

«Her av ve her ikrâm, o pâdişâhın kulları içindir».

3139

نیست شهرا بهر طمع خلق ساخت
این همه دولت خنك آنكو شناخت

Nîst şehrâ behr-ı tem' halk sâht,
În hemê devlet hunük ankô şinâht.

«Allahın bütün mükevvenâtı yaratması tama' sevkiyle değildir. Bütün bu devlet ve ni'meti kulları için halkeylemiştir. Bunu anlamış olan mes'ûd bir kimsedir».

---

(36) Sûrei Âli İmran: 97.

3140

آنکه دولت آفرید و دو سرا
ملك و دولتها چه کار آید ورا

Ânki devlet âferîd-û-dû serâ,
Mülk-u-devlethâ çi kâr âyed verâ.

«Dünyâ mülkü, devlet ve saltanatı, hattâ Dünyâ ve Âhiret, bunları yaratmış olan Allahın ne işine yarar?»

3141

پیش سبحان پس نگه دارید دل
تا نگردید از گمان بد خجل

Piş-i subhân pes nigeh dârîd dîl,
Tâ negerdîd ez gumân-î bed hacîl.

«Sübhân ve münezzeh olan Allaha karşı kalbinizi muhâfaza ediniz ki, onu sû-i zan gösterdiğinizden dolayı mahcûb olmayasınız».

3142

کو ببیند سر و فکر و جست و جو
همچو اندر شیر خالص تار مو

Kô bibîned sırr-u-fîkr-cust-u-cû,
Hemçü ender şîr-i hâlıs târ-ı mû.

«Zira Allah Celle Celâlühü, hâlis süt içindeki bir kıl telini görür gibi, insanın kalbindeki sırrı, kafasındaki fikri ve araştırmayı bilir».

Zira :

فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى

Yâni : **«Allah sırrı da, en gizli şeyleri de bilir[37]».**

---

(37) Sûrei Tâha : 7.

3143

آنكه او بى نقش ساده سينه شد
نقشهاى غيبرا آينه شد

Ânki ô bî nâkş sâde sîne şud,
Nâkşhây-î gâybrâ âyîne şud.

«Kalbi sû-i zan ve i'tirâz lekelerinden sâf olan kimse, gayb nakışlarına ayna olur».

Yânî bir kimse, Allaha karşı sû-i zan göstermek ve gerek lisâniyle, gerek kalbiyle i'tiraz etmek sûretiyle kalbini lekelemezse sâf ve mücellâ olan kalbi gayb nakışlarına ve ilâhi sırlara ayna olur. Bir takım sırlar ve hakikatler, o sâf ve cilâlı ayna üzerine akseder.

3144

سر مارا بى گمان موقن شود
زانكه مؤمن آينهٔ مؤمن شود

Sırr-ı mârâ bî gumân mûkin şeved,
Z'ânki mü'min âynê-î mü'min şeved.

«Öyle saf ve temiz kalbli bir müslüman, bizim sırrımızı —şüphesi kalmamak üzere— anlar. Çünkü mü'min, mü'minin aynasıdır».

«Mü'min mü'minin aynasıdır» Hadisine iki türlü mânâ verilmiştir. Birincisi : Bir müslüman bir müslümanın aynasıdır. Birinin hâli diğerine akseder. İkincisi : Mü'min bir kul, mü'min ve müheymin olan Allah'ın aynasıdır. Hak'kın bazı esrarı onun kalb aynasında görünür.

Mevlânâ'nın beyti ikisine de şâmildir.

3145

چون زند او نقد مارا بر محك
پس يقين‌را باز داند او ز شك

Çün zened ô nakd-ı mârâ ber mihek,
Pes yekinrâ bâz dâned ô zi şek.

«Sînesi saf olan mü'min, bizim nakdimizi, yâni söylediğimiz maarif ve hakayıkı mehakke vurunca yakîn ile şek'ki açıktan açığa ayırdeder».

3146

چون شود جانش محك نقدها
پس ببيند نقدرا و قلبرا

Çün şeved câneş mıhekk-i nâkdhâ,
Pes bibined nâkdrâ-vü-kalbrâ.

«Yine o mü'minin ruhu; nakidlerin, yâni hakîki maârifin mehakki olursa o kimse geçer akçe ile kalp parayı, yâni hakîkî maârif ile uydurma sözleri görür ve anlar».

«GÖZLERİ YÜZLERİNİN NURİYLE MÜNEVVER OLSUN DİYE PADİŞAHLARIN ARİF SÔFİLERİ KARŞILARINA OTURTMALARI»

3147

پادشاهانرا چنان عادت بود
این شنیده باشی ار یادت بود

Pâdişâhanrâ çunan âdêt bûd,
İn şenîdê bâşi er yâdêt bûd.

«Pâdişahların şöyle bir âdeti vardı; hatırında kaldıysa bunu sen de işitmişsindir».

3148

دست چپشان پهلوانان ایستند
زانکه دل پهلوی چپ باشد ببند

Dest-ı çepşan pehlevânân istênd,
Z'ânki dıl pehlûy-ı çep bâşed bibend.

«Pehlivanlar, hükümdarların sol taraflarında dururlardı; çünkü cesâret makamı olan yürek bedenin sol tarafındadır».

3149

مشرف و اهل قلم بر دست راست

زانکه علم خط و ثبت آن دست راست

Muşrif-û-ehl-î kalem ber dest-ı râst,
Zânki ilm-î hatt-u-sebt an dêst râst.

«Defterdâr ve kâtipler, pâdişâhın sağ tarafında idiler. Çünkü yazı ve kayd sağ ele âiddir».

3150

صوفیارا پیش رو موضع دهند

کآینهٔ جانند و زاینه بهند

Sôfiyanrâ pîş-i rû mevzî dihend,
K'ayne-î cânend-u-zâyînê bihend.

«Sôfîlere pâdişâhın karşısında yer verirlerdi. Zira sôfîler, ruh aynasıdır ve mâ'nen aynadan daha mücellâdır».

3151

سینه صیقلها زده در ذکر و فکر

تا پذیرد آینهٔ دل نقش بکر

Sîne saykalhâ zedê der zikr-u-fikr,
Tâ pezîred ayne-î dil nakş-ı bikr.

«Gönül aynası nakş-ı bikre, yânî Allahın yeni bir tecellisine mazhar olsun diye zikr ü fikr ile göğüslerine cilâ vermişlerdir».

3152

هر که او از صلب فطرت خوب زاد

آینه در پیش او باید نهاد

Her ki ô ez sulb-ı fıtrat hûb zâd,
Âynê der pîş-i ô bâyed nihâd.

«Aynayı, yaradılış belinden güzel olarak doğmuş kimsenin önüne koymalıdır».

3153

عاشق آینه آمد روی خوب
صیقل جان آمد و تقوی القلوب

Aşık-î âyîne âmed rûy-ı hûb,
Saykal-î cân âmed-û-takvel-kulûb.

«Güzel bir yüz aynaya âşıktır. Çünkü kendisini görmek ister. Aynı ise rûhun cilâsıdır ve kalbi kuvvetlendirir».

«YÛSÜF ALEYHİSSELÂMIN HUZURUNA BİR MİSAFİR GELMESİ VE HAZRET-İ YÛSÜF'ÜN ONDAN HEDİYYE İSTEMESİ»

3154

آمد از آفاق یاری مهربان
یوسف صدیق را شد میهمان

Âmed ez âfâk yârî mihribân,
Yûsuf-î sıddîkrâ şud mîhmân.

«Uzak memleketlerden samimi ve şefkatli bir dost gelip Yûsüf Aleyhisselâma misâfir oldu».

3155

کاشنا بودند وقت کودکی
بر وساده آشنایی متکی

K'âşnâ bûdênd vakt-î kûdekî,
Ber visâdê-i aşnâyi mütteki.

«Çocukluk zamanlarında tanışmış ve ahbablık yastığına dayanmış, yâni bir arada bulunmuş idiler».

3156

یاد دادش جور اخوان و حسد
گفت کان زنجیر بود و ما اسد

Yâd dâdeş cevr-ı ihvân-û-hased,
Gôft k'ân zêncîr bûd-û-mâ esed.

«Misâfir Hazret-i Yûsüfe kardeşlerinin ettikleri hasedi ve zulmü hatırlattı. Yûsüf Aleyhisselâm da: O hâl bir zincirdi, biz de arslandık. Onun için boynumuza takılmıştı dedi».

3157

عار نبود شیررا از سلسله
نیست مارا از قضای حق گله

Âr nebved şirrâ ez silsilê,
Nîst mârâ ez kazây-î Hak gilê.

«Zincire bağlanmaktan arslan için utanmak lâzım gelmez. O tecellî kazâ-yı İlâhî îcâbı idi. Biz Hakkın kazâsından şikâyet etmeyiz».

Bu beytin birinci mısraı, Nâmık Kemâl'in (Vatan kasîdesi)ndeki:

«*Değildir şîr derzencîre töhmet acz-i ikdâmı*»

mısraına ilhâm sermâyesi olmuştur. Kemâlin mısraı âdetâ bunun tercemesidir.

3158

شیررا بر گردن ار زنجیر بود
بر همه زنجیر سازان میر بود

Şirrâ ber gerden er zencîr bûd,
Ber heme zencîr sâzan mîr bûd.

«Arslanın boynunda zincir olsa bile o, bütün zincir yapan insanların kuvvetçe emiridir».

3159

گفت چون بودی ززندان و زچاه
گفت همچون در محاق و کاست ماه

Gôft çun bûdî zizindân-û-zıçâh,
Gôft hemçun der mehâk-û-kâst mâh.

«Misâfir: Zindan ve kuyuda ne halde idin? diye sordu. Hazret-i Yûsüf: Kamerin eksilip hilâl hâline gelmesi gibi idim cevâbını verdi».

3160

در محاق از ماه نو گردد دو تا
نی در آخر بدر گردد دو تا

Der mehâk er mâh nev gerded dü tâ,
Nî der âher bêdr gerded der semâ.

«Kamer eksilip hilâl şekline girince incelir ve za'fından âdetâ iki kat olur. Fakat sonra semâ'da yine bedir olmaz mı?»

Bu beyt, Hazret-i Mevlânâ lisânındandır. Cenâb-ı Yûsüfün kuyuya ve zindana atılması, kezâ köle diye kardeşleri tarafından satılması bir mücâhede idi. Onun neticesinde cism-i şerîfi zayıflamıştı. Lâkin hilâl'in za'fı sonunda bedir haline gelip dolgun ay olması gibi, o da zindandan çıktı, Mısır'a vezîr ve peygamber oldu diyor. Bununla ve sonraki birkaç beyt ile sülûk esnâsındaki mücâhedenin neticesinin hayırlı olacağını bildiriyor ve diyor ki:

3161

گرچه دردانه بهاون کوفتند
نور چشم و دل شد و بیند بلند

Gerçi durdânê behâven kûftend,
Nûr-i çeşm-û-dil şüd-û-bîned bülend.

«İnci dânesini havanda döğüp ezerler. O dövülen ve ezilen inci, sonunda gözün ve kalbin nuru olur. Göze çekilince uzakları ve yüksekleri görür».

Eski tabâbette inci göz ilâcı ve kalb ferahlatıcısı olarak kullanılırdı. Dövülüp toz haline getirildikten sonra sürme gibi göze çekilir ve ma'cuna karıştırılıp yenilirdi.

3162

گندمی‌را زیر خاك انداختند

پس زخاکش خوشه‌ها بر ساختند

Gendümirâ zîr-ı hâk endâhtend,
Pes zıhâkeş hôşehâ ber sâhtend.

«Buğdayı toprak altına atarlar, sonra ondan başaklar bağlarlar».
Fuzûlî der ki :

Dâne toprak içre zahmet çektiğiyçün nîce dem,
Baş çeker harmanlanır, ârâyiş-i bostan olur.

3163

بار دیگر کوفتندش زآسیا

قیمتش افزود نان شد جانفزا

Bâr-ı diger kûftendeş z'âsyâ,
Kîymeteş efzûd nân şüd cânfezâ.

«O buğdayı tekrar değirmen taşı altında ezerler. O vakit kıymeti artar. Çünkü can artıran ekmek olur».

3164

باز نان‌را زیر دندان کوفتند

گشت عقل و جان و فهم هوشمند

Bâz nanrâ zîr-ı dendân kûftend,
Gêşt akl-û-cân-u-fehmî hôşmend.

«Onu tekrar dişlerle çiğneyip ezerler. O zaman da akl, fehm ve hayât olur».

3165

باز آن جان چونکه محو عشق گشت

یعجب‌الزراع آمد بعد کشت

Bâz an can çünki mahv-î işk geşt,
Yû'cibüz-zür-râe âmed bâ'd-ı keşt,

«Sonra o hayât, aşkta mahv ü müstehlek olur. Öyle olunca da ekinde rencberleri hayrete düşürecek bir bereket meydana gelir».

Bu beyt ile Sûre-i Feth'in sonundaki şu Âyetlere telmih ediliyor:

۞ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ
الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۞
مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ
بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ
فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى
عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ

Yânî: **«Cenâb-ı Hak, o ma'bûd-i mutlaktır ki, hidâyet ve Hak din olan İslâm ile peygamberi Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmı gönderdi. O dini bütün dinlere gâlip kılmak için, o dinin ve o peygamberin hakkâniyyetine Allahın şehâdeti kâfidir. Muhammed Aleyhisselâm Allahın resûlüdür. Onunla birlikte olanlar** (yânî ashâbı) **kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükû' ve sücûd hâlinde görürsün.** (yânî çok zamanlarda namaz kıldıklarını müşâhede edersin) **Allahtan fazl u kerem ve rızâ isterler. Onların alâmeti yüzlerindedir,** (yânî Hakkın makbûl kulları oldukları yüzlerindeki nurdan anlaşılır ki) **o nûr secde eseridir. Onların Tevrat ve İncildeki meseli bir ekin gibidir ki: ince bir filiz çıkarmış, sonra o filiz kuvvetlenmiş, sonra kalınlaşmış, sapı üstünde doğrulmuş, rencberleri teaccüp ettirmiştir[38]».**

Bu misâlin mümessili Hazret-i Peygamber ile İslâm dînidir. Çünkü bidâyet-i İslâmda Resûlullah Efendimiz yalnız başına da'vete başlamış ve sûretâ zayıf bulunmuştu. Yavaş yavaş din ve ehl-i din kuvvetlendi. Nihâyet görüp işitenleri hayrete düşürecek bir raddeye geldi.

Bunun gibi bir sâlik de riyâzât ve mücâhedât ile maddiyyetini zayıflatacak olursa, neticesinde gösterilen misâllerle olduğu gibi Feyz-i İlâhîye nâil olur.

---

(38) Sûrei Feth: 28-29.

3166

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا که با یوسف چه کرد آن نیکمرد

İn sühan pâyan nedâred bâz gerd,
Tâki bâ Yûsuf çı kerd an nîkmered.

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de o iyi kalbli misâfirin Hazret-i Yûsüf'e ne dediğini söyle».

«YÛSÜF'Ü SIDDÎK ALEYHİSSELÂMIN MİSÂFİRDEN HEDİYYE İSTEMESİ»

3167

بعد قصه گفتنش گفت ای فلان
هین چه آوردی تو مارا ارمغان

Bâ'd-ı kıssa gofteneş goft ey fulân,
Hin çı âverdî tu mârâ armeğân.

«Misâfire hikâyeyi anlattıktan sonra Yûsüf Aleyhisselâm dedi ki: ey fülân! Bize hediyye olarak ne getirdin?»

Hediyye kelimesinin geçmesi dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

3168

بر در یاران تهی دست آمدن
هست بی گندم سوی طاحون شدن

Ber der-î yâran tuhî-dest âmeden,
Hêst bî gendem suy-î tâhun şuden.

«Dostların kapısına eli boş gelmek, buğdaysız değirmene gitmek gibidir».

Değirmene buğday götürmeyenin un elde edemeden döneceği gibi ihvân ve yâran nezdine hediyyesiz gitmek de feyzsiz avdeti intâc eder. Onun için eski dervişler, bir tekkeye gittikleri vakit velev ki pek cüz'î olsun bir hediyye ile oradaki canların gönlünü alırlardı. (Berk-i sezest

tuhfe-i derviş) diye bir mısra' vardır ki «Dervişin hediyyesi yeşil yapraktır» demektir. Hele Bektâşiler «Boş gelen, boş gider» diye şiddetli bir kanun koymuşlar, rakı, şarab ve mezelik getirmeyen sarhoş olmadan döner! demek istemişlerdi. Onun için bektâşi muhib ve müntesibleri tekkeye giderken et, ekmek gibi yiyecek ve şişe şişe içecek götürürlerdi. Sözlerim mübâleğalı görünmesin. Bektâşi âyini, Âyin-i cem nâmiyle toplanmak, rakı içmek, saz çalmak ve nefes okumaktan ibâretti. Bir Hadîs-i Şerîfte: **«Birbirinize hediyye veriniz, yekdiğerinizi seversiniz»** buyurulmuştur. Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz hediyye kabul eder ve mukabelede bulunurdu. Hele (Zâhir bin Harâm'il-Eşcâi) isminde bir bedevî vardı ki, ne vakit Medineye gelse Resûl-i Ekreme çöl hediyyesi getirir, avdetinde de taraf-ı risâletten ona şehir hediyyesi verilirdi. Bundan dolayı Aleyhissalât Efendimiz: **«Zâhir bizim bâdiyemiz biz de onun hâzırası, yânî şehriyiz»** buyurdu.

Mevlevî tekkelerinde, hususiyle Yenikapı Mevlevihânesinde bir âdet vardı. Ramazan olacağı gece bütün ihvân tekyeye gelir yatsı ve terâvih namazlarını kıldıktan sonra hep birlikte şeyhin elini öpüp getirdikleri hediyyeleri bırakırlardı. Bayramda da şeyh tarafından ihvâna birer hediyye dağıtılırdı.

3169

حق تعالی خلق‌را گوید بحشر

ارمغان کو از برای روز نشر

Hak Taâlâ halkrâ gôyed behaşr,
Armeğân•kô ez berây-î rûz-i neşr.

«Cenâb-ı Hak mahşerde halka: Bu neşir günü için hani hediyyeniz, bakalım ne getirdiniz? diye soracak» ve:

3170

جئتمونا و فرادی بی‌نوا

هم بدان سان‌که خلقنا کم کذا

Ci'tümûnâ-vû-fürâdâ bînevâ,
Hem bedan-san kî halaknâküm kezâ.

«Bize yalnız başınıza ve muhtâc bir hâlde, tıpkı sizi ilk yarattığımızda olduğunuz gibi geldiniz» buyuracaktır.

Sûre-i İn'âmdaki bir Âyete işârettir ki:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى

كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ

Yânî : «Ey insanlar, tek ve kimsesiz olduğunuz hâlde bize geldiniz. Evlâd ü etbâınızdan, akribâ ve müteallikâtınızdan hiç biri sizi ta'kip etmedi. Sizi ilk yarattığımızda, yânî doğduğunuz vakit de böyle yapayalnız ve âcizdiniz. Size in'âm ü ihsân etmiş olduğumuz şeyleri de bıraktınız arkanızda[39]». (yânî her şeyi dünyâda bıraktınız. Ancak sizi sardıkları bir kefen ile buraya geldiniz.)

3171

هین چه آوردید دست آویزرا

ارمغانی روز رستاخیزرا

Hin çi âverdîd dest âvîzrâ,
Armeğânî rûz-i rustâhîzrâ.

«Kıyâmet günü için küçük bir hediyye olarak ne getirdiniz?» süâlinde bulunacaktır.

Dünyâda a'mâl-i sâlihada bulunmak, hem yol azığı tedârik etmek, hem de âhirete bir nevi hediyye götürmektir.

وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى

Yânî : «Âhiret seferi için azık tedârik ediniz. Azıkların en hayırlısı ise takvâdır. Allahtan korkup, emri hilâfına hareket etmekten çekinmektir[40]» Nazm-ı Kerimi Kur'ândaki ilâhi emirler cümlesindendir.

İşte bu takvâ azığıyla gidiş ve sâlih ameller götürüş, Cenâb-ı Hakka âcizâne bir hediyye takdim ediş ki, mükâfâtsız kalmaz. Hattâ denilmiştir ki : Cennete girmek Allahın lutf u keremiyledir, oradaki derecâta ermek ise Dünyâda işlenilen sâlih amellere göredir. A'mâl-i sâlihası olmıyan, onun yerine büyük bir günah götüren de der ki :

(39) Sûrei En'âm : 94.
(40) Sûrei Bekara : 197.

Eli boş gidilmez gidilen yere.
Rabbim; boş gelmedim ben suç getirdim
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımla pek güç getirdim.

Yürekten gelmiş olan bu hâlis i'tirâf ve i'tizârın makbûle geçmesi, afüvv ü gafûr olan Cenâb-ı Hakkın fazl u kereminden umulur. Çünkü Zât-i Akdes-i Rabbânî (Zülcelâl) olmakla berâber (Zülikrâm) dır.

3172

یا امید باز گشتنتان نبود
وعدهٔ امروز باطلتان نمود

Yâ umîd-î bâz geştentan nebûd,
Vâ'de-î îmrûz bâtıltan numûd.

«Sizde dünyâdan âhirete dönmek ve Allahın huzuruna çıkmak ümîdi yok muydu? Yoksa Kur'ânın Kıyâmet hakkındaki va'd ü vaîdi size bâtıl mı görünmüştü?»

Hazret-i Mevlânâ bu beytleri lisân-ı İlâhiden irâd ettikten sonra Kıyâmeti ve haşrı inkâr edenlere hitâben diyor ki :

3173

منکری مهمانیشرا از خری
پس ز مطبخ خاك و خاکستر خوری

Münkirî mihmâniyeşrâ ez harî,
Pes zı matbah hâk-u-hâkister horî.

«Allahın huzuruna çıkıp onun mihmânı olacağına eşekliğinden inanmıyorsan, onun matbahından toprak ve kül yemeye mecbur kalırsın».

3174

ور نهٔ منکر چنین دست تهی
بر در آن دوست چون پا می‌نهی

Ver ne-î münkir çunîn dest-î tahî,
Ber der-î an dôst çun pâ mînihî.

«Kıyâmet ve haşrın münkiri değilsen o dostun kapısına böyle eli boş olarak nasıl adım atıyorsun?»

Yânî hayr ve hasenât hediyyesi, tâât ve ibâdât takdîmesi götürmeksizin ona nasıl misâfir olacaksın?

3175

اندکی صرفه بکن از خواب و خور

ارمغان بهر ملاقاتش ببر

Endekî sarfe bikün ez hâb-u-havr,
Armeğân behr-î mulâkâteş bibêr.

«Uykudan ve yemekten biraz tasarruf et de onları Hakka mülâki olduğun vakit takdim etmek üzere hediyye olarak götür».

(Sûre-i Zâriyât)ta buyurulmuştur ki:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ

مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ

Yânî: **«Dünyâda Allahtan çekinerek günahtan sakınmış olanlar, âhirette ortalarından nehirler akan cennetlere gireceklerdir. Rabb-i Kerimlerinin kendilerine verdiklerini alacaklardır. Hakîkaten onlar bundan evvel, yânî Dünyâda iken muhsin idiler[41]».**

(Muhsin) kelimesi (İhsân) dandır. İhsân ise: İyi iş yapmaktır. İn'âm ü ihsân da iyi iş yapmak cümlesinden olduğu için sadaka, zekât, bezl ü kerem ma'nâlarını da ifâde eder.

Kezâ onlar:

﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا

مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ

لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

Yânî: **«Geceleri az uyurlar, çok ibâdet ederlerdi. Seher vakti de günahlarının mağfiret buyurulmasını Allahtan temennî ederlerdi. Onların mallarında, sâil ve mahrum olanlar için hak vardı[42]».**

---

(41) Sûrei Zâriyât: 15-16.
(42) Sûrei Zâriyat: 17 : 19.

Yâni gelip sadaka isteyenlere de, muhtâc olduğu halde istemekten çekinen gizli fakirlere de mallarından hisse ayırırmışlardı. Bol bol sadaka verirler ve çok lutf u keremde bulunurlardı. İşte Dünyâda yapmış oldukları bu hareketler, kıyâmet gününde ve Hakka mihmân oldukları sırada onların hediyyeleri sayılarak o hediyyelerin mükâfâtı olmak üzere Lûtf-i İlâhi ile girecekleri Cennette yüksek derecelere ereceklerdir.

3176

اندکی جنبش بکن همچون جنین
تا ببخشندت حواس نور بین

Endekî cünbiş bikün hemçün cenîn,
Tâ bibahşendet havâss-î nûr bîn.

«Ana karnındaki çocuk gibi biraz kımılda ki, sana nur gören hisler versinler».

Rahm-i mâderdeki cenîn, kımıldayacak devre gelince ona ba'zı hisler verilirmiş. Cenâb-ı Pîr, onu misâl getiriyor ve : «Sen de tâât ve ibâdât hususunda biraz hareket et ki, sana da Nûr-i İlâhiyi müşâhede edebilecek ma'nevî rü'yet hissi ihsân olunsun» diyor. Eğer tâât ve ibâdât hususunda kımıldayacak olursan :

3177

وزجهانی چون رحم بیرون شوی
از زمین در عرصهٔ واسع شوی

V'ez cihânî çün rahm bîrun şevî,
Ez zemin der arse-î vâsî şevî.

«Rahm-i mâder misilli dar ve kasvetli olan şu tabîat âleminden çıkarsın da rahme nisbetle zemîn gibi gâyet geniş bir âleme dâhil olursun».

Evvelce de geçmişti ki, ma'nâ âlemi, şu sûret âlemine nisbet kabul etmeyecek derecede geniştir. O kadar ki, ana karnı Dünyâya nisbetle ne kadarsa, sûret âlemi de ma'nâ âlemine göre o kadar, hattâ daha fazla dardır. Bu söz istiğrâbı mûcib olmasın. Ehl-i cennetin en dûn derecede olanlarına bu Dünyâdan bilmem kaç def'a vâsi' mülk ve arâzi verileceğine dâir Hadîsler vardır. İşte o Hadîslerin meâlinden Âhiret Âleminin genişliği tefekkür edilsin.

آنکه عرض الله واسع گفته اند
عرصهٔ دان کانبیا می رفته اند

Ânki ardullâhi vâsî gofte end,
Arse-î dan k'enbiyâ mî refte end.

«Arzullâhi vâsi'a denilen sahâ-yı, enbiyânın gitmiş oldukları arsa bil».

Ve ey sâlik; sen de biraz kımıldan ve tâatü ibâdât harekâtında bulun ki, o arz-ı vâsiaya sefer edebilesin.

(Sûre-i Zümer)de buyurulmuştur ki:

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

Yânî: **«Habibim şöyle söyle: Bu Dünyâda ihsân eden ve iyilik yapanlar için hasene vardır.** (yânî kendilerine sevab verilecektir.) **Allahın arâzisi de geniştir. Hakîkaten sabredenlerin ecr ü mesûbâtı hisabsız bir sûrette verilecektir[43]».**

Bu ecr-i mesûbâtın (bigayr-i hisâb) olması dikkate şâyandır. Çünkü milyon, milyâr, trilyon gibi pek fazla mikdarlar da hesâba dâhildir. Allah ise hesâbın hâricinde, yânî o yüksek adedlerden fazla ecr vereceğini va'dediyor. Buna mukâbil, secde-i übûdiyyete kapanılarak ne kadar teşekkür edilse azdır.

Ba'zı müfessirîne göre bu Âyet, müşriklerin ezâsından Mekkede barınamıyan ve Hazret-i Peygamberin müsâadesiyle Habeşistana hicret eden sahâbe-i kirâm hakkında nazil olmuştur. Onlar dinlerini muhafaza emeliyle oraya gittikleri için dünyâda nâil oldukları hasene: vicdan serbestliği ve beden istirahatı ile yaşamaları olmuştur. Âhiretteki hasenelerinin ise ne olacağını Allah bilir.

İşte buradaki (Arzullâhi vâsia) Allaha serbestçe ibâdet edebilecek yerlerdir. Hazret-i Mevlânâ onu (Âlem-i Ma'nâ) ile te'vil ediyor ve peygamberlerin gitmiş oldukları arsa diyor.

---

(43) Sûrei Zümer: 10.

3179

دل نگردد تنگ از عرصهٔ فراخ
نخل تر انجا نگردد خشک شاخ

Dil negerded feng ez arse-i ferâh,
Nahl-ı ter ancâ negerded hûşk şâh.

«Gönül, geniş sahadan sıkılmaz ve yaş ağacın dalı, budağı orada kurumaz».

Bundan sonra ma'nâ âlemine gitmek üzere herkesin neden kımıldanmadığını izah için Cenâb-ı Pir buyuruyor ki :

3180

حامل تو مر حواست را کنون
کند و مانده میشوی و سرنگون

Hâmilî tû mer havâssetrâ künun,
Kûned-û-mandêmi şêvî ser nigun.

«Sen şimdi havâss-ı tabiîyyeni yüklenmiş olduğun için yorgun ve âciz kalmışsın».

Yatıp uyumaya mecbur olmuşsun.

3181

چونکه محمولی نه حامل وقت خواب
ماندگی رفت و شدی بی رنج و تاب

Çunki mahmûlî ne hâmil vakt-ı hâb,
Mandegî reft-û-şüdi bi renc-ü-tâb.

«Uykuda ise yük altında olmadığın, yâni havassın işlemediği için yorgunluğun geçer, meşakket ve harâretin zâil olur».

3182

چاشنى دان تو حال خواب را

پيش محمولى حال اوليا

Çâşnîî dan tu hâl-î hâbrâ,
Pîş-i mahmûlî-i hâl-î evliyâ.

«Evliyâullahın hâmillik değil mahmûllük hâline uykuyu bir çeşni, bir nümûne bil».

İnsan uyanıkken beş hissini hâmildir, yânî onları bir yük gibi taşır. Gözü görür, kulağı işitir, dili söyler ve sâire ve sâire... Bunların hepsi de sâhibini yorar ve ezer. Fakat uyuyunca hisler faaliyette olmadığı için kalıb dinlenir, yorgunluk kalmaz. Hazret-i Mevlânâ, şu tabiî hali misâl getirmekle evliyâullah hazarâtının ahvâlinden küçük bir örnek göstermek istiyor. Onlar, vücud kaydından kurtulmuş oldukları için uyanıkken de tabiî hislerin yorgunluğundan âzâde bulunurlar diyor ve ta'rife devâm ediyor :

3183

اوليا اصحاب كهفند اى عنود

در قيام و در تقلب هم رقود

Evliyâ ashâb-ı kehfend ey anûd,
Der kiyâm-û-der tekallub hüm rükûd.

«Ey inadcı kimse; evliyâ hazarâtı ayakta iken de, dönüp dolaşırken de Ashâb-ı Kehf gibi uykudadır».

3184

مى كشد شان بى تكلف در فعال

بى خبر ذات اليمين ذات الشمال

Mikeşed şan bî tekellüf der fiâl,
Bihaber zâtelyemin zâteşşimâl.

«Cenâb-ı Hak onları tekellüfsüz ve zahmetsiz, hattâ habersiz olarak sağa, sola çevirir».

Ashâb-ı Kehf : Dinlerini muhafaza için bir mağaraya sığınmış ve

orada uyuya kalmış birkaç kişidir. Allah, onları uykuda oldukları halde sağ ve sol taraflarına çevirdiğini Kur'ânında beyân ediyor. İşte evliyâullah da böyledir. Onlar da Allahın tedbir ve taktîbiyle hareket ederler. Hareket kendiliklerinden olmadığı için de zahmet ve meşakkat duymazlar.

3185

چیست آن ذات الیمین فعل حسن

چیست آن ذات الشمال اشغال تن

Çîst an zâtelyemin fi'l-î hasen,
Çîst an zâteşşimal engâl-i ten.

«O zâtülyemin nedir? Tâât ve ibâdâttaki ef'âl-i hasenedir. O zâtüşşimâl nedir? Yemek, içmek, gezip dolaşmak gibi bedenî meşguliyyettir».

Kur'ân-ı Kerimdeki :

وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ

Yâni : **«Biz onları sağ ve sol taraflarına çevirirdik[44]»** Âyet-i Kerimesini Cenâb-ı Pîr (fi'l-i hasen) ve (meşgûliyyet-i beden) diye te'vil ediyor. Bu sûretle demek oluyor ki, enbiyâ ve evliyânın tâât ve ibâdâtta bulunması ve beşeriyyet icabı cismâni işlerle meşgul olması, Allahın irâdesi ve tasarrufiyledir. Bu hareketlerde onların hiç bir tedbîri, hattâ haberleri yoktur.

3186

میرود این هردو کار از انبیا

بی‌خبر زین هردو ایشان چون صدا

Mîreved in herdü kâr ez enbiyâ,
Bihaber zinherdu işan çun sadâ.

«Bu iki iş, yânî cismânî ve rûhânî hareket, enbiyâda da vâki' olur. Fakat onların bu hareketlerden haberleri yoktur. Onlar sükût ve hareketlerinde aks-i sadâya benzerler».

---

(44) Sûre-i Kehf : 18.

گر صدایت بشنواند خیر و شر

ذات که باشد ز هردو بی‌خبر

Ger sadâyet bişnevâned hayr-u-şer,
Zât-ı küh bâşed'ez herdû bîhaber.

«Aks-i sadâ, sana hayr ve şerre dâir ses işittirse de, dağın ikisinden de haberi yoktur».

Dağlık arâzîde ses aksi işitildiği ma'lumdur. O aks; hayr da, şer de olabilir ve onu herkes işitir. Yalnız dağ, o aksin ne olduğundan haberdâr değildir. İşte enbiyâ ve evliyânın hâli de böyledir. Onların sözleri ve fiilleri, Tecellî-i İlâhî'nin aksinden ibârettir. Kur'ânda :

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝

Yânî : **«Peygamber hevâ vü hevesle kendiliğinden söz söylemez. Onun sözleri kalbine ilhâm olunan vahiydir[45]»** buyurulmuştur.

Hazret-i Peygamber Aleyhisselât Efendimizin : **«Ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy gelir»** buyurduğu gibi enbiyâ ve evliyânın bir beşeriyyeti, bir de nübüvveti, yâhud vilâyeti vardır. Beşeriyyetleri i'tibâriyle eşyâyı bilirler. Nübüvvetleri, yâhud vilâyetleri i'tibâriyle ise Hakkın tecellîsine mâ'kes olurlar. Allah ne yaptırırsa onu yaparlar, ne söyletirse onu söylerler.

«MİSÂFİRİN HAZRET-İ YÛSÜF'E : "HER BAKIŞINDA GÜZEL YÜZÜNÜ GÖRÜP, BENİ DE HATIRLAMAN İÇİN SANA HEDİYYE OLARAK BİR AYNA GETİRDİM" DEMESİ»

3188

گفت یوسف هین بیاور ارمغان

او ز شرم این تقاضا زد فغان

Gôft Yûsuf hin biyâver armeğan,
Ô zişərm-î in takâzâ zed fiğan.

Yûsüf Aleyhisselâm, misâfire : Haydi bakalım, hediyyeni getir, ver dedi. O da bu talebden sıkıldığı için feryâd edecek hâle geldi».

(45) Sûrei Necm : 3-4.

3189

گفت من چند ارمغان جستم ترا
ارمغانی در نظر نامد مرا

Gôft men çend armeğân cüstem turâ,
Armeğânî der nazar nâmed merâ.

«Misâfir dedi ki: Senin için bir çok hediyye aradım, lâkin hiç birini gözüm tutmadı».

3190

حبه‌را جانب کان چون برم
قطره‌را سوی عمان چون برم

Habbe-îrâ cânib-î kan çun berem,
Katre-îrâ sûy-ı umman çun berem.

«Bir habbe altını bir ma'dene, bir damla suyu bir ummâna nasıl götüreyim dedim».

3191

زیره‌را من سوی کرمان آورم
گر بپیش تو دل و جان آورم

Zîre râ men sûy-ı Kirman âverem,
Ger bepîş-î tû dil-û-can âverem.

«Eğer sana hediyye olarak kalbimi ve rûhumu takdim etseydim Kirmân vilâyetine kimyon götürmüş gibi olacaktım».

Acemistânın Kirmân vilâyetinde çok kimyon yetiştiği için oralarda kıymeti yokmuş. Misâfir de getireceği kalb ve rûh hediyyesini kimyona, Yûsüf peygamberi ise Kirmâna benzetiyor. Onun huzurunda takdimesinin pek değersiz kalacağını anlatmak istiyor ve diyor ki :

3192

نیست تخمی کاندرین انبار نیست

غیر حسن تو که آنرا یار نیست

Nîst tohmî k'enderîn enbâr nîst,
Gayr-ı husn-î tu ki anrâ yâr nîst.

«Bu anbarda, yâni senin indinde ve Mısır kıt'asında bulunmayan bir tohum, yânî bir şey yoktur, her şey bol bol mevcuddur. Ancak senin güzelliğin müstesnâdır ki, onun eşi bulunmaz».

3193

لایق آن دیدم که من آیینهٔ

پیش تو آرم چو نور سینهٔ

Lâyık an dîdem ki men âyîne-î,
Piş-i tû ârem çu nur-î sîne-î.

«Nihâyet münevver bir kalb gibi, cilâli bir aynayı huzûruna getirmeyi münâsib gördüm».

3194

تا ببینی روی خوب خود دران

ای تو چون خورشید نور آسمان

Tâ bibînî rûy-ı hûb-î hod derân,
Ey tu çun hurşîd nûr-î âsmân.

«Ey güneş gibi semânın nûru olan Hazret-i Yûsüf; o aynada güzel yüzünü göresin».

3195

آیینه آوردمت ای روشنی

تا چو بینی روی خود یادم کنی

Âynê âverdemet ey rûşenî,
Tâ çu bînî rûy-ı hod yâdem kunî.

«Ey cemâli parlak olan nûr-i musavver; yüzünü gördükçe beni hatırlayasın diye sana ayna getirdim». Misâfir bunu söyliyerek :

3196

آینه بیرون کشید او از بغل
خوررا آینه باشد مشتغل

Âynê bîrun keşid ô ez beğel,
Hûbrâ âyîne bâşed muşteğel.

«Koltuğunun altından bir ayna çıkardı. Ayna bir güzelin meşgul olacağı şeydir».

Buradaki misâfirden maksad: Tarîk-ı Hak sâlikidir. Yûsüften murâd da cemîl-i alelıtlak olan Cenâb-ı Haktır. Hadîs-i Şerîfte: **«Allah güzeldir, cemâli sever»** buyurulmuştur. Âyine ise, Tecelliyât-ı İlâhiyyenin ma'kesi bulunan kalbdir. Allahın huzuruna saf ve mücellâ bir kalb götürmelidir ki, onun tecellîsine ma'kes olabilsin. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۝ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yânî: **«Kıyâmet öyle bir gündür ki, o gün, ne malın, ne evlâdın faydası olur. Ancak kalb-i selîm ile Allahın huzuruna çıkabilenler kazanır[46]»** buyurulmuştur.

Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler,
(Yevme lâ yenfe'u)de kalb-i selîm isterler.

Misâfirin, Hazret-i Yûsüfe, hüsnünü gösterecek bir ayna getirmesi dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ her şey için bir ayna bulunduğunun beyânına şürû' edip buyuruyor ki:

3197

آینه هستی چه باشد نیستی
نیستی بر گر تو ابله نیستی

Âynê-i hestî çıbâşed nîstî,
Nîstî ber, ger tu ebleh nîstî.

«Varlık aynası nedir? Yokluktur. Eğer abdal değilsen sen de obir tarafa yokluk götür».

---

(46) Sûrei Şuara: 88-89.

Ma'lumdur ki, her şey zıddı ile münkeşif olur. Gündüzün ve nûrun belli olması, gecenin ve karanlığın görünmesi ve belli olmasiyledir. Gece ve karanlık, gündüzün ve nûrun görünmesine ayna demektir. O hâlde ey sâlık; sen de o vâcib'ül-vücûdun dergâhına yokluk götür ki, senin yokluğun onun varlığına ayna olsun.

3198

هستی اندر نیستی بتوان نمود
مالداران بر فقیر آرند جود

Hesti ender nisti bütvan numûd,
Mâldâran ber fakir ârênd cûd.

«Varlık ancak yoklukta görünür. Nitekim zenginler fukarâya cûd u sehâda bulunurlar».

Zengin olanlar, fakirlere in'âm ü ihsân ederler. Bununla kendilerinin zengin bulunduklarını göstermiş olurlar. Demek ki, zenginlerin varlığı, fukarânın yoksulluğu ile görünüyor.

3199

آینهٔ صافی نان خود گرسنه‌ست
سوخته هم آینهٔ آتش‌زنه‌ست

Ayne-î sâfiy-i nan hod gursinest,
Sohte hem âyne-i âteşzenest.

«Ekmeğin parlak aynası aç olandır. Çakmağın aynası da kavdır».

Ekmekteki doyuruculuk hassası, aç kimselerin onu yiyip doymasiyle, çakmaktaki ateşin mevcûdiyyeti de kavı yakmasiyle belli olur. O halde aç, ekmeğin, kav çakmağın aynasıdır.

3200

نیستی و نقص هر جایی که خاست
آینهٔ خوبی جمله پیشه‌هاست

Nîstî-vû-nâks hercâyîki hast,
Ayne-î hûbîyi cümle pîşehâst.

«Yokluk ve noksanlık nerede zuhûr ederse bütün san'atlerdeki güzelliğin aynası olur».

Hazret-i Mevlânâ, bu beytin ma'nâsını şu misâllerle îzâh ediyor:

3201

چونکه جامه‌جست و دوزیده بود
مظهر فرهنگ درزی کی شود

Çunki câme cust-u-dôzîde buved,
Mazhar-î ferheng-ı derzî key şeved.

«Elbise biçimli ve dikilmiş olursa, terzideki ustalığın nasıl mazharı olur».

Gayet mâhir bir terzi farzedelim ki, dükkânında oturup duruyor. Onu orada öyle görmekle san'atkârlığını anlayabilir miyiz? Hayır. Ya, elbisemiz olmadığı için yeni bir kostüm yaptırmalı, yâhud paltomuzu tâmir•etirmeliyiz ki, terzinin mahâreti olup olmadığını anlayalım. Demek ki, yokluk ve eksiklik, san'atin zuhûrüne sebeb ve san'atkârın mahâretine ayna oluyormuş.

3202

ناتراشیده همی باید جذوع
تا دروگر اصل سازد یا فروع

Nâterâşîdê hemî bâyed cuzû',
Tâ durger âsl sâzed yê furû'.

«Kalın ağaç dalları yontulmamış ve işlenmemiş olmalı ki, usta bir dülger, onları tesviye ederek ya temel direği, yâhud duvar hatılı veyâhud tavan kirişi yapsın».

3203

خواجهٔ اشکسته‌بند آنجا رود
که درآنجا پای اشکسته بود

Hâce-i işkeste-bend ancâ reved,
Ki der ancâ pâyı işkeste buved.

«Kırık saran, yâni çıkıkçı, ayağı kırılmış bir adamın bulunduğu yere gider».

3204

کی شود چون نیست رنجور و نزار
آن جمال صنعت طب آشکار

Key şeved çun nîst rencûr-û-nizâr,
An cemâl-î san'at-î tıbb âşikâr.

«Hasta ve zayıf olmazsa hekimlik san'atinin güzelliği nasıl meydana çıkar?»

3205

خواری و دونی مسها بر ملا
گر نباشد کی نماید کیمیا

Hâri-yû-dûnî-i mishâ ber melâ,
Ger nebâşed key numâyed kîmyâ.

«Bakırın herkes indindeki hakirliği ve ucuzluğu olmasaydı kimyâ nasıl görünebilirdi?»

Buradaki kimyâ eskilerin altın yapmak için uğraşmalarıdır. Gûyâ o uğraşmalar neticesinde elde edilen ve (iksir) denilen bir maddeden cüz'î bir mikdârı, meselâ bakır bir tepsiye sürülecek olursa, o tepsi altın oluverirmiş. Mevlânânın bu misâli göstermesi o zamânın anlayışına göredir.

3206

نقصها آینهٔ وصف کمال
وان حقارت آینهٔ عز و جلال

Nakshâ âyîne-î vasf-î kemâl,
Van hakâret ayne-î ızz-û-celâl.

«Eksiklikler kemâl vasfının, muhakkarlık da izzet ve azametin aynalarıdır».

3207

زانکه ضدرا ضد کند پیدا یقین
زانکه باسیرکه بدیدست انگبین

Z'ânki zıdrâ zıd kuned peydâ yakîn,
Z'ânki bâsirkê bedîdest engebîn.

«Çünkü zıddı gösteren zıddıdır. Nitekim balın tatlılığı, sirkenin ekşiliği ile belli olur».

3208

هرکه نقص خویشرا دید و شناخت
اندر استکمال خود ده اسبه تاخت

Herki naks-î hîşrâ dîd-u-şinaht,
Ender istikmâl-ı hod deh esbe tâht.

«Her kim kendi noksânını görür ve tanırsa nefsini kemâle erdirmek için âdetâ on atla ve fevkal'âde bir sür'atle koşar».

(De esbe) ta'biri: Çok sür'atli gitmekten kinâyedir. Gûyâ süvârinin bindiği at, sür'atinden çatlayacak olursa diğerlerine binip koşturmak üzere yedeğinde dokuz dâne at olan demektir. Yedeğinde tek at bulunan süvâriye (dü esbe) derler.

3209

زان نمی پرد بسوی ذوالجلال
کو گمانی می برد خودرا کمال

Z'ân nemîperred be sûy-î zul-celâl,
K'ô gumânî mî bered hodrâ kemâl.

«Kendisinde kemâl vehmeden kimse, nefsinde noksan görmeyişinden ve onu ikmâle çalışmayışından dolayı zülcelâl vel'ifdâl olan Allah tarafına uçamaz».

Kusûrunu gören kimsenin onu tamamlamaya çalışacağını, kendinde kemâl vehmeyleyenin ise Allaha vâsıl olamayacağını beyân ettikten sonra Cenâb-ı Pir; ucb, yâni kendini beğenmenin kötülüğünü anlatmak için diyor ki:

3210

علتی بدتر ز پندار کمال
نیست اندر جان تو ای ذو دلال

İlletî bedter zı pindâr-î kemâl,
Nîst ender cân-ı tu ey zü delâl.

«Ey nazlı ve azametli kimse, yâni ey kendini kâmil sanan ve o vehmettiği kemâle aldanan; senin rûhunda kendini kemâl sâhibi zannetmekten daha kötü bir illet yoktur».

3211

از دل و از دیده‌أت بس خون رود
تا ز تو این معجبی بیرون رود

Ez dıl-û-ez dîdeet bes hun reved,
Tâ zı tô in mû'cebî bîrun reved.

«Senden bu kendini beğenmek illeti zâil oluncaya kadar gözünden ve gönlünden çok kan gitmelidir».

Yânî yüreğinden kan gidercesine mücâhede etmeli ve gözlerinden kanlı yaşlar dökmelisin ki, o illetten kurtulabilesin.

3212

علت ابلیس انا خیر بدست
وین مرض در نفس هر مخلوق هست

İllet-î İblis enê hayrun budest,
Vin maraz der nefs-ı her mahlûk hêst.

«Şeytanın illeti (Ene hayrun) yânî (Ben daha hayırlıyım) demesi idi. Bu hastalık her mahlûkun nefsinde vardır».

Meleklerle berâber şeytan da Hazret-i Âdeme secde etmeye me'mur olmuştu. Melekler secde ettiler. Şeytan :

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni: **«Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu topraktan halkettin[47]»** diyerek secde etmedi. Nefsinde kemâl görmesi dolayısiyle (Ene hayrun) demesi, Rahmet-i İlâhiyyeden me'yûs ve Dergâh-ı Rabbâniden matrud olmasına sebeb teşkil etti. Bu kendini beğenme illeti Şeytana da münhasır değildir. Her mahlûkun nefsinde az çok vardır. Husûsiyle kadınlarda pek fazladır. Ben yaşlıyım; yâhud çirkinim i'tirâfında bulunmuş bir kadın ne görülmüş, ne de işitilmiştir. Hele ba'zılarının boyacı küpüne düşmüş çakal gibi renk renk boyanmaları, çirkinliklerini artırmakta, onlar ise bunu süs sanmakta ve güzelleştim diye aldanmaktadır.

Düzgünle gerilmez buruşuk bir yüz,
Boyayla incelmez kalın bir dudak.
İnsâf aynasına bir kerre bak da,
Kendini maskara etmeyi bırak.

Tabîb-i İlâhi, bir mürşid-i kâmil lâzımdır ki, o illeti tedâvi etsin ve nüks etmeyecek bir hâle getirsin.

3213

گرچه خودرا بس شکسته بیند او
آب صافی دان و سرگین زیر جو

Gerçi hodrâ bes şikeste bîned ô,
Âb-ı sâfî dân-u-sergin zîr-ı cô.

«Kemâl sâhibi olduğunu vehmeden kimse sûretâ kendini âciz görür. Fakat onun bu hâli, dibinde pislik bulunan bir dere suyunun berrâk görünmesine benzer».

Eski talebemden biri vardır ki, oldukça ma'lûmâtlı ve mağrurdur. Bu tabiatı bırakmasını kendisine çok defa söylemiş olduğum bu genç, birgün bana bir mektub göndermiş, gururlanmamaya çalıştığını söyledikten sonra bulunduğu yerin irfan mühitinde epeyce bir mevki' yaptığını da yazmıştı.

---

(47) Sûrei Araf: 12.

چون بشوراند ترا در امتحان
آب سرگین رنگ گردد در زمان

Çun bışôrâned turâ der imtihân,
Âb sergin-rêng gerded der zemân.

«Ey böyle olan kimse; eğer biri imtihan kastıyle seni kızdırır ve bulandırırsa, suyun bulanıklığı ve pisliği derhal meydana çıkar».

Yânî kemâline mağrur olan bir kimse; suretâ mahviyyet göstermeğe çalışır, aczinden, noksanından bahseder durur. Lâkin bu mahviyyet, ciddi değil, gösteriş içindir. Hele biri onu bir parça eşelesin ve bulandırsın, derhal içindeki bulanıklık, yânî kemal vehmi meydana çıkar ve kâmillik da'vasına kalkar.

3215

در تك جو هست سرگین ای فتی
گرچه جو صافی نماید مر ترا

Der tek-î cô hêst sergin ey fetâ,
Gerçî cô sâfi numâyed mer turâ.

«Ey yiğit; sana berrak görünse de çayın dibinde gübre vardır».

Yânî, ey böyle suretâ mahviyyet gösterenleri görüp de onları saf bir dere zanneden kimse; sakın aldanma! O saf sandığın ırmağın dibi pislikle doludur. O pisliği defedip atmak herkesin elinden gelmez.

3216

هست پیر راهدان پر فطن
باغهای نفس کل را جوی کن

Hêst pîr-î râhdân-î pur fitan,
Bâğhây-î nefs-ı gılrâ cûy-ken.

«Yol bilen, zekâ ve fetânet sâhibi olan pîr-i kâmil vardır ki, çamurlu nefs bağlarına arklar açar ve su akıtıp oralardaki mezbeleyi temizler».

Ucb ve gurura düşmüş, vehm-i kemâle tutulmuş kimselerin nefslerini Hazret-i Mevlânâ, çamur ve mezbele ile dolmuş bağ hendeklerine,

mürşid-i kâmili de bol su salıverip o hendekteki çamurları ve mezbeleyi temizleyen zât'e benzetiyor ve; Sen de öyle bir mürşide müracaat eyle ki, onun himmeti feyezânıyle o kalbindeki bataklık çamuru da ucb ve gurur süprüntüsü temizlensin diyor.

3217

کی تواند جوی خودرا پاک کرد
نافع از علم خدا شد علم مرد

Key tuvâned côy-ı hodrâ pâk kerd,
Nâfı' ez ilm-i Hodâ şud ilm-ı merd.

«Bir kimse kendi deresini nasıl temizleyebilir? Ancak İlm-i İlâhiden müstefiz olan bir mürşidin ilmi ona menfeat verir».

Meselâ bir adamın bağı ve etrâfında arkı bulunur. O ark; toz, toprak ve moloz ile dolar, sonra yağmur ve sel sulariyle çamur ve batak hâlini alır. O bataklık, sivrisinek kaynağı olduğu gibi, sel sularını almayacağı için bağa da zararı dokunur. O bataklığın temizlenmesi için, temizlemesini bilen bir kimse lâzımdır ki, bataklık tathir edilsin. İçinden billur gibi su akan bir dere hâline getirilsin.

İşte ucb ve gurur ile dolu bir kalb, böyle bataklık halini alır. Onun suyunu berrak bir dere yapacak olan da mürşid-i kâmildir.

Ba'zı kimseler vardır ki, kitab okumakla nefsini ıslâh edeceğine, kalbindeki ucb ve gururu gidereceğine inanmıştır. Böyle bir hareket kendi kendine tıb kitabları okuyup da hasta tedâvisine kalkışmak gibidir. Doktorlar bile hastalandıkları vakit kendilerini başka bir doktora tedavi ettirirler. Çünkü bir adam kendi derdini hakkiyle teşhis edemez.

Hazret-i Mevlânâ bir misâl getiriyor ve diyor ki :

3218

کی تراشد تیغ دستهٔ خویش را
رو بجراحی سپار این ریش را

Key terâşed tîğ destê-i hişrâ,
Rev be cerrâhi sıpar in rîşrâ.

«Bıçak kendi sapını nasıl yontar? Sen git de bu yarayı bir cerraha göster».

«Bıçak sapını yontamaz» diye bir darb-ı mesel vardır. Evet. Kılıç, bıçak gibi kesici âletler başka şeyleri kestikleri halde saplarını yontamazlar. Bunun gibi hasta ve yaralı adam da kendini iyi edemez. Öyle bir adamın doktora, bir operatöre mürâceatı lâzım gelir. Ahlâk hastası ve mâ'nen yaralı olanların da tasfiye-i ahlâk hekimi bulunan bir mürşide ilticâsı gerektir.

3219

بر سر هر ریش جمع آمد مگس
تا نبیند قبح ریش خویش کس

Ber ser-î her rîş cem' âmed meges,
Tâ nebîned kubh-ı rîş-î hîş kes.

«Kimse yarasının çirkinliğini görmesin diye her yaranın üstüne sinek toplanır».

Bundan maksad ne? diyecek olursan:

3220

آن مگس اندیشه‌ها وان مال تو
ریش تو آن ظلمت احوال تو

An meges endîşehâ v'an mâl-ı tû,
Rîş-ı tu ân zulmet-î ahval-ı tû.

«O sinek, senin yanlış düşüncelerinle kalben bağlandığın maldır. Yara ise senin karanlık ahvâlindir».

3221

ور نهد مرهم بر ان ریش تو پیر
ان زمان ساکن شود درد و نفیر

Ver nihed merhem ber an rîş-î tu pir,
An zeman sâkın şeved derd-û-nefîr.

«Eğer tabib-i mâ'nevî olan pir-i kâmil, sendeki yaranın üstüne merhem koyacak olursa o vakit derdin sâkin olur ve feryâdın diner».

تا که پندارد که صحت یافتست
پرتو مرهم بر آنجا تافتست

Tâ ki pindâred ki sıhhat yâftest,
Pertev-î merhem ber ancâ tâftest.

«Yaralı ve derdli olan kendiliğinden sıhhat bulduğunu zanneder. Halbuki pirin koymuş olduğu merhemin eseri orada parlar durur».

Yâni pir-i kâmilin nazarı ve terbiyesi müsbet te'sir göstermiştir.

3223

هین ز مرهم سرمکش ای پشت ریش
وان ز پرتودان مدار از اصل خویش

Hin zı merhem sermekeş ey pûşt-rîş,
Vân zıpertevdan, medan ez asl-ı hîş.

«Ey sırtı yaralı; sakın o merhemi bırakma. O sıhhati de kendiliğinden değil, merhemin te'sirinden bil».

«VAHY NÛRUNUN KENDİSİNE AKSETMESİ DOLAYISİYLE VAHY KÂTİBİNİN BİR ÂYETİ PEYGAMBER ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂMDAN EVVEL OKUMASI VE: "BEN DE MAHALL-İ VAHYİM!" DİYEREK MÜRTED OLMASI»

Bu vahy kâtibi: Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh idi. İnsanın yaradılışı hakkında olan:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ
مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ
اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

Yâni : **«Biz, hakikaten insan cinsini çamurdan bir sülâleden,** (yâni çamurdan mahlûk olan Âdem Aleyhisselâmın zürriyetinden) **yarattık; sonra onu mekânetli bir karargâhta bir nutfe, bir meni yaptık, sonra o nutfeyi pıhtılaşmış kan hâline getirdik, sonra o pıhtılaşmış kanı et parçası hâline getirdik; sonra o et parçasına kemikler yarattık, sonra o kemiklere et kapladık, sonra ona bambaşka bir hilkat** (yânî ruh) **verdik[18]».**

Aleyhisselât Efendimiz bu Âyeti okuyor, Abdullah bin Sa'd da yazıyordu. Buraya gelince kâtip hayretinden : **«Yaradanların en güzeli olan Allah, ne mübârek bir zât-i ecell ü a'lâdır.»** deyiverdi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri de : **(Yaz öyle nâzil oldu)** buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Sa'd : «Eğer Muhammed, kendisine vahy gelen bir peygamberse ben de peygamberim. Bana da vahy geldi!» diyerek mürted oldu ve Mekkeye kaçtı.

Mekke fethi esnâsında bir kaç kişiden maadâsına aman verilmişti. Abdullah bin Sa'd da amandan hâriç kalanlar arasında idi. Fakat o, süt kardeşi bulunan Hazret-i Osmana dehâlet etti. Osmanın şefâati ve şefâatteki ısrârı üzerine afvedildi. Yeniden müslüman oldu. Hazret-i Ömer zamanında vukua gelen Mısır fethinde Amr bin-il-Âs'ın maiyyetinde bulundu. Hazret-i Osman halîfe olunca onu Mısır vâlisi yaptı. O da Afrikaya doğru ilerledi. (Harbül'abâdile) denilen (Sübeytıle) muhârebesinde başkumandan bulunuyordu. (Abdullah bin-il-Zübeyr) ve sâir zevâtın yardımıyle o harbi kazandı. Sonra Mısırda bir adamı döverek öldürdü. Bundan dolayı Mısırlılar Medineye bir hey'et gönderdiler. Kûfe ve Basradan da böyle şikâyetçi bir hey'et gelmişti. Hazret-i Alinin tavassutuyla İbn-i Sa'd Mısır vâliliğinden azledildi. Yerine (Muhammed bin Ebi Bekr) ta'yin olunup Mısır hey'etiyle birlikte me'mûriyyetine giderken yolda halîfenin kölesini yakaladılar, üstünde İbn-i Sa'da hitaben yazılmış bir mektup buldular. Mektupta eski vâliye yerinde oturması ve şikâyetçilerle, İbn-i Ebi Bekrin katlolunması tavsiye ediliyordu. Bunun üzerine geri döndüler. Kûfe ve Basra şikâyetçilerini de celbettiler. Hazret-i Osman; kölenin ve mektuptaki mührün kendisine âid olduğunu, fakat böyle bir mektup yazılmasına emir vermediği gibi yazıldığından da haberdâr olmadığını söyledi. Bu fitneyi çıkaranın halife kâtibi Mervan bin-il-Hakem olduğu anlaşıldı. Cezâsını vermek üzere onu halifeden istediler, teslim etmediği için de Hazret-i Osmanı şehid ettiler. İbn-i Sa'd, Muâviyenin devr-i saltanatında öldü.

Okunan Âyet-i Kerimeye taalluku olan bir fıkrayı da nakledeyim: Bir aralık din lehinde söz söylemek âdetâ haram sayılıyor, aleyhinde hezeyân etmek ise mübah görülüyor, ba'zı huluskâr muallimler de bil-

(18) Sûre-i Mü'minûn : 12 : 14.

mem kime yaranmak için din hakkında bilir bilmez dil uzatıyor ve talebenin zihnini çeliyorlardı. Bunlardan biri bir gün bana:

— Âyetle Hadis arasında bir tenâkuz buldum! dedi.

— Ne gibi? diye sordum. Aramızda şöyle bir muhavere geçti:

— Kur'ân, Âdemin topraktan yaradıldığını haber veriyor. Peygamber ise kızını Aliye nikâh ettiği sırada, insanı sudan yaradan Allaha hamdolsun demiş.

— Ey?

— Bu bir tenâkuz değil mi? Allah topraktan diyor, Peygamber sudan diyor. Birinin dediğini öbürü nakzediyor!

— Mirim; tenâkuz var amma Âyetle Hadîste değil, senin anlayışında.

— Neden?

— Allahın topraktan yaratıldığını haber verdiği kim? Âdem değil mi?

— Evet.

— Peygamberin sudan, yânî mâ-i menîden halk edildiğini söylediği kim? Âdemin evlâdı ve ahfâdı değil mi?

— Hâ!

— Yâ tekrar edeyim: Tenâkuz Âyetle Hadiste değil, senin anlayışında, daha doğrusu anlamayışında!

Bu kadarcık bir şeye aklı ermeyen münekkid bey, sükûta mecbur olmuştu.

Bahsimize gelelim.

3224

پیش از عثمان یکی نساخ بود

کو بنسخ وحی جدی می‌نمود

Pîş êz Osman yekî nessâh bûd,
K'ô bênesh-î vahy ciddî mînumûd.

«Hazret-i Osmandan evvel bir yazıcı vardı ki, vahyolunan Âyetleri yazmaya ciddiyyetle çalışırdı».

Devr-i Seâdette kâtiplik hizmetinde müteaddid zevât bulunmuş, bunların sayısı kırk altıya kadar çıkarılmıştır. (İbn-i Abdi Rabbihi)nin (İkdülferid) isimli kitabındaki beyânına göre (Hazret-i Ali) ile (Hazret-i Osman) vahy kâtibi idiler. Bunlar bulunmadığı vakit (Übeyy bin Ka'b) ile (Zeyd bin Sâbit) yazarlardı. Onlar da bulunmazsa başkaları kitâbet ederlerdi.

(Hâlid bin Said bin Ebil'as) ile (Muâviye bin Ebi Süfyân) Resûlullâhın bazı işlerini yazarlardı. (Mugire bin Şu'be) ile (Husayn bin Nümeyr) halk arasında yazıcılık ederlerdi. Hâlid bin Said ile Muâviye bulunmazlarsa onların vazifelerini de görürlerdi. (Zeyd bin Erkam) ile (Ala' bin Ukbe) ehâlinin umûr u husûsunu tahrir ederlerdi. (Huzeyfe bin-il-Yemân) mahsûlât-ı arziyyenin kaydına me'mur idi. (Zeyd bin Sâbit) ba'zan hükümdârlara ve emirlere gönderilecek mektupları da yazardı. (Muaykib bin Ebî Fâtıme) Resûlullahın mühürdârı olduğu gibi muhârebelerde ele geçen ganîmetlerin kâtibi, (Abdullah bin Erkam) bütün kâtiblerin nâibi idi ki, hangisi bulunmazsa onun vazîfesini görürdü. Bir de (Husayn bin Zübeyr) vardı ki, (Hudeybiye müsâlehasını) yazmak için taraf-ı Peygamberiden buna emir verildiği hâlde Kureyş murahhası (Süheyl bin Amr) ın kabul etmemesi üzerine müsâlehanâme Hazret-i Alinin kalemiyle yazılmıştı.

Abdullah bin Sa'd da evvelce vahy kâtipliği hizmetinde bulunmuş, fakat o mukaddes vazîfenin kıymetini bilememişti.

3225

پرتو آن وحی بروی تافتی
او درون خویش حکمت یافتی

Pertev-i an vahy bervey tâfti,
Ô derûn-î hîş hikmet yâftî.

«Peygambere gelen vahyin nûru ona aksederdi de kalbinde hikmet ve ma'rifet bulurdu».

3226

عین آن حکمت بفرمودی رسول
زین قدر گمراه شد آن بوالفضول

Ayn-ı an hikmet bıfermûdi Resûl,
Zîn kadr gumrâh şûd ân bul-Fuzûl.

«Hazret-i Peygamber de aynen o hikmeti ifâde buyururdu. O herzevekil, bundan o kadar sapıttı ki:»

3227

کانچه میگوید رسول مستنیر
مر مرا هست آن حقیقت در ضمیر

K'ânçı migôyed resul-î mustenir,
Mer merâ hest an hakîkat der zamir.

«Münevver Peygamber ne söylüyorsa o hakîkat benim de kalbime doğuyor, demeye başladı».

3228

پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول
قهر حق آورد بر جانش نزول

Pertev-î endîşeeş zed ber Resûl,
Kahr-ı Hakk âvêrd ber cânеş nuzûl.

«Onun bu düşüncesi Resûl Aleyhisselâma münkeşif oldu. Yâni zamirindeki hıyâneti anladı. Allahın kahrı da o kâzib kâtibin canına indi» ve

3229

هم ز نساخی برآمد هم ز دین
شد عدو مصطفی و دین بکین

Hem zı nessâhi ber âmed, hem zıdîn,
Şud adüvv-î Mustafâ-vû-din bekîn.

«Hem kâtiplikten, hem müslümanlıktan çıktı. Hazret-i Mustafa Aleyhi Ekmelüttehâyânın ve Din-i İslâmın kindar düşmanı oldu».

3230

مصطفی فرمود کای گبر عنود
چون سیه گشتی اگر نور از تو بود

Mustafâ fermûd k'ey gebr-i anûd,
Çun siyeh geşti eger nur ez tu bûd.

«Mustafa Aleyhisselâtü Vesselâm buyurdu ki: Ey inadcı kâfir; eğer o nur senden idiyse nasıl oldu da böyle kapkara bir gâvur oldun?»

3231

گر تو ینبوع الهی بوده‌ای
اینچنین آب سیه نگشوده‌ای

Ger tu yenbû-î ilâhî bûde-î,
Înçunin âb-î siyeh negşûde-î.

«Eğer sen İlâhi bir menba' olsaydın böyle simsiyah bir küfür suyu fışkırmazdın».

3232

تا که ناموسش به پیش این و آن
نشکند سربست این اورا دهان

Tâ ki nâmûseş bepîş-î in-u-an,
Neşkened berbêst in ôrâ dehân.

«Şuna buna karşı nâmus ve haysiyyeti kırılmasın diye bu husus onun ağzını tıkadı».

3233

اندرون میسوختش هم زین سبب
توبه کردن می‌نیارست این عجب

Enderun mîsôhtêş hem zin sebeb,
Tevbe kerden mîneyârest in aceb.

«Bu sebebden içerisi yanıyordu. Lâkin şaşılacak şey ki, tevbe etmeye de muktedir olamıyordu».

3234

آه میکرد و نبودش آه سود
چون در آمد تیغ و سررا در ربود

Âh mîkerd-û-nebûdeş âh sûd,
Çun der âmed tîğ-u-serrâ der rubûd.

«O mürted âh ediyordu. Fakat kılıç gelip kelleyi uçurunda âh etmenin faydası yoktur».

Yânî vahy kâtibi iken bir hezeyân etmişti. Evvelce Sâye-i Muhammedîde idrâk etmekte olduğu hikmetleri kalbinde duyamayınca o hikmetlerin kendinde değil, vahyin in'ikâsından olduğunu anladı. Anladı amma bir kerre inkâr etmiş olduğu için hakîkatı i'tiraf etmeye utandı. İçinden nedâmet duyduğu hâlde kibrinden lisânen tevbe ve istiğfara yanaşmadı. O sahte namus ve haysiyyet kuruntusu, daha doğrusu kibr ve azameti onun kafasına keskin bir kılıç gibi indi ve dinini, imanını uçurdu.

Sahte namus kuruntusu öyle bir şeydir ki :

3235

کرده حق ناموسرا صد من حدید
ای بسا بسته ببند نابدید

Kerde Hak nâmûsrâ sad men hadîd,
Ey besâ beste bebend-i nâbedîd.

«Allah, nâmusu, yânî kibr ve azameti yüz batman ağırlığında bir bend, bir bukağı, bir boyunduruk yapmıştır. Çok kimse vardır ki, bu görünmeyen kayda bağlıdır».

3236

کبر و کفر آنسان ببست آن راهرا
که نیارد کرد ظاهر آهرا

Kibr-u-kufr-ansan bıbest an râhrâ,
Ki neyâred kerd zâhir âhrâ.

«Mürted kâtibin kibr ile küfrü, onun yolunu öyle bağladı ki, kalben çektiği âhı bile izhâr edemiyordu».

3237

گفت اغلالاً فهم به مفمحون
نیست آن اغلال بر ما از برون

Gôft ağlâlen fehum bihi mukmehûn,
Nîst an ağlâl ber mâ ez bırûn.

«Cenâb-ı Hak :

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

buyurmuştur ki : o boyunduruklar hâricden değildir».

Sûre-i (Yâsin) deki bir Âyete işâret ediliyor :

Yânî : **«Biz, o münkir ve kâfirlerin boyunlarında halkalar, boyunduruklar kıldık ki, o boyunduruklar çenelere kadar dayanır. O münkir ve kâfirler başları havada olarak haşrolunacaklardır[49]».**

Eski zamanlarda esirlerin boyunlarına demirden, yâhud ağaçtan halka takarlardı. Arabcada (gul), fârisîde (lâle) denilen o boyundurukların bir esîre takılmak üzere tek olanları bulunduğu gibi, müteaddid esirlere takılmak üzere âdetâ merdiven şeklinde olanları da vardı. Boyundurukların demiri, yâhud ağacı kalın ve yüksek olduğu için esîrin çenesine dayanır, başını havaya doğru kaldırmaya mecbur ederdi.

İşte Kıyâmette boyunlarına lâle geçirilecek olanlar da bu vaziyeti alacaklardır. Onun için abdest esnâsında boyuna meshedilirken : «Yâ Rabbî boynumu ateşten âzâd et, zincirlerden ve boyunduruklardan muhâfaza buyur» diye duâ edilir.

(Mukmahûn) kelimesi (ikmâh) masdarındandır. Kâmus tercemesinde bu lâfız : «Başı yukarıya kaldırıp, gözü aşağıya doğru dikmek ma'nâsınadır ve gerden-i bend icre olan esire, bağın muzâyakasından başını indirmeyip dâimâ yukarı tutturmak ma'nâsınadır.» diye izah edildikten sonra Hazret-i Ali Kerremallâhü vecheye hitâben şerefvârid olan : **«Ali; sen ve seni sevenler, Allahın huzuruna râzî ve marzî olduğunuz hâlde geleceksiniz. Senin düşmanların ise, Hak'kın gazabına uğramış ve kafaları boyunduruğun tazyıkından yukarı dikilmiş olduğu halde geleceklerdir.»** buyurulmuş ve Ali düşmanlarının boyunduruk içinde nasıl duracaklarını göstermek için Aleyhisselât Efendimiz mübârek boyunlarını tutmuşlardı.

Tefsir-i Hüseynî'de bu Âyetin nüzûlüne sebeb olarak deniliyor ki: «Ebû Cehl habisi : Muhammedi namaz kılarken görürsem kafasını kırayım! diye yemin etmişti. Birgün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri Ka'be hariminde namaz kılıyordu. Ebû Cehl görünce bir taş yakaladı ve atmak için kolunu kaldırdı. Fakat kolu tutuldu, âdetâ boynuna yapıştı, kaldı. Ne kadar zorladıysa kaldıramadı. Nihâyet uğuştura uğuştura ko-

(49) Sûrei Yasin : 8.

lunu boynundan ayırabildiler. O münâsebetle bu Âyet nâzil oldu ve kâfirlerin âhiretteki halleri beyân buyuruldu»

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Kibr u azamet yüzlerce batman ağırlığında demir bir halkadır ki, boyuna geçmiştir. Hem o halka hâricden değil, kendimizdendir ki, kibr u azametimizin boynumuza geçmiş timsâlidir.

3238

خلفهم سدا فاغشيناهم

مى نبيند بندرا پيش و پس او

Halfehum sedden feağşeynâhumû,
Mi nebîned bendrâ piş-û-pes ô.

«Onların önlerine ve ardlarına sed yaptık ki, o önde ve arkada olan bendi görmezler».

Bu beyt de Sûre-i (Yâsîn) deki bir Âyete telmihtir:

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ
أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ
لَا يُبْصِرُونَ

Yâni: **«Kâfirlerin önlerine bir sed yaptık, arkalarına da bir sed yaptık. Onların gözlerini örttük, onlar seddi göremezler[50]».**

Bu Âyet de biraz evvel söylenilen hâdisenin mâbâ'di bulunan bir vâkı'a dolayısiyle nâzil olmuştur: Ebû Cehl'in kolu tutulup da taşı atamayınca kabilesi efrâdından biri: «Ben gider, bu taşla Muhammedi öldürürüm!» diye kalktı. Lâkin yaklaşınca Zât-i Risâleti göremez oldu. Allahın hıfz u himâyesi Resûlullah ile o habis arasında bir sed teşkil eylemişti.

3239

رنك صحرا دارد آن سدى كه خاست

او نمى داند كه آن سد قضاست

Reng-ı sahrâ dâred an seddiki hast,
O nemîdâned ki an sedd-î kazast.

«Bir ovada bulunan bir sed, bir mânia uzaktan oranın renginde görünür. Onun gibi insanın vücûdu sahrâsında bulunan bir sed de vücud-

---

(50) Sûrei Yasin: 9.

daki şeyler renginde müşâhede olunur. Sâhibi, onun kaza seddi olduğunu farketmez».

Cenâb-ı Pîr, bu kaza seddini izâh için buyuruyor ki :

3240

شاهد تو سد روی شاهدست

مرشد تو سد گفت مرشدست

Şâhid-î tû sedd-ı rûy-î şahidest,
Murşid-î tû sedd-ı goft-î murşidest.

«Ey kaza seddine uğrayan; senin sevgilin, mahbûb-i hakikî olan Allah'ın cemâlini görmeye, mürşid sandığın mürâyinin dırıltıları, mürşid-i hakikî olan veliy-yi kâmilin sözlerini işitip anlamaya sed olur».

Yâni, âşık olduğunu iddia ediyorsun. Fakat senin aşkın Allahın aşkına, ma'şûkum dediğin de hakikî ma'şuka engel oluyor. Dervişim, mürşidim var diyorsun. Lâkin o mürşidim dediğin müteşeyyih senin yolunu vuruyor, hakikî mürşidin nasihat ve irşadını dinlemeye meydan vermiyor. İşte bu haller, hep kazâ seddidir.

3241

ای بسا کفاررا سودای دین

بندشان ناموس و کبر ان و این

Ey besâ küffârrâ sevdây-ı din,
Bend-ı şan nâmûs-u-kibr-î ân-u-în.

«Ne kadar kâfir vardır ki, kendilerinde din sevdası mevcuttur. Onların seddi de şunun bunun kibri ve nâmusudur».

Başka din sâlikleri arasında da din sevdâsında bulunanlar, meselâ Hristiyanlarda olduğu gibi, manastırlara kapananlar, dağ başlarında mağara kovuklarında ibâdetle meşgul olanlar vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîmde şu Âyetle onların bu hâli beyân buyurulmaktadır :

الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ

الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

Yâni : **«O kimseler ki, Dünyâ hayatında onların çalışmaları sapıktır, yâni boşuna ve yanlış olarak uğraşıyorlar. Çünkü Nübüvvet-i Muhammediyyeyi tasdik etmiyorlar. Halbuki onlar kendilerini hakikaten iyi bir iş yapıyor sanıyorlar[51]».**

Belki onların içinde de Nübüvvet-i Muhammediyyenin hakkâniyyetini idrâk etmiş olanlar bulunur. Fakat bunu i'tiraf edemezler. «Dindaşlarım ne der? Müslüman olursam mevkiim, şerefim, haysiyyetim kalmaz!» düşüncesi onlar için bir bend teşkil eder. O bağı koparıp kurtulamazlar.

3242

بند پنهان لیك از آهن بتر

بند آهن را کند پاره تبر

Bênd pinhan, lîk ez âhen beter,
Bend-ı âhenrâ kuned pârê teber.

«O bend gizli, lâkin demirden beter ve kuvvetlidir. Demir bendi balta kırar».

Evet, saydığım düşünceler gizli birer bağ gibi onları bağlar. Bu gizli düşüncelerden her biri, demir bendlerden daha kuvvetlidir. Çünkü demir bağlar balta ile, balyozla kırılır, fakat bu bağlar balyozla da kırılmaz.

3243

بند آهن را توان کردن جدا

بند غیبی را نداند کس دوا

Bend-ı âhenrâ tuvan kerden cudâ,
Bend-ı ğaybîrâ nedâned kes devâ.

«Demir bendi açmak ve kırmak sûretiyle bağladığı kimseden ayırmak mümkündür. Gaybi ve İlâhi bende ise kimse çâre bulamaz».

---

(51) Sûre-i Kehf : 104.

3244

مرد را زنبور اگر نیشی زند
طبع او آن لحظه بر دفعی تند

Merdrâ zenbur eger nişî zened,
Tâb-ı ô an lahza berdêfî tened.

«Bir adamı bir arı soksa onun tabiati, o acının def'ine uğraşır».

3245

زخم نیش اما چو از هستی تست
غم قوی گردد نگردد درد سست

Zahm-ı niş ammâ çun ez hestî-yi tust,
Ğam kavî gerded ne gerded dêrd sust.

«Lâkin iğne yarası senin varlığından ise acı artar, derd hafiflemez».

Yânî, insan vücûdünde bir müdafaa kuvveti vardır. Meselâ kesilmiş bir yer, derhal kapanmaya başlıyor, yara kapandıkça acısı azalıyor, nihâyet hiç bir ızdırabı kalmıyor. İşte arı sokmasına karşı tabîatin müdâfaası budur. Lâkin vücudda o kuvvet yoksa, meselâ şeker hastalığına tutulmuş bir bedense açılan yara çabucak kapanmıyor. Hele kangren olmış bir vücudun yarası gittikçe açılıyor ve yayılıyor. O vücudun sâhibi elemler, ızdırablar içinde kıvrana kıvrana ölüp gidiyor. Bunun gibi ezelen şakî olan bir bedbahtın hayatı da kangren olmuş bir vücud gibidir. Kendisinde iyi olmaya kabiliyyet yoktur. O halde öyle bir mahluk: Mâdem ki, öyle imişim, beyhûde neye uğraşayım? diye her şeyi bıraksın mı? Hayır... Hayır... Meselâ bir parmağı kangren olmuş bir vücûdu nasıl olsa ölecek diye bırakıyorlar mı? O parmağı, olmazsa eli, daha olmazsa kolu kesiyorlar, bu tedbirle bakiyye-i bedeni muvakkat da olsa kurtarıyorlar. Kangrenli bir vücud mâhir bir operatörün elinde kurtulduğu gibi, mâ'nevî kangren olmuş bir ruh da mâ'nevî tabib olan mürşid-i kâmilin terbiye ve tedâvisiyle halâs bulur.

Nitekim Hazret-i Mevlânâ da gelecek beytlerde Rahmet-i İlâhiyyeden ümid kesilmemesini tavsiye ediyor :

3246

شرح این از سینه بیرون می جهد
لیك می ترسم كه نومیدی دهد

Şerh-ı in ez sine birun mi cehed,
Lîk mîtersemki nevmidi dihed.

«Bu bahsin şerhi arzûsu gönülden fırlamak istiyor. Lâkin ümidsizlik vereceğinden, halkı ye'se düşüreceğinden korkuyorum».

3247

هین مشو نومید خودرا شاد کن
پیش آن فریاد رس فریاد کن

Hin meşev nevmîd hodrâ şâd kûn,
Pîş-ı an feryâd-res feryâd kun.

«Sakın me'yûs olma. Kendini şâd eyle. Feryâda, istimdâda yetişen Allaha feryâd et».

Şöyle diyerek ki :

3248

کای محب عفو ازما عفو کن
ای طبیب رنج ناسور کهن

K'ey muhibb-î afv ezmâ afv kun,
Ey tabîb-î renc-ı nâsûr-î kehun.

«Ey afvetmesini seven ve onulmaz yaraların tabîbi olan Allah; bizi afvet».

Cenâb-ı Hak Erhamürrâhimîndir. Merhameti gazabından fazladır. Azâb etmekten ziyâde afvetmeyi sever. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz : **«Yâ Rabbi; sen afvedicisin, afvetmesini seversin, biz kullarını afvet»** diye duâ eder ve bu düâyı ashâba öğretirdi. Hazret-i Pîr, kıssaya rücu' ve ba'zı hakâyık beyânına şuru' ediyor da diyor ki :

3249

عکس حکمت آن شقی را یاوه کرد
خود مبین تا بر نیارد از تو گرد

Aks-ı hikmet an şekîrâ yâve kerd,
Hôd mebin tâ ber neyâred ez-tu gerd.

«Peygambere nâzil olan vahydeki hikmetin aksi, o şakîyi, yâni mürted vahy kâtibini zâyi' etti, mürtedliğine sebeb oldu. Ey sâlik; sen de kendini görme ve benlik da'vâsına kalkışma ki, o görüş, seni berbâd etmesin».

3250

ای برادر بر تو حکمت جاریه‌ست
آن ز ابدالست بر تو عاریه‌ست

Ey birâder ber tu hikmet câriyest,
Ân zı abdâlêst ber tû âriyest.

«Birâder; sende hikmet cereyân eder. Amma o hikmet, ebdâl-i İlâhiyyedendir, sende iğretidir».

Herkes az çok tecrübe etmiştir ki, ba'zan konuşurken hatırımıza bir şey gelir. Tam söyliyeceğimiz sırada karşımızdaki onu bizden evvel söyleyiverir. Bunun üzerine : «Hay Allah iyilik versin, şimdi bunu ben söyleyecektim, sen benden çok yaşayacaksın» deriz. Demek ki, herkeste isti'dâdına göre böyle hikmet cereyânı, ta'bîr-i dîğerle, ilhâm vuku' buluyor. Fakat bu hikmeti, o ilhâmı kendi malımız sanmamalıyız. O hikmetler, o ilhâmlar evliyâullah hazerâtına âiddir. Bizdekiler ise onun aksinden ibârettir. Şu hâli bir misâl ile izah için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

3251

گرچه در خود خانه نوری یافته‌ست
آن ز همسایهٔ منور تافته‌ست

Gerçi dev hod hâne nûrî yâftêst,
An zıhemsâye-i munevvir tâftêst.

Meselâ : **«Bir ev kendisinde nur bulur, yâni aydınlanır. Lâkin o nur, komşunun aydınlık evinden aksetmiştir».**

Ba'zı evler görülüyor ki, sokaktaki elektrik lâmbaları tam penceresinin önüne tesâdüf ediyor. O lâmba yanınca pencereden giren ziyâ evin odasını aydınlatıyor. İşte bizim kalblerimizi ara sıra aydınlatan hikmet ve ilhâm nuru da böyledir, evliyâullaha lâyık olan hakâyıkın aksinden ibârettir.

3252

شکر کن غره مشو خود بین مکن

گوش دار و هیچ خود بینی مکن

Şükr kün ğırrè meşev bînî mekun,
Gôş dâr-û-hîç hod-bînî mekun.

«Böyle bir ilhâm hisseyleyince Allaha şükret. Ona mağrur olup da burnunu Kaf dağına kaldırma. Sözüme kulak ver, hodbinliğe kalkıp da kendine vücud verme».

3253

صد دریغ و درد کین عاریتی

امتانرا دور کرد از امتی

Sad dırîğ-û-dèrd kin ârîyyetî,
Ümmetanrâ dûr kerd ez ümmetî.

«Yüzlerce teessüf ki, bu iğreti aks, ümmetleri ümmetlikten uzaklaştırmıştır».

Mürted vahy kâtibinin hâli gibi ki, Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Veselleme nâzil olan vahyin aksiyle tenevvür etmiş, lâkin onu kendisine âid vehmeyleyerek ve: «Bana da vahy geliyor!» diyerek mürted olmuş, ümmetlik şerefinden mahrum kalmıştı. Üstâdından öğrendiği bir hüneri, şeyhinden aldığı bir feyzi benimseyenler de böyledir. Onlar da bu benlik vehmi dolayısiyle hünerlerini ve feyzlerini ileri götüremezler.

3254

من غلام آنكه او در هر رباط

خويشرا واصل نداند بر سماط

Men gulâm-î anki ô der her ribat,
Hîşrâ vâsıl nedâned ber simat.

«Hangi makamda olursa olsun, kendini sofraya vâsıl olmamış ve ni'met-i kurbiyyete ermemiş bilen kimsedeki yüksek himmetin ben kölesiyim».

Habib-i Edib-i İlâhi Salevâtullâhi Aleyhi ve Âlihi Efendimiz (Kabe kavseyni ev ednâ) mahremiyyet ve kurbiyyetine dâhil olmuş bulunduğu hâlde: **«Yâ Rabbî; sana karşı hayretimi artır»** diye duâ buyururdu. Malum yâ hayret, müşâhede neticesidir. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hayretinin artması duâsiyle kurbiyyetinin ve müşâhedesinin tezâyüdünü istiyordu. İşte uluv-vi himmet böyle olur.

Söz arasında bir (Kabe kavseyni) geçti. Kâmus tercemesinde deniliyor ki: «Elkab: Yayın kabzasiyle çile mahalli olan iki köşenin arasına denilir. Her yayda iki kab olur. Ve kab, mikdar ma'nâsınadır...»

Şu hâlde (Fekâne kabe kavseyni ev ednâ) Âyet-i Kerimesi Allah ve Resûlühu a'lem **«Hazret-i Peygamber, Cenâb-ı Hakka bir yayın iki tarafı kadar tekarrüb etti, yâhud daha ziyâde yaklaştı»** demek olur. Tabîî bu tekarrüb, iki cismin birbirine yaklaşması gibi değildi. Elmalılı Hamdi Efendi rahimehullah, tefsirinde bu ma'nâyı yazdıktan sonra diyor ki:

«Lâkin burada daha güzel bir ma'nâ nakledilmiştir. Şöyle ki: Arablar, câhiliyye devrinde bir ittifak için anlaşacakları zaman iki yay çıkarır, birini diğerinin üzerine koyarak ikisinin (kab)ını birleştirir, sonra ikisini berâber çekip bir ok atarlardı. Bu, onların her birinin rızâsı, diğerinin rızâsı, birinin gazabı, diğerinin gazabı olup, hilâfı mümkün olmayacak vechile ahdleştiklerine işâret olurdu. Bu ma'nâda kab: mikdar ma'nâsına değil, iki kavsin birlik manzarasını gösteren kiriş arası demek oluyor. Görülüyor ki, bu ma'nâ, hem öbüründen ziyâde bir yakınlık tasvir ediyor, hem de mâ'nevî bir kurbe işâret ediyor.

Abd-i âcize kalırsa hiç bir melek-i mukarrebin ve hiç bir nebiy-yi mürselin giremediği o harim-i hâssın ve o kemâl-i ihtisâsın ta'rifine kalkışmaktan ise sıdk u ihlâs ile vukuunu tasdik etmek ve bu kadarla iktifa etmek evlâdır. «Hakikat mi'râcının vasfını benim gibi bir hayrandan sorma. Denize düşen damla deniz olur. Peygamber ne oldu bilmiyorum».

3255

پس رباطیکه بباید ترک کرد
تا بمسکن در رسد یکروز مرد

Bes ribâtikî bıbâyed tèrk kerd,
Tâ bemesken der resed yekrûz merd.

«Seferde bulunan bir kimsenin meskenine vâsıl olması için bir çok rıbâtı terketmesi lâzımdı».

Rıbât: Misâfirhâne, han, otel gibi muvakkaten oturulacak yerdir. Eskdien hayır sâhibleri, yolcuların barınması ve rahat etmesi için yollarda böyle rıbâtlar, kervan saraylar yaptırırlardı. Hâlâ Mekkede ve Medinede mücâvirler ile fakir hacıların ikâmetine mahsus rıbâtlar vardır.

Seyahate çıkan bir adam, yolda mecbûrî olarak böyle yerlerde kalır. Fakat vatanına ve meskenine varabilmek için oraları çabucak terketmesi lâzımdır. Vatan-ı Hakikiden sefer ederek dünyâ gurbetine gelmiş olan bir ruh da seyr ü sülûkü esnâsında bir çok makamı dolaşır. O rûhun hakiki vatanına bir ân evvel dönebilmesi için o makamlarda eğlenmemesi icab eder. Oyalanacak olursa otellerden, hanlardan birinde yerleşip kalan seyyah gibi, memleketine dönmesi gecikir, meskenine girmesi mümkün olmaz.

Derler ki, (seyr-i ma'nevi) ikidir. Biri (seyr ilallah) öbürü (seyr fillâh) yâhud (seyr maallah)dır. Birincisi mütenâhidir. Hakka vüsul ile nihâyet bulur. İkincisi nâ mütenâhidir. Ondan dolayı sâlik, bulunduğu makamda kalmamalı, dâimâ terakki ve teâli gözetmelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyurmuştur ki:

3256

ای برادر بی نهایت درگهیست
برهر آنچه میرسی بالله مایست

Ey bırâder bî nihâyet dergehist,
Berher ançî mîresî billâh meist.

«Birâder; kurb-i İlâhi, nihâyeti olmayan bir dergâhtır. Binâenaleyh hangi makama varırsan Allah rızâsı için durma, ilerle».

Cenâb-ı Pir, yukarıda bahsettiği iğreti aksi daha bir kaç misâl ile izah ediyor:

3257

گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست
پرتو عاریت آتشزنیست

Gerçi âhen sûrh şud ô sûrh nîst,
Pertev-î âriyyet-î âteşzenîst.

«Demir kızarmışsa da hakikatte o kırmızı değildir. Ondaki kızartı ateşin iğreti aksinden ibârettir».

Ateşe sokulan bir demir kızar, ateşte duruş fazla olursa kıpkırmızı olur. Fakat o kırmızılık ve kızgınlık hâli onda zâtî değildir, ârızîdir. Çünkü demir, soğuk ve siyah bir cisimdir. Ateşte durduğu ve ateşin harâreti ona aksetmiş olduğu için o hâli almıştır. Ateşten çıkarılınca kararır ve soğur.

3258

گر شود پرنور روزن یا سرا
تو مدان روشن مگر خورشیدرا

Ger şeved pür nûr rôzen yâ serâ,
Tu medan rûşen meger horşîdrâ.

«Pencere yâhud ev aydınlık olursa sen o aydınlığı ancak güneşten bil».

3259

هر در و دیوار گوید روشنم
پرتو غیری ندارم این منم

Her der-û-divâr gôyed rûşenem,
Pertev-i ğayri nedârem in menem.

«Her kapı ve her duvar, bende aydınlık var, bu aydınlık başkasının değil, benimdir der».

3260

پس بگوید آفتاب ای نارشید
چونکه من غارب شوم آید بدید

Pes bıgôyed âfitâb ey nâreşid,
Çunki men ğârıb şevem âyed bedîd.

«Güneş onlara cevab verir ki: Ey idrâksizler; ben gurûb edince aydınlığın kimden olduğu meydana çıkar».

3261

سبزه‌ها گویند سبز از خودیم
شاد و خندانیم و بس زیبا خدیم

Sebzehâ gôyênd sêbz ez hadîm,
Şâd-u-handânîm-u-bes zîbâ hadîm.

«Sebzeler derler ki: Biz kendiliğimizden yeşiliz, mesruruz, handânız, güzel yüzlüyüz».

3262

فصل تابستان بگوید کای امم
خویشرا بینید چون من بگذرم

Fasl-ı tâbıstan bıgôyed key umem,
Hîşrâ bînîd çun men bugzerem.

«Yaz mevsimi de onlara der ki: Hey cemâat; ben geçip gidince hâlinizi görürsünüz».

Yâni güneş batınca her taraf karardığı, kapıda pencerede aydınlık kalmadığı gibi; yaz mevsimi geçince de yeşillikler sararır, kurur, dökülür. Onlardaki güzelliğin zâtî değil, aksî ve ârızî olduğu anlaşılır. Bir misâl daha :

3263

تن همی نازد بخوبی و جمال

روح پنهان کرده فر پر و بال

Ten hemî nâzed behôbî-yû-cemâl,
Rûh pinhan kerde ferr-ı perr-u-bâl.

«Ten, güzelliğine ve parlaklığına mağrur olarak nazlanır. Rûh ise kendi letâfetini gizlemiş olduğu hâlde».

3264

گویدش کای مزبله تو کیستی

یك دو روز از پرتو من زیستی

Gôyedeş key mezbelê tû kîstî,
Yek du ruz ez pertev-î men zîstî.

«O bedene der ki: Hey süprüntülük; sen kim oluyorsun? Bir iki gün benim nûrumla, benim sâyemde yaşıyorsun».

3265

غنج و نازت می نگنجد در جهان

باش تا که من شوم از تو جهان

Ğonce-vû-nâzet mînegenced der cihân,
Bâş tâkî men şevem ez tô cehân.

«Gururun ve nazın dünyaya sığmıyor. Hele sabret ki, ben senden sıçrayıp ayrılayım».

O vakit görürsün ki:

3266

گرمدارانت ترا گوری کنند

طعمهٔ ماران و مورانت کنند

Germdârânet turâ gôrî kenend,
Tû'me-î mârân-u-mûrânet kunend.

«Harâretli dostların sana mezar kazarlar, seni yılanlarla karıncalara gıdâ olmak için toprağa gömerler».

بینی از گند تو گیرد آن کسی

که به پیش تو همی مردی بسی

Bîni ez gend-i tu gired an kesi,
Kî be piş-i tû hemi murdi besi.

«Sana karşı ölürcesine muhabbetler gösteren, neşrettiğin kokudan burnunu tıkar».

3268

پرتو روحست نطق و چشم و گوش

پرتو آتش بود در آب جوش

Pertev-i ruhêst nutk-û-çeşm-u-gôş,
Pertev-i âtêş bud der âb côş.

«Bedenin söylemesi, görmesi ve işitmesi, rûhun pertevidir. Suyun kaynaması da ateşin pertevidir».

Zîruh olan bir insan görür, işitir, söyler, oturur, kalkar, yürür ve gezer. Fakat rûh onun cesedinden ayrılınca evvelki hareketlerin hiç biri kalmaz. Bundan anlaşılır ki, o hareketler, bedende aslî değil, ârızi ve rûhun pertevi imiş. Keza ateş üstüne konmuş bir kabın içindeki su, yavaş yavaş ısınır ve kaynamaya başlar. Herkes bilir ki, o kaynayış suyun kendiliğinden değildir. Onu kaynatan, altındaki ateşin harâreti ve te'siridir.

3269

آنچنانکه پرتو جان بر تنست

پرتو ابدال بر جان منست

Ançunankî pertev-i can ber tenest,
Pertev-î abdâl ber cân-i menest.

«Rûhun ten üzerinde pertevi olduğu gibi ebdâl-i İlâhiyye, yâni evliyâullah hazarâtının da benim rûhumda pertevi vardır».

جان جان چون وا کشد پارا زجان
جان چنان گردد که بی‌جان تن بدان

Cân-i can çun vâkeşed pârâ zıcan,
Can çunan gerded ki bican ten bıdan.

«Rûh'ür-rûh olan evliyâ pertevi, bir candan el, ayak çekecek olursa, bilmiş ol ki, o ruh da cansız cesed gibi olur».

Allahın ba'zı makbul kulları vardır ki, Kâinât onların yüzü suyu hürmetine dâim ve mütenâim olur. Nitekim bir Hadîs-i Şerîfte bu makbul kullardan bahsedilirken buyurulmuştur ki : **«Arz üzerindekilere onların hürmetine yağmur yağar, ehl-i arz, onlar sâyesinde yiyecek, içecek bulur».**

Maddî ni'metler o zevât-i âliye sâyesinde olduğu gibi ma'nevi feyzler de yine onların himmetiyledir. Binâenaleyh onların ruhlar üzerindeki te'sirleri, ruhların cesedler üzerindeki te'sirleri gibidirler. Onların mâ'nevî feyzi bir ruhdan uzaklaşacak olursa o ruh, cansız bir cesed hâlini alır ve ma'nen kaskatı kalır.

Cenâb-ı Pîr, bunları söyledikten sonra, insanları ucb ve gurura düşmekten, «Benî Âdem mahlûk-i mükerremdir, mâdem ki, ben de Âdem oğluyum, bende de o kerâmet vardır!» diye kendine mevki vermekten vaz geçirmeye çalışıyor. Eğer sende maârif ve hakâyıka dâir bir neş'ecik zuhur ediyorsa onu kendinden değil, evliyâullâhın pertevinden bil ve dâimâ tâat ve ibâdâtta bulunup tevâzu' göster. Hadîs-i Şerîfte : **«Tevâzu' göstereni Allah yükseltir»** buyurulmuştur. Nasıl ki, secde etmek a'zânın en eşrefi bulunan yüzü yere koymak, tevâzuun son derecesidir. Fakat o son derece tevâzuun mükâfâtı da son derece yüksektir ki, Hakka tekarrübdür. Nitekim (اقرء) sûresinin nihâyetinde : **«Secde et ve yaklaş»** buyurulmuştur. Demek tevâzuun mükâfâtı mâ'nevî kurbiyyet ve fevkal'âde bir rif'at imiş.

Cenâb-ı Pîr bu secde-i tevâzu'da bir takım esrâr olduğunu anlatmak için de diyor ki :

سر ازان رو مى نهم من بر زمين
تا گواه من بود در يوم دين

Ser ez'an rû mînihem men ber zemîn,
Tâ guvâh-î men buved der yevm-ı dîn.

«Secde ettiğime kıyâmet gününde şâhid olsun diye ben başımı yere koyuyorum».

Kıyâmet din günüdür. Hükm ve cezâ günüdür. O gün bir Mahkeme-i Kübrâ kurulacak. Ahkemülhâkimîn olan Allah; halkı bizzat muhakeme buyuracak, herkesin dünyâdaki hasenât ve seyyiâtına bir çok şeyler şehadette bulunacak.

Sûre-i Nûrda buyurulmuştur :

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ
اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Yânî : **«Kıyâmet gününde günahkârların aleyhine şehâdet edecek. Dilleri, elleri ve ayakları sâhiblerinin yaptığı işleri lisâna gelip arzeyleyeceklerdir[52]».** Böyle aleyhte şehâdet olduğu gibi lehte şehâdet de vuku' bulacak, meselâ namaz kılan bir mü'minin secdegâhı : Benim üstümde secde-i ubûdiyyete kapanmıştı diyecektir. Sünnetle farzın edâsı sırasında ileri, geri, sağa, sola doğru yer değiştirmek de namaz kıldığına ve Allaha secde ettiğine müteaddid şâhid göstermek içindir.

Cenâb-ı Mevlânâ, eşyânın bu şehâdet ve ihbârı mes'elesini Kur'ânla te'yid için buyuruyor ki :

3272

يوم دين كه زلزلت زلزالها
اين زمين باشد گواه حالها

Yevm-ı din ki zülzilet zilzâlehâ,
İn zemin bâşed güvâh-î hâlehâ.

«Kıyâmet günü arz, şiddetli sûrette sarsılacak ve bir takım hâllerin şâhidi olacaktır».

---

(52) Sûret Nur : 24.

کو تحدث جهرة اخبارها

در سخن آید زمین و خارها

K'ô tuhaddis cehreten ahbârhâ,
Der suhen âyed zemîn-û-hârhâ.

«O zemîn, haberlerini cehrî olarak söyleyecek, üstündeki dikenler bile dile gelecektir».

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîmde buyuruyor ki :

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا
۝ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ۝ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا
۝ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ۝ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ
أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۝ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

Yânî : **«Arz şiddetli bir zelzele ile sarsılınca, yine o arz, içindeki sıkletleri yânî, ma'deniyyat gibi şeyleri dışarı fırlatınca, üstünde kalan insanlar, buna ne oluyor ki, böyle yapıyor? diyecekler. O gün arz, haberlerini.** (yânî, niçin sarsıldığını ve ne diye içindeki şeyleri dışarı attığını) **söyleyecek ve fasîh bir lisân ile halka bildirecektir. Çünkü Yâ Muhammed! Rabbin ona vahyetmiş ve söylemesini emretmiştir. O gün insanlar fırka fırka ve dağınık bir halde amellerinin cezâsını görmek için geri dönecekler, her kim Dünyâda zerre kadar bir hayr işlemişse onun mükâfatını görecek, her kim zerre kadar şer işlemişse onun mücâzâtını görecektir[53]».**

Eshâbdan (Sa'saa bin Nâciye) Huzûr-i Peygamberiye gelmiş ve bir parça Kur'ân okumasını zât-i akdes-i Risâletten recâ etmişti. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bu sûreyi kırâat buyurdu. Sûrenin sonuna gelince Sa'saa : «Bu kadar kâfi Yâ Resûlullah» dedi.

Çünkü bu Sûrede insanın mutlaka hesâbına bakılacak bir gün geleceği, zerre kadar hayrın da, yine o kadar şerrin de o gün mükâfâtsız ve mücâzâtsız kalmayacağı haber veriliyordu. Bundan dolayı o sûreyi

---

(53) Sûrei Zilzâl : 1 : 8.

okumanın, Kur'ânın yarısını okumakla musâvî olduğu Hadîste bildirilmiş ve hakkında (Nısf'ül-Kur'ân) ta'bir edilmiştir.

Bu sûre ile uzviyyât ve cemâdâtın lisâna gelip ihbâratta bulunacağı haber veriliyor. Muhlis mü'minler buna inanırlar. Fakat felsefe erbâbı bu hâle ihtimâl vermedikleri için onları te'vile çalışırlar. Cenâb-ı Mevlânâ onların i'tikadlarını bildirmek ve akidelerinin çürüklüğünü meydana koymak için buyuruyor ki :

3274

فلسفی منکر شود در فکر و ظن

گو برو سررا بر آن دیوار زن

Felsefî münkir şeved der fikr-u-zan,
Gô bırev serrâ ber an dîvâr zen.

«Felsefeci, fikrinde ve zannında uzviyyât ve cemâdâtın nutka gelmesi ve şehâdette bulunmasını inkâr eder. Onun buna inanmayışına karşı : Git de başını duvara vur de!»

3275

نطق آب و نطق خاك و نطق گل

هست محسوس حواس اهل دل

Nutk-ı âb-û-Nutk-ı hâk-û-nutk-ı gıl,
Hêst mahsûs-î havass-î ehl-i dil.

«Suyun nutku, toprağın nutku, çamurun nutku, sâhib-i dil olan veliy-yi kâmilin havâssınca mahsustur».

Yânî, bir velînin işitmek hissi ve onun merkezi bulunan kulağı, eşyânın nutkunu pek a'lâ işitir ve anlar.

3276

فلسفی کو منکر حنانه است

از حواس اولیا بیگانه است

Felsefî k'ô münkir-î hannâne est,
Ez havass-î evliyâ bîgâne est.

«Hannâne direğinin inlitisini inkâr eden felsefeci, evliyâullah hislerine yabancıdır».

hicretin sekizinci senesine kadar Medinedeki Mescid-i Nebevîde minber yoktu. Resulullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri mihrab yanındaki bir hurma direğine dayanır, öylece hutbe irad ederdi. Sekizinci senede eshâb çoğaldı ve mescid dolduğu için geride kalanlar Vech-i Seâdeti lâyıkiyle göremiyorlar, okuduğu hutbeyi temâmiyle işitemiyorlardı. Bunun için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, Medîneli bir kadına: **«Dülger bulunan kölene emret de bana bir minber yapsın, hutbeyi onun üstünde irad edeyim.»** buyurdu. Bunun üzerine üç basamaklı ve bir meclisli minber yapıldı, Mescidde mihrâbın yanına konuldu. Resûl-i Ekrem ilk def'a minbere çıktığı gün evvelce dayandığı direkten iniltiye benzer bir ses itişildi. Hazret-i Peygamber minberden indi, gidip o direği kucakladı. Biraz sonra o inilti kesildi. Resûlullah Hazretleri, yanında edilen Zikr-i İlâhiden uzak kaldığı için direğin ağlamakta olduğunu beyân etmekle berâber, Cennette yeniden bir ağaç olması için onu minberin altına gömdürdü. İşte hanîn ve enîni dolayısiyle bu direğe hannâne ta'bir edilir. Vak'ası; muhaddisler, siyerciler ve mütasavvifler indinde meşhurdur.

Peygamber-i Ekber Efendimizin mübârek kulağında direğin tazarruunu anlayacak his bulunduğu için onun neden inlediğini anlamış ve huzurda bulunanlara anlatmıştı. Fakat o İlâhî sâmianın hissinden mahrum olan bir felsefeci, o mahrûmiyyet dolayısiyle buna inanmak şöyle dursun, böyle bir hâlin vuku' bulacağına ihtimâl vermez. Hattâ tevâtür derecesini bulan bu rivâyeti, halkın tehayyülüne atfeder de:

3277

گوید او که پرتو سودای خلق
بس خیالات آورد در رای خلق

Gôyed ô kî pertev-î sevdây-ı halk,
Bes hayâlat âvered der rây-ı halk.

«Der ki: Halkın mizâcındaki sevdâilik ve hayalperverlik, halkın fikrine bir çok hayâl getirir».

Evet, enbiyâ ve evliyâdan zuhûr eyleyen mu'cize ve kerâmetlere felsefeci inanmaz. Hârikul'âde bir hâli göziyle görüp, kulağiyle işittiği hâlde kendisinde ve başkalarında kara sevdâ denilen hastalık te'siriyle öyle görüldüğünü, öyle işitildiğini iddiâ eder.

3278

بلكه عكس ان فساد و كفر او
ان خيال منكررا زد بر او

Belki aks-î ân fesâd-û-küfr-ı ô,
İn hayâl-î münkirîrâ zed ber ô.

«Belki ondaki fesâd ve küfrün hükmü aksi; ona böyle bir münkirlik hayâli getirmiştir».

Kezâ :

3279

فلسفى مرديورا منكر شود
در همانذم سخرۀ ديوى بود

Felsefî merdîvrâ münkir şeved,
Der hemandem sahre-i dîvî büved.

«Felsefeci şeytanı da inkâr eder. Fakat o anda şeytanın maskarası olur».

Hazret-i Mevlânâ böyle münkirlere diyor ki :

3280

گر نديدى ديورا خودرا ببين
بى جنون نبود كبودى بر جبين

Ger nedidî dîvrâ hodrâ bibin,
Bî cunun nebved kebûdî ber cebin.

«Ey feylesof; şeytanı görmedinse kendini gör. Deli olmayan şahsın alnında mavi boya bulunmaz».

Çok kimse vardır ki, durup dururken ve hâtır u hayâlde yokken insanları rahatsız ve mutazarrır edecek hareketlerde bulunurlar. Meselâ kapalı yerlerde oturan kimselere güya lâtife etmiş olmak için habersizce aksırık tozu üflerler. Bu hareketi ve emsâlini yapmayı, yapana hatırlatan ne ise şeytan da odur. O hâlde hem böyle şeytânet hareketlerinde

bulunan, hem de şeytanın varlığına inanmayan kimseye ne denir? Mâdem ki, hareketinde bir müşevviki yokmuş, o hareketi kendi yapıyormuş, öyle ise şeytanın tâ kendisi odur. Böyle iddialar çılgınca sözlerdir ki, ancak deliden sâdır olur. Hem müslüman geçinmek, hem de Kur'ânda ve Hadîste bildirilen şeytânı inkâr etmek, delice hezeyân eylemekten başka nedir? Deliler ba'zan yüzlerini boyarlar, o delilikleriyle mecnun olduklarını halka anlatırlar. Böyle ma'nâsız fikirler de yüze sürülen boya gibi sâhibini deli diye teşhir eder.

3281

هر کرا در دل شك و پیچانی است

در جهان او فلسفی پنهانی است

Her kirâ der dıl şek-û-pîçâni est,
Der cihân ô felsefîy pinhânî est.

«Her kimin kalbinde şek ve dolambaclık varsa Dünyâda o kimse gizli felsefecidir».

Yâni, ma'neviyyâta inanmak hususunda şek ve şüphesi olanlar, ehl-i sunnet mezhebinde olsalar da feylesof demektirler. Çünkü maddiyyâttan başkasına inanmamak felsefecilerin âdetidir.

3282

می نماید اعتقاد و گاه گاه

آن رگ فلسف کند رویش سیاه

Mînumâyed î'tikâd-û-gâh gâh,
An reg-î felsef küned ruyeş siyâh.

«Feylesof meşreb olan, fakat mü'tekid görünen ba'zı kimseler, ara sıra ma'neviyyâta i'tikâd ederler, lâkin kendilerinde bulunan felsefe damarı hareket edince inkâra dönerler».

3283

الحذر ای مؤمنان کاندر شماست

در شما بس عالم بی انتهاست

Elhazer ey mü'minan k'ender şumast,
Der şumâ bes âlem-î bî intihast.

«Ey mü'minler; sakının ki, o damar sizde de mevcuddur. Hattâ sizde nihâyetsiz bir çok âlem vardır».

3284

جمله هفتاد و دو ملت در تو است
وه که روزی آن بر آرد از تو دست

Cumle heftâd-û-du millet der tuest,
Veh ki ruz-î an berâred ez tu dest.

«Yetmiş iki milletin cümlesi sendedir. Vah ki, bir gün onlardan birinin i'tikâdı senden elini kaldırır».

Yânî, kendini gösterir.

Hadîs-i Şerîfte ümmet-i Muhammedin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı, bunların yetmiş ikisinin dalâlette olup, bir fırkanın necât bulacak olduğu, o fırkanın ehl-i sünnet vel'cemâat olduğu beyân buyurulmuştur. Bu fırkalar, i'tikâd i'tibâriyle ayrılmış mezhebler ve onların sâlikleridir. En başlıcaları : mu'tezile, cebriyye, ve ehl-i sünnet mezhebleridir. Yetmiş üç fırka olmaları da Allah ve Resûlühü a'lem çokluklarından kinâyedir. Çünkü diğerleri bu üç mezhebden birine az çok yaklaşır. Zâten yetmiş, yedi yüz, yedi bin, yetmiş bin gibi adedler söylenildiği vakit onların tam ma'dudları değil, çoklukları murad olunur. Nâci merhumun :

Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüz'de,
Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.

beytinde olduğu gibi, bir cüz'de yediyüz yanlışı çıkan bir hâfız, Kelâmullahı ezber etmemiş demektir.

Hazret-i Mevlânâ ehl-i imana nasîhat için buyuruyor ki : Hepsi de fırka-i nâciye kendisi olduğunu iddia eden bu fırkaların i'tikâdâtına karşı sende de meyl vardır. O meyle mâni' olacak şey, ahkâm-ı şeriat ve âdâb-ı tarikata sarılmak, din ve tarîkat ricâlinin sohbetlerinde bulunmak ve onların eserlerini okumaktır. Buna muvaffak olamazsan o, sendeki meyl, bir gün seni o bâtıl mezheblerden birine götürür. Bundan dolayı :

3285

هرکه اورا برگ آن ایمان بود
همچو برگ از بیم آن لرزان بود

Herki ôrâ berg-ı an îman buved,
Hemçu berg ez bîm-i an lerzan buved.

«Her kimde o imândan bir nasib bulunursa onun zevâli korkusundan kavak yaprağı gibi titrer».

Lisân-ı Şeriatte (sû-i hâtime) denilen bir musibet vardır ki, maâzallah îmansız gitmek demektir. Bundan korkmak ve Allaha sığınmak için Kur'ânda, Hadiste duâlar ve Allahın merhametine iltica etmek çâresi gösterilmiştir. Meselâ Sûre-i Âl-i İmran'da :

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا
وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yânî : **«Ey bizim Rabbimiz, kalblerimizi kaydırma, iman yolundan saptırma, bizi hidâyet ettikten ve İslâm dinine girdikten sonra bize ind-i İlâhiyyenden rahmet ve mağfiret ihsân buyur. Hakikaten sen çok ihsân edici ve Kerîm-i alelıtlaksın[54]».**

Hadîste de : **«Ey Allahım! Sarıldıktan sonra çözülüp bozulmaktan sana sığınırım.»** buyurulmuştur.

(Kevr) sarığın dolanması ve (havr) ise : Çözülüp bozulması ve darmadağın olması demektir. Aleyhisselât Efendimiz, İslâmı sarığın muntazam haline, küfr ve dalâli onun perişan olmasına benzetmiş ve : **«Yâ Rabbî; İslâmdan sonra küfre düşmekten ve Âhirete îmansız gitmekten sana sığınırım»** demek istemiştir. Tabiî Hazret-i Peygamberin bu ve emsâli duâları ümmete ta'lim içindir. Yoksa Nebiy-yi ma'sum için böyle bir ihtimâl mutasavver değildir.

3286

بر بليس و ديو ازان خنديدۀ
كه تو خودرا نيك مردم ديدۀ

Ber belis-û-dîv ez'an handîde-î,
Kî tu hodrâ nîk merdum dîde-î.

«Ey gâfil insan, sen kendini iyi bir insan gördüğün için şeytan ve etbâına gülüyorsun».

Beytteki (iblis) ve (div) kelimelerinin ikisi de şeytan demektir. Fakat burada ikisi de bir ma'nâya değildir. İblîs : Hazret-i Âdeme secde etmeyen asıl şeytan, (dîv) de onun evlâd ü ahfâdı ve etbâı ma'nâsınadır. Çünkü şeytanlarda tevâlüd ve tenâsül vardır. Tabiînden meşhur (Şa'bî)ye:
— İblisin karısının adı nedir? diye sormuşlar.
— Nikâhlarında bulunmadığım için bilmiyorum. Cevâbını vermiş.

---

(54) Sûrei Âli İmran : 8.

Şeytan zürriyâtından her biri, insanlardan birine musallattır. Aleyhisselât Efendimize :

— Yâ Resûlallah; senin de şeytanın var mı? demişler.

— Benim şeytanım huzurumda müslüman olmuştur. Buyurmuşlar.

«Yâ Rabbi; erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım» Hadisinde de bu hususa işâret olunmuştur. Bir de insan şeklinde ve Âdem evlâdından şeytanlar vardır ki, asıl şeytanın tâbi'leridir. Bunlar, şeytanet ve mel'anet hususunda şeytanlardan eşeddir. Hattâ şeytan arzû edip de yapamadığı habâsetleri bunlar vâsıtasiyle yaptırır. Memleket ve milletin ahlâk husûsunda bu kadar düşkünlüğüne sebeb olanlar gibi.

Hülâsa : Hem azgın olan, hem de başkasını azdıran mahlûkâta şeytan denilir.

Şeytan ve tevâbiini öyle küçük bir şey görmemeli ve dâimâ istiâze etmeli, yânî (Eûzü billâhi mineşşeytânirracim) diyerek Allaha sığınmalıdır. Çünkü (Mudil) İsm-i Şerifinin mazharıdırlar. Şeytanlar, böyle (Eûzü) ile defolup giderler. Lâkin insan şeytanları zâten besmelesiz olduklarından (Eûzü)ye kulak vermezler. Gülistân sâhibi Şeyh Sâ'diye biri :

— Şeytan mı ahbestir, insan mı? diye sormuş. Şeyh de şöyle cevab vermiş :

«Ey bana insan ve şeytandan hangisinin daha habis olduğunu soran; ben sana bir cevab vereyim ki, kalbinden şek ve şüpheyi izâle etsin. Şeytan Kur'ân okuyanlardan kaçar. Fakat insan oğlu — dikkat et — mushafı çalar götürür».

3287

چون کند جان بازگونه پوستین

چند واویلی بر آید ز اهل دین

Çun kuned can bâzgûne pôstîn,
Çend vâveylî ber âyed z'ehl-ı dîn.

«Rûh, kürkünü ters çevirince, ehl-i din görünen çok kimseden vâveylâ diye feryadlar zuhûr edecektir».

(Sûre-i Mücâdele)de ve münâfıklar hakkındaki şu âyeti okuyalım :

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ

Yânî : **«Bir gün Allah onların hepsini ba's edecektir. Onlar da müslüman olduklarına dâir size karşı yemîn ettikleri gibi, Allaha karşı da yemin edeceklerdir ve kendilerinin hakîkat bir şey yapmış olduklarını zanneyleyeceklerdir. Bilmiş ol ki, onlar hakîkaten yalancıdırlar[55]».**

İşte rûhun kürkünü ters giymesi ve içinin dışına çıkması, kalblerdeki gizli i'tikadların böylece kalbine konması demektir. Allah cümlemizi o hale düşmekten lutf u keremiyle ihsân buyursun.

3288

بر دكان هر زرنما خندان شدست
زانكه سنگ امتحان پنهان شدست

Ber dukân her zernumâ handan şudest,
Z'anki seng-î imtihan pinhan şudest.

«Altın yaldızlı şeyler, dükkân câmekânında parlar ve güler. Çünkü mehenk taşı meydanda değildir».

Ma'lûmdur ki, altının hâlisiyyeti ve ayarı derecesi mehenk taşı ile belli olur. Mehenk olmayan yerde yaldızlı bir bakır parçası da altın gibi görünür. Cenâb-ı Pîr bu beyt ile demek istiyor ki : Kıldıkları namaza, tuttukları oruca ve yaptıkları sâir ibâdetlere bakarlar da nefsleri bakır mâhiyyetinde iken tâât ve ibâdât yaldızını görünce kendilerinin hâlis altın olduğu vehmine düşerler. Hem kendilerini, hem de başkalarını aldatırlar. Lâkin Kıyâmet günü bütün sırlar meydana çıkacaktır. Böyle yaldızdan ibâret olanlar; kendilerinin altın değil, kaplama olduklarını anlayacaklardır. Binâenaleyh böyle bir vehme düşmekten ve kendini yüksek görmekten çekinmeli, bundan korunmak için dâimâ Allahın lutf u keremine iltica etmeli; aman yâ Rabbî! Sen muhafaza buyur demelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da bir duâ ediyor ve diyor ki :

(55) Sûre-i Mücâdele : 18.

3289

پرده ای ستار از ما برمگیر

باش اندر امتحان ما را مجیر

Perde ey Settâr ez mâ bermegir,
Bâş ender imtihan mârâ mucîr.

«Ey settâr'el-uyûb ve gaffâr'ez-zünûb olan Allah; bizim üstümüzdeki setr perdesini kaldırma, imtihan esnâsında halaskârımız ol».

Yine bahse rücû' ile diyor ki :

3290

قلب پهلو میزند بازر بشب

انتظار روز میدارد ذهب

Kalb pehlû mîzened bâzer beşeb,
İntizâr-ı rûz mîdâred zeheb.

«Altın taklîdi kalp, hâlis altın ile gece karanlığında boy ölçüşür; hakîkî altın ise — iki tarafın da mâhiyyeti görülmek ve anlaşılmak için — sabah olmasını bekler».

Yâni, Dünyâda mukallid olanlar, kendilerini muhakkik gibi göstermeye çalışırlar ve o da'vâda bulunurlar. Ehl-i tahkik olanlar ise sabâh-ı kıyâmeti ve (Yevme tüblesserâir)i beklerler ki, o günün nûru sâyesinde mukallid ile muhakkikin mâhiyyeti meydana çıksın.

Cenâb-ı Pir efendimiz şu beytlerle ehl-i sülûkü gurura düşmekten tahzir ediyor, bir de misâl irad eyliyor ki :

3291

صد هزاران سال ابلیس لعین

بود ز ابدال و امیرالمؤمنین

Sad hezârân sâl İblis-i laîn,
Bud zı abdâl-ü-emiril mü'minin.

«Mel'ûn İblis, yüz binlerce yıl ebdâl-i kirâmdan, yâni Allahın mukarreblerinden idi ve mü'minlerin, yâni melâikenin emiri olmuştu».

3292

پنجه زد با آدم از نازی که داشت
گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

Pençe zed bâ Âdem ez nâziki daşt,
Gêşt rusvâ hemçu sergin vâkt çâst.

«Tâât ve ibâdâtına mağrur olup nazlanmak istedi de Âdem Aleyhisselâm ile pençeleşmeye kalkıştı, öğle güneşi karşısında kalmış gübre gibi, ne olduğu meydana çıktı ve rezil, rüsvây oldu».

İşte kendini beğenmenin ve benlik gururuna düşmenin acıklı neticesi. Allah cümlemizi böyle bir neticeden masûn ve mahfuz buyursun.

«BEL'AM BİN BÂÛRUN: "YÂ RABBÎ! MÛSÂ ALEYHİSSELÂM İLE KAVMİNİ, MUHASARAYA ALDIKLARI BU ŞEHİRDEN MUVAFFAK OLMAKSIZIN GERİ ÇEVİR" DİYE DUÂ ETMESİ»

3293

بلعم باعور را خلق جهان
سغبه شد مانند عیسی در زمان

Belam-î Bâûr râ halk-î cihan,
Suğbe şud mânend-ı Îsî-yi der zemân.

«Cihan halkı, Bel'am bin Bâûra âdetâ Îsâ zamânındaki etbâı gibi müsahhar olmuşlardı».

3294

سجده ناوردند کس را دون او
صحت رنجور بود افسون او

Secde nâverdênd kesrâ dûn-ı ô,
Sıhhat-i rencûr bud efsûn-ı ô.

«Ondan başkasının karşısında ta'zim ile eğilmezlerdi. Çünkü onun okuyup üflemesi hastalar için sıhhatti».

پنجه زد با موسی از کبر و کمال
آنچنان شد که شنیدستی تو حال

Pençe zed bâ Mûsâ ez kıbr-ü-kemâl,
Ânçunân şud kî şenîdesti tu hâl.

«Kibrinden ve kemâline gururundan Mûsâ Aleyhisselâm ile pençeleşmeye kalktı. Sonra öyle bir hâle düştü ki, onu sen de işitmişsindir».

(Sûre-i Â'râf)ta buyurulmuştur ki :

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِىٓ اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

Yânî : **«Habibim; onlara oku ve bildir. Kendisine Âyetlerimizle bilgi verdiğimiz,** (yânî, eski semâvî kitablarımızı öğrettiğimiz) **kimsenin haberini anlat. O kimse o ilimden soyuldu, şeytan onun peşine düştü de sapıklar cümlesinden oldu[56]».**

İşte bu Âyetin Bel'am bin Bâûrdan bahsettiği meşhurdur.

Bel'am bin Bâûr, Beni Ken'andan olup Filistinde sâkindi. İbrâhim Aleyhisselâma nâzil olan suhufu okumuş, mündericâtını öğrenmiş, hattâ (İsm-i A'zam)a vukuf peydâ etmişti. O münâsebetle ettiği düâlar müstecâb olurdu. Hazret-i Mûsâ, bunların yurdu üzerine yürüdüğü zamanda kavmi Bel'amdan duâ istediler. Tereddüd gösterdi. Karısını vâsıta ettiler ve rişvet verdiler. Onun üzerine Mûsâ Aleyhisselâm ile Beni İsrâil aleyhine duâ etti ve bulunduğu ma'nen yüksek dereceden düştü.

3296

صد هزاران ابلیس و بلعم در جهان
همچنین بودست پیدا و نهان

Sad hezâran İblis-û-Bel'am der cihan,
Hemcunin bûdest peydâ-vû-nihan.

«Dünyâda yüzbinlerce İblis ve Bel'am gibileri vardır ki, onların halleri de gerek gizli, gerek âşikâr böyle olmuştur».

---

(56) Sûrei Âraf : 175.

3297

این دورا مشهور گردانید اله

تا که باشد این دو بر باقی گواه

İn dûrâ meşhûr gerdânid ilâh,
Tâ ki bâşed în du ber bâkî guvâh.

«Bu ikisi diğerlerine şâhid olsun diye Allah bunları meşhur kıldı».

3298

این دودزد آویخت بردار بلند

ورنه اندر قهر بس دزدان بدند

İn du duzd âvîht berdâr-î bülend,
Verne ender kahr bes duzdan budend.

«Allah bu iki hırsızı yüksek ve mâ'nevî bir darağacına astı ve teşhir etti. Yoksa kahr-ı İlâhiye uğramış, lâkin cezâları te'cil edilmiş pek çok hırsız vardır».

3299

این دورا پرچم بسوی شهر برد

کشتگان قهررا نتوان شمرد

İn durâ perçem besûy-î şehr burd,
Kuştegân-î kahrrâ netvan şumurd.

«Bu ikisinin perçemini şehre götürdü, yânî onların cezâ görmüş olduklarını halka gösterdi. Yoksa Kahr-ı İlâhi maktullerinin sayısı sayılamaz».

Allah'a ve onun sevgili kullarına karşı kendini beğenip de azame satmanın maddî ve mâ'nevî helâki mucib olduğunu Hazret-i Mevlânî söylemiş, Âdem Aleyhisselâm ile ona secde etmeyen şeytanı, bir de Mû sâ Aleyhisselâma bed duâ eden Bel'am bin Bâûru misâl olarak göster miş; şu iki tânesi başkalarına ibret olmak üzere teşhir edilmiştir. Yoks böyle ucb ve gururu dolayısiyle Allah'ın kahrına uğramış olanların sa yılması mümkün değildir, buyurmuştu.

Şimdi de insanın kadrini bilmesi ve haddini tecâvüz etmemesi lüzû muna dâir olan: **«Kadrini bilip haddini tecâvüz etmeyen kimseye Alla merhamet etsin»** Hadîsinin izahına şuru' ederek diyor ki :

نازنینی تو ولی در حد خویش
الله الله پا منه از حد بیش

Nâzenînî tû velî derhadd-ı hîş,
Allah Allah pâ menîh ez hâdd bîş.

«Farzedelim ki, sen nazlı ve nâzenin bir zâtsin. Fakat bu nazlılık; senin derecene göredir. Allahtan çekin ve kork da ayağını derecenden dışarıya uzatma».

3301

گر زنی بر نازنین‌تر از خودت
در تگ هفتم زمین زیر آردت

Ger zenî ber nâzeninter ez hodet,
Der teg-î heftum zemin zir âredet.

«Eğer kendinden daha nazlı, yânî Allah indinde senden makbul birine çatacak olursan seni yerin dibine kadar götürür».

Meselâ Beni İsrâil arasında (Karun) namında zengin biri vardı. Bu adam; servetine mağrur olur, bir takım fukarâya kafa tutardı. Bununla da kanaat etmedi. Peygamberi bulunan Hazret-i Mûsâya da serkeşlik etmeye cür'et gösterdi. Nihâyet onun inkisârına uğradı. Olanca servet u sâmâniyle berâber yerin dibine geçti. İşte kendinden büyük olanlarla uğraşmanın neticesi böyle olur.

3302

قصهٔ عاد و ثمود از بهر چیست
تا بدانی کانبیارا نازکیست

Kıssa-î Âd-û-Semûd ez behr-ı çist,
Tâ bıdânî k'enbiyârâ nâzikîst.

«Âd ve Semûd kıssaları Kur'ânda niçin zikredilmiştir. Peygamberlerin İnd-i İlâhide nazlı ve nâzenin olduklarını bilmen içindir».

Geçmiş kavmlere dâir Kur'ân-ı Kerimde ba'zı kıssalar zikredilmiştir. Bunlar müslümanlara târihî ma'lûmât vermek için zikrolunmamıştır. Çünkü Kur'ân; din kitabıdır, târih kitabı değildir. O kıssaların hikâ-

yesi okunup da bahsedilen kavmlerin hâlinden ibret almak içindir. Helâk oldukları bildirilen o kavmlerin peygamberlerine karşı gösterdikleri hürmetsizlik, hattâ edebsizlik yüzünden Allahın kahrına uğramış olduklarını anlatmak içindir.

3303

این نشان خسف و قذف و صاعقه
شد بیان عز نفس ناطقه

İn nişân-î hasf-u-kazf-û-sâikâ,
Şud beyân-î izz-ı nefs-î nâtikâ.

«Kârûnun yere geçmesi, Lût kavminin başlarına taş yağması, Semûd kavminin sâika ile helâk olması, nefs-i nâtıka olan peygamberlerin izz ü şerefleri nişânıdır».

Yânî, onların şereflerini muhafaza içindir.

3304

جمله حیوانرا پی انسان بکش
جمله انسانرا بکش از بهر هش

Cumle hayvanrâ pey-î insan bikuş,
Cumle insanrâ bıkuş ezbehr-ı huş.

«İnsan için bütün hayvanları, akıl için de bütün insanları öldür».

3305

هش چه باشد عقل کل هوشمند
عقل جزئی هش بود اما نژند

Huş çı bâşed? akl-ı küll-ı hôşmend,
Akl-ı cuz-î hûş bud emmâ nijend.

«Akıl nedir? Âkil ve kâmil bir zâtin temâm ve kemâl sâhibi idrâkidir. Cüz'i akıl da akıldır amma zayıftır».

3306

جمله حیوانات وحشی ز آدمی
باشد از حیوان انسی در کمی

Cümle hayvânât-ı vahşî z'âdemî,
Bâşed ez hayvân-ı insî der kemî.

«Vahşî hayvanların hepsi, ehlî hayvanlardan aşağıdır».

3307

عزت وحشی بدین افتاده پست
که مر انسانرا مخالف آمدست

İzzet-î vahşî bedin uftâde pest,
Kî mer insanrâ muhâlif âmedest.

«Vahşî hayvanların izz ü şerefi, insanlara muhâlif oldukları için sükût etmiştir».

Biraz evvel, Âd ve Semûd kavmlerinin helâki, onların peygamberlerine muhâlefetinden ve enbiyâ-yı ızâma mahsus olan şerefin muhafazası gayretinden ileri geldiği beyân buyurulmuştu. Âd kavminin peygamberi Hûd, Semûdunki Sâlih Aleyhimesselâm yâni, iki kişi olduğu hâlde, onlara muhâlefet ettikleri için, binlerce kişi helâk edilmişti. Bu nasıl olur? diye vuku' bulacak bir süâle karşı Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: İnsan için bütün hayvanlar, hattâ insan-ı kâmil için bütün insanlar öldürülebilir. İnsana muhâlif ve yırtıcı hayvanların öldürülmesi câizdir. Büyüklerini bir tarafa bırakalım. Tahta kurusu, pire, sivrisinek gibi hayvanları öldürürken tereddüd ediyor muyuz? Hayır... Hattâ acımaksızın öldürüyoruz. Çünkü biz insanları rahatsız ediyorlar.

Sâf bir müslüman, urefâdan bir zâte tahtakurusunu öldürmenin günâhı var mıdır? diye sormuş. O da: Elini yıkayınca günahı kalmaz. Cevâbını vermiş. Demek ki, bir ev halkının râhatı için evi badana ettirmek, yâhud başka bir ilâç kullanmakla tahtakurularına ve sâir mûziyâta katl-i âm yapılması câiz ve ma'kûl. Çünkü onlar insanlar için muzır hayvanlardır. Hadîs-i Şerîfte: **«Her zarar veren öldürülür»** buyurulmuştur.

İnsan olduğu halde insanlık şerefini tanımayan, aklın, hikmetin icab ettirdiği yolda gitmeyen ve yine insanlara mazarratları dokunan bir takım kâtil ve cânî herifler hakkında ne yapılır? Şüphesiz ki, onlara da vahşî ve muzır hayvanlara yapılan muâmele tatbik edilir. Çünkü onlar da insanlık derecesinden hayvanlık derekesine, hem de vahşî ve muzır hayvanlık menzilesine düşmüşlerdir.

پس چه عزت باشدت ای نادره

چون شدی تو حمر مستنفره

Pes çı izzet bâşedet ey nâdirê.
Çun şudî tû hûmurun müstenfire.

«Ey insanlar arasında emsâli nâdir bulunan mahlûk; sen (humrün müstenfire) hâlini alınca insanlık şerefinden sende ne kalır?»

Kur'ân-ı Kerimde bir Âyete telmihtir. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ۝ كَأَنَّهُمْ

حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ۝ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ

Yânî: **«Müşriklere ne oluyor ki? Kur'ânın zikrini dinleyip kabul eylemekten i'râz ediyorlar. Kendilerine Kur'ân okunacak ve onun beyânâtı anlatılacak olsa dinlemiyorlar, hattâ yüzlerini çevirip savuşuyorlar. Sanki onlar arslandan kaçan ürkmüş eşeklerdir[57]».**

Kur'ânın ve müslümanlığın yüksek beyânâtını dinlemeyen insan kılıklı mahlûkâtı Allah eşeklere benzetiyor, onların insanlık mertebesinden sükût etmiş olduklarını bildiriyor.

3309

خر نشاید کشت از بهر صلاح

چون شود وحشی شود خونش مباح

Har neşâyed kûşt ez behr-î salâh,
Çun şeved vahşî şeved hûneş mubâh.

«Vâkı'a insanların salâhı için eşekleri öldürmek câiz değildir. Fakat o eşek vahşileşecek ve insanlara saldıracak olursa kanı mubah olur».

Evet. Kendi hâlinde olan bir eşeği öldürmek câiz değildir. Çünkü eşekliği ile berâber zararsız, hattâ faydalı bir mahlûktur. Fakat o miskin hayvan vahşileşir de önüne geleni kapacak, ardına geleni tepecek olursa, yâhud kudurup hem kendi cinsine, hem de insanlara zararı dokunacak bir hâle gelirse öldürülmesinde tereddüd edilmez ve katli câiz midir, değil midir? diye düşünülmez.

---

(57) Sûrei Muddessir : 49 : 51.

3310

گرچه خررا دانش زاجر نبود
هیچ معذورش نمی‌دارد ودود

Gerçi harrâ dâniş-î zâcır nebud,
Hîç mâ'zûreş nemîdâred vedud.

«Vâkı'a eşeğin kendini menedecek bir idrâki yoktur. Öyle olmakla berâber Allah onu ma'zur tutmamıştır».

«Her zarar veren öldürülür» Hadîsiyle öldürülmesine cevaz verilmiştir.

3311

پس چو وحشی شد ازان دم آدمی
کی بود معذور ای یار سمی

Pes çun vahşî şud ezan dem âdemî,
Key buved mâ'zûr ey yâr-î semî.

«Allah ve Peygamber sözüne karşı vahşîleşen, onu dinlemez ve dinletmez hâle gelen bir insan, ey âlî dost; nasıl ma'zûr görülür?»

3312

لا جرم کفاررا شد خون مباح
همچو وحشی پیش نشاب و رماح

La cerem kuffârrâ şud hun mubâh,
Hemçu vahşî pîş-ı nuşşâb-û-rimâh.

«Şüphesiz vahşileşmiş düşman kâfirlerin kanı da ok atanlara ve mızraklara karşı mubah olmuştur».

3313

جفت و فرزندانشان جمله سبیل
زانکه بی عقلند و مردودو ذلیل

Cuft-u-ferzendânşan cümlê sebil,
Z'ânki bî aklend-û-merdûd-û-zelil.

«Muhârib kâfirlerin karıları, çocukları esir edilir. Çünkü o kâfirler akılsız, merdud ve zelil mahlûklardır».

Âciz bir eşeğin katli câiz olmadığı halde, vahşileşir ve insanlara zarar verecek bir duruma düşerse, öldürülmesi lâzım geldiği bildirilmiş, bir insan da bu derekeye sükût ederse ma'zûr tutulamayacağı beyân buyurulmuştu.

Şu iki beytte de deniliyor ki : Muhârib kâfirler de vahşileşmiş eşekler gibidir. Onlara kıyâsen, bunlarla mukâtele edilir. Meselâ İslâm diyârına hücum edecek kâfirlere müdâfaada bulunmakta ve onlara karşı harb açmakta, memleketlerini zabd etmekte, çoluk ve çocuklarını esir almakta tereddüd edilmez. Çünkü onlar vahşileşmiş, insanları ızrâr edecek bir durum almışlardır. Katilleri mubah, hattâ şerlerini def' için farzdır.

3314

باز کو عقلی رمد از عقل عقل
کرد از عقلی بحیوانات نقل

Bâz k'ô aklî remed ez akl-ı akl,
Kêrd ez aklî behayvânât nakl.

«Yine bir akıl, akıl bağından ürker ve hududundan çıkarsa o akıl, akıl derecesinden hayvânât derekesine düşer».

Akıl kelimesi (ikal) lafzındandır ki, deveyi çökerttikten sonra kalkıp savuşmasın diye dizini bağladıkları iptir. Akıl da insanı muhâtaralı yere gitmekten men'ettiği için akıl denilmiştir. Ba'zı zırzop ve serserilere (ipsiz) denilmesi bu münâsebetle olsa gerektir. Bir âkil, yânî, akıl sâhibi aklın bağından ürker, onun tahdid ettiği sâha dışarısına çıkarsa öyle bir mahlûk, insân-ı âkil derecesinden hayvân-ı gayr-i müdrik derekesine sükût etmiş olur. İşte Âd ve Semûd kavmleriyle emsâlinin umûmiyyetle helâk olmalarındaki hikmet buradadır.

«HÂRÛT İLE MÂRÛTUN KENDİ MA'SÛMİYYETLERİNE İ'TİMÂD EDEREK EHL-İ DÜNYÂYA KARIŞMAK İSTEMELERİ VE FİTNEYE DÜŞÜP AZABA UĞRAMALARI»

(Hârût) ile (Mârût) iki melek ismidir. Gûyâ bunlar insanların Allaha karşı isyanlarını görünce beni Âdemi ta'yib etmişler. Cenâb-ı Hak onlarda nefs vardır, isyanları ondandır. O nefs, sizde de olsaydı onlardan fazla âsî olurdunuz buyurmuş. Onlar bu cevâba i'tiraz etmişler, Allahın emrine i'tirâz edilir mi? Olmazdık yâ Rabbî; demişler. Farkında olmaksızın Emr-i İlâhiye karşı gelmişler. Allah onlara beşeriyyet tabîati vermiş ve Bâbil şehrine indirmiş. Gündüzleri şehirde otururlar, geceleri gök yüzüne çıkarlarmış. O vakit halk arasında sihirbazlık moda olduğu için kendilerine müraceat edenlere sihrin nasıl yapılacağını öğretirler, fakat öğrenin de yapmayın, derlermiş.

Günün birinde (Zühre) nâmında güzel bir kadın mürâceatta bulunmuş. Meleklerin ikisi de ona âşık olmuş. Zühre gök yüzüne nasıl çıktıklarını sormuş. Çıkarken okudukları duâyı ona öğretmişler. Zühre duâyı okumuş göğe çıkmış. Berikiler okumuşlar çıkamamışlar. Daha bilmem neler olmuş. Zühre gök yüzünde bir yıldıza tahvil olunmuş, melekler de Bâbilde bir kuyuya baş aşağı olmak üzere asılmış, Kıyâmete kadar orada muazzeb olacaklarmış.

Kur'ânda Hârût ve Mârût isimleri geçmektedir. Fakat müfessirlerden ba'zıları onlara isnâd edilen şeylerin aslı olmadığını, ba'zıları Hârût ile Mârûtun melek değil, Bâbilde hemşehrilerince muhterem iki adam olduğunu söylemişlerdir.

3315

همچو هاروت و چو ماروت شهیر
از بطر خوردند زهرآلود تیر

Hemçu Harût-ü-çu Marût-i şehir,
Ez betar hordênd zehr-âlûd tir.

«Meşhur Hârût ve Mârût gibi ki, kibirlerinden ve nefslerine i'timadlarından zehirli oka, yâni Kazây-ı İlâhi'ye hedef oldular».

اعتمادی بود شان بر قدس خویش

چیست بر شیر اعتماد گاومیش

İ'timâdî bûdşân ber kuds-ı hîş,
Çîst ber şir îtimâd-î gâvmîş.

«Onların kendi kudsiyyet ve ma'sûmiyyetlerine i'timadları vardı. Lâkin ineğin arslana i'timadı nedir?»

Yânî, ona nasıl güvenilir?
Sûre-i Tahrimde buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ
لَا يَعْصُونَ اللّٰهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

Yânî : **«Ey iman etmiş olanlar! Nefslerinizi ve ehlinizi ateşten, yânî Cehennemden koruyunuz ki, onun mahrûkâtını insanlar ve taşlar teşkil edecektir. Onun (yânî Cehennemin) idâresine me'mur olan zebânî denilen melekler; sert sözlü ve güçlü, kuvvetli mahluklardır; Allahın kendilerine emrettiği işlerde âsî olmazlar, emrolundukları işleri de yaparlar[58]».**

İşte şu Âyet-i Kerîmede, meleklerde Allah'a isyan etmek kâbiliyyeti olmadığı, onların hilkatinde neye me'mur oldularsa onu yapmaktan başka ellerinden bir şey gelmediği, kendilerinde bir ma'sûmiyyet ve kudsiyyet bulunduğu bildirilmiştir. Hârût ve Mârût da — kıssanın aslı olduğu takdirde — bu ma'sûmiyyet ve kudsiyyete güvenmişler, o güvenme dolayısiyle insanlardaki isyân tabiatini ta'yib etmişlerdi. Halbuki Allahın mekrinden ve azabından emin olmamak, rahmetinden de ümid kesmemek lüzımdır. Dâimâ onun afvını ve mağfiretini ummak elzemdir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : «Allahın inâyeti ve has kullarının şefâati olmayınca melek bile olsa defteri kararmış ve azaba müstahık olmuş olur.» Cenâb-ı Pir, Hârût ile Mârûtu, daha doğrusu onlarla temsil etmek istediği kendine güvenen kimselerin nefslerine olan i'timadını ve Mekr-i İlâhiden emin olmalarını ineğin arslana güvenmesine benzetiyor.

---

(58) Sûre-i Tahrîm : 6.

3317

گرچه او باشاخ صد چاره کند
شاخ شاخش شیر نر پاره کند

Gerçi ô bâşâh sad çârê küned,
Şâh şâheş şir-ı ner pâre kuned.

«Vâkıa sığır boynuzuyla yüzlerce çâre bulur, ba'zı hayvanlara karşı kendini korur. Fakat arslan onu parça parça eder».

3318

گر شود پرشاخ همچون خارپشت
شیر خواهد گاورا ناچار کشت

Ger şeved pürşâh hemçun hâr pûşt,
Şîr hâhed gâvrâ nâçâr kûşt.

«Sığır, kirpi gibi baştan aşağıya kadar boynuzdan olsa da arslan onu mutlaka paralar».

Kahr-ı İlâhi arslanının iri yarı olan insan sığırlarını parçaladığını kazâ ve kaderin de ağniyâ ve akviyâya karşı şiddetli davrandığını Hazret-i Mevlânâ anlattıktan sonra, fukarâ ve zuafâ hakkında o şiddeti göstermediğini beyân için diyor ki :

3319

گرچه صرصر بس درختان میکند
با گیاه تره احسان میکند

Gerçi sarsar bes dırahtan mikened,
Bâ giyâh-ı terre ihsân mikuned.

«Kasırga rüzgârı bir çok ağaç devirirse de tâze ve zayıf ota güzellikle temâs eder».

3320

بر ضعیفی گیاه آن باد تند
رحم کرد ای دل تو از قوت ملند

Ber zaîfî-i giyâh an bâd-ı tund,
Rahm kerd eydil tu ez kuvvet melund.

«Ey gönül, yânî ey gönül sâhibi; o sert rüzgâr, onun za'fına ve aczine merhamet eder de ona bir şey yapmaz. O halde sen de kuvvet ve mukavemetten bahs için homurdanma».

3321

تیشه‌راز انبوهی شاخ و درخت
کی هراس آید ببرد لخت لخت

Tîşerâ'z enbûhiy-î şâh-û-dıraht,
Key hiras âyed bibürred lâhtlaht.

«Balta, ağaçların ve dallarının çokluğundan ve kalınlığından korkar mı? Onları parça parça kesiverir».

3322

لیك برېرگی نکوبد خویشرا
جز که بر نیشی نکوبد نیشرا

Lîk berbergî nekûbed hîşrâ,
Cuz ki ber nîşî nekûbed nîşrâ.

«Lâkin bir yaprağa vurmaz. Keskin ağzını, keskinlik ve sertlik gösterenlerden başkasına temâs ettirmez».

Yânî, Allahın kahrı, bir balta farzedilirse bütün mahlûkât onun karşısında bir orman mesâbesinde kalır. O balta ormanın vüs'atinden ve ağaçların kesretinden korkup çekinmez. Hepsini de parça parça ve kıymık kıymık doğrar. Fakat yine o balta; ot gibi, yaprak gibi zaaf ve acz hâlinde bulunanlara ilişmez.

Hazret-i Mevlânâ iki misâl daha veriyor:

3323

شعله‌را ز انبوهی هیزم چه غم
کی رمد قصاب از خیل غنم

Şû'lerâ zı' enbûhiy-î heyzum çı gem,
Key remed kassâb ez nayl-i ganem.

«Ateşe odunun çokluğundan ne gam ârız olur, bir kasab bir sürü koyundan ürker mi?»

Yâni, Allahın kazâ ve kaderi ateş ve kasaba benzetilirse, mecmû-i Kâinât, onun karşısında odun ve kömür gibi kalır. Ateşin odunu yakmaktan, kasabın koyunu kesmekten ürkmediği gibi, Kahr-ı İlâhi de dilediklerini tenkil etmekten âciz kalmaz.

3324

پیش معنی چیست صورت بس زبون
چرخ‌را معنیش دارد سرنگون

Pîş-ı mâ'nâ çîst sûret? bes zebûn,
Çerhrâ mâ'nîyeş dâred sernigûn.

«Ma'nâ karşısında sûret nedir? Pek âciz bir şeydir. Şu muazzam feleği bile baş aşağı tutan ma'nâdır».

3325

تو قیاس از چرخ دولابی بگیر
گردشش از کیست از عقل مشیر

Tû kıyâs ez çerh-ı dôlâbî bigir,
Gerdişeş ez kîst? ez akl-î muşir.

«Sen, şu dolap gibi dönen felekten kıyâs et. Onun dönüşü nedendir? Kendisine işâret eden akıldandır».

Ma'lum yâ. Maddî olan ve göze görünen sûrettir. Onun hakikati ve mutasarrıfı ise mâ'nâdır. Bu i'tibâr ile (Elma'nâ hüvallah) denilmiştir ki, **«Ma'nâ Allahtan ibârettir.»** demektir. Fakat mâ'nânın da derecesi ve her sûretin ayrı ayrı ma'nâsı vardır, bu i'tibâr ile de Cenâb-ı Hak (ma'nel-meânî) olur.

· Şu kısa mukaddimeden sonra maksada girelim. Cenâb-ı Pir, ma'nâ karşısında sûretin pek âciz kaldığını, ma'nânın ise sûreti istediği gibi oynattığını haber verdikten sonra feleği böyle baş aşağı tutan ve dolap gibi döndüren, onun ma'nâsı olan akıldır, diyor.

Eskiler; Arz'ı sâbit, felekleri onun etrâfında hareket ve devreder farzeyledikleri için Mevlânâ da meşhura göre misâl getirmiştir. Yine eskiler, feleklerde akıl olduğuna ve onun sevkiyle harekette bulunduğuna kâni' idiler. Bu nazariyye bugün kabul edilmiyor, feleklerde akıl bulunduğuna inanılmıyor. Lâkin hayvânâtı, nebâtâtı ve cemâdâtı kendileri için tahdid edilmiş olan bir dâire dâhilinde muntazaman hareket ettiren bir kuvvet var ki, ona (Hiss-i tabîi) diyorlar. Akıl denilsin, hiss-i tabîi denilsin o kuvvet inkâr edilemez ve bir idrâk neticesidir. Her şey kendi hareketini o idrak ile tanzim ve tatbik ediyor, onun çizdiği hudut haricine çıkamıyor. İşte o idrâk, onun ma'nâsı olduğu gibi o idrâki veren ve o hududu çizen de (Ma'nel-meâni) olan Allahtır.

Hazret-i Mevlânâ şimdi de ma'nânın muhtelif derecelerini bildiriyor :

3326

گردش این قالب همچون سپر

هست از روح مستر ای پسر

Gerdiş-î in kâlıb-î hemçun siper,
Hêst ez rûh-î musetter ey puser.

«Oğul; bu siper gibi olan kalıbın dönüşü ve hareket edişi gizli bulunan rûhun te'sirindendir».

Siper : Mânia ma'nâsınadır. Kılıç darbesini, mizrak ta'nesini, ok sadmesini men'ettiği için, vaktiyle kullanılan kalkanlara da (siper) denilirdi. Şarkta kullanılan kalkanlar; dâirevî ve muhaddeb; yânî tencere kapağı gibi dışı kalkık, içi çukurca ve mâ'denî olurdu. Başımızdaki gök kubbede gözümüze muka'ar, yânî içeriye doğru çukur göründüğü için Mevlânâ onu sipere teşbih ediyor ve onun dönüşü, kendisinde mevcud gizli bir ruhun te'sirindendir diyor.

Feleğin dönüşünün eski bir nazariyyeye göre söylenildiğini, biraz evvel arzettim. Ondaki gizli ruha gelince, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

تسبح له السموات السبع والأرض ومن فيهن وإن من شيء إلا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم

Yâni : **«Yedi kat gök ve yer ve göklerle yerde olan mahlûkât Cenâb-ı Hakkı takdis ve tesbih ederler. Ve hiç bir şey yoktur ki, Allahı tesbih ve ona hamdetmesin;** (yânî bütün mevcûdât, Hakkı tesbih ve ona hamdeder.) **lâkin ey insanların avam takımı; siz onların tesbihini anlamazsınız[59].»**

Çünkü insandan mâadâ mahlûkâtın tesbihi hâl diliyledir. Şeyh Sa'di (Kuddise sirruhû): «Her neyi görüyorsan hepsi de Allahın zikriyle coşkun bir hâldedir. Lâkin bu ma'nâyı ma'nevî kulağı olan işitir. Allahı yalnız gül dalı üstündeki bülbül tesbih okumaz. Gülün her dikeni Hakkın tesbihi için bir dildir.» buyurur.

Şu Âyet-i Kerimenin delâletine göre ba'zıları : «Tesbih için idrâk, idrâk için rûh lâzımdır. Binâenaleyh kâinâtın her zerresinde kendine göre ve bizim anlayamayacağımız bir ruh vardır» demişlerdir. Acabâ o ruh nasıl şeydir? diye sormaya lüzum var mı? Kendi ruhumuzun mahiyetini biliyor muyuz ki, eşyâda olan rûhun nasıl olduğunu anlayabilelim?

Yine Mevlânâ diyor ki :

3327

گردش این باد از معنی اوست
همچو چرخی کان اسیر آب جوست

Gerdiş-i in bâd ez mâ'ni-i ost.
Hemçu çerhî k'an esîr-i âb-ı cost.

«Şu rüzgârın esmesi ve dolaşıp gezmesi onun ma'nâsı sevkiyledir. Değirmen çarkının suyun döndürmesine tâbi' olduğu gibi».

Eski hükemâ, Cenâb-ı Hakkın akl-i fa'al vâsıtasiyle anâsırda tasarruf eylediğine kâildir. Fakat mutasavvife : Allahın vâsıtaya ihtiyâcı yoktur, bizzat mutasarrıftır derler ve :

---

(59) Sûrei Esrâ : 44

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ

Yânî : **«Göklerde ve yerlerde hüküm ve tasarruf Allaha mahsustur[60]»** Âyetiyle istidlâl ederler.

3328

جزر و مد و دخل و خرج این نفس

از که باشد جز ز جان پر هوس

Cezr-u-medd-û-dahl-u-harc-î in nefes,
Ez ki bâşed cuz zıcân-î pur heves.

«Bu nefesin bedene girip çıkması ve çekilip uzanması, ruhtan başka kimin te'sirindedir?»

Yânî etten, kemikten ibâret olan şu kalıbın içerisine ciğer nâmiyle bir körük konulmuş, onun açılıp kapanmasiyle insan nefes alıyor. Lâkin bu teneffüs keyfiyyeti zîruh olanlarda görülüyor. Gerek insan, gerek hayvan ölünce ne o körük işliyor, ne de içeriye hava girip çıkabiliyor. Demek ki, kalıbın bu hareketi onun ma'nâsı demek olan ruhun te'siri ve onun da ma'nâsı bulunan Allahın emri imiş.

3329

گاه جیمش میکند گه حاودال

گاه صلحش میکند گاهی جدال

Gâh cîmeş mîkuned geh hâ-vu-dâl,
Gâh sulheş mîkuned gâhî cidâl.

«Ruh, o nefesi ba'zan (cîm), ba'zan (hâ), ba'zan da (dal) yapar. Ba'zan musâleha, ba'zan mücâdele hâline getirir».

Söz kelimelerden, kelimeler harflerden teşekkül eder. İnsan murad ettiği ma'nâyı ifâde için o ma'nâya delâleti olan kelimeyi söyler. Söylediği kelime ise cim, hâ, dâl gibi harflerden müteşekkildir. Kezâ insan ba'zan sulhperverâne konuşur, ba'zan da kavga eder. İşte bunlar hep nefes vâsıtasiyle olur ki, o da rûhun te'sirâtındandır.

---

(60) Sûre-i Mâide: 40

Buradaki harflere şârihler ayrıca ma'nâ vermişler, meselâ (cim): Âlem-i Ceberûta, (hâ): Âlem-i Gayba, (dâl): Âlem-i Mülke işârettir demişlerse de o kadar derin ma'nâ bizim için fazla gelir.

3330

که یمینش می‌برد گاهی یسار
که گلستان میکند گاهیش خار

Geh yemîneş mîbered gâhî yesâr,
Geh gülistan mîkuned gâhiyeş har.

«Yine o ruh kalıbı ba'zan sağa, ba'zan sola götürür, ba'zan gül bahçesi, ba'zan diken hâline getirir».

Yânî kalıbı gül gibi nâzik ve sevimli, yâhud diken gibi sert ve yırtıcı bir hey'ete sokar.

3331

همچنان این بادرا یزدان ما
کرده بود بر عاد همچون اژدها

Hemçunan in bâdrâ Yezdân-ı mâ,
Kerde büd ber Âd hemçun ejdehâ.

«Böylece teneffüs ettiğimiz havayı Allahımız Âd kavmine karşı ejderhâ kılmıştı».

Yânî, Hûd Aleyhisselâmın kavmi olan (Âd)ı Cenâb-ı Hak, müdhiş bir fırtına ile helâk etmişti. Onları helâk eden rüzgârı, biz teneffüs etmekle yaşadığımız gibi, aynı hava Hûd peygamberin kavmine serin bir nesim gibi esmişti. Nitekim Cenâb-ı Pîr beyân ediyor:

3332

بازهم آن بادرا بر مؤمنان
کرده بود صلح و مراعات و امان

Bâzhem ânbâdrâ ber mü'minan,
Kerde büd sulh-û-murâât-û-emân.

«Yine o rüzgârı, Âd kavminin iman etmiş ve Hûd Aleyhisselâmın çizdiği bir dâire içerisine girmiş olanlarına sulha riâyet ve emân ü emniyyet ilkâ eyleyen bir nesim hâline getirmişti».

3333

گفت المعنی هوالله شیخ دین

بحر معنیهای رب العالمین

Gôft "Elmâ'nâ Huvellah" şeyh-ı din,
Bahr-i mâ'nîhâ Rabbül-Âlemîn.

«Rabbül'âlemînin ma'nâ denizi olan Şeyh-i Din (El-ma'nâ hüvallah), yânî (Ma'nâ, Allahtan ibârettir) demiştir».

«Şeyh-i dîn» den maksadın kim olduğu sarâhaten ma'lûm değildir. Şârihlerden Sürûrî ile Şem'î (Sadrüddin Konevî) olduğunu yazmışlardır. Ankaravî de: «Tahsise delilleri yoktur. Pes anlar da olsa kabildir veyâhud kibârdan âher bir kimse de olsa kabil. Belki Şeyh Ekber olsa da baîd değildir. Zîra bu mazmun üzere anın kelâmı çoktur ve sarâhaten bu, (El'ma'nâ hüvallah) bu iki kâmilin mütedâvel olan kitaplarında yoktur.» diyor.

Şeyh Attar kuddise sirruhû'nun (Esrarnâme) ünvanlı mesnevîsinde (El'ma'nâ hüvallah) cümlesi, lâfzan değil, meâlen olarak:

«Senden mââdâ ne varsa isimdir ki, onların ma'nâsı sensin. Bütün âlem tılsımdır, sen defînesin» beytinde geçmektedir.

Hazret-i Mevlânâ Pederi Sultân'ül-ülemâ ile Nişâburda Şeyh Attâr'ın ziyâretine gittikleri esnâda Şeyh (Esrarnâme) den bir nüshayı Cenâb-ı Mevlânâya hediyye etmişti. İhtimâl ki, Hazret-i Hudâvendigâr, yukarıki beytte görmüş olduğu (شیخ دین) yi (El-ma'nâ hüvallâh) diye terceme ve nakletmiştir.

Hülâsa: Bütün mükevvenât birer sûrettir, onların ma'nâsı ve mutasarrıfı ise Allah celle ve alâdır.

3334

جمله اطباق زمین و آسمان

همچو خاشاکی دران بحر روان

Cümle etbâk-i zemîn-û-âsmân,
Hemçü hâşâkî derân bahr-i revân.

«Yerin ve gök'ün bütün tabakaları o ma'nâ denizinde çörçöp gibidir».

3335

حملها و رقص خاشاك اندرآب
هم از آب آمد بوقت اضطراب

Hamlehâ-vü raks-ı hâşâk enderâb,
Hem ez âb âmed bevakt-î iztırâb.

«Suyun dalgalandığı zaman, çörçöp makûlesi şeylerin oynaması ve her tarafa saldırması sudandır».

Yâni, umûmen kâinâtın hareket ve sükûnu kendiliğinden değildir, Kudret-i Fâtıra'nın tahriki ve iskâniyledir.

3336

چونکه ساکن خواهدش کرد از مرا
سوی ساحل افکند خاشاکرا

Çunki sâkin hâhedeş kerd ez mirâ,
Sûy-i sâhil efgened hâşâkrâ.

«Deniz, üstünde çörçöpü kımıldamaktan vazgeçirmek isterse onları kıyıya atar».

3337

چون کشد از ساحلش در موجگاه
آن کند با او که صرصر در گیاه

Çun keşed ez sâhileş der mevcgâh,
An kuned bâ ô ki sarsar der giyâh.

«Kıyıdan dalgalı yere çekince o çörçöpe fırtınanın otlara yaptığını yapar».

Yâni fırtına, yerdeki otları nasıl yatırır, kaldırırsa deniz de çörçöpü öylece oynatır.

3338

اين حديث آخر ندارد بازران
جانب هاروت و ماروت اى جوان

İn hadis âhir nedâred bâz rân,
Cânıb-î Hârût-u-Mârût ey cevân.

«Bu sözün sonu gelmez. Ey genç, yânî fetâ-yı ma'nevî olan Hüsamüddin Çelebi; bahsi, Hârût ve Mârût kıssasına naklet».

«HÂRÛT VE MÂRÛT KISSASININ BAKİYYESİ VE ONLARIN DÜNYÂ'DA, BABİL KUYUSUNDA AZAB ÇEKMELERİ»

3339

چون گناه و فسق خلقان جهان
ميشدى بر هردو روشن آن زمان

Çun gunâh-û-fısk-ı halkân-î cihân,
Mî şudî ber herdu rûşen an zeman.

«Dünyâ halkının günahı ve fıskı her ikisine de ma'lûm olunca».

3340

دست خاييدن گرفتندى ز خشم
ليك عيب خود نديدندى بچشم

Dêst hâyiden giriftendî zı heşm,
Lîk ayb-î hod nedidendi beçeşm.

«Hışm ü hiddetle ellerini ısırıyorlar, lâkin kendi ayıplarını görmüyorlardı».

Onların bu hâli tıpkı şu fıkra gibi idi.

3341

خویش در آینه دید آن زشت مرد
رو بگردانید ازان و خشم کرد

Hîş der âyine did an zîşt merd,
Rû bıgerdânîd èzan hèşm kerd.

«Çirkin bir adam aynaya bakmıştı. Orada aksini görünce kızdı ve yüzünü çevirdi».

Meşhur bir fıkra vardır ki beytin meâlini andırır. Kocakarının biri aynaya bakmış. Aksini çirkin ve buruşuk görünce:

— Zemâne aynaları insanı ne kadar çirkin gösteriyor. Bizim vaktiyle baktığımız aynalar böyle değildi, demiş.

İşte bahsedilen Hârût ve Mârût da insanlara böyle bakmışlar, onların aynasında akislerini görmüşler, fakat gördükleri çirkinliğin kendilerinden olduğunu anlayamamışlardı.

3342

خویش‌بین چون از کسی جرمی بدید
آتشی در وی زدوزخ شد بدید

Hîş-bin çun ez kesî cürmî bidîd,
Ateşî der vey zı dûzeh şud bedîd.

«Kendini gören ve beğenen bir kimse, birinden bir kabahat görse kendisinde cehennem ateşi peydâ olur».

3343

حمیت دین خواند او آن کبررا
ننگرد در خویش نفس گبررا

Himyet-î din hâned ô an kibrrâ,
Nengerd der hîş nefs-î gebrrâ.

«Kendisinde olan kibr ü azamete hamiyyet-i diniyye ve gayret-i islâmiyye adını verir. Lâkin kendinde olan kâfir nefsi görmez».

Gayret koymuyor, der de, eder gıybete âgaz;
İfşâ-yi uyûb etme midir gayret-i ahbâb.

3344

حمیت دین‌را نشانی دیگرست
که از آن آتشی جهانی اخضرست

Himyet-i dinrâ nişânî digerest,
Ki ez an âteş cihânî ahzarest.

«Hamiyyet-i diniyyenin başka alâmeti vardır. Gayret-i İslâmiyye sevkiyle gelen hiddet âteşinden cihan yemyeşil olur».

Hamiyyet: Lügatte kızgınlık demektir. Mecâzen bir şeyin gayretini gütmek, onun aleyhinde söylenecek bir söze, yapılacak bir harekete karşı kızmak ma'nâsınadır.

Bu hiddet ya Allah rızâsı için olur, yâhud nefs-i hevâ uğrunda. İkincisine «hamiyyet-i câhiliyye» denilir. Nitekim Kur'ânda ve Feth Sûresinde buyurulmuştur ki:

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ

Yânî: **«Habibim, hani kâfirler, taassub, tekebbür ve putların gayretkeşliğiyle kalblerinde bir hamiyyet ve bir hiddet duymuşlardı. Fakat o duydukları câhilî bir hamiyyet idi[61]».**

Aleyhisselât Efendimiz, Hicretin altıncı senesinde 1500 sehâbi ile birlikte bir (umre) yapmak üzere Mekke'ye müteveccihen yola çıkmışlardı.

Umre: Mîkatta ihrama girip Ka'beyi tavaf etmek ve sa'y eyleyip tıraş olarak ihramdan çıkmaktan ibâret bir ibâdettir.

Müslümanların gelmekte oldukları Mekke müşriklerince haber alındığı gibi taassublarına dokundu. Husûsiyle Bedir ve Uhuddeki maktullerini hatırladılar. Câhilî bir hamiyyete kapıldılar: Peygamberi ve ashâbını Mekkeye koymamaya karar verdiler. Bunun üzerine (Hudeybiye Musâlehası) yapıldı. Müslümanlar ertesi sene gelecekler, Mekkede üç gün kalacaklar, ondan sonra dönüp gideceklerdi.

Kureyşin musâleha murahhası olan (Süheyl bin Amr) türlü müşkilât çıkardı. Ezcümle, musâlehanâmenin baş tarafına besmele yazılmasını kabul etmedi. Onun yerine (bismikellâhümme) yazınız dedi. Kezâ «şu mu-

---

(61) Sûre-i Feth: 26

sâleha, Muhammed Resûlullah ile Süheyl bin Amr arasında kararlaştırılmıştır» fıkrasına i'tiraz etti. Biz seni Resûlullah tanısa idik musâleha yapmaya lüzum kalmazdı. (Resûlullahı) sildir de babanın adını yazdır ısrârında bulundu. İşte bunlar birer hamiyyet-i câhiliyye ve gayret-i müşrikâne idi. Parti menfeatini, memleket menfeatinden üstün tutmak ve iktidârı kazanmak için türlü entrika yapmak da hamiyyet-i câhiliyyenin modern nev'inden olsa gerektir.

Bu hareketlere karşı:

فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوا
أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

Yânî: **«Allah, peygamberine ve mü'minler üzerine sekînetini inzâl etti.** (Yâni, müşriklerin bu kadar bîedebâne hareketlerine karşı Allah, Resûl-i Ekremine ve maiyyetinde bulunan eshâba sabr ü tehammül verdi de mücâdele ve mukâteleye kalkmadılar) **Onları kelime-i takvâ olan Besmele-i Şerife, yâhud (Muhammed Resûlullah) akîdesinde sâbit kıldı. Mü'minler de o kelimenin lâyıkı ve müstahıkkı idi. Cenâb-ı Hak her şeye alîmdir[62]».**

O gün en şiddetli i'tirazda bulunan Süheyl bin Amr'in, sonunda müslüman olacağını ve Din-i İslâma azîm hizmette bulunacağını, Mekkelilerin ise bil'âhere Dîn-i Hakkı kabul edeceklerini bildiği için o gün müslümanlara sabr ü sekînet verdi, muhârebeye müsâade etmedi.

İlâhî hamiyyet ve dînî gayrete gelince: Asr-ı seâdette bir münâfıkla bir yahûdî arasında bir da'vâ çıkmıştı. Yahûdî huzûr-i seâdete gidip mürafaa olmalarını teklif etti. Münâfık ise kendisinin haksız olduğunu ve Resûlullahın hakkı iltizâm edeceğini bildiği için yahudi hahamlarından Ka'b bin Eşrefin nezdine gitmek istedi. Yahudinin ısrârı üzerine huzur-i Nebeviye gittiler, da'vâlarını arzettiler. Yahudi haklı olduğu için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz onun lehine karar verdi. Huzurdan çıktılar. Fakat münâfık bu hükme râzı olmadı.

— Haydi Ömer'e gidelim. O hüküm versin. Diyerek Yahudiyi Hazret-i Fârukun kapısına götürdü ve mes'eleyi anlattı. Cenâb-ı Ömer:

Böyle mi oldu diye yahudiye sordu. Evet. Cevâbını alınca içeriye gir-

---

(62) Sûrei Fetih: 26.

di, kılıcını alıp çıktı ve münâfıkın kellesini uçurdu. İşte bu, bir İlâhî hamiyyet ve dînî bir gayret idi. Bu hâdise üzerine okuyacağımız Âyetler nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Yânî : **«Ey iman etmiş olanlar! Allaha itaat ediniz, peygambere de itaat ediniz! Sizden emir sâhibi olanlara, yânî başlarınızda bulunanlara da itaat ediniz[63]».**

Burada dikkat edilecek bir nükte vardır : Allah'a ve peygambere itaat edilmesi emri (Etîu) fi'ilinin tekrariyle verilmiş, ülül'emre itaat edilmesi ise (Ve etiurresûl) cümlesine atfolunmuş, Allaha ve peygambere kayıdsız, şartsız, fakat ülül'emre, Allahın ve peygamberin hükmüne bağlılığı şartiyle itâat edin emri îmâ kılınmıştır. Nitekim Resûlullah Hazretleri de : **«Hâlık Teâlâyâ ma'siyyette bulunmayı emreden mahlûka itaat edilmez.»** buyurmuştur. Keza :

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ
فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

Yânî : **«Bir şeyde münâzea ve ihtilâf ederseniz, onu Allahın emrine ve peygamberin hükmüne reddediniz. Eğer Allaha ve âhiret gününe inanıyorsanız şu mürâcaat çok hayırlıdır ve âkibet i'tibâriyle pek güzeldir[64]».**

---

(63) Sûrei Nisa' : 59.
(64) Sûrei Nisa' : 59.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
ضَلَالًا بَعِيدًا ۝ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ
وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا
۝ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا
وَتَوْفِيقًا

Yâni : «Habîbim; sana nâzil olan Kur'âna ve senden evvel münzel Tevrât ve İncile inandıklarını zanneden münâfıkları görmedin mi? Şeytan bir herif olan Ka'b bin Eşrefe gidip muhâkeme olmak istiyorlar. Halbuki şeytanı inkâr etmek, yâni ona ittibâ etmemekle me'mur olmuşlardı. Şeytan ise onları sapıtmak ve hidâyetten çok çok uzaklaştırmak ister. Onlara, (Allahın inzâl ettiği Kur'ânda mezkûr ahkâma ve peygambere gelin!) denilince; münâfıkları görürsün; senden son derece i'râz ederler ve geri çekilirler[65]».

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِيغًا

Yâni : «Evvelce yaptıkları bir cürmün cezâsı olarak kendilerine bir musibet gelince, nasıl oluyor da, sonra sana geliyorlar? Biz iyilikten ve doğruluktan başka bir şey murâd etmedik diye yemin billah ediyorlar. (Demek ki, Hazret-i Ömerin öldürdüğü münâfıkın hısımı, akrıbâsı kendilerini tezkiye için huzûr-ı Nebeviye gelmişler, bir de yalan yere yemin

---

(65) Sûret Nisâ' : 60-62.

etmişler) O münâfıklar öyle bir gürûhtur ki; kalblerinde olanı Allah bilir. İmdi, onlardan yüz çevir ve onlara, küfür ve nifaktan vazgeçmeleri için va'z ü nasihatte bulun; onlara tenhâda ve yerinde (yâni, hallerinde münâsib) sözler söyle![66]»

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

Yâni: «**Biz her peygamberi, Allahın izniyle itâat olunsun diye gönderdik. Eğer o münâfıklar, bir cürm irtikâbiyle nefslerine zulmettikleri vakit sana gelselerdi de, Allahtan mağfiret dileselerdi; peygamber de onlar için Allahtan mağfiret talebinde bulunsaydı: Allahı Tevvâb ve Rahîm bulurlardı.** (Yâni, Hak celle ve alâ onların tevbesini kabul ve kendilerine rahmet ederdi.) **Rabbin hakkı için onlar Seni hâkim ve hakem ittihaz etmeyince; aralarında çıkan ihtilâf hususunda, ondan sonra da, hükm ve kazâ eylediğin şey için nefslerinde hoşnutsuzluk bulmamak haline gelmeyince, temâmen teslimiyyet göstermeyince mü'min olamazlar**[67]».

Tefsirlerde yazıldığına göre muhâcirlerden (Zübeyr bin-il-Avvâm) ile diğer bir sehâbi arasında tarla sulamak hususunda ihtilâf çıkmış, Aleyhisselât Efendimizin hükmüne mürâcaat edilmişti. Resûl-i Ekrem Hazretleri iki tarafı dinledikten sonra:

— «**Yâ Zübeyr; evvelâ sen tarlanı sula, ondan sonra suyu komşuna bırak**» buyurdu.

Dışarıya çıktılar ve eshâbdan (Mikdad)a rast geldiler. Mikdad:

— Da'vâyı kim kazandı? diye sordu. Mahkûmün aleyh:

— Kim kazanacak? Hükmü verenin halası oğlu! demek münâsebetsizliğinde bulundu ve Zübeyr, Hazret-i Peygamberin halası (Safiyye binti Abdilmuttalib)in oğlu olduğu için Resûlulah ona iltimas etti demek istedi. Onun üzerine yukardaki son Âyet nâzil oldu ve: «**Aranızda çıkan ihtilâf için peygambere mürâcaat edip de onun verdiği hükmü seve seve**

(66) Sûrei Nisa': 63.
(67) Sûrei Nisa': 64.

kabul etmeyince ve temâmen teslimiyyet göstermedikçe hakiki mü'min olamazsınız» buyuruldu.

Bahisten epeyce uzaklaştık. Sadede gelelim.

Evet. İlâhî hamiyyet ve dînî gayret neticesinde, adalet zuhura gelir. Adâlet tatbik edilen bir memleket yemyeşil bir cennet hâlini alır. Kur'ân hırsızın elini kesin diyor. Herkesin malına uzanan bir yed-i gasbın kesilmesi adaletin ta kendisidir. Hicaz kıt'ası 923 tarihinde ve Selim-i evvelin Mısırı fethetmesi üzerine Osmanlı İdâresine geçmişti. Fakat Almanların hatırı için birinci harb-i umûmi'ye karışmak felâketine uğramamız üzerine elimizden çıkmıştı. Asırlarca idâremizde kalan o mübârek kıt'ada şerîat ahkâmını tatbik etmediğimiz için hırsızlık, eşkiyâlık umûmileşmişti. Vaktâki Suûdîler, orayı istilâ ettiler, bir kaç hırsızın bileğini kestiler. Çöllerde umûmî bir âsâyiş husûle geldi. O âsâyiş hâlâ devâm ediyormuş. Şu sözlerimden Vehâbîlere avukatlık ve propagandacılık yaptığım zannedilmesin. Abdülvehhâb isminde câhil ve mutaassıb bir herifin ihdâs etmiş olduğu vehhâbiliği Allah rızâsı için sevmeyenlerden biri benim. Fakat âsâyişi temin husûsundaki muvaffakiyyetlerini de inkâr edemem. Hazret-i Mevlânâ bu bahsi böylece izah ettikten sonra Hârût ve Mârût kıssasına dönüyor ve Lisân-ı İlâhîden onlara hitâben şöyle diyor :

3345

گفت حقشان گر شما روشنگرید

در سیهکاران مغفل منگرید

Gôft hakşan ger şumâ rûşengerid,
Der siyehkârân-ı muğfel nengerid.

«Cenâb-ı Hak onlara buyurdu ki : Eğer siz münevverseniz şeytan tarafından iğfâl edilmiş ve günaha girmekle kapkara kesilmiş olanlara bakmayınız».

3346

شکر گوید ای سپاه و لشکران

رستهاید از شهوت و از چاك ران

Şukr gôyîd ey sıpâh-û-leşkeran,
Resteîd ez şehvet-û-ez çâk-ı rân.

«Ey Allahın ordusu ve bendesi olan melekler; şükrediniz ki, siz şehvetten ve bacak arasında olan uzuvdan kurtulmuşsunuz».

3347

گر از آن معنی نهم من بر شما
مر شما را بیش نپذیرد سما

Ger ez an ma'nâ nihem men ber şumâ,
Mer şumârâ biş nepzîred semâ.

«Eğer insanlardaki şehveti size verecek olsam, sizi artık semâ kabul etmez».

Yâni, insanlarda bulunan şehvet, sizde de olsaydı, onlardan ziyâde günah irtikâb ederdiniz ve ma'sûmiyyet âlemi olan semâda barınamazdınız.

3348

عصمتی که مر شما را در تن است
آن ز عکس عصمت و حفظ من است

İsmeti kî mer şumârâ der tenest,
An zı aks-î ismet-û-hıfz-î menest.

«Sizin vücûdunuzda olan ma'sûmiyyet, benim ismet ve hıfzımın aksinden ve tecellisinden ibârettir».

3349

آن ز من بینید نه از خود هین هین
تا نچربد بر شما دیو لعین

Ân zı men bînid, ne ez hod hîn hîn,
Tâ neçerbed ber şumâ dîv-î laîn.

«O ismeti sakın hâ kendinizden bilmeyin, benim lutf u ihsânım olduğunu bilin ki mel'ûn şeytan size galebe etmesin».

Ucb u gurûr, yânî kendini beğenmek ve büyük görmek, ahlâksızlığın en kötülerinden ve günahların en büyüklerindendir. Bir kimsede eğer zühd ü takvâ görülürse iyi hâl müşâhede olunursa o, ancak Allahın tevfikiyledir. Binâenaleyh böyle bir seâdete sâhib olan o seâdeti Allahtan bilmeli ve o İlâhî muvaffakiyyete şükretmelidir. Yoksa ucb u gurura tutulmak, insanları iğfâl ve izrâr için fırsat arayan şeytanın mağlubu olmak demektir.

3350

همچنانکه کاتب وحی رسول

دید حکمت در خود و نور اصول

Hemçunânkî kâtib-î vahy-î Resul,
Dîd hikmet der hod-u-nûr-î usûl.

«Nasıl ki, Hazret-i Peygamberin vahy kâtibi, kendisinde hikmet ve din usullerinin nûrunu görmüştü».

Evvelce izah edildiği üzere (Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh) vahy kâtibi idi. İnsanın yaradılışı hakkındaki Âyeti Aleyhisselât Efendimiz ona yazdırıyordu, Kâtib kemâl-i teaccübünden:

تبارك الله احسن الخالقين

dedi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri de: **«Yaz, öyle nâzil oldu»** buyurdu.

Vahyin aksinden ibâret olan şu mazhariyyeti kâtib kendisinden sandı: «Muhammede vahy geliyorsa bana da geliyor!» diyerek mürted oldu.

3351

خویشرا هم صوت مرغان خدا

می شمرد از بد صفیری چون صدا

Hişrâ hem savt-ı murğân-î Hodâ,
Mîşumurd az bed safîrî çun sadâ.

«O bed sesli kâtib, kendisini tuyûr-i ilâhiyyeden olan enbiyâ ile hem avâz kıyâs etti. Halbuki o çirkin sesli bir kuştu. Ondaki tecelli ise aks-i savt idi».

---

(68) Sûre-i Müminûn : 14.

3352

لحن مرغانرا اگر وصف شوی
بر مراد مرغ کی واقف شوی

Lahn-ı murğanrâ eğer vâsıf şevî,
Ber murâd-î murğ key vâkıf şevî.

«Kuşların ötüşünü vâsıf olsan da kuşun murâdına nasıl vâkıf olursun?»

Yâni, bir adam bir kuşun, meselâ kanaryanın ötüşünü fark olunamıyacak derecede taklîd etse bile, kuş dilini anlaması ve bir kuşun ötüşünden ne demek istediğini bilmesi mümkün müdür?

3353

گر بیاموزی صفیر بلبلی
تو چه دانی او چه دارد با گلی

Ger biyâmûzî safir-î bülbülî,
Tû çı dânî ô çı dâred bâgulî.

«Eğer bülbülün ötüşünü öğrensen, onun güle karşı ne söylediğini ne bilirsin?»

3354

ور بدانی باشد او هم از گمان
چون زلب جنبان گمانهای کران

Ver bıdânî bâşed o hem ez guman,
Çün zıleb cunban gumanhây-î keran.

«Eğer bilsen de o bilişin vehimden ibâret kalır. Birinin dudaklarının kımıldamasından, sağırların vehmî anlayışları gibi olur».

Kulakları ağır duyan, yâhud bütün bütün sağır olanlar, her sözü işitemedikleri için konuştukları adamın dudaklarına dikkat ederler, onların kımıldanışından mâ'nâ çıkarmaya çalışırlar.

«BİR SAĞIRIN HASTA KOMŞUSUNU YOKLAMAYA GİTMESİ»

3355

آن کررا گفت افزون مایهٔ
که ترا رنجور شد همسایهٔ

An kerîrâ gôft efzun mâye-î,
Kî turâ rencûr şud hemsâye-î.

«Sermâyesi fazla, yâni insâniyyeti kuvvetli biri, bir sağıra: Komşun hastalanmış haberini verdi».

3356

گفت باخود کر که با گوش گران
من چه دریابم ز گفت آن جوان

Gôft bâ hod ker ki bâ gôş-î girân,
Men çı deryâbem zı goft-î ancevan.

«Sağır kendi kendine dedi ki: Bu ağır kulakla o hasta gencin sözlerinden ben ne anlarım?»

3357

خاصه رنجور و ضعیف آوازه شد
لیك باید رفت انجا نیست بد

Hasse rencûr-û-zaîf âvâze şud,
Lîk bâyed rêft ancâ nîst büd.

«Husûsiyle hastalıktan sesi zayıflamış bir adamın konuşmasını nasıl işitebilirim? Fakat çâre yok, gidip görmeliyim».

3358

چون ببینم چون لبش جنبان شود
من قیاسی گیرم آنرا هم ز خود

Çûn bıbînem çûn lebeş cunban şeved,
Men kıyâsi girem ânrâ hemzı hed.

«Onun dudağının kımıldadığını görünce, ona kendimden bir kıyâs yaparım».

3359

چون بگویم چونی ای محنتکشم
او بخواهد گفت نیکم یا خوشم

Çun bıgôyem çûni ey mihnetkeşem,
O bıhâhed gôft nîkem yâ hoşem.

«Ona, derdli komşum nasılsın, deyince, elbette o iyiyim, yâhud râhatım diyecektir».

3360

من بگویم شکر چه خوردی ایا
او بگوید شربتی یا ماشبا

Men bıgôyem şukr, çı hordî eyâ,
O bıgôyed şerbetî yâ mâşbâ.

«Ben çok şükür, dedikten sonra, acebâ ne yiyiyorsun? diye sorarım. O şerbet, yâhud mercimek çorbası der».

3361

من بگویم صح نوشست کیست آن
از طبیبان پیش تو گوید فلان

Men bıgôyem sûhh noşest, kîst an,
Ez tabîban pîş-i tû gôyed fulan.

«Ben sıhhatler, âfiyetler olsun! diyerek, hekimlerden kim gelip bakıyor? derim. Fülân geliyor cevâbını verir».

3362

من بگویم بس مبارك پاست او
چونکه او آمد شود کارت نکو

Men bı gôyem bes mubârek pâst ô,
Çunki ô âmed şeved kâret nikô.

«Ben de derim ki: Ayağı uğurlu bir hekimdir. Mâdem ki, o geliyormuş, işin yolunda demektir».

3363

پای اورا آزموده‌ستیم ما
هر کجا میشد شود حاجت روا

Pây-ı ôrâ âzmûdestîm mâ,
Her kucâ mişud şeved hâcet revâ.

«Onun ayağının uğurunu denedik, nereye gittiyse beklenilen âfiyet husûle gelmiştir».

3364

این جوابات قیاسی راست کرد
پیش آن رنجور شد آن نیکمرد

İn cevâbât-î kıyâsî râst kerd,
Pîş-i an rencûr şud an nîkmerd.

«O sâf adam, aklınca bu kıyâsî cevabları tertip ettikten sonra hastanın evine gitti».

Ve yanına girip :

3365

گفت چونی گفت مردم گفت شکر
شد ازین رنجور پر آزار و نکر

Gôft çûnî? Gôft murdem, gôft şükr,
Şud ez in rencûr pur âzâr-u-nukr.

«Nasılsın? diye sordu. Hasta : Ölüyorum. deyince sağır : Şükür elhamdülillâh! mukâbelesinde bulundu. Bu mukabele üzerine hasta rahatsız oldu ve canı sıkıldı».

3366

کین چه شکرست او مگر مارا بدست
کر قیاسی کرد و آن کژ آمدست

Kin çı şukrest ô meger mârâ bedest,
Ker kiyâsi kerd-u-an kej âmedest.

«Bu nasıl şükür, yâni şükrün sırası mı? Bu adam gâlibâ bizim düşmanımız dedi. Sağır bir kıyâs yapmıştı, o da aksine çıktı».

3367

بعداز آن گفتش چه خوردی گفت زهر

گفت نوشت باد افزون گشت قهر

Ba'dez an gofteş çı hordî gôft zehr,
Gôft nôşet bâd efzun gêşt kahr.

«Sonra hastaya ne yedin? diye sordu. Hasta, zehir! deyince âfiyetler olsun cevâbını verdi. Bu cevâb ise hastayı kahretti».

3368

بعداز ان گفت از طبیبان کیست او

که همی‌آید بچاره پیش تو

Bâd'ez an goft ez tabîban kîst ô,
Kî hemîâyed beçârê pîş-i tô.

«Daha sonra hekimlerden gelip de seni tedâvi eden kimdir süâlinde bulundu».

3369

گفت عزرائیل می‌آید برو

گفت پایش بس مبارك شاد شو

Gôft Azrâîl mîâyed bırev,
Gôft pâyeş bes mubârek şâd şev.

«Hasta azrâil geliyor. Haydi defol! dedi. Sağır ise: Ayağı uğurludur, sevin! cevâbını verdi».

3370

کر برون آمد بگفت او شادمان

شکر کش کردم مراعات این زمان

Ker birun âmed bıgoft o şâdman,
Şukr keş kerdem murâât in zeman.

«Sağır dışarı çıktı. Böyle rahatsız bir zamanında komşumun hatırına riâyet ettim, gönlünü aldım diyerek şükretti».

3371

گفت رنجور این عدو جان ماست

ما ندانستیم کو کان جفاست

Gôft rencur in aduvv-î cân-ı mast,
Mâ nedânistîm k'ô kân-î cefast.

«Hasta da diyordu ki: Bu herif, bize can düşmanı imiş. Onun cevr ü cefâ ma'deni olduğunu bilmiyorduk».

3372

خاطر رنجور جویان صد سقط

تا که پیغامش کند از هر نمط

Hâtır-î rencûr côyân sad sakat,
Tâ ki peyğâmeş küned ez her nemat.

«Hastanın hatırı, ona türlü türlü sövüntü arıyor ve öylece haber göndermek istiyordu».

3373

چون کسی که خورده باشد آش بد

می بشوراند دلش تا قی کند

Çün kesîkî horde bâşed âş-ı bed,
Mi bışôrâned dıleş tâ key kuned

«Onun şu hâli, kötü yemek yiyip de mi'desi bozulan ve kay etmek isteyen kimsenin hâli gibiydi».

3374

کظم غیظ اینست آن را قی مکن

تا بیابی در جزا شیرین سخن

Kezm-i gayz inêst anrâ kay mekun,
Tâ bıyâbî der cezâ şirin suhun.

«Hiddetle söylemek istediğin sövüntüyü ağzından çıkarma ki, (kâzm-ı gayz) budur. Sabr ü tehammül ederek sövüp saymazanın mükâfât olarak tatlı söz işitirsin».

Kâzm-ı gayz: Hiddetini zabdeylemek demektir. Kur'ânda Âl-i İmran Sûresinde buyurulmuştur ki :

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ

Yâni : **«Ey müslümanlar! Rabbinizin mağfiretini mucib olacak şeye koşun[69]»**. Bu şey'in ne olduğu muhtelif sûrette tefsir olunmuştur. Kelime-i şehâdet, farzların vaktinde edâsı, cemâatle namaz kılınırken iftitâh tekbirine yetişmek, mescide erkenden gidip ilk safta yer bulmak, peygamberin sünnetlerine ittibâ' etmek, günah akibinde istiğfâr etmek, Mekke fethinden evvel Medineye göç etmek, yâhud Allah yoluna ve din uğrunda harbe gitmek denilmiştir.

Son iki tefsir asr-ı saâdete göredir, muhâtab olanlar da ashâb-ı kirâmdır. Diğerleri her zaman içindir, me'mur olanlar da kıyâmete kadar gelecek ehl-i îmândır.

Hülâsa : Ey müslümanlar, koşun Allahın mağfiretine :

وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ

Ve Cennete ki : o Cennetin eni gökler ve yer kadardır[70]».

Tefsirde deniliyor ki : Nazm-ı Celilde Cennetin eninden bahs buyurulmuştur. Uzunluğunun derecesi akl-ı beşere sığmaz. Demek ki, göklerle yer birleşecek olursa ikisinin teşkil edeceği mesâfe Cennetin enini teşkil edecek. Halbuki yalnız fezâ o kadar geniş ki, dâhilinde ziyâsı henüz bize vâsıl olmamış yıldızlar varmış. Bu vüs'ati bir düşünün, buna Arz ve Semânın genişliğini de ilâve edin, hâsıl olacak sâhanın mesâhasını aklınız alabilirse ona göre bir mikdâr tasavvur edin. İşte o akılların alamadığı mesâfe, Cennetin enini teşkil ediyor. Yâ boyu?...

Tefsîr-i Kebîrde denilmiştir ki : Gökler tabaka tabakadır, her tabakanın muayyen bir sathı vardır. O satıhlarla arzın sathı birleşecek olursa Cennetin eni teşekkül eder. İşte o Cennet takvâ sâhibi olanlar için hazırlanmıştır.

Takvâ : Bizim çekinmek dediğimiz hâldir; korkudan ziyâde hürmet ve riâyetten ileri gelir. Mütteki de : Allahtan çekinen, onun emrine ve nehyine karşı hürmet gösteren demektir.

Takvâ, bâtıni ve kalbî bir hâl olmakla berâber, onun zâhirî bazı alâmetleri vardır. Cenâb-ı Hak o alâmetleri bildirmek için buyuruyor ki :

---

(69) Sûrei Âli İmran : 133.
(70) Sûrei Âli İmran : 133.

ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ

Yâni : «**O müttekiler ki, kolaylık ve zorluk içinde iken,** (yânî, zengin olsalar da, züğürt bulunsalar da) **fukarâyı gözetirler ve hiddetlerini zabdederler[71]**».

Gördükleri bir münâsebetsizliğe, uğradıkları bir hakarete mukabele etmek kudretini hâiz iken sabr u tehammül gösterirler.

Hikâyesi Mesnevide gelecektir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche Efendimiz muhârebede bir müşriki devirmiş, müslüman olmasını teklif etmiş. O ise Cenâb-ı Mürtezânın yüzüne tükürmek küstahlığında bulunmuştu. Bu küstahlık üzerine Hazret-i Ali onu tutup kaldırdı ve salıverdi. Herif şaşırdı ve sebebini sordu. Haydar-ı Kerrâr :

— **Seninle Allah rızâsı için mübâreze ettim, öldürsem de Allah rızâsı için öldürecektim. Fakat yüzüme tükürdün. Tabiî hiddetlendim. Bundan sonra öldürse idim intikâm almak için öldürmüş olacaktım ve nefsimin havasına uyacaktım. Binâenaleyh kâzm-ı gayz ederek salıverdim** cevâbını verdi. Şu büyüklüğü gören müşrik de müslüman oluverdi.

وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ

Yânî : «**Cennet, insanların kusurunu afvedenler için de hazırlandı. Cenâb-ı Hak, iyilik edenleri sever[72]**».

Şu sayılan şeyler, yânî, fukarayı gözetmek, hiddetini zabdetmek, insanlara karşı afv ü safh göstermek hâlleri ayrı ayrı birer hasenedir, birer iyiliktir ki, bunları yapanları Allah sever ve sevdiği kulları mağfiret edip Cennetine koyar.

Hafîd-i Nebevî Hüseyn bin Ali (Radiyallâhü Anhümâ) Hazretleri bir gün ba'zı zevât ile birlikte sofraya oturmuş, kölesi yemek getirirken, elindeki kabı kazârâ Cenâb-ı Hüseynin üstüne, başına dökmüş. Hazret-i İmâmın hem üstü kirlenmiş, hem de vücûdunun ba'zı yerleri yanmış. Şu beceriksizliği yüzünden kölenin yüzüne dik dik bakmış. Köle :

— (velkâzımîn'el-gayza) demiş. Cenâb-ı Hüseyin :

— Hiddetimi zabdettim. Cevâbını vermiş. Köle :

— (vel'âfîne aninnâs) demiş. Sıbt-ı Peygamberî :

— Kusûrunu afvettim buyurmuş. Köle :

— (Vallâhü yühıbbül'muhsinîn) deyince de :

— Seni âzâd ettim müjdesinde bulunmuş.

---

(71) Sûrei Âli İmran : 134.
(72) Sûrei Âli İmran : 134.

Bu bahiste şu Hadîs-i Nebevî de rivâyet olunmuştur: **«Her kim hiddetini zabdederse, hiddetini infâza kâdir** (yânî hasmına sövmeye, hattâ onu dövmiye muktedir) **olduğu hâlde öyle yapmaz da sabrederse, Allah onun kalbini emniyyet ve îmanla doldurur».**

Hazret-i Mevlânâ da hiddeti mi'de bulantısına, hiddet sevkiyle olan sövüntüğü istifrâğ etmeye benzetiyor. «Kâzm-ı gayzet, başkalarını iğrendirecek ifrâzâtta bulunma!» dedikten sonra hikâyesinin alt tarafını söylüyor:

3375

چون نبودش صبر می پچید او
کین سگ زن روسپی خیز کو

Çun nebûdeş sabr mi pîçîd ô,
Kin seg-î zen rûspî-yî hîz kô.

«Hastanın sabr ü tehammülü olmadığı için sağırın sözlerinden kıvranıp diyordu ki: Bu köpek herif, bu nâmerd kerata nerde ki».

3376

تا بریزم بروی آنچه گفته بود
کان زمان شیر ضمیرم خفته بود

Tâ bırîzem ber vey ançî gofte bud,
K'ân zeman şîr-î zamîrem hufte bud.

«Söylediklerini ona iâde edeyim. Onları ağzına aldığı vakit kalbim uyumuş arslan gibi olmuştu da cevab verememiştim».

3377

چون عیادت بهر دل آرامیست
این عیادت نیست دشمن کامیست

Çun iyâdet behr-ı dil ârâmiyest,
İn iyâdet nîst düşmen kâmiyest.

«İyâdet; yâni, hasta yoklama, hastanın gönül hoşluğu içindir. Bunun yaptığı ise hatır sorma değil, âdetâ düşman sevincidir».

3378

تا ببيند دشمن خودرا نزار

تا بگيرد خاطر زشتش قرار

Tâ bıbîned duşmen-î hodrâ nizar,
Tâ bıgîred hatır-î zıştеş kerar.

«Düşmanı zayıf ve dermansız görüp de, kötü kalbi rahat etmek içindir».

Yâni, «Herifin beni yoklamaya gelişi, beni sevdiğinden ve teselli vermek istediğinden değilmiş; böyle tâkatsiz bir hâlde görüp sevinmek içinmiş!» diyerek sağır hakkında sû-i zanda bulundu.

İhlâs ile yapılmayan amellerin Allah indinde makbûl olmayacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

3379

بس کسان کايشان ز طاعت گمرهند

دل برضوان و ثواب آن نهند

Bes kesan k'işan zı tâat gum rehend,
Dıl be rizvân-û-sevâb-î an nihend.

«Çok kimse vardır ki, tâât ü ibâdât hususunda sapık olduğu halde, onunla, Allah rızâsını kazandığını, sevâba nâil olduğunu ve o sâyede cennete gireceğini ümid eder».

Sağırın hasta yoklamaya gitmesi gibi ki, gidişi livechillâh değildi. Kapı karşı komşusunun istifsâr-ı hâtırına gitmedi demesinler düşüncesiyle idi. O düşünce ile gittiği için hem sevâbını bulamadı, hem de ziyâreti hastanın makbulu olmadı.

3380

خود حقيقت معصيت باشد خفى

بس كدر كانرا تو پندارى صفى

Hod hakîkat mâ'siyet bâşed hafi,
Bes kedir k'anrâ tu pindâri safi.

«Onların tâat diye yaptıkları hareketler hakikatte gizli bir ma'siyyettir. Nitekim bir çok bulanık su vardır ki, sen onu duru sanırsın».

Kur'ân-ı Kerimde buyurulmuştur ki :

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yânî : **«Her kim Allaha mülâki olmayı umar ve arzu ederse, sâlih ve riyâsız amelde bulunsun ve Rabbinin ibâdetine kimseyi teşrik etmesin[73]».** Meselâ kıldığı namazı ve tuttuğu orucu sırf Allah rızâsı için kılsın ve tutsun. Namaz kıldığımı görsünler, oruc tuttuğumu anlasınlar diye kılıp, tutmasın. Bu fikirle namaz kılacak, oruc tutacak, sadaka verecek olanlar, görünmek istediklerini âdetâ Allaha şerik yapmış, yânî, ibâdetleri onlarla Allah arasında taksim etmiş olurlar. Böyle, görünüşte ibâdet gibi olan hareketler, hakikatte ibâdet değil, şirk-i hafi derecesinde bir ma'siyyettir. Evet, öyledir. Nitekim Sûre-i Rûm'da buyurulmuştur ki :

وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yânî : **«Allahtan çekinin ve namazı doğru, yânî, yalnız Hakkın rızâsı için kılın. Gösteriş olmak üzere kılıp da Allaha şirk koşanlardan olmayın[74]».**

3381

همچو آن کر که همی پنداشتست

کو نکوئی کرد و آن بر عکس جست

Hemçu an ker ki hemî pindâştest,
K'ô nikôyî kerd-u-an ber aks cest.

«O sağır gibi ki, hastayı yoklamakla iyilik yaptığını sanıyordu. Fakat netice zannı hilâfına zuhur etti».

Biraz evvel söylenildiği gibi sağır, komşusunu ziyârete gitmişti. Lâkin gidişi Allah rızâsı için değil, haber aldı da gelmedi demesinler diye idi. O ise istifsâr-ı hâtırda bulunmakla iyi bir şey yaptığını sanıyordu ve bundan sevab umuyordu. Halbuki neticesi düşüncesinin aksine çıktı. Sevaba nâil olamadığı gibi komşusu ile de arası açıldı. İşte görünüş ve gösteriş için yapılan işlerin sonu böyle olur.

(73) Sûrei Kehf : 110.
(74) Sûrei Rûm : 31.

3382

او نشسته خوش که خدمت کرده ام
حق همسایه بجا آورده ام

Ô nişestê hoş ki hıdmet kerde em,
Hakk-ı hemsâyê beçâ âverde em.

«Sağır; hizmet ettim, komşuluk hakkını yerine getirdim diye memnun olarak oturuyordu».

Halbuki :

3383

بهر خود او آتشی افروخته ست
در دل رنجور و خودرا سوخته ست

Behr-ı hod ô âteşî efrûhtest,
Der dıl-i rencûr-u-hodrâ sôhtest.

«O, hastanın kalbinde bir ateş tutuşturmuş, o ateşle kendisini de yakmıştı».

Halka görünmek düşüncesiyle ibâdet edenlerin ve sevab kazandım vehmine düşenlerin yaptıkları hareketler de böyledir. O hareketler mukabilinde sevab değil, ikab hazırlanmıştır.

3384

فاتقوا النار التى اوقدتموا
انكم فى المعصية ازددتموا

Fettekun-nâralletî evkadtümû,
İnnekum fil mâ'sıyeh izdedtümû.

«Ey mürâîler; tutuşturduğunuz ateşten sakınınız. Siz günah hususunda hakikaten ileri gittiniz».

Ma'lumdur ki, Cennet dârünnaîmdir, Cehennem de dârülikâbdır. Lâkin herkesin Cennetteki ni'meti ve Cehennemdeki azâbı; Dünyâdaki harekâtına göre hazırlanmaktadır. Ârifin biri der ki :

Vâız bizi korkutma Cehennemde od olmaz!
Yanmâğa odun her kişi bundan iletürler.

Evet, Dünyâdaki hasenât; Cennetteki ni'met şeklinde, seyyiât da Cehennemde azâb şeklinde zuhur edecektir.

Seyyiâtı olmayan bir kimse Cehenneme girmez yâ, bilfarz girse bile orada azâba müteallik bir şey bulamıyacaktır. Nasreddin Hoca rahimehullahın âhiret fıkrası meşhurdur :

Hoca birine : Ölüm nasıl oluyor? diye sormuş. O da : İnsanın eli, ayağı soğur, buz gibi olur demiş. Hoca bir kış günü kırdan gelirken fazlaca üşümüş. Eli, ayağı donma derecesine gelmiş. Gâlibâ ben öldüm, diyerek, kabristanda çökmüş, bir mezara uzanmış. Yatıp dururken çıngırak sesleri işitmiş. Ne oluyor? diye davranmış. Meğer fincan yüklü katırlardan müteşekkil bir kervan geçiyormuş. Katırlar hocadan ürkmüş, birbirine girmiş. Tabîi bir çok fincan kırılmış. Katırcılar hocayı tutmuş, epeyce hırpalamışlar. Zavallı adam düşe kalka şehre gelmiş. Rast gelenler, nereden geldiğini sormuşlar. Âhiretten geliyorum demiş. Orada ne var, ne yok? demişler. Fincancı katırlarını ürkütmezsen bir şey yok!.. cevabını vermiş. Bu cevab pek ârifânedir. Dünyâda fincancı katırlarını ürkütmeyenler ve fincanların kırılmasına sebeb olmayanlar, yânî, Allahın ve ibâdullahın hukukuna tecavüz etmeyenler, öbür tarafda ne azâba uğrarlar, ne de ikâba. Gelelim beytte işâret edilen Âyet-i Kerimeye :

Sûre-i Tahrim'de buyurulmuştur ki :

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوآ اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا

Yâni : «**Ey imân etmiş olanlar! Nefsinizi ve âilenizi ateşten koruyunuz. Kendiniz günâha girmemekle nefsinizi, dinin ahkâmını öğretmekle âilenizi Cehennemden vikâye ediniz**[75]». Gerek bu Âyet-i Kerimede, gerek : «**Hepiniz idârenizde olanları selâmete sevketmek ve tehlikeden muhafaza eylemek hususunda çoban gibisiniz. Hepiniz de idârenizde bulunan âile efrâdından sorulacaksınız.**» Hadîs-i Şerîfinin sarâhatine göre bir âile reisi hem nefsinden, hem de dînî ahkâmı öğretmediği evlâdından ve âile efrâdından mes'ûl olacaktır. Ne yapalım? Mekteplerde arab harfi öğretilmediği için çocuğa Kur'ân okutamadık, Allahı, Peygamberi öğretemedik demek, öbür tarafta ma'zeret teşkil etmeyecektir. Onun için kendisini, âilesini Cehennemden kurtarmak isteyenler bu cihete dikkat etmelidirler.

---

(75) Sûrei Tahrim : 6.

O cehennemin ateşinden ki :

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

Yâni : **«Onu tutuşturacak olanlar, insanlar ve taşlardır[76]».**

Buradaki (hicâra) için Cehennem taşı, yâhud müşriklerin taptıkları taştan putlar ve heykeller denilmiştir.

Taş yanar mı diye tabiî sorulmaz. Kireç taşın yanmışı değil midir?

3385

گفت پیغمبر بیک صاحب ریا

صل انك لم تصل یا فتی

Gôft peygamber beyek sâhib riyâ,
Salli, İnneke lem tusallî yâ fetâ.

«Hazret-i Peygamber — huzûrunda namaz kılan — bir mürâîye : Yeniden kıl, sen namaz kılmadın, yâni kıldığın namaz olmadı buyurdu».

Demek ki, o adam, Resûlullaha görünmek ve ne iyi namaz kılıyor dedirtmek için kılmış. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bunu keşfetmiş, yeniden ve Allah rızâsı için kılmasını emir buyurmuş.

3386

از برای چارهٔ این خوفها

آمد اندر هر نمازی اهدنا

Ez berây-î çâre-î in hâvfhâ,
Âmed ender her nemâzi İhdinâ.

«Bu korkuların çâresi olmak üzere her namazda fâtiha okunması ve (İhdinassırâtal müstekim) denilmesi emrolunmuştur».

---

(76) Sûrei Tahrim : 6.

که نمازمرا میامیز ای خدا

با نماز ضالین و اهل ریا

Ki nemâzemrâ meyâmiz ey Hudâ,
Bâ nemâz-î zallîn-û-ehl-î riyâ.

«Ki İlâhi, namazımı dalâlet ve riyâ erbâbının namazlarına karıştırma demektir».

Sûre-i Fâtihadaki :

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ

الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Yâni : **«Yâ Rabbi; bizi sırâtı müstekîme, doğru bir yola çıkar»** meâlindedir. Hazret-i Mevlânâ onu (ihlâs yolu) ma'nâsına alıyor. **«Kendilerine in'âm ü ikrâm eylediğin, ihlâs ni'metini ihsan ettiğin enbiyâ ve evliyânın yoluna götür. Haklarında gazab eylediğin ve yolunu şaşırmış olanların,** (yâni, senin rızâ-yı şerifin için değil de Cennete girmek ve Cehenneme girmemek, bir de halka gösteriş için ibâdet edenlerin) **çıkmaz yoluna düşmekten muhafaza buyur[77]».**

3388

از قیاسی که بکرد آن کر گزین

صحبت ده‌ساله باطل شد بدین

Ez kiyâsî ki bıkerd an ker güzin,
Sohbet-î dehsâle bâtıl şud bedin.

«O sağırın yapmış olduğu bir kıyas neticesinde on yıllık komşuluk sohbeti bozuldu».

---

(77) Sûrei Fatiha : 6-7

3389

خاصه ای خواجه قیاس حس دون
اندر آن وحی که هست از حد فزون

Hâsse ey havâce kıyâs-i hıss-ı dun,
Ender an vahy ki hest ez had fuzun.

«Hususiyle vahy kâtibinin his dâiresine sığmayan vahye karşı kıyâsa kalkışması, efendi; bilmiş ol ki, pek ma'nâsızdır».

3390

گوش حس تو بحرف ار در خورست
دانکه گوش عیب گیر تو کرست

Gôş-ı hıss-i tû be harf er der harest,
Danki gôş-i âyb-gîr-î tû kerest.

«Senin kulağın hurûfa karşı hassâs ise, yâni huruf ve ondan müteşekkil kelimeyi işidiyor ve anlıyorsa bile, Kelâm-ı İlâhi ve Hadis-i Risâletpenâhîye karşı o ma'lul kulak sağırdır».

Yâni, bir Âyetten ve bir Hadisten Allahın ve Resulûllahın murâdının ne olduğunu, kelimâtını işitmekle anlıyamazsın. Sağırın yaptığı gibi kıyas yapmaya kâlkışır ve dalâlete düşersin.

«KELÂMULLAH'A KARŞI İLK KIYAS YAPAN ŞEYTAN İDİ»

Kıyâs: Ölçmek demektir ki, bundan müştâk olan mikyâs: Ölçü ma'nâsınadır. Kıyâs, fıkhî ve mantıkî olmak üzere ikidir. Fıkhî kıyâs: Hakkında nas bulunmayan bir mes'eleyi ona benzeyen ve hakkında nas bulunan bir mes'eleye tatbik etmektir.

Kıyâs-ı mantıkî ise: Ma'lûm olduğu üzere suğrâ, kübrâ ve neticeden ibâret kaziyye tertib etmektir: «Âlem hâdistir, çünkü müteğayyerdir. Her değişen şey hâdistir, o halde âlem hâdistir» misâl-i meşhurunda olduğu gibi.

Mantıkî kıyâslar, ekseriyâ safsata ve müğâletaya âlet ittihaz edildiği

için sofiyyece makbul sayılmaz. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, ilk kıyas yapanın şeytan olduğunu ve mantıkçıların pirinin iblis bulunduğunu söylüyor.

Evet. İlk kıyâsı şeytan yapmıştı. Melekler Âdem Aleyhisselâma karşı secdeye me'mur oldukları vakit şeytan da bu vazife ile mükellef tutulmuştu. Melekler Allahın emrini yerine getirdiler. Şeytan secde etmedi ve : Niçin secde etmedin? süâl-i İlâhisine karşı :

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni : **«Ben Âdemden daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan halkettin[78]»** cevâbını verdi. «Ateş ulvî, çamur süflîdir, ulvi, süflîye eğilmez, ben de ona secde etmem!» demek istedi. İşte bu mantıki ve mugalâtavî bir kıyâs idi ki, Allahın emrine, yâni nas-sı kat'iye mukabil yapılmıştı.

Şimdi kıyâsa gelelim :

3391

اول آنکس این قیاسکها نمود
پیش انوار خدا ابلیس بود

Evvel an kes in kıyâsek hâ nümûd,
Pîş-ı envâr-î Hodâ İblîs bûd.

«Envâr-ı İlâhiyye karşısında ibtidâ bu kıyascıları yapan şeytan idi».

3392

گفت نار از خاك بی شك بهترست
من ز نارم او زخاك اكدرست

Gôft nâr ez hâk bîşek bihterest,
Men zı nârem ô zîhâk-î ekderest.

«Şeytan dedi ki : Şüphesiz ateş topraktan daha iyidir. Ben ateşten yaratıldım, o ise bulanık çamurdan halkedilmiştir».

---

(78) **Sûrei Sad : 76.**

3393

پس قیاس فرع بر اصلش کنیم

او ز ظلمت ما ز نور روشنیم

Pes kıyâs-i fer' ber asleş kunîm,
O zı zulmet mâzı nûr-i rûşenîm.

«O halde fer'i asla kıyas edelim. Âdem zulmetten, yâni topraktan mahlûktur, biz ise parlak nûrdan, yânî ateşten yaradılmışız».

3394

گفت حق نی بلکه لا انساب شد

زهد و تقوی فضل را محراب شد

Gôft Hak nî belki lâ ensâbe şud,
Zuhd-u-takvâ fâzlrâ mihrâb şud.

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Hayır... fer' asl'a kıyâs edilmez. Belki nesebîlerin —âhirette— faydası yoktur. Ancak zühd ü takvâ faziletin mihrâbı olacaktır».

Kur'ân-ı Kerimde ve Sûre-i Mü'mininde buyuruluyor ki:

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ

Yânî: **«Sûr'a üflenince,** (yâhud İbn-i Abbâs ve Hasan Basri kırâatine göre [fissûri] yânî, cesedlere ruhlar nefh edilince ve ölmüş olanlar dirilip kalkınca) **aralarında neseb ve akrabâlık kalmayacaktır[79]».** Çünkü o günün dehşetinden insanlar; babasından, anasından, kardeşinden, karısından ve çocuklarından kaçacak, fülânın kardeşi olmak fayda vermiyecektir. Belki:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ

Yâni: **«Allah indinde en kerîminiz, en ziyâde müttekî olanınızdır[80]».** Âyet-i Kerimesi mûcibince dünyâda zühd ü takvâ ile ömür geçirmiş olanlar, o gün emn ü emân içinde bulunacaklardır. Binâenaleyh şeytanın aslı olan ateşin ulviyyetinden bahsetmesi ma'nâsızdır.

---

(79) Sûrei Mü'minûn : 101
(80) Sûrei Hucurat : 13

3395

این نه میراث جهان فانی است
که بانسابی بیابی جانی است

İn nemîrâs-î cihân-î fâniyest,
Ki beensâbî bıyâbî, câniyest.

«Bu zühd ü takvâyı ve onun neticesi olan kerâmâti, şu fâni Dünyâ mîrâsı değildir ki, neseb ve miras tarîkiyle elde edesin. Belki o, rûhî ve rûhânî bir mazhariyyettir».

Babadan kalmakla değil, insan, Tevfik-i Rabbânî ve mürşid-i Hakkânî sâyesinde ancak ona müyesser olur.

Nûh Aleyhisselâmın zevcesi ile Ken'an ismindeki oğlu, peygamber haremi ve peygamber evlâdı iken küfr üzerine helâk oldular.

Ebû Leheb'e Aleyhissalât Efendimizin amcası olması fayda vermedi, muşrık olarak gitti. Hattâ (Tebbet) Sûresi onun ve karısı Ümmü Cemil'in zemmi hakkında nüzûl etti.

Hazreti Bilâl (Radıyallâhü anh) azadlı bir abd-i Habeşî iken, Ömerulfârûk Radıyallâhü anh gibi seyyid-i Kureyşî, onun için: «Ebû Bekr seyyidimizdir, Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» demişti.

3396

بلکه این میراثهای انبیاست
وارث این جانهای اتقیاست

Belki in mîrâshây-î enbiyâst,
Vâris-î in cânhây-ı etkiyâst.

«Belki bu, peygamberlerin mirasıdır. Onların vârisleri de müttekî olanların ruhlarıdır».

Hazret-i Mevlânâ burada bir nükte îrad ediyor. Maddî şeylerde oğul, babanın vârisi olurken, ma'neviyyatta ba'zan olamıyor demek istiyor. Bir beyt sonra da buna misâl getiriyor.

Eski dervişler arasında bir söz vardı. (Tarîkat evlâdı; belden gelen değil, yoldan gelendir) derlerdi. Ba'zan bir şeyhin dervişi, sulbî oğlundan daha feyizli ve şeyh indinde evlâdından daha sevgili olur ma'nâsını murad ederlerdi. Nitekim Hz. Pîr Efendimiz (Sultan Veled) gibi mükemmel yetişmiş bir oğlu varken makam-ı irşâdını halîfesi Hüsemüddin Çelebiye bırakmıştı.

Esrâr-ı hafiyye var bilinmez,
Etvâr-ı tasarruf-ı Hudâda

Akılları hayrette bırakan Hikem-i İlâhiyye icabıyle ba'zan azgın bir müşrikin evlâdı mü'minin-i muvahhid zuhur eder; ba'zan da bir peygamberin evlâdı kıpkızıl bir kâfir çıkıverir. Ma'neviyyâtta verâset câiz olsaydı böyle olmaması lâzım gelirdi.

تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

Yâni : «**Yâ Rabbî; sen ölüden diri çıkarırsın, diriden de ölü çıkarırsın**[81]». Âyet-i Kerîmesinin ma'nâsı da budur.

3397

پور آن بو جهل مؤمن شد عیان
پور آن نوح نبی از گمرهان

Pôr-ı ân Bû cehl mü'min şud ayan,
Pôr-ı ân Nuh nebî ez gümrâhân.

«Ebû Cehlin oğlu âşikâre müslüman, Nuh peygamberin oğlu ise sapıklardan oldu».

Ebû Cehl'in İslâm Dînî ve Hazret-i Resûl Aleyhisselâma olan şiddetli adâvetini bilmeyen bir müslüman yok gibidir.

Kibir, hased, inad gibi ahlâk-ı rezîle ile muttasıf bulunan o herif, Gazve-i Bedirde belâsını buldu. Abdullah bin Mes'ud tarafından kafası kesildi, canı Cehennemi boyladı. Lâkin oğlu, İkrime Radiyallâhü anh feth-i Mekkeden sonra müslüman oldu. Ondan sonra neşr-i İslâm için yapılan muhârebelerde bulundu. (Ecnâdeyn) yâhud (Merc-i suffer) yâhud (Yermük) muhârebesinde fedâî olarak düşmana hücum etti ve şehid düştü.

Bir misâl daha : Ashâbın fedâkârlarından biri (Hanzale Bin Ebi Âmir) vardı ki, (Ebû Âmir) nâmında bir mürtedin oğlu ve münâfıkların reisi (İbn-i Selûl) ün dâmâdı iken dini bütün bir müslümandı. Uhud muhârebesinde Allah ve Peygamberi uğrunda şehâdet ni'metine kavuştu. (Radiyallâhü anh ve erdâhu)

---

(81) Sûre-i Âl-i İmrân : 27

İşte iki ölüden çıkmış iki diri.

Nûh Aleyhisselâmın Ham, Sam, Yafes ve Ken'an ismindeki oğullarından üçü iman etmiş ve tûfân zuhûrunda sefineye girmişti. Ken'an ise mü'min olmadığı için gemiye girmemiş, hattâ babalık şefkatiyle Hazret-i Nûhun çağırmasına karşı dağa çıkar, kurtulurum demişti. Babası ona: «Bugün Allahtan başka kurtaracak yoktur» derken aralarına bir dalga girmiş ve Ken'anı boğmuştu. İşte bu da diriden çıkmış bir ölü.

Cenâb-ı Mevlânâ lisân-ı İlâhiden şeytana hitab ederek diyor ki:

3398

زادهٔ خاکی منور شد چو ماه
زادهٔ آتش توی رو روسیاه

Zâde-î hâkî münevver şud çu mâh,
Zâde-î âteş tuyî rev rûsiyâh.

«Topraktan yaradılan Âdem, ay gibi münevver oldu. Ateşten mahlûk olan senin yüzün kara olduğu halde defol».

3399

این قیاسات و تحری روز ابر
یا بشب مر قبله را کرده است خبر

İn kiyâsât-û-taharrî rûz-ı ebr,
Yâ beşeb mer kiblerâ kerdêst habr.

«Bir âlim, bu kıyasları, bu taharrileri bulutlu bir günde, yâhud geceleyin kıbleyi bulmak için yapar».

Hazret-i şârih Ankaravî böyle ma'nâ vermiştir. Doğru olmakla beraber fakirin aklına şöyle bir ma'nâ da geliyor:

«Bu kıyaslar, bu taharrîler bulutlu bir günde, yâhud geceleyin, yapana kıbleyi haber verir.» vallâhü a'lem.

Ma'lum ya, namaz kılarken Ka'beye veyâhud ka'benin bulunduğu cihete dönmek farzdır. Mihrâbı bulunmayan kırda, bayırda namaz kılacak bir müslüman, güneş vasıtasiyle kıble cihetini ta'yin eder. Hava bulutlu olursa, yâhud gece vakti ise güneşten istifâde edemiyeceği için güneş şu taraftan doğuyordu. Kıble şark ile cenup arasındadır. O halde bu tarafa doğru kılmak icab ediyor diye bir kıyas yapar.

3400

لیك با خورشید و کعبه پیش رو
این قیاس و این تحری را مجو

Lîk bâ hurşîd-u-Kâ'bê piş-ı rô,
İn kiyâs-û-in taharrirâ mecô.

«Lâkin güneşli bir günde ortalık aydınlık ve Ka'be göz önünde iken kıyas yapmaya ve kıble cihetini aramaya kalkışma».

Gündüzün bir câmie girmişiz, mihrabın bulunduğu tarafı görüyoruz. Onu görüp dururken kıble şu cihet mi, bu cihet mi diye aramak, hem hamâkat, hem de dalâlet olur. Hakkında bir Âyet, yâhud sahih bir Hadîs bulunan bir mes'ele için kıyâs yapmaya kalkışmak da bunun aynıdır. Onun için ey Mekkeye gidip de Ka'benin karşısında duran:

3401

کعبه نادیده مکن زو رو متاب
از قیاس الله اعلم بالصواب

Kâ'be nâdîdê mekun z'ô rû metab,
Ez kiyâs Allâhu â'lem bissevab.

«Ka'beyi görmemezliğe gelip de kıyas yapacağım diye ondan yüz çevirme! Allah doğruyu en iyi bilir».

3402

چون صفیری بشنوی از مرغ حق
ظاهرش را یاد گیری چون سبق

Çun safîrî bişnevî ez murğ-ı Hak,
Zâhireşrâ yâd gîrî çun sabak.

«Meselâ Hak kuşu olan Nebîden, yâhud bir veliden bir ses, yâhud bir söz işidince onun zâhirini ezberlenmiş bir ders gibi hatırlarsın».

وانگهی از خود قیاساتی کنی

مر خیالی محض را ذاتی کنی

Vângehî ez hod kiyâsâtî künî,
Mer hayâl-î mahzrâ zâtî künî.

«Sonra kendinden kıyâslar yaparsın, mahz-ı hayâl olan tasavvurâtını zâtî ve hakikî vehmedersin».

Nebînin, yâhud velînin bu sözünden maksadı şudur diye hüküm verirsin.

3404

اصطلاحاتیست مر ابدال را

که نباشد زان خبر اقوال را

İstılâhâtîst mer abdâlrâ,
Ki nebâşed zan haber akvâlrâ.

«Ehlullahtan olan «Ebdâl-i İlâhiyyenin bir takım ıstılâhâtı vardır ki, kâl ehli olanların o ıstılahlardan haberleri yoktur».

Haberdâr olsalar da anlamazlar.

Ubâde bin-is-Sâmit (radiyallahü anh) ten rivâyet olunan bir Hadisde : **«Bu ümmette ebdâl ünvanlı otuz velî vardır ki, bunların kalbi, Halîlullah İbrahim peygamberin kalbi gibi rahîm ve şefiktir. Onlardan bir kişi ölünce, Allah onun yerine bedel olarak başka birini ta'yin eder. Yeryüzü onlarla, yânî, onların yüzü suyu hürmetine durur. Yeryüzündekilere, onların hürmetine yağmur yağar ve rızk verilir.»** buyurulmuştur.

Bu zevât-ı kirâmın yedi, yâhud kırk kişi olduğuna dâir Hadisler de vardır ki, örfümüzde (yediler) ve (kırklar) denilen evliyâdır. İhtimâl ki, hepsi kırk kişidir de otuzu büyükleri, yedisi en büyükleridir, Allah ve Resûlühû a'lem. Bunlara müfredinde (bedel) cem'inde (ebdâl) denilmesinin bir kaç sebebini söylemişlerdir :

1 — Her biri ölen bir zâtten bedel olarak ta'yin edilmiştir.

2 — Bunlarda ahlâk-ı seyyie temâmiyle ahlâk-ı heseneye tebeddül eylemiştir.

3 — Her biri kendisinden bedel olarak bir şahsı başka başka yer-

lerde gösterebilir, yâni, görünür. Meselâ kendi burada iken, Mekke ve Medinede müşâhede olunur.

İşte bunların ve bütün ricâl-i sofiyyenin bir takım ıstılâhâtı vardır ki, onlara (ıstılâhât-ı sofiyye) ta'bir olunur. O ıstılahların lâfızları, herkesin bildiği kelimelerdir. Fakat sofiyyece başka ma'nâda kullanılır. Meselâ Hâfız-ı Şîrâzî :

. «Dün gece şeyhimiz mescidden meyhaneye geldi» der. Bundan : «Yatsı namazını câmi'de kıldıktan sonra tekkeye geldi» ma'nâsını murâd eder. Anlamayanlar ise gerek Hâfıza, gerek onun tasvir eylediği şeyhe ta'n ü teşnî'de bulunur.

Hazret-i Mevlânâ kıyascılara hitâben buyuruyor ki :

3405

منطق الطیر بصوت آموختی

صد قیاس و صد هوس افروختی

Mantikuttayr bêsavt âmûhtî,
Sad kiyâs-û-sad heves efrûhtî.

«Kuş dilini ses i'tibâriyle öğrendin ve ona karşı yüz kıyâs ve yüz heves uydurup parlattın».

Eskiden bir takım kuş meraklıları vardı. Ellerinde kafes olduğu hal de kendileri gibi meraklılara giderler, bizim kuş (caf caf ali) çağırıyor, benimki de fasih olarak (hoca ali) diyor, gibi uydurdukları kıyaslarla halkı güldürürlerdi.

Evliyâ nutuklarındaki işârî ma'nâları kıyâs ile anlamaya çalışmak da bilmem hangi kuşun ötüşünden (caf caf ali) yâhud (hoca ali) ma'nâsını çıkarmak gibi olur.

3406

همچو آن رنجور دلها از تو خست

کر بپندار اصابت گشت مست

Hemçu an rencûr dilhâ ez tu hest,
Kêr pindâr-î isâbet gêşt mest.

«Kıyâsı isâbet etti vehmiyle mest olan sağırdan hastanın kalbi kırıldığı gibi ey ehl-i kıyâs; senin yaptığın ve yapacağın kıyâslardan dolayı ehlullahın gönlü kalır».

کاتب آن وحی زان آواز مرغ
برده ظنی کو بود همباز مرغ

Kâtıb-î an vahy z'an âvâz-ı murğ,
Burde zannî k'ô bûd hembâz-ı murğ.

«Vahy kâtibi Abdullah bin Sa'd, o Tâir-i İlâhî olan zât-i akdes-i Risâletin sesini işitmekle kendisini de onun gibi olmuş sandı».

Muhammede vahy geliyorsa, bana da geliyor! hezeyânında bulundu. Onun bu bâtıl ve fâsid kıyâsı, Peygamber-i Ekber Efendimizin kalbini kırdı. Sonra :

3408

مرغ پری زد مر اورا کور کرد
نك فرو بردش بقعر مرگ و درد

Mûrğ perrî zed mer ôrâ kôr kerd,
Nik furûburdeş bekâ'r-ı merg-u-derd.

«O tâir-i İlâhî, ona öyle bir kanad çarptı ki, basar-ı basîretini kör etti de derd ü helâk ka'rına yuvarlandı».

Evvelce de söylenildiği üzere Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh, o küstahlıktan sonra mürted olup Mekkeye kaçtı. Oranın fethi esnâsında katline emir verildi. Fakat Hazret-i Osmanın israrla şefâat etmesiyle ölümden kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ buraya kadar ba'zı maârif ve hakâyık beyânından sonra Hârût ile Mârût kıssasına dönüyor, onların insanları ta'n ü teşnî' etmelerine cevap olarak lisân-ı İlâhiden diyor ki :

3409

هین بعکسی یا بظنی هم‌شما
در میفتید از مقامات سما

Hin beaksî yâ bezannî hemşumâ,
Der meyuftid ez makâmât-î semâ.

«Siz de âgâh olun. Nûrâniyyet aksi olan melekiyyet sıfatınızla, yâhud zann-ü kıyâs ederek insanların aleyhinde bulunmayınız ki, semâvî mertebenizden sükut etmeyesiniz».

3410

گرچه هاروتید و ماروت و فزون

از همه بربام نحن الصافون

Gerçi Hârûtîd-u-Mârût-û-fuzûn,
Ez hemê berbâm-ı nahnus-sâfûn.

«Hârût ve Mârût iseniz de (Nahnüssâffûn) mertebesinde yüksek bulunuyorsanız da».

3411

بر بدیهای بدان رحمت کنید

بر منی و خویش بینی کم تنید

Ber bedihây-î bedân rahmet künîd,
Ber menî-vû-hîş-bînî kem tenîd.

«Kötülerin kötülüğüne acıyınız, benlik ve kendini görüp beğenmek uçurumlarında dolaşmayınız».

Yânî, melek-i mâ'sûm olmanıza, melekût âleminde bulunmanıza bakıp da kendinizi yüksek görmeyiniz, belki insanlardan sâdır olan kötülüklerden doyalı onlara merhamet ediniz.

Bu beyt-i şerifle (Sûre-i Sâffât)da melekler lisânından olan şu Âyete işâret buyurulmuştur :

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ

Yânî : **«Biz meleklerden her birinin ma'lum ve muayyen bir makamı vardır[82]».** Evet, Melekler bir hâl ve bir makamda sâbittirler. Onun hâricine çıkamadıkları gibi ilerisine de gidemezler. Nitekim Cebrâil Aleyhisselâm Allaha mukarreb bir melek olduğu halde mi'rac gecesinde Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize (Sidretülmüntehâ)ya kadar rehberlik etmiş, oraya gelince durup daha ileriye gidememiş, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri gidelim buyurunca da : **«Parmak ucu kadar yakla-**

---

(82) Sûrei Saffât: 164.

şırsam yanarım» demişti. İşte semâvi ve mukarreb bulunan Cebrâil yolda kaldığı halde, cismen hâki bulunan Habib-i Celil ilerlemiş,

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى

kurbiyyetine nâil olmuştu.

Mevlid nâzımı Süleymân Çelebi merhûm, Cebrâil ile Hazret-i Peygamberin sidretülmüntehâ mükâlemesini :

Ger geçem bir zerre denlû ilerû,
Yânarım baştan ayağa ey ulu.
Çün ezelden bâna aşk odu delil,
Yânar isem ben yânayım ey Halil.

beytleriyle pek âşikâne nakletmiştir.

Evet. Melekler bir hâl ve bir makamda bulunurlar. İnsan ise câmi-i merâtib olduğu için her ân başka bir hâl ile muttasıftır. Bundan dolayı havâss-ı beşer, meleklerden efdaldir, denilmiştir.

Meleklere hitaben Lisân-ı İlâhiden deniliyor ki :

3412

هين مبادا غيرت آيد از كمين
سر نگون افتيد در قعر زمين

Hin mebâdâ gayret âyed ez kemîn,
Ser nigûn uftîd der kâ'r-i zemin.

«Sakın benlik uçurumlarında dolaşmayın, Allahın gizli gayretine dokunur da baş aşağı yerin dibine geçersiniz».

3413

هر دو گفتند اى خدا فرمان تراست
بى امان تو امانى خود كجاست

Her du goftend ey Hodâ ferman turast,
Bi emân-î tû emâni hod kücâst.

«Meleklerin her ikisi de : İlâhi; ferman senindir, senin emânın olmayınca nerede eman bulunur dediler».

---

(83) Sûre-i Necm : 9.

3414

این بگفتند و دل شان میطپید
بد کجا آید زما نعم العبید.

În bıgôftend-u-dılşan mîtapid,
Bed kucâ âyed zımâ nî'mel-abîd.

«Böyle dediler. Fakat yürekleri çarpıyordu, bizim gibi iyi kullardan nasıl kötülük zuhur eder diyorlardı».

3415

خارخار دو فرشته هم نهشت
تا که تخم خویش بینی را نکشت

Hârhâr-î dû ferişte hem nehişt,
Tâki tohm-î hîş-bînîrâ nekişt.

«İki meleğin kalbindeki ıztırab, oralara ucb ve gurur tohumunu ekmeden, onları bırakmadı».

Yâni, kalblerinde benlik zuhura başladı.

Denildiğine göre bu melekler zemine inmişler, halka öteberi ve o arada sihirbazlık öğretmeye başlamışlar. Çünkü indikleri Bâbilde sihirbazlık ilerlemiş, onu yapanlar, ehâliye tehakküm etmekte bulunuyormuş. Bunlar da sihri halka öğretmekle ,sihirbazların san'atlarını ibtâl etmek gayesini gözetiyorlarmış. Ta'lîm ve teallüm esnâsında :

3416

پس همی گفتند کای ارکانیان
بی خبر از پاکی روحنیان

Pes hemî goftênd key erkâniyan,
Bî haber ez pâki-î rûhâniyan.

İnsanlara hitâben : **«Diyorlardı ki : Ey erkân-ı erbaa'dan, yâni, unâsırdan mürekkeb ve rûhânilerin safvetinden ve ma'sûmiyyetinden bihaber olanlar».**

3417

ما بر این گردون تتقها می‌تنیم
بر زمین آییم و شادروان زنیم

Mâ ber in gerdun tutukhâ mîtenim,
Ber zemîn âyîm-u-şâdırvan zenîm.

«Biz, bu gök yüzünde sâyebân dokuruz, yânî, ettiğimiz tesbih ve ibâdetlerle nûrânî perdeler meydana getiririz. Zemîne inince de hükûmet ve adâlet halısı nescederiz».

3418

عدل توزیم و عبادت آوریم
بازهرشب سوی گردون بر پریم

Adl tôzîm-û-ibâdet âverim,
Bâzherşeb sûy-ı gerdun ber perim.

«Gündüzleri yerde adâlet ve ibâdet ederiz, her gece de semâya uçarız».

3419

تا شویم اعجوبهٔ دور زمان
تا نهیم اندر زمین امن و امان

Tâşevim û'cûbe-î devr-î zaman,
Tâ nihim ender zemîn emn-û-emân.

«Bunları yapmamız, zamânın u'cûbesi, şaşılacak bir şeyi olmamız ve yeryüzünde emniyyet ü emân koymamız içindir».

Böyle diyorlardı, lâkin bilmiyorlardı ki :

3420

این قیاس حال گردون برزمین
راست ناید فرق دارد در کمین

İn kiyâs-î hâl-ı gerdun berzemîn,
Râst n'âyed ferk dâred der kemin.

«Semânın hâlini zemine kıyas etmek doğru değildir, aralarında gizli fark vardır».

«KENDİ HÂLİNİ VE KENDİ SEKRİNİ CAHİLLERDEN SAKLAMAK LÂZIM GELDİĞİNİN BEYANINA DAİR»

3421

بشنو الفاظ حکیم پرده‌ء
سر همانجا نه که باده خورده‌ء

Bışnev elfâz-î hakîm-î perde-î,
Ser hemancâ nîh ki bâde horde-î.

«Mestûrin-i İlâhiden olan (Hakîm Senâyî)nin şu sözünü dinle ki: Şarab içtiğin yere başını koy, yânî orada sız demiştir».

Hakîm Senâyî (Kuddise sirruhu) urefây-ı ümmetin büyüklerindendir. Mahmûd-i Gaznevî devrinde Gaznede yetişmiş, Hicrî 525 de irtihâl eylemiştir. (Hadîkatülhakika ve Şeriatüttarika) ünvanlı kitabı Mesnevî-i Şerifin tanziminden evvel Mevleviler tarafından okunurdu. Cenâb-ı Mevlânâ: Şeyh Attârın eserlerini anlayan, Hakîm Senâyinin; onunkilerini anlayan, benim eserlerimi anlar buyurmuş, Cenâb-ı Hakîmi Şeyh Attâra tercih eylemiştir. Mesnevî-i Şerifte ba'zı sözleri şerhedilir ve hakkında elfâz-ı ta'zîmiyye kullanılır. Nitekim burada da onun «İçtiğin yerde yat» dediği nakl ve izah olunuyor, mertebe-i kemâli lâyıkiyle anlaşılmamış olan o veliy-yi mestûra hakîm-i perde vasfı veriliyor.

Kıssası nakledilen Hârût ve Mârûtun «Gündüzün yere inip adâlet ve ibâdet ediyoruz. Geceleri de gökyüzüne çıkıyoruz.» tarzında sözler söylemiş olmaları dolayısiyle Cenâb-ı Pîr, ma'nevî hâllerin câhillere ifşâ edilmemesi lâzım geldiğini anlatmak istiyor ve lüzûmu bir misâl ile tavzih ediyor:

3422

چونکه از میخانه مستی ضال شد
تسخر و بازیچهٔ اطفال شد

Çünki ez meyhâne mestî dâl şud,
Tesḫar-û-bâzîçe-î etfâl şud.

«Bir sarhoş, meyhâneden çıkıp da yolunu şaşırınca, çocukların maskarası ve eğlencesi olur».

او چنین و کودکان اندر پیش
بیخبر از مستی و ذوق میش

Ô çunîn-û-kûdekan ender peyeş,
Bî haber ez mestiy-û-zevk-î meyeş.

«O sarhoş böylece sekr hâlinde bulunur. Çocuklar ise onun şarab zevkinden ve sermestlik neş'esinden bîhaber olarak arkasına takılır».

Dolayısiyle hakikatte çocuk ve büyük adam kim olduğunun beyânına geçiliyor.

3424

خلق اطفالند جز مست خدا
نیست بالغ جز رهیده از هوا

Hâlk etfâlênd cüz mest-î Hodâ,
Nîst bâlığ cuz rehîdê ez hevâ.

«Allah sarhoşu olanlardan mâadâ bütün halk çocuk mesâbesindedir. Hevâ ve hevesten kurtulmuş olanlardan başkası bülûğa ermiş değildir».

Ehlullâha göre bülûğ: Erkeklik çağına varmak değil, hevâ ve hevesten kurtulmak ve hakikî erkek olmaktır. Çocukluk gafletinden kurtulmak ise, Allahta mest ü fânî olmaktan ibârettir. Öyle olmayanlar, oyunla vakit geçiren çocuklar gibidir.

3425

گفت دنیا لعب و لهوست و شما
کودکید و راست فرماید خدا

Gôft dünyâ lâ'b-u-lehvest-û-şumâ,
Kûdekîd-û-râst fermâyed Hodâ.

«Cenâb-ı Hak, dünyâ lu'b ü levhdir, siz de çocuksunuz demiş ve doğru buyurmuştur».

Sûre-i Ankebûtta vârid olmuştur ki:

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ

Yâni: «**Şu dünyâ hayâtı, oyundan ve oyalanmaktan başka bir şey değildir**[84]».

Çocukların toplanıp bir müddet oynamalarına, sonra dağılmalarına benzer. Şu beyt bu ma'nâda ne güzel söylenilmiştir:

«Bu dehrin metâı çocuk aldatan oyun ve oyuncak gibidir. Onlara mübtelâ olanlar da akılsız kimselerdir».

وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

Yâni: «**Dâr-ı âhiret ise hakîki ve ebedî hayat makâmıdır. Eğer insanlar bunu hakkiyle bilselerdi elbette dâimî bir hayatı, fâni bir yaşayışa tercih ederlerdi**[85]».

Kezâ Sûretülhadîdde buyurulmuştur ki:

اِعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْاَمْوَالِ
وَالْاَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ
مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Yâni: «**Bilmiş olun! Hakîkaten Dünyâ hayatı oyundur, biyhûde oyalanmak ve zahmet çekmektir.** (Yânî, çocukların oynarken faydasız yere koşmaları, uğraşmaları, terlemeleri ve yorulmaları gibidir.) **Ve süsten ibârettir.** (Yânî, dünyâ hayatı oyun ve oyalanma olduğu gibi, iyi yemek, güzel giyinmek, büyük apartmanlarda oturmak, alafranga ta'biriyle lüks yaşamak hevesidir.) **Ve aranızda neseb, yâhud servet ve mansıb i'tibâriyle ve çok mal ve fazla evlâd sâhibi olmakla öğünmekten ibârettir. Şu**

(84) Sûrei Ankebut: 64.
(85) Sûrei Ankebut.

hâl bir yağmura benzer ki, bir takım nebâtâtın yetişmesine sebeb olur da yetiştirdikleri ekincileri hayrete düşürür. Sonra o nebâtât kurumaya başlar, onu sararmış görürsün, sonra o nebâtât kırılıp dökülür; Âhirette ise şiddetli azâb vardır[86]».

Servete malik olmakla berâber ona kalben merbût bulunmayanlar ve infâk u tasadduk sûretiyle fukarâya bakanlar için :

وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ

الْغُرُورِ

Yâni : «Allahın mağfireti ve rızâsı vardır. Dünyâ hayâtı gâfiller için aldatıcı bir metâ'dan başka bir şey değildir[87]».

3426

از لعب بیرون نرفتی کودکی

بی زکات روح کی باشی زکی

Ez laib bîrun nerefti kûdekî,
Bî zekât-i rûh key bâşî zekî.

«Ey gâfil, Dünyâ oyunundan çekilmedikçe çocuk mesâbesindesin. Rûhunu tasfiye ve tezkiye etmedikçe nasıl zekî, yâni sâf ve pâk olabilirsin?»

(Zekî) kelimesi (zekât) lâfzındandır. Şârih diyor ki : «Zekât lâfzının aslı : Tahâret ve nemâ ve bereket ma'nâlarına olup be'dehû mâl-i merkumda isti'mâl olundu».

Demek ki, bir kimsenin zeki ve müsaffâ olabilmesi, rûhundan zekât vermesi, yâni rûhun mutasarrıf olduğu bedenin arzu ve iştahlarını Allah rızâsı için terketmesiyle kâbil olabilecekmiş.

---

(86) Sûrei Hadid : 20.
(87) Sûrei Hadid : 20.

3427

چون جماع طفل دان این شهوتی

که همی رانند اینجا ای فتی

Çun cimâ-i tıfl dân ın şehveti,
Kî hemi rânênd incâ ey feti.

«Dünyâ perest olanların Dünyâya karşı olan şehvetlerini çocukların yapmak istedikleri cima' gibi bil».

3428

آن جماع طفل چه بود بازی

با جماع رستمی و غازی

Ân cimâ-i tifl çibved bâzi-î,
Bâ cimâ-î Rustemi-vû-ğâzi-î.

«Çocuk cimâı nedir? Rüstem gibi güçlü, kuvvetli bir gâzinin cimâı yanında oyundan ibârettir».

3429

جنگ خلقان همچو جنگ کودکان

جمله بی معنی و بی مغز و مهان

Ceng-ı halkan hemçu ceng-î kûdekan,
Cumle bî mâ'nâ-vu-bî mağz-u-muhân.

«Halkın cenk etmesi, çocukların ma'nâsız, asılsız ve hakir kavgası gibidir».

3430

جمله با شمشیر چوبین جنگشان

جمله در لا ینفعی آهنگشان

Cümle bâ şemşir-i çobin cêngşan,
Cümle der lâ yenfe-i âhêngşan.

«Çocukların cengi deynekten kılıçladır. Kasd ve hareketleri hep fâidesiz ve bıyhûdedir».

3431

جمله شان گشته سواری بر نی
کین براق ماست یا دلدل پی

Cümle şan geştê süvârî ber neyî,
Kin burâk-î m'âst yâ duldul peyî.

«O çocuklar bir kamışa binerler ve: Bu, bizim bürâkımız, yâhud mübârek gidişli düldülümüzdür derler».

Burak: Aleyhisselât Efendimizin Mi'râc gecesinde Mekkeden Beytülmukdise kadar binmiş olduğu ma'nevî bir hayvandır. Düldül ise: Mısır hükümdârı (Mukavkis) tarafından Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihî Salevâtullâhilekber Efendimize gönderilen hediyyeler arasındaki bir katırdır ki, sonra taraf-ı risâletten Hazret-i Ali Kerremallahü Vecheye ihsan buyurulmuştu.

3432

حاملند و خود زجهل افراشته
راکب و محمول ره پنداشته

Hâmilend hod zîcehl efrâşte,
Râkib-û-mahmûl-ı reh pindâşte.

«Çocuklar yüklenmiş oldukları, yânî bindim sandıkları o kamışı taşıdıkları halde cehillerinden böbürlenirler ve kendilerini ata binmiş vehmederler».

Çocuklar, at farzettikleri kamış yâhud sırığı, ellerinde tuttukları ve onu bir yük gibi taşıdıkları halde kendilerini at üstünde bulunuyor farzederler. Onlar gibi gâfil bulunan Dünyâ halkı da mal ve mülk nâmına bir çok yük altına girerler. Onların elde edilmesi ve muhafaza edilmesi için büyük zahmet ve meşakkat çekerken çocuklar gibi gurura düşerler.

Cenâb-ı Pir böyle servet atına bindim diye mağrur olan bıyıklı, sakallı yâhud yetmiş yaşında iken, yolunmuş tavuk gibi tıraşlı çocuklara buyuruyor ki, Ey gâfil:

3433

باش تا روزى كه محمولان حق
اسب تازان بگذرند از نه طبق

Bâş tâ rûzîki mahmûlân-ı Hak,
Esbtâzan bugzerend ez nuh tabak.

«Allah süvârilerinin at sürüp dokuz kat feleği geçecekleri güne kadar sabret de kimin ata binmiş, kimin yaya kalmış olacağını gör».

Hazret-i Mevlânâ bu mâ'nevî süvarilerin semâvî seyrlerini anlatmak için bir Âyetten iktibâs yapıyor ve diyor ki :

3434

تعرج الروح اليه والملك
من عروج الروح تهتز الفلك

Ta'rucur-rûhû ileyhî vel-melek,
Min ürûcir-rûhi tehtezzül-felek.

«Hakkın nezdine rûh ve melek yükselir. Rûhun urûcundan felek sarsılır».

Kureyş müşriklerinden (Nadr bin Hâris) Mescid-i Harâmın kapısında durmuş ve : «İlâhî; Muhammedin dedikleri doğru ise başımıza taş yağdır, yâhud bizi acıklı bir azâba uğrat» demişti. Onun üzerine şu Âyet nâzil oldu :

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ① لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ②

Yânî : **Vuku bulacak bir azâbın gelmesini isteyen biri istedi. Kâfirler hakkındaki o azâbı def' ve gelmesini men' edebilecek kimse yoktur[88]».**

Bu isteyenin Ebû Cehil olduğu da rivâyet edilmiştir. İhtimâl ki, ikisi de bunu söylemiş ve «İlâhî; Muhammedin dedikleri doğru ise bizi de onlara inandır» diyecekleri yerde, başlarına taş yağmasını istemek gibi bir akılsızlık göstermişlerdi.

(88) Sûrei Mearic : 1-2.

مِنَ اللّٰهِ ذِى الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾

«Evet, o azâb, mertebeler sâhibi olan Allah tarafından mutlak ve muhakkak gelecektir[89]».

Meâric : Mi'râcın cem'idir. Mi'râc : Urûc edilecek, yâni çıkılacak, yükselecek yer ma'nâsınadır. Bu mi'râcların Cennetteki yüksek binâlar, yâhud yerde edilen duâların ve sâlih rûhların semâya çıktıkları yollar demek olduğu tefsirlerde zikredilmiştir. Her hâlde bu mi'râcları yaratmış olan Allah tarafından o müşriklere bir azâb gelecektir.

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ ف۪ى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْس۪ينَ اَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾

Yâni : **«O Allah ki, melekler ve rûhülkuds olan Cebrâil, yâhud sâlih kulların ruhları, onun takdîr ve ta'yin etmiş olduğu makam ve dereceye urûc eder. Bir günde ki, o günün uzunluğu Dünyâ zamanına nisbetle elli bin senedir[90]».** Yânî, o makamlar, o dereceler, o kadar yüksek ve arzdan o derece uzaktır ki, insanların seyr ü seferiyle gidilmek lâzım gelse elli bin senede varılır. İbn-i Abbas radiyallahü anhten gelen bir rivâyete göre o gün, Mahşer günüdür. O gün kâfirlere elli bin senelik bir zaman kadar uzayacaktır.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَم۪يلًا ﴿٥﴾ اِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَع۪يدًا ﴿٦﴾ وَنَرٰيهُ قَر۪يبًا ﴿٧﴾

Yâni : **«Habîbim; güzel bir sûrette,** (yânî, şikâyet etmeksizin ve ızdırab göstermeksizin) **sabret. O gelecek azâbı onlar uzak görürler. Biz ise onu yakın ve muhakkak görüyoruz[91]».** Müfessirlerden ba'zıları (يرونه) ve (نريه) kelimelerindeki zamirleri (Yevm-i kıyâmet)e ircâ etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Ey ata, arabaya, otomobile, tayyâreye biniyorum diye çocuklar gibi mağrur olan gafil; sabret, kıyâmet gelsin de o gün bir takım sulehâ ve hakikî erkek olanlar mâ'nevî merâkibe süvâr oldukları halde tekarrüb makamlarına yükselsinler. O gün kimin süvari olduğunu, kimin yaya kaldığını anlarsın. Ey kendini sin-ni bülûğa varmış zannedenler :

---

(89) Sûrei Meâric : 3.
(90) Sûrei Meâric : 4.
(91) Sûrei Meâric : 5 : 7.

3435

همچو طفلان جمله‌تان دامن سوار
گوشهٔ دامن گرفته اسب‌وار

Hemçu tıflan cumletan dâmen suvar,
Gûşe-i dâmen girifte esbvar.

«Hepiniz çocuklar gibi eteğinize binmiş ve eteğin bir ucunu at dizgini gibi tutmuşsunuz».

Bazı çocukların bir deyneği bacakları arasına alıp, ata bindim diye koştuğu ma'lumdur. Deynek bulamayanlar da arka eteklerini apış arasından öne çekerler ve ucunu tutup onu at yaparlar.

İşte Dünyâda mâl ü menâline mağrur olan ve dânesi ancak yüz paradan ibâret bulunan kâğıtlariyle iftihâr edenler, tıbkı eteğinin ucunu bindiği atın dizgini vehmeden çocuklar gibidir.

3436

از حق ان الظن لا یغنی رسید
مرکب ظن بر فلکها کی دوید

Ez Hak innezzanne lâ yuğnî resid,
Merkeb-î zan ber felekhâ key devid.

«Allah tarafından gelen Kur'ânda:

وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا

buyurulmuştur. Zan merkebi felekler üstünde nasıl koşabilir?[92]»

Bu beyt ile bir Âyete telmih edilmiştir. Müşriklerden ba'zıları, melekleri müennes sanır ve Allahın kızlarıdır demek küstahlığında bulunurdu. Bunların zan ve vehminden ibâret olan şu i'tikadlarına karşı (Sûre-i Necm) de buyuruldu ki:

---

(92) Sûre-i Necm 28

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثٰى
﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ
لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾

Yânî: «**Âhiret gününe inanmayanlar,** (yânî, müşrikler) **meleklere müennes adını verirler ve onların dişi olduklarını vehmederler. Halbuki melekler hakkında ve onların erkeklik ve dişilikten münezzeh bulunduklarına dâir hiç bir bilgileri yoktur. Onlar zandan başka bir şeye tabî olmazlar. Zan ise hakîkat karşısında bir şey ifâde etmez ve i'tibârı yoktur**[93]».

3437

اغلب الظنین فی ترجیح ذا
لا تماری الشمس فی توضیحها

Ağlebuz-zanneyni fî tercîhi zâ,
Lâ tumârîş-şemse fî tavzîhihâ.

«**İki zannın gâlibi, bir tarafın tercihindedir. Güneşin tavzihine karşı inâd edilmez**».

Zannın lügat ma'nâsı «İ'tikâd-ı câzimin vücûd-i ademi beyninde râcih olan tereddüddür.» Bu, Kaamûs tercemesinin tâ'rifidir. (Ta'rifât-ı Seyyid)de ise denilmiştir ki: «Zan, şekkin iki tarafından tercih edilen cihettir.» Meselâ bir ovada bulunuyoruz. Uzakta bir karaltı görüyoruz. Bunun bir ağaç, yâhud bir insan olmak ihtimâli var. Ağaç mı, insan mı? diye düşünmemiz şektir. Yavaş yavaş yaklaşıyor. Galiba insan olacak dedik mi, o vakit zan olur. Çünkü ağaç mı, insan mı? diye olan şekkimizin iki tarafından tercih ettiğimiz cihettir. İnsan olduğuna temâmen kanaat getirdik mi, yakîn halini alır.

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: şekkin kuvvetli tarafı zandır, fakat hakikata karşı zan olmaz. Parlak güneş karşımızda iken ve gözlerimizi kamaştırırken: Şu güneş mi, yoksa projektör mü? diye tereddüd edilmez. Ederse, edenin hamâkatine verilir. İşte Kıyâmet güneşi doğunca ve şekler, tereddüdler yâkîn hâlini alınca:

---

(93) Sûrei Necm: 27-28.

3438

آنکهی بینید مرکبهای خویش
مرکبی سازیده‌اید از پای خویش

Angehi bînîd merkebhây-ı hiş,
Merkebî sâzîdeid ez pây-ı hiş.

«At vehmiyle binmiş olduğunuz kamışı, yâhud sırığı veyâhud eteğinizi o vakit görürsünüz ve ayaklarınıza binerek yürümüş olduğunuzu anlarsınız».

3439

وهم و فکر و حس و ادراك شما
همچو نی دان مرکب کودك هلا

Vehm-u-fikr-u-hiss-u-idrâk-i şumâ,
Hemçu ney dan merkeb-î kûdek, helâ.

«Vehminizi, fikrinizi, duygunuzu ve kavrayışınızı çocukların kamıştan atı gibi biliniz».

Yânî : Sırların ve hakîkatlerin meydana çıkacağı Kıyâmet gününde zanlar yakîne tahavvül edince duygunuz ve kuruntunuzla kavramış olduğunuzu sandığınız ilmin vehm ü hâyâlden ibâret olduğunu anlayacaksınız. Hattâ ilim adı verilmek istenen ba'zı uydurmaların zırva olduğu Kıyâmet gününden de evvel meydana çıkıyor. Meselâ Dil Kurumunun uydurduğu ve herkese kabul ettirmeye çalıştığının türkçe değil, türkçenin güzelliğini bozacak yalan, yanlış bir takım dırıltı olduğu temâmiyle meydana çıkmış, bu hakîkatî anlamayan tek Türk kalmamıştır.

3440

علمهای اهل دل حمالشان
علمهای اهل تن احمالشان

İlmhây-î ehl-ı dıl hammâlşan,
İlmhây-î ehl-ı ten ahmâlşân.

«Âriflerin ilmi onların hamalıdır. Onları taşır götürür. Ten ve sûret ehlinin ilmi ise onların yüküdür».

Ağırlık vermekten, yorup terletmekten başka bir faydası yoktur.

3441

علم چون بر دل زند یاری شود

علم چون بر تن زند باری شود

İlm çun ber dıl zened yâri şeved,
İlm çun ber ten zened bâri şeved.

«İlim, kalbe aksederse sâhibine yardımcı olur. İlim, yalnız cesede aksederse sâhibine yük olur».

3442

گفت ایزد یحمل اسفاره

بار باشد علم چون نبود زهو

Gôft İzd yamilû esfârehû,
Bâr bâşed ilm çun nebved ziHû.

«Cenâb-ı Hak (Yahmilü esfârâ) buyurdu. Çünkü İlâhî olmayan ilim, insana yük olur».

Evet. İlim faydalı olmak şartiyle işe yarar. Yoksa yankesicilik, karmanyolacılık da ilimdir amma öyle ilimler faydalı değil, halk için zararlıdır. Sâhibine de yük olur. Bir gün gelir ki, yakalanır ve o yükün altında ezilir. İşte yalnız kalıba aksetmiş ilimler böyle muzır bilgilerdir.

Faydalı ilimlerin faydalı olmaları da onların tatbik edilmeleriyledir. Yoksa amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir. Aylandoz ağacına benzer ki, ne yemiş verir ,ne de odun olur. Meselâ tıbbın faydalı bir ilim olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Gayesi : İnsanları hastalıktan korumak ve hasta olanları kurtarmaya çalışmaktır. Lâkin bir doktor tasavvur ediniz ki, meslekinde mütehassıs olduğu halde hasta tedâvi etmiyor, yâni ilmiyle amelde bulunmuyor. Böyle bir hekimin ilmine faydalı denilir mi? Kezâ ilmiyle âmil olmayan bir âlim, namazın ve orucun farz olduğunu bildiği halde, namaz kılmaz ve oruç yerse onun ilmine de faydalı denilmez. Çünkü o ilmin başkalarına değil, sâhibine bile faydası dokunmuyor. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizin : **«Yâ Rabbî; faydası olmayan ilimden sana sığınırım»** diye Allaha istiâze ettiği ilim, işte bu gibi ilimdir.

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile (Cum'a Sûresi)ndeki bir Âyete işâret ediyor :

Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki :

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا

كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا

Yâni : **«Tevrâtın ahkâmını yüklenmiş ve o ahkâmı okuyup öğrenmiş, sonra o yükü (yâni, teklifâtı) tatbik etmemiş olan hahamlar, Tevrat sifirlerini yükleyip taşıyan merkeb gibidir[94]».**

Esfâr : Sifrin cem'idir. Sifr de : Tevrâtın ayrı ayrı kısımları, cüz'leridir ki : Mûsâ'dan sonra gelen peygamberlere âid olanlariyle 35 sifir tutmuş. Bunların hepsine birden (Ahd-i Atîk), Hazret-i İsaya âid olduğu Hristiyanlarca i'tikad edilen (Metâ), (Lûka), (Markos), (Yuhannâ) İncilleriyle mülhakâtına da (Ahd-i Cedîd) denilmiştir. Bunların hepsini câmi' olan esere (Kitâb-ı Mukaddes) nâmı verilmiştir. Biz müslümanlar, Mûsâya Tevrât, Dâvûda Zebûr, İsâya İncil isimli birer kitab nâzil olduğuna mü'min ve mu'tekıdiz. Fakat (Ahd-i Atik) ile (Ahd-i Cedid)in, o münzel kitabların harfiyyen aynı bulunduğuna inanmak mecbûriyyetinde değiliz.

Vaktiyle yazılar; deriler, kemikler, düz satıhlar üzerine yazıldığı için yahudilerin 35 sifri epeyce ağırlık teşkil eder ve bir yere götürüleceği vakit merkebe yükletilip o vâsıta ile naklolunurdu.

İşte Cenâb-ı Hak, ilmi yüklenmiş, fakat amel sûretiyle ondan istifâde etmemiş olan Yahudi âlimlerini, kitab yükü altında ezilen merkeblere benzetiyor, sonra buyuruyor ki :

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا

بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

Yâni : **«Allahın Âyetlerine, peygamberin mu'cizelerine inanmayan gürûhun misâli ne kötü bir şeydir. Allah zulmeden kavmi doğru yola çıkarmaz[95]».**

Zulmün lügat ma'nâsı : Bir şeyi lâyık olduğu mahalle koymamaktır. Meselâ kuvvetin sarfedileceği yer : Âcizlere yardım etmek; o gibileri mütecâvizlere ezdirmemektir. Böyle yapılmaz da zebûn, kimsesiz bir

(94) Sûrei Cûm'a : 5.
(95) Sûrei Cûm'a : 5

adam ezilecek olursa, o kuvvet yerine konmamış ve sarih bir zulüm yapılmış olur. İlim de böyledir. İnsan bir şey öğrenince tatbik ve amel etmeli ki, onun hakkını ifâ etmiş olsun. İlmiyle âmil olmayanlar, onu lâzım geldiği gibi kullanmadıkları için ona zulmetmiş, o bilgi yükünü eşek gibi taşımış olurlar. Allah da öylelerine hidâyet vermez. Dalâlet çıkmazından istikâmet ceddesine çıkarmaz. Onlara uyanlar da tabiî onlar gibi sapıtıp kalırlar ve karga kılavuzunun izinde yürümüş olurlar!

3443

علم کان نبود زهو بی واسطه
آن نپاید همچو رنگ ماشطه

İlm k'an nebved zi Hû bî vâsitâ,
An nepâyed hemçu reng-î mâşitâ.

«Allah tarafından vâsıtasız ve ilhâm tarîkiyle olmayan bir ilim dayanmaz. Zaman geçtikçe, sâhibi ihtiyarladıkça zihninden çıkar. Yüz yazıcının sürdüğü aklık ve allık gibi uçar gider».

İlim; ya kesbî, yâhud vehbî olur. Kesbî ilim, çalışıp öğrenmekle kazanılır. Vehbî ilim ise, Allah tarafından kalbe ilhâm olunur. Kesbî ma'lûmât, hatırda zor kalır. Hele tatbik edilmezse bütün bütün unutulur.

Okudum bir zaman, bir çok okuttum;
Bildiğim şeyleri şimdi unuttum.
Yalnız Allah bir, peygamber haktır;
Fikrini zihnimde sımsıkı tuttum.

Eskiden gelinleri süslerler, yüzlerine düzgün ve allık sürerler, gözlerine sürme çekerler, yanaklarına uydurma ben yaparlar, ellerine kına korlar, zavallı kızı güzelleştireceğiz diye reng reng boyalarla ressâm paleti haline getirirler, tabîî güzelliği sevenler nazarında çirkinleştirirlerdi. Bu işleri gören, yânî, gelini süsleyen kadına da (mâşıta) yâhud (meşşâta) derlerdi ki, türkçesi (yüz yazıcı) demekti. Bu kadın tarafından gelinin yüzüne sürülmüş olan boyalar, yüz yıkandıkça ve zaman geçtikçe kaybolur giderdi. Cenâb-ı Mevlânâ çalışarak kazanılmış ve tatbik edilmemiş olan ma'lûmâtı, gelin yüzündeki ârızî renglere benzetiyor ve o renglerin dâimî olmadığını söylüyor. Bunu hepimiz bittecribe biliriz. Biliyoruz sandığımız bir şeyi unutmuş olduğumuzu günün birinde anlayıveririz. Tekrar öğrenmek için kitab sayfalarına müracaata mecbur kalırız. Lâkin vehbî ilim böyle değildir.

وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾

Yânî: **«Hızırı indimizden bir ilim vermek sûretiyle öğrettik[96]»** iltifâtına mazhar olan zevât-ı kirâmın ilimleri unutulmak tehlikesinden masûndur. Onu veren Allah, verdiği yerde muhâfaza eder. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize vahy gelip de Cebrâil Aleyhisselâm tebliğ ederken ibtidâları Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri vahy kelîmâtını unutmamak için tekrar ederdi. Emr-i İlâhî vârid oldu ki:

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۝ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ
فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ۝ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ

Yânî: **«Vahy temâm olmadan evvel acele edip de dilini oynatma,** (yânî, Cebrâilin okuduğu kelimeleri hemen tekrar etme de dinle!) **Kur'ânı senin zihninde cem'u hıfz etmek ve icabında sana okutmak bize âiddir. İmdi Cebrâil vâsıtasiyle sana Kur'ânı okuduğumuzda, onun okuyuşuna tâbi' ve müstemî' ol. Sonra onu sana okutmak ve beyân ettirmek mutlaka bize âiddir[97]»** buyuruldu.

Hazret-i Mevlânâ ilmi (kesbî) ve (vehbi) diye ikiye taksim ettikten sonra diyor ki:

3444

ليك چون اين باررا نيكو كشى
بار بر گيرند و بخشندت خوشى

Lîk çun in bârrâ nîkô keşî,
Bâr ber gîrend-u-bahşendet haşî.

«Lâkin bu kesbî ilim yükünü iyi taşırsan, yânî, ilmin ile amel edersen o yükün ağırlığını ve zahmetini kaldırırlar, sana ağırlık yerine boşluk verirler».

Denilmiştir ki: «Bir kimse bildiğiyle amel ederse Allah ona bilmediği şeylerin ilmini ihsân eder.» Ekâbir-i sôfiyye arasında ümmî olan zevât-ı kirâm vardır. Bunlar medrese görmemiş, kitab okumamış olduk-

(96) Sûrei Kehf: 65.
(97) Sûrei Kıyameh: 16-19.

[illegible] hüve, illâ hu) diye duâda bulunmasını tavsiye etmiş. Cenâb-ı Murtezâ, bu rüyayı Aleyhisselât Efendimize söylemiş. Resûlullah Hazretleri de: «Yâ Ali, sana ism-i a'zam öğretilmiş» buyurmuş.

Şâh-ı vilâyet, Bedir muhârebesinde İhlâs Sûresini okumuş, ondan sonra (Yâ hüve, Yâ men lâ hüve illâ hu unsurnâ alelkavmilkâfirin). Ya'ni: **«Ey kendisinden başka hakiki hüviyyet ve mevcûdiyyet sâhibi bulunmayan Allah; bizi müşriklere gâlib getir»** diye duâ etmiş. Sıffin muhârebesinde Cenâb-ı Ali (Yâ hüve yâ men lâ hüve illâ hu) diye duâ ediyormuş. Havâss-ı ashâbdan (Ammâr bin Yâsir) radiyallâhü anh:

— Yâ emirel-mü'minin, bu kinâyeler nedir? diye sorunca:

— Allahın en büyük ismi ve tevhidin direği, cevâbını vermiş.

Cenâb-ı Hakkın müteaddid ve mütekabil ismi vardır ki Kur'ânda ve hadiste zikredilmiş olanları 99 dur. Fakat Esmâ-ı İlâhiyye bunlara mahsur değildir. Bu isim ve sıfatlardan her biri Müsemmâ-yı Kibriyâ'ya delâletleri i'tibâriyle şerif ve azimdir. (Allah) ve (Hû) isimlerinden birincisi Zât maassıfâta, ikincisi ise doğrudan doğruya zâte delâlet ettikleri için azim olan diğer Esmâ-i Şerifeye nisbetle a'zamiyyet derecesini hâizdir. Onun için Hazret-i Mürtezâ (Ammâr bin Yâsir) e (Hû) ismini (ismullâhil'a'zam ve imâdüttevhid) diye ta'rif buyurmuştur.

Bu böyle olmakla berâber her hangi isimle olursa olsun zikredilirsen yalnız o ismin lâfzını söyleyip geçmek değil, müsemmâsını da tedebbür ve tefekkür eylemek lâzımdır ki:

3448

از صفت و زنام چه زاید خیال.

وان خیالش هست دلال وصال

Ez sıfât-u-z'nâm çi zâyed hayal,
Van hayâleş hest dellâl-i visâl.

«Sıfattan ve isimden ne doğar? Ancak bir hayâl yepdâ olur. Bidâyetdoğan o hayâl, zâkir için bir vuslat rehberi ve bir dellâl yerine ge-
»

Zikir esnâsında Cenâb-ı Hakkı bilâ keyfiyyet düşünmek icabeder. ... acaba şöyle mi, yoksa böyle mı? gibi hâtıraları def'eylemek, tenzih-i mutlak ile tefekkür etmek gerektir. Lâkin insan ne kadar tenzih ve ... çalışsa zihninde mutlaka bir sûretin hayâli bulunur. O hayâl hiç bir zaman Zât-i Ecell ü A'lânın misâli değildir. O öyle olmakla berâber ... az çok Hakkı tezkır eder.

..na da Mesnevide şerhetmiştir. Kesbi ilmin ne kadar güç elde edildiği unutmamak için ne kadar zahmet çekildiği ma'lumdur. O zahmet âdeta sırta yük almak gibidir. Fakat ilim vehbi derecesine yükselir ve kalbde ilhâm menba'ları kaynamaya başlayınca o zahmet rahmete tahavvül eder. Sahibi yük altında yürüyen bir hamal gibi iken yükten kurtulmuş ve irfân koheylânına binmiş olur.

3447

از هواها کی رهی بی جام هو

ای ز هو قانع شده بانام هو

Ez hevâhâ key rehî bi câm-ı Hû,
Ey zı Hû kânî' şude bânâm-ı Hû.

«Ey (Hû) dan yalnız (Hû) ismiyle kanaat eden; Hû kadehinden içmeyince hevâ ve hevesten nasıl kurtulursun?»

Cenâb-ı Pir bu beyt ile şuna işâret buyuruyor ki: Hevâ ve hevesten kurtulmak, Hüviyyet-i İlâhiyyeden feyzyâb ve neşveyâb olmakla mümkindir. Bunun için (İsm-i Hû) nun çok çok zikri lâzımdır. Fakat yalnız zikretmek ve (Hû Hû) demekle kanâat göstermek kâfi değildir. Kur'ân-ı Kerimde :

أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

Ya'ni : **«Haberin olsun ki kalbler, zikr-i İlâhi ile mutmain olur, şek ve şüpheden kurtulur[98]»** buyurulduğu gibi Hadis-i Şerifte de: **«Allahı zikretmek, paslı kalblerin cilâsıdır»** denilmiştir. Bundan dolayı tarikat erbâbı şek ve şüphe paslarını gidermek, kalbi cilâlı bir ayna hâline getirmek için zikrullâh ile meşgul olurlar. Her tarikatın bir türlü zikri vardır. Çoğunda (Kelime-i tevhid) ile başlanır. Sonra ism-i celâl, ya'ni (Allah) ismine geçilir, daha sonra da (ism-i Hû) ile zikredilir.

Ma'lumdur ki (Hû) ya'ni (Hüve) gaib zâmiridir ki (O) demektir. Tarikat'ta bununla doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakkın zât'ı murad olunur. Ve (Hû) diyen bir zâkir **«Hakikatte var olan ancak O'dur, ya'ni Allahtır»** demiş olur.

Mesnevi şerh-i Ankaravide yazıldığına göre Bedr gazâsından evvel Hazret-i Ali (Kerremallâhü Vechehû) Hızır Aleyhisselâmı rü'yâsında görmüş. Beni düşmanlara galib getirecek bir şey öğret demiş. Hızır da: (Yâ

(98) Sûre-i Ra'd 28.

hüve, yâ men, lâ hüve, illâ hu) diye duâda bulunmasını tavsiye etmiş. Cenâb-ı Mürtezâ, bu rüyâyı Aleyhisselât Efendimize söylemiş. Resûlullah Hazretleri de: «Yâ Ali; sana ism-i a'zam öğretilmiş» buyurmuş.

Şâh-ı vilâyet, Bedr muhârebesinde İhlâs Sûresini okumuş, ondan sonra (Yâ hüve, Yâ men lâ hüve illâ hu ünsurnâ alelkavmilkâfirin). Ya'ni : **«Ey kendisinden başka hakiki hüviyyet ve mevcûdiyyet sâhibi bulunmayan Allah; bizi müşriklere gâlib getir»** diye düâ etmiş. Sıffîn muhârebesinde Cenâb-ı Ali (Yâ hüve yâ men lâ hüve illâ hu) diye düâ ediyormuş. Havâss-ı ashâbdan (Ammâr bin Yâsir) radiyallâhü anh :

— Yâ emirel-mü'minin; bu kinâyeler nedir? diye sorunca:

— Allahın en büyük ismi ve tevhidin direği, cevâbını vermiş.

Cenâb-ı Hakkın müteaddid ve mütekabil ismi vardır ki Kur'ânda ve Hadiste zikredilmiş olanları 99 dur. Fakat Esmâ-i İlâhiyye bunlara maksur değildir. Bu isim ve sıfatlardan her biri Müsemmâ-yi Kibriyâ'ya delâletleri i'tibâriyle şerif ve azimdir. (Allah) ve (Hû) isimlerinden birincisi: Zât maassıfâta, ikincisi ise doğrudan doğruya zâte delâlet ettikleri için azim olan diğer Esmâ-i Şerifeye nisbetle a'zamiyyet derecesini hâizdir. Onun için Hazret-i Mürtezâ (Ammâr bin Yâsir) e (Hû) ismini (ismullâhil'a'zam ve imâdüttevhid) diye ta'rif buyurmuştur.

Bu böyle olmakla berâber her hangi isimle olursa olsun zikredilirken yalnız o ismin lâfzını söyleyip geçmek değil, müsemmâsını da tedebbür ve tefekkür eylemek lâzımdır ki :

3448

از صفت و زنام چه زاید خیال

وان خیالش هست دلال وصال

Ez sıfât-u-z'nâm çî zâyed hayal,
Van hayâleş hêst dellâl-î visâl.

«Sıfattan ve isimden ne doğar? Ancak bir hayâl yepdâ olur. Bidâyetten doğan o hayâl, zâkir için bir vuslat rehberi ve bir dellâl yerine geçer.»

Zikir esnâsında Cenâb-ı Hakkı bilâ keyfiyyet düşünmek icabeder. Ya'ni acaba şöyle mi, yoksa böyle mi? gibi hâtıraları def'eylemek, tenzîh-i mutlak ile tefekkür etmek gerektir. Lâkin insan ne kadar tenzîh ve tesbîhe çalışsa zihninde mutlaka bir sûretin hayâli bulunur. O hayâl hiç bir zaman Zât-i Ecell ü A'lânın misâli değildir. O öyle olmakla berâber zâkire az çok Hakkı tezkir eder.

3449

دیدهٔ دلال بی مدلول هیچ

تا نباشد جاده نبود غول هیچ

Dide-i dellâl bî medlûl hiç,
Tâ nebâşed cadde nebved gôl hiç.

«Bir şeye selâlet etmeyen dellâl ve delili hiç gördün mü? Cadde olmayınca golyabâni de olmaz.»

Cenâb-ı Mevlâna ismin zikrinden hâsıl olacak hayâl için (dellâl-i visâl) tâbir etmişti. Burada da buyuruyor ki: Her dellâlın bir medlûlü, ya'ni delâlet ettiği şey vardır. Bahsi kolayca anlayabilmek için buradaki (dellâl) i (delil) ma'nâsına almalıdır. Evet. Her delîl'in bir medlûlü, ya'ni delâlet ettiği bir yol vardır. İşte dellâl-i visâl olan hayâl de sâlike vuslat yolunu gösterir. Çölde gece yolcularına golyabâni göründüğü meşhurdur ki hayâlden başka bir şey değildir. Bunun gibi o nâkıs hayâle uyup yoldan çıkmak da çölde helâk olmak neticesini verir.

3450

هیچ نامی بی حقیقت دیدهٔ

یا ز گاف و لام گل گل چیدهٔ

Hîç nâmi bî hakîkat dîde-î,
Yâ zı gâf-û-lâm-ı-gul gul çîde-î.

«Hakîkatsiz ve müsemmâsız bir isim gördün mü, yâhud (گ) ve (ل) harflerinden hiç gül topladın mı?»

İsim: Bir mevcûdu bize hatırlatan kelimedir ki hatırlattığı onun hakikati ve müsemmâsıdır. Meselâ (câmi') bir isimdir. İçinde müslümanların cemâatle namaz kıldıkları binâ onun müsemmâsıdır. Müsemmâsız isim olmaz. (Sîmurğ) ve (anka) gibi isimlerin müsemmâsı olmadığından onlar hakîki isim değillerdir. Müsemmâyı bulmak için ismin söylenilmesi lâzımdır. Yalnız ismi söylemek de kâfi değildir. Meselâ (gül) denilen çiçeğin ismi (گ) ve (ل) harflerinden ibârettir. Lâkin bu iki harfi söylemekle gül demetini elde etmek mümkün olmaz. Onu bulmak için gül bahçesine gitmeli, bağçevânın gönlünü etmeli, dikenin batmasına tahammül göstermeli ki, gül isminin müsemmâsı ele geçmiş olsun. Şu hâlde zikr, sâde ismi söylemekten ibâret kalmamalı, müsemmânın mülâhazası ve talebi ile olmalıdır. Zâten zikrin ma'nâsı: Yâd etmek, hâtırda tutmak de-

3453

همچو آهن زآهنی بی‌رنگ شو
در ریاضت آینهٔ بی زنگ شو

Hemçu âhen z'âhenî bîrêng şev,
Der riyâzet ayne-î bî zêng şev.

«Cilâlı demir gibi demir renginden kurtul. Riyâzet ederek passız bir ayna gibi ol.»

Kalbin cilâlansın ve Allahın tecellîsi oraya in'ikâs etsin.

3454

بینی اندر دل علوم انبیا
بی کتاب و بی معید و اوستا

Bînî enderdıl ulûm-î enbiyâ,
Bî kitab-û-bî muîd-û-ûstâ.

«Peygamberlere mahsus olan isimleri kalbinde kitabsız, müzâkerecisiz ve muallimsiz olarak göresin.»

Ma'lûm ya. İlim hocadan öğrenilir, muîd ya'ni müzâkereciden tekrar dinlenilir, kitabdan da okunur. Fakat enbiyâ-yı izâmın ilimleri böyle değildir. Onların bilgileri vahy ve ilhâmdan ibârettir. Sâf ve mücellâ olan kalblerine in'ikâs eden Tecelliyât-ı Rabbâniyye eseridir. Çünki her biri:

Bir mektebe oldu kim müdâvim,
Allah idi zâtine muallim.

Ey sâlik; sen de kalbini öyle sâf ve cilâlı bir ayna hâline getirirsen o tecelliye nâil ve:

وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

iltifâtına mazhar olursun.

---

(101) Sûrei Kehf: 65

گفت پیغمبر که هست از امتم
کو بود هم گوهر و هم همتم

Göft peyğamber ki hest ez ümmetem,
K'ô buved hem gevher-ü-hem himmetem.

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Ümmetimden benimle hem cevher ve uluvvi himmette beraber kimseler vardır.»

Ebû Hüreyre (Radiyallâhü anh) den mervi bir Hadiste denilmiştir ki: **«Nebiy-yi Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Kardeşlerimi görmek isterdim. Eshâb: Yâ Resûlullâh; biz senin ihvânın değil miyiz, dediler. Hayır. Siz ashâbımsınız. İhvânımız ise benden sonra gelecek olanlardır.»** buyurdu.

3456

مرمرا زان نور بیند جان شان
که من ایشانرا همی بینم بدان

Mermerâ z'an nûr bîned cân-ı şan,
Kî men işanrâ hemî bînem bedan.

«Onların ruhu uhuvvet ve velâyet nûriyle beni görürler, ben de o nûr ile onları müşâhede ederim.»

3457

بی صحیحین و احادیث و روات
بلکه اندر مشرب آب حیات

Bî sahîheyn-û-ahâdîs-û-ruvat,
Belki ender meşreb-î âb-î hayat.

«Bunlarla bu görüşmemiz, Buhârî ve Müslim kitablarındaki Hadisler ve onları nakleden râviler vâsıtasiyle değil, belki âb-ı hayât menba'ı olan gönüllerde olur.»

Evliyâullah'dan öyleleri zuhur etmiştir ki: (Bunu bana kalbim, Rabbimden rivâyet etti) demiştir. Bâyezıd-i Bestâmi (Kuddise sirruhû) gibi zâtler de zâhir ülemâsına hitaben: (Siz ilminizi ölülerden aldınız, bizse

3463

چینیان گفتند یك خانه ما
خاصه بسپارید یك آن شما

Çînîyân gôftên yêk hânê bemâ,
Hasse bıspârîd yek ân-î şumâ.

«Çinliler: Bize mahsus olmak üzere bir oda veriniz. Bir oda da sizin olsun dediler.»

3464

بود دو خانه مقابل دربدر
زان یکی چینی ستد رومی دگر

Bûd du hânê mukâbıl derbeder.
Z'ân yekî Çînî sıted Rûmî diger.

«Kapıları karşı karşıya iki oda vardı. Bunlardan birini Çinliler, öbürünü Rûmîler aldı.»

3465

چینیان صد رنگ از شه خواستند
پس خزینه باز کرد آن ارجمند

Çiniyan sad rêng ez şeh hâstend,
Pes hazîne bâz kerd an ercümend.

«Çinliler pâdişahtan yüz türlü boya istediler. O mes'ûd hükümdar da hazinesini açtırdı.»

Ya'ni fazla masraf ihtiyâriyle türlü türlü bir çok boya aldırdı.

3466

هر صباحی از خزینه رنگها
چینیانرا راتبه بود و عطا

Her sabâhî ez hazîne rênghâ,
Çîniyanrâ râtibê bûd-û-atâ.

«Her sabah Çinliler için hazineden müretteb boya ta'yini vardı.»

3467

رومیان گفتند نی نقش و نه رنگ
در خور آید کاررا جز دفع زنگ

Rûmiyân goftênd ni nakş-ü-ne reng,
Der hor âyed kârrâ cuz def-ı zeng.

«Rûmiler dediler ki: Ne nakş ne boya lüzımdır. Bizim san'atimizde pası ve küdûreti def'etmekten başka bir şey işe yaramaz.»

3468

در فروبستند و صیقل می‌زدند
همچو گردون ساده و صافی شدند

Der furûbestend-u-saykal mîzedend,
Hemçu gerdun sâde-vû-sâfî şudend.

«Kapıyı kapadılar ve duvarları cilâladılar. Felek kubbesi gibi nakş ü elvândan sâde ve sâfi oldular.»

3469

از دو صد رنگی به بیرنگی رهیست
رنگ چون ابرست و بیرنگی مهیست

Ez düsad rengî be bîrengi rehist,
Rêng çun ebrest-u-bîrengî mehist.

«İki yüz türlü rengden rengsizliğe yol vardır. Reng bulut gibidir, bîrenglik ise aydır.»

Ba'zı rengler, ya'ni boyalar vardır ki ikisi, üçü bir araya gelince başka reng hâsıl olur. Meselâ, sarı ile mâvi karışınca yeşil bir reng meydana çıkar. Fakat iki yüz türlü reng biri birine karıştırılınca bir rengsizlik görülür. Gündüzler ve geceleri ba'zı bulutlarda türlü türlü rengler müşâhede edilir. Lâkin o rengler, onlarda zâti değildir. Güneşin, ayın, yıldızların aksidir. O halde reng, güneşe ve aya hicab olan bulut gibidir.

3477

لیك صیقل کرده‌اند آن سینه‌ها
پاك ز آز و بخل و حرص و کینه‌ها

Lîk saykal kerdeend an sinehâ,
Pak zı âz-û-buhl-u-hırs-û-kînehâ.

«Lâkin göğüslerini, ya'ni kalblerini zikrullah ile cilâlamışlar, tama', haset, hırs ve kîn gibi ahlâk-ı rezileden temizlemişlerdir.»

Binâenaleyh kalbleri mücellâ bir aynaya dönmüş, bütün ilm ve hüner nakşları oraya aksetmiş ve aslından daha parlak bir şekilde görünmüştür.

3478

آن صفای آینه وصف دلست
صورت بی منتهارا قابلست

An safây-ı âynê vasf-î dılest,
Sûret-î bî muntehârâ kâbılest.

«O aynanın sâfi ve mücellâ olması kalbin vasfıdır ki öyle bir kalb, nihâyetsiz sûretlerin in'ikâsına mahal olur.»

3479

صورت بی صوت و بی حد غیب
زاینهٔ دل تافت بر موسی زجیب

Sûret-î bî sûret-û-bâ hadd-ı ğayb,
Z'ayne-i dil tâft ber Mûsâ zıceyb.

«Gayb âleminin bihudûd ve bîsûret olan sûreti, Mûsâ Aleyhisselâmın ceybinden ve gönül aynasından parladı.»

Mûsa Aleyhisselâm, Fir'avni imânâ da'vet etmeye me'mur olunca kendisine başlıca iki mu'cize verilmişti ki biri: asâsının ejderhâ olması, diğeri: elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlaması idi. İşte o yed-i beyzâ, gayb âleminin ucu bucağı bulunmayan füyûzâtının bir sûreti idi ki o da göğsüne temâs etmekle zuhûra geliyordu.

3480

گرچه آن صورت نگنجد در فلك
نی بعرش و فرش و دریا و سمك

Gerçi an sûret negunced der felek,
Nî bearş-û-ferş-u-deryâ-vu-semek.

«Gerçi o ma'nevî sûret; arşa, ferşe, deryâ ve balığa, ya'ni bütün kâinâta sığmaz.»

3481

زانکه محدودست و معدودست آن
آینهٔ دلرا نباشد حد بدان

Z'ânki mahdûdest-û-mâ'dûdêst an,
Ayne-î dilrâ nebâşed had bıdân.

«Çünki felek, arş, ferş ve bütün mükevvenât mahdud ve ma'duddur. Son derece genişliğiyle berâber bir haddi, bir nihâyeti vardır. Fakat bilmiş ol ki, gönül aynasının hadd ü nihâyeti yoktur.»

Bundan dolayı bir Hadîsi Kudsîde: **«Beni arzım ve semâlarım istî'âb edemedi de mü'min, takî ve nakî kulumun kalbi istîâb edebildi»** buyurulmuştur.

Nâzenînim lâmekân-ı pîrâ-yı istiğnâ iken,
Hâne-i vîrân kalbimde tutup da câ yatar.

3482

عقل اینجا ساکت آمد یا مضل
زانکه دل با اوست یاخود اوست دل

Akl incâ sâkit âmed yâ mudill,
Z'ânki dil bâ ôst yâhud ôst dil.

«Gönül onunla mıdır, yoksa gönül o mudur? diye akıl burada susmuş, yâhud sapıtmıştır.»

3489

کس نیابد بر دل ایشان ظفر
بر صدف آید ضرر نی بر گهر

Kes neyâbed ber dil-î işân zafer,
Ber sadef âyed zarar nî ber guher.

«Kimse onların kalbine zafer bulup içindeki esrârı anlayamaz. Hattâ ba'zıları Hak yolunda mecruh ve şehid olsalar da gelen zarar inciye değil sedefedir.»

Ya'ni cerh ve katl gibi şeylerden cesedleri müteessir olur. O gibi hâdiseler, kalblerine ve kalblerindeki İlâhî sırlara te'sir gösteremez.

3490

گرچه فقه و نحو را بگذاشتند
لیک محو و فقر را برداشتند

Gerçi fıkh-û-nahvrâ bugzâştend,
Lîk mahv-û-fâkrâ berdâştend.

«Bunlar fıkıh ve nahiv ilimlerini bırakmışlar, fakat mahviyyet ve fakr u fenâyı yükseltmişlerdir.»

3491

تا نقوش هشت جنت تافتست
لوح دلشانرا پذیرا یافتست

Tâ nukûş-î hêşt cennet tâftest,
Levh-ı dılşanrâ pezîrâ yaftest.

«Sekiz cennetin nukûşu bunların kalbine mün'akis olmuştur, çünki orasını o nakışların kabûlüne müsâid bulmuştur.»

برترند از عرش و کرسی و خلا
ساکنان مقعد صدق و صفا

Berterend ez arş-u-kürsiyy-û-halâ,
Sâkinân-î mak'ad-î sıdk-û-safâ.

«Bunlar arştan, kürsden ve arşın ötesinden daha yüksekte ve melîk-i muktedir indindeki (mak'ad-i sıdk) da sâkindirler.»

Sûre-i Kamerde buyurulmuştur ki :

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ
وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ

Ya'ni : **«Hakikaten müttekî olanlar, Allahtan çekinenler Cennetlerde ve nehir kenarlarında olacaklar, sıdk makamında melik-i muktedir olan Cenâb-ı Hakkın kurbünde bulunacaklardır[102]».**

Bu makam için bir çok söz söylenilmiştir. Ezcümle İmâm Ca'fer Sâdık radiyallâhü anh: «Cenâb-ı Hak, orasını sıdk ile tavsif eylemiştir. Binâenaleyh oraya ancak sıdk sâhibi olanlar girebilecektir» demiş; (Bahrülhakâyık) müellifi: «Mak'ad-i sıdk, vahdet ve kurbiyyet makamıdır, indiyyet mertebesinde tahakkuk eder» mütâleasında bulunmuştur. (Keşfülesrâr) da da denilmiştir ki: «(ind) kelimesi tekarrub ve ihtisâsa delâlet eder. Onun için o makam ehl-i kurbe mahsustur. Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Dünyâda iken de o makamda idi. Nitekim: **(Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir)** buyurmuştur.»

(102) Sûrei Kamer, 54-55

«PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN ZEYD BİN HÂRİSEYE: BUGÜN NASILSIN VE NASIL KALKTIN? DİYE SORMASI, ONUN DA: HAKÎKÎ BİR MÜ'MİN OLARAK SABAHLADIM YÂ RESULALLAH, CEVABINI VERMESİ»

Zeyd bin Harise (Radiyallahü anh) : Ashâbın büyüklerinden ve Aleyhisselât Efendimizin çok sevdiklerindendir. Çocukken esir edilmiş ve Mekke'ye getirilip Hazret-i Hadîce (Radiyallâhü anhâ) ya satılmıştı. Ümmülmü'minin hazretleri onu Aleyhisselât Efendimize bağışladı. Zât-ı Risâlet de onu âzâd etti. Cenâb-ı Zeyd, âzâd olmakla berâber Resûlullah Efendimizin hizmetinden ayrılmadı. Hattâ onun Mekkede, Muhammed bin Abdullahın kölesi bulunduğunu haber alan babası ve amcası Mekkeye gelmiş ve bedel mukâbilinde Zeydin verilmesini Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinden istemişti.

Resûl-i Ekrem, Zeydin âzâdlı olduğunu söyledi ve:

— Sizi isterse alın, götürün, beni dilerse yanımda bırakın buyurdu. Zeydi çağırdı. Kalıp ve gitmek husûsunda muhayyer bulunduğunu bildirdi. Zeyd:

— Benim babam da, amcam da sensin, diyerek nezd-i Risâletten ayrılmadı. Bunun üzerine Hazreti Peygamber de onu evlâdlık ittihâz etti, o bahtiyar sahâbîye (Zeyd bin Muhammed) denilmeye başlandı ve Kur'-ânda adının zikredilmesi şerefini kazandı.

Cenâb-ı Zeyd, peygamber uğrunda amcasını, babasını terketmekle kalmamış, kendisini Tâif seferinde Resûlullâh'a siper ederek atılan taşlardan kanlar içinde kalmıştı. Müteaddid seriyyede kumandanlık etti, nihâyet (Mü'te) muhârebesinde yine kumandan olduğu halde şehid oldu.

Gerek Zeyd'in, gerek yerine geçen Ca'fer bin Ebî Tâlib ile Abdullah bin Revâhe'nin şehid düştüklerini Resûl-i Ekrem Medinede ashâbına haber vermiş ve mübârek gözlerinden yaşlar dökülmüştü.

Enes bin Mâlik (Radiyallâhü anh) den mervî olduğuna göre bir gün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Zeyd hazretlerine:

— Ey Zeyd! Nasıl sabahladın? diye sormuş. Zeyd:

— Mü'min olarak sabahladım Yâ Resûlallâh. Cevâbını vermişti. Resûlallâh buyurdu ki:

— Her şeyin bir hakîkati, bir delili vardır, senin îmânına delîl olacak nedir? Zeyd dedi ki :

— Dünyâ zevklerinden nefsimi men'ettim; gündüzün susuz, ya'ni oruçlu bulundum, ve gece uyanık durdum, ya'ni uykuyu terkederek geceyi ibâdetle geçirdim. Şimdi Rabbimin Arşına bakıyor ve âşikâr olarak görüyorum ve ehl-i cennete bakıyorum: Onların cennet ni'metleriyle mütelezziz olduklarını müşâhede ediyorum. Ve cehennem ehline bakıyorum:

Onların köpek gibi uluduklarını işidiyorum. (Bir rivâyette) Ve cehennemdekilerin azâb çektiklerini görüyorum.

Cenâb-ı Zeyd, îmân-ı kâmiline delil ve alâmet olmak üzere şu müşâhedeleri arzedince Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurdu ki: İsâbet ettin, sus...

İşte Cenâb-ı Mevlâna bu Hadisi izâh ediyor:

3493

گفت پیغمبر صباحی زیدرا

کیف اصبحت ای رفیق با صفا

Gôft peyğamber sabâhî Zeydrâ,
Keyfe asbaht ey refîk-î bâ safâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ve Âlihi Ekmelüttehâyâ efendimiz bir sabah Zeyde, ey saf kalbli arkadaş; nasıl sabahladın? diye sordu.»

3494

گفت عبداً مؤمناً باز اوش گفت

کو نشان از باغ ایمان گر شکفت

Gôft «abden mü'minen» baz ô'ş goft,
Ko nişan ez bâğ-î îman ger şiküft.

«Zeyd, abd-i mü'min olarak sabahladım, cevâbını verince Resûl-i Ekrem Efendimiz ona: İman bağında güller açtıysa hani nişânı? diye sordu.»

3495

گفت تشنه بوده‌ام من روزها

شب نخفتستم ز عشق و سوزها

Gôft teşne bûdeem men rûzhâ,
Şeb nehuftestem zı aşk-û-sôzhâ.

«Zeyd dedi ki: Günlerce aç ve susuz bulundum, geceleri Allah aşkı ve firkat ateşiyle tutuşup yandığım için uyuyamadım.»

3496

تا زروز شب گذر کردم چنان
که ز اسپر بگذرد نوك سنان

Tâ zırûz-û-şeb guzer kerdem çunan,
Ki zı isper bugzered nôk-î sinan.

«O derece mücâhede ettim ki mizrak ucu kalkandan nasıl geçerse ben de gece ve gündüz kaydından öylece geçtim.»

Ve leyl ü nehâr i'tibârı bulunmayan bir âleme dâhil oldum.

3497

که از آن سو جمله ملت یکیست
صد هزاران سال و یك ساعت یکیست

Kî ez an sû cümle-î millet yekist,
Sadhezâran sâl-u-yek sâat yekist.

«Ki o âlemde bütün milletler ve bir sâat ile yüz binlerce yıllar birdir.»

3498

هست ازلرا و ابدرا اتحاد
عقلرا ره نیست آن سوز افتقاد

Hêst ezdrâ-vû-ebedrâ ittihad,
Aklrâ reh nîst an su'z iftikâd.

«Yine o âlemde ezel ile ebed müttehiddir. İftikad ve tefehhus, ya'ni araştırmak sûretiyle aklın o âleme yolu yoktur.»

Bahsedilen vahdet âlemidir ki orada milel-i muhtelife ve edyân-ı müteaddide birleşir. Çünki hepsi bir tecellînin zuhûrât-ı muhtelifesidir. Kezâ, «Allah indinde akşam, sabah, gün, ay, sene gibi zaman i'tibârı yoktur. Zira bu muhtelif zaman ölçüleri güneşin doğup batmasiyle tehaddüs eder. Güneşin yaradılışından evvel bunların hiç biri yoktu. Ondan evvelki zamana (ân-ı dâim) denilir. Ve bu i'tibâr ile ezel ile ebed birleşir.»

Ezel: İbtidâsı olmayan ve intihâsı bulunan zaman demektir.

Ebed: İbtidâsı olan ve intihâsı bulunmayan zaman ma'nâsınadır. Mev-

cûdâtın başlangıcı ezelin sonu, kâinâtın fenâ bulışu ebedin başlangıcıdır. Binâenaleyh, bu i'tibârî muhdesât bertaraf edilince ezel ve ebed birleşir. Lâkin bu ittihâd ancak ma'nevî bir zevk ile anlaşılır. Akıl ve fikir ile idrâk olunmaz.

3499

گفت ازین ره کوره آوردی بیار

در خور فهم عقول این دیار

Gôft ezin reh kûreh âverdî biyar,
Dêr hur fehm-î ukûl-î in diyar.

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: O gittiğin yoldan bu âlem halkının akılları erecek derecede bir hediyye getir.»

3500

گفت خلقان چون ببینند آسمان

من ببینم عرش را با عرشیان

Gôft halkan çün bibînend âsmân,
Men bıbînem arşrâ bâ arşiyan.

«Zeyd dedi ki bu âlem halkı gök yüzünü nasıl görüyorsa ben de arşı ve arşîleri öyle görüyorum.»

3501

یک بیک وامی‌شناسم خلق را

همچو گندم من زجو درآسیا

Yekbeyek vâmîşinâsem halkrâ,
Hemçu gendum men zı cev der âsyâ.

«Değirmendeki buğday ve arpa dânelerini tefrik eder gibi halkın her birini birer birer tanıyorum.»

3502

هشت جنت هفت دوزخ پیش من
هست پیدا همچو بت پیش شمن

Hêşt cennet, heft dûzah pîş-i men,
Hest peydâ hem çu but pîş-î şemen.

«Sekiz cennet ile yedi cehennem karşımda duruyor. Putperestin karşısında putun durduğu gibi.»

Cenâb-ı Mevlânâ, Zeyd Hazretleri lisânından bir nükteye işâret ediyor ve Cennet ile Cehennemi puta benzetiyor.

(Rağbeten) ve (rehbeten) denilen iki türlü ibâdet vardır ki birincisi: Cennete girmek arzûsu, ikincisi Cehenneme girmek korkusu ile edilir.

Bunların üçüncüsü: Cennet arzusu ve cehennem korkusuyla değil, ancak Allah rızâsı için edilendir ki ibâdetlerin en yüksek derecelisi budur. Buna nisbetle öbürlerinde bir nev'î şirk-i hafî, hiç değilse bir hazz-ı nefsânî bulunduğu için Cenâb-ı Pîr o teşbihi yapmıştır.

Meşhûr ârif-i mecnûn-nümâ Behlül (Kuddise sirruhû) bir cum'a günü halk namaz için abdest almakla meşgul iken bir eline bir kürek ateş, öbür eline bir ıbrık su almış. Telâşla gidiyormuş.

— Böyle nereye? diye sormuşlar.

— Cenneti yakmaya, Cehennemi söndürmeye gidiyorum. İkisi ortadan kalksın da halk, Allah için ibâdet etsin. Cevâbını vermiş.

Zeyd bin Hârise:

— Yâ Resûlallah, Cennet ve Cehennemi ayân beyân gördüğüm gibi onların ehlini, ya'ni cennetlik ve cehennemlik olanları da biliyorum. Dedikten sonra şunları ilâve ediyordu:

3503

این زمان پیدا شده براین گروه
یوم تبیض و تسود وجوه

În zaman peydâ şudê berin guruh,
Yevme tebyazzû ve tesveddû vucûh.

«Ba'zı yüzlerin ağarıp ba'zılarının kararacağı Kıyâmet günü bunlar hakkında şimdiden peydâ olmuştur.»

(Âl-i İmrân Sûresi) ndeki iki Âyete işâret buyuruluyor ki:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا
الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

Ya'ni: **«Kıyâmet gününde mü'minlerin yüzleri beyazlanacak (ya'ni nurlu olacak) fâcir, kâfir ve münâfıkların yüzleri de kararıp simsiyâh kesilecek. O yüzleri kararmış olanlara denilecektir ki: İmânınızdan sonra kâfir ve münkir mi oldunuz?[103]».**

Denilmiştir ki: Bu süâlin muhâtabları Yahûdiler ile Hıristiyanlardır. Çünki kendi peygamberlerine doğru yanlış inandıkları halde, efdalü'lmürselîn ve hâtemünnebiyyîn Efendimizin risâletini inkâr etmişlerdi. Yâhud bu hitâba uğrayacaklar münâfıklardır ki sûretâ müslüman olmuş görünmüşler, fakat eski küfürlerinde devam etmişlerdi.

وَأَمَّا الَّذِينَ
ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Ya'ni: **«Öyle ise küfr ve inkârınızdan dolayı Cehennem azabını tadınız. Yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olan mü'minlere gelince, Allahın rahmetinde ve o rahmetin tecellî edeceği Cennette bulunacaklardır ki, cennette ebedî kalacaklardır.** (Ölüm, yâhud başka bir sebeble cennetten çıkarılmayacaklar ve Allahın rahmetinden uzaklaştırılmayacaklardır.)[104]».

Cennete ve Cehenneme girecekler, âhirette yüzlerinin nûrundan, yâhud zulmetinden belli olacağı gibi, insanların hangi taraf ehli olduğu evliyâullah hazarâtına Dünyâda da münkeşif olur. Kimin saîd ve kimin şakî bulunduğu onların nazarında anlaşılır. Nitekim Zeyd bin Hârise (Radiyallâhü anh) de bu keşif vukûa gelmişti.

---

(103) Sûret Âli İmran: 106
(104) Sûret Âli İmran: 107

3504

پیش ازین هرچند جان پر عیب بود
در رحم بود و ز خلقان غیب بود

Piş ezin herçênd can pur âyb bud,
Der rahim bûd-û-zı halkan ğayb bud.

«Evvelce ruh, ayıblı olsa da anasının rahminde bulunduğu için mâhiyyeti halktan gizli idi.»

3505

الشقی من شقی فی بطن ام
من سمات الجسم یعرف حالهم

Eşşakiyyu men şakâ fî batn-ı um,
Min simâtil cismi yu'refa hâluhum.

«Şakî, ya'ni kötü olan kimse anasının karnında da şakidir. O gibilerin hâli cisimlerinin âlâmetlerinden belli olur.»

Ebû Hüreyrenin Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizden rivâyetinde: **«İyi olan anasının karnında iken de iyidir, kötü olan da anasının karnında iken de kötüdür»** buyurulmuştur. Denilmiştir ki Hadîsteki: (Batn-ı um) ya'ni ana karnından murâd (Ümmül-kitâb) denilen (Levh-i mahfûz) dur ki orada her ferdin ne olacağı bilâhere nereye gideceği yazılıdır. Bir kimse levh-i mahfûzda ibtidâen saîd yazılmış ise intihâen gideceği yer cennettir. O yazılışa (Saâdet-i ezeliyye) denilir. Bir kimse de levh-i mahfûzda şakî yazılmış ise onun gideceği yer Cehennemdir. Bu yazılışa da (şakâvet-i ezeliyye) ta'bir edilir. Onun için ba'zı ârifler: **«Hâtimeden değil, fâtihadan korkmalı»** demişlerdir. Hazret-i Pîr bunu îzâh için diyor ki:

3506

تن چو مادر طفل جانرا حامله
مرگ درد زادنست و زلزله

Ten çu mâder tıfl-ı canrâ hâmile,
Mêrg derd-î zâdenest-û-zelzele.

«Cisim, ana gibi can çocuğuna gebedir. Ölüm ise doğurmak derdi ve zelzelesidir.»

Dünyâda gebe bir kadının ağrısı tutunca sarsılır, titrer, çırpınır, feryâd eder. Ölmek de cismin anasının can çocuğunu öbür âleme doğurması demektir. Gebe kadının ne doğuracağı, ya'ni çocuğun kız mı, oğlan mı, çirkin mi, güzel mi olacağını merak edip bekleyen âilesi olduğu gibi :

3507

جمله جانهای گذشته منتظر
تا چه گونه زاید آن جان بطر

Cümle canhây-î güzeşte muntazîr,
Ta çıgûne zâyed an cân-î batir.

«Bu âleme gelmiş ve geçmiş ruhlar da: Bakalım şu, sevinerek mi, yâhud tiksinerek mi doğacak, yânî, âhiret âlemine gelecek ruh nasıldır? diye bekleşirler.»

(Batr) kelimesi **(Batar)** masdarındadır ki hem çok sevinmek, hem de tiksinmek gibi iki zıd ma'nâya delâlet eder. Âhirete gidenler bu iki hâlden hâlî değillerdir. Ölümün Allaha kavuşmak olduğunu bilenler, o likâya nâil olmak için sevinerek giderler. Dünyâya bağlanmış bulunanlar da istemiyerek müteessirâne ayrılırlar.

3508

زنگیان گویند خود از ماست او
رومیان گویند بس زیباست او

Zengiyan gôyênd hod ez mâst ô,
Rûmiyan gôyend bes zîbâst ô.

«Siyâhîler; o çocuk bizim derler. Rûmîler, ya'ni beyazlar da o, çok güzeldir diyerek kendilerinden sayarlar.»

Burada zengîlerden maksad: Yüzü kararmış olan şakîler ve fâsıklardır. Rûmîlerden murâd da: Saîd ve sâlih olanlardır. Demek ki bir adamın Dünyâda öleceği ve rûhunun âhirete doğacağı ruhlar âleminde duyuluyor. Saîd olan rûhlar da, şakî olarlar da gelecek rûhun kendilerinden olmasını umuyorlar ve bekliyorlar.

3509

چون بزاید در جهان جان وجود

پس نماند اختلاف بیض و سود

Çun bızâyed der cihân-i can vucûd,
Pes nemâned ihtilâf-i beyz-u-sûd.

«Bir ruh, can âlemine doğunca artık beyazlık ve siyahlık ihtilâfı kalmaz.»

Ya'ni ölen bir kimsenin rûhu öbür dünyâya doğunca sûretı sîretine göre olacağından ve o sûret, sîretini, ya'ni saîd mi, şakî mi olduğunu anlatacağından ervah arasında tereddüde mahal kalmaz.

3510

گر بود زنگی برندش زنگیان

رومرا رومی برد هم از میان

Ger buved zengî berendeş zengiyan,
Rûmrâ Rûmî bered hem ez miyan.

«Eğer o rûh, siyâhi olursa zenciler, rûmî, ya'ni beyâz olursa rûmîler götürürler.»

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝١٣ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

Ya'ni: **«Ber ve hayırkâr olanlar Allahın ni'metindedirler, fâcir ve günahkâr olanlar da azabdadır[105]»**. Âyetleri mucibinde ebrardan olanlar: ebrâr makamına, füccardan olanlar da füccâr makamına giderler.

3511

تا نزاد او مشکلات عالمست

آنکه نازاده شناسد او کمست

Tâ nezâd ô muşkilât-i âlemest,
Anki nâzâde şinâsed ô kemest.

«O ruh doğmadıkça âlemi müşkilât içinde bırakır. Doğmamış olanı anıyan ise azdır.»

---

(105) Sûrei Fetarat: 13-14.

Cenâb-ı Pir, ikinci mısra' ile **(A'yân-ı sâbite)** yi bilen ve **(levh-i mahfuz)** a nazar edip vukûâtı olmadan evvel gören zevâtın nâdir olduğuna, o zevât-ı kirâmın da yâ enbiyâ, yâhud ekâbir-i evliyâ bulunduğuna işâret ediyor.

Asr-ı seâdette (Kuzman) namında biri vardı. Müslüman görünür ve müslümanlardan hürmet görürdü. Aleyhisselât Efendimiz ise onun hakkında münâfıktır buyururdu. Bu adam, Uhud muhârebesinde bulundu, ağır sûrette yaralandı. Ashâbdan biri ona şehâdet mübârek olsun dedi. O ise can acısiyle riyâkârlığını unuttu.

— «Ben şehâdet için değil, Mekkeliler Medine hurmalıklarına zarar vermesin diye çalıştım» dedi. Sonra da ölüp kurtulmak için kılıcını karnına soktu ve intihar etti.

İşte Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz **(levh-i mahfuz)** u gördüğü ve Kuzman'ın orada şakî yazıldığını müşâhede ettiği için onun hakîkatını ve münâfık olduğunu haber vermişti. Böyle hakîkate vâkıf bir kimse:

3512

او مگر ینظر بنورالله بود

کاندرون پوست اورا ره بود

O meger yenzûru bî Nûrillah bud,
K'anderûn-î pôst ôrâ rêh bud.

«Allahın nûriyle baktığı için derinin içini, ya'ni sûretin siretini görmeye yol bulur.»

3513

اصل آب نطفه اسپیدست و خوش

لیك، عكس جان رومی و حبش

Asl-ı âbî nutfe ispidest-u-huveş,
Lîk aks-î cân-ı Rûmîy-u-habeş.

«Menî suyunun aslı beyazdır ve hoşdur. Lâkin rûhun aksi Rûmidir, yâhud habeştir.»

Ya'ni beyâz bir sudan siyah bir çocuk da doğar.

می دهد رنگ احسن التقویم را
یا باسفل میبرد آن نیم را

Mî dehed reng-i ahsenuttakvîmrâ,
Ya beesfel mîbered an nîm râ.

«Cenâb-ı Hak, ahsen-i takvim olarak yarattığı insanlara dilediği rengi verir. Onların yarısını da esfel-i sâfilîne götürür.»

İnsanların ma'nen münevver yâhud muzlim olmaları madde-i cismâniyyeleri te'siriyle değildir. Zencilerin de nutfesi beyaz iken ondan doğan çocuk siyah olur. Belki o ma'nevî aklık ve karalık ma'nevi cinsiyyet iktizâsıdır. Süedâ cinsinden olanlar, saîdler gibi münevver, eşkiyâ cinsinden olanlar, şakîler gibi muzlim olurlar.

(Vet-Tîn Suresi) nde buyurulmuştur ki :

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ

Yâ'ni: **«Biz, insanı hakikaten güzel bir şekilde yarattık; sonra onu esfel-i sâfilîne reddettik. İman edip de sâlih amellerde bulunanlar müstesnâdır[106]»**.

Onlar esfel-i sâfilîne reddolunmamışlardır. Esfel-i sâfilîne bir çok ma'nâ verilmiştir. En ziyâde yakışık alanı ahlâk düşkünlüğüdür.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: İnsanların esfel-i sâfilîne gönderilmesi, cinsinin câzibesi neticesidir. O mâ'nevî karanlık cinsiyyeti onu çeker ve esfel-i sâfilîne sürükler. Tekrar edeyim ki aklık ve karalıktan maksad: Seâdet ve şakâvet-i ezeliyyedir, yoksa derinin beyaz ve siyah olması değildir. Eshâb-ı Kirâmdan Bilâl-i Habeşî (radiyallâhü anh) Hazretleri — nisbetinden de anlaşılacağı üzere — Habeşiler renginde idi. Aleyhisselât Efendimizin dadısı bulunan (Ümmü Eymen) (Radiyallâhü anhâ) da öyle idi. Hele oğlu (Üsâme bin Zeyd) vechen siyahtı. Fakat sîretleri gümüş gibi bembeyazdı.

(106) Sûrei Tîn: 4-5-6.

3515

این سخن پایان ندارد باز ران
تا نمانیم از قطار کاروان

În suhen pâyan nedâred bâz rân,
Tâ nemânim ez katâr-i kârvân.

«Bu sözün sonu gelmez. Zeyd bin Hârise kıssasına dön ki kervan katarından geri kalmayalım.»

Bahis derin ve mezleka-i ekdâm olacak kadar tehlikeli bulunduğu için Cenâb-ı Pîr: «Bu sözün sonu gelmez, geri dön» buyuruyor. Çünki anlamayacak olanları cebrîliğe sevkedecek bir bahistir.

3516

یوم تبیض و تسود وجوه
ترك و هندو شهره گردد آن گروه

Yevme tebyezzû ve tesveddû vucuh,
Turk-u-Hindû şuhre gerded an guruh.

«Bir gün gelecektir ki o gün yüzler ağaracak ve kararacak, Türk gibi beyaz çehreli ve Hindû gibi kara suratlı olanlar belli olacaktır.»

Ey insan o gün:

3517

فاش گردد که تو کاهی یا که کوه
هندوی یا تورك پیش هر گروه

Fâş gerded ki tu kâhi yâki kuh,
Hindoyi yâ Türk piş-i her gurûh.

«Senin de saman gibi hafif mi, yoksa dağ gibi ağır mı, Hindû gibi kara mı, Türk gibi beyaz mı olduğun; ya'ni saîd-i ezelî mi, şakî-yı ebedî mi bulunduğun herkese zâhir olacaktır.»

در رحم پیدا نباشد هند و تورك
چونکه زاید بیندش زار و سترگ

Der rahim peydâ nebâşed Hind-u-Turk,
Çunki zâyed binedeş zâr-u-sutruk.

«Hindû neslinden ve Türk soyundan olan bir çocuk ana rahminde iken belli olmaz. Doğup meydana çıkınca onun ne olduğunu halkın zayıfı da, kavîsi de görür ve anlar.»

«ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜ ANH'İN RESULULLAH SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEME: HALKIN AHVALİ BANA APAŞİKÂR GÖRÜNMEKTEDİR; GİZLİ, KAPAKLI DEĞİLDİR DİYE CEVAP VERMESİ»

3519

جمله را چون روز رستاخیز من
فاش می بینم عیان از مرد و زن

Cumlerâ çun rûz-ı rustâhîz men,
Fâş mî bînem iyan ez merd-u-zen.

«Kıyâmette olacağı gibi, bütün erkek ve kadınların ma'nevî mahiyyetlerini apaçık görüyorum.»

3520

هین بگویم یا فرو بندم نفس
لب گزیدش مصطفی یعنی که بس

Hîn bıgôyem ya furû bendem nefes,
Leb gezîdeş Mustafâ yâ'nî ki bes.

«Yâ Resûlallah; îzâhât vereyim mi, yoksa sükût edeyim mi? diye sorunca Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimiz, mübârek dudağını ısırmak sûretiyle yetişir! işâretini verdi.»

Zeyd bin Hârise diyordu ki :

3521

يا رسول الله بگويم سر حشر
در جهان پيدا كنم امروز نشر

Yâ Resûl-Allah bıgôyem sırr-ı haşr,
Der cihan peydâ kunem imrûz neşr.

«Yâ Resûlallah; haşrın sırrını söyleyip de bugün Dünyâda neşri izhâr edeyim mi?»

Bütün ehl-i kitâbın i'tikâdına göre insanlar öldükten sonra dirilecek, mahşer denilen bir sahada toplanıp muhâsebeleri görülecek, ondan sonra da Cennet ehli Cennete, Cehennem ehli Cehenneme gitmek üzere o toplantı dağılacaktır. İşte o taplanış ve dağılışa **(Haşr ü neşr)** denilir. Orada inkişâf edecek ahvâli Zeyd bin Hârise hazretleri feyz-i peygamberî ile burada keşfeylemiş olduğu için : Yâ Resûlallah; gördüklerimi söyliyeyim mi? diyerek istîzân ediyor ve diyordu ki:

3522

هل مرا تا پردهارا بردرم
تا چو خورشيدى بتابد گوهرم

Hıl merâ tâ perdehârâ berderem,
Tâ çu hurşîdî bıtâbed gevherem.

«Yâ Resûlallah müsâade buyur da halkın gözündeki gaflet perdelerini yırtayım. Nûr-i irfânım güneş gibi parlasın.»

3523

تا كسوف آيد زمن خورشيدرا
تا نمايم نخل را و بيدرا

Tâ kusuf âyed zı men hurşîdrâ,
Tâ numâyem nahlrâ-vû-bîdrâ.

«Nûrumun parlaklığı karşısında güneş küsûfa uğramış gibi kararsın. Hurma ağacı ile söğüt ağacını birer birer göstereyim.»

Buradaki hurma ağacından maksad: Onun gibi faydalı ve meyveli olan mü'mindir. Söğüd ağacından murad da: Yemişi olmayan ve kimseye faydası dokunmayan kâfir ve münâfıktır.

Zeyd Hazretleri diyordu ki: Yâ Resûlallah; herkesin mâhiyeti mahşerde belli olacak ve cümle tarafından anlaşılacaktır. Ben onları burada görüyorum ve halkın ne olduğunu biliyorum. Bana izin ver de onları birer birer ta'rif edeyim. Daha :

3524

وا نمايم روز رستاخيزرا

نقدرا و نقد قلب آميزرا

Vâ numâyem rûz-ı rustâhîzrâ,
Nakdrâ-vû-nakd-ı kalb âmîzrâ.

«Ba'sin ve kıyâmet gününün sırrını, kimin hâlis nakid, kimin karışık ve kalb olduğunu bildireyim.»

Buradaki hâlis nakid de mü'min-i sâlih, karışık ve kalb ise fâsık, münâfık ve kâfirdir. Daha :

3525

دستها ببريده اصحاب شمال

وا نمايم رنگ كفر و رنگ آل

Desthâ bubrîde ashâb-î şimâl,
Vâ numâyem reng-ı kuf-u-reng-ı âl.

«Eshâb-ı şimâli elleri kesik oldukları halde teşhir edeyim, küfr ve nifak renklerini meydana koyayım.»

3526

وا كشايم هفت سوراخ نفاق

در ضياى ماه بى خسف و محاق

Vâ kuşâyem hêft sûrâh-i nifâk,
Der ziyây-î mâh-i bî hasf-û-mihâk.

«Husûfa uğramaz ve nûru eksilmez bir kamerin aydınlığiyle nifâkın yedi deliğini açık göstereyim.»

(Amme Sûresi) nde buyurulmuştur ki:

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا

Ya'ni: **Fasl,** (ya'ni cennet ve cehennem ehlinin ayırd edileceği gün) **muhakkak ve muayyen bir gündür. Bir gün ki sûra üflenecek ve halk dirilip kabrinden kalkacak, akabinde bölük bölük mahşere gelecektir**[107]».

(Sa'lebî) den naklen (Tefsîr-i Hüseynî) de denilmiştir ki: Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizden (efvâcen) in ne olduğu soruldu. Buyuruldu ki: **«Ümmetimden on sınıf muhtelif sûretlerle cehenneme sürülecektir. Birincisi: Maymun, ikincisi: Domuz, üçüncüsü: Tepe aşağı ki onları yüzleri üstüne cehenneme sürüyeceklerdir. Dördüncüsü: Kör, beşincisi: Sağır ve dilsiz, altıncısı: Dilleri göğüslerine kadar uzamış ve ağızlarından cerâhat akmakta bulunmuş olduğu halde ki ehl-i mahşer onlardan iğrenecektir. Yedincisi: Elleri, ayakları kesik, sekizincisi: Ateşten direklere asılmış, dokuzuncusu: Leşten ziyâde kokmuş, onuncusu: Ateşten elbise giyinmiş olarak mahşere geleceklerdir.»**

Maymunlar: Dünyâda söz nakledip fitne çıkaranlar. **Domuzlar:** Haram yiyenler. **Tepe aşağı olanlar:** Fâiz yiyenler. **Körler:** Verdikleri hükümlerde zulmedenler. **Sağırlar ve dilsizler:** Amellerini beğenenler. **Dilleri sarkmış olanlar:** Kavilleri fiillerine uymayan âlimler. **Elleri, ayakları kesik olanlar:** Haksız yere komşularını incitenler. **Ateşten direklere asılanlar:** Jurnalcılık edenler. **Leşten fazla kokanlar:** Şehvetperest olanlar. **Ateşten elbise giyinmiş olanlar** da azametli ve kibirli olanlardır. İşte ümmet-i Muhammedin fâsık ve fâcir olanları bu on hey'ette haşrolunacaklardır. Neûzü billâhi Teâlâ. Rûhu şâd olsun üstâdım Mesnevî hân Selânikli Mehmed Es'ad merhûm, bir gün derste bilmünâsebe demişti ki: Kabirden kalkınca kendine bir bak. İnsan şeklinde ve tabîî bir halde isen Allahın lûtfundan ümidini kesme ve Cehennem azâbından korkma.

Zeyd bin Hârise de, hengâm-ı mahşeri burada müşâhede eylemiş olduğundan elleri kesik eshâb-ı şimâli, yânî, amel defteri sol tarafından verilecek olanları ve küfr ü nifâk renklerini göstereyim mi? diye Hazret-i Peygamberden sormuştu. Hazret-i Şârih mısra'daki (âl) i (âl-i Muhammed) ma'nâsına almış «Ehl-i küfrün rengini ve ehlullah ve ehl-i Muhammedin rengini göstereyim» diye ma'nâ verdikten sonra ehl-i Kur'ân olanın (âlullâh), takî ve nakî her mü'minin (âl-i Muhammed) olduğuna dâir Hadîsler nakletmiştir. Ankaravî hazretlerine i'timâdım ve ihtirâmım vardır. Sözlerinden istifâza etmekteyim. Öyle olmakla berâber o mısra'-

(107) Sûret Nebe': 17-18.

daki (âl) in (âl-i Muhammed) demek değil, hiyle ma'nâsına olduğunu sanıyorum. Çünki küfün rengine mukarin olarak hiyle rengi, ya'ni katırlarla hiylekâr münâfıkların mâhiyyeti demek isteniliyor, zannediyorum. Zannımda hatalı isem Allah afvetsin.

Nifâkın yedi deliğine gelince: Şüphesiz ki Cehennemin yedi kapısı ve sâhibini oralara sevkeden a'mâl-i seyyiedir. Kur'ân-ı Kerimde:

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ

buyuruluyor. Ya'ni: **«Hakikaten Cehennem kâfirler ve münâfıkların hepsi için muhakkak ve mev'uddur, mutlaka oraya gireceklerdir. O Cehennemin yedi kapısı vardır ve yedi tabakadır** ki, **yedinci tabakası** (ya'ni en derin yeri) **münâfıklara mahsustur[108]».**

Şu nazm-ı Celil ile cehennemin yedi kapılı olduğu beyân edilmiş, o yedi kapıya insanları sürükleyecek kötü ameller de taraf-ı Risâletten bildirilmiştir. Ebû Hüreyre rivâyet ediyor ki: Aleyhisselâtü Vesselâm buyurdu: **«İşleyeni helâk edecek ve cehenneme götürecek olan yedi amelden sakınınız! O amellerin birincisi: Allaha şirk koşmak, başka bir ma'bud daha olduğunu vehmetmek; ikincisi: Büyü yapmak; üçüncüsü: Gazâ ve kısastan mâadâ Allahın haram etmiş olduğu tarzda adam öldürmek; dördüncüsü: Fâiz yemek, beşincisi: Yetim malı yemek; altıncısı: Muharebede safından dönüp kaçmak; yedincisi: Afif kadınlara iftirada bulunmak.»**

İşte bu amellerin her biri, âmilini Cehennemin o yedi kapısından birine götürür ve içerisine düşürür. Neûzü billâh ve iyâküm. Maamâfih şunu da unutmayalım ki, Allahın azâbından korkmakla berâber rahmet ve mağfiretini ummak dinimizin îcâbâtındandır. Allahın merhameti, gazabından büyüktür. Onun en büyük maddî delili Cennetin sekiz, Cehennemin yedi olmasıdır ki Cennettekilerin Cehennemdekilerden çok olacağına delâlet eder. Makâm-ı naîm, azâb-ı cahîmden geniş olduğu gibi mağfiret-i rahîm de ikâb-ı müntekimden pek çok vasi'dir. Husûsiyle Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevâtullahilekber Efendimiz (Rahmeten lil'âlemîn ve şefi'ul-müznibîn) dir. Peygamberimizin şefâati ve Allahımızın mağfiretiyle, biz günahkârlar da inşâallah azâb-ı İlâhîden kurtulur, ve naîm-i Rabbâniye nâil oluruz. Âmîn âmîn yâ Rabbel'âlemîn ve yâ Erhamerrâhımîn.

Yine Zeyd bin Hârise lisânından deniliyor ki:

Yâ Resulallah izin ver de:

---

(108) Sûrei Hicr: 43-44.

3527

وا نمايم پس پلاس اشقيا

بشنوانم طبل و كوس انبيا

Vâ numâyem pes pelâs-i eşkiyâ,
Bışnevânem tabl-u-kôs-i enbiyâ.

«Âhirette şakilerin giyeceği elbiseyi halka göstereyim, orada peygamberler için çalınacak tabl ve kûsün sesini de duyurayım.»

3528

دوزخ و جنات و برزخ در ميان

پيش چشم كافران آرم عيان

Dûzah-û-cennât-u-berzah der miyan,
Piş-i çeşm-î kâfiran ârem iyan.

«Cehennemi ve cennetleri ve aradaki berzâh ve a'râf denilen makamları iyan beyân bir sûrette kâfirlerin gözü önüne getireyim.»

Berzah: Âhirete intikal etmiş ruhların makamıdır. A'râf ise: Cennet ve Cehennem arası bir yerdir ki Cennete girecek kadar sevâbı, Cehenneme girecek kadar da günâhı olmayanların durağıdır. Şeyh Sa'di (Kuddise sirruhû) Gülistânında: «Cennet hûrileri için a'râf, cehennem gibi olur. Bir de cehennemdekilere sor ki a'râf onlar için cennettir» der.

3529

وا نمايم حوض كوثر را بجوش

كآب بر روشان زند بانگش بگوش

Vânumâyem havz-ı kevser râ becoş,
K'âb berrûşan zened bangeş begoş.

«Coşkun ve taşkın bir halde bulunan kevser havzını göstereyim de suyu halkın yüzüne serpilsin, sesi de kulaklarına değsin.»

Kevser: Peygamberimiz Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize mahsus bir havzın adıdır ki, Ümmet-i Muhammed mahşerde oradan içecek, sekayet vazifesini Hazret-i Ali (Kerremallâhü Vechehû) görecektir.

Meşhur bir fıkra vardır. Vâizin biri; Hazret-i Ali kıyâmet gününde

kevser dağıtacak, fakat Dünyâda müskirât kullananlara vermeyecektir, demiş. Va'zı dinleyen bir bektâşî tehassürle içini çektikten sonra: İmanım Ali; sen de umduğum gibi çıkmadın. Artık kendin doldur kendin iç! diyerek va'z meclisinden kalkmış.

(İnnâ a'taynâke'l-kevser) Âyet-i Kerîmesindeki **(kevser)** i «şey-i kesîr» ma'nâsına alıp: **«Habîbim biz sana pek çok şey verdik»** diyenler olduğu gibi doğrudan doğruya: **«Sana kevser havzını verdik»** diye tefsir edenler de vardır.

Hülâsa: Mahşerde bir kevser havzı bulunacağı, Hazret-i Mürtezânın o havuza sâkî bulunacağı ve ümmete oradan içireceği Hadîslerde bildirilmiştir.

Yine Zeyd bin Hârise lisânından söyleniyor:

3530

وان کسان که تشنه بر گردش دوان
گشته اند این دم نمایم من عیان

Van kesan kî teşne ber gerdiş devan,
Geşte end in dem numâyem men ıyan.

«Susamış kimselerin o havuz etrâfında koştuklarını da açıkça göstereyim.»

3531

می بساید دوششان بر دوش من
نعرەهاشان میرسد در گوش من

Mî bısâyed dôş-ı şan ber dôş-ı men,
Nâ'rehâ şan mîresed der gôş-ı men.

«Onların omuzları benim omuzlarıma dokunuyor, bağrışmaları da kulağıma kadar geliyor.»

3532

اهل جنت پیش چشمم ز اختیار
در کشیده یکدیگر را در کنار

Ehl-ı cennet pîş-ı çeşmem z'ihtiyar,
Der keşîde yekdiger râ der kenar.

«Cennetlik olanlar, sevinçlerinden gözümün önünde kucaklaşıyorlar.»

3533

دست یکدیگر زیارت میکنند

از لسان هم بوسه غارت میکنند

Dest-ı yekdîger ziyâret mikunend.
Ez Lisan hem bûse ğâret mikunend.

«Bir birinin elini sıkıp müsâfaha ediyorlar.»

Yâhud (dest) kelimesi makam ma'nâsına alındığı takdirde: «Yekdiğerini makamında ziyâret edip öpüşüyorlar.»

3534

کر شد این گوشم زبانگ آه آه

از خسان و نعرهٔ واحسرتاه

Ker şud in gôşem zıbang-î âh ah,
Ez hasân-û-nâ're-î vâhasretah.

«Cehennemde olanların âh, vâ hasretâh diye inleyip feryâd etmelerinden kulağım âdetâ sağır oldu.»

Zeyd bin Hârise Hazretlerinin: Yâ Resulallah, müsâade et de şöyle yapayım, böyle edeyim demesi hakîkat mi idi? Ya'ni Aleyhisselât Efendimiz ruhsat vermiş olsaydı söylediklerini yapabilir mi idi? Evet, Hiç şüphesiz yapardı.. Çünki i'tikâdımızda peygamberlerin mu'cize izhâr etmesi, velilerin de kerâmet göstermesi haktır. Ashâbı-ı Muhammedin, hususiyle onların mümtâzı bulunan zevâtı kirâmın en büyük birer velî olduklarında ve kerâmet denilen fevkal'âde işleri yapmaya muktedir bulunduklarında şek ve şüphe yoktur. Amma inanmayacaklar bulunacakmış. O da benim umurumda değildir. Evliyâullah hazarâtı bir çok hakikat ve esrâra vakıf olurlar. Lâkin Resûlullâhın beyân buyurmadıklarını söylemekten teeddüp ederler. Onun için Zeyd bin Hârise de :

3535

این اشارتهاست گویم از نغول

لیک میترسم ز آزار رسول

İn işârethâst gôyem ez nuğul,
Lik mîtersem zıâzâr-î Resul.

«Bunlar derinden söylediğim bir takım işâretlerdir. Daha da söyliyeceğim amma, zât-ı Risâletin azarlamasından korkuyorum» dedi.

3536

همچنین میگفت سرمست و خراب
داد پیغمبر گریبانش بتاب

Hemçunin mîgôft sermest-û-herab,
Dâd peyğamber geribâneş bıtab.

«Sekr-i ma'nevîye temâmen müstağrâk bir halde böylece söylüyordu. Hazret-i Peygamber Sallalâhü Aleyhi Vesellem sus! diye onun yakasını çekti.»

3537

گفت هین درکش که اسبت گرم شد
عکس حق لا یستحیی زد و شرم شد

Gôft hin derkeşki esbet gêrm şud,
Aks-ı Hak Lâ yestahyî zed-u-şerm şud

«Resûlullah Aleyhi Salevâtullâh buyurdu ki: Kendini topla! Gemi azıya alan atının başını çek. Çünki (الله لا یستحیی) tecellisine uğradı, ve sakınıp çekinmesi gitti.»

Ümmül-mü'minîn Zeyneb binti Cahş (Radiyallâhü anhâ) nin velîmesi olmak üzere Aleyhisselât Efendimiz yemek yaptırmış ve eshâbı da'vet eylemişti. Yemek yenildikten sonra da'vetliler sohbete başladılar, ve lâkırdıyı uzattılar. Gelin ya'ni Hazret-i Zeyneb odanın bir köşesinde yüzü duvara çevrilmiş olduğu halde oturuyor, kadının böyle rahatsız olmasına Risâletpenâh Efendimiz de sıkılıyordu. Bir aralık dışarıya çıktı, bir müddet bekledikten ve sohbet edenler gittikten sonra içeriye girdi. O münâsebetle şu Âyet-i Kerime nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ
إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ

Ya'ni: **«Ey imân etmiş olanlar! Yemek için size izin verilmeyince Peygamberin odalarına girmeyiniz. Onun yemek kabını da beklemeyiniz[109]».**

---

(109) Sûre-i Ahzab: 53.

Ba'zıları vardır ki Peygamberin ocağında duman görülünce gelirler ve yemeğin pişmesini beklerlerdi. Bundan dolayı da'vet edilmeden hâne-i seâdete yemeğe gidilmemesi emredildi:

وَلٰكِنْ اِذَا دُعٖيتُمْ فَادْخُلُوا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَاْنِسٖينَ لِحَدٖيثٍ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيٖي مِنْكُمْ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْيٖي مِنَ الْحَقِّ

«Lâkin çağrıldığınızda eve giriniz, yemek yiyince de dağılınız, oturup uzun uzadıya sohbet etmeyiniz. Sizin şu da'vetsiz gelişiniz ve oturup sohbet etmeniz Peygambere ezâ verir. O ise size haydi gidin demekten utanır. Cenâb-ı Hak ise doğruyu söylemekten sıkılmaz[110]».

Kezâ: **«Allah, hakkı ve hakikati söylemekten sıkılmaz»** diye bir Hadîs-i şerîf rivâyet ediliyor. Ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk ve âdâb-ı Nebeviyye ile teeddüp etmiş olan ricâlullah da böyledir. Onlar da nerede olursa olsun ve kimin karşısında bulunursa bulunsun hakkı ve hakikati söylemekten çekinmezler.

وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ

Ya'ni: **«Onlar ba'zılarının ayıplayacağından korkmazlar, doğruyu meydana koymaktan sakınmazlar, bu hususta hâtıra, gönüle bakmazlar[111]».** İşte bu zevâta âyetin tecellisi vâki olmuş, onlardaki korkma sıkılma ve çekinme halleri çekilip gitmiştir.

Hicrî üçüncü asır ulemâsından (İbn-i Sıkkît) diye meşhur bir zât vardı ki, Abbâsîlerden I. Mütevekkilin oğulları (Mu'tez) ve (Müeyyed)'in hocası idi. Hazret-i Aliye ve hânedânına fevkal'âde düşman olan ve Cenâb-ı Hüseynin Kerbelâdaki kabrini tahrip ettirip üstüne ekin ektiren Mütevekkil, bir gün hocaya:

— Benim oğullarımı mı seversin, yoksa Hasan ile Hüseyni mi? diye sormuş. Süâlin dehşeti karşısında temkin ve irâdesini kaybeden İbn-i Sıkkît:

---

(110) Sûre-i Ahzâb: 53.
(111) Sûre-i Mâide: 54.

— «Seni de, oğullarını da Hasan ve Hüseyne değil, Kanberin papuçlarına bile değişmem.» Deyivermiş. Bunun üzerine gazaba gelen Mütevekkil, İbn-i Sıkkîtin dilini ensesinden çıkartmak sûretiyle o fedâkâr islâm âlimini Hicrî 243 senesinde şehid ettirmiştir. Rahmetullâhi Aleyh.

İşte hakikati söylemekten velev ki hayâtı pahasına olsun çekinmeyen zevât-ı kirâmdan bir nümûne.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Zeyde hitâben buyuruyordu ki :

3538

آينهٔ تو جست برون از غلاف
آينهٔ و ميزان كجا كويد خلاف

Ayne-î tû cest bîrun ez ğilaf,
Ayne-vû-mîzan kucâ gôyeḑ hilaf.

«Senin aynan kılıfından fırladı. Ayna olsun, terâzi olsun hakikatin hilâfını nasıl söyler.»

Aynanın kılıfından fırlaması, hakikatin meydana çıkması demektir. Eskiden aynalar ma'denî olduğu için paslanmasın diye kılıf içinde saklarlar. Lüzum görülünce kılıftan çıkarıp bakarlarmış.

Hiç bir ayna hâtır için, yâhud sâhibinden çekindiği cihetle yalan söylemez ve çirkini güzel olarak göstermez. Kendisine akseden şey her ne ise onu olduğu gibi irâe eder. Nitekim terâzi de böyledir. Parmak hüneri olmazsa eksiği tamam olarak tartmaz. Ehlullâh hazârâtı da Tecellî-i İlâhî karşısında olsun, eşyâ muvâcehesinde olsun birer ayna gibidir. Onlara bakan kendisini görür. Şeyh Mısrî-i Niyâzi (Kuddise sirruhû) :

Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür,
Her ne görür kendin görür ger yahşî, ger yaman görür.

der ki ne kadar doğrudur.

Sıddîk-i Ekber (Radiyallâhü anh) Vech-i Muhammediye bakar, aman, ne kadar güzel! diye hayret ederdi. Ebû Cehl de o mübârek yüzü görür, of, ne kadar çirkin diye nefret ederdi. Bu muhtelif görüşlerin sebebi: Her ikisinin âyine-i Muhammedide kendi hakikatlerini görmeleri idi. Verese-i Muhammediye hazarâtı: «Biz cilâlı ayna gibiyiz, herkes bizde sûretini görür.» demişlerdir.

3539

آینه و میزان کجا بندد نفس
بهر آزار و حیای هیچ کس

Âyîne-vu-mîzân kucâ bended nefes
Behr-ı âzâr-u-hayây-î hîç kes.

«Bir kimse incinecek, yâhud bir şahs utanacak diye ayna ve terâzi doğruyu söylemekten sükût ederler mi?»

Tabiî etmezler ve hakikati söylemekten çekinmezler.

3540

آینه و میزان محکهای سنی
گر دو صد سالش تو خدمتها کنی

Âyîne-vu-mîzân mihakhây-ı senî,
Gerdu sad sâleş tu hidmethâ kunî.

«Ayna da, terâzi de yüksek birer mehenk taşı gibidir. Onlara sen iki yüz yıl hizmet etmiş olsan» ve:

3541

کز برای من بپوشان راستی
بر فزون بنما و منما کاستی

K'ez berây-î men bıpôşân râstî,
Ber fuzun bunmâ-vu-menmâ kâstî.

«Hatırım için doğruyu gizle, fazla göster, eksik gösterme diye yalvarsan.»

3542

اوت گوید ریش و سبلت بر مخند
آینه و میزان آنگه ریو بند

Ô't goyed riş-u-seblet ber mehand,
Âyine-vû-mîzan angeh rîv bend.

«Onlar sana cevap verirler ki: Herkesi sakalına, bıyığına güldürme. Ayna ile terazi karşısında hud'akârlık olur mu?»

3543

چو خدا مارا برای آن فراخت
که بما بتوان حقیقت را شناخت

Çû Hudâ mârâ berây-î an feraht,
Kî bemâ butvan hakîkat râ şinaht.

«Hakîkat, bizimle tanınsın diye Cenâb-ı Hak bizi yüksek birer vâsıta kıldı.»

3544

این نباشد ما چه ارزیم ای فلان
کی شویم آیین روی نیکوان

İn nebâşed mâ çı erzim ey fulan,
Key şevim âyîn-ı rûy-î nîkuvan.

«Bu olmazsa, ya'ni hakîkati olduğu gibi göstermezsek biz ne işe yararız? ve nasıl iyilerin usûlünce hareket edebiliriz?»

Cenâb-ı Pîr şu hakîkatleri beyan ettikten sonra yine lisân-ı Peygamberiden Zeyde hitâben diyor ki: **«Fil-vâki' böyledir, dediklerin doğrudur.»**

3545

لیك درکش در بغل آیینه‌را
گر تجلی کرد سینا سینه‌را

Lîk derkeş der bağal âyînerâ,
Ger tecellî kerd Sînâ sînerâ.

«Aynayı koltuğunun altında gizle. Yâ'ni hakîkat esrârını ifşâ eyleme. Allahın tecellîsi, sîneni Sînâ gibi tenvir etmişse bile.»

Zeyd bin Hârise dedi ki :

3546

گفت آخر هيچ گنجد در بغل

آفتاب حق و خورشيد ازل

Gôft âhir hiç gunced der bugal,
Âfitâb-i Hakk-u- horşid-i ezel.

«Yâ Resûlallah; hakîkat şemsi ve ezeliyyet güneşi hiç koltuk altına sığar mı?»

3547

هم دغل را، هم بغل را بر درد

نى جنون ماند به پيشش نى خرد

Hem dağalrâ, hem bağalrâ ber dered,
Ni cunun mâned be pîşeş nî hıred.

«Allahın tecellîsi; degali de, begali de yırtar, mahveder. Onun karşısında ne cünûn durabilir, ne de akl.»

Degal : Hiyle, hud'a ma'nâsınadır. Hiylekâra «degalbâz» denilir. Burada «begal» kelimesine uygun olmak için getirilmiş olsa gerektir.

Lisan-ı Peygamberiden: **«Aynayı koltuğunun altına sakla»** buyurulmasına mukabil Zeyd bin Hârise tarafından «Allahın tecellisi; degali de, begali de mahveder.» ya'ni bütün varlık âsârını ortadan kaldırır cevâbı veriliyor. Yine taraf-ı Risâletten deniliyor ki:

3548

گفت يك اسبع چو بر چشمى نهى

بينى از خورشيد عالمرا تهى

Goft yek isbâ' çu ber çeşmî nıhî,
Bînî ez horşid alemrâ tîhî.

«Resûlullah buyurdu ki: Bir parmağını gözünün üstüne koyacak olursan Dünyâyı güneşten hâli görürsün.»

Ya'ni bir parmağın gözünü örtmesiyle koskoca Güneşi görmez olursun.

3549

يك سر انگشت پردهٔ ماه شد

وين نشان ستارئ الله شد

Yek ser-î enguşt perde-î mâh şud,
Vın nişân-î sattar-î Allâh şud.

«Bir parmak ucu, Kamerin perdesi, bu da Allahın settarlığına bir nişan olur.»

Ki Onun settarlığı :

3550

تا بپوشاند جهانرا نقطهٔ

مهر گردد منكسف از سقطهٔ

Tâ bıpoşâned cihanrâ nokte-î,
Mihr gerded münkesif ez sakte-î.

«Bir noktaya cihanı örttürür, bir sükut ile güneşi münkesif kılar ve görünmez eder.»

Ma'lûm yâ. Güneşin tutulması, Kamerin araya girmesiyle arzın Güneşi görememesi demektir. Halbuki Kamer, Şemsten çok küçük olduğu için onu örtmemesi lâzım gelir. Öyle iken örtüyor ve koskoca güneşi görünmez hale getiriyor. O hâl, parmağımızı gözümüzün üstüne koyunca Dünyâyı görmeyişimize benzer. Bunun gibi Allahın Settâriyyet sıfatı da o tecellî envârını ve o hakâyık esrârını nâehl olanların nazarından örter ve gizler. Binâenaleyh Allahın settâriyyetine sığınıp :

3551

لب ببند و غور دريای نگر

بحررا حق كرد محكوم بشر

Leb bıbend-û-ğavr-ı deryâyî niger,
Bâhrâ Hak kêrd mahkûm-î beşer.

«Ağzını kapa ve dilini tutup denizin dibine bak ki Allah denizi insana mahkûm eylemiştir.»

Kur'ânda :

وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

Ya'ni : **«Biz, insanları karada ve denizde binilecek şeylere bindirdik[112]».** Nazm-ı Celîli ile karanın ve denizin nev'-i beşere musahhar olduğu beyan buyurulmuştur. Sûret denizi ve karası insana böyle musahhar olduğu gibi, mâ'nâ berr ü bahri, ya'ni sahv ü mahv halleri de böyledir. Binâenaleyh sen dilini tut, o mahv âleminin neticesine bak ve öğren ki o denizin mahkûmiyyeti :

3552

همچو چشمهٔ سلسبيل و زنجبيل
هست در حكم بهشتئ جليل

Hemçu çeşmê sel'sebîl-û-zencebîl,
Hest der hukm-î bihiştî-yî Celîl.

«Selsebîl ve zencebil çeşmelerinin, cennetlik bir zât-i âlinin arzûsuna mutî oluşu gibidir.»

(Hel etâ Sûresi) nde buyurulmuştur ki :

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

Ya'ni: **«Birr ü hayr sâhibleri,** (ya'ni iyi kimseler) **bir bardaktan içeceklerdir ki içindeki şarab kâfur çeşmesinin suyu ile karıştırılmıştır[113]».**

Kâfur : Cennetteki bir çeşmenin adıdır. Suyu gayet soğuk, rengi kâfur kadar beyaz, râyihası da o nisbette lâtîf imiş. Bardak içindeki şarab soğusun diye bunun suyundan karıştırılacakmış.

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

Yâ'ni: «Kâfur, Cennette bir çeşmedir ki Allahın Cennetteki kulları ondan içecektir. O çeşmeyi istedikleri yerde fışkırtacaklardır[114]». İşte şu

(112) Sûrei İsrâ': 70.
(113) Sûrei İnsan: 5.
(114) Sûrei İnsan: 6.

Âyet-i Kerime, kâfur çeşmesinin ehl-i Cennetin arzûsuna musahhar olduğunu ve nerede istenilirse orada nebeân edeceğini haber veriyor. Mevlâna buyuruyor ki :

3553

چار جوی جنت اندر حکم ماست

این نه زور ما، ز فرمان خداست

Çâr côy-î cennet ender hukm-ı mast,
İn ne zôr-î man, zı fermân-î Hodast.

«Cennetteki dört nehir bizim hükmümüze tâbidir. Fakat bu tehakküm, bizim zorumuzdan değildir, Allahın fermâniyledir.»

3554

هر کجا خواهیم داریمش روان

همچو سحر اندر مراد ساحران

Her kucâ hâhîm dârîmeş revan,
Hemçu sihr ender murâd-î sâhıran.

«Sihirbazların yapmalarını murad ettikleri sihri yürüttükleri gibi her nerede istersek o nehirleri akıtabiliriz.»

Hazret-i Pîr, Cennetteki nehirleri istenilen yere kadar sevketmenin Dünyâya nisbetle hârikul'âde ve fevkattabîa bir şey olduğunu anlatmak için onu sihre benzetiyor, sonra da daha tabîî ve daha basit bir misâl ile anlatıyor :

3555

همچو این دو چشمهٔ چشم روان

هست در حکم دل و فرمان جان

Hemçu in dû çeşme-î çeşm-î revan,
Hêst der hukm-î dıl-û-fermân-ı can.

«Bu iki gözümüzün bir tarafa bakıp gitmesinin kalbin hükmüne ve rûhun irâdesine bağlı olduğu gibi o nehirler de mü'minlerin arzusuna tâbi' olacaklardır.»

Gözlerimiz, meselâ ön tarafa bakarken, bir ân içinde sağımıza, solumuza, hattâ dönüp arkamıza bakabiliriz, şu hareketi de bir iki sâniye içinde yaparız. Bu bir iki sâniye içinde gördüğümüz sâhayı, husûsiyle geniş bir ufuk dâhilinde yürümekle kestirmemiz lâzım gelse uzun uzadıya yürümemiz icâb eder. Esâsen bir mu'cize olduğu halde alışıklık dolayısiyle bize tabii görünen şu hâdiseyi Hazret-i Mevlânâ misâl gösteriyor. Nazar çeşmesi olan gözler nasıl istenilen cihete çevrilebiliyorsa Cennet'teki nehirler öylece arzû edilen cihetlere sevkedilebilecektir diyor.

Şu ihbâr üzerine imânsızın biri çıkar da : Müteaddid kimse tarafından muhtelif ve bir birine karşı cihetlere götürülmek istenen nehirlerin suları karışmaz mı? diye gûyâ muhbir-i sâdıkı ilzâm etmek ister. Ona : Sen bir kaç kişi ile oturup konuşurken muhtelif ve mütekabil taraflara bakarsınız. O sırada gözlerinizin nûru bir birine karışıyor ve rü'yet husûsunda bir karışıklık oluyor mu? diye sorulur. Tabiî hayır... diyecek ve suâlinin cevâbını kendi vermiş olacaktır.

3556

گر بخواهد رفت سوى زهر مار

ور بخواهد رفت سوى اعتبار

Ger bıhâhed rêft sûy-i zehr-mar,
Ver bıhâhed rêft sûy-ı i'tıbar.

«Eğer gönül isterse gözler, ya'ni bakışlar yılan zehirine doğru, kezâ gönül isterse ibret alacak cihete teveccüh eder.»

Yılan zehrinden maksad: Harâm olan şeylerdir. Yılan zehri nasıl insanı öldürürse, haram olan şeyler de rûhu zehirler. Diğer taraftan insan, gördüğü şeylere dikkat edecek olursa her birinden bir ibret alır. Ondan dolayı (Sûre-i Haşr) da :

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ

Ya'ni: **«Ey gözleri olanlar!** (ya'ni baktığını iyi görenler) **bakıp gördüğünüz şeylerden ibret alın[115]»** buyurulmuştur.

---

(115) Sûre-i Haşr: 2.

3557

گر بخواهد سوی محسوسات رفت

ور بخواهد سوی ملبوسات رفت

Ger bıhâhed sûy-ı mahsûsât reft,
Ver bıhâhed sûy-ı melbûsât reft.

«Gönül isterse gözler mahsûsât tarafına, yine gönül isterse gözler melbûsât tarafına, ya'ni örtülü, gizli olan şeyler cihetine gider.»

Ma'lum ya. Eşyâ-yi zâhire beş duyu vâsıtasiyle idrâk olunur. Böylece görülmek, işidilmek, koklanılmak, tadına bakılmak ve yoklanılmak sûretiyle bilinen şeylere (mahsûsât) denilir. Bir de beş duyu vâsıtasiyle bilinmeyip de akl vâsıtasiyle idrâk olunan şeyler vardır ki onlara da (ma'kûlât) ta'bir edilir.

3558

گر بخواهد سوی کلیات راند

ور بخواهد حبس جزئیات ماند

Ger bıhâhed sûy-ı kullîyat raned,
Ver bıhâhed habs-ı cüziyyat maned.

«Yine gönül isterse gözleri külliyât tarafına sürer, isterse cüz'iyyat müşâhedesinde habseder.»

Külliyât: Lâfzı müfred, ma'nâsı cem' olan şeylerdir. Hayvan lâfzı gibi ki canlı demektir ve müfred bir lâfz olduğu hâlde ne kadar canlı varsa hepsine şâmildir. Külliyâtın şümûlü dâhilinde bulunanlar da (cüz'iyyât) tır. Canlı demek olan hayvana nısbetle (insan) at, kuş, balık ve emsâli gibi.

3559

همچنین هر پنج حس چون نایژه

بر مراد و امر دل شد جایزه

Hemçunin her pênç his çû nâyijê,
Ber murâd-û emr dıl şud câizê,

«İnsan gırtlağı, sânibinin isteğine tâbi' olduğu gibi beş his de kalbin murâdına göre hareket eder.»

3560

هر طرف که دل اشارت کرد شان

میرود هر پنج حس دامن‌کشان

Her taraf ki dıl işâret kèrd şan,
Mireved her penç his dâmen-keşan.

«Beş hissin hepsi de kalbin gösterdiği tarafa doğru eteklerini toplayıp koşar.»

3561

دست و پا در امر دل اندر ملا

همچو اندر دست موسی آن عصا

Dest-u-pâ der emr-ı dıl ender melâ,
Hemçu ender dest-ı Mûsâ an asâ.

«Kalbin emrine karşı el, ayak, kalabalık karşısında asânın yed-i Mûsâya tâbi' olması gibidir.»

Evvelce geçmişti ki Hazret-ı Mûsânın bir asâsı vardı. Çobanlık ettiği yerde koyunları güderdi. Fir'avn ile adamlarına karşı da onu mu'cize olarak kullanırdı. Yere bırakılınca koskoca bir yılan olur, etrâfa saldırırdı. Tutup kaldırınca yine asâ hâlini alırdı. Bu mu'cizeyi mükerreren gösterdiği gibi onu Şab denizine vurmakla yollar açmış, Tih sahrâsında kayalara dokundurmakla sular fışkırtmıştı. Hazret-i Pir; el ve ayağın kalb irâdesine göre hareketini asânın yed-i Mûsâya inkiyâdına benzetiyor. Ve yine diyor ki :

3562

دل بخواهد پا درآید زو برقص

یا گریزد سوی افزونی و نقص

Dıl bıhâhed pâ derâyed z'ô beraks,
Pâ gurized sûy-ı efzûni-vu-naks.

«Gönül isteyince ayak o istekle raksedor, yâhud noksan ve kemâl taraflarına kaçar.»

3563

دل بخواهد دست آید در حساب

با اصابع یا نویسد او کتاب

Dıl bıhâhed dêst âyed der hisab,
Bâ asâbî' yâ nuvîsed ô kitab.

«Yine gönül isteyince el, parmaklariyle hisab yapar, yâhud o parmaklarla kitab yazar.»

3564

دست در دست نهانی مانده است

او درون تن را برون بنشانده است

Dest der dest-î nihânî mande est,
Ô derûn tenrâ bıruın binşande est.

«El, gizli bir elin hükmünde kalmış; o gizli el, cismânî olan eli dışarıya nasb etmiştir.»

Evet, elimizi, ayağımızı ve bütün âzâmızı oynatan gizli bir el vardır ki o, sûrette bizim irâdemiz, hakikatte ise Hakk'ın irâdesidir.

3565

گر بخواهد بر عدو ماری شود

ور بخواهد بر ولی یاری شود

Ger bıhâhed ber aduv mârî şeved,
Ver bıhâhed ber velî yârî şeved.

«Yine gönül isterse o el, düşmana karşı yılan gibi öldürücü olur. Yine gönül isterse o el, bir dosta karşı yardımda bulunur.»

3566

گر بخواهد کفچهٔ در خوردنی

ور بخواهد همچو گرز ده‌منی

Ger bıhâhed kefçe-î der hordenî,
Ver bıhâhed hemçu gurz-î dehmeni.

«Yine gönül isterse o el, yemekte kaşıklık eder, yine gönül isterse düşman beynine on batmanlık bir topuz olur.»

3567

دل چه میگوید بدیشان ای عجب

طرفه وصلت طرفه پنهانی سبب

Dil çımigöyed bedişan ey aceb,
Turfe vuslat turfe pinhânî sebeb.

«Acebâ gönül, bu beş hisse ve onların makamlarına ne söyler? Aralarında ne acâyib bir visâl, ne garib ve gizli bir sebeb ve irtibat vardır.»

3568

دل مگر مهر سلیمان یافتست

که مهار پنج حس بر تافتست

Dil meger muhr-î Suleyman yâftest,
Ki mehâr-î penc his ber tâftest.

«Gâlibâ gönül, mühr-i Süleymânı bulmuş ki bu beş hissin yularını istediği tarafa çeviriyor.»

Hazret-i Mevlânâ bunları beyân ettikten sonra buyuruyor ki :

3569

پنج حسی از برون میسور او

پنج حسی از درون مأمور او

Penc hissi ez bırun meysûr-ı ô,
Penc hissî ez derun me'mûr-ı ô.

«Zahirdeki beş his onun kolayca mutii, bâtındaki beş his de onun me'mûrudur.»

Bâsıra, sâmia, şâmme, lâmise, zâika denilen havâss-ı hamse-i zâhirenin ve müdrike, vâhime, müfekkire, muhayyile ve hâfıza tâbir edilen havâss-ı hamse-i bâtınenin her biri, Kalb'in irâdesine tâbidir. Kalb onları dilediği gibi sevk ve tahrik eder.

3570

ده حس است و هفت اندام دگر

آنچه اندر گفت ناید درشمر

Dêh his est-û-hêft endâm-î diger,
Ânçı ender gôft nâyed der şumur.

«On his, yedi âzâ ve söylenilemiyecek kadar çok şeylerin hepsi Kalb'in emrine tâbidir.»

Heft-i Endam'dan maksad: İki el, iki ayak, bir baş, bir arka, bir karındır. Diğer kuvvetler de: Kuvve-i hâzime, kuvve-i akliyye, kuvve-i nazariyye v.s., v.s. gibi şeylerdir. Hz. Mevlânâ bunları beyan ettikten sonra Kalb'e hitâben buyuruyor ki:

3571

چون سلیمانی دلا در مهتری

بر پری و دیو زن انگشتری

Çu Suleymânî, dılâ der mihterî,
Ber perî-vû-dîv zen enguşterî.

«Ey gönül! büyüklükte ve sultanlıkta Süleyman gibisin. Sende olan o yüzüğü peri ve şeytan gürûhuna vur, yânî, yüzük kuvvetiyle onlara hükmeyle.»

Kalb-i insan meclây-i rahmândır. Bu i'tibâr ile bütün kâinâta sultandır. Onun için Hazret-i Mevlânâ, kalbe o sıfatiyle hitab ediyor. Fakat şunu da söylüyor ki:

3572

گر درین ملکی بری باشی زریو

خاتم ازدست تو نستاند سه دیو

Ger derin mulkî berî bâşî zırıv,
Hâtem ezdest-î tu nestâned se dıv.

«Eğer bu varlık mülkünde hiyle ve hud'adan beri olursan üç şeytan senin yüzüğünü çalamaz.»

Ma'lûm yâ. Süleyman peygamberin bir yüzüğü vardı. Denildiğine gö-

re üstünde iç içe iki müselles menkûş idi. Yahudiler bu şekli kendilerine dini arma ittihaz eylemişlerdi. Bu yüzükte ma'nevi bir kuvvet bulunduğu, daha doğrusu Süleyman Aleyhisselâmdaki ma'nevi kuvvetin zuhuruna vâsıta olduğu için şeytanlar, cinler ve sâire, o yüzüğün bulunduğu ele, ya'ni Süleyman Peygambere itâat ediyorlardı. Bir gün Süleymân Aleyhisselâm halâya giderken yüzuğünü câriyesine bırakdı. Cinlerden biri câriyeyi aldatıp yüzüğü aldı ve parmağına takıp hükümdârlığa başladı. Süleyman Peygamber gelip yüzüğü istediyse de câriyeden: Süleyman şimdi geldi, yüzüğü aldı. Sen kim oluyorsun? cevâbını işitti, hattâ saraydan çıkarıldı. Fakat sahte Süleymânın hiylesi anlaşıldı. Tahtından indirildi. O da kaçtı ve yüzüğü bir dereye attı. Onu bir balık yuttu. Süleyman Peygamberin yanında para olmadığı için balık tutmak ve onunla karnını doyurmak maksadiyle dere kenârına gitti. Yüzüğü yutan balık tutuldu. Hazreti Süleyman onu yarınca içinde yüzüğü buldu, ve tahtgâhına döndü. Maksad Benî İsrâil târihinden bahsetmek değil, hevâ ve heves, nefs gibi üç ifrite karşı müteyakkız bulunup saltanat alâmeti olan yüzüğü onlara kaptırmamak lüzûmunu söylemektir.

Mevlânâ diyor ki: Ey gönül; dikkat ve adâletle hareket edersen :

3573

بعد از آن عالم بگیرد اسم تو

دو جهان محکوم تو چون جسم تو

Bâ'dez'an âlem bıgîred ism-ı tû,
Du cihan mahkûm-ı tû çun cism-ı tû.

«Ondan sonra adın âlemi tutar ve iki cihan, cismin gibi senin mutîın olur.»

Ya'ni vücûdunda nasıl hâkim isen dünyâ ve âhirette de öylece hakim olursun.

3574

ور ز دستت دیو خاتم را ببرد

پادشاهی فوت شد بختت بمرد

Ver zı destet dîv hâtemrâ bıburd,
Pâdişâhî fêvt şud bahtet bımurd.

«Eğer şeytan, elindeki yüzüğü kapıp götürürse pâdişahlığın zâil olur, bahtın ve seâdetin ölür.»

3575

بعد از ین یا حسرتا شد یا عباد

بر شما مختوم تا یوم التناد

Ba'd'ez'in yâ hasretâ şud yâibad,
Ber şumâ mahtûm tâ yav mettenad.

«Ey hevâ vü heves kulları. Bu felâketten sonra Mahşer gününe kadar size yâ hasretâ, vâ firkatâ demek düşer.»

3576

مکر خودرا گر تو انکار آوری

از ترازو و آینه کی جان بری

Meger hodrâ ger tu inkar âverî,
Ez tevâzû-vu-ayne key can berî.

«Eğer mekkâr ve hiylekârlığını inkâra kalkışacak olursan terâzi ve ayna gibi hakikati bildiren vâsıtalardan nasıl canını kurtarabilirsin?»

Hazret-i Mevlânânın bu beytten maksadının ne olduğu gelecek fıkradan anlaşılacaktır.

«GETİRDİĞİMİZ TURFANDA MEYVALARI LOKMAN YEMİŞTİR DİYE KÖLELERİN VE KAPI YOLDAŞLARININ ONU MÜTTEHİM GÖSTERMELERİ»

3577

بود لقمان پیش خواجه خویشتن

در میان بندگانش خوارتن

Bûd Lokman piş-ı hâcê-ı hîşten,
Der miyân-i bendegâneş huarten.

«Lokman, efendisinin yanında ve sâir köleler arasında hor ve hakîr idi.»

Lokman, Kur'ânda adı geçen ve ulemâ-yı İslâmiyyece peygamber, yâhud veli olduğunda ihtilâf edilen zâttır. Habeşi yâhud zencî olduğu memleketinden getirilip köle diye satıldığı ve Benîisrâîl arasında yaşayıp Dâvûd Aleyhisselâmın meclisinde bulunduğu rivâyet ediliyor.

3578

می فرستاد او غلامانرا بباغ
تا که میوه آیدش بهر فراغ

Mîfıristâd ô ğulâmenrâ bebağ,
Tâ ki meyvê âyedeş behr-î ferâğ.

«O efendi, meşgul olmadığı bir zamanda yemek üzere meyve getirmeleri için kölelerini bâğa gönderdi.»

3579

بود لقمان درغلامان چون طفیل
پر معانی تیره صورت همچو لیل

Bûd Lokman derğulâman çun tufeyl,
Pur maânî tîre suret hemçu leyl.

«İçerisi ma'nâ ve hikmet dolu olduğu halde sûreti gece gibi siyah bulunan Lokman, o köleler arasında sığıntı hâlinde idi.»

3580

آن غلامان میوه‌های جمع را
خوش بخوردند از نهیب طمع را

An ğulâman meyvehây-î cêm'râ,
Hoş bıhordend êz nêhib têm'râ.

«O köleler toplanmış meyveleri hırs u tama' ile yağma ettiler ve güzelce yediler.»

3581

خواجه‌را گفتند لقمان خورد آن
خواجه بر لقمان ترش گشت و گران

Hâcerâ goftend Lokman hôrd an,
Hâce ber Lokman turuş geşt-û-gırân.

«Efendiye: Meyveleri Lokman yedi dediler. Efendi Lokmana karşı yüzünü ekşitti ve ağır sözler söyledi.»

3582

چون تفحص کرد لقمان زین سبب
در عتاب خواجه‌اش بکشاد لب

Çun tefehhus kêrd Lokman zın sebeb,
Der itâb-î hâceeş bukşâd leb.

«Lokman efendisinin tekdiri sebebini araştırdı ve anlayınca onun i-tabı cevâbı olmak üzere.»

3583

گفت لقمان سیدا پیش خدا
بندهٔ خائن نباشد مرتضا

Gôft Lokman seyyidâ pîş-î Hodâ,
Bende-î hâin nebâşed murtezâ.

«Dedi ki: Efendi hâin bir kul Allah indinde de, efendisi indinde de makbûl ve merzî olmaz.»

3584

امتحان کن جمله مارا ای کریم
سیر ما درده تو از آب حمیم

İmtihân kun cumle mârâ ey kerim,
Sir mâ derdih tu ez âb-î hamim

«Ey kerim olan efendi, hepimizi tecribe et. Bize bol bol sıcak suiçir.»

3585

بعداران مارا بصحرای بران

تو سواره ما پیاده میدوان

Bâ'd'ez'an mârâ besahrây-i bıran,
Tû suvârê mâ piyâdê midevan.

«Ondan sonra sen süvâri, biz piyâde olduğumuz hâlde hepimizi kırda koştur.»

3586

آنگهان بنگر تو بدکردارررا

صنعهای کاشف الاسراررا

Angehan bınger tu bedkirdârrâ,
Sûn'hây-î kâşif-ul-esrâr râ.

«O vakit sırları keşfeden Allahın san'at ve kudretini gör. Kötülük edenin, ya'ni meyveleri yiyenin kim olduğunu anla.»

3587

گشت ساقی خواجه از آب حمیم

مر غلامارا و خوردند آن زبیم

Gêşt sâkî hâce ez âb-î hamim,
Mer ğulâmanrâ-vu-hordend an zıbim.

«Efendi, kölelerine sıcak su içirdi. Onlar da efendiden korktukları için içtiler.»

3588

بعدازان میراندشان در دشتها

میدویدند آن نفر تحت و علا

Bâ'd'ez'an mirând-şan der dêşthâ,
Mîdevîdend an nefer taht-û-alâ.

«Ondan sonra onları kırda aşağı yukarı koşturdu.»

3589

قی درافتادند ایشان از عنا
آب می آورد زیشان میوها

Kay deruftâdênd îşan ez anâ,
Âb mî âvêrd z'îşan meyvehâ.

«Köleler yorgunulktan istifrâğ ettiler. Sıcak su, onların yemiş oldukları meyvaları çıkardı.»

3590

چونکه لقمانرا درآمد قی زناف
می برآمد از درونش آب صاف

Çunki Lokmanrâ derâmed kay zınaf,
Mî ber'âmed'ez derûneş âb-ı sof.

«Lokman kay edince mi'desinde bir şey olmadığı için yalnız su çıktı.»

3591

حکمت لقمان چو داند این نمود
پس چه باشد حکمت رب الودود

Hikmet-ı Lokman çu dâned in numud,
Pes çıbâşed hikmet-î Rabbul-vedud.

«Lokmanın hikmeti, meyveleri kimin yediğini meydana çıkarmayı bilince, kullarını seven Allahın hikmeti ne olmak lâzım gelir?»

3592

یوم تبلی والسرائر کلها
بان منکم کامن لا یشتهی

Yevme tublâ ves-serâir külluhâ,
Bâne minkum kâminun lâyuştehâ.

«Kıyâmet gününde sırların hepsi meydana çıkacak, inkişâfı arzu edilmeyen gizli şeyler zâhir olacaktır.»

(Vessemâi vettârık) Sûresindeki iki Âyete işâret ediliyor :

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ

Ya'ni: «Kıyâmet gününde sırların, gizli hallerin hepsi meydana çıkacaktır. O meydana çıkmaya ve onun neticesinde azab çekmeye karşı duracak bir kuvvet olmadığı gibi o sırların sâhibine yardım edecek kimse de bulunmayacaktır[116]».

3593

چون سقوا ماءً حميماً قطعت
جملة الاستار مما افضحت

Çun sukû mâen hamîmen kuttiat,
Cumlet-ul-estâri mimmâ efzahat.

«Cehennem ehline kaynar su içirilince bütün setirleri parçalanacak, olanca rezâletleri ortaya çıkacaktır.»

Bu beyt ile de (Sûre-i Muhammed) de Cennet ve Cehennem ehli arasında mukayese yapan bir Âyete telmih ediliyor :

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا
أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Yâ'ni: **«Müttekilere, Allahtan korkup çekinenlere va'dolunan Cennetin misâli şudur ki: O Cennette nehirler vardır. Teğayyür ve taaffün etmeyen akar sudan ve lezzeti bozulmamış sütten nehirler ve şarabdan nehirler vardır ki içenlere lezzetlidir, süzme baldan da nehirler vardır ve Cennettekiler için her meyveden mevcuddur ve onlar için Rabb-i Kerimlerinden mağfiret vardır[117].»**

---

(116) Sûrei Tarık: 1-9-10
(117) Sûrei Muhammed: 15

(Bahrulhakâyık) isimli tefsirde denilmiştir ki: **Su nehri:** Hayât-ı kalbe, **süt nehri:** Bid'atle bozulmamış asl-ı fıtrete, **şarab nehri:** Aşk-ı İlâhiye, **bal nehri:** Allaha yakınlık halâvetine, **semerât:** Ma'nevî mükâşefâta, **mağfiret:** Vücûd-i vehmî günâhının gufrânına işârettir. Ya'ni Cennetteki su, süt, şarab ve baldan nehirler, şu sayılan ma'nevî hallerin sûretleridir. İşte bu Cennettekiler :

كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ

«Cehennem ateşinde ebedî muazzeb olanlarla ve kendilerine kaynar su içirilip barsakları parçalanacak kimselerle bir olur mu? [118]**»** Elbette olmaz.

3594

نار زان آمد عذاب کافران

که حجررا نار باشد امتحان

Nâr z'an âmed azâb-i kâfiran,
Ki hacerrâ nâr bâşed imtihan.

«Taş, ateşle imtihan edildiği için kâfirlerin azabı ateşle olmuştur.»

Ma'lum ya: Taş, cinsi sert olan ma'denlerdendir. Onu yumuşatmak, meselâ kireç yapmak için ateşte yakarlar, sonra üstüne su dökerler. O vakit o sert taşlar parça parça dağılır ve erir. Küfr, şirk ve nifak erbâbının kalbi de katılıkta taş gibi olduğu için Allah onları ateşte yakacak ve beyan buyurduğu veçhile kaynar su içirip barsaklarını parçalayacaktır. Bu sûretle kalbleri yumuşayacak, azab içinde olsun Allahı ikrar ile küfr ve ilhaddan kurtulmuş olacaklardır.

3595

آن دل چون سنگ‌را ما چند چند

نرم گفتیم و نمی پذرفت پند

An dıl-î çun sengrâ ma çênd çend,
Nerm goftîm-û-nemî pezrûft pend.

«O taş gibi kalbe biz ne kadar nasihat eylemiş ve rifk u mülâyemetle söylemiştik de hakkı kabul etmemişti.»

---

(118) Sûrei Muhammed : 15.

Buradaki (Biz) den maksad: İçlerinde Hazret-i Mevlânâ dâhil olduğu halde bütün nasihat veren ve kulları Allaha da'vet eden zevât-ı kirâmdır. Onlar nasihat ve da'vet vazifesiyle mükellef ve me'murdurlar. Nasıl ki (Sûre-i Âl-i İmrân) da buyurulmuştur:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى

الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ

هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Yâ'ni: **«Ey müslümanlar! Sizden bir cemâat olsun ki, halkı hayra da'vet etsinler, iyilikle emreylesinler ve kötülükten nehyetsinler. İşte böyle hayra da'vet, iyilikle emr ve kötülükten nehyeden nasihatkârlar, mükellef bulundukları vazifeleri hüsn ü ifa eylemiş oldukları için feyz ü felâh bulacaklardır[119]».**

İyilik yapılmasını emrin ve kötülük yapılmasını nehyin el, dil ve kalb ile olmak üzere üç derecesi vardır ki birincisi fi'lî, ikincisi kavlî, üçüncüsü de kalbîdir.

Meselâ: Kokain, esrâr ve sâir zehirli mükeyyifâtı hükümetin müsâdere etmesi ve kullananlara cezâ vermesi nehy-i fi'lîdir. Müskirât isti'mâl edenlere karşı Yeşilay cem'iyyetinin neşriyyâtı nehy-i kavlîdir. Bu ikisinden müteessir olmayanlara teessürle bakıp Allah ıslâh etsin demek de nehy-i kalbî kabîlindendir. Bundan sonra yapılacak şey ise lâkırdı dinlemiyenleri kendi hallerine terketmek ve:

3596

ريش بدرا داروى بد يافت رگ،

مر سر خررا سزد دندان سگ،

Riş-ı bedrâ dâruy-i bed yâft reg,
Mer ser-i harrâ sezed dendân-ı seg.

«Kötü bir yaranın damarı, kötü bir ilâç bulmuş. Ölmüş eşek kafasına köpek dişi yakışır.»

Ya'ni it dişi, domuz derisi deyip geçmektir.

---

(119) Sûre-i Âli İmran: 104.

3597

اخبیثات للخبیثین حکمتست

زشترا هم زشت جفت و بابتست

El habisâtu lilhabisine hikmetest,
Z'ıştrâ hem zişt cuft-û-bâbetest.

«Kötü sözler ve çirkin işler kötü kimseler içindir, kavl-i kerimi ayn-ı hikmettir. Çirkinin çirkine eş olması yaraşır. Çünkü cinsidir.»

(Sûre-i Nûr) da buyurulmuştur ki :

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ

Ya'ni: **«Kötü sözler, yalanlar, iftirâlar kötü kimselere, ahlâksız ve alçak şahıslara âiddir.)** Yânî, öyle sözleri onlar söyler, öyle işleri onlar yaparlar) **Kötü kimseler de kötü sözlere ve kötü işlere lâyıktır[120]».**

Denilmiştir ki: **«Her kap, içindekini sızar.»** Kötü bir kalbin duyuşu ve o duyguyu meydana koyuşu da kötü olur.

Âyetin devâmı :

وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

Ya'ni: **«İyi sözler ve iyi hareketler iyi kimselere âiddir. İki kimseler de iyi sözler söylemek ve iyi hareketlerde bulunmak içindir[121]».**

Hazret-i Mevlânâ şu Âyetteki (habis) ve (tayyib) diye iki zıd çifte işaret ettikten sonra diyor ki :

3598

پس تو هر جفتی که میخواهی برو

محو و هم شکلی صفات او بشو

Pes tu her cuftî ki mihâhi bırev,
Mahv-u-hem şekl-î sıfât-î o bışev.

«O halde sen bu çiftlerden hangisini istersen git, onda mahvol ve temâmiyle onun şeklini ve sıfatlarını benimse.»

(120) Sûrei Nur : 26.
(121) Sûrei Nur : 26.

3599

ور خواهی مستعد نور شو

دور خواهی خویش بین د رر شو

Nûr hâhî musteidd-î nûr şev,
Dûr hâhî hîş bîn dûr şev.

«Nûr istersen nûra kabiliyyet kesbetmeye çalış; Allahtan uzak kalmak dilersen hodbîn ol, işte kendini gör ve Allahtan uzaklaş.»

3600

ور رهی خواهی ازین سجن خرب

سر مکش از دوست واسجد واقترب

Ver rehî hâhî ez'in sicn-î harib,
Ser mekeş ez dôst vescud vekterib.

«Eğer bu harab zindandan, ya'ni benlik gururundan kurtulmak istersen dostun emrine karşı serkeşlik, itâatsizlik etme. Allaha secde et ve ona yaklaş.»

(İkra' Sûresi) nin sonuna şiâret buyuruluyor. Ebû Cehl, Risâletmeâb Efendimizi namaz kılmaktan nehyetmişti. Tabiî onun sözüne ehemmiyet verilmedi. Bir gün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerini namaz kılarken Ebû Cehl gördü ve: «Yâ Muhammed; ben seni bundan men'etmemiş miydim?» dedi. Resûl-i Ekrem, selâm verdikten sonra ona nasihatte bulundu, ve Allahın azâbiyle korkutmak istedi. Ebû Cehl: «Beni mi korkutmak istiyorsun? Benim meclisim ehl-i vâdînin, ya'ni Mekke ehâlisinin meclislerindekilerden kalabalıktır; benim başıma toplananlar bütün eşrâf-ı Kureyşin meclsilerindekinden fazladır!» diyerek hem öğünmek, hem de gelecek bir belâya karşı başındakilerle müdâfaa edebileceğini anlatmak istedi. Bunun üzerine emr-i İlâhî nâzil oldu :

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ⑮ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ⑯ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ⑰ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ⑱ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ⑲

Ya'ni: «Hayır.. Ebû Cehli dinleme. O, seni namaz kılmaktan nehyet-

mek fikrinden vaz geçmezse Ebû Cehlin alnındaki saçtan, yalancı, hiylekâr saçından yakalayacağız; o vakit meclisine, (ya'ni meclisindeki adamlarına) seslensin ve yardım istesin. Biz de Cehennem zebânîlerine emir vereceğiz de onu Cehenneme sürükleyeceklerdir. Hayır itâat etme, namaz kıl, secde et ve Allaha yaklaş[122]».

İnsanın secde edince Allaha en yakın bir halde bulunacağına dâir bir Hadıs vardır. Çünki secde, kulun ma'bûduna hürmet ve ubûdiyyetini arzetmesidir ki o da huzurda olur.

«ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜ ANH'İN RESÜL ALEYHİSSELÂM'A CEVAP VERİŞİ KISSASININ ALT TARAFI»

3601

این سخن پایان ندارد خیز زید

بر براق ناطقه بربند قید

İn suhan pâyan nedâred hîz Zeyd,
Ber burak-î nâtıkâ berbênd kayd.

«Ey Zeyd; bu sözün sonu gelmez. Kalk, söz bürâkını köstekle, ya'ni sus.»

3602

ناطقه چون فاضح آمد عیب‌را

میدراند پرده‌های غیب‌را

Nâtıka çun fâdıh âmed aybrâ,
Mî derâned perdehây-î ğaybrâ.

«Söz, aybı meydana çıkarır ve gizli olan perdeleri yırtıp sâhibini rüsvây eder.»

Şeyh Sa'di (Kuddise sirruhû) bir kıt'asında der ki: «İnsanın ağzındaki dil, sâhibinin gizli bulunan hüneri ve aybı kilidinin anahtarıdır. İnsan söz söylemedikçe cevâhirci midir, çerçi midir? anlaşılmaz.»

---

(122) Sûrei Alak: 15-19.

Kelâmından olur ma'lûm kişinin kendi mikdârı.

Âlim bir zâtin ilmi kelâmiyle, câhil bir kimsenin cehli de sözüyle meydana çıkar. Husûsiyle câhilin sukût etmesiyle muvakkat bir zaman için cehlini gizlemek faydası da vardır. Onun için ulemâ yanında dilini, urefâ yanında kalbini muhafazâ etmelidir.

3603

غیب مطلوب حق آمد چندگاه

این دهل زنرا بران بربند راه

Ğâyb matlûb-î Hak âmed çêndgah,
İn duhul-zenrâ bıran ber bênd rah.

«Ba'zı şeylerin bir müddet gizli kalması ve ehli olmayanların onlardan haberdâr olmaması, Allahın matlûbudur. Binâenaleyh bu davulcuyu sür, ya'ni dilini tut, esrâr yolunu kapat.»

Evet. Ba'zı şeyler gizli bırakılmıştır. Meselâ kimse ne vakit öleceğini bilmez. Bu bilmeyişte de insan için fayda vardır. Çünki fülân gün, fülân sâatte öleceğini bilen bir adam, o vakit gelmeden epeyce zaman evvel işinden, gücünden, çalışmasından vaz geçer. Halbuki insâniyyet, efrâdından her birinin çalışmasiyle mes'ûd olur. Bir kişinin bile çalışmaması beşeriyyeti seâdetinden alıkor.

3604

تك مران درکش عنان مستور به

هرکس از پندار خود مسرور به

Tek meran derkeş inan mestûr bih,
Herkes ez pindâr-ı hod mesrûr bih.

«Atını sürme, dizginini çek ki hakîkatlerin gizli kalması ve herkesin kendi zan ve kıyâsından mesrur olması evlâdır.»

Ba'zı kimseler vardır ki halka görünmek, kendilerine sôfî dedirtmek için namaz kılarlar, oruç tutarlar. Fakat maksadları riyâkârlık olduğu cihetle şirk-i hafî'ye düşmüş olurlar. Bu gibilere halleri ve makamları haber verilecek olsa ümidlerini kesecekleri için sûretâ yaptıkları tâat ve ibâdâtı ve hayr ü hasenâtı bırakırlar. Hattâ menhiyyât ve seyyiâtı irtikâb ederler. Bir takım sâde-dil kimselerin de yolunu vurmuş olurlar. O-

nun için onları kendi hallerine bırakmalı ki varsınlar zan ve kıyaslariyle mesrur olsunlar.

3605

حق همی خواهد که نومیدان او

زین عبادت هم نگردانند رو

Hak hemi hâhed ki nevmîdân-ı ô,
Z-in ibâdet hem negerdânend rû.

«Cenâb-ı Hak, kendi rahmetinden nâümîd olanların da ibâdetinden yüz çevirmemelerini ister.»

3606

هم مشرف درعبادتهای او

مشتغل گشته بطاعتهای او

Hem muşerref deribâdethây-ı ô,
Muştegil geştê betâathây-ı ô.

«Yine Cenâb-ı Hak, o nâümîdlerin de Allahın tâatiyle müştegil ve ibâdetiyle müşerref olmasını ister.»

3607

هم باميدی مشرف ميشوند

يك دو روزی در ركابش ميدوند

Hem beummîdî muşerref mîşevend,
Yek du rûzî der rikâbeş mîdevend.

«Cenâb-ı Hak murâd eder ki o nevmidler bir ümide bağlansınlar da bir iki gün olsun Allahın yolunda gitsinler.»

3608

خواهد آن رحمت بتابد بر همه
بر بدونیك از عموم مرحمه

Hâhed an rahmet bıtâbed ber hemê,
Ber bed-û-nik ez ûmum merhamê.

«Çünki Allah merhamet-i şâmile ve âmme dolayısiyle iyiyi de, kötüyü de rahmetinin tenvir etmesini ister.»

3609

حق همی خواهد که هر میر و اسیر
با رجا و خوف باشند و حذر

Hak hemî hâhed ki her mîr-û-esir,
Bâ recâ-vû-havf bâşend-û-hazir.

«Cenâb-ı Hak murâd buyurur ki gerek bey, gerek köle, herkes havf ü recâ âleminde bulunsun, ya'ni Allahtan korksun ve rahmet ve mağfireti ümidiyle ondan çekinsin.»

3610

این رجا و خوف در پرده بود
تا پس این پرده پرورده شود

İn recâ-vû-havf der perdê buved,
Tâ pes-i in perde perverdê şeved.

«Herkes gâibâne bir ümid ile perverde olsun diye havf ü recâ halleri perde arkasında gizlidir.»

Yâni, kimin mağfirete nâil, kimin ise cehenneme dâhil olacağı belli değildir.

3611

چون دريدى پرده كو خوف و رجا
غيبرا شد كر و فرى بر ملا

Çun deridî perde k'ô havf-û-recâ,
Ğaybrâ şud kerr-u-ferrî ber melâ.

«Perde yırtılıp kaldırılınca havf ü recâ nerde kalır? Onun için gaybın, ya'ni hâtime'nin halk üzerinde bir safvet ve mehâbeti vardır.»

Biri (şehâdet), biri (gayb) olmak üzere iki âlem vardır. Âlem-i şehâdet: Şu bulunduğumuz ve gördüğümüz âlemdir. Âlem-i gayb da: Gideceğimiz ve göreceğimiz âlemdir. Aralarında cismâniyyet ve gaflet perdesi gerilmiştir ki şehâdet âleminde bulunanlar, gayb âlemini ve esrârını göremezler. Fakat o perde kalkacak olursa o vakit gayb âlemi görülür ve her hâlin encâmının ne olacağı anlaşılır.

Ba'zıları gayb âlemine: **(Hakâyık-ı eşyâ)** ve **(A'yân-ı sâbite)** dir demişlerdir. Diyorlar ki: Gelmiş, gelecek, olmuş, olacak her şeyin İlm-i İlâhî'de bir sûreti vardır ki ona o şeyin (ayn-ı sâbite) si ta'bir edilir. Bir binânın yapılmasından evvel onun sûretinin mimârin zihninde mevcud olması gibi. İşte bir insanın İlm-i İlâhideki âyân-ı sâbitesi (saîd) ise onun hâtimesi seâdet, dâhil ve nâil olacağı Cennet ve rü'yettir. Bil'akis ayn-ı sâbitesi İlm-i İlâhide (şakî) ise onun hâtimesi de şekâvet ve Rahmet-i İlâhiyyeden mahrûmiyyettir. Onun için ba'zı ârifler: «Hâtimeden değil, fâtihadan korkmalı» demişlerdir.

Suver-i ilmiyye-i İlâhiyyeden olan a'yân-ı sâbite, bu âlemde mestur ve muhtelit bir halde bulunmakta, hemen herkes de Allahın rahmet ve mağfiretini ummaktadır. İçlerinden ba'zı suadâya — hikâyesi nakledilen Zeyd bin Hârisede olduğu gibi — o gayb âlemi münkeşif oluverir. O zât-i âlî, keşfi meydana koyacak ve söylediklerinin doğruluğunu isbât edecek olsa orta yerde ne korku kalır, ne ümid. Çünki hâtimesinin seâdet olduğunu öğrenenler, havfiten emin olacakları gibi, sonunun şekâvet olduğunu haber alanlar da büsbütün ümidlerini keserler. Halbuki bu âlem, havf ü recâ âlemidir. Burada korkulur ve umulur. Hazret-i Mevlânâ bir misâl getiriyor:

3612

بر لب جو برد ظنی یک فتی

که سلیمانست ماهیگیر ما

Ber leb-i cû bürd zanni yek fetâ,
Ki Suleymânêst mâhikir-ı mâ.

«Dere kenârında bir genç: Şu balık tutan gâlibâ bizim Süleymân di-ye bir zanda bulundu.»

Evvelce bahsedildiği üzere Süleymân Aleyhisselâmın yüzüğü çalınmış, kendisi sarayından çıkarılmış olduğu için balık tutmaya gelmiş, o genç de Süleymân mı, değil mi? diye bir zanna düşmüştü. Diyordu ki:

3613

گر ویست این از چه فردیست و خفیست

ور نه سیمای سلیمانیش چیست

Ger veyest in ez çı ferdist-û-hafist,
Ver ne simây-î Suleymâniyeş çist.

«Eğer bu, o ise neden yalnız ve gizlidir, ya'ni hadem ve haşemi yoktur? Değilse, kendindeki Süleymanlık siması ve o simâdaki nübüvvet nûru nedir?»

3614

اندرین اندیشه میبود آن دو دل

تا سلیمان گشت شاه مستقل

Enderin endîşe mîbud an du dıl,
Tâ Suleyman gêşt şâh-î mustakil.

«O, bu düşüncede mütereddid iken Süleyman müstakil hükümdâr oldu.»

Ya'ni tahtına avdet etti.

3615

دیو رفت از ملك و تخت او گریخت
تیغ بخشش خون آن شیطان بریخت

Dîv reft ez mulk-u-taht-î o guriht,
Tiğ-ı bahşet hûn-ı an şeytan bıriht.

«Şeytan, Süleymânın mülkünden gitti ve tahtından kaçtı. Süleymânın tâlii kılıcı onun kanını döktü.»

Evet. O ifritin Süleymân olmadığı hükümet erkânınca anlaşılmış, o da yüzüğü dereye atıp kaçmıştı. Yüzüğü derede bulup yutan balık da Süleymânın oltasına takılmıştı. Hazret-i Süleymân, balığın karnını yarınca yüzüğü içinde buldu ve parmağına takıp saraya geldi. Kendisini tanıdılar ve tahta çıkardılar.

3616

کرد در انگشت خود انگشتری
جمع آمد لشکر دیو و پری

Kêrd der enguşt-ı hod enguşterî,
Cêm' âmed leşker-î dîv-û-perî.

«Süleymân Aleyhisselâm yüzüğü parmağına taktı. Div ve peri askeri de huzûrunda toplandı.»

3617

آمدند از بهر نظاره رجال
در میان شان آنکه بد صاحب خیال

Âmedend ez behr-ı nazzârê rical,
Der miyanşan anki bud sâhib-heyâl.

«Bir takım kimseler hükümdârı görmek için gelmişlerdi. Aralarında o kuruntu sâhibi de vardı.»

Ya'ni Süleymân peygamberi balık tutarken görüp de o mu, değil mi? diye şüphelenen adam da seyirciler arasında idi.

3618

چون در انگشتش بدید انگشتری
رفت اندیشه و گمانش یکسری

Çun der enguşteş bidid enguşteri,
Reft endişê-vû-gumâneş yekseri.

«Hazret-i Süleymânın parmağında yüzüğü görünce düşüncesi ve şüphesi temâmiyle zâil oldu.»

3619

وهم آنگاهست کان پوشیده است
این تحری از پی نادیده است

Vehm ângâhêst k'an pôşide est,
İn taharrî ez pey-î nâdîde est.

«Bir şey hakkındaki vehm, onun gizli olduğu vakit olur. Aramak görünmeyen şey içindir.»

Vehm: Mevcud olmayan bir şeyi var saymaktır. Bu da o zannın gaflet perdesi arkasında bulunmasından olur. Meselâ Dunyâyı böyle devam edip gider zannedenlerin zannı vehmden ibârettir. Sebebi de Dunyâya fevkal'âde merbût olmalarından husûle gelen gaflettir.

Gözlüğü burnunda dururken arayanlar, onu gormedikleri için ararlar. Kıbleyi bilmeyen bir adamın şu taraf mı, bu taraf mı? diye teharrisi, Kâ'be gözünün önünde olmadığı içindir. Fakat câmi'de mihrâbı, Mekke hareminde Kâ'beyi karşısında gören kimsenin teharriye ihtiyâcı kalmaz.»

3620

شد خیال غائب اندر سینه زفت
چونکه حاضر شد خیال او رفت

Şud hayâl-i gâib ender sîne zeft,
Çunki hâzır şud hayâl-i ô bıreft.

«Gâib bir zâtın kalbdeki hayâli büyüktür. Fakat o gâib, hazır olunca hayâli kaybolup gider.»

Meselâ sevdiğimiz bir zât yanımızda değil. O olmadığı için hayâliyle meşgul oluruz. Hattâ :

Muhâtab ittihâz edip bu şeb senin hayâlini
O gamgüsâra inledim firâkını, visâlini.

beytinde tehayyül edildiği üzere onunla hayâlen görüşürüz, konuşuruz. Lâkin o meşgûliyyet esnâsında hayâlin sâhibi geliverse hayâli savuşup gittiği gibi biz de sâhibi dururken hayâlini aramaya lüzum görmeyiz. Demek ki maksûdun gaybûbeti, hayâli icab ediyor, huzûru da hayâlin zevâlini iktizâ eyliyor. Meselâ Kur'ânda :

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

Yâni, **«Allaha benzer hiç bir şey yoktur[123].»** buyurulmuştur. Kezâ : **«Kalbine her nasıl bir şey hutûr ederse Cenâb-ı Hak onun fevkindedir.»** Açıkçası: Allah, tasavvur edilebilen her şeye benzemekten münezzeh ve müteâlidir, hiç biri gibi değildir.» denilmiştir. Bunu her müslüman, az, çok bilir. Zât-i Bârîyi elinden geldiği kadar tenzih ve takdîse çalışır. Böyle olmakla berâber tenzih içinde, yine teşbihten kurtulamaz. Zâten dikkat edilirse Hak Sübhânehû ve Teâlâ için ıtlak mertebesi de bir kayıddır. Ya'ni: Allah hiç bir şeye benzemez demek de Allahı bir nevi kayıd altına almak olur ki Zât-i Sübhânî bundan da münezzehtir.

İşte bu tenzih içindeki teşbih tasavvuru da gözümüzün gaflet perdesiyle örtülü olmasındandır. Enbiyâ ve ekâbir-i evliyânın gözlerinden ise o perde yırtılmış, onlar maksûdu hakkiyle görmüş olduklarından hayâl ile meşgul olmaktan kurtulmuşlardır.

3621

گر سمای نور بی بارده نیست
هم زمین تار بی بالیده نیست

Ger semây-ı nûr bî bârîde nist,
Hem zemîn-i târ bîbâlîde nist.

«Münevver semâ yağışsız, karanlık zemin de neşv ü nemâsız değildir.»

Semâdan yağmur yağar, yerden de tohumuna göre nebâtât biter. Bunun gibi, gayb âleminde tecellî âsârı zuhûr eder. Fakat yağmur, tohumları muhtelif sûrette bitirdiği gibi o tecellî rahmeti de istî'dâda göre â-

---

(123) Sûrei Şûra : 11.

sârını gösterir. Ya'ni gaflet bürümüş gözlerde hayâli, ayna gibi saf ve mücellâ gönüllerde hakîkati zuhura getirir.

Hazret-i Mevlâna lisân-ı Peygamberîden Zeyd bin Hârise'ye hitâben ve hakîkati söylemekten onun men'etmesinin sebebini izâhen diyor ki :

3622

يؤمنون بالغيب مى بايد مرا
زان ببستم روزن فانى سرا

Yu'minûne bilğaybi mibâyed merâ,
Z'an bıbestem revzen-î fânî-serâ.

«Bana gâibe îmân edenler lâzımdır. Onun için fenâ âlemi olan Dünyânın âhirete bakılacak penceresini kapattım.»

(Sûre-i Bakara) nın ibtidâsında işâret ediliyor : (الم)

Kur'ânın Âyetleri ma'nâ i'tibâriyle (muhkemât ve müteşâbihât) nâmiyle iki kısımdır. Muhkemât: Ma'nâsı nisbeten kolayca ve açıkça anlaşılan âyetlerdir.

Müteşâbihât ise : (الم - حم - طس يس - ق - ن) ve emsâli Sûre başlarında bulunan hurûf-i mukattaa ile:

يد الله فوق ايديهم VE الرحمن على العرش استوى

gibi müşkil Âyetlerdir. Eski müfessirler bunlara ma'nâ vermemişler, bunlardan maksadın ne olduğunu ancak Allah bilir demişlerdir. Fakat sonraki âlimler, müteşâbihâtı te'vil ve tefhime mecbur olmuşlardır. Çünki (Bâtıni) denilen zındık heriflerin bunlara türlü türlü küfrâmiz ma'nâlar verdiklerini görmüşlerdir.

Müteahhirîn-i müfessirînin verdikleri ma'nâlardan biri (الم) in (انا الله اعلم) Yânî : **«Ben, her şeyi herkesten iyi bilen Allahım»** demek olduğudur.

Ba'zıları (ا) Allaha, (ل) Cebrâile, (م) Muhammed Aleyhisselâma işârettir ve bu üç harf kasemdir, Allah, Muhammed ve Cebrâil hakkı için demektir demişlerdir. Fakat bu tefsire göre ma'nâ şöyle olur: Kur'ânı gönderen Allah, onu peygambere getiren Cebrâil, ve Kur'ân kendisine nâzil olan Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hakkı i-

(124) Sûrei Feth : 10.
(125) Sûrei Taha : 5.

çin; (Zalikel kitab) gönderileceği Tevrât ve İncilde va'dedilen Kur'ân-ı Mubin, işte bu kitâb-ı güzindir ki (Lâraybe fih) onda hiç şek ve şüphe yoktur. Hak kelâmı olduğunda ve insanların böyle söz söyleyemeyeceğinde şüphe edilemez. Nitekim müşriklerin edîb ve belîğ olanları Kur'âna nazîre yapmak, ya'ni onun gibi ibâre tertib etmek sevdâsına düşmüşler, nihâyet yapamadıklarını ve yapamayacaklarını anlamışlardı. (Hüdenlil müttekin): Bu Kitâb-ı Kerîm, müttekîlere, ya'ni Allahtan korkup çekinenlere ve tavsiyesine göre hareket edenlere doğru yolu gösterecek bir kılavuzdur. (Ellezine yü'minûne bilğayb) : O müttekiler ki gayba, ya'ni görmediklerine îman ederler, Kur'ânın haber verdiği, Peygamberin îzah ettiği Kıyâmet gibi, Cennet ve Cehennem gibi, melek ve şeytan gibi görmemiş oldukları şeylere inanırlar. (Veyukîmûnessalâte) : Doğru, dürüst namaz kılarlar. (Ve mimmâ razaknâhûm yünfikûn) : Ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz ni'metlerden ihtiyacı olanlara tasadduk ve infak ederler.

Demek ki Tevhid-i İlâhi ve Tasdîk-i Risâletpenâhi ile berâber, gayba îmân etmekle bir kimse basit bir müslüman olabiliyor. Hattâ Hanefî mezhebinde: «Amel îmandan cüz değildir» ya'ni bir adam (Lâ ilâhe illallah Muhammedürrasulullah) dese de farz-ı muhal olarak namaz, oruç ve sâir dînî farzları — farz olduklarını tasdikle berâber — yapmasa yine müslüman, fakat günâhkâr bir müslümandır. Lâkin müslümânım demek bir da'vâdır. Her da'vâ için şâhid, isbât aranır. Onun için îmân da'vâsının şâhidleri de amellerdir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ : **«Şu namaz, oruç, hac ve cihad bir müslümanın i'tikâdına şâhid göstermesidir»** buyurur.

Evet, Kelime-i Tevhidin lisânen ikrar ve kalben tasdiki ile berâber tam bir îman ancak ihlâs ile amel-i sâlih neticesinde olur. O gibilerin îmanı (îkan) derecesine yükselir, hattâ Zeyd bin Hârise (Radiyallâyü anh) gibi basar-ı basîreti önünde mugayyebât münkeşif olur. Bu derece herkesin makamı olamıyacağı için matlûb olan gayba îmândır. O münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Peygamber lisânından: **«Bana iman edenler lâzımdır»** diyor. Çünkü ümmetinin ekseriyetini bunlar teşkil eder.

3623

چون شکافم آسمانرا در ظهور

چون بگویم هل ترى فيها فطور

Çun şikâfem âsmanrâ der zuhur,

Çun bıgôyem «Hel terâ fîhâ futur».

«Hakîkatin zuhuriyle gök yüzünü yaracak olursam nasıl (هل ترى من فطور) derim.»

(Tebâreke Sûresi) nin baş taraflarına işâret olunuyor :

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝١ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ
الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ

Ya'ni: **«Bütün âlemlerin ebedî saltanatı yed-i kudret ve irâdesinde bulunan Zât-ı İlâhî mübârek ve müteâlîdir. O Zât-ı Ecell ü A'lâ, dilediği her şeyi yapmaya kâdirdir. O Allah ki hanginizin amelinin daha iyi olduğunu denemek,** (ya'ni nasıl bir adam olduğunuzu size de göstermek) **için mevti ve hayatı yaratmıştır. O Allah, her şeye ve herkese gâlibdir. Günâhkârlara karşı gafûr ve rahîmdir. Yine o Allah, yedi kat gökleri tabaka tabaka yaratmıştır. Hakkın gökleri yaratmasında bir fark, bir noksan, bir halel göremezsin[126]».**

Başımızı kaldırıp gök yüzüne bakacak olursak azim bir kubbenin bizi de, üstünde yaşadığımız Arzın ve sâir seyyârelerin seyrangâhı olan ve fezâ denilen boşluğu da içerisine almış olduğunu görürüz. Bu azim kubbenin direksiz, kemersiz ve istinâdsız durmakta olduğunu da müşâhede ederiz. Bu muazzam kubbe daha (Semâ-i Dünyâ) denilen birinci kattır. Hey'et âlimlerinin tedkîkâtı ve fennin keşfiyâtı ancak bu katın altında ve pek mahdût bir sâha dâhilindedir. O sâhanın ilerisinde ve üst tarafında ne var? Onu ne fen biliyor, ne de mütefenninler.

Semâ-i Dünyânın fevkinde daha başka semâlar ve âlemler ve o âlemlerde oralara mahsus mahlûkat bulunduğunu lisân-ı şeriat haber veriyor. Müslüman âlim ve mütefenninlerden ba'zıları, ihbâr-ı Kur'âniyyeyi fenne uydurmak için (seb'a semâvât) ın seba-i seyyârenin medârı, ya'ni manzûme-i şemsiyyeyi teşkil eden yedi seyyârenin dönüp dolaştıkları sâhalar olduğunu söylemişlerdir. Fakat taraftarlık ettikleri fen; o gayretkeşleri yalancı çıkarmış, zanlarının vehimden ibâret olduğunu meydana koymuştur. Çünki manzûme-i şemsiyye, yedi seyyâreden ibâret bilinirken, o manzûmeye âid başka seyyârelerin de bulunduğu keşfolunmuş, binâenaleyh (Seb'a semâvât, seb'a-i seyyârenin medârıdır) vehimesi çürük çıkmıştır.

Müslümanlarca (Seb'a semâvâtın tıbâkan) vardır. Buna inanmaya

---

(126) Sûrei Mülk : 1-3

mecburuz. Lâkin o (tıbâk) ın mâhiyyeti nedir? Onu bilmekle de mükellef değiliz. Ne ise odur.

Evet, başımızı kaldırıp gök yüzüne bakınca orada hiç bir noksan ve halel göremeyiz. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki bir def'a bakmakla iktifâ eyleme, belki dikkat etmemişsindir:

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ ۝ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ

خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

Ya'ni: **«Gözünü tekrar çevir, bir yarık bir noksan görür müsün? Sonra tekrar tekrar gözünü çevirip nazar et. Gözün hakir ve yorgun olarak sana döner[127]».** Ya'ni ne kadar araştırsan, hattâ yalnız gözünle değil, en kuvvetli dürbünlerle en mükemmel teleskoplarla tetkikatta bulunsan da kubbe-i semâda bir yarık, bir çatlak, hülâsa bir bozukluk göremezsin. Ancak gözünün âciz kaldığını ve bakmaktan yorgun düştüğünü anlarsın.

Ba'zı havâss-ı ümmet vardır ki avâm-ı nâsın yalnız sathını görebildikleri o kubbe-i semânın dâhilini ve mâhiyetini keşfeder. Müşâhedesini ve keşfini izhâr ile avâm-ı halkı bundan haberdâr edecek olursa o vakit (هل ترى من فطور) demek doğru olmaz. Çünkü o ihbâr-ı keşfi ile kubbe-i semâ münfatır olmuş, yânî dâhiline girilmek için yarılmış gibi anlaşılmış olur. **Teklîf-i Şer'î:** Gayba îmândır, yânî görmediğine inanmaktır. Evliyâullahtan ba'zılarının keşfen me'mur oldukları haller ve hareketler vardır. Onlar o gibi emirlerle mükelleftirler. Fakat başkaları o teklife dâhil değillerdir.

3624

تا درین ظلمت تحری گسترند

هرکسی رو جانبی می‌آورند

Ta der'in zulmet taharrî gosterend,
Herkesî rû cânibî mîâverend.

«Tâ ki herkes bu beşeriyyet gafletinin karanlığı içinde teharrîde bulunsun ve her biri bir tarafa müteveccih olsun.»

Ma'lum ya. Namazda istikbâl-i kıble farzdır. Kıblenin ne taraf olduğunu bilmeyenler araştırırlar ve bu taraf diye kestirdikleri bir cihete teveccüh ederler. Şâyed o tarafa doğru namaz kılarken şüphelenirlerse namazı bozmadan zann-ı gâlib peydâ ettikleri tarafa dönerler. Halbuki:

---

(127) Sûrei Mülk : 4.

فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ

Yânî : «**Ne tarafa dönerseniz Vech-i İlâhi oradadır**[128].» Âyet-i Kerimesi mu'cebince Allahtan hâli hiç bir mekân yoktur. O halde bu kıble teharrisi niçindir. Allahın emrine itâattc bulunmak, kıbleyi aramak sûretiyle de bir ibâdet icrâsı sevâbına nâil olmak içindir. Tabiidir ki, Mekke harem-i şerifinde Ka'beyi, bir câmi' dâhilinde mihrâbı karşısında gören bir müslüman, bu kıble teharrisi sevâbını bulamaz. Kendisinin değil, başkasının keşfi ile ba'zı hakikate muttali' olan kimse de «gâibe imân» derecesinden mahrum kalır.

Hazret-i Mevlânâ, bundan sonra Dünyâ işleriyle Âhiret umûrunun birbirine benzemediğini, hattâ temâmiyle aksi bulunduğunu beyân için buyuruyor ki :

3625

مدتی معکوس باشد کارها

شحنه‌را دزد آورد بر دارها

Muddetî mâ'kûs bâşed kârhâ,
Şahnerâ duzd âvered ber dârhâ.

«**Bir müddet işler aksine gider ve hırsız subaşıyı dâra çeker.**»

Şihne : Zâbıta me'muru demektir. Dünyâda polis ve jandarmalar; hırsızları, kâtilleri asmaya götürürler. Öbür tarafta ise ba'zan kaziyye beraks olur, meselâ haksız yere asılmış bir adam, kendisini i'dâm etmiş olanı dâra çeker.

3626

تا که بس سلطان عالی همتی

بندهٔ بندهٔ خود آید مدتی

Tâ ki bes sultân âlî himmetî,
Bende-i bende hod âyed muddetî.

«**Himmeti âli bir çok hükümdâr, Dünyâdaki kölesinin orada bendesi olur.**»

---

(128) Sûret Bakara : 115

Meselâ ashâb-ı kirâmın büyüklerinden Bilâl-i Habeşi (Radiyallâhü anh), Kureyş'in eşrâfından (Ümeyye bin Halef)in kölesi idi. Müsluman olduğu için efendisi tarafından ezâ ve işkence edilirdi. Sonra Hazret-i Ebû Bekr (Radiyallâhü anh) onu satın aldı ve âzâd etti. Ümeyye ise Bedr muhârebesinde muşrık olarak öldürüldü, cesedi orada kazılmış bir çukura atıldı. Şu hâl, onun Dunyâdaki mücâzâtı. Öbür taraftaki cezâsını Allah bilir. Bu misâldeki Ümeyye; Kureyş'in ileri gelenlerinden idi, Bilâl Hazretleri ise onun kölesi idi. Fakat o köle hakikatte bir sultân idi ki, Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) gibi pek büyük bir sehâbi : «Ebû Bekr seyyidimizdir. Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» buyurmuştur.

Işte Hazret-i Mevlânânın buyurduğu sultân ile kölenin bir misâli. Yine Cenâb-ı Pir, gâibâne ibâdâtın makbûl-i İlâhî olduğunu beyân için diyor ki :

3627

بندگی در غیب آید خوب و کش

حفظ غیب آمد در استعباد خوش

Bendekî der ğâyb âyed hûb-u-keş,
Hıfz-ı ğayb âmed der isti'bad hueş.

«Gâibâne ibâdet güzel ve lâtîftir. İsti'bâd yânî ibâdette gaybı muhâfaza etmek hoştur.»

Farzedelim ki, bir efendinin bir kölesi var. Köle, efendisinin karşısında güzel hizmet ediyor, efendisi bulunmadığı vakit de onun demiş olduklarını yapıyor. Öyle ki, hizmet hususunda efendisini görmemesi ile görmesi müsâvi. Elbet bu nev'î hizmet, yânî ibâdet daha makbuldur. Hattâ bu hâle Hadîste (İhsân) yânî güzel hareket etmek denilmiş ve : **«İhsan denilen hareket, Allahı görüyormuş gibi ibâdet etmendir, eğer sen onu görmüyorsan o seni görür.»** diye ta'rif buyurulmuştur.

3628

کوکه مدح شاه گوید پیش او

تا که در غیبت بود او شرم رو

Kôki medh-î şâh gôyed pîş-ı û,
Tâ ki der ğitbey buved ô şerm rû.

«Şâh'ın karşısında onu medheyleyen nerde, gıyâbında ondan utanan ve ta'zimide bulunan nerde?»

Yâni, biri var ki, pâdişâhın huzûrunda bulunuyor ve onu görüp yüzüne karşı medh ü senâ ediyor. Biri de var ki, şâhın huzurunda değil, onu görmediği halde onu görüyormuş gibi ondan çekiniyor ve emrine muhâlefetten hayâ ediyor. Elbette ikincisinin saygısı daha ziyâde makbûl olur. Bir misâl daha :

3629

قلعه‌داری کز کنار مملکت
دور از سلطان و سایهٔ سلطنت

Kal'adârî kez kenâr-î memleket,
Dûr ez sultân-û-sâyê saltanat.

«Memleketin bir ucundaki bir kal'anın muhâfızı, pâdişahtan ve onun yakınlığı gölgesinden uzak bulunduğu halde.»

3630

پاس دارد قلعه‌را از دشمنان
قلعه نفروشد بمال بی کران

Pâsdâred kal'arâ ez duşmenan,
Kal'a nefrûşed bemâl-î bi keran.

«Kal'ayı düşmanlara karşı müdâfaa ve muhâfaza eder. Hadsiz, hisabsız mal mukâbilinde kal'ayı onlara satmaz.»

3631

پیش شه او به بود از دیگران
که بخدمت حاضرند و جانفشان

Piş-ı şeh ô bih buved ez dîgeran,
Ki behidmet hâzırend-û-can-feşan.

«Pâdişâhın indinde o, uzaktaki muhâfız, huzurda bulunanlardan daha iyidir. Çünkü hürmeti gâibâne ve canla başla, hizmeti sâdıkânedir.»

پس بغیبت نیم ذره حفظ کار
به که اندر حاضری زان صد هزار

Pes beğiybet nîm-ı zerrê hıfz-ı kar,
Bih ki ender hâzirî zan sad hezar.

«O hâlde gâibâne olarak bir değil, yarım zerre kadar bir ameli muhâfaza etmek, huzurda bulunanların amellerinden yüz bin derece iyidir.»

Müfessir Kâdî Beyzâvî (Rahimehullâh), Kibâr-ı ashâbdan Abdullah bin Mes'ûd (Radiyallâhü anh)in bir sözünü naklediyor. İbn-i Mes'ûd hazretleri demiş ki: «Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin mu'cizâtını görenlerin bir kısmı îmâna geldi. Îmâna gelenler de gördükleri mu'cizeler üzerine geldiler. Onu ve mu'cizâtını görmeden mü'min olanların îmânları daha kuvvetlidir.»

İbn-i Mes'ûdun ifâdesi gibi Hâlid bin Velîd (Radiyallâhü anh) de beyânâtta bulunmuştu. Hicretin 13. senesinde Sûriyede (Yermük) mevkiinde Rumların muazzam bir ordusiyle harb edilmişti. Hâlid bin Velîd İslâm ordusunun serdârı bulunuyordu. Düşman kumandanlarından (General Corci) isminde biri, serdâr ile görüşmek istedi. Konuştular. Corci:

— Şimdi biri müslüman olsa sizin derecenize varabilir mi? diye sordu. Hâlid de:

— Geçer bile. Çünkü biz peygamberi ve mu'cizelerini gördük de öyle imân ettik. Onu görmeden inanacak olanların îmânı şüphesiz bizden kuvvetlidir, cevâbını verdi. Bunun üzerine Corci îmâna geldi ve Hâlidin maiyyetinde Rumlarla harb ederek şehid oldu. (Rahmetullâhi aleyh)

Elhamdulillâh biz de gâibe îmân edenlerdeniz. Fakat yanlış anlaşılmasın. Hâşâ ashâb-ı kirâmdan efdaliz; demek istemiyorum. Resûlullah Efendimizi görmek ve huzurunda müslüman olup sözlerini dinlemek öyle bir şeref ve seâdettir ki, o şeref ve seâdet bizde değil, mukarreb meleklerde bile yoktur. Fakat ashâb arasında da derece farkı vardır. Müdekkik ve muhakkik bir âlim olan Cevdet Paşa merhûm (Kısas-ı Enbiyâsı)nda der ki:

«Ashâb-ı Kirâm üç sınıftır: Biri; Muhâcirîn, yânî fetihten evvel hicret edenlerdir. Diğeri: Ensâr, yânî muhâcirîne muâvenet ve dîn-i İslâma nusret eyleyen ehl-i Medînedir. Üçüncü sınıfı: Diğer ashâb-ı Kirâmdır. Ebû Süfyân ve oğulları gibi Mekkenin fethinden sonra Medîne-i Münevvereye nakl-i hâne edenler bu sınıfa (yânî muhâcirî ve ensârın gayrı olan sınıfa) dâhil olup muhâcirînden ma'dûd değillerdir. Muhâcirînin en sonu Resûlullahın amcası Hazret-i Abbastır.

Mekkenin fethinden sonra yeni müslüman olup henüz kalblerinde

imânları kuvvet bulmamış olanlara (müellefetül-kulûb) denilir. Resûl-i Ekrem onlara emvâl-i ganâimden (Huneyn gazâsında iğtinâm edilmiş mallardan) ziyâdece hisse verdi. Şöyle ki: (Ebû Sufyân) ve oğulları (Zeyd bin Ebî Sûfyân) ve (Muâviye bin Ebî Sufyân) ve (Huveytıb bin Abdil'uzza) ve Ebû Cehlin oğlu (İkrime) ve birâderi (Hâris bin Hişâm) ve (Süheyl bin Amr) gibi birinci derecede eşrâf-ı Kureyşten olan müellefetül-kulûba yüzer deve ve birer mikdâr gümüş ve ikinci derecede olan müellefetül-kulûba kırkar deve ve ona göre birer mikdâr gümüş verdi.

Ensâra emvâl-i ganâimden sâirlere verildiği kadar hisse verilmediğinden ba'zılarının canları sıkılıp beynlerinde söylenmişler.

Fahr-i Âlem Hazretleri, onları huzûr-ı seâdetine çağırdı. **«Ben bir takım zaîfül-i'tikâd olan yeni müslümanların celb ve te'lif-i kulûbu için emvâl-i ganâimden onlara ziyâdece hisse verdim. Onlar malı alıp memleketlerine gidecekler, siz de Resûlullâhı alıp kendi diyârınıza götürmeye râzi değil misiniz?»** diye buyurdu. Cümlesi râziyiz ve hoşnuduz dediler ve bu iltifât-ı Peygamberiden memnûn ve müteşekkir olarak ağlaştılar. Fahr-i Âlem Hazretleri dahî ellerini kaldırıp hâsseten ensâra ve onların evlâd ve ahfâdına hayr ile düâ etti.

Hazret-i Mevlânâ yine îmân-ı bilgayb'a dâir diyor ki:

3633

طاعت و ایمان کنون محمود شد
بعد مرگ اندر عیان مردود شد

Tâat-û-îman kunun mahmûd şud.
Ba'd-ı merg ender ayan merdûd şud.

«İmân etmek ve tâatte bulunmak şimdi, yâni hayatta iken makbuldür. Ölümden sonra ve hakikatin görülmesini mütecâkip merduddur.»

İşte imân-ı ye'sin makbul olmaması bundandır. Ma'lum ya, Ömrünü küfr ve inkâr ile geçirip son nefeste îmân ve tasdik etmeye **(imân-ı ye's)** ta'bir ederler ve o imân makbûl değildir, derler. Çünkü hâlet-i nez'de bulunan bir insan melekleri ve gayb âlemini görür. Onları gördükten sonra îmân etmenin de kıymeti kalmaz.

3634

چونکه غیب و غائبی روپوش به

پس دهان بربند و لب خاموش به

Çunki ğayb-û-gâibî rûpûş bih,
Pes dehan berbend-u-lebhâmûş bih.

«Mâdem ki, gayb ve gâibin örtülü olması evlâdır, o hâlde ağzını kapa, dudakların sâkit olsun.»

3635

ای برادر دست وادار از سخن

خود خدا پیدا کند علم لدن

Ey bırâder dêst vâdâr ez suhun,
Hod Hudâ peydâ kuned ilm-î ledun.

«Ey kardeş; sözden el çek. İlm-i ledünnü hakîkaten Allah izhar eder.»

Bu iki beyt, lisân-ı Peygamberîden Hazret-i Zeyd'e hitâbdır ve hakâyık söylemekten kendisini sükûta da'vettir.

İlm-i ledünnî: İlâhî bir ilimdir ki, okumakla elde edilmez. Allah tarafından ba'zı sevgili kullarına ihsân olunur. Nitekim Hızır Aleyhisselâm hakkında: (Ve allemnâhü minledünnâ ilmâ). Yânî: **«O'na kendimizden bir ilmi öğrettik»** buyurulmuştu.

Câmiussağîrde Hazret-i Ali (Kerremallahü veche) tarafından şu Hadis-i Şerîf rivâyet ediliyor: «İlm-i bâtın, Allahü Teâlânın esrârından bir sır ve hikmetlerinden bir takım hikmetlerdir ki, o ilmi kullarından dilediklerinin kalblerine ilhâm eder.»

3636

پس بود خورشیدرا رویش گواه

ای شیٔ اعظم الشاهد الله

Bes buved hurşîdrâ rûyeş guvâh,
Eyyu şey'in â'zemuş-şâhid? İlâh!.

«Güneşin yüzü, güneşe şâhid, yeter. Bunun gibi en büyük şâhid nedir? Allahtır.»

Ma'lumdur ki, bir da'vânın sâbit olabilmesi için şâhid lâzımdır. Fakat meydanda olan bir şey için şâhid aranmaz. Meselâ Güneş, fezâda parlayıp dururken Güneşi gören var mı? diye sorulmaz. Çünkü onun ziyâsı, onun varlığına şâhiddir. Bunun gibi (Nûrüssemâvâtı vel'ard) olan Allahın vücûduna onun mahlûkât ve masnûâtı şâhiddir. Kendisinin bir şey bildirmesi ise şehâdet ve ihbârâtın en doğrusudur. İlm-i Rabbâni de, o İlâhi şehâdetler cümlesindendir. Nitekim Zeyd bin Hârise'nin min indillâh mülhem olarak söylediği sözler, taraf-ı Risâletten tasdik buyurulmuştu. Cenâb-ı Pir Efendimiz bu beyt ile (Sûre-i En'âm) daki iki Âyete işâret etmiştir :

Kureyş müşrikleri, esdakülenbiyâ Aleyhi Ve Alihi Ekmelüttehâyâ Efendimize : «Yâ Muhammed; senin peygamberliğini tasdik eden kimse göremiyoruz. Yahûdi hahamlariyle hıristiyan papazlarına : Kitablarınızda böyle bir peygamber geleceğine dâir bir işâret gördünüz mü? diye sorduk, inkâr ettiler. O hâlde senin nübüvvetine ve kitabının hakkâniyyetine kim şehâdet edecek?» dediler. Vahy nâzil oldu ki :

قُلْ اَىُّ شَىْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ وَاُوحِىَ اِلَىَّ هٰذَا
الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

Yâni : **«Habibim; onlara : Şehâdet i'tibâriyle en büyük şey nedir, en doğru şâhid kimdir? diye sor. Sonra o en büyük ve en doğru şâhid Allahtır ki, benimle sizin aranızda şâhiddir ve bana bu Kur'ân, onun ahkâmiyle sizi korkutmak için** (yâni Allaha imân etmediğiniz takdirde cehenneme gireceğinizi anlatmak için) **Allah tarafından vahyolunmuştur. Hem yalnız sizi değil, Kur'ânın vâsıl olduğu herkesi korkutmak için[129].»**

Ukalâdan geçinen ve gûyâ bîtaraf ve insaflı görünen ba'zıları Hazret-i Muhammed Sallallâhü Aleyhi Vesellemin peygamber olmakla berâber yalnız Arab kavmine gönderilmiş olduğunu söylemişlerdir. Halbuki şu Âyet Zât-i Akdes-i Risâletin, onların vehmi gibi yalnız Arab peygamberi değil, bütün âlemlere meb'ûs ve Kur'ân nâmiyle İlâhi bir kitab, İslâm ismiyle bir din bulunduğunu işiden her ferd için Nebiyy-i Mürsel olduğuna delâlet etmektedir.

---

(129) Sûre-i En'âm : 19

نَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً
أُخْرَىٰ قُل لَّا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ

Yâni : «Siz, Allahtan başka İlâhlar da var! diye şehâdet mi ediyorsunuz? Habibim de ki: Böyle olduğuna ben kat'iyyen şehâdet etmem. Yine de ki: O Zât-i Ecell ü A'lâ hakikaten Ma'bûd-i yegânedir, birdir, şeriki ve naziri yoktur ve ben elbette ve mutlak sûrette sizin putları O'na şerik koşmaktan beriyim[130].»

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ
خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

Yânî : «Kendilerine Tevrat ve İncil kitabını vermiş olduğumuz yahûd ve nasârâ tâifelerinin hahamları ve papazları, Tevratta ve İncilde zikredilmiş olduğundan, hâtimülenbiyâyı oğullarını tanıdıkları gibi pek iyi tanırlar. Nebiy-yi âhır zamânı tasdik etmemekle kendilerini zarara sokmuş olan müşrikler ve ehl-i kitab olan gayr-i müslimler, işte onlar, iman etmezler[131].»

Cenâb-ı Pir, bu Âyete işâret ettikten sonra yalnız Allahın şehâdeti kâfidir, enbiyâ ve evliyânın şehâdetine lüzum yoktur gibi bir ma'nâ anlaşılması ihtimâline binâen diyor ki :

3637

نى بگويم چون قرين شد در بيان
هم خدا و هم ملك هم عالمان

Nî bıgôyem çun karin şud der beyan,
Hem Hudâ-vû-hem melek hem âliman.

«Hayır... öyle demiyorum. Kur'ân-ı Kerimde Allahın şehâdetine meleklerin ve âlimlerin şehâdeti karin olmuştur.»

(130) Sûrei En'am : 19.
(131) Sûrei En'am : 20.

يشهد الله و الملك و اهل العلوم
انه لا رب الا من يدوم

Yeşhedullâhu vel-meleku ve ehlul'ulûm,
İnnehu lâ rabbe illâ men yedum.

«Ezelî ve ebedî kâim ve dâim olan Allahtan başka Rabb-i hakikî yoktur diye Allah, melekler ve ilm ü adl sâhibleri şehâdet ederler.»

Cenâb-ı Pir bu beytlerle de (Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir Âyete telmih eylemiştir: Tefsirde deniliyor ki, Medineye Şam hahamlarından iki kişi gelmiş ve Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize: Kelâm-ı İlâhîde en büyük şehâdet nedir? diye sormuştu. O münâsebetle bu Âyet-i Kerîme nâzil oldu:

شَهِدَ اللّٰهُ
اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَٓائِماً بِالْقِسْطِ
لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Yânî: **«Kendisinden başka hakikî bir Ma'bud olmayan Allah şehâdet eder; melekler de, âdil ve sâdık olan âlimler de şehâdet eder ki, her şeye galib ve her şeye temâmiyle vâkıf olan Allahdan gayri Ma'bûd-i hakikî yoktur[132].»**

İşte bu Âyet-i Celilede meleklerin ve ulemânın şehâdetleri, Allahın şehâdetine karîn kılınmış, Allahın birliğini onların da pek doğru olarak bildikleri bildirilmiştir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, şehâdet-i İlâhiyye üzerine melâike ve ulemânın şehâdetinden bahsedilmesi hikmetinin beyânına şuru' ederek diyor ki:

(132) Sûre-i Âl-i İmran: 18

3639

چون گواهى داد حق كه بود ملك
تا شود اندر گواهى مشترك

Çun guvâhî dâd Hak ki bud melek,
Tâ şeved ender guvâhî muşterek.

«Allah şehâdet edince melek kim oluyor ki, onunla şehâdette müşterek olsun.»

3640

زانكه شعشاع و حضور آفتاب
بر نتابد چشم و دلهاى خراب

Z'anki şâ'şâ-û-huzûr-î âfitab,
Ber netâbed çeşm-u-dılhây-î harab.

«Çünkü güneşin karşısında durmaya ve onun şuââtına bakmaya harab gözler ve gönüller tehammül edemez.»

Hattâ o Bakâ Güneşinin tulû'una ve inkişâfına maddî ve fâni olan hiç bir vücud mukâvemet gösteremez. Tecellî vukûunda Tûr dağının parçalanışı gibi müzmahil olur. Onun için rûhâni ve nûrânî olmakla beraber yine mahlûk bulunan meleklerin şehâdeti ve onlardan emr-i İlâhî tebelluğuna muktedir bulunan zevât-ı kirâma, yâni enbiyâ-yı ızâm Aleyhimussalâtü Vesselâma tebliğ-i ahkâma vesâtet etmeleri lâzımdır. İşte meleklerin şehâdeti İlâhiyyeye iştirâki bu cihettendir. Onlardan Vahdâniyyet-i Rabbâniyyeyi telekkî etmeyen enbiyânın insanlara tebliğ etmeleri ve o insanlar içinde ilm ve irfân ile mütemâyiz bulunan ulemânın da bizim gibilere Allahın varlığını ve birliğini anlatmak üzere şehâdette bulunmaları da bundan dolayıdır.

Bir orduda bölüklere, hattâ takımlara varıncaya kadar ta'mim edilen bir emir hakikatte ordu kumandanı tarafından verilir. Fakat kolordu, tümen, alay, tabur, bölük ve takım kumandanları tarafından tebliğ edilir ve bu tebliğde maiyyet kumandanları, ordu kumandaniyle müşterek bulunur.

3641

چون خفاشی کو تف خورشیدرا
بر نتابد بگسلد امیدرا

Çun hufâşî k'ô tef-î hurşîdrâ,
Ber netâbed bugseled ummîdrâ.

«Güneşe bakmayan yarasa gibi, zulmet tabîatli olanlar da kâbiliyyetsizlikleri dolayısiyle o güneşten ümidlerini keserler.»

3642

پس ملائکرا چو ماهم یار دان
جلوه‌گر خورشیدرا بر آسمان

Pes melâikrâ çu mâhem yâr dân,
Cilveger hurşîdrâ ber âsmân.

«O hâlde melekleri, semâda cilve eden o hurşîd-i hakikate bizim gibi yâr bil.»

Burada güneşle Cenâb-ı Hak, onun yâr ve hâdimi olanlarla melekler murâd edilmiştir. Hazret-i Pîrin «Bizim gibi» buyurması, melekler Allahın semâvî hâdimi oldukları gibi biz de arzî hâdimleri ve yâriyiz. Hakkın o emir ve ahkâmını yerdeki kullarına tebliğ etmek hizmetinde bulunuruz demektir.

3643

کین ضیا ما ز آفتابی یافتیم
چون خلیفه بر ضعیفان تافتیم

K'in ziyâ mâ zıâfitâbî yâftim,
Çun halîfe ber zaîfan tâftim.

«Zira biz bu ziyâyı hakikat güneşinden bulduk ve zayıflara karşı halifetullah gibi parladık.»

چون مه نو یا سه روزه یا که بدر
هر ملك دارد کمال و نور و قدر

Çun meh-î nev yâ se rûzê yâki bedr,
Her melek dâred kemâl-û-nûr-u-kadr.

«Yeni doğmuş veyâ üç günlük hilâl veyâhud tam bedr hâlindeki kamerin aydınlığı gibi her meleğin derece derece kemâli, nûru ve kadri vardır.»

Melekler, mahlûkâtın ulvîsi ve semâvâtın sekenesi olmakla berâber hepsinin derecesi bir değildir. Ulviyyetleri, Hakka tekarrübleri nisbetindedir. Bu tekarrüb ve tenevvür, kiminde yeni doğmuş, kiminde iki üç gecelik hilâlin zayıf parıltısı gibidir. Ba'zılarında ise bedr-i tam nûrâniyyeti gibi bulunur. Yânî ba'zısı kâmil, ba'zısı mükemmel, ba'zısı ekmeldir. Nitekim nev'i beşer de böyledir. Onların da ma'nevi dereceleri farklıdır.

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ أَتْقَيكُمْ

Âyeti muktezâsınca insanların İnd-i İlâhîde en kerîmi, en ziyâde müttekî olanıdır. Böyle bir insân-ı ekmel, meleklere bile tekaddüm ve tefaddul eder. Zâten mü'minlerin avâmı melâikenin avâmından, havâssı ise meleklerin havâssından efdaldir.

Meleklerin büyüklerinden olup vahy tebliğine me'mur bulunan Cebrâil Aleyhisselâm, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize beşer şeklinde ve ekseriyâ ashâbdan (Dıhyetülkelbî) sûretinde görünür, o sûretle vahy getirirdi. Cenâb-ı Peygamber, onu hilkat melekesiyle iki def'a görmüş, beşeriyyet gözü o müşâhedeye tehammül edemiyeceği için kendisinden geçmişti. Cenâb-ı Mevlânâ Mesnevîde bundan bahsederken : «Hazret-i Muhammed Aleyhissalavâtülehad, o azîm kanadını açacak ve Hilâfet-i Hassa-ı İlâhiyye azametini izhâr edecek olsaydı Cebrâil, ebediyyete kadar bîhûş kalırdı.» der.

Evet. Şüphe yok ki, böyle olurdu. Mi'râc gecesinde Habîb-i İlâhiye teşrifatçılık eden Cibrîl-i emîn, makamı bulunan sidretül-müntehâya gelince : «Parmak ucu kadar ileri yaklaşsam yanarım» diye durmuş, ekmel-i mahlûkât Aleyhi Efdalüssalavâtü Vetteslimât Efendimiz ise bilâ

(133) Sûrei Hücurat : 13.

ihtirâz ilerlemiş gitmişti. Çünkü onda olan aşk ve ma'şûkiyyet cezbesi Cebrâilde yoktu.

Aşk bir rehber ki peygamber olup peyrevi,
Terkeder Cibrîli, sidre, müntehâ nedir bilmez.
Levdenevtü lahtektu der iken rûhülâlemîn,
İhtirâz-ı râh-ı aşkı Mustafâ bilmez nedir.

Hazret-i Hüdâvendigâr, meleklerin sıfatı ve Hakka olan kurbiyyeti bahsine devamla diyor ki :

3645

ز اجنحهٔ نور ثلاثه او رباع
بر مراتب هر ملك دارد شعاع

Zi ecnîha nûr selâsê ev rubâ',
Ber merâtıb her melek dâred şuâ'.

«Üçer, dörder kanad nûrundan her melek, mertebesine göre şuâı hâizdir.»

(Sûre-i Fâtır)ın ibtidâsında buyurulmuştur ki :

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ جَاعِلِ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا أُو۟لِىٓ أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۚ يَزِيدُ فِى ٱلْخَلْقِ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ

Yâni : **«Hamd ü senâ gökleri ve yeri yaradan Allaha mahsustur. O Allah, melekleri peygamberlere vahy, evliyâya, ilhâm, mü'minlere rû-yâ-yı sâdıka tebliğine me'mur kılmış. O melekleri ikişer, üçer, dörder kanadlı yaratmıştır, yaradışta dilediği kadar da artırır. O Allah her şeyi yapmaya kâdirdir[134].»**

Bu kanadlara türlü türlü ma'nâlar vermişlerdir. Ba'zılarınca kuvvet mefhûmundadır. Cebrâil Aleyhisselâm, kavm-i Lûtun kasabalarını ka-

(134) Sûre-i Fatır : 1.

nadiyle kaldırmış, tepetaklak zemine atmıştır. Ma'nevî mertebe yüksekliği ve Cenâb-ı Hakka yakınlık diye de te'vil olunmuştur. Ma'mâfih kanadların müntehâsı dörttür, daha fazla yoktur zannolunmasın. Cebrâil Aleyhisselâmın altı yüz kanadı olduğu, yânî o nisbette Allaha mukarreb bulunduğu Hadîs-i Şerifte beyân buyurulmuştur. (Yezîdüfilhalkı mayesâ) Nazm-ı Celîli de bunu te'yid eder. Hazret-i Mevlânâ melek kanadlarını anlatmak için buyuruyor ki: O kanadlar:

3646

همچو پرهای عقول انسیان

که بسی فرقست شان اندر میان

Hemçu perhây-î ukûl-î insiyan,
Ki besî ferkâstşan ender miyan.

«İnsanların akıl kanadları gibidir ki, aralarında çok fark vardır.»

Allah, meleklere kanad verdiği gibi insanlara da akıl ihsân eylemiştir. Meleklerin kanadı ikiden başlayıp ilâmâşâallah çoğaldığı gibi insanların akılları da idrâk i'tibâriyle böyledir. Ba'zı akıllar; yemekten, içmekten yatıp uyumaktan başka bir şeye ermez. İşte o iki kanadlı bir akıldır. Ba'zıları da ilim, irfân, keşf, i'tirâ fezâlarında uçar. Onlar da binihâye kanadlı akıllardır. İşte bunları tefekkür ve melek kanadlarını tasavvur eyle.

3647*

پس قرین هر بشر در نیك و بد

آن ملك باشد که مانندش بود

Pes karîn-î her beşer der nîk-u-bed,
An melek bâşed ki mânendeş buved.

«O hâlde iyi, kötü her hususta insanın karîni kendi gibi bir melek olur.»

Avamdan bulunan bir insana melâikenin avâmından, havâstan olan insana da meleklerin havâssından yoldaş olur ve yoldaşının anlayacağı ve kendisinin anlatabileceği derecede telkinâtta bulunur.

3648

چشم اعمش چونکه نوررا بر نتافت
اختر اورا شمع شد تا ره بیافت

Çeşm-ı â'meş çunki hodrâ ber netaft,
Ahter ôrâ şêm' şud tâ reh biyaft.

«Gözü zayıf olan, güneşin ziyâsına tehammül edemediği için yıldızlar, ona mum yerine geçer, o da o mum aydınlığı ile yoluna gider.»

«HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESSELLEM'İN ZEYDE: BU SIRRI BUNDAN DAHA AÇIK SÖYLEME VE MÜTABEATA RİAYET ET, BUYURMASI»

3649

گفت پیغمبر که اصحابی نجوم
رهروانرا شمع و شیطانرا رجوم

Goft peyğamber ki ashâbi nucum,
Rehrevanrâ şem'-u-şeytanrâ rucum.

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Eshâbım, yıldızlar gibidir. Yolculara mum, şeytanlara recm vazifesini görürler.»

«Sohbetimde bulunanlar yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyet bulur, doğru yola çıkarsınız» Hadîsine işârettir.

Eskiden denizlerde ve çöllerde geceleri yıldızlara bakmak sûretiyle yola gidilirdi. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bu âdete telmihan Huzûr-i Seniyyelerinde bulunan ve sohbet-i kudsiyyelerinden feyz alan kibâr eshâbını yol göstermek hususunda yıldızlara benzetiyor.

Evet. Eshâb-ı Kirâm (Radiyallâhü anhüm) velîni'met-i İslâmdır. Kur'ân ve din onlar vâsıtasiyle bize intikâl etmiştir. Hazret-i Ebû Bekr (Radiyallâhü anh) Âyât-ı Kur'âni cem'ettirmeseydi, o da Tevrat ve İncil gibi, yâ bin türlü tahrifâta uğrar, yâhud büsbütün unutulur giderdi. Cenâb-ı Hakkın :

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

Yâni : **«Kur'ânı hakikaten biz inzâl eyledik, onu mutlaka ve elbette muhâfaza edecek olan da yine biziz[135]»** va'd-i sübhânisinin zuhûra gelmesinde Sıddîk-i Ekber Hazretlerinin himmeti bir vâsıta olmuştur. Kezâ Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) Kur'ânın kelimâtını Kureyş lehçesine göre yazdırıp da etrâfa göndermeseydi, şimdiki kırâat ittifâkı husûle gelmezdi. Arab kavminin her kabilesi onu başka türlü okurdu. Kur'ânı ve onun maksûdu olan tevhîde îmân eylemeyi etrâfa neşreden sehâbe-i kirâmın Kelâmullah'a hizmetleri kadar Resûlullah Hadîslerinin nakl ve rivâyetlerinde de himmetleri oldu. Kâlen Hazret-i Peygamberin sünnetini haber verdikleri gibi hâlen de onun güzîde hilkatini ve hakpesend sîretini gösterdiler. Dîn ve îmân yolunda birer kılavuz oldular. Gerek cin, gerek insan şeytanlarını taşlamaktan ve onların idlâline mâni' olmaktan geri durmadılar. Hattâ bu hususta hayatlarının tehlikede olmasına ehemmiyet vermediler. Meselâ Ebû Zerr-i Gıfârî (Radiyallâhü anh) gerek Şamda, gerek Medînede Emevîleri tenkid etmekten çekinmedi. Sürgüne gitmeyi bâtıla karşı sukût etmeye tercih etti. Meselâ Abdurrahmân bin Ebî Bekr, Muâviye bin Ebî Süfyânı alenen tekzibe cesâret gösterdi. Çünkü o te'sis eylediği saltanatı oğlu Yezide bırakmak, onu veliahd yapmak, halkı ona bîat ettirmek istiyordu. Yezid ise fâsık, fâcır ve sarhoş bir herifti. Hilâfet makamına değil, saltanata bile kat'iyyen lâyık değildi. Bunun için Mekke ve Medine ehâlisi, Yezidin veliahd olmasını kabul etmediler. Muâviye Medineye geldi. Mescid-i Şerifte minberi seâdete çıktı. O mübârek makamda ayyâş ve sefih oğlunun fezâilinden bahseyledi. İşte bu fazîletleri dolayısiyle ben onu veliahd yapıyorum. Benim yaptığımı Ebû Bekr ile Ömer de yapmıştı. Demek ki, veliahd ta'yini Ebû Bekr ile Ömerin sünnetidir dedi.

Cemâat arasında bulunan Abdurrahmân bin Ebî Bekr ayağa kalktı ve : Senin bu yaptığın iş Ebû Bekr ile Ömer'in değil, Hirakl ile Kayserin sünnetidir. Çünkü oğullarını veliahd yapan onlardır, diyerek Sıddîk ve Fârûk Hazarâtına edilen bir isnâdı reddeyledi. İşte eshâb-ı kirâmın kibârı böyle hak sözlü ve doğru özlü zevât idiler. Radiyallâhü anhüm. Sözü daha ziyâde uzatmıyalım. Bahse dönelim :

(135) Sûrei Hicr : 9.

3650

هر کسی را گر بدی آن چشم و زور

کو گرفتی ز افتاب چرخ نور

Her kesirâ ger budi an çeşm-u-zor,
K'ô girifti z'âfitâb-î çârh nur.

«Eğer herkesin gözünde, doğrudan doğruya güneşten ziyâ alacak kadar kudret ve kâbiliyyet bulunsaydı.»

3651

کی ستاره حاجتستی ای ذلیل

کی بدی بر نور خورشید او دلیل

Key sitârê hâcetestî ey zelil,
Key budî ber nûr-ı hurşid ô delil.

«Ey zelîl kimse; yıldızlara ne hâcet kalırdı ve yıldızlar güneşin ziyâsına nasıl delil olabilirdi?»

Biraz evvel Cenâb-ı Hak güneşe, Hazret-i Peygamber aya, diğer münevver büyükler de yıldızlara benzetilmek sûretiyle bahs, tenvir edilmek istenmişti. Burada da buyuruluyor ki, herkes doğrudan doğruya güneşten, yânî Allahtan istinâre edemez. Onun için kamerin nûruna, yânî peygamberin tebliğâtına ve yıldızların şuâına, yânî eshâbın, ulemânın, urefânın, rivâyetine irşâdına ve içtihâdına muhtaçdır. Eğer bu ihtiyaç olmasaydı o vâsıtalara lüzum kalmaz ve onlar Güneşe, yânî Allaha delil olmazdı.

3652

ماه می گوید بخاک و ابر و فی

من بشر بودم ولی یوحی الی

Mâh migôyed behâk-û-ebr-u-fey,
Men beşer bûdem velî yûhî ileyy.

«Ay, toprağa, buluta ve gölgeye der ki: Ben insanım, fakat bana vahy gelir.»

Burada aydan murad: Söylenildiği üzere Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizdir. Topraktan maksad: Arzî olan ve

kesâfetten kurtulmamış bulunan insanlardır. Bulut ve gölge ise Allahü a'lem semâvi olan mahlûkattır. İşte Efdalülenbiyâ Aleyhi Ekmelüttehâya Hazretleri bu sayılanların hepsine : **«Ben insanım, fakat bana vahy gelir»** der. Bunu da yine Allahın emriyle söyler. Nitekim (Sûre-i Kehf)in sonunda şöyle buyurulmuştur :

قُلْ إِنَّمَا أَنَا

بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا

لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni : **«Habibim, de ki : Hakikaten ben de sûret ve tabîat i'tibâriyle insânım. Yaradılış ve beşeri ihtiyaçlar bakımından sizden bir farkım yoktur. Şu kadar var ki, bana vahy gelir. Sizin ma'bûdunuz, şeksiz ve şüphesiz ma'bûd-i yegâne olan Allahtır. İmdi her kim Rabbine mülâkâtı umarsa iyi amellerde bulunsun, ve ma'bûduna ettiği ibâdetine bir kimseyi şerik koşmasın[136].»** Yâni, putlara secde etmesin ve halka gösteriş olmak için mürâilikte bulunmasın.

Riyâkârâne ibâdet etmek, yâni, bana sofu desinler diye tâât ü hesenâtta bulunmanın şirk-i hafî olduğu, puta, resme, ateşe, güneşe ve sâireye tapmaktan farklı bulunmadığı bu Âyet-i Kerimeden istinbât olunmuştur. Yine o kamer-i enver, yânî Zât-i Akdes-i Risâlet lisânından buyuruluyor ki :

3653

ظلمتی دارم بنسبت با شموس

نور دارم بهر ظلمات نفوس

Zulmetî dârem benisbet bâ şumus,
Nûr dârem behr-ı zulmât-î nufus.

«Güneşlere nisbetle bende zulmet bulunmakla beraber nefslerin zulumâtını tenvir edecek nûrum vardır.»

Şârih Ankaravî, buradaki şümustan maksad : Melâike-i Mukarrebîn olur ki, onlar sırf nurdur ve enbiyâ aleyhimesselâmın onlara nisbetle zulmet-i cesedânîsi vardır.» diyor.

---

(136) Sûrei Kehf : 110.

Âyet-i Kerimede de beyân buyurulduğu veçhile gerek enbiyâ, gerek Ekmelülenbiyâ Aleyhimüssalâtü Vesselâm hazeratı da birer insandır. Fakat : **«Muhammed de insandır amma her insan gibi değil, belki o taşlar arasında yakut gibidir.»** beyt-i meâlince hâtemünnebiyyîn ve sâir enbiyâ ve mürselînin aslı toprak olduğundan tabiat i'tibâriyle kendilerinde bir kesâfet-i beşeriyye vardır ki, o kesâfet meleklerde yoktur. Fakat yine hâkî nijâd ve merd-i mürâd olan enbiyâda rûhâniyyet ve ma'neviyyât i'tibâriyle öyle parlak bir letâfet vardır ki, o nûrânî letâfet, melâikenin mukarreblerinde bile yoktur.

Cenâb-ı Mevlânâ şu hâlin sebebini yine lisân-ı Peygamberîden izâh ediyor ve diyor ki :

3654

زان ضعیفم تا تو تابی آوری
که نه مرد آفتاب انوری

Z'an zaîfem tâ tu tâbî âverî,
Kî ne merd-î âfitâb-î enverî.

«Ey insan, sen parlak güneşin ehli olmadığın için tehammül edebilesin diye ben zayıfım.»

Yânî, bende kesâfet ve tabîat-ı beşeriyye bulunması, cinsiyet i'câbınca benden istifâde edebilesin diyedir.

3655

همچو شهد و سرکه باهم بافتم
تا سوی رنج جگر ره یافتم

Hemçu şehd-û-sirke bâhem bâftem,
Tâ suy-î renc-î ciğer reh yâftem.

«Ciğer hastalığı cihetine yol bulabilmek için ben bal ile sirke gibi karışmışım.»

Yânî, bende hem letâfet-i Nebeviyye hem kesâfet-i beşeriyye vardır. Bu hâl, sirke ile balın karışıp sirkengebin olması ve safra illetini iyi etmesi içindir. Safra hastalığına tutulmuş olanlara sirkengebin verilirmiş. Sirkengebin : sirke ile baldan, bir de çörek otundan yapılır bir şurubdur. Şirk ve küfr hastası olanları tedâvi için de peygamberlerin böyle kesâfet ve letâfetten mümtezic bir tabîatı bulunması lâzımdır ki, letâfet-i ci-

hetiyle Allahtan telekki eylediği emirleri, kesâfeti ve cinsiyyeti yardımiyle Allahın kullarına tebliğ edebilsin.

3656

چون ز علت وارهیدی ای رهین
سرکهرا بگذار و میخور انگبین

Çun zı illet vârehîdî ey rehin.
Sirkerâ bugzâr-u-mîhôrengubin.

«Ey hastalığa tutulmuş olan; illetten kurtulunca sirkeyi bırak, balı ye.»

Yâni, doğrudan doğruya letâfet ve mâ'neviyyâttan istifâze edebilecek bir sıhhat sâhibi olunca o vakit peygamberin ve mürşidin kesâfet-i tabîiyyesini bırak, letâfet-i ma'neviyyesine teveccüh eyle.

3657

تخت دل معمور شد پاك از هوا
بروی الرحمن علی العرش استوی

Taht-ı dıl mâ'mûr şud pak ez hevâ,
Bervey "Errahmân alel arş'istevâ".

«Gönül tahtı hevâ ve hevesten temâmiyle temizlenip ma'mur olunca Rahmân ve Rahîm olan İlâh-ı Kerim oraya istivâ eder.»

Sür, çıkar hâtırdan ağyârı tecellî ede Hak,
Pâdişâh konmaz saraya hâne ma'mur olmadan.

(Sûre-i Tâhâ)daki :

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى

Yâni : **«Rahmân olan Allah arşa istivâ eyledi[137].»** Âyet-i Kerimesine işârettir. Bu Âyet; müteşâbihâttan, yâni ma'nâsı kolayca anlaşılmayan âyetlerdendir.

---

(137) Sûrei Taha : 5

İstivâ kelimesi : Karar etmek demek olduğundan bundan (mücessime) denilen bir fırka türemiş ve Allahı hâşâ arşın üstünde oturur bir cisim olarak tehayyül etmiştir.

Ba'zıları : İstivâ, hüküm ve galebe ma'nâsınadır. Âyet-i Kerime : «Allah, arşa hâkim ve galibdir» meâlindedir demişler, ba'zıları ise : İstivâ ma'lûm, keyfiyyeti meçhûl ve imânı farzdır diyerek mânâsını İlm-i İlâhiye havâle etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânânın : Allah kalbe istivâ eder buyurması, oraya tecelli-i Rabbânî vuku' bulur mefhûmundadır.

Anla Errahmân alel'arş istivâ mefhûmunu!
İstivâ-yı feyz-i Hakka arş-ı a'zamdır gönül.

3658

حکم بردل بعد زین بی واسطه
حق کند چون یافت دل این رابطه

Hukm berdıl bâ'de'z-in bî vâsıtâ,
Hak kuned çun yâft dıl in râbitâ.

«Gönül bu râbıtayı bulduktan sonra Cenâb-ı Hak oraya bilâ vâsıta hükmeder.»

3659

این سخن پایان ندارد زید کو
تا دهم پندش که رسوای مجو

İn suhan pâyan nedâred Zeyd kô,
Tâ dıhem pendeş ki rusuâyî mecô.

«Bu sözün sonu yoktur. Zeyd nerede ki, ona ifşâatta bulunma diye nasihat vereyim.»

3660

زیدرا اکنون نیابی کو گریخت
جست از صف نعال و نعل ریخت

Zeydrâ eknûn neyâbi k'ô guriht,
Cest ez saff-î niâl-û-nâ'l riht.

«Şimdi Zeyd'i bulamazsın. Çünkü o kaçtı. Beşeriyyet papuçluğundan sıçrayıp yükseldi ve papucunu düşürdü.»

3661

تو که باشی زید هم خودرا نیافت
همچو اختر که برو خورشید تافت

Tû ki bâşî Zeyd hem hodrâ neyaft,
Hemçu ahter kî berô horşîd taft.

«Sen kim oluyorsun? Zeyd bile kendini bulamaz haldedir. Üzerine güneş vurmuş yıldıza dönmüştür.»

Yâni, güneşin ziyâsına ma'ruz kalan bir yıldız, onun şuâı ile nasıl görünmez olursa Zeyd de tecellî nûriyle o hâle gelmiştir.

3662

نی ازو نقشی بیابی نه نشان
نه کهی یابی براه کهکشان

Nî ez'ô nakşî bıyâbî nê nişan,
Nê kehî yâbî berâh-î kehkeşan.

«Ondan ne bir nakş bulabilirsin ne nişan. Hattâ ne de saman uğrusu yolunda bir saman çöpü.»

Parlak bir gecede gök yüzüne bakacak olursak nûrânî ve epeyce bir hat görürüz. Arablar bu hatta; (micerre), Acemler; (kehkeşân) yâni, saman çeken, Türkler de; (saman uğrusu) demişlerdir. Eski İranlılar ve Türkler; saman taşıyan, yâhud çalan bir adamın çuvalından dökülen samanlarla bu parlak izlerin teşekkül eylemiş olduğunu tehayyül etmişler. Halbuki o yol, yâhud iz, görünen parlaklık, teşekkül etmek üzere bulu-

nan milyonlarca küreden ibâret imiş. Fenciler bunun adına (sehâbiye) diyorlar.

Bu anlaşıldıktan sonra, Hakta fânî ve müstehlek olmuş bulunan Zeyd bin Hârisenin o sırada Zeydliğinden bir şey kalmamış, hepsi tecelli-i İlâhî karşısında mahvolmuş bulunduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ diyor ki : Zeyd yoktu, hem öyle yoktu ki, ne nakşı, ne nişanı kalmıştı, hattâ saman uğrusu yolunda bile bir çöpü mevcud değildi.

3663

شد حواس و ناطقهٔ تابان ما

محو نور دانش سلطان ما

Şud havâss-û-nâtikâ tâbân-ı mâ,
Mahv-ı nûr-î dânı-î sultân-ı mâ.

«Bizim hislerimiz ve parlak nutkumuz, sultanımızın ilmi nûrunda mahvoldu.»

3664

حسها و عقلها شان در درون

موج در موج لدينا محضرون

Hîshâ-vû-aklhâ-şan der derun,
Mevc der mevc ledeynâ muhzêrûn.

«Onların içlerindeki hisleri ve akılları (لدينا محضرون) denizinde dalgalanmaktadır.»

Âlemin nasıl fenâ bulacağını ta'rif için Cenâb-ı Hak (Yâsin Sûresi)nde buyuruyor ki :

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ

صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ

يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَى أَهْلِهِمْ

يَرْجِعُونَ

Yâni : «Müşrikler ve ba'sü haşrı inkâr edenler diyorlar ki : Eğer

doğru söylüyorsanız o va'dettiğiniz kıyâmet ne vakit kopacaktır. Onlar şiddetli bir sesten başka bir şey beklemiyorlar ki; onları yakalayacaktır. Halbuki o sayha vukû'a geldiği sırada onlar alış veriş, uğraşış ve didinişle meşgul bulunacaklar, bir vasiyyet etmeye bile fırsat bulamıyacaklardır, ehl ü ıyâlleri nezdine de dönemiyeceklerdir[138].»

Şu hâl nefha-i û'lâdır ki, Sûr-i İsrâfilin birinci def'a üflenmesiyle bütün halk helâk olacak, hem de bu hâdise ânî olarak zuhûra gelecek, hayatta olanların hepsi de vasiyyet etmeye, yâhud evine dönmeye vakit bulamıyacaktır.

Denildiğine göre kırk sene böyle geçecek, sonra :

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ۝ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ۜ هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ۝ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ .

Yâni : **«İkinci defâ sûra üflenecek; ölmüş olanlar o vakit kabirlerinden sıyrılıp ma'budlarının huzuruna, sâha-i mahşere gideceklerdir. Diyeceklerdir ki : Vay hâlimize bizi yattığımız yerden kim kaldırdı? Melekler onlara cevab vereceklerdir : Bu, vukûunu Allahın va'detmiş olduğu kıyâmettir; onu size haber veren peygamberler de doğru söylemişlerdi. Bu ba's ü haşrün sebebi, ikinci sayhadan başka bir şey değildir. Ondan sonra onların hepsi huzurumuza ihzâr edileceklerdir[139].»**

Tasvir buyurulan hâdise, uhrevi ve umûmî olan imâte ve ihyâdır. Bunun bir de dünyevî ve şahsi olanı vardır ki, **(Ölmeden evvel ölün)** Hadis-i Şerifinin emr-i mucibince Dünyâdaki mahv ü fenâ mertebesinin zuhûrudur. Tecellî-i İlâhî sâlikin sıfatında ve zâtinda zuhura gelince onun eneiyyetini ve hüviyyetini temâmiyle mahv ü müstağrak kılar; sâlikin benliği, o sırada güneşin ziyâsına ma'ruz kalmış bir yıldız gibi görünmez olur. Hisleri, aklı, ilmi hülâsa her şeyi o tecelli hârikası huzûrunda fenâ bulur. İşte Hazret-i Mevlânâ bu mâ'nevî hâli anlatmak istiyor. Sôfiyye hazarâtının (mahv) ta'bir ettikleri bu cilveden sonra bir (sahv) hâli vardır ki, o da sâlikin kendisine gelmesi ve hüviyyetini idrâk etmesidir. Cenâb-ı Pir onu da âtideki beyitlerle izah ediyor :

---

(138) Sûre-i Yâsin : 48-49.
(139) Sûre-i Yâsin : 51-53.

3665

چون شب آید باز وقت بار شد
انجم پنهان شده برکار شد

Çun şeb âyed bâz vakt-î bâr şud,
Encum-ı pinhan şudê berkâr şud.

«Gece gelince izin vakti olur. Yıldızlar tekrar iş başına gelir.»

3666

بیهشانرا وادهد حق هوشها
حلقه حلقه حلقها در گوشها

Bîhüşanrâ vâdıhed Hak hôşhâ,
Halke halke halkehâ der gôşhâ.

«Allah bihûşlara yine şuur ihsân eder. Onlar da kulaklarında üst üste hakâyık ve maârif halkaları olduğu halde.»

3667

پای کوبان دست افشان در ثنا
ناز نازان ربنا احییتنا

Pây kûban dêst efşan der senâ,
Nâz nâzan «Rabbenâ ahyeytenâ».

«El çırparak ve ayak vurarak Hakka senâ ederler, nâz ve niyâz ile: Ey Rabbimiz bizi ihyâ ettin derler.»

Tecelliye mazhar olan ve vahy mertebesine gelen bir sâlik, o mertebede bulundukça ahkâm-ı şer'iyye ile mükellef değildir. Çünkü menât-ı hükm olan şuur yoktur. Tecelli geçip de beşeriyyet gecesi zuhur edince gurub-u şems ile yıldızların parlamaya başlaması gibi sâlikin şuûru, havassı, aklı ve ilmi avdet eder. Ve yine mükellefiyeti başlar. O mahv hâlinde kendisine bir nice maârif ve hakâyık verilmiş olur ki, Hazret-i Pirin «Kulaklarında halkalar olduğu halde» buyurması buna işârettir. Bu lutfa mazhar olan sâlik de kemâl-i neşve ile Hâlık'ına hamd ü senâ eder ve İlâhi; bana ikinci bir hayât verdin diye şükürlerde bulunur.

3668

آن جلود و آن عظام ریخته
فارسان گشته غبار انگیخته

An culud-û-an izâm-i rîhte,
Fârisan geştê ğubar engîhte.

«O çürümüş ve dökülmüş deriler ve kemikler, tozkoparan birer süvârî olmuştur.»

Yânî, ölüp kıyâmette dirilenlerin çürümüş a'zasının hayat bulduğu gibi mahv hâlinde bir sâlik de ba'dessahv yeni ve ebedî bir hayat bulur, ma'neviyât yolunda at oynatacak ve toz koparacak bir süvâri halini alır.

3669

حمله آرند از عدم سوی وجود
در قیامت هم شکور و هم کنود

Hamle ârend ez adem sûy-i vucud,
Der kiyâmet hem şekûr-û-hem kenud.

«İnsanların şâkir olanları da, küfrân-ı ni'mette bulunanları da kıyâmette ademden hamle ederek gelirler.»

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ, ba's ü kıyâmın Uhrevîsini de, Dünyevîsini de inkâr edenlere hitâben buyuruyor ki :

3670

سر چه می پیچی کنون نادیدهٔ
در عدم اول نه سر پیچیدهٔ

Ser çı mî piçî kunun nâdîde-i,
Der adem evvel ne ser piçîde-i.

«Ey münkir; şimdi neden başını çevirmek sûretiyle inkâr ve i'tirâz ediyorsun? Ademde bulunduğun sırada, yânî, Dünyâya gelmeden evvel de böyle yapmadın mı idi?»

3671

در عدم افشرده بودی پای خویش
که مرا کی برکند از جای خویش

Der adem efşurde bûdi pây-ı hış,
Kî merâ key berkened ezcây-ı hiş.

«Ademde bulunduğun sırada beni yerimden kim kaldıracak? diye direnmiş idin.»

3672

می نبینی صنع ربانیت را
که کشید او موی پشانیت را

Mînebînî sun-i rabbâniyet râ,
Kî keşîd ô mûy-ı pîşâniyet râ.

«Kendinde olan sun-i Rabbâniyi görmüyor musun ki, seni saçından tutup ister istemez ademden vücûda getirdi.»

3673

تا کشیدت اندرین انواع حال
که نبودت در گمان و درخیال

Tâ keşîdet enderin envâ-i hal,
Kî nebûdet der gumân-û-der hayal.

«Seni öyle hallerle varlık âlemine çekti ki, onların hiç biri senin hayâlinde yoktu.»

İnsan, babasından nutfe hâlinde ana rahmine intikâl eder. Orada alâka ve mudga halini, sonra kemik, et ve deri ile cenin şeklini alır. Zamânı gelince de dünyâya gelir. İşte bunlar bir takım tatavvurât, yâni hallerdir ki, bu tavırları geçiren insanın irâdesi ve te'siri olmaksızın ancak Allahın irâdesi ve kudretiyle meydana gelir. Neticede yoktan bir varlık zuhur eder.

3674

آن عدم اورا هماره بنده است
کار کن دیوا سلیمان زنده است

An adem ôrâ hemârê bende est,
Kâr kun dîvâ! Suleyman zindeest.

Bu varlıkların aslı bulunan: «O adem, Cenâb-ı Hakkın dâimî mut'î bir bendesidir. Ey dîv; çalış Süleymân diridir.»

3675

دیو می‌سازد جفان کالجواب
زهره نی تا دفع گوید یا جواب

Dîv misâzed cifânin kel cevab,
Zehre nî tâ dêf' gôyed yâ cevab.

«Divler geniş çanaklar yaparlardı. Süleymânın emrine karşı gelmeye veyâhud ona cevab vermeye cür'etleri yoktu.»

(Süre-i Sebe')de hikâye buyurulan Süleymân Peygamber kıssasına işâret buyurulmuştur ki:

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ
رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾
يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ
الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

Yâni: **«Rabbinin izni ve müsâadesiyle Cinlerden bir takımı Süleymânın huzurunda çalışırdı. Onlardan hangisi emrimizden i'râz ü inhirâf etse, ona Cehennem azâbını tattırır, yâni yakardık. Cinler Süleymâna mihrablardan, heykellerden, câbiye** (yâni, havuz kadar geniş çanaklar-

dan) ve yerli kazanlardan istediği şeyi yaparlardı. Ey Dâvûd oğulları Hakkın bu ni'metlerine şükredin. Halbuki kullarımdan şükredenler azdır[140].»

Süleyman Aleyhisselâma Cinnin musahhar olduğu ve onun emriyle bir çok iş yaptığı Kur'ân-ı Kerimde zikredilmiş olduğu için, biz müslümanların, buna inanmamız lâzımdır. Cin var mıdır, olsa idi görünürdü! diye ukalâlık etmeye lüzum yoktur. Her olan şey görünüyor mu? Mikrop da var amma gözle görünmüyor, fakat mikroskopun önünde meydana çıkıyor. Demek ki, mikrobun gözle görülmemesi, onun yokluğundan değil, insanın gözünün mikrobu görmeye kâfi gelmediğindendir.

İşte bu cinler, Süleymân Aleyhisselâmın emriyle çalışırlar ve havuzlar kadar geniş yemek çanakları ve sâir yaparlardı. Yine Âyette buyuruluyor ki:

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِهِ
اِلَّا دَابَّةُ الْاَرْضِ تَاْكُلُ مِنْسَاَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ
اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِى الْعَذَابِ الْمُهِينِ

Yânî: **«Vaktâki Süleymâna ölümü hükmettik** (yânî, Süleymân Peygamber ölünce) **cinlere, onun ölümünü ağaç kurdundan başka bir şey sezdirmedi ki, Süleymânın asâsını yiyiyordu. Vaktâki Süleymân yıkıldı, ölümü anlaşıldı. Cinlerin gaybı bilmedikleri meydana çıktı ki, bilmiş olsalardı, o zillet ve meşakkat veren çalışma azâbı içinde durup beklemezlerdi[141].»**

Tefsirlerde yazıldığına göre cinler, gaybı bilmek iddiâsında bulunurmuş. Cenâb-ı Hak bu iddiâyı tekzib için Hazret-i Süleymânın vefâtını ondan gizlemiş. Süleymân Aleyhisselâm asâsına dayanarak cinlerin çalışmalarını seyredermiş. O hâlde iken vefât etmiş, fakat asâya dayandığı için düşmemiş. Cinler bunun farkına varamamışlar, çalışmakta devâm etmişler. Sonra asânın içinde bulunan bir kurtcağız yediği yerleri boşaltmış olduğundan cesed-i Süleymânın ağırlığiyle asâ kırılmış, Hazret-i Süleymân yere düşmüş; ölmüş olduğu o vakit anlaşılmış. Cinlerin gayba vukûfu olmadığı da bu sûretle meydana çıkmış.

İşte Hazret-i Mevlânâ; ademi yâni, yokluğu cinlere benzeterek ey

(140) Sûrei Sebe: 12-13.
(141) Sûrei Sebe: 14.

dıv; çalış, çünkü Süleymân diridir. Hem bu Süleymân, lâyemût ve lâyefût olan Allahtır diyor ve yine o ba's ü haşr münkirlerine hitab ediyor :

3676

خویشرا بین چون همی لرزی زبیم

مر عدمرا نیز دان لرزان مقیم

Hîşrâ bin çun hemî lerzî zıbim,
Mer ademrâ nîzdan lerzan mukim.

«Kendine bak, sen yok olmaktan nasıl korkup titriyorsan, yokluk da Allah korkusundan öyle titremektedir.»

3677

ور تو دست اندر مناصب میزنی

هم ز ترست آنکه جانی میکنی

Ver tu dest ender menâsıb mîzenî,
Hem zı terset anki cânî mîkenî.

«Sen mansıblarda bulunsan ve servet sâhibi olsan da onlar elimden gidecek diye âdetâ can çekişirsin.»

Bunun gibi :

3678

هر چه جز عشق خدای احسنست

گر شکر خواریست آن جان کندنست

Her çı cuz işk-î Hodâyı ahsenest,
Ger şekerhârist an can kendenest.

«Güzel Allahın aşkından gayrı her ne varsa, velevki şeker yemek olsun can çekişmekten başka bir şey değildir.»

3679

چیست جان کندن سوی مرگ آمدن

دست در آب حیاتی نازدن

Çîst can kenden suy-î merg âmeden,
Dêst der âb-î hayâtî nâzeden.

«Can çekişmek nedir? Ölüme doğru gitmek, âb-ı hayâta el uzatamamak, yânî içememektir.»

Haktan gâfil olmak, sağlıkta bile bir ölümdür. Allahı sevmek ve onunla meşgul olmak ise âb-ı hayât içmek demektir.

3680

خلق را دو دیده درخاك و ممات

صد گمان دارند در آب حیات

Halkrâ dû dîde derhâk-û-memat,
Sad gomân dârend der âb-î hayât.

«Halkın iki gözü ölümde ve topraktadır. Âb-ı hayâtın mevcûdiyyetinde yüzlerce şek ve şüpheleri vardır.»

Yânî, muhabbetullahın âşık bir kalb için âb-ı hayat olduğuna ve ona nâil olanın ebedî bir hayata kavuşduğuna inanmazlar da yalnız ölmeyi ve toprak olmayı görürler.

3681

جهد کن تا صد گمان گردد نود

شب برو ور تو بخسبی شب رود

Cehd kun tâ sad goman gerded neved,
Şeb bırev ver tu bıhusbî şeb reved.

«Çalış ki, âb-ı hayâtın varlığı hakkındaki yüz şüphen hiç olmazsa doksana insin. Gece yürü. Sen uyursan gece gider.»

Yânî, bu fânî hayât, ebediyyet sâhasına nisbetle gece gibidir. İşte o gece içinde seyr ü sülûke çalış da biraz yol al. Böyle yapmaz da yatıp uyur ve o hayatı gafletle geçirirsen gece gider, ömr-i mukadder geçer, sen de yolculardan geri kalmış olursun.

3682

در شب تاریک جوی آن روزرا

پیش کن آن عقل ظلمت سوزرا

Der şeb-î târik coy an rûzrâ,
Pîş kun an akl-ı zulmet sûzrâ.

«Karanlık gecede aydınlık günü ara. Karanlıkları yakıp aydınlatan aklı önüne al ve kendine kılavuz ittihaz et.»

3683

در شب بدرنگ بس نیکی بود

آب حیوان جفت تاریکی بود

Der şeb-î bedreng bes nîkî buved,
Ab-ı hayvan cuft-ı târîkî buved.

«Rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Âb-ı hayât karanlıklar içindedir.»

İbâdâtın makbûlü, riyâdan uzak ve ihlâsa mukârin olanıdır. Böyle bir amel ise aydınlık gündüzlerde değil, karanlık gecelerde olabilir. Çünkü gecenin karanlığı, sâliki nazardan gizlediği gibi tenhâlığı da onu riyâdan uzaklaştırır. Binâenaleyh Cenâb-ı Pîrin buyurduğu gibi rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Kibâr-ı evliyâullahtan bir zâti, vefâtından sonra rüyada görmüşler ve ne hâlde bulunduğunu sormuşlar. Zâhire ve bâtına müteallik sözlerimin hiç faydası olmadı. Ancak geceleri kalkıp kıldığım iki rek'at namaz makbûle geçti cevâbını almışlar.

3684

خواب مرده لقمهٔ مرده یار شد

خواجه خفت و دوزد شب درکار شد

Hâb-ı murde lokme-i murde yar şud,
Hâce huft-û-duzd-ı şeb derkâr şud.

«Ölü uyku ve ölü lokma yardım etti de efendi uyudu, gece hırsızı da işine baktı.»

Yâni ot minder doldurur gibi tıka basa doldurulmuş bir mi'de, sâhi-

bine uyku verir ve kör kütük uyutur. O uyuyunca da gece hırsızı bulunan şeytan, onun teheccüde kalkmasına değil, yatsı namazı kılmasına bile mâni' olur.

3685

تو نمی‌دانی که خصمانت کند
ناریان خصم وجود خاکیند

Tû nemîdânîki hısmânet kined,
Nâriyan hasm-î vucûd-î hâkined.

«Ey insan; sen düşmanlarının kimler olduğunu bilmiyorsun. Öğrenmiş ol ki, ateşten yaradılmış olanlar, yâni şeytanlar, topraktan mahlûk insanların düşmanlarıdır.»

Şeytan ile Ebülbeşer arasında başlamış olan bu adâvet, kıyâmete kadar sürüp gidecektir.

3686

نار خصم آب و فرزندان اوست
همچنانکه آب خصم جان اوست

Nâr hasm-î âb-u-ferzendân-ı o'st,
Hemçunân kî âb hasm-î cân-ı o'st.

«Su, ateşin hasm-ı canı olduğu gibi ateş de suyun ve onun çocuklarının düşmanıdır.»

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile şeytanın ateşten, insanların mâ-i meniden yaradılmış olduğuna işâret ediyor. Su ile ateş arasında tabîaten düşmanlık bulunduğu, suyun ateşi söndürdüğü, ateşin suyu tebahhur ettirdiği gibi şeytan ile insan da biribirinin düşmanıdır diyor.

3687

آب آتش‌را کشد زیرا که او
خصم فرزندان آبست و عدو

Âb âteşrâ kuşed zîrâ ki o,
Hısm-ı ferzendân-ı âbest-û adû.

«Su ateşi söndürür. Çünkü ateş, suyun ve evlâdının düşmanıdır.»

Bundan sonra ateşin diğer bir ma'nâsını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

3688

بعدازین این نار نار شهوتست
کاندرو اصل گناه و زلتست

Ba'dezin in nâr nâr-î şehvetest,
K'ender'ô asl-î gunâh-û-zelletest.

«Bundan sonra, yânî ateşin nûr-i hilkat olan şeytan demek olduğu anlaşılınca bu ateş, bir de şehvet ateşidir ki, günâhın ve zelle'nin aslı ve sebebi budur.»

3689

نار بیرونی بآبی بفسرد
نار شهوت تا بدوزخ می برد

Nâr-ı bîrûnî beâbî bufsered,
Nâr-ı şehvet tâ bedôzeh mîbered.

«Dışarıdaki ateş su ile söner. Fakat içerideki şehvet ateşi, sâhibini cehenneme kadar götürür.»

3690

نار شهوت می‌نیارامد بآب
زانکه دارد طبع دوزخ در عذاب

Nâr-ı şehvet mîneyârâmed beab,
Z'anki dâred tâb-ı dôzeh der azâb.

«Şehvet ateşi su ile sönmez. Çünkü azâb hususûnda cehennem tabîatlidir.»

Kur'ânda buyurulmuştur ki, cehennemlik olanlar, oraya doldurulduktan sonra Cenâb-ı Hak cehenneme: «Doldun mu, doydun mu?» diye soracak, o da: «Daha var mı?» cevâbını verecektir.

Şehvet de böyledir, doymasına imkân yoktur. Ne kadar bulursa bir o kadarını da ister.

3691

نار شهوترا چه چاره نور دین

نورکم اطفاء نارالکافرین

Nâr-ı şehvetrâ çı çare nûr-ı din,
Nurukum itfâu nâril-kâfirin.

«Şehvet âteşinin çâresi nedir? Din nûrudur. Nasıl ki, Cehennem, mü'minlere : Ey mü'min; çabuk geç. Senin nûrun benim âteşimi söndürüyor diyecektir.»

3692

چه کشد این ناررا نور خدا

نور ابراهیمرا ساز اوستا

Çi kuşed in nârrâ nûr-î Hodâ,
Nur-ı İbrâhîmrâ sâz ûstâ.

«Bu ateşi ne söndürür? Allahın nûru. İbrâhim Peygamber Aleyhisselâmın nûrunu kendine usta ittihaz et.»

Ma'lum ya. Nemrud, İbrâhim Aleyhisselâmı muazzam bir ateşe attırmıştı. Fakat İbrâhim Aleyhisselâmda bulunan Nûr-i İlâhi, Nemrudun nârına galebe etti. Ve onu söndürdü. Sen de onu nümûne ittihâz ederek şehvet nârını tevhid nûriyle söndürmeye çalış ki :

3693

تا ز نار نفس چون نمرودتو

وا رهد این جسم همچون عود تو

Tâ zı nâr-î nefs-ı çun nemrûd-ı tû,
Va rehed in cism-ı hemçun ûd-ı tû.

«Nemrûd gibi olan nefsinin ateşinden ağaç misâli bulunan cismin kurtulsun.»

3694

شهوت ناری براندن کم نشد
او بماندن کم شود بی هیچ بد

Şehvet-î nârî beranden kem neşud,
Ô bemânden kem şeved bî hîç bud.

«Şehvet ateşi sarfetmekle eksilmez. Onu muattal bırakmaktan ve o suretle azaltmaktan başka çâre yoktur.»

3695

تا که هیزم می نهی بر آتشی
کی بمیرد آتش از هیزم کشی

Tâ ki heyzum mî nıhî ber âteşi,
Key bımîred âteş ez heyzum-keşi.

«Ateşe odun attıkça o ateş nasıl söner?»

Nefsin arzûsuna uymak ve onun her dilediğini yapmak, âdetâ onun ateşine odun atmak gibidir. Peyderpey içine odun atılan bir ateş hiç söner mi?

3696

چونکه هیزم باز گیری نار مرد
زانکه تقوی آب سوی نار برد

Çunki heyzum bâz gir-î nâr murd,
Z'ânki takvâ âb sûy-i nâr burd.

«Odunu ateşin içinden çeker çıkarırsan ateş söner. Allahtan korkmak ve müttekiyâne hareket etmek de o ateşe su götürmek ve dökmek olur.

3697

کی سیه گردد ز آتش روی خوب
کو نهد گلگونه از تقوی القلوب

Key siyeh gerded zı âteş rûy-ı hub,
K'ô nıhed gulgûne ez takval-kulub.

«Güzel bir yüz, ateşten nasıl siyahlanır. O yüz ki, sâhibi ona (tekvelkulub)dan düzgün sürmüş ola.»

(Sûre-i Hâc)daki:

وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

Yâni: **«Her kim Allahın alâmetlerini, yâni emr ve hükümlerini büyük bilir ta'zim ve tatbik ederse, o ta'zim ve tatbik, kalblerin ittikâsındandır[142].»** (Yâni, kalben mütteki olan mü'minler, Allahın evâmirini ve ahkâmını büyük bilirler ve mucibince hareket ederler.) Âyet-i Kerimesine işârettir. İşte böyle müttekiyâne harekette bulunmak, vech-i ibâdete düzgün sürmek kabilinden olur ki, öyle bir yüz şehvet ateşiyle siyahlanmaz.

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANH DEVRİNDE MEDİNE ŞEHRİNDE YANGIN ÇIKMASI»

3698

آتشى افتاد در عهد عمر

همچو چوب خشك ميخورد او حجر

Âteşî uftâd der ahd-î Omer,
Hemçu çôb-î huşk mîhord ô hacer.

«Ömerin hilâfeti devrinde Medinede bir yangın oldu ki, taşları kuru odun gibi yakıyordu.»

Bu yangın Hadîste beyân buyurulan ve Hicretin 654 üncü yılında zuhur eden târihî ateş değildir. Vuku' bulacağını Aleyhisselât Efendimizin mu'cize olarak haber verdiği o ateş, Allahü a'lem Medine civârında bir yanardağ patlaması ve lâvlarının şehr-i mübârek yakınlarına kadar akması idi.

Hadîsler şunlardır: **«Hicazda ateş zuhûr etmeyince kıyâmet kopmaz.» «Hicaz arâzisinden bir ateş çıkacak ve Şam civârındaki (Busrâ) beldesinde bulunan develerin boyunlarını aydınlatacaktır.» «Hicaz vâdilerinden birinde ateş seli akmayınca kıyâmet kopmaz. O ateşin ziyâsiyle Busrâ-yı Şâmdaki develerin boyunları aydınlanacaktır.»**

Filvâki' 654 Cümâdelâhiresinin birinci günü Medinede bir zelzele

---

(142) Sûre-i Hac: 32

oldu. Civardaki dağlardan korkunç sesler işitildi. Kesif bir duman ortalığı kapladı. (İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık)ın oğlu (Aliyyül'arzî)nin mezârı civârına kadar geldi, orada durdu ve söndü. Lâvların sönmüşü bulunan siyah ve sivri kayalar hâlâ orada görülmektedir. Bu ateş hakkında fazla ma'lûmât almak için Eyûb Sabri Paşa merhûmun (Mir'ât-ı Medine) isimli eserinin 266 ncı sayfasından aşağısı okunmalıdır.

Bahsimizin mevzuunu teşkil eden ateş, Medine şehrinde çıkmış büyücek bir yangındı.

3699

در فتاد اندر بنا و خانه‌ها
تا زد اندر پر مرغ و لانه‌ها

Der futâd ender binâ-vû-hânehâ,
Tâzed ender perr-ı murğ-û-lânehâ.

Bu yangın binâları ve evleri yaktığı gibi kuş yuvalarını ve kuş kanadlarını da ihrak etmişti.»

3700

نیم شهر از شعله‌ها آتش گرفت
آب می ترسید از آن و می شکفت

Nîm-ı şehr ez şû'lehâ âteş girift,
Âb mî tersid êz'ân-û-mî şikift.

«Şehrin yarısı kıvılcımlardan tutuştu. O ateşin şiddetinden su bile korktu, şaşırdı.»

3701

مشکهای آب و سرکه میزدند
بر سر آتش کسان هوشمند

Meşkhây-î âb-u-sirke mîzedend,
Ber ser-î âteş kesân-î hôşmend.

«Aklı eren kimseler, ateşe su ve sirke kırbalarını döküyorlardı.»

Lâkin :

3702

آتش از استیزه افزون میشدی
می رسید اورا مدد از بیحدی

Âteş ez istîze efzun mîşudi,
Mî resid ôrâ meded ez bihâdi.

«Ateş inadına artıyordu. Sanki ona âlem-i ıtlaktan imdad geliyordu.»

3703

خلق آمد جانب عمر شتاب
کاتش ما می نمیرد هیچ زاب

Halk âmed cânıb-î Ommar şitab,
K'âteş-î mâ mînemîred hiç zıab.

«Halk koşarak Hazret-i Ömere geldiler ve: Ateş su ile sönmüyor dediler.»

3704

گفت آن آتش ز آیات خداست
شعلهٔ از آتش بخل شماست

Gôft an âteş zı âyât-î Hodast,
Şu'le-î ez âteş-î buhl-î şumaşt.

«Halife dedi ki: O ateş, Allahın alâmetlerindendir. Sizin hasisliklerinizin bir kıvılcımıdır.»

3705

آب بگذارید و نان قسمت کنید
بخل بگذارید اگر ال منید

Âb bugzarid-u-nan kısmat kunid,
Buhl bugzârid eger âl-i menid.

«Su dökmeyi bırakın da ekmek dağıtın. Eğer benim Âl'im, yâni mensubum iseniz hasisliği terkedin.»

Hazret-i Ömer, maddi nûra, ma'nevi nûr olan sehâvetle mukâbeleyi emretmiş ve böyle âfetlerin dine ve hüsnü ahlâka temessükle berâber Allah'a iltica ile zâil olacağını anlatmak istemişti.

3706

خلق گفتندش که در بگشوده‌ایم

ما سخی و اهل فتوت بوده‌ایم

Halk goftendeş ki der bukşûdeim,
Mâ sahiyy-û-ehl-i futuvvet bûdeim.

«Halk ona dediler ki: Kapımızı açmıştık. Biz öteden beri cömerdiz, vergili kimseleriz.»

3707

گفت نان در رسم و عادت داده‌اید

دست از بهر خدا نگشاده‌اید

Goft nan der resm-u-âdet dâdeid,
Dest ez behr-î Hodâ nekşâdeid.

«Hazret-i Ömer dedi ki: Siz verdiğiniz ekmeği resim, âdet, belki gösteriş olarak veriyordunuz. Elinizi Allah rızâsı için açıp da infâk ve tasaddukda bulunmuyordunuz.»

«Sadaka vermek belâyı def'eder» Hadîs-i Şerifi muktezâsınca eğer Medine ehâlisi verdikleri sadakaları Allah rızâsı için vermiş olsalardı o yangın belâsına uğramıyacaklardı.

3708

بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز

نز برای ترس و تقوی و نیاز

Behr-ı fahr-û-behr-ı bevş-û-behr naz,
Ne'z berây-î ters-u-takvâ-vû-niyaz.

«Verdiğiniz iftihâr içindir, boş yeredir, nâz içindir. Allah korkusu, takvâ ve niyâz için değildir.»

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîminde ensâr-ı kirâmı, yâni Medine ehâlisini medheylemiş ve (Sûre-i Haşr) da

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيمَانَ

مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ

حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ

خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Yâni : **«Onlar ki, hicret ve imân makamı bulunan Medinede yerleşmişlerdi. Muhâcirlerden evvel yanlarına hicret eyleyenleri severler ve muhâcirlere verilen şeylerden dolayı nefslerinde hased duymazlar; o verilen şeylere kendileri için ihtiyaç bulunsa bile muhacirleri nefslerine tercih ve takdim ederler. Her kim nefsinin hasisliğinden vikâye olursa, işte onlar feyz ü felâh bulacaklardır[143].»** buyurmuştur.

Bu Âyete karşı Hazret-i Ömerin sözleri muhâlif gibi görünmektedir. Fakat Âyet sâbıkîn-i ensâr ve Peygamber devrindeki asıl Medineliler hakkındadır. Hazret-i Ömer devrinde ise hariçten bir çok kimse gelmiş ve Medinede yerleşmişti. İhtimâl ki, Cenâb-ı Fârûkun tekdiri, sonradan gelenler içindi. Hazret-i Mevlânâ Ömer'ül-Fârûkun şu nasihatini naklettikten sonra buyuruyor ki :

3709

مال تخمست و بهر شوره منه

تیغ را دردست هر رهزن مده

Mâl tuhmest-û-beher şôre menih,
Tîgrâ derdest-ı her rehzen medıh.

«Mal, tohum gibidir. Onu çorak yere atma ki, o aynen yol kesen haydudun eline kılıç vermek gibidir.»

(143) Sûrei Haşr : 9

İnfâkın ve tasaddukun da ehli vardır. Bir sarhoşa, bir fâsıka yardım etmek, çorak yere tohum ekmek ve bir haydudun eline silâh vermek gibi olur.

3710

اهل دین‌را بازدان از اهل کین
همنشین حق بجو با او نشین

Ehl-ı dinrâ bâzdân ez ehl-ı kin,
Hemnişin Hak bîcô bâ ô nişin.

«Din ehli ile kin ehlini ayırdet. Celis-i İlâhî olanları, yânî dâimâ Hak'kı zikreyleyenleri ara ve onlarla otur.»

Bir Hadîs-i Kudsîde: **«Ben, beni zikredenlerin yanındayım.»** buyurulmuştur. Allah ile oturmak isteyenler onu zikretmelidirler.

3711

هرکسی بر قوم خود ایثار کرد
کاغه پندارد که او خود کار کرد

Her kesî ber kavm-ı hod îsâr kerd,
Kâğe pindâred ki ô hod kâr kerd.

«Herkes kendi kavmine îsâr eder, yardımda bulunur. Ahmak bir kimse ise bir iş yapmış oldum zanniyle abdallık eder.»

Her şeyde olduğu gibi sehâ ve atâ hususunda da ihlâs lâzımdır, yânî verilecek bir şeyin Allah rızası için verilmesi ve ancak erbâbına yardım edilmesi şarddır. Yoksa şu herif; fâsık ve fâcır amma akrıbâdan bulunmuş, diyerek ona muâvenet göstermek, sadaka vermek değil, abdallık etmek olur. Çünkü o veriş, herifin yapacağı fısk u fücûra yardım eder.

Bundan sonra ihlâs nasıl olur, muhlis kimdir? Onu beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VECHE'NİN YÜZÜNE BİR DÜŞMANIN TÜKÜRMESİ VE HAZRET-İ ALİNİN KILICINI ELİNDEN ATMASI»

3712

از علی آموز اخلاص عمل

شیر حق‌را دان مطهر از دغل

Ez Alî âmuz ihlâs-î amel,
Şîr-ı hakrâ dan mutahhar ez değel.

«Amelde ihlâsın nasıl olacağını Ali'den öğren. O Allah arslanını hiyle ve hud'adan pâk ve mutahhar bil.»

3713

در غزا بر پهلوانی دست یافت

زود شمشیری براورد و شتافت

Der ğazâ ber pehlevânî dêst yaft,
Zûd şemşîrî berdâr-û-şitâft.

«Muharebede bir pehlivana galib geldi ve sür'atle kılıcını çekti.»

3714

او خدو انداخت بر روی علی

افتخار هر نبی و هر ولی

Ô hudû endâht ber rûy-i Ali,
İftihâr-i her nebiy-û-her veli.

«O pehlivan, her peygamberin ve her velinin iftihar ettiği Aliyyül-mürtezânın yüzüne tükürdü.»

3715

آن خدو زد بر رخى كه روى ماه

سجده آرد پيش او در سجده‌گاه

Ân hudu zed ber ru'hî ki rûy-ı mah,
Secde âred pîş-ı ô der secdegah.

«Öyle bir yüze tükürdü ki, kamer, onun huzurunda yüzünü yerlere sürerdi.»

3716

در زمان انداخت شمشير آن على

كرد او اندر غزايش كاهلى

Der zeman endâht şemşir an Alî,
Kêrd ô ender ğazâyeş kâhilî.

«Hazret-i Ali derhal kılıcını attı ve onu öldürmek husûsunda ağır davrandı.»

Yânî, öldürmekten vazgeçti.

3717

گشت حيران آن مبارز زين عمل

وز نمودن عفو و رحمت بى محل

Geşt hayran ân mubâriz z'in amel,
Ve'z numûden afv-u-rahmet bîmahal.

«O muhârib, bu işe ve yerinde olmayan şu afv ü merhamete karşı şaştı.»

3718

گفت بر من تيغ تيز افراشتى

از چه افكندى مرا بگذاشتى

Gôft ber men tiğ-ı tîz efrâştî,
Ez çı efkendî merâ bugzâştî.

«Dedi ki: Katlim için keskin kılıç çekmiştin, sonra kılıcı neden attın, beni niçin sağ bıraktın?»

3719

انچه دیدی بهتر از پیکار من
تا شدی تو سست در اشکار من

Ançı dîdî bihter ez peykâr-ı men,
Tâ şudî tû sust der işkâr-ı men.

«Benimle uğraşmaktan daha iyi ne gördün ki, beni avlamak husûsunda gevşek davrandın?»

3720

آنچه دیدی که چنین خشمت اشست
تا چنان برق نمود و باز جست

Ânçı dîdî ki çunin haşmet nişest,
Tâ çunân berkî numûd-û-bâz cest.

«Ne gördün ki, böyle hiddetin birdenbire yatıştı. Şimşek çakan gazabın geri fırladı?»

3721

آن چه دیدی که مرا زآن عکس دید
در دل و جان شعله آمد بدید

Ânçı dîdî ki merâ z'an âks did,
Der dıl-û-can şû-le-î âmed bedid.

«Ne gördün ki, o görüşünün aksinden benim kalbimde ve rûhumda bir şu'le zuhûra geldi?»

3722

آنچه دیدی برتر از کون و مکان
که به از جان بود و بخشیدیم جان

Ânçı didi berter ez kevn-û-mekan,
Ki bih ez can bûd-u-bahşidim cân.

«Ne gördün ki, o görüşün yüksek ve ruhta a'lâ idi? O münâsebetle benim de hayatımı bağışladın.»

3723

در شجاعت شیر ربانیستی

در مروت خودکه داند کیستی

Der şecâat şîr-ı Rabbâniyestî,
Der muruvvet hodki dâned kîstî.

«Yiğitlikte Allah arslanısın, insanlıkta ise nasıl bir zât olduğunu kim bilir?»

3724

در مروت ابر موسی بتیه

کآمد ازوی خوان و نان بی‌شبیه

Der muruvvet ebr-i Mûsêîbetih,
K'âmed ez vey hân-u-nân-î bîşebih.

«İnsanlıkta Mûsânın Tih çölündeki bulutuna benziyorsun ki, ondan Dünyâ ni'metine benzemez sofra ve ekmek inmişti.»

Kıssa mal'um. Yûsuf Aleyhisselâmın da'veti üzerine Ya'kub Aleyhisselâm, oğulları ve torunları ile birlikte Mısıra gitmiş ve orada yerleşmişti. Benî İsrâil yânî, Ya'kub oğulları orada çoğaldılar, fakat Fir'avnlerin mezâlimine uğradılar. Sonra Hazret-i Mûsâ Fir'avni imâna getirmeye ve Benî İsrâili (Arz-ı Mev'ûd) denilen Filistine götürmeye Allah tarafından me'mur edildi. Fir'avn îmâna gelmedi. Lâkin gördüğü mu'cizeler üzerine Benî İsrâilin sahrâya çıkıp dînî âyin yapmasına müsâade verdi. Beni İsrâil yânî Yahûdîler Sînâ arâzisine doğru sür'atle gidiyorlardı. Sonra Fir'avn, bunlara izin verdiğine peşîmân oldu. Geri çevirmek üzere ordusiyle ta'kîbe çıktı ve Şab denizi kenârında yetişti. Yahûdîler müşkil bir mevki'de kalmışlardı. Önlerinde deniz, arkalarında Fir'avn ve ordusu vardı. O vakit Emr-i İlâhî ile Hazret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. On iki yol açıldı. Benî İsrâilin on iki sıbtı o yollardan yürüyüp karşı tarafa geçtiler. Fir'avn ile ordusu da arkalarından yürüdüler. Fakat açılmış olan mu'cize yolları kapandığı için boğuldular.

Beni İsrâil, Filistin civârındaki (Cebbârîn) yânî, (Amâlika) kavmi ile harb ederek beldelerine girmeye me'mur edilmişti. Harbetmek istemediler. Allaha isyân eylediler. Cezâ olarak da kırk sene Tih sahrâsında dolaşmaya mahkûm oldular. O dolaşma esnâsında Cenâb-ı Hak onları (Selvâ) denilen kuşlar ve (Men) yânî, kudret helvası denilen bir nev'i tatlı ile besledi. Nitekim bu vak'a (Sûre-i Bakara)da şu sûretle hikâye buyurulmaktadır :

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا
عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

Yânî : «Ey asr-ı Muhammedîde bulunan Yahûdiler! Ecdâdınızı Tih çölünde bulutla gölgelendirmiştik. Ve size yânî, cedlerinize men ile selvâ indirmiştik de size rızık verdiğimiz iyi şeylerden yiyin demiştik. Fakat ertesi güne saklamayın emrini de vermiştik. Halbuki onlar, bu emri dinlemediler. Kendilerini bir gün besleyen Allahın ertesi gün de besleyeceğine güvenemediler. Binâenaleyh gökden gelen o ni'metler kesildi. Onlar bu i'timadsızlığı göstermekle bize zulmetmediler, lâkin kendi nefislerine zulmetmiş oldular[144].»

Bahis münâsebetiyle hâtırıma geldi : Harb-i Umûmî içinde hâricî düşmanlarla uğraşırken bir de dâhilî muhtekirler zuhûr etmişti ki, bu mel'ûnlar, efrâd-ı milleti aç bırakıp kasalarını dolduruyordu. Nâçâr kalmış ve şöyle demeye mecbur olmuştuk.

Yağmalı ebr-i keremden men ile selvâ bize,
Vâdî-i Tîh oldu zîrâ şimdiki Dünyâ bize.
Eyd-i Fir'avniyânda kaldık ey Mûsâ-yi vakt,
Lûtf u ihsân et de göster yed-i beyzâ bize

Sefâlet ve açlık arasında İngiliz tayyâreleri de ara sıra gelip bomba atıyorlardı. Şu kıt'a da o felâketin hazîn bir hâtırasıdır :

İhtikârın yed-i mel'ûnuna dûçâr olarak,
Dehen-i cuûmuzu mâidene açmışken,
Bir de tayyâre zuhur eyledi Rabbim; keremet,
Men ü selvâ yerine bomba mı yağsın gökten.

Bulutun Benî İsrâili gölgelendirmesi ve ondan men ve selvâ dökülmesi, Benî İsrâil için umulmadık bir ni'met menba'ı olmuştu. Hazret-i Ali o pehlivanı öldürecek iken kılıcını atıp katlinden vazgeçmesi de,

---

(144) Sûrei Bakara : 57.

onun için, beklenilmedik bir âtıfet idi. Binâenaleyh Hazret-i Mevlânâ, pehlivân lisânından Cenâb-ı Murtezâyı Tih çölündeki Mûsâ bulutuna benzetiyor ve o vak'adan bir parça bahsediyor :

3725

ابرها گندم دهد کانرا بجهد
پخته و شیرین کند مردم چو شهد

Ebrhâ gendum dıhed k'anrâ becehd,
Puhte-vû-şîrin kuned merdum çu şehd.

Bulutlar rahmet yağdırıp buğday yetiştirir. Fakat insanlar çalışırlar, buğdayı un, unu ekmek ve bal gibi tatlı yaparlar.»

3726

ابر موسی پر رحمت بر کشاد
پخته و شیرین بی زحمت بداد

Ebr-ı Mûsâ perr-ı rahmet ber kuşad,
Puhte-vû-şîrîn-î bî zahmet bıdad.

«Mûsâ bulutu, merhamet kanadını açmış, selvâ kuşlarını pişmiş ve menni tatlı olarak zahmetsizce yağdırmıştı.»

3727

از برای پخته‌خواران کرم
رحمتش افراخت در عالم علم

Ez berây-î puhtehârân-î kerem,
Rahmeteş efrâht der âlem alem.

«Kerem sofrasının hazır yiyicileri için Cenâb-ı Hakkın rahmeti, âlemde alem, yânî nişan ve alâmet yükseltmiştir.»

3728

تا چهل سال آن وظیفه وان عطا

کم نشد یك روز از اهل رجا

Tâ çıhıl sal an vazîfe v'an atâ,
Kem neşud yek rûz ez ehl-î recâ.

«Tam kırk yıl o vazife ve o vergi ümidvâr olanlardan bir gün eksilmedi.»

3729

تا هم ایشان از خسیسی خاستند

گندنا و تره و خس خواستند

Tâ hem işan ez hasîsî hâstend,
Gendenâ-vû-terre-vû-has hâstend.

«Tâ ki, onlar hasisliklerinden pırasa, tere, mârul gibi şeyler istemeye kalktılar.»

Ve şükransızlıkta bulundular. Binâenaleyh o semâvî mâide kesildi.

3730

امت احمد که هستند از کرام

تا قیامت هست باقی آن طعام

Ummet-î Ahmed ki hestend ez kiram,
Tâ kiyâmet hêst bâkî an taam.

«Ümmet-i Muhammed, ümmetlerin büyüklerinden ve efdallerinden oldukları için o semâvi taâm onlar hakkında kıyâmete kadar bâkidir.»

Kâdi Beyzâvî rahimehullah, tefsirinde yazıyor ki: Sofiyyeden ba'zıları, bu mâideden murad: Gıdâ-yı rûh olan Maârif-i İlâhiyyedir, demişlerdir. O maârif ve o hakâyık ise kıyâmete kadar nâsıl olacak ve ehl-i irfânı doyuracaktır.

3731

چون ابیت عند ربی فاش شد
یطعم و یسقی کنایت زاش شد

Çun ebîytu inde Rabbî fâş şud,
Yut'imû yuskî kinâyet z'âş şud.

«Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir, Hadîsi ulemâ arasında fâş ve meşhûr olunca it'âm ü iskâ o gıdâ-yı ruhtan kinâye oldu.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz ba'zan (Savm-i visâl) tutar, yânî, iftar etmeksizin bir kaç gün oruçlu bulunurdu. Ashâbdan ba'zıları, bu sünneti de yapmak istediler. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları men'etti. Yâ Resûlallah sen tutuyorsun ya dediler. Resûlullah: «Siz benim gibi değilsiniz; ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyurdu. Cenâb-ı Pîr bu Hadîsi naklettikten sonra diyor ki :

3732

هیچ بی تأویل اینرا در پذیر
تا در آید در گلو چون شهد و شیر

Hîç bî te'vîl inrâ der pezir.
Tâ der âyed der gulû çun şehd-u-şîr.

«Bu Hadîsi hiç te'vil etmeksizin kabul et ki, boğazına bal ve süt gibi gelsin.»

Yânî, Hazret-i Peygamberin Nezd-i İlâhî'de gecelemesini ve Allahın onu yedirip içirmesini te'vile kalkışma. Resûl-i Ekremin söylediğini kabul et ki, senin boğazına da o it'âm ü iskâ'dan bir nasib verilsin.

3733

زانکه تأویلست واداد عطا
چونکه بیند آن حقیقت راخطا

Z'ânki te'vîlêst vâdâd-î atâ,
Çunki bîned an hakîkatrâ hatâ.

«Çünkü Te'vil: Atâ-yı İlâhiyi reddetmek ve hakikati hata görmektir.»

Te'vil : Bir sözü bir münâsebetle başka bir ma'nâya sarf etmektir. Meselâ :

يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ

Yâni : **«Allahın eli onların elleri üstündedir[143].»** Âyetini **«Allahın kudreti, onların kudretinden yüksektir»** ma'nâsına almak gibi. Eski âlimler böyle yapmazlardı. Nazm-ı Kur'ân ve Nass-ı Hadîsi olduğu gibi kabul ederler, ne demek olduğunu Allahın ve Peygamberin ilmine havâle kılarlardı. Sonrakiler, bâtınîler gibi heriflerin bir takım bâtıl ve indi ma'nâ verdiklerini görünce Kelâmullahın müteşâbihat kısmını te'vile mecbur oldular. Meselâ **(Yedullâh)**a **(Kudretullah)** diye ma'nâ verdiler. Lâkın Hazret-i Mevlânâ : Te'vil yapmak, hakikat ma'nâsında hatâ görmekten ileri gelir diyor ve devâm ediyor :

3734

آن خطا دیدن ز ضعف عقل اوست
عقل کل مغزست و عقل جزء پوست

An hatâ dîden zı dû'f-î akl-ı ost,
Akl-ı kül mağzest-u-akl-î cûz-post.

«O hata görüş, te'vile kalkışanın aklındaki za'ftandır. Akl-ı kül, bir meyvenin içi, akl-ı cüz'î ise kabuğu gibidir.»

3735

خویش‌را تأویل کن نه اخبارها
مغزرا بد گوی نه گلزارها

Hişrâ tê'vîl kun nê ahbârhâ,
Mağzrâ bed gôy nê gulzârhâ.

«Haberleri, hadisleri değil, kendini te'vil et. Gül bahçesine değil kendi beynine ve anlayışına kötü de.»

Gül bahçesinden maksad : Ma'nâ âlemidir. Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki : «Eğer sen o âlemden bir râyiha alamıyorsan kabahati orada değil, kendi burnunda ve beyninde, yânî kâbiliyyetsizliğinde bul.»

---

(143) Sûre-i Feth : 10

Bundan sonra Hazret-i Ali (Kerremallahü Veche)nin mağlûb ve âzâd ettiği o pehlivân lisânından Cenâb-ı Mürtezâya diyor ki :

3736

ای علی که جمله عقل و دیدهٔ
شمهٔ وا گو ازانچه دیدهٔ

Ey Ali kî cumle akl-û-dîde-î,
Şemme-î vâgô ez'ânçî dîde-î.

«Ey akıl ve nazardan ibâret olan Ali, yânî her şeye aklı eren ve her şeyin hakikatini gören veli, ne gördün ki, beni öldürmeden vazgeçtin? Ne gördüysen açıkça söyle.»

3737

تیغ حلمت جان مارا چاك كرد
آب علمت خاك مارا پاك كرد

Tiğ-ı hilmet cân-ı mârâ çâk kerd,
Ab-ı ilmet hâk-ı mârâ pâk kerd.

«Sendeki hilim kılıcı rûhumuzu parçaladı. İlminin suyu da bizim tozumuzu, toprağımızı yâni, aslı toprak olan cesedimizi temizledi.»

3738

باز گو دانم كه این اسرار هوست
زانكه بی شمشیر كشتن كار اوست

Bâz gô dânemki in esrâr-ı Hust,
Z'ânki bişemşir kuşten kâr-ı Ost.

«Bana açık söyle de bunun, Allahın esrârı olduğunu bileyim. Çünkü kılıçsız öldürmek ancak onun işidir.»

صانع بی آلت و بی جارحه
واهب این هدیه های رابحه

Sânı-î bî âlet-û-bicârihê,
Vâhib-î in hedyehây-ı râbihê

«Âletsiz, vâsıtasız san'atkâr olan ve bu kıymetli hediyyeleri veren Allah.»

3740

صد هزاران می چشاند هوشرا
که خبر نبود دو چشم و گوشرا

Sad hezâran mî çeşâned hôşrâ,
Ki haber nebved du çeşm-û-gôşrâ.

«İdrâke yüz binlerce neş'e verir ki, onlardan iki gözün de, iki kulağın da haberi olmaz.»

3741

باز گو ای باز عرش خوش شکار
تا چه دیدی این زمان از کردگار

Bâz gô ey bâz-ı arş-î hoşşikar,
Tâ çı dîdî in zeman ez kîrdkâr.

«Ey arşın güzel avlayan toğanı; bu ânde Allahtan ne gördün, ne gibi bir ilhâma mazhar oldun? İzah et.»

3742

چشم تو ادراك غیب آموخته
چشمهای حاضران بردوخته

Çeşm-ı tû idrâk-ı ğayb âmûhtê,
Çêşmhây-î hâzıran berdôhtê.

«Senin gözün gaybı idrâk etmeyi öğrenmiş. Şâirlerin gözleri dikili, yâni, kapalı bulunmakta.»

3743

آن یکی ماهی همی‌بیند عیان
وان یکی تاریك می بیند نهان

An yekî mâhî hemîbîned iyan,
V'ân yekî târîk mî bîned nihan.

«Meselâ biri, Kameri açıkça müşâhede eder. Diğeri ise Dünyâyı karanlık görür.»

3744

وان یکی سه ماه می بیند بهم
این سه کس بنشسته یك موضع نعم

V'ân yekî sê mâh bîned behem,
İn se kes bınşeste yek mevdî'naam.

«Üçten biri kameri etrâfiyle görür. Görüşleri farklı olan bu üç kişi bir arada oturmuşlardır.»

Herkesin görüşü maddî sıhhatine ve ma'nevî kâbiliyyetine göredir. Meselâ bir yerde oturan ve gök yüzüne bakan üç kişiden biri Kameri ayan beyân görür. İkincisi za'f-ı basarı dolayısiyle kamerin kursunu bile müşâhede edemez. Dünyâyı karanlık sanır. Üçüncüsü ise nazar-ı kâmil ashâbından olduğu için o bakınca hem Kameri, hem ona nûr veren Güneşi, hem de güneşe o kuvveti ihsân eyleyen Kudret-i Hak'kı rü'yet eder. Durulan yerler bir olduğu halde görüşler ve görünüşler böyle farklıdır.

3745

چشم هرسه باز و گوش هرسه تیز
در تو آویزان و ازمن در گریز

Çeşm-ı hersê bâz-u-gôş-î herse tiz,
Dertu âvîzân-u-ezmen der guriz.

«Her üçünün gözü açık, her üçünün kulağı keskin, yâni iyi işitmektedir. Onların görüşü ve duyuşu sana ma'lûm bana meçhûldür.»

3746

سحر عین است این عجب لطف خفیست
بر تو نقش گرگ و بر من یوسفیست

Sıhr-ı aynest in aceb lutf-î hafist,
Bertu nakş-î gurg-u-bermen Yusufist.

«Bu iş, sihrin tâ kendisi. Acâyib ve gizli bir Lutf-i İlâhiyyedir ki, sana karşı kurt sûretinden ibâret olan, bana Yûsüf görünür.»

3747

عالم ار هجده هزارست و فزون
نیست این هجده بهر چشمی زبون

Âlem er hecdê hezârest-u-fuzun,
Nist în hecde beher çeşmî zebûn.

«Âlemin sayısı on sekiz bin, yâhud daha fazla ise de bu on sekiz bin âlem, her gözün zebûnu değildir.»

Yânî, herkesin gözü o âlemleri müşâhede edemez.

Mevcud âlemlerin on sekiz bin olduğu ba'zı kitablarda yazılıdır. Fakat bu tahdid doğru olmasa gerektir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da ziyâde olduğunu îmâ ediyor. Cenâb-ı Hakkın bizden gizli kim bilir ne kadar âlemleri vardır.

3748

راز بگشا ای علی مرتضا
ای پس سوء القضا حسن القضا

Râz bukşâ ey Aliyy-i murtezâ,
Ey pes-i sû-il kazâ husnul kazâ.

«Ey kendisinden Allahın râzı olduğu Ali ve sûülkazâdan, yâni, felâketten sonra hüsnülkazâyı, yâni, seâdeti temsil eyleyen veli; bu işteki esrâr perdesini aç.»

3749

یا تو وا گو انچه عقلت یافتست
یا بگویم انچه برمن تافتست

Yâ tu vâ gô ançı aklet yâftest,
Yâ bıgôyem ançı bermen tâftest.

«Ya sen aklının idrâk ettiğini izah eyle, yâhud ben, bana lâyık olanları söyliyeyim.»

3750

از تو برمن تافت چون داری نهان
میفشانی نور چون مه بی زبان

Ez tu bermen tâft çun dârî nihan,
Mîfeşânî nûr çun meh bî zeban.

«Senden bana bir nûr parladı. Bunu nasıl gizleyebilirsin? Sen ay gibi söylemeksizin nûr saçmaktasın.»

3751

لیك اگر در گفت آید قرص ماه
شبروانرا زودتر آرد براه

Lik eger dergôft âyed kurs-ı mah,
Şebrevanrâ zûdter âred berah.

«Eğer ayın kursu söz söyleyecek olsa, gece yolcuları daha çabuk ilerletir.»

3752

از غلط ایمن شوند و از ذهول
بانگ مه غالب شود بربانگ غول

Ez galat eymen şevend-û-ez zuhul,
Bâng-ı meh ğâlıb şeved berbang-ı ğul.

«O yolcular yanılmaktan ve şaşırmaktan emin olurlar. Çünkü ayın sesi gulyabâni sesine galib gelir.»

ماه بی گفتن چو باشد رهنما
چون بگوید شد ضیا اندر ضیا

Mâh bigoften çu bâşed rehnumâ,
Çun bıgôyed şud ziyâ enderziyâ.

«Ay söylemeksizin nûriyle yol gösterince, söyleyecek olursa ziyâ içinde katmerli ziyâ olur.»

3754

چون تو بابی آن مدینهٔ علم را
چون شعاعی آفتاب حلم را

Çun tu bâbî an medîne-i ilmrâ,
Çun şuâî âfitâb-î hilmrâ.

«Sen ilm şehrinin kapısı ve ilim güneşinin şuâısın.»

Bu beyit **«Ben ilim şehriyim, Ali o şehrin kapısıdır.»** Hadîs-i meşhûruna işârettir.

3755

باز باش ای باب بر جویای باب
تا رسد از تو قشر اندر لباب

Bâz bâş ey bâb ber côyây-ı bab,
Tâ resed ez tû kışr ender lubab.

«Ey ilm kapısı; kapı arayan tâlibe açıl ki, kabuklar senin feyzinle dâneye nüfûz edebilsin.»

3756

باز باش ای باب رحمت تا ابد
بارگاه ما له کفوا احد

Bâz bâş ey bâb-ı rahmet tâ ebed,
Bârgâh-ı mâ lehû kufven ahad.

«Ey küfvî, naziri olmayan Allahın, bârgâhı ve rahmeti kapısı; ebede kadar açık bulun.»

هر هوا و ذرۀ خود منظریست
ناگشاده کی بود کانجا دریست

Her hevâ-vû-zerre-i hod menzarıst,
Nâkuşâdè key buved k'ancâ derist.

«Hava tabakaları ve zerreler bile Kudret-i İlâhiyyenin müşâhedesi için birer penceredir. Bir yerdeki kapı bulunur, o kapı nasıl kapalı durur?» .

3758

تا بنگشاید دری را دیده‌بان
در درون هرگز نجنبد آن گمان

Tâ bınukşâyed derîrâ dîdeban,
Der derûn hergiz necunbed anguman.

«Gözcü, nöbetçi bir kimseye kapıyı açmayınca o kimsenin kalbinde kapının açılması zannı husûle gelmez.»

3759

چون گشاده شد دری حیران شود
مرغ امید و طمع پران شود

Çun kuşâde şud derî hayran şeved,
Murğ-ı ummîd-û-tam' perran şeved.

«Kapı açılınca o kimse hayrân olur. Onun ümîd ü tama' kuşu uçmaya başlar.»

Cenâb-ı Hak müfettihulebvâbdır. Açtığı kapılardan biri de tevfîk-i hidâyet kapısıdır. Kendisi o kapıyı açmazsa ona vusûl ve dühûl imkânı yoktur. Fakat açınca da oraya giriş ve orada yükseliş, ümid ve tamâ'ın da fevkindedir.

3760

غافلی ناگه بویران گنج یافت
سوی هر ویران ازان پس می شتافت

Gâfilî nâgeh beviran gênc yaft,
Sûy-ı her vîran ez'an pes mîşitaft.

«Meselâ bir gâfil, bir virânede tesâdüfen bir define bulur. Ondan sonra define ümidiyle her harâbeye koşar.»

3761

تا ز درویشی نیابی تو گهر
کی گهر جویی ز درویش دگر

Tâ zı dervîşî neyâbî tû guher,
Key guher côyî zıdervîş-î diger.

«Ey sâlik; sen bir dervişten hakâyık ve maârif incisi bulmazsan başka dervişten nasıl güher ararsın?»

3762

سالها گر ظن دود باپای خویش
نگذرد اشکاف بینیهای خویش

Sâlhâ ger zan deved bâpây-ı hiş,
Nugzered işkâf-ı bînihây-ı hiş.

«Eğer zan, yıllarca ayaklariyle koşsa burnunun deliklerinden ileri gidemez.»

Yâni, Allah yolunda seyr ü sülûk kendi kendine olmaz. Mutlak bir mürşide ihtiyaç vardır.

3763

تا ببینی نایدت از غیب بو
غیر بینی هیچ می بینی بگو

Tâ bebînî nâyedet ez ğaylı bô,
Ğayr-ı binî hiç mibinî bi gô.

«Burnuna gaybdan bir râyiha erişmeyince ne kadar çabalasan burnundan başka bir şey göremezsin.»

«BANA GALİB GELİNCE KILICI ELİNDEN NASIL VE NİÇİN ATTIN? DİYE O KÂFİRİN ALİ KERREMALLAHÜ VECHE'DEN SORMASI»

3764

پس بگفت آن نو مسلمان ولی

از سرمستی و لذت یا علی

Pês bigoft an nevmuselman velî,
Ez sermestîy-u-lezzet yâ Alî.

«Sonra o yeni müslüman olan veli ma'nevi bir mestlik ve bir lezzet sevkiyle dedi ki: Yâ Ali!»

3765

باز فرما یا امیرالمؤمنین

تا بجنبد جان بتن‌در چون جنین

Bâz fermâ yâ emîrelmu'minin,
Tâ bıcunbed cân betender çun cenin.

«Yâ emirelmü'minîn! İzah buyur ki, o îzâhât ile rûhum, ana karnındaki çocuk gibi harekete gelsin.»

3766

هفت اختر هر جنین‌را مدتی

میکنند ای جان بنوبت خدمتی

Hêft ahter her ceninra muddetî
Mîkunend eycan benevbet hidmetî.

«Seb'a-i seyyâre denilen yedi yıldız ana karnındaki her cenine birer müddet hizmet ederler.»

Müneccimlere göre yıldızların arz üzerinde bir takım te'siri varmış. O te'sirât cümlesinden olmak üzere rahm-i mâderdeki nutfeye yedi seyyâreden her birinin birer ay müddetle hizmeti ve terbiyesi olurmuş. İlk ayda Zühal, ikinci ayda Müşteri, üçüncü ayda Merih, dördüncü ayda güneş, beşinci ayda Zühre, altıncı ayda Utarid, yedinci ayda kamer, sekizinci ayda yine Zühâl, dokuzuncu ayda yine Müşteri terbiye edermiş.

Güneşin terbiyesi müddetinde yâni, dördüncü ayda cenîn canlanır ve harekete başlarmış. Hazret-i Mevlânânın o yeni müslüman lisânından bu beyti îrâd etmesi müneccimlerinin bu husustaki i'tikâdını bildirmek ve dolayısiyle seyr ü sülûkteki bir hakîkate işâret etmek içindir. Bir sâlik ibtidâ-yı sülûkünde cenin gibidir. Seb'a-i seyyâreye benzeyen ba'zı ulemâ ve meşâyih onu terbiye ederse de ruh veremez. O ruhu ancak Güneş misâli olan şeyh-i kâmil ve mükemmil'in nazarı verebilir.

3767

این جنین در جنبش آید از افتاب

کافتابش جان همی بخشد شتاب

İn cenin der cunbiş âyed ez âftab,
K'âfitâbeş can hemî bahşed şitab.

«Bu cenin, Güneşin te'sirinden harekete gelir ki, Güneş onu çabucak canlandırır.»

3768

از دگر انجم بجز نقشی نیافت

این جنین تا افتابش برنتافت

Ez diger encum becuz nakşî neyaft,
În cenin tâ âfitâbeş berne taft.

«Bu cenin, Güneşin ziyâsına ma'ruz kalmayınca diğer seyyârelerden nakş ve sûretten başka bir şey bulamaz.»

3769

از کدامین ره تعلق یافت او

در رحم با افتاب خوب رو

Ez kudâmin reh taalluk yâft û
Der rahim bââfitâb-i hûb-rû.

«Cenin rahimde iken hangi yol vâsıtasiyle güzel yüzlü Güneşe teallûk peydâ eder?»

3770

از ره پنهان که دور از حس ماست

افتاب چرخرا بس راهاست

Ez reh-î pinhan ki dûr ez hiss-ı mast,
Âfitâb-î çerhrâ bes râh hast.

«Güneşin cenîne te'sir etmesi, bizim hissimizden uzak ve gizli bir yol vâsıtasiyledir. Gökteki güneşin bir çok te'sir yolu vardır.»

3771

آن رهی که زر بیابد قوت ازو

وان رهی که سنگ شد یاقوت ازو

Ân rehîki zer bıyâbed kut ez'ô,
Van rehîki seng şud yâkut ez'ô.

«O öyle bir yoldur ki, altın, toprak altında iken o vâsıta ile güneşten rızkını alır. O öyle bir yoldur ki, yine o vâsıta ile taş yâkut olur.»

3772

ان رهی که سرخ سازد لعلرا

وان رهی که برق بخشد نعلرا

An rehîki surh sâzed lâ'lrâ,
V'an rehîki berk bahşed nâ'lrâ.

«O öyle bir yoldur ki, la'l denilen kırmızı taşı kızartır ve at ayağındaki naldan kıvılcım çıkartır.»

3773

ان رهی که پخته سازد میوه‌را

وان رهی که دلدهد کالیوه‌را

An rehîki puhte sâzed meyverâ,
V'an rehîki dıldıhed kâlîverâ.

«O öyle bir yoldur ki, meyveyi pişirir, oldurur, korkak ve ahmak bir şahsa da cesâret verir.»

Ey hakikat âfitâbı olan Ali, sûrî Güneş bunları yaptığı gibi sen de mâ'nevî bir güneş olduğun için bana bambaşka bir ruh verdin ve kalbimi heyecâna getirdin.

3774

باز گو ای باز پر افروخته

با شه و با ساعدش آموخته

Bâz gô ey bâz-ı perr efrûhtê,
Bâ şeh-u-bâ sâideş âmûhtê.

«Ey parlak kanadlı ve şah ile onun bileğine alışık bulunan toğan, süâlime cevâb ver ve müşkilimi hallet.»

3775

باز گو ای باز عنقا گیر شاه

ای سپاه اشکن بخود نی با سپاه

Bâz gô ey bâz-ı ankâ-kîr-ı şah,
Ey sıpah işken behod nî bâ sıpah.

«Ey hakikat şâhının anka avlayan toğanı; ey askerle değil, yalnız başına ordular bozan ve kıran kahraman; bu sırrı anlat.»

3776

امت وحدی یکی و صد هزار

باز گو ای بنده بازت را شکار

Ummet-î vahdî yekî-vû-sad hezar,
Bâz gô ey bende bâzetrâ şikar.

«Sen başlı başına bir ümmetsin ve bir kişi iken yüz bin kişi demeksin. Ey şehbâz-ı himmeti beni avlayan; izâhât ver ki:»

3777

در محل قهر این رحمت ز چیست
اژدهارا دست دادن راه کیست

Der mahall-î kahr in rahmet zı çist,
Ejdhârâ dêst dâden râh-ı kist.

«Kahr mevkiinde bu merhamet nedendir, ejderhâya fırsat vermek kimin yoludur?»

«EMİRÜLMÜ'MİNÎN ALİ RADİYALLAHÜ ANHİN ELİNDEN KILICINI ATMASINA O VAKİT SEBEBİN NE OLDUĞUNA DAİR CEVAB VERMESİ»

3778

گفت من تیغ از پی حق میزنم
بندهٔ حقم نه مأمور تنم

Goft men tiğ ez pey-î hak mîzenem,
Bende-î Hakkam ne me'mûr-î tenem.

«Hazret-i Ali buyurdu ki : Ben Allah rızâsı için kılıç vururum. Hakkın kuluyum, cesedin emrine tâbi' değilim.»

3779

شیر حقم نیستم شیر هوا
فعل من بر دین من باشد گوا

Şîr-ı Hakkam nîstem şîr-î hevâ,
Fi'l-i men ber dîn-i men bâşed gevâ.

«Ben Allah arslanıyım, hevâ ve heves arslanı değilim, yâhud sancaklarda bulunup hava te'siriyle saldırır gibi görünen arslan resmi değilim. Benim ef'âlim dinimin şâhididir.»

3780

مارميت از رميت در حراب
من چو تيغم وان زننده افتاب

Mârameyte iz rameyte der hirab,
Men çu tîğem v'ân zenendê âfitab.

«Ben

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Âyetinin muhârebede ma'nâsıyım. Ben kılıç gibiyim ki, o kılıcı hakikat güneşi benim elimle vurur.»

(Tiğ-i Âftâb) : Güneşin şuâı ma'nâsına da gelir. Buna göre : Ben Güneşin şuâı gibiyim ki, şuâı aksettiren Güneştir. Yânî, şuâını fezâya nasıl aksettiriyorsa Kudret-i İlâhiyye de bana kılıç vurdurur meâli de anlaşılır.

Bir Hadîs-i Kudsîde Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevâtül lahilekber Efendimiz Lisân-ı İlâhiden buyurmuştur ki : **«Kulum, nevâfil edâsiyle bana tekarrübden hâlî kalmaz. Tâ ki, ben onu severim; Onu sevince de, onun kulağı olurum, benimle işitir ve onun gözü olurum, benimle görür ve onun eli olurum, benimle tutar.»**

Hakka yakınlık iki türlüdür. Biri **(Kurb-i ferâiz)**, diğeri **(Kurb-i nevâfil)**dir.

Kurb-i ferâiz : Farz amellere kemâl-i ihlâs ile devâmın neticesidir. Bu makamda abd, Hakka âlet olur, yânî, Hak, yapacağını kulu vâsıtasiyle yapar. Nitekim Bedr gazâsında Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz avucuna ufak taş parçaları alıp düşman safına atmış ve bu atış o saftakileri sersem etmişti. Cenâb-ı Hak bunu Kur'ân-ı Kerim'inde hikâye ederken buyuruyor ki : **(Ve mâ rameyte iz rameyte ve lâkinnallahe ramâ.)** Yânî : **«Habibim; o taşları attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah attı[140].»**

---

(140) Sûre-i Enfâl, 17.

Kurb-i nevâfil: Ferâizden fazla olarak yapılan amellerin semeresidir. Bu makamda Hak, abde âlet olur, yâni, kulun dilediğini yapar.

Demek ki, o esnâda Resûl-i Ekrem Efendimiz, Cenâb-ı Hakkın atış irâdesinin zuhûruna sebeb olmuştu. İşte Cenâb-ı Pîrin, Hazret-i Murtazâ lisânından: «Ben kılıcım, onu vuran Allahtır» demesi buna işârettir. Şâh-ı vilâyet tarafından beyânâta devâm olunuyor.

3781

رخت خودرا من زره برداشتم
غیر حق‌را من عدم انگاشتم

Raht-ı hodrâ men zıreh berdâştem.
Ğayr-ı Hakrâ men adem engâştem.

«Ben yükümü, yânî, mevhum varlığımı yoldan kaldırdım, Hakkın gayrı ne varsa onu yok bildim.»

3782

سایه‌ام کدخدام افتاب
حاجبم من نیستم اهل حجاب

Sâyeî em kedhodâem âfitab,
Hâcıbem men nîstem ehl-î hicab.

«Ben bir gölgeyim ki, efendim Hakikat Güneşidir. Ben onun kapıcısı mevkiindeyim, lâkin ehl-i hicâb değilim.»

Hâcib: Büyük adamların kapısında duran, gelenleri efendisine haber verip çağırılanları içeriye koyan hâdimdir. O, kapı dışarısında durmakla berâber her vakit efendisinin yüzünü görebilir. Ehl-i hicab, yânî, efendisini göremez bir hâlde değildir. Çünkü her vakit yanına girebilir.

3783

من چو تیغم پر گهرهای وصال
زنده گردانم نه کشته در قتال

Men çu tiğem pur guherhây-î visal,
Zinde gerdânem ne kuştê der kital.

«Ben vuslat cevâhiriyle işlenmiş bir kılıcım. Harb esnâsında öldürmem, diriltirim.»

3784

خون نپوشد گوهر تیغ مرا
باد از جا کی برد میغ مرا

Hun nepôşed gevher-î tîğ-î merâ,
Bâd ez câ key bered mîğ-î merâ.

«Benim kılıcımın cevherini kan paslandırmaz. Benim bulutumu rüzgâr nasıl yerinden kaldırabilir?»

Kılıcın paslanması : nâhak yere kimseyi öldürmem; bulutun kalkması da bulut gibi olan makâm-ı ma'nevînin hevâ-yı nefs ile sarsılması demektir.

3785

که نیم کوهم زحلم و صبر و داد
کوه را کی درربابد تند باد

Keh neyem kôhem zıhilm-û-sabr-u-dad,
Kôhrâ key derrubâyed tund bad.

«Ben saman değil, bilim, sabır ve adâlet dağıyım. Fırtına koca bir dağı nasıl kapıp götürebilir?»

3786

آنکه از بادی رود ازجا خسیست
زانکه باد ناموافق خود بسیست

Anki ez bâdi reved ezcâ hasîst,
Z'ânki bâd-î nâmuvâfık hod besist.

«Bir rüzgârla yerinden kalkan çörçöptür. Çünkü muhâlif rüzgârlar pek çoktur.»

3787

باد خشم و باد شهوت باد آز
برد اورا که نبود اهل نماز

Bâd-ı haşm-û-bâd-ı şehvet bâd-ı az,
Bered ôrâki nebud ehl-i namaz.

«Gazab, şehvet ve tama' rüzgârları, ehl-i namaz olmayanları kapar götürür.»

Kur'ân-ı Kerim'de:

إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

Yânî: **«Hakkiyle kılınan namaz, kılanı fuhşiyâttan ve muharremâttan nehyeder[147]»** buyurulmuştur. Binâenaleyh gazab, şehvet ve hırs gibi ahlâk-ı seyyielerine karşı namaz sağlam ve yıkılmaz bir siperdir. Hakkiyle namaz kılan bir müslüman, o gibi fırtınalardan emin olur. Amma denilecek ki, ben namaz kılıyorum, lâkin o gibi fırtınalara kapılıyorum. Olabilir, fakat o kabahat namazda değil, onu kılanda ve kılışındadır. Çürük ve mukâvemetsiz bir tahta perde, elbette fırtınaya karşı duramaz, çatır çatır yıkılır.

3788

کوهم و هستیٔ من بنیاد اوست

ور شوم چون کاه بادم باد اوست

Kôhem-u-h'estî-î men bunyâd-ı o'st,
Ver şevem çun kâh bâdem bâd-ı o'st.

«Ben bir dağım ki, varlığım onun binâsıdır. Saman gibi olsam da rüzgârım, onun rüzgârıdır.»

Seyr ü sülûkte (temkin) ve (telvin) diye iki mertebe vardır.

Temkin: Sâlikin bir makamda karar kılması, **telvin** ise: Makamdan makama geçmesi demektir.

Hazret-i Ali lisânından deniliyor ki: Ben temkin makamında dağ gibi sâbitim, saman gibi olsam ve makamdan makama geçsem de beni uçuran ve geçiren yine Nefha-i İlâhiyye ve İrâde-i Rabbâniyyedir.

3789

جز بباد او نجنبد میل من

نیست جز عشق احد سرخیل من

Cuz bebâd-ı ô necunbed meyl-ı men,
Nîst cuz işk-î Ahad serhayl-ı men.

«Benim meylim ve arzum, onun irâdesi rüzgârından başka bir şeyle

---

(147) Sûrei Ankebut: 45.

hareket etmez. Ehad ve Samed olan Allahın aşkı benim serhaylım, yâni kumandanımdır ki, rûhânî ve cismânî kuvvetlerim onun emrine tâbi'dir.»

3790

خشم بر شاهان شه و ما را غلام
خشم را هم بسته‌ام زیر لگام

Haşm ber şâhan şeh-û-mârâ ğulam,
Haşmrâ hem besteem zîr-î legam.

«Gazab; pâdişahların şâhı, fakat bizim kölemizdir. Ben gazabın ağzına gem takmış ve hareketini idâreme tâbi' kılmışımdır.»

3791

تیغ حلمم گردن خشمم زدست
خشم حق بر من چو رحمت آمدست

Tîğ-ı hilmem gerden-î haşmem zedest,
Haşm-ı Hak bermen çu rahmet âmedest.

«Hilmimin kılıcı, gazabımın boynunu vurmuştur, onun için Hakkın gazabı bana ayn-ı rahmet gelmektedir.»

3792

غرق نورم گرچه شد سقفم خراب
روضه گشتم گرچه هستم بو تراب

Ğark-ı nûrem gerçi şud sakfem harab,
Ravza geştem gerçi hestem bu turab.

«Tavanım harab olmakla berâber nûra gark olmuşumdur. Künyem Ebû türâb olduğu halde maârif ve hakâyık bahçesiyim.»

Tavanı yıkılmış bir binâya Güneş aksedeceği için içerisi aydınlık olur. Bunun gibi varlığı harab olan bir zâtin de derûnu Ziyâ-yı Tevhid ile parlar.

Ebû Türâb: Hazret-i Aliye taraf-ı Risâletten verilmiş bir künyedir ki, Cenâb-ı Mürtezâ bu künyeyi pek severdi. Haydar-ı Kerrar (Müreysi' gazvesi)nde yere yatmış, üstü, başı, saçı, sakalı toprağa bulanmıştı. Aley-

hisselât Efendimiz onu : (**Kum ebâ türâb**). Yânî : «**Ey toza, toprağa bulanmış; kalk**» diye uyandırdı ve kaldırdı.

Ettim der-i inâyetini yâ Ali meâb
Bâb-ı rızâda bir kulunum eyle feth-i bâb
Eyler nigâh-ı âtıfetin hâkî kimyâ,
Ben hâk-i pâye bir nazar et yâ Ebâ Türâb.

Hazret-i Ali lisânından buyuruluyor ki :

3793

چون درآمد علتی اندر غزا
تیغرا دیدم نهان کردن سزا

Çun derâmed illetî ender ğazâ,
Tîğrâ dîdem nihankerden sezâ.

«Gazâda bir illet ve nefsânî bir garaz hâsıl olunca kılıcı gizlemeyi muvâfık gördüm.»

Gazâdaki illet, o pehlivânın mağlûb olunca Hazret-i Ali'ye tükürmesi, garazı nefsânî de Cenâb-ı Haydarın şu küstahlığa canı sıkılmış olması idi. O halde iken onu öldürmüş olsa idi Hak rızâsı için değil, intikam almak için olacaktı. O münâsebetle ve nefse muhâlefet kasdiyle hasmını öldürmekten vaz geçmişti. Nitekim kendisi de kılıcı gizlemeyi muvâfık gördüm diyor. Evet, bunun için yaptım.

3794

تا احب لله آید نام من
تا که ابغض لله آید کام من

Tâ ahabbê lillâh' âyed nâm-ı men,
Tâ ki abğaz lillâh âyed kâm-ı men.

«Tâ ki, nâmım, Allah için muhabbet edenlerden olsun. Tâ ki, murâdım, Allah için buğz ü husûmet olsun.»

3795

تا كه اعطا لله جود من

تا كه امسك لله آيد بود من

Tâ ki â'tâ lillâh âyed cûd-ı men,
Ta ki emsek lillâh âyed bûd-ı men.

«Tâ ki, benim cömerdliğim Allah rızâsı için verenlerinki gibi olsun, imsâkim de Allah rızâsı için vermeyenlerinki gibi olsun.»

3796

بخل من لله عطا لله بس

جمله لله‌م نيم من آن كس

Buhl-ı men lillâh atâ lillâh bes,
Cumle lillâhem neyem men ân-ı kes.

«Benim vermeyişim de, verişim de ancak Allah içindir. Ben temâmiyle lillâh, yâni, Allaha âid bir kulum, başka bir kimsenin adamı ve mensûbu değilim.»

(Ebû Ümâme) radiyallâhü anh rivâyetiyle (Mesâbih)de şöyle bir Hadîs vardır : **«Bir kimse Allah için birini sevse ve Allah için birini sevmese ve Allah için verse ve Allah için vermese îmân-ı kâmil sâhibi olur.»** İşte Cenâb-ı Mürtezânın beyânâtı bu Hadîs-i Şerîfe işârettir.

3797

وانچه لله ميكنم تقليد نيست

نيست تخييل و گمان جز ديد نيست

V'ânçı lillah mikunem taklid nist,
Nist tahyil-ü-guman cuz did nist.

«Benim Allah için yaptıklarım taklîd değildir, rü'yet ve muâyene eseridir, tehayyül ve zan değildir.»

3798

ز اجتهاد و از تحری رسته‌ام
آستین بر دامن حق بسته‌ام

Z'ictihâd-û-ez taharrî reste em,
Âstin ber dâmen-î Hak beste em.

«Ben ictihad ve taharrîden kurtulmuşum. Hakîkate vâsıl olmuş, yenimi hak ve hakikatin eteğine bağlamışım.»

3799

گر همی پرم همی بینم مطار
ور همی گردم همی بینم مدار

Ger hemî perrem hemî bînem metar,
Ver hemî gerdem hemî bînem medar.

«Eğer uçacak olursam uçacağım yeri, dönecek olursam döneceğim mahalli görürüm.»

3800

ور کشم باری بدانم تا کجا
ماهم و خورشید پیشم پیشوا

Ver keşem bârî bıdânem tâ kucâ,
Mâhem-û-hurşîd pîşem pîşvâ.

«Eğer bir yük kaldıracak olursam onu nereye kadar götüreceğimi bilirim. Ben bir Kamerim ki, hakîkat güneşi, yânî, Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem önümde kılavuzdur.»

3801

بیش ازین باخلق گفتن روی نیست
بحررا گنجایی اندر جوی نیست

Biş ez'in bâhalk goften rûy nist,
Bahrrâ guncâyî ender cûy nist.

«Halka bundan fazlasını söylemeye imkân yoktur. Çünkü deniz bir nehrin yatağına sığmaz.»

3802

پست می گویم باندازهٔ عقول

عیب نبود این بود کار رسول

Pest migôyem beendâzê-i ukul,
Ayb nebved in buved kâr-i Resul.

«Akılların ölçüsüne göre basit bir sûrette söylüyorum. Bu tarzda söyleyiş ayıb değil, Resûl Aleyhisselâmın sünnetidir.»

Bir Hadîs-i Şerifte: **«Biz, peygamberler cemâati, insanların seviyesine inmeye ve insanların akılları alacağı tarzda söylemeye me'muruz»** buyurulmuş; diğer bir Hadîs-i Şerifte de: **«Nâs'a kendi aklınızın erdiği kadar değil, onların akılları kavrayacak derecede söyleyin»** emri verilmiştir.

3803

از غرض حرم گواهی حر شنو

که گواهی بندگان نرزد دو جو

Ez ğaraz hurrem guvahîy hur şinev,
Ki guvâhîy bendegan nerzed du cev.

«Ben garazdan âzâde hür bir adamım. Hür bir kişinin şehâdetini dinle ki, köle olanların şâhidliği iki arpa değmez, yâni, bir para etmez.»

3804

در شریعت مر گواهی بنده را

نیست قدری وقت دعوی و قضا

Der şerîat mer guvâhî benderâ,
Nîst kadrî vaktı dâ'vâ-vû-kazâ.

«Şeriatte da'vâ ve hüküm sırasında kölelerin şâhidliği mu'teber değildir.»

Çünkü efendisinin lehine şehâdet etmesi tabiîdir.

Hazret-i Ali halife iken bir Yahûdi kendisinden alacak da'vâsında bulunmuş. Cenâb-ı Mürtezâ mahkemeye gitmiş, Yahûdi ile yan yana ayakta durup muhâkeme olunmuş. Yâhûdinin matlûbunu verdiğine büyük oğlu Hazret-i Hasan ile sâdık kölesi Cenâb-ı Kanberi şâhid göster-

miş. Fakat şâhidlerin biri oğlu, diğeri kölesi bulunduğu için kadı Şureyh, onların şehâdetini kabul etmemiş, Emirülmü'minini Yahûdinin matlûbunu vermeye mahkûm etmiş. Hazret-i Ali de bu hükme temâmiyle mutâvaat göstermiş.

Yahûdi bu adâleti görünce şaşırmış: «Emirülmü'minîn doğru söylüyor, benim matlûbumu şu iki zâtın yanında vermişti. Ben müslümanların adâletini tecrübe için da'vâ açtım. Şimdi da'vâdan vaz geçiyorum ve müslüman olacağım.» diyerek ihtidâ etti.

3805

گر هزاران بنده باشندت گواه

بر نسنجد شرع ایشانرا بکاه

Ger hazâran bende bâşendet guvah,
Ber nesenced şer' işanrâ bekah.

«Sana binlerce köle şâhidlik etse, şeriat onların şehâdetini bir saman değerinde tutmaz.»

Yâni, kabul etmez. Zirâ köle efendisinin emrini infaza mecbur olduğundan onun lehinde ifâde vermesi, belki yalan da söylemesi mümkündür.

3806

بندهٔ شهوت بتر نزدیك حق

از غلام و بندگان مسترق

Bende-i şehvet beter nezdik-ı Hak,
Ez ğulâm-û-bendegân-i mustarak.

«Şehvet kulu olan bir kimse, Allah indinde kölelerin ve çalınıp satılmış olan esirlerin, insanlar nezdindeki i'tibarsızlığından daha değersizdir.»

3807

کین بیك لفظی شود از خواجه حر

وان زید شیرین و میرد سخت مر

K'in beyek lafzî şeved ez hâce hur,
V'an ziyed şîrîn-û-mîred saht mur.

«Harb esiri, yâhud satın alınmış bir köle, efendisinin bir söziyle.

yani, seni âzâd ettim demesiyle bir olur. Şehvet esiri olan ise tatlı yaşar, fakat çok acı ölür.»

3808

بندهٔ شهوت ندارد خود خلاص

جز بفضل ایزد و انعام خاص

Bende-i şehvet nedâred hod halas,
Cuz befazl-i izd-û-in'âm-ı has.

«Şehvet kulu olan kimse, Allahın fazl u kereminden ve İn'âm-ı hâs'ından başka bir vâsıta ile o kayddan kurtulamaz.»

Olmadan cezb-i İlâhi, kimse:
Olamaz vâsıl-ı Mevlâ gerçek;
Âcizim kat-ı tarîka yâ Rab!
Tut yakamdan beni de kendine çek.

3809

در چهی افتاد کانرا غور نیست

وان گناه اوست جبر و جور نیست

Der çehi uftâd k'anrâ ğâvr nist,
V'ân gunâh-î ost cebr-û-cevr nist.

«Şehvet kulu olan, dibi bulunmaz bir kuyuya düşmüştür. Bu düşüş; cebr ve zulüm değil, onun günâhı icabıdır.»

3810

در چهی انداخت او خودرا که من

در غور قعرش نمی‌یابم رسن

Der çehi endâht ô hodrâki men,
Der havr-ı kâ'reş nemiyâbem resen.

«O kendini öyle bir kuyuya atmıştır ki, ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum.»

(Sûre-i Meryem)de buyurulmuştur ki :

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا

إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا فَخَلَفَ

مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ

يَلْقَوْنَ غَيًّا

Yânî : «Hidâyete nâil kıldığımız ve kendilerini seçmiş olduğumuz kimseler kendilerine Cenâb-ı Rahmânın Âyetleri okununca ağlaya, ağlaya secdeye kapanırlar. Onlardan sonra gelenler ise, namazı zâyi' ettiler, yânî, kılmadılar ve şehvetlerine tâbi' oldular, nefsleri ne emrettiyse onu yaptılar. Onlar yakında dalâletlerinin cezâsını görecekler ve cehennemde (gayyâ) denilen gâyet derin bir kuyuya atılacaklardır[148].»

İşte Cenâb-ı Pîrin : «Ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum» dediği kuyu bu gayyadır.

3811

بس كنم كه اين سخن افزون شود

خود جگر چه بود كه خارا خون شود

Bes kunemki in suhen efzun şeved,
Hod ciger çı'bved ki hârâ hun şeved.

«Bu kadarla iktifâ ediyorum. Çünkü bu bahiste söz uzayacak olursa onun dehşetinden sâde ciğer değil, kayalar kan kesilir.»

---

(148) Sûrei Meryem : 58-59.

3812

این جگرها خون نشد از سختی است
غفلت و مشغولی و بدبختی است

İn cigerhâ hun neşud ez sahti est,
Ğaflet-û-meşğûliy-û-bedbahti est.

«Bu ciğerlerin kan olmaması, sertliğinden, sâhibinin gafletinden, Dünyâ ile fazla meşgûliyyetindendir.»

3813

خون شود روزی که خونش سود نیست
خون شو آن وقتی که خون مردود نیست

Hun şeved rûzîkî hûneş sûd nist,
Hun şev an vaktîki hun merdûd nist.

«O ciğer bir gün kan olur amma o vakit kan oluşu fayda vermez. Sen, kan olmanın reddedilmediği bir zamanda kan ol!»

Yâni, Allah, Peygamber ve evliyâ sözünden müteessir ve mütenassıh olmayanların ciğeri ölümleri esnâsında, yâhud kıyâmet gününde kan olacak, amma o vakit faydası olmayacaktır. Ey muhâtab; sen o gün gelmeden mütenassıh ol ki, faydasını göresin.

Kölelerin şehâdetinin makbul olmayışı bahsine avdetle deniliyor ki :

3814

چون گواهی بندگان مقبول نیست
عدل او باشد که بندهٔ غول نیست

Çun guvâhiy bendegan makbûl nist,
Adl o bâşed ki bendê-i gûl nist.

«Mâdem ki, kölelerin şehâdeti makbul değildir. O halde şeytan ve nefs kölesi olmayan, hakikaten hür bir adam, şâhid-i âdildir.»

گشت ارسلناك شاهد در نذر
زانكه بود از كون او حر ابن حر

Geşt erselnâke şâhid der nuzur,
Z'ânki bud ez kêvn ô hurrubnu hur.

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz imâna gelmeyenleri inzâr, yânî, korkutmak husûsunda (İnna erselnâke şahidâ) hitabına mazhar oldu. Çünkü Zât-i Akdes-i Risâlet bütün Kâinâta karşı hür oğlu hürdü, yânî, hiç bir şeyin meclûbu ve mağlûbu değildi.»

(Sûre-i Ahzâb)daki bir kaç Âyete işâret ediliyor ki :

يَا أَيُّهَا
النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى
اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ
مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا

Yânî : **«Ey Peygamber-i Ekber! Seni, halkın tasdik ve tekzibine şâhid olmak, mü'minleri Cennetle müjdelemek, kâfirleri Cehennemle korkutmak üzere hakikaten biz gönderdik. Allahın izniyle insanları Allaha da'vet etmek ve Dünyâya parlak bir kandil olmak üzere biz irsâl eyledik. Mü'minler için Allah tarafından pek büyük bir ihsân olduğunu ve ni'metin onların amellerinden çok fazla olan Cemâl-i İlâhî ni'meti bulunduğunu onlara müjdele ve münâfıklara itâat eyleme, onların sözünü dinleme, onların ezâ ve cefâsına karşı kendilerini cezâlandırmaya kalkışma. Onlar hakkında Allahı vekil ittihaz et; Allahın vekil olması da kâfidir[149].»**

---

(149) Sûrei Ahzap : 45-48.

İşte Sallallâhu Aleyhi Vesellem Efendimiz, Dünyâda hiç bir kimsenin emrine tâbi' ve nefsânî hiç bir arzuya mutâbi' olmadığından, hürriyetin mertebe-i kusvâsında bulunduğu için (**İnnâ erselnâke şâhidâ**) hitâbına mazhar olmuştu.

Kezâ ümmeti de :

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ اُمَّةً وَسَطًا

لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

Yânî : «**Böylece sizi âdil, ifrat ile tefrit ve teşbih ile tenzih arasında mutavassıt bir ümmet kıldık. Resûl-i Ekremin de size şâhid olması ve sizi tezkiye etmesi için insanlara karşı peygamberlere şâhid olasınız**[150].»

Mahşerde ümem-i sâlifeden ba'zıları : «Bize peygamber gelmedi, tevhide dâir bir şey duymadık» diyecekler ve o vakit müslümanlar da, Kur'ân-ı Kerîm'den aldıkları ma'lûmât dolayısiyle, her millete bir peygamber gönderilmiş, husûsiyle Kur'ân-ı Kerîm'de ismi geçen peygamberlerin, ümmetlerine lâzım gelen tebliğatta bulunmuş olduklarına dâir enbiyâ lehine şehâdette bulunacaklar, Aleyhisselâtü Vesselâm Hazretleri de onların şâhid-i âdil olduklarına dâir tezkiyede bulunacaktır. Bu Âyet-i Kerîme bütün ümmete hitab eder gibi görünüyorsa da zikr-i mutlak, irâde-i mukayyed kabilindendir. Orada şehâdet edecek olan ümmetin ancak havâssı ve ahrârıdır.

Hazret-i Ali lisânından beyân ediliyor :

3816

چونکه حرم خشم کی بندد مرا

نیست اینجا جز صفات حق درا

Çunki hurrem haşm key bended merâ,
Nîst incâ cuz sıfât-î Hak derâ.

«Mâdem ki hürüm; gazab beni bir esir gibi nasıl bağlayabilir? Burada, yâni, kalbimde Hakkın sıfâtından başka bir şey yoktur. O halde beri gel.»

---

(150) Sûrei Bakara : 143.

3817

اندرآ کآزاد کردت فضل حق
زانکه رحمت داشت بر خشمش سبق

Ender â k'âzâd kerdet fazl-ı Hak.
Z'ânki rahmet dâşt ber haşmeş sabak.

«Beri gel ki, Allahın fazl u keremi seni küfürden halâs etti. Çünkü onun merhameti gazabına sâbık ve fâiktir.»

Gark eder âlemleri bir katra âb-ı mağfiret,
Var kıyâs et vüs'ati deryâ-yı rahmet niydüğin.

3818

اندر آ اکنون که رستی از خطر
سنگ بودی کیمیا کردی گهر

Ender â eknûn ki restî ez hatar,
Seng bûdî kûmyâ kerdî guher.

«Beri gel ki, şimdi muhâtaradan kurtuldun. Sen bir taş gibi idin, Allahın fazl u keremi iksîri seni cevher hâline getirdi.»

3819

رستهٔ از کفر و خارستان او
چون گلی بشکفت سروستان هو

Reste-î ez kufr-u-hâristân-ı û,
Çun gulî bışkûft servistân-ı Hû.

«Küfürden ve onun dikenliğinden kurtuldun, çünkü hüviyyet servistânında bir gül açıldı.»

3820

تو منی و من توام ای محتشم
تو علی بودی علی‌را چون کشم

Tu menî-vû-men tuem ey muhteşem,
Tu Alî bûdî Alîrâ çun kuşem.

«Ey muhteşem pehlivan; artık sen bensin, ben senim. Sen Ali oldun, Aliyi nasıl öldüreyim?»

O pehlivân sâye-i Mürtezâda îmâna gelmiş, şâh-ı merdân ile uhuvvet derecesini bulmuş ve : **«Müslümanlar, bir nefs gibidir»** Hadîsinin sırrına mazhar olmuştu. Binâenaleyh Hazret-i Ali lisânından ona karşı : **«Sen bensin, ben senim»** buyuruluyor.

3821

معصیت کردی به از هر طاعتی
آسمان پیموده‌ٔ در ساعتی

Mâ'siyet kerdi bih ezher tâatî,
Âsman peymûde-î der sâatî.

«Sen her türlü tâatten iyi bir günah işledin de bir ân içinde gökleri tayyedip geçtin.»

3822

پس خجسته معصیت کآن مرد کرد
نی ز خاری بردمد اوراق ورد

Bes huceste mâ'siyet k'an mèrd kerd,
Nî zi hârî berdemed evrâk-ı verd.

«O adamın işlediği ne mübârek bir günahtı ki, kendisini böyle ma'nen yükseltti. Buna şaşılmasın, gül yaprakları da dikenli bir ağaçtan zuhur etmiyor mu?»

«Nice günah vardır ki, işleyene merhamet kazandırır ve onu mağfirete ulaştırır.» Evet. Bir adam, hasbelbeşeriyye bir günaha girer, sonra yüreği yanarak, gözünden nedâmet yaşları akıtarak tâib ü müsteğfir olur. Hazret-i Peygamber : **«Günahtan tevbe eden, hiç günahı olmayan**

gibidir.» buyuruyor. Sonra tevbenin nasıl olacağını **«Hakiki tevbe nedâmetten ibârettir»** Hadisiyle beyân ediyor. Sonunda nedâmeti ve hakiki tevbeyi mucib olan bir günah, elbette riyâkârâne yapılmış tâât ve ibâdâttan hayırlıdır. Hattâ böyle bir günâhı, ileri atlamakta fazla mesâfe almak için bir kaç adım geri gitmeye benzetirler. Çünkü böyle bir tevbekârın günâhı afvedilmekle berâber mâ'nevî derecesi de yükselir.

Tâatin zevk-i sürûrâveri hoştur amma,
Başka bir neş'esi var girye-i istiğfârın.
Ne kadar olsa birinde bulunur ucb ü gurûr
İlticâdır öbürü rahmetine gaffârın.

Hazret-i Mevlânâ buna dâir misâl irâd ediyor :

3823

نی گناه عمر و قصد رسول
میکشیدش تا بدرگاه قبول

Nî gunâh-î Ömer-û-kasd-î Resul,
Mîkeşîdeş tâ bedergâh-î kabul.

«Ömerin Resûl-i Ekreme olan kasdi ve günâhı, onu bârigâh-ı kabûle kadar çekip götürmedi mi?»

Cenâb-ı Fârûk, Ebû Cehlin kız kardeşi oğlu bulunduğu için müslümanlığa adâvet ve müslümanlara eziyet etme husûsunda dayısı gibi hareket eyliyordu. Hattâ Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizi öldürmek için silâhlanmıştı. Fakat hemşîresinin evinde Kur'ân-ı Kerîm sesi işitti. İçeriye girdi. Kız kardeşini ve eniştesi (Saîd bin Zeyd)i dövdü. Sonra (Tâhâ) Sûresi yazılı bir sayfayı aldı ve okudu. O kaskatı kalbi birden yumuşayıverdi. Kalktı Huzûr-i Risâlete gitti. Maiyyet-i Peygamberîde bulunanlar, ona emniyyet edemedikleri için kollarından tuttular. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri bırakın diye buyurdu. Kendi gidip Ömerin hamâil kuşanmış olduğu kılıcını kayışından tuttu ve sarstı. O kahraman Ömer dizlerinin üstüne çöküverdi ve hulûs-i kalb ile müslüman oldu. Hazret-i Ömerin ibtidâsı günah olan şu hareketi, müslüman oluşu gibi bir tâat ile neticelendi. Bir misâl daha :

نی بسحر ساحران فرعون شان
می‌کشید و گشت دولت عون شان

Nî besihr-î sâhıran Firâvn şan,
Mîkeşîd-û-gêşt devlet âvn şan.

«Fir'avnin Hazret-i Mûsâ ile imtihan etmeye kalkıştığı sihirbazların sonradan dökülen kanları onlar için devlet ve hidâyet olmadı mı?»

Mûsâ Aleyhisselâmın elindeki asâsının ejderhâ olup saldırmasını ve elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlamasını Fir'avn ile etbâı sihir zannediyorlar, onları yapan Kelimullahı da sihirbaz sanıyorlardı. Ona mukabele için Mısırda ne kadar sihirbaz varsa hepsi toplatılıp getirildi ve Hazret-i Mûsânın karşısına çıkarıldı.

Sihirbazlar bir takım ipleri ve deynekleri yılan şeklinde gösterdiler. Seyirci olan halkı korkuttular. Fakat Cenâb-ı Mûsâ asâsını yere bırakınca kocaman bir ejderhâ oldu. Sihirbazların iplerini, deyneklerini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar, Mûsânın yaptığının sihir değil, mu'cize olduğunu anladılar. Çünkü sihir olsaydı onların ip ve deynek olduğu meydana çıkacak, lâkin ipler ve deynekler ortada kalacaktı. Asây-ı Mûsâ ise hepsini yutmuş, görünürde bir şey bırakmamıştı. Binâenaleyh Mısır sihirbazları, Mûsânın ve Hârûnun Rabbine iman ettik diye secdeye kapandılar. Fir'avnin kendilerini ölümle tehdid etmesine de kulak vermediler. İşte bunların ilk hareketleri bir seyyie idi. Fakat hidâyet ve mağfiret ile neticelenmişti. Eğer o günâhı, yânî, Hazret-i Mûsâ ile imtihana kalkışmak küstahlığını irtikab etmemiş olsalardı :

3825

کی بدیدندی عصا و معجزات
معصیت طاعت شد ای قوم عصات

Key bıdîdendî asâ-vû-mû'cizat,
Ma'siyet tâat şud ey kavm-î usat.

«Mûsânın asâsını ve mu'cizelerini nasıl görürlerdi? Ey âsî kavm: demek ki, yerine göre ma'siyyet tâat yerine geçiyor.»

3826

نا امیدی را خدا گردن زدست

چون گنه مانند طاعت آمدست

Nâ umîdîrâ Hudâ gerden zedest,
Çun guneh mânend-ı tâat âmedest.

«Rahmet-i İlâhiyyeden ümid kesmeyi Allah men'etmiş, ba'zı yerde günah tâat hâline gelmiştir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyurulmuştur ki:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

Yâni: **«Habibim; de ki: Ey günah irtikâbı ile nefslerine zulmetmiş olan kullarım! Allahın rahmetinden ümid kesmeyiniz! Allah hakikaten bütün günahları mağfiret buyurur. Zira O gafûr ve rahîm bir Hüdâ-yı Kerimdir[151].»**

İbn-i Abbasın rivâyet ettiği bir Hadîs-i Şerif vardır ki, meâli şöyledir: **«Eğer siz günah etmemiş olsaydınız, Allah başka bir kavm yaratır, onlar günah işlerler, Allah da onları afvederdi.»**

Günaha girmek acz-i beşerî icabıdır. Ömer Hayyâm: **«Günah işlememiş bir adam nasıl yaşamıştır? söyle.»** der ki, doğrudur. Cenâb-ı Hakkın (Afüv) ve (Gafûr) isimleri vardır ki, bunların muktezâsı da günahkârın bulunmasıdır. Günahkârlar olmasaydı Hakkın Afüv ve Gafûr tecellisi nasıl zuhura gelirdi?

Şîve-i mağfirete cürm ü günehtir baîs

---

(151) Sûrei Zümer: 53.

چونکه مبدل میکند او سیئات
طاعتی اش می کند رغم وشات

Çunki mubeddel mîkuned o seyyiât,
Tâatî eş mîkuned rağm-î vuşat.

«Allah; vâşî, yânî, gammaz ve şeytanların körlüğüne, halkın seyyiâtını hasenâta tebdil eder.»

(Sûre-i Furkân)daki bir Âyete işâret ediliyor ki :

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا

Yânî : **«Allah ile berâber başka bir ilâhe duâ ve ibâdet etmeyenler, dinî muhârebelerden mâadâ Allahın haram kıldığı katl-i nefs cinâyetinde bulunmayanlar, zinâ fi'lini de irtikâb etmeyenler... Her kim bunları yaparsa, günâhkârlığının cezâsını görür. Bu fiillerin mürtekibi olan, kıyâmette iki katlı olarak azâba uğrar ve hor, hakîr olarak Cehennemde ebediyyen muazzeb olur. Ancak tevbe ve iman ederek sâlih ameller işleyenler müstesnâdır ki, Allah onların seyyiâtını hasenâta tebdil eder. Cenâb-ı Hak, Gafûr ve Rahîmdir[152].»**

Nakledilen Âyetlerle, Hadîslerden anlaşılmıştır ki; insan için en büyük günah, Allahın rahmetinden ümid kesmektir. «Allah beni afvetmez!» demek, benim günahım onun mağfiretinden büyük demek gibi

(152) Sûre-i Furkan : 68-70.

olur. Binâenaleyh mâdemki insanız, hepimiz hâlimize göre günâhkârız. Onun için Rahmet-i Hakka ilticâ etmeli, kalbimiz yanarak, aman yâ Rabbî demeliyiz. Tevbe ve istiğfarda bulunmalıyız. Emin olmalıyız ki, Rahmet-i İlâhiyye kulunun aman demesine karşı durmaz.

3828

زین شود مرجوم شیطان رجیم
وز حسد او بطرقد گردد دو نیم

Z'in şeved mercûm şeytân-î racım,
Vez hased ô bıtrakad gerded dunim.

«Allahın afv ve mağfiretinden ve seyyiâtı hesenâta tebdil etmesinden şeytan mercum ve mağmum olur. Âdetâ hasedinden çatlar, iki parça olur.»

3829

او بکوشد تا گناهی پرورد
زان گناه ما را بچاهی آورد

O bıkoşed tâ gunâhî pervered,
Z'ân gunah mârâ beçâhî âvered.

«Şeytan bizi günâha sokmaya ve günah dolayısiyle kuyuya düşürmeye, yânî, cehenneme götürmeye çalışır.»

3830

چون ببیند کان گنه شد طاعتی
گردد اورا نامبارك ساعتی

Çun bıbîned k'an guneh şud tâatî,
Gerded ôrâ nâmubârek sâatî.

«Şeytan, bir insanın işlediği günahını tâate, yânî, seyyiâtını hesenâta tebdil ettiğini görünce, zaman ona uğursuz olur.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyânâtta bulunduktan sonra Cenâb-ı Murtazâ lisânından o yeni müslümana diyor ki:

3831

اندر آ من در گشادم مر ترا

تف زدی و تحفه دادم مر ترا

Ender â men der kuşâdem mer turâ,
Tuf zedî-vû-tuhfe dâdem merturâ.

«Sana kapıyı açtım, içeriye gir. Sen bana tükürmüştün, ben sana hediyye veriyorum.»

3832

مر جفاگر را چنینها میدهم

پیش پای چپ چسان سر مینهم

Mer cefâger râ çuninhâ mîdıhem,
Pîş-ı pây-î çep çısan ser minıhem.

«Bana cefâ edene böyle ihsânda bulunur ve sol ayağa karşı bu vechile tevâzu'da bulunursam.»

3833

پس وفاگر را چه بخشم تو بدان

گنجها و ملکهای جاودان

Pes vefâger râ çı bahşem tû bıdan,
Genehâ-vû-mulkhây-î câvıdan.

«Bana vefâkâr olana neler vereceğimi sen anla ki, onlar ebedî hazineler ve sermedî saltanatlardır.»

«EMİRÜLMÜ'MİNÎN ALİ KERREMALLAHÜ VECHE'NİN RİK'ABDARI KULAĞINA HAZRET-İ PEYGAMBER SALLALLÂHÜ ALEYHİ VESELLEMİN: ALİ, SENİN ELİNLE ŞEHİD OLACAKTIR BUYURMASI»

3834

من چنان مردم که با خونی خویش
نوش لطف من نشد درقهر نیش

Men çunan merdemki bâyûnî-i hiş,
Nûş-ı lutf-î men neşud der kahr niş.

«Ben öyle bir adamım ki, kendi kâtilim olacak kimseye bile, lûtfumun tatlılığını, kahr acılığına tebdil etmemişimdir.»

3835

گفت پیغمبر بگوش چاکرم
کو برد روزی زگردن این سرم

Gôft peyğamber begôş-î çâkerem,
K'ô bured ruzî zıgerden in serem.

«Bir gün hizmetçimin başımı keseceğini Hazret-i Peygamber onun kulağına söyledi.»

3836

کرد آگه آن رسول از وحی دوست
که هلاکم عاقبت در دست اوست

Kerd âgeh an Resul ez vahy dost,
Ki helâkem âkibet der dest-i ost.

«Resûlullah Hazretleri Vahy-i İlâhiden mülhem olarak beni de haberdâr etmişti ki, âkibet ölümüm, onun elinden olacaktı.»

Müreysî Gazvesinde Hazret-i Ali kum üstüne yatmış, uyumuş, saçı, sakalı, kuma bulanmıştı. Aleyhisselâtü Vesselâm onu öyle görünce (Kum Ebâ Türâb) yâni, **«Ey toza, toprağa bulanmış; kalk»** hitâbiyle uyandırdı, ve: **«Yâ Ali; sana evvelkilerin en şakisi ile sonrakilerin en bedbahtını**

haber vereyim mi?» buyurduktan sonra, «Birincisi: Salih Peygamberin devesini sinirleyen, yâni, arka bacaklarının sinirlerini kesip öldüren, ikincisi de: Buraya vurup bunu kana bulayacak olandır» diye Cenâb-ı Ebitürâbın başını ve sakalını işâret buyurmuşlu.

Bu şakî ise (Abdullah bin Mülcem) denilen herifti.

İbn-i Mülcemin kim ve nasıl bir mahlûk olduğunu anlamak için biraz târihi ma'lûmâta ihtiyaç vardır:

Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) şehid olmuş, Cenâb-ı Ali etrâfın ısrarlariyle hilâfete intihâb olunmuştu. Fakat ashâbdan ba'zıları bu intihâba muhâlif bulundular. Evvelâ kâtillerin kısâsı icrâ edilsin, ondan sonra da halife seçilsin dediler ve yanıldılar. Çünkü ortada hükûmet yoktu. Hükûmet ve halife olmadan kısas emrini kim verecekti? Sonra Medineye gelen ihtilâlcilerin sayısı binleri buluyordu. Bunların hepsi fi'len değilse bile fikren kâtillerle berâberdiler. İçlerinden birini tutmak, hepsini yeniden ayaklandırmak olacaktı. Hazret-i Aliye biat etmeyenlerden bir kısmı bîtaraf durdular. Ba'zıları da silâhla muhâlefete kalkıştılar. Bu silâhlı muhâliflerin en zorlusu Muâviye bin Ebisüfyândı.

Hazret-i Ömer devrinde Şam vâlisi ta'yin edilmiş, Hazret-i Osman zamânında mevkiinde kalmış, yirmi senelik vilâyeti müddetinde bütün Şam halkını kendisine taraftar yapmıştı. Binâenaleyh karışıklıktan istifade ile vilâyetini saltanata tebdil etmek hevesine düştü ve Emirülmü'minîne karşı koymaya kalkıştı. Ali ve Muâviye orduları (Sıffin) mevkiinde karşılaştılar.

Hazret-i Ali ordusunun süvâri kumandanı Ammâr bin Yâsir (Radiyallâhü anh) hakkında Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Seni imâm-ı âdile bâğî olan bir tâife öldürecektir»** buyurmuş ve bu haber, ashâb-ı kirâmın hepsince ma'lum bulunmuştu.

Musâdemelerden birinde Hazret-i Ammâr, muhâlif ordu tarafından şehid edildi. Bunun üzerine o tarafın bâğî olduğu anlaşıldı.

Muâviye, bunun te'sirini izâle etmek için: «Ammârı biz öldürmedik, onu muhârebeye getiren Ali öldürdü!» diye ma'nâsız bir söz neşretti. Bu saçmayı haber alan Hazret-i Ali: «O halde Hamzanın kâtili, Vahşî değil, Resûlullah olmak lâzım gelir. Çünkü onu Uhud muhârebesine götüren Hazret-i Peygamberdi» buyurdu.

Hazret-i Ali ordusunda bulunup da fi'len harbe iştirak etmeyen sahâbîler de Ammârın şehâdeti üzerine mukâteleye başladılar.

İki taraftan binlerce müslümanın kanı döküldükten sonra Muâviye ordusu bozulmaya yüz tuttu. Amr bin Âs'ın tavsiyesiyle mızrak uçlarına Mushaf bağladılar ve: «Kelâmullah aramızda hakem olsun» dediler.

Hazret-i Ali ordusunda cahil ve kaba sofu bir takım herifler vardı. Onların ısrâriyle muhârebe durduruldu, kazanılmış bir harb kaybedildi.

Mütâreke ve müzâkere esnâsında Hazret-i Ali tarafında (Ebû Mûsel'-

eş'arî), Muâviye tarafından (Amr bin Âs) hakem ta'yin olundu. Bunlar bir sene sonra buluşup Hazret-i Ali ile Muâviye hakkında bir hüküm vereceklerdi. Hazret-i Aliye muhârebeyi durdurtan câhil sofular, fikirlerini değiştirdiler. Allahtan başka kimse hüküm veremez. Biz iki hakem kabul etmekle kâfir olduk, şimdi tevbe ve tecdid-i îman ediyoruz diyerek Cenâb-ı Halîfeye de yeniden imana gelmesini ve muhârebeye tekrar başlamasını teklif ettiler. Teklifleri kabul olunmadığı için ordudan ayrıldılar. İçlerinden birini Emirülmü'minîn ta'yin ettiler. (Nehrevân) taraflarına gidip kendileri gibi düşünmeyen müslümanların malını ve canını mubah gördüler. Ve bir çok cinâyet işlediler.

Hazret-i Ali bunlarla mukateleye mecbur oldu, pek çoğunu kılıçtan geçirdi. Kalanlar öteye, beriye dağıldılar ve İslâm Târihinde (Hâriciler) adını aldılar. Hâlâ da Maskıt imamlığında Zengibarda, Trablus Garbdaki (Cirbe) adasında bu mezhebde olanlar vardır ki, Hazret-i Aliye husûmet gösterirler. İsmini bile zikretmiyerek (recul) diye bahsederler. İbn-i Mülcem nâmına da hürmet ve ta'zimde bulunurlar.

(Benî Murâd) nâmındaki kabile efrâdından bulunan İbn-i Mülcem, evvelce Hazret-i Alinin muhiblerinden idi. Mevlânânın beyânâtından anlaşıldığına göre evvelce hizmetinde de bulunmuştu. Hattâ bir seferde Hazret-i Murtazâ ona bir at vermiş ve : «Ben ona iyilik etmek istiyorum, o ise beni öldürmek istiyor» buyurmuştu. İbn-i Mülcem sonra Hâricî mezhebine girdi. Nehrevânda mezhebdaşlarının kılıçtan geçirilmesine çok müteessir oldu. (Berk bin Abdillah) ve (Amr bin Bekir) isimli iki hârici ile konuştu. Mezhebdaşlarının katlini yâd edip ağlaştılar. İntikam almak için Hazret-i Alinin, Muâviyenin ve Amr bin Âsın öldürülmelerini kararlaştırdılar. İbn-i Mülcem Hazret-i Alinin, Berk bin Abdillah Muâviyenin, Amr bin Bekir de Amr bin Âsın katlini deruhte etti. Ramazanın 17'sinde bu cinâyetlerin icrâsına karar verdiler. İbn-i Mülcem Kûfeye geldi. Orada kendisini teşvik ve teşcî' için işe bir de kadın parmağı karıştı. Kûfede (Katâme) isminde bir karı vardı ki, babası, kardeşi ve kocası hârici oldukları için Nehrevânda öldürülmüştü. Onun için Habîse, Hazret-i Aliye pek şiddetli bir adâvet gösteriyordu. İbn-i Mülcem bu karıya âşık oldu ve almak istedi. Katâme mehir olarak 3000 dirhem, bir köle, bir halayık, bir de Hazret-i Alinin katli talebinde bulundu. İbn-i Mülcem bu talebi kabul etti. Zâten ben de Kûfeye bunun için gelmiştim, dedi.

Katâme, akrabâsından (Verdân) nâmında birini İbn-i Mülceme yardımcı verdi. (Şebib bin Büceyr) denilen biri de bu kasda iştirak etti.

Evvelki konuşmada her üç zâtin 40. sene-i Hicriyye Ramazanın 17. gecesi öldürülmeleri kararlaştırılmıştı. O gece Berk bin Abdillâh, Şamda Muâviyeye arka tarafından bir kılıç vurdu. Darbe kaba etine rastladı. Şişman bir adam olduğu için aldığı yaradan ölmedi. Tedâvî ile iyileşti.

Berk'i yakaladılar. Herif kurtulmak ümidiyle bu gece Ali de öldürülecektir. Öyle karar vermiştik dediyse de canını kurtaramadı. Ellerini, ayaklarını ve dilini keserek öldürdüler. Ondan sonra Muâviye mescidde bir maksûre yaptırıp onun içinde oturdu. Maksûrenin etrâfına eli kılıçlı muhâfızlar dikti.

Mısıra giden Amr bin Bekir ise Amr bin Âs zannıyle, onun namaz kıldırmaya vekil ta'yin etmiş olduğu (Hârice)yi secdede iken öldürdü. Çünkü o gece Amr bin Âs'ın karnı ağrıdığı için mescide çıkmamış (Hârice) denilen zâtı vekil olarak göndermişti. Maktûlün Amr bin Âs olmadığını öğrenen Amr bin Bekir: İbn-ül-Âs'ı öldürmek istiyordum. Allah (Hârice)nin ölümünü irade etmiş, dedi. Onu da öldürdüler.

İbn-i Mülceme gelince: O, muvaffak olacağına emindi. Zira Cenâb-ı Murtazâ, sabah namazı vaktinden evvel yalnızca mescide gider, namaz vaktine kadar tâat ve ibâdetle meşgul olurdu.

Hicretin 40 ıncı senesi ve Ramazanın 17. gecesi bermûtâd mescide gitmek için evden çıkmıştı. İbn-i Mülcem ve arkadaşları arkasından geldiler. Verdân bir kılıç savurdu ise de Hazret-i Alinin asâsına rastgeldi. İbn-i Mülcem Cenâb-ı Şâh-ı Vilâyetin tepesine bir kılıç indirdi ve mübârek başını yardı. Hazret-i Murtazâ: **«Kâ'benin Rabbi hakkı için kurtuldum»** buyurdu. Kâtiller kaçtılar. Hazret-i Aliyi de eve kaldırdılar. Sonra İbn-i Mülcem yakalandı. Cenâb-ı Haydar: **«Sağ kalırsam onu afvedeceğim, öldüğüm takdirde kısas yapınız»** dedi. Yaralı olarak üç gün yaşadı ve sonra şehiden irtihâl eyledi. Kerremallâhü veche ve radiyallahü anh. İbn-i Mülcem de i'dâm edildi ve cesedi yakıldı.

Artık kıssaya gelelim. Hazret-i Ali lisânından bahse devâm ediliyor:

3837

او همی گوید بکش پیشین مرا
تا نیاید از من این منکر خطا

O hemi gôyed bıkuş pişin merâ,
Tâ neyâyed ezmen in munker hatâ.

«İbn-i Mülcem diyordu ki, bu münker ve çirkin hatâ, benden zuhur etmemek için evvelce beni öldür.»

من همی گویم چو مرگ من ز تست
با قضا من چون توانم حیله جست

Men hemî gôyem çu merg-î men zıtust,
Bâ kazâ men çun tuvânem hîle cust.

«Ben de diyordum ki : Mâdem ki, benim ölümüm senin elinle olacaktır, bu mukadderdir, kazâya karşı ben nasıl çâre arayabilirim?»

3839

او همی افتد به پیشم کای کریم
مر مرا کن از برای حق دو نیم

Ô hemî ufle'd be pîşem k'ey ker'im,
Mer merâ kun ez berây-î Hak du nim.

«O, benim önüme düşerek diyordu ki : Ey Kerim olan Ali; Allah rızâsı için beni iki parça et ki.»

3840

تا نیاید برمن این انجام بد
تا نسوزد جان من برجان خود

Tâ neyâyed bermen in encâm-ı bed,
Tâ ne sôzed cân-ı men bercân-ı had.

«Bu sû-i hâtime bana isâbet etmesin ve rûhum, kendi kendisine acıyıp yanmasın.»

3841

من همی گویم برو جف القلم
زان قلم بس سر نگون گردد علم

Men hemî gôyem bırev ceffel kalem,
Z'an kalem bes ser nıgun gerded alem.

«Ben de diyordum ki : Hadi işine git. Bunun böyle olacağını Kalem-i Takdir Levh-i Mahfuzda yazdı ve mürekkebi kurudu. O kalemin yazı-

şından bir çok sancak başı aşağı olmuş, yâni, kaderin hükmüyle nice ordular bozulmuştur.»

3842

هیچ بغضی نیست در جانم زتو

زانکه این را من نمیدانم زتو

Hîç buğzî nîst der cânem zıtû,
Z'anki inrâ men nemîdânem zıtû.

«Sana karşı rûhumda hiç bir buğz ve husûmet yoktur. Çünkü ben bunu senden bilmiyorum.»

Belki seni İrâde-i Hakkın zuhuruna bir vâsıta biliyorum.

3843

آلت حق تو فاعل دست حق

چون زنم بر آلت حق طعن و دق

Alet-î Hakkî tu fâil dest-ı Hak,
Çun zenem ber âlet-ı Hak tâ'n-u-dak.

«Sen Hakkın âletisin. Asıl fâil, Allahın yed-i Kudretidir. O hâlde Allahın âdetine karşı ben nasıl i'tiraz ederim, onu kırmaya nasıl çalışırım?»

3844

گفت او پس آن قصاص از بهر چیست

گفت هم از حق آن سر خفیست

Gôft o pes an kısas ezbehr-ı çist,
Goft hem ez Hâk ân sırr-î hofist.

«İbn-i Mülcem, o hâlde katile neden kısas lâzım geliyor? diye sordu. Hazret-i Ali cevâben o da Haktandır ve Allahın gizli bir sırrıdır, dedi.»

Ve devâm etti :

3845

گر کند بر فعل خود او اعتراض
ز اعتراض خود برویاند ریاض

Ger kuned ber fi'l-ı hod ô î'tiraz,
Z'î-tirâz-î hod bırûyâned riyaz.

«Eğer Allah kendi fi'line i'tiraz ederse onun i'tirazı bir çok ravzalar yetiştirir.»

Yânî, Cenâb-ı Hak Fâil-i Mutlak olduğu için her şey onun irâdesiyle vukua gelir. Meselâ bir kâtil, onun elinde bir âlet gibidir. Asıl katl fi'li Haktandır. Sonra o katlin vâsıtasına i'tirâz eder ve ona kısas icab eylerse o i'tirâz ve o icâb, içi hikmet ve esrâr çiçekleriyle dolu bir takım ravzalar peydâ eder.

3846

اعتراض اورا رسد بر فعل خود
زانکه در قهرست و در لطف او احد

İ'tirâz ôrâ resed ber fi'l-ı hod,
Z'ânki der kahrest-û-der lutf ô ahad.

«Kendi fi'line i'tiraz etmek, vâsıta olan kâtili kısâsen öldürmek, ona yakışır. Çünkü o kahırda da, lutfunda da birdir.»

3847

اندرین شهر حوادث میر اوست
در ممالک مالك تدبیر اوست

Enderin şehr-î havâdıs mîr ost,
Der memâlik mâlık-î tedbîr ost.

«Bu hâdisât şehri olan Dünyâda bey ve hâkim olan, bütün memleketlerde mâlik ve müdebbir bulunan odur.»

3848

آلت خودرا اگر او بشکند
آن شکسته گشته‌را نیکو کند

Alet-ı hodrâ eger Ô bışkened,
An şikestê geşterâ nîkô kuned.

«Eğer kendi âletini kırarsa o kırılmış âleti iyi eder.»

3849

رمز نَنسخ آیةً اونُنسها
نأت خیراً در عقب میدان مها

Remz-ı «nensah ayeten ev nunsihâ»,
Ne'ti hayren der akib mîdan mihâ.

«Ey büyük zât (Manensah min ayetin ev nünsiha) Âyetinin akibindeki (Ne'tibi hayrin minha) nüktesini anla.»

Nesh: Tebdil demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de ba'zı ahkâmın tebeddülü hakkında emirler vardır. Bunların her biri bir hikmete mebnidir. Meselâ Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Mekkede bulunduğu ve henüz müslümanlığın zayıf olduğu hengâmede müşriklere: (Leküm dinüküm veliyedîn.) Yânî: **«Sizin dininiz size, benim dinim de bana»** demeye me'mur kılınmıştı. Sonra Medineye hicret vuku' buldu. Müslümanlık kuvvet ve kudret iktisâb etti. Bunun üzerine müslümanlar, müşriklerle cihâda me'mur oldular. Binâenaleyh ikinci hüküm, birinci hükmü nesh ve tebdil etmiş oldu.

Kezâ oruç, farz kılındığı vakit müslümanlar oruç tutmak, yâhud her gün için fidye verip fukarâyı doyurmakta muhayyer bırakılmıştı ki, maksad ehl-i İslâmın oruç tutmaya alışmaları idi. O maksad hâsıl olduktan sonra hasta ve yolcu olmayanların mutlaka oruç tutmaları farz kılındı ve ma'zur olmayanların fidye vermesi usûlü neshedildi.

Bu gibi nâsih ve mensûh âyetler dolayısiyle Yahûdiler i'tirâza kalkıştılar: «Muhammed ne yapacağını ve ne yaptıracağını kestiremiyor da bugün verdiği emri yarın değiştiriyor!» hezeyânını savurdular. Dolayısiyle şu Âyet nâzil oldu ki:

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَٓا اَوْ مِثْلِهَاۜ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ

Yâni : **«Biz bir Âyeti nesheyler** (yânî, bir hükmü tebdil eylersek) **yâhud unutturursak; ondan hayırlısını, yâhud onun gibisini getirir, yâni, emr ederiz. Habibim, bilmez misin?** (Yânî, şüphesiz bilirsin ki) **hakikaten Allah her şeyin icrâsına kâdirdir[153].»**

Beytte denilmek isteniyor ki, Cenâb-ı Hak, âleti mesâbesinde olan kâtili kısas ile katlettirince onu nesh ve tebdil eder. Âdetâ paslanmış ve körlenmiş bir bıçağı ateşe sokup dövmek ve su vermekle keskin bir bıçak hâline getirmiş gibi olur. Dünyâda cezâsını çektiği için âhirette de ona mükâfâtta bulunur.

3850

هر شریعت را که حق منسوخ کرد
او گیا برد و عوض آورد ورد

Her şerîatrâki Hak mensûh kerd,
O giyâ burd-û-ivaz âverd verd.

«Cenâb-ı Hak, evvelki şerîatleri sonrakilerle neshetti ise meselâ otu götürüp yerine gül getirmiş oldu.»

Şerâyi-i sâlife ile Şerîat-i Muhammediye gibi.

3851

شب کند منسوخ شغل روزرا
بین جمادیٔ خرد افروزرا

Şeb kuned mensûh şuğl-î rûzrâ,
Bin cemâdî-î hired-efrûz râ.

«Gece gündüzün meşguliyetini nesheder. İnsanlar uyur, âdetâ cemâd hâlini alır. Fakat o cemâdlık cisme rahat, zihne küşâyiş verir. Akıl ve fikri parlatır.»

---

(153) Sûrei Bakara : 106.

3852

باز شب منسوخ شد از نور روز
تا جمادی سوخت زان آتش فروز

Bâz şeb mensûh şud ez nûr-ı ruz,
Tâ cemâdî sôht z'an âteş furuz.

«Sonra gündüzün nûru ile gece mensûh olur. Onun nûrundan cemâdat aydınlanır.»

3853

گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات
نی درون ظلمتست آب حیات

Gerçi zulmet âmed an nevm-u-subat,
Nî derûn-î zulmetest âb-î hayat.

«Vâkıâ geceki uyku ve uyuklama bir zulmet demektir; uyuyunca gözler kapandığı için uyumak, karanlıkta kalmak ve Dünyâyı görmemektir. Fakat âb-ı hayâtın da zulmette olduğu söylenilmez mi?»

3854

نی در آن ظلمت خردها تازه شد
سکتهٔ سرمایهٔ آوازه شد

Nî der an zulmet hiredhâ tâze şud,
Sekteî sermâye-î âvâze şud.

«Uyku zulmetinde rahat eden akıllar, tâzelenmez mi? Sekte, terennümün sermâyesi değil midir?»

Sekte, lügatte duraklamak demektir. Edebiyât ve mûsikî ta'birlerindendir. Edebiyatta sekte : 11 heceden ibâret olan mef'ûlü, mefâilün, feûlün veznini, mef'ûlün, fâilün, feûlün şekline koyup hecesini ona indirmektir. Ziyâ Paşanın :

Şâir şâir doğar anadan,
Âsârı görünür ibtidâdan.

beytinin birinci mısrâ'ında sekte vardır. Vezin bilenler anlarlar. Mûsikîdeki sekte de buna yakındır. Onda usûlün bir noktasında bir nefes alacak kadar duraklamak ve terennümü kesmektir. Cenâb-ı Pîrin burada sekteden bahsetmesi, uyanıklık faâliyetine uykunun bir sekte gibi olmasından ve uyku esnâsında o faâliyetin duraklamasındandır.

3855

که زضدها ضدها آید بدید
در سویدا روشنائی آفرید

Ki zızıdhâ zîdhâ âyed bedid,
Der suveydâ rûşnâî âferid.

«Çünkü zıdlar, zıdlardan hâsıl olur. Cenâb-ı Hak süveydâ-yı kalbde nûr ve parlaklık yaratmıştır.»

Her şey zıddiyle belli olur. Meselâ şâire Fitnat hanım rahimehullah :

Olmayınca hasta, kadrin bilmez âdem sıhhatin...

demiştir ki, pek doğrudur. Ömründe hiç hasta olmamış bir adam, sıhhatin ne büyük rahmet olduğunu idrâk edemez. Eğer tabiat âleminde gece bulunmasaydı biz gündüzün ne demek olduğunu anlayamazdık. Îmânın kıymeti, küfrün ve ilhâdın vücûdiyledir. Herkes mü'min olsaydı, îmânın değeri bilinmezdi. Cenâb-ı Hak, insanların kalbinde ufacık siyah bir nokta yaratmıştır ki, ona (Nokta-i süveydâ) yâhud yalnızca (süveydâ) denilir. O nokta siyah ve karanlık olduğu halde tecellî nûru oraya mün'akis olur. **«Kalbim bana Rabbimden rivâyet etti»** diyenler, oraya akseyleyen nûrdan irfân iktisab ederler. Bunun gibi kısasta da hayat vardır :

3856

جنگ پیغمبر مدار صلح شد
صلح این آخر زمان زان جنگ بد

Ceng-i peyğamber medâr-î sulh şud,
Sulh-ı in âhir zeman z'ân cêng bud.

«Hazret-i Peygamberin gazveleri sulha medâr oldu. Şu âhir zamanda müslümanlar arasındaki sulh, o gazvelerden husûle geldi.»

صد هزاران سر برید آن دلستان

تا امان یابد سر اهل جهان

Sad hezâran ser burid an dılsıtan,
Tâ eman yâbed ser-î ehl-i cihan.

«Dünyâ ehlinin başı rahat etsin diye o gönül alan Peygamber bir çok müşrik kafası kesti.»

Buradaki (dilistân)dan maksad : Hazret-i Peygamberdir, kestiği başların sayısı için yüz binlerce denilmesi de kesretten kinâyedir. Yoksa Resûlullahın bütün gazvelerinde öldürülmüş olan müşriklerin hepsi iki bini bulmaz. Yok... dilistan : Mahbûb-i ârifân demekse o vakit yüz bin de az gelir, yüz milyon da.

3858 .

باغبان زان می برد شاخ مضر

تا بر آید نخل قامتها و بر

Bâğban z'an mîbured şâh-î muzir,
Tâ ber âyed nahl kâmethâ-vu-bîr.

«Hurma ağacı boy ve yemiş versin diye bağçevan muzır dalları keser.»

3859

می کند از باغ دانا آن حشیش

تا نماید باغ و میوه خرمیش

Mî kened ez bâğ dânâ an haşiş,
Tâ numâyed bâğ-u-meyvê hurremiş.

«Bağcılık ilmini bilen kimse, bağ ve yemiş, feyz ve bereket göstersin diye yabânî otları yolar.»

3860

می کند دندان بدرا آن طبیب

تا رهد از درد و بیماری حبیب

Mî kened dendân-ı bedrâ an tabib,
Tâ rehed ez derd-u-bîmârî habib.

«Dostu, ahbâbı hastalıktan ve ızdıraptan kurtulsun diye dişci, çürük dişi, çeker, çıkarır.»

3861

پس زیادتها درون نقصهاست

مر شهیدانرا حیات اندر فناست

Pes yizâdethâ derûn-i nakshast,
Mer şehîdanrâ hayât ender fenast.

«O halde ziyâdelikler, noksanlık içindedir. Şehidlerin ebedî hayatları da onların cisimleri fenâ bulmaktadır.»

3862

چون بریده گشت خلق رزق خوار

یرزقون فرحین میشد گوار

Çun buridê geşt halk-î rızk huvar,
Yurzekûnê ferihîn mişud guvar.

«Rızk yiyen boğaz kesilince (yürzekûne ferihîn) Âyetinde bildirilen ni'metler hazmedilmiş olur.»

(Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir kaç Âyete işâret olunuyor. O Âyetler Uhud gazâsında yetmiş şehid verilmesinden ve muhârebenin kaybedilmesinden ehl-i İslâmı tesliye için nâzil olmuştu.

أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni: «Size bir musibet erişdiyse doğrusu siz onlara bunun iki misli musibet eriştirmiştiniz. (Yâni, Uhud muhârebesinde yetmiş şehid verdinizse Bedr gazâsında onların yetmiş neferini öldürmüş ve yetmişini de esir etmiştiniz.) **Öyle iken bu hezimet üzerine bu felâket nereden geldi? dediniz. Habibim söyle ki: Kendi nefslerinden gelmiştir. Hakikaten Allah her şeyin icrâsına kâdirdir.** (Sizi gâlib getirdiği gibi mağlûb da edebilir.)[154]»

Çünkü bu muhârebede itâatsizlik ettiniz. Hazret-i Peygamber, harbi Medine dâhilinde yapmak istiyordu. Siz meydan muhârebesi yapalım diye israr eylediniz. İkincisi: Resûl-i Ekrem ordunun arkasını muhafaza için okcular ta'yin eylemiş, benden emir gelmeyince kat'iyyen yerinizden ayrılmayınız buyurmuştu. İlk müsâdemede müşrikler bozulunca o okcular ganimet toplamak için Peygamberin emr-i hilâfına yerlerinden ayrıldılar, mevki'lerini müdâfaasız bıraktılar. O mevkî'den giren düşman süvârisi İslâm ordusunun bozulmasına sebeb oldu.

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ
أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي
قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا

Yânî: «Münâfıklar da bilmiş olsunlar ki: Onlara geliniz, Allah yolunda harbediniz, yâhud müdâfaada bulununuz denilmişti de, eğer harbetmesini bilseydik size tâbi' olur ve berâber gelirdik demişlerdi. O münâfıklar, bunu söyledikleri vakit, imandan ziyâde küfre, yâhud mü'minlerden fazla kâfirlere yakın ve taraftar idiler. Kalblerinde olmayan şeyi ağızlariyle söylüyorlar, (yânî, müslümanlığa inanmadıkları halde müslümânız diyorlar). **Allah ise onların gizledikleri küfrü ve nifâkı pek iyi biliyor. O münâfıklar harbe iştirak etmeyerek oturdular ve nifak kardeşlerine: Muharebede ölmüş olanlar bizi dinlemiş olaydılar muhârebeye gitmezler ve maktûl düşmezlerdi, dediler[155].»**

(154) Sûre-i Âli İmran: 165
(155) Sûre-i Âli İmran: 167

Böyle diyenler münâfıkların reisi (Abdullah bin Ubey bin Selul) ile onun tâbi'leri idi ki, Uhud gazâsına çıkmışken yoldan dönmüşlerdi. Sayısı üç yüzü bulan bu nerifilerin geri dönmesi, zâten 900 kişiden ibâret olan İslâm kuvvetini 600'e indirmiş, müsâdemenin ikinci safhasında okçuların yerlerini bırakması üzerine düşman süvârisinin oradan girmesiyle vukua gelen hezimette yetmiş kişi şehid düşmüştü. İşte münâfıklar bu şehidleri murâd ederek bizi dinleyip de evlerinde otursalardı şimdi sağ bulunacaklardı,. demişlerdi.

قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yânî : «Habibim onlara de ki : O hâlde nefislerinizden ölümü def'ediniz. Harbden kaçmakla katlden kurtulduğunuzu söylemekte sâdık iseniz, ömrünüzün hitâmında başınıza gelecek ölümü def'ediniz. Allah yolunda katledilmiş olanları ölü sanmayınız. Belki onlar, Rabb-i Zîşânlarının indinde ma'nevi bir hayat ile diridirler. Kendilerine ma'nevi rızıklar verilir. Allahın fazl u kereminden kendilerine verdiği ni'metler dolayısiyle ferahlıdırlar. Arkalarından gelecek olan fakat onlara iltihak etmemiş bulunan mü'minlerle de mesrur olurlar ve yakînen bilirler ki, kendileri için bir korku yoktur, mahzun da olmayacaklardır[156].»

(156) Sûrei Âli İmran : 168-170.

3863

حلق حیوان چون بریده شد بعدل

حلق انسان رست افزاید فضل

Halk-ı hayvan çun burîdê şud beadl,
Halk-ı insan rüst efzâyid fazl.

«Yenilen bir hayvanın boğazı adl ile ve İsm-i İlâhi ile kesilince insanın boğazına gider ve fazilet ve şerefi artar.»

Yâni, meşrû usûl ile kesilmiş me'kûl bir hayvan insan tarafından yenilirse onun mi'desinde hazmolunup insan vücûduna inkılâb edeceği için hayvanlıktan kurtulur ve insanlık fazîletini bulur.

3864

حلق انسان چون ببرد هین ببین

تا چه زاید کن قیاس آنرا برین

Halk-ı insan çun bıburred hin bıbin,
Tâ çı zâyed kun kıyas ânrâ berin.

«İnsanın boğazı kesilince, yâni, Allah yolunda şehid olunca ondan ne doğacağını buna kıyâs et.»

Ne mi doğar?

3865

حلق ثالث زاید و تیمار او

شربت حق باشد و انوار او

Halk-ı sâlis zâyed-û-tîmâr, ô,
Şerbet-î Hak bâşed-û-envâr ô.

«Üçüncü bir boğaz doğar ki, onun timârı ve tedâvisi, Allahın şerbeti ve nurudur.»

Kur'ân-ı Kerim'de:

وَسَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا

buyurulmuştur ki: **«Allah onlara temiz bir şarab içirecektir[157].»** meâlindedir.

(157) Sûrei İnsan: 21.

3866

حلق ببریده خورد شربت ولی
خلق از لا رسته مرده در بلی

Halk-ı bubrîdê hured şerbet velî,
Hâlk ez "Lâ" reste murde der "Belî".

«O şerbeti kesilmiş bir boğaz, yânî, şehid olan içer, her boğaz değil. (Lâ) yânî, inkârdan kurtulmuş (belâ) da yânî, tasdik ve îmânda fâni olmuş bir boğaz içer.»

3867

بس کن ای دون همت کوته بنان
تا کیت باشد حیات جان بنان

Bes kun ey dun hımmet-î kôteh benan,
Tâ keyet bâşed hayât-î can benan.

«Ey himmeti alçak ve parmağı kısa olan kimse, ne vakte kadar hayâtının canı ekmekle olacaktır? Artık onu azaltmanın çâresine bak.»

3868

زان نداری میوهٔ مانند بید
کآب رو بردی پی نان سفید

Z'an nedârî meyveî mânend-ı bid,
K'âb-ı rû burdî pey-î nân-î sefid.

«Beyaz ve has ekmeği elde etmek için yüz suyu döktüğünden söğüd ağacı gibi meyvesiz kalmışsın.»

3869

گر ندارد صبر زین نان جان حس
کیمیارا گیر و زر گردان تو مس

Ger nedâred sabr z'ın nan cân-ı his,
Kîmyârâ gîr-u-zer gerdan tu mis.

«Eğer hissî olan rûhun ekmeğe sabredemiyorsa, kimyâyı sür de bakırı altına tebdil et.»

Buradaki (cân-ı his)ten maksad: Rûh-i hayvânîdir. O rûh, hayvanlarda da vardır. Kimyâdan murad ise terbiye ve tasfiyedir. Demek isteniliyor ki: Açlığa tahammül edemiyorsan kâmil bir mürşidin terbiyesine gir ki, o sâyede sâfiyyet kesbedersin.

3870

جامه شوئی کرد خواهی ای فلان
رو مگردان از محلهٔ گازران

Câme-şayî kerd hâhî ey fulan,
Rû megerdan ez mahalle gâzuran.

«Eyfülân; çamaşır yıkamak ve temizlemek mi istiyorsun? Çamaşırcılar mahallesinden yüz çevirme.»

Yâni, yemek hırsından, ni'met hevesinden geçmek ve pâk ü pâkize olabilmek için evliyâullah civarından ayrılma.

3871

گرچه نان بشکست مر روزهٔ ترا
در شکسته بند پیچ و بر ترا

Gerçi nan bışkêst mer ruzê turâ,
Der şikestê-bênd pîç-û-berter â.

«Eğer ekmek, senin orucunu kırdı, yâni, bozdu ise çıkıkçıya sarıl da yüksel.»

3872

چون شکسته بند آمد دست او
پس رفو باشد یقین اشکست او

Çun şikestê-bend âmed dest-ı ô,
Pes rufu bâşed yakîn işkest-i ô.

«Onun eli kırık sarıcı ve iyi edicidir. Onun kırması da sarmak ve iyi etmek içindir.»

3873

گر تو آنرا بشکنی گوید بیا
تو درستش کن نداری دست و پا

Ger tu anrâ bışkenî gôyed biyâ,
Tû durusteş kun nedârî dest-u-pâ.

«Eğer sen o ma'nevî çıkıkçının sözünü kıracak olursan o sana, gel bunu sen sar da iyi et, der. Halbuki senin saracak elin ve ayağın yoktur.»

3874

پس شکستن حق او باشد که او
مر شکسته گشته‌را داند رفو

Pes şikesten hakk-ı (bâred ki û,
Mer şikestê geşterâ dâ.ıed rufû.

«O hâlde kırmak ve kırık sarmak çıkıkçının hakkıdır. Çünkü o, kırık sarıp iyi etmeyi bilir.»

3875

آنکه داند دوخت او داند درید
هرچرا بفروخت نیکوتر خرید

Anki dâned doht ô dâned derid,
Herçırâ bufrûht nîkôter harid.

«Dikmesini bilen yırtmasını da bilir. Her neyi satarsa ondan a'lâsını alır.»

3876

خانه‌را ویران کند زیر و زبر
پس بیك ساعت کند معمور تر

Hânerâ vîran kuned zîr-û-zeber,
Pes beyek sâat kuned mâ'mûrter.

«Evi harâb eder, altını üstüne getirir. Lâkin bir sâat içinde evvelkinden daha ma'mûr bir şekle koyar,»

3877

گر یکی را سر ببرد از بدن
صد هزاران سر بر آرد در زمن

Ger yekîrâ ser bıburred ez beden,
Sad hezâran ser ber âred der zemen.

«Eğer bir kimsenin bedeninden başını keserse o ânda yüz binlerce baş zuhûra getirir.»

3878

گر نفرمودی قصاصی بر جناة
یا نگفتی فی القصاص آمد حیات

Ger nefermûdî kısâsî ber cunat,
Yâ negoftî fılkisas âmed hayat.

«Cenâb-ı Hak, câniler için kısas emir buyurmasaydı, yâhud: Ey insanlar, kısasta sizin için hayatı muhâfaza vardır demeseydi.»

3879

خود کرا زهره بدی تا او زخود
بر اسیر حکم حق تیغی زند

Hod kirâ zehrê büdî tâ ô zıhod,
Ber esîr-î hukm-ı Hak tîğ-î zened.

«Hükm-i İlâhî esirine, yânî, öldürülmesi mukadder bir kimseye kendiliğinden kılıç vurmaya kim cesâret ederdi?»

3880

زانکه داند هرکه چشمش را گشود
کان کشنده سخرهٔ تقدیر بود

Z'ânki dâned herki çeşmeşrâ guşud,
K'an küşendê sahre-i takdîr büved.

«Çünkü Allah tarafından gözü açılmış olanlar, o kâtilin Takdir-i İlâhinin icrâ vâsıtası olduğunu bilirler.»

O hâlde :

3881

رو بترس و طعنه کم زن بر بدان

پیش دام حکم عجز خود بدان

Rev bı ters-û-tâ'ne kem zen ber bedan,
Pîş-ı dâm-î hukm acz-î hod bıdan.

«Git Allahtan kork da kötüleri ayıblamaya kalkışma. Hakkın hükm-ü tuzağı önünde kendi aczini bil.»

«ŞEYTANIN SAPIKLIĞINA KARŞI ÂDEM ALEYHİSSELÂM'IN TEACCÜB ETMESİ VE KENDİNİ BEĞENMESİ»

3882

چشم آدم بر بلیسی کو شقیست

از حقارت وز زیافت بنگریست

Çeşm-ı Âdem ber Belîsî k'ô şakist,
Ez hakâret v'ez ziyâfet bıngerist.

«Âdemin gözü, şakî olan İblîse hakâret ve istihfâf ile baktı.»

3883

خویش بینی کرد و آمد خود گزین

خنده زد برکار ابلیس لعین

Hîş bînî kerd-u-âmed hod guzin,
Hande zed ber kâr-ı iblîs-î lain.

«Kendini gördü ve beğendi. Şeytanın yaptığı işe de güldü.»

3884

بانگ زد غیرت حق کای صفی

تو نمیدانی ز اسرار خفی

Bâng berzed ğayret-i Hak k'ey safiy,
Tu nemîdânî zı esrâr-i hafiy.

«Allahın gayreti ona: Ey safiyyullah, sen esrâr-ı hafiyyeyi bilmiyorsun, diye seslendi.»

3885

پوستین‌را باز گونه گر کند

کوه‌را از بیخ و از بن بر کند

Pôstinrâ bâz gûnê ger kuned,
Kûhrâ ez bîh-u-ez bun ber kened.

«Eğer Allah, kürkü ters çevirir, yânî, beklenilmeyen bir iş yaparsa dağı dibinden ve kökünden koparır.»

3886

پردهٔ صد آدم آن دم بردرد

صد بلیس نو مسلمان آورد

Perde-î sad Âdem an dem berdered,
Sad Belîs-î nev muselman âvared.

«O ânda yüzlerce âdemin ma'sûmiyyet perdesini yırtar da yüzlerce yeni müslüman olmuş iblîs meydana getirir.»

Yânî, İrâde-i İlâhiyye tealluk edecek olursa yüzlerce sıddik, bir ân içinde zındık oluverir, yine bir ân içinde yüzlerce şeytan müslüman olur.

3887

گفت آدم توبه کردم زین نظر

این چنین گستاخ نندیشم دگر

Gôft Âdem tevbe kerdem z'in nazar,
İn çunin kustâh nendişem diger.

«Âdem dedi ki, bu bakışımdan tevbe ettim. Bir daha öyle münâsebetsiz düşünmiyeceğim.»

Âdem Aleyhisselâmın şu i'tirâzı dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ onun lisânından ve hepimiz tarafından şöyle bir münâcâtta bulunuyor:

3888

یا غیاث المستغیثین اهدنا

لا افتخار بالعلوم والغنی

Yâ ğiyâs-el-musteğîsin ihdinâ,
Lâ iftihâre bil ulûmi vel-ğinâ.

«Ey yardım isteyenlerin imdâdına yetişen; bizi doğru yola çıkar. İlimler ve zenginlikler iftihâr edilecek şeyler değildir.»

3889

لا تزغ قلبا هدیت بالکرم

واصرف السوء الذی خط القلم

Lâ tuziğ kalben hedeyte bilkerem,
V'asrifi-s-sûe-llezî hattel-Kalem.

«Kerem ü ihsânınla hidâyet etmiş olduğun bu kalbi dalâlete sevketme. Kalem-i Takdîrin yazıp mürekkebi kuruduğu belâyı bizden ref'eyle.»

Ma'lûmdur ki, (Levh-i Mahfûz) denilen bir mukadderât levhası vardır. Ebedel'âbâd vukua gelecek hâdiseler, onun üstüne yazılmış ve o yazının mürekkebi kurumuş, yânî, vâki' olmaları kat'iyyet kesbetmiştir. İşte kazâ ve kader dedikleri o yazıların hükmüdür. Fakat o hükümlerin ba'zıları (muallâk), ba'zıları (mübrem)dir. Yânî, meselâ: «Fülân şu belâya uğrayacak, lâkin şöyle yapacak olursa ondan kurtulacaktır» diye o fülânın o belâdan kurtulması, hayırlı bir işte bulunmasına, meselâ sadaka vermesine ta'lik edilmiştir. Nitekim: **«Sadaka vermek belâyı def'eder»** Hadîs-i Şerîfi vardır. Amma denilecek ki, o fülânın o sadakayı vermesi de mukadder değil midir? Evet, mukadderdir. Fakat onun mukadderâtına öyle bir kayd koyan Allah, lûtf u keremiyle o şartı da o fülâna icrâ ettirir. İşte Cenâb-ı Mevlânânın «Kalem-i Takdirin yazıp mürekkebi kuruduğu belâyı bizden ref'eyle» diye duâ etmesi buna mebnidir.

(Âl-i İmrân Sûresi)nde mü'minler lisânından şöyle bir duâ vardır:

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا

وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yâni : «**Ey bizim Rabbimiz! Kalblerimizi kaydırma, senin tevhidinden ve muhabbetinden saptırıp da inkâra ve Dünyâ muhabbetine kaptırma. Bizi hidâyet etmiş ve müslüman yaratmış olduktan sonra, bize nezdinden rahmet ve mağfiret de ihsân eyle. Sen hakikaten Vehhâb-ı Kerimsin, Senin vergin başkalarının vergisine benzemez. Sen vergili olanların en çok vergilisisin[158].**»

(Kazâ-yı mübrem) hiç bir sûretle tebdili mümkün olmayacak hükümdür. Yaşayanların mutlaka öleceği gibi.

3890

بگذران از جان ما سوء القضا

وا مبر ما را ز اخوان صفا

Bıgzerân ez cân-ı mâ sû-il kazâ,
Vâ meber mârâ zıihvân-î safâ.

«**Mukadder olan belâları bizim rûhumuzdan def'eyle. Bizi sâf ve hâlis kardeşlerden, yânî, sağlam müslümanlardan ayırma.**»

3891

تلختر از فرقت تو هیچ نیست

بی پناهت غیر پیچاپیچ نیست

Talhter ez furkat-î tû hîç nist,
Bî penâhet gayr-ı pîçâpîç nist.

«**Senden ayrı düşmekten daha acı hiç bir şey yoktur. Senin melceîn, yânî, Bâb-ı Kerimin olmayınca kullarının işi ızdıraptan başka bir şey olmaz.**»

İnsan için en büyük acı, sevdiklerinden ayrı düşmektir. Allah ise hüsn-ü mutlak sâhibidir. Sevgililerin en sevgilisidir. Onun için duygulu

---

(158) Sûrei Âli İmran : 8

bir kalb, gaflete düşüp de ondan mâ'nen uzaklaşınca fevkal'âde muzdarip olur. Fakat bu hâl, insan ve hassas olmaya mütevakkıftır. Kalbi taş gibi katılaşmış, kendisi de hacer şecer derekesine sükût etmiş bir mahlûk, tabîî bu ızdırâbı duymaz. Neûzü billâhi min zâlik. Bu hâle düşmekten Allahın lutf ve keremi kapısına iltica edilir ve aman yâ Rabbî diye yalvarılır. O kerem ve ihsân kapısına dehâlet edilmezse şu fânî Dünyânın bin türlü elem ve kederi içinde çırpınmaktan başka bir şey elde edilmez.

3892

رخت ماهم رخت مارا راهزن

جسم ما مر جان مارا جامه کن

Raht-ı mâhem raht-ı mârâ râhzen,
Cişm-ı mâ mer cân-ı mârâ câme-ken.

«Bizim yükümüz, yine kendi yükümüzün eşkiyâsı, bizim bedenimiz, rûhumuzun soyucusudur.»

Yânî, Dünyâdaki mâl ü menâlimiz bizi kendisine bağlamış olduğu için âhiretteki ni'metlerimize mâni' olmaktadır. Cismimizin hevesât ve harekâtı ise rûhumuzu mâ'nevî hil'atlerden ve teşriflerden soyup uryân bırakmaktadır.

3893

دست ما چون پای مارا میخورد

بی امان تو کسی چون جان برد

Dest-ı mâ çun pây-ı mârâ mîhored,
Bî emân-î tû kesî çun can bered.

«Bizim elimiz, ayağımızı kesmektedir. Zâten senin hıfz u emânın olmayınca bir kimse nasıl canını kurtarabilir?»

Yânî, elimizden gelen münâsebetsiz işler, ayağımızı kesiyor. Senin yolunda yürümekten bizi alıkoyuyor. Sen o münâsebetsiz işlerden bizi hıfzetmelisin ki, biraz yürüyebilelim ve senin yolunda ilerleyelim.

3894

ور برد جان زین خطرهای عظیم
برده باشد سایهٔ ادبار و بیم

Ver bered can z'in hatarhây-î azim,
Burde bâşed mâye-î idbâr-u-bim.

«Eğer bir kimse bu büyük tehlikeler arasından canını kurtarabilirse obir tarafa ancak korku ve idbâr mayası götürmüş olur.»

Yânî : Yâ Rabbî, senin hıfz u emânın olmayınca kimse canını kurtaramaz. Bir kimse tehayyül edilip de canını kurtarmış olduğu farzedilse bile, onun âhirete götürebileceği ancak idbârdır, felâkettir ve ancak korkudur.

3895

زانکه چون جان واصل جانان نبود
تا ابد با خویش کورست و کبود

Z'anki çun can vâsıl-î cânan nebud,
Tâ edeb bâ hîş kôrest-û-kebud.

«Çünkü cânâna ermeyen bir cân ebedel'âbâd o vuslattan mahrumdur. Kendi kendine kalmıştır.»

Basar-ı basîreti kördür, karanlıklar içinde bocalamaktadır.

3896

چون تو ندهی راه جان خود برده گیر
جان که بی تو زنده باشد مرده گیر

Çun tu nedhî râh can hod burde gir,
Can ki bî tû zinde bâşed murde gîr.

«Sen vuslatına yol vermeyince o canı götürülmüş, yânî, zâyi' olmuş farzet. Sensiz yaşayan bir ruh ise ölü demektir.»

Bir ruh ki, Allahın tevfikine mazhar olmazsa ucu bucağı bulunmayan bir çölde delilsiz, kılavuzsuz giden şaşkın gibidir. Böyle bir kimsenin sonu ise açlık, susuzluk, yorgunluk gibi bin türlü meşakkat içinde ölmektir. Allahtan mâ'nevî bir zevk alınmayan kimse ise velev yaşamakta bulunsun hakikatte ölü mesâbesindedir.

3897

گر تو طعنه میزنی بر بندگان

مر ترا آن میرسد ای کامران

Ger tu tâ'nê mîzenî ber bendegan,
Mer turâ an mîresed ey kâmran.

«Ey Kâmrân, ey irâdesini icrâya muktedir olan Allah, eğer kullarına ta'n edersen o, sana yakışır.»

3898

ور تو ماه و مهررا گویی جفا

ور تو قد سرورا گویی دوتا

Ver tu mâh-û-mihr râ gôyî cufâ,
Ver tu kadd-î servrâ gôyî du tâ.

«Eğer Sen Aya, Güneşe (cüfa) diyecek, onları kaynayan bir şeyin köpüğü sayacak ve servinin boyuna eğrilmiş, iki kat olmuş diyecek olursan.»

3899

ور تو چرخ و عرش‌را خوانی حقیر

ور تو کان و بحررا گویی فقیر

Ver tu çerh-û-arşrâ hûvânî hakir,
Ver tu kân-û-bahrrâ gôyî fakir.

«Eğer Sen göklere ve Arşa hakir, ma'den ile denize de fakîr ta'bir edersen.»

3900

ان بنسبت با کمال تو رواست

ملك اکمال فناها مر تراست

An benisbet bâ kemâl-î tû revast,
Mulk-ı ikmâlî fenâhâ mer turast.

«Öyle demek ve öyle ta'bir etmek senin kemâline nisbetle lâyıktır. Çünkü fânilere vücûd vermek ve onları kemâl mertebesine getirmek hükümet ve kudreti sana mahsustur.»

3901

که تو پاکی از خطا وز نیستی

نیستان را موجد و مغنیستی

Ki tu pâkî ez hatar v'ez nisti,
Nistanrâ mûcid-u-muğnisti.

«Ki Sen muhâtaradan ve yokluktan münezzehsin. Yokları vücûda getirir ve onlara hayât ve gınâ verirsin.»

3902

آنکه رویانید داند سوختن

زانکه چون بدرید داند دوختن

Anki rûyênîd dâned sôhten,
Z'anki çun bedrîd dâned dôhten.

«Bitirip yetiştirmesini bilen, yakmasını da bilir. Çünkü birşey yırtılınca onu dikmeye muktedirdir.»

Yânî, Cenâb-ı Hak, var ettiğini yok etmeye, yok ettiğini tekrar ihyâ eylemeye kâdirdir.

3903

می بسوزد هر خزان مر باغرا

باز رویاند گل صباغرا

Mî bısôzed her hazan mer bâğrâ,
Bâz rûyâned gul-î sabbâğrâ.

«Her sonbaharda bağı, bahçeyi yakar, harâb eder. İlkbaharda ise bağı rengiyle boyayan güllü yeniden yetiştirir.»

Şöyle diyerek ki :

3904

کای بسوزیده برون آ تازه شو

بار دیگر خوب و خوش اوازه شو

K'ey bısôzîdê bırun â tâze şev.
Bâr-ı dîger hub-u hoş âvâze şev.

«Ey sonbahar rüzgâriyle yanıp kurumuş ve dikenden ibâret kalmış olan gül, yeniden zuhura gel ve tekrar güzel ve şöhretli ol.»

3905

چشم نرگس کور شد بازش بساخت

حلق نی ببرید و بازش خود نواخت

Çeşm-ı nergis kôr şud bâzeş bısaht,
Halk-ı ney bubrîd-u-bâzeş hod nevaht.

«Nergisin gözü kör olmuş, yânî, göze benzeyen çiçeği kurumuşken Allah onu tekrar açtırır, kamışın boğazını kesmiş ve koparmışken ona tekrar tâzelik ve sürgünlük verir.»

3906

ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم

جز زبون و جز که قانع نیستیم

Mâ çu masnûîm-u-sânî' nîstim,
Cuz zebûn-û-cuzki kânî' nîstim.

«Mâdem ki, biz masnûuz, sâni' değiliz. Âciz ve kani' olmaktan başka elimizden bir şey gelmez.»

3907

ما همه نفسی و نفسی میزنیم

گر نخواهی ما همه اهریمنیم

Mâ hemê nefsî-vu-nefsî mîzenim,
Ger nehûvâhî mâ hêmê ehrimenim.

«İlâhî; bizim hepimiz nefsî nefsî deriz ve ancak kendimizin kurtulmasını isteriz. Eğer bizi nezdine çağırmayacak olursan cümlemiz de şeytan oluruz.»

3908

زان زاهریٖن رهیدستیم ما
که خریدی جان مارا از عما

Z'an zıehrîmen rehîdestîm ,mâ,
Ki harîdî cân-ı mârâ ez amâ.

«Bizim canımızı körlükten kurtardın ve hamdolsun müslüman yarattın. Ancak o sâyede şeytandan halâs olmuşuz.»

3909

تو عصا کش هر کرا که زنده گیست
بی عصا و بی عصا کش کور چیست

Tû asâkeş her kirâkî zindegist,
Bî asâ-vû-bî asâkeş kôr çist.

«Sen yaşayan herkesin asâkeşi, yâni, elinden tutup götüreni ve destgirisin. Deyneksiz ve deynekcisiz bir kör ne olabilir?»

3910

غیر تو هرچه خوشست و ناخوشست
آدمی سوزست و عین آتشست

Ğayr-ı tû herçi hoşest-û-nâhoşest,
Âdemî sôzest-u-ayn-î âteşest.

«Yâ Rabbî; hoş olsun, nâhoş olsun, senden başka her şey ayn-ı âteştir ki, insanı yakar.»

3911

هر کرا آتش پناه و پشت شد
هم مجوسی گشت هم زردشت شد

Her kirâ âteş penâh-û-püşt şud,
Hem mecûsî geşt hem zerdüşt şud.

«Ateş her kimin melcei ve zâhiri olursa o kimse hem mecûsî, hem de (zerdüşt) olur.»

Her şeyde fâil ve müessir olan, hakikatte mu'tî ve mâni' bulunan ancak Allahtır. Ondan gaflet edip de fülândan ve filândan bir lutuf ummak, yâhud onun zulmünden ve kahrından korkmak insanı yakan âteşe benzer. Böyle bir ateşe bağlanan kimse mecûsîden, ateşe tapan müşrikten ve o mezhebin müessisi olan Zerdüştten başka bir şey değildir.

Zerdüşt yâhud Zerâdüşt: Belhli, yâhud Hindli bir herif olup âteşperestliğin mûcididir. Biri nûr ve hayr hâlıkı (Yezdân), diğeri zulmet ve şer hâlıkı (Ehrimen) nâmiyle iki ma'bûde inanıyor, nûru temsil etmek üzere ateşe tapıyordu. (Zend) ismiyle bir de kitap yazmıştı ki, (Âvesta) denilen tefsiriyle birlikte hâlâ mecûsîlerin mukaddes kitabıdır.

İran hükümdârlarından (Geştâsb) ile oğlu (İsfendiyâr) bunun dinine girmiş, bu sûretle Zerdüştîlik, yânî, mecûsîlik eski İranın resmî dini olmuştu. Acemistanın Arablar tarafından fethi üzerine yerine müslümanlık intişâr eylediğinden mecûsîler Hindistana savuşmuşlardır. Hâlâ orada bir kaç yüz bin (gebr) vardır.

3912

كل شیٔ ماخلاالله باطل

ان فضل الله غیم هاطل

Kullu şey'in mahalallâh bâtilun,
İnne fazlellâhi ğaymun hâtilun.

«Allahtan başka her şey bâtıldır. Allahın fazl u keremi rahmet yağdıran bulut gibidir.»

Bu beytin birinci mısrâı (Muallekât-ı seb'a) eshâbından (Lebid bin Rebîa-til-Âmirî)nindir. Aslı: **«Allahtan başka her şey bâtıldır. Ve şüphesiz ki, her ni'met zevâl bulacaktır.»** şeklindedir. İhtivâ ettiği hakîkat dolayısiyle taraf-ı celî-i Risâletten takdir olunmuş ve hakkında: **«Şâirlerin söyledikleri kelâmın en doğrusu Lebîdin sözüdür»** buyrulmuştur. Hazret-i Mevlânâ burada onun bir mısrâını tazmîn eylemiştir.

«EMİRÜLMÜ'MİNİN HAZRET-İ ALİ KERREMALLÂHÜ VECHE'NİN HİKÂYESİNE VE ONUN KATLİNE KARŞI GÖSTERDİĞİ MÜSAMAHAYA AVDET»

3913

باز رو سوی علی و خونیش
وان کرم باخونی و افزونیش

Bâz rev sûy-i Alîy-û-hûniyeş,
V'an kerem bâhûni-vû-efzûniyeş.

«Ali ile katilinin ve şâh-ı vilâyet hazretlerinin katile olan kerem ve ihsanının nakline avdet et.»

3914

گفت دشمن‌را همی بینم بچشم
روز و شب بروی ندارم هیچ خشم

Gôft duşmenrâ hemî bînem beçeşm,
Rûz-u-şeb ber vey nedârem hiç haşm.

«Hazret-i Ali buyurdu ki: Düşmanı gece, gündüz gözümle görüyorum da ona karşı hiç bir gazab duymuyorum.»

3915

زانکه مرگم همچو من خوش آمدست
مرگ من در بعث چنگ اندر زدست

Z'anki mergem hemçu men hoş âmedest,
Merg-ı men der ba's çeng ender zedest.

«Çünkü ölüm bana (men) gibi hoş gelmiş, ölümüm ba's ü haşre el vurmuş, yâni, vâsıl olmuştur.»

Buradaki (men) kelimesini hazret-i şârih, (Kudret helvası) ma'nâsına alıyor ve «Zirâ ki, benim mevtim men gibi hoş gelmiştir, yâni, (terengebin) gibi bana şirin olmuştur. (Men) terengebin dediklerîdir ki, Kudret helvası dahi derler» diyor.

Bu ma'nâ münâsib olmakla berâber ayn-ı kelime: Ni'met ve ihsân ve onun karşılığı bulunan minnet demek de olduğundan «Ölüm, benim için bir ni'met gibi hoştur ve bir minnetdârlıktır.» meâli de anlaşılabilir. Çunkü (**Elmevtü likâullah**) Hadîs-i Şerîfi mucibince ölmek, Allaha mülâki olmaktır.

Allahı candan yürekten sevenler, ona vâsıl ve mülâki olmak için can atarlar. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Rebîulevvel içinde Âlem-i Cemâle intikâl buyuracağı kendisine bildirilmişti de Sallallâhü Aleyhi Veseilem Hazretleri likâ-yı İlâhiye kemâl-i iştiyâkından: **«Safer ayının çıktığını bana müjdeleyeni cennetle tebşir ederim»** buyurmuştu.

Vaktâki 11. sene-i Hicriyye Rebiulevvelinin hilâli göründü, eshabdan (**Ukâşe bin Mihsan**) radiyallâhü anh: Yâ Resûlallah! Safer çıktı, dedi. Zât-i Risâlet de: **«Seni Cennetle tebşir ederim»** müjdesini verdi.

Yine Hazret-i Ali lisânından deniliyor ki:

3916

مرگ بی مرگی بود مارا حلال
برگ بی برگی بود مارا نوال

Merg-ı bî mergî buved mârâ halal,
Berg-ı bî bergî buved mârâ neval.

«Ölümsüzlük ölümü bize helâldir. Azıksızlık azığı da bize nevâle ve ni'mettir.»

Yânî, ebediyyet, şu fânî hayâtın zevâliyle olduğu için bizim ölmemiz, ölmezliğe kavuşmamız olur. Âlem-i ebediyyetteki ni'metler ise buradaki imsâke, yâhud buradaki rızkın kesilmesine bağlıdır. Binâenaleyh rızıksızlık da bizim için büyük bir rızıktır.

3917

ظاهرش مرگ و بباطن زندگی
ظاهرش ابتر نهان پاینده‌گی

Zâhireş merg-u-bebâtın zindegî,
Zâhireş ebter nihan pâyendegî.

«Bu ölüm sûretâ ölüm ise de ma'nen hayattır. Görünüşte Dünyâdan kesilmek ve ayrılmak, fakat hakikatte bekâyı bulmaktır.»

Buna dâir bir misâl getiriliyor:

3918

در رحم زادن جنین را رفتنست
در جهان اورا ز نو بشکفتنست

Der rahim zâden cenînrâ reftenest,
Der cihan ôrâ zınev bışkuftenest.

«Rahimdeki çocuk için doğmak, oradan ayrılmaktır. Lâkin dünyâya geliş, onun için yeniden açılmaktır.»

3919

چون مرا سوی اجل عشق و هواست
نهی لا تلقوا بایدیکم مراست

Çun merâ sûy-î ecel ışk-û-hevast,
Nehy-ı «Lâ tülkû bieydîkum» merâst.

«Benim ecel tarafına aşkım ve muhabbetim bulunduğu için (Vela tülgû bi eydîküm ilettehlükeh) nehyi benim hakkımdadır.»

Hicretin altıncı senesinde ve (Hudeybiye) mevkiinde hükmü on sene sürmek üzere Kureyşilerle bir muâhede yapılmıştı. Onun ahkâmına göre müslümanlar bir sene sonra Kâ'beyi ziyâret ve tavâf için Mekkeye gelecekler ve üç gün oturduktan sonra dönüp gideceklerdi.

Ertesi sene, yânî, Hicretin yedinci yılında Aleyhisselât Efendimiz ve eshâbı Mekkeye müteveccihen yola çıktılar. Ehl-i siyer indinde bu sefere (Umretül-kazâ) ta'bir edilir. Çünkü bir sene evvel niyet edilmiş olan umre, îfâ edilememiş, bir yıl sonra kazâ olunabilmişti.

Hüseyn Vâız tefsirinde deniliyor ki : Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri umre-i kazâ için hareket edecekleri sırada ba'zıları : «Yâ Resûlallah! Bizim yol azığımız yok, tedârikine de muktedir değiliz. İktidârı olanlar da bize bir şey vermiyorlar, dediler. O münâsebetle şu Âyet-i Kerime nâzil oldu :

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Yâni : **«Ey müslüman zenginleri Allah yolunda nafaka veriniz. Ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye düşürmeyiniz. Ve Allah yolunda**

bulunanlara ihsân ediniz. Hakîkaten Allah iyilik edenleri sever[159].» Yâni, hasislik göstermeyiniz, cimrilik etmeyiniz ki, hisset en büyük tehlikedir. Hadîs-i Şerîfte : **«Hasis; Allahtan uzak, Cennetten uzak ve Cehenneme yakındır»** buyurulmuştur. İşte hasislik ederek kendinizi cehennem tehlikesine düşürmeyiniz.

Hazret-i Ali : Bu Âyet-i Kerime Benim ve benim gibiler hakkındadır ki, Cenâb-ı Hak, bizi hisset tehlikesine düşmekten nehyediyor ve fedâkârlıkta bulunmamızı emrediyor diyor ve şunları da ilâve ediyor :

3920

زانکه نهی از دانهٔ شیرین بود
تلخ‌را خود نهی حاجت کی شود

Z'anki nehy ez dâne-î şîrin buved,
Talhrâ hod nehy hâced key şeved.

«Çünkü nehy, tatlı bir şeyden olur. Acı şeyden nehyetmeye hâcet var mıdır?»

Meselâ yemiş bağçelerine musallat olan veledler, üzümün koruğuna saldırmazlar, koruklar tatlılaşınca hücûma kalkışırlar da bağçe sâhibleri tarafından men' ve nehyedilirler. Fakat o men'e karşı veledler de söğerler ve taş atarlar. Biz Avrupa medeniyyetini kabul edelim derken kendi içtimâî terbiyemizi kaybettik. Eskiden bir çocuk münâsebetsiz bir harekette bulununca anası, babası oğlum ayıptır, günahtır diyerek çocuğu ta'zir ederlerdi. Şimdi ise ayıp ve günah telâkkisi analarda, babalarda kalmadı ki, çocuklarına telkîn edebilsinler. Ayıp ve günahın ne demek olduğunu bilen ana ve baba, yetişmiş kızının güzellik müsâbakasına gidip de hemen çırıl çıplak, bir hey'etin karşısında muhtelif vaz'iyyetlerde görünmesine ve o vaz'iyyetlerde resmini çıkartıp gazetelerle neşredilmesine müsâade eyleyebilir mi?

3921

دانهٔ کش تلخ باشد مغز و پوست
تلخی و مکروهیش خود نهی اوست

Dane-î k'eş talk bâşed mağz-u-post,
Talhiy-û-mekrûhiyeş hod nehy-ı ost.

«Kabuğu ve içi acı olan bir dânenin acılığı ve mekruhluğu zâten onun nehyidir.»

(159) Sûre-i Bakara : 195

Meşe palamudunu, yâhud ebûcehil karpuzunu yeme diye kimse kimseyi nehyetmez. Çünkü zâten onlar acı oldukları için yenmez.

3922

دانهٔ مردن مرا شیرین شدست

بل هم احیاء پی من آمدست

Dane-î murden merâ şîrin şudest,
Bel hum ahyâün pey-î men âmedest.

«Ölüm dânesi benim için tatlı olmuş (Bel ahyâün ınde rabbibim) Âyeti benim gibi şehidler hakkında gelmiştir.»

Biraz evvel de izah olunduğu vechile bir Âyete telmih ediliyor ki:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ (١٦٩) فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

Yâni: **«Allah yolunda şehid olanları ölü sanma; belki onlar diridirler ve Rabb-ı Kerimleri indinde merzuk olurlar. Onlar, Allahın fazl u kereminden kendilerine ihsân ettiği ni'metler dolayısiyle ferahlanırlar[160].»**

3923

اقتلونی یا ثقاتی لائماً

ان فی قتلی حیاتی دائماً

Uktulûnî yâ sikâtî Lâimen,
İnne fî katlî hayatî dâimen.

«Ey benim mu'temed dostlarım; beni levmederek öldürün ki, benim dâimî hayâtım ölümümdedir.»

Bu sözlerin meâli, Hallâc-ı Mansûrun olmakla berâber Hazret-i Mevlânâ onları Cenâb-ı Ali lisânından irad ediyor.

---

(160) Sûrei Ali İmran : 169-170

3924

ان فی موتی حیاتی یا فتی
کم افارق موطنی حتی متی

İnne fî mevtî hayâtî yâ fetâ,
Kem ufârik mevtini hattâ metâ.

«Ey yiğit; benim hayâtım ölümümdedir. Asıl vatanımdan ne vakte kadar ayrı bulunacağım?»

3925

فرقتی لولم تکن فی ذا السکون
لم یقل انا الیه راجعون

Furkatî levlem tekün fî zessükun,
Lem yukal «İnnâ ileyhî râciun».

«Eğer bu Dünyâda sâkin oluşum, benim için bir firâk olmasaydı (İnnâ İleyhi râciûn) denilmezdi.»

(Kelime-i istircâ')da denilen (İnna lillah ve inna ileyhi raciun) Âyetine işârettir.

Tefsirlerde deniliyor ki : Bedr gazâsında şehid olmuş ba'zı zevâtın isimleri eshâb arasında yâd edilmiş ve : **«Zavallılar, hayât ni'metinden mahrum kaldılar»** denilmişti. Bunun üzerine Kelâm-ı İlâhî nâzil oldu ki :

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ اَلَّذِينَ
اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Yânî : **«Allah yolunda katledilmiş kimseler için ölüler demeyiniz. Belki diridirler, lâkin böyle olduklarını siz bilmiyorsunuz. Sizi bir şey ile tecrübe ederiz. Düşman korkusundan ve açlıktan, malların noksana**

uğramasından ve nefslerin ihtiyarlık ve hastalık gibi za'fiyle ve meyvelerin, mahsullerin az yetişmesiyle sizi imtihan ederiz. Habibim; bu gibi tecrübe ve imtihanlara sabr edenlere müjde ver. O sabredenler ki, kendilerine bir musîbet, bir felâket isâbet edince: Biz Allahın kullarıyız ve biz muhakkak onun nezdine döneceğiz derler. O sabredip böyle diyenler için Rabb-i Zişânlarından mağfiret ve rahmet vardır. Yine onlar doğru yolu bulanlardır[161].»

Kibâr-ı Tâbiînden Saîd bin Cübeyr (Rahimahullah) demiştir ki: Kelime-i istirca', bütün ümmetlerden yalnız ümmet-i Muhammede verilmiştir. Öyle olmasaydı Ya'kûb Peygamber Yûsüfü kaybedince (Ya esefâ alâ Yusuf) demez, (İnnalillah ve inna ileyhi râciûn) derdi. Hazret-i Mevlânâ (râciûn) lâfzının müfredi bulunan (râci') kelimesini izah için diyor ki:

3926

راجع آن باشدکه باز آید بشهر

سوی وحدت آید از تفریق دهر

Râci' an bâşed ki bâz âyed beşehr,
Sûy-ı vahdet âyed ez tefrîk-ı dehr.

«Râci': Ayrılmış olduğu şehre dönen, zamânın tefrîkından sonra vahdet cânibine gelen kimsedir.»

«RİKABDARIN: YA EMİRELMÜ'MİNİN, BENİ ÖLDÜR DE BU KAZADAN KURTAR, DİYE HER VAKİT HAZRET-İ ALİ KERREMALLAHÛ VECHEYE YALVARMASI»

3927

باز آمد یا علی زودم بکش

تا نبینم آن دم وقت ترش

Bâz âmed yâ Alî zûdem bıkuş,
Tâ nebînem an dem-û-vakt-î turuş.

«Rikâbdâr tekrar mürâceat ederek, yâ Ali beni çarçabuk öldür de o uğursuz zamânı görmeyim, dedi.»

---

(161) Sûrei Bakara: 154-156.

Ve ilâve etti ki:

3928

من حلالت میکنم خونم بریز
تا نبیند چشم من ان رستخیز

Men halâlet mîkunem hunem bıriz,
Tâ nebîned çeşm-ı men an restehiz.

«Sen kanımı dök, ben onu sana helâl ederim. Tâ ki, gözüm, seni şehid etmek gibi bir kıyâmeti görmesin.»

Hazret-i Ali lisânından cevab veriliyor:

3929

گفتم از هر ذرهٔ خونی شود
خنجر اندرکف بقصد تو رود

Goftem ez her zerre-î hûnî şeved,
Hancer ender kef bekasd-î tû reved.

«Dedim ki: Eğer zerrâtı kâinatın her biri bir kâtil olup da eline hançer alarak sana kasdetse.»

3930

یك سر مو از تو نتواند برید
چون قلم بر تو چنان خطی کشید

Yek ser-î mû eztu netvâned burid,
Çun kalem ber tû çunan hattî keşid.

«Senin vücûdundaki kıllardan birinin ucunu bile kesemez. Çünkü Allahın takdiri senin için böyle bir yazı yazmıştır.»

3931

لیك بی غم شو شفیع تو منم
خواجهٔ روحم نه مملوك تنم

Lîg bîğam şev şefî-î tû menem,
Hâce-î rûhem ne memlûk-î tenem.

«Lâkin gam çekme. Sana şefâat edecek benim. Ben rûh efendisiyim, cisim kölesi değilim.»

3932

پیش من این تن ندارد قیمتی
بی تن خویشم فتی ابن الفتی

Piş-ı men inten nedâred kıymet-î,
Bî ten-î hişem fetâ ibnu-l-fetî.

«Benim indimde bu cismin kıymeti yoktur. Kendi cesmim olmaksızın da yiğit oğlu yiğitim.»

3933

خنجر و شمشیر شد ریحان من
مرگ من شد بزم و ترکستان من

Hancer-û-şemşîr şud reyhân-ı men,
Mergı men şud bezm-u-turkıstân-ı men.

«Hançerle kılıç benim çiçeğim, ölüm de benim Türkistân meclisimdir.»

Türk hâkanlarının meclisleri gâyet şanlı ve azametli olduğu için Hazret-i Mevlânâ ölümü Türkistân meclislerine benzetmiştir.

Cenâb-ı Pîrin Hazret-i Ali lisânından söylediği bu sözler husûsiyle Haydarı Kerrârın, kâtiline olan şefâat va'di, Aliy-i âlînin ulviyyetine göre baîd görülmemelidir. Zâten kendisi de mecruh yatarken kâtili hakkında : **«Ben yaşarsam onu afvedeceğim, öldüğüm takdirde kısas icra ediniz»** buyurmuştu. Belki bunu da kâtiline merhameten vasiyyet etmişti. Çünkü cinâyetinin cezâsını Dünyâda çekmiş ve kısasan i'dâm edilmiş olanların artık âhirette cezâ görmeyeceğine dâir rivâyetler vardır.

Mufrit alevî geçinenler, şâh-ı vilâyetin uluvv ü ahlâkını takdir edemedikleri cihetle onun kâtiline ettiği şefâat va'dine inanmak istemezler. Halbuki Allah ve Peygamber fedâisi olan esedullaha yakışacak ve evvelki fedâkârlıklarının hâtimesi sayılacak bu va'd-i kerîmâne doğrudur ki, daha kundakta iken Resûlullahın dilini emmiş bulunmanın İlâhî bir feyzidir. O seâdeti hikâye eden şu sâde manzûmeyi okuyalım :

Beş yüz doksan birdi sâl-i Milâdî
Peygamber tam otuz yaşında idi.
O sene Mekkeye bir güneş doğdu,
Nuriyle zulmeti kapladı boğdu.

Muhterem harem-i Ebû Tâlibin
Annesi esedülhakkı gâlibin
Peygamber yengesi Hâşim torunu,
Fâtıma gebeydi, gelmişti sonu.
Müddeti yakınken onu unuttu,
Ka'be tavâfında ağrısı tuttu.
Vaz-ı haml etmeye nişan belirdi,
Eve dönemedi, ka'beye girdi.
Bir müddet orada yalnızca durdu,
Pek gürbüz bir erkek çocuk doğurdu.
Meşrıkı Beytullah öyle bir güneş,
Feleğin güneşi olmaz ona eş:
Ka'bede doğması o tıfla hastı,
Anası oğlunu bağrına bastı.
Sarıp sarmaladı, götürdü eve;
Peygamber işitip geldi ki seve.
Verdiler kundağı eline onun,
Dediler : adını siz koyun bunun.
Yüzünde ulviyyet tıflın münceli,
Görünce Peygamber buyurdu : Ali!
Nebî kucağında veliy-yi celî,
Tesmiye edildi benâm-ı Ali.
Mübârek dilini Resûl-i Hudâ,
Ma'sûmun ağzına eyledi ilkâ,
O mübârek dili emdi o çocuk;
Feyzi doğar doğmaz buldu yavrucuk.
O feyzin te'siri kalbine doldu,
Yüksekliği daha kundakta buldu.
O, emme getirdi rûhunu vecde,
Hiç bir puta karşı etmedi secde.
Kerremel'İlâhü vecdehû denir,
Böyle denilmesi tehî değildir.
Tevsîi Resûlün oldu münceli,
Eğilmedi Haktan gayrıya Ali.
On bir yaşlarında olup muhakkik,
Oldu Peygamberi candan musaddık.

Fedâ-yı hayâta edip de azmı,
Firâş-ı Nebiye uzandı cismi.
Dışarda beklerken kanlı kâtiller,
Nebî yatağında yatmıştı Hayder.
Allahın, Resûlün, şîr-i jeyânı.
Dînî gazâların tek kahramânı,
Şecâati kadar hilmi de yüksek,
Peygamber şâkirdi büyük bir erkek.
Altmış üç yaşında iken, bir pelid,
Eyledi mescidde o zâti şehid.
Saîden yaşadı, şehîden öldü,
Ârifler kalbine nâmı gömüldü.
Seyredin ondaki kerem-i hâsı,
Bilirken kâtili olacak şahsı,
Mültefitti ona garazı yoktu,
Hakkında keremi, ihsânı çoktu.
Şefâat va'dinde bulundu hattâ,
Bu kadar büyüktü Aliy-i a'lâ.
Yüksek ahlâkını Nebî de över,
Aliyi seveni Allah da sever.
Hakkında buyurdu Resûl-i İlâh,
Allahümme vâli men hüve vâlâh.
Onun düşmanına düşmandır Allah.
Peygamber dedi ki : âdi men âdâh,
Rûhuna binlerce tarziye olsun,
Meşhedi envâr-ı Hak ile dolsun.

3934

انکه او تن را بدین سان پی کند
حرص میری و خلافت کی کند

Anki ô tenrâ bed'in san pey kuned.
Hırs-ı mîr-î-vû-hilâfet key kuned.

«Cismi bu sûretle sınırlayan, yâni, onu kıymet vermeyip ifnâ eyleyen bir zât, beylik ve halifelik hırsını nasıl besler?»

3935

زان بظاهر کوشد اندر جاه و حکم

مر امیرانرا نماید راه و حکم

Z'an bezâhır kôşe'd ender câh-u-hukm,
Mer emîranrâ numâyed râh-u-hukm.

«O, zâhirde mansıba ve hüküm sâhibi olmaya çalışmıştı. Lâkin o çalışma, emîr ve hâkim olanlara yol göstermek ve nasıl hüküm verileceğini göstermek içindi.»

3936

تا امیری را دهد جانی دیگر

تا دهد نخل خلافترا ثمر

Tâ emîrîrâ dıhed cânî diger,
Tâ dıhed nahl-î hilâfetrâ semer.

«Yine o çalışma, emirliğe başka bir ruh ve hilâfet ağacına başka bir meyve verdirmek maksadiyle idi.»

«HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN MEKKE VESAİREYİ FETHETMEK İSTEMESİ, DÜNYA MÜLKÜNÜ SEVDİĞİNDEN DEĞİLDİ. ÇÜNKÜ: "DÜNYÂ CÎFEDİR" DEMİŞTİ. BELKİ O FÜTUHAT, EMR-İ İLÂHÎ İCABI İDİ»

Evet. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Mekkede doğmuş, i'lân-ı tevhid edinceye kadar hemşehrileri arasında (Muhammedülemîn) diye muhterem tutulmuş, fakat halkı Hakkın birliği i'tikâdına da'vete başladıktan ve tapınılan putların hiç bir faydası olmayıp onlara tapmanın ahmaklık olduğunu söyledikten sonra süfehâ-yı Kureyşin tâkatşiken ezâ ve cefâsına ma'ruz kalmıştı. 13 sene bu ezâ ve cefâya tehammül gösterdi. Sonra Medineye hicret etti. Hicretin sekizinci senesinde on bin kişilik bir kuvvetle Mekke üstüne yürüdü ve orasını fethetti. Şehrin zabtından sonra ehâlisine: **«Haydi işinize gidin, siz Allahın âzâdlılarısınız»** diyerek hürriyet verdi. Evvelce kendisine karşı türlü terbiyesizlikte bulunanları afveyledi. Bir kaç gün oturduktan ve Mekkelilerden bir vâli ta'yin eyledikten sonra Medineye avdet buyurdu. Eğer Zât-i Akdes-i Risâlette memleket fethiyle, mal toplamak ve intikam almak hırsı bulunsaydı

elbet böyle hareket edilmezdi. İşte Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Alinin halife olmak teşebbüsünü, Aleyhisselât Efendimizin Mekke ve sâireyi fethedişine benzetiyor. Her ikisinde de Dünyâ hırsı bulunmadığını anlatmak için diyor ki :

3937

جهد پیغمبر بفتح مکه هم
کی بود در حب دنیا متهم

Cehd-ı peyğamber befeth-î Mekke hem,
Key buved der hubb-ı dunyâ muttehem.

«Hazret-i Peygamberin Mekke fethine çalışması, Dünyâ muhabbetiyle nasıl ittihâm edilebilir?»

3938

آنکه او از مخزن هفت آسمان
چشم و دل بربست روز امتحان

Anki ô ez mahzen-î heft âsman,
Çeşm-u-dıl berbêst rûz-î imtihan.

«O Peygamber-i Ekber ki, imtihan zamânı yedi kat gökteki acâyib ve garâib hazinelerine karşı basar-ı basîretini kapadı ve hiç birine dönüp bakmadı.»

Bu beytte (Vennecm) Sûresindeki :

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى

Yânî : **«Muhammed Aleyhisselâm Mi'râc gecesinde kendisine bir çok acâyib ve garâib gösterilmişken gözü hiç birine kaymadı ve bakışında hüsnü edebî tecâvüz eylemedi[182].»** Âyetine işâret vardır.

---

(182) Sûrei Necm : 17

3939

از پی نظارهٔ او حور و جان

پر شده آفاق هر هفت آسمان

Ez pey-î nezzâre-î ô hûr-u-can,
Pur şudê âfâk-ı her heft âsman.

«Onu müşâhede için yedi kat semânın ufukları hûriler ve enbiyâ ruhlariyle dolmuştu.»

3940

خویشتن آراسته از بهر او

خود ورا پروای غیر دوست کو

Hîşten ârâstê ez behr-ı ô,
Hod verâ pervây-ı ğayr-î dost kô.

«Bu hûrîlerin her biri ona hoş görünmek için süslenmişti. Onda ise dost fikrinden ve Allah muhabbetinden başka bir şey yoktu.»

3941

آنچنان پر گشته از اجلال حق

که درو هم ره نیابد ال حق

Ançunan pur geşte ez iclâl-ı Hak,
Ki derô hem reh neyâbed âl-ı Hak.

«Allahın azametine o kadar müstağrak olmuştu ki, âl-i Hak, yâni, enbiyâ ve melâikeden hiç biri onun derecesine yaklaşmamıştı.»

3942

لا یسع فینا نبی مرسل

والملك والروح ایضاً فاعقلوا

La yesa' fînâ nebiyyun murselû,
Vel-melek-ve-r-rûhu eyzan fâ'kilû.

«Resûl-i Ekrem buyurmuştu ki: Allah ile bizim aramıza hiç bir Nebiy-yi mürsel ile melek-i mukarreb ve rûh sığmaz. Bunu bilmiş olun.»

Bir Hadis-i Şerifte: «Benim Allah ile öyle bir vaktim olur ki, o zaman hiç bir melek-i mukarreb ve nebiy-yi mürsel o derece Hakka tekarrüb edemez.» buyurulmuştur. İşte bu beyt o Hadis-i Şerife işarettir.

3943

گفت ما زاغيم همچون زاغ نى
مست صباغيم و مست باغ نى

Goft mâ zâğim hemçun zâğ nî,
Mest-ı sabbâğîm-u-mest-ı bâğ nî.

«Yine Resûlullah Hazretleri buyurmuştur ki: Biz mâzâğız, yâni, Haktan başkasına meyl ü nazar etmeyiz. Zağ, yâni, karga değiliz. Sebbâğ-ı Kudretin, yânî, mükevvenâtı türlü renge boyamış olan Hakkın mestiyiz, bağın mesti değiliz.

3944

چونكه مخزنهاى افلاك و عقول
چون خسى آمد بر چشم رسول

Çunki mahzenhây-ı eflâk-û-ukul,
Çun hasî âmêd ber çeşm-î Resul.

«Gökler ve akıllar hazineleri Resûl-i Ekremin nazarında çörçöp kadar değersiz olunca.»

3945

پس چه باشد مكه و شام و عراق
كه نمايد او نبرد و اشتياق

Pes çi bâşed Mekke-vû-Şâm-û-İrak,
Ki numâyed ô neberd-û-iştiyak.

«Mekke, Şam, İrak ne olabilir ki, onları elde etmek için o harbetsin ve teshirine iştiyâk göstersin.»

3946

آن گمان بروی ضمیر بد کند
کو قیاس از جهل و حرص خود کند

An guman bervey zamîr-î bed kuned,
K'ô kiyâs ez cehl-u-hır-î hod kuned.

«Nebiy-yi â'zamın feth-i bilâd hırsında bulunduğunu vehmeden kötü kalbli bir şahıs, o vehmi kendi cehli ile hırsına kıyâsen yapar.»

3947

ابگینهٔ زرد چون سازی نقاب
زرد بینی جمله نور آفتاب

Abginê-î zerd çun sâzî nikab,
Zerd bînî cumle nûr-î âfitab.

«Sarı şişeden gözüne nikab, yânî, gözlük takacak olursan, güneşin nûrunu da onun tenvir ettiği şeyleri de sarı görürsün.»

Bunun gibi Hazret-i Peygamberin harekâtını kendi ef'âl ve harekâtına kıyâs edersen onu hâşâ ve kellâ kendin gibi tevehhüm eylersin.

3948

بشکن آن شیشهٔ کبود و زردرا
تا شناسی گردرا و مردرا

Bışken an şişê kebûd-û-zerdrâ,
Ta şinâsî gerdrâ-vû-merdrâ.

«O mâvi ve sarı şişeyi, yânî, gözlüğü kır ki, toz ile insanı fark edesin».

3949

گرد فارس گرد سرافراشته
گردرا تو مرد حق پنداشته

Gerd-i fâris kerd-i sêrefrâşte,
Gerdrâ tû merd-ı Hak pindâşte.

«Süvârinin etrâfında atının kaldırdığı toz yükselmiştir, sen tozu merd-i Hak sanıyorsun.»

Binâenaleyh hakikati göremeyen gaflet câmını gözünden def'et ki, gördüğün şeyin bir süvâri mi, yoksa atının kaldırdığı toz mu olduğunu anlayasın.

3950

گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین

چون فزاید بر من آتش جبین

Gerd did iblîs-u-goft in fer'-ı tin,
Çun fezâyed ber men-î âteş cebin.

«Şeytan, gaflet camiyle baktığı için Âdemi tozdan ibâret gördü ve bu çamurdan kalıb, benim gibi ateşten yaradılmışa nasıl tefavvuk eder? dedi.»

3951

تا تو می بینی عزیزانرا بشر

دانکه میراث بلیسست آن نظر

Tâ tu mîbinî azîzanrâ beşer,
Danki mîrâs-î belîsest an nazar.

«Sen azizleri, yâni, enbiyâ ve evliyâyı âdi insanlar gibi gördükçe bilmiş ol ki o görüş şeytanın mirasıdır».

3952

گر نه فرزند بلیسی ای عنید

پس بتو میراث آن سگ چون رسید

Ger ne ferzend-î belîsî ey anid,
Pes betû mîrâs-ı an seg çun resid.

«Ey inadcı gâfil; eğer sen şeytan zâde değilsen nasıl oldu da o köpeğin mirası sana kaldı?»

Cenâb-ı Pir, bundan sonra Hazret-i Murtazâ lisânından ba'zı hakâyık beyân ederek diyor ki :

3953

من نیم سگ شیر حقم حق پرست
شیر حق آنست کز صورت برست

Men niyem şir-ı Hakkem hak perest,
Şîr-ı Hak ânêst k'ez sûret bırest.

«Ben köpek değilim, Allahın arslanıyım ve Hakperestim. Allah arslanı sûret kaydından kurtulmuş olandır.»

3954

چونکه اندر مرگ بیند صد وجود
همچو پروانه بسوزاند وجود

Çunki ender merg bîned sad vucud,
Hemçu pervânê bısôzâned vucud.

«Allah arslanı ölümde yüz türlü varlık gördüğü için pervâne gibi cismini yandırır.»

3955

شد هوای مرگ طوق صادقان
مر یهودانرا بدین دم امتحان

Şud hevây-î merg tavk-î sâdıkan,
Mer yehûdanrâ bud indem imtihan.

«Ölüm muhabbeti sâdıkların gerdanlığı olmuş, Yâhudiler için de muhabbet da'vâsında bir imtihan teşkil etmiştir.»

(Sûre-i Cum'a)daki bir Âyete işâret ediliyor. Medine Yahûdileri, kendi dinlerinin hak olduğunu iddia ediyorlar ve:

نَحْنُ اَبْنَاءُ اللّٰهِ وَاَحِبَّاؤُهُ

Yânî: **«Biz Allah çocukları ve onun dostlarıyız[163]»** diyorlar.

(163) Sûrei Maide: 18.

لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا

Yânî : «Yahûdilerden başkası aslâ Cnenete girmiyecektir[164]» heze-yânını savuruyorlardı.

Bunlara karşı şu Âyet-i Kerime nâzil oldu ki :

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ
فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Yânî : «Habibim de ki : Ey Yahûdiler! Eğer sâir nâstan ziyâde kendinizin Allah dostu olduğunu sanıyorsanız ve iddiânızda sâdık iseniz, ölüm temennisinde bulununuz. Ölümü kat'â istemezler. Tevrâtın tahrifi ve Muhammed Aleyhisselâmın Tevrattaki evsâfının tebdili gibi, evvelce ellerinin yapmış olduğu hareketlerden dolayı azâb göreceklerinden korktukları için ölümü arzu etmezler. Cenâb-ı Hak celle ve a'lâ zâlimleri bilir[165].»

3956

در نبی فرمود کای قوم یهود
صادقانرا مرگ باشد گنج و سود

Der nubî fermûd k'ey kavm-ı yehud,
Sâdıkanrâ merg bâşed genç-u-sud.

«Kur'ânda Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Ey Yahûdi kavmi! Sâdıklar için ölüm, bir hazine ve menfeattir.»

(164) Sûrei Bakara : 111.
(165) Sûrei Cum'a : 6-7.

3957

همچنانکه آرزوی سودهست
آرزوی مرگ بردن زان بهست

Hemçunankî ârzûy-î sûdhest,
Ârzûy-î merg burden z'an bihest.

«Mâdem ki, insan tabiatinde menfeat arzûsu ve ölümde menfeat vardır, ölümü temennî etmek o cihetten iyidir.»

3958

ای جهودان بهر ناموس کسان
بگذرانید این تمنا بر زبان

Ey cuhûdan behr-ı nâmûs-î kesan,
Bugzerânid in temennâ berzeban.

«Ey Yahûdiler; halk arasında nâmus ve haysiyyetinizi muhâfaza için, yâni, biz Allahın dostlarıyız, diye ettiğiniz iddiâyı isbât eylemek için lisânen ölüm temennisinde bulununuz.»

3959

یك جهودی این قدر زهره نداشت
چون محمد این علم را برفراشت

Yek cuhûdî in kadr zehrê nedaşt,
Çun Muhammed in alemrâ bêrferaşt.

«Muhammed Aleyhisselâm bu sancağı kaldırınca, yâni, kendilerine ölüm temennisi teklifinde bulununca hiç bir Yahûdi o temennide bulunmaya cesâret edemedi.»

3960

گفت اگر رانند اینرا بر زبان

یك یهودی خود نماندی درجهان

Goft eger rânend ınrâ ber zeban,
Yek Yehûdî hod nemandî der cihan.

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Eğer lisânen böyle bir temennide bulunmuş olsalardı Dünyâda tek Yahûdi kalmazdı.»

3961

پس یهودان مال بردند و خراج

که مکن رسوا تو مارا ای سراج

Pes yehûdan mâl burdend-û-harac,
Ki mekun rusvâ tu mârâ ey sirac.

«Yahûdiler, mal ve harac getirdiler de ey sirâc-ı âlem, yânî, ey kandil gibi etrâfı aydınlatan zât; bizi rüsvây etme, dediler.»

3962

این سخن‌را نیست پایانی بدید

دست بامن ده چو چشمت دوست دید

İn suhanrâ nîst pâyânî bedid,
Dêst bâmen dıh çu ceşmet dôst did.

«Bu sözün sonu yoktur. Madem ki, gözün dostu gördü. Elini bana ver, yânî, mü'min-i muhlis ol.»

Bu hitâb, Hazret-i Ali lisânından o mağlûb ve mütehayyır olan pehlivanadır.

«EMÎRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VECHE'NİN MUBAREZE VE MAĞLÛB ETTİĞİ PEHLİVANA: BENİM YÜZÜME TÜKÜRÜŞÜN NEFSİME AĞIR GELDİ VE AMELDE İHLÂS KALMADI. İŞTE SENİN ÖLDÜRÜLMENE MÂNİ' OLAN BUDUR, DEMESİ»

3963

گفت امیرالمؤمنین با آن جوان

که بهنگام نبرد ای پهلوان

Gojt emirul mü'minin bâ ân cevan,
Ki behengâm-i neberd ey pehlevan.

«Emîrülmü'minin o gence dedi ki: Ey pehlivan; mübâreze esnâsında.»

3964

چون خدو انداختی در روی من

نفس جنبید و تبه شد خوی من

Çun hudû endâhti der rûy-ı men,
Nefs cunbîd-û-tebeh şud hûy-ı men.

«Sen yüzüme tükürünce nefsime ağır geldi, benim huyum da değişti.»

3965

نیم بهر حق شد و نیمی هوا

شرکت اندر کار حق نبود روا

Nîm behr-î Hak şud-û-nîmî hevâ,
Şirket ender kâr-ı Hak nebved revâ.

«Ettiğim gazânın yarısı Allah için, yarısı nefsim hevâsı, yânî, intikâm almak için olacaktı. Allaha âid işlerde ise şirket yakışmaz.»

3966

تو نگاریدهٔ کف مولیستی

آن حقی کردهٔ من نیستی

Tu nigârîde kef-î mevlîstî,
Ân-ı Hakkî kerde-î mennîstî.

«Sen Allahın yed-i kudret-i masnûusun, binâenaleyh, Hakkın mahlûkusun, benim ma'mûlüm değilsin.»

3967

نقش حق را هم بامر حق شکن
بر زجاجهٔ دوست سنگ دوست زن

Nakş-ı Hakrâ hem beemr-î Hak şiken,
Ber zucâcê dôst seng-î dôst zen.

«Hakkın nakşını yine Hakkın emriyle kır. Dostun şişesine dostun taşını vur.»

Yâni, binâ-yı Hak olan insan vücûdunu gazâ ve kısas gibi yine Emr-i İlâhî icâbı olarak yıkmalıdır. Yoksa hiddet ve gazab sevkiyle, nefsin arzûsu ve tekâzâsiyle değil.

3968

گبر این بشنید و شد نوری بدید
در دل او تا که زناری برید

Gebr in bışnîd-u-şud nûrî bedid,
Der dıl-î ô tâki zunnârî burid.

«O gâvur muhâsım, yânî, müşrik, bunu işitince kalbinde hidâyet nûru parladı da zünnârını kesti, yânî, îmâna geldi.»

Zünnâr: Hıristiyanlık alâmetlerinden bir kuşaktır ki, katolik papaslarının bellerinde görülürdü.

3969

گفت من تخم جفا می‌کاشتم
من ترا نوع دگر پنداشتم

Gôft men tuhm-î cefâ mikâştem,
Men turâ nev-î diger pindâştem.

«De ki: Ben cefâ tohumu ekmiş ve seni başka türlü sanmıştım.»

3970

تو ترازوی خدا خود بوده‌ای
بل زبانهٔ هر ترازو بوده‌ای

Tû terâzûy-î Hudâ hod bûde-î,
Bel zebânê her terâzû bûde-î.

«Sen İlâhi bir terâzi imişsin, belki her terâzinin adâlet ve istikâmet gösteren dili bulunuyormuşsun.»

3971

تو تبارو اصل و خویشم بوده‌ای
تو فروغ شمع کیشم بوده‌ای

Tû tebâr-û-asl-u hişem bûde-î,
Tu furûğ-î şem'i kişem bûde-î.

«Sen benim soyum, sopum, hısmım, akrabâm olduğun gibi, sen benim mezheb mumumun aydınlığı imişsin.»

3972

من غلام آن چراغ چشم جو
که چراغت روشنی پذرفت از و

Men ğulâm-î an çerâğ-î çeşm cô,
Ki çerâğet rûşenî pezruft ez ô.

«Ben o nazar arayan çerâğın kölesiyim ki, senin kandilin de ondan aydınlanmıştır.»

(Çerâğ-ı çeşmcû)dan maksad: Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizdir ki:

يَا أَيُّهَا
النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝ وَدَاعِيًا إِلَى
اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا

Yânî: **«Ey Peygamber-i Ekber; biz seni hakikaten vahdet ve kudre-**

timize şâhid, Cennetle müjdeleyici, Cehennem azâbiyle korkutucu, İzn-i İlâhî ile Hakka da'vet edici ve yol gösteren parlak bir kandil olarak gönderdik[166].» Âyet-i Kerimesinde Resûlullah Hazretleri (sirâc) kelimesiyle tavsif edilmiştir.

(Çerâğ-ı çeşmcû) denilmesi de bir teşbihtir. Çerâğ aydınlık verir ve aydınlıktan istifâde edecek göz arar. Binâenaleyh göz nasıl aydınlık ararsa, aydınlık veren kandil de şuâından istinâre edecek göz arar. Nasıl ki, Sirâc-ı Enver-i Muhammediden Hazret-i Ali ve sâir kibâr-ı sehâbe (Radiyallâhü anhüm) nurlanmışlar ve bulundukları parlak makamlara yükselmişlerdi. Yine o yeni müslüman lisânından deniliyor ki :

3973

من غلام موج آن دریای نور
که چنین گوهر بر آرد در ظهور

Men ğulâm-î mevc-ı an deryây-ı nur,
Ki çunin gevher ber âred der zuhur.

«Ben o nur deryâsı dalgasının kulu, yâni, Hazret-i Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâmın kölesiyim ki, senin gibi bir inci zuhûra getirmiştir.»

3974

عرضه کن بر من شهادترا که من
مر ترا دیدم سرافراز زمن

Arze kun ber men şehâdetrâ ki men,
Mer turâ dîdem serefrâz-î zemen.

«Bana kelime-i şehâdeti telkin et ki, seni zamânın serfrâzı ve mümtâzı gördüm.»

---

(166) Sûre-i Ahzab : 45-46.

3975

درب پنجه کس زقوم و خویش او

عاشقانه سوی دین کردند رو

Kurb-ı pençê kes zı kavm-û-hîş-ı û,
Âşikânê suy-ı din kerdênd rû.

«O müslümânın akrıbâ ve kabîlesinden elli kadarı bu vak'a üzerine âşıkâne ve hâlisâne müslüman oldular.

3976

او بتیغ حلم چندین حلقرا

وا خرید از تیغ چندین خلقرا

O betîğ-î hilm çendin halkrâ,
Vâ harîd ez tiğ çendin halkrâ.

«O, yânî, Hazret-i Ali, hilm kılıciyle bu kadar boğazı, yâni, o kadar kimseyi ölüm kılıcından kurtardı.»

3977

تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر

بل ز صد لشکر ظفر انگیزتر

Tîğ-ı hilm ez tîğ-ı âhen tîzter,
Bel zı sad leşker zafer engîzter.

«Hilm kılıcı, çelik kılıçtan daha keskindir. Belki yüzlerce ordudan ziyâde zafer te'min eder».

Bu beyt ile (Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir Âyete işâret ediliyor. Evvelce de bahsedildiği üzere Mekke müşrikleri, Bedr mağlûbiyetinin intikâmını almak için Hicretin üçüncü senesinde üç bin kişilik bir kuvvetle Medine üstüne gelmişlerdi. Aleyhisselât Efendimiz bu kalabalığa şehir dâhilinden müdâfaada bulunmak arzûsunda idiler. Çünkü evlerden ve duvar arkalarından ok atmak sûretiyle yapılacak bir harb, muhâcimler için tehlikeli, müdâfi'ler için emniyyetli olacaktı. Eshâbdan ba'zıları meydan muhârebesi yapmak istediler ve şehir dâhilinden müdâfaayı korkaklık saydılar. Resûl-i Ekrem Hazretleri, ekseriyyetin arzû-

suna tâbi' oldu ve zırhını giymek üzere hücre-i seâdete girdi. Meydan muhârebesi isteyenler, Peygamberin re'yi hilâfına talebde bulundukları için peşîmân oldular. Aleyhisselât Efendimiz hücre-i seâdetten çıkınca özür dilediler ve re'y-i Risâlet mucibince şehirden müdâfaa edelim, dediler. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri: Verilmiş olan karardan dönmedi. Çünkü asıl o vakit korkaklığa hamledilecekti.

Hicretin üçüncü senesi Şevvalinin 15. cum'a günü, ikindi namazını kıldırdıktan sonra — düşman ordusuna yarım saatlik mesâfede bulunan — Şeyheyn mevkiine hareket etti. Müslüman mücâhidleri de orada toplandılar, 900 ile 1000 kişi kadar oldular.

İslâm kuvveti gece orada kaldı. Düşmanın baskın yapmak ihtimâline binâen karakol ve devriyye ta'yin edildi. Ertesi gün sabah namâzından sonra münâfıklar reisi (Abdullah bin Ubey bin Selul) kendisine tâbi' olan 300 münâfıkla geri döndü. Bunlar İslâmda ilk harb kaçağı olan heriflerdir.

Münâfıkların savuşmasiyle İslâm kuvveti dörtte birini kaybetmiş oldu. Düşman ise müslümanların dört misli idi.

Sallâllahü Aleyhi Vesellem Hazretleri, maiyyeti ile harb mevkiine gitti, mücâhidleri terbiye etti. Arka verilen Ühud dağının sol tarafında bir gedik vardı ki, oradan düşmanın girmesi ve müslümanları kuşatması mümkündü. Resûlullah bu tehlikeden tehaffuz için (Abdullah bin Cubeyr)in yanına elli nefer okcu verdi. O gediğin muhâfazasına me'mur etti. Gönderirken de: **«Düşman galib gelsin, mağlûb olsun, benden haber gelmedikçe yerinizden ayrılmayınız»** diye kat'î emir verdi.

İki taraf saf bağladı. İlk mübâreze pek korkulu ve pek meraklı oldu. Müşriklerden zorlu bir herif, deve üstünde olduğu halde meydana çıkmıştı. Buna karşı Resûlullâhın halası oğlu (Zübeyr bin Avvâm) piyâde olarak fırladı ve devenin üstüne sıçradı. Bir müddet boğuştuktan sonra herifi düşürdü. Kendi de atladı ve onu tepeledi.

Müşriklerin mübârizlerinden bir çoğu yere serildi. Hattâ bayrakdarlarıyle berâber bayrakları devrildi. Müslümanlar şiddetle ilerlediler. Müşrik ordusu bozulmaya, arka taraflarında bulunup da def çalan karılar da tabana kuvvet kaçmaya başladılar. Gedikte bulunan okçular, şu hezimeti görünce: «Düşman kaçıyor, biz de gidelim, ganimet toplayalım» dediler. Kumandanları: «Durun, Resûlullahın emrini unutmayın» dediyse de dinlemediler, mevki'lerinden ayrıldılar.

Abdullah bin Cubeyr ile arkadaşlarından yedi fedâkâr oradan çekilmedi ve avdet emrinin gelmesini bekledi. Fakat düşmanın süvâri kumandanı bulunup, oralarda dolaşan ve okçulardan çekinen (Hâlid bin Velid) onların çekildiğini görünce şiddetli bir hücûm etti. İbn-i Cubeyr ile arkadaşlarını atlara çiğnettikten sonra gedikten içeri girip İslâm kuvvetini arkadan kuşattı. Onu — Ebû Cehlin oğlu — (İkrime)nin maiyye-

tindeki piyâdeler ta'kip etti. Müşrikler bunu anladıkları gibi geri döndüler. Onlar önden, Hâlidin süvârileri ve İkrimenin piyâdeleri arkadan müslümanları iki kılıç arasına aldılar. İslâm gâzileri birdenbire şaşırdılar. Birbirlerini tanımak için kullandıkları parolayı unuttular. Yanlışlıkla yekdiğerini yaraladılar. Hattâ mücâhidlerden (Huzeyfe)nin babası (Yemân) ile (Sâbit bin Vakş) ismindeki sehâbiler, müslüman kılıciyle şehid oldu. O vakit müslim ve gayr-i müslimler arasında kıyâfet farkı yoktu. Hep bir türlü giyinirlerdi. Onun için Aleyhisselât Efendimiz mücâhidlere parola ta'yin ederdi. Uhud gazvesinde ehl-i İslâmın parolası **«emit, emit»** yânî, «öldür, öldür», müşriklerinki de **«yâ lel'uzza, yâ lel'hubel»** idi ki, sonraki lâfızlar iki putun adı idi. Müslüman birliği karma karışık bir hâle geldi. Kimse kimseyi tanımaz oldu. Bu sırada «Muhammed katledildi» diye bir ses duyuldu. Çünkü İslâm sancakdârı (Mus'ab bin Umeyr) zırhlı iken Resûl-i Ekremi andırırdı. O esnâda (Abdullah bin Kamie) mel'ûnu tarafından şehid edilmişti. Düşman karşısında ölümle pençeleşen eshâbın çoğu, artık başı kaygısına düştü. Kimi etrâftaki dağlara çekildi. Kimi yurdunu muhâfaza için Medineye gitti. Medinedeki müslüman kadınları, bu bozgunları taşla, toprakla karşıladılar **«Er meydanı önünüzde. Ya harbedin, yâhud silâhlarınızı verin de biz çarpışalım»** diye onları ayıpladılar. İçlerinden ba'zıları da düşman karşısında sebât eden fedâkâr gâzilere yardım için muhârebe mevkiine koştular. Bu dişi arslanlardan (Ümmü Umâre) denilen kahraman kadın gibi Peygamber huzûrunda çarpışanlar ve ağırca yaralananlar da vardı. Resûlullâhın Kerimesi (Fâtımetüzzehrâ) (Radiyallâhü anhâ) ile Zât-ı Risâletin dadısı (Ümmü Eymen) de ma'rekeye koşmuş, Ümmü Eymene çarpıp geçen bir ok, onu yere düşürmüş, Cenâb-ı Fâtıma da bir hasır parçası yakıp külü ile peder-i muhtereminin akan kanını dindirmeye çalışmıştı. Çünkü (Abdullah bin Kâmie) denilen ve Mus'ab bin Umeyri şehid etmiş olan habisin vech-i seâdete vurduğu bir kılıcın darbesiyle zırh halkalarından ikisi Resûlullahın yanağına saplanmış, atılan taşlardan bir dişi kırılmış, mübârek alnı ile alt dudağı kanamış, müşriklerden birinin evvelce açmış olduğu çukura düşüp diz kapağı berelenmiş, üstüne havâle edilen kılıcı eliyle tutan ve şehâdet parmağiyle orta parmağı kesilen Talhâ hazretlerinin yardımiyle o çukurdan çıkmıştı.

Hepsi de yaralı, bereli yirmi, otuz kişinin öyle açık bir yerde durması tehlikeli idi. Çünkü düşmanlar oraya saldırıyorlar, Zât-ı Akdes-i Risâlete kasdetmek istiyorlardı. (Ubey bin Halef) ismindeki bir habis, Mekkede iken Resûlullah Efendimize :

— Yâ Muhammed; bir at besliyorum, onun üstünde iken seni öldüreceğim, demiş. Hazret-i Peygamber de :

— **«Sen onun üstünde iken inşâallah ben seni öldürürüm»** demişti Ubey bin Halef bu def'a o atı dolu dizgin Resûlullaha doğru sürüyordu

Yaklaştığı sırada Aleyhisselât Efendimiz eline bir harbe, yâni, kısa saplı bir mızrak alıp herifin üstüne attı. Harbe, Ubeyin kalçasına çarptı ve bereledi. Habis, atın üstüne kapandı, bağıra bağıra müşriklerin yanına kaçtı ve :

— Muhammed bana seni öldüreceğim demişti. O, yalan söylemez. Ben mutlaka bu bereden öleceğim, dedi. Hakikaten yolda canı cehenneme gitti.

Resûl-i Ekrem Hazretleri, maiyyetlerinde bulunan fedâkârlar ile dağa çıktı. Harb meydanını boş bulan defci karılar, başlarında Ebû Süfyânın karısı Hind olduğu halde geldiler, orada yatan şehidlerin burunlarını, kulaklarını kestiler, onları ipliğe dizip bilezikler ve gerdanlıklar yaptılar, bileklerine ve boyunlarına taktılar. O Hind biraz evvel de Hazret-i Hamzanın ciğerini ısırıp koparmış, bir çok çiğnediği halde yutamamıştı. Dağa çekilmiş olan mücâhidler, düşmanın defolup gitmesinden sonra meydana indiler. Şühedânın âdetâ paralanmış cesedlerini gördüler. Resûlullah Efendimiz, fedâkâr eshâbını, husûsiyle sevgili amcası Hazret-i Hamzanın yarılmış karnını ve göğsünü görünce mübârek gözlerinden yaşlar boşandı. Şehidlerin cenâze namazını kıldırdı, sonra ikisi, üçü bir yere olmak üzere defnettirdi. Daha sonra kendisi ve maiyyetindekiler yaralı, bereli oldukları halde Medîneye döndü.

Bu muhârebede yetmiş mücâhid şehid düşmüştü. Müşriklerden de otuz kadar maktûl vardı. Fakat Resûlullahın emri hilâfına hareket edilmiş olduğu için muhârebe müslümanlar tarafından kaybedilmiş oldu.

Aleyhisselât Efendimiz mevki'lerini terketmek ve harb meydanını bırakıp gitmekle mağlûbiyyete sebeb olanları tekdir etmedi, bil'akis rıfk ile hilm ile muâmele eylediği için şu hareketi :

والنهي عن التعرض بعايشين أو لئك الأحباب

Yânî : **«Allahın rahmeti sevkiyle onlara karşı mülâyim davrandın, nezâket gösterdin[167].»** diye taraf-ı İlâhîden takdir buyuruldu.

Bu nâzikâne ve hilmiyyetkârâne muâmele üzerine ne oldu biliyor musunuz? Müşrikler dönüp giderlerken bir menzilde oturmuş konuşuyorlarmış. İçlerinden ba'zıları : Sanki biz ne yaptık? Müslümanlardan bir kaç kişiyi öldürmekle dönüp gidiyoruz. Halbuki Medineye girmeli, müslümanlığın kökünü kesmeli idik, demiş. Bunun üzerine dönelim, hayır gidelim diye münâkaşa edilmiş. Oradan geçen ve bu münâkaşayı işiten biri Medîneye koşmuş, keyfiyyeti Aleyhisselât Efendimize haber ver-

(167) Sûre-i Âli İmrân : 159.

mış. Bunun üzerine: Uhudde bulunanlar toplansınlar, düşman üzerine gidilecektir, diye taraf-ı risâletten emir verilmiş. Uhud gâzilerinin hepsi de yaralarını, berelerini sarıp emr-i Nebevînin îfâsı için koşmuşlar ve (Hamrâülesed) denilen mevkie kadar yürümüşler.

Bu hareketi haber alan Ebû Süfyân: «Hadi ağzımızın tadı ile gidelim. İhtimâl ki, bütün Medine halkı, ölülerinin intikamını almak için üzerimize geliyorlar» diye müşrik ordusunu hareket ettirmiş ve son derece sür'âtle Mekkeye kadar götürmüştür. İşte bunların hepsi Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin hüsnü ahlâkı ve eshâbına karşı hilm ile, nezâketle muâmele edişinin eseridir.

Bundan sonra Cenâb-ı Pîr, bir iki lokma yemek yemiş olduğu için cûşiş-i efkârına kesel geldiğini haber veriyor ve bahse devam edemediği için özür dilemek için diyor ki:

3978

ای دریغا لقمهٔ دو خورده شد

جوشش فکرت ازان افسرده شد

Ey dırîgâ lokme-î dû horde şud,
Cuşiş-î fikret ezan efsurde şud.

«Vah yazık ki, bir iki lokma yemek yemiştim. Onun te'siriyle fikir galeyânı buz gibi dondu.»

Cenâb-ı Pîrin dervişlerinden (Feridun Sipehsâlâr) aleyhirrahmenin Hazret-i Mevlânâya dâir bir (Menâkıbnâmesi) vardır. Fârisi lisâniyle yazılmış olan bu menâkıbnâme merhum (Ahmed Avni) ve (Midhad Bahârî) beyler tarafından türkçeleştirilmiş ve basılmıştır. Orada Hazret-i Pirin riyâzetine dâir verilen ma'lûmâtı, bahis dolayısiyle fakir de hulâsaten naklediyorum:

Sipehsâlâr merhum diyor ki:

Cenâb-ı Hudâvendigâr oruç ve namaz husûsunda bir âyet-i acîbe idi. Çünkü kendisinden müşâhede olunan haller, tâkat-i beşeriyye dâhilinde değildi.

يا أبا بكر نومك في سجودك صلاة

Yânî: **«Allah, onları açlıktan doyurdu ve korkudan emin kıldı[168].»** Âyetiyle, **«Açlık, Allahın yeryüzünde bir yemeğidir ki, sıddîk olanların**

---

(168) Sûre-i Kureyş: 4.

bedenlerine onunla hayat verir.» Hadisinin esrârı, Hazret-i Pirin açlık mücâhedesinden münkeşif olurdu. Bir gazelinde buyurmuştur ki :

«Bir kimse geceyi (Kabe kavseyn) meyhânesinde geçirirse onun münevver gözleri mahmurlaşır.» «Ben Rabbimin indinde gecelerim.» Hadîsi, o meyhânenin adıdır. **«Beni yedirir ve içirir»** beyânı da Peygamberimiz Efendimizindir.

Erkân-ı İslâmdan olan oruç senede bir aydır. Ehl-i takvâ olanlar üç aylarda ve haftada üç gün sâim olurlar. Cenâb-ı Hudâvendigârın «Tam kırk senedir benim mi'demde yemek gecelememiştir» buyurduğunu kendisinden işittim.

İbtidâ-yı sülûkünde haftada üç gün, erbain çıkardığı zaman kırk gün sâim olurdu. Ramazanda ise iki defa iftar ederdi. Bütün bir ramazanı oruçlu geçirip, bayram günü iftar ettiğini kaç defa gördük.

Mübâleğa ile yemek yediği zamanlar on lokmadan fazla yemez, onları da bir saat sonra istifrağ ederek çıkarırdı. Ve «Benim içimde bir ejderhâ var ki, gıdâya tehammül edemiyor» derdi. İstifrâğ esnâsındaki zahmeti, açlık mücâhedesinden şiddetli idi. Alnından damla damla ter akardı.

Şu zikrolunan savm-ı zâhirisi idi. Mâsivallahın terkinden ibâret olan savm-ı bâtınîye gelince kendisinde temâmiyle hâsıldı.»

Cenâb-ı Pîr, riyâzetle kendisini bu derece takyîd ettiği gibi Mesnevîsinin müteaddid yerinde oruç ve riyâzet tavsiyesinde bulunur. Ezcümle buyurur ki : «İnsanın asıl gıdâsı nûr-i İlâhîdir. Onun için hayvan gıdası ona lâyık değildir. Nûr-i İlâhî gıdâsı, havâs-sı ümmete mahsustur ki, onun yenilmesi boğaz ve mi'de vâsıtasiyle değildir. Ey sâlik; o nûr taâmından bir def'a yiyecek olursan, fırında pişmiş ekmeğin üzerine toprak döker, yânî, onu yemekten vaz geçersin. İnsanın nûrunu ve kemâlini artıran, helâl kazanç ile elde edilmiş olan lokmadır.»

Bahsimize dönelim. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

3979

گندمی خورشید آدمرا کسوف

چون ذنب شعشاع بدری‌را خسوف

Gendumî hurşîd-i Âdemrâ küsuf,
Çun zeneb şâ'şâ-i bedrîrâ hüsuf.

«Buğday, insanlık güneşine küsûf te'siri yapıyor. Nitekim zenebden kamerin şuâına husûf ârız olur.»

3980

اینت لطف دل که از یك مشت گل
ماه او چون می‌شود پروین گسل

İnet lutf-î dıl ki ez yek mûşt gıl,
Mâh-ı ô çun mîşeved pervin güsıl.

«Kalbin letâfetini bundan kıyâs et ki, bir avuç çamurdan, yânî, topraktan hâsıl olmuş ekmekten yenilen bir iki lokma, kalbin kamer gibi olan parlaklığını nasıl süreyyâ gibi dağınık bir hâle getiriyor.»

Süreyyâ kelimesi, Kâmûs tercemesinde şöyle ta'rif ediliyor: «...Fârisîde pervîn, Türkîde ölker dedikleri top kevâkipten ibârettir... Mahallî dik olup kevâkibi kesir olduğundan itlâk olundu... Şârih der ki: Yirmi dört kevkeb olmak üzere mervîdir.»

Şâirler, bu top yıldızları gerdanlığa benzetmişler, «Ikd-ı pervin» ve «ıkd-ı süreyyâ» diye manzûmelerinde kullanmışlardır.

Hazret-i Mevlânâ da tokluktan zuhur eden kalb perişanlığını, süreyya yıldızlarının dağınıklığına teşbih etmiştir.

3981

نان که معنی بود خوردش سود بود
چونکه صورت گشت انگیزد جحود

Nân ki mâ'nâ buved hordeş sud bud,
Çunki sûret geşt engîzed cuhud.

«Ekmek, ma'nevî ve rûhânî bir gıdâ olursa onun rûha faydası dokunur. Sûrî gıdâ ise kalbde darlık ve sıkıntı peydâ eder.»

Fazla yemenin sâde rûha değil, bedene de ne kadar sıkıntı verdiği herkesin mücerrebidir. Hadd-i istiâbından fazla doldurulan mi'de şişer, kalbi ve ciğerleri tazyik eder. Ondan dolayı teneffüs darlaşır. Biriken gazlar geyirti olarak dışarıya fırlar. Mi'dede ekşilik ve hazımsızlık zuhûr eder, gözler kapanır, vücûda bir ağırlık çöker, insan, yemek sarhoşu olur, oturduğu yerde sızar, horlamaya başlar.

Ekeleden biri misâfirlikte ve mükellef bir sofrada tuzlu, ekşi ve tatlı ne varsa tıka basa atıştırmış, tamam kalkacağı sırada pilâv yerine zeytin yağlı patlıcan dolması gelmiş. Ev sâhibinin ısrârına karşı, şuraya kadar doldu diye boğazını gösterdiği halde iri kemer patlıcanlarından yapılmış dört beş dolmayı da göçürmüş. Ev sâhibinin sofrada bulunan küçük çocuğu:

— Bey baba; misâfir amcanın boğazından ağzına kadar beş dolma sığdı, demiş.

Böyle yemeğe karın doyurmak değil, duvar yastığı doldurmak denilir.

Şeyh Sa'di kuddise sirruhû (Gülistân)ında der ki : **«İçerini yemekten hâli bulundur ki, orada hakikat ve ma'rifet nûru göresin. Sen burnuna kadar yemekle dolu olduğun için hikmetten boş kalmışsın. Çünkü hikmet ü ma'rifet girecek yer bulamamış.»**

Hazret-i Kur'ân :

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا

Yânî : **«Yiyin, için ve isrâf etmeyin[169]»** buyurmuştur.

İsrâf nedir? Ebû Tâlib-i Mekkî (kûtülkulûb) isimli kitâbında «Günde iki def'a yemek yemek israftır» demiş. Mevlânâ Câmi de (Silsiletüzzeheb)inde : «Efendiyi gör : Sabahtan akşama kadar yemek, içmek düşüncesindedir. Zenginliği ve kaydsızlığı dolayısiyle ve her istediği şeyle karnını doldurur, boşaltır. Cennetten vaz geçmiş ve Cehennemden emin olmuş gibi matbahla süprüntülük arasında yer edinmiştir.» demektedir.

Şeyhulislâm Abdullâhi Ensârî de buyurmuştur ki : «Bütün dünyâyı bir lokma yapabilsen de bir fakirin ağzına versen isrâf olmaz. Rızâ-yı İlâhî hilâfına sarfedilen her şey isrâftır.»

Hazret-i Âişe (Radiyallahü anhâ ve an Ebîhâ) **«Bir ay geçerdi ki, Resûlullâhın hücrelerinde tencere kaynamazdı»** diyor ve ezvâc-ı tâhirâtın nasıl kanâatkârâne yaşadığını haber veriyor.

3982

همچو خار سبز کاشتر می‌خورد

زان خورش صد نفع و لذت می‌برد

Hemçu hâr-î sebz k'ustur mihvered,
Z'an horış sad nef'u-lezzet mîbered.

«Devenin yediği yeşil diken gibi ki, ondan yüzlerce lezzet ve menfeat bulur.»

---

(169) Sûre-i A'râf : 31

3983

چونکه آن سبزیش رفت و خشك گشت

چون همانرا میخورد اشتر زدشت

Çunki an sebziyeş reft-u-huşk geşt,
Çun hemanrâ mîhured uştur zıdeşt.

«O dikenin yeşilliği ve tâzeliği geçip kuruyunca deve kırda onu da yer.»

3984

میدراند کام و لنجش ای دریغ

کان چنان ورد مربا گشت تیغ

Mîderâned kâm-u-lunceş ey diriğ,
K'an çuman verd-î murebbâ gêşt tiğ.

«Lâkin evvelce gülbeşeker gibi olan o diken keskinleşir de devenin avurdunu ve damağını yırtar.»

3985

نان چو معنی بود بود آن خار سبز

چونکه صورت شد کنون خشکست و گبز

Nan çu mâ'nâ bûd bûd an hâr-ı sebz,
Çunki sûret şud künun huşkest-u gebz.

«Ekmek, mânevî ve rûhâni gıdâ iken o yeşil diken gibi idi. Fakat sûret şeklini alınca kurudu ve sertleşti.»

3986

تو بدان عادت که اورا پیش ازین

خورده بودی ای وجود نازنین

Tu bedan âdet ki ôrâ piş ez'in,
Harde bûdî ey vucûd-î nâzenin.

«Ey nâzenin Husâmüddîn; evvelce tâze iken yemeye alışmış olduğun için.»

بر همان بو مهجوری این خشک را
بعد ازین کآمیخت معنی با ثری

Ber heman bû mihorî in hüşkrâ,
Bâ'd ez'in k'âmîht mâ'nâ bâ sera.

«Evvelki râyiha ile bu kurumuş ve toprakla karışmış dikeni de yiyorsun.»

Hazret-i Mevlânâ, gıdâ-yı ma'nevî feyziyle söylemiş olduklarını yeşil ve tâze dikene, bir iki lokma yedikten sonrakilerini de dikenin kurumuş olanlarına benzetiyor ve Hüsâmüddin Çelebiye hitâben diyor ki: Sen evvelce feyz-i mâ'nevî mahsûlü olan sânihâta alışmış olduğun için sonraki sözleri de yiyor, yânî, dinliyor ve yazıyorsun. Lâkin:

3988

گشت خاک آمیز و خشک و گوشت بر
زان گیاه اکنون بپرهیز ای شتر

Gêşt hak âmîz-u-huşk-û-goşt-bur,
Z'an giyah eknun bıperhiz ey şütur.

«Lâkin o sânihalar şimdi toprağa bulandı, kurudu ve avurd kesici oldu. Binâenaleyh ey deve gibi mutî' ve hamul olan Hüsâmüddîn; şimdilik o ottan perhiz et.»

3989

سخت خاک آلوده می آید سخن
آب تیره شد سر چه بند کن

Saht hak âlûde mîâyed sühun,
Âb tîrê şud ser-î çeh bend kun.

«Söz çok çamurlu geliyor. Su bulanmıştır. Duruluncaya kadar kuyunun ağzını kapa.»

Yânî, kelâm kuyusunun suyundaki coşkunluk kesildi ve bulandı. Artık kuyunun ağzını kapa, yânî, bir müddet yazmaktan fâriğ ol.

3990

تا خدایش باز صاف و خوش کند
او که تیره کرد هم صافش کند

Tâ Hudâyeş bâz sâf-û-hoş kuned,
Ô ki tîre kerd hem sâfeş kuned.

«Tâ ki, Cenâb-ı Hak onu yine saf ve hoş bir hâle getirsin. Kalb kuyusunu bulandırmış olan Allah, o kuyuyu tekrar durultsun ve feyz-i ma'nevî ile doldursun.»

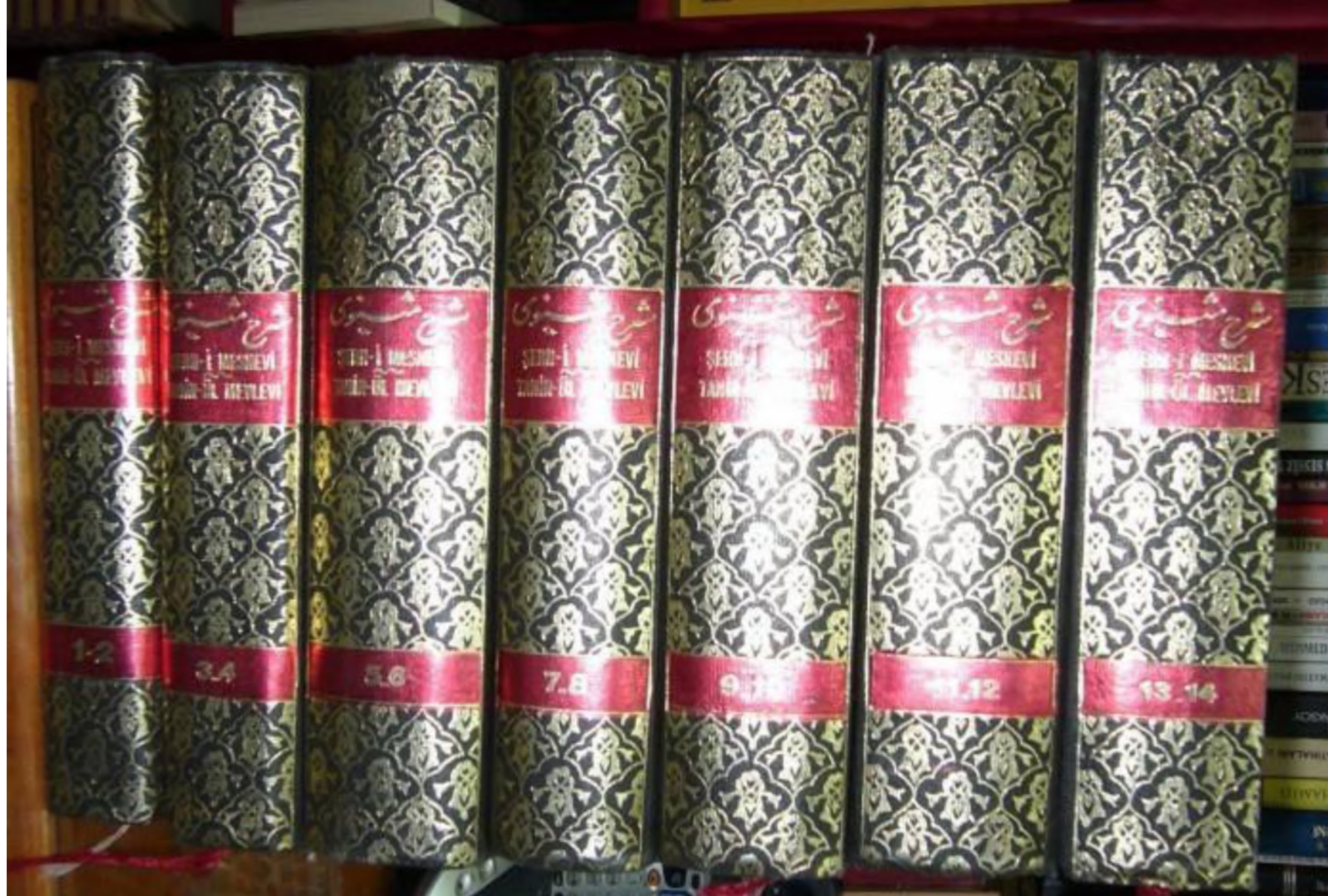
3991

صبر آرد آرزورا نی شتاب
صبر کن والله اعلم بالصواب

Sabr âred ârzûrâ nî şitab,
Sabr kun Vallâhu â'lem bissavab.

«Arzuyu getiren ve elde ettiren sabırdır, acele değildir. Sen de sabret ki, Mesnevî nazmının devâmına olan arzun tezâyüd eylesin. Doğruyu en iyi bilen Allahtır.»

BİRİNCİ CİLDİN SONU

شرح مثنوى
ŞERH-İ MESNEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13 14

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KİTABIN SONU

بسم الله الرحمن الرحيم

Ehlinin ma'lûmudur ki Mesnevî-i Şerîf, Hazret-i Mevlânâ'nın sevgili halîfesi Hüsâmüddin Çelebînin talebi üzerine tanzîme başlanılmış, Cenab-ı Pîr söylemek ve Çelebî Hazretleri de yazmak sûretiyle birinci cildi Hicrî 660 târihinde tekmil edilmişti. Ondan sonra Çelebînin haremi vefât ettiği, kendisi de ma'nevî ba'z-ı tecelliyyâta mazhar olduğu cihetle Mesnevî tahrîriyle meşgul olamadı. İki sene sonra, yânî 662 târihinde yine onun mürâcaati üzerine ikinci cildin tanzîmine başlanıldı. Nâzım-ı âlîsi, o cildin baş tarafında bu gecikmenin sebeblerinden bahsediyor ve şöyle buyuruyor :

«Şu ikinci cildin geciktirilmesi hikmetlerinden ba'zılarının beyânı ki, eğer bir işteki hikmet-i İlâhiyyenin hepsi kulun ma'lûmu olsa o işin faydalarından ve o işten âciz kalır.

Ve Hakkın nihâyetsiz hikmetleri onun idrâkini harâb eder de o işle meşgul olamaz.

Hak Teâlâ sonsuz hikmetlerinden bir mikdârını o kulun burnuna yular yapar ve o vâsıta ile o işin icrâsına çeker ki.

Eğer o işin faydasından hiç haber vermese o kul kımıldanmaz.

Çünki kımıldatan, yânî insanın kalbine hoş gelen sâik ve muharrik, yapacağını yapmak için insanların nasîblerindendir.

Ve eğer o işin hikmetini Allah, kuluna temâmıyle bildirse yine kımıldanamaz.

Nasıl ki devenin burnunda yular olmazsa gidemez, yular çok büyük ve ağır olursa da çöker.»

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا

نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾

Yânî : «(İnsanların muhtâc bulundukları) Hiç bir şey yoktur ki, onun

hazîneleri bizim indimizde olmasın, (yânî icâd ü tekvini emr ü irâdemize tâbi' bulunmasını) Ve o şey'i ma'lûm mikdâra göre inzâl eder, yânî veririz. (Mukadderden ne fazla, ne de eksik olur)[1].»

Allah'ın hikmetlerinden bir parçasının kula bildirilmesi sebebini Hazret-i Mevlânâ, bu Âyete istinâd ve onunla isbât eyledikten sonra diyor ki :

«Toprak, su olmayınca çamur ve kerpiç olmaz. Su çok olunca, yânî çamurun kıvâmından fazla bulununca da kerpiç olmaz, her şey nisâbında ve mu'tedil olmalıdır.

Allah semâyı yükseltti ve adâlet terâzisini koydu. Hadîste de : **«Gök ve yer adâletle kaim oldu»** buyurulmuştur.

Allah, her şey'i mîzan ve ölçü ile, yânî herkesin kabiliyyetine göre verir, hisabsız, mîzansız değil... Ancak hilkat, yânî sûret âleminden ma'neviyyâte tebeddül etmiş bulunanlar müstesnâdır ki o müstesnâlar enbiyâ ve evliyâdır. **«Allah, dilediğini hisabsız sûrette,** (yânî maddeten ve ma'nen) **merzuk eder.»** Nazm-ı Celîlinde haber verildiği üzere, kendilerine olan Atâyâ-yı İlâhiyye hisabsız ve mîzansızdır. Bunu tatmayanlar bilmez. Enbiyâ ve evliyânın hesapsız ni'metlere nâil olduklarını o ni'metleri tatmamış olanlar anlayamaz.

Biri : Âşıklık nedir? diye sordu. Benim gibi olursan anlarsın cevâbını verdim.

Aşk ve mahabbet hisabsızdır. Çünki denildiğine göre, hakîkatte Hakkın sıfatıdır. Aşkın kula nisbet edilmesi mecazdır. Allah'ın kulları sever olması temamdır, hakîkattir. Kulların Allah'ı sevmesi ise Hakkın mahabbetine nisbetle nerede kalır?»

Mâide sûresindeki bir Âyete işâret buyuruluyor. Hayât-ı Peygamberide, vahy kâtibi Abdullah bin Sa'd'ın mürted olması gibi, ufak tefek ba'zı irtidâd vak'aları olmuştu. İrtihâl-i Nebeviden sonra Esved-i Ansî, Müseylime, Tuleyha ile Secah gibi yalancı peygamberler çıkmış, arablardan bir kısmı bunları tasdik ederek müslümanlıktan dönmüştü. Ba'zıları da : Namaz kılarız, oruc tutarız amma zekât vermeyiz demeye kalkışmışlardı. Hazret-i Ebû Bekir (radıyallahü anh)in devr-i hilâfetinde bu bâdire halledildi.

Böyle bir vak'a geleceği lisân-ı Kur'ân ile evvelce haber verilmiş ve bu Âyet-i Kerîme Aleyhissalât Efendimizin ihbâr-ı gayb husûsundaki mu'cizelerinden biri bulunmuştur.

---

(1) Sûrei Hicr : 21.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ
فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ
عَلَى الْكَافِرِينَ

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

Yânî : **«Ey îmân etmiş olanlar! İçinizden her kim dinini terkeder de mürted olursa Allah'ın dini yardımcısız kalmaz. Allah, yakında bir kavm getirecektir ki, Allah, onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar mü'-minlere karşı mütevâzı' kâfirlere karşı da serttirler[2].»**

Allah'ın sevdiği ve Allah'ı seven bu kavmin Yemenliler, İrânlılar, yâhud Ebû Mûsel'eş'arî ile arkadaşları olduğu söylenilmiş, hattâ bu Âyetin nüzûlünden sonra Sallallahü Aleyhi ve sellem Hazretlerinin Ebû Mûsâ'ya işâretle «Onlar, bunun kavmidir» buyurduğu rivâyet edilmiştir. İrânlılarla yapılan Kadisiyye muhârebesindeki İslâm askeridir diyenler de olmuştur. İbn-i Abbâs ile Hasan Basrî'ye göre ise Hazret-i Ebûbekir ve mürtedler harbinde bulunan muhâcirîn ve ensârdır.

Bunu ta'yîn ve tahdîd etmemek daha doğru olsa gerektir. Çünki zamânımızda bile ecnebî memleketlerinde îmâna gelenler olduğu gibi, memleketimizde yaşlı başlı bir gürûhun asrî görünmek hevesiyle kalıbları ve kalbleri değiştiği hâlde sütü temiz ba'zı genclerin namaza devâm ettikleri, başkalarının Ramazanda âlenen yemek yemelerine ve cıgara içmelerine rağmen o gençlerin câmi'lerde bulundukları ve oruç tuttukları iftihâr ile görülmektedir. O hâlde bunların da Allah'ın sevdiği o kavmden olduklarında şek ve şübhe yoktur.

Hülâsa : Her kim olursa olsun, Allah'ın kullarına mahabbeti, onların Allah'a olan sevgilerinden çok yüksektir. Çünki mahabbet Sıfât-ı İlâhiyyedendir. Elbette Hakkın sıfatı, kulların sıfatından büyük ve ekmeldir.

3992

مدتی این مثنوی تأخیر شد
مهلتی بایست تا خون شیر شد

«Şu mesnevînin nazmı bir müddet gecikti. Kanın süt olması için bir mühlet lâzımdır.»

---

(2) Sûrei Maide : 54.

Cenâb-ı Hakkın bir ismi de (Müehhir) dir ki her şey'i zamân-ı mukadderine te'hîr eder. Bir (Kün) yânî «Ol» emriyle cihanlar vücûda getirmek Kudret-i İlâhiyyesine göre ehemmiyyetsiz bir şey olduğu halde, hikmet-i sübhâniyyesi, her şey'i münasip zamanına bırakır. Meselâ Kâinâtı altı günde yaratmıştı. Bu altı gün ise kulların hısâbıyle altı bin sene tutar. Çünki Eyyâm-ı İlâhiyyenin bir gününün bize göre bin sene olduğu Kur'ân'da beyân buyurulmuştur.

Mesneyî nazmının iki sene gecikmesi de Allah'ın hikmet-i bâligası te'sîridir. Cenâb-ı Pir bu gecikmeyi kadınlardaki hayz kanının süte tahavvül etmesi için 9 aylık bir mühletin geçmesiyle, yânî gebe bir kadının haml müddeti tamâm olup çocuğun doğmasıyle temsil ve izâh ediyor.

3993

تا نزاید بخت تو فرزند نو
خون نگردد شیر شیرین خوش شنو

«Ey sâlik; senin bahtın yeni bir çocuk doğurmayınca kan, tatlı süt olmaz, bunu iyi dinle.»

Kadında kanın süt hâline girmesi, çocuğunun doğmasına bağlı olduğu gibi ma'nevî sütün zuhur etmesi de sâlikte (veled-i kalbî) denilen hâlin doğumuna bağlıdır. Sâlikte bu hâl zuhûr edince mürşidinden nebeân eyleyen hakayik ve maârif sütünü emer ve o gıdâ ile beslenip mürebbilik derecesini bulur ve melekût-i semâya dâhil olur.

Ma'neviyyât âlemine doğmak demek olan bu hâle tasavvufta «ikinci doğuş» denilir ve İsâ Aleyhisselâmın «İki kerre doğmayan melekût-i semâya giremez» sözüyle istişhâd edilir. İki kerre doğmanın birincisi: Şu sûret âlemine gelmek, ikincisi de ma'neviyyât âlemine girmektir.

Birinci cild Mesnevî'nin ikmâl edilişine kadar Hüsâmüddîn Çelebî, Hazret-i Mevlânâ'nın maârifi sütüyle beslenmiş ve ma'neviyyât âlemine doğmuş; sûretâ hareminin vefâtı, ma'nen melekût-ı semâya dühûlü ve vahdet deryasına garkoluşu dolayısıyle Mesnevî tahririne muvaffak olamamıştı.

3994

چون ضیاء الحق حسام الدین عنان
باز گردانید ز اوج آسمان

«Çünki Hakkın ziyâsı olan Hüsâmüddin Çelebi, ma'nâ âleminin fevkinden bu âleme teveccüh etti, yânî «mahv»den «sahv»e geldi.»

3995

چون بمعراج حقایق رفته بود

بی بهارش غنچه ها نشکفته بود

«O, hakayık mi'râcına gitmişti. Onun muhatablığı bahârı olmayınca da ma'rifet goncaları açılamamış, yâni Mesnevi nazmına devâm edilememişti.»

Hüsâmüddin Çelebi, Hazret-i Mevlânâ'nın ekmel-i hulefâsıdır. Mesnevî'ye onun talebiyle başlanılmış ve nazm esnâsında ona hitâb edilmiştir. Asıl adı (Hasan)dır. (Hüsâmüddin) ve (Ziyâülhak) lâkablarıdır.

Ma'lûmdur ki söz, muhâtabın anlayışına göre söylenilir. Avamdan biriyle konuşmak başkadır, ârif bir zât ile söyleşmek yine başkadır. Hattâ buyurulmuştur ki : **«Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmeti mikdarı vâizların lisânına hikmet ilka eder.»** Yâni, cemâatin dinleyişi ve anlayışı ne kadar yüksek olursa, vâızın söyleyişi de o nisbette a'lâ olur. Cenâb-ı Pirin Mesnevî'deki o âlî beyânâtı da Hüsâmüddin Çelebi gibi ârif bir muhâtabın dinleyişindeki himmet sebebiyledir. Cenâb-ı Mevlânâ Mesnevî'nin diğer bir yerinde Çelebiye hitâben :

«Şu söylediklerim senin anlayışın derecesindedir. Doğru anlar bir kimsenin hasretiyle ölüyorum» demiştir. Acebâ Mevlânâ, Hüsâmüddin Çelebi'den daha yüksek bir muhâtab bulmuş olaydı neler söyleyecekti?

İşte Çelebînin istiğrak hâlinde bulunması ve Hazret-i Hüdâvendigâra muhâtab olamaması, Mesnevî'nin iki sene ta'tiline sebeb olmuştu.

3996

چون ز دریا سوی ساحل باز گشت

چنگ شعر مثنوی با ساز گشت

«Hüsâmüddin Çelebî vahdet deryâsından kesret sâhiline avdet edince Mesnevî şi'rini terennüm edecek çeng yeniden akord edildi.»

Yâni, Mesnevî beytlerini yazacak kalem yontuldu.

مثنوی که صیقل ارواح بود
بازگشتش روز استفتاح بود

«Ruhların cilâlanmasına sebeb olan Mesnevî'nin nazmına, onun avdeti, yâni «sahv»e gelmesi siftah günü oldu.»

İstiftâh, yâhud hâlâ kullanılan «siftah» esnaf arasında alış verişe başlamak ma'nâsınadır.

Eskiden müslüman esnâflarının bulundukları çarşıda siftah etmiş olan bir dükkâna müşteri gelince sâhibi : Ben sabahleyin satış yaptım. Komşum daha siftah etmedi, gidip oradan alın diye satış yapmamış olan komşusuna gönderir, din kardeşliği husûsuna bu sûretle riâyet gösterirdi. Şimdi ise müşteriyi komşuya göndermek değil, oraya giderken bende daha iyisi, yâhud daha ucuzu var diye çevirmek âdet hükmüne girmiştir. (Siftah)ın aslı olan (istiftah) da açılmak ve başlanılmak ma'nâlarını ifâde eder. Şu hâlde o beytten yapılan terceme gibi Hüsâmüddin Çelebi'nin sahv âlemine avdeti, Mesnevî nazmının siftah günü oldu, yânî o gün nazm-ı Mesnevîye başlanıldı ma'nâsı. anlaşılır.

3998

مطلع تاریخ این سودا و سود
سال اندر ششصد و شصت و دو بود

«Bu ticâret ve istifâdenin başlangıcı târihi Hicrî 662 senesinde idi.»

Cenâb-ı Pîr, Mesnevî'nin ikinci cildi nazmına başlanılması târihini bildirdikten sonra Hüsâmüddin Çelebi'nin vasfı dolayısıyle ba'z-ı hakâyık beyânına şuru' ile buyuruyor ki :

3999

بلبلی زینجا برفت و باز گشت
بهر صید این معانی باز گشت

«Bir bülbül buradan gitti ve doğan kuşu oldu da benim kalbimdeki ma'nâları avlamak, yânî beni söyletmek için avdet etti.»

Buradaki bulbül ve doğandan maksad Hüsâmüddin Çelebi'dir.

4000

ساعد شه مسكن اين باز باد
تا ابد بر خلق اين در باز باد

«Pâdişâhın bileği bu doğanın meskeni olsun. Ebediyyete kadar bu kapı halka açık bulunsun.»

Eski padişâhlar ava giderken ellerine deri eldiven giyerler, kuş avlayıp getirmek için terbiye edilmiş doğan, şâhin, âtmaca gibi avcı kuşları bileklerine oturturlar, bir kuş görünce onu yakalaması için bileklerindeki doğanı fırlatırlarmış.

Cenâb-ı Mevlânâ, doğana benzettiği Hüsâmüddin Efendinin makamının, Pâdişâh-ı hakiki bulunan Hakkın yed-i kudreti ve tasarrufu olmasına ve onun kalb-i Mevlânâ'dan çekmek suretiyle meydana getirdiği Mesnevi'nin kapısının da ebedülâbâd halkın istifâzası için açık bulunmasına duâ ediyor.

4001

آفت اين در هوا و شهوتست
ورنه اينجا شربت اندر شربتست

«Hevâ ve heves ile şehvet, bu feyz kapısının âfetidir. Yoksa burada, yâni Mesnevî'de şerbet içinde şerbet vardır.»

Ki teşne âşıkların ma'rifet susuzluğunu giderir, onlara halâvet içinde halâvet ve lezzet içinde lezzet verir. Lâkin şehvet ve hevâya mübtelâ olanlar ondan istifâde edemezler.

4002

اين دهان بر بند تا بينى عيان
چشم بند آن جهان حلق ودهان

«Ey sâlik; bu ağzı bağla, yânî fâzla taâm ve ma'nâsız kelâmdan imsâk et ki ağız ve boğazın o hakikat âlemi için gözbağı olduğunu, haddin-

den ziyâde yiyip içmenin ve lüzumsuz yere söylenmenin o cihânı görmeye mâni' teşkil ettiğini müşâhede eyleyesin.»

Yemek yaşamak içindir. Yaşamak, yemek için değildir. Yiyinti, vücud makinasını işletmek için mi'de ocağının âteşidir ki nisâbında olması gerektir. Fazla âteş, ocağın ıskarasını eriteceği gibi tehammülünden fazla yemek de mi'deyi harâb eder. Hattâ makina ocaklarını dinlendirmek için arasıra ta'til ederler. Mi'de ocağının dinlenmesi için de Ramazanda oruç tutmak farz, sâir günlerde oruçlu bulunmak sünnet olmuştur.

Söz imsâkine gelince: Bunun da lüzûmu açıktır. Söylenmesi hoş görülmeyecek bir sözün ağızdan fırlaması, söyleyenin başına türlü felâket getirir. Bundan dolayı Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde (savm-ı kelâm) yâni, söz orucu vardı. Cenâb-ı Meryemin kucağında Hazret-i Îsâ'yı görüp de bu ne? diye teaccüb ve tahkir ile soran Yahudîlere Meryem Aleyhesselâm:

إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۞

Yâni, **«Ben Allah için savm-ı kelâma niyyet ettim, bugün kimse ile konuşmıyacağım[3].»** diye kucağındaki Rûhullah'a işâret etmiş, o da:

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۞

Yânî, **«Ben Allah'ın kuluyum. Hak sübhânehû bana kitab vermiş ve beni peygamber kılmıştır[4]»** cevâbını verince savuşmuşlardı.

Efdalülenbiyâ aleyhi ekmelüttehâyâ Efendimiz de: **«Ma'nâsız söylenmeyi terketmek bir kişi için güzel müslüman olduğuna delâlet eder»** buyurmuştu.

4003

ای دهان تو خود زبانهٔ دوزخی

وی جهان تو بر مثال برزخی

«Ey ağız, sen hakîkaten cehennem alevisin, ey Dünyâ; sen de bir berzah gibisin.»

Kur'ân'da ve (ق Sûresi)nde buyuruluyor ki:

---

(3) Sûrei Meryem: 26
(4) Sûrei Meryem: 30

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

Yâni, **«Ehl-i cehennem, cehenneme girdikten sonra cehenneme doldun mu? diye soracağız. Cehennem de daha var mı? diye cevab verecektir[5].»** Ne kadar günahkâr girerse girsin cehennem dolmadığı gibi ağız, boğaz ve karın da ona benzer. Ne kadar yerse yesin bir türlü doymaz. Karın doysa bile göz aç kalır.

Vaktiyle Romalılar; yataklara uzanıp öyle yerler, bir çok yemek yedikten ve yiyemeyecek hâle geldikten sonra zorla istifra ederler, tekrar uzanıp yine yerlermiş.

Berzah : Mâni' ve engel demektir. Kamûs Tercemesinde deniliyor ki : «Berzah... iki nesne arasında hâcız ve hâil olan fâsıla ve hicâba denir. Bu münâsebetle vakt-i mevtten kıyâmete kadar, yâni Dünyâ ve Âhiret arasında olan âleme ıtlak olunur.»

Evet, Dünyâ ile âhiret arasında (Berzah) nâmıyle ve ruhlara mahsus bir âlem olduğu gibi Dünyâ da ayrıca bir berzahtır. İçindeki zıdların hakîkatte karışmasına mâni' teşkil eder. Mevlânâ Mesnevî'nin birinci cildinde :

بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ

Âyetinin tefsîrinde :

«Cehennem ve Cennet ehli olanları Dünyâda dükkân komşusu, hattâ, bir dükkânda alış veriş eden kimseler gibi gör. Fakat aralarında bir berzah vardır ki karışmalarına meydan vermez[6]» demiştir. Meselâ bir memlekette müslüman, hıristiyan, yahudî, mu'tekid ve mülhid kimseler bulunur. Bunlar sûretâ ihtilât ederler. Fakat müslümanlar câmie, hıristiyanlar kiliseye, yahudîler havraya, masonlar locaya gittikleri için hakîkatte biribirinden ayrıdırlar. Onların sûretâ görüşüp konuşmaları ve alış verişte bulunmaları hakikî bir karışma değildir. Buradaki berzah, din ve i'tikad meselesidir. Daha başka berzahlar da mevcuddur. Meselâ emzikli bir kadının bedeninde hem kan, hem de süt bulunur. Süt kandan tehavvül eylediği hâlde süt olduktan sonra biribirine karışmalarına mâni' olan bir berzah vardır. Kadınlarda maddî olan bu kan ve süte mukabil insanlarda ma'nevî kan ve süt demek olan nefsâniyyet ve rûhâniyyet hâssaları bulunmaktadır.

---

(5) Sûrei Kaf : 30.
(6) Sûrei Rahman : 20.

4004

چون دروگا می‌زنی بی احتیاط
شیر تو خون میشود از اختلاط

«Ey sâlik; eğer ihtiyatsız olarak kan, yânî nefsâniyyet tarafına bir adım atacak olursan senin sütün, yânî rûhâniyyetin karışarak kana tehavvül eder.»

Buna bir misâl gösteriliyor:

4005

یك قدم زد آدم اندر ذوق نفس
شد فراق صدر جنت طوق نفس

«Âdem Aleyhisselâm nefsin zevki için bir adım atmıştı. Onun yüzünden Cennetin baş sedirinden ayrılış, kendisine boyun halkası olmuştu.»

4006

همچو دیو ازوی فرشته می‌گریخت
بهر نانی چند آب چشم ریخت

«Melekler, şeytandan kaçtıkları gibi ondan kaçtılar. Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü.»

Ma'lûm ya: Âdem ve Havvâ Aleyhimesselâm Cennetin bütün ni'metlerinden istifâdede serbest idiler. Yalnız bir ağaca yaklaşmaktan ve meyvesini yemekten men'edilmişlerdi. Bu ağacın ne olduğu Kur'ân'da tasrih olunmamış, Tevrâtta ise «Hayr ve şer ilminin ağacı» denilmiştir.

Muâmele-i zevciyyeden kinâye olduğunu söyleyenler de vardır. Buğday ağacı olduğu meşhurdur. O şöhrete mebnî Hazret-i Mevlânâ «Bir ekmek için ne kadar gözyaşı döktü diyor.»

Şirâzlı Hâfızın:

«Pederim, cennet bâğını bir iki buğdaya sattı. Ben de bir arpaya değişmezsem o babanın evlâdı olmamış olurum» demek olan beytinin şöylece manzum bir tercemesi vardır:

Bir iki buğdaya cennet bağını sattı peder,
Soysuzum ben dahî bir arpaya vermezsem eğer.

Hâfız ve emsâlinin böyle sözler söylemeleri Cemâl-i İlâhînin rü'yetine nisbetle Cenneti ehemmiyyetsiz gördüklerindendir.

Âdem Aleyhisselâmın bu memnû' meyveden yemesi bir nefs zevki idi. Ondan dolayı Cennetten çıkarıldı, melekler ondan kaçtılar. Havvâ'dan ayrı düştü ve senelerce gözyaşı döktü.

4007

گرچه یك موی بد گنه کو جسته بود

لیك آن مو در دو دیده رسته بود

«Vâkıâ kendisinden sâdır olan günah, kıl kadar bir (sagîre) idi. Lâkin o kıl iki gözde çıkmıştı.»

İnsanın vücûdundaki kılların bir zararı olmaz. Fakat gözde çıkacak olursa mühim ve elim olur. Onun gibi başkaları için ehemmiyyeti olmayan o ufacık günah, Hazret-i Âdem gibi Halîfe-i İlâhiyye bulunan bir zât hakkında pek büyük bir (zelle) oldu.

Zelle-i Âdem hakkında hıristiyanların gayet garib bir i'tikadı vardır. Onlara göre Âdem Aleyhisselâm şecere-i memnûadan yiyince Allah, o kadar gazaba gelmiş ki gerek Âdem'i, gerek neslini bütün peygamberler de dâhil oldukları hâlde cehennemlik yapmış. Sonra Hazret-i Îsâ, babasının (!) gazabını teskin için kendisini fedâ etmiş. Meryem'den doğmuş, büyüyünce çarmığa gerilmiş ve öldürülmüş. Bu fedakârlık üzerine de Cenâb-ı Hakkın merhameti galebe etmiş, Âdem'i, evlâd ve ehfâdını afveylemiş.

Şu acib i'tikada karşı biri çıksa da hıristiyanlara :

— Sizin Îsâ ne kadar hayırsız bir evlâdmış, babasını ne derece rahatsız etmiş ki Allah : Şu yaramaz oğlanı öldürdüler de beni ondan kurtardılar! diye, evvelce gazab etmiş olduğu bütün insanları afveylemiş! dese bilmem ne cevab verirler.

4008

بود آدم دیدهٔ نور قدیم

موی در دیده بود کوه عظیم

«Âdem Aleyhisselâm, Nûr-i Kadîm'in gözü idi. Gözde çıkan bir kıl, büyük bir dağ gibi olur ve o nisbette ıztırâb verir.»

İnsan : Lûgatta göz bebeği demektir. Âdem ve evlâdı da bütün mevcûdât arasında hakikati görebilen olduğu için ona insan denilmiştir. Hazret-i Pîrin (Nûr-i Kadim'in gözü) demesi bundan dolayıdır.

4009

گردران آدم بکردی مشورت
در پشیمانی نگفتی معذرت

«Havvânın teşvikiyle memnu' meyveyi yiyen Âdem, yemeden evvel meleklerle meşverette bulunsaydı sonra peşîman olarak özür dilemeye mecbur kalmazdı.»

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde meşvereti, gaib bir şey bulmak için fazla mum yağmaya ve aydınlığı çoğaltmaya benzetir. Hakkında emr-i İlâhî bulunmayan bir şey için müşâvere farzdır. Kur'ân'-da : **«Mansûs olmayan şeylere dâir eshâbınla müşâvere et»** buyurulmuştur. Fakat müşâvere söylediğim gibi mefruz olmayan husûsât için olur. Yoksa namaz kılarken Kur'ân arabca mı okunsun, tercemesi mi kırâat olunsun diye müşâvere edilmez. Daha açıkçası meşverete tâbi' olan din işleri değil, Dünyâ işleridir. O da ehil ve erbâb olanlarla konuşulur, (Diyab Ağa) gibi, (Satı kadın) gibi aklı ermez ve re'yinden istifâde edilmez olanlarla değil.

4010

نفس با نفس دگر چون یار شد
عقل جزئی عاطل وبیکار شد

«Fakat nefis diğer bir nefse yardım ederse cüz'î olan akıl, muattal kalır ve iş göremez olur.»

4011

چون ز تنهایی تو نومیدی شوی
زیر سایهٔ یار خورشیدی شوی

«Yalnız kaldığın ve müşâvere edecek bir akıl sâhibi bulamadığın için ümidsizliğe düşersen hakîkat güneşine mensub bir yârin, yânî mürebbî ve münevvir bir hurşidin sâyesine sığınmalısın.»

4012

رو بجو یار خدائی را تو زود

چون چنان کردی خدا یار تو بود

«Git ve çarçabuk İlâhî bir dost ara. Böyle yaparsan Allah senin yardımcın olur.»

4013

انکه در خلوت نظر بر دوختست

آخر آنرا هم زیار آموختست

«Halvete girip de Dünyâyâ gözünü kapamış ve bu vâsıta ile hakîkati görmüş nâdir kimseler varsa da onlar da o halvete girmeyi yine bir dosttan öğrenmişlerdir.»

Ustasız san'at, hocasız ilim öğrenilmediği gibi mürşidsiz seyr ü sülûk de olmaz. Vâkıâ tarîkatte (üveysî)lik denilen bir yol vardır ki, Veyselkarenî (radiyallahü anh) gibi Resûlullahı görmemişken onun ma'neviyyetinden feyz alması misilli evliyâ-yı seleften bir zâtın rûhundan ve ma'nevî terbiyesinden sâlikin istifâze etmesidir : Meselâ (Şeyh Ebülhasan-ı Herkanı), Bâyezîd-i Bestâmî kuddise sirrûhümânın rûhâniyyetinden feyz almıştır. Bahsi Mesnevî'nin dördüncü cildinde gelecektir. Lâkin bu nâdiren vâkı' olur. Onun için sâlike bir mürşid-i hay lâzımdır. Tasavvuf kitabları okumak, onlardaki vesâyâyı kendi kendine tatbika kalkışmak ile hakîkate vusûl mümkin değildir, hattâ dalâlete düşmek ihtimâli vardır. Bu hâl tıb kitabları mütâleâsıyle hekimlik etmek gibi olur ki hastalığın yanlış teşhis edilmesi ve muzır bir tedâvi yapılması yüzünden hastanın ölmek ihtimâli vardır.

4014

خلوت از اغیار باشد نی ز یار

پوستین بهر دی آمد نی بهار

«Halvete kapanmak ağyâra karşı olur, yâra karşı değil. Nitekim kürk kışın giyilir, bahar mevsiminde değil.»

Kendi kendine halvete girip oturmak ve orada bir takım tahayyülât ile uyuklamak, tıbkı yazın sıcak günlerinde kürk giymek ve ter dökmek gibi münâsebetsiz bir hareket olur. Evet. Seyr ü sülûkte bir halvet vardır ki şeriatteki «i'tikâf»dan alınmıştır.

İtikâf: Cemâatle namaz kılınan bir mescidde Allah'a ibâdet niyyetiyle oturmak ve Hak ile meşgul olmak demektir. Bu oturuş müddetle mukayyed değildir. Velev ki namaza yarım saat kala i'tikâf niyyetiyle câmie girip oturmak ve ezan okunup namaz kılınmasını beklemek i'tikâf sayılır. Bunu cemâate hatırlatmak için Medine-i Münevveredeki Mescid-i Nebevînin kapılara yakın direklerine (nevcytü sünneteli'tikâf) yânî, «sünnet olan i'tikâfa niyyet ettim» ibâresi yazılı levhalar asılmıştı. Bilmem şimdi duruyorlar mı? Yoksa bid'at diye onları da kaldırdılar mı?

Cemâatle meselâ öğle namâzını kılıp da ikindi namâzını da kılmayı bekleyen kimsenin câmi'de bulunduğu müddetçe namaz kılmış olacağına dâir Hadis-i Şerîf de vardır.

Aleyhisselât Efendimiz, Ramazanın aşr-ı ahîrinde, yânî yirmisinden otuzuna kadar olan müddet zarfında Mescid-i Şerîfin içerisine bir çadır kurdurur ve onun dâhilinde i'tikâf buyururdu.

Şerîatin bu i'tikâfı, tarîkatte (halvet) adını almış ve (halvetî) nâmıyle bir takım tarikat şu'beleri te'sis edilmiştir. Halvetî tarîkatî şu'belerinde yapılan bu halvete (erbain) yânî, kırk günlük halvet denilir. Halvete girenin oruçlu bulunması ve iftar esnâsında az yiyip içmekle riyâzat yapması şarttır. Bir de (halvet derencümen) vardır ki mecliste halvet demektir ve sâlikin bir mecliste halk ile konuşurken kalbinin Allah ile meşgul olmasıdır. Tabiî, bu öbüründen yüksektir. Fakat halvet, bir mürşid-i kâmilin tavsiyesiyle ve onun nezâreti altında yapılır.

4015

عقل با عقل دگر دوتا شود
نور افزون گشت و ره پیدا شود

«Bir akıl, diğer bir aklın iştirâkiyle iki katlı olur. Neticesinde sâlikin nûru artar ve yolunu iyi görür.»

4016

نفس با نفس دگر خندان شود
ظلمت افزون گشت و ره پنهان شود

«Nefs ise diğer bir nefsin ihtilâtından hoşlanır ve güler. Lâkin o ihtilât dolayısıyle zulmeti artar ve yol görünmez olur.»

4017

یار چشم تست ای مرد شکار
از خس و خاشاك اورا پاكدار

«Ey hakikat avcısı, yâni, ey sâlik; dostun olacak mürşid-i mürebbî senin gözün mesâbesindedir. Onu çörçöp ve toz makûlesi şeylerden temiz tut.»

4018

هین بجاروب زبان گردی مکن
چشم را از خس ره آوردی مکن

«Aklını başına topla da dil süpürgesiyle toz kaldırma. Gözün gibi olan mürşidine çörçöp ve toz takdim etme.»

Dil süpürgesiyle toz kaldırmak, mürşidin tavsiyelerine i'tirâz etmektir.

4019

چونکه مؤمن آینهٔ مؤمن بود
روی او ز آلودگی ایمن بود

«Zîrâ mü'min, mü'minin aynasıdır. Aynanın yüzü bulanıklıktan emin olmalı, sâf ve cilâlı bulunmalıdır.»

«Mü'min, mü'minin aynasıdır» diye bir Hadîs-i Şerîf rivâyet edilmiş ve oradaki mü'minlere muhtelif ma'nâlar verilmiştir. Ba'zıları : Mü'minlerin ikisi de ehl-i îmândır demişler, ba'zıları da : İkinci (mü'min) esmâ-i hüsnâdaki (المؤمن) ism-i şerifidir ki mü'min-i kâmil, Allah'ın aynasıdır. Hakkın tecellîsi onun kalbinde görünür mutâleasında bulunmuşlardır.

Hazret-i Mevlânâ, ikinci mü'mini mürşid-i kâmil ile tefsîr ediyor ve: Şeyh-i kâmil ve mükemmil, sâlikin aynasıdır. Binâenaleyh onun yüzü i'tirâz küdûretinden sâf olmalıdır ki sâlikin sûret-i sülûki orada görünsün diyor.

4020

یار آینه‌ست جانرا در حزن

در رخ آینه ای جان دم مزن

«Yâr, rûhun mahzunluğuna aynadır. Ey can, yânî ey sâlik; aynanın yüzüne i'tirâz sûretiyle hohlayıp da onu bulandırma.»

4021

تا بپوشد روی خودرا از دمت

دم فرو خوردن بباید هردمت

«Senin nefesinle yüzünü örtmesin ve seni sana göstermez hâle gelmesin. Onun için sana her vakit nefesini tutmak yânî i'tirazda bulunmamak gerektir.»

4022

کم ز خاکی چون ز خاکی یار یافت

از بهاری صد هزار انوار یافت

«Topraktan daha âdî misin ki toprak, bahâr gibi bir yâr bulunca ondan yüz binlerce nûr bulur, yâhud çiçeklenir.»

4023

آن درختی گر شود با یار جفت

از هوای خوش زسر تا پا شکفت

«Meselâ bir ağaç, yâri bulunan bahâr ile birleşecek olursa onun hoş havasından baştan ayağa kadar çiçeklerle donanır.»

4024

در خزان او دید چون یار خلاف

در کشید او روو سر زیر لحاف

«O toprak, hazan mevsiminde uygunsuz bir yâr görünce yüzünü ve başını yorgan altına çeker.»

4025

گفت یار بد بلا آشفتنست

چونکه او آمد طریقم خفتنست

«Ağaç der ki : Kötü bir yâr ile karşılaşmak belâya uğramaktır. Öyle biri yanıma gelince benim âdetim uyumaktır.»

Hazret-i Mevlânâ'nın ağaç lisânından söylediği bu beyt, ehl-i sülûk için de bir tavsiyedir ki : münâsebetsiz, husûsiyle îmânsız ve irfansız biriyle buluşmak belâsına uğrayınca imkân derecesinde onunla görüşmemeli ve sohbet etmemeli, hiç olmazsa kendini uyur göstermelidir.

Bundan sonra bir ârif lisânından deniliyor ki :

4026

پس بخسپم باشم از اصحاب کهف

به ز دقیانوس آن محبوس کهف

«Böyle bir hâlde uyurum ve eshâb-ı kehften olurum. O mağara mahbûsiyyeti Dekyanüsten hayırlıdır.»

Eshâb-ı kehf kıssası Kur'ân'da zikredilmiş, fakat isimleriyle kaç kişi bulundukları tasrîh olunmamıştır. Çünki soranların ma'lûmâtı da şübheli idi. Kat'î isim ve aded beyân edilseydi inanmakta tereddüd göstereceklerdi. En meşhur rivâyete göre Eshâb-ı kehf : Yemlîhâ, Mislînâ, Mekselînâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefeştatyûş ismindeki zâtlerdir. Kıtmîr adında bir de köpekleri vardı. Bunlar Dekyânûs isminde zâlim ve putperest bir hükümdârın zulmünden kaçmışlar, tevhid i'tikâdını muhâfaza için bir mağaraya sığınmışlar ve orada uyumuşlardır. Tarsus'taki bir mağara bunlara âid olmak üzere ziyâret edilmektedir.

یقظشان مصروف دقیانوس بود

خوابشان سرمایهٔ ناموس بود

«Onların uyanıklığı Dekyânûsün hizmetine sarfedilmişti. Uykuları ise nâmus sermâyesi oldu.»

Yâni, uyumakla müşrik olmaktan kurtuldular.

4028

خواب بیداریست چون بادانشست

وای بیداری که با نادان نشست

«Uyku, ilm ile olunca uyanıklıktır. Câhille oturup konuşan uyanığın vay hâline!»

Yâni, bir âlimin uyanık bulunup bir câhille mâlâya'ni konuşmasından diğer bir âlimin uyuması hayırlıdır.

4029

چونکه زاغان خیمه بر بهمن زدند

بلبلان خامش شدند و تن زدند

«Kânûn-isânî ayında kargalar, bağlara ve bağçelere çadır kurunca, yânî, oraları istîlâ edince bülbüller sükût ederler.»

4030

زانکه بی گلزار بلبل خامشست

غیبت خورشید بیداری کشست

«Çünki gül bağçesi ve gül olmayınca bülbül susar. Güneşin batması ve gece olması da uyanıklığı izâle eder, uyku getirir.»

Bülbülü söyleten gül mevsimi, uyanıklık veren de güneşin görünmesi olduğu gibi hakikat bülbüllerini tekellüm ettirecek olan da erbâb-ı

isti'daddır. Onlar olmayınca söylenileni anlayan bulunmayacağı için o gibi zevât sükût eder ve kendini uyumuş gösterir.

4331

آفتابا ترك این گلشن کنی
تاکه تحت الارض را روشن کنی

«Ey güneş; sen tahtelarzı tenvir etmek için bu gülşeni terkediyorsun.»

Akşam olunca güneş bizim ufkumuzdan gurûb eder. Bize nisbetle tahtel'arz demek olan Amerika gibi erâzîyi tenvîr eyler. Yânî, bizim taraflarda gece iken oralarda gündüz olur.

Bunun gibi hakikat güneşi olan ârifler de bir yerde tenvir edilecek kabiliyyet sâhibleri bulamayınca erbâb-ı isti'dâdın kalblerini parlatmak için başka taraflara giderler. Fakat :

4032

آفتاب معرفت را نقل نیست
مشرق او غیر جان و عقل نیست

«Ma'rifet güneşi için nakl ve intikal yoktur. Onun şarkı ancak akl ve rûhtur.»

Erbâb-ı irfânın kalblerinden tulû' eden ma'rifet güneşi, ma'lûm olan güneş gibi Şark ufkundan Garp ufkuna intikal etmez. Onun tulûu akıl ufkundandır, seyri ise rûh âlemindedir.

4033

خاصه خورشید کمالی کان سریست
روز و شب کردار او روشنگریست

«Husûsiyle sırra müteallik olan kemâl güneşi için gece gündüz farkı yoktur. Onun işi, tenevvüre kabiliyyetli gönülleri gece ve gündüz parlatmaktır.»

4034

مطلع شمس آی اگر اسکندری

بعد ازان هر جاروی نیکو فری

«Ey sâlik; eğer sen Zülkarneyn isen hakîkat güneşinin matlaı bulunan bir ârife yaklaş. Ondan tenevvür ettikten sonra nereye gidersen münevver olursun.»

Cenâb-ı Pîrin buradaki İskenderden maksadı: Yemen hükümdarlarından olan ve Kur'ân'da kendisinden bahsolunan (Zülkarneyn)dir ki müteaddid seferler yapmış, bir def'asında şarka doğru gitmişti. Nasılsa muverrihler, bu zâti (Makedonyalı Filib)in oğlu İskender'le karıştırmışlar, (İskender-i Zülkarneyn) diye iştihâr etmesine sebeb olmuşlardır. Hazret-i Mevlânâ da burada onu meşhûra göre zikretmiştir. İşte ey sâlik, hakikat güneşinin matlaı bulunan ârife doğru gidip tenevvür eyle!..

4035

بعدزان هر جاروی مشرق شود

شرقها بر مغربت عاشق شود

«Ondan sonra nereye gitsen orası sana meşrık olur, hattâ meşrıklar senin mağribine âşık olur.»

Ki nazarında: **«Ne tarafa dönseniz vech-i İlâhî oradadır»** sırrı tecellî eder. Allah'tan hâli zemân ve mekân olmadığını anlarsın.

4036

حس خفاشت سوی مغرب دوان

حس درپاشت سوی مشرق روان

«Senin zâhirî hissin yarasa gibi ziyâya tehammül edemediğinden mağrıb tarafına ve karanlığa koşar. İnci saçan bâtınî hissin ise meşrık cihetine ve aydınlığa gider.»

4037

راه حس راه خرانست ای سوار

ای خرانرا تو مزاحم شرم دار

«Zâhiri his yolu eşeklerin yoludur, yâni onlarda da his vardır. Ey hevâ ve his merkebine binmiş ve eşekler arasına katılmış süvârî, utan.»

Da eşekler yolunu bırak, insanlar tarikına sülûk et.

4038

پنج حس هست جز این پنج حس

آن چوزر سرخ وین حسها چومس

«İnsanın şu zâhirî beş hissinden başka beş his daha vardır ki onlar kırmızı altın, ilk beş hissi ise onlara nisbetle bakır gibidir.»

Havâs-sı bâtına denilen : His-si müşterek ile vâhime, müfekkire, muhayyile ve hâfıza kuvvetleridir. Fakat Mevlânâ'nın bahsettiği daha başka ve ma'nevî kuvvetlerdir.

4039

اندرین بازار کاهل محشرند

حس مس را چون حس زر کی خرند

«Mahşer ehlinin bulunacağı pazarda bakır hissi, altın his gibi nasıl satın alırlar.»

Yânî, almazlar.

Ne vakit kopacağını ancak Allah'ın bildiği kıyâmette böyle olduğu gibi kıyâmet-i âcilesi bu dünyâda kopmuş olan ârifler indinde de böyledir. Onlar da zâhirî hislere ehemmiyet vermezler. Çünki havâs-sı erbaa hayvanlarda da vardır. Onlar da görürler, işitirler, koklarlar, tattıkları şey'in lezzetini, dokundukları cismin sert mi, yumuşak mı, sıcak mı, soğuk mu olduğunu anlarlar. Yalnız onlarda konuşma yoktur. İnsanın onlardan temâyüzü konuşma ile olduğu gibi batınî ve manevî hisleri iledir.

حس ابدان قوت ظلمت میخورد

حس جان از آفتابی میچرد

«Bedenî olan hisler, zulmet gıdâsı yer ve yediği şeyler maddiyyetini arttırır, ma'neviyyetini eksiltir. Rûhânî hisler ise ma'rifet güneşlerinden gıdâlanır.»

4041

ای ببرده رخت حسها سوی غیب

دست چون موسی برون آور زجیب

«Ey his yüklerini gayb tarafına götürmüş olan; elini Mûsâ gibi cebinden, yânî koynundan çıkar.»

Hazret-i Mûsâ Salevâtullahi Alâ nebiyyinâ ve Aleyhisselâmın başlıca iki mu'cizesi vardı. Biri : Asâsının yılana tehavvül etmesi, diğeri : Elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak derecede nûr saçması idi.

Hazret-i Mevlânâ, vaktin Mûsâ'sı olan ârif-i kâmile hitâben diyor ki : Sen de Mûsâ gibi elini cebinden çıkar da âleme neşr-i nûr et ve onun pırıltısı ile kamaşan gözleri tenvir eyle.

4042

ای صفاتت آفتاب معرفت

وآفتاب چرخ بند یك صفت

«Ey sıfâtı ma'rifet güneşi olan ârif; fezâdaki güneş bir sıfatla, yânî ısıtıcı ve aydınlatıcı olmakla mukayyed bulunduğu hâlde sen öyle değilsin.»

4043

گاه خورشید و گهی دریا شوی

گاه کوه قاف و گه عنقا شوی

«Ba'zan güneş, ba'zan deniz, ba'zan Kafdağı, ba'zan da anka olursun.»

Ârif, Cenâb-ı Hakkın esmâ-ı mütekabile ve mütehâlifesine mazhar olduğu için ba'zan güneş gibi göklerde âlemi tenvir eder, ba'zan deniz gibi coşar ve hakikat incileri saçar, ba'zan Kafdağı gibi dünyâyı ihâta eder, ba'zan da zümrüdü anka kuşu gibi [illegible]'isim ve ma'dûmu'l-cisim denecek derecede mahviyyet kesbeder.

4044

تو نه آن باشی نه این در ذات خویش

ای فزون از وهمها و زبیش بیش

«Ey vehimlerden üstün ve ziyâdeliklerden ziyâde olan insân-ı kâmil, sen kendi zâtinde ne osun, ne de busun.»

Yânî, söylediklerimden hiç biri değil, onlardan çok yüksek bir zâtsın.

4045

روح با علمست و با عقلست یار

روح را با تازی و ترکی چه کار

«Rûh, ilm ve akl ile dosttur. Rûhun Arablık ve Türklük ile ne işi vardır?»

Allahü a'lem bimurâdihî öyle zannediyorum ki Hazret-i Mevlânâ'nın maksadı: Yukarıki beytlerle vasfettiği ârifin kavmiyyet kaydından vâreste bulunduğunu anlatmaktır. Şiîlere göre maddî ve ma'nevî (imâm)ın evlâd-ı Aliden olması şarttır. Sanıyorum ki Hazret-i Pîr, bu i'tikadın doğru olmadığını, insân-ı kâmilin Arabdan da, Acemden de, Türkten de olabileceğini bildiriyor ve: Rûh ilmin ve aklın dostudur. Arablıkla, Türklükle alâkası yoktur diyor. Hakkın mazharı bulunan âriften bahsederken zâhire, yânî Allah-u Zülcelâle hitâb ile arz-ı iştiyak ediyor:

4046

از تو ای بی نقش با چندین صور

هم موحد هم مشبه خیره سر :

«Ey bu kadar sûret ile binakş olan Rabbim; sana karşı muvahhidler de, müşebbihler de şaşırmış kalmıştır.»

Muvahhidler: Bütün eşyâyı Hakkın mezâhiri bilenler ve Cemâl-i Mutlakı mir'ât-ı mukayyedde görenlerdir.

Müşebbihler ise iki türlüdür. Bir kısmı : Ba'zı müteşâbih Âyet ve Hadislerdeki ta'bîrâta bakıp Allah'ta el, ayak ve sâire gibi a'zâ tevehhüm ederler, onu mekân ile mukayyed sanıp arşın üstüne oturturlar. Bunlar ulemâdan geçinen ve **(mücessime)** denilen kimselerdir.

Diğer kısım müşebbihler ise avâm-ı nâstır ki Cenâb-ı Hakkı zamandan, mekândan ve her şeyden tenzih etmekle berâber yine zihinlerinde bir şey'e benzetmekten kurtulamazlar, hiç olmazsa «Hiçbir şey'e benzemez» kaydı altına almak isterler.

Allah, şu mevhum varlık âleminde had ve hesâba gelmez reng ve sûretle mütecellîdir. Kemâl-i kudreti her şeyde başka türlü bir nakş göstermiştir. Fakat bu kadar muhtelif nukûşa karşı Zât-i Ehadiyyeti bîmisildir, bîrengdir, bînakştır. Bundan dolayı Zâti hakkında muvahhidler de, müşebbihler de şaşırmış kalmışlardır.

4047

گه مشبه را موحد میکند

گه موحدرا صور ره می زند

«Allah ba'zan müşebbihi muvahhid hâline getirir. Ba'zan da sûretler muvahhidin yolunu vurur, onu müşebbih derekesine düşürür.»

Her veche bakıp nâlezen-i âh oldum,
Her bir nigehe karşı nazar hâh oldum;
Herşeyde görüp aksini ey husn-i ezel,
Sensin diye taptım ona gümrâh oldum.

Cenâb-ı Hak, müşebbihin kalbine vahdet-i mutlaka ile tecellî ederse onu teşbihten kurtarır ve hâlis muvahhid kılar. Muvahhidin kalbine de mezâhir ve suver vâsıtasıyle tecellî kılarsa onu teşbih derekesine düşürür. Onun için Hazret-i Cüneyd kuddise sirruhû demiştir ki : «Tefrikasız cem' zındıklıktır. Cemi'siz tefrika ta'tildir. Cem' maattefrika ise tevhiddir.»

4048

که ترا گوید زمستی بوالحسن
یا صغیر السن یا رطب البدن

«Ebulhasan ba'zan ve istiğrak hâlinde sana : Ey tâze civan, ey yumuşak vücudlu genç! diye hitâb eder.»

4049

گه نقش خویش ویران میکند
از پی تنزیه جانان میکند

«Ba'zan da cânânı tenzih için kendi nakş-ı vücûdunu tahrib eder.»

Yânî, ben yoğum, sen varsın der. Ebülhasan lâaletta'yin bir âriften kinâyedir.

Zuhûr ile beni mevcud gösterensin sen,
O hâlde benlik olur mu kulunda sensin sen.

Beytteki ikinci mısra', Hazret-i Pîrin bir gazelindendir. Fakat kendisinin (Ebülhasan) diye bir künyesi yoktur.

Şârih Ankaravî, baîd bir ihtimâl ile «... yâhud Ebülhasan demekten murad : Hasan Hüsâmüddin Çelebî'nin nâmıdır ve Hazret-i Hüdâvendkâr ona eb-i hakîkîdi. Bu takrib ile kendulere Ebülhesen buyurdular ola.»

Şeyh-i ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sirruhû buyurmuştur -ki : «Hakkı sırf tenzih edersen O'nu tenzih kaydı altına almış olursun. Yalnız teşbih edersen O'nu benzettiğin şey ile tahdîd eylersin. Hem tenzîh, hem teşbîh edersen isâbet eylemiş olur, maârif ve hakayıkta imamlık ve seyyidlik mertebesini alırsın.»

Ârifler, Hakkı hem teşbîh, hem tenzîh ederler. Nitekim Kur'ân'da :

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾

Yânî : **«Hiç bir şey onun misli değildir ve o işitici ve bilicidir[1]»** buyurulmuştur ki birinci cümle tenzih, ikinci cümle teşbihtir. Çünki halka da (semî' ve alîm) denilebilir.

(1) Sûrei Şura : 11.

چشم حس را هست مذهب اعتزال

دیدهٔ عقلست سنی در وصال

«Zâhir hissinin gözü i'tizâl mezhebindedir. Akıl gözünün visâlde mezhebi ise sünniliktir.»

İ'tizâl': Ayrılmak demektir. Bu mezhebin müessisi Hasan-ı Basrî'nin talebesi bulunan Vâsıl bin Atâ, üstâdının mezhebinden, yânî sünnilikten ayrılmış olduğu için kurduğu mezhebe i'tizâl ve mensublarına (mu'tezile) denilmiştir.

Vâsıl'ın i'tizâli sebebi şöyle rivâyet edilir.

Bir gün Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh mescidde ders okuturken hâricden biri: Ba'zı kimseler günâh-ı kebâir işleyen kâfir olur diyorlar, ba'zıları da: Kâfire tâatin faydası olmadığı gibi mü'mine de ma'sıyet zarar vermez iddiâsında bulunuyorlar. Biz nasıl i'tikad edelim? diye Hasan-ı Basrî'ye sormuş. O cevab vermeden evvel Vâsıl atılmış: Ben günâh işleyene mutlaka kâfir, mutlaka da mü'min demem. O, küfr ile imân arasında bir menzildir diyerek ders halkasından kalkmış, bu fikri mescidde takrîre başlamış. Bunun üzerine Hasan-ı Basrî de: «Vâsıl, hakikaten bizden ayrıldı» demiş. İ'tizâl mezhebinde bulunanlar: «Kul fi'linin hâlık'ıdır!» diyerek kazâ ve kaderi inkâr ettikleri için mezheblerine (Kaderiyye) de denilir.

Bu mezheb müntesibleri rü'yetullaha da inanmazlar ve Allah görülemez derler. Halbuki: «Ayın on dördüncü gecesi kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi müşâhede edeceksiniz» Hadîs-i Şerîfi vârid olmuş ve mü'minlere Visâl-i İlâhî müjdesi verilmiştir. Ehl-i sünnet mezhebi böyledir. Mu'tezilî olanlar: «Rü'yette ihâta vardır.. Eğer görülecek olsa onun ihâta edilmiş olması lâzım gelir. Halbuki her şey'i muhît olan Allah ihâta edilemez» diye bir de nazariyye yürütürler.

Hadîs-i Şerîf'in ifâdesine dikkat edilirse rü'yette ihâta yoktur. Ayın on dördüncü gecesinde kameri hepimiz görürüz, fakat hiç birimiz onun cirmini ihâta etmiş değiliz. Lâleli câmiini uzaktan görüşümüz onu ihâta sayılabilir mi?

Birisi sormuş ki : Ey mürşid-i râh!
Söyle mümkin midir rü'yet-i İlâh?
Demiş ki ârif-i hakayık nigâh ;
Görünürse kendi, görülür Allah.

***

(Len terânî)deki nefy-i te'kîdi,
Vermesin sana hiç şek kü terdîdi
Onu rü'yet gözün değildir haddi;
Görünürse kendi, görülür Allah.

***

Hakkı görürsünüz dedi peygamber :
Leyle-i bedirde misâl-i kamer...
Bu Hadîse dikkat eylemek ister,
Görünürse kendi, görülür Allah.

***

Resûlün beyânı, olunca şâhid,
Daha fazla bir söz olmaz mı zâid?
Tecellî edecek o Rabb-ı vâhid.
Görünürse kendi, görülür Allah.

***

Dilerim gözümüz Nûra bürünsün,
Bürünsün de ârif kalbine dönsün;
Dîdâr-ı İlâhî bize görünsün...
Görünürse kendi, görülür Allah.

4051

سخرهٔ حسند اهل اعتزال
خویش راسنی نماینداز ضلال

«İ'tizâl mezhebinde bulunanlar, his zebûnu olmuşlardır. Öyle oldukları hâlde sapıklıklarından kendilerini sünnî gösterirler.»

Asıl ehl-i sünnet biziz derler.

İ'tikadi mezhebler hakkında geniş ma'lûmât almak için (Şehristâni) tarafından yazılmış olan (Milel ü Niha) kitabının tercemesine bakılmalıdır.

4052

هر که در حس ماند او معتزلیست
گرچه گوید سنی ام از جاهلیست

«Histe kalan kimse mu'tezilîdir. Ben sünniyim demesi ise câhilliğindendir.»

4053

هر که بیرون شد زحس سنی ویست
اهل بینش چشم عقل خوش پیست

«Her kim hisden dışarı çıkarsa sünnî odur. Basiret sahibi olanlar hoş gidişli olan aklın görür gözüdür.»

Ki onlar ru'yet-i ilâhiyye imkânını ikrar ederler. Yânî, Allah'ın görülebileceğini tasdik eylerler.

4054

گر نبودی حس دیگر مر ترا
جز حس حیوان ز بیرون هوا

«Ey insan; hayvânâtta da mevcud olan zâhirî hislerden başka ve hevâ vü hevesten hâriç sende bir his bulunmasaydı.»

4055

پس بنی آدم مکرم کی شدی
کی بحس مشترک محرم بدی

«Âdemin evlâdı nasıl mükerrem olurdu. Hayvânât ile müşterek hislerle (ولقد کرمنا بنی آدم) derecesini nasıl bulurdu?»

4056

نامصور یا مصور گفتنت
باطل آمد کی ز صورت رفتنت

«Ey sâlik; sen sûretten ayrılmayınca, Cenâb-ı Hakka sûret tasavvur olunur yâhud olunmaz demen bâtıldır. Ne vakit sûretten ayrılacaksın?»

Allah'ın sayılamaz tecellilerinden beşine sofiyye (hazarât-ı hams) demiştir. Bu hazarât, yâni mertebelerin birincisi (hazret-i ehadiyyet) dir ki Cenâb-ı Hakkın sırf zâti âlemidir. Onda Allah'ın esmâsı ve sıfâtı bile mütemâyiz değildir. **«Allah'ın ni'metlerini düşünün, lâkin Zât-i İlâhîyi tefekküre kalkışmayın»** Hadîsi bu mertebeye işârettir.

İkinci mertebe (Hazret-i vâhidiyyet)dir ki onda Hakkın esmâsı ve sıfâtı mütemâyizdir. Birinci mertebede Allah zâti ile tasavvur olunamaz, yânî, «Hatırına her ne gelirse Allah onun fevkındadır, tasavvur ettiğin şey gibi değildir» denilmiştir. Hak, bu mertebede (nâmusavver) dir, yânî tasavvur edilemez. Vâhidiyyet mertebesinde ise sıfâtı i'tibâriyle bir dereceye kadar tasavvur olunabilir. Meselâ Allah **(semî')** dir, **(basîr)** dir, yânî görür ve işitir. Mahlûkat arasında da işitenler ve görenler olduğu için onlara kıyâsen Hakkın **(semî')** ve **(basîr)** sıfatlarına dâir fikir peydâ edilebilir. Bu i'tibar ile Allah'a (musavver) yâhud (mutasavver) demek mümkün olur.

Hazret-i Mevlânâ bunlara işâret ettikten sonra sûret âleminden kurtulamamış bir kimsenin «Allah tasavvur olunur, yâhud olunmaz» gibi sözler söylemesi bâtıldır. Çünki onların hakîkatine vukuf peydâ etmemiştir diyor. Onları ancak sûretten sıyrılıp temâmıyle ma'nâ olan zevâtın bilebileceklerini şu beyt ile bildiriyor :

4057

نامصور یا مصور پیش اوست
کو همه مغزست وبیرون شد ز پوست

«Allah tasavvur olunur, yâhud olunmaz bahislerinin hakîkati; kabuktan, yâni sûretten çıkıp temâmıyle iç, yânî ma'nâ olan kimsenin indinde ve ilmindedir.»

4058

گر تو کوری نیست بر عمی حرج
ور نه رو کالصبر مفتاح الفرج

«Eğer sen körsen a'mâ için günah yoktur. Değilsen sülûkteki mücâhedeye sabret ki sabır, sürûr ve inşirâhın anahtarıdır.»

4059

پرده های دیده را داروی صبر
هم بسوزد هم بسازد شرح صدر

«Sabır ilâcı, hem gözdeki gaflet perdelerini yakar, izâle eder, hem de sâhiblerinin kalbini şerh ve tenvîr eyler.»

Kalbin şerholunması, orasının tecelliye kabil bir hâle gelmesidir. Bunun alâmeti de sâhibinin dünyâdan yüz çevirmesi ve âhirete teveccüh etmesidir.

4060

آینهٔ دل چون شود صافی و پاك
نقشها بینی برون از آب وخاك

«Gönül aynası, mâsivâullah pasından temizlenir, pâk ve musaffâ bir hâle getirilirse onun sathında su ve çamur nakışlarından başka şeyler görürsün.»

4061

هم ببینی نقش و هم نقاشرا
فرش دولت را و هم فراشرا

«Gönül aynasında bir takım nakşlar ile onların nakkaşını, devlet ve seâdet döşemesiyle onların ferrâşını, yâni, döşemecisini müşâhede edersin.»

Buradakı (nakkaş) ile (ferraş)dan maksad Cenâb-ı Hak'dır. Suver-i kâinâtın her biri bir nakıştır ki o nakşı yapan Allah'tır. Maddî ve ma'nevî seâdetler, mansıblar birer döşeme farz edilirse onları döşeyen de Allah'tır. Yukarıda insân-ı kâmil ve mürşid-i ârifleri bahseyleyen Mevlânâ, yine onu ta'rif için diyor ki :

4062

چون خلیل آمد خیال یار من
صور تش بت معنی او بت شکن

«Benim yârim olan insân-ı kâmilin hayâli İbrâhim Aleyhisselâm gibidir ki sûreti put misâli, ma'nâsı ise putkırandır.»

Hazret-i İbrâhim, kavminin puthânesine girmiş, oradaki putları balta ile parçalamış, sonra baltayı sağlam bırakmış olduğu büyük putun boynuna asmıştı.

Hazret-i Mevlânâ, insân-ı kâmilin hayali sûretini gayet muhterem olması dolayısıyle puta, ma'nâsını da put kıran Halîlürrahmâna benzetiyor. Yâhud (büt) kelimesi fârîsîde : Tapınılacak derecede sevilen güzel ma'nâsına geldiği için insân-ı kâmilin hayâlî sûreti de gayet güzeldir demek isteniliyor. Çünki enbiyânın hepsi, evliyânın ekserisi vechen yakışıklı kimselerdi.

4063

شکر یزدان را که چون شد او بدید
در خیالش جان خیال خود بدید

«Cenâb-ı Hakka şükür ve hamdolsun ki o bana zâhir olunca rûhum onun hayâlinde kendi hayâlini gördü.»

Yânî, «Mü'min, mü'minin aynasıdır» Hadîs-i Şerîf'i muktezâsınca o insân-ı kâmil, benim için sâf ve mücellâ bir ayna oldu. Rûhum o parlak aynada kendini müşâhede etti. İhtimâl ki buradaki insân-ı kâmilden Şems-i Tebrîzi kuddise sirruhû Hazretleri murâd edilmiştir.

Cenâb-ı Pir bundan sonra o insân-ı kâmile diyor ki :

4064

خاك در گاهت دلم را مى فريفت
خاك بروى كو زخاكت مى شكفت

«Ey mürşid-i ârif; dergâhının toprağı kalbimi cezbetti. Toprağının te'sîrine şaşan ve ihtimâl vermeyen kimsenin toprak başına olsun.»

4065

گفتم او خوبم پذيرم اين ازو
ورنه خود خندد برمن زشت رو

«Kendi kendime dedim ki: Ben güzelsem, onun bu câzibeli gösterişini kabûl ederim. Yoksa bütün çirkinler bana gülerler.»

4066

چاره آن باشد كه خود را بنگرم
ورنه او خندد مرا من چون خرم

«Bunun çâresi kendime bakmamdır. Yoksa o güzelliği nasıl kabûl ederim, sonra o bana güler.»

Bir kimse mahbûb-ı hakikî nezdinde güzel ve sevgili olup olmadığını anlamak için kendine bakmalı ve kalbine danışmalıdır. Eğer kalbinde ona karşı kemâl-i mahabbet görürse kendisinin de onun nezdinde sevgili bulunduğunu anlamalıdır. Bir Hadîs-i Şerîf'te buyurulmuştur ki: **«Bir kimse ind-i İlâhîde derecesini anlamak isterse kendisince Allah'ın derecesine baksın. Çünki Allah kulunu, kulun Allah'ı tuttuğu derecede tutar, yânî kul Allah'ı ne kadar seviyorsa Allah da kulu o kadar sever.»**

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ben kendimi tedkik etmeliyim. Eğer güzel, yânî Allah'a kemâliyle muhib isem Allah'ın da bana kemâl-i mahabbeti vardır; çirkinsem, yânî Hakka mahabbetîm yoksa onun da bana sevgisi olmaz. Bir güzelin bir çirkini sevmesi mümkin olmadığından o, bana mahabbet değil, istihzâ eder.

«Allah güzeldir, güzelliği sever» Hadîsi buna işârettir.

خوب خوبى را كند جذب اين بدان

طيبات الطيبين بر وى بخوان

«Güzel güzeli cezbeder. Bunu bil de doğruluğunu isbât için (الطيبات للطيبين) Âyetini oku.»

(Sûre-i Nûr)da :

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

buyurulmuştur ki : **«Kötü şeyler kötü kimseler için, iyi şeyler de iyi kimseler içindir[8]»** diye hülâsa olunabilir. Buradaki (خبيث) ve (طيب) kelimelerinin tefsîrinde müteaddid kaviller vardır.

Ba'zı müfessirler : «Kötü kadınlar, kötü erkeklere, iyi kadınlar da iyi erkeklere mütemâyildir» ma'nâsını vermişlerdir. Ba'zıları da (خبيثات) ve (طيبات) ı kötü ve iyi söz ile (خبيثون) ve (طيبون) u da kötü ve iyi adamlar diye tefsîr etmişler ve «Kötü kimseler kötü söz söylerler, iyi adamlar da iyi söz söylerler» demişlerdir.

Bu ma'nâlar doğru olmakla berâber, bunları söze ve şaha hasretmekten ziyâde «Kötülük kötülere, iyilik iyilere mahsustur» diye ta'mim eylemek daha doğru olur sanırım. Meselâ Kânûn-ı sânî ayının ilk gecesi hıristiyanlarca yılbaşı sayılmıştır. Çünki Hazret-i Îsâ Kânûn-i evvelin bilmem kaçında doğmuş, zamân-ı velâdetini ta'kib eyleyen ay bâşını yılbaşı saymışlar. O da ihtilâflı ya. Katoliklerin yılbaşısı başka, ortodokslarınki yine başka. İttifaklı olsa da bu yılbaşının müslümanlıkla ve müslümanlarla ne alâkası vardır? Müslümanların yılbaşısı Muharremin ibtidâsıdır ki Aleyhissalât Efendimizin Mekke'den Medîne'ye hicret buyurdukları Rebîul evvelden mukaddem ki muharremeden başlar. Şimdi kullanılan Milâdî tarih, islâmî değil, siyâsî ve içtimâîdir.

Hâl böyle iken ve mahzâ Avrupalıları maymuncasına taklid etmek fikriyle o gece çam ağacı dikmek, dallarına çocuklar için hediyyeler asmak ve mumlar yakmak, sonra bu hediyyeleri (Noel baba) getirdi diye ma'sum çocukları aldatmak, yine o gece âdetâ çıplak kadınlara sarılıp zıp zıp sıçramak, tam gece yarısında mum söndürmek ve karanlıkta tür-

(8) Sûrei Nur : 26.

lı kepâzelik etmek, yutmak hırsıyle kumar oynayıp yutulmak, sonra da böyle sefâhet yerleri sâhiblerine kaz gibi yolunmaktan her biri bir (habise), hepsi de (habisât)dır. Onları irtikâb eyleyenlerin her biri de (habis) ve mecmûu (habisun)dur.

Temiz, pâk bir hâlde câmie gitmek, cemâatle namaz kıldıktan ve duâ ederek dînî ve dünyevî ihtiyâcâtını vâhibülatâyâ olan Allah'tan diledikten sonra oturup okunan mevlid-i nebevî manzûmesini ta'zîm ü tekrim ile dinlemekten ve emsâli hareketlerden her biri (tayyibe) olup hepsi (tayyibât)dır. Onları kemâl-i ihlâs ile yapmış olanların her biri (tayyıb) cümlesi birden (tayyibûn)dur. İşittiğime göre bir yerde bir konferans verilmiş, Kore şehidlerine hürmeten o gece eğlentisinin yapılmaması hakkında ba'zı taraflarca gösterilen haklı ârzûya i'tirâz edilmiş ve: Bırakalım da halk eğlensin ve içecekleri şarablar, şehidlerimizin canına deysin! denilmiş. Bu hezeyânın sarfedilmiş olduğuna inanmak istemedim. Çünki böyle bir saçmayı deliler bile savurmaz. Çünki şehidlik müslümanlığa mahsustur. Şarab ise müslümanlıkta haramdır ve habâsettendir. Şehidlere ma'nevî hediyye olarak Kur'ân okunur ve mevlid okutulur, onların sevâbiyle rûhları ta'ziz edilir. Yoksa şarab içilip, na'reler atılıp; kadınlar kucaklanıp da o taşkınlıklar, o muhterem ve fedakâr şehidlerin canına deysin denilmez. Böyle bir sözü istifrâ edenin şehâdet ve islâmiyyet hakkında bilgisi olmadığı gibi insanlıktan da nasibi yok demektir. Müslümanlığından vaz geçtik, zerre kadar insanlık duygusu bulunmuş olsaydı şehîd âilelerinin ve bütün milletin gözyaşı döktükleri bir sırada «Halk eğlensin ve içecekleri şarablar şehîdlerimizin cânına deysin» demek hissizliğini göstermezdi.

Bahse dönelim:

4068

در جهان هر چیز چیزی جذب کرد

گرم گرمی را کشید وسرد سرد

«Dünyada herşey kendi cinsi olan şey'i, meselâ sıcak sıcaklığı, soğuk soğukluğu celbeder.»

4069

قسم باطل باطلا نرا میکشد

باقیان از باقیان هم سرخوشند

«Batıl güruh batılları çeker. Bâkiler, yânî hak üzre olanlar da yine bâkilerden hoşlanırlar.»

4070

ناریان مر ناریا را حاذبند

نوریان مر نوریا را طالبند

«Ehl-i nâr olanlar cehennemlikleri cezbederler. Ehl-i nûr olanlar da cennetliklere tâlibdirler.»

Nitekim habîsler habîsleri, tayyıbler tayyıbleri çekerler.

4071

چشم چون بستی ترا تاسه گرفت

نور چشم از نور روزن کی شکفت

«Gözünü kapayınca seni tasa tutar, yânî canın sıkılır. Göz nûru, pencere aydınlığından nasıl sabreder?»

4072

چشم چون بستی ترا جان کندنیست

چشم را از نور روزن صبر نیست

«Gözünü kapamak, sana can çekişmek kadar ıztırâb verir. Çünki göz, pencere aydınlığından mahrûmiyyete sabredemez.»

4073

تاسهٔ تو جزب نور چشم بود

تا بپیوندد بنور روز زود

«Senin sıkıntın gündüz nûruna çabucak kavuşmak isteyen göz nûrunun cazibesindendir.»

4074

چشم باز ار تاسه گیرد مر ترا
دان که چشم دل ببستی بر گشا

«Gözün açıkken seni tasa tutarsa bilmiş ol ki gönül gözünü, yânî basar-ı basîretini kapamışsın. Onu aç ki gamdan ve elemden halâs bulasın.»

4075

آن تقاضای دو چشم دل شناس
کو همی جوید ضیای بی قیاس

«O sıkıntıyı kalbdeki iki gözün arzusu bil ki kalb gözü ziyâ-yı bikıyâs, yânî gayr-ı mahdud bir nûr istemektedir.»

4076

چون فراق آن دو نور بی ثبات
تاسه آوردت گشادی چشمهات

«Gözünü kapayınca dâimî olmayan o iki nûrdan muvakkaten ayrılışın sana sıkıntı veriyor da gözlerini hemen açıyorsun.»

4077

پس فراق آن دو نور پایدار
تاسه می آرد مر آن را پاس دار

«O sâbit iki nûr ki biri akıl, biri basîret denilen kalb gözü nûrudur. Onları hıfzet ki sana ebedî tasa vermesin.»

4078

او چو میخواند مرا من بنگرم

لایق جذبم ویا بد پیکرم

«O, yânî ma'şûk-ı ezelî olan Allah, beni da'vet edince cezbe lâyık bir güzel miyim, yoksa bed suratlı bir çirkin miyim? diye kendime bakmalıyım» çünki :

4079

گر لطیفی زشت را در پی کند

تسخری باشد که او باوی کند

«Eğer bir güzel bir çirkini ardına düşürür ve da'vet ederse o da'vet, o güzelin o çirkine ettiği bir istihzâ olur.»

وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ

Cenâb-ı Hak :

Yânî : «Allah, kullarını selâmet makamı olan Cennete da'vet eder[9]» buyuruyor. Bu da'vet umûmîdir. Fakat oraya girmeye lâyık olmayanlara karşı :

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ

Yânî : «Allah, onlarla istihzâ eder[10]» Nazm-ı Celîli mûcebince bir istihzâ-yi İlâhîdir.

Hazret-i Mevlânâ bu beytleri (üslûb-ı hakîm) tarzında, yânî başkalarına âid şeyleri kendine isnâd ile niçin böyle yapıyorsun? diyecek yerde niçin böyle yapıyoruz? demek kabilinden olarak söylemekle tevâzu' ve nezâket gösteriyor.

---

(9) Sûrei Yunus : 25.
(10) Sûrei Bakara : 15.

4080

کی ببینم روی خود را ای عجب
تاچه رنگم همچو روزم یا چو شب

Acabâ kendi yüzümü nasıl görebilirim? Ne rengdeyim. Gündüz gibi miyim, yoksa gece gibi mi?»

4081

نقش جان خویش می جستم بسی
هیچ می ننمود نقشم از کسی

«Kendi rûhumun nakşını bir çok aradım, o nakş hiç kimseden görünmedi.»

4082

گفتم آخر آینه از بهر چیست
تابداند هر کسی کو چیست کیست

«Kendi kendime dedim ki ayna ne içindir? Herkesin nasıl ve kim olduğunu ona bildirmek içindir.»

4083

آینهٔ آهن برای پوستهاست
آینهٔ سیمای جان سنگی بهاست

«Demiri cilâlayıp yaptıkları aynalar, derileri göstermek içindir. Can simâsını irâe edecek ayna gayet nâdir ve o nisbette bahalıdır.»

4084

آینهٔ جان نیست الا روی یار
روی آن یاری که باشد زان دیار

«Can aynası, yârin yüzünden başka bir şey değildir. Husûsiyle o diyârdan, yânî hakîkat âleminden olan yârin yüzüdür.»

Aynalar, eskiden demirden yapılır, satıhlarına cilâ verilirdi. Onun için Hazret-i Pîr (âyine-i âhen) tâbirini kullanıyor. Fakat eski demir aynalar da, şimdiki cam aynalar da ancak derisi, yâni bedenin hâricini gösterdiği için rûhun mâhiyyetini göstermezler.

Mevlânâ buyuruyor ki*: Rûhu gösterecek ayna, ancak yârin, yâni taraf-ı İlâhiye mensub kâmil ve mükemmel mürşidin yüzüdür.

Naklederler ki : Dervişin biri; «Her gece rü'yamda bana bir ayı musallat oluyor ve rahatsız ediyor» diye, şeyhine şikâyette bulunmuş. Şeyh de : «Bir daha gelirse korkma, kulaklarından yakala, olanca kuvvetinle çek» tavsiyesini etmiş. Derviş o gece ayının kulaklarından tutmuş, şiddetle çekince kendisini ayakta, ellerini kendi kulaklarında bulmuş da o ayının nefs-i emmâresi olduğunu anlamış. İşte mürşid-i kâmilin yüzü ve sözü böyle ma'nâ gösteren bir aynadır.

4085

گفتم ای دل آینهٔ کلی بجو
رو بدریا کار بر ناید زجو

«Dedim ki : Ey gönül; küllî bir ayna ara. Denize git ki dereden fayda olmaz.»

(Âyine-i küllî) ve (deryâ)dan maksad : Mürşid-i kâmildir. Kendini görmek istiyorsan böyle bir insân-ı mükemmile git. Diğer şeyhler, ona nisbetle küçük bir ayna ve ufacık bir dere gibi kalır. Cenâb-ı Pîr bundan sonra o mürşid-i kâmile tevcîh-i hitâb ile diyor ki :

4086

زین طلب بنده بکوی تو رسید
درد مریم را بخرما بن کشید

«Bu taleb, bir bendeyi senin mahallene eriştirdi. Nitekim loğusalık ağrısı Meryem Aleyhesselâmı hurma 'ağacı altına çekmişti.»

Hazret-i Meryem Aleyhesselâm, Rûhülkudsün nefhasıyle gebe kalmıştı. Doğuracağı sırada ağrısı tuttu. O ıztırâb ile kırda bir hurma ağacının yanına gitti. Orada :

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾

Yâni : **«Ağacın dalını kendine doğru çek ve salla ki üstüne tâze hurma dökülsün[11]»** ilhâmına mazhar oldu. Hâlbuki ağacın yemiş verme zamânı değildi. Hattâ kurumuş olduğu rivâyet edilir. Hazret-i Meryem'i oraya sevkeden loğusalık ağrıları olduğu gibi, bir müridi mürşide götürecek olan da onun taleb-i hâlisidir.

4087

دیدهٔ تو چون دلم را دیده شد

این دل نادیده غرق دیده شد

«Senin gözün benim kalbime göz olunca bu basîretsiz gönül, basîretin müsteğrakı oldu.»

4088

آینهٔ کلی ترا دیدم ابد

دیدم اندر چشم تو من نقش خود

«Seni ebedî ve küllî bir ayna gördüm. Senin gözünde kendi nakşımı ve hakîkî sûretimi müşâhede ettim.»

Âyine-i küllî, yânî Hakkın cemî'-i esmâ ve sıfâtının mazharı olan esâsen rûh-ı Cenâb-ı Muhammedîdir. Zât-i akdes-i Nebevînin, zuhûr-i Âdemden bu âna gelinceye kadar enbiyâ ve evliyâdan birer vâris-i kâmili vardır ki onlar da veraset ve bağlılık yoluyla birer âyine-i küllîdir.

4089

گفتم آخر خویشرا من یافتم

در دو چشمش راه روشن یافتم

«Kendi kendime dedim ki: Nihâyet o insân-ı kâmilin iki gözünde parlak bir yol bulup kendimi buldum.»

---

(11) Sûrei Meryem : 25.

4090

گفت وهم کان خیال تست هان
ذات خودرا از خیال خود بدان

«Vehmim dedi ki : O gördüğün senin hayâlindir. Agâh ol da kendini hayâlinden bil.»

Şeyh Muhyiddin ekber kuddise sirruhû demiştir ki «vehm, insanın memleketinde sultân-ı a'zamdır, hattâ akla hâkimdir. Âkil bir kimse kemâl-i akla nâil olsa bile vehmden kurtulamaz.»

Bundan dolâyı Hazret-i Mevlânâ da vehmin kendisine : «İnsân-ı kâmilin gözlerinde gördüğün sen değilsin, senin hayâlindir.» dediğini nakledikten sonra buyuruyor ki :

4091

نقش من از چشم تو آواز داد
که من تو تو منی در اتحاد

«Benim nakşım senin gözlerinden : Ben senim, sen de bensin, aramızda ittihad vardır, diye seslendi.»

İttihad : Bir olmak demektir. Ehl-i kelâma göre ayrı ayrı iki şey'in birleşmesidir. Sofiyye indinde vehm ve hayâl i'tibârıyle hâsıl olan ayrılık ve başkalığın zâil olup hakikat-i vahdetin zuhûra gelmesidir.

4092

کاندرین چشم منیر بی زوال
از حقایق راه کی یابد خیال

«İnsân-ı kâmilin bu nurlu ve zevâlsiz gözüne hayâl nasıl yol bulabilir ki? Onun mir'âtında görünen ayn-ı hakîkattir. O hakikat kuvve-i vâhime te'sîriyle hayâle münkalib olmaz.»

Şu hıtâblara cevâben insân-ı kâmil lisânından deniliyor ki :

4093

در دو چشم غیر من تو نقش خود
گر ببینی آن خیالی دان و رد

«Eğer benden başkasının gözlerinde sen kendi nakşını görürsen onu hakikat değil, hayâl ve merdud bil.»

4094

زانکه سرمهٔ نیستی در میکشد
باده از تصویر شیطان میچشد

«Çünki benim gayrım olanlar, gözlerine yokluktan sürme çekmişler ve şeytanın tasvîr ve tevhîminden şerab içmişlerdir.»

4095

چشمشان خانهٔ خیالست و عدم
نیستها را هست بیند لاجرم

«Onların gözü, hayâl ve yokluk hânesidir. Ondan dolayı yokları mevcud görürler.»

4096

چشم من چون سرمه دید از ذوالجلال
خانهٔ هستیست نه خانهٔ خیال

«Benim gözüm Allah'tan sürme gördüğü ve münevver olduğu için varlık hânesidir, hayâl makamı değildir.»

4097

تا یکی مو باشد از تو پیش چشم
در خیالت گوهری باشد چو پشم

«Gözünün önünde senliğinden, yânî varlık vehminden bir kıl bulunursa bir inci senin hayâlinde yün görünür, yânî inciyi yün sanırsın.»

4098

پشم را آنگه شناسی از گهر
کز خیال خود کنی کلی عبر

«Kendi hayâlinden temâmiyle geçip uzaklaşırsan inci ile yünü o vakit farkedersin.»

4099

یك حکایت بشنو از گوهر شناس
تا بدانی تو عیانرا از قیاس

«Gevheri tanıyan ve hakîkati anlayandan bir hikâye dinle ki kıyâs ile müşâhedeyi bilmiş olasın.»

«HAZRET-İ ÖMER RADIYALLAHÜ ANHİN HİLÂFETİ ZAMÂNINDA BİR KİMSENİN HAYÂLİ, YÂNÎ KAŞINDAKİ BEYAZ KILI, RAMAZAN HİLÂLİ SANMASI.»

4100

ماه روزه گشت در عهد عمر
بر سر کوهی دویدند آن نفر

«Cenâb-ı Fârûk'un ahd-i hilâfetinde Ramazan ayı oldu. Müslümanlardan bir cemâat hilâli görmek ve isbât etmek için bir dağ başına koştular.»

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

Kur'ân-ı Kerîm'de:
Yânî: «Habîbim; sana hilâllerden soruyorlar. Cevab ver ki onlar, İnsanlara vakitlerini bildiren alâmetlerdir[12].» Âyet-i Kerîmesi vardır. Nu-

(12) Sûrei Bakara: 189.

zülüne sebeb de Resûlullah Sallallahü Aleyhi ve sellem Efendimize ba'zılarının: «Ay başlarında kamer neden hilâl, terbî-i evvel, bedir, sonra terbî-i âhır ve yine hilâl oluyor?» diye sormalarıdır. Soranların hey'et ilmini bilmedikleri ve fennî sebebi söylenilse anlayamayacakları için kamerin muhtelif şeklinin, insanlara vakit bildiren alâmetler olduğu cevâbı verildi.

Ma'lûmdur ki insanların vakit ölçüsü Güneşle Aydır. Fakat güneş muntazaman her gün doğup battığı için onun doğuş ve batışından senenin ve ayın kaçıncı günü olduğu pek de ta'yin edilemez. Ay ise böyle değildir. Bir hilâl hâlinden bir hilâl hâline gelmesi bir aylık vakti, bedr-i tâm hâlinde görünmesi 14 günlük zamânı gösterir. Bunda yanılmak ihtimâli yoktur ve uzun uzadıya fennî hesablara muhtaç değildir. Bundan dolayı Hadîs-i Şerîf'te Ramazan ve Bayram için: **«Ramazan hilâlini görüp oruç tutun, bayram hilâlini görüp iftar ediniz»** buyurulmuş, kamerî ayların 29 ve 30 gün vâkı' olmaları dolayısıyle de, **«Hava bulutlu olur da hilâli göremezseniz Ramazanı otuz güne doldurunuz»** emri verilmiştir.

Asr-ı Nebevîde ve yakın zamanlara kadar rasadhâne olmadığı için bu kolay usûl mer'î idi. Ramazan ve Bayram olmak ihtimâli bulunan 29 uncu günlerin akşamında müslüman memleketlerin her tarafında garb ufkuna bakılır, hilâl görülürse isbât ve kadılarca i'lâm ve i'lân edilirdi.

Meşrûtiyyet devrinde Ramazan ve Bayramların hey'et hesâbıyle i'lân edilmesi usûl ittihâz olundu. Eslâftan İmâm-ı Sübkî de bunun kabûlüne fetvâ vermişti. Daha fazla ma'lûmât almak için «Müslümanlıkta İbâdet Tarihi» unvanlı eserime mürâcaat olunsun. Evet, Hz. Ömer devrinde müslümanlar Ramazan hilâlini tarassud ediyorlardı.

4101

تا هلال روزه بر گیرند فال

آن یکی گفت ای عمر اینك هلال

«Ramazan hilâlinin rü'yetiyle teberrük ve teyemmün etmek için, o sırada biri: Yâ Ömer; işte hilâl dedi.»

4102

چون عمر بر آسمان مه را ندید

گفت این مه از خیال تو دمید

«Hazret-i Ömer ufukta hilâli göremeyince dedi ki: O hilâl, senin hayâlinde göründü.»

4103

ور نه من بیناترم افلاک را
چون نمی بینم هلال پاک را

«Yoksa ben gökyüzünü senden daha iyi görürüm. Öyle iken nasıl oluyor da hilâli göremiyorum.»

4104

گفت تر کن دست و بر ابرو مال
آنگهان تو بر نگر سوی هلال

«Elini ıslat da kaşına sür, ondan sonra hilâl tarafına bak.»

4105

چونکه او تر کرد ابرو مه ندید
گفت ای شه نیست مه شد ناپدید

Hilâli gördüm diyen kimse **«Kaşını ıslatıp ufka bakınca hilâli göremedi. Yâ Emîrelmü'minîn; ay yok, görünmez oldu, dedi.»**

4106

گفت آری موی ابرو شد کمان
سوی تو افکند تیری از گمان

«Hazret-i Ömer, evet. Kaşının bir kılı kavislenmiş, sana bir vehim oku atmıştı, dedi.»

Meğer adamcağızın kaşları ağarmış, bir kıl gözünün üstüne doğru eğilmiş olduğu için onu görünce hilâl sanmıştı.

Böyle bir vak'a da —Aleyhissalât Efendimizin on sene hizmetinde bulunmuş olan— Enes bin Mâlik radıyallahü anhte olmuştu. Hazret-i Enes yüz on üç sene yaşamış ve 80 tâne evlâd ü ahfâd görmüştü. İbn-i Hallikânın (Vefieyâtül'a'yân)da yazdığına göre Enes Hazretleri yerleşmiş

olduğu Basra'da ve yüze yakın, yâhud fazla bir yaşta bulunduğu sırada Ramazan hilâlini rü'yet ve isbât için çıkanlarla birlikte çıkmış, birdenbire işte hilâl! diye ufka işâret etmiş. Orada bulunanlar bakmışlar, hilâli görememişler. Basra'nın zekî ve meşhur kadısı (İyas) Hazret-i Enes'in yüzüne bakmış, ağarmış kaşlarından beyaz bir kılın kıvrılıp gözüne doğru indiğini görmüş ve işi anlamış, Enes'in kaşını sıvayıp o kılı düzelttikten sonra:

— Yâ Ebû Hamza; bir daha bak, görebiliyor musun? diye sormuş. Enes bakmış.

— Kaybolmuş, şimdi göremiyorum, cevâbını vermiş.

Hazret-i Mevlânâ'nın fıkrasıyle bu vak'a birbirine pek benzemekte, lâkin vukû' buldukları zamanlarla mahall-i vukû'ları ayrılmaktadır. İhtimal ki bir def'a Hazret-i Ömer devrinde Medîne'de, bir def'a da senelerce sonra Basra'da vâkı' olmuştur. Zâten Cenâb-ı Pirin maksadı târih anlatmak değil, bir takım hakayık beyân etmektir.

Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra ondan alınacak hisseyi ifâde ediyor:

4107

چون یکی مو کژ شد اورا راه زد

تا بدعوی لاف دید ماه زد

«Bir kılın eğrilmesi onu şaşırttı da hilâli gördüm da'vâsına kalkıştı.»

4108

موی کژ چون پردهٔ گردون بود

چون همه اجزات کژ شد چون بود

«Eğrilmiş bir kıl, nazarında semâya perde olunca vücûdun her cüz'ü eğrilirse nasıl olur?»

4109

راست کن اجزات را از راستان

سر مکش ای راسترو زان آستان

«Müstakim olanlardan eczâ-yı vücûdunu doğrult. Ey doğru giden,

yahud doğru gittiğini zannedenː o müstekim sevâtın kapı eşiklerinden ayrılma.»

4110

هم ترازو راترازورا راست کرد

هم ترازو را ترازورا کاست کرد

«Teraziyi doğrultan da, eksik tarttığını meydana çıkaran da yine terazidir.»

Bir terâzinin doğru mu, yanlış mı tarttığı anlaşılmak için onunla vezinedilmiş bir şey'i tecribeli bir terâzi ile tartarlar. İkisi deng olursa birincinin doğru tarttığına hükmederler. Bunun gibi.

4111

هرکه باناراستان هم سنگ شد

در کمی افتاد و عقلش دنگ شد

«Her kim doğru olmayanlarla tartışırsa eksikliğe düşer ve aklı şaşırıp kalır.»

4112

رواشداء علی الکفار باش

خاك بر دلداری اغیار باش

«Git, kâfirlere karşı şiddetli bulunan eshâb-ı kirâm meşrebinde ol. Yabancıların dostluğuna karşı toprak saç, yânî onlardan yüz çevir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de ve (İnnâ fetahnâ) Sûresinde Peygamber Aleyhisselâm ile eshâb-ı kirâm :

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

«Muhammed, Allah'ın resûlüdür ve îmân edip de onun maiyyetinde bulunan eshâbı, dîn-i islâmı inkâr edenlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler[13]» diye ta'rîf edilmiştir.

---

(13) Sûrei Feth : 29.

4113

بر سر اغیار چون شمشیر باش
هین مکن روباه بازی شیر باش

«Din düşmanı olanların başına kılıç ol. Sakın tilki oyununa ve onun gibi yaltaklanmaya kalkışma. Arslan ol ve arslan gibi heybetli ve cesâretli bulun.»

4114

تاز غیرت از تو یاران نگسلند
زانکه آن خاران عدو این گلند

«Tâ ki ehl-i takvâ ve sulahâ olan dostlar, gayretlerinden senden ayrılmasınlar. Çünki o dikenler bu gülün, yânî o dîn ve tarîkat yabancıları, hakîkat bağçesinin gülü bulunan ehl-i Hakkın düşmanıdırlar.»

4115

آتش اندر زن بگرگان چون سپند
زانکه آن گرگان عدو یوسفند

«O kurtlara ateş saç ve yüzerlik tohumu gibi yak. Çünki o kurtlar, Yûsüf düşmanıdırlar.»

4116

جان بابا گویدت ابلیس هین
تا بدم بفریبدت دیو لعین

«Mel'un şeytan, seni sözüyle aldatmak için sana, babasının canı, yânî sevgili evlâdım der.»

4117

از چنین تلبیس با بابات کرد
آدمی را این سیه رخ مات کرد

«Bu yoldaki tezvîr ve telbîsi babana da yaptı. O kara yüzlü şeytan, Âdem evlâdından çoğunu matetti.»

Şeytan, Âdem'e olan hasedinden şecere-i memnûaya yaklaşmak için evvelâ Havvâ'yı, sonra Âdem'i teşvik etti ve onlara: **«Ben hakikaten sizin emin bir hayırhâhınızım»** dedi. Sonra onun evlâd ü ahfâdını da böyle sûret-i haktan görünerek yoldan çıkardı.

4118

بر سر شطرنج چست است این غراب
تو مبین بازی بچشم نیم خواب

«Karga suratlı ve kara yüzlü olan şeytan, satranc oyununda gayet çevik ve kurnazdır. Sen onun oyununa yarı uyur gözle bakma.»

Dâimâ dikkat et ki mat olmayasın.

4119

زانکه فرزین بندها داند بسی
که بگیرد در گلویت چون خسی

«Çünki o, çörçöp gibi senin boğazını tutmak, nefes aldırmamak ve söz söyletmemek gibi çok büyük oyunlar bilir.»

(Ruh) ve (ferzin) satranc oyunundaki taşlardan ikisinin adıdır.

4120

در گلو ماند خس او سالها
چیست آن خس مهر جاه و مالها

«Onun çöpü yıllarca boğazda kalır. Has, yânî çöp nedir Mansıb ve mal hırsıdır.»

Şeytan bir kimseyi: «Sen bu kadar ma'lûmatlı olduğun hâlde ne yüksek bir mevki'desin, ne de mal sahibisin. Diyâb Ağa ile Satı Kadın bile meb'us olmuşlardı. Dünkü kopuklar, milyoner kesildiler!» diye tamaa ve ıztırâba düşürür. O tama', o ıztırâb ise o kimsenin ham armut gibi boğazını tıkar. Onun sıkıntısından senelerce kurtulamaz. **«İlim rütbesi, rütbelerin en yükseğidir», «Kanâat tükenmez bir hazînedir»** hakîkatlerini unutturur.

4121

مال خس باشد چو هستای بی ثبات
در گلویت مانع آب حیات

«Ey Hak yolunda sebâtı olmayan; mâl ü menâl, boğaza saplanmış çöp ve kılçık gibidir ki hakikat ve ma'rifet âb-ı hayâtının oradan geçmesine mâni' olur.»

Hazret-i Mevlânâ'nın burada malı, ma'nevî feyzlere mâni' göstermesi, ona harîs olanlar içindir. Birinci cildde buyurur ki:

«Eğer malı Allah yolunda sarfetmek için taşırsan öylesi hakkında Cenâb-ı Peygamber: **«Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir»** buyurmuştur. Bir geminin içine su girerse onu batırır, altında bulunursa onu selâmetle yüzdürür.»

Bunun gibi mal hırsı, bir adamın kalbine girerse onu ma'nen batırır. Ayakları altına alacak derecede ehemmiyyet vermezse, onu selâmetle ilerletir. Çünki o vâsıta ile kimseye yüzsuyu dökmemek, fukarâya yardımda bulunmak, hayrât ve hasenât meydana getirmek gibi Allah indinde makbûl olacak sâlih amellerde bulunur.

4122

گر برد مالت عدو پر فنی
رهزنی را برده باشد رهزنی

«Eğer hiylekâr bir düşman senin malını çalarsa, bir yol kesiciyi bir hırsız soymuş ve götürmüş olur».

Mal ve onun mahabbeti, sâhibi için, yolunu kesen eşkıyâ gibidir ki Allah yolunda onun ilerlemesine mâni' olur. O malı hırsız çalar, yâhud biri cebren elinden alırsa, o yolkesen malı diğer bir şakî yakalamış, mal

sâhibi ise kendi için eşkıyâ demek olan o maldan kurtulmuş olur. Bunun için bir sirkate, yâhud bir gasba uğrayıp da malı giden kimse müteessir olmamalı, tehlikeli bir düşmandan kurtulduğu için Allah'a şükretmelidir.

(رهزنی زارده باشد رهزنی) mısraından şöyle bir ma'nâ da çıkabilir: Birinci şakî: İrtikâb ile, irtişâ ile, ihtikâr ile o malı toplayandır ki böyle bir herifin rehzen, yâni eşkıyâdan farkı yoktur. Onu soyan da ikinci bir eşkıyâdır ki bir şakî, diğer bir şakiyi soymuş demek olur. Bir yankesici birinin sâatini çarpmış. Meslekdaşlarına gösterip ne edeceğini öğrendikten sonra satmaya giderken, daha kurnaz bir yankesici sâati aşırmış. Birinci herif, cebini yoklayıp da sâatin aşırılmış olduğunu anlayınca, dönmüş ve:

— Kaça verdin? diye sorana:

— Sermâyesine verdim! demiş.

Beytteki birinci rehzenin soyulması da malın sermâyesine verilmesi demek olur.

Hazret-i Mevlânâ bunu temsil için bir hikâye nakledıyor:

«BİR YILAN TUTUP OYNATANIN, DİĞER BİR SAN'ATDAŞINDAN BİR YILAN ÇALMASI»

4123

دزدکی از مارگیری مار برد

ز ابلهی آنرا غنیمت می شمرد

«Bir hırsız, bir yılancıdan bir yılan çaldı ve ahmaklığından onu ganîmet saydı».

Hindistan'da yılanları tutan, zurna çalarak oynatan bir takım kallâşlar varmış ki onlara (mârgîr) yânî, yılan tutucu diyorlar.

4124

وا رهید آن مارگیر از زخم مار

مار کشت آن دزد او را زار زار

«Yılancı, yılanın zehirlemesinden kurtuldu. Fakat yılan, kendini çalanı inlete inlete öldürdü».

4125

مار گیرش دیدپس بشناختش
گفت از جان مار من پرداختش

«Sonra yılancı, zehirlenip öleni gördü, bizim yılan, onu temizlemiş dedi».

Ve ilâve etti :

4126

دردعا میخواستی جانم ازو
که بیابم مار بستانم ازو

«Rûhum, Hakka duâ ederek bu hırsızı bulmamı ve yılanımı kendisinden almamı istiyordu».

4127

شکر حق را کان دعامن دود شد
من زیان پنداشتم آن سود شد

«Allah'a şükrolsun ki o duâ reddedildi. Yılanın çalınmasını ben ziyan sayıyordum, hâlbuki o, benim için fayda oldu».

Cenâb-ı Hak : «Bana duâ edin, duânızı kabûl edeyim» buyurmuştur. Bu va'd-i kerîm mucebince her duâ kabûl olunur. Fekat o kabûl; ya müsbet, ya menfî bulunur. Müsbet olarak kabûlü, istenilen şey'in zuhûra gelmesidir. Menfi olarak kabûlü de istenilen şey'in verilmesiyle kulun muhâfaza edilmesidir.

4128

پس دعاها کان زیانست وهلاك
از کرم می نشنود یزدان پاك

«Duâ edenin zararına, hattâ helâkine sebeb olacak duâlâr vardır ki pâk ve kuddes olan Allah, onu dinlemez ve duâ edenin istediğini vermez».

Yılancının yılanı tekrar ele geçirmesi için duâ etmesi gibi.

«HAZRET-İ ÎSÂ İLE YOL ARKADAŞLIĞI EDEN KİMSENİN CENÂB-I RUHULLAHTAN BİR TAKIM KEMİKLERİ DİRİLTMESİNİ İSTEMESİ»

4129

گفت با عیسی یکی ابله رفیق
استخوانها دید در حفرهٔ عمیق

«Bir budala, Hazret-i Îsâ'ya yol arkadaşı oldu ve derin bir çukur içinde kemikler gördü».

4130

گفت ای همراه آن نام سنی
که بدان تو مرده زنده میکنی

«Dedi ki: Ey arkadaş; söyleyip de ölüleri dirilttiğin o yüksek ismi».

4131

مر مرا آموز تا احسان کنم
استخوانها را بدن با جان کنم

«Bana öğret ki iyilik edeyim, ölülerin kemiklerini dirilteyim».

4132

گفت خامش کن که آن کار تو نیست
لایق انفاس و گفتار تو نیست

«Hazret-i Îsâ buyurdu ki: Sus! O, senin yapacağın iş değildir. Senin nefeslerine ve sözüne yakışmaz».

4133

کان نفس خواهد زیاران پاکتر

وز فرشته در روش دراکتر

«İsm-i a'zâmı okuyup ölü diriltmek; yârândan, yânî, birr ü tekvâ sâhiblerinin enfâsından daha pâk ve seyr ü amelde meleklerden ziyâde kavrayışlı bir nefes ister».

4134

عمرها بایست تا دم پاك شد

تا امین مخزن افلاك شد

«Nefesi pâk, kendisi semâ hazînesinin emini olmak için ömürler, yânî, uzun uzun zamanlar ve çalışmalar lâzımdır».

4135

خود گرفتی این عصا در دست راست

دست را دستان موسی از کجاست

«Farzet ki Hazret-i Mûsâ'nın asâsı senin elindedir, fekat Mûsâ'nın ellerindeki ma'nevî kudret nerededir?»

Cenâb-ı Kelîmullahın asâsını yere bırakınca kocaman bir yılan olduğu, tutup kaldırınca yine asâya tehavvül eylediği ma'lûmdur. Onun o tehavvülâtı, kendiliğinden değil, Hazret-i Mûsâ'nın mu'cizesi eseri idi. Ba'zıları o mu'cizeyi asâya isnâd etmek gafletini göstermişlerdir; hattâ onu Âdem'le berâber cennetten çıkarmışlar, eski peygamberlerin ellerinde dolaştırmışlar, Şuayb Aleyhisselâma kadar getirmişler, Şuayb Peygamber, koyunları için Mûsâ'yı çoban tutunca, onları gütmek için o asâyı ona verdi, demişlerdir. Asâ, bir ağaç dalından ibâretti. O mu'cize, asâda değil, yed-i beyzâ-yı Mûsâ'da idi. Kelîmullah Hazretleri benim bastonumu da alsa yine o mu'cizeyi gösterebilirdi. Onun asâsı benim elime geçse de yüzlerce def'a yere bıraksam, asâdan başka bir şey olmazdı. Belki eskimiş ve kurt yemiş olduğu için kırılırdı. Böyle düşünüş; eşhâstan ziyâde eşyâya ehemmiyet vermek, bir deynek parçasını Cenâb-ı Mûsâ'dan yüksek vehmetmek olur. Onun için her kitabda görülen sözlere hemen inanıvermemeli, nakledilen rivâyet olur mu, olmaz mı diye düşünmelidir.

4136

گفت اگر من نیستم اسرار خوان
هم تو بر خوان نام را بر استخوان

«Hazret-i Îsâ'nın yol arkadaşı: Eğer ben o esrârı öğrenip okumaya lâyık değilsem, o ism-i şerifi şu kemiklerin üstüne sen oku, dedi».

4137

گفت عیسی یارب این اسرار چیست
میل این ابله درین پیکار چیست

«Hazret-i Îsâ dedi ki: İlâhî; bu esrâr nedir, şu budalanın bu husustaki ısrârı nedendir?»

4138

چون غم خود نیست این بیمار را
چون غم جان نیست این مردار را

«Nasıl oluyor da bu hasta adam, kendi tasasını çekmiyor, nasıl oluyor da bu mürdar kendi canı kaydında değil?»

4139

مردهٔ خود را رها کردست او
مردهٔ بیگانه را جوید رفو

«Bu budala, ma'nen ölmüş olan nefsini bırakmış da yabancı bir ölü için yama arıyor».

Yâni, onun dirilmesini istiyor.

گفت حق ادبار اگر ادبار جوست
خار جوينده جزای کشت اوست

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Eğer bedbahtlık, idbâr arıyorsa, o arayana batacak diken, onun ekdiği tohumun cezâsıdır».

Baht ve tâli' denilen takdîr-i ezeliyi bir insan farzederler. Onun teveccühüne ikbâl, yüz çevirmesine idbâr derler. Binâenaleyh ikbâl, seâdet, idbâr da felâket dediğimiz hâllerdir. Burada Hazret-i Mevlânâ felâketi dikene, idbâr arayan kimseyi onun tohumunu dikene benzetiyor. Dikenin ayağa batmasını da amelinin cezâsı olarak gösteriyor.

4141

آنکه تخم خار کارد در جهان
هان وهان او را بجو در گلستان

«Dünyâda diken tohumu eken kimseyi, sakın hâ gül bağçesinde arama».

Diken tohumu dikmek, kötü amellerde bulunmak, herkese zararı dokunacak işler yapmaktır. Yeni ve zararlı bir işi meydana çıkarmak, herkesin ayağına batacak, üstünü, başını yırtacak diken dikmek gibidir. Böyle bir halt edenler, yaptıklarının cezâsını çekecekleri gibi, ona uyup da o işi yapanların münasebetsizliklerinden dolayı da mücâzât göreceklerdir. Çünki bir Hadîs'i Şerîf'te **«Hayra delâlet eden, o hayrı yapan gibidir»** buyurulmuştur. Bunun mefhûm-ı muhâlifi **«Şerre delâlet eden de o şerri yapan gibidir»** meâlini ifâde eder. Kezâ diğer bir Hadîs-i Şerîf'te buyrulmuştur ki: **«Her kim iyi bir âdet ve usûl çıkarırsa, onun ve onunla amel edenlerin ecri kendisine âiddir. Her kim de kötü bir âdet ve usûl çıkarırsa, onun ve onu işleyenlerin günâhı kendisine âiddir».** Yânî, bir kimse bir bid'at-i hasene meydana getirirse ondan sevâb kazanacağı gibi onu işleyenlerin amellerinden dolayı da mükâfat görecektir. Kezâ bir şahs, kötü ve zararlı bir habâset ortaya korsa, ondan cezâ göreceği gibi, o habâseti yapanların da yaptıklarından azâba uğrayacaktır.

Meselâ; Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh) bir sabah ezan okuduktan sonra hücre-i seâdetin önüne gelmiş, (esselâmü aleyke yâ Resûlallah essalât) diye Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizi namaza da'vet etmişti. Zât-i Risâletin istirâhat etmekte olduğunu söylediler. Hazret-i

Bilâl yüksek sesle (Essalâtü hayrün minennevm) yânî, «Namaz, uykudan daha hayırlıdır» dedi. Uyanan Resûl-i Ekrem, bu sözün sabah ezanlarına ilâvesini emir buyurdu. Cenâb-ı Bilâl'in bu sünnet-i hasenesi on dört asırdan beri devâm edegelmekte ve Bilâl (radıyallahu anh) bu sünnetinden müsâb olduğu gibi, bütün müezzinlerin her sabah o sözü söylemelerinden de sevâb kazanmaktadır.

Bir misâl de öbürüne bulalım :

Osmanlı vezîrlerinden bir Şemsi Paşa vardır ki Üsküdar'da bir câmi' ve bir medrese yaptırmıştır. İsfendiyâr Oğullarından bulunan bu adam, daha ağalığında Hurrem ve Mihr-i Mâh Sultanlarla Sadr-ı a'zam Rüstem Paşanın kurdukları tuzağa yardım etmiş, Kanûnî'nin veliahdi Şehzâde Mustafa gibi kıymetli bir zâtın i'dâmına hizmette bulunmuştu. Sonra vezir ve Üçüncü Sultan Murâd'a musâhib oldu. Onu hediyye ve takdime diye rişvet almaya alıştırdı. Ondan sonra bir mansıba ta'yîn edilenlerin pâdişâha, harem dâiresine ve sadr-ı a'zama hediyye nâmiyle rişvet vermesi resmî usuî hâlini aldı. Hâlbuki Hazret-i Peygamber rişveti verene de, alana da, arada vâsıta olana da la'net etmişti. İşte Şemsî Paşa da İsfendiyar beyliğinin kaldırılması intikamını Osmanlı devletinden almak için koyduğu bu kötü usûlden dolayı bizzât cezâ göreceği gibi, zamânımızda bile tek tük işitilen mürteşîlerden dolayı bilvâsıta azâb çekecektir. Kur'ân-ı Kerîm'de : **«Her kim zerre ağırlığında hayr işlerse mükâfatını görecek, her kim de zerre ağırlığında şer işlerse mücâzâtını görecektir»** buyurulmuştur.

İnsanlara devamlı faydası olan hayrâta **(hayr-ı cârî)** denildiği gibi, sürüp giden mazarrâta da **(şerr-i cârî)** denilebilir.

İşte böyle diken tohumu eken, yânî, halkı zararlı şeylere alıştıran bir şahıs, gül bağçesinde, yânî, cennette bulunamaz. Dikenin, çalının yeri ateş olduğu gibi, öyle bir herifin gideceği yer de cehennemdir.

4142

گر گلی گیر دبکف خاری شود
ور سوی یاری شود ماری شود

«Eğer o bedbaht avucuna gül alsa, o gül başkalarına diken olur. Bir dostun yanına gitse, onu yılan gibi sokar».

Hükümdârın biri cum'a namâzına gidiyor, önündeki yasakcılar da ellerindeki sopalarla yol açıyorlarmış. Dervişin biri tesâdüfen oradan geçerken başına bir sopa rastgelmiş, kanı akmaya başlamış. Zavallı adam, önünden geçen hükümdâra, yüzüne dökülen kanları işâret etmiş ve :

— Cum'a namâzına gidiyorsun, hayr işleyeceksin. Hayrın böyle olursa, şerrinin nasıl olacağını düşün, demiş.

4143

کیمیای زهر مارست آن شقی

بر خلاف کیمیای متقی

«O şakî herif, müttekîlerin kimyâsı hilâfına, yılan zehrinin iksîridir».

Eskiden (kimyâ) kelimesi, bakırı altın yapma ilmi demek olduğu gibi, o ilm ile elde edilecek iksîre de ta'bir edilirdi.

Etkıyâ ile eşkıyâda da birer iksîr vardır. Müttekî olanlar, nazarları ve sohbetleriyle kendilerine yakîn olanları tasfiye ederler ve ma'nevî altın hâline getirirler. Şakî olanlar da kendileriyle düşüp kalkanları paslı demir hâline koyarlar, hiç olmazsa mezelerden al ve bir tek yuvarla diye işrete alıştırırlar.

***

Evvelce de söylenilmiş olduğu gibi Hazret-i Mevlânâ bir hikâye naklederken, onu sırasıyle devâm ettirmez. Münâsebet düştükçe arada fıkralar, hakîkatler ve nasîhatler beyân eyler, sonra eski kıssayı tamamlar. Burada da Hazret-i Îsâ'dan ölü diriltmesini öğrenmek istiyen bir ahmaktan bahsederken başka bir fıkra nakline geçiyor ve diyor ki :

«BİR SOFÎNİN HAYVÂNINA BAKMASI İÇİN HİZMETÇİYE TENBİHTE BULUNMASI, HİZMETÇİNİN DE LÂHAVLE DEMESİ»

4144

صوفی میگشت در دو رافق

تاشبی در خانقاهی شد قق

«Bir derviş, etrâf-ı âfâkı dolaşıp seyahat ediyordu. Bir gece bir hânikah'a konuk, yânî, müsâfir oldu».

Kur'ân'ın müteaddid yerinde : **«Arz üzerinde seyâhat edin»** emri verildiği gibi, Hadîs'te de : **«Sefer ediniz, sıhhat bulursunuz»** buyurulmuştur.

Bundan dolayı eski dervişler de seyâhat ederler, gittikleri yerlerde buldukları âriflerle görüşürler, onlardan duâ ve himmet alırlardı.

4145

یك بهیمه داشت در آخر ببست

او بصدر صفه بایاران نشست

«Sofinin bir merkebi vardı. Onu ahıra bağladı. Sonra tekyenin sofasına baş sedire geçip, oradaki ihvân-ı tarîkat ile oturdu».

4146

پس مراقب گشت بایاران خویش

دفتری باشد حضور یار پیش

«Daha sonra ihvâniyle murâkabede bulundu. Murâkabe, yânî, yârin huzûrunda bulunuş, hakayık u meârif için bir seferdir».

Murâkabe: Diz çökmek ve gözlerini kapayıp sâir şeyleri hâtırından çıkarmakla Hakkın ilhâmına muntazır olmaktır ki bunu evvelâ Hazret-i Cüneyd (Kuddise sirruhû) yapmış ve yapılmasını ehl-i tarîka tavsiye etmiştir.

Sofiyye meslekinin esaslarını kurduğu için (Seyyidüttâife) denilen Cüneyd Hazretleri demiştir ki: Ben murâkabeyi kediden öğrendim. Bir gün bir kedi gördüm ki bir delik başına oturmuş, gözlerini o deliğe dikmiş, bir kılı bile kıpırdamaksızın içerdeki fâreyi bekliyordu. Nihâyet fâre çıktı. Kedi de onu yakaladı. Onun üzerine: **«Ben, senin matlûbun olmakta fâreden aşağı değilim, sen de benim tâlibim olmakta kediden bayağı olma.»** diye kalbime bir ilhâm vâkı' oldu. O günden beri murâkabeyi âdet ettim.

Kapanıncaya kadar Mevlevî âsitânelerinde, yânî çile çıkarılan büyük tekyelerde bir âdet vardı. Sabah ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra —çile çıkarmış olanlar— meydan denilen yere giderler, orada beş on dakika murâkabe ederlerdi.

Murâkabe meydanına yalnız çilekeşlerin girmesine şu sebeb olmuştu: Dervişlikte (râbıta) denilen bir usûl vardır ki derviş zikrederken şeyhinin hayâlini zihninde ihzâr etmek, yânî şeyhin karşısında bulunuyormuş gibi olmaktır. Her şeyhe râbıta edilmez. İnsân-ı kâmile olur. Bir de bir derviş, biat etmiş olduğu şeyhinden başkasına râbıta edemez.

Vaktiyle kâmil şeyhlerin ve biatli dervişlerin bulundukları o meydanlarda râbıta edilirdi. Sonra meselâ Konya dervişlerinden İstanbul'a gelenler, İstanbul müridlerinden Konya'ya gidenler ve meydana gireceklerden tekyenin şeyhine bîatli olmayanlar bulunduğu için râbıta usûlu murâkabeye tebdil edilmişti. İşte bu murâkabe esnâsında ba'z-ı ilhâmât vukua geldiği ve murakabe bir çok şey öğrettiği için Hazret-i Mevlânâ onu, sayfalarında bir çok ma'lûmât yazılı bir deftere benzetiyor ve diyor ki:

4147

دفتر صوفی سواد حرف نیست

جز دل اسپید همچون برف نیست

«Sofînin defteri, maddî defterler gibi harf karaltısından ibâret değildir. Kar gibi beyaz ve münevver bir kalbdir» Manevî ilhamlar o münevver kalbe in'ikâs eder.

4148

زاد دانشمند آثار قلم

زاد صوفی چیست آثار قدم

«Âlim olanın azığı ve sermâyesi: Kalem eserleri, yânî, kitablar ve onlardaki ma'lûmâttır. Sofînin azığı nedir? Kıdem, yânî, ezel âsârıdır».

Ma'lûmdur ki ilim, yânî, bilmenin iki vâsıtası vardır. Biri: Okumak ve düşünmek sûretiyle elde edilir. Diğeri: Seyr ü sülûk ve tasfiye-i kalb edilerek ilhâmât-ı ma'neviyyenin kalbe vârid ve mün'akis olmasıyle zuhûra gelir. Birincisi zannîdir, yakîn ifâde etmez. Yânî nazariyyattan ibârettir. İkincisi ilhâm-ı Rabbânî olduğu için hakikatin ta kendisidir.

4149

همچو صیادی سوی اشکار شد

گام آهو دید و بر آثار شد

Meselâ sofî: **«Ava çıkıp da âhû izi gören ve o izi ta'kib eden bir avcı gibidir».**

چند گاهش گام آهو در خورست
بعد از آن خود ناف آهو رهبرست

«Bir müddet âhû izini ta'kîb etmek ona lâyıktır. Sonra yaklaşır, âhudaki misk göbeğinin râyıhasını alır, ondan sonra o râyıha ona kılavuz olur».

4151

چونکه شکر گام کرده ره برید
لاجرم زان گام درکامی رسید

«O izi gördüğüne kavlen ve ta'kib etmesiyle fi'len şükür ederek yol alınca, şüphe yok o izin ta'kîbinden murâdına erer».

4152

رفتن یک منزلی بر بوی ناف
بهتر از صد منزل و گام طواف

«Misk göbeği râyıhası delâletiyle bir menzil gitmek, o râyıhayı duymaksızın yüz menzil yürümekten ve dönüp dolaşmaktan daha iyidir».

Hazret-i Mevlânâ'nın avcıdan maksadı : Sofîdir ki o da hakikat avına çıkmıştır.

Âhû izi : Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin sünneti ve âriflerin büyüklerinin usûl-i tarîkatidir. O izleri ta'kîb eden sofî nihâyet misk göbeği kokusunu, yânî, ma'neviyyâtın feyzi râyıhasını duyar. Ondan sonra o râyıha delâletiyle ilerler. Böyle bir feyze mazhar olarak ilerlemek, koku almadan boş boşuna dolaşmaktan elbette hayırlıdır.

4153

آن دلی کو مطلع مهتابهاست
بهر عارف فتحت ابوابهاست

«Mehtabların matlaı bulunan bir gönül, ârif için ma'nevî kapıların açılmasına sebebdir».

Kâmil ve mükemmil olan zevât-ı kirâmın kalbleri o kadar münevverdir ki oralardan âdetâ mehtablar, yânî, mehtablardan parlak hakîkatler doğar. Binâenaleyh öyle nurlu bir gönül, yânî, o gönlün sâhibi, müsteid bir ârif için hakîkat kapılarının açılmasına sebeb olur.

4154

بانو دیوارست وبا ایشان درست
باتو سنگ و با عزیزان گوهرست

«Sana duvar görünen, azizler için kapıdır. Senin taş gördüğün, onların nazarında incidir».

4155

آنچه در آینه می بینی عیان
عارف اندر خشت بیند پیش ازان

«Senin aynada âşikâr olarak gördüğünü ârif daha evvel bir kerpiçin sathında müşâhede eder».

Meşhur bir fıkra vardır : Rakamları biraz tanıyan bir câhil, 12 rakamını görmüş, bir, iki diye okumuş. Onu işiten başka biri de :

— Sen bilirsin bir, iki, ben bilirim on iki, demiş. Şu fıkra, bir amî ile bir ârifin görüşüne ve anlayışına güzel bir misâl olur. Çünki câhilin aynada görüp de anlayamadığı bir aksi, ârif kerpiç üstünde görür ve anlar.

Kocakarının biri aynaya bakmış da :

— Bu aynalara da ne oldu? İnsanı ne kadar çirkin gösteriyorlar! Eski aynalar böyle değildi! demiş. Aynada gördüğü aksin kendi suratı olduğunu anlamamış.

4156

پیر ایشانند کین عالم نبود
جان ایشان بود در دریای جود

«Pîr ve rehber onlardır ki daha bu âlem yokken onların rûhu, Hakkın cûd ve sehâ denizinde, yânî, muhît-i ilminde velî olarak mevcud idi».

بیشتر از نقش جان بذرفته اند

بیشتر از بحر درها سفته اند

«Onlar, beden nakşından evvel, yânî, kalıbları meydana gelmeden mukaddem ruh bulmuşlar, Hakkın keremi ve atâsı denizinde bir çok inci delmişlerdi».

İnci delmek: Mehâretli bir iş görmekten kinâyedir.

Eski filozoflar, ruhların bedenlerinden sonra yaratıldığına kaildirler. Yâni, ana karnındaki cenînin evvelâ cismi teşekkül eder. Ondan sonra ruhu nefholunur derler. Rûhun sonradan nefholunması, onun daha evvel yaradılmasına mâni' değildir. Sofiyyeye göre ruhların hilkati, bedenlerden çok evveldir. Nitekim (الست بربكم) yânî: «Sizin Rabbiniz değil miyim?» hitâbına (بلى) yânî: «Evet, Rabbimizsin» cevâbını veren ruhlar idi ki o vakit Âdem Aleyhisselâmın kalıbı yaradılmamıştı.

«HALKI ÎCÂD HUSÛSUNDA ALLAH TEÂLÂ'NIN MELEKLERLE İSTİŞÂREDE BULUNMASI»

4158

مشورت می رفت در ایجاد خلق

جانشان در بحر قدرت تابحلق

«Âdem'in vücuda getirileceği sırada Cenâb-ı Hak ile melekler arasında bir meşveret geçti. Hâlbuki o vakit mahlûkat boğazlarına kadar kudret denizinde müsteğrak idiler».

Yânî, ilm-i İlâhîde mevcud olup, daha sâha-i zuhûra gelmemişlerdi.

4159

چون ملائك مانع آن می شدند

بر ملائك خفیه خنبك می زدند

«Melekler, o halk ve îcâda mâni' olmak isteyince onlara karşı gizlice usûl vurdular».

Hunbekzeden: Mûsikide usûl vurmak demektir ki latîfe etmekten kinâyedir.

Cenâb-ı Hak (Bakara Sûresi)nde bunu şöyle beyân buyuruyor:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا۟
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ

Yânî: **Habibim; Rabb-i Zişânın meleklere: Ben arz üzerinde, bana halîfe olacak bir insan yaratacağım dediği vakit, dediler ki: Orada fesad çıkaracak ve kanlar dökecek mahlûk mu yaratacaksın?»**[14]

Melekler, Âdem'in yaradılacağını, kendisinden bir zelle sudûr edeceğini, bir oğlunun, diğer oğlunu öldürüp kanını dökeceğini, torunlarından arz üzerinde bir çok fitne ve fesad zuhûra geleceğini levh-i mahfuzda görmüş oldukları için biliyorlardı. Ondan dolayı bu i'tirazda bulundular. «Biz seni tesbih ü takdis ediyoruz ya, ayrıca bir mahlûka ne lüzum var?» dediler.

Cenâb-ı Hak onlara:

قَالَ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

Yânî: **«Sizin bilmediğiniz şey'i ben bilirim** (arz üzerinde halîfe yaratmaktaki hikmeti siz bilmezsiniz)[15]» buyurdu.

Bunun üzerine melekler:

قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ

Yânî: **«Yâ Rabbenâ seni takdîs ü tenzîh ederiz. Biz o hikmeti bilmeyiz, bize ne öğrettinse ancak onu biliriz**[16]» diye özür dilediler.

Melekler, Hakkın (سبوح وقدوس) isimlerinin mazharı idiler. İnsân-ı kâmil, yânî, yaradılacak ve Halife-i İlâhiyye olacak Âdem Aleyhisselâm ile evlâd ü ahfâdının büyükleri gibi bütün Esmâ-i İlâhiyyenin

(14) Sûrei Bakara: 30.
(15) Sûrei Bakara: 30.
(16) Sûrei Bakara: 32.

mazharı değillerdi. Onun için hem onların noksanı kendilerine bildirilmek hem de Âdem evlâdına müşâvere edilmesi öğretilmek için meleklerle istişâre buyurulmuştu.

İstişâre: Başkasının aklından ve re'yinden istifâde etmektir. Ma'lûm ya, herkesin aklı bir değildir. Onun için bir hâdise hakkında istişârede bulunmak, aklı eren bir adamın bilişinden ve görüşünden faydalanmak olur.

Hazret-i Mevlânâ der ki: Meşverette bulunmak, karanlıkta aranılan bir şey'i bulmak için mum yakmak ve etrâfı aydınlatmak demektir. Aydınlık ne kadar kuvvetli olursa, aranılan şey o kadar çabuk ve o derece kolay bulunur. Bundan dolayı Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize: **«Dünyâya müteallık işlerde eshâbınla meşverette bulun»** Emr-i İlâhîsi vârid olmuştu. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri de o gibi işlerde sahâbe ile istişâre ve ekseriyyetin re'yi ile amel ederdi. Âyetin tercemesinde de işâret edildiği üzere meşveret dünyâ işlerinde yapılır. Dînî ve uhrevî işlerde yapılmaz. Meselâ namazda Kur'ân mı okunsun, yoksa tercemesi mi? diye sorulmaz.

Şu da var ki istişâre, aklı eren ve kalbinde gıll u gış bulunmayan kimselerle olur. Diyab Ağa ile Satı Kadın gibiler ile olmaz. Kezâ bir deliye, yâhud düşmanlığı bilinen bir hâine bir iş danışılmaz. Bundan dolayı Hadîs-i Şerîf'te: **«İstişâre edilecek kimse emîn olmalıdır»** buyurulmuştur. Bu emniyyet; hem aklının ermesi, hem de niyyetinin hâlis olmasıdır.

Bir de (istihâre) vardır ki o da âdetâ Allah ile istişâre etmektir. Bir işi yapıp yapmamak husûsunda mütereddid bulunan kimse, yatmadan evvel Allah rızâsı için iki rekât namaz kılmalı ve: «Yâ Rabbî şu iş hakkında hayırlı olan ciheti bana bildir» diye duâ etmelidir. Duânın arabcasını aramaya lüzum yoktur. Allah her dilden anlar. İstihâre eden kimse göreceği rü'yâyı erbâbına ta'bir ettirip, ona göre hareket etmelidir.

İşte o halîfetullah olan insanların ruhları:

4160

مطلع بر نقش هر که هست شد
پیش ازانکه نفس کل پابست شد

«Nefs-i kül, yânî, bütün mevcûdât zuhûra gelmeden evvel, hattâ kendileri de ervah âleminde iken, var olan herkesin ve her şey'in nakşına ve esrârına vâkıf olmuşlardı».

4161

پیشتر ز افلاك كیوان دیده‌اند
پیشتر از دانه‌ها نان دیده‌اند

«O ruhlar, felekler yaradılmadan evvel zuhal seyyâresinin meydana geleceğini, buğday dânesi halkedilmeden evvel ekmek pişirileceğini görmüşlerdi».

4162

بی دماغ و دل پر از فكرت بدند
بی سپاه و جنگك بر نصرت زدند

«Yine onlar, beyinleri ve kalbleri yaradılmadan önce mütefekkir olmuşlar, ordusuz ve cengsiz nusret bulmuşlardı».

4163

آن عیان نسبت بایشان فكر نیست
ور نه خود نسبت بایهارؤ یتست

«O müşâhede, onlara nisbetle tefekkürdür, yoksa hakîkaten ve sâir halka nisbetle o tefekkür de ayn-ı rü'yettir».

Urefâ-yı ümmetin ruhları (a'yânı sâbite) mertebesinde ve ilm-i İlâhinin sûretleri hâlinde iken Hak ile müşâhede ediyorlar ki o müşâhede ayn-ı rü'yetti. Bunun için de dimâğa, kalbe ve göze ihtiyac yoktu.

4164

فكرت از ماضی و مستقبل بود
چونكه زین دورست مشكل حل شود

«Tefekkür, mâzî ve müstakbel için olur. Bu ikisinden uzaklaşınca müşkil halledilir».

Tefekkür, yânî, düşünce ya geçmişe râci', yâhud geleceğe âid olur, olmuş ve olacak vukuâtı bir ânda görüp bildikten sonra düşünceye ve düşünceye âlet olacak dimâğa lüzûm kalmaz.

4165

دیده چون بی کیف هر با کیف را

دیده پیش از کان صحیح و زیف را

«Onlar, birer sıfatla muttasıf şeyleri bilâ keyf görmüşler, ma'denin hilkatinden evvel sahih altın ile taklidini müşâhede etmişlerdir».

4166

در دل انگور می را دیده‌اند

در فنای محض شی را دیده‌اند

«Üzümün içindeki şarabı ve tamâmıyle yoklukta iken (şey) denilecek mahlûkatı seyreylemişlerdir».

4167

پیشتر از خلقت انگورها

خورده میها و نموده شورها

«Üzümün yaradılışından evvel şarablar içmişler ve mest olarak coşkunluklar göstermişlerdir».

Şeyh Ömer Binilfârız kuddise sirruhûnun (Hamriyye) isimli bir kasidesi vardır ki Mevlânâ Câmî tarafından farisî olarak şerhedilmiş ve taraf-ı âcizânemden türkçeye terceme olunmuştur. Nâzım-ı ârifi kasidesine şu beyitle başlar: «Biz, sevgilinin yâdıyle şarab içmiş ve sarhoş olmuştuk ki o vakitler daha asma çubuğu yaradılmamıştı».

Asma yaradılmadan evvel içilen şarabın nasıl bir meşrup olduğunu bizim gibi sûret kaydından kurtulamamış ve ma'nâ âlemine varamamış olanlar tabii anlayamazlar.

Keza o zevât-ı kirâm:

4168

در تموز گرم می بینند دی

در شعاع شمس می بینند فی

«Temmuz sıcağında kışı ve güneşin şuâında gölgeyi görürler».

Yânî, müessirde eseri, eserde müessiri, yâhud ta'bîr-i sofiyânesiyle zâhirde mazharı ve mazharda zâhiri müşâhede ederler.

Hey'etşinaslar, güneşin kursunda bir takım lekeler ve gölgeler keşfetmişler, onları güneşin sönmüş kısımları diye izâh eylemişlerdir. Galibâ bu beytin ikinci mısraında o keşfe de işâret vardır.

4169

این فلك در دور ایشان جرعه نوش
آفتاب از جودشان زر بفت پوش

«Şu felek onların meclisinden kadeh dibindeki damlaları içmekte, güneş de yine onların cömerdliğinden sırmalı elbise giyinmektedir».

Deniliyor ki : Kâinâta olan İlâhî tecellîler evvel ve ekmel-i mahlûkat olan Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri vâsıtasıyle olur.

Füyûzâtı Hudânın sûya benzer,
Dil-i Peygamberî de cûya benzer;
Gelir ol cûya evvel feyz-i Mevlâ,
Eder andan kulûb-ı sâfı irvâ.
Anınçün künyesi Bülkasim olmuş,
Ki zâti feyz-i Hakka maksim olmuş.

Evet. Kalb-i enver-i Muhammedî bir nehir yatağı gibidir. Allah'ın fuyûzâtı ise su misâlidir. O su, evvelâ o yatağa gelir, oradan Verese-i Muhammediyyenin sâf gönüllerine akar.

Zât-i akdes-i Nebevînin künyesi (Ebülkasim) dır. Çünki ilk mahdûm-ı mükerremlerinin adı (Kasım) idi. Arab âdeti mûcebince ona izâfe edilerek kendisine (Ebülkasım) yânî, «Kasım'ın babası» denilmişti.

«Adımı takının, fekat künyemi almayın» diye bir Hadîs-i Şerîf vardır. Ulemâdan ba'zıları buradaki nehyi ta'mîm etmiş ve (Ebülkasim) künyesini takınmak memnu'dur demiş, ba'zıları da bu nehyin hayât-ı Peygamberîye mahsus olduğunu beyân eylemiştir. O nehyin vuruduna da şöyle bir sebeb göstermiştir : Bir gün bir kimse; Yâ Ebelkasim! diye sesleniyordu. Aleyhissalât Efendimiz, ona baktı. O kimse ise başka bir Ebelkasım'ı çağırmıştım, dedi. Bunun üzerine müşâbehet dolayısıyle yanlışlık olmasın diye o Hadîs-i Şerîf sâdır oldu.

Hadîsin bu sûretle tavzîhi ve vâkî men edilişin hayât-ı Peygamberîye tahsîsi daha doğru olsa gerektir. Çünki ulemâ-yı islâmiyyeden (Ebülkasim) künyeli bir çok zevât vardır.

(Kasim) ve (maksim) kelimeleri arasında münâsebet bulunduğu ve (maksim) lâfzı (savak) yâni, suların taksim edildiği yer demek olduğu için şâir: «Resûl-i Ekrem, feyz-i İlâhînin maksimi bulunduğundan künye-i Ebülkasim olmuştur» diye bir (hüsn-i ta'lîl) yapmıştır.

Bir hâdisenin vukûuna şâirâne bir sebeb göstermeye edebiyyatta (hüsn-i ta'lîl) denilir.

Basmasa mubârek kademi rû-yi zemîne,
Pâk etmez idi kimseyi hâk ile teyemmüm.

beytinde olduğu gibi ki, su bulunmayınca toprakla teyemmüm edilerek temiz olmanın sebebi, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin mubârek kademiyle o toprak üstüne basmasındandır, denilmiştir.

Feleklerin evliyâ-yı kâmilîn meclisinden cür'a nûş ve güneşin ârifler sehâvetiyle zerpûş olması da böyledir.

4170

چون ازیشان مجتمع بینی دو یار
هم یکی باشند و هم ششصد هزار

«Onlardan iki dostu bir arada görürsen, hem bir, hem de altı yüz bin, yânî, bir çok olurlar».

4171

بر مثال موجها اعدادشان
درعدد آورده باشد بادشان

«Onların sayıları dalgalar gibidir ki rüzgâr o dalgaları sayılacak hâle getirir».

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ

Yâni: «Peygamberleri, peygamberlikleri i'tibârıyle ayırd etmeyiz, hepsini bir biliriz[17]» Nazm-ı Kerîminde beyân buyurulduğu üzere enbiyâ-yi izâm salevâtullahi alâ nebiyyina ve aleyhimüsselâm hazarâtı, Al-

---

(17) Sûrei Bakara: 285.

lah'ın varlığını ve birliğini tebliğ etmeleri cihetinden bir, fekat zamân-ı nübüvvetleri hasebile müteaddiddir. Kur'ân'da bunlardan ancak yirmi sekizinden bahsedilmiş, onlardan da Uzeyr, Lokman ve Zülkarneyn hakkında nebîdir, hayır velîdir diye ulemâ arasında ihtilâf olunmuştur. Lâkin enbiyâullah hazarâtı bunlardan ibâret değildir. Hakkın gönderip de hüviyyetlerini bize bildirmediği bir çok peygamber gelmiş, geçmiştir ki yüz yirmi dört bin hattâ iki yüz yirmi dört bin kişi idiler denilmiştir. En doğrusu sayılarını ancak Allah bilir.

Peygamberlerin hakîkatleri bir olmakla berâber, sûretleri müteaddid olduğu gibi, evliyâ-yı kirâm da böyledir. Hazret-i Mevlânâ onları hakîkat denizinin dalgalarına benzetıyor, o dalgaların sayısını rüzgâr meydana çıkarır, diyor.

Evet, fırtınalı bir havada denizin yüzünde sayılamayacak derecede dalgalar ve köpükler hâsıl olur. O kadar ki onların zuhûriyle deniz görünmez olur. Fırtına dinince dalgalar ve köpükler ortadan kalkar, hepsi birleşir ve deniz meydana çıkar.

Sofiyye ekâbirine göre rûhların aslı ve hakîkati birdir. Ona rûh-i a'zam, hakîkatülhakayık ve hakîkat-i Muhammediyye derler. Rûhların müteaddid olması, bedenlerin teaddüdü dolayısıyledir. Fekat bu teaddüd, sûrîdir, hakîkatte yine birdir. Bunu bir misâl ile anlatmak için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

4172

مفترق شد آفتاب جانها

در درون روزن ابدانها

«Canlar güneşi, beden pencerelerine ayrıldı».

4173

چون نظر درقرص داری خودیکیست

وانکه شد محجوب ابدان درشکیست

«Güneşin kursuna bakınca, onun bir olduğunu görürsün. Beden hicâbına girmiş olan, bu hususta şek ve şübhe içindedir».

Güneş doğunca ziyâsı her pencereden içeriye akseder. Lâkin şu hâl güneşin müteaddid olmasını icâb etmez. O birdir, pencerelere aksi müteaddiddir. Bunun gibi asıl canların güneşi olan (Hakîkat-i Muhammediyye) de birdir. Sâir bedenlerdeki rûhlar, pencerelere akseden güneş ziyâsı gibidir.

4174

تفرقه در روح حیوانی بود
نفس واحد روح انسانی بود

«Ayrılık, gayrılık rûh-i hayvânîde bulunur. Rûh-i insânî ise nefs-i vâhiddir».

Bedenlere güneşin ziyâsı gibi akseden ruhlar, rûh-i hayvânî olduğu için müteferrik ve müteaddiddir. Rûh-i insânî, yâni, hakîkat-i Muhammediyye ancak birdir.

4175

چونکه حق رش علیهم نوره
مفترق هرگز نگردد نور او

«Allah, o ruhlar üzerine nûrunu saçtı. Onun nûru ise asla ayrılmaz».

Hadîs-i Şerîf'te : **«Cenâb-ı Hak, mahlûkatı karanlıkta yarattı, sonra onların üstüne nûrunu saçtı. O nurdan hangisine rastgeldiyse hidâyet buldu ve hangisinden şaştı ise dalâlete düştü»** buyurulmuştur.

4176

یك زمان بگذار ای همره ملال
تا بگویم وصف خالی زان جمال

«Arkadaş; bir müddet usanmadan dinle de o cemâldeki bir hâlin, yânî, (ben)in vasfını söyleyim». Vâkıâ :

4177

در بیان ناید جمال خال او
هر دو عالم چیست عکس خال او

«Onun benindeki güzellik beyâna gelmez ve ta'rif edilemez. İki âlem nedir? Onun hâli aksinden ibârettir».

4178

چونکه من از خال خویش دم زنم
نطق میخواهد که بشکافد تنم

«Ben onun güzel beninden bahsedince söz, bedenimi parçalamak ister».

Buradaki (ben)den maksad: Nokta-i vahdet-i İlâhiyyedir ki Dünyâ ve Âhıret zâhir ve bâtın, maddî ve ma'nevî bütün hilkat, onun aks-i pertevidir. Muhakkıkîn-i sofiyyeden ba'zıları, nokta-i vahdeti bene, kâinâtı da onun göründüğü yanağa benzetmişler ve:

«Kâinât, onun beninden zâhir olmuş bir yanak gibidir ki beni yanağından tecellî etmiştir» demişlerdir. Hz. Mevlâna diyor ki:

4179

همچو موری اندرین خرمن خوشم
تا فزون از خویش باری می کشم

«Ben karınca gibi bu harmanda hoşum ve kendimden fazla bir yük taşırım».

Ki o yük de:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

Yânî: **«Biz, emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik, onu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular. Sonra onu insan yüklendi[18].»** Nazm-ı Celilî mûcebince, Hilâfet-i İlâhiyye yükü idi. Tefsirlerde emânete başka türlü ma'nâlar da verilmiştir.

---

(18) Sûre-i Ahzab: 72.

«DİNLEYENİN, HİKÂYENİN SÛRET-İ ZÂHİRESİNİ DİNLEMEYE OLAN MEYLİ DOLAYISIYLE FIKRANIN MA'NÂLARI KAPISININ KAPANDIĞI BEYANINA DÂİR»

4180

کی گذارد آنکه رشك روشنیست

تا بگویم آنکه فرض گفتنیست

«Aydınlıkların gıbta ettiği nûrülenvâr olan Allah söylemesi farzolan hakikatleri söylemeye beni nasıl bırakır?»

Yâni, müsâade etmez.

Hadîs-i Şerîf'te: **«İnsanlara onların akıllarına ve anlayacaklarına göre söyleyin, kendi aklınızın ölçüsüne göre değil.»** Ve **«Biz peygamberler zümresi, söz söylerken nâsın derecesine inmek ve insanlarla onların akıllarına göre ve anlayacakları derecede konuşmakla emrolunduk»** buyurulmuştur. Herkese anlayamayacağı hakîkatlerden bahsetmek câiz değildir. Çünki herkesin idrâki öyle yüksek hakîkatleri kavrayamaz. Sâde kavrayamamakla kalmaz, yanlış anlayacağı için dalâlete düşer.

Hazret-i Mevlânâ deminden beri bir çok hakîkatten bahsetti. Bunlar, ehli olanlarca muhakkaktır. Fekat nâehillerce halledilemez derecede muğlaktır. Onun için Cenâb-ı Pîr, söylenilmesi lâzım gelen şeylerin bundan fazlasını söyleyemeyeceğim, çünki müsâade edilmiyor, diyor.

4181

بحر کف پیش آرد و سدی کند

جر کند و زبعد جر مدی کند

«Deniz ba'zan dalgayı ve köpüğü ileri sürüp sathına sed ve hicâb yapar, ba'zan da onları çeker, çektikten sonra yine med hâline gelir».

Ma'lûm ya, denizlerde cezir ve med denilen iki hareket vardır. Bizim taraflarda pek de farkedilemeyen bu hareketler, büyük denizlerde fazla olduğu için herkes görür, hattâ vaktini bilir.

Cezr: Denizin çekilmesi, **med:** Suların yükselmesi ve karaya doğru ilerlemesidir. Bunun gibi Allah'ın isimleri de muhtelif tecellîde bulunurlar. Meselâ **(Kaabız)** ve **(Bâtın)** isimleri, hakayık ve maarifi ba'zan men'eder. Ba'zan da **(Bâsıt)** ve **(Zâhir)** isimleri onları izhâr eyler. İşte

enbiyâ ve evliyânın ehl-i isti'dâda yüksek hakîkatlerden bahsetmeleri, vahdâniyyet denizinin meddi, nâehil olanlara karşı sükût eylemeleri de o denizin cezri demektir.

O zevât-ı kirâmın sükûtuna bir sebeb daha vardır ki o da dinleyenlerin istimâa kabiliyyetsiz olmaları ve istimâa candan rağbet göstermemeleridir. «Hakîkaten Allah, vâızların lisânına dinleyenlerin istimâ' himmetleri derecesine göre hikmet ilka eder». Yânî, dinleyenler ne kadar ehil olur ve dinlemeye ne derece istekli bulunursa vâızın lisânından o mertebe hikmet ve ma'rifet zuhûr eder. Gülistan sâhibi Şeyh Sa'dî kuddise sirruhû :

«Dinleyen, söz anlamazsa söyleyenin nâtıkasında kuvvet arama. Dinlemek ârzusu meydanını geniş tut, yânî, istimâa fazla rağbet ve dikkat et ki söz söyleyen o meydanda serbest dolaşsın ve at oynatabilsin» diyerek vâızların talâkati ve tutukluğu sebeblerini anlatmıştır.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

4182

این زمان بشنو چه مانع شد مگر
مستمع را رفت دل جای دگر

«Şu sırada hakîkat bahsine devâm etmeye ne mâni' oldu? Galibâ dinleyenin gönlü başka bir yere gitti?»

4183

خاطرش شد سوی صوفی قنق
اندران سودا فرو شد تا عنق

«Onun hâtırı, hânikaha müsâfir olan sofî hikâyesine gitti. Hattâ o ârzuya boğazına kadar battı».

Binâenaleyh :

4184

لازم آمد باز رفتن زین مقال
سوی آن افسانه بهر وصف حال

«Hâli ta'rif için bu hakîkat bahsinden o masal tarafına dönmek lâzım geldi».

Cenâb-ı Pîr böyle demekle berâber sofi kimdir? Onu ta'rîf için bir kaç beyt söylemekten de fâriğ olamıyor. O münâsebetle biz de sofiye dâir biraz ma'rûzâtta bulunalım.

Evvelâ (sofu) ile (sofi) nin ayırd olunmasını recâ ederim. Ekseri câhil ve fevkalâde mutaassıb olan sofu gürûhundan bahsedecek değilim. Sofi: Tasavvuf ve tarîkat ehli demektir. Tasavvuf kelimesi Hicretin birinci asrında yoktu. O devirde zühd ü takvâ ve sîret-i Muhammediyye üzere hareket edenlere (âbid) ve (zâhid) derlerdi. Sonra o gibi zevâtın mukallidleri peydâ oldu. Tebdîlüşşekil heclilekil kaydında bulunan o mürâyi mukallidlerden ayrılmak için hakîki zâhidler, bu lâkabı bıraktılar. Onun yerine (sofî) kelimesini aldılar. Çünki ikinci asr-ı Hicrîde Yunan hükemâsının ba'zı eserleri arabcaya terceme edilmiş, (sofîst) kelimesinin hikmet demek olduğu anlaşılmıştı. Sofîler de hikmetullah muhibbi ve zâtullah âşıkı oldukları için kendilerine (sofî) dediler. İlk def'a bu lâkabı alan (Ebülhâşimilkûfî) dir ki Hicretin ikinci asrında ve (remle) kasabasında ilk zâviyeyi açmış ve 150 senesinde vefât etmiştir. Kaddesallahü sirrehû. Daha sonra sofî kelimesinden (taşavvuf) lâfzı iştikak ettirildi ve (meslek-i tasavvuf), (ilm-i tasavvuf) gibi yerlerde kullanıldı.

Tasavvuf ehlinin (mutasavvif), (sofî) ve (sâfî) diye üç derecesi vardır. İbtidâî derecesi mutasavviflik, intihâî mertebesi ise sâfîliktir. Halkın (sofu) dedikleri câhil, mutaassıb ve o nisbette mütekebbir şahısların sofîlikle bir alâkası yoktur. O gibi zâhidler (bârid) vasfıyle dâimâ tezyif oluna gelmişlerdir.

Aşkdır insâna irfân-ı ilâhî bahşeden,
Bî mahabbet zâhid-ı bârid Hudâ bilmez nedir.

beytinde olduğu gibi. Şâirin biri:

Zâhid bu bürûdetle eğer dûzaha girsen
Bir lûle duhan yakmağa âteş bulamazsın

demiştir ki: Zâhid; bu soğuklukla cehenneme girsen orayı buzhâneye çevirirsin, tütün lülesini âteşleyecek bir kor parçası bulamazsın, demektir.

Bir aralık bunların öyleleri vardı ki kendi kıyâfetlerinde olmayan müslümanlara selâm verip almazlardı. Hülâsa: Sofîlik, Yûnüs Emre'nin:

Dervişlilik baştadır tacda değildir,
Kızdırmak oddadır sacda değildir,

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudüs'te, Mekke'de, hac'da değildir.

dediği gibi tâc ile hırka ve kemerden ibâret değildir, sırf ma'nevî bir hâldir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor:

4185

صوفی آن صورت مپند ای عزیز
همچو طفلان تا کی از جوز و مویز

«Azizim; sofiyi sûretten ve kisveden ibâret sanma. Bu sanış, çocuklar gibi ceviz ile kuru üzüme aldanışa benzer. Bu aldanış, daha ne kadar sürecek?»

4186

جسم ما جوز و مویز ست ای پسر
گر تو مردی زین دو چیز اندر گذر

«Oğul; bizim kalıbımız, ceviz ve kuru üzüm gibidir. Ona çocuklar düşkündür. Eğer sen merd isen, bu iki şeyden vazgeç».

Yânî, beden ve sûret ile mukayyed olma.

4187

ور تو اندر نگذری اکرام حق
بگذراند مر ترا از نه طبق

«Eğer sen vazgeçmezsen ve Hakkın ikrâm ve inâyeti murâd ederse, seni sâde beden kaydından değil, belki dokuz tabakalı semâdan bile geçirir».

4188

بشنو اکنون صورت افسانه را
لیک هین از که جدا کن دانه را

«Artık masalın sûretini dinle. Lâkin dâneyi samandan ayır».

Hikâyeler, meselâ saman gibidir. Onlardan alınacak hisse buğday dânesine benzer. Buğday insana, saman hayvana mahsus olduğu için, insan bir hikâye işitince onun samanını bırakmalı, dânesini almalı, yânî, elfâzıyle meşgul olmamalı, ondan ibret hissesi kapmalıdır.

«TEKYE HİZMETÇİSİNİN SOFÎYE ÂİD MERKEBE BAKMAYI TEAHHÜD EYLEMESİ VE SÖZÜNÜN HİLÂFINA HAREKET ETMESİ, YÂNÎ, BAKMAMASI»

4189

حلقهٔ آن صوفیان مستفید
چونکه در وجد و طرب آخر رسید

«Allah'ın zikriyle müstefîd ve müstefiz olan o sofilerin (yânî, dergâhtaki dervişlerin) zikir halkası vecd ü tarab içinde sona erdi».

Dervişler oturdukları yerde zikredecek olursa bir halka teşkil ederlerdi. Böyle dâire hâlinde oturmaktan maksadları: İçlerinden birinde ma'nevî bir neş'e zuhûr ederse, nazar ve temas tarîkıyle diğerlerine sirâyet etmesi içindi.

Vecd: Lûğatte bulmak demektir. Sofiyye ıstılahında kalbde bir neş'e duyulmasıdır. Onu bulmak için yapılan hareketlere (tevâcüd) derler ve zikir esnâsında iki tarafa sallanırlardı.

Tarab ise: Oynamak ma'nâsınadır. Bahsedilen neş'eyi duyanların kıyâm, devrân ve semâ' gibi raksa benzer hareket yapmaları, vecd ve tarab âsârı idi. Nakşî tekyelerinde zikrin hitâmından sonra birer dâne peynir şekeri dağıtılırdı ki bu da o ma'nevî zevkin maddî bir çeşnisi olurdu. Bunun gibi o hânikahtaki dervişler de zikir bitince:

4190

خوان بیاوردند بهر میهمان
از بهیمه یاد کرد او آن زمان

«Müsâfir için sofra getirdiler. Sofî sofrayı görünce merkebini hatırladı».

4191

گفت خادم را که در آخر برو
راست کن بهر بهیمه کاه و جو

«Hizmetçiye dedi ki: Ahıra git, merkebe saman ve arpa ver».

گفت لا حول این چه افزون گفتنست
از قدیم این کارها کار منست

«Hizmetçi: Lâ havle... Bu ne kadar fazla söyleyiş? Bu hizmet, eskidenberi benim işimdir, dedi».

(Lâ havle) kelimesi (لا حول ولا قوة الا بالله) cümle-i mubârekesine işârettir ve kudret, iktidâr ma'nâsınadır. İbn-i Mes'ûd radıyallahü anh demiştir ki: «Resûlullah aleyhissalâtü vesselâm Hazretleri buyurdu, haberin olsun sana, (lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh) ne demek olduğunu bildireyim. Allah'a âsî olmamak kudreti kimsede yoktur, ma'sıyetten kurtuluş ancak Hakkın muhâfazasıyle olur. Allah'a tâat ü ibâdette bulunmak kuvveti de kimsede yoktur, ancak Allah'ın yardımıyle olur. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri bu tefsîri yaptıktan sonra, bunu bana Cebrâil böylece haber verdi, buyurdu».

Kezâ Risâletmeâb Efendimiz: «lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah sözünü çok çok söyleyin ki o söz, cennet hazînelerindendir» tavsiyesinde bulunmuştur.

Hazret-i Mevlânâ burada sofî ve hizmetçi ile bir merkebden bahsediyor. Sofî, Allah yolunun sâlikidir. Hâdim, hânikahın hizmetçisi, belki de: «Bir kavmin hâdimi ve onların faydası için çalışanı, o kavmin seyyididir, büyüğüdür» Hadîs-i Şerif'i muktezâsınca dergâhın şeyhidir. Hizmetin mûcib-i siyâdet olduğu için eski şeyhler kendilerine (hâdimülfukarâ) yânî, dervişlerin hizmetçisi derlerdi.

Kime olursa olsun hizmet ve muâvenet, insanlık vazîfelerinin en yükseklerindendir. Sofiyye meslekinde (hizmet) ve (sohbet) diye iki esas vardır. Birincisi tekyede çalışmak, ikincisi şeyhin sohbetinde bulunup feyzalmaktı. Hattâ hizmet, sohbete takdim edilmişti. Bundan dolayı Cenâb-ı Pir Mesnevî'de:

«Kalbi münevver bir zâtin hizmetini etmek, senin için şahların tepesine çıkmaktan iyidir» buyurmuştur. Hizmet, hâlisen lillâh, yânî, sırf Allah rızâsı için yapılmalı, mukabilinde bir şey beklenilmemeli, hattâ takdir edilip edilmediğine ehemmiyyet verilmemelidir. Yine Hazret-i Mevlânâ der ki:

«Allah rızâsı için hizmet et. Halkın o hizmeti takdir ve kabûl edip etmeyeceği ne vazîfen, onu düşünme».

Şu da hâtırda bulunsun ki hizmet, yalnız tekyeye ve şeyh ile dervişlere mahsus değildir. Yurda, millete, ilme, san'ate, hülâsa faydalı şeylere yardımda bulunmak da birer hizmettir.

İmânın en ibtidâî derecesi, **«Halka ezâ verecek şeyleri kaldırmak»** meselâ yol ortasına yuvarlanmış bir taşı kenara atmak, etrâfa dökülmüş süprüntüleri süpürüp, temizlemektir, buyurulmuştur. Fakat bunların hepsinde ihlâs şarttır. Yapılan hizmetlerde riyâ bulunmamalı, bakın şu adam ne kadar fedakâr, memleket için ne derece çalışıyor denilsin diye yapılmamalı. Öyleleri hâdim değil, (mütehâdim) yânî, hizmetçi taslağı olur ve ettiği hizmetten kazancı, yorgunluktan ibâret kalır.

Bu sayılan hizmetler; maaşsız ve ücretsiz olanlardır. Karşılığı bulunan hizmetlerde üşenme gösterenler, diğer bir tâbirle, vazîfesini hüsnü ilâ etmeyenler ise sâde mütehâdim olmakla kalmazlar, vazîfe hâini olurlar.

Sofînin merkebi de nefsi temsil etmektedir. Hadîs-i Şerîf'te buyurulmuştur ki : **«Nefsin senin, merkebin, yânî, binek hayvanındır, ona rifk ile muâmele et».** Nefse, binek hayvanı ta'bir olunması rûhu taşıdığındandır. Nefse rifk ile muâmele ise onu cehenneme götürecek hareketlerine meydan vermemektir.

Sofî ile hâdim arasındaki muhâvereden şu anlaşılıyor ki bir ehl-i tarîk, bir tekyeye müsâfir olunca, yâhud herhangi bir kimse bir müessesesine gidince oradakileri göreceği işi bilir ve mükellef olduğu vazîfede mukîm bulursa, nefis merkebini onlara teslîm etmeli. Yapacakları işe karşı şunu şöyle yap, bunu böyle yap diye fodulluğa kalkışmamalı. Meselâ bir hastahâneye yatan bir hastanın orada mütahassıs bir hekime :

— Doktor Bey; şu ilâcı ver ve şu sûretle tedâvî et! diye ukalâlıkta bulunması ne kadar münâsebetsizlik olur.

İşte hâdim, sofînin tavsiyelerine karşı i'tirazlarıyle bunu anlatıyor. Aksi takdirde, yânî, tekyenin müdîri ve hâdimi, yâhud gittiği müessesedeki adamlar — çok yerde olduğu gibi — vazîfesinin ehli değilse, o vakit yapılacak işi hatırlatmalı, mümkinse o işleri bizzât görmeli. Sofînin hâdime olan tavsıyeleri gibi.

4193

گفت ترکن آن جوش را از نخست

کان خرك پیرست و دندانهاش سست

«Sofî dedi ki: Arpasını evvelâ ıslat. Çünki eşekceğiz yaşlıdır, dişleri kuvvetsizdir».

4194

گفت لاحول این چه میگوئی مها
از من آموزند این ترتیبها

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Azîzim; ne söylüyorsun. Herkes bu tertibleri benden öğrenir».

4195

گفت پالانش فرونه پیش پیش
داروی منبل بنه بر پشت ریش

«Sofî dedi ki: İlk önce sırtından palanını al. Yaralı olan arkasına acı teskîn edecek ilâc sür».

Menbel: Tenbel veznindedir, hemen de o ma'nâyadır. Burada teskîn edici, uyuşturucu meâlinde kullanılmıştır.

4196

گفت لاحول اخر این حکمت گذار
جنس تو مهمانم آمد صد هزار

«Hâdim dedi ki: Lâ havle... Bu hikmetleri bırak. Bana senin gibi yüz binlerce müsâfir gelmiş gitmiştir».

4197

جمله راضی رفته اند از پیش ما
هست مهمان‌جان ما و خویش ما

«O müsâfirlerin hepsi de bizden râzı olarak gitmişlerdir. Müsâfir; bizim canımız ve akribâmız mesâbesindedir».

4198

گفت آبش ده و لیکن سیر گرم
گفت لاحول از تو ام بگرفت شرم

«Sofî : Merkebe su ver, lâkin sıcakca olsun, dedi. Hadîm de : Lâ havle... Artık senden utanıyorum, dedi».

4199

گفت اندر جو تو کمتر کاه کن
گفت لا حول این سخن کوتاه کن

«Sofî : Merkebin arpasına azıcık saman karıştır, dedi. Hâdim de : Lâ havle... Efendi; sözü kısa kes, dedi».

4200

گفت جایش را بروب از سنگ وپشك
ور بود تر ریز بروی خاك خشك

«Sofî dedi ki : Merkebin yerini süpür. Taş ve yaş gübre bulunmasın. Orası ıslaksa üstüne biraz kuru toprak dök».

4201

گفت لاحول ای پدر لاحول کن
با رسول اهل کمتر کن سخن

«Hâdim dedi ki : Lâ havle... Baba Efendi; sen de lâhavle oku. Ehil ve erbâb olan elçiye tavsiyede bulunma».

İkinci mısra : «İş bilen ve aklı eren kimseyi gönder de tavsiyede bulunma. O yapacağı işi ve söyleyeceği sözü bilir» demektir.

4202

گفت بستان شانه پشت خر نجار
گفت لاحول ای پدر شرمی بدار

«Sofî dedi ki : Kaşağıyı al da merkebin sırtını tımar et. Hâdim de dedi ki : Baba artık utan!»

4203

خادم این گفت میارا بست چست
گفت رفتم کاه و جو آرم نخست

«Hâdim, bunu söyledikten sonra davrandı ve eteklerini beline soktu. Gideyim evvelâ arpa, saman getireyim, dedi».

Miyân besten : Bir işe hazırlanmak demektir. Eskiden uzun etekli elbise giyerler, iş görecekleri sırada eteklerinin uclarını bellerindeki kemer yâhud kuşağa sıkıştırırlardı. İşte bu harekete (miyân besten) derler.

4204

رفت وز آخر نکرد او هیچ یاد
خواب خر گوشی بدان صوفی بداد

«Hâdim gitti, fakat ahırı ve oradaki merkebi hâtırına getirmedi. Gideyim, arpa, saman getireyim demekle sofiye tavşan uykusu göstermiş, yânî, onu aldatmıştı».

Tavşanlar gözü açık uyudukları ve görenler onları uyanık zannederek aldandıkları için birini aldatmaya (hâb-ı hargûş dâden) derler.

4205

رفت خادم جانب اوباش چند
کرد براندرز صوفی ریشخند

«Hâdim, birkaç külhanbeyi herifin yanına gitti. Sofînin tenbih ve tavsıyeleriyle eylendi».

(Riş handîden) birinin sakalına gülmek demektir ki eylenmekten kinâyedir.

4206

صوفی ازره مانده بود وشد دراز
خوابها می دید با چشم فراز

«Sofî, yol yorgunu idi. Uzandı, âdetâ gözü açık rü'yâlar görmeye başladı».

4207

کان خرك درچنگ گرگی مانده بود
پارهها از پشت ورانش می ربود

«O merkebceğizin bir kurd pençesine düştüğünü, sırtından ve budundan kurdun et parçaları kopardığını görüyordu».

4208

گفت لاحول این چه مالخولیاست
ای عجب آن خادم مشفق کجاست

«Uyanan sofî: Lâ havle... Bu rü'yâ, nasıl bir hülyâdır, acabâ o şefkatli hâdim neredеdir? dedi».

4209

باز می دید آن خرش راراهرو
گه بچاهی می فتادو گه بگو

«Tekrar merkebin yola gittiğini, lâkin kâh kuyuya, kâh çukura düştüğünü görüyordu».

4210

گونه گون میدیدناخوش واقعه
فاتحه میخواند و القارعه

«Türlü türlü nâhoş rü'yâlar görüyor ve Fâtiha ile (Elkâria) Sûresini okuyordu».

(Kâria) kapı çalmak demek olan (kar') maddesindendir ve gelip kapı çalan ma'nâsınadır. Bu münâsebetle kıyâmet gününe de (kâria) denilmişti. Cenâb-ı Hak Kur'ân'da buyuruyor ki:

«Kıyâmet günü, amma o kıyâmet günü nedir? O kıyâmet gününün şiddet ve dehşetini sana ne bildirdi? O gün insanlar, dağılmış pervâneler

gibi olacaktır. Dağlar da rengli ve atılmış yün gibi darmadağın hâle gelecektir. O gün her kimin hasenâtı mîzân-ı a'mâlde ağır basarsa o kimse, râzı olacağı bir maîşette bulunacaktır. Yine o gün her kimin hasenâtı hafif ve seyyiâtı ağır gelirse onun makanı, Cehennemin en derin tabakasıdır. Hâviyenin ne olduğunu sana ne bildirdi? (Yânî, onun nasıl bir yer olduğunu biliyor musun?) **Ateşi son derecede kızgın bir yerdir».**

(Kâria) Sûresi'nin havassı cümlesinden olmak üzere şöyle bir Hadîs-i Şerif vardır: **«Kâria Sûresi'ni kim okursa Deccal fitnesinden ve kıyâmet gününün şiddetlerinden emin olur».**

Buna binâen sofî de gördüğü karışık rü'yâlar dolayısıyle Fâtiha ve Kâria Sûrelerini okuyordu.

4211

گفت چاره چیست یاران جسته‌اند

رفته‌اند و جمله درها بسته‌اند

«Diyordu ki: Çâre ne? İhvan kalkıp gittiler ve bütün kapıları kapadılar».

4212

باز میگفت ای عجب آن خادمك

نه که باما گشت همنان و نمك

«Sonra da diyordu ki: Acabâ o hâdimceğiz; bizimle berâber tuz, ekmek yemedi mi idi?

Bir sofrada yemiş olanların, insanlık ve dervişlik icâbı birbirini aldatmaması lâzım gelir.

4213

من نکردم با وی الا لطف و لین

او چرا با من کند بر عکس کین

«Ben ona lûtf ve mülâyemetten başka bir şey yapmadım. O bana her aks niçin kindarlık etsin?»

4214

باز می گفت آدمی با لطف و جود

کی بر آن ابلیس جوری کرده بود

«Sonra da diyordu ki: Lûtf u sehâ sâhibi olan Âdem Aleyhisselâm, ne vakit şeytana karşı cevretmişti ki İblîs ona karşı mekirde bulundu?»

Sûfi burada, kendisini Hazret-i Âdem'e, tekye hizmetçisini şeytana benzetiyor. Ebülbeşer şeytana bir fenâlık etmediği gibi, ben de o hâdime bir kötülük etmemiştim, diyor.

Kötü mahlûkların kötülüğü bir garaz mukabilinde değil, tabîatleri icâbıdır. Şeyh Sa'dî der ki:

«Akrebin sokması kin dolayısıyle değildir, onun tabîati iktizâsıdır».

Mevlânâ buyuruyor ki:

4215

آدمی مر مار و کژدم را چه کرد

او همی خواهد مر اورا مرگ و درد

«İnsan, yılana ve akrebe ne yaptı ki onun ölmesini ve derdli olmasını isterler de zehirlerler».

4216

گرگ را خود طبع و خو بدریدنست

این حسد در خلق آخر روشنست

«Kurd'un tabîati ve huyu yırtıcılıktır. Bu hased mahlûkatta pek âşikârdır».

4217

باز میگفت این گمان بدخطاست

بر برادر اینچنین ظنم چراست

«Sonra da diyordu ki: Bu sû-i zan, yâni, kötü düşünce hatâdır. Tarîkat kardeşim olan bir adama karşı niçin böyle düşünüyorum?»

4218

باز گفتی حزم سوء الظن تست
هر که بدظن نیست کی ماند درست

«Sonra da diyordu ki: Hazm, yânî, ihtiyatkârlık, senin sû-i zannından ibârettir. Bilmediklerine karşı sû-i zanetmeyen kimse nasıl emin kalabilir?»

Evet, sû-i zanda bir hazm, yânî, ihtiyat vardır. İnsanın tanımadığı bir kimseyi iyi adam farzederek ona kapılması tehlikelidir. Çünki onun kötü olmak ve kendisini sâdık zanneden kimseye kötülük etmek ihtimâli vardır. Onun için insan, tanımadığı ,yâhud selâmlaşmak kabîlinden bildiği kimseler hakkında birdenbire hüsnü zanda bulunmamalı, her ihtimâle karşı ihtiyatlı davranmalıdır ki o harakete (hazm = حزم) ta'bir olunur.

Eğer resmî dâirelerdeki müfettişler de böyle hâzimâne hareket ve muâmelâtı sık sık teftiş etmiş olsalar, gazetelerde sık sık görülmeye başlayan ihtilâslara meydan verilmemiş olur.

4219

صوفی اندر وسوسه وان خرچنان
که چنان باد اجزای شمنان

«Sofî bu vesvese içinde iken merkebi öyle bir halde bulunuyordu ki, düşmanların cezası öyle olsun».

4220

آن خرمسکین میان خاك و سنگ
کژ شده پالان دریده پالهنگ

«O zavallı merkeb, toprak ve taş üstünde palanı eğrilmiş, koskunu kopmuş bir hâlde».

4221

گشته از ره جمله شب بی علف

گاه در جان کندن و گه در تلف

«Yol yorgunluğuyle berâber bütün gece otsuz kalmıştı. Kâh can çekişiyor, kâh telef olmak derecesine geliyordu».

4222

خر همه شب ذکر میکرد ای اله

جو رها کردم کم از یك مشت کاه

«Merkeb bütün gece: Yâ Rabbî; arpadan vazgeçtim, bir avuç kadar samanı ihsân eyle diye duâ ediyordu».

1223

با زبان حال میگفت ای شیوخ

رحمتی که سوختم زین خام شوخ

«Yine hâl diliyle: Ey şeyhler; hâlime acıyın ki bu ham ve terbiyesiz hizmetçinin elinden yandım, diyordu».

4224

آنچه آن خر دید از رنج و عذاب

مرغ خاکی بیند اندر سیل آب

«O merkebin o gece çektiği azâb ve ıztırâbı, karada yaşayan bir kuş, sel suyuna düşerse çekebilirdi».

4225

پس به پهلو گشت آن شب تاسحر

آن خر بیچاره از جوع البقر

«O zavallı merkeb, sığır açlığından sabahın kadar bir yandan öbür yana döndü durdu».

Cûülbakar: Sığır açlığı demektir. Sığırlar boyuna yedikleri ve doymak bilmedikleri için yiyip yiyip de doymamağa (cûülbakar) derler.

4226

روز شد خادم بیامد با مداد
زود پالان جست بر پشتش نهاد

«Gündüz oldu. Hizmetçi sabahlayın ahıra geldi. Palanı merkebin sırtına koydu».

4227

خر فروشانه دو سه زخمش بزد
کرد با خر آنچه زان سگ می سزد

«Merkeb satanların yaptıkları gibi, onu ucu sivri ağaçla iki üç def'a dürttü. Hülâsa o köpek herif, tabîatinin îcâb ettiği her eziyyeti zavallı merkebe yaptı».

4228

خر جهانده گشت از تیزی نیش
کو زبان تا خر بگوید حال خویش

«Merkeb o dürtme acısından sıçradı. Bîçârenin dili yoktu ki hâlini ve duyduğu acıyı anlatabilsin».

«SOFÎNİN MERKEBİNİ KÂRVAN HALKININ HASTA SANMALARI»

4229

چونکه صوفی بر نشست و شد روان
رو در افتادن گرفت او هر زمان

«Sofî, merkebe binip de yola çıkınca, hayvan adım başında kapanmaya başladı».

هرزمانش خلق برمیداشتند
جمله رنجورش همی پنداشتند

«Kervan halkı merkebi her zaman kaldırıyor ve hepsi onu hastalanmış sanıyordu».

4231

آن یکی گوشش همی پیچید سخت
وان دگر در زیر کامش جست لخت

«Yolculardan biri, merkebin kulağını şiddetle çekiyor ve burayordu, öbürü damağında yara var mı? diye arıyordu».

4232

وان دگر درنعل او میجست سنگ
وان دیگر در چشم او می دید رنگ

«Bir başkası nalında taş var mı? diye yokluyor, yine bir başkası gözünde leke olup olmadığını araştırıyordu».

4233

باز می گفتند که ای شیخ این ز چیست
دی نمی گفتی که شکر این خر قویست

«Sonra dediler ki: Şeyh Efendi; bu nedendir? Dün: Çok şükür bu merkeb sağlamdır, demiyor mu idin?»

4234

گفت آن خر کو بشب لاحول خورد
جز بدین شیوه نداند راه کرد

«Sofi dedi ki: Bu merkeb, gece «lâhavle» yedi. Binâenaleyh bundan başka türlü yürüyemez».

4235

چونکه قوت خرشب لا حول بود
شب مسبح بود وروز اندر سجود

«Merkebin geceleyin ye mi«Lâ havle» olduğu için tesbih eylemişti, gündüzün de secde ediyor».

Meşhur bir fıkra vardır. Vaktiyle ma'zullerden biri parasızlıktan hayvanına arpa, saman alamazmış. Seyis gelip de : Efendi; hayvanın yemi yok. Dedikçe lâ havle... diye hiddet gösterir ve seyisi savarmış. Bir gün bir yere gitmek için atı hazırlatmış, fekat üstüne binince hayvan çökmüş. Efendi : Buna ne oldu? diye hayvanın çökmesi sebebini sorunca seyis : (lâhavle) yediği için (ve lâkuvvete) oldu! cevâbını vermiş.

Kıssada merkebin nefsi temsîl etmekte olduğu söylenilmişti. Nefs, hânikahtaki hizmetçi gibi vazîfesinin ehli olmayan bir mürebbîye teslim edilirse o bîçâre merkeb gibi, hem feyz-i İlâhîden aç kalır, hem de gideceği yolda ilerlemek şöyle dursun, her adımda bir yerlere kapanır. Cenâb-ı Pîr, bu kıssa münâsebetiyle vazîfesinin ehli olmadığı hâlde hizmetçinin sofiye yaptığı gibi münâfıkane ve mürâiyâne halkı aldatmaya çalışanları anlatıyor ve onlardan çekinilmesi lâzım geldiğini şöylece beyân ediyor :

4236

آدمی خوارند اکثر مردمان
از سلام علیك شان کم جو امان

İnsanların çoğu, insan yiyen canavar gibidir. Onların selâm vermesinden ve sana selâmet te'mîn etmesinden emniyyet arama».

İslâmın tahiyyesi, yânî, âşinâlığı (Selâmün aleyküm) karşılığı da (Ve aleykümüsselâm)dır. Bir müslüman, diğer bir müslümanla karşılaşınca (Selâmün Aleyküm) diyerek onun selâmetine duâ etmekle berâber kendisinden ona bir zarar gelmeyeceğini de anlatmış olur. Muhâtabı (Ve Aleykümüsselâm) demekle, o da hem duâ eder, hem de karşısındakine benden de sana bir zarar gelmez temîninde bulunur. İnsan şeklinde ba'zı canavarlar, yânî, hunhar ve gaddar mahlûklar vardır ki selâm verdikleri ve selâmet temennî ettiklerinin zararlarından emîn olmak ihtimâli yoktur. Hazret-i Mevlânâ işte o gibi heriflere sakın emniyyet etme tavsiyesinde bulunuyor. Çünki :

4237

خانهٔ دیوست دلهای همه

کم پذیر از دیو مردم دمدمه

«Onların kalbi şeytan yatağıdır, kendileri de insan şeytanıdır. O gibi insan şeytanlarının vereceği te'mînâta inanma».

4238

از دم دیو آنکه او لا حول خورد

همچو آن خر در سرآید در نبرد

«Şeytanın nefesinden lâhavle yiyen, yânî, onun va'dlerine aldanan ve i'timâd edene, o merkebin başına gelenler gelir».

Ve onun gibi yolda tepetaklak olur.

Tekyedeki hâdim, sofinin şöyle yap, böyle yap diye tavsiyelerde bulunması üzerine lâhavle diye mukabelede bulunmuştu. Ba'zı münâfık ve mürâiler de vardır ki dillerinden Âyet, Hadîs, tesbih ve tehlil düşmediği hâlde türlü habâset ve hıyânette bulunurlar. İşte o gibilerin sözlerine bakıp da kendilerini mü'min-i müttekî vehm ile aldananlar, dâimâ ve yüzükoyu yere kapanırlar.

4239

هرکه در دنیا خورد تلبیس دیو

وز عدو دوست رو تعظیم وریو

«Her kim Dünyâda şeytanın iğfâline ve dost yüzlü düşmanın ta'zîm ve mekrine aldanırsa».

4240

در ره اسلام بر پول صراط

درسرآید همچو ان خر از خباط

«İslâm yolunda ve sırat köprüsü üstünde o merkeb gibi sersemliğinin cezâsı olarak tepetaklak yuvarlanır».

4241

صد هزار ابلیس لاحول آربین

آدما ابلیس را درمار بین

«Ey Âdem, yânî, Âdem oğlu; lâhavle okuyan yüz binlerce şeytanı gör. Yılanın içindeki iblîsi müşâhede et».

İkinci mısra', şeytanın yılan vâsıtasıyle cennete girip, Âdem Aleyhisselâmı şecere-i memnûânın meyvesini yemeye teşvik ettiğine telmihtir.

Meşhurdur ki : Yılan evvelce güzel bir şekilde olup, cennetin kapıcısı idi. Şeytan, Allah'ın rahmetinden ve cennetten kovulunca Âdem'e kin bağladı. Onu da kendi gibi cezâya uğratmak için ibtidâ kapıcı başıyı iğfâl etti ve onun içine girip, onunla birlikte cennete dâhil oldu ve Hazret-i Âdem'e o memnu' meyveyi yedirdi.

Cenâb-ı Pîr'in : Ey Âdem oğlu; yılanın içinde şeytan gör buyurması bu vak'aya işâret olduğu gibi yılanın bildiğimiz şekle mensûh olmadan evvelki sûreti misilli takvâ libâsı içinde gördüklerinden çoğunun içinde şeytan vardır, onlardan sakın, demektir.

4242

دم دهد گوید ترا ای جان دوست

تا چو قصابی کند ازدوست پوست

«Öyle gaddâr ve mürâî herifler, kasab gibi, dostunun postunu yüzmek için sana canım, dostum diye hitâb ederler».

4243

دم دهد تا پوستت بیرون کشد

وای او کز دشمنان افیون چشد

«Evet, senin derini yüzüp çıkarmak için sana dostum der. Düşmanların afyonunu tadan kimsenin vay hâline!»

4244

سر نهد بر پای تو قصاب وار

دم دهد تا خونت ریزد زار زار

«Bağırta bağırta senin kanını dökmek için ayağına kasab gibi başını koyar».

Ma'lûm ya kasablar, koyunu kestikten sonra bir ayağının derisini çizerler. Oradan üfleyip hayvanı şişirirler. Maksadları derinin etten ayrılması ve kolayca yüzülmesidir. Fekat şu hareketleri sûret-i zâhirede koyunun ayağını öpüyormuş gibi görünür. İnsanlık kasabı olan o münâfıklar da böyle yaparlar.

4245

همچو شیری صید خودرا خویش کن

ترک عشوهٔ اجنبی و خویش کن

«Ey sâlik; arslan gibi ol da, avını kendin tut. Yabancı ve akribâ işvesini terket».

Dervişlikte, hattâ her işte insan için üstad bir mürebbî lâzımdır. Kılavuzsuz yola gidilmediği gibi, üstadsız san'at de elde edilemez. Lâkin o san'atın inceliklerini öğretecek üstad bulamayınca, bir takım üstad görünen câhil ve riyâkârları mürebbî ve muallim ittihâz etmektense, kendi kendine ve bildiği kadar çalışmak evlâdır. Eğer o çalışmak candan ve yürekten, yânî, hâlisâne ve muhlisâne olursa, onun bereketiyle Allah, o muhlis kimseyi hakîkî bir mürşide ulaştırır.

4246

در زمین مردمان خانه مکن

کار خود کن کار بیگانه مکن

«Başka kimselerin arsasına ev yapmaya kalkışma. Kendi işini kendin gör. Yabancı işi görme».

Ehil olmadıkları hâlde kendilerini mürşid ve üstad gösteren mürâîlerin ta'limi ve tavsiyesiyle hareket etmek, başkasının arsasına gece-

kondu evi yapmak gibidir. Arsa sâhibi ne vakit istese o gecekonduyu yıktırabilir. Evi yaptırmış olana masraf ve yorgunluktan başka bir şey kalmaz. Onun için hakîkî mürşid ve mürebbî bulamayan kimse, câhil ve münâfıkların sözüyle değil, kendi bildiği kadar ilerlemeye çabalamalıdır.

Hazret-i Mevlânâ şu beyânâtından sonra bir sâlik için mümkin olduğu kadar mücâhede lâzım olduğunu anlatmak maksadıyle buyuruyor ki:

4247

تا تو تن را چرب وشیرین می دهی

جوهر خود رانه بینی فربهی

«Sen cismini yağlı ve tatlı yemeklerle besledikçe cevherin yânî, aslın bulunan rûhunda temizlik ve kuvvet bulamazsın».

Yânî, kalıb semirdikçe rûh zayıflar. Lüzûmundan fazla yemek, şer'an haram, tıbben muzırdır. Mi'deyi tahammülünden fazla ve ot minder doldurur gibi, tıka basa doldurmak, insanı insanlıktan çıkarır, sığır gibi hayvanlık derekesine düşürür. Yemekten biraz sonra ekşimek, geyirmek, nefesi daralmak; hattâ sancımak gibi rahatsızlıklar başlar, gözler kapanır, kımıldanacak hâl kalmaz. Böyle bir kimse nihâyet ya olduğu yerde sızar, yâhud minder üstüne uzanır, leş gibi yatar. Ne namaz kılabilir, ne niyâz edebilir. Bunun netîcesinde rûh zayıflar, ma'nevî bir neş'e duyamaz olur.

4248

گر میان مسك تن را جا شود

روز مردن گند او پیدا شود

«Bir cisim, misk içinde bulunsa bile, öldüğü gün onun teaffünü pedyâ olur».

Onun için:

4249

مسك را بر تن مزن بر دل بمال

مسك چه بود نام پاك ذوالجلال

«Miski vücûduna değil, kalbine sür. Kalbe sürülecek misk nedir? Allah-ı Zülcelâlin ism-i şerîfidir».

Yâni, Allah'ın pâk ve mukaddes ismini sâde dilinle ve halka gösteriş olmak üzere — tekyedeki hizmetçinin her söze karşı lâhavle demesi gibi — söyleme. O mukaddes miski, yâni, İsmullahı kalbine sür. Kalbin onu zikretmekten hâlî kalmasın.

4250

آن منافق مسك بر تن مى نهد

روح را در قعر كلخن مى نهد

«Tekyedeki hizmetçi gibi münâfık ve mürâî olanlar, miski vücudlarına sürerler, yânî, Allah'ı ancak lisanlarıyle zikrederler. Fekat ruhlarını külhanın, yânî, cehennemin dibine atarlar».

Münâfıkların cehennemde en derin tabakada bulunacaklarını Kur'ân-ı Kerim:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

Nazm-ı Celili ile haber veriyor. Çünki gayr-ı müslim milletler tevhide mugayır bir i'tikadda bulunmakla berâber hiç olmazsa inandıkları şeylere hâlis ve muhlis olarak inanırlar. Münâfıklar ise inanmadıkları şeylere inanmış gibi görünürler ve halkı aldatmak için âdetâ yalancı şâhidlik ederler.

4251

بر زبان نام حق ودر جان او

گندها از فكر بى ايمان او

«O münâfıkın dilinde Allah'ın adı vardır. Fekat rûhunda îmansız i'tikadının teaffünleri mevcuddur».

4252

ذكر با او همچو سبزۀ گلخنست

بر سر مبرز گلست و سو سنست

«O münâfıkın ettiği zikir, külhan yanında bitmiş çayır; abdesthâne yanında yetişmiş gül ve susam çiçeği gibidir».

---

(19) Sûrei Nisâ : 145.

4253

آن نبات آنجا یقین عاریتیست
جای آن گل مجلسست و عشرتیست

«Külhan ve abdesthâne yakınında çıkmış olan nebât ve gül, şübhesiz ki orada iğreti bulunur. O gülün, o susam çiçeğinin yeri orası değil, işret ve sohbet meclisidir».

Meselâ abdesthâne civârında bir gül fidanı yetişebilir. O fidan oraya yakışmadığı için tabîat sâhibi biri gelir, onu oradan çıkarır, tenezzüh ve teferrüc mahalli olan bir bağçeye diker ki o bağçe de hâlis ve muhlis müslümanların kalbidir.

4254

طیبات آمد بسوی طیبین
للخبیثین الخبیثات است هین

«Haberin olsun ki iyilikler, iyiler tarafına gelir. Kötülükler de, kötüler içindir».

4255

کین مدار آنها که از کین گمرهند
گورشان پهلوی کیندار آن نهند

«Kin ve intikam hırsıyle yolunu kaybetmiş olanlara, sen kin tutma ki onların kabirlerini kindâr olanların yanına korlar».

Kin nedir Ya gördüğü bir kötülük, yâhud mahzâ hased sevkıyle bir kimseye fenâlık etmek ârzusudur ki ilk def'a şeytanda zuhûr etmiş, Âdem'in ma'nevî mevkiine hased ederek ondan ve evlâd ü ahfâdından intikam almak ârzusuna kapılmıştır.

Kini olanın dini olmaz diye bir eser vardır. Binâenaleyh haklı, haksız bir kimseye kin tutmak, peygambere muhâlif ve şeytana tâbi' olmak demektir.

Hazret-i Hamza'yı Uhud muhârebesinde bir taş arkasında gizlenmek sûretiyle ve kahbece bir hareketle şehid etmiş olan Vahşî, Mekke fethin-

de müslüman olmuş, eski cinâyetine karşı Resûlullah tarafından intikam arzûsu gösterilmeyerek islâma kabûl ve kendisi afvedilmiş, yalnız «Seni gördükçe amcamı hatırlıyor ve müteessir oluyorum, bana gözükme.» demekle iktifâ buyurulmuştu. Ey müslüman, sen de Peygamber-i Ekberinin hüsnü ahlâkına uy. Bir kimsenin sana etmiş olduğu fenâlık dolayısıyle ona kin tutma, afvet. Zîrâ :

4256

اصل کینه دوزخست و کین تو
جزء آن کلست و خصم دین تو

«Kînin aslı cehennemdir, yânî, kin tutmak cehennemî bir tabiattir. Senin kînin ise, o tabiatin bir cüz'ü ve dîninin düşmanıdır».

Binâenaleyh, «Kînim, dînimdir» gibi sözler ma'nâsızdır. Kin, din değil, dinin düşmanıdır.

4257

چون تو جزء دوزخی پس هوش دار
جزء سوی کل خود گیرد قرار

«Cehennemî bir tâbiat olan kin, kalbinde bulunursa, sen de o cehennemin bir cüz'ü olursun, aklını başına al. Cüz'ler, kendi küllünün yanında karâr eder».

4258

ورتو جزء جنتی ای نامدار
عیش تو باشد زجنت پایدار

«Ey nam ve şöhret sahibi kimse, eğer sen cennet'in cüz'i isen; senin yaşayışın cennet'ten payidar olur».

4259

تلخ با تلخان یقین ملحق شود
کی دل باطل قرین حق شود

«Acı, acı ile, yânî, kötü, kötü ile birleşir. Lâkin bâtıl bir gönül Hakka nasıl yaklaşır?»

Şeyh Sa'dî kuddise sirruhû :

«Kuşlar, kendi cinsleriyle birlikte, güvercin güvercinle, toğan toğanla berâber uçar» der. Bunun gibi, iyiler, iyi insanlarla, kötüler de, kötü şahıslarla ihtilât eder. Hak ile bâtıl, yekdiğerine mükarin olamaz. Çünki biribirinin zıddıdır; gece ile gündüz birleşemediği gibi, Hak ile bâtıl, doğru ile yalan, iyilikle kötülük, din ile kin bir arada olamaz.

Cenâb-ı Pîr, bir iki beyt evvel «Sende cennet ve cehennemden hangisinin cüz'ü varsa, o cüz' seni küllün cânibine götürür» demişti. Burada da acabâ bende hangisi var? suâline cevab veriyor ve buyuruyor ki :

4260

ای برادر تو همان اندیشهٔ
مابقی تو استخوان و ریشهٔ

«Ey kardeş; sen fikirden ibâretsin. Ondan başka sende olan kemik ve sinirdir».

Onlar hayvanda da vardır. İnsanın hayvandan mümtâz olması ise fikir sâyesindedir.

4261

گر گلست اندیشهٔ تو گلشنی
ور بود خاری تو هیمهٔ گلخنی

«Eğer düşüncen gül ise, bir gül bahçesisin, diken düşünüyorsan, külhan odunusun».

Ma'lûmdur ki ameller niyyetle olur. Nitekim Aleyhissalât Efendimiz : **«Ameller, niyyetlere göredir, herkes ne niyyet etmişse, ameli de odur»** buyurmuştur. Şu Hadîs muktezâsınca ey insan; sen de gül gibi faydalı olmayı düşünüyorsan bilmiş ol ki gül bağçesi gibisin ve sende Cennet'in bir cüz'ü bulunmaktadır. Yok, diken gibi zararlı olmak fikrinde isen, hiç şübhe etme ki külhan odunu ve cehennem'in bir cüz'üsün. Bir misâl daha :

4262

گر گلابی بر سرو جیبت زنند
ور تو چون بولی برونت افکنند

«Eğer gülsuyu gibi lâtif isen, seni başlarına ve yanaklarına sürerler, öyle değil de, sidik gibi pis ve habîs isen, seni dışarıya atarlar».

(Tib) denilen güzel kokulu şeyler vardır ki câmi' gibi kalabalık yerlerde, ter ve çorap kokusuyle cemâati iz'âc etmemek için onlardan sürünmek sünnettir. Eski müslümanlarca tîb sürünmek âdetti. Hattâ ba'zıları yanlarında gül yağı taşırlar ,ba'zılarına da ondan ikrâm ederlerdi.

Adı müslüman olanlar, istibrâyı öğrenmemiş oldukları ve nasıl temizlenileceğini bilmedikleri için, seyyâr abdesthâne kokusu neşrediyorlar. İçlerinden tabiat sâhibi olanlar o kokuyu bastırmak, yâhud şık görünmek ve modaya uymak için lâvanta, kolonya sürünüyorlar ve pek iyi ediyorlar. İspirtolu kokuların sürünülmesi helâl mı, haram mı hâlâ şübheli olmakla berâber, kötü koku neşredenlerin sürünmesinde be'is olmasa gerektir. Necâsetten tahâret, namaz kılmanın şartlarındandır. Târik-i salât olanların kolonya ve lâvanta sürünmesinde ne mahzûr olabilir?

Fukahâdan meşhur (A'meş)e :

— Abdesti sıkıştığı için namazda iki tarafına sallananın imâmeti câiz midir? diye sormuşlar.

— Cemâatın abdesti olmazsa, beis yoktur! cevâbını vermiş.

4263

طبله‌ها در پیش عطاران ببین
جنس را با جنس خود کرده قرین

«Attarların, yânî, misk yağı gibi güzel kokulu madde satanların tablalarını ve camekânlarını gör ki o attar, her cins kokuyu kendi cinsinin yanına koymuştur».

4264

جنسها با جنسها آمیخته
زین تجانس زینتی انگیخته

«Attar; her cins kokuyu kendi cinsiyle karıştırmış, yânî, yan yana getirmiş, cinslerin böyle bir araya getirilmesinden hoşa gidecek bir zinet hâsıl olmuştur».

گر درآمیزد عدس با شکرش
برگزیند یك یك از یکد یکرش

«Eğer attarın tablasında, misk yağcının camekânında, meselâ; şeker bulunur da, ona mercimek karışırsa attar; mercimekleri birer birer ayıklar ve şekerden ayırır».

Hazret-i Mevlânâ buradaki attar tablasıyla âlem-i ervâhı, üstündeki muhtelif maddeler ile de ruhları temsil ederek diyor ki :

4266

طبله ها بشکست و جانها ریختند
نیك و بد در همد گر آمیختند

«Tablalar kırıldı ve üstündeki ruhlar döküldü de iyiler ve kötüler biribirine karıştı».

Canların dökülmesi, ruhların bu zuhûr âlemine gelmesidir. Karışmaları da mü'min, münâfık, sâlih insanların bu âlemde birlikte yaşamasıdır. Meselâ (Hâbil) ile (Kabil) iki kardeşti, ikisi de Âdem Aleyhisselâmın oğulları idi. Fekat Hâbil şehid olacak bir mazlum, Kabil ise kardeşini öldürecek ve Dünyâda ilk cinâyeti işleyecek bir zâlimdi. Yânî, biri iyi, öbürü kötü idi. Öyle iken ikisi de Hazret-i Âdem'in meskeninde bulunuyordu. Bu gibi karışmalar üzerine :

4267

حق فرستاد انبیارا با ورق
تا گزید این دانه هارا بر طبق

«O karışık dânelerin seçilip, tabağa konulması için Cenâb-ı Hak; verak, yânî, kitab ile peygamberleri gönderdi».

Onlar da mü'min ile kâfiri seçtiler ve iyi ile kötüyü ayırdılar.

4268

پیش ازین ما امت واحد بدیم
کس ندانستی که ما نیك وبدیم

«Bundan evvel biz tek bir ümmet idik. Bizim iyi, yâhud kötü olduğumuzu kimse bilmezdi».

4269

قلب و نیکو درجهان بودی روان
چون همه شب بودوما چون شبروان

«Hâlis nakid de, kalp para da cihanda geçiyordu. Âlem, gece misâli idi, biz de gece yolcuları gibi gaflet zulmeti içinde bulunuyorduk».

Peygamberlerin bi'setinden evvelki dünyânın hâlini Hazret-i Mevlânâ, karanlık bir geceye, o sırada cehl ve gaflet içinde yuvarlanan insanları da etrâfını lâyıkıyle göremeyen gece yolcularına benzetiyor. İyileri nakid paraya, kötüleri kalp akçeye teşbih ediyor. Bu karanlıkta gidiş o vakte kadar sürdü ki :

4270

تا بر آمد افتاب انبیا
گفت ای غش دورشو صافی بیا

«Peygamberler güneşi doğdu ve her biri: Ey gış; sen uzaklaş, ey sâfî; sen de yaklaş, dedi».

Gış : Hıyânet, gaş : Harîs ve tama'kâr, guş ise mekâr ve hîylekâr ma'nâsınadır. Tağşiş ise : İyi bir şey'e kötü bir şey'i karıştırmak meâlinde kullanılır. Bunu yapanlar hakkında şerîatin büyük bir tehdîdi vardır. Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir gün Medîne çarşısına çıkmış ve birinin hurma sattığını görünce, mubârek elini hurma zenbiline sokup muâyene etmiş. Meğer hurmanın üstü kuru, altı yaş imiş. Bunun üzerine Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri : **«Hiyle yapıp, bizi aldatmaya kalkışan, bizden değildir»** buyurmuş.

Kese kâğıdının dibine üzümün çürüklerini doldurup, üstüne güzel bir salkım koymakla dalgın bir müşteriyi aldatan, yahûd tartarken par-

mak hüneri gösterip eksik veren hiylekâr esnaf için ne büyük bir tehdid. «Bizden değildir» ne demektir? Dikkat edildi mi? Müslümanlık câmiasına dâhil değildir, İslâm ile alâkası kalmamıştır, demektir. Diğer bir Hadîs'te de: «Müslim o kimsedir ki müslümanlar, onun elinden ve dilinden selâmette kalırlar» buyurulmuştur. Bunun mefhûm-ı muhâlifi, yânî, aksine ma'nâsı «Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kalmadığı kimse müslüman değildir» olur. Neûzü billâh min zâlik.

İşte Peygamberler, güneş gibi Dünyâyı tenvîr ettiler ve müsteid olanlara hakîkati gösterdiler. İyileri kendilerine yaklaştırdılar.

4271

چشم داند فرق کردن رنگ را
چشم داند لعل را و سنك را

«Rengleri farketmesini ve lâ'l ile taşı ayırdetmesini göz bilir».

Peygamberler ve onların vârisleri bulunan velîler, kâinâtın görür gözü makamındadır. Onlar bir kerre bakınca karşısındakinin münevver mi, muzlim mi, lâ'l mi, yoksa âdî taş mı olduğunu, dahâ açığı iyi mi, kötü mü olduğunu derhâl görür.

4272

چشم داند گوهر و خاشاك را
چشمرا زان می خلد خاشا کها

«İnci'yi de, süprüntü ve çörçöp makulesi şeyleri de göz bilir. Bundan dolayı o çörçöp göze batar».

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtı, mâhiyyâtı ve ma'neviyyâtı gören göz oldukları için çörçöp ve diken kabilinden olan kâfirler, onlara batarlar ve incitirler».

4273

دشمن روزند این قلا بكان
عاشق روزندان زر های کان

«O alçak kalpazanlar, yânî, mürâîler, münâfıklar ve kâfirler; gündüzün, yânî, kalbi münevver zevâtın düşmanıdırlar. Altın gibi olan hâlis

ve muhlis mü'minler ise, gündüz gibi nurlu olan o zevât-i kirâmın âşıkıdırlar».

4274

زانكه روزست آينهٔ تعريف او

تا ببيند اشرف تشريف او

«Çünki gündüz, o münevver zevâtin ta'rîfi aynasıdır. Böyle olması da şerefli bir kimsenin onlardaki şeref ve kemâli görmesi ve şereflerine göre ta'zîm ve tekrîm etmesi içindir».

4275

حق قيامت را لقب زان روز كرد

روز بنمايد جمال سرخ و زرد

«Gündüz; kırmızı ve sarının cemâlini, yânî, rengini gösterdiği için Cenab-ı Hak, kıyâmete gündüz lâkabını vermiş ve (yevm-i kıyâmet) buyurmuştur».

Ma'lûmdur ki eşyânın rengi ve mâhiyyeti gündüzün zıyasıyle görünür. Ne kadar aydınlık olursa olsun, rengler gece lâyıkıyle tefrik edilemez. Bundan dolayı ressamlar gece resim yapmazlar.

Kıyâmet de (يوم تبلى السرائر) dir. Yânî, öyle bir gündür ki, o gün herkesin sırrı ve hakîkati ayan beyan meydana çıkacak, kendisinin muhlis mi, münâfık mı olduğu herkes tarafından görülüp anlaşılacaktır. İşte bundan dolayı Cenab-ı Hak kıyâmete gündüz lâkabını vermiştir: Fekat:

4276

پس حقيقت روز سر اولياست

روز پيش ماهشان چون سايه هاست

«Gündüz hakîkatte evliyâullahın sırrıdır. Bildiğimiz gündüz, onların ay gibi olan kalblerinin derununa nisbetle gölge gibi kalır».

زان سبب فرمود یزدان والضحی
والضحی نور ضمیر مصطفی

«Duhâ vakti, yânî, güneşin doğup yükselmesiyle etrâfı tenvir etmesi zamânı, Hazret-i Muhammed Mustafâ Aleyhi ve âlihî Ekmelüttehâyâ'nın kalbi nûrunu temsil eylediği için Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de (ved-duhâ)' buyurmuştur».

وَالضُّحٰى ۝ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ۝

Yânî : **«Güneşin yükselerek ortalığı iyice aydınlattığı zaman hakkı için, zulmeti her yeri kaplayan gece hakkı için, Habîbim; Rabbin seni terk ve sana buğzetmedi[20]».**

Demişlerdir ki : Sabâhın en parlak zamânına ve gecenin karanlık sükûnuna kasem, zâhirî bir tefsirdir. Sabah ve gece hâdis şeylerdir. Kadîmin hâdise yemin etmesi ise câiz değildir. O hâlde Nazm-ı Kerîm'in manası, bir muzâf takdîriyle : **«Sabahın en parlak zamânı olan duhâ vaktinin Rabbi hakkı için»** demek olur.

Hazret-i Mevlânâ bir na't-i şerifinde buyurmuştur ki : «Yâ Resûlallah, Velleyl sûresini, saçlarınızın vasfı gördüm. Vedduhâ sûresini okudum, mubârek yüzünüzün bir nushası olduğunu anladım. Âyet, âyet kırâate devâm ederek (فكان قاب قوسين او ادنى) Nazm-ı Celîline geldim, dikkat ve basîretle bakınca o (قاب قوسين) i kaşlarınızın kemerinden ibâret müşâhede ettim».

4278

قول دیگر کین ضحارا خواست دوست
هم برای آنکه این هم عکس اوست

«Diğer bir kavle göre ki ehl-i zâhirin tefsîridir. Evet dost, bu duhâ vaktine kasem etti. Çünki duhâ vaktinin parlaklığı da enver-i mevcûdât aleyhi ekmelüttehiyyât Efendimizin nûrâniyyeti aksinden ibârettir».

---

(20) Sûrei Zuha: 1, 2, 3.

ورنه بر فانی قسم کفتن خطاست
خود فنا چه لایق کفت خداست

«Yoksa fânî bir şey'e kasem etmek, yânî, şunun, bunun hakkı için demek şeriatte hatâdır. Hakîkatte fânî ve zâil olan şey, Allah kelâmına ve kasemine nasıl lâyık olur?»

4280

از خلیلی لا احب الآفلین
پس فنا چون خواست رب العالمین

«Halil İbrâhim Aleyhisselâm (Ben gurub eden yıldızları, ay ve güneşi, alel'umum fânî ve zâil olan şeyleri sevmem) derken Rabbülâlemîn olan Allah Teâlâ, fânî olan duhâ vaktine nasıl kasem etmek ister?»

4281

لا احب الآفلین کفت آن خلیل
کی فنا خواهد ازین رب جلیل

«Halilullah Hazretleri (lâ uhibbül'âfilîn) demişken Cenâb-ı Rabb-ı Celil, bu kasemi ile nasıl fânî bir şey'i murâd eder?»

O hâlde burada kaseme mevzu olan fânî duhâ değil, Hakta fânî ve hak ile bâkî bulunan Nûr-ı Hazret-i Mustafâdır.

4282

باز واللیل است ستاری او
وآن تن خاکی زنکاری او

«Yine Hakkın (واللیل اذا سجی) diye kasem ettiği gece, Peygamber Efendimizin settârlığıdır ve karanlık topraktan yaradılmış olan mubârek bedenidir».

Gece nasıl karanlığı örterse Cesed-i Mukaddes-i Nebevî de rûhunun nûrâniliğini setrettiği için o settâriyyete kasem buyurulmuştur.

4283

آفتابش چون برآمد از فلك
با شب تن گفت هين ما ودعك

«Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin rûhu güneşi, feleklerin fevkine yükselince o gece gibi olan cesed-i mukaddesine (ما ودعك) yânî, (Rabbin seni terketmedi) dedi».

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize birkaç gün vahy gelmemişti. Bu münâsebetle müşrikler: «Rabbi Muhammedi bıraktı ve ona darıldı» demek münâsebetsizliğinde bulunmuşlardı. Duhâ sûresi, o hezeyânı ibtâl için nâzil olmuş ve Kalb-i Enver-i Muhammedî tesliye buyurulmuştu.

4284

وصل پيدا گشت از عين بلا
زان حلاوت شد عبارت ما قلى

«Belânın ta kendisinden vuslat peydâ oldu ki (وما قلى) Nazm-ı Celîli, o vuslatın tatlılığından ibârettir».

4285

هر عبارت خود نشان حالتيست
حال چون دست وعبارت آلتيست

«Her ibâre, bir hâlin nişânıdır. Hâl; el gibidir, ibâre ise âlet mesâbesindedir».

Gelip geçici olan şey'e (hâl) denilir. İnsanlarda maddî, ma'nevî muhtelif hâller bulunur. Bunların başkalarına anlatılması ve başkalarının onları anlaması ancak ibâre, yânî, söz ile mümkindir. Hazret-i Mevlânâ, hâli ele, ibâreyi de âlete benzetiyor ve her hâle, her ma'nâya münâsib bir ibâre vardır, diyor.

Kur'ân'da (müteşâbih) denilen ba'zı Âyetler vardır ki te'vîl edilir.

Fakat o te'viller hâl ve hakikate uygun olmalıdır. Şeriate muvâfık bulunmalıdır. Meselâ derviş kıyâfetli ba'zı mülhidler: Salât lâfzı duâ demektir; duânın fârisîsi: Niyâzdır. Biz de niyâz etmekle namaz farzını edâ eylemiş oluruz, derler. Salât hiç de onların hezeyânı gibi değildir. Fiil-i ma'lûme ve erkân-ı mahsûsadan ibârettir ki, Allah rızâsı için ifâ edilir. O lâfz, o mülhidlerin düşüncesine âlet olamaz. Bu gibi küfrâmîz te'viller neye benzer bilir misiniz?

4286

آلت زرگر بدست کفشگر

همچو دانۀ کشت کرده ریکدر

«Kuyumcunun âleti, kunduracının elinde kuma atılmış dâne gibi olur».

Kunduracı, kuyumcu âletlerini kullanamaz; kunduracı âletleri de kuyumcunun işine yaramaz. Kuyumcu dükkânında kunduracı âlâtı, kunduracı dükkânında da kuyumcu âlâtı kuma ekilen buğday dânesi gibi kalır. Bir misâl daha:

4287

وآلت اسکاف پیش برزگر

پیش سگ که واستخوان درپیش خر

«Ayakkabı ta'mircisinin âletleri de çiftçinin elinde köpeğin önündeki samana, eşeğin yemliğindeki kemiğe benzer».

Hülâsa: İbâreler, hâllerin anlatma ve anlaşılmasına âlettir. Lâkin o ibârenin o hâli anlatabilmesi şartıyle; yoksa indî, uydurma, hattâ küfrâmîz te'vîlât hiç bir vakit ma'kul ve makbûl olamaz. Makbûl olsaydı, Dil Kurumunun türkce diye uydurduğu acâib kelimeler, Türk halkı tarafından kabûl edilir ve söylenirdi.

4288

بود اناالحق در لب منصور نور

بود انا الله در لب فرعون زور

«Enelhak sözü, Mansûr Hallâcın dudağında nûr idi. (انا ربکم الاعلی) ibâresi Fir'avnin dudağında yalan ve iftirâ idi».

Mansûrun evliyâullahtan olduğunda şübhe yoktur. İstiğrak hâlinde iken lisânından (enelhak) yânî, «Ben Hakkım» sözü sâdır olduğu için katline fetvâ verilmiş, yüzlerce deynek vurulduktan ve elleri, ayakları kesildikten sonra Bağdad'da asılmıştı. Hazret-i Mevlânâ diyor ki: «Kalem bir gaddârın elinde bulunursa şüphesiz Mansûr dâra çekilir». Cenâb-ı Pir; Mansûrun haksız yere i'dâm edildiğini bu beyti ile anlatıyor.

Evet, «Enelhak» sözü Mansûrun ağzında bir nûr idi. Çünki onun hâlini söylüyordu. Allah'ın ba'zı makbûl kullarına bir tecellîsi olur ki, onun vukûunda o kulun benliği Hüviyyet-i İlâhiyyede temâmıyle yok olur. Kendi varlığı kalmayan o kul da her şeyde, hattâ kendinde, Hakkaniyyet görür, bilâ ihtiyâr, «Enelhak» gibi sözler söyler, daha doğrusu onun lisânından Allah söyler. Fekat o hâl geçince «Enel'abd» yânî, «Ben kulum» demeye mecbur olur.

Fir'avnin «Ene Rabbükümüla'lâ» demesi ise mahzâ yalandı. O söz, onun hâline yalancı bir şâhiddi. Demek ki bir söz, ehlinin hâline âlet ve tercemân oluyor, nâehle ise yalancı şâhid gibi kalıyor.

4289

شد عصا اندر كف موسى گوا

شد عصا اندر كف ساحر هبا

«Mûsâ'nın elindeki asâ, onun Hak peygamberi olduğuna şâhid idi. Ona karşı çıkan sihirbazların deynekleri ise yalancı şâhid olmuştu».

Çünki; onların yalancı olduklarını meydana çıkardılar.

Hazret-i Mûsâ'nın asâ ve yed-i beyzâ mu'cizelerini sihir zanneden Fir'avn, Mısır sihirbazlarını toplamış ve bir imtihan yapmıştı. Sihirbazlar bir takım ipleri ve deynekleri meydana attılar, onları yılan gibi kıvrılır bir hâlde gösterdiler. Hazret-i Mûsâ asâsını yere bırakınca koskoca bir ejderhâ oldu ve ortada kıvranan yılanların hepsini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar, karşılarındaki zâtın yaptığının, sihir değli, mu'cize olduğunu anladılar ve «Mûsâ'nın Rabbine îmân ettik» diye secdeye kapandılar. Çünki; sihir olsaydı ip ve deyneklerin mâhiyyeti meydana çıkacak, kendileri ortada kalacaktı.

زین سبب عیسی بدان همراه خود
در نیاموزید آن اسم صمد

«Bundan dolayı İsâ, o yol arkadaşına Allah'ın ism-i a'zamını öğretmedi».

Yukarıda geçmişti ki : Bir ahmak, İsâ Aleyhisselâma yol arkadaşı olmuş, bir çukur içinde gördüğü kemikleri diriltmesini, yâhud okuduğu ismullahı kendisine öğretmesini Rûhullah Hazretlerinden recâ etmiş, lâkin Cenâb-ı Mesîh ona o ismi öğretmemişti.

4291

کو نداند نقص بر آلت نهد
سنگ بر گل زن تو آتش کی جهد

«Çünki; o ahmak, o ismin büyüklüğünü bilmeyecek, bir şey'e okuyup da te'sîr etmediğini görünce ona noksan isnâd edecekti. Taşı çamura vur, ateş çıkar mı?»

Evet; duâ müessirdir. Fekat o duâyı edecek ağız lâzımdır ki, o ağız da enbiyâ ve evliyâ hazarâtında bulunur.

Naklederler ki Hazret-i Ali (Kerremallahü veche) bir gün bir hurma ağacı altında ve kum üstünde oturuyormuş. Biri gelmiş, zarûret ve ihtiyâcından bahsetmiş. Cenâb-ı Hayder bir avuç kum almış, bir şey okumuş, üflemiş kumlar altın tozu olmuş. Zavallı fakir bunu hayretle görünce :

— Yâ Emîrelmü'minin ne okudun? diye sormuş ve :

— Fâtiha okudum, cevâbını alınca o da bir avuç kum almış, Sûre-i Fâtihayı okumuş. Avucunu açınca içindekinin yine kum olduğunu görmüş. Onda Hazret-i Ali'nin ağzı olmadığı için okuduğu Fâtiha te'sir etmemiş.

Duânın hüsnü te'sir etmesi için duâ edenin ittikası, yânî, haramdan sakınması lâzımdır. Bunun için başkalarından duâ taleb edilir.

Mesnevî'de bir fıkra vardır. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ'ya : «Bana günâh etmediğin bir ağızla duâ et» buyurmuş. Hazret-i Mûsâ : «Yâ Rabbi bir ağzım var, onunla da belki günah etmişimdir» diyince : «Mü'min kardeşinden duâ iste ki sen onun ağzıyle günâh etmemişsindir» buyurulmuş. Onun için biribirimize duâ etmeliyiz. Cenâb-ı Hak, cümlemize salâh, felâh ve refâh ihsân buyursun, âmîn.

Ba'zı kimseler : Fülân duâyı okudum da te'sîr etmedi, o da bir şey değilmiş! diyerek duâya kusur bulurlar. Kusur duâda değil, onların helâl, haram demeyip bulduğunu göçüren ağzındadır. Onun için Hazret-i Mevlânâ : Çamura çakmak taşıyla vurursan nasıl kıvılcım çıkar? diyor.

4292

دست و آلت همچو سنگ و آهنست

جفت باید جفت شرط زادنست

«El ve âlet, çakmak taşıyle demir gibidir. İkisi çift olarak bulunmalıdır ki, kıvılcım çıksın. Doğmanın şartı çift olmaktır».

Kıvılcım çıkarmak ve ateş yakabilmek için çakmak taşıyle demir bulunmalı ve onları kullanacak tecrübeli bir el olmalıdır. Nasıl ki tevellüd için erkek ve dişi bir çift lâzımdır. Bunun gibi duâ için de sâde okumak kâfî değildir. Onu okuyacak bir ağıza da sâhib bulunmalıdır.

4293

آنکه بی جفتست و بی آلت یکیست

در عدد شکست و آن یك بی شکیست

«Çifti ve âleti olmayan (Bir) dir ki Allah'tır. Sayıda şek vardır, fekat o şeksiz, şübhesiz birdir».

4294

آنکه دو گفت وسه گفت وبیش ازین

متفق باشند در واحد یقین

«İki, üç ve daha fazla diyenler, nihâyet birde ittifak ederler».

Mecûsîler gibi (Yezdân) ve (Ehrîmen) isimli iki ma'bud tanıyanlar, hıristiyanlar gibi (Allah), (Cebrâîl) ve (Îsâ) dan ibâret «Ekanîm-i selâse» ye inananlar, müşrikler gibi had dü hisâbı olmayan putlara tapanlar, Cenâb-ı Hakkın birliğinde ittifak etmişlerdir. Çünki; Mecûsîler (Yezdân)ı (Ehrîmen)e takdim ederler, hıristiyanlar Cenâb-ı Hakkı «Ekanîm-i selâse» nin aslı bilirler, müşrikler de Allah'ı (İlâh-ı a'zam), putları onun nezdinde şefâatçi i'tikad ederlerdi. Bu i'tibâr ile Hakkın birliğinde Hak ve bâtıl bütün mezâhib erbâbı müttefiktir.

4295

گر یکی گوی تو در میدان او
گرد بر میگرد در چوگان او

«Eğer sen muvahhid isen ve hak meydânında Allah birdir diyorsan onun çevgânı önünde yuvarlan ve kazâsına rızâ göster».

4296

گوی آنگه راست و بی نقصان شود
کوز زخم دست شه رقصان شود

«Her kimin topu tam müdevver ve noksansız ise şâhın eli darbesinden rakseder».

Mükerreren söylenildiği üzere «gûy ü çevgân» ağaçtan küre şeklinde yapılmış bir top ile ucu çengelli bir sırık idi ki onlarla meydanda süvârî olarak oynanılırdı. Topu yere bırakırlar, süvârîler onun üstüne saldırırlar, ellerindeki sırığın çengeline takmaya çalışırlardı. Her kim onu çengeline takar da yerden kaldırırsa, oyunu kazanmış olurdu. Bir nevi' harb idmanı olduğu için bu oyuna ümerâ vüzerâ ve pâdişahlar da iştirâk ederlerdi.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde der ki: «Mevlevîlerin semâı, yânî, dönmeleri nedir bilir misin? Allah'ın aşkı darbesi önünde başını top yapmak ve elsiz, ayaksız koşmaktır».

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Gûy, yânî, sâlik, şu âlemde Hakkın kazâsına ve belâsına tehammül eder, hattâ ondan zevk alırsa o vakit kâmilleşir.

4297

گوش دار ای احول اینهارا بهوش
داروی دیده بکش از راه گوش

«Ey şaşı; yânî, biri iki gören ve Bir olan Allah'a İkidir, üçtür, yâhud daha ziyâdedir diyen; bunları idrâk ve şuûr ile dinle gözüne kulak yoluyla ilâc yapmış ol».

4298

پس کلام پاك در دلهای کور
می نپاید می رود تا اصل نور

«Kör olan kalblerde, kelâm-ı pâk ve hikmet-i İlâhiyyeye müteallik sözler durmaz. Nûrun aslı olan Allah'a kadar gider».

4299

وآن فسون دیو در دلهای کژ
می رود چون کفش کژ در پای کژ

«Şeytanın vesvese ve efsûnu ise çarpık gönüllerde çarpık ayağın çarpık ayakkabıya girdiği gibi girer ve durur».

4300

گرچه حکمت را بتکرار آوری
چون تو نا اهلی شود از تو بری

«Sen İlâhî hikmeti tekrar tekrar işitsen ve okusan da, nâ ehil olduğun için, o hikmet senden berî olur».

4301

ورچه بنویسی نشانش میکنی
ورچه می لافی بیانش میکنی

«O hikmetleri yazıp tesbît eylesen de, hattâ takrîr ve beyân eylesen de».

4302

او ز تو رو در کشد ای پر ستیز
بندهارا بکسلد وز تو گریز

«Ey inadcı; o hikmetler senden yüz çevirir, bağlarını kırıp senden kaçar».

Yânî, bir kimsede Hikmet-i İlâhiyyeye kabiliyyet olmazsa onu ağızdan, yâhud kitabdan öğrenmiş olsa bile o hikmet onda karar etmez, firar eder.

4303

ور نخوانی وبیند سوز تو
علم باشد مرغ دست آموز تو

«Hikmeti okumasan da sende kabiliyyet bulunduğunu görünce o hikmet senin yanına gelir ve eline konmaya alışmış bir kuş gibi olur». Yoksa:

4304

او نپاید پیش هر نا اوستا
همچو طاوسی بخانهٔ روستا

«Hikmet; her ustasızın, yânî, bir kâmilin terbiyesinde bulunmayanın yanında durmaz. Tavus kuşunun köylü evinde durmadığı gibi».

«PÂDİŞÂHIN DOĞAN KUŞUNU KÖYLÜ BİR KOCAKARININ EVİNDE BULMASI»

4305

علم بازی نیست کو از شه گریخت
سوی آن کمپیر کو می آرد بیخت

«İlâhî ilim; pâdişahtan kaçıp da un eleyen kocakarının yanına giden togan gibi değildir».

Biraz evvel ilm ve hikmetin ehil olmayanlar yanında durmayacağı beyân edilmişti. Burada deniliyor ki : Evet; ilim, nâ ehil olandan kaçar, ehil olandan ayrılmaz. Tam yerini bulmuşken pâdişâhın sarayından kaçıp köylü bir kocakarının kulübesine uçan doğan kuşu gibi değildir. O kocakarı ki :

4306

تا که تتماجش پزد اولاد را
دید آن باز خوش و خوشزادرا

«Çocuklarına tutmaç pişirmek için un eliyordu. O güzel doğmuş hoş toğanı gördü ve tuttu».

4307

پایکش بست و پرش کوتاه کرد
ناخنش ببرید و قوتش کاه کرد

«Hayvanın ayağını bağladı, kanadını kısalttı, tırnaklarını kesti, gıdâ olmak üzere ona saman verdi».

4308

گفت ناهلان نکردندت بساز
پر فزود از حد و ناخنش شد دراز

«Dedi ki: Bakmasını bilmeyenler sana iyi bakmamışlar. Tırnakların uzamış, haddini ve lüzûmu derecesini geçmiş».

4309

دست هر نااهل بیمارت کند
سوی مادر آ که تیمارت کند

«Na ehil olanların eli seni hastalandırır. Anne'nin yanına gel ki seni tedavi etsin».

4310

مهر جاهل را چنین دان ای رفیق
زانکه دائم کژ روست اندر طریق

«Arkadaş; câhilin mahabbetini, kocakarının şefkati gibi bil. Çünki; o yolda dâimâ tersine gider».

Kocakarı gûya doğanı sevmiş ve aklınca ona hizmet etmek istemiş de tutmuş kanadlarıyle tırnaklarını kesmiş, onu muattal bir hâle getirmiş. Halbuki kanad ve tırnak, doğanın âletleridir ki, kanadlarıyle uçar, tırnaklarıyle kuş yakalar. İşte câhil dostların gûyâ sevgilerinden yapacakları budur. Kaş yapayım derken göz çıkarırlar. Uyumuş çobanın yüzüne konan sinekleri def'etmek için, kafasına kocaman bir kaya vuran ayının dostluğu gibi.

4311

روز شه در جستجو بیگاه شد
سوی آن کمپیر و آن خرگاه شد

«Doğanı aramak için çıkan padişahın günü gecikti. Akşam üstü kocakarının obasına uğradı».

4312

دید نا گه باز را دردودو گرد
شه برو بگریست زارو نوحه‌کرد

«Ansızın toğanı töz ve duman içinde gördü. Hâline acıdı, hüngür hüngür ağladı».

4313

گفت هرچند این جزای کارتست
که نباشی در وفای مادرست

«Dedi ki: Bize karşı vefakârlıkta sağlam olmadığın için bu hâl, senin cezâ-yı amelindir».

4314

چون کنی از خلد در دوزخ فرار
غافل از لا یستوی اصحاب نار

«Lâ yestevî eshâbünnâri Âyetinden gafil olarak Cennetten Cehenneme nasıl kaçıyorsun?»

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ

الْفَائِزُونَ ۝

Yâni : **«Cehennemin eshâbıyle Cennet eshâbı müsâvî olmaz. Cennet eshâbı olanlar, fevz ü necât bulanlardır[21]».** Âyet-i Kerîmesine işârettir.

Padişah, kendi sarayını cennete, kocakarının kulübesini cehenneme benzetiyor. Doğanın orada uğradığı felâketin de saraydan kaçması suçunun cezâsı olduğunu söylüyor.

4315

این سزای آنکه از شاه خبیر
خیره بگریزد بخانهٔ گنده پیر

«Şu hâl, ahvâle vâkıf pâdişâhın sarayından, kokmuş bir kocakarının kulübesine kaçanın lâyıkıdır».

4316

باز می مالید پر بر دست شاه
بی زبان میگفت من کردم گناه

«Doğan, kanadını şâhın eline sürüyor, dilsiz, yânî, lisân-ı hâl ile ben kabâhat işledim, diyordu».

Ve ilâve ediyordu ki :

4317

پس کجا زارد کجا نالد لئیم
گر تو نپذیری بجز نیك ای کریم

«Ey kerîm olan pâdişah, sen iyilerden başkasının ettiği i'tirâzı kabûl etmezsen bir suçlu nerede ve kime karşı inleyip sızlasın?»

---

(21) Sûrei Haşr: 20.

لطف شه جانرا جنایتجو کند
زانکه شه هر زشترا نیکو کند

«Pâdişâhın lûtfu, canı suç işleyici yapıyor. Çünki; şah, her kabâhati afv ile güzelleştirir».

Buradaki doğandan maksad: Nefs kocakarısının eline yakasını kaptırmış bir günahkârdır. O günahkâr ki:

إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا

Yâni: **«Allah, hakikaten bütün günahları mağfiret buyurur[22]».** Âyet-i Kerimesindeki İlâhî müjdeye istinâd ile ısyanda bulunmuş, Allah gafûr ve rahimdir. Husûsıyle böyle bir müjdesi de vardır. Elbette beni de afv ü mağfiret buyurur, demiştir. Evet. Hakkın rahmetinden ümid kesilmez. Çünki:

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ

Yâni: **«Allah'ın rahmetinden ümid kesmeyin[23]»** tenbîhi vârid olmuştur. Fakat azabdan da emin olmamak, (beynelhavfi varrecâ) bir hâlde bulunmak lâzımdır. Hazret-i Mevlânâ, Allah'ın lûtfuna mağrur olarak günaha girmekten nehy için buyuruyor ki:

4319

رو مکن زشتی که نیکوهای ما
زشت آمد پیش آن زیبای ما

«Yürü, kabâhat işleme ki bizim iyiliklerimiz bile o güzel Allah'ımızın huzûrunda çirkindir».

Kabâhat işlemek ve isyanda bulunmak şöyle dursun, bizim iyilik ve güzellik diye yaptığımız tâât ü ibâdât bile Huzûr-ı Bâride çirkindir. Zîrâ kimse hasbelbeşerîyye Zât-i Ulûhiyyete lâyik amelde bulunamaz. Nite-

(22) Sûrei Zümer: 53.
(23) Sûrei Zümer: 53.

kim ekmel-i ibâd ve eşref-i mahlûkat Aleyhissalevâtü Velteslîmât Efendimiz bile bu hususta acz göstermiş ve : **«Ey ma'bûd-i kül, biz sana lâyık ibâdette bulunamadık»** buyurmuştur.

4320

خدمت خودرا سزا پنداشتی
تو لوای جرم از ان افراشتی

«Ey gafil; kendi hizmetini, yânî, tâat ve ibâdetini Hakka lâyık vehmettiğin için isyan bayrağını açıyorsun».

4321

چون ترا ذکر و دعا دستور شد
زان دعا کردن دلت مغرور شد

«Zikr ve duâ etmek için sana izin verilmiş, o duâ etmek de seni mağrûr bir hâle getirmiştir».

Kur'ân'da : «Bana duâ edin, size icâbette bulunayım» emri ile va'di vardır. Sen duâ edince Hakkın icâbette bulunacağına dayanmış, ona iğtirâren serâpâ günahlara bulanmışsın.

4322

هم سخن دیدی تو خودرا با خدا
ای بسا کس زین گمان افتد جدا

«Sen duâ ederken kendini Allah ile musâhib görüyorsun. Çok kimse bu zannı dolayısıyle Haktan cüdâ düşmüştür».

Ellerini açıp duâ etmek, Allah'ın huzûrunda durup ona hitâb eylemek ve onunla konuşmak demektir. Fekat günahtan hâsıl olan yüz kâralığıyle o yüksek huzûra çıkmak da kulluk âdâbına muhâliftir.

4323

گرچه شه با تو نشیند بر زمین
خویشتن بشناس نیکوتر نشین

«Eğer pâdişah seninle berâber yere oturur, yânî, kemâl-i merhametinden senin mertebene tenezzül ederek duânı dinlerse, o tenezzülü ve o

istimâı kendi kabiliyyetinden değil, onun lûtf u kereminden bil. Kendini ve mertebeni tanı, küstahlığa kalkışma, edeb ve terbiyeni muhâfaza et».

Hazret-i Mevlânâ, doğan fıkrasına avdet ediyor:

4324

باز گفت ای شه پشیمان میشوم
توبه کردم نو مسلمان میشوم

«Doğan hâl diliyle diyordu ki: Pâdişâhım yaptığım işten peşîmân oldum. Bir daha yapmamak üzere tevbe ediyorum, âdetâ yeniden müslüman oluyorum».

Hasbelbeşeriyye işlenilen bir günâhın akibinde tevbe ve istiğfâr etmelidir. Lâkin o tevbe ve istiğfâr yalnız lisanla olmamalı, kalbde duyulan bir peşîmanlık ve bir daha yapmamak niyyetiyle olmalıdır. Yoksa gönülde günah meyli varken lisânen (Tübtü ve reca'tü ilâllah) demek de bir günah olur ki ondan da tevbe etmek lâzım gelir. Nasıl ki şu rubâîde buna işâret edilmiştir:

Gönlümde günah işlemeye istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfar.
Hâlimle mekâlimden utandım billâh,
Afveyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr.

Böyle bir daha işlememek azmiyle tevbe edenlere karşı evvelce işlemiş oldukları günahları, işlenilen yerlere ve işleyenlerin a'zâsına, hattâ kirâmen kâtibîne Cenâb-ı Hakkın unutturacağına dâir (Câmi-i Sagîr) de bir Hadis var. Lâkin iş, öyle bir tevbe etmekte ve edilen ahdi tutabilmekte. Cenâb-ı Erhamürrâhimîn cümlemizin tevbesini kabûl etsin ve tevbelerimizde sebât ihsan buyursun, âmin. Bu yolda edilen tevbelere (tevbe-i nasûh) ta'bir edilir.

Doğan lisânından i'tizâra devâm ediliyor:

4325

آنکه تو مستش کنی و شیر گیر
گز زمستی گر رود عذرش پذیر

«Senin sarhoş edip de arslan üstüne saldırdığın kimse mestlik dolayısıyle sallanarak giderse ma'zur gör».

4326

گرچه ناخن رفت چون باشی مرا
برکنم من پرچم خورشید را

«Tırnaklarım kesildiyse de zararı yok. Sen benim olur ve beni himâye edersen, bu hâlimle de güneşin perçemini, yânî, şuâını koparırım».

4327

ورچه پرم رفت چون بنوازیم
چرخ بازی کم کند در بازیم

«Kanadım gittiyse ziyânı yok. Beni okşayacak olursan, benim doğanlığım karşısında felek, oyununu ve hareketini kaybeder».

4328

گر کمر بخشیم که را برکنم
گر دهی کلکی علمها بشکنم

«Eğer bana bir kemer, yânî, belime kuvvet verirsen dağı yerinden koparır, kaldırırım, bir kalem ihsân edersen bütün âlemleri kırar ve âlimlere galebe çalarım».

4329

آخر از پشه نه کم باشد تنم
ملك نمرودی بپر برهم زنم

«Vücûdum nihâyet sivrisinekten zayıf değildir. Ben kanadımla Nemrûd'un mülkünü altüst ederim».

Şu sayılan hareketler bir doğanın yapacağı işler değildir. Fekat ondan maksad : Günâha girmiş ve candan tevbe etmiş bir müslüman olduğu söylenilmişti. Öyle bir kimseyi Cenâb-ı Hak afveder ve o kuvvetleri ihsân eylerse o kimse evliyâullahtan olur ve kerâmet kuvvetiyle her şey'i yapar.

Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'nin diğer bir yerinde der ki: Evliyâ'nın Allah tarafından öyle bir kudreti vardır ki atılmış oku yolundan çevirir».

İnsan değil, bir sivrisinek bile Allah'ın te'yidine mazhar olsa, koca bir Nemrûd'un beynini parçalar.

Vak'a ma'lûm: Nemrûd, yâni, Bâbil hükümdârı, Hazret-i İbrâhim'i ateşe attırmış, fekat yakamamıştı. Bundan ibret almadı, Halîlullah Hazretlerine: «Rabbine söyle, ordusuyle gelsin, çarpışalım» dedi. Cenâb-ı Hak, o ahmak herifin meydan okumasına karşı, âciz bir sivrisineği ona musallat etti. Sivrisinek Nemrûd'un burnundan girdi, ısırmaya başladı. Nemrûd tehammül edemiyor, başına tokmaklar vurduruyordu. Nihâyet kafası patladı, canı cehenneme gitti.

Yine doğan lisânından ve evliyâ kuvvetinden bahsediliyor:

4330

در ضعیفی تو مرا بابیل گیر
هر یکی خصم مرا چون پیل گیر

«Zayıflık ve âcizlikte sen beni ebâbil kuşu ve düşmanlarımdan her birini de fil gibi farzet».

4331

قدر فندق افکنیم بندق حریق
بندقم درفعل صد چون منجنیق

«Fındık kadar yakıcı bir taş atarım. Attığım o taş, yüz mancınığın göreceği işi görür».

4332

گرچه سنگم هست مقدار نخود
لیک درهیجا نه سرماند نه خود

«Vâkıâ atacağım taş, nohud kadardır, lâkin onun te'sîriyle düşman ordugâhında ne baş, ne tolga kalır».

Cenâb-ı Pîr şu iki beytle Kur'ân'da bahsolunan Eshâb-ı Fil kıssasına işâret ediyor.

Kelâm-ı İlâhide buyuruluyor ki :

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝

Yânî : **«Hâbîbim; görmedin mi?** (yânî, görmüş gibi bilmiyor musun?) **Rabbin eshâb-ı fili nasıl helâk eyledi?[24]»**

Eshâb-ı fil : Habeşistan'ın Yemen vâlîsi bulunan (Ebrehe)nin Kâbetullahı yıkmak ve Hicaz Arablarını San'a'da yaptırmış olduğu kilisenin ziyâretine alıştırmak için Mekke'ye getirdiği bir ordu idi. Orduda filler de bulunduğu için o haşerâta (Eshâb-ı fil) ta'bir edilmiştir.

Aleyhissalât Efendimiz, Eshâb-ı filin Mekke'ye geldiğini ve Kahr-ı İlâhîye uğradığını görmemiş, çünki vak'adan iki ay sonra dünyâya gelmişti. Fekat hâdise o kadar meşhûr idi ki Mekke ve Hicaz'da onu bilmeyen yoktu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri de daha çocukken onu işitmiş, husûsiyle Ebrehe ile görüşen büyük babası Abdülmuttalib'den öğrenmişti.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ

فِي تَضْلِيلٍ ۝ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ

بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۝

Yâni : **«Onların mekr ü hiylesini dalâlete uğratmadı mı?** (Yânî, Ka'beyi yıkmak için aldıkları tedbiri te'sirsiz bırakmadı mı?) **Onların üstlerine (ebâbil) denilen kuşları gönderdi ki siccîlden taşlar atıyorlardı. Rabbin onları yenilmiş saman kırıntıları gibi perîşân etti[25]».**

(Siccil) kelimesinin fârisîden ve (seng-i gil)den arabcaya alınmış olduğu söyleniliyor. Seng-i gil : Taş kesilmiş çamur demektir.

Evet; Ebâbil denilen o kuşlar gagalarında ve pençelerinde birer taş parçası olduğu hâlde Ebrehe ordusunun üstünde uçmuşlar, âdetâ tayyâreden bomba atılır gibi, o taşları bırakmışlardı ki, her kime isâbet eylediyse onu öldürmüş, o koca ordu perîşân olmuş, ağırlıklarını ve paralarını da Mekke ehâlîsi iğtinâm eylemişti.

Ebrehe ordusunun Mekke civârında mahvolduğu târîhen sâbit ve

---

(24) Sûrei Fil : 1.
(25) Sûrei Fil : 2 : 5.

muhakkaktır. Mekke'de ona karşı duracak bir kuvvet yoktu. Demek ki ordunun muzmahil olması beşerî değil, İlâhî bir kuvvetle vukûa gelmişti. Ba'zıları orduda vebâ çıkmış, ondan dolayı efrâdı kırılmış olduğunu söylerler. Ebâbil kuşlarını mikrob ile te'vil etmek isterler. Bu te'vile hiç de lüzum yoktur. Çünki; fil vak'asıyle (Elem terc) Sûresinin nüzûlü arasında ancak kırk bu kadar sene geçmiş, o vak'ayı gözüyle görenlerden daha yaşayanlar bulunmuştu. Eğer hâdise, hikâye buyurulan gibi olmamış olsaydı, eshâb-ı filin helâkini müşâhede etmiş ve sağ kalmış olanların Resûlullah Efendimizi derhâl tekzib edecekleri pek tabiî bir şeydi.

Sûretâ âciz ve yapa yalnız bir kimsenin te'yid-i İlâhîye mazhar olunca sûretâ kuvvetli bir kalabalığa galebe çalabileceğini isbât için Hazret-i Mevlânâ Cenâb-ı Mûsâ'nın tek başına Fir'avne galebesini anlatıyor :

4333

موسی آمد در وغا با یك عصاش
زد بران فرعون و بر شمشیرهاش

«Mûsâ Aleyhisselâm bir asâ ile geldi ve Fir'avn ile onun kılıçlı askerlerini mağlûb etti».

Bunu yapan yalnız Mûsâ da değildir.

4334

هر رسولی یکتنه کان درزدست
بر همه آفاق تنها بر زدست

«Da'vet kapısını çalmış, yânî, halkı Allah yoluna çağırmış her peygamber yapayalnız olduğu halde dünyâyı tevhîde da'vet etmiştir».

4335

نوح چون شمشیر درخواهید ازو
موج طوفان گشت ازو شمشیر خو

«Nûh Aleyhisselam, kavminden îmâna gelmeyenlerin helâki için Allah'tan kılıç isteyince tûfân dalgaları, kılıç tabiatli, yânî, öldürücü olmuştu».

Hazret-i Nûh uzun seneler kavmini imâna da'vet ettiği hâlde pek az kimseden başkası onu tasdik etmemiş, imân etmiş olanlardan gayrısının hidâyet yoluna giremeyeceği de vahy ile kendisine bildirilmişti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakka: **«Yâ Rabbî; şu arz-ı Irak üzerinde kâfirlerden kimseyi sağ bırakma»** diye duâ etmişti. Onun bu inkisârından sonra sürekli yağmurlar yağdı. Dicle ve Fırat nehirleri kabardı. O havâliyi sular kapladı. Hazret-i Nûh ile kendisini tasdik etmiş olanlar gemiye girip kurtuldular, müşrikler ise tûfân dalgaları arasında can verdiler ki o dalgalar, insan öldüren birer kılıç vazifesini görmüştü.

4336

احمدا خود كيست اسپاه زمين

ماه بين بر چرخ وبشكافش جبين

«Ey Ahmed, yâni, yâ Muhammed! Yer yüzündeki askerler kim oluyor? Gökyüzündeki aya bak ve onun alnını yar».

Bu beyt, lisân-ı İlâhiden Zât-i Risâletpenâhiye hitâbdır. Nebiy-yi ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem efendimiz de: **«Ey insanlar, ey Mekke müşrikleri, Allah'tan başka ma'bûd yoktur deyiniz»** diye halkı tevhîde da'vete başladığı sırada yapayalnızdı. Fekat bir işâretle kameri ikiye ayıracak derecede te'yid-i İlâhiye mazhardı. Evet. Bi'setin sekizinci senesinde hac mevsiminde ve hüccâcın (Mine)de bulunduğu bir gecede Aleyhissalât efendimizden ayın iki parça edilmesi istenilmiş, Resûlullah mubârek parmağıyle işâret buyurunca bedir hâlinde bulunan ay, orta yerinden ayrılmış, bir müddet öyle durduktan sonra birleşmişti: Bu hâdiseyi kibâr-ı eshabdan Ali bin Ebitalib, Abdullah bin Abbas, Abdullah bin Mes'ud, Abdullah bin Ömer gibi bir çok zevât rivâyet etmiş ve rivâyetleri tevâtür derecesini bulmuştur.

(Şifâ-i Şerîf) müellifi (Kadî İyâz) şakkulkamer mu'cizesi hakkındaki Ehâdisi yazdıktan sonra: «Şu Hadisler sahih ve bu husustaki rivâyetler pek ziyâde sarihtir. Binâenaleyh bir takım dinsizlerin: Öyle bir şey olsaydı arzın muhtelif yerlerinden görülmesi lâzım gelirdi! demeleri iltifâta şâyân değildir. İnşikak-ı kamer vukû' bulacağı evvelce bütün insanlara haber verilmiş değildi ki o gece herkes tarafından tarassud edilsin de her taraftan görülsün. Bundan başka tûl dâirelerinin ihtilâfı hasebiyle küre-i kamerin rü'yeti, arzın her tarafında aynı sâatte olmaz. Ba'zan da bir buludun, yâhud yüksek bir dağın mâni' olmasıyle ayın görülemediği vâki'dir. Çok def'a bir kıt'ada ay tutulur da sâir kıt'alar şöyle dursun o noktada bile göremeyenler bulunur».

Diyerek şakkulkamer mu'cizesini inkâra kalkışanlara pek güzel bir cevab vermiştir.

4337

تا بداند سعد و نحس بی خبر
دورتست این دور نی دور قمر

«Ey peygamber-i ekber, kameri şakket ki o uğurluluk ve uğursuzluktan bahseden müneccimler, bu devrin (devr-i kamerî) değil, senin devrin olduğunu bilsinler».

Müneccimlere göre yıldızların, husûsiyle yedi seyyârenin arz üzerinde maddî ve ma'nevî te'sirleri varmış. Seb'a-i seyyâreden ba'zıları arz üzerinde seâdet, ba'zıları da felâket te'siri gösterirmiş. Eski (Nebetiy) lerden kalma bir i'tikada göre de âlemin tam bir devr nöbeti 49000 sene imiş. Bu müddet, yedi devreye ve her devre yedi bin seneye ayrılır, her devrenin ilk bin senesinde bir seyyâre müstakillen, altı bin senesinde diğer seyyârelerle müştereken âlemi idâre edermiş. Ötekilerin devresi tamam olmuş, tedbir ve idâre nöbeti şimdi kamere gelmiş olduğu için bulunduğumuz devre (devr-i kamerî) denilmiş.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Devir; (devr-i kamerî) değil, (devr-i Muhammedi)dir. Zîrâ; devrin sâhibi ve müdebbiri vehmedilen kamer de Resulullahın irâdesine mahkûm olmuş ve onun mu'cize parmağıyle ikiye ayrılmıştır.

Şeyh Galib merhum (Hüsn ü Aşk) ın (Mi'râciyye) bahsinde bu, devir vâhimesini çürütmek için der ki :

Çün bastı sipihr-i evvele pâ,
Oldu iki pâre bedr-i ra'nâ.
Tâ halka iyân ola mücerred,
Kim devr-i kamer mi devr-i Ahmed.

Yine lisân-ı İlâhîden zât-i akdes-i Risâletpenâhîye hitâb ediliyor :

4338

دورتست ایرا که موسی کلیم
آرزو می‌برد زین دورت مقیم

«Habibim; bu devir, senin devrindir. Allah ile bilâ vâsıta konuşan Mûsâ kelimullah bile senin devrinde bulunmayı isterdi».

4339

چونکه موسی رونق دور تو دید
کاندرو صبح تجلی می دمید

«Çünki Mûsâ, senin devrindeki parlaklığı ve onda tecelli sabahın zuhûra geleceğini ma'nen görünce».

4340

گفت یارب آن چه دور رحمتست
آن گذشت از رحمت آنجا رؤیتست

«Dedi ki yâ Rabbî; devr-i Ahmedî, nasıl bir rahmet devridir, hatta o devir; rahmeti geçmiştir ki onda rü'yet vardır».

Çünki; zât-ı akdes-i muhammedî mi'racda şeref-i rû'yete mazhar olduğu gibi, verese-i Muhammediyye olan evliyâullah da o şerefe bilverâse nâil olmuşlardır.

4341

غوطه ده موسی خودرا در بحار
از میان دورهٔ احمد برآر

«İlâhî; kelîmin olan Mûsâ'yı denizlere daldır da devr-i Ahmedî ortasında çıkar».

4342

گفت ای موسی بدان بنمودمت
راه آن خلوت بدان بگشودمت

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Mûsâ; devr-i Ahmedînin fazîletini ve şerefini ve o halvet yolunun kapısını sana açdım».

Yânî; senin zamânından uzak bulunan o devri sana gösterdim ki:

4343

که تو زان دوری درین دور ای کلیم
پا بکش زیرا درازست این گلیم

«Ey Kelîm; sen o devirden uzak bir zamandasın. Ayağını topla ki bu kilim uzundur».

Yânî; aranızda çok zaman vardır.

Efdalülmürselîn Efendimizin Allah'a olan kurbiyyeti ve zamânının şeref ü fazîleti Hazret-i Mûsâ'ya keşf sûretiyle bildirilmiş, Kelîmullah da o devre gıbta ettiği için o zamâna yetişmek ve Muhammed ümmeti arasına girmek istemişti. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz : **«Mûsâ sağ olsaydı, bana tâbi' olmaktan başka bir şey yapamazdı»** buyurmuştur.

Şerefyâb-ı hitâb-ı hâs olmuşken Kelîmullah,
Sana ümmet olup hâcetrevâdır yâ Resûlullah.

Nasıl ki Îsâ Aleyhisselâm da kıyâmete yakın yere inecek, ümmet-i Muhammed arasına girecek ve şerîat-i Ahmediyye ile amel eyleyecektir.

Urûc ettiyse çerh-i çârüme Îsây-ı ruhullah,
Kudûmun neşre bir peyk-i semâdır yâ Resûlallah.

Bundan sonra Cenâb-ı Pir, Hazret-i Mûsâ'ya devr-i Ahmedî şerefinin bildirmesi hikmetini beyân için lisân-ı İlâhîden diyor ki :

4344

من کریم نان نمایم بنده را
تا بگریاند طمع آن زنده را

«Ben kerîmim. Görsün de tama' etsin ve o tama', kendisini ağlâtsın diye kuluma ekmek gösteririm».

Bu, şuna benzer ki :

4345

بینی طفلی بمالد مادری
تا شود بیدار و وا جوید خوری

«Bir ana, uyansın da yiyecek istesin diye çocuğunun burnunu ovalayıp uyandırır».

4346

کو گرسنه خفته باشد بی خبر
وان دو پستان می‌خلد زو بهر در

«Çünki çocuk, açlığının farkında olmaksızın uyur. Anasının memelerindeki süt ise çocuğa olan şefkat ve mahabbeti sevkıyle onu tazyık eder».

Benim merhametim ve lûtf u keremim de kuluma atâda bulunmak istediği için onu gafletten uyandırır ve talebde bulundururum.

4347

كنت كنزاً رحمةً مخفيةً
فابتعثت امةً مهديةً

«Ben gizli bir rahmet hazînesi idim, hidâyet bulmuş bir ümmet halk ederek dünyâya gönderdim».

(كنت كنزاً مخفياً فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف) «Ben gizli bir hazine idim ki bilen yoktu. Bilinmesini arzu ettim ve bilineyim, yânî, beni bilsinler diye halkı yarattım.» Hadis-i Kudsîsine işâret ediliyor. (Ümmet-i mehdiyye)nin ümmet-i Muhammed olduğu da bildiriliyor.

4348

هر کراماتی که میجوئی بجان
او نمودت تا طمع کردی دران

«Senin canla, başla istediğin kerâmetler ve murâdları sana o, yânî, Allah gösterdi de sen ona tama' ettin ve husûle gelmesine çalıştın».

4349

بتها بشکست احمد در جهان

تا که یارب گوی گشتند امتان

«Muhtelif ümmetler (yâ Rabbi) deyip bir Allah'ı tanıyıncaya kadar Hazret-i Ahmed Aleyhisselâm ne kadar put kırdı».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, halkı tevhide da'vete me'mur olduğu vakit Dünyâda din nâmına Mûsevîlik ve Îsevîlikle müşriklik vardı. Gerek yahudilik, gerek hıristiyanlık, Mûsâ ve Îsâ Aleyhimesselâmın şerîatlerinden ayrılmış, yahudiler (Uzeyr)e, hıristiyanlar (Îsâ)ya (ibnullah) yâni, Allah'ın oğlu! diyecek kadar dalâlete düşmüştü. Hicazda (hunefâ) denilen ve İbrâhim Aleyhisselâm'ın şeriatiyle amel ettiklerini söyleyen birkaç muvahhid de mevcuddu. Lâkin bunlar da temâmiyle Halîlullahın şerîatiyle âmil değillerdi. Çünki şerîat-i İbrâhîmiyye ve teblîğat-ı İsmâiliyye zabtedilmemiş olduğu için unutulmuştu. Halkın ekseriyyeti ise müşrikti. Kimi putlara, kimi başka şeylere tapıyordu. İbrâhim ve İsmâil Aleyhimesselâmın Mekke'de binâ etmiş oldukları Ka'be'ye (Beytullah) denildiği ve her vakit ziyâret ve tavaf edildiği hâlde içerisine ve dışarısına 360 kadar put konulmuştu. Ma'bûd-i yegânenin beyt-i mükerremi yanında onlara tapılıyordu.

Âlemlere rahmet ve sebeb-i hidâyet olarak gönderilen Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri Mekke'yi fethedince Ka'be'nin yanındaki o putları kırdırdı, diğer taraflardaki müşrik ma'bedlerini yıktırdı. Çünki onlar durdukça, onlara tapmaya alışmış olan câhil ve gafil insanlar tek olan Allah'a ibâdet edemeyeceklerdi.

4350

گر نبودی کوشش احمد تو هم

می پرستیدی چو اجدادت صنم

«Eğer Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmın sa'y ü gayreti ve putları kırdırmak husûsundaki himmeti olmasaydı ey bugün müslüman bulunan kimse; sen de ecdâdın gibi puta tapardın».

4351

گر بگویی شکر این رستن بگو
کز بت باطن همت برهاند او

«Eğer bir şey söylersen bu halâsın, yânî, putperestlikten kurtuluşun şükrünü söyle, ondan dolayı Resûlullaha teşekkür ve Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ et ki bâtın putundan da kurtulasın».

Bâtın putu nedir?

İnsanın içinde bulunan ve her arzusuna tapınırcasına itaat olunan nefstir ki:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

Yânî: **«Nefs, hakîkaten kötülüğü emreder[26]».**

O kötülüğü yapan da o kötü emre itâat ettiği için, ona tapınmış olur.

4352

سر زشکر دین اذان برتافتی
کز پدر میراث مفتش یافتی

«Din şükründe bulunmaktan, yânî, seni müslüman yarattığı için Allah'a hamd ü senâ etmekten yüz çeviriyorsun. Çünki; dini babandan miras olarak bedâva bulmuşsun».

Dinin ve onun ayn-ı hikmet ve hidâyet olan ahkâmının, senin nazarında kıymeti yok. Çünki; onu kazanmak için emek sarfetmemişsin. Baban müslüman olduğu için adın Ahmed, Mehmed konulmuş ve nüfûs cüzdanına mezhebin (müslim) yazılmış. Eğer bir insana bir din lâzım olduğunu ve semâvî dinler arasında müslümanlığın en yüksek bir akîde bulunduğunu araştırmak sûretiyle bulmuş olsaydın, o vakit seni İslâma hidâyet eylediğinden dolâyı Cenâb-ı Hakkın bu büyük lûtfuna şükür ve hamdetmekten geri durmazdın.

(26) Sûrei Yûsuf: 53.

4353

مرد میراثی چه داند قدر مال

وستمی جان کند و مجان یافت زال

«Mirasyedi olan kimse mal kıymetini ne bilir? Rüstem, mal toplamak için can çekişti, yânî, muhârebelerde hayâtını tehlikeye koydu. Babası (Zâl) ise oturduğu yerde ve meccânî olarak mal buldu».

Zâl ve Rüstem, eski Îrânîlerin millî kahramanlarındandır. Belki de hayâlî birer şahıstırlar. Zâl doğduğu vakit saçları bembeyaz, suratı buruşuk olduğu için (zal) yânî, kocakarı adı konulmuş, babası (Nerîmân) böyle evlâddan hoşlanmadığı için onu götürüp bir dağ başına bırakmış. Civarda yuvası bulunan zümrüdanka kuşu, çocuğa acımış, yuvasına götürüp yavrularıyle birlikte büyütmüş, sonra insanlar arasına götürmüş, kanadından birkaç tüy bırakmış, başın sıkıldığı vakit bunlardan bir dânesini yak, ben imdâdına yetişirim, demiş.

Zâl evlenmiş, karısı gebe kalmış, doğuracağı vakit çocuk, mahrec-i tabiîden çıkamamış. Zâl, tüyün birini yakmış. Sîmurğ, yânî, zümrüdanka gelmiş. Hâdiseyi anlayınca kadının karnını yar, çocuğu oradan çıkar, demiş, dediği yapılmış. Sonra yarılan yere zümrüdanka kanadını sürmüş, kesilen yerler yapışmış ve kadın kurtulmuş. Çocuğa da Rüstem adı konulmuş. İşte Rüstem'in doğuşu böyle bir masal olduğu gibi, ölüşü de öyledir.

Zâl ve Rüstem (Sîstân) — ki Arablar bunu (Sicistân) yapmışlardır — denilen memlekette otururlarmış. Cihan pehlivânı olan Rüstem'den bütün hükümdarlar çekindiği gibi, Kâbül pâdişâhı da korkar, arasıra hediyyeler yollarmış. Onu öldürmek için Rüstem'in küçük kardeşi (Şegâd)ı para ile elde etmiş. Rüstem'i Kâbüle da'vet etmeye ve kazılıp üstü hafif sûrette örtülecek bir kuyuya düşürmeye karar vermişler. Rüstem, kardeşiyle birlikte Kabüle gitmiş. Kardeşi onu kazılmış kuyunun üstüne sevketmiş. Kuyu başına gelince Rüstem'in atı, altının boş olduğunu hissetmiş ve durmuş ise de Rüstem'in mahmuzlaması üzerine hayvan, kuyunun öbür tarafına atlamak için sıçramış, fekat karşı cihete yetişememiş süvârîsiyle birlikte kuyuya düşmüş, ikisi de kuyunun içine konulmuş olan sivri demirlere saplanmışlar. At, son bir gayretle şahlanıp kuyudan çıkabilmişse de cansız olarak yere serilmiş. Rüstem de can çekişir bir hâle gelmiş. Bir aralık gözünü açmış, kardeşinin gülmekte olduğunu görünce işi anlamış :

— Birâder; bana son bir iyilikte bulun. Şu yayıma bir ok koy da elime ver ki üstüme saldıracak canavarlara, ölünceye kadar kendimi müdâfaa edeyim demiş. Rüstem'in hâin kardeşi, bu kadarcık bir iyilikte bu-

lunmakta be's görmemiş. Yâyı kurmuş, Rüstem'in eline vermiş. Rüstem eline yayı alınca kardeşine çevirmiş. O da kaçmış, içi boşalmış bir çınar ağacının içerisine girmiş. Rüstem can havliyle öyle bir ok atmış ki, ok çınarı ve içindeki Şegadı delmiş, öbür tarafa geçmiş. Rüstem intikamını aldıktan sonra ölmüş. Öldüğü vakit dört yüz yaşında imiş. Hayâtında topladığı servet babası Zâl'e kalmış, işte Rüstem ve Zâl masalının hülâsası. Yanan kitablarım arasındaki Şehnâme de yanmış olduğu için hâfızadan naklediyorum. Yalan naklinde yanlışım varsa ma'zur görülsün. Tafsîlât almak isteyenler Firdevsî'nin (Şehnâme)sine mürâcaat eylemelidirler.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, yine lisân-ı İlâhîden olmak üzere diyor ki :

4354

چون بگریانم بجوشد رحمتم

آن خروشنده بنوشد نعمتم

«Ben bir kulumu ağlatınca merhametim kabarır da o ağlayan kulum ni'metime nâil olur».

4355

گر نخواهم داد خود ننمایمش

چونش کردم بسته دل بگشایمش

«Bir kuluma isteyeceği bir şey'i vermeyecek isem, o istemeyi onun hatırına getirmem. Şâyed getirecek olursam, onu me'yûs bırakmam, murâdını vermekle kalbini münşerih ve mesrur kılarım».

4356

رحمتم موقوف آن خوش گریه‌هاست

چون گریست از بحر رحمت موج خاست

«Merhametim, kullarımın hoş ağlamasına bağlıdır. Bir kulum ağlayacak olursa, rahmet denizim dalgalanır».

Merhametli bir insan, karşısında ağlayıp sızlayan bir kimsenin hâline tabiî olarak acır ve onun istediğini verir. Allah ise Erhamürrâhimîn ve Ekremülekremîndir. Böyle olduğu için huzûrunda candan, gönülden gözyaşı döken bir kulunu me'yus bırakmaz. Onun murâdını er, geç husûle getirir. Binâenaleyh emellerimizin husûlü için O Erhamürrâhimîne ilticâ ve duâ etmeliyiz ve huzurunda tezellül ve iftikar ile gözyaşı dökmeliyiz.

«ŞEYH AHMED HADREVEYHİN ALACAKLILARINA İLHÂM-I İLÂHİ İLE HELVA SATIN ALMASI»

Mevlânâ Câmînin (Nefehâtül'üns) isimli kitabında yazıldığına göre Şeyh Ahmed bin Hadreveyh: Belhli olup, Horasan şeyhlerinin büyüklerindendir. (Ebû Turâb-i Nahşebi) ve (Hâtim-i Esam) ile sohbet etmiş, (İbrâhim bin Edhem)i görmüştür. (Bâyezîd-i Bestâmî) ve (Ebû Hafs-ı Haddâd) derecesindedir. Hac seferinde Ebû Hafsı Nişâpurda, Hazret-i Bâyezîdi Bestamda ziyâret etmiştir. Ebû Hafsa: «Sofiyye tâifesinden en büyük kimi gördün?» diye sormuşlar, «Himmet ve sıdk-ı ehvâl husûsunda Ahmed bin Hadreveyh'ten büyüğünü görmedim» cevâbını vermiş.

Ahmed bin Hadreveyh, Hicrî 240 târîhinde Belhte irtihâl eylemiştir. Kabri oradadır.

4357

بود شیخی دائما او وامدار

ازجوانمردی که بود ان نامدار

«Bir şeyh vardı ki cömerdliğiyle tanınmış olduğu için dâimâ borçlu bulunurdu».

4358

ده هزاران وام کردی ازمهان

خرج کردی بر فقیران جهان

«Büyüklerden ve zenginlerden on binlerce borç alır ve cihânın fakirlerine harcederdi».

4359

هم بوام او خانقاهی ساخته

جان ومال وخانقه درباخته

«Borç para ile bir tekye de yapmış, malını, canını, tekyesini Allah yolunda vakfeylemişti».

«Bir kimse Allah için bir mescid yaparsa, Allah da onun için cennette bir ev yapar» diye bir Hadîs-i Şerîf vardır. Bu müjde dolayısıyle

eski müslüman zenginleri, içinde namaz kılınacak ve zikrullah edilecek mescid, câmi' ve tekye gibi hayr müesseseleri binâ etmişlerdir. Çünki; **«Malın hayırlısı, Allah yolunda sarfolunandır»** Hadîs-i Şerîf'i mûcebince hayırlı binalar helâl para ile yapılır. Mefhûm-ı muhâlifini de siz düşünüp bulun.

İşte Şeyh Ahmed Hadreveyh de şundan, bundan borç olarak aldığı paralar ile bir hânikah te'sis eylemiş, oraya gelenleri yedirip içirmekte bulunmuştu.

4360

وام اورا حق زهرجا میگزارد
کرد حق بهر خلیلش ریك آرد

«Cenâb-ı Hak, şeyhin borcunu her taraftan gelen hediyye ve fütûhât ile öderdi. Nitekim Hâlîline de kumu un yapmıştı».

Cenâb-ı Halîlullahın âilesi ekmek yapmak için un istemişti. Çölde bulundukları yer, kasabaya uzaktı. Vakit gecikmiş olduğundan kasabaya gidip dönmek de mümkin değildi. İbrâhim Aleyhisselâm bir çuval alıp çölden kum doldurdu ve yurduna getirip âilesine verdi. Çuvaldaki un hâlis ve beyaz un olmuştu.

İşte Halîline kumu un hâline getiren Allah, Şeyh Ahmed Hadreveyhin şundan bundan aldığı borcu, yine şunun bunun hediyyesiyle ödüyordu. Bu da olmaz bir şey değildir.

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

Yânî : **«Cenâb-ı Hak, müttekî bir kuluna bir vâridât kapısı açar ve ummadığı yerden onu rızıklandırır[27]»** buyurmuştur.

4361

گفت پیغمبر که در بازارها
دو فرشته میکنند اندر دعا

«Resûlullah Hazretleri buyurmuştur ki : Çarşılarda, pazarlarda dâimâ iki melek duâ ederek derler ki :

(27) Sûrei Talak : 2-3.

کای خدا تو منفقانرا ده خلف

وی خدا تو ممسکانرا ده تلف

«İlâhî; sen fukarâya nafaka verenlere verdiklerinin yenisini ver, yâ Rabbî; sen cimrilerin mallarını da telef et».

«Her gün semâdan iki melek iner ve yâ Rabbî nafaka verenlerin verdiklerinin yerine yenisini ihsâni et. İmsâk eyleyenlerin, kimseye on para vermeyenlerin malını da telef eyle diye duâ ederler» Hadîsine işâret edilmiştir.

İnsanların ummadıkları yerden rızıklarının geleceği hakkındaki Va'd-i İlâhî benim nefsimde tahakkuk etmiştir. Abd-i âciz vaktiyle Ticâret ve Zirâat Nezâreti Maâdin Kalemi mümeyyizi idim. Nezâretin ormanlardan, ma'denlerden vâridâtı olduğu için Devletin ba'zı dâireleri, iki ayda ve resmî günlerde maaş aldığı hâlde biz aylığımızı her ay muntazaman alırdık. Bir def'a kurban bayramında Devlet daireleri maaş vermişti, lâkin biz alamamıştık. Çünki ay başına on, on beş gün vardı. Arife günü eve dönüyordum. Cebimde ancak on kuruş bulunuyordu. Bununla kurban alamayacağım için mahzundum. Teessür içinde giderken karşıma bir fakir çıktı ve sıkılarak: Muâvenetinize muhtâcım, dedi. Bu adam; dilenci değil, devlet düşkünü bir kimse idi. Üstü başı eskice olmakla berâber temizdi. Para isterken de yüzü kıpkırmızı olmuştu. Fekat cebinde ancak on kuruş bulunan bir adamdan yardım istenilmesi Allah'ın bir cilvesi idi. Sanki içimden bir ses: «On kuruşun bulunup bulunmaması müsâvidir. Cebindekini ver de ondan da kurtul» dedi. Olanca nakdim demek olan iki çeyreği o adama verdim. Teşekkür etti, gitti. Bana da bir neşvedir geldi. Hakkın şu garib cilvesine karşı kendimi tutamıyor, gelenin geçenin nazar-ı dikkatini celbedecek derecede gülüyordum. Eve geldim. Allah rahmet eylesin vâlidem:

— Oğlum; birinde alacağın varmış, şunları getirdi, bıraktı, diye elime on mecidiyye tutuşturdu.

İşte şu hâl biraz evvel beyan ettiğimiz Âyet-i Kerimedeki va'd-i İlâhînin bir tecellîsi idi. Çünki o alacağın böyle bir günde verileceğini hiç ummuyordum.

Evet; iki melek: «Yâ Rabbî; infak edenlerin malına halef ihsân eyle» diye her gün duâ eder. Bu, birkaç kuruş verenler hakkındadır. Ya Allah yolunda can fedâ edenler?

4363

خاصه آن منفق که جان انفاق کرد
حلق خود قربانی خلاق کرد

«Husûsiyle boğazını Allah kurbânı olmak için uzatan ve fîsebîlillah canını infak ve fedâ eyleyen kimse...»

Artık onun nasıl mükâfat göreceğini siz düşünün.

4364

خلق پیش آورد اسماعیل وار
کارد بر حلقش نیارد گردکار

«O kimse İsmâil Aleyhisselâm gibi boğazını teslim eder, fekat Allah, o boğazı kestirmez».

Hazret-i Pîr, bu beyt ile (zebh-i İsmâil) vak'asına işâret ediyor: Cenâb-ı İbrâhim, Allah rızâsı için oğlu İsmâil'i kurban etmeye me'mûr olmuştu. Emr-i İlâhîyi mahdûm-ı mükerremine anlattı. O da Hakkın fermânına rızâ gösterdi. O şefkatli peder ciğerpâresinin boğazına bıçağı sürdü. Fekat yine Allah'ın emriyle bıçak kesmedi, me'mûriyyetini îfâ eylemiş olduğu Halîlullaha bildirildi, oğlu yerine bir koç kesmesi emredildi.

Hazret-i İbrâhim'in oğullarından İsmâil ve İshak Aleyhisselâmdan hangisinin (zebîhullah) yânî, Allah rızâsı için kurban edilmesine teşebbüs olunduğu ihtilâflıdır.

Yahudîler, bu şerefi cedleri bulunan İshak'a nisbet ederler ve: Zebîhullah İshak'tır derler. İslâm ulemâsından ba'zıları da buna kail olmuştur. Fekat Hadîs-i Şerîf'te: **«Ben kesilmesine teşebbüs edilmiş iki zâtin oğluyum»** buyurulmuştur. Bu iki (zebîh)ten biri, Aleyhissalât Efendimizin ced-di ekberi olan Hazret-i İsmâil, diğeri de peder-i muhteremi (Abdullah bin Abdilmuttalib)dir. Çünki Abdilmuttalib'in bir nezri dolayısiyle onun da zebhine teşebbüs edilmişti. Vak'a şöyledir:

Mekke'de yerleşmiş olan (Huzâa kabîlesi) ced-di Nebevî (Kusay bin Kilâb)ın himmetiyle Mekke'den uzaklaştırılmış, onlar çıkıp giderken Zemzem kuyusunu kapatmak ve yerini belirsiz etmek sûretiyle son bir hâinlikte bulunmuştu. Yeni yerleşenler, kuyunun yerini bilmiyorlardı. Senelerce örtülü kalan Zemzem kuyusunu kazıp meydana çıkarmak, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin büyük babası Abdülmuttalib'e rü'-

yâsında emredildi ve kuyunun bulunduğu yer de bildirildi. O da oğlu (Hâris) ile birlikte ta'rif edilen yeri kazmaya başladı. Kazılan yer, Kâ'be'nin karşısında ve oralara dikilmiş putların arasında idi. Kureyşîler, Abdülmuttalib'i men'etmeye kalkıştılar. O da âciz kalınca:

— İlâhî; müteaddid evlâdım olsaydı, bunlar beni men' edemezdi. Eğer bana on dâne erkek evlâd ihsân edersen, içlerinden birini sana kurban edeyim, diye bir nezirde bulundu. Sonra Kureyşi ikna' eyleyerek kazmaya devâm etti ve Zemzemi meydana çıkardı. Aradan zamanlar geçti. Abdilmuttalib'in de on dâne erkek ve müteaddid kız çocuğu dünyaya geldi. Erkek evlâdı büyüyüp yetişince Abdülmüttalib'e rü'yâsında:

— Nezrettiğin kurbanı kes, denildi. O da bir koç kurban etti. Fekat rü'yâ tekerrür ediyordu. Nihâyet oğullarından birinin zebhi matlub olduğunu anladı ve bunu evlâdlarına anlattı. Hepsi rızâ gösterdiler, hangimizi istersen kes, dediler. Abdülmuttalib oğulları nâmına kur'a çekti. Kur'a, en sevgili oğlu Abdullah'a isâbet etti ki, o vakit yirmi yaşlarında yakışıklı bir genç bulunuyordu.

Abdülmuttalib, onu yatırıp keseceği sırada Kureyşîler müdâhale ettiler ve elinden bıçağı aldılar. Bir kâhine dânışmasını söylediler. Kâhine soruldu. Kâhin:

— Sizde bir adamın diyeti ne kadardır? süâlinde bulundu.

— On devedir, dediler.

— Öyle ise on deve ile Abdullah arasında kur'a çekin, develere çıkarsa onları kesin, Abdullah'a isâbet ederse, on deve ilâve edin. Kur'a develere çıkıncaya kadar onar onar artırın. Tavsiyesinde bulundu. Kurbanlık develer yüze bâliğ olunca kur'a onlara isâbet etti. Develeri kurban ve fukarâya tesadduk ettiler. Bu suretle hem Abdülmuttalib'in nezri îfâ edilmiş, hem de Abdullah zebhten kurtulmuş oldu. Ondan sonra da Arablar arasında bir adamın diyeti yüz deve i'tibâr edildi. İşte müşârünileyhin şu vak'ası ve **«Ben, zebhine teşebbüs edilmiş iki zâtin oğluyum»** Hadîs-i Şerîf'i delâletiyle (zebîhullah)ın Hazret-i İsmâil olduğu teeyyüd eder.

4365

پس شهیدان زنده زین رویند وخوش
تو بدان قالب بمنگر گبروش

«O hâlde şehidler bu cihetten, yâni, Allah yolunda can fedâ ettiklerinden diri ve hoşturlar. Ey zâhirperest; sen mecûsîler gibi ölmüş cesede bakma».

Kur'ân'da :

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ

Yânî : «**Allah yolunda öldürülmüş olanlara ölülerdir demeyin, belki onlar ma'nevî bir hayât ile diridirler**[28]» buyurulmuştur.

Cenâb-ı Pîr, biraz evvel, Allah yolunda canını infak etmiş ve İsmâil Aleyhisselâm gibi boğazını bıçağa teslim eylemiş olanı Allah öldürmez demişti. Evet. Zebîhullah Hazretlerini bir mu'cize olarak bıçak kesmedi. Onun gibi ölüme rızâ gösterenler, düşman ateşine karşı duranlar da vardır ki bir silâh te'sîriyle şehid olurlar. Fakat onların şahâdeti âdî ölüm değildir. «**Mü'minler ölmezler, belki bir âlemden başka bir âleme intikâl ederler. Fenâ bulan ancak cesedleridir. Ruhları ise: Rab-bi Kerimleri indinde ferah u sürûr içinde yaşarlar**».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhî Vesellem Hazretleri, gazvelerden avdet buyurdukları sırada : «**Küçük harbden büyük harbe döndük**» buyurur, düşmanla çarpışmayı harbin küçüğü, nefsle uğraşmayı harbin büyüğü sayardı. Çünki nefs, insanın hiç ayrılmaz bir düşmanıdır. Onunla uğraşmak ise düşmanla çarpışıp ya gazî, yâhud şehid olmaktan çok zordur. Onun için harbde düşman kurşuniyle Allah'ına intikal eden şehid olduğu gibi, «**Ölmeden evvel ölün**» emrine mutâbeat edenler ve dâimî mücâhedelerle «**Meyyit-i seyyâr**» hâline gelmiş olanlar da birer şehid sayılır. Yâr-ı gar-ı Nebevî Ebû Bekrissıddîk (radıyallahü anh) Hazretleri bunlardan olduğu için hakkında : «**Yeryüzünde yürür bir ölü görmek isteyen Ebû Bekre baksın**» buyurulmuştu. Hulefâ-yı erbaadan Ömer, Osman, Ali (radıyallahü anhüm) silâh şehidleri olduğu gibi, onların efdal ü ekmeli bulunan Sıddik-ı Ekber de mücâhede şehîdi olmuştu. Zehirlenmek sûretiyle şehâdeti de rivâyet edilmiştir.

Tarîk-ı İlâhînin sâlik-i ârifi olanlar, mücâhede şehidlerini harb şehidlerine takdîm ü tafdîl ederler. Hicretin 404 üncü yılında irtihâl eylemiş olan Şeyh Ebû Saîd Fazlullah kuddise Sirruhûnun «**Gazi şehâdet yolunda uğraşıp durmakta, fekat aşk-ı İlâhî şehîdinin kendisinden efdal olduğundan gafil bulunmaktadır. Kiyâmette bir harb şehîdiyle bir mücâhede şehîdi nasıl müsâvî olur ki birini düşman, birini dost, yânî, Allah öldürmüştür**» meâlinde olmak üzere bir rubâîsi vardır.

İşte o harb, yâhud mücâhede şehidlerinin fânî hayâtına mukabil olmak üzere Cenab-ı Hak :

---

(28) Sûrei Bakara : 154.

4366

چون خدا دادستشان جان بقا

جان ایمن از غم و رنج و شقا

«Onlara, gamdan, hastalıktan ve şekavet-i isyandan emin bir rûh ihsân etmiştir».

4367

شیخ وامی سالها این کار کرد

می‌ستد می‌داد همچو پای مرد

«O borçlu şeyh, yıllarca bu yolda mücâhede etti. Bir vekilharc gibi aldı, verdi».

4368

تخمهای کاشت تا روز اجل

تا بود روز اجل میر اجل

«Ecel gelince büyük bir zât olarak gitmek için va'desi hitâmına kadar hayr ve hasenât tohumları ekti».

Hazret-i Mevlânâ Şeyh Ahmed Hadreveyhin borç alarak, tesadduk ve infak etmesini, tarlaya tohum ekmeye benzetiyor. Bu teşbih Kur'ân'-da vâkı' olmuştur:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yânî: **«Allah yolunda mallarını infak ve tesadduk edenler, bir buğday dânesine benzer ki beherinde yüzer dâne olmak üzere yedi başak yetiştirir** (yânî, bire yediyüz mahsûl verir). **Cenâb-ı Hak, dilediğine bunun iki katını da ihsân eder[29]».**

---

(29) Sûrei Bakara: 261.

Demek ki tesadduk, infak ve hayırlı işlere verilen iânenin bir kuruşuna mukabil, Cenâb-ı Ekremülekremin yedi yüz sevab, hattâ dilerse daha fazlasını ve fazlasının fazlasını verecek. O hâlde helâl malımızdan ve temiz bir niyyetle verelim de Allah'ın şu kerem ve âtıfetine nâil olalım. Şunu da unutmayalım ki sadakanın ve infâkın azı, çoğu olmaz. Yarım hurmanın bile sadaka sayılacağı bir Hadis-i Şerîf'te beyân buyurulmuştur.

4369

چونکه عمر شیخ در آخر رسید

در وجود خود نشان مرگ دید

«Şeyhin ömrü sona erişip de vücûdunda ölüm alâmeti görünce».

Yânî, hastalanıp yatınca :

4370

وامداران گرد او بنشست جمع

شیخ برخود خوش گدازده چو شمع

«Alacaklıları onun etrâfına toplanmışlardı. Şeyh ise âdetâ mum gibi yavaş yavaş eriyordu».

4371

وامداران گشته نومید و ترش

درد دلها یار شد با درد شش

«Alacaklılar para almaktan ümidleri kesilmiş olduğu için suratları ekşimiş, ciğerlerindeki derde gönül derdi de yüklenmişti».

Yânî, kendilerinde derd üstüne derd hâsıl olmuştu.

4372

شیخ گفت این بد گمانانرا نگر
نیست درحق چارصد دینار وزر

«Şeyh kendi kendine: Şu sû-i zan erbâbına bak. Benim borcumu ödetmek için Allah'ın dört yüz dinar kıymetinde altını yok mudur? diyordu».

Zer: Mutlaka altın demektir. Dinar ise altın sikke ma'nâsınadır.

4373

کودکی حلوا زبیرون بانگ زد
لاف حلوا بر امید دانگ زد

«Helva satan bir çocuk dışarıdan helva diye birkaç para ümidiyle sesleniyordu».

4374

شیخ اشارت کرد خادم را بسر
که برو آن جمله حلوا را بخر

«Şeyh hizmetinde bulunan mürîdine: Git, o helvanın hepsini satın al, diye gizlice işâret etti».

4375

تا غریمان چونکه آن حلوا خورند
یك زمانی تلخ بر من ننگرند

«Tâ ki alacaklılar o helvayı yesinler de, yiyinceye kadar olsun bana acı acı bakmasınlar».

4376

در زمان خادم برون آمد بدر
تا خرد او جمله حلوا زان پسر

«O zaman hâdim, o çocuktan helvanın hepsini almak için kapıdan dışarıya çıktı».

4377

گفت اورا گوتورو حلوا بچند
گفت کودک نیم دینار و ادند

«Helvacıya: Götürü olarak helva kaça? diye sordu. Çocuk da: yarım altın ile birkaç akçe cevâbını verdi».

Götürü kelimesi türkce olduğu hâlde kullanılmıştır. Edend: Birkaç demektir, aded-i mübhemden kinâyedir.

4378

گفت نی از صوفیان افزون مجو
نیم دینارت دهم دیگر مگو

«Hâdim: Hayır... Dervişlerden fazla isteme. Yarım altın vereyim, başka lâkırdı etme, dedi».

4379

او طبق بنهاد اندر پیش شیخ
تو ببین اسرار سر اندیش شیخ

«Hizmetçi, tabağı şeyhin önüne koydu. Sen, sır düşünen şeyhin esrârına bak».

Ki sonu ne oldu?

4380

کرد اشارت با غریمان کین نوال
نک تبرك خوش خورید این‌را حلال

«Şeyh alacaklılara işâret etti ve bunu teberrüken âfiyetle yiyin, helâldir, yâhud helâl olsun, dedi».

4381

چون طبق خالی شدان کودك ستد
گفت دینارم بده ای پر خرد

«Tabak boşalınca çocuk o tabağı aldı ve şeyhe: Ey âkil zât, altınımı ver, dedi».

4382

شیخ گفتا از کجا آرم درم
وامدارم میروم سوی عدم

«Şeyh: Parayı nereden bulayım? Borçluyum ve âhiret yolcusuyum, dedi».

4383

کودك ازغم‌زد طبق‌را برزمین
ناله و گریه بر آورد و حنین

«Çocuk bu cevab üzerine kederinden tabağı yere vurdu. Ağlayıp sızlamaya ve inlemeye başladı».

4384

می گریست‌ازغبن کودك‌های‌های
کای مرا بشکسته بودی هردو پای

«Çocuk aldandığı için hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve iki ayağım kırılaydı...»

4385

کاشکی من گرد کلخن گشتمی
بر در این خانقه نگذشتمی

«Keşki külhan etrâfında dolaşaydım da bu tekyenin kapısından geçmeyeydim, diyordu».

4386

صوفیان طبله خوار لقمه جوی
سگدلان وهمچو گربه روی شوی

«Obur, lokmaya harîs, köpek gönüllü, kedi gibi yalanan sofîler! söğüntüsünü de ilâve ediyordu».

4387

از غریو کودك آنجا خیر و شر
گرد آمد گشت بر کودك حشر

«Çocuğun feryâd ve figanı üzerine hayr ü şer erbâbı toplandı. Çocuğun etrâfı mahşere döndü».

4388

پیش شیخ آمد که ای شیخ درشت
تو یقین دان که مرا استاد کشت

«Helvacı, şeyhin karşına geldi ve dedi ki: Ey taş yürekli şeyh; iyi bil ki ustam beni öldürür».

4389

گر روم من پیش او دست تهی
او مرا بکشد اجازت میدهی

«Eğer onun yanına eli boş gidersem, beni öldürür, bunu câiz görür müsün?»

4390

وان غریمان هم بانکار و جحود
رو بشیخ آورده کین بازی چه بود

«O alacaklılar da i'tiraz ve inkâr tarikıyle şeyhe dönerek dediler ki: Yaptığın bu oyun nedir?»

4391

مال ما خوردی مظالم می‌بری
از چه‌بود این ظلم دیگر برسری

«Bizim malımızı yedin, o mezâlimi âhirete götürüyorsun. Onlara ilâve olan bu zulmün sebebi ne idi?»

Helvayı kendileri yedikleri hâlde şeyhe zulüm isnâd ediyorlardı. Helvacının parasını vermeyi hatırlarına getirmiyorlardı.

4392

تا نماز دیگر آن کودک گریست
شیخ دیده‌بست و بردی ننگریست

«O çocuk ikindi namazına kadar ağladı. Şeyh ise gözlerini kapadı, ona hiç bakmadı».

4393

شیخ فارغ از جفا و از خلاف
درکشیده‌روی‌چون‌مه‌درلحاف

«Şeyh alacaklıların cefâkâr ve muhâlif sözlerine aldırmaksızın, ay gibi nurlu yüzünü yorganın altına çekmişti».

4394

با ازل خوش با اجل خوش شادکام
فارغ از تشنیع و گفت خاص وعام

«O mubârek zât, ezel ile de, ecel ile de hoş ve mesrûr idi. Hâvâs ve avâmın sözünden ve ayıblamasından kaydsız bulunuyordu».

Öyle dırıltılara ehemmiyyet vermiyordu.

4395

آنکه جان در روی او خندد چو قند
از ترشروی خلقش چه گزند

«Ruh, bir adamın yüzüne tatlı tatlı gülerse öyle bir kimseye halkın surat etmesinden ne zarar olur?»

4396

آنکه جان بوسه دهد بر چشم او
کی خورد غم از فلك وز خشم او

«Ruh, bir adamın gözünden öperse, feleğin hışmından o adamın ne korkusu olur?»

Halkın dedikodusuna kemâl sâhiblerinin ehemmiyyet vermeyeceğini Cenâb-ı Pîr birkaç misâl ile beyân ediyor :

4397

در شب مهتاب مه را بر سماك
از سگان وعوعو ایشان چه باك

«Mehtablı bir gecede köpeklerden ve onların havlamasından ayın ne ihtirâzı olur?»

4398

سگ وظیفهٔ خود بجا می‌آورد
مه وظیفهٔ خود بر خ می گسترد

«Köpek kendi vazifesini yapar, ay da sathındaki nuru zemine sermekle vazifesini icrâ eder».

4399

کارك خود میگزارد هر کسی
آب نگذارد صفا بهر خسی

«Herkes işceğizini yapar. İçine düşen çörçöp dolayısıyle su, kendi sâfiliğini terketmez».

4400

مصطفی مه می شکافد نیم‌شب
ژاژ می‌خاید ز کینه بو لهب

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ gece yarısı bir işâretle kameri yarar, Ebû Leheb ise kin ve adâvetinden dolayı, bu Muhammedin dâimî sihirlerindendir! diye halteder».

Ebû Leheb, Resûlullah Efendimizin amcalarındandı. Diğer amcası Ebû Tâlibin Peygamberimize karşı şefkat ve muâvenetine mukabil, bu adam da bûğz ü adâvet göstermiş, dilinden ve elinden gelen fenâlığı yapmaktan geri durmamıştı. Karısı ve Ebû Süfyânın kız kardeşi olan Ümmü Cemil ise diken toplar ve Resûlullaha eziyyet olsun diye kapının önüne ve geçeceği yollara dökerdi. Kur'ân'daki (حمالة الحطب) yânî: «Odun hamalı» terkîbinde, karının şu muzırlığına işâret vardır. Onun ve kocasının hakkında (تبت يدا) Sûresi nâzil olmuştur. Mevlânâ Câmî kuddise sirruhû (Bahâristân) isimli kitabının (mutâyebât) yânî. letâif kısmında şöyle bir fıkra nakleder:

Hazret-i Ali (Kerremallahü veche)nin ağabeyi (Akîl bin Ebî Tâlib) birâderinin hilâfeti zamânında Cenâb-ı Haydardan fazla para istemiş, vermediği için kardeşine darılıb Muâviyenin yanına gitmişti. Muaviye,

ona ikrâm ve in'âm etmekle berâber arasıra canını sıkacak sözler de söyler ve hazır cevab bir adam olan Akîl'den münâsib ve müskit cevablar alırdı. Bir gün Muâviyenin meclisinde Şamlılardan bir cemâat vardı. Akîl bin ebi Tâlib de orada idi. Nükteli ve zarif sözleriyle Şam eşrâfının nazra-ı dikkatini celbetmişti. Bundan kuşkulanan Muâviye:

— Ey Şamlılar, Allah'ın (تبت يدا ابى لهب) demiş olduğunu işittiniz mi? diye sordu, evet, dediler. Muâviye: İşte o Ebû Leheb, Akîl'in amcasıdır, dedi ve böyle demekle onu gözden düşürmek istedi.

Akîl bin ebî Tâlib de derhâl: ey Şamlılar; Cenâb-ı Hakkın (وامرأته حمالة الحطب) buyurduğunu duydunuz mu? süâlinde bulundu. Ona da evet, denilince: İşte o hammâletelhatab, Muâviyenin halasıdır, diyerek kendisini ta'yib etmek isteyen Muâviye'yi mâhcub etti. İşte o Ebû Leheb, Şakkulkamer mu'cizesi için: Bu da Muhammedin sihirlerinden biri! demişti.

4401

بانك سك هر كز رسد در كوش ماه
خاص ماهى كو بود خاص اله

«Köpeğin havlaması ayın kulağına, husûsıyle havas-sı İlâhiyyeden bulunan bir kamerin sâmiasına erişir mi?»

Yâni, yerde uluyan bir köpeğin sesi, gökteki ayın kulağına vâsıl olamayacağı gibi, avâmdan ba'zılarının zem etmeleri de Allah'ın has kullarından bulunan bir zâtin kulağına girmez.

4402

ميخورد شه بر لب جو تا سحر
در سماع از بانك چغزان بى خبر

«Meselâ bir pâdişah, bir dere kenarında sabaha kadar işret eder, hânende ve sâzendelerin sözünü, sazını dinler. Onların âhengini dinlemekten deredeki kurbağaların vakvakasını duyar mı?»

Hazret-i Mevlânâ bu beyânattan sonra kıssaya dönüyor da diyor ki:

4403

همچنین توزیع کودك دانك چند
همت شیخ آن سخا را بند کرد

«Helvayı yiyen alacaklılar, kendi aralarında birkaç akçe bölüşerek hakkını verebilirlerdi. Fakat şeyhin himmeti, yânî, kalbî arzûsu, alacaklıların öyle bir cömerdlikte bulunmalarına mâni' oldu».

Çünki; fevkal'âde bir hâl zuhura gelecek ve şeyhin kerameti görülecekti.

4404

تا کسی ندهد بکودك هیچ چیز
قوت پیران از ین بیشست تیز

«Zîrâ kimsenin helvacı çocuğa bir şey vermemesini şeyh arzu etmişti. Pîrânın, yânî, evliyâullahın kerâmet kuvveti bundan fazla ve müessirdir».

Müslümanlık i'tikadı cümlesindendir ki: Enbiyâda mu'cize, evliyânın kerâmet denilen İlâhî bir kuvvet vardır, o kuvvetle fevkal'âde işler yaparlar. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'de buyurur ki: «Evliyânın Allah'tan aldığı bir kuvvet vardır. Atılmış oku o kuvvetle yoldan çevirir, hedefe isâbet ettirmez».

4405

شد نماز دیگر آمد خادمی
یك طبق بر کف ز پیش حاتمی

«İkindi namâzı vakti olunca Hâtim gibi cömerd bir zât târafından bir hizmetçi geldi ki elinde bir tabak vardı».

Hâtim: Arabın Tay kabîlesinden bir zât idi ki fevkal'âde cömerdliğiyle şöhret bulmuştu. Evvelce de bahsettiğim bu zât, devr-i seâdete yetişememiş, oğlu (Adiy bin Hâtim) huzûr-ı Peygamberîye gelmiş ve iltifat görüp müslüman olmuştur.

صاحب مالی و حالی پیش پیر
هدیه بفرستاد کز وی بد خبیر

«Hâtim gibi cömerd olan o zât, mâl ve hâl sâhibi idi. Şeyhin hâlinden haberdâr olduğu için huzûruna hediyye göndermişti».

Hiç bir emel ve garaz sevkıyle olmaksızın bir kimseye verilen bir şey'e hediyye denilir. Hadîs-i Şerîf'te: **«Biribirinize hediyye veriniz, sevişirsiniz»** buyurulmuştur. Aleyhissalât Efendimiz takdim edilen hediyyeleri kabûl eder ve mukabelede bulunurdu.

Emel ve garaz ile, yânî, şu işim görülsün arzûsiyle verilen şeyler hediyye olmaz. Rişvet olur ki Nebiy-yi Ekrem Hazretleri verene de, alana da la'net etmiştir.

4407

چار صد دینار بر گوشهٔ طبق
نیم دیناری دگر اندر ورق

«Gelen tabağın bir kenarında dört yüz, ayrıca kâğıda sarılmış yarım dinâr vardı».

4408

خادم آمد پیش شیخ تعظیم کرد
وان طبق بنهاد پیش شیخ فرد

«Hizmetçi geldi. Şeyhin huzûrunda ta'zimde bulundu. O tabağı yegâne şeyhin önüne koydu».

4409

چون طبق را از غطا وا کرد رو
خلق دیدند آن کرامت را ازو

«Şeyh, tabağın örtüsünü açınca halk, yânî, oradaki alacaklılar, şeyhin o kerâmetini gördüler».

4410

آه وا فغان از همه بر خاست زود
کای سر شیخان وشاهان این چه بود

«Ey şeyhlerin ve şahların reîsi; bu nedir ve ne hâldir? diye hepsi de ah ü figan etmeye başladılar».

4411

این چه سرّست وچه سلطانیست باز
ای خداوند خداوندان راز

«Ey sır sâhibi olanların büyüğü; bu ne sırdır, bu ne sultanlıktır?»

4412

ما ندانستیم ما را عفو کن
بس پراکنده که رفت از ما سخن

«Biz senin büyüklüğünü bilemedik, bir çok perîşan söz söyledik. Bizi afvet» dediler ve şunları ilâve ederek özür dilediler:

4413

ما که کورانه عصاها می زنیم
لاجرم قندیلها را بشکنیم

«Biz ki körcesine deynek sallıyoruz, ondan dolayı kandilleri kırıyoruz».

Kandil kırmaktan maksad: Şeyhin inkisâr-ı kalbine sebeb olmaktır.

4414

ما چو کران ناشنوده یک خطاب
هرزه گویان از قیاس خود جواب

«Biz sağırlar gibi edilen bir hıtâbı işitmeden kendi kıyâsımızla cevab diye saçma sapan sözler söylüyoruz».

ما ز موسى پند نگرفتيم کو
گشت از انکار خضرى زرد رو

«Biz, hızırın yaptıklarını inkâr ve onlara i'tirâz eden, sonra ayrılacağı için yüzü sararan Mûsâ Aleyhisselâmdan ibret almadık».

Hazret-i Mûsâ Kur'ân'da: **«İndimizden kendisine ilm öğrettik»** diye ta'rif edilen ve Hadîs-i Şerîf'te Hızır olduğu bildirilen bir zât ile görüşmeye Allah tarafından me'mur edilmişti. Kelîmullah Hazretleri, halîfesi (Yûşa' bin Nûn) ile sefer ederek Hızırı aradı, buldu ve me'mûriyyetini anlattı. Hızır «Yâ Mûsâ, sen benim yapacağım işlere tehammül edemezsin» dedi. Hazret-i Mûsâ tehammül edeceği va'dinde bulundu. Hızır «Öyle ise işime karışma ve sesini çıkarma» dedi. Deniz kenarında bir kayık gördüler. Sâhibleri bu üç kişiyi parasız olarak kayığa aldılar. Giderken Hızır, kayığın tahtalarından birini kopardı. Mûsâ: «Yâhu ne yaptın? Adamcağızlar bizi bedâva kabûl ettiler, sen sû-i mukabele olarak kayığın tahtasını kopardın.» İ'tirâzını fırlattı. Hızır: «Ben sana tehammül edemezsin demedim mi idi?» dedi. Musâ özür diledi. Bir kıyıya çıktılar. Orada çocuklar oynuyorlardı. Hızır onlardan birinin boğazından tutup öldürdü. Mûsâ: «Ma'sum bir çocuğu niçin öldürdün?» diye sordu. Hızır: «Ben sana tehammül edemezsin demedim mi idi» dedi. Mûsâ yine özür diledi ve bir daha işine karışırsam bana arkadaşlık etme şartını koydu. Bir köye uğradılar. Köylü, bunları misâfir kabûl etmedi. Hızır da orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarı elini sürmekle sağlamlaştırdı. Mûsâ: «Bâri bunu bize yedirecekleri yemek mukabilinde ta'mir etseydin» dedi. Hızır: «Yâ Mûsâ; artık ayrılacağız. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım. Bindiğimiz kayığın tahtasını koparmakla, onu gasb edilmekten kurtardım. Çünki ileride zâlim bir hükümdar vardı. Sağlam gemileri zabtediyordu. Öldürdüğüm çocuk ileride kötü bir mahlûk olacak, sâlih bulunan anasını, babasını da azdıracaktı. Onları halâs etmek için çocuğu öldürdüm. Düzelttiğim duvara gelince; o, iki yetimin malı idi. Altında da bir defîne vardı. Yetimler büyüyünce o defîneyi bulsunlar diye duvarı sağlamlaştırdım ve defîneyi muhâfaza ettim» îzâhâtında bulundu.

Hazret-i Mûsâ'nın zâhiren haksızlık gördüğü şeylere sabır edemeyip i'tirâz etmesi haklı idi. Çünki sâhib-i şerîat bir peygamberdi. Şerîatte zâhire göre hüküm verilir. Binâenaleyh Hızır'ın haksızlık gibi görünen hareketlerine dayanamadı. Onda:

4416

باچنان چشمی که بالا می‌شتافت
نور چشمش آسمانرا می‌شکافت

«Bâlâya yükselen ve nûru gökleri yaran bir göz».

Yâni; peygamberlik nûriyle münevver bir göz varken, Hızır'ın yaptığı hareketlerin ancak zâhirini görebildi.

4417

کرده با چشمت تعصب موسیا
از حماقت چشم موش آسیا

«Ey zamânın Mûsâ'sı olan insân-ı kâmil, senin evvelden gördüğün ve hikmet ve hakikatini bildiğin şeylere ve onları gören gözüne karşı bizim gibi değirmen fârelerinin gözü taassub ve i'tirâza kalkıştı».

Lûtf u keremde bulun da bizi afvet diye alacaklılar şeyhten özür dilediler.

4418

شیخ فرمود آن همه گفتار وقال
من بحل کردم شما را آن حلال

«Şeyh buyurdu ki söylediğiniz sözlerin hepsini ben size helâl ettim, helâl olsun».

4419

سر این آن بود کز حق خواستم
لا جرم بنمود راه راستم

«Bunun sırrı şu idi ki borcumun ödenmesini Allah'tan istemiştim. Bu hususta bana doğru yolu gösterdi» ve :

4420

گفت آن دینارا گرچه اندکست
لیك موقوف غریو کودکست

«Dedi ki: O dörtyüz dînâr, az bir şey olmakla berâber ödenmesi, bir çocuğun ağlamasına bağlıdır».

4421

تا نگرید کودك حلوا فروش
بحر رحمت در نمی آید بجوش

«Helvacı çocuğu ağlamayınca rahmet denizi cûş etmeyecek. Senin borcun da ödenmeyecektir. Bunun için yediğiniz helvayı aldırdım, satan çocuğu da ağlattım».

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisseye intikal ederek buyuruyor ki:

4422

ای برادر طفل طفل چشم تست
کام خود موقوف زاری دان درست

«Ey din kardeşi; kıssadaki çocuk senin gözündür. Murâdının husûle gelmesini, onun ağlayıp sızlamasına mevkuf bil».

4423

گر همی خواهی که آن خلعت رسد
پس بگریان طفل دیده بر جسد

«Eğer, Allah'ın afv ü âtıfeti hıl'atinin erişmesini istersen cesedin için gözlerini ağlat».

Hasbelbeşeriyye herbirimiz günahkârız ve Allah'ın avf ve rahmetine muhtâcız. O afve nâil olabilmek ve o rahmet hıl'atini giyebilmek için Allah'a ilticâ etmeli, ellerimizi açmalı, gözlerimizden nedâmet yaşları dökmeli ve candan, gönülden aman Yâ Rabbî demeliyiz; emin olmalıyız ki Cenâb-ı Hak erhamürrâhimîndir. Aman demeye ve gözyaşı dökmeye merhamet eder. Muhlis kullarının hâlis tevbesini ve duâsını mutlaka kabul eyler.

«BİR ŞAHSIN BİR ZÂHİDİ: ÇOK AĞLAMA Kİ KÖR OLMAYASIN DİYE KORKUTMAK İSTEMESİ»

4424

زاهدرا گفت یاری در عمل
کم گری تا چشم را ناید خلل

«Bir zâhide bir dostu, amelde, yânî, ibâdet esnâsında çok ağlama ki gözlerin bozulmasın, dedi».

4425

گفت زاهد از دو بیرون نیست حال
چشم بیند یا نبیند آن جمال

«Zâhid cevab verdi ki: Göz, Hakkın cemâlini ya görür, yâhud görmez. Hâl, bu ikiden hâlî değildir».

4426

گر ببیند نور حق را چه غمست
در وصال حق دو دیده چه کمست

«Eğer Hakkın nûrunu görürse, gözün bozulmasından ne gam olabilir? Çünki Hakkın visâline mukabil iki göz ne kadar ehemmiyetsiz kalır?»

4427

ور نخواهد دید حق را گو برو
اینچنین چشم شقی گو کور شو

«Eğer Hakkı görmeyecek ise böyle şakî bir göze git, kör ol de».

غم مخور از دیدگان عیسی تراست
چپ مرو تا بخشدت دو چشم راست

«Gözler bozulur ve görmez olur diye korkma ki İsâ seninledir. Sol, yânî, aksi ve ısyan tarafına gitme ki sana doğru görür iki göz versin».

4429

عیسی روح تو با تو حاضرست
نصرت از وی خواه کو خوش ناصرست

«Senin İsâ-yı rûhullahın, yânî, bizzat Allah'ın seninle hazırdır. Ondan yardım ise ki o (خیرالناصرین) yânî: «Yardımcıların en hayırlısıdır».

Kur'ân'da :

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yânî: «Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle berâberdir[30]» buyurulmuştur, evet. Nereye gitsek, nerede bulunsak O bizimle berâberdir, hattâ bize bizden daha yakındır. Bunu böylece düşünmeli, o berâberlik nasıldır? İlmen mi berâberdir, yoksa başka türlü müdür? diye vesveseye düşmemelidir.

Allah'ın her vakit ve her yerde kendisiyle berâber olduğuna i'tikad eden bir müslüman, ondan korkar, yâhud utanır da bir kötülük yapmaya kalkışmaz. Müslümanlığın hiç bir faydası olmasa, mensublarında şu i'tikadın bulunması, bir memlekette âsâyişin te'mini için kâfidir. Çünki Allah'ın kendisi ile berâberliğini; yaptığını, yapacağını görür ve bilir olduğunu düşünen bir insan suç işlemekten çekinir. Fakat; dinsiz, imansız ve ahlâksız bir herif, Allah'ın berâberliğine değil, varlığına bile inanmadığı için gafil bir kimsenin sâatini aşırmaktan, içindekilerin uyumakta olduğu bir evi soymaktan, kırda rastgeldiği bir kimsenin malını almak için canını almaktan çekinmez. Bolşevikler ve masonlar gibi kendinin kapılmış olduğu bâtıl bir mezhebe girmek için, başkalarını da iğfâl etmeye ve memlekette ayrılık, gayrılık çıkarmaya kalkışmaz. Onun için şuna

(30) Sûrei Hadid: 4

lara satılmış bir takım soysuzların yaygarasına kapılıp da müslümanlıktan ürkmemeli, bil'akis memlekette intizâm ve âsâyişin ta'mîmi için ahlâk-ı islâmiyyeyi neşr ve ta'lim etmelidir.

4430

ليك بيكار تن و استخوان
بر دل عيسى منه تو هر زمان

«Lâkin kemikle etten ibâret olan cesedin cengini, yânî, nefsin hevâ ve hevesini her vakit Îsâ'nın kalbine koyma».

Yânî; olur, olmaz temennîde bulunma.

4431

همچو آن ابله كه اندر داستان
ذكر او كرديم بهر راستان

«O ahmak gibi ki, hikâye arasında istikamet erbâbı için onu zikreylemiştik».

Hikâyenin baş tarafında geçmişti ki bir budala, Hazret-i Îsâ'ya yoldaş olmuş, ölü diriltirken okuduğu duâyı öğretmesini istemiş, Rûhullah Hazretleri öğretmeyince, bâri şu kemik yığınını dirilt de göreyim, demişti.

Beş numara elektrik lâmbası kadar aydınlığı olduğu hâlde, münevver geçinen ba'zı ukalâ da Luter'in hıristiyanlıkta yaptığı gibi, dinde reform yapmak istiyorlar. Vaz'ı İlâhî olan ba'zı ahkâmın değiştirilmesi lâzım geldiğini iddiâ ediyorlar; ezânın türkçe okunması, namaz kılarken Kur'ân'ın aslı değil, tercemesinin okutturulmak istenilmesi, o reformun mukaddemâtı cümlesindendi. «Bâtıl, saldırır, sonra muzmahil olur» kelâmı mûcebince o bâtıl hareket de bir müddet sürdükten sonra def' olup gitti. O gidişin hâlâ mâtemini tutanlar var. Düşünmüyorlar ki Luter; hıristiyanlığın esaslarına, hattâ teslis akîdesine dokunmamış, papazların halk üzerindeki tesallutuna, para mukabilinde cennetten erâzi satmalarına ve sâireye i'tirâz etmişti. Elhamdülillah dînî esaslarımızda değiştirilmesine lüzûm görülecek bir şey yoktur. Tebdil tarafdârı olanlar, birer Luter olmak isteyenlerdir. Onların teklifleri de hikâyede bahsi geçen budalanın Hazret-i Îsâdan talebleri gibidir.

4432

زندگئ تن مجو از عیسیت
کام فرعونی مخواه از موسیت

«Sen Îsâ'dan cesed diriliğini isteme, Mûsâ'dan da Fir'avn'a uygun murâdlarının husûlünü taleb etme».

4433

بر دل خود کم نه اندیشهٔ معاش
عیش کم ناید تو بر درگاه باش

«Geçinme düşüncesini kalbinde bulundurma. Sen Allah kapısında bulun, mukadder olan rızkın eksilmez».

Sen, o rızkı nasıl istersen rızkın da sana öylece, hattâ fazla tâlibdir.

4434

این بدن خرگاه آمد روح را
یا مثال کشتئ مر نوح را

«Bu beden, rûha oba, yâhud Nûh'a nisbetle gemi gibidir».

4435

ترک چون باشد بیابد خرگهی
خاصه چون باشد عزیز درگهی

«Türk mevcud olunca bir oba bulur. Husûsiyle o, aziz ve Allah kapısı mensublarından olursa, açıkta ve aç kalmaz».

4436

خواند عیسی نام حق بر استخوان
از برای التماس آن جوان

«İsâ Aleyhisselâm, o genç ve budala arkadaşının talebiyle kemiklerin üstüne Allah'ın ismini okudu».

4437

حکم یزدان از پی آن خام مرد
صورت آن استخوان را زنده کرد

«Hükm-i İlâhî, o ham adamın talebi üzerine o kemikleri diritti».

4438

از میان بر جست یك شیر سیاه
پنجهٔ زد کرد نقشش را تباه

«Kemiklerin ortasından siyah bir arslan sıçradı. Bir pençe vurup o adamın sûretini mahvetti, yânî, öldürdü».

4439

کله اش بر کند مغزش ریخت زود
مغز جوزی کاندرو مغزی نبود

«Çabucak kellesini kopardı ve beynini akıttı. Ceviz içi kadar bir beyni vardı ki o kafada beyin yok demekti».

4440

گرورا مغزی بدی اشکستنش
خود نبودی نقص الا بر تنش

«Eğer onda beyin olsaydı kafasının kırılması, yânî, helâk olması, ancak bedenine âid bir noksan olurdu».

4441

گفت عیسی چون شتابش کوفتی
گفت زان روکه تو زو آشوفتی

«Îsâ Aleyhisselâm arslana: Niçin bu adamı alel'acele öldürdün? diye sordu. Arslan: Ona senin canın sıkılmış olduğu için, cevâbını verdi».

4442

گفت عیسی چون نخوردی خون مرد
گفت در قسمت نبودم رزق خورد

«Yine Îsâ: Adamın kanını niçin içmedin? Süâlinde bulundu. Arslan da: Taksîm-i ezelîde o, bana rizk olmamıştı, dedi».

Her mahlûkun rızkı; hayâtı müddetine göre takdir olunmuştur. Eceli gelmeyince nasîbi kesilmez, eceli geldikten sonra, dünyâda rızk verilmez. O arslan da evvelce ölmüş ve nasîbi kesilenlerden olmuştu. Onun için o adamı öldürdü, lâkin kanını içmedi ve etini yemedi. Çünki rızkı değildi.

Hazret-i Îsâ'nın arslanla konuşmasını gayr-ı tabiî görenler; hayvanla nasıl konuşulur? diyecekler bulunabilir. Bunlar, konuşmaktan maksad: anlaşmak olduğunu bilmeli, evlerindeki kedinin hâline dikkat etmelidir. Kedi acıktığını sâhibine sürünmek ve önünde, ardında dolaşmak sûretiyle pek a'lâ anlatabilir. Dışarı çıkmak istediğini de kapının, yâhud pencerenin önüne gidip tırmalamakla tefhîm eder. Sâhibinin okşadığını, yâhut darılıp tekdir ettiğini derhâl anlar. Pisi pisi denilince gelir, pist denilince gider. Demek ki söylemeyen kedide sâhibini anlamak ve ona merâmını anlatmak hâli var.

Şu anlaşma hâli bizim gibiler içindir. Bir de havas-sı ibâd olan enbiyâ ve evliyâyı ve onların mu'cize ve kerâmet sâhibi olduklarını düşünelim. Hem pâdişâh, hem peygamber olan Süleymân Aleyhisselâm ordusuyle giderken birdenbire gülümsemiş ve gülmüştü. Çünki bir karıncanın «Ey karıncalar; yuvanıza giriniz. Süleymanla ordusu sizi çiğnemesin» dediğini işitmiş ve anlamıştı. Bu hâdise Kur'ân'da:

يَآ اَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُ

Âyetiyle haber verilmiştir. Kezâ arabcada (hüdhüd) türkcede çavuş kuşu denilen hayvanla konuşmuş, Yemen hükümdârı (Belkis)e onunla mektub göndermiş, Yemen ahvâline ve Belkis'in idâresine dâir ondan ma'lûmât almıştı ki bu da Kur'ân'da beyân edilmiştir.

Eğer enbiyâda mu'cize, evliyâda keramet denilen fevkalâde bir kuvvet bulunduğuna inanıyorsak Süleymân'ın hüdhüd'le, Isâ'nın arslanla konuştuğunu tabiî görmeli ve îmân etmeliyiz. Şunu da unutmamalıyız ki fevkalâdelikler tekerrür edince tabiî hâline gelir.

4443

ای بسا کس همچو آن شیر ژیان
صیدخود ناخورده رفته از جهان

«Ne kadar kimse vardır ki o kükremiş arslan gibi avını yemeden dünyâdan gitmiştir».

4444

قسمتش کاهی وحرصش همچو کوه
وجه نی و کرده تحصیل وجوه

«Öyle kimsenin kısmeti saman kadar, hırsı ise dağ misâlidir. Allah'ın huzûruna çıkacak yüzü olmadığı hâlde halk arasında vücûh, yânî, şeref kazanmıştır».

Cenâb-ı Mevlânâ, Mesnevî'nin baş taraflarında: «Denizi bir kâseye döksen ne kadar alır? Ancak bir günlük kısmeti» buyurmuştur. Bir insanın yiyeceği iki dilim ekmekle bir bardak sudan ibâret olduğu hâlde,

---

(31) Sûrei Neml: 18.

dünyânın malını ve ni'metini toplamak ister. Bunun için de didinir, çabalar, bin türlü hud'a ile hemcinsini ızrâr etmekle, ihtikâr ve irtikâb eylemekle servet yapmaya, köşkler, apartmanlar kurmaya çalışır. Bir de bakarsınız ki bir hastalığa yakalanır, sıkı bir perhize tâbi' tutulur. Ne yiyebilir, ne içebilir. Helâl, haram demeyerek topladıkları başkalarına kalır, kendisi ise soluğu cehennemde alır. İşte bu gibiler, kısmeti saman kadar hafif, fekat hırsı dağ gibi olanlardır ki kıssadaki arslan gibi avını yiyemeden ölür, giderler.

Hazret-i Mevlânâ bunları anlattıktan sonra Cenâb-ı Hakka duâ ediyor, bize de o yolda duâ etmemizi öğretiyor:

4445

ای میسر کرده بر ما در جهان

سخرهٔ بیکار ما را وا رهان

«Ey bize dünyâdaki zor işleri kolaylaştırmış olan Allah; işsizlikten ve faydasız işlerden bizi kurtar».

Cenâb-ı Hak, sevgili peygamberi hürmetine onun ümmetine kolaylık göstermiş, eski şerîatlerdeki ba'zı hükümleri şerîat-i Muhammediyyede kolaylaştırmıştır. Meselâ yahudiler, ma'bedlerden başka bir yerde ibâdet edemezler. Hâlbuki müslümanlar, bunun için mutlaka câmie gitmek mecbûriyyetinde değillerdir. **«Arzın her tarafı benim ve ümmetim için secdegâh ve temiz kılınmıştır»** Hadîs-i Şerîf'i mücebince dünyânın her tarafındaki temiz topraklar bizim için mesciddir. Nerede bulunsak oranın zemînine kapanır ve ma'bûd-i yegânemize ibâdet edebiliriz, elhamdülillâh sümme elhamdülillah.

Kezâ bir hıristiyanın afv ü mağfirete nâil olabilmesi için papasların mâbeyncilik etmesi ve o hıristiyanın günahını çıkarıp birkaç parasını alması şarttır.

Müslümanlıkta ise Allah'la kulun arasına kimse giremez. Sıdk u ihlâs ile tevbe eden bir mü'minin tevbesi bilâvâsıta kabûl ve günahları afvolunur.

Aleyhissalâtü Vesselâm efendimiz, ümmetin âlimlerine: **«Halkı cennetle müjdeleyin, cehennemle ürkütmeyin. Din işlerini kolaylaştırın, güçleştirmeyin»** buyurmuştur.

Vaktiyle Fâtih'te ham sofulardan bir vâız vardı. Nasılsa tütün içmenin haram olduğuna kanmıştı. Halkı tütünden vazgeçirmek için: «On kadeh rakı içmek bir cıgara içmekten hafiftir» dediğini ben kulağımla işitmiştim. Gafil sofu, kaş yapayım derken göz çıkarıyor, cıgaradan vaz-

geçirmek isterken rakıya teşvik ediyor, lâkin gaflet ve cehâletinden yaptığı işin mazarratını farkedemiyordu, müskirât ile mükeyyifâtın ayrı ayrı şeyler olduğunu bilmiyordu.

Her sarhoş eden şey şübhesiz haramdır. Fakat tütün sarhoş etmez ki haramlığına hükmedilebilsin. Kahve, çay, tütün, enfiye, nargile gibi şeyler mükeyyifât cümlesindendir.

Dördüncü Murad, tütün içenlerden yüzlercesini öldürmüş, nihâyet Şeyhulislâm Behâyî Efendi onun mubah olduğuna fetvâ vermekle bu haksız i'damların önünü almıştı. Ondan evvel Şeyhulislâm Yahyâ Efendi de :

Ahbâb ile duhân iç kalma sakın tütünsüz

diyerek edebî bir fetvâ vermişti.

Bahsimizden epeyce uzaklaştık. Sadede dönelim.

Cenâb-ı Pîr, bu beyt ile aleyhissalât efendimizin : **«Ey Rabbim, insanı oyalayan faydasız şeylerden bizi halâs et ve her şey'in hakikatini, yâni, ne olduğunu bize göster»** duâsına işâret ediyor. Zîrâ her şey'in hakikatini görebilmek Allah'ın bir tevfîkıdır. Eğer herkes her şey'in hakikatini görebilseydi bir takım müfsidlerin yaptıkları propagandalara ba'zı gafil kimselerin kapılmaması lâzım gelirdi.

Meselâ mürâîlik, Kur'ân'ın beyânına göre bir şirk-i hafîdir. Öyle iken ba'z-ı kimseler kendilerini halka sofu tanıtmak için âbid, zâhid görünmeye çalışırlar, evlerinde namaz kıldıkları sırada sünneti değil, farzı ikameti bile terkettikleri hâlde câmi'de öğle namazının son sünnetini dört rek'at kılarlar, ikindinin gayrı müekked sünnetini bırakmazlar. İmam rukû'dan doğrulub secdeye vardığı hâlde onlar hâlâ rükû'da tecvid ile (سبحان ربی العظیم) demekle meşgul olurlar. İşte böyle yapanların hareketleri, mürâîliğin şirk-i hafî olduğunu bilmediklerindendir. Ba'zı saf müslümanlar da onların riyâsını hakîkat ve kendilerini bihakkın ehl-i ibâdet zannederek aldanırlar.

4446

طعمه بنموده بما وان بوده شست
آنچنان بنما بما آنرا که هست

«Bize yem görünüyor, hâlbuki o, olta bulunuyor. Allah'ım; mevcûdâtı bize oldukları gibi göster».

Ma'lûm ya balıkcılar, olta iğnesinin ucuna yem takarlar, denize salıverirler. Onu gören balıklar da yem geldi diye yutup oltaya takılırlar ve insanlara yemek olurlar.

Hazret-i Mevlânâ: «yâ Rabbî; her şey'i bize olduğu gibi göster ki oltayı yem diye yutmayalım» duâsını ediyor, bu duâ ile de: **«Allah'ım, bize hakkı hak olarak göster ve ona tâbi' olmamızı nasîb eyle. Bâtılı da bâtıl olarak göster ve ondan ictinâb etmemizi müyesser kıl»** Hadîs'ine işâret ediliyor. Yine kıssaya avdetle diyor ki:

4447

گفت آن شیر ای مسیحا این شکار
بود خالص از برای اعتبار

«Arslan dedi ki: Ey Mesîhâ, yânî, ey Hazret-i Îsâ; bu av, yemek için değil, ibret göstermek içindi».

4448

گر مرا روزی بدی اندر جهان
خود چه کارستی مرا با مردگان

«Eğer benim dünyâda rızkım olsaydı ölülerle ne işim vardı?»

Biraz evvel de söylenildiği vechile dünyâdan rızkı kesilmemiş olan ölmez, ölenin de artık dünyâda nasîbi kalmaz.

4449

این سزای آنکه یابد آب صاف
همچو خر درجو بمیزد از گزاف

«Bu adamın parçalanması, saf ve berrak bir su bulup da ona işeyen eşeğin cezâsıdır».

Hayvanlar ba'zan dere kenârına gider ve suyun içine girerler. Bir taraftan içerler, bir taraftan da suyu kirletirler. İşte arslanın parçaladığı kimse bu kabil mahlûkattan idi. Hazret-i Îsâ gibi Rûhullah olan bir zâte yoldaş olmuşken ondan ma'nevî istifâdeler edeceği yerde bir takım münâsebetsiz taleblerle onun canını sıkmıştı.

4450

گر بداند قیمت آن جوی خر

او بجای پا نهد در جوی سر

«Eğer eşek o derenin kıymetini bilmiş olsaydı, oraya ayağını sokmak değil, başını daldırırdı».

4451

او بیابد آنچنان پیغمبری

میر آب زندگانی پروری

«O, Îsâ gibi bir peygamberi ve hayat veren bir suyun sâhibi olan Rûhullah Hazretlerini bulmuşken».

4452

چون نمیرد پیش او کز امر کن

ای امیر آب مارا زنده کن

«Ey âb-ı hayâtın emîri ve sâhibi (kün) emriyle bizi ihyâ eyle diye nasıl ölmedi?»

Yâni; Îsâ'nın huzûrunda ölü gibi irâde göstermeyerek, ölü hâline gelip de kemiklerin yerine beni ihyâ et diye yalvarmadı.

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisse nakline şuru' ederek diyor ki :

4453

هین سگ نفس ترا زنده مخواه

کو عدو جان تست از دیرگاه

«Ey insan; aklını başına al da nefs köpeğinin dirilmesini isteme ki o nefs, çoktan beri senin düşmanındır».

Hadîs-i Şerîf'te : **«Senin en azılı düşmanın iki yanın arasındaki nefsindir»** buyurulmuştur. Böyle bir düşmanın dirilmesini değil, ölmesini

temenni etmelidir. Çünki onun dirilmesi, azgınlığının artması, ölmesi, yânî, Allah'a mutî' bir hâle gelmesi ise düşmanlığının dostluğa tehavvül etmesi demektir.

4454

خاك بر سر استخوانى را كه آن
مانع اين سگك بود از صيد جان

«O kemiğin toprak başına olsun, yânî, Allah müstehakkını versin ki bu köpeğin ruh avlamasına mâni' oluyor».

Buradaki kemikten maksad: İnsanın cesedi, köpekten murâd: nefs-i emmâredir. Ruh avlamak ise rûhânî ve ma'nevî zevk elde etmektir.

Cesed, nefsin ârzularına mutâvaat gösterdikçe nefs, önüne kemik atılmış köpek gibi hırlar ve kuvvetlenir. Binâenaleyh rûhânî zevkleri avlamaz olur.

4455

سگك نهٔ بر استخوان چون عاشقى
ديوچه وار از چه بر خون عاشقى

«Köpek değilsin, kemiğe neden âşıksın? Sülük gibi niçin kan içmeye düşkünsün?»

Cesed denilen şey : Kemikten, etten ve kandan ibârettir. Ona merbut olmak, namaz kılarsam bacaklarım ağrır, oruc tutarsam vücûdum zayıflar diye onun üstüne titremek, âdetâ kemik yalayan köpek ve kan içen sülük gibi olmaktır.

4456

آن چه چشمست آنكه بيناييش نيست
زامتحانها جز كه رسواييش نيست

«Önünü göremeyen ve imtihanlarda mahcub olmaktan kurtulamayan göz, nasıl gözdür?»

Meselâ a'zâ-yı cisminden bulunan göz, gözlük takmayınca yakını da, uzağı da görmüyor. Ba'zan uzakça bir yerdeki kayayı insan zannederek

mahcub oluyor. Gözün bu, sûrîsidir. Bir de kalb gözü vardır ki ona (basar-ı basîret) derler. Hak ile bâtılı ancak o ayırdeder, hakayıkı ve ma'neviyyâtı ancak o görür.

4457

سهو باشد ظنها را گاه گاه
این چه ظنست این که کور آمد زراه

«Zanların ba'zan sehvettiği olur. Sendeki nasıl bir zandır ki yolu görmüyor?»

Zan : İlm ile şek arasında tereddüddür. Yâni; insanın kat'î olarak bilişine ilim, kuvvetlice tahmin edişine zan derler. Zanda ekseriyâ isâbet vâki' olur. Meselâ Ahmed Efendi isminde bir zâtin ekseriyâ evinde oturup dışarıya çıkmadığını bilen birine, diğer birinin :

— Ahmed Efendiyi ziyârete gitsek acabâ bulabilir miyiz? diye sormasına onun :

— Bulursunuz sanırım. Cevâbını vermesi zannî bir cevabdır, ilme yakın bir kestiriştir. Fekat dışarıya çıkmamışsa bulursunuz demesi bir şektir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki zanlarda ekseriyâ isâbet bulunduğu hâlde seninki nasıl bir zandır ki gideceği yolu göremiyor?

4458

دیده آ ز دیگران نوحه گری
مدتی بنشین بر خود میگری

«Ey kayayı görüp de insan zanneden ve eşyânın hakîkatini göremeyen göz; sen başkalarına, meselâ ölmüş akrıbâna ağlayorsun. Onlar için yaş dökeceğine otur da kendin için ağla».

Nedâmetle gözden yaşlar akıtmak,
Günahtan tövbede, olur müessir;
Amel defterinde olan karanlık,
Gözlerden dökülen yaşla silinir.

Hazret-i Mevlânâ da günahlar için gözyaşı dökmeyi ve defter-i a'mâldeki seyyiât karanlıklarını silip temizlemeyi tavsıye için buyuruyor ki :

ز ابر گریان شاخ سبز و تر شود
زانکه شمع از گریه روشن‌تر شود

«Ağlayan buluttan ağaç dalı yeşerir ve tâzeleşir. Mum da ağlamakla daha ziyâde aydınlanır».

Cenâb-ı Pir; yağmur yağmasını bulutun, yağların erimesini mumun ağlamasına benzetiyor, birinin ağlamasıyle ağaçların yeşerdiğini, diğerinin ağlamasıyla da mumun yandığı odanın daha ziyâde aydınlandığını misâl gösteriyor. Sen de Allah rızâsı için ağla ki kalbin tâzelensin ve basar-ı basîretin aydınlansın, diyor.

Her katrası bir gevher-i yektâdan eazdir,
Allah için ol yaş ki akar dîde-i terden.

4460

هر کجا نوحه کنند آنجا نشین
زانکه تو اولیتری اندر حنین

«Her nerede ağlayıp sızlıyorlarsa orada otur. Çünki ağlayıp sızlamaya sen onlardan ziyâde muhtacsın».

4461

زانکه ایشان درفراق فانی‌اند
غافل از لعل بقای کانی‌اند

«Çünki onlar fânî bir kimseden ayrılmışlardır, yakınlarından biri öldüğü için feryâd ediyorlar. Hakîkat ma'denindeki beka la'linden gafil bulunmaktadırlar».

Nevha: Ağlayıp sızlamak ve yolunmak demektir. Evlâdı ölmüş bir ananın gözyaşı döküp feryâd etmesi gibi, sevilen bir vücûdun gaybûbetine müteessir olmak ve ağlamak insanlık şefkati icâbıdır. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz bile mahdûm-ı mükerremi Hazret-i İbrâhim Selâmullahi alâ ebîhi ve aleyh'in vefâtı üzerine ağlamış, mubârek gözle-

mden yaşlar döküldüğü hâlde: «Yâ İbrâhim; senin için hakikaten mahzunuz. Göz ağlar, kalb hüzün bağlar. Fakat Cenâb-ı Hakkı gazaba getirecek bir şey söylemeyiz. Allah, böyle bir musibet vukûunda bağırıp çağırmaktan beni nehyetti» buyurmuş, Cenâb-ı İbrâhim'in vâlidesi (Mâriye) ve teyzesi (Sirin) in sayhasını, yâni, feryâd ü figan etmelerini menevlemiştir.

Zât-i akdes-i Nebevi sıyâhı men' buyurduğu hâlde ba'zı Arab memleketlerinde, ezcümle Mısır'da nâhoş ve men'-i Nebevîye muhâlif bir âdet vardır. Tabutun önünde yakasını yırtan, saçını, başını yolan bir takım kadınlar bağıra çağıra giderler. Bunlara arabçada (nevvâha) acemcede (nevhager) denilir. Bu nevvâhalar ücret mukabilinde mâtem ettiklerinden cenâzenin hâl ve vaktine göre azalıp çoğalırlar.

Hazret-i Mevlânâ'nın bahseylediği nevha edenler, ücretli ağlayıcılar değildir. Bu âdet bizde de vardı. Evden tabut çıkarken kadınların bağrışması, cam, çerçeve kırması, mahalle kadınlarının cenâze evinde toplanıp riyâkârane ağlaşması, hele Anadoluda (ağıtçı) denilen kadının ölü hakkında (ağıt yakması) yâni, mersiye söyleyip dinleyenleri ağlatması taklidden başka bir şey değildir. Eski Türklerden kalmış bir âdetin devâmıdır: Timurleng'in bir oğlunun Anadolu'da ölmesi üzerine umûmi bir mâtem yapılmış, bağırıp çağırmak sûretiyle kıyâmetler koparılmıştı. Fâtih'in büyük oğlu Şehzâde Mustafa'nın vefâtı dolayısiyle İstanbul'daki erkân-ı devlet karalar giyinmiş, çiftliğinde menfî bulunan Mahmud Paşa beyaz elbise ile oturduğu için i'dâm edilmişti.

4462

زانکه بردل نقش تقلیدست و بند

رو باب چشم بندش را برند

«Çünki gönülde taklid nakşı ve bağı vardır. Git de göz yaşıyle o bağı kazı, yâni, izâle et».

4463

زانکه تقلید آفت هر نیکویست

که بود تقلید اگر کوه قویست

«Zirâ taklid, her iyiliğin âfetidir, sağlam bir dağ gibi olsa bile saman kadar hafif ve değersizdir».

Taklidin makbul ve merdud olan kısımları vardır:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

Yâni: «**Resûlullahın harekâtında sizin için güzel bir örnek vardır**[32]» Nazm-ı Celîli mûcebince Resûlullahın sünnet-i seniyyesine ve ehlullahın tarikat-ı müstahsenesine iktidâ etmek, onların ef'âl ü harekâtına benzemeye çalışmak da bir takliddir amma taklîdin makbûl olan kısmıdır.

Bir de ba'zılarının yapdıkları faydasız şeyleri mahzâ modaya uymuş olmak için taklide kalkışmak, taklidin merdud olan kısmıdır.

Düyûn-ı Umûmiyye Komiserliğinde bulunmuş olan Âlî Bey merhûm (Lehçetülhakayık) isimli lûğatçesinde modayı (maymunlar kıralı) diye zarif bir terkib ile ta'rif etmişti. Evet. Maymunlarda taklid merâkı pek fazladır. Gördüklerini yapmak isterler. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da buyurmuştur ki: «**İnsanın yaptığını maymun da yapar, dâimâ insanlardan gördüğünü taklid eder**». Mukallidlik, husûsıyle faydasız ve gülünç hareketleri taklid etmek, maymunluktan başka bir şey değildir.

Binâenaleyh o derekeden yükselmek ve gözünü kaplayan gaflet perdesini izâle eylemek için ağlamalı ve Allah'tan tevfik ve hidâyet talebinde bulunmalı, basar-ı basîret ihsân etmesi için yalvarmalıdır.

4464

گر ضریر لمترست و تیز خشم

گوشت پاره ش دان چون او را نیست چشم

«Eğer bir kör, iri yarı ve çabuk hiddetlenir bir kimse olsa bile gözü olmadığı için onu bir et parçası farzet».

Barut gibi çabucak ateş alsa da, kendini kızdıranı görüb yakalayamayacağı için, kasab dükkânlarında asılı koyun gövdelerinden farklı değildir.

4465

گر سخن گوید ز مو باریکتر

آن سرش را زان سخن نبود خبر

«Eğer mukallid kıldan ince, yânî, ma'nâsı derin sözler söylese bile o söylediği sözlerin hakîkatinden kafasının haberi yoktur».

---

(32) Sûrei Ahzab: 21.

Çünkü söylediklerini anlamak sûretiyle değil, ya bir kitabda görerek, yahud birinden işiterek söyler.

4466

مستی دارد ز گفت خود ولیک
از بروی تا بمی راهست نیک

«Yine o mukallid, kendi sözlerinden mest olur. Fekat onunla mest eden şerab ârasında epeyce uzak bir mesâfe vardır».

4467

همچو جویست او نه او آبی خورد
آب ازو بر آب خوران بگذرد

«O mukallid, dere yatağı gibidir ki dâhilindeki suyu içmez. Su, onun içinden geçer, su içenlere gider».

Erbâb-ı tahkikı taklid etmek isteyenler, onların muhakkıkane sözlerini ezberler ve ötede, beride söylerler. Fekat o sozlerin kendilerine hiç bir te'siri olmaz. Deredeki su nasıl akar, geçer de yatağı ondan istifâde olmazsa, mukallidler de naklettikleri sözlerden faydalanmazlar.

4468

آب در جو زان نمیگیرد قرار
زانکه آن جو نیست تشنه و آبخوار

«Su dere yatağında durmaz. Çünki o yatak susamış ve su içici değildir».

4469

همچو نایی ناله وزاری کند
لیک پیکار خریداری کند

«Mukallid ney gibi hazin hazin inler. Lâkin iniltisi müşteri ve dinleyici toplamak içindir».

نوحه گر باشد مقلد در حديث
جز طمع نبود مراد آن خبيث

«Mukallid, söz söyler ve nasihat verirken ağlar. Fekat habîsin murâdı tama'dan, yânî, cemâatten para koparmaktan başka bir şey değildir».

4471

نوحه گر گويد حديث سوزناك
ليك كو سوز دل و دامان پاك

«O ağlayan mukallid müessir sözler söylerse de onda yanık bir yürek ve temiz bir etek yoktur».

Etek temizliğinden maksad: Afif olmak ve haramdan ictinâb etmektir.

4472

از محقق تا مقلد فرقهاست
كين چو داودست وآن ديگر صداست

«Muhakkık ile mukallid arasında çok fark vardır. Bu, yânî, muhakkık; Dâvud Aleyhisselâm gibidir, o yânî, mukallid ise ancak sadâdır, aks-i savttan ibârettir».

(Sebe' Sûresi)nde buyuruluyor ki:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا

Yâni: **«Biz hakîkaten Dâvuda indimizden fazl u ihsanda bulunduk[33]».**

Bu fazl, muhtelif sûrette tefsir edilmiş, peygamberliktir Zebûrdur, pâdişahlıktır, tebeasına hüsnü muâmelesidir, âdilâne hükme muvaffakıyyetidir, aceze ve zuafâya lûtf u keremidir denilmiş, (Aynülmeânî) tefsirinde ise güzel sesi diye îzâh olunmuştur. Çünki Hazret-i Dâvud, Ze-

(33) Sûrei Sebe: 10.

bûr'u yüksek sesle okurken dağlar aks yapar, kuşlar cıvıltılarıyle onun ilâvetine iştirâk ederdi.

Fazl kelimesinin böyle müteaddid sûrette tefsir edilmesinde ihtilâf yoktur. Çünki sayılan şeylerin hepsi de Dâvud Aleyhisselâma ihsân olunmuştu.

İşte mukallidin ehlullah sözünü söylemesi, Dâvud Peygamberin Zebûr okuyuşunu dağların tekrarlaması gibidir.

4473

منبع گفتار این سوزی بود
وان مقلد کهنه آموزی بود

«Bunun, yâni, muhakkıkın söz menbaı, yürek yanıklığıdır. O mukallid ise eskiden bellemiş ve anlar anlamaz belledikIerini öğretmekte bulunmuştur».

4474

هین مشو غره بدان گفت حزین
بار بر گاوست و بر گردون حنین

«Sakın o mukallidin söylediği sözlere aldanma. Öküz yük taşır da araba inler».

Bu ta'bir bir meseldir. Birinin zahmet çekmesine mukabil diğerinin inlemesi halinde söylenilir. Yüklü arabayı öküzler sürükler, fakat sesleri çıkmaz. Araba zahmet çekmediği hâlde inim inim inler. Muhakkıklar da riyâzet ve mücâhede yükü altında ezilirken sükût ederler, mukallidler ise hiç bir zorluk çekmedikleri hâlde feryâd koparırlar.

Hazret-i Mevlânâ muhakkıkla mukallidin hâllerini anlattıktan sonra diyor ki:

4475

هم مقلد نیست محروم ثواب
نوحه گر را مزد باشد در حساب

«Böyle olmakla berâber mukallid de sevabdan mahrum kalmaz. Nitekim cenâzede ağlayan kadınlara definden sonra ve hisab sırasında ücret verilir».

Çünki; mukallid kendi sözlerinden istifâde etmese bile belki dinleyenlerden faydalananlar bulunur. O da birkaç müslümana fayda te'min ettiği için sevab kazanır.

4476

کافر و مؤمن خدا گویند لیك

در میان هر دو فرقی هست نیك

«Kâfir de, mü'min de Allah der. Fekat ikisinin arasında mühim bir fark vardır».

Dünyâda Allah'ı tanımayan bir insan yoktur. Lâkin tanıyışlar arasında fark vardır. Biz, Allah'ı Allah'ın ve Resûlullah'ın ta'rifi gibi bir, ezelî ve ebedî var, şerîki ve naziri yok, her türlü ihtiyaçdan vâreste, baba ve oğul olmaktan münezzeh, sıfât-ı kemâliyye ile muttasıf biliriz. Hıristiyanlar; birdir, amma üçtür diyerek Îsâ ve Cebrâil Aleyhimesselâmı da Ülûhiyyete iştirâk ettirirler. Sonra puta, ateşe ve sâireye tapanlar, taptıklarını bir İlâh'ı Ekber nezdinde şefâatçı sayarlar. En büyük bir Ma'bûdun mevcud olduğuna inanırlar. İşte muhakkıkle mukallid arasında Allah'ı tanıması kadar ayrılık vardır.

4477

آن گدا گوید خدا از بهر نان

متقی گوید خدا از عین جان

«Bir dilenci ekmek dilenmek için Allah der. Bir mütteki ise tâ samim-i rûhundan gelen bir ihlâs ve coşkunlukla Allah'ı zikreder».

4478

گر بدانستی گدا از گفت خویش

پیش چشم او نه کم ماندی نه بیش

«Eğer dilenci, söylediği sözün, yânî, Allah Lafz-ı Şerîfinin ne demek olduğunu hakkıyle bilseydi onun nazarında ne eksiklik, ne de fazlalık kalırdı».

Yâni, her şey ona hiç görünür, kendisinde kalbi bir gınâ hâsıl olur, dilencilik edip yüzsuyu dökmekten kurtulurdu.

4179

سالها گوید خدا آن نان خواه
همچو خر مصحف کشد از بهر کاه

«O ekmek tâlibi, saman için Mushaf taşıyan eşek gibi senelerce Allah der».

Bu teşbih Kur'ân'ındır ki:

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا

Yâni: **«Tevrât'ın ahkâmıyle mükellef oldukları hâlde, onlarla âmel etmeyen yahudiler, Tevrat taşıyan eşek gibidir[34]»** buyurulmuştur..

Vaktiyle kâğıd kolaylıkla ele geçmediği için kitaplar papirüs yaprakları, deriler, kemikler, tahtalar hatta toğlalar üzerine yazıldığından epeyce ağırlık teşkil ederlerdi. Otuz beş kısım bulunan Tevrat nüshaları da böyle bir yük teşkil eylediği için bir yere götürülürken merkeble nakledilirdi.

Tevrâtı İlâhî ve mukaddes bir kitab bildikleri hâlde onun emirlerini tutmayan yahudileri Kelâm-ı İlâhî eşeğe benzetmiştir. Muharref bir kitab mûcebince amel etmeyenler böyle olunca hak ve musaddak bulunan Kur'ân'ın emirlerini mümkin olduğu kadar tatbik etmeyenlerin, hele ona inanmayıp da «Muhammedin uydurduğu!» hezeyânını edenlerin ne olması lâzım gelir.

اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ

Yâni: **«İşte onlar hayvanlar gibidirler, belki hayvandan daha sapıktırlar[35]».**

(34) Sûrei Cum'a: 5.
(35) Sûrei A'raf: 179.

گر بدل در تافتی گفت لبش
ذره ذره گشته بودی قالبش

«Eğer dudağının telâffuz etmiş olduğu (Allah) lâfz-ı şerîfi onun kalbinde parlamış olsaydı, kalıbı zerre hâline gelir ve mevhum varlığı mahvolurdu».

Kibar-ı evliyâullâhtan (Ebû Hafs-ı Haddâd) isminde bir zât vardır. Bu zât, haddâd sıfatından anlaşılacağı üzere demircilik edermiş. Bir gün dükkânının önünde biri yüksek sesle (Allah) demiş. Ebû Hafs, onun söyleyişinin yalan olduğunu haber vermiş. O adam, doğrusu nasıl söylenilir diye sorunca Ebû Hafs, dükkândaki örsün üstüne çıkıp (Allah) demiş. O demir örs eriyivermiş. Bunun üzerine Ebû Hafs: Ben de yalan söylemişim. Doğru söylemiş olsaydım örs gibi ben de erirdim, demiş. Buna inanmakta tereddüd edenler, evvelâ «evliyânın kerâmeti hak» olduğunu hatırlamalı, sonra da Mevlânâ Câmînin (Nefehâtül'üns)üne bakmalıdır.

4481

نام دیوی ره برد بر ساحری
تو بنام حق پشیزی می بری

«Sihirbazlıkta bir şeytanın adı, sihirbaza yol aldırır, yâni, yapmak istediği işi husûle getirir. Ey dilenci herif, sen ise İsm-i İlâhî ile bir mangır alabiliyorsun».

Büyü yapanlar ve afsunculuk edenler «Ey fülân, sana and veririm ki» diye bir takım cin ve şeytan isimleri söyleyip isim sâhiblerinden yardım dilerler. Ba'zan da yapmak istedikleri iş oluverir. Çünki sihrin te'siri muhakkaktır. Hattâ yahûdîler, Aleyhissalât Efendimize büyü yapmışlar ve zât-i akdes-i Risâleti rahatsız etmişlerdi. O münâsebetle (Kul eûzü) Sûreleri nâzil oldu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları okumakla rahatsızlıktan kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ bunu söyledikten sonra bir mangır, bir dilim ekmek koparmak için İlâhî okuyan ve Allah'ın ismini zikreyleyen dilenci takımına hitâb ve itâb ediyor, bu ne kadar hürmetsizlik, diyor.

Burada hâtıra gelen bir şey'i söyleyeceğim. Kusûra bakılmasın. Ba'zı kimseler, sevâbı birinin rûhuna gönderilmek üzere Kur'ân, yâhud Mevlid okumak için okutmak isteyenlerle pazarlığa girişiyorlar. Şu kadar liradan

aşağı okuyamam! diye direniyorlar. Bunların birkaç lira almak için Mevlid okumalarıyle sede takımının bir mangır koparmak için İlâhî okumaları arasında ne fark vardır? Kur'ân Kelâmullahtır. Kelâm-ı İlâhi para için değil. Allah rızâsı için okunur. Okunacak şey'i rızâen lillâh okumalı, hatm, yâhud mevlid sâhibiyle çekişe çekişe pazarlığa kalkışmamalı. Onun hediyye olarak vereceği mikdâra kanâat etmelidir.

Şeyh Sa'di (Gülistân)ında yazar:

Çirkin sesli bir adam, bir câmi'de bağıra bağıra Kur'ân okuyormuş. Zarif bir zât:

— Okuduğuna mukabil sana ne veriyorlar? diye sormuş ve:

— Allah rızâsı için okuyorum! cevâbını alınca:

— Allah rızâsı için sus! demiş.

Böyle Allah rızâsı için okutulacak Kelâm-ı İlâhî ve Mevlid-i Risâletpenâhiyi cerre vesîle ittihâz edenlere Allah rızâsı için okutmamak evlâdır sanırım.

«BİR KÖYLÜNÜN KENDİ SIĞIRI ZANNIYLE KARANLIKTA ARSLANI KAŞIMASI»

4482

روستایی گاو در آخر بست
شیر گاوش خورد بر جایش نشست

«Bir köylü, sığırını ahıra bağladı. Bir arslan sığırı yedi ve onun yerine oturdu».

4483

روستایی شد آخر سوی گاو
گاورا می‌جست شب آن کنج کاو

«Köylü gece vakti ahıra gitti. O budala, sığırını yoklamak istiyordu».

4484

دست می‌مالید بر اعضای شیر
پشت و پهلو گاه بالا گاه زیر

«Arslanın a'zâsını okşuyor, sırtını, yanını aşağı, yukarı kaşıyordu».

4485

شیر گفت از روشنی افزون شدی
زهره‌اش بدریدی ودل‌خون شدی

«Arslan diyordu ki: Eğer fazla aydınlık olsaydı bu adamın ödü kopar, yüreği kan olurdu».

4486

اینچنین گستاخ زان میخاردم
او درین شب گاو می‌پنداردم

«Beni küstahca kaşıması, gece vakti kendi sığırı sanmasındandır».

Buradaki köylüden maksad: Bahsi geçen mukallidlerdir ki dünyâ gecesinin zulmeti ve kendilerinin perde-i gafleti ile Allah'ın adını çekinmeyerek zikrederler.

4487

حق همی گوید که ای مغرور کور
نی ز نامم پاره گشته کوه طور

«Cenâb-ı Hak buyurur ki: Ey kör budala; nâmımın zikir edilmesinden Tur dağı parçalanmadı mı?»

Hazret-i Mûsâ'ya Tur dağında vâkı' olan tecelliye işâret ediliyor ki Cenâb-ı Kelimullah, Cemâl-i İlâhiyi müşâhede talebinde bulunmuş:

قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَٰكِنِ انْظُرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي

Yâni: **«Sen beni göremezsin. Lâkin dağa bak. Eğer yerinde durursa görebilirsin[36]»** cevâbını almıştı.

فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا

Yâni: **«Mûsâ'nın Rabbi dağa tecellî edince onu parçaladı, Mûsâ da düşüp bayıldı[37]».** Mu'tezile mezhebinde bulunanlar bu Âyetten istidlâl ederek kulun Allah'ı görmesine imkân yoktur, derler. Fekat Nazm-ı Celîle dikkat buyuruldu mu? Sen göremezsin deniliyor ki, sende senlik bâki oldukca göremezsin. Mevhum varlığın mahvolunca ve ben görünmek isteyince görürsün, demek olur.

Ehl-i sünnet: **«Ayın on dördüncü gecesinde kameri gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz»** Hadîs-i Şerîfindeki müjdeden istinbât ederek rü'yetullahın mümkin olduğuna hükmeylemişlerdir. Ba'zıları: «Her şey'i muhit olan Allah'ı görmek onu ihâta etmek olur. Allah'ı ihâta ise muhâldir» demişlerse de ma'nâsızdır. Çünki bir şey'i görmek, onu ihâta etmek, temâmıyle kavramak değildir. Yangın kulesine çıkacak olursak bütün İstanbul'u müşâhede ederiz, fekat o koca şehri ihâta etmiş olmayız. Binâenaleyh âlem-i bekâda inşallah cümlemiz rü'yetullah ile müşerref olacağız.

4488

گر لو انزلنا کتاباً للجبل
لانصدع ثم انقطع ثم ارتحل

«Eğer biz dağa Kur'ân kitabını inzâl etmiş olsaydık parça parça olur ve her parçası ayrılıp giderdi».

---

(36) Sûrei A'raf: 143.
(37) Sûrei A'raf: 143.

Bu beyt de bir Âyet-i Kerimeye işarettir:

لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Yâni: «Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağ üzerine inzâl etmiş olsaydık ve onu mükellef kılsaydık Habibim; onu Allah'tan korkmuş ve parçalanmış bir halde görürdün. Bu meselleri insanlar için darb ve îrâd ediyoruz ola ki insanlar tefekkür ve tedebbür ederler[38]».

4489

از من ار کوه احد واقف بدی
پاره گشتی و دلش پرخون شدی

«Eğer Uhud dağı, bana ve azamet-i Ulûhiyyetime vâkıf olsaydı, parçalanır ve yüreğinden kan giderdi».

4490

از پدر وز مادر این بشنیده
لا جرم غافل درین پیچیده

«Allah'ın mubârek ismini babandan ve anandan işitmiş olduğun için şübhesiz gafil olarak ona sarılmışsın».

Yâni, kendi buluşunla değil, anandan, babandan işiterek öğrendiğin İsm-i İlâhiye hürmette bulunuyor, lâkin onu başkalarının adını söyler gibi söylüyorsun.

---

(38) Sûrei Haşr: 21.

4491

گر تو بی تقلید ازو واقف شوی
بی‌نشان از لطف چون هاتف شوی

«Eğer sen taklidsiz olarak İsmullahın azametine vâkıf olsaydın, onun letâfetinden hâtif gibi nişansız olurdun».

Hâtif: Sâhibi görünmeksizin işitilen ses, yâhud o sesin sâhibi demektir.

4492

بشنو این قصه پی تهدید را
تا بدانی آفت تقلید را

«Taklidin âfetini ve mazarratını anlamak için şu kıssayı tehdid makamında dinle».

«SEMA' YAPMAK İÇİN MÜSÂFİRİN MERKEBİNİ SOFÎLERİN SATMASI»

Sema': Lûgatte dinleme ma'nâsınadır. Sonra mûsiki dinlemek mefhûmunda kullanılmış, daha sonra ve mutasavvıfa indinde kaside ve İlâhî gibi sözlerin terennüm edilişini dinlemeye ve ondan neş'elenerek kalkıp bir takım hareketlerde bulunmaya sema' denilmiştir. Nitekim mevlevilerin ney, kudüm âhengi ile devr ve hareket etmelerine (semâ'), semâ' edenlere (semâ'zen), semâ' esnâsında dönenleri idâre edene (semâ'zen başı) derlerdi.. Hâlâ Konya'da çalgılı, mûsikili toplantılara (semâ')dan bozma olarak (samah) diyorlar.

Semâ'ın haram veyâ helâl olduğunda ulemâca ihtilâf edilmiş, muhâlif olanlar da düğünlerde, bayramlarda izhâr-ı sürûr için çalgı çalınmasında be's yoktur demiştir. İmâm-ı Kuşeyrî, İmâm-ı Gazâlî gibi urefâ-yı ümmet: «Semâın, yâni, ses ve çalgı dinlemenin hükmü, dinleyen üzerinde yaptığı te'sire tâbi'dir. Eğer dinleyende nefsânî bir takım meyl uyandırıyorsa şübhesiz haramdır, hiç bir te'sir yapmıyorsa mubahtır, rûhânî ve İlâhî bir neş'e husûle getiriyorsa helâldır» demişlerdir. Gazâlî'nin (İhyâ-i

Ulûm)u ile (Kimyâ-yı Seâdet)inde, Abdülganiy-yi Nablüsî'nin (Ukûdül-lü'lüiyye)sinde Mesnevi şârihi Şeyh İsmâil-i Ankaravî'nin (Hüccetüsse-mâ')ında tafsilât vardır.

Hazret-i Mevlânâ bir rubaîsinde buyurmuştur ki: «Sema', Allah Zül-celâle vâsıl olmak için büyük iki kanad mesâbesindedir, ehl-i hâl olan-ların kalblerini de tefrîş ve tezyîn eder. Sema', münkirler mezhebinde haram, âşıklar mezhebinde helâldır».

4493

صوفی در خانقه از ره رسید
مرکب خود برد در آخر کشید

«Bir sofi, seyâhati esnâsında bir tekyeye geldi. Merkebini dergâhın ahırına bağladı».

4494

آبکش داد و علف از دست خویش
نی چنان صوفی که ما گفتیم پیش

«Evvelce söylediğimiz sofi gibi değil, kendi eliyle hayvanına su ve ot verdi».

4495

احتیاطش کرد از سهو و خباط
چون قضا آید چه سودست احتیاط

«Sehivden, yanlışlıktan ihtiyatta bulundu, yânî, hayvanını kendi eliyle doyurdu. Lâkin kazâ gelince ona karşı ihtiyâtın ve tedbirin ne fay-dası olabilir?»

Ebede kadar olacak şeylerin ezelen kararlaşmasına kader, o şeyle-rin zamânı gelince olmasına kazâ denilir. Bunun aksini söyleyenler de vardır. Kazâyı (muallak) ve (mübrem) diye ikiye ayırırlar.

Muallak: Vukûu, yâhud adem-i vukûu diğer bir şey'e mevkuf olan kazâdır. Fülân kişi sadaka verirse, uğrayacağı şu belâdan kurtulacaktır hükmü gibi.

Mübrem ise : Mutlaka vukûa gelecek bir kazâdır. Fülân kimse fülân târihte ölecektir gibi, ki bu hâl :

فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

Yânî : **«Mahlûkatın eceli gelince, yaşama müddeti bitince öleceklerdir. O müddetin hitâmından ne bir ân sonraya kalırlar, ne de bir ân evvel ölürler[39]»** Âyet-i Kerimesiyle bildirilmiştir.

Bu bahis, en müşkil ve içinden çıkılmaz bir mes'eledir. Cebrî, mu'tezilî ve ehl-i sünnet mezhebleri arasında buna dâir uzun uzadıya sözler söylenilmişse de doğrusu halledilememiştir. Binâenaleyh ona inanmaktan başka çâre yoktur. Hadîs'lerde tedbir ve ihtiyat tavsıye edildiği gibi tedbirin, ihtiyatın ve hazerin kazâ-yı mübreme karşı faydası olmadığı da haber verilmiştir. Hülâsa : Olacak olur.

Meselâ geçen hikâyede sofî, merkebini tekyenin hizmetcisine bıraktığı için hayvan aç ve susuz kalmıştı. Bu hikâyedeki sofî, merkebine kendi eliyle ot ve su vermek suretiyle ihtiyat gösterdiği hâlde, dervişler hayvanı götürüp satmışlardı. Çünki :

4496

صوفيان تقصير بودند وفقير
كاد فقر ان يلى كفراً يبير

«Tekyedeki dervişler fakir ve bundan dolayı kusurlu idiler. Zîrâ fakr u zarûret, insanı helâk edecek bir küfre yakındır».

Hadis-i Şerif'te : **«Fakirlik, muhtaclık, küfre yaklaşmaktır.»** Yânî, bir fakir, zarûret ve ihtiyacı dolayısıyle dinden, îmandan çıkabilir. Bundan dolayı Aleyhisselât Efendimiz ondan istiâze eder ve Allah'a sığınırdı.

«Fakr, benim medâr-ı fahrimdir, onunla iftihâr ederim» Hadîs'indeki fakr ise zarûret ma'nâsına değil, tasavvuftaki fakrdır. Kendinin hiç bir şey'i olmadığını, mal, menâl, hattâ mevcûdiyyetinin Allah'a âid olduğunu zevkan bilmek demektir. Bu ma'nâya göre iki Hadîs arasında tenâkuz yoktur.

---

(39) Sûrei A'raf : 34.

ای توانگر توکه سیری هین مخند
بر کژی آن فقیر دردمند

«Ey zengin; sen toksun, aklını başına al da derdli bir fakirin çarpık ve yanlış hareketine gülme».

4498

از تقصیر آن صوفی رمه
خرفروشی در گرفتند آن همه

«Kusûr ve kabâhat olarak o sofi cemâati hep birden eşeği satmaya karar verdiler».

4499

کز ضرورت هست مرداری مباح
پس فسادی کز ضرورت شد صلاح

«Çünki; zarûret dolayısıyle murdar ve haram olan bir şey mubah olur, zarûret sevkıyle nice fesad, salah hükmünü alır».

Kur'ân-ı Kerim'de :

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا
أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا
إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

Yâni : «Size ölmüş hayvan, kan, domuz eti, putlar nâmına kesilmiş kurbanlar haram kılınmıştır. Her kim ya cebir görmekle, yâhud aç kalmakla bunlardan yemeye mecbur kalırsa, kendisi yol kesen eşkıyâ ve hükûmete isyân etmiş ve ehl-i islâma kılıç çekmiş bâğî ve âdî değilse

ona günah terettüb eylemez. Cenab-ı Hak gafûr ve rahîmdir» (Böyle muharrem olan şeyleri yiyen kimseye rahmet ve mağfiret eder[40]) buyurulmuştur.

4500

هم در آندم آن خرك بفروختند
لوت آوردند و شمع افروختند

«O ande eşekceğizi götürüp sattılar. Yiyecek getirdiler ve mumlar yaktılar».

4501

ولوله افتاد اندر خانقه
كامشبان لوت وسماعست وشره

«Bu gece yiyinti, eğlenti ve hırs u iştihâ vardır diye tekyenin içine velvele düştü».

4502

چند ازين صبر وازين سه روزه چند
چند ازين زنبيل و اين دريوزه چند

«Üç gün oruç tutmak, yânî, günlerce bir şey yemeyip aç durmak ne zamana kadar sürecek, bu zenbil ile dolaşmak ve herkesten dilenmek ne vakte kadar devâm edecekti».

4503

ما هم از خلقيم وجان داريم ما
دولت امشب ميهمان داريم ما

«Biz de mahlûkuz, bizim de canımız var. Bu gece müsâfirimiz olduğu için bize devletli ve bereketli bir gecedir» diyorlardı.

---

(40) Sûrei Bakara : 173.

Eski tekyelerden çoğunun vakfı ve tahsisâtı yoktu, ki öylelerine «kalenderhâne» denilirdi. Orada bulunan dervişler, yiyeceklerini kendileri tedârike çalışırlardı. Elinden iş gelebilenler, çalışır, gelmeyenler de zenbil ve keşkül ile dolaşır, şunun, bunun vereceği sadaka ve nafakayı kalenderhâneye getirir, toplanan para ve nevâle oradakilerin lokmasına sarfolunurdu. Meselâ benim yetişdiğim zamanlarda Aksaray'daki Horhor çeşmesine bitişik bir (Hindiler Tekyesi) vardı. Hicaza gitmek için İstanbul'a gelmiş olan Hind fukarâsı orada barınırdı. Bunlar sabahleyin üçer, dörder kişi sokağa çıkarlar, dükkânların önünde durup «yâhû» diye sadaka isterlerdi.

İşte Cenâb-ı Pirin bahsettiği fakir sofiler lisânından «Zenbil ile dolaşmak ve herkesten dilenmek ne vakte kadar sürecek?» demesi bundan dolayıdır.

4504

تخم باطل را ازان می‌کاشتند

کانکه ان جان نیست جان پنداشتند

«Kendilerinde mevcud olanı yüksek bir ruh sandıkları için bâtıl tohumunu ekmiş oldular».

4505

وان مسافر نیز از راه دراز

خسته بود ودید ان اقبال و ناز

«Müsâfir ise uzun yoldan geldiği için yorgundu. Gösterilen teveccüh ve hürmeti görünce hoşuna gitti».

4506

صوفیانش یك بیك بنواختند

نرد خدمتهای خوش میباختند

«Tekyedeki sofiler birer birer onu taltif ettiler ve kendisine hoş bir hizmet oyunu oynadılar».

Yâni, bir taraftan merkebini satmışlar, bir taraftan ta'zîm ü tekrîm ile ona oyun etmişlerdi.

4507

گفت چون می‌دید میلانشان بوی
گر طرب امشب نخواهم کرد کی

«Müsâfir sofi, kendine olan meyli görünce bu gece raks ü semâ' etmezsem ne vakit ederim? dedi».

4508

لوت خوردند و سماع اغاز کرد
خانقه تا سقف شد پر دود و گرد

«Yemek yediler. Sema' başladı. Tekye tavana kadar toz, duman içinde kaldı».

4509

دود مطبخ گرد ان پا کوفتن
ز اشتیاق و وجدشان آشوفتن

«Onların vecd ü iştiyâktan döşeme tahtasına ayak vurmaları ve iki tarafa sallanmaları tozları kaldırdı, âdetâ matbah dumanı hâlini aldı».

4510

گاه دست افشان قدم می‌کوفتند
گه بسجده صفه‌را می‌روفتند

«Kâh el çırparak ayak vuruyorlar, kâh yere kapanıp yüzleriyle sofa'yı süpürüyorlardı».

4511

دیر یابد صوفی ازاز روزکار
زان‌سبب صوفی‌بود بسیار خوار

«Sofi; hırsını, yâni, arzu ettiği yemeği nâdiren bulur ve ondan dolayı obur olur».

4512

جز مگر آن صوفئ کز نور حق
سیر خورد او فارغست از ننگ دق

«Ancak Allah'ın nurundan ve ma'nevi ni'metinden doyuncaya kadar yemiş olan sofi müstesnâdır ki o, kapı çalmak, sadaka ve ekmek istemek arından hâlidir».

Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz ara sıra (savm-ı visâl) tutardı; yâni, iftar etmeksizin birkaç gün oruclu bulunurdu. Bunu eshabdan bazıları görmüş ve öyle yapmaya kalkışmıştı. Fekat taraf-ı Risâletten men'edildi. «Yâ Resûlallah; sen yapıyorsun ya» dediler. **«Hanginiz benim gibisiniz? Ben Rabbimin huzûrunda gecelerim, beni yedirir ve içirir»** buyuruldu. Vâris-i Peygamberî olan zevât-ı kirâmda da bu hâl zuhûr eder. O esnâda onların yemeye, içmeye ihtiyâcı kalmaz. Meselâ; Hazret-i Mevlânâ'nın günlerce yemek yemediği olurdu.

4513

از هزاران اندکی زین صوفیند
دیگران در دولت او می‌زیند

«Sofilerden binde biri, böyle Nûr-i İlâhî ile doyup, yemeye muhtac olmaz. Diğerleri öyle zevâtın sâyesinde yaşarlar».

Yânî, böyle mubârek ve mükemmel zevât-ı kirâm bulunduğunu işitmiş olanlar, derviş kisvesinde bulunan her fakiri de onlara kıyas ederler, tekyelerine vakf bağlarlar, kendilerine atıyye ve nafaka verirler. Onlar da o mubârek zâtlerin sâyesinde geçinir, giderler.

4514

چون سماع آمد ز اول تا کران
مطرب آغازید یک ضرب گران

«Bahsedilen kalenderhânede semâ' başlayınca mutrib, yânî, münşid, yâhud zâkir ağır usullü bir terennüm tutturdu».

4515

خر برفت و خر برفت آغاز کرد
زین حراره جمله را انباز کرد

«Eşek gitti, eşek gitti diye tegannîye başladı, bu nağmenin harâretli neş'esine cümleyi teşrik eyledi».

4516

زین حراره پای کوبان تا سحر
کف زنان خر رفت و خر رفت ای پسر

«Bu neş'e ile ve ayak vurmak ve el çırpmak sûretiyle eşek gitti, eşek gitti diye sabaha kadar raksettiler».

4517

چون گذشت آن نوش و جوش و آن سماع
روز گشت و جمله گفتند الوداع

«O yiyinti, içinti ve coşup semâ etme bitince sabah oldu. Hepsi müsâfire vedâ' edip birer tarafa gittiler».

4518

خانقه خالی شد و صوفی بماند
گرد از رخت آن مسافر می‌فشاند

«Tekye boşaldı, o müsâfir sofî kaldı. O yolcu da eşyâsının tozunu silkti ve yola hazırlandı».

4519

رخت از حجره برون آورد او
تا بخر بر بندد آن همراه جو

«O yol arkadaşı arayan sofi eşyâsını merkebe yüklemek için odadan çıkardı».

4520

تا رسد در همرهان او می‌شتافت
رفت در آخر خر خودرا نیافت

«Yoldaşlarına yetişmek için acele ediyordu. Ahıra gitti, fekat merkebini bulamadı».

4521

گفت آن خادم با بش برده‌است
زانکه خر دوش آب کمتر خورده‌است

«Dedi ki tekyenin hizmetçisi onu suya götürmüş olmalı. Çünki merkeb dün gece çok az su içmişti».

4522

خادم آمد گفت صوفی خر کجاست
گفت خادم ریش بین جنگی بخاست

«Hizmetçi geldi. Sofî: Merkeb nerede? diye sordu. Hizmetçi: Şunun sakalına bak, dün gece kıyâmet koptu, yânî, «Eşek gitti, eşek gitti» diye kıyâmet kopardılar, duymadın mı? diye cevab verdi».

4523

گفت من خررا بتو بسپرده‌ام
من ترا بر خر موکل کرده‌ام

«Sofî dedi ki: Ben merkebi sana teslim ettim, seni onun üzerine vekil ta'yin eyledim».

4524

باز پس ده آنچه من دادم بتو

بازده آنچه فرستادم بتو

«Benim sana verdiğimi ve gönderdiğimi iâde et».

4525

بحث با توجیه کن حجت میار

آنچه من بسپردمت وا پس سپار

«Bahsi şeriate tevcih ve tatbik et. Şer'in hılâfı delil getirme. Sana teslim eylediğim merkebi bana geri ver».

4526

گفت پیغمبر که دستت هرچه برد

بایدش در عاقبت وا پس سپرد

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Elinin aldığı şeyi sonunda sâhibine teslim etmek gerektir».

Evet; Hadis-i Şerîf'te: «Bir şey'i emânet olarak alan, o şey zâyi' olursa, onu tazmin etmeye mecburdur» buyurulmuştur.

4527

گفت من مغلوب بودم صوفیان

حمله آوردند و بودم بیم جان

«Hizmetçi dedi ki: Ben yalnız olduğum için mağlub idim. Sofiler bana hücûm ettiler. Benim için can korkusu vardı. Katl ile tehdid olunduğum için mükreh ve mecbur mevkiinde kaldım. Mükrehe tazmin lâzım gelmez».

4528

تو جگر بندی میان گربگان
اندر اندازی وبجوئی نشان

«Sen kediciklerin ortasına bir takım ciğer atıyorsun, sonra da ondan nişan ve eser arıyorsun».

4529

در میان صد گرسنه گردهٔ
پیش صد سگ گربهٔ پژمردهٔ

«Yüz açın arasında bir pide, yüz köpeğin karşısında miskin bir kedi kalır mı?»

4530

گفت گیرم کز تو ظلماً بستدند
قاصد خون من مسکین شدند

«Sofî dedi ki: Senden zulmen aldıklarını farzedelim. Onu almakla benim gibi bir fakirin canına kasdettiler».

4531

تو نیایی و نگویی مر مرا
که خرت را می‌برند ای بی‌نوا

«Ey fakir; sofiler, merkebini satmaya götürüyorlar diye niçin bana haber vermedin?»

4532

تا خر از هر که برد من واخرم
ور نه توزیعی کنند ایشان زرم

«Haber vere idin eşeğimi kimde bulursam alırdım, yoksa altınımı, yânî, eşeğin bedelini verirlerdi».

صد تدارك بود چون حاضر بدند
این زمان هر یك باقلیمی شدند

«Onlar burada oldukça yüz türlü çâre bulunurdu. Şimdi ise her biri bir memlekete gitti».

4534

من کرا گیرم کرا قاضی برم
این قضا خود از تو آمد برسرم

«Ben kimi tutayım, kimi kadıya götüreyim. Bu kazâ senin yüzünden başıma geldi».

4535

چون نیایی ونگویی ای غریب
پیش آمد اینچنین ظلمی مهیب

«Nasıl oldu da gelmedin ve: Ey garib; böyle korkunc bir zulm vâkı' oldu, demedin?»

4536

گفت والله آمدم من بارها
تا ترا واقف کنم زین کارها

«Hizmetçi dedi ki: Vallahi, ben sana haber vermek için kaç def'a geldim».

4537

تو همی گفتی‌که خر رفت ای پسر
از همه گویندگان با ذوق تر

«Sen ise hepsinden daha neş'eli olarak oğul; merkeb gitti diyordun».

4538

باز می گشتم که او خود واقفست

زین قضا راضیست مرد عارفست

«Merkebin sâhibi, hayvanın satıldığını biliyor ve kazâya râzı oluyor. Ârif bir adam! diyerek geri dönüyordum».

4539

گفت آنرا جمله میکفتند خوش

مر مرا هم ذوق آمد گفتنش

«Sofî dedi ki: Hepsi onu hoş bir edâ ile söylüyorlardı. Hakîkaten onlar gibi söylemek bana da zevk vermişti».

4540

مر مرا تقلیدشان برباد داد

که دوصد لعنت بران تقلید باد

«Doğrusu onları taklid eyleyişim beni berbâd etti. Hay öyle bir taklide yülerce lâ'net olsun».

4541

خاصه تقلید چنین بی حاصلان

کآبرو را ریختند از بهر نان

«Husûsıyle ekmek için yüzsuyu döken, sofilikten hiç nasîbi olmayan böyle herifleri taklid edişe lâ'net olsun».

4542

عکس ذوق آن جماعت میزدی

وین دلم زین عکس ذوق میشدی

«O cemâatin zevkı bana aksetti de kalbim o akisten zevk aldı».

İnsanlardaki haller ya göz, yâhud kulak vâsıtasıyle biribirine akseder ve te'sîr yapar. Bunun en basit bir misâli: Esneyen bir adamı görünce bizde de esnemek ihtiyâcı hâsıl olur. Birinin kahkaha ile güldüğünü, yâhud hüngür hüngür ağladığını işitirsek biz de neş'elenir, yâhud müteessir oluruz. Ehibbâdan fazîletli bir zâtin genç baldızı vefât etmişti. Evinde Kur'ân-ı Kerîm hatmedilecekti. Hatim ve dua'dan sonra limonata ikrâm eylediler. Mevsim kıştı, hava soğuktu. Hele limonatalar buz kesilmişti. Soğukluğu biraz kırılmak için içmesini te'hir ettik. Aramızda bir de hoca vardı. Adamcağız beklemeye sabredemedi. Bardağı alıp mangaldaki ateşe göstermekle ılıtmak istedi. Fekat kemâl-i iştihâsından eli titrediği için bardak tepetaklak oldu. Bardaktaki limonata mangala, mangaldaki küller havalanıp hocanın üstüne, başına döküldü. Siyah cübbesi bembeyaz kesildi. Küller fırça ile temizlenecek derecede olmadığından hasır süpürge ile izâle edildi. Şu hâl, mecbûrî bir kahkaha husûle getirdi. Vak'a kadınlara aksederek onları da güldürdü. Biraz evvel mâtemhâne olan orası, düğün evine döndü.

4543

عکس چندان باید از یاران خوش
که شوی بی‌عکس از بحر آبکش

«Latîf ve kâmil yârândan o kadar aks lâzımdır ki o aks olmasa da denizden, yânî, ma'nâ bahrinden feyz almalısın».

Salâh-ı hâl sâhibi bir zâtin huzûrunda bulunanlara da onun salâhı te'sir eder, bil'akis fâsık, fâcir kimselerle hembezm olanlar, onların fisk u fücûrundan müteessir olur.

Eski tekyelerde dervişlerin toplanıb zikrettikleri güne (mukabele) günü derlerdi. Sebebi de bir dervişte zuhûr eden bir feyzin nazar vâsıtasıyle diğerlerine de aks ve sirâyet etmesi idi.

Kur'ân-ı Kerîm, cemâatle namaz kılanları: **«Kurşunla kinedlenmiş binâ gibi»** diye tavsîf ediyor. Çünki eshâb-ı kirâm safları doldurmak için namazda sıkışık dururlardı. Omuzları biribirine temâs ederdi. Hattâ ba'zıları omuzlarına meşin parçası diktirirlerdi. İşte bunların hepsi, birindeki ma'nevî bir neş'enin temas vâsıtasıyle sâirlerine de aks ü sirâyet etmesi içindi.

Hazret-i Mevlânâ kâmil ve mükemmil bir zâtin nazarına ma'rûz olmayı tavsıye eder ki o nazardaki ma'nevî neş'eden zevk alınsın. Meşhur Şeyh Necmüddîn-i Kübrâ (Kuddise sirruhû)nun müridlerinden birine: «Acebâ bizim şeyhin nazarı hayvânâta da te'sîr eder mi?» diye bir hâ-

tıra gelmiş. Şeyh bu hâtırayı keşfetmiş. Yolda gördüğü bir köpeğe bakmış. Köpek derhâl başkalaşmış, sağa, sola hareket edip sallanmaya başlamış, bundan dolayı: **«Necmüddînin nazarına ma'ruz olan köpek, kendi cinsinin serveridir»** denilmiştir.

Onun için Hazret-i Mevlânâ bir sâlik için devamlı aksler lâzım geldiğini söylüyor.

4544

عکس کاول زد توآن تقلید دان

چون پیاپی شد شود تحقیق آن

«İbtidâ akseden bir feyzi sen taklid bil. O feyz, tevâlî ve devâm ederse tahkik olur».

4545

تا نشد تحقیق از یاران مبر

از صدف مکسل نگشت آن قطرهٔ در

«O feyz, tahkik hâline girmeyince yârân ve ihvânın ve salâh-i hâl sâhibi zevâtın nazarlarından ayrılma, onların aks ve te'sîrlerinden feyz bul ki kalbinin sedefindeki damla daha inci olmamıştır».

Derler ki nîsan yağmurları yağdığı vakit denizdeki sedefler kabuklarını açarlarmış. Yağmur damlası içerlerine girerse orada dura dura inci olurmuş. O yağmura yılan da ağzını açarmış. Ona düşen damla da zehir olurmuş.

«Ebr-i nîsandan sedef dürdâne, ef'î sem kapar».

4546

صاف خواهی چشم وعقل وسمع را

بر دران تو پردههای طمع را

«Eğer gözünün, kulağının ve aklının sâf ve tortusuz olmasını istersen, gözünü kaplayan ve aklını örten tama' perdelerini yırt».

4547

زانکه آن تقلید صوفی از طمع

عقل او بر بست از نور و لمع

«Çünki o sofînin tama'dan mütehassıl taklidi, nurdan ve nûrun lemeânından aklını bağladı».

4548

طمع لوت وطمع آن ذوق وسماع

مانع آمد عقل او را ز اطلاع

«Bahsinde bulunduğumuz sofînin de yiyinti tamaı, semâ' zevkı tamaı, hakîkate, (yânî, merkebin satıldığına) ittıla' peydâ etmekten onun aklını men'eyledi».

4549

گر طمع در آینه بر خاستی

در نفاق آن آینه چون ماستی

«Eğer aynada tama' zuhûr etseydi nifak husûsunda o da bizim gibi olurdu».

4550

گر ترازو را طمع بودی بمال

راست کی گفتی ترازو وصف حال

«Eğer terâzide mala tama' olsaydı tarttığı şey'in vasf-ı hâlini sana nasıl doğru söylerdi».

Aynada tama' olmadığı ve kimseden bir şey ummadığı için sathına bakanları, oldukları gibi gösterir. Çirkini güzel, karayı beyaz göstermez. Kezâ terâzinin tamaı bulunmadığı için kefesine konulan bir cismin ağır mı, hafif mi, tamam mı, eksik mi olduğunu doğruca haber verir. Hâlbuki tama'kâr olan insanlar böyle değildir. Onlar istifâde fikriyle doğ-

ruyu söylemezler. Ahlâksız birine fevkal'âde halûk, elifi öğendire zanneden bir câhile allâme derler. Korkak ve nâmerd bir herifi Zâl oğlu Rüstem'le güleştirirler ve galib getirirler.

Eski divanları gözden geçirin, onlardaki kasîdeleri okuyun şu dediklerinin fevkal'âdelerini onlarda bulursunuz. Tama'kâr insanlar ve kasîdeci şâirler, böyle yalancılık ve münâfıklıktan geri durmazlar. Sebebi ise hırs ve tama'dır, medhettikleri kimselerden birkaç para koparmak, yâhud başka türlü faydalanmaktır.

Fekat enbiyâ ve evliyâ hazarâtı doğruyu göstermek ve hakîkati söylemek husûsunda ayna ve terâzi gibidirler. Halktan bir şey ümid etmedikleri için kimseye kavuk sallamazlar.

4551

هر پیمبر گفت با قوم از صفا

من نخواهم مزد پیغام از شما

«Her peygamber, sâf bir kalb ve hâlis bir niyyetle kendi kavmine: Ben size Allah'tan getirdiğim habere mukabil ücret istemiyorum, demiştir».

Şunu da ilâve etmiştir ki:

4552

من دلیلم حق شمارا مشتری

داد حق دلالیم هر دو سری

«Ben dellâlım, Allah sizin müşterinizdir. Cenâb-ı Hak bana iki taraf için de dellâliyye vermiştir».

4553

چیست مزد کار من دیدار یار

گرچه خود بوبکر بخشد چل هزار

«Benim emr-i İlâhiyi tebliğ edişimin ücreti nedir? Yârin dîdârıdır, Cemâl-i İlâhî temâşâsıdır. Ebû Bekir, hakîkaten kırk bin dirhem sarfetmiş olsa da».

4554

چل هزار او نباشد مزد من
کی شود شبه شبه در عدن

«Onun kırk bin dirhemi, benim risâlet ücretim olamaz. Aden civârında çıkan inci ile şebe denilen karataş nasıl bir olur?»

Ebûbekrissıddik (radıyallahü anhü ve erzâhü) Hazretleri, Allah yolunda ve Resûlullah uğrunda 40000 dirhem sarf etmişti. O vakte ve o muhite göre bu, mühim bir fedakârlıktır. Bütün müslüman zenginleri için nümûne olmaya lâyıktır. Fekat risâlet tebliğının ücreti olamaz. Onun ecri ancak likay-ı İlâhîdir. O âli mükâfâtâ nisbetle 40000 dirhem, Aden incisi yanında karataş gibi, hattâ ondan çok dûn bir derecede kalır.

4555

یك حکایت گویمت بشنو بهوش
تا بدانی که طمع شد بند هوش

«Sana bir hikâye söyleyeceğim, can kulağıyle dinle ki tamaın idrâk bağı olduğunu anlayasın».

Hikâye birkaç beyt sonra gelecektir.

4556

هر کرا باشد طمع الکن شود
با طمع کی چشم دل روشن بود

«Tama'kâr olan kimse tutuk sözlü olur, serbestçe konuşamaz. Tamaı bulunan şahsın gönül gözü, yânî, basar-ı basîreti nasıl parlar?»

Hadis-i Şerîf'te : **«Bir şey'e mahabbetin ve tamaın seni kör ve sağır eder»** buyurulmuştur. Evet. Tama'kâr bir kimse, bir şey umduğu adamın kötülüğünü göremez ve aleyhinde söylenilen sözleri duyamaz. Ona karşı : Sen münâsebetsizlik ediyorsun, diyemez.

پیش چشم او خیال جاه و زر
همچنان باشد که موی اندر بصر

«Onun gözü önünde mansıb, mevki' ve altın hayâli, gözde çıkmış kıl gibi olur, hakîkati göstermez».

4558

جز مگر مستی که ازحق پر بود
گرچه بدهی گنجها او حر بود

Allah muhabbetiyle kalbi dolmuş, kendisi de aşkullah ile mest olmuş kimseler müstesnâdır ki onlara hazîne dolusu altın versen hürriyyetlerini satmazlar».

4559

هر که از دیدار برخوردار شد
این جهان درچشم او مردار شد

«Her kim Hakkın cemâlini müşâhede ile berhurdâr olursa bu dünyâ, onun nazarında ciyfe görünür».

Hadîs-i Şerîf'te: «Dünyâ leş gibidir ki onun tâlibleri köpeklerdir» buyurulmuştur.

4560

لیك ان صوفی ز مستی دور بود
لاجرم در حرص او شبکور بود

«Lâkin o sofî; aşk-ı İlâhî mestliğinden uzak olduğu için hırs ve tamaından geceleri görmeyen kimseler gibi olmuştu».

4561

صد حکایت بشنود مدهوش حرص

در نیاید نکته در گوش حرص

«Hırs ve tamam mest-i medhûşu olan kimse yüzlerce hikâye dinler de hiç biri onun tamaı kulağına girmez».

Söylenilecek hikâye işte şimdi başlıyor :

«KADI DELLALLARININ BİR MÜFLİSİ ŞEHİR ETRÂFINDA TEŞHİR VE TA'RİF ETMELERİ»

Eski devirlerde bir suç işlemiş, yâhud iflâs ederek borçlarını verememiş kimselerin yüzüne kara sürerler, merkebe ters bindirirler, şehir dâhilinde gezdirip teşhir ederler, hüviyyetini ve kabâhatini de söylerler imiş.

4562

بود شخص مفلس بی خانمان

مانده درزندان وبند بی امان

«Evsiz, barksız bir müflis vardı ki zındanda ve amansız kaydlar içerisinde kalmıştı».

4563

لقمهٔ زندانیان خوردی گزاف

بردل خلق از طمع چون کوهٔ قاف

«Zindandakilerin lokmasını sebebsiz yere yerdi. Tamaı dolayısıyle oradakilerin kalbine Kaf dağı gibi sakil gelirdi».

4564

زهره نی کس را که لقمهٔ نان خورد

زانکه ان لقمه ربا کاوش برد

«Mahpusların hiç birinde bir lokma ekmek yemeye cesaret yoktu. Çünki o lokma kapan müflis, lokmanın üçünü kapıyordu».

4565

هر كه دور از دعوت رحمن بود
او گدا چشمست اگر سلطان بود

«Allah'ın da'vetinden, yânî, makbul kullarına çektiği kanâat zıyâfetinden her kim uzak kalmışsa pâdişah olsa bile dilenci gibi aç gözlüdür».

Evet; ba'zı kimseler vardır ki karınları tıkabas doyduğu, mi'delerinde tek lokma sığacak yer kalmadığı hâlde, bir türlü gözleri doymaz.

4566

او مروت را نهاده زیر پا
گشته زندان دوزخی زان نان ربا

«O müflis, insanlık şerefini ayak altına almış, o lokma kapıcının arsızlığından, zindan cehenneme dönmüşdü».

Burada Hazret-i Mevlânâ, dünyâda râhat olmadığını, zındanda bile râhat ve huzûru kaçıracak bir münâsebetsiz bulunabileceğini anlatmak için diyor ki :

4567

گر گریزی بر امید راحتی
زان طرف هم پیشت آید آفتی

«Râhat ümîdiyle tenhâ bir izbeye kaçsan, hattâ zından köşesine çekilsen bile o kaçtığın yerde huzûrunu kaçıracak bir âfet zuhûr eder».

4568

هیچ کنجی بی دد و بی دام نیست
جز بخلوتگاه حق آرام نیست

«Dünyânın hiç bir köşesi canavarsız ve tuzaksız değildir. (Yânî, nerede bulunsan karşına bir engel çıkar ve onun münâsebetsizliği tuzak

gibi seni yakalar) Âlemde Allah'ın halvethânesinden, (yânî, tenhâ bir yerde oturup Allah'ı düşünmekten ve ona hasr-ı fikretmekten başka râhat ve huzûr yoktur».

4569

گنج زندان جهان نا گزیر
نیست بی پامزد و بی دق الحصیر

«Zarûri olan dünyâ zındânı köşesi, ayak ücretinden ve dayaktan hâlî değildir».

Pâmüzd: Ayak ücreti demektir ki burada hapishânelerde ayağa takılan zincirden kinâyedir. Dakkulhasîr de: Hapishâne dayağı demektir.

Hadîs-i Şerîf'te: **«Dünyâ, mü'minin zındanı ve kâfirin cennetidir»** buyurulmuştur. Zındanda sefâlet ve işkence olduğu için, zından gibi olan Dünyâda da ehl-i îmânın illet, kıllet ve zillet gibi felâketlere uğraması tabîidir, hattâ zarûrîdir. Mü'minin kılletten, illetten, zilletten hâlî kalmayacağı da bir Hadîs-i Şerîf ile haber verilmiştir. Çünki; dünyâ, mü'minin zındânıdır. Çünki; bu hâller, zındanda eksik değildir. Zikredilen Hadîs'in meâlini vaktiyle fakîr şöylece nazmetmiştim:

Olanlar cevher-i îmân ile gencûr-i rûhânî,
Ya illetten, ya kılletten, ya zilletten değil hâlî.
Bu hâle bir de dervişlik ederse inzimâm, ol dem,
Üçü birlikte mahveyler o merd-i fakr-i hoşhâli.

4570

واللّه ار سوراخ موشی در روی
مبتلای گربه چنگالی شوی

«Ey sâlik; vallahil'azim, fâre deliğine bile girsen orada da bir kedi pençesinin tırnaklarına mübtelâ olursun».

4571

ادمی را فربهی هست از خیال
گر خیالاتش بود صاحب جمال

«İnsanın tehayyülâtı geniştir, muhayyilesi güzel olur, yânî, güzel tehayyülde bulunursa, sâhibi de güzel hayâlât ile yaşar».

4572

ور خیالاتش نماید نا خوشی
میگدازد همچو موم از آتشی

«Eğer hayâlâtı hoşa gitmeyecek şeyler gösterirse, sâhibi de mumun ateşte eridiği gibi erir».

4573

در میان مار و کژدم گر ترا
با خیالات خوشان دارد خدا

«Eğer yılan ve akrebler arasında iken Allah sana hoş hayâller verirse».

4574

مار و کژدم مرترا مونس بود
کان خیالت کیمیای مس بود

«O hayaller sana bakırı altın yapan kimyâ gibi olur da yılanlar, akrebler gözüne mûnis görünür».

4575

صبر شیرین از خیال خوش شدست
کان خیالاتی فرج پیش آمدست

«Güzel hayâlden sabır, hoş olur ki o hayâllerden ferec ü ferah husûle gelir».

Hadîs-i Şerîf'te : **«Sabır, ferah ve sevincin anahtarıdır»** buyurulmuştur. İnsan, bir şey'e mübtelâ olur, o ibtilâ dolayısıyle ya kalbi sıkılır, yâhud canı yanar. Dünyâda hiç bir şey dâimî olmadığı için bir müddet sonra o belâ geçer, o vakit de insan rahat eder ve sevinir. Bu sevinci elde etmenin çâresi ve o müşkili halleylemenin anahtarı sabırdır. Zâten başka çâre de yoktur ya. Olacak olur. Hükm-i kaderin zuhûru men'edilemez. Çâresi : Rızâdır ve sabırdır. Sabrın sonu selâmet ve sevinc olduğu gibi ma'nevi ve hesabsız ecri de vardır. Cenâb-ı Hak :

إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۞

Yânî : **«Sabredenler için hakikaten hisabsız ecr ü sevab vardır[41]»** buyurmuştur.

4576

آن فرج آید ز ایمان در ضمیر

ضعف ایمان نا امیدی و زحیر

«Sabrın sonundaki ferac ü ferah kalbe îmandan gelir. İmandaki za'f, ümidsizlik ve karın ağrısıdır».

Sağlam îmanlı bir kimse, bir sıkıntıya uğrayınca sabreder ve sonunda ferahlanır. Zaif îmanlı bir şahıs, böyle bir hâle dûçâr olunca ye'se düşer, karın ağrısına uğramış gibi kıvranır ve feryâd eder.

4577

صبر از ایمان بیابد سر کله

حیث لا صبر فلا ایمان له

«Sabır, îmandan baş tâcı bulur. Sabır olmazsa îman da olmaz».

Nebiy-yi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizden : **«Bir kimsede sabır yoksa onda sağlam îman da yoktur»** Hadîs'i rivâyet olunmuştur. Zâten dikkat edilirse görülür ki sabr u kanâat sâhibi olanlar, dini bütün ve îmânı kuvvetli bulunan müslümanlardır. Hazret-i Mevlânâ bu Hadis'i terceme ederek diyor ki :

---

(41) Sûret Zümer : 10.

4578

گفت پیغمبر خداش ایمان نداد
هر کرا صبری نباشد در نهاد

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Tabîatinde sabır olmayan kimseye Allah kemâl-i îman vermemiştir».

4579

آن یکی در چشم تو باشد چو مار
هم وی اندر چشم آن دیگر نگار

«Meselâ; biri, senin gözüne yılan kadar soğuk görünür, fekat yine o kimse, başkasının nazarında tasvir gibi olur».

Sabır da tıbkı böyledir, ba'zılarınca yılan gibi, ba'zılarınca da tasvir gibi müşâhede edilir.

4580

زانکه درچشمت خیال کفر اوست
وان خیال مؤمنی در چشم دوست

«Çünki sana yılan gibi görünen kimsenin sen küfrü ve fiskı hayâlini görürsün. Onu hoş görenin nazarında ise onun îmân ve salâh tarafı görünür».

Her şey'in bir iyi, bir de kötü ciheti vardır. İnsan hangi cihetten bakacak olursa onu görür, diğer ciheti göremez. Genceli Şeyh Nizâmî bir hikâye naklediyor. Diyor ki: İsâ Aleyhisselâm, havâriyyunla birlikte gidiyordu. Kokmuş bir köpek leşine rastladılar, burunlarını tıkadılar ve leşi zemmettiler. Cenâb-ı Rûhullah ise: «Bakın dişleri ne kadar beyaz» dedi. Çünki; Mesîh Hazretleri onun iyi tarafını görmüştü. Şeyh Nizâmî bu fıkrayı naklettikten sonra: «Her şeyde hüner de vardır, ayb da vardır. Sen, onun aybını görme ki hünerini elde edesin» demiştir.

Herkesin görüşü ve anlayışı irfânına göredir. Bir zâhide:

— Malı sever misin? diye sormuşlar:

— Sevmem. Çünki mal yılan gibidir, sâhibini sokar, yânî, azdırır cevâbını vermiş. Bu süâli bir ârife îrâd etmişler:

— Severim. Çünki helâl mal, sâlih bir kimse için güzel bir şeydir. Sâhibinin hayrât ve hasenatla bulunmasının sebeb olur, diyerek: «Helâl mal, sâlih bir kimse için ne güzel bir şeydir» Hadîs-i Şerîf'ine işâret etmiş.

Dikkat buyurulmuştur ya zâhid, malın sâhibini azdırması, ârif ise yine o malın sâhibine hayr u hasenât yardımcısı olması cihetini görmüşler ve görüşlerine göre cevab vermişlerdir.

Hazret-i Ömer, bir gün dünyânın kötülüğünden bahsediyormuş. Cenâb-ı Ali:

— «Yâ Emîrelmü'minîn **«Dünyâ âhiretin tarlasıdır»** burada ekilir, orada biçilir. Demek ki Dünyâ, âhiretin elde edilmesine vâsıtadır» demiş. Fâruk-ı a'zam, kelâm-ı murtazâyı tasdik eylemiş.

Şeyh Muhyiddîn-i ekber (kuddise sirruhû) (Fütûhât-ı Mekkiyye)sinin (Murâkabe bâbı)nda dünyâyı medhetmiş ve «Dünyâ, çocuğunu dikkatle büyüten şefkatli bir ana gibidir. Fekat Âdem oğullarının çoğu, o ananın kıymetini bilmedikleri için ona âsî olurlar ve zem ederler» demiştir. İşte Şeyhin bu ifâdesi de görüş ve anlayış netîcesidir.

4581

کاندرین یك شخص هر دو فعل هست
گاه ماهی باشد او و گاه شست

«Bir şahısta iki fiil vardır. O, ba'zan balık, ba'zan olta olur».

4582

نیم او مؤمن بود نیمش گبر
نیم او حرص آوری نیمش صبر

«Onun yarısı mü'min, yarısı mecûsî, kezâ yarısı hırs, yarısı sabırdır».

4583

گفت یزدانت فنکم مؤمن
باز منکم کافر و گبر کهن

«Senin hâlıkın ve ma'bûdun olan Allah (فنکم کافر ومنکم مؤمن) buyurmuştur.»

Evet; Cenâb-ı Hak (Sûre-i Tegabün)de buyurmuştur ki :

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾

Yâni : **«Göklerde ve yerde olan her şey, Allah'ı tesbih u takdîs eder; mülk onundur, hamd de ona âiddir. O Allah her şey'e kadirdir, irâde ettiği her şey'i yapar. O, öyle bir Kadir-i Mutlaktır ki sizi yarattı. Ey insanlar sizden ba'zıları kâfirdir,** (dehriler ve tabiiyyun gibi ki Allah'ın halıkıyyetine inanmazlar) **yine sizden ba'zıları mü'mindirler, Onun yaradan olduğuna îmân ederler. Allah sizin yaptıklarınızı görür ve bilir[42]»**

Âyetine işâret ediliyor.

Verilen ma'nâ, Âyet-i Kerimenin sarih ma'nâsıdır. İşârî bir ma'nâ olmak üzere (Zeccâc Tefsiri)nde denilmiştir ki : «İçinizde gizlice kâfir, âşikâre mü'min olanlar vardır. Münâfıklar gibi zâhirde kâfir, hakıkatte mü'min olanlar da vardır. (Ammâr bin Yâsir) radıyallahü anh gibi». Hazret-i Ammâr, Resûlullah Efendimizi en evvel tasdik edenlerdendir. Kureyşîler, onu dininden döndürmek için işkence yapmışlar ve istedikleri küfr ve inkâr sözünü mecbûren söyletmişlerdi. Ammâr Hazretleri işkenceden kurtulunca ağlaya ağlaya Peygamber huzûruna gelmiş, söylediği küfr kelimesi dolayısıyle özür dilemiş, taraf-ı Risâletten taltif ve tesliye edilmiş, tekrar işkenceye uğrarsa istenilen sözü söylemesine izin verilmişti.

Hazret-i Mevlânâ da insanda îmân ile küfr, iyilikle kötülük bulunabileceğini söylüyor ve diyor ki :

4584

همچو کاوی نیمهٔ چرمش سیاه
نیمهٔ دیگر سپیدی همچو ماه

«Bir sığır misâli ki derisinin yarısı siyahtır, öbür tarafı, yânî, sağ ciheti ay gibi beyazdır».

(42) Sûrei Teğabün : 1, 2.

4585

هر که این نیمه بیند رد کند
هر که آن نیمه بیند کد کند

«Her kim; bu siyah ve kötülük tarafını görürse reddeder, her kim, beyaz ve iyilik tarafını görürse taleb eyler».

4586

یوسف اندر چشم اخوان چون ستور
هم وی اندر چشم یعقوب چو حور

«Yûsüf Aleyhisselâm, kardeşlerine hayvan gibi görünüyordu. Yine o, Ya'kub Aleyhisselâm nazarında hûri misâli idi.

4587

از خیال بد مر اورا زشت دید
چشم فرع و چشم اصلی نابدید

«Yûsüfün kardeşlerindeki fer'î gözler, kötü tehayyülleri dolayısıyle onu çirkin görmüşlerdi. (Çünki fer'î olan zâhir gözüyle bakmışlardı.) Asıl göz olan basar-ı basîret kendilerinde yoktu».

4588

چشم ظاهر سایهٔ آن چشم دان
هرچه آن بیند بگردد این بدان

«Zâhir gözünü, basar-ı basîretin fer'i bil; basîret gözü bir şey'i nasıl görürse zâhir gözü de er, geç onun tarafına döner».

4589

تو مکانی اصل تو در لامکان

این دکان بر بند وبگشا آن دکان

«Sen mekâna mensubsun. Aslın ise lâmekândır. Bu dükkânı kapa, o dükkânı aç».

Bütün eşyâ bir mekâna muhtacdır. Yânî, her şey; duracak, oturacak ve yatacak yer ister. Onun için insan da cismâniyyeti i'tibâriyle mekânidir. Fekat aslı ve rûhu i'tibâriyle lâmekânîdir. Çünki yaradılmadan evvel İlm-i İlâhîde idi. Allah ise lâmekândır, zamandan, mekândan münezzehtir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ey insan; mâdem ki aslın lâmekândır, bu mekân dükkânını kapa, yâni, dünyâya bağlanıp kalma. Öbür dükkânı aç, yâni, lâmekânâ teveccüh et.

4590

شش جهت مگریز زیرا در جهات

شش درست وشش دره ماتست و مات

«Dünyânın altı cihetine kaçma. Zirâ altı cihet tavla oyunundaki altı kapı gibidir. Altı kapının bağlanması ise oynayanın mat olması demektir».

Şeş cihet: Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflarıdır. Bu cihetler bütün kâinâtı ihâta etmiştir. Ma'rifet, bunların ihâtasından kurtulup cihet kaydından halâs olmaktır. Hâfız-ı Şîrâzî der ki: «Sen tabîat sarayı hâricine çıkmıyorsun. Hakîkat semtine nasıl sefer edebilirsin?»

«ZİNDANDAKİLERİN KADI VEKİLİ HUZÛRUNDA O MÜFLİSİN ELİNDEN ŞİKÂYET ETMELERİ»

4591

با وکیل قاضی ادراك مند
اهل زندان در شکایت آمدند

«Zındandakiler, kavrayışlı kadı vekîlinin karşısına şikâyet için geldiler».

Ve dediler ki :

4592

که سلام ما بقاضی بر کنون
باز گو آزار ما زین مرد دون

«Bizden kadıya selâm söyle. Şu âdî heriften ne kadar râhatsız olduğumuzu anlat».

4593

ک درین زندان بماند او مستمر
یاوه تاز وطبله خوارست ومضر

«Şu müflis, boşboşuna dolaşıcı, obur ve muzır olarak bu zındanda dâimî kaldı».

4594

چون مگس حاضر شود در هر طعام
از وقاحت بی صلا و بی سلام

«Edebsizliğinden çağırılmaksızın ve selâm vermeksizin sinek gibi herkesin yemeğine konuyor».

4595

پیش او هیچست لوت شصت کس
کر کند خود را اگر گویش بس

«Altmış kişinin yiyeceği. onun için hiçtir. Artık yetişir dersen işitmemezlikten gelir».

4596

اهل زندانرا نباید لقمهٔ
ور بصد حیله کشاید طعمهٔ

«Zındandakilere hayır sâhiblerinden bir lokma gelince, onu yüz türlü tedbir ile gizli olarak açsalar da».

4597

در زمان پیش آید آن دوزخ گلو
حجتش این که خدا گفتا کلوا

«O cehennem boğazlı, yânî, doymaz dere; hemen yetişir, Allah (كلوا و اشربوا) yânî: «yiyin, için» buyurmuştur diye de hüccet getirir».

Nakledederler ki «tebdîlüşşekil lieclil'ekil» ta'rîfinin mücessemi olan derviş kıyâfetli bir herif, herkesin sofrasına çöker ve alabildiğine yermiş. Bir gün biri:

— «Şeyh Efendi; tarikat ehline riyâzet lâzımken, siz avamdan fazla yiyorsunuz.» Ta'rizinde bulunmuş. O da:

— «Allah (كلوا و اشربوا) buyurmadı mı? Ben Emr-i İlâhîyi fazlasıyle infâz ediyorum» demiş.

— «Âyetin alt tarafını okusanıza» demişler.

— «Ben Mısır hâfızı değilim. Ezberimde bu kadar var!» diyerek (ولا تسرفوا) yânî: **«Çok yemek sûretiyle isrâf etmeyiniz»** emrini okumamış.

4598

زاین چنین قحط سه ساله داد داد

ظل مولانا ابد پاینده باد

«Üç sene süren kıtlık gibi olan bu heriften dâd bir, feryâd iki. Kadı efendimizin gölgesi, yânî, hayâtı dâim olsun».

4599

یا ز زندان تا رود آن گاومیش

یا وظیفه کن ز وقفی لقمه‌ایش

«Ya bu su sığırını zındandan çıkarsın, yâhud ona lokma olmak üzere vakıftan bir vazîfe tahsîs etsin».

4600

ای ز تو خوش هم ذکور و هم اناث

داد ده المستغاث المستغاث

«Ey kendisinden erkeklerin de, kadınların da hoşnud oldukları kadı efendi, adâlet göster ki senden imdâd umuyoruz».

4601

سوی قاضی شد وکیل با نمک

گفت با قاضی شکایت یک بیک

«O söz anlar vekil, kadı'nın yanına gitti, zındandakilerin şikâyetini bir bir anlattı».

4602

خواند او را قاضی از زندان به پیش

پس تفحص کرد از اعیان خویش

«Kadı o müflisi zındandan nezdine çağırttı. Onun hâlini kendi adamlarından da soruşturdu».

4603

گشت ثابت پیش قاضی آن همه
که نمودند از شکایت آن رمه

«Zındandakiler sürüsünün müflis heriften ettikleri şikâyet kadı in-
inde sâbit oldu».

4604

گفت قاضی خیز ازین زندان برو
سوی خانهٔ مرده ریگ خویش شو

«Kadı müflise dedi ki: Kalk, zındandan çık, arda kalası evine çekil».

4605

گفت خان و مان من احسان تست
همچو کافر جنتم زندان تست

«Müflis cevab verdi ki: Benim hân ü mânım senin lûtf u ihsânın-
dır. Zindanın ise, dünyânın kâfirlere cennet olduğu gibi benim cenne-
imdir».

4606

همچو ابلیس که میگفت ای سلام
رب انظرنی الی یوم القیام

«Ben şeytan gibiyim ki ey selâmet veren Rabbim, bana kıyâmete
kadar mühlet ver, demişti».

(Sâd Sûresi)ndeki :

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ
مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

Yâni : «Şeytan, Cenâb-ı Hakka dedi ki : Ey Rabbim, bana insanların ba's olunacakları kıyâmete kadar mühlet ver. Allah da buyurdu ki : Vakt-i ma'lûma, yânî, kıyâmet gününe kadar sana mühlet verilmiştir[43]» Âyetine işârettir.

Âyetin zikri dolayısıyle şeytanın insanlara olan garazkârlığını anlatmak için Hazret-i Mevlânâ iblis lisânından diyor ki :

4607

کاندرین زندان دنیا من خوشم
تا که دشمن زاد را میکشم

«Ben bu dünyâ zındanında hoşum, yânî, dünyâ zındanı bana hoş gelmiştir. Mühlet ver de orada düşmanımın, yânî, Âdem'in oğullarını helâk edeyim».

4608

هرکه اورا قوت ایمانی بود
وز برای زاد ره نانی بود

«Her kimde îman rızkı ve âhiret yolunun azığı olmak üzere bir ekmek varsa».

4609

می ستانم که بمکر وگه بریو
تا بر آرند از پشیمانی غریو

«Kâh mekr ile, kâh hiyle ile ellerinden alayım da peşîmanlıklarından feryâd etsinler».

---

(43) Sûrei Hicr : [illegible]

که بدرویشی کنم تهدیدشان
که ز لف وخال بندم دیدشان

«İnsanları ba'zan fakr u zarûrete düşersin diye korkutayım, ba'zan da güzellerin zülfü ve beni ile gözlerini bağlayayım».

Cenâb-ı Hak, şeytanın bu talebini:

اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَاْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ

Yânî: «Şeytan, sizi fakr u zarûretle korkutur, sadaka, zekât vermeyin fakir düşersiniz diye vesvese verir ve size kötü söylemeyi ve kötü fiillerde bulunmayı emreder[44]» Nazm-ı Celîli ile haber veriyor.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

4611

قوت ایمانی درین زندان کمست
وانکه هست از قصد این سلك در خمست

«Bu dünyâ zındanında hakîkî îman rızkı azdır. Olanların çoğu da şeytan köpeğinin saldırışından çarpıktır».

4612

از نماز وصوم وصد بیچارگی
قوت ذوق آید برد یکبارگی

«Namazdan, orucdan ve yüzlerce tazarru' ve duâdan hâsıl olan zevk rızkını şeytan, mekriyle ve iğvâsıyle alır, götürür».

(44) Sûrei Bakara: 268.

4613

استعيذ الله من شيطانه
قد هلكنا آه من طغيانه

«İblisin şeytanetinden Allah'a sığınırım, âh ki onun azgınlığından helâk olduk».

4614

یك سكست و در هزاران میرود
هر كه دروی رفت او او میشود

«Şeytan bir köpektir amma binlerce kişinin dâhiline girer ve her kime girerse, girdiği kimse de onun gibi olur».

Cenâb-ı Hak, Habib-i Ekremine hitâben ve bittebeıyye Ümmet-i Muhammede ta'lîmen buyuruyor ki :

«Vesvese veren ve Allah zikredilince kaçan şeytanın şerrinden insanların Rabbine, insanların Mâlikine, insanların Ma'bûduna sığınırım de. O şeytan ki insanların göğsüne vesvese verir. Gerek cin, gerek insan şeytanlarından olsun».

Bu Sûre'de (nâs) kelimesi beş def'a tekrarlanmıştır, fekat hepsi bir ma'nâya değildir, birinci nâs ile çocuklar, ikinci ile gençler, üçüncü ile ihtiyarlar, dördüncü ile sâlih kimseler, beşinci ile müfsid şahıslar murad edilmiştir, denilmiştir.

Şeytanın insana hulûl ederek ona vesvese verdiğini Cenâb-ı Hak bu sûrede haber verdiği gibi, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz de : **(Şeytan, insanın kan damarlarında gezer. Açlık ve susuzlukla onun yolunu daraltın)** buyurmuştur.

4615

هر که سرد ت کرد میدان کو دروست
دیو پنهان گشته اندر زیر پوست

«Her kim seni Allah'a tâat ü ibâdetten soğutursa bil ki şeytan ondadır ve onun derisi altına gizlenmiştir».

Ba'zı kimseler vardır ki şeytanın kışkırttığı işleri işlemekten ve insanlara vesvese verip Allah yolundan çevirmekten zevk alırlar, âdetâ şeytana yardım ederler. Bunlara (şeyâtinülins) yânî, insan şeytanları denilir. (قل اعوذ) Sûresinin (من الجنة والناس) Âyetindeki «nâs» işte bunlardır.

4616

چون نیابد صورت آید در خیال
تا کشاند آن خیانت در وبال

«Asıl şeytan; böyle bir sûret, yânî, kendisine yardımcı insan şeytanı bulamazsa seni vebâle sokmak için hayâline gelir».

Bizzât iğvâya çalışır.

4617

که خیال فرجه و گاهی دکان
که خیال علم و گاهی خانمان

«Seni kâh teferrüce gitmek, kâh dükkân açmak, kâh ilm tahsil etmek, kâh hânümân, yânî, âile hayâliyle günâha sokmak ister».

4618

هان بگو لا حولها اندر زمان
از زبان تنها نه بلکه از عین جان

«O zaman çok çok (lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhilaliyyil'azîm) de, lâkin bunu yalnız dilinle değil, kalbinle ve ayn-ı rûhunla söyle».

Ki şeytanı kaçıracak olan havl ve kuvvet-i İlâhiyyeye sığınmaktır.

4619

گفت قاضی مفلسی را وا نما
گفت اینک اهل زندان گوا

«Kadı dedi ki: Müflis olduğunu isbât et. Müflis cevab verdi ki: İşte zındanındaki mahbuslar şâhid».

4620

گفت ایشان متهم باشند چون
میگریزند از تو می گریند خون

«Kadı dedi ki: Onlar senden kaçıyorlar ve senin elinden kan ağlıyorlar, yânî, da'vâcı mevkiinde bulunuyorlar. Onların şehâdeti makbul değildir».

4621

وز تو میخواهند هم تا وارهند
زین غرض باطل گواهی میدهند

«Hem senden kurtulmak istiyorlar. Bu garaz ve maksadla bâtıl şehâdette bulunurlar».

4622

جمله اهل محکمه گفتند ما
هم بر ادبار و بر افلاسش گوا

«Mahkemedekilerin hepsi de: Onun felâketine ve iflâsına biz de şâhidiz dediler».

4623

هر کرا پرسید قاضی حال او
گفت مولی دست ازین مفلس بشو

«Kadı her kime onun hâlini sorduysa mevlânâ; bu müflisten vazgeç dedi».

4624

گفت قاضی کش بگردانید فاش
گرد شهر این مفلس است و بس قلاش

«Kadı dedi ki: Bu, müflistir ve kallâştır diye şehrin etrâfında dolaştırın».

4625

کو بکو او را منادیها زنید
طبل افلاسش عیان هرجا زنید

«Onun için mahalle mahalle dellal çağırtın ve bu adam müflistir diye davul çaldırın».

4626

هیچ کس نسیه بنفروشد برو
قرض ندهد هیچ کس او را تسو

«Hiç kimse ona veresiye bir şey satmasın, kimse ona bir mangır borç vermesin».

4627

هر که دعوی آردش اینجا بفن
بیش زندانش نخواهم کرد من

«Dolandırıcılık fenninden dolayı biri, onu buraya getirirse, bilmiş olsun ki artık onu zindana göndermeyeceğim».

4628

پیش من افلاس او ثابت شدست
نقد و کالا نیستش چیزی بدست

«Onun müflisliği bence sabit olmuştur. Elinde nakd ve kumaştan hiç bir şey yoktur».

Borçlu olan kimse borcunu vermediği takdirde, hükm-i şer'i ile habsolunur. Fekat iflâsı, yâni, hiç bir şey'i olmadığı isbât edilirse salıverilir.

İflâs etmek : Parası, pulu, malı ve milki, hulâsa hiç bir şey'i olmamak demektir. Sûretâ müflis olanlar habsten kurtuldukları gibi bu dünyâ zındanında mahbus olan ehl-i imân ve ehl-i irfan da iflâs-ı ma'nevi derecesine varınca Allah'ın azadlılarından olur. Tasavvufta (fakr) denilen bir mertebe vardır ki abd'in elinde hiç bir şey olmadığının, her şeyin, hattâ kulun kendisinin Hakkın milki bulunduğunun zevkan bilinmesidir. «Kul da, onun mâlik olduğu her şey de efendisinindir» denilmiştir. Bunun böyle olduğunu hepimiz ilmen biliriz. Hattâ Kur'ân'da : **«Âli ve mukaddestir o Allah ki mülk onun elindedir, bütün mevcûdât onundur ve o, her şey'e kadirdir»** diye okuruz. Fekat öyle olduğunu bu kadarcık bilmek ve imân etmek kâfî değildir. Ma'rifet onu zevk edinmek ve hakikatine ermektir. Bütün mükevvenâtın, Hakkın mülkü olduğunu zevkan ve hakikaten idrâk etmiş olanlar, servet sâhibi olsalar bile fakir ve müflis-i ma'nevîdirler. Öyle olanlar, dünyâ mahbesindeki yüz binlerce kayddan ve tealluk zincirlerinden kurtulur ve o dünyâ zındanından halâs bulurlar. Nebiyyi Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin : (الفقر فخري وبه افتخر) buyurduğu bu fakrdır. (المفلس في امان الله) diye ta'rif edilen de böyle müflistir.

4629

آدمی در حبس دنیا زان بود
تا بود کافلاس او ثابت شود

«İnsanın dünyâ habsinde bulunması, müflisliği sabit olmak içindir».

Yânî; bir kimse, Allah'ın mâlik ve kendisinin müflis olduğunu anlasın diyedir.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde buyurur ki : «Ben berây-ı maslahat

dünyâ habsinde kalmışım. Yoksa zından nerede, ben neredeyim? Kimin malını çalmışım ki zindana atılmışım».

İflâsın bu türlüsü olduğu gibi bir de hayr ü hasenattan iflâs vardır. Sûretâ milyoner, lâkin ma'nen müflis olanlar gibi ki bunların başında şeytan gelir.

4630

مفلسی دیو را یزدان ما
همنادی کرد درقرآن ما

«Şeytanın müflisliğini Allah'ımız, Kur'ân'ımızda dellâl çağırtır gibi nidâ ettirdi».

4631

کودغاومفلست و بدسخن
هیچ با او شرکت وسودا مکن

Şöyle diye ki : **«Şeytan hiylekârdır, müflistir, kötü sözlüdür. Onunla hiç ortaklık etme ve ticârete kalkışma».**

4632

ور کنی او را بهانه آوری
مفلست اوصرفه ازوی کی بری

«Eğer şeytanla ortaklık edersen sonra bahâne bulmaya kalkarsın. O, müflistir, ondan nasıl istifâde eder, yâhud uğradığın zararı nasıl tazmîn ettirirsin?»

(Yasin) Sûresi'nde :

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا
تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ٦٠

Yâni : **«Ey Âdem oğulları; şeytana ibâdet etmeyin, onun sözünü din-**

lemeyin diye sizinle ahidleşmedim mi? O, hakikaten sizin düşmanınızdır[45]» buyurulmuştur.

Evet; ceddimiz Âdem Aleyhisselâma secde etmeyişinden dolayı şeytan matrud ve mel'un olduğu için Âdem'in evlâd u ahfâdına ebedî düşman kesilmiştir. Bizi azdırmak sûretiyle o sermedî kinini devâm ettirir. Binâenaleyh onun sözünü dinlemek ve ondan fayda beklemek Dünya ve Ahirette hüsrana, tazmin ve telâfisi kabil olmayan zarar ve ziyâna uğramaktır.

Hikâyenin beyânına avdet ediliyor :

4633

حاضر آوردند چون فتنه فروخت

اشتر کردی که هیزم می‌فروخت

«Müflisin fitnesi âlevlenince odun satan bir Kürdün devesini getirdiler».

4634

کرد بیچاره بسی فریاد کرد

هم موکل را بدانگی شاد کرد

«Zavallı Kürd, devemi almayın diye çok feryâd etti, kadı tarafından bu işe tevkil edilmiş olanı da birkaç para rişvetle sevindirdi».

4635

اشترش بردند از هنگام چاشت

تا بشب افغان او سودی نداشت

«Kürdün devesini aldılar. Kuşluk vaktinden geceye kadar müflisi bindirip sokaklarda dolaştırdılar. Sâhibinin feryâd ü figanı fayda vermedi».

---

(45) Sûrei Yasin : 60.

4636

برشتر بنشست آن قحط گران
صاحب اشتر پی اشتر دوان

«Dehşetli bir kıtlık gibi olan o müflis, deveye bindi. Deve sâhibi de devenin arkasından koşmaya başladı».

4637

سو بسو وکو بکو می‌تاختند
تا همه شهرش عیان بشناختند

«Taraf taraf, mahalle mahalle gezdirdiler, şehir halkı müflisi iyice tanıdı».

4638

پیش هر حمام و هر بازار گه
کرد مردم جمله در شکلش نگه

«Her hamam önünde ve her çarşı ortasında bulunan herkes, müflisin şekline ve yüzüne baktı».

4639

ده منادیگر بلند آوازیان
ترك و کرد ورومیان و تازیان

«Türk, Kürd, Rum ve Arab olmak üzere dik sesli on dellâl kendi lisanlarıyle bağırıyorlardı ki:»

4640

مفلست این و ندارد هیچ چیز
قرض تا ندهد کس اورا يك پشيز

«Bu adam müflistir, hiç bir şey'i yoktur. Sakın kimse ona bir pul bile ödünç vermesin».

4641

ظاهر وباطن ندارد حبه

مفلسی ، قلب : دغلی ، دبه

«Gerek meydanda, gerek gizli habbe kadar bir şey'e mâlik değildir. Müflistir, kalpazandır, hiylekârdır, aldatıcı ve kandırıcıdır».

4642

هان و هان با او حریفی کم کنید

چونکه گاو آرد گره محکم کنید

«Sakın onunla bir işe girişmeyin, öküz getirse de sıkı ve sağlam bağlayın».

İkinci mısra' bir mesele işârettir ki: «Fülân sana öküz getirirse sağlam bağla ki tekrar çalmasın» demektir.

Bu meselin esası şöyledir: İki hırsız, hangimiz daha san'âtkâr? diye imtihan olmak istemişler. Eski bir hırsızı da mümeyyiz ta'yin etmişler. Mümeyyiz, bunlara: «Bir öküzü satıp o gün çalabilen ustadır» demiş. Hırsızlardan biri: Ben yaparım teahhüdünde bulunmuş. Bir öküzü varmış, götürmüş bir çiftçiye satmış. Çiftçi yeni aldığını diğer bir öküzle eş ederek çift sürmeye başlamış. Öküzü satan, meslekdaşına: «Sen uzakça bir yerde çiftçiye karşı dur, acâyib! diye bağır, herif yanına gelir de acâyib nedir? diye sorarsa, tek öküzle çift sürüyorsun, bundan daha acâyib ne olur?» cevâbını ver, demiş. Kendisi bir yerde saklanmış. Beriki hırsız: Acâyib!» diye bağırmış. Çiftçi merâk etmiş, öküzleri bırakmış, bağıranın yanına gitmiş; «Acâyib olan nedir?» demiş. O da: «Ne olacak, senin tek öküzle çift sürmendir» cevâbını vermiş. Çiftçi o tarafa bakınca filvâkı' öküzün tek kaldığını görmüş. Bu sefer de o: «Acâyib!» diye bağırmış. Meğer birinci hırsız, çiftçinin arkadaşıyle konuşmasından istifâde ederek, sattığı öküzü boyunduruktan çıkarmış ve almış, götürmüş, bu ma'rifetiyle de imtihanda birinci çıkmış. İşte «Fülân, öküz getirirse, hayvanı sıkı bağla ki çalıp götürmesin» meselesi bundan kalmıştır. Müflisi teşhîr eden dellallar da bu meseli halka hatırlatıyorlar ve nidâ ediyorlardı ki kadı efendi şöyle diyor:

4643

گر بحکم آرید این پژمرده را
من نخواهم کرد زندان مرده را

«Eğer bu solmuş ve kokmuş herifi hükm için bana getirirseniz ben ölüyü habsetmek istemem».

4644

خوش‌دمست او و گلویش بس فراخ
با شعار نو دثارش شاخ شاخ

«Bu müflis tatlı dilli, yânî, hoş sohbettir. Boğazı gayet geniş, yânî, oburdur. Üst elbisesi yeni, iç çamaşırı parça parçadır».

4645

گر بپوشد بهر مکر آن جامه را
عاریه‌ست آن تا فریبد عامه را

«Üstüne hiyle için giydiği yeni elbise de iğretidir. Onu halkı aldatmak için giymiştir».

4646

حرف حکمت بر زبان ناحکیم
حله‌های عاریت دان ای سلیم

«Ey selîm kimse, hakîm olmayanın dilindeki hikmet sözlerini iğreti elbise gibi bil».

4647

گرچه دزدی حله پوشیده‌است
دست تو چون گیرد آن ببریده دست

«Eli kesilesi bir hırsız, yeni elbise giymekle senin elini nasıl tutar ve nasıl yardımında bulunabilir?»

4648

چون شبانه از شتر آمد بزیر
کرد گفتش منزلم دورست و دیر

«Gece olunca müflis deveden indi. Kürd ona dedi ki: Menzilim uzak, vakit de gecikti».

4649

بر نشستی اشتر مرا از بگاه
جورها کردم کم ازاخراج کاه

«Kuşluk vaktinden beri deveme bindin ve üstünde gezdin. Arpadan vaz geçtim, saman bedeli olarak birkaç para ver».

4650

گفت تا اکنون چه می کردیم پس
هوش تو کو نیست اندرخانه کس

«Müflis dedi ki: O hâlde biz şimdiye kadar niçin dolaştık? Senin şuûrun nerede? Evde kimse yok mu?»

İkinci mısra' «Anlayana sivri sinek saz olur, anlamıyana davul zurna az» meseline işarettir.

4651

طبل افلاسم بچرخ سابعه
رفت وتو نشنیدهٔ بد واقعه

«Benim müflis olduğumu i'lân için çalınan davulun sesi yedi kat göğe vardı. Sen bu kötü vâkıayı duymadın mı?»

گوش تو پر بوده است از طمع خام
پس طمع کر میکند کور ای غلام

«Hey delikanlı; senin kulağın ham bir tama'la dolmuş ki yapılan i'lânı duymadın. Evet, tama', insanı sağır ve kör eder».

4653

تا کلوخ و سنگ بشنید این بیان
مفلست مفلست این قلتبان

«Bu kerata müflistir! diye edilen i'lânı kerpiçler, taşlar bile duydu».

4654

تا بشب گفتند در صاحب شتر
بر نزدکو از طمع پر بود پر

«Müflis olduğunu gece vaktine kadar söyledikleri hâlde o sözler, deve sâhibine te'sîr etmedi. Çünki o tama'la doluydu».

Hazret-i Pir, burada deve sâhibi ile hırs ve tamaı, dellallar ile enbiyâ ve evliyâ hazaratını temsîl ediyor. Dellallar o müflisin hiç bir şey'i olmadığını, kimsenin onunla ticâret işlerine girişmemesini, girişirse menfaat göremeyeceğini söyledikleri hâlde deve sâhibi ondan para istiyordu. Şu hâl, enbiyâ ve evliyânın Dünyâda hayr ve menfaat, hattâ devâm ve beka olmadığını haber vermelerine karşı ba'zı tama'kârların ondan faydalanmak ümîdinde bulunmaları gibi idi. Bu gafletin sebebine gelince:

4655

هست بر سمع و بصر مهر خدا
درحجب بس صورتست وبس صدا

«Kulak ve gözde Allah'ın mührü basılıdır. Hicablarda çok sûret ve çok sadâ vardır».

(Bakara Sûresi)nde buyurulmuştur ki :

«Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir ki işitmezler ve anlamazlar. Gözlerinde de perde vardır ki ibret alınacak şeyleri görmezler, onlar için büyük bir azâb mukadderdir».

İşte ba'zı kimselerin hakikatı görmemeleri ve duyduklarını anlamamaları o mührün ve o perdenin te'sirindendir.

Her gün bir cenâze otomobilinin dehşetli düdüğünü işitiyoruz. O düdük : «Ey fânî insanlar, içinizden biri daha şu fenâ âleminden çekildi, onu bekâ âleminin kapısı olan mezara götürüyorum. Aklınızı başınıza alınız. Siz de birgün böyle olacaksınız» diyor. Biz o düdüğü işitiyoruz, fekat ne dediğini anlamıyoruz. Çünki kalblerimizde ve kulaklarımızda ma'nevî bir mühür basılı.

Keza fakir bir ölünün tabutunu birkaç kişinin omuzlayıp götürdüklerini görüyoruz. O götürülüş, o gidiş : «Sizi de böyle götürecekler» diye bize sarîh bir ihtâr olduğu hâlde o hakîkati de göremiyoruz, hırs ve tama' sevkiyle fânî hayâta dört elle sarılıyoruz. Çünki gözlerimizin önünde kalın bir gaflet perdesi gerilmiş. Hâdiselerin sesini duymamız, vâkıaların hakikatini görmemiz için o mührün sökülmesi ve o perdenin sıyrılması lâzım. Bunu yapacak olan ancak Allah'ın lûtf u hidâyetidir.

4656

آنچه او خواهد رساند آن بچشم

از جمال و از کمال و از کرشم

«Cenâb-ı Hak; cemâlden, kemâlden, nâz ve cilveden dilediği gözlere gösterir».

4657

آنچه او خواهد رساند آن بگوش

از سماع و از بشارت وز خروش

«Yine Cenâb-ı Hak; işitme ve zevk alıp coşma gibi şeylerden irâde ettiğini kulaklara duyurur».

İdrâksizlik mührünün koparılması ve gaflet perdesinin kaldırılması, ancak Allah'ın lûtf u keremiyle olabileceği için Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem : **«Yâ Rabbî; bizi o yalan şeylerden kurtar ve eşyânın hakikatini oldukları gibi bize göster»** diye duâ buyururdu.

Cenâb-ı mücibülsâilin, Peygamber-i Ekberinin ettiği duânın sırrına biz âsî ve gafil kullarını da mazhar eyleye.

4658

کون پر چاره است هیچت چاره نی
تا که نگشاید خدایت روزنی

«Kâinât çâre ile doludur. Fekat Allah, senin için çâre tarafına bir pencere açmayınca bir çâre bulamazsın».

4659

گرچه هستی تو کنون غافل ازان
وقت حاجت حق کند آنرا عیان

«Her ne kadar sen şimdi o çâreden gafil bulunuyorsan da hâcet hâsıl olunca ve husûlüne İrâde-i İlâhiyye tealluk edince Hak sana o çâreyi ızhâr eder».

4660

گفت پیغمبر که یزدان مجید
از پی هر درد درمان آفرید

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Ulu Tanrı her derd için bir ilâc yaratmıştır».

«Allah, hiç bir derd yaratmamıştır ki, ona bir de devâ yaratmamış olsun.» Hadîs'i mervîdir. Şu Hadîs-i Şerîf mûcebince ölümden başka her derdin devâsı var demektir. Bugün ilâcı olmayan ve tedâvîsinden hekimleri âciz bırakan hastalıkların da günün birinde devâları bulunacaktır. Fekat :

4661

لیک ازان درمان نبینی رنگ وبو
بهر درد خویش بی فرمان او

«Allah'ın fermânı olmayınca derdine derman olacak şeyin rengini de, kokusunu da göremezsin».

Demek ki derde derman olabilecek şey'in bilinmesi ve bulunması Allah'ın irâdesine bağlı. Allah isteyince o derman bulunacak, Kanser gibi kabil-i tedâvi olmayan marazların da kat'î ve şâfî ilâçları keşfolunacaktır.

4662

چشم را ای چاره جو در لا مکان

هین نه چون چشم کشته سوی جان

«Ey çâre arayan; gözünü mekânsızlığa, yânî, zamandan da, mekândan da münezzeh olan Allah'a dik. Bir meyyitin kabzedilen rûhunu ta'kib etmesi gibi».

Hadîs-i Şerîfte: **«Bir ruh kabzedilince göz ona tâbi 'olur»** buyurulmuştur. Ba'zı ölülerin gözü açık kalması bundan olsa gerektir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ey derdine derman arayan; hekim, ilâç gibi sûrî sebeblere murâcaat etmekle berâber devâyı ve şifâyı Allah'tan bekle. Bir meyyitin gözü nasıl çıkan rûhunun ardından bakarsa sen de âfiyet husûlü için gözünü Allah'ın lûtf u keremine dik ki seni hâzık bir hekime sevketsin ve sana faydası olacak ilâcı hekimin aklına getirsin.

4663

این جهان از بی جهت پیدا شدست

که ز بی جائی جهان را جا شدست

«Bu cihan; cihetsizlik âleminden peydâ olmuş, yersizlik makamından mâhluk olan Dünyâ, muvakkat bir karargâh bulmuştur».

Hadîs-i Şerîf'te: **«Allah vardı, onunla berâber hiç bir şey yoktu»** buyurulmuştur.

Evet; Ezel-i âzâlde, başlangıcı olmayan zamanlarda Allah vardı. Fakat yer, gök, zaman, mekân, hülâsa hiç bir şey yaradılmamıştı. Yalnız mevcûdâtın a'yân-ı sâbitesi, yânî, şekilleri, ta'bir câizse Kâinâtın plânı Allah'ın ilminde mevcud idi. Sonra zamân, mekân ve sâir eşyâ halk edildi. Zamansızlıktan zaman, mekânsızlıktan mekân zuhûra geldi. Demek ki her şey'in mahal-li zuhûru lâmekândır. Binâenaleyh ey kimse; sen de derdine dermânı lâmekândan bekle. Esbâba teşebbüsle berâber murâdının husûlünü müsebbibülesbâbdan ümid et.

4664

باز گرداز هست سوی نیستی
طالب ربی و ربانیستی

«Eğer sen Rabbin tâlibi ve Rabbânî, yânî, Rabbe mensub bulunuyorsan bu varlık cihânından yokluk âlemine avdet et».

4665

جای دخلست این عدم ازوی مرم
جای خرجست این وجود بیش و کم

«Hem o yokluktan ürkme ki o, irâd yeridir. Şu varlık görülen âlem ise az, çok masraf mahallidir».

Adem, yânî, yokluk; varlık dediğimiz âlemin aslıdır ki varlık, yokluktan zuhûra gelmiştir. Fekat o yokluk da «Adem-i sırf» değil «Adem-i izâfî»dir. Yâni, bugünkü varlık âlemi, yokken, daha zuhûra gelmemişken de Allah'ın ilminde mevcûd idi.

Lâteşbih bir câmi-i şerif, yapılmadan evvel onun plânının mi'mârının zihninde mevcud olduğu gibi. Bu i'tibâr ile o yokluk, öyle bir irâd yeridir ki ondan varlık zuhûra gelmiştir. Şu mevhum varlık ise masraf mahallidir ki onda var olanlar peyderpey ademe gitmektedir. Bundan dolayı yokluk korkulacak bir şey değildir. Asıl korkulması lâzım gelen bir şey varsa varlıktır ki bir gün gelecek yokluğa inkılâb edecektir.

4666

کارگاه صنع حق در نیست
جز معطل درجهان هست کیست

Allah'ın san'atı tezgâhı yokluktadır. Varlık âleminde muattilden başka var olan kimdir?»

Bir şey'i gâyet güzel yapabilmeye (san'at) denilir. Hakkın yaptığı işler, yânî, yarattığı şeyler de gayet güzel olduğundan Zât-i Bârîye (Sânı') yânî, «usta san'atkâr» da ta'bir edilir.

Burada biri çıkar da «Mahlûkatın hepsi güzel ve faydalı değildir,

içlerinde çirkin ve muzır şeyler de vardır!» diye bir i'tiraz fırlatabilir. Ona cevab verilir ki masnûâtın çirkinliği zâtı i'tibâriyledir, sâniine nisbetle değildir. Belki o çirkinlik, sâniinin kemâl-i san'atına, yânî, hem güzel, hem çirkin, hem faydalı, hem zararlı şey yapabildiğine delâlet eder. Mâhir bir ressâm hem figür, hem karikatür resim yapar. Karikatürler görünüşte çirkin oldukları hâlde onlardan nefret etmeyiz, belki de takdir ederiz. Çünki o ressamın hem güzel, hem çirkin resim yapmaktaki mahâretini anlarız. İşte varlık âleminde görülen çirkinlikler de böyledir. Onlar da sâni-i ezelinin kemâl-i sun'unu gösterir. Sonra her sanatkârın önünde çalıştığı bir tezgâh vardır ki üstünde san'atine âid türlü türlü âlât ve edevât bulunur. Sun'-i İlâhinin tezgâhı ise (Adem-i sâfî)dir ki orada âlât ve edevât da yoktur.

Meselâ bir çocuk; âlât ve edevât yardımı olmaksızın Hakkın halkıyle, o yokluk tezgâhından bu mevhum varlığa doğar, büyür, delikanlı, orta yaşlı ve ihtiyar olur. Nihâyet ölür, yine geldiği âleme gider. Onun hayât yolundaki seyr ü seferi ta'tile uğrar. O ta'tili yaptıran da Allah'tır. O hâlde iki yokluk arasındaki mevhum bir varlık da hakîkaten var olan o muattilden başka kimdir?

Hazret-i Mevlânâ bahsin derinliği dolayısıyle bir münâcâtta bulunuyor ve diyor ki :

1667

ای خدای پاك و بی انباز و یار
دست گیر و جرم مارا در گذار

«Ey şerîki, nazîri bulunmayan pâk ve mukaddes Rabbimiz; bize yardım et ve kusûrumuzu bağışla».

4668

یاد ده مارا سخنهای دقیق
که ترا رحم آورد آن ای رفیق

«Ey rifk u merhamet sâhibi Allah; bize rakik ve müessir sözler ilhâm et de onlarla duâ ve senin merhametini celbedelim».

هم دعا از تو اجابت هم ز تو
ایمنی از تو مهابت هم ز تو

«İlâhî; duâ da senden, icâbet de senden, eminlik de senden, mehâbet de sendendir».

Cenâb-ı Hak : **«Bana duâ edin, ben de duanızı kabûl edeyim»** buyurmuş, kullarının duâ etmelerini istediğini bildirmiştir.

Duâ etmek : Yâ Rabbî; beni mağfiret kıl, yâhud şu işi müyesser eyle diye mağfiret ve suhûlet talebinde bulunmak değil midir? Hak sübhânehû ve teâlâ da bizim duâ etmemizi istediğini ve duâlarımıza icâbet eyleyeceğini haber veriyor. Şu hâlde hem duâ, hem icâbet ondan oluyor.

Bu va'd-i İlâhî mucebince kulun Allah'ına arzedeceği duâ reddolunmaz. Mutlaka icâbet buyurulur. Yâlnız o duâ, kul hakkında hayırlı ise müsbet sûrette, şerli ve zararlı ise menfî sûrette kabûl olunur. Yânî, edilen taleb hayırlı ise istenildiği gibi, zararlı ve şerli ise aksi sûrette zuhûr eder.

Kezâ Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine hitâben :

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝

Yâni : **«Ey resûl-i hak, kullarıma haber ver ki ben hakîkaten gafûr ve rahîmim. Benim azâbım da elîm, yânî, müessir ve acıtan bir azâbtır[46]»** buyurmuş, hem emniyet, hem mehâbetin Zât-i akdesinde olduğunu ihbâr eylemiştir.

4670

گر خطا گفتیم اصلاحش بکن
مصلحی تو ای تو سلطان سخن

«Ey söz sultanı; biz hatâ söyledikse onu düzelt ki sen her şey'in ıslah edicisisin».

---

(46) Sûrei Hicr : 49-50.

کیمیا داری که تبدیلش کنی
گرچه جوی خون بود نیلش کنی

«Allah'ım; sende bir kimyâ, yâni, bir kudret var ki onunla o hatâyı savâba tebdil edersin. O yanlış, kan ırmağı olsa bile onu Nil nehri hâline getirirsin».

Cenâb-ı Hak; muslihtir, mübeddildir; kötüyü iyiye, yanlışı doğruya, seyyiâtı hasenâta tebdil eder ki bu da kemâl-i kereminden ve rahmetinin gazabına galib olmasındandır.

(Sûre-i Fürkan)daki şu Âyetlere işâret edilmiştir :

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ۝ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

Yâni : **«O kimseler ki Ma'bûd'i hakîki ile birlikte bâtıl bir ilâha duâ etmezler ve Allah'a şerik koşmazlar, cihad ve kısas gibi şeylerden başka Allah'ın haram kıldığı katl-i nefste bulunmazlar, zinâ da etmezler, her kim de bunları yaparsa günâha girmiş olur.** (Yâni, nâhak yere adam öldüren ve zinâ edenler, irtikâb eyledikleri muharremâtın cezâsını göreceklerdir.) **Öyle kimselerin azâbı iki katlı olacak ve hor, hakir bir hâlde o azabda ebedî kalacaktır. Ancak tevbe ve îmân edip, sâlih amelde bulunanlar müstesnâdır. Cenâb-ı Hak onların seyyielerini hasenâta tebdil eder. Allah gafûr ve rahimdir[47]».**

Kan ırmağının Nil nehrine tebdiline gelince; târîhî bir vak'aya telmihtir : Hazret-i Mûsâ, Fir'avn ile ona tapınan Mısır halkını îmâna ve Allah'a ibâdet etmeye da'vet eyliyor, türlü türlü mu'cizeler gösteriyordu. O mu'cizelerden biri de : Nil nehri Fir'avnilere karşı kan olarak akıyor, Mûsâ'nın ümmetine ise su olarak cereyân ediyordu. Hattâ bir Kıbtî,

(47) Sûrei Furkan : 68-70

bir sıbtiye Nil'den bir kab doldurmasını ve berâberce içilmesini reca etmişti. Sıbti, nehirden bir tas su aldı. İkisi birden tası dudaklarına götürdüler. Sıbtînin tarafı su, Kıbtînin tarafı kan olmuştu.

4672

اینچنین مینا گریها کار تست
اینچنین اکسیرها اسرار تست

«İlâhi; böyle ince işler, ancak senin işindir. Böyle iksîrler, ancak senin esrârındır».

4673

آب را و خاك را بر هم زدی
زاب و گل نقش تن آدم زدی

«Yâ Rabbi; su ile toprağı biribirine karıştırdın, sudan ve çamurdan Âdem'in cesedini nakşeyledin».

Bir aralık dinsizlik ve dine karşı densizlik moda olmuştu. O sırada cehl-i mürekkeb erbâbından biri bana :

— Ben Kur'ân'la Hadîs arasında bir tenakuz buldum! dedi.

— Ne gibi? diye sordum.

— Kur'ân'da Âdem'in topraktan yaradıldığı haber verildiği hâlde Peygamber, kızı Fâtımeyi Ali'ye nikâh ederken insanı sudan yaradan Allah'a hamdolsun demiş. Bu, bir tenâkuz değil mi? dedi.

— Ortada bir tenâkuz var amma Kur'ân ile Hadis'te değil, senin anlayışında. Kendi sözünle kendini cerhediyorsun da farkında değilsin. Kur'ân'ın topraktan yaradıldığını haber verdiği bütün insanların ceddi bulunan Âdem'in cesedi. Hadis'te sudan yaradıldığı bildirilen ise insan, yâni, Âdem'in evlâd ü ehfâdı. Cevâbını verince (فبهت الذی کفر) yânî, «Kâfir mebhut oldu, söyleyecek söz bulamadı» sırrı zuhûra geldi. O câhil mülhid :

— Yâ! diye şaşırıp kaldı.

نسبتش دادی و جفت و خال و عم
با هزار اندیشه و شادی و غم

«Allah'ım; insan cinsine zevce, dayı, amca gibi nisbetler, binlerce düşünce, sürûr ve gam verdin».

4675

باز بعضی را رهایی دادهٔ
زین غم و شادی جدایی دادهٔ

«Sonra insanların ba'zısına, halâs ve bu gam ve surûrdan ayrılık verdin».

Yâni; keder ve sevinc ile mukayyed kıldığın insanlardan ba'zılarını o kaydlardan kurtardın.

4676

بردهٔ از خویش و پیوند و سرشت
کردهٔ درچشم او هر خوب و زشت

«O gibi yüksek zevâtı kendiliğinden, akribâ ve teallukât ile tabiat bendlerinden âzâd etmişsin, onların gözlerine güzelleri ve güzellikleri çirkin göstermişsin».

Ki dünyânın mehâsinine meyletmiyorlar.

4677

هرچه محسوس است او رد میکند
وانچه ناپیداست مسند میکند

«Mahsûs olan, yânî, görülen, işitilen, tadılan ve tutulan her şey'i öyle yüksek zevât reddeder ve görünmeyen, yânî, bâtın olan Allah'a istinâd eyler».

عشق او پیدا ومعشوقش نهان

یار بیرون فتنهٔ او در جهان

«Öyle kimselerin aşkı zâhir, ma'şûku gizlidir. Onun için hâricî ve âşikâr olan sevgili, dünyâda fitnedir».

Ehlullahın kâmil olanları, Sıfât-ı İlâhiyyeden birinin mazharı olurlar ve o sıfatın icâbına göre hareket ederler. Meselâ (Bâtın) ism-i şerifinin mazharı olan zât; zâhirden ziyâde bâtına meyl gösterir. Onun için zâhirî olan tecellî eserleri ona bir fitne, bir şaşırtma gibi gelir. Böyle bir kimseye mazhariyyeti i'tibârıyle (abdülbâtın) denilir. Fekat doğrudan doğruya (ism-i zât)e mazhar olan ekmeller ve mükemmiller vardır ki onlara da (abdullah) ta'bir olunur. Bu gibi zevât-ı âliye; zâhirde bâtını, bâtında zâhiri müşâhede ederler. (Abdüssıfât) olanlara nisbetle yüksektirler. Onun için Hazret-i Mevlânâ, abdüssıfât olanların meşrebini bırakıp (abdüzzât) olanların meslekine yükselmeyi tavsıye için diyor ki :

4679

این رها کن عشقهای صورتی

نیست بر صورت نه بر روی ستی

«Bunu, yâni, abdülbâtın olup da sırf yâr-ı nihâniye bağlanmayı bırak ki sûrete olan aşklar; ne o sûrete, ne de bir hanımın güzel yüzüne âiddir».

4680

آنچه معشوقست صورت نیست آن

خواه عشق این جهان خواه آن جهان

«Aşk, ister bu cihâna, ister öbür cihâna âid olsun (ma'şûka) sûretten ibâret değildir».

Hakikatte sevilen o ma'şûkun, ma'nâsıdır ve onun yüzü aynasında görünen Cemâl-i İlâhînin aksidir. Nitekim Mevlânâ câmî demiştir ki : «Dünyâ, sevgilimizin güzelliği aynasıdır. Öyle ise her bir zerrede onun yüzünü müşâhede et».

4681

آنچه بر صورت تو عاشق گشته‌ای
چون برون شد جان چرا واهشته‌ای

«Âşık olduğun bir güzelin ruhu bedeninden ayrılınca onu niçin terkediyorsun?»

Yânî; bir insan, sûri bir güzelliğe âşık olur, onun için yanar, tutuşur. Fakat sevgilisi ölüverirse evvelce tapınırcasına sevdiği o cansız kalıba karşı bir soğukluk duyar ve nihâyet ona olan tealluku zâil olur.

4682

صورتش بر جاست این سیری ز چیست
عاشقا وا جو که معشوق تو کیست

«O ölü kalıbın sûreti yerindedir. Öyle olduğu hâlde ona karşı zuhûra gelen soğukluk nedendir? Ey âşık; senin hakîki sevgilinin kim olduğunu ara da bul».

4683

آنچه محسوست گر معشوقه‌است
عاشقستی هر که او را حس هست

«Mahsûs olan, yânî, görülen bir güzel, (ma'şûka) olsaydı ona his sâhibi olan kimse hakîkî ve ebedî âşık olurdu».

4684

چون وفا آن عشق افزون میکند
کی وفا صورت دیگر گون میکند

«Madem ki vefâkârlık aşkı artırır, nasıl olur da sûret, vefâkârlığı başka bir hâle, yânî, vefâsızlığa kalbeder?»

Aşkın: sabr, ketm, iffet gibi levâzımından biri de vefâdır ki sözünde ve sevgisinde sebât etmektir. Sen; sevgilin sıhhatte ve hayatta bulun-

dukça ona karşı vefâkâr görünüyorsun. Bir hastalık, yâhud bir ameliyyat dolayısıyle yüzünün güzelliği değişince, yâhud ölüp gidince sevdiğin o sûreti kaybettiğin için onu unutup gidiyorsun. Etten, deriden ibâret bir yüz nasıl oluyor da senin vefâkârlığını vefâsızlığa tebdil edebiliyor.

4685

پرتو خورشید بر دیوار تافت
تابش عاریتی دیوار یافت

«Güneşin ziyâsı duvara akseder de duvar iğreti bir parlaklık bulur».

Bunun gibi güzellerin yüzündeki parlaklık da Cemâl-i İlâhînin aks-i pertevidir. Duvardaki güneş ziyâsı duvarın olmadığı gibi, güzellerdeki hüsn de kendilerinin malı değildir.

4686

برکلوخی دل چه بندی ای سلیم
وا طلب اصلی که او تابد مقیم

«Ey selim ve saf kimse; bir kerpiçe neden gönül bağlıyorsun? Parlaklığa muvakkaten ma'kes olan kerpiç duvara bağlanman doğru değildir. Asıl ve dâimî parlak olan bir hüsn ü cemâli ara».

4687

ای که تو هم عاشقی بر عقل خویش
خویش بر صورتپرستان دیده بیش

«Ey kendi aklına âşık olup da kendisini öyle sûrete tapanlardan üstün gören, sen de bilmiş ol ki:»

4688

پرتو عقلست آن بر حس تو
عاریت میدان ذهب بر مس تو

«Senin hissine akseden de akl-i küllün pertevidir. Bakır gibi olan hissiyyâtın üzerinde onu iğreti bir altın, muvakkat bir yaldız bil».

Ki böyle bilmeyecek olursan, sen de o beyenmediğin ve tefevvuk da'vâsında bulunduğun sûretperestlerden başka bir şey olamazsın.

4689

چون زر اندودست خوبی در بشر
ور نه چون شد شاهد تو پیر خر

«Beşeriyyetteki güzellik muvakkat bir yaldızdan ibârettir. Yoksa sevgilim dediğinin şahsın kocamış bir eşek gibi çirkinliğini görür mü idin».

4690

چون فرشته بود همچون دیو شد
کان ملاحت اندرو عاریه بد

«O sevgili bir vakit melek gibi güzelken şeytan gibi çirkinleşmiştir. Çünki o güzellik onda iğreti bulunuyordu».

4691

اندک اندک می‌ستانند آن جمال
اندک اندک خشک میگردد نهال

«Ondaki güzelliği azar azar alırlar. Nitekim bir fidan yavaş yavaş kurur».

رو نعمره ننكسه بخوان
دل طلب كن دل منه بر استخوان

«Git de (ومن نعمره ننكسه) Âyetini oku. Ey sûret âşıkı; gönül talebinde bulun, ète ve kemiğe gönül verme».

Yâsin Sûresi'nde buyurulmuştur ki :

«Her kimi fazla yaşatırsak yaradılışının aksine olarak onu tebdil ederiz, kuvvetten za'fa düşürürüz. Bunu görüp teakkul etmiyorlar mı?

Binâenaleyh sen de bir güzele bağlanıp kalma ki birkaç sene sonra onda hüsn ü cemâl kalmayacaktır. Sûret âşıkı olma, gönül tâlibi ol ki :

4693

كان جمال دل جمال باقيست
دولتش از آب حيوان ساقيست

«O gönülün cemâli bâkîdir. Seneler geçmekle onun güzelliği zâil olmaz. Onun iki dudağı, senin için âb-ı hayât sâkîsi olur».

4694

خود هم او آبست و هم ساقی و مست
هر سه یك شد چون طلسم تو شكست

«Gönül hem âb-ı hayattır, hem sâkîdir, hem mesttir. Senin benlik tılsımın kırılınca her üçü bir olur».

Gönülden maksad : Sâhibdil denilen veliy-yi kâmildir. O veliy-i kâmil; hem âb-ı hayât gibidir ki ma'nen ölü bir kalbi feyziyle ihyâ eder. Hem sâkîdir ki Aşk-ı İlâhî şarabını içirir, hem de mesttir ki o şerâbın sarhoşu olduğu gibi müsteid olanları da kendi gibi mest-i müsteğrak eder. O vakit senin benliğin zâil olur. Onun zevâlinden sonra o veliy-yi kâmilin bu üç sıfatının bir olduğunu görürsün.

4695

آن یکی را تو ندانی از قیاس
بندگی کن ژاژ کم خا ناشناس

«Sen o biri, kıyâs ile, şöyle olursa böyle olur demekle bilemezsin. Allah'a kulluk et, tâât ve ibâdâtta bulun ki tevfîk-ı İlâhi ile anlayasın. Yoksa anlar anlamaz haltetme».

4696

معنی تو صورتست و عاریت
بر مناسب شادی و بر قافیت

«Senin ma'nâ dediğin ve ma'nâ sandığın da sûretten ibârettir ve iğretidir. Sen kendi münâsıb ve muvâfıkın ile mesrûr oluyorsun».

Yukarıda biz sûretperest değiliz, ehl-i ma'nâyız diyenlere hitâb edilmiş ve sizin ma'nâ dediğiniz sûretin yaldızlanmışıdır ve muvakkat bir parlaklıktır. O yaldız alındı mı, altından bakır gibi sûret görünür denilmişti. Burada da deniliyor ki : Ey kendini sûret kaydından kurtulmuş ve ehl-i ma'nâ olmuş vehmeden; senin zannettiğin şeyler de iğreti bir sûretten ibârettir. Sen işine gelen şeylerle beyhude seviniyorsun.

4697

معنی آن باشد که بستاند ترا
بی نیاز از نقش گرداند ترا

«Ma'nâ, seni senden alan ve nakşa bağlanmaktan müstağni kılan bir Tevfîk-ı İlâhidir».

Yoksa sûrete bağlı olan da, ma'nâda bir sûrettir.

4698

معنی آن نبود که کور و کر کند
مرد را بر نقش عاشقتر کند

«Ma'nâ, insanı kör ve sağır eyleyen, nakş ve sûrete, güzelce bir yüze âşık eden değildir».

کور را قسمت خیال غمفزاست
قسمت چشم این خیالات فناست

«Körün nasîbi gam artıran hayâldir. Gözün nasibi ise bu fenâ âlemi-nin hayâli mevcûdâtıdır».

Kör olan kimse eşyâyı görmediği için onlar hakkında gam ve keder verecek bir takım hayaller kurar. Bu, onun nasibidir. Göz ise şu fânî âlemi görür, fekat gördüğü şeyler de hakikat-i vücûda nisbetle hayâl kabilındendir. Bu da onun nasîbidir.

4700

حرف قرآن را ضریران معدنند
خر نبینند و بپالان میزنند

«Kur'ân'ın harf ve kelimelerini körler ezberlemişlerdir. Fekat merkebi göremedikleri için palanına vururlar».

Buradaki mesel, hakîkati göremeyen ve boş yere çırpınan kimselerin hareketinden kinâyedir. Yoksa hâşâ Kur'ân'ı tahkir kasdıyle söylenilmiş bir söz değildir. Anlamayanlara açıkça anlatmak için îrâd edilmiş bir meseldir. Eşeğe binmiş bir kimsenin onu yürütmek için palana vurması ne kadar faydasız bir yorgunluk ise, Kur'ân'ı hıfzedip ma'nâsını anlamayanların ve mûcebince amel etmeyenlerin hareketi de böyledir.

4701

چون تو بینایی پی خر رو که جست
چند پالان دوزی ای پالان پرست

«Sen mâdem ki gözlüsün, merkebin ardınca git ki o, sıçramış ve kaçmıştır. Ey palana tapan; ne vakte kadar palan dikeceksin?»

4702

خر برهنه بر نشین ای بوالفضول

خر برهنه نی که راکب شد رسول

«Ey münâsebetsiz; palansız bir merkebe bin. Aleyhissalât Efendimiz çıplak merkebe binmedi mi?»

Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri ârî, yânî, palansız merkebe binerdi, papucunu ta'mir eder ve yünden libâs giyerdi.

4703

النبي قد رکب معرورىا

النبي قيل سافر ماشيا

«Hazret-i Peygamber, palansız merkebe bindi. Hazret-i Peygamberin yaya olarak sefer ettiği nakledildi».

Binâenaleyh ey sâlik; sen de lâfz palanını ve sûretsemerini bırak da çıplak ma'nâ merkebine süvâr ol ve seyr ü sülûküne öylece devâm et.

4704

شد خر نفس تو بر میخیش بند

چند بگریزد ز کار و بار چند

«Senin nefs merkebin kaçmıştır. Onu mücâhede kazığına bağla. Ne vakte kadar tekâlîf-i İlâhiyye yükünü taşımaktan kaçacak?»

Ma'lûm ya merkeb: İnsanı gideceği yere götürecek vâsıtadır. Hattâ Hadîs-i Şerîf'te: **«Senin nefsin; rûhunun bineğidir, ona rifk ile muâmele et»** buyurulmuştur ki muhâtarah yerlerde gezinmekten ve nihâyet cehenneme girmekten muhâfaza et demektir. At, eşek, katır, deve, araba, otomobil, kayık, vapur, şömendöfer, tayyâre gibi şeyler birer götürme vâsıtası olduğu gibi, Kur'ân ve Hadîs gibi âlî ve kudsî kelâmlar da ma'nevî bir götürme vâsıtasıdır. Onlarla hareket eden doğruca Cennete ve lika-i hazrete vâsıl olur. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, Kur'ân'ın ma'nâsını ma'nevî bir merkebe, hurûf ve kelimâtını palana benzetmiş, ma'-

nâsına ehemmiyet vermeyip de yalnız elfâzı ile uğraşanları merkebi görmeyip palanla meşgul olanlara benzetmiştir.

Burada da rûhun merkebı olan nefsten bahsederek senin merkebin kaçmıştır, ne yük taşıyor, ne başka işe yarıyor. Onu yakala ve bir kazığa bağla buyuruyor. Nefs merkebinin işten kaçması: Allah'ın emirlerine ve nehiylerine itâatsızlığı demektir. Onun kazığa bağlanılması ise: Şeriat ahkâmına rabtedilmesidir. O ahkâm, sağlam bir kulp, kuvvetli bir kazık gibidir ki kopmaz ve kırılmaz. Nitekim (Bakara) Sûresinde:

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا

Yâni: «**Putların ma'bûd olduklarına inanmayanlar ve Allah'a îmân etmiş olanlar, sağlam bir kulpa tutunurlar ki o kulpun kopmak ihtimâli yoktur**[48]» buyurulmuştur.

İşte nefs merkebinin kuvvetli bir kazığa bağlanılması, sâhibinin sağlam ve kopmaz bir kulpa sarılması demektir. Evet, senin nefsin yük taşımaktan kaçıyor. Acebâ o nasıl bir yüktür?

4705

بار صبر و شکر او را بردنیست
خواه در صد سال و خواهی سی و بیست

«**Onun vazifesi sabr ve şükr yükünü taşımaktır. İster yüz senelik, isterse yirmi, otuz yıllık hayatta nefs bu yükleri taşıyacaktır**».

Kur'ân'da:

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ
وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾

Yâni: «**Sabr ile, salât ile Allah'tan yardım isteyin. Zîra o sabr u salât ve sâir ibâdat, nefs için büyük bir şeydir, ağır bir yüktür. Her nefs onu yüklenmek istemez. Ancak Allah'tan korkanlar müstesnâdır ki o yükler onlara ağır gelmez**[49]» buyurulmuştur.

---

(48) Sûrei Bakara: 256.
(49) Sûrei Bakara: 45.

4706

هيچ وازر و زر غيرى بر نداشت
هيچ كس ندرود تا چيزى نكاشت

«Hiç bir günahkâr, başkasının yükünü yüklenmez. Ekmemiş olan kimse de bir şey biçemez».

Evet, (ولا تزرو وازرة و زر اخرى) Âyet-i Kerîmesi mücebince herkes kendi günâhını taşır. Birinin günâhı başkasına yükletilmez. «Bir kadeh yuvarla, günâhı benim boynuma olsun!» gibi sarhoş teklif ve teahhüdlerinin ma'nâsı yoktur. Böyle bir teşvikte bulunan ettiği şerre teşvîkın, ona aldanıp içen de içtiğinin günâhını yüklenmiş olur.

İlâhî emirler yükünü herkesin ayrı ayrı çekmesi lâzımdır. Onları taşımak, yânî, Hakkın belâsına sabr ve ni'metine şükretmek, bu Dünyâ tarlasında ekin ekmek gibidir ki hasad zamânı kıyâmettir. Burada ekilen sabr, şükr ve sâir ibâdetler, orada sevâb olarak biçilecek ve elde edilecektir. Herkes bilir ki ekmeyen biçemez. Dünyânın âhiretin tarlası olduğu bildirilmiş ve Kur'ân'da :

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

Yânî : **«Burada zerre kadar hayır işleyen âhirette onun sevâbını görecek, zerre kadar şer işlemiş olan da onun azâbını çekecektir[50]»** buyurulmuştur. Meğer ki Cenâb-ı Gafûr ü Rahîm, kemâl-i re'fet ve merhametiyle avf ü mağfiret eyleye.

Hülâsa : Ekmeden biçmek ve çalışmadan kazanmak ümidi beslemek ham bir tama'dır, olmayacak bir emeldir. Böyle bir hayal

(50) Sûrei Zilzal : 7-8.

4707

طمع خامست آن مخور خام ای پسر

خام خوردن علت آرد در بشر

«Ham bir tama'dır. Oğul; ham tamaâ düşme ki ham bir meyveyi yemek, insanın mi'desini bozar».

4708

کان فلانی یافت گنجی نا گهان

من همان خواهم چه کار وچه دکان

Ham tama' meselâ : «Fülân ansızın bir define buldu. Ben de onu istiyorum. Dükkân ve ticâret neme lâzım?» demek gibi olur.

4709

کسب کردن گنج را مانع کیست

پا مکش از کار آن خود درپیست

«Kazanmak, define bulmaya ne vakit ve nasıl mâni' olur? Sen işten, güçten fâriğ olma ki tehayyül ettiğin define onun akibindedir».

4710

تا نگردی تو گرفتار اگر

که اگر این کردمی یا آن دگر

«Ey sâlik; sakın eğer şöyle yapaydım, eğer böyle yapaydım diye (eğer) kaydına bağlanma».

4711

کز اگر گفتن رسول با وفاق

منع کرد و گفت آن هست از نفاق

«Zirâ (eğer) demekten — kavl ve fi'li hakîkate muvâfık olan — Resûlullah Hazretleri men'etti ve o, münâfıklık alâmetidir buyurdu».

Enes bin Mâlik radıyallahü anhden şu Hadîs rivâyet olunmuştur : «Lev; yâni : **Eğer şöyle, böyle olsaydı demekten sakının. Çünki o, münâfıklar sözüdür».**

«Lev» kelimesi şart edâtıdır ki türkçesi «eğer» lâfzıdır. «Eğer şöyle yapmış olaydım böyle olurdu» cümlesinde olduğu gibi kullanılır. Bu kelime ve cümlede Allah'ın takdirine karşı bir nevi' i'tirâz bulunduğu için söylenilmesi men'edilmiş ve münâfıklar sözlerindendir denilmiştir. Meselâ bir adam, bir şey için çalışır, çabalar, fekat o işin husûle gelmesi takdire tevâfuk etmediği için olmaz. Çalışan kimse onun böyle olduğunu tahdir etmez, kendi tedbîrindeki kusûra atfeder, meselâ eğer fülâna birkaç kuruş verseydim bu iş olur, biterdi der. Halbuki bütün mahlûkat bir araya gelse ve bir iş yapmak için ittifak etse, onun yapılması mukadder olmayınca kâinâtın tedbîri fayda etmez ve o iş husûle gelmez

4712

کان منافق در اگر گفتن بمرد
وز اگر گفتن بجز حسرت نبرد

«O münâfık (eğer) diye ölür ve (eğer) demekle hasretten başka bir şey elde edemez».

4713

یك غریبی خانه می‌جست ازشتاب
دوستی بردش سوی خانهٔ خراب

«Bir garib acele barınacak ev arıyordu. Bir dost onu harâb bir eve götürdü».

4714

گفت او این را اگر سقفی بدی
پهلوی من مرترا مسکن شدی

«O dost, o garibe dedi ki eğer bu evin çatısı olsaydı bitişiğimde sana bir mesken olurdu».

4715

هم عیال تو بیا سودی اگر
در میانه داشتی حجرهٔ دگر

«Eğer içinde ayrı bir oda bulunsaydı âilen de rahat ederdi».

4716

گفت آری پهلوی یاران خوشست
لیك ای جان در اگر نتوان نشست

«Garib cevab verdi ki: Evet, dostların komşuluğu boştur. Fekat azizim «eğer» de, yânî, olsaydı, bulunsaydı kelimelerinde oturulmaz ki!»

4717

این همه عالم طبلکار خوشند
وز خوش تزویر اندر آتشند

«Bütün bu âlem, hoşluğun tablakârıdır, yânî, hoşca vakit geçirmek ister. Onu hazırlamak ve bulmak için ateş içindedir».

4718

طالب زر گشته جمله پیر وخام
لیك قلب از زر نداند چشم عام

«İhtiyar ve toy herkes altın tâlibidir. Lâkin avâmın gözü altının hâlisiyle kalpını ayırdetmez».

4719

پرتوی بر قلب زر خالص ببین
بی محك زورا مکن از ظن گزین

«Hâlis altının kalpında da bir parlaklık vardır. Onu gör. Lâkin mehenk taşına vurmadan yalnız zan ile bir sikkeyi altın diye kabûl etme».

Burada demek isteniliyor ki hâlis ve kalp altın, sathî bir nazara karşı bir görünür. Lâkin altının hâlisiyyeti mehenk taşıyle meydana çıkar. İnsanlar da böyledir. İyisi ve kötüsü sûretâ farkedilmez, belki kötüsü daha parlak görünür, onun için dost ve mürebbi ittihâz edeceğin kimseyi şeriat mehengine vurmadan intihâb etme.

4720

گر محك داری گزین كن ورنه رو

نزد دانا خویشتن را كن گرو

«Eğer mehenk taşın, yâni, şerîat ahkâmına vukûfun varsa ve o adamın ahvâl ve ef'âli şer-i şerife uygun bulunursa onu kabûl et, yoksa git de kendini âlim ve ârif bir zâte teslîm eyle ve onun mehengiyle tecribeye giriş».

4721

یا محك باید میان جان خویش

چون ندانی ره مرو تنها تو پیش

«Can içinde bir mehenk bulunmalıdır, o yoksa, sen de yol bilmiyorsan, kendi kendine sefere çıkma ve ileri gitme» çünki :

4722

بانگ غولان هست بانگ آشنا

آشنایی كه كشد سوی فنا

«Gulyabânîlerin sesi, bildik sesi gibidir. Fekat öyle bir bildik, tanıdık sesi ki insanı helâke götürür».

Gul kelimesi : Âfet, musîbet ve helâke sebeb olan şey ma'nâsınadır. Sonra gulyabânî dediğimiz nesne demektir.

Kamus tercemesinden de anlaşıldığına göre en doğrusu gul denilen bir şey yoktur, onu ba'z-ı çöllerde meydana çıkaran yolcunun vehmidir. **«Gul de yoktur, safer de»** Hadis'i : **«Gul'lar zâhir olunca hemen ezan okuyun»** kavl-i Nebevîsi de gul'un vehmden teşahhus eylediğini te'yîd eylemektedir. Çünki ezan okuyunca kendi sesini işiten yolcu, bütün bütün

yalnız olmadığını ve Allah'ın himâyesinde bulunduğunu anlar ve o anlayışla vehmi zâil olup gözüne görünen hayâlât da kaybolur.

Böyle mevhum gulbeyabâni olmamakla berâber şehirlerde ve kasabalarda insan gul'ları vardır ki onlar da yol sapıttırırlar ve insanı helâke sevkederler. Meselâ : Bir arkadaşla Beyoğlu'nda bir gezinti yapmak isteyen, fekat o vakte kadar işret etmemiş olan birine, meyhânenin önünden geçerken, gel şurada biraz çakıntı yapalım teşvîkında bulunur. Öbürü alışmadığını söylerse de, canım içmezsen meze yersin, diyerek zihnine girer ve masa başına oturtur. Meze derken a birâder bir tekten ne olur, iç de tadını olsun öğren. Benim şerefime bir kadeh çekiver der ve içirir. Derken bir daha, bir daha. İyice sarhoş olduktan sonra artık akıl, şuûr kalmaz. Hiç yoktan bir şey'e hiddetlenir, sürâhiyi kaldırdığı gibi ya arkadaşının yâhud yanıbaşında oturanın kafasına indirir. Kavga kıyâmet kopar, belki de bir cinâyet vukua gelir. İşte bunların hepsi insan gul'larının, insan şeytanlarının ıdlâlidir. Allah cümlemizi sû-i karînden muhâfaza buyursun.

Yine o beyâbandaki gul :

4723

بانگ میدارد که های ای کاروان

سوی من آیید نك راه و نشان

«Ey kârvan halkı! Benim tarafıma geliniz. Yol bu cihettendir, işte nişan da buradadır, diye seslenir».

4724

نام هر یك می برد غول ای فلان

تا کند آن خواجه را از آفلان

«Gul, kafile halkını helâk etmek için her birinin adıyle çağırır».

4725

چون رسید آنجا ببیند گرگ و شیر

عمر ضایع راه دور روز دیر

«Kafile, o sese aldanıp da çağırılan tarafa gidecek olursa orada kurd ve arslan görür, yoldan uzaklaşmış, gündüzü gecikmiş, kendi de telef edilmiş olur».

Hâric'de insanın vehminden teşekkül etmiş böyle gullar bulunduğu gibi dâhilde ve nefste de insanın hırsından, tamaından zuhûra gelen gul'lar vardır.

4726

چون بود آن بانگ غول اخر بگو

مال خواهم جاه خواهم و آب رو

«O dâhilî gul'un sesi nasıl olur, onu da söyle. O ses : Mal isterim, mevkı' ve mansıb isterim, şeref ve haysiyyet sâhibi olmak isterim âvâzıdır».

4727

از درون خویش این آوازها

منع کن تا کشف گردد رازها

«Kendi içerinden bu sebebleri men'et ki sana bir takım esrâr münkeşif olsun».

4728

ذکر حق کن بانگ غولانرا بسوز

چشم نرگس را ازین کرگس بدوز

«Allah'ı zikret de gul'ların sesini yak, bastır; nergis gibi olan gözünü akbaba gibi murdâr bulunan bu Dünyâ tamaından kapa».

4729

صبح صادقرا ز کاذب واشناس

رنگ می را باز دان از رنگ کاس

«Hakiki sabahı, yalancı sabahtan ayırd et. Şerabın rengini kadehinden tefrik eyle».

4730

تا بود از دیدگان هفترنگ
دیدهٔ پیدا کند صبر و درنگ

«Olaki sabr ü sebât, sana, bu yedi tabakadan müteşekkil gözlerden başka bir göz, bir basar-ı basiret peydâ eyleye».

O vakit :

4731

رنگها بینی بجز این رنگها
گوهران بینی بجای سنگها

«Şu rengler yerine başka rengler görürsün de mücevherleri âdî taşlar gibi kıymetsiz bulursun».

Zîrâ :

4732

گوهری چه بلکه دریایی شوی
آفتاب چرخ پیمایی شوی

«Kendin inci, hattâ deniz gibi olursun ve felekte gezen güneşe benzersin».

4733

کار کن در کارگه باشد نهان
تو برو در کارگه بین‌ش عیان

«Sâni'-i hakikî, iş yerinde nihandır. Sen git de onu iş yerinde, yânî, a'yân-ı sâbite mertebesinde müşâhede et».

Buradaki (kârgeh) yânî, «iş yeri»nden maksad : (Amâ) denilen mertebedir. Bir a'râbî, Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize : «Halkı yaratmadan evvel Rabbimiz nerede idi?» diye sormuş. Taraf-ı Risâletten de :

«Mechûliyyet âlemindeydi» cevâbı verildikten sonra «amâ» lâfzı bulut ma'nâsına geldiği için hıristiyan akidesinde olduğu gibi Allah, bulutlar arasındadır misilli yanlış bir meâl anlaşılmamak için: **«Onun altında hava yoktur, üstünde de hava yoktur»** diye izah buyurulmuştu. Ma'lûm ve bulutlar hava arasındadır. Cenâb-ı Hak: **«Her şey'i ihâta etmiştir»** Nazm-ı Celili mûcebince kâinatı muhittir. Mahlûkatı da onun muhâtıdır. Muhât olan muhîti ihâta edemediği için Allah'ın zâtı de hiç bir kimsenin ma'lûmu ve muhâtı olamaz. Hakkın bu mertebesine (Ehadiyyet) ta'bir edilir ki o mertebeye bir ferdin vukûfu yoktur. O mertebede Sıfât-ı İlâhiyye bile Zât-i Bâriden mütemâyiz değildir. Anlaşılabilen ancak (vahdaniyyet) makamıdır ki o mertebede sıfât, zâtten mütemâyiz olduğu, o sıfatın mahal-i zuhûru olacak şeylerin a'yân-ı sâbitesi de temâyüz eder. Mahlûkattan her birinin daha yaradılmadan evvel, ilm-i İlâhide bir sûreti vardır ki ona o mahlûkun (ayn-ı sâbit)i denilir. Lâteşbih bir câmii yapan mi'mârın zihninde yapacağı binânın plânı bulunması gibi. A'yân-ı sâbiteyi (suver-i ilmiyye-i İlâhiyye) diye ta'rif ederler ki Cenâb-ı Hakkın yaratacağı şeyleri ve onların şekil ve sûretini ezelen bilmesi gibi bir ma'nâ ifâde eder. İşte Hazret-i Mevlânâ'nın (kârgeh) ta'bir ettiği bu a'yân-ı sâbite âlemidir ve buraya kadar olan serâir-i İlâhiyye kemâl-i irfan sâhibleri tarafından zevkan anlaşılabilir.

4734

کان چون بر کارکن پرده تنید
خارج آن کار نتوانیش دید

«İş, yânî, Hakkın yaradış san'ati, onun yaratma tezgâhına perde germiş olduğu için san'at-i hilkati hâricinde onu müşâhede edemezsin».

Her san'atin bir san'atkârı, her eserin de bir müessiri vardır ki, o eser müessirinin nasıl bir san'atkâr olduğunu, yânî, işinde usta mı, yoksa acemi mi bulunduğunu belli eder. Hakkın bilinen ve bilinmeyen âlemlerdeki masnûât-ı bedîa ve mahlûkat-ı acîbesi de o ekmel san'atkârın san'atındaki kemali gösterir. İşte Cenâb-ı Hakkın mehmâ imkân bilinebilmesi eserden müessire intikal tarîkıyle ve masnûâtına dikkat ve basîretle bakıp sâni'-i mübdi'-ine istidlâl sûretiyle olur. Buna bakmak ve o kadarcık olsun anlamak, o zâhir gözünün iktidârı dâhilinde değildir. Onu görebilmek (basar-ı basiret) yânî, kalb gözü sâhibi olmaya mütevakkıftır.

4735

کارگه چون جای باش عاملست
آنکه بیرونست ازوی غافلست

«İş yeri, âmil ve san'atkâr olan Allah'ın bulunduğu yerdir. İş yerinden hâric olan, san'atkârdan gafildir».

Bir san'atkârın görülmesi ve san'atinde kemâl sâhibi olduğunun anlaşılması, onu tezgâhı başında müşâhede etmekle kabildir. Ustayı tezgâh başında görmeyen ise, onun ihtisas sâhibi olup olmadığından gafildir.

4736

پس درآ درکارگه یعنی عدم
تا ببینی صنع و صانع را بهم

«O hâlde Hakkın tezgâhı demek olan ademe, yânî, a'yân-ı sâbite âlemine teveccüh et ki sâni' ile masnûunu birlikte göresin».

Ademi, yânî, yokluğu (adem-i mahz) ve (adem-i izâfî) diye ikiye ayırmışlardı.

Adem-i mahz: Temâmiyle ve hakîkaten yok olandır. Şerîk-i Bârî gibi ki Allah'ın ortağı olmamıştır ve olmak ihtimâli yoktur. Adem-i izâfî ise sûretâ var, fekat Hakkın varlığına nisbetle yok demektir. Hepimizin varlığı gibi ki, ecelimiz gelince o varlık ademe inkılâb edecektir. Bundan dolayı: **«A'yân-ı sâbite, hakikî varlık râyıhasını koklamamıştır»** denilmiştir. Mevlânâ buyuruyor ki: Ey sâlik; sen de san'at-ı hilkati ve ondaki kemâl-i kudreti görmek için adem tezgâhı olan a'yân-ı sâbiteye teveccüh et.

4737

کارگه چون جای روشن دیدگیست
پس برون کارگه پوشیدگیست

«Adem tezgâhı, basar-ı basîret sâhibi olanların yeridir, öyle ise o tezgâhın hârici kapalılıkdır».

Buradaki (pûşîde)den maksad: İrfan sâhibi olmayan ve Allah'ın kemâl-i sun'undan gafil bulunan kimsedir ki gözündeki gaflet perdesi

dolayısıyle adem-i izâfiye değil, vücûd-ı mevhûma bakar ve zuhur eden hâdisatı Hakkın değil, halkın fi'li eseri görür.

4738

رو بهستی داشت فرعون عنود
لاجرم از کارگاهش کور بود

«İnadcı Fir'avn, mevhûm varlığa baktığı için Hakkın adem tezgâhını ve kazâ ve kaderini görmekten kör olmuştu».

4739

لاجرم می‌خواست تبدیل قدر
تا قضا را باز گرداند ز در

«Kazây-ı İlâhîyi kapısından def'etmek için kaderin tebdilini isterdi».

Mısır müneccimleri : Benî İsrâîl'den bir çocuk doğacak ve senin helâkina sebeb olacaktır diye Fir'avne haber vermişlerdi. Bu, Allah'ın kaderi icâbı idi. Fir'avn, onun hükmünü gûyâ değiştirmek için Benî İsrâîl'in erkek çocuklarını öldürttü. Fekat korktuğu çocuk, yânî, Mûsâ Aleyhisselâm onun sarayında büyütüldü.

4740

خود قضا بر سبلت آن حیله‌مند
زیر لب میکرد هردم ریشخند

«Hâlbuki Kazây-ı İlâhî, kaderin def'ine çâre arayan o hiylekâr Fir'avnin bıyığına gülüyor, yânî, onunla istihzâ ediyordu».

4741

صدهزاران طفل کشت او بی گناه
تا بگردد حکم تقدیر اله

«Takdir-i İlâhî değişsin diye o, yüz binlerce bîgünâh ma'sûmu öldürttü».

4742

تا که موسای نبی ناید برون

کرد در گردن هزاران ظلم و خون

«Peygamber Mûsâ zuhûra gelmesin diye binlerce zulm ve katl günâhını yüklendi».

4743

آن همه خون کرد و موسی زاده شد

وز برای قهر او آماده شد

«Fir'avn o kadar kan döktüğü hâlde, Mûsâ doğdu ve onu kahretmeye hazırlandı».

4744

گر بدیدی کارگاه ذوالجلال

دست و پایش خشک گشتی ز احتیال

«Eğer Fir'avn, Allah'ın san'ati, kazâ ve kader tezgâhını görmüş olsaydı, hiyle etmekten ve çâre aramaktan eli ve ayağı kururdu».

4745

اندرون خانه‌اش موسی معاف

وز برون میکشت طفلان را گزاف

«Mûsâ, Fir'avnin sarayında emniyyet ve âfiyetle yaşıyordu. O ise hâricde nâhak yere ma'sum çocukları öldürtüyordu».

Fir'avnin hâricde düşman vehmiyle Benî İsrâil çocuklarını öldürtmesi ve asıl düşmanı bulunan Mûsâ'yı sarayında nâz ve naîm içinde büyütmesi :

همچو صاحب نفس کو تن پرورد

بر دگر کس ظن حقدی میبرد

«Bir nefs sâhibine benzer ki, cesedini beslediği ve nefsini kuvvetlendirdiği hâlde, hâricdeki bir kimsenin bana adâveti var diye vehme kapılır» ve :

4747

کین عدو وآن حسود و دشمنست

خود حسود ودشمن او آن تنست

«Bu adam benim, düşmanımdır, bana hased etmektedir, der. Hâlbuki ona hased eden ve düşmanı bulunan kendi cesedi, yânî, nefsidir».

Hadis-i Şerif'te : **«Senin en şiddetli düşmanın, iki tarafının arasında bulunan nefsindir»** buyurulmuştur. Bir düşman, insana kötülükte bulunabilir. Malına, mevkiine, hattâ canına kasdetmesi mümkindir. Fekat bu adâvet ve bu kasd, fânî Âlem olan bu Dünyâya münhasırdır. Nefsin en şiddetli düşman olması ise hayırhahlık kisvesine bürünüp de, sâhibinin âhiretini berbâd etmesindendir. Meselâ sabah ezânının okunduğunu işiden ve kalkıp namaz kılmak isteyen bir kimseye içindeki nefs, şefkat gösterircesine seslenir : «Gece geç yattın, daha vücûdun dinlenmedi. Şimdilik uyu, istirâhat et, namazı sonra kazâ edersin» der. Kezâ oruc tutacak birine : «Bu sene zayıfsın, oruc tutarsan bütün bütün takatten düşersin. Şimdilik kendini besle, ileride kuvvetlendiğin vakit ya kaza edersin, yâhud birkaç fakiri doyurur, borcundan kurtulursun» yollu tesvîlâtta bulunur. Onun bu yaldızlı sözlerini dinlemek ise Allah'a ısyân demek olduğundan, o kimsenin âhireti berbâd olur ki, insan düşmanlarından hiç biri, düşmanının âhiretine tecâvüz edemez. İşte nefsin en şiddetli düşman olması, bu gibi ve emsâli iğvâlarındandır.

4748

اوچو موسى وتنش فرعون او

او بيرون مى‌رود كه كو عدو

«Nefs sâhibi olan kimse Mûsâ gibidir. Teni ise onun Fir'avnidir. Sâhib-i nefs kimse kendi dâhilindeki nefsi bırakır da düşman nerede? diye hâricde aranır».

4749

نفسش اندر خانهٔ تن نازنین

بر دگر کس دست میخاید بکین

«O nefs sâhibi olan kimsenin asıl düşmanı kendi vücûdu dâhilinde nâz ü naîm ile beslendiği hâlde, hâricdekilere kin ve adâvet gösterir, hiddet ve şiddetle elini ısırır».

Fârisîde (hasm-ı hânegi) diye bir ta'bir vardır ki **«Evdeki düşman»** demektir. Ev içinde ve âile arasındaki düşmanın şerri ve zararı elbette hâricî düşmanların şerrinden ve zararından tehlikelidir. Hadîs-i Şerif'te buyurulmuştur ki: **«İlâhî; beni göz açıp kapayıncaya kadar, hattâ bundan az bir müddette nefsimin eline ve nefsimin ârzu ve hevesine bırakma»** meâlindedir.

Hazret-i Yûsüf Aleyhisselâmın:

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Yânî: **«Ben nefsimi tebrie edemem. Çünki nefs, hakîkaten kötülüğü şiddetle emreder. Meğer ki Rabbim merhamet etmiş ola de insan, o nefs elinden kurtula[51]»** dediği de Kur'ân-ı Kerîm'de hikâye buyurulmuştur.

İşte nefs, böyle bir düşmandır. Cenâb-ı Erhamürrâhimin Habib-i Ekremi hürmetine cümlemizi o düşmanın mekrinden ve şerrinden muhâfaza eyleye. Âmin.

«TÖHMET DOLAYISIYLE ANASINI ÖLDÜREN BİR ŞAHSI, BİR KİMSENİN AYIBLAMASI»

4750

آن یکی از خشم مادر را بکشت

هم بزخم خنجر وهم زخم مشت

«Biri, hiddetle ve hem hançer, hem yumruk darbesiyle anasını öldürdü».

(51) Sûrei Yûsuf: 53.

4751

آن یکی گفتش که از بد گوهری
یاد ناوردی تو حق مادری

«Biri ona dedi ki: Soysuzluğundan analık hakkını hâtıra getirmedin».

4752

هی چرا کشتی ورا ای زشت رو
می نگویی کو چه کرد آخر بتو

«Hey çirkin suratlı; onu niçin öldürdün? Sana ne yaptığını söylemiyorsun?»

4753

گفت کاری کرد کان عار ویست
کشتمش کان خاك ستار ویست

«Katil cevab verdi ki: Kendisini utandıracak bir iş yaptı. Ben de toprak, aybını örtsün diye onu öldürdüm».

4754

گفت آن کس را بکش ای محتشم
گفت پس هر روز مردی را کشم

«Katili tevbih eden dedi ki: Ananı öldüreceğine zinâ edeni öldüreydin. Katil cevab verdi ki: Her gün bir adam mı öldürmeliydim?»

4755

کشتم او را رستم از خونهای خلق
نای او برم بهست از نای خلق

«Onu öldürmekle halkın kanını dökmekten kurtuldum. Onun boğazını kesmek, başkalarının kafasını kesmekten hayırlıdır».

Cenâb-ı Mevlânâ şu kıssayı naklettikten sonra, ondan alınacak hisseyi beyân için diyor ki :

4756

نفس تست آن مادر بد خاصیت
که فساد اوست در هر ناحیت

«Ey insan; o kötü tabiatli ana, senin nefsindir ki onun fesâdı her tarafa yayılmıştır».

4757

هین بکش اورا که بهر آن دنی
هر دمی قصد عزیزی میکنی

«Aklını başına al da o alçak nefsini öldür ki onun yüzünden her ân muhterem bir zâte kasdediyorsun».

Nefsini öldürmek : dediğini yapmamak, arzularına mümâneat etmek demektir. Nefs-i emmâre öyle haris ve habistir ki istediği verildikçe isteği artar, heveslerinin sonu gelmez. Meşhur (Kasîde-i Bür'e)sinde (İmâm Busayrî)nin şu beyti ne kadar hakîmânedir : «Nefs, memedeki çocuk gibidir. Onu ihmâl edersen, yânî, zamânı gelince memeden kesmezsen, büyür gider de yine meme emmek ister. Fekat zamânı gelince memeden kesersen, o da süt emmekten vaz geçer». İşte istediği yapıldıkça dileği artan bu habîs nefs yüzünden her gün bir zâte tecâvüz eder, vay bana yan baktı! Yâhud nasîhate kalktı diye muhterem bir zâtin kalbini kırarsın.

4758

ازوی این دنیای خوش برتست تنگ
از پی او با حق و با خلق جنگ

«Şu hoş ve geniş dünyâ, onun yüzünden sana dar gelir. Yine onun yüzünden Hak ile de, halk ile de cenge kalkışırsın».

Hak ile cengetmek : Onun emirlerini tutmamak, nehiylerinden kaçınmamak, kader ve kazâsına râzı olmamaktır. Halk ile ceng ise kimse ile

hoş geçinmemek, elinden ve dilinden herkesi bizâr etmektir. Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: «**Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kaldıkları kimse, hakiki müslümandır**» meâlindedir. Mefhûm-ı muhâlifi ise: Diliyle ve eliyle müslümanları rahatsız eden şahs, hakiki müslüman sayılmaz demek olur.

4759

نفس کشتی باز رستی ز اعتذار
کس ترا دشمن نماند درديار

«Nefsini öldürür; yâni, onun sözünü dinlemezsen, yaptığın hoyratlıktan dolayı şundan bundan özür dilemekten kurtulursun. Memlekette hiç bir düşmanın kalmaz».

4760

گر شکال آرد کسی بر گفت ما
از برای انبیا و اولیا

«Enbiyâ ve evliyâ hakkındaki sözümüz, birini şübheye düşürecek olursa».

4761

کانبیا را نه که نفس کشته بود
پس چرا شان دشمنان بود و حسود

«Eğer bir kimse çıkıp da enbiyâ ve evliyânın nefsleri ölmüş değil miydi, (yâni, nefs derecâtının sonu bulunan râziye ve marziyye hâlini bulmamış mıydı, öyle iken neden onların da düşmanları ve hasûdları vardı?) diye sözümüze i'tirâz ederse».

4762

گوش نه تو ای طلبکار صواب
بشنو این اشکال و شبهت را جواب

«Ey doğruyu anlamak isteyen; kulak ver de senin o müşkilinе ve şübhene cevâbı dinle».

4763

دشمن خود بوده‌اند آن منکران

زخم بر خود میزدند ایشان چنان

«Peygamberlerin ve evliyânın münkirleri olanlar, kendilerinin düşmanı idiler. Ettikleri tecâvüz, hakikatte kendilerine açılmış birer yara idi».

Evet; Nebîlerle velîlere düşmanlık edenlerin âhirette görecekleri cezâlardan başka Dünyâda ukûbete uğradıklarını Kur'ân-ı Kerîm haber verdiği gibi târih ve siyer kitabları da kaydediyor. Meselâ Nûh Aleyhisselâma adâvet gösteren hattâ onunla istihzâya kalkışan Irak ehâlisi tufan dalgaları arasında boğulmuşlardı. İbrâhim Aleyhisselâmın düşmanı bulunan Nemrûd'un bir sivrisinek sebebiyle kafası tokmakla parçalanmıştı. Hûd ve Sâlih Aleyhimesselâma düşman olan Âd ve Semud kavimleri kasırga ve sayha ile helâk olmuş, Lût Aleyhisselâma muhâlefet ve adâvette bulunan Sedûm şehri ehâlisi Bahr-i Lûtta, Mûsâ Aleyhisselâmın düşmanı Fir'avn ile ordusu Şap Denizinde boğulmuştu. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin Ebûcehl ve Ümeyye bin Halef ve emsâli en azılı düşmanları daha Dünyâda iken belâlarını bulmuşlardı. Peygamber düşmanları bu âkıbete uğradıkları gibi evliyâ düşmanları da böyle olmuştu. Meselâ; hem sahâbî; hem bir veliy-yi ekmel olan Bilâl-i Habeşî (Radıyallahü anh) Hazretleri, Kureyş müşriklerinden şimdi adı geçen Ümeyye bin Halef'in kölesi idi ve îmâna gelmişti. Efendisi olan o herif, Cenâb-ı Bilâl'i dininden döndürmek için elini, ayağını bağlar, boynuna ip takıp çocukların eline verir, Mekke'nin kızgın taşları üstünde sürütürdü. Yaptığı vahşetin cezâsı gecikmedi. Bedir gazâsında öldürüldü. Ebûcehl ve emsâli müşriklerin cesedleri, kazılan bir çukura gömülmüşken bu herif şişman olduğu ve pek çabuk tefessüh etmiş bulunduğu için neresine dokunulsa kopuyordu. Leşini çukura kadar götürmek mümkin olamadı. Üstüne toprak dökülmek sûretiyle kalıbı göz önünden kaybedildi.

Şu târîhî misallerle sâbit oluyor ki enbiyâ ve evliyâya adâvet, hakikatte kendi nefsine düşmanlık etmek imiş.

4764

دشمن آن باشد که قصد جان کند

دشمن آن نبود که خود جان میکند

«Düşman, cana kasdedendir. Yoksa kendisi can çekişen olamaz».

Evet, bir kimsenin düşmanı, fırsat bulunca onun canına kasdedendir. Nitekim enbiyâ ve evliyânın düşmanları da Allah'ın sevgilisi bulunan o zevâta adâvette bulundukları için onların canına değil, kendi hayatlarına kasdetmişlerdi. Bunların nebilerle velilere düşmanlık etmeleri, hakikatte nasıl adâvet olabilirdi ki helâkleri mukadder olduğundan yapmaları can çekişmek kabilinden idi. Hazret-i Mevlânâ bahsı birkaç misal ile tavzih ediyor :

4765

نیست خفاشك عدو آفتاب

او عدو خویش آمد از احتجاب

«Gündüzleri meydana çıkmayan yarasa, ziyâsına tehammül edemediği için güneşin düşmanı değildir. Belki her mahluk gibi gündüz görünemediği için kendi kendisinin düşmanıdır».

4766

تابش خورشید اورا میکشد

رنج او خورشید هر کز کی کشد

«Güneşin ziyâsı yarasayı öldürür. Güneş onun rahatsızlığına ehemmiyet verir mi?»

4767

دشمن آن باشد کزو آید عذاب

مانع آید لعل را از آفتاب

«Düşman; kendisinden azab gelen, meselâ lâ'l taşına güneşin ziyâsının aksetmesine mâni' olandır».

Lâ'l denilen kırmızı taş, o güzel rengi güneşin ziyâsından alırmış. O ziyâyı ondan men'e kalkışmak bir düşmanlık ve bir azâb olur. Fekat :

4768

مانع خویشند جمله کافران
از شعاع جوهر پیغمبران

«Bütün kâfirler, peygamberlerin cevheri parıltısından, onların nûr-ı nübüvvetinden feyz almaya kendileri mâni' olurlar».

4769

کی حجاب چشم آن فردند خلق
چشم خودرا کور و کر کردند خلق

«Halk, enbiyâ ve evliyânın gözüne nasıl hicâb olabilir? Onlara düşman olmakla halk, kendi gözünü kör ve kulağını sağır ederler».

4770

چون غلام هندوی کو کین کند
از ستیز خواجه خود را می کشد

«Halkın nebilerle velilere adâvet göstermesi, Hindli bir kölenin efendisine kindarlığı ve düşmanlığı dolayısıyle kendisini öldürmesine benzer».

4771

سرنگون می افتد از بام سرا
تا زیانی کرده باشد خواجه‌را

«O köle, efendisini zarara sokmak için, evin damından baş aşağı atılır».

İşte enbiyâ ve evliyâ münkirlerinin hâli de böyledir. Onlar da gösterdikleri adâvet yüzünden cehennemin dibine kadar yuvarlanır giderler.

Bir iki misâl daha :

4772

گر شود بیمار دشمن با طبیب

ور کند کودک عداوت با ادیب

«Eğer bir hasta hekime düşman olursa, yâhud bir çocuk mekteb hocasına adâvet ederse».

4773

در حقیقت رهزن جان خودند

راه عقل و جان خودرا خودزنند

«Her ikisi de hakîkatte kendi canlarının eşkiyâsı olurlar, kendi akıl ve ruhlarının yolunu vururlar».

4774

کازری گر خشم گیرد ز آفتاب

ماهیٔ گر خشم می گیرد زآب

«Bir çamaşırcı güneşe kızar, bir balık suya düşman olursa».

4775

تو یکی بنگر کرا دارد زیان

عاقبت که بود سیاه اختر ازان

«Sen dikkatli bir nazarla bak ki bu hiddet ve adâvetin zararı kime dokunur? Âkıbet şekavete uğrayacak kimdir?»

Çamaşır yıkayan kimse yıkadıklarını güneşe karşı asar. Onun harâretiyle çabucak ve masrafsızca kurutur. Güneşe kızıp da ondan istifâde etmeyecek olursa zararı güneşe değil, kendisine teveccüh eder. Kezâ balığın hayat sebebi sudur. Ona darılıp da karaya fırlarsa, onun zararını da su değil, balık görür. Çünki sudan ayrılınca debelene debelene ölür.

İşte enbiyâ ve evliyâ düşmanlarının adâvetleri, o zevât-ı kirâma zı-

rar vermez. O düşmanlık kendilerini mutazarrır, hattâ helâk eder. Gösterilen misâllerde olduğu gibi. Münkirlerin bir takım büyük zâtlere adâvet beslemeleri çirkin bir hareket olduğu için Cenâb-ı Pîr güzellik ve çirkinliğe dâir bir bahse giriyor ve diyor ki :

4776

گر ترا حق آفریند زشت رو

هان مشو هم زشت رو هم زشت خو

«Ey insan; Allah seni çirkin yaratmış ise, hem veçhen, hem ahlâkan çirkin olma».

Yânî; sûrî çirkinliğe bir de ma'nevî çirkinlik ilâve olmasın. Güzellik ve çirkinlik hem maddi, hem ma'nevî olur. Maddî güzellik yüzde ve endamda tenâsübtür. Çirkinlik de o tenâsübün bulunmamasıdır. Ma'nevî güzellik ve çirkinlik ise ahlâkın iyi, yâhud kötü olmasıdır. Şu da hâtırda bulunsun ki çirkinlik mahlûka nisbetledir. Hâlıka nisbetle o çirkinlik de Allah'ın kemâl-i kudret ve san'atine delâlet eder. Evvelce de söylenildiği vechile çirkin bir adam, kudret ressamı tarafından çizilmiş insan karikatürüdür. Güzel resimler yapan bir ressam, karikatür çizemezse onun san'atinde noksan var demektir. Cenâb-ı Hak; güzel yaratmaya da, çirkin halketmeye de muktedir olduğunu göstermek ve halk ve ibdâ' husûsundaki kemâl-i kudretine numûneler vermek için muhtelif sûrette mahlûkat meydana getirmiştir. Bunun için mahlûkatın çirkinlerinden, onların Hâlıkı bulunan (Bedîussemâvâti vel'arz)a hiç bir kusûr isnâd edilemez.

Şurası da herkesce mücerrebdir ki sûreti güzel, fekat sîreti, yânî, ahlâkı çirkin kimselerden hoşlanılmaz da, sûreti çirkin, lâkin ahlâkı güzel kimseler sevilir. Hem sûret, hem sîret i'tibâriyle güzel olanlar mahbûbülkulûb oldukları hâlde, hem yüzü, hem özü çirkin bulunanlar herkesin mebguzu (sevilmemiş) olurlar. Onun için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki : Eğer vechen çirkinsen, ahlâksızlıkla o çirkinliği katmerleştirme. Yüzündeki çirkinliği, özündeki güzellikle ta'dîl et.

4777

ور برد کفشت مرو در سنگلاخ

ور دو شاخست مشو تو چار شاخ

«Eğer ayakkabın seni taşlığa götürürse gitme. Eğer kabâhatin iki çatal bulunuyorsa, dört çatal olma».

Buradaki (kefş) sûrî güzellik, (senglah) sû-i ahlâk ve öz çirkinliği (tarsâh) ise hem sûret, hem sîret, hem i'tikad, hem amel çirkinliğidir. Bu ta'birlerle demek isteniliyor ki eğer zâhiri güzelliğin varsa kabâhat etme ki papuç taşlıkta parçalandığı gibi kabâhat irtikâbiyle senin sûrî latâfetin de mahvolmasın. Eğer çirkin isen ve çirkinliğin iki çatal ise i'tikad bozukluğu ve amel yokluğu ile onu dört çatal yapma, yâni, çirkinliğin kat kat artmasın.

4778

و حسودی کز فلان من کمترم
میفزاید کمتری در اخترم

«Sen hasedkâr olduğun için ben fülândan aşağı mıyım, tâliimde bu idbâr, bu aşağılık neden artıyor? diyorsun».

4779

خود حسد نقصان و عیب دیگرست
بلکه از جمله کمیها کمترست

«Hakikaten hased ayrıca bir noksan ve başkaca bir aybdır, hattâ bütün eksikliklerin en bayağısıdır».

Hased: Başkasında bulunan bir ni'metin elinden gitmesini istemektir. Bunu gıbta ile karıştırmamalıdır.

Gıbta: Başkasında olan bir şey'i, bende de olsa diye arzu göstermektir. Bunu açıkça şöyle anlayabiliriz: Fülân zât çok faziletli bir âlim. Ben de onun gibi olsam temennisi bir gıbtadır, şer'an haram değildir. Fekat hocam ölse, yâhud bunasa da onun şerefli mevkii bana kalsa iştiyâkı bir haseddir ve şer'an mezmumdur.

Hased sönmez bir ateştir ki mahsûda, yâni, hased edilen kimseye zararı dokunmaz. Ancak hâsidi, yâni, hasedciyi daha dünyâda cehennem ateşine sokar, durup dinlenmeden onun yüreğini yakar. Recâizâde Ekrem Bey merhum hasedi şöyle tasvir etmiştir:

Hasedperverlerin hâli yamandır,
Ki yoktur bir belâ bedter hasedden.
Sarılmış nefse müz'ic bir yılandır,
Ki çıkmaz çıkmayınca can cesedden.

Bu kötü tabiat, maalesef sûretâ âlim geçinen kimselerde avâm-ı nâstan fazla bulunuyor. Derler ki: Hasedi ona ayırmışlar, dokuz parçasını âlim görünmek isteyenlere, yalnız bir parçasını sâir halka vermişler. Ulemâ takımı, o bir parçada da bizim hakkımız var! diye ayaklanmış. Fıkra hayâlî olmakla berâber hakikate pek yakındır.

Hesedkârlık, şeytanın mukallidliğidir. Çünki:

4780

آن بليس از ننگ وعار كمترى
خويشتن افكند در صد ابترى

«Şeytan, aşâğılıktan utandığı, yânî, Âdeme secde etmek ve ta'zimde bulunmakla küçük düşeceğini sandığı için Allah'ın o husustaki emrine itâat etmedi. İtâatsizliği dolayısıyle de kendisini heder etti, gitti».

4781

از حسد ميخواست تا بالا بود
خود چه بالا بلكه خون پالا بود

«Âdem Aleyhisselâmın Halife-i İlâhiyye olmasına hased ederek ona ta'zimde bulunmamakla, kendisini a'lâ ve bâlâ göstermek istedi. Lâkin bâlâlık nerede kaldı? Gözlerinden kanlı yaşlar süzüldü».

Diğer bir misâl:

4782

آن ابو جهل از محمد ننگ داشت
وز حسد خود را ببالا مى فراشت

«Ma'hud Ebûcehl de asil, lâkin yetim ve servetsiz bulunan Muhammed bin Abdillahın (Muhammedün Resûlullah) olmasına hased etti de hasedi yüzünden kendisini yüksek tutmaya kalkıştı».

4783

بو الحکم نامش بد و بو جهل شد
ای بسا اهل از حسد نا اهل شد

«Künyesi (Ebülhikem) iken (Ebûcehl)e tahvil edildi. Nice ehliyyetli şahıslar vardır ki hased sevkıyle nâehl olmuşlardır».

Arablarda bir kimsenin asıl adına isim, medh u zemmi müş'ir lafızla hitâb olunmasına lâkab, babasına yâhud oğluna, yâhud başka bir şey'e nisbet edilerek çağırılmasına künye denilir ve bir adama künyesiyle hitâb etmek, ona ta'zîmi ifâde eder.

(Ebû) kelimesi (baba) demek olduğu gibi sâhib ve mâlik ma'nâsına da gelir. Kureyş müşriklerinin eşrâfından bulunan Ebûcehle de Mekke'liler arasında (Ebülhikem), yânî, hikmetler sâhibi denilirdi. Fekat Resûlullah Efendimiz gibi ömründe yalan söylemediği düşmanlarınca bile tasdik edilen bir zât-i akdesin efdalülmürselîn ve hâtimünnebiyyîn olduğuna inanmayışı hikmete değil, cehâlet ve hamâkate delâlet eylediği için müslümanlar, onun künyesini Ebûcehle tebdil ettiler. Herifin kibr ve azametini okşayan Ebülhikem künyesi, hased ve gururu dolayısıyle değişti. Kendisi için ilelebed hakaret ve zillet alâmeti olarak Ebûcehl kaldı.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

4784

من ندیدم در جهان جستجو
هیچ اهلیت به از خوی نکو

«Ben, taleb ve teharrî olan şu cihanda hüsnü ahlâktan daha iyi bir ehliyyet görmedim».

Hadis-i Şerîf'te : **«Ben, halkın iyi huylarını tamamlamak için gönderildim»** buyurulmuştur. Diğer bir Hadîs'te : **«Hüsnü ahlâk dinin yarısıdır».** Kezâ bir Hadîs'te : **«Allah'ın ahlâkıyle tehalluk ediniz»** denilmiştir.

Bu, şu demektir ki Allah rahîmdir, siz de merhametli olunuz, Allah kerimdir, siz de lûtf u keremde bulununuz. Allah afüv vü gafurdur, siz de suçları afvediniz, Allah settârdır, siz de gördüğünüz münâsebetsizlikleri setrediniz.

4785

در گذر از فضل و گستاخی و فن

کار خدمت دارد و خلق حسن

«Fazilet da'vâsından ve o da'vâ dolayısıyle küstahlık etmekten ve mütefennin geçinmekten vazgeç. İlm ve fen, dünyâda lâzımsa da âhirette faydası yoktur. Orada iş görecek olan Allah rızâsı için muhtaclara hizmette bulunmak ve ahlâk-ı hasene sâhibi olmaktır».

4786

انبیا را واسطه زان کرد حق

تا پدید آید حسدها در قلق

«Cenâb-ı Hak, ıztırâba düşen hasûdların hasedi meydana çıksın diye peygamberleri vâsıta kıldı».

Onlar geldiler, Resûl-i İlâhî olduklarını haber verdiler ve şerîatlerinin ahkâmını tebliğ eylediler Ba'zıları onları tasdik eylediyse de ba'zıları aralarında yetişmiş bir zâtin Allah tarafından meb'us olarak gönderildiğine, kendileri kavmin eşrâfından iken o mürsel-i İlâhîye tâbi' olacaklarından onun yüksek mertebesini kıskandılar, ona tâbi' olmaya utandılar, ve hasedleri dolayısıyle onu inkâr ettiler. Sonunda kahrı İlâhîye müstehik oldular. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

Yânî : **«Biz bir kavme peygamber göndermedikçe, o kavme azâb etmeyiz[52]»** buyurulmuştur.

4787

زانکه کس را از خداعاری نبود

حاسد حق هیچ دیاری نبود

«Çünki her kavm; hak olsun, bâtıl olsun bir ma'bud tanır, ona kulluk etmekten arlanmaz. Bundan dolayı onu büyük ve ibâdete lâyık bil-

(52) Sûrei İsrâ : 15.

diklerinden onun ulüvv-i şânına da hased etmezler. Binâenaleyh hiç bir yerde, hiç bir kimse Allah'a hased etmemiştir».

4788

آن کسی کش مثل خود پنداشتی
زان سبب با او حسد میداشتی

«Peygamberi kendi gibi zannedenler, bu zanlarından dolayı onun nübüvveti hâiz olmasına hased ettiler».

Peygamberânı da kendileri gibi sandıkları için onlara: «Siz de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsiniz» diyorlardı. Çünki rüsül-i kirâmın sûret-i zâhirelerine aldanıyorlar, onlardaki kudsiyyet-i risâleti teakkul edemiyorlardı. Nitekim Eşrefülenbiyâ Aleyhi Ve Alihî efdalüttehâya Efendimize hitâben:

قُلْ اِنَّمَا
اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَيَّ اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ
رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖ اَحَدًا ۞

Yânî: **«Habîb-i necîbim; onlara de ki hakîkaten ben de sizin gibi insanım, fekat şu farkımız var ki Allah tarafından bana vahy gelir de size gelmez[53]»** emri verilmişti.

Şu beyt ne kadar ârifânedir:

«Muhammed de insandır, lâkin diğer beşer gürûhu gibi değildir. Belki o taşlar arasında yâkut misâlidir». Yâkut da taş cinsindendir. Amma kaldırım taşı ile aralarında gerek nev'iyet, gerek fazîlet i'tibâriyle çok, hem de pek çok fark vardır.

4789

چون مقرر شد بزرگی رسول
پس حسد ناید کسی را از قبول

«Resûlün büyüklüğü ve mukaddesliği tekarrür edince onu tasdik etmiş olanlardan hiç biri onun hakkında hasede düşmez».

---

(53) Sûre-i Kehf: 110.

پس بهر دوری ولی قائمست
آزمایش تا قیامت دائمست

«Enbiyâ devri geçtikten sonra onların yerine kaim olmak üzere bir veliy-yi ekmel vardır. Enbiyâ zamânındaki imtihan kıyâmete kadar devâm edecektir».

Enbiyâ-yı izâm Aleyhimüssalâtü Vesselâm mu'cize ile, onların nâib-i menâbı, yânî, vârisleri bulunan evliyâ-yı kirâm (kaddesallahü esrârehü) de kerâmet ile Allah tarafından te'yîd olunmuştur. Ve her bir kısmı, ma'nevî bir vazîfenin icrâsına me'murdur. Ba'zısı mesturdur ki onun vilâyeti derecesini Allah'tan başka kimse bilmez. Bazısı âşikârdır ki bilinir ve bilenlerce ta'zim ve tevkîr edilir.

Mevlânâ Câmî (Nefehât-ül-Üns) isimli kitabında der ki: «Yağmur onların yüzüsuyu hürmetine yağar, yerdeki nebâtât onların sefâ-yı kalbi ile yeşerir. Müslümanlar, ettikleri gazâlarda onların himmetiyle galib gelirler. İçlerinden vazîfe sâhibi olanlar üç yüz kişidir ki onlara **(ahyâr)** denilir. Kırk kişiye **(ebdâl)**, yedisine **(ebrâr)**, dördüne **(evtad)**, üçüne **(nukaba)**, birine **(kutub)** ve **(gavs)** ta'bir edilir. Ki Hazret-i Mevlânâ'nın veliy-yi kaim dediği zâttir. Bunların hepsi biribirini tanır ve ma'nevî işlerde yekdiğerinden emir alır.»

Şeyhülekber Muhyiddin-i Arabî (kuddise sirruhû) Hazretleri (Fütûhât-ı Mekkiyye)sinde ve 198 inci bâbın 31 inci faslında bizim (ebrâr) diye zikrettiğimiz yedi kişiyi (ebdâl) diye ta'rif eyledikten sonra demiştir ki: «Cenâb-ı Hak zemîni yedi iklîme taksim etmiş ve idâresini müntehab kullarından ebdâl denilen yedi zâte havâle kılmıştır. Her iklîm, bunlardan birinin ma'nevî nezâreti ve muhâfazası altındadır. Ben Mekke Harem-i Şerîfinde onlarla tanıştım ve selâmlaştım. Onlardan ziyâde Allah ile meşgul olan kimse görmedim ve onlara benzer kimseye mülâkî olmadım. Ancak Konya'da tarîkat sâhibi olan bir şeyh-i ekmel müstesnâ.»

Şeyhülekberin bu istisnâ ettiği zât-i âlînin Mesnevî nâzım-ı ârifi Hazret-i Mevlânâ olduğunda şübhe yoktur.

Evliyâ-yı kiram hakkında fazla ma'lûmât almak isteyenler sofiyye kitablarına, husûsiyle Lâmiî Çelebînin Nefehâtülüns tercemesine mürâcaat etmelidir.

4791

هر کرا خوی نکو باشد برست
هر کسی کو شیشه‌دل باشد شکست

«Her kimin hüsnü ahlâkı varsa o, evliyâ düşmanlığından halâs olur, her kimin kalbi sağlam değilse, hased ve adâvet yolunda kırılır».

4792

پس امام حی مطلق آن ولیست
خواه از نسل عمر، خواه از علیست

«İmâm-ı hay ve tasarrufta mutlak olan işte o veliy-yi kâimdir ki kavs-i a'zam da denilir. O zâtin mutlaka sâdâttan olması lâzım değildir. İster Ömerülfâruk, ister Aliyyülmurtazâ neslinden olsun, ekmel bir zât, gavs-i a'zam olur».

Cenâb-ı Pîr, burada imâmiyye mezhebinde olanların imam, yâni, gavs-i a'zamın mutlaka evlâd-ı Aliden olması akîdesini cerhediyor.

4793

مهدی وهادی ویست ای راه‌جو
هم نهان و هم نشسته پیش رو

«Ey necât yolunu ve sırât-ı müstekîmi arayan kimse; doğru yolu bulan da, o yolu gösterecek olan da o imâm-ı hümâm, yâni, hazret-i gavs-i a'zamdır. O zât-i mukaddes hem gizlidir. Hem de karşında oturmuştur».

4794

او چو نورست وخرد جبریل اوست
او ولی کم ازو قندیل اوست

«O gavs-i a'zam nur gibidir ki akıl, onun Cebrâilidir. Onun vilâyet mertebesince dûnunda olan da onun kandilidir».

4795

وانكه زين قنديل كم مشكات ماست

نور را در مرتبه ترتيبهاست

«Kandil derecesinde olan velînin mertebece dûnunda olan da bizim mişkâtımızdır. Çünki nûrun derece ve mertebece tertîbleri vardır».

Şimdi bahsi hülâsa edelim : Şeyh Galib der ki :

Hatmetti çü enbiyâyı Allah
Geldi bize evliyâ-yı âgâh.

Evet; Hâtimünnebiyyîn ve efdalülmürselîn Aleyhim Salevâtullahi Ecmaîn Efendimizle Nübüvvet devri kapandı. Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellemden sonra peygamber gelmek ihtimâli kalmadı. Fekat onun irfânına vâris ve makamına kaim olmak üzere bir takım evliyâ zuhûr etti. Bu zevât-ı kirâmın vilâyetçe derece farkları vardır. En büyüklerine (kutb) yâhud (gavs) ta'bir olunur ki her asırda peygamber vekili demek olan zâttir. Resûlullah Efendimizin ilk halîfesi Sıddik-ı Ekber (radiyallahü anh) olduğu için, birinci gavs de odur. Sonra sırasıyle hulefâ-yı râşidîn (radıyallahü anhüm ecmaîn) hazerâtı gavsiyyet makamına geçmişlerdir. İlk imam ve gavslerde hem maddî, hem ma'nevî hükûmet vardı. Sonra zahirî olan Hilâfet-i Muhammediyye, saltanat hâlini aldı ve ma'nevî gavs ve imamlar ayrıldı. Ömer bin Abdül'azîz (radıyallahü anh)de birleşti ise de, onun zehirlenerek ölmesi üzerine zâhirî saltanatla bâtınî imâmet ve gavsiyyet yine ayrıldı ve öylece devâm edegeldi.

Her asırda zâhirî bir hükûmet olduğu gibi, bâtınî bir imam, bir gavs de vardır. Şiîler bu ma'nevî imamın mutlaka Hazret-i Ali ve Fâtımetüzzehrâ (radıyallahü anhüm) vâsıtasıyle Hazret-i Nebî neslinden olacağına i'tikad ederler. Sofiyyece gavsiyyet, Allah'ın bir ni'met-i uzmâsı olduğu için Cenâb-ı Hak onu nesl-i Aliye tahsis etmemiştir, o makam-ı âlîye dilediği kulunu getirir. İşte mehdî olan da, hâdî olan da o yüksek makamın sâhibi bulunan zât-ı şerîftir.

Şiîlerin imâmiyye mezhebince Hazret-i Ali'nin evlâd ve ahfâdından on iki zât imam sayılır. Bunların on ikincisi olan ve Hicretin 258 inci senesinde doğan İmam Muhammed Takiy için : «Irak'ta Sâmerra kasabasında bir serdâba girdi, oradan gayb âlemine çekildi. Hâlen hayattadır, kıyâmete yakın zuhûr edecektir» derler. Ehl-i sünnet ve sofiyye ise : «İmâm Muhammed Takiy; doğdu, yaşadı, öldü. Kıyâmete yakın bir mehdî çıkacak, evlâd-ı Fâtımeden olacak ve Muhammed nâmında buluna-

caktır.» Akidesinde iseler de «O mehdinin daha doğmamış ve zamânı gelince zuhûru muhakkak bulunmuştur» derler.

Şeyh Muhyiddîn-i ekber (kuddise sirruhû) Hazretleri der ki: «Allah'ın ehl-i beyt-i nübüvvetten ve evlâd-ı Fâtımadan zuhûr edecek bir halifesi vardır. İsmi, Resûlullah Aleyhissalâtü Vesselâmın ismi gibi Muhammed'dir. Hasan bin Ali bin Tâlib'ın torunlarındandır. Sûret ve sîret i'tibârıyle Resûlullah Sallallahu Aleyhi Veselleme benzer. Kendisine Mekke Harem-i Şerifinde biât edilecektir».

Buna (Mehdî-i mev'ud) derler ki âhir zamanda zuhûr edeceği taraf-ı İlâhiden va'dolunmuş ve Peygamber tarafından müteaddid Hadîs ile beyan buyurulmuştur. Bundan başka her asrın bir reîs-i evliyâsı vardır ki o da o asrın mehdîsi ve hâdisidir.

Her asrın mehdisi, şiilerin mehdisi gibi gayb âlemine çekilmiş ve orada gizlenmiş değildir. Halk arasında gezer, onlarla ihtilât eder. Fekat onu ancak vilâyet mertebesine yükselmiş olanlar tanır. Hazret-i Mevlânâ'nın o zâti «Hem nihan ü hem nişeste pîş-i rû» diye ta'rif etmesi bundan dolayıdır. Cenâb-ı Pîr, gavs-i a'zam ile maiyyetindeki evliyâyı bize anlatmış olmak için parlak bir misâl veriyor.

Reîs-i evliyâyı nura, ikinci derecedekileri kandile, üçüncü derecede olanları da mişkâta benzetiyor. Mişkât; duvara açılmış ve içerisi cilâlanmış bir kovuktur ki eski evlerdeki hücreler demektir. Kandil yakılır, o mişkâta konulurdu. Mişkâtın içi cilâlı olduğu için, kandilin nûrunu parlak gösterirdi.

Şârih-i Mesnevî İsmâil-i Ankaravî (kuddise sirruhû) da ayrıca bir misâl veriyor. Gavs-i a'zamı güneşe karşı konulmuş bir aynaya, ikinci derecedeki evliyâyı güneşe mukabil olan aynanın karşısındaki diğer bir aynaya, üçüncü derecede olanları da güneş karşısındaki aynanın ma'kesi bulunan ikinci aynaya muvâcih üçüncü bir aynaya teşbih ediyor.

Hülâsa: Velîlik parlaklık i'tibârıyle derecât ve merâtibe tâbi' bir nurdur.

4796

زانکه هفت صد پرده دارد نور حق

پردهای نور دان چندین طبق

«Allah nurunun yedi yüz perdesi vardır. Nûrânî hicabları bu kadar tabaka ve derece bil».

Hadîs-i Şerif'te: **«Hakikaten Allah'ın nûrdan ve zulmetten yedi yüz hicâbı vardır»** buyurulmuştur.

Allahu a'lem bimurâdı Nebiyyihi buradaki yedi yüzden maksad: Hicabların çokluğunu anlatmaktır, yoksa 699 dan sonraki 700 değildir. Nasıl ki bu Hadis: **«Allah'ın yetmiş hicâbı vardır»** ve **«Allah'ın nûrdan ve zulmetten yetmiş bin hicâbı vardır»** diye de rivâyet olunmuştur. Lisânımızda da 70, 700, 7000 gibi sayılar kesretten kinâye olur. Muallim Nâci merhûmun okurken çok yanılan bir hâfıza söylediği:

Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüzde,
Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.

beyti de böyledir. Mubâlağa maksuddur. Yirmi sayfada yedi yüz yanlışı çıkan hâfız sayılamaz.

Hülâsası: Bir insanın gerek hayırdan, gerek şerden bağlanıp kaldığı her şey, kendisi için birer hicabdır. Yoksa:

Allah ki mûcidi-i cihandır,
Bin türlü nikabdan ayandır.

Burada bir süâl vârid olabilir: Karanlığın perde olması ma'kuldür. Çünki zulmet her şey'i görmeye mâni' olur. Fekat nûrdan nasıl hicâb olur? denilir. Düşünmeden cevab verilir ki nûrun olup olmayacağında tereddüd eden kimse başını kaldırsın, güneşe baksın. Eğer şemsin şua'ları, gözlerini kamaştırıp da kusurunu görmeye mâni' oluyorsa zihnindeki o tereddüdü def'etsin.

4797

از پس هر پرده قومی را مقام
صف صفند این پرده‌هاشان تا امام

«Her hicâb, yânî, perdenin arkası bir kavmin makamıdır. Bu perdeler imama, yânî, mihrâb önüne varıncaya kadar saf saftır».

4798

اهل صف آخرین از ضعف خویش
چشمشان طاقت ندارد نور پیش

«Son safta kalmış olanların gözleri ma'nen zayif olduğu için öndeki saffın nûruna tehammül edemez».

4799

وان صف پیش از ضعیف بصر
تاب نارد روشنایی بیشتر

«En son saffın önündekiler de, kuvvet-i rü'yet olmadığı için fazla aydınlığa bakamazlar».

4800

روشنایی کو حیات اولست
رنج جان وفتنهٔ این احولست

«En öndeki mukarribîn-i İlâhiyyenin hayâtı olan nûr, geride kalanlar ve biri iki gören şaşıların rûhu için illettir, meşakkattir, fitnedir».

Ondan dolayı :

4801

احولیها اندك اندك كم شود
چونكه هفت صد بگذرد او یم شود

«Şaşılıklar, vahdeti kesret hâlinde görüşler yavaş yavaş azalır, yedi yüz perdeyi geçince de geçen deniz olur».

Yânî; onun vücûd-ı mevhûmu katrası, tevhîd-i İlâhî ummanında mahv ve müstehlek olur. Kendisini ve hiç bir şey'i görmez. Ancak o bahr-i muhîti müşâhede eder.

4802

آتشی کاصلاح آهن یا زرست
کی صلاح آبی و سیب ترست

«Demiri, yâhud altını lânbe ve tasfiye için lâzım olan âteş, tâze ayva ve elmanın pişip kemâle gelmesine yarar mı?»

4803

سیب و آبی خامی دارد خفیف
نه چو آهن تابشی خواهد لطیف

«Elma ve ayvanın hafif bir hamlığı vardır ki, güneşin zıyâsı onları pişirir ve oldurur. Onlar demir gibi kuvvetli bir ateş istemezler».

Hazret-i Mevlânâ, isti'dâd ve kabiliyyetleri demir ve elma, ayva ile temsil ediyor. Demirin kemâle gelmesi için kuvvetli bir ateş lâzımdır ki o demire istenilen şekil verilebilsin. Fekat meyvelerin hamlığını izâle etmek ve onları yenilecek bir hâle getirmek için güneş zıyâsı kâfîdir. Bunun gibi evliyâullahtan ba'zıları cüz'î bir mücâhede ile kemâle vâsıl olur. Ba'zıları ise şiddetli ve devamlı mücâhede ve riyâzetlerde bulunur. Mevlânâ gibi ba'zı ekâbir de yalnız kendisi için değil, müridleri ve muhibleri için de çalışır. Nitekim : «Geçilmesi güç yolları geçtik, seyr ü sülûk yolunu kendi mensublarımıza kolaylaştırdık» buyuruyor. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin gece sabahlara kadar namaz kılarak ayakta durmaktan mubârek ayaklarının şişmesi gibi mücâhedesi, kendisi için değildi. Çünki Zât-i Akdes-i Nebevînin günâha girmek ihtimâli yoktu. Bu ihtimâle vücud verilse, yânî, Resûlullah'tan zelle sudûru tevehhüm edilse bile o mevhûm günahın mağfur olduğu :

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

Âyet-i Kerîmesiyle bildirilmişti. O mücâhedeler, o namazlar, o oruclar hep ümmetinin nâm ve hisâbına idi.

4804

هست آن آهن فقیر سختکش
زیر پتک و آتش است او سرخ و خوش

«Misâl gösterilen demir, riyâzet çeken fakîr-i mücâhiddir ki ateş içerisinde ve çekiç altındadır. O ateştir, kırmızıdır ve hoştur».

---

(54) Sûrei Feth : 2.

4805

حاجب آتش بود بی واسطه
در دل آتش رود بی رابطه

«O demir, ateşin vâsıtasız kapıcısı olur. Râbıtasız, kılavuzsuz ateşin içine girer».

Demirci, demiri eritmek, yâhud ona istediği şekli vermek için ateşe sokar. Demir; vasıtasız ve râbıtasız bir hâlde ateşle temâs eder. Kıpkırmızı olur. Ateş rengini, ateş harâretini alır. O vakit el ile tutulamaz, ateş gibi yakar. Buradaki demirden maksad: Sülûkünü tamamlamış, vâsıtasıyla, mürşide ihtiyâcı kalmamış, kendi kendine seyr ü sülûke devâm edebilecek bir hâle gelmiş olan evliyâullahtır. Ateşten murâd da Allah'ın tecellîsidir ki kulun mevhum varlığını yakar, mahveder. O sırada o demirin ben de ateşim demesi inkâr edilemez. Çünki o, demirlikten ateşliğe inkılâb etmiştir. Fekat ateşten çıkınca onun demirliği avdet eder. O hâlde onun, ben ateşim demesi doğru olmaz. İşte (enelhak) yânî, **«Ben Hakkım»** demiş olan Hallâc-ı Mansur ve emsâli zevâtın öyle söz söylemeleri bu makamın ve o tecellînin te'sîridir.

Bir de tecellî âteşine karşı vâsıtaya muhtâc olanlar, seyr ü sülûkte kılavuzsuz gidemeyenler vardır. Cenâb-ı Pîr onları da şu sûretle temsîl ve tavzîh ediyor:

4806

بی حجاب آب فرزندان آب
پختگی ز آتش نیابند وخطاب

«Su çocukları, yânî, su vâsıtasıyle yetişen sebze, meyve ve sâire gibi nebâtât doğrudan doğruya ateşe muhâtab olamazlar ve ondan pişkinlik bulamazlar».

4807

واسطه دیکی بود یا تابۀ
همچو پارا در روش پاتابۀ

«Onların ateşte âheste âheste pişmesi için ya tencere, yâhud tava olmalıdır. Nasıl ki yol yürümekte ayak için papuç ve dolak lâzımdır.

4808

یا مکانی درمیان تا آن هوا
می‌شود سوزان و می‌آرد بما

«Yâhud orta yerde bir mekân bulunmalıdır ki oradaki hava ateş vâsıtasıyle kızsın ve harâreti suya nakletsin».

Nebâtat doğrudan doğruya ateşe temâs ettirilemez. Ettirilirse kavrulur, hattâ yanar. Onların pişmesi için müteaddid vâsıta ister. Evvelâ: Tencere, sâniyen: Su, sâlisen: Saçayak. Ateş, tencere ile kendi arasındaki havâyı, hava tencereyi kızdırır. Tencerenin kızması suyu kaynatır; suyun kaynaması yemeği pişirir. İşte bunlar ateşten harâret alabilmek için bu kadar vâsıtaya muhtacdır. Fekat demir böyle değildir. O, bilâ vâsıta ateşe girer, onun harâretiyle ateş kesilir ve istenilen şekle girer.

4809

پس فقیر آنست کو بی‌واسطه‌ست
شعله‌ها را با وجودش رابطه‌ست

«Onun gibi fakir, vâsıtasız tecellîye mazhar olan ve tecellî şu'leleriyle onun arasında râbıta bulunan zâttır».

Cenâb-ı Hak; o fakîrin, yânî, tecellî âteşine demir gibi bilâ vâsıta tehammül eden reîsülevliyânın kalbine tecellî eder, oradan tecellî envârı bütün âleme dağılır. Sofiyye hazarâtı der ki: Bütün avâlim bir cesed gibidir ki onun kalbi ve rûhu insân-ı kâmildir.

4810

دل نباشد تن چه داند گفت و گو
دل نجوید تن چه داند جست‌جو

«Kalb olmazsa ten söz söylemesini ne bilir, kalb aramazsa, ten nasıl arayabilir?

4811

پس نظرگاه شعاع آن آهنست

پس نظرگاه خدا دل نی تنست

«O hâlde tecelli-i İlâhi şuâının isâbet ettiği, o demir gibi mütehammil velîdir. Nazargâh-ı Rabbânî de ten değil, kalbdir».

4812

باز این دلهای جزئی چون تنست

با دل صاحبدلی کو معدنست

«Sonra bu cüz'î gönüller de esrâr-ı İlâhiyye ma'deni bulunan ârifin kalbine nisbetle ten gibidir».

Allah'ın nazargâhı bulunan o gönül, dil, kalb ve yürek diye ta'rif edilip de hayvânâtta bile bulunan kan tulumbası değildir. Belki bunlar söylenilmekle sâhibinin ma'neviyyâta olan kabiliyyeti murâd edilir. Ondan dolayı Hazret-i Mevlânâ «Nazargâh-ı hudâ; ten değil, dildir» dedikten sonra : Maksadım, herkeste bulunan kalb demek değildir. Esrâr-ı İlâhiyyenin menbaı bulunan ârifin kalbi demek istiyorum, yoksa o münevver kalbe nisbetle avâmın kalbleri cesed gibi kalır, buyuruyor. Şunları da ilâve ediyor ki :

4813

بس مثال وشرح خواهد این کلام

لیك ترسم تا نلغزد وهم عام

«Bu söz çok misâl ve şerh ister. Lâkin avâmın vehme düşüp ayağı kaymasından korkuyorum».

4814

تا نگردد نیکوئی بر ما بدی

اینکه گفتم هم نبد جز بیخودی

«Yapmak istediğimiz iyilik, bizim için kötülük olmasın, yâni, irşâd

etmek isterken dalâlete düşürmeyelim diye çekiniyorum. Şu kadar söylediklerim de kendiliğimden değil, murâd-ı İlâhî iledir».

4815

پای کژ را کفش کژ بهتر بود
مر گدا را دستگه بر در بود

«Çarpık ayağa, çarpık ayakkabı iyi gelir. Dilencinin tezgâhı da kapı dışarısıdır».

Ayağı çarpık olan doğru kundura giyemediği gibi, anlayışı olmayana da hakîkat açıktanaçığa ifşâ edilemez. Dilenci kapının önünde durup sadaka ister. Ona orada bir şey verilir, yâhud inâyet ola denilir. Ev dâhilinden ve oradaki ahvâlden bahsedilmez. Hadîs-i Şerîf'te buyurulmuştur ki : **«Biz, enbiyâ cemâati,** (yânî, bütün peygamberler) **nâsın derecelerine inmeye ve onların akıllarının ereceği derecede söylemeye me'mûruz».** Cenâb-ı Pîr de bu sünnete ittibâan bizim aklımız erecek derecede beyânâtta bulunmuştur.

«BİR PÂDİŞÂHIN YENİ SATIN ALDIĞI İKİ KÖLEYİ İMTİHÂN ETMESİ»

4816

پادشاهی دو غلام ارزان خرید
با یکی زان دو سخن گفت وشنید

«Bir pâdişah, ucuza iki köle satın aldı. Onlardan birine söz söyledi ve dinledi, yânî, konuştu».

4817

یافتش زیرك دل و شیرین جواب
از لب شیرین چه زاید شکر آب

«Onu kalben zeki ve tatlı dilli buldu. Zâten tatlı bir dudaktan ne doğar? Şeker suyu gibi cevâb işidilir».

4818

آدمی مخفیست در زیر زبان
این زبان پرده است بر درگاه جان

«İnsan, dilinin altında gizlidir. Bu dil, rûh kapısının perdesidir».

Hadis-i Şerîf'te : **«İnsan dilin altında gizlidir»** buyurulmuştur. Bir kişinin nasıl bir adam olduğu, âlim mi, câhil mi, sâdık mı, münâfık mı bulunduğu sözlerinden anlaşılır. Söz söylemeyince tabîî mâhiyyeti belli olmaz. Bundan dolayı kişi dilinin altında gizlidir. Dil; ruh için bir perde, bir örtü gibidir.

4819

چونکه بادی پرده را درهم کشید
سر صحن خانه شد بر ما پدید

«Bir rüzgâr perdeyi kaldırınca evin içerisi bize görünür, yâni, bilmediğimiz, tanımadığımız bir kimse, hâl icâbı bir söz söyleyince rûhunu setretmiş olan perde açılır, onun rûhu ve kalbi bize âşikâr olur. Yâni nasıl bir adam olduğunu anlarız».

4820

کاندرین خانه گهر یا گندمست
گنج زر یا جمله مار و کژدمست

«Onun rûhu evinde cevâhir mi var, buğday mı var, o ev altın hazînesi mi, yoksa yılan ve akreb yuvası mı meydana çıkar».

4821

یا درو گنجست و ماری بر کران
زانکه نبود گنج زر بی پاسبان

«Yâhud orada bir hazine, yanıbaşında da bir yılan mı var? Anlarız. Çünki altın hazinesi bekçisiz olmaz».

İnsanların ba'zıları âlim, ârif, halûk ve pâk i'tikadlı olur. Onların ilmi, irfânı, hüsnü ahlâkı ve sağlam i'tikadı kalblerinde gizli bir definedir. Yine insanların ba'zıları câhil, âmî, ahlâksız ve yanlış i'tikadlı bulunur. Onların da cehli, irfansızlığı, ahlâksızlığı ve bozuk i'tikadı kalblerinde yerleşmiş yılan ve akreb misâlidir. Bunların bir üçüncüsü de vardır ki ilmi, irfânı ve sâiresi bulunur da ahlâkında bir kusûr olur. Meselâ; ehl-i sünnet velcemâa i'tikadında derin bir âlimdir, fekat ilmine mağrurdur, başkalarını nazar-ı istihkarla görür. O, gurur ve bu görüş onun için bir ahlâk noksânıdır. İlmi ve i'tikâdı kalbinde bir hazîne olduğu hâlde kibr ve gurûru, o hazîne yanında çöreklenmiş bir yılan gibi yatmakta ve o hazîneden istifâde edilmesine mâni' olmaktadır. Çünki hoca efendinin kibr ve azametinden yanına sokulmak mümkün değildir.

4822

بی تأمل او سخن گفتی چنان
کز پس پانصد تأمل دیگران

«Pâdişâhın konuştuğu köle, düşünmeden öyle cevablar veriyordu ki başkaları öyle cevâbı beş yüz def'a düşündükten sonra verebilirdi».

4823

گفتی در باطنش دریاستی
جمله دریا گوهر گویاستی

«Sanki onun içinde bir irfan deryâsı vardı ve o deryâ inci gibi sözlerden ibâretti».

4824

نور هر گوهر کز و تابان شدی
حق و باطل‌را ازو فرقان شدی

«O deryâdan zuhûr eden her incinin parıltısı hak ile bâtılı ayırd ederdi».

(Kale, yekulü) gibi ilimlerden pek başka bir bilgi vardır ki okumakla elde edilmez. Allah tarafından ba'zı sevgili kullarına ihsân olunur. Ona

(irfân) derler. O irfân, Allah'ın ihsânına uğrayan kimselerin kalbinde bir deniz hâlindedir. İrfan mahsûlü olarak söylenilen sözler de o denizin incileri mesâbesindedir. Meselâ; bundan kırk beş, elli sene evvel Afyon-karahisar'ı mevlevihânesinde (Kaygusuz Dede) nâmında seksenlik ümmi bir derviş vardı. Bu adam mekteb, medrese görmemişti. Okumak, yazmak bilmezdi. Fekat ba'zan öyle güzel sözler söylerdi ki işitenler hayrette kalırdı. Meselâ : «Allah bir, peygamber hak. Pekmez kara, yoğurt ak. Akşam yatıp, sabah kalk. Karışma hikmete, zevkine bak» derdi.

Şu sâde söze dikkat buyuruldu mu? Basit bir müslüman için tatbık edilecek bir düstur değil mi? Kaygusuz Dede bu nasihatiyle Dünyâ ve Âhiret râhatını birkaç kelime ile anlatıyordu. İşte irfan deryâsının incisi demek olan böyle sözlerden diğer inciler, yânî, başka sözler de hisse almış olaydı, o sözler hakkı, bâtılı, doğruyu, yanlışı, iyiyi, kötüyü farketmişti irdi.

4825

نور فرقان فرق کردی بهر ما

ذره ذره حق و باطل را جدا

«Kur'ân'ın nûru, bizim için zerrelerine varıncaya kadar hak ile bâtılı ayırdetmiştir».

(İbnülesîr) diyor ki : «Fürkan, Kur'ân'ın isimlerindendir. Zirâ o, hak ile bâtılı, helâl ile harâmı tefrik eder». Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz de : **«Ben insanları, yâni, mü'minlerle kâfirleri fark ve temyiz eden Muhammedim»** buyurmuştur. Çünki Resûlullahı tasdik edenler mü'min, tekzib eyleyenler kâfir olmakla insanlar biribirinden ayrılmıştır.

4826

نور گوهر نور چشم ما شدی

هم جواب وهم سؤال ازما بدی

«O irfan incisinin parlaklığı, bizim gözümüzün nûru olaydı hem suâl, hem cevab bizden olurdu».

Yânî; biz hakikati görebilseydik ezelî ve ebedî bir vücudla muttasıf olanın ancak Hak olduğunu ve bütün mevcûdâtın onun varlığı ve irâdesiyle kaim olduğunu zevkan anlayabilse idik, bizim lisânımızdan soran

ve cevab verenin, yine o olduğunu bilirdik de sâil ve mücib diye ikilik kaydına düşmezdik.

Hazret-i Mevlânâ bu derin bahsi bir misâl ile izâh ediyor ve diyor ki:

4827

چشم کژ کردی دو دیدی قرص ماه
چون سؤالست این نظر در اشتباه

«Gözünü çarpıttığın, yânî, şaşı gibi baktığın için ayın kursunu iki görüyorsun. Bu şübheli bakış senin süâlin gibidir».

4828

راست گردان چشم‌را در ماهتاب
تا یکی بینی تو مه را نك جواب

«Mehtâba bakışını doğrult ki kameri bir göresin. İşte sana cevab».

4829

فکرتت را راست کن نیکو نگر
هست آن فکرت شعاع آن گهر

«Fikrini düzelt ve iyi bak ki senin fikrin o cevherin şuâıdır».

4830

هر جوابی که ز گوش آید بدل
چشم گفت ازمن شنو آنرا بهل

«Kulaktan kalbe gelen her cevâba karşı, göz: onu bırak, beni dinle der».

4831

کوش دلالت و چشم اهل وصال
چشم صاحب حال و کوش اصحاب قال

«Kulak vâsıta, göz ehl-i visâldir. Göz sâhib-i hâldır, kulak kîl ü kal eshâbındandır».

İnsandaki ilim; ya kulak, yâhud göz vâsıtasıyle hâsıl olur. Kulak vâsıtasıyle ilim : Birinden bir şey öğrenmekle, göz vâsıtasıyle olan ilim de : Bizzât görmekle elde edilir. Kulak ilim için ancak bir vâsıtadır. Göz ise onu görmüş ve kavuşmuş olandır. Bu i'tibâr ile kulak ehl-i kâl, göz ise ehl-i hâldır.

4832

در شنود کوش تبدیل صفات
در عیان دیدهها تبدیل ذات

«Kulağın işitmesinde sıfâtın, gözlerin görmesinde zâtin tebeddül etmesi vardır».

Meselâ : Hadîd ve şedîd bir kimse :

وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Yânî : **«Hiddetini hazmedip nâsı afveyleyenleri ve yaptığı hasenâtı güzelce yapanları Allah sever[55]»** Âyetini işitir, onu işitmekle müsâmahakârlığa ve afve başlar, kendisindeki hiddet sıfatı değişir. Keza :

وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Yânî : **«Her kim nefsinin hasisliğinden Allah'ın vikayesinde bulunursa, öyle kimseler felah bulur[56]»** Nazm-ı Celîlini duyar ve harekâtını ona tatbik ederse, hasislik sıfatı cömerdliğe tebeddül eder.

Bunun aksi de olabilir. Meselâ : Biri, bir kimse hakkında hüsnü zan

(55) Sûrei Âl-i İmran : 134.
(56) Sûrei Teğabün : 16.

besler, sonra ötekinden, berikinden o kimsenin kötülüğünü işitir, beslediği hüsnü zan, sû'-i zanna tehavvül eyler.

Gözün görmesiyle zâtin tebeddülüne gelince : **«İçinizden hiç biri ölmeyince Rabbini göremez»** Hadîs-i Şerîf'i mûcebince ölmeden evvel rü'yetullah imkânı yoktur. Çünki beşeriyyet ona mütehammil değildir. Hazret-i Mûsâ gibi kelîmullah olan bir zât, tecellî-i Rabbânîye tehammül edemedi de düştü ve kendinden geçti. O esnâda kendiliği müstehlik olduğu için müşâhedeye nâil oldu. Sahve gelince, yânî, ayıldığı vakit : **«İlâhî seni tenzîh ve tesbîh ederim. Beşeriyyet bâkî iken seni görmek isteyişimden de tevbe eylerim»** dedi. Ümmet-i Muhammedden mevt-i ihtiyârî ile ölenler ve kendilerini Hakta fânî kılanlar da bu şerefe nâil olurlar ve Allah'ı Allah ile görürler.

Görünürse kendi görülür Allah.

İşte zât-in tebeddülü de bu demektir. Bu bahis gayet derindir. Hele benim gibi bir âcizin içinden çıkabileceği bir mes'ele değildir. Teberrüken dinlemeli ve hakikati göstermesini lûtf-i İlâhîden dilemelidir.

4833

زآتش از علمت یقین شد از سخن
پختگی جو در یقین منزل مکن

«Ateşin mâhiyyetine dâir sana söz vâsıtasıyle yakîn hâsıl olmuştur. Bu, ilmülyakîn mertebesidir. Lâkin ona bağlanıp kalma, terakkî et».

Yakîni : İlmülyakîn, aynülyakîn, hakkulyakîn diye üç derece i'tibâr etmişlerdir.

Birincisi : Bir şey'i işitmek sûretiyle öğrenmektir. Meselâ bir çocuk, ateşe saldıracak olursa anası : Aman yavrum cıs! diyerek onun yakıcı olduğunu öğretir. Biraz büyüyüp kış günü kıbkırmızı olmuş bir sobayı görünce, ateşin demiri bile yaktığını, onu kıbkırmızı ateş hâline getirdiğini görür. Bu görüş, onu ateş hakkında aynülyakîn derecesine getirir. Şâyed o kızgın sobaya parmağı dokunup da yanacak olursa, canı yandığı ve ateşin yakıcı olduğunu hissettiği için, o yanış ve anlayış ona hakkulyakîn olur. Burada Mevlânâ'nın geçilmesini tavsiye ettiği ilmülyakîn mertebesidir.

4834

تا نسوزی آن عین الیقین

این یقین خواهی در آتش درنشین

«Sen yanmayınca ateş hakkındaki ilmin aynülyakîn değildir. Yakînin en yüksek derecesini anlamak istersen ateş içinde otur».

4835

گوش چون نافذ بود دیده شود

ورنه قل در گوش پیچیده شود

«İşitilen sözler kulağa girerse o kulak da göz gibi olur. Yoksa duyulan kîl ü kal, kulağın dışarısına takılır kalır».

Kur'ân-ı Kerîm'de:

فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ اَلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ

اُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدٰيهُمُ اللّٰهُ وَاُولٰئِكَ هُمْ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿١٨﴾

Yânî: **«Habîbim; benim kelâmımı, senin hadîslerini dikkatle dinleyip, onların hükmüne hüsnü sûretle tâbi' olanlara müjde ver ki öyle kimseleri Allah hidâyet etmiş ve yola getirmiştir. Yine onlar şuûr ve kalb sâhibleridir ki işittiklerini iyi anlarlar, anladıklarını iyi tatbik ederler[57]»** buyurulmuştur.

İşte o gibi zevâtın kulakları göz hâlini almış, kendileri işittiklerini görmüş derecesine gelmiştir.

4836

این سخن پایان ندارد باز گرد

تا که شه با آن غلامانش چه کرد

«Bu sözlerin sonu gelmez. Yâ Mevlânâ geri dön de pâdişah o kölesine ne yaptı? Onu söyle».

---

(57) Sûre-i Zümer, 17-18.

«PÂDİŞÂHIN O İKİ KÖLEDEN BİRİNİ BİR YERE GÖNDERMESİ VE DİĞERİNDEN BA'ZI ŞEYLER SORMASI»

4837

آن غلامك‌را چو ديد اهل ذكا
آن دگر را كرد اشارت كه بيا

«Pâdişah, o köleceğizi zekâ sâhibi görünce onu bıraktı. Öbürüne gel! diye işâret etti».

4838

كاف رحمت گفتمش تصغير نيست
جد چو گويد طفلكم تحقير نيست

«Köleceğiz ta'birindeki kâf, kâf-ı rahmettir, tasgir edâtı değildir. Nasıl ki büyük baba, torununa yavrucuğum derse, o sözdeki (cuğum) tahkir için olmaz».

Her lisanda olduğu gibi, fârisîde bir «ism-i tasgîr» vardır ki müsemmâsının küçüklüğünü anlatır. Bu küçüklük de ya hakaret, yâhud şefkat, mahabbet ma'nâlarını ifâde eder. Meselâ bir adama (merdek) denilmesi «adamcık» demektir. Bu kelimede bir hakaret ma'nâsı vardır ki tam adam değil mefhûmunu bildirir. Bir de ma'sûmun dudağını bükerek ağlayışına karşı vah yavrucuk! denilmek vardır ki bu da merhamet ve şefkat meâlini anlatır. Bu ma'nâlar fârisîde ismin âhırına bir (kâf) getirmekle yapılır.

Hazret-i Mevlânâ, bu kâfın ikinci ma'nâyı, yânî, merhamet, şefkat ve mahabbet ifâde eden kısmına (kâf-ı tasgir) değil (kâf-ı rahmet) diyor. (Gulâmek) demiş olmasıyle köleyi tasgîr ve tahkîr etmek istemediğini anlatıyor.

4839

چون بيامد آن دوم در پيش شاه
بود او گنده دهان دندان سياه

«İkinci köle pâdişâhın huzûruna yaklaşınca, ağzının koktuğu ve dişlerinin simsiyah olduğu anlaşıldı».

4840

گرچه ناخوش شد از گفتار او
جستجوی کرد هم ز اسرار او

«Pâdişah onun söyleyişinden hoşlanmamakla beraber esrârını araştırdı».

4841

گفت با این شکل و این گنده دهان
دور بنشین لیك زان سو تر مران

«Dedi ki: Bu kıyâfet ve bu kokmuş ağızla uzakta dur, lâkin daha öteye de gitme ki».

4842

که تو اهل نامه و رقعه بدی
نی جلیس ویار و هم بقعه بدی

«Mektub ve kâğıd ehli olursun. Yânî, uzaklaşırsan mektubla konuşmak lâzım gelir. Bir yerde oturulup konuşulan bir nedîm olamazsın».

4843

تا علاج آن دهان تو کنیم
تو حبیب وما طبیب پرفنیم

«Dur da ağzına ilâc yapalım. Sen sevgili bir kimsesin, biz de mütefennin bir hekimiz».

4844

بهر کیکی تو گلیمی سوختن
نیست لایق ازتو دیده دوختن

«Bir pire için yeni bir kilimi yakmak lâyık olmadığı gibi, seni tahkir etmek ve gözden düşürmek de doğru değildir».

4845

باهمه بنشین دو سه دستان بگو
تا ببینم صورت عقلت نکو

«Ağzının kokusu ve dişlerinin karalığıyla beraber, otur da bir, iki hikâye söyle ki aklının derecesini anlayım».

4846

ان یکی را پس فرستاد او بکار
سوی حمامی که رو خود را بخار

«Sonra o zeki köleyi git, kese sürün diye hamama yolladı».

4847

وین دیگررا گفت خه تو زیرکی
صد غلامی در حقیقت نی یکی

«Berikine dedi ki: Âferin! Sen zeki bir çocuksun, hattâ hakikatte bir değil, yüz gulâm derecesindesin».

4848

ان نهٔ که خواجه‌تاش تو نمود
از تومارا سرد میکرد آن حسود

«Kapı yoldaşının göstermek istediği gibi değilsin. O hasud köle, bizi senden soğutmuştu».

4849

گفت او دزد و کژ ست و کژ نشین
حیز و نامرد و خبیثست و چنین

«Demişti ki: O hırsızdır, doğru değildir ve doğru durmaz. Ahlâksızdır, nâmerddir ve denîdir».

4850

گفت پیوسته بدست او راستگو
راستگویی من ندیدستم چو او

«Köle dedi ki, o dâimâ doğru sözlüdür. Ben onun gibi doğru söyleyen bir kimse görmedim».

4851

راستگویی در نهادش خلقتیست
هرچه گوید من نگویم او تهیست

«Doğru söylemek onun tabiatinde hılkidir. O ne derse ben, söylediği boşunadır demem».

4852

کژندانم آن نکو اندیشرا
متهم دارم وجود خویشرا

«İyi düşünen o arkadaşın eğriliğini bilmiyorum. Onun sözleri dolayısıyle kendimi müttehem sayarım».

4853

باشد او درمن ببیند عیبها
من نبینم در وجود خود شها

«Pâdişâhım; belki o, bende bir takım ayb görmüştür ki ben onları kendimde görmemişimdir».

4854

هرکسی گر عیب خود دیدی ز پیش
کی بدی فارغ وی از اصلاح خویش

«Eğer herkes evvelden kendi aybını görebilseydi onu ıslah etmekten nasıl fâriğ olurdu?»

4855

غافلند این خلق از خود ای پدر
لا جرم گویند عیب یکدیگر

«Ey peder; bu halk, kendinden gafil olduğu için birbirinin aybını söyler».

4856

من نبینم روی خود را ای شمن
من ببینم روی تو تو روی من

«Ey puta tapan; ben kendi yüzümü göremem. Ancak senin yüzünü görürüm. Sen de benim yüzümü görürsün».

4857

آن کسی که او ببیند روی خویش
نور او از نور خلقانست بیش

«Kendi yüzünü görebilen kimsenin nûru, sair halkın nûrundan ziyâdedir».

4858

گر بمیرد دید او باقی بود
زانکه دیدش نور خلاقی بود

«Öyle bir kimse ölse bile görüşü bâkî kalır. Çünki onun görüşü Allâh'ın nûrundandır».

4859

نور حسی نبود آن نوری که او
روی خود محسوس بیند پیش رو

«Kendi yüzünü gösteren bir nûr; nûr-i hissî, yânî, bu gözlerdeki nûr değildir».

Kölenin arkadaşı hakkındaki bu hüsnü şehâdeti üzerine :

4860

گفت اکنون عیبهای او بگو
آنچنان که او بگفت از عیب تو

«Pâdişâh dedi ki : O, senin ayblarını söylediği gibi sen de onun kusurlarını söyle».

4861

تا بدانم که تو غمخوار منی
کدخدای مملکت و کار منی

«Söyle ki benim gamhârım ve memleketle işlerimin kâhyası olduğunu bileyim».

4862

گفت ای شه من بگویم عیبهاش
گرچه هست او مر مرا خوش خواجه‌تاش

«Köle dedi ki : Pâdişâhım; o benim hakikaten hoş bir kapıyoldaşım olmakla berâber ayblarını söyleyim».

4863

عیب او مهر و وفا و مردمی
عیب او صدق و ذکا و همدمی

«Onun aybı : Şefkat, vefâ ve insâniyettir. Kezâ onun aybı : Sadâkattir, zekâdır ve hemdemliktir».

4864

کمترین عیبش جوانمردی و داد
آن جوانمردی که جانرا هم بداد

«Onun en küçük aybı : Fütüvvet ve adâlettir. Hem öyle bir fütüvvet ve sehâvet ki îcâbında canını bile verir».

Kölenin sehâvetten de bahsetmesi dolayısıyle Hazret-i Mevlânâ sözü Cenâb-ı Hakkın cömerdliğine intikal ettirip diyor ki :

4865

صدهزاران جان خدا کرده پدید
چه جوانمردی بود کانرا ندید

«Allah yüz bin can izhâr eylemiştir. Hangi bir cömerdlik onun sehâsına ve kerem ü atâsına benzeyebilir?»

4866

بر لب جو بخل آب آنرا بود
کو ز جوی آب نابینا بود

«Dere kenarında suyu esirgemek, dereyi görmeyen bir köre yakışır».

4867

گفت پیغمبر که هرکه از یقین
داند او پاداش خود در یوم دین

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki : Her kim kıyâmette nâil olacağı mükâfâtı şeksiz, şübhesiz bilirse».

4868

که یکی را ده عوض می آیدش
هر زمان جود دگر گون آیدش

«Ki bire mukabil en az on sevab verilecektir, ona her zaman türlü türlü sehâvette bulunmak gerektir».

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz : «Geleceği olan kimse gidecekte cömerdlik eder» buyurmuştur. Yâni, Allah bir kulunun verdiğine en aşağı on misliyle mukabele eder.

(Bakara) Sûresi'nde :

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

buyurulmuştur ki yanî : **«Allah yolunda mallarını nafaka ve sadaka olarak verenlerin verdikleri şeylerden her biri, yedi başak yetiştiren ve her başağında yüz dâne bulunan bir buğday gibidir. Allah dilediğine bunun iki katını da verir[58]»** meâlindedir.

Allah ve Peygamberinin bu vaidlerini yakînen bilen bir kimse cömerdlikte bulunmaktan ve elinden geldiği kadar fukarâya bakmaktan kaçar mı?

4869

جود جمله از عوضها دیدنست

پس عوض دیدن ضد ترسیدنست

«Cömerdliğin hepsi ıvaz, yânî, karşılığını görmekten ileri gelir. O hâlde ıvaz görmek, verdiği şey'in zıyâa uğraması korkusunun zıddıdır».

4870

بخل نادیدن بود اعواض را

شاد دارد دید در غواص را

«Hasislik mev'ud mükâfâtı görmemektir. İnciyi görmek, dalgıcı sevindirir».

(58) Sûrei Bakara : 261.

Ma'lûm ya Hind denizinde bir takım inci yatakları vardır. Mevsimi gelince oralara inci dalgıçları gelirler ve denize dalıp istiridye çıkarırlar, onlar açılıp da içindeki inciyi gören dalgıç sevinir, oralarda pek çok bulunan köpek balıkları tehlikesine karşı canından cömerdlik ederek tekrar denize dalar.

4871

پس بعالم هیچ کس نبود بخیل
زانکه کس چیزی نبازد بی‌بدیل

«Böyle bir mükâfâta karşı dünyâda hiç kimse hasis olamaz. Çünki hiç kimse bedelsiz oynamaz».

Dalgıcın mükâfâtı âcil oluyor. Yânî, dalmasıyle inci sedefini çıkarması bir oluyor. İnfâk ve tesadduk edenin mükâfâtı teehhur etmek, öbür dünyâya kalmakla berâber elde edileceği muhakkaktır. Fekat hasisler bu hakikati âcilen göremedikleri için hasislik gösterirler. Verecekleri birkaç paranın mükâfâtını göremeyecekleri, verdiklerinin zâyi' olup gideceklerini sanırlar. Şu da var ki tasaddukun mükâfâtı her vakit âhirete kalmaz. Dünyâda da ıvazı görülür.

Derler ki sâf bir müslüman va'z dinliyormuş. Vâız: «Allah bir verene on ihsân eder» demiş. Adamcağız bunu işitince kesesinde bulunan beş altını — elli yapabilmek için — fukarâya dağıtmış ve beklemeye başlamış. Bir gün kırda bulunduğu sırada teberli, nefirli, derviş kıyâfetli birinin geldiğini görmüş, belki bir zararı dokunur diye bir ağaca çıkmış, yapraklar arasına gizlenmiş. Herif de gelmiş, o ağacın altına oturmuş. Biraz dinlendikten sonra meşin sofrasından ekmek, bir parça da katık çıkarmış. Ekmeği birkaç lokmaya ayırmış, her birine bir isim vermiş. Birinci lokmayı almış, «Ey Ebûbekir; hılâfet Ali'nin hakkı iken sen niçin gasbettin? Seni yemeyim de kimi yiyeyim?» diye göçürmüş. İkinci, üçüncü lokmaları da «Ey Ömer, ey Osman; siz niye Ebûbekir'in haksızlığını ta'mir edip de hılâfeti Ali'ye bırakmadınız? Sizi yemeyim de kimi yiyeyim?» diye onları da yemiş. Dördüncü lokmada: «İmanım Ali; sen niçin hakkını müdâfaa etmedin, haksızlığa rızâ gösterdin?» diyerek onu da yutmuş. Beşinci lokmada Aleyhissalât Efendimize hitâb ederek: «Sen hilâfeti niye Ali'ye vasıyyet etmedin?» hitâb ü itâbıyle onu da yemiş. Altıncı lokmada: «Yâ Rabbî; bu fitne hep senden! Bu haksızlığa neden meydan verdin? Seni yemeyim de kimi yiyeyim?» diyerek lokmayı ağzına atacağı sırada, ağaçtaki saf adam: «Aman onu yeme. Kendisinde elli altın alacağım var!» diye haykırmış. Herif, sâhibini görmediği bu

sadâyı hâtifi bir nidâ vehmederek korkmuş ve korkusundan ölmüş. Ağaçtaki onun kımıldanmadığını görünce inmiş. Sağ mı, ölü mü diye kalbini yoklarken eli, herifin belindeki kemere dokunmuş. Çıkarmış, açmış ve bakmış ki tamam elli dâne altın var. Onları almış ve : «Allah borcunu veriyor ammâ böyle kallâş bir herifin ölmesi lâzım geliyor» demiş.

Bu, bir hikâyedir. Vâkı' olup olmadığı şüphelidir. Sadakanın mükâfâtı ba'zan Dünyâda da verildiğine dâir hakikî bir vak'a nakledeyim ki bizzât başımdan geçmiştir :

Abd-i âciz, bir müddet Orman ve Maâdin Nezâreti me'murluğunda bulundum. Ekser-i devâir müstahdemîni senede altı aylık aldığı hâlde, bize orman ve maâdin hâsılâtından her ay muntazaman maaş verilirdi. Bir kurban bayramında sâir dâireler maaş aldığı hâlde biz alamadık. Çünki on, on beş gün evvel ay başında almıştık. Arife günü eve gidiyordum. Yolda üstü, başı temiz, fekat eskice bir adam yanıma sokuldu. Sıkılarak : Muâvenetinize muhtâcım, dedi. Bu adamın düşkün bir me'mur olmak ihtimâli vardı. Sadaka isterken de kıbkırmızı kesilmişti. Benim cebimde ise hepsi on kuruş vardı. Sanki içimden bir ses : Bayram günü cebinde on kuruşun bulunmasıyle bulunmaması müsâvîdir. Onu da şu adama ver de kurtul, dedi. Yegâne servetim olan iki çeyreği çıkardım, verdim. Allah'ın şu cilvesine, yânî, cebinde on kuruşu bulunan bir adama böyle dilenci olmayan bir kimse göndermesine karşı hayretle berâber bir neş'e de duydum. Kurban alamayacağım diye hissettiğim teessür temâmen zâil oldu. Âdetâ kendimi tutamıyor ve gülüyordum. Eve geldim. Allah rahmet eylesin annem : Oğlum; birinde alacağın varmış, şunları getirip bıraktı diye elime on dâne mecidiyye verdi. Evet. Öyle bir alacak vardı. Fekat arife günü verileceği hâtır ve hayâle gelmezdi. Demek ki bizim on kuruşluk sadakanın dünyevî ve âcil mükâfâtı olarak bire yirmi verilmişti.

4872

پس سخا از چشم آمد نی زدست
دیده دارد کار جز بینا نرست

«O hâlde cömerdlik elden değil, gözdendir. İş görecek olan gözdür. Görenden başkası hasislikten kurtulamaz».

İnsanlık âleminde ıvazsız ve garazsız hiç bir hareket yoktur. Herkes yaptığı işin mükâfâtını görmek ister. En hâlis amellerde bile bir ıvaz talebi vardır. Cehennemden korkmayan ve cennet için ibâdet etmeyen

büyük adamlar bile Rızâ-yı İlâhi talebindedirler ki en büyük mukâfâttır. İşte bu mukâfâtın verileceğine yakîn-i hâlis ile inanmış olanlar, onu daha burada basar-ı basîretle görürler ve o görüş dolayısıyle cömerdlikte bulunurlar.

Abbâsîler devrinde yaşayan evliyâullahtan bir (Şeyh Ebülhüseyn Nûrî) vardır. Bu zâti ve eshâbını zındık diye jurnal etmişler. Halife hepsinin kafalarının kesilmesine emir vermiş. Cellâd, bıçağını çıkarınca ilk evvel Ebülhüseyn Nûri cellâdın önüne gelmiş. Cellâd, onun hâline teaccüb etmiş ve çağırılmadan kendi rızâsıyle ölüme gelmenin sebebini sormuş. Şeyh Ebülhüseyn: Arkadaşlarıma cömerdlikte bulunuyorum. Benim kafam kesilinceye kadar zikrullahta bulunsunlar, diyince cellâd kılıcını kınına koymuş ve: Böyle adamları ben öldüremem diye halifeye arzettirmiş. Halife, i'tikadları yoklanılmak için onları kâdilkudâta göndermiş. Kadı, Şeyh Ebülhüseynin ümmî olduğunu bildiği için ona: «Yirmi miskal altını olan kimsenin ne kadar zekât vermesi lâzım gelir?» diye sormuş. Şeyh: «Yirmi buçuk miskal» demiş. Kadı: «Amma yaptın! Bütün servetini fedâ ettikten sonra, üste yarım miskal vermesi niçin?» diye sormuş. Şeyh de: «O kadar parayı tesadduk etmeyip de biriktirdiği için» cevâbını verince kadı hayret ve dehşet içinde kalmış. Halîfenin huzûruna çıkıp: Eğer bu adamlar zındık iseler, dünyâda müslüman yoktur» demiş. Şeyh Ebülhüseyn ile arkadaşları da ölümden kurtulmuş.

Hazret-i Mevlânâ bu hakâyıkı beyân ettikten sonra köle hikâyesine avdetle diyor ki:

4873

عیب دیگر آنکه خودبین نیست او
هست او در هستیٔ خود عیب جو

«Kapı yoldaşımın diğer bir aybı da kendini görüp beğenen bir kimse olmamasıdır. O, kendi varlığının ayplarını arar».

4874

عیب گوی و عیب جوی خود بدست
با همه نیکو و با خود بد بدست

«O, kendi aybını arar ve söyler. Herkese karşı iyi, nefsine karşı kötüdür ki kendini müttehim tutar».

4875

گفت شه حاشا مکن در مدح یار

مدح خود در ضمن مدح او میار

«Pâdişah dedi ki arkadaşını medh husûsunda ileri gitme. Onu medh sûretiyle kendini senâ eyleme».

4876

زانکه من در امتحان آرم ورا

شرمساری آیدت در ماورا

«Çünki ben onu imtihâna çekerim de sonra sen mahcub olursun».

«KÖLENİN HÜSNÜ ZANNI DOLAYISIYLE ARKADAŞININ VEFÂKÂR VE SÂDIK OLDUĞUNA DAİR YEMİN ETMESİ»

4877

گفت نی والله و بالله العظیم

مالك الملك و برحمان ورحیم

«Köle dedi ki: Vallahil'azîm, billâhilkerîm, mâlikülmülk, rahmân ve rahîm olan Allah'a yemin ederim ki medihte mubâlağa etmiyorum».

4878

آن خدایی که فرستاد انبیا

نه بحاجت بل بفضل و کبریا

«Öyle Allah ki ihtiyârı olduğu için değil, mahzâ fazl u keremi ve kibriyâ ve azameti izhârı halkı irşad ve hidâyet maksadıyle peygamberler gönderdi».

4879

آن خداوندی که از خاک ذلیل
آفرید او شهسواران جلیل

«Öyle Allah ki şu zelil ve miskin topraktan enbiyâ ve evliyâ gibi büyük şehsüvârlar yaratmıştır».

4880

پاکشان کرد از مزاج خاکیان
بگذرانید از تک افلاکیان

«Onları toprağa mensûb olan mahlûkatın mizâcından pâk etti ve feleklerdeki meleklerden ileri geçirdi, yânî, mertebelerini onlardan âlî kıldı».

4881

برگرفت از نار و نور صاف ساخت
وانگه او بر جمله انوار تاخت

«Cenâb-ı Hak, celâl-i zâtî nârından bir şu'le aldı ve onu tecellî-i cemâliyle nûr-i sâfî hâline getirdi. Sonra o nûr-i sâfı, kendisinden husûle gelen bütün envâr-ı mücerredeye feyz verdi».

Şârih Ankaravî kuddise sirruhû diyor ki : «Bu nûr-ı sâfîden murâd : Akl-i evvel ve hakikat-i Muhammediyyedir ve nardan murâd : Nâr-ı unsuri değildir. Zîrâ nâr-ı unsurî, ba'de vücûdileflâktir».

4882

آن سنا برقیکه بر ارواح تافت
تا که آدم معرفت زان نور یافت

«O şimşek zıyâsı hakkı için ki rûhlar üzerinde parladı da Âdem Aleyhisselâm ma'rifet-i esmâyı o ziyâdan buldu».

O (Şenâberk) de Hakikat-i Muhammediyye idi ki: **«Allah'ın ilk yarattığı benim nûrumdur»** Hadis-i Şerif'inin haber verdiği üzere Mahlûkat-ı İlâhiyyenin evvel ve ekmeli idi. Bundan dolayıdır ki Mevlid nâzımı Süleyman Çelebi der ki:

Hak teâlâ çün yarattı Âdemi,
Kıldı Âdemle müzeyyen âlemi,
Mustafâ nûrunu alnında kodi,
Bil Habîbim nurudur bu nûr dedi.

İşte Hazret-i Âdem, o nûrun aydınlatmasıyle ma'rifeti esmâya nâil olmuş, sonra o nûr-i mübin Cenâb-ı Şise intikal eylemişti. Nitekim Cenâb-ı Pîr beyân buyuruyor ve bütün evliyâ ve enbiyâyı nûr-ı celil-i Muhammedînin tenvir eylemiş olduğunu bildiriyor:

4883

آن کز آدم رست و دست شیث چید
پس خلیفه‌ش کرد آدم کان بدید

«Âdem'de peydâ olan o nûru Şisin eli topladı. Âdem de Şiste o nûru görünce, onu halîfe ta'yin etti».

4884

نوح ازان گوهر چو برخوردار بود
در هوای بحر جان در بار بود

«Nûh Aleyhisselâm o nûrdan feyz aldığı için can deryâsı havasında inciler yağdırdı».

4885

جان ابراهیم ازان انوار زفت
بی‌حذر در شعله‌های نار رفت

«İbrâhim Aleyhisselâmın rûhu, o azım nûrun tecelligâhı olduğu için Nemrûd'un ateşine çekinmeksizin girdi».

Çünki nûr, nârı söndürür.

4886

چونکه اسماعیل در جویش فتاد
پیش دشنهٔ آبدارش سر نهاد

«İsmâil Aleyhisselâm o nûr nehrine düşünce, yânî, Feyz-i Muhammediye müstağrak olunca babasının keskin bıçağına boğazını teslim etti».

4887

جان داود از شعاعش گرم شد
آهن اندر دست بافش نرم شد

«Dâvud Aleyhisselâmın canı, o nûrun şuâından harâret peydâ edince zırh ören elinde demir yumuşadı».

Kıssa ma'lûmdur. Hazret-i Dâvud, ateşe sokmaksızın demiri eğer, büker, cenkte giyilmek üzere zırh yapardı. İşte bu mu'cize de onun rûhunu ısıtmış olan Nûr-ı Muhammedînin bir feyzi idi.

4888

چون سلیمان بد وصالش را رضیع
دیو گشتش بنده و فرمان مطیع

«Süleyman Aleyhisselâm, memedeki çocuk gibi o nûrun feyzini emmiş olduğu için cin ve şeytan ona köle ve fermânına muti' olmuştu».

4889

در قضا یعقوب چون بنهاد سر
چشم روشن کرد از بوی پسر

«Ya'kub Aleyhisselâm kazâya, yânî, Hazret-i Yûsüf'ün firâkına rızâ göstermiş olduğu için oğlunun gömleği kokusundan gözleri aydınlandı».

Ki bu tenevvür de Nûrı Muhammedî sâyesinde idi.

4890

یوسف مهرو چو دید آن آفتاب
شد چنان بیدار در تعبیر خواب

«Ay yüzlü Yûsüf Aleyhisselâm, Nûr-ı Muhammedî güneşini görmüş olduğu için rü'yâ ta'birinde öyle uyanık zuhûr etti».

4891

چون عصا از دست موسی آب خورد
ملکت فرعون را یك لقمه کرد

«Yine o nûrun tecelligâhı olan Mûsâ Aleyhisselâm'ın elinden asâsı su içmiş, yânî, feyzalmış olduğu için Fir'avnin saltanatını bir lokma edip yuttu».

4892

نردبانش عیسی مریم چو یافت
بر فراز گنبد چارم شتافت

«İsâ Aleyhisselâm da o nûru merdiven, yânî, urûca vâsıta bulduğu için dördüncü kat semânın üzerine fırladı».

4893

چون محمد یافت آن ملك ونعیم
قرص مه را کرد در دم او دو نیم

«Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Ve Alihî Vesellem o mülk ve naîmi, yânî, kendi ma'nevî nûrunu bu sûret âleminde bulunca, ayın kursunu bir ân içinde ikiye ayırdı».

Bütün enbiyâ ve evliyâda tecelli edip de adına (Hakîkat-i Muhammediyye) denilen o nûr-ı mübîne Seyyidilmürselîn Salevâtullahi Aleyhim Ecmain Efendimiz sâhib-i a'zam, mukaddem ki enbiyâ ve muahher olan evliyâ vâris-i ekremdir. Bundan dolayı Şeyh Ömer binilfâriz (kuddise sirruhü) lisân-ı Muhammediye tercüman olarak :

«Ben sûretâ Âdem'in oğlu isem de ma'nen, yânî, nûrumun evvelâ halk olunması dolayısıyle Ebülbeşerin de babası olduğuma şâhidim vardır» demiştir.

Şu na't-i nebevî de aynı fikirleri muhtevidir:

Cebînin matla'-ı nûr-i hüdâdır yâ Resûlellah.
Fem'in serçeşme-i âb-ı bekadır ya Resûlellah.
Teveccühgâh-ı kurb-i kabe kavseyne hakikatte,
Hilâl ebrûların kıble nümâdır ya Resûlellah.
Lisânın tercemân-ı râz-ı vahyullah-ı mâ evhâ,
Lebin gûyende-i innî enâdır ya Resûlellah.
O şems-i sermediyyet lem'adır zâtin ki zerrâtın,
Revân-ı enbiyâ vü evliyâdır ya Resûlellah.
Senin ruhsâr-ı gendümgûnunun şevkı ile Âdem,
Ferâmûşende-i lâ takrebâdır ya Resûlellah.
Ser-i kûyin kıyâs etmiş de girmiştir ona İdrîs,
Ki Câvîdân-ı Cennât-ı ulâdır yâ Resûlellah.
Firâkından idi bişübhe eşki Nûh-ı nevvâhın,
Kı mevcâmevc-i tûfân-ı belâdır yâ Resûlellah.
Meğer gül rûyını yâd etmiş İbrâhim o hâlette,
Anınçün nâr, gülzâr-ı sefâdır yâ Resûlellah.
Zuhûrun gûş edip nesl-i şerîfinden Zebîhullah,
Berây-ı müjdegâne canfedâdır yâ Resûlellah.
Anardı Pîr-i Ken'ân zikr-i Yûsüfle seni yoksa,
Sana Yûsüf de abd-i müşterâdır yâ Resûlellah.
Şerefyâb-ı hitâb-ı hâs olmuşken Kelimullah,
Sanâ ümmet olup hâcetrevâdır yâ Resûlellah.
Urûc ettiyse çerh-i çârüme İsây-ı rûhullah,
Kudûmun neşre bir peyk-i semâdır yâ Resûlellah.
Senindir filhakîka hân-ı ihsân-ı nübüvvet kim,
Tufeylin anda cümle enbiyâdır yâ Resûlellah.
Zuhûr-ı sırr-ı hestîden merâyâ-yı teayyünde,
Vücûd-i akdesin akselmünâdır yâ Resûlellah.
Ulüv-vi şânının ancak bu rütbe fehmi kabil kim,
Kemâli zâtinin ba'd ez Hudâdır yâ Resûlellah.
Cihâna mahz-ı rahmetsin ki kalb-i müşfikın billâh,
Yem-i lûtf u kerem, kân-ı atâdır yâ Resûlellah.

Yine sendendir ümmîdim eğerçi defter-i a'mâl,
Bütün müsvedde-i hat-tı hatâdır yâ Resûlellah.
Tesâhub kıl iki âlemde Tâhir bendeni lillâh,
Sezâ-yı âtıfettir, bînevâdır yâ Resûlellah.
Ola ez'âf-ı esnâf-ı tehiyyât ü selâmullah,
Revân-ı pâkine her lâhza sâdır yâ Resûlellah.

Hazret-i Mevlânâ, nûr-ı Muhammedinin enbiyâda tecellî etmiş olduğunu haber verdikten sonra evliyâda da zuhûrunu anlatmak için diyor ki:

4894

چون ابو بکر آیت توفیق شد
با چنان شه صاحب وصدیق شد

«Hazret-i Ebûbekir radıyallahü anh, Nûr-ı Muhammedîye mazhariyyet muvaffakıyyetine alâmet olunca öyle bir şâh-ı risâletin fevkal'âde sâdık bir musâhibi oldu».

4895

چون عمر شیدای آن معشوق شد
حق وباطل‌را چو دل فاروق شد

«Hazret-i Ömer radıyallahü anh o Ma'şûk-ı İlâhînin âşık-ı şeydâsı olunca kalb gibi hak ile bâtılı ayırdı».

Ondan dolayı kendisine (fâruk) denildi.

4896

چونکه عثمان آن عیانرا عین گشت
نور فائض بود و ذی‌النورین گشت

«Hazret-i Osman radıyallahü anh — erbâbı indinde — ayan ve âşikâr olan Nûr-ı Muhammedinin kaynağı olunca fâiz, yâni, taşıcı bir nur oldu ve kendisine (zinnûreyn) denildi.

4897

چون ز روئش مرتضی شد در فشان

گشت او شیر خدا در مرج جان

«Hazret-i Ali radıyallahü anh ve kerremallahü vechc, o nûrun yüzünden inciler saçtı, yânî, Nûr-ı Muhammediyi müşâhede etmekle bir çok hakâyık beyân etti, rûh çayırında, yânî, ma'nâ âleminde Allah'ın arslanı oldu».

Cenâb-ı Pîr, hulefâ-yı râşidin hazarâtını zikreyledikten sonra urefâ-yı sofiyyenin de o nûrun müstefizi olduğunu beyan için târih i'tibâriyle tertib sırası gözetmeyerek diyor ki:

4898

چو جنید از جند او دید آن مدد

خود مقاماتش فزون شد از عدد

«Cüneyd, o nûrun askerinden o yardımı gördüğü için ma'nevî mekamât ve merâtibi sayılmaz bir dereceyi buldu».

Cüneyd-i Bağdâdî: Bağdad ulemâsından ve sofiyye urefâsındandır. Dayısı (Seriy-yi Sakatî)'den seyr ü sülûk görmüş, sofiyye tarîkını muntazam bir meslek hâline getirmiş, bundan dolayı kendisine (seyyidüttâife) denilmiştir. Vefâtı 297 târihinde, kabri Bağdad'dadır.

4899

بایزید اندر مزیدش راه دید

نام قطب العارفین از حق شنید

«Bâyezid-i Bestâmî, o nûrun ziyâde parlaklığından hakîkat yolunu gördüğü için Hak tarafından (kutbül'ârifîn) lâkabını işitti».

Bâyezîd-i Bestâmî: İsmi (Tayfûr bin Îsâ bin Âdem)dir. Büyük babası mecûsîlikten müslüman olmuştur. Kendisi sofiyye ricâlinin büyüklerindendir. (Sultânül'ârifîn) diye tebcil edilir. Vefâtı 261 târihindedir. Memleketi olan (Bistam) esâsen benin kesriyle ise de (Bestam) diye şuyû' bulmuştur.

4900

چونکه کرخی کرخ اورا شد حرس
شد خلیفهٔ حق و ربانی نفس

«Ma'ruf-ı Kerhi, o nûrun kerhine, yâni, kasabasına muhâfız olduğu için Hakkın halifesi ve Rabbânî nefes sahibi oldu».

Ma'ruf-ı Kerhi: Firuz, yâhud Fürûzân isimli ve İranlı bir mühtedinin oğludur.

Fürûzân: Eimme-i isnâ aşerden (İmâm Ali Rızâ) Hazretlerinin azadlı kölesi ve kapıcısı idi. Hazret-i İmamın huzûrunda müslüman olmuştu. Onun oğlu olan Ma'ruf-ı Kerhi, (Dâvud Tâî)nin halifesi ve (Seriy-yı Sakatî)nin şeyhi idi. Vefâtı Hicretin 200 üncü senesindedir. Kabri Bağdad'da ziyâretgâhtır. Orada edilen duâların müstecâb olduğu mücerrebdir.

4901

ور ادهم مرکب آن سو راند شاد
گشت او سلطان سلطانان داد

«Edhem oğlu İbrâhim, o nûra doğru sürûr ile at sürünce yâni, teveccüh eyleyince, adâlet sultanlarının sultânı oldu».

Belhli olup, oranın emirzâdelerinden idi. Gençliğinde tevbe ederek Mekke'ye gitti. Orada Süfyân-ı Sevrî, Fudayl bin İyâz ve Ebû Yûsüf-i Gasûlî gibi büyüklerin hizmet ve sohbetinde bulundu. Sonra Şam'a gitti, orada çalışır ve kazancıyle kanâatkârâne geçinirdi. Vefâtı Hicretin 160, yâhud 161, yâhud 166 ıncı yılındadır.

4902

وان شقیق از شق آن راه شگرف
گشت او خورشید رای و تیزطرف

«Şekik-ı Belhî de o nûru bulmak arzusu ile azîm meşakkatli seyr ü sülûkte bulunduğu için keskin nazarlı ve güneş fikirli oldu».

Şekîk-ı Belhî: Künyesi Ebû Ali olup Belh şehrindendir. (İmâm Züfer)in talebesinden idi. Hâtim-i Esam ve İbrâhim bin Edhem ile sohbet

etmiştir. Bir def'a İbrâhim bin Edhem'e : «Nasıl yaşıyorsunuz?» diye sormuş. İbrâhim : «Bulursak şükür, bulmazsak sabrediyoruz» cevâbını verince : «Horasan'ın köpekleri de böyle yapar» demiş. İbrâhim : «Ya siz ne yapıyorsunuz?» süâline de : «Bulursak dağıtır, bulmazsak şükrediyoruz» mukabelesinde bulununca İbrâhim, onun alnından öpmüştü.

Şakikı 174 senesinde Semerkandde (Hatlân)da şehid ettiler. Kabri oradadır.

4903

صد هزاران پادشاهان نهان

سرفرازانند زان سوی جهان

«Zikrolunan meşâhir-i evliyâdan başka, yüz binlerce gizli pâdişahlar, yânî, (mestûrîn-i İlâhiyye) o nûr âleminden serfrâz olmuşlardır».

4904

نامشان از رشك حق پنهان بماند

هر گدایی نامشان را بر نخواند

«Onların adı Allah'ın gayretinden gizli kaldı. Her dilenci, onların nâmını bilip, okuyamadı».

Bir Hadîs-i Kudsîde : **«Benim velilerimden bir kısmı, setrim kubbeleri altında gizlidir. Onları benden başkası bilmez»** buyurulmuştur ki onlara (mestûrîn) ta'bir ederler.

Arkadaşı hakkında hüsnü şehâdette bulunan köle, doğru söylediğini yeminlerle te'kide devâm ederek diyordu ki :

4905

حق آن نور و حق نورانیان

کاندران بحرند همچون ماهیان

«Nûr-i Muhammedî ve o nur deryâsı içinde balıklar gibi yüzen münevverler hakkı için doğru söylüyorum».

4906

بحر جان و جان بحر ار گویمش
نیست لایق نام نو می جویمش

«O nûr-ı a'zama can denizi ve denizlerin canı desem bu ta'birler, onu lâyık değildir. Onu ta'rif edebilmek için yeni bir isim arıyorum».

Ba'zı hâller vardır ki anlaşılır da anlatılamaz. Öyle rekîk işâretlere (lâtife) denilir ve (ân) ta'bir olunur.

4907

حق آن آنی که این و آن ازوست
مغزها نسبت بدو باشند پوست

«O ân ve o lâtîfe-i sübhân hakkı için ki bu ve şu denilen şeyler ondandır. Bütün lübler ve cevherler ona nisbetle kabuk gibi kalır».

Köle, arkadaşı hakkındaki hüsnü zannı hâvî sözlerin doğru olduğunu böyle yeminlerle te'yid ettikten sonra dedi ki :

4908

که صفات خواجه‌تاش و یار من
هست صد چندانکه این گفتار من

«Kapıyoldaşım ve arkadaşımın sıfatları, şu söylediklerimden yüz kat fazladır».

4909

آنچه میدانم ز وصف آن ندیم
باورت ناید چه گویم ای کریم

«O nedimin, yâni, arkadaşımın vasfından bildiğimi söylüyorum. Lâkin ey kerim pâdişâhım, sana i'tikad gelmiyor, ne söyleyim?»

4910

شاه گفت اکنون از آن خود بگو
چند گویی آن این و آن او

«Pâdişâh dedi ki: Artık kendi hâlinden bahset. Ne vakte kadar şunun, bunun ahvâlini söyleceksin?»

4911

روز مرگ این حس تو باطل شود
نور جان داری که یار دل شود

«Ölüm günü bu hissiyyâtın bâtıl olur. Rûhunda kalbine yâr olabilecek nur var mı?»

Hazret-i Mevlânâ, pâdişah lisânından köleye süâl sûretiyle ölüm ve kabir ahvâline dâir beyânâtta bulunuyor:

4912

در لحد کین چشم را خاک آکند
هست آنچه گور را روشن کند

«Kabirde bu zâhir gözünü toprak doldurur. Kabri aydınlatacak rûhâni bir nûrun ve basîretli bir gözün var mıdır?»

4913

ان زمان کین دست وپایت بر درد
پر و بالت هست تا جان بر پرد

«Elin, ayağın çürüyüp de biribirinden ayrıldığı vakit, rûhunu uçuracak kanada sâhib misin?»

4914

آن زمان کین جان حیوانی نماند
جان باقی بایدت بر جا نشاند

«Cesedinde rûh-i hayvânî kalmayınca, onun yerine ikâme etmek üzere sana bir rûh-i bâkî lâzımdır».

İnsanda (rûh-ı hayvânî) denilen bir şey vardır ki onunla yaşar. Fakat o ruh; karıncada, mikropta bile vardır. Bir de rûh-ı insânî mevcuddur ki o, sâir hayvanlarda yoktur. İnsanın sâir canlı mahlûkattan mümtâz olması da bununladır. Rûh-ı hayvânî fânidir, rûh-ı insânî ise bâkidir.

4915

شرط من جا بالحسن نی کردنست
ان حسن را سوی حضرت بردنست

«O rûh-i bâkiyi elde etmenin şartı: Yalnız hasenâtta bulunmak değil, o hasenâtı nezd-i İlâhiye götürebilmektir».

Bu bahis derin bir mevzu' olduğu için dikkat lâzımdır. Kur'ân-ı Kerîm'de:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا

Yâni: **«Her kim Huzûr-ı İlâhîye bir hasene getirirse, ona on misli sevab verilecektir[59]»** buyurulmuştur. **«Her kim bir hasene işlerse»** denilmemiştir. Şu hâlde şart: bir işi yapmak değil, onu Huzûr-u Bârîde kabul edilecek bir sûrette yapmaktır.

Tanıdığım biri vardı. Bir hayır cem'iyyetine senede birkaç para veriyordu. Lâkin o parayı bankadan aldığı fâizden tesviye ediyordu. Hayır cem'iyyetine iânede bulunmanın hayırlı bir iş olduğunda şübhe yoktur. Fekat onun harâm olan fâiz parasından verilmesiyle kabûl edileceği şübhelidir.

4916

جوهری داری ز انسان یا خری
این عرضها که فنا شد چون بری

«İnsanlıktan bir cevherin var mı? Yoksa eşek misin? Bu arazları, yâni, yaptığın işler ve hareketleri öldüğün vakit Allah huzûruna nasıl götüreceksin?»

---

(59) Sûre-i En'âm : 160

4917

این عرضهای نماز و روزه را
چونکه لا یبقی زمانین انتفی

«Namaz ve oruc gibi arazlar iki zamanda, bu günün namazı yarın, bu senenin orucu gelecek sene bulunmadığı için onların sûretleri de fânîdir».

Araz : Bir cisimde muvakkaten bulunan şeydir. Gülün rengi ve kokusu gibi. Bir de cevher vardır ki arazın bulunduğu cisimdir. Reng ve kokuya nisbetle gül gibi.

Araz, bizzât kaim olamaz. Onun kıyâmı ve devâmı için bir hayyiz, bir mevki' lâzımdır. Meselâ durmak ve kımıldamak birer arazdır, bunların olması için bir cisim bulunması zarûrîdir. Sonra denilmiştir ki : «Arazlar, iki zamanda durmaz».

Arazlar (zâtî) ve (müfârik) yânî, «ayrılmaz» ve «ayrılır» diye ikiye taksîm edilmiştir. Zâtî arazlar : Misâl olarak söylediğim gülün kokusu ve rengi gibidir ki gül ile kaimdir. Ondan ayrılmazlar.

Müfârik araz ise : Cevherinden ayrılabilir. Oturmak, ayağa kalkmak gibi ki oturan kimsenin ayağa kalkmasıyle oturmak arazı, ayaktaki bir kimsenin oturmasıyle de ayakta durmak arazı o kimseden ayrılır. Demek ki arazlar iki zamanda bulunamıyor ve fânî oluyor.

4918

نقل نتوان کرد مر اعراض را
لیك از جوهر برند امراض را

«Arazları nakletmek, meselâ kılınan namazları, tutulan orucları dünyâdan âhirete götürmek mümkin değildir. Lâkin o arazlar, yânî, o namazlar ve oruclar cevherdeki illetleri ve hastalıkları ma'nevî te'sîrleriyle izâle ederler».

Kur'ân-ı Kerîm'de :

إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاۤءِ وَالْمُنْكَرِ

Yânî : **«Hakîkaten namaz, sâhibini fuhşiyyât ve münkerâttan nehyeder[60]»** buyurulmuştur.

---

(60) Sûrei Ankebut : 45.

Şeyhin biri, mürîdine:

— Ezan okunduğunu işittiğin câmi'de vakıt namâzını kıl, ondan sonra dilediğin yere git ve istediğini yap demiş. Mürid, bu müsâadeye sevinmiş. Şeyhin yanından çıktıktan sonra civardaki koltuk meyhâneye girip bir iki tek yuvarlaması hatırına gelmiş. Meyhâneye yaklaştığı sırada kulağına ezan sesi aksettiği için abdest alıp o câmi'e girmiş. Öğle namazından sonra mevlid okunmuş, duâsı uzun sürmüş. Mürid câmi'den çıkıp meyhâneye doğrulduğu sırada ikindi ezanının okunduğunu duymuş, yine câmi'e dönmüş, namazdan sonra bir hoca kürsüye çıkmış, güzel bir ifâde ile va'zettiği için oturup onu dinlemiş, va'z geç vakte kadar devâm eylemiş, bâri akşam namâzını da kılayım da adamakıllı bir neş'eleneyim demiş. Akşam namazından sonra: Şimdi meyhâneye gitsem yatsı cemâatini kaçıracağım, hem ağzım kokacağı için sarhoş diye tahkîre uğrayacağım diyerek çakıntıdan vazgeçmiş. İşte namazın münkerattan nehyetmesi budur. Fekat o namazın hulûs-i kalb ile kılınması şarttır. Kılanı haramdan alıkoymayan namaz, makbûl-i İlâhî olacak bir namaz olamaz. Demek ki Allah'ın farzeylediği şeyleri ihlâs ile yapmak; sarhoşluk ve sâire gibi hastalıkları izâle ediyormuş.

4919

تا مبدل گشت جوهر زین عرض

چون ز پرهزی که زائل شد مرض

«Bu araz, yânî, namaz, oruc ve sâire gibi ibâdetlerin feyzi eseri olan cevher, yânî, o ibâdetleri îfâ eden kimse değişebilir. Perhiz eden hastanın iyileşmesi gibi».

Namaz, oruc gibi ibâdetler birer arazdır. Namaz kılânın, oruc tutanın vücûdiyle kaimdir. Bu arazlar, cevhere nasıl te'sîr ederler? diye mukadder bir süâle karşı Hazret-i Mevlânâ perhiz ile hastanın iyi olması gibi cevâbını veriyor.

Evet. Hastalık ve perhiz de birer arazdır. Cevherleri ise hasta olan ve perhiz eden kimsedir. Öyle olduğu hâlde araz olan o perhiz, yine araz olan o hastalığı gideriyor ve hastanın iyi olmasına sebeb oluyor. Bunun gibi namaz, oruc ve sâir ibâdetler de birer arazdır. Fekat cevherleri bulunan kimselerin ruhlarını tasfiye ve kötü tabîatlerini hüsnü ahlâka tebdil ederler.

4920

گشت پرهیز عرض جوهر بجهد
شد دهان تلخ از پرهیز شهد

«Araz perhizi, cehd ile cevher hâlini alır. Lezzeti kalmayan bir ağız, perhiz ile bal gibi tatlılaşır».

Gerek bu, gerek gelecek beytlerde arazın cevher hâlini alabileceğine dâir misâller vardır. Meselâ bir hasta farzediniz. Mi'desi bir şey almıyor. Ağzının tadı yok. Yutkundukça zehir gibi acılık hissediyor. Hekim onu sıkı bir perhize koyuyor. Sütten, yoğurttan başka bir şey yemeyeceksin, diyor. Hasta devamlı perhizi sâyesinde iyileşiyor, ağzının tadı yerine geliyor. Evvelce dili, damağı zehir gibi acılık duyarken bal gibi tatlılaşıyor. İşte bu tebeddül, araz olan perhizin te'siriyle yine araz olan hastalığın ve ağız tatsızlığının gitmesine, cevher bulunan hastanın da iyileşmesine sebeb olmasından ileri geliyor.

4921

از زراعت خاکها شد سنبله
داروی مو کرد مو را سلسله

«Ziráat yapmakla topraklar başak olur. Başa ilâç sürmekle kıl biter ve örülecek saç hâline gelir».

Ziráat yapmak arazdır. Dânenin yetişip başak olması cevherdir. Saça ilâç sürmek arazdır. Kel bir kafada saç bitmesi ve uzaması cevherdir.

4922

از نکاح زن عرض بد شد فنا
جوهر فرزند حاصل شد ز ما

«Nikâhla bir kadın almak ve onunla cinsî muâmelede bulunmak arazdır. O muâmele fenâ bulur. Lâkin neticesinde mâ-i menîden bir çocuk doğar ki o cevherdir».

4923

جفت کردن اسب واشتر را عرض
جوهر کره زایدن غرض

«Atı ve deveyi çiftleştirmek arazdır. Fekat o arazdan maksad: Cevher olan yavrunun doğmasıdır».

4924

هست آن بستان نشاندن هم عرض
گشت جوهر کشت بستان نك غرض

«Kavun, karpuz dikmek bir arazdır, onun mahsul vermesi ve kavun, karpuz meydana gelmesi cevherdir. İşte maksud olan da budur».

4925

هم عرض دان کیمیا بردن بکار
جوهری زان کیمیا گر شد بیار

«Kimyâ ile uğraşmak da bir arazdır. O uğraşmaktan bir cevher hâsıl olduysa onu getir».

Eski kimyâgerler bakırı altın yapmak için uğraşırlardı. O, olamadıysa da uğraşma sırasında bir takım keşfiyyât yapıldı ve bir takım maddeler elde edildi.

4926

صیقلی کردن عرض باشد شها
زین عرض جوهر همی یابد صفا

«Şâhım; kılıca cilâ vermek arazdır, fekat bu arazdan kılıcın cevheri pastan kurtulur ve sâfiyyet peydâ eder».

4927

پس مگو که من عملها کرده‌ام
دخل آن اعراض را بنما مرم

«Sen de: Ben bir çok hayırlı amelde bulundum deme. O arazların, yânî, amellerin hâsılâtını göster, ürkme».

4928

این صفت کردن عرض باشد خمش
سایهٔ بز را پی قربان مکش

«Arkadaşını tavsif edişin bir arazdır. Artık sus. Keçi gölgesini kurban etmeye kalkışma».

4929

گفت شاها بی قنوط عقل نیست
گر تو فرمایی عرض را نقل نیست

«Köle dedi ki: Pâdişâhım; araz nakledilmez diyorsan, bu söz aklın ümidsizliğinden ileri gelir, ondan başka bir şey değildir».

4930

گر نبودی مر عرض را نقل و حشر
فعل بودی باطل و اقوال قشر

«Eğer arazın nakli kabil olmasaydı fiiller bâtıl olurdu, sözler kabuktan ibâret, yânî, ma'nâsız kalırdı».

4931

این عرضها نقل شد لونی دیگر
حشر هر فانی بود کونی دیگر

«Bu arazlar başka bir reng ve sûrette nakledilir, her fâninin haşrı başka türlü olur».

Ameller ve kaviller aynıyla ve cevher naklı gibi nakil olunmamakla beraber onların hususî bir nakilleri vardır. Hattâ Seyyid Şerif-i cürcânî (Mevâkıf) sâhibinin «araz, bir yerden başka bir yere nakil edilemez» demesini «Cismin bir yerden bir yere nakline kıyâsen» diye şerhetmiştir.

4932

نقل هر چیزی بود هم لایقش
لایق کله بود هم سائقش

«Her şey'in nakli, ona münâsib bir sûrette olur. Sürünün çobanı da ona lâyık, yânî, çobanlığa muktedir bulunur».

4933

وقت محشر هر عرض را صورتیست
صورت هر یك عرض را نوبتیست

«Mahşerde her arazın ayrı bir sûreti olacak, her arazın sûret bulmasına nöbet gelecektir».

Gerek ibâdet, gerek kabâhat birer arazdır. Fâillerinin vücûdıyle meydana gelirler. Bunlar da âhirete intikal edecek ve işlemiş olanlara sevâb ve ikab verilecektir. Fekat bunların intikali başka bir sûrette ve cisim hâlinde olacaktır. Bir Hadis-i Şerif'te: **«Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: Cennete çok çok ağaç dikiniz buyurmuş. Yâ Resûlallah; cennete ağaç dikmek nedir? diye sorulunca da taraf-ı Risâletten tesbih ve tehlil, yânî, (سبحان الله) demek ve (لا اله الا الله) diye zikretmektir»** cevâbı verilmiştir. İşte bu Hadîs-i Şerif, tesbîh ve tehlil gibi arazların da âhirete naklolunacağına, fekat bunlara birer sûret verileceğine, meselâ (لا اله الا الله) (سبحان الله) Cennette birer ağaç sûretine kalbedileceğine işârettir. Urefâ-yı şuarâdan biri:

Vâız bizi korkutma, cehennemde od olmaz;
Yanmâğa odun her kişi burdan iletirler.

demiştir ki bu da buradaki seyyiâtın cehennemde ateş sûretinde görüneceğini anlatmaktadır.

4934

بنگر اندر خود نه تو بودی عرض
جنبش جفتی و جفتی با غرض

«Kendine bak, sen de bir araz değil miydin? Evet. Bir çiftin, yânî, ananın, babanın hareketâtı neticesisin ve bir garazla çiftsin ki o da amelinin neticesidir».

4935

بنگر اندر خانه و کاشانه ها
در مهندس بود چون افسانه ها

«Evlere ve köşklere bak ki onlar da yapılmadan evvel mühendisin zihninde birer masal gibi idi».

4936

کان فلان خانه که ما دیدیم خوش
بود موزون صفه و سقف و درش

«Binâsını yerinde, sofasıyle çatısını ve kapısını münâsebetli olarak gördüğümüz fülân evi».

4937

از مهندس آن عرض و اندیشه ها
آلت آورد و ستون از بیشه ها

«Mühendisin zihninde olan o arazı âletler ile ormandan kesilen direkler meydana getirdi».

Ve bir cevher hâline koydu.

چیست اصل و مایهٔ هر پیشهٔ
جز خیال و جز عرض و اندیشهٔ

«Her san'atin aslı ve mayası; hayâl, araz ve düşünceden başka nedir?»

Evet; her san'atin mahsûlü ve ma'mûlü, evvelâ düşünce hâlinde bulunur. Meselâ bir kimse bir ev yaptırmak ister. O arzû ve düşünce ile bir mi'mâra mürâcaat eder. Ârzusuna göre bir plân yaptırır. Evi yaptıracak kimsenin zihninde o ev ibtidâ bir hayâl ve bir araz olduğu gibi, plânı yapan mühendiste de böyledir. Sonra inşââta başlanır. Kum, çimento, taş, direk, tahta, çivi, kiremit ve sâire gibi yapı levâzımı tedârik olunur. Rencberler, ustalar gelir. İşlemeye başlarlar. Evvelce zihinde bir araz ve bir hayâlden ibâret olan o ev, bir cisim, bir hakikat olarak meydana çıkar.

4939

جمله اجزای جهانرا بی غرض
درنگر حاصل نشد جز از عرض

«Garazsız, ivazsız olarak dünyânın bütün eczâsına bak ki hepsi de arazdan başka bir şeyle vücûda gelmemiştir».

Hülâsa :

4940

فکر اول آخر امد درعمل
بنیت عالم چنین دان از ازل

«Fikir ve irâde evvel, onu amele getiriş sonradır. Âlemin binâsı da ezelde böyledir».

Yâni; Hallâk-ı kâinât; evvelâ âlemi yaratmayı irâde etmiş, sonra icâbına göre yaratmıştır.

4941

میوه‌ها درفکر دل اول بود
در عمل ظاهر بآخر می‌شود

«Meselâ ağaçların meyvesi, fikirde evveldir. Lâkin amelde sonra zâhir olur».

4942

چون عمل کردی شجر بنشاندی
اندر آخر حرف اول خواندی

«Sen amel edip meyve ağacını dikince ilk harfi sonra okursun».

4943

گرچه شاخ وبیخ وبرگش اولست
آن همه از بهر میوه مرسلست

«O ağacın kökü, dalları ve yaprakları evvelâ zuhûr eder. Fekat onların hepsi de meyve vermesi içindir».

4944

پس سری که مغز آن افلاک بود
اندر آخر خواجهٔ لولاک بود

«O hâlde bir baş ki feleklerin de, meleklerin de beyni, rûhu ve sebeb-i hılkatidir, âhır zamanda hâtimülenbiyâ olarak gelen ve hakkında (لولاك لما خلقت الافلاك) yâni: «Habibim: sen olmasaydın gökleri yaratmazdım» buyurulmuş olan Hazret-i Muhammed Sallallahü Aleyhi Vesellemdir».

4945

نقل اعراضست این بحث و مقال
نقل اعراضست این شیر و شکال

«Bu bahis ve bu sözler, arazların nakline dâirdir ki mevzûu bir arslan gibi zorludur. Bu sözler de onu zabt için tuzak misâlidir».

4946

جمله عالم خود عرض بودند تا
اندرین معنی بیامد هل اتی

«Bütün âlemler, araz idi ki o hakîkati beyân için (هل اتى) geldi».

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا ۞

Yânî : **«İnsanın zikredilmez, bahsolunmaz olduğu bir zaman bulunduğu ona gelmedi mi?** (yânî, ezel-i âzâlda adem-i izâfî hâlinde bulunduğunu duymadı mı, bilmiyor mu?)[61]**»** Âyet-i Kerîmesine **işârettir.**

Evet; şu Hadîs-i Şerîf muktezâsınca **«Allah vardı. Onunla berâber hiç bir şey yoktu».** Kâinât yaradılmamıştı. Ebülbeşer olan Âdem Aleyhisselâm mevcud değildi. Ancak mükevvenâtın ayn-ı sâbiti **İlm-i İlâhîde** bulunuyordu. O ilm ile kaim bir arazdı. Cenâb-ı Hak onu **hatırlatmak** için bu Âyeti inzâl buyurdu.

4947

این عرضها از چه زاید از صور
وین صور هم ازچه زاید از فکر

«Bu arazlar neden doğar? Yâni, zuhûra gelir? Sûretlerden. Bu sûretler neden peydâ olur? Fikirlerden».

---

(61) Sûre-i İnsan : 1.

4948

این جهان یك فكرتست از عقل كل

عقل چون شاهست وصورتها رسل

«Bu dünyâ, akl-ı küllün bir tefekkürüdür. Akıl bir şâh gibidir, sûretler de onun elçileri misâlidir».

Akl-ı kül: İlk yaradılmış olan nûr-ı a'zamdır ki her şeyde tasarruf eder. Ona (Hakîkat-ı Muhammediyye) de denilir.

4949

عالم اول جهان امتحان

عالم ثانی جزای این و آن

«İlk âlem, yânî, Dünyâ imtihan ve tecrübe cihânıdır, âlem-i sânî, yâni, âhiret ise şunun, bunun mükâfat ve mücâzatı yeridir».

(Tebareke) sûresi'nde :

اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا

Yâni: «Ey insanlar; Cenâb-ı Hak, öyle bir kadir-i mutlaktır ki hanginizin ameli daha iyi diye sizi imtihan etmek ve amellerinizin mükâfât ve âhirette vermek için ölüm ile hayâtı yaratmıştır[62]» buyurulmuştur. Hayâtın yaradılması insanların Dünyâda çalışmaları, mevt'in yaradılması da âhirette mükâfât görmeleri içindir. Nâmık Kemâl şu kıt'asını ne güzel söylemiştir :

İbzâl-i mesâide kusûr etme ki olmuş,
Vâbeste bu âlemde sükûnun harekâta,
Mevtâ yaraşır vâr ise râhat döşeğinde,
İkdâm ü tehammül gerek erbâb-ı hayâta.

Allah; âlimülgayb-ı vesserâirdir, bizi bilmiyor mu ki tecrübe etmek istiyor? diyenlere karşı : Evet, biliyor. İmtihân etmekle ne olduğumuzu, mükâfâta mı, mücâzâta mı lâyık bulunduğumuzu bize anlatmak istiyor cevâbı verilmiştir,

---

(62) Sûrei Mülk : 2.

4950

جا کرت شاها جنایت میکند
آن عرض زنجیر وزندان می‌شود

«Pâdişâhım; eğer bir benden cinâyet yaparsa araz olan o cinâyet zincire vurulmak ve zindana konulmak sûretinde zuhûr eder».

4951

بنده‌ات چون خدمت شایسته کرد
آن عرض نه خلعتی شد در نبرد

«Yine bir kulun harbde lûtfuna lâyık ve ârzûna muvâfık bir hizmette bulunursa araz olan o hizmet, hil'at olmaz mı?»

4952

این عرض باجوهر آن بیضست وطیر
این ازان و آن ازین زاید بسیر

«Bu araz ile cevher, yumurta ile kuş gibidir ki bu ondan, o bundan doğar».

4953

گفت شاهنشه چنین گیر المراد
این عرضهای تو یك جوهر نزاد

«Pâdişah dedi ki: Öyle farzet ki murâd ve hakîkat dediğin gibidir. Arazdan cevher, cevherden araz doğacağını kabûl edelim. Senin arazlarından, yânî, ef'âlinden ve hüsnü ahlâkından bir cevher doğmadı mı?»

4954

گفت مخفی داشته‌ست آنرا خرد
تا بود غیب این جهان نیك و بد

«Köle cevab verdi ki: Bu, iyilik, kötülük cihânı mestur kalsın diye akıl, o cevheri gizli tutmuştur».

4955

زانکه گر پیدا شدی اشکال فکر
کافر و مؤمن نگفتی جز که ذکر

«Zirâ fikir şekilleri zâhir olaydı kâfir de, mü'min de zikr-i Haktan başka bir şey söylemezdi».

Evet; bir kimsenin düşüncesi zâhirde görünseydi, iyi düşünenlerin şekli güzel, kötü düşünenlerin şekli kötü görüneceğinden, herkes şekl-i zâhirîsini düzeltmek için fikrini doğrultmaya mecbur kalırdı. Bütün insanlar muvahhid olurdu da putlara tapmayı bırakır, ancak Allah'ı zikreder ve ancak ona ibâdet eylerdi.

4956

پس عیان بودی نه غیب ای شاه دین
نقش دین و کفر بودی بر جبین

«O hâlde din ve küfr alâmeti herkesin alnında görüneceği için gayb kalmaz, her şey meydana çıkardı».

Vâkıâ şeriatte îman alâmeti bellidir. Kelime-i şehâdeti söyleyen, namaz kılan, oruc tutan kimsenin şehâdet ve ibâdeti, îman alâmeti sayılır. Fakat bunları mü'minler de yapar, münâfıklar da. İhlâs kimde bulunduğu lâyıkıyle anlaşılamaz. O, ancak (یوم تبلی السرائر) de, yânî, sırların âşikâr olacağı kıyâmet gününde meydana çıkacaktır.

4957

کی درین عالم بت و بتگر بدی
چون کسی را زهرهٔ تسخر بدی

«Eğer batıl düşünen ve yanlış hareket edenlerle istihza cesâreti olsaydı, Dünyada put yapan ve puta tapan nasıl bulunurdu».

4958

پس قیامت بودی این دنیای ما
در قیامت کی کند جرم و خطا

«O zaman Dünyâmız kıyâmet hâlini alırdı. Bir insan kıyâmette nasıl cürm ü hatâ edebilirdi?»

Kölenin bu cevâbı üzerine :

4959

گفت شه پوشید حق پاداش بد
لیک از عامه نه از خاصان خود

«Pâdişah dedi ki : Allah kötülüklerin cezâsını mestur bıraktı ammâ o mestûriyyet, avama göredir, Allah'ın has kullarına göre değildir».

Hazret-i Osman'ın zamân-ı hilâfetinde biri, yolda bir kadına nazar-ı şehvetle bakmış. Sonra halifenin yanına girmiş. Cenâb-ı Zinnûreyn : «Allah Allah! Yollarda zinâ ediliyor!» deyince, kadına bakan : «Yâ Emîrelmü'minîn, Resûlullahtan sonra vahy mi geliyor?» diye sormuş. Hazret-i Osman onun kabâhatini gözlerinden keşfetmiş. Onun için bir kimsenin mâhiyyeti havâs-sı ümmetin nazarından gizli kalmaz.

4960

گر بدامی افکنم من یک امیر
از امیران خفیه دارم نز وزیر

«Meselâ ben ümerâdan birini zındana attırırsam, onu diğer emirlerden gizlerim, fekat vezirden saklamam».

4961

حق بمن بنمود پس پاداش کار
وز صورهای عملها صد هزار

«Allah bana bir çok işin ve amel sûretlerinden yüz bin dânesinin mükâfat ve mücâzâtını göstermiştir».

4962

تو نشانی ده که من دانم تمام
ماه را بر من نمی پوشد غمام

«Sen de yapdığın işlerden bana bir nişan ver ki ben hepsini bilirim. Hakikat kamerini bana karşı tereddüd ve şübhe bulutu örtemez».

4963

گفت پس از گفت من مقصود چیست
چون تو میدانی که آن چه بود و چیست

«Köle dedi ki: Sen benim ef'âl ve ahlâkımın nasıl olduğunu bildikten sonra, benim söylememi irâde etmekten maksad nedir?»

4964

گفت شه حکمت در اظهار جهان
آنکه دانسته برون آید عیان

«Pâdişâh dedi ki: cihânın izhâr edilmesindeki hikmet, bilinen şey'in meydana gelmesi idi».

4965

آنچه میدانست تا پیدا نکرد
بر جهان ننهاد رنج طلق و درد

«Allah bildiğini peydâ edilmemiş bırakmadı. Yânî, ilm-i İlâhîde ma'lûm olan a'yân-ı sâbiteyi ilmden ayn derecesine getirdi. Doğurmadan evvel cihâna doğurma zahmetini ve derdini vermedi».

Köle pâdişâha: Bildiğin hâlde sormandan maksad nedir? demişti. Pâdişah da ona cevab veriyor ki: Evet; ben seni anladım, nasıl bir adam olduğunu biliyorum. Fekat bu bilişim, ilmelyakîn mertebesidir. Soruşum ise o ilmin aynelyakîn ve hakkalyakîn derecesine varması içindir. İşitmedin mi ki allâmülguyûb olan Allah, her şey'in ve hepimizin mâhiy-

yet ve hüviyyetini biliyordu. Ayniyyet mertebesinin onun ilmine muhâlif olamayacağı şübhesizdi. Öyle iken Kâinâtı halketti. Onu ilmden ayn'e getirdi.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ

Yânî: «**İçinizden mücâhid ve sâbir kimdir? Onları bilelim diye sizi tecrübe ve imtihan ediyoruz**[63]» buyurdu. Ben de seni bildiğim hâlde sorup öğrenmek isteyişim, hakkındaki ilmimin aynelyakîn ve hakkalyakîn mertebesini bulması içindir.

4966

یك زمان بی کار نتوانی نشست
تا بدی یا نیکی از تو نجست

«Bir zaman işsiz, hareketsiz oturamazsın. Her ân senden bir kötülük, yâhud iyilik zuhûr eder».

4967

این تقاضای کار از بهر آن
شد موکل تا شود سرت عیان

«Bu iş ve hareket iktizâsı, sırrın meydana çıkmak için sana müvekkel olmuştur».

4968

پس کلابهٔ تن کجا ساکن شود
چون سر رشتهٔ ضمیرش میکشد

«İnsanın zamîri ve kalbi, yâhud kazâ ve kader; iplik ucunu çektikçe ten yumağı nasıl sâkin durur?»

(63) Sûrei Muhammed : 31.

4969

تا سه تو شد نشان آن کشش
بر تو بیکاری بود چون جان کنش

«O çekiş üzerine senin tasalanıp hareket etmen bir nişandır ki sana boş ve sâkin durmak, can çekişmek gibi olur».

4970

این جهان و آن جهان زاید ابد
هر سبب مادر اثر از وی ولد

«Bu ve öteki dünyâ ebediyyen hareket doğurur. Her hareket sebebi sana, ondan zuhûra gelen eser, o hareketin çocuğudur».

4971

چون اثر زاید آن هم از سبب
تا زاید زو اثرهای عجب

«Bir sebebden, bir hareketten bir eser doğunca, o eser de ayrıca bir sebeb teşkil eder. Ondan da acâyib eserler doğar».

4972

این سببها نسل بر نسلست لیک
دیدهٔ باید منور نیک نیک

«Bu sebebler nesil nesildir, yânî, biribirinden doğarlar ve bir silsile teşkil ederler. Lâkin onları görebilmek için iyiden iyi münevver bir göz lâzımdır».

Bahsi îzâh için Hazret-i Şârih vâzıh bir misâl vermiştir. Der ki : Sen buğday ekersin, o bir sebeb olur, onun başak vermesi o sebebin eseridir, o eser, başakların harmanda buğday hâline gelmesine, dâne olarak değirmene götürülmesine, değirmen taşı, altında buğdayın un olmasına, un olmak ekmek pişirilmesine, ekmeğin yenilmesi karın doymasına, karın

doymak vücûdun beslenmesine ve kuvvet peydâ etmesine, kuvvet bulmak iyi ve kötü hareketlere, o hareketler sevab ve ikabe, sevâb ü ikab cennet ni'metlerine, yâhud cehennem azablarına sebeb olur. Böyle bir sebebin doğurduğu bir eser de başka eserler için ana yerine geçer ve bir çok sebeb tevlîd eder ki şu sayılan şeylerin hepsi de buğday ekmekden husûle gelmiştir. Diğerleri de bunlara kıyâs edilmelidir. Fekat bu sebeb ve eser silsilesini birer birer görebilmek için açık ve nurlu bir göz gerektir.

Hazret-i Mevlânâ bu derin bahisten sonra pâdişâh ile köleleri hikâyesine avdetle diyor ki :

4973

شاه باو درسخن اینجا رسید

یا بدید ازوی نشانی یا ندید

«Pâdişah, o köle ile konuşurken bahis buraya geldi. Pâdişah ondan bir nişan gördü, yâhud görmedi».

4974

گر بدید آن شاه جویا دور نیست

لیك، مارا ذکر آن دستور نیست

«Hakîkat tâlibi olan pâdişah, ona dâir bir nişan gördüyse baîd değildir. Lâkin onun zikri için bize izin yoktur».

4975

چون ز گرمابه بیامد آن غلام

سوی خویشش خواند آن شاه همام

«Öbür köle hamamdan gelince büyük pâdişah onu huzûruna çağırttı» ve :

4976

گفت صحاً لك، نعیم دائم

بس لطیف و بس ظریف و خوب رو

«Dedi ki : sıhhat ve âfiyetler olsun. Sen lâtif, zarif ve güzelsin».

Ne olurdu sende, arkadaşının haber verdiği kötü huylar olmasaydı.

4977

شاد گشتی هر که رویت دیدئی

دیدنت ملک جهان ارزیدئی

«Her kim yüzünü görse sevinirdi, seni görmek bütün Dünyâ mülküne değerdi».

4978

گفت رمزی زان بگو ای پادشاه

کز برای من بگفت آن دین تباه

«Köle dedi ki: Pâdişâhım; o dini harâbın benim hakkımda söylediklerinden bir parçasını lûtfen bildir».

4979

گفت اول وصف دو رویت کرد

کاشکارا تو دوایی خفیه درد

«Pâdişah dedi ki: Evvelâ senin iki yüzlü bulunduğunu, sûrette ilâç, hakîkatte derd olduğunu söyledi».

4980

خبث یارش را چو از شه گوش کرد

در زمان دریای خشمش جوش کرد

«Arkadaşının habâsetini pâdişahtan işidince hiddeti deryâsı derhâl coştu».

4981

کف برآورد آن غلام و سرخ گشت

تا که موج هجو او از حد گذشت

«O kölenin ağzı köpürdü, yüzü kızardı ve hicv ü mezemmet dalgası haddini tecâvüz etti».

Yâni; söylemedik söz bırakmadı.

4982

گفت ز اول دم که با من یار بود
همچو سگ در قحط بس که خوار بود

«Dedi ki: Bana arkadaş olalıdan beri kıtlığa uğramış köpek gibi bir çok herze yerdi».

4983

چون دمادم کرد هجوش چون جرس
دست بر لب زد شهنشاهش که بس

«Arkadaşını zem için böyle çan çan ötünce pâdişah: Yetişir! diyerek elini onun ağzına götürdü» ve:

4984

گفت دانستم ترا ازوی بدان
از تو جان گنده ست از یارت دهان

«Dedi ki: Seninle onu bildim ve farkınızı anlâdım. Senin rûhun kokmuş, onun ağzı kokuyor».

4985

پس نشین ای گنده جان ازدور تو
تا امیر او باشد و مأمور تو

«Ey canı kokmuş, yânî, ahlâkı bozuk; geride ve uzakta dur. Arkadaşın âmir olacaktır, sen onun maiyyetinde me'mur bulunacaksın».

Cenâb-ı Pir, şu kıssa ile: **«Cenâb-ı Hak, sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize nazar eder»** Hadis-i Şerîfinin meâl-i âlîsine işâret etmiştir.

Bahsedilen kölelerden biri çirkindi, ağzı da kokuyordu. Fekat ahlâkı güzeldi. Hüsnü zan sâhibi idi. Pâdişah evvelâ onu çağırmış, tecrübe için senin hakkında çok fenâ sözler söyledi demiş, köle ise bu söz üzerine kı-

zacağı ve sövüp sayacağı yerde, «ben onu çok iyi bir arkadaş bilirim. Eğer aleyhimde bulunduysa, benim farkına varmadığım ba'zı kötülüklerimi görmüş de bahsetmiştir» demiş, doğru söylediğini de bir çok yemin ile te'min eylemişti.

Öbür kölenin yüzü ve sözü güzeldi. Lâkin özü berbadtı. O da padişâhın : «Arkadaşın senin için çok fenâ sözler söyledi» diye îmtihânına ma'ruz kalmış, hemen o zavallıya sövüp saymaya ve bir takım iftirâya başlamıştı. Binnetice öbürü pâdişâhın makbûlü, beriki de menfûru olmuştu. Demek ki güzelliğin yüzde değil, özde bulunması lâzım.

Allah'ın sûret güzelliğine bakmayacağı böyle: amellere değil, niyyetle bakacağı da şöyle : Meselâ bir me'mur; vazifesine devâm ve ikdâm ile çalışıyor. Aldığı maaşı hak etmek için işinin başından ayrılmıyor. Bir aralık muhtasar ve müfid sûrette namazını kılıp işini görmeye koşuyor. Bir de riyâkâr bir herif, herkes kendisine sofu desin diye cemâatin omuzlarından atlaya atlaya tâ ön safa geçiyor. Farza kamet edildiği hâlde o, sünneti bitiremiyor. İmam rukû'dan secdeye varmışken o tecvid ile (sübhânallah) demekte berdevam. İmam selâm veriyor, o hâlâ tehiyyât okumakla meşgul ve sâire.

İşte böyle riyâkârâna kılınan namazdan, o me'mûrun hüsnü niyyetle çabucak kıldığı namaz elbette ve elbette Allah'ın makbûlüdür.

4986

در حديث آمدكه تسبيح از ريا
همچو سبزهٔ كولخن دان اى كيا

«Ey büyük kimse; Hadis-i Şerifte : Riyâ ile edilen tesbih, külhanda yetişmiş yeşillik gibidir» buyurulmuştur.

Ba'zı taraflarda hamamlar süprüntü yakılmak sûretiyle ısıtıldığı için şehrin süprüntüleri külhanlara toplanır, onların arasında ba'zı otlar, hattâ çiçekler çıkardı. Aleyhissalât Efendimiz; riyâkârâne edilen tesbihi işte bu otlara teşbih etmiştir. Kezâ : **«Süprüntülükte bitmiş yeşillikten sakınınız»** Hadîs-i Şerîf'i vardır ki süflî ve ahlâkı düşkün âileden kız almayınız mefhûmundadır. Bu Hadis'te de öyle âile kızları ve kadınları süprüntülükte çıkmış yeşilliğe benzetilmiştir.

4987

پس بدان که صورت خوب و نکو
با خصال بد نیرزد یک تسو

«O hâlde bil ki kötü huylu güzel ve iyi bir sûret bir mangır bile etmez».

Herkes güzel bir yüze bakmaktan hoşlanır. Fekat bu hoşlanma, o güzel yüzün özü de güzel olmasıyle kaimdir. Yüzün güzelliği, özün çirkinliğini gizleyemez. Yeninden, yakasından o çirkinlik mutlaka görünür. Onun için de muvakkat hoşlanma, ebedî nefrete tehavvül eder.

Eshâb-ı kiramdan Cerir bin Abdillah (radıyallahü anh) pek yakışıklı bir zât imiş. Hattâ güzelliğinden dolayı kendisine: «Bu ümmetin Yûsüfü» denilmiştir. O zât rivâyet ediyor ki: Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem bana: **«Ey Cerir; sen öyle bir kimsesin ki Allah, seni güzel yaratmıştır, sen de ahlâkını güzelleştir»** buyurdu.

4988

ور بود صورت حقیر و ناپذیر
چون بود خلقش نکو در پاش میر

«Bir kimsenin sûreti çirkin ve beğenilmez olsa bile, huyu iyi olunca onun ayağı dibinde öl».

Yânî; onu sev ve yolunda fedâkârlıktan çekinme.

4989

صورت ظاهر فنا گردد بدان
عالم معنی بماند جاودان

«Bilmiş ol ki zâhirdeki sûret güzelliği zâil olur, fekat ma'nâ âlemi ebedî kalır».

Evet; câzibesiyle gönüller teshir eden bir yüzün güzelliği devâm edip gitmez. Hastalıktan zayıflar, ihtiyarlıktan buruşur, çiçek çıkarmakla kalbura döner, sevimsiz bir şekil alır.

Gençliğinde güzel olduğu kendisinden rivâyet edilen biri vardı. Her

yerde hüsnü mâzisinden bahsederdi. Bir gün bulunduğumuz bir mecliste yine eski güzelliğini mevzû-ı bahsetti ve: «Câmi' yıkılmışsa da mihrab yerinde!» dedi. Orada bulunan bir zât de:

— Estağfirullah. Mihrab değil, son cemâat yeri bile harâb olmuş cevâbını verdi.

Lâkin ahlâk güzelliği böyle harâb ve türâb olmaz. O ma'nevi güzelliğin dâimâ sâhibini sevdirir.

Yine eshâb-ı kirâmdan (Zâhir bin Haram) ın sûretâ güzel olmamakla berâber hüsnü ahlâkı dolayısıyle Aleyhissalât Efendimiz tarafından ne derece iltifâta nâil olduğu geçen derslerin birinde nakledilmişti.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra ma'nâ güzelliği aramayıp da sûret güzelliğine tapanlara hitâben buyuruyor ki:

4990

چند بازی عشق با نقش سبو
بگذر از نقش سبو و آب جو

«Ne vakte kadar destinin üstündeki nakışlara âşık olup kalacaksın? Nakıştan vazgeç de destinin içindeki suyu ara».

Cenâb-ı Pîr, bu beyt ile insanı destiye, onun sûrî güzelliğini destinin üstündeki nakışlara, ma'nevi güzelliğini de destinin içindeki suya benzetiyor. O nakışlara bağlanmış kalmış olanı da kendisine harâret basmış ve eline su dolu bir desti gelmişken, içindeki suyu içmeyip de üstündeki nakışlarla oyalanan bir ahmağa teşbih ediyor.

4991

صورتش دیدی ز معنی غافلی
از صدف درّی گزین گر عاقلی

«Ey gördüğü güzele takılıp kalan; onun sûretini görüyor, ma'nâsından, yâni, ahlâkı güzel mi, çirkin mi olduğundan gafil bulunuyorsun. Eğer akıllı bir adamsan sedeften inciyi al».

İstiridye kabuğuna kapılma.

4992

این صدفهای قوالب در جهان
گرچه جمله زنده‌اند از بحر جان

«Dünyâdaki kalıb sedefleri, yânî, cisimlerin hepsi de rûh denizinin feyziyle diridirler».

4993

لیك اندر هر صدف نبود گهر
چشم بگشا در دل هر یك نگر

«Lâkin her sedefin içinde inci bulunmaz. Gözünü aç da her birinin içine bak».

Yânî; cisimlerin sûretine değil, kalbine ve ma'neviyyetine nazar et.

4994

کان چه دارد وین چه دارد وا گزین
زانکه کمیابست آن در ثمین

«Onda ne olduğunu, bunda ne bulunduğunu ayırd et. Zîrâ o kıymetli eser nâdiren ele geçer».

Her sedef içinde bulunmaz.

4995

گر بصورت میروی کوهی بشکل
در بزرگی هست صد چندانکه لعل

«Eğer sûrete bakacak olursan bir dağ, şekli i'tibâriyle bir la'l taşının yüzlerce misli büyüktür».

Lâkin la'l taşı, o küçüklüğüyle beraber dağdan kıymetlidir.

4996

هم بصورت دست و پا و چشم تو
هست صدچندانکه نقش چشم تو

«Yine sûret i'tibâriyle senin elin, ayağın ve saçın, sakalın, gözünün yüz mislidir».

4997

لیك پوشیده نباشد بر تو این
کز همه اعضا دو چشم آمد گزین

«Lâkin gözün bütün a'zâdan kıymetli ve müntehab olduğu sana meçhûl değildir».

4998

از یك اندیشه که آید اندرون
صد جهان گردد بیك دم سرنگون

«Zihne gelen bir fikir ile bir ânda yüz cihan altüst olur».

4999

جسم سلطان گر بصورت یك بود
صد هزاران لشکرش در پی رود

«Pâdişâhın cismi sûretâ birdir, fekat yüz binlerce asker onun izinde yürür».

5000

باز شکل وصورت شاه صفی
هست محکوم یکی فکر خفی

«O müntehab şâhın şekil ve sûreti de gizli bir fikrin mahkûmudur».

Ki bir memleketi zabtetmek düşüncesi aklına gelince, onun hükmüne uyar ve harbe kalkışır. Yüz binlerce efraddan müteşekkil ordusu da onun fikrine ve izine uyar. Bir ân içinde ma'mur bir memleket altüst olur ve harâbe hâlini alır. İşte bunlar, dünyâya hâkim olanın sûret-i zâhire değil, ma'nây-ı bâtını olduğunun birer şâhididir.

5001

خلق بی پایان ز یك اندیشه بین
گشته چون سیلی روانه بر زمین

«Sonsuz bir halkı gör ki bir fikir dolâyısıyle yer yüzünde sel gibi akıp gitmektedir».

Meselâ; Ruslarla peykleri olanlardan milyonlarca halk, dünyâyı istilâ emelindedir.

5002

هست آن اندیشه پیش خلق خرد
لیك چون سیلی جهانرا خورد و برد

«Fikir denilen o sâik, halkın nazarında ehemmiyetsizdir. Lâkin yayılınca sel gibi dünyâyı sürükler, götürür».

5003

پس چو می‌بینی که از اندیشهٔ
قائمست اندر جهان هر پیشهٔ

«Hülâsa: Görüyorsun ki dünyâda her san'at, hattâ her hareket fikir ile kâimdir».

5004

خانه‌ها و قصرها و شهرها
کوهها و دشتها و نهرها

«Evler, köşkler, şehirler, dağlar, ovalar ve nehirler».

5005

هم زمین و بحر و هم مهر فلك
زنده ازوی همچو دریا از سمك

«Kara da, deniz de, güneş de, balıkların denizle hayât bulduğu gibi onunla yaşamaktadır».

5006

پس چرا از ابلهی پیش تو کور
تن سلیمانست و اندیشه چو مور

«O hâlde senin gibi ahmak bir körün indinde neden dolayı ten, Süleyman gibi büyük, fikir de karınca nisbetinde küçüktür».

Hâlbuki hakîkatte fikir, Süleyman gibi büyük, cisim ise karınca gibi küçüktür ve âcizdir. Bir misâl daha :

5007

می‌نماید پیش چشمت که بزرك
هست اندیشه چو موش وکوه گرك

«Senin gözüne dağ büyük görünür de, dağı kurd gibi kuvvetli, fikri ise fâre gibi zayıf görürsün».

Hâlbuki zayıf sandığın fikir, kuvvetli sandığın koca dağları yerinden kaldırır.

5008

عالم اندر چشم تو هول و عظیم
ز ابر و رعد چرخ داری لرز و بیم

«Dünyâ senin gözüne büyük ve korkunç görünür de buluttan, felekteki şimşekten korkar ve titrersin».

5009

از جهان فکرتی ای کم ز خر
ایمن و غافل چو سنگی بی خبر

«Ey eşekten daha ahmak; fikir âleminden ise emîn, gafil ve taş gibi bîhaber bulunursun».

5010

زانکه نقشی وز خرد بی بهرهٔ
ادمی خو نیستی خر کرهٔ

«Çünki kalıptan ibâretsin, akıldan nasîbin yoktur. İnsan tabiatli değilsin, eşek sıpasısın».

5011

سایه را تو شخص می‌بینی ز جهل
شخص ازان شد نزد تو بازی و سهل

«Sen gölgeyi şahıs vehmediyorsun. Onun için şahıs sana göre oyun ve kolay görünüyor».

5012

باش تا روزی که آن فکر و خیال
بی حجابی بر کشاید پر و بال

«Fikrin hicabsız, nikabsız kanad açacağı ve (یوم تبلی السرائر) Nazm-ı Celîli mûcebince bütün sırların meydana çıkacağı güne kadar sabret».

Ki o vakit :

5013

کوهها بینی شده چون پشم نرم
نیست گشته این زمین سرد و گرم

«Dağların yün gibi yumuşadığını, bu soğuk ve sıcak zeminin yok olduğunu görürsün».

5014

نه سما بینی نه اختر نه وجود

جز خدای واحد وحی وودود

«O vakit bir, diri ve mahabbetli olan Allah'tan başka ne gökyüzü, ne yıldız, ne de başka bir varlık görürsün».

O zaman bütün mevhum ve izâfî varlıklar mahvolacak; ancak Vücûd-i Hakîkî olan Allah (celle celâlühû) kalacaktır. Yine o esnâda Cenâb-ı Hak :

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ

Yânî : **«Bugün mülk, saltanat ve hükûmet kimindir?[64]»** diye soracak, cevab verecek kimse bulunmadığından Zât-i Kibriyâsı :

لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

Yânî : **«Bir ve kahhâr olan Allah'ındır[65]»** cevâbını verecektir.

5015

یک فسانه راست آمد یا دروغ

تا دهد مر راستیها را فروغ

«Yalan, yâhud doğru bir hikâye hâtıra geldi. Hakîkatlerin güzelce anlaşılması için nakledilecektir».

«PÂDİŞÂHIN HAS BİR BENDESİNE SÂİR ETBÂIN HASED ETMESİ»

5016

پادشاهی بندهٔ را از کرم

برگزیده بود بر جمله حشم

«Pâdişâhın biri, bir kölesini lütf u keremle diğer bendegâna tercih etmişti».

---

(64) Sûrei Mü'min : 16.
(65) Sûrei Mü'min : 16.

5017

جامگی او وظیفهٔ چل امیر

ده یکی قدرش ندیدی صد وزیر

«Onun elbise bedeli, yânî, maaşı, kırk emirin tahsisâtı kadardı. Yüzlerce vezir, onun gördüğü i'tibârın onda birini görmemişti».

5018

از کمال طالع و اقبال و بخت

او ایازی بود وشه محمود وقت

«Tâliin, ikbâl ve bahtın kemâl-i müsâadesinden o köle bir Eyaz, pâdişah da zamânın Mahmûdu olmuştu».

Hazret-i Mevlânâ, kölenin pâdişâh indinde gâyet makbûl olduğunu anlatmak için onu Eyâz'a, pâdişâhı da Mahmûd-ı Gaznevi'ye benzetiyor Mahmûd-ı Gaznevî Hindistân'ı feth, oradaki mecûsi ma'bedlerini tahrib ve Hindlileri müslüman etmekle meşhur bir hükümdârdır. Eyâz isminideki kölesine, onun pek sâdık oluşundan dolayı çok teveccühü vardı. Mesnevi'de ba'zı kıssaları gelecektir.

5019

روح او با روح شه در اصل خویش

پیش ازین تن بوده هم پیوند وخویش

«O kölenin rûhu pâdişâhın Rûhuyle bu cisim yaradılmadan evvel ittisâl ve karâbet peydâ etmişti».

«Ruhlar, hazırlanmış ordular hâlinde idi. Orada tanışanlar burada uyuştular, tanışmamış olanlar da burada bozuştular» Hadis-i Şerif'i muktezâsınca ruhlar âleminde bir ülfet ve bir vahşet olmuş. Orada biribirini tanımış olanlar, cism âleminde, yânî, Dünyâda da ülfet ve muâşeret etmişler. Yabancı kalmış olanlar da burada bir türlü uyuşamamışlar. Bu tanışıklığa ülfet-i ezeliyye denilir ki Hazret-i Mevlânâ da köle ile pâdişâhın sevişmesine onu sâik gösteriyor ve o âleme dâir ba'zı ma'lûmât veriyor :

5020

کار آن دارد که پیش از تن بدست
بگذر از اینها که تو حادث شدست

«İş görecek olan, cismin yaradılışından evvel mukadder bulunandır. Binâenaleyh sonra olanlardan vaz geç».

Ki bir kimsenin hâtimesi, fâtihasından takdir olunmuştur. Bu âlemdeki harekât ve sekenâtı, o mukadderâtın âsâr-ı zuhûrudur.

5021

کار عارف راست کو نه احول است
چشم او بر کشتهای اول است

«İş, ârifin işidir ki onun gözü şaşı değildir, hakîkati basar-ı basîretle görür. Dikkati de evvelce ekilmiş tohumlara, yânî, mukadder bulunan halleredir».

5022

آنچه آبستست شب جز آن نزاد
حیله‌ها و مکرها بادست باد

«Gündüzleri, gecenin gebe olduğu vukûattan başkası doğurmaz. Bütün çâreler, tedbirler ve mekirler takdire karşı havadır».

«Geceler vukûâta gebedir» diye arabcada bir mesel vardır ki meâlini Kırımlı Rahmî :

Âbisten-i safâ vü kederdir bütün leyâl,
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar.

beytiyle ifâde etmiştir. Meselâ, gece yarısı ev halkı ağır bir uykuda iken eve hırsız girer, öteberi alır, götürür. Evdekiler hırsız girdiğini sabahleyin anlarlar, demek ki o gece bir hırsızlık vak'asına gebe imiş. Bunun için Hazret-i Mevlânâ, ezeldeki mukadderâtı bize anlatmak için bu misâli getiriyor. Evet, bize göre karanlık bulunduğu için geceye benzetilen ezeldeki mukadderâtın hükmü, sabâh-ı mahşerde zuhûra gelecektir. Ondan dolayı ba'zı ârifler : hâtimeden değil, fâtihadan korkmalı demişlerdir.

5023

کی شود دلخوش بحیلتهای کش
آنکه بیند حیلت حق بر سرش

«Hakkın takdirini başında, yânî, alnının yazısını gören bir kimse güzel tedbirler ile o takdiri değiştirmeye kalkışmaktan nasıl hoşlanır».

5024

او درون دام دامی می‌نهد
جان‌نه آن جهد نی این جهد

«Allah, bir tuzağın içine başka bir tuzak daha kor. Senin rûhun ise o tuzakların ne birinden sıçrayıp kurtulabilir, ne ötekinden».

5025

گر بروید ور بریزد صد گیاه
عاقبت بر روید آن کشتهٔ اله

«Tarlada yüzlerce ot bitse ve dökülse de nihâyet Allah'ın ekmiş olduğu tohum neşv ü nemâ bulur».

Meselâ; bir tarla sürülür. Arpa, buğday ve sâire tohumu atılır. Sonra o tarlada bir takım yabânî otlar çıkar, onlar ya çiftçi tarafından sökülüp atılır, yâhud feyz bulamadığı için kurur. Nihayet, asıl arpa, yâhud buğday yetişir.

Allah'ın takdir etmiş ve insan vücûduna ekmiş olduğu hâller de o arpa ve buğday gibidir. İnsanların tedbiri ise buğday tarlasında tutunmaya çalışan serserî otlara benzer. Nihâyet onlar kurur, buğday ve arpa feyz bulur. Yânî, tedbirin faydası olmaz, takdirin hükmü galebe ve zuhûr eder.

Hadîs-i Şerîf'te : **«Kadere karşı hazer ve tedbir fayda vermez»** buyurulmuştur. O hâlde hükm-i kadere karşı bir şey yapmayalım mı? Meselâ hasta olursak hekime gitmeyelim mi? Yapalım ve gidelim. Elimizden geldiği kadar tedbirde bulunalım ve hastalığımızı tedâvî ettirelim. Belki bizim o tedbirlerimiz de kader ahkâmındandır. Öyle olduğu için de faydasını görürüz.

İhvânımızdan bir doktor Galib Bey vardı. Allah rahmet etsin, o anlatmıştı. Bir gün kendisini Mevlevihâne kapısında fakir bir âilenin kulübesine çağırmışlar. İhtiyar bir kadın, pide kadar ince bir ot minder üstünde yatıyormuş. Doktor muâyene etmiş. Hastalığın ilerlemiş tifo olduğunu anlamış. Teselli ilâçları yazarken hastanın ukalâ kızı :

— «Doktor Bey; hasta nasıl, kurtulacak mı?» diye sormuş. Doktor :

— «Kızım; Allah'ın dediği olur». Cevâbını vermiş. Kız :

— «Canım Allah'ın dediğini bırak da fen ne diyor? Onu söyle». Diyince, doktor :

— «Hanım bana baksana. Ben bu sene belki beş yüz tifolu tedâvî ettim. 449 u kurtuldu. Yalnız biri öldü ki o da benim evlâdımdı. Eğer fennin dediğine kalsaydı çocuğumu daha ziyâde i'tinâ ile tedâvî ettiğim için onun da kurtulması lâzım gelirdi» diyerek o ukalâ ve asrî hanımı susturmuş.

Demek ki her şeyde ve her vakit Allah'ın dediği olmaktadır, ilelebed de dediği olacaktır.

5026

کشت نوکارند بر کشت نخست

این دوم فانیست وان اول درست

«Evvelki bir ekin üstüne yeniden bir şey ekerler. Bu ikinci ekin fânidir. İlk ekin doğrudur».

Meselâ; bir bostana bakla dikerler. O, geç yetiştiği için, üstüne de yeşil salata tohumu serperler. Salata güç ile olsa bile az müddet içinde ortadan kalkar. İlk dikilmiş olan baklalar yetişir ve mahsul verir.

5027

تخم اول کامل و بگزیده است

تخم ثانی فاسد و پوسیده است

«Misâlimizdeki baklanın tohumu sağlam ve seçme idi. Salatanın tohumu ise bozuk ve çürüktü».

İşte Allah'ın sağlam takdirine karşı insanların bozuk ve çürük tedbiri de böyle olur.

Hazret-i Pir, takdire karşı tedbirin faydası olamayacağını anlattıktan sonra o takdir huzûrunda ne yapılmak lâzım geldiğini beyân için buyuruyor ki :

5028

افکن این تدبیر خود را پیش دوست
گرچه تدبیرت هم از تدبیر اوست

«Senin tedbirin, yine Hakkın tedbiri, yânî, eser-i takdiri olmakla beraber kendi tedbirini dostun huzûrunda bırak».

Bu tavsiye, hiç bir tedbirde bulunma, meselâ; evin çatısı basmışken onu sağlamlaştırma, sancıdan kıvranırken hekime gitme demek değildir. Tedbir etmekle berâber muvaffakıyyeti Allah'tan um; ilâç al, fakat âfiyeti Allah'tan bekle, demektir.

5029

کار آن دارد که حق افراشتست
آخر آن روید که اول کاشتست

«Hakkın yükseltmiş ve mukadder kılmış olduğu iş zuhûra gelir. Evvel ne ekilmiş ise, sonunda o biter».

5030

هر چه کاری از برای حق بکار
چون اسیر دوستی ای دوستدار

«Ey Allah'ın dostu; mâdem ki bir dostun esîrisin, bir mahbûb-ı mutedirin emri altındasın, her ne ekersen Allah rızâsı için ek».

5031

گرد نفس دزد و کار او مپیچ
هر چه آن نه کار حق هیچست هیچ

«Hırsız nefsinin ve onun emrettiği işin etrâfında dolaşma. Çünki Allah için yapılmayan bir iş hiçtir ve hederdir».

Nefs-i emmâreye muhâlefet ise Allah'ın rızâsına muvâfakattir. Bun-

dan dolayı Aleyhisselât Efendimiz : «Yâ Rabbî; göz açıp kapayacak kadar bir zamanda, hattâ bundan az bir müddette beni nefsime ve onun arzûlarına uydurma» diye duâ buyurmuştur.

5032

پیش ازانکه روزدین پیدا شود

نزد مالك دزد شب رسوا شود

«Yevmüddin olan kıyâmet gününün zuhûrundan evvel, o gece hırsızı gibi olan nefs, mâlikülmülkün huzûrunda rüsvây olur».

5033

رخت دزدیده بتدبیر و فنش

مانده روز داوری بر گردنش

«Tedbîr ve hilesiyle çalmış olduğu mallar, kıyamet ve adalet gününde onun boynuna yükletilecektir».

Hırsızların dünyâda çaldıkları şeyler, kıyâmette boyunlarına yüklenip mahşer meydanına o sûretle gelecekleri bir Hadîs-i Şerîf'te beyân buyurulmuştur. Nefs de ma'nevî bir hırsız demektir. Çünki Allah'a karşı kulluk vazîfelerimizden bizi alakoyduğu için onları çalmış hükmündedir. Binâenaleyh o da, yânî, sâhibi de kıyâmette o cürmünden dolayı maddî hırsızlar gibi teşhir ve tecrim edilecektir.

5034

صدهزاران عقل باهم برجهند

تا بغیر دام او دامی نهند

«Allah'ın takdirine karşı yüz binlerce akıl çalışıp da bir tedbir kurmak isteseler» Ve :

5035

دام خودرا سخت‌تر یابند وبس

کی نماید قوتی با باد خس

«Kurdukları tuzağı, yânî, yaptıkları tedbîri çok sağlam ve kâfî bulsalar da çörçöp makûlesi şeyler, rüzgâra karşı nasıl dayanabilir?»

5036

گر تو گوئی فائده هستی چه بود

در سؤالت فائده هست ای عنود

«Ey inadcı adam; eğer bu varlık âleminin, yâni, vücûd-ı zâhirinin gayesi nedir? dersen senin soruşunda da bir fayda vardır».

Yukarıdanberi her şey, kaderin hükmüyle olduğuna, takdire karşı tedbirin faydası olamayacağına dâir verilen ma'lûmât üzerine bir mu'teriz: Mâdem ki her şey, mukadder olduğu vechile oluyor ve her mahlûk, hükm-i ezelîye göre harekete mecbur kalıyor, o halde onları zuhûra getirip de ibtilâ ve imtihâna sevketmenin faydası nedir? diyor. Hazret-i Mevlânâ da ona cevab veriyor e hilkat-i âlem faydalarından biri de senin süâlindir ki onu sormakla cevâbından faydalanacaksın, buyuruyor.

5037

گر ندارد این سؤالت فائده

چه شنویم این را عبث بی فائده

«Eğer bu süâlin fâidesiz ise abes demektir. Abes bir sözü bîhûde yere niçin dinleyelim?»

5038

ور سؤالت را بسی فائده‌هاست

پس جهان بی‌فائده آخر چراست

«Eğer süâlinin bir çok faydası varsa, Dünyâ neden faydasız olsun?»

Ki senin soruşun ve öğrenişin de dünyâdaki faydalardan biridir.

5039

ور جهان از یك جهت بی فائده‌ست

از جهتهای دگر پر فائده‌ست

«Eğer Dünyâ bir cihetten faydasız ve hâsılı tahsil ise, diğer cihetlerden faydalıdır».

Evet: Dünyâ takdîr-i ezeliye göre harekete mecburdur, yâni, evvelden nasıl yazılmış ise sonra ve bu âlemde mutlaka öyle olacaktır. Bu i'tibâr ile hilkat, bir nevi' hasılı tahsil olur. Fekat mahlûkatın her biri ilm-i İlâhînin bir sûreti iken dünyâda zuhûr ile ilim mertebesinden ayn derecesine, gaybdan şehâdet âlemine, ma'nâdan sûret cihânına gelmiş, her biri ilm-i İlâhideki ayn-ı sâbitinin icâbını izhâr eylemiştir ki bunların hepsi ayrı ayrı birer faydadır. Şu hâlde âlem ve zuhûr-ı eşyâ bâtıl ve faydasız değildir. Haktır ve faydalıdır.

5040

فائدهٔ تو گر مرا فائده نیست

مر ترا چون فائده ست از وی مایست

«Senin faydandan benim istifâdem olmasa bile, mâdem ki senin için faydadır, ondan geri durma».

Sofiyye der ki : Vücûd, hayr-ı mahzdır. Adem ise şer-ri mahzdır. Hayr-ı mahz olandan ba'zı kimseler bir sebeble faydalanmıyabilir. Meselâ : Sen bir şeyden faydalanırsın ki o, benim için bir fayda te'min etmez. Öyle olmakla berâber, mâdem ki senin için bir fâide te'min edilmiştir, şu zuhûr âlemi de faydalıdır.

Hazret-i Mevlânâ, ba'zı kimselere fayda olan şeylerin, diğerlerine fayda olmadığını anlatmak için birkaç misâl îrâd ediyor :

5041

حسن یوسف عالمی را فائده

گرچه بر اخوان عبث بد زائده

«Yûsuf Aleyhisselâmın güzelliği, kardeşleri için abes ve fazla bir şey olmakla berâber, Dünyâ halkı için fayda idi».

Ki, herkes o güzelliğin karşısında hayran kalmış, hele Züleyhâ o hüsnün huzûrunda tutuşmuş, yanmıştı.

لى داودى چنان محبوب بود
ليك بر محروم بانگ چوب بود

«Dâvud Aleyhisselâm'ın terennümü o kadar güzeldi. Lâkin zevki olmayanlar için ağaç takırtısı gibi faydasızdı».

Hazret-i Dâvud'un mu'cizelerinden biri de sesinin fevkal'âde güzel olması, kırda yüksek sesle Zebur okuduğu vakit, dağların aks ve toplanan kuşların cıvıltı yapması idi. Eshâb-ı kirâm arasında güzel sesli bulunan Yemen'li (Ebû Mûsel'eş'arî)ye taraf-ı Risâletten: **«Ey Ebû Mûsâ, sana Âl-i Dâvud mizmârlarından bir mizmâr verilmiştir»** denilmiş, Ebû Mûsâ'nın sesi Zebur fasıllarından bir fasla benzetilmiştir.

İşte Dâvud Peygamberin sesi, o kadar güzel olduğu, zevk ve tabiat sâhibleri onu dinlemekten faydalandıkları hâlde tabiat ve zevk sâhibi olmayanlar ondan hoşlanmazlar ve istifâde edemezlerdi. Bir misâl daha:

5043

آب نيل از آب حيوان بد فزون
ليك بر محروم ومنكر بود خون

«Nil suyu âb-ı hayattan fazla lezzetli idi. Lâkin münkir ve mahrum olanlara kan olmuştu».

Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın mu'cizâtı ve Mısırlıların' beliyyâtı cümlesinden biri de Nil suyunun onlara kan renginde görünmesi idi. Beni İsrâil Nil'den istifâde ederek kana kana içtikleri hâlde, Kıbtîler kan gördükleri için tiksinirler ve içemezlerdi.

5044

هست بر مؤمن شهيدى زندگى
بر منافق مردنست و ژندگى

«Şehidlik mü'min için ma'nevî ve ebedî bir hayattır. Fekat münâfık için ölümdür ve yıpranmıştır».

Kur'ân-ı Kerim'de buyurulmuştur ki :

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

Yânî : **«Allah yolunda ve neşr-i din uğurunda ölenler için ölülerdir demeyin, belki diridirler, lâkin onların hayatını siz bilemezsiniz[66]»** buyurulmuştur; diğer bir Âyette şehidlerin İnd-i İlâhîde merzuk olduğu beyân olunmuştur.

Ma'nevî hayâtı muvakkaten bir tarafa bırakalım. Onlar târih sayfalarında da yaşamıyorlar mı? Meselâ Uhud gazâsı şühedâ-yı kirâmından Peygamberimizin amcası Hazret-i Hamza (radıyallahü anh) irtihâlinden bin bu kadar sene sonra burada hürmetle zikr ve hakkında duâ ediliyor. Demek şehâdet, mü'minler için Dünyâda da, Âhirette de bir hayât imiş. Münâfıklara gelince : Asr-ı seâdetteki münâfıkların reisi bulunan Abdullah bin Übey, Uhud muhârebesine Hazret-i Peygamberle birlikte çıkmışken yoldan geri döndü ve tâbi'lerinden üç yüz kişiyi geri çevirdi. Zâten 900 mücâhidden ibâret olan islâm kuvvetini üçte bir zayıflattı. Bu habâseti dolayısıyle de yine bin üç yüz bu kadar yıl sonra burada onun adını nefretle yâd ediyoruz. Demek ölüm münâfıklar için bir yıpranış ve dâimî bir hakarete uğrayış imiş.

5045

چیست درعالم بگو یك نعمتی
كه نه محرومند ازوی امتی

«Dünyâda hangi bir ni'met vardır ki, bir ümmet ondan mahrum değildir, söyle bakalım».

Yânî; Dünyâdaki ni'metleri Allah kulları için yaratmıştır. Bütün halk onlardan kabiliyyetlerine göre faydalanır. Meselâ; bugün servet, medeniyyet ve hürriyyet ni'metlerinden en çok faydalanan Amerikalılardır. Çünki onlar çalışmasını, kazanmasını, hukûk-ı beşere riâyetkâr olmasını her kavmden iyi biliyorlar ve bildiklerini tatbik ediyorlar.

---

(66) Sûrei Bakara : 154.

5046

گاو و خررا چه فائده در شکر
هست هر جانرا یکی قوت دگر

«Sığıra ve eşeğe şekerden ne fayda olabilir? Fekat her canlı olanın başka bir gıdâsı vardır».

Dünyâda şeker denilen bir gıdâ mevcuddur. Fekat o ni'metten öküzler ve eşekler istifâde edemez. Çünki onlarda onu yiyecek kabiliyyet yoktur. Atlar et, itler ot yemezler. Papağan olmalı ki şekeri kıtır kıtır ve seve seve yesin. Karga şeker yemez de kokmuş leşi didiklemeye bayılır. Hayvanlar böyle olduğu gibi, insanlar da böyledir. Onların gıdâları da ayrı ayrıdır. Meselâ; sığır eti bize ağır gelir. Bir Avrupalı ise koyun etinden âdetâ iğrenir. Biz zeytin yağlı lâhana dolmasından hoşlanırız, onlar ise lâhananın haşlamasından zevk alırlar. Hülâsa her kavmin gıdâsı başka türlüdür. Sonra gıdâ da maddî ve ma'nevî olur. Maddî gıdâ kalıbı, ma'nevî gıdâ kalbi besler. Meselâ; zikrullah, gıdâ-yı kalbdir, güzel ses gıdâ-yı ruhtur.

5047

لیک اگر آن قوت بروی عارضست
پس نصیحت کردن او را رائضست

«Eğer bir kimsenin gıdâsı ârızî ise, ondan vaz geçirmek için ona nasihat vermek, riyâzettir».

Yânî; irşâd ve terbiyedir.

5048

چون کسی کاز مرض گل داشت دوست
گرچه پندارد که آن خود قوت اوست

«Bir kimse gibi, ki hasta olduğundan kili gıdâ vehmederek seve seve yer».

5049

قوت اصلی را فراموش کرده است
روی در قوت مرض آورده است

«O kimse, asıl gıdâsını unutmuş, kendisini hasta eden kil yemeye mübtelâ olmuştur».

5050

نوش را بگذاشته سم خورده است
قوت علت را چو چربش کرده است

«Tatlıyı bırakmış, zehir yemeğe başlamış; hastalık veren gıdayı yağlı bir yemek sanmıştır». Halbuki :

5051

قوت اصلی بشر نور خداست
قوت حیوانی مر اورا ناسزاست

«İnsanın aslî ve ma'nevî gıdâsı: Nûr-ı İlâhîdir. Hayvanların gıdâsı ona lâyık değildir».

Biraz evvel gıdânın maddî ve ma'nevî olmak üzere iki türlü olduğu ve maddî gıdânın kalıbı, ma'nevî gıdânın kalbi beslediği söylenilmişti. Hazret-i Mevlânâ da asıl insan gıdâsının Nûr-ı İlâhî olduğunu ve insan rûhunun ancak onunla beslendiğini bildiriyor. Nitekim Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz : **«Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir»** buyurmuştur. Şübhesiz ki Cenâb-ı Peygamberin o ma'nevî huzûrda yiyip içtiği de ma'nevî idi ve Nûr-ı İlâhîden ibâretti. Zât-i Risâletleri ba'zan iki, üç gün bir şey yemez, öyle iken ma'nevî gıdâ ile beslendiği için kuvvetten düşmezdi. Ahzâb vak'asında Medîne etrâfına hendek kazılırken çıkan bir kayayı kırmaktan bütün eshâb âciz kaldığı hâlde, Aleyhissalât Efendimiz külüngü almış ve üç vuruşta o koca ve sert kayayı parça parça etmişti. Cenâb-ı Pîr'in de böyle günlerce yemek yemediği menâkıbında yazılıdır. Öyle iken kuvvetini muhâfaza eyler ve sâatlerce, hattâ günlerce semâ' ederdi. Demek asıl gıdây-ı beşer, Allah'ın nûru ve feyzi imiş.

5052

لیك از علت درین افتاد دل
كه خورد اوروز وشب زین آب و گل

«Lâkin insan, ma'nevî hastalığı dolayısıyla gece, gündüz bu su ve çamur mahsûlünden yemeye mecbur oldu».

O hastalık ne idi? Allah'tan gaflet illeti. İşte ramazanda orucun farz, diğer vakitlerde sünnet olması da o gaflet hastalığının tedâvisi içindi.

5053

روی زرد و پای سست و دل سبك
كو غذای والسما ذات الحبك

«Yüzü sararmış, ayakları titrek, kalbi zayıf bir hale geldi. (Zatülhübük) olan semanın gıdası hani nerede?»

5054

آن غذای خاصگان دولتست
خوردن آن بی گلو و آلتست

«O, yollar sahibi olan sema'dan inen manevi rızık; saltanatı ilâhiyenin has kullarına mahsustur. Onun yenilmesi boğazsız ve âletsizdir».

5055

شد غذای آفتاب از نور عرش
مر حسود و دیوار از دود فرش

«Güneşin gıdası Arş'ın nurundandır. Enbiya ve evliyaya hasud olan şeytanın gıdası da Arz'ın buharındandır».

در شهیدان یرزقون فرمود حق
آن غذا را نه دهان بد نه طبق

«Hak sübânehû şehidler hakkında (يرزقون) buyurdu. O ma'nevî gıdâ için ne ağız, ne de tabak vardır».

Bu beyt ile Âl-i İmrân Sûresindeki bir Âyete işâret edilmiştir. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ
أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللّٰهُ
مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾

Yâni : **«Allah yolunda şehid olanları ölülerdir sanma! Belki onlar diridir ve Rabb-ı Zişânları indinde merzukturlar. Allah'ın fazl u keremiyle kendilerine ihsân ettiği ni'metlerden dolayı ferah ve sürûr içindedirler. Arkalarından gelecek olan, lâkin henüz onlara iltihak etmeyen mü'minlerle de istibşâr ederler ve mesrûr olurlar. Haberin olsun ki, onlar için korku yoktur. Kıyâmette de mahzun olmayacaklardır[67]».**

Bu Âyet-i Kerîme Uhud muhârebesi şehidleri hakkında nâzil olmuş ve onların Rabb-ı Zişânları indinde merzuk oldukları beyân buyurulmuştur. O zevât-i kiram, rûh-ı mücerred oldukları için rızkları maddî değil, ma'nevidir. Ma'nevî rızka da, ne içerisine konulmak için tabak lâzımdır, ne de çiğneyip yutmak için ağız gerektir.

Harb şehidleri böyle oldukları gibi mücâhede şehidleri, seyr ü sülûk, riyâzet ve mücâhede ile nefsini öldürmüş, olanca irâdesini Hakkın irâdesine teslîm etmiş ve Hazret-i Ebû Bekir (radıyallahü anh) gibi yürür ölü hâline gelmiş olan ekâbir-i ümmet de böyledir. Onlar da Rabb-ı Kerîmlerinden ma'nevî rızka nâil olurlar da yiyip içmekten müstağnî bulunurlar. Günlerce yemek yemeden yaşayanlar bulunduğu tasavvuf ve tasavvuf târihi kitablarında yazılıdır.

Hazret-i Ebû Bekir hakkındaki (meyyit-i mâşî) ta'biri: **«Yeryüzünde**

(67) Sûrei Âl-i İmran : 169-170.

yürür bir ölü görmek isteyen Ebû Bekre baksın» Hadis-i Şerif'i dolayısıyledir.

5057

دل ز هر یاری غذایی می‌خورد

دل ز هر علمی صفایی می‌برد

«Gönül, her yârdan bir gıdâ ve her ilimden bir safâ bulur».

«Sohbet müessirdir, tabîat de sârıktır» diye bir söz vardır. İnsan konuştuğu kimselerin az çok te'siri altında kalır ve tabiati o sohbetlerden bir hisse alır. Hattâ bu te'sir ve teessür, insanlara mahsus değildir, sâir şeylerde de vardır. Meselâ rüzgâr, gülleri ve çiçekleri açılmış bir bahçe üzerinden esecek olursa onda güzel bir râyıha bulunur. Leş atılmış bir virâneden gelecek olursa, o vakit de leş kokusunu duyurur. Rüzgâr nasıl bağçeden gül râyıhası, süprüntülükten leş kokusu alıyorsa, insan da iyilerin sohbetinden iyilik, kötülerle konuşmaktan kötülük öğrenir. Onun için iyilerin, ma'nevî büyük adamların sohbetinde bulunmalı ki o sohbetlerden feyz alınabilsin.

Hatırda bulunsun ki sofiyye meslekinin hizmet ve sohbet diye iki esâsı vardır. Hizmet : Bir kâmilin maiyyetinde ve hizmetinde bulunmak, sohbet ise onun sözlerinden aydınlanmaktır. Hattâ dikkat edilirse anlaşılır ki hizmet de sohbet içindir. Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'nin diğer bir yerinde buyurmuştur ki : «Bir ân için ehlullah sohbetinde bulunmak, yüz sene zühd ü tekvâ ile yaşamaktan daha iyidir».

Sohbet-i Nebeviyyede bulunmak şerefine nâil olanlara (eshâb) denilmiş olması da sohbetin ne kadar feyz verici bir hâl olduğunu anlatır.

5058

از لقای هر کسی چیزی خوری

وز قران هر قرین چیزی بری

«Görüştüğün her kimsenin mülâkatından ma'nevî bir gıdâ yemiş, karîn olduğun herkesin mukarenetinden bir şey almış olursun».

Eğer mukarin olduğun kimse sulahâdan ise onun sözleri senin kalbine ma'nevi bir gıdâ olur, kötü bir şahıs ise onun sözleri de senin nefsine gıdâ teşkil eder ve onu zorbalaştırır.

5059

چون ستاره با ستاره شد قرين
لايق هر دو اثر زايد يقين

«Bir yıldız diğer bir yıldıza yaklaşınca o iktirandan ikisine lâyık bir eser doğar».

Müneccimler derler ki: Utârid ve müşteri seyyâreleri iktirân edince arz üzerinde seâdet hâsıl olur. Zuhal ve merih seyyâreleri de biribirine yaklaşınca yine arz üzerine felâket vuku' bulur. İşte o seâdetle o felâket, o yıldızların yaklaşmaları eseridir.

Hazret-i Mevlânâ'nın maksadı: Müneccimlerin vehmini tasdik etmek değil, iki şey'in ictimâından üçüncü bir şey'in doğduğunu anlatmaktır. Nitekim daha ba'zı misâller de îrâd ediyor:

5060

چون قران مرد و زن زايد بشر
وز قران سنگ و آهن شد شرر

«Erkek ve kadın arasında yaklaşma olunca bir çocuk doğar, çakmak-taşı ile demir birleşirse kıvılcım zuhûr eder».

5061

وز قران خاك با بارانها
ميوه‌ها وسبزه‌ها ريحانها

«Toprağın yağmurla birleşmesinden meyveler, sebzeler, çiçekler ye-tişir».

5062

وز قران سبزه‌ها با آدمی
دلخوشی و بی‌غمی وخرمی

«Yeşilliklerin, çemenzârların insan ile birleşmesinden gönül hoşluğu, gamsızlık ve mesrurluk hâsıl olur».

Akar su kenarıyla yemyeşil bir çayırın temâşâsı, insanda gam, keder bırakmadığını herkes bilir.

5063

قابل خوردن شود اجسام ما
چون براید از تفرج کام ما

«Adımlarımızın bir gezintiden avdetinde cisimlerimizin iştihâsı açılır».

5064

سرخ روبی از قران خون بود
خون زخورشید خوش گلگون بود

«Kızıl yüzlü olmak, vücuddaki kandan, kan da gül rengli ve hoş bulunan güneşten olur».

5065

بهترین رنگها سرخی بود
وان زخورشیدست وازوی میرسد

«Renklerin en güzeli kızıllıktır ki o da güneştendir ve ondan gelir».

5066

هر زمینی کو قرین شد با زحل
شوره گشت و کشت را نبود محل

«Zuhale karîn olan bir tarla çorak olur da ekin yetiştirmez».

5067

این معانی راستست از چرخ نهم
بی همه طاق وطرم طاق وطرم

«Bu ma'nâlar, yâni, gösterilen misâller için her türlü te'sirin fevkında bulunan dokuzuncu kat semâdan bir te'sir vardır».

Yâni; güneş, ay ve sâir yıldızların arz üzerinde, az çok te'sirleri olduğu inkâr edilemez. Nitekim Nahl Sûresinde buyurulmuştur ki:

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾

Yâni: **«Ey insanlar; Allah geceyi, gündüzü size müsahhar kıldı.** (Geceleri istirâhat ediyor, gündüzleri çalışıp kazanıyorsunuz) **Güneşi ve Ay'ı da size teshir etti ki onlar sizin meyvelerinizi pişirir ve ekinlerinizi büyütür. Yıldızlar da Hakkın emrine müsahhardırlar ki size geceleri yol gösterirler. Hakîkaten gecenin, gündüzün, güneşin, ayın ve yıldızların şu teshîrinde aklı başında olan bir kavm için Allah'ın kudretine delâlet eden alâmetler vardır[68]».**

Şu Âyete nazaran yıldızların Emr-i İlâhîye müsahhar oldukları hâlde Arz üzerinde yine Hakkın emriyle seâdet ve felâkete vâsıta olabilecekleri de anlaşılıyor.

Kezâ Sûre-i A'râfta:

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

Yâni: **«Güneş de, Ay da, Yıldızlar da Hakkın emrine müsahhar ve mutı'dir. Ma'lûmunuz olsun ki yaratmak da, irâde ve emretmek de ona mahsustur. Âlemlerin rabbi olan Allah; ulûhiyyetinde vahdâniyyet, ve rubûbiyyetinde ferdâniyyet ile büyüktür[69]»** buyurulmuştur.

Ondan dolâyı 9 uncu kat gökten, yâni, arş-ı a'lâ-yı Ulûhiyyetten bir te'sir vardır ki o, her şey'in fevkindedir.

---

(68) Sûrei Nahl: 12.
(69) Sûrei A'raf: 54.

5068

خلق را طاق و طرم عاریتیست
امر را طاق و طرم ماهیتیست

«Halkta olan te'sir iğretidir. Emr-i İlâhîdeki te'sir ise mâhiyyete, yâni, kazâ ve kadere göredir».

5069

از پی طاق و طرم خواری کشند
بر امید عز در خواری خوشند

«Halk, yâni, insanların pek çoğu; debdebe ve dârât sâhibi olmak için horluk çeker ve yüzsuyu dökerler, İzzet ü seâdet bulmak ümidiyle hakarete katlanırlar».

Hazret-i Mevlânâ, böyle izzet tâlibi oldukları için zillete tehammül edenlere lisân-ı İlâhîden olmak üzere diyor ki :

5070

چون نمی آیند اینجا که منم
کاندرین عز آفتاب روشنم

«Onlar nasıl oluyor da bana gelmiyorlar ki ben izzet ü seâdet husûsunda parlak bir güneşim».

Hem öyle bir güneş ki :

5071

مشرق خورشید برج قیرگون
آفتاب ما ز مشرقها برون

«Güneşin meşrıkı, karanlık bir burcdur. Bizim güneşimiz ise meşrıklardan hâricdir».

Hakikatte izzet ve azemet, Allah ve Resûlüne mahsustur ki Kur'ân-ı Kerîm'de (ان العزة لله و لرسوله) buyurulmuştur. Cenâb-ı Hakkın esmâ-i hüsnâsından biri de (El'azîz) ism-i şerifidir. Binâenaleyh izzet ve seâdet arayanlar, şunun, bunun eteğini öpmekle değil, o Azîz-i muktedirin huzûrunda secde-i tezellüle kapanmakla bulabilirler.

Cenâb-ı Hak, semâvât ve Arzın Nûru, yânî, münevviri olan bir güneştir. Fekat bildiğimiz gibi karanlıklar içinden doğan ve karanlıklar içine batan güneş misâli değildir. Onun meşrıkı; güneşlerin, ayların, yıldızların meşrıkından bambaşkadır.

Cenâb-ı Mevlânâ, şu iki beyti lisân-ı İlâhîden îrâd ettikten sonra kendi tarafından beyânâtta bulunuyor ve diyor ki :

5072

مشرق او نسبت ذرات او

نى برآمد نى فروشد ذات او

«Hak sübhânehû için meşrık ta'bîrini kullanışım, o güneşin zerrelerine, yânî, mahlûkatına nisbetledir. Yoksa Onun zât-i sübhânîsi ne çıkar, ne iner, yânî ne doğar, ne de batar.

5073

ما كه واپس مانده ذرات وييم

در دو عالم آفتاب بى فييم

«Biz ki o Hakikat Güneşinin geride kalmış zerreleriyiz, iki cihanda da gölgesiz birer güneşiz».

Burada Mevlânâ'nın «Biz» demekten maksadı : Bil'umûm evliyâullah hazarâtıdır. Geri kalmış olmaları da evliyânın derecesi enbiyâ-yı ızâma nisbetle dûn olmasındandır. Yânî, demek istiyor ki : Biz evliyâullah, enbiyâya nisbetle dûn derecede bulunurken o hakîkat güneşinin zerreleri olduğumuz için zâhir ve bâtın âlemlerini, yâhud Dünyâ ve Âhireti nurlandıran gölgesiz birer güneşiz. Zerreleri böyle olunca artık o güneşin azametini ve kibriyâsını tasavvur edin.

5074

باز گرد شمس میگردم عجب
هم ز فر شمس باشد این سبب

«Garibdir ki yine şemsin etrâfında dolaşıyorum. Bunun sebebi de şemsin ziyâsı ve cázibesidir».

Çünki :

5075

شمس باشد بر سببها مطلع
هم ازو حبل سببها منقطع

«Sebeblere vâkıf ve muttali' olan da yine Şemstir. Sebeblerin kırılıp kopması da yine ondandır».

Yukarda Mevlânâ kendisinin Dünyâ ve Âhireti tenvir eden bir güneş olduğunu söylediği hâlde yine o Şems-i Hakikatın etrâfında dolanıyorum demişti. Bunda bir veli, hattâ bir nebînin ne kadar kemál sâhibi bulunursa bulunsun Haktan müstağnî olamayacağına, belki dâimâ Allah'ın lûtf u keremini bekleyeceğine işâret vardır. Nitekim Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz ekmel-i evliyâ ve efdal-ı enbıyâ bulunduğu hâlde **«Yâ Rabbî; sana karşı olan hayretimi artır»** diye duâ buyururdu.

5076

صد هزاران بار بریدم امید
از که ازشمس این شما باور کنید

«Yüz bin kerre ümid kestim. Kimden? Şemsten! Siz buna inanır mısınız?»

Tarikatte (kabz) denilen bir hâl vardır ki kalbe lâyık olan füyûzât-ı İlâhiyyenin muvakkaten kesilmesidir. Bu hâlde bulunan sıkılır, çarpınır, çırpınır, yanar, tutuşur. Tehammül edemez bir dereceye gelir ve kabzın (bast) hâline geleceğinden ümidi kesilir. Böyle olması kalbdeki şevk-ı lika, yâni, müşâhede ârzusunun artması içindir. Nitekim Sallallahü Aleyhi Vesellem hazretleri bidâyet-i nübüvvette vahyin arkası kesilince

bihuzûr olur, dağa çıkıp oradan atılmak ister, her def'asında Cebrâil yetişip zât-i akdesine teselli verirdi.

Yine Mevlânâ diyor ki :

5077

تو مرا باور مکن کز آفتاب

صبر دارم من ویا ماهی ز آب

«Benim güneşten, yâhud balığın sudan ayrılığa sabredeceğimize inanma».

Ki balık su ile yaşadığı, ondan ayrılmak ihtimâli olmadığı gibi, ben ve emsâlim de Hak ile yaşadığımız için onsuz olmamıza imkân yoktur.

5078

ور شوم نومید نومیدی من

عین صنع آفتابست ای حسن

«Eğer ümid kesecek olursam da benim ümidsizliğim, yine o Âfitâb-ı Hakikatin sun'u eseridir. Ey Hasan».

Buradaki (Hasan)dan murâd: Mevlânâ'nın muhâtabı ve Mesnevî'nin kâtibi olan (Hüsâmüddîn Çelebi) zannolunur. Çünki onun asıl adı (Hasan) idi.

5079

عین صنع از نفس صانع چون رد

هیچ هست ازغیر هستی چون چرد

«Masnû' olan sâni'den nasıl ayrılır? Sûrette var, hakikatte hiç olan (vücûd-ı mümkin), (vücûd-i vâcib)in gayrısından nasıl feyz alabilir?»

Vücûd, yânî, varlığı ikiye taksim etmişler, birine (vücûd-ı vâcib) ikincisine (vücûd-ı mümkin) demişlerdir.

Vücûd-ı vâcib: Başka biri tarafından var edilmiş olmayan varlıktır. Allah'ın varlığı gibi.

Vücûd-ı mümkin: Bir mûcid tarafından meydana getirilen varlıktır. Bütün kâinâtın varlığı gibi ki, onu var eden de mücid-i ezeli olan Allahu Teâlâdır.

Vücûd-ı vâcib; kadimdir, ezeli ve ebedidir. Vucûd-ı mümkin; hâdistir, fânîdir.

5080

جمله هستیها ازین روضه چرند
گر براق وتازیان ور خود خرند.

«Bütün varlıklar; ister burak, ister Arab atları, isterse eşekler olsun bu ravzadan otlarlar».

Bütün mevcûdât-ı mümkine, yânî, insan, hayvan, at, eşek, ağaç, çiçek, taş, toprak, hülâsa mahlûkat nâmına her ne varsa Vücûd-ı Vâcibden feyz almış ve o feyz ile zuhûra gelmiştir.

Burak: Ehl-i cennetin binecekleri bir nevi' hayvandır. Ne biçim bir mahlûk olduğunu inşallah orada görürüz. Burada sulahâ, bürak ile Arab atlarına, füseka da eşeklere benzetilmiş, sâlih olsun, fâsık bulunsun bütün insanlar, faydalı olsun, zararlı bulunsun bütün hayvanlar, hülâsa bütün mevcûdât, Vücûd-ı Vâcibin feyzi ve halkı ile zuhûrâ gelmiştir, denilmiştir.

5081

لیك اسب كور كورانه چرد
می‌نبیند روضه‌را زانست رد

«Lâkin kör olan at körcesine otlar. Otladığı çayırı görmez: Ondan dolayı da merdud olur».

Mahlûkatın yaradılması Allah'ın lûtf u keremiyle olduğu gibi, rızkını bulması ve o vâsıta ile yaşaması da yine Allah'ın kerem ü ni'metiyledir. Fekat çayırda otladığı hâlde o çayırı göremeyen at gibileri, yâni, Allah'ın ihsân ve irzâkıyle yaşadığını farketmeyenler, fülânın tahsis ettiği maaş, yâhud ücretle geçiniyorum vehminde bulunan câhil ve gafiller de böyle körcesine otladıkları için Dergâh-ı İlâhiden merdud ve matrud olurlar.

5082

وانکه گردشها ازین دریا ندید
هردم آرد رو بمحراب جدید

«Dünyadaki hareketleri bu denizden bilmeyen gâfil, her vakit başka bir mihrâba teveccüh eder».

Dünyâ, âlem-i havâdistir. Hadisât ise harekâttan ibârettir ki, hepsinin muharriki Allah'ın irâde ve kudreti denizidir.

O hareketlerin, o bahr-i ummânın çalkantısıyle, yânî, Cenâb-ı Hakkın irâdesiyle vukûa geldiğini görmeyen kimse, o Denizi bırakıp da her ân başka bir mihrâba döner ve başka bir kapıya göz diker. Meselâ bir kimse, birinin lûtfuna nâil olur. Onu velini'met bilir. Hakikatte ise o lûtf, Allah'ın bir ihsânıdır. Lûtfu etmiş olan kimse arada bir vâsıtadan ibârettir. Bir su değirmeni tasavvur edelim. Ma'lûm ya su değirmenleri akar su kenarında yapılır. Suyun akıntısı değirmenin çarkını çevirir. Çarkın dönüşü değirmen taşını hareket ettirir. Taşın hareketi buğdayı ezer un hâline getirir. Dikkatli bir göz karşısında çark ile taş birer vâsıtadır. Buğdayı un yapan suyun akıntısıdır. Bu, böyle olduğu gibi Hakkın lütf u keremi zengin bir adamın cömerdliğini harekete getirir. O hareket zenginin fakîre birkaç para vermesine sebeb olur. Fekat o fakir, bunu bilmez de nâil olduğu lûtfu ancak zenginin kereminden vahmeder, âdetâ onu kendisine mihrab ittihâz eylerse, karşısında sapıtacak derecede minnetdârlıklar gösterir. Biraz sonra da başka birinden birkaç para alınca bu sefer herifin mihrâbı değişir. Yeni lûtufkârına âdetâ teabbüd eder. Vâkıâ bir adamın ni'metini gördüğü kimseye teşekkür etmesi vâcibdir. Fekat her ni'metin ve her iyiliğin asıl sâhibinin Allah olduğunu, o ni'meti vermiş, o iyiliği yapmış gibi görünen kimsenin ancak bir vâsıta bulunduğunu unutmamak, mün'im-i hakikiye hamd ü senâ etmek şartıyle. Böyle yapmayıp da bütün minnetdarlığını aradaki vâsıtaya hasreden gafil :

5083

او ز بحر عذب آب‌شور خورد
تا كه آب شور او را كوركرد

«Meselâ Nil ve Fırat gibi tatlı bir nehirden acı su içer, o acı ve tuzlu su da onun gözünü kör eder».

Buradaki tatlı bahir, yâhud büyük nehirden maksad: Allah'ın lûtf u keremidir ki âb-ı hayat gibidir. Ondan acı su içmek de Hakkın şükrünü ifâ etmemekle küfrân-ı ni'mette bulunmaktır. Kur'ân-ı Kerim ve Sûre-i İbrâhimde:

لَئِنْ شَكَرْتُمْ

لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

Yânî: **«Eğer ni'metime şükrederseniz onu size mutlaka artırırım ve eğer küfrân-ı ni'mette bulunursanız benim azâbım hakikaten çok şiddetlidir[70]»** buyurulmuştur. İşte o tatlı deniz suyunun acılaşması ve o acı suyun onu içeni kör etmesi, yânî, küfrân-ı ni'mette bulunan kimsenin nâil olduğu ni'metten râhat ve huzur bulamaması, o şiddetli azâbın Dünyâya âid bir kısmıdır.

5084

بحر میگوید بدست راست خور

ز آب من ای کور تا یابی بصر

«O deniz, hâl diliyle der ki: Ey kör; benim suyumdan sağ elinle iç ki göz bulasın, yânî, gözün açılsın».

5085

هست دست راست اینجا ظن راست

کو بداند نیک و بد را از کجاست

«Buradaki sağ elden maksad: Doğru bir zandır ki o zan; iyinin, kötünün nerden geldiğini bilir».

Mün'im-i Hakîkîyi unutup da onun in'âmına vâsıta olanlara teabbüd derecesine varanları ikaz etmek üzere yine Allah'ın lûtf u kerem deryâsı, ona: «Benim suyumdan sâğ elinle iç, yâni, in'am ü ikrâmın nerden

(70) Sûrei İbrahim: 7

geldiğini ve onları kimin verdiğini anla» diye lisân-ı hâl ile ilhâmda bulunur.

5086

نزه گردانیست ای نیزه که تو
راست میگردی گهی گاهی دوتو

«Ey mızrak; bir mızrak çeviren vardır ki onun sallamasıyle sen kâh doğru, kâh iki kat olursun».

Ma'lum ya, mızrak : Harp âletlerinden sivri bir demirdir ki, uzun bir sapı vardır. Vaktiyle düşmanın göğsüne saplamak için kullanılırdı. Sapı, esneyen bir ağaçtan yapıldığı için kullananın hareketine göre eğilir ve doğrulurdu.

Hazret-i Mevlânâ Mün'im-i Hakikiyi unutmuş olanları o mızrağa benzetiyor ve : «Ey gafil mızrak; senin iğilip doğruluşun kendiliğinden değildir, seni kudretli elinde sallayıp oynatan ve iğilip doğrulmana sebeb olan bir nîzegerdan, bir mızrak çeviren, yânî, bir fâil-i hakikî, bir müessir ve muharrik-i kül vardır» diyor.

Bir Hadîs-i Şerif'te : **«Mü'minin kalbi, Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. O kalbi dilediği gibi çevirir»** buyurulmuştur.

(Esâbi'-i rahmân)dan maksad : Allah'ın sıfâtı (isbaayn)dan murâd da Celâl ve Cemâl sıfatlarıdır.

Böyle mihrâbını şaşırmış kimselerin bir mürşid-i kâmil nazarıyle gözleri açılabileceğini beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

5087

ما ز عشق شمس دین بی ناخنیم
ورنه ما آن کور را بینا کنیم

«Biz Şems-i Tebrizi'nin aşkından tırnaksız kalmışız, yânî, tutacak ve tasarruf edebilecek bir hâlde değiliz. Yoksa o kör kimsenin gözünü açabilirdik».

Şemsüddin-i Tebrizî mestûrîn-i İlâhiyyeden pek büyük bir veli, pek yüksek bir ârif idi. Mahzâ Mevlânâ ile görüşmek için Konya'ya gelmiş, Cenâb-ı Pîr ile birlikte halvetler çıkarmış ve sema' etmesini Hazret-i Mevlânâ'ya o tavsiye eylemişti. Mevlânâ da ona bir mürid gibi hizmette

ve hürmette bulunmuştu ki, o hürmet şiddetli bir mahabbete inkılâb etmişti. Halbuki Mevlânâ, Şems ile mülâkatından sonra ders okutmayı bıraktı. Takririnden müstefid olan talebesi, bu mahrûmiyyet dolayısıyle Şemsin aleyhinde bulunmaya başladı. Şems kalktı Şam'a gitti. Mevlânâ ise öyle bir ârifin ayrılığına tehammül edemiyordu. Oğlu Sultan Veledi Şam'a gönderdi ve Şemsi da'vet etti. Şems kalktı Konya'ya geldi. Şam'dan Konya'ya kadar Sultan Veled, onun rikâbında yayan yürüdü. Şu hürmet ve riâyete mukabil Hazret-i Şems, ona hilâfet verdi ve : **«Ey Veled; benim bir serim ve bir sırrım var, serimi babana fedâ ettim, sırrımı da sana bağışladım»** dedi.

Şemsin gelişine Cenâb-ı Pir ne kadar sevindiyse, talebesinin de o kadar canı sıkıldı. Nihâyet Şemse sû-i kasdettiler. Mütecâvizler arasında maalesef Mevlânâ'nın ortanca oğlu Alâüddin Çelebi de vardı. Bundan dolayı, onun biraz sonra ölümünde Cenâb-ı Pir cenâzesinde bulunmadı.

Bu mes'ele menâkıbnâmelerde mübhem kalmıştır. Sipehsâlâr menâkıbında sû-i kasd vuku' bulduğu, fekat ortada birkaç damla kandan başka bir şey kalmadığı ve Şems'in kaybolduğu, sonra Mevlânâ'nın Şam'a ve Tebriz'e gidip onu aradığı, fekat bulamadığı yazılıdır. Eflâki menâkıbında daha ziyâde tafsilât vardır. Fazla ma'lûmât almak isteyenler oralara mürâcaat buyursunlar.

Cenâb-ı Pir, irtihâl edinceye kadar Şems'in hasretini çekti. Nitekim burada da : «Biz Şems-i Tebrizi'nin aşkından tasarruf edecek bir hâlde değiliz, yâni, fenâfillâh makamında bulunuyoruz, yoksa o kör gafilin gözünü açabilirdik» diyor ve irşad vazifesini halife-i ekmeli Hüsâmüddin Çelebi'ye havâle ederek diyor ki :

5088

هان ضياء الحق حسام الدين تو زود
داروئى كن كورى چشم حسود

«Ey Hakkın ızıyâsı ve kalblerin münevviri olan Hüsâmüddin Çelebi; hasedkârların körlüğüne, yâni, onlara rağmen o gafil körün gözüne ilâç yap».

Hüsâmüddin Çelebi, söylediğim gibi Cenâb-ı Pirin halifesi idi. Vefâtından sonra da yerine şeyh olmuştu. Mesnevi'nin tanzimini Cenâb-ı Pir'den o recâ etmiş, kitabın başındaki 18 beytten mâadâsı onun kalemiyle yazılmıştı. Çünki geceleri yatsı namazından sonra otururlar, Mevlânâ Mesnivî beytlerini söyler, Çelebi de onları yazardı. Ba'zı geceler Mevlânâ coşar, sabaha kadar, nazm-ı ebyâta devâm eder, Çelebi de yaz-

maya ikdâm eylerdi. Irtihâli 683 târihinde, kabri Konya'daki türbe-i Mevlânâ dahilindedir. Hazret-i Çelebî, Mevlânâ tarafından irşâda me'-zun olduğu için daha Cenâb-ı Pîr'in hayâtında ihvânı terbiye ve teslik ederdi.

Yine Mevlânâ Çelebiye buyuruyor ki:

5089

توتیای کبریای تیز فعل
داروی ظلمت کش استیز فعل

«Onun gözüne te'sîri çabuk ve zulmetle mücâdele ederek o zulmeti mahvedecek İlâhi bir ilâç yap».

5090

آنکه گر بر چشم اعمی برزند
ظلمت صد ساله را زو بر کند

«Öyle bir ilâç yap ki o ilâç yüz yıllık bir körün gözüne sürülse, o asırmande karanlığı izâle eder».

5091

جمله کورانرا دوا کن جز حسود
کز حسودی بر تو می‌آرد جحود

«Hasedkâr olandan mâadâ bütün gözleri tedâvî ve irşâd et. Hasûd olanın istisnâ edilmesi hasedinden dolayı seni inkâr eylediği içindir».

5092

مر حسودت را اگرچه آن منم
جان مده تا همچنین جان میکنم

«Sana hased edene — o hasûd ben olsam bile — rûh verme de öylece can çekişip dursun».

5093

آنکه او باشد حسود آفتاب
وآنکه می رنجد ز بود آفتاب

«Güneşe hased eden ve onun varlığından incinen kimsedeki maraz».

5094

اینت دردی بی دوا کوراست آه
اینت افتاده ابد در قعر چاه

«İşte sana devâsız bir derd ki mübtelâsı dâimâ âh etmektedir. İşte sana ebediyyen kuyu dibine düşmüş bir hasta».

5095

نفی خورشید ازل بایست او
کی برآید این مراد او بگو

«Onun murâdı şems-i ezelînin sönmesidir. Onun bu ârzusu nasıl husûle gelir?»

Şems-i ezelîden maksad: Hakkın tecelliyâtı ve o cümleden olan din, iman ve irfan ile onların erbâbıdır. Müşrikler ve münkirler, o şems-i ezelînin sönmesini, o tecelli şuâ'âtının kesilmesini, îman ve ehl-i irfânın eksilmesini ve Dünyânın bir cehâletâbâda dönmesini isterler. Fekat bu hayvânî emel husûle gelmeyecektir. Hakkın tecellisi ilelebed devâm edip gidecektir. Nasıl ki Kur'ân'da buyurulmuştur:

يُرِيدُونَ

لِيُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ٨

Yâni : «Müşrikler ve mülhidler, ağızlarıyle üflemek sûretiyle Allah'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Allah ise nûrunu devâm ettirecek ve tamamlayacaktır. Kâfirler o devâm ve ikdâmı hoş görmeseler bile[71]».

BİRİNCİ KİTABIN SONU

(71) Sûrei Saf : 8.

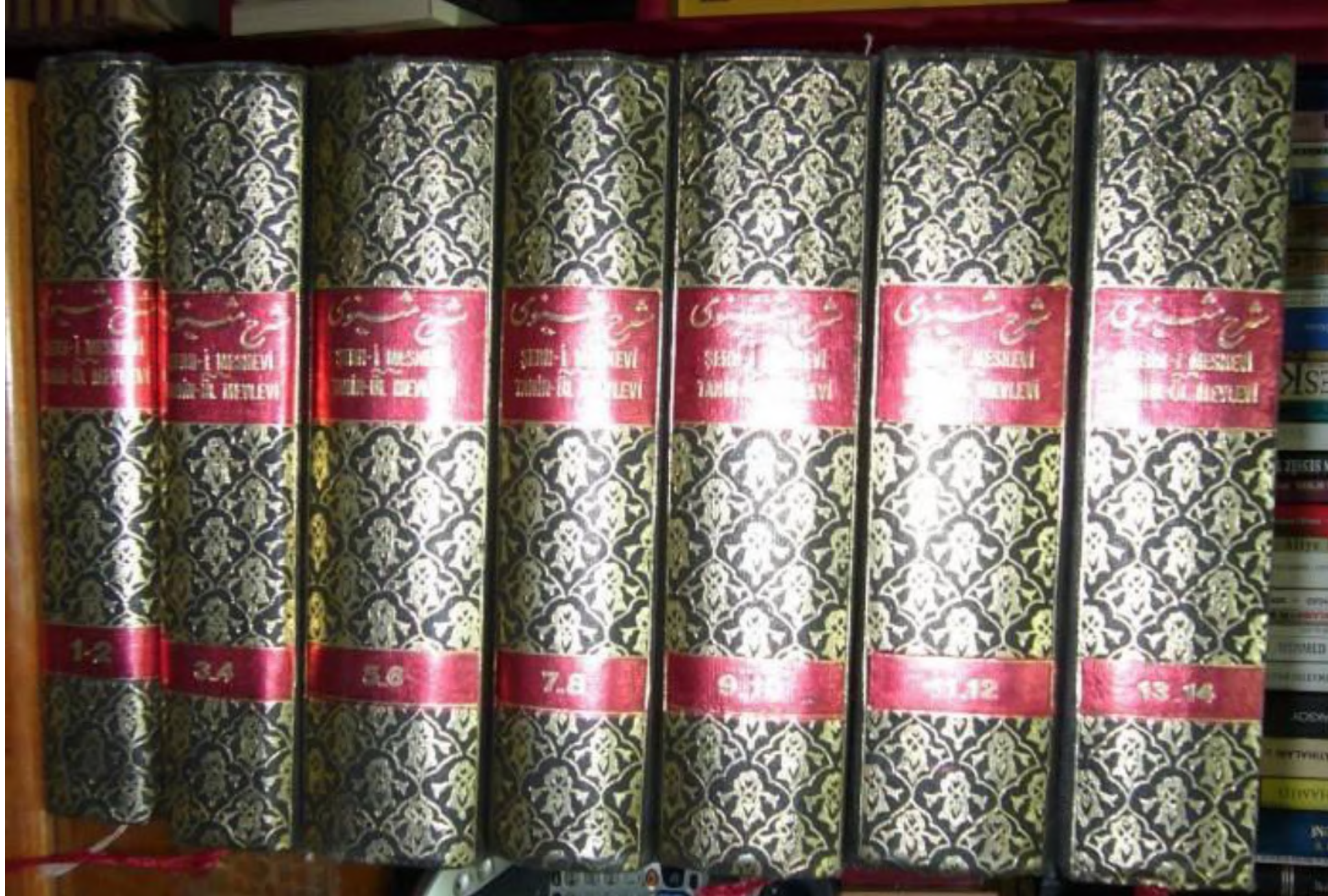
«ŞERH-İ MESNEVİ»

XIII üncü asır Anadolu'sunun huzursuz topluluklarına İlâhî heyecânın, saf îmânın, rabbânî aşkın kapılarını açarak onları huzûra ve kurtuluşa götüren Hz. MEVLÂNA'yı ve ölümsüz eseri MESNEVİ'yi; hakîkatiyle tanıtan bir külliyattır.

Rûhen hasta ve yaralı bulunan bugünkü nesillerimizi de ALLAH'ın izniyle kurtaracak, yeni bir îmân, aşk ve heyecan devrinin temellerini atacak nitelikte olan MESNEVİ'yi akıcı bir üslûbla şerheden bu eser, şu anda yeni bir nüshası ile okuyucularımıza ulaşmış bulunmaktadır.

Aynı şekilde intişâra devam edecek olan bu müstesnâ eserden ve Cenâb-ı Pîr'in ruhâniyyetinden bütün okuyucların müstefid olmalarını temennî ederiz.

ŞAMİL *YAYINLARI*

1-2
3.4
5.6
7.8
13 14

İÇİNDEKİLER

«BİR DOĞAN KUŞUNUN VİRÂNEDE BAYKUŞLARA GİRİFTÂR OLMASI»

5096

باز آن باشد که باز آید بشاه

باز کورست آنکه شد گم کرده راه

«Şâhın nezdine avdet eden doğan kuşu, doğandır. Yolunu kaybetmiş olan ise kör bir doğandır».

Eski pâdişahlar ava çıkarlarken kuş tutup getirsin diye bu işe alıştırılmış doğan, şâhin, atmaca gibi avcı kuşlardan birini bilekleri üstünde bulundururlar, kuşun tırnakları yırtmasın diye ellerine de deriden yapılmış eldiven giyerlermiş. Uçan bir kuş görülünce pâdişah bileğindeki kuşu fırlatır, o da gider, uçan kuşu yakalar, getirirmiş. Mükâfât olarak da kendisine bir parça et verilirmiş; avcı kuşların sâir vakitlerde gözlerini bağlarlar, ava saldıracakları sıra da gözlerindeki bağı çıkarırlarmış.

Buradaki doğan ile dünyada insan avlayıp taraf-ı İlâhîye götürmeye me'mur edilmiş olan zevât-ı kirâm murâd ediliyor ki (واليه رجعون) Nazm-ı Celili mucebince onlar, Cenâb-ı Hakka ric'at edeceklerdir. Nasıl ki doğan da yakaladığı kuşu getirdikten sonra gider, pâdişâhın bileğine konarmış. Fakat bu, mükemmel terbiye görmüş kuşların yapacağı bir iş. Acemi ve terbiyesiz olanlar ise yolunu şaşırır, kendisinden daha yırtıcı bir kuşun pençesine, yâhud başka bir tehlikeye düşermiş. Cenâb-ı Pîr, böylelerine kör doğan diyor.

Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede,
Nerde kaldı gayrıya himmet ede.

beytinin mâsadakı olduğu hâlde şeyhlik ve mürşidlik etmeye kalkışan ham ervahlar da böyledir. Bunlar hem kendilerini, hem de dervişlerini tehlikeye düşürürler. Fakat kalb gözü açık ve baş gözü iyi gören zevâtın da lihikmetin ve bikazâillah böyle tehlikeli bir hâle uğradıkları olur. Hazret-i Mevlânâ burada işte o hâli tasvir ediyor :

راه را گم کرد و در ویران فتاد
باز در ویرانه بر جغدان فتاد

«O doğan yolunu kaybetti. Bir harâbede bulunan baykuşlar arasına düştü».

5098

او همه نورست از نور رضا
لیك كورش كرد سرهنگ قضا

«O doğan Rızâ-yı İlâhî nûrundan bir nur idi, etrâfını pek iyi görürdü. Lâkin Kazâ-yı İlâhî çavuşu onu kör etmiş, görmez bir hâle getirmişti».

5099

خاك در چشمش زد واز راه برد
در میان جغد و ویرانش سپرد

«Kazâ serhengi onun gözüne toprak serpti ve yolunu şaşırttı da bir harâbede baykuşlar arasına sevketti».

5100

بر سری جغدانش بر سر میزنند
پر و بال نازنینش میکنند

«Harâbedeki bütün baykuşlar onun başına vuruyorlar ve nazlı kanadlarını yoluyorlardı».

5101

ولوله افتاد در جغدان که ها
باز آمد تا بگیرد جای ما

«Doğan geldi, yuvamızı zabtedecek diye baykuşlar arasında velvele peydâ oldu. Bağırışmaya başladılar».

5102

چون سگان کوی پرخشم ومهیب
اندر افتادند در دلق غریب

«Mahalle köpeklerinin hiddetli ve korkunç saldırmalarıyle garib bir kimsenin abasından tutmaları gibi doğanın başına üştüler».

5103

باز گوید من چه درخوردم بجغد
صد چنین ویران فدا کردم بجغد

«Doğan diyordu ki: Benimle baykuşlar arasında ne münâsebet var? Sizin yuvanızı zabtetmek şöyle dursun ben böyle yüzlerce virâneyi baykuşlara fedâ ederim».

5104

من نخواهم بود اینجا میروم
سوی شاهنشاه راجع میشوم

«Ben burada duracak değilim. Gideceğim ve pâdişâhın nezdine avdet edeceğim».

5105

خویشتن مکشید ای جغدان که من
نی مقیم میروم سوی وطن

«Ey baykuşlar; kendinizi öldürmeyiniz, yâni, fazla telâş etmeyiniz ki ben burada kalacak değilim, yurduma döneceğim».

5106

این خراب آباد در چشم شماست
ورنه ما را ساعد شه ناز جاست

«Bu virâne sizin görüşünüze göre bir ma'mûredir. Bizim ise nazlı nazlı konduğumuz yer, pâdişâhın bileğidir».

5107

جمله گفتنا باز حیلت می‌کند
تا زخان و مان شمارا بر کند

«Baykuşlardan biri dedi ki: Hey baykuşlar; sizi yurdunuzdan ayırmak için doğan hiylekârlık ediyor».

5108

خانه‌های ما بگیرد او بمکر
بر کند مارا بسالوسی ز وکر

«Hiylekârlıkla yuvalarımızı zabtetmek, riyâkârlıkla bizi yurdumuzdan çıkarmak istiyor».

5109

می‌نماید سیری این حیلت پرست
والله از جمله حریصان بدترست

«Bu hiylekâr doğan, tok gözlülük gösteriyor. Vallahi o, harîs olanların en kötüsüdür».

5110

او خورد از حرص طین را همچو دبس
دنبه مسپارید ای یاران بخرس

«O doğan hırsından çamuru pekmez gibi yer. Arkadaşlar; ayıya kuyruğu emniyyet etmeyiniz».

Ayı karaman kuyruğunu yiyip bitirdiği gibi bu da bizim yurdumuzu, yuvamızı zabteder.

5111

لاف از شه میزند وازدست شه
تا برد اوما سلیمارا ز ره

«Bizim gibi safdil mahlûkları yoldan çıkarmak için pâdişahtan ve pâdişâhın elinden dem vuruyor».

5112

خود چه جنس شاه باشد مرغکی

مشنوش گر عقل داری اندکی

«Küçük bir kuş, nasıl pâdişâhın cinsi olur? Azıcık aklın varsa onu dinleme».

5113

جنس شاهست او ویا جنس وزیر

هیچ باشد لایق لوزینه سیر

«O, şâhın, yâhud vezîrin cinsi midir? Bâdem helvasına sarmısak yakışır mı?»

5114

آنچه می گوید ز فعل ومکر و فن

هست سلطان با حشم جویای من

«Onun, pâdişah, maiyyetiyle birlikte beni aramaktadır demesi hiyle ve hud'adır».

5115

هر که این باور کند از ابلهیست

مرغکی لاغر چه درخورد شهیست

«Her kim bunu tasdik ederse budalalığından eder. Sıska bir kuş pâdişâha nasıl lâyık olur?»

5116

کمترین جغد ار زند بر مغز او

مر ورا یاریگری از شاه کو

«Baykuşların en bayağısı onun beynine vursa pâdişâhın ona nerden yardımı olur?»

Biraz evvel söylenildiği üzere hikâyedeki doğandan maksad: Enbiyâ ve evliyâ misilli büyük insanlardır. Baykuşlardan murâd da: Onlara

inanmayan ve hakaret gözü ile bakan peygamberlik ve evliyâlık münkirleridir. Her nebi ve her veli, münkirlerin böylece istihfâfına uğramıştır. Hazreti Pir; doğan, yâni, ricâlullah lisânından o münkir baykuşlara cevâb olarak diyor ki :

5117

گفت باز ار يك پر من بشكند

بيخ جغدستان شهنشه بر كند

«Doğan da onlara dedi ki : Eğer benim bir kanadım kırılacak olursa pâdişah baykuş yuvalarının kökünü kazır».

5118

جغد كه بود خود اگر بازى مرا

دل برنجاند كند با من جفا

«Baykuş kim oluyor? Eğer bir doğan bile bana cefâ edip, kalbimi kıracak olsa».

5119

شه كند توده بهر شيب و فراز

صد هزاران خرمن از سرهاى باز

«Pâdişâh doğan başları harmanlarından her iniş ve yokuşta yığınlar yaptırır».

Cenâb-ı Hak, Mûsâ ve Hârun Aleyhimesselâmı, Fir'avni da'vete me'mur edince onlara :

قَالَ لَا تَخَافَا اِنَّنِى مَعَكُمَا اَسْمَعُ وَاَرٰى

Yâni : **«Korkmayın, ben hakikaten sizinle berâberim. İşitir ve görürüm[1]»** buyurmuştu. Kezâ peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize de :

وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

---

(1) Sûrei Taha : 46.

Yânî : «Allah seni nâsın tecâvüzünden muhâfaza eder[2]» demişti. Hz. Mevlânâ da yine Mesnevî'de der ki : «Bir Allah adamının kalbi incinmeyince, Allah, hiçbir kavmi rüsvay etmez.»

Doğan da baykuşlara bunu söylüyor ve «decekleri bir tecâvüzün kendileri için büyük bir felâket olacağını anlatıyordu. Yine doğan lisânından beyânâta devâm ediliyor :

5120

پاسبان من عنايات ويست

هرکجا که من روم شه در پیست

«Pâdişâhın lûtf u inâyetleri benim muhâfızımdır. Nereye gidecek olsam pâdişah benim izimdedir, yânî, benimle berâberdir».

Cenâb-ı Hakkın Mûsâ ve Hârun Aleyhimesselâma : **«Ben sizinle berâberim»** buyurmuş olduğu biraz evvel söylenilmişti.

5121

در دل سلطان خيال من مقيم

بی خيال من دل سلطان سقيم

«Benim hayâlim, sultanın kalbinde mukimdir. Benim hayâlim olmaksızın pâdişâhın kalbi sakîm olur».

Pâdişâhın kalbinde doğanın mukim olması bütün mahlûkata âid a'yân-ı sâbitenin ilm-i İlâhîde bulunması demektir.

5122

چون براند مرا شه در روش

می پرم در اوج دل چون پرتوش

«Pâdişah beni yürüyüş esnâsında, yânî, ava giderken uçurunca gönül evcinde onun nûru gibi uçarım».

5123

همچو ماه و آفتابی می پرم

پرده های آسمانی بردرم

«Ay ve Güneş gibi uçarım ve göklerin perdelerini yırtarım».

---

(2) Sûrei Maide : 67.

5124

روشنی عقلها از فکرتم
انفطار آسمان از فطرتم

«Akılların parlaklığı benim fikrimdendir, göklerin yarılması benim yaradılışımdandır».

Kur'ân'ı Kerîm'de buyurulmuştur ki:

اِذَا السَّمَاۤءُ انْفَطَرَتْۙ ﴿١﴾

Yânî: **«Gökyüzünün yarılacağı, yıldızların saçılacağı, denizlerin dökülleceği, mezarların altüst olacağı kıyâmette her nefs, yânî her insan evvelce âhirete ne göndermiş ve neyi geri bırakmış olduğunu bilecektir[3]».** Doğan, yâni, insân-ı kâmil diyor ki: «Ben vâris-i kâmil-i Muhammediyim. Onun hakkında: **«Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım»** buyurulmuştur. O iltifât, hasbelverâse benim hakkımda da vâriddir. Binâenaleyh Kur'ân'da hikâye buyurulan tehavvülât, hep benim yaradılışım dolayısıyledir».

5125

بازم وحیران شود درمن هما
جغد که بود تا بداند سر ما

«Ben bir doğanım, lâkin hümâ denilen devletkuşu bana hayrandır. Baykuş kim oluyor ki bizim gibilerin sırrını ve pâdişâha olan yakınlığını bilsin?»

Hümâ: Gûyâ bir kuş imiş ki uçarken gölgesi her kimin başına düşerse o kimse hükümdâr olurmuş. Türkçede ona devletkuşu denilir. Burada ondan maksad: Meleklerdir ki insanın halifetullah olmasına hayrandırlar. Onun için insanların avâmı, meleklerin avâmından, havassı da yine onların havassından efdaldir. Çünki melekler ma'sum olarak yaradılmışlardır. Kendilerinde günah işlemek kudreti yoktur. Yemek içmekten muarrâ oldukları için esbâb-ı maîşet tedâriki mecbûriyyetinde değillerdir. Allah ne emretmişse onu yaparlar, âdetâ bir makine gibi işlerler. İnsanlarda ise hem iyiliğe, hem kötülüğe kabiliyyet vardır. Yaşamak için yiyip içmeye, giyinip kuşanmaya muhtacdırlar. Bunları tedârik için uğraşmaya mecburdurlar. Bu kadar ihtiyac ve mecbûriyyet

(3) Sûrei İnfitar: 1:5.

içinde kötülüğü bırakıp iyiliğe çalışan insanlar, elbette mecbûrî olarak işleyen makinelerden efdaldirler.

5126

شه برای من ز زندان یاد کرد

صد هزاران بسته‌را آزاد کرد

«Pâdişah benim için zındanı hatırladı da orada bağlı yüz binlerce mahbusu âzâd etti».

Evet; Cenâb-ı Hak, bir insân-ı kâmilin şefâatiyle yüz binlerce, milyonlarca günahkârı afveder ve cehennemden âzâd eyler. Elfâzını şimdi toplayamadığım bir Hadîs duymuştum ki meâli şöyle idi:

Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz mi'rac gecesi ettiği münâcât sırasında **«Yâ Rabbî senden beni doğuran Âmineyi, emziren Halîmeyi ve kızım Fâtımeyi istemiyorum. Ancak ve ancak ümmetimin avf ü gufrâna nâil olmasını istirhâm ediyorum»** demiş. Taraf-ı İlâhîden de: **«Sen bir nebiy-yi şerîfsin. Ben bir Rab-bı lâtîfim. Ümmetin ise bir halk-ı zaîftir. Halk-ı zaîf, nebiy-yi şerîf ile Rabb-ı lâtîf arasında nasıl zâyi' olur? Sen ümmetim dersin, ben de rahmetim derim»** müjdesi verilmiştir.

5127

یکدم با جغدها دمساز کرد

از دم من جغدها را باز کرد

«Bir ân beni baykuşlar arasında bulundurdu. Benim nefesim ve sohbetimden baykuşları doğan derecesine çıkardı».

Doğanın baykuşlar arasında bulundurulması, yânî, enbiyâ ve evliyânın halk arasına gönderilmesi onları irşâd içindir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde der ki : «Ben, iş görmek ve halkı irşâd etmek için Dünyâ habsinde kalmışım. Yoksa ben nerede, zından nerede? Kimin malını çalmışım da dünyâda mahbus olmuşum?»

5128

ای خنک جغدی که در پروازمن

فهم کرد از نیکبختی راز من

«Ne mutlu o baykuşa ki benim uçuşumda hüsnü tâliinden benim sırrımı anlayabilir».

5129

بر من آویزید تا بازان شوید

گرچه جغدانید شهبازان شوید

«Ey baykuşlar; bana sarılın ki siz de doğan olasınız. Vâkıa baykuşsunuz, fakat bana mutâbeatle şahbâz olursunuz».

Kur'ân-ı Kerîm'de Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize hitâben:

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ

Yânî: **«Habîbim; de ki: Ey Allaha mahabbet da'vâsında bulunanlar, Allahı seviyorsanız bana tâbi' olun ki Allah da sizi sevsin[4]»** buyurulmuştur. Aleyhissalât Efendimizin izinde yürümeyince ve onun sünnetlerine ittiba' etmeyince Allahı bulmak kabil değildir. Şeyh Sa'dî (Bostan) ında der ki: «Ey Sa'dî; Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimizin izinde yürümeksizin safâ yolunda gitmek ve ilerlemek imkânı yoktur». Verese-i Muhammediyye olan ehlullah Hezarâtı da böyledir. Onlara tâbi' olmaksızın, yânî maddeten ve ma'nen diri bir mürşid-i kâmile tebeiyyet etmeksizin mahzâ kitab okumak ve kendi kendine çalışmakla Allahı bulmak mümkin değildir.

5130

آنکه باشد باچنان شاهی حبیب

هر کجا باشد چرا باشد غریب

«Her kim böyle bir şâhın sevgilisi bulunursa, her nerede olursa olsun nasıl garib kalır?»

Allah, her yerde onunla berâberdir ve yardımcısıdır.

5131

هرکه باشد شاه دردش را دوا

گر چو نی باشد نباشد بی نوا

«Pâdişah her kimin derdine devâ olursa o kimse, ney gibi kamış da olsa nevâsız ve sadâsız kalmaz».

---

(4) Sûrei Âl-i İmran: 31.

5132

مالك ملكم نيم من طبله خوار
طبل بازم مى زند شه از كنار

«Ben mülk sâhibiyim, yâni, bedâvacı, şunun bunun sofrasına oturucu değilim. Pâdişah bir taraftan benim için (tabl-ı baz) çaldırır».

Tabl-ı bâz: Av esnâsında şikâra saldırılan avcı kuşları çağırmak için çalınan ufak bir davulmuş ki onun sesini işiten terbiye edilmiş avcı kuşlar, ava çıkmış olan pâdişâhın nezdine dönerlermiş.

5133

طبل باز من نداى ارجعى
حق گواه من برغم مدعى

«Benim tabl-ı bâzım: (İrciî) nidâsıdır. Müddeîye rağmen Allah benim şâhidimdir».

Sûre-i Fecrde buyurulmuştur ki:

يَا أَيَّتُهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
۝ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۝

Yâni: **«Ey itmînan kesbetmiş, Hakkın lûtf u keremine şek kü şübhesi kalmamış olan nefs,** (yânî, ey insân-ı kâmil) **Rabbin cânibine râzî ve merzıy olduğun hâlde,** (yânî, sen onun ihsan ve in'âmına, o da senin a'mâl ve ahvâline râzı olduğunuz hâlde) **avdet et. Makbul kullarım arasına gir ve cennetime dâhil ol[5]».**

İnsandaki nefs, birkaç dereceye taksim edilmiştir. **Birincisi:** Nefs-i emmâredir ki sâhibine kötülük yapmayı emreder. **İkincisi:** Nefs-i levvâmedir ki hem emir, hem de levmeder. **Üçüncüsü:** Nefs-i râzıyedir ki Allahın kazâsına rızâ gösterir. Bir felâkete uğrayınca sabr ü tehammül eder. Ceza' ve feza' izhârına kalkışmaz. **Dördüncüsü:** Nefs-i merzıyyedir ki Cenâb-ı Hak ondan râzı olur. **Beşincisi:** Nefs-i mutmeinnedir ki

(5) Sûrel Fecr: 27:30.

Seyyid Şerîf-i Cürcânî onu (Ta'rîfât) ında şöyle anlatıyor: «Kalbin nûruyla tenevvür edip kötü sıfatlardan temizlenen ve ahlâk-ı hamîde ile tezeyyün eyleyen nefs».

(فادخلی فی عبادی و ادخلی جنتی) Nazm-ı Celiline ba'zı urefâ tarafından şöyle bir ma'nâ verilmiştir: **«Has kullarımın kalbinde yer ediniz ve kendinizi onlara sevdiriniz ki cennete girmiş olasınız. Zîrâ o kalbler, birer cenne-i âciledir».**

Bundan dolayı dervişler: «Erenler; fakiri gönülden çıkarma» diye biribirinden temennîde bulunurlardı.

5134

من نیم جنس شهنشه دور ازو

لیك دارم در تجلی نور او

«Ben pâdişâhın cinsi değilim. Böyle bir fikir benden uzak olsun. Lâkin onun tecellîsi nûrunu hâizim».

5135

نیست جنسیت ز روی شکل و ذات

آب جنس خاك آمد در نبات

«Evet. Onunla şekil ve zât cihetinden cinsiyyetimiz yoktur. Fakat esmâsına ve sıfâtına mazhariyyetimiz i'tibâriyle ma'nen bir münâsebetimiz vardır. Meselâ nebât yetiştirmekte su, toprağın bir cihetten cinsidir».

5136

باد جنس آتش آمد در قوام

طبع را جنس آمده ست آخر مدام

«Rüzgâr ateşi üfleyip yakmakta ateşin cinsi, şarab da insana neş'e vermekte tabîatin cinsi olmuştur».

Biraz evvel «Allah ile şekil ve zât cihetinden cinsiyyetimiz yoktur. Fakat esmâsına ve sıfâtına mazhariyyetimiz i'tibârıyle ma'nen bir münâsebetimiz vardır» denilmişti. Şu iki beyt, o mütâleayı îzâh için îrâd edilmiştir ki su ile toprak, biribirinin cinsi değildir. Ayrı ayrı birer unsurdur. Lâkin ikisi de nebâtât yetiştirdiği için aralarında ma'nen bir münâ-

sebet vardır. Kezâ rüzgâr ve âteş de ayrı ayrı birer unsurdur, aralarında cinsiyyet yoktur. Şarab ile insan tabîati de bir cinsten değildir. Fakat hava olmayınca âteş yanmaz, insan şarab içmeyince sarhoş olmaz. Cinsleri başka olan bu maddeler arasında ma'nevî bir münâsebet olduğu gibi Allah ile kul arasında da zât itibârıyle hiç mi hiç bir münâsebet mevcud değildir. Lâkin Hakkın sıfâtına insanın mazhariyyeti dolayısıyle yine bir nisbet bulunmaktadır.

5137

جنس ماچون نیست جنس شاه ما

مای ما بشد بهر مای او فنا

«Bizim cinsimiz, şâhımızın cinsi gibi değildir. Onun için bizim bizliğimiz, yânî varlığımız, onun bizliğinde, yânî, varlığında fânî olmuştur».

Biz mahv ü müstehlek olmuşuz, ancak o bâkî kalmıştır.

5138

چون فنا شد مای ما او ماند فرد

پیش پای اسب او گردم چو گرد

«Bizim bizliğimiz fânî olunca o, tek kalmıştır. Ben, onun atının ayağı altındaki toz gibiyim».

5139

خاك شد جان و نشانهای او

هست بر خاکش نشان پای او

«Can toprak oldu. Onun nişanları toprak üstünde Hakkın kademi eseri olarak kaldı».

Hakkın kademinden murâd : Onun irâdesi ve kudretidir ki canın toprak olması, o kudretin toprak üstünde kalan izidir.

5140

خاک پایش شو برای این نشان
تا شوی تاج سر گردنکشان

«Bu nişan için onun ayak türâbı ol ki dikbaşlıların baş tâcı olasın».

5141

تا که نفریبد شمارا شکل من
نقل من نوشید پیش از نقل من

«Benim şeklim ve cismâniyyetim sizi aldatmasın. Âhırete intikalden evvel benim sözlerimden istifâde edin».

5142

ای بسا کس را که صورت راه زد
قصد صورت کرد بر الله زد

«Sûret, bir çok kimseyi şaşırtmıştır. O gibileri sûrete kasdederek Allaha karşı tecâvüzde bulunmuştur».

Yânî; enbiyâ ve evliyâya ihânet ve kasdeyleyenler, onların sûretine tecâvüz ile Allaha taarruz etmişlerdir. Bir Hadîs-i Kudsîde: «Benim bir velîme ihânette bulunanlar, onu tahkîre cür'et gösterenler benimle muhârebeye çıkmış olurlar» buyurulmuştur. Yine doğanın şâh ile, yânî insân-ı kâmilin Allah ile bir cinsten olmadığı bahsine avdet ediliyor da deniliyor ki:

5143

آخر این جان با بدن پیوسته است
هیچ این جان با بدن مانند هست

«Nihâyet şu ruhun bedene tealluku vardır. Fakat o can beden gibi maddî bir şey midir?

5144

تاب نور چشم با پیه ست جفت
نور دل در قطرهٔ خونی نهفت

«Göz nûrunun kuvveti bir yağ tabakasıyle çifttir. Gönül nûru, bir damla kanda gizlidir».

5145

شادی اندر کرده و غم در جگر
عقل چون شمعی درون مغز کر

«Meserret akciğerde, gam karaciğerdedir. Akıl da baştaki beynin içinde mum gibidir».

5146

این تعلقها نه بی کیفست وچون
عقلها در دانش چو نی زبون

«Bu tealluklar keyfiyetsiz değil midir? Evet öyledir. Akıllar o teallukun nasıl olduğunu bilmekten âcizdir».

Yâni; gözde nûrun bir yağ tabakasına, kalbdeki nûrun bir damla kana, gam ve sürûrun ciğerlere, aklın da kafatasına tealluk etmesindeki keyfiyet ve hikmeti akıllar idrâk edemez. Bunlar biribirinin cinsi değildir. Öyle iken aralarında ma'nevî bir münâsebet vardır. Bunun gibi her can da rûh-ı küllîden feyzalır.

5147

جان کل باجان جز آسیب کرد
جان اودری ستد درجیب کرد

«Rûh-ı küllî, cân-ı cüz'iye temâs etti. O can, rûh-ı küllîden bir inci alıp cebine koydu».

5148

همچو مریم جان ازان آسیب جیب

حامله شد از مسیح دلفریب

«Cân-ı cüz'î, o temastan Meryem'in Îsâ'ya gebe kalışı gibi hâmile oldu».

Rûh-ı küllî ki hakîkat-i Muhammediyyedir, bütün canlar ondan feyze hâmile oldular.

5149

آن مسیحی نه که بر خشک و ترست

آن مسیحی کز مساحت برترست

«Mesih demekle kuruda ve yaşta yürüyeni kasdetmiyorum. Murâdım: Mesâhatten, ölçülmekten âlî bir mesihtir».

Mesih kelimesi: Seyyah ma'nâsına gelir. Bir de başına yağ, yâhud su dökülmekle takdis edilmiş demektir. Hazret-i Îsâ gezip dolaştığı ve Ürdün nehrinde Yahyâ Peygamber tarafından başına su dökülerek takdis edildiği için Hazret-i Îsâya Mesih denilmiştir. Papazların hıristiyanları vaftiz etmesi Îsâ Aleyhisselâmın Yahyâ Aleyhisselâm tarafından takdis edilmesinin hâtırasıdır.

Hazret-i Mevlânâ'nın buradaki mesihten maksadı: Îsâ'nın şahsıyyeti değil, ondaki İlâhî ruhtur ki hakkında (rûhullah) ve (kelimetullah) buyurulmuştur.

5150

پس ز جان جان چو حامل گشت جان

از چنین جانی شود حامل جهان

«O hâlde cân-ı cüz'î; cân-ı can, yânî; ruhların rûhu olan Allah'tan feyz alınca öyle bir candan bütün cihan müstefid ve müstefiz olur».

5151

پس جهان زاید جهان دیگری

این حشر را وا نماید محشری

«O vakit bu cihan, başka bir âlem doğurur ve bu mahlûkata bir mahşer gösterir».

5152

تا قیامت گر بگویم بشمرم

من ز شرح این قیامت قاصرم

«Kıyâmete kadar sayıp döksem yine bu kıyâmetin şerhinden âciz kalırım».

Ehlullah indinde kıyâmet üç türlüdür. Biri: Her canlı mahlûkun öldükten sonra ba's ü haşr olmasıdır. Diğeri: «Ölmeden evvel ölünüz». Nefsinizin ârzularına tâbi' olmamak sûretiyle onu öldürünüz. Emri mûcebince ölmeden evvelki ma'nevî ölümdür.

أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا

Yânî: «Küfr ile, yâhud cehl ile, dalâletle ölü iken onu îmân ile, yâhud ilm ile, yâhud hidâyetle dirittiğimiz ve kendisine hak ve bâtılı temyiz edecek bir nur verdiğimiz kimse ki o nur ile insanlar arasında doğru yola gider. Böyle bir kimse karanlıklar içinde bulunup da oradan çıkamayan bir şahs ile müsâvî olur mu?[6]»

Tefsirlerde yazıldığına göre bu Âyet, Resûlullah Efendimizin amcası Hamza bin Abdülmuttalib ile Ebû Cehl hâkkındâ nâzil olmuştur. Bi'set-i Muhammediyyenin altıncı senesi içinde idi ki Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Mekke'nin (Safâ) denilen mevkiinde yalnızca bulunuyordu. Ebû Cehl habîsi oradan geçti. Resûl-i ekrem'i yalnız görünce — tabîatindeki habâset icâbı — o peygamber-i ekbere kötü sözler söyledi. Sallal-

(6) Sûrei En'am: 122.

lahü Aleyhi Vesellem hazretleri sükût ile mukabelede bulundu. Vak'ayı görmüş ve işitmiş olan bir câriye, Hazret-i Hamza'ya Ebû Cehlin edebsizliğini anlattı. Kahraman Hamza, doğruca Ka'be'nin yanına gitti. Çünki Kureyş'in ileri gelenleri, o vakit (Hıcr) şimdi (Hatîm) denilen mevki'de otururlardı. Ebû Cehl de orada idi. Hazret-i Hamza onun yanına gitti ve: «Kardeşimin oğluna karşı edebsizlik eden sen mi idin?» diye elindeki yayla herifin kafasına vurdu. Habîsin başından akan kanlar, utanmayan yüzünü kızarttı. Tarafdarları Hamza'ya hücûm etmek istedilerse de Ebû Cehl: «Durun, Hamza haklıdır, ben münâsebetsizlik ettim» diye Hamza'nın hiddetini teskîne çalıştı.

Ebû Cehl öyle azametli bir herifti ki Bedir muhârebesinde başını kesecek olan Abdullah bin Mes'ud (radıyallahü anhe) : «Gerdanımla birlikte kes ki Muhammede büyük görünsün» demişti. Bu sefer Hazret-i Hamza'ya tarzıye vermesi, hiddetle gidip müslüman olmasın düşüncesiyle idi. Fakat umduğu gibi değil, korktuğu gibi oldu. Cenâb-ı Hamza, Ebû Cehli tepeledikten sonra gitti. Birâder zâdesinin huzûrunda müslüman oldu.

İşte Âyette kendisine nur verildiği bildirilen kimse Hazret-i Hamza, karanlıklardan çıkamayacağı haber verilen de Ebûcehl idi.

Âyetin husûsiyyeti, ondan umûmî bir ma'nâ istinbâtına mâni' olmayacağından sofiyye hazarâtı onu (kıyâmet-i vustâ) diye te'vil eylemişlerdir.

Kıyâmetin üçüncüsü de sâlikin fenâ fillâh mertebesinden beka billâh derecesine yükselmesidir ki buna da Kur'ân'daki (فاذا جاءت الطامة الكبرى) Nazm-ı Celîli işârettir demişlerdir.

(Tammetülkübrâ kıyâmetin en korkunç bir ânıdır ki Cehennemlik olanların Cehenneme sürüldüğü, Cennetlik bulunanların Cennete sevkedildiği zamandır.

Cenâb-ı Pir, bu kıyâmetin şerh ve îzâhından âciz kaldığını i'tirâf ediyor. Sonra da buyuruyor ki :

5153

این سخنها خود بمعنی یا ربیست

حرفها دام دم شیرین لبیست

«Bu sözler hakikatte (Yâ Rabbî) ma'nâsınadır ve duâ mevkiindedir. Çünki harfler ve kelimeler, tatlı dilli bir zâtin nefesine tuzak kurmak, yânî, behâne ile onu söyletmek içindir».

5154

چون کند تقصیر پس چون تن زند
چونکه لبیکش بیارب میرسد

«Bir insanın yâ Rabbî demesine karşı Allah'ın lebbeyki vâsıl olurken bir kimse nasıl olur da o hitabda kusûr ve sükût edebilir?»

5155

هست لبیکی که نتوانی شنید
لیک سر تا پای بتوانی چشید

«Ey sâlik; o, öyle bir lebbeyktir ki işitemezsin, lâkin başından ayağına kadar bütün mevcûdiyyetinle onun ma'nevî zevkini duyarsın».

Bir A'râbî; Resûl-i ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem'e : «Yâ Resûlallah; Allah bana yakınsa ona gizlice, uzakta ise yüksek sesle duâ edeyim.» Diye sorması üzerine şu Âyet-i Kerîme nâzil oldu :

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِي
عَنِّي فَاِنِّي قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

«Habîbim; kullarım sana benden sorunca haber ver ki ben hakîkaten kendilerine yakınım. Bana duâ edince duâcının duâsına icâbet ederim. O hâlde benden icâbet talebinde bulunsunlar ve bana îmân etsinler, icâbetimden emin bulunsunlar. Me'muldür ki hidâyet yolunu bulurlar[7]».

Kezâ (فاذكرونى اذكركم) **«Beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim».** Ve (واشكروا لى و لا تكفرون) **«Bana şükredin, küfrân-ı ni'mette bulunmayın.»** Âyet-i Kerîmesi de vardır.

İşte şu Âyetlerle Cenâb-ı Hak, duâ edene icâbet buyuracağını ve zât-i akdesini zikreden kulunu zikredeceğini bildiriyor. Hadîs-i Şerîfte de : **«Kul : Yâ Rabbî deyince Allahü Teâlâ da : Lebbeyk, iste, sana verilir buyurur»** denilmiştir.

Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ : Yâ Rabbi demesine karşı lebbeyk cevâbı gelecek olduğunu bilen bir kimse, onu demekte nasıl kusûr eder?

---

(7) Sûrei Bakara : 186.

diye makam-ı teaccüble soruyor. Fakat o cevâbın sesi kulakla işitilemeyeceğini, lâkin bütün mevcûdiyyetle ma'nevî zevkinin duyulacağını haber veriyor.

Şârih Ankaravî kuddise sirruhû da (sahih bir rivâyet) kaydıyle şöyle bir fıkra naklediyor: Hazret-i Mûsâ münâcâtı sırasında: **«Yâ Rabbî»** demişti. Cenâb-ı Hak: **«Lebbeyk yâ Mûsâ»** buyurdu. Mûsâ: **«Yâ Rabbî; sen sensin, ben kimim ki bana lebbeyk diye cevab veriyorsun?»** diye sordu. Allahü Teâlâ: **«Ben kendi nefsime yazdım, yânî teahhüd ettim ki kullarımdan biri bana Rubûbiyyetimle hitâb ederse ben de telbiye ile, yânî, lebbeyk demekle cevab veririm.** Mûsâ sordu ki: **«Yâ Rabbî; bu iltifat, itâatkâr kullar için mi?»** Hak sübhânehû cevab verdi ki: **«Hayır. Bütün günahkâr kullar için.»** Mûsâ yine süâl etti ki: **«İtâatkâr olana icâbetin, onun tâatinden dolayı olacak, ya günahkâr kuluna neden icâbet ediyorsun?»** Allah celle celâlühû buyurdu ki: **«İyilik edene cevab verir ve mükâfat eder de kötülük edeni men'eyleyecek olursam benim sehâvetim ve keremim nerede kalır?»**

Bu, pek büyük müjdeyi unutmayalım, günahkâr olduğumuza bakmayalım da (Aman yâ Rabbî) demekten hâlî kalmayalım.

«DUVAR ÜSTÜNDE BULUNAN SUSAMIŞ BİR KİMSENİN SUYA KERPİÇ ATMASI»

5156

بر لب جو بود دیواری بلند
بر سر دیوار تشنهٔ دردمند

«Dere kenarında yüksek bir duvar vardı. Üstünde susamış derdli biri bulunuyordu».

5157

مانعش ازآب آن دیوار بود
از پی آبی چوماهی زار بود

«Onu sudan men'eden o duvardı. O ise su için balık gibi çırpınıyordu».

5158

نا گهان انداخت او خشتی در آب
بانگ آب آمد بگوشش چون خطاب

«Birdenbire suya bir kerpiç parçası attı. Kerpiçin düşmesi ile suyun sesi ona bir hitâb gibi geldi».

5159

چون خطاب یار شیرین و لذیذ
مست کرد آن بانگ آبش چون نبیذ

«Suyun sesi, yârin hitâbı gibi tatlı ve lezzetli idi. O su sesi onu üzüm suyu gibi mestetti».

5160

از صفای بانگ آب آن ممتحن
گشت خشت انداز آنجا خشت کن

«O, susuzluk mihnetini çeken, su sesinin verdiği safadan, duvardan kerpiç koparıp atmaya başladı».

5161

آب می‌زد بانگ یعنی هی ترا
فائده چه زین زدن خشتی مرا

«Su ona: Hey; bana böyle kerpiç atmaktan sana ne fayda var? diye seslendi».

5162

تشنه گفت آبا مرا دو فائده‌ست
من ازین صنعت ندارم هیچ دست

«Susamış adam cevab verdi ki: Ey su; bu atıştan benim için iki fayda vardır. Onun için bu san'atten, yânî, kerpiç atmaktan vazgeçmem».

5163

فائدهٔ اول سماع بانگ آب
کو بود مر تشنگان را چون رباب

«Birinci fayda: Su sesini işitmektir ki o, susamışlara rebab dinlemek gibi gelir».

5164

بانگ او چون بانگ اسرافیل شد
مرده را زین زندگی تحویل شد

«Onun sesi, İsrâfilin sûru gibidir ki ölüye onun sesinden tahvil vâkı' olur, yânî, dirilir».

5165

یا چو بانگ رعد ایام بهار
باغ می‌یابد ازو چندین نگار

Yâhud o su sesi, bahâr vaktindeki gök gürültüsü gibidir ki ondan bağlar, bağçeler bu kadar nakış bulur».

Yânî; çiçekler açılır.

5166

یا چو بر درویش ایام زکات
یا چو بر محبوس پیغام نجات

«Yâhud o ses, fakir için zekât verilme günü veyâhud mahbusa kurtulma haberi gelmesi gibidir».

5167

چون دم رحمان بود کان از یمن
می‌رسد سوی محمد بی دهن

«Yâhud o ses, Yemen'den Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâma ağız, burun vâsıtası olmaksızın gelen nefes-i rahmânî gibidir».

Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz: «Ben, Yemen tarafından gelen nefes-i rahmânı duyuyorum» buyurmuş, bununla Yemen'de bulunan (Üveysülkarenî) radıyallahu anhe işâret etmiştir.

5168

یا چو بوی احمد مرسل بود
کان بعاصی درشفاعت میرسد

«Yâhud yine o ses, şefâat husûsunda Ahmed-i mürselin âsîye vâsıl olan râyıhası gibidir».

5169

یا چو بوی یوسف خوب واطیف
میزند برجان یعقوب نحیف

«Yahud yine o ses, zayıflamış Ya'kub'un rûhuna gelen güzel ve lâtif Yûsuf'un kokusu gibidir».

5170

فائدهٔ دیگر که هر خشتی کنزن
بر کنم آیم سوی ماء معین

«İkinci bir faydası da şudur ki: Kopardığım her kerpiç ile duvar alçalıyor, ben de o nisbette akar suya yaklaşıyorum».

5171

کز کمی خشت دیوار بلند
پست تر گردد یقین ای هوشمند

«Ey şuurlu kimse, yüksek bir duvardaki kerpiçlerin azalmasından duvar şübhesiz alçalır».

5172

پستی دیوار قربی میشود

فصل او درمان وصلی میشود

«Duvarın alçalması, suya yakınlık hâsıl eder. O kerpiçlerin ayrılması vuslat dermânı olur».

5173

سجده آمد کندن خشت لزب

موجب قربی که واسجد واقترب

«Allaha secde etmek, o yapışık kerpiçi koparmaktır ki Hakka kurbiyyeti mûcib olur, nitekim Kur'ân'da secde et ve yaklaş buyurulmuştur».

Hikâyedeki susamış kimse: Bir Allah âşıkıdır. Susaması kalbindeki ayrılık âteşidir. Duvar: Onun varlığı ve benliğidir ki visâle mâni' olmaktadır. Ondan kerpiç koparılması, o mâniin yavaş yavaş izâlesi demektir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Varlık duvarından bir kerpiç koparmak, secde etmek gibi Allah'a yaklaşmak olur. Hadis-i Şerîf'te: **«Bir kulun Rabbine en yakın bulunması secde hâlindedir»** buyurulmuştur. Yine bir Hadîs'te: **«Allah'a çok çok secde et. Çünki sen secde ettikçe Cenâb-ı Hak o secde ile seni bir derece yükseltir ve yine o secde ile senden bir hatâyı düşürür, yânî, afveder»** denilmiştir.

5174

تا که این دیوار عالی گردنست

مانع این سر فرو آوردنست

«Bu varlık duvarı yüksek bulundukça, bu baş eymeye, yânî, secde etmeye mâni' olur».

5175

سجده نتوان کرد بر آب حیات

تا نیابم زین تن خاکی نجات

«Bu toprak vücuddan kurtulmayınca eğilip âb-ı hayâta secde etmek ve ondan doya doya içmek imkânı yoktur».

بر سر دیوار هرکه تشنه تر

زودتر بر میکند خشت ومدر

«Duvar üstünde her kim daha ziyâde susamışsa duvarın taşını ve kerpiçini o daha çabuk koparır».

5177

هرکه عاشقتر بود بر بانگ آب

اوکلوخ زفت تر کند از حجاب

«Suyun sesine her kim daha ziyâde âşık ise ona hicab ve mâni' olan varlık duvarından daha büyük parçalar koparır».

5178

او ز بانگ آب پرمی تا عنق

نشنود بیگانه جز بانگ بلق

«O kimse suyun sesinden boynuna kadar mest olur. Suyun çıkardığı sesten başka bir şey işitmez».

5179

ای خنك آنرا كه اوایام خویش

مغتنم دارد گذارد وام خویش

«Ne mutlu o kimseye ki günlerini ganîmet bilir de borcunu edâ eder».

Ferâiz-i İlâhiyyeden her birinin vakt ü zamânıyle îfâsı kullar için birer borçtur. Binâenaleyh vaktini fursat ve ganimet bilip de o borcu vaktinde eda eden bir müslüman; ne mutlu, ne bahtiyâr bir kuldur. Meselâ sabah ezânı okunurken uyanmış bir kimse kalkıp abdest alır ve namazını kılarsa borcunu ödemiş olur. Uykumu alamadım, yâhud kalkacak hâlim yok. Sonra kazâ ederim diyen kimse: hem borçlu kalır, hem de (هلك المسوفون) Yânî : **«Bir şey'i sonra yaparım diyenler helâk oldular»** tehdîdine dâhil olur.

5180

اندران ایام کش قدرت بود
صحت و زور دل و قوت بود

«Bir kimsenin kudretli, sıhhatli, güçlü ve kuvvetli bulunduğu gençlik zamânında ibâdet etmesi başka türlüdür».

5181

وان جوانی همچو باغ سبز و تر
می‌رساند بی دریغی بار و بر

«O gençlik mevsimi, yeşil ve tâze bir bağ gibi bol bol meyve yetiştirir».

5182

چشمه‌های قوت و شهوت روان
سبز میگردد زمین تن بدان

«O vakit vücudda kuvvet ve iştihâ çeşmeleri akar da ten zemini onunla yeşerir».

5183

خانهٔ معمور و سقفش بس بلند
معتدل ارکان و بی تخلیط و بند

«Gençlik; ma'mur, çatısı çok yüksek, köşe direkleri sağlam, ta'mir karışmamış ve payanda vurulmamış bir ev gibidir».

5184

پیش ازان کایام پیری در رسد
گردنت بندد بحبل من مسد

«Ondan sonra ihtiyarlık günleri erişip de boynunu hurma lifinden örülmüş, yâhud kuvvetli ve sıkı bükülmüş bir iple bağlayınca».

5185

خاك شوره گردد وریزان و سست

هرگز از شوره نبات خوش نرست

«O ihtiyar cesed, çorak toprak gibi gevşek olur ve dökülür. Çoraklı tarladan hiç bir vakit hoş bir nebat yetişmez».

5186

آب زور و آب شهوت منقطع

او ز خویش ودیگران نا منتفع

«İhtiyarda kuvvet ve şehvet suyu kesilir. Kendisinden ve başkalarından faydalanamaz».

5187

ابروان چون پالدم زیر آمده

چشم رانم آمده تاری شده

«Kaşları paldum gibi aşağı düşmüş, gözleri rutûbetlenmiş ve kararmış».

5188

از تشیخ رو چو پشت سوسمار

رفته نطق وطعم و دندانها ز کار

«İhtiyarlıktan yüzü keler sırtı gibi buruşmuş, dişleri döküldüğü için söz söylemesi değişmiş ve bir şey'in tadını alması kalmamış».

5189

روز بیگه لاشه لنگ و ره دراز

کارگه ویران عمل رفته زساز

«Gün gecikmiş, lâşe hâline gelen cesed topal, yol ise uzun ve uzak, tezgâh harâb olmuş, işin de düzeni bozulmuş».

5190

بیخهای خوی بد محکم شده
قوت بر کندن آن کم شده

«Kötü huyların kökleri sağlamlaşmış, onları söküp atacak kuvvet azalmış».

İşte gençlik ile ihtiyarlık arasında bu kadar fark olduğu gibi gençlik ve ihtiyarlıkta edilen ibâdetler arasında da o kadar fark vardır.

«BİR VÂLİNİN BİR KİMSEYE: DİKTİĞİN BU ÇALIYI YOLUN BAŞINDAN SÖK DİYE EMİR VERMESİ»

5191

همچو آن شخص درشت خوش سخن
در میان ره نشاند او خاربن

«O sert ve hoş sözlü şahıs gibi ki yolun ortasına bir çalı dikmişti».

5192

رهگذریانش ملامتگر شدند
پس بگفتندش بکن این را نکند

«Gelip geçenler onu levmettiler ve bunu sök dediler, fakat o sökmedi».

5193

هر دمی آن خاربن افزون شدی
پای خلق از زخم آن پرخون شدی

«Her ân o çalı büyür, halkın ayağı onun dikenlerinden kanardı».

5194

جامه‌های خلق بدریدی ز خار
پای درویشان بخستی زار زار

«Halkın elbisesi, çalının dikenlerinden yırtılıyor, yalınayak gezen fukarânın ayakları ondan yaralanıyordu».

5195

چون بجد حاکم بدو گفت این بکن
گفت آری بر کنم روزیش من

«Vâli ve hâkim ona: Bunu sök diye ciddî emir verince evet, evet bir gün sökerim dedi».

5196

مدّتی فردا و فردا وعده داد
شد درخت خار او محکم نهاد

«Bir müddet yarın, öbürgün sökerim diye va'dde bulundu. Fakat bu müddet esnâsında onun diken ağacı sağlam kökleşti».

5197

گفت روزی حاکمش ای وعده‌کژ
پیش آ در کار ما واپس مغژ

«Bir gün hâkim ona dedi ki: Ey iğri va'deli, yânî, sözünü tutmayan; ileri gel, işimize, yânî, şu ağacı sökmeye ikdam et, geri kaçma».

5198

گفت الایام یا عم بیننا
گفت عجّل لاتماطل دیننا

Çalıyı diken: «Amca; önümüzde hayli gün var. Onların birinde sökerim, dedi. Hâkim de: Çabuk, bize olan borcunu geciktirme».

Diyerek ilâve etti ki:

5199

تو كه ميگويى كه فردا اين بدان
كه بهر روزى كه مى آيد زمان

«Sen, dikenin sökülmesi için yarın diyorsun. Şunu bil ki zaman geçtikçe ve her gün gelip gittikçe»,

5200

آن درخت بد جوانتر ميشود
وين كننده پير و مضطر ميشود

«O kötü ve dikenli ağaç, bir delikanlı gibi kuvvetlenir, onu sökecek olan ise gittikçe ihtiyarlar ve kuvvetten düşer».

Bir Hadîs-i Şerifte buyurulmuştur ki: **«Âdem oğlu ihtiyarladığı hâlde kendisinde hırs ve uzun uzadıya emeller haslcti gençleşir».**

Diğer bir Hadîste: **«İmân yetmiş bu kadar şu'bedir. En yüksek derecesi (لا اله الا الله) dır. En aşağısı da müslümanların yolundan zahmet verecek şeyleri kaldırmaktır»** buyurulmuştur.

Demek ki sokağa süprüntü atmamak, yol ortasındaki taşı bir kenara çekmek, hülâsa halkı rahatsız edecek şeyleri yoldan kaldırmak îmânın bir derecesi imiş. Yânî; müslümân olan, sokakları telvis etmediği, oralara öteberi atmadığı gibi atılan şeyleri de mümkün olduğu takdirde kaldırırmış. Öyle olduğu hâlde bahsimizdeki adam, sokağın ortasına bir çalı dikmiş, herkesin üstü, başı yırtılmasına, vücudlarının yaralanmasına sebeb olmuş. Söküp kaldırması teklif edildiği hâlde de bugün, yarın sökerim diye o teklifin yerine getirilmesini geciktirmiş.

Buradaki yoldan maksad: Dünyâ ile âhiret arasında geçilmesi herkes için zarûrî bulunan hayat yoludur. Oraya diken dikmek: Kötü bir işi kendi âdet edinmek ve başkalarını o kötülüğe teşvik ve mutazarrır eylemektir. Meselâ bir adam; nobranlığı, huysuzluğu tabiat hâline getirir. Ufak tefek kusurlara karşı müsâmaha edeceği yerde onu yapanı tekdire kalkışır. Farazâ biri tıramvayda kalabalık dolayısıyle bir yerine dokunacak olsa hemen kavga eder ve kıyâmet koparır. İşte bu ve emsâli kötü huylar, halkın geçeceği yola dikilmiş çalı gibidir. O çalının hemen sökülüp çıkarılması, yânî, o kötü tabiatin vakit geçirmeksizin terkine çalışılması lâzımdır. Bugün, yarın terkederim diye oyalanmak doğru değildir. **«Sonra yaparım diyenler helâk olur»** Hadîs-i Şerîfi biraz evvel geçmişti. İnsanın ne kadar yaşayacağını ve ne vakit öleceğini Allah'tan

başka kimse bilmez. Yarın, öbür gün derken ecel geliverir. Ölümün pençesi adamın boğazına sarılır. Tevbe ve istiğfâra vakit bulamadan gitmek ihtimâli vardır. Bundan başka bir fidan dikildiği yerde durdukça kök salıverdiği ve kuvvetlendiği gibi fanâ i'tiyadlar da insanda durdukça ve terkedilmedikçe şiddetlenir. Günden güne sâhibine ve başkalarına olan zararı artar. Sâhibi ihtiyarladıkça kendisindeki kötü i'tiyad kuvvetleşir ve gençleşir.

5201

خاربن در قوت و بر خاستن

خارکن در پیری و در کاستن

«Diken ağacı yerinde durdukça kuvvet peydâ eder ve boy atar. Onu çıkaracak olan ise ihtiyarlar ve kuvvetten düşer».

5202

خاربن هر روز و هر دم سبز وتر

خارکن هر روز زار و خشك تر

«Diken ağacı her gün ve her ân yeşil ve tâze durur. Onu çıkaracak ise her gün inler ve gittikçe kurur».

5203

خاربن‌دان هر یکی خوی بدت

بارها در پای خار آخر زدت

«Kötü huylarından her birini bir çalı farzet ki onun dikenleri kaç kerre senin ayağına battı».

5204

بارها از خوی خود خسته شدی

حس نداری سخت بی‌حس آمدی

«Kaç kerre kendi tabiatinden hastalandın. Fakat his sâhibi olmadığın için o hastalığın sebebini farketmiyorsun, çok hissiz bir adamsın».

5205

گر ز خسته گشتن دیگر کسان

که زخلق زشت تو هست آن رسان

«Eğer senin kötü huyundan diğerlerinin müteessir ve marîz olduğunu»,

5206

غافلی باری ززخم خود نهٔ

تو عذاب خویش و هر بیگانهٔ

«Farketmiyorsan, kendi yaranın da farkında değil misin? Sen kendinin de, başkalarının da azâbısın».

Yânî, huysuzluğundan hem kendini, hem başkalarını rahatsız ediyorsun.

5207

یا تبر بر گیر و مردانه بزن

تو علی وار این درخیبر بکن

«Sen ya teberi, baltayı erkekce vurup Ali gibi şu Hayber kal'asının kapısını kopar».

5208

یا بگلبن وصل کن این خار را

وصل کن با نار و نور یار را

«Yâhud bu dikeni gül ağacına aşla. Yârin nûrunu yârin ateşine vasleyle».

5209

تا که نور او کشد نار ترا

وصل او گلشن کند خار ترا

«Tâ ki onun nûru, sendeki kötülük ateşini söndürsün, onunla irtibâtın, senin dikenini gül bağçesi hâline getirsin».

Kötü huylardan kurtulmak ve onları iyi ahlâka tebdil etmek için Hazret-i Mevlânâ, evvelâ teberi alıp Ali gibi Hayber kal'asının kapısını koparmayı, sâniyen bir yâre, yâni, ma'nevî hekim olan mürşid-i kâmile vâsıl olmayı tavsiye ediyor.

Hayber'in kapısını koparmak, riyâzet ve mücâhede ile nefs-i emmârenin ârzû ve emirlerine muhâlefet etmek demektir. Öyle yapıldığı takdirde tabîatteki kötü huylar yerinden koparılıp çıkarılır.

Hayber, Medîne'ye epeyce mesâfede kâin bir kasaba idi ki yahudilerle meskûn bulunuyordu. Etrâfına bir hisar çevrilerek o zamâna göre muhâfaza altına alınmıştı. Aleyhissalât Efendimiz, Hicretin yedinci senesinde orasını muhâsaraya aldı. Hazret-i Ali hisarın kapısını koparıp çıkardı. Kapı açılınca hisarın fethi müyesser oldu.

Ey sâlik; sen de vücûdundaki ahlâk-ı seyyieyi mücâhedât ile koparıp atacak olursan, sana da ma'nevî bir fetih hâsıl olur. Fakat kendi kendine yapılan bu mücâhedenin de o kadar faydası yoktur. Böyle bir hareket, kendi kendine hekimliğe kalkışıp ilâç almaya benzer. Binâenaleyh bir mürşid-i kâmile mürâcaat ve onun ma'nevî tedâvîsine dehâlet lâzımdır ki senin nârını nûra tebdil etsin ve ahlâk-ı seyyieni tedâvi eylesin.

5210

تو مثال دوزخى او مؤمنست

كشتن آتش بمؤمن ممكنست

«Sen cehennem gibisin, mürşid de mü'min misâlidir. Ateşi söndürmek mü'min için mümkindir».

5211

گويدش بگذر زمن اى شاه زود

هين كه نورت سوز نارم را ربود

«Cehennem, mü'mine diyecektir ki: Ey şâh-ı din; çabuk geç, git ki senin nûrun benim nârımı söndürüyor».

Çünki: nûr, daimâ nâre galebe eder. Hattâ dikkat edilmişse görülmüştür ki güneşe karşı konulan ateş söner, kömür de yanmaz.

Bu meâlde olmak üzere: **«Kıyâmet gününde Cehennem: Yâ mü'min geç ki senin nûrun, benim nârımı söndürüyor diyecektir»** Hadîsi rivâyet edilmektedir.

5212

کان زقهر انگیخته شد این زفضل
نار ضد نور باشد روز عدل

«Ateş ve cehennem Allah'ın kahrından, nûr ise Hakkın fazl u keреminden halk olunmuştur. Adâlet günü olan kıyâmette nâr, nûrun zıddı olacaktır».

Çünki; Cenâb-ı Hak (سبقت رحمتی علی غضبی) yânî: **«Benim merhametim, gazabımı geçti»** yânî, ondan fazladır, buyurmuştur. Binâenaleyh mağlûb ve mesbuk olan gazabından yaradılmış ateş, sâbık ve gâlib bulunan rahmetten zuhûra gelen nûra karşı elbette mağlûp olur.

5213

گرهمی خواهی تو دفع شر نار
آب رحمت بر دل ایشان گمار

«Eğer sen nârın şerrini def'etmek istersen Hakkın rahmeti suyunu ateşin üstüne dök».

Rahmet suyu nedir? diyecek olursan bil ki:

5214

چشمهٔ آن آب رحمت مؤمنست
آب حیوان روح پاك محسنست

«O rahmet suyunun çeşmesi mü'mindir. Âb-ı hayât ise mü'min-i muhsinin pâk olan rûhudur».

İhsan nedir ve muhsin kimdir? denilecek olursa, ihsânın lûgat ma'nâsı: Bir şey'i iyi ve güzel yapmaktır. Şerîatteki mefhûmu bir Hadîs-i Şerîfte şöyle beyân buyurulmuştur: **«İhsan: Senin Allah'a onu görüyormuş gibi ibâdet etmendir. Eğer sen onu görmüyorsan o seni görmektedir».**
İşte Huzûr-ı İlâhîye durduğu vakit Cenâb-ı Hakkı müşâhede edercesine huzû', huşû' ile ibâdet eden, namazını ihlâs ile kılan, orucunu riyâsız tutan, hülâsa kulluğunu Huzûr-ı Bârî'de imiş gibi îfâ eyleyen kimse de muhsindir.

5215

بس گریزانست نفس تو ازو
زانکه تو از آتشی اوآب جو

«Senin nefsin ó mü'min-i muhsinden çok kaçar. Çünki sen ateş tabîatlisin, o ise ırmak suyu gibidir».

5216

زآب آتش زان گریزان میشود
کاتشش از آب ویران میشود

«Ateşin harâreti sudan söndüğü için ateş sudan kaçıcıdır».

5217

حس تو و فکر تو از آتشست
حس شیخ وفکر او نور خوشست

«Senin hissin ve fikrin ateştendir. Şeyh-i kâmilin hissi ve fikri ise lâtif nurdandır».

5218

آب نور او چو بر آتش چکد
چك چك از آتش بر آید برجهد

«Onun nûru suyu ateşe damlayınca ateşten «çek çek» sesi gelir».

Hazret-i Mevlânâ «çek çek» kelimesiyle su damlayan ateşin sönerken çıkardığı sesi anlatıyor.

5219

چون کند چك چك تو گویش مرك ودرد
تا شود این دوزخ نفس تو سرد

«Ateş «çek çek» diyince, sen de ona «derd ve ölüm olsun» de ki senin bu cehennem gibi olan nefsin soğusun».

(Merk ü derd) ta'biri, inkisar makamında ve bizim «karın ağrısı» dediğimiz makamda kullanılır.

5220

تا نسوزد او گلستان ترا
تا نسوزد عدل واحسان ترا

«Tâ ki nefs ateşi senin rûhun gülistânını ve onun adl ü ihsânını yakmasın».

5221

بعد از ان چیزی که کاری بر دهد
لاله و نسرین و سیسنبر دهد

«Ondan sonra ne ekersen, yânî, nasıl bir amel-i sâlihte bulunursan mahsul verir. Lâle, beyaz gül ve marsıma yetiştirir».

(Sîsenber) marsıma, yâhud balsıma dedikleri güzel kokulu bir yapraktır.

5222

باز پنها میرویم از راه راست
باز گرد ای خواجه راه ما کجاست

«Yine doğru yoldan, yânî mevzûumuzdan ayrıldık. Efendi; sadede gel, bahsimiz nerede idi?»

5223

اندران تقریر بودیم ای حسود
که خرت لنگست ومنزل دور زود

«Ey hasedkâr olan; şunu takrir ediyorduk ki senin merkebin topal, varacağın menzil ise uzaktır. Çabuk ol, tevbe ve istiğfârını yarına bırakma».

5224

سال بیگه گشت وقت کشت نی
جز سیه رویی و فعل زشت نی

«Senenin mevsimi geçti. Ekin vakti değildir. Sende ise yüz karalığından ve kötü amellerden başka bir şey yoktur».

5225

کرم در بیخ درخت تن فتاد
بایدش بر کند و در آتش نهاد

«Cisim ağacının kökünc kurt musallat oldu. Onu çıkarıp ateşe atmak, riyâzet ve mücâhede ile öldürmek lâzımdır».

5226

هین هین ای راهرو بیگاه شد
افتاب عمر سوی چاه شد

«Ey âhiret yolcusu; aklını bâşına al. Vakit gecikti. Ömr güneşi kuyuya doğru gitti».

Yânî; gurûba yaklaştı.

5227

این دو روزک را که زورت هست زود
پیرافشانی بکن از راه جود

«Henüz kuvvetli bulunduğun şu iki günceğizde cömerdlik yolunda bir hareket et».

5228

این قدر تخمی که ماندستت بباز
تا بروید زین دو دم عمر دراز

«Elinde kalan bu kadarcık tohumu saç ki bu iki nefeslik ömür zamânından sana uzun bir ömür hâsıl olsun».

Elde kalan tohumdan maksad: Bakıyye-i ömürdür. Hayât müddetinden bakıyye olan birkaç günlük ömür tohumunu ibâdet tarlasına ek ki o kısa müddet sana uzun bir ömür gibi gelsin ve uzun bir ömür çalışmasıyle elde edilecek füyûzât husûle getirsin.

5229

یا مردست این چراغ با گهر
هین فتیلش ساز و روغن زودتر

«Kıymetli olan bu hayât kandili sönmeden evvel onun fitilini düzelt ve çabucak yağını koy ki gözünü aydınlatsın ve gönlünü tenvir etsin».

«HAYIRLI İŞLERİN YARINA BIRAKILMASINDAKİ ZARARIN BEYÂNI»

5230

هین مگو فردا که فرداها گذشت
تا بکلی نگذرد ایام کشت

«Aklını başına al da bir iş için yarın yaparım deme ki ömründen bir çok yarın geçti. Hemen tevbe ve istiğfâr ile işe başla ki ekin mevsimi tamâmıyle geçmesin».

«Dünyâ, âhiretin tarlasıdır», burada ekilen orada biçilir. **«Dünyâda zerre kadar hayır işleyen, âhirette onun mükâfâtını görecektir. Kezâ dünyâda zerre kadar şer işleyen onun mücâzâtını ukbâda görecektir».**

Dünyâ âhiretin tarlası olunca, hayat da onun tarla sürme ve ekin ekme için çalışma zamânıdır. Sen bu zamânın çoğunu bîhûde geçirmişsin. Bâri kalan birkaç günlük ömrünü hayr ü hasenât ekmeye sarfet ki âhirette onları sevâb ve mükâfât olarak biçesin.

5231

لب ببند و کف پر زر بر کشا
بخل تن بگذار و پیش آور سخا

«Ma'nâsız sözlerden dilini tut. Paran varsa onları fukarâya vermek için avucunu aç. Cesed hasisliğini bırak ve cömerdliği ileri sür».

Cömerdlik nedir? Yalnız yedirmek, içirmek, giydirmek, kuşatmak sûretiyle fukarâyı terfih etmek midir? Evet, bunlar cömerdlik hareketleridir. Fakat bir de nefsten ve onun ârzûlarından cömerdlik yapmak vardır.

5232

ترك شهوتها و لذتها سخاست

هر که در شهوت فرو شد برنخاست

«Şehvetleri, nefsin istediği ve lezzetli gördüğü şeyleri terketmek de bir nevi' ve daha efdal bir cömerdliktir. Şehvete batan kimse o mülevvesât içinden davranıp kalkamaz».

Meselâ milyon sahibi bir adamın servetinden birkaç lira fedâ ederek fukarâya vermesi, mevcud parasına nisbetle hiçtir. Onu sarfetmesi kendisini sarsmaz. Lâkin meselâ ramazanda oruc tutması, sabah kahvaltısından başlayıp, öğle ve akşam yemeklerindeki lezzetli taâmlardan bir gün olsun nefsini men'etmesi ve onlardan mahrûmiyyete sabreylemesi, onun için büyük bir cömerdlik ve azîm bir fedâkârlık olur.

5233

این سخا شاخیست از سرو بهشت

وای او کز کف چنین شاخی بهشت

«Bu cömerdlik cennet selvisinin bir dalıdır. Böyle bir dalı elinden kaçıran kimsenin vay hâline!»

Ma'lûm ya bir dalı yakalayan kimse, onun delâletiyle ağaca ve ağacın bulunduğu yere vâsıl olur. Cömerdlik de Cennet ağaçlarından bir dal gibidir ki bunu tutan, yânî, cömerdlik eden kimse de onun delâletiyle Cennete varır. Öyle bir dalı tutamayan yâhud elinden kaçıran kimse de tabiî o ağacın bulunduğu Cenneti bulamaz. Bu fıkranın mefhûm-ı muhâlifi, yânî, aksine ma'nâsı şöyle olur: Hasislik, Cehennemden bir daldır. Onu tutmuş olan, onun delâletiyle Cehenneme gider.

5234

عروة الوثقاست این ترک هوا

برکشد این شاخ جان را بر سما

«Hevâ vü hevesi terkediş urvetülvüskadır, sağlam bir kulptur. O kulp, ona dokunmuş olanın ruhunu semâya çeker».

Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki:

لَآ اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا

Yânî: **«Dinde ikrah yoktur,** (yânî, bir kimse zorla ve icbâr ile müslüman edilemez.) **Doğrulup, sapıklıktan temâyüz ve tebeyyün etmiştir. Her kim putları inkâr eyleyip Allah'a îmân ederse hakîkaten sağlam bir kulpa tutunmuş olur ki o kulpun kopmak ihtimâli yoktur[8]».**

Putları inkâr ile Allah'a îmân ediş müslüman olmak, müslümanlık ise kopmak ihtimâli olmayan sağlam bir kulpa, kuvvetli bir dala tutunmak demektir.

Îmânın dalına sarılan kişi,
Cennete götürür dalın çekişi.
Dinsizlik dalına sarılanın da,
Cehenneme gitmek olur son işi.

5235

تا برد شاخ سخا ای خوب کیش
مر ترا بالا کشان تا اصل خویش

«Ey mezheb ve meslеki iyi olan kimse; sehâvet dalı, yukarı çekerek aslının, yânî, sürgünü bulunduğu ağacın yanına, yânî, Cennete götürür».

Câmi'-i Sağîr'de Hazret-i Ali ve Ebû Hüreyre radıyallahü anhümâdan mervî olmak üzere şöyle bir Hadîs vardır:

«Cömertlik, Cennet ağaçlarından bir ağaçtır ki dalları Dünyâyâ sarkmıştır. Her kim ondan bir dalı tutarsa o dal, onu cennete çeker, götürür».

5236

یوسف حسنی و این عالم چو چاه
وین رسن صبرست بر امر اله

«Ey sâlik; sen güzellik Yûsüfüsün, bu âlem kuyu misâlidir. Allah'ın emrine sabır ise, düşeni o kuyudan çıkarıp kurtaracak iptir».

---

(8) Sûrei Bakara: 256.

5237

یوسف آمد رسن در زن دو دست

از رسن غافل مشو بیگه شدست

«Ey Dünyâ kuyusuna düşmüş olan Yûsüf; ip uzandı, iki elinle tut. İpten gafil olma ve yakalamışken bırakma ki vakit geçmiştir».

5238

حمد لله کین رسن آویختند

فضل و رحمت را بهم آمیختند

«Allah'a hamdolsun ki bu ipi sarkıttılar ve fazl u kerem ile rahmet ü mağfireti birlikte ihsân ettiler».

5239

تا ببینی عالم جان جدید

عالمی پس آشکار و ناپدید

«Ki sen yeni bir ruh âlemini göresin. O âlem, ehline çok âşikâr, ehli olmayan için de mahfîdir».

Hazret-i Mevlânâ, o ruh âlemini anlatmak, onun ehline âşikâr, nâ ehline gizli bulunduğunu bir misâl ile anlatmak için buyuruyor ki :

5240

این جهان نیست چون هستان شده

و آن جهان هست بس پنهان شده

«Bu yokluk âlemi, yânî, evveli ve sonu adem bulunan Dünyâ, var gibi görünmekte, hakîkaten mevcud ve bâkî olan öbür âlem ise çok gizli bulunmaktadır».

Bunu tasavvur ve tefehhüm için şu misâle dikkat etmelidir :

5241

خاك بر بادست وبازى ميكند

كژ نمايى پرده سازى ميكند

«Toz rüzgârın üstünde ve onun tahrîkiyle oynar. Lâkin doğru görünmez, hakikati perde altına alır».

Yânî; rüzgâr esince yerdeki tozları kaldırır ve oynatır. Toz, rüzgârın tahrîkiyle hareket eylediği için kendi kendine hareket ediyormuş gibi görünerek hakikatı görmeyenleri aldatır.

5242

اين كه بركارست بى كارست و پوست

وانكه پنهانست مغز و اصل اوست

«Bu, iş görüyormuş gibi görünen toz, işsizdir ve meyveye nisbetle kabuk gibidir. Gizli olan ve tozu kaldırıp savuran rüzgâr ise asıl muharriktir ve meyvenin içi misâlidir».

5243

خاك همچون آلتى در دست باد

باد را دان عالى و عالى نژاد

«Bu tozu rüzgârın elinde bir âlet bil. Rüzgârın âlî ve asıl olduğunu anla».

5244

چشم خاكى را بخاك افتد نظر

باد بين چشمى بود نوعى دگر

«Toprağa mensub gözün nazarı toprağadır. Rüzgârı gören göz ise başka türlüdür».

5245

اسب داند اسب را کو هست یار

هم سواری داند احوال سوار

«Atı at bilir ki onun cinsi ve yârıdır. Süvârinin ahvâlini de yine süvâri bilir».

5246

چشم حس اسبست و نور حق سوار

بی سواره اسب خود ناید بکار

«His gözü, yânî, bu zâhirî göz, işte o at gibidir. Nûr-ı İlâhî ise atın üstündeki süvâriye benzer ki süvâri olmayınca at işe yaramaz».

5247

پس ادب کن اسب را از خوی بد

ور نه پیش شاه باشد اسب رد

«O hâlde o atı kötü huylardan te'dib ederek vazgeçir. Yoksa pâdişâhın nezdinde merdud bir at olur».

5248

چشم اسب از چشم شه رهبر بود

چشم او بی چشم شه مضطر بود

«Şâhın gözü, atın gözüne kılavuz olur. Şâhın gözü olmayınca atın gözü şaşırır, kalır».

Hazret-i Mevlânâ, iki beyt evvel zâhirî gözü ata, Nûr-ı İlâhîyi de atın üstündeki süvâriye benzetmişti. Bir süvâri gideceği yere göre atı sevkeder. Dizgini sağa, sola çekmek sûretiyle ona yolu gösterir. Şu hâlde süvârinin gözü, atın gözüne kılavuzluk etmiş olur ki süvâri olmayınca at gideceği yolu ta'yin edemez, şaşırır kalır. Bunun gibi bu zâhir gözüne hakîkati gösteren ve onu gideceği yola götüren de Allah'ın ona vermiş olduğu hidâyet nurudur.

5249

چشم اسبان جز گیاه و جز چرا
هر کجا خوانی بگوید نی چرا

«Atların gözü ot ve mer'âdan başka nereye çağırsan hayır, niçin geleyim? der».

5250

نور حق بر نور حس راکب شود
آنگهی جان سوی حق راغب شود

«Allah'ın nûr-ı hidâyeti, gözdeki his nûru üzerine inzimâm edince can da Allah tarafına gitmek için rağbet gösterir».

5251

اسب بی راکب چه داند رسم راه
شاه باید تا بداند شاهراه

«Süvârisiz at, yol üsûlünü ve kaidesini ne bilir? Onu sevk edecek şâh bulunmalı ki şahrâhı, yânî, hidâyet caddesini bulabilsin».

5252

سوی حس رو که نورش را کبست
حس را آن نور نیکو صاحبست

«Ey sâlik; sen his tarafına git ki onun râkibi olan İlâhî bir nûr vardır. O nûr, his için iyi bir musâhibdir».

5253

نور حس را نور حق تزیین بود
معنی نور علی نور این بود

«His nûruna Hakkın nûru tezyin olur ki (نور علی نور) "nûr üzerine nûr"un ma'nâsı budur».

«Abdest üstune abdest, nûr üzerine nûr olur» meâlinde bir Hadîs-i Şerîf vardır. Müslümanların abdest a'zâsı; elleri, yüzleri, kolları, başları

ve ayakları kıyâmette münevver olarak haşrolunacaktır. Bir müslüman Dünyâda ne kadar çok abdest almışsa kıyâmet günündeki nûru o kadar fazla, o derece parlak olacaktır. Bundan dolayı abdestli bulunan bir müslümanın abdesti bozulmamışken abdest tâzelemesi nûr üzerine nûr olur. Bunun gibi gözde bir görme nûru vardır ki insan onunla etrâfını görebiliyor. İşte o nûr-i histir. Ona Hakkın hidâyet nûru da munzam olunca şu inzimam, nûrun alâ nûrın, yânî, nûr üzerine nûrun, parlaklık üstüne parlaklığın bir tecellîsi olur ve tecellî eylediği gözü tezyîn eder.

5254

نور حسى ميكشد سوى ثرا

نور حقش مى برد سوى علا

«His nûru, sâhibini toprak tarafına çeker, Hak nûru ise onu a'lâ ve bâlâ bir âleme götürür».

5255

زانكه محسوسات دونتر عالميست

نورحق دريا وحس چون شبنميست

«Çünki mahsûsât âlemi, yânî, şu âlem-i şehâdet derece i'tibâriyle dûn bir âlemdir. Hakkın nûru deniz gibidir, his ise o nisbetle çiy dânesi gibi kalır».

Evet; Dünyâ bir his âlemidir. Çünki onda olan şeyler görülür, işitilir, koklanır, tadılır, tutulur. Fakat bu hislerin verdiği hüküm temâmıyle doğru değildir. Râgıb Paşa :

İmtiyâz-ı sâbit ü seyyârı müşkildir hayâl,
Zanneder keşti nişînân sâhil-i deryâ yürür.

dediği gibi, kayıkta ve gemide bulunanlar; binmiş oldukları kayık ve geminin değil, bil'akis sâhilin yürüdüğünü görürler. Kezâ bir su içine sokulan düz bir deynek su içinde çarpık müşâhede olunur. İşte beş duygunun en kuvvetlisi bulunan görmek hissi insanı böyle aldatır, diğer hisleri de kıyâs ediniz. Fakat ba'zı musaffâ kalblerdeki basîret hissi ile görülecek şeylerde yanılmak ve aldanmak ihtimâli yoktur. Zirâ hak ve hakikat nûru basîret-i kalbiyye bir deniz farzedilirse nûr-ı basar ona nisbetle çiy dânesi gibi bir rutûbetten ibâret kalır.

5256

لیك پیدا نیست آن را کب براو

جز با آثار و بگفتار نکو

«Lâkin o his üstündeki râkib, yânî, nûr-ı Hak görünmez. Ancak iyi hareketler ve güzel sözlerle âsârı görünür».

İnsandaki hisler ata, onları sevk u idâre eden Nûr-ı İlâhî de süvâriye benzetilmişti. At, yânî, his, meydandadır. Fakat süvârisi mer'î değildir. Onun mevcûdiyyeti, atın harekâtından, yânî, histe görülen güzellik ve iyilikten anlaşılır.

Acabâ bu, neden böyledir? Niçin his vâsıtası olan göz, kulak gibi a'zâ görünüyor da onları idâre eden Nûr-ı İlâhî müşâhede edilmiyor?

5257

نور حسی کو غلیظست و گران

هست پنهان در سواد دیدگان

«His nûru, yânî, meşhûdâtı bize gösteren göz nûru, maddî olduğu için galîz ve ağırdır. Öyle iken gözlerin karasında gizlidir».

5258

چونکه نور حس نمی بینی زچشم

چون ببینی نور آن دینی ز چشم

«Mâdem ki gözde bulunan ve nisbeten maddî olan rü'yet nûrunu göremiyorsun, o dînî ve İlâhî olan Nûr-ı hakkı ki maddî ve galiz değildir, nasıl görebilirsin?»

5259

نور حس با این غلیظی مختفیست

چون خفی نبود ضیائی کان صفیست

«Rü'yet nûru bu maddiyyeti ve gılzeti ile berâber gizli olunca, musaffâ ve müzekkâ bulunan Nûr-ı ilâhî nasıl gizli kalmaz?»

5260

این جهان چون خس بدست باد غیب
عاجزی پیشه گرفت و داد غیب

«Bu âlem, gayb rüzgârı, yânî, İrâde-i İlâhiyyenin yed-i kudreti önünde âcizliği âdet etmiştir. Gaybın vergisi, yânî, sevk u tahrîki ise».

5261

گه بلندش میکند گاهیش پست
گه درستش میکند گاهی شکست

«Onu ba'zan yükseltir, ba'zan alçaltır, ba'zan sağlam, ba'zan kırık, dökük bir hâlde bulundurur».

5262

گه یمینش می برد گاهی یسار
گه گلستانش کند گاهیش خار

«Ba'zan onu sağa, ba'zan sola götürür, ba'zan onu gülistan, ba'zan da diken yapar».

5263

دست پنهان و قلم بین خط گزار
اسب در جولان و ناپیدا سوار

«El gizli, fakat onun kullandığı kalem meydanda, yazı yazmaktadır. At, gezip dolaşmakta, onu idâre eden süvâri ise görünmemektedir».

5264

تیر پران بین و ناپیدا کمان
جانها پیدا و پنهان جان جان

«Ok, uçup gelmekte bunu gör. Fakat onu atan yayı meydanda değil. Canlar, bedenlere teallûku ve onlarda tasarrufu i'tibâriyle peydâ, lâkin rûhurrûh olan Hâlık-ı teâlâ gizli».

5265

تیررا مشکن که آن تیر شهیست
نیست پرتابی زشست آگهیست

«Oku kırma ki o padişâhın okudur. Lâaletta'yin atılmış ok değildir, vukuf ve hikmet yayından atılmıştır».

5266

ما رمیت از رمیت گفت حق
کار حق بر کارها دارد سبق

«Hak sübhânehû (ما رميت اذ رميت) yânî: «Attığın vakit sen atmadın» buyurdu. Allah'ın fi'li, bütün fiillerden öncedir».

Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz Bedir gazâsında yerden bir avuç ufak taş alıp düşman safına atmış, o taşlardan herbiri, dokunduğu müşriki sersemletmişti. Cenâb-ı Hak onu hikâye buyuruyor ki:

وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى

Yânî: **«Habîbim; o taş parçalarını attığın vakit sen atmadın, ve lâkin Allah attı[9]»** buyurdu. Bunun gibi işlenilen her fi'lin zuhûra gelmesinden evvel Allah'ın onu halketmesi vâkı' olur. Allah yaratmayınca mahlûkatın hiç bir fi'li zuhûra gelmez. Bu âlemdeki hâdiselerin her biri kavs-i kazâdan, kader yayından fırlamış birer oktur. Hem de öyle lâaletta'yin değil, sebebi ve hedefi ta'yin edilerek atılmıştır. Binâenaleyh o oku, yânî, o hâdiseyi rızâ göstermeyerek kırmaya kalkışma. Belki kazâya rızâ göster.

5267

خشم خود بشکن تو مشکن تیررا
چشم خشمت خون شمارد شیررا

«Sen oku kırma, kendi gadabını kır ve hiddetini teskîn et ki gazab gözü, sana südü kan gösterir».

---

(9) Sûrei Enfal: 17.

5268

آنچه پیدا عاجز و بسته زبون
وانچه ناپیدا چنان تند وحرون

«Âşikâr olan âcizdir, mukayyeddir, zebundur, pünhan bulunan d öylece serttir ve itâatsizdir».

Âşikâr olan maddiyyat âlemidir ki ma'nâ âleminin irâdesi altınd âcizdir. Gizli bulunan ma'neviyyat ve İrâde-i İlâhiyye âlemidir ki sert tir, itâatsizdir, belki bütün âlemler, tav'an ve kerhen onun mutiidir.

5269

ما شکاریم اینچنین دامی کراست
گوی چوگانیم چوگانی کجاست

«Biz tuzağa tutulmuş avız. Böyle bir tuzak kimindir? Bir çevgânı topuyuz, fakat o deynek, bizi oynatan o deynek nerede?»

Hazret-i Mevlânâ; mahlûkatı, husûsıyle irâde sâhibi olduğunu iddi edenleri (gûy)a, Hakkın irâde ve kazâsını da (gûy)ı darbeleriyle yerde yere yuvarlayan (çevgân)a benzetiyor. Güy, çevgânın itip kakmasın karşı ne derece dayanabilirse irâde-i cüz'iyyenin de irâde-i külliyye ka şısında o kadar bile mukavemet gösteremiyeceğini anlatmak istiyor.

5270

میدرد میدوزد این خیاط کو
میدمد میسوزد این نفاط کو

«Yırtıp diken o terzi nerede, üfleyip yakan o neft akıtıcı nerede?

Neffât: Eski kal'a ve gemi muhârebelerinde neftyağına batırılm paçavra ve sâireyi düşman tarafına atan muhârib ki attığı o yakıcı ma deler, düşman askerini yakar ve düşman gemilerini tutuştururdu. C nâb-ı Hak da hikmet-i bâligası îcâbı ba'zan bir terzi gibi bir elbise yırtar, bazan da onu diker ve yamar. Kezâ bir neftendâz gibi kahrec cek sebebleri tutuşturur ve atar. Bu yırtmanın, bu yamamanın, bu üf yip tutuşturmanın eserleri görünür. Meselâ sapasağlam bir adam dur dururken kalb sektesiyle, yâhud bir otomobil çiğnemesiyle ölüverir. İ

bir yırtma. Kezâ yıllarca hasta yatmış, yaşamasından ümid kesilmiş bir adam, günün birinde ve umulanın aksine iyi olur, kalkar. İşte bir yama. Fakat o hayyât ve neffâtın kendisi görünmez. Çünki :

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

Yânî : **«Onu gözler kavrayamaz, O ise bütün gözleri kavrar[10]».**

Kezâ :

5271

ساعتی کافر کند صدیق را

ساعتی زاهد کند زندیق را

«Bir ân içinde bir sıddîkı kâfir ediverir, yine bir ân içinde bir dinsizi bir zâhid derecesine çıkarır».

İdlâl ve ihdâ onun irâdesine mevkuftur. Dilediğini dalâlete, sapıklığa düşürür.

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yânî : **«Dilediğini de sırât-ı müstekime ve rızâsı yoluna sevkeder[11]».**

5272

زانکه مخلص در خطر باشد زدام

تا ز خود خالص نگردد او تمام

«Çünki muhlis bir kul, kendisinden temâmıyle hâli ve hâlîs olmayınca, yânî, irâdesini irâde-i Hakta kâmilen fânî kılmayınca tuzak tehlikesine düşmek muhatarasındadır».

---

(10) Sûrei En'am : 103.

(11) Sûrei Yunüs : 25.

زانکه در راهست ورهزن بی‌حدست

آن رهد کو در امان ایزدست

«Zîrâ muhlis yolcudur. Yolda ise nefs, şeytan gibi haydudlar hisabsızdır. Böyle bir yolculukta ancak Allah'ın âmânında olanlar kurtulabilir».

Ki öyle zevâta (muhlâs) denilir.

Hak Teâlânın makbûl kulları arasında (muhlis) ve (muhlas) denilen iki tâife vardır. Muhlisler: Mahlûkatı nazar-ı i'tibâra almayanlar, ancak Allah rızâsı için ihlâs ile ibâdette bulunanlardır.

Muhlaslar ise: Kendi varlıkları vehminden halâs bulanlar ve hâfız-ı hakîkînin emn ü emânına sığınmış olanlardır ki hıfz-ı İlâhî sâyesinde şeytanın ve nefsin iğvâsından masun ve emindirler. Nasıl ki şeytan, Cenâb-ı Hakka hitâb ederek:

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ۝ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

Yânî: **«Yâ Rabbi; senin izzin ve celâlin hakkı için insanların hepsini azdıracağım. Ancak onların arasından muhlas kulların müstesnâdır ki benim iğvâ kudretim onlara kifâyet edemez[12]»** demişti.

5274

آینه خالص نگشت او مخلصست

مرغ را نگرفته است او مقنصست

«Evet muhlas olanlar emindirler. Fakat kalbi aynası, mâsivâ pasından temâmıyle temizlenmemiş olanlar muhlislerdir. Tevhîd-i hakîkî kuşunu henüz tutamamış, onun saydına çalışmakta bulunmuştur».

5275

چونکه مخلص گشت مخلص بازرست

در مقام امن رفت و برد دست

«Muhlis bir zât, muhlas mertebesine vâsıl olunca emn ü emân mekamına erer. Ve nefs ile şeytana galebe çalar».

---

(12) Sûrei Sa'd : 82-83.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yânî: **«Haberin olsun ki Allah'ın dostlarına korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır[13]»** buyurulmuştur.

5276

هیچ انگوری دیگر غوره نگشت

هیچ میوهٔ پخته با کوره نگشت

«Hiç bir üzüm, tekrar koruk olmaz. Kemâle gelmiş bir meyve de turfanda, yânî, yarı olmuş bir hâle gelmez».

Bu böyle olduğu gibi muhlas olanlar da tekrar muhlis mertebesine düşmez.

5277

پخته گرد و از تغیر دور شو

رو چو برهان محقق نور شو

«Ey sâlik; sen de seyr ü sülûkte iyice piş ve kemâle gel de tegayyür ve tebeddülden kurtul, Şeyh Bürhânüddin muhakkık-ı Tirmizî gebi mücessem bir nûr ol».

Seyyid Bürhânüddin muhakkık-ı Tirmizî, zamânının yüksek âlim ve âriflerinden olup (Sultânül'ulemâ) hazretlerinin halîfesi idi. Sultânül'-ulemâ, yânî, Hazret-i Mevlânânın pederi Anadoluya hicret ettiği sırada Seyyid Bürhânüddini şarkta irşâda me'mur etmişti. Sultânül'ulemâ 628 de Konya'da irtihâl eyledi. Seyyid Bürhânüddin, şeyhinin intikalini keşfetti, şeyhzâdesini ma'nen terbiye ve teslik için kalktı, Konya'ya geldi. On sene kadar Mevlânâ'ya şeyhlik etti ve hilâfet verdi. Sonra Kayseri'ye gitti, orada vefât etti. Kayseri'de türbesi ve yanında bir mevlevî zaviyesi vardır. Kayseri halkınca (Seyyid-i Sırdân) diye yâd olunur.

---

(13) Sûrei Yunüs: 62.

چون ز خود رستی همه برهان شدی
چونکه بنده نیست شد سلطان شدی

«Sen kendiliğinden kurtulunca temâmıyle ve muhakkak-ı Tirmizî gibi bürhan kesilirsin. Kul, yok olunca sultan olursun».

5279

گر عیان خواهی صلاح الدین نمود
چشمها را کرد بینا و گشود

«Eğer fakr u fenâ sırrını apaçık görmek istersen Şeyh Selâhüddine bak ki onun feyz-i nazarı, gözleri açtı ve hakîkati gösterdi».

5280

فقر را از چشم و از سیمای او
دید هر چشمی که دارد نور هو

«Nûr-ı İlâhî ile münevver olan her göz, fakr u fenâ esrârını Şeyh Selâhüddinin gözünde ve yüzünde ayan beyan görmüştür».

Şeyh Selâhüddin : Konya çarşısında altın varakcılığı ile meşgul bir san'atkârdı. Bundan dolayı (Zerküb) diye meşhurdur. (Seyyid Bürhânüddin) Konya'ya geldiği vakit ona intisâb etmişti. Bu i'tibâr ile Hazret-i Mevlânâ'nın pîrdaşı idi. Seyyid Bürhânüddinin irtihâlinden sonra Cenâb-ı Pirin dervişi ve halifesi, Sultan Veled'in de kayınpederi olmuştu.

Seyyid Bürhânüddin Hazretleri kalimi Mevlânâ'ya, hâlimi Selâhüddin-i Zerküba verdim, demişti. Çünki Cenâb-ı Selâhüddin ümmî idi. Öyle iken :

5281

شیخ فعالست بی آلت چو حق
با مریدان داده بی گفتن سبق

«Fa'âl bir şeyh idi ki Cenâb-ı Hak gibi âlete ihtiyâcı yoktu. Mürîdlere söz söylemeden ders verirdi».

5282

دل بدست او چو موم نرم رام
مهر او گه ننگ سازد گاه نام

«Gönüller onun elinde yumuşak mum gibi muti'dir. O, gönüllere ba'zan ayıb, ba'zan iftihârı mûcib nakışlar yapar».

5283

مهر مومش حاکی انگشتریست
باز آن نقش نگین حاکی کیست

«Onun mühür mumu, bir yüzük halkasını hikâye eder ki onun kaşındaki nakş kimi hikâye etmektedir».

5284

حاکی اندیشهٔ آن زر گرست
سلسلهٔ هر حلقه اندر دیگرست

«O altın varakcısı olan Şeyh Selâhüddinin düşüncesini hikâye etmektedir ki o düşünce halkasının zincirleri yekdiğerine merbut ve muttasıldır».

5285

این صدا در کوه دلها بانگ کیست
گه پرست از بانگ این که گه تهیست

«Gönül dağındaki bu ses, kimin sadâsıdır ki o dağ; bu sesle kâh doludur, kâh boştur».

5286

هر کجا هست او حکیمست اوستاد
بانگ او زین کوه دل خالی مباد

«Şeyh Selâhüddin, her nerede olursa olsun üstad bir hekimdir. Onun sesi gönül dağına aksetmeden hâlî kalmasın».

Hazret-i Mevlânâ sâlik kalblerini dağlara, mürşid nasihatlerini o dağlarda işitilen sedâlara benzetiyor. Sonra o kalblerdeki isti'dâd ve kabiliyyeti anlatmak için buyuruyor ki:

5287

هست که کاوازمثنی میکند

هست که کآوازصد تا میکند

«Dağ vardır ki sesi katmerli tekrarlar, yine dağ vardır ki yüz kat kuvvetli ve mukerrer olmak üzere aksettirir».

Yânî; ba'zı sâlik, şeyhinden işitmiş olduğu sözün ma'nâsını tekrarlar, onun kabiliyyeti o kadardır. Ba'zı sâlik vardır ki duyduğu bir sözden yüz türlü ma'nâ istinbât eder ve öyle aksettirir.

5288

میزهاند کوه ازان آواز و قال

صد هزاران چشمهٔ آب زلال

«O ses ve sözden dağ, yüz binlerce zülâl çeşmesi sızdırır».

5289

چونزکهآن لطف بیرون میشود

آبها درچشمهها خون میشود

«Dağdan o letâfet zuhûr edince menbâ'lardaki sular ona gıbta ettiklerinden kan kesilirler».

5290

زان شهنشاه همایون نعل بود

که سراسر طورسینا لعل بود

«Na'li mubârek bir şehinşah olan Hazret-i Mûsâ'nın papucunu öptüğünden dolayı Tûr-i Sînâ dağı temâmıyle lâ'l hâlini almıştı».

5291

جان پذیرفت و خرد اجزای کوه

ما کم از سنگیم آخر ای گروه

«Hazret-i Mûsâ'nın feyziyle Tur dağının bütün eczâsi ruh ve akıl sâhibi oldu. Ey avam takımı; biz ise taştan daha âdîyiz ki evliyâ feyzini kabûl edemiyor ve ondan müstefiz olamıyoruz».

Hayvânât şöyle dursun, cemâdâtta bile kendilerine göre bir kabiliyyet vardır. Meselâ Hazret-i Mûsâ'nın rü'yet-i İlâhiyye talebine karşı:

لَنْ تَرٰيني وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰيني فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا

Yânî: **«Sen beni göremezsin. Lâkin dağa bak, yerinde kalırsa sen de beni göreceksin. Mûsâ'nın Rabbi dağa tecellî edince onu parçaladı, Mûsâ da düşüp kendinden geçti[14]»** Âyetinde hikâye buyurulduğu üzere Tûr dağı kendisindeki kabiliyyet dolayısıyle tecellî-i İlâhiyyeye tehammül edememişti. Kezâ Hazret-i İbrâhim'in atıldığı ateş:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰى اِبْرٰهِيمَ

Yânî: **«Ey ateş; İbrâhime karşı soğu ve selâmet ol[15]»** emrini idrâk eylemiş olduğu için Halîlullahı yakmamıştı. Kezâ Ebû Cehl habîsi avucuna birkaç dâne taş parçası almış ve: «Elimde ne var?» diye Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizden sormuştu. Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretleri: **«Onların ne olduklarını mı bileyim, yoksa onlar benim kim olduğumu mu söylesinler?»** süâlinde bulununca Ebûcehl ikincisini istedi.

---

(14) Sûrei A'raf: 143.
(15) Sûrei Enbiya: 69.

Resûlullahın «Ben kimim?» istifhâmı üzerine taş parçaları dile geldiler, zât-ı akdes-i Nebevînin Peygamber-i İlâhî olduğuna fasîh bir lisanla şehâdet ettiler.

İşte hayvânât ve cemâdâtta böyle bir kabiliyyet vardır ki enbiyâ — ve evliyâ mu'cizât ve kerâmâtı eseri olarak — onların sözlerini anlarlar ve dilediklerini yaparlar. Halbuki biz onlara hayvan ve cemâd diye ehemmiyet vermeyiz, kendimizi onlardan çok üstün görürüz. Cenâb-ı Mevlânâ:

«Ey avam takımı, ey kabiliyyetsiz insan gürûhu; nihâyet biz taştan daha âdiyiz» diyor.

Cenâb-ı Pîrin hitâb ettiği kabiliyyetsiz gürûha nefsini de teşrik etmesi ve: Biz taştan daha âdiyiz buyurması tevâzuundandır. Bu yoldaki ifâdelere (üslûb-ı hakîm) denilir. Meselâ birine karşı «Münâsebetsizlik ediyorsun» diyecek yerde «Münasebetsizlik ediyoruz» denilmesi gibi. Bu yoldaki sözler, muhâtabı incitmez, belki de hüsnü te'sir gösterir. Yine bu üslûb ile tenbih ü irşâda devâm ediliyor:

5292

نی ز جان یك چشمه جوشان می شود

نی بدن از سبزپوشان می شود

«Ne candan bir çeşme kaynıyor, ne de beden yeşil giyenlerden, yânî melekler gibi rûhânîlerden oluyor».

Bedenin meleklerden olması, onlar gibi günah işlemez ma'sum bir hâle gelmesidir.

5293

نی صدای بانگ مشتاقی درو

نی صفای جرعهٔ ساقی درو

«O bedende ne bir iştiyâkın hissi var, ne de vahdet sâkisinin şerâbı cür'asının safâsı ve neşvesi mevcud».

5294

کو حمیت تا ز تیشه و ز کلند

این چنین کُه را بکلی بر کند

«Böyle bir dağı, kazma ve külünk ile dibinden kaldırıp atacak bir hamiyyet ve gayret nerede?»

5295

بو كه بر اجزاى او تا بد مهى

بو كه دروى تاب مه يابد رهى

Böyle yapılacak olursa: **«Belki onun üzerinde bir ay parlar, belki ayın nûru onun eczâsına yol bulur».**

5296

چون قيامت كوهها را بركند

بر سر ما سايه كى مى‌افكند

«Kıyâmet dağları yerinden koparınca bizim başımıza nasıl gölge bırakır?»

5297

اى خنك زشتى كه خوبش شد حريف

واى گل روئى كه جفتش شد خريف

«Bir güzel ile berâber bulunan çirkin ne kadar tâli'lidir. Hazan vakti ile çift olan bir gül yüzlü de ne derece tâli'sizdir».

Çünki; sohbette te'sîr ve tabîatte sirkat, yânî, taklid hassası vardır. İyilerle düşüp kalkan kötü bir kimse, arkadaşlarının hüsn ü hâlinden az çok müstefid olur. Kötülerle hemdem olan iyi bir adam da onlarla muâşeret netîcesinde yaşayışlarına imrenmeye başlar. Hazret-i Mevlânâ, bu muâşeret ve sohbet te'sîrini anlatmak için birkaç misâl getiriyor:

5298

نان مرده چون حريف جان شود

زنده گردد نان و عين آن شود

«Cansız ekmek, rûha arkadaş olunca hayât kesbeder ve o bedenin ayni olur».

Evet; Ekmek cansız bir maddedir. Fakat canlı bir kimsenin mi'desine girip de hazmedilince kuvvet olarak o bedene inkılâb eder.

Diğer bir misâl:

5299

هیزم تیره حریف نار شد
تیرگی رفت و همه انوار شد

«Karanlık odun ateşe yaklaşınca zulmeti gider, nurdan ibâret kalır».

Bir misâl daha:

5300

در نمکدان چون خر مرده فتاد
آن خری و مردگی یکسو نهاد

«Ölmüş bir eşek, bir tuzlaya atılsa ve orada bir müddet kalsa eşekliği ve lâşeliği bertaraf olur».

Çünki serâpâ tuz kesilir ve temizlenmiş olur.

5301

صبغة الله هست خم رنگ هو
پیسه‌ها یک رنگ گردد اندرو

«Hû renginin küpü sıbgatullahtır. Bütün san'atlar onun içinde yek reng olur».

Sıbgatullah: Allah'ın boyası demektir ki îmândan kinâyedir. Boya nasıl bir şey'in ensâcı ve zerrâtı dâhiline girer de icrâ-yı te'sîr ederse, kemâl-i iman da mü'minin bütün a'zâsına ve cevârihine nüfûz ettiği için onu sıbgatullah ta'bir olunmuştur. İşte o sıbgatullah yekrenglik küpüdür.

5302

چون در آن خم افتد و گوییش قم
از طرب گوید منم خم لا تلم

«Bir sâlik o küpe düşer de sen ona kalk! diyecek olursan, zevk u tarabından ben küpüm, bana levmetme cevâbını verir».

Yâni; tevhîd-i zât mertebesine vâsıl olan bir zâte bu makamdan ayrıl denilse o, oradan o kadar zevk almıştır ki o neşve ile ben yabancı değilim, hattâ küpten ibâretim der.

5303

آن منم خم خود انا الحق گفتنست

رنگ آتش دارد الا آهنست

«Ben küpüm demek hakikatten (Enelhak) demektir. Kendisinde ateş rengi bulunmakla berâber demirdir».

Denilmiştir ki :

«Allah adamları, ricâlullah denilen zevât-ı kirâm; Allah olmazlar, lâkin Allah'tan da hâli kalmazar». Ba'zan Tecelli-i İlâhiyye sâlike galebe eder, onun demir gibi olan beşeresini yakar, kıpkırmızı ateş hâline getirir. İşte o vakit sâlik lisânından enelhak gibi sözler sâdır olur. Şu hâl teşbih ateşe sokulmuş bir demir parçasının yakıcılık hâlini bulmasıyle «Ben ateşim» demesine benzer. Bu hâlin devâmı müddetince «Ben ateşim» demekte haklıdır. Çünki ateşin rengini ve yakıcılığını hâizdir. Fakat o hâl zâil olunca onun da demirliği meydana çıkar.

Hazret-i Mevlânâ aşağıdaki beytlerle bunları anlatıyor :

5304

رنگ آهن محو رنگ آتشست

ز آتشی می‌لافد و خامش وشست

«Demirin rengi ateşin renginde mahvolmuştur. Sükût eder gibi olmakla berâber hâl diliyle ateşlikten bahseder».

5305

چون بسرخی گشت همچون زر کان

پس انا النارست لافش بی زبان

«Kırmızılıkta ma'den altını gibi olunca onun sözü dilsiz olarak, yânî, lisân-ı hâl ile ben ateşim demek olur».

5306

شد ز رنگ و طبع آتش محتشم

گوید او من آتشم من آتشم

«Onun tabiati ateşin te'siriyle ihtişam peyda edince o : Ben ateşim, ben ateşim der ve şöyle söyler ki» :

5307

آتشم من بر تو گر شد مشتبه

روی خود بر روی من یکدم بنه

«Ben ateşim. Ateş olduğum sana şübheli geliyorsa bir ân yüzünü getir, benim yüzüme koy».

İşte ehlullahın (Enelhak), (Leyse fi cübbeti sivallah) gibi sözler söylemesi ateşte kızmış ve kızarmış demirin ben ateşim demesi kabilindendir. Kendilerine vâkı' olan Tecelli-i İlâhinin te'siridir.

5308

ادمی چون نور گیرد از خدا

هست مسجود ملائک ز اجتبا

«Âdem evlâdı, Allah'ın nûruna mazhar olunca Hakkın müntehabı ve müctebâsı olduğu için meleklerin mescûdu olur».

Yâni : melekler, ceddine secde ettikleri gibi ona da ta'zim ve tekrimde bulunurlar.

5309

نیز مسجود کسی کو چون ملک

رسته باشد جانش از طغیان وشک

«Yalnız meleklerin mescûdu olmakla da kalmaz. Rûhu, melekler gibi şek ve şübhe tağyânından kurtulur, insanların da mahdûmu ve mutâ'ı olur».

5310

آتشی چه آهنی چه لب ببند

ریش تشبیه مشبه را مخند

«Âteş nedir, demir nedir? Dilini tut. Bu teşbihi yapanın sakalına gülme».

Hazret-i Pîr, yukarıda Cenâb-ı Hakkın tecellisini ateşe ve o tecelliye mazhar olan kulu demire benzetmişti ki maksadı o hakikati bir parça olsun anlatabilmekti. Fakat benziyen ile benzetilen arasındaki benzeyiş

her cihetten değil, bir cihettendir. Bundan dolayı yapılan teşbih de o hakîkati temâmiyle ve olduğu gibi anlatamadığı için o benzetişten rucû' ederek mutlak hakîkatı bir bahr-i muhîte, zâhir âlemini de onun bir sâhiline teşbih ediyor.

5311

پای در دریا منه کم گوی ازان
بر لب دریا خمش کن لب گزان

«Denize ayak atma ve ondan bahsetme. Bahr-i muhîtin kenarında dudaklarını ısırıp sükût eyle».

Ki o denize dalmak, senin merteben ve derecen değildir.

5312

گرچه صد چون من ندارد تاب بحر
لیك می نشکیبم از غرقاب بحر

«Vâkıâ benim gibi yüzlerce kimse o denizin vüs'at ve dehşetine tehammül edemez. Böyle olmakla berâber ben o bahre garkolmadan sabredemiyorum».

5313

جان و عقل من فدای بحر باد
خون بهای جان و عقل این بحر داد

«Benim rûhum ve aklım, o denize fedâ olsun ki rûhumun ve aklımın diyetini yine o deniz verdi».

5314

تا که پایم میرود رانم درو
چون نماند پا چو بطانم درو

«Ayağım seyr ü sülûke devâm ettikçe o denize dalıp gideyim, yürüyemez hâle gelince de orada kazlar gibi yüzeyim».

5315

بی ادب حاضر ز غائب خوشترست

حلقه گرچه کژ بود نی بر درست

«Terbiyesizce huzûrda bulunmak, gaib olmaktan ve o huzûrda bulunmamaktan evlâdır. Halka iğri olmakla berâber kapının üstünde değil midir?»

5316

ای تن آلوده بگرد حوض گرد

پاك کی گردد برون حوض مرد

«Ey vücûdu kirli olan; havzın etrâfını dolaş. Lâkin ona kanâat etme de içindeki suya ulaş. Bir kimse havuzun dışarısında dolaşmakla nasıl temizlenebilir?»

5317

پاك کو از حوض مهجور او فتاد

او ز پاکی خویش هم دور او فتاد

«Havuzdan uzaklaşan bir pâk, kendi pâkliğinden de uzak düşer».

5318

پاکیٔ این حوض بی‌پایان بود

پاکیٔ اجسام کم میزان بود

«Bu havuzun temizliğine nihâyet yoktur. Cisimlerin temizliği pek azdır».

5319

زانکه دل حوضیست لکن در کمین

سوی دریا راه پنهان دارد این

«Gönül gizli bir havuzdur. Lâkin onun deniz tarafına gizli bir yolu vardır».

5320

پاکیٔ محدود تو خواهد مدد

ورنه اندر جرح کم گردد عدد

«Senin mahdud olan temizliğin meded ister. Yoksa cerh edilen adedler azalır».

Vahdet denizine birdenbire girmek herkesin kârı değildir. Onun için evvelemirde kalb havuzunun etrâfında dolaşmalıdır ki o havuzun denize doğru bir yolu vardır. Nasıl ki bir Hadîs-i Şerifte: **«Mü'minin kalbi Cenâb-ı Rahmânın parmaklarından iki parmağı arasındadır. Onu dilediği gibi çevirir»** buyurulmuştur.

Esâbi-i Rahmândan murâd: Hakkın sıfât-ı celîlesi, isbaayndan maksad da: Celâl ve cemâl sıfatlarıdır.

5321

آب گفت آلوده را در من شتاب

گفت آلوده که دارم شرم از آب

«Günâh levsine müstağrak olmuş bir kimseye su, lisân-ı hâl ile: Koş, bana gel der günahkâr da: Sudan, yânî, mürşid-i kâmilden utanırım, çünki benim levs-i isyânımı keşfeder cevâbını verir».

5322

گفت آب این شرم بی‌من کی رود

بی من این آلوده زائل کی شود

«Su der ki: Utanmayı îcâb eden o günâh kirliliği, bensiz nasıl gider ve bulaşıklık nasıl zevâle erer?»

5323

ز آب هر آلوده کو پنهان شود

الحیاء یمنع الایمان بود

«Her kirli, sudan utanıp gizlenirse o hayâ, îmânı men'eder».

Vâkıâ Hadîste: **«Hayâ, îmândan gelir»** ve **«Hayâ ile îmân kardeştir, biribirinden ayrılmaz»** buyurulmuştur. Fakat o hayâ; günâhkârlıktan,

yâni, günâha girmekten sakınmak ve Allah'tan korkmaktır. Yoksa günahlarım anlaşılacak diye halktan çekinmek değildir. Böyle hayâ, imâna bile muhâlif olur.

5324

دل ز پایهٔ حوض تن گلناک شد
تن ز آب حوض دلها پاک شد

«Gönül, ten havuzunun dibinde biriken balçıktan, yânî, toplanan günahlardan çamurlaşır. Ten ise gönüller havuzunun suyundan, yânî, erbâb-ı kulûbun feyz-i nasihati te'sîriyle temizlenir».

O hâlde :

5325

گرد پایهٔ حوض دل گرد ای پسر
هان ز پایهٔ حوض تن میکن حذر

«Oğul; gönül havuzunun kenarında dolaş ve ten havuzunun dibindeki balçığa saplanıp kalmaktan sakın».

5326

بحر تن بر بحر دل برهم زنان
درمیانشان برزخ لا یبغیان

«Ten denizi ile kalb denizi biribirine muttasıldırlar. Lâkin aralarında bir berzah vardır ki karışmazlar».

Kur'ân'da ve Sûre-i Rahmânda :

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ۝

Yânî : **«Cenâb-ı Hak, karşılaşan iki denizi akıttı ki aralarında bir mâni'a vardır, biribirine karışmazlar[16]»** buyurulmuştur.

Müfessirler, bu iki denizin Şat nehri ile Basra körfezi olduğunu söylemişlerdir. Çünki nehrin körfeze dökülen tatlı suları muayyen bir mesâfeye kadar deniz suyuna karışmaksızın akmaktadır. Şabdenizi ile Akdenizdir, arada Süveyş berzahı vardır diyenler de olmuştur.

---

(16) Sûrei Rahman : 19-20.

Sofiyyeye gelince: Onlar: Bahreynden maksad ehl-i nâr ve ehl-i nûrdur, sûretâ ihtilât etmiş görünürler, fakat aralarında ma'nevî bir berzah bulunduğu için birbirlerine karışmazlar demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ da buna kaildir. Burada da cismâniyyeti bir deniz ve kalb ile rûhâniyyeti ayrı bir deniz olarak tasvir ediyor ve onların muttasıl olmakla berâber yekdiğerinden ayrı bulunduğunu ve karışmadığını söylüyor.

5327

گر تو باشی راست ور باشی تو کژ

پیشتر می غژ بدو واپس مغژ

«Ey sâlik; sen doğru olsan da, iğri olsan da velev ki sürtünerek olsun ileriye doğru sürtün, geri sürtünme ve geri kalma».

5328

پیش شاهان گر خطر باشد بجان

لیك نشكیبد ازو با همتان

«Pâdişahların huzûrunda can için muhâtara vardır. Lâkin himmet sâhibi olanlar, o huzûrdan uzak bulunmaya tehammül etmezler».

«Pâdişâha yakınlık, yakıcı bir ateştir» diye bir mesel vardır. O yakınlığın yakıcı bir ateş olması, pâdişâhın hiç yoktan gazaba gelip mukarrebi olan kimseyi tardetmesi, yâhud öldürtmesidir. Böyle olmakla berâber ilerlemek, servet ve şöhret sâhibi olmak isteyenler o muhâtarayı göze alırlar, **«Ya devlet başa, ya kuzgun leşe»** diyerek devlet hizmetine girerler. Hazret-i Mevlânâ da pâdişâh hizmetinde bulunmayı tavsiye ediyor. Fakat onun hizmetinde bulunmayı tavsiye ettiği padişâh, tahttan inince teneşire uzanacak bir hükümdâr değil, saltanat-ı ebediyyesi bütün kâinâtta cârî bir şehinşâh-ı avâlimpenâh, yânî, doğrudan doğruya Hazret-i Allah'tır.

5329

شاه چون شیرین تر از شکر بود

جان بشیرینی رود خوشتر بود

«O şâhı âzam şekerden daha tatlıdır. Ruhun o tatlılığa gitmesi ve yolunda feda olması çok hoştur».

5330

ای ملامتگر سلامت مر ترا

ای سلامتجو رها کن تو مرا

«Ey beni bu hususta levmeden sana selâmet ola, yânî, işine git. Ey selâmet arayan kimse; sen de beni kendi hâlime bırak».

5331

جان من کوره‌ست با آتش خوشست

کوره را این بس که خانهٔ آتشست

«Benim canım ocak gibidir ki ateşle arası iyidir. Ocak için ateş mahalli olmak şerefi kâfîdir».

5332

همچو کوره عشق را سوزیدنیست

هرکه او زین کور باشد کوره نیست

«Aşk için ocak gibi yanmak gerektir. Bu ateşten kör, yânî, mahrum olan kimse ocak olamaz».

Yânî; aşk, bir ateş, gönül ise o ateşin ocağıdır. Kalbde o ateş yandıkca kalb erir ve ondaki maddiyyet posası gider. O posayı gidermek için gönül ocağının yanması, o ateşle de bedenin eriyip sâfiyyet kazanması lâzımdır. Böyle yaptığın takdirde bedenin zayıflar, fakat rûhun kuvvetlenir. Gıdâsızlık sana gıdâ olur.

5333

برگ بی برگی ترا چون برگ شد

جان باقی یافتی و مرگ شد

«Gıdâsızlık sana rızk olunca rûh-i bâkî ve hayât-ı ebediyye bulursun da ma'nevî ölüm senden uzaklaşır».

Ma'lûm ya, insan yaşamak için gıdâya muhtacdır. O gıdâ ne kadar azaltılırsa ruh o kadar kuvvetlenir, hattâ gıdâsızlık, yânî, riyâzet ve oruc, ma'nevî bir gıdâ hâlini alır. Ehlullahtan niceleri vardır ki bu gıdâsızlıkla gıdalanmışlardır, yânî, onların karnı aç durmakla doyarlardı da (savm-ı visâl) dedikleri oruca günlerce devâm ederlerdi.

5334

چون ترا غم شادیٔ افزون گرفت
روضهٔ جانت گل وسوسن گرفت

«Gam ve keder sana fazlaca sürûr vermeye başlayınca rûhunun bağçesinde güller ve susam çiçekleri açılır».

Allâh'ın, sevdiği kullarını mağmum ve mükedder kılmakla onlarla ilveleştiğini düşünür ve bir şey için mükedder olunca onu Allahın sana olan mahabbetine işâret bilir de sevinirsen rûhun ma'nevî bir bağçe hâlini alır, orada maârif çiçekleri açılır.

5335

آنچه خوف دیگران آن امن تست
بط قوی از بحر مرغ خانه سست

«Başkalarının korktuğu şey senin için emn ü emân olur. Görmez misin ki kaz denizde kuvvetlidir, tavuk ise âciz ve zayıftır».

5336

باز دیوانه شدم من ای طبیب
باز سودایی شدم من ای حبیب

«Ey hekim; ben yine çıldırdım. Ey habîb ben tekrar sevdâyî oldum».

5337

حلقه‌های سلسلهٔ تو ذوفنون
هریکی حلقه دهد دیگر جنون

«Senin zincirindeki halkalar marîfetlidir ki her bir halkası ayrı bir cünûn getiriyor».

5338

داد هر حلقه فنون دیگرست
پس مرا هردم جنون دیگرست

«Zincirindeki her halkanın te'sîri başka türlüdür. O hâlde benim için her ân başka türlü bir cünûn vardır».

Burada (Tabib) ve (Habib) diye hitâb olunan Cenâb-ı Haktır. Zincir ile bağlanmaktan maksad da Hakkın sıfât-ı müteaddide ve mütekabilesidir. Ma'lûmdur ki Hakkın bir zâti, bir çok sıfâtı vardır. Bunu şöyle, böyle anlayabilmek için [illegible] dedikten sonra bir misâl verelim: Ahmed Efendi nâminde âlim, şâir, kâtib ve mütefennin bir zât tasavvur edelim. İşte Ahmed Efendinin kendisi, onun zâti, âlimliği, şâirliği, kâtibliği, mütefenninliği de birer sıfatıdır. Görülüyor ki Ahmed Efendi bir zât olduğu hâlde âlim, şâir, kâtib, mütefennin olması dolayısıyle müteaddid sıfat sâhibidir. Cenâb-ı Hak da böyledir, (قل هو الله احد) le işâret edilen zât-ı akdesidir ki birdir. (الله القدوس السلام) diye sayılan esmâülhüsnâ ise müteaddiddir. Kur'ân'da ve Hadiste esmâ-i hüsnâdan, yânî, Sıfât-ı İlâhiyyeden 99'u zikredilmiştir. Halbuki sıfât-ı İlâhîyye nâmütenâhîdir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da burada (Tabîb ve Habib) diye esmâülhüsnâda mezkûr olmayan iki sıfatla hitâb ediyor ve senin zincirin sıfatlarının her halkası ayrı ayrı fen ve ma'rifet sâhibidir diyor. Evet böyledir. Meselâ (Hâlık) yaradan demektir. O, bir zincir farzedilirse halkaları onun muhtelif tecelliyâtı olur. En büyük kürelerden en küçük zerrelere kadar muhtelif neş'et ve cesâmet ve tabîatte mahlûkat vardır ki bunların hepsi de (Hâlık) zincirinin halkaları mesâbesindedir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Mâdem ki zincirin her halkasında muhtelif bir kemâl tecelli etmektedir. O tecelliyâtı gören benim için de her ân ayrı bir cünûn ve başka bir cezbe hâsıldır.

5339

پس فنون آمد جنون این شد مثل
خاصه در زنجیر این میر اجل

«O hâlde cünûn türlü türlüdür ve müteaddiddir ki (الجنون فنون) sözü mesel hükmünü almıştır. Husûsiyle bu azîm beyin, yânî, Allahü azîmüşşânın zincirinde olan cünûn sayılamaz derecededir».

Allah tecellîsini tekrâr etmez, yânî, bir yaptığını bir daha yapmaz. Her bir Fi'l-i İlâhîsi yeni ve bedî'î bir tecellidir. O muhtelif ve lâyuad ve lâyuhsâ tecelliyât karşısında ukûl-i kâmile eshâbının ve basar-ı basiret erbâbının uğradıkları cezbeler ve düştükleri cünûn da o nisbette çoktur ki: (الجنون فنون اقلها سبعون) Yânî: **«Delilik türlü türlüdür, envâının en azı yetmişi bulur»** diye arabca bir mesel vardır.

5334

چون ترا غم شادئ افزون گرفت
روضهٔ جانت گل وسوسن گرفت

«Gam ve keder sana fazlaca sürûr vermeye başlayınca rûhunun bağçesinde güller ve susam çiçekleri açılır».

Allâh'ın, sevdiği kullarını mağmum ve mükedder kılmakla onlarla cilveleştiğini düşünür ve bir şey için mükedder olunca onu Allahın sana olan mahabbetine işâret bilir de sevinirsen rûhun ma'nevî bir bağçe hâlini alır, orada maârif çiçekleri açılır.

5335

آنچه خوف دیگران آن امن تست
بط قوی از بحر مرغ خانه سست

«Başkalarının korktuğu şey senin için emn ü emân olur. Görmez misin ki kaz denizde kuvvetlidir, tavuk ise âciz ve zayıftır».

5336

باز دیوانه شدم من ای طبیب
باز سودایی شدم من ای حبیب

«Ey hekim; ben yine çıldırdım. Ey habîb ben tekrar sevdâyî oldum».

5337

حلقه‌های سلسلهٔ تو ذوفنون
هر یکی حلقه دهد دیگر جنون

«Senin zincirindeki halkalar marîfetlidir ki her bir halkası ayrı bir cünûn getiriyor».

5338

داد هر حلقه فنون دیگرست
پس مرا هر دم جنون دیگرست

«Zincirindeki her halkanın te'sîri başka türlüdür. O hâlde benim için her ân başka türlü bir cünûn vardır».

Burada (Tabib) ve (Habib) diye hitâb olunan Cenâb-ı Haktır. Zincir ile halkalarından maksad da Hakkın sıfât-ı müteaddide ve mütekabilesidir. Ma'lûmdur ki Hakkın bir zâti, bir çok sıfâtı vardır. Bunu şöyle, böyle anlayabilmek için lâteşbih dedikten sonra bir misâl verelim: Ahmed Efendi isminde âlim, şâir, kâtib ve mütefennin bir zât tasavvur edelim. İşte Ahmed Efendinin kendisi, onun zâti, âlimliği, şâirliği, kâtibliği, mütefenninliği de birer sıfatıdır. Görülüyor ki Ahmed Efendi bir zât olduğu hâlde âlim, şâir, kâtib, mütefennin olması dolayâsıyle müteaddid sıfat sâhibidir. Cenâb-ı Hak da böyledir, (قل هو الله احد) le işâret edilen zât-ı akdesidir ki birdir. (الملك القدوس السلام) diye sayılan esmâülhüsnâ ise müteaddiddir. Kur'ân'da ve Hadîste esmâ-i hüsnâdan, yânî, Sıfât-ı İlâhiyyeden 99'u zikredilmiştir. Halbuki sıfât-ı İlâhîyye nâmütenâhîdir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da burada (Tabib ve Habib) diye esmâülhüsnâda mezkûr olmayan iki sıfatla hitâb ediyor ve senin zincirin sıfatlarının her halkası ayrı ayrı fen ve ma'rifet sâhibidir diyor. Evet böyledir. Meselâ (Hâlık) yaradan demektir. O, bir zincir farzedilirse halkaları onun muhtelif tecelliyâtı olur. En büyük kürelerden en küçük zerrelere kadar muhtelif neş'et ve cesâmet ve tabiatte mahlûkat vardır ki bunların hepsi de (Hâlık) zincirinin halkaları mesâbesindedir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Mâdem ki zincirin her halkasında muhtelif bir kemâl tecellî etmektedir. O tecelliyâtı gören benim için de her ân ayrı bir cünûn ve başka bir cezbe hâsıldır.

5339

بس فنون آمد جنون این شد مثل

خاصه در زنجیر این میر اجل

«O hâlde cünûn türlü türlüdür ve müteaddiddir ki (الجنون فنون) sözü mesel hükmünü almıştır. Husûsiyle bu azîm beyin, yânî, Allahü azîmüş-şânın zincirinde olan cünûn sayılamaz derecededir».

Allah tecellîsini tekrâr etmez, yânî, bir yaptığını bir daha yapmaz. Her bir Fi'l-i İlâhisi yeni ve bedi'i bir tecellidir. O muhtelif ve lâyuad ve lâyuhsâ tecelliyât karşısında ukûl-i kâmile eshâbının ve basar-ı basîret erbâbının uğradıkları cezbeler ve düştükleri cünûn da o nisbette çoktur ki: (الجنون فنون فنونها سبعون) Yânî: **«Delilik türlü türlüdür, envâının en azı yetmişi bulur»** diye arabca bir mesel vardır.

آنچنان دیوانگی بگسست بند
که همه دیوانگان پندم دهند

«Allah'ın muhtelif ve müteaddid tecelliyatının müşâhedesi, bendeki akıl râbıtasını öyle kırdı ki âkıllı geçinen ve bu esrâra vukûfu olmayan deliler bana nasîhat vermeye başladı».

«ZÜNNÛN-I MISRÎ RAHMETULLAHİ ALEYHİ YOKLAMAK İÇİN DOSTLARININ HASTAHÂNEYE GELMELERİ»

Zünnûn-ı Mısrî: Sofiyye ricâlinin büyüklerinden Mısır'lı bir zâttir. Tarîkat-i sofiyyeyi Mısır'da neşretmiştir. Halîfe Mütevekkile zındık diye şikâyet edilmesi üzerine Bağdad'a celb edilmiş ise de selâh ve kemâli görülünce memleketine iâde olunmuştur. Bir def'a da deli oldu diye Mısır'da tımarhâneye konulmuş, hürmetkârlarından ba'zıları ziyaretine gitmiş, Zünnûn onlara: «Kimsiniz?» diye sormuş, onlar da: «Senin dostlarınız», demeleri üzerine taş atmaya başlamış, gelenlerin kaçıştıklarını görünce kahkaha ile gülmüş: «Vay gidi dostlar vay! Dost, dostun cefâsından kaçar mı? Dost altın misâli, cefâ ateş gibidir ki hâlis altının ateşte tasfiye edilmesi lâzımdır» demişti. Vefâtı 245 târihindedir. Kaddesallahü sirruhû.

5341

اینچنین ذوالنون مصری را فتاد
کاندرو شور وجنون نو زاد

«Böylece, yâni, bende olduğu gibi Zünnûn-ı Mısrîye de yeni bir cezbe ve ma'nevî bir cünûn vâkı' oldu».

5342

شور چندین شدکه تا فوق فلك
می رسید ازوی جگرها را نمك

«Onda öyle cünûn zuhûra geldi ki göklerdeki meleklerin ciğerine onun hâli tuz ekmiş gibi oldu».

Ciğere tuz ekmek, bizim yarasına tuz ekmek makamında kullanılır ki fevkal'âde müteessir etti demektir ve burada o ma'nâda kullanılmıştır.

Melekler cism-i lâtîftir, onlarda ciğer ve ciğerlerinde yara olur mu? diye i'tirâza kalkışmak ham ervahlık olur.

5343

هین منه تو شور خود ای شوره خاك
پهلوی شور خداوندان پاك

«Ey çorak toprak, yânî, mahsûlü olmayan arâzi gibi faydasız kimse, sen kendi çılgınlığını mukaddes zevâtın cezbesine ve cünûnuna kıyâs etme».

5344

خلق را تاب جنون او نبود
آتش او ریشهاشان میربود

«Onun cünûnuna halkın tehammül edecek kudreti yoktu. Onun âteşi halkın sakalını kavuruyordu».

5345

چونکه در ریش عوام آتش فتاد
بند کردندش بزندانی نهاد

«Halkın sakalına ateş düşünce, yânî, onun cezbe hâliyle söylediği sözler avâmın kaldıramayacağı bir dereceye gelince: Onu bağladılar ve zindana koydular».

5346

نیست امکان وا کشیدن این لگام
گرچه زین ره تنگ می‌آیند عام

«Avâm-ı nâs bu yoldan daralır ve söylenilen sözleri akılları almadığı için tehammülleri azalır ise de, aşkın dizginini çekip onun sür'atini kesmeye imkân yoktur».

5347

دیده این شاهان ز عامه خوف جان
کین گروه کورند و شاهان بی نشان

«Zünnûn gibi hakîkat şahları avâm-ı nastan can korkusu görmüşlerdir. Çünki avam kördür, o şahlar ise bînişandır».

Saltanat emmareleri maddeten görülmediği için, kör takımı onları tanımazlar, tanımadıkları için de lâyık oldukları hürmette bulunmazlar.

5348

چونکه حکم اندر کف رندان بود
لاجرم ذوالنون در زندان بود

«Hüküm ve irâde rindlerin ve sefihlerin elinde bulununca şübhesiz ki Zünnûn zindana atılır».

5349

یك سواره میرود شاه عظیم
در کف طفلان چنین در یتیم

«Azîm bir pâdişah yalnız başına gitmekte, kıymetli bir inci çocukların elinde bulunmaktadır».

Yâni; Zünnûn hakîkatte azîm bir pâdişâh idi. Lâkin debdebesi, dârâtı olmadığı için tanınmıyordu. O, gâyet kıymetli bir inci idi. Fakat çocukların eline düştüğü için değeri bilinmiyordu.

5350

درچه دریای نهان در قطرهٔ
آفتابی مخفی اندر ذرهٔ

«Hayır, inci değil, katrada gizli bir deniz ve zerrede mahfî bir güneşti».

5351

آفتابی خویش را ذره نمود
واندك اندك روی خودرا بر گشود

«Bir güneş kendini zerre gösterdi de azar azar yüzünü açdı».

5352

جمله ذرات دروی محو شد
عالم ازوی مست گشت و صحو شد

«Bütün zerreler, o yüzün tecellîsinde mahvoldu. Âlem onun zuhûriyle mestoldu. Sonra sahve geldi».

Hazret-i Zünnûn o cezbe hâlinde kendinde değildi. Onun varlığı zerresinde bir güneş gizlenmişti ki o güneşin ziyâsından bütün âlem mestolmuş ve sahv mertebesini bulmuştu. (Mahv) kendini kaybetmek, (sahv) kendine gelmek demektir ki tasavvufun birer derecesidir.

5353

چون قلم دردست غداری بود
لا جرم منصور بر داری بود

«Fetvâ kalemi gaddârın elinde bulununca şübhesiz Mansur dâra çekilir».

Mansur: Evliyâüllahtan cezbeye düşmüş ve (Enelhak) demiş bir zât idi. Bundan dolayı hakkında fetvâ verildi ve 306 târihinde Bağdad'da işkence ile i'dâm edildi. Ulemâ ve meşâyihten ba'zıları i'dâmına fetvâ vermemişlerdi.

5354

چون سفیهانراست این کار و کیا
لازم آمد یقتلون الانبیا

«Bu iş ve bu hüküm sefihlerin olunca peygamberlerin bile katli lâzım gelir».

Ve ederler.

Sûre-i Âl-i İmrân'daki bir Âyete işârettir ki:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ
بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾

Yânî: **«Allah'ın Âyetlerini inkâr ve peygamberleri katlederler. Ve nâstan kendilerine hak va'd ile emreyleyenleri de öldürürler. Onları can yakan bir azâb ile müjdele[17]».**

Enbiyâ ve evliyânın kavmleri ve hemşehrileri tarafından türlü türlü tecâvüzlere uğradıkları ma'lûmdur. Şârih-i Mesnevî İsmâil Ankaravî (kuddise sirruhû) diyor ki: «Ben de memleketimde yânî, Ankara'da va'z u irşâd ile meşgulken bir takım garazkârlar bana da iftirâda bulundular ve memleketimden sürdürdüler. Sonra Allah bana yardım etti ve galib getirdi».

5355

انبیارا گفته قوم راه گم
از سفه انا تطيرنا بکم

«Dalâlet yolu sâlikleri, akılsızlıklarından peygamberlere: Yine sizinle teşe'üm ettik, yânî, buraya gelişiniz bize uğursuz geldi demişlerdi».

(Yâsin) sûresindeki Âyetlere işârettir ki:

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

«Habîbim; müşriklere bir kariye ehâlisini misal olarak zikret. Hani oraya elçiler gelmişti[18]».

Buradaki Kariyeden maksad: O vakit Romalıların idâresinde bulunan (Antâkya) şehri, (mürselûn) dan murad da Hazret-i Îsâ'nın havârîleri idi ki müşârünileyhin emriyle oraya gönderilmişlerdi.

---

(17) Sûrei Âl-i İmran: 21.
(18) Sûrei Yâsin: 13.

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ

«Biz kendilerine iki elçi göndermiştik de onları tekzib etmişlerdi. Biz de onları üçüncü bir elçi ile i'zâz ettik[19]».

Hüseyin Vâız Tefsîrinde deniliyor ki : Evvelce iki havârî halkı tevhide da'vet için Antakya'ya gitmiş, şehre girerken koyun otlatan bir ihtiyara tesâdüf etmişlerdi. Selâm verdikleri bu ihtiyar, onlara «Kimsiniz?» diye sordu. «Hazret-i Îsâ tarafından gönderilmişiz, halkı dalâletten hidâyete da'vet edeceğiz» dediler. İhtiyar : «Bu da'vâya bürhânınız var mı?» suâlinde bulundu. «Evet hastaları iyi ederiz» cevâbını verdiler. İhtiyar: «Benim senelerden beri yatalak bir oğlum var. Onu iyi ederseniz, ben de size îmân ederim» dedi. Duâ ettiler, hasta iyileşti. İhtiyar îmâna geldi.

(Sâhib Yâsin) ve (Habib Neccar) denilen bu zâttir. Yatalak bir hastanın iyileşmesi haberi şehirde duyuldu. Herkes havârîlere mürâcaatte bulundular. Şehrin hâkimi putperest idi. Müşriklik gayretiyle havârîleri zindana attırdı. Sonra havârîlerin reisi bulunan Butrus Antakya'ya geldi. Hükûmet adamlarıyle münâsebet peydâ ederek onlar vâsıtasıyle hâkim ile görüştü.

فَقَالُوا إِنَّا

إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا

أَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا

إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوا

إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ

مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَئِنْ ذُكِّرْتُمْ

بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

(19) Sûre-i Yâsin : 14

Yâni: «Elçiler, Antakyalılara: hakikaten biz sizi da'vet için gönderildik dediler. Antakyalılar dediler ki: Siz de bizim gibi insandan başka bir şey değilsiniz ve Allah vahy, risâlet, kitab gibi bir şey indirmemiştir. Siz yalandan başka bir şey söylemiyorsunuz (yâni, söyledikleriniz bütün yalandır.) Elçiler dediler ki: Rabbimiz bilir ki biz muhakkak size gönderildik. Bizim vazîfemiz de açıktan açığa tebligatta bulunmaktır. Antakyalılar dediler ki: Biz sizi uğursuz bulduk. Siz geleli beri yağmur yağmadı, mahsûlâtımız kurudu. Eğer bu da'vâdan vazgeçmezseniz sizi taşla öldürürüz ve bizden size can yakan azâb dokunur. Elçiler dediler: Asıl uğursuzluk sizdedir. Size nasîhat verilmesini kötülük telâkki ediyorsunuz. Belki siz haddi tecâvüz etmiş bir güruhsunuz[20]».

Nakledildiyor ki: Şem'un, yânî, Butrus, şehrin hâkimi nezdinde mevki' peydâ etmişti. Ona danışmadan bir iş yapmıyordu. Berâber puthâneye gidiyorlardı. Butrus Allah'a secde ediyor, hâkim pûtlara secde ediyor sanıyordu. Bir gün: «İşittiğime göre garib iki kişiyi zindana attırmışsın, acebâ kabâhatleri ne idi?» diye hâkime sordu. O da: «Sizin putlarımızdan başka bir İlâh olduğunu iddiâ ediyorlar» cevâbını verince: «Garib bir da'vâ, onları getirtseniz de görsek» teklifinde bulundu. İki havârîyi zindandan getirdiler. Onlar Şem'unu görünce sevindiler. Şem'un onlara: «Siz kime ibâdet ediyorsunuz?» süâlinde bulundu. «Yeri ve göğü yaratan Allaha» dediler. Şem'un: «Sizin ma'bûdunuz ne yapar» dedi? «Körlerin gözünü açar» cevâbını verdiler. Şem'unun teklifi üzerine birkaç dâne kör getirildi ve havârîlerin duâsıyle gözleri açıldı. Şem'un hâkime: «Biz de ma'budlerimizden böyle bir şey isteyelim» dedi.

Hâkim, Şem'unun kulağına: «Bilmiyor musun? Bizim putlarda hiç bir kudret yoktur» dedi. Şem'un, arkadaşlarına: «Ma'bûdunuz başka ne yapar?» diye sordu. «Ölüyü diriltir» dediler. Şem'un: «Eğer bunu yaparsa biz de toptan ona îmân ederiz», dedi. Hâkimin yedi gün evvel bir kızı ölmüştü. Onun kabrine gittiler. Havârîlerin duâsı üzerine kız dirildi. Bunun üzerine hâkim ve ba'zıları îmâna geldiler. Ehâlinin mutaassıb müşrik olanları ise mukateleye kalkıştılar. Hâdiseyi haber alan Habib Neccar koşarak geldi ve halka nasîhat vermeye başladı. Zavallıyı şehid ettiler.

Bu hâdise yine (Yâsin) Sûresinde şu sûretle hikâye edilmiştir:

---

(20) Sûrei Yâsin: 14-19.

○ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا
الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ○ اتَّبِعُوا
مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ○ وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ
الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ○ أَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً
إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا
وَلَا يُنْقِذُونِ ○ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ○ إِنِّي آمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ○ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي
يَعْلَمُونَ ○ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ○

«Şehrin bir ucundan koşarak biri geldi: Ey kavmim; size gönderilenlere tâbi' olun, sizden ücret istemeyen, hâlbuki kendileri hidâyet bulmuş olanlara tebeiyyet ediniz. Bana ne oluyor ki beni yaratmış olana ibâdet etmeyeyim. Siz de onun nezdine avdet edeceksiniz. Ben ondan başka ma'budler mi ittihâz edeyim ki? Eğer rahmân ve rahîm olan Allah, bana bir zarar eriştirmek isterse putların şefâatı o zararı benden def'edemez ve onlar beni kurtaramazlar. O vakit ben hakîkaten açık bir dalâlete düşmüş olurum».

Habib Neccârın bu sözleri üzerine üstüne hücûm ettiler. O ise havârilere dönerek: **«Ben hakîkaten sizin Rabbinize îmân ettim. Beni dinleyin ve îmânıma şâhid olun, dedi. O şehîde, Taraf-ı İlâhîden Cennete gir denildi. O da: Ne olurdu? Rabbimin beni mağfiret buyurduğu ve beni ikrâm görenlerden kıldığını kavmim bilse idi temennîsinde bulundu[21]».**

5356

جهل ترسا بین امان انگیخته
زان خداوندی که گشت آویخته

«Hıristiyanların cehâletini gör ki, kendi vehimlerince asılmış bir zât-ı âliden, yânî, Hazret-i İsâ'dan amânı kaldırdılar».

(21) Sûret Yâsin : 20 - 27.

5357

پس بقول اوست مطلوب جهود

پس مر او را امن کی تاند نمود

«Hıristiyanlara göre Cenâb-ı İsâ yahudiler tarafından asılmıştır. O hâlde ona nasıl emn ü emân gösterilir?»

5358

چون دل آن شاه زیشان خون بود

عصمت وانت فیهم چون بود

«O sâh-ı risâletin kalbi onlardan mecruh olunca (وما كان الله ليعذبهم وانت فيهم **) ismet ve emniyyeti nerede kalır?»**

Sûre-i Enfâldeki şu Âyetlere işârettir:

Kur'ân-ı Kerîm nâzil olmaya ve müşrikler arasında işitilmeye başlayınca Nadr bin Hâris gibi müşrikler Âyât-ı Kerîme için: Bu, esâtîr-i evvelînden ibârettir. İstersek biz de emsâlini söyleriz demişler ve onun Kelâm-ı İlâhî olduğuna inanmadıklarını anlatmak için şöyle demişlerdi:

فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ

أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ

فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ۝

Yâni: **«Müşrikler: Yâ Rabbî, eğer bu Kur'ân, senin indinden gelmiş hak bir söz ise inanmadığımız için başımıza gök yüzünden taşlar yağdır, yahud bize can yakıcı bir azâb getir. Habîbim; sen aralarında bulundukça onlara azâb göndermeyecektir. Ve yine aralarında istiğfâr edenler varken Allah onları ta'zib etmeyecektir[22]»**. Hazret-i Ali buyurmuştur ki: «Allahın gazab ve azâbına karşı yer yüzünde emniyet siperi olarak iki şey vardı. Biri Hazret-i Peygamber idi ki o irtihâl etti. Diğeri istiğfârdır ki o bâkîdir». Binâenaleyh biz de istiğfâr siperine sarılalım ve Allah'ın gazabından kurtulup afv ü gufrânına nâil olmaya çalışalım.

Evet; Kureyş müşrikleri böyle hezeyân ettikleri ve gökten başlarına taş yağmasını istedikleri hâlde istedikleri olmuyordu. Çünki aralarında

(22) Sûre-i Enfâl: 32-33.

bulunan Resûlullah Hazretleriyle istiğfâr eden diğer müslümanlar —ki rahmet-i İlâhiyye idiler— bulunmıyorlardı. O ayn-ı rahmete karşı da azâb-ı İlâhî gelmiyordu. Fakat vaktâki hicret vukûa geldi, Mekke'deki müslümanlar da yavaş yavaş çekildi. Ondan sonra Kureyşîlere karşı felâketler başladı. Evvelâ Bedir'de mağlûb oldular. Eşrâftan çoğunu o harbde kaybettiler. Hendek gazvesinde bir şey'e muvaffak olamadan döndüler. Sonra bir kıtlığa uğradılar. Nihâyet Mekke fethedildi.

Diğer bir misâl de Hazret-i Hüseyn (Radıyallahü anh) in Hicazdan çekilmesi üzerine Medîne ve Mekke ahâlîsinin uğradığı felâketlerdir. Hazret-i Hasan (radıyallahü anh) in vefâtından sonra Muâviye oğlu Yezidi velihat ta'yin etmek istemiş, bunun için Hicaza gelip ahâlîden Yezid nâmına bîat almıştı. Hazret-i Hüseyn, Abdullah, Abdullah ibni Ömer ve Abdullah ibni Zübeyr, Yezid gibi fâsık bir herifin hilâfetini kabûl etmedikleri için onun nâmına da bîat etmediler, Muâviye ileri gitmedi. Yalnız oğluna şu tenbihte bulundu: «Hüseynin ikrâmında kusûr etme ve hurûc etmesine meydan verme. Abdullah bin Ömer, namaz meraklısı zâhid bir adamdır. Ondan çekinme. Abdullah İbni Zübeyr'e ise fırsat bulunca aman verme.»

Muâviye 60 târihinde öldü. Velîahdi olan Yezid yerine geçti ve Medîne'de bulunan Hüseyn bin Ali, Abdullah bin Ömer ve Abdullah ibni Zübeyr'den kendi namına bîat almasını Medîne vâlîsine emretti. Hazret-i Hüseyn bîat etmemek için Mekke'ye gitti. Orada iken Kûfelilerin bir da'vetnâmesi geldi. Onlar Yezide karşı hurûc etmişler ve hilâfet için Hazret-i Hüseyni çağırmışlardı. Cenâb-ı Hüseyn Kûfe'ye müteveccihen Mekke'den ve Hicaz'dan ayrıldı. Ma'lûm olan Kerbelâ fâciası vukûa geldi. Bunun üzerine Medîneliler Abdullah ibn Hanzele'ye Mekkeliler ise İbnüzzübeyr'e biat ettiler ve Yezid'in gönderdiği askerle harbederek fenâ hâlde mağlûb oldular ve türlü felâkete uğradılar. Eğer onlar sonradan yaptıkları şu hareketi evvelce ve İmam Hüseyne biat sûretiyle yapmış olsa idiler Mekke ve Medîne kuvvetleri birleşerek Yezid'in satvet ve savletine karşı durabilir ve târihteki meşhur (Harre vak'ası) ile Mekke muhasarası ve bil'âhare İbn-i Zübeyr'in katlolunması da vukûa gelmezdi. Fakat sıbt-ı Nebî gibi bir siper-i kazânın içlerinden ayrılıp gitmesi bu neticeleri vermişti. Enbiyâya edilen tearruzun cezâsı böyle olduğu gibi evliyâya edilen tecâvüzün cezâsı da böyledir. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

تا دل مرد خدا نامد بدرد

هیچ قومی‌را خدا رسوا نکرد

«Bir Allah adamının kalbi incinmedikce Allah hiç bir kavmi rüsvâ etmez».

Ehlullah hazarâtı bulundukları beldeler için siper-i kazâ hükmündedirler. Allah onların yüzü suyu hürmetine o belde[le]r halkını merzuk eder ve muhâfaza eyler. Fakat onların kalbi kırıldı ve oralardan çekildiler mi semâvî ve arzî felâketler baş gösterir.

Ba'zan da bir beldede bulunan ricâlullah, o belde ahâlîsinin fisk u fücûrundan kaçınmak ve onlarla bir arada bulunmamak için hicrete mecbur olur. Çünki Kur'ân'da:

وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ

Yânî: **«Zâlimlere meyletmeyiniz, onlara tarafdâr olmayınız. Tarafdarlık ederseniz onlara gelecek azâb ve te'dîb-i İlâhî ateşi size de isâbet eder[23]»** buyurulmuştur. Evet Allah'ın azâbı gelince umûmî olarak gelir, şunu bunu ayırdetmez, hepsini süpürür götürür. Ormana ateş düşünce ağaçların ne kurusu kalır ne yaşı!

İşte bundan dolayı havass-ı ümmet, avâm-ı halk ile ihtilât etmekten sakınır ve çekinir. Hazret-i Mevlânâ bunu da birkaç misâl ile îzâh ediyor:

5359

زرخالص را وزرگر را خطر

باشد از قلاب خاین بیشتر

«Hâlis altına ve kuyumcuya hâin kalpazandan çok muhâtara olur».

5360

یوسفان از رشك زشتان مخفیند

کز عدو خوبان درآتش میزنند

«Yûsüfler çirkinlerin hasedinden gizli bulunurlar, güzeller de düşman şerrinden âdetâ ateş içinde yaşarlar».

5361

یوسفان از مکر اخوان درچهند

کز حسد یوسف بگرگان میدهند

«Yûsüfler kardeş mekrinden kuyuya atılırlar. Çünki o kardeşler hased sevkıyle Yûsüfü kurda verirler».

(23) Sûrei Hud: 113.

5362

از حسد بر یوسف مصری چه رفت
این حسد اندر کمین گرگیست زفت

«Mısırlı Yûsüfün başına kardeşlerinin hasedinden dolayı neler geldi. Hased, insanların kalbinde pusuya girmiş iri bir kurd gibidir».

Hazret-i Yûsüf ma'lûm olduğu üzere Ken'an ilinden, yânî, Filistin vilâyetinden idi. Burada ona «Yûsüf-i Mısrî» denilmesi uzun müddet Mısır'da yaşamış ve orada hükûmet me'murluğu etmiş olmasındandır.

5363

لا جرم زین گرگ یعقوب حلیم
داشت بر یوسف همیشه خوف و بیم

«İşte halîm olan Ya'kûb Aleyhisselâm bu hased kurdundan dolayı daimâ Yûsüf için korkardı».

Hattâ Cenâb-ı Yûsüf'un «Baba; güneş ve ayla on bir yıldızın bana secde ettiklerini rü'yâmda gördüm» demesi üzerine: «Evlâdım, sakın bu rü'yâyı kardeşlerine söyleme» diye onlardan çekindiğini anlatmıştı. Neticede Hazret-i Ya'kûbun korktuğu vukûa gelmiş. Yûsüfün kardeşleri onu kıra götürmüşler, kendisini kuyuya atmışlar, gömleğini bir kuzu kanıyle boyayıp Yûsüf'ü kurt paraladı diye babalarına getirmişlerdi.

5364

گرگ ظاهر گرد یوسف خود نگشت
این حسد در فعل از گرگان گذشت

«Zâhirî kurd, Yûsüfün etrâfında dolaşmamış, kardeşlerinin hasedi, vahşet eseri göstermekte kurdları geçmişti».

5365

زخم کرد این گرگ وز عذر لبق
آمده کانا ذهبنا نستبق

«Bu hased kurdunun gadri ve yarası tatlı söz ile gelmiştir ki (انا ذهبنا نستبق) Âyetinde hikâye edilmiştir».

Sûre-i Yûsüfte şu Âyetlere işâret edilmiştir:

وَجَٓاؤُٓ اَبَاهُمْ عِشَٓاءً يَبْكُونَ ۞ قَالُوا يَٓا اَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَٓا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ۞

Yâni: «Yûsüfün kardeşleri onu kıra götürüp kuyuya attıktan sonra ağlaya ağlaya babalarının yanına geldiler ve dediler ki: Baba biz koşma yarışı yapmak için gitmiş, Yûsüfü metâımız (yânî, elbise ve sâiremizi) beklemek için bırakmıştık. O sıradâ onu kurd paraladı ve yedi. Biz doğru söylemiş olsak da bize inanmazsın[24]».

Yûsüfün kardeşleri, yaptıkları canavarlığı kurda isnâd ettiler. Fakat:

5366

صد هزاران گرگرا این مکر نیست
عاقبت رسوا شود این گرگ بیست

«Yüz binlerce kurdda bu hiyle ve mekir yoktu. Bu kurd yânî, hased canâvarı nihâyet rüsvâ olacaktır. Sen sabret».

Nitekim sonunda mes'ele meydana çıktı. Kardeşleri yaptıklarından dolayı mahcub oldular.

5367

زانکه حشر حاسدان روز گزند
بیگمان بر صورت گرگان کنند

«Zîrâ hasedkârlar kıyâmet gününde kurd sûretinde haşir edileceklerdir».

(Sûre-i Nebe') deki:

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَاْتُونَ اَفْوَاجًا ۞

Yânî: «Kıyâmette sûra üflenilecek, ölmüş olanlar dirilip takım takım mahşere gelecektir[25]». Âyet-i Kerîmesinin tefsîrinde gösterildiği vechile

(24) Sûrei Yusuf: 16-17.
(25) Sûrei Nebe': 18.

bir insan dünyâda hangi hayvânâtın tabiatine göre yaşamışsa o sûrette, meselâ hasedci olanlar kurd, hırslı bulunanlar domuz sûretinde haşredilecektir. Onun için mahşerde insan şeklinde görünmek için dünyâda insan gibi yaşamalı ve insanlara faydalı olup zararı dokunmamalıdır. Zâten müslümanlığın bir ma'nâsı da budur. Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki: **«Elinden ve dilinden müslümanların selâmette kaldığı kimse hakîkî müslümandır»**. Evet, burada insanca yaşamalı hayvanlık derekesine düşmemeliyiz ki:

5368

حشر پر حرص خس مردار خوار

صورت خوکی بود روز شمار

«Haram yiyen harîs bir alçağın haşrı, yevmülhisabda domuz sûretinde olacaktır».

5369

زانیانرا گنده اندام نهان

خمر خوارانرا بود گنده دهان

«Dünyâda zinâ edenlerin gizli a'zâsı ve şarab içenlerin ağızları pek ziyâde kokmuş bir hâlde haşredilecektir».

5370

گند مخفی کان بدلها میرسید

گشت اندر حشر محسوس و پدید

«Dünyâda yalnız gönüllerin, yânî, gönül sâhibi âriflerin hissettiği gizli pis koku, mahşerde herkes tarafından hissolunacaktır».

Çünki o gün (يوم تبلى السرائر) yânî, sırların meydana çıkacağı ve herkesce anlaşılacağı bir gündür.

5371

بیشهٔ آمد وجود آدمی

بر حذر شو زین وجود ار زان دمی

«İnsanın vücûdü bir orman gibidir. Eğer o nefesten, yânî, (ونفخت فيه من روحي) feyzinden hissеyâb isen bu vücuddan sakın».

Bir ormanda faydalı, zararlı ve zararsız türlü hayvan bulunduğu gibi insan vücûdunda da iyi, kötü her türlü ahlâk bulunur. Binâenaleyh o kötü ahlâkın merbutu kalmamak için bu fânî ve mağşuş vücûda bağlanmamalıdır.

5372

در وجود ما هزاران گرگ وخوك

صالح و ناصالح و خوب وخشوك

«Bizim vücûdumuzda binlerce kurd ve domuz vardır ki sâlih, gayr-ı sâlih, güzel ve çirkin huyları temsil etmektedir».

5373

حكم آن خويست كان غالبترست

چونكه زر بيش ازمس آمدآن زرست

«Hüküm, galib olan huya göredir. Çünki bir halitadaki altın, bakırdan fazla ise o terkib altın sayılır».

5374

سيرتى كان در وجودت غالبست

هم بران تصوير حشرت واجبست

«Senin vücûdunda hangi huy galib ise onun sûretine göre haşredileceğin muhakkaktır».

5375

ساعتى گرگى در آيد در بشر

ساعتى يوسف رخى همچون قمر

«İnsanda bir ân için kurdluk, yânî, kurd gibi yırtıcılık vahşeti görünür, bir ân için de ay gibi bir yûsüf güzelliği müşâhede olunur».

5376

میرود از سینها در سینها

از ره پنهان صلاح و کینه‌ها

«Selâh ve kin tabîatleri gizli bir yol vâsıtasiyle göğüslerden göğüslere, yânî, kalblerden kalblere sirâyet eder».

Sohbet, yânî, görüşüp konuşma birinden diğerine sirâyet eder. Tabîat de o sohbeti çekip alır. Binâenaleyh insan dâimî olarak görüştüğü kimselerin az çok te'siri altında kalır. Bu te'sir gönüller arasında bulunan ve göz ile görülmeyen gizli bir yol vâsıtasiyle intikal eder.

Ulemâdan ba'zıları :

لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ

Yânî : **«Allah'ın yarattığı değişmez[26]»** Âyetinden istidlâl ederek ahlâkın değişmeyeceğine kâil olmuştur. Ba'zıları da değişmeyen hilkat-i tabîiyye, yânî, zâhirî şekil ve sûrettir demiştir. Evsâf-ı nefsâniyye ise değişebilir. Bunun değişebileceğine naklî ve aklî deliller vardır. Meselâ: **«Ahlâkınızı güzelleştiriniz»** Hadîs-i Şerîfi vardır ki Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin bu emr-i celîlinden kötü ahlâkın güzelleşebileceği ve kötülük hâlinin değişebileceği anlaşılıyor. İşte bu bir delîl-i naklîdir. Bir insanın diğer bir insana, hattâ kabil-i terbiye olan bir hayvana bir şey öğretmesi, o ta'lim ile ondaki ahlâkın değişmesi de tebeddül-i ahlâk için aklî bir delildir. Hazret-i Mevlânâ buna dâir birkaç misâl îrâd ediyor :

5377

بلکه خود از آدمی در گاو و خر

می رود دانایی و علم و هنر

«Belki insandan öküze ve eşeğe bile ilm ve hüner sirâyet eder».

Ehlî hayvanlar sâhiblerinden bir çok şey öğrenirler ve sâhibinin bi işâretiyle onun murâdını anlar ve yaparlar.

(26) Sûrei Rum : 30

5378

اسب سکسك میشود رهوار و رام

خرس بازی میکند بز هم سلام

«Azgın at terbiye ile mutî' ve rahvan olur. Ayı oyun oynar, keçi selâm verir».

5379

رفت اندر سگ ز آدمیان هوس

پاشبان شد یا شکاری یا حرس

«İnsanlardan köpeğe heves sirâyet etti de ya çoban, ya avcı yâhud ev muhâfızı oldu.

5380

در سگ اصحاب خوبی زان وفود

رفت تا جویای الله گشته بود

«Eshâb-ı kehfin köpeğine o cemâatten bir huy sirâyet etti de Allahın tâlibi oldu».

5381

هر زمان در سینه نوعی سر کند

گاه دیو و گه ملك گه دام و دد

«Göğüs, yânî, kalbde her zaman bir türlü huy başgösterir. Ba'zan şeytanlık, ba'zan meleklik, ba'zan tuzak ve canavarlık tabîatleri zuhur eder».

5382

زان عجب بیشه که هر شیر آگهست

تا بدام سینه‌ها پنهان رهست

«Her arslanın âgâh olduğu o ormandan göğüsler tuzağına kadar gizli bir yol vardır».

Buradaki ormandan maksad; Makam-ı Ulûhiyyettir ki Allah arslanı olan her nebi ve veli oranın esrârına vâkıftır. Yine oradan her kalbe gizli bir ilhâm yolu vardır ki kalbin isti'dâdına göre o yol vasıtasiyle feyz ve ilhâma mazhar olur.

5383

دزدیٔ کن از درون مرجان جان

ای کم ای سگ از درون عارفان

«Ey köpekten bayağı olan: Âriflerin kalbindeki can mercanından, yânî, onların cevher-i irfânından bir mikdârını çal».

5384

چونکه دزدی باری آن دُر لطیف

چونکه حامل میشوی باری شریف

«Çalarsan bâri öyle lâtif bir inciyi çal, taşıyacaksan bâri öyle mubârek bir yükü taşı».

«ŞEYH ZÜNNÛNUN DELİ OLMADIĞINI VE KASDEN CÜNUN HÂLLERİ GÖSTERDİĞİNİ MÜRİDLERİN ANLAMASI»

5385

دوستان در قصهٔ ذوالنون شدند

سوی زندان و دران رأیی زدند

«Dostlar, Zünnûnun kıssasında, yânî, ondan bahsederek zindana gittiler ve şöyle bir müşâverede bulundular ki:»

5386

کین مگر قاصد کند یا حکمتیست

او درین دین قبله و آیتیست

«O, bu işi mahsus mu yapıyor, yoksa bir hikmeti mi var? Kendisi bu dînin kıblesi ve âyeti mesâbesindedir».

5387

دوردور ازعقل چون دریای او

تا جنون باشد سغه فرمای او

«Onun deniz gibi vâsi' olan aklına cünun galebe etmesi, çok uzak bir hâldir».

5388

حاشی لله از کمال جاه او

ابر بیماری بپوشد ماه او

«Hâşâ ve kellâ onun Kamer gibi parlak olan aklını hastalık bulutu örtemez. Bu hâl onun yüksek derecesine lâyık değildir».

5389

او ز شر عامه اندر خانه شد

او ز ننگ عاقلان دیوانه شد

«O halkın şerrinden tımarhâneye girdi. O akıllı geçinenlerden utandığı için deli gibi oldu».

5390

او ز عار عقل کند و تن پرست

قاصدا رفتست و دیوانه شدست

«O, tenbel ve tenperest olan akıldan utandığı için kasden gitmiş ve kendisini deli göstermiştir».

5391

که ببندیدم قوی و ز ساز گاو

بر سرو پشتم بزن وین را مکاو

«Şöyle diyerek ki: Beni sağlamca bağlayın ve öküzün kuyruğıyle başıma ve sırtıma vurun, bu hareketin sebebini de araştırmayın».

5392

تا ز زخم لخت یابم من حیات

چون قتیل از گاو موسی ای ثقات

«Tâ ki Beni İsrâildeki maktûlün, Mûsâ Aleyhisselâmın kesilmesini emrettiği sığırın kuyruğu darbesinden dirildiği gibi, ey mu'temed dostlar ben de kamçı zahminden hayat bulayım».

Hazret-i Mûsâ zamânında Beni İsrâil arasında biri öldürülmüş, fakat katili bulunamamıştı. Cenâb-ı Kelîmullâh onlara bir sığır kesin, kuyruğu ile ölüye vurun, dirilir ve katilini haber verir buyurdu. Kâtilin vahyen bildirilmesi, yâhud maktûlün Hazret-i Mûsâ'nın duâsıyle dirilmesi mümkün iken araya sığırın karıştırılması, Allahü a'lem Benî İsrâili Mısırda gördükleri (Apis boğası)na hürmet göstermekten kurtarmak içindi. Çünki Mısırlılar, (Apis) dedikleri bir boğaya tapınırlardı. Benî İsrâil de onları göre göre sığır cinsine karşı bir hürmet göstermeye başlamışlardı. Hazret-i Mûsâ'nın emrini garib görmüşler, bizimle eğleniyor musun? demişlerdi. Nihâyet sığırı kestiler, kuyruğu yâhud başka bir uzvu ile maktûle vurdular, adamcağız dirildi. «Beni fülân kişi öldürdü» dedikten sonra öldü.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: «Zünnûn Hazretleri mücâhede için kendisini deli olmuş göstermişti. Onu tımarhâneye koydular. O vakitler delileri müshil içirmek ve kamçı ile dövmek sûretiyle tedâvîye çalışırlardı. Zünnûn Hazretleri de tımârhânede yiyeceği kamçı darbesini Benî İsrâil maktûlüne vurulan sığır kuyruğuna benzetiyor. O maktûlün kuyruk darbesinden dirildiği gibi ben de kamçı darbesinden başka bir hayat bulayım diyordu. Bu kıssa (Sûre-i Bakara'da) hikâye buyurulmuştur. Kezâ:

5393

تا ز زخم لخت گاوی خوش شوم

همچو کشته گاو موسی کش شوم

«O kuyruk darbesinden hoş olayım, Mûsâ'nın sığırı darbesinden dirilen maktul gibi makbûl bir hâle geleyim».

5394

زنده شد کشته ز زخم دم گاو

همچو مس از کیمیا شد زر ساو

«Sığırın kuyruğu zahminden maktul dirildi, iksir sürülmüş bakır misâli hâlis altın oldu».

5395

کشته بر جست و بگفت اسرار را

وا نمود آن زمرهٔ خونخوار را

«Maktul sıçradı ve esrârını söyledi, kendisini öldürmüş olan hunhâr zümreyi gösterdi».

5396

گفت روشن کین جماعت کشته‌اند

کین زمان در خصمیم آشفته‌اند

«Açıkca dedi ki: Bu cemâat beni öldürdü. Çünki şu sırada bana düşman kesilmişlerdi».

Cenâb-ı Pîr, kıssâdan hisse beyânına şurû' edip buyuruyor ki:

5397

چونکه کشته گردد این جسم گران

زنده گردد هستیٔ اسرار دان

«Bu sakîl ve maddî cisim ölünce esrâra vâkıf olan ruh dirilir».

5398

جان او بیند بهشت و نار را

باز داند جملهٔ اسرار را

Ya ıztırârî olarak ölen, yâhud mevt-i ihtiyârî ile nefsini öldüren kimsenin rûhu cenneti ve cehennemi görür ve cümle esrâra vâkıf olur».

5399

وا نماید خونیان دیو را

وا نماید دام خدعه وریورا

«Kanlı şeytanları ve hiyle ve hud'a tuzaklarını gösterir».

5400

گاو کشتن هست از شرط طریق

تا شود از زخم دمش جان مفیق

«Sığırı, yânî, nefsi öldürmek tarikatın şartıdır. Bunu yapmalı ki onun kuyruğu zahminden rûh ifâkat bulsun».

5401

گاو نفس خویش را زوتر بکش

تا شود روح خفی زنده بهش

«Sığır gibi yiyip içmekten başka bir şey düşünmeyen nefsini riyâzet ve mücahede ile çabucak öldür ki gizli olan rûhun akıl ve şuûr ile yeni bir hayât bulsun».

«ZÜNNUN KUDDİSE SIRRUHÛNUN HİKÂYESİNE AVDET»

5402

چون رسیدند آن نفر نزدیک او

بانگ بر زد هی کیانید اتقوا

«O cemâat, Zünnûnun yanına yaklaşınca: Hey! Kimsiniz? Sakınınız diye seslendi».

5403

با ادب گفتند ما از دوستان

بهر پرسش آمدیم اینجا بجان

«Edeb ve nezâketle dediler ki: Biz senin dostlarındanız. Buraya cân ve dilden bir arzû ile istifsâr-ı hâtıra geldik».

5404

چونی ای دریای عقل ذوفنون

این چه بهتانست بر عقلت جنون

«Ey mütefennin ve akıl deryâsı nasılsın? Aklına karşı bu cünûn isnâdı nedir?»

5405

وامیگر ازما بیان کن این سخن
ما محبانیم با ما این مکن

«Bunun sebebini bizden gizleme. Biz senin dostlarınız. Bize karşı esrârını ketmeylcme».

5406

مر محبانرا نشاید دور کرد
یا برو پوش دغل مهجور کرد

«Dostları uzaklaştırmak, hiyle nikabiyle sırrı setretmek yakışmaz».

5407

راز را اندر میان آور شها
رو مکن در ابر پنهانی مها

«Ey şâh-ı ma'nevî, ey büyük adam; sırrı ortaya koy, yânî, beyân et».

5408

ما محب صادق و دلخسته‌ایم
در دو عالم دل بتو دربسته‌ایم

«Biz senin yüreği yaralı ve sâdık muhibleriniz. Dünyâ ve âhirette gönlümüzü senin himmetine bağlamışız».

5409

فحش اغازید و دشنام از کرات
گفت او دیوانگانه زی ووقات

«Zünnun kötü sözler söylemeye ve sögmeye başladı. Deliler gibi saçma sapan lâkırdılar etti».

5410

رجهٔ دوستی یاران گرد و چوب
جملگی بگریختند از بیم کوب

«Yerinden sıçradı, taş attı ve sopa fırlattı. Ziyâretçiler taşların isâbeti korkusundan kaçıştılar».

5411

قهقهه خندید و جنبانید سر
گفت باد ریش این یاران نگر

«Kahkaha ile güldü ve başını salladı. Şu dostların sakalı yeline, yânî, dostluk iddiâlarına bak dedi».

5412

دوستان بین کو نشان دوستان
دوستانرا رنج باشد همچو جان

«Dostları gör. Hani dostluk nişânı? Zahmet ve meşakkat dostlara can gibiydi».

Yânî; dost dostun cefâsından kaçmaz, onu âdetâ canı gibi telâkkî eder.

5413

کی کران گیرد ز رنج دوست دوست
رنج مغز و دوستی آنرا چو پوست

«Bir dosta dostunun cefâsı nasıl ağır gelir? Cefâ ve meşakkat iç gibidir, dostluk onun kabuğuna benzer».

5414

در نشان دوستی شد سرخوشی
در بلا و آفت و محنتکشی

«Belâ, âfet ve mihnetle başı hoş olmak dostluk nişânı olmuştur».

5415

دوست همچون زر بلا چون آتشست
زر خالص در دل آتش خوشست

«Bir dost altın gibidir, belâ ise ateş misâlidir. Hâlis altının ateşte bulunması ve harâret te'sîriyle eriyip cürûfundan kurtulması gerektir».

İnsanlara karşı dostluk böyle olduğu gibi Allaha mahabbette de böyledir. Allahı sevenler, onun belâsından şikâyet etmezler, öyle bir cilveye ma'ruz kaldılar mı, sabır, hattâ sabır yerine şükrederler.

«LOKMÂNIN ZEKÂSINI EFENDİSİNİN İMTİHAN ETMESİ»

5416

نی که لقمانرا که بندهٔ پاك بود
روز وشب دربند کی چالاك بود

«Lokman pâk ve musaffâ, gece gündüz işinde çevik ve atik bir köle değil mi idi?»

Lokmânın hayâtı hakkında mufassal ma'lûmat yoktur. Aslen Habeşli olduğu, Hazret-i Dâvud ile muâsır ve Benî İsrâil arasında bulunduğu, hakîm ve hekim bir zât olduğu ma'lûmdur.

Kur'ân-ı Kerîm'de onun nâmına bir Sûre vardır.

5417

خواجه او را داشتی در کار پیش
بهترش دیدی ز فرزندان خویش

«Efendisi onu oğullarından değerli gördüğü için ehemmiyetli işlerde kullanırdı».

5418

زانکه لقمان گرچه بندهزاده بود
خواجه بود و از هوا آزاده بود

«Çünki Lokman, köle oğlu olmakla berâber hevâ vü hevesten kurtulmuş bir efendi idi».

Hazret-i Mevlânâ Lokmânın hem kölezâde, hem de efendi olduğunu, yâni, nefsine esîr olmaktan kurtulmuş bulunduğunu temsil için arada bir fıkracık naklediyor :

5419

گفت شاهی شیخ را اندر سخن

چیزی از بخشش ز من درخواست کن

«Şâhın biri, konuştuğu bir şeyhe in'âm u ihsâna dâir benden birşey iste, yânî, ta'bîr-i mahsûsiyle: Dile benden ne dilersen dedi».

5420

گفت ای شه شرم ناید مر ترا

که چنین گویی مرا زین بر تر آ

«Şeyh cevab verdi ki: Ey şah; bana böyle bir teklifte bulunmaya utanmıyor musun? Bundan vaz geç».

5421

من دو بنده دارم وایشان حقیر

وان دو بر تو حاکمانند و امیر

«Benim hakîr iki kölem vardır ki onlar sana hâkim ve emîrdirler».

5422

گفت شه آن دو چه اند این ذلتست

گفت آن یك خشم و دیگر شهوتست

«Pâdişah o iki köle kimlerdir. Bana hâkim ve emîr olmaları benim için bir zillettir diye sordu. Şeyh de: Biri gazab biri şehvettir cevâbını verdi».

Şah kelimesinin geçmesi dolâyısiyle hakikatte kimin şâh olduğunu beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

5423

شاه آن دان کو ز شاهی فارغست

بی مه وخورشید نورش با زغست

«Şâhlıktan, saltanattan fâriğ olan ve o gibi şeylere meyl etmeyen kimseyi hakîkat şâhı bil ki onun nûru Ay ve Güneş olmaksızın parlar».

5424

مخزن آن دارد که مخزن ذات اوست

هستی او دارد که با هستی عدوست

«Kendisi ma'nevî bir hazîne olan zâtin hazînesi vardır. Hakîkatte varlık, varlığa düşman olan kimsenindir».

5425

خواجهٔ لقمان بظاهر خواجه‌اش

درحقیقت بنده لقمان خواجه‌اش

«Lokmânın efendisi, zâhirde onun efendisi idi. Lâkin hakîkatte köle olan o idi ki Lokmân onun efendisi bulunuyordu».

5426

در جهان باز گونه زین بسیست

درنظرشان گوهری کم از خسیست

«Ters görünen âlemde bu gibi hâller pek çoktur. İnsanların nazarında bir cevher çörçöp makûlesi şeylerden değersizdir».

Her şey'in kıymeti, kıymetşinâs olanlar indinde takdir olunur.

Denilmiştir ki: «Altının kıymetini kuyumcu, incinin değerini mücevherci, gülün kadrini bülbül, Kanberin derecesini Ali bilir».

Kanber, Cenâb-ı Murtazânın sâdık ve fedâkâr bir kölesidir ki efendisi tarafından âzâd edilmiş ve kendisine: **«Ey Kanber, benim kölemdin, bugün benim gibi oldun. Bana ne verildi ise onları sana verdim. Bu vesîkayı Ali yazmıştır»** demek olmak üzere bir de azadnâme yazmıştı. Hazret-i Ali'nin: «Benim gibi oldun» dediği bir zâtin indallah derecesi ne olacağını düşünmeli. Hazret-i Kanber Sıffîn muharebesinde bulunmuş,

Şâh-ı merdân tarafından kendisine sancak, yânî, kumandanlık verilmiş ve cansipârâne harbederek şehid olmuşlar. Radıyallahü anh.

İşte böyle fedakâr ve cansipâr bir zâtın büyüklüğünü Ali (Kerremallahü veche) gibi büyük bir zât takdir edebilir. Meşhurdur ki horozun biri çöplükte eşinirken iri bir inci bulmuş ve: «İnsanlar arasında belki kıymetli bir şeydir. Onun yerine bir arpa dânesi olsaydı benim için daha makbul olurdu» demiş.

5427

مر بیابان را مفازه نام شد

نام و رنگی عقلشان را دام شد

«Çöle, mefâze yânî, kurtuluş yeri denilmiştir. İsim ve reng gibi şeyler, dünyâ ehlinin aklına tuzak olmuştur».

Dünyâda tersine olan şeyler pek çoktur. Meselâ ıssız, susuz ve umransız bir çöle mehleke, yânî, tehlikeli yer denmek lâzım gelir, mefâze, yânî, mahal-li necât denilmiştir. Kezâ yılan sokmuş bir kimseye selim, yânî, selâmette adı verilmiştir. Korkak bir şahsa kahraman, yâhud Rüstem, simsiyah bir zencîye kâfur adı konulur. Edebiyyatta buna (tesmiye binnakz) denilir ki bir şeye zıddıyle isim vermek demektir.

5428

یك گره را خود معرف جامه است

در قبا گوید كو از عامه است

«Bir gürûhu tanıtan elbisedir. Avam kıyâfetinde bulunan bir ârife de avamdan derler».

Evet; ulemâ ve urefâ kisvesine girmiş âmî bir şahsa kıyâfeti dolayısiyle hoca efendi, yâhud şeyh efendi diye hürmet ederler. Avam elbisesi giyinmiş bir âlim, yâhud ârifi de elbisesine bakıp avamdan vehmederler.

5429

یك گره را ظاهر سالوس زهد

نور باید تا بود جاسوس زهد

«Bir gürûhta da zühd ü kanâatın zâhiri ve mürâîliği vardır. Fakat bunu herkes farkedemez. Zühd ü kanâat câsusu olmak, yânî, hakîkî zühd

ile riyâî zühdü temyiz eylemek için insanda basîret nûru bulunmak gerektir».

5430

نور باید پاك از تقلید و غول

تا شناسد مرد را بی فعل وقول

«Takliddcn ve iğreti olmaktan musaffâ bir nûr olmak gerektir. İnsan bir kimseyi fi'lini görmeksizin ve kavlini işitmeksizin tanıyabile».

5431

در رود در قلب او از راه عقل

نقد او بیند نباشد بند نقل

«Basîret sâhibi olan ârif, akıl yoliyle kalbin içine girer ve orada ne bulunduğunu bilmüşâhede anlar, şunun, bunun nakl ü rivâyetine bağlanıp kalmaz».

5432

بندگان خاص علام الغیوب

در جهان جان جواسیس القلوب

«Gaybları, gizli şeyleri bilen Allahın has kulları, can âleminde kalblerin câsuslarıdır».

Hadîs-i Şerîfte: «Mü'minin zekâsından, firâsetinden sakının. Çünki o, Allah nûriyle bakar ve görür» buyurulmuştur. Kezâ: «Hakîkaten Allahın öyle kulları vardır ki nâsı sîmâlarından, alâmetlerinden tanırlar» buyurulmuştur.

Sen nasıl âdemsin ister söyle, ister söyleme;
Âdemin mâhiyyetin enzâra sîmâ söylüyor.

Evet; iman ve irfan erbâbı arasında öyleleri vardır ki bir kimsenin yüzüne bakınca onun nasıl bir adam olduğunu anlayıverirler. Onun için eskiden «Ulemâ yanında dilini, meşâyih yanında kalbini muhâfaza etmeli» derlerdi. Ulemâ yanında dilin muhafazası, yanlış bir söz söyleyip de hocanın techîl etmesine hedef olmamak içindi.

İşte o câsûsülkulûb olan urefâ-yı ümmet:

5433

در درون دل در آید چون خیال

پیش او مکشوف باشد سر حال

«Nufûz-ı nazariyle hayâl gibi kalbin içine girer, oradaki sır, onun gözü önünde mekşûf olur».

5434

در تن گنجشک چیست از برگ و ساز

که شود پوشیده آن بر عقل باز

«Serçenin cismindeki tertib ve düzen nedir ki doğanın aklına karşı gizli kalsın».

Yânî; basîret sahibi olanlar doğan farzedilirse avâm-ı nâs onlara nisbetle serçe misâli kalır ve gönüllerdeki esrâr, basîret erbâbına münkeşif olur.

5435

آنکه واقف گشت بر اسرار هو

سر مخلوقات چه بود پیش او

«Allahın esrârına vâkıf olanlara karşı mahlûkatın sırrı ne olabilir?»

5436

آنکه بر افلاک رفتارش بود

بر زمین رفتن چه دشوارش بود

«Felekler üstünde yürüyen kimse için yer yüzünde yürümenin ne zorluğu vardır?»

5437

در کف داود آهن گشته موم

موم چه بود در کف او ای ظلوم

«Dâvud Peygamberin avucunda demir, mum gibi olmuştu. Ey zâlim kimse; o hâlde mum onun elinde ne idi?»

Hazret-i Dâvudun bir mu'cizesi de demiri ateşe sokmaksızın istediği gibi eğip bükmesi idi, ki onunla muhârebede giyilecek zırhlar yapardı. Hazret-i Mevlânâ Lokman kıssasına avdetle diyor ki :

5438

بود لقمان بنده شکل و خواجهٔ
بندگی بر ظاهرش دیباجهٔ

«Lokman, köle kıyâfetinde ma'nen bir efendi idi. Kölelik onun görünüşündeki bir alâmet idi».

5439

چون رود خواجه بجای ناشناش
در غلام خویش پوشاند لباس

«Meselâ bir efendi, tanımadığı bir yere giderken kölesine kıymetli elbise giydirir».

5440

او بپوشد جامه‌های آن غلام
مر غلام خویش را سازد امام

«Kendisi kölenin elbisesini giyer ve giderken köleyi öne geçirir».

5441

در پیش چون بندگان در ره شود
تا نباید زو کسی آگه شود

«Kimse bilip tanımasın diye kölesinin ardınca köle ve hizmetkâr gibi gider».

5442

گوید ای بنده تو رو در صدر شین
من بگیرم کفش چون بنده کهین

«Köleye der ki : Sen git baş sedirde otur, ben hakîr bir köle gibi ayakkabını muhafaza edeyim».

5443

تو درشتی کن مرا دشنام ده

مر مرا تو هیچ توقیری منه

«Sen sert davran ve bana söğ. Hiç ta'zim ve tevkirde bulunma».

5444

ترک خدمت خدمت تو داشتم

تا بغربت تخم حیلت کاشتم

«Şimdi senin hizmetin bana hizmeti terketmendir. Ben, beni tanımayanlar arasında hiyle tohumunu saçacağım, yâni, bu vâsıta ile ba'zı şeyler öğreneceğim».

5445

خواجگان این بندگیها کرده‌اند

تا گمان آید که ایشان بنده‌اند

«Herkes kendilerini köle sansın diye efendiler böyle kölelik tavrı takınmışlardır».

5446

چشم پر بودند و سیر از خواجگی

کارها را کرده‌اند آمادگی

«Efendilikten mustağni ve gözleri tok idi. Çünki üzerlerine lâzım işleri hazırlamışlardı».

5447

وین غلامان هوا بر عکس آن

خویشتن بنموده خواجهٔ عقل و جان

«Bu hevâ ve heves kulları ise onların aksine kendilerini akıl ve cân efendisi göstermişlerdir».

5448

آیداز خواجه‌ره افگندگی
ناید از بنده بغیر بندگی

«Bir efendiden tevâzu görünebilir. Fakat bir köleden kölelikten başka birşey zuhûr etmez».

5449

پس ازان عالم بدین عالم چنان
تعبیتهاهست بر عکس این بدان

«O ma'nâ âleminden bu sûret âlemine böyle tersine ta'biyeler, tertibler vardır. Bunu bil».

5450

خواجهٔ لقمان ازین حال نهان
بود واقف دیده بود ازوی نشان

«Lokmanın efendisi bu gizli hâle, yânî, Lokmânın hakîkatte bir efendi olduğuna vâkıftı. Çünki onda bu nişânı görmüştü».

5451

رازمیدانست وخوش میراندخر
از برای مصلحت آن راهبر

«O efendi sırrı biliyor, fakat maslahat ve idâre yoliyle merkebini sürüyor, yânî, hareket ediyordu».

5452

مروورا آزاد کردی ازنخست
لیك خوشنودی لقمارا بجست

«Lokmânı evvelden âzâd edecekti, fakat onun hoşnud olmasını arıyordu».

5453

زانکه لقمان را مراد این بود تا
کس نداند سر آن شیر فتی

«Çünki Lokmânın murâdı, o arslan yiğidin sırrına kimsenin vâkıf olmaması idi».

5454

چه عجب گر سر ز بد پنهان کنی
این عجب که سر ز خود پنهان کنی

«Sırrını kötülerden gizlemek şaşılacak bir şey değildir. Asıl şaşılacak şey, sırrını kendinden saklamandır».

5455

کار پنهان کن تو از چشمان خود
تا بود کارت سلیم از نیك و بد

«İşini, amelini kendi gözünden bile sakla ki amelin, iyi ve kötünün görmesinden selâmette kalsın».

Amelini gözünden saklamak, ben şöyle ibâdet ediyorum, böyle mücâhedede bulunuyorum diye onlara ehemiyyet vermemektir. Ehlullahtan (Ebû Ya'kubüssûsî) demiştir ki : «Amelde öyle ihlâs bulunmalı ve o kadar gizli tutmalı ki onu yazmak için melek bilmemeli ve bozmak için düşman, yânî şeytan farkına varmamalı».

5456

خویشرا تسلیم کن بر دام مزد
وانگه از خود بی ز خود چیزی بدزد

«Kendini ücret tuzağına teslim et, sonra kendiliğinden olmaksızın kendi hakikatinden bir şey al».

Ücret tuzağından murâd, Allahın emri ve nehyidir ki onlar vasıtasiyle ma'nevî ücret demek olan sevâb kazanılır. Kendini ona teslim etmek de, mahzâ Allahın emrini ifâ etmiş olmak için, hattâ sevâb kazanmak ve ikâbdan kurtulmak kaydı bulunmaksızın emre imtisâl ve nehiyden ictinâb et. Böyle yapacak olursan kendini Rızâ-yı Bârîye terketmiş ve benliğinden kurtulmuş olursun. Böyle olunca da eneiyyetin olmaksızın Hakîkat Vücûdundan, yânî, sana vücud vermiş olan Allahtan feyzalmış olursun. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile tavzih ediyor :

5457

میدهند افیون بمرد زخم مند

تا که پیکان از تنش بیرون کشند

«Vücûduna saplanmış oku çekmek için yaralı bir adama afyon verirler».

Başka bir misâl :

5458

وقت مرگ از رنج او را میدرند

او بدان مشغول شد جان میبرند

«Rûh kabzetmeye memur olan melekler, bir hastayı öleceği esnâda maraz derdiyle incitirler. O, onunla meşgul iken canını alırlar».

5459

چون بهر فکری که دل خواهی سپرد

از تو چیزی در نهان خواهند برد

«Her hangi bir fikir ile kalbini meşgul edersen o sırada gizlice bir şey alıp götürürler».

Meselâ : Sen ticâret edeyim, para kazanayım, apartman yaptırayım hülyâsına dalar gidersin; fakat farkında olmazsın ki senin o tehayyülâtın arasında kıymetli ömrünün günleri geçer, gider.

5460

هر چه اندیشی و تحصیل کنی

میدر آید دزد زان سو کایمنی

«Ey kimse; her neyi düşünür ve tahsil edersen o esnâda bir hırsız ummadığın ve emin olduğun cihetten gelir ve elde ettiğin şey'i alır, götürür».

5461

پس بدان مشغول شو کان بهترست

تا ز تو چیزی برد کان کهترست

«O hâlde en iyi bir şeyle meşgul ol ki senden ehemmiyetsiz bir şey götürebilsin».

Meselâ sen hayrât ve hasenât ile iştigal et ki gelecek hırsız, naîm-i ebediye nisbetle ehemmiyetsiz kalan şu fânî hayâtını götürsün.

5462

بازبازرگان چو در آب اوفتد

دست اندر کالهٔ بهتر زند

«Bir tâcirin yükü suya düşecek olursa tâcir, elini en iyi kumaşa uzatır, yâni, en evvel kıymetli metâını kurtarmaya çalışır».

Sen de :

5463

چونکه چیزی فوت خواهد شد در آب

ترك کمتر گوید بهتر را بیاب

«Metâın suya düşer, yâni, elinden çıkarsa en iyisini kurtar ve değersizini bırak».

«İMTİHÂN EDENLERİN HUZÛRUNDA LOKMÂNIN FAZÎLETİNİN BELLİ OLMASI»

5464

هر طعامی کآوریدندی بوی
کس سوی لقمان فرستادی زپی.

«Lokmânın efendisine her yemek getirdiklerinde der'akab Lokmâna bir adam gönderir, onu çağırtırdı».

5465

تا که لقمان دست سوی آن برد
قاصدا تا خواجه پس خوردش خورد

«Lokmân o yemeğe el uzatsın ve bir lokma alsın da efendisi onun artığını yesin diye».

5466

سؤر او خوردی وشور انگیختی
هر طعامی کو نخوردی ریختی

«Lokmanın artığını içer ve neş'elenirdi. Onun yemediği ve içmediği şeyleri ise dökerdi».

Hadis-i Şerifte: **«Mü'minin artığı şifâdır»** buyurulmuştur. Sârî bir il'ete mübtelâ olmuş kimsenin artığı nasıl yenir ve içilir? diye i'tirâz edecekler bulunabilir. Evet, sirâyet-i maraz vardır. Hattâ Tâif ehâlîsi tarafından Medîne'ye gelen murahhas hey'et arasında bulunan bir cüzzamlıya Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz elini uzatmamış, senin de biatini kabûl ettik demiş, şu hareketiyle sirâyet-i marazdan çekinilmesini ümmete ta'lîm etmişti. Nitekim ayrıca da: **«Arslandan kaçtığın gibi cüzzamlıdan kaç»** buyurmuştu. Hâl böyle iken «Mü'minin artığı şifâdır» Hadîsi arasında bir tenâkuz yok mudur? Hayır yoktur. Çünki edebiyyatta bir kaide vardır. Bir şey mutlak zikrolununca kemâline sarfedilir. Meselâ bir adam denildi mi, onun hiç bir kayd ile mukayyed bulunmadığı, körlük, sağırlık, çolaklık, topallık gibi nakîsalardan âzâde, sapsağlam olduğu anlaşılır. Hadîste artığının şifâ olduğu bildirilen mü'min de mutlak zikredildiği için onun sapasağlam bir kimse olduğu, yâni, kendisinde başkalarına geçecek bir hastalık bulunmadığı anlaşılır.

ور خوردی بی‌دل و بی اشتها
این بود پیوندی بی انتها

«Lokmânın efendisi, Lokmansız bir şey yiyecek olursa gönülsüz ve iştihasız yerdi. İşte sonsuz merbûtiyyet böyle olur».

5468

خربزه آورده بودند ارمغان
گفت رو فرزند لقمانرا بخوان

«Bir gün efendiye hediyye olarak kavun getirmişlerdi. Kölelerinden birine: Git oğlum Lokmân'ı çağır dedi».

5469

چون برید و داد او را یك برین
همچو شکر خوردش وچون انگبین

«Kavunu kesip de Lokmâna bir dilim verince onu şeker ve bal gibi yedi».

5470

از خوشیکه داد او را دوم
تا رسید آن گرجها در هفدهم

«Lokman onu kemâl-i iştihâ ile yedi, ikinci ve üçüncü bir dilim daha verdi ki parçalar on yediye bâliğ oldu».

5471

ماند گرجی گفت این را من خورم
تا چه شیرین خربزه‌ست این بنگرم

«Bir parça kalınca bunu da ben yiyeyim de ne kadar tatlı kavun olduğuna bakayım dedi».

5472

او چنین خوش میخورد کز ذوق او

طبعها شد مشتهی و لقمه جو

«Lokman o kadar hoş yiyor ki onun zevkiyle tabiatler iştihâya geliyor ve lokma arıyor».

5473

چون بخورد ز تلخیش آتش فروخت

همزبان کرد آبله هم حلق سوخت

«Ondan bir lokma yiyince gözünden ateş çıktı. Hem dili kabardı, hem boğazı yandı».

5474

ساعتی بیخود شد ازتلخی آن

بعدزان گفتش که ای جان جهان

«Onun acılığından bir müddet kendinden geçti, sonra Lokmân'a dedi ki : Ey cihânın cânı».

5475

نوش چون کردی تو چندین زهررا

جون لطف انگاشتی این قهر را

«Bu kadar zehri nasıl yedin, böyle bir kahrı nasıl oldu da lûtf sandın».

5476

این چه صبرست این صبوری ازچه روست

یا مگر پیش تو این جانت عدوست

«Bu nasıl bir sabırdır, bu kadar sabûrluk neden ileri gelmiştir, yoksa hayâtın senin indinde düşman mıdır?»

5477

چون نیاوردی بهانه حجتی
که مرا عذریست بس کن ساعتی

«Bunu yemekten ma'zûrum, bu kadarını kâfi gör diye niçin bir hüccet getirmedin?»

5478

گفت من از دست نعمت بخش تو
خورده‌ام چندانکه از شرمم دو تو

«Lokmân dedi ki : Ben senin ni'met veren elinden o kadar yedim ki onlara karşı utancımdan iki kat olmuşumdur».

5479

شرمم آمد که یکی تلخ از کفت
ناگهان دیدم کنم زان واقفت

«Bir def'alık acı bir şey gördüğüm ve yediğim için seni haberdâr etmekten sıkıldım».

5480

چون همه اجزام از انعام تو
رسته‌اند و غرق دانه و دام تو

«Mådem ki vücûdumun her cüz'ü, senin ni'metlerinle yetişmiş ve o ni'metlerin dânesine ve tuzağına tutulmuştur».

5481

گر ز یک تلخی کنم فریاد و داد
خاک صد ره بر سر اجزام باد

«Eğer bir acı dolayısiyle feryâd ve şikâyet edecek olursam yüzlerce yolun toprağı o cüz'lerin yâni, eczâ-yı vücûdumun üzerine olsun».

5482

لذت دست شکر بخشت بداشت
اندرین بطیخ تلخی که گذاشت

«Şeker veren elinin lezzeti, bu kavunda nasıl acılık bırakır?»

5483

از محبت تلخها شیرین شود
از محبت مسها زرین شود

«Acılar muhabbetten tatlılaşır. Bakırlar muhabbetten altın olur».

5484

از محبت دردها صافی شود
از محبت دردها شافی شود

«Tortular muhabbetten sâfîleşir, derdler mahabbetten şifâ verici olur».

5485

از محبت مرده زنده میکنند
از محبت شاه بنده میکنند

«Mahabbetten ölüyü diriltirler. Mahabbetten şâhı kul ederler».

5486

این محبت هم نتیجهٔ دانشست
کی گزافه برچنین تختی نشست

«Bu mahabbet de irfân neticesidir. İrfansız bir kimse mahabbet tahtına nasıl oturabilir?»

Denilmiştir ki : «Allah bir câhili velî, yânî, kendine dost ittihâz etmez. Eğer ittihâz edecek olursa onu ta'lîm eyler ve ilm-i ledünnî verir» Hazret-i Lokmân'ın efendisine karşı minneti ve fevkâl'âde mahabbeti vardı. Ondan dolayı onun elinden aldığı kavun kendisine tatlı

gelmiş ve kemâl-i iştihâ ile o zehir gibi dilimleri yemişti. Aşk ve mahabbette öyle bir kudret vardır ki ona karşı akıllar hayrân olur. Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevî'de buyurur ki: **«Âşıklık mecâzî olsa da, hakîkî olsa da sonunda bize Allah tarafına gitmek için kılavuzluk eder».**

«Mecâz hakîkat köprüsüdür» derler. Hakîkat tarafına ancak o köprüden geçilebilir. Niçin? Şunun için ki seyr u sefer edecek, yânî, bir tarafa gidecek kimseye ayak bağı olacak bir ilişik bulunmamak lâzımdır. Kalbinde muayyen bir şahsa mahabbet olmayan adam ise her gördüğüne bağlanır, bu sûretle onun Dünyâya olan merbûtiyyet bağları çoğaldıkca çoğalır. Fakat candan, gönülden birini seven kimse sevgilisine bağlanmakla diğer bağlardan kurtulur. Müteaddid râbıtaları bire indirmiş olur. Elbette bir bağdan kurtulmak, bir çok bağdan halâs olmaktan kolaydır. Böyle bir bağı olan kimsenin o, tek bağı da kâmil bir mürşid eliyle kolayca çözülüverir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki mecâzî olan ve sâlikini tek bağlı hâline getiren o mahabbet nefsânî ve şehvânî olmamalıdır. San'atkârâne yapılmış bir resim levhasını seyr eden kimsenin ona karşı şehvet değil hayret duyduğu gibi bir güzele bağlanmış olan da ondaki kudret-i fâtıranın göstermiş olduğu san'at-i bedîaya hayrân olmalı, hâtırına başka bir şey gelmemelidir. Gelecek olursa ona aşk-ı mecâzî denilmez, aşk-ı himârî denilir. Öyle bir tutkunluk da hakîkate köprü olmaz ve Hak tarafına geçid vermez. İrfan sâhibi olmayanlar:

5487

بر جمادی رنگ مطلوبی چو دید

از صفیری بانگ محبوبی شنید

«Bir cemad üzerinde matlubluk rengini görür, bir ıslıktan mahbubluk sesini işitir».

5488

دانش ناقص نداند فرق را

لا جرم خورشید داند برق را

«Noksan ilim, fark gözetmez, şübhesiz şimşeği güneş sanır».

Meselâ ilmi nâkıs olan bir kimse altının sarı, gümüşün beyaz olduğunu görür, o rengleri onların kendiliğinden vehmettiği için sever. Kezâ bir güzelin yüzünde ve endâmındaki tenâsübü yine kendiliğinden zannettiği için ona tutulup bağlanır. Eğer o kimsenin ilmi tamam olsaydı, o renglerin ve o hüsnü cemâlin (Azîz) ve (Cemîl) esmâ'-i İlâhiyyesinin

pertevi olduğunu, yoksa o sevdiklerinde hiç bir meziyyet bulunmadığını anlar. Binâenaleyh sevgisini o isimlerin müsemmâsı bulunan Allaha hasrederdi. Bundan dolayı :

5489

چونکه ملعون خواند ناقص را رسول
بود در تأویل نقصان عقول

«Resûl Aleyhisselâm (الناقص ملعون) yânî, "Eksik olan mel'undur" dedi ve bu nâkıs, akıl noksânı ile te'vil edildi».

5490

زانکه ناقص تن بود مرحوم رحم
نیست بر مرحوم لایق لعن و زخم

«Çünki cesedi nâkıs olanlar, Rahmet-i İlâhiyye mazharıdır. Merhûm olan lâ'nete ve bu sûretle yaralanmaya lâyık değildir».

«Eksik olan mel'undur» Hadîsi ulemâ tarafından akl ve şuûru noksân bulunanlardır diye te'vil ve îzâh edilmiştir. Oradaki noksan beden noksânı değildir. Şöyle de bir Hadîs rivâyet edilmiştir : **«Gözün görmez olması günahların mağfiretidir, kulağın işitmez olması mağfirettir, bedenden bir uzvun eksilmesi de mağfirettir»** meâlindedir. A'zâsından birinin gitmesine mükâfâten rahmet ve Mağfiret-i İlâhiyyenin mazharı olan kimse tabiî lâ'nete müstehak olmaz.

5491

نقص عقلست آنکه بد رنجوریست
موجب لعنت سزای دوریست

«En kötü hastalık akıl eksikliğidir ki lâ'neti mûcib olur ve sahibini Allahtan uzaklaştırır».

Buradaki noksân-ı akılden maksad: Delilik değildir. Tecennün etmiş olan bir zavallı aklı olmadığı için zâten mükellef değildir ki bir de lâ'nete müstehak olsun. Belki kasdedilen noksân-ı akl — beyân edileceği üzere — Fir'avn gibi (Ene rabbiküm) da'vâsına kalkışan heriflerin şuur noksanıdır.

5492

زانکه تکمیل خردها دور نیست

لیک تکمیل بدن مقدور نیست

«Çünki akılları kemâle eriştirmek baîd değildir. Lâkin noksan bir uzvu bulunan bedeni tamamlamak mümkün olmaz».

5493

کفر و فرعونی هر گبر بعید

جمله از نقصان عقل آمد پدید

«Allahtan uzaklaşmış olan her gâvurun küfrü ve fir'avnliği akıl noksânından ileri gelmiştir».

Evet; Fir'avn'de akl ve şuûr tamam olsaydı ve hakîkati anlar bir hâlde bulunsaydı ve beşerî aczine bakmadan (Ene rabbükümül'a'lâ) yânî, «Ben sizin tanrınızım» der miydi? Fir'avn meşrebli ba'zı budalalar da küçük dağları ben yarattım iddiâsına kalkar mıydı?

5494

بهر نقصان بدن آمد فرج

در نبی که ما علی الاعمی حرج

«Beden noksânı için Kur'ân'da: (ليس على الاعمى حرج) Ferah ve sürûr gelmiştir».

(İnnâ fetahnâ) sûresindeki:

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ

Yânî: **«Muhârebeden geri kalan a'mâya günah yoktur, topala günah yoktur, hastaya günah yoktur[27]»** Âyetine işâret edilmiş, bununla da (Ennâkısu mel'ûn) Hadîsindeki noksânın bedenî bir noksan olmadığı te'yîd olunmuştur.

(27) Sûrei Feth: 17.

İdrâki noksan bulunan kimse şimşeği güneş zannedeceği, yânî, geçici bir güzelliği bâkî vehmile ona tutulacağı biraz evvel söylenilmişti. O bahis tâzeleniyor ve deniliyor ki :

5495

برق آفل باشد وبس بی‌وفا

آفل از باقی ندانی بی صفا

«Şimşek çok vefâsızdır, çakar, söner. Ey irfansız kimse sende safâ-yı kalb olmadığı için fânî ile bâkîyi, yânî, devamsız olanla dâimiyi bilmiyorsun».

Şimşeğin çakıp söndüğü gibi, güzellerin cemâli de çabucak geçer. İkisinin de vefâsı ve devâmı yoktur. Ey kalbinde basîret ve safvet bulunmayan irfansız, sen o güzele hüsnü veren ve mahbûb-i hakikî olan Allahı bırakıyorsun da onun aks-i pertevinden ibâret bulunan gelip geçici hüsne tutuluyorsun.

5496

برق می‌خندد چه می‌خندد بگو

بر کسی که کو دل نهد بر نور او

«Şimşek gülüyor, yânî, çakıyor. Neden ve kime gülüyor? Söyle, şimşeğin ânî aydınlığına gönül veren budalanın abdallığına gülüyor».

5497

نورهای چرخ بریده پیست

آنکه لا شرقی ولاغربی کیست

«Feleğin nûrları, yânî, ecrâm-ı semâviyye, izleri kesilmiş yânî, nâkıstır. Onlar, şarkı ve garbı olmayan Nûr-ı bâkî gibi nasıl olurlar».

اللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ
كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا
غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ
يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

«Allah, göklerin ve yerin nûrudur. Nûr-i İlâhînin misâli, içine kandil komak için duvara açılmış oyuk gibidir ki cilâlı olduğu için kandilin ziyâsını parlak aksettirir. O mişkât içinde yanmış kandil vardır. O kandil şişe içindedir. O şişe parlak bir yıldız gibidir. O kandil mubârek zeytin ağacının meyvesi yağiyle yanar. O ağaç ne şark taraflarında yetişir, ne de garb cihetlerinde. Onun yağı ateş dokunmadan, yânî, yakılmadan evvel ziyâ verecek derecede parlaktır. Nûr üzerine nûrdur. (Yânî, zeytin yağında, kandilde ve mişkatta ayrı ayrı parlaklık vardır ki bunlar biribirine inzımâm edince nûr üzerine nûr olur.) **Allah dilediğini nûruna hidâyet eder. Ve Allah nâs için meseller îrâd eder. Cenâb-ı Hak celle ve alâ her şey'e alîmdir[28]».**

Bu meseller hakkında ulemâ bir çok söz söylemiş, ezcümle Fahrüddîn-i Râzî demiştir ki: «Cenâb-ı Hak mü'minin göğsünü duvardaki mişkâta, göğsündeki kalbini mişkâttaki cam kandile, îmânı yanmış çirâğa, çirâğı parlak yıldıza, kelime-i ihlâsı mubârek zeytin ağacına benzetmiştir. O kelime, mü'minin lisânından cârî olunca âlemi tenvir edecek dereceye gelir, lisânen ikrâr ve kalben tasdik edilince de nûr alâ nûr olur.» Yine İmâm Fahrüddîn demiştir ki: «Allah îmânı kandile teşbih etmiştir. Çünki bir evde kandil yanarsa, hırsız o evin etrâfında dolaşamaz. Onun gibi îmânın aydınlatmış olduğu kalbe de şeytan giremez. Yanan bir kandil

(28) Sûrei Nur: 35.

evin içini aydınlattığı gibi ziyâsı pencerelerden dışarıya akseder. Böylece îmân nûru da hem kalbi tenvir eyler hem de havas vâsıtasıyle a'zâya akseder onlarda da nûrâniyyeti zâhir olur.»

5498

برق را خو یخطف الابصار دان
نور باقی را همه انصار دان

«Şimşeğin tabîatini göz kamaştırıcı, nûr-ı bâkîyi ise temâmiyle yardımcı bil».

Sûre-i Bakara'da münâfıkların hâlini ta'rif eden Âyetlere işârettir:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّ
بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ
وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ
الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾

Yâni: **«Münâfıkların misâli ateş yakan bir kimseye benzer ki, ateş parlayıp da o kimsenin etrâfında olanları aydınlatınca Allah onların nûrunu giderdi ve onları karanlıklarda görmez bir hâlde bıraktı. Onlar sağırdır, dilsizdir, kördür. Onlar eski hâline dönemezler. Yâhud o münâfıkların hâli semâdan yağan bir yağmura benzer ki o yağmurda karan-**

lıklar, gök gürültüsü ve şimşekler vardır. Yıldırımlar düştükçe ölüm korkusu ile parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah ise kâfirleri ihâta etmiştir. Şimşek onların gözlerini kamaştırıp kör etme derecesine getirir. Her çakışında ve onları ziyâlandırışında o aydınlıkda yürürler; onları karanlıkta bıraktıkca da dururlar. Eğer dileseydi onların kulaklarını sağır ve gözlerini kör ederdi. Hakikaten Allah her şey'i yapmaya kadirdir[29]».

Buradaki yağmurdan murâd, Din-i İslâmdır. Zulumât ve ra'ddan maksad: Münâfıklara zor gelen teklîfât-ı şer'iyyedir. Berk ve ziyâdan maksûd da ganâim ve emvâldir. Münâfıklar, islâmın maddî menâfiini gördükce ona doğru yürürler. Fakat o aydınlık kesilip karanlık, yânî, teklifât yükü altında kaldıkca dururlardı.

Hazret-i Mevlânâ, muvakkat faydaları şimşeğin çakıntısına benzetiyor. Nûr-ı İlâhi için dâimî yardımcıdır diyor.

5499

بر کف دریا فرس را راندن

نامهٔ در نور برقی خواندن

«Deniz köpüğü üstüne at sürmek, şimşek ziyâsında mektub okumak».

5500

از حریصی عاقبت نا دیدنست

بر دل و بر عقل خود خندیدنست

«Hırs ve tama'dan âkıbeti görmemek, kendi kalbine ve kendi aklına gülmektir».

Denizin köpüğü ve şimşeğin ziyâsı sâbit bir şey değildir. Geçici olmakta fâni güzellerin cemâline benzer. Binâenaleyh öyle fânî ve zâil bir hüsne meftûn olmak, âkıbeti görmemekten başka bir şey değildir.

5501

عاقبت بینست عقل از خاصیت

نفس باشد کو نبیند عاقبت

«Her şey'in sonunu görmek aklın hassasındandır. Âkıbeti görmeyen ise nefstir».

---

(29) Sûrei Bakara : 17 : 20.

5502

عقل کو مغلوب نفس او نفس شد
مشتری مات زحل شد نحس شد

«Bir akıl, nefse mağlûb olursa, o da nefs olmuş demektir. Seâdet yıldızı olan müşteri, nühûset yıldızı bulunan zuhale mat olursa, o da nuhs olur».

5503

هم درین نحسی بگردان این نظر
در کسی که نحس گردت در نگر

«Bu nuhûset içinde iken de nazarını çevir, seni nahse mübtelâ edene bak».

5504

آن نظر که بنگرد این جزر و مد
او ز نحسی سوی سعدت نقب زد

«Bu cezr ü medde bakan bir nazar, yânî, öyle bir nazar sâhibi, nuhûsetten seâdet tarafına yol bulmuş olur».

Ma'lûm ya, denizlerin kabarıp karaya doğru ilerlemesine med, alçalıp geri çekilmesine cezr derler. Ba'zı sâhillerde bu hâdise muntazaman muayyen vakitlerde olur. Cenâb-ı Hakkın da bast ve kabz tecelliyyâtı vardır ki birincisi hidâyeti, ikincisi dalâleti îrâs eder. Hazret-i Mevlânâ bu bast ve kabz tecellîlerini med-dü cezr hâdiseleriyle anlatmak istiyor ve nuhûsete, yânî, dalâlete düşmüş olan kimse seâdet, hidâyet tarafına bir yol bulabilir diyor ve devâm ediyor :

5505

زان همی گرداندت حالی بحال
ضد ضد پیدا کنان در انتقال

«İntikâl esnâsında zıddın zıddını peydâ ederek Allah seni bir hâlden bir hâle çevirir».

5506

تا که خوفت زاید از ذات الشمال
لذت ذات الیمین یرجی الرجال

«Seni hâlden hâle intikal ettirmesi de senin zâtüşşimâlden, yânî, sol tarafa gitmek ve dalâlete düşmekten korkman ve sağ taraf, yânî, hidâyet lezzetini bulman içindir. Ricâl-i tarikat hep o lezzeti umar ve ararlar».

5507

تا دو پر باشی و مرغ یك پره
عاجز آید از پریدن یك سره

«Tâ ki iki kanadlı olasın. Tek kanadlı bir kuş, uçmaktan temâmiyle âcizdir».

İnsan Rab-bı Zîşânına karşı havf ü recâ arasında olmalıdır. Yânî, Kahr-ı İlâhîden korkmalı ve Lûtf-i Rebbânîyi ummalıdır. Şu hâl, yânî, havf ve reca arasında oluş, onun için ma'nevî iki kanad teşkil eder ve o kanadlar vâsıtâsiyle fezâ-yı hidâyette uçabilir. Bunlardan biri eksik olursa, yânî, sâde korkuya tutulup Rahmet-i Rahmâniyyeden ümîdini keserse, yâhud Kahr-ı Bârî'den emin olup korkuyu hatırına getirmezse o kanadların biri kırılmış ve tek kanadla uçamaz bir hâle gelmiş olur.
Hazret-i Mevlânâ bundan sonra Cenâb-ı Hakka hitâben diyor ki :

5508

یا رها کن تا نیایم در کلام
یا بده دستور تا گویم تمام

«İlâhî; ya beni bırak söz söylemeyeyim, yâhud izin ver de temâmiyle izâh edeyim».

5509

ور نه این خواهی نه آن فرمان تراست
کس چه داند مر ترا مقصد کجاست

«Onu da, bunu da, yânî, benim susmamı da, söylememi de istemiyorsan yine ferman senindir. Senin maksûdun ne olduğunu ve ne tarafta bulunduğunu kim bilir?»

Murâd-ı İlâhîyi keşfetmek herkes için mümkin değildir. Çünki umûr-ı gaybiyyedendir. Gaybı ise ancak Cenâb-ı Hak bilir. Fakat ba'zan vahy ve ilhâm sûretiyle Resûlünü ve o resûle verâset dolayısiyle velîsini de âgâh eder. Nitekim (Sûre-i Cin)de:

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى

غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ

Yânî: **«Allah gaybı bilir; gaybı da kimseye izkâr ve âşikâr etmez. Ancak peygamberlerinden râzi olduğu zâti, umûr-ı gaybiyyeden ba'zılarına muttali' eder, tâ ki o ıttıla' o resûl-i murtazâ için mu'cize teşkil etsin[30]».** Aleyhissalât Efendimizin gayba dâhil ve istikbâle âid ba'zı şeyleri haber vermesi. Meselâ Sûriye'nin, Îrân'ın hattâ İstanbul'un müslümanlar tarafından fethedileceğini bildirmesi gibi.

Ehlullah hazarâtı Resûl-i ekrem Efendimizin vârisleri bulundukları için hasbelverâse ba'zan onların da gayba ıttılâı ve icâb eyleyen şeyleri ihbârı mümkündür. Meselâ eshabdan Hazret-i Sâriye, Hazret-i Ömer devrinde Kürdistan taraflarında askerî harekette bulunuyordu. Bir ara etrâfı sarılmak üzere idi. Cenâb-ı Fâruk ise Medîne'de ve minberde hutbe îrâd ediyordu. Sâriye'nin hâl ve harekâtı kendisi için gayb demek olduğu hâlde onu görmüş ve: **«Ey Sâriye dağa çık»** diye seslenmiş, fersahlarca mesâfe uzakta bulunan Sâriye de Fârûk-ı a'zamın sesini işitip dağa çekildiği için çevrilme tehlikesinden kurtulmuştu.

5510

جان ابراهيم بايد تا بنور

بيند اندر نار فردوس و قصور

«İbrâhimin canı gibi bir ruh olmalıdır ki ateş içinde iken nûr-ı ma'rifetle Cenneti ve oradaki köşkleri görebilsin».

---

(30) Sûrei Cin: 26-27.

5511

پایه پایه بر رود بر ماه و خور

تا نماند همچو حلقه بند در

«Yine cân-ı İbrâhîm gibi bir ruh olmalıdır ki halka gibi kapıya mıhlı kalmasın ve derece derece Aya ve Güneşe yükselsin».

5512

چون خلیل از آسمان هفتمین

بگذرد که لا احب الآفلین

«Yine İbrâhim Halil gibi (لا احب الآفلین) diyerek yedinci kat göğü geçsin».

Halilullah Hazretleri yıldızları, Ayı ve Güneşi görüp her biri için Rabbim acabâ bu mu? dedikten ve onların ufûl ve gurûb ettiğini gördükten sonra (لا احب الآفلین) Yânî : **«Ben yıldızlar gibi doğup batanları sevmem»** diyerek onların hâlıkı bulunan sânı'-ı yegâneye teveccüh etmişti.

5513

این جهان تن غلط انداز شد

جز مر آنرا کو زشهوت باز شد

«Bu cesed ve madde âlemi olan Dünyâ şaşırtıcıdır. Her şey'i galat ve tersine gösterir. Eşyâyı galat görmekten ancak şehvetten çekinmiş ve çekilmiş olanlar müstesnâdır».

«PÂDİŞÂHIN O HAS KÖLESİNE MAİYYET HALKININ HASEDİ HİKÂYESİNİN DEVAMI»

5514

قصهٔ شاه و امیران حسد

بر غلام خاص سلطان خرد

«Şâhın ve emirlerin, akl-ı sultânî bulunan has köleye hasedleri hikâyesi».

5515

دور ماند از جر جرار الکلام

باز باید گشت و کرد آنرا تمام

«Sözün sözü çekmesinden, yânî, münâsebet dolayısiyle muhtelif bahislere geçilmesinden gecikti. Geri dönmek ve hikâyeyi tamamlamak lâzımdır».

5516

باغبان ملك با اقبال و بخت

چون ندرختی را نداند از درخت

«Memleketin seâdetli ve tâli'li bagçevânı olan pâdişâh bir ağacı diğer bir ağaçtan nasıl tanıyıp ayırd etmez».

Burada pâdişâha bağçevan denilmiştir. Çünki bir bağçevanın vazifesi hizmetinde bulunduğu bağçeyi bakıp orada türlü çiçek, yâhut mütenevvi' meyve ağacı, yâhut sebze yetiştirmek olduğu gibi bir devlet reîsinin vazîfesi de memlekete hizmet ederek meyve verecek fidanlar, yânî, millete faydası dokunacak adamlar yetiştirmek ve onların yardımiyle memleketi bir ma'mûre hâline getirmektir. Bağçevan hangi fidanın meyve vereceğini, hangisinin vermeyeceğini san'ati icâbı olarak bildiği gibi, devlet reisinin de memlekete kimin hizmet edeceğini ve milletin kimden istifâde eyleyeceğini bilmesi, kısa bir ta'birle adam tanıması ve iş başına ehil olanları getirmesi icâb eder. Hikâyede bahsi geçen hükümdar da adamını tanıyan bir zât olduğu için kölenin meziyyetlerini anlamış ve ona teveccüh göstermişti. Evet, bir bahçevan ağaçları tanır.

5517

آن درختی را كه تلخ ورد بود
وان درختی كه یك از هفتصد بود

«Acı ve gayr-ı makbûl bir ağaç ile, yedi yüz nevi' ağacdan iyi olan bir ağacı».

5518

كی برابر دارد اندر تربیت
چون ببیندشان بچشم عاقبت

«Onların sonunu gören bir nazarla baktığı için bakıp yetiştirmek hususunda nasıl müsâvî tutar?»

5519

كان درختانرا نهایت چیست بر
گرچه یكسانند این دم در نظر

«O ağaçlar, göze bir görünürlerse sonundaki meyveleri nedir? Onu bilir».

Bağçevan, meselâ meşe ağacını getirip bir meyve bağçesine dikmez, çünki onun acı palamuttan başka bir yemiş vermiyeceğini bilir. Onun için bağçesine dikeceği ve dikkat ve ehemmiyetle yetiştireceği fidanları lezzetli meyveler veren nevi'lerden intihâb eder. Bir bağçevan böyle olduğu, yâni, ağaçların nihâyet nasıl bir meyve vereceklerini ibtidâdan görüp anladığı gibi;

5520

شیخ كو ینظر بنور الله شد
از نهایت وزنخست آگاه شد

«Nûr-ı İlâhî ile nazar eden ve basar-ı basiretle gören bir şeyh de sâlikin ibtidâ ve intihâsına âgâh olur».

5521

چشم آخربين بدست از بهر حق
چشم آخربين كشاد اندر سبق

«O şeyh, yabancı gören gözü kapamış ve ta'lîm ve irşâd husûsunda sonu gören gözü açmıştır».

(Çeşm-i âhirbîn) yabancı gören göz demektir. Yabancı görmek, şu âlemdeki kesreti, vücûd-ı hakikî ile muttasıf zannetmekten kinâyedir. Sırr-ı vahdete âşinâ olanlar, âlemin varlığına (hestî-i mevhum) derler, onu Vücûd-ı Hakkın aks-i pertevinden ibâret bilirler. İşte böyle olan bir şeyh-i kâmil, terbiyesinde bulunan bir sâlikin bidâyetini de, nihâyetini de keşfeder, yânî, onun ne maksadla intisâb eylediğine ve ne derece feyz alabileceğine vâkıf bulunur.

5522

آن حسودان بد درختان بوده اند
تلخ گوهر شور بختان بوده اند

«O has köleye hased edenler, kötü ağaçlar gibi cevheri acı ve tâlii menhûs idiler».

5523

از حسد جوشان و كف مى ريختند
در نهانى مكر مى انگيختند

«Hasedlerinden coşuyorlar, ağızlarından köpük saçıyorlar ve gizlice mekr ü tezvîr tertib ediyorlardı».

5524

تا غلام خاص را گردن زنند
بيخ او را از زمانه بر كنند

«Ki gulâm-ı hâssın boynunu vursunlar ve onun zemâneden, yânî, hayattan kökünü kazısınlar».

5525

چون شود فانی چو جانش شاه بود
بیخ او در عصمت الله بود

«O nasıl fena bulurdu ki canı pâdişah idi, kökü, mevcûdiyyeti Allahın hıfz u emânetinde bulunurdu».

Bir kimseyi ki Allah muhâfaza eder, hiç kimse ona bir zarar vermez. Nitekim Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimize Cenâb-ı Hak :

وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

Yâni : **«Allah seni nâsın şerrinden ve tecâvüzünden hıfzedecektir[31]»** buyurmuştu. Ondan dolayı en azılı düşmanları o kadar çalıştıkları hâlde o vücûd-ı mahfûza bir şey yapamamışlardı.

5526

شاه ازان اسرار واقف آمده
همچو بوبکر ربابی تن زده

«Pâdişâh, hasedkârların esrârına vâkıf olduğu hâlde Ebûbekiri Rebâbî gibi sükût ediyordu».

Ebûbekir Rebâbî meşâyihten bir zât imiş. Hakkında edilen ta'n ü levme aldırmaz, cevab vermeye tenezzül etmezmiş. Sükûtiyle iştihâr eylemiş olduğundan bir hakarete uğrayıp da hiddetini teskîn edenler hakkında : «Ebû Bekiri Rebâbî gibi sükût etti» derlermiş.

5527

در تماشای دل بد گوهران
می‌زدی خنبك بران کوزه گران

«O aslı bozuk hasedkârların kalblerindeki hıyâneti görüyor ve o hiylekârlara ıslık çalıyordu».

---

(31) Sûrei Maide : 67.

مکر می‌سازند قوم حیله‌مند

تا که درشه‌را درفقاعی درکنند

«Hiylekâr olanlar pâdişâhı, şerbet destisine sokmak için mekr yaparlar».

5529

پادشاهی بس عظیم و بی‌کران

درفقاعی چون بگنجد ای خران

«Son derecede azîm bir pâdişâh, şerbet destisine nasıl sığar? Hey eşekler!»

5530

از برای شاه دامی دوختند

آخر این تدبیر ازو آموختند

«Pâdişâh için bir tuzak kuruyorlardı. Fakat bunu da ondan öğrenmişlerdi».

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yânî: «Hakîkaten münâfıklar, Allaha mekr ü hud'a yapmak istiyorlar. Halbuki Allah onlara hud'a etmektedir ve hud'a yapıyoruz zannettirmektedir[32]». Âyetine işârettir. Kezâ:

وَمِنَ النَّاسِ

مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ

﴿٨﴾ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا

اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

(32) Sûrei Nisâ: 142.

Yâni : **«Nâs arasında öyleleri vardır ki Allaha ve âhiret gününe inandık diyorlar. Hâlbuki onlar mü'min değillerdir. Allaha ve îmân etmiş olanlara hiyle ve hud'a yapmak istiyorlar. Böyle yapmakla da kendilerinden başkasını aldatamıyorlar. Çünkü onların mü'min olmadıklarını Allah da biliyor, mü'minler de. Onlar böyle olduğunu, (yânî, münâfık bulunduklarının herkesçe bilindiğini) de farketmiyorlar[33]».**

Âyetlerinde de hikâye buyurulduğu üzere Medine'de «münâfık» nâmıyle bir takım kimseler vardı ki (Abdullah bin Übey bin Selûl) ün başına toplanmışlardı. Bunlar, din-i islâma inanmadıkları hâlde inanmış gibi görünürler, bu sûretle ehl-i îmânı aldatmak isterler, kendilerine : **«Herkes gibi îmân edin diyenlere karşı bir takım budalaların inandıkları gibi inanır mıyız?»** derler ve ehl-i islâma (sefih) ta'bir ederlerdi. Kur'ân-ı Kerim, bu ta'biri onlara iâde etti ve :

«أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَآءُ وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ»

Yâni : **«Hâberiniz olsun ki asıl süfehâ ve budala kendileridir, lâkin böyle olduklarını bilmezler[34]»** dedi.

Zamânımızda da bir takım münâfıklar peydâ olmuştu ki eski münâfıkların temâmıyle tersi idiler. Asr-ı seâdetteki ehl-i nifak inanmazken inanmış görünmeye çalışırlardı. Yeni münâfıklar ise, eski inandığını fedâ edememekle beraber hoş görünmek ve kendilerine münevver dedirtmek için inanmaz gibi görünüyorlardı. Onlara karşı şu beyt hâtıra gelmişti :

Moda dinsizlerinin bak hepsi,
Eski erbâb-ı nifâkın tersi.

Münâfıkların Allaha karşı hud'a etmeye kalkıştıkları gibi hasedkâr maiyyet halkı da hükümdarlarını aldatmaya ve ondan öğrendiklerini ona satmaya kalkışmışlardı.

---

(33) Sûrei Bakara : 8-9.
(34) Sûrei Bakara : 13.

5531

نحس شا کردی که بااستادخویش
همسری آغاز دو آید به پیش

«Ustasına karşı berâberlik da'vâsiyle meydana çıkan çırak, ne kadar uğursuzdur».

5532

با کدام استاد استاد جهان
پیش او یکسان هویدا و نهان

«Hem de nasıl bir üstâda karşı? Nazarında âşikâr ve gizli şeyler müsâvi bulunan bir cihân üstâdına».

5533

چشم او ینظر بنورالله شده
پرده‌های جهل را خارق بده

Öyle bir üstad ki: «Onun gözü, Allah nûriyle bakar ve cehâlet perdelerini yırtar».

O nazara karşı kalbindekini gizlemek isteyen:

5534

از دل صوراخ چون کهنه گلیم
پردهٔ بندد به پیش آن حکیم

«Eski kilim gibi delik deşik olmuş bir kalb ile o Hakîm-i İlâhînin gözü önüne perde çekmeye çalışır».

5535

پرده میخندد بر و با صد دهان
هر دهانی گشته اشکافی بر آن

Fakat: «O perdenin her deliği bir ağız hâline gelir de ona güler».

5536

گفت آن استاد مر شاگرد را
ای کم از سگ نیستت با من وفا

«Usta, çırağa der ki: Ey köpekten alçak; sende bana karşı hiç vefâ yok mudur?»

5537

خود مرا استا مگیر آهن گسل
همچو خود شاگرد گیر و کور دل

«Beni hakîkaten demir koparan bir usta bilme, kendin gibi kalbi kör bir çırak farzet».

5538

نه از منت یاریست در جان و روان
بی منت آبی نمی گردد روان

«Senin rûhuna olan yardım benden değil midir? Bensiz senin tarafına bir su akmaz».

5539

پس دل من کارگاه بخت تست
چه شکنی این کارگاه ای نادرست

«Benim gönlüm sana tâli' tezgâhı iken ey müstakim olmayan; bu tezgâhı neden kırıyorsun?»

5540

گویی پنهان میزنم آتش زنه
نی بی قلب از قلب باشد روزنه

«Ben gizli çakmak çakıyorum diyorsun. Kalbden kalbe pencere yok mudur?»

5541

احر از روزن ببيند فكر تو

دل گواهى ميدهد زين ذكر تو

«Nihâyet gönül o pencereden senin fikrini görüyor ve zikrine şehâdet ediyor».

5542

گيرد و رويت نالد از كرم

هرچه گوئى خندد و گويد نعم

«Gönül, senin kalbinde olanı görüyor da yüzüne vurmuyor, her ne dersen gülüyor ve evet diyor».

5543

او نمى خندد ز ذوق مالشت

او همى خندد بران اسكالشت

«O senin gıdıklamandan ve lâtifenden gülmüyor, kalbindeki kötü fikirlere karşı gülüyor».

5544

پس خداعى را خداعى شد جزا

كاسه زن كوزه بخور اينك سزا

«Hiylekârın cezâsı hiyledir. Kâse yap, bardak al meseli sana lâyıktır».

Biraz evvel münâfıkların Allaha hud'a yaptıkları ve o sûretle mukabele gördükleri, hud'ayı ondan öğrenmiş oldukları hâlde ona satmaya kalkıştıkları bahsi geçmişti. Hazret-i Mevlânâ o bahsi îzâh için bir çırağın ustasına karşı berâberlik da'vâsında bulunması üzerine okunan beytlerin meâlini söylediğini naklediyor, çırağın gizli düşündüklerini anlayan ustanın onları anlamamış gibi görünerek sûretâ tasdik ettiğini söylüyor ve hiylekârın cezâsı hiyledir diyordu. Nitekim Kur'ân'da :

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا

Yânî : «Kötülüğün cezâsı aynıyle kötülüktür[35]» buyurulmuştur. İşte gönül esrârını keşfeden ârifler, kendilerine karşı hürmetsiz muamelede bulunanlara karşı böyle muamele ederler.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, sûretâ o çırağa, hakîkatte sâlike hitâben buyuruyor ki : Ustanın, yânî, ârifin sana karşı güldüğünü fakat o gülmenin zevk u neş'eden ileri gelmediğini söylemiştim.

5545

گر بدی با تو ورا خندهٔ رضا
صد هزاران گل شکفتی مر ترا

«Eğer onun sana karşı gülüşü senden râzı olduğu için olsaydı, senin için yüz binlerce gül açılmış, yânî füyûzât ve fütûhât zuhûra gelmiş olurdu».

5546

چون دل او در رضا آرد عمل
آفتابی دان که آید در حمل

«Onun kalbi rızâ ile amel eder, yânî, senden râzı olursa o rızâyı güneşin hamel burcuna gelmesi bil».

Ma'lûm ya güneşin hamel burcuna intikali, ilkbahâr mevsiminin ibtidâsıdır. Bir ârifin rızâsı da bir sâlik için ma'nevî ilkbahâr tesîri gösterir, onun kalbinde türlü türlü ma'rifet çiçekleri açılmasına sebeb olur.

5547

زو بخندند هم نهار و هم بهار
در هم آمیزد شکوفه و سبزه‌زار

«Güneşin hamel burcuna gelişinden hem nehâr, hem bahar güler, çiçekler ve yeşillikler biribirine karışır».

Evet; O mevsimde hem nehar, hem bahar güler. Nehârın gülmesi, kışın uzun geceleri geçmiş ve gündüzlerin uzamaya başlamış, bahârın, yânî, ağaç çiçeklerinin gülmesi de dallar üstünde açılmış ve ağaçları kaplamış olmasıdır.

---

(35) Sûrei Şûra : 40

5548

صدهزاران بلبل و قمری نوا

افگند اندر جهان بی نوا

«Yine ilk baharda yüz binlerce bülbül ve kumru, ötmeye başlar da kışın sessiz, sedâsız kalmış olan Dünyâyı çınlatır».

(Ağaçlarda çiçeklerin açıldığı ve yemyeşil tâze yaprakların sürdüğü böyle bir zamanda) :

5549

چونکه برك روح خود بینی سیاه

می‌بینی چون ندانی خشم شاه

«Sen rûhunu hazâna uğramış ve kararmış bir yaprak gibi görüyorsun da pâdişâhın gazabını neden bilmiyorsun?»

Rûhlara ba'zan bir kasâvet, bir sıkıntı ârız olur. Zâhirî bir sebeb olmadığı hâlde insanın içi içine sığmayacak derecede ıztırâba düşer. Buna kabz hâli derler ki ekseriyya edilen bir günah dolayısiyle Cenab-ı Hakkın gazabından ileri gelir. Nitekim Cenâb-ı Pîr yine Mesnevî'de demiştir ki : «Sen kalbinde gam ve keder görünce istiğfâr et ki gam, Allahın emriyle müessir olmuştur». Böyle bir sıkıntıya uğrayınca hemen «estağfirullahel'-azîm» diyerek istiğfâra başlamalı ve Allahın gazabından, afvine ve rızâsına sığınmalıdır.

5550

آفتاب شاه در برج عتاب

میکند روها سیه همچو کباب

«Pâdişâhın güneşi, itâb ü tekdir burcunda yüzleri kebab gibi karartır».

Yazın güneşte gezenlerin yüzü, şuâın te'siriyle kararır. Bu, sûrî güneşin te'siridir. Allahın gazabı güneşi de itâba kalkarsa insanın iç yüzünü karartır, gam, keder, iç sıkıntısı gibi rahatsızlıklar da ondan ileri gelir.

5551

آن عطارد را ورقها جان ماست

آن سپیدی وان سیه میزان ماست

«Utâridin kâğıdları bizim canlarımız, o kâğıtlardaki aklık karalık da bizim mîzanlarımızdır».

Bahsedile gelen usta ve şâhtan maksad Cenâb-ı Hak ve bilmazhariyye ârif-i kâmildir ki o ma'neviyyât semâsının utarididir. Fezâdaki utârid seyyâresi feleğin kâtibi tahayyül edilir. Ârif-i kâmil de ma'nevî bir utâriddir. Fakat onun kâğıdları bizim canlarımızdır, yâni, o yazacağını rûhlara yazar. Rûhlarımızda görülen beyazlık ve siyahlık da yine bizim mîzânımızdır ki onunla ârifin ve dolayısiyle Hakkın rızâsına mı, gazabına mı mazhar olduğumuz ölçülür.

5552

باز منشوری نویسد سرخ وسبز
تا رهند ارواح از سودا و عجز

«Rûhların sevdadan ve aczden kurtulmaları için o ma'nevî Utarid, tekrar kırmızı ve yeşil ferman yazar».

Hakkın ve halîfesi bulunan ârifin merhameti galib ve gazabı sâbık olduğu için rûhların kurtulması maksadiyle yine muhtelif rengde fermanlar yazar.

Allah, tevbe ve istiğfâr edenlerin tevbesini kabûl ve günahlarını afveylediği gibi halîfe-i Hak olan ârif de kendisine hürmetsizlik edenlerin nedâmetine karşı onların küstahlıklarını afveder ve râzı olduğunu bildirir. Fermanların muhtelif rengli olması rızânın ve afvın derecâtı olsa gerektir. Nitekim :

5553

سرخ و سبز افتاد نسخ نوبهار
چون خط قوس قزح دراعتبار

«İlk bahârın yazısı, kavs-ı kuzahta olduğu gibi kırmızı ve yeşildir»

Ba'zan yağmurdan sonra Güneş açılınca ufuk üzerinde muhteli renkli dâire görünür. Buna kavs-i kuzah ta'bir ederler. Kadınlar arasınd adı eleğimsağmadır. Bunun gibi ilk bahar gelince onun kalemi de türl nakışlar çizer ki en ziyâde göze görünen çayırda ve yapraklardaki yeşi ile çiçeklerdeki kırmızılıktır. Bunun daha açıkçası bahar gelince Düny yeşerir ve muhtelif renkli çiçekler açılır demektir. Bakılırsa yeşil ren umûmîdir, kırmızı ve sâir renkler ise çiçeklerin nev'ine göre husûsîdi hattâ o muhtelif renkli çiçeklerin yapraklarında bile yeşillik vardır. B nâenaleyh birincisi Allahın rahmet-i âmmesine, ikincisi rûhların kabiliy yet-i muhtelifesine işârettir.

«HÜDHÜDÜN HAKÎR SÛRETİNDEN VE UFAK CÜSSESİNDEN SÜLEYMÂN ALEYHİSSELÂMIN TA'ZÎMİ BELKÎSİN KALBİNE AKSETMESİ»

Ma'lûm olduğu üzere Süleymân Aleyhisselâm, pederi Dâvud Aleyhisselâmın hem saltanatına, hem nübüvvetine vâris olmuştu. Yânî; hem hükümdar, hem peygamber idi. Hükûmeti merkezi de Kudüs idi. Garibdir ki yahudiler Dâvud ve Süleymân Aleyhisselâmı peygamberlerden saymazlar, mülûk-i Benî İsrâilden addederler. Belkis ise Yemen'deki Himyeriyye devleti hükümdarlarından idi, Sebâ, yâhud Me'rib denilen şehirde saltanat sürüyordu. Hazret-i Süleyman, hüdhüd, yânî, çavuş kuşu denilen kuş vâsıtasiyle ona bir mektub göndermiş, kendisini îmâna ve Kudüs'e da'vet etmişti ki kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sûre-i Nemlde şu sûretle hikâye edilmiştir :

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ
مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ
أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ
بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾
إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾
أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾

Yâni : «Kuşlar arasında hüdhüdü aradı. Bana ne oldu ki hüdhüdü göremiyorum, yoksa kayıb mı oldu? Onu te'dib için ya şiddetli bir cezâ yapacağım, ya onu keseceğim; yahud gaybubeti sebebi hakkında bana açık ve mutlak bir delil beyân ede. Çok geçmeden hüdhüd geldi. Hazret-i Süleyman onu, nereden idin? diye tekdir etti. Hüdhüd dedi ki : Senin görmediğin şey'i gördüm, sana Seba' şehrinden doğru bir haber getirdim. Ben hakikaten bir kadın buldum ki Seba'lılara hükümdarlık etmekte. Ona her şey verilmiştir, onun büyük bir tahtı da var. Ben onu ve kavmini Allahı bırakmış ve güneşe secde eder bir hâlde buldum. Şeytan onların yaptıklarını hoş göstermiş ve yoldan çıkarmış ki hidâyet tarîkını bulamıyorlar. Göklerde ve yerde olan gizli şeyleri meydana çıkaran ve sizin gizlediğiniz ve i'lân eylediğiniz şeyleri de bilen Allaha secde etmiyorlar. Cenâb-ı Hak öyle bir Allahtır ki ondan başka ma'bûd yoktur. Büyük arşın rabbi, hâlıkı ve sâhibidir[36]».

Hüdhüdün bu sözleri üzerine Hazret-i Süleymân :

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اذْهَبْ
بِكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

Yâni : «Dedi ki : Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın ona bakacağız ve tahkik edeceğiz. Şu mektûbumu götür onlara at, sonra onlardan dön ve bir tarafa çekil; mektub hakkında birbirlerine nasıl müracaat edeceklerini ve nasıl görüşüp konuşacaklarını öğren[37]».

Hüdhüd mektubu götürdü ve Belkîs'in sarayı penceresinden içeri attı. Belkis onu görüp meâlini anlayınca devleti erkânını topladı ve onlara :

---

(36) Sûrei Neml : 20 : 26.
(37) Sûrei Neml : 27-28.

قَالَتْ يَا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنّ۪ي اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتَابٌ كَر۪يمٌ ﴿﴾ اِنَّهُ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهُ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ ﴿﴾ اَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَاْتُون۪ي
مُسْلِم۪ينَ ﴿﴾ قَالَتْ يَا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُون۪ي ف۪ي اَمْر۪ي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً
اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُونِ ﴿﴾ قَالُوا نَحْنُ اُولُوا قُوَّةٍ وَاُولُوا بَأْسٍ
شَد۪يدٍ وَالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُر۪ي مَاذَا تَأْمُر۪ينَ ﴿﴾ قَالَتْ
اِنَّ الْمُلُوكَ اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً اَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا اَعِزَّةَ
اَهْلِهَا اَذِلَّةً وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿﴾ وَاِنّ۪ي مُرْسِلَةٌ
اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿﴾

Yânî : «Dedi ki : ey cemâat-i eşrâf! Bana büyük bir zât tarafından gönderilmiş bir mektûb atıldı. O mektûb, Süleymandan geliyor, Rahmân ve Rahîm olan Allahın adı ile başlıyor. Bana karşı büyüklük taslamayınız, mü'min ve muvahhid olarak nezdime geliniz diyor. Yine Belkis dedi ki : Ey cemâat, bu işimde bana mütâleanızı söyleyiniz, ben size danışmadan bir işi kestiremem. (yânî, kat'î karâr vermem) O cemâat dediler ki : Biz kuvvet, satvet ve şecâat sâhibleriyiz, irâde ise senindir. Bak, musâleha ve muhârebeden neyi ve hangisini emredersin? Belkîs dedi ki : Hakîkaten hükümdârlar ordulariyle bir memlekete girince o memleketi fesâda verirler; ahâlîsinin azîz olanlarını zelîl bir hâle getirirler ve işte böyle yaparlar. Ben onlara hediyye göndereceğim ve sefirlerin nasıl döneceklerine bakacağım[38]».

(38) Sûrei Neml : 29 : 35.

فَلَمَّا جَٓاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَٓا اٰتٰينِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّٓا
اٰتٰيكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ
بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَٓا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ
﴿٣٧﴾ قَالَ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونِي
مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ
مِنْ مَقَامِكَ وَاِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ
مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا
رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي
ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ
فَاِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

Yânî : «Süleyman Aleyhisselâma gelince dedi ki : Bana mal ile imdâd etmek mi istiyorsunuz? Allahın bana verdikleri size verdiklerinden hayırlıdır. Belki hediyyelerinizle siz ferahlanır ve sevinirsiniz. Ey sefir, seni gönderenlerin yanına avdet et; onlara ordular getireceğiz ki kendilerinin o kuvvetlere karşı duracak halleri yoktur. Onları hor, hakîr bir hâlde memleketlerinden çıkaracağız.

Hazret-i Süleyman bundan sonra maiyyetine hitâb ederek :

«Dedi ki : Ey cemâat! Müslümanların, (yânî, göndereceğim ordu efrâdının) girmesinden evvel Belkîs'in tahtını hanginiz bana getirirsiniz? Cinnilerden bir ifrit dedi ki : Sen yerinden kalkmadan, ben o tahtı sana getiririm ve ben bu işi yapmakta kuvvetliyim ve eminim.

İndinde kitabdan ilim bulunan — ki eşher-i rivâyâta göre Süleyman aleyhisselâmın veziri Âsaf bin Berhyâ idi — dedi ki: Ben sana onu tarfetül'ayn içinde getiririm. Hazret-i Süleyman taht-ı Belkîs'in karşısında bulunduğunu görünce dedi ki: Bu kerâmet, Rabbimin ihsânındandır. Şükür mü edeceğim, küfranda mı bulunacağım? diye beni imtihan için. Ve her kim şükrederse nefsi için şükretmiş olur. Çünki Allahın ni'metine şükretmek, o ni'metin artmasına sebebdir. Her kim de küfran-ı ni'mette bulunursa gene kendinedir. Hakîkaten Rabbim, mahlûkatının şükründen müstagnîdir ve yarattıklarına in'âm ü ihsân husûsunda kerîmdir[39]».

Belkîs tahtının Seba' şehrinden kaldırılıp ân-ı vâhidde Kudüs'e ve Süleymân Aleyhisselâmın huzûruna getirilmesi hakkında türlü türlü sözler söylenilmiştir. Kimi: Bulunduğu yerde yere battı, Süleymân'ın sarayında yerden çıktı demiş; kimi: Cenâb-ı Hak, onu Seba'da yok etti, Kudüs'te var etti mütâleasında bulunmuştur. Tahtın o sûretle getirilmesi Âsafın bir kerâmeti idi. Mu'cizeler de, kerâmetler de hârikul'âde hâllerden olduğundan nasıl oldukları bilinmez. Tahtın, Süleymân Peygamberin mu'cizesiyle değil de Âsaf'ın kerâmetiyle gelmesinde bir nükte vardır ki Süleymânın büyüklüğüne delâlet eder. Gûyâ, vezîri böyle fevkal'âde bir kuvvete mâlik olan peygamber bir hükümdârın ma'nevî büyüklüğünü anlayın demek istenilmiş ve evliyâullahtan kerâmet zuhûr edebileceğine dâir bir nümûne gösterilmiştir.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ
تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهٰكَذَا عَرْشُكِ
قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

Yânî: «Süleymân Peygamber dedi ki: Belkîs için tahtını tanınmaz bir hâle getirin, bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayanlardan mı olacak? Vaktâki Belkîs Kudüs'e ve Hazret-i Süleymân'ın huzûruna geldi; ona denildi ki: Senin tahtın böyle mi idi? Belkîs cevab verdi ki: Sanki bu odur. Bu kerâmetin zuhûrundan evvel de kudret-i İlâhiyyenin kemâline ve Süleymânın sıhhat-i nübüvvetine dâir bize ilim verilmiş de biz ona îmân etmiştik[40]».

(39) Sûrei Neml: 36: 40.
(40) Sûrei Neml: 41-42.

5554

رحمت صد تو بر آن بلقیس باد

که خدایش عقل صد مرده بداد

«O Belkis'e yüz kat rahmet olsun ki Allah ona erkek aklı vermişti».

5555

هدهدی نامه بیاورد و نشان

از سلیمان چند حرفی با بیان

«Bir hüdhüd kuşu ona Süleymandan mektub ve nişan getirdi. O mektub birkaç kelimeden ibâret bir beyandı».

5556

چو بخواند آن نکته‌های باشمول

با حقارت ننگرید اندر رسول

«Mektubda münderic olan şumullü nükteleri okuyunca onu getiren elçiye, yânî, hüdhüde hakaretle bakmadı».

5557

جسم هدهد دید و جان عنقاش دید

حس چو کفی دید و دل دریاش دید

«Onun cismini hüdhüd, canını anka, hissini köpük, kalbini deryâ gördü».

5558

عقل با حس زین طلسمات دو رنگ

چون محمد با ابوجهلان بجنگ

«Bu iki rengli tılsımlardan, yânî, sûret ve ma'nâdan ibâret cisimlerden dolayı akıl ile his, Muhammed Aleyhisselâm gibi, Ebûcehillerle cengdedir».

Ma'lûm ya insan nefs ile rûhtan, ta'bîr-i diğerle, sûret ve ma'neviyyetten müteşekkildir. Bundan dolayı iki rengli tılsım denilmiştir. Zâhirî hisler, insanın ancak sûretini görür, akıl ise onun ma'neviyyetine nazar eder. Bundan dolayı kâfirler, Hâtimülenbiyâ Aleyhi Ve Alihî Ekmelüttehâyâ Efendimizin zâhirine baktılar ve onun ancak beşeriyyetini gördüler. «Bu nasıl peygamber? Bizim gibi yiyor, içiyor, çarşıda, pazarda gezip dolaşıyor» dediler. Evet; Resûl-i Ekrem de beşer ve hayrülbeşer idi, fakat onun Vahy-i İlâhî telâkkî eden bir ma'neviyyeti vardı. Nitekim Cenâb-ı Hak kendisine :

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى اِلَىَّ

Yâni : **«Habîbim; kâfirlere de ki : Evet hakîkaten ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana Rabbim tarafından vahy ü ilhâm olunur[41]»** demektir.

5559

کافران دیدند احمد را بشر
چون ندیدند ازوی انشق القمر

«Kâfirler, Hazret-i Ahmed ve Muhammed Aleyhi Ve Alihî Salevâtülehadi beşer gördüler. Çünki ondan (inşakkalkamer)i görmediler».

Evvelce de bahsedilmişti ki, Mekke müşrikleri Resûl-i Ekrem'den bir mu'cize istemişlerdi. Bi'setin sekizinci senesi içinde kamerin bedir hâlinde bulunduğu bir gece idi. Sâhib-i mu'cizât Aleyhi Veâlihissalevât Efendimiz mubârek parmağıyle işâret buyurdu. Safha-i kamer ikiye ayrıldı, biraz durduktan sonra birleşti. Müşrikler şaşırdılar, Küre-i Kameri yaran ma'nevî kuvveti takdir edemediler, ancak Resûlullahın beşeriyyetini müşâhede etmekte olduklarından onu bir sihirbaza benzettiler, «Bu da Muhammedin bir sihri!» dediler. Çünki his gözüyle bakıyor ve onun gösterebildiğini görüyorlardı.

---

(41) Sûrei Kehf : 110.

5560

خاك زن در ديدهٔ حس بين خويش

ديدهٔ حس دشمن عقلست و كيش

«Ey sâlik; hissî olan gözüne toprak saç. Çünki his gözü aklın ve mezhebin düşmanıdır».

5561

ديدهٔ حس را خدا اعماش خواند

بت پرستش گفت وضد ماش خواند

«Allah, his gözüne a'mâ, putperest ve bizim zıddımızdır dedi».

Cenâb-ı Hak Kur'ânda müşrikler ve münâfıklar için:

وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا

Yânî: **«Onların gözleri vardır, lâkin görmezler[42]»** buyuruyor. Görmeyen göz, körden başka nedir? Hâlbuki o müşrikler ve münâfıklar suver-i zâhireyi görüyorlardı ve göremedikleri ma'neviyyat idi.

5562

خواجهٔ حالى وفردا پيش او

او نمى بيند ز گنجى جز تسو

«Hâlin ve istikbâlin efendisi olan nebî, yâhud velî onun önünde idi. O ise bir hazîneden, bir mangırdan başka bir şey görmüyordu».

Enbiyâ ve bilverâse evliyâ hazarâtı, ma'neviyyetleri i'tibâriyle birer hazîne idiler. Onların yalnız zâhirî şekillerini görüp de kendileri gibi vehmedenler ise hazînede nukud ve cevâhiri görmeyip de oradan bir mangır görebilenlerdi.

---

(42) Sûrei A'raf: 179.

5563

ذرهٔ زان آفتاب آرد پیام

آفتاب آن ذره را گردد غلام

«Hakîkat güneşinden haber getiren bir zerreye fezâdaki Güneş köle olur».

Meselâ; Hazret-i Mûsâ'nın halifesi olan Yûşa' Peygamber Benî İsrâil ile bir kal'ayı muhâsara etmiş ve alınmasına az bir şey kalmıştı. Fakat gurub yaklaşmıştı. Ertesi gün de cumartesi idi ki mûsevîlerin ta'til günü bulunuyordu. Yûşâ' Aleyhisselâmın duâsı üzerine güneşin gurûbu gecikti o gün kal'a alındı.

Efdalülenbiyâ Aleyhi Veâlihi Ekmelüttehâya Efendimiz de mubârek parmağıyle aya işâret etmiş ve kurs-ı kamer ikiye ayrılmıştı. İşte şu iki tarihî misâl, güneşle ayın enbiyâ ve evliyâ hazarâtına bende ve emirlerine tâbi' olduğunu anlatır.

Kezâ :

5564

قطرهٔ کز بحر وحدت شد سفیر

هفت بحر آن قطره را باشد اسیر

«Vahdet denizinin sefîri olan bir damlaya yedi deniz esîr olur».

Nasıl ki Mûsâ Aleyhisselâm asâsıyle Bahr-i Ahmere vurmuş, Şab denizi açılıp Benî İsrâil'in karşıki sâhile geçmesine yol vermişti.

5565

گر کف خاکی شود چالاک او

پیش خاکش سر نهد افلاك او

«Eğer bir avuç toprak, Hakkın evâmiri ifâda çevik olursa, Allahın felekleri, onun toprağına, yâni topraktan mahlûk olan cesedine karşı başını eğer».

Hazret-i Âdem Aleyhisselâma karşı meleklerin ta'zim secdesi gibi.

5566

خاک آدم چونکه شد چالاک حق
پیش خاکش سر نهد املاک حق

«Âdemin toprağı, yâni, cesed-i hâkîsi Hakkın çalâki olduğu için o toprağın önünde hakkın melekleri secde ettiler».

5567

السماء انشقت آخر از چه بود
از یکی چشمی که خاکی گشود

«Semânın yarılması neden dolayı idi? Hâkîliği açan bir gözden ötürü idi».

Fakire göre beytte (çeşmî) kelimesinin (cismî) olmak ihtimâli de vardır ki o vakit «Topraktan mahluk bir cismin geçmesi için semâ yarıldı» meâli anlaşılır. Evet, Peygamberlerden İdrîs ve İsâ Aleyhimesselâm hâkî bir cesed oldukları hâlde semâya çıkmış ve onların geçmesi için semâda yol açılmıştı. Kezâ Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin cesed-i mukaddesleri de hasbelbeşer hâkî idi. Öyle olmakla berâber mi'rac gecesinde onun mürûru için gökler arşa kadar açılmıştı.

5568

خاک از دردی نشیند زیر آب
خاک بین کز عرش بگذشت از شتاب

«Toprak tortu olarak suyun altına çökerken, o toprak Vücûd-ı Muhammedîyi gör ki kemâl-i sür'atle arş-ı a'lâyı geçti».

5569

آن لطافت پس بدان کز آب نیست
جز عطای مبدع وهاب نیست

«İmdi şunu bil ki cesed-i hâkîdeki letâfet sudan değildir. Ancak mübdi'-i vehhâb olan Allahın atâsı iktizâsıdır».

Mi'râcı inkâr edemeyen müslüman feylesofları, onun vukûuna bir sebeb ve imkân göstermek için «Cesedin semâya urûcu, rûhun ve aklın kemâl-i letâfetindendir ki beden-i kesîfi âlem-i bâlâya yükseltmiştir.

Yoksa herşey kendi merkezine doğru hareket eder. Cesed de toprak olduğu için tabiî toprağa meyleder, semâya doğru yükselemez. İçerisine hava doldurulmuş bir cisim suyun dibinden yüzüne çıktığı gibi kuvvetli bir rûhu ihtivâ eden bir cesed de semâya i'tilâ eder» demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ, bu felsefî mütâleayı baltalamak için hayır.. o yükseliş, ne sudan, ne havadandır, ancak Allahın lûtf u keremi eseridir diyor.

5570

گر کند سفلی هوا و نار را

ور ز گل او بگذراند خار را

«Eğer Allah, havayı ve ateşi süflî kılsa ve dikeni gülden mu'teber eylese».

5571

حاکمست او یفعل الله ما یشاء

او ز عین درد انگیزد دواء

«O hâkimdir, dilediğini yapar ve derdin kendisinden devâ husûle getirir».

Hava olsun, ateş olsun tab'an ulvîdir. Yânî, rüzgâr yüksekten eser, ateş alev olarak yükselir. Gül herkesin sevdiği ve i'tibâr ettiği bir çiçektir, diken ise insana batan ve canını yakan bir nesnedir. Cenâb-ı Hak dilerse havayı da, ateşi de su ve toprak gibi süflî yapar, irâde ederse dikene gülden ziyâde letâfet verir, onu gülden fazla makbûl bir hâle getirir.

5572

کو هوا و نار را سفلی کند

تیرگی و دردی و ثقلی کند

«Allah, dilerse havayı ve ateşi süflîleştirir, bulanık tortulu ve ağır bir mâhiyyet verir».

5573

پس یقین شد که تعز من تشاء

خاکی را گفت پرها بر گشا

«O hâlde yakînen bilinir ki, Allah dilediğini azîz eyler, topraktan mahlûk bir cesede kanadlar aç da uç der».

Kur'ân'daki bir Âyete işâretir ki :

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

Yânî : **«Habîbim; sen de ve bütün mü'minler desinler: Ey mülkün sâhibi olan Rabbim! Mülkü ve hükûmeti dilediğine verirsin; mülkü ve saltanatı dilediğinden alırsın. Dilediğini aziz kılarsın ve dilediğini zillet ve hakarete uğratırsın. Hayr, senin yed-i kudretindedir, ne yaparsan o hayrdır. Allahım sen hakîkaten her şey'e kadirsin, her şey'i yapabilirsin[43]».**

Evet böyle her şey'e kadir olan Allah, hâkî bir cesede ilm ve akl kanadları verdi, onları açıp ulviyyet semâsında uçmasını ve meleklerin secdesine mihrâb olmasını emretti.

5574

آتشی را گفت رو ابلیس شو

زیر هفتم خاك با تلبیس شو

«Bir ateşe, yânî, ateşten yaradılmış olan Azazile de git şeytan ol, yedinci kat arzın altında telbîs ve izlâl ile uğraş dedi».

Âdem topraktan yaradılmış, toprağın alçakta bulunması lâzım gelmişken onu yükseltmiş, şeytan ateşten halkolunmuş, ateş alevinin yükselmesi icâb ederken onu alçaltmıştır.

---

(43) Sûrei Âl-i İmran : 26.

5575

آدم خاکی برو تو بر سها
ای بلیس آتشی رو تا ثرا

«Ey topraktan yaradılmış Âdem; sen sühâya kadar çık, ey ateşten mahlûk olan şeytan; sen toprağa kadar in» demiştir.

5576

چار طبع و علت اولی نیم
در تصرف دائما من باقیم

«Ben, anâsır-ı erbaa ve illet-i ûlâ, yânî, ilk sebeb değilim, hükm ve tasarrufta dâim ve bâkîyim».

5577

کار من بی علت و مستقیم
هست تقدیرم نه علت ای سقیم

«Benim işim illetsizdir ve müttekîmdir. Ey sakîm feylesof, benim takdîrim vardır ki o illet değildir».

Eski tabîiyyûn, hilkatin esâsı olmak üzere toprağı, suyu, ateşi ve havayı göstermişler ve bunlara «anâsır-ı erbaa» adını vermişler, her şey'in bir illet, yânî, sebeb ile zuhûra geldiğini düşünerek yaradılışın ilk sebebine de «illet-i ûlâ» demişlerdir. Hükemâya göre illet-i ûlâ «akl-ı evvel» dir. Derler ki Cenâb-ı Hak zuhûr murâd edince, yânî, bilinmesini irâde eyleyince ibtidâ akl-ı evveli yarattı. Akl-ı evvelin bir vücûbu bir de imkânı ciheti vardı. Yânî, yaradılmadan evvel ilm-i İlâhîde mevcud olması i'tibâriyle kadîm, yaradılışı dolayısiyle hâdis idi. Onun cihet-i vücûbîsinden akl-ı sânîyi, cihet-i imkânîsinden felek-i atlası yarattı. Akl-ı sânînin vücûbu cihetinden akl-ı sâlisi, imkânı cihetinden felek-i kürsîyi halketti. Böylece ukûl-i aşere ile eflâk-i tis'a ve onlardaki ecrâm zuhûra geldi ve devrâna başladı. Feleklerin dönüşünden anâsır-ı erbaa, anâsır-ı erbaanın terkibinden mevâlid-i selâse meydana çıktı. Şu sayılan şeyler biribirinin hilkatine sebeb oldu. Bundan dolayı ilk mahlûk olan akl-ı evvele «illet-i ûlâ» denildi. Akl-i evvel, Hakkın irâdesine tâbi' ve onun tasarrufunda olmakla berâber diğer eşyâda mutasarrıftır. Ondan dolayı Allaha (illetül'ilel) yâni, (sebeblerin sebebi) ta'bir edildi.

Bu mezheb ve düşünce doğru değildir. Çünki Allahı sebebsiz bir şey

yaratamaz gibi bir kayıd altına alır. Ondan dolayı Hazret-i Mevlânâ lisân-ı İlâhîden olarak: «Ben anâsır-ı erbaa ve illet-i ûlâ değilim. Her şeyde tasarruf ve hükmetmekte bâkiyim ve sâbitim. Benim işlerim illetsiz ve sebebsizdir. Takdirim vardır, illet yoktur» diyor. Yine lisân-ı İlâhîden olmak üzere devam ediyor ki:

5578

عادت خود را بگردانم بوقت

این غبار از پیش بنشانم بوقت

«Kendi âdet ve sünnetimi vaktinde döndürürüm ve icâbında değiştiririm. Bu şübhe ve şek yolunu zamânında göz önünden kaldırırım».

Kur'ân'da:

وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْد۪يلًا ﴿٢٣﴾

Yânî: **«Allahın âdâtında değişiklik bulamazsın[44]»** Âyeti vardır. Bu Âyet «Kanûn-ı tabîat» denilen usûlün değişmeyeceğini bildirir, fakat peygamberlerin mu'cizeleri, evliyânın kerâmetleri gibi ba'zı hâdiseler, o âdetin fevkinde zuhûr etmektedir. Demek ki ba'zan âdet-i müstemirre hilâfı, hâdisâtın vukûu da yine sünnet-i İlâhiyye cümlesinden imiş. Buna binâen:

5579

بحر را گویم که هین پر نار شو

گویم آتش را برو گلزار شو

«Denize derim ki âgâh ol ve ateşle dol, ateşe derim ki yürü gül bağçesi ol».

Kelâm-ı İlâhîde:

وَاِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾

Yânî: **«Kıyâmete yakın denizler âteşîn bir hâle gelince[45]»** ve.

---

(44) Sûre-i Feth: 23.
(45) Sûre-i Küvvirat: 6.

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى

إِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾

Yânî : «Ey ateş; İbrâhime karşı soğu ve selâmet ol[46]» buyurulmuş ve hükmü vuku' bulmuştur.

5580

کوه‌را گویم سبك شو همچو پشم

چرخ‌را گویم فرو رو پیش چشم

«Dağa derim ki yün gibi hafifleş, gökyüzüne derim ki göz önüne dökül».

يَوْمَ يَكُونُ

النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٥﴾

Yânî : «Kıyâmet günü insanlar, dağılmış pervâneler gibi olacaktır. Dağlar da boyanmış yün gibi dağılacaktır[47]».

Kezâ :

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ ﴿١﴾

Ve :

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾

Yânî : «Gök yarıldığı zaman[49]» ki bunlar, kanûn-ı tabîat denilen müstemir usûlün hilâfı olarak vukûa gelecektir.

(46) Sûrei Enbiya : 69.
(47) Sûrei Kariah : 4-5.
(48) Sûrei İnşikak : 1.
(49) Sûrei İnfitar : 1.

5581

گویم ای خورشید مقرون شو بماه

هر دو را سازم چون ابر سیاه

«Ey güneş; kamere yaklaş diyeceğiz, her ikisini de kara bulut gibi karartacağız».

Addî bin Rebia, kıyâmet ne vakit kopacak diye soruyor :

يَسْـَٔلُ اَيَّانَ يَوْمُ الْقِيٰمَةِ ۞

فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۞ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۞ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

۞ يَقُولُ الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ اَيْنَ الْمَفَرُّ ۞

Yânî : «Göz kamaştığı, Ay tutulduğu ve Güneşle ay bir araya geldiği zaman ki, şimdi kıyâmeti inkâr eden insan, o zaman kaçacak yer neresi? diyecektir[50]».

5582

چشمهٔ خورشید را سازم خشك

چشمهٔ خون را بفن سازم مشك

«Güneşin çeşmesini, yânî, kursunu kurutur ve ziyâsız bırakırız, kan çeşmesini fen ve hikmetle misk yaparız».

Misk âhûlarında olduğu gibi ki, misk denilen şey bir cins geyiğin göbeğinde toplanan kandan ibârettir.

5583

آفتاب ومه چو دو گاو سیاه

یوغ بر گردن ببندد شان اله

«Allah, Güneşin ve Ayın boyunlarına bir çift siyah öküz gibi boyunduruk takar».

Ve onları bir araya getirip ziyâsız ve nursuz bırakır.

İşte Kadir-i Mutlak olan Cenâb-ı Hak, bu gibi fevkattabîa olan hâdiseleri vukûa getirmeye muktedirdir.

---

(50) Sûrei Kıyameh : 6 : 10.

«BİR FELSEFECİNİN (ان اصبح ماؤكم) ÂYETİ OKUNURKEN İNKÂRA KALKIŞMASI»

5584

مقرى ميخواند از روى كتاب

ماؤكم غوراً ز چشمه بندم آب

«Kur'ân okuyan biri; kitâbın yüzünden, yânî, Mushaftan (kaynaktan suyu kestim) meâlindeki (ماؤكم غوراً) Âyetini okuyordu».

Tebâreke Sûresindeki :

إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ

Yânî : **«Eğer suyunuz, derine gider de akmaz olursa, size tatlı suyu kim getirir[51]»** Âyetine işârettir. Hazret-i Mevlânâ bunu terceme ederek diyor ki :

5585

آب را در چشمه كه آرد دگر

جز من بى مثل با فضل و هنر

«Benim gibi fazilet ve ma'rifet sâhibi bir zâttan başka suyu tekrar menbaa kim getirir».

5586

فلسفى منطقى مستهان

ميگذشت از سوى مكتب آن زمان

«Mantıkcı, hakîr bir feylesof, o sırada mekteb yanından geçiyordu».

(51) Sûrei Mülk : 30.

5587

چونکه بشنید آیت او از ناپسند
گفت آریم آب را ما با کلند

«Bu Âyeti işitince beğenmediğinden suyu kazma ile biz getiririz».

Yânî; toprağı kazar, suyu buluruz dedi ve ilâve etti ki :

5588

ما بزخم بیل و تیزی تبر
آب را آریم از پستی ز بر

«Biz bel ile yarar, kazma ile kazar ve suyu aşağıdan yukarıya çıkarırız».

5589

شب بخفت و دید او یک شیر مرد
زد طپانچه هر دوچشمش کور کرد

«Gece uyudu. Rü'yâsında arslan gibi bir yiğit gördü. O yiğit buna tokat attı, ve iki gözünü kör etti».

5590

گفت زین دوچشمهٔ چشم ای شقی
با تبر نوری بر آر ار صادقی

«O feylesofa dedi ki : Eğer sözünde sâdık isen gözünün pınarından kazma ile nur çıkar».

Yânî; ni'met-i rü'yetini iâde et.

5591

روز برجست و دوچشمش کور دید
نور فایض از دو چشمش دور دید

«Feylesof, sabahleyin yatağından fırladı ve iki gözünü kör gördü. Rü'yet nuru o iki gözden uzaklaşmıştı».

5592

گر بنالیدی و مستغفر شدی
نور رفته از کرم ظاهر شدی

«Eğer inleyerek istiğfâr etmiş olsaydı, çekilip giden nûr-ı çeşmi, Allahın keremiyle zâhir olurdu, avdet ederdi».

5593

لیك استغفار هم در دست نیست
ذوق توبه نقل هر سرمست نیست

«Lâkin Allahtan mağfiret taleb etme de elde değildir. Tövbe zevki, her sarhoşâ meze olmaz».

5594

زشتی اعمال و شومی جحود
راه توبه بر دل او بسته بود

«Amellerinin uğursuzluğu ve inkârının şomluğu, onun kalbine gidecek tövbe yolunu kapatmıştı».

5595

دل بسختی همچو روی سنگ گشت
چون شکافد توبه آنرا بهر کشت

«Kalb, sertlikte taş yüzü gibi olmuş. Tövbe onu ekin için nasıl yarabilir?»

İnsan hasbelbeşeriyye günâha girebilir, günâhı müteâkıb tövbe ve istiğfâr etmelidir. Fakat tövbe de isyân sarhoşlarının ağzına meze olamaz. Günahlar, toplana toplana kalbde kasvet tabakaları husûle getirip orasını bel, çapa işlemez sert ve çorak erâziye benzetir. Ma'mâfih makbûl-i İlâhî bir merd-i kâmilin himmeti ve duâsiyle o sert kalbin yumuşaması ve hasenât tohumlarını inbât edecek bir dereceye gelmesi de mümkindir.

5596

چون شعیبی کو که تا او از دعا

بهر کشتن خاك سازد کوه را

«Şuayyib Peygamber gibisi nerede ki duâsiyle dağı zirâat yapılacak tarla hâline getirsin?»

5597

از نیاز و اعتقاد آن خلیل

گشت ممکن امر صعب و مستحیل

«O halîlin, yânî, İbrâhim Aleyhisselâmın hüsnü i'tikadı ve Cenâb-ı Hakka niyâzı dolayısiyle muhâl denilecek güç bir iş, mümkin oldu».

5598

یا بدریوزهٔ مقوقس از رسول

سنگلاخی مزرعی شد با اصول

«Yâhud Mukavkis'in Hazret-i Peygamberden temennîsi üzerine bir taşlık, usûlüne göre bir tarla oldu».

Şuayyib Peygamberin duası ile dağın tarla hâline girdiği, Halîlullahın niyâzıyle ateşin gül bağçesi olduğu, Habîbullah Efendimizin recâsıyle taşlık ve kayalık bir yerin zirâate yarar bir dereceyi bulduğu gibi; onların vârisi olan kâmil bir zât-i şerîf de himmet edecek olursa öyle kayalık kesilmiş bir kalb de yumuşar.

Mukavkis, asr-ı seâdette Mısır Hükümdârı idi; fakat Bizans Devletinin tâbiiyyetinde bulunmaya mecbur kalmıştı. Etraftâki hükümdârlara birer nâme-i risâlet gönderilip kendileri îmâna da'vet edildiği sırada, ona da bir sefir ile bir mektup yollanılmıştı. Mukavkis müslüman olmamakla berâber sefir-i peygamberiye hürmette bulunmuş ve zât-i akdes-i nebeviye ba'zı hediyyeler takdim etmişti. Bu mu'cize o sırada, yâhud biraz sonra vukûa gelmiş olmalıdır.

5599

همچنین بر عکس آن انکار مرد

مس کند زر را وصلحی را نبرد

«Bir kimsenin inkârı da aksine olarak altını bakır ve sulhu ceng hâline getirir».

Allaha îmân ve ricâlullaha hüsnü i'tikad, bakırı altın, cengi sulh yapar, fakat onları inkâr ediş, lûtuf yerine kahrı mûcib olur.

5600

کهربای مسخ آمد این دغا

خاك قابل را كند سنك وحصا

«Bu inkâr, bu azgınlık meshin kehrubâsı olmuştur ki, nebâtât yetiştirmeye kabiliyyetli olan toprağı, taş ve çakıl yapar».

Mesh, sûretin kötü bir şekle girmesidir. Bu da sûrî ve ma'nevî olur. Sûrî mesh, insanın zâhiri, meselâ yüzü çirkinleşmektir. Güzel bir yüzün çiçek çıkarmakla, yâhud üstünde bir ameliyyât yapılmakla veyâhud çarpılmakla çirkinleşmesi gibi. Mesh-i ma'nevî ise kalbin meshe uğraması, ahlâkın değişmesi ve kötüleşmesi gibi.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ

Yânî : **«Allah onların kalbini mühürlemiştir[52]»** Nazm-i celîlinde buna işâret vardır.

Hazret-i Mûsâ'nın şerîatinde cumartesi günleri istirâhate mahsustur. Eskiden o gün Yahudiler çalışmazlardı. Fakat Benî İsrâil'den bir tâkım balıkçılar, cumartesi günleri fazla balık görünmesi dolayısiyle cumartesi ağlarını atmaya ve pazar günü çekmeye başlamışlardı. Bu hiylekârlıkları dolayısiyle onlara :

كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ۝٦٥

Yânî : **«Hakîr ve zelil maymunlar olunuz[53]»** denildiği hikâye edilmiş, müfessirlerden ba'zıları, o heriflerin maymun şekline girdiğini, ba'zıları

(52) Sûrei Bakara : 7.
(53) Sûrei Bakara : 65.

da ma'nevi meshe uğrayıp ahlâklarının bütün bütün değiştiğini söylemişlerdir.

Hülâsa: Maddî olsun, ma'nevî olsun vukûa gelen meshin sebebi enbiyâ ve evliyâyı inkâr etmektir. Çâresi ise o inkârı bırakmak, o zevât-ı kirâmın karşısında hürmet ve ta'zîm ile yerlere kapanmaktır.

5601

هر دلی سجده هم دستور نیست

مزد رحمت قسم هر مزدور نیست

«Allaha karşı secde ve ricâlullaha ta'zîm etmek için de her kalbe izin verilmemiştir. Çünki rahmet ücreti her çalışanın nasîbi değildir».

Evet; lâyıkıyle çalışan ameleye gündelik verildiği gibi ihlâs ile ibâdet eden kullara sevab verilir. Yoksa gösteriş olsun diye amelde bulunanlara bir şey verilmez.

5602

هین بپشت آن مکن جرم و گناه

که کنم توبه درآیم در پناه

«Aklını başına al da tövbe ederim ve Allahın lûtf ü keremine sığınırım düşüncesine i'timâd ederek günah işleme».

Ki; tövbeye vakit bulamadan gitmek ihtimâlî de vardır. Hem sâde böyle tövbe ve estağfurullah demekle insan tâib ve müstağfir olamaz.

5603

می باید تاب و آبی توبه را

شرط شد برق و سحابی توبه را

«Tövbe için revnak ve letâfet lâzımdır, tövbenin şartı şimşek ve buluttur».

Hadîs-i Şerifte: **«Tövbe, nedâmetten ibârettir»** buyurulmuştur. Yaptığı kötü bir işten nâdim olan kimse keşki yapmasaydım diye peşîmanlık duyar, derûnî âh eder ve gözünden yaşlar döker. İşte o âteşîn âh, tövbenin şimşeği, ağlayan göz de bulutu mesâbesindedir. Hazret-i Mevlânâ bir misâl veriyor:

5604

آتش و آبی بباید توبه را
واجب آید ابر و برق این شیوه را

«Bir meyvenin yetişmesi için harâret ve su lâzımdır. Onun gibi tövbenin kabûlü için de bulut ve şimşek, yânî, âh-ı derûn ile gözyaşı îcâb eder».

5605

تا نباشد برق دل و ابر دو چشم
کی نشیند آتش تهدید و خشم

«Gönül şimşeği ve göz bulutu olmayınca ve onlar çakıp yağmayınca tehdîd ve gazab âteşi nasıl söner?»

5606

کی روید سبزهٔ برق وصال
کی بجوشد چشمه‌ها از آب زلال

«Vuslat şimşeğinin yeşilliği yânî, tecellî-i İlâhî nûrunun tarâveti ve parlaklığı gönülde nasıl hâsıl olur? Ve orada âb-ı zülâl menba'ları nasıl coşup akar?»

5607

کی گلستان راز گوید با چمن
کی بنفشه عهد بندد با سمن

«Fezâda şimşek ve yağmur olmasa gül bağçesi nasıl olur da çemene sır söyler ve menekşe beyaz gülle ahidleşirdi?»

Âfâkta böyle olduğu gibi enfüste de menekşe gibi olan fikirlerin, envâr-ı İlâhî gülleriyle sözleşmesi, kalbdeki ateş şimşeğinin çakmasına ve gözden yağmur gibi yaşlar akmasına mütevakkıftır.

Cenâb-ı Pîr, bu ve emsâli beytlerle tabiî şimşek ve yağmuru ve onun husûle getirdiği âsârı zikrederek, onun gönüldeki te'sîrlerini hasrediyor. Evet; o şimşek ve onun âkıbeti olan yağmur çakmasa ve yağmasa :

5608

کی چناری کف گشاید بر دعا
کی درختی سرفشاند در هوا

«Çınar ağacı nasıl avucunu duâya açar, nasıl olur da bir ağaç havaya doğru başını sallar?»

Çınar ağacının yaprakları insan elini andırdığı için duâya kaldırılmış ellere, ağacın üst dalları da neş'e ile iki tarafa sallanan başlara benzetilmiştir. Yânî, çınar ağacının harâret ve rutûbet bularak yapraklanması, onun Cenâb-ı Hakka teşekkür için semâya doğru açılmış hamd ü senâ elleridir; ağaçların tepesindeki dalların ve yaprakların rüzgâr te'siriyle sallanması da neş'e ve sürûr içindeki bir insanın keyfinden başını iki tarafa oynatması kabilindendir.

5609

کی شکوفه آستین بر نثار
بر فشاندن گیرد ایام بهار

«Ağaç çiçeği, saçı saçar. Yenini bahar mevsiminde nasıl etrafına saçar?»

5610

کی فروزد لاله را رخ همچو خون
کی گل از کیسه برارد زر برون

«Nasıl olur da lâlenin yanağı, yânî, yaprağı kızarır, nasıl olur da gülün gonca kesesini açıp içindeki altınları dışarıya çıkardı?»

5611

کی بیاید بلبل و گل بو کند
کی چوب طالب فاخته کوکو کند

«Nasıl olur da bülbül gelir ve gülü koklardı? Nasıl olurdu da o geyik kuşu, nerede, nerede diye matlûbunu arardı?»

5612

کی بگوید لکلك آن لك لك بجان

لك چه باشد ملك تست ای مستعان

«Nasıl olur da leylek kuşu, candan ve gönülden lek lek diye ötebilirdi? Lek ne demektir? Ey kendisinden avn ü inâyet istenilen Allah; bütün mülk ve melekût senindir ma'nâsınadır».

Hazret-i Mevlânâ bu mazmûnu bir beytinde de îrâd eylemiş ve demiştir ki : «Leylek, kuşların şeyhidir. Onun lek lek demesi nedir bilir misin? Ey İlâh-ı müsteân hamd de senindir, emir de senindir, mülk ü hükûmet de senindir ma'nâsınadır».

5613

کی نماید خاك اسرار ضمیر

کی شود چون آسمان بستان منیر

«Toprak, zamîrindeki esrârı nasıl gösterir, bostan, gök yüzü gibi nasıl parlardı?»

5614

از کجا آورده‌اند آن حله‌ها

من کریم من رحیم کلها

«Bağçelerin giyinmiş oldukları o hulleleri nereden bulup getirmişler? Hepsini de kerîm ve rahîm olan Allahın lûtf u kereminden».

Hulle; izâr ve ridâ' denilen iki parçadan mürekkeb bir libastır. İzâr : Peştemâl gibi bele bağlanır, ridâ': Silecek gibi omuzlara örtülür. Bağçelerin zemînindeki çemenler ve çiçekler izâra, ağaçların çiçekleriyle yaprakları ridâya benzetilmiştir.

5615

ای شود شاد از نشان پادشاه

چون ندید او را نباشد انتباه

«Pâdişâhı görmüş olan kimse, onun nişan ve alâmetinden şâd olur. Görmemiş olan ise o nişandan intibah hâsıl etmez».

Pâdişâhtan maksad: Mâlikülmülk olan Allahtır. Onu görmek: Rûhlara (Elestü birabbiküm), yâni «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» hitâbı esnâsında uyanık bulunmak ve o hitâb-ı celîle (belâ), yânî : «Evet Rabbimizsin» demiş olmaktır. İşte o vakit uyanık bulunmuş olan, o Mâlikülmülkün dünyâdaki âsârını ve tarâvet-i bahârını görmekle de mütenebbih olur. O zaman gaflet içinde kalmış ve evet dememiş olan ise bu âlemdeki kudret alâmetlerini görmekle de intibâha gelmez.

5616

روح آن کس کو بهنگام الست

دید رب خویش و شد بیخویش و مست

«Elest hengâmında Rabbini görüp de kendinden geçmiş ve sermest olan kimsenin rûhu, onun alâmât ve âsârını görünce bilir».

Meselâ :

5617

او شناسد بوی می کو می بخورد

چون نخورد او می چه داند بوی کرد

«Şarabın kokusunu şarab içmiş olan tanır. İçmemiş olan ise koklamasını ne bilir?»

5618

زانکه حکمت همچو ناقهٔ ضاله است

همچو دلاله شهانرا داله است

«Çünki hikmet, kaybolmuş deve gibidir; rehberler, mâbeynciler gibi pâdişahlar huzûruna delâlet eder».

Hadis-i Şerîfte : **«Hikmet, mü'minin kaybetmiş olduğu devesidir. O hikmeti nerede bulursa onun hakkıdır»** buyurulmuştur. Yine o hikmet bir rehberdir ki sâhibine delâlet ederek onu hakikate götürür.

5619

تو ببینی خواب در یك خوش‌لقا

کو دهد وعده نشانی مر ترا

«Sen rü'yâda güzel yüzlü birini görürsün ki sana bir va'de nişanı verir».

Ve der ki :

5620

که مرا تو شود اینك نشان

که بپیش آید ترا فردا فلان

«Murâdın olacaktır. İşte nişânı ki : Yarın senin karşına fülân gelecektir».

5621

یك نشانی آنکه او باشد سوار

یك نشانی که ترا گیرد کنار

«Bir nişan daha ki : o süvârî olarak gelecek ve seni kucaklayacaktır».

5622

یك نشانی که بخندد پیش تو

یك نشان که دست بندد پیش تو

«Bir nişan daha ki : senin karşında gülecektir. Bir nişan : huzûrunda el bağlayıp duracaktır.

5623

یك نشانی آنکه این خواب از هوس

چون شود فردا نگویی پیش کس

«Bir nişan daha ki : bu rü'yâyı yarın heveslenip kimseye söylemeyeceksin».

زان نشان با والد یحیی بگفت
که نیایی تا سه روز اصلا بگفت

«Cenâb-ı Hak murâd husûlünün nişanı olmak üzere Yahyânın babasına, yânî, Zekeriyyâ Aleyhimesselâma: Üç gün aslâ söz söylemeyeceksin demişti».

Vâlid-i Yahyâ Zekeriyyâ Aleyhimesselâmdır. Hazret-i Zekeriyyâ ihtiyarladığı halde çocuğu olmamıştı. Kendisine bir hayrülhalef ihsân olunması için duâ etmişti. Tazarruu Sûre-i Meryemde şu vechile hikâye buyurulmuştur:

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

Yânî: **«Zekeriyyâ dedi ki: Yâ Rabbî, benim hakikaten kemiğim zayıfladı ve başımda ihtiyarlık nûru parladı, (yânî, saçım, sakalım ağardı). Yâ Rabbî; sana duâ ettiğimde nevmid olmadım, (yânî, ne vakit duâ ettimse duâmı kabûl ettin, beni me'yûs bırakmadın). Ve ben hakikaten akribâmdan yerime geçecek ve halîfem olacak kimse bulunmayışından korkuyorum. Haremim ise hayzdan, feyzden kesilmiştir. Bana nezd-i Ulûhiyyetinden bir evlâd ver ki veliahd-i nübüvvetim olsun. Bana ve âl-i Ya'kûbdan devâm edip gelen nübüvvet ve ilm ü hikmete vâris olsun. Yâ Rabbî; onu râzı olacağın kavl ve amel ile vasıflandır[54]».**

Buna cevâben vahy buyuruldu ki:

(54) Sûre-i Meryem: 4-6.

يا زكريا إنا

نبشرك بغلام اسمه يحيى لم نجعل له من قبل سميا ۝ قال

رب أنى يكون لي غلام وكانت امرأتي عاقرا وقد بلغت

من الكبر عتيا ۝ قال كذلك قال ربك هو علي هين

وقد خلقتك من قبل ولم تك شيئا ۝ قال رب اجعل لي

آية قال آيتك ألا تكلم الناس ثلاث ليال سويا ۝

Yânî : «Yâ Zekeriyyâ! Biz seni bir oğulla müjdeleriz ki adı Yahyâ olacaktır. Evvelce bu nâmda kimseyi tesmiye etmedik. Zekeriyyâ dedi ki : Yâ Rabbî benim nasıl oğlum olur ki, haremim hayzdan, feyzden kesilmiştir; ben de hakîkaten ihtiyarlıkta son derece za'fa ve kuvvetsizliğe uğradım. Vahy tebliğ eden melek dedi ki : Böylece, (yânî, böyle olmanla berâber) Rabbin buyurdu ki zayıf bir babadan çocuk tevlîd ettirmek benim için kolaydır. Nasıl ki seni evvelce bir şey, (yânî, mevcud) değilken yaratmıştım. Zekeriyyâ dedi ki : Yâ Rabbî bu hususta bana bir nişan göster. Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Sırasıyle üç gece ve gündüz söz söyleyemeyeceksin, sana nişan bu olacaktır[55]».

5625

تا سه شب خامش کن از نیک و بدت

این نشان باشد که یحیی آیدت

«Üç geceye kadar iyiden, kötüden sükût et. İşte bu sükût, Yahyâ'nın doğacağına dâir sana bir işârettir».

5626

دم مزن سه روز اندر گفت و گو

کین سکوت آیت مقصود تو

«Üç gün lâkırdıya ağız açma ki bu sükût, senin maksûdunun hâsıl olacağına işârettir».

---

(55) Sûrei Meryem : 7 : 10.

5627

هین میاور این نشانی را بگفت

وین سخن را دار اندر دل نهفت

«Sakın bu nişanı sözle anlatma, bu sözü kalbinde gizle».

5628

این نشانها گویدش همچو شکر

این چه باشد صد نشانی دیگر

«O rü'yâda gelip müjdeleyen kimse, bu şeker gibi alâmetleri, hattâ bunlar ne olur? Yüz kat böylesini söylese ve nişanlar verse».

5629

این نشان آن بود کان ملك وجاه

که همی جویی بیابی از اله

«Bu, dâimâ aradığın mülk ve mansıbı lûtf-i İlâhî ile bulacağına alâmet olur».

5630

آنکه می‌گریی ز شبهای دراز

وانکه می‌سوزی سحرگه در نیاز

«Öyle bir müjde nişanı ki onun için uzun geceler ağlarsın ve seher vakitleri duâ ederek yanar yakılırsın».

5631

وانکه بی‌آن روز تو تاریك شد

همچو دوکی گردنت باریك شد

«Öyle bir nişan ki onsuz senin günlerin kararır ve boynun iğ gibi incelir».

5632

وآنچه دادی هرچه داری در زکات

چون زکات پاکبازان رختهات

«Öyle bir nişan ki onun için her neye mâlik isen zekât olarak verirsin, mücerredân-ı tarikat, mâmeleklerini nasıl zekât olarak verirlerse».

5633

رختها دادی و خواب و رنك رو

سر فدا کردی و گشتی همچو مو

«Malını, uykunu, yüzünün rengini ve başını fedâ ettin, yânî, riyâzet ve mücâhede ile kıl gibi oldun».

5634

چند در آتش نشستی همچو عود

چند پیش تیغ رفتی همچو خود

«Def'alarca ödağacı gibi ateşte oturdun, def'alarca tolga gibi kılıç karşısında durdun».

5635

زین چنین بیچارکیها صد هزار

خوی عشاقست ناید در شمار

«Böyle yüz binlerce biçârelikler ki âşıkların tabîatidir ve sayıya gelmez».

Sen de bunların hepsini yaptın ve türlü mücâhedede bulundun.

5636

چونکه شب این خواب دیدی روز شد

از امیدش روز تو پیروز شد

«Gece bu rü'yâyı görünce o gecen gündüz ve onun ümîdiyle gündüzün uğurlu olur».

5637

چشم گردان کردهٔ رجب و راست
کان نشان و آن علامتها کجاست

«O nişan ve o alâmetler nerde? diye sağa, sola bakınır, durursun».

5638

بر مثال برك میلرزی که وای
گر رود روز و نشان ناید بجای

«Gündüz geçer de gösterilen nişan zuhûr etmezse diye yaprak gibi titrersin».

5639

میدوی در کوی وبازار و سرا
چون کسی کو گم کند گوساله را

«Buzağısını kaybetmiş kimse gibi mahalle, pazar ve saraya doğru koşarsın».

5640

خواجه خیرست این دوادو چیستت
گم شده اینجا که داری کیستت

«Efendi; hayrola. Bu koşman nedir? Burada kaybettiğin biri mi var» derler.

5641

گوییش خیرست لیکن خیر من
کس نشاید که بداند غیر من

«Sorana dersin ki hayırdır, lâkin bana âid bir hayırdır. Onun için benden başkasının onu bilmesi gerekmez».

5642

گر بگویم یك نشانم فوت شد
چون نشان شد فوت وقت موت شد

«Eğer söyleyecek olursam bir nişânım fevtolur, nişânın fevt olması da ölüm vakti demek olur».

5643

بنگری در روی هر مردی سوار
گویدت منگر مرا دیوانه‌وار

«Her gördüğün süvârî kimsenin yüzüne bakarsın. O da sana deli gibi yüzüme bakma der».

5644

گویش من صاحبی گم کرده‌ام
رو بجست و جوی او آورده‌ام

«Ona dersin ki ben bir dost kaybettim, onu aramakla meşgûlüm».

5645

دولتت پاینده بادا ای سوار
رحم کن بر عاشقان معذوردار

«Ey süvârî; devletin dâim olsun, âşıklara merhamet et ve ma'zûr gör».

5646

چون طلب کردی بجد آمد نظر
جد خطا نکند چنین آمد خبر

«Mâdem ki aradın ve ciddiyyetle baktın: Ciddiyyet hatâ etmez, haberde böyle vârid olmuştur».

Hadîs-i Şerifte: **«Bir kimse bir şey'i ciddiyyetle ararsa bulur ve bir kimse bir kapıyı ısrâr ile çalarsa içeriye girer»** buyurulmuştur. Cenâb-ı Pîr, bu Hadîse işâret ediyor. Demek aradığımız bir şey'i bulmamız için

ciddî davranmamız ve bir kapıdan içeriye girebilmek için onu ısrâr ile çalmamız lâzım. Diğer bir Hadis-i Şerifte: «**Cenâb-ı Hak, duâda ısrâr edenleri, murâdını Allahtan tekrar tekrar isteyenleri sever**» buyurulmuştur. Duâlarda bir talebin üç def'a tekrar olunması da buna mebnîdir.

5647

نا گهان آمد سواری نیکبخت

پس گرفت اندر کنارت سخت سخت

«Birdenbire iyi tâli'li süvârî gelir ve seni sıkı sıkı kucaklar».

Yânî; gördüğü rü'yâda verilen nişan zuhûra gelir.

5648

تو شدی بیهوش و افتادی بطاق

بی خبر گفت اینت سالوس و نفاق

«Sen, o zâtin gelip seni kucaklaması zevkinden kendinden geçer ve yere düşersin. Senin hâline vâkıf olmayan biri: İşte sana bir mürâîlik ve münâfıklık nümûnesi! der».

5649

او چه می بیند درو این شور چیست

او نداند کین نشان وصل کیست

«O mu'teriz, berikindeki bu cûş u hurûşun neden ileri geldiğini ne bilir? Bu şevkın, kimin vaslından doğduğunu o gafil bilmez».

4650

این نشان در حق او باشد که دید

آن دگر را کی نشان آید بدید

«Bu nişan, o kimse hakkında şevk âver olur ki onu görmüş ve bilmiştir, diğerine bu nişan nasıl zâhir olur?»

5651

هر زمان ازوی نشانی میرسد

شخص را جانی بجانی میرسد

«Her zaman Allahtan has kuluna bir nişan erişir ve onun canına yeni bir can vâsıl olur».

5652

ماهی بیچاره را پیش آمد آب

این نشانها تلك آیات الكتاب

«Sudan çıkmış ve çâresiz kalmış balığın önüne su gelmiş gibi olur. Bu nişanlar kitabın, yânî, levh-i mahfûzun âyet ve alâmetlerindendir».

5653

پس نشانیها که اندر انبیاست

خاص آن جانرا بود کو آشناست

«Peygamberlerde bulunan bir çok âyet ve işâretler, Allaha âşinâ olan ruhlara mahsustur».

5654

این سخن ناقص بماند و بی‌قرار

دل ندارم بی‌دلم معذور دار

«Bu söz, nâkıs ve kararsız kaldı, yânî, neticelenmedi. Bundan dolayı beni ma'zûr gör ki gönlüm elimde değil, cezbedâr bir hâldeyim».

5655

ذره‌های ریك را نتوان شمرد

خاصه آنکو عشق ازوی عقل برد

«Kum zerrelerini saymak mümkin değildir. Husûsiyle aklını aşk izâle eylemiş bir kimse için».

5656

می‌شمارم برگهای باغ را

می‌شمارم بانگ کبک و زاغ را

«Bağdaki yaprakları ve kekliklerle kargaların ötüşlerini sayarım».

5657

در شمار اندر نیاید لیک من

می‌شمارم بهر رشد ممتحن

«Bunlar vâkıâ sayılmaz şeylerdir, fakat ben imtihâna uğramış kimselerin irşâdı için sayar ve mümkin olduğu kadar îzâh ederim».

5658

نحس کیوان یا که سعد مشتری

باید اندر حصر گرچه بشمری

«Zuhal yıldızının uğursuzluğu, yâhud Müşteri seyyâresinin uğurluluğu sayılıp hasredilemez olmakla berâber».

5659

لیک هم بعضی ازین هر دو اثر

شرح باید کرد یعنی نفع و ضرر

«Her ikisinin te'sîrinden, yânî, arz üzerindeki menfeat ve mazarratlarından bahsetmek lâzımdır».

5660

تا شود معلوم آثار قضا

شمه‌ای مر اهل سعد و نحس را

«Sa'd ü nahs ehline, yânî, seâdet ve felâkete uğrayanlara kazâ ve kaderin âsârı ma'lûm olsun».

Müneccimlerce Zuhal felâket, Müşteri ise seâdet yıldızıdır. Müneccimlerin dediği gibi olsa da o yıldızlardaki felâket ve seâdet te'sirleri

kendiliklerinden değil, kazâ ve kader ahkâmının zuhûruna ancak bir vâsıtadırlar. Bunu herkesle berâber müneccimlere de anlatmak için o yıldızların fayda ve zararından bir mikdâr bahsedilmek gerektir.

5661

طالع آنكس كه باشد مشترى

شاد گردد از نشاط و سرورى

«Tâlii Müşteri olan kimse serverlik neşâtından mesrur olur».

5662

وان كر طالع زحل ازهر شرور

احتياطش لازم آيد در امور

«Tâlii Zuhal olan kimse için de işlerinde, şerlerden ihtiyatlı bulunmak lâzım gelir».

5663

گر بگويم آن زحل استاره را

زآتشش سوزد مرآن بيچاره را

«Eğer o Zuhal tâli'li kimsenin ma'ruz kaldığı uğursuzluğu söyleyecek olursam onun ateşi o bîçâreyi yakar».

Binâenaleyh ondan bahsetmeyeceğim ve ona zikrullah ile meşgûliyyeti tavsıye edeceğim ki :

5664

اذكروا الله شاه ما دستور داد

اندر آتش ديد مارا نور داد

«Şâhımız ve yegâne Allahımız üzkürullah diye izin verdi ve ateş içerisinde gördüğü için bize nur ihsân etti».

Kur'ân'da buyurulmuştur ki :

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَث۪يرًاۙ ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَص۪يلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذ۪ي يُصَلّ۪ي عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِۜ وَكَانَ بِالْمُؤْمِن۪ينَ رَح۪يمًا ﴿٤٣﴾

Yâni : «Ey imân etmiş olanlar! Allahı çok çok zikrediniz, ve onu sabah ve akşam tesbih eyleyiniz, sübhânallah deyiniz. O, öyle bir erhamerrahîmindir ki sizi karanlıklardan nûra çıkarmak için mağfiret, melekleri de sizin için istiğfâr ederler. O mü'minler hakkında rahimdir[35]».

5665

گفت اگرچه پاکم از ذکر شما
نیست لایق مر مرا تصورها

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Ben sizin zikrinizden pâk ve müteâlim. Benim için tasavvurlar ve tasvirler lâyık değildir».

5666

لیك هرگز مست تصویر وخیال
در نیابد ذات ما را بی مثال

«Lâkin tasvir ve hayâlin mesti olan kimse bizim zâtimizi misâlsiz anlayamaz».

5667

ذکر جسمانه خیال ناقصست
وصف شاهانه ازآنها خالصست

«Cismânî olan zikir, nâkıs bir hayâlden ibârettir. Şâhâne vasıflar ise o nâkıs hayâllerden hâlistir».

---

(35) Sûrei Ahzab : 41 : 43.

5668

شاهرا گوید کسی جولاه نیست

این چه مدحست این مگر آگاه نیست

«Meselâ birinin pâdişâh için çulha değildir demesi nasıl medih olabilir? Bunu söyleyen ve Allahı böyle anlatmak isteyen kimse meğer ki ağah değildir».

«ÇOBANIN MÜNACAATINI MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN İNKÂR ETMESİ, YÂNÎ, HOŞ GÖRMEMESİ»

5669

دید موسی یك شبانی راه براه

کوهی گفت ای خداوای اله

«Mûsâ Aleyhisselâm yolda bir çoban gördü ki: (ای خدا وای اله) diye zikredip duruyordu. Ve münacaatına şöyle diyerek devam ediyordu:

5670

توکجایی تاشوم من چاکرك

چارقت دوزم کنم شانه سرت

«Sen neredesin ki hizmetinde bulunayım, çarığını dikeyim, başını tarayayım».

5671

جامه ات شویم شپشهایت کشم

شیر پشت آورم ای محتشم

«Ey muhteşem ve muazzam olan Allah! Senin elbiseni yıkıyayım, bitlerini öldüreyim, önüne süt getireyim».

5672

دستکت بوسم بمالم پایکت

وقت خوابی آمد بروبم جایکت

«Elceğizini öpeyim, ayakcağızını ovayım, uyku zamanı gelince yatacağın yeri süpüreyim».

5673

ای فدای تو همه بزهای من

ای بیادت هی‌هی و هیهای من

«Ey bütün keçilerim yoluna kurban olası Allahım, ey benim هی‌هی وهیهای diye firakından feryad ettiğim Rabbim».

5674

این نمط بیهوده میگفت آن شبان

گفت موسی با کیست این ای فلان

«O Çoban böyle münâsebetsizce söyleniyordu. Mûsâ Aleyhisselâm: (Çoban; bunları kime söylüyorsun?) diye sordu?».

5675

گفت با آنکس که مارا آفرید

این زمین و چرخ ازوآمد بدید

«Çoban: Bizi yaratan ve bu yer ile gök, kudretiyle zuhura gelen Allah'a söylüyorum, dedi».

5676

گفت موسی های خیره که شدی

خود مسلمان ناشده کافر شدی

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Hey kendine gel, çıldırdın mı? Müslüman olmadan kâfir olmuşsun».

5677

این چه ژاژست این چه کفرست وفشار
پنبهٔ اندر دهان خود فشار

«Bunlar, ne saçma, ne küfür, ne batıl sözlerdir; bunları söylememek için ağzına pamuk tıka!»

5678

گند کفر تو جهانرا گنده کرد
کفر تو دیبای دین راژنده کرد

«Senin küfrünün kokusu dünyayı kokuttu, senin küfrün din kumaşını eskitti».

5679

چارق و پاتابه لایق مر تراست
آفتابی را چنینها کی رواست

«Çarık ve dolak sana ve senin gibilere lâzımdır. Lâteşbih bir güneşe bunlar lâyık olur mu?»

5680

گر نبندی زین سخن تو حلقرا
آتشی آید بسوزد خلقرا

«Eğer bu sözden boğazını bağlamaz, yâni, sükût etmezsen Allah tarafından bir âteş gelir ve bütün mahlûkâtı yakar».

5681

آتشی گر نامده این دود چیست
جان سیه گشته روان مردود چیست

«Eğer gazab ve kahr âteşi gelmediyse ağzından çıkan bu küfür dumanı nedir? Canın kararmış ve merdud olmuş, sebebi nedir?»

5682

گر همی دانی که یزدان داورست
ژاژ و گستاخی ترا چون باورست

«Allahın hâkim olduğunu biliyorsan bu münasebetsizlik ve terbiyesizlik sana nasıl lâyık oluyor?»

5683

دوستی بی‌خرد خود دشمنیست
حق تعالی زنچنین خدمت غنیست

«Delinin dostluğu, hakikatte düşmanlıktır. Hak Teâlâ öyle bir hizmetten müstağnîdir, bu suretle zikredilmeğe muhtac değildir».

5684

با که میگویی تو این باعم و خال
جسم و حاجت در صفات ذوالجلال

«Bu sözleri amcana mı, dayına mı, kime söylüyorsun? Cismiyet ve ihtiyac Allah Zül'celâlin sıfâtı olur mu?»

5685

شیر او نوشد که در نشو و نماست
چارق او پوشد که او محتاج پاست

«Neşv ü nümâya ihtiyacı olan süt içer, ayağa muhtac olan da çarık giyer».

5686

در برای بنده‌است این گفت تو
آنکه حق گفت او منست و من خود او

«Ey çoban; senin bu sözlerin, hakkında Allahın (O ben'im, ben o'yum) dediği bir kul için ise»;

5687

آنکه گفت انی مرضت لم تعد
من شدم رنجور او تنها نشد

«Yine o kul için ise ki Allah, onun hakkında: (Ben hastalandım da ibâdet etmedim, yalnız o hastalanmadı, ben de hasta oldum) dediği abd-i hâsı ise».

5688

آنکه بی یسمع و بی یبصر شده است
در حق آن بنده هم بیهده است

«Hakkında benimle işidir, benimle görür buyurulan kul için ise onun hakkında bile fâidesizdir».

Sofiye nezdinde bir söz vardır: «Halife müstahlifin aynıdır.» derler ki; halife olan kimse tebliğ-i ahkâm etmede onu istihlâf eyleyenin aynıdır, demektir. Yânî, peygamber ne buyurursa vahy ile olduğu için söylediği söz Hakkın kelâmı, kendisi de Allahın kaymakamı olur. İşte Cenâb-ı Pîrin lisân-ı İlâhiden «O ben'im, ben de O'yum» demesi budur. Hicretin altıncı senesi içinde Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem 1500 sehâbî ile umre yapmak, yânî, Ka'beyi ziyâret eylemek maksadiyle Mekke'ye gidiyordu. Hudeybiye mevkiine gelince Kureyş müşrikleri, Resûlullah ve ashâbını Mekke'ye koymamaya karar verdiler. Bunu haber alan Resûl-i Ekrem, harb için değil, ziyaret için geldiklerini Mekkelilere haber vermek üzere Osman Bin Affânı gönderdi. Kureyşîler onu göz habsine aldılar. Zinnûreyn Hazretlerinin avdeti gecikince Osmanı öldürmüşler diye bir şâyia çıktı. Bunun üzerine Zât-i Risâlet, bir ağaç altına oturup ashâbına bîat teklif etti. O 1500 kişiden 1499 u ölme var, dönme yok diye bîat ettiler. Bir tanesi münafık olduğu için devesinin arkasına saklandı. Bunun üzerine:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ

Yânî: **«O kimseler ki sana biat ediyorlar, hakikatte Allaha bîat ediyorlar[57]»** âyeti nâzil oldu. Ve Peygambere bîat'ın Allah'a bîat olduğu beyân buyuruldu. Keza:

---

(57) Sûrei Feth: 10.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ

Yâni : **«Peygambere itâat eden hakikatte Allah'a itaat etmiş olur[58]»** Âyet-i Kerimesi de Peygamberin emrine itaat etmenin Allah'ın emrini kabul ve ona itaat etmek demek olduğunu bildirdi. Kezâ Hazret-i Mevlâna'nın Lisân-ı İlâhiden : **«Yalnız o hastalanmadı, ben de hasta oldum»** demesi şu Hadis-i Kutsiye işârettir.

Cenab-ı Hak, kıyamette kullarından birine diyecektir ki :

«Ey Âdem oğlu; ben hastalandım beni görmeğe gelmedin, istifsar-ı hâtırda bulunmadın; senden yemek istedim, bana yemek vermedin, senden su istedim, bana su içirmedin.» Bu hitâba muhâtab olan kul cevab verecektir ki : **«Yâ Rabbî; ben seni nasıl görmeğe gelebilirim ki, Sen Rabbül âleminsin ve istifsar-ı hâtır gibi şeylere muhtac değilsin.»** Cenâb-ı Hak buyuracaktır ki : **«Bilmedin mi ki falan kulum hastalandı, onu yoklamadın. Bilmedin mi ki onu gidip yoklamış olsaydın, beni onun yanında bulurdun?»**

Allah Sâni'-i kâinât ve Hâlik-ı mümkinâttır. Hususiyle insanlara kendi ruhundan nefheylemiştir. Bundan dolayı; Rabbün-nas ile nâs'ın ruhu arasında kıyassız bir ittisal vardır. Fakat o ittisal, iki şeyin birbirine ulaşması gibi değildir. Nasıl olduğu tarif ve kıyas edilemez bir ittisaldir.

Kezâ burada Hazret-i Pir diğer bir Hadis-i Kutsiye işâret ediyor : **«Kulum ferâizden fazla nâfile ibadet ile bana yaklaşmaktan hâlî kalmaz. Tâ ki ben onu severim. Onu sevince de onun işitir kulağı, görür gözü ve tutar eli olurum».**

İşte bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberin söyleyen dili olmuş, Kur'ânı ve Ehâdîs-i Kutsiyyeyi onun lisânından söylemiştir.

5689

گرچه قرآن از لب پیغمبر است
هر که گوید حق نگفت او کافر است

«Kur'ân lisân-ı Peygamberi'den sudûr etmekle berâber, her kim onu Hak söylemedi, Allah kelâmı değildir diyecek olursa o kâfirdir».

---

(58) Sûret Nisa : 80.

Namaz kıldığımız vakit rukû'a varınca Cenâb-ı Hakkı tesbih ve ta'zim ediyor, ve kalkarken : **(Semi Allahû limen hamideh, rabbena lekel hamd)** yâni : **«Ey rabbimiz; hamd ve senâ sana mahsustur»** diyoruz. Cenâb-ı Hak da bizim lisânımızdan **«Allah, ona hamdedeni işitti»** diye bildiriyor.

Onun için insanlara karşı nezâketle muâmele etmeli ve huşûnet göstermemelidir. Eserine karşı beğenmezlik etmek her san'atkârı darıltır. Husûsiyle Allahın müstesnâ ve müctebâ kulları mevzubahis olduğu zaman mes'ele çok daha mühimdir. Çünki :

5690

بی ادب گفتن سخن با خاص حق

دل بمیراند سیه دارد ورق

«Allahın has kullarına, sevgili kullarına edebsizce söz söylemek, kalbi öldürür, defter-i a'mâli karartır.» Meselâ :

5691

گر تو مردی را بخوانی فاطمه

گرچه یك جنسند مرد وزن همه

«Eğer sen bir erkeğe Fâtıma diyecek olursan, erkek ve kadınların hepsi insan cinsinden olmakla beraber»;

5692

قصد خون تو کند گر ممکنست

گرچه خوشخو و حلیم و ساکنست

«O kimse iyi huylu, halim, selim ve sâkin iken, imkânını bulsa seni öldürmeye kasdeder».

5693

فاطمه مدحست در حق زنان

مردرا گویی بود زخم سنان

«Fâtıma ismi kadınlar arasında medihdir. Fakat erkeğe söylersen onun için mızrak yarası olur».

Eskiden belediye hademesinden ihtiyar bir adam vardı. Nedense çocuklar ve saygısızlar o adama Ayşe hanım derlerdi Bu zavallı bu hitaba uğradıkça çileden çıkar, bağırır, çağırır, söğer, sayardı. Keza benim çocukluğumda Emine nine diye ihtiyar bir kadın vardı ki hamamda ustalık ederdi. Bu da kendisine (Abdi efendi) denilmesine pek ziyâde tutulur, söyleyene beddüâlar ederdi. Bu hâl, bahsettiğim belediye hademesi ile, Emine nineye de mahsus değildir. Zannederim ki hiç bir erkek kendisinin kadına, hiç bir kadın da erkeğe benzetilmesinden hoşlanmaz. Siyer kitabı okuyanlar bilirler ki Mekke müşriklerinden ve müslümanlığın müdhiş düşmanlarından (Ümeyye bin Halef) nâmında biri vardı. Bilâl-i Habeşî (radiyallâhü anh) in efendisi idi. Bilâl'i müslümanlıktan döndürmek için ona yapmadığı işkence kalmazdı. Ezcümle öğle sıcağında Bilâl'i kızgın taşlar üzerine yatırır, göğsünün üzerine yine kızgın taşlar yığar, iki ateş arasında eziyet eder, sonra boynuna ip geçirir, ucunu çocukların eline verir, kızgın kumlar üstünde sürükletir, Hazret-i Bilâl ise (Ehad, Ehad) diye zikr ile o işkenceye tehammül ederdi.

Müşrikler Bedr muharebesine çıkacakları sırada Ümeyye, ihtiyarlığını bahâne ederek geri kalmak istemişti. Fakat Ebû Cehl habîsi, eline bir buhurdân alıp bunun evine gitti. Mâdem ki erkekler gibi harbe gitmek istemiyorsun, kadınlar gibi evinde otur da bununla tütsülen! diyerek bahurdânı uzattı. Ebû Cehlin bu ta'rifi Ümeyye'ye o kadar fenâ te'sir etti ki: Allah senin de belânı versin, getirdiğin bahurdânın da, diyerek, yola çıkdı ve Bedr'de oğlu ile birlikte belâsını buldu.

Cenâb-ı Pîr bundan sonra çoban hikâyesine ve onun: «İlâhî, elceğizini öpeyim, ayakcağızını ovayım» demesine avdetle buyuruyor ki:

5694

دست وپا در حق ما استایشست

در حق پاکی حق آلایشست

«El ve ayak bizim hakkımızda medihdir. Çünki eli ayağı olan kimse çolak ve topal değil demektir. Fakat bu gibi şeylerden müstağnî olan Allaha karşı hürmetsizliktir».

Vâkıa Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerifte Cenâb-ı Hak için: (Yed) ve (Kadem) ta'birleri geçmektedir. Evet, Allah'ın eli ve ayağı vardır. Lâkin onların keyfiyyeti meçhuldür. Bizim bildiğimiz gibi şeyler değildir. Onlara (müteşâbihât) derler ki eski âlimler:

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللّٰهُ

Yâni: «Müteşâbihâtın te'vilini Allah'dan başka kimse bilmez[59]» kavl-i kerîminde durmuşlar, sonrakiler ise:

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ

Yâni: **Müteşâbihâtın ma'nâsını ancak Allah ve ilimde derin bulunanlar bilir[60]»** ma'nâsını vermişlerdir. Allahü a'lem doğrusu kudemânın mezhebi olsa gerekdir.

5695

لم يلد لم يولد اورا لايقست

والد و مولود را او خالقست

«(Lem yelid ve lem yûled) sıfatları ona lâyıkdır. Babanın da, oğulun da hâlıkı odur».

Sûre-i İhlâsa işâret buyuruluyor. İhlâs sûresinin Mekke'de veyâhud Medine'de nâzil olduğu ihtilâflıdır. Mekke'de nâzil olduğunu söyleyenler, Kureyş müşriklerinin: **«Yâ Muhammed! Rabbinin nesebini, yâni, soyunu, sopunu bize anlat!»** demelerini sebeb-i nüzûl gösterirler. Medine'de nâzil olduğunu söyleyenler de yahûdilerin: **Yâ Muhammed! Bize Rabbini ta'rif et»** demiş olduklarını nüzûlün sebebidir derler. İhtimâl ki vak'a teaddüd ve nüzûl tekerrür etmiştir. Bu münâsebetsiz süallerin cevabları olmak üzere buyuruldu ki:

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ۝

Yâni: **«Habib-i Edibim de ki; O, yâni, Rabbim ve Rabbül'âlemîn olan Allah (Ehad) vâhiddir[61]».**

(59) Sûrei Âli İmran: 7.
(60) Sûrei Âli İmran: 7.
(61) Sûrei İhlâs: 1:4.

(Ehad) kelimesi (Bir) demek olmakla beraber, sayıda kendisinden sonra iki gelen bir demek değildir. Yegâne, biricik, iki olmasına ihtimal bulunmayan ma'nâsınadır ki bu kelime-i celile ile müteaddid putlara tapınan müşriklerin; (baba, oğul, rûhul-kudüs) diye üçüzlü bir ilâh tahayyül eden hıristiyanların, Yezdân ve Ehrimen namlariyle hayrın ve şerrin hâlıkı iki ma'bud vehmeyleyen mecûsilerin i'tikâdı cerhedilmiş, benim ve bütün âlemlerin Rabbı olan Allah Zü'l-celâl, o Zât-i ecell ü a'lâ'dır ki yegânedir, tekdir, bir ikincisi olmak imkânı yoktur. Bu Âyet-i Celilede tevhidin üç derecesi ve insanların üç sınıfı gösterilmiştir. (هو) ma'lûm olduğu üzere (o) demektir ki bununla doğrudan doğruya Zât-ı Bâri'ye işâret olunmuştur. Muvahhid-i ekmel olanlar Haktan başka bir Vücûd-i Vâcib görmezler. Vücûd, yâni, varlık, iki türlüdür. Biri (Vücûd-i Vâcib) dir ki var olması için başka biri tarafından var edilmeye ihtiyacı yoktur, varlığı kendindendir. Diğeri (Vücûd-i mümkin) dir ki başka birinin var etmesine muhtacdır. Kâinâtın ve her şeyin ve hepimizin varlığı gibi ki, biz ve bütün kâinât var olmak için evvel emirde Hakkın varlığına ve bizi var etmesine muhtâcız. Şu halde hakkın varlığı esastır. Bizim varlığımız, Vücûd-i Hakkın aksinden ibârettir ve onun tecellisiyle kaimdir. Yanlış anlaşılmasın ve Frenk panteistlerinin vehmi gibi, kâinâtın her zerresi Allah'ın bir parçası ve mükevvenâtın tamamı Allah'dır! zannolunmasın. Böyle bir vehme düşmek aynaya bakanla orada görünen aksin ikisini bir sanmak gibi olur. Sôfiyyenin (Vahdet-i vücûd) dediği bu değildir. Onlarca Hakkın varlığı, bizim (Ayân-ı sâbite) miz aynasında tecellî ederek bizi var göstermiş demektir. **(Lâ Mevcûde illallah)** denilmesi, hakîkî, ezelî, ebedî vâcib bir vücûd ile Allah'dan başka muttasıf olan yoktur ma'nâsınadır. Ondan dolayı birinci kısım muvahhidler, Hak'dan başka hakîkî mevcud görmedikleri için onların görüşüne (هو) zamiriyle işâret kılınmıştır. İkinci kısım muvahhidlerin görüşleri ise, birinciler kadar derin olmadığından onlar eşyâya da velev ki fâni ve ğayr-i dâimi olsun, bir varlık verirler. Bundan dolayı o görüşe göre (Allah) ism-i celâli ile îmâ buyurulmuştur. Çünki İsm-i celâl, Allah'ın hem zâtine ve hem de sıfatlarına delâlet eder. Üçüncü kısım ise Hakkın varlığını ve birliğini müdrik olmakla beraber, müşrikler gibi müteaddid olabilmesine de ihtimal verdiklerinden onların zehâbına göre de **(Ehad)** sıfatiyle Ulûhiyyet-i bâri ta'rif edilmiştir.

İşte bir ikincisi olmak ihtimâli bulunmayan Rabbül-ehad **(Allahüssamed)**, yâni, bütün mahlûkâtın kendisine muhtac bulunduğu Allah'dır. **(Lemyelid)** O Allah, kimseyi doğurmadı; yâni, yahudilerin zannınca Uzeyr'in, hıristiyanların zannınca İsa'nın, ba'zı arab müşriklerinin vehmince meleklerin babası olmadı. **(Velemyüled)** O'nu doğuran da olmadı.

(Velemyekünlehü küfüven ehad) Hiç bir kimse onun küfvu ve akranı da değildir.

Muattıla denilen bir cemâat: «âlemin sâni'ı yoktur» derler. Felâsife: «Sâni'ı vardır, fakat sıfattan münezzehtir» derler. Seneviler, yâni, Yezdân ve Ehrimen'e tapanlar, Hakka şerik isnad ederler. Müşebbehe: «Halka benzer, a'zâsı vardır» derler. Yahudiler ve hıristiyanlar, Allah'a oğul nisbet ederler. Onun için bir mü'min (هو) deyince ta'tilden ve zındıklıkdan kurtulur. (الله) deyince felâsife i'tikâdından berî olur. (احد) deyince Yehûd ve Nasârâ i'tikâdından halâs olur.

Hazret-i Mevlânâ bunlara işâret ettikten sonra buyuruyor ki:

5696

هرچه جسم آمد ولادت وصف اوست

هرچه مولودست او زین سوی جوست

«Her ne ki cisimdir, doğum onun vasfıdır. Doğmuş olan her ne varsa o da ruh nehrinin bu tarafındandır».

Cenâb-ı Hak ne doğurmuştur, ne de doğurulmuştur. Çünki cisim değildir. Doğup, doğuracak şeyin ise cisim olması şarttır. Sonra doğan kimse, ubûdiyyetle rubûbiyyet arasında akıp giden rûh nehrinin bu tarafından, yâni, ubûdiyyet cihetindendir. Ondan dolayı halk ile Hak arasında denklik yoktur. Hiç bir kimse, hiç bir şey O'nun dengi olamaz.

5697

زانکه از کون و فسادست

مهین حادثست و محدثی خواهد

«Çünki mevlûd olanlar, şu kevn ü fesâd yâni, (olup-bozulma) âlemindendir, ve hâdistir, yâni, sonradan meydana gelmedir. Her hâdis ise mutlaka bir muhdis ister. Yânî, sonradan olan için bir olduruen lâzımdır».

Çoban Mûsâ Aleyhisselâmın bu sözlerini işidince:

5698

گفت ای موسی دهانم دوختی

وز پشیمانی تو جانم سوختی

«Dedi ki: Ey Mûsâ! Sen ağzımı diktin, yâni sükûte mecbur ettin. Beni perişan bir hâle getirdin ve canımı yaktın».

5699

جامه را بدرید و آهی کرد تفت
سر نهاد اندر بیابانی و رفت

«Çoban elbisesini yırttı ve hararetli bir âh çekti. Ondan sonra çöle teveccüh ederek gitti».

«HAK TEÂLÂ'NIN ÇOBAN İÇİN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA İTÂB ETMESİ»

5700

وحی آمد سوی موسی از خدا
بندهٔ ما را ز ما کردی جدا

«Bizim kulumuzu bizden ayırdın diye Hazret-i Mûsâ'ya vahy geldi».

5701

تو برای وصل کردن آمدی
نی برای فصل کردن آمدی

«Sen, kullarımı bana iletmek için mi geldin, yoksa benden ayırmak için mi?»

5702

تا توانی پا منه اندر فراق
ابغض الاشیاء عندی الطلاق

«Muktedir oldukça ayrılık cihetine gitme. Çünki benim indimde karısını boşamak, en çok buğz ettiğim şeydir».

Hadis-i Şerifte : «Allah, köle ve câriye âzâd etmekten ziyâde, kendisi için sevgili bir mubah yaratmadı. Ve yine Allah, kadın boşamaktan daha sevimsiz bir mubah yaratmadı». buyurulmuştur. Bir kadının kocasından ayrılması böyle olunca, bir kulun Mevlâsından uzaklaşmasının ind-i İlâhiyede ne kadar yakışıksız olacağını düşünmelidir. Boşanan bir kadın

başka birine varabilir. Fakat Rabbinden uzaklaşan bir kul, nereye gidebilir ve kime iltica edebilir?

5703

هر كسى را سيرتى بنهاده ام

هر كسى را اصطلاحى داده ام

«Herkese bir sîret vaz' ettim ve her kimseye bir istilâh verdim».

Istılâh: Bir kısım halka mahsus ta'bir ve ta'riftir ki onu ehli olan anlar. Meselâ (Keman) kelimesi sâzendeler arasında bir sazın adıdır. Öyle olduğu halde aynı kelime eski muharebelerde kullanılan (ok yayı) demektir. Bu bir kelime iki sınıf halk arasında ayrı ayrı ma'nâda bir ıstılâhtır. Kezâ (Kemâne) lâfzı sâzendelerce Kemân yayı, merdiven parmaklığı vesâir yapan esnâf indinde ağacı çeviren kirişli yay demektir. Kezâ bir lisanda başka bir manâ ifâde eden bir kelime, diğer bir dilde başka bir mânâ ifâde eder. Meselâ, Bağdad'da bir hıyarcı: «On hıyar bir denge!» diye bağırıyormuş. Evliyâullahdan biri, bundan: «Hayırlı olan on kişi bir denk değerindedir» meâlini anlamış ve: Şerir olanlar nasıldır?» diye cezbeye tutulmuş. Diğer bir misâl: Konya çarşısında bir köylü (dilku, dilku) diye tilki postu satıyormuş. Bunu işiten Hazret-i Mevlânâ: «Gönül ve gönül sâhibi olanlar nerede?» mefhumunu anlamış. Hulâsa her kavmin, her sınıfın kendine mahsus bir ıstılâhı vardır. Hattâ o ıstılâh ba'zan:

5704

در حق او مدح و در حق تو زم

در حق او شهد و در حق تو زم

«Söyleyen hakkında medh ve bal gibi, senin hakkında ise zem ve zehir gibi olur».

Meselâ arabcada (راعنا) kelimesi «Bize bak ve iltifat buyur» meâlini ifâde eder. İbrânî lisânında ise sövüp sayma ma'nâsına gelir. Ashâb-ı Kirâmın Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize (راعنا) dediklerini işiden Medine yahudileri çıfıtlığa kalkarak Zât-i Risâlete onunla hitab etmeğe başlamışlardı. Bunun üzerine:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا

Yânî: **«Ey mü'minler Resûlullaha hitab ederken (râinâ) demeyiniz,**

lâkin (ünzurnâ) deyiniz[62]» âyeti nâzil olmuştu. Bundan Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Hakkın halkın teşbihinden, tenzihinden de müteâli bulunduğunu lisân-ı İlâhiden beyân için diyor ki :

5705

ما بری از پاك و ناپاكی همه
از گرانجانی و چالاکی همه

«Biz bütün pâklikden de, nâpâklikden de, ger encâmlıkdan, çâlâklıktan da berî ve müteâliyiz.

Buradaki (pâki) den murad tenzih ve takdis, nâpâklikden maksûd da teşbihdir. Mâlum ya bilinmeyen bir şey anlatılmak için başka bir şeye benzetilir, veyâ benzemez olduğu bildirilir. Meselâ : «Toz şekeri tuza benzer, fakat o tuzlu değildir.» cümlesinin birinci kısmı teşbih, ikinci kısmı ise tenzihtir. Allah'ın ise benzeri ve zıddı olmadığından ikisi ile de ta'rif edilemez. Ondan dolayı zül'celâl müteâl olan Allah bunların hepsinden berîdir. Dahası var : Allah şöyledir demek onu bir kayd altına almak demektir. Cenâb-ı Hak öyle kaydlardan berî olduğu gibi diğer bir kayd demek olan kayıdsızlıkdan da beridir.

5706

من نکردم امر تا سودی کنم
بلکه تا بر بندگان جودی کنم

«Ben kullarıma ibâdeti menfeat bulmak için emretmedim, belki onlara cûd ve sehâda bulunmak için emrettim».

Cenâb-ı Hak Ğaniy'yül-âlemîndir. Hiç bir şeye muhtaç olmadığı gibi kullarının tâat ve ibâdetine de muhtac değildir. Onları bir takım ferâizle mükellef kılması, o teklifât mukâbilinde lutf ve ihsanda buulnmak içindir.

5707

هندوانرا اصطلاح هند مدح
سندیانرا اصطلاح سند مدح

«Hindlilere Hind ıstılâhı medh olduğu gibi Sindlilere de Sind ıstılâhı medhdir».

---

(62) Sûrei Bakara : 10[illegible]

Bir acem şâiri der ki: «İlâhi; seher kuşları, her sabah kendi ıstılâhlariyle seni medh ve senâ ederler».

Hattâ insanlar ve hayvanlar değil, cemâdât, yâni, taş ve toprak gibi şeyler bile kendi lisân istidâtlariyle Cenâb-ı Hakkı tesbih etmektedirler ki Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yânî: **«Bizim indimizde hiç bir şey yoktur ki Rabbini tesbih ve O'na hamd ü senâ etmiş olmasın. Lâkin ey insanlar; siz onların tesbihini anlamazsınız[63]»** buyurulmuştur. Bundan dolayı her kavmin kendi dili ile Cenâb-ı Hakkı yâd etmesi, meselâ bir acemin: (Hudâ, Hudâ) diye, bir türkün (Tanrı, Tanrı) diye zikreylemesi câizdir. Fakat bu türlü zikr zarûret hâlindedir. Yoksa (Allah, Allah) demek, her halde (Tanrı, Tanrı) demekden efdaldir. Kur'ân-ı Kerim Âyetlerinin Farsçaya tercemesiyle namaz kılmanın câiz olduğunu İmâm-ı Âzam'ın söylemesi de zarûrete, yânî, Kur'ân kelimelerini okumaya dili dönmeyenler hakkındadır. Yine lisân-ı İlâhiden deniliyor ki:

5708

من نگردم پاك از تسبيح شان

پاك هم ايشان شوند و درفشان

«Ben kulların beni tesbih etmelerinden pâk olmam. Onların beni tesbih ve takdis etmelerinden yine kendileri pâk olur ve dilleri mânen inci saçar».

Tesbih: Tenzih ve teb'îd mânâsınadır. Binâenaleyh (Sübhanallah) demek «Ben Allah'ı, şânına lâyık olmayan şeylerden beri kılarım» demekdir. Biz (Sübhanallah) desek de demesek de Zât-ı Bârî sübhândır. Hakikatte bizim (Sübhanallah) deyişimiz, Hakkı değil kendi itikâdımızı tenzih etmek ve «Ben Allah'ı, şânına lâyık olmayan şeylerden beri itikâd eden bir müslümanım» demek olur.

---

(63) Sûrei İsra: 44.

5709

ما زبانرا ننکریم و قالرا
ما روانرا بنکریم و حالرا

«Biz Azim'üş-şân dile ve söze bakmayız, rûha ve hâle bakarız».

Nitekim Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz: **«Hakikatte Allah Teâlâ, sizin sûretlerinize ve amellerinize — bir rivâyette — ve sözlerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize bakar.»** buyurmuştur ki sûret, amel ve sözlerinizde de niyyettir. Onları, hakikatte Allah rızâsı için mi yapıyorsunuz, yoksa halka gösteriş yapmak için mi? Allah işte ona nazar eder.

Biri anlatmıştı: Çankırı'da hacı bilmem ne ağa isminde ihtiyâr bir adam varmış. Bacaklarında şiddetli romatizma ağrıları varken, oturduğu yerde bacaklarını uzatarak namaz kılması câizken ayakta edâya çalışır, fakat her eğilip doğruluşunda ızdırabından farkına varmaksızın (Hay Allahım! Allahü Ekber) dermiş. Dünya kelâmı namazı bozar. Bunu bir kimseli farkında olarak söylerse namazı fâsid olduğu gibi günaha da girer. Fakat Hacı ağa can acısiyle ve farkına varmaksızın söylediği için zannederim ki namazı makbûl-i İlâhî olmuştur. Bunun diğer bir misâli: İki arkadaş bir câmiye girmiş, ta'dîl-i erkâna riâyet eder, gözü sürmeli, başı misvaklı, üstü başı hacı yağı kokulu birinin namaz kıldığını görmüşler. Biri diğerine: «Birâder şu mübârek zâta bak, ne kadar güzel kılıyor!» demiş. Bunu işiden mübârek zât, dayanamamış, namazını bozmuş: «Hem de oruçluyum!» haberini vermiş. Şimdi insâf edelim, şu mübârek zât ile hacı ağanın namazlarından hangisi daha sahihdir? Ve hangisi makbûl-i İlâhidir? Ben hacı ağanın namazı diyeceğim. Çünki o kulluk borcunu ifa etmek için kılıyor ve farkında olmaksızın bir nidâ-yı ızdırâb salıveriyor. Beriki, mürâyi herif ise halkı aldatmak, dini ve ibâdeti menfaate âlet yapmak ve bu sûretle halkın bir kaç kuruşunu kapmak için kılıyor. Kur'ân-ı Kerîm ise:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ۝

Yâni: **«Rabbine mülâkî olacağını uman kimse amel-i sâlihada bulunsun ve Rabbinin ibâdetine kimseyi teşrik etmesin, yâni, mürâilik yapmasın[64].»** Nazm-ı Celili ile riyâkârlığın şirk-i hafi olduğunu beyân buyuruyor.

---

(64) Sûrei Kehf : 110.

5710

ناظر قلبیم و گر خاشع بود
گرچه گفت لفظ ناخاضع بود

«Bir kulun sözü hudu'suz olmuş bile olsa, biz kalbine bakarız. Eğ kalbinde huşû ve hudû varsa sözü makbûlümüzdür».

5711

زانکه دل جوهر بود گفتن عرض
پس طفیل آمد عرض جوهر غرض

«Çünki kalb cevher, söz ise arazdır. Maksud olan cevherdir, araz on tâbi'dir».

Cevher: Cisim demektir. Âraz ise: Ona ârız olan şeydir. Meseli gülün çiçeği bir cevherdir, rengi ve kokusu ârazdır. İnsanın cevheri v hakikatı da kalbidir. Matlub olan onun sıhhat ve selâmetidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâmet günü için:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۝ إِلَّا مَنْ أَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yânî: **«Kıyâmet gününde mal da, çoluk çocuk da fayda vermez. An cak Huzûr-i İlâhiye sâlim ve sağlam bir kalb ile gelen fayda bulur[65]»** bu yurulmuştur. Rûhi Bağdâdi'nin şu meşhur beyti ne kadar güzeldir:

Cürmüne mu'terif ol, tâata mağrûr olma!
Yevme lâ yenfe'uda kalb-i selîm isterler.

Kezâ Hadiste: **«Cesedde bir et parçası vardır ki o sâlih ve sâlim olursa cesed de sağlam olur, o bozulacak olursa cesed de temâmiyle bo zulur. Haberiniz olsun ki o et parçası kalbdir.»** buyurulmuştur.

Bu Hadîsi Şerif hem sûret ve hem de mânâ itibâriyle izah olunabilir Kalbi sağlam bir kimsenin cesedi de sağlam olur. Bir hastalığa uğramış olan kalbin işlemesindeki intizamsızlıktan beden de selâmetini ve sağ lamlığını kaybeder. Kezâ kalbinin mâneviyâtı temiz olan kimsenin, be deni vâsıtasiyle olan tâât ve ibâdâtı da riyâ, şek ve şüphe v.s. gibi mâ nevî hastalıklardan âzâde ve âsûde bulunur.

---

(65) Sûrei Şuara: 88-89.

Cenâb-ı Mevlânâ, bu hakikatleri söyledikten sonra buyuruyor ki:

5712

چند ازین الفاظ و اضمار و مجاز

سوز خواهم سوز باآن سوز ساز

«Bu sözler, bu ızmâr ve ihamlarla mecâzî ifâdeler ne kadar sürecek? Ben aşk ateşi istiyorum. Kalbinde o ateşi uyandırmaya çalış».

5713

آتشی از عشق درجان برفروز

سربسر فکر و عبارت بسوز

«Rûhunda aşkdan bir âteş parlat. Düşünceleri ve parlak sözleri o ateşle yak».

5714

موسیا آداب دانا دیگرند

سوخته جان و روانان دیگرند

«Ey Mûsâ! Âlimlerin âdâbı başkadır. Rûhu yanık âşıklarınki yine başkadır».

5715

عاشقانرا هر نفس سوزیدنیست

برده ویران خراج و عشر نیست

«Âşıklar için her ân tutuşup yanma vardır. Harab bir köy için haraç ve öşür yoktur».

Hazret-i Mevlânâ'nın «Ey Mûsâ!» diye hitâbında bir nükte vardır. Mûsâ Aleyhisselâm sâhib-i şeri'at bir peygamberdi. Ahkâm ve âdâb-ı şerîfi tebliğ ve muhâfazaya memur bulunuyordu. Ondan dolayı çobandan, şeriata muhâlif ba'zı sözler işidince hemen onu menetti. Ulemâ da peygamber vârisi oldukları için zâhir şer'a muhâlif gördükleri kavl ve fiilleri menederler. Hallâc-ı Mansûr ve emsâline yapılan muâmeleler bundan dolayıdır. Fakat ma'lûm ya, mükellefiyet için şart ikidir: Biri akıl, diğeri de bülûğdur. Bir mecnûn ve bir çocuk şerîat âdâbına riâyetle

mükellef değillerdir. Bahsimizdeki çoban gibi Allah'ın muhabbetiyle cezbeye tutulmuş olanlar ise cezbeleri dolayısiyle âdetâ mecnun gibidirler. Harab bir köyden harac, yânî, arâzi vergisi, öşr, yânî, mahsûlât vergisi alınmadığı gibi meczûbîn-i İlâhiyyeden de öyle inceden inceye tekâlif aranmaz. Ondan dolayı :

5716

گر خطا گوید ورا خاطی مگو

گر بود پر خون شهید اورا مشو

«Öyle bir zât hatâ da söylese ona muhtî' deme. Şehidin cesedi kanlı da olsa onu yıkama».

5717

خون شهیدانرا زآب اولیترست

این خطا از صد صواب اولیترست

«Şehidler için kan sudan evlâdır. Bu hatâ onlar hakkında yüz doğrudan daha münâsibdir».

Ma'lûm yâ, müslüman ölüleri ğasledilir. Hastalık dolayısiyle vuku'u tabiî bulunan kiri, pası izâle olunduktan sonra temiz ve pâk olarak gömülür. Fakat şehidler böyle değildir. Onlar cesedlerindeki toz, toprak ve kanla defnedilir. Kıyâmette o kanların misk kokusu neşredeceğine dâir hadisler vardır. Bir şehidin böyle kanlı olarak gömülmesi, şehid olmaksızın ölenlerin yıkanmasına kıyâsen bir hatâ farzedilse bile, o hatâ, yüzlerce sevabdan daha doğrudur. Yânî, her hüküm, adamına göre değişir. Bir misâl daha :

5718

در درون کعبه رسم قبله نیست

چه غم از غواص را پاچیله نیست

«Ka'be dâhilinde Kıbleye teveccüh resmi yoktur. Dalgıç için pâçile olmazsa ona ne zararı olur?»

فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ

Yâni : **«Ne tarafa dönerseniz Allah o taraftadır[66]»** Nazm-ı Celili mûcibince insan ne tarafa teveccüh etse Cenâb-ı Hakka müteveccih bulunur. Çünki Allah, mekândan münezzeh olmakla beraber ondan hâli bir yerde yoktur. Onun için kıbleyi ta'yin edemiyen kimsenin kıblenin bulunduğu taraf olmasına ihtimâl verdiği cihete namaz kılması, hattâ namazda iken i'tikâdı değişir, yâni, kıble bu taraf değil, sağda, solda yâhud arkada olması muhtemel dese, namaz içinde iken o tarafa dönmesi câizdir. Böyle olduğu halde i'tikâden muvahhid olan müslümanların amelde de müttehid olmaları için namaz kılarken Kâ'be'ye teveccüh etmeleri farz kılınmıştır. Fakat Kâ'be'nin içine girmiş olan bir müslüman, cihetle mükellef değildir. İstediği tarafa doğru namaz kılabilir. Keza karda yürüyenler ayaklarına (pâçile) takarlar. Pâçile : Karda giyilen bir nev'i ayakkabıdır. Bizde ba'zılarının lâstik üstüne giydikleri kaba terlik gibi. Böyle karada ve karda giyilir. Denize dalmış olan dalgıç için buna lüzum yoktur. Yâni, cezbe hâlinde bulunanlar bir takım kuyûd ve merâsimle mukayyed olmazlar.

5719

تو ز سرمستان قلاووزی مجو
جامه چاکانرا چه فرمایی رفو

«Sen sarhoş olanlardan kılavuzluk arama. Elbisesini yırtmış olanlara yama tavsiyesinde bulunma!»

Buradaki sarhoşlardan maksad : Allah'ın cezbesine tutulmuş ve ondan başka her şeyi unutmuş olanlardır. Düşe kalka giden ve şarab tesiriyle kendini kaybeden bir sarhoşun kılavuzluk edemeyeceği gibi, meczubin-i İlâhiyye de mürşidlik vazifesi göremezler. Mürşid olacak zâtın aklı ve şuurunun yerinde olması lâzımdır. Meczublar ise varlık elbisesini yırtmışlardır. Böyle zevâta yamadan bahsetmek, ve kendilerinden merâsime riâyet beklemek doğru olamaz. Onlar her milletin ve her mezhebin fevkindedirler.

---

(66) Sûrei Bakara : 115

5720

ملت عشق از همه ملت جداست
عاشقانرا مذهب و ملت خداست

«Aşk milleti her milletten ayrıdır. Âşıkların millet ve mezhebi ise Allah'dır».

5721

لعل را گر مهر نبود باك نيست
عشق در دریای غم غمناك نيست

«Lâ'l denilen kırmızı ve kıymetli taşın üstünde mühür yoksa be's yoktur. Aşk, yânî, âşık, ğam deryâsına düşse mükedder olmaz».

Burada lâ'lden maksad: Hakikat, üstündeki mühürden murâd ise, şeriattir. Meczûb olanların şuuru yerinde olmadığı için âdâb-ı şer'iyye ile mükellef değildirler. Üstünde mühür olsun, olmasın lâ'lin kıymetine halel gelmediği gibi cezbedâr olanlar da âdâb-ı şer'iyyeye riâyet etmezlerse be's yoktur. Onların hakiki kıymetleri eksilmez. Böyle meczub olan zevât arasında (محفوظين) denilen bir kısım vardır ki onları Allah hıfzeder de tekâlif-i şer'iyyeden hiç birini terk eylemezler. Şeyh'ul-ekber Muhyiddin-i Arabî (kuddise sirruhû) bir aralık cezbeye düşmüş, fakat uhdesindeki imamlık vazifesini muntazaman ifa etmiş. Cezbeden kurtulup (sahve) gelince, ben namazları kıldırdım mı? diye sormuş. Evet cevâbını alınca hıfz-ı İlâhiyyede bulunduğuna şükretmiş. İşte böyleleri üstü mühürlenmiş lâ'l gibidirler ki elbette daha ziyâde fazilet sahibidirler.

Âşık olanlar; sürûr ile, ğam ile mukayyed değillerdir. Onlar hâdisâtı Allah'ın tecellisi bilirler ve ne türlü zuhur ederse onu hoşnutlukla karşılarlar. Hazret-i Hüdâyi'nin :

Hoştur bana senden gelen
Ya gonca veyâhud diken
Ya hıl'at veyâhud kefen
Lutfun da hoş kahrın da hoş.

demesi bu makama işârettir.

«O ÇOBANI MA'ZUR GÖRMESİ HAKKINDA MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA VAHY GELMESİ»

5722

بعد زان در سر موسی حق نهفت

رازهای گفت آن ناید بگفت

«Ondan sonra Cenâb-ı Hak Mûsâ Aleyhisselâmın sırrına gizlice söz söyledi ki onlar ifâde edilemez».

5723

بر دل موسی سخنها ریختند

دیدن و گفتن بهم آمیختند

«Mûsâ'nın kalbine sözler ilkâ ettiler ve mükâleme ile müşâhedeyi birleştirdiler».

5724

چند بیخود گشت چند آمد بخود

چند پرید از ازل سوی أبد

«Hazret-i Mûsâ kaç defa kendinden geçti, kaç defa kendine geldi ve kaç defa ezelden ebede kadar uçtu».

5725

بعد ازان گر شرح گویم ابلهیست

زانکه شرح این ورای آگهیست

«Bundan sonra şerhe kalkışırsam abdallık olur. Çünki bunun şerhi vukufun öte tarafındadır».

5726

ور بگویم عقلها را بر کند

ور نویسم بس قلمها بشکند

«Eğer söyleyecek olursam o sözler akılları izâle eder, yazacak olursam çok kalemler kırılır».

5727

چونکه موسی این عتاب از حق شنید
در بیابان در پی چوپان دوید

«Mûsâ Aleyhisselâm, Hak'tan bu itâbı işitince kırda çobanın izini ta'kib ederek koştu».

5728

بر نشان پای آن سرگشته راند
گرد از راه بیابان برفشاند

«O aşk sarhoşu olmuş çobanın izinden sür'atle gitti ve kır yolunun tozlarını kaldırdı».

5729

گام پای مردم شوریده‌خود
هم زگام دیگران پیدا بود

«Cezbedâr olan kimsenin adımı ve izi başkalarının izinden ayrı ve belli olur».

5730

یك قدم چون رخ زبالا تانشیب
یك قدم چون فیل رفته بوریب

«Hazret-i Mûsâ'nın bir adımı, satrançtaki (Ruh) taşı gibi yukarıdan aşağıya kadar, bir adımı da yine satrançtaki (Fil) gibi eğri olarak atılmıştı».

5731

گاه چون موجی برافرازان علم
گاه چون ماهی روانه برشکم

«Gâh dalga gibi sancak kaldırıyordu, gâh balık gibi karnı üzerine gidiyordu».

5732

گاه بر خاك نوشته حال خود

همچو رمالی كه رمل زند

«Bazan da reml atan remmâl gibi kendi hâlini toprak üstüne yazıyordu».

Şu beytlerle Hazret-i Mûsâ'nın çobanı bulmak için gâyet hızlı yürüyüşü ve toprak üstündeki izlerinin gayr-i muntazam sûrette kalışı anlatılıyor.

5733

عاقبت در یافت اورا و بدید

گفت مژده ده كه دستوری رسید

«Nihâyet çobanı buldu ve gördü de dedi ki: Müjdemi ver. Senin için Allah tarafından ruhsat verildi».

5734

هیچ آدابی و ترتیبی مجو

هر چه میخواهد دل تنگت بگو

«Hiç bir edeb ve tertib arama, daralmış gönlün ne isterse onu söyle».

5735

كفر تو دینست و دینت نور جان

ایمنی وز تو جهانی در امان

«Senin küfrün dindir, dinin de can nurudur. Sen emin olduğun gibi senin hürmetine cihan da emân-ı İlâhiyyededir».

5736

ای معاف یفعل الله مایشا

رو زبانرا بی محابا بر گشا

«Ey dilediğini yapan Allahın muâfı! Git, dilini çekmeksizin aç, yânî, ağzına geleni korkmaksızın söyle!»

5737

گفت ای موسی از ان بگذشته‌ام

من کنون در خون دل آغشته‌ام

«Çoban dedi ki: Ey Mûsâ; ondan, yâni, evvelce bulunduğum cezbe hâlinden geçmişim, şimdi gönül kanına bulaşmışım, yâni, mahv ve fenâ derecesine ermişim».

5738

من ز سدرهٔ منتهی بگذشته‌ام

صدهزاران ساله زان سورفته‌ام

«Sidre-i müntehâyı geçmiş ve yüz binlerce yıllık derecede oradan ileri gitmişim».

Sidre-i müntehâ yedinci kat göğün üstünde bir mahaldir ki, Cebrâil Aleyhisselâmın makamı oradadır. Halkın akıl ve şuuru oradan ileri gidemez. Nitekim Mi'râc gecesinde Hazret-i Peygamberi oraya kadar getiren Cebrâil orada kalmış ve:

Ger geçem bir zerre denlû ileru,
Yanarım baştan ayağa ey ulu.

demiş ve taraf-ı Risâletten:

Çûn ezelden bana aşk oldu delil,
Yanar isem ben yanayım ey halil...

cevâbını almışdı. Akıl ile hareket edenler ancak Sidreye kadar yol bulabilirler. Aşka iktidâ eyleyenler ise orayı da fersah fersah geçerler.

5739

تازیانه برزدی اسبم بجست

گنبدی کرد وز گردون برگذشت

«Sen bir kamçı urdun da benim atım sıçradı ve felekleri geçti».

محرم ناسوت ما لاهوت باد
آفرين بر دست و بر بازوت باد

«Lâhût, bizim nâsûtumuza mahrem oldu. Senin eline ve koluna aşk olsun».

Nâsût; insâniyyet âlemi, Lâhût da; âlem-i ulûhiyyet demekdir.

5741

حال من اكنون برون از گفتنست
اين چه ميگويم نه احوال منست

«Şimdi benim hâlim, sözle anlatılmanın fevkindedir. Şu söylediğim de benim ahvâlim değildir».

5742

نقش مى بينى كه در آيينه ايست
نقش تست آن نقش آن آيينه نيست

«Aynada gördüğün nakş, senin aksindir, aynanın nakşı değildir».

Ben de safây-ı kalbimle bir ayna gibi oldum. O aynaya senin nakş-ı kemâlin aksetti. Binâenaleyh bendeki bu fuyûzât benim değil, senindir.

5743

دم كه مرد نايى اندر ناى كرد
در خور نايست نى در خورد مرد

«Bir neyzenin neye üflemesi, neyin kâbiliyetine göredir, neyzenin kudretine göre değildir».

Malûm ya ney denilen saz, içi boş bir kamıştan ibârettir. Kendi kendine terennüm etmeye kudreti yoktur. Ancak neyzenin üflemesiyle sesi çıkar ve uzun, kısa, kalın, ince olmasına göre ses verir. Neyzenin üflemesi bir olduğu halde neyin sesi, kabiliyetine göre değişiktir. Binâenaleyh o üfleyiş, neyzenin feyzine göre değil, neyin tefeyyüzüne göredir.

Çoban demek istiyordu ki : Yâ Mûsâ, bende zuhur etmiş olan bu te-

feyyüz, senin kemâline nisbetle değil, benim kabiliyyetime göredir. İstidâdım daha fazla olsaydı senden edeceğim istifâde daha yüksek olurdu.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra nasihat veriyor ve yapılan tâât ve ibâdâtın Hakka lâyık olmadığını bilmek ve itirâf etmek lâzım geldiğini bildiriyor :

5744

هان و هان گر حمد گوئی گر سپاس

همچو نافرجام آن چوپان شناس

«Ey müslüman; Sen Allah'a hamd ve senâda bulunsan da o hamd ve o senâyı, çobanın sözleri gibi münâsebetsiz bil».

5745

حمد تو نسبت بدان گر بهترست

لیك آن نسبت بحق هم ابترست

«Senin Allah'a olan hamdin ne kadar iyi olursa olsun o hamd, Hakka nisbet edilince ebterdir, yakışıksızdır».

Bundan dolayıdır ki Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz : **«Allahım, seni tesbih ve takdis ederim, şânına lâyık olmayan şeylerden seni münezzeh bilirim ve sana karşı edilmesi lâzım gelen hamd ve senâyı temâmiyle ve lâyıkiyle ifadan âcizim. Sen kendi zâtına ettiğin senâ gibisin.»** ve **«Ey halk-ı âlemin lisânında zikredilmekde olan Rabbim; biz seni hakkiyle ve sana lâyık bir sûrette zikredemedik»** buyurmuştur.

5746

چند گوئی چون غطا برداشتند

کین نه بودست آنکه می پنداشتند

«Ben hamd ediyorum, şükrediyorum diye ne söylenip duruyorsun? Göz önünden perdeyi kaldırdıkları gibi, zan edilen şeylerin öyle olmadığı anlaşılır».

Yâni; sen tâat ve ibâdetine mağrur olarak şuna buna onlardan bahsedip duruyorsun. Fakat :

لَقَدْ كُنْتَ

وَغَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

Yâni : «Senin gözünden perdeyi kaldırdık. Bugün gözün gâyet iyi görmektedir[67]» âyet-i kerimesi mucibince teslim-i ruh edeceğin sırada ve kıyâmet gününde gözünden gaflet perdesi sıyrılmış olacağından, o vakit hakikati göreceksin, belki de mürâiyen ettiğin ibâdetlerin Allah indinde makbul olmadıklarını anlayacaksın.

5747

این قبول ذکر تو از رحمتست

چون صلاة مستحاضه رخصتست

«Senin bu zikir ve fikrinin kabulü, Allah'ın rahmeti eseridir. Müstehâda olan kadının namaz kılmasının câiz olması gibi yine onun bir ruhsatıdır».

Hayz; kadınların âdet hâlidir. Bu âdet, mûtâdından eksik veyâhud fazla olursa ona istihâda, öyle kadına da müstehâda denilir. Âdeti üç günden eksik olan, yâhud on günden fazla süren bir kadın, kanı devâm ettiği ve kendi temiz olmadığı halde her namaz vakti girdikçe abdest alıp namazını kılabilir. Bu cevâz, Allah tarafından kadınlar hakkında bir ruhsattır.

İşte bizim de gaflet içerisinde ve kusurlu olarak ettiğimiz ibâdetler böyledir. Onların lûtfen kabul edilmesi, tâât ve ibâdâtımızın kabule müstehak olmasından değil, mahza Allahın kemâl-i merhametindendir. Onun için, şöyle böyle yapıyoruz diye kıldığımız namazlara, tuttuğumuz oruçlara, verdiğimiz sadakalara mağrur olmamalıyız. Belki onların lutf-i kabülünü Allah'ın kerem ve rahmetinden beklemeliyiz.

5748

در نماز او بیالود دست خون

ذکر تو آلودۀ تشبیه و چون

«Müstehâda kadının namazının kana bulaşmış olduğu gibi, senin zikr ve tesbihin de teşbîhe ve acaba nasıl? demekle âlûdedir».

---

(67) Sûre-i Kaf : 22.

Allah! dediğimiz zaman, onu ne kadar tenzihe çalışsak ve hiç bir şeye müşâbih olmadığını hatırlasak yine az çok teşbihden kurtulamayız, hattâ hiç bir şeye benzemez deyişimizde yine teşbihden başka bir şey değildir. Sonra acabâ Allah nasıldır? diye bir vesveseye düşeriz. Halbuki Allah, Allah'dır vesselâm.

Muallim Nâci merhûmun şu beyti ne kadar ârifânedir :

Allah nedir? deyince gâfil,
Allah deyip hamuş olur dil.

İşte bizim bu benzetişli ve nasıl? diye soruşlu zikrimiz müstehâda kadının kana bulaşmış namazına benzer. Müstehâda kadının namazına Allah tarafından ruhsat verilmiş olduğu gibi bizim o vesveseli zikrimizin de makbûl-i İlâhî olması Hakkın kemâl-i rahmetinden umulur.

5749

خون پلیدست و بآبی میرود
لیك باطن رانجاستها بود

«Kan pistir, lâkin su ile zâil olur ve temizlenir. İnsanın derûnunda öyle mânevî pislikler vardır ki».

5750

کان بغیر آب لطف کردگار
کم نگردد از درون مردکار

«Onlar, Allah'ın lutfu suyundan başka bir şeyle, amelde bulunan kimsenin derûnundan zâil olmaz».

Denilmiştir ki : Necâset ve tehâret dört türlüdür :

1 — Necâset-i zâhiredir ki yıkanmakla temizlenir.
2 — Necâset-i nefsiyyedir ki isyândan hâsıl olur, tevbe ile temizlenir.
3 — Necâset-i ahlâkiyyedir ki kötü huylardan hâsıl olur. Ahlâk-ı fâdıla ve evsâf-ı merdıyye ile temizlenir.
4 — Necâset-i sırriyedir ki şirk, cehâlet ve marifet azlığından hâsıl olur. Tevhid, ilim ve kesret-i ma'rifet ile temizlenir.

Cenâb-ı Hak cümlemizi bunlardan temizlesin ve hepimizi:

إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ (68)

İltifatına nâil buyursun.

Hazret-i Mevlânâ'nın bahsettiği lutf-i İlâhî suyu nedir? Ve nerede bulunur? Ne olduğunu ve nerede bulunduğunu siyer-i Peygamberîden bir misâl ile anlatayım:

Hicretin sekizinci senesinde Mekke-i Mükerreme fethedildi ve birkaç kişiden mâadâ ahâlisine eman verildi. Resûl-i Ekrem Ka'be'yi tavaf ederken (Fudalâ bin Umeyyir) isminde bir Mekkeli, onu vurmak kasdiyle yanına sokuldu. Hazret-i Peygamber ona: **«Fudalâ' mısın?»** diye sordu. «Evet» cevâbını alınca: **«Zihninde kurduğun şeyden tevbe ve istiğfâr et»** buyurdu ve mübârek elini Fudalâ'nın göğsüne koymasiyle onun zihnindeki habâset zâil oldu ve kalbi iman nuru ile doldu. Bunu sonra kendisi hikâye etmiştir.

İşte bu vak'a Allah'ın lutf ve hidâyeti, Resûl-i Ekremin eli sûretinde tecelli etmiştir. Demek ki Cenâb-ı Hak; bir kimsenin temizlenmesini ve hidâyete ermesini murâd buyurunca sevgili kullarından biri vâsıtasiyle onu irşad ediyor. Allah o sevgili kullarından birini bize göndersin de kalbimizi tathîr ve tasfiye kılsın.

5751

در سجودت کاش روگردانئ

معنی سبحان ربی دانئ

«Keşke secde ettiğin vakit yüzünü çevirseydin de (Sübhane rabbiyel alâ) ma'nâsını bilseydin».

Ma'lûm ya secde Kıbleye karşı olur ve alın yere konulur. Yüz kıbleden inhirâf eder, yâhud alın yere konulmazsa o secde, secde olmaz. Cenâb-ı Pir buyuruyor ki: Bu böyle olmakla berâber (Sübhane rabbiyel alâ) nın ma'nâsını bilmemek, ondan büyük bir hatâdır. O cümle-i celile: **«Ey benim aliyy'ül-a'lâ olan Rabbim, seni şânına lâyık olmayan her şeyden tenzih ederim»** demektir.

(68) Sûrei Bakara : 222.

5752

ای سجودم چون وجودم ناسزا
مر بدی را تو نکوئی ده جزا

«Ey Rabb-ı Kerimim secde edişim de vücûdum gibi lâyıksızdır. Sen benim kötülüğüme iyilikle mukâbele et».

Evet! Cenâb-ı Hak murâd ederse kulunun kötülüğüne iyilikle muâmele eder. Onun seyyiâtını hasenâta tebdil eyler. Hattâ Allah'ın bu lutf-i mahsûsu bazı mahlûkâtında bile vardır.

5753

این زمین از حلم حق دارد اثر
تا نجاست برد و گلها داد بر

«Şu toprakda bile Allahın hilmi eseri vardır ki pislikleri mahveder, sonra gülleri yetiştirir».

5754

تا بپوشد او پلیدیهای ما
در عوض بر روید ازوی غنچه‌ها

«O toprak bizim pisliklerimizi örter ve mukâbilinde goncalar peydâ eder».

5755

پس چو کافر دید او درداد وجود
کمتر و بی‌مایه‌تر از خاك بود

«Kâfirler görüp anlıyacaklardır ki onlar, toprak kadar da cömerdliğe nâil olamamışlardır».

Çünki :

5756

از وجود او گل و میوه نرست

جز فساد او جمله پاکی نجست

«Kâfirlerin vücûdundan gül ve meyve yetişmedi. Bütün temizlikleri bırakıp fesaddan başka bir şey aramadı».

5757

گفت وابسی رفته ام من در ذهاب

حسرتا یا لیتنی کنت تراب

«Onların her biri diyeceklerdir ki gidişimde çok geri gitmişim. Keşke ben de toprak olaydım».

5758

کاش از خاکی سفر نگزیدمی

همچو خاکی دانهٔ می چیدمی

«Keşke topraklıkdan sefer edip yükselmeyeydim, toprak gibi ben de dane devşirip onu meyve hâline getireydim».

5759

چون سفر کردم مرا راه آزمود

زین سفر کردن رهآورد م چه بود

«Topraklıktan insanlığa sefer edince yol beni imtihan etti. Bu seferde bulunmaktan yol hediyem ne oldu?»

5760

زان همه میلش سوی خاکست کو

در سفر سودی نبیند پیش رو

«O, önünde bir fayda görmediği için gözü topraktadır».

5761

روی واپس کردنش آن حرصی وآز
روی در ره کردنش صدق و نیاز

«Onun yüzünü geriye çevirmesi, dünyâya olan hırsındandır, gideceği yola teveccüh etmesi ise sıdkı ve niyâzıdır».

5762

هر گیارا کش بود میل علا
در مزیدست و حیات و در نما

«Yukarıya meyleden, yânî, büyüyüp yükselen her otta neşv ü nemâ ve hayat fazlalığı vardır».

5763

چونکه گرداند سر روی زمین
در کمی و خشکی و نقص و غبین

«Başını toprağa çevirince eksilir, kurur, noksan bulur ve zarara uğrar».

5764

میل روحت چون سوی بالا بود
تزاید مرجعت آنجا بود

«Eğer rûhun meyli bâlâya, yâni, Rabb'ın olursa mercî ve meâb'ın da O'nun nezd-i Ulûhiyyeti olur».

5765

ورنگون سازی سرت روی زمین
آفلی حق لا یحب الآفلین

«Eğer başını yer yüzüne çevirirsen ğurûb etmiş, batmış demeksin ki Allah âfil olanları sevmez».

5766

کفت موسی ای کریم کارساز
ای که یکدم ذکر تو عمر دراز

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Ey işleri gören ve husûle getiren Rabb-i Kerimim; senin bir ân içinde zikrin, uzun bir ömre bedeldir».

Yâni; seni bir lahzada yâd etmek, uzun bir ömür içinde tâât ve ibâdat etmeye muâdildir.

5767

نقش کژ مژ دیدم اندرآب و کل
چون ملائك اعتراضی کرد دل

«Ben su ve çamurda, yânî, onlardan yaratılmış bulunan insanlarda eğri, büğrü bir takım nakışlar gördüm de kalbim, Âdemin yaratılacağına melekler gibi i'tirâz etti».

Kur'ân'da Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ
وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

Yâni: **«Hani Rabbin meleklere ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti. Melekler dediler ki: Yâ Rabbenâ; orada müfsidlik edecek ve kan dökecek bir mahluk mu yaratacaksın? Biz sana hamd ederiz, tesbih ederiz ve seni takdis ederiz. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben sizin bilmediğiniz şeyi, yânî, o halifeyi yaratmaktaki maksadı bilirim[69]».**

---

(69) Sûrei Bakara: 30.

5768

که چه مقصودست نقشی ساختن

واندر و تخم فساد انداختن

«Bir nakş yapıp da ona fesad tohumu karıştırmaktan maksad nedir?»

5769

آتش ظلم و فساد افروختن

مسجد و سجده کنانرا سوختن

«Zulüm ve fesad ateşini parlatmak, mescidi ve secde edeni yakmak ne içindir?»

5770

مایهٔ خونابه وزردابه‌را

جوش دادن از برای لابه‌را

«Kanlı su ve sarı su mâyesini tazarru' için coşturmanın ma'nâsı nedir?»

5771

من یقین دانم که عین حکمتست

لیك مقصودم عیان و رؤیتست

«Bunların hepsinin ayn-ı hikmet olduğunu biliyorum. Lâkin maksudum açıkca görüp anlamaktır».

Ma'lûm yâ, sualler ya imtihan, yâhud itmi'nan için olur. İmtihanda bir nevi i'tiraz vardır. İmti'nan, yânî, şek ve şüphesi kalmamak için sormakda ise i'tirâz yoktur. İşte Hazret-i Mûsâ'nın bu suâli de itmi'nan talebi kabilinden idi. Nitekim İbrâhim Aleyhisselâm da :

رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتَىٰ

Yâni : **«Yâ Rabbi, ölüleri nasıl diriltirsin bana göster[70]»** diye talebde bulunmuş :

(70) Sûrei Bakara : 260.

قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ

Yâni : «**Ölüleri diriltereğine inanmadın mı?**[71]» suâline de :

قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى

Yâni : «**Evet; inandım, lâkin kalbim mutmain olsun diye görmek istiyorum**[72]» cevabını vermişti.

5772

آن يقين ميگويدم خاموش كن

حرص رؤيت گويدم نى جوش كن

«**Yaptığın işlerin ayn-ı hikmet bulunduğuna dâir olan ilm-i yakînim, bana sus diyor, lâkin görmeye olan hırsım, hayır, coş diyor**».

5773

مر ملائك را نمودى سر خويش

كن چنين نوشى همى ارزد بنيش

«**Kendi sırrını meleklere gösterdin ki böyle bir lutf, öyle bir coşkunluğa değer**».

Meleklere halife yaratılmadaki sırrın gösterilmesi, esmânın Âdem Aleyhisselâma öğretilip meleklerin bilmediği o isimleri, Hazret-i Ebû'l-Beşerin meleklere bildirmesi ve kendisinin ilim ve irfân cihetinden meleklerden yüksek olduğunun meydana çıkması idi.

5774

عرضه كردى نور آدم را عيان

بر ملائك گشت مشكلها بيان

«**Âdemin nûrunu, yâni, ilim ve irfânını meleklere açıkca gösterince, onların müşkilleri beyân edilmiş oldu**».

---

(71) Sûrei Bakara : 260.
(72) Sûrei Bakara : 260.

5775

حشر تو گوید که سر مرگ چیست
میوه‌ها گویند سر برگ چیست

«Senin haşrin, yânî, mahlûkâtı öldürdükten sonra diriltip mahşere toplaman ve orada her birini muhâkeme ederek mükâfât ve mücâzâtlarını vermen ölümün sırrını söyleyecektir. Nitekim dünyadaki ağaçların meyveleri yaprağın sırrının ne olduğunu anlatır ki yapraktan maksad: ondan sonra yetişecek olan meyvedir».

5776

سر خون و نطفه حس آدمیست
سابق هر بیشی آخر کمیست

«Kanın ve nutfenin, yânî, menînin sırrı, insanlık hissidir. Her fazlalığın ibtidâsı noksanlıktır».

İnsan; yer içer, ma'kûlât ve meşrûbâtının posası gittikten sonra kan ve menî olur. Bunların sırrı, onlardan zuhura gelecek olan his sâhibi bir insandır. Her şey evvelâ eksik bir şekilde başlar, sonra tekâmül ve tekemmül eder. Meselâ :

5777

لوح را اول بشوید بی‌وقوف
آنگهی بروی نویسد او حروف

«Bir çocuk, ilme vâkıf olmaksızın levhasını yıkar, sonra onun üstüne harfleri yazar».

Eskiden sıbyân mektebinde her çocuğun sathı düz ve boyalı bir yazı tahtası varmış. Harfleri ve cümleleri onun üstüne yazar, onları öğrendikten sonra tahtayı yıkayıp temizler, sonra diğer ibâreleri tahrir edermiş. Demek ki ilim ve irfânın da ibtidâsı noksan ile ve yazı tahtasını yıkamakla başlıyor, sonra o temiz satha yüksek ma'lûmât yazılıyor.

5778

وقت شستن لوح را باید شناخت
که مر آنرا دفتری خواهند ساخت

«Levha yıkanacağı vakit oradaki harfler ve nakışları bir defter hâ-

line getireceklerini, yânî, levhayı bırakıp kitaptan okutacaklarını bilmek gerektir».

Birkaç misâl daha :

5779

چون اساسی خانهٔ می‌افکنند

اولین بنیادرا بر می‌کنند

«Bir evin temelini atacakları vakit, evvelki binâyı yıkarlar».

5780

گل برآرند اول از قعر زمین

تا بآخر بر کشی ماء معین

«Yerin dibinden ibtidâ çamur çıkarırlar, yânî, kuyu kazarlar ki sonunda oradan tatlı su çekersin».

5781

از حجامت کودکان گریند زار

که نمیدانند ایشان سر کار

«Çocuklar işin sırrını bilmedikleri için hacâmatten korkarlar ve hıçkıra hıçkıra ağlarlar».

5782

مردخون ز رمی دهد حجامرا

می‌نوازد نیش خون آشامرا

«Kan aldıracak kimse, yânî, çocuğun babası ise hacâmatcıya para verir ve kan çıkaran neştere iltifât eder».

5783

می‌دود حمال زی بار گران

می‌رباید باررا از دیگران

«Bir hamal, ağır yük altında koşup gider, hattâ o ağır yükü başkalarının elinden kapar».

5784

جنك حمالان براى بار بين
انچنين است اجتهاد كاربين

«Yük için hamalların kavgasını gör de her işe çalışmanın böyle olduğunu anla».

5785

چون گرانها اساس راحتست
تلخها هم پيشواى نعمتست

«Açlıklar, ni'metin mukaddemesi olduğu gibi ağırlıklar da râhatın esâsıdır».

Meselâ; bir san'atkâr, gündüz bir takım ağır ve yorucu işlerle uğraşır. O uğraşma tabii ona acı gelir. Fakat akşam olup da gündeliğini alarak evine dönünce, kurulmuş bir sofra ve yapılmış bir yatak bulup râhat eder ve gündüzki yorgunluğunu giderir. Demek ki ağırlık râhatın esâsı ve sebebi imiş. Bir müslüman da dünyâda namaz kılmak, oruç tutmak, harbe gitmek v.s. gibi müşkil işlere katlanacak olursa âhirette onlara mukâbil râhat ve ni'met bulacaktır. Burada o yorgunluklara tahammül etmeyenler ise tabii onlardan mahrum kalacaklar ve Allah'ın azabına uğrayacaklardır.

5786

حفت الجنه بمكروهاتنا
حفت النيران من شهواتنا

«Cennet; bize kerih gelen şeylerle, cehennem de; bizim hoşlandığımız şeylerle hazırlanmıştır».

Bu beyt bir Hadîs-i Şerifin tercümesidir. Cennet, dünyada hoşa gitmeyecek ve tenbelleri yoracak tâât ve ibâdatın mükâfâtı olmak üzere hazırlanmıştır. Cehennem de şehvetperest olanların seyyiâtına mücâzât olarak hazırlanmıştır.

5787

هیزم مایهٔ آتشت شاخ ترست

سوختهٔ آتش قرین کوثرست

«Senin yakdığın âteşin mâyesi tâze daldır. Ateşin yakdığı kevserle yıkanacaktır».

Hadis-i Şerifte vârid olmuştur ki ümmet-i Muhammedden bir cemâat, Cehennemde bir müddet yanıp kömür haline geldikten sonra Cehennemden çıkarılacak ve kevser suyu ile yıkanıp temizlendikten sonra Cennete girecek; Cennettekiler bunlara (cehennemiyyûn) diyeceklerdir. Onlar bu ta'birden müteessir olacakları için Cenâb-ı Hakka tazarru'da bulunacaklar, Allah da onlardan bu ta'biri ref' ve izâle eyleyecekdir.

5788

هرکه در زندان قرین محنتیست

آن جزای لقمهٔ و سهوتیست

«Her kim zindanda mihnet çekmişse o mihnet, haram lokma yemenin ve şehvetine tâbi' olmanın cezâsıdır».

5789

هرکه در قصر قرین دولتیست

آن جزای کار زار و محنتیست

«Her kim de bir köşkde devlet ve seâdet içinde ise o seâdet, bir harbin ve bir mihnetin neticesidir».

5790

هرکرا دیدی بزر و سیم فرد

دان که اندر کسب کردن صبر کرد

«Her kimi altın ve gümüşde, yânî, servet sâhibi olmakda münferid görürsen bil ki o kazanmak zahmetine sabreylemiştir».

5791

بی سبب بیند چو دیدش شد گذار

تو که در حسی سبب را گوش دار

«Gözü müsebbib-'ül-esbâb'a nâzır olan kimse bunları sebebsiz görebilir. Sen ki his âlemindesin sebebe kulak tut».

Bu âlem, âlem-i esbâbdır. Müsebbib'ül-esbâb olan Allah, her şeyin husûle gelmesine diğer bir şeyi sebeb kılmıştır. Sebebsiz hiç bir şey olmaz. Meselâ kuyudan su çekilecek, evvelâ bir kova, sonra bir ip lâzımdır. Zâten sebeb de arabcada ip ma'nâsınadır. Daha sonra ipi rahatça çekmek için çıkrık gerektir. Bu kadar sebebden sonra çıkrığı çevirecek bir kimse ister. Sebeblerin sebebi odur. Cenâb-ı Hak da müsebbib'ül-esbâb'dır. Sebeblerin sebebidir. Nûr-i irfân ile gözü açılmış olan ârifler, sebeblerden evvel müsebbibi görürler, sebeblere ehemmiyet vermezler, her şeyin husûlünü sebeb-i evvel olan Hakdan bilirler. Fakat his âleminde bulunanlar, o müşâhedeye nâil olamadıklarından esbâbın hiç birinden müstağni kalamazlar.

5792

آنکه بیرون از طبایع جان اوست

منصب خرق سببها آن اوست

«Sebebleri yarıp yırtmak, tabiat âleminden hârice çıkmış bir kimsenin mansıbıdır».

5793

بی سبب بیند نه از آب و گیا

چشم چشمهٔ معجزات انبیا

«Ârif olan kimsenin sözü enbiyâ mu'cizeleri çeşmesini su ve ot gibi sebeblerle değil, bilâ sebeb müşâhede eder».

5794

این سبب همچون طبیبست و علیل

این سبب همچون چراغست و فتیل

«Bu sebeb hekim ve hasta gibidir. Keza bu sebeb kandil ve fitil gibidir».

5795

شب چراغت را فتیل نو بتاب

پاك دان زينها چراغ آفتاب

«Gece kandilin için yeni bir fitil bul. Fakat güneşin kandilini fitilden, şamandıradan müstağni bil».

5796

رو تو کهگل ساز بهر سقف خوان

سقف گردون را ز کهگل پاك دان

«Sen git de samanlı balçıkdan sofra örtüsü yap. Felek dâmını samanlı balçıkdan pâk bil».

Burada kehkilden murad : Yenilecek ve içilecek şeylerdir ki bedenin ve ruh-i hayvanînin kıyam ve kıvamı onlarladır. Sakf-i gerdûndan maksad da : Ruh-ı Sultani ve İlâhidir ki onun yemeye ve içmeye ihtiyacı yoktur. Onun gıdası, Hakkın nurudur.

5797

آه که چون دلدار ما غمسوز شد

خلوت شب درگذشت و روز شد

«Ah ki sevgilimiz, gam ve kederimizi yaktı, izale etti. Gecenin halveti geçti, gündüz oldu».

Buyuruluyor ki : Bizim sevgilimiz olan rûh-i Sultâni, yâhud lutf-i kerim-i rabbâni, bizdeki beşeriyyet gamını izale etti. Beden halveti geçti, vuslat gündüzü zuhura geldi. O halde ey nefis yemeklerle cismini besleyen sana âh ve yazık!

5798

جز بشب جلوه نباشد ماه را

جز بدرد دل مجو دلخواه را

«Kahrın cilvesi, yâni, nurunu neşr etmesi geceye mahsusdur. Sende o dilhâhî gönül derdile ara».

Yâni; rûh-i Sultâni, yâhud lutf-i İlâhi kahrı ancak gece, yâni, ten

zulmetinden cilve eder ve insandan ancak saf bir gönül ister. Sen de onu bulmak istersen firâk derdiyle ğamnâk olan bir gönülle ara. Halbuki ey tenperver kimse sen :

5799

ترك عيسى كرده خر پروردۀ
لا جرم چون خر برون پردۀ

«Îsayı bırakmış, eşeği beslemişsin. Bundan dolayı da ğaflet perdesinin arkasında kalmışsın».

Îsa'dan murad, ruh, eşekden murad da bedendir.

5800

طالع عيسيت علم و معرفت
طالع خر نيست اى تو خر صفت

«Ey eşek sıfatlı; ilim ve ma'rifet, Îsa'nın, yânî, rûhun nasibidir, eşeğin, yâni, bedenin nasîbi değildir».

5801

نالۀ خر بشنوى رحم آيدت
پس ندانى خرخرى فرمايدت

«Eşeğin iniltisini işitip ona acıyorsan da eşeğin sana eşeklik emrettiğini anlamıyorsun».

Eşeğin karnı acıkınca zırlar, arpa ve saman ister. Ey nefsine kul olan ve onun arzularına acıyıp istediğini veren kimse; eşek, eşeklikle emr ettiği gibi nefs de seni o derekeye düşürmek istiyor.

5802

رحم بر عيسى كن و بر خر مكن
طبعرا بر عقل خود سرور مكن

«Îsa'ya, yânî, ruhuna acı da eşeğe, yânî, nefsine merhamet etme. Tabiatı ve nefsini aklına hâkim kılma».

5803

طبع را هل تا بگرید زار زار

تو از و بستان و وام جان گزار

«Tabiatı bırak da hıçkıra hıçkıra ağlasın. Ondan al, yânî, arzularını verme de, ruhun borcunu öde».

Ruhlar âlem-i ervâhda (Elestü birabbiküm) yânî : **«Ben sizin Rabbiniz değil miyim?»** hıtâbına mazhar olmuş ve (Belâ) diyerek Hakkın rubûbiyyetini itiraf etmiş ve ona karşı ubûdiyyet borçlusu olmuştu. Binâenaleyh ona borcunu edâ etmek üzere tâât ve ibâdâtta bulun!

5804

سالها خر بنده بودی بس بود

زانکه خر بنده زخر وا پس بود

«Yıllarca eşek seyisi oldun, artık yetişir. Çünki eşek seyisi, eşekden geridir».

Eşek seyisliği yapmak, nefsine hizmet eylemekdir. Hizmet eyleyen ise, hizmet ettiğinden aşağıdır. O halde nefsine hizmet eyleyen ondan aşağı ve bayağı olur.

5805

ز اخر وهن مرادش نفس تست

کو بآخر باید و عقلت نخست

«Peygamber Aleyhisselâmın (Ahhiruhûnne) buyurmasından murâdı : Senin nefsindir ki onun geri kalması ve aklının ileride bulunması lâzımdır».

Ma'lum ya, namazda erkekler ön saflarda, kadınlar ise arka saflarda bulunur. Böyle olması Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin : **«Allah'ın mirasda vesâirede geri bıraktığı gibi ey erkekler, siz de, onları geriki saflarda bırakın.»** emri üzerinedir. Bu hadisin zâhiri ma'nâsı kadınların geri saflarda namaz kılması demek olduğu gibi, bâtını ma'nâsı da; nefsin arzularının geri bırakılmasını ve aklın tavsiyelerinin ileri alınmasını emreder. Fakat noksan olan akıl değil, yüksek ve kâmil olan aklın ihtârâtı.

Yoksa :

5806

هم مزاج خر شدست این عقل پست
فکرش این که چون علف آرد بدست

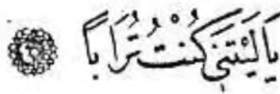
«Bu pest ve aşağı olan akıl, eşek mizaclıdır ki ancak nasıl ot elde edeceğini düşünür».

5807

آن خر عیسی مزاج دل گرفت
در مقام عاقلان منزل گرفت

«İsa'nın bindiği merkeb, İsa'ya hizmeti sâyesinde gönül mizacı buldu ve âkiller makamını menzil edindi».

Hayvânâtın mahşerde toprak olacakları, hattâ onları gören imansızların :

Yâni : **«Keşke ben de toprak olaydım[73]»** temennisinde bulunacakları Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilmiştir. Hayvânât içinden on tânesinin müstesnâ olarak yaşayacakları ve Cennete girecekleri de Hadîs-i Şerifte bildirilmiştir. Onlar da şunlardır : Efdal'ül-Enbiyâ aleyhi ekmel'it-tehâyâ Efendimizin devesi, Sâlih Aleyhisselâmın devesi, İsmâil Aleyhisselâmın koçu, Yûnus Aleyhisselâmın balığı, Mûsâ Aleyhisselâmın bakarası, Belkis'in Hüdhüd'ü, Süleyman Aleyhisselâmın karıncası, Uzeyr ve Îsâ Aleyhimesselâmların merkebleri, bir de ashâb-ı kehfin köpeği.

5808

زانکه غالب عقل بود و خر ضعیف
از سوار زفت گردد خر نحیف

«Çünki o zayıf merkebin aklı ğâlibdi. Sağlam süvâriden merkeb zayıflar».

Hüküm ğâlibin olduğu için Ruhullah'ın ğâlib olan aklına karşı o merkebcik mağlûb olmuş ve eşeklikden kurtulmuştur.

---

(73) Sûrei Amme-Nebe' : 40.

Kibâr-ı sôfiyyeden (Necmeddîn-i Kubrâ) hazretlerinin bir müridi, acaba şeyhin nazarı hayvânâta da tesir eder mi? diye zihninden geçirmiş. Şeyh sokakdaki köpeklerden birine dikkatlice bakınca köpeğin hâli değişmiş, diğer köpekler onun başına toplanmışlar. Bunu ihtâr etmek üzere denilmiştir ki: «Şeyh Necmeddîn'in manzûr-ı iltifâtı olan köpek, köpeklerin serveridir.»

5809

وز ضعیف عقل تو ای خربها

این خر پژمرده گشتست اژدها

«Ey eşek kıymetli! Sendeki aklın zayıflığından bu miskin eşek, yânî, nefs ejderha olmuş».

Her istediğini sana yaptırmakta bulunmuş, hattâ emmâre derecesini aşmış, taşmıştır.

. 5810

گر ز عیسی گشتهٔ رنجور دل

هم از و صحت رسد اورا مهل

«Eğer Îsâ'dan, yânî, aklın tavsiyelerinden kalbin yaralı ise sıhhat ve âfiyet de ondan gelir. Binâenaleyh aklı terketme».

Îsâ isminin geçmesi dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ, vaktin Îsâ'sı ve mürşidi olanlara hitap ile istifsâr-ı hâtırda bulunuyor ve diyor ki:

5811

ای مسیح خوش نفس چونی ز رنج

که نبود اندر جهان بی‌مار گنج

«Ey güzel nefsli Îsâ! Halkın verdiği meşakkatten nasılsın? Dünyada yılansız define olmadığı gibi meşakkatsiz irşad olmaz».

Halka nasihat etmek ve onları irşada çalışmak, çoklarının arzusu hilâfı olduğu için nâsıh ve mürşid olanlara sıkıntı çektirirler. Bunun en yüksek misâli Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin hâlidir. O Nebiyy-i Zişân, müşriklerden o derece meşakkat çekmişti ki: **«Hiç bir peygambere benim kadar eziyet edilmedi.»** buyurmuştu. Bu eziyetlerin sebebi ise Resûl-i Ekremin onları tevhid ve hidâyete davet etmesinden başka bir şey değildir.

5812

چونی ای عیسی ز دیدار یهود
چونی ای یوسف ز مکار و حسود

«Ey Îsâ, yahudilere karşı nasılsın? Ey Yusuf, hilekâr ve hasûd olan kardeşlerinle nasılsın?»

Enbiyâ ve Evliyâ hazerâtı, uzak olanlardan ziyade kendi yakınlarından, akrabâ ve taallukâtından cefâ görmüşlerdir. Meselâ Yusuf Aleyhisselâmı, kardeşleri götürüp kuyuya atmışlar, sonra da köle diyerek ucuz bir fiatla satmışlardır. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz de en ziyâde amcası Ebû Leheb'in tecavüzlerine maruz kalmıştı. O kadar ki hac mevsiminde Mekke'ye gelen arab kabîlelerini Resûl-i Ekrem îmana davet ederken Ebû Leheb arkasında dolaşır ve o kabîlelere: «Sakın inanmayın, bu yalancıdır» diye onu tekzibe çalışırdı. Kezâ hâne-i seâdetle Ebû Leheb'in evi bitişik olduğu için Resûlullâh'ın bahçesine öteberi atardı. Karısı Ümmü Cemil de çalı ve diken toplar, sırtına yüklenip getirir, Zât-ı Risâletin kapısı önüne ve geçtiği yola yayardı.

5813

تو شب و روز از پی این قوم غمر
چون شب و روزی مدد بخشای عمر

«Sen gece gündüz bu ahmak kavim için gece gündüz gibi onların ömrüne imdâd edersin».

5814

چونی از صفراییان بی‌هنر
چه هنرزاید ز صفرا درد سر

«Bu safra hastası olan hünersizlerle nasılsın? Safra hastalığından, baş ağrısından başka nasıl bir hüner peydâ olur?»

5815

تو همان کن که کند خورشید شرق
با نفاق و حیله و دزدی و زرق

«Ey sâhib-i vakt; sen şark güneşinin yaptığını yap. Biz; münâfıklık, hiylekârlık, hayırsızlık ve mürâilik ediyoruz».

Güneş doğunca nasıl her şeye ziyasını neşreder, temiz ve pis yerleri ayırd etmezse, sen de bizim gönüllerimize irşâd ve hidâyet nurunu saç.

Hazret-i Pîrin biz şöyle böyle ediyoruz demesi, tevâzû ve üslûb-i hakim tarzındadır ki bir âdeme «sen şöyle, böyle yapıyorsun» denilecek yerde «biz şöyle böyle yapıyoruz» diye hitab etmektir. Bu yoldaki hitabda bir nezâket bulunduğu için muhatabı kızdırmaz.

5816

تو عسل ماسرکه در دنیا و دین
دفع این صفرا بود سرکنگبین

«Sen, din ve dünya hususlarında balsın, biz de sirkeyiz. Bu safranın defedilmesi sirgengebin şurubu ile olur».

Sirgengebîn: Sirke, bal ve çörek otundan yapılan bir şurub ki eskiden safra hastalığı için içilirmiş.

5817

سرکه افزودیم ما قوم زحیر
تو عسل بفزا کرم‌را وامگیر

«Basur hastalığına tutulmuş olan biz, sirkeyi fazlalaştırdık. Sen de balı artır ve kereminі eksik etme».

5818

این سزید از ماچنان آمد زما
ریك اندر چشم چه افزاید عما

«Bize yakışan bu olduğu için bizden öyle zuhur etti. Göze giren kavın, körlüğü artırmaktan başka ne yapar?»

5819

آن سزد از تو ایا کحل عزیز
که بیابد از تو هر ناچیز چیز

«Ey aziz sürme, sana da o yakışır ki her muhakkar şey, senden bir şey, bir hâsiyet bulur».

5820

ز آتش این ظالمان دل کباب

از تو جمله اهد قومی بد خطاب

«Bu zâlimlerin ateşinden senin kalbin kebab olmuşken, onlara inkisâr edecek yerde, kavmi hidayete eriştir diye düâ etmektesin».

Hazret-i Peygamber Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, âzadlı kölesi ve oğulluğu (Zeyd bin Hârise) ile Taiflileri îmana davet için oraya gitmişti. Tâifliler iman etmek şöyle dursun, Resûl-i Ekremi taşa tuttular ve mübarek ayaklarını kanattılar. (Zeyd bin Hârise), Resûlullahın üzerine kapanıyor, vücudunu siper ederek onu atılan taşlardan muhafazaya çalışıyordu. Bundan dolayı o da yara, bere içinde kalmıştı. Erhamü'l-enbiyâ aleyhi ekmelüttehâyâ Efendimiz ise kendisine bu tecâvüzde bulunanlara inkisâr yerine: **«Ey Allahım! Kavmimi hidayete çıkar, zira onlar bilmiyorlar.»** diye dua ediyordu.

Resûlullah Efendimiz âlemlere rahmet olduğu gibi onun kâmil vârisleri olan evliyâ hazerâtı da böyledir. Onlar da halkın dalâletten kurtulup hidayete erişmesi için duâ ederler.

5821

کان عودی در تو گر آتش زنند

این جهان از عطر و ریحان پر کنند

«Ey kavs-i a'zam, sen od ağacı ma'denisin. Sana ateş vuracak olurlarsa senin râyihanla cihana ıtır ve reyhân kokusu neşrederler».

5822

تو نه آن عودی کز آتش کم شود

تو نه آن روحی کاسیر غم شود

«Sen ateşte yanmakla eksilen bir od ağacı ve gam esiri olacak ruh değilsin».

5823

عود سوزد کان عود از سوز دور

باد کی حمله برد بر اصل نور

«Od ağacı yanar, fakat od madeni yanmaktan uzaktır. Rüzgâr nurun aslına nasıl hamle eder ve onu nasıl söndürebilir?»

ای ز تو مر آسمانها را صفا

ای جفای تو نکوتر از وفا

«Ey insan-ı kâmil; gönüller seninle safâ bulur, senin cefan başkalarının vefâsından a'lâdır».

5825

زانکه از عاقل جفایی گر رود

از وفای جاهل آن بهتر بود

«Çünki âkilden bir cefâ sudur ederse o cefâ, câhilin vefâsından evlâdır».

5826

گفت پیغمبر عداوت از خرد

بهتر از مهری که از جاهل بود

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki akıllının adâveti, câhilin muhabbetinden daha iyidir».

Hadis-i Şerifte: **«Akıllının düşmanlığı, cahilin sadakatinden daha hayırlıdır»** buyurulmuş ve bu hususa, Hazret-i Mevlânâ tarafından yukarıki beyt ile de işaret olunmuştur.

Âkılin adâvetiyle câhilin muhabbetine dâir iki mısâl arzedeyim:

Ashâb-ı Kirâmın fukahâsından (Ebüdderdâ) Radiyallâhü anh Şam'da kadılık ediyordu. Bir gün ahâlinin bir günahkâra söğüp saydıklarını işitti, ve: «Siz kuyuya düşmüş bir adam görseniz ne yaparsınız?» diye sordu. «İp sarkıtıp çıkarmaya çalışırız» dediler. «Bu, günah kuyusuna düşmüş adam için niçin öyle yapmıyorsunuz?» dedi. «Sen ona adâvet etmez misin?» süâlinde bulundular. «Ederim amma şahsına değil, fi'line düşmanım» dedi.

İşte akıllı bir kimsenin adâveti. Bir de câhil ve ahmak bir kimsenin muhabbetine bakalım: Bir adam, bir ayıyı yılandan kurtarmış, ayı da kurtarıcısıyla dost olarak dâimâ onu takibe başlamış. Bir gün adamcağız uyumuş. Ayı da onun yüzüne konan sinekleri kovalarmış. Koğduğu sineklerin tekrar konduğunu görünce hiddetlenmiş, ayıca akliyle, hepsini birden öldürmek için koca bir taş getirip sineklerin üstüne vurmuş. Sinekler ölmüş amma altındaki adamın da kafası paralanmış. İşte bu da bir câhilin muhabbeti nümûnesi. Allah cümlemizi böyle dostlardan ve böyle dostluklardan muhafaza buyursun.

5827

عاقلی بر اسب می‌آمد سوار
دردهان خفتهٔ میرفت مار

«Akıllı bir zat ata binmişti. Uyumuş bir adamın ağzına bir yılan giriyordu».

5828

آن سوار آنرا بدید و میشتافت
تارماند ماررا فرصت نیافت

«O süvâri onu gördü ve onu ürkütüp kaçırmak için atını sürdüyse de yetişip emeline muvaffak olmadı».

5829

چونکه از عقلش فراوان بد مدد
چند دبوسی قوی بر خفته زد

«Akıllının imdadı çok olduğu, yânî, çok şeye aklı erdiği için, uyuyana birkaç topuz vurdu».

5830

برداورا زخم آن دبوسی سخت
زو گریزان تا بزیر یك درخت

«O kuvvetli topuz darbesi onu süvariden bir ağaç altına kadar kaçırdı».

5831

سیب پوسیده بسی بد ریخته
گفت ازین خور ای بدرد آویخته

«Ağaç altına bir çok çürük elma dökülmüştü. Süvari : Ey derdli bunlardan ye, dedi».

5832

سیب چندان مرد را درخورد داد

کز دهانش باز بیرون می‌فتاد

«Adamcağıza o çürük elmalardan o kadar çok yedirdi ki yedikleri geri gelmeye başladı».

5833

بانك زدکای امیر آخر چرا

قصد من کردی چه کردم من ترا

«Elma yiyen bağırdı ki: Ey emîr; Ben sana ne yaptım ki bana kasdettin? Şu zulmün sebebi nedir?»

5834

گر ترا ز اصلست باجانم ستیز

تیغ زن یکباره خونم را بریز

«Eğer benim hayatımla senin aslî bir adâvetin varsa bir kılıç vur da kanımı dök».

5835

شوم ساعت که بدم بر تو بدید

ای خنك اورا که روی تو ندید

«Sana göründüğüm sâat ne uğursuz bir zamanmış. Senin yüzünü görmeyenler için ne mutlu!»

5836

بی‌جنایت بی گنه بی بیش و کم

ملحدان جائز ندارند این ستم

«Cinâyetsiz, günahsız, az çok bir şey yapmış olmaksızın bu zulmü dinsizler bile câiz görmezler».

5837

می‌جهد خون از دهانم باسخن

ای خدا آخر مکافاتش توکن

«Lâkırdı ile berâber ağzımdan kan fırlıyor. İlâhî, şu zulmün cezâsını sen ver».

5838

هر زمان می گفت او نفرین نو

اوش میزدکه درین صحرا بدو

«Her zaman yeni lâ'netler ediyor, süvâri ise bu kırda koş diye vuruyordu».

5839

زخم دبوس و سوار همچو باد

می‌دوید و بازدر روی فتاد

«Rüzgâr gibi sür'atle hareket eden süvârinin topuzu beresinden o, koşuyor ve yüzü üstüne düşüyordu».

5840

ممتلی و خوابناك وسست بد

پای و رویش صد هزاران زخم شد

«Midesi dolmuş, uykusu zâil olmamış, vücudu gevşemiş, ayakları ve yüzü binlerce yara almışdı».

5841

تا شبانگه می‌کشید و می‌گشاد

تا ز صفرا قی‌شدن بروی فتاد

«Gece vaktine kadar o süvari, onu çekti ve açtı. Ta ki onun safrası galebe etti ve kay etmeye başladı».

5842

رو برآمد خوردها زشت و نکو

ماربا آن خورده بیرون جست ازو

«Onun yediği iyi kötü yemekler çıktı; o yemeklerle yılan da dışarıya fırladı».

5843

چون بدید از خود برون آن ماررا

سجده آورد آن نکو کردار را

«Kendinden o yılanın çıktığını görünce o sâlih süvârinin önünde yerlere kapandı» .

5844

سهم آن مار سیاه زشت و زفت

چون بدید آن دردها ازوی برفت

«O kara, çirkin ve iri yılanı görünce onun korkusiyle derdleri kendisinden gitti».

5845

گفت خود تو جبرئیل رحمتی

یا خدایی که ولی نعمتی

«Dedi ki: Sen hakikaten rahmet-i Cebrâil, yâhud hudâsın ki velinimetimsin».

5846

ای مبارك ساعتی که دیدهام

مرده بودم جان نو بخشیدهام

«Beni gördüğün sâat ne mübârek zamanmış. Ben ölmüş gitmiştim, bana yeni bir hayat bağışladın».

5847

خر گریزد از خداوند از خری
صاحبش درپی ز نیکو گوهری

«Eşek, eşekliğinden dolayı sâhibinden kaçar, sahibi de hayırhâhlığından dolayı onun izini takip eder».

5848

نه از پی سود و زیان میجویدش
لیک تا گرگش ندرد یاد دش

«O takip menfeat ve ziyan sevkiyle değildir; eşeği kurd, yâhud canavar yaralamasın diyedir».

5849

ای خنك آنرا که بیند روی تو
یا درافتد ناگهان درکوی تو

«Senin yüzünü görene, yâhud ansızın mahallene gelene ne mutlu!»

5850

ای روان پاك بستوده ترا
چند گفتم ژاژ و بیهوده ترا

«Ey temiz ve senâya lâyık olan ruh; sana ne kadar saçma sapan sözler söyledim».

5851

ای خداوند و شهنشاه و امیر
من نگفتم جهل من گفت آن مگیر

«Ey efendi, ey şehinşâh, ey beğ, onları ben söylemedim, cehâletim söyledi, onlardan dolayı beni afvet».

شمهٔ زین حال اگر دانستمی
گفتن بیهوده نتوانستمی

«Eğer bu hâli azıcık bilmiş olsaydım, münâsebetsiz sözler söylemezdim».

5853

بس ثنایت گفتمی ای خوش خصال
گر مرا یك رمز میگفتی زحال

«Eğer bana bu halden remz ve işaret yoliyle bir şey anlatmış olsaydın, ey güzel tabiatlı emir, sana medhu senada bulunurdum».

5854

لیك خامش کردمی آشوفتی
خامشانه برسرم می کوفتی

«Lâkin sükût ettiğim için hiddetlenmiş, sessiz, sedâsız başıma vurmuştun».

5855

شد سرم کالیوه عقل از سر بجست
خاصه این سر را که مغزش کمترست

«Başıb sersem olmuş, aklım başımdan gitmişti. Hususiyetle bu baş ki azıcık bir beyni vardır».

5856

عفو کن ای خوبروی و خوب کار
آنچه گفتم از جنون اندر گذار

«Ey güzel yüzlü ve güzel işli emir; söylediklerim cünûn eseridir. Onları afvet».

5857

گفت اگر من گفتمی رمزی ازان

زهرهٔ تو آب گشتی آن زمان

«Emir dedi ki: Eğer ben o vakit sana bir parça söylemiş olsaydım senin ödün kopardı».

5858

گر ترا من گفتمی اوصاف مار

ترس از جانت برآوردی دمار

«Eğer ben sana yılanın nasıl olduğunu söyleseydim korku seni helâk ederdi».

İşte akıllı bir kimsenin düşmanlığı böyle olur. Daha doğrusu onun hareketi ibtidâ adâvet gibi görünür, sonra muhabbet ve sadâkat olduğu anlaşılır.

Cenâb-ı Pir kıssadan hisse nakline şu ile buyuruyor ki:

5859

مصطفی فرمود گر گویم براست

شرح آن دشمن که در جان شماست

«Hazret-i Mustafa Salevâtullahi ve Selâmühû Aleyhi ve Âlihi buyurmuştur ki: sizin canınızda olan düşmanı şerh edecek ve açıkça anlatacak olsam».

5860

زهرهای پردلان هم بردرد

نی رود ره نی غم کاری خورد

«Cesurların ödü patlar da ne yola gidebilir, ne de bir işin gamını yer, yâni çaresine bakardı».

Hadis-i Şerifte Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: **«Eğer benim bildiğimi siz bilseydiniz mutlaka çok ağlar ve az gülerdiniz. Ebediyyen iştihâ ile yemek yemezdiniz. Ebediyyen istiyerek su içmezdiniz. Ve göl-**

gelenmek için bir çatı altına girmezdiniz. Ve göğüslerinizi dökerek dağlara, tepelere çıkar da nefislerinize ağlardınız».

Kezâ Ebû Zer Radiyallâhu anh Hazretlerinden de şu Hadîs-i Şerif rivâyet olunmuştur : «Eğer benim bildiğimi bilseydiniz mutlaka az güler ve çok ağlardınız. Ve yemek içmek içinize sinmezdi».

5861

نی دلش را تاب ماند در نیاز

نی تنش را قوت روزه و نماز

«Eğer Resûlullah'ın bildiklerini bir adam bilmiş olsaydı ne niyaz etmeğe kalbinde tâkat, ve namaz kılmaya, oruç tutmaya cisminde kuvvet kalırdı?»

5862

همچو موشی پیش گربه لا شود

همچو بره پیش گرگ از جا شود

«Kedi önündeki fâre gibi mahvolur, kurda karşı kuzu gibi fâni olurdu».

5863

اندرونی حیله ماند نه روش

پس کنم تا گفته تان پرورش

«Onda ne seyr ü sülûk, ne de ona çare kalır. O halde ben sizi sözsüz terbiye ederim».

Peygamber-i Ekrem Efendimiz böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah Hazerâtı da böyledir. Onlar da bildiklerini söylemezler, sözden ziyade fiil ve hareketleriyle terbiye ederler. Bundan dolayı da Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki :

5864

همچو بوبکر ربابی تن زنم

دست چون داود در آهن زنم

Evliyâullahdan Ebû Bekr-i rebabi — ki dâimâ sükût ederdi — gibi sükût ederim. Dâvud Peygamber gibi elimi demire vururum».

Dâvud Aleyhisselâm hükümdâr iken helâl lokma yemek için zırh yapıp sattırır, onun bedelini nafaka yapardı. Cenâbı Hak ona mu'cize olarak soğuk demiri yumuşatmak kudretini ihsan etmişti.

Ehlullah hazarâtı da demir gibi sertleşmiş ve taş kesilmiş olan kalbleri, Dâvud Aleyhisselâmın soğuk demiri yumuşattığı gibi tesir etmek hassasına malikdirler. Allahü Zülcelâl kerâmeten bu hassayı onlara vermiştir. Cenâb-ı Pir buyuruyor ki ben Dâvud gibi demire el atarım. Maksadım :

5865

تامحال از دست من حالى شود

مرغ پر بركنده را بالى شود

«Mahal benim elimde hâl olsun, imkân dâhiline girsin, tüyü yolunmuş kuş kanadı zuhur etsin».

5866

چون يد الله فوق ايديهم بود

دست ما را دست خود فرمود احد

«Mâdem ki Allahın eli, onların elleri üstündedir, Rabb-i Ehad bizim elimiz için kendi eli buyurmuştur».

5867

پس مرا دست درازست يقين

بر گذشته ز آسمان هفتمين

«O halde benim uzun bir elim vardır ki yedinci kat göğün yüzünü geçmiştir».

5868

دست من بنمود بر گردون هنر

مقريا برخوان كه انشق القمر

«Benim elim felekde hüner göstermiştir. Ey hâfız! (İnşakka'l-kamer) âyetini oku».

Resûl-i Ekrem Hazretleri Mekke'nin Mina mevkiinde bulunuyordu.

Hac mevsimi ve zilhiccenin 14. gecesi idi. Müşrikler bir mu'cize istediler. Aleyhisselât Efendimiz mübârek parmağiyle bedr-i tâm halinde bulunan Ay'a işaret edince kamerin safhası ikiye ayrıldı. Bir müddet durduktan sonra birleşti. Müşrikler : «Bu da Muhammedin bir sihri» hezeyânını ettiler. Bu vâkıa ehl-i hadîs arasında tevâtür derecesinde meşhurdur. Vâkıa müfessirlerden bazıları (İnşakka'l-Kamer) yâni, (Ay yarıldı) âyetine (Kıyâmette yarılacaktır) ma'nâsını vermişlerse de tekellüf etmişlerdir. Çünki üst tarafiyle o ma'nâ birbirini tutmaz. Çünki :

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ۝

Yâni : «Kıyâmet yaklaşdı ve kamer yarıldı da müşrikler bir âyet, bir mu'cize görünce itiraz ediyorlar ve bu da dâimi sihirdendir diyorlar[74]**»** Âyet-i Kerimesi de, kamerin şak olacağını değil, şak olduğunu haber vermektedir. Kadı Iyad (Şifa) kitabında bundan uzun uzadıya bahsetmiş, vukua geldiğini de naklî ve aklî delillerle isbat eylemiştir ki birinci cildde de bundan bahsolunmuştu.

Şu birkaç beyt Mevlânâ lisânından olduğu gibi, ağzına yılan giren adamı döğüp yılanı çıkartan emirin dilinden de olabilir. Çünki orada uyumuş olan insan, insan-ı gâfildir, ağzına giren yılan nefs-i emmâredir. Emir süvâri mürşid-i kâmildir, onu uykuda iken döğe döğe uyandırıp kırda bayırda koşdurması riyâzet ve mücâhededir, yılanın çıkışı da sâlikin nefs-i emmâreden kurtulmasıdır. (Yedullahî fevka eydihim) yâni : **«Allah'ın eli onların eli üstündedir»** âyetinde eller, filvâki Resûl-i Ekremle Ashâb-ı Kirâmın elleri idi ki ona biât etmişlerdi. Ehlullahın hattâ en âciz bir dervişin de, elden ele Resulullah ve o vâsıta ile Allaha biatı vardır. Binâenaleyh o ellerin üstünde olan da Cenâb-ı Hakkın yed-i kudretidir. O halde Allah'ın yed-i kudretine ve peygamberin yed-i biâtine vâsıl olan kâmil eller de fevkal'âde işler görebilirler.

---

(74) Sûrei Kamer : 1-2.

5869

این صفت هم بهر ضعف عقلهاست
با ضعیفان شرح قدرت کی رواست

«Bu sıfat, yâni, enbiyâ ve evliyâda zuhur eden Hakk'ın kudretini (yed) ile tavsif eylemek, akılların zaif olmasındandır. Zaif olanlara, yüksek ma'nâları kavramayan akıllara kudreti şerheylemek nasıl mümkin olur?»

5870

خود بدانی چون برآری سر زخواب
ختم شد والله اعلم بالصواب

«Gaflet uykusundan başını kaldırınca, yânî, ya hayâtında, yâhud öldükten sonra hakîkate vakıf olunca, bunun böyle olduğuna kendin de vâkıf olursun. Bu bahs, burada hitam buldu. Doğruya a'lem olan Allah'dır».

5871

مر ترا نه قوت خوردن بدی
نه ره و پروای قی کردن بدی

«Ey biçare eğer içindeki yılanı bilmiş olaydın ne çürük elmaları yemeğe, ne de sonra kay etmeğe kudret bulabilirdin».

5872

می‌شنیدم فش و خرمی راندم
رب یسر زیر لب میخواندم

«Senden münasebetsiz sözler işitmekle beraber atımı sürüyor, seni koşduruyorum. Dudağımın altından, yânî, içimden de (Rabbi yessir) yânî, yılanın çıkmasını kolaylaştır diye düâ ediyorum».

5873

از سبب گفتن مرا دستور نی

ترك تو گفتن مرا مقدور نی

«Sebebini söylemek için bana izin yoktu. Seni o halde bırakıp gitmek de mümkin değildi».

5874

هر زمان میگفتم از درد درون

اهد قومی انهم لا یعلمون

«İçimdeki derd dolayısiyle Hazret-i Peygamberin Tâiflilere duâ edişi gibi (Yâ Rabbî kavmimi hidayete eriştir, onlar bilmiyorlar) diyorum».

5875

سجده‌ها میکرد آن رسته ز رنج

کای سعادت مر مرا اقبال و گنج

«O sıkıntıdan kurtulan, halaskârının önünde yerlere kapanıyor ve ey benim seâdetim, ikbâlim ve hazinem».

5876

شکر حق گوید ترا ای پیشوا

آن لب و چانه ندارم و آن نوا

«Ey muktedâ olan emir; sana Allah şükretsin. Bende o dudak, o çene ve o terennüm yok».

Yânî; ettiğin iyiliğe teşekkürden âcizim diyordu.

5877

دشمنی عاقلان زین سان بود

زهر ایشان ابتهاج جان بود

«Akıllıların düşmanlığı işte böyle olur ki onların verdikleri zehir, ruha meserret verir».

5878

دوستیِ ابله بود رنج و ضلال

وین حکایت بشنو از بهر مثال

«Ahmağın dostluğu ise hastalık ve sapıklık olur. Misal olmak üzere şu hikâyeyi dinle».

«BİR AYININ YALTAKLANMASİYLE VEFÂSINA BİR KİMSENİN İTİMAD GÖSTERMESİ»

5879

اژدهایی خرس را در میکشید

شیر مردی رفت و فریادش رسید

«Büyük bir yılan bir ayıyı sarmıştı. Arslan yürekli bir adam koşdu, onun feryâd ve imdâdına yetişti».

5880

شیر مردانند در عالم مدد

آن زمان کافغان مظلومان رسد

«Âlemde halka imdad eden bir takım şirmerdler vardır ki mazlumların feryâd ve istimdâdlarını işitince onların yardımlarına koşarlar».

5881

بانگ مظلومان ز هرجا بشنوند

آن طرف چون رحمت حق میروند

«Zulüm görenlerin feryâdını onlar her yerden işidirler ve Hakk'ın rahmeti gibi o tarafa koşarlar».

5882

آن ستونهای خللهای جهان
آن طبیبان مرضهای نهان

«Dünyâ bozukluklarının direkleri, gizli hastalıkların hekimleri olan o zevât-ı kirâm».

5883

محض مهر و داوری و رحمتند
همچو حق بی‌علت و بی‌رشوتند

«Şefkat ve rahmetten ibârettirler, Hak gibi illetsiz ve rüşvetsizdirler».

Yânî; Cenâb-ı Hak, yaptığı işlerde nasıl sebeb aramaz ve rüşvet aramazsa, bunlar da ahlâk-ı İlâhiyye ile ahlâklanmış olduklarından illetsiz ve rüşvetsiz yardımda bulunurlar.

Rüşvet: Bir iş gördürülmek için iş sâhibinin verdiği, işi görecek olanın aldığı şeydir ki vermesi de, alması da haramdır. Veren de, alan da, arada vâsıta olan da, lisân-ı peygamberî ile telin edilmiştir. Verene râşî, alana mürteşî derler. Bilhassa hükümet işlerinde görülen yolsuzluk ve kanunsuzluk, hep bu mel'anetten ileri gelir.

5884

این چو باری میکنی یکباره گیش
گویدٔ از بهر غم و بیچاره گیش

«Bunlardan birine bu yardımı niçin yapıyorsun? diye sorsan, (o mazlumun gam ve kederi ve biçareliği için) cevabını verir».

Hakîm Tirmizî Radiyallahü anh'in bir eserinde (Ebû'd-Derdâ) radiyallâhü anh'den şöyle bir Hadîs rivâyet edilmiştir: «**Peygamberler Aleyhim'üs-Selâm arzın temeli mesabesinde idiler. Peygamberlik kesilince, yânî, artık Peygamber gelmek ihtimâli kalmayınca, ümmetten bir kavmi Allah onlara bedel kıldı ki onlara (ebdâl) denilir.** Kendilerine bu ünvanın verilmesine sebeb olmak üzere birkaç vecih beyan edilmiş ise de en doğrusu, Hadîsin delâleti mucibince peygamberlerden bedel olmalarıdır. İşte bu zevât-ı kirâm, sâir insanlar üzerine, çok oruç tuttuklarından ve çok namaz kıldıklarından tafdil edilmemişlerdir. Lâkin ahlâklarının güzelliği, niyyetlerinin doğruluğu ve bütün müslümanlara karşı kalblerinin

melâmeti ve Allah rızâsı için ehl-i İslâma hayırhâhlıkları dolayısiyle tercih olunmuşlardır. Hadisin devamı: **«Onlar peygamberlerin halifeleridirler. Onlar bir kavim, bir cemâattir ki Allah, onları zatına mahsus olmak üzere seçmiş ve ihlâslarını bildiği için has kullarından kılmıştır. Onlar kırk adddikdir. (Yânî, kırklar dediğimiz zevât-ı kirâmdır) İçlerinden otuzunun kalbi İbrâhim Aleyhisselâmın kalbi üzeredir. (Yânî, Halilullahın meşrebindedirler) Arzın kıyâm ve devâmı onlarladır, yüzleri suyu hürmetinedir. Hoşa gitmeyecek şeyleri ehl-i arzdan Allah, onlar vâsıtasiyle defeder. Arz üzerindekilere onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağar, rızk verilir ve düşmanlara galib getirilir».**

Hazret-i Mevlânâ bu zevât-ı kirâmı tarif ettikten sonra nasihata şuru' ile buyuruyor ki:

5885

هر کجا دردی دوا آنجا رود
هر کجا پستیست آب آنجا رود

«Nerede derd varsa devâ oraya gider, nerede alçak ve çukur bulunursa su oraya akar».

Bir evde hasta olunca hekim çağırılır ve muâyene ettirilir. Doktor reçete yazar, reçete eczahânede yapılır, getirilir. Hasta ilâcı kullanır ve Allah'ın izniyle şifa bulur. Demek ki devâ, derd bulunan yere gidiyormuş. Keza bir kaynaktan fışkıran su, yükseklere değil, enginlere doğru akar. Onun için mânevî devâ isteyen kimse Hak âşıkı ve aşk hastası olmalı, dik başlılık değil, alçak gönüllülük etmeli, yânî, mütevâzi bulunmalı ki devâsı ve suyu ayağına gelsin.

5886

آب کم جو تشنگی آور بدست
تا بجوشد آبت از بالا و پست

«Su arama! Susuzluğu elde et ki yukarıdan ve aşağıdan sana gelecek su coşsun».

5887

تا سقاهم ربهم آید خطاب
تشنه باش الله اعلم بالصواب

«(Vesekahüm Rabbühüm şeraben tahura) Yâni; Cenâb-ı Hak ehl-i

cennete temiz, pâk bir şarab içirecektir ki onun humarı yoktur, hitabı sana da gelsin. Hulâsa: Susmuş ol. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir».

5888

آب رحمت بایدت رو پست شو
وانگهان خور خمر رحمت مست شو

«Sana Hakkın rahmet suyu lâzımsa git, mütevâzı' ol. Çünki su aşağı doğru akar. Ondan sonra rahmet ve muhabbet şarabını içip mest ol».

5889

رحمت اندر رحمت آمد تا بسر
بر یکی رحمت فرومای ای پسر

«Oğul, Allah'ın rahmeti, rahmet içinde rahmettir. Sen bir rahmete kanâat etme, o rahmetlerin hepsini taleb et».

5890

چرخ را درزیر پا آرای شجاع
بشنو از فوق فلك بانگك سماع

«Ey şeci' ve cesur olan mü'min, feleği ayağının altına al, onun üstündeki sesleri işit».

Fakat onu bu kulak işitemez. Çünki vesvese ve gaflet pamuğuyla tıkalıdır. Binâenaleyh :

5891

پنبهٔ وسواس بیرون کن زگوش
تا بگوشت آید آواز خروش

«Vesvese pamuğunu can kulağından çıkar ki semâlardaki meleklerin tesbih ve takdis uğultusunu işidesin».

5892

پاك كن دو چشمرا از موى عيب
تا ببينى باغ و سرو ستان غيب

«İki gözünü gayb kılından temizle ki âlem-i gaybın bağlarını ve servilikleri̇ni göresin».

5893

دفع كن از مغز واز بينى زكام
تا كه ريح الله در آيد در مشام

«Beyninden ve burnundan nezleyi defet ki burnuna Allah râyihası girsin».

5894

هيچ مگذار از تب و صفرا اثر
تا بيابى از جهان طعم شكر

«Cisminde sıtma ve safra hastalığından hiç bir eser bırakma ki dünyada şükr tadını duyasın».

O hastalıklara tutulmuş olanların tadma duyusu bozulmuş olduğundan lezzetin farkında olmazlar.

5895

داروى مردى كن و عنين مپوى
تا برون آيند صد گون خوب روى

«Erkeklik ilâcı yap da hadım gibi koşma ki sana yüz türlü güzel zâhir olsun».

5896

كندهٔ تن را ز پاى جان بكن
تا كند جولان بگرد آن چمن

«Beden tomruğunu can ayağından kopar ki rûhun mânevi çimenzârları etrâfında dolaşsın».

Künde: Mecûsilerin ayağına — kaçmasınlar diye — zincirle bağlanan kütüktür. Vaktiyle hapishâneye tomruk dairesi, zindanına de tomruk ağacı derlerdi.

5897

غل بخل از دست و گردن دور کن
بخت نو دریاب در چرخ کهن

«Hasislik bukağusunu elinden ve gerdânından uzaklaştır da şu felekde yeni bir baht bul».

Peki ya Mevlânâ! Bu tavsiyeler iyi. Fakat yapılması gâyet müşkil şeyler. Bizde onları yapmaya kudret yok, bu aczimizle ne yapalım?

5898

ور نمی تانی بکعبهٔ لطف پر
عرضه کن بیچارگی بر چاره گر

«Eğer lutuf ka'besine uçmak için kanadın yoksa, aczini, biçâreliğini her şeye çare bulan Allah'a arzet».

«Yâ Rabbî ben âcizim, kuvvet ve kudret sahibi ancak sensin! Bana imdad et, destgîrim ol» diye münâcâtta bulun, hattâ gözlerinden hâlisâne yaşlar dökerek ve huzur-ı İlâhide candan, gönülden inliyerek niyazda bulun. Cenâb-ı Hak, öyle bir Erhamür-Râhimindir ki, göz yaşlarına karşı dayanamaz, ağlayan bir kulunun muradını vermeden geri durmaz.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki:

5899

زاری و گریه قوی سرمایه ایست
رحمت کلی قویتر دایه ایست

«İnilti ve ağlama kul için sağlam bir sermâyedir. Hakkın merhamet-i külliyesi ise en şefkatli bir dâyedir».

Dâye: Bizim süt nine dediğimizdir. Şefkatli bir süt nine ve asıl ana, nasıl çocuğunun ağlamasını dindirmeye koşarsa Allahın rahmeti de ağlayan ve yüreğini dağlayan bir kulu öylece güldürür. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bir gün, kucağında bir çocuk bulunan bir kadın görmüşler,

maiyyet-i Risâletlerinde bulunanlara: «Bu kadın çocuğunu ateşe atabilir mi?» diye sormuşlar. Ashâb: «Atamaz Yâ Resûlallah! Şefkat ve muhabbeti mâni olur» demişler. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de: «**Allah ondan merhametlidir**» buyurmuşlar. Dikkat edilirse bu Hadis-i Şerifte bizim gibi günahkâr kullar için pek büyük bir müjde vardır.

5900

دایه و مادر بهانه‌جو بود

تا که کی آن طفل او گریان شود

«Dadı ve ana, çocuk ne vakit ağlayacak ki süt verelim diye bahâne ararlar».

5901

طفل حاجات شمارا آفرید

تا بنالید و شود شیرش پدید

«Allah, sizin hacetleriniz çocuğunu yarattı ki siz inleyesiniz, O'nun merhamet sütü zâhir ve sizin hâcetleriniz hâsıl olsun».

5902

گفت ادعوا الله بی‌زاری مباش

تا بجوشد شیرهای مهرهاش

«Cenâb-ı Hak, bana düâ edin buyurdu. Ey müslüman duâsız ve tazarru'suz olma ki onun muhabbetleri sütü coşsun».

Kur'ân'daki:

ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yânî: **«Bana düâ edin, size icâbet edeyim, düânızı kabul ile hâcetlerinizi vereyim[75]»** âyetine işârettir. Bu âyetten anlaşılıyor ki Allah'a edilen hiç bir düâ reddedilmez. Hepsine ya kabul ve infâz, yâhud kabul ve imhâl, veyâhud istenilen şey verilmemekle icâbet olunur. Meselâ bir müslüman yatarken: Yâ Rabbî beni sabah namazına kaldır ve kıldır»

(75) Sûrei Mü'min: 60.

diye düâ eder. Düâsı kabul ve infâz olunur. O kul sabahleyin uyanır ve salât-ı fecri edâ eder. İşte bu bir kabul ve infazdır. Kezâ tahsile başlamış bir genc: «Yâ Rabbî bana ilim ihsan et, hayırlı eserler yazmaya muvaffak eyle» diye duâ eder. O da kabul olunur. Fakat eser yazmaya muvaffak olması, ilimde rüsûh ve meleke peydâ etmesine kadar tehir olunur. Bu da kabul ve imhâldir. Üçüncüsü: Saygısız ve münâsebetsiz bir herif meselâ: «Yâ Rabbî şu rakı ve şarabı ucuzlat da doya doya içeyim!» diye düâ eder. Fakat onu günahdan muhâfaza için matlubu verilmez. İşte bu da matlubun verilmemesiyle bir icâbettir.

5903

های و هوی باد و شیرافشان ابر

درغم ما اند یکساعت تو صبر

«Rüzgârın gürültü ile esmesi ve bulutun yağmur dökmesi bizim gamımızla, yânî, bizim içindir, sen biraz sabreyle».

Rüzgâr gürültü ile eser, nebâtât tohumlarını etrâfa götürüp saçar. Sonra yağmur yağar, o tohumları çimlendirir. Böylece gerek insanların, gerek hayvanların yiyecekleri yetişir. Fakat hasad vaktine, orak zamanına kadar sabır lâzımdır.

5904

فی السماء رزقکم نشنیدهٔ

اندرین پستی چه برچفسیدهٔ

«(Rızıklarınız semâdadır) âyetini işitmedin mi? İşitdinse bu süfli dünyaya niçin yapışıp kalmışsın?»

Semâ kelimesi için: «Senin yükseğinde bulunan şey, senin semândır» demişler. Meselâ; bir odanın tavanı onun semâsı, bir evin çatısı onun semâsı, bir câmiin kubbesi onun semâsıdır. O takdirde arza nisbetle yüksekde bulunan bulutlar da ehl-i arzın semâsıdır. Oradan yağan yağmurla arzın nebâtâtı yetiştiği için: **«Rızıklarınız semâdadır»** buyurulmuştur.

5905

ترسی و نومیدیست دان آواز غول

می‌کشد گوش تو تا قعر سفول

«Senin açlıktan korkman ve ümitsizliğe düşmen gulyebâni sesidir. Bunu bil, o ses seni kulağından esfel-i sâfiline kadar çeker».

5906

هر ندائی که ترا بالا کشید
آن ندائی دان که از بالا رسید

«Seni yükseklere çeken her nidâ, bilmiş ol ki yükseklerden gelmiştir».

Buradaki nidâdan maksad: İnsana vuku' bulan ilhâmdır. Bu ilhâmlara Hadis-i Şerifte (Lemme) tâbir olunmuştur. (Lemme) yâni, ilhâmlar; ya melek yâhud şeytan vâsıtasiyle olur. Bunun tefriki kolaydır. Hayra sevkeden lemmeler: ilhâm-ı meleki, şerre kışkırtan lemmeler de ilhâm-ı şeytânidir.

5907

هر ندائی که ترا حرص آورد
بانگ گرگی دان که او مردم درد

«Sana hırsı getiren nidâyı, yâni, ilhâmı, insan paralayan kurt ulumasi bil». Ki o nidâ seni esfel-i sâfiline götürür.

5908

آن بلند نیست از روی مکان
آن بلند یهاست سوی عقل جان

«O yükseklik mekân cihetinden değildir. O yükseklikler, akıl ve ruh tarafındadır».

Yukarıki bir beyitte «seni yüksekliklere çeken bir nidâ» denilmişti. Bu yükseklik sûri değildir, meselâ; yangın kulesine çıkmaya benzemez. Mânevidir. akıl ve ruh itibâriyle terakkidir.

5909

هر سبب بالاتر آمد از اثر
سنك و آهن فایق آمد برشرر

«Her sebeb, eserinden yüksektir. Çakmak taşiyle demir, kıvılcıma fâikdir».

Bir şeyin meydana çıkmasına vâsıta olan şeye sebeb, sebeb vâsıtasıyle zuhura gelen şeye de müsebbeb derler. Ve sebeb mukaddem olduğu için müsebbebden yüksek sayarlar. Meselâ : Eskiden kibrit yerine çakmak kullanılırdı. Demiri çakmak taşına vururlar, çıkan kıvılcımla kavı tutuştururlar, onunla da ateş yakarlardı.

5910

آن فلانی فوق آن سوکش نشست
گرچه درصورت به پهلوش نشست

«Meselâ; falan kimse, sûretten dik başlı ve azametli bir herifin yanında oturmakla ikisinin oturuşu bir olmaz».

5911

فوق آ نجاست از روی شرف
جای دور از صدر باشد مستخف

«Bir meclisin sadrından, yânî, baş sedirinden uzak olan yer muhakkar sayılırsa da, bir mevkiin yüksekliği şeref cihetiyledir».

Cenâb-ı Pir, bir meclise gelmiş, daha evvel oraya gelmiş ve baş sedire kurulmuş olan azametli bazı hâceler yerlerinden çekilmemişler. Hazret-i Mevlânâ kapının yanına oturmuş. Kendisine tazim ve ihlâsı olanlar hemen kalkmışlar, onun yanına gelmiş oturmuşlar. Nihâyet minder üstünde oturanlar da yerlerinden kalkıp Mevlânâ'nın yanına inmeye mecbur olmuşlar. Demek ki mekânın şerefi oturan kimse ile imiş. Bir misâl daha :

Yavuz'un müftüsü ve zamanının en yüksek âlimi olan İbn-i Kemâl, rahmetullâhi aleyh, Kemâl Paşazade Süleymân Beyin oğludur. Gençliğinde o da asker olmuştu. Evranos beyin bir meclisinde ve Rumeli beylerinin arasında o da bulunmuştu. Derken meşhur Molla Lütfi çadıra girdi. Evranos bey vesâire ulemâ ayağa kalktı. Molla Lütfi geçip Evranos beyin üst tarafına oturdu. Bu oturuş İbn-i Kemâl'in canını sıktı. Yanındaki zâta : «Bu hoca kim ki Evranos beyin üst tarafına geçiyor?» diye sordu. Muhâtabı da : «Ona Molla Lütfi derler, meşhur ve derin bir âlimdir. İlmi olanlar dâimâ hürmet görürler» cevâbını verdi. Bu cevâb üzerine İbn-i Kemâl : Evranos bey gibi olmanın imkânı yok, fakat Molla Lütfi gibi olmak mümkün diyerek ümerâlık mesleğinden çekildi ve tahsile başladı. İlk okuduğu hoca da Molla Lütfi olmuştu.

5912

سنگ و آهن زین جهت که سابقست
در عمل فوقیِ این دو لایقست

«Çakmak taşiyle demir, kıvılcımdan evvel ve onun zuhuruna vâsıta oldukları için her ikisinin ondan üstün olması lâyıkdır».

Fakat :

5913

وان شرر از روی مقصودیِ خویش
ز آهن و سنگست زین رو پیش پیش

«Kıvılcım ise çakmağı çakan kimsenin asıl maksudu olduğu için bu cihetle çakmak taşiyle demirden çok çok ileridir».

Bundan dolayı Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz buyurmuştur ki : «Biz sonra geldik amma evvelkilerden mukaddemiz». Çünki; hilkat-i kâinâttan maksad : Habib-i İlâhî olan Zât-ı Akdes-i Risâletpenâhî'nin zuhuru idi.

5914

سنگ و آهن اول و آخر شرر
لیک این هر دو تنند و جان شرر

«Çakmak taşı ve demir, görünüş itibâriyle evvel, onlardan çıkan kıvılcım sonradır. Lâkin bunlar, yânî, taş ve demir, insanın kalbi gibidir, ruhu ise onlardan maksud olan candır».

İnsan ancak ruhu ile insandır. Cansız bir cisim, ölüden başka bir şey değildir.

5915

کان شرر کاندر زمان واپس ترست
در صفت از سنگ و آهن برترست

«Çakmak taşından çıkan kıvılcım zaman itibâriyle sonradır. Fakat asıl maksud o olduğu için taşdan da demirden de yüksektir».

Nasıl ki ana karnındaki çocuğun evvelâ bedeni teşekkül eder, zamanı gelince ona ruh verilir, ruhu gelince de harekete başlar.

5916

چونکه مقصود از شجر آمد ثمر

پس ثمر اول بود آخر شجر

«Ağaçtan maksûd olan yemiştir. O halde matlûb olmakta meyve evvel, ağaç sonradır».

Şu hakikatler bildirildikten sonra kıssanın tahkiyesine dönülüyor:

5917

خرس چون فریاد کرد از اژدها

شیر مردی کرد از چنگش رها

«Ayı, ejderhâdan feryâd edince arslan gibi cesur bir adam, onu ejderhânın pençesinden kurtardı».

5918

حیله و مردی بهم دادند و پشت

اژدها را او بدین قوت بکشت

«Hiyle ile şecâat birbirine zahîr olmuşlar, yânî, yardım etmişlerdi. O adam, o ejderhâyı bu kuvvetle, birleşmiş olan hiyle ve şecâatle öldürdü».

Hiyle kelimesi çâre demektir. (Hiyle-i şer'iyye) terkibindeki hiyle de o mânâyadır. Yoksa şeriatte bizim kullandığımız mânâda hiyle olmaz. Bir de hud'a vardır ki bu da düşmana karşı tedbir almak demektir. Nitekim Hadîs-i Şerifte: **«Muhârebe tedbirden ibârettir»** buyurulmuş ve Hendek gazâsında kullanılmasına müsâade edilmiştir.

Hicretin V. senesi idi ki Mekke müşrikleri 10 000 kişilik bir kuvvetle Medine'ye hücum etmeye kalkmışlardı. Bunlara müdafaa için Medine müslümanlarının kuvveti kâfi değildi. Selmân-ı Fârisî radiyallâhü anh: «Yâ Resûlallah! Biz İran'da böyle kuvvetli bir hücuma karşı beldemiz etrâfına hendek kazıp, onu siper ederek düşmanı defe çalışırdık» dedi. Bu tedbir taraf-ı Risâletten kabul buyuruldu. Medinelilerden 3 000 kişi hendek kazmaya memur oldu. Herkes on arşın derinliğinde ve genişliğinde muayyen bir yer kazacaktı. İşe başlandı. Medine'de kıtlık da vardı. Gerek Hazret-i Peygamber, gerek ashâb-ı kirâmı hemen hemen aç bir halde çalışıyorlardı. Hendeğin kazılması tamamlanmadan evvel müşrik

...göründü ve Medine'ye saldırdı. Fakat hendek karşılarına çık... ...dılar. Çünkü siper arkasından müdafaa suretiyle harb etmek arab... ...det değildi. Binâenaleyh ok muhârebesi yapmaya başladılar. Me... ...nin arka taraflarında oturan Beni Kurayza yahûdilerini de ittifakla... ...aldılar. Bu halde İslâm ordusu, hattâ İslâm yurdu iki düşman ara... ...kalıyordu. O sıralarda Nuaym bin Mesûd Gatafânî isminde biri ...Peygamberiye geldi ve müslüman oldu. «Yâ Resûlallah; müsaade ...ı yahûdilerle müşriklerin aralarını açayım; ittifaklarını bozdura... ...Fakat bunun için hilâf-ı hakikat sözler söylemek lâzım» dedi. Re... ...Efendimiz de: **«Söyle. Harb, hud'adan ve tedbirden ibârettir.»** buyurdu. Nuaym, evvelâ yahûdilere gitti. «Siz ne yaptınız da, Kureyş... ...sözüne aldandınız, Muhammedle olan ittifakınızı bozdunuz. Onlar, ...harbin devâmından usanmışlar. Yarın, obürgün savuşup giderler, ...burada **müslümanlara** karşı yalnız bırakırlar. Onun için onlardan ...olarak 70 kişi isteyin ki bırakıp giderlerse siz rehineleri Muham... ...teslim edersiniz ve müslümanların kılıcından kurtulursunuz» tav... ...bulundu. Ondan sonra Kureyşlilerin karargâhına gitti. Kuman... ...bulunan Ebû Süfyân'a: «Yahûdiler, Muhammedle olan muâhe... ...bozduklarına pişman olmuşlar. Sizden rehine alıp ona teslim ...ahidlerini tecdid eyleyeceklermiş. Adam isterlerse sakın verme... ...diyerek çekildi. Ebû Süfyân bu havâdise hiddetlendi. «Burada otu... ...usandı, yarın yâhud obürgün biz önden, siz arkadan umûmî bir ...yapalım da şu iş bitsin» diye Beni Kureyza'ya haber gönderdi. ...Nuaym'ın tavsiyesi mucibince: «Rehine almadan biz harbi... ...iştirak edemeyiz. Binâenaleyh 70 kişi gönderin de bizde rehine ola... ...kalsınlar» cevâbını verdiler. Ebû Süfyân: «Nuaym doğru söylemiş» dedikten sonra: «Biz rehine vermeyiz. İster hücuma iştirak edin, ister etmeyin. Biz kalkıp gidince siz Muhammedle karşı karşıya kalırsınız» diye ikinci bir mektup gönderdi. Bunun üzerine yahûdiler: «Nuaym doğru söylemiş diyerek nakz-ı ahd ettiklerine pişman oldular. İşte Nuaym'ın şu hud'ası Medine'yi arkadan kuşadılmak tehlikesinden kurtardı.

5919

اژدهارا هست قوت حیله نیست

نیز فوق حیله او حیله ایست

«Ejderhânın kuvveti vardır, hiylesi yoktur. Fakat hiyle sâhibi olan insanın hiylesi fevkinde de hiyle vardır».

5920

حیله خودرا چو دیدی بازرو

کز کجا آمد سوی آغازرو

«Kendi hiyleni gördün. O hiylenin sana nereden geldiğini öğrenmek için mebde' cânibine doğru git».

Ve sana Allah'ın verdiği akılla o tedbirde bulunabildiğini anla.

5921

هرچه در پستیست آمد از علا

چشم‌را سوی بلندی کن هلا

«Alçakda, yâni, arzda ve insanlık âleminde ne varsa hepsi yüksekden ve mâneviyât âleminden gelmiştir. O hâlde âgâh ol da gözünü yükseklere doğru çevir».

5922

روشنی بخشد نظر اندر علی

گرچه اول خیرگی آرد بلی

«Yükseklere bakmak, nazara nur ve parlaklık verir. Evet, ibtidâsında o bakış göz kamaştırır».

Fakat:

5923

چشم‌را در روشنائی خوی کن

گر نه خفاشی نظر آن سوی کن

«Gözünü parlaklığa alıştır, eğer yarasa değilsen o cihete nazar et».

Yükseklere ve uzaklara bakan bir kimsenin evvelâ gözleri kamaşır, lâkin devâm ettikçe alışır. Hattâ dağ köylerinde oturup uzaklara bakan kimselerin görüşleri şehir dâhilinde ve mahalle arasında sâkin olanların görüşlerinden kuvvetlidir. Çünki gördükleri yer, karşısındaki evlerden ibârettir. Mâddeten böyle olduğu gibi mânen de böyledir. Esbâba nazar etmek, alçakları, müsebbebe bakmak yükseklerî görmek gibidir. Meselâ; biz görüyoruz. Görmemize sebeb olan şey göz dediğimiz bir et parçası-

dır. Ona görmek kuvvetini veren ise müsebbibul'esbâb olan Allah'dır. İşte insanın bir şeyi görünce o görüşü gözden değil, ona ru'yet nimetini veren Allah'dan bilmesi, yüksekleri, aydınlıkları görmesi demektir. Görmeyi, yalnız gözden vehmetmesi ise bir nevi yarasalıktır ki onun gözleri ziyaya tehammül edemez. Onun için Cenâb-ı Mevlânâ, böyle görmenin ibtidâları zor olduğunu, fakat sonra alışacağını müjdeliyor. Bunun için de müştehiyâtın mümkin olduğu kadar terkini tavsiye ederek:

5924

عاقبت بینی نشان نورتست
شهوت حالی حقیقت گورتست

«Âkibet bînlik, yânî, bir şeyin sonunu ve hakikatini görmek, sende bir müşâhede nûru bulunduğunun nişânıdır. Şehvet hâli ise hakikatte mezarlıktır».

Karanlıkta kalmış olduğunun alâmetidir. Bu gaflet çukurundan kurtulmanın çâresini Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir Hadîs-i Şerifte bildirmiş ve buyurmuştur ki: **«Şu yalancı ve aldatıcı dünyâyı terk etmek ve sevinç yeri olan mânevî ve uhrevî âleme teveccüh eylemek ve gelmeden evvel ölüme hazırlanmaktır».**

Bundan, dünyâ işlerini bütün bütün bırakın da bir köşeye çekilin, uyuklayın mânâsı anlaşılmamalıdır. Dünyâ mesâî âlemidir. Dünyâdakilerin çalışması ve kazanması lâzımdır. Bir adam ne kadar çalışır ve helâlinden ne kadar kazanırsa Allah'ın o kadar sevgilisi olur. Nasıl ki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Kazanan Allah'ın sevgilisidir»** buyurmuştur. Tavsiye buyurulan hareket, kalıbın dünyâ ile, kalbin Mevlâ ile meşgul olmasıdır. **«Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışın, yarın ölecekmiş gibi hazırlanın»** emri de buna işârettir.

5925

عاقبت بینی که صد بازی بدید
مثل آن نبود که یك بازی شنید

«Âkibet bînlik, yânî, bir işin sonunu evvelden kesdirmek bir çok ahvâl görmüş ve tecrübeler geçirmiş kimse gibidir. Yalnız bir hâli ve hareketi işitmiş kimsenin bilişine benzemez».

Nitekim Kur'ân'da buyurulmuştur ki:

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

Yânî: «**Hiç bilenlerle bilmeyenler müsâvî olur mu?**[76]» meâlindedir. Elbette olmazlar. Aralarındaki fark, ilim ile cehl arasındaki fark gibidir.

5926

زان یکی بازی چنان مغرور شد

کز تکبر ز اوستادان دور شد

«Gâfil bir kimse bir tecrübede bulunmakla ona öyle aldanır ve kendini ulemâ-i kül sanır ki kibir ve azametinden üstadlardan uzak kalır».

Halbuki tecrübe ve ilim arttıkça insan cehlini daha iyi anlar. Çünki bilinen şeylere nisbetle bilinmeyenler o kadar çoktur ki hepsini ihata etmeye imkân yoktur. Hanefi mezhebinin müctehidlerinden olan İmâm-ı Ebû Yûsüf, Hârûn Reşîd'in (Kâdiil-kudât)ı, yânî, kadılar reisi olmuş, bir gün Hârûn ona bir mesele sormuştu. Ebû Yûsüf «Bilmiyorum» dedi. Halifenin adamlarından biri: «Emîr'ül-mü'minin sana bu kadar maaş verdiği halde bilmiyorum demeye utanmıyorsun?» ukalâlığında bulundu. Ebû Yûsüf de: «Benim aldığım, ilmimin derecesine göredir. Cehlime göre tahsisat alacak olsaydım, halifenin hazinesi kâfi gelmezdi!» diye hem münsıfâne, hem ârifâne bir cevap vermişti.

Allâme-i Rûm İbn-i Kemâl merhum da ibtidâları ilmine mağrur imiş. Bir gün yanına derviş kıyâfetli biri gelmiş: «Efendi, İlm-i İlâhîye nisbetle insanların mâlûmâtı ne kadardır?» diye sormuş. İbn-i Kemâl: «Haydi hey torlak! Böyle süâl mi olur?» demiş ve geniş bir tabaka kâğıdı üzerine görünür görünmez bir nokta koymuş: İşte bu kâğıdı Allah'ın ilmi, noktacığı da bütün insanların mâlûmatı farzet» cevâbını vermiş. Derviş teşekkür ettikten sonra: «O nokta içinde kendi ilminizi de ayırıp göstersenize!» deyince İbn-i Kemâl cevap bulamamış, derviş de çekilip gitmiş. Müftiis-sekaleyn, ondan sonra ilmî gururunu terk etmiş.

---

(76) Sûrei Zümer: 9.

5927

سامری وار آن هنر درخود چودید
اوز موسی از تکبر سر کشید

«İlmine mağrur olan kimse Sâmiri gibidir ki kendisinin kuyumculuk hünerini görünce kibirlendi ve Mûsâ Aleyhisselâma kafa tuttu».

Sâmirî, Benî İsrâildendi. Mısır'da kuyumculuk ederdi. Altından, gümüşten heykeller yapardı. Vaktâki Mûsevîler, Şab denizini geçtiler, Hazret-i Mûsâ da da'vet-i İlâhiye icabet ederek Tûr'a gitti. Hârûn Aleyhisselâm halîfesi olarak kaldı. Sâmirî, Benî İsrâilin, Mısır'dan çıkarken komşularından iğreti diye almış oldukları altın ve gümüş müzeyyenâtı topladı, eritti ve bir buzağı heykeli yaptı. Heykelin içi boş ve iki tarafında iki deliği olduğu için rüzgâr estikçe ses veriyordu.

Sâmirî: «İşte Mûsâ'nın ilâhı budur, onu aramaya gitti» dedi. Mısır'da (Apis) denilen sığıra tapınıldığını görmüş olan yahûdiler, o alışıklık dolayısiyle buzağıya tapmaya başladılar. Hazret-i Mûsâ avdetinde o buzağıyı ateşte yaktıktan sonra külünü denize attı. Halbuki:

5928

اوز موسی آن هنر آموخته
وز معلم چشم‌را بردوخته

«O hünerini Mûsâ'dan öğrenmiş, sonra muallimine karşı göz kapamış, yânî, ehemmiyet vermemişti».

5929

لاجرم موسی دگر بازی نمود
تا که آن بازی و جانش‌را ربود

«Şüphesiz Mûsâ Aleyhisselâm, başka bir hüner ve mucize gösterdi de onun hünerini ve canını aldı».

Hazret-i Mûsâ, buzağıyı imhâ ettikten sonra Sâmirî'ye: «Haydi çekil git. Sen hayatta bulundukça (لامساس) diyeceksin» dedi. Ondan sonra Sâmirî, kimseye yaklaşamazdı. Yaklaşırsa her ikisini de sıtma tutardı. Onun için Benî İsrâil arasından ayrıldı. Çöllere düştü ve helâk oldu gitti.

5930

ای بسا دانش که اندر سر دود

تا شود سرور بدان خود سر رود

«Başta bulunan nice ilim ve arzu vardır ki sahibinin başa geçmesi ve mesrur olması için dolaşır. Fakat o sevdâ ile başı gider».

Meselâ; Ebû Cehl'in kafasında böyle bir fikir vardı. Kavmi arasındaki riyâsetini kaybetmemek için türlü habâsetlerde bulunmuş, nihâyet Bedr muhârebesinde yaralanıp yere serilmiş ve Abdullah Bin Mes'ûd Radiyallâhü anhin eli ve kendi kılıcıyla başı kesilmişti.

5931

سر نخواهیکه رود تو پای باش

در پناه قطب صاحب رای باش

«Başının gittiğini istemezsen git ayak ol ve re'y sahibi olan kutbun penâh-i himâyesinde bulun».

İslâm târihi mütâlea edilirse görülür ki zaman zaman bir takım insanlar çıkmış, bazıları bir devlet teşkiline muvaffak olmuş. Bazıları ise yakalanmış, kafası kesilmiştir. Bunların bir düsturu vardı: «Yâ devlet başa, ya kuzgun leşe» derlerdi ki «ya devlet tâcını başımıza giyeriz, ya kırda yatan leşimize kargalar üşüşürler» demekti. Devlet ve riyâset hırsı böyle tehlikelidir. Fakat kendi âleminde bulunmak, siyâset işlerine karışmamakda hiç bir muhatara yoktur. Hususiyle zamanın mânevî hâkimi bulunan kutbun hizmetinde ve himâyesinde bulunmak en selâmetli yoldur. Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevi'de: **«Kalbi münevver bir zâtın hizmetinde bulunmak, pâdişahların tepesine çıkmaktan senin için iyi ve hayırlıdır.»** buyurur.

Kutub: Bir şehrin mânen idâresine memur olan zâttır. Bu mukadderdir. Yâni, her şehrin, yâhud her iklimin bir kutbu vardır. Bir de kutb'ul-aktâb yâhud gavs vardır ki bir asırda bulunan kutubların reisidir.

5932

گرچه شاهی خویش فوق او مبین

گرچه شهدی جز نبات او مبین

«Sen, devlet ve mansıb itibariyle şâh isen de kendini o kutbun fev-

kinde görme, ilim ve hünerde bal gibi isen de onu nebat şekeri gibi gör ve kendi ballığını görme».

5933

فکر تو نقشست و فکر اوست جان

نقد تو قلبست و نقد اوست کان

«Senin düşüncen nakıştan ibârettir. Onun fikri cândır. Senin nakdin kalbdır, onun nakdi ise mâdendir».

Seninle kutub beyninde, yâhud mürid ile mürşid-i kâmil arasında şu fark vardır: mürid, bir şeyin nakşını düşünebilir, mürşid ise o şeyin ruhunu ve hakikatini anlar. Bunun için müriddeki biliş ve görüş kalb akçeye benzer. Mürşidin ilmi ve müşâhedesi hâlis akçenin, yânî, altının madenidir.

5934

او توی خودرا بجو در اوی او

کو و کو گو فاخته شو سوی او

«O, senin, senliğini onun (O)luğunda ara! Öveyik kuşu gibi onun etrafına git ve (kû kû) de».

Mürid-i sâdık, mürşid-i kâmilde öyle fâni olmalı ve kendi varlığını öyle mahvetmeli ki kendine bakınca mürşidini görmeli ve kendini mürşidinde aramalıdır. Bir ârifin kelâmı olan şu iki beyt, bu hâlin bir misâlidir: **«Ben sevgilimden ibâretim, sevgilim de bendir. Biz, bir bedende iki ruhuz. Eğer bize bakacak olursan onu görür, ona bakacak olursan bizi müşâhede edersin».**

Arabların meşhur (Hebennekası) vardır. Bizde de (Ennebeka) diye kullanılır ve abdallığın timsâli sayılır. Bu meczub arasıra kendisini kaybeder, yâhud kim olduğunu unuturmuş. ...dığı vakit kendini bulmak için boynuna ipten bir halka geçirmiş, arasıra onu yakalar, hâ benmişim! dermiş. Bir gün (Hennebeka) uyurken kardeşi o ipi almış, kendi boynuna takmış. Hennebeka uyanıp da ipi kardeşinin boynunda görünce: «Birâder, sen bensin, fakat ben kimim?» diye sormuş.

Molla Câmi kuddise sirruhu hazretleri, müşâhede erbâbını üçe taksim ediyor: Birinciler; yalnız halkı görür, bunlara; (zû'l-akl) derler. İkinciler; yalnız Hâlıkı görür, bunlara (zû'l-ayn) derler. Üçüncüler; hem halkı, hem Hakkı görürler, yâni, her mertebenin hakkını verirler. Bun-

lara da (zü'l-akl ve zü'l-ayn) derler. Erbâb-ı şühûdun kâmil olanları (zü'l-ayn) ekmel bulunanları (zü'l-akl ve zü'l-ayn) olanlarıdır.

Şeyh Ümmü Sinanın dervişi olan Seyyid Seyfullah Efendi bir gece rüyâsında şeyhinin kendisine geldiğini ve yaklaştıkça küçüldüğünü ve temâm yanına gelince kaybolduğunu görmüş ve zuhurâtını Ümmü Sinana söylemiş. O da : «Sana fenâ fi'ş-şeyhin nasıl olacağı gösterilmiş. Sen de Şeyhine yaklaştıkça küçülmeli, nihâyet onda fânî olmalısın» diye rüyâyı ta'bir etmiş.

«Bir şeyi tatmayan onun lezzetini bilemez.» denilmiştir. Şu söylenilen şeylerin lezzeti de bize yabancı gelmektedir. Çünki tatmamışız. Onun için benim bunları anlatmaya uğraşmam, âmânın renk tarifine çalışması, görmediği bir şeyi bildirmeye kalkışması kabilindendir.

Öveyik kuşu (kû kû) diye ötermiş. (Kû) kelimesi de Fâriside «hani ve nerede?» demektir. Mevlânâ diyor ki : «Sen de hani ve nerede?» diye mürşidinden feyz ara, yâhud nerede? nidâsiyle bir mürşid-i kâmil taharri eyle».

Ahmed Eflâkî dede (Menâkib'ül-Ârifin) de yazar. Hazret-i Mevlânâ bir gün Konya çarşısına çıkmış, çarşıda bir türk (dilkû dilkû) diye tilki postu satıyormuş. Cenâb-ı Pîr bunu işidince «Gönül sâhibi bir ehlullâh nerede?» mânâsını anlamış, ve cezbelenmiş. Kezâ Bağdad çarşısında biri : «On hiyar bir akçeye» diye hiyar satıyormuş. Yine ehlullahdan biri, bundan : «Hayırlı kimselerin onu bir akçe eder» mânâsını anlamış ve «Hayırlı kimselerin onu bir akçe ederse, şer işleyenlerin hali nasıl olur?» diye ağlamaya başlamış. Mânevi kimselerin duymaları da, anlamaları da başka olur.

5935

ور نخواهى صحبت ابناى جنس

در دهان اژدهاى همچو خرس

«Eğer ebnây-ı cinsin sohbet ve hizmetinde bulunmak istemez de ondan uzaklaşırsan hikâye edilen ayı gibi ejderhâ ağzına düşersin».

«Her çocuk fıtrat-ı İslâmiyye ve hilkat-i sâfiyye ile doğar. Sonra o çocuğun anası ve babası onu yahûdi yâhud nasrânî, yânî, hıristiyan yâhud mecûsi yaparlar» diye bir Hadîs-i Şerif vardır. Bir çocuk böyle olduğu gibi bir insan da böyledir. İyilerle hemdem olursa iyi olur. Kötülerle düşer kalkarsa kötüleşir ve gider nefs-i ejderhânın ağzına düşer. Hazret-i Mevlânâ şu hali Mesnevi'de bir misâl ile anlatır. Misk yağcı dükkânına giden misk yağcı olmasa da hiç olmazsa üstü başı misk gibi

kokar. Demirci dükkânında oturanın ise sıçrayan kıvılcımdan elbisesi yanar.

5936

بوكه استادی رهاند مر ترا

وز خطر بيرون كشاند مر ترا

«Belki usta bir kimse seni kurtarır ve muhataradan dışarıya çeker». Onun için:

5937

زاری می كن چو زورت نيست هين

چونكه كوری سرمكش از راه بين

«Zorun, yânî, kuvvetin yoksa ağlıyarak istimdâdda bulun ki, belki biri gelip seni kurtarır. Mâdem ki körsün, gören bir adama karşı kafa tutma ve onun kılavuzluğundan kaçma».

5938

تو كم از خرس نمی نالی ز درد

خرست رست از درد چون فرياد كرد

«Sen ayıdan bayağısın ki derdli olduğun halde inlemiyor ve yardımı istemiyorsun. Ayı feryâd ve istimdâd ettiği için ejderhânın ağzından kurtuldu».

5939

ای خدا اين سنك دلرا موم كن

ناله اشرا تو خوش و مرحوم كن

«İlâhi; şu taş kesilmiş kalbi sen mum gibi yumuşat ve iniltisini hoş ve şâyân-ı merhamet bir hâle getir ki feryâdına yetişenler bulunsun».

«KÖR BİR DİLENCİNİN, BENDE İKİ TÜRLÜ KÖRLÜK VAR, BANA MERHAMET EDİNİZ, DEMESİ»

5940

بود کوری کو همی گفت الامان

من دو کوری دارم ای اهل زمان

«Bir kör vardı ki: Ey ehâli, el emân, bende iki türlü körlük var, derdi».

5941

پس دوباره رحمتم آرید هان

چون دو کوری دارم و من درمیان

«İki türlü körlüğüm olduğu, ben de aralarında kaldığım için bana iki kat merhamet ediniz».

5942

گفت یك کوریت می بینیم ما

آن دگر کوری چه باشد و انما

«Biri, biz senin bir körlüğünü görüyoruz, ikinci körlük ne oluyor? Anlat, dedi».

5943

گفت زشت آوازم و ناخوش نوا

زشت آوازی و کوری شد دوتا

«Dilenci dedi ki: Sesim çirkin, terennümüm nahoş. Çirkin seslilik ve körlük bana iki kat belâ olmuştur».

5944

بانگ زشتم مایهٔ غم میشود

مهر خلق از بانگ من کم میشود

«Çirkin sesim gam mayesi oluyor. Yâni, herkesi sinirlendiriyor. Bu münasebetle halkın bana karşı merhameti az oluyor».

5945

زشت آوازم بهر جا که رود
مایهٔ خشم و غم و کین میشود

«Çirkin sesim nereye kadar gider ve duyulursa hiddet, kasâvet ve kin mâyesi oluyor».

5946

بر دو کوری رحم را دوتا کنید
اینچنین تا کنچرا کنجا کنید

«İki kat körlük üzerine iki kat merhamet ediniz, benim gibi yeri, yurdu olmayan bir kimsesizi bir yerde barındırınız».

5947

زشتیٔ آواز کم شد زین گله
خلق شد بر وی برحمت یکدله

«Onun bu şikâyeti üzerine sesinin çirkinliği kayboldu, yâni, unutuldu. Halk ona acımak hususunda kalben birleşti».

5948

کرد نیکو چون بگفت او رازرا
لطف آواز دلش آوازرا

«O fakir sırrını söyleyince kalbinin sesindeki letâfet, çirkin sesini iyileştirdi».

5949

آنکه آواز دلش هم بد بود
آن سه کوری دوری سرمد بود

«Bir adamın kalb sesi, yâni, yalvarması da kötü olursa üç türlü körlük bir araya gelir ve üç körlük, onun için ebeden merhametten uzaklaşmaya sebeb olur».

5950

لیك وهابانكه بی‌علت دهند
بوكه دستی بر سرزشتش نهند

«Lâkin sebebsiz ve illetsiz veren kerem sâhibleri, belki onun çirkin başına el koyarlar, yâni, merhamet ederler de ondan o çirkinlikleri giderirler».

5951

چونكه آوازش خوش و مظلوم شد
زو دل سنگین دلان چون موم شد

«Sesi hoş ve mazlumâne olunca, o sesten taş yürekli olanların kalbi de mum gibi yumuşar».

5952

نالهٔ كافر چو زشتست و شهیق
زان نمی‌گردد اجابترا رفیق

«Kâfirin sesi çirkin ve kötü olduğu gibi icabete de refik olmaz, yâni, Allah tarafından kabul edilmez».

5953

اخسئوا بر زشت آواز آمدست
كوزخون خلق چون سگ بودمست

«Susun! Hitabı çirkin ses üzerine gelmiştir ki o ses sâhibleri halkın kanından köpek gibi mest olmuşlardı».

Bu beyt ile (Kad efleha) sûresindeki şu âyetlere telmih ediliyor :

رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾

Müşrikler ve münâfıklar cehennemde diyeceklerdir ki: Bir âyet evvelinden (قالوا) diye mâzi sığasiyle ifâde buyurulması tahakkuk ve vukuunca, yânî, mutlaka diyeceklerine işârettir. Evet; ehl-i cehennem olan müşrikler ve münâfıklar diyeceklerdir ki: **«Ey Rabbimiz, bizi cehennemden çıkar, eğer eski hâlimize avdet edersek, yânî, şirki ve nifâkı bir daha yaparsak o vakit nefsimize zulmetmiş oluruz.** Cenâb-ı Hak buyuracaktır ki orada: **Susun, dırıltı etmeyin ve bana söz söylemeyin[77]».**

Meşhur Haccâc-ı Zâlim, Irak vâlisi iken (Vâsıt) şehrini binâ ettirirken bir de hapishâne yaptırmıştı. Bu mahbes, üstü açık ve geniş bir çukurdu. Orada haklı haksız mahbuslar güneşden ve yağmurdan korunamazlardı. Bir gün o çukurun kenârına gelmiş, içeriden kadın ve erkek mahbusların acıklı hallerini seyretmişti. Mahbuslar, onu görünce: «Bizi buradan çıkar, bir daha bir şey yapmayız, yaparsak kendi kendimize zulmetmiş oluruz.» diye bağrıştılar. Haccâc bunu işitince: «Orada dırlanmayın, bana da söz söylemeyin.» diyerek onları susturdu. Herifin bu âyeti okuyup, kendini Azîzün zü'ntikâm yerine koymuş olması dolayısiyle bazıları onu tekfir etmişlerdir.

Haccâc, öyle bir azlemu halkıllâh idi ki küfrüne hükmedilmek için bu âyeti okumasına lüzum yoktu. Çünkü yalnız eli bağlı olarak kestirdiği müslümanların sayısı tam 120 000 idi ki Allah'ı tanıyan hiç bir müslüman bu kadar büyük bir cinâyeti irtikâb edemez.

5954

چونکه نالهٔ خرس رحمت کش بود

نالهٔ تو نبود این ناخوش بود

«Ayının iniltisi merhamet cezbettiği halde, senin tazarruun rahmet celbetmezse, bu hâl hiç de hoş olmaz».

Bunun sebebi nedir biliyor musun?

5955

دانکه با یوسف تو گرگی کردهٔ

یا زخون بیگناهی خوردهٔ

«Bilmiş ol ki bir Yûsüfe karşı kurtluk etmiş, yâhud günahsız bir kimsenin haksız yere kanını içmişsindir».

(77) Sûre-i Mü'minun: 107-108

توبه کن و ز خورده استفراغ کن

در جراحت کهنه شد رو داغ کن

«Tevbe ve istiğfâr et! İçtiğin mazlum kanından istiğfar ile onlarla, yâni, zulmettiklerinle helâllaş».

Eğer o zulmün sende açtığı yara eskiyip kapanmaz bir hale geldiyse onun üstüne dağ vur, yâni, onu riyâzet ve mücâhede ateşiyle yak! Dikkat buyuruldu mu? Mevlânâ istiğfâr ile berâber helâlleşmeyi de tavsiye ediyor. Çünki biri hakkullah, biri hakk-ı ibâddır. Hakk'u-llâh, tevbe ve istiğfâr ile afv edilebilir, fakat hak-ı ibâdın afvi için o hak sâhibiyle helâllaşmak lâzımdır.

«AYI İLE O ABDAL HİKÂYESİNİN TAMAMI»

5957

خرس هم از اژدها چون وارهید

وان کرم از مرد مردانه بدید

«Ayı ejderhâdan kurtuldu. O merd adamdan kendini kurtarma keremini görünce».

5958

چون سگ اصحاب کهف آن خرس زار

شد ملازم در پی آن بردبار

«O zavallı ayı, ashâb-ı kehfin köpeği gibi o mütehammil kimsenin, yâni, kurtaran adamın izini takibe başladı, artık ondan ayrılmadı».

Ashâb-ı Kehf denilen zevât, muvahhid bir takım kimselerdi ki putperestlikten kaçmışlar, bir mağaraya saklanmışlardı. Bir köpek de onlarla berâber mağaraya girdi.

Resûlullah Efendimizden Ashâb-ı Kehf'in sorulması üzerine Kur'ân'da kendilerinden bahsolunmuş, fakat kaç kişi olduğu tasrih edilmemiş, mübhem bırakılmıştı. Çünkü soranlar da onların sayısını kat'i olarak bilmiyorlardı. Eğer adedleri Kur'ân'da kat'î olarak beyân edilseydi inanmayacaklardı. Bilâkis mübhemiyeti tasdik ettiler. Çünkü kendi bildiklerine tevâfuk ediyordu. Bunlar nâmına Tarsus'ta bir mağara ve yanında bir câmi' vardır.

5959

آن مسلمان سر نهاد از خستگی
خرس حارس گشت از دلبستگی

«O müslüman hastalanıp yattı. Ayı da merbûtiyyet ve muhabbetinden bekçilik etti».

5960

آن یکی بگذشت و گفتش حال چیست
ای برادر مر ترا این خرس کیست

«Biri geçti ve hastanın baş ucundaki ayıyı görünce: Birâder bu hâl nedir? Bu ayı senin neyindir? diye sordu».

5961

قصه وا گفت و حدیث اژدها
گفت بر خرس منه دل ابلها

«Hasta, ayıyı ejderhâdan kurtardığını, onun da kendisine bağlanıp kaldığını anlattı. Muhatabı ise dedi ki: Budala adam, ayıya itimâd etme!»

5962

دوستی ابله بتر از دشمنیست
او بهر حیله که دانی راندنیست

«Budalanın dostluğu, düşmanlıktan beterdir. Bilirsin ki onun çâresi defetmektir».

«Ebleh»: Etliye, sütlüye aklı ermeyen safdil kimse demektir. Hadîs-i Şerifte buyurulmuştur ki: **«Cennet ehlinin çoğu safdil olanlar ve şeytanlığa aklı ermeyen kimselerdir».** Evet, böyle kimseler; saflıklarından bazan öyle harekette bulunurlar ki yaptıkları iş zararı mûcib olur.

Hicretin VIII. senesi içinde idi ki Kureyşlilerin Hudeybiye musâlâhasını bozmaları üzerine Mekke fethi için teşebbüsde bulunulmuş ve Mekkeliler haberdar olmasınlar da beyhûde yere kan dökülmesin diye yapılacak hareket gayet gizli tutulmuştu. O sırada Beni Hâşim âzadlılarından (Sâre) isminde bir kadın Mekke'ye gitmek için yola çıktı.

Biraz sonra Hazret-i Peygamber; Ali, Zübeyr ve Mikdâd radiyallâhü anhümü çağırttı. Onlara Mekke yolunu takip ediniz. Raat geleceğiniz kadında bir mektup vardır, alın getirin emrini verdi. Bu zevât-ı kirâm Sâre'ye tesâdüf etti. Onda buldukları kapalı bir mektubu alıp getirdiler. Mektup açılınca Hâtıb tarafından yazılmış bir mektup idi ki Resûl-i Ekremin, üstlerine geleceğini Kureyşlilere haber veriyordu. Herkes şaştı. Çünki Hâtıb, muhâcirinden ve ehl-i Bedrdendi. Ondan böyle bir hareket zuhuruna kimse ihtimâl vermezdi. Aleyhisselât Efendimiz, ona bu işi neden yaptığını sordu. Hâtıb, yemin ederek imanına halel gelmediğini, bu mektubu bir sû-i niyetle değil, Mekke'deki âilesini Kureyşlilerin himâye etmesini temin için yazdığını söyledi ve saflığı nazar-ı itibara alınıp Resûlullah tarafından afv buyuruldu.

Hâtıb'ın yaptığı casusluktan başka bir şey değildi. Fakat onun vereceği zararı düşünememiş, Mekke'deki âilesini muhafaza ettirmek gibi saf bir düşünce ile yapmıştı.

5963

گفت واللّه از حسودی گفت این
ورنه خرسی چه نگری این مهر بین

«Hasta, kendisine nasihat verenin sözü üzerine, bunu hasedinden söylüyorsun. Ayılığa ne bakıyorsun, gösterdiği şu muhabbeti gör, dedi».

5964

گفت مهر ابلهان عشوه دهست
این حسودی من از مهرش بهست

«Nasihat veren dedi ki: Safların muhabbeti aldatıcıdır. Bana hasûd diyorsun. Benim bu hasedim, onun muhabbetinden evlâdır».

5965

هی بیا با من بران این خرس را
خرس را مگزین مهل همجنس را

«Haydi kalk, benimle gel, şu ayıyı defet. Bir ayıyı hemcinsin olan bir insana tercih etme».

5966

گفت رو رو کارخود ای حسود
گفت کارم این بد و بختت نبود

«Hasta, ey hasedci, haydi işine git, dedi. Nasihatci de cevab verdi ki: İşim bu, yânî, seni tehlikeden kurtarmaktı, ama talihin yokmuş».

5967

من کم از خرس نباشم ای شریف
ترك اوکن تا منت باشم حریف

«Ey şerif ve muhterem kimse, ben bir ayıdan aşağı değilim. Onu bırak da sana arkadaş ben olayım».

5968

بر تو دل میلرزدم زاندیشهٔ
باچنین خرس مرو در بیشهٔ

«Uğrayacağın tehlikeyi düşündüğüm için yüreğim oynuyor. Böyle bir ayı ile ormana gitme».

5969

این دلم هرگز نلرزید از گزاف
نور حقست این نه دعوی ونه لاف

«Boş yere yüreğim oynamamıştır. Bu keşf, Allah'ın verdiği bir nurdur, boşuna bir dâvâ ve mânâsız bir söz değildir».

5970

مؤمنم ینظر بنورالله شده
هان و هان بگریز ازین آتشکده

«Ben Allah'ın nûriyle bakıp gören bir mü'minim. Sakın, sakın. Bu ateşgede olan ayıdan kaç ki onun ateşi tehlikesine yanmayasın».

Hadis-i Şerifte: «Mü'minin firâsetinden, zekâsından, kavrayışından

sakının. Çünki o, Allah'ın kendisine verdiği bir nur ile görür ve baktığını anlar.» buyurulmuştur.

Ateşgede: Mecûsilerin, içinde ateş yakıp karşısında secde ettikleri ibâdethâne. Burada ayı ona teşbih edilmiştir. Çünki onda da vahşet ve gaflet ateşi vardır.

5971

این همه گفت و بگو شش درنرفت
بد گمانی مردرا سدیست زفت

«Nasihatci bunun hepsini söyledi. Fakat berikinin kulağına girmedi. Çünki sû-i zan, insan için büyük bir sed, azîm bir mânidir».

5972

دست او بگرفت دست ازوی کشید
گفت رفتم چونه یار رشید

«Nasihatçi hastanın elini tuttu. Hasta elini çekti. Nasihatci de akıllı bir dost olmadığın için gidiyorum, dedi».

5973

گفت رو بر من تو غمخواره مباش
بوالفضولا معرفت کمتر تراش

«Hasta dedi ki, git, beni düşünme. Münâsebetsiz adam, irfandan, ma'rifetten bahsetme».

5974

باز گفتش من عدو تو نیم
لطف باشد گر بیایی در پیم

«Nasihatçi tekrar ona dedi ki, ben senin düşmanın değilim. Benimle berâber gelirsen hakkında lutuf olacaktır».

5975

گفت خوابستم مرا بگذارد رو

گفت آخر یاررا منقاد شو

«Hasta dedi ki uykum var, beni bırak da işine git. Nasihatci dedi ki: Hayırhâh bir dosta itâat et ki»

5976

تا بخسبی درپناه عاقلی

درجوار دوستی صاحب دلی

«Âkil ve sâhibdil bir dostun civârında ve himâyesinde uyuyasın».

Nasihatcinin bu kadar ısrâr etmesi ve hasta adamı ayının arkadaşlığından kurtarmaya çalışması, insanlık ve halaskârlık gayretiyle hasbeten lillâh yapılan bir hareketti. Birinin tehlike karşısında olduğunu görünce onu o tehlikeden kurtarmaya çalışmak insâniyyet icabıdır. Gülistan sâhibi Şeyh Sâdi: «Körün yolunda kuyu olduğunu görüp de ses çıkarmaz ve o tehlikeyi ona haber vermezsem günaha girmiş olurum.» demiştir. Fakat:

5977

درخیال افتاد مرد ازجد او

خشمگین شد زودگر دانید رو

«Hasta adam, nasihatcinin ısrârından sû-i zanna kapıldı ve hiddetlenip ondan yüz çevirdi».

5978

کین مگر قصد من آمد خونیست

یا طمع دارد گدا و تونیست

«Kendi kendine dedi ki: Bu, gâliba bana kasd için gelmiş bir katildir, yâhud benden bir şey almak tama'ında bulunan bir serseridir».

5979

یا گرو بستست با یاران همین

که بترساند مرا زین همنشین

«Yâhud beni bu ayıdan korkutmak için arkadaşlariyle bahse girmiştir».

5980

خود نیامد هیچ از خبث سرش

یک گمان نیک اندر خاطرش

«Kafasının habâsetinden, yânî, sû-i zan sâhibi olduğu için, hatırına hiç bir hüsn-i zan gelmedi».

5981

ظن نیکش جملگی بر خرس بود

او مگر مر خرس را همجنس بود

«Onun olanca hüsn-i zannı ayıya idi. Gâlibâ ayı ile hemcins bulunuyordu».

5982

عاقلی را صد بد و تهمت نهاد

خرس را دانست اهل مهروداد

«Akıllı bir adama yüzlerce kötülük ve töhmet isnâd etti de ayıyı muhabbet ve adâlet sâhibi sandı».

Kureyşlilerin emeviyye cemâatından (Ukbe Bin Ebî Muad) isminde bir müşrik vardı. Bir seferden dönüşünde bir ziyâfet tertib etmiş, bütün eşrâf ile birlikte Resûl-i Ekremi de da'vet etmişti. Aleyhisselât Efendimiz dâvete icâbet etmekle berâber yemek yemedi. Ukbe'nin ısrârı üzerine: «İmana gelmeyince yemeğinden yemem» dedi. Ukbe kelime-i şehâdeti irad etti. Hazret-i Peygamber de yemek yedi. Sonra yine müşriklerden Ubey Bin Halef: «Sen de mi Muhammedin dinine girdin?» diye Ukbe'ye sordu. Ukbe: «Hayır, fakat yemekten yemediği için istediği sözü söyledim» cevâbını verdi. Ubey: «Eğer Muhammedin yüzüne tükürmezsen bir daha seninle konuşmam» deyince: «Merak etme yapa-

rım» dedi ve bir gün o küstahlığı yapmaya kalkıştı. Fakat tükrüğü kendi suratına isabet ederek düştüğü yeri kavurdu, yakdı ve iz bıraktı. Bedr gazâsından sonra idâm edilinceye kadar o yanık yeri yüzünde kalmıştı. İşte bu herif de hikâyemizdeki abdal gibi Ubey ayısının dostluğuna inanmış ve Aleyhissalât Efendimizin hayırhâhlığında şüpheye düşmüş, ona sû-i zan beslemiş, nihâyet edebsizliğini yapmıştı.

Sûre-i Furkân'daki :

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا
﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

Yânî: **«Kıyâmet gününde o zâlim, ellerini ısıracak, keşke Peygamberin yoluna gitmiş olaydım diyecek, vâh! Bana, ne olaydı da fülânı,** (yânî, Übey bin Halefi) **dost ittihaz etmeyeydim. Bana zikr-i İlâhi geldikten** (yânî, ben kelime-i şehâdeti söyledikten) **sonra o herif beni dalâlete düşürdü diye teessüf edecektir. Şeytan insanı iğvâ eder de sonra çekilir, onu yalnız bırakır[78]»** âyetleri Ukbe hakkında nâzil olmuştur. Oğlu Velid hakkında da yine Kur'ân'da (fâsık) tâbir buyurulmuştur. Nasihat verenlerin sözünü dinlemeyip de tehlikeli kimselere ehemmiyet verenler hakkında bir misâl olmak üzere Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

5983

گفت موسی با یکی مست خیال
کای بداندیش از شقاوت وز ضلال

«Hazret-i Mûsâ, bir hayâl sarhoşuna, yânî, Sâmiri'nin yaptığı buzağıya Allah diye tapınan bir budalaya dedi ki şekâvet ve dalâlet sevkiyle kötü düşündüğünden».

---

(78) Sûrei Furkan : 27-29.

5984

صد گمانت بود در پیغمبریم

با چنان برهان و اخلاق کریم

«Benim hüsn-i ahlâkım ve burhanım ve mu'cizelerime karşı peygamber olduğumda yüzlerce şekkin ve şüphen vardı».

5985

صد هزاران معجزه دیدی ز من

صد خیالت می‌فزود شک و ظن

«Benden yüzbinlerce mu'cize gördüğün halde, yüzlerce hayâl sendeki şek ve zannı artırıyordu».

5986

از خیال و وسوسه عاجز بدی

طعن بر پیغمبری ام می زدی

«Hayalden, vesveseden âciz olduğun için benim peygamberliğime ta'n ediyordun».

5987

گرد از دریا برآوردم عیان

تا رهیدیت از شر فرعونیان

«Denizden apâşikâr toz kaldırdım da Fir'avnların şerrinden kurtuldunuz».

Hazret-i Ya'kûb ve evlâdı, Yûsüf peygamberin da'veti üzerine Ken'an-daki yurdundan Mısır'a gitmişler, orada yerleşmişlerdi. O vakit Mısır'da Hiksoslar, yâni, Arabistandan gelmiş fir'avnlar vardı. Bunlar Beni İsrail'e hüsn-i muâmele ettiler. Sonra yerli Fir'avnler hükümete geçtiler. Ya'kub oğullarını esir derekesine düşürdüler. Angaryalarda çalıştırdılar. Hazret-i Mûsâ bunları Fir'avnin müsâadesiyle Mısır'dan çıkardı. Fakat Fir'avn bu kadar bedava ameleyi elinden kaçırdığına pişman oldu. Ordusiyle onları takibe çıktı ve Şab denizinin Mısır sâhilinde yetişti. Hazret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. Deniz çekilip yollar açıldı. Açılan yollar

güneşin aksiyle kurudu ve tozlar peydâ oldu. Fir'avn da ordusiyle o yollara girince deniz kapandı, Fir'avn ve ordusu boğuldu.

Benî İsrâil karşıki sâhile geçince orada putperest bir kavm gördüler. Ve Yâ Mûsâ, onlarda olduğu gibi bize de ma'budlar, putlar yap, dediler. Hazret-i Mûsâ onları «Siz câhil bir kavimsiniz» diye tekdir etti.

5988

ز آسمان چل ساله کاسه و خوان رسید

وز دعا ام جوی از سنگی دوید

«Kırk sene gökden kâse ve sofra geldi ve ettiğim düâ üzerine kayadan nehr fışkırdı».

5989

این صد چندین و چندین گرم و سرد

از تو ای سرد آن توهم کم نکرد

«Ey soğuk, yânî, kendinde ma'rifet harâreti bulunmayan herif, bunlar ve bu gibi yüzlerce mu'cizeler, sendeki tevehhümü ve şüpheyi izale etmedi».

5990

بانگ زد گوساله ارجادوی

سجده کردی که خدای من توی

«Ma'denden yapılmış bir buzağı heykeli sihirbazlıkla ses verince ma'budum sensin diye ona secde ettin».

Kuyumcu Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeli idi ki işi boş ve ağzı ile kuyruğunun altı delik olduğu için rüzgâr oralardan giriş çıkarken ses veriyordu. Benî İsrâil'in pek çoğu da ona tapmışlardı.

5991

آن تو همهات را سیلاب برد

زیرکی باردت را خواب برد

«Senin o tevehhümlerini, yânî, buzağı heykelinin ma'bûd olması hakkındaki aldanışını sel suyu götürdü. Soğuk zekâvetini de gaflet uykusu mahvetti».

Tevehhümünü su götürdü denilmesi Hazret-i Mûsâ, o heykeli Ateşde yaktırmış ve eritmiş, küllerini de denize döktürmüş olmasındandır.

5992

چون نبودی بد گمان درحق او
چون نهادی سر چنان ای زشت رو

«Nasıl oldu da bir mâden parçası olan o heykel hakkında sû-i zan beslemedin, bu heykel ma'bûd olur mu, olmaz mı? diye şüpheye düşmedin? Halbuki hak peygamber olduğumda şek ediyordun. Nasıl oldu da Sâmirî'nin yaptığı o buzağıya karşı secdeye kapandın?»

5993

چون خيالت نآمد از تزوير او
وزفساد سحر احمق گير او

«Nasıl oldu da onun mekr ve tezvirini ve ahmak kandıran büyüsünün fesâdını hayâline getirmedin?»

5994

سامرى خودكه باشد اى سكان
كه خدايى بر تراشد درجهان

«Ey köpekler; bir Sâmirî, kim oluyor da dünyada bir ma'bûd yapabilsin?»

5995

چون درين تزوير او يكدل شدى
و زهمه اشكالها عاطل شدى

«Nasıl oldu da Sâmirî'nin bu tezvirinde onunla müttefik oldun? Yâni, onun ma'bûd dediğini kabul ettin ve bütün şeklerden, şüphelerden hâli oldun?»

5996

گاو می‌شاید خدائی‌را بلاف
در رسولی‌ام تو چون کردی خلاف

«Öküz, lâf ile Hudâlığa lâyık olur mu? Nasıl oldu da benim Resûl-i bîlhakk olduğuma ve size Allah'ın bir tek İlâh olduğunu söylediğime muhalefet ettin?»

5997

پیش گاوی سجده کردی از خری
گشت عقلت صید سحر سامری

«Aklın, Sâmirî sihrinin avı oldu da eşekliğinden bir öküzün karşısında secde ettin».

5998

شه بران عقل و گزینش که تراست
چون تو کان جهلرا کشتن سزاست

«Allahın sana verdiği akla ve mahlûkât içinden müntehab olarak seni insan yarattığına yazık! Senin gibi bir cehl ma'denini öldürmek lâyıktır».

5999

چشم دز دیدی ز نور ذوالجلال
انت جهل وافر و عین ضلال

«Zü'l-Celâl olan Allah'ın nurundan gözünü kapadın. İşte senin, bitmez tükenmez cehâletin ve sapıklığın tâ kendisi olan gidişin».

Celâl: Azamet ve onun icabı olan gazab mânâsınadır, Cenâb-ı Hakta bu şıfat bulunduğu için Zü'l-Celâl, yânî, celâllıdır. Öyle olmakla berâber Zü'l-İkrâmdır. Yânî, lutuf ve kerem sâhibidir. Hattâ cemâli ve ikrâmı, celâl ve gazabına fâiktir. Nitekim bir Hadis-i Kutsîde: **«Merhametim, gazabımı geçmiştir»** buyurulmuştur.

Sûre-i Hicr'de bir müjde vardır. Resûl-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, bir gün bir kaç kişinin konuşup gülüştüklerini görmüş, onları gülmelerinden dolayı ta'yîb eylemişti. O ânda şu Âyetler nâzil oldu:

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝

Yânî: «Ey Peygamber-i Ekber; haber ver kullarıma ki ben hakikaten ğafûrum ve rahîmim ve hakikaten benim azâbım elem verici ve acıtıcı bir azâbdır[79]».

Burada gayet latif bir nükte vardır. Gafûr ve Rahim, Zât-ı İlâhinin sıfatları, azâb fi'lidir. Elbette sıfat, fiilden efdaldir.

6000

گاو زرين بانگ زد آخر چه گفت

كاحمقانرا اين چنين رغبت شكفت

«Altın buzağı heykeli ses verdi de ne söyledi ki ahmaklar ona bu kadar rağbet gösterdi?»

6001

زان عجيبتر ديده ايد از من بسى

ليك حق را كى پذيرد هرخسى

«Mâdenî bir cismin ses vermesinden daha garib mu'cizeleri benden görmüştünüz. Lâkin çör çöp makûlesi herifler, hakkı nasıl kabul eyler?»

Ve hak ile batılı nasıl ayırd eder?

Sâmirî ne yapmıştı? İçi boş ve iki tarafı delik bir heykel. Rüzgâr birinden giriyor, öbüründen çıkıyor, çıkarken de ses veriyordu. Bu tabîî bir şeydir. Bunu çocuklar bile söğüt dalından yaptıkları düdüklerle çıkarabilirler. Mûsâ Aleyhisselâmın mu'cizeleri ise herkesin yapabileceği şeyler değildi. Asâsının kocaman bir yılan olup sihirbazların iplerini de, kendilerini de yutması, Nil suyunun kıbtîlere kan olması, Şab denizinde yollar açılması, kayadan sular akması, bıldırcın kuşlariyle kudret helvası yağması gibi...

(79) Sûrei Hicr: 49-50.

6002

باطلانرا چه ربايد باطلى
عاطلانرا چه خوش آيد عاطلى

«Bâtıl olanları ne cezbeder? Bâtıllık. Atıl ve tenbel olanlara ne hoş gelir? Âtıllık».

6003

زانكه هر جنس ربايد جنس خود
گاو سوى شير نركى رو نهد

«Çünki her cins cinsini çeker. Öküz, erkek arslana doğru gider mi?»

6004

گرك بريوسف كجا عشق آورد
جز مكر از مكر تا اورا خورد

Kurt, mekr ve hiyle ile yemekten başka Yûsüfe bir meyl gösterir mi?»

6005

چون ز گرگى وارهد محرم شود
چون سك كهف از بنى آدم شود

«Kurdluktan, canavarlıktan kurtulunca insanlara mahrem olur. Ashâb-ı Kehfin köpeği gibi Âdem oğulları derecesini bulur».

6006

چون ابوبكر از محمد بردبو
گفت هذا ليس وجه كاذب

«Hazret-i Ebû Bekr gibi, ki Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâmın mânevî râyihasını alınca bu, yalancı bir sîma değildir, dedi».

Ve hiç bir mu'cize istemeden müslüman oldu.

6007

چون نبد بوجهل از اصحاب درد

دید صد شق القمر باور نکرد

«Ebû Cehil ise hakikati bulmak derdine ve arzusuna mübtelâ olmadığı için yüzlerce şakk'ul-kamer gibi mu'cize gördüğü halde nübüvvet-i Muhammediyeyi tasdik etmedi».

6008

دردمندی کش زبام افتاد طشت

زو نهان کردیم حق پنهان نگشت

«Leğeni damdan düşen, yânî, esrarı meydana çıkan bir derdliden hakikati gizledin, fazla izâhât vermedin. Zira hak ve hakîkat ondan gizli değildir».

(طشت ازبام افتادن) Fârisîde bir ta'birdir ki, sırrı meydana çıkmak ve rezil olmaktan kinâyedir.

Bir şeyin tâlibi elbette matlûbunu bilir. Aşk-ı İlâhî tâlibi ve derdlisi olanlar da matlubunu ve dâvâsını bildikleri için, Hazret-i Mevlânâ, fazla izahat vermiyorum diyor.

6009

وانکه او جاهل بد از دردش بعید

چند نمودند و اوآنرا ندید

«Câhil olup da, aşk-ı İlâhi derdlisi olmayana ise hakikati ne kadar gösterseler görmez».

Binâenaleyh ona da söylemek fâide vermez.
Hulâsa : her şeyin hakikatini görebilmek için :

6010

آینهٔ دل صاف باید تادرو

واشناسی صورت زشت ازنکو

«Gönül aynası saf ve berrak olmalı ki, onun sathında görülecek akislerle çirkin ve güzel sûretleri ayırd edebilesin».

«AYIYA KAPILMIŞ OLANIN NASİHAT KABUL ETMEMEK HUSUSUNDA MÜBALÂĞA ETMESİ ÜZERİNE NASİHATCININ ONU TERK ETMESİ»

6011

آن مسلمان ترك او كرد و بتفت
زير لب لاحول گويان باز رفت

«O nasihatçi müslüman, onu bıraktı ve yüreği yandığı için kendi «ndine lâ havle diyerek geri döndü».

6012

گفت چون از جد و پند مدن وزجدال
در دل او بيش مى‌زايد خيال

«Dedi ki benim uğraşmamdan, nasihat vermemden, hattâ mücadele tmemden onun kalbinde bir çok sû-i zan peydâ oluyor».

6013

پس ره پند و نصيحت بسته شد
امر اعراض عنهم پيوسته شد

«Bundan sonra nasihat yolu kapandı. (اعرض عنهم) emri vâsıl oldu».

Cenâb-ı Hak, müşrik Kureyşin nasihat dinlememesi ve hidâyeti kabul etmemesi üzerine Habib-i Necîbine:

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ

Yâni: «Onlardan yüz çevir, onlarla uğraşma ve bekle[80]» emrini verdi. Mevlânâ da buyuruyor ki:

(80) Sûrei Secde: 30

چون دوایت می‌فزاید درد پس

قصه بر طالب بگو بر خوان عبس

«Mâdem ki senin devâ olarak verdiğin nasihat, halkın gaflet ve nefret derdini artırıyor, kıssayı, yânî, nasihati, hakiki tâlib olanlara söyle ve onlara (Abesevetevellâ) sûresini oku».

Ashâb-ı Kirâmdan ve Resûlullâhın müezzinlerinden Abdullah bin Ümm-i Mektûm radiyallâhü anh a'mâ ve fakir bir zât idi. Her vakit Nebiyy-i Ekremin huzuruna gelir: «Yâ Resûlallah, Allahın sana bildirdiklerinden bana öğret.» diye ilim ve irfân talebinde bulunurdu. Bir gün Kureyşin eşrâfı Hazret-i Peygamberin nezdinde bulunuyor, Zât-i Risâletpenâhî de onların İslâma gelmeleri için uğraşıyordu. O sırada İbn-i Ümm-i Mektûm da geldi. Tabiî huzurda başkaları bulunduğunu görmüyordu. Mûtâdı veçhile ilim temennisinde bulundu. Resûl-i Ekrem, Abdullâhın böyle münâsebetsiz bir zamanda gelmiş olduğu için kaşlarını çattı ve mübârek yüzünü çevirip cevâb vermedi. O esnâda (Abese Sûresi) nâzil oldu ve Habib-i İlâhî tenbih olundu.

عَبَسَ وَتَوَلّٰىۙ ۝ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمٰىۜ ۝ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰىۙ

۝ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰىۜ ۝

Yânî: «**Resûlullah kaşlarını çattı ve yüzünü çevirdi. A'mâ (yânî, Abdullâh İbn-i Ümm-i Mektûm) yanına geldi diye. Çünki o sırada müşriklerin irşâdiyle meşguldü. Ey Peygamber-i Ekber! Sana kim ve ne bildirdi? Mümkin ki o a'mâ senin nasihatınla günahlardan temizlenir yâhud tezekkür ve tedebbür eder de o tezekkür ve tedebbür ona fâide verir**[81]».

6015

چونکه اعمی طالب حق آمدست

بهر فقر او نشاید سینه خست

«Mâdem ki a'mâ Hak tâlibi olarak, hakikati anlamak isteyerek gelmiştir, o fakirdir diyerek kalbini incitmek yakışmaz».

(81) Sûre-i Abese: 1-4

6016

تو حریصی بر رشاد مهتران
تا بیاموزند عام از سروران

«Avâm-ı nâs, eşrâftan öğrensinler ve onların müslüman olmalariyle diğerleri de imana gelsinler diye sen onların müslüman olmaları için şiddetli arzu gösteriyorsun».

6017

احمدا دیدی قومی از ملوك
مستمع گشتند گشتی خوش که بوك

«Ey Ahmed veyâ Muhammed; Kureyşin reislerinden bir cemâatın seni dinlediklerini görünce senin hoşuna gitti».

6018

این رئیسان یار دین گردند خوش
بر عرب اینها سرند و بر حبش

«Belki bu reisler, dinin yardımcısı olur diye. Bunlar, arab ve habeş kavimlerinin reisidirler».

6019

بگذرد این صیت از بصره و تبوك
زانکه الناس علی دین ملوك

«Nâs, hükümdârlarının dinine tâbi' oldukları için bunlar müslüman olunca dinin itibar ve şöhreti Basra ve Tebük'den ilerilere yayılır».

6020

زین سبب تو از حزیر مهتدی
روی خود برتافتی تنگ آمدی

«Bundan dolayı sen hidâyet bulmuş a'mânın gelmesinden yüzünü çevirdin ve darıldın».

6021

کاندرین فرصت کم افتد این مناخ

تو ز یارانی و وقت تو فراخ

«Bu oturuş nâdir bir fırsattır. Sen ise yaranımdansın, senin vaktin geniştir».

Kur'ân-ı Kerîm'de de beyân buyurulduğu üzere Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, halkın müslüman olmasını ve ümmet-i merhûmenin çoğalmasını pek çok arzu ediyordu. Hattâ meşhur : **«Evlenin, çocuk anası ve babası olun. Çünki ben sizinle yâhud sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihâr ederim.»** Hadîsinde bu arzu izhâr buyurulmuştu. Abdullah bin Ümm-i Mektumun geldiği sırada ise huzur-ı nübüvvette Kureyşin eşrâfı bulunuyordu. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları islâma terğîb ve teşvik buyuruyordu. O sırada İbn-i Ümm-i Mektûm ile meşgul olsa diğerleri kalkıp savuşacaklardı. Halbuki Abdullah Hazretleri ashâbdan olduğu için onun Zât-ı Risâletten mesele sorup öğrenmesi için bol bol vakti vardı.

6022

تنگم میکردیم دروقت تنگ

این نصیحت میکنم نی خشم و جنگ

«Böyle dar bir vakitte gelip beni sıkıştırdın. Bunu sana gazab ve kavga için değil, nasihat olarak söylüyorum».

Nazm-ı Celilde yalnız :

عَبَسَ وَتَوَلّٰىٓ ۝ اَنْ جَٓاءَهُ الْاَعْمٰىؕ ۝

Yânî : **«A'mâ olan Abdullah bin Ümm-i Mektum, meclise geldi diye kaşlarını çattı ve yüzünü çevirdi[82].»** buyurulduğu halde Resûl-i Ekremin niçin o halde bulunduğunu anlatmak üzere bu beytleri irâde ederek hâdiseyi tefsir ve tavzih ediyor. Sonra da lisân-ı İlâhîden :

---

(82) Sûre-i Abese : 1-2.

6023

احمدا نزد خدا این یك ضریر

بهتر از صد قیصرست و صد وزیر

«Ey Ahmed, yâni, ey Muhammed; Allah'ın indinde bu bir a'mâ, yüz Kayserden, yüz vezirden daha iyi, daha kıymetlidir».

6024

یاد الناس معادن هین بیار

معدنی باشد فزون از صد هزار

«(الناس معادن) hadisinin meâlini hatırla. Bir ma'den olur ki diğer ma'denlerin yüz bininden daha kıymetli bulunur».

«İnsanlar, altın, gümüş vesâir ma'denler gibidir» diye bir Hadîs-i Şerif vardır. Yâni, ma'denler kıymet itibâriyle nasıl farklı iseler, insanlar da mâneviyyât itibâriyle öyledirler. Meselâ altın mâdeninin zımpara taşı ma'denine nisbetle kıymeti ne kadar yüksektir.

6025

معدن لعل و عقیق مکتنس

بهترست از صد هزاران کان مس

«Gizli lâ'l ve hakik mâdenleri, yüz binlerce bakır mâdeninden daha değerlidir».

6026

احمدا اینجا ندارد مال سود

سینه باید پر زعشق و دردودود

«Ey Ahmed; burada, yânî, ind-i İlâhide mâlik faydası yoktur. Aşk, derd ve aşk ateşinin dumaniyle dolu bir göğüs gerektir».

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۝ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni: «Kıyâmet öyle bir gündür ki ne mal fayda eder, ne evlâd

menfeat verir. Ancak kalb-i selim ile, gıll ü gıştan hâli ve kemâl-i imanla dolu bir gönül ile huzûr-ı İlâhiye gelen kazanır[83].»

Rûhi Bağdâdi, bu âyetin meâlini şu beytle iktibas etmiştir :

Sanma ey hâce ki senden zer u sîm isterler,
Yevme lâ yenfe'uda kalb-i selîm isterler.

6027

اعمی روشندل آمد درمبند
پند اورا ده که حق اوست پند

«Ey peygamber-i Ekber! Huzuruna kalbi münevver bir a'mâ geldi. Ona kapı kapama ve nasihati ona ver ki nasihat onun hakkıdır ve o nasihat ehlidir».

6028

گر دو سه ابله ترا منکر شدند
تلخ کی گردی چو هستی کان قند

«Eğer iki üç budala seni inkâr edecek olursa nasıl acılaşırsın ki sen şekerin menba'ısın».

6029

گر دو سه ابله ترا تهمت نهد
حق برای تو گواهی میدهد

«İki üç ahmak, seni müttehem tutmak isterse ne zararı var ki Allah senin Hak peygamber olduğuna şehâdet eder».

Mevlânâ bundan sonra lisân-ı Peygamberiden olarak diyor ki :

---

(83) Sûrei Şuara : 88-89

6030

گفت از اقرار عالم فارغم
آنكه حق باشد گواه اوراچه غم

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki bu âlemin ikrârından fâriğim. Benim Resûlullah olduğumu halkın tasdik edip etmemesiyle kayıdlı değilim. Allah bir kimsenin sıdkına şâhid olunca onun halk tarafından tasdik olunup olunmamasında kendisi için ne gam vardır?»

6031

گر خفاشی را ز خورشیدی خوریست
آن دلیل آمد كه ان خورشید نیست

«Eğer bir yarasanın bir güneşten nasibi ve münâsebeti bulunsaydı, o münâsebet, o güneşin güneş olmadığına parlak bir delil olurdu».

Mâlum ya, yarasanın gözleri güneşin ziyâsına tehammül edemez. Bundan dolayı gündüzleri meydana çıkamaz. Eğer yarasa gözünün tehammül edebileceği bir güneş olsaydı, onun güneş olmadığı, çünki kendisinde güneşin kuvvetli ziyâsı bulunmadığı anlaşılırdı. Ben ki Risâlet güneşiyim. Müşrikler de yarasa gibidir ki neşrettiğim ziyaya gözleri tehammül edemiyor, onların şu adem-i tehammülleri, benim güneş olduğuma, kendilerinin de yarasa bulunduğuna bir delildir. Eğer benim ziyama tehammül edebilselerdi benim güneş olmamaklığım lâzım gelirdi.

6032

نفرت خفاشكان باشد دلیل
كه منم خورشید تابان جلیل

«Bir takım yarasacıkların benden nefret etmesi, benim Allah'ın parlak bir güneşi olduğuma delildir».

6033

گر گلابی را جعل راغب شود
آن دلیل نا گلابی می‌شود

«Eğer pislik böceği bir gül suyuna rağbet gösterirse o rağbet, onun gül suyu olmadığına delâlet eder».

Çunki pislik böceği necâsete alışmıştır. Güzel kokulardan hoşlanmaz, hattâ gül kokusu onun helâkine sebeb olur derler. Bu müşrikler de pislik böceği gibidirler. Pis kokulara alışıkdırlar. Benim râyiha-i Nübüvvetimden hoşlanmazlar. Eğer benden hoşlansalardı o halden benim gül ve gül suyu olmadığım anlaşılırdı.

Bir misâl daha :

6034

گر شود قلبی خریدار محك

درمحکی اش درآید نقص و شك

«Eğer kalp bir para, mihenk taşına müşteri olursa, o taşın doğru bir mihenk olduğunda şüphe ederler».

Zira mihenk taşı altının ayarını meydana çıkardığı için kalp paralar onunla ihtilât etmeye cesâret edemezler. Müşrikler de kalp para gibidirler. Benim gibi bir mihenk taşına yaklaşamazlar, yaklaşabilselerdi benim ayarı doğru bildirmeyen bir taş olmam icabederdi.

6035

دزدشب خواهد نه روز این را بدان

شب نیم روزم که تابم درجهان

«Şunu bil ki hırsız gündüzü değil, karanlıkta çalabilmek için geceyi ister. Ben ise gece değilim, dünyada parlayan ve parlatan bir gündüzüm».

Bundan dolayı gece hırsızı gibi olan müşrikler, benimle ihtilât edemezler. Çünki gece ile gündüz bir araya gelmez.

6036

فارقم ، فاروقم و غلبیر وار

تا که از من نمی یابد گذار

«Ben fârikım, fârûkum; müşriki, muvahhidi, samanı ve dâneyi kalbur gibi ayırd ederim».

F: 42

6037

آردرا پیدا کنم من از سبوس
تانمایم کین نفوشست آن نفوس

«Ben unu kepekten ayırır; şunlar nüfûs, yânî, insandır, bunlar insan değil, insan heykelidir derim».

6038

من چو میزان خدایم درجهان
وانمایم هرسبكرا از گران

«Ben Dünyâda Allah terâzisiyim, hafif ve ağır olanı gösteririm».

İmâm-ı Kaaşâni (Kaddesallâhü sirrahû) demiştir ki: «Mîzan: bir şeyin ne kadar olduğunu anlamak için mürâcaat edilen vâsıtadır. Ehl-i zâhirin mîzanı şer'-i şeriftir. Ehl-i bâtının mizanı nûr-i kutsî ve İlâhî ile münevver olan akıldır. Havâss-ı ümmetin mîzanı tarikat-ı alîyedir, tasavvuftur. Havâss-ı ümmetin içinden hâssü'l-hâss olanların mizanı da Allah kelâmıdır, Kur'ân-ı Kerîm'dir ki insân-ı kâmilden başkası o kelâm-ı İlâhinin mânâsı ile tahakkuk edemez. O halde insân-ı kâmil, halk arasında bir mîzân-ı İlâhidir».

Buradaki insan-ı kâmilden maksad: Asrının en büyük velîsi olan gavs hazretleridir. Onun halk arasında mizân-ı İlâhi olması da verâset ve tebeıyyet iledir ki asıl o mîzân-ı İlâhi, Zât-ı Akdes-i Risâlet penâhîdir.

6039

گاورا داند خدا گو ساله
خر خریداری و درخور کاله

«Bir buzağı, sığırı Allah bilir. Eşek küllük müşterisidir ve ona lâyıkdır».

Buzağı südünü emdiği anasını ma'bûd bilir, eşek de insanların yemeye tenezzül etmedikleri küllük için bayılır.

6040

من نه گاوم تا که گو سالم خرد
من نه خارم کاشتری از من چرد

«Ben sığır değilim ki buzağı bana müşteri ve tâbî olsun. Ben diken değilim ki deve benden otlasın ve istifâde etsin».

6041

او گمان دارد که بر من جور کرد
بلکه از آیینه روفت گرد

«Müşrikler bana cevr ve cefâ ettiklerini sanırlar. Belki onların cevr ve cefâsı ile kalbimin aynası üstündeki tozlar süpürülmüş olur».

«BİR DELİNİN CALİNUS'A YALTAKLANMASI VE «CALİNUS'UN KORKUSU»

Calinus: Yunan feylezoflarından ve hekimlerindendir. Tıbbın mûcidlerinden sayılır. Tıb mevzuunda birçok eserler vermiştir. M.S. 131 yılında Bergama'da doğmuş, evvelâ felsefe, sonra tıb tahsilinde bulunmuş, İskenderiye'de birkaç sene oturup teşrih tecrübeleri yapmış, Roma'da imparatorların hekimi olmuş, sonra Bergama'ya avdetle milâdi 200 yılında ölmüştür. Bir çok eserleri vardır. Bazıları Arabcaya da tercüme edilmiştir.

6042

گفت جالینوس با اصحاب خود
مر مرا تا آن فلان دارو دهد

«Calinus kendi talebesine dedi ki; filâna söyleyin de bana falan ilâcı versin».

6043

پس بدو گفت آن یکی کاه ذوفنون

این دوا خواهند از بهر جنون

«O filân kimse Calinus'a dedi ki: ey mütefennin üstâd, bu ilâcı delilik için kullanırlar».

6044

دور از عقل تو این دیگر مگو

گفت درمن کرد یک دیوانه رو

«O hâl, senin aklından uzak olsun. Bunu bir daha söyleme. Calinus dedi ki: bir deli bana teveccüh etti».

6045

ساعتی در روی من خوش بنگرید

چشمکم زد آستین من کشید

«Bir müddet, yüzüme baktı, bana göz kıptı ve yenimden çekti».

6046

گر نه جنسیت بدی درمن ازاو

کی رخ آوردی بمن آن زشت رو

«Eğer bende onunla bir cinsiyet olmas[illegible] çirkin deli bana nasıl iltifât ederdi?»

6047

گر ندیدی جنس خودکی آمدی

کی بغیر جنس خودرا برزدی

«Eğer bende cinsiyet görmeseydi nasıl gelir ve cinsinin gayrisiyle nasıl ihtilât etmek isterdi?»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

6048

چون دو کس برهم زندبی هیچ شك

درمیانشان هست قدر مشترك

«İki kişi arasında ihtilât olursa şüphesiz onların arasında bir kader-i müşterek, bir sebeb, bir vâsıta vardır».

6049

کی پرد مرغی مگر باجنس خود

صحبت ناجنس گورست و لحد

«Bir kuş, cinsinden gayrı ile nasıl berâber uçar? Çünki nâ cins ile ülfet, mezar gibidir».

«BİR CİNSTEN OLMAYAN İKİ KUŞUN BİRLİKTE UÇMASI VE DÂNE TOPLAMASININ SEBEBİ»

6050

آن حکیمی گفت دیدم درتکی

در بیابان زاغ را با لکلکی

«Bir hekim demiştir ki: Çölde hızlı hızlı gidiyorken bir karga ile bir leyleği birlikte gördüm».

6051

درعجب ماندم بجستم حالشان

تا چه قدر مشترك یابم نشان

«Buna şaştım ve aralarında ne gibi bir kader-i müşterek var? diye hallerini tetkik ettim».

6052

چون شدم نزدیك من حیران و دنگ
خود بدیدم هردو آن بودند لنگ

«Şaşkın bir halde yaklaşınca ikisinin de topal olduğunu gördüm».

Anladım ki aralarındaki topallık, onları birleştirmişti. Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra diyor ki : «Evet, nâ cins olanlar arasında ihtilât ve ülfet olmaz».

6053

خاصه شهبازی که او عرشی بود
با یکی جغدی که او فرشی بود

«Husûsiyle arşa mahsus bir doğan ile süflî bir baykuş nasıl birleşebilir».

Buradaki şehbâzdan maksad ârifler ve kâmillerdir. Baykuşlardan murâd ise câhiller ve nâkıslardır.

Çünki :

6054

آن یکی خورشید علیین بود
وین دیگر خفاش کز سجین بود

«Şehbâz, ıllîyyîn güneşidir, baykuş ise siccîndendir».

İlliyyîn : Yedinci kat semânın fevkindeki Sidret'ül-müntehâda, yâhud arşın altında bir makam ki sulehânın defter-i âmâli orada bulunurmuş.

Siccîn de : Cehennemin en alt tabakasında bir yer imiş ki fâsıkların, kâfirlerin, ve müşriklerin amel defterleri oraya konulmuş.

6055

آن یکی نوری ز هر عیبی بری
وان دگر کوری گدای هردری

«Biri nûrdur ki her türlü ayıbdan berîdir. O biri bir kördür ki her kapının dilencisidir».

6056

آن یکی ماهی که بر پروین زند
وین یکی کرمی که در سرگین زند

«Biri aydır ki Süreyyâ yıldızıyle akseder, o biri bir kurddur ki gübre içinde yaşar».

6057

آن یکی یوسف رخی عیسی نفس
وین یکی گرگی و یا خر با جرس

«Biri Yûsüf yüzlü ve Îsâ nefesli bir zattır. O biri yırtıcı bir kurd, yâhud boynu çıngıraklı bir eşektir».

6058

آن یکی پران شده در لامکان
وین یکی در کاهدان همچون سگان

«Biri lâmekânda uçmakta, o biri köpekler gibi samanlıkta yatmaktadır».

6059

با زبان معنوی گل با جعل
این همی گوید که ای گنده بغل

«Gül lisân-ı hâl ile pislik böceğine der ki ey koltuğu kokmuş».

Yânî; pislikle oynayan murdar.

6060

گر گریزانی ز گلشن بیگمان
هست آن نفرت کمال گلستان

«Eğer sen gül bahçesinden kaçıyorsan o nefretin gülistan için bir kemâldir».

6061

غیرت من بر سرتو دورباش

می‌زند ای خس ازینجا دورباش

«Benim gayretim, yânî, kabul etmeyişim, ey alçak; buradan uzaklaş diye kafana çomak vurur».

6062

ور بیامیزی تو بامن ای دنی

این گمان آید که ازکان منی

«Ey denî eğer benimle ihtilât edecek olursan bâzıları, senin, benim aslımdan ve cinsimden olduğunu zannederler».

İşte böyle zannedilmesin diye benim gayretim, seni benim yanımdan uzaklaştırır.

6063

بلبلانرا جای میزیبد چمن

مرجعل را درچمین خوشتر وطن

«Bülbüllerin yerinin çemen olması yakışır. Pislik böceğine de pislik ve sidik içinde barınmak münâsibdir».

6064

حق مرا چون از پلیدی پاك داشت

چون سزد برمن پلیدیرا گماشت

«Allah beni pislikden pâk etmiştir. Böyle iken nasıl olur da bir murdarı bana havale eder?»

Benimle ihtilât ettirir.

6065

یك رگم زیشان بد و آنرا برید

درمن آن بدرك كجا خواهد رسید

«Benim de bir damarım, o murdarlardan idi, fakat Hak o damarı kesdi. O kötü damarı olanlar bana nasıl ve nerede erişebilirler?»

6066

یك نشان آدم آن بود از ازل

که ملائك سر نهندش از محل

«Meleklerin kendisine secde edeceği, Âdem Aleyhisselâmın ezelî bir nişânı idi».

6067

یك نشان دیگر آنکه آن بلیسی

نهدش سر که منم شاه و رئیس

«Diğer bir nişânı da İblisin: ben şâhım, reisim, O'ndan üstünüm diye kendisine secde etmeyeceği idi».

6068

پس اگر ابلیس هم ساجد شدی

او نبودی آدم او غیری بدی

«O halde İblis, Hz. Âdem'e secde etmiş olsaydı, O Âdem olamazdı, ondan başka bir şey olurdu».

6069

هم سجود هر ملك میزان اوست

هم جحود آن عدو برهان اوست

«Meleklerin secdeleri, Âdemin yüksekliğine mîzan, şeytanın onu inkârı da yine Âdemin büyüklüğüne bir bürhândır».

6070

هم گواه اوست اقرار ملك

هم گواه اوست کفر آن سگك

«Meleklerin ikrârı Âdemin ulviyyetine ve halife-i Hak olduğuna, o şeytan köpeğinin inkârı da yine Âdemin öyle olduğuna şâhiddir».

6071

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا چه کرد آن خرس باآن نیک مرد

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de o ayının adama ne yaptığını anlat».

«AYININ YALTAKLANMASINA ALDANMIŞ OLAN O ZAVALLININ KISSASININ BÂKİYYESİ»

6072

شخص خفت و خرس میراندش مگس
وز ستیز آمد مگس زوباز پس

«O adam uyudu. Ayı da sineğini koğalıyor, sinek koğuldukça tekrar geliyordu».

6073

چند بارش را نداز روی جوان
آن مگس زوباز میآمد دوان

«Ayı o adamın yüzünden bir kaç defa sineği koğdu. Sinek tekrar ve koşa koşa geldi».

6074

خشمگین شد بامگس خرس و برفت
برگرفت ازکوه سنگی سخت زفت

«Ayın sineğe kızdı ve gidip dağdan koca bir kaya kaldırdı».

6075

سنگ آورد و مگس را دید باز
بر رخ خفته گرفته جای و ساز

«Taşı getirdi ve sineğin uyuyan adamın yüzüne konmuş olduğunu gördü».

6076

برگرفت آن آسیا سنگ و بزد
بر مگس تا آن مگس واپس خزد

«Değirmen taşı kadar olan o kayayı kaldırdı, sinek çekilsin diye onun üstüne vurdu».

6077

سنگ روی خفته‌را خشخاش کرد
این مثل بر جمله فاش کرد

«Kaya uyuyanın yüzünü hurdahâş etti ve bu meseli cümleye fâş eyledi».

6078

مهر ابله مهر خرس آمد یقین
کین او مهرست و مهر اوست کین

«Ahmakın muhabbeti ayı muhabbeti gibidir. Onun kini muhabbet, muhabbeti kindir».

6079

عهد او سست است ویران و ضعیف
گفت او زفت و وفای او نحیف

«Ahmakın ahdi, yâni, söz verişi vîrandır, zaifdir. Ahdi kuvvetli, vefâsı cılızdır».

Yâni; kuvvetli guvvetli söz verir, fakat verdiği sözü tutmaz.

Bizim ettiğimiz tevbeler gibi değil mi? Arasıra yaptığımız işlere peşiman oluruz, (Estağfirullah) diye tevbe etmeye kalkarız. Fakat o tevbe içeriden gelmediği halde yalnız dudaklarımızdan döküldüğü için tesirsiz kalır. Ertesi gün yine aynı işe başlarız. Asıl tevbe edilecek günah işte bu yoldaki tevbedir.

Gönlümde günâh işlemeğe istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfâr,
Hâlimle, mekâlimden utanırım billâh,
Affeyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr!

Vâkıa Hadîs-i Şerifte: **«Günahtan tevbe eden, hiç günahı olmayan gibidir.»** müjdesi verilmiştir, fakat: **«Tevbe, nedâmettir, yâni, yaptığı işten candan, gönülden pişman olmaktır.»** hadisiyle de tevbenin nasıl olması lâzım geldiği beyan buyurulmuştur.

6080

گر خورد سوگند هم باور مکن
بشکند سوگند مرد کژ سخن

«Doğru söylemeyen kimse ettiği yemini de bozar. Binâenaleyh öyle bir adam yemin etse de inanma».

6081

چونکه بی‌سوگند گفتش بد دروغ
تو میفت از مکر و سوگندش بدوغ

«Bir kimsenin sözü yeminsiz yalan olunca sen onun mekri ve yemini ile belâya düşme».

6082

نفس او میرست و عقل او اسیر
صد هزاران مصحفش خود خورده گیر

«Onun nefsi hâkim, aklı nefsinin esiridir. Mushaf üzerine yüz binlerce yemin etmiş farzet».

6083

چونکه بی‌سوگند قولی بشکند
گر خورد سوگند ازان بدتر کند

«Mâdem ki yeminsiz bir sözü ve ahdi noksan ediyor, yemin edecek olursa daha kötüsünü yapar».

Ettiği ahdi daha fenâ bir sûrette bozar.

6084

زانکه نفس آشفته‌تر گردد ازان
که کی بندش بسوگند گران

«Çünki nefsi ağır bir yemin ile bağladığın için daha ziyâde hiddetlenir».

Nefsin yemin ile takyid edilmesine karşı nefsin hiddetini Mevlânâ bir misâl ile gösteriyor. Meselâ :

6085

چون اسیری بند بر حاکم نهد
حاکم آنرا بردرد بیرون جهد

«Bir esir, efendisini bağlayacak olsa, efendi o bağı koparır ve içinden çıkar».

6086

برسرش کوبند ز خشم آن بندرا
می‌نهد برروی او سوگندرا

«Hiddetinden o bağı, esirin kafasına vurur, bunun gibi hâkim olan nefis de sahibinin ettiği yemini yüzüne çarpar».

تو ز اوفو ابالعقودش دست شو
احفظوا ایمانکم با او مگو

«Sen onun (اوفوابالعقود) undan ümidini kes ve ona (احفظوا ايمانكم) deme».

Kur'ân'da ve Mâide sûresindeki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ

Yânî : «**Ey iman etmiş olan müslümanlar; akd ve ahidlerinize vefâ ediniz. Alış verişinizde vesâir muâmelelerinizde verdiğiniz sözü tutunuz, ondan caymayınız[84]**». Kezâ :

إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ

Yânî : «**Yemin ettiğinizde, yeminlerinizi muhafaza ediniz, hilâfını işlemekle onları bozmayınız[85].**» âyetlerine işârettir.

6088

آنکه داند عهد با که میکند
تن کند چون تار و گرد او تند

«**Yemin etmekle, hattâ bazılarının yaptığı (والله على ما نقول وكيل) yânî: "Söylediklerimize ve ettiğimiz mukaveleye Allah vekildir." demekle kiminle muâhede yaptığını bilen kimse vücudunu iplik yapar, o ahdin etrâfında döner**».

Yânî; sarılan bir iplik sarıldığı yumağı nasıl kuvvetlendirirse, mukâvelenin hakikatında Allah ile muâhede olduğunu bilen bir adam, onun kırılmaması için, verdiği sözün muhâfazası için, onun etrafında döner dolaşır.

---

(84) Sûrei Maide : 1.
(85) Sûrei Maide : 89.

«HAZRET-İ MUSTAFA ALEYHİ VE ÂLİHİ EKMEL'ÜT-TEHÂYA EFENDİMİZİN HASTA BİR SAHABİYE HATIR SORMAYA GİTMESİ VE IYADET, YÂNÎ, HASTA YOKLAMANIN FÂİDESİ»

6089

از صحابه خواجهٔ بیمار شد

واندران بیماریش چون تار شد

«Ashâbdan bir zât hastalandı ve o hastalık dolayısiyle iplik gibi zayıfladı».

6090

مصطفی آمد عیادت سوی او

چون همه لطف و کرم بد خوی او

«Hazret-i Peygamber ıyâdet için onun yanına geldi. Çünki onun tabiatı lutuf ve keremden ibâret idi».

Kur'ân'da Resûl-i Ekreme hitâben :

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ

Yânî : **«Ey Peygamber-i Ekber; sen hakikaten büyük ve güzel bir ahlâk ile yaradılmışsın[86].»** buyurulduğu gibi Hadiste de : **«Rabbim beni terbiye etti ve terbiyemi mükemmel kıldı»** denilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ bir na'tinde der ki : **«Allah'ın lutfu, mahlûkâtta kemâl nâmına ne varsa hepsini bir yere cemetti ve o mecmûa Mustafa nâmını verdi».**

Binâenaleyh Resûl-i Ekrem Efendimiz her cihetle mahlûkâtın ekmeli, bundan dolayı peygamberlere varıncaya kadar mükevvenâtın efdalıdır. (Sallallâhü Aleyhi ve Âlihi Vesellem)

Hasta yoklamak, icâbât-ı insâniyyenin en büyüklerindendir. Çünki hasta acz-i mutlak içindedir. Gidip ona teselli vermek, ızdırâbını bir derece olsun hafifletmek, bir âcize yardım etmek demektir. Hastalık hâli acâibdir. İnsan; ağrılar, sancılar arasında kıvranırken yakın dostları şöyle dursun uzaktan tanıdıklarını dahi hatırlar ve görmesini ister. Allah size tecrübe ettirmesin, ben bu acı tecrübede bulundum. Prostat ameliyatı

(86) Sûrei Kalem : 69.

dolayısiyle iki ay hastahanede yattım. Ziyâret günleri olunca acaba kim gelecek? diye gözlerim kapıda idi. Ben böyle olduğum gibi koğuş arkadaşlarımın hepsi de bu hâlde bulunuyordu. Bu gibi sebebler dolayısiyle Resûlullah Efendimiz de hasta ziyâretine gitmişti. Hasta olup da ziyâretine gidilen sahâbînin kim olduğunu Hazret-i Mevlânâ tasrih etmiyor. Belki de Mekke'de hastalanmış ve hayatından ümidini kestiği için vasiyyet etmek istemiş olan (Sa'd İbni Ebî Vakkâs) dır. Cenâb-ı Peygamber, Sa'd İbn-i Vakkâs'ı ziyâret ve teselli ettikten sonra o zamanın meşhur hekimi Haris bin Kelde'yi çağırtıp tedâvi etmesini de tavsiye buyurdu. Çünki bir şeyin husûlü esbâbına teşebbüs, tevekküle mâni' değildir. Tevekkül teşebbüsden sonra olur. Vâkıa bir peygamberin mu'cizesi ve bir velînin kerâmetiyle bir hasta tedâvisiz iyi olabilir. Fakat bu âfiyetin ezelemirde mukadder olması şarttır. Eğer mukadder değilse o mu'cize ve o kerâmet de zuhur etmez.

Hazret-i Peygamberin Mekke'den Medîne'ye hicretinden üç gün sonra Medîne'ye müteveccihen yola çıkan Cenâb-ı Ali, Medine civârındaki Kubâ köyüne gelmiş ve Aleyhissalât Efendimizin mülâkâtiyle şerebyâb olmuştu. Fakat yayan yürümüş olan Hazreti Ali'nin ayakları taşlardan, dikenlerden yara içinde kalmıştı. Hazret-i Peygamber o hâli görünce müteessir oldu ve mübârek elini o mecrûh ayaklara sürünce yaralar iyileşti.

Evliyâullâh'dan meşhur (Ma'rûf Kerhi) hastalanmış, Bağdad halifesi de onu tedâvi için yahudi bir hekim göndermişti. Hekim Ma'rûf'u muâyene etti. Ümidsiz olduğunu anlayınca: «Canın ne istiyor, sana yollayayım» diye sordu. Ma'rûf: «Benim canım senin müslüman olmanı istiyor» dedi. Hekim: «Ben müslüman olursam sen iyi olacak mısın?» deyince de: «Evet, bir şeyim kalmayacak» cevâbını verdi. Hekim şehâdet getirdi. Ma'rûf da yatarken dip diri kalkıp oturdu. Hekim bu hâli görüp tekrar muâyene edince de hiç bir hastalık eseri bulunmadığını anladı. Bu sefer ihlâs ile müslüman oldu.

Bunlar bir mu'cize ve bir kerâmet idi. Fakat böyle olacağı ezelen takdir edilmişti.

Hasta yoklamanın mânevî faydalarını beyân için Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

6091

در عیادت رفتن تو فائده‌ست

فائده آن باز با تو عائدست

«Hasta yoklamaya gitmende fâide vardır ki o fâide, yine sana âiddir».

6092

فائدهٔ اول که آن شخص علیل
بوکه قطبی باشد و شاه جلیل

«Birinci fâide odur ki o hasta adam, olabilir ki zamanın kutbu ve mânevî büyük bir şâhı olur».

Kutub: Bir memleketin mânen idâresine me'mur olan zât-ı âlidir. Öyle bir zâtın ziyâret ve iyâdetinde bulunduğun için sen de onun düâsını almış ve mânen bir çok feyze ermiş olursun.

6093

ور نباشد قطب، یار ره بود
شه نباشد فارس اسپه بود

«Eğer kutub olmazsa yol arkadaşı, yânî, seyr ü sülûk erbâbından olur; şâh değilse bile süvâri bir asker, yânî, seyr ü sülûkünde ilerlemiş bir zât bulunur».

6094

چون دو چشم دل نداری ای عنود
که نمی‌دانی تو هیزمرا ز عود

«Ey inadcı kimse; sende kalb gözü, yânî, basar-ı basîret denilen keşfden eser bulunmadığı için, âdi odunlarla od ağacını ayırd edemiyorsun».

6095

چونکه گنجی هست در عالم مرنج
هیچ ویران رامدان خالی ز گنج

«Dünyada hazineler vardır, yânî, evliyâullahdan hâli değildir. Onun için hiç bir virâneyi hazineden hâlî bilme».

Şâir Nef'î, Hazret-i Mevlânânın vasfında yazdığı meşhur kasîdenin sonunda :

Her dem olsun rûh-i pâkîne düâ-yı bîhisâb
Evliyâdan tâ ki hâlî olmaya dünyâ evi.

Yâni : «Dünyâ evi, Allah'ın sevgili kullarından hâli olmadıkça ve âlemde evliyâullah hazarâtı bulundukça Mevlânâ'nın rûh-i pâkine hesabsız düâlar olsun.» beytinde buna işâret etmiştir. Evet dünyâda evliyâullah bulundukça kıyâmet kopmayacaktır. **«Dünyada Allah Allah diyen kaldıkça kıyâmet kopmaz.»** Hadîs-i Şerifinde bu hâl ifâde buyurulmuştur.

6096

قصد هر درویش میکن از گزاف

چون نشان یابی بجد میکن طواف

«Derviş kıyâfetli ve fakir sûretli her kimseyi ziyâret eyle. Kendisinde mânevî bir nişân bulursan, onun hizmetinde dön dolaş».

6097

چون ترا آن چشم باطن بین نبود

گنج می‌پندار اندر هر وجود

«Sende bâtını ve hakikatı gören göz olmadığı için her vücudda mânevî bir hazine var zannında bulun».

6098

پس صلهٔ یاران ره لازم شمار

هرکه باشد گر پیاده، گر سوار

«Seyr ü sülûkdeki yol arkadaşlarının ziyâretini lâzım bil. O arkadaş, ister piyâde, ister süvâri olsun».

Yâni; mânevî derecesi ister dûn olsun, ister yüksek bulunsun».

6099

ور عدو باشد هم این احسان نکوست

که باحسان بس عدو گشتست دوست

«Ziyâret ve iyâdetine gittiğin isterse düşmanın olsun; senin bu güzel hareketin yine iyidir».

Çünki iyilik ile çok düşman, dost olmuştur. Abd-i âciz bunu nefsimde tecrübe ettim. Bulunduğum mekteblerden birinde bir edebiyat hocası

vardı. Bir beyt satır olarak yazılırsa mensûri bir söz zannederdi. Mensûr bir söz mısra şeklinde alt alta yazılırsa ona beyt derdi. Bununla berâber son derece azameti vardı. Arkadaşlarına selâm vermeye tenezzül etmez, beni ise hiç sevmezdi. Çünki talebesi gelir, benden öteberi sorar, doğrusunu öğrenip ona i'tirâz ederdi. Bir defa hastalandı. Kalktım iyâdetine gittim. Benim ziyâretime hem memnun, hem mahcûb oldu. Ondan sonra da bana muhabbet göstermeye başladı.

Arabcada bir beytte denilir ki: «İnsanlara iyilikde bulun ki onları kendine köle olacak bir hale getiresin. İyilik çok kimseyi kul, köle derecesine getirir».

6100

ور نگردد دوست کینش کم شود

زانکه احسان کینه‌را مرهم شود

«O düşman sana dost olmasa bile kîni azalır. Çünki iyilik, kin ve garazın ilâcıdır».

6101

بس فوائد هست غیر آن ولیك

از ملامت خائفم ای یار نیك

«İyâdetin bundan başka bir çok faydası vardır. Fakat ey iyi dost; usanç vermekten korkduğum için hepsini söylemiyorum».

6102

حاصل این آمدکه یار جمع باش

همچو بتگر از حجر یاری تراش

«Sözün hulâsası: Cemiyet ve cemâat yâri ol, şâyet insandan bir dost bulamazsan heykeltraş gibi kendine taştan bir yâr yont».

6103

زانکه انبوهی و جمع کاروان

ره زنانرا بشکند پشت و سنان

«Çünki bir kâfilenin kalabalık ve cemiyetli olması, yol kesen haydudların sırtını ve mızrağını kırar».

Ma'lûm yâ müslümanlıkta namaz kılmak, farz-ı ayındır. Yâni herkesin mutlakâ, bizzât ifa edeceği bir ibâdettir. Bu da yalnız başına kılındığı gibi cemâatle de edâ edilir. Cemâatle kılınan bir namaz, münferiden kılınan namazdan yirmi sekiz, yâhud daha fazla derece Allahın makbûlü olur. Çünki cemâat arasında evliyâullahdan birinin bulunmak ihtimâli vardır. Cenâb-ı Hak onun kıldığı namazı kabul eder, onun yüzü suyu hürmetine diğer cemâatın namazları da makbûl olur. Sonra münferiden namaz kılmakla yalnız farz edâ edilmiş, cemâatla edâsında ise peygamberin sünneti de icrâ edilmiş olur.

«BENİM IYÂDETİME GELMEDİN DİYE HAK TEÂLÂ'NIN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA VAHYETMESİ»

6104

آمد از حق سوی موسی این عتیب
کای طلوع ماه دیده از تو جیب

«Hak Teâlâdan Mûsâ Aleyhisselâma şöyle bir itâb geldi ki ey yakasından ay doğduğunu gören Kelîm'ullah».

6105

مشرقت کردم ز نور ایزدی
من حقم رنجور گشتم نامدی

«Seni nûr-i İlâhî ile bir meşrık yapmıştım. Ben ki Hakkım, hastalandım da ıyâdetime gelmedin».

6106

گفت سبحانا تو پاکی از زیان
این چه رمزست این بکش یارب بیان

«Mûsâ dedi ki: Ey sübhân olan Allah; sen zarar ve ziyandan ve hastalık gibi hâllerden münezzehsin. Bu söz nasıl bir rumuzdur? Yârabbi bunu beyân et».

6107

باز فرمودش که در رنجو ریم
چون نپرسیدی تو از روی کرم

«Cenâb-ı Hak tekrar buyurdu ki hastalığım esnâsında nasıl oldu da kerem edip hatırımı sormadın?»

6108

گفت یارب نیست نقصانی ترا
عقل گم شد این سخن یارب کشا

«Mûsâ dedi ki: İlâhî senin için noksanlık olamaz. Aklımı kaybedeceğim. Yâ Rabbî, bu sözü izah eyle».

6109

گفت آری بندهٔ گزین
گشت رنجور او منم نیکوبین

«Allah Zülcelâl buyurdu ki: Evet, hâs ve seçilmiş bir kulum hastalandı. O kul benim, iyice bak».

6110

هست معذوریش معذوری من
هست رنجوریش رنجوریٔ من

«Onun özürlü olması benim özürlü olmam, onun hastalığı benim hastalığımdır».

Cenâb-ı Mevlânâ, bu fıkra ile bir Hadis-i Kutsî'ye işâret ediyor. Ma'lûm yâ Hazret-i Peygamberin lisân-ı İlâhîden beyân buyurduğu kelâmdır.

«Ey Âdem oğlu hastalandım, benim ıyâdetime gelmedin, senden yemek istedim, bana yemek vermedin, senden su istedim, bana su vermedin. İnsan dedi ki: Yâ Rabbî seni nasıl ıyâdet edeyim, sen rabb'ül-âlemînsin, hastalık gibi ârızlardan münezzehsin. Allah Teâlâ buyurdu ki: Bilmiyor mu idin ki filân kulum hastalanmıştı, sen gidip onu yoklamadın, bilmiyormuydun ki onu yoklasaydın ve hatırını sorsaydın, beni onun yanında bulacaktın». Hazret-i Mevlânâ bu kıssayı nakil ve bu Hadis-i Kutsîye işâret ettikten sonra diyor ki:

6111

هر که خواهد همنشینی با خدا

گو نشیند در حضور اولیا

«Allah ile bulunmak ve oturmak isteyene söyle ki evliyâullah huzurunda otursun».

Cenâb-ı Hakkın isti'lâ ve istiğnâsiyle berâber insanlara karşı bir kurbiyeti de vardır. Nitekim Cenâb-ı Pîr, Mesnevi'nin diğer bir yerinde der ki: «Rabb'ün-nâs olan Allahın, insanların rûhiyle bir ittisâli, bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık nasıldır? Ta'rif edilmez, hiç bir şeyin yakınlığına da kıyâs olunamaz».

Evliyâullâhın kurbiyyeti ise avâm-ı nâsdan farklıdır. Çünki Allah, onlarda kemâliyle câridir. Onun için onlarla oturmak, Huzûr-ı İlâhide bulunmak demektir.

6112

از حضور اولیا گر بسکلی

تو هلاکی زانکه جزئی، بی کلی

«Ey sâlik eğer evliyâullah huzûrundan ayrılırsan helâk olursun. Çünki sen bir cüz'sün, kül değilsin».

Evliyâullâh kimlerdir? O zât-ı şerifleri bilmiyoruz ki huzurlarında bulunalım diye bir süâl vârid olur. Evet, öyledir. Fakat şahsiyetlerini bilmediğimiz o zevâtın hiç olmazsa mevcûdiyyetlerini kabul etmek, Allah'ın bazı sevgili kulları vardır diye ikrâr etmek ve onlardan yardım ve himmet beklemek de bir nevi huzurlarında bulunmak demektir. Olabilir ki bu ikrârımız ve onlara karşı gıyâbî hürmetimiz bizi huzurlarına sevkeder de kendilerinden istifâde ve istifâza eyleriz.

6113

هر کرا دیو از کریمان وا برد

بی کسش یابد سرشرا او خورد

«Şeytan her kimi kerem ve kerâmet sahibi olan o zevâtın huzurundan ayırırsa, onu kimsesiz ve hâmisiz bulduğu için başını yer».

6114

یك وژه ازجمع رفتن یك زمان
مكر دیوست بشنو و نیكو بدان

«Bir ân içinde cemâattan bir karış ayrılmak şeytanın mekri ve hilesidir. Bunu işit ve iyice anla».

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in Müsned'inde Hz. Ömer'den rivâyet ediliyor ki :

«Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem aramızda kıyâm buyurdu ve dedi ki : İçinizden hanginiz tâ Cennetin ortasını istiyorsa cemâata devâm etsin. Çünki şeytan, bir kişi ile berâberdir ve o, iki kişiden uzaktır».

Kezâ Hadiste : **«Cemâat rahmettir, ayrılık azabdır.»** buyurulmuştur. Burada cemâattan maksad : Namaz cemâatı olduğu gibi millî ve ictimâî topluluk da olabilir.

«BİR BAHÇIVANIN SÔFÎ, FAKİH, ALEVÎDEN İBARET ÜÇ KİŞİYİ BİRBİRİNDEN AYIRIP TENHÂ BIRAKMASI»

6115

باغبانی چون نظر درباغ كرد
دید چون دزدان بباغ خود سه مرد

«Bir bağçivan bağa bakınca, bağında hırsız gibi üç kişi gördü».

6116

یك فقیه و یك شریف و صوفیٔ
هریكی شوخی بدی لایوفیٔ

«Bunlar bir fakih, yâni, hoca, bir şerif, yâni, seyyid, bir de sofi, yâni, derviş idiler ki her biri vefâ etmez ve hak tanımaz kimselerdi».

6117

گفت با اینها مرا صد حجتست
لیك جمعند و جماعت رحمتست

«Dedi ki; bunlara karşı benim yüz hüccetim var amma toplu bulunuyorlar, cemâat ise rahmettir».

6118

برنیایم یکتنه با سه نفر
پس برم شانرا نخست از همدگر

«Yalnız başıma üç kişi ile uğraşamam. Evvelâ onları birbirinden ayırayım»,

6119

هریکی‌را من بسوی افکنم
چونکه شد تنها سبالش برکنم

«Her birini bir tarafa atayım, yalnız kalınca hepsinin bıyıklarını yolayım».

6120

حیله‌کرد و کرد صوفی‌را براه
تا کند یارانش‌را با او تباه

«Arkadaşlarının sôfiye karşı muhabbetlerini bozmak için onu yola çıkardı».

6121

گفت صوفی‌را برو سوی وثاق
یك کلیم آور برای این رفاق

«Sôfiye dedi ki eve git de bu arkadaşlar için bir kilim getir».

6122

رفت صوفی گفت خلوت باد و یار

تو فقیهی وین شریف نامدار

«Sôfî gitti. Bağçıvan iki arkadaşa gizlice dedi: Ey fakih; Sen âlim bir zâtsın, bu da meşhur ve ma'rûf bir seyyiddir».

6123

ما بفتوی تو نانی میخوریم

ما بپر دانش تو می پریم

«Biz senin fetvân ile ekmek yiyoruz ve senin ilmin kanadiyle uçuyoruz».

6124

وین دگر شهزادهٔ سلطان ماست

سیدست از خاندان مصطفاست

«Bu zât-ı şerif ise sultânımızın şehzâdesidir, hânedân-ı Mustafâdan bir seyyiddir».

6125.

کیست آن صوفی شکمخوار و خسیس

کو بود باچو شهنشاهان جلیس

«O âdi ve obur sôfî kim oluyor ki sizin gibi sultanlarla berâber bulunuyor».

6126

چون بیاید مر ورا پنبه کنید

هفتهٔ برباغ و راغ من زنید

«O gelince hemen pamuk gibi atınız, bir hafta benim bağçem ve tarlamda müsâfir olunuz».

6127

باغ چه بود جان من آن شماست

ای شما بوده مرا چون چشم راست

«Ey benim sağ gözüm mesâbesinde bulunan fakih ile şerif, bağ nedir, benim cânım sizindir».

6128

وسوسه کرد و مرایشانرا فریفت

آه کز یاران نمی باید شکیفت

«Onlara vesvese verdi ve aldattı. Halbuki arkadaşlardan ayrılık yakışmaz».

6129

چون به ره کردند صوفی‌را و رفت

خصم شد اندرپیش باچوب زفت

«Sôfiyi yola çıkardılar, yâni, koğdular. O da kalkıp gitti. Onun hasmı bulunan bağçıvan da koca bir sopa ile izinden yürüdü ve yetişti».

6130

گفت ای سگ، صوفی باشد که تیز

اندر آیی باغ ما تو از ستیز

«Dedi ki : hey köpek, sôfilik ve dervişlik bu mudur ki çabucak gelir, mücâdele ve hırsızlık için bizim bağa girersin?»

6131

این جنیدت ره نمود و بایزید

از کدامین شیخ و پیرت این رسید

«Bunu sana Cüneyd mi, Bâyezid mi gösterdi, hangi şeyhten ve hangi pirden sana vâsıl oldu?»

6132

کوفت صوفی را چو تنها یافتش

نیم کشته‌ش کرد و سر بشکافتست

«Yalnız bulduğu için sôfiyi tepeledi. Onu yarı ölmüş bir hâle getirdi ve kafasını yardı».

6133

گفت صوفی آن من بگذشت لیک

ای رفیقان پاس خود دارید نیک

«Sôfî dedi ki benim cezâm geçti. Lâkin hey arkadaşlar kendinizi iyi muhafaza ediniz».

6134

مر مرا اغیار دانستید هان

نیستم اغیارتر زین قلتبان

«Beni yabancı ve ağyâr bilmiştiniz. Haberiniz olsun bu keratadan daha ağyâr değildim».

6135

اینچه میخوردم شمارا خوردنیست

وینچنین شربت جزای هر دنیست

«Benim yediğim bu dayağı siz de yiyeceksiniz. Böyle bir şerbet her alçak kimsenin cezâsıdır».

6136

این جهان کوهست و گفت و گوی تو

از صداهم باز آید سوی او

«Bu dünyâ dağ gibidir, senin sözlerin akis tarikiyle senin tarafına gelir».

Savt: Ses mânâsınadır. Sedâ ise sesin aksi demektir. Binâenaleyh (aks-i sadâ) terkibi yanlıştır. Doğrusu (aks-i savt) tır. Dağlık bir arâzide

yâhud kubbeli bir yerde seslenen kimse sesinin aksini işitir. İyi söylerse aksini iyi, kötü söylerse aksini kötü duyar. Bu cihan da tıpkı böyledir. Her kişi ettiğin'in karşılığını elbette bulur.

6137

چون ز صوفی گشت فارغ باغبان

یك بهانه کرد زان پس جنس آن

«Bağçıvan sôfinin işinden fâriğ olduktan sonra, yânî, onu döğmesini müteâkip onun gibi bir bahâne buldu.» Ve :

6138

کای شریف من برو سوی وثاق

که ز بهر چاشت پختم من رقاق

«Ey seyyid; eve doğru git ki öğle yemeği için yufka ekmeği pişirtmiştim».

6139

بر در خانه بگو قایمازرا

تا بیارد آن رقاق و قازرا

«Evin kapısında Kaymaz'a söyle ki o yufkalarla pişmiş kazı getirsin».

Kaymaz : Bağçıvanın karısı, yâhud kızı, veyâhud hizmetçisi olacak.

6140

چون بره کردش بگفت ای تیز بین

تو فقیهی ظاهرست این و یقین

«Şerifi yollayınca hocaya dedi ki : Ey keskin görüşlü sen fakihsin. Bu, zâhirdir ve yakînen bilinir».

6141

او شریفی میکند دعوی سرد

مادر اورا که داند تا که کرد

«Arkadaşın ise şerifim, seyyidim diye soğuk bir iddiada bulunuyor. Anasının ne yapmış olduğunu kim bilir?»

Mevlânâ diyor ki :

6142

برزن و برفعل زن دل کم نهید

عقل ناقص وانگهانی اعتمید

«Kadına ve onun işine itimâd etmeyin. Nâkıs bir akla karşı itimad doğru değildir».

6143

خویشتن را بر علی و بر نبی

بسته است اندر زمانه بس غبی

«Zamânede bir çok budala kendisini Ali ile Nebîye vasleder ve seyyidlik dâvâsında bulunur».

Yakın zamanlara kadar bazı kimseler, şöhret bulmak ve hürmet görmek için (Esseyyid fülân) diye bir mühür kazdırır ve onu kullanırdı. Hele seyyidlik İran'da pek ehemmiyetli olduğu için bazı açık gözlüler başına yeşil bir sarık sararlar, beline yeşil bir kuşak dolar, seyyidim diye ortaya çıkardı. Bizde de İstanbul'un limon iskelesi meydanında genişçe bir iskemleye oturmuş yeşil sarıklı adamlar vardı ki bunlara (yedi emirler) derler, onlara okunmaya giderler ve epeyce bir para verirlerdi.

Mevlânâ Câmî Baharistan'da yazar ki birisi böyle seyyidlerden birine söğmüş, saymış. Seyyid yâhud müteseyyid, yânî, uydurma emir: Her namazda (Allahümme salli alâ seyyidina muhammedin ve âlâ âli muhammed) diye salât okuduğun halde bana nasıl söğüyorsun? diye sormuş, söğen de : «Ben maddî ve mânevî ve asıl seyyid olanlara salât ve selâmımı kayd altına alırım, sen onlardan değilsin!» cevâbını vermiş. Maamâfih Sâdât-ı Kirâm hakkında hüsn-i zan göstermek de edeb iktizâsıdır. Ve onların Cedd-i Kerîmi olan Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hürmet icabıdır. Hiç olmazsa sû-i zanda bulunmamalı. Hazret-i Mevlânâ bu hususta diyor ki :

6144

هر که باشد از زنا وز زانیان

او برد ظن درحق ربانیان

«Her kim zinâdan doğmuş, kendi de zânilerden bulunmuşsa o şahıs, rabbânî ve ilâhî zevâta sû-i zanda bulunur».

Mevlânâ bir misâl daha gösteriyor :

6145

هر که برگرد سرش از چرخها

همچو خود گردنده بیند خانه را

«Çerh vurmasından başı dönen kimse, kendi gibi evi de dönüyor görür».

6146

آنچه گفت آن باغبان بوالفضول

حال او بد دور ز اولاد رسول

«O münâsebetsiz herzevekil bahçivânın söyledikleri, kendi hâlinden ibârettir. Böyle bir töhmet evlâd-ı Resûlden uzaktır» .

«Âdemden bana gelinceye kadar silsilemde sefâh, yânî, zina vukû bulmamıştır. Ecdâd ve ceddâtım hep nikâh-ı İslâm tarzında olmuştur.» meâlinde bir Hadis-i Şerif vardır. Habib-i Ekremin sülâlesini böyle muhâfaza buyuran Cenâb-ı Hakkın, o Resûl-i Zişânın neslinden gelenleri de öylece hıfzedeceği kaviyyen ümid olunur.

6147

گر نبودی او نتیجهٔ مرتدان

کی چنین گفتی برای خاندان

«Eğer o bahçevân mürtedlerin piçi olmasaydı, Resûlullâhın torunları hakkında nasıl bu sözleri söylerdi?»

6148

خواند افسونها شنید آنرا فقیه

در پیش رفت آن ستمکار سفیه

«O zâlim ve sefih bağçıvan bir takım mâvâl okuduktan, fakih de onları dinledikten sonra şerifin arkasından eve doğru gitti».

6149

گفت ای خر اندرین باغت که خواند

دزدی از پیغامبرت میراث ماند؟

«Dedi ki : Hey eşek; Bu bağa seni kim dâvet etti? Hırsızlık sana hâşâ peygamberden mi miras kaldı?»

6150

شیر را بچه همی ماند بدو

تو به پیغمبر بچه مانی بگو

«Arslanın yavrusu ona benzer, sen ne ile peygambere benziyorsun?»

Bir nüshada :

6151

باشریف آن کرد مرد ملتجی

که کند با آل یسن خارجی

«O alçak bağçıvan eğriliğinden, yânî, doğru yoldan çıkmış olduğu için hâricîlerin (آل یاسین) e ettiği ezâ ve cefâyı yaptı».

Hâricîler, Hazret-i Ali'nin (Sıffîn) muhârebesinde bulunmuş bir takım câhil sofulardı ki Muâviye ordusunun tam bozulma sırasında, Amr Bin'il-Âs'ın tavsiyesiyle mızrak ucuna Mushaf bağlamaları ve «Kitap aramızda hakem olsun» demeleri üzerine Cenâb-ı Mürtezâya isyân etmişler, muhârebeyi durdurmazsan seni yakalar, karşı tarafa teslim ederiz demişlerdi. Hazret-i Ali nâçâr muharebeyi durdurdu. İki taraftan seçilen iki hakemin hükmüne göre hareket edilmesi kararlaştırıldı. Sonra yine bu herifler : «Allahdan başkası hüküm veremez» diyerek evvelki fikirlerinden caydılar. Tevbe ve istiğfâr ederek yeniden müslüman oldular.

Hazret-i Ali'ye de gidip: «Biz hakemini kabul etmekle gâvur olmuştuk. Aklımız başımıza geldi, tecdid-i imân ettik. Sen de imânını tâzele de harbe başlat. Allah'dan başka kimse hüküm veremez» dediler.

Şu câhil ve şirret heriflere bakın ki Hazret-i Ali gibi ashâbın en âlimi olan bir zâtın karşısında ictihada kalkışıyorlar ve ona gavur oldun demek edebsizliğinde bulunuyorlar. Cenâb-ı Ali bunları dinlemeyince ordudan ayrıldılar, sofuluk sûretinde eşkiyâlığa başladılar. Kudemâ-yı ashâbdan Habbâb Bin'il-Eret'in oğluna rast geldiler. Sen Ali taraftârısın diye kendisini, haremini ve çocuğunu boğazladılar. Hazret-i Ali mütâreke yaptıktan sonra Nehrevân tarafında toplanmış olan bu heriflerin üstüne gitti. Dâvetine icâbet göstermedikleri için onlarla harbetti ve galebe çaldı. Ondan sonra hânedân-ı Aleviyye, hattâ Emeviyye ve Abbâsiyyeye karşı huruc etmiş şâkilere hârici denilir. (آل یاسین) Resûlullah Efendimizin evlâdı, ahfâdı ve taallukâtıdır. Çünki (یسین) den maksad: Seyyid'ül-mürselîn salavâtullâhi Aleyhim Ecmeîn efendimizdir.

6152

تا چه کین دارند دائم دیو و غول
چون یزید و شمر با آل رسول

«Şeytan ve gulyabânî insanlara ve Yezid, Şimr âl-i Resûle ne kadar kindâr iseler o bağçıvan da o şerife öyle kin gösterdi».

Gul: Gûya çöllerde ve tenhalarda insanlara geceleyin görünüp yolunu şaşırtan ve helâkine sebeb olan bir mahlûk imiş. Halbuki gulün vücudu olmadığı Hadîs-i Şerif ile sâbittir. Bazılarının gördük diye iddia ettikleri vehimlerinden ibâret olsa gerektir.

Yezid: Mâhut Emevî hükümdârlarından Hazret-i Hüseynin yâ kendisine bîat ettirilmesi, yâhud şehid edilmesi için emir veren herif.

Şimr': Kerbelâda Hazret-i Hüseyne karşı çıkan fırkanın kumandanlarından. Hazret-i Hüseynin mübârek başını bunun kesdiği meşhur ise de o habaseti icra etmemiş, kesilmesi için teşvikâtta bulunmuştur. Baş kesen Sinan isminde diğer bir habistir.

6153

شد شریف از زخم آن ظالم خراب
با فقیه او گفت من جستم ز آب

«Şerif, bağçıvanın dayağından harab olunca fakihin hayaline dedi ki ben sudan atladım, yânî, nöbetimi savdım».

6154

پای دار اکنون که ماندی فرد و کم
چون دهل شو زخم مخصور پرشکم

«Ayağını denk al ve dayan ki şimdi tek ve kimsesiz kaldım. Artık davul gibi karnına tokmak ye».

6155

گر شریف و لایق و همدم نیم
از چنین ظالم ترا من کم نیم

«Şerif değilsem de, sohbetine lâyık bir arkadaş olamadımsa da senin için bu zâlimden daha değersiz değildim».

6156

مرمرا دادی بدین صاحب غرض
احمقی کردی ترا بئس العوض

«Beni yalnız bırakıp bu garazkâr herife vermekle hamâkat ettin, sana kötü bir mükâfât oldu».

6157

شد از و فارغ بیامد کای فقیه
چه فقیهی ای تو ننگ هر سفیه

«Bağçıvân, şerifi döğdükten sonra geldi ve Ey fakih; sen fakihsin, belki sefihlerin utanacağı bir habissin!»

6158

فتویست اینست ای بریده دست
کاندرایی و نگویی امر هست

«Ey eli kesilesi; senin fetvân bu mudur ki bağıma girersin ve müsâade eder misin demezsin.»

6159

اچنین رخصت خواندی در وسیط
یا بدست این مسئله اندر محیط

«Böyle bir ruhsatı ve cevâzı (Vasît) de mi okudun? Yoksa bu mesele (Muhit) de yazılı mı?»

6160

گفت حقست بزن و سقت رسید
این سزای آنکه از یاران برید

«Fakih dedi ki: Hakkın var, vur ki elin ermiştir. O dayak, arkadaşlarından ayrılan için lâyıktır».

«HASTA İLE PEYGAMBER ALEYHİSSELÂMIN IYĀDETİ KISSASINA AVDET»

6161

این عیادت از برای این صله است
وین صله از صد محبت حامله است

«Bu yoklayış, bu, sıla içindir. Bu, sıla ise yüz muhabbetten hâsıl olmuştur».

Sıla: Merhamet, şefkat ve yardım mânâsınadır. Sıla-i rahm derler ki hısım ve akrabaya muâvenet demektir. Memleketine gitmek mânâsına da gelir ve bir nev'î hatır sorma meâlini ifâde eder. Zâten sıla, muhabbetten ileri gelir. Nitekim Resûlullah Efendimizin, o hasta sehâbiyi ziyâret ve ıyâdet buyurması da ümmetine karşı olan muhabbetinin neticesi idi.

6162

در عیادت شد رسول بی ندید
وان صحابی را بحال نزع دید

«Bir eşi daha olmayan Peygamber, hatır sormaya gitti ve o sahâbiyi hâlet-i nez'de gördü».

Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin veliyy-i hak bir sehâbiyi ziyâreti dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ bizi hüsn-i zan olunan kimselerin ziyâret ve iyâdetine teşvik için diyor ki :

6163

چون شوی دور از حضور اولیا
در حقیقت گشتهٔ دور از خدا

«Evliyâullah huzûrundan uzaklaşırsan, onların ziyâretine gidip düâlarını ve teveccühlerini kazanmazsan hakikatte Allahdan uzaklaşmış olursun».

6164

چون نتیجهٔ هجر همراهان غمست
کی فراق روی شاهان زان کمست

«Yol arkadaşlarından ayrılmanın neticesi gamdır, insanı hüzne düşürür. Mânevî sultan olan velilerin müvâcehesinden ayrılmak ondan az mıdır?»

6165

سایهٔ شاهان طلب هردم شتاب
تا شوی زان سایه بهتر ز آفتاب

«Her vakit o sultanların sâyesini aramak için koş ki o sâyede güneşten daha parlak bir merd-i münevver olasın».

6166

گر سفرداری بدین نیت برو
ور حضر باشد ازین غافل مشو

«Eğer sefere çıkıyorsan bu niyetle, yânî, ehlullâhı görmek ve sohbetiyle feyz almak emeliyle çık, hazarda, yânî, memleketinde isen de bu talebden gâfil olma».

«BÜYÜK BİR ZÂTIN BÂYEZİD-İ BESTÂMÎ KADDESALLÂHÜ SİRRAHÜYE: KA'BE BENİM, ETRÂFIMDA TAVAF ET DEMESİ»

Bâyezid-i Bestâmî evliyâullâhın meşhurlarındandır. Üçüncü asr-ı hicride yaşamış ve en kuvvetli rivâyete göre 261, yâhud 264 târihinde vefât etmiştir.

«Kürkünüzden bir parça verseniz de teberrüken üstümde taşısam» diyen birine: «Oğlum; sen adam olmazsan Bâyezidin kürkünü değil, derisini yüzüb de içerisine girsen fayda etmez» demiş olduğu meşhurdur.

6167

سوی مکه شیخ امت بایزید

از برای حج و عمره می‌دوید

«Ümmetin şeyhi Bâyezid-i Bestâmi, hac ve umre îfâsı için Mekke'ye doğru süratle gidiyordu».

Hac: Müddet-i ömründe bir kerre Mekke'ye gidip ihramlı olarak Ka'beyi tavaf eylemek, Safa ile Merve arasında sa'yetmek ve Zilhiccenin dokuzuncu günü Arafatta vakfe yapmaktır.

Umre ise: Küçük bir hactır ki bunda Arafata çıkmak yoktur ve her vakit yapılabilir.

6168

او بهر شهری که رفتی از نخست

مر عزیزانرا بکردی باز جست

«O gittiği her şehirde evvelâ oranın azizlerini araştırırdı».

6169

د میکشتی که اندر شهر کیست

کو بر ارکان بصیرت متکیست

«Bu şehirde basiret sahibi kim var? diye dönüp dolaşırdı».

6170

گفت حق اندر سفر هر جا روی

باید اول طالب مردی شوی

«Cenâb-ı Hak nereye sefer edersen evvelâ bir Hak adamı araman gerekdir buyurmuştur».

Nitekim Allah Zülcelâl Hazretleri Mûsâ Aleyhisselâma, Hızır'ı ziyâret etmesini emreylemiş, Mûsâ'nın, hâdimi ve şâkirdi bulunan Yûşa' Aleyhisselâma :

لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ

Yâni : «**İki denizin birleştiği yere kadar varmadan yürümekten geri kalmayacağım**[87]» dediğini Kehf Sûresinde hikâye buyurmuştur. Bu (مجمع البحرين) in neresi olduğu ihtilâflıdır. Tahkiki de burada lâzım değildir. Kezâ Kur'ân-ı Kerimde :

فَسْـَٔلُوٓا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Yâni : «**Bilmiyorsanız, zikr ehli olanı bilenlerden sorunuz**[88].» denilmiş ve bilmeyenler bilenlerden sorup öğrenmeğe memur edilmiştir.

6171

قصد گنجی کن این سود و زیان

در تبع آید تو آنرا فرع دان

«Sefere çıkacağın vakit İlâhî bir hazîne olan insân-ı kâmil talebiyle çık ki, ticaret yolunda kâr ve zarar ona tâbi' olarak husûle gelir. Sen o kâr ve zararı esas değil, fer' olarak bil».

Yâni; ticâret seferine çıksan bile ehlullahdan biriyle görüşme niyetiyle çık.

---

(87) Sûrei Kehf : 60.
(88) Sûrei Enbiya : 7.

6172

هر كه كارد قصد گندم باشدش

كاه خود اندر تبع مى‌آيدش

«Her kim ekin ekerse maksadı buğday almak olur. Saman zâten buğdayla husûle gelir».

6173

كه بكارى بر نيايد گندمى

مردمى جو، مردمى جو، مردمى

«Saman ekersen buğday hâsıl olmaz. Öyleyse sen de insan-ı kâmil ve rehber-i fâzıl ara. Adam tâlibi ol».

6174

قصد كعبه كن چو وقت حج بود

چونكه رفتى مكه هم ديده شود

«Hac vakti olunca Ka'beyi ziyâret ve tavaf maksadiyle git. Bu maksadla gidilince Mekke de görülmüş olur».

6175

قصد در معراج ديد دوست بود

در تبع عرش و ملائك هم نمود

«Resûlullah Efendimizin Mi'râcdan maksadı, dostu görmek, Hak Sübhânehû ve Teâlâyı rü'yet etmekti. O maksad ve azîmete teban Arş-ı İlâhî ve melekler de müşâhede olundu».

6176

خانهٔ نو ساخت روزی نو مرید

پیر آمد خانهٔ اورا بدید

«Yeni bir mürid, yeni bir ev yaptırmıştı. Şeyhi geldi, onun evini gördü».

6177

گفت شیخ آن مرید خویش را

امتحان کرد آن نکو اندیش را

«Şeyh, o yeni dervişini dârşâd için dedi ki:»

6178

روزن از بهر چه کردی ای رفیق

گفت تا نور اندر آید زین طریق

«Ey refik; bu pencereyi niçin açtırdın? Mürid cevap verdi ki: Oradan içeriye aydınlık gelsin diye.»

6179

گفت آن فرعست این باید نیاز

تا ازین ره بشنوی بانگ نماز

«Şeyh dedi ki: oradan aydınlık girmesi fer'dir. Asıl olan bir niyâz, bir ibâdet maksadı olmalıdır. Pencere açmaktan kasdın oradan ezân sesini işitmek bulunmalıdır».

Hazret-i Mevlânâ bu fıkraları naklettikten sonra hacca giden Bâyezid-i Bestâmî kıssasına avdetle diyor ki:

6180

تا بیابد خضر وقت خود کسی

بازید اندر سفر جستی بسی

«Hazret-i Bâyezid, zamanının Hızırı olan insan-ı kâmili bulmak için seferlerinde onu çok çok aradı».

Hazret-i Mûsâ'nın görüştüğü Hızır Aleyhisselâm, Kur'ân'da hikâye edilmiş, hakkında :

وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

Yâni : «**Ona nezdimizden ilim verdik**[89]» denilmiş, fakat ismi sarâhatle beyân olunmamıştır. Hadîs-i Şerifte adının Hızır olduğu bildirilmiştir.

Hızırın hâlâ hayatta olup olmadığı ulemâ arasında ihtilâflıdır. Bazıları Mûsâ'nın hızırı yaşamış ve ölmüştür demişlerdir. Fakat sözüne itimad edilen evliyâullahdan hemen hepsi Hızıra mülâki olduklarını ve ondan feyz aldıklarını hikâye ederler. Mûsâ zamanındaki ölmüş olması tabiidir. Onu gördük diyen evliyâullâhın yalan söylemeyeceği de bedihidir. O halde hatıra gelen şudur ki Hızırlık velilik mertebelerinden biridir. O makama getirilenler, bulundukları asrın Hızırı olurlar. Yâni, Hızır bir değil, müteaddiddir. Her asrın bir Hızırı bulunur. Hazret-i Mevlânâ'nın yukardaki mısraında da buna işâret olsa gerektir.

6181

دید پیری باقدی همچون هلال

دیدد روی فر گفتار رجال

«Hazret-i Bâyezid, hilâl gibi zayıf boylu bir ihtiyar gördü ki onda ricâlullâhın sözlerindeki nûrâniyyet vardı».

6182

دیده نابینا و دل چون آفتاب

همچو پیلی دیده هندستان بخواب

«Gözleri a'mâ kalbi güneş gibi idi. Rü'yâsında Hindistanı görmüş fil gibi coşkun bir halde bulunuyordu».

---

(89) Sûrei Kehf : 65.

Fillerin menşe'i ekseriyyet itibâriyle Hindistandır. Afrika ormanlarında da fil yetişir amma Hind filleri daha ziyâde terbiye kabul eder. Ara sıra coşkunluk göstermelerini, vatan-ı aslîsini rüyada görmekten hâsıl olduğunu söylemekle tevil ediyorlar.

Bâyezidin gördüğü pîr-i kâmil de Hindistanı rü'yâsında gören fil gibi bir çok hakikatleri müşâhede eylemiş olduğundan coşkun ve cezbeli halde idi demek isteniliyor.

6183

چشم بسته خفته بیند صد طرب

چون گشاید آن نبیند ای عجب

«Gözü kapalı uyuyan kimse rü'yâda yüz türlü zevk ve neş'e âlemi görür de uyanınca görmezse çok acâib olmaz mı?»

6184

پس عجب درخواب روشن میشود

دل درون خواب روزن میشود

«Rü'yâda çok acâib şeyler görülür. Uykuda iken kalb, bir takım ilhâmâta ve müşâhedelere pencere olur».

Nitekim Resûlullah Efendimiz bidâyet hâlinde kendisine altı ay rü'yâ görmek sûretiyle vahy vuku' bulmuştu. Buhârî'de Hazret-i Âişe radiyallâhü anhâ ve an Ebihâ'dan rivâyet ediliyor ki : **«Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize vahyin başlangıcı, rü'yây-ı sâdıka görmekle olmuştur. Hiç bir rü'yâ görmezdi ki sabah aydınlığı gibi vâzıh ve âşikâr görünmesin...»** Bu hâl altı ay kadar devâm etmişti. Bir hadiste mübeşşirât, yâni, sâdık rü'yâlar peygamberliğin 46 cüz'ünden bir cüz'üdür buyurulmuştur. Yanlış anlaşılmasın. Sâdık rü'yâ gören 46 da bir peygamber olur demek değildir. 23 yıldan ibâret nübüvvet-i Muhammediyye müddetinin 46 da biri olan bu rü'yâ müddeti olan altı aya işâret edilmiştir.

6185

آنکه بیدارست بیند خواب خوش

عارفست و خاك او در دیده کش

«Uyanıkken güzel rü'yâ gören zât, bir ârifdir. Onun basdığı toprağı sürme gibi gözüne çek».

Mâlum ya rü'yâda muhal denilebilecek şeyler görülür ve bilinmeyen bazı âlemler müşâhede edilir. O gibi halleri uyanıkken görebilen kimse ârif-i billâh ve vâsıl-ı ilallâh olanlardandır.

6186

پيش او بنشست مى‌پرسيد حال
يافتش درويش وهم صاحب عيال

«Bâyezid hazretleri o zâtın karşısına oturdu. ve halinden sordu. Onun fakir, evlâd ve ıyâl sâhibi olduğunu anladı».

6187

گفت عزم تو كجاست اى بايزيد
رخت غربترا كجا خواهى كشيد

«O zât dedi ki: Ey Bâyezid; nereye gidiyorsun, gurbet eşyâsını nereye götürüyorsun».

6188

گفت قصد كعبه دارم از بگه
گفت هين باخود چه دارى زادره

«Bâyezid: Erkence Ka'beye gitmek niyyetindeyim dedi. O zât, yanında yol azığı ve masrafı olmak üzere: neyin var? diye sordu».

6189

گفت دارم از درم نقره دويست
نك ببسته سخت بر گوشهٔ رديست

«Bâyezid, iki yüz dirhem gümüşüm var. İşte ridâmın köşesinde sıkı sıkı bağlıdır, dedi».

6190

گفت طوفى كن بگردم هفت بار
وين نكوتر از طواف حج شمار

«O zât dedi ki: Etrâfımda yedi defa tavaf et ve onu hac tavafından daha ziyâde iyi bil».

6191

وان درمهاپیش من نه ای جواد

دانکه حج کردی وحاصل شد مراد

«Ey cömerd Bâyezid; o iki yüz dirhemi benim önüme bırak. Böyle yapmakla kendini hac etmiş ve murâdı hasıl olmuş bil».

İtimâd et ki bunu yapmakla :

6192

عمره کردی عمر باقی یافتی

صفا گشتی برصفا بشتافتی

«Umre yapmış ve ömr-ü bâki bulmuş, Safa'da sa'y eyleyerek safvet kesbetmiş olursun».

Umrenin ne demek olduğu yukarıda geçti. Hakkında tafsilât almak dilenirse (Müslümanlıkta İbâdet Târihi) isimli eserime müráccat buyurulsun.

Safâ: Mekke'de bir tepeciğin adıdır. Onunla (Merve) denilen diğer bir tepeciğin arasında yedi def'a gidip gelmek, hac ve umrenin erkânındandır.

6193

حق آن حق که جانت دیده است

که مرا بربیت خود بگزیده است

«Rûhunun müşâhede etmiş olduğu Hak Teâlâya yemin ederim ki Zât-ı Bârî beni Beyt-i Mükerremi üzerine tafdil ve intihâb etmiştir».

6194

کعبه هرچندی که خانهٔ بر اوست

خلقت من نیز خانهٔ سر اوست

«Ka'be, Allahın hâne-i birri, yânî, ziyâreti sevâbı mûcib olan bir beyttir, lâkin benim yaratılışım da Hakkın sır hânesidir».

تا بکرد آن خانه‌را دروی نرفت

واندرین خانه بجز آن حی نرفت

«O evi, yâni, Ka'be-yi Muazzamayı İbrâhim ve İsmâli Aleyhimesselâma yaptırdığından beri, onun içine gitmedi. Fakat benim bu gönül evime ondan başkası girmedi».

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının Ka'beden efdal ve Hakka daha sevgili olduğuna ittifak vardır. Çünki Ka'be, iki peygamber tarafından yapılmış, enbiyâ ve evliyâ ise bizzat Hak tarafından yaratılmıştır. Elbette mahlûk-i Hak, masnû-ı mahlûkdan efdaldır. Mevlânâ'nın buyurduğu gibi Ka'beye (Beytullah) denilmekle berâber orası Hakkın oturduğu bir ev değildir. Allah her yerde mevcud, hâzır ve nâzır olmakla berâber her yer gibi Ka'benin içinde de bizim anladığımız mânâda bir oturuşla oturmaz. Halbuki : **«Yerle göklerim beni ihâta etmedi; lâkin mü'min, müttekî, temiz ve günahlardan çekinen kulumun kalbi istiâb eyledi.»** hadis-i kutsisi muktezâsınca böyle kulların kalbleri, Allahın nazargâhı ve tecelligâhıdır. Derviş Yunus der ki :

Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudüste, Mekkede, hacda değildir.

Hazret-i Mevlânâ da bir gazelinde buyuruyor ki : **«Ey hacca gitmiş olanlar; nereye, nereye gidiyorsunuz, sevgili buradadır, buraya geliniz, buraya geliniz!»**

İsmet Neccârînin şu beyti de meşhur ve ârifânedir :

«Hacı Ka'be yolunda koşuyor, bense didâr-ı Hakka tâlibim. Hacı evi arıyor, bense ev sâhibini».

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

6196

کعبه بنیاد خلیل آذرست

دل نظرگاه جلیل اکبرست

«Ka'be, Âzer oğlu İbrâhimin binâsıdır. Gönül ise Celil ve Ekber olan Allahın nazargâhıdır».

Şurası vardır ki Ka'beden efdal olan gönül, bizim gibilerin değil, asrının gavs-ı a'zamı bulunan zât-ı şerifin kalbidir. Nitekim Cenâb-ı Mevlânâ da öyle bir kalb için :

«Öyle bir gönül bir dânedir, bir dânedir» diyor

Şimdi burada bir mesele zuhur ediyor. Acaba Bâyezidin o zât-ı şerifin etrâfında tavaf etmesiyle kendisinden haccın farziyeti sâkıt oldu mu? Ehlullah hazarâtına vâkı olan ilhâmlar ile ancak kendileri amel edebilirler. O ilhamlar, diğerleri için sened olamaz. Binâenaleyh o pîr-i kâmil ve mükemmilin teklifi ve Bâyezidin onu kabulü ancak kendileri için medâr-ı istinâddır, başkaları için değildir. Çünki bizzât Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi ve Âlihi Vesellem Efendimiz, yalnız Ka'beden değil, ondan üstün olduklarında şüphe bulunmayan bütün peygamberlerden de efdal bulunduğu halde haccın farziyetinden sonra ve hicretin onuncu senesinde hacca gitmiş ve bu babdaki emr-i İlâhiyi ifâ etmiştir. İhtimâl ki Bâyezidin bu seferinde o pîr-i ekmeli ziyâretle dönmesi, ya ikinci haccı olmasından dolayı idi, yâhud bundan sonra gidip Ka'beyi ziyâret etmiştir.

Yine o pîr-i hakbîn lisânından Bâyezide hitâben deniliyor ki :

6197

چون مرا دیدی خدارا دیدهٔ
گرد کعبهٔ صدق بر گر دیدهٔ

«Mâdem ki beni gördün, Allah'ı görmüş oldun ve sıdk ve ihlâs Ka'besini tavaf ettin».

«Mü'min mü'minin aynasıdır» diye bir söz vardır. Buradaki ikinci mü'minin esmâü'l-husnâdan olan **(Mü'min)** ism-i şerifi olduğu da sôfice işâret edilmiştir. Bu mânâca o kelâm **«Mü'min olan kul, bir ismi de (Mü'min) olan Allah'ın aynasıdır, Hak o aynada tecellî eder»** demek olur.

6198

خدمت من طاعت و حمد خداست
تا نپنداری که حق از من جداست

«Bana hizmet, Allah'a tâat ve hamd etmektir. Sakın zan etmeyesin ki Hak benden ayrıdır».

Kur'ân'da :

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni : «Nerede bulunursanız bulununuz Allah sizinle berâberdir[90]» âyeti vardır. Allah'dan hâli ve onun nazarından gizli bir mahlûk yoktur.

6199

چشم نیکو باز کن در من نگر
تا ببینی نور حق اندر بشر

«Hakkın nurunu insanda görmüş olmak için gözünü aç da bana iyice bak».

6200

بایزید آن نکته هارا هوش داشت
همچو زرین حلقه‌اش در گوش داشت

«Bâyezid, bu nükteleri kavradı. O sözleri altın küpe gibi kulağına taktı».

6201

آمد ازوی بایزید اندر مزید
منتهی در منتهی آخر رسید

«Bâyezîd, o pîrin huzurundan, ziyâde bir kemâl ile memleketine döndü ki sülûkünde müntehî iken, intihânın da nihâyetine varmış oldu».

(90) **Sûrei Hadid : 4.**

«RESÛLULLÂHIN ZİYARET VE İYÂDET ETTİĞİ SEHÂBİNİN MÜNASEBETSİZ BİR DÜÂ ETMİŞ OLDUĞUNU HAZRET-İ PEYGAMBERİN ANLAMASI»

6202

چون پیامبر دید آن بیماررا

خوش نوازش کرد یارغاررا

«Aleyhisselât Efendimiz o yâr-ı gâr olan hastayı görünce onu taltif buyurdu».

(Yâr-ı gâr) terkibi «mağara arkadaşı» demektir ki, Sıddîk-ı Ekber radiyallâhü anh hazretlerinin lakab-ı mefhariyyetidir. Çünki Medine'ye hicret edileceği sırada Resûl-i Ekrem Efendimizin maiyyetinde bulunmuş ve üç gün berâber olarak Cebel-i Nûr'daki bir mağarada saklanmışlardı. Bundan dolayı öyle tehlikeli mevkilerde sadâkat gösteren hakikî dostlara **(Yâr-ı gâr)** denilir.

6203

زنده شد او چون پیامبررا بدید

گوییا آن دم مرادرا آفرید

«Hasta, peygamberi görünce dirildi. Sanki Allah onu o anda yaratmış gibi oldu».

6204

گفت بیماری مرا این بخت داد

کآمد این سلطان برمن بامداد

«Dedi ki: Hastalık bana bu hüsn-i tâlihi verdi ki Sultân-ı Enbiyâ Hazretleri sabahleyin beni yoklamaya geldi».

6205

تامرا صحت رسید و عافیت

از قدوم این شه بی‌حاشیت

«Bu maiyyetsiz pâdişâhın vürûdiyle bana sıhhat ve âfiyet erişti».

Sıhhat ve âfiyet arasında mânâca fark vardır. **Sıhhat**: Sahih ve sağlam olmak, yani, **hasta bulunmamak demektir. Âfiyet** ise; maddî ve manevî insana zararı dokunacak her şeyden âsûde bulunmak mânâsınadır. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Yâ Rabbî; Dinde, Dünyâda ve Âhirette senden afv ve âfiyet istirhâm ederim»** diye düâ ve ümmetine ta'lim buyururlardı.

Hâşiye: Bir pâdişâhın veyâ devlet adamlarının maiyyeti demektir. Resûl-i Ekrem Efendimiz ise böyle şeylerden müstağnî bulunduğu ve gideceği bir yere maiyyetsiz gittiği için böyle ta'bir edilmiştir.

6206

ای خجسته رنج و بیماری و تب

ای مبارك درد و بیداری شب

«Ne mutlu hastalık ve sıtma nöbeti, ne mübarek dert ve gece uyanıklığı ki».

6207

نك مرا درپیری از لطف و کرم

حق چنین رنجوری داد و سقم

«Allah, bana ihtiyar halimde böyle bir hastalığı lutf ve keremiyle verdi».

6208

درد پشتم داد تا من هم ز خواب

برجهم هر نیمشب لابد شتاب

«Bana gece yarısı mecbur olarak kalksın acele diye sırt ağrısı verdi».

6209

تا نخسبم جمله شب چون گاومیش

دردها بخشید حق از لطف خویش

«Manda gibi bütün gece uyumasın diye Allah, bana lutuf ve kereminden derdler ihsan etti».

Derdler de ihsan olur mu? Evet, bir lutuf ve ihsandır. Dikkat edilirse anlaşılır ki, sıhhat, gaflet îras eder. Hastalık ise intibah getirir. Bir defa hastaların çoğu ızdırâbından uyuyamaz (Aman Allah) diye feryâd ederler. Bu feryâd, bir nev'i zikr-i İlâhidir. İhtiyâri olarak Hakkı zikretmeyenler, böyle ızdırâri olarak Allahın zikrinde bulunurlar, Hakkın rahmetine sığınırlar ve merhamet-i İlâhiyi coştururlar.

6210

زین شکست آن رحم شاهان جوش کرد

دوزخ از تهدید من خاموش کرد

«Benim bu kırık, dökük bir halde bulunuşumdan, yânî, hasta oluşumdan ve feryâd edişimden o mânevî şahların merhameti galeyân etti ve Cehennemi, beni tehdid etmeden susturdu».

Hazret-i Mevlânâ bu münâsebetle diyor ki :

6211

رنج گنج آمد که رحمتها دروست

مغز تازه شد چو بخراشید پوست

«Hastalık, içinde merhametler bulunan bir hazinedir. Deri, yânî, kalıb bozulunca beyin, yânî, ruh tazelenir».

6212

ای برادر موضع تاریك و سرد

صبر کردن بر غم و سستی و درد

«Birâder; karanlık ve soğuk bir mevkide yatıp hastalık, kuvvetsizlik, gam ve kedere sabretmek».

6213

چشمهٔ حیوان و جام مستی است

کان بلندیها همه در پستی است

«Âb-ı hayat menba'ıdır ve mânen mest olmak kadehidir. Çünki bütün yükseklikler, âlî ve mânevî olan dereceler, bütün tevâzu' ve meskenet içindedir».

Meselâ :

6214

آن بهاران مضمرست اندر خزان
در بهارست آن خزان مگریز آزان

«O bahar mevsimleri ve çiçekleri hazanda gizlidir. Hazan da bahar içinde saklıdır».

Binâenaleyh hazan gibi olan hastalık ve fakr u zarûret gibi şeylerden çekinme.

6215

همره غم باش و باوحشت بساز
می‌طلب درعمر خود عمر دراز

«Gam ve kederle yoldaş ol, halvet ve riyâzetle uyuş. Müddet-i ömrünce uzun bir ömür, yânî, ebedî hayat talebinde bulun».

6216

آنچه گوید نفس تو کاینجا بدست
مشنوش چون کار او ضد آمدست

«Nefsin sana bu hastalık, bu ihtiyac kötüdür diyecek olursa onu dinleme ki nefsin işi aksinedir».

O dâimâ rahat ister, az şeye kanaat etmez. Şu dört günlük Dünyânın saâdetini Âhiretin ebedî ni'metlerine tercih eder.

6217

تو خلافش کن که از پیغمبران
اینچنین آمد وصیت درجهان

«Sen nefsinin tavsiyeleri hilâfına hareket et ki, Dünyâda bütün peygamberlerin ümmetlerine olan nasihati nefsin hevâsına muhâliftir».

Yapacağın işlerde emin ve sadık kimselere de danış ki :

6218

مشورت درکارها واجب شود
تا پشیمانی درآخر کم بود

«Sonunda pişman olmamak, hiç olmazsa az bir zarar ile kurtulmak için görülecek işlerde meşveret vâciptir».

6219

حیله‌ها کردند بسیار انبیا
تا که گردان شدبدین سنگ آسیا

«Peygamberler bir çok çâre bildirdiler de bu değirmen taşı döndü».

Yânî; âlemin ictimâiyâtı yoluna girdi.

6220

نفس میخواهدکه تا ویران کند
خلق‌را گمراه و سرگردان کند

«Nefs, bu intizâm-ı ictimâîyi vîran ve halkı sapıtıp sergerdân etmek ister».

Bütün dinlerde dînî ve dünyevî fâideler vardır. O fâideler ve Peygamberlerin yapmış oldukları tavsiyeler sâyesinde, Dünyâ bir parça intizâm kesbetmiştir. Peygamberlerin tavsiyeleri ise ya Allah'a, ya mahlûkâta müteallîktir. Tevhid, yânî, Allah'ı bir bilmek ve O'na kulluk etmek Allah'a âit tavsiyelerin birincisidir. Nefs ise bunda tereddüd gösterir. Bir Allah, bu kadar kâinâtı idâre edebilir mi? diye ortaya bir şüphe atar. Derken müteaddid ilâhlar ortaya çıkar, onlara tapınanlar da dalâlet içinde yuvarlanır giderler. Kezâ dîn, kanâatı ve hakperestliği tavsiye eder. Fakat, nefs bu kadar vâridât ile geçinemezsin, ne yaparsan yap, vâridâtını artır, rahat rahat vaktini geçir. Çal, uydur mücâzâtından ictinâb etme der. Seni başkalarının hakkını gasbetmeye ve türlü türlü te'vil ile hırsızlığa, mürtekipliğe teşvik eder, binnetice nizam bozulur.

6221

گفت امت مشورت با که کنیم
انبیا گفتند با عقل امیم

«Ümmetler: Kimlerle meşveret edelim? diye sordular, peygamberler de imam ve muktedâ olacak akıl sâhibleriyle cevâbını verdiler».

6222

گفت گر کودك درآید یازنی
کو ندارد عقل ورای روشنی

«Ümmet: Eğer müşâvirimiz âkil ve parlak bir re'y sâhibi olmayan çocuk yâhud kadın olursa ne yapalım? dediler».

6223

گفت با او مشورت کن وانچه گفت
تو خلاف آن کن و درراه افت

«Peygamberler cevab verdiler ki onunla müşâverede bulun, fakat re'yi hilâfı hareket et».

Şöyle bir Hadis vardır: «Kadınlarla meşveret ediniz, lâkin onlara muhâlif harekette bulununuz».

Hanımlarımızın hepsi böyle akılsız değilse de kocası kışın paltosuz gezerken, adamcağızın eline beş on lira geçince ·· .a kendisine manto yaptırmayı istemeyen kaç tanesi çıkabilir? Onu. için:

6224

نفس خودرا زن شناس، از زن بتر
زانکه زن جزویست نفست کل شر

«Kendi nefsini kadın, hattâ ondan beter bil. Çünki kadın, şerden bir cüzdür, nefsin ise şerrin küllüdür».

6225

مشورت بانفس خود گر میکنی
هرچه گوید کن خلاف آن دنی

«Kendi nefsinle meşveret edersen, o alçağın tavsiye ettiklerinin hilâfını yap».

6226

گر نماز و روزه میفرماید
نفس مکارست مکری زایدست

«Sana namaz, oruç emretse bile nefis mekkâr ve hıylekâr olduğu için o emrinden sana bir mekr ve hiyle çıkar».

6227

مشورت بانفس خویش اندر فعال
هرچه گوید عکس آن باشد کمال

«İşlerde, nefis ile edilen müşâverede, onun söylediklerinin aksi kemâldir».

6228

برنیایی باوی واستیز او
رو بریاری بگیر آویز او

«Nefs ile ve onun mücâdelesiyle başa çıkamazsan hakîkî bir dostun yanına git, onun sîret ve ahlâkına sarıl».

6229

عقل قوت گیرد از عقل دگر
نیشکر کامل شود از نیشکر

«Şeker kamışı nasıl birbirinden feyz alırsa akıl da diğer akılların yardımından kuvvet bulur».

6230

من ز نفس خود بدیدم چیزها
کو برد از سحر خود تمیزرا

«Ben kendi nefsimden öyle şeyler gördüm ki onların sihr ve te'siri sâhibinin fark ve temyizini izâle edecek derecede idi».

Hazret-i Mevlânâ kibâr-ı evliyâullahdan iken onda da böyle nefs hiylesi ve mekri bulunur mu? diye teaccüb edilmemelidir. Yûsüf Aleyhisselâm, enbiyâ-yı ızâmdan olduğu hâlde:

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي
إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ۞

Yânî: **«Ben nefsimi tebriye edemem, kötü arzulardan beridir diyemem. Çünki nefs, hakikaten kötülükle ve şiddetle emreder. Meğer ki Rabbim, o nefsin sâhibini esirgemiş ola. Zira Rabbim çok yarlığayıcı ve çok esirgeyicidir[91]».**

Demek ki enbiyâ ve evliyâda da nefs arzuları bulunuyor. Lâkin Allahın hıfzı onları muhâfaza ediyor.

6231

وعدها بدهد ترا تازه بدست
کو هزاران بار آنهارا شکست

«Nefs, salâha dâir sana tâze taze va'dler verdiği hâlde binlerce defa o va'dleri, o tevbeleri bozar».

6232

عمرا گر صد سال خود مهلت دهد
اوت هرروزی بهانهٔ نونهد

«Ömür, bin sene bile sana mühlet verse nefsin her gün yeni bir bahâne bulur».

---

(91) Sûrei Yusuf: 53.

6233

گرم گوید وعده‌های سردرا
جادوی مردی ببندد مردرا

«Soğuk va'dleri sana sıcak ve kabul olunacak sûrette söyler ve kandırır. Nefs öyle kuvvetli bir sihirbâzdır ki efsûniyle erkek bir adamı kandırır ve bağlar».

Bunun çâreşi nedir?

6234

ای ضیاءالحق حسام‌الدین بیا
که نروید بی‌تو از شوره گیا

«Ey Hakkın nûru ve ziyâsı olan Hüsâmeddin Çelebi! Gel ki senin cemâlin olmadan bu çorak yerlerden ot bitmiyor».

Hüsâmüddin Çelebi, Hazret-i Pirin halîfesidir. Cenâb-ı Mevlânâ, ihvân-ı mevleviyyenin teslik ve te'dibini O'na havâle buyurmuştu. Nasıl ki yakın zamanlara kadar Konya mevlevihânesinde çelebi efendiden ayrı bir (tarîkatçı dede) vardı ki dedegânın terbiyesiyle meşgul olurdu. Hazret-i Hüdâvendigâr, nefsin hiylelerinden kurtulmak için yegâne çârenin o hiyleleri, ve onun çârelerini bilen mânevî bir tabibin taht-ı tedâvisinde bulunmak olduğunu îmâ ediyor. Ve yine buyuruyor ki :

6235

از فلك آویخته شد پردهٔ
از پی نفرین و دل آزردهٔ

«Kalbi incinmiş bir zâtın nefreti ve inkisârı dolayısiyle halkın hakikatı görememeleri için gözleri önüne gökden bir perde asılmıştır».

Ki kazâ ve kader icabıdır.

6236

این قضارا هم قضا داند علیج
عقل خلقان درقضا گیجست گیج

«Bu kazanın ilâcını yine kaza ve kader bilir. Bu hususta halkın akılları şaşkındır».

6237

اژدها گشتست آن مار سیاه

آنکه کرمی بود افتاده براه

«Vaktiyle yola düşmüş bir kurt olan o kara yılan, yânî, nefs, şimdi ejderhâ olmuştur».

6238

اژدها و مار اندر دست تو

شد عصای جان موسی مست تو

«Ey Hüsâmeddin Çelebi; ejderhâ da, yılan da senin elindedir. Mûsâ'nın asâ-yı mu'cizesi senin mestin olmuştur».

6239

حکم خذها لاتخف دادست خدا

تا بدست اژدها گردد عصا

«Senin elinde ejderhânın asâ olması için Allah sana (خذها ولا تخف) hükmünü vermiştir».

(Tâhâ) Sûresindeki âyetlere işâret edilmiştir. Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَى ۝ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى ۝ قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَى ۝ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى ۝ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ۝

Yânî: «Yâ Mûsâ! Sağ elindeki nedir? Mûsâ cevab verdi ki: o benim asâmdır, ona dayanırım ve onunla koyunlarıma ağaçlardan yaprak sil-

kerim ve onunla daha başka hâcetlerimi görürüm. Cenâb-ı Hak: Yâ Mûsâ! O asâyı yere at, buyurdu. Mûsâ da onu attı. Asâ, öteye beriye koşar büyük bir yılan olmuştu. Cenâb-ı Hak: Onu yakala, korkma, onu eski haline döndüreceğiz[92]» buyurdu.

Cenâb-ı Mevlânâ diyor ki: **«Ey vaktin Mûsâsı olan Hüsâmeddîn Çelebi! Halkın yılan gibi nefisleri büyüdü ve koskoca bir ejderhâ oldu. Sen ejderhâları yakala ki kerâmetli elinde asâ olsun ve zararsız bir hâle gelsin».**

6240

هین ید بیضا نما ای پادشاه

صبح نو بگشاز شبهای سیاه

«Ey mânevî sultan; (Yed-i beyzâ) göster de karanlık gecelerden yeni bir sabah aç».

6241

دوزخی افروخت بر دی دم فسون

ای دم تو از دم دریا فزون

«Ey nefesi deryâ nefesinden çok ve müessir olan Hüsâmeddin Çelebi; Bir Cehennem parladı. Onun üstüne üfle de söndür».

İnsanın nefsi Cehenneme teşbih edilmiştir. Çünki ikisi de doymaz ve istemekten geri durmaz. Kıyâmette ehl-i azâb Cehenneme konulduktan sonra Cenâb-ı Hak ona: **«Doldun mu?»** diye soracak; o da: **«Daha fazlası var mı?»** diyecektir. İşte nefis de **(Daha var mı?)** demekte Cehennem gibidir. İstediği şeyler ne kadar verilse, her hevâ ve hevesi yerine getirilse başka şeyler istemekten hâli kalmaz. Onun için ey Hüsâmeddîn Çelebi, o nefis Cehennemine üfle ki senin nefha-i kerâmetinle onun hevâ ve heves âteşi sönsün.

6242

نفس مکارست بنموده کپی

دوزخست از مکر بنموده تپی

«Nefs hiylekârdır ki sana bir köpekden ibâret görünmüştür. Kezâ o nefs bir Cehennemdir, lâkin sana âdî bir harâret gibi nümâyân olmuştur».

---

(92) Sûrei Tâhâ: 17-21.

6243

زان نماید مختصر در چشم تو
تا زبون بینیش جنبد چشم تو

«Onu gör de, hakkında gazabın hareket etsin diye o sana muhtasar ve âciz görünmektedir».

Nitekim, Bedr muhârebesinde müşrikler tarafı böyle görünmüştür.

6244

هم چنانکه لشکر انبوه بود
مر نبی را بچشم اندك نمود

«Böylece efrâdı çok bir ordu Hazret-i Peygamberin ve ashâbının gözüne az göründü».

6245

تا بر ایشان زد پیمبر بی‌خطر
ور فزون دیدی ازان کردی حذر

«Öyle az göründükleri için Hazret-i Peygamber onların üstüne hücûm emrini verdi. Eğer kalabalık görmüş olsaydı onlardan çekinirdi».

Nefs gâyet zorlu ve azılı olduğu halde onun nazarlara ehemmiyetsiz gibi görünmesi onunla mücâdele etmek ve arzularına muhâlefette bulunmak içindir. Hazret-i Mevlânâ, bu hakikate tarihî bir misâl göstermek için Bedr gazâsındaki o müşrik kuvvetinin müslüman mücâhidlerine karşı az ve zaif görünmüş olduğunu hikâye eden Enfâl Sûresindeki şu âyetlere işâret ediyor :

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ
أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝
وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا

Yânî «Habîbim; Allah, o müşrikleri sana az gösterdi. Eğer çok gösterseydi ey ashâb-ı Muhammed korkardınız. Ve harbe girelim mi, girmeyelim mi? diye münâzea ederdiniz. Lâkin Allah, sizi korkmaktan ve münâzeaya kalkışmaktan selâmette bıraktı. Zira Allah kalblerde gizli olan şeyleri bilir. Düşmanla karşılaşınca da onları sizin gözlerinize az gösterdi[93]».

Harb safı teşkil edilince Abdullah Bin Mes'ûd (R.A.) Hazretleri, yanındaki mücâhide; «Düşman yetmiş kişi var mı?» diye sormuş, muhâtabı da : «Yüz kadar olmalı» cevâbını vermişti. Halbuki müşrik kuvveti 900 ile 1000 arası idi. Kezâ :

وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ

Yânî : «Ey ümmet-i Muhammed; sizi de onların nazarında azalttı[94].» Hattâ Ebû Cehil : «Düşmanla harb etmeyiniz, birer birer tutup bağlayınız» demişti. İki tarafı böyle biribirine az göstermesi :

لِيَقْضِيَ اللّٰهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

Yânî : «Mukadder bir hâdiseyi Allahın kazâ etmesi ve meydana getirmesi içindi. Ma'lûmunuz olsun ki her iş Allaha râci'dir, O'nun takdîri vechile olur[95].»

6246

آن عنایت بود و اهل آن بدی

احمدا ورنه تو بد دل میشدی

«Karşılıklı kuvvetleri böyle yekdiğerine az göstermek, Allahın bir inâyeti olmuştu ki, ey Ahmed ü Muhammed Aleyhesselâm! Sen o inâyetin ehli ve lâyıkı idin. Yoksa çok göstermiş olsaydı sen de endişeye düşerdin».

---

(93) Sûrei Enfal : 43.
(94) Sûrei Enfal : 44.
(95) Sûrei Enfal : 44.

6247

کم نمود اورا و اصحاب ورا

آن جهاد و ظاهر و باطن خدا

«Allah, peygamberine ve O'nun ashâbına zâhirî ve bâtınî mücâhedeyi az ve za'îf gösterdi ki»;

6248

تا میسر کرد یسری راو

تاز عسری او بگردانیدرو

«Allah, peygamberine kolaylığı müyesser eylesin ve Hazret-i Peygamber zorluktan yüz çevirmesin».

Cihâd : Uğraşmak demektir. Bundan dolayı düşmanla harb etmeye cihâd denilmiştir. Cihâd (asğar) ve (ekber), yânî, küçük ve büyük diye ikiye ayrılmıştır.

Cihâd-ı asğar; düşmanla, cihâd-ı ekber; nefisle uğraşmaktır. Resûlullah Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz; bir gazâdan avdet ederken : **«Cihâd-ı asğardan cihâd-ı ekbere dönüyoruz»** buyururdu. Çünkü nefisle uğraşmak, en çetin bir düşmanla çarpışmaktan zordur. Çünki düşmanla çarpışmak hayatın birkaç gününe münhasırdır. Nefisle mücâhede ise bütün bir ömür müddetince devam eder.

6249

کم نمودن مرورا پیروز بود

که حقش یار و طریق آموز بود

«Düşmanı Peygambere ve ashâbına az gösteriş Resûlullah için zafer oldu ki Hak, O'nun yardımcısı ve yol göstericisi idi».

Cenâb-ı Hak, bir kimsenin muîn ve yardımcısı olursa onun gerek zâhirî, gerek bâtınî cihadda muzaffer olacağında şüphe yoktur.

6250

آنکه حق پشتش نباشد از ظفر
وای اگر گربه‌ش نماید شیر نر

«Bir kimsenin de Hak zahiri, arkası, yardımcısı olmazsa; bir kedi, ona erkek arslan gibi görünürse» veya.

6251

وای اگر صدرا یکی بیند ز دور
تا بجایش اندر آید از غرور

«Yüz kişiyi uzaktan bir kişi gibi görüp kibir ve azametle onlarla uğraşmaya kalkarsa vay hâline!»

6252

زان نماید ذوالفقاری حربهٔ
زان نماید شیر چون گربهٔ

«Zü'l-fikâr ondan dolayı bir ufak süngü gibi, erkek arslan da kedi gibi görünür ki».

6253

تا دلیر اندر فتد احمق بجنك
واندر آرد شان بدین حیلت بچنك

«Ahmak ve korkak bir kimse cesâretlenip cenge kalkışsın, Allah da onu bu mekr ve hile ile yakalasın».

Nasıl ki Yunanlılar, harb-i umûmideki mağlûbiyetimiz üzerine yaralı bir arslana dönmüş olan Türk kahramanlarının yurduna saldırmış ve kolayca emelime nâil olurum vehmine düşmüştü. Çünki Türkün elindeki merdlik zülfikârını âdî bir süngü, Türkü de, dediğim gibi, yaralı bir arslan iken kedi gibi görmüştü. Fakat neticesinde o yaralı arslanın zülfikâriyle mağlûb olarak denize dökülmüştü.

Zülfikâr: Hazret-i Alinin meşhûr kılıncıdır. Kureyş müşriklerinden Haccâcın malı iken sâhibinin Bedr gazâsında maktûl olması üzerine ganimet taksiminde Hazret-i Peygamberin hissesine düşmüş ,ve taraf-ı Risâletten Cenâb-ı Ali'ye ihsân buyurulmuştu. Ağzı, iyi kessin diye girintili

çıkıntılı yapılmış olduğundan, bel kemiğindeki çıkıntılara teşbih edilerek zülfikâr diye şöhret bulmuştu. Yoksa bazı resimlerde görüldüğü gibi ucu çatal değildi. Kaamûs tercemesinde tafsîlâtı vardır. O çatallık ne münâsebetle uydurulmuş bilmiyorum.

6254

تا بپای خویش باشد آمده
آن فلیوان جانب آتشکده

«Çoğun az, azın çok gösterilmesinin bir sebebi de bir takım faydasız hattâ muzır mahlûkâtın âteşgedeye, yânî, helâk mahallerine kendi ayaklariyle gelmeleri içindir».

Nasıl ki Yunanlılar, Anadoluya saldırmışlar ve orada müzmahil olmuşlardı.

6255

کاه برگی می‌نماید تا تو زود
پف کنی کارا برانی از وجود

«Cenâb-ı Hak bazan Sâmân'ı sana bir yaprak kadar hafif ve zaif gösterir ki ona püf der âdetâ varlıktan sürersin».

6256

هین آنکه کوهها برکنده است
زوجهان گریان و او درخنده است

«Aklını başına al ki o Sâmân dağları yerinden koparmış, ondan cihan ağlarken o gülümsemekte bulunmuştur».

6257

می‌نماید تا بکعب این آب جو
صدچو عوج بن عنق شد غرق او

«Bu, sûretâ Sâmân gibi hafif olan enbiyâ ve evliyâ bir dereye benzer ki suyu topuklara kadar çıkacak zannolunur, fakat hakikatte (uc-ibni-unuk) gibileri onda boğulur».

Peygamberlerin ve evliyânın zâhiri şekillerine bakanlar onları zayıf ve hakir, kimsesiz ve kuvvetsiz görürler. Lâkin onların zahiri ve yardımcısı Allah olduğu için kendileriyle mücâdeleye girişenler elbette mağlub olurlar. Cenâb-ı Hak :

وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ *

Yânî : **«Muhakkak bizim askerlerimiz** (mü'minler), **mutlak onlar galib gelecekler dir[96]»**, buyuruyor. İşte cünd-ü ilâhî bu gibi zevât-ı aliyedir ki elbette düşmanlarına karşı gâlib ve muzaffer olurlar. Bahsi geçen (Uc ibni unuk) Hz. Mûsâ'nın harb ettiği Amâlika tâifesindendir. Kelîmullah hazretleri asâyı onun başına vurmuş ve öldürmüştür.

Uc'e dâir bir takım rivâyetler de vardır. Gûya anası babası gâyet kısa boylu insanlarmış. Cenâb-ı Hak kemâl-i kudretini göstermek için öyle cüce denecek ana-babadan böyle uzun boylu ve iri yarı bir insan halketmiş.

İşte enbiyâ ve evliyâ, suyu topuklara kadar çıkan bir derecik gibi göründüğü halde onlara adâvet besleyen (Uc ibni unuk) gibi herifler, onların bedduâsiyle helâk olur. Nitekim Hazret-i Mûsâ (Uc ibni unuk)u öldürmüştür.

6258

می نماید موج خونش تل مشك

می نماید قعر دریا خاك خشك

«Onların kanı dalgası, misk yığını gibi, mâneviyatlarının dibi kuru toprak gibi görünür».

Meselâ :

6259

خشك دید آن بحررا فرعون كور

تا درو راند از سرمردی و زور

«Kalben kör olan fir'avn Şab denizini kuru gördü de yiğitlik ve zorbalık fikriyle oraya at sürdü».

---

(96) Sûret Saffat : 173.

Fir'avn, Beni İsrâilin sahrayı çıkmasına izin vermiş, onlar da Mûsâ Aleyhisselâm maiyyetinde bir çok kalabalıklar olarak Mısır'dan çıkmış ve Şab denizi kenârına gelmişti. Sonra Fir'avn, bunların çıkmasına müsaade edişine pişman olmuş, geri döndürmek üzere ordusuyla tâkibe çıkmıştı. Mûsevîler, Şab denizi kenârında iken fir'avn ordusunun tozu göründü. Emr-i İlâhî ile Hazret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. Ya'kûb Aleyhisselâmın on iki evlâdının torunları sayısınca denizde on iki yol açıldı. O yollar, hemen kuruyup tozlar kalkmaya başladı. Hz. Mûsâ ve maiyyeti o yollardan geçtiler. Filistin arâzisine ayak bastılar. Arkadan gelen fir'avn ve ordusu da denizde açılan yollara girince sular hücum ederek onları boğdu.

6260

چون درآید درتك دریا بود

دیده فرعون کی بینا بود

«Fir'avn o yollara girince deniz eski hâlini aldı. Halbuki fir'avnin gözü bu hakikati evvelce nasıl görürdü?»

Mûsâ Aleyhisselâm, hakikatte bir bahr-i muhît idi. Fir'avn ise basar-ı basiret sâhibi olmadığından bu seferki görüş gibi onu kurumuş bir toprak sanmış, nihâyet o bahr-i mûhîtin dibinde boğulmuştu.

6261

دیده بینا از لقای حق بود

حق کجا همراز هر احمق بود

«Göz, Allahın nûr-i cemâliyle görür. Hak Sübhânehû ise her ahmakla nasıl sırdaş olur?»

6262

قند بیند کو بود زهر قتول

راه بیند خود بود آن بانگ غول

«Öyle bir ahmak, şeker görür, fakat o gördüğü öldürücü bir zehirdir. Yine o ahmak yol sanır, lâkin işittiği gulyebânî sesidir».

Gulyebâninin vehimden ibâret olduğu evvelce söylenilmişti.

6263

ای فلك ! درفتنۀ آخر زمان

تیز میگردی بده آخر امان

«Ey felek; âhir zaman fitnesi koparmak için pek hızlı dönüyorsun, azıcık aman ver».

Şâirler, ekseriyâ felekden şikâyet ederler. Çünki müneccimlere göre arzda ve insanlar üzerinde müessir olan, onlara gâh saâdet, gâh şekâvet irâs eden yıldızlardır; yıldızlar ise fezâda, yâni, felekde devr etmektedir. Halbuki hakikatte takdir eden ve müessir olan ancak Allah'tır. Eğer yıldızların arz üzerinde bir te'siri varsa takdir-i İlâhînin zuhuruna vâsıta olmaktan ibârettir.

Hazret-i Mevlânâ, bu ve gelecek birkaç beyti, feleğin te'sirine itikât edenler lisânından tehekküm tarikiyle söylüyor.

6264

خنجر تیزی تواندر قصدما

نیش زهرآلودهٔ درقصدما

«Ey felek; sen bize kasd için keskin bir hançersin, bizden kan almak için zehirli bir neştersin».

6265

ای فلك از رحم حق آموز رحم

بر دل موران مزن چون مار زخم

«Ey felek; Allahın rahmetinden merhamet öğren de bizim gibi karıncaların kalbine yılan misilli yara açma».

6266

حق آنکه چرخهٔ چرخ ترا

کرد گردان برفراز این سرا

«Ey felek; senin çarkını şu arz üzerinde döndüren Allah hakkı için olsun».

6267

که دیگر گون گردی و رحمت کنی

پیش از آنکه بیخ ما را برکنی

«Dönüşünü değiştir ve kökümüzü kazımadan evvel bize acı!»

6268

حق آنکه دایگی کردی نخست

تا نهال ما ز آب و خاک رست

«Evvelce dadılık ettin de bizim varlık fidanımız sudan ve topraktan yetişti. İşte o dadılık hakkı için».

Felek dadılığı, buluttan yağmurlar yağması ve nehirler akmasiyle arzın iskâna kaabil bir hâle gelmesidir.

6269

حق آن شه که ترا صاف آفرید

کرد چندان مشعله در تو پدید

«Seni sâf ve temiz yaratmış ve fezâyı meş'alelerle donatmış olan Şâh-ı A'zam, yânî, Hudâvend-i âlem hürmetine bize acı».

6270

آنچنان معمور و باقی داشتت

تا که دهری از ازل پنداشتت

«Allah seni öyle ma'mûr ve zevâl bulmayacakmış gibi gösterdi. Dehrî mezhebinde bulunanlar, varlığını ezelî sandılar ve (hâdis), yânî, sonradan olma bulunduğuna inanmadılar».

Dehrîler, şu kâinâtın ezelî ve ebedî olduğuna, yânî, böyle gelip böyle devâm edeceğine inanmış budalalardır. Sâni-i kâinâtı tanımazlar ve «Bizi, ancak zaman öldürür» derler. İnsanın da ot gibi yetişip ot gibi çürüyacağını zannederler, âhiretin vücûdunu ve oradaki bir takım vukuâtı inkâr ederler.

6271

شکر دانستیم آغاز ترا
انبیا گفتند آن واز ترا

«Allaha şükür, biz senin başlangıcını, yâni, kadim olmayıp hâdis bulunduğunu öğrendik. Peygamberler, senin esrârını, yâni, mahlûk-i İlâhi ve hâdis bulunduğunu söylediler».

6272

آدمی داند که خانه حادثست
عنکبوتی نی دردی عابثست

«İnsan evin sonradan yapılmış olduğunu bilir. Fakat orada ağ gerip yuva yapan örümcek böyle olduğunu bilmez».

Hazret-i Mevlânâ, âlemin kadîm ve ezelî bulunduğuna inananları, bir ev dâhiline ağ geren örümceğe teşbih ve tahmik ediyor. Kezâ :

6273

پشه کی داند که این باغ از کیست
کو بهاران زاد و مرگش در دیست

«Sivri, senin bu bağının ne vakitten beri mevcud olduğunu ne bilir? O baharda doğmuştur, kışın ölecektir».

Kezâ :

6274

کرم اندر چوب زاید سست حال
کی بداند چوب را وقت نهال

«Ağaç kurdu ağacın içinde ve gâyet zayıf bir halde doğar, ağacın ne vakit dikilip ne zaman aşılandığını ve onun fidanlık zamanını ne bilir?»

6275

ور بداند کرم از ماهیتش

عقل باشد کرم باشد صورتش

«Eğer kurt, ağacın mahiyyetini ve ne vakit dikilip büyüdüğünü ve nihâyet kuruyup kesileceğini bilmiş olsaydı kurt sûretinde bir akıl olurdu».

6276

عقل، خودرا مینماید رنگها

چون پری دورست ازان فرسنگها

«Akıl, yânî, insan-ı kâmil, kendini türlü renkte gösterir. Lâkin o renklerin, o sûretlerin hepsinden perî gibi uzaktır».

Çünki :

6277

از ملك بالاست چه جای پری

تو مگس پری بپستی میپری

«İnsan, melekden efdaldir, perî ne demek? Ey câhil ve gâfil insan, sen sinek kanadlı olduğun için, alçaklarda uçabiliyorsun. Yüksek bahisleri kavrayamıyorsun».

İnsan nev'inin avâmı, melâikenin avâmından, enbiyâ ve evliyâ gibi havâss-ı insâniyyenin havâss-ı melâikeden efdal bulunduğunda ehl-i sünnet müttefiktir.

6278

گرچه عقلت سوی بالا میچرد

مرغ تقلیدت بپستی میپرد

«Ey câhil insan; vâkıâ aklın yükseklerde uçar, fakat taklid kuşun alçaklarda otlar».

Cenâb-ı Pîr, bu beytiyle dînî taklidleri ve enbiyâ ve evliyânın mu'cizât ve kerâmat eseri olan ahbârâtını bırakıp da, kendi akıllariyle, yâhud seleflerini taklid ederek sarf-i akliyyât ile uğraşan ve onunla hidâyet bulacaklarını sanan felsefe erbâbına ta'rîz ediyor ve buyuruyor ki :

6279

علم تقلیدی و بال جان ماست
عاریه‌ست و ما نشسته‌کان ماست

«Taklidi, yâni, yalnız okumakla, işitmekle öğrenilen ilim, bizim ruhumuza zarar verir. Zira o ilim, su ile yıkanmış ve hâtıra levhalarından silinmiştir. Bizim, yânî, erbâb-ı tahkikin irfânı ise levhalar üzerinden su ile yıkanıp silinmez».

6280

زین خرد جاهل همی باید شدن
دست در دیوانگی باید زدن

«Bu akıldan, yânî, bu taklidî ilimden câhil olmak ve dîvânelik eteğine sarılmak lâzımdır».

Rûhi Bağdâdi, meşhûr gazelinde der ki :

Unutup bildiğini ârif isen, nâdân ol!
Bizim vahdette ne ilim ne âlîm isterler.

İşte Mevlânâ'nın da bu taklîdi ilimden câhil olmak gerektir dediği, bizim vahdette sorulmayan ve âhirete fâidesi olmayan ilimdir ki sôfiyye hazerâtı buna (kîl ü kâl), yânî, (dedi-kodu) derler. Gönül aynası bu gibi dedikodulardan musaffâ ve mücellâ olmalı ki oraya ulûm-i İlâhiyye ve irfân-ı Muhammediyye aksetsin.

Molla câmî hazretleri de bir kasîdesinde der ki : **«Muallim kimdir? Aşktır. Sükût köşesi o muallimin dershânesidir. Ders : Hayret. Benim âlem-i kalbim de o mektebin ders okuyan bir çocuğudur».** Maamâfih bu sözlerden cehlin ilme müreccah olduğu anlaşılmasın. Asrının her fende en yüksek âlimi olan Mevlânâ, okumayın, yâhud okuduklarınızı bırakın, kıpkızıl câhil kalın demek istemiyor. Bildiğiniz ilimlere mağrûr olmayın ve bilmediğiniz mânevî ilimleri de öğrenin tavsiyesinde bulunuyor.

6281

هرچه بینی سود خود زان می گریز
زهرنوش و آب حیوانرا بریز

«Her ne de nefsânî bir fâide görürsen ondan kaç. Zehri iç, âb-ı hayâtı dök».

Meselâ bir kış sabahı sıcak bir yatakta uyurken ezan sesiyle uyanıyoruz. Kalkıp abdest almak ve salât-ı fecri kılmak lâzım; nefs bize; hâzır bir parça ısınmışsın, daha uykun da var. Şimdi yat, sonra kalkar, namazı kazâ edersin! diyor. Vâkıâ bunda vücudça bir fâide var. Lâkin o fâide ve hazlar nefsânî. İşte bunun gibi fâidelerden kaçmak gerek. Soğuk bir havada sıcak yatağından kalkıp da buz gibi su ile abdest almak, nefs için zehir yutmak kadar mühlik. Yatıp uykuya devâm etmek ise âb-ı hayat içmek kadar hayat verici. Ey müslüman; Sen o zehri yut ve o âb-ı hayatı dök. Yânî, nefsin iğvâsını dinleme, kalk abdestini al, Allaha olan kulluk borcunu edâ et.

6282

هرکه بستاید ترا دشنام ده

سود و سرمایه بمفلس وام ده

«Seni öveni tahkîr et. Ticâret ve sermâyeyi borc olarak müflise verme».

Medh edilmek; insanı vehme düşürür. Bak ben böyle büyük bir adam imişim de haberim yokmuş diye kibir ve gurura sevk eder. Öyle zannediyorum ki eski pâdişahlarla vezirlerini zulüm ve istibdâda kışkırtan en birinci sebeb : şâirlerin tanzîm ve birkaç kuruş koparmak için takdim ettikleri kasîdelerdir. Maalesef, şâirlerin çoğu bu günâha girmişlerdir. Hazret-i Peygamber : **«Sizi medh edenlerin ve o yolda kaside söyleyenlerin yüzlerine toprak saçın»** buyurmuştur.

Fakat medh, hakikatin ifâdesi olursa, yânî, isnâd edilen kemâlât, hakikaten medhedilende bulunursa ve memdûhun o medihlerden ahlâken sarsılmayacağı bilinirse o vakit kaside söylemenin zararı yoktur. Meselâ ashâb-ı kirâmdan Ka'b Bin Züheyr, Resûlullah Efendimizin medhinde bir kaside tanzim etmiş, huzûr-i Peygamberide onu okumuş ve taraf-ı Risâletten kendisine bir (bürde), yânî, hırka ihsân buyurulmuştu.

Mevlânâ bir na'tinde der ki : **«Allahın lutfu, mahlûkâtta kemâl, yânî, noksansızlık nâmına ne vârsa onların hepsini bir şey yaptı ve o şeye Mustafâ nâmını verdi».** Böyle bir halde bulunan Zât-ı Akdes-i Nebevînin Ka'b Bin Züheyr'in okuduğu medhiyeden gurura düşmeyeceği pek bedîhîdir. Böyle sözlerde günâh değil, pek yüksek bir sevâb vardır.

6283

ایمنی بگذار و جای خوف باش

بگذار از ناموسی رسوا باش و فاش

«Eminliği bırak, korku içinde bulun. Sûrî nâmusu terket, rüsvâlıkta meşhur ol».

İnsan beyn'el-havf ve'r-recâ bulunmalı, yâni, ne Allahın rahmetinden ümid kesmeli, ne de azâb ve ıkâbından emin olmalıdır. Dâimâ secde-i ubûdiyyete kapanıp «Aman Yâ Rabbî! Afvet» demelidir. Zâten böyle yapmak O'na olan kulluk vazifemizi ifa etmektir.

Şer'a muhâlif bulunan, fakat avam halk arasında nâmus, âdet, terbiye sayılan şeylere de ehemmiyet vermemelidir. Meselâ resmi bir yerde şapka çıkarılıyor diye câmide de başı kabak namaz kılmaya kalkışmamalıdır. Çünki namaz kılarken başı kapalı bulunmak sünnet-i müekkede cümlesindendir. Aleyhisselâtü Vesselâm efendimiz ihramda bulundukları zamandan başka vakitlerde bir defa olsun başı açık namaz kılmamıştır. **«Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi siz de namaz kılınız»** hadis-i şerîfiyle bu sünneti ifaya borçluyuz.

6284

آزمودم عقل دوراندیش را

بعد ازین دیوانه سازم خویش را

«Uzun ve uzak düşünen akl-ı meâşı tecrübe ettim. Şimdiden sonra kendimi dîvâne yapacağım».

Akıl ikiye taksim edilmiş; birine **(akl-ı meâş)**, diğerine **(akl-ı meâd)** denilmiştir. Akl-ı meâş : Dünyâ ma'işetini bilen akıldır. Akl-ı meâd ise : Mahall-i avdetimiz olan Âhirete eren akıldır. Akl-ı meâş, pek tabiî olarak âhiret işlerini kavrayamaz. Ve akl-ı meâde göre hareket edenlere deli nazariyle bakar. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, akl-ı meâşı denedim, âhirete fâidesi olmadığını anladım. Şimdiden sonra da akl-ı meâde uyacağım. İsterlerse bana deli desinler diyerek akl-ı meâde ittibâ'ımızı bize tavsiye ediyor.

«DELKAK'IN NİÇİN BİR FÂHİŞEYİ NİKÂH ETTİĞİNE DÂİR SEYYİD-İ ECELLE AZAR SÖYLEMESİ»

Seyyıd-i ecel, Tirmiz vilâyetinin emîri, Delkak de onun musâhibi ve nedîmidir. Delkak, kötü bir kadınla tezevvüc etmiş, Seyyid-i ecel de bunun sebebini sormuş :

6285

گفت بادلقك شبی سید اجل

قحبهٔرا خواستی تو از عجل

«Bir gece, Seyyid-i ecel Delkak'a dedi ki; acele ile bir kahbeyi nikâh etmişsin».

6286

بامن این را بازمی بایست گفت

تا یکی مستور کردیمیت جفت

«Bunu bana söylemeliydin de seni mestûre ve afîfe bir kadınla evlendireydim».

6287

گفت نه مستور و صالح خواستم

قحبه کشتند و زغم تن کاستم

«Delkak cevab verdi ki; evvelce dokuz tâne mestûre ve sâliha kadın almıştım. Sonra hepsi kötü oldu. Benim de kederimden vücûdum eridi».

6288

خواستم این قحبهرا بی‌معرفت

تا ببینم چون شود این عاقبت

«Bu sefer bu kahbeyi tahkiksiz aldım. Bunun âkibetinin ne olacağını görmek isterdim».

6289

عقل را من آزموده‌ام هم بعد ازین

زین سپس جوید جنون را مغرسی

«Ben aklın icâbâtını çok aradım. Fakat faydasını görmedim. Şimdiden sonra da delice hareket etmek istiyorum».

«BİR KİMSENİN, KENDİNİ DİVANE GÖSTEREN BÜYÜK BİR ZÂTA HİYLE İLE SÖZ SÖYLETMESİ»

6290

آن یکی میگفت خواهم عاقلی

مشورت آرم بدو در مشکلی

«Biri dedi ki; müşkil bir iş için meşveret etmek üzere akıllı bir adamı istiyorum».

6291

آن یکی گفتش که اندر شهر ما

نیست عاقل جز که آن مجنون‌نما

«Diğer biri de ona dedi ki; şehrimizde şu kendini mecnûn gösteren kimseden başka akıllı yoktur».

6292

بر نی گشته سواره نك فلان

میدواند درمیان کودکان

«İşte o adam fülândır ki bir kamışa binmiş, yânî, kamışı at yapmış olduğu halde çocuklar arasında koşup durmaktadır».

6293

صاحب رأیست و آتشپارهٔ
آسمان قدرست اختر بارهٔ

«O, re'y sâhibidir, zekâda âteş parçasıdır. Gök gibi yüksek ve yıldızlar gibi parlak fikirler yağdırıcıdır».

6294

فر او کر و بیانرا جان شدست
او درین دیوانگی پنهان شدست

«Onun nûrâniyyeti büyük meleklere cân olduğu halde kendi böylece delilikte gizlenmiştir».

(Kerrûbiyyûn) meleklerden bir sınıftır ki Allahın mukarrebleridir. Bu zâtta onlara feyiz verebilecek bir derecede olduğu hâlde melâmet kisvesine bürünmüş ve halka mecnûn gibi görünmüştü.

Şöhretten ve halkın teveccühünden kaçmak için delilikle kendini gizleyen bazı evliyâ vardır. Fakat her görülen deli de velî değildir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor :

6295

لیك هر دیوانه‌را جان نشمری
سر منه کو ساله‌را چون سامری

«Lâkin her dîvâneyi cân sayma ve Sâmiri gibi buzağı heykeline secde etme».

Mâlum ya Hazret-i Mûsâ, Tûr'a gittiği vakit Benî İsrâil üzerine birâderi Hazret-i Hârûn'u halife bırakmış, Mûseviler arasında bulunan kuyumcu Sâmirî de içi boş ağzı ve kuyruğunun altı delik bir buzağı heykeli yapmış, bir taraftan giren rüzgâr obir taraftan çıkarken buzağı böğürtüsü gibi ses verdiği için Mûsâ'nın da Tanrısı budur diyerek hem kendi tapmış, hem de Benî İsrâilin bir kısmını taptırmıştı.

İşte her görülen ve saçma söyleyen deliye de velî nazariyle bakmak, tıpkı Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeline tapmak olur. Eğer her deli velî olsaydı Bakırköy hastanesi evliyâ yatağı olurdu.

6296

چون ولی آشکاره با تو گفت

صد هزاران غیب و اسرار نهفت

«Bir veli sana âşikâre olarak ğayba dâir yüz binlerce sır söylese».

6297

مر ترا آن فهم و آن دانش نبود

وا ندانستی تو سرگین را ز عود

«Sende o anlayış ve irfân olmayınca gübre ile od ağacı kokusunu ayırd edemezsin».

6298

گر ترا بازست آن دیده یقین

زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین

«Eğer senin yakîn ve basiret gözün açık ise, her taşın altında, yâni, her cihet ve noktada bir serheng, bir velî-i ilâhî görürsün».

6299

پیش آن چشمی که باز و رهبرست

هر کلیمی را کلیمی در برست

«Açık ve rehber olan bir gözün önünde kilime bürünmüş bir Kelîm görünür».

Buradaki Kelîmden maksad velî, onun kilîme bürünmüş olması da evliyâullahdan çoğunun eski püskü elbise giymek itiyâdında bulunduğundandır.

6300

هر ولی را هم ولی شهره کند

هر کرا او خواست باهره کند

«Her velîyi, diğer bir velî meşhûr eder ve her kimi isterse esrâr-ı velâyetten behredâr eyler».

6301

کس نداند از خرد اورا شناخت

چونکه اومر خویشرا دیوانه ساخت

«O veli, makamını ve hüviyyetini gizlemek için kendini deli göstermeğe kalkınca hiç bir kimse akıl yardımiyle onu anlayamaz».

6302

چون بد زدد دزد بینای ز کور

هیچ یابد دزدرا اودر عبور

«Gözü açık bir hırsız, bir körden bir şey çalınca, gelip geçerken hırsızı görebilir mi?»

6303

کور نشناسد که دزد او که بود

گرچه خود بروی زند دزد عنود

«Hırsız, köre yaklaşsa bile kör onu tanıyamaz».

6304

چون گزد سگ کور صاحب ژندهرا

کی شناسد آن سگ درندهرا

«Bir köpek, eski püskü giyinmiş bir körü ısırınca, kör o yırtıcı köpeği nasıl tanır?»

«BİR KÖPEĞİN, KÖR BİR DİLENCİYE SALDIRMASI»

6305

یك سگی در کوی بر کوری گدا

حمله می آورد چون شیر وغا

«Bir köpek, köyde kör bir dilenciye ceng arslanı gibi saldırdı».

6306

سگ کند آهنگ درویشان بخشم
در کشد مه خاک درویشان بچشم

«Köpek, hışım ile fakirlere saldırır. Fakat ây dervişlerin bastığı yerlere yüz sürer ve onların hâk-i pâyini sürme gibi gözüne çeker».

6307

کور عاجز شد ز بانگ و بیم سگ
اندر آمد کور در تعظیم سگ

«Kör, köpeğin havlamasından ve korkusundan âciz kaldı da köpeğe ta'zîm etmeğe başladı».

6308

کای امیر صید وای شیر شکار
دست دست تست دست از من بدار

«Şöyle diyerek ki: ey avcı başı ve ey av arslanı; kuvvet ve kudret senindir, benden elini çek, yânî, bana ilişme».

6309

کز ضرورت دم خررا آن حکیم
کرد تعظیم و لقب دادش کریم

«Kör dilenci, hakîm olduğu için, eşek kuyruğu gibi olan köpeğe ta'zim etti ve ona kerîm lâkabını verdi».

Bir zâlime karşı hüsnü muâmele etmeğe ve nezâketle söz söylemeğe (müdârâ) denilir. Şîrâzlı Hâfız der ki: **«Dünyâda râhat ediş, şu iki kelimenin tefsiridir ki: dostlara lutuf, düşmanlara müdârâdır.»** Hattâ: **«İnsanlara nezâketle muâmele etmek ve onların suyunca gitmek sadaka nev'indendir.»** diye bir hadîs de rivâyet edilmiştir.

Bahsimizdeki kör dilenci de köpeğe karşı âciz olduğu için ona mudârâ ediyor, ona (avcı başı), (şikâr arslanı) gibi ta'zimkâr hitablarda bulunuyordu.

6310

گفت اوهم از ضرورت کای اسد
از چو من لاغر شکارت چه رسد

«Yine o zarûret ve mecbûriyyet sevkiyle dedi ki : ey arslan! Benim gibi zaif bir adamdan sana ne hâsıl olur?»

6311

گور میگیرند یارانت بکوه
کور میگیری تو در کوی ای ستوه

«Arkadaşların, yâni, hemcinsin dağda yaban eşeği avlıyor, ey âciz sen ise köyde kör tutuyorsun».

6312

گور میجویند یارانت بصید
کور میجویی تو در کوچه بکید

«Senin gibileri avda yaban eşeği ararken, sen mahallede hiyle ile kör arıyorsun».

6313

آن سگ عالم شکار گور کرد
وین سگ بی‌مایه قصد کور کرد

«O ta'lim edilmiş köpek, yaban eşeği avlar, bu sermâyesiz ve ta'limsiz köpek ise kör bir zavallıya kasdeder».

6314

علم چون آموخت سگ رست از ضلال
میکند در بیشه‌ها صید حلال

«Köpek ta'lim edilince dalâletten kurtulur ve ormanlarda helâl av yakalar».

6315

سك چو عالم گشت شد چالاك زحف

سك چو عارف گشت شد زاصحاب كهف

«Köpek âlim olunca ava atılmakta çevik olur. Köpek ârif olunca ashâb-ı kehfden sayılır».

Ashâb-ı Kehf, dinlerini muhâfaza için bir mağaraya iltica eylemiş birkaç muvahhiddir ki bir köpek de bunlara ilhâk eylemiş ve ashâb-ı Kehfin bahsi geçen yerde o da zikrolunmakta bulunmuştur.

Burada köpekden maksad: İnsanın nefsidir ki ta'lim ve terbiye görürse salâh kesbeder ve muallem av köpeğine benzer ki avlayıp getirdiği helâl olur. Tehzib ve islâh olunmayan nefis ise ğayr-i muallem köpek gibidir ki av yakalayacağı yerde insana saldırır.

6316

سك شناسا شدكه مير صيد كيست

اى خدا آن نور آشنا شده چيست

«Köpek av beğini ve kendi sâhibini bilir. İlâhî, av âşinâ olan nûr nedir?»

6317

كور نشناسد نه از بى چشميست

بلكه اين زانست كز جهلست مست

«Kör av beğini tanımaz. Onu tanımayışı gözsüzlükten değil, cehâlet sarhoşu olduğundandır».

6318

نيست خود بى‌چشم تر كور از زمين

اين زمين از فضل حق شد خصم بين

«Topraktan daha kör mahlûk olmadığı halde Allahın fazl ve keremiyle düşmanı görmüştür».

6319

نور موسى ديد و موسى‌را نواخت

خسف قارون كرد و قارون‌را شناخت

«O gözsüz toprak, Mûsâ'yı tanıdı ve O'na ta'zîmde bulunduğu gibi Kaarûnu da tanıdı ve yuttu».

Hazret-i Musa'nın ümmeti arasında Kaarûn nâmında zengin birisi vardı. Bu herif servetine güvenerek ve Mûsâ Aleyhisselâmın mevkiine hased ederek ona bir iftirâda bulundu ve bir fâhişeye birkaç para verip Mûsâ'nın kendisiyle zinâ ettiğini söylemesini tenbih etti. Fakat karının dili dolaştı, iftirâ edemedi, hakikati söyleyiverdi. Bunun üzerine toprak Hazret-i Mûsâ'nın emrine musahhar oldu ve O'nun emriyle Kaarûnu ve hazinelerini yuttu.

İşte toprakta göz olmadığı halde bir irfan bulunduğu için Kaarun'un, Kelîmullah düşmanı olduğunu gördü ve onu yuttu.

6320

رجف کرد اندر هلاک هر دعی

فهم کرد از حق که یا ارض ابلعی

«Kezâ zemîn, Allahın (یا ارض ابلعی) emrini fehmeylemiş olmasından, her âsinin helâkinde titredi».

Tûfân dalgaları Nûh kavmini helâk ettikten sonra Cenâb-ı Hak buyurdu ki :

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۞

Yânî : **«Ey arz suyunu yut! Ve ey gök sen de suyunu tut! Ve su azaldı** (Yağmurlar dindiği ve arz üzerindeki sular dâhile çekildiği için Irak ve El-Cezire havâlisini kaplayan sular azaldı) **ve Nûhun gemisi de Cûdî dağı üstüne oturdu, ve zâlimler Hakkın rahmetinden uzak olsunlar denildi[97]».**

Feylozofların hilâfına olarak tasavvuf erbabınca cemâdâtın da kendilerine göre bir hayatı ve şuuru vardır ki arz ile semânın verilen emri anlayıp yerine getirmeleri o hayat ve şuura delâlet etmektedir. Hazret-i Mevlânâ ona işâretle buyuruyor :

(97) Sûrei Hud : 44.

6321

آب و باد و خاك و نار باشرر

بى خبر با ما و با حق باخبر

«Su, hava, toprak ve kıvılcımlı âteş, yâni, anâsır-ı erbe'a, bize karşı bihaber fakat Allaha karşı bâhaberdirler».

Emr-i İlâhiyi anlar ve derhal infâz ederler.

6322

ما بعكس آن ز غير حق خبير

بى خبر از حق و از چندين نذير

«Biz ise onların aksine olarak Hakkın gayrisinden haberdârız. Hakdan ve bu kadar nezîr, yâni, enbiyâ-i ızâmın tebliğâtından bîhaberiz».

Nezîr: Korkutan demektir ki zıddı beşîrdir. Bütün peygamberler hem beşîr, hem de nezîrdir. Yânî, Allahın rahmet ve mağfiretindeki vüs'ati ümmetlerine tebliğ ile onlara müjde verirler. Sonra da Hakkın evâmirine isyân eyleyenleri azâb-ı İlâhi ile korkuturlar.

6323

لاجرم اشفقن منها جملهشان

كند شد ز آميز حيوان جملهشان

«Şüphesiz gökler ve dağlar, o emânet yükünü taşımaktan korkarlar. Hayvanın ihtilâtından onların hamleleri te'sirsiz kaldı».

Kur'ânda Ahzâb Sûresinde buyurulmuştur ki:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

Yânî: **«Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arzettik, onu yüklenmekten çekindiler, ondan korktular. Halbuki onu insan yüklendi. Çünki**

o insan, nefsine karşı zâlim ve câhildi[98]». Bu emânetin ne olduğunda âlimler arasında ihtilâf edilmiş ve muhtelif kelimelerle tefsir olunmuştur ki, hülâsası: mükellefiyyet-i şer'iyyedir. Yâni, insan, bir takım şeyleri yapmak, bir takım şeyleri de yapmamakla me'mur ve mükelleftir. Bu teklif, insandan evvel göklere, yere ve dağlara vâki' olmuş, hepsi de o emâneti muhâfaza edememek, yâni, Allahın emr ve nehyini layıkiyle yapamamak korkusundan özür dilemişler ve mükellefiyetten afv edil'meleri ricâsında bulunmuşlardı. Sonra insan denilen âciz mahlûk, göklerin, yerin ve dağların yüklenmeğe cesâret edemediği o ağır yükü yüklendi.

6324

گفت بیزاریم جمله زین حیات
کو بود باخلق حی باحق موات

«Teklif vuku'una karşı gökler, yer ve dağlar: biz halk ile diri ve Hakka karşı ölü olacak bir hayattan bizârız dediler».

6325

چون بماند از خلق گردد او یتیم
انس حق‌را قلب می‌باید سلیم

«O kimse ki Hakdan ayrılır, yetim olur. Hak ile ünsiyet için kalb-i selim gerektir».

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni: **«Kıyâmette mâl ve evlâd gibi şeyler menfeat vermez, ancak kalb-i selim ile temiz bir yürek ve niyyetle huzûr-i İlâhîye gelen kimse menfeat bulur[99]».**

Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler,
Yevme lâyenfeu'de kalb-i selim isterler.

---

(98) Sûrei Ahzab : 72.
(99) Sûrei Şuara : 88-89.

6326

چون ز کوری دزد دزدد کاله

میکند آن کور عمیا ناله

«Bir hırsız, bir körden kumaş çalacak olsa o kör, bilmeden feryâd eder».

6327

تا نگوید دزد ای کور آن منم

که بدزد دیدم که دزد پرفنم

«O hırsız gelip de ey kör, senin kumaşını çalan benim. O kumaşı çaldım. Çünki usta bir hırsızım demeyince».

6328

کی شناسد کور دزد خویشرا

چون ندارد نور چشم و آن ضیا

«Kör, göz nûruna ve rü'yet ziyâsına sâhib olmadığı için kumaşını çalan hırsızı nasıl tanır?»

6329

چون بگوید هم بگیر اورا تو سخت

تا بگوید او علامتهای رخت

«Hırsız gelip de malını çaldığını i'tirâf edince sen onu sıkı sıkı tut ki çaldığı şeyin alâmetlerini söylesin».

6330

پس جهاد اکبر آمد عصر دزد

تا بگوید که چه دزدید و چه برد

«Hırsızı sıkıştırmak cihâd-ı ekber sayılır. Onu sıkmalı ki ne çaldığını ve ne götürdüğünü söylesin».

Buradaki hırsızdan maksad; şeytan ve nefistir ki her gün bizim gibi basar-ı basireti kapalı bulunanların tâât ve ibâdâtından bir çok şeyi çalıp götürmektedir. Binâenaleyh onlarla mücâhede etmek ve onları sıkıştırmak cihâd-ı ekberdir. Nitekim Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir gazâdan avdet buyurduklarında: **«Küçük cihâddan büyük cihâda döndük»** buyurup ve düşmanla çarpışmayı nefisle uğraşmaya nisbetle küçük cihâd sayardı.

6331

اولا دزدید کحل دیده‌ات

چون ستانی باز یابی تبصرت

«Evvelâ o hırsız senin gözünden sürmeyi çalmıştır. Onu istirdâd edecek olursan nûr-i basîretini elde edersin».

6332

کالهٔ حکمت که گم کردهٔ دلست

پیش اهل دل یقین آن حاصلست

«Kezâ kalbinin kaybtemiş olduğu hikmet kumaşını alıp götürmüştür ki gönül sâhibi olanların nezdinde o mevcuddur».

6333

کور دل با جان و با سمع و بصر

می‌نداند دزد شیطان از اثر

«Kalbi kör olan kimse, ruhu, kulağı, gözü varken, hırsız şeytanı eserinden bilmez».

6334

ز اهل دل جو از جماد آن را مجو

که جماد آمد خلایق پیش او

«Şeytanı ve onun çalıp götürdüklerini kalb sâhibi olan âriflerden sor ve öğren, cemâdâttan arama. Çünki münevver kalb sâhibleri indinde avâm halk taş, toprak menzilesindedir».

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ başlamış olduğu fıkraya avdetle diyor ki :

6335

مشورت جوینده آمد پیش او
کای ز آب کودک شده رازی بگو

«Müşâvere etmek isteyen kimse, o meczûbun karşısına geldi ve ey çocuklar babası, bana bir sır söyle, dedi».

6336

گفت رو زین حلقه کین در باز نیست
باز گرد امروز روز راز نیست

«Meczûb dedi ki; bu halkadan, yânî, sır talebinden vaz geç, bu kapı kapalıdır. Geri dön ki bugün sır günü değildir».

Asıl sır gün, herkesin esrârının meydana çıkacağı kıyâmet günüdür ki : (يوم تبلى السرائر) diye târif edilmiştir.

6337

گر مکانرا ره بدی در لامکان
همچو شیخان بودمی من بر دکان

«Eğer mekândan, lâmekân âlemine, yânî, sûretten mânâ cânibine yol olsaydı ben de şeyhler gibi dükkânda otururur, halka kerâmet satardım».

«MUHTESİBİN HARAB VE DÜŞMÜŞ OLAN SARHOŞU ZİNDANA DÂVETİ»

Muhtesib, eskiden zâbıta ve polis işlerinde kullanılan, husûsiyle sarhoşları tâkip edip cezâlandıran memur ki bizde buna (ihtisâb ağası) derlerdi.

6338

محتسب در نیم شب جائی رسید

در بن دیوار مستی خفته دید

«İhtisâb ağacı gece yarısı bir yere geldi ve bir sarhoşun duvar dibinde uyumuş olduğunu gördü».

6339

گفت ای مستی چه خوردستی بگو

گفت ازین خوردم که هست اندر سبو

«Hey sarhoş; ne içdin? Söyle bakalım diye sordu. Sarhoş: Destide olandan cevabını verdi».

6340

گفتش آخر در سبو وا گو که چیست

گفت از آنکه خورده‌ام گفت این خفیست

«Muhtesib: Destide olan nedir? Açık söyle dedi. Sarhoş: İçtiğimden mukâbelesinde bulundu. Muhtesib: Bu söz anlaşılmıyor, izah et».

6341

گفت از آنکه خوردهٔ آن چیست آن

گفت آن کاندر سبو مخفیست آن

«İçtiğin nedir? diye süâl etti. Sarhoş: O, destide saklıdır, dedi».

6342

دور می‌شد این سؤال و این جواب

ماند چون خر محتسب اندر خلاب

«Bu süâl ve cevab devredip durdu» Muhtesib, çamura batmış eşek gibi âciz kaldı».

6343

گفت اورا محتسب هین آه کن

مست هوهو کرد هنگام سخن

«Muhtesib, ağzının kokusundan sarhoşun şarab içip içmediğini anlamak için, (âh) de bakalım, dedi. Sarhoş ise söz esnâsında hû hû dedi».

6344

گفت گفتم آه کن هو میکنی

گفت من شاد و تو از غم منحنی

«Muhtesib dedi ki: Ben âh et, diyorum, sen hû diyorsun. Sarhoş da cevab verdi ki: Ben neş'eliyim, sen gamdan iki kat olmuşsun».

6345

آه از درد و غم بیدادیست

هوی هوی میخوران از شادیست

«Âh; derd, gam ve zulümden çekilir. Sarhoşların hû hû demeleri ise neş'edendir».

6346

محتسب گفت این ندانم خیز خیز

معرفت فراش بگذر این ستیز

«Muhtesib dedi ki: Onu bilmem. Şimdi sen kalk, nüktedânlık satmaya kalkışma, bu mücâdele ve mübâheseyi bırak».

6347

گفت رو تو از کجا من از کجا

گفت مستی خیز تا زندان بیا

«Sarhoş dedi ki: Haydi işine git. Efendim nerede, ben neredeyim? Muhtesib de dedi ki: Sen sarhoşsun, haydi kalk, zindana kadar gel».

6348

گفت مست ای محتسب بگذار و رو

از برهنه کی توان بردن گرو

«Sarhoş dedi ki: Ey muhtesib, beni bırak da işine git. Çıplak bir adamdan rehin olabilecek bir şey alınabilir mi?»

6349

گر مرا خود قوت رفتن بدی

خانهٔ خود رفتمی وین کی شدی

«Eğer bende yürüyecek ve gidecek kuvvet olsaydı evime giderdim, yolda düşüp sana rast gelmezdim».

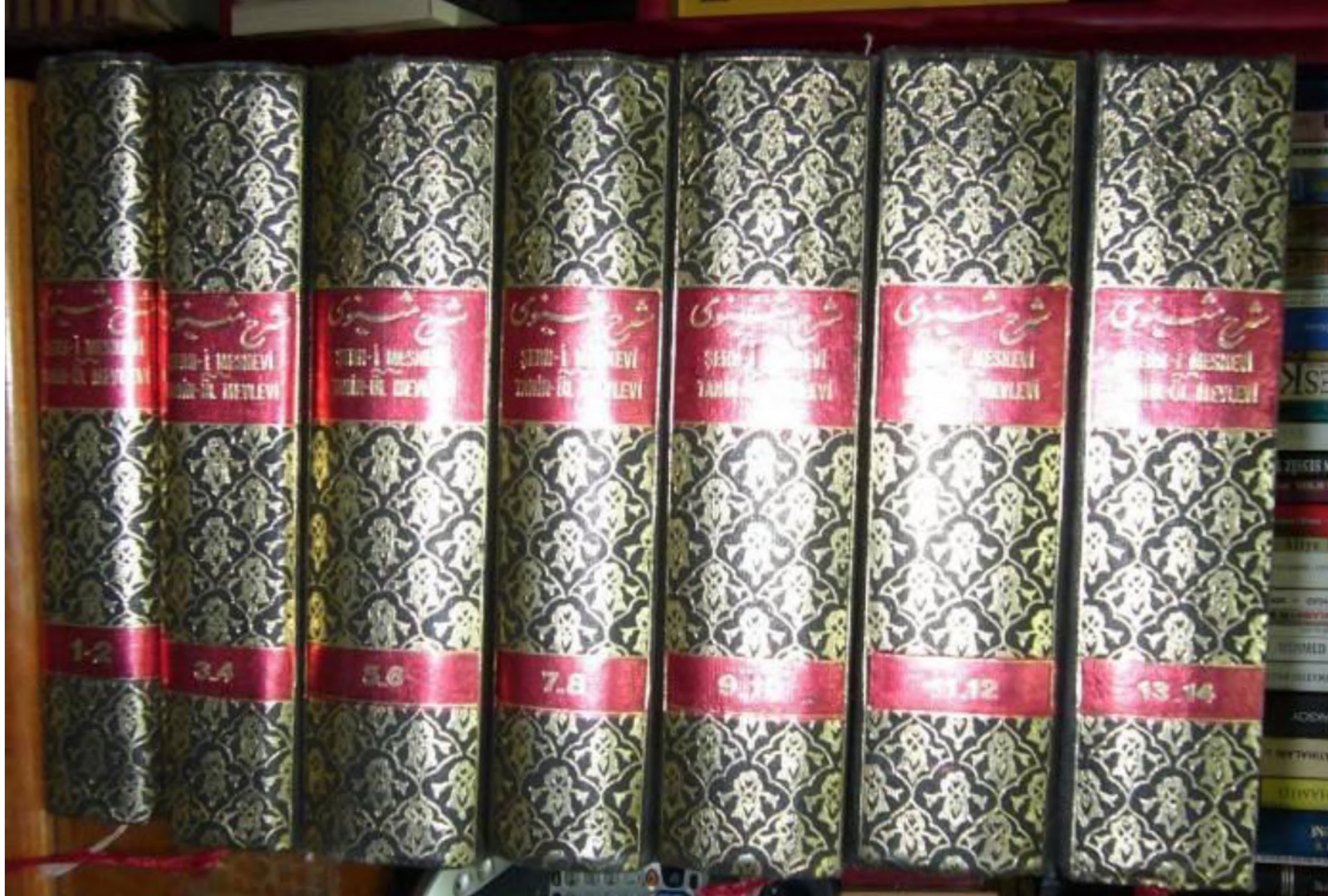
6350

من اگر با عقل و با امکانمی

همچو شیخان بر سر دکانمی

«Benim aklım başımda olsaydı ve yürümekliğime imkân bulunsaydı ayık olan şeyhler gibi dükkânda otururur, halkı da'vete ve irşâda çalışırdım».

İKİNCİ CİLT, İKİNCİ KİTABIN SONU

شرح مثنوى
ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13.14

İKİNCİ CİLDİN SONU

«KAMIŞTAN ATA BİNMİŞ OLAN O BÜYÜK ADAMI SÖYLETMEK VE HÂLİNİ DAHA İYİ ANLAMAK İÇİN SÂİL'İN ONU LÂKIRDIYA TUTMASI»

6351

گفت آن طالب که آخر یکنفس
ای سواره بر نی این سو ران فرس

«O tâlib dedi ki: Ey kamışa binmiş olan; Bir an için olsun atını bu tarafa sür.»

6352

راند سوی او که هین زوتر بگو
کاسبا من بس توسنست و تندخو

«Meczûb, sâil'in yanına geldi ve dedi ki: çabuk söyle ki bizim at, ziyâdesiyle huysuzdur.»

6353

تالکد بر تو نکوبد زود باش
از چه می پرسی بگو پیدا و فاش

«Sana çifte atmasın. Çabuk ol, ne soracaksan açıkça söyle.»

6354

او مجال‌را از دل گفتن ندید
زو برون شو کرد و در لاغش کشید

«Sâil: kalbindeki müşkili sormaya mecâl bulamadı. Onu bıraktı ve meczûba lâtife etti.»

6355

گفت میخواهم درین کوچه زنی
کیست لایق از برای چون منی

«Dedi ki: Bu mahalleden bir kadın almak istiyorum, benim gibi bir adama lâyık olan kimdir?»

6356

گفت سه گونه زنند اندر جهان
آن دو رنج و این یکی گنج روان

«Meczûb cevâb verdi ki: Dünyâda üç türlü kadın vardır. İkisi belâdır, üçüncüsü ele geçmez, define gibidir.»

6357

آن یکی را چون بخواهی کل تراست
وان دگر نیمی ترا نیمی جداست

«O, biri istersen hepsi senin olur. İkincisinin yarısı senindir, yarısı ayrıdır.»

6358

وان سوم هیچ او ترا نبود بدان
این شنودی دور شو رفتم روان

«Üçüncüsüne gelince bilmiş ol ki; O, hiç senin olmaz. Bunları işittin yâ uzaklaş ki ben gidiyorum.»

6359

تا ترا اسبم نپراند لکد

کی بیفتی بر نخیزی تا ابد

«Yolumdan çekil ki atım sana çifte atmasın. Atacak olursa düşersin ve ilelebed kalkamazsın.»

6360

شیخ راند اندرمیان کودکان

بانگ زد بار دگر اوراجوان

«Şeyh, atını çocukların arasına doğru sürdü. Süâl soran genc ise ona tekrar seslendi.»

6361

که بیا آخر بگو تفسیر این

این زنان سه نوع گفتی برگزین

«Gel de bunun tefsirini söyle. Anlattığın kadınlardan birini intihâb ve tavsiye et.»

6362

راند سوی او وگفتش بکر خاص

کل ترا باشد زغم یابی خلاص

«Meczûb onun yanına geldi ve dedi ki; kız oğlan kız temâmen senin olur, sen gamdan halâs bulursun.»

6363

وآنکه نیمی آن تو بیوه بود

وآنکه هیچست آن عیال باولد

«Yarısı senin olan dul kadındır. Hiç olan da evlâd sâhibesi bulunandır.»

6364

چون ز شوی اولش کودك بود
مهر کل خاطرش آن سو رود

«Evvelki kocasından çocuğu varsa kalbinin olanca meyli o tarafa gider.»

6365

دور شو تا اسب ننْدا زد لگد
سم اسب تو سم برتو رسد

«Artık uzaklaş ki atım çifte atmasın ve tırnağı sana dokunmasın.»

6366

های هوی کرد شیخ و باز راند
کود کارا باز سوی خویش خواند

«Şeyh, hây hûy ederek atını sürdü, uzağa çekilmiş olan çocukları yanına çağırdı.»

6367

باز بانگش کرد آن سائل بیا
یك سؤالم ماند ای شاه کیا

«Süâl soran tekrar seslendi : ve ey büyük şâh! Bir süâlim kaldı dedi.»

6368

باز راند این سو بگو زوترچه بود
که ز میدان این بچه گویم ربود

«Meczûb sâil tarafına geldi ve çabuk söyle ki şu çocuk meydanda topumu kaptı, dedi.»

6369

گفت ای شه باچنین عقل و ادب

این چه شیدست و چه فعلست ای عجب

«Sâil dedi ki: Şahım böyle bir akıl ve edeb ile bu ne zırzopluktur ve ne acâib fiildir?»

6370

تو ورای عقل کلی در بیان

آفتابی در جنون چونی نهان

«Sen söz söylemekte ve hikmet beyân etmekte Akl-ı Küll'lün ilerisindesin. Nasıl olmuş da bir güneş, delilik içinde gizlenmiş.»

6371

گفت این أو باش رأیی میزنند

تا درین شهر خودم قاضی کنند

«Dedi ki bu çapkınlar, bir re'yde bulunuyorlar. Beni kendi şehrime kadı nasb etmek istiyorlar.»

6372

دفع میگفتم مرا گفتند نی

نیست چون تو عالمی صاحب فنی

«Defetmek istedim. Hayır... olmaz. Senin gibi âlim ve mütefennin bir kimse yoktur dediler.»

6373

با وجود تو حرامست و خبیث

که کم از تو در قضا گوید حدیث

«Sen dururken senin kadar olmayan bir kimsenin kazâdan bahsetmesi ve hüküm vermesi haramdır ve habîsdir dediler.

6374

در شریعت نیست دستوری که ما
کمتر از تو شه کنیم و پیشوا

«İlmi senden noksan bulunanı kâdî ve muktedâ ittihâz etmemiz şer'an câiz değildir, dediler.»

6375

زین ضرورت گیج و دیوانه شدم
لیك در باطن همامکه بدم

«Zarûrî olarak deliliğe vurdum. Bâtınımda eskisi gibiyim.»

6376

عقل من گنجست و من ویرانه‌ام
گنج اگر پیدا کنم دیوانه‌ام

«Aklım bir hazînedir, ben de onun harâbesiyim. Hazineyi meydana çıkaracak olursam deliyim.»

6377

اوست دیوانه که دیوانه نشد
این عسس را دید و درخانه نشد

«Asıl dîvâne, deli olmayan ve bu ases'i görüp de evine kapanmayandır.»

Ases: Eskiden zâbıta memuru idi ki bilhâssa sarhoşların tevkif ve habsi ile mükellefti. Buradaki ases'den murad: Avâm-ı nâsdır ki biraz ilmini hissettikleri kimseleri ta'zîm ve tekrîm etmekle ona gurur getirirler ve hikâyemizde olduğu gibi kâdilik teklifinde bulunurlar. Onların bu ta'zîm ve tekrîmine kapılmak, hakikaten bir cinnettir. Çâresi ise deliliğe vurup onların teklif ve ısrârından kurtulmaktır. Bunu yapmayan kimse hakîkatte delidir.

6378

دانش من جوهر آمد نی عرض
این بهای نیست بهر هر غرض

«Benim ilmim; cevherdir, araz değildir ve herbiri bir ğarazın pahası olamaz.»

Mâlum ya cevher, esas ve maddedir. Araz ise onun sıfatıdır ve onunla kâimdir. Meselâ gül çiçeği bir cevherdir, kokusu onun arazıdır ki gül olmayınca kokusu da olmaz. Burada o meczûb lisânından deniliyor ki: «Benim ilmim, cevher gibi esaslı bir ilimdir, öyle bir takım kimselerin ğarazı husûle gelmek için âlet ve pahâ olamaz.»

6379

کان قندم نیستان شکرم
هم ز من میروید و من میخورم

«Ben şeker ma'deni ve şeker kamışlığı gibiyim ki şekerim kendimden hâsıl olur, ondan ancak ben istifâde ederim.»

Ehli olmayanlara ondan tattırmam.

6380

علم تقلیدی و تعلیمیست آن
کز نفور مستمع دارد فغان

«Dinleyenin nefretinden müteessir olup fiğân eden kimsenin ilmi, ta'lim ve teallümle elde edilmiş taklîdî bir ilimdir.»

وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

Yânî: **«Biz ona indimizden bir ilim öğrettik[1]»** mazhariyetinde bulunanlar ise halkın rağbet, yâhud adem-i rağbetinden müteessir olmazlar. İlimlerinden istifâde etmek isteyenler bulunmazsa bile kendileri müstefid olurlar.

---

(1) Sûrei Kehf: 65.

6381

علم بی دانه نه بهر روشنیست
همچو طالب علم دنیای دنیست

«İlim, dâne toplamak, yâni onu cerre âlet yapmak için öğrenilir de, kalbi tenvîr etmek için olmazsa o ilim, tâlibi ve sâhibi gibi şu denî Dünyâya mensubdur.»

Yâni; âhirete faydası olmaz. Böyle bir ilmin talibi :

6382

طالب علمست بهر عام و خاص
نی که تا یابد ازین عالم خلاص

«Avâm ve havâs için, yâni onlar indinde kadr ve itibâr bulmak ve hürmet görmek için çalışan bir tâlibdir.»

Bu âlem kuyûdâtından, meselâ hikâyedeki kâdılık gibi bir kayda düşmekten halâs olmak için uğraşan bir âlim değildir.

6383

همچو موشی هر طرف سوراخ کرد
چونکه نورش راند از در گفت برد

«O tâlib, fâre gibi her tarafı delik deşik eder. Fakat hakiki ilmin nûru onu kapıdan sürer ve haydi defol der.»

Dünyâda âlim görünmek ve mevki sâhibi olmak için her ilme baş vurup onu öğrenmeğe çalışan, her tarafı delik deşik eden fâre ve köstebeğe benzer. Hangi tarafı delse, yânî; hangi ilme çalışmak istese ilm-i ledünnî nûru onu oradan defeder. Feyz bulmasına meydan vermez. Onun için her şeyde olduğu gibi ilim tahsîlinde de niyet hâlis olmalıdır. Yânî; ilmi şeyh'ül-islâm olmak için değil, hakiki bir müslüman olmak için tahsil etmelidir.

چونکه سوی دشت نورش ره نبود

هم در آن ظلمات جهدی می‌نمود

«O tâlibin sahrâ tarafına götürecek nûru olmadığından Dünyâ ve cismâniyyet karanlıklarında uğraşır durur.»

6385

گر خدایش پر دهد پر خرد

برهد از موشی و چون مرغان پرد

«Eğer Cenâb-ı Hak, ona akıldan bir kanad verirse fâre gibi delik oymaktan kurtulur ve kuşlar gibi uçar.»

6386

ورنجوید پر بماند زیر خاک

نا امید از رفتن راه سماک

«Eğer o mânevî kanadı arayıp bulamazsa semâlara yükselmekten me'yûs olarak toprak altında kalır.»

Mesnevî'nin birinci cildinde Hazret-i Mevlânâ der ki : «Nahiv âlimlerinden biri, bir gemiye bindi ve kaptana : Nahiv okudun mu? diye sordu. Kaptan okumadığını söyleyince : Ömrünün yarısı heder olmuş! diye onu istihfâf etti. Sonra kaptan da : Hoca, yüzme bilir misin? suâlinde bulundu. Nahvî : Bilmem, deyince kaptan : Ömrünün bütünü heder olmuş. Çünki fırtına çıkacak, gemi batacak, sen de boğulacaksın mukâbelesinde bulundu.»

İşte ilimlerin bazıları, nahiv âliminin ilmi gibidir ki boğulmaktan kurtaramaz. Bâzıları da kaptanın yüzme bilmesi gibidir ki sâhibini fırtına dalgalarından halâs eder. Onun için ilim tâlibi olanlar, mâlûmât-ı beşeriyye içinden faydalı ve sâhibine karşı halaskâr olacak ilmi tahsil etmelidir.

6387

علم گفتاری که آن بیجان بود

عاشق روی خریداران بود

«Söze müteallik ve ruhsuz olan ilimler, müşterilerin, yâni; dinleyicilerin yüzüne âşıktır.»

Yâni; o ilimleri bilenler, dinletmek için sâmi' ararlar.

6388

گرچه باشد وقت بحث علم زفت

چون خریدارش نباشد مرد و رفت

«Vâkıâ böyle ilimler, mübâhese esnâsında sâhibine kuvvet verir. Fakat tâlibi ve mübâhisi olmazsa o ilim ölmüş gitmiş demektir.»

6389

مشتری من خدایست او مرا

میکشد بالا که الله اشتری

«Benim dinleyicim ve müşterim Allahtır ki o beni yükseklere çeker. Nitekim Kur'ânda (ان الله اشترى) buyurulmuştur.

Tevbe Sûresinde buyurulmuştur ki :

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ

Yâni : **«Allah, mü'minlerden nefislerini ve mallarını cennet mukâbilinde satın aldı. O mü'minler ki düşmanla harb ederler, öldürürler ve ölürler[2].»**

Din düşmanlariyle harb için mâlen ve bedenen fedâkârlık edip öldüren ve ölen mü'minlerin nefisleriyle mallarını, onlara mukâbil cennet vermekle Allah satın almıştır. İnsanın nefsi, kendisine en yakın düşmanı olduğu için onunla mücâhede etmek de bir cihâddır, hem de cihâd-ı ekberdir. Binâenaleyh öyle mücâhidlerin de mal ve nefislerini Allah satın alır ve kendilerini semâvât-ı kurbe yükseltir.

(2) Sûrei Tevbe : 111.

6390

چون بهای من جمال ذوالجلال

خون بهای خود خورم کسب حلال

«Benim diyetim, Cenâb-ı Zülcelâlin cemâlinin müşâhedesidir. Kendi diyetimi yiyiyorum ki helâl bir kazançtır.»

Bir Hadîs-i Kudsîde : **«Beni kim severse onu öldürürüm. Ben birini öldürürsem onun diyeti bana âiddir. Her kimin diyeti bana âid olursa ben onun diyeti olurum.»** buyurulmuştur.

6391

این خریداران مفلس را بهل

چه خریداری کند یک مشت گل

«Ey sâlik; bu müflis müşterileri, yânî; senden feyz bekleyenleri bırak. Bir avuç çamur ne iştirâ edebilir?»

6392

گل مخور گل را مخر گل را مجو

زانکه گل خوارست دائم زرد رو

«Çamur yeme, çamur satın alma ve çamur arama. Çünki çamur yiyenin dâimâ benzi sarı olur.»

6393

دل بخور تا دائما باشی جوان

از تجلی چهره ات چون ارغوان

«Gönül ye, yânî; kalbe doğan füyûzât ile gıdâlan ki dâimâ genç kalasın ve Tecellî-i İlâhiyyeden çehren erguvân çiçeği gibi olsun.»

6394

یارب این بخشش نه حد کار ماست

لطف تو لطف خفی را خود سزاست

«İlâhî; alış verişteki bu ihsân, bizim kudretimiz dâhilinde değildir. Senin öldürdüğün bir âşıkın diyeti oluşun da lutf-i hafî olmağa lâyıktır.»

Allahın iki türlü lutfu vardır. Biri lutf-i celîdir ki :

فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

Yâni : «Allah iyi amelde bulunanların ecrini zâyi' etmez. Onların mükâfâtını mutlaka verir[3].» Nazm-ı Celîlinde işâret buyurulduğu üzere biri sebebi zâhir olan lutuftur. Diğeri lutf-u hafîdir ki, bir amel mukâbilinde olmaz, ancak Cenâb-ı Hakkın keremi ve inâyeti eseri olarak verilir.

6395

دست گیر از دست ما مارا بخر

پرده‌را بردار و پردهٔ مامدر

«İlâhi, elimizden tut ve bizi satın al. Gözümüzdeki gaflet perdesini kaldır, fakat tesettür perdemizi yırtma ve bizi rezil etme.»

6396

باز خر مارا ازین نفس پلید

کاردش تا استخوان مارسید

«Bizi bu murdar nefsin elinden satın alıp kurtar ki, onun bıçağı kemiğimize kadar işledi.»

6397

از چو ما بیچارگان این بند سخت

که کشاید ای شه بی تاج و تخت

«Ey mâlik'ül-mülk olduğu halde tâcı ve tahtı bulunmayan Rabb-î Zîşânımız! Bizim gibi bîçârelere takılmış olan bu sert ve ağır bendi senden başka kim çıkarabilir?»

---

(3) Sûrei Hud : 115.

اچنين قفل گرانرا اى ودود

كى تواند جزكه فضل تو كشود

«Ey vedûd, yânî; mahlûkâtına karşı muhabbetli olan Allah! Böyle ağır bir kilidi senin fazl ve kereminden başka kim açabilir?»

6399

ما ازخود سوى توگرداييم سر

چون توئى از ما بما نزديكتر

«Biz, kendimizden geçer, senin tarafına baş çeviririz. Çünki sen bize, bizden daha yakınsın.»

Kur'ân-ı Kerimde :

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

Yâni : **«Biz insana şah damarından daha yakınız[1]»** buyurulmuştur.

Evet, Hakkın insana bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık, iki cisim arasındaki kurbiyyet gibi değildir. N... Hazret-i Mevlânâ der ki : «Nâsın Rabbi olan Allahın, nâsın rûhuna bir yakınlığı vardır. Fakat bu yakınlık, bilâ keyfiyettir ve bilâ kıyâsdır.» Yânî; nasıl olduğu bilinemez ve bir şeye kıyâs edilemez.

Yûnus Emre'nin :

Ararsan Mevlâyı kendinde ara!
Kudüste, Mekkede, Hacta değildir.

demesi bu itibâr iledir. Fakat :

6400

ما چنين نزد يك دوريم دور

درچنين تاريكى بفرست نور

«Sen bize bu kadar yakınken, biz çok uzağız. İçinde kaldığımız bu karanlığı tenvir için bize nûr gönder.»

---

(1) Sûret Kaf : 16.

Ki gaflet zulmetinden gözlerimiz açılsın.

6401

این دعاهم بخشش تعلیم تست
ورنه‌در کلخن کلستان از چه رست

«Hâki, bu düâ da senin öğretmen ve senin ihsânındır. Yoksa külhanda gülistân nasıl yetişir?»

Cenâb-ı Hak:

اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yânî: «Bana düâ edin, size icabet edeyim[5]» buyurmuş, taleplerin ancak kendisine yöneltilmesini öğretmiştir.

6402

درمیان خون و رود فهم و عقل
جز ز اکرام تو نتوان کرد نقل

«Kan ve barsak arasındaki akıl ve fehm ile hakikati kavrayabilmek, ancak senin ikrâmınla olur.»

6403

از دوپاره پیه این نور روان
موج نورش میزند برآسمان

«İki parça yağdan, yânî; gözlerden cârî olan nûr, gökler üzerinde dalgalanır.»

Yânî; bir kimse semâya doğru bakınca çok uzak mesâfeyi görebilir. Bu rü'yet de ancak iki yağ parçası olan gözlerle mümkün olur.

---

(5) Sûrei Mü'min: 60.

6404

گوشت پاره‌كه زبان آمد ازو
میرود سیلاب حكمت همچوجو

«Dil denilen bir et parçasından hikmet selleri, nehirler gibi akar.»

6405

سوی سوراخی‌كه نامش كوشهاست
تا بباغ جان میوش هوشهاست

«Adı kulak olan bir delik vâsıtasiyle ruh bağına kadar idrâk ve şuur meyveleri gider.»

6406

شاهراه باغ جانها شرع اوست
باغ و بوستانهای عالم فرع اوست

«Rûhlar bağının caddesi, Hakkın şeriatıdır ki âlemdeki bağlar ve bostanlar, onun fer'idir.»

6407

اصل و سرچشمهٔ خوشی آنست و آن
زود تجری تحتها الانهار خوان

«Hoşluğun ve hakikatin aslı ve kaynağı dil vâsıtasiyle kulağa akseder ve oradan can bağına kadar giden idrâk ve şuûrdur. Binâenaleyh (تجری من تحتها الانهار) âyetini oku.»

Cennet bahçelerinin ağaçları altından sular akdığı Kur'ân'ın müteaddid yerlerinde beyân buyurulmuştur. O sular, dibinden aktıkları ağaçları ihyâ ettiği gibi, kulak vâsıtasiyle kalbe vâsıl olan kelimât-ı âliye de o kalbi feyzyâb eder.

«ALEYHİSSELÂT EFENDİMİZİN HASTA SEHÂBİYE OLAN NASİHATININ SONU»

6408

گفت پیغمبر مر آن بیماررا
چون عیادت کرد یار زاررا

«Hazret-i Peygamber, o za'if sehâbisini ıyâdet edince ona dedi ki:

6409

که مگر نوعی دعایی کردهٔ
از جهالت زهر بایی خوردهٔ

«Acabâ bilmezliğe zehirli bir yemek mi yedin? Yâni; münâsebetsiz bir duâ mı ettin?»

6410

یاد آور چه دعایی گفتهٔ
چون ز مکر نفس می‌آشفتهٔ

«Nefsin mekrinden perişân olarak ettiğin düâyı hatırla.»

6411

گفت یادم نیست الا همتی
دار بامن یادم آید ساعتی

«Hasta dedi ki: Yâ Resûlallah; hatırımda değil, himmet buyur da şimdi aklıma gelsin.»

6412

از حضور نور بخش مصطفی
پیش خاطر آمد اورا آن دعا

«Cenâb-ı Mustafâ Aleyhi ve Âlihi Ekmel'it-tehiyyâtın nûr veren huzûru bereketiyle hastanın etmiş olduğu düâ hâtırına geldi.»

6413

تافت زان روزن که از دل تادلست

روشنی که فرق حق و باطلست

«Hak ve bâtılı ayırd eden bu nûr, gönül pencerelerinden parladı.»

Gönülden gönüle yol vardır derler. Nitekim III. Sultan Murad'ın nedimelerinden Hubbiyâ kadının şöyle bir beyti vardır :

Elbette bu hâlimden o yârin haberi var
Lilkalbi minelkalbi ilelkalbi sebîl

6414

گفت اینك یادم آمد ای رسول

آن دعا که گفته ام من بوالفضول

«Yâ Resûlallah; füzûlilik edip eylediğim düâ şimdi hatırıma geldi.»

6415

چون گرفتار گناهان میشدم

غرقه گشته دست و پائی میزدم

«Bir çok günâha girmiştim, günah dalgaları arasında yüzüyordum.»

6416

از تو تهدید و عیدی میرسید

مجرمانرا از عذاب بس شدید

«Günahkârların şiddetli azâba uğrayacaklarına dâir senden tehdid erişiyordu.»

6417

مضطرب میگشتم و چاره نبود

د محکم بود و قفل نا گشود

«Muzdarib oluyordum, fakat çâre yoktu. Bağ sağlamdı, kilidi de açılmıyordu.»

6418

بی‌مقام صبر و نی راه گریز
بی‌امید توبه نی جای ستیز

«Ne sabr makâmı, ne kaçacak yol, ne tevbe ümîdi, ne de nefs ile mücâdele kudreti vardı.»

6419

من چو هاروت و چو ماروت از حزن
آه میکردم که ای خلاق من

«Ben Hârût ile Mârût gibi hüzün ve kederden: Ey yaradanım! diye âh ediyordum.»

«ÂHİRET AZABININ ZORLUĞU VE ŞİDDETİ»

6420

از خطر هاروت و ماروت آشکار
چاه بابل‌را بکردند اختیار

«Âhiret azâbının muhâtaralı olmasında, Hârût ile Mârût Bâbil kuyusunu ihtiyâr ettiler.»

Rivâyete göre Hârût ile Mârût iki melek imiş. Bunlar, insanların Allaha âsî olmalarını ayıblamışlar. Cenâb-ı Hak: İnsanlarda nefis vardır. O nefs sizde olsaydı onlardan beter olurdunuz» buyurmuş. Hârût ile Mârût: «Olmazdık yâ Rabbî» demişler. O sırada Bâbildeki halkın çoğu sihirle meşgûl oluyor ve sihirbâzlar çok hürmet görüyormuş. Hak Sübhânehû, bu iki meleğe insanlık neş'esi vermiş ve sihir öğretmek üzere Bâbile indirmiş. Bunlar halka sihir öğretmeye başlamışlar. Gündüzleri yerde meşgûl olur, akşam olunca semâya çıkarlarmış. Sonra Zühre isminde fettân bir kadına âşık olmuşlar ve taleb-i visâlde bulunmuşlar. Zühre, işvekârlıkla meleklerden semâya çıkarken okudukları düâyı öğrenmiş ve okuyup çıkmışsa da Cenâb-ı Hak, onu Zühre yıldızına çarptırmış. Melekleri de kendi arzuları üzerine Dünyâda muazzeb olmak için Bâbildeki bir kuyu içine baş aşağı asmış. Kur'ân'da şu efsânevî tafsîlât olmamakla beraber Hârût ve Mârût isimleri geçmektedir. Müfessirlerden çoğu, onları

anlatmak için söylediğim şeyleri yazmışlar, bâzıları ise bu kıssanın aslı olmadığını kaydetmişlerdir.

Hazret-i Mevlânânın onlardan bahsetmesi, vak'anın tahkiki için değildir. Azâb-ı âhiretin şiddetini, ona nisbetle Dünyâ azâbının hafifliğini anlatmak içindir. Evet, Hârût ile Mârût, girdikleri günâhın azâbını Dünyâda çekmek istediler ve o yolda Allaha yalvardılar.

6421

تا عذاب آخرت اینجا کشند
گربزند و عاقل و ساحر و شند

«Ki âhiret azabını burada çeksinler. Çünki onlar, sağlam âkil ve sâhir gibi idiler.»

6422

نیك کردند و بجای خویش بود
سهل تر باشد ز آتش رنج دود

«İyi yaptılar ve yerinde hareket ettiler. Duman zahmeti ateşe nisbetle elbette hafifdir.»

6423

حد ندارد وصف رنج آن جهان
سهل باشد رنج دنیا پیش آن

«Öbür cihânın yâni; Âhiretin azâbındaki şiddet ta'rîf ve tavsîf edilemez. Ona karşı Dünyâ zahmet ve meşakkati hafif kalır.»

6424

ای خنك آنكه جهادی میكند
بربدن زجری و دادی میكند

«Ne mutlu o kimseye ki mücâhede eder ve bedene zecr ve meşakkat vermekle onu ıslâh etmek gibi bir adâlet gösterir de.»

6425

تاز رنج آن جهانی وارهد

برخود این رنج عبادت می‌نهد

«Âhiret zahmetinden kurtulmak için kendine ibâdet meşakkatini tahmîl eyler.»

6426

من همی گفتم که یارب آن عذاب

هم درین عالم بران برمن شتاب

«Ben demiştim ki: İlâhî; Âhiret azâbını bana bu Dünyâda ta'cîl eyle ki,»

6427

تادران عالم فراغت باشدم

درچنین درخواست حلقه میزدم

«O âlemde ferâğat bulayım. Böyle bir taleb ile bâb-ı İlâhî halkasını vuruyordum.»

6428

اینچنین رنجوری پیدام شد

جان من از رنج بی‌آرام شد

«Bende böyle bir hastalık zuhûr etti. Marazın şiddetinden rûhumun râhatı kalmadı.»

6429

مانده‌ام از ذکر و از اوراد خود

بی‌خبر گشتم ز خویش و نیك و بد

«Mûtâdım olan zikr ve evrâddan geri kaldım, hattâ kendimi ve iyiliğimi, kötülüğümü bilemez bir hâle geldim.»

6430

گر نمی دیدم کنون من روی تو

ای خجسته وی مبارك بوی تو

«Ey vechi münevver ve mübârek olan Peygamber-i Ekber; senin o nûrânî cemâlini görseydim.»

6431

می‌شدم از چند من یکبارگی

کردیم شاهانه این غمخوارگی

«Varlık kaydından temâmiyle kurtulacak, yânî; ölüp gidecektim. Lutf-i teşrîfinle bana şâhâne bir tesellîde bulundun.»

6432

گفت هی‌هی این دعا دیگر مکن

برمکن تو خویش را از بیخ و بن

«Aleyhisselât Efendimiz buyurdu ki: Sakın hâ bu düâyı bir daha etme, ve vücûdunu temelinden koparma.»

6433

تو چه طاقت داری ای مور نژند

که نهد بر تو چنین کوه بلند

«Ey zaîf karınca, senin ne tâkatın ve tehammülün var ki üzerine böyle yüksek bir dağ gibi olan hastalığın konulmasını istiyorsun.»

6434

گفت توبه کردم ای سلطان که من

از سر جلدی نلافم هیچ فن

«Hasta sehâbî dedi ki: Sultân-ı Kevneyn; bundan sonra celâdetten bahsetmeye tevbe ettim.»

Tecellüd: Celâdet, yânî; kendini kuvvetli göstermek mânâsınadır. Şeyh İbn-i Fârız kaddesallahü sirrahû meşhûr (Tâiyye) kasîdesinde, der

ki : «Düşmanlara karşı celâdet göstermek iyidir, fakat dostlara karşı acz ve meskenetten gayrısı çirkindir.» Husûsiyle Cenâb-ı Hakka karşı yapılacak şey, kendi âcizliğini söylemek ve o sûretle Hakkın lutuf ve keremini ve merhametini istemektir. Nihâyet o sehâbî dedi ki :

6435

این جهان تیهست و تو موسی وما

از گنه درتیه مانده مبتلا

«Bu Dünyâ Tîh sahrâsı gibidir. Sen Hazret-i Mûsâya benzersin, biz ise günâhımız dolayısiyle o çölde kalmaya mahkûm Benî İsrâîl gibiyiz.»

Benî İsrâîlin Tîh çölünde hayrân ve sergerdân kaldıklarına işârettir.

Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm, Benî İsrâîli Mısır'dan çıkarmış, Şâb denizini geçirmiş, arz-ı mev'ûd'a ayak bastırmış, sonra birâderi Hârûn Aleyhisselâmı vekîl bırakıp kendisi Tûr'a giderek Kelâm-ı İlâhî ile müşerref olmuştu. Müşârün ileyhin orada bulunduğu sırada Benî İsrâîl arasındaki Sâmirî adında bir kuyumcu içi boş bir buzağı heykeli yaptı ki başında ve kuyruğu altındaki deliklerden giren rüzgârdan buzağı böğürüyormuş gibi ses verirdi. Yahûdiler, Mısırlıların (Apis) ineğine tapındıklarını görmüş olduklarından o alışıklık dolayısiyle Sâmirî'nin buzağısına tapınmaya başladılar. Hazret-i Mûsâ avdetinde buzağıyı imhâ etti. Tapınanların tevbesinin ancak ölümle kabul olunabileceğini haber verdi. Bunun üzerine tapınmayanlar, tapınanları öldürdüler. Sonra Sûriye arâzisindeki şehirlerin fethi emrolundu ki oralarda Amâlika denilen arablar oturuyorlardı. Ve iri yarı, güçlü, kuvvetli adamlardı. Yahûdiler, bunlarla harbetmeğe cesâret edemediler. «Yâ Mûsâ; sen Rabbınla birlikte git de onlarla harbet, biz burada otururuz, bekleriz» dediler. Bunun üzerine kendilerinin Tîh sahrâsında kırk sene kalmaya mahkûm oldukları bildirildi. Mısır'dan çıkmış, orada esâret ve zilletle yaşamış olan Benî İsrâîlin (Yûşe') ve (Kâlib) isminde iki kişiden mâadâsı çölde dolaştıkları sırada öldü. Onların yerine çölde doğmuş, esâret çekmemiş bir nesil peydâ oldu. Hârûn ve Mûsâ Aleyhimesselâm da orada irtihâl buyurdu. Kırk senenin hitâmında Yûşâ Aleyhisselâm o yeni nesil ile Eriha beldesini fethetti. Hazret-i Mevlânâ bu kıssaya işâretle buyuruyor ki :

6436

قوم موسی راه می‌پیموده اند

آخر اندر گام اول بوده اند

«Hazret-i Mûsânın kavmi, Tîh sahrâsında yürürler, akşam olunca kendilerini kalktıkları menzilde bulurlardı.»

Ve derlerdi ki :

6437

سالها ره میرویم و دراخیر

همچنان در اول منزل اسیر

«Yıllarca yol yürüyoruz, nihâyet ilk menzilde esir kaldığımızı görüyoruz.»

6438

گر دل موسی زماراضی شدی

آخر این ره هم بپایان آمدی

«Eğer Mûsânın gönlü bizden râzî olsaydı, bu yol elbette tükenir, biterdi.»

6439

ور بکلی بیزار بودی او زما

کی رسیدی هیچ مان خوان سما

«Eğer o gönül, bizden temâmiyle soğumuş ve kırılmış olsaydı, mâide-i semâviyye yânî; bıldırcın kuşu ile kudret helvası bize nasıl nâzil olurdu?»

6440

کی ز سنگی چشمه‌ها جوشان شدی

در بیابان مان امان جان شدی

«Kezâ Mûsâ bize temâmiyle kırılmış bulunsaydı taştan nasıl kaynaklar çıkar, ve bu bîemân çölde rûhumuza nasıl emân verirdi?»

6441

بل بجای خوان خود آتش آمدی

اندرین منزل لهب درمازدی

«Belki mâide yerine gökden âteş inerdi ve bu menzilde bizi aleviyle yakardı.»

6442

چون دو دل شد موسی اندر کارما

گاه خصم ماست گاهی یارما

«Anlaşılan Mûsâ bize karşı iki türlü düşunüyor, bazan hasmımız, bazan da yârimiz oluyor.»

6443

خشمش آتش میزند در رخت ما

حلم اورد میکند تیر بلا

«Onun gazabı yükümüze âteş saçıyor, hilim ve şefkati ise bizden belâ oklarını red ediyor.»

6444

کی بود که حلم گردد خشم تیز

هست این نادر ز لطفت ای عزیز

«Keskin bir gazabın ayn-ı hilim olması nasıl mümkün olur? Ey azîz olan Resûlullah; şu hâl, senin lutfundan nâdir değildir.»

Hazret-i Mûsâ da hiddet ve şiddet, Nebiyy-i Ekrem Efendimizde hilim ve mülâyemet, lutuf ve merhametin gâlib olduğuna Cenâb-ı Mevlânâ, o sehâbî lisânından bu beyt ile işâret ediyor. Evet Mûsâ ve Hârûn Aleyhimesselâm Fir'avn'i îmâna da'vete me'mur oldukları sırada kendilerine :

إِذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٤٣﴾

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا

Yânî : «İkiniz de Fir'avni îmâna da'vet etmeye gidin ki O, tebeasına "Ben sizin yüksek tanrınızım!" diyecek kadar azgınlaştı. Fakat O'na yumuşak söz söyleyin, nezaketle hitâb eyleyin[6]» diye emir verilmiş; Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize ise :

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yânî : «Ey Peygamber-i Ekber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara sert sözler söyle[7]» buyurulmuştur.

Şu sözleri söyleyen hasta sehâbî, kendini çölde kalmış Benî İsrâile benzeterek, Hazret-i Peygamber Sallâllahû Aleyhi Vesellem Efendimize idâre-i kelâm ediyor, bunun sebebini de şöyle izah ediyordu :

6445

مدح حاضر وحشست از بهر این

نام موسی می‌برم قاصد چنین

«Medh-i hâzır, yânî; birini yüzüne karşı medhetmek vahşettir ve şer'an memnûdur. Ondan dolayı Mûsânın adını kasden zikrediyorum.»

Hadis-i Şerifte : «Huluskârlık için medhiye söyleyenlerin ve kasîde okuyanların yüzüne toprak saçın» buyurulmuştur. İşte bu Hadîs dolayısiyle o hasta sehâbî, yâ Resûlâllah; sen şöyle halîm ve şöyle kerîmsin demiyor da Mûsâ şöyle idi Mûsâ böyle idi diyordu.

6446

ورنه موسی کی روا دارد که من

پیش تو یاد آورم از هیچ تن

«Yoksa senin huzûrunda mevcûd olmayan birinden, yânî; Mûsâdan bahsetmeyi Mûsâ nasıl lâyık görür?»

---

(6) Sûrei Tâhâ : 43-44.
(7) Sûrei Tevbe : 73.

Ki kemâl-i Muhammediye vâkıf olunca: «Yâ Rabbî; beni Muhammed ümmetinden kıl.» diye duâ etmişti.

6447

عهد مابشكست صد بار و هزار

عهد تو چون كوه ثابت برقرار

«Bizim ahdimiz ve tevbemiz yüz kerre, bin kerre bozulmuştur. Senin ahdin ise dağ gibi yerinde sâbit durmaktadır.»

6448

عهد ما كاه و بهر بادى زبون

عهد تو كوه و زصدكه هم فزون

«Bizim ahdimiz saman çöpü gibi her rüzgârın zebûnudur, yânî; rüzgâr ne taraftan eserse bizim tevbe o tarafa gitmektedir. Senin ahdin ise dağ gibidir, hattâ yüzlerce dağın sebât ve metânetinden sağlamdır.»

6449

حق آن قدرت كه بر تلوين ما

رحمتى كن اى امير لونها

«Ey renklerin emîri olan Resûlullah; sendeki kudret-i İlâhiyye hakkı için bizim telvinimize merhamet eyle de onu temkin ve sebât hâline getir.»

Cenâb-ı Pîrin, Peygamberimizi vasfederken: «renklerin emîri» demesi Zât-ı Akdes-i Risâletin muhtelif renkli beyaz, siyah, sarı, kırmızı derili insanlara yânî; bütün beşeriyyet âlemine meb'ûs yegâne peygamber olduğuna işâret olsa gerektir. Telvîn ise; insanlarda görülen iyilik - kötülük, salâh fesâd gibi muhtelif haller demektir ki zıddı (temkîn)dir. Fakat (telvîn) in bir de mânevî terakkî sûretiyle zuhûr edeni vardır ki o türlüsü mezmûm değil, makbûldür. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz her gün yetmiş yâhud yüz defa istiğfâr ederdi. Zât-ı Risâletleri Nebiyy-i ma'sûm olduğu için kendisinden günah zuhuruna ihtimâl yoktu. O istiğfârlar, her gün yetmiş, yâhud yüz derece terakkî ve Allaha takarrub eylediği için yükseldiği dereceye nisbetle evvelce bulunduğu mertebeyi günâh addederek istiğfâr buyururdu. İşte şu hâl (telvîn) in makbul olanıdır.

6450

خویش را دیدیم و رسوایی خویش
امتحان ما مکن ای شاه بیش

«Kendimizi ve rüsvâlığımızı gördük, kusurumuzu itirâf eyliyoruz. Ey Sultân-ı Enbiyâ; bizi fazla imtihâna çekme.»

6451

تا فضیحتهای دیگررا نهان
کرده باشی ای کریم و مستعان

«Ey kerîm ve müsteân olan Peygamber-i Ekber; bizi çok sıkıştırma ki henüz gizli olan günahlarımız meydâna çıkmasın.»

6452

بی‌حدی تو درجمال و درکمال
درکژی مابی حدیم و در ضلال

«Senin cemâl ve kemâl hususunda hadd ü nihâyetin yoktur. Biz de eğrilikte ve sapıklıkta sonsuz bir hâldeyiz.»

6453

بی‌حدی خویش بگمار ای کریم
بر کژی بیحد مشتی لئیم

«Ey Resûl-i Ekrem; cemâl ve kemâl husûsundaki sonsuzluğunu bizim gibi bir avuç âsinin eğrilikteki sonsuzluğuna havâle eyle.»

6454

هین‌که از تقطیع مایك تارماند
مصر بودیم و یکی دیوار ماند

«Bilmiş ol ki bizim ömür elbisemizden bir tel kalmıştır. Biz azim bir şehir idik, harâb olduk, ancak bir duvarımız kaldı.»

6455

البقيه البقيه ای خدیو

تا نگردد شاد کلی جان دیو

«Ey sultân-ı âlim, o bakiyyeyi muhâfaza buyur ki şeytanın canı, bizim hâlimizden temâmiyle mesrûr olmasın.»

6456

بهر ما نی بهر آن لطف نخست

که تو کردی گمرهانرا بازجست

«Bizim için değil, dalâlete düşenleri hidâyete sevkeylemek yolundaki lutf-i kadîmin hürmetine.»

Cenâb-ı Pîr, o hasta sehâbî lisânından Aleyhisselât Efendimize niyâz ederken Cenâb-ı Hakka tevcîh-i hitâb ediyor ve diyor ki :

6457

چون نمودی قدرتت بنمای رحم

ای نهاده رحمها درشحم و لحم

«Ey yağa ve ete, yânî; yağ ve etten mürekkeb olan insanların kalbine merhamet veren Allah; kemâl-i kudretini gösterdin, artık lutuf ve merhametini irâe buyur.»

6458

این دعا گر خشم افزاید ترا

تو دعا تعلیم فرما مهترا

«Ey büyüklerin en büyüğü olan Allahü Ekber; eğer ettiğimiz düâ senin gazabını artırıyorsa edilecek düâyı yine sen ilhâm eyle.»

6459

آنچنان کآدم بیفتاد از بهشت

رجعتش دادی که رست از دیوزشت

«Nasıl ki Âdem Aleyhisselâm Cennetteki mevkiinden düşünce öğret-

tiğin duâ ile ona ric'at, yâni; tevbe ve istiğfâr verdin de çirkin şeytanın iğvâsından kurtuldu.»

Âdeme ilhâm edilen duâ Kur'ân'da mezkûrdur ki:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ

مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

Âyetidir ve: «Ey bizim Rabbımız; biz nefsimize zulmeyledik, eğer bize mağfiret ve merhamet etmezsen biz elbette husrâna, zarar-ı azîme uğrayanlardan olacağız[8]» meâlindedir.

6460

دیو که بود کو ز آدم بگذرد

بر چنین نطعی ازو بازی برد

«Şeytan kim oluyor ki derece ve mertebe itibâriyle Âdemi geçsin ve bu satranc oyununda ona galebe çalabilsin?»

6461

در حقیقت نفع آدم شد همه

لعنت حاسد شده آن دمدمه

«Şeytanın mekr ve hiylesi, Âdem hakkında temâmiyle menfeat ve o hasûd şeytan için bâis-i lânet olmuştur.»

6462

بازیی دید و دوصد بازی ندید

پس ستون خانهٔ خودرا برید

«Şeytan Âdemi cennetten çıkarmak için bir oyun gördü ve tatbik etti. Lâkin kendi aleyhine olmak üzere iki yüz oyun vardı, onları görmedi de yaptığı ile kendi oyununun direğini kesmiş ve hânesini başına yıkmış oldu.»

---

(8) Sûrei Âraf : 23

6463

آتشی زد شب بکشت دیگران

باد آتشرا بکشت اوران

«Gece karanlığında başkalarının ekinini ateşledi. Fakat rüzgâr, o ateşi kendi tarlasına sevkedip kendi ekinini yaktı.»

6464

چشم بندی بود لعنت دیورا

تا زیان خصم دید آن ریورا

«Allahın lâneti, şeytana göz bağı oldu da yaptığı mekri, düşman ittihâz ettiği Âdem için zarar gibi gördü.»

6465

هم زیان حال او شد ریواو

خود تو گویی بود آدم دیواو

«Yaptığı hiyle, kezâ hâli için zarar oldu. Sanki Âdem Aleyhisselâm, onun muğfili olmuş ve onu aldatmıştı.»

6466

لعنت آن باشد که کژ بینش کند

حاسد و خودبین و پر کینش کند

«Allahın lâneti maâzallah öyle bir şeydir ki mazharı olanı eğri görüşlü, hâsid kendini beğenmiş ve kindâr kılar.»

6467

تا بداند که هر آنکو کرده بد

عاقبت باز آید و بروی زند

«Hakkın lânetine uğrayan kimsenin böyle olması, kötülük eden kimsenin yaptığı kötülüğün nihâyet dönüp kendisine zarar vereceğini bilmesi içindir.»

Kur'ân'da :

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

buyurulmuştur ki : «Bir kimse iyi bir amelde bulunursa onun sevâbı ve fâidesi kendisine âiddir ve kötülük ederse onun günâhı ve zararı da kendine âiddir[9].» demektir. Kezâ :

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا

Yânî : «Ey insanlar, iyilik ederseniz, nefsinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz yine nefsinize kötülük etmiş olursunuz[10].» buyrulmuştur.

6468

جمله فرزین بندها بیند بعکس
مات بروی کردد و نقصان و وکس

«Allahın mel'ûnu olan bedbaht, bütün tedbirleri aksine görür de hayat satrancında mat olur ve zarar görür.»

6469

زانکه او کر هیچ بیند خویش را
مهلك و ناسور بیند ریش را

«Çünki o mel'ûn olan kimse, kendisini hiç ve değersiz görseydi mübtelâ olduğu lânet derdini, mühlik ve tedâvisi mümkin olmıyan bir maraz görürdü.»

Halbuki :

6470

درد حیزد زین چنین دیدن درون
درد اورا حجاب آرد برون

« Derûnunu, yâni; kalbini böyle görmekten ve lutf-i İlâhiye iltica

(9) Sûre-i Fussılet : 46
(10) Sûre-i Esra' : 7

etmekten o mânevi derd zâil olur, hattâ onun gözündeki gaflet hicâbını kaldırır.»

6471

تا نگرید مادرانرا دردزه

طفل در زادن نیابد هیچ ره

«Anaları, loğsalık ağrısı tutmasa çocuk doğmak için yol bulamaz.»

Gebe kadınların ağrısı tutması, çocuğun doğmasına alâmet olduğu gibi bir derde mübtelâ olanların ibtilâsı da afv-i İlâhîye mazhar olacaklarının müjdesidir.

6472

این امانت دردل و دل حامله‌ست

این نصیحتها مثال قابله‌ست

«Bu emânet, yânî; afv-i İlâhî mazhariyyeti kalbdedir ki kalb ona hâmile gibidir. Ulemâ ve meşâyihin ona ettiği nasîhatler de ebe misâlidir.»

6473

قابله گوید که زنرا درد نیست

درد باید درد کودکرا رهیست

«Loğsayı muâeyene eden ebe der ki: Kadının derdi yoktur. Bu ağrılar tabiî ve lâzımdır ki onlar doğacak çocuk için yol demektir.»

6474

آنکه او بی‌درد باشد رهزنست

زانکه بی‌دردی انا الحق گفتنست

«Derdi olmayan kimse, hem kendinin, hem başkalarının yolunu vurur. Çünki derdsizlik, (Enelhak) ve (Ene rabbüküm'ül'a'lâ) demek gibidir.»

Derdnâk, yânî; hasta olmak da Allahın bir lutfudur. Çünki hasta olan kimse ağrı, sancı ve sızı gibi hallerin tesiriyle hay hay diye inler ve aman Allah! diye feryâd eder. Husûsiyle yapılan tedâvinin ve aldığı ilâçların tesiri olmadığını görünce bütün bütün Allahın lutfuna iltica eder. Derdli olmayan kimse ise sapasağlam olduğu için böyle bir ilticâya lüzum görmez. Hele biraz da âsî fikirli olursa işi büsbütün azıtır, âdetâ Fir'avn gibi (Ene rabbükümül âlâ) yânî; «Ben sizin yüksek tanrınızım» demeye kalkışır.

6475

آن انا بی‌وقت گفتن لعنتست

آن انا در وقت گفتن رحمتست

«O (ene) yi vakitsiz söylemek lânete sebebdir. Vaktinde söylemek ise mûcib-i rahmettir.»

6476

آن انا منصور رحمت شد یقین

آن انا فرعون لعنت شد یقین

«Hallâc-ı Mansûr'un (Enel-hak) demesi rahmet, Fir'avn'ın (Ene rabbüküm'ül-a'lâ) demesi ise lânet sebebi olmuştur.»

Çünki Mansûr'un sözü vaktinde, Fir'avn'ın hezeyânı ise vakitsiz söylenilmiştir. Seyr ve sülûk esnâsında bir makâm varmış ki sâlik o makamda her şeyi, hattâ kendini Hakta fânî ve ancak Hakkı bâkî görürmüş. Binâenaleyh Hakkın kendisinde zuhuru itibâriyle (Enel-Hak) yânî; «Ben Hakkım», bende zuhûr eyleyen Haktır dermiş. Fakat bu tecellî dâimî olmadığından o zevk zâil olunca (Enel-abd) yânî; «Ben Hakkın bir kuluyum» itirâfında bulunurmuş. Kibâr-ı ehlullâhın hemen hepsinde bu tecellî zuhur etmiş, pek çoğu Mansûr'un (Enel-Hak) demesi gibi muvahhidâne söz söylemiştir. Bunların hep birine bir şey yapılmadığı halde Hazret-i Mansûr'un işkence ile idâm edilmesi için şöyle bir sebeb beyân etmişlerdir. Cenâb-ı Mansûr, sülûkü esnâsında bir mertebeye vâsıl olmuş ki orada iken ne istese yapılacakmış. Bundan dolayı Resûlullah Efendimiz Mirâc gecesi (ne istersen) hitâbına mazhar olduğu sırada niçin bütün insanların afvını istemedi de yalnız ümmetinin mağfûr olmasını taleb etti? diye bir itirâzda bulunmuş. O esnâda Aleyhisselât Efendimizin rûhâniyyeti zuhûr ederek : Yâ Mansûr! Peygamberlere Allah ne isteltirse ancak onu isterler. Bana da o sırada ümmetimin afvı talebi ilhâm olun-

muştu, buyurdu. Bunun üzerine Mansûr, Zât-ı Risâletten afvını recâ etti. O da afvetmekle berâber seyf-i şerifle şehâdetini teklif etti. İşte îdâmı bunun içindi. Onun ellerini, ayaklarını kesmişler, sonra da darağacına çekmişler, daha sonra da cesedini yakıp külünü Dicle nehrine almışlardı.

İşte Mansûrun (Enel-Hak) demesi vaktinde söylenilmiş olduğu için Rahmet-i İlâhîyeye mazhar olmuştu.

Fir'avn ise bu tecellî ile alâkadar olmadığı halde Mısırlılara hitâben: (Ene rabbükümül âlâ) Yânî : **«Ben sizin yüksek tanrınızım»** diye ulûhiyyet dâvâsına kalkışmış, vakitsiz ve yalan söylediği için Allahın lânetine mazhar olmuştu.

6477

لاجرم هر مرغ بی هنگام را
سر بریدن واجبست اعلام را

«Vakitsiz öten kuşun kabahatini bildirmek için başını kesmek vâcibtir.»

Mâlum yâ horozlar gündüzleyin ve sabaha karşı öterler. Şâyet miâdından evvel öten olursa onu uğursuz sayanlar ve onu kesenler olur. Fir'avn da böyle vakitsiz ötmüş bir horozdu ki cezâ olarak Şâb denizinde boğulmuştu.

6478

سر بریدن چیست کشتن نفس را
درجهان و ترك گفتن نفس را

«Baş kesmek nedir? Mücâhede ile nefsi öldürmektir.»

Yanlış anlaşılmasın. Nefsi öldürmek intihâr etmek değildir. Nefsin hevâ ve hevesine muhâlefet etmek ve istediğini yapmamaktır. Bu muhâlefet, emmâre hâlinde bulunan, yâni; sâhibine âmir geçinen nefsi öldürür. Onu bu sûretle öldürmek, hakikatte yaşatmak demek olur. Nasıl ki :

6479

آنچنانکه نیش کژدم بر کنی
تا که یابد اوزکشتن ایمنی

«Nefsi bu sûretle öldürmek, öldürülmekten kurtulsun diye, akrebin kuyruğunu koparmak gibidir.»

Mâlûm yâ akreb, muzır hayvanlardandır. Zehirli iğnesiyle insanı sokar, büyükleri olursa zehirler ve öldürür. Onun için nerede meydâna çıksa hemen ezilir, mahvedilir. Onun zehirli iğnesi kuyruğundadır. Kuyruğu kesilecek olursa zehirlemesi zâil olacağından belki bu sûretle ölümden kurtulur.

6480

بركنی دندان پرزهرى زمار

تا رهد مار ای بلای سنگسار

«Yılan taşla ezilmekten kurtulsun diye onun zehirli dişlerini sökersin.»

Çünki o vakit ısıramaz ve zehirleyip öldüremez.

6481

هيچ نكشد نفس را جز ظل پير

دامن آن نفس كش را سخت گير

«Nefs-i emmâreyi ise, pîrin, mürşidin sâyesinden başka bir şey öldüremez. Binâenaleyh o nefsi öldüren zâtın irşâdâtını sıkı tut.»

6482

چون بگيرى سخت آن توفيق هوست

در تو هر قوت كه آيد جذب اوست

«Onun eteğini sıkı sıkı tutmak Allahın tevfikidir. Sana gelen mânevî her kuvvet de onun cezbi eseridir.»

6483

مارميت اذ رميت راست دان

هرچه كارد جان بود از جان جان

«(Mâ rameyte iz rameyte) Âyetini doğru bil. Sana rûhundan gelen her feyz, rûh'ül rûh olan o mürşidindir.»

Resûlullah Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Bedr muhârebesinde ve iki safın karşılaştığı sırada yerden bir avuç toprak alıp düşman

tarafına attı. O toprak düşman safında bulunanların gözlerine girip hepsini gözlerini oğuşturmaya mecbur etti. Onun üzerine bu âyet nâzil oldu. **«Habibim; o toprağı attığın vakit sen atmadın. Lâkin Allah attı.»** buyuruldu. O sırada Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hakkın fiiline âlet olmuştu. Bunun gibi ehlullah hazarâtı da böylece ef'âl-i Hakka âlet olur. Ve kudret-i İlâhiyye onların vâsıtasiyle zuhura gelir.

6484

دست گیرنده ویست و بردبار

دمبدم آن دم ازو امیدار

«Senin elini tutan ve rahîm ve alîm olan Hak Sübhânehû ve Teâlâ'dır. Hidâyet demini, yânî; feyzini dâimâ ondan bekle.»

6485

نیست غم گر دیر بی او ماندهٔ

دیر گیر و سخت گیرش خواندهٔ

«Eğer onsuz geç kalmışsan, ona geç, gam yeme. Bilirsin ki o, geç erişir ama, tam erişir.»

6486

دیر گیرد سخت گیرد رحمتش

یك دمت غائب ندارد حضرتش

«Geç tutsa da, zorlu ve şiddetli tutsa da O, seni bir ân bile kaybetmez, dâimâ nazarında bulundurur.»

6487

ور تو خواهی شرح این وصل و ولا

از سر اندیشه میخوان والضحی

«Eğer sen şu vuslat ve muhabbetin şerhini istersen (Ve'd-Duhâ) sûresini düşünerek tedebbür ve teemmül ederek oku!»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize gelen vahyler, bir kaç gün kesilmiş, onların inkıtâı Resûlullâhı mahzûn ettiği gibi müşrikler de : «Mu-

hammedi, Rabbi terketti!» diye şamata etmişlerdi. O münasebetle bu Sûre-i Celile nâzil oldu. Âyetleri arasında:

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى

Yânî: «Habibim; Rabbin seni terketmedi ve sana gazab etmedi[11]» buyuruldu. Bu Âyet-i Kerîme, Hazret-i Peygambere hâs olmakla berâber hükmü ümmetine de şâmildir. Yânî; hiç bir mü'min yoktur ki Allahın nazarından kaybolsun.

Cenâb-ı Hak, bütün mahlûkâtını her ân ve zaman görür ve ne halde olduklarını bilir.

6488

ور تو گوئى هم بدیها از ویست
لیك آن نقصان فضل او كیست

«Eğer kötülükler de Allahdandır diyecek olursan öyle olması, onun fazl ve kemâline nasıl nakîsa verir?»

Evet, hayır ve şer Allahdandır. İyinin de, kötünün de hâlıkı O'dur ki

خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yânî: **«Allah, her şeyin hâlıkıdır[12]»** Âyet-i Kerimesinde beyân buyurulmuştur. Fakat Hakkın kötüyü ve kötülüğü yaratması, O'na bir noksan getirmez, belki kemâl-i kudretine delâlet eder.

6489

آن بدى داد آن كمال اوست هم
من مثالى گويمت اى محتشم

«O kötülüğü yaratıp vermesi de O'nun bir kemâlidir. Bunu isbât için sana bir misâl söyliyeyim.»

(11) Sûrei Duha: 3.
(12) Sûrei Mü'min: 62.

6490

گر نقاشی دوگونه نقشها

نقشهای صاف و نقش بی‌صفا

«Meselâ bir nakkâş; sâf, parlak, güzel nakışlar yapmakla berâber, donuk ve çirkin nakışlar da yapar.»

6491

نقش یوسف کرد و حور خوش سرشت

نقش عفریتان و ابلیسان زشت

«Yûsuf'un ve yaradılışı güzel hûrîlerin, sonra ifritlerin ve çirkin şeytanların resmini yapar.»

6492

هر دوگونه نقش استادی اوست

زشتی او نیست آن رادی اوست

«İki türlü nakış da onun üstadlığı nişânesidir. Yaptığı çirkin resim, onun çirkinliği değil, üstadlığını ve kerimliğini gösterir.»

6493

زشت‌را در غایت زشتی کند

جمله زشتیها بگردش برتند

«Çirkini son derecede çirkin nakşeder ki bütün çirkinlikler onun etrâfında dolanır.»

Bunu niçin yapar?

6494

تا کمال دانشش پیدا شود

منکر استادیش رسوا شود

«İlminde, san'atında ve kudretindeki kemâlin meydana çıkması ve üstâdlığını inkâr edenin rüsvây olması için.»

6495

در نداند زشت کردن ناقصست

زین سبب خلاق کبر و مخاصست

«Eğer çirkin resim yapmasını bilmezse o nakkâş san'atında nâkıstır, temâm usta değildir. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, mecûsi ile muhlis mü'mini yaratmıştır.»

Bir ressâm farzediniz ki güzel ve bedîi resim yapmakta gâyet mâhir, fakat karikatür bir resim çizmekte âciz. Güzel güzel levhalar meydâna getirdiği halde, çirkin bir resim demek olan bir karikatür yapamıyor. Elbette bu adama, tâm ve kâmil üstâd denilemez. Cenâb-ı Hak ise ekmel'ül-ekmelîn olduğu, yâni; güzeli de çirkini de yaratmaya kâdir bulunduğunu mahlûkâtına göstermek için hayra mukâbil şerri, iyiye karşılık kötüyü, îmân ile berâber küfrü de yaratmıştır.

6496

پس ازین رو کفر و ایمان شاهدند

بر خداوندیش هردو ساجدند

«Bu cihetten küfür ile îmân O'nun kemâl-i kudretine şâhid ve Rubûbiyyeti karşısında ikisi de sâciddir.»

6497

لیك مؤمن دانکه طوعاً ساجدست

زانکه جویای رضا و قاصدست

«Lâkin bilmiş ol ki, mü'minin huzûr-i İlâhide secde etmesi tav'andır, emr-i İlâhiye itâat etmiş olmak içindir. Çünki mü'min, Allahın rızâsını aramakta ve secdesiyle o rızâyı kasdetmektedir.»

6498

هست کرها گبر هم یزدان پرست

لیك قصد او مراد دیگرست

«Mecûsi de Yezdân dediği mâbûda secde eder. Fakat onun secdesi kerhendir, istemiyerektir, çünki maksadı ve murâdı başkadır.»

Meselâ :

6499

قلعهٔ سلطان عمارت میکند

لیك دعوی امارت میکند

«Mecûsî ve kâfir, sultanın kalesini tâmir eder, bunu yapmakla berâber o kalede beğlik dâvâsında bulunur.»

Yânî; beden kalesini benim vehmederek onu tâmire çalışır.

6500

گشت باغی تا که ملك او بود

عاقبت خود قلعه سلطانی شود

«O beden kalesi kendi mülkü olsun diye asıl sâhibine karşı bâğî ve âsî olur. Fakat nihâyet ecel gelir, o kale, onun elinden cebren ve kerhen alınır ve asıl sâhibine âid olur.»

6501

مؤمن آن قلعه برای پادشاه

میکند معموری از بهر جاه

«Mü'min ise beden kalesini, mansıb ve rütbe için değil, mahzâ sâhibi olan pâdişâh için tâmir eder.»

Vücudu tâmir edecek olan yemesi, içmesi vesâiresi metbû-i muazzamı olan Cenâb-ı Hakka ibâdet edecek kadar kuvvet ve kudret bulmak içindir.

6502

زشت گوید ای شه زشت آفرین

قادری برخوب و برزشت مهین

«Çirkin der ki: Ey çirkin yaratan Allah! Sen güzel ve çirkin ikisini de yaratmaya kâdirsin.»

6503

خوب گوید ای شه حسن بها
پاک گردانیدیم از عیبها

«Güzel de der ki: Ey güzellikler Pâdişâhı! Beni bütün ayıblardan pâk olarak yarattın.»

İşte güzel de, çirkin de kendilerini yaratan Hâlık Teâlâya bu sûretle hitâb ederler.

«HAZRET-İ PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN O HASTAYA VASİYYET ETMESİ VE KENDİNE HASTALIK İSTEME DİYE DUÂ ÖĞRETMESİ»

6504

گفت پیغمبر مر آن بیمار را
این بگو کای سهل کن دشوار را

«Cenâb-ı Peygamber o hastaya dedi ki: Şöyle de: Ey gücü kolaylaştıran Allah!»

6505

آتنا فی دار دنیا نا حسن
آتنا فی دار عقبی نا حسن

«İlâhî, bize Dünyâda ve Âhirette hüsn, yânî; güzellik ve iyilik ihsân et de.»

Sahih-i Müslimde şöyle bir Hadis rivâyet olunmuştur:

«Resûl-i Ekrem Hazretleri ashâbdan bir zâtın iyâdetine gitti ve istifsâr-ı hâtırda bulundu. Onun zayıflamış, âdetâ kuş yavrusu gibi bir hâle gelmiş olduğunu gördü. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz ona: **Allaha bir düâda mı bulundun, ondan bir şey mi istedin?** diye sordu. Hasta dedi ki: **Evet, yâ Resûlallah; yâ Rabbî Âhirette ıkâb ve azâb edeceksen o azâbı Dünyâda et, diyordum.** Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu: **Sübhânallah! Azâb-ı İlâhiye senin tâkatin yoktur. Ona tahammül edemezsin. Yâ Rabbî, bize Dünyâda da, Âhirette de güzellik ve iyilik ver ve bizi ateş azâbından vikâye eyle, desen olmaz mıydı?»**

Dünyâdaki haseneden maksad sıhhat ve âfiyet, âhiretteki haseneden murad mağfiret ve cennettir denilmiştir.

Bu münâsebetle Hazret-i Pîr şu beyt ile duâ ediyor :

6506

راه‌را برما چو بستان کن لطیف
منزل ما خود تو باشی ای شریف

«Ey şerîf ve mukaddes olan Allah; bizim yolumuzu bostan ve gülistan gibi latîf eyle, konak yerimiz de sen ol. Yânî; o yol bizi sana götürsün, sâde Cennete değil.»

6507

مؤمنان درحشر گویند ای ملك
نی‌که دوزخ بود راه مشترك

«Mü'minler mahşerde diyeceklerdir ki: Ey melekler, Cehennem, umûmun müşterek bir yolu değil miydi?»

6508

مؤمن و کافر برد باید گذار
ماندیدیم اندرین ره دود ونار

«Mü'min de, kâfir de o cehennemden geçecekti. Halbuki biz bu yolda duman ve ateş görmedik.»

6509

نك بهشت و بارگاه ایمنی
پس کجا بود آن گذرگاه دنی

«İşte cennet ve emniyet makâmı. O korkunç geçid nerede kaldı?»

6510

پس ملك گوید که آن روضهٔ خضر
که فلانجا دیده‌اید اندر گذر

«Melek, onlara diyecektir ki: Fülân yerden geçtiğiniz vakit gördüğünüz yeşil bahçe yok mu idi?»

دوزخ آن بود و سیاستگاه سخت

بر شما شد باغ و بستان و درخت

«Cehennem ve şiddetli siyâset mahalli orası idi. Rakat size bağ, bostan ve ağaç oldu.»

Sûre-i Meryemde buyurulmuştur ki :

وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾

ثُمَّ نُنَجِّى الَّذٖينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمٖينَ فٖيهَا جِثِيًّا

Yânî : **«Ey insanlar, sizden hiç biri yoktur ki Cehenneme uğramayacak olsun. Yâ Muhammed, bu uğrayış Rabbın için verilmiş bir hükümdür. Sonra mütteki olanlara necât vereceğiz ve zâlimleri dizleri üzerine çökmüş oldukları halde bırakacağız[13].»** Âyetlerinde haber verildiği üzere kıyâmette ve muhâsebe-i âmâlden sonra bütün insanlar Cehennem üzerine sevkolunacak, fakat mü'minlerin nûru, Cehennemin nârını söndürecek, hattâ onlar ateş ve azâb nâmına bir şey görmeyecek. Fakat zâlim ve kâfir olanlar ise Cehennemde kalacaklardır. Câbir bin Abdullah (Radıyallâhü anhümâ) Resûl-i Ekrem Hazretlerinden : **«Yâ Resûlallah! Kur'ânda insanların Cehenneme vürûdundan bahs edilmiştir. O vürûd nedir?»** diye sormuş. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de : **«Cennetlikler Cennete girince bâzıları bâzılarına : Bizim Cehenneme vürûd edeceğimizi Rabbimiz vâdetmemiş miydi? diye soracak, onlara : Siz oraya geldiniz, fakat size karşı onun ateşi sönmüştü denilecektir.»** buyurmuştur.

Tefsir-i Medârik'de şöyle bir Hadis daha vardır : **«Kur'ândaki vürûd, dühûl mânâsınadır. Sâlih ve fâsık bütün insanlar Cehenneme girecek, yânî; oradan geçecek. Fakat İbrâhim Aleyhisselâma olduğu gibi Cehennem âteşi mü'minlere serinlik ve selâmet olacaktır. Cehennem de mü'mine : Ey mü'min; çabuk geç, senin nûrun, benim ateşimi söndürdü diyecektir.»**

Ehl-i Cennetin suâline karşı melekler şunu da söyleyeceklerdir ki :

---

(13) Sûre-i Meryem : 71-72.

6512

چون شما این نفس دوزخ خوی را
آتشی کبر و فتنه جو را

«Siz, bu Cehennem tabîatlı nefsi ve onun fitne çıkaran mecûsi âteşini,»

6513

جهدها کردید و آن شد پرصفا
نار را کشتید از بهر خدا

«Mücâhedeler ettiniz de temizlediniz. Allah rızâsı için onun ateşini söndürdünüz.

6514

آتش شهوت که شعله میزدی
سبزهٔ تقوی شد و نور هدی

«Alev alev yanan şehvet âteşiniz takvâ yeşilliği ve hidâyet nûru oldu.»

6515

آتش خشم از شماهم حلم شد
ظلمت جهل از شماهم علم شد

«Gazab ateşiniz hilim, cehâlet zulmetiniz ilim hâline girdi.»

6516

آتش حرصی از شما ایثار شد
وان حسد چون خار بد گلزار شد

«Hırs ve tamâ âteşiniz i'tâ ve îsâra, diken gibi olan hasediniz gülzâra tahavvül etti.»

6517

چون شما این جمله آتشهای خویش

بهر حق کشتید جمله پیش پیش

«Siz, nefsinizdeki bu bütün âteşleri mukaddemâ, yânî; Dünyâda iken Allah rızâsı için söndürdünüz.»

6518

نفس ناری را چو باغی ساختید

اندر و تخم وفا انداختید

«Cehennemlik nefsi bir bağ hâline getirdiniz ve oraya vefâ tohumunu ekdiniz.»

6519

بلبلان ذکر و تسبیح اندرو

خوش سرایان درچمن برطرف جو

«Zikr ve tesbih bülbülleri orada akan nehir kenârındaki çimenlerin üstünde güzel güzel terennüm etmektedir.»

6520

داعی حق را اجابت کرده اید

درجحیم نفس آب آورده اید

«Hak dâvetçisi olan peygambere icâbet ettiniz ve nefis Cehennemine su döküp âteşini söndürdünüz.»

6521

دوزخ مانیز درحق شما

سبزه گشت و گلشن و برك و نوا

«Bizim Cehennemimiz de sizin hakkınızda yem yeşil ve türlü nimetleri hâvî bir gülşen oldu.»

6522

چیست احسان‌را مکافات ای پسر

لطف و احسان و ثواب معتبر

«Oğul; iyilik mükâfâtı nedir? Lutuftur, iyiliktir ve mûteber yânî; fazlasiyle sevâbdır.»

Er-Rahmân Sûresinde :

هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ اِلَّا الْاِحْسَانُ

Âyetiyle iyiliğin mukâbili ve mükâfâtının yine iyilik olacağı, yâni; Dünyâda işlenilen hayır ve hasenâta, Âhirette Cennet ve nimet verileceği beyân buyurulmuştur. Melekler lisânından ehl-i Cennete hitâb ediliyor :

6523

نی شما گفتید ما قربانی‌ایم

پیش اوصاف بقا ما فانی‌ایم

«Siz demediniz miydi ki biz kurbanlığız, Hakkın evsâf-ı bakiyesi huzûrunda fânileriz.»

6524

ما اگر قلاش و گر دیوانه‌ایم

مست آن ساقی و آن پیمانه‌ایم

«Biz kalleş de olsak, divâne de olsak vahdet sâkîsi olan Allahın ve onun sunduğu şarabın sarhoşlarıyız.»

6525

بر خط و فرمان او سر می‌نهیم

جان شیرین را گروگان میدهیم

«Onun yazısına ve fermânına mutîyiz, hattâ tatlı canımızı O'na peşkeş olarak veririz.»

---

(14) Sûrei Rahman : 60.

6526

تا خیال دوست در اسرار ماست

چاکری و جان سپاری کار ماست

«Dostun hayâli ve fikr-i muhabbeti bizim esrârımız oldukça kulluk ve rûhen fedâkârlık bizim işimizdir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ İlâhi bir aşkın cilvesi bulunan belâlardan bahse intikâl ederek diyor ki :

6527

هر کجا شمع بلا افروختند

صد هزاران جان عاشق سوختند

«Nerede belâ mumunu uyandırmışlarsa yüz binlerce âşıkın canını yakmışlardır.»

6528

عاشقانی کز درون خانه‌اند

شمع روی یار را پروانه‌اند

«Hâne içinde, yânî; mahbûb-i ezelîye mahrem olan âşıklar, yârin cemâl-i nûruna pervânedirler.»

6529

ای دل آنجا رو که با تو روشنند

وز بلاها مر ترا چون جوشنند

«Ey gönül; senden hoşlanan bir meclise git ki oradakiler, sana belâlara karşı siper gibi olurlar.»

6530

بر جفایات مواسا میکنند

در میان جان ترا جا میکنند

«Senin kabahatlarına karşı iyilik ve afv ile muâmele ederler, sana canlarının içinde yer verirler.»

Yâni; candan, gönülden muhabbet ederler.

6531

زان میان جان ترا جا می کنند

تا ترا پر باده چون جامی کنند

«Seni kadeh gibi aşk-ı İlâhî şarabıyla dolu bir hâle getirmek için sana canlarının içinde yer verirler.»

6532

درمیان جان ایشان خانه گیر

درفلك خانه کن ای بدر منیر

«Ey parlak ây gibi olan sâlik; onların canı içinde makam tut da felekde menzil ittihâz etmiş gibi olasın.»

Ehlullâhın canı içinde makam tutmak, onların kalbine girmek ve muhabbetlerini kazanmaktır. Nitekim Kur'ânda:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۞ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ۞ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۞ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۞

Yâni: **«Ey Allahın ihsânına itminân kesbetmiş, bunda şek ve şüphesi kalmamış olan nefis, yânî; insan; sen Hakdan, Hak senden râzî olduğu halde Rabbına rücû et. Benim kullarım içine gir ve Cennetime dâhil ol[15].»** buyurulmuştur. Bundan dolayıdır ki ehl-i tarîk olanlar, birbirlerine: erenler; beni gönülden çıkarma, derler. Çünki ehlullahın kalbi de bir nevî cennet demektir.

6533

چون عطارد دفتر دل را کنند

تا که برتو سرها پیدا کنند

«Evliyâullah kalbinde yer et ki Utarit yıldızı gibi sana gönül defterini açsınlar ve oradaki esrâra seni vâkıf kılsınlar.»

---

(15) Sûrei Fecr: 27-30.

6534

پيش خويشان باش چون آوارهٔ
رمهٔكامل زن ارمه بارهٔ

«Akrabâ ve taallukâta karşı âvâre ve yabancı gibi ol da eğer sen bir hilâl isen bedr-i tâm olan ehlullâha yaklaş.»

6535

جزءرا از كل خود پرهيز چيست
با مخالف اين همه آميز چيست

«Bir cüz'ün, küllünden sakınması ve muhâliflerle ihtilâtta bulunması nedendir?»

Ehlullah hazarâtı, tarikatta kül gibidir ki sâlikler, onların cüz'ünü teşkil eder. Binâenaleyh o cüz'ler, o küllere yaklaşmalı ve yabancılarla ülfet ve ünsiyette bulunmamalıdır.

6536

جنس‌را بين نوع گشته در روش
غيبها بين عين گشته در رهش

«Cinsi gör ki bir mertebeden bir mertebeye naklinde nev'i hükmüne girer, gayb olanlar da gaybiyetten kurtulup ayn derecesini bulur.»

İnsan, hayvan, nebât, cemâd gibi büyük taksimler cins; beyaz, siyah, sarı, kırmızı derili insanlar gibi cinsin efrâdı da nevidir. Bâzan cins, nevilerden birine munkalib olur. Meselâ Afrikadaki insanların çoğu medeniyette yükselmemiştir denilir. Burada cins olan insan kelimesiyle, nevi bulunan zenciler kasdedilir. Binâenaleyh sen de ehlullaha yaklaşırsan belki onlar seni kendilerinden sayarlar.

6537

تاچو زن عشوه خرى اى بى‌خرد
از دروغ عشوهٔ با بى‌مدد

«Ey akılsız kimse, ne vakte kadar kadın gibi işve ve cilve satın alacaksın? Yâni; halkın yalandan ve hulûskârlık olarak yüzüne gülme-

sine aldanacaksın. O yalancı işvelerden ve gülümsemelerden nasıl meded bulursun?»

Onları bırak da merdân-ı İlâhinin hizmetlerini ihtiyâr et. Çünki :

6538

مر ترا دشنام و سیلیٔ شهان
بهتر آید از ثنای گمرهان

«Hakikatte sana sultân'ür-ricâl olan Allah adamlarının söğmesi ve döğmesi, bir takım sapık heriflerin seni medhetmesinden hayırlıdır.»

6539

صفع شاهان خور مخور شهد خسان
تا کسی گردی ز اقبال کسان

«Şâhların tokadını ye de, alçakların balını yeme ki : o şâhların, yânî; o velîlerin ikbâl ve saâdeti bereketiyle sen de adam olasın.»

6540

زانکه زیشان خلعت و دولت رسد
در پناه روح جان گردد جسد

«Çünki o zevât-ı kirâmdan hil'at ve devlet gelir. Nasıl ki rûha sığınan bir cesed, cân olur.»

Ana karnındaki bir çocuk, et parçasından ibâret bir cisim iken canlanınca o et parçalığından kurtulur, bir insan yavrusu olur. Onun gibi ehlullâha mukârin ve hâdim olanlar da onların feyz ve bereketiyle velâyet mertebesini bulur.

6541

هرکجا بینی برهنه بی‌نوا
دانکه او بگریخته است از اوستا

«Nerede çıplak ve muhtâc birini görürsen bil ki o, ustadan kaçmıştır.»

Onun kaçması,

6542

تا چنان گردد که می‌خواهد دلش
آن دل کور بد بی‌حاصلش

«Kör, kötü ve mahsûlsüz gönlünün istediği gibi olmak ve serbest hareket etmek içindir.»

6543

گرچنان کشتی که استا خواستی
خویش‌را و خویشرا آراستی

«Eğer ustasının istediği gibi olsaydı kendisini ve hısmını, akrabâsını süslemiş olurdu.»

Çünki usta çırağa san'at öğretmek ve bir san'atkâr olarak yetiştirmek ister.

6544

هرکه او استا گریزد درجهان
او ز دولت می گریزد این بدان

«Her kim dünyada bir ustadan kaçarsa şunu bil ki: devlet ve saâdetten kaçmıştır.»

6545

پیشهٔ آموختی درکسب تن
چنگ اندر پیشهٔ دینی بزن

«Ey san'atkâr olan, cesed kazancı için bir san'at öğrenmişsin, bir de din san'atı öğrenmeye teşebbüs et.»

6546

در جهان پوشیده گشتی و غنی
چون برون آیی ازینجا چون کنی

«San'at sâyesinde Dünyâda giyinmiş, kuşanmış ve zengin olmuşsun. Buradan dışarıya çıkınca, yâni; Âhirete gidince ne yaparsın?»

6547

پیشهٔ اموز که اندر آخرت
اندر آید دخل کسب مغفرت

«Bir san'at öğren ki Âhirette sana mağfiret-i İlâhîyi kazandırsın.»

6548

آن جهان شهریست پربازار و کسب
تا نپنداری که کسب اینجاست حسب

«O cihân, yânî; Âhiret âlemi, pazar ve kazanç dolu bir şehirdir. Kazancın bu âleme mahsûs olduğunu zannetme.»

6549

حق تعالی گفت کین کسب جهان
پیش آن کسب است لعب کودکان

«Hak Teâlâ buyurmuştur ki: Bu âlemin kazancı, o âlemin kazancına nisbetle çocuk oyunu gibi kalır.»

6550

همچو آن طفلی که برطفلی تند
شکل صحبت کن مساسی میکند

«Meselâ küçük bir çocuk gibi diğer bir çocuğun üstüne çıkıp temâsda bulunuyormuş gibi davranır.»

6551

کودکان سازند دربازی دکان
سود نبود جز که تعبیر زمان

«Çocuklar oyun esnâsında dükkân yaparlar ve gûyâ alış veriş ederler, fakat o dükkânın ve o alış-verişin vakit geçirmekten başka faydası olmaz.»

6552

شب شود درخانه آید گرسنه

کودکان رفته بمانده یك تنه

«Gece olunca dükkân açan çocuk âç olduğu halde eve döner. Diğer çocuklar evlerine gitmiş, o yalnız başına kalmıştır.»

6553

این جهان بازی گهست و مرگ شب

باز گردی کیسه خالی پرتعب

«Bu cihan da o çocukların oyun yeri gibidir. Gece olması ölümdür. Ey bu âlemde ticâret ediyorum ve helâl haram gözetmeksizin kazanıyorum diyen gâfil, sen de o çocuk gibi hayır ve hasenât kesen boş, kendin ise yorgun bir hâlde ev demek olan kabre gelirsin.»

6554

کسب دین عشقست و جذب اندرون

قابلیت نور حق دان ای حروف

«Dünyânın kazancı Allah aşkı ve kalbî câzibedir. Onun için de istidâd ve kâbiliyet demek olan nûr-ı Hak lâzımdır.

Cenâb-ı Pir, dünyâyı çocukların oyun yerine benzetmişti. Kur'ân-ı Kerîmde de :

اعلموا انما الحيوة

الدنيا لعب ولهو وزينة وتفاخر بينكم وتكاثر في الاموال

والاولاد كمثل غيث اعجب الكفار نباته ثم يهيج فتريه

مصفرا ثم يكون حطاما وفي الاخرة عذاب شديد

Yâni : «Mâlûmunuz olsun Dünyâ hayatı oyundan ve oyalanmadan ibârettir, süstür, aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve evlâtlarda bir çoğalıştır. Bunun misâli, bitirdiği nebat ekicilerin hoşuna giden bir yağmur gibidir. Sonra o nebat kurur da sen onu sapsarı bir hale gelmiş gö-

rürsün. Sonra da o, bir çörçöp olur. Âhiretde çetin azab vardır.»[16] Kezâ :

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ

Yânî : «Şu Dünyâ hayatı, oyalanmaktan ve oyundan başka bir şey değildir[17].» buyurulmuştur. Binâenaleyh burada gafletle vakit geçiren kimseler, dükkân açıp da oyalanan ve akşama karnı aç olarak eve dönen çocukların oyununu oynamış olur.

6555

کسب فانی خواهدت این نفس خس

چند کسب خس کنی بگذار بس

«Bu alçak nefis, seni fânî bir kazanca sevk etmek ister. Ne vakte kadar o fânî kazanc ile oyalanacaksın, şimdiye kadar oyalandığın yetişir.»

6556

نفس خس گر جویدت کسب شریف

حیله و مکری بود آنرا ردیف

«Eğer o alçak nefis, senden, şerif, mübârek, yânî; mânevî bir kazanc yânî; sâlih ameller isterse sakın aldanma ki o talebin arkasında o düşman nefsin bir hiylesi vardır.»

«ŞEYTANIN MUÂVİYE'Yİ "KALK NAMAZ VAKTİ" DİYE UYANDIRMASI»

6557

در خبر آمد که خال مؤمنان

خفته بد درقصر بر بستر ستان

«Haber de vârid olmuştur ki mü'minlerin dayısı olan Muâviye, köşkünde ve yatak odasında uyumuştu.»

Hazret-i Pirin : Muâviye hakkında mü'minlerin dayısı demesi, hem-

(16) Sûrei Hadid : 20.
(17) Sûrei Ankebut : 64.

şiresi Ümmü Habîbe (Radıyallâhü anhâ) nın Resûlullâhın haremlerinden olması ve (Ezvâc-ı tâhirât) ın mü'minlerin anası bulunması dolayısiyledir.

Muâviye, Uhud ve Hendek gazâlarında düşman ordularına kumanda etmiş olan Ebû Süfyân Bin Harb'in küçük oğludur. Anası Hind de Uhud muhârebesinde Hazret-i Hamza'nın ciğerini dişle koparmış ve çiğnemiş ise de yutamamış. Bundan dolayı da (âkilet'ül-ekbâd) lakâbını almıştı. Aleyhisselât Efendimizin ve Dîn-i İslâmın ibtidâ şiddetli düşmanlarından bulunan bu âile içinde Ebû Süfyânın kızı Ümmü Habîbe Hazretleri, kocası (Abdullah Bin Haçş) ile berâber müslüman olmuş ve zevciyle birlikte Habeşistana hicret eylemişti. Abdullah orada hıristiyan olarak öldü. Ümmü Habibe İslâmda sebât etti. Sonra taraf-ı Risâletten Amr Bin Ümeyye gönderilip Medineye getirildi ve ezvâc-ı tâhirât sırasına girdi.

Feth-i Mekke esnâsında Ebû Süfyân ile karısı Hind ve oğulları Yezid ile Muâviye müslüman oldular. Huneyn gazâsındaki ganimetten erkeklerin her birine yüzer deve olmak üzere o âileye üç yüz deve ihsân buyuruldu. Bu itibâr ile gerek Ebû Süfyân, gerek oğulları (müellefe-i kulûb) dandır. İslâmda sâbit kalmaları, yâhud zararsız bir hâle getirilmeleri için kendilerine böyle ihsanlar verilmiş olanlara (müellefe-i kulub) denilir.

Muâviye'nin lehinde ve aleyhinde olmak üzere bir çok sözler söylenilmiş, hattâ yakında bu köhne bahis tâzelenmiştir.

Lehinde söyleyenler kendisinin sahâbi bulunduğunu ileri sürerek hakkında keff-i lisân edilmesi tavsiyesinde bulunurlar. Aleyhinde söyleyenler ise târihi vak'alarını zikrederek hakkında atarlar tutarlar.

İnsanların bir Allaha, bir de insanlara karşı vaziyetleri vardır. Allaha karşı olan vaziyetine karışılmaz. Kimse efendi ile kulun arasına giremez.

Fakat insanlara karşı olan vaziyeti, husûsiyle târihe karışmış olanların hayatı lisân-ı edeb ile muhâkeme edilebilir.

Şimdi O'nun târihî vak'alarından kısaca bahsedelim :

Muâviye, asr-ı saâdette vahiy kâtibliği hizmetinde, Hazret-i Ebû Bekr devrinde Sûriye kumandanları Hâlid Bin Velid ile Ebû Ubeyde Bin Cerrâh'ın maiyyetinde bulunmuş; kardeşi Yezid Bin Ebi Süfyân, Şâm vâlisi tâyin olunmuştu. Hazret-i Ömer zamânında Yezid ölünce Muâviye O'nun yerine geçti. Yirmi sene kadar Şam vâliliğinde bulundu. Servet sâhibi oldu, debdebe ve dârât tertib etti. Hazret-i Ali Makâm-ı Hilâfete geçince, O'nun Cemel vak'asiyle meşgûliyetini fırsat ittihâz etti ve Cenâb-ı Murtezânın biat teklifini savsakladı. Cemel vak'asından sonra Şam'daki taraftarlarına ve kuvvetine güvenerek Hazret-i Aliye isyân etti. Hattâ garâibden olmak üzere, Cenâb-ı Ali'den, Hazret-i Osmân'ın kanını dâvâya kalkıştı. Sıffîn mevkiinde harb edildi. İki taraftan yüz yirmi bin müslümanın nâhak yere kanı döküldü. Cenâb-ı Murtezâ'nın maiyyetinde bulu-

nan ve Resûlullahın sevgili ashâbından olan (Ammâr Bin Yâsir) şehid oldu. Bunun bir (fiye-i bâğiye) tarafından katledileceği, yânî; âsî bir cemâat tarafından öldürüleceği evvelce Resûlullah tarafından haber verilmişti. Ammâr'ın şehâdeti üzerine Muâviye ordusunun (fiye-i bâğiye) olduğu tezâhür etti. Muâviye, bunu bârid bir te'vil ile geçiştirmeye çalıştı: «Ammârı harbe getiren Ali olduğu için öldüren de o demektir. Binâenaleyh fiye-i bâğiye O'nun ordusudur» dedi. Bunu işiten Hazret-i Ali: «O halde; Hamzanın kâtili Vahşî değil, Resûlullah olmak lâzım gelir. Çünki O'nu Uhud muhârebesine Hazret-i Peygamber götürmüştü.» cevâbını verdi. Kibâr-ı ashâbdan Harîme hazretleri Sıffîn harbinde Hazret-i Ali safında bulunmuş, lâkin ibtidâ muhârebeye iştirâk etmemişti. Ammârın şehid olması üzerine karşı tarafın (fiye-i bâğiye) olduğu hususunda şüphesi kalmamış ve şehid oluncaya kadar çarpışmıştı. Nihâyet Hazret-i Ali ordusu gâlib geliyordu. Amr bin El-Âs'ın tavsiyesi üzerine Muâviye ordusunun efrâdı mızraklarının ucuna Mushaf bağladılar. Kitâbullah aramızda hakem olsun dediler. Hazret-i Ali ordusunda bir takım câhil sofular vardı. Onlar bunu görünce, muhârebeyi durdurmaya Hazret-i Aliyi mecbur ettiler. Harb durdu. Muâviye tarafından (Amr bin El-Âs), Hazret-i Ali tarafından (Ebû Mûsâ El-Eş'arî) hakem intihâb olundu. (Amr bin El-Âs) ın kurnazlığına mukâbil (Ebû Mûsâ) sâf bir adamdı. Husûsiyle bîtaraflık iddiâsiyle âdetâ Hazret-i Ali aleyhinde hareket etmiş, vâlisi bulunduğu Kûfe halkını harbe gitmekten men'e çalışmıştı.

Hakemler görüştüler, Aliyi de Muâviyeyi de azlederek yeni bir halife intihâbını halka bırakmaya karar verdiler. Bir sene sonra hüküm için toplanıldı. Evvelâ Ebû Mûsâ kürsiye çıktı: «Ben parmağımdan yüzüğü çıkardığım gibi Aliyi de hilâfetten çıkardım» dedi. Sonra Amr bin El-Âs: «Ebû Mûsâ Aliyi hal' etti, ben de Muâviyeyi nasbettim» diyerek hiylekârlık yaptı. Bunun hiyle olduğu anlaşıldıysa da iş işten geçmiş, bundan Muâviye hükümeti kuvvetlenip, Hazret-i Ali tarafı zayıflamıştı. Nihâyet 41 târihinde Cenâb-ı Mürtezâ, İbn-i Mülcem tarafından şehid edildi. Kûfe'de Hazret-i Hasana bîat olundu. Hazret-i Hasan, Irak halkının dönekliğini ve böyle kimselerle harb edilmeyeceğini anlamış olduğu için hilâfetin altıncı ayında o makamdan istîfâ ve bazı şartlarla Muâviyeye bîat etti. Şartların en mühimmi Muâviyeden sonra Hazret-i Hasanın halife olması idi. Muâviye bunu kabul etmekle berâber oğlu Yezîd'i velîahd yapmak istiyordu. Bu uğurda Hazret-i Hasan ve Şam halkının teveccühünü kazanmış olan Abdurrahmân Bin Hâlid Bin El-Velîd zehirlendi. Yezîd velîahd oldu. Bir cumhûriyyet demek olan Hilâfet-i İslâmiyye bir müstebit saltanat şekline girdi. Zâten otuz seneden ibâret olan hilâfet-i sahîha Hazret-i Hasanın istîfâsı ânında temâm olmuştu. H. 60 târihinde Muâviye öldü. Yerine velîahdi oğlu Yezîd geçti. Onun zamânında Kerbelâ fâciası ve Medine'de Herre vak'ası vukubuldu. Dört sene

sonra Yezîd de helâk oldu. Oğlu küçük Muâviye Şam tahtına oturtuldu. Fakat bu zât hakperest bir adam olduğu, dedesiyle babasının, türlü entrikalarla haksız olarak oturdukları makamı gasbettiklerini bildiği için istifâ ederek çekildi. Şam saltanatı Süfyânîlerden Mervânîlere intikâl eyledi.

İşte Muâviye Bin Ebî Süfyân'ın hulâsa-i vakâyii. İbn-i Hacer Heytemî'nin (Savâik'ul-Muhrika) isimli bir kitabı vardır ki Muâviyeyi müdâfaa için yazılmıştır. Orada Ammâr Bin Yâsir'in fiye-i bâğiye tarafından öldürüleceği hususunu mevzûbahs eder ve Muâviyenin yapmış olduğundan daha baîd bir te'vil yapar. Ammârın fiye-i bâğiye tarafından katledileceği bildirilmiş ve Ammâr Muâviye ordusu tarafından öldürülmüştü. Buna göre bâğî Muâviye değil, ordusudur der. Muâviye emeline vâsıl olabilmek için her vâsıtaya mürâcaattan çekinmemişti. Maamâfih, halim, selim, mükrim, müdebbir bir zât idi. Tâm siyâset adamı idi. Ulemâdan bâzıları Ali de, Muâviye de müctehid idiler. Ali ictihâdda isâbet etmiş, Muâviye hatâya düşmüştü. Maamâfih müctehid, isâbet ettiği takdirde on sevâba, hatâ ederse bir sevâba nâil olur demişlerdir. Muâviyenin ictihâdı hatâsı neticesi 120 000 müslüman öldürülmüştü. Benim gâyet bîtarafâne olan şu sözlerimden ise sineğin kanadı bile kopmamıştır. Târihin naklinden ibâret bulunmuştur.

Şunu da arz edeyim ki ben Muâviyeye söğenlerden değilim. (Radıyallâhü anh ashâb-ı Resûlillâhi ecme'in) diyenlerdenim. Fakat yapmış olduğu haksızlığı da hoş görmek ve hoş göstermek elimden gelmez.

Şimdi bahsimize dönelim :

6558

قصر را از اندرون دربسته بود

کز زیارتهای مردم خسته بود

«Köşkün kapısı içeriden kapalı idi. Çünkü halkın ziyâretinden usanmıştı.»

6559

ناگهان مردی ورا بیدار کرد

چشم چون بکشاد پنهان گشت مرد

«Ansızın biri onu uyandırdı. Gözünü açınca o adam saklandı.»

6560

گفت اندر قصر کس را ره نبود
کیست کین گستاخی و جرأت نمود

«Köşkde hiç kimse için girecek yol yoktu. Bu küstahlığı eden ve bu cür'eti gösteren kimdir? dedi.»

6561

گرد بر گشت و طلب کرد آن زمان
تا بیابد زان نهان گشته نشان

«O zaman etrâfı dolaştı ve o saklananı bulmak için aradı.»

6562

او پس در مدبری را دید کو
در پس پرده نهان می کرد رو

«Kapının gerisinde bedbaht birini gördü ki perdenin arkasında yüzünü gizliyordu.»

6563

گفت هی تو کیستی نام تو چیست
گفت نامم فاش ابلیس شقیست

«Hey kimsin, adın nedir? diye sordu. O da adım meşhûr (iblîs-i şakî)dir dedi.»

6564

گفت بیدارم چرا کردی بجد
راست گو با من مگو بر عکس و ضد

«Beni böyle kemâl-i ciddiyetle niçin uyandırdın? Doğrusunu söyle, aksini ve zıddını söyleme, dedi.»

«ŞEYTANIN MUÂVİYE'Yİ EŞEKTEN DÜŞÜRMESİ, YÂNİ ALDATMAYA ÇALIŞMASI VE BAHANELER BULMASI VE ARALARINDA UZUN BOYLU MÜBAHESE GEÇMESİ»

6565

گفت هنگام نماز آخر رسید

سوی مسجد زود می‌باید دوید

«Şeytan dedi ki namaz vakti sona geldi. Çabuk mescide gitmek lâzım.»

6566

عجلوا الطاعات قبل الفوت گفت

مصطفی چون در معنی می‌بسفت

«Hazret-i Mustafâ Sallallâhü Aleyhi Vesellem mânâ incisini delince: (Vakti geçmeden tâât ve ibâdette acele ediniz) buyurdu.»

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir hadîsi şerifleriyle : **«Vakti geçmeden namazı kılmakta ve ölmeden evvel tövbekâr olmakta acele ediniz.»** buyurmuştur.

6567

گفت نی نی این غرض نبود ترا

که بخیری رهنما باشی مرا

«Muâviye dedi ki : Hayır, hayır!.. Senin böyle bir hareketin olamaz. Benim için bir hayra delâlet etmek garazı sende bulunmaz.»

6568

دزد آید از نهان در مسکنم

گویدم که پاسبانی می‌کنم

«Bu hareketin, bir hırsızın gizlice evime girip de bekçilik ediyorum demesi gibidir.»

6569

من کجا باور کنم آن دزدرا
دزدکی داند ثواب و مزدرا

«Ben o hırsıza nasıl inanırım? Hırsız; sevâbı ve mânevî ecri ne bilir?»

«ŞEYTAN'IN İKİNCİ DEFA MUÂVİYE'Yİ ALDATMAYA KALKIŞMASI»

6570

گفت ما اول فرشته بوده‌ایم
راه طاعت را بجان پیموده‌ایم

«Şeytan dedi ki: Biz evvel melekler sırasında idik. Canla başla tâât ve ibâdât yoluna gidiyorduk.»

6571

سالکان راهرا محرم بدیم
ساکنان عرش‌را همدم بدیم

«Yol sâliklerinin mahremi, arş sâkinlerinin hemdemi idik.»

6572

پیشهٔ اول کجا ازدل رود
مهر اول کی ز دل بیرون شود

«İlk san'at, nasıl unutulur, ilk muhabbet nasıl gönülden çıkar?»

6573

در سفر گر روم بینی یا ختن
از دل تو کی رود حب‌الوطن

«Sefer esnâsında Rum diyârını, yâhud Hatcn ülkesini görsen de, senin kalbinden vatanının muhabbeti nasıl zâil olur?»

6574

ماهم از مستان این می‌بوده‌ایم
عاشقان درگه وی بوده‌ایم

«Biz de Aşk-ı İlâhî şarâbının sarhoşlarındandık; O'nun dergâh-ı ulûhiyyetinin âşıklarındandık.»

6575

ناف ما بر مهر او ببریده‌اند
عشق او در جان ما کاریده‌اند

«Bizim göbeğimizi O'nun muhabbetiyle kesmişler, O'nun aşkını bizim rûhumuza ekmişlerdir.»

6576

روز نیکو دیده‌ایم و روزگار
آب رحمت خورده‌ایم اندر بهار

«Biz de iyi günler ve zamanlar görmüşüz ve Hakkın bahar rahmeti suyundan içmişizdir.»

6577

نی که مارا دست فضلش کاشته‌ست
از عدم مارا نه او برداشته‌است

«Bizi O'nun lutuf ve kerem eli ekmedi mi? Bizi adem'den vücûda getiren o değil mi?»

6578

ای بسا کز وی نوازش دیده‌ایم
در گلستان رضا گردیده‌ایم

«O'ndan ne kadar çok iltifât görmüş, rızâ gülistânında gezip dolaşmıştık.»

6579

بر سر ما دست رحمت می‌نهاد

چشمه‌های لطف از ما می‌گشاد

«Bizim başımıza rahmet elini koymuş, bizden lutuf ve kerem çeşmeleri küşâd etmişti.»

6580

وقت طفلی ام که بودم شیرجو

گاهوارم را که جنبانید او

«Süt ister bir çocuk bulunduğum sırada beşiğimi kim salladı, o değil mi?»

İbn-i Abbâs demiştir ki : «Meleklerin bir nev'i vardır ki onlarda tevâlüd ve tenâsül olur. Onlara cin derler. Şeytan onlardan idi.»
Ulemâdan bâzıları :

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ

Yâni : **«Meleklere : Âdeme secde edin dediğimizde hemen secde ettiler, ancak şeytan secde etmedi[18].»** âyetinden istidlâl ederek İblisin melek olduğunu söylemişler; bâzıları da :

فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ

Yâni : **«Melekler hemen secde ettiler, ancak İblis etmedi. O cin tâifesindendi[19].»** âyetine bakarak onun melek değil, (Cin) den olduğuna hükmetmişlerdir.

İbn-i Abbasın, biraz evvel naklettiğimiz sözü bu iki rivâyeti birleştirmektedir. Mutesavvifenin (Tevhid-i Ef'âl) dediği bir mertebe vardır ki:

قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

Yâni : **«Yâ Muhammed; de ki her şey Allahtandır[20].»**

(18) Sûrei Bakara : 34.
(19) Sûrei Kehf : 50.
(20) Sûrei Nisa' : 78.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

Yânî : «**Allah sizi ve amellerinizi yaratmıştır**[21].» ve :

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yânî : «**Allah her şeyin Hâlıkıdır**[22].» Âyetleri delâletince, hakîkatte, Hâlik-ı Kül ve Fâil-i Kül, yânî; her şeyi yapan Allah'dır. Ef'âlin mahlûka nisbeti, yânî; «Ben yaptım, sen yaptın» gibi isnâdlar mecâzidir. İşte bu mertebeye (Tevhid-i ef'âl) derler ki, şeytan ancak bu mertebeyi idrâk edebilmiş (Tevhîd-i sıfât) ve (Tevhîd-i zât) mertebelerini anlayamamış olduğundan hattâ kendi sapıklığını ve azgınlığını Hakka isnâd ile :

رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي

Yânî : «**Yâ Rabbî; beni azdırışın hakkı için**[23]» demişti. Burada da : «Beşiğimi sallayan O değil mi idi?» diye aynı mertebeden dem vuruyor.

6581

از كه خوردم شير غير شير او
كه مرا پرورد جز تدبير او

«O'nun sütünden başka kimden süt içtim? O'nun tedbirinden ve orada O'ndan başka beni kim yetiştirdi?»

6582

خوى كان با شير رفت اندر وجود
كه توان آنرا ز مردم وا كشود

«Vücûda sütle giren huyu insandan çıkarmak nasıl mümkün olur?»

Hadis-i Şerifte : «**Emzirme tabîatleri değiştirir.**» buyurulmuştur. Yalnız insanın değil, hayvan sütünden bile bir takım hastalıkların çocuğa geçtiği bugün sâbit olmuş bir hakikattir.

---

(21) Sûre-i Saffat : 96.
(22) Sûre-i Mü'min : 62.
(23) Sûre-i Hicr : 39.

Hattâ emzirme, yabancılığı giderir. Emen ile emziren arasında nikâh câiz olmayacak derecede bir akrabâlık husûle getirir. Müslümanlıkta buna (hurmet-i rıda') denir. Yânî; süt emzirme dolayısiyle nikâhın haram olması demektir. Hacı Zihni Efendi merhûmun (Kitâb'ün-Nikâh) ında deniliyor ki : «Rıdâ' sebebiyle nikâhları haram olan hatunlar, karâbet-i nesebiyye ve sihriyye sebebiyle harâm'ün-nikâh bulunan hâtunlardır ki kişiye neseben olan ümmehât ve benât ve ehavâtın haram olduğu gibi rıdâ'an olan ümmehât ve benâtı ve ehavâtı, yânî; süt anası, süt kızı, süt hemşiresi de haramdır. Kezâlik sihriyyet sebebiyle kayınvâlideler haram olduğu gibi süt kayın vâlide ve süt öğey kız ve süt evlâd ve süt evlâd-ı halilesi ve süt baba halilesi dahi haramdır.»

Hıristiyanlıkta hurmet-i rıdâ' olmadığı için hıristiyan devletlerinin kanunları süt kardeşlerinin birbiriyle evlenmesini câiz görmüş, bu cevâz bizim Kânûn-i Medeniye'de gaflet edilerek aynen tercüme olunmuştur.

Yine İblis diyor ki :

6583

گر عتابی کرد دریای کرم

بسته کی گردند درهای کرم

«Kerem deryâsı olan Allah, bana itâb eylediyse O'nun kerem ve inâyet kapıları nasıl kapanır?»

6584

اصل نقدش لطف و داد و بخشش است

قهر ازوی چون غباری از غش است

«Allahın asıl nakdi, yânî; esas cevheri lûtuftur, adâlettir, ihsandır. O'nun kahrı o cevherin üstüne konmuş bir toz gibidir.»

6585

از برای لطف عالم را بساخت

ذره ها را آفتاب او نواخت

«Lûtuf ve âtifette bulunmak için âlemi yaratmış, O'nun kerem ve ihsan güneşi zerreleri okşamış ve taltif eylemiştir.»

6586

وقت از قهرش اگر آبستنست
بهر قدر وصل او دانستنست

«Ayrılık O'nun kahrı olmakla berâber, vuslatının kadri bilinmek içindir, ebedî tard ve red değildir.»

6587

تا دهد جانرا فراقش گوشمال
جان بداند قدر ایام وصال

«O firâk, rûhu te'dib eylemek ve can, visâl günlerinin kadr ve kıymetini bilmek içindir.»

6588

گفت پیغمبر که حق فرموده است
قصد من از خلق احسان بوده است

«Hazret-i Peygamber demiştir ki: Cenâb-ı Hak, halkı yaratmaktan maksadım: İhsandır, buyurmuştur.»

6589

آفریدم تاز من سودی کنند
تاز شهدم دست آلودی کنند

«Benden fâide görsünler ve nimetlerim balından ellerini bulaştırsınlar diye onları yarattım.»

Bir Hadis-i Kutside Cenâb-ı Hak: «Benden istifâde etsinler diye mahlûkâtı yarattım, ben onlardan istifâde edeyim diye yaratmadım.» buyurmuştur.

6590

نی برای آنکه من سودی کنم
وز برهنه من قبائی بر کنم

«Ben faydalanmak ve çıplağın sırtından elbise kapmak için yaratmadım.»

Şeytan bunları söyledikten sonra kendi tardedilişine intikâl ederek diyor ki :

6591

چند روزیکه ز پیشم رانده است

چشم من در روی خوبش مانده است

«Birkaç gün beni huzûrundan koğmuşsa da benim gözüm O'nun güzel ve mübârek cemâlinde kalmıştır.»

6592

کز چنان روی چنین قهر ای عجب

هرکسی مشغول گشته در سبب

«Öyle latîf bir yüzden böyle bir kahr şaşılacak şeydir. Herkes sebeble meşgul oluyor.»

Yânî; İblis, Âdeme secde etmediği için matrût olduğunu beyan ediyor.

6593

من سبب‌را ننگرم کان حادثست

زانکی حادث حادثی‌را باعثست

«Ben sebebe bakmam, çünki o hâdistir. Her hâdis diğer bir hâdise sebebdir.»

6594

لطف سابق‌را نظاره میکنم

هرچه آن حادث دوپاره میکنم

«Ben lutf-i sâbıka bakarım; hâdis olan her şeyi iki parça ederim.»

Çünki Allah-u Az. bir Hadis-i Kutsi'de : **«Benim rahmetim, gazabımı geçmiştir»** buyurmuştur.

6595

ترك سجده از حسد گيرم كه بود
اين حسد از عشق خيزد نه از جحود

«Benim secde etmeyişim farzedelim ki hasedden ileri gelmişti. O hased, inkârdan değil, aşktan peydâ olmuştu.»

Yâni; bana Âdem'e secde etmem emrolunmuştu, etmedim. Fakat bu, Hakkın emrine itâatsızlıktan değil, Âdemin bu derece makbûl-i İlâhî oluşunu kıskanışımdan idi.

6596

هر حسد از دوستى خيزد يقين
كه شود بادوست غيرى همنشين

«Her hased, dostluktan, yânî; muhabbetten peydâ olur ve bir yabancının dost ile oturmasını görmekten zuhur eder.»

6597

هست شرط دوستى غيرت پزى
همچو بعد از عطسه گفتن ديرزى

«Gayret, yânî; kıskançlık, dostluğun şartıdır. Aksırıktan sonra (Yerhamükâllâh veya çok yaşa) dendiği gibi.»

Yâni; aksıran ve hamdeden kimseye (Yerhamukâllâh) demek nasıl aksırığın şartı ise, kıskanmak da sevmenin şartıdır. Ben de Allahı sevdiğim ve Âdemi kıskandığım için O'na secde etmedim.

«Allah, bir mü'minin aksırmasını sever. Sizden biri aksırıp (El hamdü lillâh) deyince onu işiten her müslümanın (Yerhamükâllâh) demesi vâcibdir.» diye bir hadis-i şerif vardır. Hadiste de işâret olduğu üzere aksıranın hamdetmesi lâzımdır. Etmezse (Yerhamukâllâh) demek de lâzım değildir.

Meşhurdur : Halifelerden biri aksırmış, lâkin hamd etmemiş. Karşısında duran nedimi de (Yerhamükellâh) dememiş. Halife niçin (Yerhamükellâh) demediğini sormuş. Nedim : Hamd etmediniz de onun için demiş. Ben içimden hamd ettim deyince, Nedim; ben de içimden (Yerhamükellâh) dedim cevâbını vermiş.

6598

چونکه در نطعش جز این بازی نبود
گفت بازی کن چه دانم برفزود

«Hakkın satranc tahtasında, yânî; takdîr-i ezelîsinde benim secde etmeyeceğimden başka oyun yoktu. Benim secde etmeyişim ezelen mukadder bulunuyordu. Sonra bana oyna dedi. Kadere bir şey ilâvesini ben ne bilirim?»

6599

آن یکی بازی که بدمن باختم
خویشتن را در بلا انداختم

«O mukadder oyunu ben oynadım; yânî; Âdeme secde etmemekle hükm-i kaderi yerine getirdim. Onu yapmakla da kendimi belâya uğrattım.»

6600

در بلاهم می چشم لذات او
مات اویم مات اویم مات او

«Uğradığım belâda da onun lezzetlerini tatmaktayım. Oyunda onun mağlûbu, onun mağlûbu, onun mağlûbuyum.»

6601

چون رهاند خویشتن را ای سره
هیچ کس درشش جهت از شش دره

«Ey makbûl ve mûteber kimse; bu âltı cihet içinde bulunan bir mahlûk, Takdir-i İlâhi tarlasında mağlûb olmaktan kendini nasıl kurtarabilir?»

Şeş cihet, yâhut cihât-ı sitte : Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflardır.

Şeş der : Tavla denilen oyundur. Derler ki Hindliler, santrancı icâd etmişler ve tedbir ile her işte muvaffak olunabileceğini göstermek istemişler. Ona mukâbil İranlı birisi de tavlayı icad eylemiş. Zar kelimesi, tedbirin takdire muvâfık bulunması şartiyle muvaffakiyyet husûl bulacağına işâret etmektedir.

6602

هرکه درشش او درون آتشست
اوش برهاندکه خلاق ششست

«Bu altı cihette, yâni; imkân âleminde bulunan kimse âteş içinde demektir. Onu ancak o altı ciheti yaratmış olan Allah kurtarır.»

6603

خود اگر کفرست و گر ایمان او
دست بافی حضرتست و آن او

«Hakikatte küfür de, îmân da O'nun el örgüsü yâni; san'at eseridir, O'nundur.»

Zira küfür de, imân da Allahın mahlûkudur. Şeytan şu sözleriyle tamamiyle bir cebrî görünmekte, her şeyi Hakka isnâd etmekte ve kendini mazûr göstermeye çalışmaktadır.

«MUAVİYE'NİN İBLİS'İ LAÎNE TEKRAR TAKRİRİ»

6604

گفت امیر اورا که اینهاراستست
لیك بخش تو ازینها کاستست

«Emir Muâviye ona dedi ki: Bu söylediklerin doğrudur. Lâkin bunlardan senin nasibin eksiktir.»

6605

صد هزارانرا چو من تو ره زدی
حفره کردی درخزینه آمدی

«Sen benim gibi yüz binlerce insanın yolunu vurmuş, çukur kazmış, hazineye kadar girmişsindir.»

Şeytanın hazineye girmesi:

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ

Yâni : **«Şeytan, insanların kalbinde vesvese verir[24]»** Âyeti kerimesi mûcibince kalbe girmesi ve oradaki imân ve tasdiki çalması, hiç olmazsa zayıflatmasıdır.

6606

آتش و نفتی نسوزی چاره نیست
کیست کز دست تو جامه‌ش پاره نیست

«Sen âteş ve neft gibisin. Yâkmaman için çâre yoktur. Senin elinde elbisesi yırtılmamış, yânî; senin şerrine uğramamış kim vardır?»

Hazret-i Pirin şeytan için ateş ve neft demesi, onun asıl hilkatine işârettir ki ateşten yaratmıştır. Hattâ onunla öğünmüş, Cenâb-ı Hakka :

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni : **«Beni ateşten yarattın, Âdemi topraktan yarattın[25].»** demiş, bununla âteş topraktan ulvîdir, ben de Âdemden yükseğim diye ilk mantık kıyâsını yapmıştı.

6607

طبعت ای آتش چو سوزانیده نیست
تا نسوزانی تو چیزی چاره نیست

«Ey ateşten mahlûk olan şeytan, mâdem ki senin tabîatın yakıcıdır, bir şeyi yakmaman için çâre yoktur.»

Onun için sana lânet edilmektedir.

---

(24) Sûrei Nas : 5.
(25) Sûrei Âraf : 12.

6608

لعنت آن باشد که سوزاند کند

اوستاد جمله دزدانت کند

«Lânet odur ki Allah seni yakıcı ve bütün hırsızların ustası kılmıştır.»

6609

باخدا گفتی شنیدی روبرو

من که باشم پیش مکرت ای عدو

«Sen vicahen Allaha söyledin ve Onun hitâbını işittin. Ey insâniyyet düşmanı; senin mekrine karşı ben kim olabilirim?»

Şeytan Cenâb-ı Hakka :

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي

Yâni : «Beni azdırışın, isyâna sevk edişin hakkı için[26]» demiş, Allah Teâlâ da :

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾

Yâni : «Lânetim kıyâmete kadar senin üzerinedir[27]» buyurmuştu.

6610

معرفتهای تو چون بانگ صفیر

بانگ مرغانست لکن مرغ گیر

«Senin hünerlerin, avcıların kuş ötüşünü taklid gibidir. Evet, o da kuş sesidir, lâkin kuşları yakalatır.»

---

(26) Sûret Hicr : 39.
(27) Sûret Hicr : 35.

6611

صد هزاران مرغرا آه ره زدست

مرغ غره کاشنایی آمدست

«O ötüş, yüz binlerce kuşun yolunu vurmuş, âşinâ, tanıdık sesi diye kuşları aldatmıştır.»

6612

درهوا چون بشنود بانك صفیر

ازهوا آید شود اینجا اسیر

«Kuş, avcının taklid sesini havada işitir ve aşağıya inip, burada onun kancasına, yâhud öksesine tutulur, esir olur.»

6613

قوم نوح از مکر تو درنوحه‌اند

دل کباب و سینه شرحه شرحه‌اند

«Nûh kavmi senin mekrinden feryâd etmektedir. Çünki yürekleri kebab, göğüsleri parça parça olmuş.»

Yâni; her biri tûfân dalgaları arasında boğulmuştur.

6614

از تو بود آن سنکسار قوم لوط

درسیاه آبه ز تو خوردند غوط

«Lût kavminin başına taş yağması ve kara bir su içine dalması senin yüzündendir.»

Hazret-i Pirin (siyâh-ı âbe) dediği (bahr-ı Lût) dur ki (Kavm-i Lût)'un memleketi alt üst olduğu zaman şehrin yerinde zuhur etmiştir.

6615

مغز نمرود از تو آمد ریخته

ای هزاران فتنه‌ها انکیخته

«Ey binlerce fitne çıkarmış şeytan, Nemrud'un beyni de senin yüzünden dökülmüştür.

Ulûhiyyet dâvâsına kalkmış ve Hazret-i İbrahimi âteşe attırmış olan Bâbil hükümdârının burnuna bir sivrisinek girmiş, beynine kadar çıkmış ve yemeye başlamıştı. Nemrud, onun ızdırâbına tehammül edemediği için kafasına tokmakla vurdururdu. Günün birinde kafası patlamış ve beyni akmıştı.

6616

عقل فرعون ذكى فيلسوف
كورشد از تو نيايد او وقوف

«Zekî ve feylesof olan Fir'avnın aklı, senin iğvan ile körleşti, âkıbetinin ne olacağına vukuf peydâ edemedi.»

6617

بو لهب هم از تو نااهلى شده
بوالحكم هم از تو بو جهلى شده

«Ebû Leheb, senin yüzünden imâna nâehil oldu. Ebû'l-Hıkem denilen herif de senin yüzünden Ebû Cehil oldu.»

Ebû Leheb, Resûlullâhın amcası iken şeytana uymuş, birâderzâdesine düşmanlıkta bulunmuştu. Ebû Cehil ise gâyet kurnaz bir herifti. Zekâsının çokluğundan kendisine (Ebû'l-Hıkem) yâni «hikmetler babası» künyesi verilmişti. Hattâ Kureyşilerin müşâvere meclisi olan (Dâr'ün-Nedve) ye kırk yaşına girmeyen ve sakalı olmayan kimse giremediği halde Ebû'l-Hıkem yirmi yaşında iken oraya âzâ seçilmişti. Hâl böyle iken şeytana uyduğu ve Resûlullahın en şiddetli düşmanı olduğu için Ebû'l-Hıkem künyesi Ebû Cehil oldu, ve Bedr gazâsında kafası kesilip belâsını buldu.

6618

اى برين شطرنج بهر يادرا
مات كردى صد هزار استادرا

«Ey bu hiyle satrancında yâd olunmak için yüz binlerce üstâdı mat eden şeytan.»

6619

ای ز فرزین بندهای مشکلت
سوخته دلهاسیه گشته دلت

«Ey müşkil oyunlarıyla yürekleri yakan iblis; onların haline karşı senin kalbin simsiyah ve kaskatı kesilmiştir.»

(Ferzin) satranc oyununda vezir mesâbesinde olan taştır ki onun alınması oyunun kaybedilmesi olur. Bundan dolayı pek kurnazca hareketlere fârisîde «hiyle-i ferzînbend» derler.

6620

که رهد از مکر تو ای مختصم
غرق طوفانیم الا من عصم

«Ey bütün beşeriyyetin adüvv-i ekberi; senin mekrinden kim kurtulabilir? Hepimiz bu tufanda boğulmuşuz; meğer ki Allah masun ve mahfûz buyursun.»

İkinci mısra ile bir âyete telmih edilmiştir. Nûh Aleyhisselâm, kendisine iman etmemiş olan oğlu Ken'ân'ın gemiye binmesini teklif etmiş :

قَالَ سَاوِى إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِى مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ

Ken'ân ise : **«Dağa sığınırım, beni sudan muhafaza eder»** demiş, Hazret-i Nûh da : **«Bugün Allahın azabından kurtaracak bir kimse ve bir şey yoktur[28].»** cevâbını vermiş, onlar bu muhâverede iken gelen bir dalga Ken'ânı kapmış ve boğmuştu.

6621

بس ستارهٔ سعد از تو محترق
بس سپاه و جمع از تو مفترق

«Çok saâdet yıldızı senin yüzünden muhterak olmuş, çok ordu ve cemiyet senin mekrinle dağılmıştır.»

---

(28) Sûrei Hud : 43.

«İBLİS'İN TEKRAR MUÂVİYE'YE CEVAB VERMESİ»

6622

کفت ابلیسش کشا این عقدرا
من محکم قلبرا و نقدرا

«Şeytan Muâviyeye dedi ki: Bu ukdeyi, bu müşkil nükteyi aç. Yânî; açık konuşalım. Ben kalb ve geçer akçe için mihenk taşıyım.»

Yânî; ezelen (said) ve (şaki) olanlar, benim vâsıtamla meydana çıkar. Saîd olanlara bir şey yapamam, şakî bulunanları azdırır, Cehenneme kadar yollarım.

6623

امتحان شیر و کلبم کرد حق
امتحان نقد و قلبم کرد حق

«Allah beni arslanla köpek, geçer akçe ile kalpın imtihânına sebeb kıldı.»

6624

قلبرا من کی سیه روکردهام
صیرفی ام قیمت اوکردهام

«Ben kalp akçeyi nasıl mahcûb etmişim? Ben bir sarrafım, onun kıymetini, yânî; kıymetsiz ve kalp olduğunu meydana koymuşumdur.»

Yânî; benim bir şakîyi azdırıp gizli şekâvetini meydana çıkarmam, bir sarrâfın kalp akçe için bu kalptır demesi ve kalplığını izhâr etmesi gibidir.

6625

نیکوارا رهنمایی میکنم
شاخهای خشکرا برمیکنم

«Ben iyilere kılavuzluk ederim. Ancak kurumuş dalları koparırım.»

6626

این عقلها می‌نهم از بهر چیست
تا بدید آید که حیوان جنس کیست

«İnsanların önüne koyduğum hiyle otları niçindir? O hayvanın hangi cinsten bulunduğunun belli olması içindir.»

6627

گرک از آهو چو زاید کودکی
هست در گرکی و آهوی شکی

«Kurd, âhûdan bir yavru doğurur da onun kurd mu, âhû mu olduğunda şek edilirse.»

6628

تو گیاه و استخوان پیشش بریز
تا کدامین سو کند او گام تیز

«Sen ot ile kemiği onun önüne dök ve ne tarafa koşacağına bak.»

6629

گر بسوی استخوان آید سکست
ور گیا خواهد یقین آهور کست

«Eğer kemik tarafına gelirse köpek, yânî; kurddur. Ot isterse de şüphesiz âhû cinsindendir.»

6630

قهر و لطف جفت شد باهمدگر
زاد ازین هردوجهانرا خیر و شر

«Allahın kahr ile lutfu birbiriyle birleşti. Bu ikisinden cihanda hayır ve şer doğdu.»

6631

تو گیاه و استخوان‌را عرضه‌کن

قوت نفس و قوت جانرا عرضه‌کن

«Sen ot ve kemiği, yânî; nefsin gıdâsiyle rûhun gıdâsını arzet.»

6632

گر غذای نفس جوید ابترست

ور غذای روح جوید سرورست

«Eğer o insan nefsin gıdâsını ararsa ebterdir, şakidir; rûhun gıdâsını ararsa serverdir, saîddir.»

6633

گر کند او خدمت تن هست خر

ور رود دربحر جان یابد گهر

«Eğer cesede hizmet ederse eşektir; eşek ruh denizine giderse inci bulur.»

6634

گرچه این دومختلف خیر و شرند

لیك این هردو بیك كار اندرند

«Bu hayır ve şerrin ikisi muhtelif olmakla berâber ikisi de bir iştedir.»

Yânî; hayır işleyenler de, şer işleyenler de Hakkın irâdesiyle o işleri görmektedirler.

6635

انبیا طاعات عرضه میکنند

دشمنان شهوات عرضه میکنند

«Peygamberler, insanlara Allaha tâat ve ibâdette bulunmayı; düşmanlar, yânî; şeytanlar ise, onlara şehveti tavsiyede bulunurlar.»

6636

نیکرا چون بدکنم یزدان نیم
داعیم من خالق ایشان نیم

«Ben iyi bir kimseyi nasıl fenâlaştırırım? Allah değilim. Ben ancak bir dâvetçiyim, onların hâlıkı değilim.»

6637

خوبرا من زشت سازم رب نیم
خوبرا و زشترا آینه‌ام

«Güzeli ben çirkin yapamam, Rab değilim. Belki güzele ve çirkine karşı aynayım.»

Yânî; onların güzellik ve çirkinliğini gösteririm. İbn-i Ömerden rivâyet edilen bir Hadis-i Şerifte: **«Ben dâvetçi ve Hakkın emirlerini tebliğ edici olarak gönderildim. Elimde halka hidâyet edecek bir kuvvet yoktur. Şeytan da süsleyici ve vesvese verici olarak yaratılmıştır. Onun da elinde dalâlete götürecek bir kudret yoktur»** buyurulmuştur. Asıl (Hâdî) ve (Mudıl) olan Haktır.

6638

سوخت هندو آینه از دردرا
کین سیه روی نماید مردرا

«Hindli, bu, insanı kara yüzlü gösteriyor diye aynayı ateşe attı.»

6639

گفت آینه گناه از من نبود
جرم اورا نه که روی من زدود

«Ayna dedi ki: Günah benim değil. Kabahatı benim sathımı cilâlayan san'atkâra bul.»

6640

او مرا غماز کرد و راست گو

تا بگویم زشت کو و خوب کو

«Çirkin nerede, güzel nerede söyleyim diye o san'atkâr beni böyle gammâz ve doğru sözlü yaptı.»

Şeytan bu misâli irad ettikten sonra dedi ki :

6641

من گواهم بر گوا زندان کجاست

اهل زندان نیستم یزدان گواست

«Ben bir şâhid mesâbesindeyim, şâhide zindan nerede görülmüştür? Allah şâhiddir ki ben zindan ehli değilim.»

6642

هر کجا بینم درخت میوه‌دار

تربیتها میکنم من دایه‌وار

«Ben nerede meyveli bir agaç görürsem bir dadı, yâni; bahçıvan gibi onu terbiye ederim.»

6643

هر کجا بینم درخت تلخ و خشک

میبرم من تا رهد از پشک مشک

«Her nerede acı ve kuru bir ağaç görürsem taze dalları da kurumaktan halâs olsun diye onu keserim.»

Şeytanın meyveli ağaçları, yâni; mü'min ve sâlih kimseleri terbiye etmesi, onları iğvaya çalışınca o kimselerin tevbe ve istiğfar etmeleri ve şeytanın mekrinden hıfz-ı İlâhiye sığınmaları sûretiyle olur

6644

خشک گوید باغبان را کای فتی

مر مرا چه می‌بری سر بی‌خطا

«Kuru ağaç, bahçıvana : Ey yiğit benim hatam olmadan neden başımı kesiyorsun? der.»

6645

باغبان گوید خمش ای زشت خو
بس نباشد خشکئ تو جرم تو

«Bahçıvan da cevab verir ki: Ey kötü huylu sus? Senin kuru oluşun mücrim olmana kâfi değil mi?»

6646

باغبان گوید اگر مسعودئ
کاشکی کژ بودئ تر بودئ

«Yine bahçıvan der ki: Eğer mes'ûd olaydın kurumaz ve kesilmezdin. Keşki eğri olaydın da yaş olaydın.» O vakit:

6647

جاذب آب حیاتی گشتئ
اندر آب زندگی آغشتئ

«Âb-ı hayatı cezbeder ve hayat suyuna karışmış olurdun.»

6648

تخم تو بد بوده است واصل تو
با درخت خوش نبوده وصل تو

«Senin tohumun ve aslın kötü olduğu gibi hoş bir ağaca da aşılanmamışsın.»

6649

شاخ تلخ ار با خوشی وصلت کند
آن خوشی اندر نهادش بر زند

«Acı bir dala hoş ve meyveli bir ağaç aşılanırsa o hoşluk, onun tabiatına da tesir eder.»

Yânî; meyveli ağaç olur, yemiş verir. Bunun gibi, fâsık bir kimse de sâlih bir zât ile birlikte bulunursa onun salâhından feyz alır ve o da kesb-i salâh eder.

Şeytanın bu yoldaki söylenişlerine karşı:

6650

گفت امیر ای راهزن حجت مگو
مر ترا ره نیست درمن ره مجو

«Emir Muâviye dedi ki: Ey şakî; huccet söyleme ve dâvana delil getirme. Bende senin için yol yoktur, beyhûde yol arama.»

Yâni; beni kandırmaya çabalama.

6651

رهزنی و من غریب تاجرم
هر لباسانی که آری که خرم

«Sen eşkiyâsın, ben garib bir tâcirim. Senin getirdiğin libasları ben nasıl alırım?»

Yâni; senin eşkiyâ, getirdiğin eşyânın da hırsızlık olduğunu bilip dururken sözlerine nasıl inanır da onları kabul ederim?

6652

گرد رخت من مگرد از کافری
تو نه رخت کسی را مشتری

«Kâfirlikle benim yükümün etrâfında dolaşma, sen kimsenin metâına hayırlı bir müşteri olamazsın.»

6653

تا چه دارد این حسود اندر کدو
ای خدا فریاد مارا زین عدو

«Acaba bu hasedci şeytanın kapağı içinde ne var? Yâni; ne gibi bir hilekârlık etmek istiyor? İlâhi; bu düşmanın elinden sana feryâd ve iltica ediyorum.»

«MUÂVİYE'NİN HAK TEALÂ'YA MEL'UN İBLİS'İN MEKRİNDEN TAZARRU'U VE YARDIM İSTEMESİ»

6654

این حدیثش همچو دودست ای اله
دست گیرار نه گلیمم شد سیاه

«İlâhî; şeytanın bu sözleri duman gibidir. Destgîrim ol, yoksa kilimim kararacak, yânî; kalbim kapkara olacaktır.»

6655

من بحجت برنیایم باابلیس
کوست فتنهٔ هرشریف و هرخسیس

«Ben hüccet ve delil ile şeytana galebe edemem. Çünki o yüksek ve alçak herkesin fitnesidir.»

6656

آدمی کو علم الاسما بگست
درتك چون برق این سك بی تکست

«Hazret-i Âdem ki allemel-esmâ beyi idi. Yânî; meleklere eşyânın isimlerini öğretmişti. Öyle iken şimşek gibi koşan bu köpeğin koşmasından geri kalmıştı.»

6657

از بهشت انداختش برروی خاك
چون سمك درشست او شد از سماك

«Şeytan, Âdemi Cennetten toprak üstüne attı. Simak yıldızının bulunduğu semâda iken, balık gibi onun oltasına düştü.»

6658

نوحهٔ انا ظلمنا میزدی
نیست دستان و فسونش راحدی

«Âdem Aleyhisselâm: (Yâ Rabbî; biz nefsimize zulmeyledik) diye ağladı. Şeytanın mekrine ve hiylesine nihâyet yoktur.»

6659

اندرون هر حدیث او شرست

صد هزاران سحر در وی مضمرست

«Onun her sözünde şer vardır. O sözlerde yüz binlerce sihir gizlidir.»

6660

مردئ مردان ببندد در نفس

در زن و در مرد افروزد هوس

«Bir anda erkeklerin merdliğini bağlar, mağlûb eder, kadında ve erkekte türlü hevesler uyandırır.»

6661

ای بلیس خلق سوز و فتنه جو

برچیم بیدار کردی راست گو

«Ey halkı yakan ve fitne çıkaran iblis! Beni niçin uyandırdın?»

«İBLİS ALEYHİ'L-LA'NENİN KENDİ MEKRİNİ SÖYLEMESİ»

6662

گفت هر مردی که باشد بد گمان

نشنود اورا باصد نشان

«Şeytan dedi ki: Sû-i zan sâhibi olan kimse, yüz nişanı da olsa doğruyu dinlemez.»

6663

هر درونی که خیال اندیش شد

چون دلیل آری خیالش بیش شد

«Hayal düşünen bir kalbe, yâni; hayalperest bir kimseye sözün doğruluğunun delil getirdikçe hayali artar.»

6664

چون سخن درویرود علت شود

تیغ غازی دزدرا آلت شود

«Ona bir söz gidince, yâni: bir sözü işitince illet olur. Gazi kılıncının hırsıza sirkat âleti olması gibi.»

6665

پس جواب او سکوتست و سکون

هست با ابله سخن گفتن جنون

«Öylesinin cevâbı sükût ve sükûndur. Budalaya söz söylemek deliliktir.»

6666

تو زمن باحق چه نالی ای سلیم

تو بنال از شر آن نفس لئیم

«Ey saf kimse; benden Allaha niçin tazarrû ediyorsun? Benden değil, o alçak nefsin şerrinden inle.»

6667

تو خوری حلوا ترا دنبل شود

تب بگیرد طبع تو مختل شود

«Sen meselâ çok helva yersin. Vücudunda çıbanlar çıkar. Seni sıtma tutar, tabîat ve sıhhatin bozulur.

6668

بی گنه لعنت کنی ابلیس‌را

چون نه بینی از خود آن تلبیس‌را

«Günahı olmayan şeytana lânet edersin; o telbisi, yâni; o helva yiyişi niçin kendinden bilmezsin?»

6669

نیست از ابلیس از تست ای غوی

که چو روبه سوی دنبه میروی

«Senin o hasta oluşun, şeytandan değil, sendendir ki tilki gibi kuyruk tarafına gitmişsin.»

6670

چون که درسبزه ببینی دنبه‌را

دام باشد این ندانی تو چرا

«Çimenlikte bir koyun kuyruğu görünce onun tuzak olduğunu niçin bilmezsin?»

Avcılar tilkiyi yakalamak için tuzak kurarlar, yem olmak üzere de koyun kuyruğu korlarmış.

Şeytan, insanların şehvete meyletmelerini, tilkinin kuyruğu yemek için tuzağa gitmesine benzetiyor.

6671

زان ندانی کت ز دانش دور کرد

میل دنبه چشم عقلت کور کرد

«Ondan dolayı o tuzağı bilmiyor ve görmüyorsun; kuyruğa meylin, seni bilgiden uzaklaştırdı ve akıl gözünü kör etti.»

6672

حبك الاشياء يعمى و يصم

نفسك السودا جنت لا تختصم

«Eşyaya muhabbetin seni kör ve sağır kılar. Kara nefsin fesâd etti. Kimseye husûmet gösterme.»

Kur'ân'da :

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

Yâni : «Şeytanın mekr ve hîylesi zayıftır[20]» denilmiş, nefs için de :

---

(20) Sûrei Nisa : 76.

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

Yâni : **«Nefs, kötülüğü şiddetle ve kuvvetle emr edicidir[30].»** buyurulmuş; nefsin mekrinin, Şeytan'ın hiylesinden zorlu olduğu bildirilmiştir. Onun için Şeytan : «Sen bana değil, kendi nefsine levmet» diyor.

6673

نوگنه برمن منه كژمژ ميان

من زبد بزارم واز حرصى وكين

«Sen eğri büğrü görüp de bana günah isnâd etme. Ben kötülükten, hırstan ve kinden berîyim.»

Yânî; o gibi haller bende yoktur.

6674

من بدى كردم پشيمانم هنوز

انتظارم تاشبم آيد بروز

«Ben bir kötülük ettim, Âdem'e secde için me'mur olduğum halde itâatsızlık gösterdim. O hareketimden hâlâ peşîmânım ve gecemin gündüz olmasını, yânî; Hakkın rahmetine ve afvına mazhar olmamı beklerim.»

6675

متهم گشتم ميان خلق من

فعل خود برمن نهد هر مردوزن

«Ben halk arasında müttehem oldum. Kadın, erkek, yaptığı işi bana isnâd eder.»

Sonunda hay kâfir şeytan hay, der.

---

(30) Sûrei Yusûf : 53.

6676

گرگ بیچاره اگر چه گرسنه‌ست

متهم باشد که او در طنطنه‌ست

«Zavallı kurd aç olduğu halde koyun yemiş diye ittiham edilir. Çünkü o, koyun paralamakla meşhurdur.»

6677

چونکه نتواند ز ضعف او راه رفت

خلق گوید تخمه‌است از لوت زفت

«Kurt, kuvvetsizlikten yol yürümeye kudreti yokken, halk çok yemiş de imtilâ olmuş derler.»

«DOĞRUSUNU SÖYLE DİYE, MUÂVİYE'NİN TEKRAR ŞEYTAN'A ISRAR ETMESİ»

6678

گفت غیر راستی نرهاندت

داد سوی راستی می‌خواندت

«Emir Muâviye dedi ki: Doğruluktan başka bir şey seni kurtaramaz; adâlet seni doğruluğa dâvet etmektedir.»

6679

گفت چون دانی دروغ و راست‌را

ای خیال اندیش و پر اندیشه‌ها

«Şeytan dedi ki: Ey hayal düşünen ve türlü endişe ile dolu olan Muâviye! Yalan ile doğruyu nasıl farkedersin?»

6680

گفت پیغمبر نشانی داده‌است
قلب و نیکورا محك بنهاده‌است

«Muâviye dedi ki: Hazret-i Peygamber buna dâir nişan vermiş, kalp ve sağlam için mihenk taşı koymuştur.»

6681

گفته است الکذب ریب فی القلوب
گفت الصدق طمانین طروب

«Buyurmuştur ki: Yalan, kalbde şüphe uyandırır; doğru ise insana itmi'nân verir ve sevindirir.»

İmâm-ı Ahmed Bin Hanbel ile Tirmizî şu hadisi Hasan-ı Basrî'den rivâyet ediyorlar: **«Sana şüphe veren şeyi bırak da şüphelendirmeyeni kabul et. Çünki doğruluk kalbe itminan verir. Yalan ise şüphe getirir.»**

6682

دل نیارامد ز گفتار دروغ
آب و روغن هیچ نفروزد فروغ

«Kalb, yalan sözden mutmain olmaz, yânî; inanacağı gelmez. Su ile karışmış yağ, ziyayı artırmaz.»

6683

در حدیث راست آرام دلست
راستیها دانهٔ دام دلست

«Doğru söz, kalbi râhatlandırır. Doğruluklar, gönül tuzağının dâneleridir.»

6684

دل مگر رنجور باشد بددهان
که نداند چاشنی این و آن

«Kalb, hasta ve ağzının tadı bozulmuş olmalı ki, bununla onun, yânî; doğru ile yalanın çeşnisini farketmesin.»

6685

چون شود از رنج و علت دل سليم
طعم كذب و راست‌را باشد عليم

«Kalb, hastalıktan ve illetten sâlim olursa yalanın ve doğrunun tadını anlar.»

6686

حرص آدم چون سوى كندم فزود
از دل آدم سليمى‌را ربود

«Âdemin buğday tarafına olan hırsı artmış olduğu için o hırs, onun kalbinden sağlamlığı izâle etti.»

6687

پس دروغ و عشوه ات‌را كوش كرد
غره كشت و زهر قتال نوش كرد

«Ey şeytan! Âdem senin yalanını ve bu husustaki mekrini dinledi. Sana aldandı ve öldürücü bir zehir içti.»

Yâni; emr-i İlâhiye âsî oldu.

Âdem ile Havva Aleyhimesselâm, Cennet ağaçlarından birine yaklaşmaktan menedilmişlerdi. Bu ağacın ne ağacı olduğu Kur'ân'da açıkça bildirilmemiş, Tevrat'ta ise: «Hayır ve şer ilminin ağacı» denilmiştir. Bazıları bu ağaç, muâmele-i zevciyyeden kinâye idi demişlerdir. Hazret-i Mevlânâ ise meşhûra binâen buğday demiştir.

6688

كژدم از كندم ندانست آن نفس
ميبرد تميز از مستى هوس

«Hazret-i Âdem o sırada buğdayı akrebden, yâni; o şecere-i memnû'adan yemenin kendileri için akreb gibi zehirli olduğunu fark edemedi. Çünkü heves mesti olanın temyizi kalmaz.»

6689

خلق مست آرزواند و هوا

زان پذیرانند دستان ترا

«Halk arzu ve hevâ mestidirler. Ondan dolayı senin mekr ve hiyleni kabul ederler ve ona aldanırlar.»

6690

هرکه خودرا از هواخوباز کرد

چشم خودرا آشنای راز کرد

«Her kim nefsini hevâ ve heves tabiatından geri çekerse kendi gözünü sırra âşinâ kılar.»

«BİR KÂDÎNIN KÂDÎLIKTAN ŞİKÂYETİ VE NÂİBİNİN ONA CEVAB VERMESİ»

6691

قاضیی بنشاندند و میگریست

گفت نائب قاضیا گریه ز چیست

«Bir kâdîyı nasb ve tâyin ettiler. O ağlamaya başladı. Nâibi, yâni; vekili, yâhud muâvini dedi ki : kâdî efendi neden ağlıyorsun?»

6692

این نه وقت گریه و فریادنست

وقت شادی و مبارکبادنست

«Şu sıra senin ağlayıp feryâd edeceğin vakit değil, sevineceğin ve sana mübârek olsun denilecek zamandır.»

6693

گفت آه چون حکم راند بیدلی

درمیان آن دو عالم جاهلی

«Kâdî cevab verdi ki: Bîdil ve câhil olan bir kimse iki âlime karşı nasıl hüküm verebilir?»

6694

آن دوخصم از واقعهٔ خود واقفند

قاضیٔ مسکین چه داند زان دوبند

«Muhâkemeye gelen iki hasım, aralarında geçen vak'aya vâkıftırlar. Zavallı kâdî, o iki bendi, yâni; tarafların hiyleli iddiâsını ne bilir?»

6695

جاهلست و غافلست از حالشان

چون رود درخونشان و مالشان

«O hasımların hâllerinden câhil ve gâfildir. Böyle olduğu halde onların kanına ve malına nasıl hüküm verir?»

6696

گفت خصمان عالمند و علتی

جاهلی تو لیک شمع ملتی

«Nâib dedi ki: Efendi, hasımlar âlimdirler, yâni; aralarındaki hâdiseyi bilirler. Fakat, her biri, diğerini mahkûm etmek hırsiyle mâlûldürler. Sen câhilsin, yâni; onların vak'asını bilmezsin; lâkin onların hırsı illeti sende olmadığı için, millet-i İslâmın mumusun.»

6697

زانکه تو علت نداری درمیان

آن فراغت هست نور دیدگان

«Çünki sen arayerde illetli değilsin, onlardaki hasmına galebe hırsı sende yok. İşte o ferâgat, o yokluk senin için göz nûru olur.»

6698

وان دوعالمرا غرضشان کورکرد

علمشانرا علت اندر کورکرد

«O iki âlimi, yânî; aralarındaki mâcerayı bilen iki hasmı, ğarazları kör etmiştir. Garaz illeti, onların ilmini göstermez bir hâle getirmiştir.»

6699

جهلرا بی علتی عالم کند

علمرا علت ز دلها بر کند

«İlletsizlik, cehli ilim, câhili âlim yapar. İllet ise kalblerdeki ilmi söker koparır.»

6700

تا که رشوت نستدی بیننده

چون طمع کردی ضریر و بنده

«Sen rüşvet almadıkça hakikati görücüsün; tamâ edince de, kör ve rüşveti verenin kulu olursun.»

Mâlum ya haksız bir işi haklı göstermek için verilen veya alınan şeye rüşvet denilir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Sevbân (Radiyallâhü anh) den şöyle bir hadis rivâyet etmiştir: «Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: **Allah rüşveti verene de, alana da, aralarında vâsıta olana da lânet etsin ve rahmetinden uzaklaştırsın.»**

Binâenaleyh bir hâkim, bir taraftan rüşvet almadıkça hasımlara karşı bîtaraflığı muhâfaza edebilir. O bîtaraflık sebebiyle, hâdiseyi lâyıkiyle tedkik ederek vak'a hakkında bir ilim hasıl eder ve oldukça âdilâne bir hüküm verir. Fakat birinin vereceği rüşvete tamâ edecek ve alacak olursa, tabiî vereceği hüküm gayr-i âdilâne olur. Onun için eski ilim adamları, kadılıktan kaçarlar ve kâdi olmayı istemezlerdi. Mezhep imamımız, İmâm-ı A'zam Ebû Hanife (radıyallâhü anh) Halife Mansur'un teklif eylediği kâdılığı kabul etmediği için habse konulmuş ve döğülmüştü. Bundan dolayı denilmiştir ki: «Ebû Hanife kâdılığı kabul etmeyerek öldü. Ey kâdi efendi, sen bir yere hâkim olarak gönderilmezsen ölürsün.»

Bundan sonra Emîr Muâviye dedi ki:

6701

از هوا من خوی را وا کرده‌ام
لقمه‌های شهوتی کم خورده‌ام

«Ben tabiatımı hevâ ve hevesten ayırmışım. Şehvet, irtişâ ve irtikâb lokmalarını yememişimdir.

Binâenaleyh :

6702

چاشنی گیر دلم شد با فروغ
راست را داند حقیقت از دروغ

«Gönlümün çâşni-gîri münevver oldu. Hakikaten doğruyu yalandan fark eder.»

Çâşni-gîr : Yenilecek, yâhud içilecek bir şeyin tadına bakan demektir. Saraylarda böyle bir vazife vardı. Hukümdârlar, zehirlenmekten korktukları için emin oldukları bir kimseyi çâşni-gîr tâyin ederlerdi. Pâdişah yemek yiyeceği sırada çâşni-gîr yanında bulunur, hükümdârın yiyeceği ve içeceği şeylerden birer lokma ve birer yudum alır; onların zehirli olmadığına pâdişah kanâat ederek ondan sonra emniyetle yer ve içerdi.

«MUÂVİYE'NİN ŞEYTAN'A İKRAR ETTİRMESİ»

6703

تو چرا بیدار کردی مر مرا
دشمن بیداری تو ای دغا

«Ey hiylekâr şeytan, sen uyanıklığın düşmanı olduğun halde beni niçin uyandırdın?»

6704

همچو خشخاشی همه خواب آوری
همچو خمری عقل و دانش را بری

«Sen haşhaş gibisin, uyku getirirsin. Sen şarab gibisin aklı ve ilmi izâle edersin.»

6705

چار میخت کردهام هین راست بگو
راست را دانم تو حیلتها مجو

«Seni bağlarım, doğrusunu söyle. Ben doğruyu bilirim, sen hiyleye kalkışma.»

6706

من ز هر کس آن طلب دارم که او
صاحب آن باشد اندر طبع و خو

«Ben herkesten tabiat ve ahlâkında sâhib olduğu şeyi isterim.»

6707

من ز سرکه می‌نجویم شکری
وز مخنث می‌نجویم لشکری

«Ben sirkeden şekerlik, korkaktan askerlik aramam.»

6708

همچو گبران می‌نجویم از بتی
کو بود حق یاخود از حق آیتی

«Bir putun Hak, yâhud Haktan bir alâmet olacağını putperestler gibi zannetmem.»

6709

من ز سرگین می‌نجویم بوی مشك
من درآب جو نجویم خشت خشك

«Ben gübreden misk kokusu beklemem. Ben derenin suyu içinde kuru kerpiç aramam.»

6710

من ز شیطان این نجویم کوست غیر
کو مرا بیدار گرداند بخیر

«Ben yabancı olan şeytandan beni hayır için uyandıracağını ümid etmem.»

«ŞEYTAN'IN ZAMİRİNİ MUÂVİYE'YE DOĞRUCA SÖYLEMESİ»

6711

از بن دندان بگفتش بهر آن
کر دمت بیدار میدان ای فلان

«Şeytan dişlerini sıkarak dedi ki: Ey fülân, seni onun için uyandırdım ki:»

6712

تا رسی اندر جماعت در نماز
از پی پیغمبر دولت فراز

«Devletli ve saâdetli peygamberin ardında cemâatle namaza yetişesin.»

6713

گر نماز از وقت رفتی مر ترا
این جهان تاریك گشتی بی ضیا

«Eğer namazın vakti geçmiş olsaydı bu cihân, senin gözüne kararır ve ziyâsız kalırdı.»

6714

از غبین و درد رفتی اشکها
از دوچشم تو مثال مشکها

«Aldandığından ve dertli olduğundan iki gözünden kırbeler gibi yaşlar akardı.»

6715

ذوق دارد هرکسی درطاعتی
لاجرم نشکیبد ازدی ساعتی

«Herkes bir türlü tâat ve ibâdetten zevk alır ki ondan uzak kalmağa bir ân sabr edemez.»

6716

آن غبین و درد بودی صد نماز
کو نماز وکو حریق آن نیاز

«Namaz vaktinde aldanıp cemâate yetişemeyişinden o derdli âh edişin yüz namaz yerine geçerdi. Namaz nerede kalırdı, o niyâzın tesiri nerede?»

«MUHLİS BİR SEHÂBÎ'NİN CEMAATİ KAÇIRIŞINA TEHASSÜR ETMESİNİN FAZÎLETİ»

6717

آن یکی میرفت درمسجد درون
مردم از مسجد همی آمد برون

«Biri, Resûlullâhın, mescidine giriyor, fakat cemâat mescidden dışarı çıkıyordu.»

6718

آن یکی گفتش که پیغمبر نماز
باجماعت کرد و فارغ شد ز راز

«Başka biri ona: Peygamber cemâatle namaz kıldı ve namazın esrârından fârig oldu.»

6719

تو کجا در میروی ای مرد خام
چونکه پیغمبر بداد ست السلام

«Ey ham adam, içeriye nereye giriyorsun? Peygamber Hazretleri selâm vermiştir.»

6720

گفت آه و دود ازان آه شد برون
آه او می‌داد از دل بوی خون

«Namaza yetişemeyen âh etti ve o âh'dan bir duman çıktı. Onun çektiği âh, kalbinden kan kokusu veriyordu.»

6721

آن یکی از جمع گفت این آه را
تو بمن ده وان نماز من ترا

«Cemâatten biri: Bu âhı bana ver, benim kıldığım namaz senin olsun.»

6722

گفت دادم آه و پذ رفتم نماز
او ستد آن آه را با صد نیاز

«Namaza yetişemeyen: Âhı verdim, senin kıldığın namazı kabul ettim, dedi. Beriki o âhı yüz niyâz ile şükranla aldı.»

6723

شب بخواب اندر بگفتش هاتفی
که خریدی آب حیوان و شفی

«Namazı verip âhı alan sahâbiye uyku arasında hâtifî bir ses dedi ki: Âb-ı hayat ve şifâyı satın aldın.»

6724

حرمت این اختیار و این دخول

شد نماز جملهٔ خلقان قبول

«Bu ihtiyâr ve dühûlün, yânî; bu alış-verişin hürmetine bütün halkın namazı kabul edildi.»

«ŞEYTAN'IN MEKRİNİ MUÂVİYE'YE İKRAR EDİŞİ HİKÂYESİNİN SONU»

6725

پس عزازیلش بگفت ای میرداد

مکر خود اندرمیان باید نهاد

«Sonra şeytan ona dedi ki : Ey emir-i âdil; kendi mekrimi ortaya koymalıyım.»

6726

گر نمازت فوت میشد آن زمان

میزدی از درد دل آه فغان

«Eğer namazın geçseydi o vakit, gönül derdinden âh ve figan edecektin.»

6727

آن تأسف و آن فغان و آن نیاز

درگذشتی از دوصد ذکر و نماز

«Senin o teessüfün, o figânın ve o niyâzın iki yüz zikir ve namazın sevâbını geçecekti.»

6728

من ترا بیدار کردم از لهیب

تا نسوزاند چنان آهی حجیب

«Öyle bir âhın ulvî hicabları yakmasın diye ben seni uyandırdım.»

6729

تا چنان آهی نباشد مر ترا

تا بدان راهی نباشد مر ترا

«İstedim ki senin böyle bir âh ve öyle bir yolun olmasın.»

6730

من حسودم از حسد کردم چنین

من عدوم کار من مکرست و کین

«Ben hasedciyim; onun için böyle yaptım. Ben düşmanım, işim de mekr ve kindir.»

«ŞEYTAN'IN HAKİKATI İTİRAFINDAN SONRA MUAVİYE'NİN ONA CEVABI VE ŞEYTAN'IN SÖZÜNÜ KABUL ETMESİ»

6731

گفت اکنون راست گفتی صادقی

از تو این آید تو این را لایقی

«Muâviye dedi ki: Şimdi doğru söyledin, sözünde sâdıksın. Senden ancak bu iş gelir, sen buna lâyıksın.»

6732

عنکبوتی تو مگس داری شکار

من نیم ای سگ مگس زحمت میار

«Sen bir örümceksin ki sinek avlarsın. Ey köpek! ben sinek değilim, beni avlamak için zahmet çekme.»

6733

بازا سپیدم شکارم شه کند
عنکبوتی کی بگرد ما تند

«Ben ak doğanım, beni şâh avlar. Örümcek bizim etrâfımızda nasıl dolaşabilir?»

6734

رو مگس میگیر تا تانی هلا
سوی دوغی زن مگسهارا صلا

«Sen git, muktedir olduğun kadar sinek tut, ayran tarafına sinekleri dâvet et.»

6735

ور بخوانی تو بسوی انگبین
هم دروغ و دوغ باشد آن یقین

«Şâyed bal tarafına çağıracak olursan, o dâvet yalan ve bal dediğin de ayrandır.»

Yânî; sen avam halkı şerre dâvet edersin, şâyed hayra dâvet eder gibi gösterirsen o dâvet de yalandır ve hayır dediğin şerrin kendisidir.

6736

تو مرا بیدار کردی خواب بود
تو نمودی کشتی آن گرداب بود

«Senin beni uyandırışın uykunun tâ kendisi idi. Senin gemi gibi gösterdiğin girdâbın tâ kendi idi.»

6737

تو مرا در خیر زان می‌خواندی
تو مرا از خیر بهتر راندی

«Sen beni hayra şundan dolayı dâvet ettin ki: daha iyi bir hayırdan meneyledin.»

«EV SAHİBİ HIRSIZA YAKLAŞMIŞ, ONU YAKALAMASI İMKÂN DAHİLİNE GİRMİŞ İKEN, BİR ŞAHSIN SESLENMESİ DOLAYISİYLE HIRSIZIN KAÇMASI»

6738

این بدان ماند که شخص دزد دید

در وثاق اندر پی اوی دوید

«Bu, ona benzer ki bir kimse evinde bir hırsız gördü ve arkasından koştu.»

6739

تا دو سه میدان دوید اندر پیش

تا درافگند آن تعب اندر خویش

«Hırsızın arkasından iki üç meydan koştu. O yorgunluk kendisini terletti.»

6740

اندران حمله که نزدیك آمدش

تا بد و اندر جهد دریابدش

«Tamam sıçrayıp onu yakalayacak derecede yaklaştığı sırada,»

6741

دزد دیگر بانگك کردش که بیا

تا ببینی این علامات بلا

«Diğer bir hırsız ona seslendi ki: gel de bu belâ alâmetlerini gör!»

6742

زود باش و باز گرد ای مردکار

تا ببینی حال اینجا زار زار

«Ey iş adamı; çabuk ol ve geri dön ki buradaki hâlin acıklı olduğunu göresin.»

6743

گفت باشد کان طرف دزدی بود
گر نگردم زود این برمن رود

«Ev sâhibi dedi ki: İhtimâl ki o tarafta bir hırsız var, çabuk dönmezsem o belâ benim başıma gelir.»

6744

برزن و فرزند من دستی زند
بستن این دزد سودم کی کند

«O hırsız; zevceme ve evlâdıma el uzatır. O halde bu hırsızı tutup bağlamanın bana ne faydası olur?»

6745

این مسلمان از کرم میخواندم
گر نگردم زود پیش آیدندم

«Şu müslüman, kerem ediyor da beni çağırıyor. Çabuk dönmezsem nâdim olurum.»

6746

برامید شفقت آن نیك خواه
دزدرا بگذاشت باز آمدرزاه

«O, iyilik etmek isteyenin şefkati eliyle, kaçan hırsızı bıraktı, yoldan geri döndü ve geldi.»

6747

گفت ای یار نکو احوال چیست
این فغان و بانگ تو از دست کیست

«Dedi ki: ey iyi dost; ne haber? Senin şu feryâdın ve seslenişin kimin elindendir?»

6748

گفت اينك بين نشان پاى دزد
اين طرف رفتست دزد زن بمزد

«Adam dedi ki: İşte hırsızın ayak izi, bak... Hırsız çalacağını çalıp, bu tarafa kaçmıştır.»

6749

نك نشان پاى دزد قلتبان
در پى او رو برين نقش نشان

«İşte hırsız keratasının ayak izi... Bu nişan üzerine onun izini tâkip et!»

6750

گفت اى ابله چه ميگويى مرا
من گرفته بودم آخر مروررا

«Ev sâhibi dedi ki: Hey budala ne söylüyorsun? Ben herifi yakalamıştım.»

6751

دزدرا از بانگت تو بگذاشتم
من تو خررا آدمى پنداشتم

«Senin gibi eşeği adam sandım da, hırsızı senin bağırman üzerine bıraktım.»

6752

اين چه ژاژست و چه هرزه اى فلان
من حقيقت يافتم چه بود نشان

«Ey fülân; bu nasıl saçma ve herze bir sözdür. Ben hakikatı bulmuştum, nişan ne demek oluyor?»

Buradaki hırsızdan murad:

الَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾

Âyet-i Kerîmesinde bahs olunduğu üzere kalb evine giren Şeytandır. Ev, yânî; kalb sâhibi olan kimse onu kovalar ve yakalamak üzere arkasından koşar. Bâzı vâ'ız ve mürşid taslakları : «Bu tarafa gel» diye ona nasihat ederler. Adamcağız onların dedikleri tarafa döner. Ona : «işte senin malını çalmak isteyen hırsızın izi, o izi tâkip et» derler. O da «Yâhu ne diyorsunuz? Ben hırsızın kendisini yakalamak üzere idim, siz bana onun izini gösteriyorsunuz» der.

6753

گفت طراری تو یاخود ابلهی

بلکه تو دزدی و زین حال آگهی

«Ev sâhibi hayretle der ki : Sen yankesici misin, yoksa budala mısın? Belki de sen obir hırsızın ortağı ve hale vâkıfsın.»

6754

خصم خودرا می کشیدم من کشان

تو رهانیدی ورا اینک نشان

«Ben düşmanımı yakalamak üzere iken sen işte nişân, işte ayak izi diyerek onu kurtardın.»

6755

تو جهت گو من برونم از جهات

در وصال آیات کویا بینات

«Ey vâ'ız, sen cihetten bahsediyorsun ve hırsız bu tarafa gitti diyorsun. Ben ise cihetlerden hâricim (Yânî; tâkip ettiğime yetişmiş, şu taraf, bu taraf kayıdlarından kurtulmuştum) Vuslatta delil ve alâmet olur mu?»

Hazret-i Mevlânâ bahs dolayısiyle zât ve sıfat meselesine intikâl ile diyor ki :

---

(31) Sûrei Nas : 5.

6756

صنع بیند مرد محجوب از صفات

درصفات آنست کو گم کرد ذات

«Mahcûb olan (yânî; gaflet ve hicâbından kurtulamayan) Allahın sıfâtından masnûı görür. Sıfatta kalan ise, Zât'ı kaybetmiştir.»

Mâlum yâ Cenâb-ı Hakkın Zât'ı bir, sıfâtı nâ mütenâhidir. Mahlûkâttan her biri o sıfatların mazharıdır. Meselâ Allah Hâlıktır, bütün mahlûkât, Hâlık sıfatının mahall-i zuhurudur. Mahlûkâtı görenler, onlarda Hâlık sıfatının zuhurunu müşahede ederler. Fakat bunlar yalnız sıfatın âsârını gördükleri için mukayyeddirler. Ancak Zât'ı sıfat ile ve sıfâtı Zât ile müşâhede eyleyenler kayıddan kurtulmuşlardır.

6757

واصلان چون غرق ذاتند ای پسر

کی کنند اندر صفات او نظر

«Oğul! Hakka vâsıl olanlar, Zât'ın tecellisine müsteğrak olduklarından O'nun sıfâtına nasıl nazar ederler?»

Deniliyor ki ashâb-ı sülûk dört nevidir. Bir nev'î yalnız sıfât-ı İlâhiyyenin âsârını ve mezâhirini görür, yânî mahluku görüp, Hâlıkı, san'atı görüp san'atkârı hatırlar. Bunlara (Mahcûb) tâbir olunur. Bir nevî de, sıfâtı Zât ile kâim ve Zât'ı sıfât ile zâhir müşâhede ederler. Bunlara da (Ârif) denilir. Bir nevi de Ehadiyyet makâmında mahv ve müsteğrakdırlar. Bunlar sıfâtı da, onların âsârını da görmezler; Hakkın Zâtından başka bir şeye vücud vermezler. Bunlara da (Müsteğrikin) adı verilir. Dördüncü nevî ise kâmil ve mükemmel olanlardır ki onlar sıfâtı Zât ile ve Zât'ı sıfât ile görürler, kesrette vahdeti, vahdette kesreti müşâhede ederler.

Cenâb-ı Pîr, müsteğrikînin Haktan başka bir şey görmediklerini anlatmak için buyuruyor ki :

6758

چونکه اندر قعر جو باشد سرت

کی رنك آب افتد منظرت

«Başın derenin dibinde bulundukça suyun rengini nasıl görürsün?»

Yânî; bir adam dereye girse ve başını suyun içine daldırsa tabiidir ki sudan başka bir şey göremediği gibi suyun rengini de tefrik edemez. İşte baîd bir teşbih ile Zât-ı İlâhiyyenin müsteğrıkı olanlar da böyledir. Onlar da Zât-ı Bârîden başka bir mevcud müşâhede etmezler ve (La mevcûde illâllah), yânî : «Allah'dan ve O'nun zâtından başka mevcud yoktur» derler.

6759

ور برنك آب باز آيى ز قعر

پس پلاسى بستدى دادى تو شعر

«Eğer suyun rengini görmek için derenin dibinden çıkarsan (yânî; başını sudan çıkaracak olursan) yeni bir halıyı vermiş ve eski bir kilimi almış olursun.»

Çünki :

6760

طاعت عامه گناه خاصكان

وصلت عامه حجاب خاص دان

«Avâmın tâât ve ibâdâtı, havâssın günâhı sayılır. Avâmın vuslatını, yânî; Hakka vâsıl oluşunu, havâs için hicâb bil.»

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi izah için bir fıkra naklediyor ve diyor ki:

«BİR PÂDİŞAH'IN VEZÎRİNİ AZLETMESİ VE ONA MUHTESİPLİK VAZİFESİ VERMESİ»

Vezirin ne demek olduğu mâlumdur. İslâm devletinde ilk defa bu ünvânı alan (Ebû Seleme El-Hallâl) dır. Ona (Vezir-i Âl-i Muhammed), Ebû Müslim'e de (Emîr-i Âl-i Muhammed) derlerdi. Abbâsîlerde vezirlik iki türlü idi. Birine (vezîr-i tefvîz), diğerine (vezîr-i tenfîz) derlerdi. Vezîr-i tefvîz : Osmanlı devletinin sadrâzamları gibi, hükümdâr nâmına istediğini yapmaya, hattâ adam öldürmeye dahi me'zûn bulunurdu. Diğer vezirlerin başı idi. Vezîr-i tenfiz ise : Vezîr-i tefvîz gibi geniş salâhiyeti yoktu. O, hükümdâr ile vezir-i tefvizden aldığı emirleri infâz ve icrâ ederdi.

Muhtesibe gelince: Belediye ve polis vazifesiyle mükellef bir me'murdu. Osmanlı devletinde ona (ihtisab ağası) denilirdi. İhtisab ağası Hüseyin bey sıkı icrââtiyle esnafı titretmiş, fakat İstanbul halkını rahat ettirmişti. İcrââtından bir misâl arzedeyim. Eskiden kereste nakliyâtı merkeblerle olurdu. Bu işle en ziyâde acemler meşgul olurdu. Hüseyin bey bir gün, beş dâne merkebden müteşekkil bir katarın yük altında ve sâhibsiz olarak durduklarını görmüş. İşi tahkik ettirmiş. Sâhibleri olan acemin hayvanları yük altında bırakıp aşçı dükkânında yemek yediğini tesbit etmiş. Yükleri yıktırmış, merkeblerin boyunlarına bir torba saman taktırmış. Acemi getirtip yüklerden birini ona yüklettirmiş: «Hayvanlar samanı yiyinceye kadar bu herif yükün altında beklesin» emrini vermiş.

6761

مر وزیرا کند شه محتسب

شه عدوی او بود نبود محب

«Eğer pâdişah, bir veziri muhtesib yapacak olursa, o vezirin muhibbi değil, düşmanı demek olur.»

6762

هم گناهی کرده باشد آن وزیر

بی سبب نبود تغیر ناگزیر

«O vezir de bir günah işlemiştir ki o tenezzüle uğramıştır. Çünki değişme ve düşme sebebsiz olmaz.»

Nitekim Cenâb-ı Hak:

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

Yâni: **«Bir kavim nefislerinde olanı, düşüncelerini ve itikadlarını değiştirmedikçe Allah, onlar hakkındaki lütuf ve keremini değiştirmez[32].»** buyurmuştur.

---

(32) Sûrei Ra'd: 11.

6763

آن کز اول محتسب بدخودرا

بخت و روزی آن بدست از ابتدا

«Evvelâ muhtesib olan kimsenin talihi ve rızkı muhtesiblik olur.»

6764

لیك كان اول وزیر شه بدست

محتسب كردن سبب فعل بدست

«Lâkin, evvelâ pâdişâha vezir olanı muhtesib yapmanın sebebi, onun işlediği kötü bir iştir.»

6765

جونكه ترا شه ز آستانه پیش خواند

باز سوی آستانه باز راند

«Yâ pâdişah seni, kapı eşiğinden, yâni; âdî bir hizmetten huzuruna çağırır da sonra yine eşiğe, yâni; âdi bir vazifeye iâde ederse.»

6766

تو یقین میدانكه جرمی كردهٔ

جبررا از جهل پیش آوردهٔ

«Sen kat'iyetle bil ki: bir kabahat işlemiş, cehlinden cebri ileri getirmişsindir.»

Şöyle diyerek ki:

6767

كه مرا روزی و قسمت این بدست

پس چرادی بودی آن دولت بدست

«Benim kısmetim ve rızkım bu imiş. O halde dünki o devlet neden ele gelmişti?»

Her şeyi Allah yapar, kulların elinde irâde ve ihtiyâr yoktur diyen-

lere (cebrî), bilâkis: Allah karışmaz, kul fiilini yaratır diyenlere de (mûtezilî) denilir. Cebr ve îtizâl, müslümanlar arasında iki mühim mezheb olmuş, ehl-i sünnet ise bu iki mezheb arasında (cebr-i tevassut)u kabul etmiş: «Kullarda irâde-i cüz'iyye vardır. Kul o irâdeyi sarfeder, irâde takdire uyarsa teşebbüs ettiği iş olur, etmezse olmaz» demişlerdir.

6768

قسمت خود خود بریدی تو ز جهل

قسمت خودرا فزاید مرد اهل

«Ey kimse, sen kendi kısmetini cehâletin ve nânkörlüğün dolayısiyle kendin kesdin. Ehil olan kimse kendi nasibini artırır.»

Hazret-i Mevlânâ diğer bir yerde der ki: «Nimete şükretmek, o nimeti artırır, nimete küfrânda bulunmak ve beğenmemek onu da elinden kaçırır.»

«MÜNAFIKLAR'IN İSLÂMA ZARAR VERECEK BİR MESCİD YAPMALARININ KISSASI»

İnsanlar itikad itibâriyle yâ mü'min, yâ kâfir, yâhud da münâfık olurlar. Resûl-i Ekrem Efendimiz Mekke'de iken karşılaştığı kimseler yâ müslüman, yâhud müşrik idiler. Medine'ye teşrif buyurunca orada üçüncü nevi, yâni; ehl-i nifak meydana çıktı. Bunlar sûreta müslüman olmuşlardı. Fakat kalben dini inkâr ediyorlar ve Hazreti Peygamber ile hâlis müslümanlara kin besliyorlar ve Abdullah bin Ebî Selûl'ün riyâsetinde bulunuyorlardı. İbn-i Selûl'ün Resûl-i Ekreme olan adâvetine sebeb başlıca hasedden ileri geliyordu. Çünki bu herif kendini hemşehrilerine sevdirmiş, hattâ Medineliler tarafından hükümdâr tâyin edilmek istenilmişti. Hicret vukû bulup da Medine halkı müslüman olunca, İbn-i Selûl'ün hükümdârlığı geri kaldı. İşte bu münâsebetle Aleyhisselât Efendimizin en büyük düşmanı kesilmişti. Elinden geldiği kadar müslümanlığa zarar vermiş, hattâ Uhud muhârebesine giderken kendi gibi münâfıklardan üç yüz kişi ile geri dönüp İslâm ordusunu zayıflatmıştı. Garibi şurası: İbn-i Selûl, reis'ül-münâfıkin olduğu halde, oğlu Abdullah, hâlis ve muhlis bir müslümandı.

Bir de Ebû Âmir nâmında biri vardı ki hicretten evvel hıristiyan olmuş, eski püskü elbise giymekle sofuluk göstermeye başlamış ve ken-

disine (Ebû Âmir-i Râhib) denilmiş, fakat Resûlullah hazretleri ona (fâsık) demişti. Bu herif de hicret-i Nebeviyye üzerine ehemmiyeti kalmadığını görünce, Mekke'ye gidip Kureyşlileri müslümanlarla harbe teşvik etmiş, Bedr gazâsında ilk oku o atmış, Uhud ve Hendek gazâlarında müslümanlar aleyhine bulunmuş, Mekke'nin fethinden ve Huneyn muzafferiyetinden sonra Şam taraflarına gitmiş, oradan Medine münafıklarına : «Bir mescid yapın, içine silâh doldurun ve hazırlanın. Ben Kayser askerleriyle Medine'ye geleceğim ve müslümanlığı ortadan kaldıracağım» diye haber yollamıştı. Münâfıklar Kuba köyünde o mescidi yaptılar ve Aleyhissolât Efendimize mürâcaatla mescitlerinde namaz kılmasını ricâ ettiler. Hazret-i Peygamber o esnâda Tebük gazâsına gidiyordu. Avdetinde tekrar geldiler ve ricâlarını tekrar ettiler. Fakat orasının mescid değil, fitne ocağı olduğu bildirildi ve taraf-ı risâletten birkaç kişi gönderilip yaktırıldı.

Tevbe Sûresinin sonlarında buyurulmuştur ki :

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ

وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ

إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَى وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا

Yânî : **«O münâfıklar ki İslâma zarar vermek, küfrü kuvvetlendirmek, Kuba köyündeki mü'minleri ikiye ayırmak, Allah ve peygamberiyle harb etmiş olan Ebû Âmir fâsıkını beklemek için bir mescid yaptılar. Biz ancak hüsn-i niyetle bu mescidi yaptık diye yemin de ettiler. Onların bu yeminde yalancı olduklarına Allah şâhiddir. Habibim, katiyyen ve hiç bir vakit oraya gidip namaza durma[33].»**

6769

اینچنین کژ بازئی در جفت و طاق

با نبی میباختند اهل نفاق

«Şeytanın Muâviye'ye yaptığı gibi Münâfıklar da Hazret-i Peygambere bir oyun oynamak istediler.»

---

(33) Sûrei Tevbe : 107-108.

6770

کز برای عز دین احمدی
مسجدی سازیم و بود آن حاسدی

«Dîn-i Ahmediyyenin izzet bulması ve yükselmesi için bir mescid yapalım dediler. Halbuki o hasûdluk eseri idi.»

6771

اینچنین کژ بازئ می باختند
مسجدی جز مسجد او ساختند

«Böylece ters bir oyun oynadılar. Kubâ köyünde, evvelce Resûlullah'ın temelini atmış olduğu mescid-i Kubâ'dan başka bir mescid yaptılar.»

6772

فرش و سقف و قبه‌اش آراسته
لیك تفریق جماعت خواسته

«Onun döşemesi, tavanı, kubbesi süslü idi. Lâkin onunla cemâatın tefriki kasdedilmişti.»

Yânî; mescid-i Kubânın cemâatını bölmek, bir kısmını olsun kendi mescidlerine celb etmek istediler.

6773

نزد پیغمبر بلابه آمدند
همچو اشتر پیش او زانو زدند

«Yalvarmak için Peygamberin huzuruna geldiler. Onun karşısında deve gibi diz çöktüler.» Dediler ki :

6774

کای رسول حق برای محسنی
سوی آن مسجد قدم رنجه کنی

«Yâ Resûlâllah; lutuf ve ihsanda bulunmuş olmak için o mescide doğru ihtiyâr-ı zahmet buyurun.»

6775

مسجدی روز گلست و روز ابر

مسجد روز ضرورت ، وقت فقر

«Orası, çamurlu, bulutlu günlerde, böyle zarûret zamanlarında ve dar vakitlerde namaz kılınmak için yapılmıştır.»

6776

تا غریبی یابد آنجا خیر و جا

تا فراوان گردد این خدمت سرا

«Kezâ o mescidin inşâsında gelecek bir garibin hayır ve yer bulması, yânî; orada barınması ve bu hizmet mahallinin çok çok şeref bulması;»

6777

تا شعار دین شود بسیار و پر

زانکه با یاران شود خوش کار مر

«Ve dinin şiâr ve âsârının çoğalması düşünülmüştür. Çünki dostlarla olunca acı yemiş bile hoş olur.»

6778

ساعتی آن جایگه تشریف ده

تزکیهٔ ما بکن ز ما عریف ده

«Bir ân orasını şereflendir. Bizi tezkiye ve târif buyur.»

6779

مسجد و اصحاب مسجدرا نواز

تو مهی ما شب دمی با ما بساز

«Mescide teşrif ve mescittekileri taltif et. Sen aysın, biz de gece gibiyiz. Bir müddet bizimle berâber bulun ki :»

6780

تا شود شب از جمالت همچو روز

ای جمالت آفتاب جانفروز

«Ey cemâli ruhları parlatan güneş! Gece, cemâlinle gündüz gibi olsun.»

Burada Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

6781

ای دریغا کان سخن از دل بدی

تا مراد آن نفر حاصل شدی

«Ne yazık! Ne olurdu o söyledikleri sözleri kalbden gelmiş olsaydı da o gürûhun murâdı husûl bulsaydı.»

6782

لطف کاید بی‌دل و جان در زبان

همچو سبزهٔ تون بود ای دوستان

«Ey dostlar; candan ve gönülden olmaksızın dilin söylediği latif sözler süprüntülükte yetişen yeşillik gibidir.»

6783

هم ز دورش بنگر و اندر گذر

خوردن و بورا نشاید ای پسر

«O yeşillik yemeye ve koklamaya yaramaz. Hey oğul! Ona uzaktan bak ve geç.»

6784

سوی لطف بی‌وفایان هین مرو

کان پل ویران بود نیکو شنو

«Aklını başına al da vefâsızların lutfuna itimâd etme. İyi dinle ki o lutuf, harab bir köprüye benzer.»

6785

گر قدمرا جاهلى بروى زند
بشكند پل وان قدمرا بشكند

«Eğer bir gâfil, o viran köprüye ayak basacak olursa köprü yıkılır, basan ayak kırılır.»

6786

هرکجا لشکر شکسته میشود
از دو سه سست و مخنث میبود

«Her nerede bir ordu bozulursa iki üç gevşek ve korkak yüzünden olur.»

6787

در صف آید با سلاح او مردوار
دل برو بنهند کاینك یارغار

«O korkak, silâhla ve erkekcesine saf-ı harbe gelir. Safdakiler, işte bir yârıgâr, yânî; sâdık dost diye ona itimâd ederler.» Lâkin :

6788

رو بگرداند چو بیند زخمرا
رفتن او بشکند پشت ترا

«Yarayı görünce, yânî; başkalarının yaralandığını müşâhede edince yüzünü çevirip kaçar, onun gitmesi de senin sebâtını sarsar.»

6789

این درازست و فراوان میشود
وانچه مقصودست پنهان میشود

«Bu bahs uzundur ve anlatılması çok sürer. Kıssadan maksûd olan hisse de gizli kalmış olur.»

«PEYGAMBERİ MESCİD-İ DIRÂR'A GÖTÜRMEK İÇİN MUNAFIKLARIN ONU ALDATMAYA KALKIŞMALARI»

6790

بر رسول حق فسونها خواندند
رخش دستان و حیل میراندند

«Allahın Peygamberine yalanlar söylediler, masal ve hiyle atını sürdüler.»

Rahş : Meşhûr Zâl oğlu Rüstem'in bindiği atın ismidir.

6791

آن رسول مهربان و رحم کیش
جز تبسم جز بلی ناورد پیش

«O şefkatli ve merhametli peygamber, gülümsemekten ve peki demekten başka bir şey yapmadı.»

6792

شکرهای آن جماعت یادکرد
دراجابت قاصدانرا شادکرد

«O cemâatın şükürlerini yâd etti. İcâbet vâdinde bulunmakla bu işi kasdedenleri şâd eyledi.»

6793

می‌نمودی مکر ایشان پیش او
یك بیك زان سانکه اندر شیر مو

«Süt içinde kılın göründüğü gibi münâfıkların mekr ve hiylesi de Peygamberin nazarında görünüyordu.»

6794

صد هزاران موی مکر و دمدمه

چشم خوابانید آن دمزا درهمه

«Münâfıkların müracaatlarında yüz binlerce hiyle ve hud'a kılını görüyorken onların hepsine karşı göz yumdu.»

6795

راست میفرمود آن بحر کرم

بر شما من از شما مشفقترم

«Lutuf ve kerem denizi olan o Peygamber-i Ekber; Ben size sizden daha şefkatliyim buyurmuş, ve pek doğru söylemişti.»

Nitekim Kur'ân'da Resûlullah için:

عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ

Yânî: «Ey iman etmiş olanlar! O sizin hidâyet ve seâdete mazhar olmanızı çok ister, mü'minler hakkında şefkatli ve merhametlidir[34].» buyurulmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem lisânından Mevlânâ diyor ki:

6796

من نشسته در کنار آتشی

بافروغ و شعلهٔ بس ناخوشی

«Ben, nâhoş alevleri bulunan bir ateş kenârında oturmuşum.»

---

(34) Sûrei Tevbe: 128.

6797

همچو پروانه شما آن سودوان

هردودست من شده پروانه‌زان

«Siz, pervâne gibi o tarafa koşuyor ve ateşe atılmak istiyorsunuz. Benim elim ise sineklik gibi pervâne koğmaktadır.»

Buradaki ateşten maksad; Cehennem ateşidir. Pervâneler de hevâ ve hevesine tâbî olanlardır. Pervâneler nasıl mumun şûlesine saldırır ve kendilerini yakarlarsa, gâfil insanlar da o hevâ ve hevesin sevkiyle cehennem ateşine atılmak isterler. Eşfek'ul-Enbiyâ Aleyhi Ekmel'üt-Tehâya Efendimiz ise onları iki eli, yânî; olanca gayretiyle o ateşten uzaklaştırmak ister.

6798

چون بران شد تاروان گردد رسول

غیرت حق بانگ زد مشنوز غول

«Resûlullah hazretleri gitmek için davranacağı sırada Allahın gayreti, Habibim; Bu gulyabânî heriflerin sözünü dinleme ve tekliflerini kabul etme diye seslendi.»

لَا تَقُمْ فِيهِ اَبَدًا

Yânî: **«O mescid-i Dırâra aslâ ve kat'â gitme, orada namaz kılma![35]»** diye vahiy geldi.

6799

کین خبیثان مکر و حیلت کرده‌اند

جمله مقلوبست آنچه آورده‌اند

«Zira bu habis münâfıklar hiylekârlık etmişlerdir. Getirdikleri, yânî; söyledikleri şeylerin temâmiyle aksini yapmışlardır.»

---

(35) Sûrei Tevbe: 108.

6800

قصد ایشان جز سیه رویی نبود

خیر دین کی جست ترسا و یهود

«Onların kasdı kara yüzlülükten başka bir şey değildir. Hıristiyanlar ve yahudiler, İslâm dininin hayrını isterler mi?»

6801

مسجدی بر جسر دوزخ ساختند

با خدا نرد دغا را باختند

«Cehennem köprüsü üzerine bir mescid yaptılar da Allaha karşı hiyle oyunu oynadılar.

6802

قصد شان تفریق اصحاب رسول

فضل حق را کی شناسد هر فضول

«Onların maksadı, Resûlullahın ashâbını, tefrikaya düşürmekti. (Yânî; Kubâ'daki müslümanların bir kısmını kendi mescidlerine çekip ehl-i îmanı ikiye ayırmaktı.) Tevhid ve ittihâd hakkındaki lutf-i İlâhiyi bir takım fuzûl, herzevekil herifler ne bilirler?»

6803

تا جحودی را ز شام اینجا کشند

که بوعظ او جحودان سرخوشند

«Bir din münkirini Şam'dan buraya getirmek istiyorlar ki onun va'z ve idlâliyle bu münkirler sarhoştur.»

6804

گفت پیغامبر که آری لیک ما

بر سر راهیم و بر عزم غزا

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Peki gelelim. Lâkin şimdi biz gazâ niyetiyle yola çıkmak üzereyiz.»

6805

زین سفر چون باز گردم آنگهان
سوی آن مسجد روان گردم روان

«Bu seferden döndüğüm vakit o mescide giderim.»

6806

دفعشان گفت و بسوی غزوه تاخت
بادغایان از دغاردی بباخت

«Onları defetti ve Tebük gazâsına gitti. O hiylekârlara bir hiyle oyunu oynadı.»

Fakat hakikatte Resûl-i Ekrem'in bu hareketi bir hiyle değil, hiyleye mukâbele idi. Kur'ân'da :

فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ
بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ

Yânî : **«Her kim size bir tecâvüzde bulunursa siz de ona onun tecâvüzü gibi mukâbele ediniz[36].»** buyurulmuştur. Münâfıklar, hud'akârlık yapmak ve Resûl-i Ekrem'i aldatmak istemişlerdi. Onlara karşı Hazret-i Peygamber de aynı sûretle hareket etti.

Kezâ Kur'ân'da :

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yânî : **«Hakikaten münâfıklar, Allaha hud'a yapmak istiyorlar, Allah da onlara hud'a yapıyor[37]»** buyurulmuştur.

(36) Sûrei Bakara : 194.
(37) Sûrei Nisa' : 142.

6807

چون بیامد از غزا باز آمدند

جنگ اندر وعدهٔ ماضی زدند

«Nebiyy-i Ekrem gazâdan dönünce münâfıklar tekrar geldiler, evvelki va'din yerine getirilmesini istediler.»

6808

گفت حقش کای پیامبر فاش گو

عذررا ورجنگ باشد باش گو

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Peygamber! Açıktan açığa söyle. Bundan dolayı bir harb çıkarsa da varsın çıksın.»

6809

گفت ای قوم دغل خامش کنید

تا نگویم راز هاتان تن زنید

«Resûlullah buyurdu ki: Ey hiylekâr gürûh; susun, sükût edin ki esrârınızı fâş etmeyim.»

6810

چون نشانی چند از اسرار شان

درمیان آورد بدشد کارشان

«Onların esrârından bir kaçını ortaya atınca münâfıkların işi kötüleşti.»

6811

قاصدان زوباز گشتند آن زمان

حاش لله حاش لله دم زمان

«Müslümanları tefrikaya düşürmek ve Peygamberi aldatmak kasdında bulunanlar, hâşâ ve kellâ maksadımız bu değildi diyerek Resûlullahın nezdinden geri döndüler.»

6812

هر منافق مصحفی زیر بغل
سوی پیغامبر بیاورد از دغل

«Münâfıklardan her biri hiylekârlıkla, Peygamberin huzuruna koltuğu altında bir Kur'ân sahifesi getirdi.»

Cenâb-ı Pîrin : (Her münâfık mushafî zîr-i bağal) buyurması, «zikr-i kül, irâde-i cüz» kabilinden mecâz olsa gerektir. Çünki devr-i Peygamberîde Kur'ân, müteferrik sûrette yazılmış olmakla berâber mushaf hâline konulmamıştı. Hurma yaprakları, kemik ve tahta gibi düz satıhlar üzerine ayrı ayrı tahrir olunmuştu. Hazret-i Ebû Bekr devrinde Ömer'ul-Fâruk'un tavsiyesi ve ashâbdan Zeyd Bin Sâbit (Radiyallâhü anhüm)ün himmetiyle her sûre ayrı ayrı yazılmış ve bir kab içine konulup (Mushaf) nâmı verilmişti. Sûrelerin sıraya konulması ve bildiğimiz şekilde yazılması Hz. Osman (radiyallâhü anh) zamanındadır.

6813

بهر سوگندن که ایمان جنتست
زانکه سوگندان کژانرا سنتست

«O sahifeleri, üstüne el basarak yemin etmek için getirmişlerdi. Çünki yemin, doğru olmayanların siperi ve sünnetidir.»

6814

چون ندارد مرد کژ در دین وفا
هر زمانی بشکند سوگندرا

«Doğru olmayan şahıs dine vefâkâr olmadığı için ettiği yemini her zaman nakz eder.»

6815

راستانرا حاجت سوگند نیست
زانکه ایشانرا دوچشم روشنیست

«Doğruların yemine ihtiyâcı yoktur. Çünki onların parlak iki gözü vardır.»

Hakikatı basar ve basiretleriyle, yânî; baş ve kalb gözleriyle görürler. Yemin etme ve bir işe Allahı şâhid göstermenin, sonra onu nakzeylemenin, hâşâ Allahı yalancı şâhid derekesine indirmek demek olduğunu bilirler.

6816

نقض میثاق و عهود از احمقیست

حفظ ایمان و وفا کار تقیست

«Edilmiş va'd ve ahidleri nakzetmek, ahmaklıktan ileri gelir. Yeminleri hıfzetmek ahde vefâ göstermek mütteki olanın kârıdır.»

6817

گفت پیغامبر که سوگندشما

راست گیرم یا که سوگندشما

«Resûlullah buyurdu ki: Sizin yemininizi mi doğru tutayım, yoksa Allahın şehâdetini mi?»

Çünki Cenâb-ı Hak:

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ

Yâni: **«Allah şâhiddir ki münâfıklar hiç şüphesiz yalancıdır[38].»** demişti.

6818

باز سوگند مکرر خورد قوم

مصحف اندر دست و برلب مهر صوم

«Münâfıklar kavmi, ellerinde mushaf, dudaklarında oruc mehri olduğu halde tekrar yemin ettiler ki:»

---

(38) Sûrei Tevbe: 107.

6819

که بحق این کلام پاك و راست
کان بنای مسجد از بهر خداست

«Bu pâk ve doğru kelâm hakkı için o mescidin yapılması Allah rızâsı içindir.»

6820

اندر آنجا هیچ مکر و حیله نیست
اند آنجا ذکرو صدق و یاربیست

«Orada hiç bir mekr ve hiyle yoktur. Orada ancak zikr-i İlâhî ve sıdk ile yâ Rabbi demek vardır.»

6821

گفت پیغمبرکه آواز خدا
میرسد درگوش من همچون صدا

«Peygamber buyurdu ki: Allahın sesi, aks-i sada gibi benim kulağıma gelmektedir.»

6822

مهر برگوش شما بنهاد حق
تابا آواز خدا نارد سبق

«Lâkin Allahın sesini duymayasınız diye Cenâb-ı Hak, sizin kulağınızı mühürlemiştir.»

6823

نك صریح آواز حق میآیدم
همچو صاف از درد میپالایدم

«Allahın sesi açıkça bana geliyor. Ben onu, safı tortudan tefrik ettiğim gibi, mahlûk kelâmından farkederim.»

Allahın kelâmı işitilir mi? İşitilmez mi? diye ulemânın ihtilâfı vardır. Mâtüridiler işitilmeyeceğine, sâir ulemâ:

يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللّٰهِ

Âyet-i Kerimesinin delâletiyle işitilebileceğine kâil olmuşlardır.

وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا

Yânî : «Allah Mûsâ'ya kelâm söyledi[40]» Âyetine Mâtüridiler : «Allah, kelâm-ı ezelîsine delâlet eden harf ve savtı halkeyleyerek onları Mûsâ'nın sem'ine eriştirdi» derler.

Fahr-i Râzî : «Allahı görmek nasıl mümkün ise işitmek de öyle mümkündür.» demiştir. İmâm-ı Gazâli de «Mûsânın kelâm-ı Hakkı harf ve savt ile işittiğini baîd gören kimseye demeli ki âhirette de gözle görüleceğini inkâr ediyor musun? Allah, harf ve savt olmayan ve mahlûk sözüne benzemeyen kelâm-ı ezelîsini istediği kuluna, dilediği sûrette işittirir. O kul da onun kelâm-ı Hak olduğunu anlar.» mütâleasında bulunmuştur. İmâm-ı Vâhıdî ise (Vasît) ismindeki eserinde : Vekellemallahu Mûsa teklîmen âyetinde Nazm-ı Celilin (تكليما) masdariyle müekked olması, Hazret-i Mûsâ'nın Kelâm-ı Hakkı işittiğine delâlet eder. Eğer bu te'kîd olmasaydı sözün mecâza hamledilmesi mümkündü. Fakat mecâzî fiiller müekked olmaz. O halde Mûsâ'nın şecereden işittiği kelâm, temâmiyle kelâm-ı İlâhidir.» izâhâtını vermiştir.

Resûl-i Ekrem buyurdu ki :

6824

همچنانکه موسی از سوی درخت
بانگ حق بشنیدکای مسعود بخت

«Mûsâ'nın ağaç tarafından : (ey mes'ûd tâlihli) diye Allahın sesini işittiği gibi, âvâz-ı İlâhî benim kulağıma sarâhaten geliyor.»

6825

از درخت انی انا الله می‌شنید
با کلام انوار می‌آمد پدید

«Mûsâ ağaçtan : (انی انا الله) sesini işitti. O kelâmı işitmekle berâber bir takım nûr gördü.»

(39) Sûrei Bakara : 75.
(40) Sûrei Nisa' : 164.

Mûsâ Aleyhisselâm, Fir'avnın emriyle Benî İsrâilde doğan erkek çocukların öldürüldüğü sırada doğmuş; vâlidesi tarafından bir sandığa konulup belki ölümden kurtulur diye Nil nehrine salıverilmişti. Sandık Fir'avnın Nil kenârındaki sarayı önünden geçerken Fir'avn onu gördü ve çıkarttı. Hazret-i Mûsâ'yı görünce sevdi, büyütmeye karar verdi. Süt anası arandı. Hazret-i Mûsâ gelen kadınların memesini emmedi. Sonra vâlidesi geldi. Onun memesini aldı. Ve iştihâ ile emdi. Onun üzerine çocuğu anasına teslim ettiler. Sonra Fir'avnın sarayında büyüdü, Mısırlı bir prens gibi okutuldu ve terbiye edildi. Fakat O, kendisinin Benî İsrâilden olduğunu biliyor, mümkün olduğu kadar Fir'avnîlere karşı Benî İsrâil oğullarına yardım ediyordu. Bir gün Fir'avnın memurlarından birinin bir İsrâilliyi angarya çalıştırmak için itip kaktığını gördü. İsrâilli Mûsâ'dan yardım istedi. Mûsâ, Fir'avn memuruna bırak şu adamı dedi. Bırakmayınca göğsüne bir yumruk indirdi. Herif ölüverdi. Ertesi gün yine o İsrâilli diğer bir memur ile uğraşıyordu. Mûsâ'yı görünce yine muâvenet talebinde bulundu. Bu sefer Hazret-i Mûsâ ona : «Sen işten kaçıyorsun» diye sertçe söylendi. O, Mûsânın kâl ve hâlinden korktu: «Yâ Mûsâ dün kıbtiyi öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldürmek istiyorsun?» diye iyiliğe kemlik olmak üzere dünkü vak'ayı haber verdi. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ kaçtı. Mısır hudûdundan çıktı. Medyen diyârına gidip bir kuyu başına oturdu. Çobanlar su çekip koyunlarını suluyorlardı. Genç iki kadın da bir kenarda duruyor, kendi koyunlarına su vermek için çobanların çekilmesini bekliyordu. Bunlar Şu'ayb Peygamberin kızları idi. Hazret-i Mûsâ onlara yardım etti. Kova kova su çekip koyunlarını suladı. Sonra dinlenmek için bir tarafa çekildi. Kızlar gittiler. Sonra biri geldi. Babam seni çağırıyor diye Hazret-i Mûsâ'yı çağırıp götürdü. Şu'ayb Peygamber, yedi sene hizmet etmek, o müddetin hitâmında kendisine damad etmek şartiyle çobanlığı teklif, Hazret-i Mûsâ da kabul etti. Müddetin hitâmında kızlardan birini aldı. Bir müddet sonra haremiyle birlikte Mısır'a gitmek için kayın pederinden izin aldı. Tûr-i Sînâ vâdisine gelince hava soğudu, ateş yakmak lüzûmu duyuldu. Hazret-i Mûsâ uzakta bir ateş parıltısı gördü. Bir kor parçası alarak ateş yakmak için o tarafa doğru gitti. O ateş bir ağacın ortasında parlıyordu. Oraya yaklaşınca Hitâb-ı İlâhiye mazhar oldu. Fir'avni imâna dâvet etmeğe ve Benî İsrâil'i Mısır'dan çıkarıp orada geçirdikleri esâret hayatından kurtarmaya memur oldu. Bu kıssanın sonu Kur'ân-ı Kerîm'de ve Sûre-i Kasas'da şöyle hikâye buyuruluyor :

فَلَمَّا

أَتَيهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ

مِنَ الشَّجَرَةِ

Yânî : «Vaktâki Mûsâ oraya gelince mübarek bir yerdeki vâdinin sağ tarafındaki dere kenârında bulunan bir ağaçtan kendisine : Yâ Mûsâ! Ben Rabb'ül-âlemîn olan Allahım, diye nidâ olundu[41].»

6826

چون ز نور وحی درمی ماندند

بازنو سوگندها می‌خواندند

«Münâfıklar vahyin nûruna karşı âciz kalınca tekrar yeminlere başladılar.»

6827

چون خدا سوگندرا خواند سپر

کی نهدا سپر ز کف پیکارگر

«Cenâb-ı Hak yemin için siper, yânî; kalkan demiştir. Harb ve husûmet eden kimse kalkanı elinden nasıl bırakır?»

Sûre-i Mücâdeledeki :

اِتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ⑯

Yânî : «Münâfıklar, yeminlerini kendilerine kalkan yaptılar ve ehl-i imânı Allah yolundan men'e kalkıştılar. Onlar için hor ve hakiyr kılıcı bir azab vardır[42].» Âyetine işârettir.

---

(41) Sûrei Kasas : 30.
(42) Sûrei Mücadele : 16.

6828

باز پیغمبر بتکذیب صریح

قد کذبتم با ایشان فصیح

«Hazret-i Peygamber açıktan açığa bir tekzib ile onlara kemâl-i fesâhatle : (Siz hakikaten yalan söylüyorsunuz) buyurdu.»

«PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN MÜNÂFIKLARI TEKZİB VE İNKÂRI ÜZERİNE SAHABEDEN BİRİNİN RESÛLULLAH NİÇİN SETTARLIK ETMİYOR DA BUNLARIN AYIBLARINI YÜZLERİNE VURUYOR DİYE DÜŞÜNMESİ»

6829

تا یکی یاری ز یاران رسول

دردلش انکار آمد زان نکول

«Aleyhisselât Efendimizin münâfıklardan yüz çevirmesi ve habâsetlerini yüzlerine vurması dolayısiyle ashâbdan birinin kalbine inkâr hissi geldi.»

6830

کین چنین پیران باشیب و وقار

میکنند شان این پیامبر شرمسار

«Böyle yaşlı başlı, vekarlı adamları bu peygamber mahcûb ediyor.»

6831

کو کرم کوستر پوشی کو حیا

صد هزاران عیب پوشند انبیا

«Kerem nerede, aybı örtmek nerede ve hayâ nerede? Peygamberler yüz binlerce ayıb örterler.»

6832

باز دردل زود استغفار کرد

تا نگردد ز اعتراض او روی زرد

«Ettiği itirâz dolayısiyle yüzü sararmamak ve mahcûb olmamak için, çabucak kalbinden itirâz etti.»

6833

شومی یاری اصحاب نفاق

کرد مؤمن‌را چو ایشان زشت و عاق

«Münâfıkların uğursuzluğu mü'mini de onlar gibi çirkinleştirir ve âsî kılar.»

Kur'ân-ı Kerim'deki :

وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ

Yânî : **«Zulmedenlere taraftâr olmayınız ki size de ateş temâs eder[43].»** Âyet-i Kerîmesine işârettir.

6834

باز می‌زارید کای علام سر

مر مرا مگذار بر کفران مصر

«Tekrar şöyle diyerek tazarrûda bulundu: Ey sırra vâkıf bulunan Rabbim; beni küfrânda musır bırakma!»

Yânî; bana İslâm nîmetini ve Resûlün sohbetini nasîb ettin. Öyle iken benim düşüncem bir küfrân-ı nîmettir. İlâhî beni o küfrânda ısrâr ettirme.

---

(43) Sûrei Hud : 113.

اندرین اندیشه خوابش در ربود
مسجد ایشانش پر سرگین نمود

«Bu düşünce arasında uyuyakaldı. Münâfıkların mescidi onu pislikle dolu göründü.»

6836

سنگهاش اندر حدث جای تباه
میدمید از سنگها دود سیاه

«Münâfıklar mescidinin taşları necâset içinde harab olmuştu. O taşlardan siyah bir duman çıkıyordu.»

6837

دود در حلقش شد و خلقش بخست
از نهیب دود تلخ از خواب جست

«O duman sahâbînin boğazına girdi ve orasını yılan ve akreb gibi soktu. O acı dumanın korkusundan uykudan sıçradı.»

6838

در زمان در رو فتاد و میگریست
کای خدا اینها نشان منکریست

«O anda İlâhî! Bu alâmetler münkirlik nişânıdır diyerek secdeye kapandı.»

6839

خلم بهتر از چنین حلم ای خدا
که کند از نور ایمانم جدا

«Rabbim; beni îmândan ayıracak böyle bir hılimden yani; şefkatten, hulm; yânî; kahır ve gazab daha evlâdır, dedi.»

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisseye şürû ile diyor ki :

6840

گر بكاوى كوشش اهل مجاز

تو بتو گنده بود همچون پياز

«Eğer mecaz ehlinin, yânî; ehl-i nifakın sa'y ve gayretini eşeleyecek olursan soğan gibi kat kat kokmuştur.»

6841

هريكى از يكديگر بى‌مغزتر

صادقانرا يك ز ديگر نغزتر

«Bu nevî gayret ve amellerin her biri yekdiğerinden daha içsiz, daha boştur. Sâdıklarınki ise, birbirinden daha latiftir.»

6842

صد كمر آن قوم بسته بر قبا

بهر هدم مسجد اهل قبا

«O kavm, yânî; münâfıklar, Kubâ köyü ehâlisinin mescidini yıkmak için, ziynet-i libaslarının üstüne, binlerce gayret kemeri kuşanmışlardı.»

Kemer kuşanmak: Bir iş görmeğe hazırlanmak demektir. Kubâ mescidi: Cemâatle namaz kılmak için İslâmda ilk yapılmış mesciddir. Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Medine'ye hicreti esnâsında bir pazartesi günü Kubâ köyüne gelmiş, orada üç gün ikâmet buyurmuş, bu müddet zarfında Kubâ mescidinin temelini atmış, ikmâlini Kubâ ehâlisine bırakmıştı. Bu mâbed-i Şerif hakkında Kur'ân'da:

لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى

Yânî: «**Takvâ üzerine te'sis olunmuş mescid**[44]» buyurulmuştur. Münâfıklar, o köyde ikinci bir mescid yapmakla Kubâ köyü cemâati arasına tefrika düşürmek istiyorlardı.

(44) Sûrei Tevbe: 108.

6843

همجو آن اصحاب فیل اندر حبش
كعبهٔ كردند حق آتش زدش

«Münâfıkların böyle bir mescid yapmaları ashâb-ı fil'in Habeşde yaptıkları Kâbe gibidir ki Allah onu yakmıştır.»

Ashâb-ı fil'in Habeşistanda kâbe yaptıkları meşhûr değildir. İhtimal ki orada da öyle bir binâ yapılmıştır. Mâlum olanı, Habeş hukumdarı tarafından verilen bir emirle, Yemen vâlisi bulunan Ebrehe'nin San'âda süslü bir mâbed yaptırdığıdır. Bu mâbed, külliye olmak üzere tarh edilmişse de, yahudiler ve putperestler için de ibâdet yeri ayrılmıştı; âdetâ umûmî bir mâbed haline konulmuştu ki maksad : arabları kâbeden ayırıp oraya celbetmek, bu suretle Hicazı da istilâ etmekti. Fakat Hicaz halkı bu hiyleyi yutmadı ve külliyeye rağbet göstermedi. Nihâyet Kâbe durdukça kendi mâbedinin umûmî ziyâretgâh olmayacağını Ebrehe anladı ve Beytullahı yıkmak üzere filleri ve ordusu ile Hicaza doğru yürüdü. Mekke'ye yaklaşınca ahâlinin develerini sürüp götürdüler. Peygamberimizin ceddi, Abdulmuttalib'in de dört yüz devesini götürmüşlerdi. Abdulmuttalib hayvanların iâdesi için Ebrehe'nin yanına gitti. Ebrehe develeri verdirmekle berâber Kâbeyi yıkacağını söyledi. Abdulmuttalib de Kâbenin Beytullah olduğunu, onu tahribe kalkışmanın, Allaha ilân-ı harb etmek demek olacağını söyledi ve kalktı, Mekke'ye geldi; ahâliyi dağlara çıkarıp şehri boşalttı. Kendisi Kâbe'nin yanında duâ etti. Habeş ordusu Mekke üzerine yürüdü. Büyük fili öne geçirdiler. Hayvan yürümedi ve Mekke'ye doğru gitmek istemedi. Başka tarafa çevirdiler koşmaya başladı. Onlar böyle uğraşırken Cenâb-ı Hak (Ebâbil) denilen binlerce kuş gönderdi. Bunların gagalarında ve pençelerinde küçük birer taş vardı. Onları Habeş ordusu üzerine attılar. Taşlar her kime isâbet ettiyse öldürdü.

Bâzıları, bir kuşun atacağı ufak bir taşla, bir insanın ölmeyeceğini, binâenaleyh Ebrehe ordusunda salgın bir hastalık zuhur edip o suretle kırıldığını söylüyorlar. Mâlum yâ bir cisim ne kadar yüksekten düşerse o nisbette sür'at, şiddet ve kuvvet peydâ eder. Dolu dânelerinin bazan hayvan ve insan öldürdüğü de bir vâkıadır. Hulâsa o koca ordu perişan oldu. Ebrehe yaralı olduğu halde düşe, kalka Yemen'e döndü ve San'a'da öldü. Mekke halkı, Habeş karargâhına gidip orada bulduklarını aldılar. Hazret-i Osman'ın babası Affân, oraya ilk gidenlerden olduğu için bir çok mal ve nakid almış, Cenâb-ı Zi'n-Nûreyn'in zenginliği de oradan ileri gelmişti. Hazret-i Peygamber fil vak'asından iki ay kadar sonra doğmuştur. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de bu hâdiseyi şu suretle hikâye buyuruyor :

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَاْكُولٍ ﴿٥﴾

Yânî : «Habibim; Rabbın ashâb-ı fîl'e ne yaptığını görmedin mi? (görmüş gibi işitip öğrenmedin mi?) Onların Kâbe hakkındaki hiylelerini dalâlete düşürmedi mi? Teşebbüslerini neticesiz bırakmadı mı? Onların üzerine ebâbil kuşlarını gönderdi ki onların üstüne kurumuş ve taş kesilmiş dâneler atıyorlardı. Onları hayvanlar tarafından yenilmiş saman haline getirdi (yânî; hepsini kırdı, geçirdi)[45].»

6844

قصد كعبه ساختند از انتقام

حال شان چون شد فرو خوان از كلام

«Habeşliler, intikâm niyetiyle Kâbeye kasdetmişlerdi. Onların ne hâle uğradıklarını Kelâm-ı İlâhîden, Kur'ân'daki (الم تر) Sûresinden okuyup anla!»

6845

مر سپهر و يان دين راخود جهيز

نيست الا حيلت و مكر و ستيز

«Dînin kara yüzlülerinde, yânî; din düşmanlarında hiyle, mekr ve mücâdeleden başka, bir şey yoktur.»

---

(45) Sûrei Fîl: 1-5.

6846

هر صحابی دید زان مسجد عیان
واقعه تا شد یقین شان سر آن

«Ashabdan her biri, o mescid-i dırâr'a dâir rüya gördü de onun yapılışındaki münâfıkların kasdı cümlesine yakînen mâlum oldu.»

6847

واقعات ارباز گویم یك بیك
پس یقین گردد صفا براهل شك

«O vâkıaları birer birer izah etseydim şek ve şüphe ashâbının safây-ı derûn hâsıl olurdu.»

6848

لیك می‌ترسم ز کشف راز شان
نازنینانند و زیبد ناز شان

«Lâkin onların sırrını keşfeylemekten korkarım. Onlar nâzenîn-i İlâhiyyedir ki naz da kendilerine yaraşır.»

Ashâb-ı Kirâm arasında derece farkı olmakla berâber sohbet-i Nebeviyye sâyesinde hepsinin mertebesi çok yüksektir. Hazret-i Ömer şöyle bir hadis rivâyet ediyor: Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki: **«Ashâbımıza ikrâm ve ta'zîm ediniz. Çünki onlar; ey ümmetim; sizin en hayırlı olanlarınızdır. Onlardan sonra onları tâkip edenler, yânî; (Tâbiîn) onlardan sonra da onları tâkip edenler, yânî; (Tebe'ut-tâbiîn) hayırlıdır.»**

Ashâb-ı Kirâm:

6849

شرع بی‌تقلید می‌پذ رفته‌اند
بی‌محك آن نقدرا بگرفته‌اند

«Şeriatı taklidsiz, yânî; tahkikî olarak kabul etmişler, nakd gibi olan dîn-i İslâmı mihenksiz almışlardır.»

6850

حكمت قرآن چو ضالهٔ مؤمنست

هركسى رضالهٔ خود موقنست

«Kur'ân'ın hikmetleri, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir. Herkes de kendi kaybını pek iyi bilir.»

Hadis-i Şerifte: **«Hikmet ve hakikat, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir. Onu nerede bulursa o kayıb, başkalarından ziyâde onun hakkıdır.»** buyurulmuştur.

Bundan dolayı müslümanlar nerede ve kimde olursa olsun bir hakîkat gördüler mi, onu alırlar ve istifâde ederler. Bu sözü filân yâhud falan söylemiş diye söyliyenin hüviyetini nazar-ı itibara almazlar ve bu hususta taassub göstermezler.

«KAYBOLMUŞ DEVESİNİ ARAYAN VE HERKESE ONU SORAN KİMSENİN KISSASI»

6851

اشترى گم كردى و جستيش جست

چو بيابى چون ندانى كان تست

«Bir deveyi kaybedince hemen onu ararsın. Bulunca kendi malın olduğunu nasıl bilmezsin?»

6852

ضاله چه بود ناقهٔ گم كردهٔ

از كفت بگريخته در پردهٔ

«Dâlle nedir? Kaybolmuş devedir ki senin elinden kaçmış ve bir bir yere saklanmıştır.»

6853

كاروان دربار كردن آمده

اشتر تو از ميانه گم شده

«Kervan, yüklerini yükletmeye başladığı halde, senin deven arada kaybolmuş.»

6854

میدوی این سو وآن سو خشك لب

کاروان شد دور و نزدیك است شب

«Harâretten dudakların kurumuş olduğu halde oraya buraya koşarsın. O sırada kervan uzaklaşır ve gece yaklaşır.»

6855

رخت مانده بر زمین در راه خوف

تو پی اشتر دوان گشته بطوف

«Korkulu yolda yükün orta yerde kalmış, sen deveyi bulmak için koşuyor ve etrâfı dolaşıyor ve diyorsun ki:»

6856

کای مسلمانان که دیدست اشتری

جسته بیرون بامداد از آخری

«Ey müslümanlar! Sabahleyin ahırdan fırlayan bir deveyi gören var mı?»

6857

هر که بر گوید نشان از اشترم

مژدگانی میدهم چندین درم

«Her kim devemin nişânını ve gittiği tarafı haber verirse müjdelik olarak şu kadar para vereceğim.»

6858

باز میجوئی نشان از هر کسی

ریش خندت میکند زین هر خسی

«Tekrar herkesten devenin nişânını ararsın. Her alçak senin sakalına güler.» de der ki:

6859

کاشتری دیدیم میرفت این طرف
اشتری سرخی بسوی آن علف

«Bir deve gördük ki bu tarafa gidiyordu. Kırmızı tüylü bir deve idi. Şu otun yanına doğru gitmişti.»

6860

آن یکی گوید بریده گوش بود
وان دگر گوید جلش منقوش بود

«O biri: kulağı kesikti der. Bir başkası: çulu nakışlı idi haberini verir.»

6861

آن یکی گوید شتر یك چشم بود
وان دگر گوید ز گر بی پشم بود

«Diğer biri, devenin tek gözlü, bir başkası da uyuz olduğunu söyler.»

6862

از برای مژدگانی صد نشان
از گزافه هر خسی کرده بیان

«Her alçak, müjdelik almak için, devenin yalandan yüzlerce nişânını beyân eder.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssa ile hikmet devesini arayan bir kimse ile muhtelif felsefî mezheblerin ona verdikleri cevabları tasvir ediyor. Ondan sonra da şöyle bir bahs açıyor :

«MUHTELİF MEZHEBLER ARASINDA TEREDDÜDE UĞRAMAK VE HEPSİNDEN AYRILIP HALAS BULMAK»

6863

آنچنانکه هرکسی از معرفت

میکند موصوف غیبیرا صفت

«Bu ona benzer ki herkes, mevsûf-i gaybîyi, yâni; Hak Sübhânehû ve Teâlâyı bir sıfatla tavsif eder.»

6864

فلسفی از نوع دیگر کرده شرح

باحثی مرگفت اورا کرده جرح

«Bir feylesof, başka türlü şerheder. Bir bahisci de feylesofun sözünü red ve cerh eder.»

Meselâ bir feylesof: «Allah mûcib-i bizzâttır, eşyâ onun levâzım-ı zâtiyyesindendir, der. Bir mûtezilî ise bu sözü cerheder. Böyle bir târifte bulunmak Allahı kayd altına almak olur. O ise vücûd-i mutlaktır:

يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ

اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

Yânî: **«İstediğini işler ve dilediği gibi hükmeder[46]»** der.

6865

وان دگر درهردو طعنه میزند

وان دگر از زرق جانی میکند

«Bir üçüncü, her ikisine ta'n ve itiraz eder, bir dördüncü riyâkârlıkla can çekişir.»

---

(46) Sûrei Maide: 1; Sûrei İbrahim: 27.

6866

این حقیقت دان نه حقند این همه
نه بکلی گمرهانند این رمه

«Şu hakikatı bil ki, bu muhtelif mütâlealarm hepsi doğru değildir. O gürûhun hepsi de sapık değillerdir.»

6867

زانکه بی حق باطلی ناید پدید
قلب را ابله ببوی زر خرید

«Çünki Hak olmayınca bâtıl da zuhur etmez. Bir budala, kalp bir parayı altın tamahiyle alır.»

6868

گر نبودی درجهان نقد روان
قلبهارا ابله ببوی زر خرید

«Eğer dünyâda geçer akçe olmasaydı kalp paraları sürmek nasıl mümkün olurdu?»

6869

تا نباشد راستی کی باشد دروغ
آن دروغ از راست میگیرد فروغ

«Doğru söz olmayınca yalan olur mu? O yalan doğrudan kuvvet alır.»

6870

برامید راست کژ رامی خرند
زهر درقندی رود شکسته آنکه خورد

«Eğriyi doğru ümidiyle alırlar. Zehiri şekere korlar, ondan sonra yerler.»

6871

گر نباشد گندم محبوب نوش
چه برد گندم نما و جو فروش

«Eğer tatlı tatlı yenilen buğday olmasaydı, buğday gösterip arpa satmak isteyen hiylekâr ne kazanırdı?»

6872

پس مگو جمله خیالست و ضلال
بی حقیقت نیست درعالم خیال

«Sakın, bunların hepsi hayâl ve dalâlettir deme. Âlemde hakikatsiz hayâl olmaz.»

Felsefecilerden bir (softâiler) var ki : (Hiç bir şeyin hakikatı yoktur, her şey hayâldir) derler. Fakat dikkat edilecek olursa daha bu târiflerinde tenâkuza düşerler. Çünki şey, mevcûda denilir. Mevcûd ise bir hakikattir. O Halde hiç bir şeyin hakikatı yoktur demek, mevcud ve hakikî bir şeyin vücudu ve hakikatı yoktur demek olur. Fâtih devri ulemâsından İstanbul'un ilk kadısı Hızır beyin oğlu Sinan Paşa ilk zamanlarında nasılsa bu softâiyye mezhebine kapıldığı için her şeyin hakikatinden şüphe edermiş. Bir gün babasiyle yemek yerken Hızır Bey: «Sinan; ahmaklıkta o dereceye geldin ki şu önündeki sahanın bakır olduğundan şüpheleneceksin» demiş. Sinan Paşa : «Evet, bunun başka bir şey, meselâ bir mukavva olmak ihtimâli de vardır!» deyince İstanbul kâdısı sahanı kaldırdığı gibi oğlunun başına vurmuş. Sonraları Sinan Paşa Şeyh Vefâya derviş olmakla bu budalaca düşüncelerden kurtulmuş. Evet, âlemde hakikatsiz hayal olmaz. Hepimizin ettiği kuruntuların esâsında bir hakîkatı vardır. Ehl-i sünnet itikadında da : **«Eşyânın hakikati sâbittir.»**

6873

حق شب قدرست درشبها نهان
تا کند جان هرشبی را امتحان

«Allah, geceler arasında gizli kadir gecesi gibidir. Böyle olması da rûhun her geceyi tecrübe etmesi, tâât ve ibâdâtla geçirmesi içindir.»

Her gece kadir olsa kadrin kadri olmazdı şahâ,
Her hacer gevher olaydı gevher etmezdi bahâ.

Kur'ân'da :

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ ۝

Yâni : «**Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır** (O gece yapılacak ibâdet ile bin aylık ibâdetten efdaldir)[47].» buyurulmuş, fakat hangi ayın hangi gecesi olduğu bildirilmemiştir. Bu gizlilikten maksad da, söylediğim gibi müslümanların kadir gecesini bulmak için her gece aramaları ve tâât ve ibâdât ile meşgul olmaları içindir.

Bu maksadla gizlenmiş başka şeyler de vardır. Meselâ (Salât-ı vustâ) için ikindi namazı denilmiş; halbuki o, beş vakit namazdan biridir. İsm-i a'zam : Allahın en büyük adı esmâ-i hüsnâ arasında gizlidir. Cum'a günü, duâların kabul edileceği bir sâat vardır ki ona sâat-i icâbet denilir. Bu da cuma gününde gizlidir. Onun için Mevlânâ diyor ki :

6874

نى همه شبها بود قدر اى جوان

نى همه شبها بود خالى ازان

«**Ey genç! Ne bütün geceler kadirdir, ne bütün geceler ondan hâlidir.**»

Bir seneyi teşkil eden 360 bu kadar geceden her birinin (Leylet'ül-kadr) olmak ihtimâli vardır. Bunun gibi :

6875

درميان دلق پوشان يك فقير

امتحان كن وانكه حقست آبگير

«**Aba giyen dervişler arasında bir fakir vardır ki leyle-i kadr gibidir. Sen de bütün dervişleri tecrübe et, hangisi ehl-i hak ise onu kabul et.**»

6876

مؤمن كيسى مميز كوكتا

باز داند خيز كارا از فتى

«**Zekî ve temyiz edici mü'min nerede ki namerdleri, merdlerden ayırd eder.**»

---

(47) Sûrei Kadîr : 3.

Bundan evvelki beyitte aba giyenler arasında bir fakir vardır ki geceler arasında Leyle-i kadr gibidir, denilmişti. Fakat onu bulmak ve tanımak herkesin kârı değildir. Zeki ve mümeyyiz bir mü'min olmalı ki nûr-i imân kuvvetiyle o âli fakiri ve insan-ı kâmili tanıyabilsin demek isteniliyor.

6877

گر نه معیوبات باشد درجهان

تاجران باشد جمله ابلهان

«Eğer dünyada ayıblı, kusurlu mallar bulunmasaydı bütün ticaret erbâbının budala olması lâzım gelirdi.»

Çünki bir tâcirin zekâsı ve san'atındaki mehâreti kusurlu malları tanımasiyle anlaşılır. Öyle mallar bulunmalı ki tüccarın da eşya temyizindeki mehâreti anlaşılabilsin.

6878

پس بود کالاشناس سخت سهل

چونکه عیبی نیست چه نااهل و اهل

«Kusurlu bulunmayınca bir kumaşı tanımak ve onun değerini anlamak çok kolay olurdu. Zira ayıb olmayınca cahil ve nâcahil olmak müsâvidir.»

6879

ور همه عیبست دانش سود نیست

چون همه چوبست اینجا عود نیست

«Eğer dünyadaki şeylerin hepsi ayıb ve kusurlu bulunsaydı ilmin de faydası olmazdı. Çünki içinde od ağacı b[illegible] ıyan ve hepsi odundan ibaret olan bir yığın, ilim ile nasıl ayır[illegible] Binâenaleyh :

6880

هرکه گوید جمله حقند احمقیست

وانکه گوید جمله باطل او شقیست

«Her kim Dünyadaki mevcûdâtın hepsi haktır derse alımaktır; hepsi bâtıldır diyen de şakî'dir.»

6881

تاجران انبیا کردند سود

تاجران رنگ و بوکو روکبود

«Peygamberler tâcirler gibi ticâret ve istifâde ettiler (Çünki sağlam ve kusurlu malları fark eylediler.) Renk ve koku tâcirleri, (yânî; sûret-i zâhireye aldanan tâcirler) ise çok çok zarara uğradılar.»

6882

می‌نماید مار اندر چشم مال

هردوچشم خویش‌را نیکو بمال

«Yılan, insanın gözüne mal olarak görünür. Ey gâfil, gözlerini iyice oğ da uykun açılsın.»

Bu beyte Şârih Ankaravî şöyle mânâ vermiştir :

«Ârif ve sâhib-i basiretin gözüne mal mâr görünür. Ey muhibb-i mâl ve metâ... Kendi iki gözünü iyi oğ. Yâni zâhir ve bâtın gözünü aç, tâ ki sana dahî hakikatbîn olan enbiyâ ve evliyâ gibi mal, mâr görüne ve mansıb ejderhâ müşâhede oluna.»

Bir Hadis-i Şerifte : **«Mal yılandır, mansıb ve makam ise ondan daha zararlıdır.»** buyurulmuştur.

6883

منگر اندر غبطهٔ این بیع و سود

بنگر اندر خسر فرعون و ثمود

«Bu dünyâ alış verişindeki kâr'a gıbta ile bakma. Fir'avn ile Semûd kavminin uğramış oldukları zarar ve ziyâna bak.»

Dünyâ maddî ve mânevî bir ticârethânedir. Dünyâ da, âhiret de burada kazanılır. Hakkiyle insafkârâne kazananlar, **«Kazanan Allahın sevgilisidir.»** iltifâtına nâil olur. Fakat yüzde beşyüz kazanmaya kalkışmak, o kazanç için de türlü dolap çevirmek ticâret değil, şekâvet olur.

6884

اندرین گردون مکرر کن نظر
زانکه حق فرمود ثم ارجع بصر

«Bu felekğe tekrar tekrar bak. Çünki Cenâb-ı Hak (Ona bir kere daha dön de bak!) buyurdu.»

Tebâreke Sûresindeki şu Âyetlere işârettir :

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾

Yâni : «Allah öyle bir Hâlık-ı Zîşândır ki tabaka tabaka olmak üzere yedi kat gökleri yarattı. Allahın semâları yaratışında, bir kusur, bir ayıb göremezsin. Gözünü göklere çevir bak ki bir yarık, bir noksan görebilir misin? Tekraren, gözünü çevir bak ki gözün ayıb bulmaktan uzak ve göklere bakmaktan yorgun bir halde sana avdet eder[48].»

Hulâsa gök yüzüne bakmak, Hakkın oradaki kemâl-i kudretini görüp ibret almak demektir.

«KENDİSİNDE BULUNAN HAYIR VE ŞERRİN MEYDANA ÇIKMASI İÇİN HER ŞEYİN İMTİHAN EDİLMESİ»

6885

یک نظر قانع مشو زین سقف نور
بارها بنگر که هل من فطور

«Nurdan bir tavan olan gök yüzüne bir bakışla kanaat etme. Tekrar tekrar bak ki bir yarık ve bir noksan görebilir misin?»

---

(48) Sûrei Mülk : 3-4.

6886

چونکه گفتت کاندرین سقف نکو

بارها بنگر چو مرد عیب جو

«Mâdem ki Allah sana emretti ve (ارجع البصر) ve (ثم ارجع البصر) buyurdu. Sen de bu latîf tavana kusur bulmak isteyen ve noksan arayan bir kimse gibi tekrâr tekrar bak.»

6887

پس زمین تیره را دانی که چند

دیدن و تمییز باید درپسند

«Şu kara toprağı bilirsin ki onu lâyıkiyle görebilmek ve güzelliğini anlayıp beğenmek için ne kadar bakmak ve tetkik etmek lâzımdır.»

6888

تا بپالاییم صافانرا ز درد

چند باید عقل مارا رنج برد

«Zeminin saf olanını tortusundan süzmek için aklımızın ne kadar zahmet çekmesi lâzımdır.»

Basıp çiğnediğimiz arzı bile lâyıkiyle anlayabilmek için coğrafya, tabakât'ul-arz, mâdeniyyât vesâire gibi ilimlerle uğraşıp kafayı yormak ve aklı zahmete sokmak gerektir. Nerede kaldı ki bir iki bakışla semâvâtı ve oradaki mahlûkâtı anlayabilelim.

6889

امتحانهای زمستان و خزان

تاب تابستان بهار همچو جان

«Kışın ve son baharın imtihanları, yazın sıcağı, rûh gibi olan baharın letâfeti.»

6890

بادها و ابرها و برقها

تا بدید آرد عوارض فرقها

«Rüzgârlar, bulutlar, şimşekler, avârızın zeminden baş göstermesi, yâni; dikilmiş tohumların yetişip meydana gelmesi içindir.»

6891

تا برون آرد زمین خاك رنگ

هرچه اندر جیب دارد لعل و سنگ

«Toprak, renkli zeminin cebinde yâni; içindeki la'li ve taşı meydana çıkarması içindir.»

6892

هرچه دزدیده‌ست این خاك دژم

از خزانهٔ حق و دریای کرم

«Bu suratsız toprak Hazîne-i İlâhiyyeden ve Hakkın kerem deryâsından her ne çalmışsa.»

6893

شحنهٔ تقدیر گوید راست گو

آنچه بردی شرح واده مو بمو

«Takdir-i İlâhî şahnesi, yâni; asâyiş memuru ona der ki: Doğru söyle her ne aldıysan birer birer izahet.»

6894

دزد یعنی خاك گوید هیچ هیچ

شحنه اورا درکشد در پیچ پیچ

«Hırsız, yânî; toprak: hiç bir şey almadım, der. Takdir-i İlâhî zâbiti de onu işkenceye çeker.»

Toprağın Hazîne-i İlâhiyyeden çaldığı, kendisine nebâtât yetiştirmeye kâbiliyyet veren yağmur, kar ve çiy gibi şeylerdir.

6895

شحنه گاهش لطف گوید چون شکر
گه بر آویزد کند هرچه بتر

«Zâbit ona kâh şeker gibi söz söyler, kâh onu asıp en kötü işkenceleri yapar.»

6896

تامیان قهر و لطف آن خفیه‌ها
ظاهر آید ز آتش خوف و رجا

«Tâ ki takdirin kahrı ve lutfuyla arzın içinde gizli bulunan nebâtât ve mâdeniyât gibi şeyler korku ve ümid âteşiyle meydana çıka.»

6897

آن بهاران لطف شحنهٔ کبریاست
وان خزان تهدید و تخویف خداست

«O bahar mevsimi, Şahne-i Kibriyâ ve Zâbit-i Takdir'in lutuf ile muâmelesidir. O sonbahar ise Hakkın tehdidi ve korkutmasıdır.»

6898

وان زمستان چارمیخ معنوی
تا توای دزد خفی ظاهر شوی

«Ey gizli hırsız, ey toprak! Sen zâhire çıkasın diye, o kış günleri senin için bir çarmıhtır.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra âfâktan enfüse intikâl ediyor ve arzın böylece imtihana tâbi tutulduğu gibi o hallerin insanın nefsinde de vukû' bulduğunu anlatıyor :

6899

پس مجاهدرا زمانی بسط دل
یك زمانی قبض و درد غش و غل

«Şimdi mücâhidin de bazan kalbinde inbisât ve ferahlık, bazan ise kabz, yânî; sıkıntı, hastalık, karışıklık zuhura gelir, hattâ boğazına lâle takılır.»

6900

زانکه این آب و گلی کابدان ماست
منکر دزد ضیای جانهاست

«Çünki bu su ve çamurdan olan bedenlerimiz, ruhların ziyâsı hırsızlarıdır.»

6901

حق تعالی گرم و سرد و رنج و درد
بر تن ما می‌نهد ای شیر مرد

«Ey arslan gibi adam! Hak Teâlâ bizim bedenimize sıcağı, soğuğu, hastalığı, yüklemiştir.»

6902

خوف و جوع و نقص اموال و بدن
جمله بهر نقد جان ظاهر شدن

«Açlığı, korkuyu, malların ve bedenlerin eksilmesini bizim cesedimize havale eder. Bunların hepsi can nakdinin meydana çıkması içindir.»

Bu beyt ile Hazret-i Pir şu âyete işâret etmiştir:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾

Yânî: «Sizi elbette imtihana ve ibtilâya uğratacağız: Korkudan, açlıktan, malların, nefislerin (yânî; insanların) ve yemişlerin eksilmesiyle, Habibim; bu imtihanlara karşı sabredenlere mükâfâtını göreceklerini müjdele[49].»

(49) Sûre-i Bakara: 155.

6903

این وعید و وعدها انگیخته‌ست

بهر این نیک و بدی کامیخته‌ست

«Karışık olan iyilik ve kötülüklerin ayırdedilmesi için bu va'id ve va'dler peydâ olmuştur.»

Va'd : Hayır'da, va'îd : şer'de kullanılır. Meselâ :

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝

Yâni : «**Habibim; kullarıma haber ver ki ben hakikaten gafûr ve rahimim**[50].» Bu, İlâhi bir va'ddir.

وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ۝

Yâni : «**Hakikaten benim azâbım yok mu, işte o, bir azâb-ı elîmdir**[51].» Nazm-ı Celîli ise Rabbânî bir va'îddir.

6904

چونکه حق و باطلی آمیختند

نقد و قلب اندر حرامدان ریختند

«Hakkı ve batılı birbirine karıştırdıkları için, sağlam para ile kalp akçeyi bu âleme döktüler.»

İnsanların fiil ve hareketleri kalp ve sağlam olmaktan hâli olmadığı gibi o hareketleri bir nazarda ayırd etmek de kabil değildir. Meselâ herif, gözü sürmeli, başı misvaklı ve beline kadar uzanmış taylasanlı olduğu halde namaza durur ve tâdil-i erkân ile kılar. Bunun rızâ-i Hak için mi, yoksa riyâ-i halk için mi olduğu görülür görülmez tefrik edilemez.

6905

پس محک میبایدش بگزیده‌ئی

در حقایق امتحانها دیده‌ئی

«O halde intihâb edilmiş hakikatleri tâyin eylediği, tecrübelerle sâbit olmuş bir mihenk lâzımdır.»

---

(50) Sûrei Hicr : 49.
(51) Sûrei Hicr : 50.

O mihenk de: şeriatı rehber edinmiş rabbânî bir ârifdir ki, onun hakikati gören basireti karşısında hulis ile kalp temeyyüz eder. O ârifin tefrik ve temyizi de Allahın kendisine vermiş olduğu bir meleke sâyesindedir. Meselâ Hazret-i Mûsâ, daha kundakta iken Fir'avnın korkusu ile anası tarafından bir sandığa konulup Nil nehrine bırakılmış, suyun akıntısı sandığı Fir'avnın sarayı önünden geçirmiş. Sandık saraya alınmış, çocuk için süt nine aranılmış, Mûsâ Aleyhisselâm gelen süt ninelerin memesini almamış, sonra kendi anası gelip de memesini ağzına sokunca şapır şapır emmişti. İşte anasının memesini diğer kadınların memesinden Hazret-i Mûsâ'nın fark edişi, Allahın O'na vermiş olduğu bir temyiz neticesi idi.

Hazret-i Pir bu münâsebetle Kelimullah Hazretlerinin Nil'e bırakılışı, saraydan alınışı, sonra vâlidesine teslim edilişi kıssasını beyâna başlıyor ve diyor ki:

6906

شیرده ای مادر موسی‌ورا

واندر آب افکن میندیش از بلا

«Ey Mûsâ'nın anası! Çocuğuna süt ver, sonra onu suya bırak da belâdan korkma.»

6907

هرکه در روز الست آن شیر خورد

همچو موسی شیررا تمیز کرد

«(Elestü birabbiküm) gününde her kim mârifet sütünü içdiyse Mûsâ Peygamber gibi kadınların sütünü, yânî; dünyâdaki hak ve bâtılı ayırd eder.»

6908

گر تو بر تمییز طفلت مولعی

این زمان ای ام موسی ارضعی

«Ey Mûsâ'nın anası; eğer sen çocuğunun temyiz ve tefrikini istiyorsan şimdi onu emzir.»

Sûre-i Kasasdaki şu âyetlere işâret ediliyor:

Ölümü, Benî İsrâil'den doğacak bir çocuk yüzünden olacağı müneccimler tarafından Fir'avne haber verilmiş, o da Benî İsrâil'de doğacak çocukların kesilmesini irâde etmişti. O sırada Hazret-i Mûsâ doğdu. Anası, çocuğunu kurtarmak için çâre düşünürken :

وَاَوْحَيْنَا اِلَى اُمِّ مُوسَى

اَنْ اَرْضِعِيهِ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِى الْيَمِّ وَلَا

تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِى اِنَّا رَادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

Yânî : «Mûsâ'nın anasına ilhâm ettik ki : onu emzir, öldürecekler diye korkarsan onu nehire bırak, korkma, mahzûn da olma. Biz onu sana iâde edeceğiz ve onu peygamberler zümresinden kılacağız[52].»

Ey Ümm-i Mûsâ O'nu emzir ki :

6909

تا ببيند طعم شير مادرش

تا فرو نايد بداية بدسرش

«Anasının sütündeki lezzeti anlasın, kötü bir süt nineye teslim olmasın.»

«O DEVE ARAYAN ŞAHSIN HİKÂYESİNİ ŞERH ETMENİN FAYDASI»

6910

اشترى گم كردهٔ اى معتمد

هركسى اشتر نشانت ميدهد

«Ey mûtemed kimse; bir deve kaybetmişsin, herkes sana deveden nişan veriyor.»

---

(52) Sûrei Kasas : 7.

6911

تو نمیدانی که آن اشتر کجاست
لیک دانی که نشانها خطاست

«Sen o devenin nerede olduğunu bilmiyorsun, fakat verilen nişanların, edilen târiflerin yanlış olduğunu anlıyorsun.»

6912

وانکه اشتر گم نکرد او از مری
همچو آن گم کرده جوید اشتری

«Biri daha var ki deve kaybetmediği halde, inad ve taklid yoliyle, kaybetmiş olan gibi, devesini aramaktadır.»

6913

که بلی من هم شتر گم کرده‌ام
هرکه یابد اجرتش آورده‌ام

«O da der ki: Evet, ben de deve kaybettim. Her kim bulursa ücretini getirmişimdir.»

Onun böyle demesi:

6914

تا در اشتر با تو انبازی کند
بهر طمع اشتر این بازی کند

«Senin devene ortak olmak içindir ki deve tamahiyle bu oyunu oynamaktadır.»

6915

او نشان کژ نشناسد ز راست
لیک گفت آن مقلدرا عصاست

«O, nişânın doğrusunu eğrisinden ayırd edemez. Lâkin senin sözün ve târifin onun eline asâ olur.»

Yâni; senin târifine dayanarak deve iddiâsında bulunur.

6916

هرچه‌را گویی خطا بود آن نشان
او بتقلید تو میگوید همان

«Sen verilen nişanlardan hangisine yanlış dersen o da seni taklid ile onu söyler.»

6917

چون نشان راست گویند و شبیه
پس یقین گردد ترا لاریب فیه

«Doğru ve benzer bir nişân verdiklerinde, senin devenden bahsettiklerine şüphen kalmaz ve yakin hâsıl olur.»

6918

آن شفای جان رنجورت شود
رنك روی و صحت زورت شود

«O nişan, senin hasta canına şifâ olur, yüzüne renk verir, derdine sıhhat yerine geçer.»

6919

چشم تو روشن شود پایت دوان
جسم تو جان گردد و جانت روان

«Gözün aydın, ayakların koşucu, cismin cân, canın onu bulmaya revân olur.»

6920

پس بگویی راست گفتی ای امین
این نشانیها بلاغ آمد مبین

«Artık de sin ki: Ey emin kimse doğru söyledin, bu nişanlar zâhir bir tebliğdir.»

6921

فيه آيات ثقات بينات

اين براتى باشد و قدر نجات

«Bu nişanda doğru ve âşikâr alâmetler vardır. Bu hayır benim için berat ve kadir geceleri gibidir.»

Buraya kadar olan beyânâttan anlaşıldığına göre deveden maksad: (Elestübirabbiküm) yânî; Cenâb-ı Hakkın ruhlara **«Ben sizin Rabbiniz değil miyim?»** diye sorduğu âlemdir. Ruhlar oradan bu âleme gelince onu kaybetmiş, bazıları onu aramaya başlamıştır. Ötekine berikine soruşturulunca her kafadan bir ses ve her ağızdan bir söz çıkar. Yânî; itikad mezhebleri ve felsefe meslekleri erbâbından her biri kendi mezheb ve mesleğine göre nişan vermeye ve târif etmeye kalkar. Nihâyet (Ehl-i sünnet ve'l-cemâat) mezhebinden bir ârif-i kâmil, doğru nişan verir ve mükemmel bir târif yapar, onu nasıl bulacağını anlatır.

6922

اين نشان چون داد گويى پيشرو

وقت آهنگست پيش آهنگ شو

«O ârif bu nişanı verince ona dersin ki: Öne geç, gidip deveyi bulma zamânıdır, sen kılavuz ol.»

6923

پيروى تو كنم اى راست گو

بوى بردى ز اشترم بنما كه كو

«Ey doğru söyleyen zât, sana tâbi olayım. Devemden nişan verdin, artık nerede olduğunu da göster.»

6924

پيش آن كس كه نه صاحب اشتريست

كو درين جست شتر بهر مريست

«Deve sâhibi olmayan kimse indinde bu deve arayış ancak taklid içindir.»

6925

زین نشان راست نفزودش یقین
جز ز عکس ناقه جوی راستین

«Doğru deve arayanın, yânî; hakikaten devesi kaybolanın aksine olarak, bu doğru nişandan o mukallidin yakîni artmaz.»

6926

بوی برداز جد و گرمیهای او
که گزافه نیست این هیهای او

«Mukallid, asıl devesi kaybolanın ciddiyet ve harâretle aramasından onun böyle hay hay demesinin yalan olmadığını anlamıştır.»

6927

اندرین اشتر نبودش حق ولی
اشتری گم کرده‌است اوهم بلی

«Asıl kaybolan devede onun hakkı yoktu. Lâkin... Evet... O da bir deve kaybetmişti.»

6928

طمع ناقهٔ غیر روپوشش شده
آنچه ازو گم شد فراموشش شده

«Başkasının devesine tamah edişi yüzüne hicab olmuştu da, kendi kaybettiğini unutmuştu.»

6929

هرکجا این میدود آن میدود
از طمع همدرد صاحب میشود

«Bu, yânî; devesi kaybolan, ne tarafa koşarsa o da o tarafa koşuyor, derdli olan deve sâhibine hırs ve tamahından derd ortağı oluyordu.»

6930

کاذبی باصادقی چون شد روان
آن دروغش راستی شد ناگهان

«Bir yalancı bir sâdık ile yoldaş olursa onun yalanı ansızın doğru olur.»

6931

اندران صحرا که آن اشتر شتافت
اشتر خودنیز آن دیگر بیافت

«Devenin kaçmış olduğu kırda mukallid de devesini buldu.»

6932

چون بدیدش یاد آورد آن خویش
بی‌طمع شد راشتران یار خویش

«Devesini görünce kendi malını hatırladı, arkadaşının develerine tamalı etmekten vaz geçti.»

6933

آن مقلد شد محقق چون بدید
اشتر خودرا که آنجامی چرید

«O mukallid, devesinin orada otladığını görünce muhakkik oldu.»

6934

او طلبکار شترآن لحظه گشت
می‌نجستش تاندید اورا بدشت

«Deveyi kırda aramadığı halde, bulunca o an, hakikaten deveye talip kesildi.»

6935

بعد ازان تنها روی آغاز کرد
چشم سوی ناقهٔ خود باز کرد

«Ondan sonra kendi devesine doğru gözünü açtı ve yalnız gitmeye başladı.»

6936

گفت آن صادق مها بگذاشتی
تا با کنون پاس من میداشتی

«O sâdık, yânî; asıl deve sâhibi: Bu âna kadar beni tâkip ettiğin halde şimdi niçin terkettin? dedi.»

6937

گفت تا اکنون فسوس بوده‌ام
وز طمع درجا بلوسی بوده‌ام

«Muhakkik olan mukallid de cevab verdi ki: Şimdiye kadar beyhûde yere koşuyor, hırs ve tamahtan sana yaltaklanıyordum.»

6938

این زمان همدرد تو گشتم که من
درطلب از تو جدا گشتم بتن

«Şu anda senin derd ortağın olduğum için taleb ve taharrîde senden cismen ayrıldım.»

6939

از تو میدزدید می‌وصف شتر
جان من دید آن خود شد چشم پر

«Ben, devenin nişanlarını senden çalıyor, yânî; öğrenip söylüyordum. Şimdi ise rûhum, kendininkini gördü ve gözü doldu.»

6940

تا نیابیدم نبودم طالبش

مس کنون مغلوب شد زرغالبش.

«Devemi bulmasaydım tâlibi olmayacaktım. Amma şimdi bakır mağlûb, altın gâlib oldu.»

Bakırın mağlûbiyeti, taklidin zâil olması; altının galebesi de tahkikin zuhura gelmesi demektir.

6941

سیأتم شد همه طاعات و شکر

هزل شد فانی وجد اثبات شکر

«Günahlarım bütün tâat, latîfelerim ciddiyet oldu. Cenâb-ı Hakka çok şükür.»

Cenâb-ı Hakkın lutuf ve keremi bazan bir mukallidi muhakkik derecesine çıkarıverir ve o gibilerin günahlarını sevaba tebdil eyler.

463 tarihinde ölmüş olan İbn-i Abd-i Rabbih (El-İstîâb fi Esmâ-il-Ashâb) isimli eserinde Ebû Mahzûre'nin terceme-i hâlinde, bizzat sâhib-i terceme lisânından şu fıkrayı naklediyor. Ebû Mahzûre demiştir ki:

«On arkadaş ile yola çıkmıştık ki Resûlullah Hazretleri Huneyn gazâsından dönüyordu. Yolda Resûlullahın müezzini ezan okudu. Biz de eğlenmek için onu taklid ediyorduk. Sesimizi işiten Hazret-i Peygamber bizi çağırttı. Huzuruna çıktık. **«Sesini işittiğim hanginizdi?»** diye sordu. Arkadaşlarım beni gösterdiler. Onlara izin verdi, beni alıkoydu. Ve: **«Kalk, ezan oku»** buyurdu. O esnâda Zât-ı Risâlet ile bana emrettiği şeyden, yânî; ezan okumaktan daha ziyade hoşlanmadığım bir şey yoktu. Ben ayağa kalktım. Resûl-i Ekrem ezân-ı kelimâtı bana öğretti. Ezanı okudum, sonra beni çağırttı, içinde gümüş para bulunan bir kese verdi. Sonra mübârek elini elime koydu. Göğsüme ve göbeğime kadar meshetti. Daha sonra (Bârakâllahü fîk) diye duâ buyurdu. «Yâ Resûlallah; beni Mekke'de ezan okumağa me'mur et» dedim. Talebimi kabul ve tâyin etti. O esnâda Zât-ı Risâlete karşı olan bütün hissiyâtım değişti. Adâvet yerine muhabbet kâim oldu. Mekke'ye döndüm, vâli bulunan Attâb bin Üseyd'e me'mûriyetimi bildirdim ve ezan okudum.»

Taberî, Ebû Mahzûre'nin 59 senesinde Mekke'de vefât ettiğini yazmış, 79 da öldü diyenler de olmuştur.

İşte Ebû Mahzûre Hazretleri de işe taklid ile başlamış, fakat hidâ-

yet-i Rabbâniyye o taklidi tahkike tebdil ettiği gibi, kendisi de Resûlullahın müezzinleri sırasına geçmiştir.

6942

سیئاتم چون وسیلت شد بحق

پس مزن بر سیئاتم هیچ دق

«Günahlarım Hakkı bulmaya vesile oldu. O halde o seyyielerimden dolayı beni ta'n etme.»

6943

مر ترا صدق تو طالب کرده بود

مر مرا جد و طلب صدقی گشود

«Hakikate, senin doğruluğun seni tâlib kılmış ve deveni aratmıştı. Bana da ciddiyet ve gayretim, doğruluk kapısını açtı.»

6944

صدق تو آورد در جستن ترا

جستنم آورد در صدقی مرا

«Senin doğruluğun seni aramaya sevketti. Benim arayışımı da beni doğruluğa getirdi.»

6945

تخم دولت در زمین می‌کاشتم

سخره و بیکار می‌پنداشتم

«Ben devlet tohumunu toprağa ekiyor, devlet ve seâdeti bâd-i hevâ ve işsizlik sanıyordum.»

6946

آن نبد بیکار کسبی بود جست

هر یکی دانه که کشتم صد برست

«O tohum ekişim, yânî; seninle birlikte öteye beriye koşuşum işsiz-

lik değil, çabuk bir kazanç oldu. Bir dâne ektimse yüz dâne mahsûl verdi.»

Bir misâl :

6947

دزد سوی خانهٔ شد زیردست

چون درآمد دیدکان خانهٔ خودست

«Bir hırsız, gizlice bir eve girdi. Fakat içeriye girince orasının kendi evi olduğunu gördü.»

6948

گرم باش ای سرد تا گرمی رسد

بادرشتی ساز تا نرمی رسد

«Ey taleb husûsunda soğuk davranan; kerîm ol ki, Allahın şevk ve muhabbeti erişsin. Şiddet ve huşûnete alış ki Hakkın nîmet ve yumuşaklığı yetişsin.»

6949

آن دو اشتر نیست آن یك اشترست

تنگ آمد لفظ معنی بس پرست

«Bahsettiğimiz iki deve değil, bir devedir. Fakat mânânın vüs'atine karşı lafz dar gelmektedir.»

6950

لفظ درمعنی همیشه نار سان

زان پیمبر گفت قد كل لسان

«Lafız dâimâ mânâya erişemez ve onu temâmiyle ifâde edemez. Bundan dolayı Hazret-i Peygamber (Hak'kı tanıyanın dili tutulur) buyurmuştur.»

Bu beyit : «Hakkı tanıyanın dili tutulur.» Hadis-i Şerifine işârettir.

6951

نطق اسطرلاب باشد درحساب

چه قدر داند زچرخ و آفتاب

«Söz hesabta usturlab gibi kalır. Ve Felek ile Güneşi ne kadar bilir?»

Usturlab: İrtifâ almak, vakit tâyin etmek, Gök ilmine dâir hesab yapmak için eski müneccimlerin kullandığı bir âlettir ki ağaçtan, yâhud mâdenî safihalardan yapılırdı. Böyle cemâdât makûlesi bir şey, semâyı ve Güneşi ne kadar anlayabilirse lafız da mânâyı o kadar anlayabilir.

Hakikaten de öyledir. Mâneviyyât şöyle dursun, mâddiyyâtı bile anlatmak husûsunda müşkilâta uğrarız. Hastalandığımız vakit, duyduğumuz o elem ve ıstırabı lâyıkiyle ve temâmiyle hangimiz anlatabilir? Belki marazımızın ârâzını yanlış haber vermekle hekimi de yanıltırız.

6952

خاصه چرخی کین فلك زو پر ه ایست

آفتاب از آفتابش ذره ایست

«Husûsiyle mânevî bir felek ki bu mâddî felek onun bir kanadı; bizim Güneş de onun bir zerresi gibidir.»

Usturlab'ın o Mânevî Feleği anlayıp, anlatamadığı gibi; mâneviyât da lafız ile ifâde olunamaz, ancak zevk ile anlaşılabilir.

«HER NEFİSTE MESCİD'İ DIRAR FİTNESİ OLDUĞUNUN BEYANI»

6953

چون بدید آمدکه آن مسجد نبود

خانهٔ حیلت بدو دام جهود

«Mescid-i Dırârın bir İslâm mescidi olmadığı, hiyle yuvası, çıfıt tuzağı olduğu meydâna çıkınca!»

6954

پس نبی فرمود کارا بر کنند
مطرحهٔ خاشاک و خاکستر کنند

«Hazret-i Peygamber, onu yıkmalarını, çör çöp ve kül atılacak bir mezbele yapmalarını emretti.»

6955

صاحب مسجد چو مسجد قلب بود
دانه‌ها بردام ریزی نیست جود

«Mescidin sâhibi, yânî; münâfıklar, yaptıkları mescid gibi kalp idiler. Onların bunu yapışları, avcının tuzağa dâne dökmesi gibi, avlamak içindi; cömertlik eseri değildi.»

6956

گوشت کاندر شست تو ماهی رباست
آنچنان لقمه نه بخشش نه سخاست

«Senin oltanda bulunup da balık avlayan et parçası, ne bahşişdir ve ne de cömertliktir.»

Balıkçının oltasına et parçası takması, balıklara ziyâfet çekmek için değil, onları avlamak içindir. Onun gibi münâfıkların bu mescidi yapmaları da mescid-i Kubâdaki cemâat-ı İslâmiyyeyi tefrikaya düşürmek içindi.

6957

مسجد اهل قبا کان بد جماد
آنچه کفو او نبد راهش نداد

«Cemâd olan, yânî; taş ve çamurdan yapılan Mescid-i Kubâ, kendinin eş ve benzeri olmayan mescid-i Dırârın bâkî kalmasına yol vermedi.»

Çünki biri Hak rızâsı için yapılmış, obiri şeytanın iğvâsiyle meydâna getirilmişti.

6958

پس حقایقرا که اصل اصلهاست

دانکه آنجا فرقها و فصلهاست

«İmdi asl'ul-asl olan hakikatlerin de, bil ki, farkları, ayrılıkları vardır.»

«Ey Âdem oğlu, seni kendim için, sâir şeyleri de senin için yarattım.» Hadîs-i Kudsîsi muktezâsınca mahlûkâtın asl'ul-aslı insandır. Öyle olmakla berâber insanlar arasında da pek mühim farklar vardır. Kimi Nebî, kimi velî, kimi sıddîk, kimi mü'min, kimi münâfık, kimi müşriktir. Abbâs bin Attâr demiştir ki: «Resullerin en âdî derecesi, nebilerin en yüksek mertebesidir. Sâirleri de buna kıyâs oluna.»

6959

گور او هرگز چو گور او مدان

خود چه گویم حال فرق آن جهان

«Onun mezârını obirinin mezârı gibi bilme. Yânî; mü'min ile kâfirin kabrideki hâli müsâvî değildir. Obir âlemdeki hâl farkı için ne söyleyim?»

6960

بر محك زن حال خود ای مردکار

تا نسازی مسجد اهل ضرار

«Ey iş adamı! (yâni; ey Hak yolunun sâliki!) Kendi malını şeriat mihengine vur ki, sen de bir mescid-i dırâr yapmış ve bir fitne çıkarmış olmayasın.»

6961

تو بران مسجدکنان تسخر زدی

چون نظر کردی تو خود زیشان بدی

«Sen o mescidi yapanlarla eğleniyorsun. Lâkin dikkatli bakacak olursan fitnekârlığın dolayısıyle sen de onlardan birisin.»

«KENDİNİN DE MÜBTELÂ OLDUĞU BİR İŞTEN DOLAYI, ARKADAŞİYLE KAVGA EDEN HİNDLİNİN HİKÂYESİ»

6962

چار هندو در یکی مسجد شدند

بهر طاعت راکع و ساجد شدند

«Hindli dört kişi bir mescide girdiler, ve tâat maksadiyle rükû ve sücûd ettiler.»

6963

هر یکی بر نیتی تکبیر کرد

در نماز آمد بمسکینی و درد

«Her biri bir niyetle, yâni; kimi edâ, kimi kazâ kasdiyle ve meskenet ve derd ile namaza başladılar.»

Namazın kemâl-i tevâzu'la kılınması lâzım geldiğine işâret buyuruluyor. Demokrasi devri olmakla berâber meselâ bir vekilin yanına girilmek lâzım gelse göğüs iliklemek, şapka çıkarmak ve derin reverans yapmak icab etmektedir. Çünki orası dünyaca büyük bir zâtın makarmıdır. Namaz kılmak ise Huzûr-ı İlâhiye çıkmak demek olduğundan, vekil beyin karşısında alınacak tevâzû tavrının bir kaç mislini almak gerektir ki, kulluk bunu muktezîdir. Sahâbe-i Kirâm, namaza durdukları vakit ayaklarına bakacak vaziyette önlerine meylederlerdi. Sonra secde yerine bakmak âdet oldu. Eli işte, gözü oynaşta sözünü doğrulayacak tarzda, kendi namaza durduğu halde, gözü etrafta gezinen, yâhud kafasını dikip: «Yâ Rabbî, kulunu görüyorsun. İşte bu namazı benden başkası kılamaz» derecesine azamet taslayan kimselerin namazlarında huşû ve huzû bulunamaz. Hulâsa Allahın nihâyeti olmayan azamet ve kudreti karşısında elden geldiği kadar tevâzû ve acz ü meskenet göstermeye çalışmalıdır.

6964

مؤذن آمد زان یکی لفظی بجست

کای مؤذن بانگ کردی وقت هست

«Mescidin müezzini geldi. Namaz kılan hindlilerin birinin ağzından: Ey müezzin ezan okundu mu, daha vakit var mı? diye bir söz fırladı.»

6965

گفت آن هندوی دیگر از نیاز
هی سخن گفتی و باطل شد نماز

«Diğer hindli namaz ve niyazda iken: Hey bana bak, söz söyledin, namazın fâsid oldu, dedi.»

6966

آن سوم گفت این دوم را ای عمو
چه زنی طعنه بر و خود را بگو

«Üçüncüsü, bu ikinciye: Amca; ona ne kusur buluyorsun? Kendine bak ki sen de söz söyledin, dedi.»

6967

آن چهارم گفت حمدالله من
در نیفتادم بچه چون آن سه تن

«Dördüncüleri, elhamdülillâh, ben şu üç kişi gibi kuyuya düşmedim, (yâni; namazım bozulmadı) **dedi.»**

6968

پس نماز هرچهاران شد تباه
عیب گویان بیشتر گم کرده راه

«Her dördünün de namazı fâsid oldu. Bir kimsenin aybını söyleyenler, aybı olanlardan ziyâde dalâlete düşerler.»

6969

ای خنك جانی که عیب خویش دید
هرکه عیبی گفت آن بر خود خرید

«Kendi aybını gören ne mutlu bir candır. Bir kimse birinin aybını söylerse onu kendi satın almış olur.»

Enes bin Mâlik (radiyallâhü anh), Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizden şu hadisi rivâyet etmiştir: **«Kendi aybı, başkala-**

rının aybını görmekten kendisini meşgûl eden ve malının fazlasını sadaka olarak sarfeyleyip de, sözünün fazlasını harcamayan kimse ne mutludur.»

6970

زانکه نیم او ز عیبست آن بدست
وان دیگر نیمی ز غیبستان بدست

«Çünki insanın yarısı, (yânî; nefsi ve mâddiyyâtı) ayıblık ve kusur âlemi olan Dünyâdadır. Obir yarısı, (yânî; rûhâniyyeti) ise gayb âlemindedir.»

6971

چونکه بر سر مر ترا ده ریش هست
مرهمت بر خویش باید کار بست

«Senin başında on tâne yara ve çıban bulununca merhemini kendi başına sürmen gerektir.»

«Merhemini kendi başına sürmek» başkalarına edilecek ta'n ve itirazı kendine etmek demektir.

6972

عیب کردن خویش را داروی اوست
چون شکسته گشت جای ارحموست

«Kendini ayıblamak, o aybın merhemi ve ilâcıdır. Bir kimse kırık dökük bir hâle gelir, ve öyle olduğunu yakinen bilirse (ارحموا) Hadisinin mahalli olur.»

Bu Hadis-i Şerifte: «Üç kişiye acıyın. Biri: Bir kavmin eşrâfından iken hakir olana, diğeri: Bir kavmin zengini iken fakir düşene, üçüncüsü de: Câhillerin istihzâ edip oynadıkları âlime merhamet ediniz.» buyurulmuştur.

6973

گر همان عیبت نبود ایمن مباش
بو که آن عیب از تو گردد نیز فاش

«Bir mü'mini ta'n ettiğin ayıb, sende yoksa da emin olma. Belki öyle bir ayıb senden de zuhur edebilir.»

Çünki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Bir kimse din kardeşini bir günah dolayısiyle ayıplarsa ölmeden evvel mutlaka o günahı işler.»** buyurmuştur.

6974

لاتخافوا از خدا نشنیده

پس چه خودرا ایمن و خوش دیده

«Korkmayın! hitâbını Allahtan işitmediğin halde, kendini niçin emin ve hoş görüyorsun.»

Sâlih bir kimsenin fısk'a mübtelâ olması ihtimâli vardır. Bundan dolayı Zât-ı Akdes-i Risâlet Efendimiz: **«İlâhî; sarıldıktan sonra çözülüp bozulmaktan sana sığınırım.»** diye duâ buyurmuştur. İnsanın salâh kesbettikten sonra fısk ve fesâda mübtelâ olması da mümkindir. Neûzü billâhi min zâlik. Hazret-i Mevlânâ, sâlih bir kimsenin fâsık olabileceğine İblisi misâl gösteriyor:

6975

سالها ابلیس نیکو نام زیست

گشت رسوا بین که اورا نام چیست

«Şeytan yıllarca hüsn-i hayat ile yaşadı, azâzil diye melekler arasında muhterem tutuldu. Fakat sonra rezil ve rüsvâ oldu. Bir onun adına bir de sonunda ne olduğuna bak!»

6976

درجهان معروف بد علیای او

گشت معروفی بعکس ای وای او

«Onun yüksekliği âlemde biliniyordu. Lâkin nihâyet o yüksekliğin aksiyle, yânî alçaklıkla meşhûr oldu. Vay onun hâline!»

6977

تانه ایمن تو معروفی مجو

روبشوی از خوف پس بنمای رو

«Sen emin olmadıkça mârufluk arama. Şöhret peşinde koşma. Evvelâ korkudan yüzünü yıka, ondan sonra herkese yüz göster.»

Kur'ân-ı Kerîm'de:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yânî: **«Haberin olsun ki Allahın velîlerine korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır[53].»** müjdesi vardır. Mevlânâ diyor ki: **«Ey sâlik! Sen kendin için bu müjdeyi almadıkça şöhret peydâ etmeye heveslenme. Evvelâ o müjdeye mazhar ol, ondan sonra kendini herkese tanıt.»**

6978

تا نروید ریش تو ای خوب من
بر دگر ساده زنخ طعنه مزن

«Güzelim; senin sakalın çıkmayınca çenesinde tüy olmayanları ayıblama.»

6979

این نگر که مبتلا شد جان او
در چهی افتاد تا شد پند تو

«Buna, yânî; şeytana bak ki onun canı belâya uğradı ve bir dalâlet kuyusuna yuvarlandı da onun hâli sana bir ibret ve nasihat oldu.»

6980

تو نیفتادی که باشی پند او
زهر او نوشید تو خور قند او

«Sen o kuyuya düşmedin ki ona nasihat olasın. O lânet zehrini içti, sen de ondan ibret alıp Hakkın rahmet şekerini ye.»

---

(53) Sûrei Yûnüs: 62.

«BİR DİĞERİ KORKSUN DİYE, OĞUZ TÜRKLERİNİN BİRİNİ ÖLDÜRMEYE KASIDLARI»

6981

آن غزان ترك خونريز آمدند

بهر يغما بر دهى ناگه زدند

«O Oğuz Türkleri kan dökücü idiler. Yağma etmek için ansızın bir köyü vurdular.»

6982

دو كس از اعيان آن ده يافتند

در هلاك آن يكى بشتافتند

«O köyün âyânından iki kişi buldular ve birini öldürmek için acele ettiler.»

6983

دست بستندش كه قربانش كنند

گفت اى شاهان واركان بلند

«Onu kurban etmek için ellerini bağladılar. O zavallı dedi ki: Ey yüksek usûl ve erkân şahları.»

6984

قصد خون من بچه‌رو ميكنيد

از چه آخر تشنهٔ خون منيد

«Ne yüzden benim canıma kasdediyorsunuz, ne sebeble kanıma susamışsınız?»

6985

چيست حكمت چه غرض در كشتنم

چون چنين درويشم و عريان تنم

«Böylece fakir ve çıplak bir halde iken benim öldürülmemde ne hikmet ve garaz vardır?»

6986

گفت تا هیبت زن بر یارت زند

تا بترسد او و زر پیدا کند

«Şu arkadaşın korksun da altın çıkarsın diye seni öldüreceğiz.»

6987

گفت آخر او زمن مسکین ترست

گفت قاصد کرده‌است اورا زرست

«O zavallı dedi ki: O biçâre benden fakirdir. Oğuz cevab verdi ki: O fakr'ı kasden ihtiyâr eylemiştir. Altını vardır.»

6988

گفت چون وهمست ماهر دو یکیم

درمقام احتمال و درشکیم

«O biçâre dedi ki: Vehme tâbi olunca her ikimiz de biriz, ihtimâl ve şek makâmındayız.»

Yânî; ikimizde de altın bulunduğunu katiyyen bilmiyorsunuz, ihtimâl ve şüphe üzerine hareket ediyorsunuz.

6989

خود ورا بکشید اول ای شهان

تا بترسم من دهم زر رانشان

«Ey şâhlar; evvelâ onu öldürün de ben korkayım ve altının bulunduğu yeri göstereyim.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssadan alınacak hisseyi beyân için buyuruyor ki:

6990

پس کرمهای الهی بین که ما

آمدیم آخر زمان درانتها

«O halde Allahın lutuf ve keremlerini gör ki, o lutuflar ve o keremler sâyesinde biz ümmetlerin sonunda ve âhir zamanda geldik.»

6991

آخرین قرنها پیش از قرون

درحدیثست آخرون السابقون

«Asırların sonu, karnların evvelidir. Hadis-i Şerifte (Ahîrûnnessabikûn) buyurulmuştur.»

Bu beyit **«Biz sonraya kaldık, fakat bütün ümem-i sâlifeyi geçtik»** Hadîs-i Şerifine işârettir. Eski ümmetleri geçmiş olmamız derece ve sevab itibâriyledir. Hattâ Kelîmullah olan Hazret-i Mûsâ, ümmet-i Muhammedden olmayı ve bizim aramızda bulunmayı istemiştir.

6992

تا هلاك قوم نوح و قوم هود

عارض رحمت بجان ماءود

«Nûh ve Hûd Aleyhimesselâmın kavimleri helâk oldu. Onların helâki bizim rûhumuza rahmet bulutunu gösterdi.»

Mâlum ya Nûh Aleyhisselâm Bâbil ve El-Cezîre halkını imana dâvet etmeğe memur olmuştu. Uzun müddet aralarında bulundu. Halkı îman ve tevhide dâvet etti. Pek az kimseden mâadâsı îmana gelmedi. Nihâyet Hazret-i Nûh :

رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (54)

diye onlara inkisâr etti ve bir gemi yapmaya memur oldu. Gemi yapıldı. Sonra ekmek pişirilen bir tandırdan su fışkırdı. Sürekli yağmurlar yağdı, Dicle ve Fırat nehirleri taştı. Hazret-i Nûh iman etmiş olanlarla berâber gemiye bindi. Gemiye girmeyenler tufan dalgaları arasında boğuldu. Hattâ Nûhun Ken'ân ismindeki oğlu da kâfir olduğu için boğulanlar arasında idi. Gemi bir müddet su üstünde seyrettikten sonra Cûdî dağının üstüne oturdu.

Tufanın umûmî veyâ mevzii olması ihtilâflı bir meseledir. Umûmî olduğu, yânî; suların en yüksek dağları on beş arşın aşacak kadar yükseldiğini ve bütün arzı kapladığını söyleyenler, Tevrat'ın rivâyetine göre naklederler. Fakat Tevrat muharref bir kitab olduğu için onun her dediğine inanmak mecburiyetinde değiliz. Hazret-i Nûh, Bâbil ve El-Cezîre

---

(54) Sûrei Nuh : 26.

halkına meb'ûs bir peygamberdi. Onlar Allaha îman etmedikleri ve putperestliği bırakmadıkları için boğuldular. Meselâ Cenûbi Amerikadaki insanların ne kabahati vardı ki tufan umûmî olsun da bütün insanlar boğulsun. Vakıa arzın her tarafında su baskını olmuştur amma zaman zaman ve ayrı ayrı. Yine Tevrat, sefîne-i Nûhun 300 arşın boyunda, 30 arşın eninde, bilmem ne kadar derinlikte olduğunu ve üç tabakalı bulunduğunu yazar. Kur'ân bundan bahsetmez. Yalnız :

وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾

Yânî : **«Biz Nûh'u levhalardan ve halatlardan mürekkeb bir merkeb-i bahrîye bindirdik[55].»** demektedir. Şu halde Nûhun teknesi tahtaların halatla birbirine bağlanılmış ve bazı yerlerinin çivilerle mıhlanmış bir sal olduğunu gösteriyor. (Hall-i Mes'ele-i Tûfân) adlı bir risâle görmüştüm. Kimin eseri olduğunu hatırlamıyorum. Orada tufan meselesi pek iyi tetkik ve hal edilmiştir. Bulursanız mütâlea buyurunuz.

Hûd kavmine gelince : Bunlara Âd kavmi de denir ki Yemen'in Ahkâf taraflarında oturuyorlardı. Güçlü, kuvvetli, iri yarı adamlardı. Onların cismen iriliği saçma söylemekten çekinmeyen kimselerin yazılarında o dereceye çıkarılmış ki gûyâ göz pınarlarında ceylânlar yuva yapar ve yavru çıkarırlarmış da bunların haberi olmazmış. Bu efsâneyi nereden çıkarmışlar biliyor musunuz?

وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً

Nazm-ı Celîlinden. Allahü A'lem bunun meâli **«Sizi iri yarı yarattı[56]»** demektir. Bunların içinden (Şeddâd) namında bir hükümdâr, sanki Cennete nazîr olmak üzere, bir bahçe ve içinde bir saray yaptırmış, bahçesinde sütten, baldan nehirler akıtmış, ağaçlarında altından kuşlar kondurmuş, sonra içine girip oturmadan helâk olmuş. Âd kavmi de Nûh kavmi gibi putperest idiler. Hazret-i Hûd'un îman teklifini kabul etmediler. Sonra şiddetli bir fırtına ile yerden yere çarpılarak helâk oldular.

(55) Sûrei Kamer : 13.
(56) Sûrei A'raf : 69.

6993

کشت ایشانرا که ماترسیم ازو

ورخود این برعکس بودی وای تو

«Allah Zü'l-Celâl, onların vak'alarını biz işitip korkalım ve O'nun varlığiyle birliğine inanalım diye onları öldürdü. Eğer kaziyye bir aksi olsaydı (yânî; biz evvel gelip de onlar bizden ibret alacak olsalardı) vay senin hâline.»

«ENBİYA VE EVLIYÂNIN VARLIĞINA KARŞI KENDİNİ BEĞENENLERİN VE KÜFRAN-I NİMETTE BULUNANLARIN HALİ»

6994

هرکه زیشان گفت از عیب و گناه

وز دل چون سنگ وازحال سیاه

«Peygamberlerden hangisi, suç ve ayıptan bahsetti ise: taş gibi katı gönülden, kapkara candan...»

6995

وز سبك داری فرمانهای او

وز فراغت از غم فردای او

«Emr-i İlâhîyi hafif tutuşlarından ve kıyâmet gününün gam ve düşüncesinden uzak kalmalarından...»

6996

وز هوس و زعشق این دنیای دون

چون زنان مرنفس‌را بودن زبون

«Heveslerinden; bu alçak Dünyaya ve kadınlar gibi nefs-i emmâreye zebun olmalarından...»

6997

وان فرار از نکته‌های ناصحان

وان رمیدن از لقای صالحان

«Nasihat edenlerin nüktelerinden kaçmalarından, sâlihlerin yüzünü görmekten ürkmelerinden...»

6998

بادل و با اهل دل بیگانگی

باشهان تزویر و روبه شانگی

«Gönüle ve gönül ehli olanlara yabancı durmalarından, sultan-ı mânevî olanlara tilki gibi hiylekârlık etmelerinden...»

6999

سیر چشمانرا گدا پنداشتن

از حسد شان خفیه دشمن داشتن

«Tok gözlü ve müstağnî olanları dilenci sanmalarından, hased sevkiyle onları gizlice düşman tutmalarından bahsetti.»

7000

گر ندرد چیز تو گوئی گداست

ورنه گوئی رزق دیگرست دریاست

«Ey evliyâya ta'n eden hodperest! Eğer bir velî senden bir şey kabul ederse ona dilenci dersin; almayacak olursa da hiyle, mekr ve riyâ isnâdında bulunursun.»

İmâm-ı Şâfii radiyallâhü anh insanlardan çoğunun bu hallerini şu beytlerle ne güzel tasvir etmiştir: «İnsanların dilinden hiç bir şey kurtulamamıştır; Nebiyy-i Mutahhar Aleyhisselâm bile. Sen susacak olursan dilsiz, söyleyecek olursan geveze derler. Gündüzleri oruç tutsan, geceleri namaz kılsan da hiylekâr, mekkâr ve mürâî vasfını verirler.»

Hazret-i Mevlânâ da bunu diğer türlü beyân ederek diyor ki:

7001

گر در آمیزد تو گویی طامعست
ورنه گویی در تکبر مولعست

«Eğer bir velî, ihtilât ederse tamahkâr dersin, kimse ile görüşmezse çok kibirlidir isnâdında bulunursun.»

7002

یا منافق وار عذر آری که من
مانده‌ام در نفقهٔ فرزند و زن

«Yâhud münâfıkçasına özür dilersin ki: ben oğul ve ıyâlimin nafakasını tedârik husûsunda âciz kalmışımdır.»

7003

نه مرا پروای سر خاریدنست
نه مرا پروای دین ورزیدنست

«Ne başımı kaşımaya vaktim, ne de ferâiz-i dîniyyeyi ifaya zamânım var.»

Ancak çoluk çocuğa nafaka tedârikiyle meşgulüm. Aman şeyhim himmet et, beni gönülden çıkarma dersin.

7004

ای فلان مارا بهمت یاد دار
تا شویم از اولیا پایان کار

«Ey fulân! Bizi himmetle yâdet! Tâ ki, işin sonunda evliyadan olalım.»

7005

این سخن هم نی ز درد و سوز گفت
خوابناکی هرزه گفت و باز خفت

«Böyle diyen de bu sözü derd ile yüreği yanarak söylememiştir.

Onun böyle demesi uyuyan bir kimsenin sayıklaması ve tekrar uyuması kabîlindendir.»

7006

هیچ چاره نیست از نفقهٔ عیال

ازبن داندان کنم کسب حلال

«Şimdi özür dileyen mürâî yine der ki: ehl ve ıyâlimin nafakasını tedârik etmeden başımı alamıyorum; kemâl-i zahmetle helâl rızık kazanmaya çalışıyorum.»

Hazret-i Mevlânâ öyle diyenlere cevâb veriyor:

7007

چه حلال ای گشته از اهل ضلال

غیر خون تو نمی بینم حلال

«Ey dalâlet erbâbından olan: Bahsettiğin ve kazandığını söylediğin nasıl helâl? Ben senin kanını dökmekten başka helâl görmüyorum.»

7008

از خدا چاره ستش واز قوت نی

چاره اش از دین واز طاغوت نی

«Bu gibi kimselerin çâresi Allahdandır, yiyecekten değildir. Kezâ öylelerine çâre dinden olur, puttan değil.»

Beyitteki Tâğût: Şeytan, büyük put ve nefis mânâsınadır.

7009

آی که صبرت نیست ای دنیای دون

صبر چون داری ز نعم الماهدون

«Ey aşağılık dünyânın nîmetlerine dahi sabredemeyen! (Ni'mel mâhidûn) e nasıl sabredeceksin?»

(Vezzâriyât) Sûresindeki şu âyetlere işâret ediliyor:

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

Yânî : «Semâyı yed-i kudretimizle binâ ettik. Daha onun gibilerini yapmaya da kâdiriz. Arzı döşedik, insanların gezip yürüyeceği bir hâle getirdik. Biz ne güzel döşeyiciyiz![57]»

7010

ای صبرت نیست از ناز و نعیم
صبر چون داری ز الله کریم

«Ey nâz ve nîmete sabredemeyen, Kerîm olan Allahın likâsına nasıl sabredeceksin?»

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿﴾

Yânî : «Her kim Rabbi ile mülâkâtı ümid ediyorsa amel-i sâlihde bulunsun ve Rabbının ibâdetine kimseyi teşrik etmesin[58].» Yânî; riyâkârlık etmesin.

7011

ای که صبرت نیست از پاک و پلید
صبر چون داری ازان کت آفرید

«Ey temiz ve pisten sabredemeyen, seni yaratan Zât-ı Ecell ü A'lâya karşı nasıl sabredeceksin?»

(57) Sûrei Zâriyat : 47-48.
(58) Sûrei Kehf : 110.

7012

کو خلیلی کو برون آمد زغار
گفت هذا ربی هان کو کردگار

«İbrâhim-i Halîl Aleyhisselâm gibi bir muhakkik nerede ki mağaradan çıkıp yıldıza, Aya ve Güneşe (Bu benim Rabbim) demişken, onların battığını görünce, kendisine gelip: (Nerde kainatı yaratan Allah?) desin.»

7013

من نخواهم درد و عالم نبگریست
تا نبینم کین دو مجلس آن کیست

«Ben, bu iki meclis; yânî; Dünya ve Âhiret, yâhud rûh ile cesed, veyâhud zâhir ile bâtının kimin mülkü olduğunu görmeyince iki âleme de bakmak istemem.»

7014

بی تماشای صفتهای خدا
گر خورم نان در گلو ماند مرا

«Evvel emirde Allahın sıfatlarını görmeden ekmek yiyecek olsam lokmalar boğazımda kalır.»

Allahın lâ yuad ve lâ yuhsâ sıfatları vardır ki onların her biri mahlûkât üzerinde fâil ve müessirdir. Meselâ hastalığımızı iyi eden Hakkın (Şâfî) sıfatı, karnımızı doyuran Allahın (Razzâk) sıfatıdır, Ârif olan kimseler her şeyde evvelâ Allahın sıfatlarını, sonra onların zuhur ettikleri şeyleri görürler.

Yemeğe başlarken evvelâ besmele çekilmesi ve sonunda (Elhamdülillâhirabbilâlemin) denilmesi, işte bu görüşü hatırlatmak, insanı doyuranın yemek değil, Hakkın Razzâkiyyet sıfatı olduğunu anlatmak içindir.

7015

چون گوارد لقمه بی دیدار او
بی تماشای گل و گلزار او

«Onun yüzünü görmeden, gül ve gülzârını temâşâ etmeden bir lokma nasıl hazmedilebilir?»

Hazmedilse bile ondan beklenilen mânevi gıdalanma nasıl husûle gelir?

7016

جز برامید خدا زین آب و خور
کی خورد یك لحظه غیر گاو و خر

«Öküz ve eşekten ve onlar gibi olanlardan mâadâsı bu taâmdan ve sudan Allah ümidinden başka bir fikirle nasıl yer, içer?»

Böyle gafletle hayvancasına yiyip içenler, ibtidâsında İsm-i İlâhîyi zikr, sonunda Razzâk-ı Âleme hamdetmeyenler hakkında Kur'ânda buyuruluyor ki:

يَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ

Yânî: **«Hayvanlar gibi yerler ve içerler ki Cehennem onların melce ve me'vâsı olacaktır[59].»**
Hayvanlık derekesinden yükselmek için, her şeyde en evvel Hakkın eser-i lutfunu görmeli ve o lutfa karşı hamd ü senâ etmelidir.

7017

آنکه کالانعام بد بل هم اضل
گرچه پر مکرست ان گنده بغل

«Öyle murdar kimseler, mekr ve hiyle sâhibi olmakla berâber hayvan gibidirler, hattâ hayvandan ziyâde sapıktırlar.»

Sûre-i Ârâf'taki şu Âyete işâret buyuruluyor:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

Yânî: **«Hakikaten biz cinlerden ve insanlardan bir çoğunu cehennem**

---

(59) Sûrei Muhammed: 12.

için yarattık. Onların kalbleri vardır, fakat onunla hakikati göremezler. Ve onların kulakları olmakla beraber onunla hakikat kelâmını işitmezler. Hayvan gibidirler, hattâ hayvandan sapıktırlar. İşte onlar gâfildirler[60].»

7018

مکر او سر زیر او سر زیر شد

روز کارك برد و روزش دیر شد

«Öylelerinin mekri ve hiylesi baş aşağı olduğu gibi, kendi de tepe taklak oldu. Zamancığı onun hiylesini aldı götürdü ve günü gecikti.»

7019

مکر گاهش کند شد و عقلش خرف

عمر شد چیزی ندارد چون الف

«Onun mekr ve hiyle mahalli işlemez ve aklı zayıf oldu. Ömrü beyhûde geçip gitti, hayatı elif misline döndü.»

Hurûfât arasında elifin noktası olmadığından (elif gibi bir şeye mâlik değil) derler. Dünyada hayvan gibi yaşamış ve âhiret seferi için azık tedârik etmemiş olanların elif gibi kalmalarını anlatmak için Hazret-i Mevlânâ bu meseli irad ediyor.

7020

آنکه میگوید غفورست و رحیم

نیست آن جز حیلهٔ نفس لئیم

«Bir kimsenin amelde bulunmayıp, farzları ifa etmeyip de: (Allah gafûr ve rahîmdir) demesi de yine nefsin hiylelerinden başka bir şey değildir.»

7021

ای زغم مرده که دست از نان تهیست

چون غفورست و رحیم این ترس چیست

«Ey elim ekmekden hâlidir diye gam ve kederinden ölme derecele-

---

(60) Sûrei A'raf: 179.

rine gelen! Mâdem ki Allah gafûr ve rahimdir, senin bu korkun nedendir?»

Cenâb-ı Hak, mahlûkâtın rızkını tekeffül eylemiş:

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

Yânî: «**Allah kulunu ummadığı yerden rızıklandırır**[61]» buyurmuştur. Onun için iâşe hususunda Cenâb-ı Hakkın lutuf ve kereminden ümidvâr olmalı ve Lutf-i İlâhîden ümid kesip de açlıktan öleceğiz diye endişeye kalkışmamalıdır.

«İHTİYAR BİR ADAMIN HASTALIKLARDAN HEKİME ŞİKÂYET ETMESİ, HEKİMİN DE ONA CEVAB VERMESİ»

7022

گفت پیری مرطبیبی را که من
از زحیرم از دماغ خویشتن

«Bir ihtiyâr bir hekime dedi ki: Başım ve beynim ağrıyor.»

7023

گفت از پیریست آن ضعف دماغ
گفت درچشمم ز ظلمت هست داغ

«Hekim, o dimağ zaafı ihtiyarlıktan dedi. Hasta, gözümde bulanma ve kararma var, dedi.»

7024

گفت از پیریست ای شیخ قدیم
گفت پشتم دردمی آید عظیم

«Hekim, ey çok yaşamış, ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, sırtım fenâ halde ağrıyor, dedi.»

---

(61) Sûrei Talâk: 3.

7025

گفت ای پیریست ای شیخ زار
گفت هرچه میخورم نبود گوار

«Hekim, ey zayıf ihtiyar, o da ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, ne yersem hazmedemiyorum, dedi.»

7026

گفت ضعف معده هم از پیریست
گفت وقت دم مرا دم گیریست

«Hekim, mîde zaafı da ihtiyarlıktandır, dedi. Hasta, teneffüs esnâsında nefesim tutuluyor, dedi.»

7027

گفت آری انقطاع دم بود
چون رسد پیری دوصد علت شود

«Hekim, evet, nefes kesilmesi vâkidir. İhtiyarlık gelince yüzlerce illet peydâ olur, dedi.»

7028

گفت ای احمق برین بردوختی
از طبیبی تو همین آموختی

«Hasta dedi ki: Ey ahmak! Tek cevaba saplandın kaldın. Sen hekimlikten ancak bunu öğrenmişsin.»

7029

ای مدمغ عقلت این دانش نداد
که خدا هر دردرا درمان نهاد

«Ey câhil! Aklın sana bunu bildirmedi mi ki: Allah, her derdin dermânını vermiştir.»

7030

تو خر احمق زاندك مایگی
برزمین ماندی زکوته پایگی

«Ey ahmak eşek! Sen sermâye kıtlığından (yânî; tıbtaki mâlûmatın azlığından) kısa ayakla zeminde kaldın.»

7031

پس طبیبش گفت ای عمر توشست
این غضب وین خشم هم این پیریست

«Hekim de ona cevab verdi ki: Ey ömrü altmışı bulmuş ihtiyar! Bu gazab ve bu hiddetin de ihtiyarlıktandır.»

7032

چون همه اوصاف و اجزا شد نحیف
خویشتن داری و صبرت شد ضعیف

«Bütün evsâfın ve eczây-ı vücûdun nehâfet peydâ ettiği için kendini zabtedemedin ve sabrın da zayıflamıştır.»

7033

برنتابد دو سخن زوهی کند
تاب یك جرعه ندارد قی کند

«Senin tabiatın iki çift söze tehammül edemeyip, feryâd ediyor. Bir damla suya mukâvemet edemeyerek istifrâğ eyliyor.»

7034

جز مگر پیری که از حقست مست
در درون او حیات طیبه‌ست

«Bundan o pîr-i muhterem müstesnâdır ki Hakkın mestidir, onun derûnunda hayât-ı tayyibe vardır.»

7035

از برون پیرست و در باطن صبی

خود چه چیزست آن ولی و آن نبی

«Öyle bir zât hâricen ihtiyardır, dâhilen sabî çocuk gibidir. O velî ve o nebî nasıl bir şeydir?»

7036

گر نه پیدا اند پیش نیك و بد

چیست باایشان خسارا این حسد

«Enbiyâ ve evliyâ sıhhât ve âfiyet, fazîlet ve seâdetle iyi ve kötü kimselerin gözünde peydâ olmasalardı, bir takım alçaklar onlara niçin hased ederlerdi?»

7037

در نمیدانند شان علم الیقین

چیست این بغض و حسد سازی و کین

«Eğer onları yakinen bilmiyorlarsa haklarındaki buğz, hased ve kinleri nedendir?»

7038

ور بدانندی جزای رستخیز

چون زنندی خویش بر شمشیر تیز

«Enbiyâ ve evliyâya hasedleri dolayısiyle kıyâmette uğrayacakları cezâyı bilselerdi kendilerini keskin kılıca nasıl vururlar, yânî; o hasede nasıl cür'et ederlerdi?»

7039

بر تو میخندد مبین اورا چنان

صد قیامت در درون او نهان

«Eğer o velî sana gülerse onu öyle görme ki derûnunda yüzlerce kıyâmet gizlidir.»

7040

دوزخ و جنت همه اجزای اوست
هرچه اندیشی تو آن بالای اوست

«Cehennem ve Cennet, o velînin cüz'üdür. (Yânî; râzî oluşu Cenneti, incinmesi cehennemi mûcibdir.) Sen nasıl düşünürsen o zat bütün düşüncelerinin fevkindedir.»

7041

هرچه اندیشی پذیر ای فناست
آنچه در اندیشه ناید آن خداست

«Her ne düşünürsen o düşünce yok olup gider.. Düşünceye gelmeyen ise Zât-ı İlâhîdir.»

7042

بردر این خانه گستاخی ز چیست
گرهمی دانیدکان درخانه کیست

«Eğer bu evin içinde kimin olduğunu biliyorsanız kapısı önünde ettiğiniz terbiyesizlik nedendir?»

Enbiyâ ve evliyâ hazarâtının kalbleri, Allahın tecelligâhıdır. Bir Hadis-i Kudsîde: «Beni arzım ve semâvâtım istîâb etmedi de, mü'min, müttekî ve perhizkâr kulumun kalbi istîâb etti.» buyurulmuştur.

7043

ابلهان تعظیم مسجد میکنند
در خرابی اهل دل جد میکنند

«Ahmaklar mescide tâzim ve hürmet ederler de, gönül sâhiblerinin gönlünü kırmaya çalışırlar, onlara tâzimsizlikte ciddî davranırlar.»

7044

آن مجازست این حقیقت ای خران
نیست مسجد جز درون سروران

«Mescid mecâz, ehl-i dil olanların kalbi ise hakikattir.. Ey eşekler; serverân-ı İlâhînin kalblerinden başka hakiki mescid yoktur.»

7045

مسجد کاندر درون اولیاست
سجده‌گاه جمله است آنجا خداست

«Evliyâullâhın derûnunda olan mescid, cümlenin secdegâhıdır ki orada sadece Allah vardır.»

7046

تا دل مرد خدا نامد بدرد
هیچ قومی‌را خدا رسوا نکرد

«Bir Allah adamının, yânî; bir nebî veya velînin kalbi incinmeyince Allah hiç bir kavmi rüsvâ etmemiştir.»

7047

قصد جنگ انبیا میداشتند
جسم دیدند آدمی پنداشتند

«Peygamberler ile cenk etmeye kalkıştılar. Onları cisim görüp bayağı bir insan sandılar.»

Evet, enbiyâ hazarâtı da insan idi. Fakat kendilerine vahy-i İlâhi geliyordu.

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَيَّ

Yânî: «Habibim söyle ki: Ben de sizin gibi insanım, şu fark ile ki bana vahy gelir[62].» Nazm-ı Celilinde bu hakikat beyân buyurulmuştur.

7048

در تو هست آخلاق آن پیشیان
چون نمی ترسی که تو باشی همان

«Sende de o evvelki müşriklerin ahlâkı vardır. Onlar gibi olmaktan niçin korkmuyorsun?»

---

(62) Sûrei Kehf: 110.

7049

آن نشانها همه چون در تو هست
چون تو زیشانی کجا خواهی رست

«Mâdem ki onların nişanları ve alâmetleri sende de vardır. Madem ki onlardansın. Böyle olunca azâb-ı İlâhîden nasıl kurtulabilirsin?»

«CUHÂ İLE BABASININ CENAZESİ ÖNÜNDE FERYAD EDEN ÇOCUĞUN KISSASI»

Cuhâ, arablardan Irakta yetişmiş bir budaladır. Bazı sözleri edebiyat kitablarına geçmiştir. Bunu bizim Nasruddîn hocaya benzetmek isterlerse de doğru değildir. Hoca ârif bir zât idi.

7050

کودکی درپیش تابوت پدر
زار می‌نالید و بر میکو وفت سر

«Bir çocuk babasının tabutu önünde inim inim inliyor ve kafasını vuruyordu.»

7051

کای پدر آخر کجایت می‌برند
تا ترا در زیر خاکی آورند

«Şöyle diyerek ki: Babacığım; nihâyet seni nereye götürüyorlar. Götürüp toprağın altına koyacaklar.»

7052

می‌برندت خانهٔ تنگ و زحیر
نی دروقالی و نی دروی حصیر

«Seni dar ve kasvetli bir eve götürüyorlar ki orada ne halı, ne de hasır var?»

7053

نی‌چراغی درشب و نی روزنان
نی‌دروی بوی طعام و نی نشان

«Ne geceleyin orada kandil, ne gündüzün ekmek var; orada ne yemek kokusu, ne de nişânı mevcûd.»

7054

نی‌درش معمور و نی بربام راه
نی یکی همسایه کو باشد پناه

«O evin ne kapısı mevcut; ne damına yol var, ne de sığınacak komşusu mevcud?»

7055

چشم تو که بوسه‌گاه خلق بود
چون شود درخانهٔ کور و کبود

«Babacığım senin gözün ki halkın bûsegâhı idi. O felâket hânesinde ne yapacaktır?»

7056

خانهٔ بی‌زینهار و جای تنگ
کاندرو نی روی می‌ماند نه رنگ

«Gittiğin yer, amansız bir ev ve daracık bir mahal ki orada ne bed, ne de beniz kalır?»

7057

زین نسق اوصاف خانه می‌شمرد
وز دو دیده اشك خونین می‌فشرد

«Bu sûretle evin evsâfını sayıp döküyor, iki gözünden de kanlı yaşlar akıyordu.»

7058

گفت جوحی با پدر ای ارجمند

والله این را خانهٔ ما می برند

«Cuhâ babasına dedi ki: Ey mes'ûd peder, vallâhi bu cenâzeyi bizim eve götürüyorlar.»

7059

گفت جوحی را پدر ابله مشو

گفت ای بابا نشانیها شنو

«Babası Cuhâya budala olma, dedi. O da: Baba; çocuğun saydığı nişanları dinle...»

7060

این نشانیها که گفت او یک بیک

خانهٔ ماراست بی تزویر و شک

«Çocuğun söylediği alâmetler, şeksiz, şüphesiz bizim eve âiddir.»

7061

نی حصیر و نی چراغ و نی طعام

نی درش معمور و نی صحن و نه بام

«Hasır yok, kandil yok, yemek yok, kapısı, sahnı, damı mâmûr değil.»

Tıbkı bizim ev cevâbını verdi.

7062

زین نمط دارند بر خود صد نشان

لیک کی بینند آنرا طاغیان

«Tâğî ve âsî olanlar, böylece yüz türlü nişan sayarlar, lâkin o nişanları kendilerinde nasıl görürler?»

7063

خانهٔ آن دل که ماند بی ضیا
از شعاع آفتاب کبریا

«Allahın güneşi şuâından ziyâ almayan bir gönül evi

7064

تنگ و تاریکست چون جان جهود
بی نوا از ذوق و سلطان و دود

Yahudilerin canı gibi dar ve karanlıktır. Sultân-ı vedûd olan Allah'ın zevkinden mahrumdur.»

7065

نی دران دل تافت نور آفتاب
نی کشاد عرصه و نی فتح باب

«O gönülde ne güneş ziyâsı parlar; ne sahası, ne de kapısı mârifet ve hakikate karşı açılır.»

7066

گور خوشتر از چنین دل مر ترا
آخر از گور دل خود بر ترا

«Böyle bir gönülden, mezar, senin için daha iyidir. Nihâyet bu mezar gibi olan gönülden yüksel.»

7067

زندهٔ و زنده زاد ای شوخ و شنگ
دم نمی گیرد ترا آن گور تنگ

«Sen dirisin ve bir dirinin oğlusun, o mezar gibi gönül, nefesini daraltmıyor mu?»

Yânî; öyle bir kalb ile nefes alamaz hâle gelmiyor musun?

7068

يوسف وقتی و خورشيد سما

زين چه و زندان برآور رو نما

«Sen zamânın Yûsüfü ve semânın güneşisin. Bu kuyu gibi zindandan başını çıkar da yüzünü göster.»

«YUNUS ALEYHİSSELÂMIN BALIKTAN KURTULUŞUNUN SEBEBİ VE RUH'UN NEFİSTEN HALÂSI»

7069

يونست در بطن ماهی پخته شد

مخلصش را نيست از تسبيح بد

«Senin Yûnus gibi olan rûhun balık karnı gibi bulunan nefsinde pişti. Allahı tesbih etmekten başka onun kurtuluş çâresi yoktur.»

7070

گر نبودی او مسبح بطن نون

حبس زندانش شدی تا يبعثون

«Eğer Yûnus Aleyhisselâm, balığın karnında tesbih etmemiş olsaydı, halkın ba's olunacağı kıyâmete kadar orada mahbûs kalırdı.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruluyor ki:

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ

الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ

وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ

إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾

Yânî : «Hakikaten Yûnus da peygamberlerden idi. (Musul'un karşısında harâbesi bulunan Ninova şehri halkına peygamber gönderilmişti). Dâvetine icâbet olunmadığı için canı sıkıldı, oradan kaçtı. Kaçtı ve yükünü almış bir gemiye bindi. Kur'a çektiler Yûnus mağlûb oldu, (yânî; kur'a ona isâbet etti). O da kendini suya attı. Ve bir balık onu yuttu. O Allahın izni olmadan kavmi arasından çekilip gittiği için kendini levmediyordu. Eğer o, balığın karnında (Lâ ilâhe illâ ente sübhaneke inniküntü minezzalimin) diye tesbih etmemiş olsaydı, balığın karnında halkın ba's olunacağı kıyâmet gününe kadar kalırdı[63].»

7071

او ز تسبیح از تن ماهی بجست

چیست تسبیح آیت روز الست

«Hazret-i Yûnus, ettiği tesbih bereketiyle, balığın karnından kurtuldu. Tesbih nedir? (Elestü birabbiküm) gününün alâmetidir.»

Tesbihin mânâsı tenzihtir. Yanî; Cenâb-ı Hakkı, şân-ı ulûhiyyetine lâyık olmayan vasıflardan berî kılmaktır. Allah Teâlâ ruhlara (Elestü birabbiküm) yânî; «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» diye sormuş, onlar da : (Belâ) yânî : «Evet» demişlerdi. İşte bu «Evet» deyiş bir nevi tesbih ve takdîs idi ki, Haktan başka rab ve mâbûdu nefyettiği cihetle Cenâb-ı Hakkı, şân ve vahdâniyyete lâyık olmayan şerik ve nazir vehminden tenzih ediyordu.

7072

گر فراموشت شده آن تسبیح جان

بشنو این تسبیحهای ماهیان

«Eğer rûhun, o tesbihini unuttuysa, şu balıkların tesbihini dinle.»

7073

هرکه دید اللهرا اللهیست

هرکه دید آن بحررا او ماهیست

«Basar-ı basîretle Allah'ı kim gördüyse o, ehlullahtır. O denizi müşâhede etmiş olan da o denizin balığıdır.»

---

(63) Sûre-i Saffat : 139-144.

7074

این جهان دریاست و تن ماهی وروح
یونس محجوب از نور صبوح

«Bu âlem deniz, cesed balık, rûh ise sâhib-i hakikatin nûrundan mahcûb olmuş Yûnus gibidir.»

7075

گر مسبح باشد ماهی رهید
ورنه دروی هضم گشت و ناپدید

«Eğer o rûh, cesed balığı içinde tesbih ederse o cesedden kurtulur, yoksa hazmedilip görünmez olur.»

7076

ماهیان جان درین دریا پرند
تو نمی بینی بگردت می پرند

«Can balıkları bu denizde çoktur. Sen görmüyorsun amma onlar senin etrâfında uçuşmaktadır.»

7077

بر تو خودرا میزنند آن ماهیان
چشم بگشا تا ببینی شان عیان

«Onlar kendilerini sana vururlar, gözünü aç ki onları ayân beyân göresin.»

Yânî; hakikat denizinin balığı olan ehlullah hazarâtı seninle sohbet de ederler. Fakat sen onları tanıyamazsın. Tanımak için bir insan-ı kâmilin tedâvisiyle gözünün açılması gerektir.

7078

ماهیارا گر نمی بینی بدید
گوش تو تسبیحشان آخر شنید

«Balıkları gözünle göremiyorsan, onların tesbihlerini işitmişsindir.»

Hadis ve sôfiyye kitablarında rivâyet olunan şöyle bir Hadis-i Şerif vardır: **«Lisanda hafif,** (yâni; söylemesi kolay) **mizanda ağır iki kelime vardır ki (Sübhanallahi ve bihamdih) ve (Sübhanallahilazim) kelimeleridir.»** Hazret-i Yûnus'un tesbihi de (La ilâhe illâ ente sübhaneke inni küntü minez zalimin) idi ki: **«İlâhî, senden başka mâbud yoktur, seni tenzih ve takdis ederim. Ben hakikaten nefsine zulmedenlerden oldum.»** demektir. Hazret-i Yûnusun şu itirâfı, hepimizin lisân-ı hâlidir. Binâenaleyh biz de öylece günahlarımızı itiraf ile Tevvâb-ı Kerîm olan Allahı tevhîd ve tesbih etmeli ve fırsat buldukça bu tesbihi söylemeliyiz. Sôfiyye hazerâtı, tesbihi **kavlî, kalbî ve fi'lî** olmak üzere üçe taksim etmiştir:

Tesbîh-i kavlî: Lisânen edilen tesbihtir. Her namazda okuduğumuz (Sübhanekallahümme ve bihamdik) ve namazdan sonra söylediğimiz (Sübhanallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm.) gibi...

Tesbîh-i kalbî: Kalbini Cenâb-ı Hak hakkında yanlış itikadlardan temizlemek.

Tesbih-i fi'lî: Harekâtını şân-ı übûdiyyete lâyık olmayan şeylerden tasfiye eylemektir. Bu harekâtı muhâfazaya sabretmek tesbihin rûhu mesâbesindedir.

7079

صبر کردن جان تسبیحات تست
صبر کن کانست تسبیح درست

«Senin ettiğin tesbihlerin ruhu, sabretmektir. Sabret ki o, doğru dürüst bir tesbihtir.»

7080

هیچ تسبیحی ندارد آن درج
صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

«Hiç bir tesbih, sabır derecesine muâdil olamaz. Sabret ki: (sabr, ferah ve sürûrun anahtarıdır) buyurulmuştur.»

7081

صبر چون پل صراط آن سو بهشت

هست باهر خوب یك لالای زشت

«Sabr köprü gibi o Cennetin sıratıdır. Her güzelin yanında çirkin bir lala vardır.»

7082

تا زلالا میگریزی وصل نیست

زانکه لالارا ز شاهد فصل نیست

«Laladan kaçarsan mülâkât ve vuslat yoktur. Çünki lala, sevgiliden ayrılmaz.»

Allah için edilen sabr ve tehammül, bir güzelin yanında bulunan lalaya teşbih ediliyor. Lala, dâimâ efendi zâdesi ile berâber olduğu gibi, mücâhedeye sabr ve tehammül de Likây-ı İlâhînin mülâzımıdır. Onun için ona iltifât etmek de zarûrîdir.

7083

تو چه دانی ذوق صبر ای شیشه‌دل

خاصه صبر از بهر آن نقش چگل

«Ey kalbi nâzik ve sabra gayr-i mütehammil olan! Sen sabrın zevkini, husûsiyle o Allah'a ulaşmak için çekilen sabrın lezzetini ne bilirsin?»

Sabırda, arzu edilen şeyden mahrûmiyyet meşakkati olduğu için ona herkes tehammül edemez. Fakat erbâbı için o meşakkatte de bir zevk ve neş'e vardır. Hususiyle Allah için edilen sabr ve tehammüllerin zevki, ehil olanlar nezdinde çok yüksektir. Maamâfih bu zevk, merd olanlar içindir.

7084

مردرا ذوق از غزا و کر و فر

مر مخنث‌را بود ذوق از ذکر

«Yiğit bir adamın zevki muhârebede ve harb esnâsında ileri, geri atılmaktadır. Namerdin, ahlâksızın zevki ise başka şeyde ve başka taraftadır.»

7085

گر برآید تا فلک از وی مترس
کو بعشق اسفل آموزید درس

«Öyle bir ahlâksız göklere kadar yükselse de ondan korkma. Çünki o, alt tarafının zevkiyle ders almıştır.»

7086

او بسوی سفل میراند فرس
گرچه سوی علو جنباند جرس

«Öyle bir herif yükseklik tarafına çıngırak çalsa ve çan sesi yukarlardan gelse bile, atını alçaklık tarafına sürer.»

Yânî; sözü yüksek olsa bile özü alçaktır.

7087

از علمهای گدایان ترس چیست
کان علمها لقمهٔ نان را رهیست

«Dilencilerin bayraklarından niçin korkmalıdır? Zira o bayraklar, bir lokma ekmek için vesiledir.»

Mâlum ya bayraklar ve sancaklar, askerî bir topluluğun alâmetidir. Onun altında toplananlar harb ehli kimselerdir. Onun için öyle bir bayrakta mehâbet vardır. Fakat eskiden dilencilerin taşıdıkları bayrakların altında ancak bir dilenci olduğu ve o bayrak bir lokma ekmek, yâhud bir kaç para cerrine vesile olduğu için öyle bayraklardan korkulmaz ve onlara hürmet olunmaz. Bunun gibi sözü yüksek ve özü alçak kimseler de dilenci bayrağına benzerler. Onlardan çekinmek ve kendilerine ihtirâm gösterilmek lâzım gelmez.

«BİR ÇOCUĞUN İRİ YARI BİR HERİFTEN KORKMASI, O HERİFİN DE: "YAVRUM KORKMA Kİ BEN NÂMERDİM" DEMESİ»

7088

کنك زفتی کودکی‌را یافت فرد

زرد شد کودك زبیم قصد مرد

«İri yarı bir herif, bir çocuğu tenhâda ve yalnızca buldu. Çocuk herifin sû-i kasdından korktuğu için sarardı.»

7089

گفت ایمن باش ای زیبای من

که تو خواهی بود بربالای من

«Herif dedi ki: Güzelim emin ol ki sen benim üstüme çıkacaksın.»

Mâlum ya edebiyatta açık saçık sözlere (Hezl) ve cemiine de (Hezliyyât) derler.

Hazret-i Mevlânâ bir beytinde der ki: **«Benim beytim, beyt değil, bir mânâ cihânıdır; Hezlim de hezl değil, tâlimdir, anlatmak ve öğretmek içindir.»**

Mesnevî tâlim ve irşâd için tanzim edilmiş bir kitabdır. Herkesin anlaması ve öğrenmesi ise başka türlü olur. Bâzıları bir işâretten maksadı anlar, bâzıları ise açıktan açığa söylenmek ister. Anlayışların böyle farklı olması dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ da ara sıra böyle hezl vâdisinde kıssalarla anlayışı kısa olanlara anlatmak ister.

İşte o erkek şeklinde ve karı tabîatındaki ahlâksız dedi ki:

7090

من اگر هولم مخنث دان مرا

همچو اشتر برنشین میران مرا

«Ben eğer şekil ve cüsse itibâriyle korkunç isem de ehemmiyet verme. Beni namerd bil ve deve gibi üstüme çıkıp sür.»

7091

صورت مردان و معنی اینچنین
از برون آدم درون دیو لعین

«Bâzı kimselerin sûreti ve mânâsı, yânî; zâhiri ve bâtını böyledir. Dışarıdan adam şeklindedir. İçerisi ise mel'ûn şeytan gibidir.»

7092

آن دهل را مانی ای زفت چو عاد
که برو آن شاخ را میکوفت باد

«Ey Âd kavmi gibi iri yarı müşekkel herif! Sen rüzgârın çomakladığı davula benziyorsun.»

Bazı tavuk ve güvercin kümeslerine davul asarlar, bir de çark takarlarmış; çark rüzgârla döndükçe ucundaki bir değnek davula vurur ve gürültü yaparmış. Sansar ve tilki gibi kümes hayvanlarına musallat olan hayvanlar davul sesinden korkar, kümese yaklaşamazlarmış. Hazret-i Mevlânâ, böyle sûreten mükemmel, fakat bâtınen erzel olanları, rüzgârın çomakladığı o davula benzetiyor.

Âd kavmi mâlum yâ Hûd Aleyhisselâmın dâvetine memur olduğu bir tâifedir. Bunlar Yemen taraflarında oturur ve putlara taparlarmış. İri, yarı, güçlü, kuvvetli adamlarmış.

7093

روبهی اشکار خود را باد داد
بر طبلی همچو خیك پر زباد

«Bir tilki, kırbe gibi hevâ ile dolu bir davul dolayısiyle şikârını yele verir, kaybeder.»

Yâni; kümesteki hayvanları avlamak için gelen tilki, o içi boş davulun sesinden korkar ve tavukları avlamaktan vazgeçer.

7094

چون ندید اندر دهل او فربهی
گفت خوکی بهازین خیك تهی

«Tilki davulda semizlik görmeyince, bir domuz bu içi boş kırbeden evlâdır, der.»

7095

روبهان ترسند زآو از دهل
عاقلش چندان زندکه لاتقل

«Davul sesinden tilkiler korkarlar, fakat âkil insanlar o davulu o kadar döverler ki hiç bahsetme.»

Bunun gibi, derviş kisvesine girmiş, lâkin derûnu dervişlikten hâlî olan mukallidlerden avâm-ı nâs çekinir. Onları hakikaten derviş ve şeyh zanneder. Fakat basar-ı basîret sahibi olanlar, onların içinin kof olduğunu anlarlar ve onları davul gibi çomaklarlar.

«BİR OK ATANIN VE ONUN ORMANDAN GİDEN BİR SÜVARİDEN KORKMASININ HİKÂYESİ»

7096

یك سواری باسلاح و بس مهیب
میشد اندر بیشه براسبی نجیب

«Silâhlı ve heybetli bir süvâri, soy bir at üzerinde olduğu halde bir orman içinde gidiyordu.»

7097

تیر اندازی بحکم اورا بدید
پس ز خوف او کمارا درکشید

«Bir ok atıcı onu gördü ve korkusundan yayını kurdu.»

7098

تا زند تیری سوارش بانگ زد
من ضعیفم گرچه زفتستم جسد

«Ona ok atmak için. Lâkin süvâri ona seslendi ki: Cesedim iri olmakla berâber ben zayıf ve korkak bir adamım.»

7099

هان و هان منگر تو در زفتی من
که کمم در وقت جنگ از پیره‌زن

«Sakın benim iriliğime bakma. Ben muhârebede bir koca karıdan daha âcizim.»

7100

گفت رو که نیک گفتی ور نه نیش
بر تو می‌انداختم از ترس خویش

«Okçu; iyi ki söyledin. Yoksa korkumdan sana ok atacaktım, dedi.»

Kıssadan hissenin ne olduğunun beyânına şürû edilip deniliyor ki:

7101

بس کسان را کالت پیکار کشت
بی رجولیت چنان تیغی به مشت

«Çok kimseleri, merd olmadıkları için, avuçlarında kılıç olduğu halde harb âleti öldürmüştür.»

7102

گر بپوشی تو سلاح رستمان
رفت جانت چون نباشی مرد آن

«Sen Rüstemlerin silâhını kuşansan da o silâhın ehli olmayınca canın gider.»

Ey mukallid kimse; sen de evliyâullah kisvesine bürünsen, o kisvenin ehli olmadığın için mânen helâk olursun.

Bâyezid-i Bestâmî (Kuddise sirruhu) hazretlerine biri müracaatla: «Kürkünüzden bir parça verseniz de teberrüken üstümde taşısam» demiş. Bâyezid de: «Sen adam olmadıktan sonra Bâyezid'in derisini yüzüp içine girsen yine faydası olmaz» cevâbını vermiş.

Binâenaleyh:

7103

جان سپر کن تیغ بگذر ای پسر

هرکه بی‌سر بود ازین شه بردسر

«Oğlum! Kılıcı bırak da, canını kalkan ittihâz et. Her kim başsız olursa bu pâdişahtan başını kurtarır.»

Kılıcı bırakmak, ehli olmadığın halde onu taşımamak, canını kalkan ittihaz etmek de, hakkın kazâ ve kaderine rızâ göstermektir. Böyle yapan kimse Allahın kahrından necât bulur. Başını padişaha seve seve vermek başı kurtarmak, selâmete ermektir.

7104

آن سلاحت حیله و مکر تواست

هم ز تو زایید وهم جان توخست

«Senin o silâhın yapmış olduğun mekr ve hiyledir ki, hem senden doğmuş, hem de senin canını yaralamıştır.»

7105

چون نکردی هیچ سودی زین حیل

ترک حیلت کن که پیش آیت دول

«Mâdem ki bu hiylelerden hiç istifâde edemedin, o hiyleleri bırak ki devletler seâdetler seni karşılasın.»

7106

چون یکی لحظه نخوردی برزفن

ترك فن گو می‌طلب رب‌المنن

«Mâdem ki fen ve hiyleden menfeat görmedin, fenni bırak da Allahı taleb et.»

7107

چون مبارك نيست بر تو اين علوم
خويشتن گول كن و بگذر ز شوم

«Mâdem ki bu sathî ilimler sana mübârek olmamıştır, kendini câhil koy da o uğursuz bilgilerden vazgeç.»

7108

چون ملائك گوى لا علم لنا
دست بر گرد وما علمتنا

«Melekler gibi: (Lâ ılmelenâ) de ki, (Ma allemtena) destgîrin olsun.»

Cenâb-ı Hak yer yüzünde bir halife yaratacağını Meleklere haber vermiş, onlar da: «Orada fesad çıkaracak ve kan dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın?» demişlerdi. Sonra eşyâ isimlerini onlara sordu. Onlar da:

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا

Yâni: **«Yâ Rabbî, seni tesbih ve takdis ederiz. Biz öğretmiş olduğun şeylerden başkasını bilmeyiz[64].»** diye kusurlarını itiraf ettiler. Sonra Hak Sübhenehû ve Teâlâ, Âdem Aleyhisselâmı yarattı ve: «Yâ Âdem şunların isimlerini meleklere söyle dedi. Âdem o isimleri söylemekle onlara öğretmiş oldu. İşte insan bilmediği bir şey için bilmiyorum diyecek olursa ona öğretilir. Binâenaleyh, ilme mağrûr olmamalı, bilinen şeylerin fevkinde bilinmeyen bir çok şey bulunduğunu hatırdan çıkarmamalı. İmâm-ı Gazâlî gibi bir allâme: «Bilmediğim şeyleri ayağımın altına alabilsem başım göklere değerdi» demiştir. Gazâlî gibi hakîm-i muhakkik'in şu sözü ibret alınacak bir kelâmdır. Zâten ilim de nâfî ve gayr-ı nâfî olmak üzere iki nevidir. Hazret-i Peygamber: **«Faydası olmayan ilimden Allaha sığınırım»** demiştir. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile anlatmış olmak için buyuruyor ki:

---

(64) Sûrei Bakara: 32.

«BİR BEDEVİNİN ÇUVALA KUM DOLDURMASI VE BİR FEYLESOFUN ONU LEVM ETMESİ»

7109

یك عرابی بار کرده اشتری

در جوال زفت از دانه پری

«Bir bedevî, dâne ile dolu büyük iki çuvalı bir deveye yükletmişti.»

7110

او نشسته بر سر هر دو جوال

یك حدیث انداز کرد اورا سؤال

«Kendi de iki çuvalın ortasına oturmuştu. Geçen biri ondan sordu.»

7111

از وطن پرسید و آوردش بگفت

واندران پرسش بس درها بسفت

«Bedevîye yurdundan süâl eyledi ve onu söyletti. O süâl esnâsında bir çok inci deldi, yânî; güzel söylerde bulundu.»

7112

بعد ازان گفتش که این هر دو جوال

چیست آکنده بگو مصدوق حال

«Ondan sonra bedevîye dedi ki: Bu iki çuvalın içinde ne var, doğrusunu söyle?»

7113

گفت اندر یك جوالم گندمست

در دگر ریگی نه قوت مردمست

«Bedevî dedi ki: Çuvalımın birinde buğday vardır. O birinde ise kum doludur ki insan rızkı değildir.»

7114

گفت تو چون بار کردی این رمال

گفت تا تنها نماند این جوال

«Feylesof: Bu kumları niçin deveye yük ettin? diye sordu. Bedevî de: Buğday çuvalı yalnız kalmasın, yânî; kum çuvalı ona denk olsun diye, cevâbını verdi.»

7115

گفت نیم گندم آن تنگ را

در دگر ریز از پی فرهنگ را

«Feylesof; buğday denginin yarısını obir çuvala dök ki akıllıca hareket budur, dedi.»

7116

تا سبک گردد جوال و هم شتر

گفت شاباش ای حکیم اهل و حر

«Böylece, hem çuval, hem deve hafiflesin. Bedevî: Ey ehliyetli ve hür olan hakîm; âferin sana!»

Dedikten sonra:

7117

اینچنین فکر دقیق و رأی خوب

تو چنین عریان پیاده در لغوب

«Böyle ince fikir ve güzel re'yin varken sen böyle çıplak, yaya ve âciz bir hâldesin.» dedi.

7118

رحمش آمد بر حکیم و عزم کرد

کش بر اشتر بر نشاند نیک مرد

«Feylesofa acıdı ve o iyi adamı devesine bindirmeye azmetti.»

7119

باز گفتش ای حکیم خوش سخن
شمهٔ از حال خود هم شرح کن

«Tekrar ona dedi ki: Ey güzel sözlü hakîm; kendi hâlinden bir miktâr şerh ve beyân eyle.»

7120

اینچنین عقل و کفایت که تراست
تو وزیری یا شهی بر گوی راست

«Sende bu akıl ve kifâyet varken vezir misin, yoksa şâh mısın doğrusunu söyle.»

7121

گفت این هر دو نیم از عامه‌ام
بنگر اندر حال و اندر جامه‌ام

«Feylesof dedi ki: Bu ikisi de değilim, avâm-ı nâsdan biriyim. İşte hâlim ve elbiseme bak da ne olduğumu anla.»

7122

گفت اشتر چند داری چند گاو
گفت نه این و نه آن مارا مکاو

«Bedevî: Kaç deven, kaç sığırın var? diye sordu. Feylesof: Ne bu, ne o vardır. Bizi deşme, yânî; bahsetme cevâbını verdi.»

7123

گفت رختت چیست باری در دکان
گفت مارا کو دکان و کو مکان

«Bedevî: Bârî dükkânındaki eşyâ, yânî; sermâyen nedir? diye sordu. Feylesof: Bizde dükkân, hattâ mekân nerede? Yânî; ikisi de yok, dedi.»

7124

گفت پس از نقد پرسم نقد چند
که تو ئی تنهارو و محبوب پند

«Bedevî dedi ki: O halde nakdinden sorayım; ne kadar nakdin var ki sen yalnız başına yürüyorsun ve sevimli nasihatler veriyorsun.»

7125

کیمیای مسی عالم باتواست
عقل و دانش را گهر تو بر تواست

«Dünyâ bakırını altın yapacak kimyâ sendedir. Aklın ve ilmin cevheri sende kat kattır.»

7126

گفت والله نیست یا وجه العرب
درهمه ملکم وجوه قوت شب

«Feylesof dedi ki: Ey arab kavminin seyyidi; Vallâhi bütün mülkümde bir akşam yemeğinin bedeli yoktur.

7127

پا برهنه تن برهنه می‌دوم
هرکه نانی میدهد آنجاروم

«Yalın ayak ve çıplak olarak koşarım. Her kim bir ekmek verirse oraya giderim.»

7128

مرمرا زین حکمت فضل و هنر
نیست حاصل جز خیال و دردسر

«Bu fazilet, bu hikmet ve bu hünerden bana hâsıl olan, hayâl ile baş ağrısından başka bir şey değildir.»

7129

بس عرب گفتش که رو دور ازبرم

تا نبارد شومی تو برسرم

«Bunun üzerine bedevî dedi ki : Yanımdan çekil git ve uzaklaş ki senin uğursuzluğun benim başıma da yağmasın.»

7130

دور بر آن حکمت شومت زمن

نطق تو شومست براهل زمن

«O uğursuz hikmetini benden uzaklaştır ki senin sözün zamâne halkı için uğursuzdur.»

7131

یا تو آن سو رو و من این سو میدوم

ور ترا ره پیش و من واپس روم

«Yâ sen o tarafa git, ben bu tarafa koşayım, yâhud senin yolun önde ise ben geri kalayım.»

7132

یك جوالم گندم و دیگر ز ریك

به بود زین حیله‌های مرده ریك

«Bir çuvalımın buğday, obirinin kumla dolu olması, senin hikmetinden daha iyi be hayırsız!..»

7133

احمق ام بس مبارك احمقیست

که دلم با برك و جانم متقیست

«Benim ahmaklığım mübârek bir ahmaklıkdır ki, gönlüm kanâatkâr, rûhum ise müttekîdir.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssayı naklettikten sonra beyânına şurû ediyor ve dine mugâyir itikadda bulunan felsefecilere hitâben diyor ki :

7134

گر تو خواهی که شقاوت گم شود
جهد کن تا از تو حکمت گم شود

«Senden şekavetin kaybolmasını istersen, çalış ki senden hikmet, yânî; felsefe kaybolsun.»

7135

حکمتی کز طبع زاید وز خیال
حکمتی بی فیض نور ذوالجلال

«Tabîatten ve hayalden doğan felsefe, Allah Zü'l-Celâlin nûr-u feyzinden mahrûm bir hikmettir.»

7136

حکمت دنیا فزاید ظن و شک
حکمت دینی برد فوق فلك

«Dünyâ hikmeti, (yânî, felsefe) zannı ve şekki artırır; dinin hikmeti ise sâhibini semâların fevkine çıkarır.»

Kur'ân'da :

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

Yânî : **«Bir kimseye hikmet verilmişse ona bir çok hayır verilmiştir[65]»** buyurulmuştur ki oradaki hikmet, Kur'ân ve Hadisten istinbât olunan hikmettir. Tasavvuf meslcki de o hikmet üzerine tesis edilmiştir; yânî; me'hazi temâmiyle nakildir. Felsefe ise akıl, hayal ve zan üzerine bina kılınmıştır. Bundan dolayı erbâbı arasında bir çok ihtilâf vardır.

Bazıları da tasavvufu felsefe şûbelerinden vehmediyorlar ki, temâmiyle yanlış bir telâkkidir. Sôfiyye tâifesi, dâima feylesoflara muârız bulunmuşlar, hattâ Yunan felsefesi şöyle dursun, müslüman hükemâsına ve o meyanda İbn-i Sinâya bile atmış tutmuşlardır. İşte Şeyh Ömer Sühreverdî der ki : «Feylesoflara, siz İbn-i Sinânın Şifâ ismindeki kitâbiyle iştiğâlinizden dolayı Cehennem çukurlarından bir çukurun başın-

(65) Sûrei Bakara : 269.

dasınız diye kaç defâ söyledim. Bizim tevbih ve ihtârımıza ehemmiyet vermedikleri için Allaha ilticâ ettik. Onlar Aristo dini üzerine öldüler, biz Din-i Mustafâ üzerine yaşadık.»

7137

زو بهان زیرك آخر زمان

برفزوده خویش برپیشینیان

«Âhir zamânın hakiyr ve zeki feylesofları, kendilerini kudemâdan üstün farzettiler.»

7138

حیله آموزان جگرها سوخته

فعلها و مکرها آموخته

«Hiyle öğrenerek, ciğerler yaktılar, hileler ve düzenler yaptılar.»

7139

صبر و ایثار و سخای نفس وجود

باد داده کان بود اکسیر سود

«Menfeat iksiri bulunan sabrı, ihsan ve cömertliği heder ettiler.»

Zevba' kelimesi lügatte hakîr, kısa boylu adam diye târif ediliyor. Hazret-i Mevlânâ, bu kelime ile muahharîn feylesoflar ile onlara tâbi olup da münâkaşa ve mücâdele için tahsilde bulunan kelâmcıları kasdediyor. Onlara (zevba') demekle de şer'î âlimlerin kısa, yânî; az bulunduğunu anlatıyor. Dini müdâfaa ve itikâdı tashih etmek niyetiyle kelâma dâir eser yazmış olan ulemâ, tabiî bunlara dâhil değildir.

Bu zevba'lar, nakli bırakmış, aklı, fikri rehber ittihaz etmişlerdi. O münâsebetle Cenâb-ı Pîr diyor ki :

7140

فکر آن باشد که بگشاید رهی

راه آن باشد که پیش آید شهی

«Fikir, sâhibine hidâyet yolunu açan şeydir. Yol ise, bir şâha tesâdüf edilen tariktir.»

7141

شاه آن باشد که از خود شه بود

نی بمخزنها و لشکر شه شود

«Şâh, hazinelerle ve ordularla değil, kendiliğinden şâh olandır.»

7142

تا بماند شاهی او سرمدی

همچو عز ملک دین احمدی

«Bir zâtın şahlığı kendiliğinden olmalı ki ,dîn-i Ahmedînin izzet ve şerefi gibi, onun şahlığı da ebedî olarak kalsın.»

«İBRAHİM BİN EDHEM'İN DENİZ KENÂRINDAKİ KERAMETİ»

İbrâhim bin Edhem (Kaddesallâhü sirrahû) hazretleri birinci tabaka meşâyihindendir. Kendisi Belhli olup hükümdâr zâdelerdendir. Gençliğinde her şeyi terkederek Mekke'ye gitmiş, orada Süfyân-ı Sevrî, Fudayl bin Iyâz ve Ebû Yûsüf gibi kibâr-ı meşâyihle görüşmüş, sonra Şam'a hicretle orada 161, yâhud 162, veyâhud 166 tarihinde vefât etmiştir.

7143

هم ز ابراهیم ادهم آمدست

کو ز راهی بر لب دریا نشست

«İbrâhim bin Edhemden nakledilir ki: Bir yolculuğu esnâsında deniz kenârında oturmuştu.»

7144

دلق خود میدوخت آن سلطان جان

یک امیری آمد آنجا ناگهان

«O ruh sultânı, abasını dikiyordu. Ansızın oraya bir emir geldi.»

7145

آن امیر از بندگان شیخ بود
شیخرا بشناخت سجده کرد زود

«O beğ, vaktiyle şeyhin bendelerinden idi. Eski efendisini tanıdı ve tâzîmen önünde yer öptü.»

7146

خیره شد درشیخ و اندر دلق او
شکل دیگر گشت حلق و خلق او

«Şeyhin abasını dikmesine ve onun şekil ve sûretiyle ahlâkının değişmiş olmasına şaştı.»

7147

کورها کرد آنچنان ملك شکرف
برگزید این فقر بس باریك حرف

«Şeyh, öyle azîm bir mülkü terketmiş, böyle dakîk ve müşkül bir fakr'ı ihtiyâr eylemişti.»

7148

ملك هفت اقلیم ضایع میکند
چون گدا بردلق سوزن میزند

«Yedi iklimin pâdişahlığını bırakıp da dilenciler gibi abasını dikiyordu.»

7149

شیخ واقف گشت از اندیشه‌اش
شیخ چون شیرست دلها بیشه‌اش

«Şeyh, emîrin düşüncesini keşfetti. Çünki şeyh, bir arslandır, gönüller ise, onun ormanıdır.»

Yânî; bir arslan orman içinde nasıl gezer ve oranın her tarafını bilirse, kâmil bir şeyh de gönüllerdeki esrara, öylece vâkıf olur.

7150

چون رجا و خوف در دلها روان
نیست مخفی زوی اسرار جهان

«Şeyh-i kâmil, ümid ve korku gibi gönüllerde gezer. Dünyânın esrârı ona gizli değildir.»

Binâenaleyh :

7151

دل نگه دارید ای بی‌حاصلان
در حضور حضرت صاحبدلان

«Ey mâneviyâttan hâsılı olmayanlar; evliyâullah hazarâtının huzûrunda kalbinizi muhâfaza ediniz, yânî; onlara karşı inkâr fikrinde bulunmayınız.»

7152

پیش اهل تن ادب بر ظاهر است
که خدا زیشان نهان را ساتر است

«Ten ehli yânî; ehl-i sûret olanlara göre edeb ve terbiye zâhiredir. Çünki Allah, gizliyi onlardan setr etmiştir.»

7153

پیش اهل دل ادب بر باطن است
زانکه دلشان بر سرایر فاطن است

«Kalb ehli indinde ise edeb bâtınadır. Çünki onların kalbi esrara vâkıftır.»

Feth-i Mekke esnâsında Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ashâb-ı kirâm ile Kâbe'yi tavaf ederken Ebû Süfyân da bir köşede durmuş, Peygamberle ashâbının tavafını seyreyliyordu. O sırada «Âh bir ordu toplasam da şu adamla yeniden harbe başlasam» diye de kalbinden bir kuruntu geçiriyordu. Aleyhisselât Efendimiz onun yanına gelince : **«O adam yine seni zelîl ve rezîl eder»** buyurdu. Ebû Süfyân bunu işitince : «Hak Peygamber olduğuna şimdi inandım, vâkıa öyle bir kuruntu

geçirmiştim» dedi. Nebiyy-i Ekrem Efendimiz böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah hazarâtı da bilverâse kalblerdeki muzmarâtı keşfederler. Onun için ehlullah huzurunda kalbi muhafaza etmek lâzımdır. Lâkin ey münkir-i velâyet:

7154

تو بعکس پیش کوران بهر جاه
باحضور آیی نشینی پایگاه

«Sen ise aksine hareket ediyorsun. Kalb gözü kör olanların karşısında onların mansıblarından dolayı edeb ve terbiye ile kapı dibine oturuyorsun» da,

7155

پیش بینایان کنی ترك ادب
نار شهوترا ازان گشتی حطب

«Basar-ı basîreti açık olan veliler huzûrunda edeb ve terbiyeyi bırakıyorsun. İşte şehvet ateşine odun oluşun bu terbiyesizliktendir.»

7156

چون نداری فطنت نور هدا
بهر کوران رویرا میزن جلا

«Mâdem ki sende hidâyet nûrunun zekâsı yoktur, körlere karşı yüzüne cilâ sür.»

7157

پیش بینایان حدث بر روی مال
ناز میکن باچنین گندیده حال

«Gözü açık bulunanların huzurunda ise yüzüne kir ve pislik sür. Sonra şu kokmuş hâlinle nazlanmaya kalkış.»

7158

شیخ سوزن زود در دریافکند

خوارست سوزنرا باواز بلند

«Şeyh İbrâhim Edhem, iğnesini çabucak denize attı. Sonra yüksek sesle iğneyi istedi.»

7159

صد هزاران ماهیٔ اللهی

سوزن زر برلب هرماهی

«Her birinin ağzında birer altın iğne olmak üzere Allahın mahlûk ve mensûbu yüz binlerce balık:»

7160

سربر آوردنداز دریای حق

که بگیر ای شیخ سوزنهای حق

«Ey şeyh, Hakkın iğnelerini al diye Hakkın denizinden baş çıkardılar.»

7161

رویدو کرد و بگفتش ای امیر

ملك دل به یاچنین ملك حقیر

«Şeyh, emîre teveccüh ederek dedi ki: Ey emir! Gönül mülkü ve devleti mi iyi, yoksa şu hakiyr dünyâ hükümeti mi?»

7162

این نشان ظاهرست این هیچ نیست

تا بباطن در روی بینی تو بیست

«Şu hâl, zâhirî bir alâmet ve âdî bir kerâmettir ki hiç bir şey değildir. Eğer bâtına girecek olursan bunun yirmi mislini, yâni, ez'âf-ı muzâ'afesini görürsün.»

Mûcize ve kerâmetler, İlâhî irâde ile zuhûra geldiği için nihâyetsiz-

dir. Enbiyâ ve evliyâdan zuhuru rivâyet edilen mûcize ve kerâmetler, onlardan bir nümûnedir. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için bir misâl getiriyor ve diyor ki :

7163

سوی شهر از باغ شاخی آورند

باغ و بوستانرا کجا آنجا برند

«Bağdan şehire bir dal getirirler, bağı ve bostanı oraya götürmezler.»

Bağdan getirilen bir dal, bağda onun gibi bir çok dal bulunduğunu anlatır. Onun gibi peygamberlerin bir mûcizesi, evliyânın bir kerâmeti de daha bir çok hârikulâde haller olabileceğini bildirir.

7164

خاصه باغی کین فلك یك برگ اوست

بلکه آن مغزاست و این عالم چو پوست

«Husûsiyle, bir bağ ki : Âlem-i Ulûhiyyettendir; bu felek onun bir yaprağı mesâbesindedir. Belki o bağ yemişin içi, bu âlem ise kabuğu gibidir.»

7165

برنمی داری سوی آن باغ گام

بوی افزون جوی و کن دفع زکام

«Eğer o bağ tarafına adım atamıyorsan, oranın râyihasını ara ve nezleni defet.»

Nasıl ki abdest alırken : **«Yâ Rabbî; bana nîmet mahalli olan cennet kokusunu duyur»** diye duâ edilir.

7166

تا که آن بو سوی بوستانت کشد

تا نماید مرترا راه رشد

«Tâ ki o râyiha, seni o bağ-ı mânevî tarafına çekip götürsün ve sana irşâd yolunu göstersin.» Daha :

7167

چشم نابینان را بینا کند
سینه‌ها را سینهٔ سینا کند

«Görmeyen gözünü görür bir hâle getirsin; göğsünü, yânî; kalbini Sînâ göğsü eylesin.»

Mâlum ya, Sînâ dağında Hazret-i Mûsâ'ya tecelli vâki' olmuş, onun şevkiyle dağ da parçalanmıştı.

7168

گفت یوسف ابن یعقوب نبی
بهر بو القوا علی وجه ابی

«Bu râyihadan dolayı, Yâkub peygamberin oğlu Yûsüf Aleyhimesse-selâm (Gömleğimi götürün, babamın yüzüne sürün) demişti.»

Hazret-i Yûsüf, Azîz-i Mısır olduktan ve zahire almak için oraya gelen birâderlerine kendisini tanıttıktan sonra babasının gözlerinin görmez olduğunu haber almış ve gömleğimi götürüp yüzüne sürün, gözleri açılır demişti.

اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي
يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ
الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّي لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا اَنْ
تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾
فَلَمَّا اَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ
اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

Yâni: «Şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun, yâni; sürün, gözleri açılacaktır. Ve benim yanıma ehl ve ıyâlinizle birlikte hepiniz geliniz.»

«Vaktâ ki Yâkub zâdelerin kervanı Mısırdan ayrıldı. Ken'ânda bulunan babaları, (Yâni; Hazret-i Yâkûb), yanında bulunanlara dedi ki: Ben hakikaten Yûsüf'ün râyihasını duyuyorum. Bana bunamış demiyesiniz. Yâkubun nezdinde bulunan torunları vesâiresi dediler ki: Allah hakkı için hakîkaten sen hâlâ eski sapıklığındasın. Vaktâki müjdeci geldi ve gömleğini getirdi, Yâkûbun yüzüne koydu. Gözleri görmeye başladı. Ve dedi ki: Ben size sizin bilmediğiniz şeyleri Allah tarafından bilirim demiyor mu idim?[66]»

7169

بهر این بو گفت احمد درعظات
دائما قرة عینی فی الصلات

«Yine bu mânevî râyiha dolayısiyle Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm: (gözümün nûru namazdadır.) buyurmuştu.»

7170

پنج حس باهمدگر پیوسته‌اند
زانکه این هر پنج ز اصلی رسته‌اند

«Beş his birbiriyle birleşmiştir, çünki bu beş his, bir asıldan yetişmiştir.»

İnsanda (havâss-ı hamse-i zâhire) denilen beş duygu vardır ki görmek, işitmek, koklamak, lezzet almak ve yoklamak hisleridir. Bunlardan birinin kuvvetli olması, diğer hisler için de ayrıca bir kuvvet teşkil eder. Onun için Hazret-i Mevlânâ: «Manevî rayihayı duymak talebinde bulun ki obir hislerin de kuvvetlensin» diyor.

7171

قوت یك قوت باقی شود
مابقی را هر یکی ساقی شود

«Havâss-ı hamseden birinin kuvveti, diğerinin de kuvveti olur. Bu hislerden her biri diğerleri için sâkî yerine geçer.»

Yâni; işret meclisinde sâkînin verdiği şarab nasıl bezm ehlinin neş'esini artırırsa bu hislerden birinin kuvvetli olması da diğerlerini takviye eder.

(66) Sûrei Yûsüf: 93-96.

7172

دیدن دیده فزاید عشق را

عشق در دیده فزاید صدق را

«Gözün görmesi aşkı artırır. Aşk da gözdeki sıdkı tezyîd eder.»

7173

صدق بیداری هر حس میشود

حسها را ذوق مونس میشود

«Sıdk her hissin uyanmasına ve zevkin onlara mûnis olmasına sebeb olur.»

«GAYBI GÖREN NUR İLE ARİFİN HİSLERİNİN MÜNEVVER OLMASI»

7174

چون یکی حس در روش بکشاد بند

مابقی حسها همه مبدل شود

«Hislerden birinin seyr ü sülûk esnâsında bağı çözülür ve mânevîyâta vâkıf olursa, diğer hisler de tebeddül eder.»

7175

چون یکی حس غیر محسوسات دید

گشت غیبی بر همه حسها پدید

«Hissin biri gayr-i mahsûsâtı görecek olursa bütün hislere gayb âlemi açılır.»

Buna misâl olmak üzere :

چون ز جوجست از گله یك گوسفند

پس بپایی جمله زان سو میجهند

«Sürüden bir koyun sıçrayıp dereyi atlarsa, diğer koyunlar da o tarafa sıçrar, geçer.»

Bunun gibi havâss-ı hamseden biri gayba vâkıf olunca diğer hisler de o âleme vukuf peydâ ederler. Binâenaleyh ey sâlik :

7177

گوسفندان حواسترا بران

درچرا از اخرج المرعی چران

«Sen de koyun gibi hislerini sür de (اخرج المرعی) çayırında otlat.»

Şu Âyetlere işâret edilmiştir :

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ۝ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۝ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ۝ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ۝

Yânî : **«Rabb-i Âlânın ismini tesbih ve takdis eyle** (Sübhane rabbiyel â'lâ, demekle o Rabb-i Zîşânı, şânına lâyık olmayan şeylerden tenzih et). **O Allah ki yarattı ve tesviye etti. Ve o Allah ki her şeyin rızkını ve ecelini takdir ederek mahlûkâtını müsteid oldukları işlere hidâyet eyledi. Ve o Allah ki mer'âlarda, çayırlarda otlar bitirdi.»**

Buradaki (mer'â) hayvanların otladığı otlaklar olabileceği gibi, insanların feyz alacakları mânevî bir mer'â da olur. İşte Mevlânâ erbâb-ı sülûkü o mânevî mer'âdan nimetlenmeye ve feyz almaya teşvik ediyor.

7178

تا در آنجا سنبل و ریحان چرند

تا بگلزار حقایق ره برند

«Tâ ki hislerin o mânevî mer'âda sünbül ve fesleğen otlasın ve hakikat gülzârına yol bulsun.»

(67) Sûrei A'lâ : 1-4.

7179

هر حست پیغمبر حسها شود
جمله حسهارا بجنت می کشد

«Senin her hissin, hislerin peygamberi olsun da bütün hisleri Cennete çeksin.»

7180

حسها باحسی تو گویند راز
بی حقیقت بی زبان و بی مجاز

«Başkalarının hisleri sana; dilsiz ve dudaksız, hakikat ve mecaz olmaksızın lisân-ı hâl ile sırlar söylesin.»

7181

کین حقیقت قابل تأویلهاست
وین توهم مایهٔ تخییلهاست

«Zira edebiyatta hakikat ve mecaz diye bahsedilen kelâm tarzının hakikat denileni te'vîle kâbil olduğu gibi mecaz tâbir edileni de tevehhümdür ve mâye-i tahayyüldür.»

7182

آن حقیقت را که او باشد عیان
هیچ تأویلی نگنجد درمیان

«Ayân olan, enbiyâ ve evliyânın meşhûdü bulunan bir hakikat vardır ki o hakikat hiç bir te'vil kabul etmez.»

Meselâ Kur'ânda : her şeyin Allahı zikrettiği ve bâzı kayaların Allah korkusuyla yuvarlanıp düştüğü bildirilmiş, bunlar bâzı ulemâ tarafından mecaz sayılıp te'vil cihetine gidilmiştir. Halbuki bunlar sôfiyyece, ayn-ı vâki bir hakikattır ki te'vil kabul etmez. Zâten meşâyih-i sôfiyye Kur'ânı olduğu gibi kabul etmek, anlaşılamayan müteşâbihâtı ilm-i İlâhîye havâle etmek cihetini iltizâm eylemişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ yine Mesnevide : «Bikr-i mazmun olan Kur'ânı te'vile kalkışıyorsun; Kelâmullâhı değil, kendini te'vile çalış» demiştir.

7183

چونکه هر حس بندهٔ حس تو شد
مر فلکها را نباشد از تو بد

«Her his senin hissine bende olunca gökler de senin irâdene tâbi olur.»

Nasıl ki Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz mübârek parmağıyla işâret buyurunca ay iki parça olmuş, sonra da birleşmişti.

7184

چونکه دعوی رود درملك پوست
مغز آنکه بود قشر آن اوست

«Bir postun, bir kabuğun mülkiyetinde, yânî; kime âid olduğunda dâvâ vâki olursa; o kabuğun içi, lübbü kimin ise kabuk da onundur.»

7185

چون تنازع درفتد درتنگ کاه
دانهٔ آن کیست آن را کن نگاه

«Bir saman denginin âidiyetinde münâzaa vâki olursa; dâne kimin ise saman da onundur.»

7186

پس فلك قشرست و تو روح مغز
آن بدیدست آن خفی روملغز

«O halde felek kabuk, sen onun ruhu ve içi gibisin. Felekler zâhirdir, rûh ise gizlidir. Bundan kayma.»

7187

جسم ظاهر، روح مخفی آمده‌ست
جسم همچون آستین، جان همچو دست

«Cismim zâhir, rûhum gizlidir. Cismim elbisenin yeni, cân ise el gibidir.»

Elbisenin yeni nasıl eli örterse, cesed de canı öylece setr etmiştir.

7188

باز عقل از روح مخفی‌تر بود
حس سوی روح زوتر ره برد

«Böylece akıl, ruhdan da gizlidir. His, akıldan daha çabuk ruha yol bulur.»

7189

جنبشی بینی بدانی زنده است
این ندانی که ز عقل آکنده است

«Bir cismin hareketini görünce onun diri olduğunu anlarsın, fakat akıllı mı, değil mi derhal kestiremezsin.»

7190

تا که جنبشهای موزون سر کند
جنبش مس را بدانش زر کند

«Tâ ki o cisim, yânî; insandan, mevzûn hareketler ve âkilâne fiiller zuhûr ede ve bakır gibi olan hareketi, ilim ile altın eyleye.»

7191

زان مناسب آمدن افعال دست
فهم آید مر ترا که عقل هست

«O insanın el ve ayak hareketleri münâsib ve makul olursa ondan anlarsın.»

7192

روح وحی از عقل پنهان تر بود
زانکه او غیبست اوزان سر بود

«Ruh-i vahy akıldan da gizlidir. Çünki o gaybdır ve gayb tarafındandır.»

Rûh-i vahy'den maksad : İlhâm tarîkiyle kalbe lâyih olan ilimdir. Cisim zâhir, rûh gizli, akıl ruhdan da gizli olduğu gibi, rûh-i vahy, yânî; ilm-i İlâhî de ruhdan daha gizlidir.

7193

عقل احمد از کسی پنهان نشد
روح و حیش مدرك هر جان نشد

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin kemâl-i aklisi kimseden gizli kalmadı. Lâkin O'nun rûh-i vahyi ve ilm-i İlâhîsini her can anlayamadı.»

Mekke müşriklerinden bâzıları Nebiyy-i Ekreme mecnûn (!) demek küstahlığında bulunmuşlardı. Fakat onlar da herkes gibi o Resûl-i Zîşânın nâs'ın en akıllısı olduğunu biliyorlar ve O'nun âkilâne hareketlerini görüyorlardı.

7194

روح وحیرا مناسبهاست نیز
در نیابد عقل کان آمد عزیز

«Rûh-i vahyinin münâsibleri yânî; onun ahkâm-ı mahsûsası vardır ki onları akıl da idrâk edemez. Çünki o ahkâm ve o ef'âl azizdir.»

7195

که جنون بیند گهی حیران شود
زانکه موقوفست تا او آن شود

«Akıl, rûh-i vahy ahkâmını bâzan delilik görür, bâzan da şaşırıp kalır, çünki onları idrâk edebilmesi için aklın da o dereceye yükselmesi lâzımdır.»

Buna bir misâl getiriliyor :

7196

چون مناسبهای افعال خضر

عقل موسی بود دردیدش کدر

«Hızır Aleyhisselâmın rûh-i vahyiye münâsib olan hareketlerine karşı Mûsâ Aleyhisselâmın aklı bulandı.»

Yâni; o hareketlerin sır ve hikmetini anlayamadı.

Mâlum ya Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm Hızır Aleyhisselâm ile buluşmuş ve birlikte bir kayığa binmişti. Kayıkcılar bunlardan para almadıkları halde Hızır Aleyhisselâm, kayığın bir tahtasını koparmış, Hazret-i Mûsâ, bunu iyiliğe kemlik gibi gördüğü için itiraz etmişti. Karaya çıktıklarında gördükleri çocuklardan birini Hızır öldürmüş, Mûsâ Aleyhisselâm buna da itiraz etmişti. Girdikleri bir köyün halkı bunları misâfir olarak kabul etmedikleri halde, orada yıkılacak dereceye gelmiş olan bir duvarı Hızır tâmir etmiş, Hazret-i Mûsâ : keşke bunu karnımızı doyurmaları bedeli olarak yapsaydın, demişti.

Hızır Aleyhisselâm yaptıklarının sebeblerini şöylece izah etti : «Kayıktan tahta koparışım, onu ilerdeki zâlim bir hükümdârın gazabından kurtarmak içindi. Çünki o herif, ne kadar sağlam ve kusursuz kayık ve gemi görürse zabtediyordu. Çocuğu öldürüşüm, anasını ve babasını küfürden halâs etmek içindi. Çünki o çocuk büyüseydi fâsık ve fâcir bir şahıs olacak, anasını ve babasını da dinden çıkaracaktı. Duvarı tâmir edişim ise altındaki defineyi muhafaza etmek içindi. Sâhibleri bulunan yetimler büyüdükleri vakit o defineyi bulacaklardı» dedi.

7197

نامناسب می‌نمود افعال او

پیش موسی چون نبودش حال او

Hazret-i Mûsâ'da Hızırın hâli olmadığı için onun yaptıklarını münâsebetsiz gördü.»

7198

عقل موسی چون شود در غیب بند

عقل موشی خود کیست ای ارجمند

«Kelimullah olan Mûsânın aklı gayb husûsunda bağlanır ve idrâk edemez olursa, ey mes'ûd kimse, bir fârenin, yâni; fâre gibi olan avâmdan bir kimsenin aklı kim olabilir ve nasıl idrâk eder?»

Çünki o kimsenin mâlûmâtı tahkikî değil, taklididir.

7199

علم تقلیدی بود بهر فروخت
چون بیابد مشتری خوش برفروخت

«Taklîdî, yânî; zâhirî ilim satılık mal gibidir. Müşterisi gelirse sâhibi onu güzelce satar.»

7200

مشتری علم تحقیقی حقست
دائما بازار او با رونقست

«İlm-i tahkîkînin müşterisi ise Haktır. O'nun satışı ve alışı revaçlıdır.»

7201

لب ببسته مست در بیع و شرا
مشتری بی‌حد که الله اشتری

«Satıcı sükût ettiği halde, alış verişin mestidir. Çünki müşterisi nihâyetsizdir ki o müşteri Allahtır.»

Nübüvvetin on üçüncü senesi hac mevsiminde ve Akabe mevkiinde Medinelilerden yetmiş bu kadar müslüman, Allaha şerik koşmamak, Hazret-i Peygamberi de nefislerini ve mallarını müdafaa eyledikleri gibi muhafaza etmek şartiyle Resûl-i Ekrem Efendimize biat eylemişlerdi. İçlerinden Abdullah bin Revâha : «Yâ Resulallah; bunu yaptığımız takdirde mükâfâtımız ne olacaktır?» diye sordu. Risâletpenâh Efendimiz de : «Cennet olacaktır» buyurdu. Bunun üzerine şu Âyet-i Kerime nâzil oldu:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

Yânî : **«Allah, mü'minlerden Cennet mukâbilinde nefislerini ve mallarını satın aldı. O mü'minler Allah yolunda düşmanlarla çarpışırlar da öldürürler ve ölürler. Buna dâir Tevratta, İncilde ve Kur'ânda hakikî va'd verilmiştir. Ve Allahdan daha ziyâde va'dine vefâkâr olan kimdir? Ey mü'minler, Allah ile yaptığınız alış veriş dolayısiyle sevininiz. İşte bu alış veriş, azîm bir fevz ve necâttır[68].»**

Her metâın bir müşterisi olduğu gibi Allah yolunda can ve mal fedâ etmenin satın alıcısı da Cenâb-ı Haktır. Kezâ :

7202

درس آدمرا فرشته مشتری

محرم درسش نه دیوست و پری

«Âdem Aleyhisselâmın dersine melekler müşteridir. O derse şeytanlar ve cinler mahrem değildir.»

7203

آدم انبئهم باسما درس گو

شرح ده اسرار حقرا مو بمو

«Ey Âdem; (Enbi'hüm biesmâihim) dersini söyle, Hakkın esrârını kıl yararcasına şerh et.»

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ
كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰئِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هٰؤُلَاءِ إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا
أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

Şu Âyetlere telmih ediliyor :

Yânî : **«Cenâb-ı Hak, Âdem Aleyhisselâma mevcûdâtın isimlerini öğ-**

(68) Sûrei Tevbe : 111.

retti. Sonra o isimlerin müsemmâlarını meleklere gösterdi ve dedi ki: Bu şeylerin isimlerini bana haber verin, eğer hilâfete lâyık olduğunuz dâvâsında sâdık iseniz. (Çünki Cenâb-ı Hak, meleklerine yer yüzünde bir halife yaratacağını dediği vakit, melekler o hilâfete kendilerinin müstehak olduklarını arzetmişlerdi.) Bu teklif-i İlâhî üzerine melekler dediler ki: Yâ Rabbî; seni tesbih ve takdis ederiz; şânına lâyık olmayan şeylerden berî bulunduğunu itiraf eyleriz. Bize öğretmiş olduğundan başka bir şey bilmeyiz. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Âdem, şunların isimlerini meleklere haber ver. Vaktâ ki Âdem Aleyhisselâm her şeyin ismini meleklere haber verdi. Allah, meleklere dedi ki: Ben size demedim mi idi ki ben hakikaten göklerin ve yerin gaybını, yânî; herkesten gizli bulunan sırlarını ve hakikatlerini bilirim? Sizin izhâr ettiğiniz ve gizlediğiniz şeyleri de bilirim[69].»

Bunun üzerine ve ilimdeki tefevvukuna hürmeten melekler, Âdem Aleyhisselâmın karşısında secde ettiler ve yer öptüler.

7204

آنچنان کسی را که کوته‌بین بود

در تلون غرق و بی‌تمکین بود

«Kararsızlığa gark olmuş temkinsiz ve kısa görüşlü kimseler için.»

7205

موش گفتم زانکه درخاکست جاش

خاك باشد موش‌را جای معاش

«Fâre demiştim, çünki fârenin yeri ve mâişet mahalli yerdir.»

7206

راهها داند ولی در زیرخاك

هرطرف او خاك‌را کردست چاك

«Fâre bir çok yol bilir, fakat bildiği yollar toprak altındadır. Çünki o toprağın her tarafını oymuştur.»

---

(69) Sûrei Bakara, 31-33.

7207

نفس موشی نیست الا لقمه‌رند

قدر حاجت موش را عقلی دهند

«Fârenin nefsi, lokma kemirmekten başka bir şey değildir. Fareye de ihtiyâcını temin edecek kadar akl-ı meâş verilmiştir.»

Aklı (akl-ı meâş) ve (akl-ı meâd) nâmiyle ikiye ayırmışlardır.

Akl-ı meâş: Dünyada yaşayacak tedbirlere eren akıldır.

Akl-ı meâd: Mahall-i avdet olan Âhiret umûruna eren akıldır. Cenâb-ı Hak, bâzı kullarına akl-ı meâş, bâzılarına da akl-ı meâd ihsân buyurmuştur.

7208

زانکه بی‌حاجت خداوند عزیز

می‌نبخشد هیچ کس‌را هیچ چیز

«Çünki aziz ve gâlib olan Allah, kimseye, ihtiyâcı olmaksızın bir şey vermez.»

Akl-ı meâşa ihtiyâcı olanlara onu, akl-ı meâda ihtiyâcı olanlara da onu ihsân eder.

7209

گر نبودی حاجت عالم زمین

نافریدی هیچ رب العالمین

«Eğer âlemin zemîne ihtiyâcı olmasaydı Rabb'ül-âlemîn hazretleri onu hiç yaratmazdı.»

7210

وین زمین مضطرب محتاج کوه

گر نبودی نافریدی پرشکوه

«Eğer bu sallanan zemin dağlara muhtâc olmasaydı, Allah o azametli dağları yaratmazdı.»

7211

ور نبودی حاجت افلاکهم

هفت گردون نافریدی از عدم

«Eğer şu feleklere ihtiyâc bulunmasaydı Cenâb-ı Hak yedi kat göğü yoktan var etmezdi.»

7212

آفتاب و ماه و این استارگان

جز بحاجت کی بدید آمد عیان

«Güneş, Ay ve şu yıldızlar, ihtiyactan başka bir sebeble zuhura gelmemiştir.»

7213

پس کمند هستها حاجت بود

قدر حاجت مرد را آلت دهد

«O halde varlıkların kemendi ihtiyactır. Allah, kuluna ihtiyâcı nisbetinde âlet verir ve sebeb halkeder.»

7214

پس بیفزا حاجت ای محتاج زود

تا بجوشد درکرم دریای جود

«Ey muhtâc olan kimse, çabuk hâcetini artır ki Hakkın cömerdlik denizi coşsun ve hurûşa gelsin.»

7215

این گدایان بره و هرمبتلا

حاجت خود می نماید خلق را

«Bu yollardaki derdliler ve dilenciler, halka ihtiyaclarını gösterirler.»

7216

کوری و شلی و عاری و درد

تا ازین حاجت بجنبد رحم مرد

«İnsanların merhametini tahrik için dilenci; körlüğünü, çolaklığını, hastalığını ve derdini gösterir.»

7217

هیچ گوید نان دهید ای مردمان

که مرا مالست و انبارست و خوان

«Bir dilenci, ey insanlar bana ekmek verin ki, benim malım, anbarım ve sofram vardır der mi?»

7218

چشم بنهادست حق در کور موش

زانکه حاجت نیست چشمش بهر نوش

«Allah, köstebeğe göz vermemiştir; çünki toprak içinde yaşadığı için yiyip içmede göze ihtiyâcı yoktur.»

7219

می‌تواند زیست بی‌چشم و بصر

فارغست از چشم او در خاک تر

«Köstebek gözsüz yaşayabilmektedir. Toprak içinde ter ü tâze yaşadığı için gözden müstağnîdir.»

7220

جز بدزدی او برون ناید ز خاک

تا کند خالق ازان دزدیش پاک

«O, hırsızlıktan başka bir şey için topraktan dışarıya çıkmaz. Tâ ki Allah onu hırsızlıktan kurtarsın.»

Yânî; köstebek o hırsızlığı terketmek niyetiyle dışarıya çıksaydı Allah onu o kötü huydan kurturırdı.

7221

بعد ازان پر یابد و مرغی شود
چون ملائك جانب گردون رود

«Ondan sonra kanadlanır, bir kuş olur ve melekler gibi gök yüzüne uçardı.»

7222

هر زمان در گلشن شکر خدا
او برآرد همچو بلبل صد نوا

«Her vakit, Allahın şükrü gülşeninde bülbül gibi yüz türlü nağme terennüm eder ve derdi ki:»

7223

کار رهاننده مرا از وصف زشت
ای کننده دوزخی را تو بهشت

.«Ey beni kötü bir vasıftan, yânî; kör köstebeklikten kurtaran ve ey Cehennemi Cennet hâline koyan Allah!»

7224

در یکی پیهی نهی در روشنی
استخوانی را دهی سمع ای غنی

«Ey ganî olan Allah! Sen bir yağ parçasına, yânî; göze, aydınlık ihsân edersin; bir kemik parçasına, yânî; kulağa da işitmek hassasını verirsin.»

7225

چه تعلق آن معانی را بجسم
چه تعلق فهم اشیارا باسم

«Görmek ve işitmek gibi mânâların cisme, eşyâyı anlayabilmenin de isme ne taalluku vardır?»

7226

لفظ چون وکرست و معنی طایرست
جسم جوی و روح آب سایرست

«Lafız yuva, mânâ kuş gibidir. Cisim nehir yatağı, rûh ondaki akar suya benzer.»

7227

او روانست و تو گویی واقفست
او دوانست و تو گویی عاکفست

«Ruh akıp gitmektedir, sen ise duruyor dersin. O koşmaktadır, sen ise devinmiyor dersin.»

7228

گر نبینی سیر آب از جا کها
چیست بر روی نوبنو خاشاکها

«Eğer toprağın yarık yırtık yerlerinden suyun akışını görmüyorsan o toprağın üstünde yeniden yeniye biten otlar nedir?»

Yâni; toprağın üstünde yeniden yeniye biten otlar, altından bir su cereyân ettiğini anlattığı gibi, bedendeki harekât ve zihindeki tasavvurât da onları meydana getiren rûhu bildirir.

7229

هست خاشاک تو صورتهای فکر
نوبنو درمیرسد اشکال بکر

«Ey insan! Senin otun da fikir sûretleridir ki yeniden yeniye ve yepyeni bir şekilde zuhur eder.»

7230

روی آب و جوی فکر اندر روش
نیست بی‌خاشاک محبوب و وحش

«Suyun yüzü ve fikir nehri akıp giderken, sevimli ve vahşi otlardan hâli değildir.»

7231

قشرها بر روی این آب روان

از ثمار باغ غیبی شد دوان

«O kabukların içini suyun içinde ara. Çünki su, nehre bağdan geliyor.»

Cisim bir nehir yatağına, rûh o nehirdeki suya, fikir ve hatıralar ise o nehrin yüzündeki çörçöp makûlesi şeylere benzetilmiştir. Burada da o fikir ve hatıralar, meyve kabuklarına, Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyye ise o kabukların içlerine teşbih ediliyor. Rûh nehrindeki su, ulûhiyyet bağından gelmektedir. Binâenaleyh ondaki kabuk ve içlerinin tesirine bak. Eğer inbisât ve inşirâh verici iseler Allahın (Bâsıt) isminin, yok, sıkıntı verici iseler (Kâbız) isminin tesiri olduğunu anla deniliyor.

7232

گر نبینی رفتن آب حیات

بنگر اندر جوی سیر این نبات

«Eğer hayat suyunun akışını görmüyorsan, üstündeki nebâtın ve çör çöp makûlesi şeylerin gidişine bak.»

7233

آب چون انبه تر آید در گذر

زو کند قشر صور زوتر گذر

«Eğer su fazla ve kuvvetli akacak olursa sathındaki sûret kabukları da sür'atli geçer.»

7234

چون بغایت تیز شد این جو روان

غم نپاید در ضمیر عارفان

«Bu nehir, sür'atle akdığı için âriflerin kalbinde gam çok durmaz.»

«Bir hâlin sürüp gitmesi mümkin değildir» derler. Evet, Hakkın tecelliyâtı muhtelif olduğu için o tecelliyâtın eseri bulunan haller de muhtelif ve mübeddeldir. Şimdi gamlı olan bir kalb, biraz sonra mesrûr olur. Kezâ sevinçli bulunan bir insan biraz sonra mağmûm bulunur.

7235

چون بغایت ممتلی بود و شتاب
پس نگنجد اندر او الا که آب

«Rûh nehrindeki su, çok ve sür'atli olursa o nehirde çörçöp makûlesi şeyler kalmaz. Çabucak akar gider. Orada sudan, yânî; feyz-i İlâhîden başka bir şey bulunmaz.»

«BİR YABANCININ BİR ŞEYHİN ALEYHİNDE BULUNMASI VE ŞEYHİN MÜRİDİNİN ONA CEVAB VERMESİ»

7236

آن یکی یك شیخرا تهمت نهاد
کو بدست و نیست برراه رشاد

«Bir kimse, bir şeyhi, kötü bir adamdır, doğru yolda sülûk etmez diye ithâm etti.»

7237

شارب خمرست و سالوس و خبیث
مر مریدانرا کجا باشد مغیث

«Şarab içer, mürâyidir, habîstir. Böyle bir adam, müridlere nasıl yardım edebilir dedi.»

7238

آن یکی گفتش ادبرا هوش دار
خرد نبود اینچنین ظن برکبار

«Biri ona cevab verdi ki: Edebini takın, aklını başına al, büyüklere böyle sû-i zanda bulunmak küçük bir suç değildir.»

7239

دور ازو و دور ازان اوصاف او

که ز سیلی تیره گردد صاف او

«Söylediğin sıfatlar ondan uzak olduğu gibi, o da o sıfatlardan berîdir. Bir sel suyu ile onun duruluğu bulanmaz.»

7240

اینچنین بهتان منه بر اهل حق

کین خیال تست برگردان ورق

«Ehlullaha böyle iftirâda bulunma! İsnâd ettiğin hâller, senin hayâlindir. Sayfayı çevir, yânî; bu fikirden vaz geç.»

7241

این نباشد ور بود ای مرغ خاك

بحر قلزم را ز مرداری چه باك

«Bu senin isnâtların vâkî değildir. Farazâ olsa bile, ey uçamayıp toprakta kalan kuş! Bahr-i muhîte bir murdardan ne zarar olabilir?»

7242

نیست دون القلتین و حوض خرد

که تواند قطره‌اش از راه برد

«Şeyh, kalleteynden ve küçük havuzdan aşağı değildir ki, onu bir damla yolundan sürüklesin.»

Kalleteyn: Kalle kelimesinin tesniyesidir ki kalle, büyük desti ve küp mânâsınadır. 250 rıtl su alan kaptır. Kallateyn ise 500 rıtl suyu ihtivâ eden büyük küb mânâsınadır.

Mürid, şeyhi müdâfaa için diyordu ki: Şâfiîlerce 500 rıtlık kalleteyn miktârı su ve Hanefîlerce on arşın eni, on arşın boyu bulunan bir havuzdaki su tâhirdir. Bizim şeyh ise havz-ı kebîrden ve kalleteynden aşağı değildir. Kalleteyni ve havz-ı kebîri bir murdarın kirletemediği gibi, senin dediklerin bilfarz vâkî olsa bile şeyhe zararı olmaz.

Şeyh Attâr der ki: **«Ey gâfil; sen nefes sâhibisin ve toprak ile kan**

arasındasın. Yânî; mâye-i hilkatin toprak, sebeb-i hayâtın da kandır. Fakat bir veli, zehir yiyecek olsa o, onu bal olur.» Bu beyit birinci ciltde Hazret-i Mevlânâ tarafından te'yid ve tavzih edilmişti.

Hâlid bin Velîd (radiyallâhü anh) Hîre şehrini muhâsara etmiş, ahâli sulha tâlib olmuş, bunun için Hâlidin nezdine bir murahhası göndermişti. Murahhasın yanında hizmetçisi, onun elinde de bir toz vardı. Hâlid: «O nedir?» diye sordu. Murahhas :«Zehirdir; eğer musâlaha olmasaydı hemşehrilerime ölüm haberi götürmektense burada onu yiyip intihâr edecektim» dedi. Hâlid; zehri avucuna bulaştırdı ve bismillâh diyerek ağzına attı. Öldürücü zehir olan o toz, hıfz-ı İlâhî ile Hâlide hiç bir şey yapmadı.

Tebdil-i âyân, yânî; bir şeyin hakikatini değiştirmek, enbiyânın mûcizâtı, evliyânın kerâmâtı cümlesindendir. Melâmetle tesettür etmek, yânî; ucb ve gurûra mâni olmak için kendini halkın hüsn-i nazarından düşürmek isteyen velîler, bunu yaparlar. Mevlânâ diyor ki: **«O büyük şeyh, meyhâneye gelince onun kudûmü berekâtiyle oradaki bütün şarablar bal oldu.»**

Cenâb-ı Pîr buna dâir bir misâl gösteriyor ve diyor ki:

7243

آتش ابراهیم را نبود زیان
هرکه نمرودیست گو میترس ازان

«Âteş İbrâhime zarar vermez ve yakmaz. Her kim Nemrud tabîatlı ise ateşten o korksun.»

Mâlum ya Hazret-i İbrâhim, Bâbil'de puthâneye girmiş, bütün putları kırdıktan sonra baltayı en büyük putun boynuna asmış; «Bunu kim yaptı?» denildiği vakit de: «Büyük put yapmış olmalı, cevab verebilirse ona sorun» demişti. Bunun üzerine Hazret-i İbrâhimin yakılmasına karar verdiler ve cesim bir ateş yakıp içine attılar. Fakat Cenâb-ı Hak:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَٰهِيمَ

Yânî: **«Ey ateş! İbrâhime karşı serin ve selâmet ol[70].»** emrini verdiği için ateş İbrahimi yakmadı.

---

(70) Sûre-i Enbiyâ: 69.

7244

نفس نمرودست و عقل و جان خلیل
روح درعینست و نفس اندر دلیل

«İnsandaki nefis, Bâbil hükümdârı olan Nemrud gibidir. Akıl ve rûh ise Halilullah misâlidir. Rûh ayn-ı müşâhededir. Nefis ise delil aramaktadır.»

7245

این دلیل راه رهرورا بود
کو بهردم در بیابان گم شود

«Bu yol delili, çöllerde yolunu kaybetmiş olan yolcu içindir.»

7246

واصلانرا نیست جز چشم و چراغ
از دلیل و راهشان باشد فراغ

«Vâsıl-ı İlallah olanlar için basar-ı bâsîret ve yakîn ışığından başka delil ve yola ihtiyac yoktur. Onlar maksûda ermiş oldukları için delilden ve yoldan müstağnîdirler.»

7247

گر دلیلی گفت آن مرد وصال
گفت بهر فهم اصحاب جدال

«Eğer o vâsıl-ı İlallah olan kimse, bir delilden bahsetse, bu kendisinin istidlâle muhtac olduğundan değil, mübâhese ve mücâdele ashâbının anlaması içindir.»

Bu tıpkı şuna benzer :

7248

بهر طفل نو پدر تی‌تی کند
گرچه عقلش هندسهٔ گیتی کند

«Meselâ bir baba, akliyle dünyâyı mesâha edebilirken henüz söyle-

meye başlamış çocuğa karşı ulunl der, mama der, bu ve bunun gibi sözler söyler.»

7249

کم نگرد فضل استاد از علو
گر الف چیزی ندارد گوید او

«O üstâd, elifde hiçbir şey yok, derse onun yüksek fazîletinden bir şey eksilmez.»

7250

بهر تعلیم بچهٔ جسته دهن
از زمان خود برون باید شدن

«Ağzı kapalı, yâni; daha serbest söylemeye alışmamış bir çocuğa öğretmek için, kendi dilinden ayrılmak gerektir.»

7251

در زبان او بباید آمدن
تا بیاموزد زتو او علم و فن

«Onun diline gelmeli, yâni; anlayacağı derecede söylemeli ki senden ilim ve fen öğrensin.»

Bundan dolayıdır ki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : «İnsanlara, kendi aklınıza göre değil, onların akılları erçcek derecede söyleyiniz.» buyurmuştur.

7252

پس همه خلقان چو طفلان ویند
لازمست این پیررا در وقف پند

«Bütün halk, pîr-i kâmilin çocukları gibi olduğu için onlara nasîhat verirken anlayacakları tarzda söz söylemesi o pîr-i kâmile lâzımdır.»

Bundan sonra şeyhe itiraz etmiş olana mürid lisânından deniliyor ki :

7253

گفت خودرا در مکن در تیغ تیز

هین مکن با شاه و با سلطان ستیز

«Mürid, o mûterize dedi ki: Kendini keskin kılıca vurma. Şâh ile, sultân ile savaşa kalkışma.»

7254

حوض با دریا اگر پهلو زند

خویش‌را از بیخ هستی بر کند

«Eğer, havuz, denizle boy ölçüşmeye kalkarsa kendi varlığını temelinden yıkar.»

Evet, deniz bir havuza hücûm edecek olursa ne taşını bırakır, ne duvarını. Hepsini yıkar, mahveder.

7255

نیست بحری کو کران دارد که تا

تیره گردد او ز مردار شما

«Şeyh, sâhili bulunan küçük bir deniz değildir ki sizin murdarlığınızdan o bulansın.»

7256

کفررا حدست و اندازه بدان

شیخ و نور شیخ‌را نبود کران

«Küfrün bile bir haddi, bir ölçüsü vardır. Fakat şeyh-i kâmilin ve onun nûrunun haddi ve nihâyeti yoktur.»

7257

پیش بیحد هرچه محدودست لاست

کل شیء غیر وجه‌الله فناست

«Hadd ü pâyânı olmayan Allahın huzûrunda mahdûd olan her şey (lâ) dır, yoktur. Vech-i İlâhînin mâadâsı fânîdir.»

Kur'ân-ı Kerimde :

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

buyurulmuştur ki : **«Allahın zâtından başka ne varsa hepsi helâk olacaktır[71].»** demektir. Şeyh-i kâmil de Hakkın bekâ sıfatına mazhar olduğundan cism-i itibâriyle helâkte olsa bile rûhu itibâriyle bâkîdir.

7258

کفر و ایمان نیست آنجایی که اوست

زانکه او مغزست و این دو رنگ و پوست

«Şeyhin bulunduğu makamda küfür de, îmân da yoktur. Çünki o bir meyvenin içi, küfür ve imân ise o meyvenin rengi ve kabuğu gibidir.»

Îmân gayba inanmak, küfür ise gâibi inkâr etmektir. Müşâhede mertebesine nâil olan zevâtın gördükten sonra gâibe inanmasına ihtiyâcı kalmaz.

7259

این فناها پردهٔ آن وجه گشت

چون چراغ خفیه اندر زیر طشت

«Bu fânîler, yânî; bütün mükevvenât o vech-i bâkînin perdesi olmuş, vech-i bâkî leğen altında yanan bir çirâğa dönmüştür.»

Vâkıa o leğen, yânî; fânî olan mükevvenât vech-i bâkiyi setr edemez. Onun setr ettiği yine fânilere karşıdır.

7260

پس سر این تن حجاب آن سرست

پیش آن سر این سر تن کافرست

«O halde bu cismin başı, o hakikat başının, yânî; vech-i bâkînin bir örtüsüdür. O veche karşı bu cismin başı kâfirdir.»

---

(71) Sûrei Kasas : 88

Görmediği için inkâra kalkışır. Vech-i bâkî niçin görünmez? Bir defa Allah (وهو بكل شي محيط) dir, yânî; her şeyi ihâta etmiştir. Muhît olan ihâta olunamaz ki bizim dâire-i rü'yetimiz dâhiline girsin. Sâniyen görmek için arada bir mesâfe-i rü'yet lâzımdır. Bir şeyi gözümüzün üzerine koyacak olursak onu göremeyiz. Allah ise bize bizden çok yakındır.

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

Yânî : **«Biz, insana şah damarından daha yakınız[72].»** buyuruyor.

7261

کیست کافر بی‌خبر ز ایمان شیخ

کیست مرده بی‌خبر از جان شیخ

«Kâfir kimdir? Şeyh-i kâmilin îmânından haberi olmayandır. Ölü kimdir? Şeyhin rûhundaki yüksekliği bilmeyendir.»

Bu hususta tarihi bir misâl getirelim :

Mâlumdur ki Hazret-i Ali ile Muâviye arasında ve Sıffîn mevkiinde bir muhârebe olmuş ve yüz yirmi bin müslümanın kanı dökülmüştü. Harbin son gününde Hz. Ali ordusu galebe çalıyor, Muâviye ordusu geri çekiliyordu; mağlûb olacaklarını anlayan Amr bin El-Âs mızrak uçlarına mushaf bağladı ve Allahın kitâbı aramızda hakem olsun dedirtti. Hazret-i Alinin ordusunda câhil ve kaba sofu bir takım herifler vardı. Bunlar mushafı görüp teklifi işidince harbi tâtil ettirmek istediler. Hazret-i Ali : «Galebe ediyoruz, şimdi muhârebe tâtil olunmaz» dediyse de, «Ya harbi tâtil edersin, yâhud seni tutar, Muâviyeye teslim ederiz» dediler. Hazret-i Ali mukâteleyi tâtile mecbûr oldu. Muâviye tarafından Amr bin El-Âs, Hazret-i Ali tarafından Ebû Mûsâ El-Eş'arî hakem intihâb edildiler. Hakemler, bir müddet sonra görüşecekler ve hilâfet hakkında bir karar vereceklerdi. Buna dâir ahidnâme yazıldıktan sonra o câhil sofular bu def'a evvelki fikirlerinden caydılar. (لا حكم الا لله) yânî; «Allahdan başka hüküm verecek yoktur» diyerek Hazret-i Aliye mürâcaat ettiler ve : «Biz insanlardan hüküm kabul etmekle kâfir olduğumuzun farkına vardık, tecdîd-i îmân ettik, sen de bunu kabul etmiş olduğun için kâfir oldun. Binâenaleyh, sen de yeniden müslüman ol ve muhârebeye başla.» dediler.

Dikkat buyurulur mu? Kâfir oldun dedikleri Hazret-i Ali gibi bir

---

(72) Sûrei Kaf : 16.

zât-ı âli idi. Bu hezeyânı edenler de, bir takım câhil heriflerdi. Tabiî talebleri reddedildi. Sonra bunlar emîr'ül-mü'minin olan Hazret-i Aliye isyân ederek ordudan ayrıldılar. İçlerinden birini emîr'ül-mü'minîn (!) diye başlarına geçirdiler. Kendileri gibi düşünmeyen müslümanları öldürmeye başladılar ve (Hârici) nâmını aldılar. Hazret-i Ali bunlarla harbederek çoğunu kılıcdan geçirdi. Hâriciler epeyce müddet hükûmetleri uğraştırdılar.

İşte bir mürşid-i kâmil ve mürşid-i mükemmilin kemâl-i imânından haberdâr olmayan gâfiller de Hazret-i Aliye tecdid-i îmân teklifinde bulunan hâriciler gibidir.

7262

جان نباشد جز درآ ز مون

هر کرا افزون خبرجانش فزون

«Ruh tecrübelerle sâbittir ki haberdâr olmaktan ibarettir. Her kimde haber ziyâde ise onun rûhu o kadar yüksektir.»

7263

جان‌ما از جان حیوان بیشتر

از چه زان روکه فزون دارد خبر

«Bizim yâni; insanların rûhu, hayvânât rûhundan yüksektir. Niçin? Çünki fazla haberi ve ilmi vardır.»

7264

پس فزون از جان ماجان ملك

کو منزه شد از حس مشترك

«Melek rûhu ise bizim canımızdan yüksektir. Çünki melek, hiss-i müşterekten münezzehtir.»

Hiss-i Müşterek'i Seyyid Şerif (Târifât) da şöyle anlatıyor :

Cüz'iyyât-ı mahsûsa sûretlerinin kendisinde teressüm ettiği bir kuvvettir. Havâss-ı hamse-i zâhire onun câsusları gibidir. O, bir kaynak gibidir ki kendisinden bir nehir peydâ olmuştur.

İşte bu hiss-i müşterek, meleklerde yoktur.

7265

وز ملك جان خداوندان دل

باشد افزون تو تحیررا بهل

«Gönül sâhibi olan enbiyâ ve evliyânın ervâhı da meleklerin ruhlarından yüksektir. Feylesoflar, bunun aksini söylemişlerse de sen hayreti bırak.»

7266

زان سبب آدم بود مسجود شان

جان او افزون ترست از بود شان

«O sebebten Âdem Aleyhisselâm onların mescûdu oldu. Çünki onun rûhu meleklerin varlığından yüksekti.»

7267

ورنه بهتررا سجود دون تری

امر کردن هیچ نبود درخوری

«Yoksa daha iyi olana, kendisinden aşağı birine secdeyi emretmek lâyık olmaz.»

Onun için denilmiştir ki: «Melâikenin avâmı, müslümanların avâmından, mü'minin havâssı ise meleklerin havâssından yüksektir.»

7268

کی پسندد عدل و لطف کردکار

که گلی سجده کند درپیش خار

«Allahın adli ve lutfu, gülün diken huzûrunda secde etmesini nasıl hoş görür?»

Kur'ânda buyurulmuştur ki:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

Yânî : «Biz hakikaten Âdem oğullarını tekrim ettik, sâhib-i kerâmet kıldık ve onları karada ve denizde binilecek şeylere bindirdik ve onlara güzel şeylerden rızk verdik ve yine onları yarattıklarımızın pek çoğuna tafdîl ettik[73].»

İşte bu Âyet-i Celîle, insanların meleklerden üstün olduğuna delâlet eder.

7269

جان چو افزون شد گذشت از انتها

شد مطیعش جان جمله چیزها

«Rûh yükselince meleklerin ve akılların müntehâsı olan makamı da geçer ve her şeyin canı ona mutî olur.»

7270

مرغ و ماهی و پری و آدمی

زانکه او بیشست و ایشان درکمی

«Kuşlar, balıklar, cinler ve insanlar, o yüksek rûha itâat ederler. Zîrâ o ziyâdelikte, obirleri ise eksikliktedir.»

7271

ماهیان سوزنگر دلقش شوند

سوزنانرا رشته‌ها تابع بوند

«Balıklar, onun iğnecisi olurlar. Nasıl ki iplikler, iğneye tâbi bulunurlar.»

---

(73) Sûrei Kâra' : 70

«İBRAHİM EDHEM'İN DENİZ KENARINDAKİ KISSASININ BAKİYYESİ»

7272

چون نفاذ امر شیخ آن میر دید

زامد ماهی شدش وجدی پدید

«O emîr, şeyhin emrinin nâfiz olduğunu görünce balıkların gelişinden kendisinde bir vecd hâsıl oldu.»

Vecd : Lügatte bulmak demektir. Sôfiyyece : Kalbinde mânevî bir neş'e bulmak mânâsınadır. Bir de (tevâcüd) vardır ki vecde gelmeye, mânevî şeyi bulmaya çalışmak meâlindedir. Dervişlerin zikrederken iki tarafa sallanmaları bir tevâcüddür.

7273

گفت آن ماهی ز پیران آگهست

شه تی‌را کو لعین درگهست

«Emir dedi ki : Balık bile, pîrân tarikatinden âgâhtır. Dergâh-ı İlâhînin matrûdu ve mel'ûnu olan bedbahta yuf olsun.»

7274

ماهیان از پیر آگه ما بعید

ماشقی زین دولت و ایشان سعید

«Balıklar pîrden haberdâr olduğu halde biz uzak kalmışız. Bu devletten biz şakîyiz. Onlar saîd bulunuyor.»

7275

سجده کرد و رفت گریان و خراب

گشت دیوانه ز عشق فتح باب

«Şeyhin karşısında yer öperek harâb bir hâlde ve ağlaya ağlaya gitti. Feth-i bâb, yânî; mânevî bir inkişâf hissi aşkiyle âdetâ deli oldu.»

Cenâb-ı Pîr bu kıssadan sonra şeyhin mûterizi ile müridi fıkrasına rücû ediyor ve şeyhi ta'n eyleyen mûterize, müridi lisânından cevap veriyor :

7276

پس تو ای ناشسته‌رو در چیستی
در نزاع و در حسد با کیستی

«Şimdi ey yüzü yıkanmamış tahâretsiz; ne yapıyorsun? Kiminle hasede ve münâzeaya kalkışıyorsun?»

7277

با دم شیری تو بازی میکنی
بر ملائك ترك تازی میکنی

«Sen aslan kuyruğuyla oynuyor, meleklerle yarış etmek istiyorsun.»

7278

بد چه میگویی تو خیر محض را
هین ترفع کم شمر آن خفض را

«Sen hâlis hayırdan ibâret olan şeyhe neden kötü söylüyorsun? Aklını başına al ve onu alçaltmayı kendin için yükseliş sayma.»

7279

بد چه باشد مس محتاج مهان
شیخ که بود کیمیای بی‌کران

«Kötü nedir? Büyüklere muhtâc olan bakır demektir. Şeyh kimdir? Tesirine had ve pâyân olmayan kimyâdır.»

7280

مس اگر از کیمیا قابل نبد
کیمیا از مس هرگز نشد

«Bakır, kimyâdan feyz alarak altın olmazsa, kimyâ, bakırdan asla bakır olmaz.»

Yânî; sen şeyhten istifâde ve istifâza edeceğin yerde onu zem ediyorsun. Sen ondan bir şey almıyorsan o, senin sözlerinle senin gibi olmaz.

7281

بد چه باشد سرکشی آتش عمل
شیخ که بود عین دریای ازل

«Kötü nedir? Ateş gibi yakan bir âsîdir. Şeyh kimdir? Ezel deryâsının kendisidir.»

7282

دائم آتشرا بتر ساند از آب
آب‌کی ترسید هرگز ز التهاب

«Ateş dâimâ su ile korkutulur. Çünki onu söndürür. Fakat su, yanmaktan ne vakit ve nasıl korkar?»

Sen de ezel deryâsının aynı bulunan şeyhin karşısında ateş gibisin.

7283

در رخ مه عیب بینی میکنی
در بهشتی خار چینی میکنی

«Ayın yüzünde ayıb görmeye, Cennet içinde diken toplamaya kalkışıyorsun.»

7284

می‌بپوشی آفتابی در گلی
رخنه میجوئی ز بدر کاملی

«Güneşi balçıkla sıvamak, ayın on dördünde noksan aramak istiyorsun.»

7285

آفتابی که بتابد درجهان
بهر خفاشی کجا گردد نهان

«Dünyada parlayan bir güneş, bir yarasa için nasıl gizlenir?»

7286

عیبها از رد پیران عیب شد
غیبها از رشك ایشان غیب شد

«Ayıblar pîrânın reddedmesiyle ayıb oldu. Gayblar da onların esrârı muhâfaza husûsundaki gayretleriyle kayboldu.»

Meselâ Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm ve kibâr-ı ashâb-ı kirâm şarâbın tahrîminden evvel onu içmeyi nefislerine haram kılmışlardı. İşte şarabın eski şerîatlarda helâl olduğu halde şer'-i Muhammedîde haram olmasının sebebi, Zât-ı Akdes-i Risâlet ve bâzı ashâbının onu ayıb görmelerinden ileri gelmişti.

Gayba gelince: Cenâb-ı Hak (Allâmel-ğuyûb) olduğu için bâzı makbûl kullarına (gayba ittilâ) kerâmetini vermiştir. Hattâ keşf-i kulûb ve keşf-i kubûr, yânî; bir insanın kalbindekini bilmek ve bir kabir sâhibinin niğmette mi, azabda mı olduğunu görmek kerâmât-ı velâyetin ilk derecesidir denilmişdir. İşte o zevât-ı kirâm böyle gaybı görmek ve bilmek hassasına nâil oldukları halde esrâr-ı İlâhiyi muhâfaza hususundaki gayretlerinden halka haber vermezler. Gaybın gayb olması işte bu sebebtendir. Eğer haber vermiş olsalardı gayb kalmazdı.

7287

باری از دوری ز خدمت یار باش
در ندامت چابك و برکار باش

«Evliyâullah hazarâtının bilfiil hizmetlerinden uzaksan bâri onlara uzaktan yâr ve muhib ol, uzak kalışından çarçabuk nedâmet göster ve bunu iş edin.»

Evliyâullahdan Abdullah Ensârî dervişlerine dermiş ki: «Her velînin bir sözünü ezberleyin, ona muvaffak olamazsanız isimlerini olsun hatırınızda bulundurunuz ki mânevî feyz bulasınız.»

Binâenaleyh ey mûteriz, sen de itiraz ettiğin şeyhim ve emsâli ehlullah hakkında söylediğin sözlerden nedâmet göster de onlar hakkında hüsn-i zan besle ki:

7288

تا ازان راهت نسیمی میرسد
آب رحمترا چه بندی از حسد

«O yoldan sana bir feyz rüzgârı essin. Sen hased ederek rahmet suyunu neden bağlıyorsun?»

7289

گرچه دوری دور میجنبان تودم
حیثما کنتم فولوا وجهکم

«Eğer uzak kalmışsan hazarât-ı evliyâya uzaktan olsun kuyruk salla, yânî; tevâzû ve hürmet göster ki Allah (فولوا وجوهکم شطره) buyurmuştur.»

Bu Âyet-i Kerime tahvîl-i kıble hakkındaki emr-i İlâhîdendir. Bidâyet-i İslâmda Kâbe puthâne halinde bulunduğu için Kudüs'e teveccühen namaz kılınıyordu. Bu ise hem müşriklerce, hem de yahûdilerce dedikoduyu mûcib olmuştu. Mekke müşrikleri: «Muhammed, ceddi İbrâhimin kıblesi olan Kâbeyi bıraktı da Beyt'ül-Mukaddese müteveccihen namaz kılıyor» dediler. Yahûdiler ise: «Muhammed, bizim dinimizin hükmü geçmiş, yânî; mensûh olduğunu söylediği halde namaz kılarken kıblemize teveccüh ediyor» diyorlardı.

Hicretin ikinci senesinde ve Recebin yarısında Rasûlullah Efendimizi ashâbdan (Bişr bin Berâ) ın vâlidesi, ikâmetgâhı bulunan Benî Seleme yurduna dâvet etmişti. Aleyhisselât Hazretleri ashâbdan bâzıları ile orayı şereflendirmişti. Yemekten sonra öğle namazına kalktılar ve Kudüse müteveccihen namaza durdular. İkinci rek'attan sonra Kâbeye dönülmesi Hazret-i Peygambere namazda iken vahyen bildirildi:

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

Yânî: «**Yüzünü Mescid-i Harâm cihetine ve Kâbenin bulunduğu tarafa çevir**[74].» emri verildi. Namazda iken Beyt'ül-Mukaddes'ten Beytullah cihetine döndüler. Bu münâsebetle o mescide Mescid'ül-Kıbleteyn, yâni; iki kıbleli mescid denildi. Nebiyy-i Ekreme tahsisen emredildiği gibi müslümanlara da:

(74) Sûrei Bakara: 144

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

Yânî: «Ey mü'minler, nerede bulunursanız bulununuz namaz kılacağınız vakit Mescid-i Haram tarafına dönünüz[75].» diye ferman buyuruldu. Vâkıa bu âyet sûrî kıble hakkındadır. Enbiyâ ve evliyâ hazarâtı ise, mânevî teveccühgâh olduğu için Hazret-i Mevlânâ bu Âyet-i Kerimeyi iktibâs eylemiştir.

7290

چون خری در گل فتد از گام تیز

دمبدم جنبد رای عزم خیز

«Bir merkeb, hızlı ve dikkatsiz adım atarak çamura düşerse kalkmak ve kurtulmak için kımıldanır durur.»

7291

جای را هموار نکند بهر باش

داند که او که نیست از جای معاش

«O düştüğü yeri, orada kalmak için düzeltmeye kalkışmaz. Çünki oranın yaşanacak bir yer olmadığını bilir.»

7292

حس تو از حس خر کم شدست

که دل تو زین وحلها بر نجست

«Ey mûteriz! Senin hissin eşeğin duygusundan daha aşağı olmuş ki, kalbin bu itiraz ve inkâr çamurundan sıçrayıp kalkmıyor.»

7293

در وحل تأویل رخصت میکنی

چون نمی خواهی کزان دل بر کنی

«Çamur içinde iken te'vile ruhsat veriyorsun; nasıl oluyor da oradan gönlünü çekip çıkarmak istemiyorsun?»

(75) Sûrei Bakara : 144.

İbâdette (ruhsat) ve (azîmet) diye iki hareket vardır. Ruhsat, dinin bazı müsâadelerinden istifâde etmek; azimet ise, ibâdette şiddet ve salâbet göstermektir. Meselâ ikindi namazının sünneti, gayr-i müekked olduğu için bâzan kılınmaması ruhsat, dâimî sûrette edâsı ise azîmettir. Kezâ ilk müslümanlardan ve Peygamber sevgililerinden Ammâr bin Yâsir (Radiyallahü anh) in pederi Yâsir ile vâlidesi Sümeyye, müslümanlıktan dönmedikleri için müşrikler tarafından öldürülmüş; Hazret-i Ammâr, uğradığı işkenceye tehammül edemeyerek müşriklerin istediği küfür kelimesini söylemişti. Bu haber, Resûl-i Ekrem Efendimize, «Ammâr irtidâd etti» diye aksettirildi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri: **«Ammâr kâfir olmaz. İman onun vücûduna nüfûz etmiştir»** buyurdu. Sonra Ammâr, ağlaya ağlaya huzûr-u seâdete geldi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, mübârek eliyle onun göz yaşlarını sildi ve: **«Senden o kelime-i küfrü isterlerse yine söyle»** müsâadesinde bulundu. İşte Cenâb-ı Ammârın şu hareketi bir ruhsattır.

Ensâr-ı kirâmdan Habib bin Adiy, müşrikler tarafından yakalanmış, Mekkeye götürülmüş, Bedr maktûllerinin intikâmını almak üzere asılmasına karar verilmişti. O sırada Ebû Süfyân: «Yâ Habib, burada senin yerinde Muhammedin olmasını ister mi idin? Doğru söyle» dedi. Habîb de: «Ben Muhammedin Medinede eline diken batmasını bile istemem» dedi. Ve dininde sebât ederek ve sebâtını îdâmından evvel iki rekat namaz kılmak sûretiyle bildirerek şehid oldu. İşte Habîb bin Adiy radiyallâhü anhin şu hareketi de bir azîmettir. İki hareket de Hakkın makbûlüdür.

«Allah, azîmetle hareket edilmesini sevdiği gibi ruhsattan istifâde edilmesini de sever» meâlinde bir Hadis-i Şerif vardır. Ey mûteriz, sen çamur içinde iken:

7294

کین روا باشد مرا من مضطرم
حق نگیرد عاجزی را از کرم

«Bu benim için câizdir, çünki ben mecbûrum. Allah lutuf ve keremiyle âcizi muâheze etmez diyorsun.»

7295

خود گرفتست و تو چون گفتار کور
این گرفتی را نبینی از غرور

«Cenâb-ı Hak, seni muâheze etmektedir. Amma sen o muâhezeyi gurûrundan kör sırtlan gibi göremiyorsun.»

7296

میگویند این جایگه کفتار نیست

از برون جویند اندر غار نیست

«Sırtlan avlamak istiyenler, bu mağarada sırtlan yoktur, dışarıda aramalıdır, derler.»

7297

این همی گویند و بندش می‌نهند

او همی گوید ز من بی‌آگهند

«Bunu derler ve tuzak kurarlar. Sırtlan ise benden haberleri yoktur der.»

7298

گر ز من آگاه بودی این عدو

کی ندا کردی که این کفتار کو

«Yine sırtlan der ki: Bu düşman benim burada olduğumu bilseydi şu sırtlan nerede? diye nasıl seslenirdi.»

«BİR ŞAHSIN ALLAH BENİ GÜNAH SEBEBİYLE MUAHEZE ETMİYOR DEMESİ VE ŞUAYB ALEYHİSSELÂMIN ONA CEVAB VERMESİ»

7299

آن یکی میگفت در عهد شعیب

که خدا برمن بسی دیدست عیب

«Şu'ayb peygamber zamanında biri demişti ki: Allah benim bir çok aybımı ve günahımı gördü.»

7300

چند دید از من گناه و جرمها
وز کرم یزدان نمی گیرد مرا

«Benden bu kadar günah ve cürüm gördüğü halde Allah lutuf ve keremiyle beni muâheze etmiyor.»

7301

حق تعالی گفت درگوش شعیب
درجواب او فصیح از راه غیب

«Hak Teâlâ, Şuaybın kulağına gayb yoluyla ve kemâl-i fesâhatla, ona cevab olarak dedi ki,»

7302

که بگفتی چند کردم من گناه
وز کرم نگرفت درجرم اله

«Ben bu kadar günah ettim de Allah, keremiyle beni muâheze etmedi diyorsun.»

Fakat :

7303

عکس میگویی و مقلوب ای سفیه
ای رها کرده ره و بگرفته تیه

«Ey doğru yolu bırakmış da çöle sapmış olan sefih; aksine ve tersine söylüyorsun.»

7304

چند چندت گیرم و تو بی خبر
در سلاسل ماندهٔ پا تا بسر

«Seni ne kadar muâheze ediyorum da farkında değilsin, ayağından başına kadar zincirler içinde kalmışsın.»

7305

زنگ تو برتوت ای دیك سیاه
کرد سیمای درونترا خراب

«Ey kara tencere; senin pasın içerinin simâsını harab ve simsiyah etmiştir.»

7306

بردلت ژنگار برژنگارها
جمع شد تا کور شد ز اسرارها

«Kalbinde pas pas üstüne yığıldığı için o kalb, esrâr-ı İlâhîyi görmekten kör oldu.»

7307

گر زند آن دود بر دیك نوی
آن اثر بنماید از باشد جوی

«O duman yeni bir tencereye vursa, arpa kadar bile olsa, eseri o tencerede görünür.»

7308

زانکه هرچیزی بضد پیدا شود
برسپیدی آن سیه رسواشود

«Çünki her şey zıddiyle peydâ olur. Beyaz bir satıh üstünde o karalık rüsvâ olur.»

7309

پس سیه شد دیك پس تأثیر دود
بعد ازین بروی که بیند زود زود

«Tencere kararınca onun üstünde dumanın tesirini çarçabuk kim görür?»

Ey gâfil; senin de kalbin kararmış olduğu için ona akseden muâheze-i İlâhîyi orada görmüyorsun.

7310

مرد آهنگر که او زنگی بود
دودرا با روش همرنگی بود

«Demirci, zencî olursa duman onun yüzünde bir iz bırakmaz.»

Yânî; duman bir zencînin yüzünü karartmaz, çünki o zâten karadır.

7311

مرد رومی کو کند آهنگری
رویش ابلق گردد از دود آوری

«Fakat rûmî, yânî; beyaz kimse demircilik ederse dumanın tesirinden onun yüzü kararır.»

7312

پس بداند زود تأثیر گناه
پس بنالد زود گوید ای اله

«Çabucak günâhın tesirini anlar ve: Yâ Rabbî! diye inleyerek tevbe eder.»

Hazret-i Mevlânâ, Mesnevînin bir yerinde buyurur ki: «Sen bir günah işleyecek olursan kendinde bir gam görürsün, bir vicdan azabı hissedersin. Öyle bir hâle mâruz kaldığın vakit, derhal tevbe ve istiğfâr et ki o gam, Allahın emriyle ve sana bir muhtıra olmak üzere gelmiştir.»

Fakat bir günahkâr:

7313

چون کند اصرار و بد پیشه کند
خاك اندر چشم اندیشه کند

«Günahta ısrâr ve kötülüğü âdet edinirse basar-ı basîretine toprak doldurmuş olur; o günahı görmez ve o vicdan azâbını hissetmez.»

7314

توبه نندیشد دگر شیرین شود
بر دلش آن جرم تا بی دین شود

«Tevbe ve istiğfâr etmesini düşünmez de, o günah, onun kalbine iyi görünür; neticede ise dinden, îmândan olur.»

7315

آن پشیمانی و یارب رفت ازو
شست بر آینه زنگ پنج تو

«Peşîmân olup nedâmet hissediş ve içi yanarak yâ Rabbî deyiş ondan zâil olur, gönül aynasına beş kat pas ve zulmet oturur.»

7316

آهنش را زنگها خوردن گرفت
گوهرش را زنگ کم کردن گرفت

«Onun demir kalbini, kaskatı olan kalbini paslar yemeğe ve cevher-i îmânını zulmetler eksiltmeye başlar.»

Bir Hadis-i Şerifte : **«Demir paslandığı gibi kalbler de paslanır»** buyurulmuş; Yâ Resûlallah onun cilâsı nedir? süâline de : **«Zikrullahtır»** cevâbı verilmiştir.

Demek ki kalbin pasını silip temizleyecek olan Allahın zikri, tevbe ve istiğfâr ile O'nun hatırlanması ve lutuf ve keremine ilticâ olunması imiş.

Buna dâir Hazret-i Mevlânâ bir misâl îrâd ediyor :

7317

چون نویسی کاغذ اسپید بر
آن نوشته خوانده آید در نظر

«Beyaz bir kâğıd üzerine yazarsan o yazı bakınca okunur.»

7318

چون نویسی بر سر بنوشته خط
فهم ناید خواندنش گردد غلط

«Yazılı bir kâğıd üzerine yazarsan yazdığın anlaşılmaz, okunması da yanlış olur.»

7319

کان سیاهی بر سیاهی اوفتاد
هردو خط شد کور و معنی نداد

«Zîra mürekkebin siyahlığı üst üste gelince iki yazı da anlaşılmaz ve mânâ çıkmaz olur.»

7320

در سوم باره نویس بر سرش
پس سیه کردی چو جان کافرش

«Eğer üçüncü defa o kâğıda yazacak olursan onu kâfir kalbi gibi simsiyah edersin.»

Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki: «Hakikaten bir kul bir günah işlese kalbinde siyah bir leke hâsıl olur. Eğer istiğfâr ederse o leke cilâlanıp zâil olur. Eğer o günahı tekrar işlerse leke ziyâdeleşir. Tâ ki kalbi simsiyah olur. İşte o karanlık Hak Teâlânın Kitâb-ı Kerîminde bahs buyurduğu:

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٧٦﴾

Âyetindeki (Rân) dır.»

Hadis-i Şerifte bahs buyurulan (Rân) yânî; zulmet ve perde Mutaffifin Sûresindedir:

﴿١١﴾ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾
إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ
مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

---

(76) Sûrei Mutaffifin: 14.

Yânî : **«Kıyâmet gününü tekzib ve inkâr eden müşrikler — ki o günü ancak zâlim ve günahkâr olanlar inkâr ederler —. Bizim Âyetlerimiz, yânî Kur'ân-ı Kerîm ona okunduğu vakit esâtîr-i evvelin, yânî; eski masallar der. Hayır, hayır öyle değil, belki böyle hezeyân ettiren sâik şirk ve günah dolayısiyle, kalblerini kaplayan zulmet perdesidir ki hakikati görmelerine mânî olur[77].»**

Bu hezeyânı etmiş olan Mekke müşriklerinden Nadir bin Hâris idi. Bu herif İrana bir sefer yapmış, orada Rüstem ve İsfendiyâr hikâyelerini öğrenmişti. Aleyhissalât Efendimiz Kur'ândaki kıssalardan Kureyşlilere bahsettikçe : «Muhammed, size eski masallardan söylüyor. Gelin ben size daha güzellerini anlatayım» diyerek müşrikleri başına toplar ve Rüstem, İsfendiyâr masallarını söylerdi. Bedr muhârebesinde yakalandı ve cezâsını buldu.

Hazret-i Mevlânâ şimdi bu hâlin çâresini haber veriyor :

7321

پس چه چاره جز پناه چاره گر

نا امیدی مس والسیرش نظر

«O halde her şeyin çâresini bulan Allahın dergâhına sığınmaktan başka ne çâre vardır? Ümidsizlik, yânî; ye'se düşmek bakırdır, onun iksiri ise Allah'ın nazar-ı rahmetidir.»

7322

نا امید بها به پیش او نهید

تاز درد بی دوا بیرون جهید

«Ümidsizlikleri Hakka arzedin ve O'ndan rahmet ve hidâyet ümidinde bulunun ki, devâsız derdden. yânî; böyle kalbinizin kararmasından ve paslanmasından kurtulasınız.»

Nitekim Kur'ân'da :

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ

Yânî : **«Allahın rahmetinden ümid kesmeyiniz[78]»** buyurulmuştur.

---

(77) Sûre-i Mutaffifîn : 11-14.
(78) Sûre-i Zümer : 53.

7323

چون شعيب اين نكته‌ها با او بگفت

زان دم جان در دل او گل شكفت

«Şu'ayb Aleyhisselâm, bu nükteleri (Allah beni muâheze etmiyor» diyen kimseye söyleyince, Peygamberin rûhânî nefesinden onun kalbinde gül açıldı.»

Yânî; o sözler onda hüsn-i tesir husûle getirdi.

7324

جان او بشنيد وحى آسمان

گفت اگر بگرفت ما را كو نشان

«Onun rûhu semâdan gelen vahyi, Şu'ayb Aleyhisselâmdan işitince: Eğer bizi muâheze ediyorsa hani o muâhezenin nişânı? diye sordu.»

7325

گفت يا رب دفع من ميگويد او

وان گرفتن را نشان ميجويد او

«Şu'ayb peygamber dedi ki: Yâ Rab; o adam bana karşı müdâfaada bulunuyor ve senin ettiğin muâhezeye nişân istiyor.»

7326

گفت ستارم نگويم رازهاش

جز يكى رمز از براى ابتلاش

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben settârım, onun iptilâsına dâir bir işâretten başka, sırlarını söylemem.»

7327

يك نشان آنكه مى‌گيرم و را

آنكه طاعت دارد و صوم و دعا

«Onu muâheze etmekte olduğumun bir nişânı şudur ki, o tâatta bulunuyor, oruç tutuyor, namaz kılıyor.»

7328

از نماز و از زکات و غیر آن

لیك یك ذره ندارد ذوق جان

«Namazdan, zekâttan ve başka ibadetlerin hiç birinden zerre kadar zevk almıyor.»

7329

میکند طاعات و افعال سنی

لیك یك ذره ندارد چاشنی

«Yüksek tâatlarda ve amellerde bulunuyor, lâkin zerre mikdârı çeşnî duymuyor.»

7330

ذوق باید تا دهد طاعات بر

مغز باید تادهد دانه شجر

«Tâatların mahsûl vermesi için kalbde mânevi bir zevk lâzımdır. Nitekim ağacın yetişmesi için içli tohum gerektir.»

7331

دانهٔ بی‌مغزی کردد نهال

صورت بی‌جان نباشد جز خیال

«İçi olmayan tohum nasıl fidan olur? Cansız sûret hayalden başka bir şey değildir.»

İşte edilen tâat ve ibâdetlerden zevk almak lâzımdır. Eğer o alınmıyor ise Allahın muâhezesine uğranıldığı anlaşılmalı ve hemen tevbe ve istiğfâr edilmelidir.

«O YABANCI ADAMIN ŞEYHİ AYIPLAMASI KISSASININ BAKİYYESİ»

7332

آن خبیث از شیخ می‌لایید ژاژ

کژ نگر باشد همیشه عقل کاژ

«O habis herif, şeyh aleyhinde hezeyân söyledi ve köpek gibi uludu. Şaşının aklı dâimâ eğri görür.»

Şöyle diyerek ki :

7333

که منش دیدم میان مجلس

او ز تقوی عاریست و مفلس

«Ben onu işret meclisinin ortasında gördüm. O takvâdan ârî ve müflis bir adamdır.»

7334

ورکه باور نیست خیز امشبان

تا ببینی فسق شیخت راعیان

«Eğer inanmazsan kalk bu gece seni götüreyim de şeyhinin fıskını ayân beyân göresin.»

7335

شب ببردش بر سر یك روزنی

گفت بنگر فسق و عشرت کردنی

«Müridi gece bir pencere önüne götürdü ve: şeyhin fıskına ve işret edişine bak dedi.»

7336

بنگر آن سالوس روز و فسق شب

روز همچو مصطفی شب بولهب

«Bak o gündüz mürâisi, gece fâsıkı olan adama ki gündüzleri Hazret-i Mustafâ gibi görünür, geceleri Ebu Leheb gibi olur.»

7337

روز عبدالله اورا گشته نام

شب نعوذ بالله او دردست جام

«Gündüz onun adı Abdullah olmuştur. Geceleyin neûzü billâh elinde kadeh vardır.»

7338

دید شیشه درکف آن پیر پر

گفت شیخا مر ترا هم هست غر

«Mürid, pîrin elinde dolu bir şişe gördü. İçeriye girip (şeyhim gizlin açığa çıktı) dedi.»

7339

تو نمی گفتی که درجام شراب

می بمیزد دیو دروی باشتاب

«Sen, şarab kadehine şeytan hemencecik işeyiverir demez mi idin?»

7340

گفت جامرا چنان پر کرده اند

کاندرو اندر نگنجد یك سپند

«Şeyh cevab verdi: Kadehimi öyle doldurdular ki oraya şeytanın sidiği değil, bir üzerlik tohumu bile sığmaz.»

7341

بنگر اینجا هیچ گنجد ذرهٔ

این سخن را کژ شنوده غرهٔ

«Buraya bak, şu kadehe bir zerre bile sığar mı? Bu sözü yanlış işitmiş ve aldanmışsın.»

7342

جام ظاهر خمر ظاهر نیست این
دور دار این را ز شیخ غیب بین

«Bu kadeh ve bu şarab zâhirî değildir. Bu sû-i zannı, gaybı gören şeyhten uzaklaştır.»

7343

جام می هستی شیخست ای فلیو
کاندر و اندر نگنجد بول دیو

«Ey abes söyleyen, şarab kadehi şeyhin varlığıdır. Nûr-i İlâhî ile öyle doludur ki içine şeytan sidiği sığmaz.»

7344

پر و مالامال از نور حقست
جام تن بشکست و نور مطلقست

«Hakkın nûriyle Lebaleb doludur. Ten kadehini kırmış ve nûr-i mutlak olmuştur.»

Hazret-i Cüneyd demiştir ki : «Kadeh de, şarab da o kadar rikkat peydâ etti ki ikisi birbirine benzedi ve yekdiğerinden ayırd etmek müşkilleşti. Sanki şarab var kadeh yok, gûyâ kadeh var şarab yok.»

Seyyid'üt-tâifenin şu tasviri gibi ehlullah hazarâtının vücûdu da nûr-i İlâhîye o kadar müsteğrak olur ki, onların vücûdiyle envâr-ı Hakkı tefrik etmek mümkün olmaz.

7345

نور خورشید ار بیفتد بر حدث
او همان نورست نپذیرد خبث

«Güneşin nûru murdar bir şey üzerine aksederse habâset kabul etmez. yânî; kirlenmez. O ayn-ı nûrdur.»

7346

شیخ گفت ان خود نه جامست و نه می
هین بزیر آمنکرا بنگر بوی

«Şeyh dedi ki: Bu, hakikaten ne kadehtir, ne şarabdır. Ey münkir aşağıya gel de bak.»

7347

آمد و دید انگبین خاص بود
کور شد آن دشمن کور و کبود

«O müteriz geldi ve şeyhin elindeki kadehin âlâ bal olduğunu görünce o hakir düşman mahcûb oldu.»

7348

گفت پیر آن دم مرید خویش را
رو برای من بجوی ای کیا

«O vakit şeyh, müridine dedi ki: Git benim için nebiz (hurma şarabı) iste.»

7349

که مرا رنجیست مضطر گشته‌ام
من ز رنج از مخمصه بگذشته‌ام

«Ki ben hastayım ve muzdar olmuşum. Hastalıktan mahmasa (açlık) hâlini de geçmişim.»

Ehlullahın şeriatçe menedilmiş olan şeyleri irtikâb ediyormuş gibi görünmeleri, ya tebdil tarikiyle, yâhud mecbûriyyet sevkiyle olur. Tebdil tarîkı, bir şeyin ayniyetini değiştirmek, meselâ şarabı su, yâhud bal haline getirmektir. Mecbûriyyet sevki ise aç kalmak ve başka bir şey bulamamak misilli ızdırâr hâline düşmektir.

«Zarûretler, fevkalâde ihtiyaclar, memnû olan şeyleri mubah kılarlar.» denilmiştir.

Meselâ; bir kimsenin yemek yerken lokma boğazına dursa, sofrada su bulunmasa ve müskirât mevcud olsa, lokmayı indirip boğulmaktan kurtulmak için o müskirâtı içmek mubahtır.

7350

در ضرورت هست هر مردار پاک

بر سر منکر ز لعنت باد خاک

«Zarûrette her murdar şey temiz ve kullanılması câiz olur. Ehlullah münkiri olanın başına lânetler yağsın.»

Kur'ân-ı Kerimde buyuruluyor ki :

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

Yâni : **«Ey müslümanlar! Ölmüş hayvan ve kan ve domuz eti ve Allahdan başka bir mâbud nâmına kesilen hayvanı yemek size haram kılındı. Her kim hükümetine âsî ve bâğî olmaksızın ızdırâra düşer, yânî; üç gün aç kalıp da açlık hâline ve ölüm derecesine gelirse bunları yemesinden dolayı kendisine günah terettüb etmez. Allah muhakkak Gafur ve Rahimdir[79].»**

7351

گرد خمخانه برآمد آن مرید

بهر شیخ از هر خمی او می‌چشید

«O mürid meyhâneyi dolaştı ve şeyhe götürmek için her küpün içindekini tattı.»

7352

در همه خمخانه‌ها او می‌ندید

گشته بد پر از عسل خم نبید

«Bütün küplerde şarab bulamadı. Her küp bal ile dolmuştu.»

---

(79) Sûrei Bakara - 173.

7353

گفت ای رندان چه حالست و چه‌کار

هیچ خمی در نمی بینم عقار

«Mürid, meyhânedekilere: Ey rindler; ne haldir ve ne iştir ki hiç bir küpde şarab bulamıyorum, dedi.»

7354

جمله رندان نزد آن شیخ آمدند

چشم گریان دست بر سر می زدند

«Meyhânedeki sarhoşlar; ağlaya ağlaya ve ellerini başlarına vura vura şeyhin yanına geldiler.»

7355

در خرابات آمدی شیخ اجل

جمله میها از قدومت شد عسل

«Ey şeyh-i muazzam; sen meyhâneye gelince senin kudûmun bereketiyle bütün şarablar bal oldu.»

7356

کرده مبدل تو می‌را از حدث

جان ماراهم بدل کن از خبث

«Sen şarabı murdarlıktan tebdil eyledin, temiz bal haline getirdin. Bizim rûhumuzu habâsetten, pislikten tebdil ve tathir eyle dediler.»

7357

گر شود عالم پراز خون مال مال

کی خورد بندهٔ خدا الا حلال

«Eğer Alem, kanla ve muharremât ile dolsa, Allahın has kulları yine helâldan başka bir şey yemezler.»

Cenâb-ı Hak o muharremâtı helâla tebdil eder, hikâyede olduğu gibi

şarabları bal haline getirir. Nitekim bahsedilen şeyh de lihikmetin meyhâneye gelmiş, fakat onun meyhâneye girmesiyle küplerdeki şarablar bal oluvermişti. Bu kerâmetin zuhûra gelmesiyle meyhânedeki demkeşler de tevbe ve istiğfâr etmişlerdi.

«ÂİŞE RADİYALLAHÜ ANHA'NIN HAZRET-İ PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'A: "SEN HER YERDE SECCADESİZ NAMAZ KILIYORSUN, NASIL OLUYOR" DEMESİ»

7358

عایشه روزی به پیغمبر بگفت

یا رسول‌الله تو پیدا و نهفت

«Hazret-i Âişe bir gün Risâletpenâh Efendimize: Yâ Rasûlallah! Sen gizli ve âşikâre.»

7359

هرکجا یابی نمازی میکنی

میدود درخانه ناپاك و دنی

«Nerede olursan namaz kılıyorsun. Halbuki evin içinde kirli ve bulaşık kimseler gezer.»

7360

گرچه میدانی که هر طفلی پلید

کرد مستعمل بهرجاکه رسید

«Bilirsin ki her pis çocuk, dolaştığı yerleri kirletir, dedi.»

7361

گفت پیغمبرکه از بهر مهان

حق نجسرا پاك گرداند بدان

«Resûlullah buyurdu ki: Cenâb-ı Hak, büyük kulları için pisi, temiz hale getirir.»

7362

سجده گاهم را ازان رو لطف حق

پاك گردانيد تا هفتم طبق

«Ondan dolayı, Allahın lutfu benim secde ettiğim yeri, tâ yedinci kat göğe varıncaya kadar temiz kılmıştır.»

Nitekim bir Hadis-i Şerifte : **«Arzın toprağı benim için secdegah ve teyemmüm vâsıtası kılınmıştır.»** buyurulmuştur. Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihate şurû ile diyor ki :

7363

هان و هان ترك حسد كن باشهان

ورنه ابليسى شوى اندر جهان

«Sakın, sakın mülûk-i mâneviyye olan ehlullâha hased etme.» Yoksa Dünyâda bir şeytan olursun. Çünki İblis de Âdem Aleyhisselâma hased etmiş ve ondan dolayı mel'ûni ebedî olmuştur.»

7364

كو اگر زهرى خورد شهدى شود

تو اگر شهدى خورى زهرى بود

«Bir veli zehir yiyecek olursa o zehir bal olur. Sen bal yersen bâzan o bal zehir yerine geçer.»

7365

كو بدل گشت و بدل شد كار او

لطف گشت و نور شد هرنار او

«Çünki o velinin hem kendi, hem de işi değişmiş, onun ateşi nûra tahavvül eylemiştir.»

Bir misâl :

7366

قوت حق بود مر بیل را
ور نه مرغی چون کشد مر پیل را

«Ebâbil kuşlarında Hak kuvveti vardı. Yoksa bir kuş, fili nasıl öldürür?»

7367

لشکری را مرغك چندی شکست
تا بدانی کان صلابت از حقست

«Bir orduyu, yânî; Kâbeyi yıkmak için gelen Ebrehe ordusunu bir kaç kuşcağız bozdu. Tâ bilesin ki onların salâbeti Hakdandı.»

7368

گر ترا وسواس آید زین قبیل
رو بخوان تو سورهٔ اصحاب فیل

«Eğer ebâbil kuşlarının Ebrehe ordusunu bozduğu hakkında sana vesvese ve şüphe gelirse git de ashâb-ı fil sûresini oku.»

7369

ور کنی بااو مری و همسری
کافرم دان گر تو زیشان سر بری

«Eğer ehlullah ile inadlaşmaya ve müsâvât dâvâsına kalkışırsan onların inkisârından başını kurtaramazsın. Kurtaracak olursan beni kâfir say.»

Hazret-i Pirin işâret ettiği (Elemtera) Sûresidir ki Kâbe-i Muazzamayı yıkmak için Mekke civârına gelen Yemen vâlisi Ebrehenin maiyyetindeki ordunun helâkini bildirir.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۞

Yânî : **«Peygamber-i Ekberim; Rabbinin ashâb-ı file ne yaptığını görmedin mi?[80]»** buradaki (Elemtera), yânî; (Görmedin mi?) hitâbı (Gör-

(80) Sûrei Fil : 1

müş gibi bilmiyor musun?) demektir. Çünki Aleyhissalât Efendimiz fil vak'asından biraz sonra Dünyaya gelmişti. Ashâb-ı fil : Yemen vâlisi Ebrehe'nin ordusu idi, yanlarında filler bulunduğu için haklarında (ashâb-ı fil) tâbir buyurulmuştur.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ

فِي تَضْلِيلٍ ۝ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝ تَرْمِيهِمْ

بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ۝ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ۝

«Allah onların mekr ve hiylesini boşa çıkarmadı mı? O ordu, Kâbeyi yıkmak için gelmişti. Fakat muvaffak olamadan helâk oldu. Onların üstüne büyük büyük kuşlar gönderdi ki onlara taş kesilmiş çamur parçaları atıyorlardı. Onları yenilmiş saman kırıntıları hâline getirdi[81].» Yâni; o koca orduyu helâk etti.

«BİR FÂRENİN, BİR DEVENİN YULARINDAN TUTUP ÇEKMESİ VE BUNDAN DOLAYI KENDİ KENDİNE GURURLANMASI»

7370

موشکی درکف مهار اشتری

در ربود و شد روان او از مری

«Ufak bir fâre, bir devenin yularını yakaladı ve inadına çekmeye başladı.»

7371

اشتر از چستی که شد با او روان

موش غره شد که هستم پهلوان

«Deve, uysal tabiatı yüzünden onun çekmesine tâbi oldu. Fâre ise ben pehlivanmışım diye kibirlendi.»

(81) Sûrei Fil : 2-5.

7372

بر شترزد پرتو اندیشه‌اش

گفت بنمایم ترا تو باش خوش

«Fârenin bu düşüncesi deveye aksetti. Hoş, imdi ben sana seni gösteririm, dedi.»

7373

تا بیامد برلب جوی بزرك

کاندرو کشتی زبون پیل سترك

«Büyük bir nehrin kenârına kadar geldiler ki onu geçmek için cesim fil bile âciz kalırdı.»

7374

موش آنجا ایستاد و خشك گشت

گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت

«Fâre orada durdu ve şaşırdı. Deve ona dedi ki: Ey dağ ve ova arkadaşı».

7375

این توقف چیست حیرانی چرا

پا بنه مردانه اندر جوی‌را

«Bu duruşun nedir, bu hayranlığın neden? Haydi kahramanca nehrin içine gir.»

7376

تو قلاووزی و پیش آهنگ من

درمیان ره مباش و تن مزن

«Sen benim kılavuzum ve rehberimsin. Yolun ortasında şaşırıp kalma ve sükût etme.»

7377

گفت این آب شگرفست و عمیق

من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق

«Fâre dedi ki: Arkadaş, bu su büyüktür ve derindir. Ben boğulmaktan korkuyorum.»

7378

گفت اشتر تا ببینم حد آب

پادر و بنهاد آن اشتر شتاب

«Deve: dur bakayım, suyun derinliği ne kadar? diyerek nehrin içine ayak attı.»

7379

گفت تا زانوست آب ای کور موش

از چه حیران گشتی و رفتی ز هوش

«Ey kör sıçan, su ancak dize kadar. Neden şaşırıp kaldın ve niçin aklın başından gitti?»

7380

گفت مور تست و مارا اژدهاست

که ز زانو تا بزانو فرقهاست

«Fâre dedi ki: Nehir sana göre karınca, bize göre de ejderhâ gibidir. Çünkü dizden dize fark vardır.»

7381

گر ترا تا زانواست ای پر هنر

مر مرا صد گز گذشت از فرق سر

«Ey hüner sâhibi; su, senin dizine kadar ise benim hakikaten başımı yüz arşın geçmiştir.

7382

گفت گستاخی مکن بار دگر

تا نسوزد جسم و جانت زین شرر

«Deve dedi ki: Bir daha terbiyesizlik etme ki onun kıvılcımiyle be-denin ve rûhun yanmasın.»

7383

تو مری با مثل خود موشان مکن

با شتر مر موش را نبود سخن

«Sen kendin gibi fârelerle inadlaş. Fârenin deveye karşı sözü olamaz.»

7384

گفت توبه کردم از بهر خدا

بگذران زین آب مهلک مر مرا

«Fâre dedi ki: Tevbe ettim, Allah rızâsı için şu boğucu sudan beni geçir.»

7385

رحم آمد مر شتر را گفت هین

برجه و کود بان من نشین

«Fârenin şu yalvarışına karşı deve merhamete geldi de: sıçra, hörgücüm üzerine otur.»

7386

این گذشتن شد مسلم مر مرا

بگذرانم صد هزاران چون ترا

«Bu suyu geçmek ve başkalarını geçirmek bana ve cinsim develere mahsustur. Senin gibi yüz binlercesini geçiririz.»

Şu kıssadaki fâre ile, başından büyük işe girişmeye kalkışan [illegible] bir kimse, deve ile de tecrübeli, salâhiyetli ve ihtisâs sâhibi bir zat murad edilmiş, kıssanın naklinden sonra şu yolda hisse beyân kılınmıştır :

7387

چون پیامبر نیستی پس رو براه

تا رسی از چه روزی سوی جاه

«Ey gâfil insan! Mâdem ki peygamber değilsin, muktedâ olamamışsın. Yolda geri kal ve bir üstâdın arkasından yürü ki bir gün kuyudan çıkıp Yûsüf Aleyhisselâm gibi mansıb sâhibi olasın.»

7388

تو رعیت باش چون سلطان نه

خود مران چون مرد کشتی بان نه

«Mâdem ki pâdişah değilsin, tebeadan ol. Mâdem ki gemici değilsin, gemi kullanmaya kalkışma.»

7389

چون نه کامل دکان تنها مگیر

دست خوش می‌باش تا گردی خمیر

«Kâmil olmayınca yalnız başına dükkân açma. Evvelâ elini yıka, sonra hamur açmaya başla.»

7390

انصتوا را گوش کن خاموش باش

چون زبان حق نگشتی گوش باش

«Ensıtû emrini dinleyip sus. Hak lisânı olmayınca kulak kesil.»

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

Yâni : **«Kur'ân okunduğu vakit onu dinleyin ve susun. Böyle yaparsanız umulur ki rahmet olunur[82].»** Yâni; Allahın rahmet ve mağfiretine nâil olursunuz.

Kur'ân okunurken susmak ve onu dinlemek farz-ı ayndır. Şu Âyet-i Kerimenin hükmü budur. Böyle olduğu halde bazı küçük câmilerin bir tarafında hâfızların okuması, diğer tarafta vâızların söylenmesi ne dereceye kadar doğru bilemem.

Cuma günleri hatîb minberde hutbe okurken de sükût etmek ve onu dinlemek lâzımdır.

Sahih-i Müslimde Ebû Hüreyre (radiyallahü anh) den rivâyet olunan bir Hadis-i Şerifte : **«Cuma günü hatîb hutbe okurken konuşan birine sus dersen lağvetmiş, yâni; münâsebetsizlik etmiş olursun.»** buyurulmuştur.

Dikkat edildi mi? Hutbe okunurken konuşmak değil, konuşana sus demek dînen memnûdur. Hattâ yine Ebû Hüreyre (radiyallâhü anh) rivâyetinde : **«Her kim mescidin zeminindeki taşlara dokunmak sûretiyle hutbeyi dinlememezlik ederse o da lağvetmiş olur.»** denilmiştir. Binâenaleyh susmalı ve dinlemeli ki, binnetice öğrenip söylemeli.

7391

ور بگوئی شکل استفسار گو
پادشاهان تو مسکین وار گو

«Büyük bir zâtın huzûrunda âcizcesine mârûzâtta bulun.»

Kibirle, kin ile, şehvet ve şöhretle ağız açma.

7392

ابتدای کبر و کین از شهوتست
راسخی شهوتت از عادتست

«Kibir ve kinin başlangıcı şehvettendir. Şehvetin rüsûh ve meleke hâlini alması da onun âdet edilmesindendir.»

---

(82) Sûre: A'raf : 204.

Şehvet : Nefsin arzularıdır ki dilimizde ona can istemek tabir olunur.

Şehvet, (celiyye) ve (hafiyye) diye ikiye ayrılır. **Şehvet-i celiyye :** Zenginlik, iyi yaşamak, hevâ ve heves peşinde koşmak gibi şeylerin isteğidir. **Şehvet-i hafiyye** ise : herkesin medhini ve tâzimini arzu etmek, riyâset mevkilerine göz dikmek gibi şeylerdir. Hadis-i Şerifte : **«Sizin için korktuğum şeylerin en korkuncu riyâ ile şehvet-i hafiyyedir.»** buyurulmuştur.

Şehvetin celisi de, hafisi de elde edilince sâhibine kibir verir. Biri çıkıp da nasihat edecek olursa ona âdetâ kin bağlar. Demek ki kibir de kin de şehvetle başlıyormuş. Bazıları o medâr-ı istikbârı olan şeylerin zevâliyle yola gelirse de bazılarında âdet ve meleke hâlini alır.

7393

چون ز عادت گشت محکم خوی بد

خشم آید بر کسی کت وا کشد

«İnsanda kötü huy âdet hâlini alırsa, biri seni o halden çekmek isteyince ona hiddetlenir ve kin bağlarsın.»

7394

چونکه توگل خوار گشتی هر که او

وا کشد از گل ترا باشد عدو

«Sen çamur yemeye alışınca, seni ondan menetmek isteyen senin nazarında düşman kesilir.»

Bir nevi yağlı çamur varmış ki bazı kimseler onu yerler ve tiryâkisi olurlarmış. Acemcede bunlara (gilhâr), yâni; çamur yiyen denilir.

7395

بت پرستان چونکه گرد بت تنند

مانعان راه بت را دشمنند

«Putperestler, putun etrâfında toplanınca, puthâne yoluna mâni olmak isteyenlere düşman olurlar.»

7396

چونکه کرد ابلیس خوی سروری
دید آدم‌را حقیر او از خری

«İblis evvelce melekler arasında büyük tanınmış ve o serverliğe alışmış olduğu için, eşeklik etti de Âdem Aleyhisselâmı hakir gördü.»

7397

که به از من سرور دیگر بود
تا که او مسجود چون من کسی شود

«Benden daha iyi server mi olur ki benim gibi büyük bir zât ona secde etsin, dedi.»

7398

سروری زهرست جز آن روح‌را
که بود تریاك لانی ز ابتدا

«İbtidâ, yânî: ezelde tiryâk, panzehir mahalli olmuş bir rûhdan mâadâsı için, riyâset ve serverlik zehirdir.»

7399

کوه اگر پرمار شد باکی مدار
کان بود اندر درون تریاك زار

«Dağ yılan dolu olsa da korkma ki içerisinde tiryâk, yânî; panzehir vardır.»

7400

سروری چون شد دماغت را ندیم
هر که بشکست شود خصم قدیم

«Riyâset, emaret gibi hevesler dimâğına nedim olur, yânî: kafanda yerleşir kalırsa; o hevesi kırmak ve sekte vaz geçirmek isteyen sence eski bir düşman olur.»

7401

چون خلاف خوی تو گوید کسی
کینها خیزد ترا با او بسی

«Senin tabiatın hilâfına biri bir şey söylerse, ona karşı sende bir çok kin peydâ olur.»

7402

که مرا از خوی من برمیکند
مر مرا شاگرد و تابع میکند

«O kimse beni tabiatımdan ayırmak ve beni şâkird ve tâbi kılmak istiyor dersin.»

7403

چون نباشد خوی بد محکم شده
کی فروزد از خلاف آتشکده

«Kötü tabiat sağlamlaşmayınca muhâlefet âteşgedesi nasıl parlar?»

Ateşgede : Mecûsilerin ibâdethânesidir ki, içinde ateş yakarlar ve ateşe taparlar. Hazret-i Mevlânâ iki kişi arasındaki muhâlefeti, kızgınlık itibâriyle âteşgedeye benzetiyor ve onun parlamasına insandaki kötü tabîatın muhkemleşmesini sebeb gösteriyor.

7404

با مخالف او مدارائی کند
در دل او خویش را جائی کند

«Riyâset sevdâsında olan kimse, muhâlifi büyücek bir zât olursa ona karşı adâvet izhârına cesâret edemez.»

O muhâlife müdârâda bulunur, onu tasdik eder gibi görünür. Buna da sebeb, o muhâlif ve büyük zâtın kalbinde yer bulmak ve teveccühünü kazanmak emelidir.

7405

زانکه خوی بد بگشتست استوار

مور شهوت شد زعادت همچو مار

«Çünki kötü tabiatı kuvvetlenmiş, âdet hâlini alınış, ondan dolayı şehveti de karınca gibi iken yılan gibi olmuştur.»

Bundan sonra Cenâb-ı Pîr nasîhat olmak üzere diyor ki :

7406

مار شهوترا بکش در ابتلا

ور نه اینك گشت مارت اژدها

«Ey huysuz kimse, şehvet yılanını mücâhede ile öldür, yoksa o yılan daha büyür ve ejderhâ olur.»

7407

لیك هرکس مور بیند مار خویش

تو ز صاحبدل کن استفسار خویش

«Lâkin herkes kendi yılanını karınca görür, yânî; ahlâksızlığını hakkiyle müşâhede edemez. Onun için sen kendini bir ârifden sor.»

7408

تا نشد زر مس نداند من مسم

تا نشد شه دل نداند مفلسم

«Bakır altın olmayınca bakır olduğunu, gönül mânevî şâh olmadıkça müflis bulunduğunu bilmez.»

7409

خدمت اکسیر کن مسی دار تو

جور میکش ای دل از دلدار تو

«Ey gönül, bakır gibi iksire hizmet et ve sevgilinin cefâsını çek.»

Eski kimyâcılar bakırı altın yapmak için uğraşırlardı. Elde etmeye

çalıştıkları cevhere iksir derlerdi. Güyâ o iksirden iğne ucuyla alınıp bakır bir levhaya sürülürse altın olurmuş.

Burada bakırdan maksad : Ehl-i sulûk, iksirden murad da mürşidin nazarıdır.

7410

کیست دلدار اهل دل نیکو بدان
که چو روز و شب جهانند از جهان

«Sevgili kimdir? İyi bil ki ehl-i dil ve ehlullahdır ki, gece ile gündüz birbirinden nasıl çekinir ve ayrılırsa, bunlar da Dünyâdan öyle çekinirler.»

Binâenaleyh :

7411

عیب کم گو بندهٔ الله را
متهم کم کن بد زدی شاه را

«Allahın has kullarını ayıblama, pâdişahı hırsızlıkla itham etme.»

Hikâyedeki şeyhi sarhoşlukla itham etmek isteyen müteriz ve emsâline hitabdır ki, ehlullaha sû-i zan etmek, bir pâdişahı hırsızlıkla ittiham etmek gibidir. Onun için, o gibi kötü zanlarda bulunmaktan sakın, deniliyor ve aynı bahse dâir başka bir hikâye nakilediliyor :

«GEMİDE HIRSIZLIKLA İTTİHÂM EDİLEN DERVİŞİN KERAMETLERİ»

7412

بود درویشی درون کشتی
ساخته از رخت مردی پشتی

«Bir gemide bir derviş vardı ki merdlik ve insanlıktan bir yığın yapmıştı.»

Yani; yükü ve eşyası yoktu.

7413

یاوه شد همیان زر او خفته بود
جمله را جستند و او را هم نمود

«Bir altın torbası kayboldu. Derviş ise uyumuştu. Gemide herkesi aradılar, biri de o dervişi gösterdi.»

7414

کین فقیر خفته را جوییم هم
کرد بیدارش ز غم صاحب درم

«Şu uyuyan fakiri de arayalım dedi. Para sâhibi kederinden onu da uyandırdı.»

7415

کاندرین کشتی چرمدان گم شدست
جمله را جستیم نتوانی تو رست

«Ve: Bu gemide bir altın torbası kaybolmuştur. Onun için herkesi aradık, sen de aranmaktan kurtulamazsın.»

7416

دلق بیرون کن برهنه شوز دلق
تاز تو فارغ شود اوهام خلق

«Abanı çıkar ve soyun ki halkın evhâmı senden fâriğ olsun.» dedi.

7417

گفت یارب مر علامت را خسان
متهم کردند فرمان در رسان

«Derviş dedi ki: Yâ Rabbî şu âdî kimseler, kulunu müttehem tuttular. Fermânını eriştir.»

7418

چون بدرد آمد دل درویش ازان
سر برون کردند هر سو در زمان

«Dervişin kalbi kırılınca, o anda ve denizin her tarafından,»

7419

صد هزاران ماهی از دریای ژرف
در دهان هر یکی دری شگرف

«Yüz binlerce balık başını çıkardı ki, her birinin ağzında gâyet kıymetli bir inci vardı.»

7420

هر یکی دری خراج ملکتی
کز آلهست این ندارد شرکتی

«İncilerin her biri, bir memleketin haracı değerinde idi ki, Allah tarafından gönderiliyordu ve ortak malı değildi.»

7421

در چند انداخت در کشتی و جست
مر هوا را ساخت کرسی و نشست

«Balıkların ağzından aldığı bir kaç inciyi gemiye attı ve sıçrayıp havada iskemleye oturur gibi oturdu.»

7422

خوش مربع چون شهان بر تخت خویش
او فراز اوج و کشتی‌اش بپیش

«Pâdişahların taht üzerinde murabba oturdukları gibi, o da havada oturmuştu, gemi önünde bulunuyordu.»

7423

گفت روکشتی شمارا حق مرا

تا نباشد باشما دزد گدا

«Gemidekilere hitab ederek dedi ki: Haydi gidin, gemi sizin, Hak benim olsun ve yoksul bir hırsız sizinle birarada bulunmasın.»

7424

تا کرا باشد خسارت زین فراق

من خوشم جفت حق و باخلق طاق

«Acaba bu ayrılıktan kim zarar görecektir? Ben Allaha yakin ve halka uzak olmakla hoşum.»

7425

نی مرا او تهمت دزدی نهد

نی مهارمرا بغمازی دهد

«O, ne beni hırsızlıkla itham eder, ne de yularımı bir gammâzın eline verir.»

7426

بانگ کردند اهل کشتی کای همام

از چه دادندت چنین عالی مقام

«Gemi halkı ona: Ey büyük zât! Böyle âlî bir makamı sana neden verdiler? diye seslendiler.»

7427

گفت از تهمت نهادن برفقیر

وز حق آزاری پی چیزی حقیر

«Derviş kinâye tarikiyle dedi ki: Bir fakiri itham etmekten ve hakîr bir şey için Hakkı incitmekten verdiler, dedi.»

7428

حاش لله بل ز تعظیم شهان

که نبودم بر فقیران بد گمان

«Hâşâ ve kellâ! Fakîri itham etmekten değil, belki mânevî sultan olanlara tâzim ettiğim için verdiler ki, fakirler hakkında sû-i zan beslemedim.»

7429

آن فقیران لطیف خوش نفس

کز پی تعظیمشان آمد عبس

«O latîf ve nefesi hoş fakirler ki (Abese) Sûresi onlara tâzim için nâzil olmuştur.»

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ ۝ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ۝

Yânî: **«Resûlullah âmâ geldi diye yüzünü buruşturdu ve çevirdi[83]»** âyetlerine işârettir.

Hazret-i Peygamberin müezzinlerinden Abdullah bin Ümm-i Mektûm (Radiyallâhü anh) her vakit nezd-i peygamberiye gelir: «Yâ Resûlallah! Allahın sana tâlim ettiklerinden bana da öğret.» derdi.

Bir gün Kureyşin eşrâfından bir kaç kişi huzûr-ı Nebevîde bulunuyordu. Hazret-i Peygamber de belki îmana gelirler diye ümidleniyordu. İşte o sırada Abdullah bin Ümm-i Mektûm yine geldi. Âmâ olduğu için Risâletpenâhın yanında kimler bulunduğunu bilemiyordu. Bundan dolayı her vakitki ricâsını tekrarladı. Fakat Resûl-i Ekrem başını öte tarafa çevirdi. Bunun üzerine o Âyetler nâzil oldu. Ondan sonra Zât-ı Akdes-i Nebevî ne vakit Ümm-i Mektûmu görse: **«Ey kendisi için Rabbimin bana itab ettiği büyük zât, merhabâ»** buyururdu.

7430

آن فقیری بهر پیچاپیچ نیست

بل پی آنکه بجز حق هیچ نیست

«Fakat bahsedilen fakirlik dünyaya sarılmak için değildir; belki nazarında Haktan başka bir şey olmayan kimse içindir.»

---

(83) Sûre-i Abese: 1-2.

Kendi ve bütün mevcûdât nazarında fânî olan zâta, velev ki zengin olsun, sôfiyye ıstılâhında fakir denilir.

Yine o derviş lisânından deniliyor ki :

7431

متهم چون دارم آنهارا که حق
کرد امین مخزن هفتم طبق

«Cenâb-ı Hakkın yedinci kat semâdaki hazinesine emin kıldığı zevâtı, ben nasıl itham edebilirim?»

7432

متهم نفسست و نی عقل شریف
متهم حسست نی نور لطیف

«İtham edilen nefisdir, akl-ı şerif değildir. İtham olunan duygudur, lâtif nur değildir.»

7433

نفس سوفسطائی آمد میزنش
کش زدن سازد نه حجت گفتنش

«Nefis softâiyye feylesofları gibidir. Onu döğ ki, dayak kâr eder; huccet ve delil tesir etmez.»

Softâiyye feylesoflardan bir gürûhtur ki eşyanın hakikatini inkâr ederler ve her şeyden şüphelenirler; hattâ şüphelerinden de şüphelenirler. İstanbulun ilk kadısı Hızır Beyin oğlu ve Fâtih'in muallimi Sinan paşa, gençliğinde nasılsa bu softâilere kapılmış. Bir gün babasiyle yemek yerken Hızır bey; «Sinan, o derece dîvâneliğe düştün ki, şu önündeki sahanın bakır olduğunda şüphe edeceksin» demiş. Sinan paşa da : Evet, biz bakır gördüğümüz halde onun başka bir şey olmak ihtimâli vardır; deyince; Hızır bey, sahanı yakalamış, oğlunun başına vurmuş, bakır olduğunu anladın mı? demiş.

7434

معجزه بيند فروزد آن زمان
بعد ازان گويد خيالى بود آن

«Bir softâî mûcizeyi görür, o esnâda hak olduğunu kabul eder; sonra da gördüğüm bir hayâl idi der.»

7435

در حقيقت بود آن ديد عجب
چون مقيم چشم نامد روز و شب

«Yine o softâiyye der ki: O acâibi görmek hakikat olsaydı onun görünüşü gece gündüz gözde devam ederdi, yânî; her vakit görülürdü.»

7436

كان عجب زين حس دارد عار و ننگ
كى بود طاوس اندر چاه تنگ

«Zira o acâib mûcize, bu hiss-i rü'yette ikâmet etmekten arlanır. Tâvus kuşu dar bir kuyu içinde nasıl bulunur?»

7437

تا نگويى مر مرا بسيار گو
من ز صدیك گويم و آن هم چومو

«Sakın bana çok söylüyor deme. Ben yüzde birini söylüyorum ki o söylediğim de kıl gibi ince bahislerdir.»

«DERVİŞLERİN, DİĞER BİR DERVİŞ İÇİN, ŞEYHİN HUZURUNDA ÇOK SÖYLÜYOR DİYE KINAYIP TAKBİH ETMELERİ»

7438

صوفیان بر صوفی شنعه زدند

پیش شیخ خانقاهی آمدند

«Dervişler bir dervişi kınayıp, ayıplıyarak tekye şeyhinin karşısına geldiler.»

7439

شیخ را گفتند داد جان ما

تو ازین صوفی بجوای پیشوا

«Şeyhe dediler ki: Ey bizim muktedâmız! Bu dervişden bizim hakkımızı al.»

7440

گفت آخر چه گله‌ست ای صوفیان

گفت این صوفی سه خو دارد گران

«Şeyh, dervişler! Ne şikâyetiniz var? diye sordu. Onlar da dediler ki: Bu dervişin ağır üç huyu var.»

7441

در سخن بسیار گو همچون جرس

در خورش افزون خورد از بیست کس

«Söze başladı mı çıngırak gibi gevezelik eder, yemekte yirmi kişiden fazla yer.»

7442

ور بخسبد هست چون اصحاب کهف

صوفیان کردند پیش شیخ زحف

«Uyuyacak olursa ashâb-ı Kehf gibi uyanmak bilmez, diyerek şeyhin önünde gürültü, patırdı ettiler.»

7443

شیخ رو آورد سوی آن فقیر

که زهر حالی که هست اوساط گیر

«Şeyh, o şikâyet edilen dervişe teveccüh ederek: Her hususta itidal'i ihtiyâr et, dedi.»

7444

در خبر خیرالامور اوساطها

نافع آمد ز اعتدال اخلاطها

«Hadiste: (İşlerin hayırlısı ortasıdır) buyurulmuş; insandaki ahlâtın itidâl derecesinde bulunması faydalı olmuştur.»

7445

گر یکی خلطی فزون شد از عرض

در تن مردم پدید آید مرض

«Vücudda ahlât-ı erbea denilen kan, balgam, safra ve sevda'dan biri artacak olursa insanın bedeni hasta olur.»

7446

بر قرین خویش مفزا در صفت

کان فراق آرد یقین در عاقبت

«Sıfat ve haslet hususunda arkadaşından fazla olma ki o fazlalık, sonunda arkadaştan ayrılmayı intâc eder.»

7447

نطق موسی بد بر اندازه ولیک

هم فزون آمد ز گفت یار نیک

«Mûsâ Aleyhisselâmın sözü endâze ve itidâl üzere idi. Lâkin o kadar söyleyişi bile o iyi dosta, yâni; Hızır Aleyhisselâma fazla geldi.»

آن فزونی با خضر آمد شقاق
گفت رو تو مکثری هذا فراق

«O fazlalık, Hızır Aleyhisselâma muhâlefet göründüğü için sen çok söylüyorsun, artık ayrılalım, sen de git, dedi.»

Hâdise mâlum. Hazret-i Mûsâ Hızır Aleyhisselâm ile görüşmeye me'mur edilmişti : **«Yâ Mûsâ! Sen benimle sohbete tehammül edemezsin»** dedi. Hazret-i Mûsâ edeceğini söyledi. Hızır : **«Öyle ise yapacağım işlere itiraz etme»** dedi. Bu şart ile yoldaş oldular. Sâhilde bir kayığa bindiler. Kayıkçılar bunlardan para almadıkları halde Hızır, kayığın bir tahtasını kopardı. Hazreti Mûsâ : **«Yâhu; kayıkçılar bizden para almadılar, sen onların kayığını sakatladın»** dedi. Hızır : **«Ben sana, benim sohbetime tahammül edemezsin demedim miydi?»** dedi. Hazret-i Mûsâ : **«Bir daha ses çıkarmam»** dedi. Karaya çıktılar. Orada bir takım çocuklar gördüler. Hızır, içlerinden birini tutup öldürdü. Hazret-i Mûsâ dayanamadı : **«Canım, bigünah çocuğu öldürdün»** diye itiraz etti. Hızır : **«Ben sana dayanamazsın demedim miydi?»** deyince Hazret-i Mûsâ : **«Bir daha işine karışırsam benimle sohbet etme»** dedi. Bir köye girdiler. Köylüler bunları misâfir etmedi. Orada yıkılmaya meyletmiş bir duvar gördüler. Hızır elini sürüp duvarı düzeltti. Hazret-i Mûsâ : **«Bâri bize biraz yiyecek vermeleri mukâbilinde duvarı düzelteydin»** dedi. Bunun üzerine Hızır : **«Yâ Mûsâ; artık ayrılalım. Şimdi sana yaptıklarımın sebebini anlatayım : Kayığın tahtasını koparmakla onu gasb olunmaktan kurtardım. Çünki ileride zâlim bir hükümdâr vardı. Ne kadar sağlam kayık ve gemi görürse zabtediyordu. O genci öldürmekle anasını, babasını halâs ettim. Çünki oğlan sağ kalsaydı onları kâfir edecekti. Duvarı düzeltmekle altındaki defineyi muhâfaza ettim. O define iki yetimin malı idi. Duvar yıkılsaydı define meydana çıkacak ve zâyi olacaktı»** dedi.

Bunun üzerine ayrıldılar. Hazret-i Mûsâ Nebîlerin büyüklerinden, kitab ve şeriat sahibi bir peygamberdi. Fakat onun ilmi zâhire âitti. Binâenaleyh, kayığın sakatlanması zâhiren bir cürüm, gencin öldürülmesi de yine zâhiren bir cinâyet olduğu için onlara karşı sükût edemezdi. Hızırın ilmi ise bâtına âitti. Onun için : **«Yâ Mûsâ, sen benim sohbetime ve yapacağım işlere tehammül edemezsin»** demişti. Böyle olmakla berâber Hazret-i Mûsâ'dan efdal değildi.

Hızırın hâlâ yaşayıp yaşamadığı ulemâca ihtilâflı bir meseledir. Bâzıları onun yaşayıp öldüğünü söylemişler; bâzıları da hâlâ yaşamakta olduğunu, hattâ kendilerinin onunla görüştüklerini haber vermişlerdir. Bu haberi verenler de sözleri reddedilemeyecek büyük adamlardır. Bu iki

rivâyeti birleştirmek için hatıra şöyle bir fikir gelir : Peygamberlerden her birinin neş'esi ve meşrebi üzere ümmet-i Muhammed arasında bir velî vardır. Buna göre Hızır meşrebi üzere de bir velî mevcuddur. İhtimâl ki Hızır ile görüştüklerini söyleyenler, zamanlarında Hızır meşrebi üzerine olan velî ile mülâkât etmişlerdir. Maamâfih, Hazret-i Mûsânın görüştüğü Hızırın hâlâ yaşamakta olması da Allahın kudretine nisbetle olmayacak bir şey değildir.

Hazret-i Mevlânâ, burada Hızır Aleyhisselâm ile mürşidi, Mûsâ Aleyhisselâm ile de müridi murâd ederek mürşid lisânından olmak üzere diyor ki :

7449

موسیا بسیار گوئی دور شو

ور نه بامن گنك باش و کور شو

«Ey Mûsâ makamında olan mürid! Çok söylüyorsun. Uzaklaş, yoksa bana karşı dilsiz ve kör olmalısın.»

Yâni; itiraz edecek bir hareketi görmemeli ve itiraz etmemelisin. Çünki sohbette mürşid söyler, mürid dinler. Böyle olmazsa o sohbetten istifâde edilmez. Demek ki sohbetin şartı müridin sükûtudur.

7450

چون حدث کردی تو ناگه در نماز

گویدت سوی طهارت رو بتاز

«Sen namazda ansızın abdestini bozarsan müfti sana koş abdestini tâzele der.»

7451

ور نرفتی خشك جنبان میشوی

خود نمازت رفت بنشین ای غوی

«Eğer gidip abdest almazsan kuru kuru, yâni; nâfile yere yatıp kalkmış olursun. Ey sapık adam! Namazın bozulmuştur, otur.»

Cenâb-ı Pir, şeyhin huzurunda çan çan öten bir müridi, namazda iken abdesti bozulmuş bir kimseye benzetiyor. O kimse gidip abdest almazsa kıldığı namazın kuru kuruya yatıp kalkmaktan ibâret olduğu gibi, mürşid yanında dilini tutmayanın da sohbetten feyz alamayacağını haber veriyor. Yine o gibi çal çene heriflere hitâben diyor ki :

7452

رو بر آنها که هم جفت تواند

عاشقان و تشنهٔ گفت تواند

«Sen senin gibi olanların ve senin sözlerine âşık ve teşne bulunanların yanına git ve onların yanında dırlan.»

7453

پاسبان بر خوابناکان برفزود

ماهیانرا پاسبان حاجت نبود

«Bekçinin uyuyanlara faydası olur, balıkların bekçiye ihtiyâcı yoktur.»

Bu beyt şeriat ve tarikat ilimlerini kitabtan okumak sûretiyle öğrenmiş ve kendisini halkın bekçisi vehmetmiş olanları târiftir. Çünki bekçi uykuda olanlara faydalıdır. Fakat hakîkat denizinin balıkları gibi uyanık bulunan âgâhların bekciye ihtiyâcı yoktur. Onları uyandıracağım diye heveslenme.

7454

جامه پوشانرا نظر برگازرست

جان عریانرا تجلی زیورست

«Elbise giyinmiş olanların nazarı çamaşırcıyadır; fakat her şeyden soyunmuş olan bir rûhun ziyneti Hakkın tecellîsidir.»

Binâenaleyh :

7455

یا ز عریان بیك سو بازرو

یا چو ایشان فارغ از تن جامه شو

«Yâ rûhen her şeyden tecerrüd etmiş olanların yanından çekil, yâhud sen de onlar gibi varlık elbisesinden soyun.»

7456

ور نمی تانی بکل عریان شوی
جام کم کن تاره اوسط روی

«Eğer temâmiyle soyunmaya muktedir olamazsan, elbiseyi az giyin, yânî; ben ve biz gibi benlik ifâde eden kelimâtı az söyle, enâniyyet dâvâsında bulunma ki vasat bir yoldan gitmiş olasın.»

«HAKKINDA ŞİKÂYET EDİLEN DERVİŞİN, ŞEYHE ÖZÜR BEYAN ETMESİ»

7457

پس فقیر آن شیخرا احوال گفت
عذررا با این غرامت کرد جفت

«O mürid, o şeyhe ahvâlini söyledi. Özür ile ğarâmeti birleştirdi.»

Yânî; borç gibi edâsı lâzım olan hâlini beyân etti.

7458

آن جوابات سوآلات حکیم
کش خضر بنمود از رب علیم

«Kelimullahın süallerine Hızırın cevabları gibi güzelce, doğruca cevaplar verdi.»

7459

گشت مشکلهاش حل افزون زیاد
از پی هر مشکلش مفتاح داد

«Mûsânın hatırındaki bir çok müşkil halledildi. Çünki Hızır, her müşkil için ona bir anahtar vermişti.»

7460

از خضر درویش هم میراث داشت

در جواب شیخ همت برگماشت

«O mürîd de Hızırdan mîrâsa konmuştu. Şeyhe cevab vermek için himmet sarfetti.»

Evvelâ şeyhin; her şeyde vasat dereceyi ihtiyâr etmeli, demesine karşı :

7461

گفت راه اوسط هرچه حکمتست

لیك اوسط نیزهم بانسبتست

«Dedi ki : Orta yol vâkıa hikmettir, lâkin vasat da nisbetledir.»

Yânî; herkesin kâbiliyetine göredir.

7462

آب جو نسبت باشترهست کم

لیك باشد موشرا آن همچویم

«Derenin suyu deveye göre azdır, lâkin fâreye nisbetle o, deniz gibidir.»

7463

هرکرا باشد وظیفه چارنان

دوخورد یاسه خورد هست اوسط آن

«Her kimin dört ekmeğe ihtiyacı olur da ikisini, yâhud üçünü yer de ikisini, yâhud birini bırakırsa o, onun için vasattır.»

7464

ور خورد هرچار دورازاوسطست

او اسیر حرص مانند بطست

«Eğer dört ekmeğin dördünü de yerse vasattan uzaktır; belki o, kaz gibi hırs eseridir.»

7465

هرکه اورا اشتهاده نان بود
شش خورد میدان که اوسط آن بود

«Bir kimsenin on ekmek yemeğe iştihâsı varken altı dânesini yerse, bilmiş ol ki o vasattır.»

7466

چون مرا پنجاه نان هست اشتهی
مر ترا شش گرده همدستیم نی

«Benim elli ekmek yemeğe iştihâm var, sen ise altıyı da yemiyebilirsin. Bu sûretle ikimiz müsâvi olamayız.»

7467

تو بده رکعت نماز آیی ملول
من بپانصد در نیایم در نحول

«Sen on rekat namaz kılmakla usanırsın. Ben beş yüz rekâtla zayıf düşmem.»

7468

آن یکی در پاکبازی جان بداد
وین یکی جان کند تایك نان بداد

«Meselâ bir kimse aşk yolunda can verir, diğeri de bir ekmek verirken can çekişir.»

7469

این وسط در بانهایت میرود
کین مرآنرا اول و آخر بود

«Bu vasat, nihâyet bulan bir şey hakkındadır ki onun başı ve sonu olur.»

7470

اول و آخر بباید نادران
در تصور گنجد اوسط بامیان

«İbtidâ ve son olmak gerektir ki arkasında vasat tasavvur olunabilsin.»

7471

بی‌نهایت چون ندارد دو طرف
کی بود اورا میانه منصرف

«Nihâyetsiz olanda ise iki taraf, yânî; evvel ve son yoktur. O halde ona nasıl vasat sarfolunur?»

7472

اول و آخر نشانش کس نداد
گفت لو کان لهالبحر مداد

«Cenâb-ı Hakkın evvel ve âhirinden kimse nişan veremedi. Çünki o ezelî ve ebedîdir. Nâmütenâhî olduğu için vasatı da yoktur. Kelâm-ı İlâhîsinde (لو كان البحر مدادا) buyurmuştur.»

Sûre-i Kehfde buyurulmuştur ki:

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ
قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾

Yâni: «Eğer bütün denizler mürekkeb olsa Rabbinin kelimâtı yazılmadan evvel o denizler tükenirdi. O denizler gibisini imdada getirsen bile yine kifâyet etmezdi![84]»

Çünki denizler sınırlı, Kelimât-ı İlâhiyye ise sınırsız ve sonsuzdur.

---

84. Sûrei Kehf : 109.

7473

هفت دریا گر شود کلی مدید

نیست مر پایان شدن را هیچ امید

«Yedi deniz temâmiyle mürekkeb olsa da, kelimât-ı İlâhiyyenin yazılıp bitmesine ümid ve imkân yoktur.»

7474

باغ و بیشه گر شود یکسر قلم

زین سخن هرگز نگردد بیش و کم

«Bağlar, ormanlar kalem olsa da bu söz, yânî; kelimât-ı İlâhiyye aslâ azalıp çoğalmaz.»

Sûre-i Lokmanda da buyuruluyor ki :

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ

أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ

كَلِمَاتُ اللّٰهِ

Yânî : **«Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem, denizler mürekkeb olsa, o mürekkeb bittikten sonra yedi deniz imdâda gelse yine kelimât-ı İlâhiyye yazılıp tükenmezdi[85].»**

(Kelimâtullah) için Allahın ilim ve hikmeti, enbiyâ ve evliyânın —mazhariyyet itibâriyle— kalblerindeki hakayık ve maârif denilmiştir.

Yine o derviş çok uyuyor isnâdına cevâben diyordu ki :

7475

حالت من خواب را ماند گهی

خواب پندارد مرآنرا گمرهی

«Benim hâlim bâzan uykuya benzer, sapık biri o hâli uyku sanır.»

---

(85) Sûrei Lokman : 27.

7476

چشم من خفته دلم بیدار دان
شکل بیکار مرا برکار دان

«Benim gözümü uyumuş, kalbimi uyanık; işsiz, güçsüz duruşumu, iş ve güçte bil.»

7477

گفت پیغمبر که عینای تنام
لاینام قلبي عن رب الانام

«Hazret-i Peygamber, gözlerim uyur, kalbim uyumaz ve Rabb'ül-Enâmdan gâfil olmaz buyurmuştur.»

7478

چشم تو بیدار و دل خفته بخواب
چشم من خفته دلم در فتح باب

«Senin gözün uyanık, kalbin uykuda; benim gözüm uykuda, kalbim feth-i bâbtadır.»

7479

مر دلم را پنج حسی دیگرست
حس دلرا هردو عالم منظرست

«Kalbimin bilinen beş duygudan başka beş hissi vardır. İki âlem, yâni; Dünyâ ve Âhiret manzaralarını gönüldeki hissim görmektedir.»

7480

تو ز ضعف خود مکن درمن نگاه
بر تو شب بر من همان شب چاشتگاه

«Sen kendi mânevî za'fınla bana bakma. Sana gece olan vakit benim için gündüzdür.»

7481

برتو زندان برمن آن زندان چو باغ
عین مشغولی مرا گشته فراغ

«Sana zindan olan yer, benim için bağ, bağçe gibidir. Meşgûliyetin tâ kendisi bana istirâhat olmuştur.»

7482

پای تو در گل مرا گل گشته گل
مرترا ماتم مرا سور و دهل

«Senin ayağın çamura batmış, bana o çamur gül olmuştur. Sana mâtem olan benim için düğün ve davuldur.»

7483

در زمینم باتو سا کن در محل
میدوم برچرخ هفتم چون زحل

«Yerde ve seninle berâber oturuyorum ama; öyle iken Zühal seyyâresi gibi yedinci kat gökte seyran etmekteyim.»

7484

همنشینت هن نیم سایهٔ منست
برترا از اندیشه‌ها پایهٔ منست

«Seninle oturan ben değilim, benim gölgemdir. Benim mertebem fikirlerin fevkindedir.»

7485

زانکه من ز اندیشه‌ها بگذشته‌ام
خارج اندیشه پویان گشته‌ام

«Çünki ben ölçülerin hudûdunu geçmişim, fikir hudûdunun hâricinde dolaşmaktayım.»

7486

حاکم اندیشه‌ام محکوم نی
زانکه بنا حاکم آمد بر بنی

«Ben fikre hâkimim, mahkûm değilim. Çünki binâyı yapan, o binâya hâkimdir.»

7487

جمله خلقان سخرهٔ اندیشه‌اند
زان سبب خسته دل و غم پیشه‌اند

«Halkın cümlesi fikir ve endişe mağlûbudur. Ondan dolayı hepsi kalben hasta ve mağmûmdur.»

7488

قاصدا خودرا باندیشه دهم
چون بخواهم از میانشان برجهم

«Ben kasden kendimi endişeye veririm. Fakat isteyince o endişe esiri olanların arasından sıçrar, kalkarım.»

7489

من چو مرغ اوجم اندیشه مگس
کی بود بر من مگس را دسترس

«Ben yükseklerde uçan bir kuşum. Endişe ise sinekdir. Bir sinek beni nasıl elde edebilir?»

7490

قاصدا زیر آیم از اوج بلند
تا شکسته پایکان بر من تنند

«Âcizler benimle konuşma imkânını bulsun ve feyz alsınlar diye kasden yükseklerden aşağıya inerim.»

7491

چون ملالم گیرد از سفلی صفات

پرپرم همچون طیور الصافات

«Bu süflî sıfatlı âlemden bana usanç gelince, tuyûr-u sâffât gibi hakikat semâlarında uçarım.»

Tebâreke Sûresindeki şu Âyete işârettir:

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَٓافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحْمٰنُ اِنَّهُ

بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

Yâni: «Müşrikler, tepelerinde ve havada saf hâlinde uçuşan kuşlara bakmıyorlar mı ki kanadlarını açarlar ve toplarlar. Onları havada tutan, uçma kuvvetini veren Rahîm ve Rahmân olan Allahdan başkası değildir. O Allah Teâlâ her şeyi görür[86].»

7492

پر من رستست هم از ذات خویش

بر نچفسانم دو پر من با سریش

«Benim kanadım kendi zâtımdan hâsıl olmuştur. Ben çirişle iki kanadı kendime yapıştırmam.»

Bir beyt evvel «Bu süflî âlemden bana usanç gelince tuyûr-u sâffât gibi hakikat semâlarında uçarım.» denilmişti. Uçmasına vâsıta olan kanadların ilim ve amel kanatları olarak kendinden hâsıl olduğunu, bir takım mürâyi ve hiylekârlar gibi takma ve çirişle yapıştırılmış tezvir kanadı kullanmadığını söylüyor.

7493

جعفر طیار را پر جاریه‌ست

جعفر طرار را پر عاریه‌ست

«Câfer-i Tayyârın kanadı dâimidir. Câfer-i Tarrârın kanadı ise iğretidir.»

---

(86) Sûre-i Mülk: 19.

Câfer-i Tayyâr, Ebû Tâlibın ortanca oğlu ve Hazret-i Alinin ağabeyidir. İslâma gelmesi Cenâb-ı Aliyyül Mürtezâdan sonradır. Bir gün Hazret-i Ali, Peygamber Efendimizle namaz kılarken Ebû Tâlib ile Câfer oraya gelmiş, Ebû Tâlib: «Sen de amcazâdene iktidâ et» diyerek Câferi Resûl-i Ekreme uymaya ve namaz kılmaya teşvik etmişti. Sonra Cenâb-ı Câfer Habeşistana gitti. Necâşînin karşısında müslümanlığı ve müslümanları müdâfaa etti. Hicretin yedinci senesine kadar orada oturdu. Habeşistan muhâcirleri o sene Medineye geldiler. Aleyhissalât Efendimiz Hayber gazâsına gitmişti. Onlar da oraya gittiler. Haybere gelişleri fetihten sonra vâki oldu. Resûl-i Ekrem Câferi kucakladı ve alnından öptü: **«Ey Câfer; sûret ve sîyret itibâriyle bana en çok benzeyen sensin.»** buyurdu. Câfer, bu iltifâtın şevkiyle vecde geldi ve kemâl-i neşvesinden Hazret-i Peygamberin huzûrunda oynadı. Sonra Mûte üzerine bir seriyye gönderiliyordu. Kumandanlığa (Zeyd bin Hârise) tâyin buyuruldu. **«Zeyd şehid olursa Câfer, o da şehid olursa Abdullah bin Revâha kumandan olsun, o da şehid düşerse mücâhidler birini kumandan intihâb eylesin»** denildi. Resûl-i Ekrem, bu üç zâtın şehid olacağını keşfetmiş ve kapalı bir sûrette haber vermişti. Filvâki müsâdeme esnâsında Zeyd bin Hârise şehid düştü. Câfer sancağı alıp kumandan mevkiine geçti. Bir eli kesildi, sancağı obir eline aldı, o da kesilince sancağı kolları arasına aldı. Nihâyet o da şehid oldu. Abdullah bin Revâha kumandayı eline aldı. O da şehid düştü. Sonra Hâlid bin Velîd kumandan seçildi. Akşama kadar harbi idâre etti. Ertesi günü tâbiyeyi değiştirdi. Sağ kolu sol tarafa, sol kolu sağ tarafa geçirdi. Düşman, karşısında dün gördüğünden başka kimseler görünce müslümanlara yardım kuvveti gelmiş sandılar ve şaşırdılar. Hâlid, onların şaşkınlığından istifâde ederek şiddetli bir hücûm yaptı ve düşmanı kaçırdı. Sonra müfrezeyi alıp Medineye getirdi.

Kumandanlar şehid oldukça Resûlullah Efendimiz Medinede haber veriyordu: **«Cenâb-ı Hak, Câferin kesik ellerine mukâbil ona iki kanad verdi. Onlarla cennette uçmaktadır»** buyurdu. Bu münâsebetle Hazret-i Câfere (Câfer-i Tayyâr) denildi.

Câfer-i Tarrâr'a gelince; (Tarrâr): hırsız, yan kesici gibi bir mânâ ifâde eder.

Şârih İsmâil Ankaravi diyor ki: (Câfer-i Tarrâr'ın, muayyen bir kimse olmak ihtimâli de vardır. Lâkin mâlûm ve meşhûr değildir ki ne gûna kimsedir. Belki her mekkâr ve gaddâr olan kimseler murâd ola.)

7494

نزد آنکه لم یذق دعویست این

نزد سکان افق معنیست این

«Hakikat zevkini tatmıyanlar indinde dervişin, şöyle böyle yaparım demesi dâvâdan ve lâftan ibârettir. Lâkin mânâ ufuklarının sâkinleri nezdinde o sözlerin mânâsı vardır ve doğrudur.»

7495

لاف و دعوی باشد این پیش غراب

دیگ تی و پر یکی پیش ذباب

«Bu sözler, karga gibi mânâ bigânelerine, lâf ve dâvâ gelir. Bir sineğe göre tencerenin boşu ve dolusu birdir.»

Buradaki karga ve sinekten maksad: Evliyâullâhın ahvâline ve kerâmâtına inanmayan münkirlerdir.

Hakkında şikâyet edilen derviş, «çok yiyor» isnâdına karşı da şunları söyledi:

7496

چونکه در تو میشود لقمه گهر

تن مزن چندانکه بتوانی بخور

«Yediğin lokma sende güher olursa ses çıkarma. Yiyebildiğin kadar ye.»

7497

شیخ روزی بهر دفع سوء ظن

در لگن قی کرد پر در شد لگن

«Şeyhin biri, bir gün, hakkında çok yiyor diye edilen sû-i zannı defetmek için bir leğene kay etti, lâkin leğen inci ile doldu.»

7498

کوهر معقول را محسوس کرد
پیر بینا بهر کم عقلی مرد

«Hakîkatı gören o pîr-i kâmil, mûterizin akılsızlığından dolayı (mâkûl), yânî, mânevî olan cevheri (mahsûs), yânî; mâddî olarak inci sûretinde gösterdi.»

7499

چونکه در معده شود پاکت پلید
قفل نه بر حلق و پنهان کن کلید

«Fakat, pâk olan yemekler de senin mîdende pisliğe tahavvül ediyorsa, boğazını kilitle ve anahtarını sakla.»

7500

هر که دردی لقمه شد نور جلال
هر چه خواهد تا خورد او را حلال

«Lokma her kimin mîdesinde nûra tahavvül ediyorsa o kimseye her istediğini yemek helâl olur.»

«DOĞRULUĞUNA, KENDİSİ ŞAHİD OLAN BİR DAVANIN BEYANI»

Yine o derviş diyordu ki:

7501

گر تو هستی آشنای جان من
نیست دعوی گفت معنی لان من

«Eğer sen benim rûhuma âşinâ isen benim mânidâr olan sözüm dâvâdan ve iddiâdan ibâret değildir.»

7502

گر نگویم نیم شب پیش توام
هین مترسی از شب که مهر خویش توام

«Eğer gece yarısı senin yanındayım dersem geceden korkma ki ben senin akrâbânım.»

7503

این دو دعوی پیش تو معنی بود
چون شناسی بانگک خویشاوند خود

«Kendi akrabânın sesini işitince bu iki dâvânın mânâlı olduğunu anlarsın.»

7504

پیشی و خویشی دو دعوی بود لیك
هر دو معنی بود پیش فهم نیك

«Yanında bulunuş ve akrabân oluş iki dâvâdır, fakat iyi bir anlayışa göre, her iki dâvâ da mânâlıdır ve o dâvâlar, kendilerinin doğruluk şâhididirler.»

7505

قرب آوازش گواهی میدهد
کین دم از نزدیك یاری میجهد

«Sesin yakınlığı, o sesin bir dosttan geldiğine şehâdet eder.»

7506

لذت آواز خویشان و ندیز
شد گواه بر صدق آن خویش عزیز

«Akrabâ sesinin lezzeti de, o aziz akrabânın doğruluğuna şâhiddir.»

7507

باز بی الهام احمق کو ز جهل

می‌نداند بانگ بیگانه ز اهل

«İlhâma mazhar olmayan bir ahmak ki cehâletinden yabancı ile, akraba sesini ayırd edemez.»

7508

پیش او دعوی بود گفتار او

جهل او شد مایهٔ انکار او

«Bu ahmağın indinde o akraba sesi, mânâsız dâvâdan ibâret kalır. Çünki onun cehâleti inkârına sebeb olur.»

7509

پیش زیرک کاندرونش نورهاست

عین این آواز معنی بود راست

«Fakat içerisi münevver ve zekî bir kimse indinde o ses, manâ'nın ta kendisi olur.»

7510

یا بتازی گفت یك تازی زبان

که همی دانم زبان تازیان

«Yâhud arabca bilen biri, arapça olarak, (ben arabca bilirim) dese,»

7511

عین تازی گفتنش معنی بود

گرچه تازی گفتنش دعوی بود

«Onun (arabca bilirim) demesi bir dâvâ olmakla berâber, arabca söylemesi, o dâvânın doğruluğuna şehâdet eden bir mânâdır.»

7512

یا نویسد کاتبی بر کاغذی
کاتب و خط خوانم و من ابجدی

«Yâhud bir kâtib: (Ben kâtibim ve yazı okur büyük bir adamım) diye bir kâğıda yazsa,»

7513

این نوشته گرچه خود دعوی بود
هم نوشته شاهد معنی بود

«Bu yazı bir dâvâ olmakla berâber, o dâvânın doğruluğuna da şâhid olur.»

7514

یا بگوید صوفیی دیدی تو دوش
درمیان خواب سجاده بدوش

«Yâhud bir sôfi derse ki: (Sen dün gece rü'yânda seccâdesi omuzunda bir sôfi gördün).»

7515

من بدم آن و آنچه گفتم خواب‌در
با تو اندر خواب درشرح نظر

«O ben idim. Sana rûyânda nazardaki feyizleri anlatmış;»

7516

گوش کن چون حلقه اندر گوش کن
آن سخن‌را پیشوای هوش کن

«Dinle ve halka gibi kulağına küpe eyle, demiştim. O sözü hatırla!»

7517

چون ترا یاد آید آب خواب این سخن

معجزه نو باشد و زر کهن

«O rûyâ hatırına gelince bu söz, sana yeni bir mûcize ve eski bir altın gibi olur.»

7518

گرچه دعوی می‌نماید این ولی

جان صاحب واقعه گوید بلی

«Bu söz, vâkıa bir dâvâ ve bir iddiâ gibi görünür, fakat, rüyâyı görenin rûhu (evet) der ve o dâvânın doğruluğuna şehâdet eder.»

7519

پس چو حکمت ضالهٔ مؤمن بود

آن ز هرکه بشنود موقن بود

«Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesi gibi olduğu için, onu kimden işitirse işitsin, hikmet ve hakikat olduğuna yakîn hâsıl eder.»

Bu beyit : «Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesi gibidir, onu nerede bulursa almak hakkıdır.» hadîsine işârettir.

7520

چونکه خودرا پیش او یابد فقط

چون بود شك چون کند ، یاخود غلط

«Mü'min kendisini o hikmet karşısında bulunca nasıl şüphe edebilir, nasıl yanılabilir?»

7521

تشنه‌را چون بگویی تو شتاب

در قدح آبست بستان زود آب

«Susamış bir adama : (Bardakta su vardır, koş, o suyu al, iç) dersen»,

7522

هیچ گوید تشنه کین دعویست رو

از برم ای مدعی مهجور شو

«Susamış kimse: (Bu, bir dâvâdır, ey müddeî, çekil git yanımdan) der mi?»

Kezâ:

7523

یا گواه و حجتی بنما که این

جنس آبست و ازان ماء معین

«Yâhud: (Bunun su cinsinden ve tatlı su nev'inden olduğuna bir şâhid ve bir hüccet getir) teklifinde bulunur mu?»

7524

یا بطفل شیر مادر بانگ زد

که بیا من مادرم هان ای ولد

«Yâhud bir vâlide, süt emen çocuğuna: (Gel oğlum! Ben annenim) diye seslense.»

7525

طفل گوید مادرا حجت بیار

تا که باشیرت بگیرم من قرار

«Çocuk: (Anne! Annem olduğuna hüccet getir ki sütünü içip, karar edeyim) der mi?»

7526

در دل هرامتی کز حق مزه‌ست

روی و آواز پیامبر معجزه‌ست

«Kalbinde Allahtan zevk bulunan her ümmete, peygamberin yüzü ve sesi mûcizedir.»

چون پیامبر از برون بانگی زند
جان امت از درون سجده کند

«Peygamber dışarıdan seslenince, ümmetin rûhu içerden secde eder.»

7528

زانکه جنسی بانگ او اندر جهان
از کسی نشنیده باشد گوش جان

«Çünki o peygamberin avazı gibi bir sesi, can kulağı, Dünyada kimseden işitmemiştir.»

7529

آن غریب از ذوق آواز غریب
از زبان حق شنود انی قریب

«O misilsiz can kulağı, misli olmayan o sesten neş'elenir de, lisân-ı İlâhiden :(انی قریب) nüktesini işitir.»

Burada :

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ

Yâni : **«Habibim; kullarım sana benden sorduklarında onlara haber ver ki : Ben onlara, hattâ kendilerinden daha yakınım. Bana düâ edince ben o düâ edenin dâvetine icâbet ederim[87].»** Âyetine işâret edilmektedir.

«YAHYA ALEYHİSSELÂMIN ANASI KARNINDA İKEN ÎSÂ ALEYHİSSELÂMA SECDE ETMESİ»

Zekeriyyâ Aleyhisselâmın hareminin (Hanne) isminde bir kız kardeşi vardı ki Benî İsrâilden (İmrân) ın zevcesi idi. Hanne, bir çocuğum

(87) Sûrei Bakara : 186.

olursa Beytül-Mukaddes hizmetine vereyim diye nezr etmişti. Gebe bulunduğu sırada kocası İmrân ölmüştü. Hanne doğurdu, fakat çocuğu oğlan değil kız idi. (Meryem) tesmiye ettiği bu kızı Beyt'ul-Mukaddese götürdü ve nezr olduğunu söyledi. Meryem orada büyüdü. Mâbedin reisi olan Zekeriyyâ Aleyhisselâm ona husûsi bir oda yaptırdı. Meryem orada ibâdetle meşgûl olur, yanına Zekeriyyâ'dan başka kimse giremezdi.

Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremi, ihtiyâr hâlinde gebe kaldı ve Yahyâ Aleyhisselâmı doğurdu. Altı ay sonra da hemşire zâdesi Meryem, Hazret-i İsâ Aleyhisselâmı dünyaya getirdi. Zekeriyyâ Aleyhisselâmın haremi, yeğeni Meryem'e : «Karnımdaki çocuk, senin karnındaki çocuğa secde etti. Binâenaleyh çocuğunun büyük bir zât olacağını anladım» demişti.

Yahyâ'nın doğumundan altı ay sonra İsâ doğdu. Bilindiği üzere babası yoktu. Bundan dolayı Yahûdiler Zekeriyyâ Peygamberi zinâ ile itham ettiler ve öldürdüler. Çünki Meryem'in halvethânesine ondan başka giren yoktu. Yahyâ Aleyhisselâm babasının yerine peygamber oldu. O da pederi gibi şehid edildi. Çünki Kudüs'teki yahûdilerin reisi, kardeşinin kızını almak istemişti. Halbuki Hazret-i Mûsâ'nın şeriatinde kardeş kızını almak câiz değildi. Bunun için Yahyâ Aleyhisselâm, istenilen nikâhı kıymadı. Kızın ve anasının teşvikiyle şehid edildi. Hıristiyanlar, Hazret-i Yahyâ'ya : «Vaftizleyici Yahyâ» derler. O'nun Hazret-i İsâ ile birlikte Erden nehrine girdiğini, İsâ'nın başına su döktüğünü, o esnâda İsâ'ya peygamberlik geldiğini söylerler.

7530

مادر یحیی بمریم در نهفت

پیشتر از وضع حمل خویش گفت

«Yahyâ'nın annesi, çocuğunu doğurmadan evvel Meryem'e gizlice dedi ki :»

7531

که یقین دیدم درون تو شهیست

کو اولو العزم و زیاده آگهیست

«Yakinen görüyorum ki senin karnında mânevî bir sultan vardır. Ülü'l-azm enbiyâdandır ve ziyâdesiyle âgâhdır.»

Peygamberlerin kitab ve şeriat sâhibi olanlarına (ülü'l-azm) denilir. İsâ Aleyhisselâma İncil nâzil olduğu için ülü'l-azm enbiyâdandır. Yahyâ

Aleyhisselâm, sâhib-i kitab olmadığı ve Mûsâ Aleyhisselâmın şeriatına tâbi olarak Tevrat ile amel ve hükmeylediği için nebîdir. Yine, Yahyâ'nın annesi, Meryem'e dedi ki :

7532

چون برابر اوفتادم با تو من
کرد سجده حمل من اندر زمن

«Seninle karşılaşınca, karnımdaki ona doğru secde etti.»

7533

این جنین مر آن جنین را سجده کرد
کز سجودش در تنم افتاد درد

«Karnımdaki bu çocuk, senin karnındakine secde etti de onun secdesinden tenime derd ve ızdırab vâki oldu, yânî; sancılandım.»

«BU KISSANIN DOĞRULUĞUNDAN ŞÜPHE EDİLMESİ»

7534

ابلهان گویند کین افسانه را
خط بکش زیرا دروغست و خطا

«Budalalar derler ki : Bu masala hadd-ı ibtâl çek, yânî; yazılmışını çiz. Çünki yalandır ve yanlıştır.»

7535

زانکه مریم وقت وضع حمل خویش
بود از بیگانه دور و هم ز خویش

«Çünki Meryem, çocuğunu doğurduğu vakit akrabâdan da, yabancıdan da uzakta idi.»

7536

از برون شهر آن شیرین فسون
تا نشد فارغ نیامد خود درون

«Hazret-i Meryem, çocuğunu doğurmadan evvel şehir hâricinden dâhiline gelmemişti.»

7537

مادر یحیی کجا دیدش که تا
گوید اورا این سخن درماجرا

«Yahyâ'nın annesi onu nerede gördü ki, bu mâcerâyı, yânî; karnındaki çocuğun secde ettiğini ona söylemiş olsun.»

«BU ŞÜPHENİN CEVABI»

7538

این بداند کانکه اهل خاطرست
غائب آفاق اورا حاضرست

«Ufukların gaybı, yânî; uzaklardaki haller kendisine malûm olan ilhâm sâhibi bilir ki:»

7539

پیش مریم حاضر آید درنظر
مادر یحیی که دورست از بصر

«Göz önünden uzakta bulunan Yahyâ'nın anası, Meryem'in basar-ı basîreti karşısında görünebilir.»

7540

دیده هابسته ببیند دوسترا
چون مشبك کرده باشد پوسترا

«Hakkın lutuf ve inâyeti, cesedi kafes hâline getirip de oradan nûr-i

İlâhi nüfûz edince, o lutfa mazhar olan kimse, gözleri kapalı olduğu halde dostu görür.»

7541

ور ندیدش از برون نی از درون

از حکایت گیر معنی ای زبون

«Eğer Meryem Aleyhisselâm Yahyâ'nın annesini hâricden ve dâhilden görmediyse de, ey âciz kimse hikâyeden mânâ anla.»

7542

نه چنان کافسانه‌ها بشنیده بود

همچو شین بر نقش آن چفسیده بود

«Efsaneleri işitip de (Nakış) kelimesine (ş) harfinin eklendiği gibi o kıssaların suretine bağlanan, yânî; masalları hakikat zanneden kimselere benzeme.»

Hazret-i Mevlânâ, bu beyti izah etmek ve masallardan hakikat mânâsı nasıl anlaşılacağını bildirmek için (Kelîle ve Dimne) kitabını misal getiriyor da diyor ki :

7543

تا همی گفت آن کلیله بی زبان

چون سخن نوشد زدمنه بی بیان

«O dilsiz Kelile, ifâdesi olmayan Dimneye yeni yeni neler söyledi?»

Kelile ve Dimne: İki tilkinin adıdır. Hind Brahmanlarından biri hayvânât lisânından bir kitab yazmış, o kitab bir çok hakikatı ihtivâ ettiği için hemen her lisâna terceme edilmiştir. Arabcasının adı (Kelîle ve Dimne), Farscasının (Envâr-ı Süheyli), Türkçesinin (Hümâyûnnâme) dir. Son zamanlarda Hümâyûnnâme, Sultan Abdulhamîd'in irâdesiyle Ahmet Mithat efendi merhûm tarafından hulâsa edilmiş ve matbaa-i âmirede basdırılmış, sonra verilen bir jurnal üzerine neşri menedilmişti. Kelile ve Dimne, o kitabın belli başlı şahıslarından iki tilkidir. Gerek bunlar, gerek kitabda bahsi geçen hayvanların ağzı, dili olmadığı halde onlar lisânından yazılmış kitaba hiç kimse masal diye itiraz etmemiş, içinde beyân edilen hakikatlerden herkes istifâdeye çalışmıştır.

7544

ور بدانستند لحن همدگر

فهم آن چون كرد بى‌نطق بشر

«O kitabda bahsi geçen hayvanlar birbirinin dilinden anlasa bile, onların nutuksuz sözlerini insanlar nasıl fehmedebilirler?»

7545

در ميان شير و گاو آن دمنه چون

شد رسول و خواند بر هر دو فسون

«Dimne denilen o tilki arslanla öküz arasında nasıl elçilik etti ve ikisine nasıl yalan sözler söyledi?»

Kelile ile Dimne, bir arslanın nedimleri imişler. Sonra arslan, (Şetrebe) isimli bir öküzü, vezir tâyin etmiş. Şetrebeye hased eden Dimne, arslanla öküzün arasını açmış, nihâyet fesâdı anlaşılmış ve arslan tarafından paralanmış.

7546

چون وزير شير شد گاو نبيل

چون ز عكس ماه ترسان گشت پيل

«Akıllı öküz, nasıl arslanın veziri oldu, ayın suya aksetmesinden fil nasıl korktu?»

7547

اين كليله و دمنه جمله افتريست

ور نه كى بازاغ ولكلك را مريست

«Bu Kelile ve Dimne kitabı bütün iftirâ, yânî; masaldır. Yoksa leyleklerle kargalar arasında nasıl mücâdele olur?»

Leyleklerle kargaların mücâdelesi, kitabda geçen bir efsânedir.

7548

ای برادر قصه چون پیمانه‌است
معنی اندروی مثال دانه‌است

«Ey kardeş; hikâye ölçek gibidir. Mânâ onun içindeki dâneye benzer.»

7549

دانهٔ معنی بگیرد مرد عقل
ننگرد پیمانه‌را گر گشت نقل

«Akıllı kimse mânâ dânesi alır, ölçek bir yerden başka tarafa nakledilse bile, ona bakmaz.»

7550

ماجرای بلبل و گل گوش دار
گرچه گفتی نیست آنجا آشکار

«Gül ile bülbülün mâcerâsına kulak ver. O mâcerâda, yânî; gerek bülbülde, gerek gülde âşikâre söz yoktur.»

Amma sen onun mânâsına bak...

«HÂL DİLİYLE SÖZ SÖYLENİLMESİ VE ONUN ANLAŞILMASI»

7551

ماجرای شمع و پروانه نیز
بشنو و معنی گزین کن ای عزیز

«Azîzim; mum ile pervânenin mâcerâsını da dinle ve ondan mânâ ihtiyâr eyle.»

Bülbülün güle, pervânenin ziyâya âşık olduğu söylenir. Halbuki böyle şey yoktur. Öyle iken Fuzûlî der ki :

Aşk resmin âşık öğrenmek gerek pervâneden,
Kim yanar gördükte şem'in âteş sûzânına.

Fuzûlî'nin bu beytten maksadı: Pervânenin şem'e hakikaten âşık olduğunu iddiâ etmek değil, âşık olan kimsenin mâşûkuna karşı pervâne gibi fedâkâr olması lâzım geldiğini anlatmaktır.

7552

گرچه گفتی نیست سر گفت هست
هین بالا پر میرچون جغد پست

«Gerçi bunda söz yoktur, fakat söz sırrı vardır. Sen alçaktan uçan baykuş gibi yükseklere uçmaya kalkışma.»

Diğer bir misâl:

7553

گفت در شطرنج کین خانهٔ رخست
گفت خانه از کجا آمد بدست

«Şatranc oynayanlardan biri, burası ruh hânesidir demişti. O oyunu bilmeyen bir diğeri bu sözü hakikat ve rûhu bir insan vehmederek: (Hâne, onun eline nasıl geçti?) diye sordu ve ilâve etti ki:»

7554

خانه را بخرید یا میراث یافت
فرخ آن کس کو سر معنی شتافت

«(Evi satın mı aldı, yoksa miras mı kaldı?) Mânâ tarafına koşan kimse mes'ûddur.»

Bir misâl daha:

7555

گفت نحوی زید عمراً قد ضرب
گفت چونش کرد بی‌جرمی ادب

«Bir nahiv âlimi: (Zeyd Amr'ı döğdü) demişti. Diğer biri: (Kabahati olmaksızın mı onu te'dib etti?) diye sordu.»

7556

عمرو را جرمش چه بد کان زید خام
بی گناه او را بزد همچو غلام

«Amr'ın cürmü ne idi ki, o ham halât Zeyd, günahı olmaksızın, onu kölesi gibi döğdü» dedi.

7557

گفت این پیمانهٔ معنی بود
گندمی بستان که پیمانه است رد

«Nahiv âlimi şu cevâbı verdi: (Bu misâl, mânâ ölçeğinden ibaret. Sen içindeki buğdayı, yânî; mânâyı al ki ölçeği almak merdûddur.)»

7558

زید و عمرو از بهر اعرابست و ساز
گر دروغست آن تو با اعراب ساز

«Zeyd ile Amr yalan olmakla berâber bir îrap misâlidir. Sen misâle bakma, temsil ettiği îrâb'a bak!»

7559

گفت نی من آن ندانم عمرو را
زید چون زد بی گناه و بی خطا

«Nahv'in câhili: (Ben onu, bunu bilmem; Zeyd Amr'ı günâhı ve hatâsı olmaksızın nasıl döğdü?)»

7560

گفت از ناچار و لاغی بر گشود
عمرو یك واوی فزون دزدیده بود

«Nahiv âlimi nâçâr kaldı ve lâtîfe ederek: (Amr, fazla bir vâv çalmıştı.»

7561

زید واقف گشت دزدش‌را بزد

چونکه از حد برد حدش می‌سزد

«Zeyd onun hırsızlığına vâkıf oldu ve döğdü. Amr haddini tecâvüz ettiği için hadd-i şer'iye müstehak oldu) dedi.»

«BATIL SÖZÜN BATIL KİMSELER TARAFINDAN KABUL EDİLMESİ»

7562

گفت اینك راست پذ رفتم بجان

کژ نماید راست در پیش کژان

«O câhil: (İşte şimdi bu doğruyu candan kabul ettim) dedi. Eğri, yâni; bâtıl söz, bâtıl olan kimselere doğru görünür.»

7563

گر بگوئی احولی‌را مه یکیست

گویدت این دوست در وحدت شکیست

«Eğer bir şaşıya: (Ay bir tânedir) diyecek olursan sana der ki: (Ay ikidir, bir olmasında şek vardır.)»

Çünki şaşılar biri iki görürler. Biri: «(Şaşılar biri iki görürmüş öyle midir?» diye bir şaşıya sormuş. O da: «Hayır, öyle değildir. Eğer öyle olsaydı şu uçan iki kuşu ben dört görürdüm!) cevâbını vermiş. Halbuki kuş bir tâne imiş.

7564

ور بروخندد کسی گوید دویست

راست دارد این سزای بد خویست

«Eğer biri o şaşıya gülerek: (ay ikidir) derse, onu doğru bilir ve aldanır ki, bu aldanış, kötü tabiatın lâyıkıdır.»

7565

بر دروغان جمع می‌آید دروغ

الخبیثات للخبیثین زد فروغ

«Yalan, yalancılara hoş gelir. Habîs şeyler, habislere hoş görünür.»

7566

دل فراخانرا بود دست فراخ

چشم کورانرا عثار سنگلاخ

«Kalbi geniş olanların eli de geniş olur. Gözü kör, yânî; basar-ı basireti kapalı bulunanlar için kayalıktan yuvarlanmak vardır.»

«MEYVESİNDEN YİYEN KİMSENİN ÖLMEYECEĞİ BİR AĞACI, BİR PADİŞAHIN ARAMASI»

7567

گفت دانایی برای داستان

که درختی هست در هندوستان

«Bir âlim, masal olarak dedi ki: Hindistanda bir ağaç vardır.»

7568

هر کسی کز میوهٔ او خورد و برد

نی شود او پیر نی هرگز بمرد

«Her kim onun meyvesinden yer ve götürürse ne ihtiyarlar, ne de ölür.»

7569

پادشاهی این شنید از صادقی

بر درخت و میوه‌اش شد عاشقی

«Bu sözü, bir pâdişâh sâdık bir bendesinden işitti, ağaç ve meyvesine âşık oldu.»

7570

قاصدی دانا ز دیوان ادب
سوی هندستان روان کرد از طلب

«Dîvan adamlarından âlim bir memuru o ağacı aramak üzere Hindistan'a gönderdi.»

7571

سالها میگشت آن قاصد ازو
گرد هندستان برای جست و جو

«O memur, ağaçtan ötürü yıllarca Hindistan etrâfında dolaştı ve aradı.»

7572

شهر شهر از بهر این مطلوب گشت
نی جزیره ماند و نی کوه و نه دشت

«Bu matlûb için şehir şehir dolaştı. Ne ada, ne dağ, ne ova bıraktı.»

7573

هر کرا پرسید کردش ریشخند
کین که جوید جز مگر مجنون بند

«O ağacı kime sorduysa, sorulan kimse onun sakalına güldü. Bunu arayan mecnundur, bağlanmak ister» dedi.

7574

بسی کسان صفعش زدند اندر مزاح
بسی کسان گفتند ای صاحب فلاح

«Çok kimse lâtife yollu onun ensesine vurdular, çok kimse de ona dediler ki: Ey felâh sâhibi!»

7575

جست و جوی چون تو زیرک سینه‌صاف

کی تهی باشد کجا باشد گزاف

«Senin gibi temiz yürekli ve zekî bir zâtın böyle arayıp taraması nasıl hikmetten hâlî olur, nasıl saçma bir hareket sayılır?»

7576

وین مزاحاتش یکی صفعی دگر

وین ز صفع آشکارا سخت‌تر

«Bu tarzda eğleniş ona başka bir tokat oluyor, âşikâre tokattan daha müessir geliyordu.»

7577

می‌ستودندش بتسخر ای بزرگ

در فلانجا بد درختی بس سترگ

«Onu istihzâ yollu medhediyorlar ve diyorlardı ki: Filân yerde çok ulu bir ağaç vardır.»

7578

در فلان بیشه درختی هست سبز

بس بلند و پهن و هر شاخیش گبز

«Filân ormanda yeşil, çok yüksek, dalları kalın bir ağaç vardır.»

7579

قاصد شه بسته در جستن کمر

می‌شنید از هر کسی نوعی خبر

«Şâhın memuru herkesten bir türlü haber alıyor, ağacı aramak için gayret kemerini kuşanıyordu.»

7580

بس سیاحت کرد آنجا سالها

می‌فرستادش شهنشه مالها

«Hindistanda yıllarca seyâhat etti. Pâdişah da ona mallar, paralar gönderdi.»

7581

چون بسی دید اندر آن غربت تعب

عاجز آمد آخرالامر از طلب

«O gurbet esnâsında bir çok yorgunluk çekti, nihâyet ağacı aramaktan âciz kaldı.»

7582

هیچ از مقصود اثر پیدا نشد

زان غرض غیر خبر پیدا نشد

«Maksaddan bir eser görünmedi. Mücerred bir lâftan başka bir netice peydâ olmadı.»

7583

رشتهٔ امید او بگسسته شد

جستهٔ او عاقبت ناجسته شد

«Onun ümid ipliği kesildi. Aradığı nihâyet bulunmaz oldu.»

7584

کرد عزم باز گشتن سوی شاه

اشک می‌بارید و می‌برید راه

«Şâhın nezdine dönmeye azmetti. Gözünden yaşlar dökerek yol almağa başladı.»

«O AĞACIN SIRRINI, BİR ŞEYHİN, O MUKALLİD TALİBE ŞERH ETMESİ»

7585

بود شیخی عالم و قطبی کریم

اندر آن منزلکه آیس شد ندیم

«Şâhın elçisi ve nedimi olan şahsın ye'se düştüğü mahalde, âlim bir şeyh ve kerîm bir kutub vardı.»

Kutub: Bir memleketin reis-i evliyâsı demektir. Bir de (Gavs) vardır ki o derece itibâriyle kutubların da fevkindedir ve her asırda bir tâne olur.

7586

گفت من نومید پیش او روم

ز آستان او براه اندر شوم

«Me'mûr dedi ki: Ümidi kesilen ben, onun huzûruna gideyim, ziyâretinden sonra yola çıkayım ki,»

7587

تا دعای او شود همراه من

چونکه نومیدم من از دلخواه من

«Onun duâsı benim yoldaşım olsun. Çünki gönlümün arzu ettiği şeyden ümid kesilmiştir.»

7588

رفت پیش شیخ باچشم پرآب

اشك می‌بارید مانند سحاب

«Gözü yaşlı olarak şeyhin huzûruna gitti. Bulut gibi göz yaşı yağdırıyordu.»

7589

گفت شیخا وقت رحم و رقتست

نا امیدم وقت لطف این ساعتست

«Dedi ki: Şeyhim; merhamet ve rikkat vaktidir. Ümidsizim, lutuf zamânı bu saattir.»

7590

گفت وا گو کز چه نومیدیستت

چیست مطلوب تو رو با چیستت

«Şeyh dedi ki: İzâh et, ümidsizliğin nedendir, matlûbun nedir, teveccühün neyedir?»

7591

گفت شاهنشاه کردم اختیار

از برای جستن یک شاخسار

«Memur dedi ki: Pâdişah, beni bir ağaç aramak için vazifelendirdi.»

7592

که درختی هست نادر درجهات

میوهٔ او مایهٔ آب حیات

«Öyle bir ağaç ki, Dünyâda nâdir bulunurmuş, onun meyvesi âb-ı hayâtın mâyesi imiş.»

7593

سالها جستم ندیدم یک نشان

جز که طنز و تسخر این سرخوشان

«Yıllarca aradım, şu sarhoşların alay ve istihzâından başka bir nişânını göremedim.»

7594

شیخ خندید و بگفتش ای سلیم

آن درخت علم باشد درعلیم

«Şeyh güldü ve ona dedi ki: Ey safdil kimse; bahsettiğin ağaç, âlim bir zâtın vücûdundaki ilm ağacıdır.»

7595

بس بلند و بس شگرف و بس بسیط

آب حیوانی ز دریای محیط

«O ilim ağacı çok yüksek, çok büyük, çok yayvandır; Allahın bahr-i muhîtinden âb-ı hayâttır.»

7596

تو بصورت رفتهٔ ای بی‌خبر

زان ز شاخ معنی بی‌بار و بر

«Ey bîhaber kimse! Sen sûrete zâhib olmuşsun, yâni; şecere-i ilmi bayağı ağaç sanmışsın. O zannın dolayısiyle mânâ dalından meyve elde edememişsin.»

Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Cennet ağaçlarından bir ağaca tesâdüf ettiğinizde gölgesinde oturun ve yemişinden yeyin»** buyurmuş. «Yâ Resûlallah! Bu hâl bize dünyâda nasıl mümkün olur?» diye sorulmuş. Peygamber Efendimiz cevâben: **«Bir âlime mülâki olunca Cennet ağaçlarından bir ağaca rast gelmiş olursunuz»** demiştir.

7597

گه درختش نام شد گه آفتاب

گاه بحرش نام گشت و گه سحاب

«O ilme gâh ağaç, gâh Güneş, gâh deniz, gâh bulut adı verildi.»

7598

آن یکی کش صد هزار آثارهاست

کمترین آثار او عمر بقاست

«O, birdir, lâkin yüz binlerce eseri vardır. Eserlerinin en ehemmiyetsizi bâki bir ömürdür.»

Evet, şimdiye kadar bir çok ilim sâhibi insan gelmiş ve eser yazıp bırakmış, kendileri ölüp gittikleri halde eserleri durmakta, o eserler dolayısiyle kendileri de yâd olunmaktadır. İşte okuduğumuz Mesnevi'nin nâzım-ı âlisi olan Mevlânâ 672 târihinde, yâni; bundan 685 yıl evvel vefât etmiş olduğu halde bugün irfân âleminde hâlâ yaşamaktadır.

7599

گرچه فردست او اثر دارد هزار

آن یکی را نام شاید بی‌شمار

«O, müsemmâsı, yâni; ilim olmak itibâriyle tekdir, fakat binlerce eseri olduğu için o tek ilmin sayısız adı vardır.»

7600

در حق دیگر بود قهر و عدو

در حق دیگر بود لطف و نکو

«O bir kimse hakkında kahr ve düşman olur, diğeri hakkında da lutuf ve iyilik olur.»

7601

صد هزاران نام او یک آدمی

صاحب هر وصفش از وصفی عمی

«Bir kimsenin muhtelif sıfatlarına göre bir çok nâmı olabilir; öyle olduğu halde o bir adamdır. Kendi bile bazı sıfatlarından âmâ olur, yâni; farkında olmaz.»

Meselâ âlim, fâzıl, şâir, nâsir gibi bir çok sıfatı hâiz Ahmed Efendi nâmında bir kimse farzedelim. Kendisi bir kişi olduğu halde âlim, fâzıl, şâir, nâsir gibi bir çok sıfatı hâiz bulunmaktadır. Mâneviyâtına ve ahlâkına dâir daha bir çok sıfatları da vardır ki bâzılarını kendi de bilmez.

7602

هرکه اندر نام مجرد او ثقه است
همچو تو نومید و اندر تفرقه است

«Kim mücerred bir isme güvenip onu doğru olarak kabul ederse, kârı işte böyle ümidsizlik ve perişanlık olur.»

7603

تو چه برچفسی برین نام درخت
تا بمانی تلخ کام و سوز بخت

«Sen bu ağaç ismine neden sarılıp kalıyorsun da murâdına eremiyor ve tâlihsiz oluyorsun?»

7604

درگذر از نام و بنگر در صفات
تا صفاتت ره نماید سوی ذات

«İsimden geç, sıfatlara bak ki o sıfatlar seni zât'a götürsün.»

7605

اختلاف خلق از نام اوفتاد
چون بمعنی رفت آرام اوفتاد

«Halk isim dolayısiyle ihtilâfa uğradı. İsimden müsemmâya ve mânâya gidilince rahat ve huzur hâsıl olur.»

Nitekim bu durum şu hikâyeden anlaşılacaktır :

«ÜZÜMU HER BİRİ BAŞKA BİR İSİMLE TANIYAN DÖRT KİŞİNİN ÜZÜM İÇİN MÜNAZEA ETMELERİ»

7606

چار کس را داد مردی یك درم

آن یکی گفت این بانگوری دهم

«Dört arkadaşa biri bir dirhem verdi. Arkadaşlardan biri bunu (engûr)a verelim, yânî; bu para ile üzüm alalım» dedi.

7607

آن یکی دیگر عرب بد گفت لا

من عنب خواهم نه انگورای دغا

«Diğer arkadaşı arabtı. Hayır ey hiylekâr; ben (engûr) değil, (ıneb) isterim» dedi.

7608

آن یکی ترك بد و گفت ای گوزم

من نمی خواهم عنب خواهم اوزوم

«Diğeri Türk idi. Ey gözüm, ben (ıneb) istemem, (üzüm) isterim» dedi.

7609

آن یکی رومی بگفت این قیل را

ترك کن خواهم استافیل را

«Diğeri Rûm idi. Bu dedikoduyu bırak, (istâfil) istiyoruz.» dedi.

7610

در تنازع آن نفر جنگی شدند

که ز سر نامها غافل بدند

«O arkadaşlar münâzeadan sonra döğüşmeye başladılar. Çünki isimlerin sırrından gâfil idiler.»

7611

مشت بر هم میزدند از ابلهی

پر بدند از جهل و از دانش تهی

«Budalalıklarından birbirlerine yumruk vurdular. Zirâ ilimden boş ve cehl ile dolu idiler.»

7612

صاحب سری عزیزی صد زبان

گر بدی آنجا بدادی صلحشان

«Eğer müteaddid lisân bilir, sır sahibi bir azîz orada bulunsaydı, onları uzlaştırırdı.»

7613

پس بگفتی اوکه من زین یك درم

آرزوی جمله تانرا میدهم

«Onlara: Ben bu dirhem ile hepinizin arzusunu veririm, derdi.»

7614

چونکه بسپارید دلرا بی دغل

این درمتان میکند چندین عمل

«Kalbinizi hiylesiz, hud'asız bana teslim ederseniz, bu bir dirheminiz sizin istediğiniz şeylerin hepsini yapar.»

7615

یك درمتان میشود چارالمراد

چار دشمن میشود یك ز اتحاد

«Sizin bir dirheminiz dört murâdı da husûle getirir. Dört düşman ittihâd ederek bir olur.»

7616

گفت هر یکتان دهد جنگ و فراق

گفت من آرد شما را اتفاق.

«Her birinizin sözü size cenk ve ayrılık verir. Benim sözüm ise sizde ittifâk ve birlik hâsıl eder.»

7617

پس شما خاموش باشید انصتوا

تا زبانتان من شوم در گفت و گو

«O halde siz susunuz ve (Ensıtû) emrini dinleyiniz ki, söz husûsunda ben sizin diliniz olayım.»

Yâni; sizin tarafınızdan ben söyleyim. Bu beyit Kur'ân-ı Ke îm'deki:

وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Yânî: «Kur'ân okunduğu vakit dinleyin ve susun. Böyle yaptığınız takdirde umulur ki Allahın rahmetine nâil olursunuz[88].» Âyetine işârettir.

7618

گر سخنتان می نماید یك نمط

در اثر مایهٔ نزاعست و سخط

«Sizin sözleriniz bir üslûb ile görünüyorsa da, tesiri itibâriyle münâzea ve mücâdele mâyesidir.»

---

(88) Sûrei A'raf: 204.

7619

گرمی عاریتی ندهد اثر

گرمی خاصیتی دارد هنر

«İğreti harâret eser vermez, asıl tabiî ve hâsiyyeti olan harâretin hüneri vardır.»

7620

سرکه را گر گرم کردی ز آتش آن

چون خوری سردی فزاید بیگمان

«Sirkeyi ateşte ısıtsan da, yeyince mîdede şüphesiz bürûdeti artırır.»

7621

زانکه آن گرمی او دهلیزیست

طبع اصلش سردیست و تیزیست

«Çünki sirkenin ateşte ısınmasiyle elde ettiği harâret ârızîdir. Onun asıl tabîatı keskinliktir, bürûdettir.»

7622

ور بود یخ بسته دوشاب ای پسر

چوی خوری گرمی فزاید درجگر

«Oğul! Pekmez donmuş olsa bile içilince ciğerde harâreti artırır.»

7623

پس ریای شیخ به ز اخلاص ما

کز بصیرت باشد آن وین از عما

«O halde şeyhin riyâsı bizim ihlâsımızdan hayırlıdır. Çünki o basirettendir, mübtedi müridlerin ihlâsı ise körlüktendir.»

7624

از حدیث شیخ جمعیت رسد
تفرقه آرد دم اهل حسد

«Şeyhin sözünden cemiyet hâsıl olur. Ehl-i hasedin nefesinden ise tefrika zuhûr eder.»

7625

پس سلیمان کز سوی حضرت بتاخت
کو زبان جمله مرغانرا شناخت

«Süleyman Aleyhisselâm Allah tarafından peygamberlikle meb'ûs olunca bütün kuşların dilini bildi.»

7626

در زمان عدلش آهو باپلنگ
انس بگرفت و برون آمد ز جنگ

«Onun adâleti zamânında âhû, kaplanla ünsiyet peydâ etti ve cengi bıraktı.»

7627

شد کبوتر ایمن از چنگال باز
گوسفند از گرگ ناورد احتراز

«Güvercin doğanın pençesinden emîn oldu. Koyun, kurddan çekinmemeye başladı.»

7628

او میانجی شد میان دشمنان
اتحادی شد میان برزنان

«Süleyman peygamber, düşmanlar arasında meyancı oldu ve onları barıştırdı. Mahalleler halkı arasında bir birlik görüldü.»

7629

تو چو موری بهر دانه می‌دوی

هین سلیمان چو چه می‌باشی غوی

«Ey gâfil! Sen karınca gibi dâne peşinde koşuyorsun. Onu bırak da Süleymânı ara! Dâne gibi hasis şeyleri aramakla niçin sapıtıyorsun?»

7630

دانه جورا دانه‌اش دامی شود

وان سلیمان جورا هردو بود

«Dâne arayana aradığı dâne tuzak yemi olur. Süleymân arayan ise hem Süleymânı bulur, hem dâneyi elde eder.»

7631

مرغ جانهارا درین آخر زمان

نیستشان از همدگر یکدم امان

«Şu âhir zamanda can kuşları için birbirine karşı emniyet yoktur.»

7632

هم سلیمان هست اندر دورما

کو دهد صلح و نماند جورما

«Bizim devrimizde de bir Süleymân vardır ki onun adâleti sulh verir. Ve bizim zulmümüz kalmaz.»

Ümmet-i Muhammedin velileri arasında her peygamberin meşreb ve tabiatında bir velî bulunduğu gibi Süleymân Aleyhisselâm gibi hayvanları ve insanları barıştıran bir velî-i kâmil de vardır.

7633

قول ان من امة را یاد گیر

تا بالا و خلا فیها نذیر

«Sûre-i Fâtır'deki (وان من امة) Âyetini (خلافیها نذیر) e kadar hatırla!»

وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

Yâni: «Hiç bir ümmet yoktur ki kendilerine beşir ve nezir, yâni; Allahın rahmetini müjdeleyen ve azâbından korkutan bir peygamber gönderilmesin[89].»

Hazret-i Mevlânâ, Âyetin meâlini nazmen terceme ederek diyor ki:

7634

گفت حق خالی نبودست امتی

از خلیفهٔ حق و صاحب همتی

«Cenâb-ı Hak: (Hiç bir ümmet, Hakkın halifesi ve himmet sâhibi bir peygamberden hâlî kalmamıştır) buyurmaktadır.»

Gerek bu Â et-i Kerime, gerek:

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا

Yâni: «Biz bir peygamber gönderip de tebliğât yaptırmadıkça, halk da onu tekzib etmedikçe hiç bir ümmete azâb göndermeyiz[90].» Nazm-ı Celîli mûcibince insanlara bir çok peygamber gönderilmiştir ki, sayıları yüz binlerce olduğu rivâyet edilmektedir. Kur'ânda adı geçen yirmi sekiz peygamber vardır ki onların da üçü hakkında nebîdir, velîdir diye ihtilâf edilmiştir. Evvelce de arzettiğim vechile, Kur'ân târih kitabı olmadığı için peygamberlerin hepsinden bahsetmemiştir. Haber verdiği yalnız enbiyâ-yı ızâmdır. Bunlardan bahsedilmesi de ancak ibret alınmak içindir.

İşte o zamânın Süleymânı olan o veli-i kâmil:

7635

مرغ جانها را چنان یکدل کند

کز صفاشان بی‌غش و بی‌غل کند

«Can kuşlarını öyle müttehid kılar ki, onların kalbinde gıll ü gıştan eser bırakmaz, hepsini sâfî ve berrâk bir hale getirir.»

(89) Sûre-i Fâtır: 24.
(90) Sûre-i Esrâ: 15.

7636

مشفقان گردند همچون والده
مسلمونرا گفت نفس واحده

«O veliler, vâlide gibi şefkatli olurlar. Hazret-i Peygamber (Müslümanlar bir nefis gibidir) buyurmuştur.»

7637

نفس واحد از رسول حق شدند
ور نه هر یك دشمن مطلق بدند

«İnsanların nefs-i vâhid gibi müttehid ve müttefik olması peygamberin feyz te'lifiyledir. Yoksa her biri diğerine karşı düşman-ı mutlak hâlinde idiler.»

Hazret-i Mevlânâ şu beytin meâlini bir misâl ile izah etmek için Medine'deki (Evs) ve (Hazrec) kabilelerinin birbirine düşman iken feyz-i Muhammedî ile barıştıklarını ve din kardeşi olduklarını naklediyor ve diyor ki :

«ENSAR, YÂNÎ; MEDİNE MÜSLÜMANLARININ ARALARINDA, EVVELCE BULUNAN MUHALEFET VE ADÂVETİN BEREKÂT-I PEYGAMBERÎ İLE ZAİL OLMASI»

7638

دو قبیله کاوس و خزرج نام داشت
یك ز دیگر جان خون آشام داشت

«Medine'de Evs ve Hazrec namında iki kabîle vardı ki yekdiğerinin kanını içmek isteyen bir ruh taşıyorlardı.»

7639

کینهای کهنه شان از مصطفی
محو شد در نور اسلام و صفا

«Onların eski kinleri feyz-i Muhammedî ile İslâm nûru arasında mahvoldu ve kalbleri safvet peydâ etti.»

Arab kavmi dört tabaka itibar edilmiştir:

Bu tabakaların birincisi: (Arab-ı Bâide) dır ki Âd ve Semûd kavimleri gibi eski arablar olup haklarında mufassal mâlûmat yoktur.

İkincisi: (Arab-ı Âribe) dir ki Yemen ve civârında sâkin olup medeniyette iyice ilerlemişler ve hükümetler teşkil eylemişlerdir. Evs ve Hazrec kabileleri bunlardandır.

Üçüncüsü: (Arab-ı Müsta'rabe) olup İsmâil Aleyhisselâm ile Arab-ı Âribeden olan Cürhemilerin ihtilâtından üremiştir. Bunlar Mekke ve civârında otururlardı. Kureyş kabilesi ve Hazret-i Peygamber bunlardandır.

Dördüncüsü: (Arab-ı Müta'ceme) dir ki İslâmdan sonra mücâhidlerinin fütûhât için gittikleri yerlerde oraların halkiyle ihtilâtından türemiş olan nesildir. Yemen'in Meârib şehrinde sâkin ve Arab-ı Âribeden olan Humeyriler, Meârib beldesi civârındaki iki dağın arasına bir duvar çekerek orasını su bendi hâline getirmişler, o sâyede bağlar, bahçeler ve bostanlar tesis eylemişlerdi. Hicret-i Muhammediden birkaç asır evvel bakımsızlık yüzünden o duvar yıkıldı. Bendin suları Meârib beldesini harab ve ahâliden bir çoğunu helâk etti. Humeyriye hükümeti San'a şehrine nakledildiği gibi, halkın ekserisi muhâcir oldu. Muhâcirlerin bir kısmı Irak'a doğru gitti. Orada (Hire Devleti) ni teşkil etti. Bir kısmı Mekke'ye gelip Cürhemîleri çıkardı. Bir kısmı Medine'ye gidip orada yerleşti. Bunlar Evs ve Hazrec kabîlelerinin ecdâdı idiler. Bir kısmı da Sûriye'ye kadar yürüyüp orada (Gassâniye) devletini kurdu.

Evs ve Hazrec kabileleri efrâdı kardeş çocukları olduğu halde aralarında geçimsizlik peydâ oldu. Muhâlefet, adâvet muhârebeyi intâc etti. Mükerreren harb ettiler. İki taraf da zayıf düştü. Sonra Medine'ye hicret-i Nebeviyye vukû buldu. Birbirine düşman kesilmiş bulunan Evs ve Hazrec kabîleleri Feyz-i Muhammedi ile müslüman ve din kardeşi oldular. Aralarındaki adâvet, samimî bir muhabbete inkılâb etti.

7640

اولا اخوان شدند آن دشمنان

همچو اعداد عنب در بوستان

«O düşmanlar, bağdaki üzüm salkımlarını teşkil eden dâneler gibi kardeş oldular.»

Âl-i İmrân Sûresindeki:

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ اِخْوَانًا

Yânî : «Ey Medine müslümanları! Allahın size olan büyük bir nîmetini hatırlayınız ki siz müslüman olmadan evvel birbirinizin düşmanı idiniz. Allah sizin kalblerinizi te'lif etti de O'nun nimetiyle yekdiğerinize kardeş oldunuz[91].» âyetine işârettir.

7641

وز دم المؤمنون اخوه بپند
در شکستند و تن واحد شدند

«(El-mü'minûn ihve) nasihatinden, sıkılmış üzüm dâneleri gibi cism-i vâhid oldular.»

Sûre-i Hucürâtta :

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

Yânî : «Mü'minler, hakikaten birbirinin din kardeşidirler. Muhâlif bulunan iki kardeşinizin aralarını ıslâh ediniz. Allahtan korkarak, hilâf ve şikâkda bulunmayınız. Umulur ki Allahın rahmetine nâil olursunuz[92].» âyetine işârettir.

Mü'minlerin dini tevhid'dir. Tevhidin icabı da birlik ve beraberliktir.

Mevlânâ, Mesnevi'nin diğer bir yerinde der ki : «Mü'minler çoktur, lâkin îmân birdir; onların cismi müteaddid, fakat can birdir.»

(91) Sûrei Âl-i İmran : 103.
(92) Sûrei Hucurat : 10.

7642

غوره با انگور ضدانند لیك

چونكه غوره پخته شد شد یار نیك

«Koruk ile üzüm birbirine zıddır. Çünki biri ekşi, biri tatlıdır. Lâkin koruk pişip de üzüm hâlini alınca aradaki zıddiyet kalkar, o da üzümün iyi bir dostu olur.»

7643

غورهٔ كه سنگ بست و خام ماند

در ازل حق كافر اصلیش خواند

«Bir koruk ki ham kalmıştır ve taş kesilmiştir. Onun hakkında Cenâb-ı Hak ezelde kâfir-i aslidir buyurmuştur.»

Burada üzümden maksad: Asl-ı îmândır. Taş kesilmiş koruktan murad da: Kendisinde îmân halâveti bulunmayan kâfirdir ki:

7644

نی اخی، نی نفس واحد باشد او

در شقاوت نحس ملحد باشد او

«Ne kardeş, ne de nefs-i vâhid olur. Şekâvet içinde uğursuz bir mülhid, yâni; münkir ve kâfir olarak kalır.»

7645

گر بگویم آنچه او دارد نهان

فتنهٔ افهام خیزد درجهان

«Eğer o mülhid şakînin kalbinde gizlediği şeyi söyleyecek olursam Dünyâda akıllar ve fehimlerde fitne peydâ olur.»

7646

سر گبر كور نامذكور به

دود دوزخ از ارم مستور به

«Kör bir kâfirin sırrının zikredilmemesi evlâdır. Nasıl ki Cehennem dumanının İrem bağından uzak kalması daha hoştur.»

İrem: Âd kavminden Şeddâd'ın cennete nazîre olmak üzere Yemen'de yaptırmış olduğu rivâyet edilen bir köşk ile bahçesinin adıdır. Buna (İrem zât'ül-ımâd) yânî; «Direkli köşk» de denilir. Bâzı tefsir ve târih kitablarında bu köşk uçuruldukça uçurulur. Gûyâ bir kerpici altın, bir kerpici gümüşten imiş. Bahçesinde süt ile baldan dereler akarmış. Derelerde çakıl taşı yerine inciler varmış. Şüphesiz ki bu rivâyetler masaldır. Vâkıa Kur'ânda:

إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝

Yânî: «İrem zât'ül-ımâd'ın bulunduğu memlekette misli yaratılmamıştır[93].» buyurulmuştur. Fakat Kelâmullahda böyle denilmiş olması, İrem köşkünün öyle uçurulduğu gibi fevkalâde bir binâ olduğuna delâlet etmez. Belki bir katlı ve çoğu sazdan yapılmış meskenler arasında, direkli ve iki katlı olması dolayısiyle, o vakte kadar öyle bir binâ yapılmamış olduğunu hatıra getirir. Bazı tefsirler ise: «(İrem), kabîlenin adı; (Zat'ül-ımâd) da vasfıdır. Kabile halkına çadır direklerinin çokluğu dolayısiyle bu vasıf verilmiştir» derler. Sonra Acem ve Türk Edebiyâtında (İrem) kelimesi Cennet mânâsında kullanılmıştır. Nef'î'nin meşhûr kasidesindeki:

Erdi yine erdi behişt;
Oldu hevâ anber sirişt.
Âlem behişt ender behişt,
Her Kûşe bir bâğ-ı İrem.

kıt'asında olduğu gibi.

7647

غوره‌های نیك كایشان قابلند
از دم اهل دل آخر یكدلند

«İyi koruklar üzüm olmaya kabiliyetlidir; Onların gönülleri ehlullahın nefesi ve terbiyesiyle bir ve beraberdir.»

Onlar:

---

(93) Sûre-i Fecr: 7-8.

7648

سوی انگوری همی رانند تیز
تا دوئی برخیزد و کین و ستیز

«Üzüm olmaya koşarlar da, aradaki ikilik, yâni; üzümlük ve koruklul farkiyle berâber, kin ve mücâdele de zâil olur.»

7649

پس در انگوری همی درند پوست
تا یکی گردند وحدت وصف اوست

«Üzümlük hâlinde kabuklarını yırtar, yâni; sıkılıp şira olunca birleşirler ki vahdet o birliğin sıfat dır.»

7650

دوست دشمن گردد ابراهیم دواست
هیچ یك باخویش جنگی در بتست

«Böyle birleşmek derecesine vâsıl olmayana dostu da düşman olur. Çünki o kimse ikidir. Vahdet mertebesini bulanlar, sâir halkı da kendileri gibi görürler. Hiç kimse de kendine düşman olup kendiyle cenk etmez.»

7651

آفرین برعشق کل اوستاذ
صد هزاران ذره را داد اتحاد

«Üstâd-ı küllün aşkına âferin ki, yüz binlerce zerreye birlik vermiş ve onları birleştirmiştir.»

7652

همچو خاك مفترق در رهگذر
یك سبوشان کرد دست کوزه گر

«Rûhlar, yollardaki dağınık toprak gibi idiler. Desti yapan üstâdın eli onları bir desti haline getirdi.»

7653

کاتحاد جسمهای آب وطین

هست ناقص جان نمی ماند بدین

«Çünki su ve çamurdan olan cisimlerin birleşmesi nâkıstır; ruh ittihadı ona benzemez.»

7654

گر نظایر گویم اینجا در مثال

فهم را ترسم که آرد اختلال

«Eğer misâl olmak üzere benzerlerini söyleyecek olursam, fikirlere ihtilâl vereceğinden korkarım.»

7655

هم سلیمان هست اکنون لیک ما

از نشاط دور بینی درعما

«Şimdi de bir Süleymân ve sâhib-i zaman vardır. Lâkin biz uzak görmek neşvesinden mahrumuz da, o Süleymânı göremiyoruz.»

7656

دور بینی کور دارد مردرا

همچو خفته درسرا کور از سرا

«Uzak görücülük, yâni; yakîni bırakıp uzağa bakış, insanı kör eder. Sarayda uyumuş kimsenin, gözleri kapalı olduğu için sarayı göremeyişi gibi.»

7657

مولعیم اندر سخنهای دقیق

در گرهها باز کردن ما عشیق

«Biz ince ve derin sözlere dalmışız ve onların düğümlerini çözme sevdasına tutulmuşuz.»

llundan dolayı vaktin Süleymanını görmeye nasıl muktedir olabilirla?

7658

تا گره بندیم و بگشاییم ما

در شکال و در جواب آیین‌فزا

«Müşkilâtta ve ona cevab bulmakta, düğümler bağlayıp onları çözmekte mahâret göstermeye çalışıyoruz.»

7659

همچو مرغی کو گشاید بند دام

گاه بندد تا شود در فن تمام

«Tuzağın bağını kâh çözüp, kâh bağlayan ve bu suretle ancak bu işte maharet kazanan kuş gibi.»

7660

او بود محروم از صحرا و مرج

عمر او اندر گره کاریست خرج

«O kuş sahrâdan ve çimenlikten mahrûm kalır, ömrü düğüm çözüp bağlamakla geçer.»

7661

خود زبون او نگردد هیچ دام

لیک پرش در شکست افتد مدام

«Filvaki, hiçbir tuzağa zebûn olmaz; lâkin, bağı açıp kapamakla uğraştığı için, kanadları kırılır.»

7662

با گره کم کوش تا بال و پرت

نگسلد یک یک از این کر و فرت

«Düğümü çözmeye, yâni; meseleyi halletmeye çalışma ki, o uğraşmadan akıl ve fikir kanadların kırılmasın.»

7663

صد هزاران مرغ پرهاشان شکست

وان کمین گاه عوارض را نبست

«Yüz binlerce kuşun kanadı kırıldı da, yine o kazâ tuzağı giderilemedi.»

7664

حال ایشان از نبی خوان ای حریص

نقبوا فیها ... هل من محیص

«Ey harîs kimse; Kur'ândan: (نقبوا فى البلاد هل من محيص) âyetini oku!»

Kaaf Sûresindeki :

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ

Yânî : «Zamanları halkından ne kadar çok kişiyi yâ Muhammed senin kavminden evvel helâk ettik ki onlar Mekke kâfirlerinden daha kuvvetli ve şiddetli idiler. Şehirler arasında yol kesmişler, (yâni; ticâret için mal götürüp getirmişler ve bir çok menfeat elde etmişlerdi). Onlar ölümden, yâhud Kazâ-yı İlâhîden sığınacak bir yer bulabildiler mi?[94]» Âyetine işârettir.

7665

از نزاع ترک و رومی و عرب

حل نشد اشکال انگور و عنب

«Türk, Rum, Acem ve Arabın kavgasından (engûr ve ıneb) müşkili halledilmedi.»

(94) Sûrei Kaf : 36.

7666

تا سلیمان کسین معنوی
در نیاید برنخیزد این دوی

«Lisan bilen mânevî bir Süleymân gelmeyince bu ikilik, yânî; engûr ve ıneb farkı ortadan kalkmaz.»

Kânûnî Sultân Süleymân'ın :

«Kadd-i yâre kimi ar'ar dedı kimisi elif
Cümlenin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif.»

diye bir beyti vardır ki bahsimize taallûk eder. Evet, yârin boyunu kimisi fıstık ağacına, kimi de elif harfine benzetmiştir. Benzetenlerin maksûdu birdir, yârin boyunu bosunu murâd etmişlerdir, fakat rivâyetleri ve teşbihleri muhteliftir. Bunun gibi hikâyemizdeki Türk, Arab, Acem ve Rum'dan dört kişinin maksûdu üzüm almaktı. Fakat her biri onu başka bir lafızla ifâde ettikleri için anlaşamıyorlardı. Lisân-âşinâ bir zât zuhûr edip de üzüm, ıneb, engûr ve istâfil kelimelerinin hepsinin bir mânâda olduğunu ve münâzea edenlerin istediklerinin aynı şey bulunduğunu kendilerine anlatmayınca onların kavgası kesilmemişti.

7667

حمله مرغان منازع بازوار
بشنوید این طبل باز شهریار

«Ey münâzea eden kuşlar, pâdişâhın bu tabl bâzını doğan kuşu gibi dinleyin.»

Eskiden pâdişahlar ava gittikleri vakit, kuş avlayıp getirmek için terbiye edilmiş doğan kuşlarını berâber götürürler ve bir av görünce onları salarlar. Doğanlar uzaklaşınca da onları çağırmaya mahsûs bir davulu çalarlarmış. O davula (Tabl-ı bâz) yânî; «Doğan Davulu» derlermiş. Doğanlar, o davulun sesini işitince gelirlermiş.

Burada tabl-ı bâz'dan murad : Mürşid-i kâmilin dâvet nidâsıdır.

Murgân-ı münâzea'dan murad ehl-i istıdâttır. Sûre-i Ahkâfta buyuruluyor ki :

يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ
فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَٰئِكَ
فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٢﴾

Yânî : «Ey kavmimiz! Allahın dâvetcisine icâbet ediniz. Ve ona îmân ediniz ki Allah sizin günahlarınızı mağfiret etsin ve sizi şiddetli bir azabdan kurtarsın. Her kim de Allahın dâvetcisine icâbet etmezse, yeryüzünde Allahı âciz kılamaz ve ona Allah'dan başka dost bulunmaz. Allah'ın dâvetcisine icâbet etmeyenler âşikâre bir dalâlet ve sapıklık içindedirler[95].»

Bu Âyetlerde dâvet-i Muhammedi'ye icâbetin lüzûmu beyân edildiği gibi Zât-i Akdes-i Risâletin vâris-i kâmili bulunan evliyâullahın dâvetine icâbetin lüzûmuna da işâret vardır.

Mevlânâ da diyor ki : **«Ey engûr, ıneb gibi lafza ve sûrete bağlanıp da üzümün mânâsından gâfil bulunanlar ve bu gaflet yüzünden münâkaşaya kalkışanlar! O Allah'ın dâvetcisinin dâvetine icâbet ediniz de :»**

7668

ز اختلاف خويش سوى اتحاد
هين ز هر جانب روان گرديد شاد

«Aranızdaki ihtilâfı bırakıp her taraftan birleşme cihetine şâd ve handân olarak gidiniz!»

7669

حيث ما كنتم فولوا وجهكم
نحوه هذا الذى لم ينهكم

«Nerede olursanız olunuz, onun tarafına yüzünüzü çeviriniz ki o sizi bundan nehyetmemiştir.»

---

(95) Sûrei Ahkaf: 31-32.

7670

کور مرغانیم بی ناساختیم
کان سلیمان‌را دمی نشناختیم

«Biz bir takım terbiye edilmemiş kör kuşlarız ki o Süleymânı, yâni; zamânın mürşid-i kâmilini hiç tanımamışız.»

Edebiyâtta üslûb-i hakîm denilen bir ifâde tarzı vardır ki mütekellimin tekdir-âmiz söz söylerken, şöyle yapıyorsunuz, böyle yapıyorsunuz diyecek yerde, kendini de katarak, şöyle yapıyoruz, böyle yapıyoruz demesidir. Bu yoldaki nasihatler, muhâtabı kızdırmayacağı için hüsn-i te'siri ziyâde olur. Mevlânâ'nın (کور مرغانیم) demesi bu kabildendir.

7671

همچو جغدان دشمن بازان شدیم
لاجرم وامانده ویران شدیم

«Baykuşlar gibi doğanlara düşman olduk. Ondan dolayı vîrânelerde mahbûs kaldık.»

Burada doğanlardan murad evliyâullah hazerâtıdır.

7672

میکنیم از غایت جهل و عما
قصد آزار عزیزان خدا

«Son derecede câhil ve kör olup da büyüklüklerini göremediğimiz Allah azizlerini incitmek kasdında bulunuyoruz.»

Ondan dolayı o mübârek zevâtın himmetinden ve feyzinden mahrum kalıyoruz.

7673

هیچ مرغان کز سلیمان روشنند
پروبال بی‌گنهی برکنند

«Süleymân Aleyhisselâmdan tenevvür etmiş kuşlar, bir bigünâhın kanadlarını nasıl yolarlar?»

Yâni; yolmazlar.

7674

بلكه سوى عاجزان چينه كشند
بى خلاف و كينه آن مرغان خوشند

«Belki âcizlere yem ve dâne çekerler, yânî; mâddî ve mânevî yardım ederler. O kuşlar, muhâlefetsiz ve kinsizdir, hoşturlar.»

Burdan itibaren Hazret-i Mevlânâ kuşlardan bahsederek evliyâullâh'ın derecelerine işâret ediyor.

7675

هدهد ايشان پى تقديس را
ميكشايد راه صد بلقيس را

«Onların Hüdhüdü, takdîs ve tenzîh için, yüzlerce Belkis'in yolunu açarlar.»

Belkîs, Yemen'deki Sebâ şehrinin melikesi idi. Hüdhüd kuşu, Süleymân peygamberin dâvetnâmesini götürüp O'nun sarayına bıraktı. Belkîs de kalkıp Kudüs'e geldi ve Süleymân Aleyhisselâm ile görüştü.

7676

زاغ ايشان گر بصورت زاغ بود
باز همت آمد و مازاغ بود

«O kuşların kargası bile sûrette karga olmakla berâber himmet doğanı ve (مازاغ البصر وماطغى) (yânî; Hazret-i Muhammed Sallallâhü Aleyhi Vesellem Mi'râcda mâsivâya bakmadı ve mahbûb-i hakîkî olan Allahın temâşâ-yı cemâlini tecâvüz etmedi) meâlinin mazharı olmuştur.»

7677

لكلك ايشان كه لك لك ميزند
آتش توحيد درشك ميزند

«Onların lek lek diyen leklekleri de şek ve şüpheyi tevhid ateşiyle yakarlar.»

Bu mevzu ile ilgili olarak bir beyitte de şöyle denilmiştir : «Leylek,

kuşların şeyhidir. Onun lek lek demesi nedir, biliyor musun? İlâhî; hamd senindir, şükr senindir, mülk de senindir demektir.»

7678

وان کبوتر شان ز بازان نشکهند

باز سرپیش کبوتر شان نهد

«Onların güvercinleri doğanlardan korkmazlar; hattâ doğanlar, o güvercinlere tâzîm gösterirler.»

7679

بلبل ایشان‌که حالت آرداو

در درون خویش گلشن دارد

«Onların insana vecd ve hâl getiren bülbülü, kendi derûnunda bir gülşene sâhibtir.»

7680

طوطی ایشان ز قند آزاد بود

کز درون قند ابد رویش نمود

«Onların tûtîsi şekerden âzâdedir. Dünyâ tûtîleri gibi şekere düşkün değildir ki derûnunda ebedî bir şeker yüz göstermiştir.»

7681

پای طاوسان ایشان درنظر

بهتر از طاوس پران دگر

«Onların tâvuslarının ayağı, dünyâ tavuslarının kanadından daha iyidir.»

7682

منطق الطیران خاقانی صداست

منطق الطیر سلیمانی کجاست

«Pâdişah kuşlarının mantıkı sadâdan ibârettir. Süleymânın, mantık'ut-tayrı, yâni; kuş dilini bilmesi nerede?»

7683

تو چه دانی که بانگ مرغان را همی
چون ندیدستی سلیمان را دمی

«Ey gâfil! Sen kuşların sesini ne bilirsin ki bir ân bile Süleymânı görmemişsin,»

7684

پر آن مرغی که بانگش مطربست
از برون مشرقست و مغربست

«Sesi şevk ve tarab veren bir kuşun kanadı, meşrıkla mağribin hâricindedir.»

7685

هر یک آهنگش ز کرسی تا ثریست
وز ثری تا عرش در کر و فریست

«O kuşun âhengi Kürsî'den Arz'a, Arz'dan da tâ Arş'a kadar yükselmektedir.»

7686

مرغ کو بی این سلیمان میرود
عاشق ظلمت چو خفاشی بود

«Bir kuş ki, bu Süleymâna tâbi olmaksızın gider, baykuş gibi zulmet âşıkı olur.»

7687

با سلیمان خو کن ای خفاش رد
تا که در ظلمت نمانی تا ابد

«Ey merdûd baykuş; Süleymâna alış ve onun tabîatını al ki ebediyyen zulmette kalmayasın.»

7688

یك گزی ره که بدان سو میروی

همچو گز قطاب مساحت میشوی

«Süleymân tarafına bir arşın gidecek olursan sen de arşın gibi ölçü kutbu kesilir, her tarafı ölçer, biçersin.»

7689

وانکه لنگ ولوك آن سو می جهد

از همه لنگی ولوکی میرهد

«O kimse ki topallaya topallaya, sürüne sürüne onun tarafına gitmeye çalışır, binnetice bütün topallıktan ve sürünmekten kurtulur.»

«TAVUK ALTINDAKİ YUMURTADAN ÇIKMIŞ KAZ YAVRULARININ KISSASI»

7690

تخم بطی گرچه مرغ خانه‌ات

کرد زیر پر چو دایه تربیت

«Seni tavuk, kanadı altında dadı gibi yetiştirmiş ise de, sen kaz yumurtasısın.»

7691

مادر تو بط آن دریابدست

دایه‌ات خاکی بد و خشکی پرست

«Senin anan hakikat deryâsının kazıdır. Dadın toprağa mensûb ve kuruluğa bağlıdır.»

1093

7692

میل دریا که دل تو اندرست
آن طبیعت جانت را از مادرست

«Kalbindeki denize olan meyil ve o tabiat sana anandan gelmiştir.»

7693

میل خشکی مر ترا زین دایه است
دایه را بگذار کو بد رایه است

«Kuruluğa meyl ise dadındandır. Dadıyı bırak ki onun re'yi kötüdür.»

7694

گر ترا دایه بترساند ز آب
تو مترس و سوی دریا ران شتاب

«Eğer dâdı seni sudan korkutursa sen korkma ve deniz cihetine koş.»

7695

تو بطی بر خشک و بر تر زنده‌ای
نی چو مرغ خانه خانه‌گنده‌ای

«Sen kaz gibi hem kuruda, hem yaşta, yânî; hem karada, hem de deniz de yaşayabilirsin. Tavuk gibi kokmuş kümesli değilsin.»

Hazret-i Mevlânâ, insanı hem zâhir, hem bâtın âlemlerinde bulunmaya müsteid olduğu için hem karada, hem denizde yaşayabilen kaz'a teşbih ediyor. İnsan tabîatını da tavuğa benzetiyor. Tabiatın seni denize girmekten ve hakikat deryâsına dalmaktan korkutursa da onu dinleme, hakikat bahrine doğru koş, diyor.

7696

تو ز کرمنا بنی آدم شهی
هم بخشک و هم بدریا پا نهی

«Sen Hakkın (ولقد کرمنا بنی آدم) nîmetinden bir şâh'sın ki hem karada, hem denizde gezebilirsin.»

7697

که حملناهم علی البحر بجان

از حملناهم علی البر پیش ران

«Ki Kur'ân'da: (وحملناهم فی البر والبحر) buyurulmuştur. Sen de kara gibi olan tabiat âleminden, deniz gibi olan rûh âlemine koş!»

Sûre-i Esrâdaki :

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ
وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ٧٠

Yâni : «Biz, Âdem oğullarını mükerrem kıldık ve onları karada at, deve ve emsâline, denizde ise kayığa ve gemiye bindirdik. Ve onlara güzel nimetlerden rızık verdik. Ve onları mahlûkâtımızdan çoğuna tafdil ve tercih eyledik[96].» âyetine işârettir. (ممن خلقنا) dan maksad : Hayvânât, cin ve melâikedir.

7698

مر ملائک را سوی بر راه نیست

جنس حیوان هم ز بحر آگاه نیست

«Meleklerin kara tarafına, yâni; tabiat cihetine yolu yoktur. Hayvan cinsi de denizden, yâni; rûh âleminden âgâh değildir.»

7699

تو بتن حیوان بجانی از ملک

تا روی هم بر زمین هم بر فلک

«Ey insan! Sen cisim itibâriyle hayvan cinsindensin, rûh itibâriyle de melekdensin ki hem yer, hem de gökte yürüyebilirsin.»

---

(96) Sûrei Esra' : 70.

7700

تابظاهر مثلکم باشد بشر

بادل یوحی الی دیده‌ور

«Bu suretle, ben de zâhiren sizin gibi beşerim, lâkin kalbim vahye kabiliyetli.»

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى اِلَيَّ

Yânî : «Habibim de ki : Ben de sizin gibi insanım, lâkin bana Allah tarafından vahyolunur[97].» âyetine işârettir.

7701

قالب خاکی فتاده برزمین

روح او گردان برین چرخ برین

«Toprağa mensûb olan insan cismi zemîne düşmüştür; lâkin onun rûhu felek üstündedir.»

7702

ما همه مرغا بیانیم ای غلام

بحر می‌داند زبان ماتمام

«Ey genç! Bizim hepimiz su kuşlarıyız, bizim dilimizi deniz temâmiyle bilir.»

7703

پس سلیمان بحر آید ماچوطیر

در سلیمان تا ابد داریم سیر

«O hâlde Süleymân denizdir, biz de kuşlarız; ebede kadar Süleymân'da seyrederiz.»

---

(97) Sûre: Kehf : 110.

7704

آن سلیمان پیش جمله حاضرست
لیك غیرت چشم بند و ساحرست

«O Süleymân cümlenin önünde hazırdır. Lâkin gayret-i İlâhî, sihir yapmakta ve göz bağı olmaktadır.»

Burada Süleymândan maksad: Cenâb-ı Hak'tır ki:

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni: «Ey insanlar! Nerede olursanız olunuz Allah sizinle berâberdir[98].» âyet-i kerîmesi mantıkınca Cenâb-ı Hak dâimâ bizimle hâzır ve nâzır ve bize bizden yakındır. Lâkin onun gayreti, yânî; kıskançlığı görünmesine mâni olmaktadır.

7705

تا ز جهل و خوابناکی و فضول
او بپیش ما وما ازوی ملول

«O, bizim karşımızda olduğu halde, cehlimiz; uykuda, yâni gaflette bulunmamız sebebiyle, O'nu görmemekte ve meyus olmaktayız.»

7706

تشنه‌را درد سرآرد بانك رعد
چون نداند کوکشاند ابرسعد

«Susamış kimse, gök gürültüsünün saâdet bulutu getirdiğini bilmezse, o gürültü ona baş ağrısı verir.»

7707

چشم او ماندست برجوی روان
بی‌خبر از ذوق آب آسمان

«Gök yüzünün suyundan, yâni; yağmur zevkinden haberi olmadığı için onun gözü akan derede kalmıştır.»

(98) Sûrei Hadîd : 4.

7708

مرکب همت سوی اسباب راند

از مسبب لاجرم محجوب ماند

«O kimse himmet atını esbâb cihetine sürer de, müsebbib'ül-esbâb olan Allah'dan şüphesiz mahcûb kalır.»

7709

آنکه بیند او مسبب راعیان

کی نهد دل بر سببهای جهان

«Müsebbib'ül-esbâbı apaçık gören kimse cihânın sebeblerine nasıl merbût kalır?»

«HACILARIN BÂDİYEDE VE KIZGIN ÇÖL ÜSTÜNDE YAPAYALNIZ BULDUKLARI ZÂHİDİN KERAMETİNE HAYRAN KALMALARI»

7710

زاهدی بد درمیان بادیه

درعبادت غرق چون عبادیه

«Çöl ortasında bir zâhid vardı ki abbâdiyye tâifesi gibi ibâdete müsteğrık idi.»

Abbâdiyye: Muhtelif kabilelere mensûb ve müteferrik cemâat demektir ki, çölde yaşarlar ve ibâdetle meşgûl olurlarmış.

7711

حاجیان آنجا رسیدند از بلاد

دیدهشان بر زاهد خشك اوفتاد

«Hacılar memleketlerinden zâhidin bulunduğu çöle geldiler ve o susuz bâdiyede oturan zâhiri gördüler.»

7712

جای زاهد خشك بود او تر مزاج
از سموم بادیه بودش علاج

«Zâhidin oturduğu yer susuz, mizâcı ise râtıbdı. Çölün sam rüzgârı ona ilâç olmuştu.»

7713

حاجیان حیران شدند از وحدتش
وان سلامت درمیان آفتش

«Hacılar, onun yalnızlığına ve çölün âfeti içinde selâmetine şaştılar.»

7714

در نماز استاده بد برروی ریك
ریك کز تفش بجوشد آب دیك

«Kum üstünde namaza durmuştu. Öyle bir kum ki harâretten su tenceresi kaynardı.»

7715

گفتی سرمست در سبزه و گلست
یا سواره بر براق و دلدلست

«Denilebilirdi ki, yeşillik ve güller arasında sermest olmuş, yâhud Burak'a ve Düldül'e binmişti.»

Düldül: Bir katır idi ki Mısır hükümdârı Mukavkıs tarafından Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hediye edilmiş, sonra taraf-ı Risâletten Hazret-i Aliye ihsân buyurulmuştu.

7716

یا که پایش برحریر و حلههاست
یا سموم اورا به از باد صباست

«Yâhud ayağı ipek kumaş ve halılar üstünde idi, yâhud çölün sâmı ona sabâ rüzgârı olmuştu.»

7717

ایستادند انتظار او درنماز
تا شود درویش فارغ از نیاز

«Derviş, niyâzından fâriğ olsun diye, hacılar, onun namazının bitmesini beklediler.»

7718

چون ز استغراق باز آمد فقیر
زان جماعت زندهٔ روشن ضمیر

«O fakîr, istiğrâk hâlinden sahv'a gelince hacılar cemâatinden kalb gözü açık bir zât,»

7719

دیدکآبش می‌چکد از دست و رو
جامه‌اش تر بود ز آثار وضو

«Gördü ki zâhidin elinden ve yüzünden su damlıyordu, elbisesi abdest suyundan ıslanmıştı.»

7720

پس بپرسیدندکه آبت از کجاست
دست‌را برداشت کز سوی سماست

«Ona: Suyun nereden geliyor? diye sordular. Gökten geliyor, diyerek elini kaldırıp semâya işâret etti.»

7721

گفت هرگاهی‌که خواهی میرسد
بی‌زچاه و بی‌زحبل من مسد

«O kalb gözü açık zât sordu ki: Kuyusuz ve lifden örülmüş ip olmaksızın ne vakit istersen su geliyor mu?»

7722

مشکل ماحل کن ای سلطان دین
تا بخشد حال تو مارا یقین

«Ey din sultânı, bizim müşkülümüzü hallet ki senin hâlin bize yakin versin.»

7723

وا نما سری ز اسرارت بما
تا بریم از میان زنارها

«Esrârından bir sırrı bize göster ki belimizden zünnârı keselim, yânî; gâvur iken müslüman olalım.»

7724

اچشمهارا کرد سوی آسمان
که اجابت کن دعای حاجیان

«Zâhid: İlâhî; hacıların düâsını kabul et! diye gök yüzüne baktı.»

7725

رزق جوی من ز بالاخوکرم
تو زبالا بر کشودستی درم

«Yâ Rabbî! Ben bâlâdan rızık aramaya alışmışım. Çünki sen bâlâdan bana bir kapı açmışsın.»

7726

ای نموده تو مکان در لامکان
فی السماء رزقکم کرده عیان

«Ey lâmekânda mekân göstermiş olan Allahım, (فی السماء رزقکم) yâni; (Rızkınız, semâdan gelen yağmurdadır.) buyurmuşsun.»

7727

درمیان این مناجات ابرخوش
زود پیدا شد چو پیل آبکش

«Zâhidin bu münâcâatı arasında, su taşıyan fil gibi, hoş bir bulut peydâ oldu.»

7728

همچو آب از مشك بازیدن گرفت
درکو ودرغارها مسکن گرفت

«Bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya ve çukurlara, mağaralara dolmaya başladı.»

7729

ابرمی بارید چون مشك اشکها
حاجیان جمله گشادند مشکها

«Bulut, tulum gibi yaşlar dökdü. Hacılar bütün kırbelerini açtılar.»

7730

یك گروهی زان عجایب کارها
می بریدند از میان زنارها

«Bir takımı, şu acâib işler dolayısiyle, zünnarlarını kesdiler, yânî; inkârı terk ettiler.»

7731

قوم دیگررا یقین در ازدیاد
زین عجب والله اعلم بالرشاد

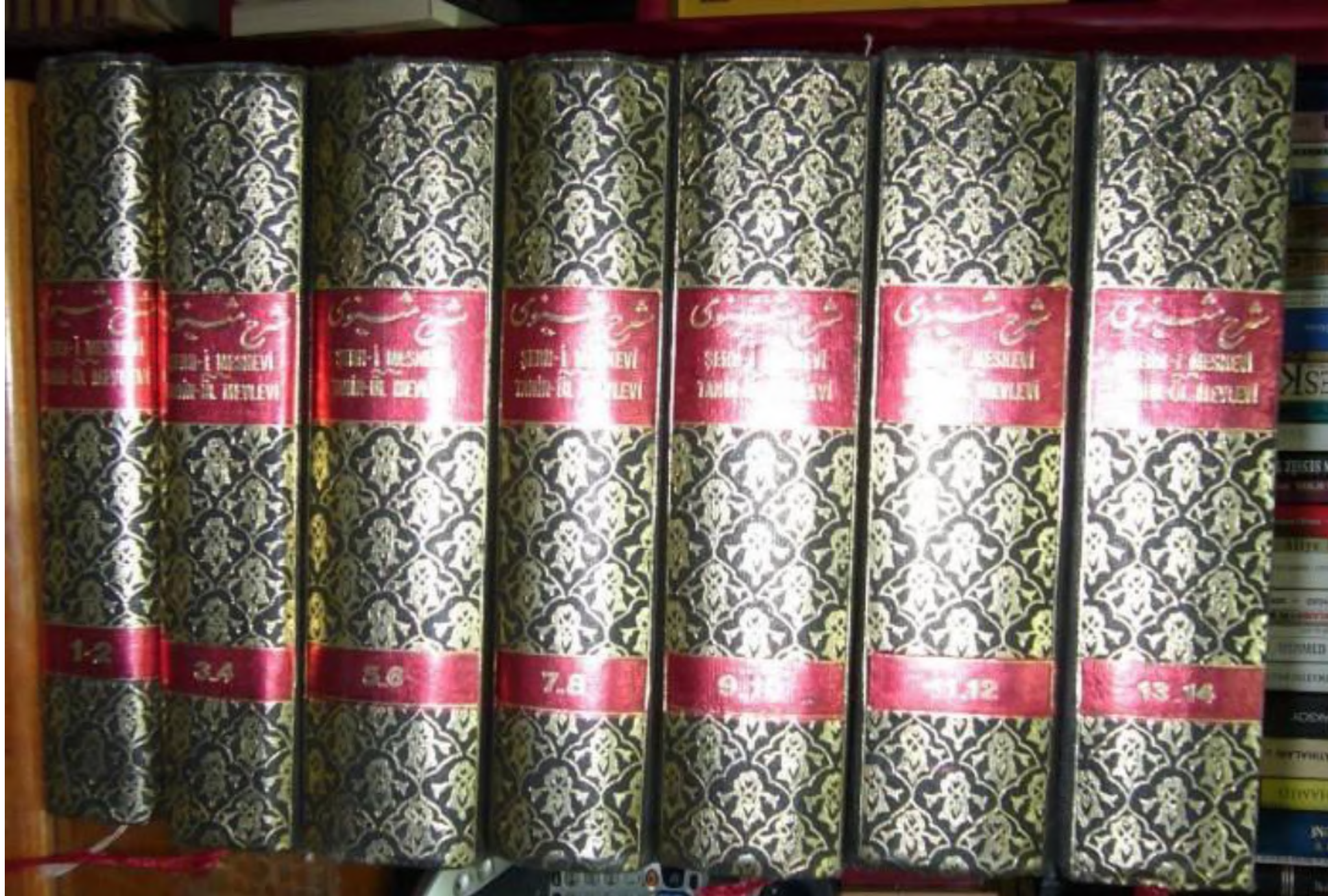
«Bir takımının da bu garib halden yakîni arttı. Allah doğru yolu herkesten daha iyi bilir.»

7732

قوم دیگر ناپذیر ترش و خام
ناقصان سرمدی تم الکلام

«Üçüncü takım ise bu kerâmeti kabul etmeyen hamı ervâh idi ki, onlar ebedî nasipsiz olarak kaldılar. Söz de temâm oldu.»

İKİNCİ CİLDİN SONU

شرح مثنوی
ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13.14

Baskı: Şamil Matbaacılık
Ceridehane Sokak Aydın Han Nu. 5
Cağaloğlu - İSTANBUL Tel : 28 40 51

بسم الله الرحمن الرحيم

Hikmeti birkaç türlü târif etmişler ve ezcümle: «Hikmet, herşeyin hakikatini olduğu gibi bilmek ve muktezâsına göre amel etmektir.» demişlerdir.

Kurân-ı Kerîm'de:

ومن يؤت الحكمة فقد أوتي خيرا كثيرا

Yâni: **«Her kime hikmet verilmişse, ona çok hayır verilmiştir[1].»** buyrulmuştur.

Resulullah (S.A.V.) efendimiz tarafından ise: **«Hikmet, mü'minin kaybolmuş devesidir; onu nerede bulursa almaya hakkı vardır.»** denilerek, onu arayıp bulmaya ve almaya teşvik olunmuştur.

Hz. Mevlânâ da: «Hikmetler Allah'ın ordularıdır» demekte ve Mesnevî'sinin 3 üncü cildine başlarken şunları buyurmaktadır:

«Hikmetler, Allah askerleridir. Allah, onlarla müritlerin ruhlarını kuvvetlendirir. İlimlerini bilgisizlik, adâletlerini zulüm aybından arıtır. Cömertiklerini riyâ, ilimlerini akılsızlık lekesinden temizler. Âhirete âit olup, anlayışlarından uzaklaşan şeyleri, o hikmetlerle müridlerin idrakine yaklaştırır, onlara anlatır... Zorlarına giden ibâdetleri kolaylaştırır. Hikmetler, peygamberlerin delillerindendir. Peygamberlerin delilleri ise, ârîflere mahsus Allah sırlarından ve bürhânından haber verir... Dumandan meydana gelen şu yuvarlak gök kubbesine hâkim inciden meydana gelmiş olan nûrânî ve rahmânî felekteki Allah'a ait tedbir ve tasarrufları bildirir. Akıl nasıl topraktan vücut bulan sûretlere ve bu sûretlerdeki zâhirî ve bâtınî duygulara hâkim ise bu rûhânî feleğin dönüşü de, duman-

(1) Sûre-i Bakara: 269.

dan meydana gelen feleğe de, parlak şehablara, aydınlatıcı çerağlara, güzel ve hoş esen ruzgârlara, yayılmış yerlere, akıp giden sulara müessir ve hâkimdir. Allah kullarını bu hikmetlerle faydalandırsın. Allah, bu hikmetlerle kullarının anlayışlarını artırsın...

Şuphe yok ki her okuyan, ancak aklı miktarınca anlar. Her ibâdet eden kudretince ibâdette bulunur. Müfti, fetvâyı anlayış ve bilgisine göre verir. Cömert, varlığı ne kadarsa o kadar ihsan eder. İhsâna nâil olan da eline geçeni kıskanır, elden çıkarmamak ister. Fakat çölde suyu kaybeden, denizlerin varlığını bilmekle beraber suyu aramaktan geri kalmaz ya. Bu âb-ı hayât'ı kaybedenin de, dünya geçimi kendisini bu istekten alıkoymadan, sebeplerle ihtiyaçlar işini aksatmadan, dileği ile arasına hâiller girmeden arayıp bulması gerek. Nefsinin dileğine uyan, istirahatine düşkün olan, usanıp vaz geçen, kendisinden emin olmayan, zahmetlere katlanmayan, dünya geçimine düşen kimse bu ilme kavuşamaz. Meğer ki tâlib-i hikmet olan Allah'a sığına, dinini dünyasına tercih eyleye ve hikmet hazinesinden bir çok mal ala... Öyle mal ki kesada uğramaz ve miras malı gibi vereseye kalmaz. Keza o hazîne-i hikmetten yüce nurlar, kıymetli cevherler, vâridatlı akarlar ve çiftlikler almış ola, Allah'ın fazl ve keremine, şukr ve kadrine tâzim ile kendisine nasib edilmiş şeyin yüceliğini bilerek almış ola... Nefsâni hazlarının denâetinden Allah'a sığına. Kendisindeki az bir şeyi çok görmekten, başkalarında olan çok ve büyük bir şeyi az telâkki etmekten Allah'a sığına. Allah'ın izin vermediği şeylerle benliğe düşüp kendisini beğenmekten de Allah'a iltica eyleye...

Hakkın rızâsına tâlib olan âlime bilmediğini öğrenmesi, bildiğini öğretmesi, zihinsizlere yumuşak muamele etmesi, ahmakların ahmaklığını görüp kendini beğenmemesi, anlayışı kıt kişileri horlamaması gerekir. Ey âlimler, evvelce siz de onlar gibiydiniz. Bu zekâyı, bu anlayışı size Allah ihsan etti. Allah'ı mülhidlerin sözlerinden, müşriklerin şirkinden, nâkısların noksanından, benzeticilerin benzetişinden, düşünenlerin yanlış anlamalarından, vehme kapılanların türlü tahayyüllerinden tenzih ederim.

İlâhî ve rabbânî olan Mesnevi kitabının nazm ve tertibine muvaffak kılmasından dolayı hamdim ve ta'zîmim Allah'a mahsustur. O Rabb-ı Celil tevfîk ve tafdîl sahibidir. Lutuf ve kerem ve bütün nimetler O'nundur. Husûsiyle «Nur-ı İlâhî'yi nefesleriyle söndürmek isteyenlerin inadına», ârif kullarına muvaffakıyyet veren, ihsanlarda bulunan, kudret ve nîmet bağışlayan O'dur. **«Kâfirler cebretseler, inkârda bulunsalar da Allah yine nurunu tamamlıyacaktır. Kur'ân'ı biz indirdik yine şüphesiz biz koruruz. Kur'ân'ı işittikten sonra O'nu her kim değiştirirse günâhı kendi boynuna. Allah şüphesiz her şeyi duyan, her şeyi bilendir.»**

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.»

7733

ای ضیاءالحق حسام‌الدین بیار
این سوم دفتر که سنت شد سه بار

«Ey Hakkın ziyâsı olan Hüsamüddin! Mesnevi'nin üçüncü defterini getir ki bir şeyi üç defa yapmak sünnettir.»

Sünnet : Rasûlü Ekrem Efendimizin emir, yahut nehiy buyurdukları; bir de takrir ettikleri, yânî yapılırken görüp de men etmedikleri hareketlerdir. Bu hareketlerden daima icra buyurduklarına (sünneti müekkede) denilir. Sabah, öğle, akşam namazlarının sünnetleri gibi... Arasıra yaptıklarına (sünneti gayri müekkede) tabir edilir. İkindi ve yatsı namazlarının sünnetleri gibi...

Sünnet : Bir de usül, âdet manasına gelir.

«Bir kimse güzel bir usül koyacak olursa onun sevabı kendişinç ait olduğu gibi onunla amel edenlerin sevabından da hissedâr olur» hadîs-i şerîfi de bu manâyadır.

Ebû Mûsâ'El-Eş'ari ile arkadaşları Yemen'den Medine'ye, oradan da Hayber Gazasına gitmiş olan Rasûlüllah'ın huzuruna geldikleri vakit, rast geldikleri ashap ile musâfaha ediyorlardı. Bundan dolayı Aleyhissalât Efendimiz **«Yemenliler size bir sünnet-i hasene vaz ettiler»** buyurdu.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki : «Ey Hüsamüddin! Mesnevi'nin iki defteri tamam oldu. Şimdi üçüncüsüne başlıyalım ki bir şeyi üç defa yapmak sünen-i seniyye cümlesindendir.»

7734

برگشا گنجینهٔ اسرار را
در سوم دفتر بهل اعذار را

«Esrar-ı İlâhiyye hazinesini aç! Üçüncü defter için özür dilemeyi bırak.»

İhtimal ki, Cenâbı Pirin, üçüncü cilde başlıyalım teklifine Çelebi Hazretleri rahatsız olduğundan bahs ile özür dilemişti ki, bundan sonraki beyt o ihtimali kuvvetlendirmektedir.

7735

قوت از قوت حق می‌زهد
نز عروقی کز حرارت می‌جهد

«Senin kuvvetin, hararetten hareket eden damarlardan değil, Allahın kuvvetinden hasıl olur.»

7736

این چراغ شمس کو روشن بود
نز فتیل و پنبه و روغن بود

«Güneş kandilinin parlaklığı, fitilden, pamuktan, yağdan değildir. O nuraniyet, Allah'ın ihsan etmiş olduğu ziyadandır.»

7737

سقف گردون کو چنین دائم بود
نز طناب واستنی قائم بود

«Bu felek kubbesinin kıyam ve devamı, direkten ve ipten değildir.»

7738

قوت جبریل از مطبخ نبود
بود از دیدار خلاق ودود

«Cibril'in kuvveti matbahta, yânî matbahta pişen yemekte değildi; belki yaratan ve kullarını seven Hakkın kurbiyyetinde, kuvvet ve kudretinde idi.»

Tekvir sûresi'nde Cebrail Aleyhisselâm şu âyetlerle tarif edilir :

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ۝

Yânî : **«Kuvvet sahibidir. Arş'ın maliki olan Allah'ın indinde yüksek mertebesi vardır. Melekler arasında kendisine itaat olunandır. Vahy hususunda emindir[2].»** Bu âyet nazil olunca Resülü Ekrem (S.A.V.) Efen-

(2) Sûrei Tekvir : 20-21.

dimiz Cebrail'e kuvvetinden süal buyurmuş, o da : **«Lût Kavminin diyarını yerinden kopardım ve sema'ya kadar kaldırdım, sonra baş aşağı ittim»** cevabını vermiştir.

İşte güneşin ziyasının fitilden ve yağdan, gök yüzünün durmasının, ipten ve direkten, Cebrail'in kuvvetinin de matbahta pişen yemekten olmadığı; ancak Hakkın havl ve kudretinden ileri geldiği gibi, ey Hüsameddin! Senin kuvvetin de damardan ve kandan değil Kuvvet-i İlâhiyyedendir.

7739

همچنان این قوت ابدال حق

هم ز حق دان نز طعام و ز طبق

«Bunun gibi Hakkın ebdal'i olan zevatın kudretini de yemekten ve tabaktan değil, ancak Haktan bil.»

İmamı Ahmed Bin Hanbel (Rahimehüllah), Übade Bin Sabit (R.A.) den rivayet ediyor ki, Rasülü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz şöyle buyurmuştur : **«Bu ümmette ebdal olanlar otuz kişidir. Onların kalbi Halilürrahman olan İbrahim Aleyhisselâm'ın kalbi üzeredir. Halka onların yüzü suyu hürmetine yağmur yağar ve mahlûkâta onların hürmetine rızık verilir. Ne zaman onlardan biri vefat ederse Cenab-ı Hak onun yerine başka bir kimseyi bedel kılar.»** Bu hadis, Camiüssağir'de de aynen rivayet olunmuştur. Bundan dolayı, yahut, sıfatlarını sıfat-ı Hakka tebdil eylemiş olduklarını, veyahut, istedikleri yerde kendilerinden bir bedel gösterebildiklerinden o zevat-ı kiram'a (ebdal) denilmiştir.

7740

جسمشانرا هم ز نورا سرشته‌اند

تاز روح و از ملك بگذشته‌اند

«Onların cisimlerini nur ile yuğurmuşlardır ki, melekten ileri gitmişler ve ruhtan daha sâfi olmuşlardır.»

Buradaki ruhtan maksat :

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا

Yâni : **«Kadir gecesinde ruh ve melekler zemine inerler[3]»** âyeti keri-

(3) Sûrei Kadr : 4.

mesindeki ruh olmak ihtimali de vardır ki onun muazzam bir melek, yahut bir sınıf melâike olduğu da rivayet edilmiştir.

7741

چونکه موصوفی باوصاف جلیل

ز آتش امراض بگذر چون خلیل

«Sen de, Celil ve Azîm olan Allah'ın sıfatlarıyla mevsufsun. İbrahim Halil Aleyhisselâm gibi hastalık ateşinden geç ve afiyet bul.»

7742

گردد آتش بر توهم بردو سلام

ای عناصر مر مزاجت را غلام

«Ey anasırı erbaa, mizacına köle olan Hüsamüddin! O hastalık ateşi, sana da İbrahim Peygambere olduğu gibi, berd ü selâm olur.»

Hazreti İbrahim Bâbillilerin puthanesine girmiş, oradaki putları kırmış, baltayı en büyük putun boynuna asmıştır. Bunun cezası olmak üzere Nemrud'un emriyle ateşe atıldı. Fakat ateş:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى

إِبْرٰهِيمَ

Yâni: **«Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol[4]»** emrini aldığı için, İbrahim Aleyhisselâm'ı yakmadı, yakamazdı da. Çünkü sırat köprüsünden geçecek ehli imana, Cehennemin: **«Ey mü'min; çabuk geç. Zîrâ senin nurun benim ateşimi söndürüyor»** diyeceği bir hadisi şerifte beyan buyurulmuştur. İbrahim Aleyhisselâm ki nur-ı mücessem halinde bir peygamber-i ızam idi. O nurun Cehennem'e nisbetle hiç derecesinde kalan Nemrut ateşini söndüreceği tabiî bir haldi.

7743

هر مزاجی را عناصر مایه است

وین مزاجت برترا ز هرپایه است

«Her mizâcın mâyesi: anâsırı erbaa denilen toprak, su, ateş ve havadır. Lâkin senin mizâcın her payenin, her derecenin fevkindedir.»

---

(4) Sûrei Enbiya: 69.

7744

این مزاجت از جهان منبسط

وصف وحدت را کنون شد ملتقط

«Senin mizacın şu yayılmış âlemden birlik vasfını bir araya derleyip toplayıvermiştir.»

7745

ای دریغا عرصهٔ افهام خلق

سخت تنگ آمد ندارد خلق حلق

«Yazık ki halkın anlayış sahası çok dardır. Halkın, esrar-ı evliya'yı yutup, hazm edecek boğazı yoktur.»

7746

ای ضیاءالحق بحذق رای تو

حلق بخشد سنگ را حلوای تو

«Ey Hakkın ziyâsı Hüsamüddin! Senin re'yindeki hazakat ve helva gibi olan sözlerindeki halâvet taşa bile boğaz verir.» Nasıl ki :

7747

کوه طور اندر تجلی حلق یافت

تا که می نوشید می را برنتافت

«Tur Dağı, vakî olan tecellide boğaz, yâni kabiliyyet buldu da, içdiği şarabın neşvesiyle parça parça oldu.»

Bu beyitle bazı âyetler işaret olunmuştur.

Hazreti Musa Cenab-ı Hakka :

قَالَ رَبِّ اَرِنِىٓ اَنْظُرْ اِلَيْكَ

Yâni : **«Yarabbî, bana cemâlini göster, sana bakayım.»** diye münacaatta bulunmuş :

---

(5) Sûrei Araf : 143.

قَالَ لَنْ تَرٰينِى وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰينِى
فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا

Yâni : «Ya Musa! Sen beni hiç bir vakit göremezsin. Lâkin dağa bak, eğer yerinde durursa sen de beni görürsün[6]» cevabını almıştı. «Vaktâ ki musa'nın Rabbi dağa tecelli etti ve onu parçaladı. Musa da kendinden geçerek yere düştü.»

7748

صار دکامه وانشق الجبال
هل رأيتم من جبل رقص الجبل

«Dağ o tecelliden parçalandı ve yarıldı. Dağın deve gibi oynadığını hiç gördünüz mü?»

7749

لقمه بخشی آید از هرکس بکس
حلق بخشی کار یزدانست وبس

«Biribirine lokma vermek, yemek yedirmek herkesin elinden gelebilir. Fakat boğaz, yânî; istidat bahşetmek, ancak Allah-ı zülcelâlin fiilidir.»

Bir de İrade-i ilâhiyyenin icra vasıtası olan enbiyâ ve evliyâ hazerâtının mucizeleri ve kerametleri cümlesindendir.

7750

خلق بخشد روح را وجسم را
حق بخشد حق بهر عضوت جدا

«Allah, ruha ve cisme istidat verir, senin ise her uzvuna ayrı ayrı bir kabiliyet ihsan eder.»

---

(6) Sûrei Araf : 143.

7751

این کهی باشد که اجلالی شوی
از دغا و از دغل خالی شوی

«Bunu o vakit ihsan eder ki ey sâlik! Sen hile ve huda'dan hâli ve hâlî olursun da,»

7752

تا نگوئی سر سلطان را بکس
تا نریزی قندرا پیش مگس

«Sultanın sırrını kimseye söylemez ve sinek önüne şeker dökmezsin.»

Padişah nedimi olanlar, onun esrarını kimseye haber vermezler. Kurb-u İlâhî nedîmi bulunan ehlullah hazerâtı da Esrâr-ı İlâhiyyeyi ehil olmayanlara ifşa etmezler. Çünki nâehil olanlara Hakkın esrarından bahsetmek, sinek önüne şeker dökmek gibi mânâsızlık olur. Nitekim bir hadis-i şerifde: **«Ülemâ, Allah'ın da, Peygamberin de eminidirler»** buyurulmuştur. Emin olan kimse, kendisine emanet edilen bir sırrı ifşa etmez. Ederse onu tevdi eyleyene hıyanet etmiş olur.

7753

گوش آنکسی نوشد اسرار جلال
کوچو سوسن صد زبان افتاده لال

«Allah'ın celâl ve azâmeti esrarını, susam çiçeği gibi, yüz dili olduğu halde, dilsiz gibi duran kimse duyabilir.»

Süsen, bizim susam dediğimiz bir çiçekdir ki yaprakları süngü gibi olur. Güzel kokulu beyaz ve mavi çiçek açar. Kökünden bizde (menekşe tozu) denilen toz çıkarılır. Çiçeğinin yaprakları dile benzer.

7754

حلق بخشد خاك را لطف خدا
تا خورد آب و بروید صد کیا

«Su içsin ve yüzlerce ot bitirsin diye, Hakkın lutfu toprağa boğaz verir.»

7755

چون گیاهش خورد حیوان گشت زفت
گشت حیوان لقمهٔ انسان و رفت

«Hayvan, toprağın otunu yiyip de semirince, insan lokması olur, gider.»

7756

باز خاك آمد شد اکال بشر
چون جدا شد از بشر روح و بصر

«Sonra o insandan ruh ile görüş ayrılınca, yâni; ölünce, toprak insan yiyici olur.»

7757

ذره ها دیدم دهانشان جمله باز
گر بگویم خوردشان گردد دراز

«Ben zerreler gördüm ki hepsinin ağzı açık lokma bekliyordu. Eğer onların yediklerini söyliyecek olursam bahis uzar.»

Malûmdur ki (zerre) en küçük bir cisim demektir. Hazreti Mevlânâ, böyle en küçük, yemek için ağzı açık cisimler gördüğünü söylüyor; onların ne yediklerini söyliyecek olursam bahis uzar, diyor. Bazıları bu beyitden, Mevlânâ'nın mikropları görmüş olduğunu istidlâl ediyorlar; Cenabı Pir'in 13 üncü Asırda ve Pastör'den 6 asır evvel mikropları keşf eylediğini iddia ediyorlar.

Cenabı Pir Evliya'üllahın en büyüklerinden olduğu için böyle bir keşifde bulunması uzak görülemez. Hususiyle onları, yemek için ağızları açık zerreler diye tarif etmesi tamamiyle mikropların haline uygundur. Onların ne yediğini söyliyecek olursam bahis uzar demesi de, edilen istidlâli kuvvetlendiriyor. Çünki 19 uncu Asırda Pastör'ün: «Göze görünmez bir takım mahlûkât var ki insanı yiyorlar, hastalıkların ve ölümlerin sebebi oluyorlar» demesine o asrın hekimleri bile inanmamışken, 13 üncü Asırda herkese bunu kabul ettirmek mümkün değildi.

7758

برگهارا برك از انعام او

دايگانرا دايه لطف عام او

«Ağaç yapraklarına bile rızık onun in'am ve ihsanındandır. Dayelere, yâni; besleyicilere daye de onun umuma şamil lûtfudur.»

7759

رزقهارا رزقها او ميدهد

زانكه گندم بى غداى كى زهد

«Rızıklara da O rızık verir. Çünki buğday, gıdasız nasıl yetişir?»

Mezruatın bereketi, tarlasının kuvvetine göredir. Bunu herkes bilir. Ekilen buğday vesair mezruat, topraktan aldığı kendine mahsus gıda ile yetişir. Bunun içindir ki şimdi tarlalara sun'i gübre dökmek suretiyle onların kuvvetini artırıyorlar, o sayede mahsulün miktarını çoğaltıyorlar.

7760

نيست شرح اين سخن را منتها

پارهٔ گفتم ازين اين پارها

«Bu sözün şerhine nihayet yoktur, söylemekle bitmez. Ben bunları ondan bir parça olarak söyledim.»

7761

جمله عالم آكل و ماكول دان

باقيارا مقبل و مقبول دان

«Bütün âlemi, yiyen ve yenilenden ibaret bil! Bâkilerinin ise Hakka müteveccih ve makbul-ü İlâhi olduklarını anla.»

Mikroplardan başlayıp insanlara kadar yükselen her mevcudun biribirini yemekte olduğunu anlarsınız. Nebatât, yerdeki imbat kuvvetini yer; onu hayvanlar otlar, hayvanları insanlar göçürür, insanları da o herşeyi yiyen toprak eritir. Bu hal, nebâtat, hayvânât ve insanlara da münhasır değildir. Cemadâtda da görülür. Meselâ denizler coşkun dalgalarıyla karaları yerler, koylar, körfezler vücude getirirler. Karalar nehirleri va-

sıtasıyle getirdikleri kumlar ve taşlarla denizi doldururlar; burunlar, yarım adalar teşkil ederler.

7762

این جهان و ساکنانش منتشر

وآن جهان و سالکانش مستمر

«Bu suret âlemi ve onun sakinleri müteferrik ve mütebeddildir. O mânâ âlemi ve sakinleri ise daimi ve ebedî'dir.

Cenab-ı Mevlânâ bir beyit evvel: «Bütün âlemi yiyen ve yenilenden ibaret bil! Bâkilerinin ise Hakka müteveccih ve makbul-ü İlâhî olduklarını anla» demişdi.

Bu beyitte ise onu izah ediyor. Evet saha'i vücutda (Milk) ve (Melekût) âlemleri vardır. Milk: Bizim âlemimiz. Melekût: Meleklerin bulunduğu âlemdir. Milk âlemi, biribirini yemekte olduğu için münteşir, müteğayyer ve mütebeddildir. Melekût âleminde ise yemek içmek olmadığından, onlar için yemek ve yenilmek mevzubahis değildir.

7763

پس کریم آنست کو خودرا دهد

آب حیوانی که ماند تا ابد

«O halde Kerim, ebediyen yaşatacak bir ab-ı hayatı kendisine veren kimsedir.»

Ab-ı hayat, güya içenin kıyamete kadar yaşayacağı bir su diye tahayyül edilir. Güya memba'i, zulümat, yânî; karanlıklar içinde imiş. Şüphe yok ki bu hayâldir.

Şarkda bu ab-ı hayat hayali olduğu gibi, Garbde, frenkler arasında da bir «gençlik çeşmesi» vehmi varmış.

7764

باقیات الصالحات آمد کریم

رسته از صد آفت و اخطار و بیم

«Kerim olan kimse (Bâkiyât-us Salihât) gibidir ki, yüzlerce âfetden, ihtardan ve korkudan kurtulmuştur.»

Sûre-i Kehf'deki :

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ

الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾

Yâni : **«Mal ve evlât Dünya hayatının ziynetidir. Beka'ya erecek** (amel ve hareket) **ler ise Rabbının nezdinde sevabca da, ümitce de daha hayırlıdır[7]»** buyrulmuştur.

Kureyş'in eşrafı zenginlikleri ile ve evlât babası olmakla iftihar ediyorlar, serveti ve erkek çocuğu olmadığı için Resûl-i Ekrem Efendimizi tan eyliyorlardı. Bu âyet nazil olup (S.A.V.) hazretleri tesliye edildi ve Rasûlullah'ın kerîmeleri için (bakiyât, salihât) tabir edilip, O saliha kerimelerin Kureyş eşrafının erkek evlâdından çok hayırlı olduğu beyan buyruldu.

Ulemâ'dan bazıları (Bakıyât, salihât) için: Beş vakit namaz ve **«Sübhanallahi velhamdülillahi velâilâhe illallahü vallahü ekber. Velâhavle velâkuvvete illâbillâhil aliyyil azim»** den ibaret beş kelimedir ki sevapları indi ilahide bâkîdir demişler; bazıları da: **«Lâilâhe illâllâh»**, **«Estâğfirullah»** ve **«Sallallahü alâmuhammedin veâlihi vesahbihi»** diye tevhid, istiğfar ve salavat olmak üzere üç kelime olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise (Bakıyât, salihât) ın kız çocukları olduğunu, onların iaşesi, tezvici gibi hareketlerin cehennem ateşine karşı siper olduğunu bildirmişlerdir.

Salih amellerin ind-i İlâhîde sevâbının bâkî olması dolayisiyle, Hazreti Mevlânâ, kerim olan bir zatı, O (Bakiyatüssalihat) a benzetiyor. Çünkü onun livechillâh edeceği kerem ve âtıfet'in sevabı da indallah bâkîdir.

7765

گر هزاراناند یك كسی بیش نیست

چون خیالات عدد اندیش نیست

«Kerem sahipleri binlerle kişi olsalar yine bir kişiden fazla değildirler, ve sayı düşünen hayal perverlerin zannetdikleri gibi değildir.»

Cenab-ı Pîr bundan sonra yine boğaz ve istîdat meselesine avdetle diyor ki :

---

(7) Sûrei Kehf : 46.

7766

آکل و مأکول را حلقست و نای

غالب و مغلوب را عقلست و رای

«Yiyenin de, yenilenin de boğazı; galibin de, mağlûbun da akıl ve re'yi vardır.»

7767

حلق بخشد او عصای عدل را

خورد او چندین عصا و حبل را

«Cenâb-ı Hak, Mûsâ Aleyhisselâm'ın âsâ-i adâlet'ine bir boğaz verdi ki Mısır sihirbazlarının ortaya attıkları okadar deyneği ve ipi yuttu.»

7768

واندرو افزون نشد آن جمله اکل

زانکه حیوانی نبودش اکل و شکل

«O deynek ve ipleri yutmasıyla vucûdunda bir şişkinlik ve fazlalık olmadı. Çünki o yutuş tabiî ve hayvanî bir yeme değildi.»

7769

مر یقین را چون عصا هم حلق داد

تا بخورد او هر خیالی را که زاد

«Cenâb-ı Hak, insandaki yakîn'e, yânî; şüphesizliğe de âsâyı Mûsâ'ya verdiği gibi boğaz verdi de, o yakîn, doğan yânî; zuhur eden her hayâli yedi.»

7770

پس ز ماهی تا بماه از خلق نیست

که بجذب مایه اورا حلق نیست

«Balık'dan Ay'a, yânî; yerden semaya kadar olan mahlûkatdan hiçbiri yoktur ki onun gıda çekecek, yiyecek boğazı olmasın.»

7771

حلق جان از فکر تن خالی شود
آنگهی روزیش اجلالی شود

«Can boğazı, ten fikrinden hâlî olunca onun rızkı o vakit iclâlî ve manevî olur.»

7772

حلق نفس از وسوسه خالی شود
میهمان وحی اجلالی شود

«Nefsin boğazı vesveseden hâlî olunca, vahiy ve İlham-ı İlâhiyyenin misafiri olur.»

7773

شرط تبدیل مزاج آمد بدان
که مزاج بد بود مرگ بدان

«Bilmiş ol ki şart-ı tarîkat, mizâcın değişmesidir. Çünki kötülerin ölümü kötü mizaçtandır.»

Muzır hayvanlar öldürülür. Bunların öldürülüş sebebi şüphesiz ki insana zarar veren kötü tabiatlarıdır.

7774

چون مزاج آدمی گل خوار شد
زرد و بدرنگ و سقیم و خوار شد

«İnsanın mizâcı çamur yiyici olursa yüzü sararır, rengi kötüleşir, kendisi hasta ve hakîr olur.»

7775

چون مزاج زشت او تبدیل یافت
رفت زشتی و رخش چون شمع تافت

«O çamur yiyen insanın kötü mizacı değişecek olursa, çirkinliği gider ve yüzü mum gibi parlar.»

7776

دایه کو طفل شیر آموزرا
تا بنعمت خوش کند بد فوزرا

«Bir süt nine süte alışmış çocuğun ağzını niğmetle hoşetmek için...»

7777

گر ببندد راه آن پستان برو
برگشاید راه صد بوستان برو

«Eğer meme yolunu ona kapatırsa, yüz bostan yolunu ona açar.»

7778

زانکه پستان شد حجاب او ضعیف
از هزاران نعمت و خوان و رغیف

«Çünki meme, o zayıf çocuk için binlerce niğmet, binlerce sofra ve binlerce ekmeğe perde olmuştu.»

7779

پس حیات ماست موقوف فطام
اندك اندك جهد کن تم الکلام

«O halde bizim hayatımız memeden kesilmeye mevkufdur. Ey salik sen de yavaş, yavaş buna çalış ki, söz budur vesselâm!..»

7780

چون جنین بد آدمی خون غذا
از نجس پاکی برد مؤمن غذا

«İnsan, anasının karnında ceninken gıdası kandan ibaretdi. Kan necis iken ona pak bir gıda olmuşdu.»

7781

از فطام خون غذایش شیر شد
وز فطام شیر لقمه گیر شد

«Doğup da kan içmekten kesilince gıdası süt oldu. Sütden kesilince de lokma lokma yemek yemeye başladı.»

7782

وز فطام لقمه لقمانی شود
طالب مطلوب پنهانی شود

«Lokmadan kesilince de, Lokman gibi, gizli bir matlubun tâlibi olur.»

7783

گر جنین را کس بگفتی در رحم
هست بیرون عالمی بس منتظم

«Eğer ana karnında cenine birisi deseydi ki: hariçte muntazam bir âlem vardır!..»

7784

کوهها و بحرها و دشتها
بوستانها باغها و کشتها

«Dağlar, denizler, ovalar, bostanlar, bağlar ve ekinler mevcutdur.»

7785

آسمانی بس بلند و پرضیا
آفتاب و ماه انجم باسها

«Çok yüksek ve aydınlık bir gök ve onda Güneş, Ay, yıldızlar ve süha yıldızı vardır.»

7786

از جنوب و از شمال و از دبور
باغها دارد عروسیها و سور

Cenupdan, şimalden ve garpden rüzgârlar eser; bağları düğün evi, ağaçları gelin gibidir.»

7787

در صفت ناید عجایبهای آن
تو درین ظلمت چهٔ درامتحان

«Haricî âlemin acaipleri tavsif olunmıyacak derecededir. Sen bu karanlık yerde neden mihnet çekmektesin?»

7788

خون خوری درچارمیخ تنگنا
درمیان حبس و انجاس و عنا

«Dar bir çarmıh içinde kan içiyorsun, necasetler ve zahmetler arasında hapsedilmişsin.»

7789

او بحکم حال خود منکر شدی
زین رسالت معرض و کافر شدی

«O cenin, halinin hükmiyle bu sözleri inkâr eder, bu haberlere karşı muteriz ve kâfir olurdu.»

7790

کین محالست و فریبست و غرور
زانکه وهم کور ازین معنیست دور

«Ve: bu söylediklerin muhaldir, hiledir, aldatmadır, derdi. Çünki kör bir kimsenin vehmi bu mânâdan, yânî; Dünyanın bu kadar süslü olduğundan habersizdir.»

7791

جنس چیزی چون ندید ادراك او
نشنود ادراك منكر ناك او

«O körün, yahut O ceninin idraki, birşeyin cinsini görmediği için O idrak, anlatılan şeylerin münkiri olur.»

7792

همچنین کین خلق عام اندر جهان
زان جهان ابدال میگوید نشان

«Dünyadaki avam-ı nas da ebdal-i İlâhi'nin mânâ âleminden söyledikleri nişanlara karşı böyledir.»

Yâni; onlar da cenin gibi bulundukları yerden başka bir âlem olduğunu inanmazlar.

7793

کین جهان چاهیست بس تاریك و تنگ
هست بیرون عالمی بی‌بو و رنگ

«Ebdal-i İlâhî, onlara: Bu Dünya, çok karanlık ve dar bir kuyu gibidir. Haricinde ise kokusuz ve renksiz bir âlem var derler.»

Fakat bu sözler :

7794

هیچ در گوش کسی زیشان نرفت
کین طمع آمد حجاب رژف و زفت

«Avam-ı nas'dan hiç birinin kulağına girmez. Çünki onlar bu dünyanın tâma'kârıdırlar. Tama' ise büyük ve kalın bir perdedir.»

7795

همچنانکه آن جنین را طمع خون
کان غذای اوست دراوطان دون

«Nasıl ki dûn ve süflî bir vatanda içtiği kanın tama'ı o cenîn'i.»

7796

از حدیث این جهان محجوب کرد
خون تن را در دلش محبوب کرد

«Bu cihânın sözünden ve haberinden mahçup bırakmış ve anasının kanını onun kalbine sevdirmiştir.»

Ondan dolayı:

7797

زین همه انواع نعمت مانده مهد
غیرخون اومی نداند چاشت خورد

«Hariçdeki türlü niğmetlerden mahrum kalmıştır. O, Kandan başka öğle yemeği bilmez.»

(Nüzhetünnâzirin) isimli kitapda şöyle bir hadis rivayet edilmiştir:

«Dünyada mü'minin misali, anasının karnında bulunan ceninin misali gibidir. Anasının karnından çıkınca çıkışı için ağlar. Memeyi görüp de emzirilince eski yerine dönmek istemez. Bunun gibi, mü'min de, ölümle Dünyadan çıkıp, Rabbi zişanına intikal edince Dünyaya avdet etmesini istemez — ceninin anası karnına dönmesini istemediği gibi —.»

Bahsedilen hırs ve tama'ın helâki mucip olduğuna dair Cenab-ı Pîr bir hikâye nakline başlayıp diyor ki :

«HIRS VE TAMA'LA FİL YAVRUSU YİYENLERİN VE YEMEYİN DİYE NASİHAT VERENİN SÖZÜNÜ DİNLEMİYENLERİN KISSASI»

7798

آن شنیدی بوکه درهندوستان

دید دانائی گروه دوستان

«Belki işitmişsindir: Hindistan'da bir ârif, bir güruh dostu gördü ki,»

7799

گرسنه مانده شده بی‌برك و عور

می‌رسیدند از سفر از راه دور

«Aç ve çıplak olarak uzak bir yol seferinden gelmişlerdi...»

7800

مهر دانا یش جوشید و بگفت

خوش سلامشان داد چون گلبن شکفت

«Ârifin irfan muhabbeti cûşa geldi. Onlara güzelce selâm verdi ve gül gibi açıldı.»

7801

گفت دانم کز تجوع و زخلا

جمع آمد رنجتان زین کربلا

«Dedi ki: açlıktan ve mîde boşluğundan dolayı, size bu kerbelâdan, yâni; bu uzun seferden birçok meşakkat ve hastalık geldi.»

7802

لیك الله الله ای قوم جلیل

تانباشد خوردتان فرزند پیل

«Lâkin ey dost kavim! Allah aşkına olsun fil yavrusu yemeyesiniz.»

7803

پیل هست اکنون که این سو میروید

پند من از جان و از دل بشنوید

«Bu gittiğiniz tarafta bir fil vardır. Benim nasihatimi candan, gönülden dinleyiniz.»

7804

پیل بچگانند اندر راهتان

صید ایشانست بس دلخواهتان

«Yolunuzun üzerinde fil yavruları vardır. Onları avlamasını gönlünüz ister.»

7805

بس ظریفند و لطیف و بس سمین

لیك مادر هست طالب درکمین

«Çok körpe ve lâtif, ziyadesiyle semizdirler. Lâkin anaları pusuda onları gözetmektedir.»

7806

از پی فرزند صد فرسنگ راه

او بگردد باحنین و آه آه

«Yavrusu için yüz fersahlık mesâfeyi inleyerek ve ahü figan ederek dolaşır.»

7807

آتش و دود آید از خرطوم او

الحذر زان کودك مرحوم او

«Onun hortumundan adeta ateş ve duman çıkar. Binaenaleyh sevgili yavrusunu yemekten sakının.»

Cenab-ı Pir fil yavrusundan maksadın ne olduğunu anlatmak için diyor ki :

7808

اوليا اطفال حقند اى پسر

در حضور و غيبت ايشان باخبر

«Oğul, evliyaullah Hakkın çocukları gibidir. Gerek hazır, gerek ğaip olsunlar, onlar Haktan haberdardırlar.»

«**Mahlukat, Allah'ın ailesidir**» diye bir hadis-i şerif vardır Malûm ya iyal, aile demektir. Aile ise bir kimsenin beslediği cemaat mânâsınadır. Rezzak-ı Kül olan Cenab-ı Hak da bütün mahlûkatın rızkını verdiği cihetle, herkes ve herşey onun ailesi demektir. Yoksa hristiyanların: «İsâ Allah'ın oğludur» demeleri gibi değildir.

Evet, evliyaullah, Allah'ın beslediği ve muhafaza ettiği çocuklar gibidir.

7809

غاى مندبش آن نقصان شان

كو كشد كين از براى جان شان

«Onların noksanına dair gıybet eyleme ki, Allah, onların canı için senden intikam alır.»

Gıybet: Bir kimsenin ayıbından bahis etmekdir ki müslümanlıkta haramdır.

Kur'ân-ı Kerim'de:

وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

Yâni: «**Ey müslümanlar! Bazınız bazınızın gıybetinde bulunmasın, ayıbından ve noksanından bahis etmesin. İçinizden biri ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Halbuki onu kerih görür, iğrenirsiniz[8]**» buyurulmuş ve bir adamın arkasından gıybet etmek, ölmüş bir kardeşin etini yemeye benzetilmiştir.

(8) Sûrei Hücurat: 12.

7810

گفت اطفال منند این اولیا

در غریبی فرد از کار و کیا

«Cenab-ı Hak; bu veliler benim çocuklarım gibidir; garipdirler, iş ve güçden ayrılmışlardır. Binaenaleyh benim terbiyeme ve tevliyetime muhtaçdır, buyurmuştur.»

Nitekim Kur'ân'da :

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ

مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ

Yâni : **«Allah mü'minlerin velîsi, hâmîsi ve muhâfızıdır. Onları karanlıktan, yânî; dalâletden nûr'a, yânî; hidâyete çıkarır. Kâfirlerin ise velileri putlar ve şeytanlardır ki onları nurdan zulmete götürürler[9]»** buyrulmuştur.

7811

از برای امتحان خوار و یتیم

لیکن اندر سر منم یار و ندیم

«Veliler, imtihan ve tecrübe için, hakîr ve yetim halde görünür ve bulunurlar. Lâkin sırran ben onların yâri ve nedimiyim.»

7812

پشت داری جمله عصمتهای من

گوییا هستند خود اجزای من

«Hepsi de benim koruma ve sıyanetime arka vermişlerdir. Sanki onlar benim cüz'ülerimdir.»

Bir hadîs-i kutsîde : **«Bir velî'ye ikram eden bana ikram etmiş ve bir velî'ye eza eden bana eza etmiş olur»** buyrulmuştur.

---

(9) Sûrei Bakara : 257.

Ubade bin Essamit (râdiyallahü'anh) diyor ki: «Rasulü Ekrem'e evliyaullah kimlerdir?» diye soruldu. Zat-i Risalet de: «Görüldükleri vakit Allah hatıra gelen kimseler'dir» buyurdu.

7813

هان هان این دلق پوشان منند

صدهزار اندر هزار و یك تنند

«Sakın sakın ey insan! Bu abâ giyenler benim velilerimdir. Onları sakın incitme! Sûretâ yüzbinlerce olsalar da hakikatte (nefs-i vahide), yânî; bir kişi gibidirler.»

Hazreti Mevlânâ diğer bir beytinde buyurur ki: «Mü'minler çoktur, lâkin iman birdir. Mü'minlerin cisimleri müteadditdir, fakat ruhları birdir.»

7814

ورنه کی کردی بیك چوبی هنر

موسی آن فرعون‌را زیر و زبر

«Eğer böyle olmasaydı Mûsâ Aleyhisselâm bir deynekle Firavn'ı zir-ü-zeber ederek nasıl hüner, yânî; mucize gösterebilirdi?»

7815

ورنه کی کودی بیك نفرین بد

نوح شرق و غرب‌را غرقاب خود

«Eğer böyle olmasaydı Nuh Aleyhisselâm, bir inkisar etmek ve (Yarabbi! Yer yüzünde müşriklerden hiç birini bırakma) demekle şark ve ğarbi nasıl suda boğabilirdi?»

7816

برنکندی یك دعای لوط راد

جمله شهرستان ایشان بی‌مراد

«Eğer böyle olmasaydı, cûd ve kerem sahibi olan Lût Peygamberin bir düası, Lût kavminin şehirlerini bîmurad olarak yerinden koparır mıydı?»

7817

کشت شهرستان چون فردوسشان

دجلهٔ آب سیه بین زو نشان

«O kavmin Cennet gibi olan şehirleri, bir Karasu Dicle'si oldu da O memleketlerin yerinde Lût gölü zuhûra geldi.»

7818

سوی شامست این نشان و این خبر

در ره قدسش ببینی در گذر

«Bu nişan, yâni; göl ve bu haber, Şam tarafında ve Kudüs yolu üstündedir. Oradan geçerken görürsün.»

7819

صد هزاران اولیای حق‌پرست

خود بهر قرنی سیاستها بدست

«Hakka ibadet eden, yüzbinlerce enbiyâ ve evliyâ'dan dolayı beher asırda nice azablar vâki olmuştur.»

7820

ور بگویم این بیان افزون شود

خود جگر چه بود که کهها خون شود

«Eğer onları söyliyecek olursam beyanatım uzun gider. Yalnız, dinleyenlerin ciğerleri değil, dağlar bile kan kesilir.»

7821

خون شود کهها و باز آن بفسرد

تو نبینی خون شدن کوری و رد

«Dağlar kan kesilir ve tekrar donar. Sen bu tebeddülü görmüyorsun. Çünkü kör ve merdutsun.»

7822

طرفه کوری دوربین تیز چشم

لیك از اشتر نبیند غیر پشم

«Hem de acaip bir körsün ki keskin bakışlı ve uzakları görür olduğun halde, deveden ancak yükü görebiliyorsun.»

Cenab-ı Hak, bu gibi insanların halini sûre-i Rûm'daki :

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Yâni : **«Bazı kimseler, Dünya hayatından aşikâre olan şeyleri bilirler. Halbuki onlar yok mu, onlar, Âhiret umurundan gafildirler[10].»** âyet-i kerimesiyle beyan buyurmuştur.

7823

مو بمو بینی ز صرفه حرص انس

رقص بی مقصود داری همچو خرس

«İnsanlık hırsının icabını ayrı ayrı görür ve bilirsin. Fakat ayı gibi maksatsız raksedersin.»

7824

رقص آنجا کن که خودرا بشکنی

پنبه را از ریش شهوت برکنی

«Ey haris insan! Öyle bir yerde raks et ki orada kendini, yâni; nefsini ve onun arzularını kırarsın ve şehvet yarası üzerinden pamuğu çıkarırsın.»

7825

رقص اندر خون خود مردان کنند

رقص و جولان برسر میدان کنند

«Merdan-ı İlâhi, yâni; ricâlullah, raksı, meydan başında ve kendi kanları içinde ederler.»

---

(10) Sûrei Rum : 7.

7826

چون رهند از دست خود دستی زنند

چون جهند از نقص خود رقص کنند

«Kendi ellerinden, yânî; benliklerinden kurtulunca el çırparlar, kendi noksanlarından halâs bulunca raks ederler.»

7827

مطربانشان از درون دف میزنند

بحرهادر شورشان کف میزنند

«O gibi zevatın mudrıpları, içerlerinden def çalarlar; hattâ denizler onların cûşu huruşundan köpük saçarlar.»

Mudrıp: Saz çalan ve teğannî eden demektir. Cezbedar olan zevat-ı kirâmında kalplerinde def çalan mudrıplar gibi onları neşelendiren ve raks ve hareket ettiren ilham ve tecellîler vardır.

7828

تو نبینی برگها برشاخها

کف زنان رقصان ز تحریك صبا

«Sabâ rüzgârının tahrikiyle dallar üstündeki yaprakların nasıl el çırpıp oynadıklarını görmüyor musun?»

Onların gayri ihtiyarî hareketlerini gör de ehli semâ'ı onlara kıyas et.

7829

تو نبنی لیك بهر گوششان

برگها برشاخهام کف زنان

«Sen görmiyorsun amma, o cezbeli zevatın cuş ve huruşundan dallardaki yapraklar bile el çırpmaktadır.»

7830

و بینی برگهارا کف زدن
گوش دل باید نه این گوش بدن

«Sen, yaprakların el çırpmasını ve zikir ve tesbih kılmasını görmüşmü ve işitmiyor musun? Bunu duymak için beden kulağı değil, kâlb kulağı gerektir.»

O kulağı bulmak için ne yapmalıdır?

7831

گوش سر بربند از هزل و دروغ
تا ببینی شهر جانرا بافروغ

Faidesiz sözlerden ve yalandan baş kulağını tıka ki, can şehrini münevver göresin.»

7832

سر کشد گوش محمد در سخن
کش بگوید در نبی حق او اذن

«Hazreti Muhammed Aleyhisselâmın kulağı sözdeki sırrı cezbederdi ki, Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da: (Kulağın ta kendisi) demişti.»

Sûre-i Tevbe'de buyurulmuştur ki:

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

Yânî: «Münafıklardan bir güruh var ki Peygambere eza ediyorlar, onun kulağı iyi işitir, ne söylersen duyar diyorlar. Habibim onlara söyle

ki: sizin için hayırlı bir kulakdır. Allah'a iman etmiştir. Mü'minlerin sözlerini de kabul ve tasdik eder ve sizden iman etmiş olanlar için rahmettir. Peygambere eziyet edenler için de elim ve şiddetli bir azab vardır[11].»

7833

سربسر چشمست و گوشست آن نبی

رحمت او مرضعست و ماصبی

«O Nebiyy-i muhterem serâpâ göz ve kulaktır. Onun merhameti sütninedir, biz de onun süt emer çocuklarıyız.»

7834

این سخن پایان ندارد بازران

سوی اهل پیل و برآغازران

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön, fil yavrusunu yiyenlere rücû eyle.»

«FİL YAVRULARINA TAARRUZ EDENLER KISSASININ BAKİYYESİ»

7835

مردهارا پیل بویی میکند

گرد معدهٔ هر بشر برمی‌تند

«Seyyahlara nasihat veren zat diyordu ki: Fil, her ağzı koklar ve insan midesinin etrafında dolaşır.»

7836

تا کجا یابد کباب پور خویش

وانماید او جزایش قهر و بیش

«Yavrusunun kebabı kokusunu nerede ve hangi ağızda bulursa onun sahibine kahir ve ikap gösterir.»

(11) Sûrei Tevbe : 61.

Hazreti Mevlânâ yine kıssadan hisseye intikal ederek ve ehlullahı gıybet edenleri Fil yavrusunu yiyenlere benzeterek diyor ki :

7837

گوشتهای بندگان حق خوری
غیبت ایشان کنی کیفر بری

«İbadullahın etlerini yiyor, yânî; onların gıybetinde bulunuyorsun, cezanı görürsün.»

Ebu Hüreyre Radiyallahü'anh diyor ki : «Rasülü Ekrem (S.A.V.) **«Gıybet nedir, biliyor musunuz?»** diye sordu. Allah ve rasülü daha iyi bilir, dediler. Sallallahü aleyhi vesellem Hazretleri: **«Din kardeşini, hoşuna gitmiyecek surette zikretmendir»** buyurdu. «Eğer söylediğim din kardeşimde mevcut ise?» denildi. Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz buyurdu ki : **«Senin söylediğin onda mevcut ise gıybet etmiş olursun. Mevcut değilse ona iftira etmiş olursun.»**

Kur'ân'da :

وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

Yânî : **«Ey müslümanlar! Bazınız bazınızı gıybet etmesin. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Halbuki onu yemekten iğrenirsiniz**[12]**»** buyurulmuştur.

Ebû Davut rivayet ediyor : Sallallahü aleyhi vesellem efendimiz buyurdu ki : **«Miraç gecesi bir kavme rast geldim ki onların bakırdan tırnakları vardı. O tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini tırnaklıyorlardı. Ya Cebrail! Bunlar kimlerdir? diye sordum. Bunlar nas'ın etini yiyenler, yânî; halkı gıybet edenlerdir cevabını verdi.»**

Mevlânâ da diyor ki :

7838

هان که بوبای دهانتان خالقست
که برد جان غیر آنکه صادقست

«Aklınızı başınıza alın ki ağzınızı koklıyan Allah'dır. Sadık olandan mâadâsı o muayeneden nasıl can kurtarır?»

(12) Sûrei Hücurat : 12.

7839

وای آن افسوسی کش بوی گیر
باشد اندر گور منکر یا نکیر

«O teessüf edilecek şahsın vay haline! Kabirde onun ağzını koklayacak olan Münker, yahut Nekirdir.»

«Münker» ve **«Nekir»** meyyit'e kabirde Rabbisinden, Peyğamberinden, dininden, imanından sual soracak olan meleklerdir. Onların ağız koklaması meyyitin iman ve itikadını teftiş etmesidir.

Kabirde sual haktır ve herkes için olacaktır. Fakat kabir neresidir? Kabre girmiyen ölüler de bulunur. Meselâ denizde boğulan bir kimsenin cesedini balıklar yer. Harpde bir asker gülle yahut bomba ilę parça parça olur. Şüphesiz ki bunların kabri, ruhlarının ilk vasıl olduğu makamdır ki sual orada vâkî olacaktır.

7840

نی دهان دز دیدن امکان زان مهان
نی دهان خوش کردن از دار و دهان

«O büyük meleklerden ne ağız kokusunu —yânî; Dünyada edilmiş giybet kokusunu —gizlemeye imkân vardır, ne de ilâç satanlardan alınacak misk, karanfil gibi şeylerle ağız kokusunu gidermek kâbildir.»

7841

آب روغن نیست مکر و پوشرا
راه حیلت نیست عقل و هوشرا

«Hakîkati örtmek için orada yaltaklanma olmadığı gibi, akıl ve şuur için hîle yolu da yoktur.»

7842

چند کوبد زخمهای گرزشان
بر سر هرژاژخا و مرزشان

«Meleklerin gürzü, o gıybet edenlerin ve hezeyan söyleyenlerin başlarına ve arkalarına nekadar vurulur ve nekadar yara açar.»

7843

گرز عزرائیل را بنگر اثر

گر نبینی سنگ و آهن را صور

«Hastanın vücudunda taş ve demir sureti göremezsen de orada Azril'in gürzü eserini müşahade et.»

7844

هم بصورت می نماید گه گهی

زان همان رنجور باشد آگهی

«Bazan Azrail'in gürzü, vesair alâtı, sûrî olarak da görünür; lâkin onları ancak muhtazar (can çekişen) hasta görür.»

• 7845

گوید آن رنجور کای یاران من

چیست این شمشیر بر ساران من

«O muhtazar hasta der ki: ey arkadaşlar! Bu tepemdeki kılıç nedir?»

7846

ما نمی بینیم باشد این خیال

چه خیالست این که هست این ارتحال

«Biz birşey görmüyoruz, senin gördüğün hayal olmalı derler. Bu hayal değildir, göçme zamanıdır bu...»

7847

چه خیالست این که این چرخ نگون

از نهیب این خیالی شد کنون

«Nasıl hayal ki bu, başaşağı olan felek, onun korkusuyla hayal gibi olmuştur.»

7848

گرزها و تیغها محسوس شد

پیش بیمار و سرمنکوس شد

«O mânevî gürzler ve kılınçlar, muhtazar hastanın karşısında mahsus olur, yânî; görünür ve onun başı aşağı düşer.»

7849

آن همی بیند که آن از بهر اوست

چشم دشمن بسته‌زان و چشم دوست

«Muhtazar hasta, mükâfat ve mücâzattan kendisine mahsus olan şeyleri görür ki, dostun da, düşmanın da gözü o şeyleri görmez.»

7850

حرص دنیا رفت و چشمش تیز شد

چشم او روشن گه خونریز شد

«O hastadan dünya hırsı gitmiş, gözlerinin görmesi keskinleşmiş ve o gözler ağlayıp kan dökmesi lâzım gelen bir anda aydınlanmış'dır.»

7851

مرغ بی‌هنگام آمد چشم او

از نتیجهٔ کبر او و خشم او

«Onun kibri ve ğazabı neticesi olarak gözlerinin ağlaması, vakitsiz öten horozun ötmesine dönmüştür.»

7852

سر بریدن واجب آمد مرغ را

که بغیر وقت جنباند درا

«Vakitsiz öten horozun başını kesmek lâzım gelir.»

7853

هر زمان از عیست جزو جانت را
بنگر اندر نزع جان ایمانت را

«Her an canının bir cüz'ü ölüm halindedir, her an can verme zamanındadır. Can verme anında imânını gör, gözet...»

7854

عمر تو مانند همیان زرست
روز و شب مانند دینار اشمرست

«Senin ömrün altın torbası gibidir. Gece ile gündüz, yânî zaman ise, altını sayıcı durumundadır.»

7855

می‌شمارد می‌دهد از بی‌وقوف
تا که خالی گردد و آید خسوف

«Zaman sarrafı, ömür altınını sayar ve farkında olmaksızın onları birer birer adem'e (yokluk) verir. Nihayet ömür torbası boşalır ve hayatın nuru kalmaz.»

7856

گر زکه دهستانی و ننهی بجای
اندر آید کوه زان دادن بپای

«Eğer bir dağdan, meselâ, dâima toprak alsan da yerine birşey koymasan, sana verdiği o topraktan dolayı o koca dağ eksilir, hattâ tükenir.»

7857

پس بنه برجای هردم را عوض
تاز و اسجد و اقترب یابی غرض

«O halde alıp verdiğin her nefese karşılık olarak zikir ve tesbih ilâve et ki: (Secde et de yaklaş!) âyetinden garaz ne olduğunu anlayasın.»

Ebucehil habisi, «Hazreti Muhammed (S.A.V.) i secde ederken gö-

rürsem ayağımla boynuna vururum» hezeyanını etmişti. Resûlullah efendimiz birgün Kâbe civârında namaz kılıyordu. Ebûcehil'e haber verdiler. Dediği habâseti yapmak için koştu. Fakat nezd-i risâlete yaklaşmadan geri döndü. Rengi sararmış, vücudu titremeye başlamıştı. «Ne oldun?» diye sordular. «Benimle Muhammed (S.A.V.) arasında ateş dolu bir hendek gördüm. İri bir yılan da ağzını açmış bana doğru geliyordu.» dedi. Bu sözü işiten Rasulü Ekrem (S.A.V.) : **«Eğer yanıma yaklaşsaydı melekler onu parça parça edeceklerdi»** buyurdu. O münasebetle şu âyetler nâzil oldu :

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ۝ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ۝ أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ۝ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ۝ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ۝

Yânî : **«Habibim, Allah'ın has kulu olan seni namaz kıldığın vakit nehy'eden herifi gördün mü? Gördün mü ki O nehyedilen has kul, hidâyet üzerine ise, yahut halka takva ile emir ediyorsa.. Yine gördün mü ki, o nehy'eden herif, seni ve Allah'ı tekzibe kalkışıyorsa ve itâatten kaçınıyorsa... Onun tekzib ve kaçınmasını ve seni namaz kılmaktan nehyini Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu?[13]»**

Denilmiştir ki : (الم يعلم بان الله يرى) âyetinde hem vait, hem vâde; yâni; hem tehdit, hem müjde vardır. Bu, o demektir ki: ey zahit! Rabbına ibadet et! O seni görmektedir. Ve ey fasık! Tevbe ve istiğfar et ki O seni görmektedir. İşte bunun birincisi müjde ikincisi bir tehdit'dir.

Yine bir defa Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Kâbe civârında namaz kılıyordu. Ebucehil geldi: «Ya Muhammed! Ben seni namaz kılmaktan nehiy etmemiş mi idim?» dedi.

Aleyhissalatü Vesselâm Hazretleri onu azâb-i İlâhiyle korkutmak istedi. Ebucehil: «Beni mi korkutmaya çalışıyorsun? Benim meclisim, Mekke vâdisinde oturanların hepsinden büyüktür; yânî; benim kavim ve kabilem hepsinden kalabalık» dedi. Bu münasebetle şu âyetler nazil oldu:

---

(13) Sûre-i Alâk : 9-14.

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ۝ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۝ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۝ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ۝ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝

Yânî : «Hayır, onu dinleme ve namaz kılmaktan vazgeçme. Eğer Ebu Cehil seni namaz kılmaktan nehy etmeği terk eylemezse, Onu alnındaki saçlarından, yalancı ve hatâkâr olan saçlarından yakalayıp Cehenneme sürükleyeceğiz. Ebu'cehil meclisinde olanları, (yâni; kavmini ve kabilesini) davet etsin... Biz de onu Cehenneme götürmek için zebanîlere emir vereceğiz. Hayır! Namaz kılmamak hususunda ona itaat etme ve Allah'a secde ederek ona kurbiyet peyda et![14]»

7858

درکار کارها چندین مکوش
جز بکاری کو بود در دین مکوش

«Dünya işlerinin kemal bulmasına değil, Dinde emredilen işlerin ikmaline çalış.»

Çünki Dünya işleri Dünyada kalır, din işleri ise onları işleyenlerle birlikte Âhirete gider..

7859

عاقبت خواهی تو رفت ای ناتمام
کارهایت ابتر و نان تو خام

«Ey kemali bulmamış ve noksan kalmış kimse! Nihayet sen obir dünyaya gideceksin. Dünyadaki işlerin yarım ve ekmeğin pişmemiş olarak kalacaktır.»

---

(14) Sûrei Alâk : 15-19.

7860

وین عمارت کردن گور و لحد

نی بسنگ و نی بچوبست و لبد

«Taşla, ağaçla, keçe ile kabir ve lâhit yaptırmak, mezarı imar etmek değildir.»

7861

بلکه خودرا درصفا گوری کنی

درمنی او کنی دفن این منی

«Belki safayı kâlb hususunda kendine bir mezar kazman ve Allah'ın benliğinde kendi benliğini defnetmen gerektir.»

Bazı kimseler sağlıklarında kendileri için türbe ve mezar yaptırırlar. Onları servetlerinin derecesine göre süsletirler. Kabrini yaptırmak daima ölümünü hatırlamak içindir. Halka gösteriş yapmak için değildir. Tarikat-ı Nakşiyenin asıl müessisi bulunan şeyh Ahmed-i Yesevî (Kuddise sirrahü) bir kabir kazdırmış, arasıra onun içinde oturmak suretiyle ölümü ve Âhireti tefekkür eylemişti. Hattâ nakşilerde bir tezekkür-ü mevt âdeti vardır ki, geceleri ölümü, kabre girmeyi, sual meleklerine cevap vermeyi vesaireyi tefekkür ederler.

Mevlâna diyor ki: «Kabir îmârından maksat, taşla, tuğlayla süslü birşey yaptırmak değil, kendi benliğini, Hakkın benliğine defn eylemektir.»

7862

خاك او گردی و مدفون غمش

تا دمت یابد مدد ها از دمش

«Hakkın toprağı olup, gamına gömülmen lâzım ki senin nefesin O'nun feyzinden medetler bulsun.»

7863

گور خانه قبه‌ها و کنگره

نبود از اصحاب معنی این سره

«Mezar evi, kubbeler ve türbeler mânâ sâhibleri indinde makbul değildir.»

Hattâ mekruh sayılmıştır.

7864

بنگر اکنون زندهٔ اطلس پوشرا
هیچ اطلس دست گیرد هوش را

«Şimdi atlas giyinmiş olan bir diriye bakki, giydiği atlas onun şuuruna yardım ediyor mu?»

7865

درعذاب منکرست آن جان او
کژ دم غم دردل غم دان او

«Onun canı Münker ve Nekir'in azâbına uğramış, ğam akrebi de onun mağmum olan gönlündedir.»

7866

از برون برظاهرش نقش و نگار
وز درون اندیشه‌ها او زار زار

«O atlas giyen kimsenin zâhiri süslü, lâkin içerisi düşüncelerle inlemektedir.»

7867

وانکه بینی اندران داق کهن
جون نبات اندیشه و شکر سخن

«Eski bir abâ içinde gördüğün kimse ise zahiri köhne olduğu halde düşüncesi ve sözleri şeker gibi tatlıdır.»

Zahirin süslü olması batın'a fayda vermediği gibi, süsden âri olması da zarar vermez. Bunun gibi kabrin dışı süslü olmakla içi münevver olmaz. Harab olmakla da içindeki muazzep olmaz.

7868

گفت ناصح بشنوید این پند من
تا دل و جانتان نگردد ممتحن

«Nasî'hat veren zat, onlara dedi ki: benim şu nasihatımı dinleyin! Kalbiniz ve ruhunuz mihnet ve meşekkate uğramasın...»

7869

با گیاه و برگها قانع شوید
در شکار فیل بچگان کم روید

«Ben nasîhat borcunu boynumdan çıkardım, yânî; borçlu bulunduğum nasihatimi îfâ ettim.»

Nasîhatın sonu saadetten başka ne olur?

7870

من بتبلیغ رسالت آمدم
تا رهانم مرشمارا از ندم

«Ben sizi nedâmetten kurtarmak için tebliğ-i risâlet'e geldim.»

7871

هین مبادا که طمعتان رهزند
طمع برگ از بیخهاتان برکند

«Sakının ki tama' sizin yolunuzu vurmasın ve yiyecek hırsı sizi istikbal eylemesin.»

7872

این بگفت و خیر بادی کرد و رفت
گشت قحطه و جوعشان در راه زفت

«Nasîhat veren bunları söyledikten sonra, Allah hayırlar versin diyerek gitti. Seyyâhlar da yolda yiyecek kıtlığı dolayısiyle fena halde acıktılar.»

7873

نا کهان دیدند اندر جادهٔ
بچه پیلی فربه و نوزادهٔ

«Ansızın, bu yolda yeni doğmuş ve semiz bir fil yavrusu gördüler.»

7874

اندر افتادند چون گرگان مست
پاك خوردند و فروشستند دست

«Onun üstüne azgın kurtlar gibi üşüştüler. Hayvanı kestiler, pişirdiler, temamiyle yiyip ellerini yıkadılar.»

7875

آن یکی همره نخورد و پند داد
که حدیث آن فقیرش بود یاد

«Nasihat veren zatın sözü seyyahlardan birinin hatırında olduğu için O fil yavrusundan yemedi. Arkadaşlarına da yemeyin diye nasihat verdi.»

Bu zatın Ebû Abdullah Elfâsi nâmında biri olduğunu Mevlânâ Câmi (Kudddisesırrahu) (Nefehatül Üns) ünde hikâye ediyor da diyor ki :

«Ebu Abdullah el fâsi seyahatlerinin birinde gemiye binmişti. Yolda fırtına koptu, gemidekiler Allaha düa ettiler, bazı nezirlerde bulundular; Ebu Abdullah'a sen de bir nezret diye israr eylediler. O da Allah bizi şu fırtınadan halas ederse fil yavrusu eti yemiyeyim diye nezretti. Nihayet gemi kırıldı ve dağıldı. İçindekiler birer ağaç parçasına sarılıp karaya çıktılar. Birkaç gün yiyeceksiz kaldılar. Sonra bir fil yavrusu gördüler. Onu kesip pişirmek istediler. Ebu Abdullah yapmayın dediyse de dinlemediler. Yavruyu kestiler, pişirdiler, yediler. Ondan sonra yatıp uyudular. Ebu Abdullah nezrini tuttu, fil yavrusundan yemedi. Biraz sonra yavrunun anası geldi. Yavrusunun kemiklerini gördü ve uyuyanların ağızlarını koklayıp birer birer öldürdü. Ebu Abdullah'ı da kokladı; lâkin onda Fil eti kokusu olmadığı için onu sırtına aldı, bütün gece yürüdü. Sabahleyin bir mevkide indirip gitti. Orada bulunan bir cemaat Ebu Abdullah'dan hâdiseyi öğrendiler ve karnını doyurdular. İşte fil yavrusu yiyenler hikâyesinin hülâsası. Hazreti Mevlânâ diyor ki :

7876

از کبابش مانع آمد آن سخن
بخت نو بخشد ترا عقل کهن

«O nasihat veren zatın sözü, Ebu Abdullah'ın Fil yavrusunu kebab edip yemesine mânî oldu. Eski ve tecrübeli bir akıl sana yeni bir baht bağışlar.»

7877

پس بیفتادند و خفتند آن همه
وان گرسنه چون شبان اندر رمه

«Fil yavrusunu yiyenlerin hepsi uzanıp yattı. Aç olan Ebu Abdullah, sürüyü bekliyen çoban gibi oturuyordu.»

7878

دید فیلی سهمناکی اندر رسید
اولا آمد سوی حارس دوید

«Korkunç bir fil'in geldiğini gördü. Fil ibtidâ bekcinin, yânî; Ebu Abdullah'ın yanına koştu.»

7879

بوی میکرد آن دهانش را سه بار
هیچ بوئی زو نیامد ناگوار

«Üç defa ağzını kokladı. Onun ağzından Fil kokusu gelmiyordu.»

7880

چند باری گرد او بر گشت و رفت
مر ورا نازرد آن شه پیل زفت

«Bir kaç defa onun etrafında dolaştıktan sonra gitti. O iri ve kocaman fil, Ebu Abdullah'ı incitmedi.»

7881

پس لب هرخفته‌را بوی کرد
وی می‌آمد درازان خفته مرد

«Ondan sonra uyuyanlardan herbirini kokladı. O uyuyan kimsenin ağzından ona yavrusunun kokusu geliyordu.»

7882

کز کباب فیل زاده خورده بود
بردرانید و بکشتش پیل زود

«Çünki Fil yavrusunun kebâbından yemişti. Onu paraladı ve çabucak öldürdü.»

7883

در زمان آن یك یك‌را زان گروه
میدرانید و نبودش زان شکوه

«O esnâda cemaati birer birer parçalıyordu ve böyle yapmaktan korkmuyordu.»

7884

برهوا انداخت هریك‌را گزاف
تاهمی شد خرد و مرد اندر شکاف

«Her birini havaya atıyor ve o adam yere düşüp yarılıyor ve hurdahaş oluyordu.»

Hazreti Mevlânâ kıssadan hissenin ne olduğunu beyan için diyor ki :

7885

ای خورنده خون خلق از راه برد
تانیارد خون ایشاند نبرد

«Ey halkın kanını içen zalim; Bu yoldan çekil ki O mazlumların kanı senden intikam almasın.»

7886

مال ایشان خون ایشان دان یقین

زانکه مال از زور آید در یقین

«Halk'ın malı onların kanı gibidir. Bunu yakînen bil. Çünki mâl, beden kuvvetiyle elde edilir.»

7887

مادران فیل بچگان کین کشند

فیل بچه خوارهرا کیفرچشند

«Fil yavrularının anaları kin güderler. Fil yavrusu yiyenlere intikam tatdırırlar.»

Buradaki fil analarından maksat enbiyâ ve evliyâdır. Yavruları ise onların manevî evlâdı demek olan sülehây-i mü'minîndir. Binaenaleyh o mü'minlere zulüm etmek, hatta etlerini yemek demek olan gıybetlerinde bulunmak enbiyâ ve evliyâ hazerâtının intikamına uğramayı intâc eder.

7888

ای برادر خصم پیل از بود مار

فیل بچه میخوری ای پار خوار

«Ey rişvet yiyen, sen fil yavrusu yiyorsun. Filin hasmı, senin ağzındaki koku dolayisiyle senden intikam alır.»

7889

بوی رسوا کردمکر اندیش‌را

فیل داند مکر طفل خویش‌را

«Ağzındaki haram lokma kokusu bir hilekârı manen rezil eder. Çünki fil, kendi yavrusunun kokusunu bilir.»

7890

آنکه یابد بوی حقرا ازیمن

چون نیابد بوی باطل‌را زمن

«Yemen'deki ilâhi bir kokuyu Medine'den hisseden Zat-i Risalet, bendeki bâtıl bir kokuyu nasıl duymaz.»

Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) efendimiz : **«Ben hakikaten Yemen cihetinden Nefes-i Rahman duyuyorum»** buyururdu. Bu, Nefes-i Rahman'dan maksadın, Yemen'de bulunan (Veysel Karenî) (Radiyâllahü'anh) hazretleri olduğu hadis şârihleri tarafından bildirilmiştir.

Hazreti Üveyis seyyidüttâbiîn'dir. Çünki Rasûlullah efendimizi gâibâne tasdik eylemiş; sonra Taraf-ı Risâletten Hazreti Ömer ve Cenâb-ı Ali, hediye buyurulan Hırka-i Seâdeti kendisine teslim etmek üzere gönderilmiştir. Bilâhere Hazreti Üveys'in Sıffîn muharebesinde ve Cenâb-ı Murtezâ ordusunda bulunup şehid olduğu rivâyet edilir.

Hazreti Üveys, Resûlullah Efendimizin mâneviyyetinden gâibâne olarak feyz almıştı. Bazan evliyâullah hazerâtından birinin rûhâniyyetinden de böyle feyz almak sûretiyle terbiye görüldüğü vâkîdir. Meselâ Şeyh Ebu'l Hasen-i Harkânîyi Bâyezîd-i Bestâmînin rûhâniyyeti terbiye etmiştir. Böyle mânevî feyz alan zevâtâ erbâb-ı tarîkat arasında Üveysî tâbir edilirdi.

7891

مصطفی چون بوی برد از راه دور

چون نیابد ازدهان ما بخور

«Hazreti Mustafa (S.A.V.) Efendimiz Yemenle Medine arası gibi uzak bir mesâfeden Nefes-i Rahmâni'yi hissediyordu.»

Nasıl olur da bizim ağzımızdaki gıybet, mezemmet v.s. kokusunu duymaz?

7892

هم بیابد لیك پوشاند زما

بوی نیك و بد برآید از سما

«Hazreti Muhammed (S.A.V.) bizim ağzımızın kokusunu da hisseder; lâkin bizden gizleyip yüzümüze vurmaz. Çünki bizden iyi ve kötü kokular semaya çıkar.»

Sûre-i Fâtır'daki :

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

Yâni : **«Güzel kelimeler Allah'ın dergâh-ı kabûlüne yükselir ve Allah sâlih amelleri, makam-ı mükâfatına refeyler[15].»** âyet-i kerîmesinde buna işaret vardır.

---

(15) Sûrei Fâtır : 10.

7893

تو همی خسپی و بوی آن حرام
میزند بر آسمان سبز فام

«Ey gâfil sen uyursun, fakat yediğin, yahut işlediğin bir haramın kokusu, şu yeşil renkli gök yüzüne yükselir.»

7894

همره انفاس زشتت میشود
تا بوگیران گردون میرود

«Senin kötü nefeslerine yoldaş olarak, yânî; o nefeslerle birlikte, O haram kokusu da semada koku almakla mükellef olan meleklere kadar gider.»

Deniliyor ki : İyi olsun, kötü olsun her tabiatın ve her amelin manevî bir kokusu vardır ki, gökteki melekler onları ayırt ettikleri gibi, yerdeki salih insanlar da fark ederler.

7895

بوی کبر و بوی حرص و بوی آز
در سخن گفتن بیاید چون پیاز

«Kir kokusu, hırs kokusu, tama' kokusu, söz söylerken soğan kokusu gibi duyulur.»

7896

گر خورد سوگند من کی خورده‌ام
از پیاز و سیر تقوی کرده‌ام

«Eğer O kimse ben nezaman soğan yemişim? Soğandan, sarımsaktan müttekıyyâne sakınırım diye yemîn etse.»

7897

آن دم سوگند غمازی کند
بر دماغ همنشینان بر زند

«O yemin nefesi gammazlık eder de, kokusu, yanında oturan canı pâk olanlara akseyler.»

7898

پس دعاها رد شود از بوی آن
آن دل کژ می‌نماید در زبان

«O kötü kokular dolayısiyle ettiği düalar red olunur ve o müstekim olmayan kalp ziyana uğramış olur.»

7899

اخسؤا آمد جواب آن دعا
چوب رد باشد سزای هر دغا

«Öyle düaların cevabı (sesinizi kesin!) hitabı olmuştur. Çünki fâsıkın lâyıkı red sopasıdır.»

(Kad eflâha) sûresinde buyurulmuştur ki, Cenabı Hak Cehennemdekilere :

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝

Yânî : **«Benim âyetlerim size okunmadı mı idi? Siz de onları tekzib etmediniz mi idi?[16]»** buyuracak. Onlar da :

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ۝ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ۝

Yânî : **«Diyecceklerdir ki : ey rabbimiz! Bizim şekâvetimiz bize gâlebe etmişti ve sapık bir kavim olmuştuk. Ey rabbimiz! Bizi şu cehennemden çıkar. Eğer küfür ve tekzibe avdet eder,** (yânî; yine evvelki gibi kâfirlik edersek) **nefsimize zulm etmiş oluruz[17].»**

قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝

Yânî : **«Cenab-ı Hak buyuracaktır ki : orada dırlanmayınız bana da söz söylemeyiniz![18]»**

---

(16) Sûrei Mü'minûn : 105.
(17) Sûrei Mü'minûn : 106-107.
(18) Sûrei Mü'minûn : 108.

7900

گو حدیث کژ بود معنیت راست
آن کژی لفظ مقبول خداست

«Eğer sözün eğri, mânân doğru olursa o lafız eğriliği makbul-i İlâhidir.»

Hadis-i şerifde : **«Allah sizin sözlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalplerinize ve niyetlerinize bakar»** buyrulmuştur.

Cenab-ı Pir bu bahsi izah için Hazreti Bilâl (Radiyallâhü anh) in ezan okurken (Hayyealessalah) ve (Hayyealelfelah) cümlelerindeki (hayye) kelimesini (Heyye) okuduğunu misal olarak gösteriyor ve :

Sevgilinin indinde muhiplerin hatâsı, yabancıların doğrusundan daha iyidir, diyor.

7901

آن بلال صدق دربانگ نماز
حی را هی همی خواند از نیاز

«O sadık Bilâl, Ezan okurken (Hayye) kelimesini (Heyye) diye telâffuz ederdi.»

Kendisi Habeşiyyül asîl olduğu için, (ha) harfini bir arap gibi mahreçinden okuyamazdı.

7902

تا بگفتند ای پیامبر نیست راست
این خطا اکنون که آغاز بناست

«Münâfıklardan bazıları dediler ki : ey Peygamber! İslâm binasının başlangıcında böyle bir hatâ doğru değildir.»

7903

ای نبی وای رسول کردگار
یك مؤذن كه بود افصح بیار

«Ey Allah'ın nebîsi ve rasûlü, Bilâl'dan daha fasih bir müezzin tayin et!»

7904

عیب باشد اول دین و صلاح

لحن خواندن لفظ حی علی الفلاح

«Dinin ve sâlâhın ibtidasında (Hayyealel felâh) cümlesinde lâhin yapılması, yâni doğru ve mahrecinden okunmaması ayıptır.»

7905

[illegible]

یک دو رمزی از علامات بهت

«Hazreti Peygamberin hiddeti huruşa geldi ve Allah'ın gizli alâmetlerinden bir iki remiz söyledi.»

7906

کای خسان نزد خدا هی بلال

بهتر از صد حی و حی قیل و قال

«Dedi ki: ey münâsebetsizler! Bilâl'in (Heyye) demesi, Allah'ın nezdinde mahrecinden söylenilen yüz (hayye) den ve O gibi kıylü'kalden daha iyidir.»

7907

وامشورانید تا من راز تان

وانگویم آخر و آغاز تان

«Fitne çıkarmayın ki ben de sizin sırrınızı, evvel ve ahirinizi söylemeyeyim.»

Bundan sonra Hazreti Mevlânâ diyor ki:

7908

گر نداری تو دم خوش از دعا

رو دعا میخواه ز اخوان صفا

«Eğer sen iyi düâ etmesini bilmezsen git de saf din kardeşlerinden düa iste.»

«HAK TAÂLÂ'NIN MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'A : BANA GÜNAH ETMEDİĞİN BİR AĞIZLA DÜA ET BUYURMASI»

7909

بهر آن فرمود موسی‌را خدا
وقت حاجت خواستن اندر دعا

«Bundan dolayı Cenabı Hak Mûsâ Aleyhisselâm'a buyurdu ki: hâcet vaktında ve düa esnasında.»

7910

کای کلیم‌الله ز من میجو پناه
باد هانیکه نکردی تو گناه

«Ey kelimullah! Günah etmediğin bir ağızla benden melce iste...»

7911

گفت موسی من ندارم آن دهان
گفت مارا از دهان غیرخوان

«Mûsâ dedi ki : benim öyle ağzım yok... Allah da buyurdu ki : bize başka birinin ağzıyle düa et!»

7912

از دهان غیر برخوان با اله
از دهان غیرکی کردی گناه

«Başkasının ağzından Allah'a düa et! Sen onun ağzıyle ne vakit günah ettin?»

7913

آنچنان کن کان دهانها مرترا
در شب و در روزها آرد دعا

«Öyle hareket et ki başkalarının ağzı gece gündüz sana düa etsin.»

7914

از دهانی که نکردستی گناه

آن دهان غیر باشد عذر خواه

«Senin günah etmediğin ağız, başka birinin özür dileyen ve düa eden ağzıdır.»

7915

یا دهان خویشتن را پاک کن

روح خود را چابک و چالاک کن

«Yahut kendi ağzını pâk et, kendi ruhunu çevik bir hâle getir.»

7916

ذکر حق پاکست و چون پاکی رسید

رخت بربندد برون آید پلید

«Allah'ın ismi temizdir. Temizlik gelince de pislik yükünü toplar ve dışarıya çıkar.»

7917

میگریزد ضدها از ضدها

شب گریزد چون برافروزد ضیا

«Zıtlar zıtlardan kaçar. Nitekim güneş doğup, ziya parlayınca, gece firar eder.»

7918

چون برآید نام پاک اندر دهان

نی پلیدی ماند و نی اندهان

«Allah'ın ism-i pâki ağza gelince, yânî zikredilince, ne pislik kalır, ne de ğam ve kasavet.»

«DUA EDENİN (ALLAH) DEMESİNİN, HAKKIN (LEBBEYK) DEMESİ İLE AYNI OLDUĞUNUN BEYANI

7919

ان یکی الله میگفتی شبی

تا که شیرین باشد از ذکرش لبی

«Bir kimse geceleri Allah diye zikrediyordu. Tâ ki o zikirden dudağı, yâni; ağzı tatlılaştı ve zikrin zevkini aldı.»

7920

گفت شیطانش خمش ای سخت رو

چند گوئی آخر ای بسیار گو

«Şeytan ona vesvese verdi ki: ey pek yüzlü ve çok söyleyen, ne vakte kadar böyle söyleneceksin?»

7921

روز شب میگوئی الله از عتو

این همه اللهرا لبیك كو

«Gece, gündüz Allah deyip duruyorsun... Bu kadar Allah deyişine lebbeyk cevabı nerede?»

7922

می نیاید یك جواب از پیش تخت

چند الله میزنی باروی سخت

«Cenabı Hakkın cânibi ulûhiyyetinden sana bir cevap gelmiyor, sen bu sıkılmaz yüzünle daha nekadar Allah diyeceksin?»

7923

او شکسته دل شد و بنهاد سر

دید درخواب او خضررا درخضر

«Adamın gönlü kırıldı ve zikri bırakıp yattı. Rüyasında Hazreti Hızrı gördü.»

7924

گفت هین از ذکر حق وامندهٔ

چه پشیمانی از آنکش خواندهٔ

«Hızır Aleyhisselâm ona dedi ki: Zikrullahdan neden geri kaldın, okuduğun İsm-i İlâhî'nin zikrinden niçin peşiman oldun?»

7925

گفت لبیکم نمی آید جواب

زان همی ترسم که باشم رد باب

«Derviş cevap verdi ki: Ettiğim zikirlerin karşılığı olarak bana bir lebbeyk cevabı verilmiyor, Allah'ın kapısında merdut ve matrut olmamdan korkuyorum.»

7926

گفت آن الله تو لبیك ماست

وان نیاز و درد و سوزت پیك ماست

«Hızır dedi ki: senin Allah deyişin bizim lebbeykimizdir; senin dertli ve yanık niyazında bizim habercimizdir.»

7927

حیله‌ها و چاره جوییهای تو

جذب ما بود و کشان پای تو

«Senin hiylelerin ve çare aramaların, cezbemizdir ki seni kendimize çekmemizden ayağını çözmemizdendir.»

7928

ترس و عشق تو کمند لطف ماست

زیر هر یارب تو لبیکهاست

«Senin korkun ve aşkın bizim lutfumuzun kemendidir. Senin her (Yârab) deyişinin altında (lebbeyk) ler vardır.»

7929

جان جاهل زین دعا جز دور نیست
زانکه یارب گفتنش دستور نیست

«Cahilin canı bu düadan uzaktır. Çünki onun (Ya rab) demesine izin yoktur.»

7930

بر دهان و بر دلش قفلیست بند
تا ننالد با خدا وقت گزند

«Bir zarara uğradığı vakit, Allah'a inleyip tazarru etmemesi için ağzına ve kalbine kilit vurulmuştur.»

7931

داد مر فرعون را صد ملك و مال
تا که کرد او دعوی عز و جلال

«Cenabı Hak Fir'avne yüzlerce mülk ve mal verdi de O, ululuk, büyüklük dâvâsına kalkıştı ve (Ene rabbikümül âlâ) dedi.»

7932

در همه عمرش ندیده درد سر
تا ننالد سوی حق آن بدگهر

«O mayası bozuk Fir'avun, Allah'a dönüp inlemesin ve münâcaatda bulunmasın diye bütün ömründe bir defa olsun başı ağrımadı.»

7933

داد اورا جمله ملك جهان
تا نخواند مر خدارا در نهان

«Allah O'na bütün Dünya mülkünü verdi de, dert vermedi.»

Buraya gelince Hazreti Mevlânâ derd'in bir niğmet olduğunu ve Allah'ın o niğmeti sevgili kullarına verdiğini beyan için diyor ki :

7934

درد آمد بهتر از ملك جهان

تا بخوانی مر خدارا در نهان

«Dert, Cihan mülkünden daha iyi ve daha kıymetlidir ki, onun sevkiyle Allah'a gizlice düa eder ve (Aman yarabbi) dersin!»

Hadîs-i şerifde : **«Allah bir kulunu severse onu belâya uğratır. O kul o belâya sabrederse, Cenabı Hak da onu seçilmiş kullarından eder.»** buyuruluyor.

7935

خواندن بی درد از افسردگیست

خواندن بادرد از دل بردگیست

«Dertsiz düâ soğuktur, bir işe yaramaz. Dertli düâ ise gönül duygusuyladır.»

Hakikaten de böyle değil midir? Sapasağlam bir adamın düasıyla, dertli bir kimsenin inleyerek tazarruu arasında nekadar fark vardır. Dertsiz olan, alel usul ellerini kaldırır, birkaç kelime mırıldanır kalkar gider. Fakat bir hasta türlü ızdırab içinde kıvranır, aldığı ilâçlar tesir göstermez, doktorlardan ve onların tedâvisinden ümidini keser, olanca ümidini Allah'a hasreder; böylece, bütün kalbiyle, (Aman yarabbî) der. Elbetde böyle bir düa, obirinin kalbinde duymaksızın ettiği düa ile bir değildir.

7936

آن کشیدن زیر لب آوازرا

یاد کردن مبدأ و آغازرا

«O sesi dudak altına çekmek, yânî; gizlice ve samim ruhundan düâ etmek, bir de mebdeini hatırlayıp meadını düşünmek.»

Bu türlüsü elbette başka türlü olur. Sûre-i Araf'ta :

اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝

Yânî : **«Rabbinize yalvarıp yakarmak suretiyle yürekler yanarak gizlice düâ ediniz. Cenab-ı Hak, düâda haddi tecavüz edenleri sevmez[19]»** diye

(19) Sûrei Araf : 55.

buyrulmuştur. Bu haddi tecavüzün ne olduğuna dair muhtelif sözler söylenilmiştir. «Haykıra haykıra ve yoluna yoluna düâdır» denilmiş; yahut peygamberlik istemek, semaye çıkmak talebinde bulunmak gibi, olmayacak şeyler istemek de haddi tecavüz olarak mütâleâ edilmiştir.

7937

آن شدن آواز صافی و حزین

کای خداوند جهان وی مستعین

«O sesin, sâfî ve hazin olarak; (Ey feryadıma erişen Allah'ım) ve (Ey yegâne yardımcım) demesi gerektir.»

7938

ناله سگ در رهش بی جذبه نیست

زانکه هر راغب اسیر رهزنیست

«Köpeğin uluması bile cezbesiz ve sâiksiz değildir. Çünki her rağbet eden bir rehzen'in esiridir.»

Bu beyit, Mesnevi beyitlerinin müşkillerindendir. Şarih diyor ki: «Köpek de cezbesiz değildir. Fakat o cezbeye mâni olan rehzen, onun sıfatı külliyesidir. Cezbey-i Hudâ onu yüksek bir makama ragıp kılsa sıfatı külliyesi mânî olduğu için ölür.»

7939

چون سگ کهفی که از مردار رست

بر سر خوان شهنشاهان نشست

«Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi ki, o cezbe sayesinde murdarlıkdan kurtuldu ve padişahların sofrası başına oturdu.»

7940

تا قیامت می خورد او پیش غار

آب رحمت عارفانه بی تغار

«O köpek ashab-ı Kehf'in sohbetini ihtiyar eylemiş olduğu için mağara kapısı önünde çanaksız, çömleksiz olarak Rahmet-i İlâhiye suyunu ârifler gibi içer.»

7941

ای بسا سگ پوست کو را نام نیست
لیک اندر پرده بی آن جام نیست

«Köpek postuna bürünmüş; adı sanı olmayan nice kimseler vardır ki, Ashab-ı Kehfin köpeğine verilen muhabbet kadehinden hâlî değildir.»

7942

جان بده از بهر آن جام ای پسر
بی جهاد و صبر کی باشد ظفر

«Oğul, o kadehi elde etmek için can ver. Cihatsız, sabırsız zafer olur mu?»

7943

صبر کردن بهر این نبود حرج
صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

«Bu kadeh için sabır ve mücâhede etmek, mihnet meşakkat olmaz. Sen de sabır ve tahammül et ki sabır, ferah ve sürurun anahtarıdır.»

7944

زین کمین بی صبر و حزمی کس نجست
حزم را خود صبر آمد پا و دست

«Bu tabiat ve beşeriyet pususundan kimse sabırsız ve ihtiyatsız sıçrayıp kurtulamadı. Sabır ve hazım ihtiyatın eli ayağı gibidir.»

7945

حزم کن از خورد کین زهر گیاست
حزم کردن زور و نور انبیاست

«İhtiyatlı davran, bu zehirli otu yeme ki, ihtiyat ve basîret, Peygamberlerin nuru kuvvetidir.»

Basiret nedir? Her hususda ihtiyatlı davranmaktır. Hazreti Mevlânâ Mesnevi'nin başka bir yerinde basireti tarif için buyurur ki : «Bir yere

sefer edeceğin vakit biri gelip de : «O yolda hiç su yoktur» haberini verirse; bir başkası da : «Hayır... her yarım saatlik mesâfede akar çeşmeler vardır» dese sen ihtiyaten yanına su al. Birincinin dediği doğru çıkarsa susuz kalmazsın, ikincinin dediği gibi ise, yanındaki suyu döker, çeşmelerden taze su doldurursun.»

7946

کاه باشد کو بهر بادی جهد

کوه کی مر بادرا وزنی نهد

«Nefsinin hevasına göre sıçrayan sebatsız kimse saman çöpü gibidir ki her rüzgârın esmesiyle hareket eder; sebatlı ve temkinli kimse de dağa benzer. Bir dağ, esen rüzgâra ehemmiyet verir mi?»

7947

هر طرف غولی همی خواند ترا

کای برادر راه خواهی هین بیا

«Her tarafdan, Gulyabâniler: birader! Yol bulmak istiyorsan bu tarafa gel, diye seni çağırır.»

Gulyabânî, çöllerde yalnız başına giden kimsenin karşısına çıkıp onun yolunu vuran, cin yahut şeytanmış. Halbuki böyle bir mahlûkun olmadığına dair bir Hadis-i Şerif vardır. Yolcuların gördükleri kendi vehimlerinin muşahhasıdır. Hazreti Mevlânâ da burada, meşhur'a göre Gul'den bahsediyor ve onu söylemekle, rehberlik iddiasıyla şunun bunun yolunu vuran şeyh ve zahit taslaklarını anlatmak istiyor. Onların lisanından diyor ki :

7948

ره نمایم همرهت باشم رفیق

من قلاووزم درین راه دقیق

«Ben yol gösterici ve kılavuzum. Bu ince ve tehlikeli yolda senin refikin ve yoldaşın olayım.»

7949

نی قلاووزست و نی ره داند او
یوسفا کم رو سوی آن گرگ خو

«O, ne kılavuzdur, ne de yol bilir. Ey Yusuf! O kurt tabiatli heriflerin tarafına gitme.»

7950

حزم آن باشد که نفریبد ترا
چرب و نوش دامهای این سرا

«Bu dünya sarayının yağlı ve tatlı tuzaklarının seni aldatmaması basiret ve ihtiyattır.»

7951

که نه چربش دارد و نه نوش او
سحر خواند میدمد در گوش او

«Çünkü, bu Dünya'nın ne tadı vardır, ne tuzu... O sihir okur ve kulağı üfler.»

Şöyle diyerek ki :

7952

که بیا مهمان ما ای روشنی
خانه آن تست و تو آن منی

«Ey nur gibi apaydın kimse, gel bize mihman ol! Ev senin, sen de benimsin.»

Dünya'nın şu davetine karşı :

7953

حزم آن باشد که گویی تخمه ام
یا سقیم خستهٔ آن دخمه ام

«Basiret ve ihtiyat odur ki, ona : midem rahatsızdır, yahut mezar gibi olan Dünya'nın hastasıyım diyesin.»

7954

یاسرم دردست دردسر ببر

یا مرا خوانده‌ست آن خالو پسر

«Yahut; başım ağrıyor, sen bunu geçirmeye bak; veyahut dayımın oğlu beni davet etmiştir, diye mazeret gösterirsin.»

7955

زانکه یك نوشت دهد بانیشها

تا بکارد در تو نیشش ریشها

«Çünki, Dünya sana tatlı birşey verecek olursa, o, iğnelerle karışıktır; onu senin vücudunda yaralar açmak için verir.»

7956

زر اگر پنجاه اگر شصت دهد

ماهیا او گاه در شصت نهد

«Sana elli yahut altmış altın verse de, ey balık gibi gâfil olan insan, nihayet seni oltasına takar.»

7957

گر دهد خودکی دهد آن پر حیل

جوز پوسیده‌ست گفتار دغل

«Eğer sana birşey verecek olsa O hilekâr yalandan verir. Çünki yalan söz, içi çürümüş ceviz gibidir.»

7958

ژغژغ آن جوز مغزت را برد

صد هزاران عقل را یك نشمرد

«O çürümüş cevizin takırtısı, yâni; Dünya'nın sana olan vaitleri senin aklını izâle eder. Çünki O, öyle bir hilekârdır ki yüzbinlerce aklı bir akıl saymaz.»

7959

یار تو خرجین تست و کیسه‌ات

گر تو رامینی مجو جز ویسه‌ات

«Sana hakîkî yar olan kimse, senin hurc'un ve kesen gibidir. Eğer sen Ramin isen Vise'den başkası arama!»

7960

ویسه و معشوق تو هم ذات تست

وین برونها همه آفات تست

«Senin visen ve sevgilin gene senin zâtındır. Bu haricî tekliflerin hepsi senin için birer âfetdir.»

Ramin : Aşıkın, vise de mâşûkasının adıdır.

7961

حزم آن باشد که چون دعوت کنند

تو نگویی مست و خواهان منند

«Basîret ve ihtiyat odur ki, seni dâvet edenler için, bunlar benim meclubum ve meftunum demeyesin.»

7962

دعوت ایشان صفیر مرغ دان

که کند صیاد در مکمن نهان

«Onların dâvetini kuşbazların gizlenip kuşları aldatmak için çaldıkları ıslık gibi bil..»

7963

مرغ مرده پیش بنهاده که این

میکند این بانگ و آواز چنین

«Bu sesi ve bu ötüşü, bu yapıyor diye, ölmüş bir kuşu önüne koyar.»

7964

مرغ پنداردکه جنس اوست او
جمع آید بردردشان پوست او

«Kuşlar, onu kendi cinsinden sanıp etrafına toplanırlar. Kuşbaz ise onları avlar ve derilerini yüzer.»

7965

جز مگر مرغی که حزمش داد حق
تا نگردد گیج آن دانه و ملق

«Meğer ki O kuş, Allah'ın kendisine basîret ve ihtiyat ihsan ettiği bir kuş ola da o tuzak danesinin ve hîle öksesinin etrafında dolaşmıya...»

7966

هست بی حزمی پشیمانی یقین
بشنو این افسانه را درشرح این

«İhtiyatsızlık, yakînen peşîmanlığı mucip olur. Bunun şerhinde şu hikâyeyi dinle.»

Buradaki kuşbazdan murat: Sülehâ ve meşâyıh kisvesine giren ve halka irfan sözleri söyleyerek onları avlamak isteyen mürâî ve münâfıklardır ki, onların sözlerine kanmak ve kendilerini evliyâullah'dan sanmak, sonunda peşîmanlığı mucip olur.

«BİR KÖYLÜ'NÜN ŞEHİRLİYİ, YALANCIKTAN VE BİRÇOK ISRARLA KÖYE DAVET EDEREK ALDATMASI»

7967

ای برادر بود اندر مامضی
شهری با روستایی آشنا

«Ey kardeş! Geçmiş zamanda bir şehirli, bir köylüyle tanışmıştı.»

7968

روستائی چون سوی شهر آمدی
خیمه اندر کوی آن شهری زدی

«Köylü şehre gelince, o şehirlinin evine çadır kurardı, yânî; postu sererdi.»

7969

دو مه و سه ماه مهمانش بدی
بردکان او و بر خوانش بدی

«İki ay, üç ay şehirlinin misâfiri olur, onun dükkânında ve sofrasında otururdu.»

7970

هر حوائجرا که بودیش آن زمان
راست کردی مرد شهری رایگان

«Köylünün her neye ihtiyâcı varsa, şehirli onu meccanen tedârik ederdi.»

7971

رو بشهری کرد و گفت ای خواجه‌تو
هیچ می‌نائی سوی ده فرجه‌جو

«Köylü bir gün şehirliye dedi ki: efendi! Sen seyran için hiç köye gelmiyorsun.»

7972

الله الله جمله فرزندان بیار
کین زمان گلشنست و سبزه‌زار

«Allah aşkına, bütün çocuklarını getir ki bu mevsim, gül ve yeşillik zamanıdır.»

7973

تا بتابستان بیا وقت ثمر
تا ببندم خدمتترا من کمر

«Yâhut yazın, meyve zamanı gel ki hizmetine kemer bağlayayım, yânî; hizmetinde bulunayım.»

7974

خیل و فرزندان و قومترا بیار
درده ماباش سه ماه و چهار

«Soyunu, sopunu, çocuklarını getir, bizim köyde üç, dört ay otur.»

7975

که بهاران خطهٔ ده خوش بود
سبزه زار و لالهٔ دلکش بود

«Bahar mevsiminde köy muhîti hoş olur, yeşillik ve gönül çekici lâlelik halini alır.»

7976

وعده دادی شهری اورا دفع حال
تا برآمد بعد وعده هشت سال

«Şehirli, onun talebini def etmek için vaitde bulundu ve bunun üzerinden de sekiz sene geçmişti.»

7977

او بهر سالی همی گفتی که کی
عزم خواهی کرد آمد ماه دی

«Köylü, her sene, ne vakit geleceksin? Kış ayı geldi, derdi.»

7978

او بهانه ساختی کامسال ماں
از فلان خطهٔ بیامد میهمان

«Şehirli: bu sene bize felân tarafdan bir misâfir geldi, diye bahâneler bulurdu.»

7979

سال دیگر گر توانم وارهید
از مهمات آن طرف خواهم دوید

«Gelecek sene mühim işlerden kurtulursam o tarafa gelmek istiyorum, derdi.»

7980

گفت هستند آن عیالم منتظر
بهر فرزندان تو ای اهل بر

«Köylü dedi ki: ey hayır sâhibi olan zat! Bizim aile senin çocuklarını beklemektedir.»

7981

باز هر سالی چو لکلك آمدی
تا مقیم قبهٔ شهری شدی

«Yine her sene leylek gibi gelir ve şehirlinin damı üstüne yuva yapardı.»

7982

خواجه هر سالی ز زر و مال خویش
خرج او کردی گشادی بال خویش

«Şehirli efendi, her sene kendi altın ve malinden ona sarf ederdi ve onu himâye için âdetâ kol, kanat açardı.»

7983

آخرین کرت سه ماه آن پهلوان

خوان نهادش بامدادان و شبان

«Son defâda o cömertlik pehlivanı şehirli, üç ay müddetle köylünün önüne sabahleyin ve akşam üstü sofra koydu.»

7984

از خجالت باز گفت آن خواجه را

چند وعده چند بفریبی مرا

«Köylü utandığı için şehirliye: Efendi! Bu nekadar vâde, beni daha nekadar aldatacaksın? dedi.»

7985

گفت خواجه جسم و جانم وصل جوست

لیک هر تحویل اندر حکم هوست

«Şehirli dedi ki: cismim de, canım da gelmek istiyor. Lâkin her tahvil, yânî; bir halden başka bir hale geçmek Allah'ın hükmü altındadır, her bir hareket kazâ ve kadere tâbîdir.»

7986

آدمی چون کشتی است و بادبان

تا کی آرد باد را آن بادران

«Âdem oğlu gemi ve yelken gibidir. Rüzgârı sevk eden Allah, ne vakit muvâfık rüzgâr gönderirse o vakit hareket edilir.»

7987

باز سوگندان بدادش کای کریم

گیر فرزندان بیا بنگر نعیم

«Köylü tekrar şehirliye yeminler verip: ey kerîm zat! Çocuklarını al gel de ikram gör, dedi.»

7988

دست او بگرفت سه کرت بعهد

کالله الله زود بیا بنمای جهد

«Şehirlinin elini tuttu, üç kere ahit aldı: Allah rızası için çabuk gelmeye cehd et, dedi.»

7989

بعد ده سال و بهر سالی چنین

لابه‌ها و وعده‌های شکرین

«On yıl sonra ve her sene böyle yalvarmalar ve tatlı vaitleri müteakip.»

7990

کودکان خواجه گفتند ای پدر

ماه و ابر و سایه‌دار هم سفر

«Şehirlinin çocukları dediler ki: Baba, Ay, bulut ve gölge bile sefer eder.»

7991

حقها بروی تو ثابت کرده

رنجها درکار او بس برده

«Onun üzerinde senin bir çok hakkın sâbit olmuştur. Onun işleri için sen çok meşakkat çekmişsindir.»

7992

او همی خواهد که بعض حق آن

واگزارد چون شوی تو میهمان

«O istiyor ki sende ona misafir olasın da o haklardan bazılarını olsun edâ edebilsin.»

7993

بس وصیت کرد مارا درنهان

که کشیدش سوی ده لابه کنان

«Yalvarıp yakarın da, pederinizi köye getirin, diye bize gizlice tembih etmişti.»

7994

گفت حقست این ولی ای سیبویه

اتق من شر من احسنت الیه

«Şehirli dedi ki: dediğiniz doğrudur. Lâkin (iyilik ettiğin kimsenin şerrinden sakın) denilmiştir.»

Bu söz, Hazreti Ali (Kerremallahüveçhe) nin kelâmı imiş.

7995

دوستی تخم دم آخر بود

ترسم از وحشت که آن فاسد شود

«Dostluk, son nefes ve âhiret günü için, yânî — bilâ ğaraz velâ ivaz — Allah için olur. Birşey olup, bu dostluğun bozulmasından korkuyorum.»

7996

صحبتی باشد چو شمشیر قطوع

همچودی دربوستان و در زروع

«Sohbet vardır ki keskin kılıç gibidir, dostluğu katleder; bostanlara ve ekinlere kış te'siri yapar.»

7997

صحبتی باشد چو فصل نوبهار

زو عمارتها و دخل بیشمار

«Keza sohbet vardır ki: ilk bahar mevsimidir ki o mevsimde binâlar yapılır ve bir çok menfaat elde edilir.»

7998

حزم آن باشدکه ظن بد بری
تا گریزی و شوی از بد بری

«Hazım ve ihtiyat odur ki sü'-izan'da bulunasın ve kaçasın, kötülükden kurtulasın.»

7999

حزم سوءالظن فرمود آن رسول
هرقدم‌را دام میدان ای فضول

«Rasülü Ekrem (S.A.V.): (süizan da yerine göre bir ihtiyattır) buyurmuştur. Binaenaleyh, ey boşboğaz kimse, attığın her adımın altında bir tuzak var, zannında bulun.»

8000

روی صحرا هست هموار و فراخ
هرقدم دامیست کم ران ای گستاخ

«Ovanın yüzü düzdür ve geniştir. Fakat her adımda bir tuzak vardır, sen küstahca hareket etme.»

8001

آن بزکوهی دودکه دام کو
چون بتازد دامش افتد درگلو

«O dağ keçisi tuzak nerede? diye koşar. Lâkin koşarken tuzağın ilmeği boynuna geçer.»

8002

آنکه میگفتی‌که کو اینك ببین
دشت میدیدی نمی دیدی کمین

«Ey keçi! Hani nerede? dediğin şeyi işte gör. Sen ovayı iyi gördün, fakat pusuyu görmedin.»

8003

بی کمین و دام صیاد ای عیار

دنبه کی باشد میان کشت زار

«Ey zekî geçinen! Pusu ve avcı tuzağı olmadan tarla arasında kuyruk nasıl bulunur?»

Vahşi hayvanları avlamak için tuzak kurarlar, üstüne de yem olarak kuyruk parçası koyarlarmış. Kuyruğu yemek için gelen hayvan tuzağa tutulurmuş.

8004

آنکه گستاخ آمدند اندر زمین

استخوان و کله هاشارا ببین

«Yer yüzünde küstahca, edepsizce hareket edenler olmuştu. Ey insan! Zeminde ve tarih sahifeleri arasında dolaş da onların kemiklerini ve kafataslarını gör.»

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de:

فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

Yânî: **«Yer yüzünde gezip dolaşın ve Peygamberlerini tekzib eden, onlara yalancısınız deyen küstahların sonunun ne olduğunu görün[20]»** buyurulmuştur.

8005

چون بگورستان روی ای مرتضی

استخوانشارا بپرسی از مامضی

«Ey Murtazâ, yânî; ey hakkın kendisinden razi olduğu zat! Kabristana gidince oradaki kemiklere geçmişdeki hallerini sor.»

8006

تا بظاهر بینی آن مستان گور

چون فرو رفتند درچاه غرور

«O kabir sarhoşlarının kibir ve gurur kuyusuna nasıl yuvarlanmış olduklarını ap'açık seyret...»

---

(20) Sûrei Nahl: 36.

8007

چشم اگر داری تو کورانه میا
ور نداری چشم، دست آور عصا

«Eğer görür gözün varsa, körcesine yürüme, gözün görmüyorsa eline bir asâ al...»

8008

آن عصای حزم و استدلال را
چون نداری دیده میکن پیشوا

«O basîret ve istidlâl asâsına mâlik değilsen, istidlâlden, yânî; birşey'i görüp de onun hakîkatini anlamaktan aciz isen; görmüş, geçirmiş, gözü ve kalbi münevver bir zat'e iktidâ et!..»

8009

ور عصای حزم و استدلال نیست
بی عصا کش بر سر هر ره مایست

«Eğer sende basîret ve istidlâl asâsı yoksa, deyneksiz her yol başında durma.»

8010

گام ز انسان نه که نابینا نهد
تا که پا از چاه و از سنك وارهد

«Gözü görmiyen bir kimsenin adım atışı gibi, ihtiyat ile adım at ki ayağın kuyuya düşmekten ve taşa çarpmaktan kurtulsun.»

8011

لرز لرزان و بترسی و احتیاط
می نهد پاتا نیفتد درخباط

«Gözsüz bir adam titreye titreye, korku ve ihtiyat ile adımını atar.»

«SEBE' AHÂLİSİNİN TUĞYANI, NİĞMETTEN AZMALARI; ŞÜKÜR VE VEFÂNIN FAZİLETİ»

8012

ای ز دودی جسته در ناری شده

لقمهٔ جسته لقمهٔ ماری شده

«Ey dumandan kaçıp ateşe düşen ve lokma ararken yılana lokma olan kimse; Bu belâ, basîret ve ihtiyâtı terk eylediğindendir.»

8013

تو نخواندی قصهٔ اهل سبا

یا بخواندی و ندیدی ماجرا

«Sen ehli sebe' kıssasını okumadın mı, yoksa okudun da mâcerâyı görmedin mi?»

8014

از صدا آن کوه خود آگاه نیست

سوی معنی هوش کهرا راه نیست

«Yaptığın akisden dağının haberi yoktur. Dağın şuuru manâ cihetine yol bulamaz.»

Hazreti Mevlânâ diyor ki: Ey gâfil insan! Kur'an'daki (Ehli Sebe') kıssasını okumadın mı? Yoksa okudun da hakikatine vakıf olamadın mı? Olamadınsa senin bir dağdan farkın olmamak lâzım gelir. Çünkü dağ da, söylenilen bir sözü, manâsını anlamaksızın tekrarlar.

8015

او همی بانگی کند بی گوش و هوش

چون خمش گردی تو هم او شد خمش

«Dağ daîmî suretde ve işidip anlamaksızın ses verir. Lâkin sen susunca o da susar.»

داد حق اهل سبارا بس فراغ

صد هزاران قصر و ايوانها و باغ

«Cenab-ı Hak Sebe' şehri ahâlîsine, çok kalb ferahlığı ve yüz binlerce köşkler, saraylar ve bağlar vermişti.»

Sebe': Yemen'de (Marep) denilen şehrin diğer ismidir. Orası bir müddet Hımyeriyye devletinin başşehri olmuştu. Cıvârındaki iki dağın arasına yapılan su bendi yânî; (Baraj) dolayısiyle bağlık, bahçelik ve çok mâmur bir hale gelmişti. Bunların, İhsan-ı İlâhi'ye küfranda bulunmaları dolayısiyle set yıkıldı, sular şehri harâbe haline getirdi. Ahâlisinden bir kısmı boğuldu, bir kısmı etrafa dağıldı. Bir kısmı da San'a'ya çekilip orasını hükümet merkezi yaptı.

Bu hâdise Kur'an-ı Kerim'de şöyle hikâye edilir:

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا

مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ

جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

Yânî: **«Sebe' şehri ahâlisi için ,oturdukları yerlerde, Allah'ın lutfu keremine alâmet ve delâlet vardı. O alâmet, sağlı sollu bostanlar ve bahçeler idi. Onların Peygamberi onlara dedi ki: Rabbinizin verdiği rızıkdan yiyin ve ona şükredin. Memleketiniz güzel bir beldedir. Rabbiniz de mağfiret eden merhametli bir mâbûd-u mutlakdır. Peygamberin bu tavsiyesini kabulden yüz çevirdiler, küfran-ı niğmetde bulundular. Onların üstüne şiddetli bir sel gönderdik. Sular şehri ve cıvarını istilâ etti ve onların sağlı sollu bahçelerini, acı meyveli ve dikeni çok meyvesi az ağaçlardan ibaret bahçelere tebdil ettik. Bunu, küfranları dolayısiyle cezâ olarak yaptık. Biz ancak kâfir-i niğmet olanları cezalandırırız[21].»**

---

(21) Sûrei Sebe': 15-17.

8017

شکر آن نگزاردند آن بدرگان

در وفا بودند کمتر از سگان

«O soysuzlar, o niğmetin şükrünü îfâ etmediler. Çünki vefâkârlıkda köpeklerden aşağı idiler.»

8018

مر سگی را لقمهٔ نانی ز در

چون رسد بر در همی بندد کمر

«Bir köpeğe bir kapıdan bir lokma ekmek verilirse, o kapının minnettârı ve hizmetkârı olur.»

8019

پاسبان و حارس درمیشود

گرچه بروی جور و سختی میرود

«Köpeğe cevrü meşekkat erişse bile o kapıdan ayrılmaz, oranın muhâfızı ve bekçisi olur.»

8020

هم بر آن در باشدش و قرار

کفر دارد کرد غیری اختیار

«Hem o kapı onun karargâhı olur. Başka bir yeri ihtiyâr etmeyi küfür telâkki eder.»

8021

ور سگی اید غریبی روز و شب

آن سگانش میکنند آن دم ادب

«Eğer garip bir köpek bir mahalleye gelecek olsa, o mahalle köpekleri onu te'dip ederler.»

8022

که برو آنجا که اول منزلست
حق آن نعمت گروگان دلست

«Ve derler ki : ilk menzilin olan yere dön! Oradaki yediğin niğmetlerin hakkı, gönlünü oraya rehin etmendir.»

8023

میگزندش که برو برجای خویش
حق آن نعمت فرو مگذار بیش

«Onu ısırırlar ve : eski yerine git! Orada nail olduğun nimetlerin hakkını ifa etmekten geri kalma.»

8024

از در دل و اهل دل آب حیات
چند نوشیدی و وا شد چشمهات

«Ey küfrân-ı niğmetde bulunan kimse! Sende gönül kapısından ve gönül sahipleri kapısından nekadar Ab-ı hayat içtin de gözlerin açıldı.»

8025

پس غدای سکر و وجد و بیخودی
از در اهل دلان بر جان زدی

«Gönül ehli kapısından sekir, vecd ve kendinden geçiş gıdası senin ruhuna aksetmişti.»

Sekir, vecd ve kendinden geçiş : Seyrisulûk mâkâmatındandır. Onlar hakkında mâlûmat almak için Şârihi Mesnevî İsmaili Ankaravi'nin (Minhâcül fukara) ismindeki kitâbına mürâcaat etmelidir.

8026

باز این در را رها کردی ز حرص
گرد هر دکان همی گردی ز حرص

«Sonra, hırsından, gönül ehlinin kapısını terk ettin, ehl-i dünyâ dükkânları etrafında dolaşmaya başladın.»

8027

بر در آن منعمان چرب دیك

میدوی بهر ثرید مرده ریك

«O tenceresi yağlı nimet sahiplerinin kapısında, arta kalası bir tirit için dönüp dolaşıyor ve çanak yalayıcılık ediyorsun.»

8028

چربش اینجا دانکه جان فربه شود

کار نا امید اینجا به شود

«Yağlı taâmı ehli diller kapısında bil ki ruhun semirsin, ümitsiz işler orada iyi olsun.»

«HASTALARIN HER SABAH ÎSÂ ALEYHİSSELÂM'IN SÜM'ASI ÖNÜNDE ŞİFÂ VE DÜ'Â TALEBİYLE TOPLANMALARI»

8029

صومعهٔ عیسیست خوان اهل دل

هان و هان ای مبتلا این در مهل

«Îsâ'nın süm'ası, yânî; ibadethanesi, ehlidil sofrasıdır. Ey müptelâ sakın bu kapıyı terk etme!»

8030

جمع گشتندی ز هر اطراف خلق

از ضریر و لنك و شل و اهل دلق

«Kör, topal, çolak ve fakir halk her tarafdan gelir, toplanırdı.»

8031

بر در آن صومعهٔ عیسی صباح

تا بدم اوشان رهاند از جناح

«Îsâ'nın o süm'ası kapısına cem' olurlardı ki Hazret-i Ruhullah, nefesiyle onları günahdan, yâni günah cezâsı olarak uğradıkları hastalıkdan kurtarsın.»

8032

او چو فارغ گشتی از اوراد خویش

چاشتگه بیرون شدی آن خوب کیش

«Hazret-i Îsâ evrâdını okuyup bitirince kuşluk zamanı dışarıya çıkardı.»

8033

جوق جوقی مبتلا دیدی نزار

شسته بردر درامید و انتظار

«Müptelâ ve zaif birçok kimse görürdü ki ümmit ve intizar ile kapısı önünde oturmuşlardı.»

8034

گفتی ای اصحاب آفت از خدا

حاجت این جملگانتان شد روا

«Derdi ki : ey dert sahipleri, yânî; ey hastalar! Allah tarafından cümlenizin hâceti kabul olundu.»

8035

هین روان گردید بی رنج و عنا

سوی غفاری و اکرام خدا

«Haydi marazsız ve zahmetsiz olarak Allah'ın mağfireti ve ikrâmı tarafına gidiniz.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlâna diyor ki :

8036

جملگان چون اشتران بسته پای

که گشایی زانوی ایشان برای

«O hastaların hepsi, dizleri bağlı develer gibi iken, diz bağları çözülmüş gibi.»

8037

خوش دوان و شادمانه سوی خان

از دعای او شدندی پادوان

«Sevinerek ve koşarak Hazret-i Îsâ'nın düâsı berekâtıyla evlerine giderlerdi.»

8038

آزمودی تو بسی آفات خویش

یافتی صحت ازین شاهان کیش

«Ey kimse! Sen müptelâ olduğun âfetleri çok kerre denedin ve o din ve târikat sultanlarının himmetiyle sıhhat buldun.»

8039

چند آن لنگی تو رهوار شد

چند جانت بی غم و آزار شد

«Kaç kere topallığın rahvanlığa tebdil oldu, kaç kere ruhun gamdan ve mihnetten kurtuldu.»

Fakat onları unuttun ve nisyânınla küfrân-ı niğmette bulundun...

8040

ای مغفل رشته بربای بند

تا زخود هم گم نکردی ای لوند

«Ey gâfil adam! Ayağına bir iplik bağla da kendini kaybetmeyesin.»

Cenab-ı Pir, bu beyti bir fıkraya telmih ediyor.

Hebennega, Araplar arasında yetişmiş bir ahmaktır ki bazı garip hareketleriyle şöhret almıştır. Bu abtal adam, ara, sıra kendini unutur; «ben kimim?» diye ötekine berikine sorarmış. Buna çâre olmak üzere ipten bir halka yapıp boynuna geçirmiş, ara sıra o halkayı yoklar, «ha benmişim» diye kendisini bulurmuş. Bir gün uyumuş. Kardeşi de o uyurken halkasını çıkarıp kendi boynuna takmış. Hebennega uyanıp da halkasını kardeşinin boynunda görünce: «Birâder; sen bensin, ama ben kimim?» diye sormuş. Hazret-i Mevlânâ da ehlullahın bir çok lutfunu gör-

duğu halde onları unutup küfran-ı niğmette bulunanlara hitaben: **«Bari ayağına ip bağla da gördüğün lutufları unuttuğun gibi kendini de unutmayasın.»** diyor.

8041

ناسپاسی و فراموشی تو

یاد ناورد آن عسل نوشی تو

«Senin küfran-ı niğmetin ve nisyânın vaktiyle gördüğün kerem ve inâyetleri sana unutturdu.»

8042

لاجرم آن راه بر تو بسته شد

چون دل اهل دل از تو خسته شد

«Ashab-ı kulûb olan evliyâullahın kalbi sana karşı kırılmış olduğu için o lutuf ve kerem yolu sana kapandı.»

8043

زودشان دریاب و استغفار کن

همچو ابری گریه‌های زار کن

«Çabuk, o lutuf sahiplerini bul da, istiğfar ve itizâr et. Bulut gibi inliyerek ağla!»

8044

تا گلستان شان سوی تو بشکفد

میوه‌های پخته بر خود وا کفد

«Ki onların gül bahçeleri sana karşı çiçek açsın, kemâle gelsin; meyveleri senin için yarılsın.»

8045

هم دران سگ گردکم از سگ مباش

با سگ کهف ار شدستی خواجه‌تاش

«Hem de onların kapısında dolaş ve ashâb-ı kehf'in köpeğiyle kapı yoldaşı isen sahibinin kapısını beklemekte bir köpekten aşağı olma!»

8046

چون سگان هم مر سگا را ناصحند

که دل اندر خانهٔ اول بنه

«Köpekler, mahallerine gelen serseri köpeklere: (kalbini ilk evin kapısına bağla, oradan ayrılma!) diye nasihat verirler.»

Yine köpekler o serseri köpeğe derler ki:

8047

آن در اول که خوردی استخوان

سخت گیر و حق گزار آن را بمان

«Kemik yemiş olduğun evvelki kapıyı sıkı sıkı tut. O niğmetin şükrünü edâ et ve o kapıdan ayrılma!»

8048

می‌گزندش تا ادب آنجا رود

وز مقام اولین مفلح شود

«İlk kapısına gitsin ve oradan felah bulsun diye, o serseri köpeği tedib için ısırırlar.»

8049

می‌گزندش کای سگ طاغی برو

با ولی نعمتت یاغی مشو

«Onu ısırırlar da derler ki: (ey azgın köpek! Git veliniğmetine âsî olma!»

8050

بر همان در همچو حلقه بسته باش

پاسبان و چابک و برجسته باش

«O kapıya halka gibi bağlan! Orada çevik ve atik bir bekçi ol!»

8051

صورت نقض وفای ما مباش
بی‌وفایی را مکن بیهوده فاش

«Bizim vefâkârlığımızı bozmanın mümessili olma! Nâfile yere vefâsızlığı fâşetme.»

8052

مر سگان را چون وفا آمد شعار
رو سگان را ننگ و بدنامی میار

«Vefâkârlık, köpeklerin şiarı olmuştur. Git de, köpekleri utandıracak ve onların adını kötüye çıkaracak harekette bulunma!»

8053

بی‌وفایی چون سگان را عار بود
بی‌وفایی چون رواداری نمود

«Vefâsızlık köpekler için âr olduğu halde, sen nasıl oluyor da vefâsızlık gösteriyorsun?»

8054

حق تعالی فخر آورد از وفا
گفت من اوفی بعهد غیرنا

«Hak Taâlâ vefâkârlığıyle iftihar etti: (Bizden başka ahdine çok vefakâr olan kimdir?) dedi.»

Sûr-ei Tevbe'deki şu Âyet'e işaret ediliyor:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

Yâni : Hakîkaten Allahü Taâlâ onlara cenneti vermekle mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı. O mü'minler Allah yolunda din düşmanlarıyle çarpışırlar da öldürürler ve ölürler. Cenâb-ı Hak, bu alış mukabilinde o mü'minlere Cennet vereceğine dair, Tevrat'da, İnci'lde ve Kur'an'da bâkî ve sabit vaitte bulunmuştur. Allah'dan daha ziyâde ahdine vefâkâr kim vardır? Ey mü'minler! Allah ile ettiğiniz alış veriş dolayisiyle sevininiz! Bu alış-veriş büyük bir kurtuluştur[22].»

8055

بوفایی دان وفا بارد حق

رحقوق حق ندارد کس سبق

«Lâkin, hakları reddeden vefakârlık, hakka karşı vefâsızlık demektir».

Hiç bir kimse Allah'ın hukuku üzerine sabık olamaz. Yânî; evvel emirde Hak'kın, ondan sonra mahlûk'un hukukuna riayet lâzımdır. Cenâb-ı Hak Sûre-i Lokman'da :

وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰۤى اَنْ تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ

فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِى الدُّنْيَا مَعْرُوفًا

Yânî : «Ey insan! Anan ve baban, bana bilmiyerek şirk etmek hususunda seni teşvik etseler bile, onlara itaat etme ve onlarla Dünya'da nezaketle musâhâbe eyle[23]» buyurmuş, Hakk-ı İlâhi olan tevhit hususunun hukuk-u ebeveyn'e tercîhini emretmiştir.

8056

حق مادر بعد زان شدکان کریم

کرداورا از جنین تو غریم

«Ana hakkı, hakkullah'dan sonradır ki O kerîm olan Allah, ananı senin ana karnındaki şekline borçlu etmiştir.»

(22) Sûrei Tevbe : 111.
(23) Sûrei Lukman : 15.

8057

صورتی کردت درون جسم او

داد درحملش ورا آرام خو

«Allah, seni, ananın bedeni dâhilinde bir cisim olarak yarattı ve o cismi taşımakta, anana bir meyl-i tabiat verdi.»

8058

همچو جزء متصل دید و ترا

متصل را کرد تدبیرش جدا

«Anan seni kendisinin bitişik bir cüz'ü görüyordu. Fakat haml müddeti tamam olunca, Hakkın tedbiri, O bitişik cüz'ü ayırdı.»

8059

حق هزاران صنعت و فن ساختست

تا که مادر بر تو مهر انداختست

«Cenab-ı Hak, binlerce san'at ve fen yapmıştır ki, anan sana karşı şefkatli ve muhabbetli olmuştur.»

8060

پس حق حق سابق از مادر بود

هرکه آن حق را نداند خر بود

«O halde Allah hakkı, ana hakkından evveldir. Her kim O hakkı bilmezse eşekdir.»

8061

آنکه مادر آفرید و ضرع و شیر

باپدر کردش قرین آنرا مگیر

«O Hak Taâlâ ki anayı, onun memesini ve sütünü yaratmış ve onu babaya eş yapmıştır.»

8062

ای خداوند قدیم احسان تو
آنکه دانم و آنکه نی هم آن تو

«Ey ihsânı kadîm olan rabbim, bildiğim ve bilmediğim niğmetlerin hepsi de senindir.»

İnsan, Allah'ın bir çok niğmetine mazhar olmuştur. Bunlardan bazılarını bilir, bazılarının farkında değildir. Meselâ eline birkaç lokma ekmek geçirmek bir niğmettir. Bu, meydanda olduğu için herkes onu bilir. Bir de o lokmayı çiğnemek, yutmak, hazmetmek ve fazlasını def' eyleyebilmek, yânî âfiyet niğmeti vardır ki çokları nail oldukları bu niğmeti uzmâ'nın farkında değillerdir. Bundan dolayıdır ki Kur'an'da :

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا

Yânî : **«Allah'ın, nail olduğunuz niğmetlerini sayacak olsanız tüketemezsiniz[24]»** buyrulmuştur. Binaenaleyh Allah'ın hakkı, ana, baba hakkından evveldir.

8063

تو بفرمودی که حق را یاد کن
زانکه حق من نمی گردد کهن

«İlâhi; Sen: (Niğmetimi hatırla! Çünki benim hakkım eskimez ve tükenmez) buyurmuşsun.»

Cenab-ı Hak :

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

Yânî : **«Ey insanlar! Allah'ın size olan niğmetlerini hatırlayınız ve şükrünü edâ ediniz[25]»** buyurmuştur. Şeyh Sâdî diyor ki : «Yaşayan mahlûkâtın nefes alması hayatını uzatır, nefes vermesi de zâtini ferahlandırır. Şu halde bir nefes alıp vermede iki niğmet vardır. Ve her niğmete karşı bir şükür vacibdir. Bir nefeste böyle iki niğmet mevcut olunca,

(24) Sûrei İbrahim : 34.
(25) Sûrei Maide : 7.

her niğmet için de bir şükür lâzım gelince müstağrakı bulunduğumuz İlâhi niğmetlerin sayılıp tüketilemiyeceği ve onların şükrünün ifâ edilemiyeceği anlaşılır. Meselâ bir adam bir niğmete karşı (Elhamdülillâh) dese o da mânevi bir niğmet olduğu için, ona da bir şükür icab eder. İkinci, üçüncü, ilânihaye şükürlerin herbiri de birer niğmettir; binâenaleyh, onlara da birer şükür gerektir. Demek ki insan, bir defâ elhamdülillâh demek niğmetinin şükrünü ölünciye kadar ifâ edemez. O halde ne yapmalı? Aczini itirâf etmeli. Yarabbî ben senin nihâyetsiz olan niğmetlerinin hepsine değil bir tanesine bile şükür etmekden acizim» demelidir.

Şeyh Galip merhum (Hüsn-ü aşk) ına şu beyitle başlamıştır:

Hamd anâ ki kıldı halka rahmet,
Tahmîtde acze verdi ruhsat...

«Mahlûkâtına acıyıp da, niğmetlerine karşı şükür ve hamd etmekten aciz kalındığını itiraf etmeye ruhsat veren Allah'a hamdüsena olsun» demektir.

8064

یادکن الطافکه کردم آن صبوح
باشما از حفظ درکشتی نوح

«Sizi, Nuhun gemisinde ve dedelerinizin sulbünde muhâfaza eylemek suretiyle bir sabah ettiğim lutfu hatırlayın.»

8065

بپدرهٔ باباتیانرا آن زمان
دادم از طوفان و از موجش امان

«Sizin aslınıza ve atalarınıza o zaman tûfan dalgalarından eman verdim.»

Yasin sûresinde buyruluyor ki:

وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ۝ وَخَلَقْنَا
لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ۝

Yâni: **«Kudret ve kuvvetimiz hakkında insanlara bir alâmet daha**

olmak üzere şu vardır ki: biz onların cedlerini, yüklü bir gemiye yânî; Nuh teknesine bindirmişdik ve insanların bilmeleri için, sefine-i Nuh misali binlerce şeyler de yarattık[26].»

En son müfessir Elmalılı Hamdi efendi merhum: (ve halaknalehum min mislihi mayerkebun) âyeti için, «Bütün bu merâkib-i bahriyye ve berriyyeye şamildir» diyor ve pek doğru söylüyor ki, saldan diretnavtlara ve yük arabasından son sistem tayyârelere varıncaya kadar karada, denizde ve havada binilen şeylerin hepsi de insanların yaptığı şeylerden olmak itibariyle Nuhun gemisinin misâlidir.

Şu âyet Kur'an-ı Kerim'in geleceği haberine dair bir mucizedir ki bu gün akıllara hayret veren şeylerin ihtirâ edileceğini on üç asır evvel bildirmiştir.

Sırası gelmişken Tûfân'a ve Nuhun gemisine dair birkaç söz söyliyelim:

Malûmdur ki tûfan, Nuh Peygamberin bedduası ile Irak'ta, Elcezire kıtasında sürekli yağmurların yağması, Dicle ve Fırat nehirlerinin taşmasıyla vukû'a gelmişti. Çünki Nuh Aleyhisselâm putlara tapan Irak ahâlisini Hak'ka dâvete memur edilmişti. Hazreti Nuh uzun müddet onları imâna dâvet etti. Dinlemediler ve Putperestliği terk etmediler. Nihâyet Cenab-ı Nuh:

عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

Yâni: **«Yarabbî! Şu arz üzerinde kâfirlerden kimse bırakma[27]»** diye onların aleyhinde dü'â etti. Bunun üzerine bir sefîne inşâsına memur oldu .Onu yaptı, ailesini, ümmeti olan yetmiş, seksen kişiyi ve ehlî hayvânâtı oraya yükledi. Ve tûfan dalgaları üzerinde sefinesiyle çalkalanmaya başladı. Kürdistandaki Cûdî dağının üzerine gemi oturunca karaya ayak bastı.

Tevrat, tûfan'ın bütün arzı kapladığını, en yüksek dağların tepesini onbeş arşın geçtiğini, Nuh'un sefinesinin üçyüz arşın boyunda, elli arşın eninde, otuz arşın derinliğinde olduğunu rivayet ediyor. Tevrat'ın kütüb-ü semâviyeden olduğu biz müslümanlarca musaddak ise de tahrîfe uğramış olduğu da malûm olduğundan onun her dediğine inanmak mecburiyetinde değiliz.

Kur'an'da tûfân'ın umûmî olduğuna dair sarâhat yoktur, belki mevzii kaldığına delâlet vardır. Sûre-i Nûh'da:

---

(26) Sûrei Yasin: 41-42.
(27) Sûrei Nuh: 26.

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ

عَذَابٌ أَلِيمٌ ①

Yânî : «**Kendilerine Allah'ın şiddetli azâbı gelmeden evvel kavmini korkut, diye muhakkak biz Nuh'u kavmine gönderdik**[28]» buyrulmuştur. Nuh kavmi, Irak havâlisinde oturuyordu. Onlar îmana gelmedi diye umûmî tûfan olup da bütün Dünya halkının boğulması hem akl'a, hem nakle muhâlifdir. Çünki Kur'an'da :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ⑮

Yânî : «**Biz bir kavme Peygamber göndermedikçe, onlar da O Peygamberi tekzip etmedikçe kimseye azap etmeyiz**[29]» denilmektedir. Irak'ta putperestler tevhidi kabul etmediler diye meselâ Amerika ahâlîsinin ne kabahati vardır ki tûfâna uğrayıp boğulsunlar.

Sonra sefine'i Nuh Kur'an'da :

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ⑬

Yânî : «**Biz Nuh ve maiyetini tahtalar ve çivilerden, yahut lifden örülmüş halatlardan müteşekkil bahrî bir merkebe bindirdik**[30]» diye tarif edilmiştir. Allah-ü âlem şu târif, sefîne-i Nuh'un halatlarla birbirine bağlanmış yahut çivilerle yekdiğerine rabt edilmiş bir sal olduğunu hatıra getiriyor. Nitekim hâlâ da Diyarbakır ve Irak taraflarında böyle tahtadan yapılmış salların altına şişirilmiş tulumlar bağlanır, (kelek) denilen o vasıta ile nehir üzerinde insan ve eşya nakliyatı yapılırmış.

8066

آب آتش خو زمين بگرفته بود

موج او مر اوج كه رامى ربود

«Ateş tabiatlı tûfan suyu o zemîni kaplamıştı. Onun dalgası dağın tepesini kapıyordu.»

---

(28) Sûrei Nuh : 1.
(29) Sûrei Esra' : 15.
(30) Sûrei Kamer : 13.

Hazret-i Mevlânâ da burada meşhur'e göre beyânatta bulunuyor. Lisan-ı İlâhi'den deniliyor ki :

8067

حفظ کردم من نکردم ردتان

در وجود جد جد جدتان

«Ben sizi o vakit ceddinizin ceddinin ceddi, yânî; en uzak dedelerinizin vücudunda muhafaza eyledim ve ret etmedim.»

8068

چون شدی سرپشت پایت چون زنم

کارگاه خویش ضایع چون کنم

«Vaktâki büyüdün ve baş oldun, sana nasıl tekme atarım ve kendi sanatım eserini nasıl zâyî kılarım?»

8069

چون فدای بی‌وفایان میشوی

از گمان بد بدین سوی روی

«Sen nasıl oluyor da bîvefâlara fedâ oluyorsun; süizannın dolayısıyla bivefalar tarafına gidiyorsun?»

8070

من ز سهو و بی‌وفایها بری

سوی من آیی گمان بد بری

«Ben sehivden ve bîvefalıklardan berîyim. Öyle iken benden tarafa gelince süizan besliyorsun.»

8071

این گمان بد بر آنجا بر که تو
میشوی در پیش او همچو دوتو

«Bu süizannı, karşısında ikikat olarak eğildiğin şahsın bulunduğu yere götür.»

8072

پس گرفتی یار و همراهان زفت
گر ترا پرسم که کو گویی که رفت

«İmdi sen birçok yar ve yoldaş ittihaz etmiştin. Şimdi, sana, onlar nerede? diye sorsam, gittiler dersin.»

Sûre-i Ankebût'da buyrulmuştur ki :

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ
الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

Yâni : **Allah'dan başka dostlar ittibaz eylemiş olanlar kendine ağdan mesken yapan örümcekler gibidir. Hakikaten evlerin en dayanmayanı örümceğin ağdan yaptığı evdir. Bunun böyle olduğunu bilselerdi[31].»**

8073

یار نیکت رفت بر چرخ برین
یار فسقت رفت در زیر زمین

«Salih dostun semâlara gitti, fâsık arkadaşın da yerin dibine göçtü.»

Kur'an'da :

---

(31) Sûrei Ankebut : 41.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

Yânî : **«Hakikaten ebrardan hayırkâr olanlar niğmetler içindedirler; hakîkaten fâsık ve fâcir olanlar da Cehennemdedirler[32]»** buyrulmuştur.

İşte, ey insan, kendine dost ittihaz ettiklerinin kimi semâlara çıktı, kimi de Cehennemin dibini boyladı...

8074

تو بماندی در میانه آنچنان

بی‌مدد چون آتشی از کاروان

«Sen ise, ara yerde kaldın, kervandan arta kalan ve sönmeye mahkûm ateşe döndün.»

8075

دامن او گیر ای یار دلیر

کو منزه باشد از بالا وزیر

«Ey cesur arkadaş! O Zât-ı ecellü Âlâ'nın eteğini, yânî; emir ve nehiy ettiklerini tut ki o, yüksekten, alçaktan münezzehdir.»

Allah hiçbir mekâna muhtaç olmadığından lâmekândır. Onun için yüksek .ve alçaktan münezzehdir. Böyle olmakla beraber her yerde ve her zaman mevcutdur. Bilhassa mü'min, mütteki olan kulunun kalbinde hâzır ve nâzırdır. Ararsan Mevlâyı kalbinde ara! Kudüs'de, Mekke'de, Hac'da değildir.

8076

نی چو عیسی سوی گردون بر شود

نی چو قارون در زمین اندر رود

«O, ne Îsâ gibi gök yüzüne çıkar, ne de Kârun gibi yerin dibine geçer.»

Şöyle zarif bir rübâ'î vardır : «Hazret-i Îsâ parasızlıktan göğe çıktı; Kârun da akılsızlığından yere geçti. Eğer altun ve gümüşle gayeye vasıl olunsa idi Îsâ yere geçerdi; Kârun da gök yüzüne çıkardı.»

---

(32) Sûrei İnfitar : 13-14.

Kârun Beni İsrail'den olup, fevkâlâde zengin bir herifdi. Servetine mağrur olarak Beni İsrail'in riyasetine geçmek istiyordu. Bundan dolayı bir fâhişeye birkaç para verip Hazret-i Musa'ya zinâ isnat etti. Fakat karı, Allah'dan korktu, yalan yerine doğruyu söyledi. Kelîmullaha iftira için Karun'un kendisine para verdiğini söyledi. Bunun üzerine emri İlâhi Zemine : **«Karun'u tut ve yut!»** dedi. Toprak yarıldı. Karun o yarık içinde yere battı, kayboldu.

Servet ve hazineleri de aynı şekilde zemîne geçti.

Cenab-ı Hak, hâşâ, mekân ile mukayyet olmadığı için ne göğe çıkar ne zemîne iner. Lâkin :

8077

باتو باشد درمكان و لامكان

چون بمانى از سراى و از دكان

«Sen saraydan ve dükkândan kalınca, yânî; irtihal edip de ikâmetgâhından ve ticâretgâhından ayrılınca mekânda ve lâmekânda seninle beraber olur.»

(Vehüve meaküm eynemâ küntüm) Yânî : **«Ey insanlar! Nerede olursanız olunuz, Allah sizinle beraberdir.»** Hakkın bu beraberliği ülemâca epeyce kîlü kâli mucip olmuştur. Kimi Allah, ilmiyle beraberdir demiş, kimi Allah zâtiyle beraberdir mütalâasında bulunmuştur. O kadar ince düşünmeye lüzum yoktur.. Allah her vakit ve her yerde bizimle berâberdir vesselâm.

8078

اورا رد از كدورتها صفا

مرجفاهاى ترا گرد وفا

«Allah bulanıklıklardan duruluk, yânî; seyyielerden haseneler izhar eder. Senin cefâlarına vefâ ile mukabelede bulunur.»

Bu gibi kimseleri, Allah :

فَاُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنَاتٍ

Yânî : **«Onlar öyle bir güruhdur ki Allah onların kötü amellerini iyi amellere ve günahlarını sevâba tebdil eder[33]»** diye tarif ettiği zümreye katar. Allah lütuf ve keremiyle cümlemizi o bahtlılardan eyleye...

---

(33) Sûrei Furkan : 70.

8079

چون جفا آری فرستد کوشما

تاز نقصان وا روی سوی کمال

«Sen bir cefâda bulununca, noksandan kemal tarafına gelesin diye ve seni te'dib için bir belâ gönderir.»

8080

چون تو وردی ترك كردی در روش

برتو فیض آید ازان رنج و بتش

«Ey sâlik! Sen seyr-i sülûkinde bir vird'i terkedersen hastalık ve mihnet gibi sana bir kabz gelir.»

Vird : İster namaz, ister oruç, ister dü'a, ister salâtü selâm olsun, icrâsı mûtat olan bir ibâdettir. Dervişler arasında bunun cem'i olan (evrât) kelimesi kullanılır ve sabahları okunurdu. Bir kimse böyle bir virdini terkedecek olursa onu kabz istilâ eder ki o hal :

8081

آن ادب کردن بود یعنی مکن

هیچ تحویلی ازان عهد کهن

«Eski ahdinde, yânî; devam ede geldiğin virdinde hiç bir değişiklik yapma diye sana bir te'dip ve ihtardır.»

8082

پیش ازین کین قبض زنجیری شود

این که دیگرست پا گیری شود

«O kabız, zencir haline gelib de kalbini istilâ etmeden ve sana ayak bağı olmadan evvel, virdine devam et!»

Etmeyecek olursan :

8083

رنج معقولات شود محسوس وفاش

تانه گیری این اشارتها بلاش

«Mâkûl olan, yânî; ancak akıl ile idrak edilen kabz-ı derûnî gibi hastalığın meydana çıkar. Hak'kın bu işaretlerini ehemmiyetsiz ve beleş tutmayasın.»

8084

در معاصی قبضها دلگیر شد

قبضها بعد از اجل زنجیر شد

«Suç işlediğin zaman duyulan iç sıkıntıları kalbi istilâ eder. O kabzlar, ecelden sonra zincir haline gelir.»

8085

نعط من اعرض هنا عن ذکرنا

عيشةً ضنكاً ونجزی بالعمی

«Burada bizim zikrimizden kaçınana dar bir maişet verir, geçinmesini güçleştiririz, onu âmâlıkla cezalandırırız.»

Tâhâ sûresindeki şu âyete işarettir :

وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرٖى فَاِنَّ لَهُ

مَعٖيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنٖٓى اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصٖيرًا ﴿١٢٥﴾

قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسٖيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾

Yânî : «Benim zikrimden her kim kaçınırsa onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz (Yarabbî beni niçin âmâ olarak haşrettin? Halbuki ben Dünyada gözlüydüm.) Cenab-ı Hak buyurur ki : Öyle idin, lâkin, sana bizim âyetlerimiz geldi, sen onları unuttun. Onun gibi, bugün sen de unutulursun[34].»

---

(34) Sûrei Tâhâ : 124-126.

8086

دزد چون مال کسانرا می‌برد
قبض و دلتنگی دلش رامی خلد

«Hırsız, herkesin malını alıp götürünce kabız ve gönül darlığı onun kalbini akrep gibi sokar.»

8087

او همی گوید عجب این قبض چیست
قبض آن مظلوم کز شرت گریست

«Hırsız, acaba bu kabız nedir? der... Ne olacak? Senin şerrinden ağlayan mazlum'un göz yaşları tesiridir.»

8088

چون بدین قبض التفاتی کم کند
باد اصرار آتشش‌را دم‌کند

«Hırsız bu kabz'a ehemmiyet vermezse, onun ısrarı rüzgârı o kabız ateşini üfler ve parlatır.»

8089

قبض‌دل قبض عوان شد لاجرم
گشت محسوس آن معانی زد علم

«Hülâsa, gönül sıkıntısı, zabıta memurlarının sıkıştırması haline gelir. Onun hırsızlığı, mânâ halinde iken, yaprak açmış gibi meydana çıkar.»

8090

غصه‌ها زندان شدست و چارمیخ
غصه بیخست و بروید شاخ بیخ

«Dert ve iç sıkıntısı suçlular için zindan ve çarmıh olur. İç sıkıntısı bir kökdür ki kök, dal budak salıverir.»

8091

بیخ پنهان بود هم شد آشکار

قبض و بسط خویش‌را بیخی شمار

«Kök gizli idi, meydana çıktı. Yânî; bir ağacın kökü zeminde gizli olduğu halde, dalı budağının meydana çıktığı gibi; sen de duyduğun iç sıkıntısı ve ferahlık hallerini bir kök bil ki onların âsârı zuhur edecektir.»

8092

چونکه بیخ بد بود زودش بزن

تا نروید زشت خاری در چمن

«Sendeki kötü bir kök ise, onu çabuk çıkar ki çemende çirkin bir diken çıkmasın.»

8093

قبض دیدی چارهٔ آن قبض کن

زانکه سرها جمله میروید ز بن

«Kalbindeki kabızı görünce, o kabzın çaresine bak; yânî; sebebi ne ise o sebebi def et! Çünki, dalların hepsi kökden biter.»

8094

بسط دیدی بسط خودرا آب ده

چون برآید میوه بر اصحاب ده

«Gönlündeki (bast)ı görünce O (bast)ı sula, yânî artmasına çalış. Meyve yetiştirince de o meyvelerden ashâbına ver.»

«EHL-İ SEBÂ KISSASININ BÂKİYESİ»

8095

آن سبا ز اهل صبا بودند و خام
کارشان کفران نعمت با کرام

«O Sebâ şehri ahâlisi, hevâ ve heves sahibi bir takım ham kimselerdi. İşleri güçleri, kerîm olan zevâtı kirâma, yânî; enbiyâ ve evliyâ'nın niğmetine karşı küfrandan, nankörlükden ibâretti.»

8096

باشد آن کفران نعمت در مثال
که کنی با محسن خود تو جدال

«Küfrân-ı niğmet meselâ şöyle olur ki: sen, sana in'am ve ihsanda bulunanla mücâdele edersin.»

8097

که نمی باید مرا این نیکوی
من برنجم زین چه رنجم میشوی

«Ve dersin ki: bana bu iyiliğin lüzûmu yok. Ben bu halden müteessir oluyorum, bana niçin ezâ kılıyorsun?»

8098

لطف کن این نیکوی را دور کن
من نخواهم چشم زودم کور کن

«Lutfet de yaptığın bu iyiliği benden uzaklaştır. Ben göz istemiyorum, beni çabuk kör et!»

İşte bir kimsenin gördüğü iyiliğe karşı nankörlük etmesi, kendisine iyilik edene böyle hitap etmesi gibidir.

پس سبا گفتند باعد بيننا

شيننا خير لنا خذ زيننا

«Sebâ halkı dediler ki: Yarabbî! Şehirlerimizin arasını uzaklaştır, bize ayıbımız hayırlıdır, ziynetimizi al!»

Kur'an'da ve Sebe' sûresinde buyuruluyor ki:

وَجَعَلْنَا

بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا

فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ۝١٨

Yânî: **«Ehl-i Sebe' ile civârlarındaki köylere bereket verdik ve Sebe'den Şam'a varıncıya kadar mamur ve biribirine muttasıl köyler kıldık. Ve onların arasında gece gündüz emîn olarak yürüyünüz, seyrü seferde bulununuz, dedik[35].»**

فَقَالُوا

رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ

وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

Yânî: **«Onlar da: İlâhî, seferlerimizin arasını uzaklaştır, dediler. Böyle demekle nefislerine zulmettiler. Biz de onları tarihî rivâyet haline getirdik ve onları parça parça ettik.** (Sebâ ahâlîsinden bir kısmı Irak'a gitti ,orada Hayre Devletini kurdu, bir kısmı Şam'a gidib Gassâniye Hükûmetini teşkil etti. Bir kısmı Huzâiler namiyle Mekke'de, bir kısmı da Us ve Hazrec ismiyle Medîne'de yerleşti vebinnetice) **«Sebâ şehri ahâlisi dağıldı» diye bir mesel söylenilmiye başlandı. Şu hâdisede sabır ve şükür edenler için ibret alınacak çok âyetler ve alâmetler vardır[36].»**

---

(35) Sûrei Sebe: 18.
(36) Sûrei Sebe': 19.

Hazret-i Mevlânâ nakledilen âyetin meâlini nazmederek Sebe'lilerin lisanından diyor ki :

8100

ماعی خواهیم این ایوان و باغ

نی زنان خوب و نی امن و فراغ

«Biz bu köşk ve bağları istemiyoruz. Bize ne güzel kadınlar lâzım, ne de emniyet ve huzur.»

8101

شهرها نزدیك یکدیگر بدست

آن بیابانست خوش کانجا دوست

«Şehirler ve köyler biribirine yakındı. Sebe'liler: İçinde canavarlar dolaşan çöl bizim için daha hoş dediler.»

8102

یطلب الانسان فی الصیف الشتاء

فاذا جاء الشتا انکرذا

«İnsanların çoğu o kadar küfrân-ı niğmette bulunur ki: yazın kışı ister, kış gelince de ondan hoşlanmaz.»

Şârihlerin beyanına göre bu beytin ve gelecek beytin meâli meşhur Emrul Kays'ın : «İnsan yazın kışı ister, kış gelince de onu beğenmez. Kahrolası insan, ne kadar kafir-i niğmettir ki bir hale riza göstermez» kıtasından alınmıştır.

8103

قتل الانسان ما اکفره

کلما نال هدی انکره

«İnsanların bâzısı kahrolsun ki nekadar kâfir-i niğmettir. Ne vakit bir hidâyete nâil olsa onu inkâr eder.»

Hazret-i Mevlânâ (Abese) sûresindeki âyetlere işaret ediyor :

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾
مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ
يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ﴿٢٢﴾ كَلَّا
لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا
الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا
﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً
وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

Yânî : **«İnsanlardan bâzısı kahrolsun ki çok çok küfrân-i niğmette bulunur. Menî'den halkederek ona anasının karnında iken sûret-i beşeriyye verdi. Sonra, ona doğum yolunu kolaylaştırdı. Sonra onu öldürdü ve kabire koydurdu. Sonra onu istediği zaman diriltecek ve Mahşerde neşr eyleyecektir. Doğrusu o kâfir-i niğmet insan, Allah'ın kendisine emretmiş olduğunu hiç îfâ etmedi. Bir de o insan yemeğine baksın... Gerçekten biz, yağmuru bol bol yağdırdık. Sonra yer'i yardık ve onda dâneler bitirdik... Üzümler, yoncalar, zeytinlikler, hurmalıklar; ağaçları göğe doğru yükselen bahçeler... Meyveler ve nice çayırlar... Bütün bunları sizin ve davarlarınızın menfaati için yarattık[37].»**

İşte insanlar Allah'ın bu kadar lûtuf ve ihsanına nail olmuşken içlerinden bazıları o nimetlere karşı şükretmezler de küfranda bulunurlar.

(Kutilel insanû ma ekferah) âyetindeki (İnsan)ın Umeyyibni ebî lehep olduğu müfessirler tarafından beyan edilmiştir. Ümeyye, Rasûlü Ekrem'in Amcazâdesi idi ve damadı nebevi olmak şerefini kazanmıştı. Sonra babasının zoruyla haremini bıraktı ve Rasulü Ekrem'e hakârette bulundu. Nihâyet bir sefer esnasında, ona bir arslan hücum ederek kafasını kopardı.

---

(37) Sûrei Abese: 17-32.

نفس زنـانست زان شد کشتنی
اقتلوا انفسکم گفت آن سنی

«İnsanın nefsi, böyle kâfir-i nimet olduğu için, ölüme müstehak oldu. Ulu olan Allah Teâlâ (Faktülû enfûseküm) yânî; nefislerinizi öldürünüz! buyurdu.»

Hazret-i Mûsâ (Beni İsrail) i Mısır'dan çıkarıp Kızıldeniz'i geçirdikten sonra, Hitab-ı İlâhi ile teşerrüf etmek üzere Tur dağına gitmiş; kardeşi Hârun Aleyhisselâm'ı halife, yâni; vekil olarak bırakmıştı.

(Beni İsrail) arasında Sâmirî namında bir kuyumcu vardı. Bu herif, yahudilerin elindeki altını ve gümüşü topladı, onları eritti, bir buzağı heykeli yaptı. Heykelin içi boş, ağzı ve kuyruğunun altı da delik olduğu için bir tarafdan giren rüzgâr obir taraftan çıkarken ses veriyordu. Sâmirî, Mûsâ'nın aramaya gittiği Mâbut budur diye (Benî İsrail) in çoğunu ona tapdırdı.

Hazret-i Mûsâ Tur'dan avdetinde hâdiseyi görünce:

وَاِذْ قَالَ

مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ

فَتُوبُوا اِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا اَنْفُسَكُمْ

Yânî: «Ey kavmim! Siz bu buzağıyı Mabut ittihaz etmek ve ona tapmakla hakîkaten nefsinize zulmettiniz. Hâlıkınız olan Allah'a tevbe ediniz ve nefislerinizi öldürünüz, dedi[38].»

Buzağıya tapmamış olanlar, tapınanları öldürdüler. Binlerce yahudinin kafası kesildi. Sonra Hazret-i Mûsâ'nın düasıyla tapınanların bakiyesi af edildi.

İmamı Kuşeyrî (Kuddise sirrahû) kitabının tevbe bahsinde diyor ki: «Tevbe'nin katli nefisle kabul edilmesi Ümmet-i Muhammed için de mensuh değildir.»

Benî İsrail, nefislerini zahiren katletmişlerdi. Bu ümmet ise, nefislerini mânen öldürürler. Nitekim, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz (Mûtû kable ente mûtû) Yânî: «Ölmeden evvel ölünüz» buyurmuştur. Bazıları Benî İsrail'in tevbesini ziyâde meşakkatli sanırlar. Halbuki ve-

---

(38) Sûrei Bakara: 54.

himleri gibi değildir. Çünki onların katli bir an içinde olmuş bitmişti. Ümmeti Muhammedin nefis mücâhedesi ise daimidir.

8105

خار سه سویست هرچونش نهی

در خلد و ز زخم او توکی جهی

«Nefis dediğin üç köşeli dikendir. Her nasıl koysan batar; onun zahmından nasıl sıçrar ve kurtulursun?»

8106

آتش ترك هوا درخارزن

دست اندر یار نیکوکار زن

«Heva ve hevesi terk ateşini, o diken gibi olan nefse vur ve fâili hayr olan Allah'ın lütuf ve keremine sarıl!»

8107

چون زحد بردند اصحاب سبا

که بپیش ما وبا به از صبا

«Sebe'liler; (bizim indimizde vebâ, seher yelinden iyidir) diye taleplerinde haddi tecavüz ettiler.»

8108

ناصحانش در نصیحت آمدند

از فسوق و کفری مانع میشدند

«Onların iyiliğini isteyenler, nasihat için geldiler, onların fiskına mâni olmak istediler.»

8109

قصد خون ناصحان میداشتند

تخم فسق و کافری میکاشتند

«O nasihatcilerin kanını dökmeye kalkıştılar ve fisk ve küfür tohumunu ektiler.»

8110

چون قضا آید شود تنك این جهان
از قضا حلوا شود وجع دهان

«Kazâ gelince Dünya darlaşır; helva bile, kazâ tesiriyle ağza zahmet verir.»

8111

گفت اذا جاء القضا ضاق الفضا
تحجب الابصار اذا جاء القضا

«Hazreti Peygamber: (Kaza gelince fezâ darlaşır) buyurmuştur. Kazâ gelince gözler görmez olur.»

8112

چشم بسته میشود وقت قضا
تا نبیند چشم کحل چشم را

«Göz görmemek için kazâ zamanı kapanır.»

Denilmiştir ki : «Kazâ gelince göz görmez olur.»

8113

مکر آن فارس چو انگیزید گرد
آن غبارت ز استغاثت دور کرد

«O süvârînin hîlesi, yânî; Allahü Tealâ'nın kazâsı toz koparıp da gözü görmez hale getirince, o toz, seni Hak'ka ilticâ etmekten ve ondan yardım istemekten uzaklaştırır.»

8114

سوی فارس رو مرو سوی غبار
ورنه بر تو کوبد آن مکر سوار

«Ey insan! O süvari'nin tarafına git! Toz cânibine gitme. Yoksa süvârînin kazâsı ve mekri seni ezer.»

8115

گفت حق آنرا که این گرگش بخورد
دید گرد گرگ چون زاری نکرد

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Bu mekir ve kaza kurdu o kimseyi yedi. Fakat o kimse kurdun tozunu görünce niçin tazarrûda bulunmadı?»

8116

او نمی دانست گرد گرگ را
با چنین دانش چرا گرد او چرا

«O kimse, bunca ilmiyle beraber, Mekr-i İlâhî kurdunun tozunu gördüğü halde niçin otlamasına devam etti.»

8117

گوسفندان بوی گرگ با گزند
می‌بدانند و بهر سوی خزند

«Koyunlar bile, muzır olan kurdun kokusunu bilirler ve onu hissedince de ondan uzaklaşırlar.»

8118

مغز حیوانات بوی شیر را
میداند ترک میگوید چرا

«Hayvanların beyni arslanın kokusunu bilir ve onu duyunca otlamayı bırakır.»

8119

بوی شیر خشم دیدی باز گرد
با مناجات و حذر انباز گرد

«Gazab-ı İlâhî arslanının kokusunu alınca geri dön! Münâcaat eyle, hazer etmeğe ortak ol, düa ile iştiğal et.»

8120

وانکشتند آن گروه از گرد گرگ
گرگ محنت بعد گرد آمد سترگ

«Kâfir ve münâfık gürûhu, Mekr-i İlâhî kurdunun tozunu gördükleri halde dönüp, îman etmediler de, tozdan sonra iri bir mihnet kurdu geldi.»

8121

بردرید آن گو سفندان را بخشم
که ز چوپان خرد بستند چشم

«O kurt, hışım ve gazapla koyunları paraladı. O koyunlar ki, akıl çobanından gözlerini kapamışlardı.»

8122

چند چوپانشان بخواند و نامدند
خاك غم در چشم چوپان می‌زدند

«Çobanları, onları nekadar çağırmıştı da gelmemişlerdi ve çobanın gözüne gam ve keder toprağı saçmışlardı.»

Burada akıl çobanıyle Peygamberler, koyun sürüsüyle de ümmetler kast edilmiştir. Peygamberlerin ümmetleri tehlikeden kurtarmak için hidâyete dâvetlerine karşı, onlar demişlerdi ki :

8123

که برو ما از تو خود چوپان تریم
چون تبع گردیم هر یك سروریم

«Git, biz senden ziyâde çobanız. Herbirimiz birer server iken sana nasıl tâbi oluruz?»

8124

طعمهٔ گرگیم و آن یارنی
هیزم ناریم و آن عارنی

«Biz kurdun gıdasıyız, Yâr'ın lâyıkı değiliz. Ateş odunuyuz, utanıp arlanma yok bizde...»

Araplar arasında (Ennâruvelel'ar) diye bir söz vardır ki: «Utanacak bir hareket olmasın da isterse ateş olsun» demektir. Meselâ kabîle eşrâfından olan bir müşrik, bir peygambere tâbî olmasını kendisi için utanacak bir hareket sayar: «Sana tâbî olmak arı olmasın da isterse bizi korkutmak istediğin Cehennem âteşi olsun» derdi.

8125

حمیتی بد جاهلیت در دماغ
بانگ شومی بردمشان کرد زاغ

«Bunların dimağlarında cehalet öyle bir taassupdur ki, buna tutulanların şehirlerinde kargalar şom bir sâdâ ile bağrışırlar.»

8126

بهر مظلومان همی کندند چاه
در چه افتادند و میگفتند آه

«Mazlumlar için kuyu kazdılar. Kazdıkları kuyuya kendileri düşüp ah ettiler.»

8127

پوستین یوسفان بشکافتند
آنچه میکردند یك یك یافتند

«Yusufların derilerini yüzdüler ve yaptıklarının cezasını birer birer buldular.»

8128

کیست آن یوسف دل حقجوی تو
چون اسیری بسته اندر کوی تو

«Yusuf kimdir? Senin Hak arayan kalbindir ki esir gibi beden mahallesinde bağlı kalmıştır.»

8129

جبرئیلی را بر استن بسته
پر و بالش را بصد جا خسته

«Bir cebraili direğe bağlamış, onun kanatlarını yüz yerinden bölmüş-sün de;»

8130

پیش او گوساله بریان آوری
که کشی اورا بکهدان آوری

«Onun önüne kebab edilmiş buzağıyı getiriyorsun; bazan da onu çekip samanlığa götürüyorsun.»

8131

که بخوار اینست مارا لوت و پوت
نیست اورا جز لقاء الله قوت

«Ye ki bizim rızkımız budur, diyorsun. Halbuki o kalbin Allah'a vuslattan başka gıdası yoktur.»

8132

زین شکنجه و امتحان آن مبتلا
میکند از تو شکایت با خدا

«Ettiğin bu işkence ve imtihandan dolayı dertli olan kalbin, senden Allah'a şikâyet eder.»

8133

کای خدا افغان ازین گرگ کهن
گویدش نك وقت آمد صبر کن

«Ve (Yarabbi! Bu eski kurdun elinden el emân) der. Cenab-ı Hak da ona buyurur ki: İşte vakit geldi, sabret...»

8134

داد تو واخواهم از هر بی‌خبر
داد که دهد جز خدای دادگر

«Senin hakkını her bîhaberden alacağım. Âdil olan Allah'dan başka kim adâlet gösterebilir?»

8135

او همی گوید که صبرم شد فنا
در فراق روی تو یاربنا

«Kalp der ki: İlâhî, senin Veçh-i Mukaddesinin firâkıyle sabrım tükendi.»

8136

احمدم درمانده دردست یهود
صالحم افتاده درحبس ثمود

«Ben yahudilerin elinde kalmış Ahmed ve Semud Kavminin hapsine düşmüş Salih gibiyim.»

8137

ای سعادت بخش جان انبیا
یابکش یاباز خوانم یابیا

«Ey Peygamberlerin ruhuna seâdet bahşeyleyen Allah! Beni ya öldür, yahut nezdine dâvet et, yahut da sen gel!»

8138

بافراقت کافرانرا نیست تاب
می گوید یالیتنی کنت تراب

«Kâfirlerin bile senin firâkına tahammülü yokdur. Onun için: (Ne olurdu, ben de toprak olaydım) der»

Amme sûresindeki bir âyete telmih ediliyor.

يَوْمَ يَنْظُرُ
الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا

Yânî : «Kıyâmet öyle bir gündür ki, o gün insan, elleriyle evvelce kazandığı amelleri (yânî; kendisinin işlemiş olduğu hasenat ve seyyiâtı) görecek ve kâfir : ne olurdu ben de toprak olaydım da azapdan kurtulaydım diyecekdir[39].»

8139

حال او اینست کو خود زان سواست
چون بود بی تو کسی کان تواست

«Kâfirlerin hâli budur ki o, obir taraftandır. O öyle olunca, sana mensup olanın hâli nice olur?»

8140

حق همی گوید که اری ای نزه
لیك بشنو صبر آر و صبربه

«Cenab-ı Hak buyurur ki : Ey pâk ve nezih olan kalb! Evet dediğin gibidir. Lâkin dinle ve sabret ki sabır iyidir.»

8141

صبح نزدیکست خامش کم خروش
من همی کوشیم بی تو تومکوش

«Sabah yakındır, sus ve coşkunluk etme. Ben sensiz çalışırım, sen çalışma!»

---

(39) Sûrei Nebe' : 40.

8142

شد ز حد هین باز گرد ای یار گرد
روستایی خواجه‌را بین خانه برد

«Bahsedilen maarif ve hakâyık haddini geçti. Ey kahraman arkadaş! Geri dön de köylünün şehirliyi evine götürmesini anlat!»

8143

قصه اهل سبا یك گوشه نه
آن بگو کان خواجه چون آمد به

«Ehl-i Sebe hikâyesini bir tarafa bırak da şehirlinin köye nasıl gittiğini söyle.»

8144

روستایی در تملق شیوه کرد
تا که حزم خواجه‌را کالیوه کرد

«Köylü, yaltaklanmak hususunda işveler yaptı da şehirlinin basîret ve ihtiyatını sersemleştirdi.»

8145

از پیام اندر پیام او خیره شد
تا زلال حزم خواجه تیره شد

«Köylünün üst üste haber gönderişi ve köye dâvet edişi ile şehirli gaflete düştü ve onun su gibi saf olan tedbiri bulandı.»

8146

هم ازینجا کودکانش در پسند
رتع و نلعب بشادی میزدند

«Diğer taraftan şehirlinin çocukları, köylünün dâvetini takdir ve tasvib ederek ve sevinerek (Baba, gezer, oynarız ne olur?) diyorlardı.»

Hz. Pir, Yusuf Aleyhisselâmın kardeşleri taraflarından söylenilen bir söze telmih ediyor. Bu kardeşler, Yusuf'un kendilerinden ziyâde babaları tarafından sevilmesini kıskanmışlar, onu kıra götürüp susuz bir kuyuya atmayı kararlaştırmışlardı. Bu emelin husule gelmesi için Hazreti Yakub'a :

أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ۝

Yâni : **Yûsuf'u yarın bizimle berâber gönder ki kır meyvelerinden yesin ve oynasın. Biz onu muhafaza ederiz[40]»** demişlerdi.

Hazreti Mevlânâ bu âyetden iktibas ederek, fakat şehirlinin çocuklarının lisânından olmak üzere, cemi mütekellim sigâsıyla irat eyleyerek **(Nerta' venel'ab)** olmak üzere söylüyor. Zaten onların (müfret gaip) sigasıyla okunduğu gibi (cemii mütekellim) olarak kıraet edildiği de vardır.

8147

همچو یوسف کش ز تقدیر عجب

نرتع و نلعب برد از ظل رب

«Yusuf gibi bazı kimseleri (Gezer, oynarız) teklifi, Allah'ın gölgesi bulunan mürşid-i kâmil huzurundan uzaklaştırır.»

Halbuki :

8148

آن نه بازی بلکه جانبازیست آن

حیله و مکر و دغابازیست آن

«O, oyun değil, belki canbazlıktır; yâni; hayat ile oynamak derecesinde bir harekettir; hîledir, mekirdir ve hud'adır.»

Hazreti Mevlânâ dolayısiyle nasîhata şürû ederek diyor ki :

---

(40) Sûrei Yusuf : 12.

8149

هرچه از یارت جدا اندازد آن
مشنو آن را که زیان دارد زیان

«Seni dost'undan ayıracak olan bir sözü dinleme ki o söz sana zarar ve ziyan verir.»

8150

گر بود آن سود صد درصد مگیر
بهر زر مگسل ز گنجو رای فقیر

«O söz sûretâ yüzde yüz menfeat olsa da kulak asma; bir kaç altın için, hazîne sahibinden ayrılma!»

8151

آن شنو که چند یزدان زجر کرد
گفت اصحاب ترا گرم و سرد

«Şunu işit ki, Cenâbı Hak, Peygamberin ashâbına iyi, kötü nice şeyler söyleyip kaç kere onları muâheze eylemişti.»

8152

زانکه ز بانگ دهل درسال تنگ
جمعه را کردند باطل بی درنگ .

«Çünki bir kıtlık yılında, davul sesi işitince, hemen mescitten çıkmışlar ve cuma namazını terkedivermişlerdi...»

Bu çıkışları da :

8153

تا نباید دیگران ارزان خرند
زان جلب صرفه ز ما ایشان برند

«Başkaları evvel gidip ucuz almasınlar; o alış verişde bizden ziyâde faydalanmasınlar fikriyle idi.»

8154

ماند پیغمبر بخلوت در نماز
با دوسه درویش ثابت در نیاز

«Hazreti Peygamber, mescitde dininde sâbit birkaç kişiyle niyazda kaldı.»

8155

گفت لهو و طبل بازرگانی
چونتان برید از ربانی

«Cenâbı Hak hutbeyi bırakıp çıkanlara tevbihan: (Ticâret davulunun sesi nasıl oldu da sizi Peygamberin huzurundan ayırdı) buyurdu.»

8156

قد فضضتم نحو قمح هائما
ثم خلیتم نبیاً قائماً

«Siz buğday almak için şaşkın bir halde dağıldınız, sonra Hazreti Peygamberi mimber üstünde ve ayakda hutbe îrat ederken bıraktınız.»

Evvelce Bayram namazlarında olduğu gibi evvelâ namaz kılınır, sonra hutbe okunurdu. Hicretin sekizinci yahut dokuzuncu senesi içinde Medine'de kıtlık vardı. Hazreti Peygamber cum'a namâzını kıldırmış, hutbe irad etmek üzere mimbere çıkmıştı. O esnâda hariçden bir davul sesi işitildi ki şehre bir kâfilenin geldiğine işaretti. Evet, ashabdan Dahyetül Kelbî Şam'dan erzak yüklü bir kervanla Medîne'ye gelmişdi. Bunu anlayan ve kıtlıkdan ezâlanan cemaat: «Namazı kıldık, hutbeyi dinlemesek de olur» mütelaâsıyla mescitden fırlayıp kervanın konduğu yere koştular. Maksatları bir an evvel zahire tedariki idi. Mescitde ancak oniki kişi kalmışdı. Bunun üzerine Rasülü Ekrem (Sallallahü Aleyhi Vesellem) :

«Eğer cemaatin hepsi birden çıkmış olsaydı Cenâbı Hak bu vâdiden onlara ateş gönderirdi» buyurduğu gibi Cum'a sûresinin sonundaki şu âyet de nâzil oldu :

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ

اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

Yânî : **«Mescittekiler, ticaret ve lehiv yânî; davul sesini işitince kervana doğru dağıldılar. Habibim, seni mimberde ve ayak üstünde bıraktılar. Onlara söyle ki : Allah'ın indinde makbul olan şey,** (yânî; Peygamberin meclisinde sebat ederek hutbesini dinlemek) **davul sesinden de, kervandan zahîre almaktan da daha hayırlıdır. Cenabı Hak rızık verenlerin en hayırlısıdır[41].»**

Şu hâdise dolayısiyle Rasulü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz Cum'a hutbelerini cum'a namazından evvel îrad etmeye başlamıştır. Fakat Emevîler, İntikal tekbirlerini, yânî; kıyamdan rükû'a, rükûdan secdeye gidilirken söylenilen (Allahü ekber) Terkib-i Celilini bile cehretmiyecek kadar namazda değişiklik yaptıkları gibi, bayram hutbelerini de namazdan evvel okumaya başlamışlardı.

Aleyhissâlatü Vesselâm Efendimiz hutbeyi ayakta okur, iki hutbe arasında otururdu. Muaviye bin Ebî Süfyan, saltanatının son zamanlarında hutbeyi oturduğu yerde îrad etmeye başladı. Çünki ihtiyarlamış ve şişmanlamıştı. Benî Ümeyye memurları da bilâ özür onu taklit ettiler. Abdülvehap Şârânînin (Keşfül Ğumme) isimli eserinde deniliyor ki : Ashabdan Kâab ibni Ucre (Radiallâhü'anh) Emevîlerden (Abdurrahman bin ummülhakem) in oturduğu yerde hutbe okuduğunu görmüş ve: «Şu habise bak, Allah, Peygamberine: (**Mescidden dağılıp da kervana koşanlar, seni ayakta hutbe îrad ederken bırakdılar**) dediği halde bu herif oturduğu yerde hitâbet ediyor» demiştir.

Yine Şârânînin (Keşfül Ğumme) sinde rivâyet edilmektedir ki bilâhere Şam Emevîlerinin kolunu teşkil eden (Mervan ibnülhakem) Medîne vâlisi iken bayram hutbesini namazdan evvel okumuş, bunun sünnete muhâlif olduğu söylenilerek edilen itiraz üzerine : «Hülefây-i Râşidîn zamanında bayram namazı kılanlar oturup hutbeyi dinlerlerdi. Şimdi namazı kılınca savuşuyorlar. Bizi de dinlesinler diye hutbeyi evvel okuyoruz» demişdi. Sahih-i Buhâri'de de rivayet olunur ki, yine bu Mervan, Medîne vâlisi iken bir bayram günü mûsallâda namazdan evvel hutbe okumaya davrandığı sırada ashabdan (Ebû Said'ül Hudrî) Radiallahü anh eteğinden tutup çekmiş, Mervan eteğini kurtarıp hutbeyi okumuş, namazdan sonra: «Siz Rasûlullâh'ın sünnetini değiştirdiniz) diyen Ebû Saîd'e :

---

(41) Sûrei Cum'a : 11.

«O sünnet bildiğin artık geçti. Namazdan sonra halk bizi dinlemediği için hutbeyi evvel okuyorum» demişti.

Halkın, Benî Ümeyye hatiplerini dinlemek istemeyişleri onların hutbe esnasında Hazreti Ali'ye lânet okumalarından ileri geliyordu.

Hazreti Mevlânâ sahâbe hakkındaki Tevhib-i İlâhî'nin izâhına devam ederek diyor ki :

8157

بهر گندم تخم باطل کاشتید

وان رسول حق را بگذاشتید

«Buğday almak için bâtıl tohumu ektiniz ve rasûlûllah'ı dinlemeyerek onu mescitde bıraktınız.»

8158

صحبت او خیر من لهوست و مال

هین کرا بگذاشتی چشمی بمال

«Onun sohbet ve hutbesinin dinlenilmesi oyundan da, maldan da hayırlıdır. Dikkat et ki, kimi bıraktın, gözlerini ovuşturarak gaflet uykusundan uyan!»

8159

خود نشد حرصی شمارا این یقین

که منم رزاق و خیر الرازقین

«Benim Razzâkıkül ve Hayrulrâzikîn olduğumu hırsınız yüzünden yakînen bilemediniz mi?»

8160

آنکه گندم را ز خود روزی دهد

کی تو کلهات را ضایع کند

«O Allah ki buğdaya topraktan gıda verir ve yetiştirirken, senin tevekkülünü nasıl zâyî kılar?»

8161

از پی گندم جدا گشتی ازان
که فرستادست گندم ز آسمان

«Buğday için O Allah'ın ibâdetinden ayrıldın. O Allah ki buğdayın yetişmesine sebep olan yağmuru gök yüzünden ve bulutlar vasıtasiyle göndermiştir.»

«DOĞAN KUŞUNUN KAZ'LARI DERE KENARINDAN KIRA DÂVETİ»

8162

باز گوید بطرا کز آب خیز
تا ببینی دشتهارا قندریز

«Doğan, kaz'a der ki: sudan kalk da kırların şeker döktüğünü, yânî oralarda türlü ve tatlı niğmetler bulunduğunu göresin.»

8163

بط عاقل گویدش کای باز دور
آب مارا حصن و امنست و سرور

«Akıllı kaz da ona der ki: ey doğan, uzaklaş! Su, bize kaledir, emniyet ve sürur yeridir.»

8164

دیو چون باز آمد ای بطان شتاب
هین بیرون کم روید از حصن آب

«Şeytan da doğan gibidir. Kazlar, sakın ha! Su kalesinden dışarıya çıkmayın.»

8165

بازرا گوینه رو رو باز گرد

از سرمادست دارای پای مرد

«Ve doğan'a deyin ki: Git git, geri dön, ey kâhyalığa kalkışan doğan! Elini bizim başımızdan çek!»

Buradaki kazdan murat, din nehrinde yüzen ehl-i îman, doğandan murad da, onları din nehrinden çıkarıp dalâlet kırlarına götürmek isteyen Şeytandır.

Yine kazlar doğana derler ki:

8166

ما بری از دعوتت دعوت ترا

ما ننوشیم این دم تو کافرا

«Biz senin dâvetinden berîyiz. Dâvetin senin olsun ey kâfir! Biz senin bu dâvetini dinlemeyiz.»

8167

حصن ما را قند و هندستان ترا

من نخواهم هدیه أت بستان ترا

«Su'dan kalemiz bizim, vâdettiğin kırlardaki şeker, hattâ o şekerin çıktığı Hindistan senin olsun. Biz senin hediyyeni istemeyiz. Bağ ve bostan da senin olsun.»

8168

چونکه جان باشد نیابد لوت کم

چونکه لشکر هست کم ناید علم

«Can ten'de bulundukça rızık eksilmez. Nasıl ki ordu bulununca sancak eksik olmaz.»

8169

خواجهٔ حازم بسی عذر آورید

بسی بهانه کرد بادیو مرید

«Tedbirli olan şehirli çok mâzeret beyan etti. O merdut Şeytan gibi olan köylüye bir çok bahâne söyledi.»

8170

گفت این دم کارها دارم مهم

گر بیایم آن نباشد منتظم

«Dedi ki: şimdi mühim işlerim var. Köye gelecek olursam o işler muntazam suretde yapılamaz.»

8171

شاه کار نازکم فرموده است

ز انتظارم شاه شب نغنوده است

«Pâdişah bana nâzik ve mühim bir iş havâle etmiştir ki geceleri bile uyumuyor, benim bu işi başarmamı bekliyor.

8172

من نیارم ترک امر شاه کرد

من نتانم شد بر شه روی زرد

«Ben Pâdişâhın emrini terkedemem. Ve onun huzurunda yüzü kara olamam.»

8173

هر صباح و هر مسا سرهنگ خاص

می رسد از من همی جوید مناص

«Her sabah ve akşam Pâdişâhın husûsî bir çavuşu geliyor, benden o işi bitirip bitirmediğimi soruyor.»

8174

تو رو اداری که آیم سوی ده
تا در ابرو افکند سلطان گره

«Benim köye gelmemi ve işini bitirmediğim Sultanın, kaşlarını çatmasını, münâsip görür müsün?»

8175

بعد زان درمان خشمش چون کنم
زنده خودرا زین مکر مدفون کنم

«Ondan sonra Pâdişâhın hışmına ne çare bulayım? Diri diri kendimi topraklara gömeyim de onun gözü önünden mi kaybolayım.»

8176

زین نمط اوصد بهانه باز گفت
حیلهها با حکم حق نفتاد جفت

«Bu tarzda O, yüzlerce bahâne serd ettiyse de onun bahâneleri Kazay-ı İlâhi'ye muvâfık gelmedi.»

Bahis dolayısiyle Hazreti Mevlânâ Kazay-ı İlâhi'ye çâre bulunamayacağını beyâna şürû edip diyor ki:

8177

گر شود ذرات عالم حیله پیچ
با قضای آسمان هیچند و هیچ

«Eğer Âlemin bütün zerreleri çâre bulmaya çalkışsa Semâvî kazâya karşı hepsi de hiçdir.»

8178

هرچه آید ز آسمان سوی زمین
نی مفر دارد نه چاره نه کمین

«Gökten yere ne gelse, zemin için ne kaçacak yer, ne çâre, ne de pusu bulunur.»

8179

آتش از خورشید می‌بارد برو

او به پیش آتشش بنهاده رو

«Güneşten onun üstüne ateş yağar. O ise o ateşe karşı teslimiyet gösterir.»

8180

ور همی طوفان کند باران برو

شهرهارا میکند ویران برو

«Eğer yağmur yağıp onun üstünde tûfan yapsa ve onun şehirlerini harâb etse.»

8181

او شده تسلیم او ایوب وار

که اسیرم هرچه میخواهی بیار

«Ben esirim, her ne istersen getir diye Eyup Aleyhisselâm gibi teslim olur.»

8182

ای که جزء این زمینی سرمکش

چونکه بینی حکم یزدان درمکش

«Ey zeminin bir cüz'ü, bir zerresi olan insan! Dik kafalık etme, Allah'ın kazâsını görünce ona muarız olma!»

8183

چون خلقنا کم شنیدی از تراب

خاك باشی جست از تو رومتاب

«Madem ki: (Sizi topraktan yarattık) âyetini işittin, Allah da senin toprak olmanı istedi. Emr-i İlâhî'ye karşı yüz çevirme.»

Cenabı Pîr şu âyetlere telmih ediyor :

ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ
لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّن نَّبَاتٍ
شَتَّىٰ ﴿٥٣﴾ كُلُوا۟ وَٱرْعَوْا۟ أَنْعَٰمَكُمْ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلنُّهَىٰ ﴿٥٤﴾
مِنْهَا خَلَقْنَٰكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

Yâni: «Cenabı Hak öyle bir Kâdir-i Mutlakdır ki, Arzı size karargâh yaptı ve Arz üzerinde sizin için yollar açtı ve gökten yağmur yağdırdı. İşte biz o yağmur sebebiyle muhtelif nebatlardan türlüsünü çıkardık. Onlardan yiyin ve hayvanlarınızı otlatın. Hakikaten bunlarda akıl sahipleri için birtakım alâmetler vardır. Sizi o arzdan (yânî; topraktan) yarattık ve sizi ölünce o toprağa iade ederiz. Yine sizi ikinci defa olarak topraktan çıkarıp diriltecek ve haşredeceğiz[42].»

8184

بين اندر خاك تخمى كاشتم
گرد خاكى و منش افراشتم

«Ey insan gör ki ben toprağa nice tohum ektim. Sen de bu toprağın bir tozu iken, seni ben yükselttim.»

8185

حملهٔ ديگر تو خاكى پيشه گير
تا كنم بر جمله ميرانت امير

«Sen bir hamle daha yap da topraklığı, yânî; tevazu'u kendine sıfat edin. Ben de seni Dünya beylerinin hepsi üzerine emir kılayım.»

Tevâzû, yâni; nefsini aşağı tutmak ve herkese azamet satmamak, Allah'ın kullarında aradığı bir hasletdir. Sahih-i Müslim'de **«Bir kimse Allah rızâsı için tevâzû ederse Allah da onu yükseltir»** hadis-i şerîfi rivâyet olunmaktadır.

---

(42) Sûrei Tâhâ: 53-55.

Keza Ebu Hüreyre : **«Her kim tevâzû gösterirse Allah onu yükseltir; her kim de kibir ve gurur izhar ederse Allah onu alçaltır.»** hadîsini rivayet etmiştir. Yalnız dikkat edilecek bir nokta vardır ki o da, tevâzu'un, ehl-i Dünyaya sokulmak için değil, sırf Allah rizâsı için olmasıdır. Bu manâda tevâzû bir beyitle şöyle tarif ediliyor : «Tevâzû öyle yüksek bir binadır ki, oradan, daha zeminde iken Cennet bahçelerini seyretmek mümkündür.»

8186

آب از بالا به پستی در رود

آنکه از پستی ببالا بر رود

«Su, yüksekden aşağıya akar. Sonra da aşağıdan yukarıya çıkar.»

Yânî; su, yüksekde bulunan buluttan aşağıya, zemîne doğru akar; fakat güneşin tesiriyle buhâr olup aşağıdan yukarıya, yânî, bulut âlemine yükselir. O yükseliş, onun gösterdiği tevâzû'nun mükâfâtıdır.

Bunun gibi, insan da mânen yükselmek için tevâzûda bulunmalıdır.

Bir misal daha :

8187

گندم از بالا بزیر خاك شد

بعد ازان او خوشهٔ چالاك شد

«Buğday, çiftçi tarafından tarlaya atılır ve yüksekden iner, toprağın altına girer. Lâkin sonra yükselir, dik ve çevik bir başak haline gelir.»

8188

اصل نعمتهای گردون تا بخاك

زیر آمد شد غذای جان پاك

«Felekdeki niğmetlerin aslı ve sebebi yağmur ile Güneş, toprağa kadar tenezzül ettiklerinden onların yetiştirdikleri nebâtât pâk olan ruhun gıdâsını teşkil eder.»

8189

از تواضع چون ز گردون شد بزیر
گشت جزء آدمی حی و دلیر

«Bunlar, yânî; yağmurla Güneş tevâzû gösterip zemîne indikleri için diri ve kahraman bir insanın cüz'ü oldular.»

8190

پس صفات آدمی شد آن جماد
برفراز عرش پران گشت شاد

«O cemat olan yağmur ve Güneş, insan sıfatlarını kazanıp, sevinerek arşın üstüne uçarlar.»

Ve hal diliyle :

8191

کز جهان زنده اول آمدیم
باز از پستی سوی بالا شدیم

«Evvelâ hayat âleminden bu hâk-ı süflîye geldikse de yine aşağılıkdan, yücelere yükseldik, derler.»

Bu söyleniş, yalnız yağmur ile Güneş ziyasına da münhasır değildir.

8192

جمله اجزا در تحرك در سكون
ناطقان كانا اليه راجعون

«Cihânın bütün cüz ve zerreleri — hareket halinde olsun, sükûn halinde olsun — biz rabbimize rücû ediyoruz, derler.»

8193

ذکر و تسبیحات اجزای جهان
غلغلی افکند اندر آسمان

«Cihan cüzlerinin zikri ve tesbihleri, semâlara gulgule düşürmüş ve oraları çınlatmıştır.»

Yânî :

8194

وان من شیٔ الا یسبح بحمده
ولکن لا تفقهون تسبیحهم

«Rabbinin hamdiyle zikir ve tesbih etmeyen hiç birşey yoktur. Lâkin ey insanlar siz onların tesbihini anlamazsınız!»

Bu beyit bir âyeti beyan etmektedir. Bu Âyeti kerime mucibince herşeyin, yâni; insan, hayvan, nebat ve cemâdın kendine mahsus bir hayatı ve o hayatla birlikte zikri ve tesbihî vardır. Lâkin gâfil insanlar bu tesbihi idrak edemezler.

Hazreti Mevlânâ bir çok hakâyık beyan ettikten sonra Kazay-i İlâhinin tesirine intikal ederek diyor ki :

8195

چون قضا آهنگ نیرنجات کرد
روستائی شهری را مات کرد

«Allah'ın kazâsı hileye azmedince, cahil bir köylü, malûmatlı bir şehirliyi mat etti.»

8196

با هزاران حزم خواجه مات شد
زان سفر در معرض آفات شد

«Şehirli binlerce tedbiri ile beraber mağlûp oldu. Köye olan o seferinde birçok âfete mâruz kaldı.»

8197

اعتمادش بر ثبات خویش بود
گرچه که بد نیم سیلش در ربود

«Şehirli, kendi azim ve sebâtına mûtekit ve mağrur olmuştu. Filvâkî sebat ve tedbirde bir dağ gibiydi, lâkin, Kaza-i İlâhî tesiriyle yarım sel, o koca dağı sürükledi götürdü.»

İbni atai İskenderanî'nin (Hikem) isminde ârifâne bir eseri vardır. Orada der ki : «Gâfil bir kimse sabaha çıkınca kendi reyine bakar ve

bugün şunu yapayım, der. O nefsinin tedbiriyle meşgul olur, Rabbinin takdîrinden gâfil bulunur. Âkil ise, sabahlayınca, Allah bugün bana ne yapacak ve ne yaptıracak? der. Âkil, aklının fazlalığı, uyanıklığının kemâli ve yakîninin ziyâdeliği dolayısiyle Allah'a ve onun yardımına bakar.»

8198

چون قضا بیرون کند از چرخ سر

عاقلان گردند جمله کور و کر

«Kazây-i İlâhi felekden baş gösterince âkil olanlar kör ve sağır olurlar.»

Bir tedbirde bulunamazlar. Nitekim : **«Kazâ gelince, göz görmez olur»** denilmiştir.

8199

ماهیان افتند از دریا برون

دام گیرد مرغ پرّانرا زبون

«Kazâ tesiriyle balıklar denizden dışarı fırlar, kurulmuş bir tuzak, uçan bir kuşu yakalar ve aciz bırakır.»

9200

تا پری و دو در شیشه شود

بلکه هاروتی ببابل در رود

«Cinler ve şeytanlar şişe içerisinde hapsedilir, belki de Hârut kendi ayağıyle Bâbil'e gidip, başaşağı bir kuyu içine asılır.»

«DARVANLILAR VE ONLARIN YOKSULLARA BİRŞEY VERMEDEN BAHÇELERDEN MEYVE DEVŞİRMEK İÇİN HİLEYE SAPMALARI»

Darvan: Yemen'de, San'aya iki fersah mesâfesi bulunan bir kasaba adlı ki müthiş bir çölün kenarında tesis edilmişti. Orada sâlih bir kimsenin bir bağı vardı ki mahsûlünü toplayacağı zaman fukarâyı çağırır, onlara zekâtını verirdi. Bundan dolayı Cenabı Hak da o bağın mahsulüne bereket ihsan ederdi.

Şeyh Sâdî, Gülistan'ında der ki: «Malının zekâtını çıkarıp ver ki o mal bereketlensin. Görmez misin? Bağcı asmanın fazla sürgünlerini kesince ziyâde üzüm verir.»

O salih kimse öldü. O nekadar cömert ise, oğulları da o nisbette hasis idiler. Onların, bu hasislikleri neticesinde bağları harab oldu. İşte Hazreti Mevlânâ bunun hikâyesini naklediyor.

8201

قصهٔ اصحاب ضروان خوانده

پس چرا در حیله جوئی مانده

Kur'an'da Ashab-ı Darvan kıssasını okumuşsundur. Onu okuduğun ve neticesini anladığın halde neden hilekârlığa kalkıyorsun?»

8202

حیله میکردند کژدم نیش چند

که برند از روزی درویش چند

«Akrep iğneli birkaç şahıs, birkaç fakîrin rızkını kesmek için hilekârlığa kalkıştılar.»

8203

شب همه شب میسگالیدند مکر

روی در رو کرده چندین عمر و بکر

«Birkaç amr ve bekir karşı karşıya oturup gece sabaha kadar hîle düşündüler.»

8204

خفیه میگفتند سرها آن بدان

تا نباید که خدا در یابد آن

«O kötü kimseler, sırlarını Allah anlayıp da fukarâya haber vermesin ve mahsul kesileceği sırada, fukarâ başlarında toplanmasın diye gizlice konuştular.»

(Nûn vel kalem) Sûresinde Ashab-ı Darvan'dan şu suretle bahsedilmişdir :

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ۝
وَلَا يَسْتَثْنُونَ ۝ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ۝ فَأَصْبَحَتْ
كَالصَّرِيمِ ۝ فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ۝ أَنِ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَارِمِينَ ۝ فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ۝ أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ
عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ ۝ وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ ۝ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا
لَضَالُّونَ ۝ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ۝ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا
تُسَبِّحُونَ ۝ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ۝ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى
بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ۝ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ۝ عَسَى رَبُّنَا
أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ۝

Yânî : **«Biz müşriklere bir belâ verdik. Bahçe sahipleri olan Ashab-ı Darvanı müptelâ kıldığımız gibi.. Hani o bahçe sahipleri sabah olunca o bahçenin mahsûlünü kesmeye yemin etmişlerdi. İstisna da etmemişlerdi.** (yânî; inşaallah dememişlerdi) **Onlar uykuda iken, Habibim; Rabbinden bir âfet o bağın üzerine indi. O bağ kapkara kesiliverdi. Biribirine sabahleyin seslendiler. Haydi, mahsûlünüzü kesip toplayacaksanız erken davranın! Hemen fırladılar ve biribirlerine fısıldadılar ki: bugün bahçenize bir fakir sokulmasın... Böylece, zanlarınca fakirleri mahrum etmeğe güçleri yeterek, erkenden gittiler. Bağı öyle görünce : biz dalâlete düşmüşüz, belki bütün mahrum edilmişiz, dediler. İçlerinden en adil olanı dedi ki : ben size hakkı tesbih ve takdis etseniz demedim mi idi? Bunun üze-**

rine dediler ki: Ey Rabbimiz, seni tesbih ve takdis ederiz. Biz hakikaten zulüm etmiştik. Birbirlerine dönerek, yekdiğerini levm ve ta'yip etmeye başladılar. Vay bizim halimize! Biz hakikaten azgın ve âsî imişiz, dediler. Olu ki Rabbimiz, bize o bağa bedel olarak ondan daha hayırlısını ihsan eder. Hakîkaten biz rabbimize bağlandık ve cümle ümidimizi ona çevirdik, diye Allah'ın lutfuna dehâlet ettiler[43].»

8205

با گل اندائیده اسکالید گل

دست کاری میکند پنهان ز دل

«Çamur, çamur sıvayana mekir etmeye; el, kalpden gizli iş görmeye kalkıştı.»

Ki buna imkân ve ihtimal yoktu.

8206

كفت الا يعلم هواك من خلق

ان فى نجواك صدقا ام ملق

«Cenâbı hak; (seni yaradan, senin hevâ ve hevesini bilmez mi? Senin münacâtın sadık mı, yalan mı fark etmez mi?) dedi.»

Mekke müşrikleri aralarında birşey konuşunca, Resûlü Ekrem o sözü onlara bildirdiği için, «gizli söyleşin ki Muhammed duymasın» demişlerdi de şu âyetler nâzil olmuştu:

وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ

مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

Yâni: **«Ey müşrikler! Sözünüzü gizli söyleseniz de, âşikâre ve cehren konuşsanız da müsâvîdir. Çünki Allah kalplerde olan şeyleri bilir. O zati celli ala latîfdir ve habîrdir, herşeyden haberdardır[44].»**

---

(43) Sûrei Kalem: 17-32.
(44) Sûrei Mülk: 13-14.

8207

کیف یغفل عن ظعن قد غدا
من یمان ای مثواه غدا

«Bir yolcunun dün nerede bulunduğunu gören (Latîf) ve (Habîr), bugün sabahleyin sefere çıkışından gâfil olur mu?»

8208

انما قد هبطا او صعدا
قد تولاه و احصی عددا

«Herşeyi görüp, bilen Allah, o yolcunun hangi inişde ve hangi yokuşda olduğundan ve hangi mekâna teveccüh eylediğinden nasıl gâfil olur?»

8209

گوش را اکنون ز غفلت پاك كن
استماع هجر آن غمناك كن

«Ey insan! Şimdi kulağını gaflet pamuğundan temizle, Darvanlılar gibi fukarânın rızık ayrılığı eninine karşı aldırmazlık etme!»

8210

آن زکاتی دانکه غمگین را دهی
گوش را چون پیش دستانش نهی

«Fakru zarûret gamlisinin sefâlet hikâyesini dinle ki bu, ona verilen zekât gibidir.»

Zekât ve sadaka vermek, fakirlere yardım etmek, onların zaruretlerini mümkün mertebe hafifletmektir. Zekât gibi insanî bir yardım hiç bir dinde yoktur. Mekârimi ahlâkdan ibâret olan müslümanlığa mahsusdur. Câhiliye arapları, misâfiri doyurmak, kumarda kazandıkları deve etlerini fukarâya vermek gibi bazı cömertlikde bulunmakla beraber, daimî suretde fukarâyı görüp gözetmek hususuna riayet etmezlerdi. Müslümanlık, müslümanlara sadaka vermeyi tavsiye etdi. Verilen bir sadakanın, yediyüz misli sevap kazandıracağını, hatta Cenabı Hak isterse daha fazla da vereceğini bildirdi. Hattâ güzel sözün ve rifk ile muâmelenin, yânî;

«Allah versin» gibi tatlı bir ifâde ile fakiri savmanın; «al da defol, Allah belânı versin» gibi sadakadan sonraki hışımla muameleden hayırlı olduğunu haber verdi. Sonra, müslümanların sevinç günü olan Bayram'da fukarânın da sevindirilmesi için onlara sadaka verilmesini emretti. Daha sonra, nısâba malik, yânî; bir senelik masrafı çıkdıktan sonra 20 miskal altını yahut 200 dirhem gümüşü, yahut o kıymette malı bulunanın, bu mevcudundan kırkda bir, yânî; yüzde ikibuçuk nisbetinde bir miktârını vermesini âkil ve bâliğ, kadın ve erkek her müslümana farz kıldı. «Müslümanlıkda ibâdet tarihi» isimli eserimizde buna dair epeyce tafsilât vardır. Fazla malûmat isteyen oraya müracaat edebilir.

Evet, ey müslüman! Zekât farzını îfâ etmekle;

8211

بشنوى غمهاى مهجوران دل

فاقهٔ جان شريف از آب و گل

«Gönül hastalarının dertlerini ve sudan, toprak'dan yaradılmış canların fakru zarûretini dinlemiş olursun.»

8212

خانهٔ پردود دارد پرفنى

مروورا بگشا زا صفا روزنى

«Fakru zaruret içinde boğulan gönüller, dumanla dolu bir ev gibidir. Sen onların derdini dinlemek suretiyle o dumanlı eve bir pencere aç ki dumanı çekilsin.»

8213

غمگسارى كن تو مارا اى روى

چون بسوى رب اعلى ميروى

«Ey Âlem-i bâlâ yolcusu olan mürşid-i kâmil! Allahü azimüşşan canibine giderken bize de himmet et ve derdimize çâre bul!»

8214

این تردد حبس زندانی بود

که نمیگذارد که جان سوی رود

«Ruhun bu tereddüdü onun zindanda hapis olması gibidir ki, o tereddüt ruhu bir tarafa gitmeye bırakmaz.»

8215

این بدین سووان بدان سو میکشد

هریکی گوید منم راه رشد

«Dünya bir tarafa, Âhiret fikri ise obir tarafa çeker ve her biri; doğru yol benimki, benim tarafıma gel, der...»

8216

این تردد عقبهٔ راه حقست

ای خنك آنرا که پایش مطلقست

«Bu tereddüt, Allah yolunda bir tuzaktır. Ayağı serbest olan, yânî; bu gibi sürüklenişlere bağlı olmayan kimselere ne mutlu!..»

8217

گام آهورا بگیر و رو معاف

تارسی ازگام آهو تابناف

«Âhû'nun izini tut ve her kayıttan kurtulmuş olarak git ki o iz vasıtası ile âhû'nun göbeğine, yânî; misk'e vâsıl olasın.»

Buradaki âhû'dan maksat : ya doğrudan doğruya, mürşid-i Kâinat olan Aleyhissalât Efendimizdir; yahut onun vâris-i ekmel'i bulunan insan-ı kâmildir. İz'den murat ise Rasûlüllâh'ın sünneti ve evliyâullâhın usûlü tarikâtıdır.

8218

زین روش بر اوج انور میروی

ای برادر گر بر آذر میروی

«Birâder; fakru zarûret ateşi içinde bulunsan da bu yolda gidişinle âlem-i balâya vâsıl olursun.»

نی ز دریا ترسی و نی از موج و کف
چون شنیدی تو خطاب لاتخف

«Lâtehaf! Yânî; korkma, hitâbını işitince ne denizden kork, ne de onun dalgasından ve köpüğünden çekin.»

Kur'an'da :

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yânî : **«Malûm olsun ki Allah'ın velileri için korku yoktur. Onlar mahzun da olmıyacaklardır[45]»** buyrulmuştur.

Şâyet (lâtehaf) emrini işitmedim ve işitmiyorum diyecek olursan :

8220

لاتخف دان چونکه خوفت داد حق
نان فرستد چون فرستادت طبق

«Mâdem ki Allah sana korku vermiştir, o korkuyu (Lâtehaf) emri bil. O, madem ki sana tabak vermiştir, şüphe etme ki ekmeği de gönderecektir.»

Şeyh Sâdi Bostan'ında yazar ki : Pek fakir bir ailenin süt emer bir çocuğu vardı. Birgün kadıncağız : «Efendi çocuğun dişleri çıktı. Kendimiz ekmek bulamazken ona nereden bulup da yedireceğiz» dedi. Kocası da : «Merak etme, dişi veren, ekmeği de verir» mukabelesinde bulundu.

8221

خوف آنکسی راست کورا خوف نیست
غصهٔ آنکس را که اینجا طوف نیست

«Asıl korku, korkusu olmayan (Hikmetin başı Allah korkusudur) nüktesini bilmeyen kimse içindir. Gam ve gussa, Hak kapısında dönüp dolaşmayan ve oraya iltica etmeyen bedbaht içindir.»

---

(45) Sûrei Yûnüs : 62.

Bir hadîs-i kutsîde : «Kulumun kalbinde iki korku ve iki emniyeti cem etmem. Eğer benden Dünyada korktu ise Âhiretde korkmıyacaktır. Eğer Dünya'da benden emin olduysa Âhiretde emin olmıyacakdır» buyrulmuştur.

«ŞEHİRLİNİN KÖYE GİTMESİ»

8222

خواجه درکار آمد و تجهیز ساخت

مرغ عزمش سوی ده اشتاب تاخت

«Şehirli işe başladı ve hazırlandı. Azim kuşu köy tarafına sür'atle uçtu.»

8223

اهل و فرزندان سفررا ساختند

رختها برگاو عزم انداختند

«Şehirlinin hanım ve çocukları sefer hazırlığı yapmışlar, götürülmesi lâzım gelen eşyayı azim öküzüne yükletmişlerdi.»

Hâlâ Anadolunun bazı taraflarında eşyayı öküze yüklettikleri ve onları, beygir ve merkep gibi kullandıkları varmış.

8224

شادمانان و شتابان سوی ده

که بری خوردیم ازده مژده ده

«Çocuklar sevinerek ve acele ederek köye gidiyorlar (Köyde yemiş yiyeceğiz müjde!) diyorlardı.»

8225

مقصد مارا چرا گاه خوشست

یارما آنجا کریم و دلکشست

«Bizim maksadımız, hoş bir mer'adır. Oradaki dostumuz da kerim ve gönül çekici bir zatdır.»

8226

با هزاران آرزومان خوانده است

بهر ما غرس کرم بنشانده است

«O kerim dost, binlerce arzu ile bizi dâvet etmiştir, bizim için orada kerem ağaçları dikilmiştir.»

8227

ما ذخیرهٔ ده زمستان دراز

از بر او سوی شهر آریم باز

«Biz, uzun kış günleri için, onun nezdinden şehre zahîre götüreceğiz.»

8228

بلکه باغ ایثار راه ما کند

درمیان جان خود مان جا کند

«Belki bağını, bostanını bizim yolumuza sarf edecek, kendi canında bize yer verecektir.»

8229

عجلوا اصحابنا کی ترعبوا

عقل میگفت از درون لا تفرحوا

«Ey arkadaşlar, istifâde için acele ediniz. Fakat içlerinden akıl, onlara: ferahlanmayın, diyordu.»

Bu beyit ile Sûrei Kasas'ın sonlarındaki:

لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

âyetine işâret edilmişdir ki, bu âyette hitap, Benî İsrail'in zenginlerinden olan Kârûn'adır ve: **«Gururlanma, zira Allah, gururlanıp şımaranları sevmez[46]»** meâlindedir.

Yine akıl irşâda devam ederek diyor ki: Köylüye itimat etmeyin...

---

(46) Sûrei Kasas: 76.

8230

من رباح الله كونوا رابحين

ان ربى لا يحب الفرحين

«Allah'ın faidelerinden Mâstefid olun; şüphe yok ki, Allah sevinip, övünenleri sevmez.»

8231

افرحوا هوناً بما آتاكو

كل آت مشغل الها كو

«Size gelen şeylerle bir miktar ferahlanın. Servet ve niğmet olarak gelip de sizi meşgul eden şeylerin hepsi sizi Rabbinizden alıkor.»

Bu beyitle : **«Seni Rabbinden alıkoyup meşgul eden herşey senin Dünyandır»** Hadîs-i şerîfine işaret olunmuştur. Bu hadîs, «Dünya nedir?» sualinin muhtasar ve müfit bir cevâbıdır. Yânî; Dünya denilen ve terkedilmesi tavsiye edilen şey, servet vesaire değildir. Her ne ki, seni Rabbinden alıkoyuyor ve O'nu sana unutturuyorsa işte Dünya odur. Şu halde Cennet arzusu ve Cehennem korkusu da insanı meşgul edip onların düşüncesi de Allah'ı unutturacak dereceye gelirse onlar dahî Dünya sayılır.

8232

شاد ازوى شو مشو از غیروى

كو بهارست و دگرها ماه دى

«Ey salik; ancak Allah ile mesrur ol, onun gayrisiyle olma! Çünki O bahar mevsimi gibidir. Sâir şeyler ise kânunusânî'ye benzer.»

8233

هرچه غیر اوست استدراج تست

گرچه تخت و ملکتست و تاج تست

«Onun, yânî; Hak'kın gayri olan herşey, velev ki senin tahtın, mülkün ve tacın olsun, seni yavaş yavaş helâke doğru götüren şeylerdir.»

İstitrac : Bir kimseyi mekir ve hud'a ile aldatmak demektir. İstitrac-ı İlâhi ise : Bir kul, günah işledikçe onun niğmetini artırıp tevbe ve istiğ-

far etmesini unutturmak, derece derece azap ve ikâb'a yaklaştırmaktır. Sûrei Âraf'da :

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

Yâni : «**Âyetlerimizi tekzip eyleyenleri yavaş yavaş ve derece derece ve kendileri farkına varmaksızın helâke yaklaştırırız ve onlara bir müddet eman veririz. Hakikaten benim keyd'im,** (yâni; hilim sûretinde görünen gazabım) **kuvvetlidir**[47]» buyrulmuştur. Bazı târik-i Dünya papazlardan ve hint fakirlerinden, hulâsâ gayr-i müslim ve gayr-i müteşerri kimselerden riyâzet kuvvetiyle zuhur eden ve sûretâ kerâmete benzeyen harikulâde haller de istitraç kabîlindendir. Cenâbı Hak, o kimseler hakkında :

الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

Yânî : «**Dünyâ hayatında çalışmaları dalâlet olan öyle kimseler vardır ki onlar iyi ve güzel iş gördüklerini sanırlar**[48].»

İşte Cenâbı Hak o gibileri derece derece helâk ve azâba yaklaştırır. Hazreti Mevlânâ ise - müslim ve gayri müslim - kim olursa olsun, Allah'dan başka her neye ve kime bağlanmış ise o şey o kimse için istitrac'dır diyor.

8234

شاد از غم شو که غم دام لقاست

اندرین ره سوی پستی ارتقاست

«**Ey salik; gamdan sevin ki gam, vuslat tuzağıdır. Bu yolda alçaklarda dolaşmak ve tevâzu göstermek yükselmek demektir.**»

Tenezzül, sâlik için hakîkatte terakkîdir. Kemâle vâsıl olmaz mahi-

---

(47) Sûrei Âraf : 182-183.
(48) Sûrei Kehf : 104.

nev; bulmazsa noksanı... Evet, Ay, tamamlanıp kemâle ermek için hilâl devresinden geçer...

8235

غم یکی گنجست و رنج تو چوکان

لیك کی درگیر داین درکودکان

«Gam ve keder bir hazinedir... Senin hastalığın ve meşakkatin de bir hazînedir. Lâkin bu fikir, çocuklara nasıl tesir eder; bunun bir hakîkat olduğunu nasıl anlarlar.»

8236

کودکان چون نام بازی بشنوند

جمله باخرگور هم تك می دوند

«Çocuklar oyun adını işitince, yaban eşekleriyle yarış ederek koşarlar.»

8237

ای خران گور این سودامهاست

درکمین این سوی خون آشامهاست

«Ey yaban eşekleri; bu tarafta, yânî; Dünyada tuzaklar ve pusuya girmiş kan içiciler vardır.»

8238

تیرها ران کمان پنهان زغیب

برجوانی میرسد صد تیر شیب

«Oklar uçuşup durmakta... Onları atan yay ise gaip âleminde gizlidir. Bir gence ihtiyarlatıcı yüzlerce ok isâbet eder.»

8239

گام در صحرای دل باید نهاد
زانکه در صحرای گل نبود کشاد

«Gönül sahrasında adım atmalıdır. Çünki çamur kırında, yânî; Dünyada genişlik ve neş'e olmaz.»

8240

ایمن آبادست دل ای دوستان
چشمه‌ها و گلستان در گلستان

«Ey dostlar, gönül emîn bir yerdir; orada menbâlar ve gülistan içinde gülistanlar vardır.»

8241

عج الی القلب و سر یا ساریه
فیه اشجار و عین جاریه

«Ey sâlik; Gönül'e meylet ve onun sahrâsında yürü ki, orada ağaçlar ve akan çeşmeler vardır.»

8242

ده مرو ده مرد را احمق کند
عقل را بی نور و بی رونق کند

«Köye gitme ki köy insanı ahmaklaştırır, aklı nursuz ve fersiz bırakır.»

Burada Gönül'den maksad : ehli dil olan kâmillerdir. Köyden murat da ahmaklar meclişidir.

8243

قول پیغمبر شنوای مجتبا
گور عقل آمد وطن در روستا

«Ey seçilmiş ve temiz olan salik; Hazreti Poygamberin hadis-i şerîfini dinle ki: (Köyde ikâmet etmek, aklın mezârıdır) buyurmuştur.»

Yânî; köyde oturuş, aklın mezarıdır; köyde oturan, mezarda bulunan ölü gibidir.

8244

هرکه در روستا بود روزی و شام

تا بماهی عقل او نبود تمام

«Her kim bir gün ve bir gece köyde kalsa, aklı bir ay yerine gelmez.»

8245

تا بماهی احمقی با او بود

از حشیش ده جز اینها چه درود

«Tam bir ay onun ahmaklığı gitmez. Köyün otundan da bundan başka ne biçilir?»

8246

وانکه ماهی باشد اندر روستا

روزگاری باشدش جهل و عما

«Köyde bir ay oturanda ise, bir müddet cehâlet ve kalp körlüğü husule gelir.»

Asrı saadette, Mekke, Medine, Tâif gibi şehirlerde oturanlarda bile, ilim ve irfan namına bir şey yoktu. İnsan eliyle yontulmuş taş ve ağaç parçalarına mâbut diye tapacak kadar hamâkat gösteriyorlardı.

Şehirliler böyle olunca, köylerde oturanların, yahut çölde göçebe halinde gezenlerin idrâk derecelerini artık siz mükâyese edin. Binâenaleyh, böyle ahmaklar arasında bulunup, onlarla ihtilât etmenin, insanı, muvakkaten de olsa, onlar derekesine düşüreceği bedihidir. Çünki sohbet tesir eder, insan gördüğünü ve işittiğini taklît eyler. Bu hadislerin zâhirî mânâsıdır. Hazreti Peygamberin hadisleri câmi'ül kül'dür, yânî; Rasülullah az kelime ile bir çok mânâ ifâde eder. Bundan dolayı Peygamberimizin hadislerinde bir de batınî ve işârî mânâlar istinbat olunur. Hazreti Mevlânâ Hadisi şerif'de vârit olan köyden maksadın, Şeyh mükallitleri olduğunu keşif ve beyân ediyor da diyor ki :

8247

ده چه باشد شیخ واصل ناشده

دست در تقلید و حجت‌ها زده

«Köy nedir? Hakîkâte vâsıl olmamış Şeyhdir ki, meşâyihı vasılînin sözlerini benimseyerek onları taklîde kalkışmıştır.»

Her kim bunların meclisinde bir gün bulunursa bir aylık hamakatden, daha fazla bulunursa daha ziyâde müddet ahmaklıkdan kurtulamaz.

8248

پیش شهر عقل کلی این حواس

چون خران چشم بسته درخراس

«Aklı kül şehrine karşı bu duygular, gözleri bağlı değirmen eşeklerine benzerler.»

İstanbul'daki Bayezid Camii havlusunun bir kapısına (Buğdaycılar kapısı) derlerdi ki onun dışında buğday satan esnâfın çarşısı ve dükkânları vardı. Bu dükkânlarda birer değirmen taşı bulunur, ya beygir, yahut merkeple çevrilir buğday üğütülürdü. Hayvan, gözü bağlı olduğu halde taşın etrafında döner ve taşı çevirip buğdayı un haline getirirdi. Yakın zamanlarda orada böyle bir dükkân kalmıştı. Cenâbı Pir, böyle mukallit ve mürâi bir şeyhe bağlanmış olanı da, değirmen çeviren gözü bağlı beygire, yahut eşeğe benzetiyor. Değirmen eşeğinin, gözü bağlı olduğu için, kendini yürüyüp gidiyor sandığı gibi; mukallit şeyhlerin gözü kapalı dervişleri de kendilerini seyri sülûkda ilerliyor vehmederler, diyor.

8249

این رها کن صورت افسانه گیر

هل تو دردانه تو گندم دانه گیر

«Bu bahisleri geç de şehirlinin köye gitmesi hikâyesine dön! İnci dânesi gibi olan bu hakikatleri bırak da buğday danesinden bahset.»

Hitap, ya Mevlânâ tarafından nefsine, yahut kâtib-i Mesnevi olan Hüsâmüddin Çelebiye'dir.

8250

گر بدر ره‌نیست هین بر می‌ستان

گر بدان ره‌نیست این سوی ران

«Eğer hakikat incilerini elde etmeye muvaffak olamazsan, buğday dânesi gibi olan hikâyeyi dinle. Eğer senin için o tarafa yol yoksa, bu tarafa at sür!»

8251

ظاهرش گیر گرچه ظاهر کژ پرد

عاقبت ظاهر سوی باطن برد

«Hikâyenin zâhirini takip et. Zâhir, eğri uçarsa da nihâyet bâtın cihetine götürür.»

8252

اول هر آدمی خود صورتست

بعد زان جان کو جمال سیرتست

«Her insanın ibtidâsı hakikaten surettir; ondan sonra can gelir ki o, siyretin cemal ve kemâlidir.»

Bir insana bakılınca ilk nazarda onun sûreti görünür. Tam ve iyi nazar edilince ve ihtilâtda bulununca onun sîreti ve ruhu anlaşılır. Demek ki zâhir, dolambaçlı olsa da nihâyet bâtına giriş için vesile teşkil ediyormuş. Bir misal daha :

8253

اول هر میوه جز صورت کی اوست

بعد زان لذت که معنی وی اوست

«Her meyvenin iptidâsı suretden başka nedir? Ondan sonra lezzeti gelir ki onun mânâsıdır.»

8254

اولا خرگاه سازند و خرند
ترک‌را زان پس بمهمان آورند

«Evvelâ oba yaparlar, yahut satın alırlar, ondan sonra Türk'ü ora ya misafir ederler.»

Hargâh: Göçebe Türklerin ikâmetgâhı olan oba'dır.

8255

صورتت خرگاه دان معنیت ترک
معنیت ملاح دان صورت چو فلک

«Ey salik, kendi suretini oba, mânânı Türk farzet. Yine mânânı gemici ve suretini gemi kıyas eyle!..»

8256

بهر حق این‌را رها کن یك نفس
تاخر خواجه بجنباند جرس

«Hak rizâsı için bu sözleri bir an bırak ki şehirlinin merkebi, çıngırağını öttürsün.»

«ŞEHİRLİNİN VE AKRABASININ KÖYE GİTMESİ»

8257

خواجه و بچگان جهازی ساختند
بر ستوران جانب ده تاختند

«Şehirli ve çocukları lâzım olacak eşyayı hayvanlara yüklettiler ve köy tarafına sürdüler.»

8258

شادمانه سوی صحرا راندند

سافروا کی تغنموا برخواندند

«Sevinerek kıra doğru hayvanlarını sürüyor ve (Sefer ediniz ki ganîmet bulasınız) diyorlardı.

Sefer : İnsanın doğduğu, yerleşip oturduğu bir memleketden, muvakkat bir zaman için başka bir yere gitmesidir ki bunun sıhhat ve ganimete, yânî; ticarete sebep olacağı bir hadisi şerif'de beyan buyrulmuştur.

Sefer, Dünyevî ve dînî olmak üzere ikiye taksim edilmiştir. Ticâret ve çalışıp kazanmak için yapılan seferler Dünyevîdir. Farîza-i hac'cın ifâsı, ülemâ ve ürefânın ziyâreti gibi maksatlarla çıkılan seferler ise dînidir.

Hazreti Mevlânâ seferin faydalarını anlatmak için diyor ki :

8259

از سفرها ماه کیخسرو شود

بی سفرها ماه کیخسرو شود

«Kamer, seferler ederek keyhusrev olur, yânî; (Bedr-i tam) hâlini alır. Sefer etmeksizin hilâl, nasıl hüsrev olur, yânî; (Bedir) halini bulur?»

Keyhusrev : İran'ın hükümdarlarından biridir. Şevket ve azameti dolayısiyle burada (Bedir-i tam) halinde kullanılmıştır.

8260

از سفر بیدق شود فرزین راد

وز سفر یابد یوسف صد مراد

«Satrançdaki Beydak, yânî; piyâde taşı, hâneden hâneye sefer ederek (Ferzin) olur, yânî; Şah'ın vezîri derecesini bulur. Yusuf Aleyhisselâm, seferinden, yânî (Arz-ı Kenan) dan, Mısır kıt'asına götürülmesi dolayısiyle yüzlerce murada ermiştir.»

8261

روز رخ از آفتابی سوختند

شب ز اختر راه می‌آموختند

«Hikâyedeki şehirli ile çocukları da, gündüzün Güneşin ziyâsından yüzlerini yaktılar, geceleyin yıldızdan yol öğrendiler.»

8262

خوب گشته پیش ایشان راه زشت

از نشاط ده شده ره چون بهشت

«O zahmetli ve çirkin yol onlara güzel görünmüş, köy'e gidiş neşvesinden cennet gibi olmuştu.»

8263

تلخ از شیرین لبان خوش میشود

خار از گلزار دلکش میشود

«Acı söz, tatlı bir dille güzel ve hoş gelir. Diken, gül bahçesi dolayısıyle gönül çekici olur.»

8264

حنظل از معشوق خرما میشود

خانه از همخانه صحرا میشود

«Ebu Cehil karpuzu gibi acı bir şey, insana sevgili elinden hurma gibi tatlı gelir. Dar bir ev, evdeki dost yüzünden sahrâ gibi geniş görünür.»

8265

ای بسا از نازنینان خار کش

بر امید گلعذار ماهوش

«Gül yanaklı ve ay yüzlü bir dilberin vuslatı ümidiyle nice nazenînler diken zahmetini çekerler.»

8266

ای بسا حمال گشته پشت ریش

از برای دلبر مهروی خویش

«Ay çehreli sevgilisi için hamallığa katlanmış ve sırtı yara olmuş nekadar kimse vardır.»

8267

کرده آهنگر جمال خود سیاه

تا که شب آید ببوسد روی ماه

«Demirci, geceleyin evine gelip ay yüzlüsünü öpmek için, gündüz demir ve ateşle kendi yüzünü karartır.»

8268

خواجه تا شب بر دکانی چارمیخ

زانکه سروی دردلش کردست بیخ

«Esnafdan biri geceye kadar dükkânda çarmığa gerilmiş gibi oturur ve o zahmete katlanır; çünki onun kalbinde bir servi boylu kök salmıştır.»

8269

تاجری دریا و خشکی میرود

آن بمهر خانه شینی میدود

«Bir tâcir evindeki refikasının muhabbetiyle denizde ve karada sefer eder.»

8270

هرکرا با مرده سودایی بود

برامید زنده سیمایی بود

«Her kimin bir cemâd'a alâkası bulunursa o alâka, bir diri yüzünden olur.»

8271

آن درو گر روی آورده بچوب
برامید خدمت مهروی خوب

«Bir dülgerin keresteye teveccüh etmesi ve onu işlemesi ay yüzlü bir güzele hizmet ümidiyledir.»

Hulâsa : Bir ümîd ile çekilen zahmetler, insana hoş gelir. İşte şehirli ile çocuklarının köye gitmesi neşesi de yol zahmetini onlara hoş gösteriyordu.

8272

برامیدی زندۀ کن اجتهاد
کونگردد بعد روزی دو جماد

«Ey salih! Sen öyle bir dirinin iltifâtı ümidiyle çalış ki o diri, bir iki gün sonra cansız bir hale gelip, toprak olmasın.»

Bir iki beyit evvel «Her kimin bir cemad'a alâkası bulunursa o alâka, bir diri yüzünden olur» denilmişti. Burada da deniliyor ki : madem ki bu bir hakîkatdir; sen öyle bir diriye bağlan ve onun şevkıyle öylesine çalış ki o, fâniler gibi ölüp toprak olmasın ve cemâd halini almasın.
Maksadın, Allah olduğu tabii anlaşılmıştır.

8273

مونسی مگزین توخس‌را از خسی
عاریت باشد در و آن مونسی

«Aşağılık yüzünden bir saman çöpünü kendine munis olarak seçme. Onun munisliği âriyettir.»

8274

انس تو بامادر و بابا کجاست
گر بجز حق مونساتترا وفاست

«Eğer Allah'dan başka olan munislerinde vefâ varsa, anne ve babana olan ünsiyet ve ülfetin nerededir?»

Onlar ölüp gitti, senin de onlara olan münisliğin bitti.

8275

انس تو با دایه و لالا چه شد
گر کسی شاید بغیر حق عضد

«Eğer Hak'dan gâyri biri, dayanmaya ve itimat etmeye lâyık olsaydı senin dadı ve lâlâna olan ülfetin devam etmez mi idi?»

8276

انس تو باشیر و باپستان نماند
نفرت تو از دبیرستان نماند

«Senin memeye ve süte olan ülfetin devam etmediği gibi, mektepden nefret ederdin; o nefret de geldi, geçti.»

8277

آن شعاعی بود بر دیوار شان
جانب خورشید وارفت زآن نشان

«Senin onlara meyil ve muhabbetin onların vücut divarına akseyledi ve o şu'a, geldiği gibi Güneş'e rücû etti.»

8278

بر هر آن چیزی که افتد آن شعاع
تو بر آن هم عاشق آیی ای شجاع

«O, ülûhiyyet Güneşinin şuâ'ı her neye aksetse, ey yiğitim, sen ona âşık olursun.»

8279

عشق تو بر هر چه آن موجود بود
آن ز وصف حق چو زر اندود بود

«Mevcudâttan her neye âşık olursan o şey, Sıfat-ı İlâhiyeden biri ile yaldızlanmıştır.»

Yâni; seni cezbeden ve kendisini sevdiren ne varsa, senin aşkına sebeb, onun hüsnü değil, onda tecelli eyleyen Cemâl-i İlâhiyedir ki, onu adetâ yaldızlamış ve parlak göstermiştir.

8280

چون زری با اصل رفت و مس بماند

طبع سیر آمد طلاق او براند

«O şeyin altın yaldızı, aslına rücû edip de, o şey bakırdan ibaret kalınca ve çirkinleşince, insanın tabiatı doyar ve boşlayıverir.»

O halde ;

8281

از زراندود صفاتش پای کش

از جهالت قلب را کم گوی خوش

«Seni çeken o yaldızlı güzellikten elini, ayağını çek. Kalp bir madeni cehâletle altın sanıp da hoş deme!»

8282

کان خوشی در قلبها عاریتیست

زیر زینت مایهٔ بی‌زینتیست

«Çünki kalp şeylerdeki hoşluk iğretidir. Zahirî ziynetin altında ziynetsizlik mayası vardır.»

8283

زر ز روی قلب در کان میرود

سوی آن کان رو تو هم کان میرود

«Kalp'ın sathındaki yaldız, sonunda madenine gider. Ey salik! Sen de onun gittiği madene git!..»

Yânî; eşyada olan güzellik, Cemâl-i İlâhi'nin muvakkaten aksinden ibarettir. Akseden o nur, günün birinde madeni bulunan Allah'a rücû eyleyecektir. Binâenaleyh ey salik, sen de o muvakkat ve fâni olan aksedişe bağlanma da onun gittiği yere teveccüh et...

8284

نور از دیوار تاخور میرود

تو بدان خور روکه درخور میرود

«Güneş'in duvara akseden şuâ'ı yine Güneş'e gider. Sen de o Güneş'e git ki lâyık olan budur.»

8285

زین سپس بستان تو آب از آسمان

چون ندیدی تو وفادر ناودان

«Ondan sonra da madem ki olukta, vefâ görmedin, sen suyu yağmurdan iste.»

Buradaki olukdan maksat: fânî güzellerdir. Yağmur yağınca damlardaki oluklarda, su birikir ve akar. Fakat yağmur dinince olukda da su kalmaz. Bunun gibi Cemal-i İlâhî aksettikçe onun parlaklığı fânî güzellerde müşahede edilir lâkin aksediş kesilince, o parlak yüzler de suyu kurumuş oluklar gibi kalır.

8286

معدن دنبه نباشد دام گرگ

کی شناسد معدن آن گرگ سترگ

«Kuyruğun mâdeni, yânî; kasap dükkânı, kurt tuzağı olmaz. Fakat o madeni koca kurt ne bilir?»

Avcılar, kurt ve çakal gibi hayvanları avlamak için tuzak kurarlar. Yem olmak üzere kasap dükkânından aldıkları kuyruk parçasını koyarlarmış. Kurt yahut çakal onu yemek için gelir ve yerken tuzağa tutulurmuş. Hazreti Mevlânâ, kuyruk yemek için tuzağa değil, kasap dükkânına gitmeyi tavsiye ediyor. Oradaki kuyruğun altında tuzak yoktur, tehlikesizdir; lâkin böyle olduğunu koca kurt, yânî; câhil ve gâfil kimse ne bilir? diyor.

8287

زر گمان بردند بسته در گره

می‌شتابیدند مغروران بده

«Şehirli ve çocukları da çıkın içinde altun bağlı sandılar ve aldanarak alelacele köye gittiler.»

8288

همچنان رقصان و خندان می‌شدند

سوی آن دولاب چرخی می‌زدند

«Öylece gülerek, oynayarak gittiler, köylünün dolabı etrafında çark urdular.»

8289

هر که می‌آمد زده از سوی او

بوسه میدادند خوش بر روی او

«Köyden ve köylünün yanından gelen kimi gördülerse yüzünü, gözünü öptüler.»

8290

که تو روی یار ما را دیدهٔ

پس تو جارا جان و ما را دیدهٔ

«Ve sen bizim dostumuzun yüzünü görmüşsün. O halde cânımızın cânı gözümüzün bebeğisin dediler.»

«LEYLÂ'NIN MAHALLESİNDE OTURAN BİR KÖPEĞİ MECNUN'UN OKŞAMASI»

8291

همچو مجنون کوسگی‌را می‌نواخت

بوسه‌اش میداد و پیشش میگداخت

«Mecnun bir köpeği okşuyor, öpüyor ve önünde âdetâ kendinden geçiyordu.»

8292

گرد او میگرد خاضع درطواف

هم جلاب و شکرش میدادا صاف

«Huzû ve huşû ile onun etrafını tavâf ediyor, ona şeker ve gül suyu ile yapılmış şerbet veriyordu.»

8293

بوالفضولی گفت کای مجنون خام

این چه شیدست اینکه می‌آری مدام

«Herzevekilin biri ona dedi ki: ey hamdeli; her vakit yaptığın bu çılgınlık nedir?»

8294

پوز سگ دائم پلیدی میخورد

مقصد خودرا بلب می‌استرد

«Köpeğin ağzı daima ciğfe yer ve dudağıyle kuyruğunun altını yalar.»

8295

گفت مجنون تو همه نقشی و تن

اندرا و بنگرش از چشم من

«Mecnun ona cevap verdi ki: sen nakışdan ve ceset'den ibaretsin. İçeriye gir; yânî; ruh âlemine dal da ona benim gözümle bak...»

8296

کین طلسم بستهٔ مولیست این

پاسبان کوچهٔ لیلیست این

«Bu köpek, Allah'ın çözülmez bir tılsımı ve Leylâ mahallesinin bekçisidir.»

8297

همتش بین و دل و جان و شناخت

کو کجا بگزید و مسکن گاه ساخت

«Onun himmetini, kalbini, ruhunu ve irfânını gör ki mekân olmak üzere nereyi intihap etmiştir.»

8298

او سگ فرخ رخ کهف منست

بلکه او همدرد و هم لهف منست

«O benim mubarek yüzlü Kıtmirimdir. Belki O benim dert ve hüzün ortağımıdır.»

Mecnun kendini Ashab-ı Kehfe, O köpeği de onların köpeği olan Kıtmir'e teşbih ediyor.

8299

آن سگی کو باشد اندر کوی او

من بشیرانکی دهم یك موی او

«Leylâ'nın mahallesinde oturan bir köpeğin bir kılını ben nasıl olur da aslanlara değişebilirim?»

8300

ای که شیران مر سگانش را غلام

گفت امکان نیست خامش والسلام

«Ey köpeklerine aslanların kul, köle olduğu zati akdes! Burada söze imkân yoktur, yânî; izahat verilmesi mümkün değildir. Sus vesselâm.»

Hazreti Mevlânâ kıssadan hisseye intikal ederek diyor ki :

8301

گر ز صورت بگذرید ای دوستان

جنتست و گلستان در گلستان

«Ey dostlar! Eğer suretden geçer ve mânâ âlemine giderseniz orasının Cennet ve gülistan içinde gülistan olduğunu görürsünüz.»

8302

صورت خود چون شکستی سوختی

صورت کل را شکست آموختی

«Ey sâlik! Kendi suretini kırıp yakacak olursan, her sureti kırmayı öğrenirsin.»

Suretini kırmaktan maksat: Mevhum benliğini izâle etmek, yânî, **«Ölmeden evvel ölünüz»** emrine ittibâ eylemektir. Bunu yaparsan;

8303

بعد زان هر صورتی را بشکنی

همچو حیدر باب خیبر برکنی

«Ondan sonra, her sureti kırar ve cenabı Haydar (Kerremallâhü veçhe) gibi Hayber kalesinin kapısını koparırsın.»

Malûm ya, Hazreti Ali, Hayber kalesinin kapısını koparmış, o koca kapıyı elinde kalkan gibi kullanmıştı. Kendisinin de söylediği gibi o kapıyı ceset kuvvetiyle değil, ruh kuvvetiyle koparmıştı. Çünki evvelemirde kendi varlığını terk eylemiş, Zat-i İlâhî'de fânî olmuş ve Hak kuvvetiyle O harikûlâde harekette bulunmuştu.

8304

سغبهٔ صورت شد آن خواجهٔ سلیم

که بده می‌شد بگفتار سقیم

«O saf şehirli surete zebûn oldu da yanlış bir söz üzerine köye gitmeye kalkıştı.»

8305

سوی دام آن تملق شادمان

همچو مرغی سوی دانهٔ امتحان

«Köylünün yaltaklanması tuzağına mesrur olarak gitti ve imtihan danesini yemeye koşan bir kuşa döndü.»

8306

از کرم دانست مرغ آن دانه‌را

غایت حرصست و بی‌جود آن عطا

«Kuş o tuzaktaki dâneyi kerem bilir. Halbuki o ihsan ve cömertlik değil, onu koyan kuşbazın kuş tutmak hırsının neticesidir.»

8307

مرغکان در طمع دانه شادمان

سوی آن تزویر پران و دوان

«Kuşcağızlar dâneye tama ederek sevinip kuşbazın o hilesi cihetine uçar ve koşarlar.»

8308

گر ز شادی خواجه آگاهت کنم

ترسم ای ره‌رو که بیگاهت کنم

«Ey hakikat yolcusu olan salik! Eğer şehirlinin köye gidişindeki sevincinden bahsedecek olursam, seni geç bırakıp maârif ve hakâyık dinlemekden mahrum kalacağından korkarım.»

8309

مختصر کردم چو آمد ده پدید

خود نبود آن ده ره دیگر گزید

«Sözü kısa kesiyorum. Yolda bir köy göründü; lâkin o, gidecekleri köy değildi. Binaenaleyh başka bir yola sülûk ettiler.»

8310

قرب ماهی ده بده می تاختند

زانکه راه ده نکو نشناختند

«Bir ay kadar köyden köye gezdiler. Çünki gidecekleri köyün yolunu iyi bilmiyorlardı.»

8311

هرکه در ره بی قلاووز میرود

هردو روزه راه صد ساله شود

«Her kim kılavuzsuz yola giderse, iki günlük yol yüz yıllık mesafe olur.»

Sûri yollarda kılavuz nasıl lâzım ise, hakikat yolunda bir deiil bulmak ve onun iznine tâbi olmak da elzemdir.

8312

هرکه تازد سوی کعبه بی دلیل

همچو این سرگشتگان گردد ذلیل

«Her kim delilsiz Kâbe'ye giderse şehirli ve çocukları gibi başı döner ve zelil olur.»

8313

هرکه گیرد پیشه بی اوستا

ریش خندی شد بشهر و روستا

«Her kim ustasız bir san'at tutacak olursa şehirde ve köyde maskara olur.»

8314

جز که نادر باشد اندر خافقین

آدمی سر برزند بی والدین

«Bir insanın anasız, babasız vücûda gelmesi şark ve garp arasında nadir vaki olmuştur.»

Nitekim Âdem Aleyhisselâm anasız, babasız, İsâ Aleyhisselâm babasız olarak zuhur etmiştir. Fakat bunlar da nâdir olarak vuku'a gelmiştir.

8315

مال او یابد که او کسبی کند

نادری باشد که بر گنجی زند

«Malı, çalışıp, kazanan bulur; insanın bir defineye tesâdüf etmesi nâdir vukû bulur.»

8316

مصطفی ئی کو که جسمش جان بود

تا که رحمن علم القرآن شود

«Hazreti Mustafâ (S.A.V.) gibisi nerede ki Cenâbı Hak, ona Kur'ân tâlim etsin.»

الرَّحْمٰنُ ۝١ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ۝٢ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝٣ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝٤

Yânî : **«Merhameti bütün eşyaya şamil olan Cenabı Rahman, Habib-i Ekremine tâlim-i Kur'ân eyledi. İnsan cinsini yarattı ve ona beyanı, (yâni; maksadını anlatmayı) öğretti[49]»** âyetlerine işarettir.

8317

اهل تن را جمله علم بالقلم

واسطه افراشت دربذل و کرم

«Ceset sahibi insanlara kalem vasıtası ile ilmi öğretti ve kereminin bolluğu ile kalemi, öğretiş ve öğrenişe vasıta halketmiştir.

İKRA' Sûresinin ilk âyetlerine işaret olunmuştur :

---

(49) Sûrei Rahman : 1-4.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝
اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنسَانَ
مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝

Yâni: «Ya Muhammed; bütün eşyayı yaratan rabbinin ismiyle oku. O rab ki insanı uyuşmuş, pıhtılaşmış kandan yarattı. Oku ki senin Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir. O Rabbin ki kalem vasıtasiyle insana bilmediği şeyleri talim etti[50].»

8318

هر حریصی هست محروم ای پسر
چون حریصان تك مرو آهسته تر

«Oğul; her haris mahrumdur. Sen de haris olan gibi koşarak gitme; âheste ve teennî ile hareket et.»

8319

اندران ره رنجها دیدند و تاب
چون عذاب مرغ خاکی در عذاب

«Şehirli ve çoluk çocuğu da, o yolda, karada yaşayan kuşun suda eziyet çekmesi gibi, meşakkatler ve sıkıntılar çektiler.»

8320

سیر گشته از ده واز روستا
وز شکر ریز چنان نا اوستا

«Köyden ve köylüden ğına getirmişler ve öyle usta olmadan şeker yapmaya da doymuşlardı.»

---

(50) Sûrei Alak: 1-5.

«ŞEHİRLİ VE ÇOCUKLARININ KÖYE VÂSIL OLMASI VE KÖYLÜNÜN ONLARI TANIMASI»

8321

بعد ماهی چون رسیدند آن طرف

بی‌نوا ایشان ستوران بی‌علف

«Bir ay sonra kendileri aç, hayvanları otsuz olarak köye vâsıl oldular.»

8322

روستایی بین که از بد نیتی

میکند بعد اللتیا والتی

«Köylüyü gör ki niyeti bozuk olduğundan, dâvetli misâfirlerine neler yaptı?»

8323

روی پنهان میکند زیشان بروز

تا سوی باغش نبگشایند پوز

«Bağına ağız açmasınlar, yânî; mahsülünü yemesinler diye, şehirli ile çocuklarından gündüzün yüzünü gizledi, görünmedi.»

8324

آنچنان روکه همه زرق و شرست

از مسلمانان نهان اولیترست

«Öyle bir yüz ki hîle ve riyâdan ibâret idi. Öyle bir yüzün Müslümanlara görünmemesi görünmesinden evlâ idi.»

8325

روها باشدکه دیوان چون مگس

برسرش بنشسته باشد چون جرس

«Öyle yüzler vardır ki şeytanlar sinek ve çıngırak gibi onların başına oturmuşlardır.»

Sûrei Zuhruf'da buyruluyor ki :

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

Yânî: **Rahmanın zikrinden her kim yüz çevirir,** (yânî; helâl ve haram ve ikâb-ı ilâhiden korkmaz, onun rahmetinden ümitvar olmazsa) **ona şeytanı musallat ederiz. Artık o şeytan dünyada O kimseye yakin arkadaş olur[51].»**

Molla Câmi (Kuddise sirruhu) (Nefehâtül üns) isimli eserinde diyor ki : «Şeyh Ebül Kâsım Nasrı Âbâdi'nin müslüman bir cinni vardı. Bir gün şeyh, mescidde otururken cinni geldi, ona: Ey şeyh; bu cemaatı nasıl görüyorsun? diye sordu. Şeyh: Bâzısı uykuda, bazısını uyanık görüyorum, dedi. Cinni: Başlarında olanı görüyor musun? sualinde bulundu. Şeyh: görmüyorum cevâbını verdi. Cinni şeyh'in gözlerini sıvadı. Şeyh, cemaatin başları üstünde birer karga oturduğunu, bazılarının gözlerini kanatları ile kapattığını, bazılarınınkini de kâh kapatıp kâh açtığını gördü ve bunlar nedir? diye cinniye sordu. Cinni :

وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

âyetini okumadın mı? O kargalar birer şeytandır ki onların başları üstünde oturmuş, gafleti derecesine göre onu istilâ eylemişdir, izahında bulundu.»

8326

در چنان روی خبیث عاصیه

گفت یزدان نسفعا بالناصیه

«Böyle habis ve asi çehre için Cenabı Hak (Alnının perçeminden yakalar, çekeriz) buyurmuştur.»

İKRA' Sûresindeki bir kaç âyete işâret edilmektedir. Rivâyet olunmuştur ki Ebu Cehil habîsi : «Muhammed'i secde etmiş olduğu halde görürsem ayağımla boynuna vuracağım» demişti. Bir gün Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz namaz kılıyordu. Ebu Cehle haber verdiler. Koşarak nezd-i peygamberîye gitti. Yanına varmadan, beti benzi atmış olduğu halde titreyerek geri döndü. «Ne oldun?» diye sordular. «Benimle Mu-

---

(51) Sûrei Zühruf : 36.
(52) Sûrei Zühruf : 36.

hammed arasında içerisi ateş dolu bir hendek gördüm. Kocaman bir yılan bana doğru ağzını açmıştı. Kuşlar da onun üzerine kanat germişlerdi» dedi.

Bu haber, Rasûlullah (S.A.V.) e vâsıl olunca: **«Eğer yanıma gelse idi, melekler onu parça parça ederlerdi»** buyurdu. Bu münâsebetle şu âyetler nâzil oldu:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾
عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ
بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ
يَرَىٰ ﴿١٤﴾

Yâni: **«Allah'ın bende'i hassı olan Hazreti Muhammedi namazdan men etmek isteyen Ebu Cehil'i gördün mü? Bana haber ver, eğer o hidayet üzre ise, yahut takva ile emrediyorsa, yahut, Hakkı inkâr üzere ise ve doğrudan yüz çevirmişse, Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu?[53]»**

(Elem ya'lem biennallahe yerâ) Âyeti kerimesinde hem vait, hem tehdit vardır. Yânî; bu, o demektir ki: Ey zahit; Allah'a ibâdet et ki o seni görmektedir. Ey Fâsık; tevbe et ki Hak seni görüyor; ey mürâ'î, ihlâs ile tâatda bulun ki, Allah seni müşahade etmektedir.

Onun için tâat ve ibâdet esnâsında Huzur-i İlâhîde bulunulduğu ve yaptığı hareketin Allah tarafından müşahede olunduğu düşünülmelidir.

Bu yoldaki ibâdetlere (ihsan) yânî; güzelleştirmek tâbir olunur ki yâni; **«İhsan, senin Allah'ı görüyormuş gibi ibâdet etmendir. Eğer sen onu görmüyorsan O seni görmektedir»** diye târif buyurulmuştur.

Yine bir gün Rasulullah (S.A.V.) namaz kılıyordu. Ebû Cehil tesadüf ederek: «Ya Muhammed, ben seni namaz kılmaktan men etmedim mi idi?» dedi. Hazreti Peygamber onu Azab-ı İlâhi ile korkutmak istedi. Ebu Cehil; «Beni mi korkutuyorsun? Benim meclisim bütün Mekke vâdisi ahalisinin meclislerinden büyüktür; yânî taraftarlarım pek çoktur» dedi. O münasebetle de şu âyetler nazil oldu:

---

(53) Sûrei Alak: 9-14.

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا
بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾
سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

Yâni: «Vazgeçsin! Celâlim hakkı için eğer vazgeçmezse, muhakkak onu alın saçından yakalayıp Cehenneme sürükliyeceğiz, yalancı, günahkâr perçeminden. O vakit meclisini ve taraftarlarını çağırsın! Biz de Cehennem zabanilerini çağıracağız[54].»

8327

چون بپرسیدند و خانش یافتند
همچو خویشان سوی در بشتافتند

«Köylünün ailesi ise kapıyı açmadı. Şehirli bu kötü muameleden deli gibi oldu.»

8328

در فرو بستند اهل خانه‌اش
خواجه شد زین کژ روی دیوانه‌وش

«Köylünün ailesi ise kapıyı açmadılar. Şehirli bu kötü muameleden deli gibi oldu.»

8329

لیک هنگام درشتی هم نبود
چون در افتادی بچه تیزی چه سود

«Lâkin sertlik gösterecek zaman değildi; kuyuya düşünce sertliğin ne faydası olur?»

8330

بر درش ماندند ایشان پنج روز
شب بسرما روز خود خورشید سوز

«Beş gün köylünün kapısı önünde kaldılar geceleri ayazda, gündüzleri yakıcı Güneşin altında geçirdiler.»

---

(54) Sûrei Alak: 15-18.

8331

نی ز غفلت بود ماندن بی‌خری
بلکه بود از اضطرار و بی‌خوری

«Orada kalmaları gafletden ve eşeklikden değildi. Belki mecburiyetden ve gıdâsızlıkdandı.»

8332

بالیان بسته‌نیکان ز اضطرار
شیر مرداری خورد از جوع زار

«Mecbûriyet sevkiyle iyiler, alçaklara bağlanırlar ve hizmet ederler. Arslan av bulamayınca açlığın sevkiyle pis bir şey yer.»

8333

او همی دیدش همی کردش سلام
که فلانم من مرا اینست نام

«Şehirli köylüyü görüyor ve selâm veriyor; ben felânım, adım da şu'dur diyordu.»

8334

گفت باشد من چه دانم تو کئی
یا پلیدی یا قرین پاکئی

«Köylü dedi ki: Söyledikler olabilir, yâni; belki doğru söylüyorsun. Fakat, senin kim olduğunu, kirli bir kimse mi, yoksa temiz bir adam mı bulunduğunu ben ne bileyim?»

8335

گفت این دم با قیامت شد شبیه
تا برادر شد یفر من اخیه

«Şehirli dedi ki: şu an, kıyâmete benzedi ki, kardeş kardeşden kaçıyor.»

Abese sûresindeki şu âyetlere işaretdir:

يَوْمَ يَفِرُّ

الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿﴾ لِكُلِّ

امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿﴾

Yânî : «Kıyamet öyle bir gündür ki insan kardeşinden kaçar. Anasından, babasından, zevcesinden ve çocuklarından da bir şey istemesinler diye firer eder. Ogün herkes için kendisini başkalarından müstağnî kılacak bir hal vardır[55].»

8336

شرح میکردش که من آنم که تو

لوتها خوردی ز خوان مهردو تو

«Ben o kimseyim ki, sen benim soframda fazla fazla yemekler yemiştin, diye şerh ediyordu.»

Kendini tanıtmaya çalışıyordu.

8337

آن فلان روزت خریدم آن متاع

کل سر جاوز الاثنین شاع

«Falan gün sana falan şeyi satın almıştım. İkiyi tecâvüz eden bir sır şuyû bulur.»

Binâenaleyh senin gelip bizde kalışın ve bizimle dost oluşun herkesin bildiği bir şeydir.

(İkiyi tecâvüz eden)den maksat : iki dudakdan bir söz çıktı mı şâyî olur, demektir.

(55) Sûrei Abese : 34-37.

8338

سر مهر ماشنید سقد خاق

شرم دارد رو چو نعمت خورد حاق

«Bizim muhabbetimizin sırrını halk işitmiş ve öğrenmiştir. Boğaz niğmet yiyince yüz utanmak lâzım gelir.»

8339

او همه گفتش چه گوئی ترهات

نی ترا دانم نه نام تو نه جات

«Köylü diyordu ki: ne saçmalayıp duruyorsun? Ben ne seni, ne adını, ne de yerini bilirim.»

8340

پنجمین شب ابرو بارانی گرفت

کآسمان از بار شنی دارد شگفت

«Beşinci gece bulutlar toplandı ve yağmur yağmaya başladı. O kadar ki gök yüzü o yağışın şiddetinden teaccüb etti.»

8341

چون رسید آن کارد اندر استخوان

حلقه‌زد خواجه‌که مهتررا بخوان

«O yağmurdan bıçak kemiğe dayanınca şehirli: ev sahibini çağırın, diye kapının halkasını döğmeye başladı.»

8342

چون بصدالحاح آمد سوی‌در

گفت آخر چیست ای جان پدر

«Köylü yüzlerce ısrardan sonra kapı dibine geldi: Evlât ne istiyorsun? dedi.»

8343

گفت من آن حقها بگذاشتم
ترك كردم آنچه می‌پنداشتم

«Şehirli dedi ki: Ben eski hukuku bıraktım, bütün zan ve düşüncelerimi terk eyledim.»

8344

پنج ساله رنج دیدم پنج روز
جان مسکینم درین گرما و سوز

«Şu beş gün içinde beş yıllık zahmet ve meşakkat çektim. Bu yakıcı sıcakta zavallı canım çok müteessir oldu.»

8345

یك جفا از خویش و از یار و تبار
در گرانی هست چون سیصد هزار

«Akrabâdan, dostdan ve soydan, sopdan görülen bir cefâ, başkalarının üçyüzbin cefâsından ağırdır.»

8346

زانكه دل ننهاد برجور و جفاش
جانش خوکر بود باللطف و وفاش

«Çünki gönül, hısım ve akrabanın cevrü cefâda bulunacağını ummaz. Ruh onların lütuf ve vefâsına alışmıştır.»

8347

هرچه بر مردم بلا و شدتست
این یقین دان کز خلاف عادتست

«İnsanların uğradıkları belâ ve mihnet, âdet hilâfı şeylerden doğar.»

Yânî; insanın alışmadığı bir şey gayet güç gelir.

8348

گفت ای خورشید مهرت در زوال
گر تو خونم ریختی کردم حلال

«Ey muhabbet güneşi zevâle uğramış köylü, benim kanımı dökdünse bile helâl ettim.»

8349

امشب باران ما ده گوشهٔ
تا بیابی در قیامت توشهٔ

«Bu yağmurlu gecede bize bir köşe ver ki kıyamette ecir ve sevap bulasın.»

8350

گفت یك گوشه‌ست آن باغبان
هست اینجا گرگ را او پاسبان

«Köylü dedi ki: bahçevana mahsus bir köşe, bir kulübe vardır ki bahçevan orada kurt için bekçilik etmektedir.»

8351

در کفش تیر و کمان از بهر گرگ
تا زند گر آید آن گرگ سترگ

«O koca kurt gelirse onu vurmak için bahçevan elinde ok, yay olarak beklemektedir.»

8352

گر تو آن خدمت کنی آن جای تست
ورنه جای دیگری فرمای جست

«Eğer sen bahçevanın yaptığı hizmeti yapar, yânî; kurt bekçiliği edersen orası senindir. Yoksa dilediğin yere buyur git.»

8353

گفت صد خدمت کنم تو جای ده

آن کمان و تیر در کفم بنه

«Şehirli dedi ki : Sana yüzlerce hizmet ederim. Sen hemen bir yer göster, o yayı da, oku da elime ver.»

8354

من نخسپم حارسی رز کنم

گر برآرد گرگ سر تیرش زنم

«Ben uyumam, bağda üzüm bekçiliği ederim. Şayet kurt baş gösterirse onu da okla vururum.»

8355

بهر حق مگذار امشب ای دودل

آب باران بر سر و در زیر گل

«Ey iki yüzlü, içi, dışı başka kimse! Allah rizası için bu gece bizi yağmur altında, çamur üstünde bırakma.»

8356

گوشهٔ خالی شد و او با عیال

رفت آنجا جای تنگ و بی‌مجال

«O bucak boşaltılınca, şehirli, o dar yere çoluk ve çocuğu ile beraber mecâlsiz bir halde girdi.»

8357

چون ملخ باهمدگر گشته سوار

از نهیب سیل اندر کنج غار

«Sel korkusundan mağara köşesine sığınmış çekirgeler gibi, biribiri üstüne bindiler.»

8358

شب همه شب جمله گویان ای خدا

این سزای ماسزای ماسزا

«Bütün gece hepsi de dediler ki: İlâhî; uğradığımız şu felâket bize lâyıktır.»

8359

این سزای آنکه شد یار خسان

یا کسی کرد از برای ناکسان

«Bu alçaklarla dost olanlara, yahut insan olmayanlara insanlık gösterenlere bu hal, lâyıktır.»

8360

این سزای آنکه اندر طمع خام

ترك گوید خدمت خاك کرام

«Bu hal, ham tamaha düşüp de erbâb-ı keremin hizmetinden ayrılana yakışır.»

8361

خاك پاکان لیسی و دیوار شان

بهتر از عام و رز و گلزار شان

«Pâk olan kerem sahiplerinin toprağını ve divarını yalamak, avamdan ve onların bağıyle, bahçesinden evlâdır.»

8362

بندهٔ یك مرد روشندل شوی

به که بر فرق سر شاهان روی

«Kalbi nurlu bir zâtın bendesi olmak, senin için Padişahların başına tac olmaktan hayırlıdır.»

8363

از ملوك خاك جز بانگك دهل

تو نخواهی یافت ای پیك سبل

«Ey muhtelif yollarda giden kimse! Dünya hükümdarlarında davul sesinden başka bir şey bulamazsın.»

8364

شهریان خود رهزنان نسبت بروح

روستایی کیست کیج و بی فتوح

«Şehirliler rûha nisbetle yol vurucu kimselerdir. Köylü kimdir? Onlar feyizden mahrum bir ahmaktır.»

8365

این سزای آنکه بی تدبیر عقل

وانکه غولی آمدش بگزید نقل

«Bu felâket, aklın tedbirine uymadan ve ğulyabâni davetine kapılarak yerinden ayrılan kimseye münâsibdir.»

8366

چون پشیمانی ز دل شد تاشغاف

زان سپس سودی ندارد اعتراف

«Yaptığı işe candan, gönülden nadim oldu; oldu ama, artık soğuk soğuk ah etmenin ne faydası var?»

8367

آن کمان و تیر اندردست او

گرك را جوبان همه شب سوبسو

«Şehirli elinde ok yay olduğu halde her tarafı geziyor ve kurt araştırıp bekçilik ediyordu.»

8368

گرك بروى خود مسلط چون شرر

گرك چوبان و ز گرك او بى خبر

«Kurt da kıvılcım gibi ona müsallât olmuştu. O kurdu arıyor, fakat asıl kurt'dan habersiz bulunuyordu.»

Asıl kurt'dan maksat : O kulübedeki sivrisinek ve pirelerdi.

8369

هر پشه هر كيك چون گرگى شده

اندران ويرانه شان زخمى زده

«O harâbedeki her sivrisinek ve her pire birer kurt gibi olmuştu. Şehirli ve çocuklarını ısırıyordu.»

8370

فرصت آن پشه راندن هم نبود

از نهيب حمله گرك عنود

«İnatcı kurdun saldırışı korkusundan sivrisineği kovmaya fırsat yoktu.»

8371

تانبايد گرك آسيبى زند

روستايى ريش خواجه بركند

«Kurt bir zarar vermesin, sonra köylü şehirlinin sakalını yolmasın diye başka şeyle meşgul olamıyorlardı.»

8372

ناگهان تمثال گركى هشته

سر برآورد از فراز پشته

«Ansızın, saldırıp gelmekte olan bir kurd'un karaltısı tepenin üstünden baş gösterdi.»

8373

تیررا بگشاد آن خواجه زشست

زد دران حیوان‌که تا افتاد پست

«Şehirli yaydaki oku salıverdi, o hayvanı vurup aşağı düşürdü.»

8374

اندر افتادن ز حیوان باد جست

روستایی های کرد و کوفت دست

«Hayvandan, düşerken bir yel zuhur etti. Bunu işiden köylü: hay! diyerek ellerini dizlerine vurdu.»

8375

تا جوانمرداکه خر کرهٔ منست

گفت نی آن گرگ چون آهرمنست

«Dedi ki: ey insan olmayan! Vurduğun benim eşeğimin sıpasıdır. Şehirli cevap verdi ki: hayır... O, dev gibi bir kurt'dur.»

8376

اندرو اشکال گرگی ظاهرست

شکل او از گرگیٔ او مخبرست

«Ondan kurtluk şekli zâhirdir. Onun şekli, kurt olduğunu haber vermektedir.»

8377

گفت نی بادی‌که جست از زیروی

می‌شناسم همچنان کآبی زمی

«Köylü dedi ki: hayır, kurt değildir. Onun altından zuhur eden yelin sesini tanırım ve suyu şarapdan ayırd eder gibi bilirim.»

8378

کشتهٔ خر کره امرا در ریاض

که مبادت بسط هرگز ز انقباض

«Bahçeler arasında gezen sıpamı öldürdün. İnkıbaz, yâni; gam ve keder halin asla inbisat'a ve ferahlığa tehavvül etmesin.»

8379

گفت نیکوتر تفحص کن شبست

شخصها درشب ز ناظر محجبست

«Şehirli dedi ki: iyi araştır, şimdi gece vaktidir. Geceleyin eşya, bakandan gizlenir.»

Yâni; bir şey geceleyin teşhis edilemez..

8380

شب غلط بناید و مبدل بسی

دید صائب شب ندارد هرکسی

«Gece her şey'i ğalat ve değişik gösterir. Herkesin gözü geceleyin doğru görmez.»

8381

هم شب و هم ابروهم باران ژرف

این سه تاریکی غلط آرد شگرف

«Şimdi gecedir, hem hava bulutlu ve yağmurludur. Bu üç karanlık insanı yanıltır.»

8382

گفت آن بر من چو روز روشنست

من شناسم باد خر کرهٔ منست

«Köylü dedi ki: O bana aydınlık ve gündüz gibidir. Ben sıpamın yel sesini pekâlâ tanırım.»

8383

درمیان بیست باد آن بادرا

می‌شناسم چون مسافر زادرا

«Yolcunun yol azığını tanıdığı gibi, ben de sıpamın yelini o kadar iyi tanırım ki, yirmi yel sesi arasından ayırt ederim.»

Bunun üzerine :

8384

خواجه برجست و بیامد ناشکفت

روستایی‌را گریبانش گرفت

«Şehirli artık sabredemedi, yerinden fırladı, köylünün yakasından tuttu.»

8385

کابلهٔ طرار شید آوردهٔ

بنگ و افیون هر دوباهم خوردهٔ

«Ey hilekâr ve mekkâr olanların ahmağı; sen hem afyon yutmuş, hem esrar içmişsin.»

8386

در سه تاریکی شناسی بادخر

چون ندانی مرمرا ای خیره‌سر

«Üç karanlık arasında eşeğin yelini tanıyorsun da, ey gaddar, zalim beni nasıl bilmiyorsun?»

8387

آنکه داند نیم شب گوساله‌را

چون نداند همره ده ساله‌را

«Gece yarısı sıpasını tanıyan, nasıl olur da on yıllık arkadaşını bilmez?»

8388

خویشتن را عارف و واله کنی

خاك در چشم مروت میزنی

«Kendini dalgın ve arif gösteriyorsun da mürüvvet ve vefanın gözüne toprak saçıyorsun.»

8389

که مرا از خویش هم آگاه نیست

در دلم گنجای جز الله نیست

«Şöyle diyerek ki: Benim kendimden haberim yoktur, kalbimde Allah'dan başka birşey mevcut değildir.»

8390

آنچه دی خوردم از آنم یاد نیست

این دل از غیر تحیر شاد نیست

«Dünkü yediğim yemek hatırımda değil, bu gönül hayretten başka bir şeyle şâd olmuyor diyorsun.»

Tahayyür ve hayret: Allah'ın aşk ve şevkinden, yahut sanayii bedîasını müşâhede eylemekten husûle gelir. Manevi zevklerin yükseklerindendir. Aleyhisselâtü Vesselâm efendimiz: **«İlâhi sana karşı olan hayretimi artır»** diye düâ buyururlardı.

Hazreti Mevlânâ Mesnevî'nin diğer bir yerinde diyor ki: «Ashabı kiramda hayret galip olduğu için aralarında hafız olanlar nâdirdi. Kur'ân'ın dörtte birini hıfz etmiş olanlar diğer sahâbilerden (Aramızda çok değerli ve büyük bir zattır) takdirini işitirdi.»

8391

عاقل و مجنون حقم یاد دار

درچنین بیخویشیم معذور دار

«Ben âkil ve Hak mecnunuyum; bunu hatırla da böyle kendimden geçmiş olmamı mâzur gör, iddiasında bulunuyorsun» dedikten sonra köylünün ettiği iddiaları da şu suretde sayıp döküyor:

8392

آنکه مرداری خورد یعنی نبید
شرع اورا سوی معذوران کشید

«Bir kimse hurma şarabı gibi bir müskir'i içer de sarhoş olursa şerîat onu mâzur görür ve sözleri üzerine hüküm vermez.»

8393

مست و بنگی‌را طلاق و بیع نیست
همچو طفلست او معاف و معتقیست

«Sarhoşun ve esrarkeşin kadın boşaması ve bir şey satması makbul ve muteber değildir. O, çocuk gibi sözünde muafdır ve azâd edilmiş bir köle gibidir.»

Nebiz: Hurmadan, kuru üzümden, baldan, buğday ve arpadan yapılmış bir mâidir ki durdukça tahammür ve çok içilince sekir verir. **Nebek** ise esrar demektir.

Gerek nebizle sarhoş olanın, gerek esrar içip dalga geçenin talâk ve alış verişi, ekseri fukahaya göre muteber olmaz. Çünki aklı başında değildir.

8394

مستیٔ آید ز بوی شاه فرد
صد خم می در سر و مغز آن نکرد

«Yegâne olan şahın — yânî; benzeri olmayan Allah'ın — kokusundan husûle gelen sarhoşluğu yüz küp dolusu şarap, kafada husûle getiremez.»

8395

پس برو تکلیف کی باشد روا
اسب ساقط گشت و شد بی دست و پا

«O halde böyle bir adama nasıl teklif olur? At düştü eli, ayağı kırıldı ve teklifden kurtuldu.»

Şeriatta mükellef olmanın şartı akıl ile büluğdur. Aklı başında olmayan ve henüz büluğ derecesine varmıyan şer'an mükellef sayılmaz.

8396

بارکه نهد درجهان خر کره‌را

درس که دهد پارس بو مره‌را

«Dünyada eşek sıpasına kim yük yükletir? Şeytan demek olan Ebu Mürre'ye kim fârisi dersi verir.»

8397

بار برگیرند چون آمد عرج

گفت حق لیس علی الاعمی حرج

«Topallık zuhur eden hayvandan yükü kaldırırlar. Cenab-ı Hak da: (Âmâya teklif yoktur) demiştir.»

8398

سوی خود اعمی شدم از حق بصیر

پس معافم از قلیل و از کثیر

«Ben kendi tarafıma karşı âmâ, Hak cânibine karşı basîr oldum. Onun için azdan da affedilmişim, çoktan da...»

8399

لاف درویشی زنی و بیخودی

های و هوی مستیان ایزدی

«Ey yalancı; Sen dervişlikden ve istiğrakdan bahsediyor, Allah sarhoşları gibi hay huy edip duruyorsun.»

8400

که زمین‌را من ندانم ز آسمان

امتحانت کرد غیرت امتحان

«Yeri gökden fark edemiyorum, diyorsun. Bu gibi sözlerinden dolayı Allah'ın gayreti seni imtihan etti.»

8401

باد خر کره چنین رسوات کرد
هستی نفی ترا اثبات کرد

«Sıpanın yeli seni böyle rüsvay etti. Nefy ettiğin varlığın, vücûdunu isbat etti.»

Yânî : Ben bütün varlığımdan geçdim iddiasını ediyordun; sıpanın yeli sesini tanıyışın o varlığın çok ziyâde mevcut olduğunu meydana çıkardı.

8402

اینچنین رسوا کند حق شیدرا
اینچنین گیرد رمیده صیدرا

«Cenâb-ı Hak, Mekir ve hileyi böylece rüsvay eder, kaçmış olan avı yine böylece yakalar.»

8403

صد هزاران امتحانست ای پدر
هرکه گوید که منم سرهنگ در

«Babalık, ben Pâdişah kapısının çavuşuyum diyen kimse için yüzbinlerce imtihan vardır.»

8404

گر نداند عامه اورا ز امتحان
پختگان راه جویندش نشان

«Avam-ı nâs, o müddeîyi imtihan etmeden bilemezse de, tarikat pişkinleri ondan dâvâsına ait nişan ve bürhan sorarlar.»

8405

چون کند دعوی خیاطی خسی
افکند درپیش او شه اطلسی

«Âdi bir kimse terzilik dâvâsı ederse, Pâdişah onun önüne bir top atlas kumaş atar.»

8406

که ببر این را بطالان فراخ

ز امتحان پیدا شود اورا دوشاخ

«Bunu geniş bir kaftan olarak kes der. Bu imtihandan o dâvâcıya ıstırap peydâ olur.»

8407

گر نبودی امتحان هر بدی

هر مخنث در وغا رستم بدی

«Eğer her kötü için bir imtihan olmasaydı, her korkak harp esnasında Rüstem olurdu.»

Yâni; her korkak: ben Rüstem gibi çarpışırım, iddiasını ederdi.

8408

خود مخنث را زره پوشیده گیر

چون ببیند زخم گردد چون اسیر

«Korkağı zırh giymiş farz etsen bile yara görünce esir oluverir.»

8409

مست حق هشیار چون شد از دبور

مست حق ناید بخود تا نفخ صور

«Hak sarhoşu olan kimse Lodos rüzgârından nasıl ayılır? Hak mesti olan kimse Sûr üfleninciye kadar kendine gelemez.»

Hadisi şerifde : **«Ben sabâ rüzgârıyle muzaffer oldum, Âd kavmi lodos rüzgârıyle helâk oldu»** buyurulmuştur. Bedir ve Hendek muharebelerinde de böyle rüzgârlar esmiş ve müşriklerin hezîmetine sebep olmuştu.

8410

بادهٔ حق راست باشد نی دروغ

دوغ خوردی دوغ خوردی دوغ دوغ

«Allahın şarabı doğrudur, yalan değildir. Ey müddeî sen ise o şarâbı değil, ayran içmişsin.»

8411

ساختی خودرا جنید و بایزید

روکه نشناسم تبررا از کلید

«Kendini Cüneyd-i Bağdâdî ve Bayezid-i Besdâmî gibi gösteriyorsun; işine git!.. Ben balta ile anahtarı ayırt edemiyorum diyorsun ama.»

8412

بدرکی و منبلی و حرصی و آز

چون کنی پنهان بشید ای مکر ساز

Ey mekkâr herif; soysuzluğunu, tenbelliğini ve hırsını mekir ve hile ile nasıl gizleyebilirsin?»

8413

خویش‌را منصور حلاجی کنی

آتشی در پنبهٔ یاران زنی

«Kendini Hallâc-ı Mansur yapıyor, yârân ve dervişân'ın pamuğunu ateşliyorsun.»

8414

که نبشناسم عمر از بولهب

باد کرهٔ خود شناسم نیم شب

«Ömeri, Ebû Leheb'den ayırt edemediğim halde, sıpamın yel sesini gece yarısı fark ederim diyorsun.»

8415

ای خری کین از تو خرباور کند

خویشرا بهر تو کور و کر کند

«Senin gibi bir eşeğin bu yoldaki sözlerine inanan ve kendisini senin için kör ve sağır eden de eşekdir.»

8416

خویشرا از رهروان کمتر شمر

تو حریف رهزنانی که مخور

«Kendini Hak yolunun yolcularından sayma. Sen eşkiyâ takımındansın, herze yeme.»

8417

باز پر از شید سوی عقل تاز

کی پرد بر آسمان پر مجاز

«Mekir ve hileden geri dönüp akıl tarafına uç! Mecaz kanadı nasıl âsümâna uçabilir?»

8418

خویشتن‌را عاشق حق ساختی

عشق بادیو سیاهی باختی

«Sen knedini Hak âşığı gösteriyor, halbuki kapkara Şeytanla aşkbazlık ediyorsun.»

8419

عاشق و معشوق‌را در رستخیز

دوبدو بندند پیش آورند تیز

«Kıyâmet gününde âşık ve mâşuku birbirine bağlarlar ve sür'atle meydana getirirler.»

8420

تو چه خودرا گیج و بی‌خود کردهٔ
خون رزکو خون مارا خوردهٔ

«Sen neden kendini hayran ve bîhud gösteriyorsun? Sen asmanın kanını — yâni; şarabı — içip de sarhoş olmuş değilsin, bizim kanımızı içmişsin.»

8421

روکه نشناسم ترا از من بجه
عارف بی‌خویشم و بهلول ده

«Çekil git ki ben seni bir türlü tanıyamıyorum. Ben kendinden geçmiş bir ârifim ve köyün behlülüyüm, diyorsun.»

Behlül: Basra'lı bir ârifdir ki halkdan saklanmak için deliliğe vurmuş ve kendini mecnûn gibi göstermiştir. Bunu Abbâsî Halifesi Hârun Reşîd'in kardeşi zannedenler varsa da zanları yanlıştır. Hârun, arasıra Behlül'ü çağırtır ve ondan nasîhat alırdı. Bir defa mülâkatında : «Yâ Behlül! Sen akıllı ve müdebbir âdemsin; gel insan içine karış, sana bir vazîfe vereyim, halk senin aklından ve tedbirinden faydalansın» demiş, Behlül de : «Müsaade et de düşüneyim ve danışayım» diyerek tualete girmişti. Bir müddet sonra Hârun'a : «Danışdım, razi olmuyorlar» demiş, Harun'un: «Kimler râzî olmuyorlar?» suâline: «Tuvalettekiler!» dedikten sonra: «Biz nefis yemeklerdik, insan içine karıştık da bu hâle geldik; sakın hâ! Sen de bizim gibi olursun dediler» diyerek Hârun'un teklifini reddeylemişti.

8422

تو توهم میکنی از قرب حق
که طبقگر دور نبود از طبق

«Sen tabak yapan tabakdan uzak olmaz diyerek kurb-i İlâhîyi tevehhüm ediyorsun.»

8423

این نمی بینی که قرب اولیا
صد کرامت دارد و کار و کیا

«Şunu olsun görmez misin: Evliyâya mahsus olan kurb-i İlâhîde yüzlerce kerâmet ve hârikulâde hâlet vardır.»

Meselâ :

8424

آهن از داود مومی میشود
موم در دستت چو آهن میبود

«Demir, Dâvut Aleyhisselâmın elinde mum gibi yumuşardı. Senin elinde ise mum demir gibi sertleşiyor.»

Dâvut Aleyhisselâmın bu mûcizesi, Sebe' sûresinde şu sûretle hikâye buyuruluyor :

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًاۜ
يَا جِبَالُ اَوِّب۪ي مَعَهُ وَالطَّيْرَۚ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَد۪يدَۙ ﴿١٠﴾ اَنِ اعْمَلْ
سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

Yâni : **«Hakikaten Dâvud'a tarafımızdan fazlu kerem olarak bir mûcize verdik ve : ey dağlar; O Zebûr'u okuduğu vakit siz de akis yapın ve ey kuşlar; siz de onunla beraber ötün, dedik. Ve ona demiri yumuşattık ki, ateşe sokmaksızın demiri eliyle büker, kıvırır, istediği şekle sokardı. Yap, bol bol ve geniş zırhlar imâl et, biçimini iyi takdîr eyle dedik[56].»**

Bu âyeti kerimeye işaretle Hz. Mevlânâ : «İşte Hazreti Dâvûd'un bu mûcizesi, kendisine olan kurb-i İlâhî neticesi idi. Ey mürâî ve müzevvir herif! Senin elinde demirin yumuşaması değil, mumun sertleşmesi vâkî oluyor ve bu hal senin yalancılığına şahâdetlik ediyor.» demek istiyor.

---

(56) Sûrei Sebe' : 10-11.

8425

قرب خلق و رزق برجمله‌ست عام

قرب وحی عشق دارند این کرام

«Yaratmak ve rızık vermek suretiyle olan kurb-i İlâhî umûmîdir. Mahlûkâtın hepsinde vardır. Lâkin büyükler — yânî; Enbiyâ ve Evliyâ hazerâtı — muhabbet-i İlâhiye ve ilhâm-ı Rabbani kurbiyyetini haiz'-dirler.»

Kur'an'da :

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَر۪يدِ ﴿١٦﴾

Yânî : **«Biz insana şah damarından daha yakınız[57]»** buyrulmuş ve bütün mahlûkat için umûmî bir kurbiyyet olduğu bildirilmiştir. Evet sani', yânî; bir şey'i yapan, masnu'undan, yânî; yaptığı şeyden ayrı ve uzak değildir. Şu cami'i şerifin ne tarafına bakılsa, orada Mîmar Sinan (Rahmetullâhi aleyh)in kemal-i san'atı görünür. Bununla beraber kurbun, yânî; Allah'a yakınlığın envâı ve dereceleri vardır. Hazreti Mevlânâ o dereceleri beyan için diyor ki :

8426

قرب را انواع باشد ای پدر

می‌زند خورشید بر کهسار و زر

«Hey Babalık! Kurb'un envâı vardır. Meselâ Güneş, dağa da, altuna da vurur.»

Akis umûmî olur, fakat tesiri istîdâda tâbidir.

8427

لیك قربی هست بازر شیدرا

که ازان آگه نباشد بیدرا

«Lâkin altunun Güneşe öyle bir yakınlığı vardır ki, o yakınlıktan söğüt ağacı haberdâr değildir.»

---

(57) Sûrei Kaf : 16.

Mevlânâ Câmi (Kuddise sırrahu) (Lüccetül esrar) isimli kasîdesinde der ki :

«Hâlis altun dediğin nedir biliyor musun? Güneşin aksinden renk peydâ eylemiş bir topraktır. Şu halde halis altundan taç yaptırıp giyenlerin toprak başına olmuştur.»

Toprak başına olmak : felâket ve musîbete uğramakdan kinâyedir.

8428

شاخ خشك و ترقريب آفتاب

آفتاب آنهر دوكى دارد حجاب

«Kurumuş ve yaş ağaç dalları güneşe maruzdur. Güneş ikisinden de gizlenmez.»

Yânî; ikisine de aynı surette akseder.

8429

شاخ خشك از قربت آن آفتاب

غير زوتر خشك كشتن كو بياب

«Kuru dal, o Güneşin yakınlığından daha ziyâde kurumukdan başka ne bulur?»

8430

لیك كو آن قربتی شاخ طرى

كه ثمار پخته ازوى ميخورى

Lâkin o taze dalın kurbiyyeti nerede ki, o vasıta ile o daldan olmuş meyveler yersin.»

Yânî; Güneşin kuru ve yaş ağaç dallarına aksi suretiyle bir yakınlığı vardır. Fakat kuru dala olan yakınlığı onu daha ziyade kurutur ve odun haline getirir. Yaş dala olan yakınlığı ise onda olgun ve lezzetli meyveler hâsıl eder. Binaenaleyh :

8431

آنچنان مستی مباش ای بی‌خرد

که بعقل آید پشیمانی خورد

«Ey akılsız kimse! Öyle sarhoş olma ki, aklın başına gelince o sarhoşluğa peşîman olmayasın.»

8432

بلکه زان مستان که چون می می‌خورند

عقلهای پخته حسرت می‌برند

«O mestân-ı İlâhiden ol ki, Aşk-ı Rabbânî şarâbını içtiklerinde, onların idrak ve şuûruna pişkin ve tecrübeli akıllar bile hasret çekerler.»

8433

ای گرفته همچو گربه موش پیر

گر ازان می شیرگیری شیر گیر

«Ey kedi gibi koca bir fare yakalayan; mestan-ı İlâhînin içtiği Aşk-ı Rabbâni şarâbından gıdalanmışsan fâre değil, arslan tut.»

Sôfiye tarikinde (Murâkebe) derler bir hal vardır ki, bir yerde oturup kalbinden bütün mâsivâyı çıkarmak ve Allah'dan feyz ve ilhâma müterakkıb olmaktır.

Cüneyd-i Bağdâdi (Kuddise sırrahû) demiştir ki: «Ben murakebeyi bir kediden öğrendim. Bir gün baktım ki bir deliğin başına oturmuş, gözlerini o deliğe dikmiş, bir tüyü bile hareket etmeksizin şikârını bekliyordu. Nihayet beklediği fâreyi yakaladı. O esnada: (Ben senin matlubun olmakda fâreden aşağı değilim, sen de benim tâlibim olmakda kediden aşağı olma) diye kalbime bir ilham vâkî oldu. Ondan beri mürakabeyi âdet edindim.»

Burada Hazreti Mevlânâ köylüyü, yânî; mânâsı olmadığı halde, dâvâsı olan sahte mürşitleri kediye benzeterek: «Senin tutduğun nihâyet bir fâredir. Onu avlayacağına Allah sarhoşlarının içtiği aşkı Rabbâni şarabından iç de fâre tutmak yerine, arslan avla» diyor.

8434

ای نخورده از خیالی جام هیچ

همچو مستان حقایق بر مپیچ

«Ey hayal kadehinden hiç şarabını içmiş, — yânî; hakikat kadehinden hiç nûş etmemiş olan; hakîkat sarhoşları — gibi sallanıp durma!»

8435

می فتی این سو وآن سو مست وار

ای تو این سو نیستت زان سو گذار

«Ey sarhoş taklitcisi; sarhoş gibi öteberiye sallanıp, düşüyorsun. Fakat o taklit cihetinden bu tahkik tarafına senin için geçmek imkânı yoktur.»

8436

گر بدان سوراه یابی بعد ازان

که بدین سو گه بدان سو سرفشان

«Eğer bundan sonra o hakîkat tarafına yol bulursan bazan hakikat, bazan mecaz, yânî; kâh mânâ kâh sûret âlemlerinde dolaş.»

8437

جمله این سویی ازان سو کپ مزن

چون نداری مرگ هرزه جان مکن

«Ey mürâî! Sen tamamiyle bu sûret âlemindensin, mânâ âleminden dem vurma. Mâdem ki ölümün gelmemiş, beyhûde yere can çekişir gibi davranma.»

8438

آن خضر جان کز اجل نهراسد او

شاید ار مخلوق را نشناسد او

«O Hızır canlı olan İnsân-ı Kâmil ecelden ve ölümden korkmaz, O'nun mahlûkâtı tanımaması mümkündür.»

Sen ise :

8439

کام از ذوق توهم خوش کنی
دردمی درجنك خود پرش کنی

«Tevehhüm zevkiyle dimağını hoş edip, varlık tulumuna üfürüyor ve kendini hava ile şişirip gururlanıyorsun ama,»

8440

پس بیك سوزن تهی گردی زباد
اینچنین فربه تن عاقل مباد

«O tulum, bir iğne ile havadan hâlî olur. Dilerim hiç bir âkil'in cesedi bu nevi şişman olmasın.»

Yânî; ey müzevvir ve mürâ'î! Vehme tâbi olarak vücudunu hevâ ve heves ve taklit rüzgârı ile tulum gibi şişiriyorsun. Bir iğne, o tulumu deler ve içindeki havayı kaçırır. Bir tecrübe ve imtihanda senin şişirilmiş tulum gibi hava ile dolu olduğun meydana çıkar.

8441

کو زهها سازی ز برف اندرشتا
کی کند چون آب بیند آن وفا

«Sen kış günü buzdan bardaklar yapıyorsun. O buzdan bardaklar, suyu görünce nasıl sebat gösterir, belki erir ve mahvolur.»

Böyle, ehl-i tarik kisvesine girip de irşat davasında bulunan mukallit ve mürâileri temsil için Hazreti Mevlânâ bir hikâye naklediyor ve diyor ki :

«BİR ÇAKALIN BOYA KÜPÜNE DÜŞMESİ VE ALACA BULACA OLUP ÇAKALLAR ARASINDA TAVUSLUK DAVASINA KALKIŞMASI»

8442

آن شغالی رفت اندرخم رنگ
اندران خم کردیك ساعت درنگ

«Bir çakal boya küpüne girdi ve bir müddet orada kaldı.»

8443

بس درآمد پوستش رنگین شده
که منم طاوس علیین شده

«Tüyleri ve derisi alaca bulaca oldu ve ben, İlliyyin tâvûsu oldum, dedi.»

İlliyin: Semâların fevkinde bir makam imiş ki salih kimselerin amel defteri muhafaza olunurmuş. Tavus-u İlliyin, semâvi tâvus demek oluyor.

8444

پشم رنگین رونق خوش یافته
آفتاب آن رنگها برتافته

«Tüyleri renk, kendisi revnâk ve letâfet bulmuş, Güneş de o renkleri parlatmıştı.»

8445

دید خودرا سبز و سرخ و فور و زرد
خویشتن‌را بر شغالان عرضه کرد

«Tüylerini yeşil, kırmızı, pembe ve sarı renkde gördü ve kendisini çakallara gösterdi.»

8446

جمله گفتند ای شغالك حال چیست
که ترا در سر نشاطی ملتویست

«Çakallar dediler ki: ey çakalcağız, bu hal nedir? Senin başında bir neş'e ve neşât vardır?»

8447

از نشاط از ما کرانه کرده‌
این تکبر ازکجا آورده‌

«O neş'e ve neşât dolayısıyle bizden ayrılıyorsun; bu tekebbür ve azameti nereden getirdin?»

8448

یك شغالی پیش او شد کای فلان
شید کردی باشدی از خوشدلان

«Ve çakallardan biri onun önüne geldi ve: ey falan; hîle mi yapıyorsun, yoksa mânevî bir neş'eye kavuşup sülehâdan mı oldun?»

8449

شید کردی تا بمنبر برجهی
تا بلاف این خلق‌را حسرت دهی

«Membere ve kürsiyye çıkıp lâfügüzaf ile ulu görünüp halkı kendine meftun etmek için hilekârlık ediyorsun.»

8450

بس بکوشیدی ندیدی گرمی
بس ز شید آوردهٔ بی‌شرمی

«Çok çalıştın, fakat bir harâret, bir aşk görmeyince hileye sapıp, utanmazlığı ele aldın, dedi.»

8451

گرمی آن انبیا و اولیاست
باز بی‌شرمی پناه هر دغاست

«Harâret (yanıp, yakılma) ve zevk-i mânevî enbiyâ ve evliyâyâ, utanmamazlık da hilekâr olanlara mahsusdur.»

8452

کالتفات خلق سوی خود کنند
که خوشیم و از درون بس ناخوشند

«Bu mukallit ve murâiler halkın iltifâtını kendilerine çekmek ve onlardan hürmet görmek için: biz hoşuz, sülehâdanız, derler. Halbukî çok nâhoşdurlar.»

«LAFAZAN BİR HERİFİN BİR KUYRUK PARÇASI İLE HER SABAH SAKALINI VE BIYIĞINI YAĞLAYIP, ARKADAŞLARI ARASINDA, ŞUNU BUNU YEDİM DİYE ÖĞÜNMESİ»

8453

پوست دنبه یافت شخصی مستهان
هر صباحی چرب کردی سبلتان

«Aşağılık bir kimse bir kuyruk parçası buldu. Her sabah onunla bıyıklarını yağlardı.»

8454

درمیان منعمان رفتی که من
لوت چربی خورده‌ام در انجمن

«Zenginler arasına gider ve: ben bir mecliste yağlı bir yemek yedim, derdi.»

8455

دست در سبلت نهادی در نوید
رمز یعنی سوی سبلت بنگرید

«Bunu haber verirken elini bıyığına götürür ve: bıyıklarıma bakın, diye remiz yapardı.»

8456

کین گواه صدق گفتار منست
وین نشان چرب و شیرین خوردنست

«Bıyıklarımın yağlı bulunması, benim doğru söylediğimin şahidi, yağlı ve tatlı yediğimin delilidir, derdi.»

8457

اشکمش گفتی جواب بی‌طنین
که اباد الله کید الکاذبین

«Aç olan karnı ise ona: (Allah, yalancıların mekrini yok etsin) meâlinde sessiz bir cevap verirdi.»

Ve derdi ki:

8458

لاف تو ما را بر آتش برنهاد

کان سبال جرب تو برکنده باد

«Senin lâfın bizi açlık ateşine yakmaktadır. Hay o senin yağlı bıyıkların yolunsun.»

8459

گر نبودی لاف زشتت ای گدا

یک کریمی رحم افکندی بما

«Ey dilenci herif; senin o çirkin atıp tutman olmasaydı, kerem sahibi bir zat bize merhamet eder ve bir parça yemek verirdi.»

8460

ور نمودی عیب کژ کم باختی

یک طبیبی داروی او ساختی

«Eğer açlık ayıbını göstereydin ve eğrilik, yânî; yalancılık izhar etmeyeydin bir hekim çıkar da derdine devâ olurdu.»

8461

گفت حق که کژ مجنبان گوش و دم

ینفع الصادقین صدقهم

«Cenab-ı Hak; Kulağını ve kuyruğunu eğri hareket ettirme! Kıyâmet gününde sadıklara sıdk ve istikâmetleri fâide verecektir, buyurdu.»

Maide sûresindeki şu âyete işarettir:

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ

جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ

عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

Yânî: **«Allahü Teâlâ buyurdu: bugün sâdıklara sıdk ve istikâmet-**

lerinin menfaat vereceği bir gündür. O sâdıklar için, altından nehirler akan Cennetler vardır ki onlar, o Cennetlerde müebbet ve muhallet kalacaklardır. Allah onlardan râzî olmuştur, onlar da Allah'dan râzî olmuşlardır. Bu Cennet'e giriş ve İlâhî Rızâ'yı buluş büyük bir fevz ve necattır[58].»

8462

کهف اندر کژ مخسب ای محتلم

آنچه داری و انما وفاستقم

«A cenâbet, mağaraya girip eğri yatma, nen varsa göster ve istikâmetde bulun.»

Hûd sûresindeki şu âyete işaret ediliyor:

فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاۜ اِنَّهُ

بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١٢﴾

Yânî: «Ey Peygamber-i Ekber, memur olduğun veçhile istikâmette bulun şirk ve küfürden tevbe edip de seninle birlikde olan müminler de müstakîm olsunlar ve isyan hususunda hat ve miktarı tecâvüz etmeyiniz. Çünki Allah yapdıklarınızı görücüdür[59].»

Sûrei Hûd'un nüzûlünden sonra Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimizin' mübârek sakalında beyaz kıllar görülmeye başlamış ve Peygamber efendimiz: «**Hûd sûresi sakalımı ağarttı**» buyurmuştu. Çünkü orada, doğru ol, emri vardı.

8463

ورنگویی عیب خود باری خمش

از نمایش وز دغل خودرا بکش

«Eğer ayıbını söylemezsen bâri sus! Gösterişten ve mekir ve hîleden kendini öldür, yânî; onlardan tamamiyle uzaklaş.»

---

(58) Sûrei Maide: 119.
(59) Sûrei Hûd: 112.

8464

گر تو نقدی یافتی مگشا دهان
هست در ره سنگهای امتحان

«Eğer sen istikâmet nakdini buldunsa ağzını açma ve ondan bahsetme ki yolda imtihan taşları vardır.»

Seni tecrübe ederler.

8465

سنگهای امتحانرا نیز پیش
امتحانها هست در احوال خویش

«İmtihan taşları önünde de onların ahvalini imtihan edecekler vardır.»

8466

گفت یزدان از ولادت تا بحین
یفتنون کل عام مرتین

«Cenab-ı Hak buyurdu ki: insan, doğuşundan ölümüne kadar her sene bir iki defâ imtihan olur.»

Sûrei Tevbe'deki şu âyete işâret olunmuştur:

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ
فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

Yânî: **«Kâfirler ve münâfıklar görmüyorlar mı ki onlar (her sene bir, yahut iki defa) hastalık, kıtlık vesaire gibi türlü belâlara uğramakla fitneye düşmüş oluyorlar. Sonra küfür ve nifakdan tevbe etmiyorlar. Tezekkür ve nasihat da kabul eylemiyorlar[60].»**

---

(60) Sûrei Tevbe: 126.

امتحان در امتحانست ای پسر
هین بکمتر امتحان خودرا مخر

«Oğul, imtihan içinde imtihan vardır. Az bir imtihan ile kendini satın alma.»

Yâni; ufak bir imtihan geçirmekle kâmil oldum vehmine düşme.

«BÂÛR OĞLU BEL'AM'IN TANRI İMTİHANLARINDAN YÜZÜ AK ÇIKACAĞINDAN EMİN OLMASI»

Bâûr oğlu Bel'am : Belka şehrinde oturan bir zahit idi ki duâsı makbul olurdu. Hazreti Mûsâ'nın vefâtından sonra, halifesi Yûşâ, Benî İsrail'in başına geçmiş; onları (Arz-ı Mev'ûd)e, yânî; kendilerine verileceği Allah tarafından vâdedilmiş olan şehirlerin üstüne götürmüş ve fütûhâta başlamıştı. O sırada Belka şehrini de muhasara ediyordu. Belka hakimi, muhasara ordusunun bozulmasına düa etmesi için Bel'am'ı sıkıştırdı. O da düâ etti ve bir muvahhit ordusunun hezîmetine düâ ettiği için İlâhî gadab'a muhatab oldu. En meşhur rivâyetlere göre Bel'am'ın bu hareketi Kur'ân'da ve sûrei Âraf'da şu âyetle hikâye edilmiştir :

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِىٓ اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

Yâni : **«Ey Peygamber-i Ekber; kavmine, (yahut yahudilere) oku o kimsenin harekâtını ki, ona âyet ve alâmetlerimizi vermiştik. O, âyetlerden soyundu ve Şeytan onu kizbine tâbi kıldı da azgınlardan oldu[61].»**

Bazıları başka bir isim üzerinde durmuşlar ise de, ekseriyet bu şahsın (Bel'am bin Bâûr) olduğunu nakletmişlerdir.

(61) Sûrei Âraf : 175.

8468

بلعم باعور و ابلیس لعین
ز امتحان آخرین گشته مهین

«Bâûr oğlu Bel'am ile mel'un şeytan, son imtihanda hakîr ve zelil olmuşlardır.»

8469

او بدعوی میل دولت میکند
معده‌اش نفرین سبلت میکند

«Bıyığını yağlayan adam, devlet ve niğmet dâvâsında bulunuyor, midesi ise onun bıyığından nefret ediyordu» Ve :

8470

کانچه پنهان میکند پیداش کن
سوخت ما را ای خدا رسواش کن

«İlâhî, onun gizlediği açlığı meydâna çıkar; bizi yaktı, sen de onu rüsvay et diyordu.»

8471

جمله اجزای تنش خصم ویند
کز بهاری لافد ایشان در دیند

«Bedeninin bütün cüz'leri O'nun düşmanıdır. Çünkü o, bahar'dan dem vuruyor, onlar ise kış içinde kalmış gibidirler.»

8472

لاف وا داد کرمها میکند
شاخ رحمت را ز بن بر میکند

«Bu adam, kerem lâfını edip duruyor, fakat merhamet dalını dibinden koparıyor.»

Yânî; tok görünüp, midesini aç bırakıyor.

Bu münâsebetle Hazreti Mevlânâ bir nasîhat veriyor ve diyor ki :

8473

راستی پیش آر یا خاموش کن
وانگهان رحمت ببین و نوش کن

«Doğruluğu iltizam et, yahut sus. Kendinde olmayan bir şeyi iddi'a etme. Ondan sonra Hak'kın rahmetini gör ve onu doya doya iç.»

8474

آن شکم خصم سبال او شده
دست پنهان در دعا اندر زده

«O'nun karnı bıyıklarının düşmanı oldu ve gizlice düa etmek üzere el kaldırdı.» Ve dedi ki :

8475

کای خدا رسوا کن این لاف لئام
تا بجنبد سوی ما رحم کرام

«İlâhî, bu aşağılık herifi rüsvay et ki kerem sahipleri bize merhamet etsinler...»

8476

مستجاب آمد دعای آن شکم
سوزش حاجت بزد بیرون علم

«O karnın düâsı Allah indinde müstecâb oldu. İhtiyaç âteşi, herifin içinden dışına vurdu.»

8477

گفت حق گر فاسقی واهل صنم
چون مرا خوانی اجابتها کنم

«Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki : Ey insan! Fasık da olsan, putperest de olsan, bana düâ edince sana icâbet eder ve hâcetini veririm.»

اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ

Yânı. **«Bana düâ edin ki size icâbet edeyim[62]»** va'd-i İlâhi'si Kur'an'da mezkûrdur.

8478

تو دعارا سخت گیر و می شخول

عاقبت برهاندت از دست غول

«Sen düâya sağlam sarıl ve feryad eyle ki, o düâ, seni gulyabânî elinden kurtarır.»

8479

چون شکم خودرا بحضرت در سپرد

گربه آمد پوست آن دنبه ببرد

«Herifin karnı kendini Hak'ka teslim edince, bir kedi geldi, onun bıyıklarını yağladığı kuyruk parçasını kapıp kaçtı.»

8480

از پی گربه دویدند او گریخت

کودك از ترسی عتابش رنگ ریخت

«Kedinin arkasından koştularsa da o kaçtı. Herifin oğlunun, babasının tekdiri korkusundan yüzünün rengi değişdi.»

Yânî; sapsarı oldu.

8481

آمد اندر انجمن آن طفل خرد

آب روی مرد لافی را ببرد

«O küçük çocuk, babasının bulunduğu meclise geldi. O atıp tutan lafazan herifin şerefini bir paralık etti.»

(62) Sûrei Mü'min: 60.

Dedi ki: Her sabah dudaklarını ve bıyıklarını yağladığın kuyruk postekisi vardı ya...

8482

گربه آمد نا گهانش در ربود

بس دویدیم و نکرد آن جهد سود

«Ansızın bir kedi geldi, onu kaptı. Çok koştuk ve kovaladıksa da cehdimiz fayda etmedi.»

8483

خنده آمد حاضرانرا از شگفت

رحمها شان باز جنبیدن گرفت

«Meclisde bulunanlar şaştılar ve güldüler, onun hakkında merhamet damarları harekete geldi.»

8484

دعوتش کردند و سیرش داشتند

تخم رحمت در زمینش کاشتند

«Onu yemeğe çağırdılar ve karnını doyurdular. Onun zeminine merhamet tohumu saçtılar.»

8485

او چو ذوق راستی دید از کرام

بی‌تکبر راستی‌را شد غلام

«O, kerem sahiplerinin hareketinden doğruluğun zevkini görünce kibir ve azameti bırakıp sıdk ve istikâmetin kölesi oldu.»

«BOYACI KÜPÜNE DÜŞEN ÇAKALIN TAVUSLUK İDDİASINDA BULUNMASI»

8486

وان شغال رنگ رنگ آمد نهفت

بر بنا گوش ملامتگر بگفت

«O renk renk olmuş çakal, kendisini levm eden hemcinsinin yanına geldi ve gizlice onun kulağına dedi ki :»

8487

بنگر آخر درمن و در رنگ من

یك صنم چون من ندارد خودشمن

«Bana ve rengime bak. Hiç bir putperest'in benim gibi putu yoktur.»

8488

چون گلستان گشته‌ام صدرنگ وخوش

مرمرا سجده کن از من سرمکش

«Ben, gül bahçesi gibi, yüz renkli ve hoş bir mahluk olmuşum. Bana secde et ve kafa tutma!»

8489

کر و فر و تاب و آب و رنگ بین

فخر دنیا خوان مرا و رکن دین

«Benim yürüyüşümü, zîynet ve letâfetimi ve rengimi gör de bana Fahr-i Dünya ve Rükn-i Din lâkaplarını ver.»

8490

مظهر لطف خدایی گشته‌ام

لوح شرح کبریایی گشته‌ام

«Ben, lutf-u İlâhînin mazharı, Kibriyâ ve azamet levhasının şerhi olmuşum.»

8491

ای شغالان هین مخوانیدم شغال

کی شغالی را بود چندین جمال

«Ey çakallar! Aklınızı başınıza alın da bana çakal demeyin. Bir çakalda bu kadar güzellik bulunur mu?»

8492

آن شغالان آمدند آنجا بجمع

همچو پروانه بگردا گرد شمع

«Çakallar toplanarak oraya geldiler, mum etrafındaki pervânelere döndüler.»

8493

پس چه خوانیمت بگو ای جوهری

گفت طاوس نر چون مشتری

«O halde ne diyelim? Müşteri yıldızı gibi parlak ve erkek tavus! deyin, cevâbını verdi.»

8494

پس بگفتندش که طاوسان جان

جلوه‌ها دارند اندر گلستان

«Çakallar ona dediler ki: can tavusları, — yânî; tâvusluk rûhunu hâiz olanlar — gül bahçelerinde cilveler ederler, nazlı nazlı dolaşırlar.»

8495

تو چنان جلوه کنی گفتا که نی

بادیه نارفته چون کوبم منی

«Sen de öyle cilve edebilir misin? Hayır... Çölü geçmeden Minâ'dan nasıl bahsedeyim? dedi.»

Minâ: Mekke'ye iki saat mesâfede bir vâdîdir. Hacılar Arafat'tan inince orada kurban keserler. Yine çakallar :

8496

بانگ طاوسان کنی گفتا که لا

پس نهٔ طاوس خواجه بو العلا

«Tavuslar gibi ötebilir misin? diye sordular. Ötemem, deyince: O halde ey Ebül Âlâ efendi sen tavus değilsin, dediler.»

8497

خلعت طاوس آید ز آسمان

کی رسی از رنگ و دعویها بدان

«Tavusun hil'atı, yânî; rengârenk tüyleri semâdan gelir. Sen mücerret renk ve iddia ile ona nasıl benzersin? dediler.»

«FİR'AVUN'UN ÜLÛHİYYET DAVASINDA BULUNMASI DA BOYALI ÇAKALIN TAVUSLUK İDDİASINA BENZER»

8498

همچو فرعونی مرصع کرده ریش

برترا ز عیسی پریده از خریش

Fir'avun da sakalına inci dizdirmiş ve eşekliğinden, kendisini İsa'dan yüce göstermeğe, ondan daha yücelere uçmağa kalkmış ve halka: (Ben sizin yüksek rabbınızım) hezeyânını etmişti.»

8499

اوهم از نسل شغال ماده زاد

درخم مالی و جاهی درفتاد

«Fir'avun da dişi bir çakaldan doğmuştu, yânî; çakal oğlu çakaldı. Fakat mal ve mansıp küpüne düşmüş, o sûretle halka gösteriş yapmıştı.»

8500

هر که دید آن جاه و مالش سجده کرد
سجدهٔ افسوسیان را او بخورد

«Her kim onun servet ve saltanatını gördüyse ona karşı secde etti. O da o yalancıların secdesini kabul etti.»

8501

گشت مستك آن گدای ژنده دلق
از سجود و از تحيرهای خلق

«O eski aba giyen dilenci — yânî; Fir'avun — halkın secdelerinden ve tahayyüründen mest oldu.»

8502

مال مار آمد که دروی زهرهاست
وان قبول سجدهٔ خلق اژدهاست

«Mal, yılan gibidir ki onda zehirler vardır. Halkın ta'zîmini ve secdesini kabul edişiyse Ejderhâ'ya benzer.»

«Mal yılandır, mansıb ise ondan daha ziyade muzırdır» diye bir hadis rivâyet edilir ki Hazreti Mevlânâ da ona işâret eylemiştir.

Şeyh Attar (Kuddise sırrahu) hazretleri şöyle bir hikâye naklediyor:

«Horasan'da âlim ve fâdıl bir şeyh vardı. Asrının ülemâ ve fudalâsı ona mürid olmuşlardı. Bir gün sevenlerinden zengin bir adam, şeyhi bütün dervişleri ve halîfeleriyle birlikte ziyâfete dâvet etti. O da müridleri ve halîfeleri ile birlikte giderken nasılsa bir gurura kapıldı ve: Biz kendimizi Cüneyd'e ve Mansur'a benzetiyoruz. Lâkin bu kadar âlim ve fâdıl kimse onlara derviş olmamışdı. Eğer Cüneyt ve Mansur zamanımızda olsalardı onlar da halifelerimiz gibi rikâbımızda yürümekle iftihâr ederlerdi, dedi. Şeyh, bu düşüncede iken, önünden giden bir merkep, kuvvetli ve sesli olarak yellenir, onun üzerine şeyh kendinden geçerek atından yıkılır. Başına üşüşüp ayıltmışlar. Şeyh'in aklı başına gelince bir müddet gülmüş, ondan sonra halîsâne tevbe ve istiğfar etmiş. Sebebini sormuşlar, kemal-i insaf ile gurûrunu itiraf etmiş ve: (Benim bu münasebetsiz düşüncemin cevâbı merkeb'in hartası oldu) demiş.»

8503

هان ای فرعون ناموسی مکن
تو شغالی هیچ طاوسی مکن

«Fir'avun, aklını başına al da kendini tâvus'a nisbet eyleme! Sen bir çakaldan başka bir şey değilsin, tâvusluk iddiasına kalkışma...»

8504

سوی طاوسان اگر پیدا شوی .
عاجزی از جلوه و رسوا شوی

«Eğer tâvuslar arasında bulunursan, onların cilvesinden âciz olduğun için, rüsvay olursun.»

8505

موسی و هارون چو طاوسان بدند
پر جلوه برسر در دیت زدند

«Hazreti Mûsâ ve Hârun hakikat tâvusları idiler. Cilve kanatlarını senin başına ve yüzüne vurdular.»

Yâni; gösterdikleri mûcizeler ile seni âciz bıraktılar ve ettiğin dâvânın bâtıl olduğunu meydana çıkardılar.

8506

زشتیت پیدا شد و رسوائیت
سرنگون افتادی از بالایت

«Senin çirkinliğin ve rüsvaylığın meydana çıktı. İddia ettiğin yükseklikden, yâni; (Ene rabbikümül â'lâ) dâvâsından tepe taklak yuvarlandın.»

8507

ای سگک گرگین زشت از حرصی جوش
پوستین شیررا برخود میوش

«Ey çirkin kurt köpeği! Hırs ve coşkunlukla arslan postunu giymeğe kalkışma!»

8508

غرهٔ شیرت بخواهد امتحان
نقش شیر و آنگه اخلاق سگان

«Seni arslan olanların kükremesi imtihan eder de, arslan sureti altında köpek ahlâkına sahip olduğun anlaşılır.»

8509

گفت یزدان مر نبی را در مساق
یك نشانی سهلتر ز اهل نفاق

«Cenâb-ı Hak, Peygamberine kelâm sevk ederken münâfıklardan kolay bir nişan verdi.»

Sûrei Muhammed (Aleyhisselâm) da buyurulmuştur ki :

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾

Yânî : **«Kalplerinde maraz ve nifak bulunanlar, onların haset ve adâvetlerini Allah'ın meydana çıkaramıyacağını mı zanneylediler. Eğer istersek sana gösteririz de, elbette onları yüzlerindeki alâmetlerinden bilirsin. Mutlaka onları sözlerindeki yanlışlıktan tanırsın. Allah sizin amellerinizi bilir, kasıt ve niyyetinize göre cezânızı verir[63].»**

8510

گر منافق زفت باشد نغز و هول
واشناسی مر ورا در لحن و قول

«Münafık, eğer iri yarı, lâtif ve heybetli olsa da habibim; hakikatte, sen onun münâfık olduğunu, sesinin tonundan ve sözündeki hatâ'dan anlarsın.»

---

(63) Sûrei Muhammed : 29-30.

8511

چون سفالین کوزه هارا می‌خری
امتحانی میکنی ای مشتری

«Toprak çanakları satın alırken ey müşteri, onları sınar ve tecrübe edersin.»

8512

میزنی دستی بران کوزه چرا
تا شناسی از طنین اشکسته‌را

«Onların üzerine elinle vurursun niçin? Çatlak olup olmadığını sesinden anlamak için...»

8513

بانگ اشکسته دگر گون می‌بود
بانگ چاووشست پیشش میرود

«Çatlak çanağın sesi başka türlü olur, sağlamın sesine benzemez. Sesi, çavuşa benzer, çanağın önünde gider.»

Onun sağlam, yahut çatlak olduğunu anlatır.»

8514

بانگ می‌آید که تعریفش کند
همچو مصدر فعل تصریفش کند

«Çatlaktan ses gelir ki onu târif eder. Fiilin târif ettiği mastar gibi olur.»

Malûm ya, Sarf ilminde mastar, fiilin aslıdır. Bütün fiiller ondan müştak olur. Fakat i'lâl edilirken mastar fiile tâbî bulunur. Meselâ (Veade) nin mudâri'ı olan (Yev'idü) de (vav), (ya) ile kesre arasında kaldığı için i'lâl olunurken, vav hasf edilir (yeidü) olur. Ona tebean, mastarı olan (vead) de (âde) şekline girer.

İşte münâfıkların mâlûl olan fiilleri de vücutları mastarını değiştirmiş ve kendilerine nifak damgasını vurmuştur.

8515

چون حدیث امتحان روی نمود
یادم آمد قصهٔ هاروت زود

«İmtihan sözü yüz gösterince Hârut ve Mârut kıssası hatırıma geldi.»

«HÂRUT İLE MÂRUT'UN KISSASI VE HAK TAÂLÂ'NIN İMTİHÂNINA KARŞI ONLARIN CÜR'ET GÖSTERMELERİ»

8516

پیش ازین زان گفته بودیم اندکی
خود چه گویم از هزارانش یکی

«Evvelce bundan bir parça bahsetmiştik. Fakat ne söylesek, onun ancak binde birini anlatabiliriz.»

8517

خواستم گفتن دران تحقیقها
تا کنون وا ماند از تموقها

«Orada bazı hakikatleri söylemek isterdim ama, şimdiye kadar O tahkikat geri kaldı.»

8518

حمله دیگر ز بسیارش قلیل
گفته آید شرح یك عضوی ز پیل

«Burada da onun mufassal kıssasından bir miktar söylenilecektir. Filin vücuduna nisbetle bir uzvunun şerh edilmesi gibi.»

8519

گوش کن هاروترا ماروترا
ای غلام و چاکران ماروترا

«Ey yüzünün güzelliğine bizim kul, köle olduğumuz! Hârut ile Mârut kıssasını dinle...»

8520

مست بودند از تماشای آله
وز عجایبهای استدراج شاه

«Cenab-ı Hakkın Sübbûhiyyet ve Kuddûsiyet sanatlarını, kendilerinde zuhûr eden kuvvet ve kudretini temâşâdan ve Şah-ı Hakikî olan Allah'ın acâib istidracını görmekden mest olmuşlardı.»

İstidraç: Derece derece kahir ve helâke düşmek, fakat onu saâdet ve kerâmet gibi telâkkî eyleyerek gurur ve sürur hissetmek demektir.

8521

اینچنین مستیست ز استدراج حق
تا چه مستیها کند معراج حق

«Hakkın istidrâcı — yânî; saâdet sûretinde kahir ve helâke sevki — böyle sarhoşluk neş'esi verirse, Mirâc-ı İlâhînin nasıl bir neşve vereceği düşünülmelidir.»

8522

دانهٔ دامش چنین مستی نمود
خوان انعامش چهاداند کشود

«Hakkın tuzağı danesi — yani; istidrâcı — böyle mestlik verirse, in'am ve ihsan sofrası neler lûtfeder?»

8523

مست بودند و رهیده از کمند
های و هوی عاشقانه میزدند

«Hârut ile Mârut, nefis ve şehvet kemendinden kurtulmuş birer mest idiler ve âşikâne hay huy edip dururlardı.»

8524

یك کمین و امتحان درراه بود
صرصرش چون کاهکه رامی ربود

«Bir pusu ve imtihan ise yolda idi, geliyordu ki, onun fırtınası bir dağı saman çöpü gibi kapıyor ve kaldırıyordu.»

8525

امتحان میکردشان زیر و زبر

کی بود سرمست را زینها خبر

«Allâh'ın imtihânı onları zirü zeber etti. Mest olanın böyle şeylerden haberi olur mu?»

8526

خندق و میدان بهپیش او یکیست

چاه و خندق پیش او خوش مسلکیست

«Hendek ile meydan, bir sarhoşa müsâvî gelir. Ona, kuyu da, hendek de doğru yol kesilmiştir.»

8527

آن بزکوهی بر آن کوه بلند

میدود از بهر خوردی بی گزند

«Meselâ, dağ keçisi, O yüksek dağ üstünde otlamak için zararsız ve tehlikesiz koşar.»

8528

تا علف چیند ببیند ناگهان

بازی دیگر ز حکم آسمان

«Ot toplamak için koşup dururken, ansızın hükm-ü semâvî ile, yânî; muktezâ-i kazâ olarak bir tuzak görür.»

8529

بر کهی دیگر براندازد نظر

ماده بز بیند بر آن کوه دگر

«Diğer bir dağa bakar ve o dağ üstünde dişi bir keçi görür.»

8530

چشم او تاریك گردد در زمان
بر جهد سرمست زین که تا بدان

«Gözü kararır ve o anda bulunduğu dağdan obir dağa sıçrar.»

8531

آنچنان نزدیك بنماید ورا
که دویدن گرد بالوعه سرا

«Atladığı dağ ona, o içindeki kuyunun etrafında dolaşmış kadar yakın görünür.»

8532

آن هزاران گز دو گز بنمایدش
تا ز مستی میل جستن آیدش

«Onun sarhoşluğundan, sıçramak meyili hasıl olur ve o binlerce arşınlık mesâfe, ona iki arşın miktarı gözükür.»

8533

چونکه بجهد درفتد اندرمیان
درمیان هر دو کوه بی امان

«Sıçrayınca o amansız iki dağın ortasına düşer ve helâk olur.»

8534

او ز صیادان بکه بگریخته
خود پناهش خون او را ریخته

«Keçi avcılardan dağa kaçar, fakat sığındığı yer onun kanını döker.»

İşte; «Kazâ gelince göz görmez olur» hadîsinin mânâsı budur.

8535

شسته صیادان میان آن دو کوه
انتظار این قضای باشکوه

«Avcılar iki dağın ortasında otururlar ve bu heybetli kazânın neticesini, — yânî; keçinin dağ arasına düşmesini — beklerler.»

8536

باشد اغلب صید این بز همچنین
ورنه چالاک است و چست و خصم بین

«İşte bu keçinin avlanması çok defa böyle olur. Yoksa o çeviktir, atiktir ve düşmanı — yânî; avcıyı — görür ve bilir.»

Bir misal daha :

8537

رستم ارچه با سر و سبلت بود
دام پاگیرش یقین شهوت بود

«Meşhur Rüstem, kellesi ve kulağı yerinde azametli bir adam gibi görünürse de onun ayağından yakalayan tuzak, şehvettir.»

Rüstem, İranlıların millî ve belki de muhayyel kahramânıdır. Dörtyüz sene yaşadığı söylenir : Son zamanlarda Kâbil şehrini zabtetmeye kalkışmış; Kâbil şâhı; Rüstem'in kardeşini elde ederek onun vasıtasıyle Rüstem'i davet eylemiş ve geçeceği yola geniş bir çukur kazdırıp, içine ucu sivri demirler koydurmuş. Kardeşi, ağabeyisini, o çukura sevk ederek içine düşürmüş; Rüstem'in atı, son bir gayretle sıçramış ve çukurdan çıkmış ise de aldığı yaralardan ölmüş. Rüstem de son nefesini vermek üzere bulunurken kardeşinin güldüğünü görünce bu işde onun parmağı bulunduğunu anlamış. Birader; şu yayımı kur da elime ver, ölünciye kadar, kendimi canavarlara karşı müdafaa edeyim, demiş. Kardeşi, yayı kurup eline verince, Rüstem, yayı ona çevirmiş. Fakat, kardeşi kaçmış, bir çınar ağacının kovuğuna girmiş. Rüstem can havliyle öyle bir ok atmış ki çınarın bir tarafından girmiş obir tarafından çıkmış, içindekini de öldürmüş. Yalan naklinde yanlışım varsa kusura bakılmasın. İşte Rüstem'i bu helâk tuzağına düşüren onun Kâbil milkini zaptetmeğe olan şehveti, yânî; arzusu idi.

8538

همچو من از مستیٔ شهوت بر
مستیٔ شهوت ببین اندر شتر

«Benim gibi şehvet sarhoşluğundan kesil. Şehvet mesti olanı deve üstünde gör.»

Eskiden bazı mücrimleri deve üstünde bir çarmıha gererler, bazan da omuzlarını delerler, birer mum sokar ve yakarlar; o surette dolaştırıp halka teşhir ederlermiş. Hazreti Mevlânâ o âdete işâret ediyor.

8539

باز این مستیٔ شهوت درجهان
پیش مستیٔ ملك دان مستهان

«Sonra, bu cihanda şehvet sarhoşluğu, meleklerin sarhoşluğuna karşı gâyet hakîr kalır.» Çünki Dünyâ'daki şehvet sarhoşluğu cismânî, meleklerin sarhoşluğu ise, rûhâni'dir.

8540

مستیٔ آن مستیٔ این بشکند
او بشهوت التفاتی کی کند

«Melek mestliği, şehvet mestliğini kırar. Çünki erkeklik ve dişilik nedir bilmeyen melek şehvet sarhoşluğuna nasıl iltifat eder?»

8541

آب شیرین تانخوردی آب شور
خوش بود خوش چون درون دیده نور

«Ey gâfil! Sen tatlı su içmeyince, acı su sana gözdeki nur gibi hoş gelir.»

8542

قطرهٔ از بادههای آسمان
برکند جانرا ز می و ز ساقیان

«Âsüman şaraplarının bir katrası, yânî; semâvi zevklerin bir damlası, insanı şaraptan da geçirir, sâkilerden de...»

8543

تا چه مستیها بود املاکرا

وز جلالت روحهای پاکرا

«Meleklere ve Celâl-i İlâhî'den pâk olan ruhlara nasıl bir mestlik olur, akla ve hayâle sığmaz.»

8544

که بوی دل بر آن می‌بسته‌اند

خم بادهٔ این جهان بشکسته‌اند

«Bu pâk olan ruhlar, o mânevî şarabın kokusuna gönül bağlamışlar, Dünya şarabının küplerini kırmışlar'dır.»

8545

جز مگر آنها که نومیدند و دور

همچو کفاری نهفته در قبور

«Ancak, bu ilâhi şarapdan uzak kalanlar, kâfirler gibi kabirlerinde gizlenerek, Rahmet-i İlâhiye'den me'yus olmuşlardır.»

8546

نا امید از هر دو عالم گشته‌اند

خارهای بی نهایت کشته‌اند

«Onlar, iki âlemde de ümitsizliğe düşmüşler; hadsiz ve hesapsız diken almışlar, yânî; her biri diken gibi olan kötü amellerde bulunmuşlardır.»

8547

پس ز مستیها بگفتند ای دریغ

بر زمین باران بدادیمی چو میغ

«Böyle mezâlim ve seyyiât icrâ eyleyen insanları görünce, Hârut ile Mârut, mânevî mestlik'lerinden dediler ki: biz yer yüzünde olsa idik, halka, bulut gibi, yağmur yağdırır, yânî; adâlet îfâ ederdik.»

8548

کستریدیمی درین بیدادجا

عدل و انصاف و عبادات و وفا

«Zulüm mahalli olan bu Arz üzerinde adalet, insaf, ibadet ve vefâyı neşr eylerdik.»

8549

این بگفتند و قضا میگفت بایست

پیش پاتان دام ناپیدا بسیست

«Onlar bunu söylediler, Kazay-ı İlâhî de: durun, ayaklarınızın önünde bir çok görünmez tuzak vardır, diyordu.»

8550

هین مرو گستاخ دردشت بلا

هین مرو کورانه اندر کربلا

«Aklını başına al da, küstahca, belâ çölüne girme ve körcesine Kerbelâya gitme!»

8551

که ز موی و استخوان هالکان

می نیابد راه پای سالکان

«Ki oralarda helâk olanların kıllarıyla kemiklerinden sâliklerin ayakları yol bulamaz.»

8552

گفت حق که بندگان جفت عون

برزمین آهسته میرانندهون

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Allah'ın inâyetine mazhar olanlar, Arz üzerinde yavaş yavaş yürürler.»

Sûrei Furkan'daki :

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ

الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

Yânî : **«Rahman olan Allah'ın has kulları ki arz üzerinde vekâr ve tevâzu ile yürürler. Onlara câhiller hitap edib de münâsebetsiz bir söz söyleyince, aynı sûretle mükâbele etmezler de selâmette olunuz derler[64]»** âyetine işârettir.

Hazreti Mevlânâ gene bir gazelinde :

«Sana mürâîsin derlerse, dediğinizin ikiyüz kat fazlasıyım de ve yürü. Eğer sana hışmedip de söğecek olurlarsa, onlara düa et ve gönül hoşluğuyla gülerek git» buyurmuştur.

8553

پا برهنه چون رود در خار زار
جز بوقفه و فكرت و پرهيزكار

«Yalın ayak bir kimse, bir dikenlikde, durup düşünmekden ve sakınmakdan başka bir sûretle nasıl yürüyebilir?»

Binâenaleyh sâlik, seyr-i sülükü esnasında adım attığı yere dikkat etmeli ve düşünerek gitmeli ki yürüyebilsin.

8554

این قضا میگفت لیکن گوششان
بسته بود اندر حجاب جوششان

«Kazây-i İlâhî böyle söylüyordu. Lâkin Hârut ile Mârut'un kulakları coşkunluk hicabı ile tıkalı bulunuyordu.»

---

(64) Sûrei Furkan : 63.

8555

چشمها و گوشهارا بسته‌اند

جز مر آنهارا که از خود رسته‌اند

«Varlıklarından kurtulmuş olanlardan maadâsının gözleri kapalı ve kulakları tıkalıdır.»

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ

غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yânî : **«Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir ve gözleri üstünde bir perde vardır ve onlar için büyük bir azap mukarrredir[65].»**

8556

جز عنایت که گشاید چشم را

جز محبت که نشاند خشم را

«Allah'ın inâyetinden başka gözleri kim açabilir, Muhabbet-i Rabbâniyyeden başka Hakkın gazabını ne teskin edebilir?»

8557

جهد بی توفیق خود کس را مباد

در جهان والله اعلم بالسداد

«Dünyâ'da muvaffakiyetsiz cehd, kimse için olmasın. Allah, doğruyu daha iyi bilir.» Yâni; mücâhede ve onun semeresi olan müşâhede tevfik-ı İlâhî ile olur. Tevfik-i Hak olmayınca edilen cehd, yorgunlukdan ibâret kalır.

---

(65) Sûrei Bakara : 7.

«FİRAVUN'UN MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'I RÜYASINDA GÖRMESİ, DOĞMAMASI İÇİN TEDBİRLERE GİRİŞMESİ»

8558

جهد فرعونی چو بی توفیق بود
هرچه او میدوخت آن تفتیق بود

«Firavun'un cehdi tevfiksiz olduğu için, O, her ne dikti ise yırtılıp sökülmekten ibâret kaldı.»

8559

از منجم بود درحکمش هزار
وز معبر نیز و ساحر بی شمار

«Hükmü altında binlerce müneccim ve sayısız rüyâ tabircisi ile sihirbaz vardı.»

8560

مقدم موسی نمودندش بخواب
که کند فرعون و ملکش‌را خراب

«Mûsâ'nın doğacağını ve kendisini de, mülkünü de harab edeceğini Firavun'a rüyâsında göstermişlerdi.»

8561

بامعبر گفت و بااهل نجوم
چون بود دفع خیال و خواب شوم

«Firavun rüyâsını düş yoruculara ve müneccimlere söyledi. Bu hayâlin ve uğursuz rüyânın nasıl def'i mümkün olur? diye sordu.»

8562

جمله گفتندش که تدبیری کنیم
راه زادن‌را چو رهزن میزنیم

«Hepsi dediler ki : tedbir edelim, onun doğması yolunu eşkiyâ gibi vuralım.»

8563

تا رسید آن شب که مولد بود آن

رأی این دیدند آن فرعونیان

«Hazreti Mûsâ'nın ana rahmine düşeceği gece erişince Firavun'un kulları şu tedbiri kabul ettiler:»

8564

که برون آرند آن روز از پگاه

سوی میدان بزم و تخت پادشاه

«O gün İsrailoğullarını erkenden meydana, padişahın huzuruna götüreceklerdi.»

8565

پس بفرمودند در شهر آشکار

که منادیها کنند از شهریار

«Şehirde Padişah adına tellâllar çağırmasını emrettiler.»

Şöyle diyerek ki :

8566

الصلا ای جمله اسرائیلیان

شاه میخواند شما را از مکان

«Ey bütün Benî İsrail! Padişah mekânından meydana gelmiştir, sizi istemektedir.»

8567

تا شما را رو نماید بی نقاب

بر شما احسان کند بهر ثواب

«Size nikapsız olarak yüz gösterecektir ve mükâfat olarak in'am ve ihsanda bulunacaktır.»

8568

کان اسیرارا بجز دوری نبود
دیدن فرعون دستوری نبود

«O esirler — yânî; İsrail oğulları — Firavun'a hiç yaklaşamazlardı; Firavun'un yüzünü görmeye mezûn değil idiler.»

8569

گر فتادندی بره درپیش او
بهر آن یاسه بخفتندی برو

«Eğer yolda ona rastgelselerdi, o yasağın hükmünce yüz üstü yerlere kapanırlardı.»

8570

یاسه این بدکه نبیند هیچ اسیر
درگه وبیگه لقای آن امیر

«Kanun bu idi: Hiçbir esir, vakitli vakitsiz Firavun'un yüzünü göremiyecekti.»

8571

بانگ چاوشان چو در ره بشنوند
تا نبیند رو بدیواری کنند

«Yolda çavuşların sesini işitip de Firavun'un gelmekte olduğunu anlayınca onun yüzüne bakmamak için duvarlara dönerlerdi.»

8572

ور ببیند روی او مجرم بود
آنچهٔ بدتر برسراو آن رود

«Şayet Firavun'a bakacak olurlarsa bakanın başına en kötü ve en şiddetli cezalar gelirdi.»

Yusuf Aleyhisselâm'ın Mısır'da vezir olduğu sıralarda, Mısır'ın şimal tarafları Sûriye'den gelen Âmalika Araplarının eline geçmişti. Yunanlı-

ların Hiksoslar, Arapların Mülükürruat dedikleri bu Arap Firavunlar zamanında Yâkup hânedânı Yusuf Aleyhisselâmın dâveti üzerine Filistin'den Mısır'a gelmişler, orada yerleşmişler ve Arap Firavunlarından şefkat görmüşlerdi. Sonra yerli Firavunlar kuvvetlendiler, arapları Mısır'dan sürüp çıkardılar ve Beni İsrâil'e esir muâmelesi etmeye başladılar. Çünki Benî İsrâil'de müteaddit izdivaç vardı. Ondan dolayı çocukları çoğalıyor, kendileri artıyor, onların nüfusça çoğalması yerli Firavunları kuşkulandırıyordu. Onların bir ihtilâl çıkarmasından korktukları için, onlara dâimâ eziyet ediyorlardı. Hazreti Mevlânâ o eziyetlerin birazından bahsediyor.

Beni İsrâil ise :

8573

بود شان حرصی لقای ممتنع

چون حریصست آدمی فیما منع

«Men olundukların, yânî; Firavun'un yüzüne bakmaya haris idiler. Zirâ insan, men olunduğu şeye haris olur.»

Dördüncü Murad zamanında tütün içmek yasak edilmişti ve içenler idam ediliyordu. Öyle iken ölümü gözüne alanlar ve mezarlara girip orada çubuk içenler olmuştu.

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN DOĞUMUNA MÂNİ OLMAK İÇİN BENÎ İSRÂİL'İN MEYDÂNA ÇAĞIRILMASI»

Tellâllar çağırdılar ki :

8574

ای اسیران سوی میدانگه روید

کز شهنشاه دیدن جودست امید

«Ey esirler! Meydan tarafına toplanınız ki hakkınızda Padişahın — yânî; Firavun'un — cûd ve sehâsını görmek ümidi vardır.»

8575

چون شنیدند مژده اسرائیلیان
تشنگان بودند بس مشتاق آن

«İsrâil Oğulları bu müjdeyi işitince sevindiler. Çünki, Firavun'u görmeyi çok arzu ediyorlardı.»

8576

حیله‌را خوردند و آن سو تاختند
خویشتن‌را بهر جلوه ساختند

«Hileye aldandılar ve meydan tarafına koştular. Cilve yapmak ve hoş görünmek için kendilerini süslediler.»

Yânî; temiz ve yeni elbiseler giydiler.

Hazreti Mevâlna bu hâle tarihî bir misal gösteriyor ve diyor ki :

8577

همچنان کانجا مغول حیله‌دان
گفت میجویم کسی از مصریان

«Bunun gibi, hilekâr Moğol kumandanı da demişti ki : Mısırlılardan birini arıyorum.»

8578

مصریان‌را جمع آرید این طرف
تا در آید آنکه می‌باید بکف

«Mısırlılar! Bu tarafa toplanınız ki, bana lâzım olan elde edilmiş olsun...»

8579

هر که می‌آمد بگفتا نیست این
هین درآ خواجه دران گوشه‌نشین

«Mısırlılardan her kim gelirse : aradığım bu değil; efendi! İçeriye gir, şu köşeye otur, diyordu.»

8580

تابدین شیوه همه جمع آمدند
گردن ایشان بدین حیلت زدند

«Bu suretle bütün halk toplandı ve bu hile ile onların boyunlarını vurdular.»

Meşhur Hülâgû, Bağdad'ı istilâ ve Halife Müstasımbillah ile bütün hânedân-ı hilâfet'i katlettikten sonra Şam ve Halep taraflarına da yürümüş, onları istilâ ederek birçok müslüman öldürmüştü. İhtimal ki Hazreti Mevlânâ'nın bahsettiği katliam o sıralarda vukû bulmuştu.

8581

شومی آنکه سوی بانگ نماز
داعی اللهرا نبردندی نیاز

«Çünki o katledilenler, Allah'ın dâvetcisi olan müezzinin (Hayyaalssesalâh) dâvetine icâbet ederek namaza gitmezlerdi.»

8582

دعوت مکارشان اندر کشید
الحذر از مکر شیطان ای رشید

«Hilekâr Moğol'un daveti onları helâke çekti. Ey reşid olan kimse! Şeytan'ın mekrinden sakın ki seni de böyle helâke sevk etmesin.»

8583

بانگ درویشان و محتاجان بنوش
تا نگیرد بانگ محتالیت گوش

«Fukaranın ve muhtaç olanların sesini dinle ki hilekâr olan cin ve insan şeytanlarının sedâsı senin kulağını doldurmasın.»

Evet, Şeytan denilen ve insanları azdırmaya çalışan mahlûkât hem cinden, hem de insandan olur. Nitekim Kur'an'da :

اَلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝

Yânî : **«İnsanın kalbine vesvese veren Şeytan cinden de olur, insandan da[66]»** buyrulmuştur. Cin'den olan şeytanlar, mâhut Şeytanın nesli, insandan olan şeytanlar da ona tâbî olanlardır. Asıl şeytanlar, azdırmaktan âciz kaldıkları kimselere bu insan şeytanlarını musallât ederler.

8584

گر گدایان طامعند و زشت خو
در شکم خواران تو صاحب دل بجو

«Eğer dilenciler, tamahkâr ve kötü huylu kimselerse bile, sen yine gönül sahibini, onların içinde ara...»

Zira, ehlullah hazerâtı fakr-ı sûrîyi ihtiyar eylemiş oldukları için, sureta fukarâ gibi görünürler.

8585

در تك دريا گهر با سنگهاست
فخرها اندر ميان ننگهاست

«Denizin dibindeki incilerin istiridyeleri taşlar arasındadır. İftihar edilecek kimseler de utanılacak şahıslar arasında bulunur.»

Binâenaleyh fakir ve dilenci sûretinde gördüğün kimseler içinde bir veli bulunmak ihtimali vardır.

8586

پس بجوشيدند از اسرائيليان
از بگه تا جانب ميدان دوان

«İsrâil, yânî; Yâkup Oğulları bu dâvete sevindiler ve coştular. Erkenden meydan tarafına koştular.»

---

(66) Sûrei Nas : 5-6.

8587

چون بحیلتشان بمیدان برد او
روی خود بنمود شان بس تازه رو

«Firavun onları hîle ile meydana götürünce, yüzünü tâze ve mütebessim bir halde gösterdi.»

8588

کرد دلداری و بخششها بداد
هم عطا و وعدها کرد آن قباد

«O Hükümdar onlara iltifat etti, bahşişler verdi. İhsan ve atâda ve vaitlerde bulundu.»

8589

بعد ازان گفت از برای جانتان
جمله درمیدان بخسبید امشبان

«Ondan sonra da, canınız hakkı için bu gece meydanda yatın, dedi.»

8590

پاسخش دادند خدمتها کنیم
گر تو خواهی یك مه اینجا سا کنیم

«Beni İsrâil, ona: Sana kulluk eder, istersen bir ay burada otururuz, diye cevap verdiler.»

«HAZRETİ MÛSÂ'NIN VÂLİDESİNİN HÂMİLE KALACAĞI GECE, BENÎ İSRÂİL ERKEKLERİNİ KADINLARINDAN AYIRMIŞ OLDUĞU İÇİN, FİRAVUN'UN MESRÛR OLARAK ŞEHRE DÖNMESİ»

8591

خازنش عمران هم اندر خدمتش

هم بشهر آمد قرین صحبتش

«Firavun'un, hazinedârı olan İmran da onun hizmetinde ve sohbetinde olarak birlikde şehre geldi.»

İmran Beni İsrâil'den olup, Firavun'un sadık adamlarından idi... Bilâhere doğacak Hazreti Mûsâ'nın da babası bulunuyordu.»

8592

گفت ای عمران برین در خسب تو

هین مرو سوی زن و صحبت مجو

«Firavun dedi ki : ey İmran; sen burada yat, evine gitme ve zevcenle buluşma!..»

8593

گفت خسپم هم برین درگاه تو

هیچ نندیشم بجز دلخواه تو

«İmran da dedi ki : senin sarayında yatarım, gönlünün arzu ettiğinden başka bir şey düşünmem.»

8594

بود عمران هم ز اسرائیلیان

لیك مر فرعون را دل بود و جان

«İmran da Benî İsrâil'den idi, lâkin Firavun'un kalbi ve ruhu gibi sevgilisi idi.»

8595

کی گمان کردی که او عصیان کند
آنکه خوف جان فرعون آن کند

«Firavun, onun isyan edeceğini ve can korkusu olan bir harekette bulunacağını nereden bilirdi?»

«MÛSÂ'NIN ANASIYLA İMRAN'IN BİRLEŞMESİ VE KADININ MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'A GEBE KALMASI»

8596

شه برفت و او بران درگاه خفت
نیم شب آمد پی دیدنش جفت

«Firavun yatak odasına gitti. İmran da onun dergâhında yâni; sarayında yattı, uyudu. Lâkin gece yarısı hanımı, kocasını görmeye geldi.»

8597

زن برو افتاد و بو سید آن لبش
برجهانیدش ز خواب اندر شبش

«Kadın, onun üstüne kapanıp dudağını öptü ve gece yarısı uykusundan uyandırdı.»

8598

گشت بیدار او و زنرا دید خوش
بوسه باران کرده از لب برلبش

«İmran uyandı ve karısını güzel gördü, dudağına buseler yağdırdı.»

8599

گفت عمران این زمان چون آمدی
گفت از شوق و قضای ایزدی

«İmran: bu vakit nasıl geldin? diye sordu. Kadın: göreceğim geldiğinden ve Allah'ın kazâsı sevkiyle geldim cevâbını verdi.»

8600

درکشیدش درکنار از مهر مرد

رنیامد با خود آندم در نبرد

«İmran, muhabbetle onu kucakladı ve o esnada sevişmekten nefsini men etmedi.»

8601

جفت شد با او امانت را سپرد

پس بگفت ای زن نه این کاریست خرد

«Kadınla birleşti ve emâneti — yânî; Hazreti Mûsâ'nın mâyei hılkatini — ona teslim etti. Ondan sonra: yâhu; bu küçük bir iş değil, gayet gizli tut, dedi.»

8602

آهنی بر سنگ زد زاد آتشی

آتشی از شاه و ملکش کین کشی

«İmran demiri taşa vurmuş, ondan bir kıvılcım doğmuştu. O kıvılcım öyle bir ateşti ki Firavun'dan ve onun mülk ve saltanatından kin ve intikam alacaktı.»

8603

من چو ابرم تو زمین موسی نبات

حق شه شطرنج و ما ماتیم و مات

«İmran diyordu ki: yâhû, ben bulut gibiyim, sen zemin mesâbesindesin, doğacak çocuk da nebâta benzer. Bizi oynatan Allah da satrançdaki şah misâlidir ki biz onun mat'ı ve mağlûbuyuz.»

8604

مات و برد از شاه میدان ای عروس

آن مدان از ما مکن بر ما فسوس

«Ey hanım; galibiyyeti ve mağlûbiyeti şah'dan bil, onu bizden bilme ve bize hükümdarın emrini tutmadın diye tân'etme!..»

8605

آنچه این فرعون می‌ترسد ازو
هست شد این دم که گشتم جفت تو

«Şu Firavun'un korktuğu şey, şimdi seninle birleşince meydâna geldi.»

«İMRAN'IN, BİRLEŞTİKDEN SONRA, BENİ GÖRMEMİŞ GİBİ OL, DİYE KARISINA TEMBİH ETMESİ»

8606

وامگردان هیچ ازینها دم متن
تا نیاید بر من و بر تو حزن

«Şu hâli kimseye açma ve bahsetme ki bana ve sana zarar gelmesin.»

8607

عاقبت پیدا شود آثار این
چون علامتها رسد ای نازنین

«Ey nazlı kadın; bunun alâmetleri erişince eserleri de görünecektir.»

8608

در زمان از سوی میدان نعرهها
میرسید از خلق و پرمشد هوا

«O esnâda meydandan halkın nâraları erişip, havayı doldurdu.»

8609

شاه ازان هیبت برون جست آن زمان
پا برهنه کین چه غلغلهاست هان

«Firavun, o naraların heybetinden, yalınayak dışarıya fırladı ve: bu gürültü nedir? diye sordu.»

8610

از سوی میدان چه بانگست و غریو
کز نهیبش میرمد جنی و دیو

«Meydan tarafından duyulan bu feryat ve gürültü ne idi ki, onun korkusundan cin ve şeytan bile ürküyordu.»

8611

گفت عمران شاه مارا عمر باد
قوم اسرائیلیانند از تو شاد

İmran dedi ki: şahımızın ömrü uzun olsun. Benî İsrâîl sizden memnun oldukları için,»

8612

از عطای شاه شادی میکنند
رقص می‌آرند و کفها میزنند

«Şahımızın lûtuf ve atasından seviniyorlar da raks ediyorlar ve el çırpıyorlar.»

8613

گفت باشد کین بود اما ولیک
وهم و اندیشه مرا پر کرد نیک

«Firavun dedi ki: ihtimal ki böyledir, lâkin vehim ve endişe beni İyice kapladı.»

8614

این صدا جان مرا تغییر کرد
از غم و اندوه تلخم پیر کرد

«Bu ses benim ruhumu sıktı, acı bir gam ve kederle beni ihtiyarlattı.»

8615

پیش می‌آمد سپس میرفت شه
جمله شب او همچو حامل وقت‌زه

«Firavun ileri geliyor, geri gidiyor; bütün gece doğuracak kadınlar gibi ızdırap çekiyordu.»

8616

هرزمان میگفت ای عمران مرا
سخت از جا برده است این نعره‌ها

«Her an: ey İmran! Bu nağralar beni dehşetle yerimden sıçrattı, diyordu.»

8617

زهره‌نی عمران مسکین را که تا
باز گوید اختلاط جفت‌را

«Zavallı İmran'ın cesâreti yoktu ki, zevcesiyle birleşmesini söyleyebilsin.»

8618

که زن عمران بعمران در خزید
تا که شد استارهٔ موسی بدید

«Karısı geldi, gebe kaldı da, Mûsâ'nın yıldızı doğdu, diyebilsin.»

8619

هر پیمبر که در آمد در رحم
نجم او بر چرخ گردد منتجم

«Her Peygamber ana rahmine düşünce, onun yıldızı da gökte zuhur eder ve parlamağa başlar.»

«GÖKDE MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN YILDIZI PEYDÂ OLMASI VE MÜNECCİMLERİN MEYDANDA FERYAD ETMESİ»

8620

بر فلك پیدا شد آن استاره‌اش
کوری فرعون و مکر و چاره‌اش

«Kör Firavun'un hîle ve tedbiri hilâfına Hazreti Mûsâ'nın yıldızı semâda göründü.»

8621

روز شد گفتش که ای عمران برو
واقف آن غلغل و آن بانگ شو

«Gündüz olunca Firavun dedi ki: ey İmran! Git, o gürültü ve o sesler ne idi? Öğren!»

8622

راند عمران جانب میدان و گفت
این چه غلغل بود و شاهنشه نخفت

«İmran meydan tarafına at sürdü ve: geceki gürültü ne idi? Hükümdâr uyuyamadı, dedi.»

8623

هر منجم سر برهنه جامه چاك
همچو اصحاب عزا بوشیده خاك

«Her müneccim başı açık, elbisesi yırtık ve mâtemzedeler gibi, üstlerine, başlarına toprak saçtıkları halde,»

8624

همچو اصحاب عزا آواز شان

بد گرفته از فغان و ساز شان

«Sesleri matemdekiler gibi, feryâd etmekten kısılmış ve intizam halleri bozulmuş,»

8625

ریش و مو بر کنده رو بد ریدگان

خاك بر سر کرده خون پر دیدکان

«Saçları, sakalları yolunmuş, yüzleri yırtılmış, başlarına toprak serpilmiş, gözlerine kan dolmuştu...»

8626

گفت خیرست این چه آشوبست و حال

بد نشانی میدهد منحوس سال

«İmran dedi ki: hayrola bu ne feryad ve bu ne haldir. Uğursuz yıl kötü bir nişan mı gösteriyor?»

8627

عذر آوردند و گفتند ای امیر

کرد مارا دست تقدیرش اسیر

«Özür dileyerek dediler ki: ey emir, Allah'ın Takdîri bizi esîr etti.»

8628

شب ستارهٔ آن پسر آمد عیان

کوری ما برجبین آسمان

«O çocuğun yıldızı semâ'nın alnında göründü, bizi kör etti.»

8629

زد ستارهٔ آن پیمبر بر سما
ماستاره بار گشتیم از بکا

«O Peygamberin yıldızı gök yüzünde parladı. Biz de ağlamakdan gözlerimizden yıldız yağmuru yağdırdık.»

8630

بادل خوش شاد عمران از نفاق
دست برسرمیزد او کاه الفراق

«İmran, gönlü hoş, lâkin zâhiren: Eyvahlar olsun, diyerek elini başına vurdu.»

8631

کرد عمران خویش برخشم و ترش
رفت چون دیوانگان بی‌عقل و هش

«Kendisini gazaplı ve hiddetli gösterip, deliler gibi akılsız ve şuursuz olarak gitti.»

8632

خویشتن‌را اعجمی کرد و براند
گفته‌های بس خشن برجمع خواند

«Kendisini meyus ve mahzun göstererek, müneccimlerin hepsine çok sert sözler söyledi.»

8633

خویشتن‌را ترش و غمگین ساخت او
نردهای باز گونه باخت او

«Kendisini hiddetli ve gamlı gösterip tersine oyunlar oynadı.»

Yânî; seviniyorken, gamlı gözükdü.

8634

گفت شان شاه مرا بفریفتید

از خیانت وز طمع نشکیفتید

«Dedi ki: benim şâhımı aldattınız. Hiyânet ve tamahdan vazgeçmediniz.»

8635

سوی میدان شاه را انگیختید

آب روی شاه ما را ریختید

«Padişâhı bu meydana kadar sürükleyip, onun şeref ve haysiyetini hiçe saydınız.»

8636

دست بر سینه زدید اندر ضمان

شاه ما را فارغ آریم از غمان

«Elinizi göğsünüze koyup, Şahımızı gamlardan halâs edeceğiz diye kefil oldunuz.»

8637

شاه هم بشنید و گفت ای خائنان

من برآویزم شما را بی‌امان

«Hâdiseyi Firavun da işitti ve dedi ki: ey hainler! Size aman vermiyerek asacağım.»

8638

خویش را در مضحکه انداختم

مالها با دشمنان در باختم

«Kendimi sizin tavsiyenizle gülünç bir hale koydum, düşmanlara, bu kadar mal verdim.»

8639

تا که امشب جمله اسرائیلیان
دور ماندند از ملاقات زنان

«Bu gece bütün Benî İsrâil, karıları ile görüşmekten uzaklaştılar diye.»

8640

مال وقت و آب و رو و کار خام
این بود یاری و افعال کرام

«Mal da gitti, şeref de... İşe gelince, hiç birşey olmadı. Kerem sahiplerinin dostluğu ve ef'ali böyle mi olur?»

8641

سالها ادرار و خلعت می برید
مملکتها را مسلم میخورید

«Yıllardır vazife ve hil'at alıyordunuz, memleketlerin varidatını rahatlıkla yiyordunuz.»

8642

رایتان این بود و فرهنگ و نجوم
طبله خوارانید و مکارید شوم

«Sizin reyiniz, hüneriniz ve nücûm ilminiz bu muydu? Siz bedâvâ yiyici, hîlekâr ve uğursuz heriflersiniz.»

8643

من شما را بردرم و آتش زنم
بینی و گوش و لبانتان برکنم

«Ben sizi parçalatır, ateşlere atar, burnunuzu, kulağınızı ve dudaklarınızı kestiririm.»

8644

من شمارا هیزم آتش کنم
عیش رفته بر شما ناخوش کنم

«Ben sizi ateşe odun eder, yiyip içtiklerinizi fitil fitil burnunuzdan getiririm.»

8645

سجده کردند و بگفتند ای خدیو
گر یکی کرت ز ما جربید دیو

«Müneccimler secdeye kapandılar ve dediler ki : ey Hükümdâr! Şeytan bu def'a bize gâlip geldi.»

8646

سالها دفع بلاها کرده‌ایم
وهم حیران زانچه ماها کرده‌ایم

«Fakat, yıllardır nice belâları def'ettik. O kadar ki bizim yaptıklarımıza karşı vehim bile hayran kaldı.»

8647

فوت شد از ما و حکمش شد پدید
نطفه اش جست و رحم اندر خزید

«Bu defâ tedbirimiz hiçe çıktı ve doğacak çocuğun mâyesi, babasının sulbünden anasının rahmine sıçradı.»

8648

لیك استغفار این روز و لاد
مانگه داریم ای شاه قباد

«Lâkin ey büyük Padişah, bu hatanın istiğfarı olarak doğacağı günü hesaplayalım.»

8649

روز میلادش رصد بندیم ما
تا نگردد فوت و مجهد این قضا

«Biz onun doğacağı günü tarassut edelim ki bu kazâ elimizden sıçrayıp fevt olmasın.»

8650

گر نداریم این نگه مارا بکش
ای غلام رأی تو افکار و هش

«Ey fikirler ve şuurlar, reyinin kölesi olan hükümdar! Eğer bunu da beceremezsek bizi o vakit öldür.»

8651

تا بنه مه می‌شمرد او روز روز
تا نپرد تیر حکم خصم دوز

«Düşmana saplanacak takdîr oku atılmasın diye, dokuz aylık müddeti müneccimler gün gün saydılar.»

8652

چون مکان بر لامکان حمله برد
سرنگون آید ز خون خود خورد

«Mekân lâ mekâna hamle edince başaşağı yuvarlanır ve kendi kanını içer.»

Mekân: Beşerî cihan, **Lâmekân**, yânî mekânsızlık ise: Âlem-i İlâhidir.

Cihan-ı Beşeriyetin, Âlem-i İlâhiye karşı hücumları ve tedbirleri, Firavun ile müneccimlerinin tedbirleri gibi, dâima aksi netice verir ve kader hükmünün infâzına hiç bir şey mânî olamaz. Kur'an'da:

وَإِذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ

Yânî: **«Allah bir kavme bir fenâlık diledi mi, ona kimse mani ola-**

maz[67]» buyrulduğu gibi, Hadîs-i Şerifde de: «Yarabbî senin verdiğine mânî yoktur; men ettiğine de verecek yoktur. Kazâ ettiğini reddedecek yoktur; hükmettiğini de tebdil edecek yoktur» buyrulmuştur.

«FİRAVUN'UN YİNE MEKİR VE HİLE İLE YENİ DOĞURMUŞ KADINLARI MEYDÂNA DÂVETİ»

8653

بعد نه‌مه شه برون آورد تخت

سوی میدان و منادی کرد سخت

«Dokuz ay sonra Firavun, tahtını dışarıya çıkartıp meydânâ naklettirdi ve tellâllar çağırttı.»

8654

کای زنان با طفلکان میدان روید

جمله اسرائیلیان بیرون شوید

«Şöyle diyerek ki: ey kadınlar, çocuklarınızla meydana gidin; ey Benî İsrâîl kadınları hepiniz dışarıya çıkın!»

8655

آنچنانکه پار مردان را رسید

خلعت و هر کس از ایشان زر کشید

«Nasıl ki geçen sene Benî İsrâil erkeklerine hil'at verilmiş ve onlardan her biri ihsan edilen altunları çekmişti.»

8656

هین زنان امسال اقبال شماست

تا بیابد هر یکی چیزی که خواست

«Hey kadınlar; bu sene ikbal ve saadet sizindir. Herkes dilediği şeye nail olacaktır.»

(67) Sûrei Ra'd: 11.

8657

هر زنانرا وصلت و خلعت دهد
کودکانرا هم کلاه زر نهد

«Firavun, kadınlara ihsan ve hil'at verecek, çocukların başına sırmalı külâh giydirecektir.»

8658

هرکه او این ماه زاییدست هین
گنجها گیرید از شاه مکین

«Hele, bu ay içerisinde doğurmuş olanlar, gidip büyük Padişah'dan hazineler alsınlar.»

8659

آن زنان باطفلکان بیرون شدند
شادمان تا خیمهٔ شه آمدند

«Doğurmuş kadınlar, çocuklarıyle beraber sevinerek çıktılar ve Firavun'un çadırına kadar geldiler.»

8660

هر زن نوزاده بیرون شد ز شهر
سوی میدان غافل از دستان و قهر

«Yeni doğurmuş her kadın tertip edilen hile ve kahırdan gâfil olarak şehirden dışarıya çıktı.»

8661

چون زنان جمله بدو گرد آمدند
هرچه بود آن نر ز مادر بستدند

«Kadınlar, Firavun'un çadırı yanında toplanınca, çocuklardan erkek olanı, analarından aldılar.»

8662

سر بریدندش که اینست احتیاط

تا نروید خصم و نفزاید خباط

«Düşman yetişmesin ve fesat artmasın fikriyle ve güyâ ihtiyata riayetle erkek çocukların başını kestiler.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN DOĞMASI, FİRAVUN MEMURLARININ İMRAN'IN EVİNE GELMESİ VE MÛSÂ'YI ATEŞE AT, DİYE ANASINA İLHAM OLUNMASI»

8663

خود زن عمرانکه موسی برده بود

دامن اندرچید ازان آشوب و دود

«İmran'ın karısı da Mûsâ'yı o meydâna götürmüş, fakat eteğini devşirip çocuğunu o hengâmede saklamıştı.»

8664

آن زنان قابله در خانه‌ها

بهر جاسوسی فرستاد آن دغا

«O hilekâr Firavun, ebe kadınları da casusluk etmek üzere evlere yollamıştı.»

8665

غمز کردندش که اینجا کودکیست

نامد او میدانکه در وهم و شکیست

«Burada bir çocuk var, anası vehim ve şek içinde olduğu için meydana gelmemiştir, diye Firavun'a jurnal ettiler.»

8666

بس عوانان آمدند او طفل‌را

در تنور انداخت از امر خدا

«Memurlar İmran'ın evine geldiler. Haremi, çocuğunu Emr-i İlâhiyle tandırın içine attı.»

8667

وحی آمد سوی زن زان باخبر

که ز اصل آن خلیلست این پسر

«Mûsâ'nın anasına (Alîm) ve (Habîr) olan Allah'dan ilhami olundu ki: bu çocuk, İbrahim - Halil neslindendir.»

8668

عصمت یانار کونی بارداً

لا تکون النار حراً شارداً

«(Ey ateş, soğu, yakma) emrinin ismetiyle tandırdaki ateş, yakıcı ve nefret verici olmadı.»

8669

زن بوحی انداخت اورا درشرر

بر تن موسی نکرد آتش اثر

«Kadın, Hakkın ilhamı ile Mûsâ'yı kıvılcımlar arasına attı; fakat ateş onun vücûduna tesir etmedi.»

8670

بس عوانان بی‌مراد آن سوشدند

باز غمازان کزان واقف شدند

«Memurlar murâda ermeksizin Firavun'un tarafına gittiler. Tekrar, gammazlar, işten haberdar oldular.»

8671

باعوانان ماجرا برداشتند

پیش فرعون از برای دانگ چند

«Birkaç para alabilmek için Firavun'un huzurunda taharrî memurları ile konuştular.» Ve :

8672

کان عوانان باز گردید آن طرف

نیك نیكو بنگرید اندر غرف

«Ey memurlar, o tarafa dönün de evin her tarafını iyice arayın, dediler.»

«MÛSÂ'YI NİL'E AT, DİYE ANASINA İLHAM OLUNMASI»

8673

باز وحی آمدكه در آبش فكن

روی در امید دارو مومكن

«Mûsâ'nın anasına tekrar ilham vâki oldu ki: onu suya at, ümidini kesme ve saçını başını yolma...»

Sûrei Kasas'da buyruluyor ki :

وَاَوْحَيْنَا اِلَى اُمِّ مُوسٰى

اَنْ اَرْضِعِيهِ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِى الْيَمِّ وَلَا

تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِى اِنَّا رَادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

Yânî : «Mûsâ'nın anasına şöyle vahyettik : onu emzir; öldürülmesinden korkacak olursan, Onu Nil nehrine bırak; boğulmasından korkma ve ayrılığından mahzun olma! Biz hakikaten onu sana geri vereceğiz ve onu

peygamberlerden kılacağız[68].» Diğer bir yerde ise : «Bir sandık içine koyduktan sonra Nil'e bırak» denilmiştir. Hazreti Mevlânâ da âyetin meâlini nazmederek diyor ki :

8674

در فکن در نیل و کن اعتمید

من ترا باوی رسانم روسپید

«Onu Nil'e at ve itimat et ki ben seni ona yüzaklığıyla eriştireceğim.»

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا

إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ

عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا

عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ

قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ

عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ

وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

---

(68) Sûrei Kasas : 7.

Yâni: «Bunun üzerine Firavun'un adamları onu bulup aldılar. Çünkü ilerde kendilerine bir düşman ve bir üzüntü olacaktı. Doğrusu Fir'avun, (veziri) Hâman ve askerleri hep günahkârdılar. Fir'avunun hanımı (çocuğu görünce kocasına) dedi ki: Bu çocuk benim ve senin için göz nuru olsun, onu öldürmeyin; olur ki bize faydası dokunur, yâhud kendisini çocuk ediniriz. Onlar işin farkında değillerdi. Mûsâ'nın anasının kalbi endişeden kurtuldu. Eğer vadimizi tasdik edenlerden olması için kalbine sabır vermese idik, az kalsın onu açığa vuracaktı. Mûsâ'nın anası Mûsâ'nın kız kardeşine dedi ki: Onun izini tâkip et...O da uzaktan gözetledi, onlar farkında değillerdi. Biz daha evvel, bütün emziren kadınların sütünü ona haram etmiştik. Bunun üzerine Mûsâ'nın kızkardeşi, Fir'avun ailesine şöyle dedi: O'nun bakımını yapacak ve ona noksanlık yapmıyacak bir ev halkını size göstereyim mi? İşte böylece onu annesine geri verdik ki, gözü aydın olsun, kederlenmesin ve Allah'ın vadinin şüphe götürmez hak olduğunu bilsin. Fakat çoğu bunu bilmezler[69].»

8675

این سخن پایان ندارد مکرهاش
جمله می‌پیچد اندر ساق و پاش

«Bu sözlerin sonu gelmez. Firavunun ve müneccimlerin hileleri kendi ayaklarına ve dizlerine dolaştı.»

8676

صد هزاران طفل میکشت او برون
موسی اندر صدرخانه در درون

«Firavun hariçte yüzbinlerce çocuk öldürtmüştü. Korktuğu Mûsâ'ya ise, içeride ve evin baş sedirinde bakılıyordu.»

İşte bu hal Firavun ile müneccimlerin kazay-ı İlâhî'ye karşı yapmak istedikleri hileye tamamiyle bir mukâbele idi.

8677

از جنون میکشت هرجاید جنین
از حیل آن کور چشم دوربین

«O, kör gözlü olduğu halde kendini uzak görüşlü zanneden Firavun, çılgınlığından mekir ve hîle ile nerede bir çocuk varsa öldürdü.»

---

(69) Sûrei Kasas: 8-13.

8678

اژدها بد مکر فرعون عنود
مکر شاهان جهانرا خورده بود

«İnatcı Firavunun hilesi bir ejderha idi ki, Dünya Padişahlarının mekir ve hilesini yutmuştu.»

8679

لیك او فرعونتر آمد بدید
هم و راهم مکر اورا درکشید

«Lâkin Hazreti Mûsâ ondan zorlu çıktı ki, hem O'nu hem de onun mekrini çekip mahvetti.»

8680

اژدها بود و عصا شد اژدها
این بخورد آنرا بتوفیق خدا

«Firavun bir ejderhâ idi, Mûsâ'nın asası da bir ejderha oldu ve Tevfik-i İlâhiyle onu yuttu.»

8681

دست شد بالای دست این تا کجا
تا بیزدان که الیه المنتهی

«El elden üstündür; nereye kadar? Allah'a kadar ki nihâyet ondadır.»

8682

کان یکی دریاست بی غور و کران
جمله دریاها چو سیلی پیش آن

«Çünki Cenâb-ı Hak, dibi ve sahili bulunmayan bir deryadır ki bütün denizler O'nun huzurunda bir selden ibârettir.»

8683

حیله‌ها و چاره‌ها گر اژدهاست
پیش الا الله آنها جمله لاست

«Hile ve tedbirler ejderha bile olsalar (İllâllah)ın huzurunda (Lâ'dır).»

(**Lâilâheillâllah**) Cümleyi celilesine müteaddit mânâ verilmiştir. Bazılarına göre O cümleyi celile (**lâma'bûde illâllah**) yâni; «**Allah'dan başka ibadete şayan bir ilâh yoktur**» demektir. Bâzılarına göre (**Lâmaksûdeillallah**) yânî; «**Allah'dan başka murat ve maksut yoktur**» mânâsınadır. Bazılarına göre ise (**Lâmevcude illâllah**) yânî; «**Ezelî ve ebedî bir varlıkla muttasıf olup, başka birinin vâretmesine muhtaç olmayan ancak Allah'dır.**» meâlindedir.

Mevlânâ diyor ki : bütün mevcûdâtın varlığının, Vücûd-u İlâhî karşısında yok olduğu gibi, mevhum varlıklı mevcûdâtın mekir ve tedbirleri de Kaza-i İlâhîye karşı (Lâ) dır.

8684

چون رسید اینجا بیانم سرنهاد
محو شد والله اعلم بالرشاد

«Sözüm buraya gelince mahvoldu, yânî; sükûta mecbur oldum. Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.»

Hazreti Mevlânâ, Firavun bahsi dolayısıyle nasîhata şürû edip buyuruyor ki :

8685

آنچه در فرعون بود اندر تو هست
لیک اژدرهان محبوس چهست

«Ey dünyâperest olan gâfil; Firavunda olan kötü ahlâk tamamiyle sende de mevcuttur. Lâkin senin ejderhan kuyuda mahpustur.»

Firavun, zengin ve müstebit bir hükümdar olduğu için onun nefsi ejderhası istediği gibi saldırıyordu. Senin nefis ejderhan ise, fakr ve ihtiyaç kuyusunda mahpus olduğu için, Firavun gibi saldıramıyor. Eğer onun kudret ve şevketi sende olsaydı belki sen ondan beter olurdun, demek isteniliyor.

8686

ای دریغ این جمله احوال تست
تو برا فرعون برخواهیش بست

«Vah yazık ki Firavuna dair söylenilen sözlerin hepsi senin ahvalindir. Sen onları Firavuna atf etmek istersin.»

Dikkat edecek olsan, nefsinin bir Firavun, onun hevâ ve hevesinin de Firavun'un veziri olduğunu anlardın.

8687

گر ز تو گویند وحشت زایدت
ور ز دیگر چون فسان بنمایدت

«Senin kötü ahvalinden bahsederlerse canın sıkılır, hoşuna gitmez; başkasından söz ederlerse sana masal gibi gelir.»

8688

چه خرابت میکند نفس لعین
دور می‌اندازدت سخت این قرین

«Mel'un nefis seni nekadar harâp ediyor ve sana pek yakîn olan nefsin, seni Allah'dan nasıl uzaklaştırıyor?»

8689

آتشت‌را هیزم فرعون نیست
ورنه چون فرعون او شعله زنیست

«Senin nefis ateşini parlatmak için, Firavun'un ateşine atılan odun atılmamakta... Yoksa o nefis de Fir'avun gibi ateş saçar ve halkı yakardı...»

«YILAN TUTAN'IN SOĞUKDAN UYUŞMUŞ BİR EJDERHAYI ÖLÜ ZANNEDEREK İPLERLE SARMASI VE BAĞDAT'A GETİRMESİ»

8690

یك حکایت بشنو از تاریخ گوی

تا بری زین را ز سرپوشیده بوی

«Tarih söyleyenden bir hikâye dinle de bu üstü örtülü sırdan bir koku olsun al!..»

8691

مارگیری رفت سوی کوهسار

تا بگیرد او بافسونهاش مار

«Bir yılan tutucu, efsunları ile yılan tutmak için dağa gitti.»

Hazreti Mevlânâ, yılan tutucunun yılan aramak suretiyle talepde bulunması ve nihâyet onu bulması hususuna nazarı dikkatimizi çekerek, bizi daima talep ve taharride bulunmaya teşvik için diyor ki :

8692

گر گران و گر شتابنده بود

آنکه جوینده‌ست یابنده بود

«Ağır davransa da, sür'at gösterse de arayan elbette aradığını bulur.»

8693

در طلب زن دائما تو هردودست

که طلب در راه نیکو رهبرست

«Ey sâlik! Sen daima iki elinle talepde bulun ki talep, bir sâlik için iyi bir kılavuzdur.»

8694

لنك و لوك و خفته شكل و بی ادب

درهش می غيژ اورا می طلب

«Topallamak, dört ayak üstünde yürümek, uyurcasına ve terbiyesizcesine olsa da Allah'ın yolunda sürün ve O'nu ara...»

Yânî; taat ve ibâdâtı âdap ve erkânına riayetle îfâ edemiyorum, kıldığım namazı huzuru kalble kılamıyorum, diye kulluk vazifesini îfâ etmekten ve dâimâ Hak'ka vâsıl olmayı aramakdan geri kalma. Yapabildiğin kadar yap, tarik-i İlâhîde sür'atle mesâfe alamıyorsan, hiç olmazsa topallayarak ve sürünerek Hakkı talepde bulun...

8695

گه بگفت و گه بخاموش و گه

بوی کردن گیر هرسو بوی شه

«Kâh sözle, kâh sükût ile Şah-ı Hakikât'ın, yânî; Allah (Celle'celâlüh)ün râyihâ-i füyûzunu kokla!»

Cenâb-ı pir Mesnevî'nin diğer bir yerinde der ki : «Abdest alırken yüzüne su verdiğin vakit (Yarabbî bana içinde türlü niğmet bulunan Cennetinin kokusunu duyur) diye düa et ki o koku, senin ruhunu o Cennete çekip götürsün.»

Arayanın aradığını bulacağına dair Hazreti Mevlânâ bir misal irâd ediyor :

8696

گفت آن یعقوب با اولاد خویش

جستن یوسف کنید از حد بیش

«Yâkup Aleyhisselâm oğullarına dedi ki : Yûsuf'u haddinden ziyâde, yânî; çok çok arayınız!..»

8697

هر حسی خود را درین جستن بجد

هر طرف رانید شکل مستعد

«Siz de, bu talep ve arayışta her hissinizi, — yânî; gözünüzü ve kulağınızı — müsteit bir şekilde kullanıp her tarafda onu arayınız.»

8698

گفت از روح خدا لا تیأسوا

همچو گم کرده پسر رو سو بسو

«Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Sen de oğlunu kaybeden baba gibi her tarafa git!..»

Vak'a mâlumdur. Hazreti Yûsuf, Mısır'da vezîr olmuş, ziraatı artırmış ve Mısır'ı zahîre ambarı haline getirmişti. Diğer memleketlerde ise şiddetli ve sürekli bir kıtlık vardı. Onun için zahîre almak üzere her taraftan Mısır'a geliyorlardı. Bu alış verişten de Mısır ticâretini yükseltiyordu. Hazreti Yâkub'un bulunduğu Ken'an diyârında da kıtlık zuhur ettiği için oğullarının on danesini Mısır'a yollamış, en küçük oğlu Bünyamin'i yanında alakoymuştu. Kardeşleri Mısır'a gelince Hazreti Yûsuf onları tanıdı. Onlar ise, köle diye sattıkları Yûsuf'un Mısır'da vezir olacağına ihtimal vermediklerinden tanıyamadılar. Yûsuf Aleyhisselâm onlara kim olduklarını, kaç kardeş bulunduklarını sorduktan sonra: «bir daha gelişinizde küçük kardeşinizi de getirin, şayet getirmezseniz size zahîre vermem» dedi ve birâderlerinin buğday bedeli olmak üzere getirdikleri metâı yükleri arasına koydurdu.

Kardeşleri, yurtlarına gidince keyfiyyeti babalarına anlattılar. Ve Bünyamin'i götürüp onun namına da bir yük zahîre alalım, dediler. Ve ikinci seferlerinde onu da götürdüler. Hazreti Yûsuf, kendisini Bünyamin'e tanıttı ve : «seni alıkoymak için bir tedbirde bulunacağım» diyerek zahîre ölçtükleri kıymetli bir ölçeği onun yüküne koydurdu. Kardeşleri zahîrelerini alıp giderken arkalarından seslendiler : «Durun yüklerinizi arayacağız, melikin ölçeği çalınmış» dediler ve: «Sizce hırsızın cezâsı nedir?» diye sordular. Hazreti Yâkub'un şerîatında çalmanın cezâsı kölelikti. Yânî; hırsız, malını çaldığı adama köle olurdu. Ölçeği Bünyamin'in yükünden çıkardılar ve onu köle diye alıkoydular. Yâkup Oğulları Ken'an'a geldiklerinde hâdiseyi babalarına anlattılar. Hazreti Yâkup :

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا
مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

Yâni : «Ey oğullarım gidin, Yusuf'dan ve kardeşinden haber alın ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünki kâfir kavimlerden başkaları Allah'ın rahmetinden ümit kesmezler[70]» dedi.

Yâkup oğullarının bu sefer gidişleri ve talepdeki niyetleri sâdık olduğu için Hazreti Yûsuf onlara kendisini tanıttı ve: «Babamı da alın, hepiniz Mısır'a gelin» dedi. İşte sadık talepleridir ki, kendilerine aradıklarını buldurtmuştu.

Yine Hazreti Yâkup lisânından buyruluyor ki :

8699

از ره حس دهان پرسان شوید
گوش را بر چار راه آن نهید

«Ağzınızla kardeşlerinizi soruşturunuz. Dört yana kulak verip onu araştırın.»

8700

هر کجا بوی خوش آید بو برید
سوی آن سر کآشنای آن سرید

«Nereden güzel bir koku — yâni; iyi bir haber — duyarsanız o tarafı koklayın. Ne taraftan o aşinanın kokusunu alırsanız o tarafa yürüyün.»

8701

هر کجا لطفی ببینی از کسی
سوی اصل لطف ره یابی عسی

«Nerede bir kimseden lütuf görürseniz, belki o lütfun aslına yol bulursunuz.»

---

(70) Sûrei Yûsuf : 87.

8702

این همه خوشها ز دریایست ژرف
جزءرا بگذار و کل‌را دار طرف

«Bütün bu hoşluklar, azim bir deryâdandır. Sen cüz'ü bırak da kül tarafını tut.»

8703

جنگهای خلق بهر خوبیست
برك بی‌برگی نشان طوبیست

«Halkın didişmesi ve çekişmesi güzellik içindir. Yapraksızlık zîyneti Tûbâ ağacının nişanıdır.»

Bir hadis-i şerifde: **«Tûbâ, Cennette bir ağaçtır. Onu Allah, Yed-i Kudretiyle dikmiş ve ruhundan ona nefh etmiştir. O ağaç hılye, yânî; mücevharat ve hılel, yânî; hılleler yetiştirir»** buyrulmuştur.

Hilye: Kadınların kullandıkları ziynetlerdir. Hılel ise hillenin cemidir ki, rida ve izar denilen iki parçadan ibaret bir takım arap elbisesidir. Rida, silecek gibi omuza atılır, izar da peştemal gibi bele kuşanılır.

Hazreti Mevlânâ diyor ki: Halkın uğraşması ve boğuşması, güzellikler ve ziynetler içindir. Fakat tûbâ ağacının yaprakları yoktur. Onun ziyneti ziynetsizlik, yânî; yapraksızlıkdır ki, yaprak ve yemiş yerine, mücevherat ve hilleler yetiştirir.

8704

خشمهای خلق بهر آشتیست
دام راحت دائما بی‌راحتیست

«Halkın gazab ve hiddeti, hattâ savaşları sulha nail olmak içindir. Rahatı tuzağa düşürecek, yânî; elde ettirecek olan rahatsızlıkdır.»

Meşhur bir mısrâ vardır:

Hazır ol cenge eğer, isterisen sulhü salâh.

Evet, sulh ve salâh isteyen kimse harbi gözüne almalı ve onun levâzımını hazırlamalı. Onları hazırlamak için rahatsız olmalı ki sulh rahatına kavuşmalı.

Kur'an-ı Kerim'de :

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

Yâni : **«Ey Müslümanlar, düşmanlara karşı muktedir olduğunuz kadar kuvvet hazırlayın[71]»** buyrulmuş, taraf-ı Risâletten de : **«Haberiniz olsun ki kuvvet remi'den ibarettir»** diye tefsir edilmiştir. Asrı saâdette en mühim silâh ok olduğu için kuvvet kelimesi (Remi) ile izah olunmuştur.

Remi kelimesi atmak demektir. Ok atmak için, atmasını bilmek; bilmek için, tâlim ve idman ederek, ok atıcılığı öğrenmek lâzımdır. Bugün hiç bir orduda ok kullanılmadığı için, bugünkü silâhları bırakıp da, sünneti vechile, ok kullanalım demek, akıllı bir müslümanın hatırına gelmez. Böyle diyecek olanlar varsa onların hâli, dinde salâbet ve sünnete riayet değil, ancak ve ancak hamakâttır. Müslümanlığın başka hiç bir hassiyesi olmasa, şu hadis-i şerif, Din'in terakkiyi önlemeyip, bilâkis terakkiyi emrettiğine en kuvvetli bir delildir. Dini terakkiye mâni gibi görenler ve göstermek isteyenler hareketlerinde samimî iseler ahmakdırlar; gösteriş ve hulüskârlık için söylüyorlarsa, münâfıkdırlar.

Yine Mevlânâ diyor ki :

8705

هر زدن بهر نوازش را بود

هر گله از شکر آگه میکند

«Her sille, okşamak içindir. Her şikâyet insanı bir şükre agâh eder.»

Kabahat eden bir kimseyi dövmek, ona islâhı hal ettirip sonra sevmek ve okşamak içindir. Her şikâyet de bir niğmetin fevtinden ileri gelir ki, o şikâyet, o niğmete sahip olanı şükrettirir.

8706

بوی بر از جزء تا کل ای کریم

بوی بر از ضد تا ضد ای حکیم

«Ey kerîm kimse; Cüz'den, kül'le, ey hakîm zıddan zıdda intikal et.»

---

(71) Sûrei Enfal : 60.

8707

جنگهای آشتی آرد درست

مارگیر از بهر یاری مارجست

«Doğrusu cenkler sulh getirir. Yılan tutucu, kendi menfaati için yılan arar.»

8708

بهر یاری مار جوید آدمی

غم خورد بهر حریف بی غمی

«İnsan, menfaatı için yılan arar, gamsız bir arkadaş olan mal ve mansıp için gam yer, yânî; kederlenir.»

Hazreti Ali (Kerremallahü veche) buyurmuştur ki : (Dünyâ yılan gibidir, dokunulursa yumuşaktır, nakşı hoşa gider, lâkin zehiri öldürür).

8709

آدمی کوهیست چون مفتون شود

کوه اندر مار حیران چون شود

«İnsan dağ gibidir. Öyle sebâtı varken, nasıl fitneye düşer de yılan gibi olan mal ve mansıba hayran olur.»

8710

خویشتن نشناخت مسکین آدمی

از فزونی آمد و شد درکمی

«Zavallı insan kendisini lâyıkıyle tanıyamadı. Fâzilet âleminden geldi, lâkin bu noksan âlemine düştü.»

Kur'an'da buyruluyor ki :

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ

Yâni: «Biz hakîkaten insanı en güzel bir şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak îman edip, âmâli saliha'da bulunanlar müstesnâ... Onlar için minnet tahmil edilmeyecek ecir ve sevap vardır[72].»

8711

خویشتن را آدمی ار زان فروخت

بود اطلس خویش بر دلق بدوخت

«İnsan kendisini ucuz sattı. Atlasdı, nefsini bir hırkaya yamadı gitti.»

Ebülfethil besta demiştir ki: «İnsanın Dünyâ'da en ziyâde olan şeyi noksanıdır. Ey cismine hizmet eden! Ne vakte kadar onun hizmetinde bulunacaksın? Nefs-i nâtıkana, yâni; ruhuna teveccüh ederek onun faziletlerini ikmâle çalış ki sen cisminle değil ruhunla insansın.»

8712

صد هزاران مار که حیران اوست

او چرا حیران شدست و مار دوست

«Yüzbinlerce yılan, insanın hayrânı iken; o insan niçin yılanın — yâni; mal ve mansıbın — hayranı ve dostu olmuştur?»

8713

مارگیر آن اژدها را بر گرفت

سوی بغداد آمد از بهر شگفت

«Hikâyedeki yılan tutucu, uyuşmuş o ejderhayı tutup halka ucup vermek üzere Bağdad'a geldi.»

8714

اژدهای چون ستون خانهٔ

میکشیدش از پی هنگامهٔ

«Ev direği gibi bir ejderhayı başına kalabalık toplamak için çekip getirdi.»

---

(72) Sûrei Tîn: 4-6.

8715

کاژدهائی مرده آورده‌ام
در شکارش من جگرها خورده‌ام

«Ölü bir ejderha getirdim. Onu tutuncaya kadar ben ne zahmetler çektim, diyordu...»

8716

او همی مرده گمان بردش و لیک
زنده بود و او ندیدش نیک نیک

«Yılancı onu ölmüş sanıyordu. Halbuki diri idi de o fark edememişti.»

8717

او ز سرماها و برف افسرده بود
زنده بود و شکل مرده می‌نمود

«Yılan soğuktan ve kardan donmuştu, diri idi, fakat ölü şeklinde görünüyordu.

8718

عالم افسرده‌ست نام او جماد
جامد افسرده بود ای اوستاد

«Âlem donmuş olduğu için adı cemaddır. Ey üstad! Câmid donmuş demektir.»

8719

باش تا خورشید حشر آید عیان
تا ببینی جنبش جسم جهان

«Sabret Mahşer güneşi doğsun; sen o vakit Âlem cisminin ayrı ayrı kımıldanışını seyret!»

8720

چون عصای موسی اینجا مار شد
عقل را از ما کنان اخبار شد

«Mâdem ki Mûsâ'nın asâsı yılan oldu. Bütün Âlemi de buna kıyas et.»

Zirâ cemâdâtın da kendine mahsus bir hayatı vardır.

8721

پارهٔ خاکی ترا چون مرد ساخت
خاکها را جملگی باید شناخت

«Sen bir toprak parçası iken, seni nasıl insan yaptı? Bütün toprakları ve cemâdâtı da öyle tanımak lâzımdır.»

Kur'an-ı Kerim'de :

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yâni : **«Cenâb-ı Hak'kı tesbih ve takdis etmeyen hiç bir şey yoktur[73]»** buyurulmuştur.

O halde bütün hayvânât, nebâtât ve cemâdât kendilerine mahsus birer hayat ile diridir ve kendilerine mahsus bir lisan ile hakkı zikir ve tesbih etmektedirler.

8722

مرده زین سواند و آن سو زنده‌اند
خامش اینجا و آن طرف گوینده‌اند

«Cemâdât bu âleme göre cansız, Hakikat âlemine göre canlıdır. Burada susup duruyorlar, ama orada söylemektedirler.»

---

(73) Sûrei Esra' : 44.

8723

چون ازان سوشان فرستد سوی ما
آن عصا گردد سوی ما اژدها

«Allah onları o taraftan bizim tarafa gönderince Mûsâ'nın âsâsı ejderha olur.»

8724

کوهها هم لحن داودی کند
جوهر آهن بکف مومی کند

«Dağlar da Dâvûd'un sadasını terennüm eder; demir cevheri Dâvûd'un elinde mum gibi yumuşar.»

Sûrei Sebe'de :

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلاً
يَا جِبَالُ اَوِّبِى مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ

Yâni : **«Biz hakikaten Dâvûd'a fazlu keremde bulunduk : ey dağlar ve ey kuşlar Dâvûd ile birlikte tesbih edin, dedik ve ona sert demiri yumuşattık[74].»**

Hazreti Dâvûd demiri balmumu gibi eğer, büker ve zırh yapardı. Onları sattırır, parasıyle geçinirdi. Halbuki Hazreti Dâvûd muazzam bir hükümdar idi.

8725

باد حمال سلیمانی شود
بحر باموسی سخندانی شود

«Rüzgâr, Hazreti Süleyman'ın hamalı olur, — yâni; onu üstünde taşır — Şap denizi, Mûsâ Aleyhisselâm'ın dilinden anlar.»

Nitekim, asâsıyle vurunca yarıldı ve açılan yollardan Benî İsrâil geçti ve sonra, Firavun ordusu ile o yollarda boğuldu.

---

(74) Sûrei Sebe' : 10.

ماه با احمد اشارت بین شود

نار ابراهیم را نسرین شود

«Ay, Hazreti Ahmed Aleyhisselâmın işaretini görür ve ortasından ikiye ayrılır. Ateş İbrahim Aleyhisselâma karşı gülistan olur.»

Bi'sedi Muhammediye'nin sekizinci senesi Zilhiccesi içinde ve Ay'ın bedri-tam hâlinde bulunduğu bir gecede Minâ'da Râsûlü Ekrem'den Kameri ikiye ayırmasını istediler. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz mübarek parmağıyle işâret buyurunca Kamer ikiye ayrıldı. Bir müddet öyle durduktan sonra yavaş yavaş birleşti. Bu hâdise Kur'an'da :

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ۝

Yâni : **«Kıyâmet yaklaştı ve Kamer iki parça oldu[75].»** âyetinde beyan buyrulmuştur. Bazı müfessirler buradaki **(enşakka)** kelimesine **«Kıyâmette Ay iki parça olacaktır»** mânâsını vermişlerdir. Lâkin beyhûde külfet etmişlerdir. Bunun sıhhat-ı vukûuna en sağlam delil, bu âyet Mekke'de okunduğu, mü'min ve müşrik tarafından duyulduğu zaman, müşriklerden hiç birinin böyle birşey olmadı dememiş olmalarıdır. Eğer inşikak hâdisesi vukû bulmasaydı, Resûlullâh'ı tekzib etmeye haris olan Mekke müşrikleri acaba neler söylemez ve neler yapmazlardı? Hazreti İbrahim de Nemrud'un emriyle ateşe atılmış, fakat ateş :

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ

إِبْرَاهِيمَ ۝

Yânî : **«Ey ateş İbrahim'e serin ve selâmet ol![76]»** Emr-i İlâhisini işitmiş ve anlamış ve gül bahçesi hâlini almıştı.

İşte bunların hepsi cemâdâtın kendine mahsus bir hayatı ve şuuru olduğuna delâlet eder.

---

(75) Sûrei Kamer : 1.
(76) Sûrei Enbiya : 69.

8727

خاك قارونرا چو مارى دركشد

استن حنانه آيد در رشد

«Toprak, Kârûn'u yılan gibi dâhiline çeker. Hannâne direği rüşde gelir ve inler.»

Kârun, Benî İsrâil'den gayet zengin bir herifti. Hazreti Mûsâ'ya iftira ettiği için olanca servetiyle berâber yere geçti. Buna dair şöyle bir rubâî vardır :

«Hazreti Îsâ parasızlıktan semâya çıktı. Karun da akılsızlıktan yere geçti. Eğer altın ve gümüşle insan, insan olsaydı Îsâ yere geçer, Karun da semâya çıkardı.»

Hannâne direği ise Medine Mescidinde mihrab-ı Nebevî yanına dikilmiş ve hurma ağacından yapılmış bir direk idi ki Aleyhissalât Efendimiz hutbe irâd ederken ona dayanırlardı. Hicretin sekizinci senesinde idi ki cemaat çoğalmıştı. Arkada kalanlar, Resûlullah'ın sesini lâyıkıyla işitemiyorlardı. Cenâb-ı Peygamber, Medînelilerden bir kadına : **«Senin dülger bulunan kölene emret de, bana üstünde oturmak için, yüksekçe bir yer yapsın»** buyurdu. Dülger üç basamaklı, bir mimber yaptı. Sallallahü Aleyhi Vesellem hutbe irâd edeceği vakit mimberin üçüncü basamağında durur ve orada otururdu. İlk defa mimbere çıkdığı vakit, evvelce dayandığı direkten yanık bir ses işitildi. Bunun üzerine Resûlullah mimberden indi ve o direği kucaklayıp iniltisini dindirdi. Sonra, Cennette bir hurma ağacı olsun diye, onu mimberin altını kazdırıp oraya gömdürdü. İşte Sütûn-u Hannâne, yâni; inleyen direk budur. Kezâ :

8728

سنگ بر احمد سلامى ميكند

كوه يحيى را پيامى ميكند

«Taş Hazreti Ahmed Salâvatullâhi Aleyh Efendimize selâm verir. Dağ da Yahya Aleyhisselâma söz söyler.»

Hazreti Peygamber : **«Ben Mekke'de bir taş bilirim ki bana selâm verirdi»** buyurduğu gibi Hz. Ali (Kerremallâhü veche) de : «Biz Mekke'de Peygamberi Zîşan Efendimizle beraber birgün yürürken rast geldiği her ağaç ve her taş ona (Esselâmüaleyke yaresûlâllah) diyordu.»

Yahya Aleyhisselâmı da yahûdiler şehit etmek için takip ediyorlardı. Dağın biri, «Ya Nebiyyallah! Bana gel, seni dahilime alayım» diye

seslendi. Hazreti Mevlânâ bundan sonra melekler lisânından bazı insanlara hitâben diyor ki :

8729

ما سمیعیم و بصیریم و خوشیم

با شما نامحرمان ما خامشیم

«Biz işitiriz, görürüz ve hoşuz. Lâkin sizin gibi nâmahremlere karşı sükut ederiz.»

8730

از جمادی عالم جانها روید

غلغل اجزای عالم بشنوید

«Cemadlıktan canlar âlemine gidiniz de âlemin cüz'lerinin tesbih gul gulesini, işitiniz.»

8731

فاش تسبیح جمادات آیدت

وسوسهٔ تأویلها نربایدت

«O vakit cemâdât'ın tesbihi aşikâr olarak sana akseder de te'vil vesveselerine kapılmazsın.»

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yânî : **«Mevcudattan hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamdile tesbîh etmesin, lâkin siz onların tesbihini anlamazsınız[77]»** Nazm-ı Celilî mucibince cemâd, nebât, hayvan ve insan, yânî bütün mevcûdât Allah'ı tesbih ve takdîs eder. Zâhir ve mûtezile ülemâsı; cemâdâtın, nebâtâtın ve hayvânâtın tesbihini akıllarına sığdıramadıkları için te'vile kalkışmışlardır. Her biri, Hâlikın varlığına ve birliğine delâlet eder ve basîret sahiplerine (Sübhânallah) dedirtir, demişlerdir. Sûfiyye hazerâtı ise tesbihi olduğu gibi kabul etmişler ve herşey'in Allah'ı tesbih ettiğine kâil olmuşlar, te'vili, câiz görmemişlerdir.

Hazreti Mevlânâ böyle te'vilci âlimlere hitâben diyor ki :

---

(77) Sûrei Esra' : 44.

8732

چون ندارد جان تو قندیلها
بهر بینش کردهٔ تأویلها

«Senin ruhunda kandiller, — yânî; nur-u basîret — olmadığından görmek ve mana çıkartmak için te'viller yapıyorsun da diyorsun ki:»

8733

که غرضی تسبیح ظاهرکی بود
دعوی دیدن خیال غی بود

«Cemâdâtın tesbihinden maksat nasıl olur da zahirî tesbih olur? Onları tesbih edici görmek sapıklık hayalidir.»

8734

بلکه بیننده‌را دیدار آن
وقت عبرت میکند تسبیح خوان

«Belki her gören kimseyi, cemâdâtın görünüşü ibret almaya sevk eder de (Sübhanallah) dedirtir.»

8735

پس چو از تسبیح یادت میدهد
آن دلالت همچو گفتن می بود

«Mâdem ki o, sana (Sübhanallah) demeyi hatırlatır; işte bu delâlet ve bu hatırlatma onun (Sübhanallah) demesi gibi olur.»

Mûtezile mezhebinde olanlarla zâhir ülemâsından bazıları: «Tesbih etmek için, ruh ağız ve dil sâhibi olmak ve tekellüme muktedir bulunmak lâzımdır. Hayvanatta ruh, ağız ve dil varsa da tekellüm kudreti yoktur. Nebâtât ve cemâdâtta ise ne ruh vardır, ne ağız, ne dil; ne de tekellüme kudret. Binâenaleyh bunlar nasıl (Sübhânallah) diyebilirler. Belki O tesbihden maksat; manzaralarının basîret sahiplerine ibret vermesi ve onlara(sübhanallah) dedirmesidir» diye te'vile kalkışmışlardır.

Hazreti Mevlânâ diyor ki:

8736

این بود تأویل اهل اعتزال

وای آن کس کو ندارد نور حال

«İtizal erbâbının te'vili budur. Kendisinde hal ve basîret nuru olmayan kimsenin vay hâline...»

Ashâbı itizal ve mûtezile denilen kimseler itikatta (Vasılbin Atâ)ya tâbî olanlardır. Vâsıl, (Hasan Basri) Radiallâhüanh'in talebesinden idi. Bir gün Hasan Basri ders verirken biri geldi:

«— Yâ imam; bazı kimseler günah-ı kebîreyi irtikâp edenlere kâfir diyorlar, bazıları da küfürle tâat fayda vermediği gibi, iman ile ma'siyyet de zarar vermez fikrinde bulunuyorlar. Biz nasıl itikat edelim» diye sordu. Hasan Basrî cevap vermek için düşünürken Vasılbin Atâ atıldı ve: «Ben günâhı kebâir işleyene mutlak kâfir demem, mutlak mümin de demem. O, küfür ile îman arasında bir menzile sahibidir. Ne mümindir ne kâfirdir!» diyerek Hasan Basri'nin dersinden kalktı, mescidin direklerinden birinin yanına çekilip bu sözünü îzaha başladı. Bunun üzerine Hasan Basrî: «Vasıl bizden ayrıldı» dedi. Hasan Basrî'nin (Kada'tezele) demesinden dolayı Vasıl ile ona tâbî olanlara (Mûtezile) denildi.

Bunların ehli sünnetle olan ihtilâfları başlıca dört akîdededir. Evvelâ: Allah'ın sıfatlarını nefy ederler. Ve Zatı Bârîden başka kadim olan yok derler.

Sâniyen: Kader ve Kazâya inanmazlar: «Kul fiilinin Hâlikıdır. Bundan dolayı kendi fiilinin mükâfatını ve mücâzâtını görür» derler.

Sâlisen: Küfür ile îman arasında bir menzile isbat etmek isterler.

Râbian: Ashab arasında vukûa gelen (Cemel) ve (Sıffeyn) muharebelerine karışmış olanlar için: «İki tarafdan biri muhti ve fâsıktır, lâkin hangi taraf olduğu yakînen belli değildir» mutâlaasında bulunurlar.

Bunlar ve sair itikat mezhepleri hakkında mufassal malûmat almak için akâit kitaplarına mürâcaat etmelidir.

Mevlânâ diyor ki: Bu te'vilciler kendi hesaplarına göre hareket ediyorlardı.

8737

چون ز حسی برون نامد آدمی

باشد از تصویر غیبی اعجمی

«İnsan, hissinden harice çıkmayınca ve suret âleminden kurtulmayınca tasviri gâip'den ve umûru bâtıneden habersiz olur.»

8738

این سخن پایان ندارد مارگیر
میکشید آن ماررا باصد ز حیر

«Bu sözün — yânî; cemâdâtın tesbihi meselesinin — sonu gelmez. Biz hikâyemize dönelim. O yılan tutucu, o uyuşmuş kocaman yılanı yüz zahmet ve meşakkatle sürüdü.»

8739

تا بغداد آمد آن هنگامه جو
تا نهد هنگامهٔ برچار سو

«Dört yol ağzında hengâme kurmak ve halkı başına toplamak için Bağdad'a kadar geldi.»

8740

بر لب شط مرد هنگامه نهاد
غلغله در شهر بغداد اوفتاد

«O adam, Şat nehri kenarına hengâmesini kurdu; kocaman bir yılan getirilmiş olduğu da Bağdat içinde çalkalanmaya başladı.»

8741

مارگیری اژدها آورده‌است
والعجب نادر شکاری کرده‌است

«Bir yılan tutucu bir ejderhâ getirmiş, nâdir ve teaccübe şâyan bir av yakalamış deniliyordu.»

8742

جمع آمد صد هزاران خام ریش
صید او گشته چو او از ابلهیش

«Yüzbinlerce alımak toplandı ve yılanı tutan gibi, abdallıklarından onun avı oldu.»

8743

منتظر ایشان وهم او منتظر
تا که جمع آیند خلق منتشر

«Şehirdeki dağınık ahali toplansın diye, gelen halk da, yılancı da bekliyordu.»

8744

مردم هنگامه افزون تر شود
کدیه و توزیع نیکوتر رود

«Yılancının beklemesi, ahâlinin fazla toplanması, bahşişin de o nisbette çok olması içindi.»

8745

جمع آمد صد هزاران ژاژها
حلقه کرده پشت پا بر پشت پا

«Yüzbinlerce herzevekil toplandı ve ayak ayak üstünde olmak üzre halkalar teşkil etti.»

8746

مردرا از زن خبر نی ز ازدحام
رفته در همچون قیامت خاص و عام

«Kalabalıktan erkeğin kadından haberi yoktu. Kıyâmette olacağı gibi havas ve avam birbirine girmişti.»

8747

چون همی حراقه جنبانید او
میکشیدند اهل هنگامه گلو

«Yılancı, yılanın örtüsünü kımıldatınca, hengâmede bulunanlar görebilmek için boyunlarını uzattılar.»

8748

اژدها کز زمهریر افسرده بود

زیر صد گونه پلاس و پرده بود

«Soğukdan uyumuş olan o ejderha bir takım paçavralar ve perdeler altında idi.»

8749

بسته بودش با رسنهای غلیظ

احتیاطی کرده بودش آن حفیظ

«Kalın halatlarla bağlanmış, muhâfızı bulunan yılancı ihtiyatkârlık etmişti.»

8750

در درنگ انتظار و اتفاق

تافت بر آن مار خورشید عراق

«Seyirciler bekler iken Irak Güneşi o yılanın üstünde parladı.»

8751

آفتاب گرمسیرش گرم کرد

رفت از اعضای او اخلاط سرد

«Sıcak memleketin Güneşi ejderhayı ısıttı. Onun âzâsından uyuşukluk zâil oldu.»

8752

مرده بود و زنده گشت او از شگفت

اژدها بر خویش جنبیدن گرفت

«Âdetâ ölü iken dirildi ve kımıldanmaya başladı.»

8753

خلق را از جنبش آن مرده مار
گشت شان آن یک تحیر صد هزار

«Ölü zannedilen o yılanın hareketinden, halkın hayreti bir iken yüzbin oldu.»

8754

با تحیر نعره‌ها انگیختند
جملگان از جنبشش بگریختند

«Seyirciler şaşkınlıklarından nâralar attılar ve yılanın kımıldaması korkusuyla hepsi kaçtılar.»

8755

می‌شکست او بند و زان بانگ بلند
هر طرف میرفت چاقاچاق بند

«Yılan bağlarını kopardı ve halkın bağrışmasından öteye beriye saldırdığı için iplerin her biri bir tarafa gitti.»

8756

بندها بشکست و بیرون شد ز زیر
اژدهای زشت غران همچو شیر

«O çirkin ejderha kükremiş arslan gibi bağlarını kopardı ve örtülerin altından çıktı.»

8757

در هزیمت بس خلایق کشته شد
از فتاده و کشتگان صد پشته شد

«Korkup, kaçarken seyircilerden bir çoğu öldü. Düşenlerden ve ölenlerden tepeler meydana geldi.»

8758

ازگیر از ترس برجا خشک گشت
که چه آوردم من از کهسار و دشت

«Yılancı: ben dağdan ve kırdan ne getirmişim? diye korkusundan kaskatı kaldı, kaçamadı.»

8759

گرگرا بیدار کرد آن کور میش
رفت نادان سوی عزرائیل خویش

«O kör koyun gibi olan yılan tutucu, kurdu uyandırdı ve bilmeyerek Azrâiline doğru gitti.»

Burada kurt'dan maksat ölümdür.

8760

اژدها یك لقمه کرد آن گیجرا
سهل باشد خون خوری حججرا

«Ejderha o alımak yılancıyı bir lokma ederek yuttu. Evet, kan içmek (Haccac) için pek kolaydır.»

Burada da ejderha, hunharlık münâsebetiyle meşhur (Haccacbin Yusuf)a benzetilmiştir. Haccac Emeviyye Devletinin memurlarından idi. Abdul melik ile oğlu Velid'in en sadık, lâkin en zâlim adamlarından idi. Kûfe vâliliğinde bulunmuş, orada etmediği mezâlim kalmamıştı. Abdullahbin Zübeyr üstüne gönderilen ordunun kumandanlığını etmiş, attırdığı mancınık taşlarıyle Kâbe'yi yıkmış ve İbni Zübeyiri öldürmüştü. (Muhammedbin Eş'as) vak'asında eli bağlı olarak öldürttüğü kimselerin sayısı yüzyirmi beş bin kişi idi. Hicaz ahalisine türlü işkenceler yapmış, Sahâbe-i Kiramdan bazılarını şehit, bazılarını tahkir etmişti. En son şehit ettiği meşâhiri ulemâdan ve kibârı tâbiînden (Saitbin Cübeyr) rahmetullahdır ki ondan sonra çıldırmış ve Hicretin doksan beşinci yılında ellidört yaşında olduğu halde ölmesiyle, müslümanlar o adamın belâsından kurtulmuştur. Ölümünden sonra zindandan, kadın ve erkek olarak seksen bin kişi çıkarılmıştı ki hiç birinin cürmü yoktu.

Hasan Basri : «Akvâmı sâire bütün zâlimleri ile gelecek olsalar, biz de yalnız Haccac ile karşı çıksak onlara galebe ederdik» demişdir. Haz-

...ti Ali (Kerremallâhüveche)nin Iraklılar hakkında: «Onlara Ğulâmı Seğafi'yi musallât et!» diye bir inkisârı vardır ki, oradaki (Ğulâmi Seğafi) Haccac'dır. Çünki o, Tâif'li olup, Seğif kâbilesinden idi.

8761

خویش را بر استنی پیچید و بست
استخوان خورده را درهم شکست

«Ejderha yılancıyı yuttukdan sonra kendini bir direğe sardı ve direği sıkarak yuttuğu yılancının kemiklerini kırdı.»

Bu hikâyedeki (**Margir**)den maksat: nefsin hevâ ve hevesine tâbi olan gâfil insandır. Ejderhadan murat olan da insandaki (Nefsi emmâre) dir. Nefsin en azgın derecesine (Emmâre) derler ki mubâlâğa ile emreden demektir. Dünya'da bir kimseye ehemmiyet vermeyen ve kendi arzusundan başka hiç bir söz dinlemeyen en zâlim ve en cebbâr hükümdarlar bile (Nefsi emmâre)nin zebûnu olmuşlar ve icrâ ettikleri mezâlimi yine o (Nefsi emmâre)nin emrü israrıyle yapmışlardır. Nefsin ikinci derecedeki hâline (Levvâme) denilir ki ayıplayan mânâsınadır. Bu dereceye gelmiş olan nefis, arasıra, sahibini yaptığı işlerden dolayı ayıplar. Üçüncü derecesi (Mutmeinne) dir ki Hakka itimat eden meâlindedir. Dördüncü derecesi (Râdıye), beşincisi (Merdıyye) dir ki birincisi Allah'ın her hükmüne râzi olan, ikincisi de Hakkın kendisinden râzi olduğu nefis mefhumundadır ve:

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۝ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ
رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۝ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۝ وَادْخُلِي جَنَّتِي ۝

Yânî: **«Ey mutmein olmuş ve Allah'a tamamiyle itaat eylemiş olan nefis! Sen O'ndan O da senden razı olduğu halde Rabbına avdet et![78]»** dâveti bunun hakkındadır.

Hazreti Mevlânâ kıssa'yı anlattıktan sonra kıssanın beyânına şürû ile diyor ki:

---

(78) Sûrei Fecr: 27-28.

8762

نفس اژدرها ست اوکی مرده است
از غم بی آلتی افسرده است

«Nefis bir ejderhadır, o nerden öldü ki? — yânî; ölmüş görünse bile ölmemiştir. — **Âletsizlik, vâsıtasızlık gamından uyuşmuş ve donmuştur.»**

8763

گر بیابد آلت فرعون او
که بامر او همی رفت آب جو

«Eğer nefis, Fir'avunluk âletini — yânî; onun gibi istediğini yapabilecek vasıtayı bulsaydı — **Nil nehri bile onun emriyle akar ve dururdu.»**

O vakit Fir'avun'dan beter olurdu.

8764

آنکه او بنیاد فرعونی کند
راه صد موسی و هارون میزند

«Fir'avunluk vâsıtasını bulmuş olan nefis, Fir'avun gibi temerrüde kalkar ve yüzlerce Mûsâ ve Hârun'un yolunu vurur.»

Fir'avunluk vâsıtasını bulmak, servet ve kuvvet sahibi olup dediğini yaptıracak bir mevkide bulunmak demektir. Cenab-ı Hak: **«İnsan, gına ve servet sahibi olunca hakikate tuğyan eder, yânî; azar»** buyurduğu gibi,

وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ

Yânî: **«Eğer Allah kullarının rızkını genişletse idi ve her istediklerini verse idi yer yüzünde azar ve tuğyan ederlerdi[79]»** buyuruyor.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz de: **«Allah Sübhânehû bir kuluna muhabbet edince, sizin hastanızı su içmekten himâye ettiğiniz gibi, o kulunu Dünyâ'dan,** — yânî; Dünyâ malına sahip olmakdan — **himâye eder»** buyurmuştur.

Hazreti Ali (Kerremallâhü veche) ye isnat edilen şu beyit nekadar

---

(79) Sûrei Şûrâ: 27.

güzeldir : «Servet ve sâ'man sahibi olmak için didinip durma! Onu elde edememek, günah işlememeye sebepdir.»

İşte Firavunluk servet ve kudretini bulmuş olan azgın bir nefis, Mûsâ ve Hârun gibi halkı hidâyete sevk etmek isteyenlerin azmine ve teşebbüsüne mânî olur. Nasıl ki Kârun Benî İsrâil'den ve Hazreti Mûsâ'nın ümmetinden olduğu halde, servetinin verdiği tuğyan ile Hz. Mûsâ'ya isyan etmişti.

8765

کرمکست آن اژدها از دست فقر
پشهٔ گردد ز مال و جاه صقر

«Nefis ejderhâsı, fakru zarûret halinde ufak bir kurt hâline girer. Mal ve mansıb ise bir sivrisineği (sakar) haline getirir.»

Sakar: Avcı kuşlardan ve doğan nevinden (çakır) dedikleri yırtıcı kuşdur.

8766

اژدها را دار در برف فراق
هین مکش اورا بخورشید عراق

«Nefis ejderhasını firak karları altında, — yânî; mahrûmiyet içinde — **bulundur; onu Irak Güneşi karşısına götürme.»**

Yânî; istediğini vermek suretiyle canlandırmaya kalkma...

8767

تا فسرده می بود آن اژدهات
لقمهٔ او یی چو او یابد نجات

«O ejderhaya Güneş gösterme ki donmuş bulunsun. Eğer o canlanırsa sen onun bir lokması olursun.»

8768

مات کن اورا و ایمن شو ز مات
رحم کم کن نیست او ز اهل صلات

«Onu oyunda mat et ki sen mat olmakdan emîn olasın. Hâline merhamet etme ki O, ihsâna lâyık değildir.»

8769

کان تف خورشید شهوت برزند
آن خفاش مرده ریگت پر زند

«Çünki şehvet güneşinin harâreti aksedince, o arda kalası nefis baykuşu çırpınmaya başlar.»

8770

چونکه آن مرد اژدهارا آورید
در هوای گرم و خوش شد آن مرید

«Yılancı o ejderhâyı Bağdad'a getirince Irak'ın sıcak ve hoş havâsıyla o dirildi ve bir şeytân-ı merîd oldu.»

8771

لاجرم آن فتنهها کرد ای عزیز
بیست هم چندانکه ما گفتیم نیز

«Azizim, yılanı getiren adam, şüphesiz bu kadar fitneye, hatta bizim söylediklerimizin yirmi derece fazlasına sebeb oldu.»

Nefsini besleyen ve onun hevâsına tâbi olan bir kimsenin yalnız kendine değil, bütün halk'a zararı dokunacağını Hazreti Mevlânâ bu beyitiyle anlatıyor.

8772

تو طمع داری که اورا بی جفا
بستهداری در وقار و در وفا

«Sen o nefse cefâ etmeksizin, riyâzât ve mücâhede çektirmeksizin vefâ ile bağlanacağını mı umuyorsun?»

Nefsi en ziyâde yıldıran ve kurt gibi iken kuzu haline getiren açlıktır. Bundan dolayıdır ki Aleyhissalâtı Vesselâm Efendimiz, evlenmek için hâli, vakti müsâit olmayan gençlere oruç tutmalarını tavsiye buyurmuştur.

8773

هر خسی را این تمنا کی رسد
موسیی باید که اژدرها کشد

«Her soysuz ve aşağılık kimseye nefsi zapdetmek nasib olur mu? Ejderhayı öldürmek için Mûsâ olmak lâzımdır.»

Nasıl ki Mûsâ aleyhisselâm, Fir'avun'un sihirbazlarının meydana getirdikleri yılanları, asasını bırakmakla mahvetmişti.

8774

صد هزاران خلق ز اژدرهای او
در هزیمت کشته شد از رای او

«Hazreti Mûsâ'nın ejderhâ şekline giren asâsından korktukları için yüzbinlerce halk kaçarken ayak altında kalmış ve ezilmişti.»

«FİR'AVUN'UN MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'I KORKUTMAK İSTEMESİ»

8775

گفت فرعونش چرا تو ای کلیم
خلق را کشتی و افگندی تو بیم

«Fir'avun Mûsâ'ya dedi ki: Ey Kelîm; neden halkı öldürdün ve onlara korku saldın?»

8776

در هزیمت از تو افتادند خلق
در هزیمت کشته شد مردم ز زلق

«Halk senden kaçarken ayakları kayıp düştü ve çiğnenip öldü.»

8777

لاجرم مردم ترا دشمن گرفت
کین تو در سینه مرد وزن گرفت

«Şüphesiz ki insanlar seni düşman bildiler. Erkek ve kadının kalbinde senin kinin yer tuttu.»

8778

خلق‌را میخواندی برعکس شد
از خلافت مرد ما‌را نیست بد

«Halkı kendine dâvet ediyordun, iş aksine oldu. Artık ahâlinin sana muhâlefeti zarûrîdir.»

8779

من هم از شرت اگر پس میخزم
در مکافات تو دیکی میپزم

«Ben de senin şerrinden geri çekiliyorsam da herhalde sana mükâfat olarak bir tencere kaynatırım.»

Yânî; elbette bir hile ile mukâbelede bulunurum.

8780

دل ازین برکن که بفریبی مرا
یا بجز فی‌پس روی گردد ترا

«Beni aldatabileceğini, yahut gölgenden başka sana bir kimsenin tâbi olup arkandan geleceğini umma...»

8781

تو بدان غره مشو کش ساختی
در دل خلقان هراس انداختی

«Bir iş becerdim ve halkın kalbine bir korku düşürdüm diye mağrur olma!»

8782

صد چنین آری وهم رسوا شوی

خوار گردی ضحکهٔ غوغا شوی

«Yaptıklarından yüz defâ fazlasını da yapsan, sonunda rüsvay ve zelil olursun. Halk seninle eğlenir ve gülüşür.»

Çünki :

8783

همچو تو سالوسی بسیاران بدند

عاقبت در مصر مارسوا شدند

«Senin gibi nice mürâî vardı. Bizim Mısrımızda nihâyet rüsvay oldular.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN FİR'AVUN'A CEVÂBI»

8784

گفت با امر حقم اشراك نیست

گر بریزد خونم امرش باك نیست

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Emr-i İlâhî'ye karşı benim şerikliğim yoktur. — Yânî; kendim için ve kendimden bir şey söylemiyorum — **O'nun emri, benim kanımı dökse de be'is yoktur.»**

8785

راضیم من شا کرم من ای حریف

این طرف رسوا و پیش حق شریف

«Ey akılsız Fir'avun! Senin dediğin gibi halka rüsvay olayım.. Buna razıyım ve hattâ şükrederim. Nezd-i İlâhîde şerîf olayım da...»

8786

پیش خلقان خوار و زار و ریشخند
پیش حق محبوب و مطلوب و پسند

«Halkın karşısında hakir, zayıf ve eğlence olsam da, Huzur-u Hak'da mahbub, matlub ve makbul olurum.»

8787

از سخن میگویم این ورنه خدا
از سیه رویان کند فردا ترا

«Bunu söz temsîli olarak söylüyorum. Yoksa yârın kıyâmette Allah beni değil, seni kara yüzlü edecektir.»

8788

عزت آن اوست و آن بندگانش
ز آدم و ابلیس برمی‌خوان نشانش

«Şu izzet ve gâlibiyet Allah'ın ve onun has kullarının'dır. Bunun nişânını Âdem'le şeytan'dan anla...»

Kur'an-ı Kerîm'in müteaddit yerinde izzet ve gâlibiyetin Allah'a, peygamberlere ve mü'minlere beyan buyrulmuş, ezcümle Münâfikûn Sûresinde :

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۝٨

Yânî : **«Medîne'ye bir dönersek en azîz olan, en zelîl ve hakîr bulunanı oradan mutlaka çıkarsın diyorlar. Halbuki, İzzet Allahındır, Peyğamberinindir ve mü'minlerindir; lâkin böyle olduğunu münâfıklar bilmezler[80]»** denilmiştir.

(80) Sûrei Münâfıkun : 8.

Bu âyeti kerimenin mânâsı iyi anlaşılabilmek için biraz tarihî mâlûmat vermek lâzım. Mekke ile Medîne arasında ve (Kudeyt) denilen köyün yakınlarında (Müreyyih) isimli bir su vardı. Bu suyun başında (Beniyyil müstalik) nâmında bir Arap kabîlesi oturuyor ve (Haris bin Ebî Zirar) namındaki bir şeyhin idâresinde bulunuyordu.

Bu şeyh, adam toplayıp Medine'ye hücum etmek ve Müslümanlığı ortadan kaldırmak hevesine kapılmıştı. Fakat daha o davranmadan evvel Resülûllah (S.A.V.) Efendimiz hicretin beşinci yılı Şâbanının ikinci günü bin kişilik bir kuvvetle (Beniyyil müstalik) üzerine yürüdü. On kişi yere serilince diğerleri kaçtılar. Kadın, erkek yediyüzü esir edildi. Beşbin koyun ile onbin deve de ganîmet alındı. Bu gazâda'ki mücâhitler arasında epeyce de münâfık vardı. Bunlar hâlis müslüman olmadıklarından Allah rizâsı için değil, gânimetten hisse almak için gelmişlerdi. Dönüşde bir su başına konuldu. Orada bir muhâcir ile ensardan biri arasında su çekmek nöbetinde kavga çıktı. Hazreti Ömer'in hizmetinde bulunan (Cehcâhi Gıfâri) isminde bir mühacir (Sinan bin Ferde) namındaki bir ensâriye bir tokat attı. Ensarî Medine'lileri imdâda çağırdı (Cehcahi) de muhâcirlerden yardım istedi. Bir dinin efradı, bir peygamberin ümmeti olan bu muhterem adamlar, birbirlerinin üstüne atılmak üzere koştular. Muhacirler ile Ensarîlerin koşüp gelmeleri üzerine az kaldı kanlı bir fâcia olacaktı. Resûlullah efendimiz koşup geldi :

— Yine mi cahiliyyet dâvâsına kalkıştınız? diye oradakileri tekdir etti. Koşuşanlar nadim oldular. (Sinan bin Ferde) hakkını (Cehcah) e helâl etti. Bu suretle kızgınlık zâil oldu.

Çapulculuk etmek için bu muhârebeye bir çok münâfıkın da iştirak ettiğini söylemiştim. Bu iki yüzlü heriflerin (Abdullah'bin Übeyyibni selül) isminde bir başları vardı ki (Sinan bin Ferde) onun hizmetinde bulunuyordu. İbni selül, Medine'nin eşrâfından bulunduğu cihetle hizmetcisinin döğülmesi azâmetine dokundu :

— «Şimdiye kadar böyle hakârete uğradığımızı bilmiyorum. Şu bir avuç muhâcirler geldiler, aramıza sığındılar, sonra sığıntı olduklarını unuttular, bize hakârete kalkıştılar. Tevekkeli: «Besle köpeği de seni yesin» dememişler. Siz onları yurdunuza aldınız, mallarınızın yarısını kendilerine verdiniz, hatırları için muhârebelere gidip çocuklarınızı yetim bıraktınız. Onlar çoğaldı, siz azaldınız, bâri bundan sonra sizden yüz bulamasınlar da Muhammed'in başından dağılıp gitsinler. Biz de Medine'ye gidince aziz olanlar, zelil olanları tutup kasabadan dışarıya atsınlar!» diye kendi gibi münâfıkları, vesâir Medîne müslümanlarını kışkırtmak istedi. Bereket versin ki mel'un maksadı hâsıl olmadı. Biraz evvel Resûlullah'ın tekdîrini ve nasihatını işitenler (İbni selül) ün hezeyanlarına kulak

vermediler. Hattâ (Zeyd bin erkam) nâmında bir genç işittiklerine tahammül edemiyerek Resûlullah efendimize haber verdi. Cenâb-ı Peygamber bir fitne çıkarmamak için :

— «Sakın yanlış işitmiş olmayasın?» buyurdu. Zeyd :

— «Vallâhil azîm böyle söyledi» diye verdiği haberi yeminle te'yit etti. Biraz sonra da İbni selül Huzur-u Nebevîye geldi.

— «Allah hakkı için ben böyle söz söylemedim. Zeyd yalancıdır, bana iftirâda bulunuyor» dedi. Herifdeki münâfıklığa bakın ki ettiği bir hezeyânı itirâfa cesâret edemiyor da kendi yalancılığını başkasına isnat eyliyordu. Maamafih gösterdiği telâşdan ve malûm olan münâfıklığından o sözleri söylemiş olduğu anlaşıldı ve resûlullah tarafından :

— «Tevbe ve istiğfar et!» buyruldu.

Hazreti Ömer, İbni Selül'ün bu edepsizliğine dayanamadı, hiddetle yerinden fırladı :

— «Ya Resülallah! İzin ver şu münafığın boynunu vurayım» dediyse de Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz müsaade etmediler; orduda çıkan dedikodunun önünü almak için hemen hareket emrini verdiler ve devesine binip ertesi sabaha kadar sürdüler.

Medîne eşrafından ve dîni bütün müslümanlardan Üseyd bin Huzayr yolda Hazreti Peygambere :

— Niçin bu sıcakta yola çıktınız? diye sordu. Sallâllâhü Aleyhi Vesellem hazretleri :

— İbni Selül'ün söylediklerini işitmedin mi? buyurdu. Üseyd bin Huzayr :

— Ya Resûlallah, vallâhil azîm sen ne vakit istersen İbni Selül'ü Medine'den çıkarırsın. İnsanların en azizi sensin, mahlûkâtın en zelili de odur, dedi.

Menzile konulduğu vakit, İbni Selül'ün oğlu (Hübab) Huzur-u Peygamberiye geldi :

— Ya Resûlallah, babam bir terbiyesizlikte bulunmuş, emret kafasını kesip getireyim, dedi. Peygamber efendimiz bu sağlam müslümanı taltif etti. Babana âsî olma diye, nasîhat verdi.

Ordu Medîne civârında (Akik) mevkiine yaklaştığı sırada, İbni Selül'ün oğlu, önde giden babasının devesini çökertti ve :

— Peygamberin aziz, kendinin de alçak bulunduğunu itiraf edeceksin, sonra Resûlüllah izin vermeyince Medîne'ye girmiyeceksin, dedi. İbni Selül :

— İtiraf etmezsem ne olacak? diye sorunca oğlu :

— Hemen kafanı koparacağım, dedi. Münâfıkların reisi hâlis müslüman olan oğlundaki ciddiyeti görünce :

— Evet, aziz olan Allah ile Peygamberi ve mü'minlerdir, demeye mecbur olarak oğlunun elinden kafasını kurtarabildi. Resûlullah efendimiz de Hübab'a :

— Allah senden râzî olsun, fakat babanı bırak, emrini verdi. İbni Selül de Peygamberin müsaadesiyle Medîne'ye girebildi.

İşte âyette beyan buyrulan hâdise budur.

Bir de :

۞ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ۞
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ۞

Yânî : **«Hakikaten Allâh'a ve Peygamberine muhâlefet edenler, işte o kimseler, en zelîl kimseler arasında olacaklardır.** Cenâb-ı Hak takdir etmiş ve levhi mahfûza yazmışdır ki : **Elbette ve mutlak ben galip geleceğim, Peygamberlerim de galib geleceklerdir. Hakikaten Allah kavîdir ve gâlibdir[81]»** âyeti vardır ki bu da izzet ve galibiyyetin Allah'a ve Peygamberlerine mahsus olduğunu bildirmektedir.

Biraz evvel bahsettiğim (Beniyyil Müstalık) gazasında on kişinin öldürülmesi üzerine başta şeyhleri olmak üzere kabile efrâdının bir çoğu kaçmış, kadın ve erkek olarak yediyüz kişi esir edilmişti. Şeyhin esirler arasında bulunan kızı (Cüveyriye) ashabdan (Sabit bin Kays bin Şemmasi) nin hissesine düşmüştü. Bu kadın Peygamberin huzuruna geldi :

— Ya Resûlüllah; Beniyyil müstalık şeyhi (Haris bin Ebî Zırar) ın kızıyım. Bir şeyh kerîmesi iken şimdi esir bulunuyorum. Seyyidim (Sabit bin Kays) ile mükâtebe yaptım. Bedelimin edâsı için bana yardım et, diye rica etti.

Mükâtebe : Bir esîrin efendisi ile muayyen bir bedel üzerinden anlaşması idi. Esîr çalışır, çabalar, bu bedeli yavaş yavaş öder, bedelini tamamen verince de esâretten kurtulurdu.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz :

— Bundan daha hayırlısını ister misin? Bedelini vermekle beraber seni de nikâhlıyayım, râzî oluyor musun? buyurdu. Cüveyriye rizâ gösterince (Ezvac-ı Tâhirat) arasına alındı.

Mekârim-i ahlâk nümûnesi olmak üzere yaradılmış olan Hz. Peygamberi lâyikiyle tanımıyanlar, ihtimal ki, Peygamber Cüveyriye'yi güzelce gördü de izdivâca rağbet etti derler. Resûl-ü Ekrem, yirmibeş yaşında

---

(81) Sûrei Mücâdele : 20-21.

iken evlenmiş, kendisinden onbeş yaş büyük olan Haticetülkübra (Radiyallahü anha) yı almış ve elli yaşına kadar onunla iktifâ ederek câriye bile almamıştı. Ondan sonra vukûa gelen izdivaclarından her birinin dinî, içtimâi birer sebebi vardı. Cüveyriye'yi alınca da ashab-ı kiram :

— Peygamberin hareminin kabîlesi efradı esîr kalmamalı diyerek ellerindeki esirleri azâd ettiler. Sonra Cüveyriye'nin babası bedelini verip kızını kurtarmak için Medîne'ye geldi. Kerîmesinin Peygamber haremi olmuş, kabilesi efradının esaretten kurtulmuş olduğunu görünce, müslüman oldu. Onun İslâmı üzerine, kabîlesi efradının hepsi de îmâna geldi. Demek ki Resûlullah efendimizin bir kadını tezevvüç etmesi, bir kabîle halkının İslâmına sebeb olmuştu.

Hazreti Mevlânâ gene Kelimullah lisânından Fir'avun'a diyor ki :

8789

شرح حق پایان ندارد همچو حق

هین دهان بربند و برگردان ورق

«Hak'kın Zat-i Akdes'i gibi, İzzet ve ğalibiyetinin târifi de nihâyetsizdir. Ey Fir'avun! Dilini tut ve bahsi değiştir.»

8790

گفت فرعونش ورق در حکم ماست

دفتر دیوان حکم این دم مراست

«Fir'avun Mûsâ'ya dedi ki: Şimdi hüküm ve hakem divanının defteri benim emrim altındadır.»

8791

مرمرا بخریده اند اهل جهان

از همه عاقلتری تو ای فلان

«Dünya, —yâni; Mısır halkı— beni hükümdarlığa kabul etmiştir. Ey Mûsâ, sen onların hepsinden daha akıllı mısın ki beni beğenmiyorsun?»

8792

موسیا خودرا خریدی هین برو
خویشتن کم بین بخود غره مشو

«Ey Mûsâ; kendini beğenmişsin. Zâtını görme ve nefsine mağrur olma!»

8793

جمع آرم ساحران دهررا
تا که جهل تو نمایم شهررا

«Ben dünyanın sihirbazlarını toplar ve onların marifetiyle senin cehâletini bütün şehre gösteririm.»

8794

این نخواهد شد بروزی ودو روز
مهلتم ده تا چهل روز تموز

«Bu sihirbazların toplanıp gelmesi bir, iki günde olmaz. Bana kırk gün ve temmuza kadar mühlet ver.»

Firavun'un bu mühlet istemesi (Tâhâ) sûresinde şöylece hikâye buyruluyor :

۝ وَلَقَدْ
أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ۝ قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا
بِسِحْرِكَ يَا مُوسَىٰ ۝ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ
مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى

Yâni : **«Andolsun ki biz ona âyetlerimizin hepsini gösterdik de,** (Buna rağmen) **O, yine tekzip etti, dayattı... Dedi : Ey Mûsâ, sen sihrinle bizi yerimizden çıkarmak için mi geldin? Şimdi biz de sana (senin sihrin) gibi bir sihir yapacağız. Şimdi sen kendinle bizim aramızda bir buluşma yeri ve vakti tayin et ki, ne senin ne bizim caymayacağımız düz (geniş) bir yer olsun[82]...»**

---

(82) Sûrei Tâhâ : 56-58.

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN FİR'AVUN'A CEVÂBI»

8795

گفت موسى اين مرا دستور نيست
بنده‌ام امهال تو مأمور نيست

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: bunun için bana izin yoktur. Ben emir kuluyum, sana mühlet vermeye mezun değilim.»

8796

گر تو چيرى و مرا خود يار نيست
بنده فرمانم بدانم كار نيست

«Sen hükümdarsın, galipsin, benim yardımcım, dostum yok. Fakat Allah'ın fermanının bendesiyim, başka bir şeyle mukayyet değilim.»

8797

ميزنم با تو بجد تا زنده‌ام
من چه كارهٔ نصرتم من بنده‌ام

«Ben sağ oldukca seni ciddiyetle îmâna dâvet edeceğim ve mûcizâtımla sana vuracağım. Nusret ve ğalibiyetle ne alâkam var? Ben Hak'kın kuluyum.»

8798

ميزنم تا در رسد حكم خدا
او كند هر خصم از خصمى جدا

«Allahın hükmü nâzil oluncaya kadar ben sana vuracağım, — yânî; mürâcaat ve dâvette bulunacağım — Hasmı hasımdan ayıracak olan Allah'dır.»

«FİR'AVUN'UN MÛSÂ'YA CEVAP VERMESİ VE MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'A VAHİY GELMESİ»

8799

گفت نی نی مهلتم باید نهاد
عشوه‌ها کم ده تو کم پیمان باد

«Fir'avun dedi ki: hayır hayır; bana mühlet vermek lâzımdır. Bu hususda bahâne bulma ve faydasız hareket etme.»

8800

حق تعالی وحی کردش در زمان
مهلتش ده متسع مهراس ازان

«O zaman Hak taâlâ Mûsâ Aleyhisselâm'a vahiy etti ki: Fir'avun'a uzun bir mühlet ver ve ondan korkma!»

8801

تا بکوشد او که نی من خفته‌ام
تیز رو گو پیش ره بگرفته‌ام

«Ki o çalışsın. Ben uyumuş değilim; onun yapacağı mekri görürüm. Sen ona hızlı yürü de ben yolunun ilerisini tutmuşum.»

Evet, Cenâb-ı Hak uykuda değildir. Nitekim âyeti kerîmede buyruluyor ki:

لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ

Yâni: **«Onu uyuklamak da tutmaz, uyumak da[83].»** Bundan dolayı hiçbir şeyden gâfil değildir.

---

(83) Sûrei Bakara: 255.

8802

حیله‌ها شان را همه برهم زنم
وآنچه افزایند من برکم زنم

«Onların hîlelerini ben perîşan ederim. Onların artırdıklarını, — yâni; mekirlerini — ben eksiltirim.»

8803

آب را آرند من آتش کنم
نوش و خوش کردند من ناخوش کنم

«Onlar su getirirlerse ben o suyu ateş yaparım. Tatlı ve hoş bulduklarını da nâhoş bir hâle getiririm.»

8804

مهر پیوندند و من ویران کنم
آنچه اندر وهم نارند آن کنم

«Onlar muhabbet bağlarlarsa ben o muhabbeti harab ederim; vehimlerine getirmedikleri şeyleri de vukû'a getiririm.»

8805

تو مترس و مهلتش ده دم دراز
گو سپه گرد آر و صد حیلت بساز

«Sen korkma da Fir'avun'a uzun bir mühlet ver!..»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN FİR'AVUN'A SİHİRBAZLARI ŞEHİRLERDEN TOPLAMASI İÇİN MÜHLET VERMESİ»

8806

گفت امر آمد برو مهلت ترا

من بجای خود شدم رستی زما

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: emir geldi; haydi git! Sana mühlet verildi. Ben yerime gidiyorum, o vakte kadar bizden kurtuldun...»

Bu mühlet meselesi de Tâhâ Sûresinde şöyle hikâye buyrulmuştur:

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

Yânî: **«Mûsâ dedi ki: Sizinle karşılaşma zamanımız, zinet günü ve insanların toplanacağı kuşluk vaktidir[84].»**

Yevmüzziyne: Mısırlıların süslenip bayram ettikleri bir gündü.

8807

او همی شد و اژدها اندر عقب

چون سگ صیاد دانا و محب

«Hazreti Mûsâ gidiyor, ejderha olmuş olan asası da bir avcının sahibini bilen ve seven köpeği gibi onu tâkip ediyordu.»

8808

چون سگ صیاد جنبان کرده دم

سنگ‌را میکرد ریك او زیر سم

«Avcı köpeği gibi kuyruğunu sallıyor, taşları tırnağının altında ezip kum haline getiriyordu.»

---

(84) Sûrei Tâhâ: 59.

8809

سنگ و آهن‌را بدم در میکشید

خرد میخایید آهن‌را بدید

«Taş ve demiri nefesiyle çekiyor, demiri parça parça edip aşikâre çiğniyordu.»

8810

در هوا میکرد خود بالای برج

که هزیمت میشد ازوی روم و کرج

«Başını kaldırınca kendini burçların üstüne yükseltir ve ondan Rumlar da, Gürcüler de — yânî; bütün insanlar — korkar ve kaçardı.»

8811

ز غژغ دندان او دل میشکست

جان شیران سیه میشد ز دست

«Dişlerinin gıcırtısı ödleri koparıyor, kara arslanların bile canı elden gidiyordu.»

8812

چون بقوم خود رسید آن مجتبا

شدق او بگرفت و شد باز او عصا

«Allahın seçilmiş kulu ve kelîmi olan Hazreti Mûsâ kavminin yanına gidince, ejderhâyı boğazından yakaladı ve o müthiş canavar tekrar asâ oldu.»

Hazreti Mûsâ Medyen'den ve kayınpederi Şuayb Aleyhisselâm'ın nezdinden Mısır'a giderken kendisine ilk tecellî vuku bulmuş ve risâletle, Fir'avun'u dâvete memur olmuştu. O esnada, Cenab-ı Hak tarafından buyruluyor ki :

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ
يَا مُوسَىٰ ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ
غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا
فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

Yânî: **«Yâ Mûsâ o sağ elindeki ne? Mûsâ dedi: O benim asamdır. Ona dayanırım. Onunla davarlarıma yaprak silkerim. Onda bana mahsus başkaca hâcetler de vardır. (Cenâb-ı Hak) buyurdu: Ya Mûsâ onu (elinden) bırak... O da bunu bıraktı. Bir de ne görsün: koşup duran bir yılan (olmuş) dur o!.. (Cenâb-ı Hak) buyurdu: Tut onu, korkma. Biz onu yine evvelki şekline çevireceğiz[85].»**

Bu Emr-i İlâhî üzerine Hazreti Mûsâ'ya itmi'nan geldi ve o koca yılanın ağzından tutunca asâ oldu. Şu tecrübe dolayısıyle Hz. Mûsâ artık ondan korkmuyor, ejderha olup da herkese dehşet verdiği sırada çenesinden yakalıyor ve başı çatal bir asâ oluyordu.

Hazreti Mûsâ menziline gelince:

8813

تکیه روی کرد و میگفت ای عجب
پیش ما خورشید و پیش خصم شب

«Asâya dayandı ve dedi ki: şaşılacak şey! Bizim nübüvvetimiz bizim indimizde Güneş kadar zâhir ve bâhir, hasmın karşısında ise gece kadar karanlık...»

---

(85) Sûrei Tâhâ: 17-21.

8814

ای عجب چون می‌نبینند این سپاه

عالمی پر جاشتگاه آفتاب

«Acaba bu Firavun ordusu, Âlemin kuşluk güneşi ile dolu ve parlak olduğunu niçin görmüyorlar?»

8815

چشم باز و گوش باز و این ذکا

خیره‌ام در چشم بندی خدا

«Gözleri açık, kulakları açık ve bu zekâlarıyla berâber hakikatı görüp işitmiyorlar. Allah'ın gözleri bağlamasındaki kudretine hayranım...» Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'inde: **«Allah, O müşrik ve münkirlerin kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir gözlerinde de perde vardır. Onlar için büyük bir azap da mukadderdir.»** buyurduğu gibi:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

Yâni: «(O müşrik ve münkirlerin) **kalpleri vardır, lâkin O kalp ile hakikâti idrâk edemezler; gözleri vardır, O gözlerle göremezler; kulakları vardır, bu kulaklarla işitemezler[86]»** de demiştir. O vakitler öyle olduğu gibi şimdi de böyledir. Hâlâ da idraksiz kalpler, görmez gözler, işitmez kulaklar mevcuddur.

Çünki:

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

«Allahın dalâlete sevk ettiğini kimse hidâyete çıkaramaz[87].»

Yine Hazreti Mûsâ lisânından deniliyor ki:

(86) Sûrei Araf: 179.
(87) Sûrei Ra'd: 33.

من ازيشان خيره ايشان هم زمن

از بهارى خار ايشان من چمن

«Ben onların gafletine hayranım, onlar da benim risâlet ve dâvetime hayrandır. Onlar bir bahârın yetiştirdiği dikendir, ben ise aynı bahârın çemeniyim.»

Ra'd sûresinde buyruluyor ki :

وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ اِنَّ فِي ذَلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Yânî : **«Arz'da birbirine komşu kıt'alar vardır. Üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir su ile sulanıyor.** (Böyle iken) **biz onlardan bazısını, yemişlerinde** (ve tadlarında) **bazısından üstün kılıyoruz. İşte bunlarda da aklını kullanacak zümreler için elbet âyetler vardır[88].»**

Sôfiyyece Allah'ın mahlûkâta karşı iki feyzi vardır. Birine (feyz-i akdes) diğerine (Feyz-i mukaddes) derler. **Feyzi akdes :** Cenab-ı Hakkın bütün Kâinât'a olan umumi tecellîsidir ki bunda hiç bir şey diğerinden ayırt edilmez. **(Feyz-i mukaddes) :** herşeyin istîdâdına göre o umumi tecellîden istifâdesidir : Şeyh Sâdî der ki :

«Yağmurun tabiatındaki letâfette hilâf yoktur. Saf, temiz, tatlı bir sudur. Öyleyken onun yağmasıyla bağda lâleler, çorak yerde ise diken biter.»

İşte yağmur Feyz-i akdesin, lâle ile diken yetişmesi de feyz-i mukaddesin misali olabilir. Mûsâ ile Fir'avun'un mevcudiyetleri de yine feyz-i mukaddes misallerindendir.

Yine kelîmullah tarafından deniliyor ki :

---

(88) Sûrei Ra'd : 4.

8817

پیشها بردم بس جام رحیق

سنك شد آبش بهپیش این فریق

«Firavnîlerin önüne bir çok şarap kadehi götürdüm. Fakat o gürûhun önünde kadehdeki mâyî taş kesildi.»

8818

دستهٔ گل بستم و بردم بهپیش

هر گلی چون خار گشت و نوش نیش

«Bir gül demeti yaptım, onlara götürdüm; lâkin götürdüğüm güllerin her biri diken ve tatlı sözlerimin hepsi onlara iğne oldu.»

8819

آن نصیب جان بیخویشان بود

چونکه باخویشند پیدا کی شود

«Götürdüğüm şarap kadehleriyle gül demetleri kendisinden geçenlerin — yânî; Allah'ın emrine karşı iradesini temamiyle teslim etmiş olanların — nasibi idi. Tamamiyle benliklerini muhafaza eden Fir'avnîlere o kadehler ve demetler, nasıl nasib olur?»

Sûrei Esra'da buyuruluyor ki:

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ

وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

Yânî: «Kur'ân'dan mü'minler için şifa ve rahmet olanı indiriyoruz. Fakat O Kur'an, zâlimler için hasar ve zarardan başka bir şey artırmaz[89].»

Yânî; mü'minler Kur'an'dan maddî ve mânevî şifâ ve rahmet bulurlar, zâlimler ve münkirler ise ondan hasâra uğrarlar. İşte Hazreti Mûsâ'nın mânevî şarabıyla gül demetinden, Firavun'un ve etbâının istifâde edemeyişi bundan dolayı idi.

---

(89) Sûrei Esra': 82.

8820

خفته بیدار باید پیش ما
تا به بیداری ببیند خوابها

«Bizim indimizde uyurken uyanık kimse lâzımdır ki uyanıkken rüyâlar görsün.»

Enbiyâ ve evliyâ hazeratı, öyle kimseler ister ki, Dünyaya karşı uykuda ve Âhirete karşı uyanık bulunsun. Bundan maksat, onların Dünya işlerini külliyen terk etmeleri değildir. Dünyevî vazifelerini îfâ ederlerken bile, Âhireti unutmamalarıdır. Öyleleri uyanıkken de, bazılarınca ancak rûyâda görülebilecek şeyleri, meselâ misal ve berzah âlemlerini müşâhede edebilirler. Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz: **«Benim gözlerim uyur, kalbim uyumaz»** buyurmuştur. Keza başka bir hadîste: **«İnsanlar uykudadır, öldükleri vakit uyanırlar»** denilmiştir. Yânî; **«Ölmeden ve ecel gelmeden evvel ölün»** emrine ittiba ederek şu mevhum varlıklarından geçmiş olanlar, uyku ve gaflet âlemi olan Dünya'da uyanmış bulunanlardır.

8821

دشمن این خواب خوش شد فکر خلق
تا نخسبد فکرتش بستست خلق

«Halkın düşüncelere dalması bu hoş uykunun düşmanıdır. O uykuyu uyumayınca halkın fikri bağlı kalır.»

8822

حیرتی باید که روبد فکر را
خورده حیرت فکر را و ذکر را

«Zihinden düşünceyi süpürmek için hayret lâzımdır. Çünki hayret; fikri de zikri de götürür.»

Hayret, ya Asâr-ı İlâhiyenin müşâhedesinden, yahut, Rabbanî aşk ve şevkin akla ğalebesinden hasıl olan şaşkınlıktır. Hayretin ziyâdeliğine (heyecan) tâbir olunur. Hayret gelip geçici olduğu halde, heyecan sürekli olur.

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Yarabbî, sana karşı olan hayretimi artır»** diye düâ buyururdu.

Hazreti Mevlâna da: «Hayret gelince zikri ve fikri götürür» diyor.

8823

هرکه کاملتر بود او در هنر

او بمعنی پس بصورت پیشتر

«Hünerde fazla kemâli olan, sûrette ileri, mânâda geridir.»

Şöyle bir kıta vardır: «Bir meclisin baş sedirine çıkmak nesep dolayısıyle değildir. Belki insanlar arasında, aşağı oturmak, edep ve terbiyeden ileri gelir.»

8824

راجعون گفت و رجوع زین سان بود

که گله وا گردد و خانه رود

«Cenâb-ı Hak Kur'an'da kulları lisanından (Râciûn) demiştir. O rücû, meselâ bir sürü koyunun, mer'adan ağıla dönmesi gibidir.»

Sûrei Bakârâ'da buyrulmuştur ki:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِنْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ
مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ
إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

Yâni: **«Allah yolunda şehit olanlar için: onlar ölülerdir demeyin, belki onlar diridirler. Lâkin siz** (o hayatın nasıl olduğunu) **bilemezsiniz.** (Ey mü'minler) **sizi biraz korku, açlık; mal, can ve mahsullerin eksilmesinden bir şeyle imtihan edeceğiz.** (Habibim bu imtihanlara uğrayıp da)

sabredenlere müjde ver. Ki onlar kendilerine bir musibet gelince: biz hakikaten Allah'ın kullarıyız ve hakîkaten biz, O'na rücû edeceğiz, diyenlerdir. Onlar (yok mu?) Onların üzerine Rabb-ı Zişanlarından mağfiret ve rahmet, (yânî; mahalli rahmet olan Cennet) vardır. Yine onlar, hidâyeti bulanların ta kendileri olacaklardır[90].»

Kibar-ı Tâbiinden Said bin Cübeyr (rahimehullah) demişdir ki: İstircâ yânî; (İnnalillâhi ve innâileyhi râciûn) teslimiyyeti ancak Ümmet-i Muhammed'e mahsus bir fazîlettir. Öyle olmasaydı Yâkup, Yusûf'u kaybedince (Ya esefâ alâ Yûsuf) (Vah Yusuf'a yazık oldu) demezdi, (İnnâlillâhi ve innâileyhi râciun) derdi.

Hazreti Ömer (Radiyallâhü anh) bu âyeti okudukca: **«Ne güzel iki denk ve ne güzel ilâve»** buyururdu.

İdlân: Hayvanın iki tarafına bağlanılan, ilâve de semerin üstüne konulan yük demektir. Hz. Ömer, İdlân ile, vâdedilen (Salavat ve rahmeti), İlâve ile de (Hidâyet) i murad ederdi.

İşte Hazreti Mevlâna mü'minlerin Hakka rücûunu koyunların ağıla avdet etmesine benzetiyordu.

8825

چونکه وا گردید گله از ورود

پس فتد آن بزکه پیش آهنگ بود

«Sürü geri dönünce giderken en önde olan keçi en geride kalır.»

Onun gibi sûrette ileri olanlar da mânâda geri bulunurlar.

8826

پیش افتد آن بزلنگ پسین

اضحك الرجعى وجوه العابسين

«Sürü geri dönünce, giderken en arkada kalan topal keçi en öne geçer. Geri dönüş ve makam-ı aslî'ye avdet ediş, somurtmuş olanları güldürür.»

---

(90) Sûrei Bakârâ: 154-157.

8827

از گز افه‌کی شدند این قوم لنگ
فخررا دادند و بخریدند ننگ

«Bu kavim, yânî; ehlullah hazerâtı, neden topal olup surette geri kaldılar, niçin iftiharı bırakıp ârı kabul ettiler? Bunları nâfile yere yapmadılar.»

Sürünün dönüşünde topal keçinin öne geçmesi gibi ric'at esnasında öne geçmek için yaptılar.

8828

باشکسته میروند این قوم حج
از حرج راهیست پنهان تافرج

«Hacca gidenler içinde, kırılmış ve dikenlerden yaralanmış ayaklarıyla yürüyenler bulunur. Çünki meşekkatten ferah ve meserret tarafına gizlice yol vardır.»

Her meşekkatin sonu istirahat ve meserrettir. Nitekim Kur'an'da :

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Yânî : **«Zorlukta hakikaten bir kolaylık vardır[91]»** buyrulmuştur.

Cenâb-ı Pîr'in «Hacca gidenler arasında kırılmış ayakla gidenler bulunur» beytinde :

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى
حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ

Yânî : **«Harbe gidemiyen kör için günah yoktur, topal için de günah yoktur, hasta için de günah yoktur[92]»** âyeti kerîmesine işâret vardır.

---

(91) Sûrei İnşirah : 6.
(92) Sûrei Nûr : 61.

8829

دل ز دانشها بشسته این فریق
زانکه این دانش نداند این طریق

«Evliyâullah hazerâtı gönül levhasını sûri ilimden yıkamışlardır. Çünki O ilimler, bu seyr-i sülûk yolunu bilmezler.»

Zannedilmesin ki Mevlânâ burada bizleri ilimden men ve cehl'e teşvik ediyor. Belki, ehlullah gönül levhasını ilimden yıkamışdır, demekle onlardan bir çoğunun evvelce okumuş, öğrenmiş ve fakat, Âhirete faydası olmayan ilimlerle meşgul olmayı artık bırakmış olduklarını anlatıyor.

8830

دانشی باید که اصلش زان سرست
زانکه هر فرعی باصلش رهبرست

«Bu yol için, aslı Allah tarafından olan bir ilim lâzımdır. Çünki her feri aslına yol gösterir, kılavuzluk eder.»

8831

هر پری بر عرض دریا کی پرد
تا لدن علم لدنی می برد

«Her kanat, geniş bir deniz üstünde nasıl uçabilir? Allah ilmi olmalı ki insanı Allah'a götürsün.»

Sahibini yükselttiği için, Mevlânâ, ilimleri kanada, seyr-i sülûkü de bir denize benzetiyor ve : Her kanat, geniş bir deniz üstünde nasıl uçabilir? diyor.

Evet; serçenin de, kartalın da kanadı vardır. Fakat serçe kanadı bir denizi aşamaz. Onun gibi, her ilim de ancak mevzuuna göre bir kanat olabilir. Onun içindir ki, bu mevzuda ancak Allah ilmi bize kılavuzluk eder ve aslına bizi kavuşturur.

8832

پس چرا علمی بیاموزی بمرد
کش بباید سینه‌را زان پاك کرد

«O halde, sonunda kalpden temizlenmesi lâzım gelen bir ilmi bir adama niçin öğretiyorsun?»

8833

پس مجو پیشی ازین سرلنگ باش
وقت گشتن تو پیش آهنگ باش

«Ey sâlik bu âlemde öne geçmeye heves etme ve topallayıp geri kal ki, Allah'a rücû zamanında önde bulunasın.»

8834

آخرون السابقون باش ای ظریف
بر شجر سابق بود میوهٔ طریف

«Ey zarif kimse! Geride gibi görünen ilerilerden ol. Nitekim tâze meyve ağaçdan evveldir.»

Aleyhisselâtüvesselâm Efendimiz: **«Biz zaman itibâriyle sona kalmışız, fakat mânevî mevki ve mertebe itibâriyle öne geçmiş olanlarız»** buyurmuştur. Evet, Zât-i Akdes-i Nebevî, peygamberlerin en sonu olmakla beraber, Kurb-i İlâhî'de olanların en ileriye gitmiş olanıdır. Yânî; Hâtemül Enbiya fakat resullerin en efdalidir. Kendisi öyle olduğu gibi Ümmet-i Merhumesi de hayrul ümem, yânî; ümmetlerin en hayırlısıdır. Bu, son gibi görünüşle beraber ilk oluş, meyve çekirdeğinin dikilmesiyle ağacın yetişmesine ve yemiş vermesine benzer. Görünüşte ağaç evvel, meyve sonra ise de, hakîkatte meyve, yânî; çekirdek evvel, ağaç sonradır.

8835

گرچه میوه آخر آید در وجود
اولست او زانکه او مقصود بود

«Vâkı'a ağacın meyvesi sonradan vücûda gelir. Fakat ağaçdan maksût olan yemiş olduğu için, o evveldir.»

8836

چون ملائك گوی لاعلم لنا
دست بر گیرد و ما علمتنا

«Ey sâlik, sen de melekler gibi (Lâ ilmelenâ) de ki (Vemaallemtenâ) yardımcın olsun.»

Sûrei Bakârâ'da hikâye buyrulduğu üzere Cenâb-ı Hak meleklere: **«Ben arz üzerinde bana halife olacak birini yaratacağım»** haberini vermiş, melekler: **«Yarabbî orada fesat çıkaracak ve kan dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın? Biz seni hamdile tesbih ve takdis ediyoruz»** demişler ve Allah'dan: **«Ben sizin bilmediğiniz şeyi bilirim»** cevâbını almışlardı. Sonra Âdem Aleyhisselâm yaratıldı ve ona bütün mahlûkat ve eşyânın isimleri öğretildi. Sonra o eşya meleklere gösterilip: **«Bana halife müstahak olduğunuz iddiasında sadık iseniz şunların isimlerini bana haber veriniz»** buyruldu. Bu teklif üzerine melekler:

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Yânî: **«Yarabbî, seni tenzih ve takdis ederiz. Biz, bize öğretmiş olduklarından başka birşey bilemeyiz. Hakîkat alîm ve hakîm olan sensin dediler[93].»** Sonra Hazreti Âdem'e o eşyanın isimlerini meleklere haber vermesi emir olundu. Âdem Aleyhisselâm da onları meleklere bildirdi. Bunun üzerine Hak Sübhânehû meleklere: **«Ben size göklerin ve yerin gaybını ve sizin izhar ettiğinizi ve gizlediğinizi bilirim demedim mi idi?»** dedi ve onlara Âdem'e secde etmelerini emreyledi.

İşte Hazreti Mevlâna bu vak'aya telmih ediyor ve bir sâlik için, ilim dâvâsında bulunmak değil, aciz ve noksanını itiraf etmek lâzım geldiğine işâret eyliyor. İlâhî irfan hususunda, Rabbânî bir talimle bütün nebilere âlem olan Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz: **«İlâhî, seni tenzih ve takdis ederim. Biz seni, sana lâyık olan bir mârifetle tanıyamadık»** buyurmuştur. Necib ümmetinin yüksek âlimleri de bilmediklerini itirafdan çekinmemişlerdir.

Harûnür Reşid'in şeyhulislâmı bulunan (İmam-ı Ebu Yûsuf) a bir gün Halîfe bir mesele sormuş, Ebû Yûsuf: «Bilmiyorum» demiş. Hârûn'un mâbeyincisi: «Ya Eba Yûsuf, Emirilmü'minin Hazretleri sana bu kadar maaş ve tahsisat veriyorken ona karşı bilmiyorum demeye utanmıyor musun?» itirazında bulunmuş; Ebû Yûsuf da: «Emirilmü'mininin bana verdikleri ilmime göredir. Cehlime göre verecek olsaydı hazinesi yetişmezdi!» diyerek bildiklerine nisbetle bilmediklerinin pek çok olduğunu itiraf etmişti.

Kezâ, İmam-ı Gazali gibi bir allâme: **«Bildiklerime nisbetle bilmediklerimi ayaklarımın altına alabilseydim başım göklere değerdi»** demek insafını göstermişti.

---

(93) Sûrei Bakârâ: 32.

8837

گر درین مکتب ندانی تو هجا
همچو احمد پری از نور حجا

«Eğer bu sülûk mektebinde hecelemeyi bilmezsen, yahut bildiklerini unutacak olursan Hazreti Ahmed Aleyhisselâm gibi, akıl ve zekâ kanatlarıyla uçarsın.»

Cenâbı Peygamber ümmî idi; yânî; okumuş yazmış değildi. Fakat ilâhî tâlim ve akıl, zekâ kanatlarıyle yükselmiştir. Bağdadlı Rûhî meşhur terkîbi bendinde der ki :

«Unutup bildiğini ârif isen nâdan ol!
Bizim vahdedde ne ilim ve ne âlim isterler.»

Derler ki Nasruddin Hocaya bir âlim gelmiş: «Sana kırk süal soracağım, tek kelime ile cevap verebilir misin?» diye sormuş. Hoca da: «Hay hay!» demiş. Âlim suallerini sorup bitirince Hoca : «Bilmiyorum?» diyerek bahsi kazanmış.

Bazı yerlerde bilmemek, bilmekden ziyâde muvaffakiyet kazandırır. Kureyş müşrikleri, Medîne hahamlarına adam gönderip Hazreti Peygambere sormak üzere sual istemişlerdi. Hahamlar, ona Zülkarneyn kıssasını, ashabı kehfi ve ruhun hakîkatini sorun; ikisine cevap verir de üçüncüsünden bahs etmezse Peygamberdir demişlerdi. Sordular. İki suale Kur'an'da mufassal cevaplar verildi. Üçüncüsü için :

قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى

Yânî : **«Habîbim : Ruh Rabbimin emrindendir de[94]»** buyrularak izâhat verilmedi. Şu îzah edilmeyiş de, Resûlüllah'ın nübüvvetine yahûdilerce delil oldu. Çünki Tevrat'ta da ruh'dan bahsedilmemişti.

8838

گر نباشی نامدار اندر بلاد
گم نه والله اعلم بالرشاد

«Eğer, memleketlerde, meşhur değilsen, merak etme, kaybolmazsın. Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.»

(94) Sûrei Esra' : 85.

Şöhretin âfet olduğu bir hadîs-i şerif'de beyan buyrulmuştur. Onun için ehlûllâhın çoğu, o âfetten kurtulmak maksadiyle gizlenmeyi ihtiyar etmişlerdir.

Hazreti Mevlâna bu gizlenmeyi tabi'i görüyor ve onu isbat için bir misal irâdile diyor ki:

8839

اندران ویرانکه آن معروف نیست
از برای حفظ گنجینه ز ریست

«Altın hazinesini bilinmiyen virânelere gizlerler.»

8840

موضع معروف کی بنهند گنج
زین قبیل آمد فرج در زیر رنج

«Hazîneyi hiç bilinen yere koyarlar mı? Bunun gibi, kurtulmanın da hastalık ve meşakkatlerde gizlenmesi buna benzer.»

Definelerin, ekseriyâ harâbelerde bulunduğu, oralarda herkesin nazarından saklandığı gibi, mâneviyyat hazînesi olan evliyâullahdan çoğu da eski, püskü libaslar içinde ve fakru zarûret sûretinde gizlenmişlerdir.

8841

خاطر آرد بس شکال اینجا ولیك
بکسلد اشکالرا استور نیك

«Burada hatıra çok müşkil şüpheler gelir. Lâkin iyi bir binek hayvanı kösteklerini koparır.»

Zekî bir sâlik de kendisine ayak bağı olacak o müşkilleri def eder.

Cenâbı Pîr bir beyit yukarıda «Hazîneyi bilinen bir yere koymazlar» demişti. Buna karşı hatıra bir müşkil gelir ve: Hazîneler bazan bilinen yerlere de konulur. Meselâ devlet vezneleri, bankalar vesaire gibi. Hususiyle enbiyâ ve kibârı evliyâ mâlum ve mâruftur, diye itiraz edilebilir. Cevap verilir ki: Enbiyâ halkı davetle mükelleftir. Dâvet edecek zâtın mâruf olması lâzımdır. Enbiyâ'dan sonra onlara vâris olan kibârı evliyâ da halkı irşâda memurdur. Onların da mâruf olması icap eder. İşte âkil ve zekî bir sâlik, buna benzer şekilde, hatırına gelen vesveseyi def edebilir.

8842

هست عشقش آتش اشکال سوز

هر خیالی را بروبد نور روز

«Allah'ın aşkı, müşkilleri yakan bir ateştir. Nitekim gündüzün nûr'u her türlü hayâli siler, süpürür, yokeder.»

Demek ki böyle hatıra gelen müşkillerden, şüphelerden kurtulmanın ilâcı, Aşk-ı İlâhî ateşi imiş ki o âteş bu gibi vesveseleri yakar, kül eder, hiç bir şey bırakmazmış.

8843

هم از آن سو جو جواب ای مرتضا

کین سوآل آمد از آن سو مر ترا

«Ey Hak'kın makbulü ve râzi olduğu kimse; bu gibi suallerin cevabını, o suallerin geldiği tarafta, yânî; cânib-i İlâhîde ara.»

8844

گوشهٔ بی گوشهٔ دل شهرهیست

تاب لا شرقی و لا غربی مهیست

«Gönlün köşesiz köşesi Allah'a gider bir caddedir; onun nuru da şarkı ve garbı olmayan bir Ay'dandır.»

Kalbin bir halk tarafına, bir de Hak tarafına iki vechi vardır. İşte (Kûşe'i bikûşe'i dil) Hak tarafına olan vechidir ki : **«Beni Arz ve Semâ istiab edemedi ve lâkin, mü'min, müttekî, temiz ve müteşerri kulumun kalbi istiab etti»** Hadis-i kutsîsindeki kalp odur.

Bayezîdi Bestâmi (Kaddesallahü sırrahu) demiştir ki : «Arş ve onun ihâtâ ettiği şeyler yüzbin defa büyültülse de bir ârifin kalbi köşelerinden birine konsa arif ondan bir sıkıntı hissetmez». Yânî; ârifin kalbi böylesine geniştir. O geniş kalp de şarkı ve garbı olmayan bir Ay'dan, yânî; Hakikat-ı Muhammediyye'den nur alır ve onunla münevver olur.

8845

تو ازین سو و ازان سو چون گدا

ای که معنی چه میجوئی صدا

«Ey mânâ dağı! Sen bir dilenci gibi bu tarafda ve o tarafda ne diye akis arayıp duruyorsun?»

8846

هم ازان سو جو که وقت دردتو

میشوی در ذکر یارب دوتو

«O sadâyı ve aksi, derde düşünce iki büklüm olup: (Yarabbi) diye yalvardığın taraf yok mu, işte o tarafta ara...»

8847

وقت درد و مرگ آن سو می نمی

چونکه دردت رفت چونی اعجمی

«Dert ve ölüm zamânında o tarafın nâmını yâd edersin de, derdin zâil olunca niçin acemi olursun?»

8848

وقت محنت گشته الله گو

چونکه محنت رفت گوئی راه کو

«Mihnet vaktinde Allah dersin, mihnet geçince ise, yol nerede? diye sorarsın.»

8849

این ازان آمد که حق را بی گمان

هرکه بشناسد بود دائم بر آن

«Mihnetin gitmesi ve âfiyetin gelmesi, Hak'kı şüphesiz tanıyan kimsenin, her vakit onu zikretmesi içindir.»

Yânî; mihnet ve meşakkat vaktinde Allah mecburen zikredilir. Âfiyet zamanında da öylece zikredilmesi için o mihnet ve meşakkat zail olup, sıhhat ve âfiyet gelir.

8850

وانکه در عقل و گمان هستش حجیب
گاه پوشیدست و گه بدریده جیب

«Akıl ve zannında perde olan kimse, kâh gafletle örtülü, kâh yakası yırtılmıştır.»

Cenâb-ı Hak'kı şüphesiz tanımış olan, mihnette de, âfiyette de Allah'ı zikreder. Fakat gaflet içinde bulunan kimse böyle değildir. Gaflet perdesi bazan açılır ve Hak'kı zikreder, bazan da o perde gözünün önüne gerilir de zikri İlâhiyi unutur. Bu da akıl ve idrakinin eksikliğinden ileri gelir. Zira :

8851

عقل جزئی گاه چیره گه نگون
عقل کلی ایمن از ریب المنون

«Cüz'î ve eksik olan akıl, kâh gâlip kâh mağlubtur. Küllî ve tam olan akıl ise zamanın hadisâtından emindir.»

8852

عقل بفروش و هنر حیرت بخر
رو بخواری نه بخاری ای پسر

«Oğul! Böyle cüz'i aklı ve fâidesiz hüneri sat da hayreti satın al. Tevâzû ve zillete git, Buhârâ'ya gitme!..»

Buhârâ'ya gitmek, ticârete gitmek için sefere çıkmak mânâsınadır.

8853

ماچه خودرا در سخن آغشته‌ایم
از حکایت ما حکایت گشته‌ایم

«Biz neye bu derece söze daldık? Hikâye söyleyelim derken kendimiz hikâye olduk gitti.»

8854

من عدم افسانه کردم در حنین
تا تقلب یابم اندر ساجدین

«Ben yoğu hikâye ediyorum. Şimdi ise sâcitler arasında dönüp dolaşayım diye hanin ve enîn etmekteyim.»

Sûrei Şûarâ'da buyrulmuştur ki :

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ

Yâni : «(Ey Peygamberi ekber) **Aziz ve Rahim olan Rabbine tevekkül et. O** (Rabbi zîşan) **ki** (Teheccüt namazına) **kalktığında seni ve namaz kılanlara imâmet ettiğini görendir**[95].»

Kâdî Beyzâvî diyor ki : Ümmet için beş vakit namaz farz olup da gece namazı sünnet haline gelince, Resûlü Ekrem (S.A.V.) ashabın kalkıp namaz kılıp kılmadıklarını teftiş için gece vakti evlerini dolaşmış ve o evleri Kur'an kıraati ve zikir ve tesbih sesiyle arı kovanları gibi uğuldar bir halde bulmuştu.

8855

این حکایت نیست پیش مردکار
وصف حالست و حضور یارغار

«İş adamı, — yânî; seyri sülük erbabı — indinde şu söylenilen sözler hikâye değil, yâriğar, — yânî; sadık ve şefik olan — yâr'ın huzurudur.»

Yânî; her mürşidin vasfı halidir.

8856

آن اساطیر اولین که گفت عاق
حرف قرآن را بد آثار نفاق

«Hakka âsî olan Nazır bin Hâris'in (esatîrievvelin) demesi, Kur'an için bir nifak eseri oldu.»

Nazır bin Hâris, Kureyş'in ileri gelenlerinden ve Müslümanlığın şid-

(95) Sûrei Şûarâ : 217-219.

detli düşmanlarından idi. Bu herif, ticâret için İran'a gitmiş, orada Rüstem ve İsfendiyar masallarını öğrenmişti. Hazreti Peygamber Kur'an okuyup da, peygamberlerine iman etmeyen eski kavimlerin nasıl helâk olduklarını anlatırken: «Muhammed size eski masalları söylüyor, gelin, ben daha iyilerini anlatayım» diye halkı başına toplar ve İran esatîrini anlatırdı. Sonra Bedir'de yakalandı ve idam edildi.

8857

لامکانی که در و نور خداست

ماضی و مستقبل و حال از کجاست

«Nûr-i İlâhînin bulunduğu lâmekân âleminde mâzî, müstakbel ve hal yoktur.»

8858

ماضی و مستقبلش نسبت بتست

هر دویك چیزند پنداری که دوست

«Geçmiş ve gelecek îtibârı sana nisbetledir. Senin iki sandığın mâzî ve müstakbelin, ikisi de birdir.»

İnsanlar, zamanı mâzî, hal ve istikbal diye üçe ayırırlar. Lâkin bakılırsa hal denilen şimdiki an yoktur. Çünki şimdi dediğimiz de mâzî olmuştur. O halde maziyle müstakbel kalır. Bunlar da biz mahlûkâta nisbetledir, Hakka nisbetle değildir. Onun mâzî ve müstakbeli yoktur. Bir (an-ı dâim) yânî; devam edip giden zaman vardır. Hazreti Mevlâna bunu bir misalle izah için diyor ki:

8859

یك تنی اورا پدر مارا پسر

بام زیر زید بر عمر و آن زبر

«Bir kimse, bir başkasının babası, bizim oğlumuz olur. Kezâ dam, Zeyd'in altında ve Amr'ın üstünde bulunur.»

Yânî; farz edelim ki bizim bir oğlumuz, bir de torunumuz var. Oğlumuz hem bizim çocuğumuz, hem de torunumuzun babasıdır. Kezâ Zeyd'i evinin damına çıkmış, Amr'ı da evin içinde olarak mütalâa edelim. O halde dam, Zeyd'in altında Amr'ın da üstündedir. Bunlar gibi zâmanın mâzi ve müstakbel sıfatları da itibârîdir.

8860

اسبت زیر و زبر شد زان دو کس
سقف سوی خویش یك چیزست بس

«Damın altı ve üstü tabiri o iki kişiden, yânî; Zeyd'in dam üstünde, Amr'ın dam altında bulunmasından zuhûr etmiştir; yoksa dam ancak bir şeydir.»

8861

نیست مثل آن مثالست این سخن
قاصر از معنی نو حرف کهن

«Bu söz; onun misli değil, bir misâldir. Yeni mânâları eski harflerle ifâde edebilmek ne mümkin?»

Misl ile misâl arasında fark vardır. **Misl**: bir şeyin tıpkısı demektir, **misal**: onu az-çok hatırlatan mânâsınadır. Bir şeyin misâli, onun misli olmaz. Meselâ: Falan arslan gibidir denilmekle, o falanın tamamiyle arslan olması icap etmez. Zikredilen, baba, oğul ve torun ile, damın altı ve üstü misâlleri de ancak böyledir. Onların tıpkı ve aynı değildir. Çünki harf ve lâfız böyle ince ve hassas mânâları ifâde etmekten âcizdir.

8862

چون لب جو نیست مشکالب ببند
بی‌لب و ساحل بدست این بحر قند

«Ey kırbe, Allah'ın bu şükür denizi sahilsiz ve kenarsızdır, dere kenarı gibi değildir. Binâenaleyh ağzını bağla.»

Yânî; Esrar-ı İlâhîyi harf ve lâfz yardımı ile anlayacağım diye çalışma.

«SİHİRBAZLARI ÇAĞIRMAK İÇİN, FİR'AVUN'UN ŞEHİRLERE ADAM GÖNDERMESİ»

8863

آنچنان دیدند کز اطراف مصر
جمع آرد شان شه و صراف مصر

«Fir'avun'un müşâvere ettikleri, Mısır'ın her tarafından, o kıtanın hükümdarı ve mutasarrıfı bulunan Fir'avun'un sihirbazları toplaması reyinde bulundular.»

8864

گفته ماهم ساحران داریم ما
هریکی در سحر فرد و پیشوا

«Dediler ki: bizim de sihirbazlarımız vardır ki, herbiri sihirde tekdir ve muktedâdır.»

8865

او بسی مردم فرستاد آن زمان
هر نواحی بهر جمع ساحران

«Fir'avun, o vakit, sihirbazları toplamak için nahyelere bir çok adam yolladı.»

8866

هر طرف که ساحری بد نامدار
کرد پران سوی او ده پیك کار

«Her nerede meşhur bir sihirbaz varsa, onun yanına on tâne dâvetçi gönderdi.»

8867

دو جوان بودند ساحر مشتهر
سحر ایشان در دل مه مستمر

«Genç ve meşhur iki sihirbaz vardı ki onların sihri Ay'ın kalbine tesir ederdi.»

8868

شیر دو شیده ز مه فاش آشکار
در سفرها رفته بر خمی سوار

«Âşikâre olarak Ay'dan süt sağarlardı. Küp'e binerek seferlere gitmişlerdi.»

8869

شکل کرباسی نموده ماهتاب
آن بپیموده فروشیده شتاب

«Ayın nûrunu kumaş olarak göstermişler ve ölçüp alelacele satmışlar.»

8870

سیم برده مشتری آگه شده
دست از حیرت برخها برزده

«Karşılığında, gümüş para almışlardı. Müşteri sonra işe vâkıf olmuş ve hayretinden elini yüzüne vurmuştu.»

Enbiyânın mûcizesi, evliyâ'nın kerâmetiyle sihirbazların sihri hârikul'âde hallerdendir. Lâkin aralarında mühim bir fark vardır. Mûcize ve kerâmetin vukûu hakîkîdir. Sihir ise yapılan şeyi başkalarına tahayyül ettirmekden ve hayâli hakikat gibi göstermekden ibârettir.

Fir'avun'un sihirbazları, bir takım ip ve deynekleri ortaya atmışlar, onları seyircilere hareket ediyormuş gibi göstermişlerdi. Halbuki :

يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ (96)

âyeti kerimesiyle de beyan buyrulduğu gibi, Hazreti Mûsâ'nın asâsı hakîkaten bir boğa yılanı olmuş, meydanda kıvranan ve dolaşan deynekleri yutmuştu. Eğer o da hayâlî bir gösterişden ibâret olsaydı, iplerin ve deyneklerin yalnız yılan şekilleri bozulup mâhiyetlerinin meydâna çıkması lâzım gelirdi.

Süleyman Aleyhisselâm, Sebâ Melîkesi Belkis'in meşhur tahtını sa-

---

(96) Sûrei Tâhâ: 66.

rayına getirmek istemiş, veziri olan (Asaf bin Berhiyâ) kerâmet kuvvetiyle, bir an içinde, o tahtı Yemen'den Kudüs'e getirmişti.

8871

صد هزاران همچنین درجادوی

بوده منشی و نبوده چون دوی

«Aydan süt sağmak, mehtabı kumaş diye satmak ve küpe binip sefere gitmek gibi yüzbinlerce şeyler göstermekte o iki sihirbaz yektâ idi ki diğerleri onlara çıkışamazdı.»

8872

چون بدیشان آمد آن پیغام شاه

کز شماشاهست اکنون چاره خواه

«Vaktâki onlara Pâdişâhın şu haberi geldi: Fir'avun, şimdi sizden çâre istiyor.»

8873

از پی آنکه دو درویش آمدند

بر شه و برقصر او موکب زدند

«Ondan dolayıdır ki Pâdişâhın sarayına Mûsâ ve Hârûn namında iki fakir geldi ve hükümdâra meydan okudu.»

8874

نیست با ایشان بغیر از یك عصا

که همی گردد بامرش اژدها

«Onlarda bir asâdan başka bir şey yok. Fakat o asâ Mûsâ'nın emriyle bir ejderhâ oluyor.»

8875

شاه و لشکر جمله بیچاره شدند

زین دوکس جمله بافغان آمدند

«Şah da, ordusu da hep âciz kaldılar; bu iki kişinin elinden el'eman çağırdılar.»

8876

چاره می‌باید اندر ساحری
تا بودکه زین دو ساحر جان بری

«Sihirbazlıkla buna bir çâre lâzım ki o iki sihirbazın elinden can kurtarılsın.»

8877

آن دو ساحررا چو این پیغام داد
ترسی و مهری در دل هردو فتاد

«Lâkin haberci bu haberi verince o iki sihirbazın kalbine korku düştü ve Mûsâ Aleyhisselâm hakkında kalplerinde bir muhabbet peydâ oldu.»

8878

عرق جنسیت چو جنبیدن گرفت
سربزانو برنهادند از شگفت

«Cinsiyet damarları hareket etti. Taaccüblerinden başlarını dizlerine koydular düşünmeye başladılar.»

8879

چون دبیرستان صوفی زانویست
حل مشکلرا دو زانو جادویست

«Nasıl ki sûfînin mektebi ve ders hânesi de dizdir. Müşkül halletmek hususunda iki diz, âdeta sihirbazdır.»

Tasavvuf erbâbı, bir mesele hallinde diz çöker ve dizlerine doğru eğilip kalbine teveccüh eder. O teveccüh esnâsında kalbine her ne ilham olursa onunla amel eyler Şu halde iki diz, ehli tasavvuf için sihr-i helâl yapan bir sihirbaz olur.

Sihr-i helâl; yânî; haram değil, helâl olan sihir, dinleyenlere sihir gibi tesir eden söz demektir. Nitekim bir hadîsi şerifde: **«Söz vardır ki insana sihir gibi tesir eder»** buyrulmuştur.

«O İKİ SİHİRBAZIN BABALARININ MEZÂRINA GİDİP, RUHUNA TEVECCÜH ETMELERİ VE İŞİN HAKİKATİNİ BABALARININ RUHUNDAN SORMALARI»

Bu serlevhadan kardeş oldukları anlaşılan iki sihirbaz:

8880

بعد ازان گفتند ای مادر بیا

گور بابا کو تو ما را ره نما

«Analarına hitâben dediler ki: Anne gel, babamızın kabri nerede, bize göster.»

8881

بردشان بر گور او بنمود راه

پس سه روزه داشتند از بهر شاه

«Anaları onlara rehberlik edip, babalarının kabrini gösterdi. Ondan sonra şah için üç gün oruç tuttular.»

8882

بعد ازان گفتند ای بابا ما

شاه پیغامی فرستاد از وجا

«Daha sonra dediler ki: Baba; Firavun, korkusundan bize haber gönderdi.»

8883

که دو مرد اورا بتنگ آورده‌اند

آب رویش پیش لشکر برده‌اند

«İki kişi onu sıkıştırmış, ordusunun önünde, şeref ve haysiyetini izâle etmiş.»

8884

نیست با ایشان سلاح و اشکری
جز عصا و درعصا شور و شری

«Onların yanında asker ve silâh yokmuş; ancak bir asa varmış ki fitne ve şer de o asâda imiş...»

8885

تو جهان راستان در رفتهٔ
گرچه درصورت بخا کی خفتهٔ

«Sen surette toprak altında yatmakla beraber, doğrular âlemine gitmişindir.»

8886

آن اگر سحرست مارا ده خبر
ور خدایی باشد ای جان پدر

«Ey babamızın ruhu! Eğer onların yaptıkları sihir ise bize haber ver, yok... İlâhî bir mûcize ise,»

8887

هم خبر ده تا که ما سجده کنیم
خویشتن بر کیمیایی بر زنیم

«Onu da haber ver ki biz karşısında secde edelim ve kendimizi o iksire vurup halis altın olalım.»

8888

نا امیدانیم امیدی رسید
راند گانیم و کرم مارا کشید

«Biz ümitsizleriz, çünki haram olan sihirle meşgûlüz. Fakat şimdi bir ümit erişti. Biz, Rahmet-i İlâhiye matrûduyuz; Hakkın keremi bizi çekti.»

8889

گفتشان در خواب ای اولاد من
نیست ممکن ظاهر اینرا دم زدن

«Babaları, rüyâda oğullarına dedi ki: Evlâdım! Buna açıkca cevap vermek mümkün değildir.»

8890

لیك بنمایم نشانی باشما
تا شود پیدا شمارا این خفا

«Lâkin size bir nişan göstereyim ki, bu gizlilik size âşikâr olsun.»

8891

نور چشمانم چو آنجاکه روید
از مقام خفتنش آگه شوید

«Gözümün nurları, oraya, — yânî; Pâyitahta — gidince Mûsâ'nın yattığı yeri öğreniniz.»

8892

آن زمانکه خفته باشد آن حکیم
آن عصارا قصد کن بگذاریم

«O hâkimin uykuda bulunduğu esnada korkmayın, asâyı almayı kastedin.»

8893

گر بد زدی و توانی ساحرست
چارهٔ ساحر بر تو ظاهرست

«Eğer çalmaya muktedir olabilirseniz o adam sihirbazdır. Sihirbaza karşı çare bulmayı bilirsiniz.»

8894

ورنتانی هان هان آن ایزدیست

او رسول ذوالجلال و مهتدیست

«Eğer çalamazsanız, bilmiş olun ki o İlâhî bir zattır. Rabbi zülcelâlin Peygamberidir ve hidâyet bulmuştur.»

8895

گر جهان فرعون گیرد شرق و غرب

سرنگون آید خدا و آنگاه حرب

«Firavun, Dünya'nın şarkını ve ğarbını istîlâ etse de, sonunda gene Allah O'nu üstün eder ve Fir'avun tepetaklak olur.»

8896

این نشان راست دادم جان باب

برنویس الله اعلم بالصواب

«Babasının canı yavrularım! Size bu doğru nişânı verdim, bunu yazın. Doğruyu Allah herkezden iyi bilir.»

8897

جان بابا چون بخسبد ساحری

سحر و مکرش‌را نباشد رهبری

«Yavrularım, sihirbaz uyuyunca sihir ve mekrin tesiri kalmaz.»

8898

چونکه چوپان خفت گرگ ایمن شود

چونکه خفت آن جهد او ساکن شود

«Nitekim çoban uyuyunca kurt emin olur. Çünki uyuduğu zaman, cehdi ve muhafazası durur.»

8899

لیك حیوانی كه چوبانش خداست
گرگ را آنجا امید ره كجاست

«Lâkin bir hayvanın çobanı Allah olur ve onu muhafaza ederse, kurdun ona yol bulması ne mümkin?»

8900

جادویی كه حق كند حقست و راست
جادوی خواندن مر آن حق را خطاست

«Allahın yaptığı bir sihir, yani Mekr-i İlâhî haktır ve doğrudur, hattâ o hak ve hakikate sihir demek hatâdır.»

İnsanların hile ve hud'asına karşı Cenâb-ı Hak'kın icra ettiği fevkal'adeliğe (Mekr-i İlâhî) denilir. Nitekim:

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

Yânî: **«Müşrikler Allah'a mekretmeye kalkıştılar, Allah da onların mekrine mukabelede bulundu[97].»** âyeti ile bu husus tasrih olunmuştur. İnsanların, fevkalâde ve ğayri hakkânî işlerde muvaffakıyyetine ise (istidraç) tâbir olunur. İbni Abbas (Radiallâhü anhüma) bu âyeti kerîmenin tefsirinde demiştir ki: «Bir kul, küfür ve isyanı artırırsa Allah onu derhal muahaze etmez, belki niğmetini ve rahatını artırır. Lâkin derece derece helâke yaklaştırır, sonra helâk eder. İşte İstidraç budur.»

(97) Sûrei Âli İmran: 54.

«KUR'ANI KERİMİN ASAYI MÛSÂYA, MUHAMMED MUSTAFA ALEYHİSSELÂMIN VEFÂTININ MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN UYKUSUNA, KUR'ANI DEĞİŞTİRMEYE KALKIŞANLARIN DA, MÛSÂ ALEYHİSSELÂMI UYKUDA BULUNCA ASÂSINI ÇALMAYA KALKIŞAN İKİ SİHİRBAZA BENZETİLMESİ»

8901

مصطفی را وعده کرد الطاف حق

گر بمیری تو نمیرد این سبق

«Allahın lutfu Muhammed Mustafâ Aleyhisselâma vadetmişti ki; sen ölsen de Kur'an ve onun kanunu bulunduğu İslâm dini ölmez.»

Nitekim :

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

Yânî : **«Kur'anı hakîkaten biz inzal ettik ve onu behemahal ve mutlaka hıfz edecek olan da yine biziz[98].»** âyeti kerîmesinde bu va'd, tasrih edilmiştir. Binâenaleyh onu ortadan kaldırmak hevesinde olanlar, ümitlerini kessinler ki Dünya durdukca Kur'an ve iman duracaktır.

8902

من ترا اندر دو عالم حافظم

طاغیانرا از حدیثت رافضم

«Habibim; ben seni iki âlemde de hıfz ederim. Sözünü kınayanları terk eder, onları hor ve hakîr bir hale koyarım.»

Resûlü Ekrem (S.A.V.) Efendimize müşrikler ve münâfıklar tarafından bir süikasd vukû bulmasın diye, ashabdan bazıları geceleri Bab-ı Risâlette nöbet beklerlerdi. Mâide sûresindeki :

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

Yânî : **«Allah seni insanların şerrinden muhâfaza eder[99]»** âyeti kerîmesi nâzil olunca Cenab-ı Peygamber nöbetcilere : **«Allah beni muhafaza edecektir, onun hıfzı da bana kâfidir.»** buyurdu ve onlara izin verdi.

---

(98) Sûrei Hicr : 9.
(99) Sûrei Mâide : 67.

Keza Cenâb-ı Hak sevgili Peygamberinin özünü muhâfaza ettiği gibi, sözünü de mevzû ve uydurma hadislerden hıfz eyledi. İslâm ülemâsı, Peygamberimizin hadislerini birer birer tetkik ettiler, uydurma hadisler için (Mevzûât) nâmıyla kitaplar yazdılar. Onların Peygamber sözü olmadığını ümmete bildirdiler.

8903

کس نتاند پیش و کم کردن درو
تو به از من حافظی دیگر مجو

«Kimse Kur'ana bir harf ilâve etmeğe ve bir harf eksiltmeye muktedir olamayacaktır. Sen, benden iyi bir muhâfız arama!»

Cenâb-ı Hak, muhâfaza edicilerin en hayırlısıdır. O, merhametlilerin de en merhametlisidir.

8904

رونقت را روز روز افزون کنم
نام تو بر زر و بر نقره زنم

«Senin şeref ve şânını günden güne artıracağım, senin adını altun ve gümüş üstüne bastıracağım.»

İslâm hükümetlerinden bazıları kelimeyi tevhit yazılı sikkeler bastırmışlardı.

8905

منبر و محراب سازم بهر تو
در محبت قهر من شد قهر تو

«Senin için mescitler, mimberler ve mihraplar yaptıracağım; muhabbette senin kahrın benim kahrımdır.»

Yânî; sana itaat eden bana itaat etmiş, sana isyan eyleyen bana isyan eylemişdir. Senin sevdiğin benim de mahbûbum, senin sevmediğin benim de sevmediğimdir. Cenâb-ı Hak, habîbine mescitler, mimberler ve mihraplar yaptıracağını vâ'd etmiş ve o vâd-i İlâhî yerine gelmiştir.

8906

نام تو از ترسی پنهان می گویند
چون نماز آرند پنهان میشوند

«Şimdi, - yâni İslâm'ın iptidâlarında - müslüman olanlar, müşriklerden korktukları için senin adını gizli söylüyorlar ve namaz kılacakları vakit gizleniyorlar.»

8907

از هراسی و ترس کفار لعین
دینت پنهان میشود زیر زمین

«Mel'un müşriklerin korkusundan, Din'in yer altlarında gizleniyor.»

Fakat:

8908

من مناره میکنم آفاقرا
کور گردانم دوچشم عاقرا

«Ben, ufukları minârelerle dolduracağım; onların üstünden senin namı şerîfini halka duyuracağım. Sana âsî ve düşman olanların iki gözünü kör edeceğim.»

8909

چاکرانت شهرها گیرند و جاه
دین تو گیرد ز ماهی تا بماه

«Senin bendelerin şehirler istilâ edecek ve mansıp sahipleri olacaktır. Senin dinin balıkdan Aya kadar Dünyâyı tutacaktır.»

«Balıktan Aya kadar», «Yerden göğe» kadar mevkiinde kullanılan bir tâbirdir. Avam halk arasında saçma bir akîde vardır. Güyâ Arzımız, bir öküzün boynuzu üstünde, öküz de bir balığın sırtında dururmuş; Küremizi müallâkta tutmayı Kudretullah'a çok görenler, onu öküzün boynuzuna yerleştirmiş, öküzü de balığın sırtına bastırmış, balığı da denize, denizi de rüzgârın üstüne kondurmuşlar.

Hazreti Pîr'in (Balıktan Ay'a) demesi, sözü meşhûr'a göre söylemiş olmak içindir.

8910

تا قیامت باقیش داریم ما

تو مترس از نسخ دین ای مصطفا

«Ey Mustafa! Sen dinin hükmünü kaybedip, ortadan kalkacağından korkma! Biz onu kıyâmete kadar bâkî kılacağız.»

8911

ای رسول ما تو جادو نیستی

صادقی هم خرقهٔ موسیستی

«Ey bizim Peygamber-i Ekberimiz! sen sihirbaz değilsin, sâdık bir Resûlüllah'sın, Mûsâ Kelîmullah ile hem hırkasın.»

Yânî, ona nasıl risâlet kisvesini giydirdi isem, sana da öylece giydirdim.

Sâd sûresinde hikâye ediliyor ki:

وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ۞

«Müşrikler, kendi içlerinden, Azab-ı İlâhî ile korkutucu bir peygamber gelmesine şaştılar da: Bu, yalancı bir sihirbaz dediler[100].»

Mevlâna'nın beyti bu isnad'a karşı İlâhî bir cevaptır.

8912

هست قرآن مر ترا همچون عصا

کفرها را درکشد چون اژدها

«Kur'an senin için Mûsânın asâsı gibidir ki, ip ve deynek gibi olan küfriyyâtı ejderhâ gibi yutar.»

---

(100) Sûrei Sâd : 4.

8913

تو اگر در زیر خاکی خفته

چون عصایش دان تو آنچه گفته

«Sen eğer toprak altında yatmışsan, söylediklerini, - yânî Kur'an ve hadisi - Mûsânın asâsı gibi bil!.»

8914

قاصدانرا بر عصایت دست نی

تو بخسب ای شه مبارك خفتنی

«Senin dînine kastedenler, senin asâna, yânî Kur'an ile hadîse el uzatamayacaklardır. Ey Şah-ı risâlet; müsterih olarak mübârek bir uyku ile uyu!»

8915

تو بخفته نور تو بر آسمان

بهر پیکار تو زه کرده کمان

«Sen uykudasın, fakat nurun gök yüzünde düşmanlarına yayını kurmuş, müdâfaaya hazırdır.»

8916

فلسفی و آنچه پوزش میکند

قوس نورت تیر دوزش میکند

«Senin yay gibi olan nûrun, feylesofu ve ağzının gevelediği din aleyhindeki felsefeyi okla susturur.»

Ve neşr ettiği hezeyanları iptal eder.

8917

آنچنان کرد و ازان افزون که گفت

او بخفت و بخت و اقبالش نخفت

«Cenâb-ı Hak vâdettiğini, hattâ daha fazlasını yaptı. Hazreti Peygamber, Hücreyi Mütahharasında uyudu, fakat baht ve ikbâli uyumadı.»

Hazreti Mevlâna bundan sonra hikâyenin nakline avdetle, ölmüş sihirbaz tarafından oğullarına diyor ki:

8918

جان بابا چونکه ساحر خواب شد

کار اوبی رونق و بی‌تاب شد

«Babalarının canı yavrularım! Sihirbaz uyuyunca onun sihri bâtıl ve sönük olur.»

Lâkin Peygamber böyle değildir. Onun uykusu da uyanıklığı gibidir. Nitekim Hâtemül Enbiyâ (S.A.V.) Efendimiz: **«Benim gözlerim uyur amma kalbim uyumaz»** buyurmuştur.

8919

هردوبوسیدند گورش‌را و رفت

تا بعصر از بهر آن پیکار زفت

«Her ikisi de babalarının kabrini öptüler ve o büyük harb için - yâni Hazreti Mûsâ ile imtihan olmak için - Mısır Payitahtına gittiler.»

8920

چون بعصر از بهر آن کار آمدند

طالب موسی و خانهٔ او شدند

«O iş için, Mısır payitahtına gelince Mûsâyı ve evini aradılar.»

8921

اتفاق افتاد کان روز و رود

موسی اندر زیر نخلی خفته بود

«Tesâdüfen onların geldikleri gün, Hazreti Mûsâ bir hurma ağacının altında yatmış ve uyumuştu.»

8922

پس نشان دادند شان مردم بدو

که برو آن سوی نخلستان بجو

«Sordukları kimseler onlara Mûsâyı târif ettiler ve hurmalığa gidin, orada arayın dediler.»

8923

چون بیامد دید درخرما بنان

خفته کو بود بیدار جهان

«Hurmalığa gelince bir ağacın altında uyumuş birini gördüler ki o, Dünyânın en uyanık bir zâtı idi.»

8924

بهر نازش بسته او دوچشم سر

عرش و فرشش جمله در زیر نظر

«O naz için iki gözünü kapamıştı. Lâkin Arşın ve Ferş'in, semâ ve zemînin hepsi onun nazarı altında idi.»

8925

ای بسا بیدار چشم و خفته‌دل

خود چه بیند چشم اهل آب و گل

«Ne kadar gözü açık ve kalbi uykuda kimseler vardır. Su ve çamurdan ibâret olan mahlûkâtın gözü neyi görür?»

Ancak hayvanların gördüğünü...

8926

آنکه دل بیدار دارد چشم سر

گر بخسبد برگشاید صد بصر

«Kalbi uyanık olan, baş gözünü kaparsa ona yüzlerce basîret gözü açılır.»

Rivâyet edilir ki Bâyezid-i Bestâmî (Kuddise sirrahû) bir gün bir mescit kapısının dışarısında bir şeytanın oturduğunu görmüş ve ne beklediğini sormuş. Şeytan, içerde namaz kılan birisini azdırmak istiyorum, fakat yanında kalbi uyanık biri uyumuş, ondan korkuyorum cevâbını vermiş. Hadîsi Şerifde de: **«Âlimin uykusu câhilin ibâdetinden hayırlıdır»** buyrulmuştur.

8927

گر تو اهل دل نهٔ بیدار باش

طالب دل باش و درپیکار باش

«Eğer sen ehl-i dil değilsen uyanık bulun, gönül tâlibi ol, bunun için mücâhede et!»

8928

وردات بیدار شد می‌خسب خوش

نیست غائب ناظرت از پنج و شش

«Eğer kalbin uyanık ise güzelce uyu. Artık, senin nazarından ne yedi kat gök kaybolur ne de altı cihet!»

8929

گفت پیغمبر که خسبد چشم من

لیك کی خسبد دلم اندر وسن

«Hazreti Peygamber buyurmuştur ki: Benim gözüm uyur, lâkin kalbim nasıl uyur? Yânî uyumaz.»

8930

شاه بیدارست حارس خفته گیر

جان فدای خفتگان دل بصیر

«Bekçi, farzet ki uyumuş, fakat Pâdişah uyanık ya... Gönül gözleri açık olduğu halde uyuyanlara can fedâ!»

8931

وصف بیداری دل ای معنوی
درنگنجد درهزاران مثنوی

«Ey mânevi kimse! Gönül uyanıklığının vasfı ve târifi böyle binlerce Mesnevî'ye sığmaz.»

8932

چون بدیدندش که خفته‌ست او دراز
بهر دزدی عصا کردند ساز

«İki sihirbaz, Hazreti Mûsâyı uzanmış ve uyumuş görünce asâsını çalmaya teşebbüs ettiler.»

8933

ساحران قصد عصا کردند زود
کز پسش باید شدن وانگه ربود

«Sihirbaz kardeşler, asâyı çalmaya kasdettiler ve arka tarafına geçip oradan kapmaya niyetlendiler.»

8934

اندکی چون پیشتر کردند ساز
اندر آمد آن عصا دراهتزاز

«Azıcık ilerleyince asâ kımıldamaya başladı.»

8935

آنچنان برخود بلرزید آن عصا
هردو برجاخشك گشتند از وجا

«Asâ kendiliğinden öyle hareket etti ki sihirbazlar oldukları yerde korkudan donup kaldılar.»

8936

بعد زان شد اژدها و حمله کرد
هردو آن بگریختند وروی زرد

«Ondan sonra ejderha oldu ve saldırdı. Sihirbazların ikisi de yüzleri sararmış olduğu halde kaçtılar.»

8937

رو درافتادن گرفتند از نهیب
غلط غلطان منهزم در هر نشیب

«Korkudan yüzükoyun yere düştüler, her inişte sendeleyip, yuvarlandılar.»

8938

پس یقین شان شد که هست از آسمان
زانکه می‌دیدند حد ساحران

«Bunun semâvî bir mûcize olduğunu anladılar. Çünki sihirbazların mârifeti hududunu görmüşlerdi.»

8939

بعد زان اطلاق و تبشان شد بدید
کار شان تا نزع جان کندن رسید

«Ondan sonra ishale uğradılar ve şiddetli bir sıtmaya tutuldular. Adetâ can çekişme ve ölme derecelerine geldiler.»

8940

پس فرستادند مردی آن زمان
سوی موسی از برای عذر آن

«Ondan sonra Hazreti Mûsâ'ya özür dilemek için bir adam gönderdiler.»

8941

کامتحان کردیم مارا کی رسد
امتحان تو اگر نبود حسد

«Şöyle diyerek ki: Seni imtihan ettik. Eğer bizde sana karşı haset bulunmasaydı seni imtihan etmek bize düşer mi idi?»

8942

مجرم شاهیم و مارا عفو خواه
ای تو خاص الخاص درگاه اله

«Ey Dergâh-ı İlâhinin haslarının hası olan Peygamber! Biz Şah'ın, yâni Allah'ın mücrimleriyiz, bizim affımıza düa et...»

8943

عفو کرد و درزمان نیکو شدند
پیش موسی برزمین سرمی زدند

«Mûsâ Aleyhisselâm onları affetti. Derhal iyi oldular ve Mûsânın önünde yerlere kapandılar...»

8944

گفت موسی عفو کردم ای کرام
گشت بردوزخ تن و جان تان حرام

«Hazreti Mûsâ dedi ki: Ey kerîm kimseler sizi affettim. Sizin cesediniz ve ruhunuza Cehennem haram oldu.»

8945

من شمارا خود ندیدم ای دویار
اعجمی سازید خودرا ز اعتذار

«Ey iki kardeş! ben sizi zahiren görmemiş gibi olayım, siz de beni görmemiş gibi davranın.»

8946

همچنان بیگانه شکل و آشنا

درنبرد آیید بهر پادشاه

«Kalben âşina, fakat zahiren yabancı şeklinde, Firavun namına benimle mücadeleye gelin!»

8947

پس زمین‌را بوسه دادند و شدند

انتظار وقت فرصت می‌بدند

«Sonra sihirbazlar yer öptüler ve gittiler, imtihan gününün vürûduna ve fırsat zamanına muntazır oldular.»

«MEMLEKETLERDEN SİHİRBAZLARIN GELİP FİRAVUNUN HUZURUNA TOPLANMALARI VE HİL'AT GİYMELERİ, ELLERİNİ GÖĞÜSLERİNDE KAVUŞTURUP ONUN DÜŞMANINI KAHREDECEKLERİNE SÖZ VERMELERİ VE: BU İŞİ BİZE BIRAK, DEMELERİ»

8948

تا بفرعون آمدند آن ساحران

دادشان تشریفهای بس گران

«O sihirbazlar Firavunun karşısına kadar geldiler. Fir'avun onlara ağır - yâni sırmalı - hil'atler verdi.»

8949

وعدها شان کرد و پیشین هم بداد

بندگان و اسبان و نقد و جنس زاد

«Fir'avun onlara vaitlerde bulundu. Hem de peşince köleler, atlar, paralar ve türlü zahîreler verdi.»

8950

بعد زان میگفت هین ای سابقان
گر فزون آید اندر امتحان

«Sonra onlara dedi ki: Ey sihirde ileri gitmiş üstadlar! Eğer imtihanda galip gelirseniz,»

8951

برفشانم برشما چندین عطا
که بدرد پردهٔ جود و سخا .

«Size o kadar lütuf ve atâda bulunacağım ki, miktarı cömertlik perdesini yırtacaktır.»

Yânî akılların almayacağı derecede kerem ve ihsanda bulunacağım.

8952

پس بگفتندش باقبال تو شاه
غالب آیم و شود کارش تباه

«Sihirbazlar dediler ki: Senin gibi bir şâhın sâyesinde gâlip geliriz, onun da işi bitmiş olur.»

8953

مادرین فن صفدریم و پهلوان
کس ندارد پای ما اندر جهان

«Biz bu sihir fenninde saflar yarıp, yırtan pehlivanlarız. Dünyada hiç kimse bu hususta bizimle adım atamaz.»

8954

ذکر موسی بند خاطرشان شدست
کین حکایتهاست که پیشین بدست

«Mûsâ aleyhisselâmın zikredilmesi, hatırları oraya bağlıyor, bu hikâyeler evvelce olup biten şeylere aittir zannını veriyor.»

8955

ذکر موسی بهر رو پوست لیك
نور موسی نقد تست ای مرد نیك

«Halbuki, Mûsâ Aleyhisselâmın zikredilmesi, işi açıkca söylemekden kaçınmak içindir. Yoksa, Mûsânın Nûru, bugün senin kendi nakdin ve halindir, ey eyi kimse!»

Hazreti Mevlâna burada bir hakikatın beyânına şürû ederek diyor ki:

8956

موسی و فرعون درهستی تست
باید این دو خصم را درخویش جست

«Ey salik! Mûsâ ve Firavun, senin varlığında mevcuttur. Bu iki hasmı kandinde aramak gerekdir.»

Şeyhulekber Muhyiddini Arabî (Kuddise sırrahu) buyuruyor ki : «Benim rûhum Mûsâ, aklım Hârundur. Nefsim Firavun, onun hevâ ve hevesi de Hâmândır.»

Evet, insanın rûhu Mûsâ, aklı Hârun Aleyhisselâm gibidir. Nefsi Firavuna, hevâ ve hevesi de Firavunun vezîri bulunan Hâmâna benzer. Kur'anı Kerim, Asâyı Mûsâ; sihr-i Fir'avun, evham ve hayâlat ve İslâma yöneltilen kâfirâne neşriyattır ki, onlara karşı koyacak olan Kur'an'ın mucizâtıdır.

8957

تا قیامت هست از موسی نتاج
نور دیگر نیست دیگر شد سراج

«Kıyâmete kadar Mûsâ ve Firavundan nümûne vardır. Kandil ayrı olmakla beraber hidayet nûru başka değildir.»

8958

این سفال و این فتیله دیگرست
لیك نورش نیست دیگر زان سرست

«Bu çanak - yânî içinde zeytin yağı bulunan yağdanlık - ile fitil başkadır. Lâkin onun verdiği aydınlık başka değil, Allah tarafındandır.»

8959

گر نظر در شیشه داری گم شوی
زانکه از شیشه‌ست اعداد دوی

«Eğer içinde yağ yanan kandile bakarsan yolunu kaybedersin. Çünki şişelerde ikilik vardır.»

Mûsâ ve Fir'avun ile senin vücûdun suret itibariyle ayrıdır.

8960

ور نظر بر نور داری وارهی
از دوی و اعداد جسم منتهی

«Eğer nûra bakarsan ikilikten de, mütenâhî olan adet kaydından da kurtulursun.»

8961

از نظرگاهست ای مغز وجود
اختلاف مؤمن و گبر و جهود

«Ey varlığın hülâsâsı olan insan! Mü'min, ateşperest ve yahudinin ihtilâfı, mânâya değil de sûrete bakmalarından ileri gelmiştir.»

Zîrâ :

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ

Yânî: **«Allah indinde din, İslâmdan ibârettir[101].»** Nazmı Celîli mûcibince Hazreti Âdemden Fahri Kâinat (S.A.V.) Efendimize kadar bütün Peygamberlerin tebliğ ettikleri DİN birdir. Hepsi de Allah'ın varlığını ve birliğini bildirmişlerdir. Aralarındaki cüz'î farklar zamanın icâbı ve ümmetlerin istîdâdı dolayısıyledir. Fakat Yahudiler olsun, Mecûsîler olsun bu nükteyi fark edemediklerinden dalâlete düşmüşlerdir. Hazreti Mevlâna bu bahsi îzah için bir hikâye naklediyor.

---

(101) Sûrei Âli İmran : 19.

«FİLİN NASIL BİR HAYVAN OLDUĞUNDA VE ŞEKLİNDE İHTİLÂF EDİLMESİ»

8962

پیل اندر خانهٔ تاریک بود
عرضه را آورده بودندش هنود

«Bir fil, karanlık bir yerde bulunuyordu. Hintliler onu seyrettirmek için getirmişlerdi.»

8963

از برای دیدنش مردم بسی
اندر آن ظلمت همی شد هر کسی

«İnsanlar onu görmek için o karanlık yere girip çıkıyorlardı.»

8964

دیدنش با چشم چون ممکن نبود
اندرین تاریکیش کف می‌بسود

«Karanlıkta gözle görülmek mümkün olmadığı için, ellerini sürüyorlar ve o şekilde fil'i anlamak istiyorlardı.»

8965

آن یکی را کف بخرطوم افتاد
گفت همچون ناودانست این نهاد

«Seyircilerden birinin eli fil'in hortumuna tesadüf ettiği için; fil bir oluğa benzer, dedi.»

8966

آن یکی را دست بر گوشش رسید
آن برو چون باد بیزن شد بدید

«Birinin eli filin kulağına erişti. Fil ona yelpâze gibi zâhir oldu.»

8967

آن یکی را کف چو بر پایش بود
گفت شکل پیل دیدم چون عمود

«Biri elini filin ayağına sürdü de: Filin şeklini direk gibi gördüm, dedi.»

8968

آن یکی بر پشت او بنهاد دست
گفت خود این پیل چون تختی بدست

«Biri elini filin sırtına koyduğu için bu: Fil, taht gibi bir şey, dedi.»

8969

همچنین هر یک بجزئی که رسید
فهم آن میکرد هر جا که شنید

«Böylece seyircilerden her biri, neresini elledi, nasıl sandı ise fil'i ona göre anlatmaya koyuldu...»

8970

از نظرگه گفتشان شد مختلف
آن یکی دالش لقب داد این الف

«Onların sözleri, görüşleri yüzünden birbirine aykırı oldu. Kimi ona dal, kimi de elif diye isim vardi.»

8971

در کف هر یک اگر شمعی بدی
اختلاف از گفتشان بیرون شدی

«Eğer o seyircilerden her birinin elinde bir mum, yani hidâyet nûru bulunsa idi, sözlerinde ihtilâf olmazdı.»

8972

چشم حس همچون کف دستست بس

نیست اورا بر همهٔ او دسترس

«His gözü ancak avuç gibidir, filin bütününü görmek onun için mümkün değildir.»

8973

چشم دریا دیگرست و کف دگر

کف بهل و ز دیدهٔ دریا نگر

«Denizi görecek göz başkadır, köpüğü gören göz başkadır. Sen köpük gözünü bırak da deniz gözüyle bak.»

Ki denizi, yânî hakikat bahrini müşâhede edesin.

8974

جنبش کفها ز دریا روز و شب

کف همی بینی و دریا نی عجب

«Gece gündüz dalgaların hareketi denizdendir. Sen köpüğü görürsün de denizi görmezsin. İşte bu şaşılacak şeydir.»

Şiddetli bir fırtına esnasında dalgalar ve köpükler, denizin yüzünü kaplar; insan bakınca dalgaları ve köpükleri görür de denizi müşâhede edemez. Halbuki o dalgalar ve o köpükler denizden hasıl olmuştur. Fırtına dinince onlar kaybolur, deniz meydana çıkar.

Bütün mevcudat da Bahr-i Vücut olan Allahdan zuhûra gelmiş dalgalar ve köpükler gibidir. Varlık fırtınası onları coşturmuş ve asıl deniz görünmez olmuştur. Ne vakit o fırtına sükûn bulur, yânî bütün mükevvenat fenâ bulursa o vakit denizden başka bir şey kalmıyacaktır. Nitekim, Kur'an'da beyan olunduğu üzere: Alemin yok oluşundan sonra Cenâb-ı Hak:

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

«Bugün mülk kimindir?» diye soracak, cevap verecek hiç kimse bulunmayacağı için Zât-i Ehadiyyet: **«Yegâne ve Kahhar olan Allahındır[102].»** cevâbını verecektir.

---

(102) Sûrei Mü'min: 16.

8975

ماچو کشتیها بهم بر می زنیم
تیره چشمیم و درآب روشنیم

«Biz insanlar, o denizin tahkikiyle gemiler gibi birbirimize yaklaşır ve uzaklaşırız. Parlak bir suda olduğumuz halde, gözümüz bulanık olduğundan, bizi hareket ettiren denizi görmeyiz.»

8976

ای تو در کشتی تن رفته بخواب
آبرا دیدی نگر تو آب آب

«Ey ceset gemisinde uyumuş olan! beden gemisini harekete getiren suyun, - yânî ruhun - muharrik olduğunu anladın; bir de suyun suyuna - yânî ruhun da muharriki bulunan İrade-i İlâhiyeye - bak!»

8977

آبرا آبست کو میراندش
روحرا روحست کو میخواندش

«Suyun bir suyu vardır ki onu sevk eder; ruhun da bir rûhu vardır ki onu çeker çevirir.»

Suyun suyundan maksat: İlâhi iradedir. Nitekim Cenâb-ı Hak:

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

Yânî: **«Biz her şeye sudan hayat verdik[103]»** buyurmuştur.

Ruhun ruhundan murat da: Hayat-ı İlâhiyenin mazharı ve Allah'ın ilk mahlûku bulunan Nur-u Muhammedî'dir ki O bütün mevcûdâtı hidâyete dâvet eder.

---

(103) Sûrei Enbiyâ: 30.

8978

موسی و عیسی کجا بد کآفتاب
کشت موجودات را میداد آب

«Hakikat Güneşinin mevcudâta can suyu verdiği sırada Mûsâ ve Îsâ nerede idi?»

Yânî onlar daha zuhura gelmemişti.

8979

آدم و حوا کجا بد آن زمان
که خدا افکند این زه در کمان

«Cenâb-ı Hak'kın bu kirişi yaya taktığı - yânî mevcûdâta vücut ihsan ettiği - sırada Âdem ve Havvâ nerede idi?»

Yânî onlar da henüz yaratılmamıştı.

8980

این سخن هم ناقصست و ابترست
آن سخن که نیست ناقص آن سرست

«Cenâb-ı Hak'kı denize, suya, ok atana benzetmek suretiyle söylediğimiz sözler noksandır. Noksan olmayan söz ise, o taraftadır, yânî, Cânib-i İlâhîdedir.»

8981

گر بگوید زان بلغزد پای تو
ورنگوید هیچ ازان ای وای تو

«Eğer bir kâmil o taraftan sana söylerse - aklın kabul etmediği için - o sözden ayağın sürçer. Fakat söylenmezse - ondan câhil kalacağın için - vay senin haline!»

Gerek Kur'anda, gerek hadîsde: **(Muhkemât)** ve **(Müteşâbihât)** denilen iki beyan tarzı vardır.

Muhkemât: Açık ifâdelerdir ki onları herkes anlar.

Müteşâbihât: Te'vile muhtaç olan beyandır ki onları da herkes değil,

erbâbı idrak eder. Meselâ (Hüdeybiye) müâhedesinde bulunan Ashab-ı Kiram:

— Ölmek var, dönmek yok diye, Mekkelilerle harb etmek üzere, Aleyhisselât Efendimizin mübârek elini tutup biat etmişlerdi. Bu hâdise, Kur'an-ı Kerim'de hikâye edilirken :

يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ

Yânî: **«Habibim, sana biat edenlerin elleri üstünde Allahın eli vardır[104]»** buyruldu. Cenâb-ı Hak uzuvlardan münezzeh olduğu için, burada (yed) yânî (el) tâbiri müteşabihattandır. Onun için eski âlimlerin aynen kabul edip de manâsını İlm-i İlâhîye havâle ettikleri müteşâbihâtı sonradan gelen âlimler te'vile lüzum gördüler ve (yed) kelimesine (kudret) manâsını verdiler. O âyeti kerîme **«Allahın Kudreti onların kudreti üstündedir»** demektir dediler.

8982

وربگوید رمثال صورتی

برهان صورت بچفس ای فتی

«Eğer o kâmil-i mükemmil sana Cenâb-ı Haktan bir misal ile bahsedecek olursa, hemen o misâlin sûretine yapışır kalırsın.»

Meselâ Resûlü Ekrem (S.A.V.) mîraçdan bahsederken : **«Rabbimi en güzel bir sûrette gördüm. Ellerini, küreklerimin üstüne koydu. Onların serinliğini, göksümde hissettim ve evvelkilerin de sonrakilerin de ilimlerini öğrendim»** buyurmuştur. İşte bu hadîs de müteşâbihattandır. Bunu işiten bir gâfil onun sûretine bağlanır kalır ve Allahı, iki eli bulunan güzel bir insan şeklinde vehmeder.

8983

لیك پایت نیست تانقلی کنی

یا مگرپاره ازین گل برکنی

«Lâkin senin akıl ayağın yoktur ki suretten mânâya intikal edesin, yahut o ayağı bu Dünya balçığından kurtarasın.»

---

(104) Sûrei Feth : 10.

8984

چون کنی پارا حیاتت زین گلست

این حیاترا روشی بس مشکلست

«Ayağını O balçıktan nasıl kurtarabilirsin ki hayâtın O balçıkdandır. O hayatın terkedilmesi ise gayet zordur.»

8985

چون حیات از حق بگیری ای روی

پس شوی مستغنی از کل میروی

«Ey fakîr ve muhtaç insan! Hakdan bir hayat bulacak olursan, Dün-ya'dan müstağnî olur bu balçığı o vakit terkedersin.»

8986

شیر خواره چون ز دایه بگسلد

لوت خواره شد مرا و رامی هلد

«Süt emen bir çocuk, memeden ayrılıp sütten kesilince, yemek yer ve süt nineyi bırakır.»

Sen ise:

8987

بستهٔ شیر زمینی چون حبوب

جو فطام خویش از قوت القلوب

«Ey hububat gibi zeminin sütüne bağlanıp kalmış olan! Kalblerin gı-dasına alış da bu sütten kesilmeye bak!...»

8988

حرف حکمت خورکه شد نور ستیر

ای تو نور بی حجب را ناپذیر

«Ey hicapsız nûru kabul edemeyen; hikmet harfini ye ki o, kapalı bir nurdur.»

8989

تا پذیرا کردی ای جان نوررا
تا ببینی بی حجب مستوررا

«Ey can; sen o nuru kabul edecek olursan, örtülü olanı da hicapsız görürsün.»

8990

چون ستاره سیر بر گردون کنی
بلکه بی گردون سفر بیچون کنی

«O vakit bir yıldız gibi Felekde seyr edersin; belki Feleksiz ve keyfiyetsiz bir sefere çıkarsın.»

8991

آنچنان کز نیست درهست آمدی
هین بگو چون آمدی مست آمدی

«Öylece yokluk aleminden varlık alemine geldin. Söyle bakalım nasıl geldin? Mest olarak geldin.»

8992

راههای آمدن یادت نماند
لیك رمزی برتو برخواهیم خواند

«Geldiğin yollar, hatırında kalmadı. Lâkin sana O gelişden bir remiz söyleyeceğiz.»

8993

هوش‌را بگذار و آنکه هوش‌دار
گوشرا بربند و آنکه گوش‌دار

«Şimdiki aklını bırak da hakiki akla ulaş. Bu kulağı tıka da, hakiki kulak kesil!...»

8994

نی نگویم زانکه خامی، تو هنوز

در بهاری تو ندیدستی تموز

«Hayır... söylemeyeceğim; çünki sen daha hamsın. Seyri sülûkün baharında bulunuyorsun, onun temmuzunu görmemişsin.»

Fazreti Mevlâna münâsebet dolayısıyle yeni bir bahse giriyor ve diyor ki:

8995

این جهان همچون درختست ای کرام

ما برو چون میوه‌های نیم خام

«Ey kerem sahibi dinleyiciler; malûmunuz olsun ki bu Dünya bir ağaç gibidir. Biz de onun üstünde tamamiyle olmamış meyveler gibiyiz.»

8996

سخت گیرد خامها مر شاخ را

زانکه در خامی نشاید کاخ را

«Ham meyveler ağacın dallarına iyice tutunurlar. Çünki hamlık mertebesinde iken meyve köşk'e ve saraya lâyık değildir.»

Meyveler, tamamiyle olmadan evvel koparılmadığı ve köşke, saraya, hattâ evlere götürülüp yenilmediği için, ağaç dallarında dururlar ve oradan ayrılmazlar. İşte insanların Dünyaya ve hayâta sarılmaları olmamış meyveler gibi ham olduklarındandır.

8997

چون بپخت و گشت شیرین لب گزان

سست گیرد شاخها را بعد ازان

«Meyve yetişip, tatlılaşıp olgunlaşınca dalları gevşek tutar.»

Hatta tamamiyle olmuşları kendi kendine dallardan düşer. Bunun gibi:

8998

چون ازان اقبال شیرین شد دهان

سرد شد برآدمی ملك جهان

«O ikbal ve saadetten ağız tatlanınca insana Dünya mülkü soğuk gelir.»

8999

سخت گیری و تعصب خامیست

تا جنینی کار خون آشامیست

«Dünya dalına sıkı sıkı sarılmak ve bir şeyde taassup göstermek hamlıkdır. Ey sâlik; sen böyle oldukça, işin kan içmek - yânî zahmet ve meşakkat çekmekden - ibârettir.»

9000

چیز دیگر ماند اما گفتنش

با تو روح القدس گوید نی منش

«Söylenecek bir şey daha kaldı amma, onu sana ben değil, Ruhulkudüs söyler.»

Ruhulkudüs, yâni Cebrâil aleyhisselâm Peygamberlerden başka kimseye nâzil olmaz. Fakat bir ilham vardır ki o, ya melek, ya şeytan tarafından olur. Meselâ durup dururken ve hiç hatırda yokken insanın aklına bir şey geliverir. Eğer o şey; hayır ve hasenâta dairse (ilham-ı melekiyye) dir. Şerre ve seyyiâte ait ise (ilhâm-ı Şeytâniyye) dir.

9001

نی تو گویی هم بگوش خویشتن

نی من و نی غیر من ای هم تو من

«Kendi kulağına gene kendin söylersin. Ortada hakikatte ne ben varım ne benden başkası... Sen de bensin zaten canım efendim...»

Bu beytin anlaşılması zorcadır. Sâlikin kalbi Allahın nuru ile münevver olunca kendisi fenâfillâh derecesinde bulunduğu, yâni Hakdan başka birşey görmediği için, söyleyen de, dinleyen de Hak olur. Hele bu-

nun ilerisi bulunan (Bekâbillâh) mertebesine yükselince, kendisine kâh cem, kâh fark halleri galebe eder. Cem halinde her şeyi, hattâ kendi sözünü dâhî Hak'dan işitir. Fark hâlinde ise sen, ben, O kayıtları bulunur. Bu muğlâk bahis benim gibi bir âciz tarafından değil, evliyây-ı kâmilin tarafından ifade olunabilir.

9002

همچو آن و وقتی که خواب اندروی
تو ز پیش خود بپیش خود شوی

«Bu rûyaya benzer. Uyuduğun vakit kendinden geçer, fakat yine kendinden kendine gelmiş olursun.»

9003

بشنوی از خویش و پنداری فلان
با تو اندر خواب گفتست آن نهان

«Kendinden işittiğin halde, sana rüyâda felân kimse bir sır söylemişdir sanırsın.»

Halbuki söyleyen de, dinleyen de sensin.

9004

تو یکی تو نیستی ای خوش رفیق
بلکه گردونی و دریای عمیق

«Ey hoş arkadaş; sen bir kattan ibâret değilsin. Sen bir Alemsin ve derin bir denizsin.»

Hazreti Ali'ye (Kerremallahü veçhe) isnad edilen bir beyitte:

buyrulmuştur ki: «Ey insan! kendini ufak bir şey mi sanıyorsun? Âlemi ekber, yânî bütün mevcudât sende münderiçdir» demekdir.

Bütün mükevvenâta (Âlem-i Ekber), insana da (Âlemi esğar) ve (Fihristi Kâinat) derler. Bir kitâbın münderecâtı, fihristinde tamamiyle ve hulâsatan nasıl mevcut ise umum avâlim de insanda mevcuttur.

9005

آن توئى زفتى كه آن نه صد تواست

قلزمست و غرقه‌گاه صد تواست

«Ey insan-ı kâmil! O senin muazzam varlığın belki dokuzyüz katlı dibi kıyısı olmayan bir denizdir. Yüzlerce âlem o denize dolar, gark olur gider.»

9006

خود چه جاى حد بيداريست و خواب

دم مزن والله اعلم بالصواب

«Bu bahsi anlatmak; uyanıklığın da, uykunun da ne haddinedir. Binaenaleyh zan ve kıyas ile Hakîkat-i İnsaniye'den dem vurma. Doğruyu bilen ancak Allah'taâlâdır.»

9007

دم مزن تابشنوى از دمزنان

آنچه نامد در بيان و درزبان

«Ey sâlik, sen ses çıkarma ki, beyan ve lisâna gelmeyen esrârı, onu ifâdeye kâdir olan âriflerden işidesin.»

9008

دم مزن تابشنوى از آفتاب

آنچه نامد دركتاب و درخطاب

«Sen sükût et ki senin için ruh söylesin.»

9009

دم مزن تادم زند بهر تو روح

آشنا بگذار دركشى نوح

«Ses çıkarma ki Resûlü ekremin vârisi olan ârifi ekmel, kitap ve hitâba sığmayan esrardan sana bahsetsin. Nuhun gemisi varken yüzmeyi bırak.»

Çünki öyle bir ârifin huzûrunda bulunmak, Nuh Aleyhisselâmın gemisine girip de tûfandan kurtulmak gibidir. Öyle bir ârifi dinleyecek ve istifâde eyleyecek yerde söze karışmak, Nuh'un gemisi dururken, yüzmeye çabalamak kadar manâsızlık olur.

«NUH ALEYHİSSELÂMIN OĞLUNU GEMİYE DÂVET ETMESİ, OĞLUNUN DİK BAŞLILIK EDİP: DAĞA ÇIKIP KURTULURUM, SENİN MİNNETİNİ ÇEKMEM DEMESİ»

9010

همچو کنعان کآشنا میکرد او
که نخواهم کشتئ نوح عدو

«Ses çıkarma ki, Kenân'a benzeme... Ken'an: Düşman olan Nuhun gemisini istemem, diyerek yüzüyordu.»

Nuh Aleyhisselâmın Ham, Sam, Yafes ve Kenan namında dört oğlu vardı. İlk üçü babalarının nübüvvetini tasdik ettikleri halde, kenan inanmamış ve putperest olduğu için, pederini düşman vehmetmişdi. Tûfanda, kardeşleri gemiye girmişken o girmemiş, hattâ babasının dâvetine red cevâbı vermiş ve nihayet tûfan dalgaları arasında boğulmuşdu. Hazreti Nuh'un, oğlu Kenanla muhaveresi Sure-i Hud'da şöyle hikâye buyrulmuştur:

وهي تجري بهم في موج كالجبال ونادى نوح ابنه وكان
في معزل يا بني اركب معنا ولا تكن مع الكافرين ۝ قال
سآوي الى جبل يعصمني من الماء قال لا عاصم اليوم من امر
الله الا من رحم وحال بينهما الموج فكان من المغرقين

«Nuh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna seslendi: Oğulcağızım; bizimle beraber gemiye bin, kâfirlerle birlikde olma! (Kenan) dediki: Bir dağa çıkar ve sığınırım, o beni sudan korur. (Hazreti Nuh da) dedi ki: bugün Allahın emrinden koruyacak kimse yoktur, ancak Rabbimizin merhamet ettikleri kurtulacakdır. Ve aralarına bir dalga girdi, (Kenan da) boğulanlardan oldu[105].»

---

(105) Sûrei Hûd: 42-43.

Kâfir olduğu için, Peygamber evlâdı olmak, onu kurtaramadı.

Hazreti Mevlâna da bu konuşmayı şu sûretle tasvir ediyor:

9011

هی بیا در کشتی بابا نشین
تا نگردی غرق طوفان ای مهین

«Hey âciz oğul; gel babanın gemisine bin ki tûfan dalgasına gark olmayasın.»

9012

گفت نی من آشنا آموختم
من بجز شمع تو شمع افروختم

«Kenan dedi ki: hayır, gemine binmem. Ben yüzme öğrenmişim, ben senin şem'andan başka bir şem'a yakmışım.»

Yânî senin dininden başka bir dine inanmışım.

9013

هین مکن کین موج طوفان بلاست
دست وپا و آشنا امروز لاست

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: aklını başına topla! Bu, belâ tûfânının dalgasıdır. El, ayak ve yüzmek bugün için ve bu dalgalara karşı hiçdir.»

9014

باد قهرست و بلای شمع کش
جزکه شمع حق نمی پاید خمش

«Bugün Allahın kahir rüzgârı esmektedir ve mumları söndürücü bir belâdır. Bugün Hak'kın mumundan, yâni dininden başkası sönmeye mahkûmdur. Sükut et.»

9015

گفت نی رفتم بر آن کوه بلند
عاصمست آن که مرا از هر گزند

«Kenan dedi ki: hayır... gemine girmem, şu yüksek dağa çıkarım. Orası beni her türlü zarardan kurtarır.»

9016

هین مکن که کوه کاهست این زمان
جز حبیب خویش را ندهد امان

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: etme evlâdım; bugün bir dağ, bir saman çöpü vaziyetindedir. Allah bugün sevdiklerinden başkasına eman vermiyecekdir.»

9017

گفت من کی پند تو بشنوده‌ام
که طمع کردی که من زین دوده‌ام

«Kenan dedi ki: Ben senin nasîhatini nasıl dinlerim? Sen benim senin dininde olduğumu mu zan ediyorsun?»

9018

خوش نیامد گفت تو هرگز مرا
من بری‌ام از تو در هر دو سرا

«Senin sözlerin bana asla hoş gelmemiştir. Ben Dünyada da, Ahîrette de senden berîyim.»

9019

هین مکن بابا که روز ناز نیست
مر خدا را خویشی و انباز نیست

«Oğlum etme ki bugün naz günü değildir. Allahın hakîkaten şerîki ve benzeri yoktur.»

İstediğini yapmakta muhtardır.

9020

تا کنون کردی و این ناز کیست
اندرین درگاه ناز و کبر کیست

«Şimdiye kadar nazlandın durdun, fakat şimdi nâzik bir zamandır. Bu dergâhda, - yânî; Huzur-u İlâhî'de - nazlanmak ve kibirlenmek kimin haddinedir?»

9021

لم یلد لم یولدست اندر قدم
نه پدر دارد نه فرزند و نه عم

«Allah; Ezelde (Lemyelid velemyûled) dir. Ne babası, ne oğlu, ne de amcası vardır.»

9022

ناز فرزندان کجا خواهد کشید
ناز بابایان کجا خواهد شنید

«O doğurmamış ve doğmamış olan Allah, çocukların nazını nasıl çeker, babaların niyazını nasıl dinler?»

9023

نیستم مولود پیرا کم بناز
نیستم والد جوانا کم گراز

«Ben doğmuş değilim, ey ihtiyar nazlanma! Ben baba da değilim ey genç sen de nazlanma!»

9024

نیستم شوهر، نیم من شهوتی
ناز را بگذار اینجا ای ستی

«Ben koca değilim, şehvetim de yok... Ey hanım burada nazı bırak!»

9025

جز خضوع و بندگی و اضطرار
اندرین حضرت ندارد اعتبار

«Tezellül, kulluk ve acz'den başka burada itibar edilecek şey yoktur, demekte...»

9026

گفت بابا سالها این گفتهٔ
باز میگویی بجهل آشفتهٔ

«Kenan dedi ki: Baba, bu sözleri yıllardan beri söylemektesin, şimdi de tekrar ediyorsun. Ne kadar cahilmişsin!»

9027

چند ازینها گفتهٔ باهرکسی
تا جواب سرد بشنودی بسی

«Bu sözleri ne zamandan beri herkese söylüyor ve soğuk cevaplar işitiyorsun.»

9028

این دم سرد تو با گوشم نرفت
خاصه اکنون که شدم دانا و زفت

«Senin bu soğuk sözlerin benim de kulağıma girmedi. Hususan büyüdüğüm ve ilim sahibi olduğum bir devrede dinler miyim?»

9029

گفت بابا چه زیان دارد اگر
بشنوی یکبار تو پند پدر

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: A evlâdım! Bir defa olsun babanın nasîhatini dinlesen ne zarar edersin?»

9030

همچنین می گفت او پند لطیف

همچنین می گفت او دفع عنیف

«Hazreti Nuh, böylece lâtif nasîhatler veriyor, Kenan ise böylece sert cevaplarla onu karşılıyordu.»

9031

نی پدر از نصح کنعان سیر شد

نی دمی در گوش آن ادبیر شد

«Ne babası, Kenana nasihat vermeye doyuyordu, ne de o nasîhatlar, felâketi gelmiş olan o evlâdın kulağına giriyordu.»

9032

اندرین گفتن بدند و موج تیز

بر سر کنعان زد و شد ریز ریز

«Onlar böyle konuşurlarken, şiddetli bir dalga gelip Kenanın başına vurup, O'nu parça parça etti.»

Bir Hadîsi şerifde : **«Benim şerîatim, Nuh'un gemisine benzer. Herkim ona tutunursa kurtulur ve herkim ondan ayrılırsa boğulur.»** buyrulmuştur.

Kenanın babasının gemisine girmediği için boğulduğu gibi, İslâmiyet gemisinden ayrılanlar da dalâlet dalgaları arasında boğulacaklardır.

9033

نوح گفت ای پادشاه بردبار

مرمرا خر مرد سیلت بردبار

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: Ey sabır ve hilim sahibi olan Malikel Mülk! Benim eşeğim öldü ve senin kahir selin yükümü götürdü.»

Hazreti Pîr'in böyle bir tâbir kullanması şu vak'aya telmih olsa gerekdir:

Azerbeycanlı biri, eşeğine çanak, çömlek yükletmiş, dağ kenarındaki bir patikada gidiyormuş. O esnâda hava bozmaya, şimşekler çakmaya baş-

lamış. Eşek dağdan yuvarlanmış, tabiatiyle, üstündeki çanak, çömlek kırılmış. O sıkıntı içinde iken bir şimşek çakınca, Azerbeycanlı dayanamamış, Bâri Hudâya; «Eşeğim mürdettin, yüküm dûrd ettin, şimdi de çırağan yakup meni ariysen? Özüm burdayem.» demiş.

9034

وعده کردی مرمرا تو بارها

که بپاید اهلت از طوفان رها

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: İlâhî! bana, senin ehlin tufandan kurtulacakdır diye mükerreren vâd etmiştin.»

9035

دل نهادم بر امیدت من سلیم

پس چرا بربود سیل از من گلیم

«Ben de safderun senin vâdine gönül bağlamışdım. Şimdi neden dolayı sel, benim gülcüğümü kapıp götürdü?»

Hûd sûresinde buyuruluyor ki:

وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنٖى

مِنْ اَهْلٖى وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمٖينَ ۝

«(Kenânın helâkı üzerine) Nuh, Rabbine düa edip dedi ki: Ey Rabbim, hakikatte oğlum da benim ailemden idi. Senin vaadin ise şüphesiz hakdır ve sen hüküm verenlerin en hakîmisin[106].»

9036

گفت او از اهل و خویشانت نبود

خود ندیدی تو سپیدی او کبود

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: O, senin ehlinden ve akrabandan değildi.

---

(106) Sûrei Hûd: 45.

Görmedinmi ki sen iman nuru ile beyazsın, o zulmet küfrüyle mosmor ve simsiyahtır.»

Yine sûreyi Hut'ta, Nuh Aleyhisselâmın bu tazarrû'u üzerine Cenab-ı Hak buyurdu ki:

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ
مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾
قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا
تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٧﴾

«Yâ Nuh! (Kenan) kat'iyyen senin ailenden değildir. Çünki O'nun salih olmayan ameli vardı. Şu halde bilmediğin bir şeyi benden isteme. (Senin caiz olmayan şeyleri sual etmekle) cahiller takımından olmamanı sana tavsiye ederim. Nuh dedi ki: Ey Rabbım; Bilmediğim bir şeyi sormakdan sana sığınırım, bana mağfiret ve merhamet etmiyecek olursan (son derece) ziyana uğramış olanlardan olurum[107].»

Hazreti Mevlâna bu hususa bir misal getiriyor ve diyor ki:

9037

چونکه دندان تو در کرمش فتاد
نیست دندان بر کنش ای اوستاد

«Senin dişine kurt düşünce - yâni diş çürüyünce - o artık diş değildir ey üstad, onu çıkart.»

9038

تا که باقی تن نگردد زار ازو
گرچه بود آن تو شو بیزار ازو

«Ki vücûdun onun vereceği ızdırapdan inlemesin. Vak'a senin dişindi, artık ondan berî ol!»

---

(107) Sûrei Hûd: 46-47.

9039

گفت بیزارم ز غیر ذات تو
غیر نبود آنکه او شد مات تو

«Nuh Aleyhisselâm dedi ki: İlâhî senin Zat'inden başka herşeyden berîyim. İlâhî, Sende fânî olan ağyar sayılmaz.»

9040

تو همی دانی که چونم با تو من
بیست چندانم که باران با چمن

«Yarabbi seninle benim nasıl olduğumu sen bilirsin. Yağmurların çimene verdiği feyzin yirmi mislini - yâni ondan pek fazlasını - sen verirsin.»

9041

زنده از تو شاد از تو عائلی
مغتذی بی واسطه بی حائلی

«Ben fakirim ki seninle hayat bulmuşum, seninle mesrûrum; vasıtasız ve illetsiz gıdâmı veren sensin.»

9042

متصل نی ، منفصل نی ای کمال
بلکه بی چون و چگونه و اعتلال

«Ey kemâl sahibi Rabbim! Sana muttasıl olmadığım gibi münfasıl da değilim. Seninle keyfiyetsiz ve illetsiz bir haldeyim.»

Bitişik yahut ayrı olmak için, iki şeyin bulunması lâzımdır. Vücûd-u İlâhî karşısında hiç bir şey yoktur ki birleşme ve ayrılma olabilsin.

9043

ماهیانیم و تو دریای حیات
زنده‌ایم از لطفت ای نیکو صفات

«Ey bütün iyi sıfatların sahibi olan Allahım! Sen, bir hayat denizisin. Biz de senin lutfunla yaşayan balıklarız.»

9044

تو نگنجی درمیان فکرتی

نی بمعلولی قرین چون علتی

«Sen tefekküre sığmadığın gibi, illetle (sebeb) de izah edilemezsin.»

İllet, sebeb demektir. O sebebin hasıl ettiği şey de malul'dür. Meselâ bir ateş bir illettir. Üstündeki kabın içinde bulunan suyun ısınması ve kaynaması ise mâluldür. İllet ayrılınca malül de olmaz. Fakat Cenâb-ı Hakkın insanlara olan yakınlığı ve onları yaşatması ateşin suyu kaynatması gibi değildir.

9045

پیش ازین طوفان و بعد این مرا

تو مخاطب بودهٔ در ماجرا

«Bu tufandan evvel de her macerada muhatabım sen idin, tufandan sonra da yine sen olacaksın.»

9046

با تو میگفتم نه با ایشان سخن

ای سخن بخش نو و آن کهن

«Ey yepyeni sözler bağışlayan ve eski sözlere sahib olan Rabbim! Ben şimdiye kadar kavmime değil, sana söylüyordum.»

9047

نی که عاشق روز و شب گوید سخن

گاه با اطلال و گاهی با دمن

«Âşık gece gündüz, kâh adlâl'e kâh dimen'e söz söylemez mi?»

Adlâl: Bir menzilde kalan divar harabeleri, **dimen** ise süprüntülükte biten yeşillik manâsınadır. Arap şairleri ekseriya sevgilinin karargâhında kalmış olan bu gibi şeylere manzumelerinde hitap ederler.

Hadisi Şerifde buyrulmuştur ki: **«Süprüntülükde biten yeşillikten sakınınız.»**

Bununla: **«Soysuz bir aile içinde yetişmiş bir kızı almayınız»** manâsı kastedilmişdir.

9048

روی با اطلال کرده ظاهرا

او کرامی کرده این مدحت کرا

«Âşık, suretâ adlâle teveccüh ederek onlara söz söyler. Fakat o medih ve senâyı kime eder?»

Şüphesiz ki sevgiliye...

9049

شکر طوفانرا کنون بگماشتی

واسطهٔ اطلالرا برداشتی

«Halka havale eylediğin tûfâna şükür ki onları (o süprüntüleri) izâle etti. Böylece, karşımda menzil harabesi gibi olan o vasıtaları yokettin.»

9050

زانکه اطلال لئیم و بد بدند

نی ندای نی صدای میزدند

«Çünki onlar alçak ve kötü harabelerdi. Ne sesleniyor ve ne de sesimize karşılık veriyorlardı.»

9051

من چنان اطلال خواهم درخطاب

کز صدا چون کوه وا گوید جواب

«Ben öyle bir adlâl isterim ki hitâbettikçe dağ gibi akisler yapsın ve açıkdan açığa cevap versin.»

9052

تا مثنی بشنوم من نام تو

عاشقم برنام جان آرام تو

«Ki ben senin adını mükerrer olarak eşiteyim. Çünkü ruha istirahat veren adına aşıkım.»

İstedim ki ben Allah dedikçe, karşımda, o adlâl mesâbesinde olan kavim de, benim nidâma dağlar gibi ses versinler, yâni, onlar da Allah desinler. Bu suretle o Nam-ı Şerifini bir benim nidam, bir de onların sedâsiyle işiteyim.

9053

هر نبی زان دوست دارد کوه را
تا مثنی بشنود نام ترا

«Senin adını iki defa işitmiş olmak için her peygamber dağı severdi...»

Mûsâ Aleyhisselâm Tur dağını sevdiği gibi, Aleyhisselâtüvesselâm Efendimiz de Mekke civarındaki Hirâ dağını severdi. Hatta nübüvvetten evvel oraya gider ve bir kaç gün halvet ederdi. Medinede iken arasıra Ühud dağına gider, civarında medfun bulunan amcası Hazreti Hamza ile, Ühûd harbindeki şehitleri ziyâret ederdi. Hatta **«Ühud bizi sever, biz de onu severiz»** meâlinde bir Hadis-i Şerif vardır. Keza Kudüs civârındaki dağlar, Hazreti Dâvud zebur okuduğu vakit onun nidâsına sedâ verirlerdi.

9054

آن که پست مثال سنگلاخ
موشرا شاید نه مارا درمناخ

«O alçak ve taş ocağı gibi olan dağ, fâreye lâyıkdır; bize karargâh olmak için değildir.»

9055

من بگویم او نگردد یار من
بی‌صدا ماند دم گفتار من

«Ben söyliyeyim de, o dağ benim yârim olmasın, benim sözümü tekrarlamasın ve sözlerim akissiz kalsın; bu lâyık mıdır?»

9056

باز مین آن به که هموارش کنی
نیست همدم باقدم یارش کنی

«İlâhî, öyle bir dağı yerle bir etmen ve hemdem olmadığı için onu ayaklar altında bırakman evlâdır.»

9057

گفت ای نوح ار تو خواهی جمله را
حشر گردانم بر آرم از ثری

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Nuh istersen boğulanların hepsini dirilterek yeniden toprakdan çıkarayım.»

9058

بهر کنعانی دل تو نشکنم
لیك از احوال آگه میکنم

«Bir Kenan için senin kalbini kırmam. Lâkin ahvalden seni haberdar ederim ki kâfir bir oğul, senin ehlinden değildir.»

9059

گفت نی نی راضیم که تو مرا
هم کنی غرقه اگر باید ترا

«Nuh dedi ki: Hayır... Hayır yarabbi; ben kazâna razıyım. Eğer iraden taallûk eylediyse beni de onlar gibi tûfâna garket.»

9060

هر زمانم غرق میکن من خوشم
حکم تو جانست چون جان میکشم

«Hattâ, her vakit ve tekrar tekrar gark et. Senin hükmün ruhdur; candır... Ben o rûhu nasıl öldürürüm?»

9061

ننگرم کس را و گر هم بنگرم
او بهانه باشد و تو منظرم

«Ben kimseye bakmam, bakacak olsam bile, o baktığım bahânedir; gördüğüm sensin...»

9062

عاشق صنع توام درشکر و صبر
عاشق مصنوع کی باشم چو گبر

«İlâhî; ben senin sun'una aşıkım, ona karşı şükür ve sabrederim. Kâfir gibi nasıl masnu'un âşıkı olurum.»

9063

عاشق صنع خدا با فر بود
عاشق مصنوع او کافر بود

«Allahın sun'una âşık olan muhteremdir, onun masnu'una âşık olan ise kâfirdir.»

«(KÜFRE RAZİ OLMAK KÜFÜRDÜR) HADÎSİ İLE (BENİM KAZÂMA RAZİ OLMAYAN BENDEN BAŞKA BİR RAB ARASIN) HADÎSİ KUDSİSİNİN MANALARINI BİRLEŞTİRMEK»

9064

دی سوآلی کرد سائل مر مرا
زانکه عاشق بود او بر ماجرا

«Dün biri bana bir süal sordu. Çünkü o macerâya ve mübâhaseye meraklı idi.»

9065

گفت نکتهٔ الرضا بالکفر کفر
این پیمبر گفت و گفت اوست مهر

«Dedi ki: (Küfre râzi olmak küfürdür) nüktesini peygamber söylemiştir ve onun buyruğu senettir.»

9066

باز فرمود اوکه اندر هر قضا

هر مسلمانرا رضا باید رضا

«Tekrar Resûlullah buyurmuşdur ki: (Her kazâ'ya her müslümanın rızâ göstermesi lâzımdır).»

9067

نی قضای حق بود کفر و نفاق

گر بدین راضی شوم باشد شقاق

«Küfür ve nifak da Allah'ın kazâsı değil midir? Lâkin ben bu kazâya râzi olursam, günaha girmiş olurum.»

9068

ورنیم راضی بود آن هم زیان

پس چه چاره باشدم اندرمیان

«Eğer kazâya riza göstermezsem o da bana zarar verir. O halde ikisinin arasında bana çâre nedir?»

Evet. **(Küfre riza göstermek küfürdür)** ve **«Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki: Her kim benim niğmetlerime şükretmezse, verdiğim belâya sabretmezse, kazâma, yânî; verdiğim hükme râzi olmazsa kendisine benden başka bir Rab arasın.»** Hadisleri vardır. Sûretâ bu iki hadis birbirini nakz eder gibi görünür. Çünki küfrün de, îmanın da Hâlıkı Allah'dır. Nitekim:

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Yânî: **«Habîbim de ki: Herşeyi yaratan Allah'dır[108]»** âyeti ve emsali âyetler bunu sarahaten göstermektedir. Diğer taraftan (Küfre rizâ küfürdür.)

Hazreti Mevlâna bu mühim meseleyi şu suretle hallediyor:

---

(108) Sûrei En'am: 102.

9069

گفتمش این کفر مقضی نه قضاست
هست آثار قضا این کفر راست

«O sûal sorana dedim ki: Bu küfür, kazâ değil, makzîdir. Doğruca kazanın eseridir.»

9070

پس قضارا خواجه از مقضی بدان
تا شکالت دفع گردد در زمان

«Efendi; kaza ile makzîyi bil ki derhal müşkilin hal olsun.»

Kaza: hüküm, **Makzî**: mahkûm mânâsınadır. Mü'minin îmanı ve kâfirin küfrü, kazânın kendisi değil, Kâza-i İlâhînin eseridir. Hakim Senâi (Kuddise sirrahû) der ki: «Küfür de, îman da: Allah birdir, şerîki, naziri yoktur, diye Hakkın yolunda koşar durur». Şu halde İlâhî kâza eseri olması itibariyle küfre rizâ göstermek küfür değildir.

Hazreti Mevlâna bu bahsi izah ediyor:

9071

راضیم در کفر زان روکه قضاست
نی ازین روجه نزاع و خبث ماست

«Ben, Allah'ın hüküm ve kazâsı olmak itibariyle küfre râziyim, bizim nizâ'ımız ve habâsetimiz cihetiyle olan küfre râzî değilim.»

9072

کفر از روی قضا خود کفر نیست
حق را کافر مخوان اینجا مایست

«Kazâ cihetinden küfür, küfür değildir. Allah'a kâfir deme ve burada durma!»

9073

کفر جهلست و قضای کفر علم
هردوکی یك باشد آخر حلم و حلم

«Küfür cehâlettir, küfre hükmetmek, yânî; onu var etmek ilimdir. Meselâ (hulm) ve (hılm) kelimeleri şeklen bir olmakla beraber mânâları ayrılır.»

Hulm : Rüyâ demektir. **Hılm** ise yavaşlık mânâsınadır. Bunların ikisi bir olmadığı gibi, küfürle, kaza-i küfür de bir değildir.

Hazreti Mevlâna buna bir misal getiriyor :

9074

زشتی خط زشتی نقاش نیست
بلکه ازوی زشترا بنمود نیست

«Bir resmin çirkin olması ressâmının acemiliğine delâlet etmez. Belki onun maksadı çirkinliği göstermektir.»

9075

قوت نقاش باشد آنکه او
هم تواند زشت کردن هم نکو

«Bir ressamın çirkin resim, karikatür yapması onun sanatındaki maharetini gösterir ki hem güzel, hem çirkin resim yapabiliyor demek olur.»

Dikkat edilecek olursa görülür ki Mahlukât-ı İlâhiyenin gerek mahsûsâtı, gerek mâkûlâtı ezdaddan, yânî; birbirine zıt şeylerden ibârettir. Meselâ sıcaklık, soğukluk, aydınlık, karanlık, akıllılık, delilik, güzellik, çirkinlik, mü'minlik, kâfirlik gibi.

Bunların hepsi de Hakkın halkedişi eseridir. İçlerinde iyi olmayanlar, ressâmın çirkin karikatür yapması gibidir ki, bu hal, ressamın yalnız güzel resim yapmakta değil, çirkin resim yapmakta da mahâreti olduğunu gösterir. Onun gibi, halkedilmiş kötülükler de Allah'ın san'at hılkatindeki kemâl kudretini göstermektedir. Sani-i âlem, yalnız iyilikleri halk edip de kötülükleri yaratmamış olsyadı, hem iyiliklerin kıymeti bilinmezdi, hem de, haşa, «Allah kötülükleri yaratmaya muktedir değildir.» gibi bir vehim husûle gelirdi. Nasıl ki mecûsiler bir (Yezdan) ile bir (Ahriman) a ibâdet ederler ve (Yezdan) ı Hayır Halik'i, (Ahriman) ı ise Şer Halik'i

zannederler. Binaenaleyh kötülüklerde iyilikler gibi Hak'kın halkedişi eseridir. Bu itibar ile küfür de îman gibi, Hak'kın kazası eseri olduğundan, ona da riza göstermek gerektir. Lâkin kâfir'den zuhûru itibariyle ona rizâ göstermek mûcib-i küfürdür. Bah's gayet derindir ve anlaşılması müşkül'dür. Bunun için dikkat edilmek lâzımdır. Bundan dolayı Hazreti Mevlâna da diyor ki :

9076

گر گشایم بحث این را من بساز

تا سؤال و تا جواب آید دراز

«Eğer bu bahsi lâyikiyle tafsil edecek olsam uzun uzâdıya sualler ve cevaplar varit olur.»

Evet, mesele uzatılacak olsa araya mütekellimînin (İrâde'i cüziye)si ve mütesavvifenin «İlim malûma tâbidir» düstûru girer. Bir çok kılükal yapılmış olur. Öyle olduğu halde neticesi hayretten başka bir şey olmaz. Böyle olmakla beraber :

9077

ذوق نکتهٔ عشق از من میرود

نقش خدمت نقش دیگر میشود

«Aşk nüktesinin zevki de benden zâil olur. Hakîkatleri anlatmak sûretiyle yapmak istediğim hizmet başka bir kalıba girer; söz, tasavvufdan kelâm bahislerine intikal eder.»

Cenâb-ı Pîr, bu gibi derin bahislerin (Hayret)le neticeleneceğini anlatmak için bir fıkra naklediyor ve diyor ki :

9078

آن یکی مرد دومو آمد شتاب

پیش یك آینه‌دار مستطاب

«Kır saçlı biri bir berber dükkânına alel acele geldi.»

9079

گفت از ریشم سپیدی کن جدا
که عروس نو گزیدم ای فتی

«Yiğitim! Sakalımdan ağarmış kılları ayıkla ki yeni evlendim, dedi.»

9080

ریش او ببرید و کل پیشش نهاد
گفت تو بگزین مرا کاری فتاد

«Berber sakalını tamamiyle tıraş ederek, onun önüne koydu ve dedi ki : benim bir işim zuhur etti, sen kendin ayıkla...»

9081

این سوال و آن جوابست آن گزین
که سر اینها ندارد درد دین

«İşte bu siyah kıllar süal ve beyaz kıllar da cevaptır. Sen istediğin gibi seç.»

Din dertlisi olan ârifler böyle şeylerle uğraşamazlar. Burada kır sakallı kimseden murat : kil ve kâl sahipleri, berberden maksat da ârifibillah olanlardır. Sakalın tıraş edilmesi : ârifin kestirme cevap vermesi, ben böyle şeylerle uğraşamam, sualler, cevaplar, itirazlar ve defîlerle sen uğraş, demesidir.

Bir fıkra daha :

9082

آن یکی زد سیلی مر زید را
حمله کرد او از برای کید را

«Biri Zeyd'in ensesine bir sille vurdu. O da mukâbele için ona hamle etti.»

9083

گفت سیلی زن سوآلت میکنم
پس جوابم گوی وانگه میزنم

«Silleyi vuran dedi ki: sana bir sual soracağım, cevâbını ver, ondan sonra sen de bana vur.»

9084

برقفای تو زدم آمد طراق
یك سوآلی دارم اینجا در وفاق

«Senin ensene vurunca bir şakırtı oldu. Şimdi bir sualim var, ona muvâfık cevap ver.»

9085

این طراق از دست من بودست یا
از قفاگاه تو ای فخر کیا

«Ey büyüklerin medâr-ı iftihârı! O şakırtı benim elimden mi, yoksa senin ensenden mi peydâ oldu.»

9086

گفت از درد این فراغت نیستم
که درین فکر و تفکر بیستم

«Silleyi yemiş olan dedi ki: ensemin acısı, o şakırtının nereden çıktığını düşünmek için bana meydan vermedi.»

9087

تو که بی‌دردی همی اندیش این
نیست صاحب دردرا این فکر هین

«Dertli olmadığın için onu sen düşün. Haberin olsun ki dertli olanda bu düşünce yoktur.»

İtikat meselesine dair muhtelif mezhepler, erbabı arasında ceryan

eden mubahaseler sırasında bazan öyle bahisler açılmıştır ki, enseye vurulan sillenin şakırtısı vuranın elinden mi çıktı, yoksa vurulan enseden mi zuhur etti, suali kadar mânâsızdır. Hazreti Mevlâna da bu fıkrayı o bahislerin münâsebetsizliği dolayısıyle îrad eylemiştir.

9088

در صحابه کم بدی حافظ کسی
گرچه شوقی بود جانشانرا بسی

«Ashabı kirâmın ruhlarında ziyadesiyle iştiyak olmakla beraber, aralarında Kur'an'ı hıfz eylemiş olanları nadirdi.»

9089

زانکه چون مغزش درآگند و رسید
پوستها شد بس رقیق و واکفید

«Çünki bir meyvenin içi kemâlini bulunca kabuğu incelir ve yarılır.»

9090

قشر جوز و فستق و بادام هم
مغز چون آگندشان شد پوست کم

«Ceviz, fıstık ve bademin içi dolgunlaşınca kabukları incelir.»

9091

مغز علم افزود کم شد پوستش
زانکه عاشق را بسوزد دوستش

«İlmin hakikati de kemale gelince, kabuğu yok olur. Çünkü aşıkı, sevgilisi yakar.»

9092

وصف مطلوبی چو ضد طالبیست
وحی و برق نور سوزندهٔ نبیست

«Allah'ın matlûbu ve mahbûbu olmak, tâlibi bulunmanın zıddı olduğu için vahiy ve nûr şimşeği Resûlullâhı yakardı.»

Buhârî'de Hazreti Ayşe (Radiallahüanha ve an ebiha) nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir. **«Hâris bin Hişam: Ya Resûlallah sana vahiy nasıl geliyor? diye sordu. Peygamber Efendimiz buyurdu ki: Bâzen çan sesi gibi gelir. O türlüsü bana şiddetli olur. Melek benden vahyi keser, ben de onun dediğini hıfz etmiş olurum; bazan da melek bana insan sûretinde görünür ve bana sarâhaten söyler.»**

Resûlüllah Efendimiz, birinci sûretteki vahiyde çok zahmet çekerdi. Âdetâ kendinden geçer ve kış günlerinde terlerdi. İkinci şekilde onlar olmazdı.

Hazreti Mevlâna'nın «Vahiy Şimşeği Resûlüllâhı yakardı» demesi birinci şekle işârettir.

9093

چون تجلی کرد اوصاف قدیم

پس بسوزد وصف حادثرا گلیم

«Kadîm olan Allah'ın evsâfı tecellî edince hadîs olan insanın vasıflarını yakar.»

Yânî; onun benliğini izâle eder.

9094

ربع قرآن هر کرا محفوظ بود

جل فينا از صحابه می‌شنود

«Ashab arasında Kur'an'ın dörtte birini ezberlemiş olanlar, yine ashabtan: (O, aramızda büyük ve muhterem bir kimsedir) methini işitirlerdi.»

Ashâbı kirâmın şu hâli, hâfızalarının kuvvetsizliğinden değildi. Bir âyetin hükmüyle amel edip onun hikmet ve esrârına tamamiyle vâkıf olmayınca, diğer bir âyetin hıfzına çalışmazlardı. Bir rivayete göre, ashab onar âyetten ziyâdesini öğrenmezlerdi. O âyetleri öğrenip hıfz ve mucibleri̇nce amel ettikten sonra diğer âyetleri teallüm ederlerdi.

Şeyh İbni Atâ (Kuddisesırrahu)ya Kur'an'dan nekadar okuyorsunuz? diye sormuşlar. Ondört sene evveline kadar günde bir hatim inerdim. Ondört seneden beri ise Sûre-i Enfal'e kadar gelebildim cevâbını vermiş. İbni Atâ'nın ondört senede Kur'an'ın ancak üçtebirini okuyabilmesi, okuduklarının mânâlarını iyice anlamak ve hükümleriyle âmil olmak içindi.

9095

جمع صورت باچنین معنی ژرف
نیست ممکن جز ز سلطان شگرف

«Kur'an'ın sûretini, yânî; elfâzını böyle derin mânâlarıyla cem ve hıfz edebilmek, ancak azîm ve manevî bir sultan olan Hazreti Peygamber ve onun kâmil vârisleri için mümkündür.»

9096

درچنین مستی مراعات ادب
خود نباشد ور بود باشد عجب

«Böyle mestlik ve istiğrak hâlinde edebe riâyet ve harekesine, secâvendine dikkat olamaz. Olursa şaşılacak bir şey olur.»

Şeyh Ümmüsinan (Kuddise sirrahu) (Tebâreke) sûresini okurken bazı hareke yanlışlığı yapar ve bu hal, halîfesi Seyyid Seyfullah'ın hayretini mucip olurmuş. Seyfullah Efendi bir gece rüyâsında büyük bir saray görmüş ki ötesinde, berisinde bazı sıva dökükleri varmış. Fakat bir takım kuşlar ağızlarında harç olduğu halde gelip o dökülen yerleri sıvayorlarmış. Rüyâsını şeyhine söylemiş. O da : Seyfullah, gâlibâ sen benim okuduğum tebârekeye itiraz etmişsin; gördüğün o saray Tebâreke sûresidir. Sıva dökükleri benim yaptığım hareke yanlışlarıdır. Allah meleklerini yollar, dökük yerleri sıvatır diye tâbir etmiş. Bundan Kur'an'ı yanlış okumanın ziyânı yoktur mânâsı anlaşılmasın. Onun mânâsıyle meşgul olanlar, tecvit ve kırâat usulleriyle pek meşgul olmazlar; yânî; ayın'ı çatlatmak, kaf'ı patlatmak hususunda pek taassup göstermezler, demek isteniliyor.

9097

اندر استغنا مراعات نیاز
جمع ضدینست چون گرد و دراز

«İstiğnâ mertebesinde olanlar için niyâza riâyet etmek, yuvarlak bir şeyle, uzun bir şeyi, zıt oldukları halde, bir arada cem eylemek olur.»

9098

خود عصا معشوق عمیان می‌بود
کور خود صندوق قرآن می‌بود

«Asâ, âmâ olanların sevgilisidir. Kör, Kur'an'ın sandığı, mahfazasıdır.»

Hazreti Mevlâna, Kur'an'ın mânâsını bırakıp da elfâzına sarılanları, deynekle yürüyen körlere, hâfız olan körleri de Mushaf mahfazasına benzetiyor. Böyle olmakla beraber :

9099

باز صندوقی پر از قرآن بهست
زانکه صندوقی بود خالی بدست

«Kur'an ile dolu olan bir sandık, yânî; Kur'an'ın yalnız elfazını ezberlemiş olan bir hafız boş bir sandıktan evlâdır.»

9100

باز صندوقی که خالی شد زبار
به ز صندوقی که پر موشست و مار

«Yine, yükden ve eşyâdan hâlî olan bir sandık, fâre ve yılan dolu bir sandıktan iyidir.»

Dikkat buyrulursa Hazreti Mevlâna Kur'an ehlini bir takım derecelere taksim etmişdir. Birinci derecede olanlar : Kur'an'ın hem elfâzını, hem mânâsını bilen Verese-i Muhammediyye'dir. İkinci derecede olanlar : Kur'an'ın elfazını, lügatını, bilip de, esrar ve hakâyıkından ğâfil olanlar. Üçüncü derecede olanlar : Kur'an'ın yalnız elfazını hıfz etmiş ve Mushaf çekmecesi gibi kalmış olanlar. Dördüncü derecede olanlar : Kur'an'dan tamamiyle hâli ve boş sandık gibi olanlar... Beşinci derecede olanlar da : Kalpleri Kur'an'dan hâlî ve fâre ve yılan gibi fâsit fikirler ve yanlış itikatlarla dolu olanlar...

9101

حاصل اندر وصل چون افتاد مرد
گشت دلاله به پیش مرد سرد

«Hülâsa : bir kimse emel edindiği bir visâle nail olunca, artık kılavuz kadın ona soğuk görünür.»

9102

چون بمطلوبت رسیدی ای ملیح

شد طلبکاری علم اکنون قبیح

«Ey güzel kimse! Matlûbuna vâsıl olunca, artık ilme talepkâr olmak çirkindir.»

Meselâ buradan Medine'ye gitmek matlûbumuz; fakat yolu bilmiyoruz. Oraya gidebilmek için yolunu bilenlerden sorar, öğreniriz. Fakat, Medine'ye vardıktan sonra : Medine'ye nereden gidilir? diye öğrenmek istemek, elbette mânâsız bir hareket olur.

9103

چون شدی بر بامهای آسمان

سرد باشد جستجوی نردبان

«Sen göklerin damına, yâni; asümânın fevkine vasıl olursan merdiven aramak soğuktur.»

Buradaki, (Bâmu asüman) dan maksat : Kur'an hakikatlerinin ilmidir. Merdivenden murad da ona vâsıl olacak sarf, nahiv, meânî, beyan, bedî' gibi alet ilimleridir. Zâten bunlara alet ilimleri denilmesi Kur'an'ın anlaşılmasına vâsıta oldukları içindir. Kur'an'ın elfaz ve meânîsine ve esrar ve hakikatlerine vâkıf olduktan sonra, artık, yalnız kelimelere taallûk eden kaidelerle uğraşmak soğuk olur. Meğer ki başkalarına öğretmek için ola...

9104

جز برای یاری و تعلیم غیر

سرد باشد راه خیر از بعد خیر

«Bir dosta, yahut başkalarına öğretmekten maadâ bir hayır ümidiyle böyle âlet ilimleriyle meşgul olmak soğukdur, mânâsızdır.»

9105

آینهٔ روشن که شد صاف و جلی

جهل باشد بر نهادن صیقلی

«Saf ve parlak bir aynaya cilâ vermeye kalkışmak cehâletten ileri gelir.»

9106

پیش سلطان خوش نشسته درقبول
زشت باشد جستن نامه و رسول

«Pâdişâhın huzûruna kabul edilmiş ve orada hoşca oturmuş olan bir kimsenin Pâdişâha göndermek için nâme ve elçi araması çirkin bir şeydir.»

«BİR ÂŞIKIN MÂŞÛKU HUZURUNDA AŞK MEKTUBU OKUMASI VE MAŞÛKUN BU HAREKETİ MAKBUL GÖRMEYEREK: MATLUBA VASIL OLDUKDAN SONRA DELİL ARAMAK ÇİRKİNDİR VE MALÛM'A ERDİKDEN SONRA İLİM İLE İŞTİGAL EYLEMEK KÖTÜ BİR ŞEYDİR DEMESİ»

9107

آن یکی را یار پیش خوش نشاند
نامه بیرون کرد و پیش یار خواند

«Bir kimseyi sevgilisi karşısına oturtdu. O kimse cebinden bir kâğıt çıkarıp sevgilinin huzurunda okumaya başladı.»

9108

بیتها درنامه و مدح و ثنا
زاری و مسکینی و بس لابه‌ها

«O kâğıtta beyitler, methü senâlar, feryatlar, acizler ve birçok niyazlar vardı.»

9109

گفت معشوق این اگر بهر منست
گاه وصل این عمر ضایع کردنست

«Sevgili dedi ki: eğer bunlar benim için ise vuslat zamanında böyle şeylerle meşgul olmak, ömrü zâyi etmektir.»

9110

من به پیشت حاضر و تو نامه‌خوان
نیست این باری نشان عاشقان

«Ben senin karşında bulunuyorum, sen ise nâme okuyorsun. Bu hareket, âşıklık alâmeti değildir.»

9111

گفت اینجا حاظری اما ولیك
من نمی یابم نصیب خویش نیك

«Âşık dedi ki: evet, burada hazırsın, lâkin ben senden nasibimi iyice alamıyorum.»

9112

آنچه میدیدم ز تو پارینه‌سال
نیست این دم گرچه می‌بینم وصال

«Geçen sene sende gördüğüm hâli ve zevki şimdi visalde iken bulamıyorum.»

9113

چشمه می‌بینم ولیکن آب نی
راه آبم را مگر زد رهزنی

«Çeşmeyi görüyorum, lâkin suyu yok. Suyumun yolunu gâliba bir yolkesen kesti.»

9114

گفت پس من نیستم معشوق تو
من ببلغار و مرادت در قتو

«Sevgili dedi ki: O halde senin mâşukun ben değilim. Ben Bilğar deryâsında bulunuyorum, senin murâdın Katu'da dolaşıyor.»

(Bilğar) ve (Katu) biribirine gayet uzak iki memleketmiş.

9115

عاشق تو بر من و بر حالتى
حالت اندر دست نبود اى فتى

«Ey yiğit; sen bana değil, benim aşkımdan husûle gelen hâlet ve zevke âşıksın. Halbuki hal geçici bir şeydir, dâima elde bulunmaz.»

9116

پس نیم کلى مطلوب تو من
جزء مقصودم ترا اندر زمن

«O halde senin tamâmiyle istediğin ben değilim. Alemde istediğin şeyin bir kısımcağızı da bende var.»

9117

خانۀ معشوقم و معشوق نى
عشق بر نقدست بر صندوق نى

«Ben senin için sevgili değil, sevgilinin evi gibiyim. Halbuki aşk nakde olur; nakdin durduğu çekmeceye değil.»

9118

هست معشوق آنکه او یکتا بود
مبتدا و منتها ات بود

«Sevgili tek olandır. Gelişin de ondandır, gidişin de onadır.»

9119

چون بیابى اش نباشى منتظر
هم هویدا او بود هم نیز سر

«Onu bulunca başka şeye muntazır olmazsın. O senin için hem zâhir, hem de bâtındır.»

9120

میر احوالست نی موقوف حال
بندهٔ آن ماه باشد ماه وسال

«Hakîkî âşık, hâle hâkimdir, mahkûm değil... Aylar ve yıllar onun bendesi olur.»

9121

چون بگوید حال را فرمان کند
چون بخواهد جسمهارا جان کند

«Söyleyince hâle ferman eder, isteyince cisimleri can haline getirir.»

9122

منتهی نبودکه موقوفست او
منتظر بنشسته باشد حال جو

«Hâle mahkûm olansa hal gelince derecesi artan, halsiz kalınca rutbesi düşen bir kimsedir.»

9123

کیمیای حال باشد دست او
دست جنباند شود مس مست او

«Hâle hâkim olan zât'ın eli, hal kimyasıdır ki elini oynatınca bakır, onun mesti olur, yani; altuna tahavvül eder.»

9124

گر بخواهد مرگ هم شیرین شود
خار و نشتر نرگسی و نسرین شود

«Yine o zât-ı şerîf isterse ölüm tatlılaşır, diken ve neşter, nerkis ve beyaz gül gibi lâtif olur.»

9125

آنکه او موقوف حالست آدمیست
که بحال افزون و گاهی درکیست

«Hale bağlı olan insandır ki, hal cihetiyle bazan yükselir, bazan alçalır.»

Sôfîye ıstılâhında gelip geçici olan zevke ve neş'eye hal derler. Hal devam etmez. Devamlı olan neş'eye makam derler. Ehl-i hâl olanların zevki de mütehavvildir. Bazan inbisat, bazan inkıbaz duyarlar.

9126

صوفی ابن الوقت باشد درمثال
لیك صافی فارغست از وقت وحال

«Sôfî, hâle nail olmakda ibnül vakıtdır. Lâkin sâfi, vakitten ve halden de kurtulmuştur.»

Tasavvufda (sôfî) ve (sâfi) denilen kimseler vardır. Sôfi (ibnül vakt) olur. Yânî; vakit neyi icap ediyorsa derhal onu yapar. Bugün yapılacak işi yarına, şimdi yapılacak işi (birazdan)a bırakmaz. Bundan dolayı ona (İbnül vakt) derler. Sôfîden yüksek olan (sâfi) ise halden, vakitten ferağat etmişdir. O, vakte değil, vakit ona tâbidir.

9127

حالها موقوف عزم ورای او
زنده از نفخ مسیح آسای او

«Haller, vakitler, onun azmine ve re'yine bağlıdır ve onun İsâ'nın nefesine benziyen nefesiyle diridir.»

Hazreti Mevlâna bundan sonra o sevgili lisanından âşığına hitâben diyor ki :

9128

عاشق حالی نه عاشق برمنی
برامید حال برمن می تنی

«Sen benim âşıkım değil, hal âşıkısın. Hal ümidiyle benim etrafımda dolaşıyorsun.»

9129

آنکه یک دم کم دمی کامل بود
نیست معبود خلیل آفل بود

«Bir an eksilen, bir an artıp kemal bulan hal, İbrahim Aleyhisselâm'ın mâbûdu değildir, çünki batmaktadır.»

Bu beyitle En'am sûresindeki âyetlere işaret vardır. Orada buyruluyor ki:

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ لِاَبِيهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً اِنّٖي
اَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فٖي ضَلَالٍ مُبٖينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرٖي اِبْرٰهٖيمَ
مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنٖينَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبّٖي فَلَمَّا اَفَلَ
قَالَ لَا اُحِبُّ الْاٰفِلٖينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ
هٰذَا رَبّٖي فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنٖي رَبّٖي لَاَكُونَنَّ مِنَ
الْقَوْمِ الضَّالّٖينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّٖي
هٰذَا اَكْبَرُ فَلَمَّا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّٖي بَرٖيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

Yânî: «Bir zaman İbrâhim, atası Âzer'e: Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de, kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, demişti. Biz, İbrahim'e kesin ilme erenlerden olması için göklerin ve yerin büyük mülkünü de öylece gösteriyorduk. İşte o, üstünü gece bürüyüp, örtünce bir yıldız görmüş: Bu mu benim Rabbim? demiş; o sönüp gidince ise şöyle demişti: Ben böyle sönüp batanları sevmem. Sonra Ay'ı doğar halde görünce de: Bu mu benim Rabbim? demiş fakat o da batıp gidince: Andolsun, demişti, eğer Rabbim bana hidâyet etmemiş olsa imiş muhakkak sapanlar güruhundan olacakmışım... Sonra Güneşi

doğar vaziyette görünce de: Bu mu imiş benim Rabbim? Bu hepsinden de büyük! demiş, batınca da (şöyle) söylemişti: Ey kavmim, ben sizin (Allah'a) eş katageldiğiniz nesnelerden kat'iyyen uzağım[109].»

İşte Hazreti Mevlâna'nın mezkûr beyti bu âyetlere telmihdir.

9130

وانکه آفل باشد و که آن و این

نیست دلبر لا احب الآفلین

«Gurûb eden ve kâh şöyle ve kâh böyle olan dilber değildir. Ben üfûl edenleri sevmem.»

9131

آنکه او گاهی خوش و گه ناخوشست

یك زمانی آب و یکدم آتشست

«Kâh hoş, kâh nahoş olan: bir zaman su, bir zaman ateş gibidir.»

Böyle mütehavvil ve mütebeddil olan:

9132

برج مه باشد و لیکن ماه نی

نقش بت باشد ولی آگاه نی

«Kamer'in belki burcudur, lâkin Kâmer değildir. Güzel bir nakışdır, fakat nakkaşından haberi yoktur.»

Böyle tahavvül edip, değişenlere, bazan doğup, bazan üfûl eyleyenlere gönül bağlamak, sonunda peşimanlığı mûcib olur.

9133

هست صوفی صفا جون ابن وقت

وقت را همچون پدر بگرفته سخت

«Safây-ı kalbe sâhip olan sôfi (İbnül vakt) dır ki vakta pederi gibi sımsıkı sarılmıştır.»

---

(109) Sûrei En'am: 74-78.

9134

هست صافی غرق عشق ذوالجلال
ابن کسی نی فارغ از اوقات و حال

«Sâfî ise Zülcelâl Velcemâl olan Allah'ın aşkı ile müstâğraktır. Kimsenin oğlu, — yânî; tâbi'i — değildir. Vakitlerden ve hallerden feragat etmiştir.»

9135

غرقهٔ نوری که اولم یولدست
لم یلد لم یولد آن ایزدست

«Doğmamış bir nûr'un müstağrakıdır. Doğurmamak ve doğmamak Allah'ın sıfâtıdır.»

9136

روچنین عشقی بجو گر زندهٔ
ورنه وقت مختلف را بندهٔ

«Eğer diri isen git böyle bir aşkı ara. Yoksa muhtelif vakitlerin bendesi olur kalırsın.»

9137

منگر اندر نقش زشت و خوب خویش
بنگر اندر عشق ودر مطلوب خویش

«Kendi nakşının çirkin ve güzel olmasına bakma, yine kendinin aşkına ve matlûbuna bak.»

Yânî; nasıl olursan ol, sûretine nazar etme, talebinin ulvî ve matlûbunun yüksek olmasına bak!..

9138

منگر آنکه تو حقیری یا ضعیف
بنگر اندر همت خود ای شریف

«Ey şerif olan kimse! Kendinin hakir, yahut zayıf olmasına bağlanma, ancak himmetine ve kalbindeki niyetine nazar et.»

«İnsanın kıymeti, himmetiyle mütenâsibdir.» Himmeti nekadar yüksek ise kendisi de okadar yüksektir. Bu yükseklik ise, îmânın kemâlinden ileri gelir. Zirâ : **«Himmetin yüksekliği îmandandır.»**

9139

تو بهر حالی که باشی می‌طلب
آب می‌جو دائما ای خشك لب

«Sen ne halde olursan ol, talepten vaz geçme! Ey susamış ve dudağı kurumuş kimse daima su ara!»

Hazreti Mevlâna bu beyitlerle bizi yeis ve ümitsizliğe düşmekden alıkoymak istiyor. Zîrâ Allah'ın lütuf ve kereminden ancak kâfirler me'yus olurlar. Gene bir beyti ile diyor ki : «Topal, aksak, uyur ve terbiyesiz bir halde bile, Allah yolunda sürün ve onu talep et!»

Bundan şu anlaşılıyor ki : «Benim gibi âsî ve günahkâr bir mahlûkun Allah'a yaklaşması nasıl mümkün olur?» dememelidir. Onun rahmetini, mağfiretini ve hidâyetini ümîd ederek, elden geldiği kadar yolunda bulunmalıdır. İlâhî Rızâ'nın nerede ve ne'de olduğu bilinmez; bazan cüz'î bir şeyle, meselâ yürekden bir ah çekmekle O'nun Merhamet Denizi cûşu hûrûşa gelir ve o kulunun günahlarını afvediverir.

9140

کان لب خشکت گواهی می‌دهد
کو بآخر بر سر منبع رسد

«O kurumuş dudak, nihayet sahibinin çeşme başına erişeceğine şehâdet eder.»

9141

خشکی لب هست پیغامی ز آب
که بمات آرد یقین این اضطراب

«Dudağının kurumuş olması: bu ızdırap seni bize ulaştıracaktır, diye suyun gönderdiği bir haberdir.»

9142

کین طلبکاری مبارک جنبشست

این طلب درراه حق مانع کشست

«Bu aramak ve tâlip olmak, yok mu, mübârek bir harekettir. Bu talep, Hak yolunda zuhûr edecek mânileri def eder.»

9143

این طلب مفتاح مطلوبات تست

این سپاه و نصرت و رایات تست

«Bu arama, senin talep ettiklerinin anahtarıdır. Senin ordun, sancakların ve muzafferiyetindir.»

Çünki Cenâb-ı Hak, evvelâ senin talebini kabul eder, ondan sonra sana talebi ilham eyler; **«Bana düa edin ki size icabette bulunayım»** diyor. Düa etmesini kullarına O, emrediyor.

9144

این طلب همچو خروسی درصباح

میزند نعره که می‌آید صباح

«Bu talep, horoz gibidir ki gece yarısı öter ve (sabah oluyor) diye nâralar atar, müjdeler verir.»

Bunun gibi bir kalpde talep hasıl olması, matlûba erişecek için bir müjdedir.

9145

گرچه آلت نیستت تو می‌طلب

نیست آلت حاجت اندر راه رب

«Âletin yoksa — yânî; Allah'a yaklaşmak için vesîle olacak taat ve ibâdâtta bulunmamışsan da — **yine talepden geri durma. Allah yolunda âlete ihtiyaç yoktur.»**

Bir Hadis-i Şerifde : **«Cenâb-ı Hak, sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalplerinize ve niyetlerinize nazar eder»** buyrulmuştur.

9146

هر کرا بینی طلبکار ای پسر

یار او شو پیش او انداز سر

«Oğul; her kimi Allah tâlibi görürsen, onun dostu ol ve onun önünde eğil!»

9147

کز جوار طالبان طالب شوی

وز ظلال غالبان غالب شوی

«Zîra talepkâr olanların komşuluğundan sende tâlip olursun; nefis ve hevâya ğalip olanların sayesinde, sen de onlara ğalebe edersin.»

9148

گر یکی موری سلیمانی بجست

منگر اندر جستن او سست سست

«Eğer bir karınca Süleymanlık talebine kalkışırsa, onun talebine istihfaf ile bakma, belki ondaki himmet yüksekliğini takdîr ile gör.»

Böylece, sen de karınca olsan bile Süleymanlık talebinde bulun.

9149

هرچه داری تو ز مال و پیشه

نی طلب بود اول و اندیشه

«Elinde mal, san'at ve hünere dair ne varsa, onların evveli düşünce ve taleb değil mi idi?»

Meselâ sen bir kuyumcusun, bir çok da sermâyen var. O san'atı ve o serveti nasıl elde ettin? Kuyumcu olmayı düşünmek ve onu talep etmekle değil mi? Binâenaleyh halis bir talepte bulunmakdan ve derûnî olarak Allah'a düa etmekden hâlî kalma ki matlûbuna vâsıl olasın.

Hazreti Mevlâna bu mevzua dair bir hikâye naklediyor:

«DÂVUD ALEYHİSSELÂM ZAMANINDA: «YARABBÎ BANA MEŞAKKATSİZ HELÂL RIZIK VER» DİYE DÜA EDEN BİR KİMSENİN HİKÂYESİ»

9150

آن یکی در عهد داود نبی
پیش هر دانا و نزد هر غبی

«Dâvud Peygamber zamanında bir kimse, her âlim ve her câhil ve her ahmağın nezdinde.»

9151

این دعا میکرد دائم کای خدا
ثروتی بی‌رنج روزی کن مرا

«Yarabbî; bana zahmetsiz bir servet nasîb et, diye düâ ederdi.»

9152

چون مرا تو آفریدی کاهلی
زخم خواری سست جنبی منبلی

«Sen beni tembel, çalışamaz, gevşek bir halde yarattın...»

9153

بر خران پشت ریش بی‌مراد
بار اسب و استران نتوان نهاد

«Sırtı yaralı ve zayıf merkeplere, atların ve katırların taşıdığı yük vurulmaz.»

9154

کاهلم چون آفریدی ای ملی
روزیم ده هم ز راه کاهلی

«Yarabbî! Mademki beni tembel yarattın, rızkımı da tembellik yolu ile — yânî; çalışmadan — ihsan et!»

9155

کاهلم بن سایه خسبم در وجود
خفتم اندر سایهٔ این فضل وجود

«Ben tembelim, varlık âleminde gölgede yetişmişim; senin ihsan ve cömertliğin gölgesinde yatmışım.»

9156

کاهلان و سایه خسبانرا مگر
روزیٔ بنوشتهٔ نوعی دیگر

«Tembeller ve zahmetsiz yaşamaya alışmış olanlar için gâliba başka türlü bir rızık takdîr etmişsin ki onlara çalışmadıkları halde rızıkları geliyor.»

9157

هرکرا پاهست جوید روزیٔ
هرکرا پانیست کن دلسوزیٔ

«Ayağı olan rızkını arar, ayağı olmayana — yâni; çalışacak hâli bulunmayana — sen merhamet eyle!»

9158

رزقرا میران بسوی آن حزین
ابررا باران بسوی هرزمین

«O hazin kimsenin rızkını onun tarafına yolla. Ve arzın her tarafına bulut gönderip yağmur yağdır.»

9159

چون زمینرا پا نباشد جود تو
ابررا راند بسوی او دوتو

«Arzın ayağı olmadığı için, senin cömertliğin bulutu onun tarafına iki kat sürer.»

9160

طفل‌را چون پا نباشد مادرش

آید و ریزد وظیفه بر سرش

«Çocuğun ayağı olmadığı — yânî; daha yürümeye başlamadığı — **için, anası baş ucuna kadar gelir ve yiyceceğini yedirir.»**

9161

روزی خواهم بنا گه بی تعب

که ندارم من ز کوشش جز طلب

«Ben zahmetsiz bir rızık istiyorum, fakat talebimden başka çalışmam yok.»

Kur'an'da :

وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى

Yâni : **«Hakikaten insan için kendi çalışdığından başkası yoktur[110]»** denilerek her türlü rızkın çalışmaya bağlı olduğu bildirilmiştir. Onun için canlı mahlûkâtın her biri, karnını doyurmak için çalışmaktadır. Hikâyemizdeki adam ise tembel olduğunu, çalışamadığını söyleyerek Allah'dan zahmetsiz, meşakkatsiz rızık istiyor. Fakat rızıklar mütenevvi olduğu gibi çalışmalar da muhtelifdir. Bu adam ise düa etmek suretiyle rızkını elde etmek istiyor. Onun düası ve talebi de bir nevi çalışma idi. Onun için, beyan edileceği veçhile rızkı ayağına kadar geldi. Lâkin şurası var ki bu nevi çalışma taklit edilecek bir hareket değildir. Elinden her ne geliyorsa onu yapmayı ve onun ücretiyle karnını doyurmayı bırakıp da sırt üstü yatmak ve : «Yarabbî rızkımı gönder» diye düa etmek, hâşâ, Allah'ı kendisine vekil'harç tâyin etmek gibi olur. İnsan Cenâb-ı Allah'dan çalışacak kuvvet ve onun mukâbilinde doyuracak ücret istemeli. Ondan sonra yiyceğini helâli minallah olarak, besmele ile yemelidir. Hazreti Mevlâna'nın bu hikâyeyi nakletmesi, halkı tembelliğe teşvik için değil, halis talebin tesirini anlatmak içindir.

---

(110) Sûrei Necm : 39.

9162

مدتی بسیار میکرد این دعا
روز تا شب شب همه شب تا ضحی

«O adam, uzun müddet, sabahtan akşama kadar, akşamdan da ertesi gün kuşluk zamanına kadar bu düayı ediyordu.»

9163

خلق می‌خندید بر گفتار او
بر طمع خامی و بر پیکار او

«Herkes onun sözüne, hamcasına tamâ'ına ve bu yolda uğraşmasına gülüyordu.»

9164

که چه میگوید عجب این سست ریش
یا کسی دادست بنگ بیهشیش

«Diyorlar ki: acaba bu budala ne söylüyor? Yoksa biri ona şuurunu yok eden esrar mı içirdi?»

9165

راه روزی کسب و رنجست و تعب
هرکسی را پیشهٔ داد و طلب

«Rızık, zahmet ve meşakkatle kazanılır. Allah herkese bir sanat ve bir talep vermiştir.»

9166

اطلبوا الارزاق فی اسبابها
وادخلوا الاوطان من ابوابها

«Rızıkları sebepleri vasıtasıyle arayın, memleketlere kapılarından girin denmiştir.»

Kale kapıları nasıl ki bir memlekete girmek vasıtası ise, çalışmak da rızkı elde etmenin sebebidir.

9167

شاه و سلطان ورسول حق کنون

هست داود ی ذوفنون

«O sırada Padişah ve Hakkın resûlü, mütefennin bulunan Dâvut Peygamber idi.»

Davut Aleyhisselâm Benî İsrail'den İşâ'nın oğlu'dur. Hz. İsa'dan 1071 yâhut 1036 yıl evvel doğmuştur. Şem'un tarafından Tâlut hükümdar tâyin edilerek Câlut ile harbe gittiği esnâda Hazreti Dâvut sapan taşı ile Câlût'u öldürmüş ve muharebenin kazanılmasına sebeb olmuştu. Bunun üzerine Tâlût'un kızı ile nişanlandı. Fakat Tâlût, damadının kazandığı şöhret ve hürmetten kuşkulandı. Onu öldürmeye niyetlendi. Hazreti Dâvut gizlendi. Tâlût öldürülünce, milâddan 1040 yahut 1056 yıl önce hükümdar oldu. Bir müddet Tâlût'un oğluyla uğraştı. Nihâyet rakipsiz kaldı ve Kudüs, Sûriye ile Elcezire'nin bir kısmında müstakil bir hükümdar oldu. Lâkin oğlu (İşâlum) pederine isyan etti. Kardeşi (Âmenun) u öldürdü. Babasıyla ettiği muharebede maktul düştü. Hazreti Dâvud'a nübuvvet verildi ve Zebûr kitabı inzal olundu. Sesi gayet güzel olduğu için Zebûr'u okuduğu vakit, dağlar akis yapar, kuşlar başına üşüşüp cıvıldaşırdı. Milâddan evvel 1001, yahut 1016 tarihinde vefat ederek, yerine küçuk oğlu Süleyman Aleyhisselâm geçti. Garipdir ki Yahudiler Hazreti Dâvûd'u peygamber değil, Benî İsrail melikî sayarlar.

Beyt-i Mukaddes'in temelini Davut Aleyhisselâm attırmış, Süleyman Aleyhisselâm ikmal etmiştir. Cenâb-ı Davut Hükümdar olduğu halde helâl lokma yemek için zırh yapar, sattırır, parasıyla geçinirdi. Hazreti Mevlâna'nın onun hakkında (Nebiyyizifünun) tâbirini kullanması bundan dolayı olsa gerektir.

9168

باجنان عزی و نازی کاندروست

که گریستی عاتهای دوست

«Kendisinde olan izzet ve naz dolayısıyle Cenab-ı Hak onu intihap etmişti.»

9169

معجزاتش بی‌شمار و بی‌عدد
موج بخشایش مدد اندر مدد

«Onun mucizeleri sayısızdı, Allah'ın ona olan lutuf ve ihsanı, dalgalar gibi biribiri ardınca geliyordu.»

9170

هیچ کس‌را خود ز آدم تا کنون
کی بدست آواز همچون ارغنون

Âdem Aleyhisselâmdanberi O'nunki gibi bir ses kimseye nasip olmamışdı.»

9171

که بهر وعظی بمیراند دویست
آدمی‌را صوت خوبش کردنیست

«Her bir va'z edişinde onun güzel sesi, ikiyüz kişiyi yok eder, yâni; öldürürdü.»

9172

شیر و آهو جمع گردند آن زمان
سوی تذکیرش مغفل این ازان

«Arslan ve Ceylân gibi hayvanlar da va'z meclisine gelirlerdi. Arslan ve ceylân birbirlerinden habersiz kalırlardı.»

Yânî; arslan onu paralamaya kalkışmazdı.

9173

کوه و مرغان هم رسائل بادمش
هردو اندر وقت دعوت محرمش

«Dağ ve kuşlar onun sesiyle hem âhenk olur, ikisi de dâvet vaktinde onun mahremi bulunurlardı.»

Sûrei Enbiyâ'da :

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾

buyurulmuşdur ki : **«Biz hakikaten, dağları ve kuşları Dâvut ile beraber tesbih etmek üzere râm etmiştik[111].»** meâlindedir.

9174

این وصد چندین صبا ورا معجزات

نور رویش بی جهات و درجهات

«Onun, bunun gibi daha yüzlerce mûcizesi vardır. Yüzünün nûru cihetlere sığmaz ve fakat, her tarafı parlatırdı.»

9175

باهمه تمکین خدا روزی او

کرده باشد بسته اندر جست و جو

«Bu kadar yücelikle berâber Allah, onun bile rızkını çalışmaya bağlamıştı.»

9176

بی زره باقی و رنجی روزیش

می نیاید باهمه پیروزیش

«O kadar yüceliğe sahipken, zırh yapmadıkça —yânî; bu meşekkati çekmedikçe— **rızkı gelmiyordu.»**

Tefsir-i Medârik'de yazılıdır ki : Dâvut Aleyhisselâm her gün tebdil-i kıyâfet ederek halk arasında dolaşır ve : «Dâvut nasıl bir adamdır, memnun musunuz?» diye sorardı. Cenâb-ı Hak, iki meleği insan sûretinde gönderdi. Dâvut onlara da sorunca : «Dâvut çok iyi adamdır, fakat Beytülmal'den yemese ve ehli iyâline yedirmese!» dediler. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakdan kendisini beytülmal'den müstağnî bırakacak bir sebep halk etmesini istedi ve kendisine zırh yapması tâlim olundu. Buhârî'de, Ebû Hüreyre'den rivâyet olunan : **«Hiçbir kimse elinin emeğiyle yediği yemek-**

(111) Sûrei Enbiya : 79.

den daha hayırlı bir yemek yememiştir. Allah'ın Peygamberi olan Davut Aleyhisselâm da hükümdar olduğu halde elinin emeğiyle kazandığından yerdi» Hadisi de tefsirdeki rivâyeti te'yit etmektedir.

O zahmetsiz rızık isteyen kimse için halk derlerdi ki :

9177

اینچنین مخذول و واپس ماندهٔ

خانه‌گنده دون گردون راندهٔ

«Böyle bayağı ve perîşan, yardımdan mahrum, çok geri kalmış, evine ve bucağına kapanmış, felekzede olmuşsun.»

9178

اینچنین مد برهمی خواهدکه زود

بی تجارت پرکند دامن ز سود

«Bu durumda bulunan bir kimse istiyor ki, ticâret etmeksizin kazanç ile eteğini doldursun.»

9179

اینچنین کیجی بیامد درمیان

که برآیم برفلك بی نردبان

«Böyle bir ahmak ortaya atılmış da: gök yüzüne merdivensiz çıkayım diyor.»

9180

این همی گفتش بتسخر روبگیر

که رسیدت روزی و آمد بشیر

«Biri, istihza ederek derdi ki: rızık erişdi ve müjdeci geldi, hemen git al...»

9181

وان همی خندید مارا هم بده

زانچه یابی هدیه ای سالارده

«Bir diğeri de gülerek: Ey köy ağası; gelen hediyeden bize de ver derdi.»

9182

او ازین تشنیع مردم وین فسوس

کم نمی کرد از دعا و چاپلوس

«O ise, halkın böyle ayıplamasından ve eğlenmesinden düasını ve niyazını eksiltmezdi.»

9183

تا که شد در شهر معروف و شهیر

کو ز انبان تهی جوید پنیر

«Nihâyet o kimse, boş torbada peynir arıyor, diye şehir içinde şöhret aldı ve tanındı.»

9184

شد مثل در خام طمعی آن گدا

او ازین خواهش نمی آمد جدا

«O dilenci adam ham bir tama'kar diye darbı mesel oldu. Lâkin bu talepden vaz geçmedi.»

«O DÜA EDENİN EVİNE BİR SIĞIRIN KOŞUP GELMESİ; PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM: «CENÂB-I HAK DÜADA ISRAR EDENLERİ SEVER» BUYURMUŞTUR. CENÂB-I HAK'DAN BİR ŞEYİ ISRAR İLE İSTEMEK, İSTEYEN İÇİN İSTEDİĞİ ŞEYDEN DAHA İYİDİR»

Hâdis-i şerifde buyrulmuştur ki : **«Cenâb-ı Hak, düada, düasında israr edenleri sever.»**

Şeyh Sâdî (Kuddise sırrahu) Gülistan kitabının mükaddemesinde der ki :

«Günahkâr kullardan biri, kabulü ümidiyle ellerini Cenâb-ı Hakkın dergâhı kabulüne açar. Hak Sübhânehû ona nazar-ı icâbetle bakmaz. O kul, tekrar düâ eder. Allah yine kabul etmez. Kul üçüncü defâ münacaat ve tazarrûda bulunur. Bu sefer Allahu azîmüşşan buyurur ki : **«Ey melek-**

lerim; kulumun düasını kabul ettim ve istediğini verdim. Çünkü bir kulumun uzun uzadıya düa edip inlemesinden utanırım.» Şeyh Sâdî bu fıkradan sonra: «Allah'ın lutuf ve keremini gör ki, günâha giren kuldur, fakat hayâ eden Allah'tır» demektedir.

9185

تا که روزی نا گهان درچاشتگاه
این دعا میکرد بازاری و آه

«Nihâyet o adam birgün kuşluk vaktinde, yine ağlayıp, inliyerek bu çeşit düâ edip dururken:»

9186

نا گهانی درخانه‌اش گاوی دوید
شاخ زد بشکست دربند و کلید

«Ansızın evine bir sığır koşup geldi. Boynuzuyla vurup kapının kilidini kırdı.»

9187

گاو گستاخ اندران خانه بجست
مرد درجست و قوائمهاش بست

«Sığır küstahcasına evin içine girince, ev sahibi sıçradı, sığırın ayaklarını bağladı.»

9188

پس گلوی گاو ببرید آن زمان
بی‌توقف بی‌تأمل بی‌امان

«Durmaksızın, düşünmeksizin ve aman vermeksizin boğazını kesti.»

9189

چون سرش ببرید شد سوی قصاب
تا اهابش برکند دردم شتاب

«Sığırın başını kesince, çabucak derisini yüzsün diye, kasabı çağırmaya gitti.»

«MESNEVÎ NÂZIMININ ÖZÜR DİLEMESİ VE MEDET TALEBİNDE BULUNMASI»

9190

ای تقاضا گر درون همچون جنین
چون تقاضا میکنی اتمام این

«Ey derunumda bir cenin gibi bu manaları oynatıp duran Allah; madem ki şu Mesnevî'nin tamamlanmasını istiyorsun.»

9191

سهل گردان، ره نما، توفیق ده
یا تقاضارا بهل برما منه

«Onun nazmını kolaylaştır ve yol gösterip ikmaline muvaffak eyle. Yahut da bu talebi bırak, bizi onunla mükellef kılma!»

9192

چون ز مفلس زر تقاضا میکنی
زر ببخشش درسرای شاه غنی

«Madem ki müflis bir kimseden altın istiyorsun. Ey Ganî olan Malikelmülk; ona gizlice altun ver.»

9193

بی‌تو نظم و قافیه شام و سحر
زهره‌ی کی داردکه آید درنظر

«Senin irâden ve tevfikin olmayınca, gece ve gündüz nazım ile kâfiyenin doğması ne mümkin?»

9194

نظم و تجنیس و قوافی ای علیم
بندهٔ امر توانذ از ترس و بیم

«Ey Alîm olan Allah! Nazım da, cînas da, kâfiye de korkudan senin emrine kuldur.»

Kur'an'da :

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبٖيحَهُمْ

Yâni : **«Allahı hamdile tesbih ve takdis etmeyen hiç bir şey yoktur. Fakat (ey insanlar) siz onların tesbihini iyi anlamazsınız[112]»** buyrulmuştur. Nazım, cinas, kâfiye gibi şeyler de (şey) kelimesine dahil oldukları için onların da Allah'ı tesbih ve takdis etmeleri lâzım gelir. Bu münasebetle Hazreti Mevlâna, bilcümle eşyânın hal diliyle Hakkı tesbih ettiklerinin beyânına girerek diyor ki :

9195

چون مسبح کرده هر چیز را

ذات با تمییز و بی تمییز را

«İlâhî temyiz sahibi olan ve olmayan her şey'i müsebbih kılmışsın.»

Müsebbih : Tesbih eden demektir.

Temyiz sahibi olan mahlûkat : Melek, cin ve insandır. Temyiz sahibi olmayan ise : hayvan, nebât ve cemâttır ki onlar da kendilerine mahsus bir dil ile Hak'kı tesbih ederler.

Bir beyitle şöyle denılmiştir : Seher vakti ötüşen kuşlar, husûsi bir ıstılâh ile seni zikrederler.

9196

هر یکی تسبیح بر نوع دگر

گوید او و زحال آن این بی خبر

«Mahlûkâtın herbiri başka bir sûretle tesbih eder ve birinin halinden diğeri bihâber bulunur.»

Yâni; insanlar, sâir mevcûdâtın tesbihini anlamadığı gibi, onlar da insanların ve bir sınıf, diğerinin tesbihinden habersizdir.

---

(112) Sûrei İsra : 44.

9197

آدمی منکر ز تسبیح جماد
وان جماد اندر عبارت اوستاد

«İnsanlardan bâzıları, — meselâ mûtezile mezhebinde olanlar — cemâdâtın tesbihini inkâr eder. Halbuki o cemâdât, kendi diliyle Hak'kı tesbih eylemekte üstâddır.»

9198

بلکه هفتاد ودو ملت هریکی
بی خبر از یکدیگر اندر شکی

«Belki yetmiş iki milletin her biri, yekdiğerinden habersizdir ve diğerlerinin tesbihinden şüphe etmektedir.»

9199

چون دو ناطق رازحال همدگر
نیست آگه چون بود دیوار ودر

«Konuşan iki insan, biribirinin haline agâh olmazsa, divar ve kapı gibi cemâdâtın tesbihine nasıl vakıf olur?»

9200

چون من از تسبیح ناطق غافلم
چون بداند سبحهٔ صامت دلم

«Ben, söyleyen insanın tesbihinden ğafil iken, lisânı olmayan cemat ve nebâtatın tesbihini kalbim nasıl bilir?»

9201

هست سنی را یکی تسبیح خاص
هست جبری را ضد آن در مناص

«Sünnînin husûsi bir tesbîhi vardır. Cebrînin de ona zıt olmak üzere sığındığı bir inanç ve tesbihi mevcuttur.»

9202

سنی از تسبیح جبری بی‌خبر
جبری از تسبیح سنی بی‌اثر

«Sünnî olan, cebrînin tesbihinden haberdâr değildir. Cebrî de sünnînin tesbihinden bîeserdir.»

Sünnîler: Ehli sünnet velcemâat denilen müslümanlardır ki bunlardan (Hanefî)ler (Ebu Mansûr'u Mâtürîdi) yi, Şafiîler, Malikîler ve Hambelîler (Ebul Haseni Eş'ari) yi itikatta imam tanımışlardır. Cebriler ise (Cehm ibni Safvan) namında birinin itikâtında olanlardır.

Sünnîler ile Cebrîlerin itikâdı arasındaki başlıca fark, Sünnîler: «Kullarda bir irâde-i cüz'iyye vardır. Kul o iradeyi kullanır, Cenâb-ı Hak dilerse onu infaz eder, dilerse etmez» derler. Cebrîler: «Kulda hiç bir irâde yoktur, Allah neyi irâde ederse kul onu yapar» itikâdını beslerler.

9203

این همی گوید که آن ضالست و گم
بی‌خبر از حال او وز امر قم

«Bu — yâni; Cebrîler — sünnî, kula irade-i cüziye isnat ettiği için, sapıkdır der. Halbuki O sünnînin halinden ve (Kum) emrinden habersizdir.»

Kur'an-ı Kerîm'de:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝ قُمْ فَأَنْذِرْ ۝ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝

Yânî: **«Ey bürünüp, sarınan! (Habibim) Kalk, artık (kâfirleri azâb ile) korkut. Rabbini büyük tanı[113].»**

Mezkûr âyeti kerimenin nâzil oluşu ile ilgili olarak, Câbir bin Abdullah (R.A.) den rivâyet edilen bir hadisde (S.A.V.) Efendimiz buyurmuşlardır ki: **«İkrâ' sûresinin iptidâları nâzil olduktan sonra bir yolda gidiyordum. Bâlâ'dan gelen bir ses işittim. Başımı kaldırıp bakınca Hirâ mağarasında bana gelen meleği Yer'le Gök arasında bir kürsi üstünde gördüm. O manzaradan bana bir mehâbet geldi. Eve geldim (Beni örtün, beni örtün) diyerek yattım. O esnada vahiy geldi. Şu âyetlerle dâvete ve halkı korkutmağa memur oldum.»**

---

(113) Sûrei Müddessir: 1-3.

Hazreti Mevlâna, Cenâb-ı Peygambere : **«Kalk Allah'ın azâbiyle korkut»** emrinin verilmesini, Peygamberi zîşan Efendimizde bir irâde-i cüz'iye bulunduğunun delili olduğunu cebrilerin bilmediklerini, ondan dolayı kullardan bütün irâdeyi kaldırdıklarını anlatıyor :

9204

وان همی گوید که اینرا چه خبر
جنگشان افکند یزدان از قدر

«Sünnî de der ki : Cebri'nin Akâid-i dîniyeden ne haberi var? İki taraf da biribirine itiraz eder. Çünki Cenâb-ı Hak, onların aralarında mücâdele olmasını takdîr buyurmuşdur.»

9205

گوهر هریك هویدا میکند
جنس از ناجنس پیدا میکند

«Her birinin aslını ve itikâdını bu sûretle meydana çıkarır ve cinsi nâcinsden ayırdeder.»

9206

قهررا از لطف داند هرکسی
خواه دانا، خواه نادان یاخسی

«Gerek âlim olsun, gerek câhil olsun, isterse aşağılık biri bulunsun, herkes lütuf ile kahri fark eder.»

İnsanlar değil, kedi, köpek gibi ehlî hayvanlar bile sahiplerinin çağırmalarıyla kovmalarını pek alâ ayırt ederler.

9207

لیك لطفی قهر درپنهان شده
یا كه قهری در دل لطف آمده

«Lâkin kahırda gizlenmiş lutfu, yahut lütuf içindeki kahrı.»

9208

کم کس داند مکر ربانی
کش بود در دل محك جانی

«Az kimse bilir. Meğer o kimse, kalbinde ruhânî mehenk bulunan bir Tanrı eri ola.»

Hadîsi şerifde : **«Cennet istenilmeyen şeylerle, Cehennem ise arzu edilen şeylerle çevrilmiştir.»** buyurulmuştur ki : hoşa gitmeyecek şeylere, yânî; Allah yolunda mücâhedelere katlanan kimse Cennete girecek; hoşa giden ve nefsin arzu ettiği şeyleri yapan Cehennem'e gidecektir, demektir. İşte bu hadisde kahırda lütuf ve lütufda kahır gizli olduğuna işâret vardır. Hazreti Ali (Kerremallahü veçhe) buyurmuştur ki **«Tenzih ve takdis ederim O Allâhı ki rahmetinin genişliği dostlarına karşı şiddetli bir azap şeklinde azabının şiddeti de düşmanlarına karşı rahmetinin genişliği sûretinde görünmüştür»** meâlindedir. Fakat bunu ancak Allah eri olan bir ârif fark edebilir.

9209

باقیان زین دو گمانی می برند
سوی لانۀ خود بیك پر می پرند

«Allah eri olan âriflerden başkaları bu iki halden — yânî: lutufda kahrın ve kahırda lutfun gizli olduğundan — **şüphelidirler. Kendi yuvalarına bir kanatda uçmaya çalışırlar».**

Hazreti Mevlâna, tek ve çift kanattan maksadın ne olduğunu izah için buyuruyor ki :

«İLİMDE ZAN VE YAKÎNİN MİSALİ»

9210

علم را دو پر گمان را یك پرست
ناقص آمد ظن بپرواز ابترست

«İlmin iki kanadı, zan ve şüphenin ise bir kanadı vardır. Zan nâkıs olduğu için uçup yükselemez.»

Zan: bir şeyi bilmekde şüpheli olmak, yakîn ise o şey'i tamamiyle ve hakikatiyle bilmektir. Meselâ şu zat Ahmed efendi mi? sualine; evet, O'dur cevâbı yakîndir. Bunu diyen kimse Ahmed efendiyi tanıyor, şeksiz, şüphesiz biliyor demektir. Aynı suâle: O'dur sanırım, cevâbı ise zandır ki bu cevâbı verenin Ahmed efendiyi lâyıkı ile tanımadığını bildirir. Bundan dolayı yakîn ilminin çifte kanadı vardır, sahibini uçurur ve yükseltir. Zan ise yakîne nisbetle tek kanatlı bir kuş gibi kalır.

9211

مرغ یك پر زود افتد سرنگون
باز بر پرد دو گامی بافزون

«Tek kanatlı bir kuş, çabucak ve tepetaklak düşer; davranıp uçmaya çalışsa bile, nihâyet iki adım, veyahut biraz daha uçabilir.»

9212

چون ز ظن وارست علمش رو نمود
شد دو پر آن مرغ یك پر پر گشود

«Bir kimse zandan kurtulur ve ona yakîn ilmi yüz gösterirse, o tek kanatlı kuş iki kanatlı olur.»

Ve ancak o zaman hakîkat fezâlarında uçabilir.

9213

بعد از آن یمشی سویاً مستقیم
نی علی وجهٍ مکباً او سقیم

«Ondan sonra yüzü üstü düşerek, yahut eğri büğrü değil, dosdoğru yürür gider.»

Hazreti Pîr bu beyit ile Sûrei Mülkdeki:

أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ
وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾

«Şimdi yüzü koyun sürünerek giden mi daha çok hidâyete erişmişdir, doğru yolda dosdoğru yürüyen mi?[114]» âyeti kerîmesine işaret etmiştir.

Nazm-ı Celildeki (yüzü koyun sürünerek giden) den maksat: İslâmiyete yanaşmayanlar, yahut ondan ayrılanlar, (Hidâyete erişen) den meram da hâlis, muhlis müslümanlardır.

9214

بادو پر پری پرد چون جبرئیل
بی گمان و بی مکر بی قال و قیل

«Yakîn ilmine sahib olan kimse, şüphesiz, mekirsiz, dedikodusuz Cebrail gibi iki kanatla uçar.»

9215

گر همه عالم بگویندش توی
بر ره یزدان و دین مستوی

«Eğer bütün âlem halkı ona: sen Allah yolunda gidiyorsun, dini müstekîm üzresin dese;»

9216

او نگردد گرمتر از گفتشان
جان طاق او نگردد جفتشان

«O, onların sözleriyle daha ziyâde şevk peydâ etmez. Onun tek olan ruhu, o sözlerin, yâhut onu söyleyenlerin çifti olmaz.»

Ve onları tasdik etmez.

Şeyh Sâdî (K.S.) Gülistanı'nda der ki: «Büyük bir zâti bir meclisde yüzüne karşı bir çok methettiler. O zât bunları dinledikten sonra başını kaldırdı ve: (Nasıl bir adam olduğumu ben bilirim) diyerek methedenlerin senâsına ehemmiyet vermedi.»

---

(114) Sûrei Mülk: 22.

9217

ور همه گویند اورا گمرهی
کوه پنداری و تو برک کهی

«Eğer herkes ona: sen sapıksın, kendini dağ sanıyorsun ama, saman çöpü gibisin deseler.»

9218

او نیفتد در گمان از طعنشان
او نگردد دردمند از طعنشان

«O kimse, söyleyenlerin kötülemesinden şüpheye düşmez ve onların kin ve husûmetinden müteessir olmaz.»

9219

بلکه گر دریا و کوه آید بگفت
گویدش با گمرهی گشتی توجفت

«Hattâ, deniz ve dağ dile gelse de: sen dalâlete yoldaş oldun dese...»

9220

هیچ یک ذره نیفتد درخیال
یا بطعن طاغیان رنجور حال

«Yine o kimse, zerre kadar hayale kapılmaz ve kötüleyenlerin sözleriyle elem duymaz.»

«HALKIN TÂZİMİ VE MÜŞTERİLERİN RAĞBETİ DOLAYISİYLE BİR İNSANIN HASTALANMASI VE BİR MUALLİMİN HİKÂYESİ»

9221

کودکان مکتبی از اوستاد

رنج دیدند از ملال و اجتهاد

«Bir mektebin çocukları çalışmaktan usanmış ve hocalarından bıkmışlardı.»

9222

مشورت کردند در تعویق کار

تا معلم در فتد در اضطرار

«İşi oyalamak ve hocayı mecbur kılmak için meşveret ettiler.»

Diyorlardı ki :

9223

چون نمی‌آید ورا رنجوری‌ای

که بگیرد چند روزی دوری‌ای

«Hocaya bir hastalık gelmiyor ki, birkaç gün mektebden uzaklaşsın da,»

9224

تا رهیم از حبس و از تنگی و کار

هست او چون سنگ خارا برقرار

«Biz de mektebde hapis kalıp daralmaktan ve derse çalışmaktan kurtulalım. Hoca kaya gibi yerinde durmaktadır.»

9225

آن یکی زیرکتر این تدبیر کرد

که بگوید اوستا چونی تو زرد

«En zekileri bir tedbirde bulundu. Diyecekti ki: Hoca efendi, ne oldu. Sararmışsın?»

9226

خیر باشد رنگ تو بر جای نیست

این اثر یا از هوا یا از تبیست

«Hayrola, rengin uçmuş? Ya hava, yâhut sıtma tesiri olmalı...»

9227

اندکی اندر خیال افتد ازین

تو برادر هم مدد کن اینچنین

«Bu sözlerden hoca azıcık vehme kapılır. Sen de bu suretle bana yardım edersin kardeşim.»

9228

چون درآیی از در مکتب بگو

خیر باشد اوستا احوال تو

«Mektep kapısından girince de ki: Hayrola üstad, ne bu haliniz?»

9229

آن خیالش اندکی افزون شود

کز خیالی عاقلی مجنون شود

«Benim sözlerimden kapıldığı vehim, azıcık daha artar ki vehme kapılan akıllı kimse deli gibi olur.»

9230

آن سوم و آن چارم و پنجم چنین

در پی ما غم نمایند و حنین

«Bizden sonra üçüncü, dördüncü, beşinci çocuk da bu çeşit sözlerle hocanın hastalığına teessür ve teessüf göstersinler.»

9231

تا که سی کودک تواتر این خبر

متفق گویند یابد مستقر

«Otuz çocuk hep birlikte böyle söyleyince haber, tevâtür halini alır ve hocada tesiri mutlaka görülür.»

9232

هر یکی گفتند شاباش ای ذکی

باد بختت بر عنایت متکی

«Çocukların hepsi: âferin zeki çocuk; tâlihin, inâyet yastığına dayansın, dediler.»

9233

متفق گشتند در عهد وثیق

که نگرداند سخن را یک رفیق

«Hep birlikte bu sözlerinden dönmemek üzere ittifak ettiler ve sağlam ahidde bulundular.»

9234

بعد ازان سوگند داد او جمله را

تا کی غمازی نگوید ماجرا

«Ondan sonra, elebaşı olan çocuk, birinin işi gammazlamaması için hepsine yemin ettirdi.»

9235

رأی آن کودک بچربید از همه

عقل او در پیش میرفت از رمه

«O çocuğun bu tedbiri galebe etti. Çünkü onun aklı bütün çocukların aklından ileriydi.»

آن تفاوت هست در عقل بشر

که میان شاهدان اندر صور

«Güzellerin sûretlerinde olduğu gibi, insanların aklında da tefâvüt ve fark vardır.»

9237

زین قبل فرمود احمد در مقال

در زبان پنهان بود حسن رجال

«Bu kabilden olmak üzere, Hazret-i Ahmed Aleyhissalât hadîs-i şerifinde: erkeklerin güzelliği dillerinde gizlidir, buyurmuştur.»

Hadis-i Şerifte : **«İnsan, dilinin altında gizlidir. Söze başlayınca aklının derecesi anlaşılır.»** buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlâna bahis dolayısiyle Ehl-i Sünnet ve Mûtezile mezhebleri arasında ihtilâflı bir meselenin îzahına giriyor. Ehl-i sünnetçe insanların akılları farklıdır. Mûtezile ise akılların müsâvî olduğunu iddiâ eder. Ve; «Allah, insanlara akıllarını farklı olarak vermiş olsaydı, onlara zulüm etmiş olurdu» derler. Binâenaleyh Cenâb-ı Mevlâna diyor ki :

9238

اختلاف عقلها در اصل بود

بر وفاق سنیان باید شنود

«Akılların ihtilâfı —yânî; kimi insanın çok akıllı, kiminin az akıllı olması**— yaratılıştadır. Bu mes'eleyi sünnîlere muvâfık olarak dinlemelidir.»**

9239

برخلاف قول اهل اعتزال

که عقول از اصل دارند اعتدال

«Bu hüküm, mûtezile mezhebinde olanların sözlerine aykırıdır. Onlar, yaratılışta akılların müsâvî olduğuna kâildirler.»

Derler ki :

9240

تجربه و تعلیم بیش و کم کند
تا یکی را از یکی اعلم کند

«Tecrübe ve tâlim akılları çoğaltır ve azaltır da birini diğerinden daha bilgili yapar.»

Mevlânâ buyuruyor ki :

9241

باطلست این زانکه رای کودکی
که ندارد تجربه در مسلکی

«Mûtezilenin bu sözü bâtıldır. O zekî çocuk herhangi bir meslekte tecrübe sahibi değildi ya...»

9242

بردمید اندیشهٔ زان طفل خرد
پیر باصد تجربه بوی نبرد

«O küçük çocuk öyle bir tedbirde bulundu ki, ihtiyar bir kimse yüzlerce tecrübesi olduğu halde onu bulamazdı.»

Hikâyedeki çocuğun ihtiyar mektep muallimini aldatması gibi.

9243

خود فزون آن به که آن از فطرتست
تاز افزونی که جهد و فکرتست

«Fıtrî olan aklın fazlalığı, çalışıp, çabalama ile elde edilen akıl ziyadeliğinden iyidir.»

Hazret-i Ali (Kerremallâhü Veche) buyurmuş ki : **«Ben aklı iki türlü gördüm. Biri tabiî, diğeri semâîdir.»** Yânî; biri hılkaten verilmiş olan, diğeri işitilerek elde edilendir. **«Tabiî akıl olmayınca işitilmekle edinilen aklın faydası yoktur. Nasıl ki gözü görmeyen bir kimseye Güneşin faydası olmaz.»**

9244

تو بگو دادهٔ خدا بهتر بود
یا که لنگی راهوارانه رود

«Ey muhatab, sen söyle! Allah'ın verdiği mi daha iyidir, yoksa topal birinin rahvân yürümeye çalışması mı?»

«ÇOCUKLARIN HOCAYI VEHME DÜŞÜRMELERİ»

9245

روز گشت و آمدند آن کودکان
بر همین فکرت ز خانه تا دکان

«Sabah oldu. O çocuklar, bu fikirle mektebe geldiler.»

9246

جمله استادند بیرون منتظر
تا درآید اول آن یار مصر

«Reyinde ısrar eden çocuk evvelâ içeriye girsin diye mektebin dışarısında durdular ve beklediler.»

9247

زانکه منبع او بدست این رأی را
سر امام آید همیشه پای را

«Çünki bu reyin menbaı o olmuştu. Baş, ayağın imamı ve muktedâsı olduğu gibi, o da diğer çocukların ele başısı olmuştu.»

9248

او درآمد گفت استاد السلام
خیر باشد رنگ رویت زرد فام

«O da geldi ve mektebe girdi. Selâmünaleyküm Hocam, hayrola? Yüzünün rengi sararmış» dedi.

9249

گفت استانیست رنجی مرمرا

تو برو بنشین مگو یاوه هلا

«Hoca; ben hasta değilim, sen yerine otur, saçma söyleme» dedi.

9250

نفی کرد اما غبار وهم بد

اندکی اندر دلش ناگاه زد

«Hastalığı kabul etmedi, amma, kötü bir vehim tozu ansızın kalbine kondu.»

9251

اندر آمد دیگری گفت اینچنین

اندکی آن وهم افزون شد برین

«Çocuklardan bir diğeri içeri girip, o da böyle söyleyince, hocadaki o azıcık vehim arttı.»

9252

همچنین تا وهم او قوت گرفت

ماند اندر حال خود بس درشگفت

«Bu sûretle vehmi arttıkca arttı. Kendi haline şaştı kaldı.»

«FİR'AVUN'UN DA HALKIN TÂ'ZİMİNDEN VEHİM HASTASI OLMASI»

9253

سجدهٔ خلق از زن واز طفل ومرد
زد دل فرعون را رنجور کرد

«Kadın erkek, çoluk çocuk... Halkın Firavun'a karşı secde etmeleri, onun kalbine tesir etmiş, kendisini vehim hastası yapmıştı.»

9254

گفتن هریك خداوند ملك
آنچنان کردش ز وهمی تبهك

«Ahâliden her birinin: efendimiz, pâdişahımız demesi, onu öyle vehme düşürmüş ve o dereceye gelmişti ki...»

9255

که بدعوی الهی شد دلیر
اژدها گشت و نمی شد هیچ سیر

«Ulûhiyyet dâvâsına cesâret etti. Bir ejderhâ oldu, kibir ve azamete doymaz bir hâle geldi.»

9256

عقل جزئی آفتش و هست وظن
زانکه درظلمات شد اورا وطن

«Eksik olan aklın âfeti vehim ile zandır. Çünki onun vatanı karanlıklardır.»

9257

برزمین گرنیم گز راهی بود
آدمی بی‌وهم ایمن میرود

«Yerde yarım arşınlık bir patika olsa insan, onun üstünde vehimsiz ve emin olarak yürür.»

Lâkin:

9258

بر سر دیوار عالی گر روی
گر دو گز عرضش بود کژ میشوی

«Yüksek bir duvar üstünde yürüyecek olursan o duvar iki arşın eninde olsa bile yürürken çarpılır ve eğilirsin.»

9259

بلکه می‌افتی ز لرزهٔ دل بوهم
ترس وهمی را نکو بنگر بفهم

«Belki de kalbinin vehim ile çarpmasından düşersin. İyice bak da vehim korkusunu anla.»

«HOCANIN VEHİM İLE HASTALANMASI»

9260

گشت استاسست دل از وهم و بیم
برجهید و میکشانید او گلیم

«Hoca vehimden ve korkudan zayıfladı. Üstüne örtmek için bir kilim almak üzere sıçradı.»

9261

خشمگین بازن که مهر اوست سست
من بدین حالم نپرسید و نجست

«Karısına hiddetlendi : Bana olan muhabbeti gevşektir. Ben bu halde iken hâlimi sormadı ve sebebini aramadı.»

9262

خود مرا آگه نکرد از رنگ من
قصد دارد تا رهد از ننگ من

«Rengimin soluk olduğunu bana haber vermedi. Benim karım olmak utancından kurtulmak istiyor.»

9263

او بحسن و جلوهٔ خود مست گشت

بی‌خبر کز بام افتادم بو طشت

«O kendi güzelliğinin ve cilvesinin sarhoşu olmuştur. Haberi yok ki bir taş gibi damdan düşmüşüm, dedi...»

9264

آمد و دررا بتندی وا گشاد

کودکان اندر پی آن اوستاد

«Eve geldi ve sertlikle kapıyı açtı. Çocuklar da hocanın ardınca gelmişlerdi.»

9265

گفت زن خیرست چون زود آمدی

که مبادا ذات پاکترا بدی

«Karısı: Hayrola, neden böyle erken geldin? Zât-i pâkine bir fenâlık gelmiş olmasın» dedi.

9266

گفت کوری رنگ و حال من ببین

از غمم بیگانگان حنین

«Hoca: kör müsün? Rengime ve halime bak. Bana acıdıklarından, yabancılar müteessir oluyorlar da,»

9267

تو درون خانه از بغض و نفاق

می‌نبینی حال من در احتراق

«Sen evin içinde olduğun halde, bana buğzundan ve münâfıklığından ateşler içinde yandığımı görmüyorsun» dedi.

9268

گفت زن ای خواجه عیبی نیستت
وهم و ظنت لاش بی‌معنیستت

«Kadın dedi ki: Hoca, bu merâkın ayıb değil mi? Bu endişen, manasız bir vehimden ibaret...»

9269

گفتش ای غر تو هنوزی در لجاج
می‌نبینی این تغیر و ارتجاج

«Hoca ona dedi ki: Behey karı; sen hâlâ inad ediyorsun; bendeki bu değişikliği ve titremeyi görmüyor musun?»

9270

گر تو کور و کر شدی ما را چه جرم
ما درین رنجیم و در اندوه و گرم

«Eğer sen kör ve sağır oldunsa benim kabahatim ne? Ben bu hastalıktan perişan bir haldeyim zaten.»

9271

گفت ای خواجه بیارم آینه
تا بدانی که ندارم من گنه

«Kadın dedi ki: Hoca, ayna getireyim de yüzüne bak; renginin soluk olmadığını, bende de günah bulunmadığını anla.»

9272

گفت رو نه تو رهی نی آینت
دائما در بغض و کینی و عنت

«Hoca dedi ki: Git, aynan da batsın, sen de bat. Dâimâ buğz, kin ve inad içindesin.»

9273

جامهٔ خواب مرا زو گستران
تا بخسبم که سرمن شد گران

«Çabuk benim yatağımı ser ki yatayım. Çünki başım ağırlaştı.»

9274

زن توقف کرد مردش بانگ زد
کای عدو زوتر ترا این می‌سزد

«Kadın duraklayınca, Hoca: ey Allah'ın düşmanı çabuk ol! Bu duraklamak sana yakışır mı?» diye haykırdı.

«HOCANIN YATAĞA DÜŞMESİ VE HASTALIKTAN İNLEMESİ»

9275

جامه خواب آورد و گسترد آن عجوز
گفت امکان نی و باطن پر ز سوز

«İhtiyar kadın yatak getirdi, yaptı ve kendi kendine: Söz dinletmesi mümkün değil, vehimden içi ateşli.»

9276

گر بگویم متهم دارد مرا
ور نگویم جد شود این ماجرا

«Eğer hasta olmadığını söylersem beni itham ediyor. Söylemezsem, aslı olmayan bu hastalık ciddileşecek.»

9277

فال بد رنجور گرداند همی
آدمی‌را که نبودستش غمی

«Kötü zan, gam ve kederi olmayan insanı hasta eder.»

Bir şeyi uğursuz saymak (Fâl-ı bed)dir ki ona (tetayyar) ve (teşe'üm) derler. Tetayyar dînen menedilmiştir. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz tetayyar'dan meneder, kendisi güzel isimlerden tefe'ül buyururdu. Nitekim hicret esnasında (Büreyde bin'il-Husayb'il-Eslemî) ye rast gelmişlerdi. Kureyşliler Resûl-i Ekrem'in Mekke'den ayrıldığını anlayınca O'nu ölü, yahut diri olarak getirene yüz deve vereceklerini ilân etmişlerdi. Onun için, taraf taraf, Resûl-i Ekrem'i aramaya çıkanlar olmuştu ki, İbn-i Husayb da onlardan biri idi.

Büreyde Nezd-i Saâdete gelince, Aleyhisselât Efendimiz o'nun adını ve kabîlesini sordu. Benî Eslem'den Büreyde olduğunu anlayınca da: **«İçimiz serinledi ve selâmet bulduk»** diyerek Büreyde'nin kabîlesi adından tefe'ül buyurdu. Sonra Büreyde, yanındakilerle beraber müslüman oldu ve başından sarığını çıkarıp mızrağının ucuna bağladı. Medine'ye kadar rikâb-ı Muhammedîde ilk sancaktarlık vazifesini îfâ etti.

9278

قول پیغمبر قبولش بفرض

ان تمارضتم لدنیا تمرضوا

«Hazret-i Peygamberin sözünü kabul etmek farzdır ki; eğer yalandan hastalanırsanız, sahihten hasta olursunuz, buyurmuştur.»

Kadın diyordu ki:

9279

گر بگویم او خیالی برزند

فعل دارد زن که خلوت میکند

«Doğrusunu söyleyip, hasta değilsin desem: kadının bir işi var ki halvet olmasını, evde yalnız kalmasını istiyor diyor.»

9280

مرمرا از خانه بیرون میکند

بهر فسق فعل و افسون میکند

«Beni evden çıkarıp kendisi fısk ve fücurda bulunmak için masal okuyor, vehminde bulunuyor.»

Nihayet:

9281

جامه خوابش کرده و استاد اوفتاد

آه و آه ناله ازوی می‌زاد

«Hocanın yatağını yaptı, o da yatağa düştü. Âh, âh diye inlemeye başladı.»

9282

کودکان آنجا نشستند آن زمان

درس میخواندند باصد اندهان

«Çocuklar da oraya oturdular ve yüz kederle, ders okumağa başladılar.»

9283

کین همه کردیم و ما زندانییم

بد بنایی بود و ما بد بانییم

«Bu yaptığımızdan dolayı biz hapse lâyıkız. Yaptığımız kötü bir bina oldu, biz de kötü bina edicileriz, diyorlardı.»

«BİZİM KUR'AN OKUYUŞUMUZDAN ÜSTÂDIN BAŞ AĞRISI ZİYADELEŞİR DİYE, ÇOCUKLARIN İKİNCİ DEFA HOCAYI VEHME DÜŞÜRMELERİ»

9284

گفت آن زیرکک ای قوم پسند

درس خوانید و کنید آوا بلند

«O zekî çocuk dedi ki: Arkadaşlar, dersinizi yüksek sesle okuyun!»

9285

چون همی خواندند گفت ای کودکان
بانگ ما استادرا دارد زیان

«Çocuklar yüksek sesle okuyunca yine o zeki çocuk : Arkadaşlar, bizim sesimizin hoca efendiye zararı vardır.»

9286

درد سرافزاید استار از بانگ
ارزد این کو درد یابد بهر دانگ

«Hızlı sesten hocanın başının ağrısı artar. Cüz'î bir yara için hasta olmak değer mi?»

9287

گفت استار است میگوید روید
درد سرافزون شدم بیرون شوید

«Hoca dedi ki : Bu çocuk doğru söylüyor, haydi gidin, başımın ağrısı arttı, dışarıya çıkın!»

Biraz evvel hocanın eve gittiği, çocukların da beraber geldiği beyan edilmişti. Burada hoca evde yattığı halde çocukların orada bulunduğu bildiriliyor. İhtimal ki mektebin yanında muallime mahsus bir ev vardı. Yahud hoca evinin büyücek bir odasını mekteb yapmıştı da dershaneden çıkıp odasına girmişti.

«BU HİYLE İLE ÇOCUKLARIN MEKTEBDEN KURTULMALARI»

Hocanın çocuklara izin vermesi üzerine :

9288

سجده کردند و بگفتند ای کریم
دور بادا از تو رنجوری و بیم

«Önünde yer öptüler ve : ey kerîm hoca efendi, hastalık ve korkusundan uzak ol dediler.»

9289

پس برون جستند سوی خانه‌ها
همچو مرغان درهوای دانه‌ها

«Sonra dâne için havalanmış kuşlar gibi evlerine koştular.»

9290

مادر انشان خشمگین گشتند و گفت
روز کتاب و شما بالهوجفت

«Anaları hiddetlendiler: mekteb günü olduğu halde siz oyunla meşgulsünüz, dediler.»

Hadis-i Şerifte : **«Erkek ve kadın her müslümana ilim öğrenmek farzdır»** buyurulmuştur. Farz olan bir ilmin, dinin en mühim ve en lüzumlu cihetlerini bilecek kadar olduğu da ulemâ tarafından bildirilmiştir.

Yine Hadiste : **«Çocuklarınıza Kur'an öğretiniz»** emri vardır ve ebeveyn, bununla mükellef tutulmuştur. Diğer milletler mekteblerinde serbestçe dinlerini ve kitablarını öğrettikleri halde, hükümet müsaade etmiyor ve mektebde de okutmuyor demekle, baba, evlâdına dinini ve kitabını öğretmek mükellefiyetinden kurtulamaz. Çünki : **«Hepiniz çoban gibisiniz. Hepiniz güttüğünüz sürüden sorulacaksınız.»** Hadîs-i Nebevîsi müslümanlara mühim bir vazîfe yüklemiştir. Bir kimse, ne kadar kimseye hükmediyorsa, onlar hakkında Allah'ın süallerine cevab vermeğe mecburdur. Hükümet reisi mi, memleket ahalisinden; vâli, kaymakam mı, vilâyet ve kazâ halkından, köy muhtarı mı köylüsünden, âile reisi mi, âile efrâdından sorulacaktır. Onun için her müslüman, âilesi hakkında sorulacak süallere cevab verebilmek üzere onları iyi yetiştirmeli de mesuliyetten kurtulmalıdır.

Analarının tekdîri üzerine çocuklar :

9291

عذر آوردندکای مادر تو بیست
این گناه ازماواز تقصیر نیست

«Özür dilediler ve : Ana dur, bağırma. Bu günah bizden ve bizim kusurumuzdan değildir.»

9292

از قضای آسمان استادما

گشت رنجور و سقیم و مبتلا

«Kazâ-yı âsümânı — yâni; İrâde-i Rabbânî — ile hocamız hastalandı, dediler.»

9293

مادران گفتند مکرست و دروغ

صد دروغ آرید بهر طمع دوغ

«Anaları dediler ki: Sözleriniz hiyle ve yalandır. Siz bir ayran için, yüz türlü yalan söylersiniz.»

9294

ماصباح آییم پیش اوستا

تا ببینیم اصل این مکر شما

«Biz, sizin bu hilenizin aslını anlamak için yarın hocanın yanına gideceğiz.»

9295

کودکان گفتند بسم‌الله روید

بردروغ و صدق‌ما واقف شوید

«Çocuklar, gidin de bizim yalan mı, doğru mu söylediğimize vâkıf olun, dediler.»

9296

بامدادان آمدند آن مادران
خفته اوستا همچو بیمار گران

«Sabahleyin çocuk anaları, hocanın ziyâretine geldiler. O, ağır hastalar gibi uyumuştu.»

9297

هم عرق کرده ز بسیاریِ لحاف
سربسته رو کشیده درسجاف

«Örtündüğü yorganların çokluğundan terlemişti. Başını bağlamış, yüzünü yorgan çarşafına çekmişti.»

9298

آه آهی میکند آهسته او
جملگان گشتند هم لاحول گو

«Yavaş yavaş âh diyordu. Kadınların hepsi de (Lâ havle) diyerek taaccüb ettiler.»

9299

خیر باشد اوستا این درد سر
جان تو مارا نبودست این خبر

«Hoca efendi; hayrola bu baş ağrısı nedir? Senin hayatın hakkı için bizim bundan haberimiz olmadı.»

9300

گفت من هم بی‌خبر بودیم ازین
آگهم مادر غران کردند هین

«Hoca dedi ki: Benim de bundan haberim yoktu. Bu çocuklar beni bundan haberdâr ettiler.»

من بدم غافل بشغل قال و قيل

بود درباطن چنين رنجی ثقيل

«Ben kîl ü kal ile meşgul olduğum için içimde böyle ağır bir hastalık bulunduğundan gâfildim.»

Hazret-i Mevlânâ, bahis dolayısiyle, ciddi bir meşgûliyetin ufak tefek hastalıkları duyurmayacağını beyan için diyor ki :

9302

چون بجد مشغول باشد آدمی

او زديد رنج خود باشد عمی

«Bir insan bir şeyle ciddi meşgul olursa kendi hastalığını görmez.»

9303

از زنان مصر يوسف شد سمر

كه ز مشغولی بشد زيشان خبر

«Yusuf Aleyhisselâm, Mısır kadınları yüzünden hikâye mevzuu oldu ki onlar Yusuf'u temaşa ile meşgul oldukları için kendilerinden haberdâr olamadılar.»

9304

پاره پاره كرده ساعدهای خويش

روح والله نه پسی بيند نه پيش

«Kendi bileklerini kestiler. Çünki cânânın müşâhedesinden şaşıran rûh, ne önünü görür, ne ardını.»

Vak'a mâlumdur : Mısır kadınları, Azîz'in karısı, yânî; Züleyha, kölesini seviyormuş diye dedikodu yapmışlardı. Züleyhâ onları konağına davet etti. Her birinin önüne meyve ve bıçak koydurdu. Yusuf Aleyhisselâma da : Çık kadınlara görün, dedi. Kadınlar, güzellik timsali olan Yusuf Aleyhisselâmı görünce şaşırdılar. Meyve soyuyoruz diye ellerini kanattılar da farkına varamadılar.

Bu hâdise Sûrei Yûsuf'ta şöyle hikâye buyuruluyor :

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً
وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا
بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ۝ قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ

Yânî: «Züleyhâ Mısır kadınlarının dedikodusunu işitince dâvet için onlara adam gönderdi. Ve onların dayanması için yastıklar hazırladı. Onların her birine de bir bıçak verdi. Ve: Yâ Yusuf çık da şunlara görün, dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce onu pek büyük buldular. Seyrinden gaşyolup meyve soyarlarken ellerini kestiler. Bunun gibisini yaratmak aczinden Allah'ı tenzih ederiz. Bu, insan değildir, bu kerîm bir melektir, başka bir şey değildir, dediler. Züleyhâ da; beni muhabbetle ayıpladığınız işte budur[115]» dedi.

9305

ای بسا مرد شجاع اندر حراب
که برد دست ناپایش خراب

«Muharebelerde ne kadar yiğit adamlar bulunur ki, düşman darbeleri elini, ayağını kestiği halde.»

9306

او همان دست آورد در گیرودار
بر گمان آنکه هست او برقرار

«Harbe devam etmeğe çalışır ve kesilen âzâsını yerinde sanır.»

---

(115) Sûrei Yusuf: 31-32.

9307

خود بیند دست رفته درضرر

چون ازو بسیار رفته بی خبر

«Sonra görür ki eli kopmuş ve kendisinden birçok kan aktığı halde haberi olmamış.»

«TEN, RUHUN ELBİSESİNE BENZER. BU EL RUHUN ELİNİN YENİ, BU AYAK DA RUHUN AYAĞININ ÇİZMESİDİR»

9308

تا بدانی که تن آمد چون لبیس

رو بجو لابس لباسی را ملیس

«Bilmiş ol ki cesed, elbise gibidir. Sen git de o elbiseyi giyen ruhu ara, libâsı öpüp yalama.»

Cesede meftûn olanlar, bir güzelin elbisesini sevenler gibidir. Çünkü cesed, rûhun elbisesi mesâbesindedir. Binâenaleyh elbiseyi sevmekle kalma, onu giymiş olan rûhu ara ve onu sev.

9309

روح را توحید الله خوشترست

غیر ظاهر دست و پای دیگرست

«Rûh için Allah'ı tevhid etmek pek hoştur. Onun görünmez, başka eli, ayağı vardır.»

9310

دست و پا درخواب بینی و ائتلاف

آن حقیقت دان مدانش از گزاف

«Rü'yâda el ayak görür ve onlarla birşey alır, bir yere gidersin. Gördüklerini hakikat bil, saçma sapan sanma!»

آن تویی که بی بدن داری بدن

پس مترس از جسم و جان بیرون شدن

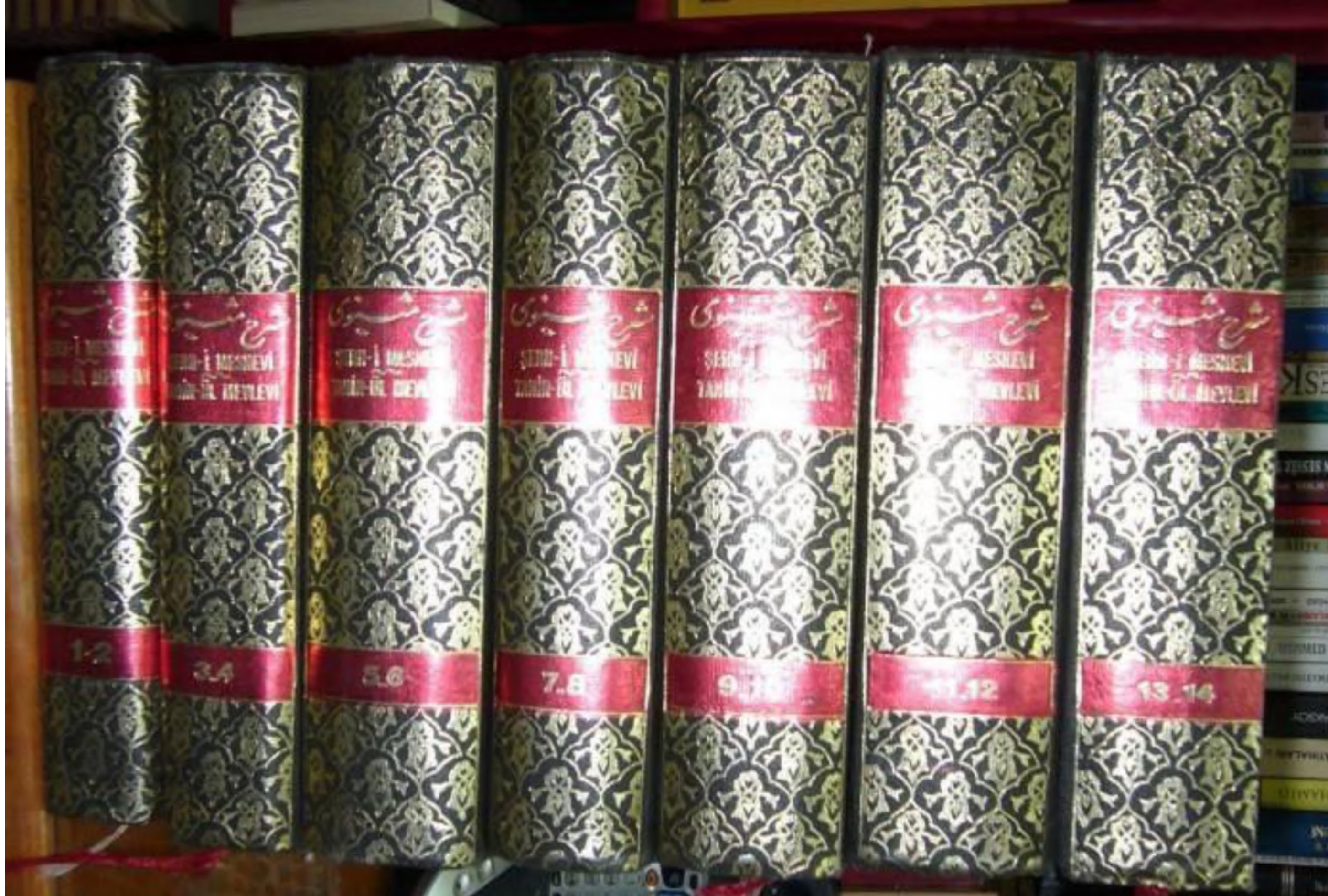
«Sen bedensiz bir bedene sahibsin. O halde cisimden cânın çıkmasından korkma.»

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

Yânî : **«Allah yolunda can verenlere ölü demeyin, belki onlar diridirler. Lâkin siz iyice anlayıp bilemezsiniz[116].»** Âyet-i Kerimesinin tefsirinde Kâdî Beydâvî (Rahimehullah) der ki : Âyetin delâletinden anlaşılmaktadır ki, insan, şu heykel-i mahsûstan, yânî; cesed-i insâniyyeden başka bir cevherdir ki onun zâtî bir idrâki vardır. Bedenin harab olmasıyle o idrak harab olmaz.

ÜÇÜNCÜ CİLD BİRİNCİ KİTABIN SONU

(116) Sûrei Bakara : 154.

شرح مثنوی
ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13.14

Sayfa

«DAĞDA HALVET EDEN BİR DERVİŞİN HİKÂYESİ VE HALKTAN AYRILIP HALVETTE BULUNMANIN HALÂVETİ VE: (BEN, BENİ ZİKREDENİN CELÎSİ, BENİMLE ÜNSİYET EDENİN ENÎSİYİM) HADÎS-İ KUDSÎSİNİN ŞERHİ»

Hz. Mevlânâ aşağıdaki ilk beyti ile, mezkûr Hadis-i Kutsî'yi veciz bir şekilde açıkladıktan sonra bahse giriyor :

9312

گر باهمۀ چوبی منی بی همۀ

ور بی همۀ چو بی منی باهمۀ

«Her şeyle olsan da, bensiz olunca her şeyden mahrumsun. Eğer hiç bir şeyin olmasa, benimle olunca, her şeylesin, yani her şey senindir.»

9313

بود درویشی بکهساری مقیم

خلوت اورا بود همخواب و ندیم

«Dağlarda oturan bir derviş vardı. Halvet ona, yâr ve nedim olmuştu.»

Bu dervişin Mısır'da yetişmiş, Hazret-i Cüneyd vè emsâli meşâyihle görüşmüş, Hicretin 340 senesinden sonra irtihâl eylemiş olduğu Mevlânâ Câmî'nin (Nefehât'ül Üns) ünde yazılıdır. Hayatına ve kerâmetine dair de orada malûmat vardır.

Mezkûr Derviş, bir eli kesik olduğu halde, zenbil örer, onunla geçi-

nirmiş. Elinin kesilmesi sebebine gelince : Arzın yetiştirdiği hiç bir şeye el uzatıp koparmamak üzere yemin etmiş, sonra inzivâ ettiği bir ormanda gördüğü meyveler, kendisine ahdini unutturmuş, onlardan bir kaç tânesini koparıp bir ikisini ağzına atmıştı. O esnâda yeminini hatırladı, elindeki ve ağzındakileri fırlatıp tevbe ve istiğfâr etti. Çok geçmeden piyâde ve süvâri bir kaç kişi etrafını kuşattı. Onu aldılar, deniz kenârında ve at üstünde bulunan emirlerinin yanına götürdüler. Orada yakalanmış bir kaç kişi de vardı ki eşkiyâlık etmişlerdi. Emir, şeyhi de onlardan sandı. Hepsinin birer eliyle, birer ayağının kesilmesini emretti. Şeyhin bir elini kestiler. Sıra ayağına gelince : İlâhi! Elim, yeminime muhalif olarak meyve kopardığı için günâh'a girdi ve cezâsını gördü. Ayağımın ne kabahati var? diye iltica etti. O sırada emirin maiyetindekilerden biri, şeyhi tanıdı ve emire tanıttı. Emir, atından atladı, şeyhi kucaklayıp sağlam elini öptü ve ağlaya ağlaya halâllık diledi. Şeyh; onu ben sana elim kesildiği sırada halâl ettim, dedi.

İşte Şeyh-i Akta' bu zât-ı şeriftir. Hazret-i Mevlânâ'nın da beyân ettiği veçhile, Şeyh-i Akta' ekseriyetle halvetle vakit geçirirdi.

Halvet : Ağyardan hâlî bir yerde oturup Hak ile meşgul olmaktır. Aleyhisselât Efendimiz de nübüvvetlerinden evvel, ramazanda, yanına biraz nevâle alıp Hirâ dağına gider, oradaki bir mağarada halvet buyururdu. Hattâ ilk vahiy olan (اقرأ) sûresinin baş tarafları orada nazil olmuştu. Bu itibarla halvet sünnettir.

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde buyurur ki : «Akıllı olan kuyu dibini, öyle tenhâ bir yeri intihab eder, orada oturur. Çünki halvette safâ-yı kalb hâsıl olur. Kuyu dibinin maddî karanlığı, halk ile ihtilât etmenin mânevi zulmetinden iyidir. Halk ile ihtilât eden başını kurtaramaz.»

Halvet; ya muayyen, yahut gayr-i muayyen bir müddet için olur. Muayyen müddetle olanlar ekseriya kırk günlük olduğu için dervişler ona (Erbe'in) derler. Ramazanın son on gününde câmilerde yapılan (İtikâf) da halvet kabilinden bir sünnettir. Hatta câmie erkence gidip de namaz vaktini bekleyen kimse itikâf niyetiyle câmiye girerse onun orada oturması da itikâf olur.

Şu da var ki halvet, ağyârdan ayrılmakla olur. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için : «Halvet, yârdan değil, ağyârdan olur. Kürk, baharda değil, kışın giyilir.» diyor. Bir kimse halvete girip de Allahdan başka şeylerle meşgul olsa, onun halvette oturup uyuklaması halvet olmaz. Hazret-i Muhyiddin Arabî (Kuddise sirruhu) Fütûhât'ında buyuruyor ki : «Biri bir halvet sâhibine beni halvetinde hatırla, dedi. Halvet sâhibi : Seni hatırlarsam Allah ile halvet etmemiş olurum, cevabını verdi.» Halvet, sülûkün bidâyetiyle, ortalarında yapılır. Kâmil olanlara, halktan kaçınmaktan ziyâde onlarla ihtilât ederek irşâd etmek lâzım gelir.

9314

چون ز خالق میرسید اورا شمول

بود از انفاس مرد وزن ملول

«Allah tarafından ona muhabbet şarabı sunulduğu için, erkeklerin de, kadınların da sözlerinden usanmıştı.»

9315

همچنانکه سهل شد مارا حضر

سهل شد هم قوم دیگر را سفر

«Bize bir şehirde yerleşip oturmak nasıl kolay gelirse, bazı kimselere de sefere çıkmak kolay gelir.»

Evet, bir yerde oturmayı itiyad edenler, biraz da ihtiyar olurlarsa, meselâ boğaz içine kadar gitmeyi, otobüslerde, vapurlarda itilip kakılmayı, yer bulamayıp ayakta kalmayı büyük bir meşakkat sayarlar. Fakat gemilerde ve trenlerde daima sefer etmeye alışmış olanlar bir kaç gün hareket etmeyecek olurlarsa sıkılırlar. Bunun gibi, Şeyh-i Akta'a da, bize zor görünen halvet, kolay ve sevimli geliyordu.

9316

آنچنانکه عاشق برسروری

عاشقست آن خواجه برآهنگری

«Senin efendiliğe âşık olduğun gibi, bir efendi de zenginliğiyle beraber demirciliğe âşıktır.»

Meselâ Sultan Abdülhamit merhûm Hükümdâr olduğu halde marangozluğa meraklı idi. Boş kaldığı zamanlarda marangozluğa çalışır, pek güzel eserler meydâna getirirdi.

Halkın böyle muhtelif merakta oluşu hılkatleri icâbıdır.

9317

هر کسی را بهر کاری ساختند

میل آنرا دردلش انداختند

«Herkesi bir iş için yaratmışlar, o işin meylini, muhabbetini onun kalbine koymuşlardır.»

9318

دست و پای میل جنبان کی شود

خار و خس بی آب و بادی که رود

«Meyl olmayınca el, ayak nasıl hareket eder; su ve rüzgâr olmayınca çürçöp nasıl hareket eder?»

9319

گر ببینی میل خود سوی سما

پر دولت برگشا همچون هما

«Eğer kendinde semâya doğru meyl görürsen Hümâ kuşu gibi devlet kanadını aç.»

Hümâ : Gûyâ bir kuş imiş ki uçarken gölgesi her kimin başına düşerse o hükümdâr olurmuş. Bundan dolayı hükümdâra ve devlete âit şeyleri (zât-ı hümâyûn), (sarâ-yı hümâyun), (sefine-i hümâyûn) gibi, Hümâya mensub demek olan, hümâyûn kelimesiyle vasıflandırırlardı.

9320

ور ببینی میل خود سوی زمین

نوحه میکن هیچ منشین از حنین

«Eğer kendinde zemine doğru bir meyl görürsen ağla ve tazarrudan geri kalma.»

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا

وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yânî : «Ey Rabbimiz! Bize hidâyet verdikten sonra kalplerimizi saptırma; katından bize bir rahmet ihsan et! Şüphesiz ki sen, çok çok bağışlıyansın[1].» diyerek düâ edin diye Hazret-i Mevlânâ bize tazarruda bulunmayı tavsiye ediyor.

9321

ز ابتدای کار آخررا ببین

تا نباشی تو پشیمان یوم دین

«İşin başından sonunu gör ki, kıyâmet gününde pişman olmayasın.»

Bir işin başlangıcından neticesini takdîr etmek hususuna dair Hazret-i Mevlânâ bir fıkra nakilediyor ve diyor ki:

«KUYUMCUNUN ÂKİBETİ EVVELDEN GÖRMESİ VE KENDİSİNDEN İĞRETİ TERÂZÎ İSTEYEN TİTREK BİR İHTİYARA İŞİN SONUNA GÖRE CEVAB VERMESİ»

9322

آن یکی آمد بهپیش زرگری

که ترازو ده که برسنجم زری

Bir kuyumcunun dükkânına biri geldi; terazini ver ki altın tartacağım, dedi.»

(1) Sûrei Âl-i İmran : 8.

9323

گفت خواجه رو مرا غلبیر نیست
گفت میزان ده مدین تسخر مایست

«Kuyumcu: Efendi git, kalburum yok, dedi. Terâzi isteyen tekrar: terâzini ver, benimle eğlenme, dedi.»

9324

گفت جاروبی ندارم در دکان
گفت بس بس این مضاحك را بمان

«Kuyumcu: dükkânda süpürge yok, dedi. Diğeri: kâfi kâfi bu şakaları bırak!»

9325

من ترازوبی که میخواهم بده
خویشتن را کر مکن هرسو مجه

«Benim istediğim teraziyi ver, kendini sağır edip, her tarafa sıçrama, dedi.»

9326

گفت بشنیدم سخن کر نیستم
تا نه پنداری که بی‌معنیستم

«Kuyumcu dedi ki: Sözünü işittim, sağır değilim, mânâsız da söylemiyorum.»

9327

این شنیدم لیك پیری مرتعش
دست لرزان و جسم تو نامنتعش

«Terâzi istediğini duydum. Lâkin titrek bir ihtiyarsın, elin titriyor, vücûdun zayıf.»

9328

وان زرتوهم قراضه خرد و مرد
دست لرزد پس بریزد زرخرد

«Altının da ufak parçalar halinde: Tartarken elin titreyecek, altın tozları dökülecek.»

9329

پس بگویی خواجه جاروبی بیار
تا بجویم زرخودرا از غبار

«Sonra diyeceksin ki: Efendi, süpürge getir de altınımı toz içinden arayayım.»

9330

چون بروبی خاکرا جمع آوری
گویم غلبیر خواهم ای جری

«Toprağı süpürüp toplayınca kalbur istiyorum diyeceksin.»

9331

من ز اول دیدم آخررا تمام
جای دیگر رو ازاینجا والسلام

«Ben sonunu ibtidâdan gördüm. Artık başka bir yere git vesselâm!»

9332

که تمام اکنون حدیث شیخ فرد
کاندران کهسار بودش خواب خورد

«Artık, o dağda yatıp kalkan, orada yiyip içen tek ve ulu şeyhin hikâyesini tamamla.»

«DAĞDA İNZİVÂ EDEN O ZÂHİDİN HİKÂYESİNİN DEVAMI. O Kİ: (DAĞ MEYVELERİNİ AĞAÇTAN KOPARMIYAYIM, AĞACI SİLKMİYEYİM, KİMSEYE DE AĞACI SİLKMESİNİ SARÂHATEN VE KİNÂYETEN SÖYLEMİYEYİM; ANCAK RÜZGÂRIN AĞAÇTAN DÜŞÜRDÜKLERİNİ YİYEYİM) DİYE NEZRETMİŞTİ»

9333

اندران که بود اشجار و ثمار

پس مرود کوهی آنجا بی‌شمار

«Zâhidin bulunduğu dağda ağaç ve meyveler vardı. Orada dağ armudu sayısızdı.»

9334

گفت آن درویش یارب با تو من

عهد کردم زین نچینم در زمن

«O derviş dedi ki: Yâ Rabbi, seninle ahdim olsun ki bu meyvelerden koparmıyayım!»

9335

جز ازان میوه که باد انداختش

من نچینم زان درخت منتعش

«Rüzgârın düşürdüklerinden başka ağaçtan bir tek meyve koparmıyayım.»

9336

مدتی بر نذر خود بودش وفا

تا در آمد امتحانات قضا

«Kazâ ve kaderin imtihanları gelinceye kadar, bir müddet, nezrine vefâ gösterdi.»

9337

زن سبب فرمود استثنا كنيد
گر خدا خواهى بپيمان برزنيد

«Cenâb-ı Hak bundan dolayı; nezrinizde istisnâ ediniz, ahdinize inşâallah cümlesini ilâve eyleyiniz, buyurdu.»

Kur'ânda Resûl-i Ekrem (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) e ve bittabi, dolayısiyle bütün ümmet-i Muhammede hitaben :

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَاْيْءٍ اِنّ۪ي
فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ۝ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ

Yânî : **«Sakın bir şey için inşâallah demeksizin yarın şu işi yapacağım deme![2]»** emri verilmiştir.

Lisân-ı İlâhiyyeden olmak üzere deniliyor ki :

9338

هر زمان دلرا دگر میلی دهم
هر نفس بر دل دگر داغی نهم

«Ben Âzimüşşân, her zaman kalbe başka bir meyil verir, her an ona bir dağ vururum.»

9339

كل اصباح لنا شان جديد
كل شیء عن مرادى لا يحيد

«Her sabah bizim için yeni bir şe'n vardır. Hiç birşey benim iradem-den harice çıkamaz.»

---

(2) Sûrei Kehf : 23-24.

9340

در حدیث آمد که دل همچون پریست
در بیابانی اسیر صرصریست

«Hadiste vârid olmuştur ki: kalb, çöle düşmüş bir tüy gibidir ve şiddetle esen rüzgârın esiridir.»

Bu Hadisi Ebû Mûsâ El-Eş'ari Resûl-i Ekremden şöyle rivâyet etmiştir: **«Kalbin misâli sahrâdaki bir tüy gibidir ki rüzgârlar onu alt üst eder durur.»**

9341

باد پررا هر طرف راند گزاف
گه چپ و گه راست باصد اختلاف

«Rüzgâr o kanad tüyünü her tarafa sürer, götürür; kâh sola, kâh sağa yüz ihtilâf ile sevkeder.»

9342

در حدیث دیگر ای دل دان چنان
کآب جوشان ز آتش اندر قازغان

«Diğer bir hadiste de kalb, ateş üstündeki bir kazanda kaynayan suya teşbih edilmiştir.»

O Hadis de meâlen şöyledir: **«Kalb, kaynayan tenceredeki suyun hareketinden daha ziyade şekil değiştirir.»** Şöyle bir rivâyet de vardır: **«Kalbin hareketi, kaynayan tenceredeki suyun hareketi gibidir.»**

Kazan ve tenceredeki su kaynarken iner, çıkar, sağa, sola dalgalanır. Sudaki bu hareket ateşin tesiriyle olduğu gibi, kalbin değişmesi de İrâde-i İlâhiyye tesiriyledir. Diğer bir Hadiste ise: **«Mü'minin kalbi, Allahın kudret parmaklarından iki parmağın arasındadır, onu istediği gibi çevirir.»** Buradaki iki parmaktan maksad: Cenâb-ı Hakkın **Cemâl** ve **Celâl** sıfatlarıdır. Bundan dolayı Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Ey kalbleri ve nazarları tahvil ve taklib eden Rabbım! Bizim kalblerimizi dininde sâbit kıl, ondan döndürme»** diye duâ buyururdu.

9343

هر زمان دل را دگر رایی بود

آن نه از وی لیک از جایی بود

«Her zaman gönülde bir re'y bulunur, fakat o re'y ondan değil, başka bir yerden olur ki, o da Hakkın irâdesidir.»

9344

پس چرا ایمن شوی بر رای دل

عهد بندی تا شوی آخر خجل

«O halde neden kalbin re'yine emniyet edip, ahdediyor, sonunda da peşiman olup nedamete düşüyorsun?»

Onun için bir şeye söz vereceğin vakit inşâallah diyerek Haşyet-i İlâhiyyeye havâle et. (İnşâallah) Allah isterse demektir. Allahın istediği iş olur, istemediği iş olmaz.

9345

این هم از تأثیر حکمت و قدر

چاه بینی و نتوانی حذر

«Bu da Hükm-i İlâhî ve Kazâ-yı Rabbânî tesiridir ki, önünde kuyuyu görürsün de ondan sakınmaya muktedir olamazsın.»

9346

نیست خود از مرغ پران این عجب

که نبیند دام و افتد در عطب

«Uçan kuşun tuzağı görüp ona tutulması ve helâk olması şaşılacak bir şey değildir.»

9347

این عجب که دام بیند هم وتد
گر نخواهد ورنخواهد می فتد

«Asıl şaşılacak şey; kuşun tuzağı ve kazığı gördüğü halde ister istemez ona tutulmasıdır.»

9348

چشم باز و گوش باز و دام پیش
سوی دامی می پرد با پر خویش

«Gözü açık, kulağı açık olduğu ve önünde bulunan tuzağı gördüğü halde ona doğru ve kendi kanadiyle uçmasıdır.»

«SÛRETTE GİZLİ VE ESERİYLE ÂŞİKÂR OLAN KAZA TUZAĞININ TEŞBİHİ»

9349

بینی اندر دلق مهتر زادهٔ
سر برهنه در بلا افتادهٔ

«Büyük bir adamın oğlunu başı açık ve belâya uğramış bir halde görürsün.»

9350

در هوای نابکاری سوخته
اقمشه و املاك خود بفروخته

«Bir kahbe'nin sevdasıyla yanıp, tutuşuyor; elbiselerini, malını, mülkünü satmış.»

9351

خان و مان رفته، شده بدنام و خوار
کام دشمن میرود ادبیر وار

«Elindeki, avucundaki gitmiş, adı kötüye çıkmış, hakir bir hale gelmiş; düşmanlarının istediği gibi tepesi üstüne yuvarlanıp gidiyor.»

9352

زاهدی بیند بگوید ای کیا
همتی میدار از بهر خدا

«Bu kimse bir zâhidi görür de: ey büyük zât! Allah aşkına bana himmet et ki,»

9353

کاندرین ادبیر زشت افتاده‌ام
مال و زر و نعمت از کف داده‌ام

«Bu kötü duruma düşmüşüm; malı, altını ve nîmeti elden kaçırmışım.»

9354

همتی تا بوکه من زین وارهم
زین گل تیره بودکه برجهم

«Bir himmet et ki, bu felâketten kurtulayım, düştüğüm bu kadar çamur içinden sıçrayıp çıkayım.»

9355

این دعا میخواهد او از عام و خاص
کالخلاص والخلاص والخلاص

«(Halâs olayım, halâs olayım, halâs olayım) diye avâmdan ve havâstan da duâ ister.»

9356

دست باز و پای باز و بند نی
نی موکل برسرش، نی آهنی

«Eli, ayağı tutar halde ve bağlı değil; başında bir kimse olmadığı gibi, demirden bir bendi de yok.»

Öyle ise bu kimse :

9357

از كدامين بند میخواهد خلاص
وز كدامين حبس میجوید مناص

«Hangi bağdan kurtulmak istiyor, hangi hapisten halâs olmak istiyor?»

9358

بند تقدير و قضاى مختفى
هان نبيند آن بجز جان صفى

«Takdirin ve gizli kazânın bendinden kurtulmak istiyordu ki, o gizli kazânın bendini, sâf bir rûhtan başkası göremez.»

9359

گرچه پيدا نيست آن درمكمنست
بدتر از زندان و بند آهنست

«O kazâ bağı zâhir değil, gizlidir. Fakat zindan ve demir zincirden daha beterdir.»

9360

زانكه آهنگر مرآنرا بشكند
حفره گرهم خشت زندان بركند

«Çünki bir demirci o demir zinciri kırabilir, bir çukur kazan da zindanın temelini açabilir.»

Vaktiyle zindana konulan kimselerin ellerine, ayaklarına demir bendler takılır ve halkaları perçinlenirdi. Şâyed o bendler çıkarılmak lâzım gelirse demirci gelir, perçinleri eğelemek ve kırmak suretiyle çıkarırdı.

9361

اى عجب اين بند پنهان گران
عاجز از تكسير آن آهنگران

«Ne acâibtir ki bu gizli ve ağır bendi kırıp sökmekten demirciler âciz bulunur.»

9362

دیدن آن بند احمدرا رسد
بر گلوی بسته حبل من مسد

«O gizli kazâ bendini ve boğazına bağlanmış hurma lifi ipini görmek Hazret-i Ahmed Aleyhissalâtü Vesselâma ve onun kâmil vârislerine yakışır.»

وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾

Yânî : **«En yakın soydaşlarını azâb-ı İlâhî ile korkut![3]»** Âyet-i Kerîmesi nâzil olunca Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz yakın akrabası bulunan (Benî Hâşim) i toplamış ve imâna dâvet etmişti. Amcası bulunan Ebû Leheb, kardeşinin oğluna tâbi olmayı azametine yediremediği için : «Helâk olasın! Bizi bunun için mi çağırdın?» diyerek eline bir taş almış ve Zât-ı Risâlete atmak istemiş; o münâsebetle de şu Sûre nâzil olmuştu:

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلَىٰ
نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ﴿٥﴾

Yânî : **Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de kurudu** (Helâk oldu ya). **Ona ne malı, ne kazandığı faide vermedi. Alevli bir ateşe girecek o. Karısı da.** (Hem) **odun hamalı olarak. Boynunda bükülmüş bir ip de olduğu halde[4].»**

Ebû Leheb'in karısı ve Ebû Süfyân'ın kız kardeşi olan (Ümmü Cemîl) habisesi her gün diken toplar ve sırtına yükleyip Resûl-i Ekrem'in geçeceği yola dökerdi.

9363

حبل و هیزم را جز او چشمی ندید
که بدید آید براو هر نابدید

«Ümmü Cemilin boynundaki ipi ve sırtındaki odunu Hazret-i Peygamberden başka bir göz görmedi. Çünki O'na, başkalarına görünmeyen şeyler görünürdü.»

---

(3) Sûrei Şuara : 214.
(4) Sûrei Tebbet 1 : 5.

9364

باقیانش جمله تأویلی کنند

کین ز بیهوشیست ایشان هوشمند

«Cenâb-ı Peygamberden mâadâsı, bu âyetin mânâsını te'vil ederler ki o te'vil bîhoşluktan ileri gelmiştir. Zât-ı Risâlet ile verese-i Muhammediyye ise âkil ve hoşmenddirler.»

Müfessirlerden bazıları: «Ümm-ü Cemil, Ebû Süfyânın kız kardeşi ve Ebû Lehebin karısı idi. Kureyşin zenginlerinden olan böyle bir kadının boynunda liften bir ip ile odun taşıması nasıl mümkün olur? (Hammâlet-el Hattab) tâbiri mecazdır. Nemmâm, zemmâm ve bizim kundakçı dediğimiz mevkide kullanılabilir bir tâbirdir. Bu karı da, kocasına ve kardeşine tâbi olarak, Aleyhissalât Efendimizi her yerde zemmettiği için hakkında bu tâbir kullanılmıştır» demişlerdir. Bazıları da: «O kadının Cehennemdeki hâlini tasvirdir» mutâleasında bulunmuşlardır. İşte ehl-i şühûd olanlar vukuu muhakkak olan o tasvîri, yani Ümmü Cemilin Cehennemde arkasiyle odun taşıyacağını, te'vil etmeksizin ve müşâhedeleri üzerine aynen kabul ve tasdik ederler.

Kaza ve Kader hükmünü idrak etmeyenler, o mirasyedinin halini de, tenbellikten çalışmıyor da böyle sefâlet çekiyor, diye te'vile kalkışırlar.

9365

لیك از و تأثیر آن بستن دوتو

گشته و نالان شده درپیش تو

«Lâkin bağlandığı kazâ bendinin tesiriyle onun sırtı iki kat olmuştu. Kendi de senin karşında eğilip duruyordu.»

Ve:

9366

که دعای همتی تا ازهم

تا ازین بند نهان بیرون جهم

«Bir duâ ve himmet edin ki şu gizli bağın içinden sıçrayıp çıkayım diyordu.»

9367

آنکه بيند اين علامتها بديد
چون نداند او شقی را از سعيد

«Kazâ ve kaderin bu gizli alâmetlerini görüp duran bir ârif-i kâmil, (şakî) yi (saîd) den nasıl tefrik etmez?»

İnsanlardan bazılarının seâdet-i hidâyete, bazılarının da şakâvet-i dalâlete mazhar oldukları ezelen ve ilm-i İlâhîde takdir buyurulmuş ve böyle olduğu: **«Saîd olan daha anasının karnında iken saîddir, şakî olan da daha anasının karnında iken şakîdir»** Hadisinde beyan olunmuştur.

İnsanlardan hangisinin saîd, hangisinin şakî olduğunu herkes bilemez. Onu ancak, Kazâ'nın gizli hükümlerini ve te'sirlerini basîret nuruyle görenler ayırd edebilirler. Ashâb-ı Resûlullah'dan (Huzeyfet'übn'ül-Yemân) radiyallahü anh Resûl-i Ekrem Efendimizin sırdâşı idi. Aleyhis-salât Efendimiz ona olacak bazı vak'aları, hususiyle münafıkları bildirmişti. Ondan dolayı Hazret-i Ömer, hilâfeti zamanında biri ölünce, Huzeyfe'nin gelip gelmediğine dikkat ederdi. O gelmişse Fâruk-u Âzam da cenâze namazını kılar ve kabre kadar teşyî ederdi. Huzeyfe gelmemişse ölünün münâfık ve şakiyy-i ezelî olduğunu anlar cenâzesinde bulunmazdı.

9368

داند و پوشد بامر ذوالجلال
که نباشد کشف راز حق حلال

«Şakîyi ve saîdi bilen bir ârif, bildiği halde onun hakikatini meydana koymaz. Çünki: Hakkın sır ve kazâsını fâşetmek helâl değildir.»

9369

اين سخن پايان ندارد آن فقير
از مجاعت شد زبون و تن اسير

«Bu sözün sonu gelmez. Dağda inzivâ eden o fakir açlıktan zebûn oldu ve cismi za'fa esir olup harekete mecâli kalmadı.»

«RÜZGÂRIN DÜŞÜRDÜKLERİNDEN BAŞKA, AĞAÇTAN MEYVE KOPARIP YEMEYİM DİYE NEZRETMİŞ OLAN FAKİRİN ARMUT KOPARMAYA MECBUR OLMASI VE DERHAL CEZA-YI İLÂHİNİN ZUHUR ETMESİ»

9370

پنج روز آن باد امرودی نریخت
ز آتش جوعش صبوری میگریخت

«Bir gün rüzgâr armut düşürmedi, o fakirin de açlık ateşinden sabır ve tahammülü tükendi.»

9371

بر سر شاخی امرودی چند دید
باز صبری کرد خودرا وا کشید

«Bir dalın ucunda bir kaç armut gördü. Yine sabrederek kendini geri çekti.»

9372

باد آمد شاخرا سرزیر کرد
طبع‌را برخوردن آن چیر کرد

«Rüzgâr esti ve dalı baş aşağı etti. Şu hâl, fakirin tabiatını o armutları yemeye teşvik etti.»

9373

جوع وضعف و قوت جذب قضا
کرد زاهدرا ز نذرش بی‌وفا

«Açlık, zaaf ve kazâ câzibesinin kuvveti, zâhidi nezrine karşı bivefâ yaptı.»

9374

چونکه از امرود بن میوه شکست
گشت اندر نذر و عهد خویش سست

«Armut ağacından meyveyi koparınca nezrini ve ahdini bozmuş oldu.»

9375

هم دران دم کو شمال حق رسید
چشم او بگشاد و گوش او کشید

«O anda Allahın te'dibi geldi, gözünü açtı ve kulağını çekti.»

«O ŞEYHİN, HIRSIZLARLA BERABER, HIRSIZLIKLA İTHAM EDİLİP, ELİNİN KESİLMESİ»

9376

بیست از دزدان بدند آنجا و بیش
بخش میکردند مسروقات خویش

«Orada yirmiden fazla hırsız vardı ki çaldıklarını taksim ediyorlardı.»

9377

شحنه‌را غماز آگه کرده بود
مردم شحنه برافتادند زود

«Boşboğazın biri şahne'ye haber vermişti. Şahne'nin adamları çabucak üşüştüler.»

Şahne: Zamanımızdaki, polis ve jandarma kabilinden âsâyiş memûru.

9378

هم بد انجا پای چپ و دست راست
جمله‌را ببرید و غوغایی نخاست

«Orada hepsinin sol ayaklariyle sağ ellerini kestiler. Feryâd ü figandan kıyamet koptu.»

9379

دست زاهدهم بریده شد غلط

پاشرا میخواست هم کردن سقط

«Yanlışlıkla zâhidin de eli kesildi. Ayağını da kesmek istedikleri sırada,»

9380

در زمان آمد سواری بس گزین

بانگ برزد برعوان کای سك ببین

«Muhteşem bir süvâri geldi. El, ayak kesen adama: Ey köpek, bak!»

9381

این فلان شیخست و ابدال خدا

دست اورا تو چرا کردی جدا

«Bu falân şeyhtir ve Ebdâl-i İlâhiyyedendir. Sen onun elini niçin bileğinden ayırdın? diye bağırdı.»

9382

آن عوان بدرید جامه تیز و رفت

پیش شحنه‌داد آگاهیش گفت

«Cellâtlık eden bunu işitince teessüfünden elbisesini yırttı ve şahne'-nin yanına koşup hâdiseyi yana yakıla anlattı.»

9383

شحنه آمد پا برهنه عذر خواه

که ندانستم خدا برمن گواه

«Şahne, yalınayak koşarak geldi ve Allah şâhidimdir ki bilemedim diye özür diledi.»

9384

هین بحل کن مر مرا این کار زشت
ای کریم و سرور اهل بهشت

«Ey kerem sahibi ve Cennet ahâlisinin serveri olan şeyh! Bu kötü işi bana helâl et, dedi.»

9385

گفت میدانم سبب این نیش را
می‌شناسم من گناه خویش را

«Şeyh dedi ki: Ben bu cezânın sebebini biliyorum ve kendi günâhımı tanıyorum.»

9386

من شکستم حرمت ایمان او
پس یمینم برد دادستان او

«Ben Allah'ın yeminine hurmeti terk ettim, onun mahkeme-i adâleti de benim yeminimi, yani sağ elimi kestirdi.»

9387

من شکستم عهد و دانستم بدست
تا رسید آن شومی جرأت بدست

«Ben ahidden dönmenin kötü olduğunu bildiğim halde nezrimi bozdum. O cürmün uğursuzluğu elime erişti.»

Sûre-i Nahl'de buyuruluyor ki :

وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ
وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ
اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ
﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ
قُوَّةٍ اَنْكَاثًا

Yâni : **«Bir ahd yapınca, Allahın ahdine vefâ ediniz ve yeminleri sağlama bağladıktan sonra bozmayınız. Siz o yeminlerle Allah'ı kendinize kefil yapmış olursunuz. Şüphe yok ki Allah yaptığınız herşeyi bilir. Büktüğü iplikler bükülüp kuvvetlendikten sonra onları açan ve parça parça eden kadın gibi olmayınız[5]...»**

Arablar arasında Rayta yahud Râyıta nâmında bir kadın vardı ki akılsızlığı dolayısiyle kendisine (Hamkâ) lâkabı verilmişti. Bu kadın, sabahtan öğleye kadar câriyelerle beraber yün eğirir, iplik yapar, öğleden akşama kadar da o bükülmüş iplikleri söker ve söktürür ve böylece onları heder ederdi. Cenâb-ı Hak, ahd, nezir, yemîn edip de onlardan rücu etmeyi, işte bu ahmak kadının iplik bükerek sonra sökmesine benzetiyor ve siz de onun gibi olmayın ve onun yaptığını yapmayın diyor. Şeyh lisânından deniliyor ki :

9388

دست ما و پای ما و مغز و پوست
باد ای والی فدای حکم دوست

«Ey şahne; bizim elimiz, ayağımız, bâtınımız, zâhirimiz, Dost'un hükmüne fedâ olsun.»

Şeyh, böyle demekle Kazâ'ya rızâ gösteriyor. Mâneviyâtın büyükle-

(5) Sûrei Nahl : 91-92.

rinden Hâris-i Muhâsibi demiştir ki: **«Rızâ; Hükm-i Kazâ'ya kalben teslim olmaktır.»**

Kezâ Hazret-i Cüneyd buyurmuştur ki: **«Rızâ; Kazânın zuhûrunda kalbin sevinmesidir.** Kezâ Râbiatül Adeviyye (Kaddesallâhu sırrehâ) ya: **«Kul, ne vakit Rabbinden râzî olur?»** diye sormuşlar. **«Nimet gibi musîbet de onu sevindirdiği zaman»** cevâbını vermiş. Hulâsa: Allahın kahr ve celâlini de lutf ve cemâli gibi hoş görmek ve şikâyet değil, hamd ve senâda bulunmak rızâ eseridir.

Aziz Mahmud Hüdâyi (Kuddise sirruhû) der ki:

Hoştur bana senden gelen,
Ya gonca gül, yâhud diken;
Ya hıl'at veyahud kefen
Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

Yine Şeyh, elini kestirmiş olan şahneye dedi ki:

9389

قسم من بود این ترا کردم حلال
تو ندانستی ترا نبود وبال

«Elimin kesilmesi benim kısmetim idi. Bunu sana helâl ettim. Sen beni bilmediğin için, bu işte vebâlin ve suçun yoktur.»

9390

وانکه او دانست او فرمان رواست
با خدا سامان پیچیدن کجاست

«Benim hâlimi bilen, elimin kesilmesine fermân verendir. Onunla uğraşmak ise nerede ve nasıl olur?»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, hırs'ın zararlarını beyân için diyor ki:

9391

ای بسا مرغی پرنده دانه جو
که بریده حلق او هم حلق او

«Dâne toplamak için uçan ne kadar kuş vardır ki boğazı, onu tuzağa düşürmüş ve boğazını kestirmiştir.»

9392

ای بسا ماهی درآب دور دست
گشته از حرصی گلو مأخوذ شست

«Suda ve insan elinden uzakta ne kadar balık vardır ki boğazının hırsından oltaya tutulmuştur.»

9393

ای بسا مستور درپرده بده
شومئ فرج و گلو رسوا شده

«İffet perdesi arkasında ne kadar kimse vardır ki ferc ve boğazının uğursuzluğundan halk arasında rüsvây olmuştur.»

İnsan için en büyük tehlike bu iki uzvudur. Bundan dolayı Hadis-i Şerifte: **«Her kim bana bıyığı ve sakalı arasını, bir de bacakları arasını muhafaza etmeyi taahhüd ederse ben de ona Cenneti tekeffül ederim.»** buyurulmuştur. Bıyıkla sakal arası ağızdan kinâyedir. Mevlânâ'nın büyük oğlu Sultan Veled demiştir ki: **«Erkeklik uzvu ile boğaz, beni şaşırtmış ve deli etmiştir. Her kim bu ikisinden geçer, yani onları muhafaza ederse o büyük bir adamdır.»**

9394

ای بسا قاضئ خبرنیك خو
از گلو وز شومئ او زردرو

«Ne kadar âlim ve iyi huylu Kâdı vardır ki boğaz uğursuzluğundan yüzü sararmıştır.»

Yânî; âlim ve evvelce güzel ahlâk sâhibi olan bir kadı, rüşvet alınca Allahın lânetine uğrar. Çünki Hazret-i Peygamber: **«Allah, rüşveti verene de, alana da, arada vâsıta olana da lânet etsin»** buyurmuştur. Sonra, rüşvet alan bir kadı, yâhud bir me'mûr halk arasında da hürmetini kaybeder ve günün birinde rüşveti meydana çıkar, taht-ı muhâkemeye alınır, korkusundan yüzü sapsarı olur.

9395

بلکه درهاروت و ماروت آن شراب
از عروج چرخشان شد سد باب

«Hattâ Hârût ve Mârût ismindeki meleklerin içmiş oldukları şarab, semâ kapısını kendilerine kapattı.»

Hârût ve Mârût hakkında evvelce gerekli izahat verilmişti.

9396

بایزید از بهر این کرد احتراز
دید درخود کاهلی اندر نماز

«Bâyezîd-i Bestâmi, namaz için kendisinde tenbellik görünce boğaz derdinden kaçındı.»

9397

از سبب اندیشه کرد آن ذولباب
دید علت خوردن بسیار آب

«O Âkil zât, tenbelliğin sebebini düşündü, fazla su içmekte buldu.»

9398

گفت تا سالی نخواهم خورد آب
آنچنان کرد و خدایش داد تاب

«Bir sene su içmiyeyim diye ahdetti ve öyle yaptı. Allah da ona bu hususta sabr ve tahammül ihsan etti.»

9399

این کمینه جهد اوبد بهر دین
گشت او سلطان و قطب العارفین

«Onun dinde en hafif mücâhedesi böyle idi. Böyle yaptığı için de mânevî bir sultan ve Kutb'ul-ârifîn olmuştu.»

Hazret-i Bâyezîd'e: «Mücâhedenin en zaifi nedir?» diye sormuşlar?

«Yemeği, içmeği terketmektir. Ben bir gün nefsimi bir ibâdete dâvet ettim, icâbet etmedi. Ben de ondan bir sene suyu menettim» demiş.

Cenâb-ı Hak Kur'ânda:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yânî: **«Bizim için mücâhede edenlere hidâyet yollarımızı açarız[6].»** buyuruyor. Bâyezîd'in bir sene su içmemiş olması da Hakkın açtığı hidâyet ve muvaffakiyyet yollarından biridir.

Hikâyeye avdetle deniliyor ki:

9400

چون بریده شد برای حلق دست

مرد زاهد را در شکوی ببست

«Boğaz hırsından — yâni; nezri hilâfına ağaçtan armut koparmış olduğu için — eli kesilince o zâhid zât için şikâyet kapısı kapandı.»

9401

شیخ اقطع گشت نامش پیش خلق

کرد معروفش بدین آفات حلق

«Halk arasında adı (Şeyh-i Aktâ — eli kesik Şeyh) kaldı; halk onu bu adla tanıdı.»

«ŞEYH AKTA'NIN KERÂMETLERİ VE İKİ EL İLE ZENBİL ÖRMESİ»

9402

در عریش او را یکی زاور بیافت

کو بهر دو دست می‌زنبیل بافت

«Kamıştan, ottan yapılmış olan kulübesine bir ziyaretçi geldi ki, o iki eliyle zenbil örüyordu.»

---

(6) Sûrei Ankebut: 69.

9403

گفت اورا ای عدو جان خویش
در عیابشم آمده سرکرده پیش

«Şeyh Akta' ona : Ey canının düşmanı, ey başını önüne eğerek karşıma gelen kimse!»

9404

این چرا کردی شتاب اندر سیاق
گفت از افراط مهر و اشتیاق

«Bu hususta neden acele ettin, niçin izin istemeden içeri girdin? diye sordu. Ziyâretçi de : Muhabbetimden ve fazla iştiyakımdan, diye cevab verdi.»

Şeyhin ziyâretciye : «Ey cânının düşmanı» demesi; sırrına vâkıf olduğu için inkisârını almak, o inkisarın da onun helâkine sebeb olmak ihtimâline binâendi.

Ziyâretçinin ihlâsı ve edebi üzerine şeyh :

9405

پس تبسم کرد و گفت اکنون بیا
لیك مخفی دار این را ای کیا

«Tebessüm etti ve : Öyle ise gel, lâkin ey büyük adam, bu sırrı gizle...»

Yâni : benim iki el ile zenbil ördüğümü kimseye söyleme, dedi.

9406

تا نمیرم من مگو این با کسی
نی قرینی ، نی حبیبی ، نی خسی

«Ben ölmeyince bu sırrı ne bir dosta, ne bir sevgiliye, ne de bir aşağılık kimseye söyleme!»

9407

بعد ازان قوم دگر از روزنش
مطلع گشتند بربافیدنش

«Ondan sonra, başkaları da kulübenin penceresinden şeyhin iki el ile zenbil ördüğüne muttalî oldular.»

9408

گفت حکمت‌را تو دانی کردکار
من کنم پنهان تو کردی آشکار

«Şeyh dedi ki: İlâhî bu işin hikmetini sen bilirsin. Ben gizlemeye çalışıyorum. Sen meydana çıkardın.»

9409

آمد الهامش که یك چندی بدند
که درین غم بر تو منکر می‌شدند

«Cenâb-ı Haktan ona ilhâm geldi ki: Bu gamda, yâni elinin kesilmesinde sana münkir olan bir kaç kişi vardı.»

9410

که مکر سالوسی بود او درطریق
که خدا رسواش کرد اندر فریق

«Gâlibâ o tarikatta mürâî idi ki Allah onu insanlara karşı rüsvây etti, diyorlardı.»

9411

من نخواهم کان رمه کافر شوند
در ضلالت درگمان بد روند

«Ben o cemâatın kâfir olmasını ve dalâlete düşüp sû-i zanda bulunmasını istemedim.»

9412

این کرامت را بکردیم آشکار
که دهیمت دست اندر وقت کار

«İş gördüğün vakit, kerâmet olarak sana bir el verdiğimizi onun için meydana koydum.»

9413

تا که آن بیچارگان بدگمان
رد نگردند از جناب آسمان

«Tâ ki, sû-i zanna kapılan bîçâreler huzurumdan merdûd olmasınlar.»

9414

من ترا بی این کرامتها ز پیش
خود تسلی دادمی از ذات خویش

«Ben sana evvelce bu hârika olmaksızın da kerâmetler ve teselliler vermiştim ki sen kerâmet kaydından müstağnî bulunuyordun.»

9415

این کرامت بهر ایشان دادمت
وین چراغ از بهر این بنهادمت

«Ben sana bu kerâmeti onlar, yânî; sana sû-i zan edenler için verdim. Bu hidâyet kandilini onlar için sana ihsan ettim.»

Ki görsünler de inansınlar, artık sû-i zanda bulunmasınlar diye...

9416

تو ازان بگذشته‌ئی کز مرگ تن
ترسی وز تفریق اجزای بدن

«Sen, ölümden, bedeninin cüz'ülerinin ayrılacağından korkmaktan geçtin.»

وهم تفریق سروپا از تو رفت

دفع وهم اسپر رسیدت نیك زفت

«Başın ve ayağının ayrılmasına dair korku kalmadı. Vehmi bırakmak, senin için büyük bir siper oldu.»

«FİR'AVUN SİHİRBAZLARININ ELLERİYLE, AYAKLARININ KESİLMESİNE ALDIRIŞ ETMEMELERİNDEKİ SEBEB»

9418

ساحران رانی که فرعون لعین

کرد تهدید سیاست برزمین

«Mel'un Fir'avun, sihirbazları, yeryüzünde öldürmekle tehdid etmedi miydi?»

9419

که ببرم دست و پاتان از خلاف

پس درآویزم ندارم تان معاف

«Şöyle demişti: Elinizi ve ayağınızı çaprazlama olarak kestireceğim, sonra da sizi affetmeyip astıracağım.»

Söylenen hâdise Sûre-i Şuarâ'da şöyle hikâye buyuruluyor:

فَأَلْقَوْا

حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَىٰ
مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ
﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ آمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

Yânî : «İpleri ve değneklerini meydana attılar ve : (Fir'avnın izzeti ve şevketi için biz mutlaka gâlib gelenleriz) dediler. Mûsâ da asâsını bırakıverdi. Asâ ejderhâ olup sihirbazların iplerini ve değneklerini yuttu. Sihirbazlar yere kapanıp secde ettiler ve dediler ki : (Âlemlerin Rabbi olan, Mûsâ'nın ve Hârûn'un da Rabbisi bulunan Allah'a îman etdik.) Fir'avn dedi ki: (Ben size izin vermeden Mûsâ'ya îmân mı ettiniz? Hakikaten o, sihir öğreten büyüğünüz imiş. Pek yakında anlayacaksınız ki behemehâl ellerinizi ve ayaklarınızı çapraz olarak kestireceğim ve hepinizi mutlaka astıracağım). Sihirbazlar dediler ki : (Zararı yok, biz hakîkaten Rabbimizin nezdine rücû etmiş oluruz. İlk müslüman olanlardan bulunmamız sebebiyle Rabbimizin bizi bağışlıyacağını ümid ederiz[7].)»

Hüseyin Vâız, tefsirinde diyor ki : «Fir'avn'ın emriyle sihirbazların sağ el ve sol ayaklarını kestikten sonra astılar. Hazret-i Mûsâ onlar için ağladı. Cenâb-ı Hak, o şehîdlerin mânevî makâmını Kelîmullah'a gösterdi.»

---

(7) Sûrei Şuara : 44-51.

9420

او همی پنداشت کایشان درهم ان
وهم و تخویفند وسواس و گمان

«Fir'avun, sihirbazların o anda korkacaklarını, vehme, vesveseye, şüpheye düşeceklerini sanmıştı.»

9421

که بود شان لرزه و تخویف و ترس
از تو همها و تهدیدات نفس

«Kezâ, onların korkudan, vehimlerinden ve nefsin tehdidlerinden titreyeceklerini ummuştu.»

9422

او نمی دانست کایشان رسته‌اند
بردریچهٔ نور دل بنشسته‌اند

«Fir'avun bilmiyordu ki, sihirbazlar, o vehimlerden kurtulmuşlar. Gönül nûru penceresinin önüne oturmuşlardı.»

O pencereden hakîkati görmüşlerdi.

9423

سایهٔ خودرا ز خود دانسته‌اند
چابك و چست و کش برجسته‌اند

«Kendi gölgelerini, kendilerinden ayırt etmişler, (yânî; rûhun asıl, cesedin ona bir gölge olduğunu anlamışlar) ve o gölgeyi fedâ etmek için çevik, çabuk olarak sıçramışlardı.»

Binâenaleyh elleri, ayakları kesilip kendileri asılmak değil, şu çamur yığını olan zemin üzerinde :

9424

هاون گردون اگر صدبارشان
خرد کوبد اندرین گلزار شان

«Felek havanında yüz kerre döğülüp un ufak olsalar bile.»

9425

اصل این ترکیب راچون دیده‌اند
از فروع وهم کم ترسیده‌اند

«Terkîb-i insân'ı (yânî; cismin aslını) görüp anlamış oldukları için vehmin teferruatından korkmayacaklardı.»

Münasebet dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ burada vehme dâir beyânâtta bulunuyor :

9426

این جهان خوابست اندر ظن مایست
گر رود درخواب دستی باك نیست

«Bu Dünyâ, uyku ve rü'yâdır. Ey sâlik, sen oradaki hayâlete karşı zanna kapılma. Rüyâda bir el kesilse bile bu korkulacak bir şey değildir.»

9427

گر بخواب اندر سرت ببرید گاز
هم سرت برجاست هم عمرت دراز

«Eğer rüyâda bir makas senin başını keserse, hem başın yerindedir, hem ömrün uzun olacaktır.»

Diyorlar ki : Rüyâ, gören kimsenin haline nisbetle yâ aynen, yâhud aksine zuhur eder. Salih kimselerin rüyâsı aynen vâki olur, yânî; görüldüğü gibi çıkar. Avâmın rüyâsı ise aksine zuhur eder. Meselâ, ağlamışsa güleceğine, ölmüşse yaşayacağına, hastalanmışsa sıhhatte bulunacağına delâlet eder.

9428

گر ببینی خواب درخودرا دونیم
تندرستی چون بخیزی نی سقیم

«Rüyâda kendini iki parça da olmuş görsen, uyanınca hasta değil, sıhhatte olarak kalkarsın.»

9429

حاصل اندر خواب نقصان بدن
نيست باك و ى دوصدپاره شدن

«Hulâsa, rüyâda, bedenin noksanı korkulacak bir şey değildir; velevki iki yüz parça olsun.»

9430

اين جهانرا كه بصورت قائمست
گفت پيغبركه حلم نائمست

«Sûretle kâim olan bu dünyâ için Hazret-i Peygamber: (Uyuyanın gördüğü bir rüyâ) demiştir.»

Câbir bin Abdullah (radiyallâhü anh) diyor ki: «Ben Resulullah (Aleyhissalâtü Vesselâm) ın huzurunda idim. O'na beyaz yüzlü biri geldi: «Yâ Resûlallah! Dünyâ nedir?» diye sordu. Sallâllâhü Aleyhi Vesellem: «Uyumuş kimsenin rüyâ görmesidir» buyurdu. O zât: «Dünyâ ile Âhiretin arası ne kadardır?» dedi. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri: «Göz kapayıp açacak zaman kadardır» buyurdu. O zât dedi ki: «Dünyâda ne kadar durulur?» Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Kafileden ayrılmış bir kimsenin ayrılması kadardır» buyurdu. Sonra o kimse gitti. Resûl-i Ekrem: «Bu Cibrîl idi. Sizi Dünyâda kanâatkâr, Âhirete rağbetkâr kılmak üzere gelmişti» buyurdu.

9431

از ره تقليد توكردى قبول
سالكان اين ديده پيدا بى رسول

«Ey sâlik; Dünyânın rüyâ olduğunu sen taklid yoliyle kabul ve öylece rivâyet ediyorsun. Hakiki sâlikler bunu, Hadis-i Peygamberî olmaksızın alenen müşâhede etmişlerdir.»

9432

روز درخوابى مگو كين خواب نيست
سايه فرعست اصل جز مهتاب نيست

«Sen gündüz de uykudasın; bu uyku değildir deme. Gölge fer'îdir, asıl olan mehtâbdır.»

Hadis-i Şerifte : «İnsanlar hayatta iken uykudadırlar. Öldükleri vakit uyanırlar.» buyurulmuştur. Binâenaleyh insanların da mevcûdiyeti rüyâ kabilindendir, yâhud gölge misâlidir. Asıl olan kimse Nûr-i Vücûd-i Bâridir.

9433

خواب و بیداریت آن دان ای عضد

که ببیند خفته کو درخواب شد

«Senin uykunu da, uyanıklığını da, uyuyan bir kimsenin rüya içinde rüyâ görmesi gibi bil.»

9434

او گمان برده که این خفته‌ام

بی‌خبر زان کوست درخواب دوم

«O rüyâ gören uyumuşum zanneder, halbuki ikinci bir uykuda bulunduğunun farkında değildir.»

Ki birincisi, uyumuş olması, ikincisi ise kendini uyur görmüş olmasıdır. Bir de uyanıkken de uykuda bulunması vardır ki bu suretle uykusu üç kat olur.

9435

کوزه گر گر کوزهٔ را بشکند

چون بخواهد باز خود قائم کند

«Çanak, çömlek yapan, bir kâseyi kıracak olursa, istediği zaman onu tekrar yapar.»

Çünki çamuru önünde, san'atı elindedir. Cenâb-ı Hak da bir cesedi ifnâ edince onu başka bir hayat ile ibkâ eder.

9436

کوررا هر گام باشد ترس چاه

باهزاران ترس می‌آید براه

«Körün her adımında kuyuya ve çamura düşmek korkusu vardır. O binlerce korku ile yolda yürür.»

9437

مرد بیناید عرض راه را

پس بداند او مغاک و چاه را

«Fakat, gören bir kimse yolun enini görür ve çukur ile kuyuyu bilir.»

9438

پاوزانواش نلرزد هر دمی

رو ترش کی دارد او از هر غمی

«Yürürken her adımda ayağı ve dizi titremez. O, her gam ve endişe ile yüzünü ekşitmez.»

Şimdi iman eden ve şehîd olan sihirbazlar lisânından Fir'avn'a hitâben deniliyor ki :

9439

خیز فرعونا که ما آن نیستیم

که بهر بانگی و غولی بیستیم

«Ey Fir'avn kalk, ne yapacaksan yap. Biz, her sesten, her gulyabaniden ürküp duracak takımdan değiliz.»

9440

خرقهٔ مارا بدر دوزنده هست

ورنه خود مارا برهنه تر بهست

«Bizim ceset hırkamızı yırt. Bir dikici vardır ki Allahtır. Yoksa bizim için o cesetten soyunmak evlâdır.»

9441

بی لباس این خوب را اندر کنار

خوشتر آریم ای عدو نابکار

«Ey küstah düşman! Biz cesedden tecerrüd etmekle bu güzeli — yânî; Mahbub-i Hakikiyi — çıplak olarak daha güzel kucaklarız.»

9442

خوشتر از تجرید از تن وز منیع
نیست ای فرعون بی‌الهام و گیج

«Ey ilhamsız ahmak Fir'avn; ten kesâfetinden ve mizâc tabiatından tecerrüd ederek mahz-ı rûh olmak kadar güzel hiç bir şey yoktur.»

«KATIRIN: "BEN ÇOK DEFA YÜZÜKOYUN DÜŞÜYORUM, SEN İSE NÂDİREN DÜŞÜYORSUN" DİYE DEVEYE ŞİKÂYETİ»

9443

گفت استر باشترکای خوش رفیق
درفراز و شیب و درراه دقیق

«Katır, deveye dedi ki: Ey iyi arkadaş; yokuşlarda, inişlerde ve sarp yollarda,»

9444

تو نه آیی درسر و خوش میروی
من همی آیم بسر همچون غوی

«Sen düşmüyorsun, güzelce gidiyorsun. Ben ise yolunu şaşırmış kimse gibi, tepetaklak oluyorum.»

9445

من همی افتم برو درهردمی
خواه درخشکی و خواه اندرنمی

«Ben ister kuru bir yol olsun, ister çamur bulunsun her ân yüzükoyun düşüyorum.»

9446

این سبب را باز گو با من که چیست
تا بدانم من که چون باید زیست

«Bunun sebebinin ne olduğunu bana anlat ki, ben de nasıl yaşamak lâzım geldiğini öğrenmiş olayım.»

Burada katırdan maksad: Ahlâksız, geçimsiz ve dikkatsiz kimselerdir. Deveden murâd da: Yumuşak tabiatlı ve güzel ahlâk sâhibi şahıslardır.

Nitekim Hadis-i Şerifte: **«Mü'minler, yumuşak ve yavaş tabiatlı olurlar, güzel yürüyen ve çekince gelen deveye benzerler»** buyurulmuş ve deve medhedilmiştir.

Hazret-i Peygamberin **Düldül** isminde bir esteri vardı ki Huneyn muhârebesinde ona binmişti. Bu hayvanı Mısır hükümdârı **Mukavkıs**, daha bazı hediyelere ilâveten Resûlullâh Efendimize göndermişti. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri sonra onu Hazret-i Ali'ye ihsân buyurdu.

Katırın süâline cevâben deve:

9447

گفت چشم من ز تو روشنترست
بعد از آن هم از بلندی ناظرست

«Dedi ki: benim gözüm, seninkinden daha parlaktır; bundan başka, bir de yüksekten bakmaktadır.»

Çünki boyum seninkinden uzundur.

9448

چون بر آیم بر سر کوه بلند
آخر عقبه ببینم هوشمند

«Yüksek bir dağa çıkınca oradaki patikanın sonunu dikkatlice görürüm.»

9449

پس همه پستی و بالائی راه

دیده امرا وانماید هم الله

«Cenâb-ı Hak, gözüme bütün yolların iniş ve çıkışını gösterir.»

9450

هر قدم من از سر بینش نهم

از عثار واز فتادن وارهم

«Ben her adımı görerek atarım, onun için sürçmekten ve düşmekten kurtulurum.»

9451

تو نبینی پیش خود یك دو سه گام

دانه بینی و نبینی رنج دام

«Sen ise üç adımdan ötesini görmezsin. Dâneyi görür, onun altındaki tuzağı farketmezsin.»

9452

یستوی الاعمی لدیکم والبصیر

فی المقام والنزول والمسیر

«Oturmakta, inmekte ve yürümekte kör ile gözlü müsâvî olur mu?»

Bu beyit Sûre-i Hûd'daki :

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمٰى وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ

هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

Yâni : **«İki fırkanın (yâni; müşrikler ile mü'minlerin) misâli, kör ve sağırla, gören ve işiten kimsenin misâli gibidir. Bu iki zümre hiç eşit olur mu? Artık düşünmez misiniz?[8]»** Âyet-i Kerîmesine işârettir.

---

(8) Sûrei Hûd : 24.

9453

چون جنین را در شکم حق جان دهد
جذب اشیا در مزاج او نهد

«Cenâb-ı Hak, ana karnındaki çocuğa can verince, mizâcına vücudunu kuvvetlendirecek cüz'üleri çekmek istidadını verir.»

Bu beyt yukarıda geçen ve Fir'avn tarafından şehid edilen sihirbâzları târif eyleyen (9425) numaralı beyte merbûttur. Cenâb-ı Pir o beyitte: «O sihirbazlar, terkîb-i insânînin aslını görüp anlamış ve ölümle dağılan o cismin diriliş esnâsında yeniden terkib ve ihyâ edileceğine yakîn kesbetmiş olduklarından vehmin teferruâtından korkmaz olmuşlardı» demişti. Şimdi de (Ba's ve Haşr) e inanmayanlara, dağılmış olan eczânın yeniden terekkübüne ihtimâl vermeyenlere karşı cevab olmak üzere bir bahse giriyor. Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerinden ve din düşmanlarının en azılı olanlarından Ebû Cehil veyâhud Übey bin Halef, çürümüş bir kemiği toz haline getirmiş, Huzûr-u Risâlete gelip onu göstermiş: «Bu dağılmış eczâyı yeniden kim toplar da onu diriltir?» demişti. Aleyhisselât Efendimiz de: **«Cenâb-ı Hak, onlara Kıyâmette hayat verecek, seni de diriltip Cehenneme gönderecektir»** buyurdu. Onun üzerine şu Âyetler nâzil oldu.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

Yâni: **«O** (inkârcı) **insan görmedi mi: Biz onu bir nutfeden yarattık. Şimdi de bir mücâdeleci kesiliverdi.** (Nutfeden) **yaratılışını unutarak bize bir de misâl getirdi: Bu kemikleri kim diriltir, onlar çürüyüp dağılmışken? dedi.** (Ey Resûlüm!) **De ki: Onları ilk defa yaratan diriltir ve O, her yaratılanı tamamiyle bilir[9].»**

Yâni; nutfeden bir insan vücuda getirdiği gibi, çürümüş kemiklere de ikinci defâ hayat verir.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki: «Allah bir cenine anası karnında can

(9) Sûrei Yâsîn: 77-79.

verince ona cezb-i eşya hassasını da verir. O cenin daha o halde iken gıdâ maddelerini cezbederek neşv ü nemâ bulur.»

9454

تا چهل سالش بجذب جزءها
حق حریصش کرده باشد در نما

«Allah insanı kırk yaşına kadar neşv ü nemâ bulmak için gıdâ cüz'lerini cezbetmeye harîs kılmıştır.»

Sûre-i Hac'da buyuruluyor ki :

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا

Yâni : **«Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme işinde şüphede iseniz** (ilk yaradılışınızı düşünün); **muhakkak ki biz sizi** (Adem'den, Adem'i de) **topraktan, sonra** (onun zürriyyetini) **insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, daha sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık** (ve bunları) **size** (kemal-i kudretimizi) **apaçık gösterelim diye** (yaptık). **Sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvvetinize** (yiğitlik çağına) **ermeniz için** (büyütüyoruz). **Kiminiz öldürülüyor, kiminiz de** (evvelki) **bilgi** (sin) **den sonra** (artık) **hiçbirşey bilmemek üzere ömrün en fenâ** (devresine) **doğru gerisingeri itiliyor**[10]**.»**

---

(10) Sûrei Hac : 5.

Bu muhtelif hâl ve tavırların bâisi ve hâlikı olan Allah, cesedlerinizi yeniden terkip ile sizi ihyâ etmeğe de kaadirdir.

9455

از خورش او جذب اجزا میکند
تار و پود جسم خودرا می‌تند

«Ana karnındaki çocuk, anasının kaniyle yaşar ve ondaki cüz'leri cezbederek vücudunu besler.»

9456

جذب اجزا روح‌را تعلیم کرد
چون نداند جذب اجزا شاه فرد

«Cenîn'in ruhuna cüz'lerin cezbini öğreten o tek Padişah, cesedin dağılmış cüzlerini toplayıp terkip etmesini nasıl bilmez?»

9457

جامع این ذره‌ها خورشید بود
بی‌غدا اجزات‌را داند ربود

«Bu ruh zerrelerini bir araya toplayan, sana hayat kabiliyetini veren Güneş, gıdasız olarak da varlığının zerrelerini toplayıp bir araya getirmeyi bilir.»

9458

آن زمانی‌که درآیی تو ز خواب
هوش و حسی رفته‌را خواند شتاب

«Sen uykudan uyanınca, uyku dolayısiyle gitmiş olan şuurunu ve hissini Cenâb-ı Hak derhal iade eder.»

Malûm ya insan uyuyunca şuûru ve idrâki kalmaz, hissiyâtı da yerinde durmaz. Gözü görmez, kulağı işitmez, hele uykusu ağır olursa âdetâ ölü hâlini alır. Fakat uyandı mı, muvakkaten, muattal kalmış olan şuûru ve hissiyâtı derhal avdet eder. Bundan dolayıdır ki uykuya küçük ölüm, ölüme de büyük uyku derler.

Sûre-i Zümer'de buyrulmuştur ki :

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ ح۪ينَ مَوْتِهَا وَالَّت۪ي لَمْ تَمُتْ ف۪ي مَنَامِهَا
فَيُمْسِكُ الَّت۪ي قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰٓى اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

Yâni : «**Allah** (ölenin) **ölümü zamanında,** ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği (rûhu) tutar, diğerini muayyen bir vakte (eceli gelinceye) kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek bir kavm için kat'i ibretler vardır[11].»

Denilmiştir ki : İnsanda **(Nefs-i hayat)** ve **(Nefs-i temyiz)**, yânî; yaşayacak ve eşyâyı ayırd edecek iki nefis vardır. Nefs-i hayat ölümle zâil olur. Onun zevâliyle nefs-i temyîz de gider. Nefs-i temyîz, uyku hâlinde zâil olur ve uyanık iken avdet eder. Onun muvakkaten zâil olmasiyle (Nefs-i hayât) zâil olmaz.

Küçük ölüm demek olan uykudan uyanıldığı gibi büyük uyku demek olan ölümden sonra da uyanmak, yânî; dirilmek vardır.

Hazret-i Mevlânâ bahse münâsib bir fıkra nakil ve Sûre-i Bakara'daki bir âyete telmih ediyor :

«UZEYR ALEYHİSSELÂM'IN EŞEĞİNİN, PARÇALARI ÇÜRÜDÜKTEN SONRA ALLAH'IN İZNİYLE UZEYR'İN GÖZÜ ÖNÜNDE TEKRAR TOPLANMASI VE DİRİLMESİ»

İşâret edilen Âyet üst tarafa bağlıdır. Binâenaleyh kıssanın lâyıkiyle anlaşılması için evvelinin de bilinmesi lâzımdır. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

---

(11) Sûrei Zümer : 42.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَٰهِيمَ فِي رَبِّهِ
أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ
قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ
مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٨﴾ أَوْ كَالَّذِي
مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا

Yâni : «**Allah kendisine mülk** (-ü saltanat) **verdiği için** (şımararak) **İbrahim ile, Rabbi hakkında, çekişeni görmedin mi? Hani İbrâhim : Benim Rabbim hem diriltir, hem öldürür, deyince o : Ben de diriltir, öldürürüm, demişti. İbrahim : Allah güneşi doğudan getiriyor. Haydi sen de onu batıdan getir! deyince ise o kâfir şaşırıp** (ve tutulup) **kalmıştı. Allah zalimler gürûhunu muvaffak etmez. Yâhud o kimse gibisini** (görmedin mi) **ki** (binâlarının) **çatıları çökmüş, dıvarları üstüne yıkılmış** (kimsecikleri de kalmamış) **bir kasabaya uğramıştı**[13].»

Âyet-i Kerimenin son kısmında zikredilen kasabanın Kudüs veya onun civarında bir yer olduğu, oradan geçen zatın da Hz. Uzeyr bulunduğu tefsirlerde yazılıdır.

Bâbil hükümdârı Necet Nessar, Kudüs ve havâlisini yahudi hükümdârı Sadakya zamanında tahrib etmiş ve sağ kalan yahudileri esir ederek Bâbil'e götürmüştü. Hazret-i Uzeyr de esirler arasında idi. Yetmiş sene süren Bâbil esâreti esnâsında Bâbil İranlıların eline geçti ve İran şehinşâhı tarafından esirler âzâd edildi.

Uzeyr, merkebine binip Kudüs'e doğru yola çıktı. O harab köye uğradı. Evleri harab olmakla beraber bağları ve bahçeleri duruyordu ve meyve zamanı idi. Sâhibi olmayan o bahçelerden biraz incir toplayıp yedi, bakiyyesini yol azığı olmak üzere sepetine koydu. Biraz da üzüm koparıp sıktı ve suyunu içti. Sonra bir duvara dayanıp :

قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

(12) Sûrei Bakara : 258-259.

Yâni : **«Allah burasını ölümden sonra nasıl diriltecek? demişti. Cenâb-ı Hak da onu yüz sene müddetle öldürdü ve sonra diriltti[13].»**

Öldüğü vakit kaç yaşında ve ne şekil ve surette ise tekrar o halde dirilmişti. Cenâb-ı Hak, bir melek gönderdi ve Uzeyr'e :

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

Yâni : **«Burada ne kadar müddet kaldın? diye sormuştu. Uzeyr de : bir gün, yâhud bir günün bir kaç saati kadar cevâbını vermişti[14].»**

Çünki ölümü öğle vakti, yüz sene sonra dirilişi ise ikindi zamanı idi.

قَالَ بَلْ لَبِثْتَ
مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ
وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ

Yâni : **«Allah dedi ki : Hayır, hayır, belki yüz sene kaldın. Yediğin incire ve içtiğin üzüm suyuna bak ki bozulmamıştır. Bir de merkebe bak ki kemikten ibâret kalmıştır[15].»**

Cenâb-ı Hak, kemâl-i kudretini göstermek için kendisini, incirini ve üzümünü nazardan gizlemiş, merkebini de öldürüp kemiklerini gizlemişti. Gelen melek lisân-ı İlâhîden olmak üzere Uzeyr'e dedi ki :

وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ
اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

Yâni : «(Böyle yapmamız) **seni insanlara ibret nişânesi kılınamız için-dir.** (Merkebin) **kemikler** (ine)**de bak! Onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. O** (merkep dirilip eski haline geldiği ve herşey) **kendisine apaçık belli olduğu zaman** (şöyle)

---

(13) Sûrei Bakara : 259.
(14) Sûrei Bakara : 259.
(15) Sûrei Bakara : 259.

dedi: (Artık şu müşahedemle de) biliyorum ki Allah şüphesiz herşey'e hakkıyle gücü yetendir[16].»

Hazret-i Uzeyr, dirildikten ve merkebinin nasıl dirildiğini gözleriyle gördükten sonra etrâfına bakındı. Evvelce harâbe halinde bulduğu köyü mâmur olmuş gördü. Beni İsrâil'in pek ihtiyâr olanları çocukluklarında O'nun adını işitmişlerdi. O münâsebetle tanıdılar. Kudüs'ün istilâsında Tevrat'ın nüshaları yakılmıştı. Hazret-i Uzeyr, Tevrat'ı ezber okuyup yazıverdi. Sonra köşede bucakta kalmış bir nüsha buldular. Onunla Uzeyr'in yazdırdığı nüshayı karşılaştırarak doğru buldular. Bundan dolayı ona **(İbn'ullah)** yânî; **«Allahın oğlu»** demeğe kadar vardılar.

Gelelim bahse:

9459

هین عزیرا درنگر اندر خرت
که بپوسیده و ریزیده برت

«Ey Uzeyr! Merkebe bak ve dikkat et ki çürümüş ve kemikleri yanı başına dökülmüştür.»

9460

پیش تو گرد آوریم اجزاش را
آن سر و دم و دو گوش و پاش را

«Senin karşında onun cüzlerini ve âzâsını, başını kuyruğunu, iki kulağını ve ayaklarını birleştireceğiz»

9461

دست نی و جزو بر هم می‌نهد
پاره‌ها را اجتماعی می‌دهد

«Görünürde el yok; fakat ölmüş merkebin cüz'leri birbiriyle birleşiyor, dağılmış parçaları toplu bir hâle geliyor.»

---

(16) Sûrei Bakara : 259.

9462

درنگر درصنعت پاره زنی

کوهمی دوزد کهن بی‌سوزنی

«Parçaları toplamak kudret ve san'atına bak ki, o san'at, yânî; İlâhi kudret iğnesiz olarak eskileri diker ve tâmir eder.»

9463

ریسمان و سوزنی نی‌وقت خرز

آنچنان دوزدکه پیدا نیست درز

«Dikildiği esnâda iğne ve iplik yoktur. Öyle diker ki yivi ve yaması belli değildir.»

9464

چشم بکشا حشررا پیدا ببین

تا نماند شبهات دریوم دین

«Ey Uzeyr! Gözünü aç da Haşr ve yeniden dirilişi âşikâre olarak gör ki Kıyâmet gününün vukua geleceğinde şüphen kalmasın.»

9465

تا ببینی جامعی امرا تمام

تا نلرزی وقت مردن ز اهتمام

«Dikkat et ki benim perâkende cüz'leri nasıl cemettiğimi göresin de, ölürken hayata ehemmiyet verip titremeyesin.»

9466

همچنانکه وقت خفتن ایمنی

از فوات جمله حسهای تنی

«Nitekim, uyuduğun vakit, bedenî olan hislerin yok oluşuna karşı titremezsin. Çünki uyanınca onların avdet edeceğinden eminsin.»

«OĞULLARININ ÖLÜMÜ ÜZERİNE BİR ŞEYHİN AĞLAYIP SIZLANMAYIŞI»

9467

بود شیخی رهنمایی پیش ازین
آسمانی شمع برروی زمین

«Bundan evvel hakîkat kılavuzu olan bir şeyh vardı ki arz üzerinde semâvî bir çerağ idi.

9468

چون پیمبر درمیان امتان
درکشای روضهٔ دارالجنان

«Ümmetler içindeki peygamberler gibi, halka irşâdiyle Cennet kapısını açıyordu.»

9469

گفت پیغمبرکه شیخ رفته پیش
چون نبی باشد میان قوم خویش

«Resûl-i Ekrem buyurmuştur ki: İlerlemiş bir şeyh, kavmi arasında peygamber gibidir.»

9470

یك صباحی گفتش اهل بیت او
سخت چونی تو بگو ای نیك خو

«Bir sabah evindekiler ona dediler ki: Ey iyi huylu; sen neden böyle taş yürcklisin?»

9471

ما زمرك و هجر فرزندان تو
نوحه میداریم بابشت دوتو

«Biz senin oğullarının ölümü ve bizim onlardan ayrılmamız sebebiyle, belimiz bükülmüş olarak ağlayıp feryâd ediyoruz.»

تو نمی گریی نمی زاری چرا
یا که رحمت نیست دردل ای کیا

«Sen niçin ağlayıp sızlamıyorsun? Ey büyük zât! Yoksa kalbinde merhamet yok mudur?»

9473

چون ترا رحمی نباشد دردرون
پس چه امیدست مان از تو کنون

«Kalbinde merhamet yoksa, senden bizim için ne umulabilir?»

9474

ما بامید تو ایم ای پیشوا
که نبگذاری تو مارا درفنا

«Ey rehberimiz olan şeyhimiz; biz bu fânî dünyada bizi bırakmıyacağını umuyoruz.»

9475

چون بیارایند روز حشر تخت
خود شفیع ما توی آن روز سخت

«Mahşer gününde, Allahın hükm-i tahtı kurulup tezyin edilince o meşakkatli günde bizim şefâatçimiz sensin.»

Şefâat: Bir kimsenin yaptığı bir kabahatin afvini istemektir. Cenâb-ı Hak:

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ اِلَّا بِاِذْنِهِ

Yânî: **«Allah'ın izni olmayınca O'nun indinde kim şefâat edebilir?[17]»** buyurmakla berâber Enbiyâ, Evliyâ ve Sulehânın şefâat etmelerine izin

(17) Sûrei Bakara: 255.

verecektir. Ashâb-ı Kirâmdan Abdullah bin Cud'â şu hadisi rivâyet etmiştir: **«Ümmetimden sâlih bir kimsenin şefâatiyle — efrâdı pek çok bulunan — Temim kabilesinden fazla müslüman Cennete girecektir.»**

Ebû Saîd'il-Hudri şu hadisi rivâyet etmiştir: **«Ümmetimden öyle kimseler vardır ki Cennete girmeleri için kabîlelere şefâat edeceklerdir. Öyleleri vardır ki bir kabîleye şefâat edecektir. Öyleleri vardır ki akrabasına ve taallukâtına şefâat edecektir. Öyleleri vardır ki bir kişiye şefâat edecektir.»**

Yine Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurmuştur ki: **«Ümmetin sulehâsı benim şefâatıma muhtaç olmazlar. Hattâ onlar başkalarına şefâat ederler.»** Yine Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri buyurmuştur ki: **«Benim şefâatım, ümmetimden büyük günah işlemiş olanlar içindir.»** İbn-i Abbâs, Câbir, Enes, Ebû'd-Derdâ bu hadisin râvileridir. Cenâb-ı Hak, cümlemizi nâil-i şefâat olacak kimselerden eylesin. Âmîn.

9476

درجهان روزشب بی زینهار

ما با اکرام توایم امیدوار

«Kabir gecesinin gündüzü olan amansız kıyâmet gününde biz senin ikrâmını ummaktayız.»

9477

دست ما در دامن تست آن زمان

که نماند هیچ مجرم را امان

«Hiç bir mücrimin aman bulamayacağı o günde bizim elimiz, senin eteğindedir.»

9478

گفت پیغمبر که روز رستخیز

کی گذارم مجرمان را اشکریز

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Kıyâmet gününde mücrimleri nasıl ağlar bir halde bırakayım?»

9479

من شفیع عاصیان باشم بجان
تا رهاشان ز اشکنجهٔ گران

«Âsîleri ağır işkence ve azabdan kurtarmak için ben candan ve gönülden onların şefii olacağım.»

9480

عاصیان و اهل کبایر را بجهد
وارهانم از عتاب نقض عهد

«Suçluları, büyük günah işliyenleri ne yapıp yapıp Azab-ı İlâhî'den kurtaracağım.»

9481

صالحان امتم خود فارغند
از شفاعتهای من روز گزند

«Ümmetimin sâlihleri zaten kurtulurlar o azap günü benim şefaatime ihtiyaçları olmaz.»

9482

بلکه ایشانرا شفاعتها بود
گفتشان چون حکم نافذ میرود

«Hattâ, onlar bile suçlulara şefaat ederler, onların bile sözleri geçer, hükümleri yürür.»

Yâni; Allah, ettikleri şefâatı kabul eder.

9483

هیچ وازر وزر غیری برنداشت
من نیم وازر خدایم برفراشت

«Hiç kimse, başkasının suçunu almaz, yükünü yüklenmez. Yüklenen ben değilim ki, onların yüklerini alan, hafifleten Allah'dır.»

Bu beyt ile Sûre-i En'âm'ın sonlarındaki bir âyete işâret edilmiştir. Mekke müşriklerinin reislerinden Velid bin Mugire: «Muhammed'e uymayın. O'na uymamak günahsa, sizin o günâhınız benim boynuma olsun» demişti. O münâsebetle Cenâb-ı Hak:

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى

Yâni: **«Hiç bir günahkâr başkasının günâhını yüklenemez[18]»** buyurdu

9484

آنکه بی‌وزرست شیخست ای جوان
در قبول حق چو اندر کف کمان

«Ey genç; günah yükü taşımayan kimse şeyhdir. O kimse Allahın yed-i kabûlünde bir yay gibidir.»

Yâni; vâsıta ve âlet misâlidir.

Mükerreren söylenildiği vechile (Kurb-i nevâfil) ile Hakka takarrub eyleyenlere Hak âlet olur, (Kurb-i ferâiz) ile takarrub eyleyenler ise Hakkın âleti olurlar. Bu husus bir Hadis-i Kutsî'de beyân buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ münâsebet dolayısiyle, (Şeyh) ne demektir ve kimdir? Bunu beyân için diyor ki:

9485

شیخ که بود پیر یعنی موسپید
معنی این مو بدان ای بی‌امید

«Şeyh kimdir? Lügatte: ihtiyâr, yânî; saçı, sakalı ağarmış mânâsınadır. Ey ümidsiz kimse; bu beyaz kılın mânâsını bil.»

Bir kimse ilmen, amelen, mevkien şeyh olur. İlmen şeyh olanlar, islâm âlimleri; amelen şeyh olanlar, meşâyih-i kâmilîn, mevkien şeyh olanlar da kabîle reisleridir.

---

(18) Sûrei Esrâ': 15.

9486

هست آن موی سیه هستیء او
تا ز هستیش نماند تار مو

«Siyah kıl, onun enâniyeti, yâni; varlığı ve benliği demektir. Varlığından tek bir kıl bile kalmamalı.»

9487

چونکه هستیش نماند پیر اوست
گر سیه مو باشد و یاخود دوموست

«Nitekim, varlığı ve benliği kalmayınca, ister kara, ister kır sakallı olsun o pîrdir.»

9488

هست آن موی سیه وصف بشر
نیست آن مو موی ریش و موی سر

«O siyah kıl, beşeriyyet vasfıdır. Sakal ve saç kılı değildir.»

9489

عیسی اندر مهد بردارد نفیر
که جوان نا گشته ماشیخیم و پیر

«Hazret-i Îsâ, daha beşikte iken, genç yaşına gelmeden: biz şeyhiz ve pîriz, diye nidâ etti.»

Cenâb-ı Rûhullâhın böyle söylemesi Sûre-i Meryem'de şöyle hikâye buyuruluyor :

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا
﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ
بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ
صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾
وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ
مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾
وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

Yâni : **«Derken, o'nu yüklenerek kavmine getirdi. Dediler : Hey Meryem, andolsun sen acâib birşey yapmışsın. Ey Hârun'un kızkardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi. Bunun üzerine (Meryem) ona (İsâ'ya) işâret etti. Biz, dediler, henüz beşikte bulunan bir sabî ile nasıl konuşuruz? (İsâ dile gelip) dedi ki : Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi, beni peygamber yaptı. Beni her nerede bulunursam mübârek kıldı. Bana, ben hayatta oldukça namazı, zekâtı emretti. Beni anneme hürmetkâr kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı. Dünya'ya getirildiğim gün de, öleceğim gün de bir diri olarak (kabrimden) kaldırılacağım gün de selâm (ve selâmet) benim üzerimdedir[19].»**

Hazret-i İsâ'nın daha kundakta iken : **«Ben, Allah'ın kuluyum»** buyurması, bilâhere kendisine (İbn'ullah) ve (Allah) diyeceklerin hezeyânını evvelden reddetmek içindi.

9490

گر رهید از بعض اوصاف بشر
شیخ نبود کهل باشد ای پسر

«Oğul; eğer bir kimse bâzı vasıflarından kurtulur da bazıları kalırsa o kâmil bir şeyh olmaz, sadece yaşı büyüyen bir insan olur.»

---

(19) Sûrei Meryem : 27-33.

9491

چون يكى موى سيه‌كان وصف ماست
نيست روى شيخ مقبول خداست

«Ve eğer bir kimsede siyah bir kıl, yâni; beşeri sıfatlardan biri dahi kalmamışsa, işte o kimse, Allah'ın makbûlü bir şeyhdir.»

9492

چون بود مويش سپيد ار باخود ست
او نه پيرست و نه خاص ازدست

«Fakat, bir kimse sadece yaşlansa da saçı sakalı ağarsa o ne şeyhdir, ne de Allah'ın hâs, makbul kuludur.»

9493

ور سر موئى ز وصفش باقيست
او نه از عرشست او آفاقيست

«Eğer bir kıl ucu kadar o kimsede beşeriyyet vasfı kalmış ise Arş'a mensub değil, âfâkîdir, havâsdan değil, avamdandır.»

«ÖLEN ÇOCUKLARINA AĞLAMAYIŞINDAN DOLAYI ŞEYHİN ÖZÜR DİLEMESİ»

9494

شيخ گفت اورا مپندار اى رفيق
كه ندارم رحم و مهر و دل شفيق

«Şeyh, o sorana dedi ki: Arkadaş; zannetme ki merhametim, muhabbetim ve şefkatli bir kalbim yoktur.»

9495

برهمه کفار مارا رحمتست
گرچه جان جمله کافر نعمتست

«Bütün kâfirler küfran-ı nimette bulundukları halde, onların hepsine karşı bizde merhamet vardır.»

Kâfirlerin, kâfir-i nimet olması, tevhid ve tasdik-i Muhammedî nimetlerine karşı küfrânda bulunmaları dolayısiyledir.

9496

بر سگانم رحمت و بخشایشست
که چرا از سنگهاشان نالشست

«Benim, köpeklere de merhametim vardır. Niçin insanların attıkları taşlardan inlerler diye onlara da acırım.»

9497

آن سگی که می‌گزد گویم دعا
که ازین خو وارهانش ای خدا

«Isıran bir köpek için: İlâhî; onu bu tabiattan kurtar, diye duâ ederim.»

9498

این سگانرا هم دران اندیشه‌دار
که نباشند از خلایق سنگسار

«Yâ Rabbî; şu köpeklere o düşünceyi ver ki, insanlara sokulup da taşlanmasınlar, derim.»

Merhametin, mûcib-i mağfiret olduğu müteaddid Hadis-i Şerif'te beyan olunmuştur. Ezcümle: **«Mahlûkâta merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez. Merhametli olanlara Allah Teâlâ rahmet eder. Ey müslümanlar; siz yeryüzündekilere merhamet ediniz ki gökte olanlar da size merhamet etsin.»**

Merhamet yalnız insanlara değil, bütün mahlûkâta karşı olmalıdır. Bir köpeğin sıcak bir günde hararetten dili sarkmış olduğu halde bir kuyu

başında dolaştığını gören kötü bir kadının, pabucuyla kuyudan su alıp köpeğe içirmesi dolayısiyle Allahın afvına nâil olduğu bir hadis-i şerifte ifâde edilmiştir.

9499

زان بياورد اوليارا برزمين
تا كند شان رحمة للعالمين

«Cenâb-ı Hak Enbiyâ ve Evliyâyı âlemlere rahmet olmak üzere Dünyaya getirmiştir.»

Evet, Enbiyâ ve Evliyâ hazerâtı, Âlem için rahmettir. Fakat asıl (Rahmân) İsm-i Şerifinin mazhar-ı tâm'ı ve merhamet-i mücessem'e olan Peygamber-i Ekber (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimizdir ki, hakkında :

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ

Yâni : «(Habîbim) **Biz, seni âlemlere ancak rahmet için gönderdik**[20].» Nazm-ı Celîli nâzil olmuştur.

Resûlullâhın eşsiz merhametine nümûne olmak üzere bir vak'a arzedeyim : Zât-ı Risâletin amcası Ebû Tâlib, hayatta bulunduğu müddetçe âdetâ vücudunu Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize siper etmiş ve Kureyş müşriklerinin tecâvüzüne karşı O'nu himâye eylemişti. Vefâtından sonra himâyesiz kalan Resûl-i Ekrem, âzadlı kölesi ve evlâtlığı Zeyd Bin Hârise (Radiyallâhü anh) ile birlikte Tâif'e gitmişti. Tâifliler Hazret-i Peygamberi taşa tuttular. Atılan taşlar Resûlullâh'ın ayaklarını yaraladı. Mübarek ayaklarından kanlar aktığı halde, Rahmeten lilâlemin Efendimiz, atanlara inkisâr edeceği yerde : **«Allahım; kavmime hidâyet nasîb et. Çünki onlar bilmiyorlar»** diye duâ buyuruyor idi.

9500

خلق را خوانند سوى دركاه خاص
حق را خوانند كه وافركن خلاص

«Allahın velileri, halkı Hakkın has dergâhına çağırırlar, Allah'a da: Yâ Rabbî bunları sen kurtar, diye duâ ederler.»

---

(20) Sûrei Enbiya : 107.

9501

جهد بنمايد ازين سو بهر پند
چون نشد گويد خدايا در مبند

«Evliyâ hazerâtı bir taraftan halka nasîhatta bulunmaya cehdederler. Nasihatin tesiri olmayınca da: İlâhî! Rahmet kapını kapama, diye tazarrûda bulunurlar.»

9502

رحمت جزوى بود مر عام را
رحمت كلى بود همّام را

«Halkın avamında cüz'i merhamet bulunur. Himmet sahibi olan havâsda ise Rahmet-i Külliye vardır.»

Çünki :

9503

رحمت جزوش قرين گشته بكل
رحمت دريا بود هادى سبل

«Tanrı'nın cüz'i rahmetine mazhar olan, Küllî Rahmet'e ulaştı mı, rahmet denizi kesilir ve yol gösterici olur.»

9504

رحمت جزوى بكل پيوسته شو
رحمت كل را تو هادى بين و رو

«Ey sâlik; sen rahmet-i cüz'iyyesin. Kül'le irtibât peydâ et ve Rahmet-i Külliyyeyi (insan-ı kâmili) bulup izinde yürü!»

9505

تا كه جزوست او نداند راه بحر
هر غديرى را كند اشباه بحر

«Rahmet-i cüz'iyye mazharı olan, Rahmet-i Külliyye deryâsının yolunu bilmez. Ufak bir gölü deniz gibi farzeder.»

9506

چون نداند راه یم کی ره برد
سوی دریا خلق را چون آورد

«Deniz yolunu bilmeyen, Deniz'i nasıl bulur ve halkı oraya nasıl götürür?»

9507

ور کند دعوت بتقلیدی کند
نه از عیان وحی و تأییدی بود

«Böyle bir kimse kılavuzluğa kalkışıp da halkı dâvet edecek olursa o dâvet taklittir, müşâhede, ilhâm ve te'yid tarikiyle değildir.»

9508

گفت پس چون رحم داری بر همه
همچو چوپانی بگرد این رمه

«Ev halkı şeyhe dedi ki: Mâdem ki cümleye merhametin var, bu sürünün etrafında çoban gibisin.»

9509

چون نداری نوحه بر فرزند خویش
چونکه فصاد اجل شان زد بنیش

«Ecel ve kan alıcısının neşter vurduğu oğulların için neye ağlayıp sızlamıyorsun?»

9510

چون گواه رحم اشك دیده هاست
دیدهٔ تو بی نم و گریه چراست

«Mâdem ki göz yaşları, merhamet şâhididir; senin gözün neden ağlayıp yaş dökmüyor?»

9511

رو بزن کرد و بگفتش ای عجوز
خود نباشد فصل دی همچون تموز

«Şeyh hanımına dönerek dedi ki: Kadın! Kış mevsimi temmuz gibi değildir.»

9512

جمله گر مردند ایشان گر حی اند
غائب و پنهان ز چشم دل کی اند

«Çocukların hepsi ölseler de, yaşasalar da benim kalb gözümden gâib değillerdir.»

9513

من بینم شان معین پیش خویش
از چه رو رورا کنم همچون تو ریش

«Ben onları karşımda ve muayyen bir sûrette görüyorum. O halde neden yüzümü senin gibi yaralıyayım?»

9514

گرچه بیرونند از دور زمان
بامنند و گرد من بازی کنان

«Çocuklarımı, zamanın devranından çıkmakla beraber benim iledirler, etrâfımda oynamaktadırlar.»

9515

گریه از هجران بود یا از فراق
با عزیزانم وصالست و عناق

«Ağlama ayrılıktan olur. Halbuki aziz evlâdımla vuslatta ve kucaklaşmaktayım.»

9516

خلق اندر خواب می‌بینندشان

من به بیداری همی بینم عیان

«Başkaları onları rüyâda müşâhede edebilirler. Ben ise uyanıkken ayan beyân görüyorum.»

9517

زین جهان خودرا دمی پنهان کنم

برگ حس‌را از درخت افشان کنم

«Bu âlemden bir ân kendimi gizlerim ve cesed ağacımdan his yapraklarını silker ve dökerim.»

Yâni; bâtın âlemini ve oranın acâib ve garâibini müşâhede ederim, demek istiyor.

Nitekim bu tecellî Hazret-i Peygamberin âzâdlı kölesi Zeyd bin Hârise (Radiyallâhü anh) de vukû bulmuştu. Bir sabah (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz, Zeyd'e : **«Nasıl sabahladın?»** diye suâl buyurmuş, Zeyd de : **«Hakiki bir mü'min olarak»** cevabını vermişti. Bunun üzerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz : **«İmâna alâmet nedir?»** diye sormuş. Zeyd de : **«Ehl-i Cennete bakıyorum, onları orada nimetler içinde görüyorum, Cehennem ehline bakıyorum, onların da uluştuklarını görüyor ve işitiyorum.»** deyince Resûl-i Ekrem : **«İsâbet ettin, sus!»** buyurmuştu.

9518

حس اسیر عقل باشد ای فلان

عقل اسیر روح باشدهم بدان

«Ey fülân, mâlûmun olsun ki, his aklın, akıl da rûhun esîridir.»

Onun için ben de îcâbında hissiyâtımı terk edebilirim.

9519

دست بستهٔ عقل‌را جان باز کرد

کارهای بسته‌را هم ساز کرد

«Ruh, esîri olan aklın bağlı elini çözünce, akıl da artık muğlak ve güç olan işleri kolayca yapabilir.»

9520

حسها و اندیشه بر آب صفا
همچو خس بگرفته روی آب را

«Hisler ve düşünceler berrak bir su üstündeki çörçöp gibi, suyun sathını kaplar.»

9521

دست عقل آن خس بیکسو میبرد
آب پیدا میشود پیش خرد

«Aklın eli, onları bir tarafa atar, su meydana çıkar.»

9522

خس بسی انبه بود گر چون حباب
خس چو یکسو رفت پیدا گشت آب

«Derenin sathındaki çörçöp su kabarcıkları gibi suyun yüzünü örter. Fakat bunlar bertaraf edilince su meydana çıkar.»

Bunun gibi bu sûret âlemini idrâk edebilen hissiyât bertaraf edilince de Âlem-i Hakîkat zâhir olur.

9523

چونکه دست عقل نگشاید خدا
خس فزاید از هوا درآب ما

«Allah, aklın elindeki bağı çözüp de o çörçöpü temizlemeyince, hevâ ve heves çöpleri bizim suyumuzda çoğalır.»

9524

آبرا هردم کند پوشیده او
آن هوا خندان و گریان عقل تو

«Hevâ ve heves çöpleri ruh suyunu kaplar. Hevâ ve heves güler, senin aklın da ağlar.»

9525

چونکه تقوی بست دو دست هوا

حق گشاده هر دو دست عقل را

«Takvâ, hevânın iki elini bağlayınca Hak Teâlâ aklın iki elindeki bağı çözer.»

Takvâ : Çekinmek demektir. Allah'ın emrine muhâlefetten ve nehyini icrâ etmekten çekinip sakınan kimse müttekîdir. Takvâ sâhibi olan bir mü'min, hevâ ve hevese uymaz. Bu sûretle hevânın elleri bağlanmış olur. Öyle olunca da Cenâb-ı Hak, aklın iki eli demek olan ilim ve amel kuvvetini serbest bırakır.

9526

پس حواس چیره محکوم تو شد

چون خرد سالار مخدوم تو شد

«Akıl, senin müdebbirin ve kumandanın olunca da evvelce sana hâkim bulunan hisler senin mahkûmun olur.»

9527

هم به بیداری ببیند خوابها

هم ز گردون بر گشاید بابها

«Aklı hâkim ve hisleri mahkûm olan kimse, uyanıkken de rüyâ görür ve bâzı müşâhedelerde bulunur, kendisine Semâvât'ın gaib esrarı açılır.»

«ÂMÂ BİR İHTİYARIN MUSHAFI YÜZÜNDEN OKUMASI VE TİLÂVET ESNASINDA GÖZLERİNİN AÇILMASI»

9528

دید در ایام آن شیخ فقیر

مصحفی در خانهٔ پیر ضریر

«Fakir bir şeyh, günlerden bir gün, âmâ bir ihtiyârın evinde bir mushaf gördü.»

9529

پیش او مهمان شد او وقت تموز
هر دو زاهد جمع گشته چند روز

«Temmuz ayında o ihtiyara misâfir olmuş, iki zâhid bir kaç gün berâber bulunmuştu.»

9530

گفت اینجا ای عجب مصحف چراست
چونکه نابیناست این درویش راست

«Misâfir kendi kendine dedi ki: Burada mushaf'ın ne işi var? Bu derviş âmâ!»

9531

اندرین اندیشه تشویشش فزود
که جز او را نیست اینجا باش و بود

«Burada âmâdan başka kimse mevcud değilken, neden mushaf bulunuyor? düşüncesi onun merâkını artırdı.»

Öyle olmakla beraber dedi ki:

9532

اوست تنها مصحفی آویخته
من نیم گستاخ یا آمیخته

«Âmâ yalnız bulunuyor, duvarda bir mushaf asılı duruyor. Ben, bunun sebebini soracak kadar küstah ve aklı karışmış değilim.»

9533

تا بپرسم نی خمش صبری کنم
تا بصبری بر مرادی برزنم

«Sorayım mı? Hayır... Susayım ve sabredeyim ki sabırla murâdıma ereyim.»

9534

صبر کرده بود چندین درحرج
کشف شد کالصبر مفتاح الفرج

«Bu merak ve sıkıntı içinde bir kaç gün sabretti ve müşkili çözüldü. Çünki sabır, ferah ve sürur anahtarıdır.»

«DÂVÛD'U HALKALAR YAPARKEN GÖREN LOKMAN'IN "SORMAKTAN SABRETMEK FERAH VE SÜRURA SEBEBDİR" NİYYETİYLE, SABREDİP, O HALKALARIN NİÇİN YAPILDIĞINI SORMAMASI»

9535

رفت لقمان سوی داود صفا
دید کو میکرد ز آهن حلقه‌ها

«Lokman Aleyhisselâm, safvet ve nûrâniyyet sâhibi olan Dâvûd Aleyhisselâmın yanına gitmişti. Onun demirden halkalar yaptığını gördü.»

Hazret-i Lokman, Dâvûd Aleyhisselâm ile muâsırdı. Peygamber, yâhud velî olmasında ihtilâf edildiği gibi hayatı da lâyıkı vechile zabdedilmemiştir.

Allâhü a'lem doğru bir rivâyete göre Hazret-i Lokman Habeşî bir köledir. Âzâd edildikten sonra Beni İsrâil arasında yaşamış ve Hazret-i Dâvûd'un meclisine devam etmiştir. Bir gün Cenâb-ı Dâvûd'u zırh yaparken görmüş, ne olduğunu bilmediği halde beklemiş, Hazret-i Dâvûd zırhı bitirdikten sonra: «Güzel bir harb libası oldu» diye izahta bulunmuş. Bunun üzerine müşkilini halleden Hz. Lokman'ın: «Sabr ve sükût ne kadar büyük fazilet ise, ondan müstefîd olan da o kadar azdır» demiş olduğu rivâyet edilir.

Zırh: Muharebede kılıç, mızrak ve hançer gibi kesici ve delici âletlerden korunmak için giyilen demir elbise demektir. Zırhlar, başlıca iki türlü idi. Bir kısmı demir safihaların birbirine rabtedilmesiyle yapılırdı. Bir kısmı da ince halkaların yekdiğerine takılmasiyle imâl olunurdu. Başa giyilen parçaya tolga, kollara takılan parçaya kolcak, dizlere takılan parçaya dizcek denilirdi. İnsanlardan başka atlara da zırh giydirilmiş ve adına bergistevân denilmişti. Bahse gelelim:

9536

جمله را با همدگر درمی‌کند
ز آهن پولاد آن شاه بلند

«Maddî ve mânevî yüksek bir pâdişâh olan Hazret-i Dâvûd, o çelik halkaları birbirine takıyordu.»

9537

صنعت زراد او کم دیده بود
درعجب می‌ماند و وسواسش فزود

«Lokman zırh yapma san'atını görmemişti. Dâvûd'un imâlâtına taaccüb etti ve merâkı arttı.»

9538

کین چه شاید بود وا پرسم ازو
که چه میسازد ز حلقه تو بتو

«Bu neye yarar, neden halkaları kat kat yapıyor, kendisinden sorayım mı? diye hatırından geçirdi.»

9539

باز باخود گفت صبر اولیترست
صبر تا مقصود زوتر رهبرست

«Sonra kendi kendine: sabretmek evlâdır; sabr, maksûd'a çabucak götürür bir klavuzdur, dedi.»

9540

چون نپرسی زودتر کشفت شود
مرغ صبر از جمله پران تر شود

«Bir şeyi sormayınca sana daha çabuk açılır. Sabır kuşu, her şeyden daha sür'atli uçar.»

9541

ور بپرسی دیرتر حاصل شود
سهل از بی‌صبریت مشکل شود

«Eğer sorarsan matlûbun daha geç husûle gelir. Kolay bir şey, senin sabırsızlık göstermenle müşkil olur.»

9542

چونکه لقمان تن بزد هم درزمان
شد تمام از صنعت داود آن

«Lokman sükût etti. O esnâda Dâvûd'un san'atiyle yapılan zırh da tamâm oldu.»

9543

پس زره سازید و درپوشید او
پیش لقمان کریم صبرخو

«Dâvûd o zırhı bitirdi ve kerîm ve sabırlı olan Lokman'ın karşısında üstüne giydi.»

9544

گفت این نیکو لباس است ای فتی
درمصاف و جنگ دفع زخم را

«Yiğidim! Bu, savaşta yaralanmamak için giyilen iyi bir elbisedir, dedi.»

9545

گفت لقمان صبرهم نیکو دمیست
که پناه و دافع هرجاغمیست

«Lokman da dedi ki: Sabır da iyi nefeslidir, nerede bir gam ve keder varsa onun gidericisidir.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

صبررا با حق قرین کرد ای فلان
آخر والعصررا آگه بخوان

«Cenâb-ı Hak, sabrı Hakka yaklaştırmış ve birbiri arkasında zikretmiştir. Ey fülân; Ve'l-Asr sûresinin sonunu dikkatle oku!»

وَالْعَصْرِ ۝١ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۝٢ اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝٣

Yânî : **«Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'i bir ziyandadır. Ancak, iman edenlerle güzel güzel amel** (ve hareket) **lerde bulunanlar, bir de biribirine hakkı tavsiye, sabrı tavsiye edenler böyle değil** (onlar ziyandan müstesnâdırlar)[21].»

Allâhü A'lem, insanların zarar ve ziyanda bulunmalarının zikri dolayısiyle (ve'l-asr) kaseminin, asriliğe işâret olabileceği de hatıra gelir. Çünki asrîlik nâmına bâzı gâfillerin yaptıkları zarardan başka bir şey değildir.

Demek oluyor ki imân etmeyenler, amel-i sâlihde bulunmayanlar, Hakkı ve sabrı tavsiye etmeyenler gerek Dünyâda, gerek Ukbâda zarara uğrayacaklardır. Dünyâdaki zararlarını görüyoruz, obir taraftaki zararları da görülecektir.

9547

صد هزاران کیمیا حق آفرید
کیمیائی همچو صبر آدم ندید

«Cenâb-ı Hak, yüz binlerce kimyâ, — yânî; müessir ve faydalı devâ — yarattı. Fakat insan oğlu, sabır gibi faydalı bir devâ görmedi.»

---

(21) Sûrei Asr : 1:3.

«ÂMÂNIN MUSHAF OKUYUŞU HİKÂYESİNİN SONU»

9548

مردمهمان صبر کرد و ناگهان

کشف گشتش حال مشکل درزمان

«Âmâya misâfir olup da duvarda bir mushaf asılı bulunmasını merak eden kimse sabretti. Birdenbire o müşkil hâl ona aşikâr oldu.»

9549

نیم شب آواز قرآنرا شنید

جست از خواب آن عجایبرا بدید

«Gece yarısı Kur'ân sesi işitti ve uykudan sıçrayıp şu acaip hâli gördü :»

9550

که ز مصحف کور میخواندی درست

گشت بی‌صبر و از آن حال جست

«Âmâ mushafdan dosdoğru okuyordu. Bunu görünce sabrı tükendi ve âmâdan o hâli sordu.»

9551

گفت آیا ای عجب باچشم کور

چون همی خوانی همی بینی سطور

«Dedi ki : Görmeyen gözünle satırları nasıl görüyor ve nasıl okuyabiliyorsun?»

9552

آنچه میخوانی بران افتادهٔ

دسترا برحرف آن بنهادهٔ

«Okuduğun bir kelimeye bakıyor ve parmağını onun harfleri üstüne koyuyorsun.»

9553

اصبعت در سیر پیدا میکند

که نظر بر حرف داری مستند

«Parmağının hareketleri gösteriyor ki harfleri mutlaka görüyorsun.»

9554

گفت ای گشته ز جهل تن جدا

این عجب میداری از صنع خدا

«Âmâ dedi ki: Ey ten cehâletinden cüdâ olan misâfir; bunu Allah'ın san'at ve kudreti için çok mu görüyor da şaşıyorsun?»

9555

من ز حق میخواستم ای مستعان

بر قرائت من حریصم همچو جان

«Ben Allah'a duâ ettim ve: Ey kendisinden yardım istenilen Cenâb-ı Hak! Bir kimse canına ne kadar düşkünse, ben de Kur'ân okumaya öylesine düşkünüm.»

9556

نیستم حافظ مرا نوری بده

در دو دیده وقت خواندن بی گره

«Hâfız değilim. Okuyacağım vakit gözlerime bir nûr ver ki yanlışsız okuyabileyim.»

9557

باز ده دو دیده‌ام را آن زمان

که بگیرم مصحف و خوانم عیان

«Bana iki gözümün görüşünü iâde et ki mushafı alıp ayân beyân tilâvet edeyim, dedim.»

9558

آمد از حضرت ندا کای مردکار
ای بهر رنجی بما امیدوار

«Allah'dan bana bir nidâ geldi : Ey amel-i sâlih ehli, ey her musîbette bizden ümidvâr olan!»

9559

حسن ظنست و امیدی خوش ترا
که ترا گوید بهردم بر ترا

«Sende bir hüsn-i zan ve hoş bir ümid var ki onlar sana dâimâ yüksel demektedirler.»

Bir müslüman için Allah'a hüsn-i zan etmek ve ondan ümidvâr olmak lâzımdır. Yâni; murâdını vereceğini ve günahlarını afvedeceğini ummak gerektir. Çünki bir Hadis-i Kutsîde : **«Ben kulumun zannına göreyim, bana karşı ne zannederse onu yaparım»** buyurulmuştur.

9560

هرزمانکه قصد خواندن باشدت
یاز مصحفها قرامت بایدت

«Ne vakit sende okumaya istek, yâhud mushaflardan kırâate arzu olursa,»

9561

من آن درآندم میدهم چشم ترا
تا فروخوانی معظم جوهرا

«Ben o sırada senin gözündeki görme hissini iâde ederim de Kur'ânın yazılmış harflerini okursun.»

9562

همچنان کرد و هرآن گاهیکه من

وا گشایم مصحف اندر خواندن

«Dediği gibi de yaptı. Ben ne vakit okumak için Kur'ânı açsam,»

9563

آن خبیری که نشد غافل زکار

آن گرامی پادشاه کردگار

«O her şeyden haberdâr olan Ulu Pâdişâh,»

9564

باز بخشد بینشم آن شاه فرد

درزمان همچون چراغم شب نورد

«Ve O Rabb'ül-Ahad Hazretleri görüşümü iâde eder. O vakit gece karanlığını izâle eden bir çirâğ gibi olurum.»

Bu kıssayı naklettikten sonra hissenin beyânına şürû ile Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

9565

زین سبب نبود ولیرا اعتراض

هرچه بستاند فرستد اعتیاض

«Bundan dolayı Veliyy'ül-Hamîd olan Allah'a itirâz edilemez. Ne alırsa karşılığını verir.»

وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ

Yânî :**«Allah mü'minlerin dostu ve hâmîsidir[22].»** Nazm-ı Celîli mûcibince buradaki (ولى) den maksad Zât ü Ecell ü Âlâdır.

(22) Sûrei Âl-i İmran : 68.

9566

گر بسوزد باغت انگوری دهد
درمیان ماتمی سوری دهد

«Ey sâlik; Bağını mı yaktı? Sana bir bağ dolusu üzüm ihsan eder; hattâ mâtem içerisinde iken sana düğün gibi meserret ihsân eder.»

9567

آن شل بی‌دست را دستی دهد
کان غمهارا دل مستی دهد

«O elsiz çolağa — yânî; hikâyesi geçen Şeyh-i Akta'a— zenbil örerken el verir; gam mâdeni olmuş, — yânî; gam ve keder içinde boğulmuş — bir kimseye neş'eli ve mest olmuş bir gönül ihsân eder.»

9568

لانسلم و اعتراض از ما برفت
چون عوض می‌آید از مفقود زفت

«Büyük bir kayıbın karşılığı geldiği için bizden itirâz etmek gitmiştir.»

9569

چونکه بی‌آتش مرا گرمی رسد
راضیم گر آتش مارا کشد

«Çünki bana ateşsiz de harâret geliyor; şu halde ateşimi söndürse de râzıyım.»

9570

بی‌چراغی چون دهد او روشنی
گر چراغت شد چه افغان میکنی

«Mâdem O, kandilsiz de aydınlık veriyor, şu halde senin kandilin gider, yâhud sönerse neye feryâd ediyorsun?»

«ALLAH'IN HÜKÜMLERİNE; YÂNÎ; KAZÂ VE KADERİNE RAZI OLUP DA İLÂHÎ BU HÜKMÜ TEBDÎL EYLE DİYE DUÂ VE TAZARRU ETMEYEN BAZI EVLİYÂNIN SIFATI»

9571

بشنو اکنون قصهٔ آن رهروان

که ندارد اعتراض درجهان

«Şimdi de, Dünyâda hiç bir şeye itirâz etmeyen sâliklerin hikâyesini dinle.»

Evliyâullah hazerâtı iki kısımdır. Biri ehl-i duâdır ki musîbetlerin def'i hususunu Cenâb-ı Hak'tan temennî ederler. Biri de ehl-i teslîmdir ki Kazâ ve Kadere tamâmiyle teslimiyyet gösterirler, uğradıkları musîbetlerin tebdiline düâ etmezler.

9572

ز اولیا اهل دعا خود دیگرند

که همی دوزند و گاهی میدرند

«Evliyâdan ehl-i duâ olanlar başkadır ki, onlar bâzan dikerler, bazan da yırtarlar.»

Yânî; duâlariyle saâdete, inkisarlariyle felâkete sebeb olurlar.

9573

قوم دیگر میشناسم ز اولیا

که دهانشان بسته باشد از دعا

«Evliyâullahdan başka bir cemâati tanırım ki ağızları duâdan kapalıdır.»

Yânî; Kazâya rızâ gösterirler ve onun değişikliği için duâ etmezler.

9574

از رضا که هست رام آن کرام
جستن دفع قضاشان شد حرام

«O büyük zevât Allah'ın hükümlerine râzı olmuşlardır. Kazâ'nın def'ini aramak onlara haram olmuştur.»

9575

در قضا ذوقی همی بینند خاص
کفرشان آید طلب کردن خلاص

«Allah'ın hâs kulları kazâda bir zevk görürler, Hükm-i Kazâ'dan kurtulmayı taleb ve duâ etmek onlara âdetâ küfür gelir.»

9576

حسن ظنی بر دل ایشان گشود
که نپوشند از غمی جامهٔ کبود

«Cenâb-ı Hak, onların kalbine bir hüsn-i zan vermiştir ki bir musîbet dolayısiyle matem elbisesi giymezler.»

O zevât-ı kirâm, mihneti nîmet, zahmeti rahmet bilirler. Çünki Hakkın takdiri olduğuna vâkıftırlar.

Hazret-i Hüdâyi (Kuddise sirruhû) gibi :

Hoştur bana senden gelen;
Yâ gonca gül, yâhud diken;
Yâ hıl'at veyâhud kefen
Lutfun da hoş, kahrın da hoş.

derler. Binâenaleyh her hâl ü kârda zuhûrât-ı kazâya karşı teslimiyyet gösterirler ve şükrederler.

9577

گفت بهلول آن یکی درویش را

چونی ای درویش واقف کن مرا

«Behlül bir dervişe : Ey derviş, nasılsın? Hâlinden beni haberdâr eyle, dedi.»

9578

گفت چون باشد کسی که جاودان

بر مراد او رود کار جهان

«Derviş şöyle cevab verdi : Dünyânın işi dâimâ murâdınca giden bir kimse nasıl olur?»

9579

سیل و جوها بر مراد او روند

اختران زان سان که خواهد آن شوند

«Seller ve dereler onun murâdına göre akar, yıldızlar o nasıl ister ise öyle olur.»

9580

زندگی و مرگ سرهنگان او

بر مراد او روانه کوبکو

«Hayat ve ölüm, onun çavuşlarıdır ki onun murâdınca köy köy dolaşırlar.»

9581

هر کجا خواهد فرستد تعزیت

هر کجا خواهد ببخشد تهنیت

«Nereye isterse başsağlığı haberi yollar, nereye isterse tebrîkler gönderir.»

9582

سالکان راه هم برکام او

ماندگان از راه هم دردام او

«Allah yolu sâlikleri onun murâdınca sülûk ederler, o yoldan geri kalanlar da onun tuzağına düşerler.»

9583

هیچ دندانی نخندد درجهان

بی‌رضا و امر آن فرمان روان

«O hükmü yürüyen kimsenin rızâsı ve emri olmayınca Dünyâda hiç bir ağız gülmez.»

9584

گفت ای شه راست گفتی همچنین

در فرو سیمای تو پیداست این

«Behlül dedi ki: Şâhım! Doğru söyledin, bu dediklerin de senin yüzünde zâhirdir.»

9585

این و صد چندنی ای صادق و لیک

شرح کن این‌را بیان کن نیک نیک

«Ey sâdık velî! Sen böylesin, hattâ yüz misli fazlasın, lâkin sözlerini şerh ile iyice ve açıkca beyân et.»

9586

آنچنانکه فاضل و مرد فضول

چون بگوش او رسد آرد قبول

«Öyle şerh ve beyân et ki sözlerin, fazîletli olanların da, olmayanların da kulağına gidince kabul olunsun.»

9587

آنچنانش شرح کن اندر کلام
که ازان هم بهره یابد خاص و عام

«Sözünü öyle izah et ki o izahından havâs da, avâm da müstefit olsun.»

9588

ناطق کامل چو خوانباشی کند
خوانش پر گونهٔ آشی بود

«Söz söyleyen kemal sahibi olursa, maârif ve hakâyık sofrasını serdi mi, o sofrada her türlü aş bulunur da,»

9589

که نماند هیچ مهمان بی‌نوا
هر کسی یابد غذای خود جدا

«Hiç bir misâfir aç kalmaz, herkes orada gıdâsını bulur.»

Yânî; kemâl sâhibi olanlar sözü öyle söylerler ki, dinleyenlerin havâssı da, avâmı da o sözlerden kendilerine göre bir nasîb alırlar. Meselâ Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'yi öyle nazmetmiştir ki avâm da, havâs da ondan zevk alır. Avâmdan olanlar kıssalarını dinleyip hoşlanırlar. Havâsdan bulunanlar ise o kıssalardan büyük hisse alırlar.

9590

همچو قرآن که بمعنی هفت توست
خاص را و عام را مطعم دروست.

«Kur'ân-ı Kerîm gibi yedi kat mânâsı vardır. O'nda havâs için de, avâm için de nasîb mevcuddur.»

Hadis-i Şerifte : **«Hakîkaten Kur'ânın zâhirî ve bâtınî mânâsı vardır. Bâtınî mânâsı da yedi batna kadardır.»** buyurulmuş, Kelâmullâh'ın anlayanlara göre ve gittikçe derinleşmek üzere yedi mânâsı olduğu beyân olunmuştur.

9591

گفت این باری چنین شد پیش عام
که جهان در امر یزدانست رام

«O derviş şöyle cevab verdi : Avâmın indinde şu kanaat yerleşmiştir ki : Cihân, Allah'ın emrine râmdır ve mutidir.»

9592

هیچ برگی در نیفتد از درخت
بی‌قضا و حکم آن سلطان بخت

«Hakkın kazâsı ve hükmü olmayınca ağaçtan bir yaprak düşmez.»

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de :

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ
لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ
مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا

Yâni : **«Gayb anahtarları Allah'ın indindedir. Gaybı O'ndan başkası bilmez. (Meğer ki Zât ü Ecell ü Âlâ bildirmiş ola.) Ve karada, denizde ne varsa hepsini O bilir. Onun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez[23].»** buyurulmuştur.

9593

از دهان لقمه نشد سوی گلو
تا نگوید لقمه‌را حق کاد خلوا

«Cenâb-ı Hak, (Gir) demeyince, ağızdan boğaza doğru bir lokma inemez.»

---

(23) Sûrei En'am : 59.

9594

میل و رغبت کان زمام آدمیست
جنبش آن رام امر آن غنیست

«İnsanın dizgini mesâbesinde bulunan istek ve arzular da o Gani Allah'ın emir ve irâdesine bağlıdır.»

Ki Hakkın emri, o dizgin vâsıtasiyle mahlûkâtı dilediği tarafa çeker. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de:

مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yânî: **«Hareket eden hiç bir insan ve hayvan yoktur ki Cenâb-ı Hak onu alnı saçından tutup irâde eylediği tarafa çekmesin. Rabbim hakikaten doğru bir yolda hareket eder[24].»** buyurmuştur.

9595

در زمینها و آسمانها ذره
پر نجنباند نگردد پره

«Yerlerde ve göklerde bir zerre bile O'nun hükmü olmadıkça kanad kımıldatıp uçamaz.»

9596

جز بفرمان قدیم و نافذش
شرح نتوان کرد جلدی نیست خوش

«Allah'ın kadîm, ezelî ve nâfiz olan fermânı olmayınca, O'nun tasarruf kudreti şerh ve izah edilemez. Buna dâir celâdet ve cesâret göstermek de hoş değildir.»

Tebâreke Sûresinde buyurulmuştur ki:

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ۞

---

(24) Sûrei Hûd: 56.

Yâni: «Müşrikler ve münkirler kuşlara bakıp görmüyorlar mı? Havada ve onların başları üstünde kanadlarını açmış olarak uçmaktadırlar. Bazan da kanadlarını toplayıp bir yere konarlar. Onları havada tutan ve uçuran ancak Rahmân ve Rahim olan Allah'dır. Şüphesiz ki O, herşeyi hakkıyle görendir[25].» Karanlık bir gecede, kara taş üstünde bir karıncanın yürüdüğünü bile görür.

9597

که شمرد برگ درختان را تمام
بی‌نهایت کی شود در نطق رام

«Ağaçların yapraklarını tamâm olarak kim sayabilir? Nihâyeti olmayan nasıl târife girer? Mütenâhî, lâyetenâhîyi târif edebilir mi?»

9598

این قدر بشنو که چون کلی کار
می‌نگردد جز بامر کردکار

«Şu kaderi işit ve anla ki, hiç bir iş, Allah'ın emir ve irâdesi olmayınca ve o irâdenin hilâfına olarak vukua gelemez.»

9599

چون قضای حق رضای بنده شد
حکم اورا بندهٔ خواهنده شد

«Bir kul, İlâhî Kaza'ya mutî ve onun hükmüne teslim bulununca,»

9600

بی‌تکلف نی پی مزد و ثواب
بلکه طبع او چنین شد مستطاب

Tekellüfsüz, garazsız, ıvazsız, hattâ ücret ve sevab tâlibi olmaksızın sırf emre itâat etmekten o kulun tabiatı hoşlanır.»

---

(25) Sûrei Mülk: 19.

9601

زندگی خود نخواهد بهر خود
نی بی ذوق حیات مستلذ

«Yaşamasını nefsi için de, lezzetli hayâtın zevki için de istemez.»

9602

هر کجا امر قدم را مسلکیست
زندگی و مردگی پیشش یکیست

«Her nerede —yânî; her kimde— Ezelî emre itâat mesleki varsa ölüm ve hayat o kimse için müsâvidir.»

9603

بهر یزدان می‌زید، نی بهر گنج
بهر یزدان می‌مرد نه از خوف رنج

«Öyle bir kimse; hazîne sâhibi olmak için değil, Allah'a ibâdet için yaşar. Hastalık korkusundan değil, Allah rızâsı için ölür.»

9604

هست ایمانش برای خواست او
نی برای جنت و اشجار و جو

«O muhterem zâtın imânı, Allah'ın rızâsı içindir. Cennet ve oradaki ağaçlar ile nehirler için değildir.»

Ashâbdan (Suheyb Er-Rûmî) vardır. Bu zât arab olduğu halde (Rûmî) diye şöhret almıştır. Çünki Musul taraflarında bulunan yurtlarına Rum'lar hücum ederek bunu çocuk iken esir etmişlerdi. Onlar arasında büyüdüğü için Rumcayı öğrenmiş, Arabcayı unutmuştu. Ondan dolayı Arabcayı serbest söyleyemezdi. Saçı, sakalı sarı olduğundan kendisine kumral demek olan Suheyb lâkabı verilmişti. Hazret-i Suheyb, Rum'lardan satın alınarak Mekke'ye getirildi. Kureyş'in eşrâfından Abdullah Bin Cud'an'a satıldı. Ve onun tarafından âzâd edildi. Delikanlı olunca Rum'ların elinden kaçtığı ve Mekke'ye geldiği de rivâyet edilir.

Kendisi Kudemây-ı İslâmdandır. Ammâr bin Yâsir ile bir günde müslüman olmuş, Medine'ye hicret ederek bütün gazâlarda bulunmuşlardır.

Hazret-i Peygamber, bu zât-ı şerîfe (Ebû Yahyâ) künyesini vermiş ve:

«Allah'a ve Kıyâmet gününe îmân eden, bir ananın evlâdını sevdiği gibi, Suheyb'e muhabbet etsin.» Ve: **«Suheyb, Rumların; Selmân, İranlıların; Bilâl de, Habeşîlerin ilk müslüman olanlarıdır.»** buyurmuştur. Vefâtı Hicretin 28, yâhud 29. senesindedir. 70 ile 90 yaşları arasında irtihâl etmişti.

Medine'ye hicreti esnâsında Kureyşîlerden birkaç kişi arkasına düşmüşlerdi. Suheyb, ok torbasındaki okları boşalttı, yayını eline aldı. Ondan sonra kendisini takibedenlere: Benim iyi ok attığımı bilirsiniz. Her bir okla birinizi devirmeden ve kılıcımla dövüşmeden evvel yanıma gelemezsiniz. Mekke'de kalan mallarımı isterseniz, size yerini haber vereyim, gidin oradan alın, dedi. Tâkip edenler buna râzî oldular. Malın bulunduğu yeri öğrenip geri döndüler. Suheyb, yoluna devâm etti. Aleyhissalât Efendimiz daha Kuba'da iken nezd-i Resûlullah'a geldi. Risâletpenâh Efendimiz: **«Ey Ebû Yahyâ; yaptığın satış kazançlı olsun.»** buyurdu. Bu münâsebetle:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

Yânî: **«İnsanlardan öyleleri var ki, Allah'ın rızâsını isteyerek nefsini satar. Allah kullarına çok merhametlidir[26].»** Âyeti nâzil oldu.

Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche) nin Hicret-i Nebeviyye esnâsında Hazret-i Peygamberin yatağına yatıp canını tehlikeye koyması dolayısiyle ve daha bazı ashâbın fedâkarlıkları münâsebetiyle nâzil oldu diyenler de vardır.

Hazret-i Ömer, Cenâb-ı Suheyb'e çok hüsn-i zan ederdi. Hattâ kendisi yaralanıp da Halife intihâbını şûrâya havale ettiği sırada, halîfe tayin olununcaya kadar Namaz'ın Suheyb tarafından kıldırılmasını vasiyet eylemişti.

Böyle liveçhillah ibâdet eyleyenler ashâb-ı kirâma münhasır değildir. Meşhûr Râbia-i Adeviyye (Kaddesallâhü sırrehâ) demiştir ki: **«Yâ Rabbî; ızzin, celâlin hakkı için ateşinden korkarak ve Cennete tama' ederek sana kullukta bulunmadım. Belki Vech-i Keremin şevkiyle ibâdet ettim.»** Meşâyih-i sûfiyyeden Ebû Hâzim Medenî'nin: **«Ben azâbdan korkarak Rabbıma ibâdet etmekten utanırım. Çünki o vakit korkmazsa iş görmeyen**

---

(26) Sûrei Bakara: 207.

kötü bir köle gibi olurum. Kezâ Cennet için ibâdette bulunmaktan da hayâ ederim. Zira o zaman ücreti verilmezse çalışmayan amele gibi olurum.» demiş olduğu rivayet olunur. Mevlânâ Câmî (Kuddise sirruhû) da (Nefehât'ül-Üns)ünde diyor ki : «Şeyh Ömer Bin El-Fârız'ın son demlerinde Şeyh Burhâneddin yanına girmiş ve selâm vermişti. İbn-i Fârız, selâmını almakla beraber; yâ İbrâhim, senin evliyâullahdan olduğunu tebşir ederim, dedi. Şeyh Bürhâneddin, bunu nereden istidlâl ettiğini sordu. İbn-i Fârız : Ben ölürken evliyâullahdan bir kimsenin yanıma gelmesini istemiştim, sen geldin; anladım ki sen de onlardansın. Şeyh Burhâneddin diyor ki : Cennet, ibni Fârıza göründü. Onu görünce rengi attı ve âh ederek iki beyt okudu ki : «Eğer indinde benim derecem bu ise, ben ömrümü boşuna geçirmişim.» meâlinde idi. Ben : Yâ seyyidî; bu makam gâyet âlidir, dedim. Şeyh hazretleri: Yâ İbrâhîm; Râbia-i Adeviyye bir kadın iken Cehennem korkusu ve Cennet arzusu ile değil, ancak livechillâh ibâdet ettiğini söylemişti. Bu makam, o makam değildir, dedi. Ondan sonra gülerek irtihâl etti. Murâdının hâsıl olduğunu gülüşünden anladım.»

9605

این چنین آمد ز اصل آن خوی او
بی ریاضت نه بجست و جوی او

«O insan-ı kâmilin ahlâkı ezelden böyle gelmiştir. Riyâzetle ve araştırma ile hâsıl olmuş değildir.»

9606

آنکهان خندد که او بیند رضا
همچو حلوای شکر اورا قضا

«O insan-ı kâmil, mâbûdunun rızâsını görünce güler. Kazânın hükmü ona şeker helvası gibi gelir.»

9607

بندهٔ کش خوی و خلقت این بود
نی جهان بر امر و فرمانش رود

«Cihan, ahlâkı ve yaradılışı böyle olan bir kulun emr ve fermânına göre hareket etmez mi?»

9608

پس چرا لابه کند او یا دعا

که بگردان ای خداوند این قضا

«O halde: İlâhî bu kazâyı tahvil eyle diye niçin duâ ve niyaz etsin.»

9609

مرگ او و مرگ فرزندان او

بهر حق پیشش چو حلوا در گلو

«Kendi ölümü de, oğullarının ölümü de onun indinde helvânın boğaza verdiği lezzeti verir. Çünki Allah rızâsı içindir.»

9610

نزع فرزندان بر آن باوفا

چون قطائف پیش شیخ بی‌نوا

«Çocuklarının vefâtı, o vefâlı zât için, fakir bir ihtiyara kadayıf gibi tatlı gelir.»

9611

پس چرا گوید دعا الا مگر

در دعا بیند رضای دادگر

«Öyle ise, Allah'ın rızasını duâ'da görmedikçe neden duâ etsin?»

O vakit Allah'ın rızâsını tahsil etmeyi maksad edinmiş olanlar İlâhi hükümlerin her türlüsüne râzi olurlar ve teslimiyyet gösterirler. Bunun için düâyı, tahvil-i kazâ temennisi gibi gördüklerinden duâ etmezler. Fakat İlâhî Rıza'nın duâ etmelerinde olduğunu görürlerse, o vakit tazarrûda bulunurlar. Nitekim Eyyûb Peygamber Aleyhisselâm senelerce hasta yattığı halde : **«Yâ Rabbi; bana şifâ ver»** diye duâ etmemişti. Sonra Rızâullahın duâ etmesinde olduğunu anladı ve : **«Yâ Rabbi, bana hastalık temâs etti, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.»** diye âfiyet talebinde bulundu.

9612

آن شفاعت وان دعا نه از رحم خود

میکند آن بندهٔ صاحب رشد

«O irşâd sâhibi İnsan-ı Kâmil, duâyı da, şefâatı da kendi merhametinden etmez, Allah'ın ilhâmiyle eder.»

Çünki :

9613

رحم خودرا او همان دم سوخته است

که چراغ عشق حق افروخته است

«O mübârek zât; İlâhi Aşk'ın çirağını kalbinde yaktığı andan itibaren kendi merhametini de yakmıştır.»

9614

دوزخ اوصاف او عشقست و او

سوخت مر اوصاف خودرا مو بمو

«Onun aşkı vasıflarına cehennem gibidir. O vasıfların hepsini O cehennemde yakmıştır.»

Yâni; Aşk-ı İlâhi onun kalbinde Cehennem gibi alevlenmiştir, kendisinde bulunan merhamet ve buğz gibi beşeriyyet vasıflarını tamâmiyle yakmıştır.

9615

هر طروقی این فروقی کی شناخت

جز دقوقی تا درین دولت بتاخت

«Fakat, geceleyin yol alanlar bunları nereden anlayacaklar? Bunları, Dekuki gibi yalnız bu devlete ulaşan kişi bilir.»

«ŞEYH DEKÛKÎ VE KERÂMETLERİ»

Şeyh Dekûkî : Dekuka beldesine mensub, Dekûkalı demektir. Dekûkâ'nın Irak'ta eski bir kasaba olduğu (Kaamûs Tercemesi) nde yazılıdır.

9616

آن دقوقی داشت خوش دیباجهٔ

عاشق و صاحب کرامت خواجهٔ

«Dekûkî'nin hoş bir bidâyeti vardır. Âşık ve kerâmet sâhibi bir zât idi.»

9617

بر زمین می‌شد چو مه بر آسمان

شب روان را گشته زو روش روان

«Yeryüzünde, gökteki Ay gibi idi. Gece yürüyenlerin — yânî; zulmette kalmış olan sâliklerin — ruhu ondan nûr alırdı.»

9618

در مقامی مسکنی کم ساختی

کم دو روز اندر دهی انداختی

«Bir yerde az otururdu. Bir köyde iki günden fazla oturmazdı.»

9619

گفت در یك خانه گر باشم دو روز

عشق آن مسکن کند در من فروز

«Derdi ki : eğer bir evde iki günden fazla oturursam, kalbimde oranın sevgisi alevlenir.»

9620

غره المسكن احاذره انا

انقلى يا نفس سافر للغنا

«Ben meskene aldanmaktan, — yânî; ona bağlanıp kalmaktan — çekinirim. Ey nefis, intikâl et ve zenginleşmek için sefere çık, derim.»

Sefer ve seyâhatte menfeat ve ibret vardır. Onun için Kur'ânda ve Sûre-i Neml'de:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

Yânî: **«Habîbim; de ki: Yeryüzünde gezin,** (dolaşın) **da günahkârların sonu nice olmuştur görün[27].»** buyurulduğu gibi Hadis-i Şerifte de: **«Sefere çıkın, sıhhat bulur ve kazanmış olursunuz.»** denilmiştir.

Dekûkî'nin bahsetmiş olduğu zenginlik: Gınâ-yı kalbî, yânî; göz tokluğudur. Nitekim Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: **«Zenginlik mal çokluğu ile değildir. Hakiki gınâ, nefsin gınâsıdır.»** buyurmuştur.

9621

لا اعود خاق قلبي بالمكان

كى يكون خالصاً للامتحان

«İmtihanda hâlis ve muhlis olması için ben kalbimi hiçbir yere alıştırmam, derdi.»

9622

روز اندر سیربد شب در نماز

چشم اندر شاه باز او همچو باز

«Şeyh Dekûkî gündüzleri seyâhatte, geceleri namaz ve niyazda idi. Gözü, doğan kuşu gibi, Şâh'a karşı açıktı.»

---

(27) Sûrei Neml: 69.

9623

منقطع از خلق نی از بد خوئی

منفرد از مرد وزن نی از دوئی

«Halktan ayrılmıştı, fakat bu ayrılış kötü huyluluktan değildi. Erkek ve kadından teferrüd etmişti. Fakat bu infirâd, ikilikten, yânî; halkı ve Hakkı ayrı ayrı görmekten değildi.»

9624

مشفق بر خلق نافع همچو آب

خوش شفیعی و دعا اش مستجاب

«Halka şefkatli ve su gibi menfeatlı, hoş bir şefaatçi idi ki, halka düâ eder, düâsı da müstecâb olurdu.»

9625

نیك و بد را مهربان و مستقر

بهتر از مادر، شهی ترا ز پدر

«İyiye de, kötüye de merhametli bir melce' idi. İnsanlara, anadan, babadan daha şefkatli idi.»

9626

گفت پیغمبر شمارا ای مهان

چون پدر هستم شفیق و مهربان

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki : Ey ashâbım ve ümmetim; ben size bir babadan daha şefkatli ve merhametliyim.»

Ebû Hüreyre (R.A.), Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellemin şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor : **«Ben hakikaten size, bir babanın oğluna karşı vaziyeti ne ise öyleyim.»**

Sûre-i Ahzâb'da da :

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهُ اُمَّهَاتُهُمْ

Yânî : **«Peygamber mü'minlere öz nefislerinden evlâdır. Onun zevceleri mü'minlerin analarıdır[28].»** buyurulmuştur.

---

(28) Sûrei Ahzab : 6.

Ezvâc-ı Tâhirât, mü'minlerin anaları olunca, Zât-ı Risâlet de bittabî babası olur. Kâmil bir veli de verâsetle bu makamı hâiz olur.

Yine Lisân-ı Nebeviden deniliyor ki :

9627

زان سبب که جمله اجزای منید
جزورا از کل چرا برمیکشید

«Hepiniz benim cüz'lerim olduğunuz halde, cüz'ü niçin Kül'den ayırıyorsunuz?»

Bütün mükevvenât Nûr-i Muhammedî'den yaratılmış olduğu için Zât-ı Akdes-i Nebevî bir kül, diğer mahlûkat da o Kül'den vücûda gelmiş cüz'lerdir. Onun için O'ndan ayrılanlar felâh bulmazlar.

9628

جزء از کل قطع شد بیکار شد
عضو از تن قطع شد مردار شد

«Bir cüz', külden irtibatı kesilince iş göremez hâle gelir. Bir uzuv, bedenden kesilince murdar olur.»

9629

تا نپیوندد بکل بار دگر
مرده باشد نبودش از جان خبر

«Tekrar kül'le birleşmedikçe ölü kalır, candan haberi olmaz.»

9630

ورنجنبد نیست آنرا خود سند
عضو نو بریده هم جنبش کند

«O cüz', hareket etse bile bu onun diriliğine delil olmaz. Çünki yeni kesilmiş bir uzuv da kımıldar.»

Hazret-i Mevlânâ, mürşid-i kâmil'den uzaklaşan kimseyi, bedenden kesilmiş, meselâ el ve ayak gibi bir uzva benzetiyor. Öyle bir uzuv işe yaramaz, hattâ murdar olur. Tarikat yolunda kendi kendine bazı harekette

bulunsa bile, ona itibar ve itimad edilmez. Çünki yeni kesilmiş bir uzuv da kımıldayabilir diyor. Ağaçtan yeni kesilmiş bir dal da böyle değil midir? O da bir müddet tâzeliğini muhafaza edebilirse de nihayet yaprakları solar, suyu çekilir, kuru bir çalı hâlini alır.

9631

جزء از این کل گر برد یکسو رود
این نه آن کلست کو ناقص شود

«Cüz', külden kesilince bir tarafa gider, kaybolur. Fakat kül, onun kesilmesiyle nâkıs olmaz.»

9632

قطع و وصل او نیاید درمقال
چیز ناقص گفته شد بهر مثال

«Onun kesilmesi ve bitişmesi söz ile anlatılamaz. Bu anlatış bir haber-i nâkısdır ki misâl için irad edilmiştir.»

Evet, bir şeyin bir parçası kesilirse o şey nâkıs kalır. Fakat mürşid-i kâmil böyle değildir. O her vakit kâmil ve tamdır. Getirilen misaller onun kemâlini temâmiyle ifâde edemez. Zâten teşbihde benzeyen ile benzetilen arasında temâmiyle müşâbehet yoktur. Benzeyen şey ile kendisine benzetilen şey arasında her cihetten değil, bir cihetten müşâbehet vardır.

«DEKÛKÎ KISSASINA AVDET»

9633

مر علی را درمثالی شیر خواند
شیر مثل او نباشد گرچه راند

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.), Ali (Radiyallâhü anh) e (Esed-ullâh) demiştir. Resûl-i Ekrem bu teşbihi yapmakla beraber hakikatte arslan, Ali (R.A.) gibi olamaz.»

Ali (R.A) in arslana benzeyişi sadece şecâati dolayısiyledir.

9634

از مثال و مثل و فرق آن بران
جانب قصهٔ دقوقی ای جوان

«Ey genç! Misâl ile benzeri arasındaki farkı bırak da Dekûkî kıssasına avdet et.»

9635

آنکه در فتوی امام خلق بود
گوی تقوی از فرشته می‌ربود

«Dekûkî, fetvâ hususunda halkın imâmı idi, takvâ yolunda da meleklere tefevvuk etmişti.»

9636

آنکه اندر سیر مه را مات کرد
هم ز دینداریّ او دین رشک خورد

«O, seyr ü sülûkünde Kameri mat etmişti. Onun dindarlığına din bile gıbta ediyordu.»

Mâlum yâ, kamer de medârında seyreder. Fakat o seyr, maddî olmakla beraber Kamer de bedr hâline geldikten sonra noksanlaşır ve hilâl şeklini alır. Dekûki'nin seyri ise hem maddî, hem mânevî idi ve mânevî seyrinde dâimâ kesb-i kemâl kazanıyordu.

9637

باچنان تقوی و اوراد و قیام
طالب خاصان حق بودی مدام

«Bu kadar takvâsiyle, evrâdiyle, namaza kıyâmiyle gene de Allah'ın has kullarını görmeğe tâlib idi.»

9638

درسفر اعظم مرادش آن بدی
کی دمی بر بندهٔ خاصی زدی

«Seferlerinden en büyük murâdı bir an bir has kul ile buluşmak ve konuşmak idi.»

9639

این همی گفتی چو میرفتی براه

کن قرین خاصگانم ای اله

«Yolda giderken: İlâhi, beni has kullarına yakın ve mülâki eyle diye duâ ederdi.»

Şunları da söylerdi ki:

9640

یارب آنهارا که بشناسد دلم

بنده وبسته میان و مجلم

«Yâ Rabbî, kalbimin bildiği has kullarının ben kulu, kölesi ve hizmetkârıyım!»

9641

وانکه نشناسم تو ای یزدان جان

برمن محجوب شان کن مهربان

«Ey ruhumun Hâliki olan Allah! Bilmediğim has kullarımı da, hicap içinde olan bana, şefkatli kıl.»

9642

حضرتش گفتی که ای صدر مهین

این چه عشقست و چه استقاست این

«Hazret-i Hak da ona derdi ki: «Ey veliy-yi âzam; bu ne aşktır, bu ne hararettir ki geçmiyor?»

9643

مهر من داری چه میجوئی دگر

چون خدا باتست چون جوئی بشر

«Benim muhabbetime mazhar olmuşsun, daha ne istiyorsun? Allah seninle beraberken neden beşeri taleb ediyorsun?»

9644

او بگفتی یارب ای دانای راز

تو کشودی دردلم راه نیاز

«Dekûkî derdi ki: Ey sırları bilen Rabbim! Kalbime niyaz yolunu sen açtın.»

9645

درمیان بحر اگر بنشسته‌ام

طمع درآب سبوهم بسته‌ام

«Ben deniz ortasında oturmakta isem de, testi suyuna da tama etmekteyim.»

Burada testiden maksad; Allah ehli velilerin kalbi, sudan murad da; o kalblere akseden esrâr-ı İlâhiyyedir.

9646

همچو داودم نود نعجه مراست

طمع در نعجهٔ حریفم هم بخاست

«Ben Dâvud gibiyim ki doksan koyunum var. Öyle iken arkadaşımın bir koyununa tamâ ediyorum.»

Bu beyt ile Sâd Sûresindeki birkaç âyete işâret ediliyor ki :

وهل اتيك نبؤا الخصم اذ تسوروا المحراب
(٢١) اذ دخلوا على داود ففزع منهم قالوا لا تخف خصمان بغى
بعضنا على بعض فاحكم بيننا بالحق ولا تشطط واهدنا الى
سواء الصراط (٢٢) ان هذا اخي له تسع وتسعون نعجة ولي
نعجة واحدة فقال اكفلنيها وعزني في الخطاب (٢٣) قال
لقد ظلمك بسؤال نعجتك الى نعاجه وان كثيرا من الخلطاء ليبغي
بعضهم على بعض الا الذين امنوا وعملوا الصالحات وقليل ما هم
وظن داود انما فتناه فاستغفر ربه وخر راكعا واناب (٢٤)
فغفرنا له ذلك وان له عندنا لزلفى وحسن مآب (٢٥)

Yânî : «Habibim; sana o davacıların haberi geldi mi? Hani onlar, duvardan mescide tırmanmışlardı da Dâvud'un yanına girdikleri vakit Dâvud onlardan korkmuştu. Dediler ki : Korkma, (biz) iki davacıyız. Birimiz öteki (nin hakkına) tecâvüz etti. Şimdi sen, aramızda hak ve adâletle hükmet ve haktan ayrılma. Bizi doğru yolun ortasına çıkar. Bu benim kardeşimdir ve onun doksan dokuz dâne dişi koyunu vardır. Benim ise bir tâne dişi koyunum vardır. Onu da bana ver dedi, bana ağır hitabda bulundu. Dâvûd dedi ki : Senin bir koyununu kendi koyunlarına katmak istemesiyle sana hakîkaten zulmetmiştir. Gerçekten (mallarını birbirine) karıp karıştıranların çoğu mutlaka birbirine haksızlık eder. Ancak îmân edenler ve amel-i sâlihde bulunanlar müstesnâdır. Halbuki onlar da azdır. Dâvud sandı ki biz onu fitneye düşürdük. Bunun üzerine O, hemen Rabbinden mağfiret talebinde bulundu ve rükû ile secdeye kapandı, tevbe ile Allah'a sığındı. Biz de O'nu mağfiret ettik ve O'nun için indimizde bir yakınlık ve güzel bir mercî vardır[29].» demektir.

Hüseyin Vâ'ız rahimehullâh tefsirinde diyor ki : «Müfessirlerden bazıları bu kıssayı şeriat ve akıl kabul etmeyecek bir sûrette irad eylemişlerdir. Sıhhate en yakın olanı şöyledir ki (Uryâ) isminde bir kimse bir

(29) Sûrei Sâd : 21-25.

kadını almak istemişti, vermediler. Sonra Dâvud Aleyhisselâm, doksan dokuz haremi varken, onu istedi ve nikâhla aldı.

Hazret-i Ali (Kerremellâhü veçhe) «Hz. Dâvud kıssasını masalcıların söyledikleri gibi nakledenleri döğerim» demiştir.

Dikkat buyurulmuştur ki, burada bir secde vardır. Hacı Zihnî Efendi merhûm (Kitâb'üs-Salât) ında der ki: Secde âyetleri üç kısımdır. Bir kısmı sarih secde emridir. Bir kısmı kâfirlerin secde hakkındaki istinkâflarını tazammun eder. Ve bir kısmı Enbiyâ Aleyhimisselâm Hazerâtının sücud emrine imtisallerini hikâyedir. Bunlardan her biri ise — yâni; gerek imtisâl ve gerek iktidâ-yı enbiyâ ve gerek muhâlefet-i küffâr vâcibdir.»

İmâm-ı Âzâm Hazretlerine göre buradaki secde, secde-i azimettir ki onun tilâveti yâhud dinlenmesi ister namazda olsun ister namaz hâricinde olsun secde etmek lâzımdır. O halde buyurun o vâcibi ifâ edelim.

Yine Dekûkî lisânından deniliyor ki:

9647

حرص اندر عشق تو فخرست و جاه
حرص اندر غیر تو ننگ و تباه

«İlâhî, senin aşkındaki hırs, iftihârı mûcib ve mânevî bir mertebedir, senden gayrisine olan hırs ise ayıbtır ve nâkıstır.»

Hırs: Arzunun şiddetlisi demektir. Bunun iyisi, kötüsü olur. Cenâb-ı Hak, Habib-i Ekremi hakkında:

عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ۞

Yânî: **«Peygamber sizin îmâna gelmenize ve hidâyet yolunu bulmanıza harîsdir[30].»** buyurmuştur. Beyân buyurulan bu hırs memdûh ve makbûldür. Keza Hadîs-i Şerifte vârid olmuştur ki: **«İki harîs kimse vardır ki doymazlar: Onlar ilim tâlibi ve Dünyâ tâlibidir ki müsâvi değillerdir. İlim tâlibi dâima İlâhî rızâyı artırır; Dünyâ tâlibine gelince o da azgınlığını artırır.»** Resûl-i Ekrem bundan sonra: **«Allah'ın kullarından ülemâ kısmı hakikaten Allah'tan korkar»** âyetini okudu. Sonra da: **«Hakikaten insan, gınâ ve servet sâhibi olunca azar.»** âyetini kırâet etti.

---

(30) Sûrei Tevbe: 128.

İşte ilim tâlibinin hırsı, hırs-ı memdûh, Dünyâ tâlibinin hırsı, hırs-ı mezmûmdur. Hazret-i Mevlâna hırsın nevilerini daha açık anlatmak için diyor ki :

9648

شهوت و حرص نران پیشی بود
وآن خیزان ننگ، و بد کیشی بود

«Erkeklerin şehveti ve hırsı ön taraftan olur ki onu meşrû bir sûrette ve izdivâc ile teskin ederler. Ahlâksız takımının şehveti ve hırsı ise kötü meslekliliktir.»

9649

حرص مردان از ره پیش بود
درمخنث حرص سوی پس رود

«Erkeklerin hırsı ön taraftandır. Muhannislerin hırsı da arka cihettendir.»

9650

آن یکی حرص از کمال مردیست
وان دگر حرص افتضاح و سردیست

«Birinci hırs erkekliğin kemâlindendir. Obir hırs ise rezâlettir ve soğukluktur.»

9651

آه سری هست اینجا بس نهان
که سوی خضری شود موسی روان

«Âh burada avâmdan çok gizli bir sır vardır ki onu anlamak için Hazret-i Mûsâ, Hızır Aleyhimesselâmın nezdine gider.»

Hazret-i Mûsâ'da hırs-ı memdûh bulunduğu ve ilim talebi şeklinde olduğu için, Hızır'ın mâlûmâtından istifâde etmek üzere onun yanına gitmişti. Halbuki kendisi (Kelîmullah) sıfatını iktisab etmiş bir Nebiy-yi Zîşân idi. İşte buradaki sırrı halkın avam kısmı anlayamaz.

Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretleri de : **«Yâ Rabbî, sana karşı olan hayretimi artır.»** diye niyazda bulunur ve müşahede-i İlâhîye hususundaki hayranlığının artmasını taleb ederdi.

9652

همچو مستسقی کز آبش سیر نیست

بر هر آنچه یافتی بالله مایست

«Bahsedilen zevât-ı kirâmın bu hırsı memdûhu, suya doymayan bir susuzun harâreti gibidir. Sen de ey sâlik; mâneviyattan her ne bulursan ona kanaat edip durma, dâimâ fazlasını iste!»

9653

بی نهایت حضرتست این بارگاه

صدر را بگذار صدرتست راه

«Allahın dergâhı, nihâyeti olmayan bir bârigâhtır. Sen de bulunduğun makamı baş sedir ittihaz ederek ona bağlanıp kalma. Senin sadrın sülûk ve terakkî yoludur. Dâimâ ilerlemeye bak.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN PEYGAMBERLİKTE VE ALLAH'A YAKINLIKTAKİ KEMÂLİYLE BERABER HIZIR'I ARAMASININ SIRRI»

9654

ای کلیم حق بیاموز ای کریم

بین چه میگوید ز مشتاق کلیم

«Ey kerîm olan kimse! Bu memduh hırsı Kelîmullah'tan öğren. Öğrenmeye iştiyâkından dolayı bak Kelîm Hazretleri ne diyor :»

9655

با چنین جاه و چنین پیغمبری
طالب خضرم ز خود بینی بری

«Bunca makâma sahib olduğum, yüce bir Peygamber bulunduğum halde kendimi görmüyor, kendime varlık vermiyorum, Hızır'ı aramaktayım.»

Hazret-i Mûsâ'nın Hızır'ı aramaya kalkışması üzerine kavmi dediler ki :

9656

موسیا تو قوم خودرا هشته
در پی نیکو پیی سرگشته

«Ey Mûsâ, sen kendi kavmini bırakmışsın, mübârek zâtın izine düşmüşsün.»

9657

کی قبادی رسته از خوف و رجا
چند گردی چند جویی تا کجا

«Sen havfden de, recâdan da kurtulmuş büyük bir peygambersin. Daha ne kadar dolaşacak, ne kadar ve nereye kadar arayacaksın?»

9658

آن تو با تست و تو واقف برین
آسمانا چند پیمایی زمین

«Aradığın sende... Bunu sen de bilirsin. Ey semâ kadar yüksek peygamber, zeminde ne kadar dolaşacaksın?»

9659

گفت موسی این ملامت کم کنید
آفتاب و ماه را ره کم زنید

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki : Bu melâmeti etmeyiniz. Güneşle ayın yolunu kesmeyiniz.»

Yâni; ben peygamberlik Kameriyim. Hızır ise velilik Güneşidir. Kamerin güneşden (İlm-i ledunni) nûru almasına mâni olmayınız.

9660

میروم تا مجمع البحرین من

تا شوم مصحوب سلطان زمن

«Ben zamânın sultânı bir velî olan Hızır ile sohbet için Mecmaul-Bahreyn'e kadar gidiyorum.»

9661

اجعل الخضر لامری سببا

ذلك او امضى و اسرى حقبا

«Hızır'ı, Hakikâte ulaşmak için, sebeb kılacağım; bunun için de uzun müddet sefer edeceğim.»

9662

سالها پرم بپر و بالها

سالها چه بود هزاران سالها

«Himmet ve azîmet kanadlariyle yıllarca uçacağım; yıllar ne demek? Binlerce yıl geçse bile yine onu arayacağım.»

Çünki Hızır şimdi, benim mâşukum ve matlûbum oldu.

9663

میروم یعنی نمی ارزد بدان

عشق جانان کم مدان از عشق نان

«Onu aramak için gideceğim. Bu gidiş onu bulmaya değmez mi? Cânânın aşkı ekmek aşkından aşağı mıdır?»

Bu kıssa Sûre-i Kehif'de şöyle hıkâye buyurulmuştur : Hazret-i Mûsâ, Fir'avn ile ordusunun Şab denizinde ve Benî İsrâil'in gözü önünde boğulmaları üzerine kavmini topladı, onlara va'z ve nasîhatte bulundu. Dinleyenler, Kelimullahın belâğatına, ilim ve mârifetine hayran oldular. İçlerinden biri: Yâ Nebiyyallah, yeryüzünde senden daha âlim bir kimse var

mı? diye sordu. Hazret-i Mûsâ; böyle bir kimse bilmiyorum, dedi. O esnâda kendisine: **«Mecmaul-Bahreynde bir kulum vardır ki ona has bir ilim vermişimdir. Ümmetinin seçkinlerinden biriyle ona git, size rehber olmak üzere bir de kızarmış balık götür.»** diye vahiy geldi. Hazret-i Mûsâ yol hazırlığını gördü, bilâhere çânişini olan (Yûşâ bin Nûn)u yanına aldı...

Gerisini Kur'ân-ı Kerim şöyle beyan ediyor:

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ
أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا
نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ
وَمَا أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا
قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا

Yâni: **«Bir zaman Mûsâ genç** (bir adamı) **na şöyle demişti: Ben iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim, yahud** (maksadıma erişinceye dek) **uzun zamanlar geçireceğim. Bunun üzerine onlar bu iki** (deniz) **arasının birleşik yerine ulaşınca balıklarını unuttular. Balık denizde bir deliğe doğru yolunu tutmuştu. Vaktâ ki** (oradan geçip gittiler) **Mûsâ genç** (adamın) **a dedi ki: Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan andolsun yorgun düştük.** (Genç) **Gördün mü, dedi, kayaya sığındığımız vakit ben balığı unutmuşum. Onu söylememi şeytandan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir surette deniz** (e atıldı), **yolunu tutub gitti.** (Mûsâ): **İşte, dedi, bizim arayacağımız bu idi. Şimdi, izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken, kullarımızdan öyle bir kul buldular ki biz ona tarafımızdan bir rahmet vermiş, kendisine nezdimizden** (has) **bir ilim öğretmiştik[31].»**

---

(31) Sûrei Kehf: 60-65.

İşte Hazret-i Mûsâ Kelîmullah bir Resul iken, ilme olan hırs-ı memduhu dolayısiyle, uzun sefere çıkıp Hızır'la görüşmüş ve O'nun yapıp da kendisine garib görünen bâzı hareketlerinin mânâsını ondan öğrenmişti.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

9664

این سخن پایان ندارد ای عمو
داستان آن دقوقی را بگو

«Amca! Mûsâ ve Hızır bahsinin sonu gelmez. Onu bırak da Dekûki kıssasını söyle.»

«DEKÛKÎ KISSASINA AVDET»

9665

آن دقوقی رحمة الله علیه
گفت سافرت مدی فی خافقیه

«Allah rahmet eylesin Dekûki demiştir ki: Uzun müddet Allah'ın meşrık ve mağribi arasında seferler yaptım.»

9666

سال و مه رفتم سفر از عشق ماه
بی‌خبر از راه و حیران در اله

«Yıllarca ve aylarca Hakikat Ay'ının — yâni; Allah'ın — aşkiyle, yoldan bîhaber ve Hakkın kudret ve san'atına hayran olarak seferlerde bulundum.»

9667

پا برهنه میروی بر خاك و سنگ
گفت من حیرانم و بی‌خویش و دنگ

«Biri ona dedi ki: Toprak ve taş üstünde yalınayak gidiyorsun. Dekûkî cevab verdi ki: Ben hayrânım, kendimde değilim, şaşkınım.»

9668

تو مبین این پایها را بر زمین
زانکه بر دل میرود عاشق یقین

«Sen bu ayakları zemin üzerinde yürüyor görme. Çünki âşık yakinen ve bilâ şek Gönül yurdunda sefer eder.»

9669

از ره و منزل ز کوتاه و دراز
دل چه داند کوست مست دلنواز

«Yolu, menzili, yolun kısalığını ve uzunluğunu gönül ne bilir? Çünki o, kalbi okşayıp taltif eden Allah'ın mestidir.»

Bahis dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ rûhânî seferin nasıl olduğunu beyan ediyor :

9670

آن دراز و کوته اوصاف تنست
رفتن ارواح دیگر رفتنست

«Uzunluk ve kısalık cesedin vasıflarıdır. Ruhların seyri ise başka bir gidiştir.»

9671

تو سفر کردی ز نطفه تا بعقل
نی بگامی بود، نی منزل، نه نقل

«Ey sâlik; sen babanın nutfesinden akıl ve şuur sâhibi oluncaya kadar bir çok tahavvülât geçirdin ve durumdan duruma sefer ettin. Lâkin o seferler ne adımla, ne menzil ile, ne de nakil ile idi.»

9672

سیر جان بیچون بود در دور و دیر
جسم ما از جان بیاموزید سیر

«Devr ve deyrde rûhun seyr ve seferi bilâ keyfiyettir. Bizim cismimiz seyr ve seferi ruhdan öğrenmiştir.»

Devrden maksad: Mebde'den meâda olan devirdir ki dâire-i vücud üzerindeki urûctur. Deyr de: Sûret âlemi olan Dünyâdır.

9673

سیر جسمانی رها کرد او کنون

می‌رود بی‌چون نهان در شکل چون

«Şimdi Dekûkî de cismânî seferi bırakmış, mânevî bir keyfiyyete bürünüp gizlice bilâkeyfiyyet gitmektedir.»

9674

گفت روزی من شدم مشتاق وار

تا ببینم در بشر انوار یار

«Dekûkî dedi ki: Bir gün (Yâr) in nurlarını insanda göreyim diye müştâk oldum.»

9675

تا ببینم قلزمی در قطره‌ٔ

آفتابی درج اندر ذره‌ٔ

«Denizi damlada, Güneşi zerrede görmek istedim.»

9676

چون رسیدم سوی یک ساحل بگام

بود بیگه گشته روز و وقت شام

«Akıl ve ruh kademiyle bir deniz kıyısına vâsıl oldum ki gündüz gecikmiş, vakit akşam olmuştu.»

9677

هفت شمع از دور دیدم ناگهان
اندران ساحل شتابیدم بدان

«Ansızın uzaktan yedi mum gördüm. Ona doğru sâhile koştum.»

9678

نور شعلهٔ هر یکی شمعی ازان
بر شده خوش تا عنان آسمان

«O mumlardan her birinin nuru hoş bir surette gökyüzüne kadar yükselmişti.»

9679

خیره گشتم خیرگی هم خیره گشت
موج حیرت عقل را از سر گذشت

«O kadar şaşırdım ki şaşkınlık bile şaşırdı. Hayret dalgası aklın başını aştı.»

9680

این چه گونه شمعها افروختست
کین دو دیدهٔ خلق ازینها دوختست

«Diyorum ki: bunlar nasıl mumlardır ki, bu kadar parlak oldukları halde halkın gözü onları görmüyor?»

9681

خلق جویان چراغی گشته بود
پیش آن شمعی که بر مه می‌فزود

«Ay'dan daha parlak olan bu mum önünde halk kandil aramaktadır.»

Şârih-i Mesnevî Şeyh İsmâil Ankaravî (Kuddise sirruhu) diyor ki: Bu yedi mumdan maksad: Ebdâl-i seb'a yânî; yediler denilen evliyâ-

ullah hazerâtıdır. Dekûkî onların cismâniyetini görmeden evvel rûhâniyyet ve nûrâniyyetlerini görmüştür. Çünki Dünyâ ile Âhıret arasında Âlem-i Misâl denilen bir âlem vardır ki Dünyâda bulunan her şeyin orada bir misâli mevcuttur. O misâl, ekseriyâ başka sûrette görünür. Meselâ ilim, orada süt, aşk şarab, ülemâ meyveli ağaç, evliyâ parlak mum sûretinde görünür. Görülen rü'yâların ekserisi bu misâl âlemindendir. Salâh-ı hâl sâhibi olanlar, o âleme rü'yâ hâlinde; ümmetin seçkinleri ise uyanıkken girebilirler.

9682

چشم بندی بود عجب بر دیده‌ها
بندشان میکرد یهدی من یشا

«Acaba halkın gözlerinde bir bağ mı var ve o bağı, dilediğini hidâyete çıkaran Cenâb-ı Hak mı bağlatmıştı ki bu kadar parlak envârı görmüyorlar?»

«O YEDİ MUM'UN BİR MUM GİBİ OLMASI»

9683

باز می‌دیدم که می‌شد هفت یک
می‌شکافد نور او جیب فلک

«Tekrar gördüm ki o yedi mum bir oldu ve onun nuru feleğin cebini yırttı.»

9684

باز آن یک بار دیگر هفت شد
مستی و حیرانی من زفت شد

«Tekrar o bir, yedi oldu. Benim mestliğim ve hayranlığım arttı.»

9685

اتصالاتی میان شمعها
که نیاید بر زبان گفت ما

«O mumlar arasında öyle birleşme vardı ki, dil ile ifâde etmeye imkân yok.»

9686

آن یك دیدن كند ادراك آن

سالها نتوان نمودن از زبان

«Bir kimse, bir görüşte idrâk eylediğini yıllarca lisâniyle anlatamaz.»

9687

آنكه یك دم بیندش ادراك و هوش

سالها نتوان شنودن آن بگوش

«İdrak ve şuurun bir ân içinde gördüğünü kulak yıllarca dinlese anlayamaz.»

9688

چونكه پایانی ندارد رو الیك

زانكه لا احصی ثناء علیك

«Çünki bu bahsin sonu yoktur. Ey sâlik; sen kendine doğru git ve her şeyi kendinde bulmaya cehdet! Sen öyle bir câmi-i kevnsin ki ben sana lâyık olan senâyı etmekten âcizim.»

Yine Dekûki diyor ki :

9689

پیشتر رفتم دوان كان شمعها

تا چه چیزست از نشان كبریا

«O mumlar, Nişân-ı Kibriyâdan nedir? diye koşarak ilerledim.»

9690

میشدم بی‌خویش و مدهوش و خراب

تا بیفتادم ز تعجیل و شتاب

«Kendimden geçiyor ve harab oluyordum; acele koşmaktan nihâyet yere düştüm.»

9691

ساعتی بی‌خویش و بی‌عقل اندرین
اوفتادم بر سر خاک زمین

«Bir müddet kendimde ve aklım başımda olmaksızın toprak üstünde yattım.»

9692

باز باهوش آمدم برخاستم
در روش گویی نه سر نه پاستم

«Tekrar şuurum başıma geldi, kalktım. Yürürken sanki ne baştım, ne ayaktım.»

Yânî; başımı, ayağımı farketmeksizin gidiyordum.

«MUMLARIN YEDİ İNSAN OLARAK GÖRÜNMESİ»

9693

هفت شمع اندر نظر شد هفت مرد
نورشان می‌شد بسقف لاجورد

«Yedi mum, nazarımda yedi insan oldu ki onların nuru gök kubbeye kadar yükseliyordu.»

9694

پیش آن انوار نور روز درد
از صلابت نورها را می‌سترد

«Onların nuru karşısında gündüz aydınlığı tortu gibi kalıyordu. O nur, sâir nurları silip süpürüyordu.»

«TEKRAR O MUMLARIN YEDİ AĞAÇ OLMASI»

9695

باز هریك مرد شد شكل درخت

چشم از سبزئ ایشان نیك بخت

«Tekrar o kimselerin her biri bir ağaç şeklini aldı. O ağaçlardaki yeşilliğin güzelliğinden göz mes'ûd oluyordu.»

9696

زانبهئ برك پیدا نیست شاخ

برك هم كم گشته از میوهٔ فراخ

«Yapraklarının çokluğundan dalları gözükmüyordu. Meyvelerinin fazlalığından yapraklar da kaybolmuştu.»

9697

هر درختی شاخ برسدره زده

سدره چه بود از خلا بیرون شده

«Her ağacın dalı Sidret-ül-müntehâya erişmişti. Hayır, Sidre ne olur? O dallar Âlem-i İmkânın da hâricine çıkmıştı.»

Sidret'ül-müntehâ : İnsan ilminin nihâyet bulduğu bir makam ki, Cebrâil Aleyhisselâmın menzili imiş.

9698

بیخ هریك رفته درقعر زمین

زیر تر از گاو ماهی بد یقین

«Ağaçlardan her birinin kökü yerin dibine kadar girmiş ve Arzı taşıdığı vehmedilen öküzle balığı da geçmişti.»

9699

بیخشان از شاخ خندان روی تر

عقل ازان اشکال شان زیر و زبر

«O ağaçların kökü, dallarından ziyâde güler yüzlü idi ki, akıl, onların bu şenliklerinden alt üst oluyordu.»

9700

میوهٔ که برشکافیدی ز زور

همچو آب از میوه جستی برق نور

«Olgunluktan yarılan meyvelerinden su gibi nur şimşekleri fışkırmakta idi.»

«O AĞAÇLARIN HALK GÖZÜNDEN GİZLİ OLMASI»

9701

این عجبتر که برایشان میگذشت

صد هزاران خلق از صحرا و دشت

«Bu daha şaşılacak bir şeydi ki, onların yanından, yüzbinlerce halk sahrâdan ve kırdan gelip geçerdi.»

Ve :

9702

ز آرزوی سایه جان می‌باختند

از گلیمی سایبان می‌ساختند

«Gölge bulmak arzusu ile can verirlerdi. Kilimden, keçeden gölgelik yaparlardı.»

9703

سایهٔ آن را نمی‌دیدند هیچ
صد تفو بر دیده‌های پیچ پیچ

«O ağaçların gölgesini görmezlerdi. Böyle ma'lûl olan gözlere yüzlerce yazıklar olsun.»

9704

ختم کرده قهر حق بر دیده‌ها
که نبیند ماه را بیند سها

«Allah'ın kahrı böyle gözleri mühürlemişti ki, Kamere bakıyorlar da Sühâ görüyorlardı.»

Sühâ : Gayet uzakta ve gayet ufak görünen bir yıldızdır.

9705

ذرهٔ را بیند و خورشید نی
لیك از لطف و کرم نومید نی

«Öyle gözler zerreyi görür de güneşi müşâhede etmez. Böyle olmakla beraber Allah'ın lütuf ve kereminden ümit kesilmez.»

9706

کاروانها بی‌نوا وین میوه‌ها
پخته میریزد چه سحرست ای خدا

«Yanlarından geçen kervanlar, nevâlesiz kalmış iken, bu ağaçların dökülen olgun meyvelerini göremiyorlar. İlâhî bu nasıl bir sihirdir?»

Buradaki ağaçlardan maksad : Âlimler ve âriflerdir. Meyveler : Onların sözleri, Kervanlar : Şeriat ve tarîkat sâlikleridir. İşte o sâlikler, Cennet ağaçları demek olan o âlim ve ârifleri görmezler de, kilimden, keçeden gölgelik yapmaya, yânî; âlim taslaklarından, ârif mukallidlerinden istifâde etmeye kalkışırlar. Marifet ve hakikat'e teşne oldukları halde, onların meyveleri mesâbesindeki yüksek buyruklarından istifâde etmezler.

سيب پوسيده همى چيدند خلق

درهم افتاده بيغما خشك حلق

«Halk, çürümüş elmayı kapabilmek için birbirine girer ve onu çiğner de boğazı kuru kalır.»

9708

گفت هر برك شكوفه از غصون

دمبدم ياليت قومى يعلمون

«O ağaçlardaki çiçeklerin her yaprağı, dallar üstünden, ne olurdu bizi bilselerdi derler.»

9709

بانك مى آمد زسوى هر درخت

سوى ما آييد خلق شوربخت

«Ey bedbaht halk, bizim tarafımıza gelin, diye her ağaçtan ses gelir.»

9710

بانك مى آيد ز غيرت بر شجر

چشمشان بستيم كلا لاوزر

«Fakat Allah'dan ağaçlara: (biz onların gözlerini bağladık. Hayır, onlar için sığınacak yer yoktur) diye nidâ gelir.»

Sûre-i Kıyâme'deki :

يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾

Yâni : «O gün insan diyecektir ki : Kaçacak yer nerede? Hayır... Kaçacak ve sığınacak hiç bir yer yoktur. O gün herkesin duracağı yer ancak Rabbin (in huzuru) dur[32].» âyetine işârettir.

---

(32) Sûrei Kıyame : 10-12.

9711

گر کسی میگفت شان کین سوروید

تا ازین اشجار مستسعد شوید

«Eğer onlara birisi: bu tarafa gelin de şu ağaçlardan — yânî; evliyâullahdan — seâdet devşiriniz dese,»

9712

جمله میگفتند کین مسکین مست

از قضاءالله دیوانه شدست

«Hepsi de derler ki: Bu miskin sarhoş, İlâhî takdirle çıldırmış.»

9713

مغز این مسکین ز سودای دراز

وز ریاضت گشت فاسد چون پیاز

«Bu miskinin beyni sonu gelmez hulyâ ve riyâzetle soğan gibi çürümüş derler.»

Evliyâyı tanımak, enbiyâyı bilmekten güçtür. Çünki peygamberler dâvete me'murdur. Onlar için, taraf-ı İlâhîden me'mur ve meb'ûs olduğunu haber verirler. Evliyâ ise böyle değildir. Ondan dolayı velâyetlerini izhâr etmezler. Hele onların bir (mestûrîn) kısmı vardır ki: **«Benim velîlerim, kubbelerim, yânî; semâvât altında gizlidir. Onları benden başka kimse bilmez.»** Hadis-i Kutsî'si mûcibince o zevât-ı kirâmı Allah'dan başka kimse tanımaz.

9714

او عجب ماندکه یارب حال چیست

خلق‌را این پرده و اضلال چیست

«Halkı evliyâullah nezdine dâvet eden kimse taaccüb ederek der ki: Yâ Rabbî, halkın gözündeki bu perde ve düşmüş oldukları bu dalâlet nedir?»

9715

خلق گونان گون باصد رأی و عقل

یك قدم آن سوئی آرند نقل

«Türlü türlü halk, yüzlerce akıl ve rey ile beraber, evliyâullah tarafına gidemiyorlar.»

Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde böyleleri için buyuruyor ki:

وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا

Yânî: **«Onların gözleri vardır, o gözlerle göremezler[33].»** Ve:

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ

غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yânî: **«Allah, onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde perde vardır, hakikati göremezler ve onlar için büyük bir azab mukarrerdir[34].»**

9716

عاقلان وزیركان شان ز اتفاق

گشته منكر زینچنین باغی و عاق

«Halkın akıllı ve zekileri hep birden inkâra düşmüşler. Onların bu azgınlığına, bu isyanına bakıyorum da şüpheleniyorum:»

9717

یا منم دیوانه و خیره شده

دیو چیزی مرمرا برسر زده

«Ben mi deli ve şaşkın oldum, yoksa şeytan başıma bir şey mi vurdu?»

---

(33) Sûrei Araf: 179.
(34) Sûrei Bakara: 7.

9718

چشم میمالم بهر لحظه که من
خواب می‌بینم خیال اندر زمن

«Rüyâ mı, hayal mi görüyorum diye her lahza gözlerimi oğuşturuyorum.»

9719

خواب چه بود بر درختان میروم
میوه‌هاشان میخورم چون نگروم

«Fakat bu nasıl rüyâ olur. Ben, işte, ağaçların yanına gidiyorum ve yemişlerden yiyorum. O halde nasıl olur da onları tasdik etmem.»

9720

باز چون می‌بنگرم درمنکران
که همی گیرند زین بستان گران

«Sonra münkirlere bakıyorum; görüyorum ki, bu velâyet bahçesinden haberleri bile yok...»

9721

با کمال احتیاج و افتقار
ز آرزوی نیم غوره جانسپار

«Onlar son derece fakr ve ihtiyâc içinde ve yarım koruk için can fedâ edecek derecede oldukları halde,»

9722

ز اشتیاق و حرصی یك برگ درخت
میزنند این بی‌نوایان آه سخت

«Bir ağaç yaprağının iştiyâkı ve hırsı ile soğuk bir âh çekerlerken;»

9723

درهزیمت زین درخت و زین ثمار

این خلایق صد هزار اندر هزار

«Bu halkın milyonlarcası o ağaçlardan ve o meyvelerden kaçmaktadır.»

9724

باز میگویم عجب من بیخودم

دست درشاخ خیالی در زدم

«Tekrar diyorum ki: Acaba ben kendimde değil miyim? Acaba bir hayal dalına mı tutunmuşum?»

9725

هین اذا ماستیأس الرسل بگو

تا بظنوا انهم قد کذبوا

«Dikkat et ki (Hattâ izestey'eserrusülü) Nazm-ı Kerîmini (Vezannû ennehûm kad kuzibü) ye varıncaya kadar oku!»

Burada, Sûre-i Yûsüfteki:

حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَٓاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾

Yânî: **«Peygamberler, müşrik ve kâfirlerin imânından me'yûs olunca ve kendilerinin kâfirler tarafından tekzib olunduğunu zannedince onlara bizim yardımımız gelmiş; dilediklerimiz kurtuluşa erdirilmişdir. Günahkârlar güruhundan ise azabımız aslâ döndürülmiyecektir[35].»** Âyet-i Kerimesine işaret vardır.

Hazret-i Mevlâna, bu âyetin meâlini nazmen beyân ediyor:

---

(35) Sûrei Yusûf: 110.

9726

در كمان اتحاد جان انبيا
اتفاق منكرئ اشقيا

«Dalâlet eşkiyasının inkârda birleşmelerinden peygamberlerin rûhu şüpheye düşmüştü.»

9727

جاءهم بعد التشكك نصرنا
ترك شان كو بر درخت جان برا

«Şek ve şüpheden sonra onlara bizim yardımımız geldi. Ey sâlik! Sen o münkirleri terket, can ağacına çık.»

Yâni evliyâullahın hizmetinde bulun.

9728

ميخور و ميده بدان كش روزيست
هر دم و هر لحظه سحر آموزيست

«Onların meyvelerinden ye ve nasibi olanlara ve her lahza sihir öğrenenlere verip yedir.»

9729

خلق كويند اى عجب اين بانك چيست
چونكه صحرا از درخت و بر تهيست

«Halk derler ki: Bizi dâvet edenlerin sesi nedir ve ne içindir? Sahra'da ne ağaç var, ne meyve?»

9730

كيج كشتيم ازدم سوداييان
كه بنزديك شما باغست و خوان

«Sizin yakininizde bağ ve sofra var diyorlar. O çılgınların bu sözlerinden şaşırdık.»

9731

چشم می‌مالیم اینجا باغ نیست

یا بیابانیست یا مشکل رهیست

«Gözümüzü oğuşturuyoruz ve bakıyoruz ki burada bağ yoktur. Gördüğümüz yâ boş bir kır, yâhud sarp bir yoldur.»

9732

ای عجب چندین دراز این گفت و گو

چون بود بیهوده و رخودهست گو

«Beyhûde yere bu kadar uzun dedi-kodu acaba nasıl olur? Eğer bahsettikleri ağaçlar mevcûd ise nerededir?»

Evliyâullah hakkında halk'ın telâkkisi üç türlüdür. Bir kısmı : Evliyâlığı külliyyen inkâr eder. Bunlar Tevfîk-i İlâhîden mahrum olan gürûhdur. Bir kısmı : Eski zamanlardaki evliyânın kerâmetini tasdik eder, kendi zamanındaki velîlere inanmaz. Üçüncü kısım ise : Kerâmât-ı evliyâyı tasdik etmekle beraber zamanında muayyen bir velîyi kabul etmez.

Bu üçüncü kısma karşı bir büyük demiştir ki : «Gönül sâhibi veliler çekilip gittiler de aşk şehri boş kaldı deme. Cihan Şems-i Tebrîzî gibi velîlerle doludur. Fakat Mevlânâ gibi bir muhabbet muhlisi nerede?»

Dekûki macerâsını şöyle anlatır :

9733

من همی گویم چوایشان ای عجب

اینچنین مهری چرازد صنع رب

«Ben de o münkir gibi şaşıyorum da halkın gözünde olan bu mührü Cenab-ı Hak acaba niçin bastı diyorum?»

9734

زین تنازعها محمد درعجب

درتعجب نیز مانده بولهب

«Bu münâzaalardan, — yânî; münkirlerin inkârda ısrâr etmelerinden — Hazret-i Muhammed (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) taaccübde kaldığı gibi, bir insanın peygamberlik dâvâsına karşı Ebû Leheb de şaşmıştır.»

9735

زین عجب تا آن عجب فرقیست ژرف
تا چه خواهد کرد سلطان شگرف

«O taaccüble bu taaccübün arasında derin bir fark vardır ki birinci teaccüb: Sultân-ı Âzâmı olan Cenâb-ı Hak bu kâfirler hakkında ne yapacaktır? demektir.»

9736

ای دقوقی تیز تر ران هین خموش
چند گویی چند چون قحطست گوش

«Ey Dekûkî; sür'atli git ve sus! Duyup, anlıyan kulak kıtlığı varken, daha ne kadar söyleyeceksin?»

«O YEDİ AĞACIN BİR AĞAÇ OLMASI»

9737

گفت راندم پیشتر من نیکبخت
باز شد آن هفت جمله یك درخت

«Dekûkî dedi ki: Bahtım yaver oldu, ileri gittim. O yedi ağacın hepsi de bir ağaç oldu.»

9738

هفت میشد فرد میشد هردمی
من چه سان می‌گشتم از حیرت دمی

«Ağaçlar her ân yedi oluyor, bir oluyor. Bense o esnâda hayretten ne hale geldiğimi bilir misin?»

9739

بعد ازان دیدم درختان در نماز
صف کشیده چون جماعت کرده ساز

«Sonra o ağaçları namazda gördüm ki cemâat gibi muntazam saf teşkil etmişlerdi.»

9740

یك درخت از پیش مانند امام
دیگران اندر پسی او درقیام

«Ağacın biri imam gibi önde, diğerleri arkada ve kıyâm halinde idiler.»

9741

آن قیام و آن رکوع و آن سجود
از درختان بس شگفتم می نمود

«Ağaçların o kıyâmı, rükûu ve sücûdu bana çok acâib göründü.»

9742

یاد کردم قول حق را آن زمان
گفت النجم و شجر را یسجدان

«O esnâda Allah kelâmını hatırladım: Cenâb-ı Hak (Yıldız ve ağaç Allah'a secde eder) buyurmuştu.»

Sûre-i Rahmânda buyurulmuş olan:

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ۝

Yâni: **«Güneş de, ay da hesapla hareket ederler. Yıldızlar ve ağaçlar da O'na secde ederler[36].»** âyetlerine işârettir.

(36) **Sûrei Rahman: 5-6.**

9743

این درختان را نه زانو نه میان

این چه ترتیب نماز است آنچنان

«Bu ağaçların ne dizleri, ne de belleri var. Bu nasıl bir namazdır?»

Ben böyle taaccüb halinde iken:

9744

آمد الهام خدا کای بافروز

می‌عجب داری زکار ما هنوز

«Ey Nurlu Dekûkî! Sen hâlâ bizim fiillerimize taaccüb mü ediyorsun? diye kalbime bir ilhâm vâkî oldu.»

«O YEDİ AĞACIN YEDİ KİŞİ OLMASI»

9745

بعد دیری گشت آنها هفت مرد

جمله درقعده پی یزدان فرد

«Bir müddet sonra o ağaçlar yedi kişi oldular ki, hepsi de, Allah rızâsı için diz çökmüşlerdi.»

9746

چشم می‌مالم که آن هفت ارسلان

تا کیانند و چه دارند از جهان

«Gözümü oğuşturdum ve: o yedi arslan kimlerdir ve Dünyâda ne iş tutarlar? diye baktım.»

9747

چون بنزدیکی رسیدم من زراه
کردم ایشانرا سلام از انتباه

«Ben yoldan gelip de onlara yaklaşınca uyanık bir gönülle selâm verdim.»

9748

قوم گفتندم جواب آن سلام
ای دقوقی مفخر و تاج کرام

«O kavm; ey büyüklerin medâr-ı iftihârı ve baş tâcı olan Dekûkî hitâbiyle selâmımı aldılar.»

9749

گفتم آخر چون مرا بشناختند
پیش ازین برمن نظر نداختند

«Kendi kendime dedim ki: Beni nasıl tanıdılar? Halbuki evvelce beni görmemişlerdi.»

9750

از ضمیر من بدانستند زود
یکدیگررا بنگریدند از فرود

«Kalbimden geçeni çabucak keşfettiler ve aşağıdan yukarıya doğru birbirine baktılar.»

9751

پاسخم دادند خندان کای عزیز
این بپوشیدست اکنون بر تو نیز

«Gülerek bana cevab verdiler ve dediler ki: Ey azîz; bu sır şimdi sana gizli midir?»

9752

بردلی کو درتحیر باخداست
کی شود پوشیده را ز چپ و راست

«Allahın aşkiyle hayrete düşmüş olan bir Gönül'e sağın, solun, — yânî; bütün Dünyânın — esrârı nasıl gizli kalır?»

9753

گفتم ار سوی حقایق بشکفتند
چون ز اسم حرف رسمی واقفند

«Kendi kendime dedim ki: Bunlar Hakikât âlemine ulaşmışlar, alâ... Fakat bu sûrete ait ismi, bu sûrete ait harfi nasıl biliyorlar?»

9754

گفت اگر اسمی شود غیب از ولی
آن ز استغراق دان نز جاهلی

«İçlerinden biri dedi ki: Velî bir adı bilmezse, bilmiş ol ki o câhilliğinden değil, istiğrâk hâlinde bulunuşundandır.»

İstiğrâk: Velâyet mertebesine vasıl olduktan sonra husûle gelir ki velînin müşâhede-i Hakda kendini ve bütün mevcudâtı kaybetmesidir. İstiğrak halinde olanlardan bazıları kendilerini bilmemekle beraber, ahkâm-ı şeriatten hiç birini terketmezler. Bunlara (Mahfûzin) denilir ki Cenâb-ı Hak, onları erkân-ı dinden birini terk eylemekten muhafaza buyurur.

Şeyh Şiblî (Kuddise sirruhu) istiğrâk halinde bulunduğu halde namaz vakti olunca abdest alır ve öylece namazı edâ ederdi. Şeyh'ül-Ekber (Kaddesallâhü sirrahu) de bir mescitte imamlık ederken kendisinde istiğrâk vâki olmuş, o halde iken de imâmetlik vazifesini ifa eylemiş, bu hali sonra cemâatten öğrenmişti.

9755

بعد ازان گفتند مارا آرزوست
اقتدا کردن بتو ای پاك دوست

«Ondan sonra: Ey pâk dost! Namazda sana iktidâ etmek istiyoruz dedilcr.»

9756

گفتم آری لیك یك ساعت که من
مشکلاتی دارم از دور زمن

«Ben de; peki, lâkin biraz mühlet verin ki benim zamanın devrine ait bazı müşkillerim var.»

9757

تا شود آن حل بصحبتهای پاك
که بصحبت روید انگوری ز خاك

«Sizin pâk olan sohbetinizle o müşkiller halledilsin. Üzüm bile topraktan sohbet vâsıtasiyle yetişir.»

9758

دانهٔ پر مغز باخاك دژم
خلوتی و صحبتی کرد از کرم

«İçi sağlam bir dâne — yânî; tohum — bir müddet kara toprakta halvet ve onunla sohbet eder.»

9759

خویشتن درخاك کلی محو کرد
تا نماندش رنگ و بو و سرخ و زرد

«Kırmızı veya sarı rengi ile kokusu kalmayıncaya kadar kendini toprakta mahveyler.»

9760

از پس آن قبض محو او عاند
پر گشاد و بسط شد مرکب براند

«O tohumun mahv'dan sonra (kabz) ı kalmaz (bast) haline girer ve kanad açarak ileri gider.»

Kabz: Maddî bir sebeb yokken kalbin mânevî sıkıntıya uğraması,

Bast da: Yine maddî bir sebeb yokken kalbde mânevî bir ferahlık duyulmasıdır.

9761

پیش اصل خویش چون بی‌خویش شد
رفت صورت جلوهٔ معنیش شد

«O tohum, kendi aslı olan toprakta kendinden geçince, onun tohumluk sûreti gider; onda mânâ cilvesi zuhûr eder.»

Yânî; kök, dal ve yaprak peydâ olur.

Yine Dekûkî diyor ki: benim sohbet teklifim üzerine:

9762

سرچنین کردند هین فرمان تراست
تف دل از سرچنین کردن نخاست

«Ferman senindir, diye başlariyle kabul işâreti ettiler. Onların o baş işâretinden benim kalbimde bir hararet hâsıl oldu.

9763

ساعتی با آن گروه مجتبا
چون مراقب گشتم و از خود جدا

«Bir müddet o seçilmiş kimselerle murâkabe ettim ve kendimden geçtim.»

9764

هم درآن ساعت ز ساعت رست جان
زانکه ساعت پیر گرداند جوان

«O müddet içinde ruhum, zaman kaydından kurtuldu. Çünki zaman, genci ihtiyarlatır.»

9765

جمله تلوینها ز ساعت خاستست
رست از تلوین که از ساعت برست

«Bütün telvinler zaman'dan peydâ olmuş, zaman'dan kurtulan, telvinden de kurtulmuştur.»

Telvin : Sôfiyyeye göre bir halden bir hale geçmektir. Bazıları bunu eksiklik saymış; bazıları da : telvin, sâhibinin muhakkak ve dâimâ müterakki olduğuna delildir, demiştir. Hazret-i Mevlânâ'nın burada bahsettiği telvin, eksiklik manâsına olan telvindir.

Bir de (Temkin) vardır ki yakîn ve istikâmet mertebesinde sâbit bulunmaktır.

9766

چون ز ساعت ساعتی بیرون شوی
چون نماند محرم بیچون شوی

«Zaman kaydından bir ân dışarı çıkarsan, sende keyfiyyet kalmaz. O vakit bilâkeyfiyyet olan Hak'kın mahremi olursun.»

9767

ساعت ازبی ساعتی آگاه نیست
زانکش آن سو جز تحیر راه نیست

«Zaman'a tâbi olanlar, zaman ötesine âgâh değildir. Zaman ehli olanlar için o hâle karşı, hayretten başka yol yoktur.»

9768

هر نفررا بر طویله خاص او

بسته‌اند اندر جهان جست و جو

«Zaman ve zaman ötesi erbâbından her birini, ona mahsus olan makama bağlamışlardır.»

Şu taleb ve taharri âlemi olan Dünyâda:

9769

منتصب بر هر طویله رایضی

جز بدستوری نیابد رافضی

«Her makama, bir muhâfız tâyin olunmuştur ki onun izni olmayınca orada bulunan kimse makamını terkedemez.»

İnsanlardan her birine melâikeden muhâfız tâyin edilmiş olduğu Sûre-i Târıkta ki:

إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ

Yânî: «Muhâfızı olmayan hiç bir nefis yoktur[37].» Âyeti kerimesinde beyan edildiği gibi, Hazret-i Peygamber de: «Sizden hiç biri yoktur ki ona cinden ve melekten bir karîn tevkil edilmiş olmasın.» Yâ Resûlallah, sana da böyle bir karîn tevkil edildi mi? dediler. Resûlullah: «Evet, bana da tevkil edildi. Lâkin Allah bana yardım etti de benim cinden müvekkilim, huzûrumda müslüman oldu. Onun için bana hayırdan başka bir şey emretmez.» buyurmuştur.

9770

از هوسی گر از طویله بگسلد

در طویلهٔ دیگران سر ورکند

«Eğer o kimse kendi makamından ayrılıp başkalarının makamına heves etse,»

---

(37) Sûrei Târık: 4.

9771

در زمان آخرجيان جست و خوش
كوشهٔ افسار او گيرند و كش

«O anda, çevik olan müvekkilleri, onun dizgini ucundan tutup çekerler ve kendi makamına getirirler.»

9772

حافظا ترا گر نه بينى اى عيار
اختيارت را ببين بى اختيار

«Ey kurnaz kimse! Eğer o muhâfızları görmüyorsan kendine bak! İhtiyar ve irâden elinde mi senin?»

9773

اختيار ى ميكنى و دست و پا
بر گشاده ستت چرا حبس چرا

«Sen bir şey yapmak istiyorsun, elin, ayağın da tutuyor? Öyle olduğu halde niçin bir mahbus gibi o şeyi yapamıyorsun?»

9774

روى در انكار حافظ برده
نام تهديدات نفسش كرده

«Sen insan için muhafızlar bulunduğunu inkâr ediyorsun da dilediğin şeyden seni alıkoyana, nefsin tehdîdleri diyorsun.»

Halbuki bunların mevcudiyeti Kur'ân-ı Kerim'in müteaddid yerinde bildirilmiş, ezcümle Ra'd sûresinde :

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ

Yâni : «İnsan için melâikeden takipciler vardır. Onu Allahın emriyle önünden ve ardından hıfzederler[38].» buyurulmuştur.

(38) Sûrei Râ'd : 11.

Kaaf sûresinde :

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

Yâni : «İnsan bir söz telâffuz edince onu zabdeylemeğe hazır muhâfızlar vardır[39].»

İnfitâr sûresinde :

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

Yâni : «Ey insanlar; hakikaten sizin üzerinize tâyin edilmiş muhâfızlar vardır. Onlar Allah indinde büyüktür, sizin amellerinizi yazarlar, sizin yaptıklarınızı bilirler[40].» buyurulmuştur.

«DEKÛKÎ'NİN İMAM OLMAK İÇİN İLERİ GEÇMESİ»

9775

این سخن پایان ندارد تیز دو

هین نماز آمد دقوقی پیش رو

«Bu sözün sonu gelmez. Çabuk koş, ey Dekûkî, namaz vakti oldu. İleri geç, imam ol!»

9776

ای یگانه هین دوگانه برگذار

تا مزین گردد از تو روزگار

«Ey cihanın yegânesi, iki rek'at namaz kıldır ki zaman senden zînet bulsun.»

---

(39) Sûrei Kâf : 18.
(40) Sûrei İnfitar : 10-12.

9777

ای امام چشم روشن درصلا
چشم روشن باید اندر پیشوا

«Ey basiret gözü nurlu olan zât! Namazda imâmın gözünün nurlu olması gerektir.»

9778

درشریعت هست مکروه ای کیا
درامامت پیش کردن کوررا

«Ey büyük kimse, gözü görmeyen bir adamı imâmete geçirmek şerîatte mekruhtur.»

Çünki necâsetten sakınamaz, kendiliğinden kıbleyi bulamaz, abdest alırken âzâlarını tamâmiyle yıkayamaz.

9779

گرچه حافظ باشد و چست و فقیه
چشم روشن به اگر باشد سفیه

«Kör, hâfız ve fakîh de olsa, gözü gören sefihin imâmeti ondan evlâdır.»

Fukahâdan bâzıları âmânın imâm olmasını câiz görmüşlerdir. Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin bir defa Abdullah İbn-i Mektûm'u Medîne'ye kaymakam bırakmasiyle bu cevâza istidlâl etmişlerdir ki Hazret-i Abdullah, kaymakamlığı müddetince namaz kıldıracaktı. Hz. Abdullah İbn-i Mektûm'un gözleri âmâ idi. Fakat buna : Ümmü Mektûm, zâhiren âmâ, bâtınen görür idi, basiret gözü açıktı, bu mevzuda misal olamaz diye cevab vermişlerdir.

9780

کوررا پرهیز نبود از قذر
چشم باشد اصل پرهیز و حذر

«Körün necâsetten sakınması mümkün değildir. Perhizin ve sakınmanın asıl vâsıtası gözdür.»

9781

او بايدرا نبيند درعبور

هيچ مؤمن را نباشد چشم كور

«Âmâ olan geçerken pisliği görmez, sürünmek ve bulaşmak ihtimâli vardır. Dilerim, hiçbir mü'minin gözü kör olmasın.»

Fakat:

9782

كور ظاهر درنجاسة ظاهرست

كور باطن درنجاسات سرست

«Zâhir gözü görmeyendeki necâset de zâhirdir. Bâtın gözü görmeyendeki necâset ise gizlidir.»

9783

اين نجاسة ظاهر از آبى رود

آن نجاسة باطن افزون ميشود

«Bu zâhiri olan necâset su ile temizlenir, bâtınî necâset — yânî; ahlâk pisliği — ise dâimâ artar.»

9784

جز بآب چشم نتوان شستن آن

چون نجاسات بواطن شد عيان

«Bâtınî necâsetler meydana çıkınca, onları göz yaşından başka bir şeyle yıkamak ve temizlemek mümkün değildir.»

9785

چون نجس خواندست كافر را خدا

آن نجاست نيست برظاهر ورا

«Cenâb-ı Hak, müşrik için necis demiştir. O necaset onun dışında değildir.»

ظاهر کافر ملوث نیست زین
آن نجاست هست در اخلاق و دین

«Müşrik ve kâfirin dışı mülevves değildir. O necâset onun ahlâkında ve dinindedir.»

Sûre-i Tevbe'de buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

Yâni: **«Ey îmân edenler! Hakîkaten müşrikler necistir. Mescîd-i Harâma yaklaşmasınlar, bu seneden sonra. Eğer (onların hacca gelmemeleriyle) ticâretinizin kesâda uğrayacağından korkarsanız, Allah dilerse, yakında ticâretinize vüs'at ve size zenginlik ve servet verir. Hakîkaten Allah, alîmdir, tam hüküm ve hikmet sahibidir[41].»**

Malûmdur ki Kâbe-i Mükerreme Hazret-i İbrahim ve İsmâil Aleyhisselâm tarafından yapılmıştır. Kendileri onu tavaf ve hac ettikleri gibi, İsmâil peygamberin gönderildiği arab kavmine de haccetmek farz kılınmıştı. Hz. İsmail'in şeriati unutulduğu ve Arabistan'da putperestlik şüyû bulduğu halde, bütün arab kabîlelerince Kâbe-i Muazzama muhterem tutuluyor ve onun ziyâretine gidilip haccediliyordu. Hicretin sekizinci senesinde Mekke-i Mükerreme müslümanlar tarafından fethedildi. Dokuzuncu senesinde müslümanlara hac farz oldu. Zât-ı Risâlet, Hazret-i Ebû Bekir'i Hac Emiri tâyin ederek Mekke'ye gönderdi.

Sonra Sûre-i Tevbe'nin baş tarafları nâzil oldu. Onları umûma ilân etmek için Hazret-i Ali (Kerremellâhü veche) vazifelendi. Bu âyetler, bir ültimatom mahiyetinde idi. Bir şeyin taahhüdüne, yâhud bir ahdin ilgâsına dâir olan ilânların, yâ kabile şeyhinin, yâhud akrabâsından birinin lisâniyle icrâsı arablarca usûldendi. Ondan dolayı Peygamber (S.A.V.) Efendimiz tarafından Hz. Ali yollanılmış ve hacıların Mine'de bulundukları sırada ilân edilmişti.

---

(41) Sûrei Tevbe: 28.

Nazıl olan yeni âyetler, başlıca şu maddeleri ihtiva ediyordu:

1 — Bu yıldan sonra hiç bir müşrik Beyt-i Muazzamaya yaklaşmayacak,

2 — Kimse çıplak olduğu halde Kâbe'yi tavaf edemeyecek,

3 — Resûlullah ile muâhedesi olanların muâhede hükmüne riâyet olunacak,

4 — Muâhedesi olmayan müşriklere dört ay mühlet verilecek, onun hitâmında müslüman olmadıkları takdirde harbi sayılacaklar.

Bu ültimatom üzerine bütün kabileler İslâm'a gelmiş, daha Resûlullah Efendimiz hayatta iken Cezîret'ül-arab'da hemen hemen hiç müşrik kalmamıştır.

İkinci maddedeki (çıplak tavaf) hareketi, Mekke tâcirlerinin bir kurnazlığı yüzünden meydana çıkmıştı. Bunlar kendi ticaretlerine revac vermek için hacıların bir şey getirip hac esnâsında satmalarını istemezlerdi. Hattâ öyle yapanlara bizim, devesi hacı, dediğimiz makamda: «Bunlar hacı değil, bir takım aç herifler.» derlerdi. İçinde günah işlenilmiş elbise ile Kâbe tavaf olunmaz, yeni ve temiz elbise alınmalıdır, diyerek de gelen hacılara ihram satmak isterler, bu sözü din icâbı zanneden, yeni ihram satın almaya parası olmayan bedeviler de çırılçıplak soyunup Kâbe'nin etrâfını tavaf ederlerdi.

Tâcirlerin bu gibi kurnazlıkları menolunduğu gibi, yakında ticâretlerinin revac bulacağı müjdesiyle onlar da teselli edilmişti.

Hulâsa: Müşriklerin necis olması zâhirlerinden ziyâde bâtınlarında ve itikadlarının pisliği dolayısiyle idi.

Hazret-i Mevlânâ zâhirî ve bâtınî pislikleri mukâyese ederek diyor ki:

9787

این نجاست بویش آید بیست گام

وآن نجاست بویش ازری تابشام

«Bu zâhirî necâsetin pis kokusu yirmi adımlık yerden duyulur. Bâtınî necâsetin pis kokusu ise Acemistandaki Rey şehrinden, Şam şehrine kadar gelir.»

9788

بلکه بویش آسمانها بردود

بردماغ حورو رضوان برشود

«Ve hattâ, göklere çıkar da Cennetteki hûrîlerin ve oranın hâzini bulunan Rıdvânın genzine kadar gider.»

Nitekim, «Adam çekiştirenlerin ağzı kokusundan melekler elem duyarlar.» diye bir hadîs rivâyet olunmaktadır.

9789

اینکه گفتم این بقدر فهم تست
مردم اندر حسرت فهم درست

«Şu söylediğim senin anlayacağın derecededir. Doğru anlayan kimselerin hasretiyle ölüyorum.»

Cenâb-ı Pîr Mesnevî'nin beşinci cildinde de : «Kime söyleyeyim, kalbi diri bir zât nerede, hayat suyu tarafına koşan bir kimse hani?» buyurur.

Evliyâullah hazarâtının, söylediklerinden daha yükseklerini söylemeyişleri onları anlayacak kimse bulamadıklarındandır. Onun için : «**İnsanlara akıllarının ereceği derecede söz söyleyin.**» hadîsine ittibâ ederler. Ve muhâtablarının hazmedebileceği kadar söylerler. Acaba bu anlayış eksikliği neden ileri geliyor? Hazret-i Mevlânâ, noksan anlayış sebebini beyan için diyor ki :

9790

فهم آبست و وجود تن سبو
چون سبو بشکست ریزد آب او

«Anlayış, su gibidir, cesed de testi misâlidir. Testi kırılınca içindeki su dökülür.»

Yâni; cesed, hevâ ve sâir iştiğâl ile yorulunca sâhibinin kavrayışı ve anlayışı zâil olur.

9791

این سبو را پنج سوراخست ژرف
اندرونی آب ماند خود نه برف

«Bu beden testisinin beş tâne büyük deliği vardır. Fehm suyu onlardan akıp gittiği için içinde ne su kalır, ne de kar bulunur.»

9792

امر غضوا عن هوا ابصارکم

هم شنیدی راست ننهادی توسم

«(Gözlerinizi sımsıkı yumun) emrini işittiğin halde, ayağını doğru atmadın.»

Sûre-i Nûr'daki şu âyetlere işârettir:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ
اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۝٣٠ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ
مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ
اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَائِهِنَّ اَوْ اٰبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ
اَوْ اَبْنَائِهِنَّ اَوْ اَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِي اِخْوَانِهِنَّ
اَوْ بَنِي اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ

Yânî: «Habibim; mü'minlere söyle ki harama karşı gözlerini kapasınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için çok temiz (bir hareket) tir. Hakîkaten Cenâb-ı Hak, (kullarının ne) yapacaklarından hakkıyle haberdardır. Habibim, mü'min kadınlara da söyle ki, harama bakmaktan gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Süslerini göstermesinler. Bunlardan görünen kısım müstesnâ. Ve baş örtülerini yakalarının üstünü (kapayacak surette) koysunlar. Ancak kocalarına, yâhud babalarına, yâhud kocalarının babalarına, yâhud erkek kardeşlerine ve oğullarına, yâhud kız kardeşlerinin oğullarına, yâhud kadınlarına (yânî; hizmetçi yâhud komşu yâhud da ahbab kadınlara) yâhud câriyelerine gösterebilirler[42].»

Bazıları (Evmâ Meleket) cümlesinin hükmü, câriye ve köleye şâmildir. Eğer köle afif olursa hanımın ona zînet yerlerini göstermesinde beis yoktur demişlerse de bazıları bunu tecviz etmemişlerdir.

---

(42) Sûrei Nur: 30-31.

أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

Yânî : «Çok ihtiyar, yahut erkekliği olmayan, yahut erkeklikten kalmış bulunan hizmetçilere zînet uzuvlarını gösterebilirler[43].»

Lâkin Hanefî İmamlarının çoğu, hadım edilmiş olanların da ecnebi hükmünde bulunduğuna, çünki kendilerinde mücâmeat uzvu bulunmamakla berâber şehvetin bâki olduğuna kail olmuşlardır.

أَوِ الطِّفْلِ

الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ
بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى
اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

Yânî : «Yâhud henüz kadınların avret mahallerine muttali olmayan çocuklar da müstesnâdır, (onlara da zînet mahallerini gösterebilirler.) Kadınlar, gizledikleri zînetler bilinsin diye yürürken ayaklarını yere vurmasınlar. Ve ey erkek ve kadın mü'minler! Allâh'a tevbe edin. Bu suretle felâh bulmanız umulur[44].»

9793

از دهانت نطق فهمت را برد
گوش چون ریگست فهمت را خورد

«Ağzından çıkan söz anlayışını götürür, kulak ise kum gibidir ki senin su misâli olan anlayışını içer.»

Cenâb-ı Pîr, cesedi bir testiye, anlayışı da suya benzetmiş, o testinin beş duyudan ibâret beş deliği bulunduğunu söylemişti. Bu beyitte; o beş delikten biri ağızdır ki oradan çıkan sözler, senin fehmini ve idrâkini izâle eder, hele mânâsız sözlere kulak veriş, anlayış ve kavrayışı azaltır diyor. Mânâsız ve faydasız sözlere (Mâlâyânî) derler.

«Mâlâyâniyi terketmek, beyhûde yere çene çalmayı bırakmak, bir

(43) Sûrei Nur : 31.
(44) Sûrei Nur : 31.

müslümanın dînî güzelliğindendir.» diye bir hadis-i şerif de, bize faydasız sözlerden uzak kalmayı tenbih etmektedir.

9794

همچنین سوراخهای دیگرت
می‌کشاید آب فهم مضمرست

«Diğer delikler, yânî; havâs-ı sâire de, senin gizli anlayış suyunu çeker ve akıtır.»

Böyle muslukları açık bir kaptaki su da nihâyet tükenir. Hattâ:

9795

گر ز دریا آب‌را بیرون کنی
بی‌عوض آن بحر را هامون کنی

«Denizden bile, yerine koymamak şartıyle, su alsan nihayet o denizi çöl yapmış olursun.»

Geliri olmayan müsrifler böyledir. Şeyh Sâdî (Kuddise sirruhu) der ki: «Eğer dağlara yağmur yağmasa, Dicle nehri bir sene içinde kurumuş bir nehir yatağından ibaret kalır.»

Onun için aklı başında olanlar, masraflarını gelirlerine uydururlar ve ayaklarını yorganlarına göre uzatırlar. Böyle yapmayanlar ise hiç bir vakit idareleri yoluna koyamazlar. Meşhur bir fıkra vardır. Kurbağanın biri, bir öküz görmüş, onun iriliğine imrenmiş. Öyle bir cüsseye sahib olmak için ıkınmaya başlamış, nihayet patlamış. İşte fakir hâli varken zenginleri taklid etmek ve onlar gibi masrafta bulunmak isteyenler, öküz gibi irileşmeye kalkışanlardır ki en sonunda kurbağa gibi patlarlar.

9796

بی‌گهست ار نی بگویم حال را
مدخل اعواض را و ابدال را

«Vakitsiz olmasaydı, denizden giden suları, onların yerine karşılık olan suların ne çeşit ve neden geldiğini söylerdim.»

9797

کان عوضها وان بدلها بحررا
از کجا آید ز بعد خرجها

«Ki denizin o kadar harcetmesinden sonra karşılık olarak yerine gelen suları anlatırdım.»

9798

صد هزاران جانور زومی‌خورند
ابرهاهم ازبرونش می‌برند

«Yüz binlerce canlı mahlûk denizden yer ve içerler, bulutlar da onu hâriçten cezbederler.»

Yânî; suları tebahhur ederek bulut haline girer.

9799

باز دریا آن عوضها میکشد
از کجا دانند اصحاب رشد

«Deniz sarfettiğinin karşılığını alır. O karşılıkların nereden geldiğini ise akıl ve fikir erbâbı bilir.»

Hazret-i Mevlânâ, akıl ve fikir erbâbından bahsetmek dolayısiyle kendi halîfesi ve Mesnevî'nin kâtibi Hüsâmüddîn Çelebî'nin medhine dâir birkaç beyt îrâd ediyor.

9800

قصه‌ها آغاز کردیم از شتاب
ماند بی‌مخلص درون این کتاب

«Bazı kıssaların nakline başlamıştık, acceleden o kıssalar bu kitabda tamamlanamadı.»

9801

ای ضیاءالحق حسام‌الدین راد
که فلك و ارکان چوتوشاهی نزاد

«Ey Hakkın ziyâsı olan cömerd Hüsâmüddîn, dokuz felek ile dört rükün, yânî; anâsır-ı erbaa, senin gibi bir Şâh-ı Mânevî doğurmadı.»

Eskiler, felekleri, cemâdât, nebâtât ve hayvânâtın babası, su, toprak, ateş ve havadan ibâret bulunan anâsır-ı erbeayı da, anası itibar ederlerdi. Hazret-i Mevlânâ da onların telâkkilerine göre Hüsâmüddin Çelebiye; dokuz felekle dört unsur senin gibisini doğurmadı, diyor.

Bu sözde Mevlânâ mübâlağa ediyor sanılmasın.. Hakîkaten böyledir. Çünki Cenâb-ı Hak tecellisini tekrar etmez, yânî; bir yarattığını bir daha yaratmaz. İnsanların yaptıkları en büyük fabrikaların imâlâtı nihayet bir kaç kalıb üzerinedir. Fakat İlâhi fabrika böyle değildir. Orada her mahlûkun kalıbı ayrıdır ve lâyetenâhîdir. Hüsâmüddin Çelebiden mânevî derece itibariyle daha büyükleri, meselâ onun şeyhi ve mürşidi bulunan Mevlânâ gibileri gelmiş olabilir. Lâkin onlar ayrı, Hüsâmüddin Çelebi ayrı bir mazhariyette yaratılmıştır.

9802

تو نادر آمدی درجان و دل

ای دل و جان از قدوم تو خجل

«Ey gelişinden ruhun ve kalbin mahcub olduğu Hüsâmüddin; ruh da, kalb de senin gelişinden mahcub olmuştur.»

Çünki sen âleme tek gelenlerdensin.

9803

چند کردم مدح قوم مامضی

قصد من زانها تو بودی ز اقتضا

«Ben geçmiş kavimleri ne kadar methettim, fakat benim o medihlerden maksadım sensin.»

Yânî; onların namında seni medhederdim.

9804

خانهٔ خودرا شناسد خود دعا

تو بنام هرکه خواهی کن ثنا

«Duâ, çıktığı evi bilir. Sen kimin nâmına istersen senâda bulun.»

Kalbinde maksûd olan kim ise duâ ve senâ ona âid olur.

9805

بهر کتمان مدیح از نامحل
حق نهادست این حکایات و مثل

«Medihleri namahrem ve nâehil olanlardan gizlemek için Cenâb-ı Hak bile Kur'ândaki kıssaları ve misalleri irad eylemiştir.»

Meselâ, ben de, Dekûkî kıssasını nakl ve onu medhetmekle, senden bahsetmek ve senin sitayişinde bulunmak istedim, demek istiyor Hz. Pir...

9806

گرچه آن مدح از تو آمد هم خجل
لیك بپذیرد خدا جهد المقل

«Her ne kadar o ettiğim medih, senden mahcûb olduysa da, Allah, fakîrin cehd ve sâyini kabul eder.»

9807

حق پذیرد کسرهٔ دارد معاف
کز دو دیدهٔ کور دو قطره کفاف

«Cenâb-ı Hak, aczin itirafını kabul eder ve âcizi muâf tutar. Körün gözünden iki damla yaş kâfidir.»

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا :

Yâni : **«Allah, hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez[45].»** Nazm-ı Celili mûcibince her nefis, tâkat ve tahammülü nisbetinde mükelleftir. Meselâ ayakta durmaktan âciz bir hasta, yâhud mâlûl, oturduğu yerde, ona da tâkatı yetmezse, yattığı yerde namazını edâ edebilir. Keza her nimete karşı bir şükür vâcibdir. İnsan, nâil olduğu bir nimet üzerine : (Elhamdülillâh) dese, onu demesi de bir nimet olduğu için yeni bir şükür icâbeder. Hülâsa bir kimse müddet-i ömründe bir kere (Elhamdülillâh) demenin şükrünü yaşadığı müddette îfâ edemez. Onun için şükürden aczini itiraf etmek, en büyük şükür yerine geçer. İşte görmeyen bir kimsenin; Yâ Rabbi; nimet-i rü'yetten mahrumum. Belki zâ-

(45) Sûrei Bakara : 286.

hiri temizliğe riâyet edemiyorum. Kusurumu aczime bağışla, diye gözünden iki damla yaş akması kâfidir. Ben de ey Hüsâmüddin Çelebi; senin medh ve senân için aczimi itiraf ediyorum.

9808

مرغ و ماهی داند این ابهام را
که ستودم مجمل این خوش نام را

«Kuşlara, balıklara varıncaya kadar her mahlûk bilir ki, ben kapalı bir sûrette, o nâmı hoş olan Hüsâmüddini medhettim.»

9809

تا برو آه حسودان کم زند
تا خیالش را بدندان کم گزد

«Bu kapalı medhi onun için yaptım ki, hasedkâr olanların âhı ona dokunmasın, onun haline karşı hasûdlar diş bilemesin.»

9810

خود خیالشرا کجا یابد حسود
در وثاق موش طوطی کی غنود

«Zâten hasûd olan, onun hayâlini nasıl bulur. Bir tûtî, fâre deliğinde nasıl uyur?»

9811

آن خیال او بود از احتیال
موی ابروی ویست آن نی هلال

«O hasûdun muhayyelesindeki hayal, Çelebinin hayali değil, hasûdun hiylekârlığıdır. O gördüğü hilâl değil, ağarmış kaşının bir kılıdır.»

Hazret-i Mevlânâ bu mısrâ ile Enes bin Mâlik (Radiyallâhü anh) in bir kıssasına işâret ediyor. Mâlûm yâ Hazret-i Enes, Medinelidir. Hicret-i Nebeviyye vukuunda on yaşlarında bulunuyordu. Vâlidesi onu Huzur-u Seâdete getirdi: Yâ Resûlallah, oğlum hizmetinizde bulunsun, dedi. Enes, on sene Resûlullâhın hizmetiyle müşerref oldu. Sonra Basra'ya gitti. Bir

ramazanın ilk gününde ahâli hilâli görmek için şehir dışına çıkmışlardı. Gayet ihtiyarlamış bulunan Hazret-i Enes de aralarında bulunuyordu. Birdenbire: «İşte hilâl!» diyerek garb ufkunu gösterdi. Oraya baktılar, bir şey göremediler. Meşhur Kadı İyas ki zekâsı darb-ı mesel hükmüne girmişti. Enes'in yüzüne baktı, ağarmış kaşlarından bir kılın aşağı kıvrılmış ve sarkmış olduğunu gördü. Enes'in onu görüp hilâl zannettiğini anladı. Eliyle Enes'in kaşını sıvayıp o kılı düzeltti: Yâ Ebâ Hamza! Bir daha bak, görebiliyor musun? diye sordu. Enes baktı: şimdi kayboldu, göremiyorum, cevabını verdi.

Yine Mevlânâ diyor ki:

9812

مدح تو گویم برون از پنج و هفت

بر نویس اکنون دقوقی پیش رفت

«Ey Hüsâmüddîn! Senin medhini hased ehlinin anlamaması için, beş histen ve yedi kat gökten haric olarak söylerim. Lâkin şimdi yaz ki Dekûkî imamlık etmek için ileri geçti.»

«O KAVME İMAMLIK ETMEK İÇİN DEKÛKÎ'NİN İLERİ GEÇMESİ»

9813

در تحیات و سلام صالحین

مدح جمله انبیا آمد عجین

«Tahiyyata ve ıbâdissâlihîne selâm vermek hususunda bütün peygamberlerin medhi yoğurulmuştur.»

İki rekatlı namazlarda bir defa, üç ve dört rekatlı namazlarda iki defa: (Ettehıyyatü, lillâhi, vessalavâtü veddayyibat) diye Cenâb-ı Hakka tâzimâtta bulunuyoruz. Sonra (Esselâmü aleyke, eyyühennebiyyü verahmetullahi veberakâtüh) diye Hazret-i Peygambere, sonra (Esselâmü aleynâ) diye kendimize, daha sonra da (Ve alâ ibâdillahissalihin) diye Allahın bütün sâlih kullarına selâm veriyoruz. Verdiğimiz selâmlarda peygamberlerin isimleri tasrih edilmiyor. Böyle olmakla beraber onlar (İbâdillâhissâlihin) cümlesinde dâhildirler. Çünki Allahın en sâlih kulları onlardır.

9814

مدحها شد جملگی آمیخته
کوزه‌ها دریك لگن در ریخته

«Bütün medh ve senâlar ve selâm ve duâlar birleşmiş, bir leğene boşaltılan kâseler gibi olmuşlardır.»

Farazâ, sekiz, on tâne kâse içinde sular müteaddiddir, fakat bunlar bir kaba boşaltılırsa o teaddüd kalmaz hepsi müttehid olur. Bunun gibi efrâdı beşer ve bütün başkaları hakkındaki medh ve senâ da temâmiyle Allaha râcidir. Çünki bir kimsenin medhedilmesi ondan bir lutuf ve bir nîmet görülmesi dolayısiyle olur. Fakat hakikatte o lûtfu eden ve o nîmeti veren Allahdır. Veren kimse arada vâsıtadır.

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ

Yânî : **«Sizde olan nimetlerin hepsi de Allahındır[46].»** Nazm-ı Kerimin de bu hakîkat beyan buyurulmuştur.

9815

زانکه خود ممدوح جز یك بیش نیست
کیشها زین روی جز یك کیش نیست

«Binâenaleyh hakikatte medhedilen birden fazla değildir ki, onun memduhu da Allahdır. Bütün mezhebler bu hususta birdir.»

9816

زانکه هر مدحی بنور حق رود
بر صور و اشخاص عاریت بود

«Çünki her medih, Hakkın nuruna ve kemâl lutfuna âiddir. Suretlere ve şahıslara yapılan medh iğretidir.»

Şeyh Ömer Bin El-Fârız (Kuddise sirruhu) meşhur (Tâiye-i Kübrâ) kasidesinde der ki : «Her güzelin güzelliği, sevgilimin cemâlinden iğreti olarak alınmıştır. Hattâ bütün güzellerin güzelliği onun cemâlinin aksidir.»

---

(46) Sûrei Nahl : 53.

9817

مدحها جز مستحق را کی کنند

لیك بر پنداشت گمره میشوند

«Müstehak olmayanı kim methedcr? Lâkin mahlûkâtı medhedenler, zanlarında yollarını şaşırmışlardır.»

Bir adam; cûd ve sebâ ve kerem ve atada bulunursa, onu, medh ve senâya müstehak görürler ve : filân zât, hakîkaten sahî ve kerîm bir kimsedir, diye medhederler. Halbuki o, arada bir vâsıtadır. Hakîkaten veren ve verdiren Allahdır. Onun için medh ve senâ vâsıtaya değil, Cenâb-ı Hakka âiddir. Bunu takdîr edemeyenler; asıl muhsin olan Hak'kı bırakıp vasıtayı medhettikleri için hatâ etmiş olurlar.

9818

همچو نوری تافته بر حائطی

حائط آن انواررا چون رابطی

«Meselâ bir duvara Ay'ın nuru akseder. Duvar da o nuru bürünür.»

Ve aydınlık olur.

9819

لاجرم چون سایه سوی اصل راند

ضال مه گم کردوزا ستایش ماند

«Akseden nur, aslına ric'at edince duvar karanlıkta kalır. Duvarı parlak diye medheden asıl nurun sahibi olan Ay'ı kaybetmiş ve senâsında geri kalmış olur.»

Hüsnüne, câzibesine hayran bulunduğumuz bir güzeldeki hüsün ve câzibe de duvara aksetmiş Ay nûru gibidir. (Cemîl) ism-i şerifinin aksinden ibarettir. O hüsün o câzibe aslına rücû edince, bayıldığımız o güzel vücut, karanlıkta kalmış duvara döner, kimse de yüzüne bakmaz olur. Binâenaleyh, âkis'i bırakıp mâkesi medhetmek :

9820

باز چاهی عکس ماهی وانمود
سر بچه درکرد و آنرا مى‌ستود

«Kuyu içine aksetmiş Ay nurunu görüp de, başını kuyuya eğmek ve o aksi medh ve senâ eylemek gibi olur.»

9821

درحقیقت مادح ماهست او
گرچه جهل او بعکسش کردرو

«Onun cehâleti, yüzünü tersine çevirmiş, — yânî; Ay'ı bırakıp kuyudaki aksini medhetmeye sevk eylemişse de, hakîkatte yine Ay'ı medhetmiş olur.»

9822

مدح او مه راست نی آن عکس را
کفر شد آن چون غلط شد ماجرا

«O kimsenin medhi Ay'adır, duvardaki akse değildir; bu mâcerâ galat olursa, yânî; Halık değil de mahlûku medhedilirse o medh, küfür ve isyan olur.»

9823

کز شقاوت گشت و گمراه آن دلیر
مه ببالابود او پنداشت زیر

«O sapık kimse şekâvetinden cüretkâr olur da Ay semâda iken o zeminde zanneder.»

9824

زین بتان خلقان پریشان میشوند
شهوت رانده پشیمان میشود

«Bu âlemdeki güzellerden bazı insanlar perişan olurlar, şehveti izâle eyledikten sonra da pişmanlığa düşerler.»

9825

زانکه شهوت باخیالی رانده‌است
وز حقیقت دورتر وامانده‌است

«Çünki bir hayâle, — yânî; fâni bir vücuda — yaklaşmış ve fakat, hakîkattan pek uzaklara düşmüştür.»

9826

باخیالی میل تو چون پر شود
تابدان پر برحقیقت برشود

«Ey mecâzî âşık; hayâle karşı olan meylin sana kanad olursa o meyl, o kanadla hakîkate yükselir.»

Çünki «Mecâzî muhabbet, hakîkat köprüsüdür.» denilmiştir. Hakikat sahiline ancak o köprü vasıtasiyle geçilir. Ancak iffet ve ismet muhafaza edilmek şartiyle.

9827

چون براندی شهوتی پرت بریخت
لنگ گشتی وان خیال از تو گریخت

«Şehvetini izâle edince iffet ve ismet kanadın dökülür. Sen topal ve uçamaz olursun, o hayal de senden kaçar.»

Yânî; evvelce dünya güzeli gördüğün en çirkin bir şahıs halinde görünür.

9828

پرنگه‌دار و چنین شهوت مران
تا پرمیلت برد سوی جنان

«Kanadını muhafaza et ve böyle şehvetperest olma ki meyl kanadın seni Cennet'e götürsün.»

«Bir kimse âşık olsa, iffetini muhafaza ve muhabbetini ketmetse; sonra da ölse şehid olarak ölür.» diye bir hadîs rivâyet ederler. İşte Hazret-i Mevlânâ'nın «Meyl kanadın seni Cennet'e götürsün.» demesi de buna işârettir.

9829

خلق پندارند عشرت میکنند

بر خیال پر خود بر میکنند

«Şehvetperest olanlar, kendilerini, işret edip, zevk ve safâ ile yaşıyorlar sanırlar. Haberleri yok ki bir hayal üzerine kendi kanadlarını yolarlar ve hakikate pervâz etmekten âciz kalırlar.»

9830

وا مدار شرح این نکته شدم

مهلتم ده معسرم زین تن زدم

«Bu nükteyi başka bir yerde anlatmak borcum olsun. Şimdi bana mühlet ver, hâlim yok, susayım.»

Hazret-i Pîr Sûre-i Bakara'daki :

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾

Yânî : «Borçlu darlık içinde bulunuyorsa ona kudret ve bolluk zamanına kadar mühlet (verin) sadaka olarak bağışlarsanız o sizin için daha hayırlıdır, bunu bilmiş olasınız[47].» âyetine işâret ediyor. Cenâb-ı Mevlânâ bu bahsi daha ziyâde izah etmeye niyet etmiş ve kendisine borç saymışken, kim bilir ne gibi mânevî bir hâlin tesiriyle : «şimdi dardayım, izah edemiyeceğim, münâsib bir zaman için bana mühlet ver.» diyor.

---

(47) Sûrei Bakara : 280.

«O YEDİ KİŞİNİN DEKÛKİYE İKTİDA ETMESİ»

9831

پیش درشد آن دقوقی درنماز
قوم همچون اطلس آمد او طراز

«Dekûkî namazda ileri geçti, yânî; imam oldu. O yedi kişi atlas bir kumaş gibi idi ki, Dekûkî onların saçağı idi.»

9832

اقتدا کردند آن شاهان قطار
در پی آن مقتدای نامدار

«O şahlar katarı, saf olup o ünlü imama uydular.»

«Müttekî bir imamın arkasında namaz kılan Peygamberin ardında namaz kılmış gibi olur.» diye bir hadîs rivâyet edilir.

İşte bundan dolayı o yedi kişi de Dekûkî'yi imâmete geçirmişler ve ona iktidâ etmişlerdi.

9833

چونکه با تکبیرها مقرون شدند
همچو قربان از جهان بیرون شدند

«Tekbir getirip namaza girince kurban gibi bu âlemden çıktılar.»

Buradaki kurban kelimesine bir kaç türlü mânâ verilmiştir :

Evvelâ : Kesilen kurban nasıl şu fenâ âleminden ayrılırsa onlar da öyle oldular.

Sâniyen : Kurban; yakın mânâsına (kurb) un cemîsidir. Bu mânâya göre Dekûkî ve cemâatı, Allahın yakîni olmuş kulları gibi sûret âleminden mânâ âlemine teveccüh ettiler demek olur.

Sâlisen : Kurban, Cenâb-ı Hakka tekarruba vesile olan ameldir ki Kur'ân'da :

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

Yâni: **«Güzel kelimeler ve sâlih ameller, Allahın dergâh-ı kabûlüne yükselir[48].»** buyurulmuştur. İşte onlar da amel-i sâlih gibi, Cenâb-ı Hak'ka yükseldiler.

Hazret-i Mevlânâ bu münâsebetle namazın erkânının ne olduğunu, namazın nasıl kılınacağını ve namaz esnâsında ne tefekkür edileceğini târif için diyor ki:

9834

معنى تكبير اينست اى امیم

كاى خدا ما پيش تو قربان شده‌ایم

«Ey imâm! İftitah tekbirinde (Allâhü Ekber) demenin mânâsı; İlâhî biz senin huzurunda kurban olduk, demektir.»

9835

وقت ذبح الله اكبر ميكنى

همچنين در ذبح نفس كشتنى

«Kurban kesdiğin vakit (Allahü Ekber) diyorsun. Namazda durmak ve iftitah tekbirini almak da, öldürülmeğe müstehak olan nefsi kesmek gibidir.»

Enes bin Mâlik ve Câbir bin Abdullah (Radiyallâhü anhümâ) nın rivâyetlerine göre Resûl-i Ekrem Hazretleri kurban kesdikleri vakit: **«Bismillâhi vallâhü ekber, ben hakikaten yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allaha dosdoğru çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Benim namazım, kurbanım, hayatım ve memâtım Rabb'ül-âlemîn olan Allah içindir.»** buyururlardı. Bu duâyı namaza duracakları vakit de ederlerdi. İşte onun için Hazret-i Mevlânâ: Namaza başlarken Allahü Ekber demek, hakîkatte nefsi kesmek için tekbir getirmektir, diyor. Filvâki namaza durmak nefis için bir ölümdür. Çünki namaz, nefsin hoşlanmadığı şeylerin biri, belki de birincisidir. Nitekim Kur'ân'da:

---

(48) Sûrei Fâtır: 10.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ

وَاِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ۝٤٥

Yânî : «**Hem sabır** (ve sebat) **ile, hem namazla** (Hak'dan) **yardım isteyin.** (Gerçi) **bu, elbette büyük** (ağır ve çetin) **bir şeydir. Ancak** (Allah'a karşı) **yüksek saygı gösterenlere göre öyle değil**[49].» buyrulmuştur.

Öyle değil mi? Herif dansetmek için saatlerce tepinir de iki rekât namaz kılmaya üşenir. Çünki namaz ona pek ağır gelir. Bu hal nifak alâmetidir. Cenâb-ı Hak Nisâ sûresinde buyuruyor ki :

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yânî : «**Hakikaten münâfıklar, Allah'a oyun etmek isterler. Halbuki Allah kendi oyunlarını başlarına geçirendir**[50].»

Bu mukâbele ve cezâ şu suretle olacaktır : Sırat üzerinden geçecek mü'minler gibi, münâfıklara da nûr verilecek, tam Sırât'a ayak basınca onların nuru sönecek ve kendileri Cehenneme düşecektir.

وَاِذَا قَامُوا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوا كُسَالٰى

Yânî : «(Yine o münâfıklar) **namaza kalkdıklarında üşene üşene ve istemeyerek kalkarlar**[51].»

Kezâ Sûre-i Tevbe'de ve yine münâfıklar hakkında :

اَنَّهُمْ كَفَرُوا

بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ

كُسَالٰى

Yânî : «**Onlar Allah'ı ve peygamberi inkâr ettiler; namaza da gelmezler, ancak tenbel tenbel ve gösteriş için gelirler**[52].» buyurulmuştur.

---

(49) Sûrei Bakara : 45.
(50) Sûrei Nisa : 142.
(51) Sûrei Nisa : 142.
(52) Sûrei Tevbe : 54.

9836

تن چو اسماعیل و جان همچون خلیل

کرد جان تکبیر بر جسم نبیل

«O esnâda ten İsmâil, can da İbrâhim Halil Aleyhimesselâm gibidir ki can, cismin hevâ ve hevesini kesmek için tekbir getirmiştir.»

9837

گشت کشته تن ز شهوتها و آز

شد بسم الله بسمل در نماز

«Ten, şehvetlerden ve hırslardan ölüp kurtulmuş, namazda bismillâhirrahmânirrahîm demekle boğazlanmıştır.»

Hazret-i Pîr iftitâh tekbirini beyan ettikten sonra kıyam, rükû, sücûd ve kâdenin esrârını bildirmek için diyor ki :

9838

چون قیامت پیش حق صفها زده

در حساب و در مناجات آمده

«Namaz kılanlar, Kıyâmette olduğu gibi Huzuru İlâhi'de saflar teşkil ederek muhâsebe ve münâcâata gelirler.»

Kibâr-ı Sôfiyyeden Ebû Saîd'il-Harrâz (Kuddise sirruhû) ya : Namaza nasıl durulur? diye sormuşlar. O da : Kıyâmette Allahın huzuruna çıkıp duracağın gibi; Öyle bir duruş ki, seninle onun arasında terceman bulunmayacak. O sana bakacak ve soracak, sen ona cevab vereceksin ve öyle bir Melik-i Âzamın huzurunda bulunduğunu bileceksin, demiş.

9839

ایستاده پیش یزدان اشک ریز

بر مثال راست خیز رستخیز

«Namazdakiler, Huzûr-u Hak'ta göz yaşı dökerek ve Kıyâmet gününde kabirden kalkıp Mahşer yerinde dikilir gibi dururlar.»

O Kıyamet gününde :

9840

حق همی گوید چه آوردی مرا
اندرین مهلت که دادم من ترا

«Cenab-ı Hak diyecektir ki: Sana verdiğim bu kadar mühlet içinde ne kazandın ve bana ne getirdin?»

9841

عمر خودرا درچه پایان برده‌ٔ
قوت و قوت درچه فانی کرده‌ٔ

«Ömrünü nasıl bir amelde bitirdin, rızkını ve kuvvetini hangi işte ifnâ ettin?»

9842

گوهر دیده کجا فرسوده‌ٔ
پنج حس‌را درکجا پالوده

«Gözünün cevherini nerede eskittin, beş duyunu nerelerde kullandın?»

9843

چشم و گوش و هوش و گوهرهای عرش
خرج کردی چه خریدی توز فرش

«Gözünü, kulağını, aklını; hayat, irâde, ilim, kudret gibi Arş'a ait cevherleri harcadın, onlara mukabil Arzdan ne satın aldın?»

9844

دست و پادادمت چون بیل و کلند
من بخشیدم ز خود آنکی شدند

«Sana bel ve kazma gibi el, ayak verdim. Ben onları kendi lûtfumla bağışlamıştım. Ne oldular?»

9845

همچنین پیغامهای دردگین
صد هزاران آید از حضرت چنین

«Huzûr-u İlâhiden, böyle yüzbinlerce derdli haberler ve sualler gelir.»

9846

درقیام این گفتهها دارد رجوع
از خجالت شد دوتا اندر رکوع

«Kıyamda iken bu sözler Cenâb-ı Hak tarafından vârid olur. Muhâtab olan da utancından iki kat olup rükûa varır.»

9847

قوت استادن از خجلت نماند
در رکوع از شرم تسبیحی بخواند

«O kimse, utandığından ve ayakta duracak kuvveti kalmadığı için rükûa gider ve (Sübhâne rabbiyel-azîm) diye Hakkı tesbîh eder.»

9848

باز فرمان میرسد بردارسر
از رکوع و پاسخ حق برشمر

«Sonra; rükûdan başını kaldır da Hak'kın süallerine cevab ver, diye fermân-ı İlâhî gelir.»

9849

سربرآرد از رکوع آن شرمسار
باز اندر روفتد آن خام کار

«Rükûdan başını mahcub olarak kaldırır, fakat tekrar yüzü üstüne düşer.»

9850

باز فرمان آیدش بردارسر
از سجود و واده از کرده خبر

«Tekrar ona: Secdeden başını kaldır, yapmış olduklarından haber ver, diye fermân gelir.»

9851

سر برآرد او دگر ره شرمسار
اندر افتد باز در رو همچومار

«O mahcub bir halde başını kaldırırsa da tekrar yılan gibi yüzü üstüne kapanır.»

9852

باز گوید سر برار و باز گو
که بخواهم جست از تو مو بمو

«Cenâb-ı Hak tekrar: Başını kaldır ve îzâhat ver! Yaptıklarını senden birer birer soracağım, buyurur.»

9853

قوت پا ایستادن نبودش
که خطاب هیبتی برجان زدش

«Allahın heybetli hitabı onun ruhuna tesir ettiği için ayakta duracak kuvveti kalmaz.»

9854

پس نشیند قعده زان بار گران
حضرتش گوید سخن گو بابیان

«O ağır yükün tesirinden, dizleri üstüne çöker. Cenâb-ı Hak ise: Söz söyle, halini beyan eyle! der.»

Ve sorar ki:

9855

نعمتت دادم بگو شکرت چه بود

دادمت سرمایه هین بنمای سود

«Sana nimet vermiştim, nasıl şükrettiğini söyle! Sana sermâye vermiştim, onunla ettiğin istifâdeyi göster!»

9856

رو بدست راست آرد در سلام

سوی جان انبیا و آن کرام

«O kimse selâm verirken yüzünü sağ tarafına, ervah-ı enbiyâ ve melâike tarafına çevirir.» Ve:

9857

یعنی ای شاهان شفاعت کین لئیم

سخت در گل ماندش پای و گلیم

«Mânevî pâdişahlar, şefâat ediniz ki, bu kötünün ayağı ve kilimi çamura batmış, der.»

«NAMAZDA SAĞ TARAFA SELÂM VERMENİN, KIYÂMETTE HAKKIN HESÂBA ÇEKMESİNDEN KORKARAK PEYGAMBERLERDEN YARDIM VE ŞEFAAT TALEB ETMEYE İŞARET OLDUĞUNUN BEYÂNI»

9858

انبیا گویند روز چاره رفت

چاره آنجا بود دست افزاره رست

«Peygamberler derler ki; çâre ve yardım günü geçti. Çâre Dünyâ'da olabilirdi. Orada salih amellerde bulunmadınız, o günler gitti.»

9859

مرغ بی‌هنگامی ای بدبخت رو
ترک ما گو خون ما اندر مشو

«Sen vakitsiz öten bir kuş gibisin, ey tâlihsiz, git, bizim kanımıza girme!»

Bu cevâb üzerine :

9860

رو بگرداند بسوی دست چپ
درتبار و خویش گویندش که خپ

«Yüzünü sol tarafa, akraba ve taallukâtının bulunduğu cihete çevirir. Onlar da ona; sus, yardım isteme...»

9861

هین جواب خویش گو با کردگار
ما کیم ای خواجه دست از ما بدار

«Kendi cevâbını Allah'a kendin ver. Efendi, biz kim oluyoruz ki sana yardım edelim? Bizden el çek, derler.»

9862

نی ازین سو نی ازان سو چاره شد
جان آن بیچاره دل صد پاره شد

«Ne bu taraftan, ne o taraftan fayda görür, o zavallının ruhu çâresiz kalır, kalbi parça parça olur.»

9863

از همه نومید شد مسکین کیا
پس برآرد هردودست اندر دعا

«O miskin adam herkesten me'yûs olunca duâ için iki elini kaldırır.»

9864

کز همه نومید گشتم ای خدا
اول و آخر توی بی منتها

«Yâ Rabbî cümleden ümidimi kestim. Evvel ve âhir kuluna melce ve penâh sensin ve senin rahmet ve mağfiretine nihâyet yoktur, der.»

Duânın kabulü şartlarından biri de duâ edenin herkesten ümidini kesmesi ve murâdının husulünü Allah'tan beklemesidir. Allah'dan bir şey isterken hatırında Ahmed Efendiyi, Mehmed Efendiyi bulundurmak duânın kabulüne mâni olur. Sûre-i Şûrâ'da:

وَهُوَ الَّذِى يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ

Yânî: **«Allah (insanlar) ümitlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandır. O hakiki yâr, her hamde sezâvardır[53].»** buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi şu beyt ile ikmal ediyor:

9865

بچه بیرون آر از بیضهٔ نماز
سر مزن چون مرغ بی تعظیم و ساز

«Namaz yumurtasından civcivi çıkaragör. Dâne toplayan kuş gibi tâzimsiz ve tâdilsiz başını yere koyup kaldırma!»

Hazret-i Mevlânâ, namazı yumurtaya teşbih ile ondan civciv çıkarılmasını yânî; huzû ve huşû ile edâ edilerek vâdedilen felâhın bulunmasını tavsiye ediyor. Kur'ân-ı Kerîm'de:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ۝

Yânî: **«Namazlarında huzû ve huşûa riâyet eyleyen mü'minler muhakkak felâh bulmuşlardır[54].»** buyurulmuştur.

---

(53) Sûrei Şûra: 28.
(54) Sûrei Mü'minûn: 1-2.

Tefsîr-i Hüseynî'de deniliyor ki: Risâletpenâh Efendimiz namaz esnâsında semâya nazar buyururdu. Bu âyet nâzil olunca secde yerine bakmaya başladı. Onun için kıyâmda iken secde yerine bakmak lâzımdır.

Denilmiştir ki, namaz kılanın huşûu, namazda sadece Allah ile meşgul olması, sağında ve solunda cemâattan kim olduğunun dahi farkına varmamasıdır. Bahr'ul-hakâyık'ta yazılmıştır ki zâhirî huşû, namaz kılanın başını önüne eğmesi, etrafına bakmaktan sakınması, sağ elini sol elinin üstüne koyması ve kırâatı huzur-u kalb ile okumasıdır. Bâtınî huşû ise kalbinden Allah'dan gayri herşeyi çıkarması ve İlâhi tecellilere müstağrak olmasıdır. Nitekim Peygamber-i zişan efendimiz: **«Namaz mü'minlerin mi'râcıdır.»** buyurmuşlardır. Süleyman Çelebi mevlidinde ne güzel söyler:

Sen ki mi'râc eyleyip ettin niyâz;
Ümmetin mi'râcını kıldım namâz...

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Edîbinin mi'râcdaki halini:

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى

Yânî: **«Peygamberin gözü etrâfına kaymadı ve tuğyân etmedi[55].»** Yânî; göreceğinden başkasına bakmadı, diye târif ediyor. Ümmet-i Muhammedin de mi'râcı olan namaz böyle olmalıdır. Kezâ bir Hadîs-i Şerifte: **«Allah namaz kılanın karşısındadır.»** buyurulmuştur ki, namaz kılan Allah'ın huzurundadır, demektir. Büyük bir zâtın karşısında edeb ve terbiye ile durulur, etrâfa ve tavana bakılmaz. Cenâb-ı Hak ise büyüklerin en büyüğüdür ki, bu sıfât-ı celîlesi namaza başlanırken Allahü ekber diye tasdik ve itiraf ediliyor. Artık o ekber olan Allah'ın yüce huzurunda nasıl durulmak lâzım geldiği düşünülmelidir. Cebrâil Aleyhisselâm, insan kıyâfetinde peygamberimizin huzuruna gelerek, bâzı suallerde bulunduğu sırada (İhsan) nedir? diye sormuş, taraf-ı Risâletten de: **«Allah'a, onu görüyormuş gibi ibâdet etmektir. Sen onu görmüyorsan o seni görür.»** cevâbı verilmiştir.

Cenâb-ı Pîrin: kuş gibi başını yere koyup kaldırma, demesi de namazı huşû ve huzûa ve tâdil-i erkâna riâyet ederek kıl, demektir.

Bir Hadîs-i Şerîfte: **«Hırsızlık cihetiyle nâsın en kötüsünü size haber vereyim.»** denilmiş. Yâ Resûlallah o kimdir? diye sorulunca da: **«Namazdan çalandır.»** cevabı verilmiş. Namazdan nasıl çalınır? diye izahat istenmesi üzerine: **«Rükûunu ve sücûdunu tamamlamamak suretiyle.»** buyu-

---

(55) Sûre-i Necm: 17.

rulmuştur. O gibi namaz hırsızları hakkında: «Başlarını yere koyarlar, kuyruklarını göğe kaldırırlar da, sanki Allah'a ibâdet etmiş olurlar.» beyti söylenmiştir. Yine bir hadiste: **«Nice namaza duran vardır ki namazdan ona hasıl olan yorgunluktan ve zahmetten başka bir şey değildir.»** buyurulmuştur.

«DEKÛKÎ'NİN, NAMAZ ESNASINDA, BATACAK BİR GEMİ HALKININ FERYÂDINI İŞİTMESİ.»

9866

آن دقوقی درامامت کرد ساز

اندران ساحل درآمد درنماز

«O Dekûkî imâmet'e niyet etti, deniz kenârında namaza durdu.»

9867

وان جماعت درپی او درقیام

اینت زیبا قوم و بگزیده امام

«O cemâat, O'nun arkasında durdular. İşte mükemmel bir cemâat ve seçilmiş bir imam...»

9868

ناگهان چشمش سوی دریا فتاد

چون شنید از سوی دریا داد داد

«Dekûkî, denizden, imdad imdad diye bir feryâd işitti ve ansızın gözüne bir gemi ilişti.»

9869

درمیان موج دید او کشتیی

درقضا و دربلا و زشتیی

«Dalgalar arasında, kazâ, belâ ve musibete uğramış bir gemi idi bu...»

9870

هم شب و هم ابر و هم موج عظیم
این سه تاریکی و از غرقاب بیم

«Hem gece, hem bulutlu bir hava, hem de dalga... Bu üç karanlıkla beraber bir de batma korkusu vardı.»

9871

تند بادی همچو عزرائیل خاست
موجها آشوفت اندر چپ و راست

«Azrâil gibi sert bir fırtına peydâ olmuş, sağdan soldan dalgalar kabarmıştı.»

9872

اهل کشتی از مهابت کاسته
نعرهٔ واویلتا برخاسته

«Gemidekiler korkudan erimişler: aman imdâd! diye haykırmaya başlamışlardı.»

9873

دستها در نوحه سر می‌زدند
کافر و ملحد همه مخلص شدند

«Ağlaya ağlaya ellerini başlarına vuruyorlardı. Kâfiri de, dinsizi de mü'min ve muhlis olmuşlardı.»

9874

با خدا با صد تضرع آن زمان
عهدها و نذرها کرده بجان

«O esnâda Allah'a yüz türlü münâcâat ve tazarrûda bulunuyorlar; candan, gönülden ahidler ve nezirler ediyorlardı.»

9875

سر برهنه درسجود آنها که هیچ
رویشان قبله ندیده پیچ پیچ

«Her tarafa dönüp dolaşan yüzleri hiç kıbleye çevrilmemiş olanlar bile, başları açık secdeye kapanmışlardı.»

9876

گفته که بی فائده ست این بندگی
آن زمان دیده دران صد زندگی

«Halbuki evvelce onlar, bu ibadetin faydası yok diyorlardı. Fakat o anda Allah'a kulluk ve ibâdette yüzlerce hayat görüyorlardı.»

9877

از همه امید بریده تمام
دوستان و خال و عم بابا و مام

«Dostlarından, dayısından, amcasından, babasından, anasından hulâsa, herkesten ümid kesmiş bir halde idiler.»

9878

زاهد و فاسق شد آن دم متقی
همچو درهنگام جان کندن شقی

«Zâhidi de, fâsıki de, şakî bir herifin can çekişirken olduğu gibi, mü'min, mütteki olmuştu.»

İnsanların hâli böyledir. Selâmette ve sıhhatte oldukça, Allah çoğunun hatırına gelmez. Fakat bir musîbete uğradılar mı o vakit: aman yâ Rabbî! demeye mecbur olurlar. En azgın dinsizlerin hastalık halinde: aman Allah! diye inledikleri görülmüş ve işitilmiştir. Cenâb-ı Hak, insanların bu nankörlüklerini Ankebût sûresinde şöyle beyan ediyor:

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ

Yânî: «Onlar gemiye binince, Allah'a karşı dinlerini halis kılarak O'na duâ ederler. Cenâb-ı Hak onları selâmetle karaya çıkarınca da hemen Allah'a şirk koşarlar[56].»

9879

نی ز چپشان چاره بود و نی ز راست
حیله‌ها چون مرد هنگام دعاست

«Gemidekilere ne soldan fayda vardı, ne sağdan. Hileler öldü, bitti mi duâ zamanı gelir...»

9880

در دعا ایشان و درزاری و آه
بر فلک زیشان شده دود سیاه

«Onların duâsından, inleyip âh etmesinden gök yüzüne kara dumanlar çıkıyordu.»

9881

دیو آن دم از عداوت بین بین
بانگ زد کای سگ پرستان علتین

«Şeytan ise, insanlara düşman olduğu için o sırada: Ey köpeğe tapanlar! İşte size iki illet.»

---

(56) Sûrei Ankebût: 65.

9882

صراك و جسلك اى اهل انكار و نفاق

عاقبت خواهد شد ان اين اتفاق

«Ey münkirler ve münâfıklar! Hem korkun, hem geberin... Nihâyet bunların ikisi de gelecektir, diyordu.»

9883

چشمتان تر باشد از بعد خلاص

كه شويد از بهر شهوت ديو خاص

«Buradan halas olduktan sonra gözünüz aydın olur da yine her biriniz şehvet için yaratılmış birer şeytan olursunuz.»

Şeytanın fâcir ve fâsık insanlara bu gibi hitablarda bulunması şaşılacak bir şey değildir. Çünki insan kıyâfetinde öyle mahlûklar vardır ki şeytan onların yanında âdetâ melek gibi mâsum kalır. Zîra şeytan, Allah'ı inkâr etmez. Dîne ve onun hükümlerine taarruzlarda bulunmaz. Bazı insanlar böyle mel'anette şeytana taş çıkarırlar. Şeyh Sâdi'ye biri: Şeytan mı daha şerirdir, yoksa insan mı? diye sormuş. O da: «Ey bana insan ve şeytanın hâlinden suâl eden! Sana bir cevab vereyim ki kalbinden şek ve şüpheyi izâle eylesin. Şeytan, Kur'ân okuyan kimseden kaçar. İnsan oğlu ise dikkat et ki, mushafı çalar götürür.» diye cevaplandırmıştır.

Yine Şeytan lisânından gemidekilere deniliyor ki:

9884

يادتان نايدكه روزى درخطر

دستتان بگرفت يزدان از قدر

«Hiç hatırınıza gelmiyor mu ki, muhataralı günlerde, Allah sizin elinizden tutmuş ve o muhâtaradan kurtarmıştır.»

9885

اين همى آمدندا از ديو ليك

اين سخن را نشنود جز گوش نيك

«Şeytan'ın bu nidâsı devam edip duruyordu. Fakat bu sözü iyi bir kulaktan başkası işitmiyordu.»

«İHTİYATKÂR KİMSENİN TASAVVURLARI»

9886

آنچنانکه ناگهان شیری رسید

مردرا بربود و در بیشه کشید

«Öyle ki ansızın bir arslan gelip bir adamı kapar ve orman içine çeker.»

9887

او چه اندیشد دران بردن ببین

تو همان اندیش ای استاد دین

«O adam, o götürülüş esnâsında ne düşünürse ey din üstadı sen de öyle düşün.»

Yânî; arslanın kaptığı bir kimse malını, mülkünü mü düşünür; yoksa arslanın pençesinden canını kurtarmayı mı? Ey muhatab; sen de tıpkı o kimsenin halindesin.

9888

میکشد شیر قضا در بیشه‌ها

جان ما مشغول کار و پیشه‌ها

«Kazâ ve kader arslanı bizi yokluk ormanına çekip götürüyor. Bizim canımız ise işlerle, sanatlarla meşgul oluyor.»

9889

آنچنان کز فقر می‌ترسند خلق

زیر آب شور رفته تا بحلق

«Bu da şuna benzer: Halk, fakr ve zaruretten korkar da boğazına kadar tuzlu suya batarlar.»

9890

کر بترسندی ازان فقر آفرین

کنجهاشان کشف کشتی درزمین

«Eğer fakirlikten korkacakları yerde Allah'dan korksalardı kendilerine arz üzerinde defîneler ve hazîneler keşfolunurdu.»

Çünki Cenâb-ı Hak :

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا

Yâni: **«Dünyada gezen her canlının rızkını vermek Allah'a âiddir[57].»** buyurmuş ve mahlûkâtının iâşe ve rızkına kefil olmuştur. İlâhî kefâlet altına girmiş bir rızık için endişe edilmemek, gam ve kasâvet çekilmemek lâzım gelir. Öyle iken :

9891

جمله شان از خوف غم درعین غم

از پی هستی فتاده درعدم

«Halkın hemen hepsi de gam korkusundan gam'ın tâ kendisi olmuş, varlık kaygısı ile yokluğa düşmüşlerdir.»

Halbuki lutuf ve âtıfetini bekledikleri ve velinimet addettikleri mahlûklar da kendileri gibi Allah'ın fazl ve keremine muhtacdırlar. Onlara da veren, hattâ kalblerine ilhâm ederek verdiren Allah'tır.

«GEMİNİN KURTULMASI İÇİN DEKÛKİ'NİN DUA VE ŞEFAAT ETMESİ»

9892

چون دقوقی آن قیامت رابدید

رحم او جوشید و اشك او دوید

«Dekûkî, gemide kopan kıyâmeti görünce merhameti coştu ve göz yaşları aktı.»

---

(57) Sûrei Hûd : 223.

9893

گفت یارب منگر اندر فعلشان
دستشان گیر ای شه نیکونشان

«Dedi ki: Yâ Rabbî; onların yapmış olduklarına bakma! Ey iyi işler yapan Pâdişâh-ı mutlak; ellerinden tut, kendilerini halâs eyle!»

9894

خوش سلامتشان بساحل باز بر
ای رسیده دست تو در بحر و بر

«Ey kudret eli denize de, karaya da erişen Kâdir ve Kayyûm! Onları selâmetle ve hoşca olarak karaya çıkar.»

9895

ای کریم وای رحیم سرمدی
درگذار از بد سگالان این بدی

«Ey ebedî olan Kerîm ve Rahîm; sana sû-i zan etmiş olanların o kötülüğünü afveyle!»

9896

ای بداده رایگان صد چشم و گوش
بی ز رشوت بخش کرده عقل و هوش

«Ey bedâvâ olarak yüzlerce göz ve kulak veren, hâşâ, rüşvet almaksızın akıl ve şuûr bahşeyleyen!»

9897

پیش از استحقاق بخشیده عطا
دیده از ما جمله کفران و خطا

«Ey bizim istihkâkımızdan çok fazla ihsan'da bulunup da bizden tamâmiyle küfrân-ı nimet ve hatâ gören Rabbim!»

9898

ای عظیم از ما گناهان عظیم
تو توانی عفو کردن در حریم

«Ey Ulu Allah; sen bizim büyük günahlarımızı lûtfunla affetmeye kâdirsin.»

9899

ما از آز و حرص خودرا سوختیم
وین دعارا هم ز تو آموختیم

«İlâhi! Biz hırs ve tamâ yüzünden kendimizi yaktık. Öyle olmakla beraber duâ etmesini ve mağfiret taleb etmesini yine senden öğrendik.»

وَاِذَا سَاَلَكَ عِبَادِى عَنِّى فَاِنِّى قَرِيبٌ اُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ

Yânî : «(Habibim) Kullarım sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımdır. Bana duâ edince ben o duâ edenin dâvetine icabet ederim[58].»

9900

حرمت آنکه دعا آموختی
درچنین ظلمت چراغ افروختی

«Bize duâ öğretişin, acz karanlığında bulunduğumuz vakit etrafımızı duâ kandiliyle aydınlatışın hurmetine.»

Duâmızı kabul et!...

9901

همچنین میرفت براطفش دعا
آن زمان چون مادران باوفا

«Dekûkî şefkatli analar gibi bu yolda duâlar ediyordu.»

---

(58) Sûrei Bakara : 186.

9902

اشک میرفت از دوچشمش وان دعا

بیخود از وی می برآمد بر سما

«İki gözünden yaşlar akıyor, kendisinde olmaksızın ettiği düâlar gök yüzüne yükseliyordu.»

9903

این دعای بیخودان خود دیگرست

آن دعا زو نیست گفت داورست

«Kendinde olmayanların düâsı başka türlü olur. O düâ ondan değildir, Hâkim-i Âdil olan Allah'ın kelâmıdır.»

Bu beyt bir süâl-i mukadderin cevabıdır. Sanki biri : Dekûkî namaz kılarken ağlamış ve duâ etmiş, namazı bozulmamış mı? diye sormuş. Mevlânâ o süâle cevab veriyor. İstiğrak halinde olanların duâsı başka türlüdür. O duâ onlardan değil, onların lisânında zuhur etmiş Kelâm-ı İlâhidir diyor. Zâten İmâm-ı Şâfii : Namazda edilen duâ mutlak surette namazı bozmaz demiş, İmâm-ı Ebû Hanîfe : O duâ «Bana şöyle bir elbise giydir.» yâhud «Bana falanca kadını nikâh et!» gibi maddî hususlara taalluk ederse namazı bozar. «Yâ Rabbî! Beni mağfiret buyur.» «İlâhî! Bana merhamet eyle!» gibi Kelâm-ı İlâhiye müşâbih olursa bozmaz, ictihâdında bulunmuştur.

9904

آن دعا حق میکند چون او فناست

آن دعا و آن اجابت از خداست

«O duâ eden (Fenâfillah) mertebesinde bulunduğu için, duâyı da, icâbeti de eden Hak'tır.»

9905

واسطهٔ مخلوق نی اندرمیان

بیخبر زان لابه کردن جسم و جان

«Arada vasıta olarak mahlûk yoktur. O yalvarıştan cisim de, ruh da haberdar değildir.»

9906

بندگان حق رحیم و بردبار
خوی حق دارند دراصلاح کار

«Allah'ın hâs kulları merhametli ve halîmdirler. İşleri düzeltmekte İlâhî ahlâka sahibdirler.»

9907

مهربان بی‌رشوتان یاری گران
درمقام سخت و در روز گران

«Onlar, şiddet zamanı, sıkıntı vakti, rüşvet almaksızın mahlûkata acırlar, yardımda bulunurlar.»

9908

هین بجو این قوم‌را ای مبتلا
هین غنیمت دار شان پیش از بلا

«Ey belâlara uğramış kimse! Bu kavmi ara ve onları, belâya uğramadan evvel ganimet bil.»

9909

رست کشتی ازدم آن پهلوان
واهل کشتی را بجهد خود گمان

«O mânevî pehlivan olan Dekûkî'nin duâsı berekâtıyla gemi batmaktan kurtuldu. Gemidekiler ise kurtuluşu kendi cehd ve gayretlerinden sandılar.»

9910

که مگر بازوی ایشان درحذر
برهدف انداخت تیری از هنر

«Sanki onların bâzûsu, gemiyi kurtarmak için tedbir eylemekte, hedefe isâbet eyleyen bir ok atmış oldu.»

Gemidekilerin şu yanlış düşüncelerini Hazret-i Mevlânâ bir misâl ile anlatıyor :

9911

پارهاند روبهانرا درشکار
وان زدم دانند روباهان غرار

«Av esnâsında tilkileri ayakları kaçırır ve kurtarır. Tilkiler ise o kurtuluşu kuyruklarından bilip ona mağrur olurlar.»

9912

عشقها بادم خود باز ندکین
میرهاند جان مارا از کمین

«Bizim canımızı bu kurtarır, diye kuyruklarını severler.»

9913

روبها پارانگه دار از کلوخ
پا چو نبود دم چه سودای چشم شوخ

«Ey tilki; ayağını taştan ve kesikten sakın ki, ayak olmayınca kuyruğun ne faydası olur?»

9914

ماچو روباهیم پای ما کرام
میرهانند مان ز صد گون امتحان

«Biz de tilki gibiyiz; evliyâullâh ise, bizi yüz türlü mihnetten kurtaran ayaklar durumundadırlar.»

9915

حیله باریك ماچون دم ماست
عشقها بازیم بادم چپ و راست

«Derin hilelerimiz de, kuyruğumuz gibidir ki, onunla biz sağa sola oynar dururuz.»

9916

دم بجنبانیم ز استدلال و مکر
تا که حیران ماند از ما زید و بکر

«İstidlâl ve hileye yapışır, Zeyd ve Bekir bize şaşsın kalsın diye kuyruğumuzu sallarız.»

9917

طالب حیرانیٔ خلقان شدیم
دست طمع اندر الوهیت زدیم

«Halkın hayran olmasını isteriz, hattâ tamah elimizi ulûhiyyete bile uzatırız.»

Yânî; izhâr-ı fazilet ederek halkın bize hürmet etmesini, âdetâ tapınmasını istiyoruz.

9918

تابافسون مالك دلها شویم
این نمی بینیم ما اندر کویم

«Okuyacağımız efsunlar, — yânî; vereceğimiz mâlûmât — ile göklere mâlik ve halka hâkim olmak arzusundayız. Halbuki kendimizin çukur içinde bulunduğunu göremiyoruz.»

9919

در کوی و درچهی ای قلتبان
دست وادار از سبال دیگران

«Ey ahlâksız herif! Sen çukur ve kuyu içindesin. Hâlini bil de, başkalarının bıyığından el çek.»

Yânî; irşâd sevdâsından vazgeç.

«Kendi mütteki olmadığı halde herkese takvâ ile emreden kimse, nâsı tedâviye kalkışan, halbuki kendi hasta olan hekime benzer.» diye bir beyit vardır.

9920

چون ببستانی رسی زیبا و خوش
بعد ازان دامن خلقان گیر و کش

«Çukurdan ve kuyudan kurtulup da güzel ve hoş bir bahçeye varabilirsen, o vakit halkın eteğinden tut, onları da oraya çek.»

9921

ای مقیم حبس چار و پنج و شش
نغز جایی دیگرانرا هم بکش

«Ey dört unsurun, beş hissin ve altı cihetin, yânî; tabiat âleminin mahpusu! Kendin lâtîf bir yerdesin, başkalarını da oraya çek!»

9922

ای چو خربنده حریف کون خر
بوسه گاهی یافتی مارا ببر

«Ey eşek gölgesi gibi eşek kuyruğuna merbût olan, öpülecek bir yer buldunsa bizi de götür.»

9923

چون ندادت بندگی دوست دست
میل شاهی از کجا ات خاسته است

«Mâdem ki dostunun bendeliği sana nasib olmadı, şâhlığa meyletmen nereden peydâ oldu?»

Hersekli Ârif Hikmet merhumun ârifâne bir beyti vardır:

«Yâre kul olmakla buldum devlet-i hürriyyeti
İhtiyarımla esâret geldi kendimden bana.»

Hakikaten insanın şerefi ve riyâseti, Allah'a olan ibâdet ve übûdiyyetle hâsıl ve kâim olur. Yoksa bir kaç kişiyi başına toplayıp onlara azamet satmak riyâset değildir.

9924

در هوای آنکه گویندت زهی
بسته‌ای در گردن جانت زهی

«Halkın sana mâşâallah, âferin! demesini istiyorsun. Bu talebinle ruhunun boynuna bir kiriş takmışsın.»

O kirişle seni çekecekler ve Cehenneme götüreceklerdir.

Kendisi muhtac-ı himmet bir dede
Nerde kaldı gayriye himmet ede.

derler. Daha kendisi ıslâh-ı nefse muhtaç iken, riyâset emeliyle irşâd dâvâsına kalkışmak, vücudunun sikletini bacakları çekmeyip de zahmetle yürüyen bir hastanın, başkalarını sırtına yüklenmesine benzer. Böyle bir kimsenin kendi düşeceği gibi yüklendiklerini de düşüreceği şüphesizdir.

9925

روبها این دم حیلت را بهل
وقف کن دل بر خداوندان دل

«Ey tilki gibi hiylekâr! Bu hiyle kuyruğunu bırak da kalbini kalb sâhibi olanlara bağla.»

9926

در پناه شیر کم ناید کباب
روبها تو سوی جیفه کم شتاب

«Arslanın yanında kebab eksik olmaz. Ey tilki, sen leş yemeye koşma.»

Yânî; arslan dâimâ avlanır, onun için onun yanında tâze ve temiz etler bulunur. Sen de mânevî arslan durumunda olanların himmetine sığın da cife ve haram yemekten kurtul...

9927

تو دلا منظور حق آنگه شوی
که چو جزوی سوی کل خود روی

«Ey gönül, sen bir cüzsün. Ne vakit Küll'lünün tarafına gider — yânî; — bir veliyy-i kâmile iltica edersen, o zaman Allah'ın makbûlu olursun.»

9928

حق همی گوید نظرمان بر دلست
نیست بر صورت که آن آب و گلست

«Cenâb-ı Hak: Bizim nazarımız kalbedir, su ve çamurdan ibâret olan surete değildir, buyuruyor.»

Bir Hadis-i Şerifte: **«Allah sizin sûretinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyyetlerinize bakar.»** buyurulmuştur. Nitekim, amellerin riyâkârâne olmak ihtimâli vardır.

9929

تو همی گوئی مرا دل نیز هست
دل فراز عرش باشد نی زپست

«Sen, benim de kalbim var diyorsun. Fakat kalb, Arş'ın üzerinde olur, alçakta bulunmaz.»

Vâkıa her göğüste bir kalb vardır ve kan dolaşımına hizmet etmektedir. Fakat Hak'kın manzûru olan o et parçası ve onun sûreti değildir. O uzuv hayvanlarda da vardır. Belki kalb denilen (Gönül) dediğimiz mâneviyetidir. Allah'ın manzûru ve tecelligâhı olan o mâneviyetidir. Yere göğe sığmayan Allah orada bulunur. Bâyezîd-i Bestâmî: **«Arş ile onun ihtivâ ettikleri, bir ârifin kalbi köşelerinden birine konulsa ârif onları hissetmez.»** demiş ve bu sözüyle ârifin kalbinin ne kadar geniş olduğunu anlatmıştır.

9930

در گل تیره یقین هم آب هست
لیك زان آبت نشاید آبدست

«Kara çamurda su da bulunduğu malûmdur, lâkin o sudan sen abdest alamazsın.»

Yânî; senin kalb dediğin uzvun mâyesi çamurdur. Çamurda su da bulunmakla beraber toprağa karışmış ve ona mağlûb olmuştur. Böyle bir çamurla abdest alınamayacağı gibi, senin, bende de var, dediğin yürek ile mânevî feyz elde edilemez. Çünki o Dünyâ muhabbeti, şeytânî vesvese vesâire ile bulaşmıştır.

9931

زانکه گر آبست مغلوب گلست
پس دل خودرا مگو کین هم دلست

«Çünki içinde su olmakla beraber çamura mağlûb olmuştur. Ondan dolayı, sen yüreğin için, bu da kalbdir deme...»

9932

آن دلی کز آسمانها برترست
آن دل ابدال یا پیغمبرست

«Semâlardan yüksek olan bir gönül, yâ ebdâlin, yâhud peygamberlerin kalbidir.»

Şunun bunun kalbi değildir.

Ebdâl denilen evliyâullah hazerâtı yedi kişiden ibârettir. Her biri Arz'ın kıt'alarından birinin mânen idaresine me'murdur.

9933

پاك گشته آن ز گل صافی شده
درفزونی آمده وافی شده

«Onların kalbi çamurdan temizlenip saf bir hal iktisab etmiş, sâfiyeti artarak vâfi ve kâfi olmuştur.»

9934

ترك گل کرده سوی بحر آمده
رسته از زندان گل بحری شده

«Onlar çamuru bırakmış, Deniz'e gelmiş; çamur zindânından kurtulmuş, bahrî olmuştur.»

9935

آب ما محبوس گل ماندست هین
بحر رحمت جذب کن مارا ز طین

«Haberin olsun ki bizim suyumuz çamura mahpus kalmıştır. Ey Rahmet Denizi bizi çamurdan çek ve kurtar.»

Allah'ın rahmeti öyle bir bahr-i muhîttir ki bir damlası bütün mükevvenâtın isyan kirini siler, süpürür, götürür.

Garkeden âlimleri bir katra âb-ı mağfiret;
Var kıyas et vüs'at-i deryây-ı rahmet...

9936

بحر گوید من ترا در خود کشم
لیک میلافی که من آب خوشم

«O rahmet denizi lisân-ı hal ile sana der ki: Ben seni nezdime çekiyorum. Fakat sen: ben hoş ve sâfî bir suyum, demektesin!»

O gene diyor ki:

9937

لاف تو محروم میدارد ترا
ترك آن پنداشت کن درمن درا

«Senin bu lâfın, seni mahrûm ediyor. O vehmi bırak da bana gel.»

9938

آب گل خواهدکه در دریا رود
گل گرفته پای آب و میکشد

«Çamurdaki su denize gitmek ister; fakat çamur onun ayağından yakalar, gitme diye çeker.»

Yânî; insandaki ruh, aslı bulunan Hakikat Denizine teveccüh etmek ister. Cesed ve nefsi ise onu salıvermek istemez.

9939

گر رهاند پای خود از دست گل
گل بماند خشك و اوشد مستقل

«Eğer su, yânî; ruh, ayağını çamurun, yânî; cesedinin ve nefsinin elinden kurtarabilirse, o müstakil olur, çamur da kurur kalır.»

Yânî; ölmeden evvel Hakta fânî olur.

Hazret-i Mevlânâ'nın şeyhi Seyyid Burhâneddîn Muhakkık Tirmizî (Kuddise sirruhu) demiştir ki: «Ruhun mebdei, Arş-ı İlâhî nurundandır. Arzın toprağı ise cismin aslıdır. Ahdi ve imtihanları kabul etmek için, Melik-i Cebbâr olan Allah Teâlâ, onların aralarını te'lif etmiş, birbirlerine alıştırmıştır. Şu halde ruh, gurbettedir, beden vatanındadır. İlâhî; garîb, mahzûn ve vatancüdâ olan rûha merhamet et.»

9940

آن کشیدن چیست از گل آب را
جذب تو نقل و شراب ناب را

«Çamurun suyu çekmesi — yânî; cesedin rûhu hakikat deryâsına gitmekten menetmesi — nedendir? dersen, senin halis şarabla mezeye düşkünlüğün...»

Yânî; yiyip içmekle beden kuvvetlenir, rûha galebe eder.

9941

همچنین هر شهوتی اندر جهان

خواه مال و خواه جاه و خواه نان

«Böylece gerek mal, gerek mevkî, gerek ekmek iştihâsı ve ihtirâsı,»

9942

هر یکی زینها ترا مستی کند

چون نیابی آن خمارت میزند

«Bunlardan her biri seni sarhoş eder. Eğer bunları bulamazsan o bulamayış sana keder ve mahmurluk verir.»

9943

این خمار غم دلیل آن شدست

که بدان مفقود مستی ات بدست

«O gam mahmurluğu şuna işârettir ki, o bulamadığın şeyin ihtirâsiyle sarhoş oluşun kötü bir haldir.»

9944

جز باندازهٔ ضرورت زین مگیر

تا نگردد غالب و برتو امیر

«Mal, yemek ve içmek gibi şeylerin zarûret mikdârından fazlasını toplama ki nefsin sana gâlib ve hâkim olmasın.»

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurmuştur ki : **«Haberin olsun ki her türlü mal, sâhibi için vebâldir. Çünki Âhirette hesâbını verecektir. Ancak zarûrî ve elzem olanı müstesnâdır, vebâl değildir.»**

Şu da unutulmamalı ki malın vebâl ve mûcib-i süâl olması, onun kalb'de yer tutmasiyledir. Yoksa helâl kazanılmış olup da zekâtı, sadakası verilen ve kalbde yer tutmayan mal hakkında : **«Helâl mal, sâlih bir kimse için ne iyidir.»** hadîsi de vardır. Çünki malı ve parası olan sâlih kimse o malı hayra sarfeder, fakirlere bakar, memlekete ve millete faydası olacak eserler meydana getirir. Sağlığında şükrân ve minnet, öldükten sonra da (Allah rahmet eylesin) duâsını kazanır.

9945

سرکشیدی تو که من صاحب دلم
حاجت غیری ندارم واصلم

«Ben gönül sâhibi bir ârifim, başka birine muhtaç değilim; Hakka vâsıl olmuşum, diye kafa tutuyorsun.»

9946

آنچنانکه آب درگل سرکشد
که منم آب و چرا جویم مدد

«Nasıl ki çamur içinde bulunan su da; ben suyum, niçin gayriden meded arayım, diye serkeşlik eder.»

9947

دل تو این آلوده را پنداشتی
لاجرم دل ز اهل دل برداشتی

«Sen bu bulaşık kalbini hakîkaten gönül sandın da erbâb-ı kulûb olan evliyâullahdan kalbini çektin.»

9948

خود روا داری که آن دل باشد این
کو بود در عشق شیر و انگبین

«Süt ve bal sevdasına düşen, senin o bulaşık kalbinin hakîkaten gönül olmasını revâ görür müsün?»

9949

لطف شیر و انگبین عکس دلست
هر خوشی را آن خوش از دل حاصلست

«Sütün ve balın letâfeti gönül aksindendir. Her güzel'e güzellik gönülden gelir.»

Kalbi âsûde, vücudu sıhhatte olan bir kimseye süt de, bal da, sâir yiyecek ve içecekler de, hatta katıksız ekmek de hoş gelir. Bilâkis kalbi rahatsız olana ne yemek, ne içmek, ne de sâir latîf şeyleri hoş görünür. Demek ki her hoşluk, gönül hoşluğundan hasıl oluyormuş.

9950

پس بود دل جوهر و عالم عرض

سايهٔ دل چون بود دلرا غرض

«O halde bir kimsenin kalbine sâhib-dil bir ârifin gölgesi maksûd olunca gönül cevher, âlem ârâz olur.»

9951

آن دلی کو عاشق مال است و جاه

یا زبون این گل و آب سیاه

«Bir gönül ki mal ve mevkî âşıkı, yâhud çamurlu su gibi olan nefsanî arzularının zebûnu olmuştur.»

9952

یا خیالاتی که در ظلمات او

می پرستد شان برای گفت و گو

«Yâhud karanlıklar içinde bir takım hayâlât ile konuşmak için onlara taparcasına meyletmiştir... O gönül, gönül değildir.»

9953

دل نباشد غیر آن دریای نور

دل نظرگاه خدا وانگاه کور

«Nur deryâsı olandan mâadâsı hakîki gönül olmaz. Gönül Allah'ın nazargâhıdır; öyle iken nasıl kör olur da hakîkati görmez.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Bir kalbe nûr-i İlâhî dâhil olursa inşirah bulur ve genişler.» buyurmuştur. «Yâ Resûlallah! Bunun alâmeti nedir?» diye sordular. Nebiy-yi Ekrem: «Dâr'ul-gurur olan Dünyadan uzaklaşmak; dâr'us-sürûr olan Âhirete teveccüh etmek, bir de ölüm gelmeden evvel hazır bulunmaktır.» cevâbını vermiştir.

9954

نی دل اندر صد هزاران خاص و عام
در یکی باشد کداست آن کدام

«Allah'ın nazargâhı olan gönül, havas ve avamdan yüzbinlerce kimsede bulunmaz. Ancak bir zât-ı ekmelde olur. O hangisidir?»

9955

ریزه دل را بهل دلرا بجو
تا شود آن ریزه چون کوهی ازو

«Sendeki gönül kırıntısını bırak da, tam ve sağlam bir gönül ara ki onun himmetiyle sendeki kırıntı da dağ gibi olsun.»

9956

دل محیطست اندرین خطهٔ وجود
زر همی افشاند از احسان وجود

«Gönül sâhibi, bu varlık âlemini kaplamıştır. İhsan ve cömertliğiyle dâimâ altın saçar.»

9957

از سلام حق سلامیها نثار
می کشد براهل عالم اختیار

«O gönül sâhibi, Hakkın selâmından Âlem halkına selâmetler saçar.»

9958

هر کرا دامن درستست و معد
آن نثار دل بدان کس میرسد

«Her kimin eteği dürüst ve hazır ise o gönül saçısına nail olur.»

9959

دامن تو آن نیازست و حضور

هین منه دردامن آن سنگ فجور

«Senin eteğin niyazdır ve huzur-u kalbdir. Sakın o eteğe fısk u fücûr taşlarını doldurma ki,»

9960

تا ندرد دامنت آن سنگها

تا بدانی نقدرا از رنگها

«O fısk u fücûr taşları eteğini yırtmasın da, asıl parayı, sahte paradan fark edesin.»

Asıl para'dan maksad: Evliyâullâhın feyziyle hâsıl olan zevkler ve meârifdir. Sahte para'dan murad da: şunun bunun ilim nâmına olan dedikodusudur.

9961

سنگ پرکردی تو دامن از جهان

هم ز سنگ سیم و زر چون کودکان

«Sen Dünyâda eteğini taşla, hem çocuklar gibi altın ve gümüş zannettiğin taşlarla doldurmuşsun.»

9962

آن خیال سیم و زر چون زرنبود

دامن صدقت درید و غم فزود

«O gümüş ve altın hayâli, hakîkî altın olmadığı için, senin doğruluk eteğini yırttı ve gamını artırdı.»

9963

کی نماید کودکانرا سنگ سنگ

تا نگیرد عقل دامنشان بچنگ

«Akıl/el atıp çocukların eteğinden tutmadıkça, taşlarla para diye oynayan çocuklara taşlar nasıl taş görünür?»

9964

پیر عقل آمد نه آن موی سفید
مونمی گنجد دران بخت و امید

«İnsan akılla pîr olur. Saçı sakalı ağarmakla değil... O talih ve ümîde kıl sığışmaz.»

«DEKUKÎ'NİN DUA VE ŞEFÂAT ETMESİNİ O CEMÂATIN İNKÂR ETMELERİ, UÇUB GAYB PERDELERİ ARKASINDA GİZLENMELERİ, DEKUKÎ'NİN DE BUNLAR HAVAYA MI ÇIKTILAR, YERE Mİ GİRDİLER? DİYE HAYRETE DÜŞMESİ»

9965

غفغی افتادشان باهمدگر
کین فضولی کیست از ما ای پدر

«Babalık; bu fuzuliliği eden bizden kimdir? diye aralarında fısıltı oldu.»

9966

هریکی باآن دگر گفتند سر
از پس پشت دقوقی مستتر

«Her biri Dekûkî'nin arkasında olduğu halde yekdiğerine gizlice sır söylediler.»

9967

گفت هریک من نکردستم کنون
این دعایی از درون، نی از برون

«Her biri; zâhiren de, bâtınen de bu duâyı ben etmedim, dedi.»

9968

گفت مانا کین امام ما زدرد

بوالفضولانه مناجاتی بکرد

«Biri: gâlibâ imamımız derde düştü ve böyle fuzûli bir münâcâtta bulundu, dedi.»

9969

گفت آن دیگر که ای یاران یقین

مر مرا هم می‌نماید اینچنین

«Diğer biri de: Arkadaşlar, bana da yakinen öyle görünüyor.»

9970

از فضولی بوده است از انقباض

کرد بر مختار مطلق اعتراض

«O, uğradığı derdin tesiriyle Allah'a ve onun kazâsına itiraz etti, dedi.»

Evliyâullahdan bazıları mutlak teslimiyet halinde bulundukları için, bir belânın def'i hakkında duâ etmeyi Allah'ın kazâsına itiraz sayarlar. Dekûkî'nin imam olduğu cemâat da böyle olduklarından geminin kurtulması için onun duâ etmesini hoş görmediler ve Dekûki'yi bırakıp savuştular.

Dekûkî bundan bahis ile diyor ki:

9971

چون نظر کردم سپس تا بنگرم

که چه می‌گویند آن اهل کرم

«O kerem sâhibleri ne diyorlar? diye arkama bakınca,»

9972

یک از ایشان را ندیدم در مقام

رفته بودند از مقام خود تمام

«Onlardan birini de orada görmedim. Hepsi de bulundukları makamdan gitmişlerdi.»

9973

نی بچپ ، نی براست ، نی بالا ، نه زیر

چشم تیز من نشد بر قوم چیر

«Benim keskin gözüm; sağda, solda, yüksekte, alçakda hiçbir tarafta kendilerini göremedi.»

9974

درها بودند گوی آب گشت

نی نشان پا و نی گردی بدشت

«Sanki birer inci idiler de eridiler. Çölde ne ayak izleri, ne de bir toz görünüyordu.»

9975

درقباب حق شدند آن دم همه

در کدامین روضه رفتند آن رمه

«Hepsi de Allah'ın kubbelerine gizlenmişlerdi. O cemâatin hangi ravza'ya gittiklerini bilemedim.»

Bir Hadîs-i Kudsîde Cenâb-ı Hak : «Benim velilerim, kubbelerim altında gizlidir. Onları benden başka kimse bilmez.» buyurmuştur. Bu Zevât-ı Kirâma (Mestûrîn) derler ki halk, hattâ evliyâullahdan olanlar dahi onları bilmezler.

9976

در تحیر ماندم کین قومرا

چون بپوشانید حق بر چشم ما

«Cenâb-ı Hak, bu kavmi benim gözümden nasıl gizledi? diye hayrette kaldım.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

9977

آنچنان پنهان شدند از چشم او
مثل غوطهٔ ماهیان درآب جو

«O Zevât-ı Kirâm, balıkların dere suyuna dalıp görünmedikleri gibi, Dekûkî'nin gözü önünden kayboldular.»

9978

سالها درحسرت ایشان بماند
عمرها درشوق ایشان اشك راند

«Dekûkî, yıllarca onlara hasret kaldı, ömür boyu onların şevkiyle göz yaşı döktü.»

9979

تو بگویی مرد حق اندر نظر
کی درآرد باخدا ذکر بشر

«Ey gafil! Sen dersin ki: Bir velî, Allah ile beraberken beşeri nasıl zikreder?»

Ki Dekûkî onlara yıllarca hasret çeksin?

9980

جز ازین محبخسید اینجا ای فلان
که بشر دیدی تو ایشانرا، نه جان

«Ey fülân kimse! Sen onları ruh değil, beşer görüyorsun. İşte merkeb burada yatıp kalıyor.»

Merkebin yatıp kalması: Bir bahsin anlaşılmamasından kinâyedir.

9981

کار ازین ویران شدست ای مرد خام
که بشر دیدی تو ایشانرا چو عام

«Ey ham kimse! Sen onları da sâir halk gibi beşer görüyorsun.»

İşte bu görüşle iş bozuluyor ve hakîkat örtülüyor.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize hitâben Kur'ân'da :

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى اِلَيَّ

Yâni : **«Habîb-i Edîbim; (müşriklere) söyle ki : ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy olunur[59].»** İşte farkımız buradadır, buyurulmuştur. Nitekim şöyle de bir beyit vardır : **«Muhammed de beşerdir, lâkin her beşer gibi değil. Belki o taşlar arasında yakut gibidir.»** Evet yakut da taştır amma kaldırım ve yapı taşı gibi değildir.

Avam müşrikler, peygamberlerine : **«Siz de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsiniz.»** demişler. Enbiyâ-yı Kirâmın yalnız sûretlerini görmüşler, onların mâneviyatlarına nüfuz edememişlerdi. Evliyâullâhı kendileri gibi zanneden avâm-ı nâsın o Zevât-ı Kirâmı görüş ve bilişi de böyledir.

9982

تو همان دیدی که ابلیس لعین

گفت من از آتشم آدم ز طین

«Mel'ûn İblîs, Âdem'in yaratılışını görmüş ve ona karşı secde emrine cevâben : ben ateşten halkedildim, Âdem çamurdan yaratıldı, demişti. Sen de evliyâullahı Şeytanın Âdem'i gördüğü gibi görüyorsun.»

Hazret-i Âdem filvâki çamurdan yaratılmış, fakat kendisine hilâfet-i İlâhiyye ihsan olunmuş, o yüksek mertebesi dolayısiyle meleklerin ihtiram secdesine kıble olmuştu. Şeytan da O'na secdeye me'mur iken, kibirlendi ve secde etmedi. Cenâb-ı Hakkın :

قَالَ يَا اِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ

Yâni : **«Ey İblis; ellerimle halkettiğim Âdem'e secde eylemekten seni meneden nedir?[60]»** suâline :

---

(59) Sûrei Kehf : 110.
(60) Sûrei Sa'd : 75.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yânî : «Ben O'ndan hayırlıyım. Beni ateşden, onu ise çamurdan yarattın[61].» demiş ve böylece : «Ateş, alevi itibariyle çamurdan yüksektir. Binaenaleyh ben de Âdem'den yükseğim. Yüksek olan alçağın önünde eğilmez. Ben de onun için secde etmedim.» mantık kıyasını yapmıştı.

9983

چشم ابلیسانه را یکدم ببند

چند بینی صورت آخر چند چند

«Şeytanca olan gözü bir an kapa da şeytanca görüşten kurtul. Ne vakte kadar yalnız sûreti görüp duracaksın?»

9984

ای دقوقی باد و چشم همچوجو

هین مبرامید ایشانرا بجو

«Ey Dekûkî! Onları görmekten ümidini kesme. Dere gibi yaş döken gözlerinle onları aramaktan hâlî kalma.»

9985

هین بجوکه رکن دولت جستن است

هرگشادی در دل اندر بستن است

«Aklını başına al da ara ki, bulmak devlet ve seâdeti aramakla elde edilir. Gönüldeki fütûhât, bağlılıktan zuhûra gelir.»

9986

از همه کار جهان پرداخته

کو و کو میگو بجان چون فاخته

«Bütün Dünyâ işlerinden kalben ferâğat ederek, üveyk kuşu gibi (kû kû - nerede, nerede) diye ara...»

---

(61) Sûrei Sa'd : 76.

9987

نیك بنگر اندرین ای محتجب
كه دعارابست حق پراستجب

«Ey gaflet perdesiyle gözü kapanmış olan iyi bak ve duâ et ki, Cenâb-ı Hak: (Bana duâ edin, size icâbette bulunayım) buyurmuştur.»

9988

هركرا دل پاك شد از اعتلال
آن دعااش میرود تا ذوالجلال

«Her kimin kalbi illetten sâlim olursa, duası, Zü'l-Celâl Ve'l-ikrâm olan Allah'ın kurb-i kabûlüne kadar gider.»

«DÂVUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM ZAMÂNINDA ÇALIŞMADAN VE ZAHMETSİZ HALÂL RIZIK İSTEYEN BİR TÂLİBİN HİKÂYESİ VE DUÂSININ KABUL OLUŞU»

9989

یادم آمد آن حكایت كان فقیر
روز و شب میكرد افغان و نفیر

«Gece gündüz feryad ve fiğan eden bir fakirin hikâyesi hatırıma geldi.»

9990

وز خدا میخواست روزی حلال
بی‌شكار و رنج و كسب از انتقال

«Avlanmaksızın, zahmet çekmeksizin, mal devri sûretiyle kazanmaksızın Allah'dan halâl rızık isterdi.»

9991

پیش ازین گفتیم بعض حال او
لیک تعویق آمد و شد پنج تو

«Bundan evvel onun bâzı hallerinden bahsetmiştik. Lâkin araya bâzı bahisler girdiği için hikâyenin nakli gecikti ve öylece kaldı gitti...»

9992

هم بگوییمش کجا خواهد گریخت
چون ز ابر فضل حق حکمت ریخت

«Allah'ın fazl-u ihsân bulutu hikmet yağdırınca, o tâlibin hâlinin nereye kadar gittiğini söyliyeceğiz.»

Evet, Dâvud Aleyhisselâm'ın nübüvvet ve saltanatı zamânında bir adam, zahmetsizce halâl rızık bulması için uzun uzadıya duâlar etmiş, sonra kapısına bir sığır gelmiş; Allah gönderdi diye o sığırı kesmiş, sonra sığır sahibi mürâcaatla, malını yahut bedelini istemişti. Şimdi Hazret-i Mevlâna, hâdisenin alt tarafını hikâye ediyor ve diyor ki :

9993

صاحب گاوش بدید و گفت هین
ای بظلمت گاو من کشته رهین

«Sığır sahibi onu gördü ve dedi ki : ey zulüm ederek benim sığırımı kesen!»

9994

هین چرا کشتی بگو گاو مرا
ابله و طرار انصاف اندرا

«Ey ahmak hırsız! İnsaf et ve aklını başına al da benim sığırımı niçin öldürdün? Onu söyle...»

9995

گفت من روزی ز حق میخواستم
قبله‌را از لابه می‌آراستم

«Rızık tâlibi dedi ki: Ben Allah'dan rızık istiyor ve kıbleyi münâcaat ve niyazlarımla süslüyordum.»

Yânî; kıbleye dönerek duâ ediyordum.

9996

آن دعای کهنه‌ام شد مستجاب
روزی من بود کشتم نك جواب

«Eskidenberi ettiğim o duâ müstecâp oldu. Sığır geldi; ben de rızkım olduğu için kestin. İşte sana cevap...»

9997

او بخشم آمد گریبانش گرفت
چند مشتی زد برویش ناشکفت

«Sığır sahibi bu cevap üzerine hiddetlendi. Rızık tâlibinin yakasından tuttu ve sabredemiyerek yüzüne bir kaç yumruk vurdu.»

«İKİ HASMIN DA DÂVUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN HUZÛRUNA GİTMESİ»

9998

میکشیدش تا بداود نبی
که بیا ای ظالم گیج و غبی

«Ve onu Dâvud Peygamber'in huzuruna kadar çekerek götürdü ve dedi ki: ey şaşkın ve ahmak zâlim; gel!»

9999

حجت بارد رها کن ای دغا

عقل در تن آور و ما خویش آ

«Ey hiylekâr! Böyle soğuk hüccetleri bırak da aklını başına al ve kendine gel!»

10000

این چه میگوئی دعا چه بود مخند

بر سر و ریش من و خویش ای لوند

«Ey çapkın, ne söylüyorsun? Duâ ne oluyor? Benim yüzüme ve sakalıma gülüp eğlenme!..»

10001

گفت من با حق دعاها کرده‌ام

اندرین لابه بسی خون خورده‌ام

«Rızık tâlibi dedi ki: Ben Allah'a duâlar ettim. O tazarrûlarda çok zahmet çektim.»

10002

من یقین دانم دعا شد مستجاب

سر بزن بر سنگ ای منکر خطاب

«Ben duâmın kabul olunduğunu yakînen biliyorum. Ey kötü hitaplı! Sen başını taşa vur...»

10003

گفت گرد آیید هین یا مسلمین

ژاژ بینید و فشار این مهین

«Sığır sâhibi dedi ki: Ey müslümanlar toplanın da şu değersiz herifin saçmalarını dinleyin.»

10004

ای مسلمانان دعا مال مرا
چون ازان او کند بهر خدا

«Ey müslümanlar! Allah rızası için söyleyin, duâ benim mâlımı nasıl olur da onun eder?»

10005

گرچنین بودی همه عالم بدین
بك دعا املاك بردندی بکین

«Eğer buna imkân olsaydı bütün âlem duâ ederler, kin ve garazla birbirlerinin emlâkini gasbederlerdi.»

10006

گرچنین بودی گدایان ضریر
محتشم گشته بدندی و امیر

«Duâ ile ele birşey geçse idi, kör dilenciler, muhteşem ve muazzam birer bey olurlardı.»

10007

روز و شب اندر دعا اندر ثنا
لابه گویانکه تو ده‌مان ای خدا

«Ki onlar, gece, gündüz niyaz ve tazarrû ederek derler ki: İlâhî; bize rızkımızı sen ihsân et!»

10008

تاتو ندهی هیچ کس ندهد یقین
ای گشاینده تو بگشاینده این

«Sen vermezsen kimseler birşey vermez. Ey rızık kapılarını açan Allah! Şu ihtiyaç bağını da sen aç...»

10009

خلق گفتند این مسلمان راست گوست
وین فروشنده دعاها ظالم جوست

«Halk dediler ki: Bu müslüman doğru söylüyor: bu duâ satıcısı, yânî; ettiği duâlardan bahseden ise, zâlimdir.»

10010

این دعا کی باشد از اسباب ملک
کی کشید این را شریعت خود بسلک

«Bu duâ nasıl mal ve mülk sebebi olabilir? Şeriat, bunu nasıl ahkâmı arasında kabul eder?»

10011

بیع و بخشش ویا وصیت، یا عطا
یا ز جنسی این شود ملکی ترا

«Ya satın almak, veya biri tarafından hîbe olunmak, yahut da biri tarafından vasiyyet edilmek gibi hallerde sen bir mülk sahibi olursun.»

10012

در کدامین دفترست این شرع نو
گاو را تو بازده یا حبس رو

«Bu yeni şeriat hangi kitabta yazılıdır? Binâenaleyh, ya sığırı geri ver, yahut hapishaneye git.»

10013

او بسوی آسمان میکرد رو
واقعهٔ ما را نداند غیر تو

«Rızık tâlibi yüzünü gökyüzüne çevirerek dedi ki: Ya Rabbî; aramızdaki vâkıayı — yânî; benim duâ edişimi, senin de onu kabul buyuruşunu — senden başka kimse bilmez.»

10014

در دل من آن دعا انداختی
صد امید اندر دلم افراختی

«O duâyı kalbime sen ilhâm ettin ve bende yüzlerce ümit uyandırdın.»

10015

من نمی کردم گزافه آن دعا
همچو یوسف دیده بودم خوابها

«İlâhî, ben o duâyı beyhûde yere etmedim. Yusuf Aleyhisselâm gibi, rü'yalar görmüş ve onun üzerine etmiştim.»

10016

دید یوسف آفتاب و اختران
پیش او سجده کنان چون چاکران

«Yusuf Aleyhisselâm Güneş'in, Ay'ın ve onbir yıldızın kendisine secde ettiklerini rüyâsında görmüştü.»

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ ل۪ي سَاجِد۪ينَ ۝

Yânî; «Hani Yusuf pederine: Babacığım, ben rüyâ'da onbir yıldızla Güneş'in ve Ay'ın bana secde ettiklerini gördüm demişdi[62].» Yakub Aleyhisselâm, rüyânın delâletinden kendisinin, hareminin ve diğer oğullarının Hazret-i Yûsuf'a tâzimâtta bulunacaklarını anladığı için:

قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَك۪يدُوا لَكَ كَيْدًاۜ

Yânî: «Oğlum, rüyânı biraderlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar[63].» tavsiyesinde bulunmuştu. Görülen rüyâlar sahih olmak şar-

---

(62) Sûrei Yusuf: 4.
(63) Sûrei Yusuf: 15.

tiyle haktır. Hattâ Aleyhissalât Efendimize evvelâ vahiy ve ilhamlar rüyâ-yı sâdıka şeklinde başlamış ve altı ay devam etmişti ki : **«Rüyâ-yı sâdıka, nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden biridir.»** hadîsindeki kırk altı cüzden bir cüz, yirmiüç senelik nebîlik müddetinin altı ayı demektir.

Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri, gördükleri rüyayı ashâbına haber verir, onların rüyâlarını tâbir ederdi. Rüya tâbiri, arablar arasında bir ilim olarak nesilden nesle intikal eylerdi. Hele Sıddîk-i Ekber (Radiyallâhü anh) tam mütehassıs bir tâbirci idi. Bir defa Hazret-i Ayşe (Radiyallâhü anhâ) üç tane ay'ın kendi hücresine girdiğini rüyâsında görmüş ve pederine anlatmıştı. Sıddîk-ı Ekber o vakit sükût buyurmuş, Aleyhissalât Efendimiz irtihâl buyurup da, cesed-i şerif-i nebevî Hz. Ayşe'nin hücresine defnedilince, Hazret-i Ebû Bekir Ayşe'ye hitâben : «İşte gördüğün aylardan biri.» demişti.

Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) **«Mübeşşirâttan başka nübüvvetten bir şey kalmamıştır.»** buyurmuş; mübeşşirât nedir? süâline de; **«Racül-i sâlihin gördüğü, yahud görüldüğü rüyâlardır.»** cevâbını vermişti.

Keza **«En doğru rüyâ, istihâre esnasında görülendir.»** buyurmuştur. **«İstihâre eden ziyana uğramaz, istişâre eden nedâmet çekmez.»** diye de bir hadîs-i şerif rivâyet edilmiştir.

İstihâre : Bir işin hayırlı olup olmayacağını bildirmesi hususunda Allah'tan tazarrûda bulunmaktır. Allah rızâsı için iki rekât namaz kılınır, sonunda : «Yâ Rabbi, şu iş hayırlı mı, değil mi bana bildir!» diye duâ edilerek yatılır. Görülen rüyâdan o işin hayır mı, şer mi olacağı istidlâl olunur. İstihâre yapılması sünnettir.

10017

اعتمادش بود برخواب درست

درچه و زندان جز آن را می نجست

«Hazret-i Yûsuf, rüyâ-yı sâdıkaya itimâdı olduğu için, kuyuda ve zindanda kaldığı müddetlerde bile onun zuhûrunu bekliyordu.»

10018

ز اعتماد آن نبودش هیچ غم

از غلامی و ملام بیش و کم

«Rüyâsına itimadından dolayı kölelikten ve Züleyhâ meselesinde az çok melâmete uğramasından kederlenmemiştir.»

Malûm ya, Cenâb-ı Yûsuf'u, kardeşleri köle diye satmış, alanlar tarafından Mısır'a götürülmüş, Mısır veziri onu satın almış, sonra vezirin genç karısı Yûsuf'a arz-ı visâl eylemiş, Yûsuf o teklifi reddetmiş, zindana konularak yedi sene mahpus kalmış, sonra çıkarılıp, ölen vezirin yerine Mısır Azizi tâyin edilmişti.

10019

چون درافکندند یوسف را بچاه
بانگ آمد سمع اورا از اله

«Kardeşleri Yusuf'u kuyuya atınca, kulağına taraf-ı İlâhiden ses geldi ki:»

10020

که تو روزی شه شوی ای پهلوان
تا بمالی این جفا بر رویشان

«Ey pehlivan! Sen bir gün mânevî pâdişah olacak ve ettikleri bu cefâyı kardeşlerinin yüzüne vuracaksın.»

Filvâki Hazret-i Yûsuf Mısır Azizi olunca, kardeşleri, zahîre almak üzere Mısır'a gelmişler, Aziz'in huzuruna çıkmışlar; fakat aradan zaman geçmiş, köle diye sattıkları Yusuf'un böyle yüksek bir mevkîye geçeceği onlarca muhal olduğundan, biraderlerini tanıyamamışlardı. Hazret-i Yusuf onlara:

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ
جَاهِلُونَ ۝ قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ
وَهَٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ
اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ۝

Yânî: **«Siz câhilliğiniz dolayısiyle Yusuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor ve hatırlıyor musunuz? diye sordu. Onlar: Sen hakikaten Yusuf musun? dediler. O da: Ben Yûsuf'um, bu da kardeşimdir. Cenâb-ı**

Hak, bize (selâmet ve kerâmetle) lûtfetti. Zîrâ, hakikat şudur ki: Kim (Allah'dan) korkar, (belâlara) katlanırsa, hakikaten Allah iyilik edenlerin mükâfatını zâyi eylemez[64].» dedi.

Bunun üzerine Yûsuf'un kardeşleri mahcup oldular ve:

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ۝ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۝

Yâni: «**Cenâb-ı Hakka yemin ederiz ki Allah, seni hakikat, bizden üstün kılmıştır. Biz hakikaten suçlu idik, dediler. Hazret-i Yûsuf da onlara: Bugün size hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur. Allah sizi mağfiret buyursun. O merhametlilerin en merhametlisidir, dedi[65].»**

Bu âyetler, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizle amcazâdesi ve süt kardeşi (Ebû Süfyân bin El-Hâris bin Abd'il-Muttalib) arasında da bir muhâvere zemini teşkil eylemişti. Ebû Süfyân, nübüvvetten evvel Resûl-i Ekrem'le sevişir ve gayet samîmi görüşürdü. İlân-ı Nübüvvetten sonra Ebû Leheb gibi o da Peygambere düşmanlık göstermiş, hattâ hicviyyeler tanzim eylemiş, Peygamber şairi Hassan bin Sâbit de bunlara karşılık söylemişti. Bu zât, bilâhere söylediklerine peşimân oldu, Resûlullâh'a ittibâ ve îtizâr etmek üzere Medine'ye müteveccihen yola çıktı. Yolda Zât-i Risâlete rast geldi. Çünki Aleyhissalât Efendimiz Mekke fethine gidiyordu. Ebvâ mevkiinde tesâdüf vâki oldu. Fakat Resûl-i Ekrem, onun yüzüne bakmadı. Ebû Süfyân çok müteessir oldu. Sonra Hazret-i Ali'nin tâlimiyle huzûr-u Nebeviye gidip:

«(Kardeşleri) **Allah'a yemin ederiz. Allah seni hakikat bizden üstün kılmıştır. Biz doğrusu** (sana yaptığımız harekette) **suçlu idik dediler[66].»** âyetini okudu. Risaletpenah Efendimiz de:

«(Yûsuf) da: **Size, dedi, bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yok. Sizi Allah yarlığasın. O, esirgeyicilerden daha esirgeyicidir[67].»** Âyet-i Kerimesini okuyarak onun eski münasebetsizliklerini affetti.

---

(64) Sûrei Yusuf: 89-90.
(65) Sûrei Yusuf: 91-92.
(66) Sûrei Yusuf: 91.
(67) Sûrei Yusuf: 92.

Gelelim bahsimize :

10021

قائل این بانگ ناید در نظر
لیك دل بشناخت قائل راز اثر

«Hazret-i Yûsuf'a kuyuda iken seslenen görünmüyordu. Lâkin kalb, söyliyeni eseriyle tanıyordu.»

Abdülkadir Geylânî (Kuddise sirruhu) hazretleri bir gün: «Yâ Abdülkadir! Seni ibâdetten affettim» meâlinde olmak üzere, söyleyeni görünmeyen bir söz işitmiş ve: «Defol yâ mel'ûn!» diye mukâbele etmiş. Şeytan hemen meydana çıkmış ve: «Söyliyenin iblis olduğunu nerden anladın?» diye sormuş. Hazret-i Gavs de: «Beni ibâdetten muaf tutan hitâbından anladım. Çünki böyle bir hitab Peygamberlere bile olmamıştı.» cevâbını vermiş.

Ehlullah Hazerâtı hâtıfî ve mânevî hitâbâtı böylece tesirlerinden anlarlar, o hitabların Rahmânî mi, Şeytanî mi olduğunu idrak ederler.

10022

قوتی و راحتی و مسندی
درمیان جان فتادش زان ندی

«O nidâdan Hazret-i Yûsuf'un ruhuna bir kuvvet, bir rahat ve huzur geliyordu.»

10023

چاره شد بروی بدان بانگ جلیل
گلشن و بزمی چو آتش برخلیل

«O âlî nidâ tesiriyle kuyu Hazret-i Yûsuf'a, ateşin Cenâb-ı Halilullâh'a olduğu gibi, güllük ve mânevî bir meclis oldu.»

Vak'a malûmdur. Hazret-i İbrâhim puthâneye girmiş, fırsat bulup içindeki putları kırmış, kullandığı baltayı en büyük putun boynuna asmıştı. Bundan dolayı O'nu ateşe attılar. Fakat :

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

Yânî : «Ey ateş; İbrahim'e karşı soğuk ve selâmet ol![68]» Emr-i İlâhisiyle ateş Halîlullah Hazretlerini yakmamış, hattâ bir gül bahçesi hâlini almıştı.

10024

هر جفا که بعد زانش میرسید

او بدان قوت بشادی میکشید

«Hazret-i Yûsuf, ondan sonra ne türlü cefâlara uğradıysa o nidânın vermiş olduğu kuvvetle, sevinerek o ezâ ve cefâlara tahammül etmişti.»

10025

همچنانکه ذوق آن بانگ الست

در دل هر مؤمنی تا حشر هست

«Onun gibi, (Elestü birabbiküm) hitâbının zevki, kıyâmete kadar her mü'minin kalbinde vardır.»

Cenâb-ı Hak, ruhları yaratınca bunlara (Elestü birabbiküm) yânî; **«Ben Rabbiniz değil miyim?»** diye sormuş, ruhlar da : (Belâ) yânî; **«Evet Rabbimizsin!»** diyerek Allah'ın Ulûhiyyetini tasdik ve kendilerinin übûdiyyetini de itiraf eylemişlerdi.

10026

تا نباشد در بلاشان اعتراض

نی ز امر و نهی حق شان انقباض

«Ruhlara böyle hitab edilmesi ve mü'minlerin kalbinde o hitabın

(68) Sûrei Enbiya : 69.

zevkinin devam etmesi, onların belâlara, Hak'kın emir ve nehiylerine iti raz etmemeleri içindi.»

Hazret-i Mevlânâ buna bir misal îrâd ediyor :

10027

لقمهٔ حکمی که تلخی می‌نهد

گلشکر اورا گوارش میدهد

«Bir hekim ilâcı, mü'minin ağzına acılık verirse, gül mâcûnu onu hazmettirir ve acılığını giderir.»

Meselâ; kinin gibi acı bir ilâç alınacak olursa, onun acılığı insanı rahatsız eder, fakat üstüne tatlı bir şey yenirse ağızdaki acılık zâil olur.

İşte (Elestü birabbiküm) hitâbının gönüllerdeki zevki ve neş'esi felâket ve musibet acılıklarına karşı gülbeşeker mâcunu gibidir ki o acılıkları izâle eder.

10028

گلشکر آنرا که نبود مستند

لقمه‌را ز انکار اوقی میکند

«Gülbeşeker'i kullanmıyan ise o lokmayı, o ilâcı inkâr ederek istifrâğ eder.»

(Elestü birabbiküm) hitâbına ve Cenâb-ı Hakkın, Rabbül-âlemîn ve Fa'âlün-limâ Yürîd olduğuna istinâd etmeyen, onun kazasiyle zuhûra gelen her şeye rızâ ve teslimiyyet göstermeyen kimse ise, mâruz kaldığı belâları hazmedemez, inkâr ve itirâz sûretiyle bir takım herzeler kusar.

10029

هرکه خوابی دید از روز الست

مست باشد در ره طاعت مست

«Her kim (Elestü birabbiküm) gününde bir rüyâ gördü ise, tâât ve ibâdât yolunda mest olur gider.»

10030

میکشد چون اشترمست این جوال

بی فتور و بی گمان و بی ملال

«Devecinin okuduğu maval tesiriyle mest olmuş deve gibi, yorulmaksızın, şüpheye düşmeksizin, acı ve ızdırab duymaksızın bu ibâdât çuvalını taşır durur.»

10031

کفك تصدیقش بگرد پوز او

شد گواه مستی دلسوز او

«Ağzının etrafındaki köpük, onun yürek yakan mestliğinin şâhidi olur.»

Devenin ağzı köpürür. Bu onun mest ve neş'eli oluşunun alâmetidir. Mü'minin ağzındaki iman ve tevhid de kalbindeki zevk ve neş'e işâretidir.

10032

اشتر از قوت چو شیر نرشده

زیر بار ثقل اندك خوارشده

«Bu şevkin tesiriyle deve erkek arslan gibi olduğu ve ağır yük taşıdığı halde az yiyici olmuştur.»

10033

ز آرزوی ناقه صدفاقه برو

می نماید کوه پیشش تارمو

«Dişi deve arzusuyla yüzlerce zahmet ve açlık çeker. Yine o arzu ile bir dağ, ona kıl teli gibi görünür.»

Bir deve böyle olur da, Allah'a vuslat arzusu ile zevklenmiş ve şevklenmiş olan bir mü'min, musibetlere, belâlara ve ibâdetlerin yorgunluklarına tahammül etmez mi? Nitekim Cenâb-ı Hak: **«Sabr ve salât ile Allah'dan yardım isteyin. Hakîkaten o namaz, Allah'dan korkmayanlara büyük ve ağırdır.»** buyurmuş, ibâdetlerin huzû ve huşû sahiblerine ağır gelmediğini bildirmiştir.

10034

در الست آنکو چنین خوابی ندید
اندرین دنیا نشد بنده و مرید

«(Elestü) âleminde böyle bir rüya görmeyen, bu dünyâda ehlullah bendesi ve mürîdi olmadı.»

10035

ور بشد اندر تردد صددله
يك زمان شكر ستش و سالی گله

«Olsa bile gönlünde yüzlerce tereddüt vardır. Bir an şükrederse bile bir sene şikâyette bulunur.»

10036

پای پیش و پای پس در راه دین
می‌نهد باصد تردد بی‌یقین

«Din yolunda yüzlerce tereddüdle öne doğru bir adım atarsa, öbür adımı arda doğru gider.»

10037

وامدار شرح اینم نك گرو
ور شتابست از الم نشرح شنو

«Bu bahsi açıklamak benim borcum olsun. Eğer sen acele öğrenmek istersen (Elem Neşrah) sûresini oku!»

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝١

Yâni: «(Habibim) göğsünü senin (faiden) için açıp da genişletmedik mi?[69]»

Buradaki yükün tefsirinde bir çok söz söylenmiş ve ibâdetin yahud Risâletin ağırlığı denmiştir. Hazret-i Peygamberin geceleri sabahlara ka-

(69) Sûrei İnşirah : 1.

dar süren ibâdeti ve yalnız başına çıkıp müşrikleri Tevhîde ve Hak Dinine dâveti pek ağır ve tahammülü müşkil bir yük idi. Fakat Cenâb-ı Hak o müşkili kolaylaştırdı ve Resûl-i Ekrem'e tâkat ve tahammül ihsan etti. Onun gibi, huzû ve huşû sâhibi müslümanlardan da, Allah, namazın ağırlığını kaldırdı, şevk ve şetâretle namaz kılmaya onları muvaffak etti.

10038

چون ندارد شرح این معنی کران

خر بسوی مدعی گاوران

«Bu manânın şerhine nihayet yoktur. Onun için merkebi öküzünü dâvâ edene doğru sür.»

Yânî; o bahse gel.

10039

گفت کورم خواند زین جرم آن دغا

بس بلیسانه قیاست ای خدا

«Helâl rızık tâlibi düâsında diyordu ki: Yâ Rabbî bu hiylekâr adam, bana cürüm isnâd ederek, kör dilenci diyor ve şeytancasına bir kıyas yapıyor.»

10040

من دعا کورانه کی میکرده ام

جز بخالق کدیه کی آورده ام

«Ben ne zaman kör dilenci duâsı ettim, Yaradandan başkasından ne zaman bir şey istedim?»

10041

کور از خلقان طمع دارد ز جهل

من ز تو کز تست هر دشوار سهل

«Kör dilenci, cehli dolayısiyle halkın bir şey vermesini umar. Ben ise yalnız senden istedim. Çünki her müşkil senin lûtfunla kolaylaşır.»

10042

آن یکی کورم ز کوران بشمرید
او نیاز جان و اخلاصم ندید

«O kalbi kör olan davacı, beni kör dilencilerden saydı; ruhumun niyazını ve kalbimin ihlâsını göremedi.»

10043

کوری عشقست این کوری من
حب یعمی و یصم است ای حسن

«Bu benim körlüğüm, aşkın verdiği körlüktür. Ey güzel kimse! Sevdiği şey, insanı kör ve sağır yapar derler ya... Bu körlük o körlüktür.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Bir şeye muhabbetin, o şey hakkında seni kör ve sağır eder, ondaki çirkinliği göremez ve aleyhinde söylenilen şeyleri işitemezsin.» buyurmuştur.

10044

کورم از غیر خدا بینا بدو
مقتضای عشق این باشد نکو

«Allah'dan başkasına körüm, fakat müşâhede-i İlâhiyyede gözüm açıktır. Aşkımın muktezâsı da budur.»

10045

تو که بینایی ز کورانم مدار
دایرم بر گرد لطفت ای مدار

«İlâhî sen ki görücü ve bilicisin, beni körlerden addetme! Ey âşıkların medâr-ı muhabbeti olan Allah! Ben lûtuf ve inâyetin çevresini dolaşmaktayım.»

10046

آنچنانکه یوسف صدیق را
خواب بنمودی و گشتش متکا

«Yûsuf-u Sıddîk Aleyhisselâma bir rüya göstermiştin de, ona güvenmişti...»

10047

مر مرا لطف توهم خوابی نمود

آن دعای بیحدم بازی نبود

«Senin lûtfun bana da bir rüyâ gösterdi; o hadsiz, hesabsız duâlarım oyun değildi.»

10048

می‌نداند خلق اسرار مرا

ژاژ میدانند گفتار مرا

«Halk benim esrârımı bilmiyor da sözlerimi hezeyân sanıyor.»

10049

حقشانست و که داند راز غیب

غیر علام سر و ستار عیب

«Hakları da var. Gayb sırrını, sırları bütünüyle bilen ve ayıpları tamamiyle örten Allah'dan başka kim bilebilir ki?»

10050

خصم گفتش رو بمن کن حق بگو

روچه آسمان کردی عمو

«Hasmı dedi ki: Amca, neden yüzünü semâya çevirmişsin? Bana dön de doğruyu söyle.»

10051

شیدمی آری غلط می‌افکنی

لاف عشق و لاف قربت میزنی

«Hiylekârlık ediyor ve halkı aldatmak istiyorsun; aşkdan ve Allah'a yakınlıktan dem vuruyorsun.»

10052

با کدامین روی چون دلمرده‌ٔ
روی سوی آسمانها کرده‌ٔ

«Sen kalbi ölmüş birisin... Hangi yüzle yüzünü semâlara çeviriyorsun?»

10053

غلغله در شهر افتاده از زن
آن مسلمان می‌نهد رو بر زمین

«Bu hâdise sebebiyle şehre ve halk arasına bir gulgule düştü. O müslüman da yüzünü yere koydu, yânî; secdeye kapandı.»

Şöyle diyerek ki :

10054

کای خدا این بنده‌را رسوا مکن
گر بدم هم سر من پیدا مکن

«Yâ Rabbî; bu kulunu rüsvây eyleme. Eğer kötü bir kul isem de sırrımı meydâna çıkarma.»

10055

تو همی دانی که شبهای دراز
که همی خواندم‌ترا باصد نیاز

«İlâhî sen bilirsin, uzun geceler de bilir ki, ben yüzlerce duâ ve niyâz ile yalvardım.»

10056

پیش خلق این‌را اگر خود قدر نیست
پیش تو همچون چراغ روشنیست

«Bu duâların halk indinde kadr ve itibârı yoksa da, senin huzurunda parlak bir kandil gibidir.»

«DÂVUD ALEYHİSSELÂMIN İKİ HASMI DİNLEMESİ VE KEYFİYETİ DÂVÂCIDAN SORMASI»

10057

چونکه داود نبی آمد برون

گفت هین چونست این احوال چون

«Davud Peygamber evinden dışarıya çıkınca: Bu ne, ne var, ne oldu? Anlatın dedi.»

10058

مدعی گفت ای نبی‌الله داد

گاو من در خانهٔ او در فتاد

«Dâvâcı dedi ki: Yâ Nebiyyallah, adâlet isterim. Benim sığırım bunun evine gitmiş.»

10059

کشت گاوم را بپرسش که چرا

گاو من کشت او بیان کن ماجرا

«Bu da tutmuş onu kesmiş. Suâl buyur ki, niçin sığırımı kesmiş, mâcerâyı anlatsın.»

10060

گفت داودش بگو ای بوالکرم

چون تلف کردی تو ملک محترم

«Dâvud Aleyhisselâm rızık tâlibine: Ey kerem sahibi! Sen bu muhteremin malını, niçin telef ettin?»

10061

هین پراگنده مگو حجت بیار

تا بیکسو گردد این دعوی و کار

«Dikkat et, saçmalama, huccet ve delil getir ki, bu dâvâ ve bu iş halledilsin.»

10062

گفت ای داود بودم هفت سال
روز شب اندر دعا و در سؤال

«O dedi ki: Ey Dâvud! Yedi senedir gece gündüz duâ ediyor ve Allah'dan:»

10063

این همی جستم ز یزدان ای خدا
روزئ خواهم حلال و بی عنا

«(Yâ Rabbî helâl ve zahmetsiz bir rızık istiyorum) diye niyazda bulunmaktayım.»

10064

مرد وزن بر نالهٔ من واقفند
کودکان این ماجرارا واصفند

«Benim bu türlü niyazıma erkek ve kadın vâkıftır. Çocuklar bile bu mâcerâyı vasf ve târif ederler.»

10065

تو بپرسی از هرکه خواهی این خبر
تا بگوید بی شکنجه و بی ضرر

«Bu hususu kime istersen sor, derhal söyleyiversin.»

10066

هم هویدا پرسی و هم پنهان ز خلق
که چه میگفت این گدای ژنده دلق

«Bu eski abalı fakir neler söylüyor ve nasıl duâ ediyordu diye, hem alenî, hem de gizli olarak halktan sor.»

10067

بعد ازین جمله دعا و این فغان
گاوی اندر خانه دیدم ناگهان

«Bu duâ ve niyazlardan sonra ansızın eve bir sığır geldiğini gördüm.»

10068

چشم من تاریك شد نه از بهر لوت
شادی آنکه قبول آمد قنوت

«Rızık için değil, duâmın müstecâb olması sevinciyle gözlerim karardı.»

10069

کشتم آنرا تادهم در شکر آن
که دعای من شنود آن غیب دان

«Gaybı bilen Allah, duâmı işitti ve kabul etti diye şükrâne olarak o sığırı kestim.»

10070

گفت داود این سخنهارا بشو
حجت شرعی درین دعوی بگو

«Dâvud Aleyhisselâm dedi ki: Bu sözleri bırak da bu dâvâda şer'î hüccet olacak bir delil göster.»

10071

تو روا داری که من بی‌حجتی
بنهم اندر شهر باطل سنتی

«Benim şer'i bir hüccet olmadan, batıl bir hüküm vermemi sen câiz görür müsün?»

10072

این که بخشیدی، خریدی وارثی

ریع را چون میستانی حارثی

«Sığırı sana biri mi bağışladı, satın mı aldın, yoksa vâris misin? Mahsûlü nasıl alıyorsun, çiftçi misin?»

10073

کسب را همچو زراعت دان عمو

تا نکاری دخل نبود آن تو

«Amca, kazancı da ziraat gibi bil! Ekmeyince mahsûl senin olmaz.»

10074

آنچه کاری بدروی آن آن تست

ورنه این بیداد بر تو شد درست

«Her ne ekersen onu biçersin. Ekip biçtiğin senin olur. Yoksa ettiğin bu zulüm, senin aleyhine çıkar.»

10075

رو بده مال مسلمان کژ مگو

رو بجو وام و بده باطل مگو

«Git, şu müslümanın malını ver ve eğri büğrü söyleme! Git, borç bul, sığırın bedelini ver ve bâtıl söyleme!»

10076

گفت ای شه تو همین میگوییم

که همی گویند اصحاب ستم

«Helâl rızık tâlibi dedi ki: Ey şâh-ı Nübüvvet, sen de zulüm sâhiblerinin dediğini mi söylüyorsun?»

«HAZRET-İ DÂVUD'UN HÜKMÜNDEN SONRA O KİMSENİN ALLAH'A TAZARRUU»

10077

سجده کرد و گفت ای دانای سوز

در دل داود انداز آن فروز

«O kimse secde ederek dedi ki: Ey benim kalbimdeki ateşi bilen Allah, o harâreti Dâvûd'un kalbine de duyur.»

10078

درد انش نه آنچه تو اندر دلم

اندر افکندی برارای مفضلم

«Ey fazl u kerem sahibi olan Rabbim, benim kalbime saldığın bu harâreti Dâvûd'un kalbine de sal...»

10079

این بگفت و گریه درشد های های

تادل داود برون شد رجای

«Bunu söyledi ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. O kadar ki, Dâvûd'un kalbi yerinden oynadı.»

10080

گفت هین امروز ای خواهان گاو

مهلتم ده وین دعا ویرا مکاو

«Dâvûd Aleyhisselâm dedi ki: Ey sığır tâlibi, bugün bana mühlet ver ve bu dâvâ'nın görülmesinde ısrar etme...»

10081

تا روم من سوی خلوت درنماز

پرسم این احوال از دانای راز

«Ben halvethâneme gidip namaz kılayım ve bu hâli sırları bilen Cenâb-ı Haktan sorayım.»

10082

خوی دارم در نماز آن التفات

معنی قرة عینی فی الصلات

«Namazda Allah'ın iltifâtına alışmışımdır. (Namaz gözümün nurudur.) sözünün mânâsı da budur.»

«Gözümün nuru namazdadır.» Hadîs-i Şerîfine işârettir.

10083

روزن جانم کشاده از صفا

می‌رسد بی‌واسطه نامهٔ خدا

«Safâ-yı derûnumdan rûhumun penceresi açılmıştır. Oradan vâsıtasız olarak Allah'ın vahyi gelmektedir.»

10084

نامه و باران و نور از روزنم

می‌فتد درخانه‌ام از معدنم

«Allah'ın vahiy ve feyz yağmuru, rahmeti ve nuru mâdenimden ve hakîkatimden gelir; penceremden evime girer.»

Bir Hadis-i Kudsîde : **«Namazı benimle kulum arasında ikiye böldüm. Kulum için de istediği verilecektir.»** buyurulmuştur. Sûre-i Fâtiha'nın (Elhamdülillâhi rabbil âlemin) den (İyyâkena'büdü ve iyyâkenestain) âyetine kadar olan kısmı Cenâb-ı Hakka âiddir. Çünki hamd ve senâ'yı ve ubûdiyyet itirâfını hâvîdir. (İhdinassıra'dalmüstakim) den (Veleddâallin) e kadar olan kısmı da kula âiddir. Zira hidâyet talebini ihtivâ eder. Binâenaleyh : **«Kulum için istediği verilecektir.»** vâd-i kerîmi mûcibince namazda göze nur ve kalbe mânevî bir sürûr hâsıl olur.

10085

دوزخست آن خانه کان بی‌روزنست

اصل دین ای بنده روزن کردنست

«Penceresi olmayan bir ev cehennem gibidir. Ey kul, dinin aslı mânevî bir pencere açmak ve oradan tevhid ve hidâyet ziyâsı alarak kalbi aydınlatmaktır.»

10086

تیشه در هر بیشهٔ کم زن بیا

تیشه‌زن در کندن روزن هلا

«Her ormana balta vurma da gel, himmet kazmasını, o mânevî pencereyi açmak için kalbe vur.»

10087

یا نمیدانی که نور آفتاب

عکس خورشید برونست از حجاب

«Bilmiyor musun ki bu güneşin ziyâsı, hicabtan hâriç olan bir hakikat güneşinin aksidir.»

10088

نور این دانی که حیوان دیدهم

پس چه کرمنا بود برآدم

«Bu zâhirî güneşin ziyâsını hayvanlar bile görmektedir. O halde (Velekad kerrramnâ beni adem) iltifâtının mânâsı nedir?»

Bu beyt Hazret-i Dâvûd lisânındandır. (Velekad Kerramnâ), yâni; «Biz, Âdem oğullarını mükerrem ve sâir hayvanlardan mümtâz kıldık.» Âyet-i Kerimesine işârettir.

10089

من چه خورشیدم درون نور غرق

می‌ندانم کرد خویش از نور فرق

«Ben Güneş gibi nûra müstağrakım. Kendimi nurdan ayırd edemiyorum.»

10090

رفتنم سوی نماز و آن خلا

بهر تسلیمست ره مر خلق را

«Halvete ve namaza gidişim, halka yol göstermek içindir.»

10091

کژ نهم تا راست گردد این جهان

حرب خدعه این بود ای پهلوان

«Bu cihan doğru gitsin diye bir eğri söylüyorum. Ey pehlivan (Harb hiledir.) bu demektir.»

Hadîs-i Şerifte: **«Harb, düşmanı aldatmak ve bu sûretle muharebeyi kazanmaktır.»** buyurulmuştur. Bu itibarla, Hz. Davud: «Ben de seyr ü sülûk muhârebesini kazanmak için halvet ve ibâdeti kendime isnâd ediyorum. Hakîkatı söyleyecek olsam herkes şaşırırdı, ben de rehberlik harbini kaybederdim. Nitekim Hadîs-i Şerifte: **«Biz peygamberler nâs'ın derecesine inmeye ve onların akılları erebilecek derecede söylemeye mecburuz.»** buyurulmuştur. Onun için ben de; «halvete gideceğim, namaz kılacağım.» diye o fiilleri nefsime isnâd ediyorum. Hakîkatte ise o kuvvetleri bana veren Allah olduğu için, o hareketlerin fâili de odur.» diyor.

10092

نیست دستوری و گر نه ریختی

گرد از دریای راز انگیختی

«Esrâr-ı hakikati söylemeye Dâvud için izin yoktur. Yoksa o esrârı ortaya döker ve esrâr deryâsından tozlar koparırdı.»

10093

همچنین داود میگفت این نسق

خواست گشتن عقل خلقان محترق

«Dâvud Aleyhisselâm bu üslûbda söylüyordu. Halkın aklı da yanmak derecesine gelmişti.»

Yânî; Esrâr-ı Vahdete tahammülleri olmadığından, bu sözlerden halk çıldıracak dereceye gelmişti.

10094

پس گریبانش کشید ازپس یکی

که ندارم در یکیء او شکی

«O esnâda arkasından biri: ben Allah'ın birliğinde şek etmem, diyerek Dâvud'un yakasından çekti.»

10095

باخود آمد گفت را کوتاه کرد

اب بست و عزم خلوتگاه کرد

«Hazret-i Dâvud, daldığı istiğrâktan kendine geldi, dilini tuttu ve halvethânesine çekildi.»

«HAKKIN MEYDANA ÇIKMASI İÇİN, DÂVUD ALEYHİSSELÂM'IN HALVETHANESİNE GİTMESİ»

10096

در فروبست و برفت آنگه شتاب

سوی محراب و دعای مستجاب

«Halvethâne kapısını kapadı. Müstecâb olacak bir duâ etmek üzere mihrab tarafına koştu.»

10097

حق نمودش آنچه بنمودش تمام

گشت واقف بر سزای انتقام

«Cenâb-ı Hak, ona gösterdiğini temâmiyle gösterdi. İntikâma lâyık olan şahsın kim olduğuna vâkıf oldu.»

10098

روز دیگر جمله خصمان آمدند

پیش داود پیمبر صف زدند

«Ertesi gün bütün dâvâcılar geldiler. Dâvud peygamberin huzurunda saf oldular.»

10099

همچنان آن ماجراها باز رفت

زود زد آن مدعی تشنیع زفت

«Evvelki gibi iddialar ve müdâfaalar tekrarlandı. Müddeî, yine o fakir hakkında ağır ağır ta'n ve teşnî'de bulundu.»

«DÂVUD PEYGAMBER ALEYHİSSELÂMIN SIĞIR SAHİBİNE DAVASINDAN VAZGEÇMESİNİ SÖYLEMESİ, SIĞIR SAHİBİNİN DÂVUD ALEYHİSSELÂMI KINAMASI»

10100

گفت داودش خمش کن رو بهل

این مسلمارا زگاوت کن بحل

«Hazret-i Dâvud, öküz sâhibine dedi ki: Ta'n ve teşnîden vazgeçip, git sığırını bu müslümana helâl et.»

10101

چون خدا پوشید بر تو ای جوان

رو خمش کن حق ستاری بدان

«Ey genç! Mâdem ki Allah seni setretti, sen de (Settâr) lık hakkını bil de sükût ederek git.»

10102

گفت واویلی چه حکمست این چه داد

از پی من شرع نوخواهی نهاد

«Sığır sâhibi dedi ki: Eyvahlar olsun! Bu nasıl hüküm, bu nasıl adâlet? Benim için yeni bir şeriat mi kurmak istiyorsun?»

10103

رفته است آوازهٔ عدلت چنان

که معطر شد زمین و آسمان

«Adâletinin şöhreti o kadar yayılmıştır ki, onun râyihasından yer ve gök güzel kokulara bürünmüştür.»

Öyle olduğu halde:

10104

بر سگان کور این استم نرفت

زین تعدی سنگ و که بشکافت تفت

«Bu zulüm, kör köpeklere bile yapılmamıştır. Bu tecâvüz ve cefâdan, taşlar ve dağlar yarılmıştır.»

10105

همچنان تشنیع میزد برملا

کالصلا هنگا ظلامست الصلا

«Ey müslümanlar; gelin bana yapılan zulmü görün! diye kalabalığa karşı Hazret-i Dâvud'a ta'n ve teşnî'e devam etti.»

«DÂVUD ALEYHİSSELÂMIN, SIĞIR SAHİBİNE: CÜMLE MALINI ONA VER! DİYE HÜKMETMESİ»

10106

بعد زان داود گفتش ای عنود

جمله مال خویش اورا بخش زود

«Ondan sonra Dâvud dedi ki: Ey inadcı adam; çabuk cümle malını ona bağışla!»

10107

ورنه کارت سخت گردد گفتمت

تا نگردد ظاهر ازوی استمت

«Yoksa sana söylüyorum ki işin sarpa saracaktır. Çabuk, malını ona ver ki zulmün meydâna çıkmasın.»

10108

خاك برسر کرد و جامه بردرید

که بهر دم میکنی ظلمی مزید

«Sığır sâhibi: her an zulmü artırıyorsun diyerek, başına toprak saçtı ve elbisesini yırttı.»

10109

یکدمی دیگر برین تشنیع راند

باز داودش بهپیش خویش خواند

«Bir müddet böylece ta'n ve teşnî'e devam etti. Dâvud Aleyhisselâm onu tekrar huzuruna çağırdı.»

10110

گفت چون بختت نبود ای بخت کور
ظلمت آمد اندك اندك درظهور

«Dedi ki: Ey kör tâlihli, bahtın olmadığı için zulmün yavaş yavaş meydana çıktı.»

10111

ریدهٔ انگاه صدر و پیشگاه
ای دریغ از چون تو خرخاشاك و کاه

«Pislemiş olduğun halde baş sedire ve yüksek mevkîye geçmek istiyorsun — yânî; haksız iken hak iddia ediyorsun. — Senin gibi bir eşeğe ot ve saman bile yazıktır.»

10112

روکه فرزندان تو باجفت تو
بندگان او شدند افزون مگو

«Haydi git ki çocukların ve karın da onun kölesi ve câriyesi oldu. Fazla söyleme.»

10113

سنگ برسینه همی زد بادودست
میدوید از جهل خود بالاودست

«Bu hüküm üzerine sığır sâhibi iki eliyle göğsüne taş vuruyor, ne yapacağını bilemediği için yukarı aşağı koşuyordu.»

10114

خلق اندرهم ملامت آمدند
کز ضمیرکار او غافل بدند

«Halk da Hazret-i Dâvud'u hükümlerinden dolayı kınamaya başladılar. Çünkü O'nun hükmündeki sırdan, yâhud sığır sâhibinin işlemiş olduğu bir cinâyetin hakîkatinden gâfil idiler.»

10115

طالم از مظلوم کی داند کسی
کو بود سخرهٔ هوا همچون خسی

«Hevâ-yi nefsin bir ot gibi zebunu olan kimse, zâlimi mazlûmdan nasıl fark edebilir?»

10116

ظالم از مظلوم آن کس پی برد
کو سر نفس ظلوم خود برد

«Kendi zâlim nefsinin başını kesmiş — yânî; nefsini mağlûb etmiş — kimse, zâlim ile mazlûmu ayırdedebilir.»

10117

ورنه آن ظالم که نفست از درون
خصم از مظلوم باشد از جنون

«Yoksa, derunundaki nefse zebûn olan insan, çılgınlığından her mazlûmun hasmı olur.»

Nitekim :

10118

سگ همواره حمله بر مسکین کند
تا تواند زخم بر مسکین زند

«Köpek dâima fakire saldırır ve fırsat bulunca ısırıp onu yaralar.»

10119

شرم شیرانراست نی سگرا بدان
که نگیرد صید از همسایگان

«Utanma arslanlara mahsustur, köpeklere değil. Şunu bil ki: arslan, komşuları bulunan hayvanları avlamaz.»

Hazret-i Mevlânâ, Dâvud Aleyhisselâmın hükmüne itirâza kalkışan

avam halkı, utanmazlıkta köpeğe teşbih ediyor. Köpekler, fakîr kimselere saldırdıkları gibi, köpek tabiatlı olan o herifler de Dâvud gibi bir Peygamber-i zîşâna levmediyorlardı. Çünki hayâları ve dolayısiyle îmanları yoktu. Bir Hadis-i Şerifte : **«Hayâ ile îman, birbirinin karînidir, yekdiğerinden ayrılmazlar. Şâyed biri kaldırılacak olursa, o biri de kalkar.»** buyurulmuştur.

10120

عامهٔ مظلومکش ظالم پرست
از کمین سگشان سوی داود جست

«Mazlûm öldüren ve zâlime tapan avam halk, köpekler gibi Dâvud Aleyhisselâm'a doğru atıldı ve levmetmeye başladı.»

10121

روی در داود کردند آن فریق
کای نبی مجتبی بر ما شفیق

«O fırka Hazret-i Dâvud'a teveccüh ederek dedi ki : Ey bize şefkatli zat, ey seçilmiş peygamber!»

10122

این نشاید از تو کین ظلمست فاش
قهر کردی بی گناهی را بلاش

«Bu, sana yakışmaz, bu âşikâr bir zulümdür. Bir günahsızı sebebsiz kahrettin.»

10123

گفت ای یاران زمان آن رسید
کان سر مکتوم او گردد پدید

«Dâvud Aleyhisselâm dedi ki : Arkadaşlar, o gizli sırrın âşikâr olması zamanı geldi.»

10124

جمله برخیزید تا بیرون رویم
تا بدان سر نهان واقف شویم

«Hepiniz, kalkınız, şehir hâricine gidelim de o gizli sırra vâkıf olalım.»

10125

در فلان صحرا درختی هست زفت
شاخهااش انبه و بسیار جفت

«Filân ovada büyük bir ağaç vardır. Dalları çoktur ve ziyâde eğilmiştir.»

10126

سخت راسخ خیمه‌گاه و میخ او
بوی خون می‌آیدم از بیخ او

«O ağacın gölgesi geniş ve kökü sağlamdır. Onun dibinden bana kan kokusu geliyor.»

10127

خون شدست اندرین آن خوش درخت
خواجه‌را کشتست این منحوس بخت

«O hoş ağacın dibinde kan dökülmüştür. Bu kötü tâlihli orada efendisini öldürmüştür.»

10128

تا کنون حلم خدا پوشید آن
آخر از ناشکریٔ آن قلتبان

«Allah'ın hilmi şimdiye kadar o cinâyeti örtmüştü. Fakat bu habis küfrân-ı nîmette bulundu.»

10129

که عیال خواجه‌را روزی ندید
نی بنوروز و نه موسمهای عید

«Ne nevrûzda, ne de bayramlarda efendisinin âilesini bir gün bile görüp yardımda bulunmadı.»

Eğer efendisinin âilesine yardım etseydi belki yapmış olduğu cinâyet örtülü kalacaktı. Çünki Cenâb-ı Hak :

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

Yânî : **«Hayırlı ameller, kötü fiilleri giderir[70].»** buyurmuş, Aleyhisselât Efendimiz de : **«Her kötülük arkasından bir iyilik yapın ki o iyilik, o kötülüğü mahveder.»** demiştir.

10130

نی بنوابارا بپرسید لقمه نجست
یاد ناورد او ز حقهای نخست

«Fakirleri bir lokma ile arayıp sormadı, eski hakları hatır ve hayâle getirmedi.»

10131

تا کنون از بهر یك گاو این لعین
میزند فرزند اورا بر زمین

«Bu mel'ûn şimdi de bir sığırı için onun oğlunu yerlere vuruyor.»

10132

او بخود برداشت پرده از گناه
ورنه می پوشید جرمش‌را اله

«Allah, onun cinâyetini setrediyordu. Günâhın üstündeki setr perdesini o kendisi kaldırdı.»

---

(70) Sûrei Hûd : 114.

10133

کافر و فاسق درین دور گزند
پردهٔ خودرا بخود برمیدرند

«Kâfir olsun, fâsık olsun bu kötü zamanda kabahatlerini setreden perdeyi kendileri yırtarlar.»

10134

ظلم مستورست در اسرار جان
می‌نهد ظالم بهپیش مردمان

«Zulüm, can sırları arasında gizli kalır. Lâkin zâlim, onu halkın gözü önüne kor.»

10135

که بنیدم که دارم شاخها
گاو دوزخ‌را ببیند از ملا

«Der ki: Bana bakın boynuzlarım vardır. Cehennem sığırını âşikâre görün.»

Boynuzlardan maksad: Onun peyderpey yaptığı mezâlimdir ki onları meydana koymakla kendisinin cehennemlik bir öküz olduğunu isbât eder.

«DÜNYA'DA DAHİ ZÂLİMİN ZULMÜNE ELİNİN, AYAĞININ ŞEHÂDET ETMESİ»

10136

پس هم انجا دست و پایت درگزند
برضمیر تو گواهی میدهد

«Ey zâlim, hiddet ve isyân halinde senin elin, ayağın senin zamîrine şehâdet eder.»

10137

چون موکل میشود بر تو ضمیر
که بگو تو اعتقادی وامگیر

«İtikat ettiğin şeyleri söyle, gizleme diye gönlündeki şey, başına dikilir.»

10138

خاصه درهنگام خشم و گفت و گو
میکند ظاهر سرت را مو بمو

Husûsiyle gazab ve dedikodu zamanında o âzâ, senin sırrını izhâr eder.»

10139

چون موکل میشود ظلم و جفا
که هویدا کن مرا ای دست و پا

«Zulüm ve cefâ: ey el ve ayak beni izhâr eyle! diye sana galebe çalınca...»

10140

چون همی گردد گواه سرلگام
خاصه وقت و جوش و خشم و انتقام

«Sır şâhidi, hâsseten coşkunluk, gazab ve intikam zamanında ihtiyarını ele alınca, bilâ ihtiyâr zulüm derûnunu meydana korsun.»

10141

پس همان کسی کین موکل میکند
تا لوای راز بر صحرا زند

«O Allah ki sır sancağını sahrâya dikmek, yânî; meydana çıkarmak için o zamîri müvekkil ve gâlib kılar.»

10142

پس موکلهای دیگر روز حشر

هم تواند آفرید از بهر نشر

«O, mahşer gününde, diğer müvekkilleri de sırları açıklamak için yaratmaya kâdirdir.»

Yâsîn Sûresinde:

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰى

اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا اَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ ۝

Yânî: «O gün ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâp ediyor idiyseler, bize elleri söyler, ayakları da şehâdet eder[71].» buyurulmuştur.

10143

ای بده دست آمده درظلم و کین

گوهرت پیداست حاجت نیست این

«Ey zulüm ve kin'e on el ile sarılmış olan, senin cevherin ve hakîkatin bellidir.»

Şehadete de hâcet yoktur.

10144

نیست حاجت شهره گشتن درگزند

برضمیر آتشینت واقفند

«Senin için zulüm ve zararla şöhret almaya da hâcet yoktur. Basiret sâhibi olanlar, senin ateş gibi yakıcı olan içine vâkıftırlar.»

(71) Sûrei Yâsin: 65.

10145

نفس تو هردم برآرد صد شرار
که ببینیدم منم ز اصحاب نار

«Senin nefsin: «beni görün, ben cehennem ehlindenim» diye her ân yüzlerce kıvılcım saçmaktadır.»

10146

جزء نارم سوی کل خودروم
من نه نورم که سوی حضرت شوم

«Ben, Cehennem ateşinin cüz'üyüm, aslım tarafına giderim. Nûr değilim ki Nûr-u Mutlak tarafına gideyim?»

10147

همچنان کین ظالم حق ناشناس
بهر گاوی کرد چندین التباس

«Öylece, bu Hak tanımayan zâlim, bir öküz için bu kadar iltibâs ve hiylekârlık etti.»

10148

او از و صد گاو برد و صد شتر
نفس اینست ای پدر ازوی ببر

«O efendisinden yüzlerce sığır ve yüzlerce deve çalmıştı. Ey babalık; nefs işte böyledir, ondan ayrıl.»

10149

نیز روزی باخدا زاری نکرد
یاربی نامد ازو روزی بدرد

«Bu herif, bir gün bile Allah'a niyazda bulunmadı. Derunundan bir defa olsun (Yâ Rabbi) demedi.»

10150

کای خدا خصم مرا خشنود کن

گر منش کردم زیان تو سود کن

«Bir kerre olsun: (İlâhî; hasmı razı kıl, ben ona ve âilesine zarar verdimse, sen onlara menfeat ver) demedi.»

Bir kâtil, yâhud zâlim sonra tevbe eylese maktûlün veresesiyle, yâhud mazlûmun kendisiyle helâllaşması ve istiğfâr etmesi lâzımdır. Belki şu hareketleri keffâret-i zünûb olur da, Cenâb-ı Hak onları âhirette barıştırır. Bu herif ise bunların hiç birini yapmadığı gibi bir sığırı için, efendisinin oğluna etmediği hakâret kalmamıştı.

10151

گر خطا کردم دیت بر عاقله‌ست

عاقلهٔ جانم تو بودی در الست

«Eğer ben hata ettimse diyet, âkileye teveccüh eder. Elestü hitabı sadır olduğu demde benim âkilem sen idin.» demedi.

Bunu deseydi Cenâb-ı Hak, Âhirette hasmı ile onu müsâleha ettirir, Dünyada da cinâyetini setr ederdi.

Kaamûs tercemesinde deniliyor ki: «Âkile: Bir adamın asabesine itlâk olundu ki katl-i hatâ ile diyet lâzım oldukta, diyetini çekip edâ ederler.» Akl kelimesi, bir de bağlamak manasına gelir. Kâtilin idâm edilmesini ve kanı dökülmesini bağlayıp menettiği için diyete âkile denilmiştir.

Arablar indinde evvelce bir adamın diyeti on deve idi. Sonra Hazret-i Peygamberin pederi Cenâb-ı Abdullah'ın kurban edilmekten kurtarılması için yüz deve olarak kararlaştı. Böylece katl vukuunda kâtilin asabesi, yâni; baba tarafından akrabası deve toplayıp maktûlün vârislerine verirler ve kâtili idâmdan kurtarırlardı. Din-i İslâmda da diyet yüz devedir. Hatâen vâki olan bir katilde diyetin toplanıp verilmesi, kâtilin âkilesine, yâni; baba tarafından olan hısım ve akrabâsına âiddir. Eğer kâtil, asker veya devlet memuru ise, diyetini vermek hükûmete düşer. Hazret-i Mevlânâ bu beyti bu meseleye tevfikan irâd eylemiş, o kâtil, Cenâb-ı Hakkı kendine âkile ittihâz eyleyerek ona müraceatta bulunsaydı ve hasmı olan maktûlü razı etmesini isteseydi; Cenâb-ı Hak Âhirette hasmiyle onu müsâleha ettirir ve dünyâda da cinâyetini setrederdi, demiştir.

10152

سنگ می‌ندهد باستغفار در

این بود انصاف نفس ای جان حر

«Ey hür can! Sen ona tövbe etmesi, yarlıganma dilemesi için inci verirsin de, o sana taş bile vermez. İşte nefsin insafı.»

Onun için bu kâtil de cinâyetini icrâ eyledikten sonra tevbe ve istiğfârda bulunmamıştı.

«HALKIN O AĞACIN DİBİNE GİTMESİ»

10153

چون برون رفتند سوی آن درخت

گفت دستش را سپس بندید سخت

«Şehirden çıkıp o ağaca doğru giderken Hazret-i Dâvud dedi ki: Şu herifin elini arkasına sıkıca bağlayın.»

10154

تا گناه و جرم او پیدا کنم

تا لوای عدل بر صحرا زنم

«Ki onun cürmünü ve günâhını meydana çıkarayım da adâlet sancağını sahrâya dikeyim.»

Yânî; adâleti temâmiyle izhâr edeyim.

10155

گفت ای سگ جد این را کشتهٔ

تو غلامی خواجه زین رو گشتهٔ

«Yine Hazret-i Dâvud, o kâtile dedi ki: Köpek herif; sen bu adamın ceddini öldürmüşsün. Sen köle iken efendini katl ve malını gasbederek efendi olmuşsun.»

10156

آن زنت اورا کنیزك بوده است
تا همين خواجه جفا نموده است

«Senin karın da efendinin halayıkı idi ki o da efendisine cefâ etmişti.»

10157

هرچه زو زاییده ماده یا که نر
ملك وارث باشد آنها سربسر

«O kadın; kız ve erkek ne doğurmuşsa, hepsi de maktûlün vârisi bulunan bu adamın mülküdür.»

10158

تو غلامی کسب وکارت ملك اوست
شرع جستی شرع بستان رونکوست

«Sen kölesin, bütün kazancın onun mülkü ve malıdır. Şeriat ve adâlet istiyordun. İşte şeriat al da git, bak nasıl iyi mi?»

Sığırı bu adama helâl et dediğim vakit, o hükmü kabul eyleseydin bunlar meydana çıkmayacaktı.

10159

خواجه را کشتی باستم زار زار
هم درینجا خواجه گویان زینهار

«Efendini zulüm ile inleterek öldürmüştün. Hem burada efendin sana aman yapma, diye yalvarmıştı.»

10160

کارد از اشتاب کردی زیر خاك
از خیالی که بدیدی سهمناك

«Katilden sonra gördüğün korkunç bir hayal dolayısiyle bıçağını da toprağa gömmüştün.»

10161

نك سرش با كارد در زير زمين

باز كاويد اين زمين‌را همچنين

«İşte efendinin başı, senin bıçağınla beraber toprak altında. Ahâlî Burayı kazın.»

10162

نام اين سك هم نوشته كاردبر

كرد باخواجه چنين مكر و ضرر

«Bu köpeğin adı da bıçağın üstünde yazılı. Efendisine işte böyle bir hiyle ve böyle bir zulümde bulunmuştu.»

10163

همچنين كردند چون بشكافتند

در زمين آن كارد و سررا يافتند

«Dâvud Aleyhisselâmın dediği gibi yaptılar. Toprağı kazıp yarınca o bıçakla o başı buldular.»

10164

ولوله در خلق افتاد آن زمان

هريكى زنار بريد از ميان

«Hakîkat meydana çıkınca halk arasına velvele düştü. Evvelki mûterizlerin hepsi belinden zünnârı kesdi.»

Zünnâr: Hıristiyan ve Mecûsîlerin bellerine bağladıkları bir kuşağın adıdır. Bunu dâhilde kuşanırlarmış ve ipekten olurmuş. Bir de hârice bağladıkları varmış. Zünnârını kesmek: Müslüman olmaktan, inkârı bırakıp îmana gelmekten kinâyedir.

10165

بعد زان گفتش بیا ای داد خواه

داد خود بستان بدان روی سیاه

«Ondan sonra Dâvud Aleyhisselâm dedi ki: Ey adâlet isteyen; gel de o kara yüzünle adâleti al!»

Bu hitab kâtiledir ve: «Sen adâlet istiyordun, adâlet senin îdâmını emretmektedir.» demektir.

«DÂVUD ALEYHİSSELÂM'IN KATİL İÇİN HAMİYYET VE DELAİL GÖSTERDİKTEN SONRA ONUN KISASINI EMİR BUYURMASI»

10166

هم بدان تیغش بفرمود او قصاص

کی کند مکرش ز علم حق خلاص

«Efendisini öldürdüğü bıçakla kâtile kısas icrasını emretti. Kâtilin mekr ve hiylesi, onu Allah'ın ilminden nasıl kurtarırdı?»

Kurtaramazdı, nitekim, kurtaramadı. Bu kadar sene sonra cinâyetinin Dünya'daki cezâsını gördü.

10167

حلم حق گرچه مواسا میکند

لیك چون از حد بشد پیدا کند

«Allah'ın hılmi, zâlim ve kâtillerin cezâsını bir müddet setr ve imhal ederse de, zulüm haddini tecavüz ederse, onu meydana çıkarır.»

Nitekim Kur'ân'da ve Sûre-i İbrâhim'de buyurulmuştur ki:

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾

Yânî: «O zâlimlerin yaptıklarından Allah'ı gâfil sanma. Onların ce-

zasını, gözlerin korkudan ve (şaşkınlıktan) belerip kalacağı bir güne bırakmaktadır[72].» meâlindedir.

10168

خون نخسبد درفتد دوهر دلی

میل جست و جوی کشف مشکلی

«Kan uyumaz — yânî; cinâyet gizli kalmaz — Kâtili aramak ve müşkili keşfedip bulmak meyli her insanın kalbine düşer.»

10169

اقتضای داوری رب دین

سر بر آرد از ضمیر آن و این

«Kıyâmet gününün sahibi olan Allah'ın adâleti, şunun, bunun zamîrinden zuhur eder durur.»

Şöyle ki :

10170

کان فلان چون شد چه شد حالش چه گشت

همچنانکه جو شد از گلزار گشت

«Filân nasıl öldü, ne haldedir ve ne oldu? İşte bu süâller topraktan ekin biter gibi, herkesin kalbinden ve lisânından fırlar.»

10171

جوشش خون باشد آن وان جستها

خارش دلها و بحث ماجرا

«Bu suâller, bu arayışlar, kalblerin ızdırâbı, lisanların mâceradan bahisleri, hep o kanın kaynamasıdır.»

---

(72) Sûrei İbrahim : 42.

10172

چونکه پیدا گشت سرکار او

معجزهٔ داود شد فاش و دوتو

«O kâtilin gizli sırrı zâhir olunca Dâvud Aleyhisselâmın mûcizesi iki kat olarak meydana çıktı.»

10173

خلق جمله سر برهنه آمدند

سر بسجده بر زمینها میزدند

«Bütün halk başlarını açtılar, yüzlerini secde için yere koydular.»

Ve dediler ki :

10174

ما همه کوران اصلی بوده‌ایم

از تو ما صد گون عجایب دیده‌ایم

«Bizim hepimiz de basîret cihetinden kör olmuşuz. Halbuki biz senden yüzlerce acîbe ve mûcize görmüştük.»

10175

سنگ با تو در سخن آمد شهیر

که برای غزو طالوتم بگیر

«Tâlût ile gazâ etmek için, beni al diye taş sana açıkca söz söylemişti.»

10176

تو بسه سنگ و فلاخن آمدی

صد هزاران مرد را برهم زدی

«Sen üç tane sapan taşiyle geldin, yüz binlerce adamı birbirine kattın, kırdın geçirdin.»

10177

سنگهات صد هزاران پاره شد

هر یکی هر خصم را خونخواره شد

«Senin taşların yüzbinlerce parça oldu. Her biri bir düşmanın kanını içti.»

Hazret-i Mûsâ'dan sonra Yûşâ Aleyhisselâm Benî İsrâil'i idâre etmiş, ondan sonra da on dört hâkim gelip geçmişti. Yahûdilerin bu devrine (Hâkimler Devri) denir. Sonra İşmuil Aleyhisselâm'ın zamân-ı nübüvvetinde Tâlût isminde biri Benî İsrâil'e hükümdâr tâyin edildi. Câlût namında biriyle harbe memur oldu. Hazret-i Dâvud da Tâlût'un ordusunda bulunuyordu. Silâh olarak elinde bir sapanı vardı. Yolda giderken üç tane taş ona : bizi al, Câlut'u bizimle öldüreceksin demiş, Hazret-i Dâvud da o taşları almıştı. Vaktâ ki iki taraf karşılaştı. İlk evvel Câlut meydana çıktı; iri-yarı, güçlü-kuvvetli bir adamdı. Dâvud Aleyhisselâm ise ona nisbetle ufak tefek bir zâttı. Öyle olmakla beraber Câlût'un karşısına çıktı. Sapaniyle bir taş fırlattı ve Câlût'u öldürdü. Onun helâk olmasiyle ordusu bozuldu. Tâlût harbi kazandı. Mükâfaten kızını Dâvûd'a verdi, kendisine velîahd yaptı. Daha sonra halkın Dâvûd'a olan teveccüh ve hürmetini çekemedi. O'nu öldürmeye kalkıştı. Dâvûd gizlendi ve Tâlût'tan sonra Benî İsrâil'in hükümdârı oldu. Cenâb-ı Hak ona mülk ile berâber nübüvvet ve hikmet ihsân etti. Demir, elinde balmumu gibi yumuşar, onunla zırhlar yapar ve sattırır, bedeliyle geçinirdi. Kendisine verilen (Zebûr) kitabını yüksek sesle okuduğu vakit dağlar akis yapar, kuşlar da cıvıldaşırdı.

Hazret-i Mevlânâ halk lisânından Dâvûd Aleyhisselâm'ın bâzı mûcizelerini naklediyor :

10178

آهن اندر دست تو چون موم شد

چون زره سازی ترا معلوم شد

Zırh yapması sana bildirilince, demir senin elinde mum gibi yumuşadı.»

10179

کوهها باتو رسائل شد شکور

باتو میخوانند چون مقری زبور

«Dağlar, seninle birlikte, hafızlar gibi Zebûr'u okuyorlar ve Hakka şükür ve senâ ediyorlardı.»

10180

صد هزاران چشم دل بگشاده شد

ازدم تو غیبرا آماده شد

«Senin nefesin ve müessir irşâdınla yüz binlerce göz açıldı, gaybı müşâhede etmeye âmâde oldu.»

10181

وای قوی تر از همه کین دائمست

زندگی بخشی که سرمد قائمست

«Bütün mûcizelerinin en kavîsi ise, daimî olan bir zindelik bahşetmekliğindir.»

10182

جان جمله معجزات اینست خود

کو بخشد مرده‌را جان ابد

«Cümle mûcizâtın rûhu; ölüye ebedî bir hayat bahşetmek, yâni; dalâlete düşmüş bir kimseyi hidâyete sevkeylemektir.»

10183

کشته شد ظالم جهانی زنده شد

هریکی از نوخدارا بنده شد

«O zâlim kâtil öldürüldü, onun ölümüyle bir cihan dirildi. Halkın her biri, bu mûcize üzerine yeniden Allah'a bende oldu.»

Yânî; îmânı kuvvetlendi.

«İNSAN NEFSİNİN, SIĞIRI KESEN KİMSEYİ DAVA EDEN KÂTİL MAKAMINDA, SIĞIRI KESENİN DE AKIL MİSÂLİNDE OLDUĞU; DÂVUD'UN HAK'KI, YAHUD HAKKIN VEKİLİ VE HALİFESİ BULUNAN ŞEYHİ TEMSİL ETTİĞİ VE ONUN YARDIMIYLE ZALİMİN ÖLDÜRÜLÜP, HELÂL RIZIK İLE ZENGİN OLMANIN MÜMKÜN BULUNDUĞU»

10184

نفس خودرا کش جهانرا زنده کن

خواجه‌را کشته‌ست اورا بنده کن

«Ey sâlik; hevâ ve hevesine muhâlefet sûretiyle nefsini öldür de cibânı dirilt. O nefs, efendisini öldürmüştür. Sen onu kendine kul, köle yap.»

Hürriyetinden mahrum kıl.

10185

مدعی گاو نفس تست هین

خویشتن‌را خواجه کردست و مهین

«Hikâyede bahsedilen sığır dâvâcısı senin nefsindir. Haberin olsun ki kendisini efendi ve büyük adam yerine koymuştur.»

10186

آن کشندهٔ گاو عقل تست رو

بر کشندهٔ گاو تن منکر مشو

«O sığırı kesen de senin aklındır. Git de ten sığırını kesmiş olana münkir olma.»

10187

عقل اسیرست و همی خواهد ز حق

روزی بی‌رنج و نعمت بر طبق

«Akıl esir olup kalmıştır ve dâimâ Allah'tan zahmetsiz rızık ve tabak dolusu nîmet istemektedir.»

10188

روزی بی‌رنج او موقوف چیست
آنکه بکشد گاورا کاصل بدیست

«Onun zahmetsizce rızıklanması neye bağlıdır? Sığırı öldürmeye ki bütün kötülüklerin menbaı odur.»

10189

نفس گوید چون کشی تو گاو من
زانکه گاو نفس باشد نقش تن

«Nefis: benim sığırımı nasıl öldürürsün? der. Çünki cismin nakşı — yânî; sûreti — nefs sığırıdır.»

10190

خواجه زادهٔ عقل مانده بی‌نوا
نفس خونی خواجه گشت و پیشوا

«Velînimet zâde olan akıl rızıksız kalmış; kâtil nefis ise, efendi olmuş ve ileri gelmiş.»

10191

روزی بی‌رنج میدانی که چیست
قوت ارواحست و ارزاق نبیست

«Zahmetsiz rızık nedir, biliyor musun? Ruhların gıdâsı ve Kur'ân'ın erzâkı, yânî; ahkâmıdır.»

10192

لیک موقوفست بر قربان گاو
گنج اندر گاو دان ای گنج کاو

«Lâkin bu zahmetsiz rızka nâil oluş, sığırın kurban edilmesine bağlıdır. Ey köşe bucak kazıp da defîne arayan! Defîne sığırın — yânî; cismin — içindedir.»

10193

دوش چیزی خورده‌ام ورنه تمام
داد می‌دردست فهم تو زمام

«Dün gece bir parça bir şey yemiştim. Yoksa bu bahsi tavzîh eder ve senin eline anlamak yularını verirdim.»

Hazret-i Mevlânâ: «Dün gece az bir şey yemiştim; o yiyiş ifâdenin tafsil ve tavzihine mâni oldu.» diyor ve ot yastık doldurur gibi, mîdesini tıka basa dolduranlara, kalblerine hakikat ve mârifet nurunun sığmayacağını işâret ediyor. Sonra bu bahsin kesilmesinin, sebebin değil, müsebbib'ül-esbâb olan Allah'ın tesiriyle olduğunu anlatıyor:

10194

دوش چیزی خورده‌ام افسانه‌است
هرچه می‌آید ز پنهان خانه‌است

«Dün bir parça bir şey yemiştim, bahsin tavzihine o mâni oldu deyişim de masaldır. Çünki zuhûra gelen her şey Allah'ın halvetgâhından gelir.»

10195

چشم براسباب از چه دوختیم
گر ز خوش چشمان کرشم آموختیم

«Eğer güzel gözlülerden cilve etmesini öğrenmiş isek — yânî; Enbiyâ Hazerâtından bakmak ve görmek teallüm etmiş isek — neden sebeblere göz dikip kalıyoruz?»

10196

هست براسباب اسبابی دگر
در سبب منگر دران افکن نظر

«Sebebler üstünde başka sebebler vardır. Sen zâhirî sebeblere bakma, bâtınî ve hakîki sebeblere nazar et!»

10197

انبیا در قطع اسباب آمدند

معجزات خویش بر کیوان زدند

«Peygamberler, sebebleri gidermek üzere geldiler. Mûcizelerini Zühal yıldızına kadar çıkardılar.»

10198

بی‌سبب مر بحر را بشکافتند

بی‌زراعت چاش گندم یافتند

«Sebebsiz olarak denizi yardılar ve ekin ekmeden buğday yığını buldular.»

Mûsâ Aleyhisselâm asâsiyle Şab denizine vurmuş, açılan on iki yoldan Benî İsrâil'i karşı sâhile geçirmişti. Âdem Aleyhisselâm, arza inince buğday mahsûlü bulmuş, onunla karnını doyurduğu gibi sonra ekmiş, biçmiş, çiftçilik etmişti.

10199

ریگها هم آرد شد از سعیشان

پشم بز ابریشم آمد کشکشان

«Onların çalışmaları ile kumlar un oldu. Keçinin yünü çekilince ibrişim hâline geldi.»

İbrahim Aleyhisselâm bir kıtlık zamanında bir dostuna, un getirmek için bir adam göndermiş, istenilen kimsede un bulunmadığı için, giden adam boş dönmüş, fakat İbrâhim Aleyhisselâm'ın âile efradını avutmak için çuvalı kumla doldurmuştu. Kadınlar çuvalı açınca gayet has ve beyaz bir un buldular ve ondan ekmek pişirdiler. İbrişim meselesi ise Hazret-i Mûsâ'nın hareminde vâkî olurdu. Keçilerinin yünü ona ibrişim haline getirilmişti.

10200

جمله قرآن هست درقطع سبب
عز درویش و هلاك بولهب

«Kur'ân-ı Kerîm, sebeblerden ziyade müsebbibül esbab olan Allah'a tevekkül etmeyi tavsiye eyler. Zâhiren fakir olan Peygamberin yüceliğinden, zahiren yüce olan Ebû Leheb ve emsâli kâfirlerin helâkinden bahseder.»

10201

مرغ بابیلی دوسه سنگ افکند
لشکر زفت حبش را بشکند

«Ebâbil kuşu iki üç taş atar da kalabalık bir Habeş ordusunu kırar.»

Yemen'de Himyeriyye nâmiyle bir devlet vardı. Bunun son hükümdârı Zûnüvas Medine'ye giderek oradaki Yahûdi hahamlariyle görüşmüş ve Yahûdi olmuştu. Halbuki o esnâda İsâ Aleyhisselâm gönderilmiş, O'nun dini Yemen'in Necran kıt'asına kadar girmişti. Zûnüvâs, yahûdilik taassubuyla bu hıristiyanlara cefâ etmeye başladı. Onlar hıristiyan olan Bizans hükümdarından istimdad ettiler. Mesâfe uzak ve ordu göndermek müşkil olduğundan imparator, Zûnüvas'ın tedibini, yine Hıristiyan bulunan Habeş Necâşisine yazdı. Necâşî Yemen'e bir ordu gönderdi. Zûnüvas, karşı çıktıysa da mağlûb oldu. Esir olacağını anlayınca hür olarak ölmek daha evlâdır diyerek, atını denize sürdü ve boğuldu. Yemen kıt'ası Habeşlerin idaresine geçti. Habeş vâlisi Ebrehe kurnaz bir herifti. Bütün Arabistan'ı ele geçirmek için dini vâsıta kılmak istedi. San'a'da güzel bir kilise yaptırdı. Burası kilise olmakla beraber Yahudiler ve Putperestler için de yerler ayrılmış, umumî bir mâbed haline getirilmişti. Her tarafta dellâllar çağırttı. Arabları ziyâret ve ibâdete dâvet ettirdi. Hicazlılar, bu dâvete kulak vermediler, hattâ kiliseye girip hakâret ettiler. Çünkü onu Kâbe'ye rakîb saymışlardı. Ebrehe anladı ki Kâbe durdukça yaptırdığı kilise Arabların rağbetini kazanamayacak. Onun için Kâbe'yi yıkmak üzere ordusu ile hareket etti. Mekke civarında Ebâbîl kuşlarının hücumuna uğradı. Kuşlar, kurumuş ve taş kesilmiş çamur parçaları atıyorlar ve bunların rast geldiği efrâd ölüyordu. Binâenaleyh o koca ordu bozuldu. Bütün ağırlığı ve nakdi Mekkelilerin eline geçti. Ebrehe, yaralı ve bereli bir halde Yemen'e döndü ise de orada öldü. Bu vak'a Kur'ân-ı Kerîm'de, Fîl sûresinde hikâye edilmiştir. Aleyhisselât Efendimiz de vak'adan iki ay sonra dünyayı teşrif buyurmuşlardı.

10202

پیلرا سوراخ سوراخ افکند

سنگ مرغی کو ببالا پرزند

«Havada uçan kuşların attıkları taşlar orduda bulunan filleri delik deşik etmişlerdi.»

Bâzı kimseler, kırlangıç cesâmetindeki kuşların attıkları taşlarla koca bir ordunun mahvolmasına ihtimal vermedikleri için, aralarında sârî bir hastalık zuhur ederek Habeşleri kırmıştı, demişlerdir. Sûreten bakılırsa dedikleri doğrudur, fakat Cenâb-ı Hak murâd edince fevkalâde bir mûcize gösterir. Şunu da unutmamalıdır ki bir cisim ne kadar yüksekten düşerse o kadar sür'at ve kuvvet peydâ eder.

10203

دم گاو کشته بر مقتول زن

تا شود زنده هم آن دم درکفن

«Kesilmiş bir öküzün kuyruğunu öldürülmüş kimseye vur ki o ânda dirilsin ve kefenden çıksın.»

10204

حلق ببریده جهد از جای خویش

خون خود جوید ز خون بالای خویش

«Boğazı kesilmiş olan maktûl, yattığı yerden sıçrayıp, kâtilinden kanını taleb etsin.»

Beni İsrâil'de bir adam öldürülmüş, fakat kâtili meçhûl kalmıştı. Hazret-i Mûsâ Vahy-i İlâhî ile bir sığır kurban ettirdi. Onun kuyruğu ile maktûle vurulunca ölü dirildi, kâtilini haber verdikten sonra tekrar öldü.

10205

همچنین ز آغاز قرآن تا تمام

رفض اسبابست و علت والسلام

«Böylece, Kur'ânın ibtidâsından sonuna kadar bütün âyetleri esbâb ve illete adem-i îtimad ile, Allah'a tevekkül ve istinâddan ibârettir.»

Dunya, sebebler âlemi olduğu için, sebebler tamamen terk olunmaz. Meselâ kuyudan su çekeceğiz. Bunun için, kova ve ip lâzım olduğu inkâr edilemez. Fakat onlar bulunur da suyu çekecek bir kimse bulunmazsa yine su çıkmaz. Bunun gibi, sebeblere tesiri veren Cenâb-ı Hak'kın irâdesi ve takdiri olmayınca, hiçbir sebeb ve illet bir iş göremez. İşte (esbâba adem-i itimad ve Allah'a tevekkül ve istinâd) bu demektir.

10206

کشف این نز عقل کارافزا شود

بندگی کن تا ترا پیدا شود

«Bu sebeb ve müsebbib meselesi, işi uzatıp duran akıl ile keşf ve halledilemez. Allah'a kulluk et ki bunun hakikatı sana keşfedilmiş olsun.»

Bir Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: **«Bir kimse, bildiği ile amel ederse, Allah ona bilmediği ilmi ihsân eder.»**

10207

بند معقولات آمد فلسفی

شهسوار عقل عقل آمد صفی

«Feylesof olan, akıl ile idrak edilebilen şeylere bağlıdır. Safî ve sûfî olanlar ise aklın aklının (Akl-ı Kül) tek binicisidir.»

Ey feylesof meşrebli olub da her şeyi bir sebebe rabtetmek isteyen ve hârikulâde bir mûcize ve kerâmete ihtimal vermeyen, senin:

10208

عقل عقلت مغز و عقل تست پوست

معدهٔ حیوان همیشه پوست جوست

«Aklının aklı olan akl-ı kül, lübdür, meyvenin içi gibidir; senin aklın ise ona nisbetle kabuk misâlidir. Hayvan midesi daima kabuk arar.»

10209

مغز جواز پوست دارد صد ملال

مغز نغز آمرا حلال آمد حلال

«İç arayan — yânî; hakikat tâlibi olan — kabuktan — yânî; aklî ve sûrî ilimlerden — usanmıştır. Latîf olan iç — yânî; maârif-i İlâhiyye — ona helâldir.»

10210

چونکه قشر عقل صد برهان دهد

عقل کل کی گام بی ایقان نهد

«Kabuk gibi olan akl-ı cüz'î yüzlerce bürhân gösterirse Akl-ı Kül, nasıl olur da îkansız adım atar.»

10211

عقل دفترها کند یکسر سیاه

عقل عقل آفاق دارد پر زماه

«Akl-ı cüz'î baştan başa defterler karartır —yânî; kitablar telif eder. — Akl-ı kül ise ufukları ay nurlariyle doldurur.»

10212

از سیاهی وز سپیدی فارغست

نور ماهش بر دل و جان بازغست

«Akl-ı kül, akdan, karadan, —yânî; kâğıd ve mürekkeble eser yazmaktan — müstağnîdir. Çünkü onun ayının nûru ruha ve kalbe akseder.»

10213

این سیاه و این سپیدار قدر یافت

زان شب قدرست که اختروار تافت

«Bu kara ve aktan, —yânî; yazılmış kitablardan — kadr u şeref bulanlar varsa, onlar da o Kadir gecesi gibi olan ve yıldız misâli parlayan Akl-ı Kül'lün ilhâmı eseridir.»

10214

قیمت همیان و کیسه از زرست

بی زر آن همیان و کیسه ابترست

«Dağarcık ve kesenin kıymeti içindeki altın dolayısiyledir. Altını olmayan dağarcık ve kese faydasızdır.»

Maârif-i İlâhiyyeden boş olan kitablar da içi boş keselere benzerler.

10215

همچنانکه قدر تن از جان بود

قدر جان از پرتو جانان بود

«Nasıl ki cesedin kıymeti candandır. Canın kıymeti ise cânândandır.»

10216

گر بدی جان زنده بی پرتو کنون

هیچ گفتی کافرانرا میتون

«Eğer can, îmân ve îkân nuru olmaksızın diri olsaydı Cenâb-ı Hak, kâfirler hakkında (İnnehüm meyyitûn) der miydi?»

Bu beyt ile:

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ

Yânî: **«Habibim, muhakkak, sen de öleceksin, onlar da elbet öleceklerdir[73].»** âyetine işâret edilmiştir.

Ölüm, sûrî ve mânevî olmak üzere iki türlü olur. Sûrî ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır ki bunda bütün canlılar müşterektir. Hazret-i Peygambere hitâben: **«Sen de öleceksin, onlar da öleceklerdir.»** buyurulması bu itibarladır.

Mevt-i mânevî ise: Ölmeden evvel ölmek, tamamiyle ve kemâliyle Allah'ın irâdesine, kaza ve kaderine teslim olmaktır. Enbiyâ ve evliyâda olduğu gibi... Bu gibi zevât-ı kirâm, Âhirete intikâl ettikten sonra da ölü sayılmazlar. Hadîs-i Şerifte: **«Peygamberler, diridirler, kabirlerinde namaz kılarlar.»** ve: **«Mü'minler ölmezler, belki bir evden bir eve taşınırlar.»** buyurulduğu gibi.

Kur'ânda ve şehidler hakkında:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

Yânî: **«Allah yolunda şehid olanlara ölü demeyiniz, onlar diridirler. Lâkin siz o hayatı anlamazsınız[74].»**

---

(73) Sûrei Zümer: 30.
(74) Sûrei Bakara: 154.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

Yânî : **«Allah yolunda katledilmiş olanları ölü sanmayınız. Belki onlar diridirler ve Rableri indinde merzuk olurlar[75].»** buyurulmuştur.

10217

هین بگوکه ناطقه جو میکند

تا بقرنی بعدما آبی رسد

«Ey kendisinde söylemek ve sözünde menfeat vermek hassası bulunan kimse, söyle ve yaz ki, bu hal, ırmak kazar da bizden asırlarca sonra geleceklere su, — yânî; âb-ı hayat gibi olan maârif ve hakâyık — eriştirir.»

10218

گرچه هرقرنی سخن آری بود

لیك گفت سابقان یاری بود

«Vâkıa her asırda bir söz söyleyici ve halkı irşâd edici vardır, fakat evvelkilerin sözü o zâta yardım eder.»

Hadîs-i Şerifte : **«Her asırda bir sâbık vardır. Ümmetin her asrı içinde bir sâbık vardır.»** buyurulmuş, böylece, bu ümmetin her asrında bir veliyy-i ekmel bulunacağı haber verilmiştir. O veliyy-i ekmel, lâzım gelenlere îcab eden sözleri söylemekle beraber, geçmişlerin sözlerinden de nakleder ve o sözler, o zâta yardımcı olur. Nasıl ki Kur'ânda geçmiş peygamberlerin sözleri nakledilmiş ve :

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ

Yânî : **«Kalbini tesbit ve tatmin için, sana peygamberlerin haberlerinden her çeşidini kıssa olarak anlatıyoruz[76].»** denilmiştir.

---

(75) Sûrei Âl-i İmran : 169.
(76) Sûrei Hûd : 120.

10219

بی كه هم توریت و انجیل و زبور
شد گواهی صدق قرآن ای شكور

«Ey şükreden kimse! Kur'ânın doğruluğu, Tevrat, İncil ve Zebur'da da zikredilmedi mi?»

Meselâ; Yahudi hahamlarından Abdullah İbni Selâm, Tevrat'ta gördüğü ihbâr üzerine Kur'ânı ve Hazret-i Peygamberi tasdik ederek müslüman olmuştu.

Hazret-i Mevlâna da Mesnevî'de, Şeyh Attâr'ın, Hakîm Senâyî'nin, Bâyezîd-i Bestâmî'nin sözlerini naklederek kendi beyânâtını te'yîd eder.

10220

روزی بی رنج خو و بی حسیب
كز بهشت آورد جبرائیل سیب

«Ey sâlik, sen de Allah'dan zahmetsiz bir rızık iste ki, Cebrâil sana elma getirsin.»

Nasıl ki Hazret-i Mûsâ'ya böyle bir ikrâm vâkî olmuştu.

10221

بلكه رزقی از خداوند بهشت
بی صداع باغبان بی رنج كشت

«Belki de cennetin Hâlıkı ve Mâliki olan Allah, bağçevân minneti, ekme zahmeti olmaksızın sana verir. Çünkü ekmekdeki fayda ve lezzet de onun ihsânıdır.»

Evet, ekmeğin doyurması, suyun kandırması, ilâcın şifâ vermesi, zehirin öldürmesi, ateşin yakması, suyun boğması ancak İlâhî emirledir. O emir olmayınca sayılan şeylerin hiç biri tesir icrâ edemez.

10222

ذوق پنهان نقش نان چون سفره ایست
نان بی سفره ولی را بهره ایست

«Ekmek nakşında, görünüşünde gizli bir zevk vardır ki o sofra gibidir. Fakat sofrasız ekmek velî gıdasıdır.»

Nitekim Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Ben, Rabbimin indinde gecelerim, o beni yedirir ve içirir.»** buyurmuştur. İşte o mânevî yemek, içmek sofrasız bir ekmektir.

10223

رزق جانی که بری با سعی و جست

جز بعدل شیخ کو داود تست

«Senin Dâvûd gibi şeyhinin himmeti olmadıkça, yalnız başına koşup aramakla ruhunun gıdâsını sen nasıl bulursun?»

Hikâyedeki zahmetsiz rızık tâlibinin, Dâvud Aleyhisselâm'ın mûcizesi ve adâleti sâyesinde aradığı zahmetsiz ve helâl rızka kavuştuğu gibi, sen de ancak bir mürşid-i kâmilin himmetiyle ruh gıdasını elde edebilirsin...

10224

نفس چون با شیخ بیند گام تو

از بن دندان شود او رام تو

«Nefs, senin şeyh ile adım attığını görünce, zarûrî olarak sana mutî olur.»

10225

صاحب آن گاورام آنگاه شد

کز دم داود او آگاه شد

«Nitekim, öküz sâhibi, — yânî; kâtil, sığırı kesmiş olana, — Hazret-i Dâvud'un nefesine, — yânî; onun keşf ve mûcizesine — vâkıf olduktan sonra, mutî oldu.»

10226

عقل گاهی غالب آید در شکار

بر سگ نفست که باشد شیخ یار

«Senin köpek gibi olan nefsine karşı sana kim yâr olur? Ancak şeyh-i kâmil... Onun yardımiyle akıl da mânâ rızıklarını avlamakta gâlib gelir ve muvaffak olur.»

10227

نفس اژدرهاست باصد زور و فن

روی شیخ اورا زمرد دیده کن

«Nefs, yüz türlü mekr ve hiyle bilen zorlu bir ejderhâdır. Şeyhin yüzü ise ona karşı göz çıkaran zümrüd gibidir.»

Zümrüd taşının, yılan gözünü kamaştırıp görmez bir hale getirdiği söylenir.

10228

گر تو صاحب گاورا خواهی زبون

چون خران سیخش کن آن سوای حرون

«Eğer sen, öküz sâhibini, yânî; nefsi zebûn kılmak dilersen onu şeyh tarafına merkeb gibi sür.»

10229

چونکه نزدیك ولی الله شود

آن زبان صدگزش کوته شود

«Nefs, veliyyullah huzurunda bulunursa, onun yüz arşın uzunluğundaki lisan tahakkümü kısalır.»

10230

صد زبان و هرزبانش صد لغت

زرق دوستانش نیاید درصفت

«Nefsin yüz dili ve her dilde yüzlerce lügati vardır. Onun mekr ve hiylesi o kadar çoktur ki târif ve tavsîf edilemez.»

Nefsin müteaddid dili olması ve bir çok lügat bilmesi, muhtelif lisanlar ile konuşan kavimlere maksadını anlatması dolayısiyledir.

10231

مدعی گاو نفس آمد فصیح

صد هزاران حجت آرد ناصحیح

«Öküz sahibi (Nefs) fasîh sözlerle yüz binlerce hüccet getirir, lâkin o hüccetler doğru değildir.»

10232

شهررا بفریبد الا شاه‌را

ره نتاند زد شه آگاه‌را

«Şâh'dan başka bütün bir şehir halkını kandırır. Lâkin her şeyin hakikatine vâkıf olan Şâh'ın yolunu vuramaz, onu ıdlâl edemez.»

Nasıl ki öküz dâvâcısı memleket halkını kandırmış ve Hazret-i Dâvud'un hükmüne itiraz edecek bir hale getirmişti. Fakat Dâvud Aleyhisselâm'ı iğfâl edememişti.

10233

نفس‌را تسبیح و مصحف در یمین

خنجر و شمشیر اندر آستین

«Nefsin sağ elinde tesbih ile Kur'ân vardır ama, yeninde ise hançer ve kılıç saklıdır.»

Yani; kendini sôfî ve mütteki göstermeye çalışır, lâkin fırsat bulunca türlü cinayetler işler.

Tesbih denilen 99 dâneli dizi, asr-ı saâdette yoktu. Sonradan icad edildi. Hangi tarihte kullanılmaya başladığını bilmiyorum. Lâkin bidat'ı hasene olduğunu bilirim. Peygamberimizin zamanında parmaklarla sayılarak tesbih edilirdi.

10234

مصحف و سالوس او باور مکن

خویش با او همسر و همسر مکن

«Nefsin mushafına ve onun riyakârlığına itimad etme. Kendini onunla sırdaş ve arkadaş eyleme!»

10235

سوی حوضت آورد بهر وضو

واندر اندازد ترا درقعرجو

«Nefs, seni abdest aldırmak için havuz tarafına götürür de havuzun dibine batırır.»

10236

عقل نورانی و نیکو طالبست

نفس ظلمانی بروچون غالبست

«Akıl, nûranî ve iyilik tâlibi iken, neden zulmanî nefs ona galip geliyor?»

10237

زانکه او درخانه، عقل تو غریب

بردرخود سگ بود شیر مهیب

«Çünki senin aklın beden'de garîbdir, nefs ise kendi evindedir. Köpekler de kendi kapılarında korkunç birer arslan kesilirler.»

Akıl ulvî olduğu için, süflî bulunan cesedde yabancı demektir. Nefs ise cesed gibi süflî bulunduğundan ev sâhibi mesâbesindedir. Ondan dolayı yabancı ve kiracı mesâbesinde olan akl'a galebe etmektedir.

10238

باش تا شیران سوی بیشه روند

وین سگان کور آنجا بگروند

«Sabret ki arslanlar, — yânî; Allah'ın âkil ve kâmil kulları — sazlığa yânî; Cennet'e gitsinler. Onların ne kadar muhterem ve niğmet sahibi olduklarını, bu kör köpekler, — yânî; nefse uymuş olanlar — o vakit tasdik edeceklerdir.»

10239

مکر نفس و تن نداند عام شهر
او نگردد جز بوحی القلب قهر

«Şehrin avam takımı, nefsin ve bedenin mekr ve hiylesini bilmez. Nefs ise ilhâm-ı kalbîden başka bir şeyle kahredilmez.»

Yânî; mürşîd-i kâmilin terbiyesi ile yola girer ve mutî olur.

10240

هر که جنس اوست یار او شود
جز مگر داودکان شیخت بود

«Nefs'e kendi cinsinden olan yâr olur. Dâvud Aleyhisselâm nefs dostluğundan müstesnâdır ki o da senin şeyhindir.»

10241

کو مبدل گشت جنسی او نماند
هر کرا حق درمقام دل نشاند

«O şeyh-i kâmil, süfliyetten ulviyyete, nefsâniyyetten ruhâniyyete tebeddül etmiştir. Allah, her kimi kalb makamına eriştirirse o kimsede ten cinsiyyeti kalmaz.»

10242

خلق جمله علتی اند از کمین
یار علت میشود علت قرین

«Halkın hepsi gizliden gizliye mâlüldür. İllet de illete yâr olur.»

Halkın her birinde bir türlü mânevî hastalık vardır. O hastalık gizli olduğu için sâhibi de fark etmez. Meğer ki mânevî doktor olan kâmil ve mükemmil bir mürşid, o hastalığı teşhis ve tedâvi etsin. Aynı derd ile mâlûl olanlar da birbirine yâr olur.

10243

هر خسی دعوی داودی کند
هر که بی تمییز کف دروی زند

«Her âdi şahıs, Dâvudluk —yâni; mürşidlik— dâvâsına kalkışabilir. Hakkı bâtıldan ayırd edemeyenler de öyle yalancı ve mürâyî herife aldanıp, ona bîat eder?»

Bu hal şuna benzer ki:

10244

از صیادی بشنود آواز طیر
مرغ ابله میکند آن سوی سیر

«Abdal bir kuş, avcıdan kuş sesi taklidini işitir de onun tarafına doğru gider.»

10245

نقدرا از نقل نشناسد غویست
هین از و بگریز اگر چه معنویست

«O şeyhlik dâvâ eden kendi malı olan şeyle, başkasından naklettiği şeyi farkedemez bir sapıktır. Aklını başına al da, ondan mânevî bir kimse zannedilse bile kaç...»

10246

رسته و بربسته پیش او یکیست
گر یقین دعوی کند او در شکیست

«Kurtulmuş kişiyle, bağlı kişi onun indinde birdir. Yakîn'e eriştim diye iddia etse de şek ve şüphe içindedir.»

10247

اینچنین کس گر ذکی مطلقست
چونش این تمییز نبود احمقست

«Böyle bir kimse fevkalâde zekî olsa da, kendisinde temyiz hâssası bulunmadığı için ahmaktır.»

10248

هین از و بگریز چون آهوز شیر
سوی او بشتاب ای دانا دلیر

«Ey sâlik dikkat et! Böyle bir kimseden ceylânın arslandan kaçtığı gibi kaç, ey bilgili yiğit! Öylesinin yanına kat'iyyen gitme...»

«İSÂ ALEYHİSSELÂM'IN AHMAKLARDAN DAĞ TEPESİNE KAÇMASI»

10249

عیسی مریم بکوهی میگریخت
شیر گویی خون او میخواست ریخت

«Meryem oğlu İsâ, sanki bir aslan kanını dökmek istiyormuş da ondan kaçıyormuş gibi bir dağa kaçıyordu.»

10250

آن یکی درپی دوید و گفت خیر
درپیت کس نیست چه گریزی چو طیر

«Biri onun ardından koşarak yetişti ve: hayrola, kuş gibi niçin kaçıyorsun, arkanda kimse yok? diye sordu.»

10251

باشتاب او آنچنان می‌تاخت جفت
کز شتاب او جواب او نگفت

«Hazret-i İsâ o kadar sür'atle kaçıyordu ki, acelesinden adamın süâline cevab vermedi.»

İsâ'nın kaçmasını merak eden kimse,

10252

یك دو میدان در پی عیسی براند
پس بجد جد عیسی را بخواند

«Bir müddet onun arkasından koştu ve peşini bırakmaksızın Rûhullah'a seslendi.»

Şöyle diyerek ki :

10253

کز پی مرضات حق یك لحظه ایست
که مرا اندر گریزت مشکلیست

«Allah rızâsı için bir parça dur ki senin böyle kaçışın bana bir mes'ele oldu.»

10254

از که این سو میگریزی ای کریم
نی پیت شیر و نه خصم و خوف و بیم

«Ey kerîm zât, bu tarafa doğru kimden kaçıyorsun? Arkanda ne arslan, ne düşman, ne de bir korku var?»

10255

گفت از احمق گریزانم برو
میرهانم خویشرا بندم مشو

«Hazret-i İsâ dedi ki: Ahmaktan kaçıyorum. Git, bana mâni olma ki kendimi kurtarayım.»

10256

گفت آخر آن مسیحا نه توی
که شود کور و کر از تو مستوی

«Soran dedi ki: Nefesiyle körlerin ve sağırların iyileştiği Mesih sen değil misin?»

10257

گفت آری گفت آن شه نیستی

که فسون غیب را ماویستی

«İsâ : evet benim, dedi. O kimse tekrar : Manevî sırlara makam olan şâh-ı mânevî sen değil misin? süâlinde bulundu.»

Ve :

10258

چون بخوانی آن فسون بر مرده‌ٔ

بر جهد چون شیر صید آورده‌ٔ

«Sen ki, bir ölüye o düâyı okuyunca, ölü, av bulan arslan gibi kabrinden sıçrayıp kalkar.»

10259

گفت آری آن منم گفتا که تو

نی ز گل مرغان کنی ای خوبرو

«Hazret-i İsâ : Evet, o benim, dedi. Soran : Ey güzel yüzlü İsâ! Çamurdan kuş yapan sen değil misin? dedi.»

10260

گفت آری گفت پس ای روح پاك

هرچه خواهی میکنی از کیست باك

«Hazret-i İsâ : Evet, dedi. Soran tekrar : Ey rûhu pâk, her ne ister isen yaptığın halde kimden korkuyorsun? diye sordu.»

10261

گفت عیسی که بذات پاك حق

مبدع تن خالق جان درسبق

«İsâ Aleyhisselâm dedi ki : Cesedi ibdâ eden ve ruhu ibtidâ halkeyleyen Cenâb-ı Hakkın zât-i pâkine yemin ederim,»

10262

حرمت ذات و صفات پاکاو
که بود گردون گریبان چاکاو

«Allah'ın pâk ve münezzeh olan Zât ve sıfâtına yemin ederim. Felek bile yenini, yakasını yırtmış, ona âşık olmuştur.»

10263

کان فسون و اسم اعظم را که من
بر کرو بر کور خواندم شد حسن

«O düâyı ve o ism-i âzamı ben sağıra ve köre okudum iyileştiler.»

İsm-i âzam: Allah'ın en büyük ismi demektir. Bu ismin ne olduğu ihtilâflıdır. (Allah) ve (Hüve) isimleri, ism-i zât oldukları için belki de ism-i âzam bunlardır. Şöyle ârifâne bir kıt'a da vardır:

Şeyhine eylemiş mürîdi süâl,
İsm-i a'zamdan ala, tâ ki haber;
Şeyh-i kâmil demiş ki: Allahın,
Bilemem hangi ismidir asğar.

Allah'ın bütün isimleri ism-i âzamdır. Hangi ismi ile düâ edilse hüsnü tesiri görülür. Fakat onu okuyacak ağız ister.

Rivâyet edilir ki Hazret-i Ali (Kerremallâhü veçhe) bir ağaç altında oturuyormuş. Biri gelmiş fakir hâlinden şikâyet etmiş. Cenâb-ı mürtezâ yerden bir avuç kum almış, bir şey okuyup kumun üzerine üfleyerek fakîre uzatmış. Fakir kumların altın tozu olduğunu görünce: «Yâ emir'al-mü'minîn ne okudun? Allah aşkına bana da öğret.» ricâsında bulunmuş. Hazret-i Ali, Sûre-i Fâtihayı okuduğunu söyleyince; fakir derhal bir avuç kum almış, Fâtiha sûresini okuyup üflemişse de avucundaki kumlar olduğu gibi kalmış. Cenâb-ı Haydar: «İkimiz de fâtihayı okuduk. Ben okuyunca kumlar altın oldu, sen okuyunca olmadı. Çünki bendeki ağız sende yok.» izahında bulunmuş.

Yine Hazret-i İsâ dedi ki:

10264

بر که سنگین بخواندم شد شکاف

خرقه‌را بدرید برخود تا بناف

«Kayalık bir dağa okudum, hırkasını göbeğine kadar yırttı ve yarıldı.»

10265

بر تن مرده بخواندم گشت حی

بر سر لاشی بخواندم گشت شی

«Ölü bir cesede okudum, dirildi. Hiçbir şey olmayana okudum, meydana geldi, birşey oldu.»

10266

خواندم آنرا بر دل احمق بود

صد هزاران بار درمانی نشد

«O düâyı şefkat ve merhametle, ahmak kalbine yüz binlerce kere okudum, faydası olmadı.»

10267

سنگ خارا گشت و زان خو بر نگشت

ریگ شد کز وی نروید هیچ کشت

«O ahmak, katı taş oldu, ahmaklık tabiatından dönmedi. Çorak bir kum oldu da ondan bir ot bitmedi.»

Bunun üzerine :

10268

گفت حکمت چیست کانجا اسم حق

سود کرد اینجا نبود آنرا سبق

«O kimse Hazret-i İsâ'ya sordu ki : İsm-i İlâhinin bunda müessir ve şâfî olup da onda olmamasının hikmeti nedir?»

10269

آن همان رنجست و این رنجی چرا
اونشد اینرا و آرا شد دوا

«Diğerleri de bir hastalıktır, bu da. Onlara devâ olup da, buna olmamasının sebebi nedir?»

10270

گفت رنج احمقی قهر خداست
رنج کوری نیست قهر آن ابتلاست

«İsâ Aleyhisselâm cevab verdi ki: Ahmaklık kahr-ı İlâhî olan bir hastalıktır. Körlük kahr değildir, ibtilâdır.»

10271

ابتلا رنجیست کان رحم آورد
احمقی رنجیست کان زخم آورد

«İbtilâ bir hastalıktır ki mübtelâsına acınır. Ahmaklık da bir hastalıktır ki başkalarını yaralar.»

Mesnevî'nin ikinci cildinde geçen ayı hikâyesi hatıra getirilsin. Bir adam bir ayıyı yılandan kurtarmış, ayı da ona alışıp beraber gezmeye başlamış. Bir gün sâhibi uyumuş, yüzüne sinekler konmuş. Ayı bunların hepsini birden öldürmek için kocaman bir taş yakalamış, adamcağızın suratına vurmuş. Sinekler ölmüş amma kafası ezilen adam da helâk olmuş. İşte ahmaklık hastalığının yaralaması bu kabildendir.

10272

آنکه داغ اوست مهر او کرده است
چارهٔ بروی نیارد بردوست

«Ahmağa vurulan dağ, Allah mührüdür. O mühür üzerine hiç bir el bir çâre bulamaz.»

Cenâb-ı Hak müşrik ve kâfir ahmakları hakkında:

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

Yâni: **«Allah onların kalblerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözleri üstünde bir perde vardır ve onlar için büyük bir azab mukarrerdir[77].»** buyurmuştur. Binâenaleyh onlar hakkı işitemezler ve hakîkati göremezler. Onlara karşı yapılacak şey yanlarından savuşmaktır.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasîhate şürû ile diyor ki:

10273

ز احمقان بگریز چون عیسی گریخت
صحبت احمق بسی خونها ریخت

«Ahmaklardan kaç ki İsâ da onlardan kaçtı. Ahmakla sohbet nice kanlar dökmüştür.»

10274

اندک اندک آب را دزدد هوا
آنچنین دزدد هم احمق از شما

«Hava, suyu yavaş yavaş çeker, buharlaştırır. Ahmak da onun gibi, sizden böyle çalar işte.»

10275

گرمیت را دزدد و سردی دهد
همچو آن کو زیر کون سنگی نهد

«Senin harâretini çalar, soğukluk verir. Seni mermer taş üstüne oturmuş kimseye döndürür.»

---

(77) Sûrei Bakara: 7.

10276

آن گریز عیسی نی از بیم بود
ایمنست او از پی تعلیم بود

«İsâ'nın o ahmaktan kaçışı korkudan değil, halka göstermek içindi. Çünkü o, Allah'ın hıfziyle emîndi.»

10277

ز مهریرار پر کند آفاق را
چه غم آن خورشید با اشراق را

«Kış soğuğu ufukları doldurursa ondan güneşe ne gam gelebilir?»

Çünkü o bir yanan küredir. Onun gibi, ahmaktaki hamâkat, Rûhullah Hazretlerine sirâyet edemez ve tesir yapamaz.

«SEBA'LILARIN AHMAKLIĞI VE PEYGAMBER NASİHATLERİNİN KENDİLERİNE TESİR ETMEMESİ»

10278

یادم آمد قصهٔ اهل سبا
کزدم احمق صباشان شد وبا

«Ehl-i Seba'nın hikâyesi hatırıma geldi. Ahmak sözleriyle, seher yeli onlara vebâ halini almıştı.»

10279

آن سبا ماند بشهری بس کلان
درفسانه بشنوی از کودکان

«Sebâ, çocuklardan duyduğun masallardaki gibi pek büyük bir şehirdi.»

10280

کودکان افسانه‌ها می‌آورند

درج درافسانه‌شان بس سر و پند

«Hani çocuklar masal söyler. O masallar içinde çok sır ve nasîhat vardır.»

10281

هزلها گویند درافسانه‌ها

گنج میجو درهمه ویرانه‌ها

«Masallar arasında latîfeler söylerler. Sen vîrânelerde defîne ara.»

Ehl-i Sebâ kıssasının bir Kur'ân'da beyân edilen şekli vardır. Bir de halk arasında, çocuklar ağzında söylenileni vardır. Hazret-i Pîr'in o kıssa için masal demesi, o kıssanın ikinci şekli itibâriyledir. Ve burada o şekli hikâye edilmiş ve masaldan bir takım hakîkatler çıkarılmıştır. Zâten dikkatle bakılacak olursa masallarda bile ciddî mânâlar bulmak mümkündür. Meselâ masal söylenirken «Bir varmış, bir yokmuş.» diye başlarlar. Şu mukaddime, âlem ve Âdem'in hâlini tasvir etmez mi? Bugün var gördüğümüz kimseler, yarın yok oluveriyorlar. Bizim de vaktiyle bir çok şeyimiz varmış. Memleketimiz Bosna'dan Basra'ya kadar genişmiş. Avrupa hükümdarları, Osmanlı Pâdişahlarına sığınırlarmış. İşte o varlıklar, şimdi bir varmış, bir yokmuş halini almış! Ne ise, bu acıklı bahsi karıştırmayalım.

10282

بود شهری بس عظیم و مه ولی

قدر او قدر سکره بیش نی

«Seba, çok büyük ve geniş bir şehirdi. Lâkin vüs'ati bir tepsiden fazla değildi.»

10283

بس عظیم و بس فراخ و بس دراز

سخت زفت و زفت اندازهٔ پیاز

«O şehir çok büyük, çok geniş ve çok uzundu. Çok büyükdü amma bir soğan kadar büyüktü.»

Hikâyedeki tezadlar, çocukların lisânından nakledildiği içindir.

10284

مردمی درشهر مجموع اندرو
لیك جمله سه تن ناشسته‌رو

«O şehirde bir çok halk toplanmıştı. Fakat hepsi yüzü yıkanmamış süflî üç kişiden ibâretti.»

10285

اندر و خلق و خلایق بی‌شمار
لیك آن جمله سه خام و پخته‌خوار

«O şehrin halkı ve sâkinleri sayısızdı. Lâkin hepsi de ham ve hazır yiyici üç kişiden ibâretti.»

Şârihler diyorlar ki : Buradaki Seba şehri : İnsan vücududur. Ahâlisinden maksad : İnsandaki rûhânî ve cismânî kuvvetlerdir. Onlara hâkim olan üç kişiyi de Hazret-i Pîr târif ediyor :

10286

جان نا کرده بجانان تاختن
گر هزاران‌اند باشد نیم تن

«Cânân'a koşmayan, sevgiliye kavuşmaya çalışmayan canlar binlerce de olsa, hakikatte, yarım tenden ibarettir.»

Onun için Seba halkı ancak üç kişiden ibarettir denilmiştir.

10287

آن یکی بس دوربین و دیده کور
از سلیمان کور و دیده پای مور

«O üç kişiden biri, gözü kör olduğu halde çok uzağı görürdü. Süleyman'ı görmez, lâkin karıncanın ayağını görebilirdi.»

10288

وان دگر بس تیز گوش و سخت کر
گنج درو نیست یك جو سنگ زر

«İkincisi: Çok sağır iken fazla işitici idi. Kendisi bir hazîne olduğu halde bir arpa mikdarı altını yoktu.»

10289

وان دگر عور برهنه لاشه باز
لیك دامنهای جامهٔ او دراز

«Üçüncüsü: Çıplak ve her tarafı açıktı, lâkin elbisesinin etekleri çok uzundu.»

10290

گفت کور اینك سپاهی میرسند
من همی بینم که چه قومند و چند

«Kör dedi ki: İşte bir ordu geliyor. Onların hangi kavimden olduklarını ve kaç nefer bulunduklarını görüyorum.»

10291

گفت کر آری شنودم بانگشان
که چه میگویند پیدا و نهان

«Sağır dedi ki: Evet seslerini işittim, gizli ve âşikâre söylediklerini duyuyorum.»

10292

آن برهنه گفت ترسان زین منم
که ببرند از درازی دامنم

«Çıplak olan da dedi ki: Eteğimin uzunluğundan kesecekler diye korkuyorum.»

10293

گفت کور اینك بنزدیك آمدند

خیز بگریزیم پیش از زخم و بند

«Kör dedi ki: İşte yaklaştılar. Kalkın yaralanmadan ve bağlanmadan kaçalım.»

10294

کر همی گویدکه آری مشغله

میشود نزدیکتر یاران هله

«Sağır diyordu ki: Evet, gürültü gittikçe yaklaşıyor. Arkadaşlar gâfil olmayın.»

10295

آن برهنه گفت آوه دامنم

از طمع برند و من ناایمنم

«O çıplak da diyordu ki: Ah eteğim. Onu tamahlarından kesecekler. Ben onlardan emîn değilim.»

10296

شهررا هشتند و بیرون آمدند

درهزیمت دردهی اندر شدند

«Şehri terkettiler ve dışarıya çıktılar. Bozgun halinde bir köye girdiler.»

10297

اندران ده مرغ فربه یافتند

لیك ذره گوشت بهوی نی نژند

«O köyde semiz bir kuş buldular, lâkin zerre kadar eti yoktu, o kadar zayıftı.»

10298

مرغ مرده خشك وز زخم كلاغ
استخوانها زار گشته چون بناغ

«O kuş ölmüş, kurumuş ve kargaların gagalamasından kemikleri incelmiş, iplik gibi olmuştu.»

10299

زان همی خوردند چون از صید شیر
هریکی از خوردنش چون پیل سیر

«O kuştan, arslanın avını yediği gibi, yediler. O cîfeyi yemekten doydular ve fil gibi oldular.

10300

هرسه زان خوردند و بس فربه شدند
چون سه پیل بس بزرك و مه شدند

«Her üçü de ondan yedi ve şişmanladı. Üçü de fil kadar cesâmet peydâ etti.»

10301

آنچنان كز فربهى هريك جوان
درنكنجيدى ز زفتى درجهان

«Öyle şişmanladılar ki her biri iriliğinden cihâna sığmıyordu.»

10302

باچنين كبزى و هفت اندام زفت
از شكاف در برون جستند و رفت

«O kadar şişmanlıkları ve iri endamlarıyla berâber, kapı yarığından süzülüp geçtiler.»

10303

راه مرگ خلق ناپیدا رهیست
درنظر ناید که آن بیجا رهیست

«Ölüm de halka görünmez, gizli bir yoldur. Göze görünmez. Çünkü mahalsiz ve mekânsız bir tarîktir.»

10304

نك پیاپی کاروانها مقتفی
زین شکاف درکه هست او مختفی

«Gizli olan o kapı yarığından birbiri ardı sıra kervanlar gidiyor.»

10305

بردر ارجویی نیابی آن شکاف
سخت ناپیدا وزو چندین زفاف

«Eğer o yarığı kapıda arayacak olursan bulamazsın. O yarık gayet gizli olduğu halde, o vâsıta ile, bunca kişileri zifafa gelin götürür gibi götürdüler.»

Kapı yarığından maksad ölümdür. Ölümün mahiyeti görülüp bilinmediği halde onunla bir çok zifaf vukû bulmaktadır. Zifaf, gelini güveyinin evine göndermek demektir. Gelin süslenip kocasının evine gittiği gibi, insanlar da techiz ve tekfin edilip ameliyle zifaf ve haşrolmak üzere Âhirete gider. Hazret-i Mevlânâ bu beyitlerle «kapı yarığı»ndan maksadın ne olduğunu bildirmiş oluyor. Kör, sağır ve çıplağın ne demek olduğunu beyan için de diyor ki :

«UZAĞI GÖREN KÖRÜN, UZAKTAN İŞİTEN SAĞIRIN VE UZUN ETEKLİ ÇIPLAĞIN ŞERHİ»

10306

کر املرا دانکه مرك ماشنید

مرك خودنشنید و نقل خود ندید

«Bahsedilen, uzaktan işiten sağırı insandaki tûl-i emel bil ki, bizim ölümümüzü işitir de kendi öleceğini duymaz.»

10307

حرص نابیناست بیند مو بمو

عیب خلقان و بگوید کو بکو

«Uzaktan gören de hırstır ki, halkın ayıbını kılı kırk yararcasına görür ve mahalle mahalle dolaşır söyler.»

10308

عیب خودیك ذره چشم کور او

می‌نبیند گرچه هست او عیب جو

«Herkesin ayıbını aramakla beraber kendinin zerre kadar aybını onun kör gözü görmez.»

10309

عور می‌ترسد که دامانش برند

دامن مرد برهنه کی درند

«Çıplak, eteğinin kesileceğinden korkar. Çıplak bir adamın eteğini nasıl yırtarlar?»

10310

مرد دنیا مفلست و ترسناك

هیچ اورانیست از دزدانش باك

«O çıplak dünyaperest kimsedir ki müflis olduğu halde soyulacağından korkar. Halbuki çıplak olduğu için hırsızların soymasından korkmaması lâzım gelir.

10311

او برهنه آمد و عریان رود

وزغم دزدش جگرخون میشود

«O çıplak gelmiş çıplak gidecektir. Öyle iken, hırsız endişesiyle yüreğinden kan gider.»

10312

وقت مرگش که بود صد نوحه پیش

خنده آید جانشرا از ترسی خویش

«Ölümü vaktinde yanında yüzlerce feryad edilip, ağlaşılırken, Dünyadaki hırsız korkusundan onun canına gülme gelir.»

10313

آن زمان داند غنی کش نیست زر

هم ذکی داند که بود او بی هنر

«Ölüm sırasında, zengin, altının bulunmadığını — yânî; servetin kendisinin olmadığını — anlar. Zekî bir kimse de, hünersiz, mârifetsiz bulunduğunu idrâk eder.»

10314

چون کنار کودکی پراز سفال

کو بران لرزان بود چون رب مال

«Hayattaki bu korku, eteğine saksı kırıkları doldurup da kendini mal sahibi sanan, onları kaybedeceğinden korkan, onların üstüne titreyen çocuğun korkusuna benzer.»

10315

گر ستانی پارهٔ گریان شود

پاره گر بازش دهی خندان شود

«Eğer o çanak kırıklarından bir parçasını alsan ağlar, aldığın parçayı geri verirsen güler.»

10316

چون نباشد طفلرا دانش دثار

گریه و خندش ندارد اعتبار

«Çocukta ilim libası olmadığı için ağlaması ve gülmesi mûteber değildir.»

Bunun gibi :

10317

محتشم چون عاریترا ملك دید

پس بران مال دروغین میطپید

«Ahmak da iğreti serveti, kendinin mülkü gördüğü için o yalancı servetin üstüne titrer.»

10318

خواب میبیندکه اوراهست مال

ترسد از دزدیکه برباید جوال

«Kendinin malı ve mülkü olduğuna dair rüya görür. Bir hırsızın çuvalını kaçırıp götüreceğinden korkar.»

Evet Dünya hayatı rüyadan ibaret olduğu gibi, Dünyada servet sahibi olmak da rüyâda define bulmak gibidir. Eskiden söylenilmiş bir beyit vardır :

Bir kefendir âkibet sermâye-i şâh u gedâ
Pes buna mağrûr olan mecnûn değil de ya nedir?

Mal sahibi, mülk sahibi, hani bunun ilk sâhibi derler. Ne kadar nükteli ve mânâlı bir sözdür. Mal, mülk elden ele geçer, Zeyd'den Amr'a, Ömer'den Bekir'e intikal eder. O servetten mezâra götürülebilecek bir kaç arşınlık bezden, yânî; kefenden ibarettir ki o da cesedle beraber çürür.

10319

چون ز خوابش برجهاند گوش‌کش
پس ز ترسی خویش خنده آیدش

«Ölüm meleği, zengin kimsenin kulağını çekmek suretiyle hayat rüyasından onu uyandırınca, hakîki mâliki olmadığı bir mal için evvelce çektiği hırsız korkusuna güleceği gelir.»

10320

همچنان لرزانی این عالمان
که بود شان عقل و علم این جهان

«Bu Dünyanın aklına ve ilmine sahib olan âlimlerin ilimleri üzerine titremeleri de bu kabildendir.»

10321

از پی این عالمان ذوفنون
گفت ایزد در نبی لا یعلمون

«Bu mütefennin âlimler için Kur'ân'da: (lâ ya'lemûn) — yânî; «bilmezler» — buyurmuştur.»

Sûre-i Rûm'daki :

وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾
يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ
غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Yânî : **«Bu Allah'ın vâdidir. Allah vâdinden caymaz. Lâkin böyle olduğunu halkın çoğu bilmez. Onlar bu Dünyâ hayatının zâhirini bilirler. Halbuki onlar âhiretten gâfildirler[78].»** âyetlerine işâret edilmiştir. İnsanların çoğunun, Dünyâ ahvâline vâkıf olup da Âhiretten gâfil bulunduğu gibi, zahiri âlimler de Dünyâ ilimlerini bilirler, fakat Âhiret ahvâlinin câhilidirler. Öyle iken :

---

(78) Sûrei Rum : 6-7.

10322

هریکی لرزان ز دزدی کسی
خویشتن را علم پندارد بسی

«Onlardan her biri, bir kimse benim ilmimi çalacak diye korkar ve titrer. Çünkü kendinde ilim ve irfân var sanır.»

10323

گوید او که روز گارم می‌برند
خود ندارد روزکار سودمند

«O: Halk gelip beni meşgul ve zamanımı kaybediyor der. Halbuki onun faydalı bir zamanı yoktur.»

10324

گوید ازکارم برآوردند خلق
غرق بی‌کاریست جانش تابحلق

«Yine o, halk zamanımı zâyi etti, der. Halbuki kendisi boğazına kadar işsizliğe ve tenbelliğe müstağraktır.»

10325

عور ترسانکه منم دامن کشان
چون رهانم دامن از چنگالشان

«Böyle bir âlim işte o uzun etekli çıplağa benzer ki, halkın pençesinden eteğimi nasıl kurtarayım? diye endişe içindedir.»

10326

صد هزاران فضل داند درعلوم
جان خودرامی نداند آن ظلوم

«O zâlim âlim, Âhirette faydası olmayacak yüz bin şey bilir de kendi ruhunun hakîkatini bilmez.»

داند او خاصیت هر جوهری
در بیان جوهر خود چون خری

«O her cevherin özünü bilir de kendi cevherini bilip bildirmek hususunda merkeb gibi kalır.»

Felsefe ve mantık âlimleri insanı : **«Söz söyler, neşv ü nemâ bulur, irâdesiyle hareket eder, iki ayak üzerine yürür.»** bir hayvandır diye târif ederler. İnsanı böylece bilmek, onun hakîkatini bilmemektir. Çünkü insan : Bir kevn-i câmi ve âlem-i vâsidir. Sûrette âlem-i suğrâ, mânâda âlem-i kübrâdır. Kâinatın özü, mevcûdatın hulâsasıdır. Sûreti ve mânâsıyle ahsen-i takvîm üzere halkolunmuş, tâlîm-i İlâhî ile tafdîl ve tekrîm kılınmış ve rûh-i izâfî ile şereflendirilmiş bir nüsha-i âzam ve Halifetullah-ı Ekrem'dir.

İşte bir âlimin insanı böyle bilmesi ve bunu ilmen değil, zevken anlamış olması lâzımdır.

10328

که همی دانم یجوز و لا یجوز
خود ندانی تو یجوزی یا عجوز

«Ey âlim-i gayri âmil; ben câiz olup olmayan şeyleri bilirim diyorsun, lâkin kendinin (yecûzü) mü, yoksa (acûzi) mi olduğunu bilmiyorsun.»

Buradaki (yecûz) câiz ve lâyık olur demektir. (Acûz) da kocakarı mânâsınadır. Hadîs-i Şerifte : **«Kocakarılar itikadında bulunun.»** buyurulmuştur. Çünkü onların itikadı basit olmakla beraber sağlamdır.

10329

این روا و آن روا دانی ولیك
تو روا یا ناروایی بین تو نیك

«Bu câizdir, o câizdir diye fetvâ vermesini biliyorsun. Sen câiz misin, gayr-i câiz misin? Kendine iyice bak.»

قیمت هرکاله میدانی که چیست

قیمت خودرا ندانی احمقیست

«Her kumaşın kıymetinin ne olduğunu biliyorsun, fakat kendi kıymetini bilmiyorsun! İşte bu ahmaklıktır.»

Hadîs-i Şerifte : **«Bir insanın kıymeti himmetine göredir.»** Himmeti ve talebi ne ise kıymeti de odur buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da bir rubâisinde :

Nân lokmasını istersen, sen nânsın.
Can cevherine tâlib isen de cânsın.
Benden bu güzel nükteyi dinle, anla.
Hakdan ne taleb edersen ondansın.

demiştir.

10331

سعدها و نحسها دانستهٔ

بنگری سعدی تو یا ناشستهٔ

«Ey ilm-i nücûm ile meşgul olan, uğurlu ve uğursuz vakitleri biliyorsun. Bir kere de kendine bak ki sen uğurlu musun yoksa yüzü yıkanmamış uğursuz musun?»

10332

جان جمله علمها اینست این

که بدانی من کیم در یوم دین

«Cümle ilimlerin ruhu, kendinin yevm-i dînde, yânî; kıyâmet gününde kim ve nasıl olacağını bilmektir.»

Bir insanın Âhiret ve Kıyâmet günündeki hali bir tarafı ile umûr-i gaybiyyeden, bir tarafı ile de umûr-i şer'iyyedendir. Umûr-i gaybiyyeden olması itibariyle bilinemez. Çünkü : **«Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez.»** Fakat Cenâb-ı Hak bildirirse pekâlâ bilinir. Sonra oradaki seâdet ve şekâvet için şer'an bir takım ölçüler vardır. Kur'ân'da :

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

Yâni: **«Dünyâda zerre kadar hayır işleyen onun mükâfâtını görecektir, zerre kadar şer işleyen de yine onun cezâsını görecektir[79].»** buyurulmuştur. Hadîs-i Şerif'te de: **«Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz, nasıl ölürseniz öyle haşrolunursunuz.»** denilmiştir. Bu gibi delâletlerle bir kimsenin Dünyadaki hayatından Âhirette nasıl olacağı tahmin olunabilir.

10333

آن اصول دین بدانستی ولیك
بنگر اندر اصل خود گرهست نیك

«Ey usûl âlimi! Sen de dinin ahvâlini iyice biliyorsun. Onları bilmekle beraber bir de kendi aslına bak, eğer iyi ise âlâ.»

Usûl-i din: Kur'ân, Hadîs, Kıyâs ve İcmâ-i Ümmetten çıkarılan şer'i hükümlerin esas kâidelerini bildirir bir ilimdir. Usûl-i fıkıh ve usûl-i hadis diye ikiye ayrılır. Bunu bilenlere usûl âlimi denilir.

10334

از اصولیت اصول خویش به
که بدانی اصل خود ای مردمه

«Senin usûl âlimi olmandan, kendi aslınla meşgûl olup onu öğrenmemen daha faydalıdır; ey ulu kişi!»

Dikkat buyurulsun, Hazret-i Mevlânâ usûl-i fıkıh ve usûl-i hadis ile iştiğâli menetmiyor. Kendi aslını bilip öğrenmenin ehemmiyetine işaret ediyor.

---

(79) Sûrei Zilzal: 7-8.

«SEBA ŞEHRİNİN GÜZELLİĞİ VE AHÂLİSİNİN REFAH VE SAADETİYLE BERABER KÜFRÂN-I NİMETTE BULUNMALARI»

Hazret-i Mevlânâ Ehl-i Seba kıssasının masal şeklini hikâye ettikten sonra, hakîkisini beyân için diyor ki :

10335

اصلشان بد بود آن اهل سبا

می رمیدندی ز اسباب لقا

«Sebâ şehri ahâlisinin asılları — yânî; ilm-i İlâhîdeki âyân-ı sâbiteleri — kötü olduğu için, Dünyâ'da Allah'a vuslat sebebleri olan tâat, ibâdet, şükr ve senâdan ürküyorlardı»

10336

داد شان چندان ضیاع و باغ و راغ

از چپ و از راست از بهر فراغ

«Hak Teâlâ onlara bu kadar çiftlik, bağ ve bağçe vermişti. Sağdan, ıdan lûtfedilen bunca nimet onların zevk ve huzurla yaşamaları içindi.»

Sebe sûresi'nde buyurulmuştur ki :

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ

كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ

Yânî : **«Andolsun ki, Sebe ahâlisinin sakin olduğu yerde bir alâmet vardı ki o alâmet sağlı sollu iki sıra bağçeler idi. Onlara : Rabbinizin rızkından yiyin ve ona şükredin. Beldeniz güzel bir şehirdir ve mağfiret edici bir Rabbiniz vardır, denilmişti[80].»**

---

(80) Sûrei Sebe' : 15.

10337

بس که می‌افتاد از پری ثمار

تنگ میشد معبر ره بر گذار

«Meyveler çokluğundan o kadar dökülürdü ki geçerken âdetâ yol daralırdı.»

10338

آن نثار میوه ره را می‌گرفت

از پری میوه رهرو درشگفت

«Meyvelerin dökülüp, saçılması yolu kapatırdı. Yemişlerin çokluğundan yolcu hayrette kalırdı.»

10339

سله بر سر در درختستان شان

پرشدی ناخواست از میوهٔ فشان

«Başında sepet olduğu halde ağaçların arasından geçen bir kimsenin sepeti, kendiliğinden dökülen meyvelerle dolardı.»

10340

باد آن میوه فشاندی نی کسی

پرشدی زان میوه دامانها بسی

«O meyveleri bir kimse değil, rüzgâr silkerdi. O meyvelerin dökülmesinden nicelerinin etekleri dolardı.»

10341

خوشه‌های زفت تا زیر آمده

برسروروی رونده می‌زده

«Büyük salkımlar ağaçlardan aşağı sarkar, gelenin, geçenin başına ve yüzüne çarpardı.»

10342

مرد کلخن تاب از پری زر
بسته بودی درمیان زرین کمر

«Külhâncı olanlar bile, altının çokluğundan, bellerine altın kemer bağlamışlardı.»

10343

سالك کلیچه کوفتی در زیرپا
تخمه بودی گرگ صحرا از نوا

«Köpekler, tokluğundan ekmeği yemezler de çiğnerlerdi; kırdaki kurtlar avlarının çokluğundan mîde fesâdına uğramışlardı»

10344

گشته ایمن شهروده از دزد و گرگ
بز نترسیدی هم از گرگ سترك

«Şehir ve köy, hırsızdan ve kurttan emîn idi. Keçi, kocaman kurttan korkmazdı.»

10345

گر بگویم شرح نعمتهای قوم
که زیادت میشد آن یوماً فیوم

«Eğer o kavmin günden güne artan nimetlerini şerhedecek olursam bitip tükenmez.»

10346

مانع آید از سخنهای مهم
انبیا بردند امر فاستقم

«Fakat o şerh ve tafsîl, söylenilmesi lâzım gelen mühim sözlerin beyânına mâni olur. Peygamberler (Festekım kemâ ümirte) emrini tebliğ ettiler.»

Hûd sûresi'ndeki :

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

Yâni: «O halde sen (Habibim), maiyyetindeki tevbe edenlerle beraber, emrolunduğun veçhile, dosdoğru hareket et. Aşırı gitmeyin. Çünkü O, ne yaparsanız (hepsini) hakkıyle görücüdür[81].» Nazm-ı Celiline işârettir. Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin mübârek sakalında bu âyet dolayısiyle bir kaç tâne kıl ağarmış, Zât-ı Risâlet de: «Hûd sûresi'ndeki (Festekim) emri beni ihtiyarlattı.» buyurmuştur.

«EHL-İ SEBA'YA NASÎHAT İÇİN PEYGAMBERİN GELMESİ»

10347

سیزده پیغمبر آنجا آمدند
گمرهانرا جمله رهبر میشدند

«O memlekete on üç peygamber gelip yol kaybetmiş olanlara kılavuz oldular.»

10348

که هله نعمت فزون شد شکر کو
مرکب شکر ارنخسبد حرکوا

«Ve dediler ki: Nimetiniz arttı, hani şükrünüz? — Yânî; niçin Allah'a şükretmiyorsunuz? — Eğer sizdeki şükretmek kudreti uyuduysa onu tahrik ederek uyandırınız.»

---

(81) Sûrei Hud: 112.

10349

شکر منعم واجب آید از خرد
ورنه بگشاید درخشم ابد

«Nîmeti verene şükretmek akla göre de vâcibtir. Edilmeyecek olursa ebedî gazab kapısı açılır.»

10350

هین کرم بینید وین خود کس کند
کز چنین نعمت بشکری بس کند

«Aklınızı başınıza alınız da Allah'ın lutuf ve keremini görünüz. Bir şükre bedel bu kadar niğmeti Allah'dan başka kim verir?»

10351

سر بخشد شکر خواهد سجدهٔ
پا بخشد شکر خواهد قعدهٔ

«Allah, baş verir, ona mukabil secde-i şükran ister; ayak bağışlar, şükr olarak kâde ister.»

Şükrün lafzîsi ve fi'lîsi olur. Elhamdülillah ve'şşükrülillah demek, şükrün lafzîsidir. Fi'lîsi ise her uzva göredir. Denilmiştir ki: «Başın şükrü secdedir. Ayağın şükrü: Tâat hususunda oturmaktır ve ibâdet için yürümektir. Namaz kılarken tahiyyât için oturmak ve cemâatle namaz kılmak için câmie gitmek ayağın şükr-i fi'lîsidir. Gözlerin şükrü: İbret alınacak şeylere ve Allah'ın kudreti eserlerine bakmak, harama ve nehyedilmiş şeylere bakmamaktır. Kulakların şükrü: Onlar vâsıtasıyla hayır dinlemek ve şerre kulak vermemektir.»

Cenâb-ı Hak:

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾

Yânî: «Beni yâd edin ki ben de sizi yâd edeyim. Bir de bana şükredin, küfrân-ı nimette bulunmayın[82].» buyurmuştur. Bu âyet-i kerîmenin

(82) Sûrei Bakara: 152.

tefsirinde denilmiştir ki : «Tâat ve ibâdet ile bana fi'len şükredin ve mâsiyet irtikâbiyle küfrân-ı nimette bulunmayın. Çünkü Allah'a ibâdet ve itâat eden, ona şükreylemiş, ona isyân eyleyen de küfrânda bulunmuş olur.»

10352

قوم گفته شکر ما را برد غول

ما شدیم از شکر واز نعمت ملول

«Seba kavmi dediler ki: Bizim şükrümüzü gulyebâni götürdü. Biz, nimetin bolluğundan da, ona karşı şükretmekten de usandık.»

Gûl: Avam halkın gulyebâni dedikleri şeydir. Gûyâ bu, kırda, çölde görünür, yolcuyu aldatıp yoldan çıkarır ve helâkine sebeb olurmuş. Böyle bir şey olmadığına dair bir hadîs-i şerif vardır. Yolculara gözüken şeyler, kendi vehimlerinden ibarettir.

10353

ما چنان پژمرده گشتیم از عطا

که نه طاعت مان خوش آید نی خطا

«Biz, bol nîmet verilişinden o kadar bıktık ki bize ne ibadet hoş geliyor, ne de hatâ.»

10354

ما نمی خواهیم نعمتها و باغ

ما نمی خواهیم اسباب فراغ

«Biz nîmetler ve bağlar, bağçeler istemiyoruz. Biz rahat yaşamak ve uğraşmaktan kaçınmak tâlibi değiliz.»

10355

انبیا گفتند در دل علتیست

که ازان از حق شناسی آفتیست

«Peygamberler dediler ki: Kalbin bir gaflet hastalığı vardır ki o illet, Hak ve Hakikatin düşmanıdır.»

10356

نعمت ازوی جملگی علت شود
طعمه در بیمارکی قوت شود

«Nimet, o gaflet sebebiyle temamen illet olur. Hastalıkta yenen yemek insana nasıl kuvvet verir?»

10357

چند خوش پیش تو آمد ای مصر
جمله ناخوش کشت و صاف اوکدر

«Ey küfrân-ı nîmette ısrâr eden, senin karşına ne kadar nîmetler geldi de onlar sana nâhoş göründü ve o saf şeyler, gözünün önünde bulandı.»

10358

تو عدو آن خوشها آمدی
گشت ناخوش هرچه روی کف زدی

«Sen, o hoş şeylerin düşmanı oldun, her neye el attınsa sana nâhoş geldi.»

10359

هرکه او شد آشنا و یارتو
شد حقیر و خوار در دیدار تو

«Her kim senin ahbâbın ve yârın olduysa gözüne hor, hakîr göründü de,»

10360

هرکه او بیگانه باشد باتوهم
پیش تو اوبس مهست و محترم

«Her kim sana yabancı idiyse, senin nazarında o çok büyük ve muhterem oldu.»

10361

این هم از تأثیر آن بیماریست
زهر او در جمله اعضا ساریست

«Bunların hepsi, o kalbindeki gaflet hastalığının tesiridir ki onun zehri bütün uzuvlarında sârîdir.»

Hadîs-i Şerifte buyurulmuştur ki : **«Âdemoğlunun bedeninde bir et parçası vardır. O iyi olunca bütün beden iyidir, bozulunca da bütün beden bozulur. Haberin olsun ki o et parçası, kalbdir.»**

10362

دفع آن علت بباید کرد زود
که شکر با آن حدث خواهد نمود

«O illeti çabucak defetmeli. Çünkü, onun tesiriyle şeker bile zehir kesilir.»

10363

هر خوشی کاید بتو ناخوش شود
آب حیوان گر رسد آتش شود

«Sana gelen her hoşluk, o illet sebebiyle nâhoş olur; âb-ı hayat bile gelse ateş görünür.»

10364

کیمیای مرگ و جنگست آن صفت
مرگ گردد زان حیاتت عاقبت

«Kibir ve azamet gibi o kötü huy, ölümün ve cengin kimyâsı, yânî; sebebidir. O kötü huydan senin hayatın nihâyet ölüme müncer olur.»

10365

پس غدایی که زوی دل زنده شد
چون بیامد در تن تو گنده شد

«O huy sende iken, kalbi dirilten bir gıdayı bile yesen, senin cismine gelince kokar, leş kesilir.»

Çünkü girdiği yer temiz değil.

10366

بس عزیزی که بناز اشکار شد
چون شکارت شد برتو خوار شد

«Çok aziz ve muhterem kimseler, nâz ve naîm ile avlanır. Böyleleri sana av olsalar, sence bayağı görünürler.»

10367

آشنایی عقل باعقل از صفا
چون شود هردم فزون باشد ولا

«Bir akıl, diğer bir akıl ile, yânî; akıllı bir kimse diğer akıllılarla tanışınca aralarındaki safvet ve muhabbet dâima artar.»

10368

آشنایی نفس باهرنفس پست
تو یقین میدان که هردم کمترست

«Bir nefsin, diğer alçak bir nefis ile tanışması ve sevişmesi, yakînen mâlûmun olsun ki, her an azalır. Ve düşmanlığa tahavvül eder.»

Nitekim Cenâb-ı Hak:

اَلْاَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِينَ

Yâni: **«Dünyada nefsânî dost olanlar, Kıyâmet gününde birbirlerine düşman olacaklardır. Takvâ sahipleri müstesnâ[83].»** buyurmaktadır.

10369

زانکه نفسش گرد علت میتند
معرفترا زود فاسد میکند

«Çünkü nefsânî dostların nefsi, tanışmada bir maksad ve fâide gözetir. Onu bulamayınca dostluğunu çabucak bozar.»

---

(83) Sûrei Zûhruf: 67.

گر نخواهی دوست را فردا نفیر
دوستی با عقل و با عاقل بگیر

«Eğer dostunun yarın Âhirette senden nefret etmesini istemezsen âkil bir kimseyi akıllıca dost ittihâz et.»

Ki orada pişmanlık göstermeyesin.

Kureyş kavminin ileri gelenlerinden (Ukbe Bin Ebî Muayt) ismindeki şahıs, bir seferden dönüşünde bir ziyâfet vererek Kureyş büyüklerini ve onlar arasında Hazret-i Peygamberi dâvet etmişti. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de dâvete icâbet ettiyse de Ukbe'nin yemeğinden yemediler. Teklif ve ısrâr üzerine de: **«Sen, müslüman olmayınca yemeğinden yemem.»** buyurdular. Ukbe Kelime-i Şehâdeti telâffuz etti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz de yemeğe oturdu. Sonra Ukbe'nin dostlarından (Ubeyy Bin Halef): Sen de mi Muhammed'in dinine girdin? diye târiz edince: Hayır girmedim, fakat yemekten yemediği için istediği o sözü söyleyiverdim, cevabını verdi. Ubeyy: Muhammed'in yüzüne tükürmezsen bir daha seninle görüşmem! dedi. Ukbe de: Merak etme yaparım! diyerek, vech-i seâdete tükürmek edebsizliğinde bulundu ise de, tükürdüğü, kendi murdar yüzüne düştü ve isâbet ettiği yeri kavurup yaktı. Ölünceye kadar da eseri suratında kaldı. Bu münâsebetle şu âyetler nâzil olup Ukbe'nin kıyâmetteki hâli haber verildi.

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِي لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا
﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْاِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

Yânî: «O gün (her) zalim (nedametle) iki elini ısırıp: Ne olurdu, ben o peygamberin maiyyetinde (Allah'a) bir yol edineydim, diyecektir. Ne yazık bana! Keşki fülânı dost tutmasaydım. Andolsun ki beni zikirden, hem o (bir devlet gibi) bana (Allah tarafından) geldikten sonra,

o saptırdı. Şeytan, insanı (başına bir belâ gelince) yapayalnız ve yardımsız bırakandır[84].»

Ukbe, Bedr gazasında yakalandı ve dönüşte katledildi. Übeyy ise: Yâ Muhammed! Bir at besliyorum, onun üstünde iken seni öldüreceğim demiş, taraf-ı Risâletten : **«İnşâallah onun üstünde iken ben seni öldürürüm.»** cevabını almıştı. Uhud muhârebesinde o atı Resûl-i Ekreme doğru sürdü. Hazret-i Peygamber onun üstüne bir mızrak attı. Mızrak, herifin eğey kemiklerine dokundu, fakat yaralamadı. Öyle iken can acısiyle öküz gibi bağıra bağıra döndü ve Mekke'ye avdet ederken yolda öldü.

10371

از سموم نفس چون باعلتی

هرچه گیری تو مرض را آلتی

«Nefsin, sâm yeli gibi olan hevâ ve hevesiyle ma'lûl olduğun için her neye teşebbüs etsen, hep maraza âlet olursun.»

10372

گر بگیری گوهری سنگی شود

ور بگیری مهر دل جنگی شود

«Eline mücevher alsan taş kesilir, birine kalben muhabbet etsen düşmanlık ve kavga vukua gelir.»

10373

ور بگری نکتهٔ بکر و لطیف

بعد درکت گشت بی‌ذوق و کثیف

«İşittiğin, latîf ve söylenilmemiş bir nükte, onu idrak edince, nezdinde zevksiz ve bulanık bir söz olur.»

---

(84) Sûrei Fürkan : 27-29.

10374

که من اینرا بسی شنیدم کهنه شد
چیز دیگر گو بجز آن ای عضد

«Dersin ki: Ben bunu çok işittim, artık eskidi. Arkadaş, bundan başka bir şey söyle.»

10375

چیز دیگر تازه و نو گفته گیر
با فر و ازان شوی سیر و نفیر

«Taze ve yeni olarak bir şey duyduğunu farzet; ertesi gün ondan da bıkar nefret edersin.»

10376

دفع علت کن چو علت خوشود
هرحدیث کهنه پیشت نوشود

«Sen, sendeki illeti gider... İllet geçti mi, sence her eskimiş, söylenmiş söz, yeni olur.»

10377

تا که آن کهنه برآرد برگ نو
بشکفد آن کهنه صد خوشه ز گو

«O eski söz, yepyeni dallar, budaklar verir, yüzlerce meyve hevenkleri bitirir, yetiştirir.»

10378

ما طبیبانیم و شاگردان حق
بحر قلزم دید مارا فانفلق

«Peygamberler, Sebe ehline demişlerdi ki: Biz Cenâb-ı Hakkın hekimleri ve şâkirdleriyiz. Şab denizi bizi görünce yarıldı ve yol oldu.»

Peygamberlerin şâkird-i İlâhi olmaları,

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

Yânî: «**Âdem'e bütün isimleri öğretmişti**[85].» âyet-i kerimesi mûcibince, Hazret-i Âdem'e taraf-ı İlâhiden tâlim-i esmâ buyurulması itibariyledir. Şab denizinin yarılması ve on iki yol açılması, Hazret-i Mûsâ'nın Benî İsrail'i Mısır'dan çıkarıp Filistin'e geçirdiği sırada vuku bulmuştur. Kezâ enbiyânın hekimliği, mânevî marazları tedavi ettikleri içindir.

10379

آن طبيبان طبيعت ديگرند

كه بدل از راه نبض بنگرند

«O zahir hekimleri başkadır. Onlar kalbe nabız yolundan bakarlar.»

10380

ما بدل بى واسطه خوش بنگريم

كز فراست ما بعالى منظريم

«Biz ise vâsıtasız olarak, nabız tutmaksızın kalbe bakarız. Allah'ın vermiş olduğu ferâset dolayısiyle bizim görüşümüz yüksektir.»

10381

آن طبيبان غذا اند و ثمار

جان حيوانى بديشان استوار

«O hekimler, gıdâ ve meyve tabîbidir ki rûh-i hayvânî onların tedâvisiyle kuvvet bulur, yaşar.»

10382

ما طبيبان فعاليم و مقال

ملهم ما پرتو نور جلال

«Biz ise iş ve söz hekimleriyiz. Bize ilhâm eden, Allah'ın celâl ve azamet nurunun aksidir.»

---

(85) Sûrei Bakara: 31.

10383

کین چنین فعلی ترا نافع بود
وان چنان فعلی ترا قاطع بود

«Hastaya deriz ki: Şöyle bir iş sana faydalıdır. Böyle bir iş de zararlıdır ki senin Allah'a giden yolunu keser.»

10384

اینچنین قولی ترا پیش آورد
وان چنان قولی ترا نیش آورد

«Bizim sözlerimiz gibi bir söz, seni ileri götürür, onların sözü gibi bir söz de seni yaralar.»

10385

آن طبیبانرا بود بولی دلیل
وین دلیل مابود وحی جلیل

«O hekimlerin delili çiş ördeğidir. Bizim delilimiz ise vahy-i İlâhidir.»

Eskiden idrar tahlili yapılmadığı için hekimler, hastanın ördeğini muâyene ederler, idrârın renginden, kokusundan, azlığından, çokluğundan hastalığı teşhise çalışırlardı.

10386

دست مزدی می نخواهیم از کسی
دست مزد مارسد از حق بسی

«Biz peygamberler cemâati kimseden tedâvi ücreti istemeyiz. Bizim ücretimiz, noksanlardan âri olan Allah'dan gelir.»

10387

هین صلا بیماری ناسوررا
داروی ما یك بیك رنجوررا

«Haydi, iyileşmez hastalıklar için salâ. Bizim ilâcımız, hastalar için birebirdir.»

Garibdir ki, insanlar maddi hastalıklar için hekime müracaat ederler. Birazcık başları ağrısa derhal muâyene için koşarlar. Fazla fazla vizite ücreti ve ilâç parası verirler. Mânevi hastalık demek olan ahlâk bozukluğunu meccânen tedâvi edecek olan mürşid-i kâmil bulunduğu halde onun hazâkat ve irşâdına müracaat etmezler.

«SEBÂ HALKININ, KENDİLERİNE GÖNDERİLEN PEYGAMBERLERDEN MÜCİZE İSTEMELERİ»

10388

قوم کفتند ای کروه مدعی

کو کواه علم طب نافعی

«Seba halkı dediler ki: Ey mânevî hekimlik dâvâsında bulunanlar, faydalı bir tıb ilminin sizde şâhidi hani?»

10389

چون شما بستهٔ همین خواب و خورید

همچو ما باشید در ده می‌چرید

«Siz de, bizler gibi, yemek ve uyumakla mukayyed bulunmaktasınız. Bizim gibi, köylerde ve şehirlerde otlayıp duruyorsunuz.»

Nitekim müşriklerin:

وَقَالُوا

مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْاَسْوَاقِ

Yâni: **«Bu nasıl Peygamber?** (Bizim gibi) **yemek yiyor ve çarşılarda dolaşıyor[86]?»** dedikleri Kur'ân'da beyan buyurulmuştur.

---

(86) Sûrei Furkan: 7.

10390

چون شما در دام این آب و گلید

کی شما صیاد سیمرغ دلید

«Siz de bu toprak ve su tuzağındayken gönül zümrüd-ü ankâ'sını nasıl avlıyabilirsiniz?»

Müşrikler, kendileri gibi yer, içer ve gezer, dolaşır bir insanın Allah tarafından Peygamber olacağına ihtimal vermiyorlardı. Böyle bir zâtın beşeriyyetten tecerrüd etmiş olması lâzım geldiğini vehm diyorlardı. Nitekim Mekke müşrikleri de Hazret-i Peygamber için bu vehimde bulunmuşlardı da :

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ۝

Yânî : **«Biz onları yemez, içmez birer ceset olarak yaratmadık. Onlar** (Dünyada) **ebedî de değillerdi[87].»** cevâbını almışlardı.

10391

حب جاه سروری دارد بر آن

که شمارد خویش از پیغبران

«Mevki ve riyaset sevdası sizi peygamberlik davasına salmış, bu sebeble kendinizi peygamber sayıyorsunuz.»

10392

ما نخواهیم انچنین لاف و دروغ

کردن اندر گوش و افتادن بدوغ

«Biz böyle lâflara ve yalanlara kulak verip de ayran kâsesine düşmeyiz.»

Yânî; aldanmak istemeyiz, dediler.

---

(87) Sûrei Enbiya : 8.

10393

انبیا گفتند کین زان علتست
ایه کوری حجاب رؤیتست

«Peygamberler dediler ki: Bu inkârınız, mübtelâsı bulunduğunuz mânevî hastalık îcâbıdır. Sizin körlüğünüze ve hakîkati göremeyişinize sebeb, önünüze çekilmiş olan gaflet perdesidir.»

Buradaki perde:

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ

Yânî: «Allah, onların kalblerini mühürlemiştir[88].» Nazm-ı celîlindeki kahr mührüdür.

10394

دعوی مارا شنیدید و شما
می نبینید این گهر در دست ما

«Bizim dâvetimizi işittiniz, fakat elimizdeki cevheri görmüyorsunuz.»

10395

امتحانست این گهر مر خلق را
ماش گردانیم گرد چشمها

«Bu cevher, yânî; dâvet-i Risâlet, halk için bir imtihandır. Biz onu gözlere karşı dolaştırıyoruz.»

10396

هرکه گوید کو گوا گفتش گواست
کو نمی بیند گهر حبسی عماست

«Her kim, hani delil derse; onun soruşu şâhiddir ki, elimizdeki cevheri görmüyor, körlüğe mahbus olmuştur.»

---

(88) Sûrei Bakara: 7.

10397

آفتابی درسخن آمد که خیز
که برآمد روز برجه کم ستیز

«Meselâ Güneş dile gelse de sana: Kalk, gündüz oldu, sıçra ve inad etme dese.»

10398

تو بگویی آفتابا کو گواه
گویدت ای کور از حق دیده خواه

«Sen de ona: Ey güneş! Gündüz olduğuna hani şâhid? desen, Güneş sana: Ey kör! Allah'tan göz iste! cevabını verir.»

10399

روز روشن هر که او جوید چراغ
عین جستن کوریش دارد بلاغ

«Aydınlık bir günde her kim kandil ararsa o arayış, onun körlüğünü tebliğ eder.»

10400

ور نمی بینی گمانی برده‌ٔ
که صباحست واندر پرده‌ٔ

«Eğer sen sabah ve gündüz olduğunu görmüyorsan, gündüz olduğunda şüphen varsa, daha sabah olmadı zannediyorsan,»

10401

کوری خود را مکن زین گفت فاش
خامش و در انتظار فضل باش

«Bâri körlüğünü fâş etme; sus ve Allah'tan fazl ve ihsân bekle.»

Belki sana basîret gözü verir de gündüz olduğunu, onun şâhidi koskoca bir Güneş bulunduğunu görürsün.

10402

درمیان روز گفتن روز کو
خویش رسوا کردنست ای روزجو

«Ey gündüz arayan! Gündüzün ortasında hani gündüz demek, elâleme rezil olmaktır.»

10403

صبر و خاموش جذوب رحمتست
وین نشان جستن نشان علتست

«Sabr ve sükût, İlâhî rahmet'e sebeb olur. Nişan ve şâhid aramak ise hastalık alâmetidir.»

Ki arayanın kör olduğuna delâlet eder.

10404

انصتوا بپذیر تا بر جان تو
آید از جانان جزای انصتوا

«(Ensıtû) emrini canla kabul eyle ve sus ki, cânân tarafından (ensıtû) nun mükâfatı gelsin.»

Sûre-i A'râftaki :

وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

Yânî : **«Kur'ân okunduğu vakit onu dinleyin ve susun. Umulur ki böyle yaptığınız için Allah'ın rahmetine nâil olursunuz[89].»** âyetine işârettir.

Bu âyetin sebeb-i nüzûlü olmak üzere denilmiştir ki : Ensârîlerden, yânî; Medine ehâlisinden bir genç, Resûlullâh'ın arkasında namaz kılarken Hazret-i Peygamberin okuduğunu o da okurdu. Bunun üzerine, cemâatle kılınan namazlarda, imâmın kırâatının kâfi olduğu bildirilip, cemâatin okuması menedildi. Cuma ve bayram hutbelerinde hatîb minber-

(89) Sûrei A'raf : 204.

de iken, sükût edilmesi lâzım geldiğini talim için nâzil olmuştur, diyenler de vardır. Herhalde âyetin hükmü ikisine de şâmildir. Hazret-i Mevlânâ, bunu enbiyâ ve evliyâ nutkuna karşı sükût etmeye de teşmil ediyor ve sükût et de taraf-ı İlâhîden (Ensıtû) karşılığı olan rahmet ve mağfirete nâil olasın, diyor.

10405

گر نخواهی نکسی پیش این طبیب
برزمین زن زر و سررا ای لبیب

«Ey âkil kimse! Hastalığının nüksetmesini, yâni; iyileşmeye başlamışken, yeniden şiddetlenmesini istemezsen, bu mânevî tabibin huzurunda malını ve başını yere koy.»

Yânî; manevi hastalıklar tabibi olan ehlullah huzurunda tevâzû göster, mal ve menâlını Allah için infâk et. Böyle yaparsan:

10406

تا ثنای تو بگوید فضل هو
که حسد آرد فلك برجاه تو

«Allah'ın fazl u rahmeti senin senânını söylesin ve Felek, o yüksekliğiyle beraber, senin âlî derecene gıbta etsin.»

Şeyh Sâdi (Kuddise sirruhu) Gülistân'ında yazar ki: «Günahkâr bir kul, icâbet ümidiyle ellerini kaldırıp düâ eder. Hak Sübhânehû ve Teâlâ ona icâbet etmez. Kul tekrar duâ eder. Allah Teâlâ yine kabul etmez. Kul üçüncü defa duâ edince Cenâb-ı Hak buyurur ki: Ey meleklerim! Şu kulumdan utandım. Onun benden başka Rabb'ı yoktur. Onu mağfiret ettim. Duâsını kabul eyledim ve hâcetini verdim. Zira kullarımın çok çok tazarru etmesinden utanırım.» Şeyh Sâdi bunu naklettikten sonra şu beytini söyler: «Allah'ın lûtuf ve keremini gör ki günahı işleyen kuldur, fakat hayâ eden O'dur.»

Evet, Allah'a duâ ve duâda ısrâr etmelidir. Çünkü Hadîs-i Şerifte: **«Duâda ısrâr edenleri ve tekrar tekrar isteyenleri Allah sever.»** buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

10407

چون طبیبانرا نگه دارید دل

خود ببینید و شوید از خود خجل

«Mânevî hastalıklar hekimi olan evliyâullah'ın gönlünü alırsanız, kendinizi görür, halinizi bilir ve kendinizden utanırsınız.»

10408

رفع این کوری بدست خلق نیست

لیك اکرام طبیبان از هدیست

«Bu kalb körlüğünün giderilmesi halkın elinde değildir. Bu hekimlere ikram ve ihtiram, hidâyet esbâbındandır.»

Filvâki:

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

Yânî: **«Hakikat, sen (Habibim) her sevdiğin kişiyi hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah'dır ki kimi dilerse ona hidayet verir[90].»** Nazm-ı Celîli mûcibince hidâyete sevkeylemek Allah'a mahsustur. Fakat Cenâb-ı Hak, bazı kimselerin hidâyetine bazı sevgili kullarını vasıta kılar. Nitekim yine Sallallâhü Aleyhi Veselleme olan bir Hitâb-ı İlâhide:

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Yânî: **«Habibim; şüphesiz ki sen herhalde doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun[91].»** buyurulmuştur. Hazret-i Peygamber gibi, onun vârisleri bulunan evliyâullahda da bu mazhariyyet vardır. Onun için:

10409

این طبیبانرا بجان بنده شوید

تا بمشك و عنبر آكنده شوید

«Bu mânevî hastalık hekimlerine, candan ve gönülden bende olunuz ki misk ve anberle — yânî; Allah'ın feyzi ile — dolasınız.»

---

(90) Sûrei Kasas: 56.
(91) Sûrei Şûra: 52.

10410

قوم گفتند این همه زرقست و مکر
کی خدا نائب کند از زید و بکر

«Seba kavmi dediler ki: Sizin bu sözleriniz bütün riya ve mekrdir. Nasıl olur da Allah; Zeyd'den, Bekir'den — yânî; insandan — vekil tâyin eder.»

10411

هر رسول شاه باید جنس او
آب و گل کو خالق افلاك کو

«Her şahın elçisi kendi cinsinden olmak gerektir. Su ile çamur — yânî; onlardan yaradılmış insan — nerede, felekleri yaratan Allah nerede?»

10412

مغز خر خوردیم تا ماچون شما
پشه را داریم همرازهما

«Biz eşek beyni mi yedik ki, sizin gibi sivrisinekleri, devlet kuşu denilen Hümâ'nın sırdaşı bilelim?»

10413

کو هما کو پشه کو گل ، کو خدا
ز آفتاب چرخ چه بود ذره را

«Hümâ kuşu nerede, sivrisinek nerede? Çamur nerede, Allah nerede? Gökteki Güneşle zerrenin ne münâsebeti vardır?»

10414

این چه نسبت این چه پیوندی بود
تا که در عقل و دماغی در رود

«Bu münâsebet ve bu alâka akıl ve dimağın kabul edeceği şey mi?»

«KELİLE VE DİMNE KİTABINDA TAFSİLEN YAZILDIĞI VEÇHİLE: «SEN BU ÇEŞMEDEN SAKIN! DİYE GÖKTEKİ AY'DAN SANA SEFİR GELİYORUM» DEMESİ İÇİN TAVŞANLARIN, BİR TAVŞANI ELÇİ OLARAK FİLE GÖNDERMELERİ»

10415

این بدان ماند که خرگوشی بگفت

من رسول ماهم و باماه جفت

«Ey peygamberlik davası edenler! Sizin haliniz şuna benzer: Tavşanın biri, ben Ay'ın elçisiyim ve onunla çiftim ve hemdemim demişti.»

10416

کز رمهٔ پیلان بران چشمهٔ زلال

جمله نخجیران بدند اندر و بال

«Zîrâ, o çeşme başına gelen fil sürüsünden bütün hayvânât sıkıntı ve korku içinde idiler.»

10417

جمله محروم وز خوف از چشمه دور

حیله میکردند چون کم بود زور

«Hayvanlar, korkudan o çeşmenin suyundan mahrum kalmışlardı. Kuvvetleri, fillere karşı kâfi gelmediğinden hileye teşebbüs etmişlerdi.»

10418

از سرکه بانك زد خرگوش زال

سوی پیلان درشب غرهٔ هلال

«Ay'ın ilk gecesi, ihtiyar bir tavşan, dağ tepesinden fillere seslendi.»

10419

که بیا رابع عشر ای شاه فیل
تا درون چشمه یابی این دلیل

«Şöyle diyerek ki: Ey fil pâdişâhı! Ayın on dördünde gel de çeşme suyunun içinde sözümün doğruluğuna delil göresin.»

10420

شاه پیلان من رسولم پیش بیست
بر رسولان بند و زجر و خشم نیست

«Ey büyük fil; ileri gel ve sözümü dinle! Ben elçiyim; elçilere ne kızılır, ne sövülür ve ne de hapsedilir.»

10421

ماه میگویدکه ای پیلان روید
چشمه آن ماست زین یك سو شوید

«Ay diyor ki: Ey filler çeşme bizimdir, buradan başka bir yere gidin!»

10422

ورنه من تان کور گردانم ، ستم
گفتم از گردن برون انداختم

«Yoksa sizi kör ederim. İşte söyledim ve zulmü üzerimden attım.»

10423

ترك این چشمه بگوئید و روید
تاز زخم تیغ من ایمن شوید

«Bu çeşmeyi terkedip gidin ki benim kılıcımın yaralayışından emin olasınız.»

10424

نك نشان اينست كاندر چشمه ماه

مضطرب گردد ز پيل آبخواه

«Bu haberin doğruluğuna alâmet şudur ki: Filler su içmek için kaynağa geldiler mi Ay harekete gelir.»

10425

آن فلان شب حاضرآ اى شاه پيل

تا درون چشمه يابى اين دليل

«Ey fillerin şahı; fülân gece gel de çeşme içinde bu alâmeti gör.»

10426

چونكه هفت و هشت از مه بگذريد

شاه پيل آمد ز چشمه مى‌چريد

«Ayın on beşi gelince fil pâdişahı geldi ve çeşmeden su içti.»

10427

چونكه زد خرطوم پيل آن شب باب

مضطرب شد آب و مه كرد اضطراب

«Fil hortumunu suya sokunca su dalgalandı ve Ay'ın sudaki aksi titredi.»

10428

پيل باور كرد ازوى آن خطاب

چون درون چشمه مه كرد اضطراب

«Çeşme içindeki Ay titreyince fil, tavşanın verdiği habere inandı.»

Seba halkı bu masalı söyledikten sonra dediler ki:

10429

ماه زان پیلان گولیم ای گروه
کاضطراب ماه آرد مان شکوه

«Ey gürûh! Biz, o ahmak fillerden değiliz ki Ay aksinin titreyişi bizi korkutsun da dinimizi terkedelim.»

10430

انبیا گفتند آوه پند جان
سخت تر کرد ای سفیهان بندتان

«Peygamberler dediler ki: Ey sefihler! Eyvâhlar olsun ki, bizim verdiğimiz cân nasîhatler, sizin bağlarınızı kuvvetlendirdi.»

«PEYGAMBERLERİN ONLARA CEVABI VE BİR MİSAL İRÂDI»

10431

ای دریغا که دواتان رنجتان
گشت زهر قهر جان آهنجتان

«Vâh yazık ki, size deva olacak ilâç, can alıcı kahır zehri oldu.»

10432

ظلمت افزود این چراغ آن چشمرا
چون خدا بگماشت پردهٔ خشمرا

«Cenâb-ı Hak, gazab perdesini havale edince, bu çirağ — yânî; bizim nasihatlerimiz — gözlerinizdeki karanlığı artırdı.»

10433

چه رئیس جست خواهیم از شما
که ریاستهان فزونست از سما

«Sizin gibilerden biz nasıl reislik isteriz ki, bizim riyâsetimiz, semâdan yüksektir.»

10434

چه شرف یابد ز کشتی بحر در
خاصه کشتی ز سرگین گشته پر

«İnci, denizdeki gemiden ne şeref bulur? Husûsiyle gübre doldurulmuş bir gemiden!»

10435

ای دریغ آن دیدهٔ کور و کبود
آفتابی اندر و ذره نمود

«Güneşi, zerre gibi gören kör göze ne kadar yazık!»

10436

ز آدمی‌که بود بی‌مثل و ندید
دیدهٔ ابلیس جز طینی ندید

«Âdem ki örnek ve benzeri olmayan mükemmel bir mahlûk idi. Halbuki Şeytanın gözü onu çamurdan başka bir şey görmedi.»

10437

چشم دیوانه بهارش دی نمود
زان طرق جنبید کورا خانه بود

«Delinin gözü, baharı ona kış gösterir. Çünkü, kendi makâmının sevkiyle hareket eder.»

10438

ای بسا دولت که آید گاه گاه
پیش بیدولت بگردد او ز راه

«Devletsizin karşısına bazan devlet ve seâdet gelir de, onda kabiliyyet olmadığı için yoldan geri döner.»

Nitekim Seba'lılara da aynı- devlet ve saâdet olan peygamberler gelmiş, fakat onlar da saâdete kâbiliyyet olmadığı için, birer devlet güneşi olan peygamberleri zerre misâli görmüşler ve onların hidâyet ışığından istifâde edememişlerdi.

10439

ای بسا معشوق کآید ناشناخت
پیش بدبختی نداند عشق باخت

«Ne kadar çok vâki olur ki, bilinmeyen bir bahtsızın yanına sevgilisi gelir de, o onunla muâşaka etmesini bilmez.»

Hadis-i Şerifte: **«Rabbınızın zamanınız günlerinde nefhaları, feyz râyihaları vardır. Âgâh olun ki o nefhaları istikbâl ve kabul edin.»** buyurulmuştur ki, o nefhalardan muradın, nebiler ve veliler olduğu beyan edilmiştir.

10440

این غلط ده دیده را حرمان ماست
وین مقلب قلب را سوء القضاست

«Gözümüze bu yanlış görmeyi veren bizim ezelî nasipsizliğimizdir. Kalbimizi böyle çeviren de süi kazadır.»

10441

چون بت سنگین شما را قبله شد
لعنت و کوری شما را ظله شد

«Taştan yapılmış putlar, size kıble olduğu için, lânet ve körlük de size gölgelik olmuştur.»

10442

چون بشاید سنگتان انباز حق

چون نشاید عقل و جان همراز حق

«Zannınıza göre taştan putlarınız Allah'a ortak oluyor da, akıl ve ruh sahibi bir insan-ı kâmil neden Hakkın sırdaşı ve peygamberi olamıyor?»

10443

پشهٔ مرده هما را شد شریك

چون نشاید زنده همراز ملیك

«Ölmüş sivrisinekler gibi olanlar — yânî; putlar — Devlet kuşuna ortak oluyorlar da, diri bir insan, Melik-i muktedire neden sırdaş olamıyor?»

10444

عاشق خویشید و صنعت کرد خویش

دم ماران‌را سر مارست کیش

«Siz kendinize ve kendi sanatınıza âşıksınız. Yânî; sanatkârâne yonttuğunuz putlara tapıyorsunuz. Evet, yılan kuyruğuna yılan başı yakışır.»

10445

نی دران دم دولتی و نعمتی

نی دران سر راحتی و لذتی

«Ne o kuyrukta devlet ve nimet vardır, ne de o başta rahat ve lezzet vardır.»

10446

گرد سرگردان بود آن دم مار

لایقند و درخورند آن هردو یار

«O yılan kuyruğu, bir halka gibi başın etrafına dolanır. Başla kuyruktan ibâret iki dost birbirine lâyık ve münâsibdir.»

Bu yılan başı ile kuyruğundan maksad: Helâl, haram demeyip servet kazanmış olan zenginler ile onların servet ve sâmânıdır denilmiştir. Zenginler ve mevkî sahibi zâlimler ile onların etrafı da denilebilir.

10447

آنچنان گوید حکیم غزنوی
در الهی نامه گر خوش بشنوی

«Eğer güzel dinleyecek ve anlayacak olursan, Hakîm-i Gaznevî (İlâhî Nâme) sinde şöyle der:»

10448

کم فضولی کن تو درحکم قدر
درخور آمد شخص خر با گوش خر

«Kaderin hükmüne itiraz edip de boşboğazlık etme! Eşeğe eşek kulağı pek münâsibdir.»

10449

شد مناسب عضوها و ابدانها
شد مناسب وصفها باجانها

«Uzuvlar, bedenler ve canlara kendi sıfatları tam denktir.»

Meselâ; kedinin sıfatları kediye, köpeğin sıfatları köpeğe, insanın sıfatları da insana münasibdir.»

10450

وصف هرجانی مناسب باشدش
بی گمان باجانکه حق بتراشدش

«Her canın sıfatı, Hakkın yarattığı cana şüphesiz münâsibdir.»

10451

شد مناسب وصفها درخوب و زشت

شد مناسب حرفها که حق بنشت

«O güzel ve çirkindeki sıfatlar onlara münâsib düşmüştür. Hakkın yazmış olduğu harfler birbirine tam münasiptir.»

10452

دیده و دل هست بین اصبعین

چون قلم دردست کاتب ای حسین

«Ey Huseyn! Ey güzelce kimse! Kâtibin elindeki kalem gibi, insanın gözü ve gönlü de Allah'ın iki parmağı arasındadır.»

Cenâb-ı Hak, Mukallib'ül-kulûbdür. Kalbleri istediği gibi çevirir. Onun için Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz: **«Ey kalbleri ve gözleri çeviren Allah! Beni dinin üzerinde sâbit kıl!»** diye duâ buyururdu. Hadis râvisi Enes bin Mâlik (Radiyallâhü anh) diyor ki: «Ben; Yâ Resûlullah; sana ve getirdiğin din hükümlerine îman ettik. Bizim için âhirette korkar mısın? diye sordum. **«Âdem evlâdının kalbleri Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır. O, kalbleri dilediği gibi çevirir.»** buyurdu.»

10453

اصبع لطفست و قهر و درمیان

کلك دل باقبض و بسطی در بنان

«Gönül kalemi, lûtuf ve kahır parmakları arasında gâh sıkıntıya düşer, gâh ferâha çıkar.»

10454

ای قلم بنگر گر اجلالیتی

که میان اصبعین کیستی

«Ey gönül kalemi; eğer Hakkın azamet ve celâline mensûb isen, bak ki kimin parmakları arasındasın?»

10455

جمله قصد و جنبشت زین اصبعست
فرق تو بر چار راه مجمعست

«Senin bütün kasdın ve hareketin bu parmaktandır. Başının üzeri dört yol ağzıdır.»

Buradaki dört yoldan maksad: Lûtuf, kahır, hidâyet ve dalâlettir. Mecma'da: Mertebe-i Ulûhiyyettir. Yânî; «Ey insan, Allah'ın bütün sıfâtı senin üzerinde hâkimdir. Senin hareketin ve sükûnun o sıfatların tesiriyle kâimdir.» deniliyor.

10456

این حروف حالهات از نسخ اوست
عزم و فسخت هم ز عزم و فتح اوست

«Senin harf gibi olan hallerin o kâtib-i ezelînin yazmasındandır. Bir şeye teşebbüs veya vazgeçişin de O'nun irade ve takdiri iledir.»

Binâenaleyh :

10457

جز نیاز و جز تضرع راه نیست
زین تقلب هم قلم آگاه نیست

«Niyaz ve duâdan başka kurtuluş yolu yoktur. Bu takallübden — yânî; kalbin kalem gibi Hakk'ın iki parmağı arasında bulunup da onu istediği gibi çevirmesinden — her kalem, yânî; her kalb âgâh değildir.»

10458

این قلم داند ولی بر قدر خود
قدر خود پیدا کند در نیك و بد

«Bu taklîb ve takallübü her kalem, kendi miktarı ve kabiliyeti kadar bilir. İyilik ve kötülük işlemesinde de kendi kadrini gösterir.»

10459

آنچه در خرگوش و پیل آویختند
تا ازل را با حیل آمیختند

«Seba Kavmi, tavşan ve fil misâlini getirmekle ezele kadar hiyle karıştırdılar. Lâkin Sırr-ı Ezeliyi bilmediler. Zira, onların peygamberlere karşı bu kadar inkâr ve ısrâr göstermeleri Sırr-ı Ezelî îcâbı idi.»

«HERKESİN, HUSUSİYLE EF'ÂL-İ İLÂHİYE İÇİN MİSÂL GETİREMİYECEĞİNİN BEYÂNI»

10460

کی رسد تا این مثلها ساختن
سوی آن درگاه پاك انداختن

«Peygamberler dediler ki: Ey Seba'lılar! Misâl irad etmek — Allah'ı Kamere, çeşmeyi havâs ve avâma benzetmek — ve bunlarla İlâhi Dergâha târiz eylemek sizin haddiniz mi?»

10461

این مثل آوردن آن حضرتست
که بعلم سر و جهرا و آیتست

«Misal getirmek, Cenâb-ı Hakka lâyıktır. Gizli ve âşikâr şeyleri bilmekte O, bir âyet-i uzmâdır.»

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı misaller irad edilmiş ve müşriklerin itirazı üzerine :

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا

Yânî : «Allah, sivrisinek ve onun fevkindeki şeyleri misal olarak irad etmekten çekinmez[92].» buyurulmuştur.

(92) Sûrei Bakara : 26.

Hazret-i Mevlânâ, Seba'lıların misâl olarak tavşan ile fil hikâyesini söylemeleri üzerine peygamberler lisânından onlara: «Misâl îrâdı, sizin ne haddinize; o, Allah'a mahsustur.» diyor ve bahse devam ediyor:

10462

تو چه دانی سر چیزی تا توکل

یا بزلفی یا برخ آری مثل

«Sen bir şeyin sırrını ne bilirsin? Kafan kel ve dilin tutuk iken saç ve yüz'e ait nasıl misâl irad edebilirsin?»

10463

موسی آنرا عصا دید و نبود

اژدها بد سر اولب می کشود

«Hazret-i Mûsâ bile elindeki değneğini asâ görmüştü. Fakat o asâ değil ejderhâ idi. Yere atılınca ağzını açtı ve hakikatinin ne olduğunu söyledi.»

Kelîmullah Hazretleri Medyen'den haremiyle birlikte Mısır'a giderken Eymen vâdisinde tecellîye mazhar ve: **«Ey Mûsâ, elindeki nedir?»** süâline muhâtab olmuştu. Bu süâle cevâben: **«O, benim asâmdır, ona dayanırım ve koyunlarıma ağaçlardan yaprak silkerim; onunla daha başka işler de görürüm.»** cevâbını verdi. Cenâb-ı Hak ona:

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ

يَا مُوسَى ۝ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى

غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى ۝ قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَى ۝ فَأَلْقَيهَا

فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى ۝ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا

الْأُولَى ۝

Yânî: **«— Mûsâ, o sağ elindeki ne?** (Mûsâ) **dedi: O, benim asâmdır. Ona dayanırım. Onunla davarlarıma yaprak silkerim. Onda bana mahsus**

başkaca haacetler de vardır. Buyurdu: Mûsâ, onu (elinden) bırak. O da bunu bıraktı. Bir de ne görsün: Koşup duran bir yılan (olmuş) dur o! Buyurdu: Tut onu, korkma. Biz onu yine evvelki şekline çevireceğiz[93].»

10464

چون چنان شاهی نداند سرچوب

تو چه دانی سر این دام حبوب

«Mûsâ gibi mânevî bir pâdişah, bir değneğin sırrını bilememişken, sen nasıl olur da bu tuzaktaki yem tânelerinin sırrını bilebilirsin?»

Ve misâl îrâdına kalkışabilirsin?

10465

چون غلط شد چشم موسی درمثل

چون کند موشی فضولی مدحل

«Mâdem ki misâl hususunda Mûsâ'nın gözü yanlış gördü. Senin gibi bir fâre, misâl îrâdiyle hakîkate nasıl delik açabilir?»

10466

آن مثالها چو اژدرها کند

تا بپاسخ جزء جزءت بر کند

«Senin o misâlini Allah bir ejderha şekline kor da, cevabıyla seni paramparça eder.»

10467

این مثال آورد ابلیس لعین

تا که شد ملعون حق تا یوم دین

«İblis de böyle bir misâl getirdi, —Beni ateşten, Âdem'i topraktan yarattın. Ateş, topraktan yüksektir, ben de Âdem'den âliyim, dedi— de Kıyâmete kadar mel'ûn oldu.»

---

(93) Sûrei Tâhâ: 17-21.

این مثال آورد قارون از لجاج
تا فروشد در زمین با تخت و تاج

«Kaarûn da inad edip Allah'a misâl irad etti de, tahtı ve tâcı yere geçti.»

Tefsirlerde deniliyor ki : Karûn, Benî İsrâil'in en zengini idi. Servetine güvenerek Hazret-i Mûsâ'nın mevkiine hased ediyor, onun yerine geçip Benî İsrâil'i idâresi altına almak istiyordu. Şeriat-i Mûseviyyede zekât farz olunca, Karûn'dan, her bin altından bir altın alınması emredildi. Karûn, bunun çok bir para tutacağını anlayınca vermek istemedi. Ve Hazret-i Mûsâ aleyhine Benî İsrâil'i kışkırtmaya başladı : Mûsâ'nın her dediğini yapıyorsunuz, şimdi de mallarınızı almak istiyor, dedi. Sonra bir fâhişeye iki torba altın verip: Mûsâ benimle zinâ etti, demesini tenbih etti. Hazret-i Mûsâ, Benî İsrâil'e vâz ü nasihat ederken : «Hırsızlık edenin elini keserim, zinâ eden bekâr olursa kamçılarım, evli bulunursa recm ederim.» dedi. Cemâat arasından Karûn ayağa kalktı : «Eğer zinâ eden sen olursan?» diye sordu. Hazret-i Mûsâ : «Zinâ eden ben olursam da hüküm aynidir.» buyurdu. Karûn : «Sen falanca fâhişe ile zinâ etmişsin.» isnâdında bulundu. Mûsâ Aleyhisselâm : «Maâzallah, ben öyle bir şey yapmadım, kadını getirin.» dedi. Fâhişeyi getirdiler. Hazreti Mûsâ ona : «Denizde yol açan ve Tevrât'ı inzâl eyleyen Allah hakkı için doğru söyle.» dedi. Kadın : «Yâ Kelîmullah! Sana iftirâ etmem için Karûn bana iki kese altın verdi. Ben günahkârlığımla beraber sana nasıl iftira edebilirim? Karûn'un mühürlü keseleri yanımdadır.» dedi. Keseleri getirdiler. Üstünde Karûn'un mührü basılmış olduğu görüldü ve iftirası meydana çıktı. Bunun üzerine Mûsâ Aleyhisselâm secdeye kapandı ve Allah'a Karûn'dan şikâyet etti. Cenâb-ı Hak, Arz'ı kendisine müsahhar kıldığını bildirdi. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ, Karûn'a taraftar olanların onun yanına, olmayanların kendi yanına geçmesini İsrâil'e teklif etti. İki kişiden gayrisi Mûsâ Aleyhisselâm'ın yanına geçti. Kelîmullâhın emriyle de Karûn ve taraftarı olan iki kişi yere geçti. Hazret-i Mûsâ, Karûn'u yere geçirdi ve malını aldı denilmesin diye de, onun bütün servetini de toprağa geçirdi. Nitekim bu vak'a Kur'ân'da ve Sûre-i Kasas'da şu sûretle hikâye edilmiştir :

إِنَّ
قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ
مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوٓأُ بِالْعُصْبَةِ اُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ
لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾
وَابْتَغِ فِيمَا اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ كَمَا اَحْسَنَ اللّٰهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ
الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

Yânî: «Filhakika Karûn, Mûsâ'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı serkeşlik etti o. Biz ona öyle hazineler verdik ki anahtarları (nı taşımak bile) güçlü, kuvvetli büyük bir cemaate ağır geliyordu. O vakit kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Çünkü Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiği (maldan harcayıp) Âhiret yurdunu ara. Dünyadan nasibini de unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de (insanlara sadaka vererek) ihsanda bulun. Yer (yüzün) de fesad arama. Çünkü Allah fesatçıları sevmez[94].»

(94) Sûrei Kasas: 76-77.

قَالَ اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِي اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ
مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَاَكْثَرُ جَمْعًا
وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ فِي
زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ
مَا اُوتِيَ قَارُونُ اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اُوتُوا
الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقّٰيهَا
اِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ
لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ
﴿٨١﴾ وَاَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا اَنْ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَاَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

Yânî : «(Karûn) dedi ki : Bu (servet) bana ancak bende olan ilimle (ilim sayesinde) verilmiştir. (O, madem ki âlimdi) kendisinden evvelki nesillerden kuvvetçe ondan daha üstün, cemiyetçe daha kesretli kimseleri Allah'ın hakikaten helâk etmiş olduğunu bilmedi mi? Mücrimlerden günahları sorulmaz. Derken, zîneti (debdebesi) içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler : ne olurdu, dediler. Karûn'a verilen (şu servet) gibi bizim de (malımız) olsaydı. O, hakikaten büyük nasib sahibidir. Kendilerine ilim verilenler de (şöyle) dedi : Yazıklar olsun size. Allah'ın sevâbı, îman ve iyi amel (ve hareket) eden kimseler için daha hayırlıdır. Buna da sabır (ve sebât) edenlerden başkası kavuşturulamaz.

Nihayet biz O'nu da, sarayını da yere geçiriverdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiç bir cemaatı da yoktu O'nun. Bizzat kendisini müdafaa edebileceklerden de değildi.

Dün onun mevkiini temenni edenler, sabahleyin (şöyle) diyorlardı: Vay, demek ki Allah, kullarından kimi dilerse onun rızkını yayıyor (genişletiyor) yahud, daraltıyor. Allah bize lûtfetmeseydi, bizi de muhakkak batırırdı. Vay, demek ki hakikat şudur: Kâfirler felâh bulmaz[95]!»

10469

این مثالترا چو زاغ و بوم دان

که ازیشان پست شد صد خاندان

«Senin bu misâlini karga ve baykuş gibi bil. Onların uğursuzluğundan binlerce ev, bark yıkıldı, yerle bir oldu.»

Karganın ve baykuşun uğursuzluğu meşhur olduğu için Hazret-i Mevlânâ, o meşhura göre söz söylüyor.

10470

نوح اندر بادیه کشتی بساخت

صد مثل گو از پی تسخر بتاخت

«Nûh Aleyhisselâm çölde ve sudan uzak yerde gemi yapıyordu. Kavminden yüzlercesi misâl getirerek eğlenmek için yanına koşuyordu.»

Ve:

10471

در بیابانی که آب چاه نیست

میکند کشتی چه نادان ابلهیست

«Kuyu suyu bile bulunmayan bir çölde gemi yapıyor, ne budala, ne câhil diyorlardı.»

10472

آن یکی میگفت ای کشتی بتاز

وان یکی میگفت پرش هم بساز

«Biri: Ey gemi koş! Diğer biri de: Gemiye kanad da yap! diyordu.»

---

(95) Sûrei Kasas: 78-82.

10473

او همی گفت این فرمان خداست
این بجربکها نخواهد گشت کاسد

«Hazret-i Nûh ise şöyle diyordu: Bu Allah'ın emriyledir. İstihzâ ile, maskaralıkla eksilmez.»

Cenâb-ı Hak, Nûh Aleyhisselâm'a: **«Bizim gözümüzün önünde bir gemi yap!»** emrini vermiş, Hazret-i Nûh da İlâhî emir mûcibince onu yapmaya başlamıştı. Müşrikler onunla eğleniyorlardı. Nûh Aleyhisselâm da: **«Şimdi siz benimle eğleniyorsunuz, bir vakit gelecek ki biz de sizinle eğleneceğiz.»** diyordu. Nihayet tufan oldu. Gemi sular üstünde ve dağlar gibi dalgalar arasında hareket etti. O eğlenen müşriklerin hepsi boğuldu.

«GECE YARISI BU DUVAR DİBİNDE NE YAPIYORSUN? DİYE SORULAN BİR HIRSIZIN: "DAVUL ÇALIYORUM!" DEMESİ HİKÂYESİ»

10474

این مثل بشنو که شب دزد عنید
در بن دیوار حفره می برید

«Şu misâli dinle: gece yarısı inadcı bir hırsız, duvar dibinde bir çukur kazıyordu.»

10475

نیم بیداری که او رنجور بود
طقطق آهسته اشرا می شنود

«Yarı uyanık bir hasta, onun yavaş yavaş gelen taktaklarını işitiyordu.»

10476

رفت بربام و فرو آورد سر
گفت اورا در چه‌کاری ای پدر

«O hasta dama çıktı ve yavaşca başını aşağıya eğdi ve ona: Babalık ne yapıyorsun?»

10477

خیر باشد نیم شب چه میکنی
تو کی؟ گفتا دهلزن ای سنی

«Hayrola, gece yarısı kuyu mu kazıyorsun? Sen kimsin? diye sordu. Hırsız: Ey ölü kimse! Davulcuyum, cevâbını verdi.»

10478

در چه‌کاری گفت میگویم دهل
گفت کو بانگ دهل ای بوسبل

«Hasta: Ne yapıyorsun? süâlini tekrar etti. Hırsız: davul çalıyorum! dedi. Hasta: Hani davulun sesi? deyince...»

10479

گفت فردا بشنوی این بانگ‌را
نعرهٔ واحسرتا واویلتا

«Hırsız dedi ki: Davulun sesini, evyahlar olsun, diye yarın duyarsın.»

10480

آن دروغست و کژ و برساخته
سر آن کژرا تو هم نشناخته

«O tavşan ve fil masalı da yalandır, doğru değildir, uydurmadır. Sen o uydurma masalın sırrını da anlayamadın.»

10481

سرآن خرگوش دان دیو فضولی

که بهپیش نفس تو آمد رسول

«O tavşanın hakikati, bilmiş ol ki, senin nefsine elçilikle gelmiş Şeytandır.»

10482

تا که نفس گول‌را محروم کرد

ز آب حیوانی‌که ازوی خضر خورد

«Hızır Aleyhisselâm'ın içmiş olduğu âb-ı hayattan ahmak nefsi mahrum etmek için gelmiştir.»

10483

باز گونه کردهٔ معنیش‌را

کفر گفتی مستعد شونیش‌را

«O masala ters mânâ verdin ve küfür söyledin... O halde, Allah'ın azâbına hazır ol!»

10484

اضطراب ماه گفتی در زلال

که بترسانید پیلانرا شغال

«Çeşme suyu içinde ayın titrediğini ve bir çakalın — yâni; tavşanın — filleri korkuttuğunu söyledin.»

10485

قصهٔ خرگوش و پیل آدی و آب

خشیت پیلان ز مه دراضطراب

«Tavşanın, filin ve suyun, bir de, Ay'ın aksi suda titreyince fillerin korktuğunu misâl olarak söylüyorsun.»

10486

این چه ماند آخر ای کوران خام

با مهی که شد زبونش خاص و عام

«Ey ham körler; bu misâl, havas ve avamın mağlûbu olduğu bir Ay'a nasıl benzer?»

Siz demek istiyorsunuz ki Ay'dan maksadımız : Hazret-i Haktır. Âb-ı zülâlden murâdımız : Havâs ve avamın vücûdu, o suda görünen akis de yine havâs ve avamın vücudundaki Zuhûrât-ı İlâhiyyedir. Misâl ile benzetilen arasında hiç münâsebet yoktur. Çünkü Ay'ın suda görünen aksi titrer. Mahlûkâtın vücudundaki Zuhûrât-ı İlâhiyye ise böyle değildir.

10487

چه مه و چه آفتاب و چه فلك

چه عقول و چه نفوس و چه ملك

«Ay nedir, Güneş nedir, Felek nedir, Akıl nedir, Nefs nedir, Melek nedir? Bunların hepsi, o Melik-i Muktedir'in zebûnu ve fermanberîdir.»

10488

آفتاب آفتاب آفتاب

این چه میگویم مگر هستم بخواهم

«Güneşin güneşinin güneşi, — yâni; güneşin medârı ve fezâsı da — O'nun emrinin mahkûmudur... Ne söylüyorum, uykuda mıyım, rûyâ mı görüyor, yoksa sayıklıyor muyum?»

Hazret-i Mevlânâ yaptığı teşbihten rücû ediyor ve Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın teşbih ve temsil ile anlatılamıyacağını anlatıyor.

10489

صد هزاران شهررا خشم شهان

سرنگون کردست ای بد گمرهان

«Ey kötü sapıklar! Pâdişahların gazâbı, yüz binlerce şehri alt üst etmiştir.»

10490

کوه برخود می‌شکافد صد شکاف

آفتابی چون خراسی در طواف

«O gazab dolayısiyle dağlarda yüzlerce yarık peydâ olur, Güneş de değirmen eşeği gibi döner durur.»

Buradaki pâdişahlardan maksad: Mânevî sultanlar olan nebîler ve velîlerdir. Onların incitilmesi, bir çok hâdiselerin, bir çok felâketlerin zuhûruna sebeb olur. Nitekim, Hazret-i Mevlânâ da buna misal olarak eski kavimlerin helâkinden bahsediyor:

10491

خشم مردان خشك گرداند سحاب

خشم دلها کرده عالمرا خراب

«Ricâlullahın gazâbı, bulutu kurutur; gönül sâhiblerinin hiddeti, Âlemi harâb eder.»

10492

بنگرید ای مردگان بی‌حنوط

در سیاستگاه شهرستان لوط

«Ey kefensiz ve yıkanmamış ölüler! Lût kavminin şehir ve kasabalarını görün ki nasıl yere geçmiş ve yerlerinde bahr-i lût zuhur etmiştir.»

10493

اضعف مرغان ابابیلست او

پیل‌را بدرید پنذیر درفو

«Kuşların en zaifi ebâbil iken, Habeşlerin filini, yama kabul etmeyecek şekilde yırttı.»

Bu beyit, Ashâb-ı Fîl'in Mekke civârında helâk olduklarına işârettir. Yemen'de Habeşistan devleti tarafından vali bulunan (Ebrehe El-Eşrem), filli bir ordu ile ve Kâbe'yi yıkmak niyetiyle Mekke'ye gelmiş, fakat ordusu Ebâbîl denen kuşların getirip attıkları taş kesilmiş çamur parçalariyle hezimete uğramış ve helâk olmuştu.

10494

کیست کونشنید آن طوفان نوح
یا مصاف لشکر فرعون و روح

«Nuh tûfânını duymayan, yahud Fir'avn ordusuyla Hz. Mûsâ kıssasını işitmeyen kim vardır?»

10495

روحشان بشکست اندر آب ریخت
ذره ذره آبشان بر می کسیخت

«Ruh gibi olan Hz. Mûsâ, Fir'avn ve kuvvetlerini mağlûb etti ve suda boğdu. Su da onları zerre zerre parçaladı.»

10496

کیست کونشنید احوال ثمود
وانکه صرصر عادیانرا میربود

«Sâlih Aleyhisselâm'ın kavmi olan Semûdî'lerin ahvâlini ve Hûd Aleyhisselâm'ın meb'ûs olduğu Âd kavmini, şiddetli rüzgârın nasıl mahvettiğini duymayan var mı?»

10497

چشم باری درچنان پیلان کشا
که بدندی پیل کش اندر وغا

«Gözünü bâri böyle fillere — yâni; Âd ve Semûd kavimleri gibi güçlü, kuvvetli insanlara — aç ki, onlar muharebelerde fil öldürecek kadar cesûr ve kavî idiler.»

10498

آنچنان پیلان و شاهان ظلوم
زیر چشم دل همیشه در رجوم

«Onlar gibi filler ve bu kadar zâlim pâdişahlar bile gönül gözü altında dâima taşlanıyorlar.»

تا ابد از ظلمتی در ظلمتی

میروند و نیست عونی رحمتی

«Ebede kadar, bir zulmetten, bir azabdan diğer bir azaba giderler. Onlar için merhamet ve yardım yoktur.»

10500

نام نیك و بد مگر نشنیده‌اید

جمله دیدند و شما نادیده‌اید

«İyi ve kötü nâmınızı işitmediniz mi? Bütün âlem gördüğü halde hakîkati siz görmediniz mi?»

Yânî; gelip geçen kavimler ve peygamberlerin vak'alarını duymadınız mı? Peygamberlerini tasdik etmeyen müşriklerin nasıl felâketlere uğradıklarını işitmediniz mi?

10501

دیده‌را نادیده می‌آرید لیك

چشمتانرا واکشاید مرك نیك

«Siz gördüğünüz halde görmemiş gibi davranıyorsunuz. Lâkin ölüm gözlerinizi iyice açacaktır.»

10502

گر عالم پر بود خورشید و نور

چون روی درظلمتی مانندکور

«Farzet ki Âlem, Güneş ve nûr ile doludur; sen körler gibi karanlıkta gidince,»

10503

بی‌نصیب آیی ازان نور عظیم

بسته روزن باشی از ماه کریم

«O azîm nurdan nasibsiz kalırsın; kerîm olan Kamere karşı pencereni kapamış olursun.»

10504

تو درون چاه رفتستی ز کاخ
چه گنه دارد جهانهای فراخ

«Sen, köşkten inip de kuyu içine girince, geniş geniş âlemlerin ne kabahati vardır?»

10505

جان که اندر وصف گرگی ماند او
چون ببیند روی یوسف را بگو

«Bir ruh, kurtluk sıfatında kalacak olursa Yusuf'un yüzünü nasıl görebilir, söyle?..»

10506

لحن داودی بسنگ و که رسید
گوش آن سنگین دلانش کم شنید

«Dâvud Aleyhisselâm'ın Zebûr okuyuşu taşlara ve dağlara aksetti de, zamanındaki müşrikler onu duymadı.»

10507

آفرین بر عقل و بر انصاف باد
هر زمان والله اعلم بالرشاد

«Her zaman akıl ve insâfa âferînler olsun ki hidâyete vâsıta olan onlardır. Hidâyet yoluna âlem olan da Allah'dır.»

10508

صدقوا رسلاً کراما یا سبا
صدقوا روحاً سباها من سبا

«Ey Seba'lılar; peygamberleri tasdik edin, ruhu esir etmiş olan Cenâb-ı Hakka da iman edin.»

10509

صدقوكه هم شموس طالعه

يؤمنوكم من مخازى القارعه

«Peygamberleri tasdik edin ki onlar doğmuş güneşlerdir. Sizi kıyâmet gününde rezil olmaktan onlar emin ve mahfûz kılarlar.»

10510

صدقوهم هم بدور زاهره

قبل ان يلقوكم بالساهره

«Peygamberleri tasdik edin ki onlar, parlak ay gibidirler. Onlara tâbi olun ki, melekler sizi Mahşer'e götürmeden evvel, sizi te'min etsinler.»

10511

صدقوهم هم مصابيح الدجى

اكرموهم هم مفاتيح الرجا

«Peygamberleri tasdik eyleyin ki onlar, karanlığın kandilleri gibidirler. Kendilerine ikram ve ihtiramda bulunun. Zira onlar ümid kapılarının anahtarıdır.»

10512

صدقوا من ليس يرجو خيركم

لاتضلوا لاتصدوا غيركم

«Sizden bir hayır ve ücret istemeyen peygamberleri tasdik edin de dalâlete düşmeyin ve başkalarını da azdırmayın.»

10513

پارسى گوييم هين تازى بهل

هندوى آن ترك باش اى آب و گل

«Arabçayı bırak da, fârisî söyleyelim. Ey su ve çamurdan ibâret olan insan! O Türk'ün hindûsu —yânî; Cemîl-i alel-ıtlâk olan Allah'ın hizmetkârı — ol!»

Ki o sâyede sen de efendi olasın.

10514

هین گواهیهای شاهان بشنوید
بگرویدند آسمانها بگروید

«Âgâh olun da Nübüvvet Sultanları olan Enbiyâ Aleyhisselâm'ın sözlerini dinleyin. Onları göklerde melekler tasdik ettiler, siz de yerde tasdik ediniz.»

«İHTİYAT'IN MÂNÂSI VE İHTİYATLI OLAN KİMSENİN MİSÂLİ»

10515

یا بحال اولینان بنگرید
یا سوی آخر بحزمی درپرید

«Ya evvelkilerin, gelip geçmiş kavimlerin, hâline bakınız; yâhud hazm ve ihtiyat ile uçunuz.»

10516

حزم چه بود در دو تدبیر احتیاط
از دو آن گیری که دورست از خباط

«İhtiyat nedir? İki tedbirden hangisi sükûttan ve tehlikeden âzâde ise onu tatbik etmektir.»

Meselâ :

10517

آن یکی گوید درین ره هفت روز
نیست آب و هست ریك پای سوز

«Biri sana; gideceğin yolda yedi günlük mesafede su yoktur, ancak ayakları yakan kum vardır, dese.»

10518

وان دیگر گوید دروغست این بران
که بهر شب چشمهٔ بینی روان

«Diğeri de: bu söz yalandır. Her gece akan bir çeşmeye tesâdüf edersin.»

Haberini verse...

10519

حزم آن باشد که برگیری تو آب
تا رهی از ترسی و باشی برصواب

«İhtiyat odur ki, yanına su alır, susuzluk korkusundan kurtulur ve doğru hareket etmiş olursun.»

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da:

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى

Yânî: **«Âhiret yolculuğu için azık tedarik ediniz, azıkların en hayırlısı takvâdır[96].»** buyurmuştur.

Bir beyitte denilmiştir ki: **«Âşıkların yolunun azığı derddir, göz yaşıdır ve âhdır. Yol işte böyledir, haydi bakalım bismillâh, kimin yolculuğa niyeti vardır?»**

10520

گر بود در راه آب این را بریز
ور نباشد وای بر مرد ستیز

«Eğer yolda su varsa taşıdığın suyu döker, tâzesini içer ve doldurursun. Eğer geçilen çölde su yoksa vay o inadcı kimsenin haline!»

Bütün mahlûkatın yolcusu bulunduğu bir sefer var. Bunun vukû bulmakta olduğunu her gün görüyoruz. Binâenaleyh ondan şüphelenmek akıllı kârı değildir.

Allah ve peygamberi, bu mecbûrî seferin sonunda bir Âhiret, Âhi-

(96) Sûrei Bakara: 197.

rette azâb ve nimet olduğunu haber vermiştir. Binâenaleyh biz de o yol için azık hazırlamalı, yânî; tâat ve ibâdette bulunmalı ve elimizden geldiği kadar fakirlere bakmalıyız. Bu yapacağımız şeyler, ihlâs ile olursa o yolda ve gidilecek yerde işimize yarar. Ya: «Hayat bundan ve buradakinden ibarettir. İnsan doğar, yaşar, ölür, toprak olur. İşte bu kadardır!» diyen münkirler gibi aldanır da yol hazırlığı hazırlamazsak halimiz ne olur? Biz bu yolun sonunda başka bir âlem, bir Âhiret var diye gidelim de yoksa ne kaybederiz. Fakat yok diye gideriz de ya var çıkarsa, o vakit büyük musibet bizim içindir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche'ye isnad edilen bir söz vardır. Cenâb-ı Mürtezâ buyurmuş ki: **«Hekim ile müneccim, Âhiret ve Mahşer yoktur dediler. Ben de haydi işinize gidin, eğer sizin dediğiniz doğru ise ben hiç bir şey kaybetmiş olmam. Fakat benim itikadım gibi o dedikleriniz var olacaksa vay sizin halinize! dedim.»**

10521

ای خلیفه زادگان دادی کنید
حزم بهر روز میعادی کنید

«Ey halife-i İlâhiyye olan Âdem'in oğulları! Adâlet edin de, Kıyâmet günü için ihtiyatlı bulunun.»

Halife: Birinin namına hareket eden demektir. Nasıl ki Hazret-i Ebû Bekr Radiyallahü anh'e (Rasûlullah'ın Halifesi) denilmişti. Sûre-i Bakara'daki:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓا
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ

Yânî: **«Hani Rabbin meleklere: Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım, demişti.** (Melekler) **de: Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdîs edip dururken, orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın? demişlerdi[97].»** âyet-i kerîmesi mûcibince Hazret-i Âdem, yeryüzünde halîfe olmak üzere yaratılmıştır.

Hilâfet, yânî; İlâhî vekâlet, mâddî ve mânevî olmak üzere ikidir. Ya

(97) Sûrei Bakara: 30.

hem maddisi, hem mânevîsi bir zatta birleşir. Hulefâ-yı Râşidin ve Ömer bin Abdülaziz (Radiyallâhü anhüm) de olduğu gibi. Yahud maddîsi başka, mânevîsi başka zatlarda olur. Sûrî hükümdarlar zamanında bulunan ve reîs'ül-evliyâ olan zevât-ı kiramda olduğu gibi. İnsanlar, ilk halifetullah olan Âdem Aleyhisselâm'ın torunları oldukları için Hazret-i Mevlânâ onlara (Ey halife zâdegân) diye hitab ediyor ve şöyle nasihatler veriyor :

10522

آن عدوی کز پدرتان کین کشید
سوی زندانش ز علیین کشید

«O düşman yok mu, o düşman... Atanıza da kin güttü de O'nu, memnû ağacın meyvesinden yemeğe teşvik ederek, bulunduğu yüksek makâmından zindana çekti.»

Yânî; Arz'a inmesine sebeb oldu.

10523

آن شه شطرنج دل را مات کرد
از بهشتش سخرهٔ آفات کرد

«O gönül satrancının şahı olan Hazret-i Âdem'i mat etti, Cennetten çıkarıp bir çok âfete mârûz bıraktı.»

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

Yânî : **«Bunun üzerine şeytan onları(n ayağını) oradan kaydırıp içinde bulunduklarından onları çıkarıvermişdi[98].»** âyetinde bu hal haber verilmiştir.

10524

چند جایش گرفت اندر نبرد
تا بکشتی در فکندش روی زرد

«Bir kaç yerde, Âdem ile savaşa girip, oyunlar yaptı, nihâyet onu yüzü sararmış bir halde güreşte yendi.»

---

(98) Sûrei Bakara : 36.

10525

اینچنین کردست با آن پهلوان
سست سستش منگرید ای دیگران

«Şeytan, Âdem gibi bir pehlivana böyle yaptı. Ey başkaları, yânî; Âdem evlâdı! Şeytan'ı gevşek ve kuvvetsiz bir şey sanmayın.»

Nitekim Kur'ân'da da:

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ

Yâni: «Ey Âdem oğulları; Şeytan babanızı ve ananızı fitneye düşürüp nasıl Cennetten çıkardı ise, sakın size de bir fitne (belâ) yapmasın[99].» buyurulmuştur.

10526

مادر و بابای ما را آن حسود
تاج و پیرایه بچالاکی ربود

«O hasedci şeytan; babamızın ve anamızın başlarındaki tâcı ve üstlerindeki elbiseyi el çabukluğuyla, yânî; hiyle ile kaptı.»

10527

کرد شان آنجا برهنه زار و خوار
سالها بگریست آدم زار زار

«Onları çıplak ve hor, hakîr bir hâle getirdi de, Âdem Aleyhisselâm yıllarca hıçkıra hıçkıra ağladı.»

10528

که ز اشک چشم او رویید نبت
که چرا اندر جریده لاست ثبت

«Hazret-i Âdem, âsiler defterine kaydedildim diye o kadar ağladı ki, akan göz yaşlarının tesiriyle bir takım nebâtât bitti.»

(99) Sûrei A'raf: 27.

10529

تو قیاس گیر طر اریش را
که چنان سرور کند زوریشرا

«Sen Şeytanın yankesiciliğini ve el çabukluğunu şundan kıyas et ki, Hazret-i Âdem gibi bir ulu bile, onun hilesi yüzünden saçını, sakalını yoldu.»

Hazret-i İsâ'nın söylediği rivâyet edilen bir söz vardır. Cenâb-ı Rûhullah : **«Şeytanın mekriyle helâk olan nasıl helâk oldu? diye şaşmamalı, ondan necât bulana mekrinden nasıl kurtuldu diye şaşmalı.»** demiştir ki, ne kadar doğru...

10530

الحذر ای گل پرستان از شرش
تیغ لاحولی زنید اندر سرش

«Ey çamura tapanlar — yânî; ey cesede bağlı olanlar! — Şeytanın şerrinden sakınınız ve onun kafasına (Lâ havle) kılıcını vurunuz.»

İnsana Şeytanın vesvesesi girecek olursa : (Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azim...) demeli ve bunun «Kudret ve kuvvet ancak Allah-ı Azimüşşânındır.» demek olan mânâsını bilerek kemâl-i ihlâs ile söylemeli : O vakit Şeytan defolup gider.

10531

کوهی بیند شمارا از کمین
که شما اورا نمی بینید هین

«O sizi, kurduğu pusudan görür. Siz ise onu göremezsiniz.»

Kur'ân'da :

إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ

Yânî : **«Çünkü O da, kabilesinden olan(lar) da, sizi, sizin kendilerini göremiyeceğiniz yer(ler)den muhakkak görürler[100].»**

(100) Sûrei A'raf : 27.

10532

دائما صیاد ریزد دانه‌ها

دانه پیدا باشد و پنهان دغا

«Avcı dâimâ dâne döker. Dâneler meydanda ,hiyle ve tuzak ise gizlidir.»

Şeytan da insanları avlamak için Dünya metaından önlerine dâneler döker. O dânelere meyleden, Şeytan'ın tuzağına düşer.

10533

هر کجا دانه بدیدی الحذر

تا نبندد دانه بر تو بال و پر

«Her nerede böyle bir dâne görecek olursan sakın ki o dâne, senin kolunu, kanadını bağlamasın.»

Meselâ; bir Şeytan, bir memuru tuzağa düşürmek için, kendi gibi bir Şeytanı, fakat insan Şeytanını, ona gönderir. Herif; kânûna, nizâma karşı bir iş gördürmek için ona rüşvet teklifinde bulunur: «Herkes alıyor, başka türlü geçinmek kabil mi? Aldığın maaş seni idâre ediyor mu?» diye o bedbahtı kandırır ve bir kaç kâğıt rüşveti aldırır. İşte bu Şeytan tuzağının yemidir. O yemi yiyen de tuzağa düşmüş demektir. Çünkü rüşveti vermek de, almak da, hattâ vâsıta olmak da şer'an haramdır, kanunen cürümdür.

Hazret-i Peygamber; rüşveti verene, alana, hatta vasıta olana lânet etmiştir. Lisân-ı Peygamberî ile mel'ûn olanın, Âhirette azab göreceği muhakkaktır. Âhiret azabından evvel şu da olur: Günün birinde o memurun rüşvet aldığı meydana çıkar, azledilir, mahkemeye sevkolunur, mahkûm ve mahpûs olur. Binâenaleyh böyle tuzağa düşüren dânelerden sakınmalıdır.

10534

زانکه مرغی کو بترک دانه کرد

دانه از صحرای بی‌تزویر خورد

«Tuzak yemi olan dâneden sakınan ve onu terkeden bir kuş; tezvîri, tuzağı olmayan bir kırdan yer, karnını doyurur.»

10535

هم بدان قانع شد و از دام جست

هیچ دامی پر و بالش را نبست

«Böyle tehlikesiz bir kırda bulunduğuna kanaat eden ancak tuzaktan kurtulur; hiç bir tuzak onun kolunu ve kanadını bağlamaz.»

10536

باز مرغی فوق دیواری نشست

دیده سوی دانهٔ دامی ببست

«Bir kuş, bir duvarın üstüne konar. Bir tuzağın üstündeki dâneye nazar eder.»

10537

این نظر با آن نظر چالیش کرد

ناگهانی از خرد خالیش کرد

«Dâneye olan bu bakışı, ovaya olan bakışı ile mücâdelede bulunur ve gâlib gelirse, akıldan, ihtiyattan hâlî bırakır ve onu tuzak tarafına sevkeder.»

10538

باز مرغی کان تردد را گذاشت

زان نظر بر کند و بر صحرا گماشت

«Yine bir kuş, ona mı gideyim, buna mı gideyim diye tereddüdü bırakır, tuzaktaki dâneden sarf-ı nazar eder ve gözünü kır tarafına çevirir.»

10539

شاد پر و بال او بخاً له

تا امام جمله آزادان شد او

«İşte, onun kolu, kanadı şâd ve âzâdeler zümresine imam olur. Ne mutlu ona!»

10540

هرکه اورا مقتدا سازد برست

درمقام امن و آزادی نشست

«Ona iktida eden ve onun gibi yapan da kurtulur, emniyet ve hürriyet makamına oturur.»

10541

زانکه شاه حازمان آمد دلش

تا گلستان و چمن شد منزلش

«Çünkü onun kalbi, ihtiyatkâr olanların şahı olduğu için menzili gülistan ve çemen olmuş, — yânî; emin ve Emân-ı ilâhiyyeyi bulmuştur —.»

10542

حزم ازو راضی و او راضی ز حزم

اینچنین کن گرکنی تدبیر و عزم

«İhtiyatı ondan razı, o da ihtiyatından razıdır. Sen de bir tedbir ve azimde bulunursan böyle yap.»

İhtiyat ile hareket edenler, husûsiyle, helâl mi, haram mı diye şüphe edilen şeyleri ihtiyaten terk eyleyenler. **(Radiyallâhü anhüm ve razû anh.)** Yânî : **«Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlar, verdiği cennet ve nimetlere karşı müteşekkir kalmışlardır.»** âyeti mûcibince Hakkın rızâsını kazanırlar.

10543

بارها در دام حرص افتادهٔ

حلق خودرا در بریدن دادهٔ

«Ey hırslı kimse! Çok kerre hırs tuzağına düşmüş, boğazını kesilmeğe vermişsin.»

Yâni; helâke yaklaşmışsın.

10544

بازت آن تواب لطف آزاد کرد
توبه پذرفت و شمارا شاد کرد

«Sonra tevbe etmişsin, tevbeleri kabul edici olan Allah, tevbeni kabul eylemiş, seni ve senin gibileri cezâdan âzâd eylemiştir.»

Cenâb-ı Hak :

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ

Yâni : **«O, kullarının tevbesini kabul eden, kötü hareketlerini** (tevbe ile) **bağışlıyan, ne işlerseniz bilendir[101].»** âyetiyle Zât-i Akdesinin Tevvâb ve Vehhâb olduğunu bildirmiştir. Fakat tevbesini bozanlar ve mâsiyetini tekrarlayanlar hakkında O da afv ve mağfiretini değiştirir. Nitekim Kelâm-ı İlâhîde :

عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ
عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا

Yâni : «(Tevbe ederseniz) **Rabbinizin sizi esirgeyeceğini umabilirsiniz.** (Eğer tekrar fesâda) **dönerseniz biz de** (sizi cezalandırmıya) **döneriz. Biz Cehennemi kâfirlere bir zından yaptık[102].»**

Hazret-i Mevlânâ bu âyetin meâlini nazmederek diyor ki :

10545

گفت ان عدتم كذا عدنا كذا
نحن زوجنا الفعال بالجزا

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Şerre avdet ederseniz, biz de cezâya avdet ederiz. Biz fiillere cezayı çift eyledik.»

(101) Sûrei Şûrâ : 25.
(102) Sûrei Esrâ : 8.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

Yânî : «**İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor (idiy) se onu(n sevâbını) görecek, kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor (idiy) se onu(n cezasını) görecek**[103].» meâlindedir.

Hazret-i Mevlânâ lisân-ı İlâhîden, hikâyeye devamla, diyor ki :

10546

چونکه جفتی‌را بر خود آورم
آید آن جفتش دوانه لاجرم

«**Çünkü bir çiftin tekini kendi nezdime getirirsem onun çifti de şüphesiz koşarak gelir.**»

Cenâb-ı Hak, bazı eşyayı birbirine öyle çift ve merbût yaratmıştır ki, birbirlerinden ayrılmalarına imkân yoktur. Meselâ Güneş doğunca ortalık aydınlanır. Güneş ve ortalığın aydınlanması da yekdiğerinin çiftidir. Güneş doğsun da karanlık kalsın bu mümkün değildir.

10547

جفت کردیم این عملها با اثر
چون رسد جفتی رسد جفت دگر

«**İnsanların amellerini cezâya çift ettik. Çiftin biri gelince diğeri de gelir.**»

Yânî; o amel hayır ise, karşılığı mükâfattır, o da beraber gelir. Kezâ o amel şer ise, karşılığı mücâzâttır ki o da birlikte gelir. Meğer ki Rahmân ve Rahîm olan Allah, o şerri lûtuf ve keremiyle affederek, işlerini de mağfiret buyursun...

---

(103) Sûrei Zilzâl : 7-8.

10548

چون ربايد غارتى از جفت شوى

جفت مى آيد پى او شوى جوى

«Birisi gelip; bir çiftin kocasını yakalayıp götürecek olursa, karısı da onun arkasından gelir.»

Ve kocasını arar.

10549

بار ديگر سوى اين دام آمديد

خاك اندر ديدهٔ توبه زديد

«Bir defa daha bu tuzağa geldiniz, — yânî; günah işlediniz — ve tevbe gözüne toprak saçtınız.»

10550

باز تان تواب بگشاد آن گره

گفت اين بگريز روى اين سو منه

«Tevvâb ve Rahmân olan Allah, tekrar o düğümü çözdü de: Kendine gel, bu tarafa gitme! dedi.»

10551

باز چون پروانهٔ نسيان رسيد

جانتانرا جانب آتش كشيد

«Tekrar pervâne gibi size bir unutma geldi de canınızı ateşe doğru sürükledi.»

10552

كم كن اى پروانه نسيان و شكى

در پر سوزنده بنگر تو يكى

«Ey pervâne gibi Cehennem ateşine koşan insan! Unutma ve şüphe etme... Bir kerre yanmış kanadına bak!»

10553

چون رهیدی شکر آن باشد که هیچ
سوی آن دانه نداری پیچ پیچ

«Günah tuzağından bir defa kurtulunca, onun şükrü, bir daha o tuzak etrafında dolaşmamaktır.»

10554

تا ترا چون شکر گویی بخشد او
روزی بی‌دام و بی‌خون عدو

«Tuzaktan halâs olma nimetine karşı şükredersen, Allah, sana tuzaksız ve düşman korkusu olmayan bir nîmet verir.»

10555

شکر آن نعمت که تان آزاد کرد
نعمت حق را بباید یاد کرد

«Sizi o tuzaktan âzâd etmesi en büyük bir nîmettir. Hakkın o nîmetini yâd ile şükretmek lâzımdır.»

10556

چند اندر رنجها و دربلا
گفتی از دامم رها کن ای خدا

«Hastalıklarda ve belâlarda: Yâ Rabbî, şu tuzaktan beni kurtar! diye ne kadar duâ etmiş;»

Ve :

10557

تا چنین خدمت کنم احسان کنم
خاك اندر دیدهٔ شیطان کنم

«Hizmet ve ibâdette bulunayım, Şeytanın gözüne toprak saçayım demiştin.»

Fakat sonra bu sözleri unuttun, tevbeni bozup boyunca günâha girdin. Senin bu halin, nakledilecek şu fırkaya benzer :

KÖPEKLERİN HER KIŞ: "BU SENE YAZ GELİNCE KENDİMİZE MUHKEM BİR EV YAPALIM" DİYE AHDETMELERİNİN HİKÂYESİ•

10558

سگ زمستان جمع گردد استخوانش
زخم سرما خرد گرداند چنانش

«Kış geldi mi köpek ezilir, büzülür. Kışın soğuğu onu perîşan bir hale kor.»

10559

گوید او که این قدر تن که منم
خانهٔ از سنگ باید کردنم

«Der ki: Mâdem ki bu kadar bir tenim var, onu iskân için taştan bir yuva yapayım.»

10560

چونکه تابستان بیاید من بچنگ
بهر سرما خانهٔ سازم ز سنگ

«Yaz gelince kış için ellerimle taştan bir ev yapayım.»

10561

چونکه تابستان بیاید از گشاد
استخوانها پهن گردد پوست شاد

«Yaz gelince harâretin tesiriyle kemikleri ısınıp, derisi hoşlanır.»

10562

گوید او چون زفت بیند خویشرا
در کدام خانه گنجم ای کیا

«O kendisini koskocaman görür de: İyi ama, bu vücutla ben hangi yuvaya sığarım? der.»

10563

زفت گردد با کشد در سایهٔ
کاهلی سیری غنی خود رایهٔ

«Semirir; tembel tembel, karnı tok, sırtı pek, kendisine güvenmiş bir halde, bir gölgeye çekilir.»

10564

گویدش دل خانهٔ ساز ای عمو
گوید او درخانهٔ کی گنجم بگو

«Kalbi ona: Gel, bir ev yap, derse de O: Bu kalıbla hangi eve sığarım, söyle, der.»

10565

استخوان حرص تو دروقت درد
درهم آید خرد گردد درنورد

«Sen de bir belâ, bir musibete düştün mü, hırs kemiğin büzülür, toplanır, hurdahaş olur.»

10566

گویی از توبه بسازم خانهٔ
در زمستان باشدم آستانهٔ

«Tevbeden bir ev yapayım ki, kışın bana melce' olsun, dersin.»

10567

چون بشد درد شدت آن حرص زفت
همچو سگ سودای خانه از تو رفت

«Fakat dertten kurtuldun da hırsın büyüdü mü, köpek gibi senden ev yapmak sevdası gider.»

10568

شکر نعمت خوشتر از نعمت بود
شکر باره کی سوی نعمت رود

«Nîmete şükretmek, nimetten daha hoştur. Şükrü seven kimse şükrü bırakır da nasıl nîmet tarafına gider?»

10569

شکر جان نعمت و نعمت چو پوست
زانکه شکر آرد ترا در کوی دوست

«Şükretmek, nimetin canı mesâbesindedir. Nimet ise cesed gibidir. Çünkü nîmet seni dostun nezdine kadar götürür.»

10570

نعمت آرد غفلت و شکر انتباه
صید نعمت کن بدام شکر شاه

«Nîmet, gaflet; şükr, uyanıklık getirir. Allah'ın şükür tuzağiyle nîmeti avla.»

Kur'ânda' :

لَئِنْ شَكَرْتُمْ
لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

Yâni : **«Eğer, nîmetlerime şükrederseniz onu size mutlaka artırırım ve eğer küfran-ı nîmette bulunursanız benim azabım hakikaten çok şiddetlidir[104].»** buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da; Bir avcı nasıl tuzak vasıtasıyla kuş avlarsa, sen de şükr ile nimeti avla, diyor.

---

(104) Sûrei İbrahim : 7.

10571

نعمت شکرت کند پرچشم و سیر

تا کنی صد نعمت ایثار فقیر

«Nîmcte şükretmek, seni doyurur ve tok gözlü eder de, fakirlere yüzlerce nîmet verirsin.»

10572

سیر نوشی از طعام و نقل حق

تا رود از تو شکم خواری ودق

«Allah'ın taâmından ve yemişinden doyuncaya kadar yersin; senden oburluk, şunun bunun kapısını çalıp ihtiyacını arzetmek zilleti zâil olur.»

«MÜNKİRLERİN NEBİLERİ NASÎHATTEN MENETMELERİ VE CEBRÎLER GİBİ DELİL GÖSTERMELERİ»

10573

قوم گفتند ای نصوحان بس بود

اینچه گفتید ار درین ره کس بود

«Sebâ halkı dediler ki: Ey nasîhat verenler! Bu yolda bir kimse varsa söyledikleriniz yetişir.»

10574

قفل بردلهای مابنهاد حق

کس نداند برد برخالق سبق

«Allah bizim kalblerimizi kilitlemiştir, onun için sizin sözleriniz, oraya girmiyor. Hiç bir kimse Hâlikın fiilini değiştiremez.»

Çünkü: (لاتبدیل لخلق الله) Yânî: «Allah'ın yaradışı değiştirilemez.»

10575

نقش ما این کرد آن تصور گر
این نخواهد شد بگفت و گو دگر

«O Musavvir olan Allah, bizi böyle nakşetmiş, — yânî; böyle yaratmıştır. — Bu sûret, öyle dedikodu ve nasihatle başka türlü olamaz.»

10576

سنگ را صد سال گویی لعل شو
کهنه را صد سال گویی باش نو

«Taşa yüz yıl, boyunca, lal ol, eskiye de yüz sene yeni ol desen...»

10577

خاک را گویی صفات آب گیر
آب را گویی عسل شو یا که شیر

«Toprağa su sıfatını al, suya da bal, yahud süt ol desen.»

10578

هیچ ازان اوصاف دیگر گون شوند
آب کی گردد عسل ای ارجمند

«Hiç onların vasıfları değişir mi? Ey mes'ûd kimse; su nasıl bal olur?»

10579

خالق افلاک و هم افلاکیان
خالق آب و تراب و خاکیان

«Feleklerin ve feleklerdekilerin Hâlıkı, suyun, toprağın ve yeryüzündekilerin Yaradanı;»

10580

آسمانرا داد دوران و صفا
آب و گل‌را تیره رویی و نما

«Göklere dönmeyi takdir etmiş ve ona safvet vermiş. Suya ve çamura da bulanıklık ve neşv ü nemâ ihsân etti.»

10581

کی تواند آسمان دردی گزید
کی تواند آب و گل صفوت خرید

«Gök yüzünün bulanıklığı intihab etmesi, suyun ve çamurun da, safvet — yânî; duruluğu — alması nasıl mümkün olur?»

10582

قسمتی کردست هر یکرا رهی
کی کهی گردد بجهدی چون کهی

«Allah her birine ayrı bir yol çizmiştir. Koca bir dağ, cehd ve gayret etse de nasıl bir saman çöpü olur?»

«ENBİYA ALEYHİSSELÂMIN BU CEBRÎLERE CEVABI»

Cebrîlik bir mezheptir ki sâlikleri : Kulda ihtiyar ve kudret yoktur, İrâde-i İlâhiyyeye tâbidir, Allah ne yaptırırsa kul onu yapar derler. Seba Kavminin yukarıda sayılan delilleri de cebrî mezhebine uygun olduğu için Hazret-i Mevlânâ onlara (Cebri) tâbir ediyor.

10583

انبیا گفتند آری آفرید
وصفهایی که نتان زان سر کشید

«Peygamberler dediler ki : Evet, Allah bir takım vasıflar yarattı ki onlardan kimse baş çekemez.»

Mübâhesede, bir taraftan muhâtabın delilini tasdik ediyormuş gibi görünerek bir taraftan çürütmek lâzımdır. Peygamberler Hazerâtı da Sebalılara böyle yapmışlardır. «Evet, dediğiniz gibi, Cenâb-ı Hak bir takım sıfatlar yarattı ki, kullar onda mebûrî oldukları için itiraz edemez ve o sıfatları değiştiremezler.» diye cevab vermeye başladılar.

10584

وآفریند او وصفهای عارضی

که کسی مبغوض میگردد رضی

«Allah, bir takım ârızî sıfatlar da yarattı ki, onların izâlesiyle, kendisine buğzedilen bir kimseden, herkes râzi olur.»

10585

سنگرا گویی که زر شو بیهدست

مسرا گویی که زر شو راه هست

«Taşa altın ol dersen o teklifin beyhûdedir; taşta altın olmak kâbiliyyeti yoktur. Fakat, bakıra: altın ol! dersen yolu vardır.»

10586

ریگرا گویی که گل شو عاجزست

خاکرا گویی که گل شو جائزست

«Kuma: çamur ol! dersen âcizdir, olamaz. Lâkin toprağa: çamur ol! dersen onun ıslanıp çamur olması mümkündür.»

10587

رنجها دادست کآنرا چاره نیست

آن بمثل لنگی و فطس و عمیست

«Allah bir takım hastalıklar vermiştir ki onların çâresi yoktur. Topallık, basık burunluluk, körlük gibi.»

10588

رنجها دادست کآنرا چاره هست
آن بمثل لقوه و درد سرست

«Yine Allah, bir takım hastalıklar vermiştir ki onların çâresi vardır. Yüzün çarpılması ve baş ağrısı gibi.»

10589

این دواها ساخت بهر ائتلاف
نیست این درد و دواها از گزاف

«Allah bu devâları insanlara iyilik vermek için yarattı. Bu derdler de, devâlar da boş yere yaratılmış değildir.»

10590

بلکه اغلب رنجها را چاره هست
چون بجد جویی بیابد آن بدست

«Hattâ derdlerin çoğuna devâ vardır ki ciddî olarak ararsan o devâyı bulursun.»

Peygamberlerin bu sözlerine karşı Seba müşrikleri olan :

10591

قوم گفتند ای گروه این رنجها
نیست زان رنجی که بپذیرد دوا

«Kavm dedi ki : Ey peygamberiz diyen cemâat! Bizim hastalığımız, devâ kabul eden derdlerden değildir.»

Seba müşriklerinin îmânı kabul etmeyişlerinin mânevî hastalıklarından ileri geldiğini peygamberler evvelce söylemişlerdi. Müşrikler de verdikleri cevabta : Bizim, size tâbî olmayışımızın hastalıktan ileri geldiğini söylüyorsunuz. Öyle diyelim. Fakat bu hastalık, ilâc ile iyi olacak bir maraz değildir.

Yani sizin teklifinizi kabul etmemize imkân yoktur dediler.

10592

سالها گفتند این افسون و پند
سخت تر میگشت زان هر لحظه بند

«Siz yıllarca nasihatler verdiniz, efsunlar okudunuz. O nasihatlerden bizim de her an derdimiz arttı, bağımız kuvvetlendi.»

10593

گر دوا را این مرض قابل بدی
آخر ازوی ذرهٔ زائل بدی

«Eğer bu maraz ilâç kabul etseydi şimdiye kadar bir zerresi olsun iyileşirdi.»

10594

سده چون شد آب ناید در جگر
گر خورد دریا رود جای دگر

«Bir beden susuzluk hastalığına uğrar da ciğere su gelmezse, hasta denizleri içmiş olsa, harâreti geçmez. Çünkü içtiği su başka yere gider.»

10595

لاجرم آماسی گیرد دست و پا
تشنگی را نشکند آن استسقا

«Şüphesiz el ve ayak şişer. İçilen sular harareti teskin etmez.»

Biz de, sizin tekliflerinize karşı bu illete uğramış hastalar gibiyiz. Sözleriniz harâretimizi teskin etmedikten başka, elimizi, ayağımızı şişiriyor, dediler.

«ENBİYÂ ALEYHİSSELÂMIN TEKRAR CEVAB VERMELERİ»

Seba müşriklerinin cebrî görüşe bağlı ümitsizlik ifâde eden sözlerini dinleyen peygamberler, bu sözlerin doğru olmadığını :

لَا تَايْـَٔسُوا

مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

Yâni : **«Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Zîra Rahmet-i İlâhiyyeden ancak kâfirler ümid keserler[105].»** âyet-i kerimesi gereğince İlâhi mağfiretten ümit kesmenin küfrü mûcib olacağını anlatmak için dediler ki :

10596

از چنان محسن نشاید ناامید

دست در فتراك آن رحمت زنيد

«Muhsin ve Mükrim olan Allah'dan ümid kesmek yakışmaz. Elinizi onun rahmeti halkasına vurunuz.»

Fitrak : Eğer'de bir halka imiş ki ona öte beri asarlarmış.

10597

ای بسا کارا که اول صعب گشت

بعد ازان بگشاده شد سختی گذشت

«Ne kadar iş vardır ki evvel zor görünür, sonra açılır ve kolaylaşır, sertliği ve zorluğu geçer.»

10593

بعد نومیدی بسی امیدهاست

از پس ظلمت بسی خورشیدهاست

«Ümitsizlikten sonra bir çok ümidler görünür? Karanlığın arkasından güneşler doğar.»

---

(105) Sûrei Yusuf : 87.

Nitekim Kur'ânda :

وَهُوَ الَّذِى
يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ
الْحَمِيدُ ۝

Yâni : **«O, (insanlar) ümitlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandır. O hakiki yâr, her hamde sezâvârdır[106].»** buyurulmuştur.

10599

خود گرفتم که شما سنگین شدید
قفلها بر گوش و بر دل برزدید

«Farzedelim ki siz taş kesildiniz, kulağınıza ve kalbinize kilid taktınız.»

Böyle olsanız bile :

10600

هیچ ما را باقبولی کار نیست
کارما تسلیم و فرمان کردنیست

«Bizim, halkın kabulü ve reddi ile işimiz yoktur. Bizim işimiz Hakka teslim ve onun fermânına tâbi olmaktır.»

Peygamberlerin vazifeleri, Kur'ân'daki :

مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ

Yâni : **«Peygamberin üzerinde tebliğden başka** (hiçbir vazife) **yoktur[107].»** Nazm-ı Celîli mûcibince Tevhid-i İlâhiyi insanlara anlatmaktır. Halkın bu tebliği kabul edip etmemeleri onları vazife ifasından geri komaz.

---

(106) Sûrei Şûrâ : 28.
(107) Sûrei Mâide : 99.

10601

او بفرمودست مان این بندگی
نیست ما را از خود این گویندگی

«Bize bu kulluğu, — yânî; tebliğ vazifesini — O emreylemiştir. Söylediklerimiz onun emridir, kendiliğimizden değildir.»

10602

جان برای امر او داریم ما
گر بریگی گوید او کاریم ما

«Bizim hayatımız O'nun emrini yerine getirmek içindir. Eğer kumluğa ekin ek! dese bilâ tereddüd ekeriz.»

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekremine buyuruyor ki:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

Yânî: **«Habibim de ki: Benim namaz ve ibâdetim, kezâ hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir ki O'nun şerîki ve nazîri yoktur. Ben böylece emrolundum ve ben bu ümmette müslümanların ilkiyim[108].»**

10603

غیر حق جان نبی را یار نیست
با قبول و رد خلقش کار نیست

«Peygamberlerin ruhuna Allah'tan başka yâr yoktur. Onların tebliğini ve dâvetini halkın kabul edip etmemesiyle mükellef değillerdir.»

---

(108) Sûrei En'am: 162-163.

10604

مزد تبلیغ رسالاتش از وست

زشت و دشمن روشدیم از بهر دوست

«Peygamberlerin yaptıkları tebliğin ücreti Allah'a aittir. Biz peygamberler, Dost için, halk indinde çirkin ve düşman yüzlü oluruz.»

Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ

مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمٖينَۚ

Yânî: **«Ey peygamber-i Ekber de ki: Ben tebliğ ettiğim o Emr-i İlâhiden dolayı sizden ücret istemiyorum. Benim ücretim ve mükâfatım, Rabb'ül-âlemîn olan Allah tarafından verilecektir[109].»** buyurulmaktadır. Bu İlâhi beyan gereğince peygamberler Hazerâtının tebliğ-i risâlet etmeleri Allah içindir, mahzâ İlâhî emri ifâ içindir. Onlar halktan ücret olarak bir şey istemezler, karşılığını ancak Cenâb-ı Haktan beklerler.

10605

ما درین درگه ملولان نیستیم

تا ز بعد راه هر جا بیستیم

«Biz Cenâb-ı Hak'kın dergâhından usanmışlardan değiliz ki yolun uzaklığından her yerde durup oturalım.»

10606

دل فرو بسته ملول آنکسی بود

کز فراق یار در محبسی بود

«Yar'den ayrılan ve iftirak hapsine düşen adamın gönlü soğur, o çeşit adam usanır, bıkar.»

---

(109) Sûrei Şuara: 109.

10607

دلبر مطلوب باما حاضرست
درنثار رحمتش جان شاکرست

«Halbuki bizim Yar'imiz, dilediğimiz canan her an bizimle beraber. Rahmetini saçıp durmakta; canımız da ona şükretmekte...»

Binâenaleyh mahbeste değiliz ki usanmış olalım.

10608

در دل‌ما لاله‌زار و گلشنیست
پیری و پژمرده گیرا راه نیست

«Bizim kalbimizde bir lâlezâr ve gülşen vardır. İhtiyarlık ve solgunluğun oraya yolu yoktur.»

10609

دائما سرو جوانیم و لطیف
تازه و خندان و شیرین و ظریف

«Biz dâimâ genç ve latîf servi ağacı gibiyiz. Tâzeyiz, handânız, şiriniz ve zarifiz.»

10610

پیش ما صد سال و یك ساعت یکیست
که دراز و کوته از ما منفکیست

«Bizim indimizde yüz sene ile bir saat birdir. Uzunluk ve kısalık bizden ayrılmıştır.»

Sôfiyye arasında (Tayy-i mekân) ve (Tayy-i zaman) diye iki hareket vardır. (Tayy-i mekân) bir an içinde en uzak bir yere gidebilmek kudretidir. (Tayy-i zaman) ise bir an içine bir çok senelik vukuatı sığıştırmak kudretidir. Mîrâçta olduğu gibi ki Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, amca zâdesi Ümmü Hânî'nin evine gitmiş, orada bir parça istirahat için uzanmıştı. O anda Mîrâca davet buyuruldu. Kur'ânın haber verdiği üzere Kudüs'e kadar götürüldü. Hadîslerin bildirdiği vechile semâlara çıkarıldı. Cenneti, Cehennemi gördü. Likâ-i İlâhî ile müşerref ol-

du. Avdet ettiğinde yatmış olduğu yerin sıcaklığı henüz geçmemişti. Temâşây-ı semâvâtı bir tarafa bıraksak bile, Mekke'den Kudüs'e ancak bir ayda gidilir ve bir ayda dönülürdü. İşte (Tayy-ı zaman) böyle uzun zamana muhtaç olan hareketlerin bir an içinde oluvermesidir. Bizim gördüğümüz rüyâlar, bunun küçük ve basit bir nümûnesidir.

10611

آن دراز و کوتهی درجسمهاست
آن دراز و کوته اندر جان کجاست

«O uzunluk ve kısalık cisimlerdedir; o uzunluk ve kısalık canda nasıl bulunur?»

10612

سیصدونه سال آن اصحاب کهف
پیش شان یك روز بی اندوه لهف

«Ashâb-ı Kehf'in üç yüz dokuz senelik uykusu, onlara göre gamsız ve esefsiz bir gün olmuştu.»

10613

وآنگهی نمود شان یك روزهم
که بتن باز آمد ارواح از عدم

«Ruhları cesedlerine avdet edince, o kadar uzun müddetin uykusu onlara bir gün, yahud günün bir kaç saati gibi göründü.»

Çünkü ruhları, ervâh âlemine gitmişti. Buranın üç yüz senesi ise oranın bir günü kadardı.

Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'ânda şöyle beyan buyuruyor:

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾

Yâni: **«Mağaralarında üç yüz dokuz sene kalıp uyudular[110].»**

---

(110) Sûrei Kehf: 25.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا
يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ

Yânî : **«İçlerinden biri dedi ki : Ne kadar kaldınız? Dediler ki : Bir gün, yahud günün bir kaç saati kadar. Sonra dediler ki : Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir[111].»**

Hac sûresinde de buyuruluyor ki :

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

Yânî : **«Hakikat, Rabbinizin indinde bir gün, sizin saydığınız zamanla bin senedir[112].»** Bundan dolayı ve Sûre-i Yunus'taki :

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

Yânî : **«Ey insanlar! Şüphesiz ki, sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır[113].»** âyetindeki altı gün de bizim hesab ile altı bin senedir.

Hazret-i Mevlânâ Mesnevi'nin diğer bir yerinde bundan bahsederken diyor ki : Cenâb-ı Hak bir (Kün) yani (Ol!) emriyle bütün mükevvenâtı yaratmaya kâdir iken, onları altı gün, yani altı bin senede tedrici bir sûrette yaratması, insanlara teennîyi öğretmesi içindir. Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

---

(111) Sûrei Kehf : 19.
(112) Sûrei Hac : 47.
(113) Sûrei Yunûs : 3.

10614

چون نباشد روز و شب یا ماه و سال

کی بود سیری و پیری و ملال

«Âlem-i ervâhda gece, gündüz, ay ve yıl olmayınca orada tokluk, ihtiyarlık ve usanmak nasıl olur?»

10615

درگلستان عدم چون بیخودیست

مستی از سفراق لطف ایزدیست

«Yokluk gülistanında öyle bir sarhoşluk vardır ki, o sarhoşluk, lûtf-i İlâhî şarabının verdiği bir mestliktir.»

10616

لم یذق لم یدر هرکسی کو نخورد

کی بوهم آرد جعل انفاس ورد

«Bir şeyi tatmayan, onun lezzetini bilmez. Necâset böceği gül kokusunu nasıl tahayyül ve tevehhüm edebilir?»

10617

نیست موهم اربدی موهوم آن

همچو موهومان بدی معدوم آن

«Lûtf-i İlâhî şarabı ve onun neşvesi mevhûm değildir. Eğer mevhûm olaydı, o da sâir mevhûmlar gibi yok olurdu.»

Vâkıa, o şarab ağızla içilmez ve damakla, dil ile tadılmaz amma ruh ağziyle içilir ve neşvelenilir.

10618

دوزخ اندر وهم چون آرد بهشت

هیچ تابد روی خوب از روی زشت

«Cehennem, Cenneti nasıl tasavvur ve tahayyül edebilir? Çirkin bir yüzden hiç güzellik zuhur eyler mi?»

Cehennem, Cenneti tasavvur edemiyeceği, çirkin bir yüzden güzellik zuhur eyleyemeyeceği gibi, o şarâb-ı İlâhînin mânevî neşvesini de onu can ağziyle içmemiş olanlar tahayyül edemezler.

10619

هین گلوی خود مبرید ای مهان

انچنین لقمه رسیده تا دهان

«Ey büyük kimseler haberdâr olun ki böyle bir mânevî lokma, ağzınıza kadar gelmişken boğazınızı kesmeyin, yânî; o lokmadan çekinmeyin.»

Cenâb-ı Pirin bahsettiği bu mânevi lokma, Mesnevî-i Şeriftir ki ağzımıza ve kulağımıza kadar gelmiştir. Ağzımızla okuyoruz. Bunun böyle olduğunu kendisi de bildiriyor ve diyor ki :

10620

راههای صعب پایان برده‌ایم

ره براهل خویش آسان کرده‌ایم

«Biz müşkil yolları sonuna getirdik, kendi ehlimize, mürid ve müntesiplerimize yolu kolaylaştırdık.»

Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir Nebiyy-i Mâsum iken, Zât-ı Akdesinden günah zuhuru mümkün değilken, sabahlara kadar namaz kılmaktan mübarek ayakları şişmiş, onun üzerine:

طٰهٰ ۝ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ۝

Yânî : **«Meşakkat versin diye sana Kur'ânı inzâl etmedik[114].»** âyetini hâvî olan (Tâhâ) sûresi nâzil olmuş, niçin bu kadar mücâhede ettiğini soran ashâb-ı kirâma Resûl-i Ekrem : **«Ben Allah'a şükrân-ı fi'lîde bulunan bir kul olmayım mı?»** buyurmuştu. Onun kâmil varislerinden bulunan Hazret-i Mevlânâ da fevkalâde riyâzât ve mücâhede ile meşgul olurdu. Sebebini soranlara : bize nisbeti olanlar için çalışıyoruz, derdi. İşte bundan dolayı, burada da : mürid ve müntesiplerimize yolu kolaylaştırdık, diyor. Diğer taraftan, Mesnevî-i Şerif, hakîkatlerden bahseden bir kitab olmakla beraber yüksek meânisi nisbetinde, mebânisi, yânî; mev-

---

(114) Sûrei Tâhâ : 1-2.

zûlarına göre ibâresi diğer tasavvuf kitablarına nisbetle kolaydır. Herkes istidadı nisbetinde ondan bir şey anlar ve istifâde eder. Kimi kıssalarını dinler, kimi hisselerinden feyz alır.

«PEYGAMBERLERİN: (İMANA GELİN) DİYE RİCÂLARINA KARŞI SEBA'LILARIN TEKRAR İTİRAZI»

10621

قوم گفتند ارشما سعد خودید
نحس مایید و ضدید و مرتدید

«Seba kavmi peygamberlerine dediler ki: Siz, fikrinizce kendiniz için uğurlu iseniz de bizim için uğursuz, zıd ve merdudsunuz.»

10622

جان مافارغ بد از اندیشه‌ها
درغم افکندید مارا و عنا

«Bizim ruhumuz, bu gibi endişelerden âsûde idi. Siz geldiniz, sözlerinizle bizi gam ve kedere, meşakkate soktunuz.»

10623

ذوق جمعیت که بود و اتفاق
شد ز فال زشتتان صد افتراق

«Evvelce aramızda birlik ve ittifak vardı. Sizin kötü haberlerinizle yüzlerce iftirak husûle geldi.»

10624

طوطی نقل شکر بودیم ما
مرغ مرگ اندیش گشتیم از شما

«Biz evvelce, şeker yiyen tûtîler gibi neş'eli idik. Sizin Âhiret azâbından bahsetmeniz dolayısiyle ölümü düşünen baykuşlara döndük.»

10625

هرکجا افسانهٔ غم گستریست

هرکجا آوازهٔ مستنکریست

«Her nerede gamlı bir masal varsa her nerede boşa gitmez bir ses mevcûd ise.»

10626

هرکجا اندر جهان فال بدیست

هرکجا مسخی نکالی مأخذیست

«Dünyanın neresinde bir kötüye yorma, neresinde bir kötü sûrete dönme ve azab varsa...»

10627

در مثال و قصه و فال شماست

درغم انگیزی شما را مشتهاست

«Hepsi, sizin temsillerinizde, hikâyelerinizde, fallarınızdadır. Gam ve keder vermek hususunda siz çok iştihâlısınız.»

«ENBİYÂ ALEYHİSSELÂMIN TEKRAR CEVAB VERMELERİ»

10628

انبیا گفتند فال و زشت و بد

از میان جانتان دارد مدد

«Peygamberler dediler ki: İyi ve kötü fal, sizin canınızın içindedir, yânî; sizinle beraberdir.»

Kur'ânda hikâye buyuruluyor ki :

﴿١٧﴾ قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِن لَّمْ تَنتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ
وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَائِرُكُم مَّعَكُمْ
أَئِن ذُكِّرْتُم بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ

Yânî: «Müşrikler dediler ki: Biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vazgeçmezseniz andolsun, sizi mutlaka taşlarız. Ve bizden size acıklı bir işkence erişir. Enbiyâ dediler ki: Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir. Size nasihat edilirse mi? Hayır, siz haddi aşıb taşanlar güruhusunuz[115].»

10629

گر تو جایی خفته باشی باخطر

اژدها درقصد تو از سوی سر

«Enbiyâ hazerâtı dediler ki: Eğer sen tehlikeli bir yerde uyusan, bir ejderha da baş ucundan sana doğru gelmeye başlasa..»

10630

مهربانی مرترا آگاه کرد

زود برجه ارنه اژدرهات خورد

«Merhametli ve hayırhâh bir kimse; çabuk kalk, yoksa ejderhâ yutacak, diye seni uyandırsa;»

10631

تو بگویی فال بد چون میزنی

فال بد برجه ببین در روشنی

«Sen ona: "Niçin şom ağızlılık ediyorsun." der misin? Kalk da ne olduğunu aydınlıkta gör, — yânî; ejderhâyı müşâhede et -.»

(115) Sûrei Yasin: 18-19.

10632

از میان فال بد خود من ترا
میرهانم میبرم سوی سرا

«O merhametli kimse sana der ki: Kötü bir akibetten ben seni kurtarıyorum ve selâmet sarayına götürüyorum.»

10633

چون نبی آگه کننده‌ست از نهان
کو بدید آنچه ندید اهل جهان

«Mâdem ki peygamber, gizliden halkı haberdâr eder; çünkü o Dünya ehlinin görmediğini görmüştür.»

10634

گر طبیبی گویدت غوره مخور
که چنین رنجی برآرد شور و شر

«Eğer bir hekim sana: Koruk yeme, onun yenmesi sana hastalık ve şer getirir dese...»

10635

تو بگویی فال بد چون میزنی
پس تو ناصح‌را مؤثم میکنی

«Sen ona: Neden kötü faldan bahsediyorsun? diyerek, sana nasihat vereni günahkâr sayar mısın?»

10636

ور منجم گویدت امروز هیچ
آنچنان کاری مکن اندر بسیج

«Eğer müneccim sana: Bugün sefer ve seyahat gibi bir iş yapma!» dese...»

10637

صدره اربینی دروغ اختری

یك دوباره راست آید می‌خری

«O müneccimin yüzlerce yalan söylediğini, bir iki defâ doğruya tesâdüf ettiğini bilirken, yine onun sözünü kabul ediyorsun...»

10638

این نجوم مانشد هرگز خلاف

صحتش چون ماند از تو درغلاف

«Bizim nücûm ilmimizin — yânî; vahy-i İlâhî ile haber verdiklerimizin - asla hilâfı zuhur etmez. Böyle iken, söylediğimiz sözlerin doğru olduğuna nasıl oluyor da inanmıyorsun?»

10639

این طبیب و آن منجم از گمان

میکنند آگاه و ماخود از عیان

«Hekim ve müneccim sana zan üzerine söylerler. Biz ise gördüklerimizden haber veririz.»

10640

دو دمی بینیم و آتش از کران

حمله می‌آرد بسوی منکران

«Cehennem dumanının ve ateşinin kâfirler tarafına hamle etmekte olduğunu kenardan görüyoruz.»

10641

تو همی گویی خمش کن زین مقال،

که زیان ماست قال شوم فال

«Sen ise dersin ki: sus yahu, bırak şu sözü; kötüye yormak, bize ziyan veriyor.»

10642

ای که نصیح ناصحانرا نشنوی

فال بد باتست هرجامی روی

«Ey nasîhat verenlerin sözünü dinlemeyen! Nereye gitsen uğursuzluk, seninle berâberdir.»

10643

افعی بر پشت تو برمیرود

او زبامی بیندش آ گه کند

«Bir yılan senin sırtında dolaşıyor; nasîhat veren, onu damdan görüyor ve sana haber veriyor.»

10644

گوییش خاموش غمگینم مکن

گویدش خوش باش و خود رفت آن سخن

«Sen ise diyorsun ki: Sus beni gamlandırma. O da sana: Öyle ise benden günah gitti, cevâbını veriyor.»

10645

چون زند افعی دهان بر گردنت

تلخ گردی جان شادی جستنت

«Yılan ağzını senin boynuna vurunca, — yânî; seni sokup zehirleyince — senin zevk ve sürur arayışın, — yânî; nasîhat verene: böyle söyleyip de beni kederlendirme deyişin — acılaşır.»

10646

پس بدو گویی همین بود ای فلان

چون نه بدریدی گریبان درفغان

«O nasîhatçiye dersin ki: Vereceğin haber bu kadar mı olacaktı, niçin feryâd-ü figan ederek yakanı yırtmadın?»

10647

یا ز بالاام تو سنگی میزدی

تا مرا آن جد نمودی و بدی

«Yahud bana yüksekten bir taş atsaydın da o kötülüğü — yânî; tehlikeyi — bana ciddî olarak anlatsaydın.»

10648

او بگوید زانکه میآزردهٔ

تو بگویی نیك شادم کردهٔ

«O nasihatçi der ki: Söyledim amma sözümden inciniyordun. Sen de dersin ki: Beni iyi irşad etmişsin! Yânî; şâd etmek böyle mi olurdu?»

10649

گفت من کردم جوانمردی و پند

تارهانم من ترا زین خشك بند

«Nasihatçi der ki: Seni bu tehlikeden kurtarmak için ben gereken nasihati yaptım.»

10650

از لئیمی حق آن نشناختی

مایهٔ ایذا و طغیان ساختی

«Fakat sen kötülüğünden onun kadrini bilemedin; o ihtarımı ezâ ve tuğyan mâyesi yaptın.»

Yânî; nasihatim seni büsbütün azdırdı.

10651

این بود خوی لئیمان دنی

بدکنند باتو چو نیکویی کنی

«Kötü ve aşağılık olanların tabiatı böyledir. Onlara iyilik edince kötülük yapmaya kalkışırlar.»

10652

نفسی را زین صبر میکن بخیش
که لئیمست و نسازد نیکویش

«Nefsi, arzusuna sabrederek iki kat eyle. — yâni; âciz bırak. — Çünkü kötüdür, iyilik etmeye gelmez.»

10653

با کریمی گر کنی احسان سزد
هر یکی را او عوض هفت صد دهد

«Kerîm olan kimseye iyilik edersen değer. O, herbir iyiliğe karşı yedi yüz mislini verir.»

Bu mevzuda şöyle bir söz vardır: «Bir alçağa iyilik edersen temerrüd eder, fakat kerîm bir kimseye ikramda bulunursan sana muhabbet gösterir.»

10654

با لئیمی چون کنی قهر و جفا
بندهٔ گردد ترا بس با وفا

«Denî bir şahsa da kahr ve cefâ edersen sana çok vefâkâr bir bende olur.»

Bunun içindir ki rahmet ve şefkat-i mücesseme olan Risâletpenâh Efendimize:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

Yâni: «Ey Peygamber-i Ekber, kâfirler ve münâfıklarla mücâdele ve mücâhede et ve karşılarında çetin ol![116]» diye emredilmişti.

---

(116) Sûrei Tevbe: 73.

کافران کارند در نعمت جفا

باز در دوزخ نداشان ربنا

«Kâfirler, nimete erdiler mi, cefâkar olurlar. Lâkin, Cehennemde (Rabbenâ) diye Cenâb-ı Hakka ubûdiyyet arzederler ve tazarrûda bulunurlar.»

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de buyrulduğu gibi:

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ۝ رَبَّنَا

أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ۝

Yânî: **«Dediler: Ey Rabbimiz bedbahtlığımız bize galebe etmişti. Doğru yoldan sapanlar gürûhu idik biz. Ey Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer** (yine küfre) **dönersek artık hiç şüphesiz ki biz zalimlerizdir[117].»**

«ÂHİRET ÂLEMİNDE CEHENNEM, DÜNYA HAYÂTINDA ZİNDAN, YÂNÎ; ZAHMET VE MEŞAKKAT YARATILMASININ HİKMETİ»

Evet bunun hikmeti: Her iki âlemin de mütekebbirler için ibâdethâne olmasıdır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerîm'de:

۝ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ

ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ۝

Yânî: **«Sonra** (iradesi) **göğe — ki, o bir buhar halinde idi — doğruldu da ona ve Arz'a: İkiniz de ister istemez gelin, buyurdu. Onlar da: İsteye isteye geldik, dediler[118].»** buyrulmuştur.

---

(117) Sûrei Mü'minun: 106-107.
(118) Sûrei Fussılet: 11.

Âlem ve Âdem'in yaratılışından maksad: Allah'ın bilinmesi ve ona karşı übûdiyyet vazîfesi olan ibâdetin îfâ edilmesidir. Bazıları nîmet ve refah içinde gaflete kapılırlar ve asıl vazifeleri olan übûdiyyet ve ibâdet vazifesini unuturlar. Cenâb-ı Hak, öyle gâfil ve mütekebbir herifleri îmana düşürmek ve mecbûrî olarak (Aman Yâ Rabbî) dedirmek için Dünya'da mübtelâ, Âhirette ise muazzeb kılar.

10656

که لئیمان در جفا صافی شوند

چون وفا بینند خود جافی شوند

«Denî olanlar; cefâya mübtelâ olunca safvet peydâ ederler, vefâ görünce cefâkâr olurlar.»

10657

مسجد طاعاتشان پس دوزخست

پای بند مرغ بیگانه فخست

«Onun için Cehennem onların mecbûrî tâat ve ibâdette bulunup (Aman Yâ Rabbî) diyecekleri mescid hükmündedir. Nitekim yabancı kuşun ayak bağı fâktır, tuzaktır.»

10658

هست زندان صومعهٔ دزد لئیم

کاندرو ذاکر شود حق را مقیم

«Zindan, alçak hırsızın ibâdethânesidir ki, orada iken dâimâ Hakkı zikreder.»

10659

چون عبادت بود مقصود از بشر

شد عبادتگاه گردنکش سقر

«Beşerin yaratılışından maksad ibâdet olduğu için, Cehennem, Dünya'da kafa tutan mütekebbirlerin ibâdetgâhı olmuştur.»

Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Hakiminde:

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

Yânî : «Bana ibâdet etmekten kibirlenenler, hor ve hakîr bir halde Cehennem'e gireceklerdir[119].» buyurmuştur.

10660

آدمی راهست در هر کاردست

لیك ازو مقصود این خدمت و بدست

«Âdem evlâdının her işte kuvveti vardır. Lâkin onun yaratılışından maksad, Allah'a übûdiyyet ve ibâdettir.»

10661

ما خلقت الجن والانس این بخوان

جز عبادت نیست مقصود از جهان

«(Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.) âyetini oku ve anla ki, Dünya'dan maksûd olan ibâdetten başka bir şey değildir.»

Cenâb-ı Hak, Sûre-i Zâriyâtta buyurmuştur ki :

وَمَا خَلَقْتُ

الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ

أَنْ يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

Yânî : «Ben Cinni ve İnsanı ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Onlardan hiç bir rızık istemiyorum, beni yedirmelerini de istemiyorum. Hakikaten Allah Teâlâ, halkın rızkını verendir. Kuvvet ve kudret sâhibidir, metindir[120].»

Denilmiştir ki : herkes ayrı ayrı iş görmeye kabiliyetli olmak üzere

(119) Sûrei Mü'min : 60.
(120) Sûrei Zâriyat : 56-58.

yaratılmıştır. O işi yapmakla kendinden maksud olan hizmeti yapmış olmaz mı? Buna cevab verilmiştir ki : İns ve Cin'den maksûd olan hizmet ancak ibâdettir. Diğer işlerin icrâsına istîdatlı olarak yaratılmış olması asıl vazîfesinden onu müstağni bırakmaz. Meselâ kitap, okumak ve öğrenmek içindir. Böyle olmakla beraber baş yastığı da olabilir. Kitabı başının altına yastık yapan kimse, kitabı okumadığı için ondan maksud olanı yerine getirmemiş olur. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyuruyor :

10662

گرچه مقصود از کتاب آن فن بود

گر تواش بالش کنی هم میشود

«Kitabdan maksud olan, bahsettiği fen olmakla beraber, sen onu yastık yapsan da olur.»

10663

لیك ازو مقصود این بالش نبود

علم بود و دانش و ارشاد بود

«Lâkin maksad, onun yastık yapılması değil; ilim, irfân ve irşâd idi.»

10664

گر تو میخی ساختی شمشیررا

برگزیدی بر ظفر ادبیررا

«Eğer sen kılıcı çivi yapacak olursan, olmam demez. Lâkin böyle yapmakla hezîmeti, zafer ve nusrete tercih etmiş olursun.»

Çünkü kılıçtan maksad : Düşmanla çarpışmak ve ona galebe çalmaktır.

10665

گرچه مقصود از بشر علم و هویست

لیك هریك آدمی‌را معبدیست

«İnsanların yaradılmasından maksad : Onların Hak'kı bilmesi ve ona ibâdet etmesidir. Lâkin her insanın, kabiliyetine göre, bir ibadet yeri vardır.»

10666

معبد مرد کریم اکرمته

معبد مرد سقیم اسقمته

«Kerîm olan kimsenin ibadet yeri ikramdır. Alçak olanın ibadet yeri de onu hasta etmektir.»

Yânî; kerem sâhibi olan, Allahın lütuf ve ihsânına şükrederek ibâdette bulunur. Leîm olan da hastalık titreyişiyle : (Aman Yâ Rabbî) der.

10667

پس لئیمان را بزن تا سر دهد

پس کریمان را بده تا بر دهند

«O halde alçaklara vur ki itâat etsinler; kerîmlere de ver ki, ihsana mazhar oldukça şükretsinler.»

10668

لاجرم حق هردو مسجد آفرید

دوزخ آنها را و اینها را مزید

«Şüphesiz Cenâb-ı Hak, Cehennemi leîm olanlar, Cenneti de kerîm olanlar için iki mescid olmak üzere yarattı.»

10669

ساخت موسی قدس درباب صغیر

تا فرود آرند سر قوم زحیر

«Hazret-i Mûsâ, iç ağrısı gibi müz'iç olan Benî İsrâil'in, başları eğilsin diye Kudüs'te ufak bir kapı yapmıştı.»

10670

زانکه جباران بدندی سرفراز

دوزخ آن باب صغیرست و نیاز

«Çünkü onlar cebbar ve kafa tutan kimselerdi. İşte onlar için Cehennem de o küçük ve niyaz kapısı gibi olacaktır.»

Yânî : **«Bana ibâdet etmekten kibirlenenler, Cehenneme hakir ve zelil bir surette gireceklerdir[121].»** nazm-ı celilinde beyan buyurulan zillet ve hakâretin bir misâlini o küçük kapıdan eğilerek girmekle göstermişlerdi.

«CENÂB-I HAK, HÜKÜMDARLARI, ALLAH'A İTAATKÂR OLMAYAN CEBBARLARI TESHİRE SEBEB KILMIŞTIR. NASIL Kİ, MÛSA ALEYHİSSELÂM, BENÎ İSRÂİL'İN EĞİLEREK GİRMELERİ İÇİN KUDÜS DUVARINA KÜÇÜK BİR KAPI AÇTIRMIŞTI»

Bu hâdise, Sûre-i Bakara'da şu sûretle hikâye buyurulmuştur:

وَاِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ
خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

Yânî : **«Hani : şu kasabaya girip, dilediğiniz yerde istediğinizi bol bol yeyin, kapısından secde ederek girin ve** (dileğimiz) **hıtta** (dır, günahlarımızın dökülüp düşmesidir) **deyin,** (tevbe edin de o sayede) **kusurlarınızı örtelim, iyilik** (ve itaat) **edenler** (in ecrin) **i ise daha artıracağız, demiştik[122].»**

10671

آنچنانکه حق ز گوشت و استخوان
از شهان باب صغیری ساخت هان

«Allah, pâdişahları, etten ve kemikten küçük bir kapı olarak halketti; haberin olsun.»

---

(121) Sûrei Mü'min : 60.
(122) Sûrei Bakara : 58.

10672

اهل دنیا سجدهٔ ایشان کنند

چونکه سجدهٔ کبریارا دشمنند

«Huzûr-u Kibriyâ'da secde etmeye düşman olan ehl-i dünyâ, o padişahlara karşı secde etsinler ve tezellül göstersinler diye...»

10673

ساخت سرگیندانکی محراب شان

نام آن محراب میرو پهلوان

«Allah bir gübreliği onlara mihrab yaptı ki onun adı: bey ve padişahdır.»

Allah'a secde etmekten istinkâf eden ehl-i dünyanın, şevket ve kuvvetlerinden dolayı karşılarında yerlere kapandıkları hükümdarlar ve beyleri Hz. Mevlânâ böyleleri için, mihrab haline gelen bir gübreliğe benzetiyor.

10674

لایق این حضرت پاکی نه‌اید

نیشکر پاکان شما خالی نیید

«Ey dünyada, mevkî sahibleri karşısında yerlere kapananlar! Siz, Sübbûh ve Kuddüs olan Cenâb-ı Hakkın secde-i pâkine lâyık değilsiniz; Pâk olanlar, şeker kamışı gibidirler. Siz ise boş birer kamışsınız.»

10675

آن سگانرا این خسان خاضع شوند

شیررا عارست کورا بگروند

«O çeşit köpeklere elbette bu çeşit bayağı kimseler, tâzim ve tekrimde bulunurlar. Fakat arslan gibi olan evliyâullah hazerâtı onlara meyletmezler.»

10676

گربه باشد شحنهٔ هر موش خو
موش که باشد تاز شیران ترسد او

«Fare tabiatlı olan insanların zâbit ve âmiri kedi gibi olur. Fare kim oluyor ki arslanlardan korksun?»

Yânî; fareler, arslandan korkmazlar, fakat kediden titrerler. O tabiatta olan insan şeklindeki mahlûkat da Allah'tan korkmaz, fakat dünyaca mevki sahibi olanlardan tirtir titrerler.

10677

خوف ایشان از کلاب حق بود
خوفشان کی و آفتاب حق بود

«Onların korkusu Allah'ın köpeklerindendir. Onlar Afitâb-ı İlâhiyyeden nasıl korkarlar?»

10678

ربی الاعلاست ورد این مهان
رب ادنی درخور این ابلهان

«Hakikat güneşi olan bu ekâbirin virdi: (Rabbimiz yücelerin yücesidir.) sözüdür. Dünya-perest ahmaklara lâyık olansa bayağılık rab'dır.»

10679

موش کی ترسد ز شیران مصاف
بلکه آن آهویکان مشک ناف

«Fâre arslanlardan nasıl korkar? Belki onlardan korkan misk köpüklü ceylânlardır.»

Nitekim Kur'ânda:

إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا

Yânî: **«Allah'tan kulları içinde ancak âlimler korkar[123].»** denildiği

---

(123) Sûrei Fâtır: 28.

gibi, Hadis-i Şerifte de: «Ben Allah'ı en iyi bileninizim ve Allah'tan en ziyâde korkanınızım.» buyurulmuştur. Keza: «Hikmetin başı Allah korkusudur.» Hadîsi de vardır.

10680

روبه‌پیش کاسه‌لیس ای دیك لیس
نوش خداوند و ولی نعمت نویس

«Ey tencere yalayıcı dalkavuk! Kendin gibi bir çanak yalayıcının karşısına git de onu kendine velî-nimet ve efendi ittihaz et!»

10681

بس کن از شرحی بگویم دوردست
خشم گیرد میروهم داندکه هست

«Yâ Mevlânâ! Bu kadar söz yetişir. Eğer devr-i dirâz-ı şerh edecek olursan, söylediğin sıfatlar kendisinde mevcud olduğu halde, beyler kızar.»

10682

حاصل آن آمدکه بدکن ای کریم
با لئیمان تا نهد گردن لئیم

«Sözün hulâsası şudur ki: Ey kerîm! Leîm olanlara sert muâmelede bulun ki onlar itaat ve inkiyad etsinler.»

10683

با لئیم نفس چون احسان کند
چون لئیمان نفس بد کفران کند

«Kerim olan kimse, leîm olan nefsine hüsn-i muâmelede bulunursa, o leîm nefs, diğer leîmler gibi küfrân-ı nimet gösterir.»

10684

زین سبب بدکاهل محنت شاکرند
اهل نعمت طاغیند و ماکرند

«Bundan dolayı, mihnet ehli olanlar şükredici, nimet ehli olanlar da azgın ve hîlebaz olurlar.»

10685

هست طاغی بکلر زرین قبا
هست شاکر خستهٔ صاحب عبا

«Sırma elbiseli beyler azgın, aba giymiş olan fakirler şükredicidir.»

10686

شکرکی روید ز املاك و نعم
شکر می‌روید ز بلوی سقم

«Mal, mülk ve nîmetlerden şükür nasıl zuhur eder? Asıl şükür, belâlardan ve hastalıklardan husûle gelir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de :

كَلَّآ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰىۙ ۝ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰىۜ ۝

Yânî : «(Okumamaktan) **sakın! Çünkü insan muhakkak azar. Kendisini** (mal sebebiyle) **ihtiyaçtan vareste gördü diye[124].»** buyurulmaktadır.

Evet, insan, zenginleştikçe, her istediğini yapacak bir hale geldikçe emelleri ve o emellerin istihsâli artar, nefsinin dilediği her şeyi yapmaya kalkar. Halbuki belâya ve hastalığa uğrayan kimse : Elhamdülillah, bugün dünden iyiceyim gibi sözlerle Hâlik-ı Zîşânına şükranda bulunur.

«BOŞ BİR SOFRAYA BİR SOFİNİN AŞKI»

10687

صوفی برمیخ روزی سفره دید
چرخ میزد جامه‌هارا می‌درید

«Bir sofi, bir gün çivide asılı bir sofra gördü. Onu görünce vecde geldi. Semâ etmeye ve elbisesini yırtmaya başladı.»

---

(124) Sûrei Alâk : 6-7.

10688

بانگ میزدنك نوا ای بی نوا

قحطها و دردهارا نك دوا

«Ey yiyeceği olmayan; işte kıtlıklara rızk ve işte zaruret derdlerine devà diye bağırdı.»

10689

چونکه درد و شورا و بسیار شد

هرکه صوفی بود با او یار شد

«Onun derdi ve coşkunluğu fazlalaşınca bütün sofiler, onunla yâr oldular, yânî; cûşen ü hurûş ettiler.»

10690

کخ کخی و های و هوی میزدند

تا که چندی مست و بیخود میشدند

«Hây hûy ederek bir kaç tanesi kendilerinden geçtiler.»

10691

بوالفضولی گفت صوفی را که چیست

سفرهٔ آویخته و زنان تهیست

«Fuzulün biri sofiye dedi ki: Asılı ve ekmekten hali bir sofraya karşı bu kadar iştiyak gösteriş nedir?»

10692

گفت رو رو نقش بی‌معنیستی

تو بجو هستی که عاشق نیستی

«Sofi ona cevaben dedi ki: Haydi işine git, sen manasız bir nakıştan ibaretsin. Sofrada ekmek yok diyorsun, âşık olmadığın için varlığı sen ara.»

10693

عشق نان بی نان غذای عاشقست

بند هستی نیست هر کو صادقست

«Ekmek aşkı, âşık için ekmeksiz gıdadır. Muhabbette sadık olan varlığa merbût değildir.»

10694

عاشقانرا کار نبود باوجود

عاشقانرا هست بی سرمایه سود

«Âşıkların varlıkla alış verişi yoktur. Âşıkların ticaret ve menfeati sermâyesizdir.»

10695

بال نی و گرد عالم می پرند

دست نی و گو ز میدان می برند

«Kanadları olmadığı halde âlemin etrafında uçarlar. Elleri yokken topu meydandan kaparlar.»

10696

آن فقیری کو ز معنی بوی یافت

دست ببریده همی زنبیل یافت

«Mânâdan râyiha almış olan fakir, eli kesilmişken zenbil vurmuştur.»

(Şeyh-i akta') hikâyesinde olduğu gibi.

10697

عاشقان اندر عدم خیمه زدند

چون عدم یک رنگ و نفس واحدند

«Âşıklar yokluk âlemine çadır kurmuşlar, yokluk gibi tek renk olmuşlardır ve bir tek ruhları vardır onların.»

10698

شیر خواره کی شناسد ذوق لوت

مر پری را بوی باشد لوت پوت

«Süt emen çocuk lokma zevkini ne bilir? Perilerin gıdası da kokudan ibârettir.»

Periler, yâni; cin denilen görünmeyen mahlûkât, (tayyibe) ve (habîse) olmak üzere iki tâifedir. İkisinin gıdası da kokudan ibarettir. (Tayyibe) olan periler, güzel kokularla, (habîse) olanlar da kötü kokularla gıdalanırlar.

10699

آدمی کی بو برد از بوی او

چونکه خوی اوست ضد خوی او

«İnsan, o kokudan gıdayı nasıl anlar? Çünkü tabiatı, peri tabiatının zıddıdır.»

10700

یابد از بوآن پری بوی کش

تو نیابی آن ز صد من لوت خوش

«Senin yüz batman güzel yemekten alamadığın gıdayı, peri cinsi, sadece kokudan alır.»

10701

پیش قبطی خون بود آن آب نیل

آب باشد پیش سبطی و جمیل

«Mısırlı putperestin önünde Nil suyu kan olur, fakat İsrail oğullarına güzel ve tatlı sudur.»

10702

جاده باشد بحر ز اسرائیلیان

غرقه گه باشد ز فرعون عوان

«Deniz, Benî İsrâil için cadde halini alır, fakat zâlim Fir'avn için boğulma ve helâk olma yeri olur.»

«İLÂHÎ NEŞ'E VE HAK KOKUSUNU, YUSUF ALEYHİSSELÂM'IN YÜZÜNDE VE KOKUSUNDA BULMAK YÂKUB PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'A MAHSUSTUR. YUSUF'UN KARDEŞLERİ BUNDAN MAHRUMDUR»

10703

آنچه یعقوب از رخ یوسف بدید
خاص او بد آن باخوانکی رسید

«Yusuf'un yüzünde Yâkub'un gördüğü ona mahsus idi. O nur'u görmek, Yusuf'un birâderlerine nasib olmamıştı.»

10704

این ز عشقش خویش درچه میکند
وان بکین از بهر او چه میکند

«Bu, — yânî; Yâkup — Yusuf'un sevgisinden kendisini kuyuya düşmüş gibi eder; o, — yânî; kardeşleri — Yusuf'a adâvetlerinden onun için kuyu kazarlar, — yânî; götürüp kuyuya atarlar —.»

Hazret-i Yâkub'un kuyuya düşmüş gibi olması, Yusuf'un gaybûbetinden sonra kendisine bir mâtemhane ittihaz etmiş, orada yalnızca oturup ağlamış, sızlamış olmasına işarettir.

10705

سفرهٔ او پیش این از نان تهیست
پیش یعقوبست پرکو مشتهیست

«Kardeşlerin sofrası bu ekmekten, — yânî; Yusuf Aleyhisselâm'ı sevmekten — hâlî idi. Lâkin Yâkub'a karşı ekmekle dolu idi ki onun o sevgiye iştihâsı ve istîdâdı vardı.»

10706

روی ناشسته نبیند روی حور
لاصلوة گفت الا بالطهور

«Yıkanmamış yüz, hûrî yüzünü görmez. Nitekim Resûl-i Ekrem abdestsiz namaz olmaz buyurmuştur.»

Abdestli olmayanın namaz kılamadığı, namaz kılmayanın da Cennete giremeyeceği ve hûri yüzünü göremeyeceği gibi, Yusuf'un kardeşlerinde de, ona muhabbet abdestli olmadığından, onun güzelliğini görmüyor, onu sevmiyor, hatta kıskanıyorlardı.

10707

عشق باشد لوت و پوت جانها
جوع ازین رویست قوت جانها

«Canların gıdası Aşk'tır. Bu münâsebetle ruhların gıdâsı açlıktır.»

10708

جوع یوسف بود آن یعقوب را
بوی نانش می‌رسید از دورجا

«Yâkub'da Yusuf'un açlığı vardı. Onun için ona ekmek kokusu, yânî; Yusuf'un gömleğinin kokusu Mısır gibi uzak bir yerden ulaştı.»

10709

آنکه بستد پیرهن را می‌شتافت
بوی پیراهان یوسف می‌نیافت

«Gömleği bizzat Hazret-i Yusuf'tan alıp babasına götürmek için acele eden Yehûdâ, gömlek yanında olduğu halde o kokuyu duymadı.»

10710

وانکه صد فرسنگ زان سو بوداو
چونکه بد یعقوب می‌بوییداو

«Gömleğin bulunduğu yerden, — yânî; Mısır'dan — yüzlerce fersah uzakta olan Hazret-i Yâkub olduğu için, onun kokusunu duydu.»

10711

ای بسا عالم ز دانش بی‌نصیب
حافظ علمست آن کس نی حبیب

«Çok âlim vardır ki hakiki irfandan nasibi yoktur. O kimse ilim hâfızıdır, Allah'ın habibi değildir.»

Abdullah Bin Mes'ûd (Radiyallâhü anh) in rivâyet ettiği bir hadîste: **«Allah bir kimsenin yüzünü nurlandırsın ki, benim sözümü işitir, onu zabt ve hıfz ile edâ ve rivâyet eder. Çok ilim sahibi vardır ki, işitip öğrendiğini lâyıkiyle anlamaz. Ve çok ilim sâhibi vardır ki, o ilmi, kendinden daha çok bilen ve anlıyana nakleder.»** buyurulmuştur.

10712

مستمع ازوی همی یابد مشام
گرچه باشد مستمع از جنس عام

«Dinleyen, avamdan da olsa, işittiğinden bir koku alır ve bir feyz bulur.»

Evet bazı âlim vardır ki, bilgisi, işittiğini ezberlemiş olmasından ibârettir. Bazı hâfızların lâfzı ile Kur'ânı bilip, mânâsından haberdâr olmayışları gibi. Selefde bazı hadîs nakledenler vardı ki fakîh değillerdi. Onlar hadîs rivâyet ederlerdi ve fakîhler onların naklettikleri hadîslerden hüküm çıkarırlardı.

10713

زانکه پیراهن بدستش عاریه‌ست
چون بدست آن نخاسی جاریه‌ست

«Çünkü gömlek onun elinde iğretidir; Yahuda, gömleği götürüp Hazret-i Yâkub'a teslim ile mükelleftir. Yine o gömlek onun elinde, esirci elinde bulunan câriye gibidir ki, esircinin nefsi için değildir, satılıktır.»

10714

جاریه پیش نخاسی سرسریست
درکف او از برای مشتریست

«Esircinin eline düşen cariye müşteri içindir, onun esirciye faydası yoktur.»

Esircinin, elinde bulunan câriyelerden kendisi istifâde etmeyip, onları satmak için elinde bulundurduğu gibi, bazı âlim geçinenler de, ilimleriyle amel etmezler de onu halka satmak ve onunla kendilerine mevki yapmak isterler. Müslümanlık namına söz söyleyen ve neşriyat yapan bazı kimseler de İslâmcılık ederler. Yâni; İslâm dini alış verişiyle para kazanmaya çalışırlar. Böylelerine İslâmdan ziyâde İslâmcı demek yakışır.

10715

قسمت حقست روزی دادنی

هریکی را سوی دیگر راه نی

«Rızık Allah'ın verdiği bir kısmettir ki herkesin kısmeti için başka tarafa yol yoktur.»

Yânî; kimse kimsenin nasibini yiyemez.

10716

یك خیال نیك باغ آن شده

یك خیال زشت راه این زده

«İyi bir hayal, o'na bağ ve bahçe olmuş, çirkin bir hayal da bunun yolunu vurmuştur.»

10717

آن خدایی کز خیالی باغ ساخت

وز خیالی دوزخ و جای گداخت

«Öyle bir Allah ki bir hayalden, (Cennet) bağ ve bahçesini; kezâ bir hayalden de (Cehennemi), o yakacak ve eritecek yeri yarattı.»

10718

پس که داند راه گلشنهای او

پس که داند راه گلخنهای او

«O halde Allah'ın gülşenleri ve külhanlarının, yânî; Cennetiyle Cehennemin yolunu kim bilir?»

Ancak Hâlık Teâlâ ve enbiyâ ve evliyâsı bilir.

10719

دیده بان دل نبیند در جوال

کز کدامین رکن جان آید خیال

«Gönül gözcüsü, çuval içinde, — yâni; gafletle gözü kapalı olduğu için — o Cennet'e ve Cehennem'e götürecek hayallerin canın ne yanından geldiğini göremez.»

10720

گر بدیدی مطلعش را ز احتیال

بند کردی راه هر ناخوش خیال

«Eğer gönül gözcüsü nereden doğduğunu ve geldiğini görmüş ve bilmiş olsaydı, her nâhoş hayalin tedbir ile yolunu kapardı.»

10721

کی رسد جاسوس را آنجا قدم

که بود مرصاد و دربند عدم

«Yokluk geçidine, Hakkın gözetleme yeri olan oraya casus nasıl ayak atabilir?»

Sûre-i Fecir'de buyuruluyor ki :

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

Yânî : **«Habibim! Senin Rabbin hakîkaten tarassuttadır[125].»** Hiç bir şey onun nazarından gizli kalmaz.

Hâdiseler ve vâkıalar, enfüsî olsun, âfâkî olsun, o gözetleme mahallinden geçmektedir. 'Böyle bir tarassud-ı İlâhi keyfiyetine hangi casus adım atabilir ki, insan, kendisinde hasıl olan nâhoş hayallerin geldiği yeri bilsin de gelecekleri yolu tıkasın? O halde :

10722

دامن فضلش بکف کن کوروار

قبض اعمی این بود ای شهریار

«Cenâb-ı Hakkın fazl u keremi eteğini körcesine yakala... Şâhım kör tutumu böyle olur işte...»

Yânî; gözü görmeyen bir adam, gözlü birinin eteğinden tutar, onun rehberliğiyle düşüp kalkmaksızın selâmetle gider. Sen de Fazl-ı İlâhî eteğini tut, yânî; Allah'ın lûtuf ve keremine sarıl ki seni gözü açık bir kılavuza ulaştırsın.

---

(125) Sûrei Fecr : 14.

10723

دامن او امر و فرمان ویست

نیك بختی که تقی جان ویست

«Allah'ın emir ve fermânı, onun eteği demektir. O'ndan korkmayı ve çekinmeyi kendisine can ittihaz eden kimse ne bahtlı bir kimsedir.»

10724

آن یکی در مرغزار و جوی آب

وان یکی پهلوی او اندر عذاب

«İnsanlardan biri çayır, çemenlik ve nehir kenârındadır. Yanı başındaki biri de azâb içindedir.»

10725

او عجب مانده که ذوق این زچیست

وین عجب مانده که این درحبس کیست

«Azabda olan: bunun zevki nedendir? diye şaşırır; safâ da olan da: bu kimin habsindedir? diye hayret eder.»

10726

هین چرا خشکی که اینجا چشمه هاست

هین چرا زردی که اینجا صد دواست

«İçi safada olan, derûnu muazzeb olan için der ki: Yâhû niçin kurumuş kalmışsın? Halbuki burada çeşmeler var. Neden sararmış solmuşsun? Halbuki burada yüzlerce devâ mevcud.»

Lâkin bunu söyleyen kimse, cemal tecellisine mazhar olduğu için, tâât ve ibâdetten zevk almış ve Allah'a ibâdeti her şeyin devâsı bilmiştir. Onun için o zevki alamamış olana hayret eder ve tavsiyelerde bulunur da:

10727

همنشینا هین درآ اندر چمن

گوید ای جان من نیارم آمدن

«Arkadaş! Şu çemenliğe gel der. O biri ise: azizim, ben gelemem cevabını, verir.»

«BİR EMİR İLE NAMAZA DÜŞKÜN OLAN, NAMAZ VE NİYAZ İLE ÜNSİYYET EYLEMİŞ BULUNAN KÖLESİNİN HİKÂYESİ»

10728

میر شد محتاج گرمابه سحر
بانگ، ای سنقر هلا بردارسر

«Bir emir seher vakti hamama gitmek lüzûmunu duydu ve kölesine: Sungur uyan, başını kaldır.»

10729

طاس و مندیل و گل از آلتون بگیر
تا بگرمابه رویم ای ناگزیر

«Altun ismindeki câriyeden tas, havlu ve kil al da hamama gidelim, diye seslendi.»

10730

سنقر آندم طاس و مندیل نکو
بر گرفت و رفت بااو دوبدو

«Sungur o anda tası ile iyi bir hamam takımı aldı ve beyle beraber yola çıktı.»

10731

مسجدی در ره بد و بانگ صلا
آمد اندر گوش سنقر در ملا

«Yolda bir mescid vardı. Orada okunan ezanın sesi Sungur'un kulağına geldi.»

10732

بود سنقر سخت مولع در نماز
گفت ای میر من ای بنده نواز

«Sungur, namaz'a çok düşkündü. Dedi ki: Ey benim kölesine mültefit olan beyim!»

10733

تو برین دکان زمانی صبر کن
تا گزارم فرض و خوانم لم یکن

«Sen şu dükkânda birazcık otur, sabret de, ben de mescide gireyim, farzı edâ edip (Lem yekün) sûresini okuyayım.»

10734

چون امام و قوم بیرون آمدند
از نماز و وردها فارغ شدند

«Vaktâki, imam ve cemaat, namaz ve duâlarını bitirip dışarıya çıktılar.»

10735

سنقر آنجاماند تا نزدیك چاشت
میر سنقررا زمانی چشم داشت

«Sungur, mescidde kuşluk vaktine kadar kaldı. Beyi onu bir zaman bekledi.»

Sonra içeriye seslendi.

10736

گفت ای سنقر چرا نایی برون
گفت می‌نگذاردم ای ذوفنون

«Ey Sungur, niçin dışarıya çıkmıyorsun? diye sordu. O da: Benim mârifetli efendim; beni bırakmıyor cevabını verdi.»

Ve:

10737

صبر کن نك آمدم ای روشنی
نیستم غافل که درگوش منی

«Ey münevver beyim; sabret, şimdi geliyorum. Beni beklemekte olduğunu biliyorum, unutmadım.»

10738

هفت نوبت صبر کرد و بانگ زد

تا که عاجز گشت از نیباش مرد

«Bey, yedi defa seslendi ve bekledi; nihâyet Sungurun bahânesinden âciz kaldı.»

10739

پاسخش این بود می‌نگذاردم

تا برون آیم هنوز ای محترم

«Sungurun cevabı şundan ibaretti: Beni salıvermiyor ki dışarıya çıkayım.»

10740

گفت آخر مسجد اندر کس نماند

کیست و امیدارد آنجا کت نشاند

«Bey dedi ki: Mescidde kimse kalmadı, seni orada alıkoyan ve oturtan kimdir?»

10741

گفت آنکه بسته استت از برون

بسته است اوهم مرا در اندرون

«Sungur cevab verdi ki: Seni dışarıdan içeriye koyuvermeyen, beni de içeriden dışarıya salıvermiyor.»

10742

آنکه نگذارد کزین سو پانهی

او بدین سو بست پای این رهی

«Senin bu tarafa adım atmana müsaade etmeyen, benim de dışarıya adım atmama mâni oluyor.»

10743

ماهیارا بحر نگذارد برون
خاکیارا بحر نگذارد درون

«Deniz balıkları dışarıya salıvermez, karada yaşayanları da içeriye koymaz.»

Çünkü :

10744

اهل ماهی آب و حیوان از گلست
حیله و تدبیر اینجا باطلست

«Balığın aslı su, kara hayvanlarının aslı topraktır. Bu hususta hiyle de, tedbir de bâtıldır.»

10745

قفل زفتست و گشاینده خدا
دست در تسلیم زن و اندر رضا

«Kaza namiyle büyük bir kilid vardır ki onu açan Allah'tır. Binâenaleyh teslim ve rızaya sarıl.»

10746

ذره ذره گر شود مفتاحها
این گشایش نیست جز از کبریا

«Kâinâtın her zerresi anahtar olsa kaza kilidini Allah'tan başka açan olmaz.»

مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا
يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾

Yânî : «Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutacak yok-

tur. Tutnacağı şeyi de o'ndan sonra salıverecek yoktur. O, mutlak gaalip, hüküm ve hikmet sahibidir[126].» buyurulmuştur ki kaza'nın hükmüne kimse karşı gelemez, demektir.

10747

چون فراموشت کنی تدبیر خویش
یابی آن بخت جوان از پیر خویش

«Sen, tedbirini — yâni; kazaya karşı gelmeyi — unutursan, pîrinden o taze bahtı bulur, saadete erersin.»

Fakat o saâdeti bulmak Kaza'ya rızâ ve şeyhinin emirlerine karşı temamiyle teslimiyyet göstermeye mütevakkıftır.

10748

چون فراموشی خودی یادت کنند
بنده گشتی آنگه آزادت کنند

«Kendini unutursan seni yâd ederler, kul olursan seni âzâd ederler.»

«ENBİYÂ ALEYHİSSELÂM'IN (HATTÂ İZİSTEY'ESERRUSÜLÜ) ÂYETİNDE HİKÂYE BUYURULDUĞU ÜZERE, MÜNKİRLERİN İMAN KABUL ETMELERİNDEN ÜMİD KESDİKLERİNE DAİR»

Münkirler; Allah, melekleri dururken niçin insanlardan peygamber gönderiyor demişlerdi. Buna cevâben Sûre-i Yûsuf'ta buyuruluyor ki :

---

(126) Sûrei Fâtır : 2.

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

اِلَّا رِجَالًا نُوحٓى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰىۜ اَفَلَمْ يَس۪يرُوا

فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ

وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذ۪ينَ اتَّقَوْاۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰٓى

اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ

نَصْرُنَاۙ فَنُجِّيَ مَنْ نَشَٓاءُۜ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِم۪ينَ

Yâni: «Senden evvel (peygamber olarak) gönderdiklerimiz şehirler halkından kendilerine vahy eder olduğumuz erkek adamlardı. (Acaba müşrikler) kendilerinden evvelkilerin akıbeti nice olduğunu görmeleri için hiç de yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Âhiret yurdu (şirk ve günahtan) sakınanlar için elbet daha hayırlıdır. Siz (ey müşrikler) hâlâ akıllanmıyacak mısınız? Hattâ o peygamberler ümitlerini kesip de kendilerinin muhakkak yalana çıkarıldıklarını zannettikleri sırada onlara nusretimiz yetişib gelmiş, biz kimi dilersek o kurtuluşa erdirilmiştir. Günahkârlar güruhundan ise azâbımız asla döndürülmiyecektir[127].» meâlindedir.

10749

انبیا گفتند با خاطر که چند

می‌دهیم اینرا و آنرا وعظ و پند

«Enbiyây-ı izâm, kâfirlerin îmanından me'yûs olunca, kendi kendilerine dediler ki: Ne vakte kadar şuna buna va'z ve nasîhat edeceğiz?»

10750

چند کوبیم آهن سردی زغی

دردمیدن درقفص هین تا بکی

«Beyhûde yere ne vakte kadar soğuk demir döğeceğiz ve boş kafese üfleyeceğiz?»

---

(127) Sûrei Yusûf: 109-110.

Denilmiştir ki : Enbiyâ-yı ızâm Aleyhim'üs-Salâtü Vesselâm Hazerâtının bir velâyeti, bir de nübüvveti vardır. Velâyet tarafı galebe edince, dâvet ettikleri halkın imana gelmelerinin mukadder olmadığını bilirler, ondan dolayı onlarla uğraşmayı faydasız görürler; fakat nübüvvetleri ciheti galebe edince de :

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

Yânî : **«Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan elçiliğini tebliğ etmiş olmazsın[128].»** emr-i ilâhîsi gereğince kemâl-i şevk ve gayretle tebliğ-i risâlete çalışırlar. Kazâ ve kader hükmüne baktıkça derler ki :

10751

جنبش خلق از قضا و وعده است
تیزی دندان ز سوز معده است

«Dişlerin keskinliği mîdenin hararet ve kuvvetinden olduğu gibi, halkın harekâtı da Kaza ve Kader icâbıdır.»

10752

نفس اول راند بر نفس دوم
ماهی از سر گنده گردد نی ز دم

«Nefs-i Kül, insanın cüz'i nefsine tesir etti de olacaklar oldu. Balık, kuyruğundan değil başından kokar.»

Diyorlar ki Cenâb-ı Hak, evvelâ Akl-ı Kül'lü halkeyledi, ondan da Nefs-i Küllîyi yarattı. Gerek Akl-ı Kül'ün, gerek Nefs-i küllün dereceleri vardır. Binâenaleyh her insanın harekât ve sekenâtında görülen salâh ve fesâd, Nefs-i Kül'lün, daha açıkcası Kazâ ve Kader'in tesiridir.

Yine Nebîler diyorlar ki :

---

(128) Sûrei Maide : 67.

10753

ليك هم ميدان و حزم ران چو تير

چونكه بلغ گفت حق شد نا گريز

«Lâkin bunu bilmekle beraber hazım ve ihtiyat atını ok gibi sür, — yânî; dâvette kusur etme — Çünkü Allah (tebliğ et) buyurdu; Emrinden dışarı çıkmaya imkân yoktur.»

Hazret-i Mevlânâ, insana hitâb ederek diyor ki :

10754

تو نميدانى ازين دو كيستى

جهد كن چندانكه بينى چيستى

«Sen, bu ikiden hangisi, yânî; ezelen saîd mi, şakî mi olduğunu bilmiyorsun. O kadar çalış ki, kim ve hangisi olduğunu göresin.»

10755

چون نهى بر پشت كشتى بار را

بر توكل ميكنى اين كار را

«Meselâ ticâret malını bir gemiye yükletir, fakat bu işi tevekkül üzerine yaparsın.»

10756

تو نميدانى كه از هر دو كيى

غرقه اندر سفر يا ناجى

«Sen, bu ikiden hangisi olacağını, yânî; bu seferinde batacak mısın, yoksa gideceğin yere varacak mısın, bilemezsin.»

10757

گر بگويى تا ندانم من كيم

بر نخواهم تاخت بر كشتى و يم

«Eğer, ne olacağım, başıma ne gelecek? Bunu bilmedikçe,»

10758

من درین ره ناجیم یا غرقه‌ام

کشف گردان کز کدامین فرقه‌ام

«Bu yolda ben necat bulacak mıyım, yoksa batıp boğulacak mıyım, hangi fırkadan olduğumu bana bildir;»

10759

من نخواهم رفت این ره با گمان

بر امید خشك همچون دیگران

«Ben başkaları gibi kuru bir ümidle ve sade bir zan ile yola düşmem diyecek olursan,»

10760

هیچ بازرگانی ناید زتو

زانکه در غیبست سر این دو رو

«Hiçbir ticarette bulunamazsın. Çünkü bu iki hususun sırrı da gaybdedir.»

Şeyh Sadrüddîn Konevî, üvey babası Şeyhül-Ekber (Kuddise sirruhû) den naklediyor:

Şeyh bana dedi ki: Mağribden Diyâr-ı Rûma geleceğim ve sâhilden gemiye bineceğim sırada Cenâb-ı Hak bu seferin neticesini bana keşfettirmeyince gemiye binmeyim dedim ve Hakka teveccüh ettim. Allah bana seferimde ne olup biteceğini, hattâ senin anneni alacağımı ve senin ne mertebeye vâsıl olacağını bana bildirdi. Ondan sonra huzur-u kalb ile gemiye bindim.

Sûre-i Mutaffifîn'de:

إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ۝

كِتَابٌ مَرْقُومٌ ۝ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ۝

Yânî: **«Ebrârdan olanların (amel) kitabı, ılliyyîn denilen makamdadır. Illiyyînin ne olduğunu sana ne bildirdi? Orada olanlar yazılı kitablardır ki onları melekler görürler[129].»** mânâsı verildiği gibi, **«O kitabları sahibi bulunan mukarrabîn-i İlâhiye müşâhede ederler ve kendilerinin derecelerini anlarlar.»** mânâsı da verilmiştir. Nitekim Şeyh-i Ekber Hazret-

leri, Sadrüddîn Koneviye nakletttiği keşf sırasında «Kitâb-ı merkûmu müşâhede eyleyen mukarribûnun mertebesini seyr kıldım.» demiştir.

10761

تاجر ترسنده طبع و شیشه جان

درطلب نی سود دارد نی زیان

«Şişe gibi korkak tabiatlı tâcir, ticâretinden ne fayda görür, ne ziyan eder.»

Nasıl ki bizde de: «Korkak bezirgân; ne kâr eder, ne ziyan.» denilir.

10762

بل زیان دارد که محرومست و خوار

نور او یابد که باشد شعله‌خوار

«Hattâ fayda şöyle dursun ziyan eder, mahrum kalır. Aşk alevini yiyen, yânî; kalbinde aşk ateşi bulunan kimse nur bulur.»

10763

چونکه بر بو کیست جمله کارها

کار دین اولی کزین یابی رها

«Zira bütün işler belki ve ihtimal ki diye ümid üzerinedir. Sen de DİN işini üstün ve ön tut da kurtul!»

10764

نیست دستوری بدینجا قرع باب

جز امید الله اعلم بالصواب

«Bu makamda kapı çalmaya ve âkibeti anlamaya avam için izin yoktur. Ancak ümid vardır ki hakikati en iyi bilen Allah'tır.»

«İNSANLAR, MUHAKKİK VE MUKALLİD OLMAK ÜZERE İKİ KISIMDIR.»

Muhakkık: Dinin bütün ahkâmını ve onlardaki hikmetleri bilerek amel edendir. Mukallid ise, bunları bilmeden, gördüğü muhakkikleri tak-

---

(129) Sûrei Mutaffifîn: 18-21.

lid ederek amel edenlerdir. Ehl-i Sünnet mezhebine göre mukallidin îmanı sahihtir. Hazret-i Mevlânâ, mukallidlerin îmânının korku ve ümid arasında olduğunu san'at erbabının dükkân açmasiyle temsil ve îzah ederek diyor ki:

10765

داعی هر پیشه امیدست و بوك

گرچه گرد نشان ز کوشش همچودوك

«San'atkârların çalışmaktan boyunları iğ gibi incelse de, yine insanı her sanata sevkeden ümiddir, ihtimaldir.»

Yani; her san'atkâr, belki müşteri gelir de satış yaparım ve kazanırım ümidiyle dükkân açar ve çalışır.

10766

بامدادان چون سوی دکان رود

بر امید بوکه رزقی میدود

«Her dükkâncı belki bir rızık gelir ümidiyle sabahleyin dükkânına gider.»

10767

بوکه روزی نبودت چون میروی

خوف حرمان هست تو چون قوی

«Ey mukallid! Belki senin rızkın yoktur, belki mahrûmiyyet mukaddcrdir; öyle olduğu halde neden dükkâna gidiyorsun ve neden kuvvetini kaybetmiyorsun?»

10768

خوف حرمان ازل درکسب لوت

چون نگردد سست اندر جستجوست

«Ezeldeki mahrumiyyet korkusu, nasıl oluyor da, rızkı taleb hususunda seni tenbel etmiyor?»

10769

گویی گرچه خوف حرمان هست پیش

هست اندر کاهلی این خوف بیش

«Böyle bir süâle uğrasan dersin ki: Evet, çalıştığım halde birşey elde edememek korkusu da var. Fakat tenbellik de bu korku daha ziyâdedir.»

Belki rızkım çalışmama bağlı idi. Çalışmazsam onu elde edemiyecektim.

10770

هست در كوشش اميدم بيشتر

دارم اندر كاهلى افزون خطر

«Çalışmada ziyâde ümid vardır. Tenbellikte ise fazla zarar görüyorum.»

10771

پس چرا دركار دين اى بد گمان

دامند ميگيرد اين خوف زيان

«O halde ey sû-izan sâhibi! Neden sadece, Din işlerinde ve ibâdetlerin ifasında bu ziyan korkusu eteğinden tutuyor?»

Bazı kimseler vardır ki ibâdet husussundaki tenbelliklerine soğuk bir bahâne bulmak için : «Ben gâliba nimet-i uhreviyyeden ezelden mahrum edilmiş ve hisseme ebedî şekâvet düşmüş bir kimseyim. Öyle isem, burada uğraşmanın ve ibâdet etmenin bana ne faydası olacaktır.» derler. Hazret-i Mevlânâ o gibilere hitâben diyor ki : « Dini işler hakkında şu söylediğini niçin dünya işinde tatbik etmiyorsun? Meselâ bir dükkâncı olarak, müşteri gelip gelmeyeceğini ve kazanç olup olmayacağını düşünmüyorsun da sabahleyin erkenden dükkânını açıp müşteri bekliyorsun. Halbuki bu işte kazanmak ümidi olduğu gibi iflâs etmek tehlikesi de vardır. Çünkü rızık ezelde Taraf-ı İlâhî'den taksim edilmiştir. Öyleyse, Dünyevi mevzulardaki hareket tarzını din işlerinde de ortaya koysana...»

10772

يا نديدى كاهل اين بازارما

درچه سودند انبيا و اوليا

«Yahud bizim pazarı görmedin mi ki, o pazarın esnafı bulunan nebîler ve velîler nekadar kazanmışlardır.»

Halbuki o pazar, Dünya pazarı değil, din pazarı idi.

10773

زين دكان رفتن چه كانشان رو نمود

اندرين بازار چون بستند سود

«Onlara, bu pazardaki dükkâna gitmekten, yâni; Dünya metâını verip, Âhiret niğmetini almaktan ne definelcr yüz gösterdi ve bu pazarda nasıl ticâret edip kazandılar.»

Din pazarı, öyle bir pazardır ki müşterisi bizzat Allah'tır. Orada dükkân açmış olanlar, metâ'larını o kerîm müşteriye satarlar. Bunu ben söylemiyorum, bizzat Cenâb-ı Hak beyan buyuruyor. Sûre-i Bakâra'da buyuruyor ki :

النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ

بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾

Yânî : **«İnsanlardan bazıları var ki Allah rızâsını isteyerek nefislerini satarlar. Kullarına karşı Allah çok merhametlidir[130].»** Bu âyet, hicret gecesinde Hâne-i Seâdeti muhâsara etmiş olan müşrikleri oyalamak için Hazret-i Ali'nin Hazret-i Peygamberin yatağına yatıp hayatını tehlikeye koyması, yahud Suheyb-i Rûmî'nin, hicretine mâni olmak isteyenlere, Mekke'deki malını verip ellerinden kurtulması ve daha bazı zevâtın mâlen ve bedenen fedâkârlık etmesi dolayısiyle nâzil olmuştur.

Kezâ, Cenab-ı Hak :

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ

بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Yânî : **«Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını, mukabilinde Cenneti vermekle satın aldı[131].»** buyurmaktadır.

Kezâ o pazarın dükkâncılarından :

10774

آتش آنرا رام چون خلخال شد

بحر آنرا رام چون حمال شد

«Ateş Hazret-i İbrahim Aleyhisselâma halhâl, yânî; ayak bileziği gibi mutî oldu. Deniz Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâma hammal gibi inkıyad gösterdi.»

10775

آهن آنرا رام شد چون موم شد

باد آنرا بنده و محکوم شد

«Demir Dâvud Aleyhisselâma itâat ederek elinde mum gibi yumuşadı. Rüzgâr Süleyman Aleyhisselâmın emrine kul köle oldu.»

(130) Sûrei Bakara : 207.

(131) Sûrei Tevbe : 111.

Bunlar mâlum olanlardır. Bir de Allah'ın mâlumu ve halkın meçhûlü olanlar vardır ki, şu hadis-i şerifte beyan edilmiştir:

«RESÛLULLAH SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESELLEM: "ALLAH'IN HAKÎKATEN BİR TAKIM GİZLİ VELÎLERİ VARDIR. ONLARIN SAÇLARI BAKIMSIZLIKTAN KEÇELENMİŞ, YÜZLERİ TOZLANMIŞTIR. BİR EMÎRİN YANINA GİRMEK İSTESELER KENDİLERİNE MÜSÂADE EDİLMEZ. GÖRÜNMESELER ARANMAZLAR, BULUNSALAR ÇAĞIRILMAZLAR, HASTALANSALAR İYÂDET EDİLMEZLER, ÖLSELER CENÂZELERİNE GELİNMEZ. ONLAR YERYÜZÜNDE BİLİNMEZLER, GÖK YÜZÜNDE MEŞHURDURLAR." BUYURMUŞTUR»

10776

قوم دیگر سخت پنهان میروند

شهرهٔ خلقان ظاهر کی شوند

«Nebîler ve velîlerin meşhurlarından başka bir veliler topluluğu vardır ki çok gizli hareket ederler. Onlar zâhir halk indinde nasıl meşhur olurlar?»

10777

این همه دادند و چشم هیچ کس

ز نیفتد بر کیاشان یک نفس

«O kadar yüksek mertebeye sâhib oldukları halde makamlarının azametini hiç kimsenin gözü bir ân bile görmez.»

10778

هم کراماتشان هم ایشان درحرم

نامشانرا نشنود ابدال هم

«Onların kerâmetleri de, kendileri de Harem-i İlâhide gizlidirler.»

Onların adlarını Abdâl bile işitmemiştir.

Abdâl: Velîlerin büyüklerine verilen isimdir.

Şeyh Attâr (Kuddise sirruhû) (Tezkiret'ül-evliyâ) sında yazıyor ki: Ebû Bekr Kettânî (Kuddise sirruhû) Mekke Harem-i Şerifinin bir kenarında oturuyordu. O esnada Abdurrezzak isminde bir âlim ders okutuyordu ki Hızır Aleyhisselâm da gelmiş onu dinliyordu. Hızır, Ebû Bekr Kettânî'nin gelip dersi dinlemediğini görünce onu hayra teşvik için yanına gitti. Ve gelip Abdürrezzâkı dinlemesini tavsiye etti. Ebû Bekr:

«Razzâktan ilim almış olan, Abdürrazzâk'ın dersine muhtaç olmaz.» dedi. Hızır: Bu senin ettiğin büyük bir dâvâ. Buna şâhidin nedir?» diye sordu. Ebû Bekr: «Şâhidim, senin Hızır olduğundur.» dedi. Bunun üzerine Hızır şaşırdı ve: «Ben zannediyordum ki Allah'ın velileri benden gizli değildir. Meğer ki benim bilmediğim veliler de varmış ki onlar beni tanıyorlarmış.» dedikten sonra Ebû Bekre sohbet teklifinde bulundu. Ebû Bekr: «Meşrebimiz birbirine uymaz.» dedi ve: «Sen, ölmeyim diye âb-ı hayat içtin, ben ise her an Allah yolunda öleyim temennîsinde bulunuyorum.» cevabını verdi.

10779

یا ندانی کرمهای خدا

کو ترا میخواند آن سو که بیا

«Ey umûr-u diniyyede tenbellik eden mukallid! Yoksa Allah'ın keremlerini bilmiyor musun ki, seni, gel diye o tarafa dâvet ediyor.»

وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ

وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٢٥

Yânî: **«Allah, kullarını Dâr-ı Selâm'a, (Cennete) dâvet eder ve O, dilediğini doğru yola iletir[132].»** âyet-i kerimesine işarettir. Mâdem ki böyle bir dâvet vardır. İlâhî dâvete, kabul ümîdiyle niçin icâbet etmiyorsun?

10780

شش جهت عالم همه اکرام اوست

هر طرف را بنگری اعلام اوست

«Âlemin altı yönü de onun ikram ve ihsânı eseridir. Her ne tarafa baksan her şey onu sana bildirir.»

10781

چون کریمی گویدت آتش درا

اندرا زود و مگو سوزد مرا

«Bir kerim, sana (ateşe gir!) dese, çabucak gir de: beni yakar, deme.»

---

(132) Sûrei Yunus: 25.

Çünkü böyle demekten o Kerim'in maksadı başkadır, sana ikram etmektir. Cenâb-ı Hak ise, Ekrem'ül-Ekremindir, ateşe gir demiyor, Dâr'üsselâm cânibine dâvet ediyor. O dâvete niçin icâbet etmiyorsun?

«ENES BİN MÂLİK (RADİYALLAHÜ ANH) İN HAVLUYU YANAR OCAĞA ATMASI VE HAVLUNUN YANMAMASI»

10782

از انس فرزند مالك آمدست

كه بمهمانى او شخص شدست

«Enes Bin Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir : Bir kimse ona misafirliğe gitmişti.»

Enes bin Mâlik : Medine ahâlisinden ve ensâr-ı kirâmın Hazreç kolundandır. Hicret-i Muhammediye vukûunda vâlidesi (Ümmü Sekim) onu Peygamberin huzûruna getirmiş : «Yâ Resûlallah, bu benim oğlumdur. Hizmetinizde bulunsun diye size getirdim, dua buyurun.» diye temennide bulunmuştu. Hazret-i Enes o vakitler on yaşında idi. Resûlullah Efendimiz, onun, uzun ömürlü, mal ve evlâd sahibi olmasına dua etti. Hakîkaten Enes Hazretleri 103 yaşına kadar yaşadı, evlâd ve torunlarından seksenini gördü. Zengin de olmuştu. On sene Hazret-i Peygambere hizmet etti. 2210 hadîs rivâyet etmiştir.

10783

او حكايت كرد كز بعد طعام

ديد انس دستار خوانرا زرد فام

«O misafir hikâye etmiştir ki, Enes, yemekten sonra sofra havlusunu sararmış gördü.»

Katâde bin Nûman (Radiyallahü anh) demiştir ki : «Enes bin Mâlik'in nezdinde bir havlu vardı. Kirlenince ateşe atar, havlu yanmaz, kiri temizlenirdi.» Enes, Resûl-i Ekrem'in bu havluya yüzünü sildiğini söylüyordu. İhtimal ki Enes'in misâfiri de Katâde idi.

10784

چركين و آلوده گفت اى خادمه

اندر افگن در تنورش يكدمه

«Enes, havluyu kirli ve bulaşık görünce câriyesine dedi ki : Ey hizmetçi; şunu bir parça ocağa at!»

10785

در تنور پر زآتش درفگند

آن زمان دستار خوانرا خوشمند

.«O kavrayışlı câriye, havluyu götürdü, yanan ocağa attı.»

10786

جمله مهمانان دران حیران شدند

انتظار دود کندوی بدند

«Misafirlerin hepsi hayrette kaldı ve havlunun dumanının çıkmasını bekledi.»

10787

بعد یك ساعت برآورد از تنور

پاك واسپید و ازان اوساخ دور

«Bir müddet sonra câriye, havluyu ocaktan çıkardı ki temizlenmiş, beyazlanmış ve kirden uzak kalmıştı.»

10788

جمله گفتند ای صحابی عزیز

چون نسوزید و منقی گشت نیز

«Misâfirler dediler ki: Ey aziz sahâbî! Bu havlu neden yanmadı ve nasıl temizlendi?»

10789

گفت زانکه مصطفی دست و دهان

بس بمالید اندرین دستار خوان

«Enes dedi ki: Bunun sebebi, Hazret-i Mustafa (S.A.V.) nın bu havluya çok defa elini ve ağzını silmesidir.»

Ashâbdan Ka'b İbni Mâlik (Radiyallâhü anh) Resûl-i Ekrem Efendimizin üç parmağiyle yemek yediğini, yemekten sonra parmaklarını yalayıp yağlarını izâle ettikten sonra havluya sildiğini rivâyet ediyor. Çünkü o vakit sabun yoktu. Kaşık da daha o zaman îcad edilmemişti. Onun için Aleyhissalât Efendimiz sofraya otururken ellerini yıkar, temizledikten sonra parmaklariyle yerdi.

Kaba sofular, kaşıkla yemeye ses çıkarmazlar da çatalla yemeye itiraz ederler. Halbuki çatal gibi kaşık da bid'attir. Hususiyle şimdi kalabalıkta çatalla yemek öyle zannediyorum ki vâcib hükmüne girmiştir. Çünkü bazıları tebevvül ediyorlar da ellerini yıkamaya lüzum görmüyorlar. Öylelerinin parmakla yemeleri, o kirli parmakları sahana, tabağa sokmaları olur ki, o yemeği her mide kabul etmez.

Hazret-i Mevlânâ da bundan sonra alınacak hisseyi beyan için diyor ki :

10790

ای دل ترسنده از نار و عذاب

باچنان دست و لبی کن اقتراب

«Ey ateşten ve azabdan korkan gönül! Böyle bir el ile böyle bir dudağa kurbiyyet peydâ et!»

10791

چون جمادی‌را چنین تشریف داد

جان عاشق‌را چها خواهد گشاد

«Cenâb-ı Hak, havlu gibi bir eşyâye böyle bir şeref verirse, bir âşıkın rûhuna ne gibi fütûhât ve füyûzâtta bulunacaktır.» Düşün!..

10792

مر کلوخ کعبه‌را چون قبله کرد

خاك مردان باش ای جان دررند

«Allah Kâbe'nin taşlarını namaz için kıble yaptı. Ey can, sen de seyr ü sülûkünde mânâ erlerinin ayağının toprağı ol!»

Kâbe, Hazret-i İbrâhim ve İsmâil Aleyhimesselâm tarafından yapılmış, taşı toprağı o muhterem peygamberlerin mübârek ellerine temas etmişti. Sonra Efdal ül-enbiyâ Efendimizin istilâmı şerefine de nâil oldu. İşte o temaslar, Kâbe'yi İslâm'ın kıblesi haline getirdi. Ey sâlik! Sen de o yüce peygamberin emin vârisi olan bir kâmil'e biat şerefini kazanırsan Kâbetullah gibi muhterem olursun.

10793

بعد ازان گفتند باآن خادمه

تو نگویی حال خود باما همه

«Misâfirler ondan sonra o hizmetçi kadına dediler ki : Peki, biz bu ahvali gördük. Sen de bize halini söylemez misin?»

10794

چون فکندی زود آن از گفت وی

گیرم او بردست بر اسرار پی

«O havluyu efendinin emriyle alelacele götürüp de nasıl ateşe attın? Haydi diyelim ki efendin esrara vâkıftır, ya sen?»

10795

این چنین دستار خوان قیمتی

چون فکندی اندر آتش ای ستی

«Böyle kıymetli bir havluyu ey hanım, ateşe nasıl attın?»

Hizmetçi kadın :

10796

گفت دارم بر کریمان اعتمید

از عبادالله دارم بس امید

«Kemâl-i itimâdımdan kendim bile ateşe atılırım. Çünkü Allah'ın hâs kullarından çok şey ümid ederim.»

10797

سر در اندازم نه این دستار خوان

ز اعتماد هر کریم راز دان

«Kerem sahibi, sır-bilir her ere itimâdım var. Bir havluyu değil, başımı bile ateşe atarım.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihat veriyor :

10798

ای برادر خود برین اکسیر زن

کم نباید صدق مرد از صدق زن

«Birâder, kendini sen de böyle bir itimad iksirine sür! Erkeğin sadâkati kadınınkinden aşağı değil ya!»

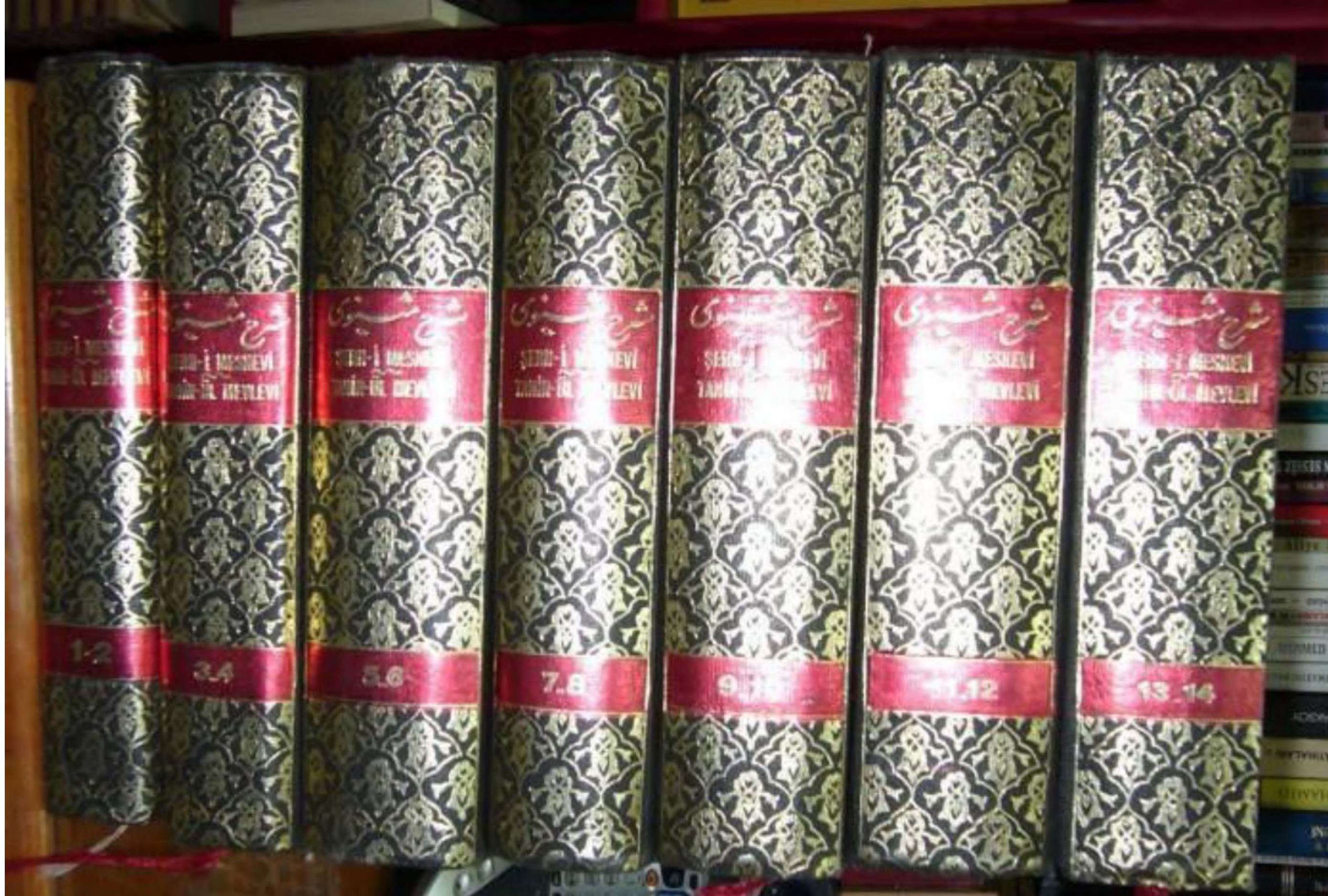
10799

آن دل مردی که از زن کم بود

آن دلی باشد کم از اشکم بود

«Bir erkeğin kalbi, kadın kalbinden de aşağı ise, o işkembeden de bayağıdır artık.»

ÜÇÜNCÜ CİLD İKİNCİ KİTABIN SONU

شرح مثنوى
ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13.14

Sayfa

«YOLDA KALIP, HARÂRETTEN VE SUSUZLUKTAN ÖLÜME HAZIRLANMIŞ, KENDİLERİNİN VE DEVELERİNİN DİLLERİ DIŞARIDA KALMIŞ OLAN BİR ARAB KABÎLESİNİN İMDÂDINA HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESELLEM EFENDİMİZİN YETİŞMESİ»

Rivâyet edildiğine göre : Bir kafıle, çölde susuz kalmış ve pek ziyâde susamıştı. Bu halde iken Aleyhisselât Efendimiz zuhur etmiş : «Şu tepenin arkasında siyah bir köle vardır, onu getirin» buyurmuştu. Getirdiler ve gördüler ki siyah kölenin yanında bir kap içinde su var. Hazret-i Peygamber, o sudan içmelerini emretti. İçtiler, hayvanlarına da içirdiler. Kabın içindeki su, olduğu gibi duruyordu. Sonra Resûl-i Ekrem, kölenin yüzünü meshetti, yüzü beyazlandı, köle yurduna dönünce efendileri onu tanıyamadılar ve : «Deve bizim amma, köle bizim değil» dediler. Sonunda köle hâdiseyi anlatınca müslüman oldular.

10800

اندران وادی گروهی از عرب
خشك شد از قحط باران شان قرب

«Bir vâdîde arab kavminden bir kervân halkının yağmursuzluktan, kırbeleri kurumuştu.»

Kırbe : Su tulumuna Arabistan'da verilen ismdir.

10801

درمیان آن بیابان مانده
کاروانی مرگ خود برخوانده

«O çölün ortasında kalmışlar ve susuzluktan öleceklerini anlamışlardı.»

10802

ناگهانی آن مغیث هردو کون
مصطفی پیدا شده از بهر عون

«Dünya ve Âhiretin şefii olan Hazret-i Mustafa (S.A.V.) Efendimiz onlara imdad için zuhur etti.»

10803

دید آنجا کاروانی بس بزرگ
بر تف ریگ وره صعب و سترگ

«Resûl-i Ekrem gördü ki: büyük bir kervan, kızgın kum, müşkil ve sonsuz bir yol üzerinde duruyor.»

10804

اشتران شان را زبان آویخته
خلق اندر ریگ هر سو ریخته

«Develerinin susuzluktan dilleri sarkmış, halk ise kumlar üstünde öteye beriye dağılmıştı.»

10805

رحمش آمد گفت هین زوتر روید
چند یاری سوی آن کثبان دوید

«Resûlullah onlara acıdı ve buyurdu ki: Haydi, çabuk bir kaçınız şu kum tepesinin arkasına gidiniz!»

10806

که سیاهی برشتر مشك آورد

سوی میرخود بزودی میرود

«Ki orada siyah bir köle deve üstünde bir tulum ile su götürüyor ve efendisinin nezdine süratle gidiyor.»

10807

آن شتربان سیه‌را باشتر

سوی من آرید بافرمان مر

«O siyah köleyi devesiyle berâber ister istemez benim yanıma getirin.»

10808

سوی کثبان آمدند آن طالبان

بعد یك ساعت بدیدند آنچنان

«Arayıcılar kum tepesinin yanına geldiler, biraz sonra Resûl-i Ekrem'in haber verdiği köleyi gördüler.»

10809

بندهٔ میشد سیه با اشتری

راویه پرآب چون هدیه بری

«Siyah bir köle bir deve ile gidiyordu. Tulumu hediye götürüyormuş gibi doluydu.»

10810

پس بدو گفتند میخواهد ترا

این طرف فخرالبشر ، خیرالوری

«Ona: insanların medâr-ı iftihârı ve halkın en hayırlısı olan Hazret-i Peygamber, şurada seni istiyor, dediler.»

10811

گفت من نشناسم اورا کیست او

گفت او آن ماهروی و قندخو

«Köle: Ben onu tanımıyorum, o kimdir? diye sordu. Arayıcılardan biri: O ay yüzlü ve şeker sözlü, peygamberdir, dediler.»

10812

نوعها تعریف کردندش که هست

گفت مانا او مگر آن شاعرست

«Evsâf-ı Muhammedîyi mümkün olduğu kadar köleye târif ettiler. Köle: Galibâ şu sihirbâz şâir olacak ki,»

10813

که گروهی‌را زبون کرد او بسحر

من نیایم جانب او نیم شبر

«Sihir ile bir gürûhu kendine tâbi kılmıştır. Ben onun yanına bir karış kadar bile gitmem, dedi.»

10814

کش کشانش آوریدند آن طرف

او فغان برداشت در تشنیع و تف

«Köleyi ve deveyi çeke çeke kafilenin bulunduğu yere getirdiler. Köle ise, haykırıyor ve harâretle söğüyordu.»

10815

چون کشیدندش بهپیش آن عزیز

گفت نوشید آب و بردارید نیز

«Onu, o aziz peygamberin huzuruna getirdiklerinde Resûlullah: İçin ve kırbelerinizi doldurun, dedi.»

10816

جمله‌را زان مشك او سیراب کرد
اشتران و هر کس زان آب خورد

«Hepsi o tulumdan su aldılar. Develere varıncaya kadar herkes o sudan içti.»

10817

راویه پر کرد و مشك از مشك او
ابر گردون خیره ماند از رشك او

«Herkes o tulumdan kırbesini ve tulumunu doldurdu. Fezâdaki bulut, bu mûcizeye gıbta etti.»

10818

این کسی دیدست کز یك راویه
سرد گردد سوز چندین هاویه

«Bir tulumdan, bu kadar cehennemî bir harâretin serinlediğini bir kimse görmemişti.»

10819

مشك خود روپوش بود و موج فضل
می‌رسید از امر او از بحر اصل

«Zâten tulum, bir perde idi. O su, peygamberin emriyle Allah'ın Fazl ve Kerem denizinden gelen bir dalga idi.»

10820

آب از جوشش همی گردد هوا
وان هوا گردد ز سروی آبها

«Su harâretle buhar olur, buhar ise soğuyunca su kesilir.»

Öyle iken :

10821

بلکه بی و بیرون از حکم

آب روياید تکوین از عدم

«Cenâb-ı Hakkın (Tekvin) kudreti sebebsiz ve hikmet haricinde olarak (adem) den su halkeyledi.»

Hak Sübhânehû ve Teâlâ (Müsebbib'ül-esbâb) dır. Her şeyin zuhur ve husûlüne bir şeyi sebeb kılmıştır. Fakat bazan kendi kudretini ve nebîler ve velîlerinin mûcizesini ve kerâmetini göstermek için sebebsiz de yaratır. Meselâ :

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِب
بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ
كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ

Yânî : **«Bir de hani Musâ,** (Tîh'de susayan) **kavmi için su arayınca : Asanı taşa vur! demiştik de ondan oniki pınar kaynamış ve her sınıf su alacağı yeri öğrenmişti.** (Demiştik ki) : **Allah'ın rızkından yeyin, için.** (Fakat) **yeryüzünde fesatçılar olarak taşkınlık yapmayın[1].»**

Kezâ Resûlullah Efendimizden aynı mûcize mükerreren zuhur etmiştir. Enes bin Mâlik (Radiyallahü anh) demiştir ki : «İkindi namazı vakti olmuş, halk abdest suyu aramış, bulamamıştı. Resûlullah'a bir kab içinde bir parça su getirildi. Aleyhisselât Efendimiz abdest aldı, sonra elini o kabın içine soktu, halka gelip o sudan abdest almalarını emretti.» Enes der ki : «Parmakları arasından su fışkırdığını gördüm. Nâs, en sonuncusuna kadar o sudan abdest aldı ki o sonuncu ben idim.»

Câbir bin Abdillah (Radiyallahü anh) demiştir ki : «Hudeybiye seferinde nâs susadı. Resûlullah (Sallâllahü Aleyhi Vesellem) in önünde bir kab su vardı ve ondan abdest alıyorlardı. Nâs, Huzûr-u Nebeviyyeye geldi ve : Yâ Resûlullah, senin kabındaki sudan başka suyumuz yok dediler. Nebiyy-i zişan (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) mübârek ellerini o kabın içine koydular. Parmakları arasından çeşmeler gibi su kaynamaya başladı.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

---

(1). Sûrei Bakara : 60.

10822

تو ز طفلی چون سببها دیدهٔ
درسبب از جهل برچفسیدهٔ

«Sen çocukluğundan, sebebleri görüyor ve cehâletin dolayısiyle sebeblere yapışıyorsun.»

Sebebsiz bir şey olmaz vehmine düşmüşsün.

10823

باسببها از مسبب غافلی
سوی این رو پوشها زان مائلی

«Sebebleri görüyor da müsebbipten gaflet ediyorsun. Bu hakikatı örten, Müsebbibin yüzünü gizleyen sebeblere ondan meyletmektesin sen.»

10824

چون سببها رفت برسر میزنی
ربنا و ربناها میکنی

«Sebebler gitti mi, başına vurur: aman Yarabbî demeye koyulursun.»

Fakat sebebler seninle berâber olunca, onlara o kadar itimad edersin ki; Aman Yarabbî demek hatırına gelmez.

10825

رب میگوید برو سوی سبب
چون ز صنعم یاد کردی ای عجب

«Cenâb-ı Hak buyurur ki: Sebeb tarafına git! Ne acaip şey, sen beni, yarattığım sebebler için andın ha! der.»

10826

گفت زین پس من ترا بینم همه
ننگرم سوی سبب وان دمدمه

«O vakit kul: Bundan sonra ben hep sana bakacağım, sebebler tarafına ve onun tesirine nazar etmeyeceğim, der.»

10827

کویدش ردوالمادوا کارتست
ای تو اندر توبه و میثاق سست

«Cenâb-ı Hak o kula buyurur ki: Ey tevbe ve ahd hususunda gevşek olan! Seni tekrar sebeb âlemine göndersem yine sebebe yapışırsın.»

Hazret-i Mevlânâ, Sûre-i En'âmdaki :

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا
يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾
بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا
عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

Yânî: **«Onlar ateşin karşısında durdurulup da: Ah bize ne olurdu.** (Dünyâya) **bir geri döndürülseydik, Rabbimizin âyetlerini yalan saymasaydık, îman edenlerden olsaydık, dedikleri zaman** (onları) **bir görsen! Hayır, ötedenberi gizleyegeldikleri şeyler, açıkca karşılarına dikilip çıktı**(ğından böyle söylüyorlar. Yoksa) **geri gönderilseler bile yine vaz geçirilmek istendikleri şeylere döneceklerdir. Çünki onlar, şüphesiz yalancıdırlar** [2].» âyetlerine işâret etmektedir.

Yânî, kâfirler, nasıl ki Dünya hayatına iâde olunsalar, evvelki küfür ve isyanlarına döneceklerdir. Onun gibi, «Ey kulum! Sen de sebeblere dayanma haline avdet edersin.» demektir.

10828

لیك من آن ننگرم رحمت کنم
رحمتم پرست بر رحمتی تنم

«Lâkin ben senin ahdini bozmana bakmam da rahmet ederim. Çünki rahmetim geniştir, merhametle muâmele ederim.»

---

(2) Sûrei En'am : 27-28.

10829

نکرم عهدبدت بدهم عطا

از کرم این دم چومیخواهی مرا

«Şu anda beni yad ettiğin için, ben senin kötü ahdine nazar etmem de fazl u keremimle lutf u atâda bulunurum, der.»

10830

قافله حیران شد اندرکاراو

یا محمد چیست این ای بحرخو

«Kafile halkı Resûl-i Ekrem'in mûcizesinden hayran kaldı da dedi ki: Ey deniz huylu — yânî; lütuf ve ihsanı deniz kadar geniş olan — Hazret-i Muhammed! Bu hal nedir?»

10831

کردهٔ روپوش مشك خردرا

غرقه کردی هم عرب هم کردرا

«Ufak bir tulumu mûcizene perde ederek, hem Arabı, hem Kürdü suya ğark ettin.»

«O KÖLENİN TULUMUNU HAZRET-İ PEYGAMBERİN MÛCİZE OLARAK DOLDURMASI VE O SİYAH KÖLEYİ ALLAH'IN İZNİYLE BEYAZLATMASI».

10832

ای غلام اکنون تو پربین مشك خود

تانگوبی درشکایت نیك و بد

«Resûl-i Ekrem buyurdu ki: Yâ ğulâm; şimdi tulumun dolu olduğunu gör ki, şikâyet edip, iyi, kötü söz söylemeyesin.»

10833

آن سیه حیران شد از برهان او

می‌دمید از لامکان ایمان او

«O siyah köle, Resûlullah'ın mûcizesine hayran kaldı. Lâmekan âleminden onun kalbine îman vârid oldu.»

10834

چشمهٔ دید از هوا ریزان شده

مشك او روپوش فیض آن شده

«Köle bir çeşmenin havadan aktığını görmüş, onun tulumu, o feyzin hakikatine örtü olmuştu.»

10835

زای نظر روپوشهاهم بردرید

تا معین چشمهٔ غیبی بدید

«Nazarından bütün gaflet perdeleri yırtıldı ve sıyrıldı da gayb âlemine ait bir çeşmeyi müşahede eyledi.»

10836

چشمها پرآب کرد آن دم غلام

شد فراموشش ز خواجه و از مقام

«O esnâda kölenin gözlerinden yaş geldi; efendisini ve yurdunu unuttu.»

10837

دست و پایش ماند از رفتن براه

زلزله افگند درجانش آله

«Elsiz ve ayaksız kaldı. Allah ruhuna bir titremedir saldı...»

10838

باز بهر مصلحت بازش کشید
که بخویش آباز روای مستفید

«Hazret-i Peygamber onu maslahat için kendine getirdi ve: ey müstefîd olan köle, kendine gel, dedi.»

10839

وقت حیرت نیست حیرت پیش تست
این زمان در ره درا چالاک و چست

«Ve buyurdu ki: şimdi hayret zamanı değil, asıl hayret ileride ve senin önündedir.»

10840

دستهای مصطفی بررو نهاد
بوسه‌های عاشقانه بس بداد

«Hazret-i Mustafâ'nın mübârek ellerini yüzüne sürdü ve onları âşıkcasına bir çok defâ öptü.»

10841

مصطفی دست مبارك بررخش
آن زمان مالید و کرد او فرخش

«Resûlullah mübârek elini onun yüzüne sürdü ve ebedî saâdete eriştirdi.»

10842

شد سپید آن زنگی و زادهٔ حبش
همچو بدر و روز روشن شد شبش

«O zencî ve siyahî köle beyazlandı, gece gibi olan yüzü ayın ondördü gibi aydınlandı, gündüz gibi nurlandı.»

10843

یوسفی شد در جمال و در دلال
گفتش اکنون رو بده وا گوی حال

«O siyah köle cemal ve kemalde Yusuf mısâli oldu. Sonra Resûl-i Ekrem ona: haydi köyüne git de hâli haber ver, buyurdu.»

10844

او همی شد بی سر و بی پای مست
پای می نشناخت در رفتن ز دست

«Köle elini ayağını fark edemeyecek derecede mest oldu; giderken elini ayağından ayırd edemiyordu.»

10845

پس بیامد با دو مشك پر روان
سوی خواجه از نواحی کاروان

«Dolu iki tulumla, kervan halkından ayrıldı ve efendisinin yanına geldi.»

«EFENDİNİN, KÖLEYİ BEYAZ YÜZLÜ GÖRÜNCE, TANIMAYIP: "KİMSİN?" DİYE SORMASI. SONRA KÖLEYE: "BENİM KÖLEMİ ÖLDÜRMÜŞSÜN; SENİ KAN TUTMUŞ DA ALLAH BENİM ELİME VE İNTİKAMIMA ATMIŞ", DEMESİ»

10846

خواجه از دورش بدید و خیره ماند
از تحیر اهل آن ده را بخواند

«Efendisi, kölesini uzaktan görünce şaşırdı ve hayretinden köy ahâlisini çağırdı.»

10847

راويهٔ ما اشتر ماهست اين

پس کجاشد بندهٔ زنگی جبين

«Dedi ki: Şu deve ve tulumlar bizim, fakat zenci yüzlü köle nereye gitti?»

10848

اين يکی بدريست می‌آيد ز دور

می‌زند بر نور روز از روش نور

«Bu, uzaktan gelen bir Ay ki yüzünün nûru, gündüzün ziya'ına aks ediyor.»

10[illegible]

[illegible]

يابد و گرگی رسيد و کشته شد

«Bizim köle nerede? Yolu şaşı[illegible]ı, kaldı m[illegible] Yoksa onu bir kurd mu paraladı?»

10850

چون بيامد پيش گفتی کيستی

از يمن زادی و يا ترکيستی

«Köle karşısına gelince ona sordu ki [illegible] Yemen'li misin, yoksa Türk müsün?»

[illegible]51

کو غلامم را چه کردی راست گو

گر بکشتی و انما حيلت مجو

«Kölem nerede, onu ne yaptın? Doğrusunu söyle de hiylekârlığa kalkışma!..»

10852

گفت اگر کشتم بتو چون آمدم
چون بپای خود درین خون آمدم

«Köle dedi ki: eğer öldürmüş olsaydım o kan üzerine kendi ayağımla sana nasıl gelebilirdim?»

10853

کو غلام من بگفت اینك منم
کرد دست فضل یزدان روشنم

«Efendi: peki benim kölem nerede? diye sordu. Köle: İşte benim; Allah'ın fazl u kerem eli beni böyle parlattı, cevâbını verdi.»

10854

هی چه میگویی غلام من کجاست
هین نخواهی رست از من جزکه راست

«Efendi; ne söylüyorsun, benim kölem nerede? Aklını başına al! Doğru söylemekten başka bir şeyle elimden kurtulamazsın!»

10855

گفت اسرار ترا با آن غلام
جمله وا گویم یکایك من تمام

«Köle dedi ki: Senin o köle ile olan esrârını sana bir bir ve tamamiyle söyliyeyim.»

10856

زان زمانی که خریدی تو مرا
تا باکنون باز گویم ماجرا

«Beni satın aldığın andan, şimdiye kadar olan mâcerâyı açıkça anlatayım.»

10857

تا بدانی که هام در وجود
گرچه از شبدیز من صبحی کشود

«Benim gece gibi olan rengimden bir sabah açılmışsa da, ben vücudda bildiğin köleyim.»

10858

رنگ دیگر شد و لیکن جان پاك
فارغ از رنگست و از ارکان خاك

«Renk değişti ama, tertemiz ruhun rengi yok. Ruhun ne rengi vardır, ne unsurlara bağlıdır, ne toprağa mensuptur.»

10859

تن شناسان زود مارا گم کنند
آب نوشان ترك مشك و خم کنند

«Yalnız teni tanıyanlar bizi çabucak kaybederler. Su içenler — yânî; hayat suyunun hakikatini nûş etmiş olanlar — ise tulumu da, küpü de, bırakırlar.»

10860

جان شناسان از عددها فارغند
غرقهٔ دریای بیچونند و چند

«Ruhu tanıyanların, sayılarla işleri yoktur. Onlar, keyfiyet ve kemiyeti olmayan hakîkat deryasına gark olmuşlardır.»

10861

جان شو و از راه جان جان‌را شناس
یار بینش شو نه فرزند قیاس

«Sen can ol da, can yolundan ruhu tanı! Yâhud basîret ehli ol, kıyas oğlanı olma!»

10862

چون ملك باعقل يك سررشته‌اند
بهر حكمت‌را دوصورت گشته‌اند

«Melekler gibi ki, onlar, akıl ile bir cevherdendir. İlâhî hikmet icabı sûrette iki olmuşlardır.»

10863

آن ملك چون مرغ بال و پر گرفت
وين خرد بگذاشت پروفر گرفت

«Melek, kuş gibi kanad sahibi oldu. Akıl ise kanadı terketti, irfan nuruna büründü.»

Melekler ile akıl, nûrâni bir cevherden yaratılmış, melek tedbîr-i Kâinata ve Allah'a ibâdete, akıl ise insan bedeninde tedbir ve tasarrufa memur edilmiştir.

10864

لاجرم هردو مناصر آمدند
هردوخوش روپشت يكديگر شدند

«Şüphesiz ki melek ile akıl, birbirinin yardımcısıdır. Her ikisinin de hakikati bir olduğu için yekdiğerine zahîr olmuşlardır.»

10865

هم ملك ، هم عقل حق‌را واجدى
هردو آدم‌را معين و ساجدى

«Melek de, akıl da Hak'kı bulücudur. Her ikisi de Âdem'e yardımda bulunmuş; her ikisi de Âdem'e secde etmiştir.»

Şöyle bir Hadis rivâyet olunmuştur : **«Cenâb-ı Hak, kendi nûrundan aklı yarattı, sonra ona : gel! dedi, geldi. Sonra ona : git! dedi, gitti. Sonra ona : sen kimsin, ben kimim? dedi. Akıl : Sen benim Rabbimsin, ben senin zayıf bir kulunum dedi. Hak Celle ve Alâ buyurdu ki :Ey akıl! Senden daha azîz bir mahlûk yaratmadım. Sonra ateşten nefsi yarattı. Ona : gel! dedi. Nefis icâbet etmedi. Sonra Cenâb-ı Hak : Ben kimim? Sen kim-**

sin? dedi. Nefis: Ben benim, sen sensin, dedi. Sonra onu yüz sene Cehennem ateşinden muazzeb kıldı ve yaktı. Sonra ona: ben kimim?, sen kimsin? dedi. Evvelki gibi: ben benim, sen sensin, diye cevab verdi. Sonra Allah ona açlıkla azab etti. Ve: ben kimim, sen kimsin? dedi. Nefis haber verdi ve dedi ki: Sen Rabbimsin ve ben senin zayıf bir kulunum. Bu sebeble Cenâb-ı Hak ona orucu tarz kıldı.»**

Nefis, ateşten yaratılmış olduğu için Cehennem azâbiyle yola gelmedi, fakat açlık tesiriyle Allah'ın Rübûbiyyetini ve kendi kulluğunu itiraf etti. Nitekim ateş'e yakılacak bir şey konulmazsa, şiddet ve harâreti geçer, nihâyet söner. Akıl ise melekler gibi (Nur) dan yaratılmıştı. Onun için melekler gibi Allah'a mutî ve halifetullah olan Âdem'e yardımcı ve ...eid oldu.

10866

نفسی و شیطان بود اول واحدی

بوده آدم‌را عدو حاسدی

«Nefis ile Şeytan ezelden bir oldukları için Şeytan, Âdem Aleyhisselâm'ın hasedkâr bir düşmanı idi.»

10867

آنکه آدم‌را بدن دید او رمید

وآنکه نور مؤتمن دید او خمید

«Âdem'i ceset olarak gören Şeytan ondan ürktü. Onu emin bir Nur müşâhade eden melekler ise karşısında eğildi.»

10868

آن دو دیده روشنان بودند ازین

وین دورا دیده ندیده غیر طین

«Melek ile aklın gözleri Âdem'i görüp nurlandı. Şeytan ile nefsin gözleri ise Âdem'i çamurdan başka bir şey görmedi.»

10869

این بیان اکنون چو خر در یخ بماند
چون نشاید بر جهود انجیل خواند

«Yahudiye İncil okunamayacağı gibi, bu bahsi anlayacak bulunmadığından, beyânı, buzda kalmış merkeb gibi oldu — yânî; temamiyle ifâde edilemedi —.»

10870

کی توان با شیعه گفتن از عمر
کی توان بربط زدن در پیش کر

«Şia'ya Ömer'den bahsetmek veya sağırın yanında saz çalmak mümkün olur mu?»

10871

لیک گر در ده بگوشه یك کسست
های و هویی که برآوردم بسست

«Lâkin köyün bir bucağında anlayacak tek bir kimse varsa, bu hayhuyum kâfidir.»

10872

مستحق شرح را سنگ و کلوخ
ناطق گردد مشرح بار سوخ

«Anlamıya istidadı olan kimseye, taşlar, kerpiçler bile dile gelir de anlatılması icâbedeni anlatır.»

«ALLAH, GÖKTE VE YERDE ÂYAN VE ARAZDAN HER NE YARATMIŞ VE VERMİŞ İSE HEPSİNİ DE İHTİYACA KARŞILIK OLARAK VERMİŞ VE YARATMIŞTIR. ONLARIN BİR ŞEYE MUHTAÇ OLDUKLARINI SÖYLEMELERİ, CENÂB-I HAKKIN VERMESİNE SEBEBDİR Kİ (ALLAH, BUNALAN KİŞİNİN DUÂSINI KABUL EDER) BUYURULMUŞTUR.»

Izdırar, yânî; mecburiyyet istihkâkın şâhididir. Sûre-i Neml'de buyurulur ki :

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ
عَلٰى عِبَادِهِ الَّذٖينَ اصْطَفٰى آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾
اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ
مَٓاءً فَاَنْبَتْنَا بِهٖ حَدَٓائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ
اَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾
اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَٓا اَنْهَارًا وَجَعَلَ
لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ
اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ اَمَّنْ يُجٖيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ
وَيَكْشِفُ السُّٓوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَٓاءَ الْاَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ
قَلٖيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

Yânî : **«De ki : Hamdolsun Allah'a, selâm olsun O'nun beğenip seçtiği kullarına, Allah mı hayırlı, yoksa** (kâfirlerin ona) **ortak tutageldikleri nesneler mi?** (O nesneler mi,) **yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten sizin için su indiren mi?** (Öyle, bir su ki) **biz onunla sizin** (bir) **ağacını** (bile) **bitiremiyeceğiniz nice güzel bahçelerin nebâtını bitirmişizdir. Allah ile berâber bir Tanrı ha? Hayır, onlar sapıklıkda devam eden bir güruhdur.** (O nesneler mi,) **yoksa yeri bir karargâh yapan, aralarından ırmaklar akıtan, ona has ve sabit dağlar kuran, iki denizin arasına bir perde koyan mı? Allah ile beraber bir tanrı ha? Hayır, onların çoğu** (tevhîd'i)

bilmiyorlar. Yoksa bunalmış'a, kendisine düa (ve iltica) ettiği zaman, icâbet eden, fenalığı gideren, sizi yer(yüzünün) hükümdarları kılan mı? Allah ile beraber bir tanrı ha? Siz ne kıt düşünüyorsunuz[3].»

Tefsir-i Hüseynî'de şöyle bir fıkra naklolunuyor :

Şeyh Dâvûd-u Yemânî, bir hastanın ziyâretine gitmişti. Hasta; «Yâ şeyh, duâ et de şifâ bulayım» dedi. Şeyh ise : «Duâyı kendin et. Çünkı sen muzdar bir haldesin; Cenâb-ı Hak, muzdarın düâsına icâbet buyurur» cevabını verdi.

Hazret-i Mevlânâ bu meseleyi misal ile izah için diyor ki :

10873

آن نیاز مریمی بودست و درد

که چنان طفلی سخن آغاز کرد

«Hazret-i Meryem'in kemâl-i ızdırâr ve derd ile niyâzı oğlu Îsâ Aleyhisselâm'ın, daha beşikte iken söze başlamasına sebeb olmuştu.»

Cenâb-ı Meryem, Cebrâil'in nefhasiyle gebe kalıp da çocuğunu doğurunca kavminin ona zinâ isnâd edeceğini düşünerek fenâ halde sıkıldı ve

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي
مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا
أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّي
إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾
فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا
فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾

Yânî : **«Derken doğum sancısı onu bir hurma ağacına** (dayanmıya) **sevketti. Keşki, dedi, bundan evvel öleydim, unutulup gideydim. Aşağısından ona şu nidâ geldi. Tasalanma, Rabbin senin alt**(yan)**ında bir su arkı vücuda getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne deril-**

(3) Sûrei Neml : 59-62.

mış taze hurma dökülecektir. Artık ye, iç. Göz(ün) aydın olsun. Eğer beşerden herhangi birini görürsen: Ben, de, o çok esirgeyici Allah'a oruç adadım. Onun için bugün hiçbir kimseye kat'iyyen söz söylemiyeceğim[4].»

Çünkü yahudilerde (savm-ı taam) dan başka (savm-ı kelâm) da vardı. Bu savm-ı kelâm'ın hafifçesi müslümanlıkta da vardır ki (mâlâyâni) yâni; lüzumsuz ve manasız konuşmamak İslâmda da emredilmiştir.

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ
هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾

Yâni: **«Meryem İsa'yı kucağına alıp kavmine getirdi. Kavmi dediler ki: Yâ Meryem; şaşılacak bir şey getirdin. Ey Hârun'un kız kardeşi, senin baban kötü bir adam değildi, anan da iffetsiz bir kadın değildi[5].»**

Bu Hârûn hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Bazıları (Meryem'in Hârûn namında bir birâderi vardı) demişler, bazıları da (Benî İsrâil arasında bu isimde gayet sâlih bir kimse vardı. Evvelki salâhından dolayı, Hazret-i Meryem'e, onun hemşîresi gibi iken simdı bu hal nedir? diye tariz etmişlerdi) mâlumatını vermişlerdir. Üçüncü bir rivâyette ise Hârun gayet fâsık, fâcir bir herif olduğu için zina isnad ettikleri Hz. Meryem'e onun kız kardeşi, yâni onun gibi, hâşâ, fâcire demişlerdi.

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾
قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا
أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا
بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ
وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ

(4) Sûrei Meryem: 23-26.
(5) Sûrei Meryem: 27-28.

مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ۝ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ
مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

Yânî : **«Bunun üzerine, Hazret-i Meryem, O'na sorun diye Îsâ'ya işâret etti** (Müterizler), **Beşikteki bir sabî ile nasıl konuşalım? dediler. (Îsâ dile gelip) dedi ki : Ben, Allah'ın kuluyum, bana kitab verdi ve beni peygamber yaptı. Yine beni her nerede olursam mübârek kıldı. Ve yaşadığım müddetçe namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti. Ve beni anneme hürmetkâr kılıp, bir zorba, bir bedbaht yapmadı. Doğduğum, öleceğim ve diri olarak kaldırılacağım günlerde Allah'ın selâm ve selâmeti benimle beraberdir. İşte hakkında şüphe etmekte oldukları Meryem oğlu Îsâ Hak kavlince budur. Allah'ın evlâd edinmesi olmuş şey değildir. O münezzehtir. Bir şeyi yaratmak dileyince ona** (Ol!) **der, o şey de derhal olur[6].»**

Velev ki babasız olsun bir çocuğun doğmasını murad edince derhal vücuda gelir. Hazret-i Îsâ hakkında yahudiler gayet terbiyesiz bir isnadda bulunurlar, hâşâ ve kellâ, O'nu zinâ mahsûlü sayarlar; hattâ Hazret-i Meryem'i recmetmek için taş atmaya kalkışmışlar, fakat Rûhullah Hazretlerinin yeni doğmuş bir çocukken konuşmaya başlaması üzerine ellerini çekmişlerse de dillerini tutmadılar ki bugün de aynı küstahlıkta bulunurlar. Hristiyanlar ise O'nun babasız doğması ve İncil'de Allah hakkında peder tâbiri vârid olması dolayısiyle onu Allah'ın oğlu, hattâ kendisi yaparlar. Her iki taraf da ifrat ve tefritten hâlî kalmamışlardır.

Üçüncü ve müslümanlar arasından bazı ukalâ da Îsâ'nın babasız doğmasını zihinlerine sığdıramadıkları için onu Hazret-i Meryem'in amcazâdesi (Yusuf Neccâr)ın oğlu yapmak isterler. Bu itikad, Kur'ân'ın beyânına muhalif olduğundan açık küfürdür. Çünki Kelâm-ı İlâhîde :

إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ

Yânî : **«Îsâ'nın hâli de, Allah'ın indinde Âdem'in hâli gibidir[7].»** Yânî; Âdem nasıl babasız, anasız yaratılmış ise, Îsâ da babasız yaratılmıştır, buyuruluyor. Söz uzadı, bahse gelelim :

---

(6) Sûrei Meryem : 29-35.
(7) Sûrei Âl-i İmran : 59.

جزء اوبی او برای او بگفت

جزء جزءت گفت دارد در نهفت

«Meryem'in cüz'ü olan Îsâ, O'nsuz ve O'nun için söyledi. Ey insan! Senin cüz'ünün cüz'ü de gizlice söz söyler.»

Nitekim Kur'ân'da :

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَٓا اَيْد۪يهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Yânî : **«O gün, ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâp ediyor idiyseler, bize elleri söyler, ayakları da şahadet eder[8].»** buyrulmuştur.

10875

دست و پا شاهد شوندت ای رهی

منکری را چند دست و پا دهی

«Ey kul; Kıyâmette el ve ayak, senin yaptıklarına şâhid olacaklardır. O halde münkirâta — yânî; şer'an yasak olan fiillere — niçin el ve ayak uzatıyorsun?»

10876

ورنباشی مستحق شرح و گفت

ناطقهٔ ناطق ترا دید و بخفت

«Sen söze ve îzaha müstehak olmaz, yânî; — lâkırdı anlamaz ve nasihat tutmazsan — söyleyen kimsenin sözü, seni görür ve susar.»

Hadîs-i Şerîfte : **«Cenâb-ı Hak, dinleyenlerin himmetine, gösterecekleri dikkate göre vâizlerin kalbine hikmet telkin eder.»** buyurulmuştur. Yânî; cemâatte dinlemek ve anlamak hevesi ne kadar fazla olursa Allah da vâizi o nisbette söyletir. Abd-i âciz bunu defalarca tecrübe ettim. Fâ-

(8) Sûrei Yasin : 65.

tıh'te Mesnevî takrir ettiğim sırada bazan derde bir kabz ârız olur, hazırladığım sözlerden bir çoğunu söyleyemezdim. Bazan da öyle bir neş'e zuhur ederdi ki yazarken hatırıma gelmeyen bahisler, ders esnasında lâyih olur, cemâat da Allah! diye sayha ederdi. Hulâsa söyletmek için dinlemek, iyi söyletmek için daha iyi dinlemek ve anlamak lâzımdır.

10877

هرچه رویید از پی محتاج رست
تا بیابد طالبی چیزی که جست

«Arayan, aradığını bulsun diye, her ne halkedilmiş ise ihtiyaç sahibleri için halkedilmiştir.»

10878

حق تعالی گر سماوات آفرید
از برای دفع حاجات آفرید

«Hak Teala, gökleri, hâcetleri gidersin diye yaratmıştır.»

10879

هرکجا دردی دوا آنجا رود
هرکجا فقری نوا آنجا رود

«Her nerede bir derd varsa, devâ oraya gider; nerede bir fakr ve zarûret varsa rızk oraya gider.»

10880

هرکجا مشکل جواب آنجا رود
هرکجا کشتست آب آنجا رود

«Her nerede müşkül varsa, cevab oraya gider; nerede ekin varsa su oraya gider.»

10881

آب کم جو تشنگی آور بدست

تاﺑﺠﻮ شد آب از بالا و پست

«Ey sâlik; su arama, susuzluğu elde et ki yukarıdan aşağıdan sular coşsun!»

10882

تا نزاید طفلك نازك گلو

کی روان گردد ز پستان شیر او

«Küçük ve boğazı nâzik bir çocuk doğmayınca onun sütü anasının memesinden nasıl gelir?»

10883

رو بدین بالا و پستیها بدو

تا شوی تشنه و حرارترا گرو

«Git bu yükseklerde ve alçaklarda koş, yâni; mücâhede et ki susamış ve susuzluğa merhun olmuş olasın.»

10884

بعد ازان از بانگ زنبور هوا

بانگ آب جوشنوشی ای کیا

«Ondan sonra hava arısı olan buluttan ırmak suyunu işitesin, ey ulu er!..»

Buluta hava arısı tâbir edilmiştir. Çünki bulut da arı kümesi gibi kâh toplanır, kâh dağılır, kâh sükût eder, kâh gök gürlemesiyle ses verir. Bulutun yağmur yağdırdığı gibi arı da bal yapar.

Hadîs-i Şerifte :

«Ra'd, Allah'ın meleklerinden bir melekdir. Yanında ateşten kamçılar vardır. Bulutları Allah'ın dilediği tarafa onlarla sevkeder.» buyurulmuştur.

Ra'd, yâni; gök gürültüsünün bir melek olduğu anlaşılmasın. Çünki

meleklerin bir kısmı ibâdete me'mur olduğu gibi, bir kısmı da, Dünyâ işlerinin yürütülmesiyle mükellefdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de :

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلٰئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ

Yâni : **«Gök gürültüsü O'nu** (yânî; Allah'ı) **hamd ile, melekler de Ondan korkusuna tesbih eder**(ler).[9]» buyurulmuştur.

10885

حاجت تو کم نباشد از حشیش
آب را گیری سوی اومی کشیش

«Senin ihtiyacın otlardan, sebzelerden az mı ki, suyun önünü keser, sebzelere akıtırsın.»

10886

گوش گیری آب را تو میکشی
سوی زرع خشك تا یابد خوشی

«Suyun kulağından tutar, kurumuş nebatlar yeşersin, gelişsin diye o tarafa yürütürsün.»

10887

زرع جانرا کش جواهر مضمرست
ابر رحمت پر ز آب کوثرست

«Hakîkat ve marifet cevherlerini hâvî can ekinleri için, kevser suyuyla dolu Rahmet bulutları var.»

10888

تا سقاهم ربهم آید خطاب
تشنه باش الله اعلم بالصواب

«Susuz kal, susa da, sana (onları Rableri sular) hîtabı gelsin! Allah doğrusunu daha iyi bilir.»

---

(9) Sûrei Ra'd : 13.

(İnsan) süresindeki:

وَسَقٰيهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾

Yani: Üzerlerinde ince ve kalın ipekden yeşil elbiseler vardır. Gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir. Rableri de onlara gayet temiz bir şarap içirmiştir[10].» âyetine işarettir.

«KÂFİR BİR KADININ SÜT EMER ÇOCUĞUYLA MUSTAFA ALEYHİSSELÂM'IN HUZURUNA GELMESİ VE RESÛL-İ EKREM (S.A.V.) İN MÛ'CİZATINDAN OLARAK ÇOCUĞUN ÎSÂ ALEYHİSSELÂM GİBİ KONUŞMASI»

10889

هم ازان ده يك زنى از كافران

سوى پيغمبر روان شد ز امتحان

«Yüzü beyazlanan kölenin köyünden ve kâfirlerden bir kadın, imtihan için Peygamberin bulunduğu yere koştu.»

10890

پيش پيغمبر درآمد با خمار

كودكى دوماهه زن را در كنار

«Kucağında iki aylık bir çocuk ile baş örtülü olarak Peygamber (S.A.V.) in huzuruna geldi.»

10891

گفت كودك سلم الله عليك

يا رسول الله قد جئنا اليك

«Çocuk dedi ki: Yâ Resûlallah, Allah sana selâm söyledi, senin huzuruna geldik.»

---

(10) Sûre-i İnsan: 21

10892

مادرش از خشم گفتش هی خموش
کت در افگند این شهادت را بگوش

«Anası ona hiddetle dedi ki: Sus! Bu şehâdeti senin kulağına kim söyledi?»

10893

این کیت آموخت ای طفل صغیر
که زبانت گشت در طفلی جریر

«A çocuk! Bunu sana kim öğretti ki bu yaşta iken dilin böyle cür'etkâr oldu?»

10894

گفت حق آموخت آنگه جبرئیل
در بیان با جبرئیلم من رسیل

«Çocuk dedi ki: Evvelâ Allah, sonra da Cebrâil. Beyân hususunda ben Cebrâil tarafından elçiyim.»

10895

گفت کو گفت که جلای سرت
می نبینی کن ببالا منظرت

«Anası: Cebrâil nerede? diye sordu. Çocuk: Başının üstünde, görmüyor musun? Yukarıya bak, cevabını verdi.»

10896

ایستاده برسر تو جبرئیل
مر مرا گشته بصد گونه دلیل

«Cebrâil, senin başının üstünde durmuş, bana yüz türlü delil oluyor.»

10897

گفت می‌بینی تو گفتا که بلی
بر سرت تابان چو بدر کاملی

«Kadın: Görüyor musun? dedi. Çocuk; evet, başının üstünde ayın on dördü gibi parlıyor.»

10898

می‌بیاموزد مرا وصف رسول
زان علومی میرهاند زین سفول

«Bana Peygamber (S.A.V.) i vasfediyor. Böylece beni bu süfliyetten kurtarıyor.»

10899

پس رسولش گفت ای طفل رضیع
چیست نامت باز گو و شو مطیع

«Resûl-i Ekrem, ona: Ey süt emen yavru; adın nedir söyle ve muti ol buyurdu.»

10900

گفت نامم پیش حق عبدالعزیز
عبد عزی پیش این یك مشت چیز

«Çocuk dedi ki: Adım Allah indinde Abd'ül-azîz'dir fakat, bu aşağılık kavim bana Abdül' Uzzâ derler.»

Uzzâ: Müşriklerin taptıkları bir putun adıdır.

10901

من ز عزی پاك و بیزار و بری
حق آنکه دادت این پیغبری

«Bana bu peygamberliği veren Allah hakkı için ben Uzzâ'yı reddettim, ondan beriyim dedi.»

10902

کودك دو ماهه همچون ماه بدر

درس بالغ گفت چون اصحاب صدر

«İki aylık çocuk, ayın on dördü gibi parlamış, kemal sahibi büyük insanlar gibi, söz söylüyordu.»

10903

پس حنوط آن دم ز جنت در رسید

تا دماغ طفل و مادر بو کشید

«O esnâda Cennetten latîf bir râyiha erişti. Çocukla anası o kokuyu aldılar.»

10904

هردو میگفتند کز خوف و سقوط

جان سپردن به برین بوی حنوط

«Her ikisi de yaşarsak bu mertebeden düşer belki yine kâfir oluruz dediler ve bu kokuyu duya duya can verdiler.»

10905

آن کسی را که معرف حق بود

جامد و نامیش صد صدق بود

«Hakk'ın ördüğü bir zatı canlı da, cansız da yüzlerce defa doğrudur, der, tasdik eder.»

10906

آن کسی را کش خدا حافظ بود

مرغ و ماهی مهورا حارسی شود

«Allah'ın koruyup sevdiğine kuş da, balık da hizmetkâr olur.»

«RESÛLÜ EKREM (S.A.V.) İN MUBÂREK MESTİNİ BİR TAVŞANCIL KUŞUNUN KAPMASI, HAVALANDIKTAN SONRA MESTİ BAŞ AŞAĞI ETMESİ VE İÇİNDEN SİYAH BİR YILANIN DÜŞMESİ»

Mest giymek Arabistan'da âdet değildi. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) etraftaki meliklere ve emirlere mektup yollayıp kendilerini İslâma dâvet ettiği sırada Mısır hükümdârı (Mukavkıs)a da bir dâvetnâme göndermişti. Mukavkıs, imâna gelmemekle beraber, Hazret-i Peygamberin mektubuna iyi muâmelede bulunmuş ve bazı hediyeler takdim etmişti. Mezkûr hediyeler arasında bir çift de mest vardı. Ondan sonra Hazret-i Peygamber mestleri giydi ve abdest alırken onlara mesh verdi.

İbn-i Abbâs Radiyallâhü anhümâ demiştir ki : Zât-i Risâlet bir gün def-i hacet için dışarıya çıkmış, bir ağaç altına oturup mestlerini de çıkarmıştı. Vaktâ ki mestin birini giydi, bir kuş gelip obir tekini kaptı ve havalandı, mesti baş aşağı edince içinden kara bir yılan düştü. Bunun üzerine Risâlet-penâh Efendimiz : **«Bu Allah'ın bir kerâmetidir ki onunla bana ikram etti. Yâ Rabbi: iki ayak üzerinde yürüyenlerin ve karnı üstünde sürünenlerin şerrinden sana sığınırım»** buyurdu.

Bu hâdise bir defâ daha vukû bulmuş, fakat o seferde mesti bir karga kapıp havalandıktan sonra yere atmış ve içinden bir yılan çıkmıştı.

Ashabtan Ebû Ümâmet'ül-Bahilî şöyle rivâyet etmiştir : Resûl-i Ekrem abdest aldıktan sonra mestlerini istedi ve tekini giydi. O sırada bir karga geldi, obir tekini alıp yükseldikten sonra yere attı, içinden bir yılan çıktı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) :

«Allah'a ve Âhiret gününe îman eden bir müslüman, mestlerini silkmeden giymesin.» buyurdu.

10907

اندرین بودند کآواز صلا

مصطفی بشنید از سوی علا

«Tam bu sırada Hazret-i Mustafa (S.A.V.) yücelerden bir ezan sesi işitti.»

10908

خواست آبی و وضورا تازه کرد

دست و رورا شست اوزان آب سرد

«Su istedi ve abdest tazeledi. Elini, yüzünü o soğuk su ile yıkadı.»

10909

هردوپاشست و موزه کرد رای

موزه‌را بربود یك موزه ربای

«Her iki ayağını da yıkadıktan sonra mestini giymek istedi. Fakat,»

10910

دست سوی موزه بردآن خوش خطاب

موزه‌را بربود از دستش عقاب

«O güzel sözlü Peygamber elini meste uzatmış idi ki Tavşancıl kuşu onu elinden kaptı.»

10911

موزه‌را اندرهوا برد اوچوباد

پس نگون کرد و ازان ماری فتاد

«Kuş yel gibi havalandı, mesti baş aşağı etti, içinden bir yılan düştü.»

10912

پس عقاب آن موزه‌را آوردباز

گفت هین بستان و رواندر نماز

«Sonra o tavşancıl kuşu mesti geri getirdi ve: buyur giy de namaza git, diye Peygamber (S.A.V.) in önüne koydu.»

10913

از ضرورت کردم این گستاخیٔ

من ز ادب دارم شکسته شاخیٔ

«Kuş: Bu küstahlığı mecbûren yaptım. Yoksa edeb haddini aşmazdım, dedi.»

10914

وای کو گستاخ پائی می‌نهد

بی‌ضرورت کش هوا فتوی دهد

«Küstahca adım atanın ve nefsin hevâsına uyup lüzumsuz fetvâ verenin vay haline!»

10915

پس رسولش شکر کرد و گفت ما

این جفادیدیم و خود این بد وفا

«Peygamber (S.A.V.) ona teşekkür etti ve buyurdu ki: biz; bunu cefâ sanıyorduk, halbuki vefanın ta kendisi imiş.»

10916

موزه بر بودی و من درهم شدم

تو غمم بردی و من در غم شدم

«Mestimi kaptığın vakit canım sıkılmıştı. Sen benden gamı izâle ediyormuşsun, ben ise gama düşmüştüm.»

10917

گرچه هر غیبی خدا مارا نمود

دل دران لحظه بخود مشغول بود

«Gerçi Allah, ğaybı biz'e gösterdi ama, o sırada gönül, kendi haliyle meşgul idi.»

Cenâb-ı Hak, Enbiyâ-yı Kirâmı bazı gaybe âit işlere muttalî kılar. Onların ittilâ'ı dâimî değildir. Şeyh Sâdî (Kuddise Sirruhû) Gülistan'ında der ki: «Biri, oğlunu kaybetmiş olan Yâkub Aleyhisselâma: Ey kalbi münevver ve akıllı ihtiyar! Yusuf'un gömleği kokusunu Mısır'dan gelirken duydun da neden Ken'ân diyârında ve yanı başındaki kuyuda iken onu görmedin? diye sordu. Hazret-i Yâkub: Bizim hâlimiz, çakan şimşek gibidir ki bazan görünür, bazan kaybolur, cevâbını verdi.»

10918

گفت دور از تو که غفلت از تو رست
دیدم آن غیب راهم عکس توست

«Kuş dedi ki: Gaflet senden uzaktır, benim o gaybı, görüşüm de senin nurunun aksindendir.»

10919

مار درموزه بدیدم درهوا
نیست از من عکس تست ای مصطفی

«Mest içindeki yılanı havada iken görüşüm benden değildir, senden aksetti bu bana.»

10920

عکس نورانی همه روشن بود
عکس ظلمانی همه گلخن بود

«Nurlu kimsenin, aksi de nurludur. Zulmette kalanın aksi ise baştanbaşa külhan kesilir.»

10921

عکس عبدالله همه نوری بود
عکس بیگانه همه کوری بود

«Allah kulunun aksi, O'nun nurundan ibârettir. Yabancının aksi de tamamiyle körlüktür.»

Ârifler nezdinde bulunan bir kimseye, bazan onların kalbindeki esrarın nuru akseder de o kimse kendinde bazı hakikat tecellîleri hisseder. Fâsıklar yanındaki bir kimse de bazan onların kalbinden akseden fâsid ve fâsık fikirleri duyar.

10922

عکس هرکسی رابدان ای جان ببین
پهلوی جنسی‌که میخواهی نشین

«Ey cân! Herkesin aksini bil ve gör de, hangisini istersen onun yanında otur.»

Yâni; salâh istersen salihler ile, fesâd istersen fasıklar ile beraber ol.

«BU HİKÂYENİN İBRET ALINACAK CİHETİ VE (ŞÜPHESİZ OLARAK HER GÜÇLÜĞÜN KOLAYLIĞI VARDIR) ÂYETİNİN YAKÎNEN BİLİNMESİ»

10923

عبرتست این قصه ای جان مر ترا
تا که راضی باشی درحکم خدا

«Ey cân! Bu kıssa senin için hakikaten bir ibrettir. Tâ ki onu okuyup Allah'ın hükmüne râzı olasın.»

10924

تا که زیرك باشی و نیکو گمان
چون ببینی واقعهٔ بد نا گهان

«Ansızın kötü bir vâkıaya maruz kalınca bu kıssadan ibret al, ye'se düşme ve hüsnüzanda bulun!»

Çünki Cenâb-ı Hak :

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Yâni : **«Kolaylık, güçlükle beraberdir[11].»** buyurmuştur.

Keza :

إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

Yâni : **«Ancak, sabredenlere hesabsız ecir ve sevab verilecektir[12].»** diye müjde edilmiştir. Keza Hadis-i Şerifte : **«Sıkıntılı bir zamanda ferahı beklemek efdal ibâdettir.»** buyurulmuştur.

---

(11) Sûrei İnşirah : 6.
(12) Sûrei Zümer : 10

10925

دیگران گردند زرد از بیم آن

تو چو گل خندان گه سود و زیان

«Başkaları o musîbetin korkusundan sapsarı kesilirler. Sen fayda zamanında da, ziyan vaktinde de gül gibi açılıp gülmelisin.»

10926

زانکه گل گر برگ برکنش میکنی

خنده نگذارد نگردد منثنی

«Çünki gülü yaprak yaprak koparsan da o yine gülmeyi terketmez.»

10927

گوید از خاری چرا افتم بغم

خنده را من خود ز خار آورده ام

«Gül der ki: Ben dikenden niçin gama düşeyim? Hem, ben gülmeyi diken yüzünden buldum.»

10928

هرچه از تو یاوه گردد از قضا

تو یقین دانکه خریدت از بلا

«Takdîr-i İlâhî gereğince kaybettiğin şeyler, yakînen bil ki senden bir belâyı giderir.»

10929

ماالتصوف قال وجدان الفرح

فی الفواد عند اتیان الترح

«Tasavvuf nedir? diye bir Ulu'ya sordular da: Gam ve keder zamanında kalbinde ferah bulmaktır, cevabını verdi.»

Tasavvuf: Sûfi olmak, dervişlik mesleğinde bulunmak mânâsına sonradan zuhur etmiş bir kelimedir. İlk defa sûfi lâkabını alan ve Remle ka-

...masında ilk zâviyeyi açan zât, Kûfeli Ebû Hâşim'dir ki ikinci hicri asır meşâyıhındendir.

Sûfiyye ricali, tasavvuf kelimesini türlü türlü tarif etmişlerdir. Tarifteki bu çeşitliliğin sebebi, soranların kabiliyeti ve anlayışının farklı olmasındandır. Meselâ Şeyh Ebû Muhammed El-Ceriri :

«Tasavvuf, her türlü iyi ahlâk ile ahlâklanıp, her nevi kötü ahlâkdan uzaklaşmaktır.» demiş. Hazret-i Cüneyd de :

«Tasavvuf öyle bir haldir ki, onda beşeriyyet ahvâli muzmahil olur.» diye tarif etmiştir.

10930

آن عقابش را عقابی دان که او

در ربود آن موزه را زان نیك خو

«Cenâb-ı Hakkın verdiği mihnet ve cefâyı, o güzel huylu peygamberin mestini kapan tavşancıl gibi bil!»

10931

تا رهاند پاش را از زخم مار

ای خنك عقلی که باشد بی عثار

«O, Resûl-i Ekrem'in mübarek ayağını yılan sokmasın diye mestini kaptı. Bir belâya uğrayınca, sürçmeyen ve sarsılmayan bir akla ne mutlu.»

10932

گفت لاتأسوا علی مافاتکم

ان اتی السرحان اردی شاتکم

«Cenâb-ı Hak; kurt gelse de koyununuzu helâk etse bile, kaybettiğiniz şeyler dolayısiyle mahzun olmayın, buyurdu.»

Sûre-i Hadîd'deki :

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا
تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾

Yânî: «(Gerek) **yerde** (gerek) **nefislerinizde herhangi bir musibet vukûa gelmemiştir ki bu, bizim onu yaratmamızdan evvel mutlaka bir kitapta** (yazılmış) **tır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre kolaydır.** (Allah bunu) **elinizden çıkana tasalanmıyasınız. Onun size verdiği ile sevinip şımarmayasınız** diye (yazmıştır). **Allah çok böbürlenen her kibirliyi sevmez**[13].» âyetine işarettir.

10933

کان بلا دفع بلاهای بزرک
وان زیان منع زیانهای سترک

«O belâ, daha büyük belâları defetmek, o ziyan daha dehşetli ziyanları menetmek içindir.»

«BİR KİMSENİN MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'DAN HAYVANLARIN VE KUŞLARIN DİLLERİNİ ÖĞRENMEK İSTEMESİ»

10934

گفت موسی را یکی مردی جوان
که بیاموزم زبان جانوران

«Mûsâ peygambere genç bir adam dedi ki: Bana hayvanâtın lisânını öğret!»

---

(13) Sûrei Hadid: 22-23

10935

تابود کز بانگ حیواناتودد

عبرتی حاصل کنم دردین خود

«Bu suretle kurdun, kuşun sözlerini duyayım da, dinime ait işlerde ibret sahibi olayım.»

10936

چون زبانهای بنی آدم همه

در پی آبست و نان و دمدمه

«Çünki Âdemoğullarının bütün lisanı, su, ekmek, şan ve şeref içindir.»

10937

بوکه حیواناترا دردی دگر

باشد از تدبیر هنگام گذر

«Belki hayvanlarda başka bir dert, bu dünyadan göçme zamanında başka bir tedbir vardır.»

10938

گفت موسی رو گذرکن زین هوس

کین خطر دارد بسی درپیش و پس

«Hazret-i Mûsâ ona dedi ki : Git, bu hevesten vaz geç! Bunun önünde sonunda pek çok tehlikesi vardır.»

10939

عبرت و بیداری از یزدان طلب

نه از کتاب و از مقال و حرف لب

«İbret almayı ve uyanmayı kitabtan, sözden, harften ve dudaktan değil, Allah'tan iste!»

10940

گرمتر شد مرد زان منعش که کرد
گرمتر گردد همی از منع مرد

«Hazret-i Mûsâ'nın men etmesiyle o adamın hırsı iyice arttı. Zaten kişi menolunduğu şeye karşı harîs olur.»

10941

گفت ای موسی چو نور تو بتافت
هرچه چیزی بو چیزی از تو یافت

«O adam dedi ki: Yâ Mûsâ! Senin nurun Dünyâ'ya aksedince her şey, kadrini, kıymetini sâyende buldu.»

10942

مر مرا محروم کردن زین مراد
لایق لطفت نباشد ای جواد

«Ey cömerd Kelîmullah; beni bu murâdımdan mahrum etmek, senin lutfuna lâyık olmaz.»

10943

این زمان قائمقام حق توئی
یأس باشد گر مرا مانع شوی

«Bu zamanda Hak'kın halîfesi sensin; eğer mânî olursan beni meyus edersin.»

Halbuki Cenâb-ı Hak :

لَا تَيْأَسُوا
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

Yani : **«Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zîrâ hakîkat şudur ki kâfirler gürûhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez[14].»** buyurmuştur.

---

(14) Sûrei Yusûf : 87.

10944

گفت موسی یارب این مرد سلیم

سخره کردستش مگر دیو رجیم

«Mûsâ dedi ki: Yâ Rabbi! Bu saf adamı gâliba mel'ûn şeytan zebûn etmiş.»

10945

گر بیاموزم زیانکارش بود

ور نیاموزم دلش بد میشود

«Eğer istediğini öğretirsem ona ziyanı dokunacak; öğretmezsem kalbi sû-i zanda bulunacaktır.»

10946

گفت یا موسی بیاموزش که ما

رد نکردیم از کرم هرگز دعا

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ, öğret! Çünki biz, lütuf ve keremimizden, hiçbir duâyı aslâ reddetmeyiz.»

10947

گفت یارب او پشیمانی خورد

دست خاید جامه‌ها را بردرد

«Mûsâ dedi ki: Yâ Rabbî, sonra pişman olur, nedâmetinden elini ısırır, elbisesini yırtar.»

10948

نیست قدرت هر کسی را سازوار

عجز بهتر مایهٔ پرهیزکار

«İktidâr, herkesin harcı değildir. Acz, mütteki olan kimseye en iyi sermâyedir.»

هر از این دو بماند آمد ساودان

که تقوی ماند دست ارسلان

«Eli bir şeye erişmeyen kimse zühd ve takvada kalır. Fakr, işte bu yüzden (ebedî fakr'a) sebeb oldu.»

Kur'ân'da :

وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ

Yâni : **«Eğer Allah** (bütün) **kullarına** (müsavat üzere) **bol rızık verseydi yer** (yüzün) **de muhakkak ki taşkınlık ederler, azarlardı**[15]**.»** Keza :

كَلَّا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰى ۝٦ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰى ۝٧

Yâni : «(Okumamaktan) **Sakın! Çünki insan kendisini** (mal sebebiyle) **ihtiyaçtan vareste görür de muhakkak azar**[16]**.»** buyurulmuştur.

Hazret-i Ali (Kerremallâhü Veche) ye isnâd edilen şöyle bir beyit vardır : **«Rızık genişliği için uğraşma ki bulamamak bir nevi ismettir.»**

10950

آن غم آمد ز آرزوهای فضول

که بدان خو کرده است آن صید غول

«Gam ve kederler, olmıyacak arzulardan doğar. Onların sâhibi olan kimse Şeytan'ın avıdır.»

Evet, bilfarz bir adam, barınacak bir odası, soğuktan koruyacak bir elbisesi, karnını doyuracak bir parça ekmeği bulunurken, bunlarla iktifâ etmeyip, bir apartmana, kürklü paltolara ve müreffeh bir hayata nail olmak hevesine düşerse, arzusu husûle gelmediği için, mükedder olur. Eğer elinde bulunanlara kanaat etmiş olsaydı o gam ve kedere düşmezdi.

(15) Sûrei Şûrâ : 79.
(16) Sûrei Alâk : 6-7.

10951

خوی کل بود کل خواره را
گل شکر نگوارد آن بیچاره را

«Kil yemeye alışmış kimse kil arzu eder. O biçâre gülbeşekerde hoşlanmaz. Gülbeşeri hazmedemez.»

İşte barındıracak bir mesken, üşütmeyecek bir elbise, tok tutacak bir lokmaya sâhib olup da, refah kaydına düşenler; elinde gülbeşeker varken kil yemek isteyenlere benzer.

«HAK TEÂLÂ'DAN, MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'A: «DİLEĞİNDEN BİR KISMINI OLSUN ÖĞRET» DİYE VAHİY GELMESİ»

10952

گفت یزدان تو بده بایست او
بر گشا در اختیار آن دست او

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ: sen, onun matlûbunu ver, irâde ve ihtiyar elini aç.»

Bu münasebetle Hazret-i Mevlânâ (ihtiyâr) ın ne demek olduğunu beyan ediyor:

10953

اختیار آمد عبادترا نمک
ورنه میگردد بناخواه این فلک

«İhtiyâr — yâni; insanın, velevki cüz'î olsun, irâdesi bulunması — ibâdetin tuzu, yâni; lezzetidir. Yoksa felekler, irâdesiz olarak dönerler.»

Ehl-i sünnet ve ehl-i sünnetten olan mütesavvife; insanların mecbur değil, muhtar olduklarına kâildir. İnsanların mükellef bulundukları amellere karşı kudret ve kabiliyyeti vardır. Fakat nefsi ve Şeytan ona musallattır. Eğer onlardan Allah'a sığınır ve Allah'ın emrini, Şeytânın iğvâsına ve nefsin hevesine tercih ile ibâdette bulunursa kazançlı olur. Aksi takdirde cezâlanır.

10954

گردش اورا نه اجر و نه عقاب
کاختیار آمد هنر وقت حساب

«Feleklerin dönüşüne ne sevab, ne de günah vardır. Çünki irâdeleri yoktur. Hesab vaktinde muteber olan ihtiyar ve irâdedir.»

10955

جمله عالم خود مسبح آمدند
نیست از تسبیح چیزی مزدمند

«Bütün âlem, hakikaten secde eder ve kendi diliyle Hakkı tesbih ve takdis eder. Fakat irâde ve ihtiyarı olmadığından, ücreti, ettiği tesbihten ibârettir.»

10956

تیغ در دستش بده عجزش بکن
تا که غازی گردد او یا راهزن

«Yâ Mûsâ; o adamın eline bir kılıç ver, onu âcizlikten kurtar, kudret sahibi yap da yâ gâzî, yâhud eşkiyâ olsun.»

Yâni; eline verilecek irâde kılıcını hayra sarfederse gâzi, şerre sarfederse haydud olacaktır.

10957

زانکه کرمناشد آدم ز اختیار
نیم زنبور عسل شد نیم مار

«Çünki Âdemoğlu irâdesinden dolayı (Kerramnâ) sırrına erdi. Fakat insanların yarısı bal arısı, yarısı yılan oldu.»

10958

مؤمنان کان عسل زنبور دار
کافران خودکان زهری همچو مار

«Âdem evlâdının mü'minleri, bal arısı gibi bal mâdeni oldular; kâfirleri ise yılan gibi zehir menbaı...»

Çünki mü'minlerde tevhid ve iman, kâfirlerde şirk ve küfür vardır ki biri bal, diğeri zehir gibidir.

10959

زانکه مؤمن خورد بگزیده نبات
تا که نحلی گشت ریق او حیات

«Zîrâ mü'min, nebâtın, — yânî; rızkın — seçilmiş ve helâlini yer de, mahsulü hayat veren arı gibi olur.»

10960

باز کافر خورد شربت از صدید
هم ز قوتش زهرشد دروی پدید

«Kâfir ise irin şerbetinden içtiği için, rızkından kendisinde zehir peydâ olur.»

Sûre-i İbrâhim'deki şu âyetlere işârettir:

وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ۝ مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ۝

Yânî: «(Peygamberler hep) **fütûhat istediler.** (Buna kavuştular. Hakka karşı alabildiğine) **inâd eden her zorba ise** (nihâyet) **haaib** (ve hâsir) **oldu. Onun önünde** (ilerisinde) **de cehennem vardır. Ona** (orada) **irinli sudan içirilecektir**[17].»

Sadîd: Cehennem ehlinin yanarken vücutlarından akan su demektir. İşte dünyadaki kâfirlerin yedikleri ve içtikleri de bu sadîd gibidir ki hazm edilince zehir hükmüne girer, yânî; şirk ve küfür teşkil eder.

10961

اهل الهام خدا عین الحیات
اهل تسویل هوا سم الممات

«Allah'ın ilhâmına mazhar olanlar hayatın ta kendisi kesilirler. Hevâ ve hevesin güzel gösterdiği şeylere uyanlar ise ölüm zehridir.»

---

(17) Sûret İbrahim: 15-16.

10962

درجهان این مدح و شاباش و زهی
ز اختیارست و حفاظ آگهی

«Dünyada bu medh ve senâ, (âferîn), (ne güzel) gibi takdir ve tahsin, ihtiyardan ileri gelir. İyilik edenler, ihtiyarları ile iyilik ederler; uyanık hareketleriyle kendilerini korurlar da o yüzden övülür, takdir edilirler.»

Yani; insan beğenilecek bir iş yapınca görenlerden takdir ve tahsine nâil olur. Aferin, güzel yapmışsın! denilir ve o fiil, ona isnâd olunur. Medhedenler, bu isnâd ile onda ihtiyâr bulunduğunu tasdik ederler. Medholunan da : evet ben yaptım, gibi kendi ihtiyârını kabul eder. Eğer muhtâr olmayıp da mecbur bulunsaydı ne medhe lâyık görülürdü, ne de kendi o medhi kabul ederdi.

10963

جمله رندان چونکه درزندان بوند
متقی و زاهد و حق خوان شوند

«Külhanîler ve cinâyet ehli olanlar, zindana konulunca, orada müttaki, zahid ve Hakkı zikredici olurlar.»

10964

چونکه قدرت رفت فاسد شد عمل
هین که تاسرمایه نستاند اجل

«Fakat kudret zâil olunca, amel fâsid olur. Aklını başına al ki ömür sermâyesini ecel almasın!»

İnsan ölünce ameli munkatı' olur. Çünki onu işlemeğe kudreti yoktur. Mâdem ki iktidâr olmayınca amel de olmuyor. O halde iyi veya kötü amellerde bulunanlarda kudret ve ihtiyar var demektir.

10965

قدرتت سرمایه سودست هین
وقت قدرترا نگهدار و ببین

«Senin kudretin, senin kazancına sermâyedir. Binâenaleyh, kudretli bulunduğun zamana dikkat ve sermâye ile ticâret et.»

10966

آدمی بر حملك كرمنا سوار
در كف در كش زمام اختيار

«Âdem evlâdı (Kerramnâ) atına binicidir. İdrâki elinde de ihtiyar dizgini vardır.»

O dizgini hayır tarafına çekerse Allah o hayrı yaratır, şer tarafına çekerse o şerri de yaratır.

Nitekim Kur'ân'da :

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

Yânî : **«Kim iyi amel** (ve hareket) **ederse** (bu), **kendi lehine, kim de kötülük ederse bu da kendi aleyhinedir[18].»** buyurulmuş, bu ilâhî ihbâr ile insanda bir ihtiyar bulunduğuna işâret edilmiştir.

Bahse avdet olunuyor :

10967

باز موسی داد پند اورا بمهر
كه مرادت زرد خواهد كرد چهر

«Mûsâ Aleyhisselâm ona tekrar öğüt verdi ki : İstediğin şey, senin yüzünü sarartacaktır.»

Yâni; sana ziyânı dokunacaktır.

10968

ترك این سودا بگو از حق بترس
دیو دادستت برای مكر درس

«Bu sevdâyı terket ve Allah'tan kork. Şeytan, seni aldatmış o, sana ders vermiş, dedi.»

Mâide Sûresinde buyurulmuştur ki :

---

(18) Sûrei Fussılet : 46.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ اَشْيَاءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ

Yani : **«Ey iman edenler, Allah'ın affettiği şeyleri — ki eğer size açıklanırsa fenanıza gidecektir — sormayın[19].»**

Bu âyetin nüzûlüne sebeb olmak üzere İbn-i Abbâs (Radiyallâhü anhumâ) dan rivâyet ediliyor ki : «Bazı münâfıklar, Hazret-i Peygambere münasebetsiz sözlerde ve süallerde bulunuyorlardı. Meselâ biri : «Benim devem nerede?» O biri : «Benim babam kimdir?» dedi. Hac farz olup da Resûl-i Ekrem bunu tebliğ edince ashabdan (Sürâka bin Mâlik) : Her sene mi?" diye sordu. Resûl-i Ekrem sükût etti. Süâl üç defâ tekrar edilince : **«Evet deseydim, her sene için farz olurdu. Siz de onu ifâ edemezdiniz»** buyurdu. O münâsebetle bu âyet nâzil oldu.»

«HAYVANAT DİLİNİ ÖĞRENMEK İSTEYEN O ADAMIN KÖPEK VE TAVUK DİLLERİNİ ÖĞRENMEYE KANAAT ETMESİ. MÛSÂ ALEYHİSSELÂM'IN DA BU TALEBİ KABUL ETMESİ»

10969

گفت باری نطق سگ کو بر درست
نطق مرغ خانگی کاهل پرست

«Adam dedi ki : Bâri kapıda oturan köpeğin ve kanadlı bulunan tavuğun dillerini olsun öğret.»

10970

گفت موسی هین تو دانی رو رسید
نطق این هر دو شود بر تو پدید

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki : Haydi git, Allah'ın lutfu erişti. İkisinin dili sana beyan olunacaktır.»

---

(19) Sûrei Maide : 101.

10971

بامدادان از برای امتحان

استاد او منتظر برآستان

«Adam, sabahleyin tecrübe için, kapı eşiğinde durup bekledi.»

10972

خادمه سفره بیفشاند و فتاد

پارهٔ نان بیات آثار زاد

«Hizmetçi kadın sofrayı silkince, bir parça bayat ekmek de düştü.»

10973

در ربود آنرا خروس چون گرو

گفت سگ، کردی برما ظلم رو

«O bir parça ekmeği horoz, rehin koymuş gibi hemencecik kaptı. Köpek ona dedi ki: Sen bize zulmettin.»

10974

دانهٔ گندم توانی خورد و من

عاجزم دردانه خوردن دروطن

«Buğday dânesi de yiyebilirsin. Halbuki ben yiyemem ki... Yurdumda dâne yemekten âcizim.»

10975

گندم و جورا و باقیٔ حبوب

میتوانی خورد و من نه ای طروب

«Ey neş'eli neş'eli öten horoz; sen buğday, arpa vesâire hubûbatı yiyebilirsin, ben yiyemem.»

10976

این لب نانی که قسم ماست آن
میربائی این قدر را از سگان

«Şu bir dilim ekmek bizim kısmetimiz iken, onu da sen kapıyorsun.»

10977

پس خروسش گفت تن زن غم مخور
که خدا بدهت عوض زینت دگر

«Horoz da ona dedi ki: Merak etme, Allah sana, buna karşılık başka şeyler verir.»

10978

اسب این خواجه سقط خواهد شدن
روز فردا سیر خور کم کن حزن

«Bu ev sahibinin atı sakatlanacaktır. Yarın doyuncaya kadar ye ve mahzun olma.»

10979

هر سگانرا عید باشد مرگ اسب
روزیٔ وافر بود بی جهد و کسب

«Atın ölümü, köpeklere bayram olacak... Çalışıp çabalamadan bir hayli rızık dökülüp kalacak.»

10980

اسب را بفروخت چون بشنید مرد
پیش سگ شد آن خروسش روی زرد

«Ev sahibi, bunu işitince atı sattı. Köpeğe karşı horoz yalancı çıktığı için yüzü sarardı, mahcub oldu.»

10981

روز دیگر همچنان نارا ربود
آن خروس و سگ بر ولب می‌کشود

«Ertesi gün horoz yine ekmeği kaptı. Köpek de ona ağzını açıp dedi ki:»

10982

کای خروس عشوه‌ده چند این دروغ
ظالمی و کاذبی و بی‌فروغ

«Ey aldatıcı horoz; bu ne kadar yalan. Hem zâlim, hem de soğuk bir yalancısın.»

10983

اسب کش گفتی سقط گردد کجاست
کور اختر گوی محرومی ز راست

«At sakat olacak demiştin, hani? Sen, doğru söylemekten mahrum kör bir müneccimsin.»

10984

گفت اورا آن خروس باخبر
که سقط شد اسب اوجای دگر

«İşten haberdâr olan horoz ona dedi ki: At sakatlandı ammâ başka yerde.»

10985

اسپرا بفروخت و جست او از زیان
آن زیان انداخت او بر دیگران

«Atı sattı ve zarardan kurtuldu. O zararı başkalarına, atı satın almış olanlara çektirdi.»

10986

ایلك فردا استرش گردد سقط
برسگانرا باشد آن نعمت فقط

«Yarın katırı sakatlanacak, fakat o köpeklere nîmet olacaktır.»

10987

زود استررا فروشید آن حریص
یافت از غم و زیان آن دم محیص

«Bunu duyan efendi, çabucak katırı da sattı. Dertten de, ziyandan da kurtuldu.»

10988

روز ثالث گفت سگ با آن خروس
ای امیر کاذبان باطبل و کوس

«Üçüncü gün köpek horoza dedi ki: Ey beyliği davulla dümbelekle ilân edilen yalancılar beyi, hani nerde vaadin?»

10989

گفت او بفروخت استررا شتاب
گفت فردایش غلام آید مصاب

«Horoz dedi ki: Katırı alelacele sattı. Lâkin yarın kölesi ölecek.»

10990

چون غلام او بمیرد ناگها
برسگ و خواهند مرزد اقربا

«Kölesi ölünce de akrabası, yoksullara, köpeklere ekmek dağıtacaklar.»

10991

این شنید و آن غلامش را فروخت

رست از خسران و رخ را برفروخت

«Adam, bunu işitince köleyi de sattı. Ve ziyandan kurtulup, neş'esinden yüzü parladı.»

10992

شکرها میکرد و شادیها که من

رستم از سه واقعه اندر زمن

«Bu esnâda üç vâkıadan kurtuldum diye şükürler etti ve sevindi.»

10993

تا زبان مرغ و سگ آموختم

دیدهٔ سوءالقضا را دوختم

«Tavuk ve köpeğin lisanlarını öğrendiğimden beri, kötü takdirlerden kendimi kurtardım, demekteydi.»

10994

روز دیگر آن سگ محروم گفت

کای خروس ژاژخا کو طاق و جفت

«Ertesi gün o mahrum köpek dedi ki: Ey herze yiyen horoz; hani söylediklerin? Ne tek, ne çift çıktı.»

«ÜÇ VÂDİNDE YALANCI ÇIKTIĞINDAN DOLAYI KÖPEĞE KARŞI HOROZUN MAHCUB OLMASI»

10995

چند چند آخر دروغ ومکر تو
خود نپرد جز دروغ ازوکر تو

«Senin yalanın ve hîlen ne vakte kadar sürecek? Senin kümesinden yalandan başka bir şey uçmaz.»

Hadîs-i Şerîfte: **«Horoza sövmeyin, zira o sizi namaza uyandırır.»** buyurulmuştur.

10996

گفت حاشا از من و از جنس من
که بگردیم از دروغی ممتحن

«Horoz dedi ki: Hâşâ... Ne ben yalan söylerim, ne benim cinsimden olan öbür horozlar. Biz yalandan yunmuş ve arınmışız!»

10997

ماخروسان چون مؤذن راست گوی
هم رقیب آفتاب و وقت جوی

«Biz horozlar, müezzinler gibi doğru söyleriz. Güneşi tâkip eder, vakti bekleriz.»

10998

پاسبان آفتابیم از درون
گر کنی بالای ماطشتی نگون

«Üstümüze taş kapatsan bile, gene de onun altında Güneşin bekçisiyiz, yâni; orada bile vakti biliriz.»

10999

پاسبان آفتاب اند اولیا

در بشر واقف ز اسرار خدا

«Evliyâullah da Güneşin bekçisidir. İnsanlar arasında Allah'ın esrârına onlar vâkıftır.»

11000

بس مارا حق پی بانگ نماز

داد هدیه آدمی را در جهاز

«Allah, bizi namaz vaktini bildirmek üzere Âdem oğluna hediye etmiştir.»

Yâni; namaz vakitlerini bizim ötüşümüzle insanlara bildirdi.

Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde der ki : «Horozlar seher vaktinde : Ey gâfil insan, kalk, namaz kıl, derler. Sen ki sarhoş olduğun için bilmiyorsun. Bu ihtarı ayık ve uyanık olanlar anlarlar.»

11001

گر بناهنگام سهوی مان رود

دراذان او مقتل مامیشود

«Eğer ezan vaktini bildirmekte bizden bir sehv vâki olsa o sehv, bizim kesilmemize sebeb olur.»

Nitekim, «Vakitsiz öten horozun başını keserler» diye bir darbı mesel vardır. Nedense bizde de avâm-ı halk arasında böyle bir zan vardır. Akşama yakın öten horoz uğursuz sayılır.

11002

گفت ناهنگام حی علی الفلاح

خون مارا میکند خوار و مباح

«Vakitsiz, (Hayye alessalâh) dememiz, bizim kanımızı mubah kılar.»

آنکه معصوم آمد و پاك از غلط
آن خروسی وحی جان آمد فقط

«Mâsum olan yanılmıyansa ancak vahye mazhar olan can horozudur.»

Bu can horozundan murad; Cebrâil Aleyhisselâmdır. Çünki o, melek olmak itibâriyle mâsumdur. Emîn-i vahy olması dolayısiyle de hatâdan ve sehivden pâk ve pâkîzedir. Binâenaleyh bir takım kendini bilmezlerin «Nübüvvet Hazret-i Ali'ye gönderilmişti, fakat Cebrâil yanlışlıkla Muhammed'e götürdü.» demeleri hezeyandan başka bir şey değildir. Gelelim mevzua :

11004

آن غلامش مرد پیش مشتری
شد زیان مشتری آن یك سری

«O köle müşterinin yanında öldü ve tamamiyle müşterinin ziyanına sebeb oldu.»

Hattâ üstelik, teçhiz ve tekfinini de yaptı.

11005

او گریزانید مالش را ولیك
خون خودرا ریخت اندریاب نیك

«O efendi malını kaçırdı, lâkin kendi kanına girdi, bunu iyi bil...»

11006

یك زیان دفع زیانها میشدی
جسم و مال ماست جانهارا فدی

«Bir ziyana uğramak, bir çok ziyanı defedecekti. Bizim bedenlerimiz ve mallarımız, canlarımıza fedâdır.»

Yânî; canımıza gelecek belâ, cismimize, malımıza gelir, deniliyor. Nitekim, evlerde bardak, fincan gibi şeyler kırılınca : «ziyanı yok, gelecek kazayı defeder.» derler ki doğru bir sözdür. Onun için insan bir musîbete uğrayınca onun daha büyük bir felâketten emân olduğunu düşünmeli ve Kazaya rızâ göstermelidir. Hazret-i Mevlânâ bunu bir misâl ile izah ediyor :

11007

پیش شاهان درسیاست گستری

میدهی تومال و سررا میخری

«Gazaba uğradın mı, Pâdişahlara malını verip başını kurtarırsın.»

11008

اعجمی چون گشتهٔ اندر قضا

میگریزانی ز داور مالرا

«Bunu bildiğin halde, Kazâya karşı, niçin acemilik ediyorsun da, malını Allah'dan kaçırmaya çalışıyorsun.»

Sadaka vermek de malını verip başını kurtarmak kabilindendir. Sadaka hakkında bir çok âyet ve hadîs-i şerîf vârid olmuştur. Ezcümle :

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yânî : **«Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz tâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir[20].»** Âyet-i Kerîmesi; **«Sadaka, belâyı defeder ve ömrü artırır.»** Kezâ : **«Sadaka, musîbette yetmiş kapıyı örter.»** hadisleri bu meyandadır.

Allah ve Resûlü âlem, bu (yetmiş) kelimesi çokluktan kinâyedir, tam ve muayyen bir aded değildir. Nitekim Türkçemizde de yetmiş defâ, yedi yüz kere gibi sayılar söylenir de onlarla çokluk mânâsı kasdedilir.

Muallim Nâci merhûmun :

«Yedi yüz kere yanılmak ne demek bir cüz'de
Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.»

beytinde olduğu gibi. Binâenaleyh, sadaka vermek, yalnız yetmiş değil, daha bir çok belâ kapısını kapar demek olsa gerektir. Kezâ : **«Sadaka vermek, Allah'ın gazabını teskin eder». «Sadaka, kötü ölümü, (îmânsız gitmeyi) önler.»** Hadisleri de gene ayni mevzuda varid olan buyruklardır.

---

(20) Sûrei Bakara : 261.

11009

لیك فردا خواهد آن مردن یقین

گاو خواهد کشت وارث درحنین

«Lâkin şimdi de yarınki gün ev sahibi ölecek; vârisi, feryad ve figan ederek, öküzü kesecektir.»

11010

صاحب خانه بخواهد مرد و رفت

روز فردا نك رسیدت لوت زفت

«Böylece, ev sâhibi ölüp gidecek ve sana bol bir rızık gelecek.»

11011

پارههای نان و لالنك طعام

درمیان کوی یابد خاص و عام

«Mahallede halk da, ileri gelenler de kurban etleri ve yemeklerden yiyecekler.»

11012

گاو قربانی و نانهای تنك

برسگان و سائلان ریزد سبك

«Sığır kurbanını ve yufka ekmeğini, vârisi, köpeklere ve dilencilere dökecektir.»

11013

مرك اسب و استر و مرك غلام

بدقضا گردان این مغرور خام

«Atın, katırın ve kölenin ölümleri, bu aldanmış ve ham adamın siper-i kazâsı idi.»

11014

از زیان مال و درد آن گریخت
مال افزون کرد خون خویش ریخت

«Malın ziyânından ve zarara uğramak derdinden kaçtı. Malı çoğalttı, fakat kendi kanını döktü.»

Mevlânâ bahis dolayısiyle buyuruyor ki :

11015

این ریاضتهای درویشان چراست
کان بلای تن بقای جانهاست

«Dervişlerin riyâzetleri niçindir? Zîra tenin eziyet görmesi, ruhların bekâsına sebebdir.»

11016

تا بقای خود نیابد سالکی
چون کند تن‌را سقیم و هالکی

«Bir sâlik, riyâzette bekâ-yı rûh bulmasa, fazla oruç tutmak, ziyâde ve yorucu ibâdetlerde bulunmak sûretiyle cesedini nasıl hasta ve helâk eder?»

11017

دست کی جنبد بایثار و عمل
تا نبیند داده‌را جانش بدل

«Ruhu, verdiğine karşılık görmese, yâhut görmüş gibi verileceğini bilmese, bir kimse elini açar da cömertlik eder ve ibâdette bulunur mu?»

Demek ki herkes, dünyevî olsun, uhrevî olsun bir karşılık, bir mükâfat umarak bir şey verir.

11018

آنکه بدهد بی امید و سودها
آن خدایست آن خدایست آن خدا

«Bir şey ümid etmeyerek ve fâide gözetmeyerek veren ancak Allah'dır, Allah'dır, Allah'dır.»

11019

یا ولی حق که خوی حق گرفت
نور گشت و تابش مطلق گرفت

«Yâhut, ivazsız, garazsız veren, Hakkın velîsidir ki, İlâhi ahlâkla ahlâklanmış ve serâpâ nûr kesilmiştir.»

11020

کو غنی است و جز او جمله فقیر
کی فقیری بی عوض گوید که گیر

«O Hakkın velîsi ganîdir, ondan mâadâsı fakirdir. Bir fakir, bir şey için karşılıksız al diyebilir ve mal verebilir mi?»

11021

تا نبیند کودکی که سیب هست
او پیاز گنده را ندهد ز دست

«Bir çocuk, elmayı görmedikçe elindeki kokmuş soğanı vermez.»

11022

این همه بازار بهر این غرض
بر دکانها شسته بر بوی عوض

«Bütün bu alışverişlerde maksat var. Dükkânlarda oturanlar, bir şey elde etmek ümidiyle oturmaktadırlar.»

11023

صد متاع خوب عرضه میکنند

واندرون دل عوضها می‌تنند

«Yüzlerce güzel metâı müşteriye gösterirler, kalblerinin içinden ise, onlara mukâbil alacakları parayı ve edecekleri kârı geçirirler.»

11024

یك سلامی نشنوی ای مرد دین

که نگیرد آخرت آن آستین

«Ey dindar kimse; dindaşından bir selâm işitmezsin ki o selâm gelip senin yakaŋdan tutmasın.»

Yânî; biri sana selâm verirse, şununla ahbab olayım ve ondan şu sûretle fayda bulayım diye verir.

11025

بی‌طمع نشنیده‌ام از خاص و عام

من سلامی ای برادر والسلام

«Birâder; ben, havâsdan olsun, avâmdan olsun tamâhsız bir selâm işitmedim vesselâm.»

11026

جز سلام حق هین آنرا بجو

خانه خانه جا بجا و کو بکو

«Yalnız, Tanrı selâmında bir tamah yoktur. Onu mahalle mahalle, ev ev, ara; gaflet etme!»

11027

از دهان آدمیء خوش مشام

هم پیام حق شنیدم هم سلام

«Ben, mânevî koku almış olan kimsenin ağzından hem Hakkın haberini, duydum, hem Hakkın selâmını.»

11028

وین سلام باقیان بر بوی آن

من همی نوشم بدل خوشتر ز جان

«Bu Tanrı erlerinin selâmını da canla, gönülle kabul eder; Allah'ın selâmını onların selâmından duyarım.»

11029

زان سلام او سلام حق شدست

کآتش اندر دودمان خود زدست

«O veli, kendi varlığını Tevhid ateşi ile yakıp yok eylediği için selâmı artık Hakkın selâmı olmuştur.»

11030

مرده است از خورشده زنده برب

زان بود اسرار حقش در دولب

«Kendi varlığından ölmüş ve Rabbi ile dirilmiştir. Onun için Hakkın esrârı onun iki dudağı arasındadır.»

11031

مردن تن در ریاضت زند گیست

رنج این تن روح را پایند گیست

«Cesedin riyâzetle ölmesi, mânevî diriliktir. Bu cesedin zahmet çekmesi, rûha ebedîlik verir.»

Münâsebet dolayısiyle burada biraz da (Selâm) dan bahsedelim. Tanışan insanlar karşılaşınca yekdiğerine âşinâlık ederler ve âşinâlık gösterecek bir söz söylerler. Her kavmin kendine göre âşinâlığı vardır. Arablar, İslâmdan evvel karşılaşınca «Allah ömürler versin» derlerdi. Şâyet bir hükümdâr huzûruna çıkarlarsa «Sabah-ı şerifler hayr olsun» diye hürmet gösterirlerdi. Ömür temennîsi vâkıâ bir düâ idi. Fakat ömrün felâketle geçmesi de mümkün olduğundan, (Selâm) kelimesindeki selâmet mânâsını hâvî değildi. Onun için Cenâb-ı Hak müslümanlara âşinâlık mevkiinde selâm vermelerini öğretti. Nisâ sûresindeki :

وَاِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِاَحْسَنَ مِنْهَا اَوْ رُدُّوهَا

Yani : **«Bir selâm ile selâmlandığınız vakit, siz ondan daha güzeli ile selâm alın veya onu ayniyle karşılayın[21].»** buyurdu. Onun için (Selâmun Aleyküm) yâni : «Selâmette olasınız» demek müslümanlıkta selâm vermek, (Aleyküm'üs-selâm) demek misliyle, (Aleyküm'üs-selâm ve rahmetullâhi ve berakâtühü) demek de daha güzeliyle karşılık vermektir. Birine selâm vermek sünnet, verilen selâmı almak da farzdır. Bir kimse Resûl-i Ekrem'e : **(Esselâmü Aleyke)** demiş. Hazret-i Peygamber de : **(Ve Aleykesselâm ve Rahmetühü)** buyurmuş. Bir başkası : **(Esselâmü Aleyke ve rahmetüh)** demiş, Zât-ı Risâlet Efendimiz : **(Ve Aleykesselâm verahmetullâhi ve berakâtühü)** demiş. Diğer biri : **(Esselâmü Aleyke ve Rahmetullâhi ve Berakâtühû)** demiş. Resûlullah Hazretleri **(Ve Aleyke)** mukâbelesinde bulunmuş. Selâm veren : «Yâ Resûlallah, eksik söyledin. Verilen selâmı daha güzeliyle karşılayın emri nerede kaldı?» deyince, Hazret-i Peygamber : **«Sen hepsini söyledin bana bir şey bırakmadın, ben de âşinâlığının hepsiyle mukâbele ettim»** cevâbını vermiş.

Selâm vermek; hem muhâtabın selâmette olmasını istemek, hem de selâmette olduğunu, yânî; kendisinden ona bir zarar gelmeyeceğini haber vermek demektir. Öyle yâ, kırda, bayırda tesâdüf edilen güçlü, kuvvetli bir adamdan korkulabilir. Fakat o adam, yaklaşıp da (Selâmün Aleyküm) deyince o korku zâil olur. Bir emniyet husûle gelir.

Hazret-i Peygamber (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz, sahâbeden bir kaç kişiyi (İzam) cihetine göndermişti. Bunlardan (Muhallim Bin Cüsâme), (Âmir Bin El-Ahbat) nâmında birine rastladı. Âmir, İslâm âşinâlığıyla selâm verdi. Fakat vaktiyle aralarında bir münâkaşa bulunduğu cihetle Muhallim, onun selâmına ehemmiyet vermedi, attığı okla vurup öldürdü. Resûlullah Hazretleri bunu haber alınca : **«Sana selâm veren bir müslümanı niçin öldürdün?»** diye Muhallimi tekdir etti ve O'nun istiğfâr talebine karşı : **«Allah seni afvetmesin»** buyurdu. Bunun üzerine Muhallim ağladı ve hastalanıp bir hafta sonra öldü. Gömüldüğünün ertesi günü cesedi toprağın üstünde bulundu. Ve bu hâl üç kerre tekrar etti. Sonra kabrinin üstüne ağır taşlar koydular. Aleyhissalât Efendimiz : **«Yer, ondan daha kötülerini kabul etmiştir. Fakat bununla Cenâb-ı Hak size ibret gösteriyor»** buyurdu. Yine Sûre-i Nisâ'daki :

---

(21) Sûrei Nisa : 86.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ اَلْقَى اِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا

Yânî : «**Size** (müslümanca) **selâm verene, dünya** hayatının (geçici) **menfaatini arayarak : sen mü'min değilsin, demeyin**[22]**.»** âyeti de bu münâsebetle nâzil oldu.

11032

گوش بنهاده بد آن مرد خبيث

می‌شنود او از خروسش آن حديث

«O habis herif kulak kabartmıştı. Horozundan öleceğine dâir sözü işitti.»

«O ŞAHSIN KENDİ ÖLÜM HABERİNİ HOROZUNDAN İŞİTİNCE HAZRET-İ MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA KOŞMASI»

11033

چون شنيد اينها دوان و تيز و تفت

بردر موسی کليم‌الله رفت

«Herif bunu işitince sür'atle ve koşarak Mûsâ Kelîmullâh'ın kapısına gitti.»

11034

روی می‌ماليد درخاک او ز بيم

که مرا فرياد رس زين ای کليم

«Ey Kelîmullah; feryâdıma yetiş, diye korkusundan yüzünü yerlere sürdü.»

---

(22) Sûrei Nisa : 94.

11035

گفت رو بفروش خودرا و بره
چونکه استا گشته برجه ز چه

«Hazret-i Mûsa buyurdu ki: Atı, katırı ve köleyi sattığın gibi, git kendini de sat ve kurtul. Mâdem ki bu işte usta oldun, bu sefer de gene öyle yap ve musibetten kurtul.»

11036

بر مسلمانان زیان انداز تو
کیسه و همیانهارا کن دوتو

«Haydi, sen gene müslümanları zarara sok da keseni ve dağarcığını iki kat doldur.»

11037

من درون خشت دیدم این قضا
که در آینه عیان شد مر ترا

«Sana aynada zâhir olan bu kazâyı ben evvelce kerpiçde görmüştüm.»

Yani; vukua gelmeden müşâhade etmiştim, demek istiyor.

11038

عاقل اول بیند آخررا بدل
اندر آخر بیند از دانش مقل

«Âkil olan, bir şeyin sonunu evvelden görür. İlmi eksik olan ise, ancak, sonunda ve zuhurunda müşâhede eder.»

11039

باز زاری کرد کای نیکو خصال
مر مرا بر سر مزن بر رو ممال

«Adam tekrar feryâd edip dedi ki: ey iyi ahlâklı, lûtfet; yaptıklarını başıma kakma ve yüzüme vurma.»

11040

از من آن آمدكه بودم ناسزا

ناسزايم را بوده حسن الجزا

«Ben iyiliğe lâyık bir adam değilim, ancak öyle hareket edebilirdim. Sen benim liyakâtsizliğime iyi bir mukâbelede bulun, lûtfet.»

Lisânımızda bir mesel vardır. «İyiliğe iyilik, her kişi kârıdır; kemliğe iyilik er kişi kârıdır» denilir. Evet, mürüvvet, kötülüğe karşı iyilikte bulunmaktır.»

11041

گفت تيرى جست از شست اى پسر

نيست سنت كآيد آن وا پس سپر

«Hazret-i Mûsâ dedi ki : Oğul; ok yaydan fırladı. Okun yaya dönmesi âdet değildir.»

Yânî; Kazâ-yı İlâhiyye böyledir. Allah'ın verdiği hüküm geri dönmez.

11042

ليك در-خواهم ز نيكو داورى

تاكه ايمان آن زمان باخود برى

«Lâkin, Cenâb-ı Hakkın lutuf ve adâletinden temenni ederim ki, rûhunun kabzı esnâsında îmanlı gidesin.»

11043

چونكه ايمان برده باشى زندهٔ

چونكه با ايمان روى پايندهٔ

«Îmânını yoldaş edindin mi mânen diri demeksin. Îmân ile gidince de bâkîsin.»

11044

هم آندم حال بر خواجه بگشت

تا دلش شوريد و آوردند طشت

«O esnada adamın hâli değişti, mîdesi bulanmaya başladı. İstifrâğ edecek diye tas getirdiler.»

11045

شورش مرگست نی هيضهٔ طعام

قی چه سودت دارد ای بدبخت و خام

«Ey bedbaht ve ham kimse; bu, ölüm bulantısıdır, yemek hazımsızlığından değildir. Kayetmenin sana ne faydası olacaktır.»

11046

چار کس بردند تا سوی وثاق

ساق می‌ماليد او بر پشت ساق

«Dört kişi onu meskenine götürdüler. O ise baldırının arkasını oğuyordu.»

Hazret-i Mevlânâ dolayısiyle nasihat veriyor :

11047

پند موسی نشنوی شوخی کنی

خويشتن بر تيغ‌را پولادی زنی

«Zamânın Mûsâ'sının nasîhatını dinlemez, küstahlık edersin, böyle yapmakla da kendini çelikten keskin bir kılıca vurmuş olursun.»

11048

شرم نايد تيغ‌را از جان تو

آن تست اين ای برادر آن تو

«Kılıç, senin cânını alıverir, kesmekten hayâ etmez. Birâder, bu hâlin senin lâyıkındır.»

«O ADAMIN DÜNYADAN İMANLA GİTMESİ İÇİN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN DUA ETMESİ»

11049

موسی آمد درمناجات آن سحر

کای خدا ایمان از و مستان مبر

«O sabah Hazret-i Mûsâ münâcaât ederek dedi ki : İlâhî onun îmânını alma!»

11050

پادشاهی کن بروبخشا که او

سهو کرد و خیره روئی و غلو

«Yâ Rabbî, ona karşı büyüklüğünü göster ve günâhını afveyle. O yanıldı, budalalık etti ve tecâvüzde bulundu.»

11051

گفتمش این علم نی درخوردتست

دفع پنداری گفتم‌را و سست

«Ona, bu ilim senin haddin değildir dedim. Sözümü anlamadı, başımdan savuyorum sandı.»

11052

دست‌را بر اژدها آن کسی زند

که عصارا دستش اژدرها کند

«Asâyı, ejderhâ yapabilen kimse elini ejderhâya sürebilir.»

11053

سرغیب آن‌را سزد آموختن

که ز گفتن لب تواند دوختن

«Gayb sırrını öğrenmek, söylemekten dudağını dikmeye (yânî; sükût etmeye) muktedir olabilene yaraşır.»

11054

درخور دریانشد جز مرغ آب
فهم کن والله اعلم بالصواب

«Deryâya lâyık olan su kuşudur. Bu nükteyi anla. Allah doğruyu daha iyi bilendir.»

Hakîkat sırları, bir denizdir ki orada kulaç atacak olan, o deryânın kuşları bulunan evliyâ ve enbiyâ hazretleridir. Yoksa kara mahlûkâtı, yâni, avam takımı orada boy ölçemez. O, denize mensûb olmadığı halde içine girmek isteyen, hayvânât lisânına tâlib olan gibi, helâk olur.

11055

او بدریارفت مرغابی نبود
گشت غرقه دست گیرش ای ودود

«O adam, su kuşu olmadığı halde denize girdi ve gark oldu. Ey kullarını seven Rabbim, onun destgîri ol.»

«HAK TEÂLÂ'NIN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN DÜÂSINI KABUL ETMESİ»

11056

گفت بخشیدم بدو ایمان نعم
گرتو خواهی این زمان زندش کنم

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ona îmânını bağışladım; evet yâ Mûsâ, istersen şimdi onu diriltirim.»

11057

گفت موسی این جهان مردنست
آن جهان انگیز کانجا روشنست

«Mûsâ dedi ki: Yarabbi, bu, ölüm dünyâsıdır. Sen onu aydınlık ve bâkî olan, âhiret âleminde dirilt!»

11058

این فناجا چون جهان بودنیست

باز گشت عاریت پس سودنیست

«Fânî olan bu âlem, hakîki varlık dünyâsı değildir. Binâenaleyh, onun muvakkaten hayata gelmesinde fayda yoktur.»

11059

رحمتی افشان برایشان هم کنون ،

درنهانخانهٔ لدینا محضرون

«İlâhî, sen şimdi onlara, gözlerden gizli olan, (Ledeynâ muhdarûn) yurdunda rahmet saç, dedi.»

Bu beyit,
Yâsîn sûresindeki şu âyetlere işârettir :

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ
إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝ وَإِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ

Yânî : **«Kendilerinden evvel nice nesilleri helâk ettiğimizi, bunların bir daha onlara dönmez (ümmet) ler olduklarını** (müşrikler) **gör** (ür ve bil) **mediler mi? (Onların) hepsi de, muhakkak, toptan bizim karşımıza ihzâren getirilmişlerdir** (getirileceklerdir)[23].»

Hazret-i Mevlânâ kıssanın naklinden sonra hisse beyânına şürû ede rek diyor ki :

11060

تا بدانی که زیان جسم و مال

سود جان باشد رهاند از وبال

«Bilmiş olasın ki cismin ve malın ziyânı, ruh için fayda olur, onu vebalden kurtarır.»

---

(23) Sûrei Yasin : 31-32.

İbn-i Mes'ûd (Radiyallâhü anh) dan rivâyet edilen bir Hadîs-i Şerifte buyurulmuştur ki : **«Hiç bir müslümana eziyet isâbet etmez, yâhud bir diken batmaz, yâhud daha yukarısı bir belâ gelmez; ancak o belâ, ağacın yapraklarını döktüğü gibi, o kimsenin günahlarını döker.»**

11061

پس رياضت‌را بجان شو مشترى

چون سپردى تن بخدمت جان برى

«O halde riyâzât'a canla, başla müşteri ol. Çünki bedenini hizmete vakfedersen, canını kurtarmış olursun.»

11062

در رياضت آيدت بى‌اختيار

سر بنه شكرانه‌ده اى كامیار

«Eğer riyazat sana, ihtiyarın dışında gelirse ey murâda eren kimse, secdeye kapan ve şükrâne olarak sadaka ver.»

Malum ya oruç tutmak, az yemek, aç durmak gibi hareketler, riyâzat cümlesindendir. Bunlar ihtiyârî olanlarıdır. Bir de ihtiyarî dışı olan vardır. Meselâ, insan hastalanır, iştihâsı kesilir, yemek yiyemez olur. Mevlânâ diyor ki : Böyle bir hâle uğrayınca secde-i şükrâne kapan ve sadaka ver ki, rûhunu kurtaracak olan hal, sana kendiliğinden gelmiştir.

11063

داد حقت آن رياضت شكر كن

تو نكردى او كشيدت ز امر كن

«O hastalık riyâzetini sana Cenâb-ı Hak verdi. Onu sen ihtiyâr etmedin. Allah seni (Kün) emriyle ona çekti. Binâenaleyh şükret.»

«ÇOCUĞU YAŞAMAYAN BİR KADININ CENÂB-I HAKKA TAZARRÛ ETMESİ VE: BU, SENİN RİYAZÂTINA KARŞILIKTIR, SENİN İÇİN, MÜCÂHİTLERİN CİHÂDINA MUKÂBİLDİR, DİYE CEVAB GELMESİ»

Tirmizî, Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den şöyle bir hadis rivâyet ediyor: «Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: **Bir kulun çocuğu ölünce Allah Teâlâ kabz-ı ervâha me'mûr olan meleklere buyurur ki: Ey meleklerim; kulumun çocuğunun ruhunu kabzettiniz mi? Melekler; evet derler. Cenâb-ı Hak: Onun kalbî yemişini, hayatının semeresini aldınız mı? Melekler: evet yâ Rabbenâ derler. Allah Teâlâ: kulum ne dedi? diye sorar. Melekler: Sana hamdetti ve istircâ eyledi derler. Allah Teâlâ: Ey meleklerim; kulum için Cennette bir ev yapın ve ona Beyt'ül-hamd adını verin buyurur.»**

İstircâ: **«Biz, Allah'ın kullarıyız ve emrine itâatkârız. Biz, O'nun nezdine avdet edeceğiz»** demektir.

Sûre-i Bakara'da:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ۝

Yânî: **«Ki onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz** (Dünyâda) **Allah'ın** (teslim olmuş) **kullarıyız ve biz** (Âhirette de) **ancak ona dönücüleriz, diyenlerdir. Onlar** (o teslîmiyet ve istircâı gösterenler yok mu?) **Rablerinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerindedir ve onlar doğru yola erdirenlerin tâ kendileridir[24].»** buyrulmuştur.

Tâbiîn'in büyüklerinden Saîd bin Cübeyr (rahimehüllâh) demiştir ki: **«İstircâ kelimesi; ancak bu ümmete verilmiştir. Öyle olmasaydı Yâkûb Aleyhisselâm, Yûsüf Aleyhisselâmın gaybûbeti üzerine:**

يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ

Yânî: **«Ey Yûsüf'ün üstünde** (titreyen) **tasam,** (gel, şimdi tam senin gelmen zamanıdır)[25].» demezdi.

(24) Sûrei Bakara: 156-157.
(25) Sûrei Yusûf: 84.

قَالُوا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Yâni : **«Biz** (Dünyada) **Allah'ın** (teslim olmuş) **kullarıyız ve biz** (Âhirette de) **ancak ona dönücüleriz**[26]**.»** âyetini okurdu.

11064

آن زنی هر سال زاییدی پسر
بیش از شش مه نبودی عمرور

«Bir kadın vardı, her yıl bir çocuk doğururdu. Lâkin çocuk altı aydan fazla yaşamazdı.»

11065

یا سه مه یا چار مه گشتی تباه
تا که کرد آن زنکه افغان ای اله

«Yâ üç ay veya dört aylık iken ölür giderdi. Nihâyet o kadın feryâd ü figân edip dedi ki : Yarabbî,»

11066

نه مهم بارست سه ماهم فرح
نعمتم زوتر رو از قوس قزح

«Dokuz ay yük taşıyorum, üç ay seviniyorum. Bana verdiğin nîmet, eleğimsağma'dan da tez geçip gidiveriyor!»

Eleğimsağma : Yağmurdan sonra güneş çıkınca ufkun üstünde görünen renkli yarım dâireye verilen isimdir.

Kadın diyordu ki : Eleğimsağma nasıl çabuk kayboluyorsa, çocukların da öylece ölüp gidiyorlar.

---

(26) Sûrei Bakara : 156.

11067

پیش مردان خدا کردی نفیر
زن شکایت آن زن از درد نذیر

«Tanrı erlerinin huzurunda ağlayıp yalvarmakta, çocuklarının ölümünden şikâyet eylemekteydi.»

Onlardan himmet, yânî; gönül yardımı isterdi.

11068

بست فرزند اچنین در گور رفت
آتشی درجان آن افتاد تفت

«Böylece yirmi çocuk mezâra gitti. O kadının ciğerine bir yaman ateştir düştü.»

11069

تا شبی بنمود اورا جنتی
باغی سبزی خوشی بی‌حنتی

«Nihâyet, bir gece rüyâsında ona yemyeşil, güzel, kusursuz, ebediyet yurdunu, Cenneti gösterdiler.»

11070

باغ گفتم نعمت بی‌کیف‌را
کاصل نعمتهاست و مجمع باغها

«Keyfiyete sığmıyan nimete Cennet dedim, bağ bahçe dedim. Çünki orası nimetlerin de aslıdır; bağ ve bahçelerin de toplandığı yerdir.»

Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirruhû) demiştir ki : «Allah'ın bir Cenneti vardır. Onu velîleri için hazırlamıştır. Orada hûrîler, köşkler, bal, süt gibi şeyler yoktur. Belki orada Vech-i İlâhiye nazar olunur.»

Bir Hadîs-i Kutsî'de de sâlih kullar için hazırlanan cennet nimetleri, **«Gözler görmedik, kulaklar işitmedik ve kimsenin hatırına gelmedik»** diye târif olunmuştur. Hazret-i Mevlânâ'nın «Nîmet-i bî-keyf», yânî : (nasıllık kaydından âzâde) buyurması bu münâsebetledir.

11071

ورنه این عین رأت چه جای باغ
گفت نور غیب را یزدان چراغ

«Yoksa göz görmedik nimetler için bağ demek doğru değildir. Cenâb-ı Hak da, gayb nuruna çerâğ tâbir etmiştir.»

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِه۪ كَمِشْكٰوةٍ ف۪يهَا مِصْبَاحٌ

âyet-i kerimesine işârettir ki : **«Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali sanki içinde bir çerağ bulunan bir hücredir[27].»** mealindedir.

11072

مثل نبود آن مثال آن بود
تا برد بوی آنکه او حیران بود

«Cennete bağ, gayb nuruna çerâğ denilmesi misl değil, ancak, misâldir. Ve bu misâl, anlamaktan aciz olan ondan bir koku alsın diye getirilir.»

Misl : Bir şeyin tıbkısı, **misâl ise;** ancak bir cihetten benzeri demektir. Binâenaleyh bağ, Cennetin, çerâğ gayb nurunun tıbkısı değil, bir cihetten benzeridir.

11073

حاصل آن زن دید آنرا مست شد
زان تجلی آن ضعیف از دست شد

«Hulâsa : O kadın, Cenneti görünce mest oldu ve bu, tecelli dolayısiyle kendinden geçti.»

11074

دید در قصری نشته نا خویش
آن خود دانستش آن محبوب کیش

«Bir köşkün üstünde adının yazılmış olduğunu gördü. O din ve mezhebi güzel kadın, orasının kendisine âid olduğunu anladı.»

---

(27) Sûrei Nur : 35.

11075

بعد ازان گفتند کین نعمت وراست

کو بجا نبازی بجز صادق نخاست

«Sonra ona dediler ki : Bu nîmet, fedâkârlıkta sâdık olan kimsenindir.»

11076

چون تو کاهل بودی اندر التجا

آن مصیبتها عوض دادت خدا

«Sen Cenâb-ı Hak'ka ilticâ hususunda tenbeldin. Allah o musîbetleri sana karşılık olarak verdi.»

11077

گفت یارب تابصد سال و فزون

اینچنیم ده بریز از من تو خون

«Kadın dedi ki : Yâ rabbî, yüz yıl ve hattâ daha fazla bir müddet bana böyle musîbetler ver ve kanımı dök.»

Yâni; yüzlerce sene doğurayım, kanım dökülsün ve çocuklarım ölsün.

11078

گفت از من گم شداز تو گم نشد

بی دوچشم غیب کس مردم نشد

«Kadın dedi ki : İlâhi; çocuklarım benden kayboldu, fakat senden kaybolmadı. Gaybı gören iki gözü bulunmayan kimse hakiki insan değildir.»

Kur'ân'da :

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ

Yâni : **«Sizin nezdinizdeki tükenir, Allah'ın indindeki ise bâkîdir[28].»** buyuruluyor. Kezâ :

---

(28) Sûrei Nahl : 96.

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا

وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا اَلَتْنَاهُمْ

مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

Yâni : **«İman edip de zürriyyetleri de îman ile kendilerine tâbi olanlar** (yok mu?) **biz onların nesillerini de kendilerine kattık. Kendilerinin amelinden birşey de eksiltmedik. Herkes kazancı mukabilinde bir rehindir[20].»** buyuruluyor.

İşte o kadın da gömdüğü çocuklarını kaybolup gitmiş sanırken Cennette onları görmüş ve ind-i İlâhîde bir şeyin kaybolmadığını anlamıştı.

Hazret-i Mevlânâ, ufak tefek musîbetlerin daha büyükleri için bir nevi siper olduğunu beyân için diyor ki :

11079

تو نکردی فصد از بینی دوید

خون افزون تا زتب جانت رهید

«Meselâ; sen kan aldırmadığın halde, burnun kanar da fazla kan giderse hayatın sıtma harâretinden kurtulur.»

11080

مغز هر میوه بهست از پوستش

پوست دان تن را و مغز آن دوستش

«Her meyvenin içi kabuğundan iyidir. Onun gibi, bedeni kabuk, o Dost'u, sevgiliyi iç gibi bil.»

Meyvenin içini yemek için kabuğunu soymak lâzım geldiği gibi, rûhu yükseltmek için, bedenî arzulardan soyunmak, oruç tutmak, hiç olmazsa yemeği azaltmak lâzımdır. Şeyh Sâdî, bir kıtasında : «Mîdeni yemekten boş bulundur ki dâhilinde mârifet nuru göresin. Sen burnuna kadar yemekle dolu iken o mârifet nuru gelip de nerene sığar?» der.

---

(20) Sûre-i Tur : 21.

11081

مغز نغزی دارد آخر آدمی
یکدمی آنرا طلبگر آدمی

«İnsanda latîf bir iç, bir cevher vardır ki o da Hakkın nefhetmiş olduğu ruhdur. Eğer hakîkaten insan isen veya insan olmak istiyorsan o cevheri ara ve bulmaya çalış.»

«HAMZA RADİYALLAHÜ ANH'İN ZIRHSIZ HARBE GİRMESİ»

11082

اندر آخر حمزه چون درصف زدی
بی‌زره سرمست درغزو آمدی

«Hazret-i Hamza, ömrünün sonlarında, düşman saflarına hücum etmek için zırhsız ve kendinden geçmiş bir halde gazâya gelirdi.»

11083

سینه باز و تن برهنه پیش پیش
درفگندی درصف شمشیر خویش

«Göğsü açık, vücûdu çıplak olduğu halde ileri gider, kendini kılıçlara atardı.»

11084

خلق پرسیدند کای عم رسول
ای هزبر صف شکن شاه فحول

«Halk: Ey Resûlullâhın amcası, ey saflar yaran arslan, ey erler padişahı,»

11085

نی تو لاتلقوا بایدیکم الی
تهلکه خواندی ز پیغام خدا

«Sen Allah'ın buyruğunda: (ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکه) (kendinizi tehlikeye atmayınız) emrini okumadın mı?»

11086

پس چرا تو خویش‌را در تهلکه
می‌در اندازی چنین در معرکه

«O halde neden harb meydânında kendini böyle tehlikeye atıyorsun? diye sordular.»

Ve dediler ki :

11087

چون جوان بودی و زفت و سخت‌زه
تو نمی رفتی سوی صف بی‌زره

«Sen genç, kuvvetli ve metânetli iken düşman safına zırhsız gitmezdin.»

11088

چون شدی پیر و ضعیف و منحنی
پرده‌های لاابالی میزنی

«İhtiyarlayıp zayıflayınca ve belin bükülünce tedbirsiz olarak dolaşıyorsun.»

11089

لاابالی وار با تیغ و سنان
می‌نمایی دار و گیر و امتحان

«Kılıca ve mızrağa karşı kayıtsızca harb ediyorsun.»

11090

تیغ حرمت می‌ندارد پیررا
کی بود تمییز تیغ و تیررا

«Kılıç, ihtiyara hürmet etmez. Kılıç ve okda insanı ayırt etmek hassası yoktur.»

11091

زین نسق غمخوارگان بی‌خبر
پند می‌دادند اورا از غیر

«Bîhaber dostlar bu sûretle, gayret ve muhabbetlerinden, ona nasîhat veriyorlardı.»

«HAMZA RADİYALLAHÜ ANHİN, NİÇİN ZIRHSIZ HARBETTİĞİNE DÂİR HALKA CEVÂBI»

11092

گفت حمزه چونکه من بودم جوان
مرگ می‌دیدم وداع این جهان

«Hamza cevâben dedi ki : Ben genç iken, ölümü, cihâna vedâ etme olarak görürdüm.»

11093

سوی مردن کس برغبت کی رود
پیش اژدرها برهنه کی شود

«Ölüme doğru kim istiyerek gider? Ejderhâ karşısında kim çıblak durur?»

11094

لیك از نور محمد من کنون
نیستم این شهر فانی‌را زبون

«Lâkin, Muhammed'in nûru sâyesinde ben, şimdi, bu fâni memlekete, (dünyâ'ya) zebûn ve bağlı değilim.»

11095

از برون حس لشکرگاه شاه
پر همی بینم ز نور حق سپاه

«Zâhirî hislerin ötesinde, Hakikat Şah'ının ordugâhını, Hak Nûr'u askerleriyle dolu görüyorum.»

11096

خیمه درخیمه طناب اندر طناب
شکر آنکه کرده بیدارم ز خواب

«O ordugâhta çadırlar, çadırlara geçmiş; çadır ipleri, iplere sarılmış. Beni gaflet uykusundan uyandıran Allah'a şükür ve hamd olsun.»

11097

آنکه مردن پیش چشمش تهلکه ست
امر لاتلقوا بگیرد او بدست

«Ölüm, kimin nazarında tehlike ise (tehlikeye atılmayın) emri de onadır.»

Sûre-i Bakara'da :

وَاَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا تُلْقُوا بِاَيْدِيكُمْ
اِلَى التَّهْلُكَةِ وَاَحْسِنُوا اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝

Yânî : **«Allah yolunda mallarınızı harcayın. Kendinizi tehlikeye atmayın.** (Daima da) **iyilik edin. Allah muhakkak iyilik edenleri sever[30].»** buyurulmuştur.

Hicretin 6 ncı senesinde Hudeybiye mevkiinde Kureyşlilerle bir anlaşma yapılmıştı ve müslümanların bir sene sonra gelip Kâbe-i Mükerremeyi ziyâret ederek Umre yapmaları da, o anlaşmanın şartlarından biri idi. Hicretin 7 nci senesi içinde Resûlullah Efendimiz Mekke'ye gidileceğini ve geçen seneki Umre'nin kazâ edileceğini haber verdi. Ashabın fa-

(30) Sûrei Bakara : 195.

larından bâzıları «Bizim yol azığımız yok, zenginler de bize bu şey vermiyorlar» dediler. Bunun üzerine bu ayet nâzil oldu. Zenginler ihsân ve infaka teşvik edildi. Sakınılması lâzım gelen en büyük tehlike cimrilik idi ki mânen helâki mûcibdir. Nitekim Hadis-i Şerîfte : «**Hasis kimse Allah'dan ve Cennetten uzaktır, Cehennem âteşine yakındır**» buyurulmuştur. Böyle olduğu halde nasılsa halk arasında yukardaki âyetin mânâsı «**Muhâtaralı yerlerde bulunmayınız**» gibi şüyû bulmuştur. Bu anlayışın doğru olmadığını Hazret-i Mevlânâ da Cenâb-ı Hamza lisânından : «**Ölümü bir tehlike gören kimse** (tehlikeye atılmayın) **emrine sım sıkı sarılır**» demekle anlatıyor.

11098

وانكه مردن پيش اوشد فتح باب

سارعوا آيد مراورا درخطاب

«**Nazarında ölüm, Hakikat kapısının açılmasına sebeb olan kimseye ise hitâb olarak (سارعوا) emri vârid olmuştur.**»

Hadid sûresinde buyurulmuştur ki :

سَابِقُوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

Yânî : «**Rabbinizden mağfirete ve Cennete** (ulaşmak) **için yarış yapıp, kazanın**[31].»

Bu, İlâhî mağfirete ve Cennet'e kavuşma hakkında bir çok söz söylenilmiş; o şey Kelime-i şehâdettir, farzların edâsıdır, cemâatle kılınan namazda iftitâh tekbirine yetişmektir, yâhut ilk safta bulunmaktır, yâhut amelde ihlâs, yânî; riyâdan kaçınmaktır, Mekke'nin fethinden evvel hicret etmektir, Resûlullah (S.A.V.) ın sünnetine uymaktır, tevbe ve istiğfârda bulunmaktır, yâhud düşmanla cihâd eylemektir, gibi fikirler ileriye sürülmüştür. Âyet, Uhut Gazâsı sırasında nâzil olduğu için en doğrusu, en sonraki görüş olsa gerektir. Maamâfîh diğer tefsirler de âyet-i celîlenin muktezâsına yabancı düşmez. O Cennete koşun ki :

عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ

Yânî : «**Onun genişliği, yerle, göğün eni kadardır**[32].»

---

(31) Sûrei Hadid : 21.
(32) Sûrei Hadid : 21.

Gökler ve yer, satıh haline getirilecek olsa onların teşkil edeceği genişlik, Cennetin eni kadar olur. Boy daima enden uzun olacağı cihetle burada Cennetin eni söylenilmiş, uzunluğundan bahsedilmemiş, tasavvuru zihinlere bırakılmıştır. İşte bu kadar geniş olan o Cennet, müttekiler için hazırlanmıştır.

11099

الصلا ای لطف بینان افرحوا

الصلا ای قهر بینان اترحوا

«Ey Allah'ın lütfunu görmüş olanlar, ferahlanın; ey İlâhî kahr'a mazhar olanlar siz de esef edin...»

11100

هرکه یوسف دید جان کردش فدا

هرکه گرگش دید برگشت از هدا

«Her kim ölümü Yûsuf gördü ise, ona canını fedâ etti; her kim ölümü kurd gördü ise hidâyetten ayrıldı.»

11101

مرگ هریك ای پسر همرنگ اوست

پیش دشمن دشمن و بردوست دوست

«Oğul; herkesin ölümü, kendi rengindedir. Düşman olanlara düşman, dost olanlara dosttur.»

Hadis-i Şerifte : **«Ölüm, Allah'a mülâki olmak, O'na kavuşmaktır.»** buyurulmuştur. Keza : **«Her kim Allah'a mülâki olmayı severse Allah da onun likâsını sever. Her kim ölümü kerih görürse Allah da onun likâsını kerih görür.»** buyrulmuştur.

11102

پیش ترك آینه‌را خوش رنگیست

پیش زنگی آینه هم زنگیست

«Ayna, beyaz yüzlü Türkün karşısında hoş renklidir. Siyah bir zencinin önünde ise siyahtır.»

Bunun gibi ölüm de onu sevenlere nuranî, ondan ikrah edenlere zulmanî görünür.

11103

آنکه میترسی ز مرگ اندر فرار
آن ز خود ترسانی ای جان هوش دار

«Ey can; ölümden korkup kaçarsın ya... Doğrusunu istersen, sen kendinden korkmaktasın.»

11104

روی زشت تست نی رخسار مرگ
جان تو همچون درخت و مرگ برگ

«Ölüm aynasında görüp de hoşlanmadığın, ölümün çehresi değil, senin çirkin yüzündür. Senin ruhun bir ağaç, ölüm de onun yaprağı mesabesindedir ki yaprak, ağacın cinsine göre olur.»

11105

از تو رستست ار نکویست ار بدست
ناخوش و خوش هر ضمیرت از خودست

«O yaprak iyi ise de, kötü ise de senden hasıl olmuştur. Nasıl ki, hoş ve nâhoş, gönlüne gelen herşey, senden, senin varlığından gelir.»

11106

گر بخاری خسته خود کشته
ور حریر و قز دری خود رشته

«Eğer sana bir diken batmışsa o dikeni sen dikmişsindir. Eğer ipekli elbise içinde isen kumaşını kendin dokumuşsundur.»

Yâni; sende kötü haller varsa kendi kazancındır. İyi haller varsa o da gene kendi çalışmanın semeresidir.

11107

لیک نبود فعل همرنگ جزا
هیچ خدمت نیست همرنگ عطا

«Lâkin fiil cezânın aynı olmaz. Hiç bir ihsan da hizmete benzemez.»

11108

مزد مزدوران نمی ماند بکار
کان عرض وین جوهرست و پایدار

«Amelenin ücreti gördüğü işe benzemez. Çünki iş arazdır, ücret ise cevherdir ve pâyidârdır.»

11109

آن همه سختی وزورست و عرق
وین همه سیمست و زرست و طبق

«İş temamiyle güçlüktür, kuvvet sarfıdır ve terdir. Ücret ise gümüştür, altındır, tabaklar içinde verilen ihsandır.»

Hazret-i Mevlânâ cürm ile cezânın aynı şey olmadığını beyan ediyor ve buna dâir bir kaç misâl getiriyor.

Maksad : Maddî bir fi'lin cezâsının mânevî olduğunu anlatmaktır.

Meselâ :

11110

گر ترا آید ز جایی تهمتی
کرد مظلومت دعا در محنتی

«Sana bir yerden bir töhmet gelse, bilmiş ol ki, zulmetmiş olduğun bir kimse uğradığı mihnet içinde sana bedduâ etmiştir.»

11111

تو همی گویی که من آزاده ام
بر کسی من تهمتی ننهاده ام

«Sen dersin ki, ben bir şey yapmadım, kimse hakkında bir töhmette bulunmadım.»

11112

تو گناهی کرده شکل دگر
دانه کشتی دانه کی ماند ثمر

«Sen başka bir şekilde günaha girmiş ve tohum ekmiştin. Tohum, meyveye benzer mi?»

11113

او زنا کرد و جزا صد چوب بود
گوید او من کی زدم کس را بعود

«Zinâ eden kimsenin cezâsı yüz değnek vurulmaktır. O bu cezâya mahkûm olunca: ben ne vakit bir kimseye değnekle vurdum? der.»

Cenâb-ı Hak:

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ

Yâni: **«Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın![33]»** buyurmuştur ki (yaklaşmayın) demek: «Kötülüğü yapmak şöyle dursun, yanına bile sokulmayın» demektir.

Binâenaleyh, **Allah**'ın **bu** men edişi hilâfına, fuhuş irtikâb **ile** zinâ eyleyen kimseye şer'an cezâ verilir.

Zâni ve zâniye, ya bekâr olur, yâhud evli olurlar. Bekâr iseler alenî olarak kendilerine yüz değnek vurulur. Evli iseler recmolunurlar. Yâni; göğüslerine kadar toprağa gömülüp taşlanmak suretiyle öldürülürler. Vâkıa iki ceza arasında, yânî; yüz değnek vurmakla, taşlayıp öldürmek arasında dehşetli fark vardır. Fakat irtikâb edilen cinâyetler de şenâat itibariyle o kadar farklıdır.

Evli bulunan erkek ve kadın, zevciyyet hakkına tecâvüz etmiş, başkasının belki hayatından daha kıymetli bulunan ırzını, namusunu pâymal etmiş, doğacak piçi, babası olmayan bir kimseye evlâd ve vâris yapmakla onun servetini de çalmış olur.

Asr-ı sâadette bir kadınla bir erkek recmedilmiş, Hazret-i Ömer, oğlu Abdullah'a hadd-ı zinâ vurdurmuş, Kûfe vâlisi (Muğîre bin Şu'be) nin zinâ ettiği haber verilmesi üzerine valî, şâhidlerle birlikte Medine'ye celbedilmiş, yapılan muhâkemede şâhidlerden Ziyâd bin Ebîh'in kaçamaklı

(33) Sûrei En'am: 151.

beyânatta bulunması üzerine, Muğîre recmedilmekten kurtulmuş, diğer üç şâhide iftirâ cezâsı olarak sekizer değnek vurulmuştur.

Sûre-i Nûr'da :

ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِى فَٱجْلِدُوا۟ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِا۟ئَةَ
جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ
وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۝

Yani : «**Zinâ eden kadınla, zinâ eden erkekten herbirine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve Âhiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dîni** (ni tatbik) **hususunda, acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların azâbına** (bu cezâlarına) **şâhid olsun**[34].» buyurulmuştur.

Daha fazlası için fıkıh kitaplarına mürâcaat edilmelidir.

Hazret-i Mevlânâ bir iki misâl daha veriyor :

11114

نی جز ای آن زنا بود این بلا
چوب کی ماند زنارا درخلا

«Bu yüz değneğin belâsı, o zinânın cezâsı değil midir? Fakat gizli yapılan zinâya değnek nasıl benzer?»

11115

مارکی ماند عصارا ای کلیم
دردکی ماند دوارا ای حکیم

«Ey Kelîm; yılan asâya nasıl benzer? Ey hekim; derd devâya benzer mi?»

---

(34) Sûrei Nur : 2.

11116

تو بجای آن عصا آب منی

چون بیفگندی شد او شخصی سنی

«Sen de o asâ yerine menini nasıl döktün de o menî, güzelim bir şahıs oldu?»

11117

یار شد یا مار شد آن آب تو

زان عصا چونست این اعجاب تو

«Senin o suyundan doğacak çocuk büyür, sana ya yâr yâhud yılan olur. Buna inanıyorsun da asâ-yı Mûsâ'nın ejderhâ olmasına neden taaccüb ediyorsun?»

11118

هیچ ماند آب آن فرزند را

هیچ ماند نیشکر مر قند را

«O su, doğan çocuğa; şeker kamışı, ondan çıkarılan şekere hiç benzer mi?»

11119

چون سجودی یا رکوعی مرد کشت

شد سجود او دران عالم بهشت

«Bir müslüman secde yâhud rükû edince onun secdesi ve rükûu, Âhiret âleminde Cennet olur.»

11120

چونکه پرید از دهانت حمد حق

مرغ جنت ساختش رب الفلق

«Senin ağzından Allah'ın hamdi zuhur edince, Cenâb-ı Hak, o hamdi Cennette bir kuş yapar.»

11121

حمد و تسبیحت نماند مرغ را

گرچه نطفهٔ مرغ بادست و هوا

«Kuşun nutfesi hevâdan ibâret olmakla beraber, senin hamdin ve tesbihin kuşa benzemez.»

11122

چون ز دستت رست ایثار و زکات

گشت این دست آن طرف نخل و نبات

«Senin elinden sadaka ve zekât verilince o sadaka, o zekât, Cennette bağ ve bahçe olacaktır.»

11123

آب صبرت آب جوی خلد شد

جوی شیر خلد مهر تست و ود

«Senin sabır suyun, Cennetteki nehirler.. Cennetteki süt ırmağı da yine senin Allah'a olan aşk ve muhabbetindir.»

11124

ذوق طاعت گشت جوی انگبین

مستی و شوق تو جوی خمر بین

«İbâdetten aldığın zevk bal ırmağı, senin mest ve şevkin de şarab ırmağıdır.»

Bu nehirler Sûre-i Muhammed Aleyhisselâm'da :

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا
أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Yâni: «(Şirkten) **sakınanlara va'd olunan Cennet'in sıfatı** (şudur): **İçinde rengi, kokusu, hiç bir vasfı bozulmayan sudan ırmaklar, tadına halel gelmiyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şarabdan ırmaklar, süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her** (çeşidi) **onlarındır.** (Üstelik) **Rablerinden de mağfiret vardır[35].»** âyetleriyle beyân buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ devam ediyor:

11125

این سبها آن اثرهارا نماند
کسی نداند چونش جای آن نشاند

«Bu sebebler Dünyâ'da iken nasıl senin fermânın ve irâden altında ise, Cennetteki dört nehir de senin irâdene tâbî olacaktır.»

11126

چون منی تو که درفرمان تست
نسل آن درامر تو آیند جست

«Menin, akması ve durması bakımından nasıl sana tâbi ise, ondan vücûde gelecek nesiller de derhal senin emrine tâbi olurlar.»

---

(35) Sûrei Muhammed: 15.

11127

میرود بر امر تو فرزند تو

که منم جزوی که کردی اش گرو

«Senin oğlun : Ben senin emânet bıraktığın bir cüz'ünüm, diyerek senin emrinle hareket eder.»

11128

آن صفت در امر تو بود این جهان

هم در امر تست آن جوهاروان

«Dünyadaki güzel sıfatlar senin emrinde olduğu gibi, Cennetteki nehirler de senin emrindedir.»

11129

آن درختان مر ترا فرمان برند

کان درختان از صفاتت باورند

«Cennetteki ağaçlar da sana mutî ve bağlıdır. Çünki o ağaçlar senin sıfatlarından ve ahlâkından yeşerdi ve meyve verdi.»

Yâni; senin Dünyâ'daki güzel ahlâkın Cennet ağaçlarının meyvesi olarak zuhûr edecektir.

11130

چون بامر تست اینجا این صفات

پس در امر تست آنجا آن جزات

«Bu güzel sıfatlar Dünyâ'da senin elinde olduğu için, onların Ukbâdaki mükâfâtı da senin elinde demektir.»

Fakat :

11131

چون ز دستت زخم بر مظلوم رست

آن درختی گشت از و زقوم رست

«Elinden bir mazlûma zulüm erişince, o zulüm, Cehennemde bir ağaç olur ve ondan zakkûm meyvesi husûle gelir.»

(Zakkûm) un Cehennemdeki bir ağacın meyvesi olduğu Sûre-i Duhan'da şöyle târif ediliyor:

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ۝ طَعَامُ الْأَثِيمِ ۝ كَالْمُهْلِ يَغْلِي
فِي الْبُطُونِ ۝ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ۝

Yâni: «**Şüphesiz o zakkum ağacı, günâha düşkün olanın yemeğidir. (O), sıcak suyun kaynadığı gibi karınlar içinde kaynayacak erimiş ma'den (ler) gibidir**[36].» buyruluyor.

11132

چون ز خشم آتش تو در دلها زدی
مایهٔ نار جهنم آمدی

«Sen hiddetlenip de başkalarının kalbini kıracak ve yakacak olursan, Cehennem ateşinin mayası olmuş olursun.»

11133

آتشت اینجا چو آدم سوز بود
آنچه ازوی زاد مرد افروز بود

«Hiddet ve gazab ateşin burada insanı yaktığı için, ondan doğan Cehennem ateşi de, orada gene insanı — yânî; seni — yakacaktır.»

11134

آتش تو قصد مردم میکند
نار کزوی زاد بر مردم زند

«Senin o gazab ateşin insanlara kasdeylediğinden, ondan parlayan Cehennem âteşi de gene insana — yânî; sana — saldıracaktır.»

---

(36) Sûrei Dühan: 43-46.

11135

آن سخنهای چومار و کژدمت
مار و کژدم گشت و میگیرد دمت

«Dünyada yılan ve akreb gibi insan sokan sözlerin, orada yılan ve akreb olup senin kuyruğundan yakalayacak, yâhud nefesini kesecektir.»

11136

اولیارا داشتی در انتظار
انتظار رستخیزت گشت یار

«Evliyâullâhın dâvetine icâbeti geciktirdiğin ve onları beklettiğin için, Kıyamette de beklemek sana yâr olacaktır.»

11137

وعدهٔ فردا و پس فردای تو
انتظار حشرت آمد وای تو

«Seni Hak yoluna çağıran velîlere yarın yâhud o birgün diye vâdedişlerin senin için Mahşerdeki bekleyiş olacak. O vakit vây senin hâline!»

11138

منتظر مانی دران روز دراز
درحساب آفتاب جانگداز

«Mahşerin o uzun gününde ve can eriten güneşi altında hesâba müntazır olarak bekleyeceksin.»

(Eyyâm-ı İlâhiye) denilen günlerin birinin, bizim hesaba göre bin sene olduğu Sûre-i Secde'deki :

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ۝

Yâni : **«Sonra (o iş) sizin sayageldiğinizce bin sene miktarında olan (mesâfeye) bir günde yine O'na yükselir[37].»** Âyet-i Kerîmesinde beyan

(37) Sûre! Secde : 5.

buyurulmuştur. Bu hesaba göre Kıyamet gününün ve oradaki hesâba intizârın bin sene süreceği anlaşılmaktadır. O bekleme sırasında halkın terlemesinden âdeta dalgalar hâsıl olacağı, kafataslarının içinde beyinlerin kaynayacağı hadislerde bildirilmiştir.

11139

كآسمانرا منتظر ميداشتى
تخم فرداره روم ميكاشتى

«Çünki sen semâyı bekletiyor, yarın tevbe eder, yola gelirim tohumunu ekiyorsun.»

Denilmiştir ki, insanın gökde iki kapısı vardır. Birinden rızkı iner, birinden sâlih ameli çıkar. Binâenaleyh semâdakiler, her insanın amel-i sâlihinin çıkmasını bekler. Sen ise amel-i sâlihde bulunmadığın için ehl-i semâyı intizarda bıraktın.

11140

خشم تو تخم سعير دوزخست
هين بكش اين دوزخترا كين فخست

«Senin gazabın, Cehennem âteşinin tohumudur, mayasıdır. Aklını başına al da, o gazab ateşini söndür. Çünki o senin için bir fâk ve tuzaktır.»

11141

كشتن اين نار نبود جز بنور
نورك اطفا نارنا نحن الشكور

«Bu gazab ateşinin söndürülmesi, din nûrundan başka bir şeyle mümkün değildir. Cehennem : Ey mü'min! Senin nûrun, bizim ateşimizi söndürdü. Maamâfîh biz sana karşı müteşekkiriz, diyecektir.»

Bu beyit : **«Kıyâmette Cehennem : Ey mü'min geç. Senin nûrun, bizim ateşimizi söndürüyor, diyecektir»** Hadisine işârettir.

11142

گر تو بی نوری کنی حلمی بدست

آتشت زندهست و درخاکسترست

«Eger sen din nûrundan hâli olduğun halde hilm elde edebilmissen, bilmis ol ki, gazab ateşin sönmemiş, lâkin külle örtülmüştür.»

11143

آن تکلف باشد و روپوش هین

نار را نکشد بغیر نور دین

«Din nûru olmayınca gösterilen hilm, tekellüftür ve perdedir. Ateşi din nûrundan başka bir şey söndürmez.»

11144

تا نبینی نور دین ایمن مباش

کآتش پنهان شود یک روز فاش

«Din nûrunu kendinde görmeyince emin olma. Çünki gizlenmiş olan gazab ateşi bir gün parlar ve meydâna çıkar.»

11145

نور آبی دان و هم بر آب چفس

چونکه داری آب از آتش مترس

«Nûru, su gibi bil de suya yapış. Suya sâhib olunca da ateşten korkma.»

11146

آب آتشرا کشد کآتش بخو

میبسوزد نسل فرزندان او

«Su ateşi söndürür, ateş de tabiatı icabı suyun neslini ve evlâdını — yânî; su ile yetişen bitkileri ve ağaçları — yakar.»

Din nûru su, insan tabiatındaki hiddet, gazab, kin gibi kötü huylar da ateş misâlidir. Ateş, bitkileri nasıl yakarsa, o kötü huylar da, insanı

Cehenneme sevk eder ve yanmasına sebeb olur. Su da ateşi nasıl söndürürse, dinin nûru, yâni; dini hükümlere göre yapılan hâlisâne ibâdet de o kötü huyları söndürür.

11147

سوی آن مرغابیان رو روز چند
تا ترا در آب حیوانی کشند

«Mânevî âb-ı hayat deryâsının kuşu olan evliyâullah'ın yanına bir kaç gün olsun git ki, seni de bulundukları âb-ı hayat deryâsına çeksinler.»

Lâkin su kuşu ile karakuş olanları, yâni; hakîki veliler ile mukallid bulunanları ayırd et. Zîrâ :

11148

مرغ آبی مرغ خاکی هم تنند
لیک ضدانند آب و روغنند

«Su kuşlariyle, karada yaşayan kuşlar, dış görünüşleriyle birbirine benzerler. Lâkin ruhları itibariyle su ve yağ gibi birbirlerine zıddırlar.»

11149

هریکی مر اصل خودرا بنده‌اند
احتیاطی کن بهم ماننده‌اند

«Her biri kendi aslına — yânî; su kuşu suya, kara kuşu toprağa — kuldur ve bağlıdır. Ey sâlik; onlara karşı ihtiyatlı bulun. Zîra, sûret itibariyle yekdiğerlerine benzerler.»

11150

همچنانکه وسوسه و وحی الست
هردو معقولند لیکن فرق هست

«Nitekim vesvese ile Elest deminin vahyi... Her ikisi de duyguyla değil, akılla anlaşılır; fakat aralarında fark var...»

İbn-i Mes'ûd (Radiyallâhü Anh) in rivâyet ettiği bir Hadîs-i Şerifte : **«Adem oğluna şeytanın vesvese vermesi, meleğin de ilhâm etmesi vardır.**

Şeytanın verdiği vesvese, şer ile korkutmak ve Hak'kı tekzib ettirmektir. Meleğin ilhamı da hayrı ihtar eylemek ve Hak'kı tasdik ettirmektir. Bunu, yâni; meleğin ilhamını hisseden, onun Allah tarafından olduğunu bilsin ve Allah'a hamdetsin. Obirini, yâni; şeytanın vesvesesini duyan da (Eûzü billâhi min'eş-şeytan'ir-racim» diyerek şeytandan Allah'a sığınsın. Bundan sonra Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi ve Sellem) (الشيطان يعدكم الفقر ويأمركم بالفحشاء **) Âyetini okudu.»** buyurulmuştur.

Taraf-ı Risâletten okunan Âyet-i Kerîmenin tamâmı Sûre-i Bakara'da şöyledir :

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ

وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Yâni : **«Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emreder. Allah ise** (nafaka hususunda) **size kendisinden bir yarlığama ve bir bolluk vâdediyor. Allah** (ihsanı) **geniş olan,** (her şeyi) **hakkıyle bilendir[38].»**

11151

هردو دلالان بازار ضمیر

رختها را می‌ستایند ای امیر

«Şeytanın vesvesesiyle melek ilhâmının ikisi de gönül pazarının dallarıdır, her ikisi de kendi metâlarını medhederler.»

11152

گر تو صراف دلی فکرت شناس

فرق کن سردو فکرت چون نخاس

«Eğer sen gönül sarrafı isen fikrine geleni anla. İki fikrin hangisi şeytânî, hangisi melekî olduğunu bir esirci gibi ayırt et.»

Bu iki hâtırayı fark için şöyle bir misal getirelim :

---

(38) Sûrei Bakara : 268.

Bir kış sabahı, okunan ezan sesiyle uyanmışız. Hava soğuk, yerdeki karın beyazlığı pencereden aksediyor. O esnâda içimizden bir ses «Kalk abdest al, namazını kıl» diyor. Başka bir ses de: «Sakın ha, bu soğukta sıcak yatağından kalkarsan hasta olursun. Daha vakit varken biraz daha uyu. Namazını sonra kazâ edersin» tavsiyesinde bulunuyor. İşte bunlardan birincisi: melek ilhâmı, ikincisi: şeytan vesvesesidir.

11153

ور ندانی این دو فکرت از گمان

لاخلابه گوی و مشتاب و مران

«Eğer şüpheye düşer de bu iki fikri ayırt edemezsen: (Aldatmaca yok) de; icrâsında acele edip ileri gitme.»

Hazret-i Mevlânâ bu mevzu ile ilgili bir Hadîs'in meâlini şu suretle nakllediyor:

11154

این یکی یاری پیمبررا بگفت

که منم در بیعها باغبن جفت

«Ashâbdan birisi Resûlullah Hazretlerine dedi ki: Ben alış verişlerde daimâ aldanıyorum.»

11155

مکر هرکسی‌که فروشد یاخرد

همچو سحرست و زراهم می‌برد

«Satan yâhud alan herkesin mekri, sihir gibi beni yoldan çıkarıyor — yânî; aldatıyor —.»

11156

گفت در بیعی‌که ترسی از غرار

شرط کن سه روز خودرا اختیار

«Resûlullah buyurdu ki: Bir alış veya satışta aldanmaktan korkuyorsan, kendine üç gün muhayyerliği şart kıl.»

11157

که تأنی هست از رحمان یقین
هست تعجیلت ز شیطان لعین

«Yakînen bil ki bir işte teennî ile davranıp, acele etmemek Rahmân-dandır. Senin acele edişin ise mel'ûn şeytandandır.»

Bir kimse Resûl-i Ekrem (S.A.S.) e : «Bana bir tavsiyede bulun» demiş. Zât-ı Risâlet de : **«Bir işte tedbirli bulun. Sonunda hayır görürsen o işi yap, sonundan korkarsan o işi yapma.»** buyurmuş ve insan için her hususta teennî ile hareketin lüzumlu olduğunu anlatmıştır.

11158

پیش سگ چون لقمهٔ نان افگنی
بو کند وانگه خورد ای معتنی

«Ey dikkat ve itinâ eden kimse; köpeğin önüne bir lokma ekmek atacak olursan, evvelâ koklar, ondan sonra yer.»

11159

او ببینی بو کند ما با خرد
هم ببوییمش بعقل منتقد

«Köpek burnu ile koklar, biz de herşeyi inceleyen aklımızla koklarız.»

11160

با تأنی گشت موجود از خدا
تا بشش روز این زمین و چرخها

«Bu arz ve semâlar, Cenâb-ı Haktan, teennî ile altı günde vücûde geldi.»

Nitekim Kur'ân'da :

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى

عَلَى الْعَرْشِ

Yâni : «**Cenâb-ı Hak öyle bir Kâdir-i Mutlakdır ki : Gökleri ve yeri altı gün içinde yarattı ve sonra Arş'a istiva eyledi[39].**» buyurulmuştur. Eyyâm-ı İlâhiyyeden her birinin bizim hesabla biner sene olduğu yine Kur'ân'da bildirilmiştir. Bu hesâba göre hilkat altı bin senede tamam olmuştur.

11161

ورنه قدر بود او کن فیکون

صد زمین و چرخ آوردی برون

«Yoksa O, yüzlerce arz ve semâyı bir anda vücûda getirmeye kaadirdi. Bir şey için (Kün) yâni: «ol» demekle o şey derhâl mevcud olurdu.»

Sûre-ı Yâsin'deki :

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

Yânî : «**Onun emri, bir şey'i dilediği zaman, ona ancak «ol» demesinden ibârettir. O da oluverir[40].**» Âyet-i Kerimesine işârettir.

11162

آدمی را اندك اندك آن همام

تا چهل سالش کند مرد تمام

«O Yüce Allah, insanı, yavaş yavaş tam kırk senede kemâl sahibi eder.»

---

(39) Sûrei Hadid : 4.
(40) Sûrei Yasin : 82.

11163

گرچه قادر بود اندر یك نفس

از عدم پران کند پنجاه کس

«Yoksa Allah, bir nefesde, elli kişiyi yoktan var etmeye kaadirdir.»

11164

عیسی قادر بود کو از یك دعا

بی توقف واجهاند مرده را

«Hazret-i Îsâ bir duâ ile ölüyü gecikmeksizin diriltmeye muktedirdi.»

11165

خالق عیسی بنتواند که او

بی توقف مردم آرد توبتو

«Îsâ'yı yaratan Allah, insanları bir anda yaratmaya kâdir mi değil? Îsâ'ya nazaran kudreti kat kat üstün mü değil?»

11166

این تأنی از پی تعلیم تست

که طلب آهسته باید بی شکست

«Hakkın bu teennîsi, dilediğin bir şeyi yavaş, fakat devamlı ve sağlam bir şekilde yapmayı sana öğretmek içindir.»

11167

جو یکی کوچك که دائم میرود

نه نجس گردد، نه گنده میشود

«Dâimâ akan bir derecik, ne pislik kabul eder, ne de suyu kokar.»

11168

زین تأنی آید اقبال سرور

این تأنی بیضه و دولت طیور

«Bu teennî ile insan saadet ve devlet'e erişir. Bu teennî yumurtadır, devlet de kuşlar gibidir.»

11169

مرغ که ماند به بیضه ای عنید

گرچه از بیضه همی آید بدید

«Fiillerin cezalara benzemediği gibi; kuş da, yumurtadan çıkmakla beraber yumurtaya benzemez.»

11170

باش تا اجزای تو چون بیضه ها

مرغها زایند اندر انتها

«Sen de sabret ki, eczâ-yı vücûdun, yumurtalar gibi sonunda kuş çıkarsınlar.»

Ecza-yı vücudun yumurta gibi kuş çıkarması, âzânın işlemiş olduk-ları amellerin :

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ

Yânî : **«O günde ki** (bütün) **sırlar yoklanıp meydana çıkarılacaktır[41].»** Âyet-i Kerîmesi gereğince âleniyete çıkmasıdır. Orada herkesin fiili meydana çıkacak; lâkin o fiiller, Dünya'da iken görünüşüyle yekdiğerine benzediği halde cezâsı dolayısiyle birbirine benzemeyecektir. Meselâ fiil itibariyle herkesin namazı birbirine benzer. Fakat hâlis, muhlis bir mü'minin namaziyle, mürâyî ve münâfık birinin namazı, mükâfât ve mücâzât itibariyle ayrı ayrı olur. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için buyuruyor ki :

---

(41) Sûrei Tarık : 9.

11171

بیضهٔ مار ار چه ماند در شبه
بیضهٔ گنجشک را دورست ره

«Yılanın yumurtası, serçe yumurtasına benzerse de aralarında uzak mesafe vardır.»

Çünkü yılan yumurtasından yılan yavrusu, serçe yumurtasından serçe yavrusu çıkar.

11172

دانهٔ آبی بدانهٔ سیب نیز
گرچه ماند فرقهادان ای عزیز

«Ayva dânesi de elma dânesine benzer, benzer ama, azizim aralarındaki farkı bil.»

11173

برگها همرنگ باشد در نظر
میوه‌ها هریك بود نوعی دگر

«Ağaç yaprakları da bakılınca bir renktedir. Fakat yemişleri ayrı ayrıdır.»

11174

برگهای جسمها مانندهاند
لیك هرجانی بریعی زندهاند

«Beden yaprakları da birbirine benzer. Lâkin onların yemişi demek olan ruhlar ayrı yaşarlar.»

11175

خلق در بازار یکسان میروند
آن یکی در ذوق و دیگر دردمند

«Halk, çarşıya, pazara hep bir gibi gider. Fakat kimi zevkli, kimi dertlidir.»

11176

همچنان در مرگ یکسان میرویم
نیم در خسران و نیمی خسرویم

«Onun gibi, ölüme de aynı görünüşte gideriz. Fakat yarımız husrân ve zarar içinde, yarımız da Hüsrev ve Şâh olarak gideriz.»

«BİLÂL RADİYALLÂHÜ ANH'İN SEVİNEREK ÖLMESİ»

Ehl-i îmân, hususiyle ashâb-ı kirâm arasında Hazret-i Bilâl kadar yâd edilen ve rûhuna fâtihalar gönderilen bir zât yoktur. Her câmide, her mescidde, her namaz başlangıcında hürmetle adı anılır ve rûhuna fâtiha gönderilir. Fakat bu şerefi, o mübârek ve mücâhid zât pek kolay kolay bulmamıştır. Kendisi habeşî bir köle olup Kureyş'in ileri gelenlerinden Ümeyye Bin Halef'in esâretinde bulunuyordu ve ilk müslümanlar sırasında imâna gelmişti. Efendisi olacak herif müslüman olmasından dolayı Cenâb-ı Bilâl'e türlü türlü işkenceler yapardı. Öğle vakti güneşten kızmış taşlar üstüne yatırır, yine göğsüne kızgın taşlar yığar, bazan elini ayağını bağladıktan sonra boynuna ip takar ve yollarda sürütürdü. Hazret-i Bilâl o eziyetlere tehammül eder (Ehad, Ehad) diyerek Allah'ı zikreylerdi.

Sonra Hazret-i Ebû Bekir O'nu satın aldı ve âzâd etti. O da hayatını Cenâb-ı Peygamberin hizmetine tahsis etti. İrtihâl-i Nebevîye kadar o şereften ayrılmadı.

Sesi güzel ve gür olduğu için ilk ezânı O okumuş ve Hazret-i Peygamber zamânında her gün beş vakit ezan okuyup Medine ufuklarını çınlatmıştı. Sabah ezânında söylenilen (Essalâtü hayrunminen nevm) yânî : **«Namaz uykudan hayırlıdır.»** cümlesi Hazret-i Bilâl'in bir sözüdür. Bir sabah ezan okuduktan sonra Hücre-i Saâdete gelmiş «Namaz vakti» diye seslenmişti. Aleyhissalât Efendimizin istirahat buyurmakta olduğu söylenilmesi üzerine **(Essalâtü hayrunminennevm)** demiş, Resûlullah Hazretleri işitip, bu sözün sabah ezânına ilâve edilmesini emir buyurmuştu.

İrtihâl-i Nebevîden sonra Hazret-i Bilâl, sevgili peygamberinin firâkına dayanamadığı için Sûriye taraflarına giderek cihadla meşgul olmak istemiş, rivâyete göre, Hazret-i Sıddîk'ın ricâsı üzerine O'nun zamanında da ezân okumaya devam etmiş, Hz. Ömer devrinde Şam'a çekilmiş, hicretin 20. senesinde orada vefât eylemiştir.

Hazret-i Bilâl'in mânevî büyüklüğünü şundan anlamalı ki Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem efendimiz: **«Cennete girdim, orada Bilâl'in ayak sesini duydum.»** buyurduğu gibi Cenâb-ı Faruk gibi bir Seyyid-i Kureyşi, O Habeşi kul için (Seyyidinâ) yâni: «Efendimiz» tâbirini kullanmış ve: «Ebu Bekir Efendimiz, Bilâl Efendimizi âzâd eylemiştir» demiştir. (Radiyallâhu anhum.)

11177

چون بلال از ضعف شد همچون هلال
رنگ مرگ افتاد برروی بلال

«Hazret-i Bilâl, zayıflıktan hilâl gibi olmuş, yüzüne ölüm rengi aksetmişti.»

11178

جفت او دیدش بگفتا و احرب
پس بلالش گفت نی نی و اطرب

«Zevcesi, O'nu böyle görünce: eyvâhlar olsun! dedi. Bilâl ise: Hayır — Hayır... Ne hoş! Ne güzel! cevabını verdi.»

Ve ilâve etti ki:

11179

تا کنون اندر حرب بودم ز زیست
تو چه دانی مرگ چون عیشست وچیست

«Ben şimdiye kadar yaşamaktan esef ve keder içinde idim. Sen ölümün nasıl bir yaşayış ve ne olduğunu ne bilirsin?»

11180

این همی گفت و رخش و رعین گفت
نرگس و گلبرك و لاله می‌شکفت

«Hazret-i Bilâl böyle diyor ve söylüyorken de yüzünde nergis, gül yaprağı ve lâle açılıyor — yânî; vech-i mübâreki gittikçe nurlanıyordu —.»

11181

تاب رو و چشم پر انوار او
می گواهی داد بر گفتار او

«Yüzünün parlaklığı ve nurlu gözleri, söylediklerinin doğru olduğuna şehâdet ediyordu.»

11182

هر سیه دل می سیه دیدی ورا
مردم دیده سیاه آمد چرا

«Kalbi kara olanlar, O'nu siyah, yânî; habeşî görüyorlardı. Fakat göz bebeği neden siyah oldu?»

Hazret-i Bilâl, Habeşî olduğu için basîret gözü ile bakmayanlar onu siyah görüyorlardı. Fakat O'nun siyahlığı, göz bebeğinin karalığı gibi idi. O karalıkta nasıl bir görüş nûru varsa, Hazret-i Bilâl'in siyahlığında da envâr-ı İlâhiye parlıyordu.

11183

مردم نادیده باشد رو سیاه
مردم دیده بود مرآت ماه

«Yüzü kara olanlar, hakikati görmiyenlerdir. İnsanların gözbebeği olan insan ise Ay'ın aynasıdır.»

11184

خود که بیند مردم دیدهٔ ترا
درجهان جز مردم دیدهٔ فزا

«Senin gözünün bebeğini, görüşü kuvvetli olan bir göz bebeğinden başka kim görebilir?»

Hazret-i Mevlânâ demiştir ki : **«Cinsimizden olan bizi tanır, sâir nâs ise inkâr eder.»**

11185

چون بغیر مردم دیدش ندید
پس بغیر اوکه در رنگش رسید

«Hazret-i Bilâl'i, kâinâtın göz bebeği mesâbesinde olan Fahr-i Alem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) den ve O'nun verese-i kâmili bulunan ashab-ı kirâmdan mâadâsı görmedi. Onlardan başkaları sadece O'nun rengine baktı.»

Hadîs-i Şerifte : **«Siyahların en hayırlısı şu üç kişidir : Lokmân, Bilal ve Mihcâ'dır.»** buyurulmuştur.

Mihcâ : Bedir'de şehîd olmuş bir zâttır. Hazret-i Ömer'in de : «Ebu Bekir Seyyidimizdir, Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» dediği yukarda ifâde olunmuştu.

11186

پس جز او جمله مقلد آمدند
درصفات مردم دیدهٔ بلند

«Resûlullah ile kibâr-ı ashâbdan mâadâsı, o yüksek göz bebeğinin — yâni; Bilâl Radiyallahü anhin — sıfatlarını tanımak hususunda sadece Peygamberi taklid ettiler.»

11187

گفت جفتش الفراق ای خوش خصال
گفت نی نی الوصالست الوصال

«Zevcesi dedi ki : Ey güzel tabiatli; ayrılık zamanı. Bilâl de dedi ki : Hayır... Hayır... Vuslat zamanı...»

11188

گفت جفت امشب غریبی میروی
از تبار و خویش غائب میشوی

«Zevcesi dedi ki : Bu gece gurbete gidiyorsun, hısım ve akrabanın gözlerinden gâib olacaksın.»

11189

گفت نی نی بلکه امشب جان من
میرسد خود از غریبی در وطن

«Bilâl dedi ki: Hayır... Hayır... Belki bu gece rûhum, gurbetten asıl vatana kavuşuyor.»

11190

گفت رویت را کجا بینیم ما
گفت اندر حلقهٔ خاص خدا

«Zevcesi dedi ki: Senin yüzünü biz nerede göreceğiz? Bilâl cevab verdi ki: Tanrı haslarının halkasında...»

11191

حلقهٔ خاصش بتو پیوسته است
گر نظر بالا کنی نی سوی پست

«Eğer âlem-i esfele değil, âlem-i bâlâya bakarsan halka-i hâs sana muttasıldır.»

11192

اندرین حلقه ز رب العالمین
نور می‌تابد چو در حلقه نگین

«Bu halkada, yüzükdeki elmas taşın parladığı gibi, Rabb'ül-âlemînden gelen nûr parlar.»

11193

گفت ویران گشت این خانه دریغ
گفت اندر مه نگر منگر بمیغ

«Zevcesi: Vâh yazık, bu ev harâb oldu! dedi. Hazret-i Bilâl: Sen Ay'a bak; sise, buluta bakma cevabını verdi.»

Yani; cesede bakma, ruha nazar et tenbihinde bulundu. Çünki cesed fani, ruh baki idi. Hatta cesed zaıf düştükçe ruh kuvvet buluyordu.

11194

کرد ویران تا کند معمور تر

قوم انبه بود و خانه مختصر

«Cenab-ı Hak, benim cesedim hânesini daha güzel îmâr etmek için yıktı. Zira ailem kalabalıktı, ev de küçük...»

«BEDENİN, ÖLÜMDEN HARÂB OLMASININ HİKMETİ»

11195

من چو آدم بودم اول حبس کرب

پر شد اکنون نسل جانم شرق و غرب

«Ben evvelce, Âdem Aleyhisselâmın Arz'a inişinden sonraki gam ve gussa habsine düştüğü halde idim. Şimdi rûhumun nesli doğuyu da kapladı batıyı da...»

Hazret-i Bilâl'in **«Ruhumun nesli»** demesinden maksad : Kendisi gibi evliyaullah hazerâtıdır.

11196

من گدا بودم درین خانه چو چاه

شاه گشتم قصر باید بهر شاه

«Bir kuyuya benziyen evde bir yoksuldum. Şimdi pâdişah oldum. Padişah için de köşk ve saray lâzımdır.»

Onun için bu dar ve sıkıcı evin yıkılması, yeniden ve geniş olarak yapılması icâbeder.

11197

قصرها خود مر شهان را مانسی است
مرده را خانه و مکان گوری بسی است

«Hakikaten pâdişahlar, köşkler ve saraylarla ünsiyet etmişlerdir. Ölülere ise mekân olarak bir kabir yetişir.»

Bundan dolayı :

11198

انبیا را تنگ آمد این جهان
چون شهان رفتند اندر لامکان

«Bu dünyâ Peygamberlere dar geldiği için pâdişahlar gibi lâmekân sarayına gittiler.»

Bu beyit. Kur'ân-ı Kerim'deki şu âyeti dile getiriyor :

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ
وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ

Yâni : **«Şüphesiz ki takvâ sahipleri Cennetlerde, ırmaklar** (kenarları) **da, Hak meclisinde** (ve) **kudret sahibi, mülkü çok yüce olan** (Allah) **ın yanındadırlar**[42]**.»**

11199

مرده را این جهان بنمود فر
ظاهرش زفت و بمعنی تنگ تر

«Bu Dünyâ, kalbi ölmüş kimselere geniş ve parlak göründü. Halbuki dışı geniş, içi gayet dardır.»

---

(42) Sûre: Kamer : 54-55.

11200

گر نبودی تنگ این افغان ز چیست
چون دو تا شد هر که در وی بیش زیست

«Eğer Dünyâ dar ve ızdırab verici değilse, halkın gam ve teessürden bu feryadı nedendir? Niçin orada fazla yaşayanın beli bükülmekte ve iki kat olmaktadır?»

11201

در زمان خواب چون آزاد شد
زان مکان بنگر که جان چون شاد شد

«Uyku esnâsında ruh'un âzad olup Dünyâ hapsinden kurtulduğu için nasıl sevindiğine dikkat et.»

Evet, fakr ve ihtiyaç, yâhud elem ve ızdırab içinde inleyen bir kimse uyudu mu o ızdırab ve ihtiyâcı unutur, hattâ güzel güzel rüyâlar görür. İşte o rüyâlar ruhun muvakkaten sıkıntıdan kurtulması ve şâd olması demektir.

11202

ظالم از ظلم طبیعت باز رست
مرد زندانی ز فکر حبس جست

«Uykuda iken zâlim, zulüm tabiatından kurtulur. Zindanda mahbus olan da hapis düşüncesinden halâs olur.»

Şeyh Sâdi (Kuddise sirruhu) Gülistân'ında der ki : **«Zâlimin biri, bir arife : İbâdetlerin hangisi efdaldır? diye sordu. O da : Senin için öğle uykusu. Çünki uykuda olduğun için kimseyi incitemezsin, cevabını verdi.»**

Derler ki : III. Sultan Mustafa câmiini yaptırmış. Sonra tebdil olarak dışarıya çıkmış, câmiin yanında eskicilik eden Lâleli Babanın kulubesine gelmiş : «Baba, dünyanın zevki nedir?» diye sormuş. O da : «Senin için yiyip, içmek ve yiyip içtiklerini defetmektir.» cevabını vermiş. Pâdişâh, bu cevabı kaba bulmuş, eskiciyi tekdir etmiş. Lâleli Baba : «Öyle ise, sen ye, iç de defetme.» demiş. Pâdişah, saraya gelmiş, kabza uğramış, günlerce dışarıya çıkamamış, pek çok ızdırab çekmiş. Nihâyet tahkir ettiği eskiciye adam yollamış, ondan duâ istemiş ve duâsiyle ızdırabdan kurtulmuş; hattâ bu münâsebetle câmiye, Lâleli Baba'ya nisbet edilerek (Lâleli Câmii) denilmiş.

Mâneviyattan zevk almayanların zevki de, hakikaten dolmak ve boşalmakla, giyinip kuşanmaktan ibâret değil mi?

11203

این زمین و آسمان بس فراخ

سخت تنگ آمد بهنگام مناخ

«Bu geniş Arz ile Semâvât, bedenin çökmesi — yânî; sâhibinin göçmesi — zamânında fevkalâde daralır.»

Menâh ve menâha: Develerin çöktükleri yerdir. Arabistan şehirlerinin çoğunda böyle meydanlar vardır. İnsanları çökerttiği için Hazret-i Mevlâna ölüme : (Hengâm-ı menâh) tâbir ediyor.

11204

چشم بند آمد فراخ و سخت تنگ

خندهٔ او گریه فخرش جمله ننگ

«Dünyânın genişliği göz bağından ibârettir. Halbuki Âhirete nisbetle o, çok dardır. Gülmesi ağlamaktan ibâret, övünmesi ar ve ayıptan başka birşey değil.»

«ZÂHİREN GENİŞ, MÂNEN DAR OLAN DÜNYANIN VE BU DARLIKTAN KURTULMA OLAN UYKUNUN TEŞBİHİ»

11205

همچو گرمابه که تفسیده بود

تنك آئی جانت بخسیده بود

«Kızmış bir hamam gibi ki orada ruhun daralır, sen de sıkılırsın.»

11206

گرچه گرمابه عریضست و طویل

زان تبش تنگ آیدت جان و کلیل

«Hamam enli boylu olmakla beraber, harâretinden ruhun sıkılır ve usanırsın.»

11207

تا برون نائی نگشاید دلت

پس چه سود اندر فراخی منزلت

«Dışarı çıkmayınca kalbin ferahlamaz. O halde hamamın genişliğinden sana ne fayda olur?»

Bunun gibi bir insan da, bu mânen dar ve sıkıcı âlemin dışına çıkmayınca ferahlayamaz ve rahat edemez.

Diğer bir misâl :

11208

یا که کفش تنگ پوش ای غوی

در بیابان فراخی می‌دوی

«Yahud ey sapık kimse; dar bir ayakkabı giyersin de geniş bir çölde koşarsın.»

11209

آن فراخی و بیابان تنگ گشت

بر تو زندان آمد آن صحرا و دشت

«O genişlik senin için daralır ve o koca sahrâ sana zindan olur.»

11210

هرکه دید او مرترا از دور گفت

کو دران صحرا چو لاله درشکفت

«Uzaktan seni görmüş olan : O bu sahrâda lâle gibi açılmış — yânî; neş'eli bir halde bulunuyor — der.»

11211

او نداندکه تو همچون ظالمان

از برون درگلشن و جان درفغان

«O kimse bilmez ki; sen zâlimler gibi, hâricen gülşende görünürsün, fakat rûhun feryâd edip duruyor.»

Zâlimler hakîkaten böyledir. Onları dıştan görenler, saâdet ve neş'e içinde sanırlar. Lâkin onlar ettikleri zulümler dolayısiyle vicdanları [illegible] bir sıkıntı ve azab duyarlar.

11212

خواب تو آن کفش بیرون کردنست

که زمانی جانت آزاد از تنست

«Senin uykun o dar papucu ayağından çıkarmaktır ki bu müddet içerisinde ruhun beden hapsinden âzâde bulunur.»

Ruh, bedene bağlı oldukça sıkıntı içinde bulunur. İnsan uyuyup hisleri muattal kalınca, muvakkaten serbest kalır ve neşelenir. Bu hâl gamlı ve hüzünlü bir kimsenin uyumasiyle gamını, kederini unutmasına ve onlardan kurtulmasına benzer.

11213

اولیارا خواب ملکست ای فلان

همچو اصحاب کهف اندر جهان

«Azizim, uyku, Allah'ın velîlerinin malı, mülküdür... Dünya'daki Ashabı Kehif gibi...»

11214

خواب می‌بینند آنجا خواب نی

در عدم در میروند و باب نی

«Onlar rüyâ görürler, lâkin o, uyku değildir; yokluğa giderler, fakat görünürde kapısı yoktur.»

11215

خانهٔ تنگ و در و جان چنکلوك

کرد ویران تا کند قصر ملوك

«Beden dar ve kasvetli bir ev gibidir. Ruh da orda hasta ve sakat bir haldedir. Ruh, o dar evi, pâdişahlar sarayı yapmak için yıkmıştır.»

Seyr ü sülûkte bir takım riyâzât ve mücâhedât vardır ki onlarla be-

den zayıflar. Bu zaafın vucûda gelmesi, o dar ve sıkıcı evin yıkılıp yerine ruha lâyık bir saray ve kasr'ın yeniden inşaı içindir.

Hazret-i Bilâl lisânından bir takım maarif beyânına geçilip deniliyor ki:

11216

چکلوکم چون جنین اندر رحم

نه مهه گشتم شد این نقلان مهم

«Ben ana rahmindeki cenîn gibi iki büklüm oldum. Dokuz ay doldu, artık buradan göçmem gerek.»

Ölmek: Yeni ve mânevî bir hayata doğmaktır. Onun için Hazret-i İsâ Aleyhisselâm: **«İki defâ doğmayan, Âlem-i Melekût'a kat'iyyen giremez.»** buyurmuştur. Doğumun biri Dünyâya, ikincisi de Âlem-i Ukbâ'yadır. İkinci doğum yâ ölümle, yâhut ölmeden evvel riyâzât ve mücâhedât ile nefsi öldürmekle olur. Âlem-i Âhiretin genişliğine nisbetle Dünyânın darlığı (ana rahmi) gibi kalır. Dünyâdakiler de ana rahmindeki çocuklara benzer. Onun için Hazret-i Bilâl, kendisini dokuz aylık kemâl bulmuş ve artık mânâ âlemine doğması lâzım gelmiş bir cenîn'e benzetiyor.

11217

گر نباشد درد زه برمادرم

من درین زندان میان آذرم

«Eğer anamın doğum ağrısı tutmasaydı, ben bu zindanda ateş içinde kalacaktım.»

Anamın ağrısı tutması, ruhun intikâlinden bedenin ve mâder-i tabiatın müteessir ve müteellim olmasıdır.

11218

مادر طبع ز درد مرك خويش

ميكند زه تارهد بره زميش

«Bir anaya benziyen tabiatim de, kuzunun koyundan doğması — yâni ruhun bedenden çıkıp ayrılması — için ağrı çekmektedir.»

11219

تا چرد آن بره در صحرای سبز
هین رحم بگشا که گشت این بره گبز

«Ruh kuzusunun yeşil bir ovada otlaması için onun doğum yolunu aç ki, bu kuzu büyüdü, — yânî; ruh kemâlini buldu —.»

11220

درد زه گر رنج آبستن بود
بر جنین اشکستن زندان بود

«Doğum ağrısı gebe kadın için bir derd ise de, çocuk için zindanı yıkıp kurtulmaktır.»

11221

حامله گریان ز زه کاین المناص
وان جنین خندان که پیش آمد خلاص

«Gebe kadın, agrısından nasıl kurtulacağım? diye aglar. Fakat çocuk kurtuluş zamanı geldi diye güler.»

Yâni; ölüm ızdırâbiyle beden elem ve ıztırab duyarsa da, kurtuluyorum diye ruh sevinir ve güler.

11222

هرچه زیر چرخ هستند امهات
از جماد و از بهیمه وز نبات

«Felek kubbesi altındaki cemâdât, nebâtât ve hayvanâttan her biri diğerinin derdinden gâfildir, o derdi ancak kâmil olanlar bilir.»

11223

آنچه کوسه داند از خانهٔ کسان
بلمه از خانهٔ خودش که داند آن

«Başkalarının evinde olanı kösenin bildiği kadar, kabasakal kendi evinde olanı bilemez.»

Köselerin çoğu zeki, kaba sakalların ekseri budala olduğu halk arasında söylenir. Onun için «Bir kösenin başkalarına dâir bildiğini, bir kabasakal kendine aid olan kadar bilmez» mealinde Fârisî'de bir mesel vardır.

Buradaki köseden maksad: Ferâset sâhibleri, kaba sakaldan murad da ahmak takımıdır. Demek isteniliyor ki: «Kâmil bir ârifin, eşyâ'yı bildiği kadar, onlar kendilerini bilmezler.»

11224

آنچه صاحب دل بداند حال تو

تو ز حال خود ندانی ای عمو

«Amca; senin ahvâline dâir bir ârifin bildiğini sen kendin bilemezsin.»

«GAFLET, GAM, TENBELLİK VE GÖNÜL KARANLIĞI GİBİ NE VARSA HEPSİNİN, YERE MENSUP VE AŞAĞILIK BİR ŞEY OLAN BEDENDEN İLERİ GELDİĞİNİN BEYANI»

11225

غفلت از تن بود چون تن روح شد

بیند او اسرار را بی هیچ بد

«Gaflet, bedendendir. Beden ruh olunca bütün esrârı mutlaka görür.»

11226

چون زمین برخاست از جو فلك

نی شب و نی سایه باشد لی ولك

«Fezâdan yeryüzü kalkacak olursa, benim için de, senin için de ne gece kalır, ne de gölge.»

11227

هر کجا سایه‌ست و شب یا سایه گه
از زمین باشد نه از افلاک و مه

«Nerede gece, gölge ve gölgelik bulunursa onlar, feleklerden ve aydan değil, zemindendir.»

11228

دود پیوسته هم از هیزم بود
نی ز آتشهای مستنجم بود

«Duman, dâimâ odundan çıkar, yoksa parlak ateşten değil.»

Onun gibi, bir kimse de, Aşk-ı İlâhî ateşi ile yanıp parlak bir kor hâline gelir de odunluktan kurtulursa, nûrânî bir hâl peydâ eder.

11229

وهم افتد درخطا و در غلط
عقل باشد در اصابتها فقط

«İnsandaki vehim hatâya ve galata düşebilir. Hak ve hakîkate isabet eden ancak akıldır.»

11230

هر گرانی و کسل خود از تنست
جان ز خفت جمله در پریدنست

«İnsandaki ağırlık ve tenbellik bedendendir. Bir rûh ise hafifliği dolayısiyle uçma hâlindedir.»

Binâenaleyh sen de kendine bak, eğer tâât ve ibâdetler hususunda tenbelliğin varsa cismânîsin, yok o hususta çevik ve atik bulunuyorsan rûhânîsin.

11231

روی سرخ از علهٔ خونها بود
روی زرد از جنبش صفرا بود

«Yüzün kırmızılığı, kanın galebesindendir; çehrenin sarılığı safrânın hareketindendir.»

11232

رو سپید از قوت بلغم بود
باشد از سودا که رو ادهم بود

«Balgamın kuvvetinden yüz beyaz olur, kararması da sevdâ'dan ileri gelir.»

Eski hekimler bunlara (Ahlât-ı erbea) derler. Bedende hangisinin galib olduğunu hastanın yüzünden istidlâl ederlerdi.

Zâhirî alâmetler, bâtınî ahvâle delâlet ettiği gibi ibâdete olan şevk ve istek de Allah'ın indinde makbûliyyete, bilâkis ağırlık ve tenbellik de merdûdiyete alâmet olur.

11233

در حقیقت خالق آثار اوست
لیك جز علت نبیند اهل پوست

«Hakîkatte bütün eserlerin Hâlik'ı Allah'dır. Lâkin zâhir ehli olanlar, illet ve sebebden başka bir şey görmezler.»

Vâkıa sebebler de müessirdir, fakat o tesir kendilerinden değil, müsebbib'ül-esbâb olan Allah'ın emriyledir. Nitekim Cenâb-ı Pir yine Mesnevî'de der ki : «Kendinde gam ve keder görünce tevbe ve istiğfâr et. Gam ve keder, mükevvenâtın Hâlikı olan Allah'ın emriyle müessir olur.»

11234

مغز کو از پوستها آواره نیست
از طبیب و علت اورا چاره نیست

«Kabuğundan ayrılmamış bir içe hekimden ve ilâçtan fayda yoktur.»

Buradaki (iç)ten murad : akıl, kabukdan maksad da : bir takım se-

bebler ve illetlerdir. İnsan, sebeblere olan bağlılığını terk edip de Müsebbib'ül-Esbâb'a kalbini rabtetmeyince mâneviyât hususunda ilerleyemez.

11235

چون دوم بار آدمی زاده بزاد
پای خود برفرق علتها نهاد

«İnsan oğlu ikinci defa doğunca illet ve sebebleri ayağının altına alır.»

İkinci defa doğmanın ne demek olduğu biraz evvel izah edilmişti.

11236

علت اولی نباشد دین او
علت جزوی ندارد کین او

«Sebebleri ayağı altına alan kimsenin (İllet-i Ûlâ) dini ve mezhebi olmaz, illet-i cüziyye de ona bir zarar vermez.»

Bir kısım filozoflara göre her şeyin bir illeti ve sebebi vardır ki teselsül eder gider. Onun için ilk illet ve sebeb saydıkları (Akl-ı Evvel)e, yâhut bizzât (Vâcib'ül-Vücûd)a (İllet-i ûlâ) ve (İllet'ül-ılel) yanî; sebeblerin sebebi derler. Bunların mezhebine göre Allah, Fâil-i Muhtâr değildir. İcabı ne ise onu yapmaya mecburdur. Ehl-i Sünnet'e göre ise, Fâil-i Muhtâr'dır; (Fe'alünlimâyürid)dir. Dilediğini yapar ve yapmasında da temâmen serbesttir. Binâenaleyh sebeb ve illetleri ayak altına almış, Hakk'ın (ضار) ve (نافع) olduğunu, yâni; isterse zarar, isterse menfeat verdiğini bihakkın anlamış olan kimse, öyle filozof nazariyelerine bağlanmaz ve hâdiselerin, sebeblerin tesiriyle değil, Müsebbib'ül-esbâbın irâde ve yaratmasiyle vukua geldiğini zevkle bilir. Bundan dolayı sebebler ve illetler de ona kin bağlamaz, yânî; te'sir icrâ edemez.

11237

می‌پرد چون آفتاب اندر افق
با عروس صدق و صورت چون تتق

«Böyle bir kimse, sıdk ve ihlâs gelini ile birlikte ve sûreti de kendisine perde olduğu halde güneş gibi ufuklarda uçar durur.»

11238

تا که بیرون از افق وز چرخها

بی‌مکان باشد چو ارواح و نها

«Hattâ ufuklardan ve feleklerden de dışarda, ruhlar ve akıllar gibi mekansız bir âlemdedir.»

11239

بل عقول ماست سایه‌های او

می‌فتد چون سایه‌ها در پای او

«Hattâ bizim akıllarımız, bile o'nun gölgesidir ki, gölge gibi o'nun ayağına düşerler.»

Yani; gölge nasıl şahsa tâbi olur ve ardınca giderse, bizim akıl ve reyimiz de onun ictihâdına uyar.

11240

مجتهد هرگه که باشد نص شناس

اندران صورت نیندیشد قیاس

«Müctehid, bir mesele hakkında nas'sı bilirse, hükümde artık kıyas düşünmez.»

Müctehid: Kur'ân'ı ve çeşitli mânâlarını bilen, insanların örf ve âdetlerine vâkıf olup da yaptığı kıyaslarda isâbet eden kimsedir.

Nas: Kitab ve sünnet, yâni; Kur'ân ve Hadistir. Bir müctehid, bir mesele hakkında hüküm vereceği vakit, onun hakkında bir âyet yâhud bir hadis biliyorsa onunla hükmeder. Nassı bilmez ve bulamazsa kıyas yapar; yâni; hakkında nas bulunan bir meseleye tatbik eder, yâhut İcmâı Ümmet'e göre ictihâd eder.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Ârif-i kâmilin ictihâd ve reyi de hasbelverâse nas gibidir. Binâenaleyh ona karşı akıl ve fikir ile kıyas yapılarak itiraz edilemez.

11241

نص وحی روح قدسی دان یقین
وان قیاس عقل جزئی تحت این

«Nas'sı, Rûh'ül-Kudüs olan Cebrâil Aleyhisselâm'ın getirdiği vahy-i İlahı bil. Akl-ı cüz'înin yaptığı kıyas ise bunun aşağısındadır.»

11242

عقل از جان گشت با ادراك و فر
روح اورا کی شود زیر نظر

«Akıl, rûhtan zekâ ve idrâk bulmuştur. Yânî; ruh olmayınca akıl da olmaz. O halde ruh, nasıl olur da aklın tasarrufuna girer?»

11243

لیك جان درعقل تأثیری کند
زان اثر آن عقل تدبیری کند

«Fakat, ruh akl'a tesir eder de, o tesir ile akıl tedbirde bulunur.»

11244

نوح وار ار صدق زد برتو روح
کویم و کو کشتی کو طوفان نوح

«Ey dâvâlı kimse; eğer rûh, Nûh gibi seni de tasdîk ettiyse derim ki: Hani senin gemin ve Nûh tufânın?»

11245

عقل اثر از روح پندارد ولیك
نور خود از قرص خور دورست نیك

«Akıl, kendisinde şuûr ve zekâ eserini ruhun kendisi sanır. Fakat güneşin ziyâsı onun cisminden iyiden iyiye uzaktır.»

Yâni; güneşin bir cismi, bir de ziyası vardır. Fakat ikisi de değildir. O cisme ziya veren Allah'tır. İnsandaki aklın da şuûr ve idrâkine rûh sebebdir. Fakat, idrâk ve şuûr şeklinde tezahür eden şey'in menşei hakikatte ruh değil, Cenâb-ı Kaadir ve Kayyumdur. Eğer şuûr tesiri yalnız ruhtan olsaydı, Dunyâda deli bulunmaması lâzım gelirdi. Çünki mecnunların da ruhu vardır amma, şuûru yoktur.

11246

زان بقرصی سالکی خرسند شد

تاز نورش سوی قرص افگند شد

«Ondan dolayıdır ki sâlik-i hâlis, bir lokma ekmeğe kanâat ederek riyâzât yapar ve böylece güneşin ziyâsı gibi olan rûhun nûrundan aslına, yani; sıfatlarından zâtına atılır.»

11247

زانکه این نوریکه اندر سافلست

نیست دائم روز و شب او آفلست

«Çünki âlem-i süflîde bulunan nûr gece gündüz dâimî değildir. Mesela Güneş'in ziyası akşam olunca söner.»

11248

وانکه اندر قرص باشد باش و حا

غرقهٔ آن نور باشد دائما

«Fakat nur'un aslına ulaşan — zat tecellisine mazhar olan — kimse daima o nura garkolmuş olarak bulunur.»

11249

نی سحابش ره زند خود نی غروب

وارهیداو از فراق سینه کوب

«Ne bulut onun yolunu vurur, ne de nûr'u gurûb eder. O kimse, göğsü yumruklatan ayrılıktan kurtulmuştur.»

11250

اچنین کس اصلش از افلاك بود
یا مبدل گشته گر از خاك بود

«Böyle bir kimse aslen semâvidir; yâhut hâkîdir de bır cezbe ile beşeriyyetten rûhâniyyete yükselmiştir.»

11251

زانکه خاکی‌را نباشد تاب آن
که زند بروی شعاعش جاودان

«Çünki Hakîkat Güneşinin dâimî tecellîsine toprağa mensup olanlar tehammül edemez.»

11252

گر زند برخاك دائم تاب خور
آنچنان سوزد که نارزد ثمر

«Eger Güneş'in ziyâsı her vakit toprağa vurursa, onu öyle yakar ki, toprak meyve ve mahsûl vermez olur.»

11253

دائم اندر آب کار ماهیست
مار را با اوکجا همراهیست

«Daimâ su içinde bulunmak, balığın işidir. Yılanın, balıkla yoldaşlığı olabilir mi?»

Yâni; Vahdet Denizinde dâimâ yüzen nebîler ve Allah'ın velîleridir. Yılan ahlâklı kimseler bu işte onlarla yoldaşlık edemezler.

11254

لیك درکه مارهای پرفند
اندرین یم ماهیها می‌کنند

«Lâkin bu âlem dağında öyle kurnaz yılanlar vardır ki tarikat denizi içinde balıklık ederler.»

Tarikat kisvesinde ve erbâb-ı tarik zümresinde öyle mukallid ve mürayi, usta hiylekârlar vardır ki, kendileri yılan gibi iken, halka Vahdet Denizinin balığı gibi görünürler.

11255

مکرشان گر خلق را شیدا کند

هم ز دریا تاسه‌شان رسوا کند

«Onların mekr'i ve hiylesi halkı çıldırtırsa da, Denizden nefretleri kendilerini halk arasında rezil eder.»

11256

واندرین یم ماهیان پر فنند

مار را از سحر ماهی میکنند

«Vahdet ve Hakîkat Denizinin de öyle usta balıkları vardır ki, onlar yılanı sihir ile balık yaparlar.»

11257

ماهیان قعر دریای جلال

بحرشان اموخته سحر حلال

«Onlar, Ululuk Denizinin balıklarıdır ki o Celâl ve Azamet Denizi onlara bir sihr-i helâl öğretmiştir.»

Sihir, kerâmet ve mûcize bir fevkalâdelik halinin müşterekliği sebebiyle görünüşde ve avâm nazarında bir gibidirler. Lâkin birincisi bir sihr-i harâm, ikincisi evliyâ'dan, üçüncüsü ise enbiyâdan zuhur eden bir sihr-i helâldır. O sihr-i helâlı onlara öğreten, azamet ve celâl deryası olan Cenab-ı Haktır. Yaptıkları sihr-i helâl de, yılan ahlâklı olanları balıklaştırmak, yâni; kâfiri îmâna, fâsıkı salâha getirmektir.

11258

پس محال از تاب ایشان حال شد

نحس آنجا رفت و نیکو فال شد

«Muhâl denilecek pek çok şey, onların kuvvetiyle hallolmuştur. Uğursuzluk, onların yanına gelince fâl-i hayır ve seâdet kesilmiştir.»

11259

تا قیامت گر بگویم زین کلام
صد قیامت بگذرد وین ناتمام

«Bu bahsi Kıyâmete kadar söylesem gene bitmez. Yüzlerce kıyamet kopar, geçer de yine bu bahis tamam olmaz.»

«ŞEYHİN LİSANINDAN HİKMETLER COŞUNCA, DİNLİYENLERDE BULUNMASI İCAP EDEN EDEP.»

11260

بر ملولان این مکرر کردنست
نزد من عمر مکرر بردنست

«Bu sözlerim, insanlara bir tekrarlamadır, ama bence tekrarlanan tazelenip yeniden yaşanan ve böylece uzayan bir ömürdür.»

Edebiyatta bir **(tekrar)** ve **(tekrîr)** bahsi vardır.

Tekrâr : Bir sözün lüzumsuz yere birkaç defa söylenmesidir. Câmilerde müezzinlerin «Hazret-i Bilâl-i Habeşî radiyallâhü anh hazretlerinin» demeleri ve farkında olmaksızın hazret kelimesini lüzumsuz yere iki defa söylemeleri gibi. Böyle lüzumsuz tekrarlar sözün fesâhatını bozar, değerini düşürür.

Tekrîr ise : Söze kuvvet vermek, muhâtabın nazar-ı dikkatini celbetmek için yapılan tekrarlamadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de de :

فَبِاَیِّ اٰلَٓاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

Yânî : **«O halde** (Ey ins-ü cin) **Rabbinizin hangi nimetlerini yalan sayabilirsiniz?[43]»**

Keza :

(43) Sûrei Rahman : 13.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

Yâni: «**(Bunu) yalan sayanların o gün vay haline[44]!**» gibi mükerrer Ayet-i Kerîmeler vardır. Fakat bunlar tekrar değil, birer tekrîrdir.

11261

شمع از برق مکرر رشود
خاك از تاب مکرر زر شود

«Mum, birbiri üstüne çakan kıvılcımlarla yanar, alevlenir. Toprak, birbiri üstüne vuran ziyalarla altın haline gelir, parlar.»

Birbiri peşisıra çakan kıvılcımların mumda devamlı bir alev haline geldiği ve Güneşin mükerrer akislerinden toprağın ekine tahavvül ettiği gibi, tekrar olunan bahisler de zihinlerde iyice yer eder ve fikri aydınlatır. Fakat dinleyenlerin söylenen sözlere rağbet göstermesi ve kemâl-i istekle dinlemesi şarttır.

11262

گر هزاران طالبند و یك ملول
از رسالت باز می‌ماند رسول

«Eğer binlerce tâlib ve dinleyici bulunur da, bir de usanç getiren kişi bulunursa, elçi elçilik yapmak istemez, gönlü soğur.»

11263

این رسولان ضمیر را ز گو
مستمع خواهند اسرافیل خو

«Sır söyleyen bu gönül elçileri, İsrâfîl tabiatlı dinleyici isterler.»

İsrâfil Aleyhisselâm Sûr'u üflemeğe memur bir melektir. (Sûr) denilen bir nidâ vâsıtasını iki defâ üfleyecek, birincisinde bütün canlı mahlûkât ölecek, ikinci üfleyişinde dirilecektir. Bu büyük melek yaratılışından beri sûr'u üflemek üzere Hakk'ın emrine muntazır bulunmaktadır.

---

(44) Sûrei Mürselât : 15.

Evliyâullâh hazerâtı da böyle İsrafil tabiatlı ve söylenilen söze dikkatli, tâlib ve dinleyici isterler.

11264

نخوتی دارند و کبری چون شهان

چاکری خواهند از اهل جهان

«Pâdişahlar gibi kibir ve azametleri vardır, Dünyâ halkından kulluk beklerler.»

Lâkin bunlardaki kibir ve azamet, kendilerinden değil, azamet-i Rabbâniyye tecellîsidir.

11265

تا ادبها شان بجا گه ناوری

از رسالتشان چگونه برخوری

«Onlara lâyık olan edeb ve tâzimi yerine getirmeyince, elçiliklerinden nasıl istifâde edersin?»

11266

تا نباشی پیششان راکع دوتو

کی رسانند آن امانترا بتو

«Karşılarında iki kat eğilmedikçe Allah'ın emânetini sana nasıl tebliğ ederler?»

11267

هر ادبشان کی همی آید پسند

کآمدند ایشان ز ایوان بلند

«Onlar yüksek bir mevkiden gelmiş oldukları için her edeb de hoşlarına gitmez.»

Her makamın kendine mahsus bir edebi vardır. Şimdi dünyâca yüksek bir mevki sâhibinin huzuruna çıkılırken şapka çıkarmak lâzımdır. Fakat câmie girerken şapkayı çıkardıktan sonra başına bir şey giymek lâzımdır. Çünki Dünyâ edebi şapka çıkarmak, Âhiret edebi, başına bir şey giymektir.

11268

نی گدایانند کز هر خدمتی

از تو دارند ای مزور منتی

«Onlar dilenci değillerdir ki ettikleri hizmete karşılık senden ücret beklesinler ve alacakları meblağ dolayısiyle sana minnettâr olsunlar.»

11269

لیک با بی رغبتیها ای ضمیر

صدقهٔ سلطان بیفشان وامگیر

«Fakat ey gönül, bunca rağbetsizliğe rağmen; sen Hakikat sultanı olan Allah'ın sadakasını kısma, o rağbetsizlere de saç.»

Belki aralarında o ilhâmı kavrayacak ve o emânete ehil olacak bir kimse bulunur da senin sözlerinden feyziyâb olur. Nitekim

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلٰى أَهْلِهَا

Yânî : **«Şübhesiz ki Allah size emânetleri ehil** (ve erbab) **ına vermenizi emreder[45].»** Âyet-i Kerîmesi mûcibince emâneti ehline vermek bütün müslümanlara farzdır

Bu Âyet-i Kerîmenin sebeb-i nüzûlü : Kâbe anahtarının (Ebû Talha Bin Abd'iddâr) oğullarına iâdesi idi. Çünki ecdâd-ı Peygamberîden (Kusay Bin Kilâb) Mekke şehrini tesis ettikten sonra bir takım vazîfeler ihdâs ile onları oğullarına tahsis eylemişti. O vazîfelerden biri de, Kâbe'nin miftâhdârlığı idi ki, Mekke'nin fethinde (Osman Bin Talha Bin Ebî Talha) nın uhdesinde bulunuyordu. Ebû Talha oğulları, Kâbe'yi kendilerinden başka kimse açamaz sanırlar ve bunu halka kabul ettirmek isterlerdi. Resûl-i Ekrem (S.A.V.), Kâbe'nin anahtarını (Osman Bin Talha)dan aldı ve Beyt-i Şerîf'in kapısını açıp içeri girdi. Uhdesinde (Zemzem) sakalığı bulunan (Abbâs Bin Abd'il-Muttalib), miftâhdârlığın sakalığa ilâvesini, yânî; anahtarın Ebû Talha oğullarından alınıp kendisine verilmesini istedi. Fakat o anda bu Âyet-i Kerime nâzil olduğu için Resûlullâh Efendimiz : **«Ey Ebû Talha oğulları, devamlı olarak sizde kalmak üzere emânetullâhı alın,»** diyerek anahtarı Osmân Bin Talha'ya iâde buyurdu. Osmân, vefât edince miftâhdârlık, amcazâdesi Şeybe'ye intı-

(45) Sûre-i Nisa : 58.

kabul etti ve O'nun neslinde kaldı. Hâlâ da onlardadır. Görülüyor ki bu Ayette husûsilik vardır. Lâkin sebebin husûsiyeti, emrin umûmiyetine mânî değildir. Binâenaleyh her malın, her vazîfenin sâhibine ve ehline verilmesi, hattâ her sözün anlayabileceklere söylenmesi lâzımdır. Bundan dolayı emânet'ullâh olarak ârifin kalbine ilhâm olunan mâ'rifet ve hakîkatlerin erbâbına bildirilmesi tavsiyesinde bulunuluyor.

11270

اسب خودرا ای رسول آسمان

در ملولان منگر واندر جهان

«Ey Resûl-i semâvî; sen, dinlemekten usanmış olanlara bakma da, hakîkatleri beyan meydanında at oynat.»

Ârifler de Hakk'ın ilhâmına mazhar oldukları için, Hazret-i Mevlânâ onlara (Resûl-i Semâvî) vasfını veriyor.

11271

فرخ آن ترکی که استیزه نهد

اسبش اندر خندق آتش جهد

«O Türke ne mutlu ki, inâd eder de atını içi ateş dolu bir hendekten atlatır.»

Buradaki Türkten maksad : Ârif-i kâmil, Türkün inâdı : Ârifin beyânâtta bulunmaya devâmı, ateşli hendekten atını sıçratması da : Tehlikeli bir iş olan hakîkatı söylemesidir.

11272

گرم گرداند فرس را آنچنان

که کند آهنگ اوج آسمان

«O Türk atını öyle sürer, öyle şahlandırır ki, gökyüzüne çıkmaya kasdeyler.»

Yânî; ârif o kadar yüksek ve açık beyânâtta bulunmalı ki işitenler ve ehli olanlar, o beyânâtın feyziyle rûhâniyet ve mâneviyât semâlarına yükselmeliler.

11273

چشمرا از عز و عزت دوخته
همچو آتش خشك و تررا سوخته

«Ne kimseyi görür, ne kimsenin hasedine bakar. Herşeyden gözünü yummuştur; ateş gibi kuruyu da yakmıştır, yaşı da...»

11274

گر پشیمانی بروغیی کند
آتش اول در پشیمانی زند

«Eğer niçin söyledim diye bir pişmanlık duyar ve bu pişmanlık ona bir ayıp olursa o evvelâ pişmanlığı yakıp, izâle eder.»

11275

خود پشیمانی نروید از عدم
چون ببیند گرمی صاحب قدم

«Kadem ve sebât sâhibinin, yânî; hakâyık ve meânî dinleyip öğrenmek hususunda bir tâlibin sebâtını ve şiddet-i arzusunu görünce ademden ârife pişmanlık gelmez.»

Çünki bir tâlibi irşâd etmekle, o irşâda pişman olmak, yeğdiğerinin zıddı ve düşmanıdır. Bir yerde birleşemezler.

«HER HAYVANIN, DÜŞMANINI KOKUSUNDAN TANIMASI VE ÇEKİNİP KAÇMASI MÜMKÜN OLMAYAN BİR ZÂTA DÜŞMAN OLAN KİMSENİN ZİYANKÂRLIĞI»

11276

اسب داند بانگ و بوی شیررا
گرچه حیوانست الا نادرا

«At, aslanın kokusunu ve sesini tanır. O, hayvan olmakla beraber düşmanını tanımayışı nâdir vâki olur.»

11277

بل عدو خویشرا هر جانور
خود بداند از نشان و از اثر

«Belki her hayvan, kendi düşmanını izinden ve nişânından tanır.»

11278

روز خفاشان نیارد بر پرید
شب برون آمد چو دزدان و چرید

«Yarasa gündüz uçamaz. Geceleri hırsız gibi çıkar ve gıdâlanır.»

11279

از همه محروم تر خفاش بود
کو عدوی آفتاب فاش بود

«Bütün hayvanların en mahrumu yarasadır ki zâhir ve münevver olan güneşin düşmanıdır.»

Burada hayvanlar ile insanlar, Güneşle evliyâüllâh, yarasa ile de evliyâüllâh düşmanı olanlar temsil edilmektedir. Yarasa, nasıl Güneş'in ziyâsına tehammül edemez de ona düşman geçinirse, bazı yarasa tabîatlı bedbaht şahıslar da velâyet ve mârifet sâhiblerine öylece düşmanlık ederler. Fakat adâvetleri lâfzîdir. Çünki :

11280

نی تواند درمصافش زخم خورد
نی بنفرین تاندش مهجور کرد

«Yarasa, ne Güneşle muhârebe edip yaralanabilir, ne de nefret ve adâvetle onu uzaklaştırmaya muktedir olur.»

11281

آفتابی که بگرداند قفاش
از برای غصه و قهر خفاش

«Yarasaya gam ve keder vermekten ve onu kahreylemekten Güneş yüz çevirirse, bu :»

11282

دال بر لطف و کمال او بود
که بخفاشش کجا مانع شود

«Güneşin son derece lutfuna ve kemaline delâlet eder. Yoksa yarasa ona nasıl mâni olabilir?»

O halde ey âciz insan :

11283

دشمنی گیری بحد خویش گیر
تا بود ممکن که گردانی اسیر

«Bir düşman tutarsan kendi derecene göre tut ki icabında onu esir edebilesin.»

11284

قطره با قلزم چه استیزه کند
ابلهست او ریش خود بر میکند

«Damla denizle nasıl mücâdele eder? Böyle bir mücâdeleye kalkan ahmaktır, sonunda pişman olur da sakalını yolar.»

11285

حیلت او از سبالش نگذرد
چنبر حجرهٔ قمررا بردرد

«Ehlullâh ile mücâdeleye kalkışanın hiylesi, bıyığından öteye geçmez. Kürre-i kamerin çenberini nasıl yırtabilir?» »

11286

با عدو آفتاب این بدعتاب
ای عدو آفتاب آفتاب

«Bu ahmak, Hakîkat Güneşine düşmanlığa kalkışır. Ey güneşler güneşi olan Cenâb-ı Hak'ka adâvet eyleyen ahmak.»

Bir Hadis-i Kutsîde: «Benim bir velîme düşmanlık eden, çarpışmak üzere benim karşıma çıkmış olur.» buyurulmuştur. Binâenaleyh ikinci mısrada birinci âftâb : Enbiyâ ve evliyâ, ikinci âftâb : Zât-ı Akdes-i Mevlâdır. Çünki O, güneşlerin güneşi ve Nübüvvet ve Velâyet nurlarının menbaıdır.

11287

ای عدو آفتابی کز فرش
می بلرزد آفتاب و اخترش

«Ey ahmak; sen öyle bir güneşe düşmansın ki, onun ziyasından güneş de, yıldızlar da titrer.»

11288

تو عدو او نهٔ خصم خودی
چه غم آتشی را که تو هیزم شدی

«Sen onun değil, kendinin düşmanısın. Sen odun olduktan sonra Allah'ın gazab ateşi seni yakmaktan geri durmaz.»

11289

رحمتش نی رحمت آدم بود
که مزاج رحم آدم غم بود

«Hakkın rahmeti, insan merhameti gibi değildir. Çünki insan merhametinin mizâcında gam ve keder vardır.»

İnsanda vâkıa merhamet, yâni; acımak vardır. Acımak ise gam ve keder verir. Meselâ bir fakirin aç ve çıplak hâline acınır ve o halden hüzün ve keder duyulur. Allah'ın rahmeti ise böyle değildir, onda merhamet vardır, fakat hüzün ve keder yoktur.

11290

رحمت مخلوق باشد غصه ناك
رحمت حق از غم و غصه ست پاك

«Mahlûkun merhameti elemle karışıktır. Hakkın rahmeti ise, gam ve gussadan münezzehtir.»

11291

رحمت بی چون چنین دان ای پدر
ناید اندر وهم ازوی جز اثر

«Babam, Allah'ın rahmetini şöyle bil: O rahmet, vehme bile sığmaz, yalnız eseri görünür.»

Yâni; vehim mesabesinde olan akl-ı cüz'î, İlâhî Rahmet'i ancak eserinden anlar ve eserden müessire istidlâl yoliyle Cenâb-ı Hakkın (Rahîm) ve (Rahmân) olduğunu fehmeder. Fakat ulemâ ile urefânın anlayışında kullî fark vardır. Âlimler; istidlâl yoliyle, ârifler ise zevk ve vicdan yoluyla idrâk ederler.

Bu münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, iki anlayışın farkını anlatıyor:

«BİR ŞEYİ MİSAL VE TAKLİD İLE BİLMEKLE, O ŞEYİN HAKİKATİNİ BİLMENİN FARKI»

11292

ظاهرست آثار و میوهٔ رحمتش
لیک کی داند جز او ماهیتش

«Allah'ın rahmeti eserleri ve meyveleri meydanda olduğu için onları herkes görür, fakat O'ndan başkası, onun hakîkat ve mahiyetini nasıl bilir?»

11293

هیچ ماهیات اوصاف کمال
کس نداند جز باثار و مثال

«Mutlaka, kemâl vasıflarının mahiyetini, onların eser ve misâllerinden başka bir yol ile kimse bilemez.»

Meğer ki Cenâb-ı Hak, bazı kâmil kullarına öğretmiş ola.

11294

طفل ماهیت نداند طمث را
جز که گویی هست چون حلوا ترا

«Çocuk, cinsî münâsebetin mâhiyetini bilemez. Meğer ki ona, o şey, senin için helvâ gibidir diyesin.»

11295

کی بود ماهیت ذوق جماع
مثل ماهیات حلوا ای مطاع

«Fakat, ey taklide yapışmış adam; çiftleşmedeki lezzet, helvadaki lezzete benzer mi? O nerde, bu nerde?»

Bu söz, târif değil, ancak bir temsil olabilir.

11296

لیك نسبت کرد از روی خوشی
با تو آن عاقل چو تو کودك وشی

«Lâkin hoşluk ve tatlılık cihetinden o âkil, çocuk gibi olan sana öyle bir nisbet ve temsil yapmıştır.»

11297

تا بداند کودك آنرا از مثال
گر نداند ماهیت یا عین حال

«Çocuk, çiftleşmenin mahiyetini ayn-ı hâl ile bilemezse de, helvâ misalinden anlasın diye o teşbih yapılmıştır.»

11298

پس اگر گویی بدانم دور نیست
ور بگویی که ندانم زور نیست

«O halde ey çocuk tabiatlı insan; ben onu biliyorum dersen yanlış değildir, bilmiyorum dersen de yalan olmaz.»

Bir misal daha :

11299

گر کسی گوید که دانی نوح را
آن رسول حق و نور روح را

«Biri sana: Allah'ın peygamberi ve rûhun nûru olan Nûh Aleyhisselâmı bilir misin? dese.»

11300

گر بگوئی چون ندانم آن قمر
هست از خورشید و مه مشهورتر

«Sen de: nasıl bilmem o ay yüzlüyü? Güneşten de meşhurdur, aydan da.»

11301

کودکان خرد در کتابها
وان امامان جمله در محرابها

«Küçük çocuklar kitablarda — yânî; mekteplerde — okuyor; imamlar da, mihrablarda söylüyorlar.»

11302

نام او خوانند در قرآن صریح
قصه‌اش گویند از ماضی فصیح

«Kur'ân'da adını açıkça okurlar, geçmiş kıssasını fesahatla söyler ve anlatırlar.»

11303

راست گو دانیش تو از روی وصف
گرچه ماهیت نشد از نوح کشف

«Doğru söyle, Nûh'un hakikat ve mahiyyeti sana münkeşif olmamakla beraber onu vasfedildiği gibi bilir misin?»

11304

ور بگویی من چه دانم نوح را

همچو اوی داند اورا ای فتی

«Eğer dersen ki : ey yiğit; ben Nuh'u ne bilirim. O'nu, O'nun gibi bir Hak eri bilir.»

11305

مور لنگم من چه دانم پیل را

پشهٔ کی داند اسرافیل را

«Ben topal bir karıncayım, fili ne bilirim; bir sivrisinek İsrâfil'i nasıl bilir?»

11306

این سخن هم راستست از روی آن

که بماهیت ندانی ای فلان

«Ey falan kimse; bu sözün de doğrudur. Onu mahiyet ve hakikatiyle bilemezsin.»

11307

عجز از ادراك ماهیت عمو

حالت عامه بود مطلق مگو

«Ama, mahiyetlerin idrâkinden âciz bulunmak umûmun hâlidir diye, mutlak olarak söyleme.»

Çünki Enbiyâ ve Evliyâdan bazıları, mahiyetleri idrâk ederler, fakat onu izhâr etmeyip susarlar. Bazıları da : **«İdrâki anlamaktan âciz olmak da bir nevi idrakdir»** derler.

11308

زانکه ماهیات و سر سرآن

پیش چشم کاملان باشد عیان

«Zîra mahiyetler ve onun sırrının sırrı, kâmillerin nazarında apaçıktır.»

11309

در وجود از سر حق و ذات او

دورتر از فهم و استبصار کو

«Varlık âleminde Hakkın sırrını ve zâtını görmekten daha ziyâde uzak bir şey var mı?»

11310

چونکه آن مخفی نماند از محرمان

ذات و وصفی چیست کان ماند نهان

«Mahrem olanlardan o gizli kalmayınca bir şeyin zât ve sıfatı nedir ki gizli kalsın.»

11311

عقل بحثی گوید این دوراست گو

بی ز تأویلی محالی کم شنو

«Akıl; enbiyâ ve evliyânın zât ve sıfatlara mahremiyetini inkâr eder ve: bu gâyet derin bir bahistir, onu te'vil etmeksizin kabul etme, der.»

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ

لَا يَعْلَمُهَا اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ

مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا

Yânî: «Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez. Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez[46].» âyetiyle istidlâle kalkışır.

(46) Sûrei En'am: 59.

11312

قطب گوید مر ترا ای سست حال

آنچه فوق حال تست آید محال

«Zamanın kutbu da der ki: Ey zayıf halli kimse; sana halinin fevkinde olan şeyler muhâl gelir.»

11313

واقعاتی که کنونت بر گشود

نی که اول هم محالت می‌نمود

«Ey mahiyetlere vukûfu inkâr eden kimse; şimdi nâil olduğun ilim ve kemal, evvelce sana muhal görünmüyor mu idi?»

11314

چون رهایدت ز زندان کرم

تیه را بر خود مکن حبس ستم

«Hakkın keremi seni o zindandan nasıl kurtardı. Akıl çölünü kendine zulüm hapishânesi yapma.»

«NISBET VE ZÂHİRÎ İHTİLÂF YÜZÜNDEN BİR ŞEYDE HEM NEFİY, HEM DE İSBATIN BİRLEŞMESİ»

Yukarıdaki beyitlerde Nûh Aleyhisselâm'ı bilmenin ve bilmemenin kabil olabileceği beyan buyurulmuştu. Şu hâl iki zıddın birleşmesi demektir. İki zıd, nisbet ve zahiri ihtilâf itibâriyle bir şeyde ictimâ edebilirler. Meselâ: «Hazret-i Nûh'u bilirim» demek, siyer ve târih kitablarında nakledildiği gibi bilirim demektir. Fakat; «O mübârek zâtı nasıl bilebilirim?» demek de, O'nun Allah'ın indinde hâiz olduğu âli mertebeyi ne bilirim? demektir. İşte yekdiğerini nakzeder gibi görünen isbât ve nefiy arasında tenâkuz yoktur. Çünkü Nûh Aleyhisselâm'ın bilinmesi, târihi şahsiyeti itibariyledir, bilinmemesi de ind-i İlâhideki yüksek ve mânevi derecesi dolayısiyledir.

11315

نفى آن يك چيز واثباتش رواست
چون جهت شد مختلف نسبت دوتاست

«Bir şeyin nefyi ile isbâtı mümkündür. Çünki bir şeyin muhtelif ciheti ve iki nisbeti vardır.»

Meselâ; bir kimse, bildiği bir meselenin âlimi, bilmediğinin câhilidir. Şahıs bir olduğu halde nisbet itibariyle o şahısta ilim ile cehil, yâni, isbât ile nefiy birleşmiş olur.

11316

ما رميت اذ رميت از نسبتست
نفى اثباتست هردو مثبتست

«(Mârameyte iz rameyte) hitâbı nisbet cihetindendir. Ve hem nefiy vardır, hem isbat ve ikisi de yerindedir.»

Aleyhissalât Efendimiz Bedir gazâsında müşrikler tarafına bir avuç taş kırığı atmıştı. Cenâb-ı Hak : Yâ Muhammed :

وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى

Yânî : **«Attığın zaman da** (Habîbim) **sen atmadın, ancak Allah attı[47].»** buyurdu. İşte bu hitapta hem nefiy ve hem de isbât vardır. «Attığın vakit» denilmekle taşların, taraf-ı Nebevîden atıldığı isbât ediliyor. «Sen atmadın» buyurulmakla da atma işi, Zât-ı Risâletten nefyolunuyor ki her ikisi de doğrudur ve sâbittir. Çünki zâhirde taşları atan Resûlullahdır, hakîkatte atan ve o taşlara müşrikleri sersemletmek hassasını veren ise Allah'dır. Hazret-i Mevlânâ, bu âyeti şöyle tefsir ediyor :

11317

آن تو افگندى چو بردست تو بود
تو نه افگندى كه قوت حق نمود

«Habîb-i Necîbim; o taşları sen attın, çünki o taşlar senin elinde idi. Sen atmadın, çünki kuvveti Allah verdi.»

---

(47) Sûrei Enfal : 17.

11318

زور آدم زاده را حدی بود

مشت خاك اشكست لشكر كی شود

«İnsan oğlunun kuvvetinin nihâyet bir derecesi vardır. Bir avuç toprak ve taş, bir ordunun kırılıp bozulmasına nasıl sebeb olur?»

İşte o tesîri Cenâb-ı Hak vermiştir.

11319

مشت مشت تست افگندن زماست

زين دو نسبت نفی اثباتش رواست

«Avuç senin avucundur ama, atış bizdendir. Bu iki nisbetin nefyi de yerindedir, isbatı da...»

Enbiyâyı, husûsiyle Hatemülenbiyâyı inkâr edenlerde de böyle nefiy ve isbât vâkî olmuştur :

11320

يعرفون الانبيا اضدادهم

مثل ما لايشتبه اولادهم

«Münkirler ve müşrikler, enbiyâyı, kendi çocuklarını, tanıdıkları, bildikleri gibi tanırlar bilirlerdi.»

Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki :

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ

Yânî : **«Kendilerine kitab verdiklerimiz onu** (o peygamberi) **öz oğulları gibi tanırlar[48].»**

---

(48) Sûrei Bakara : 146.

11321

همچو فرزندان خود دانندشان

منکران با صد دلیل و صد نشان

«Münkirler, yüzlerce delil ve nişân ile peygamberleri biliyorlar ve kendi oğullarını tanıdıkları gibi onları da tanıyorlardı.»

11322

لیک از رشک و حسد پنهان کنند

خویشتن را بر ندانم میزنند

«Lâkin müşrikler, hasedlerinden, tanıdıklarını gizlerler, (bilmiyoruz ki) diye bilmezlikten gelirler.»

11323

پس چو یعرف گفت چون جای دگر

گفت لا یعرفهم غیری قدر

«Cenâb-ı Hak, müşrikler için : (enbiyâyı tanırlar), dedi. Bir Hadis-i Kudsîde de : (Velîlerimi, benden başkası tanımaz).»

Sofiye hazerâtı der ki : Enbiyânın nübüvvet ve velâyet olmak üzere iki cihheti vardır. Velâyetleri, beşeriyyetten fâni ve Allah ile bâki olmaları tarafıdır. Binâenaleyh. nübüvvetleri bakımından bilinirler, velâyetleri tarafından tanınmazlar. O halde hem : **«O'nu tanırlar»**, hem : **«Onları benden başkası tanımaz»** ihbârı, isbât ve nefyi hâvî iken, onlar hakkında doğrudur.

11324

انهم تحت قبابی کامنون

جز که یزدانشان نداند ز آزمون

«Onlar, benim kubbelerim altında gizlidir dedi. Onları Allah'tan başka kimse imtihan ile, zan ve kıyâs ile bilip tanıyamaz.»

Hadisteki kubbeleri, bazıları. Gök kubbeleri: bazıları da. Allah'ın esması ve sıfatları, diye izah etmişlerdir.

11325

هم بنسبت گیر این مفتوح را
که بدانی و ندانی نوح را

«Nuh'u hem bilirsin, hem bilmezsin, değil mi? İşte bunu da bu âyetle hadiste ızhar edilen manâya kıyas et!»

Hazret-i Nûh'u hepimiz akıl ve nakil cihetinden biliriz ki uzun uzadıya kavmini îmâna dâvet etmiş, icâbet etmedikleri için haklarında bed duâda bulunmuş, o inkisâr yüzünden, tûfan olarak o müşrik, muannid ve müstehzi kavm boğulmuştu. Hazret-i Nûh'u bu itibâr ile bilir ve tanırız. Lâkin ind-i İlâhî'deki kurbiyyetini ve mânevî derecesini bilmeyiz ve tanımayız. Tanımak ve tanımamak iki zıd olduğu halde Nûh Aleyhisselâm hakkında ve bizim anlayışımızda birleşiyor.

«DERVİŞİN YOKLUĞU VE VARLIĞI MES'ELESİ»

11326

گفت قائل درجهان درویش نیست
ور بود درویش آن درویش نیست

«Birisi dedi ki: Dünyâda derviş yoktur. Şâyed varsa o derviş, derviş değildir.»

Dervişlikten gâye: Şu mevhûm vücûdu izâle etmek, kendi varlığını Vücûd-i İlâhiyyede ifnâ eylemektir. Her derviş bu gâyeye vâsıl olamadığı için, cihanda hakikî bir derviş yoktur, yâhut pek azdır. Şâyed o gâyeye vâsıl olamamış bir derviş varsa o, hakikî derviş değildir.

11327

هست از روی بقای ذات او
نیست گشته وصف او در وصف هو

«O, hakikî derviş, zâtının bekâsı cihetinden vardır. Fakat onun vasfı, vasf-ı İlâhîde yok olmuştur.»

Bu temâmen mutâbık olmamak üzere şöyle temsil edilebilir:

11328

چون زبانهٔ شمع پیش آفتاب
نیست باشد هست باشد در حساب

«O, Güneşe karşı yanmakta olan muma benzer. Mumun alevi de var sayılır ama Güneşin önünde yok gibidir.»

11329

هست باشد ذات او تا تو اگر
بر نهی پنبه بسوزد زان شرر

«Öyle olmakla beraber sen ona pamuk tutacak olursan kıvılcımından pamuk yanar.»

11330

نیست باشد روشنی ندهد ترا
کرده باشد آفتاب اورا فنا

«O, alev yoktur, sana aydınlık vermez. Zîra Güneş onu yok etmiştir.»

Bir misal daha :

11331

در دوصد من شهد یك اوقیه خل
چون درافکندی و دروی گشته حل

«Eğer ikiyüz batman bal'ın içine bir okka sirke koysan ve balda erise...»

11332

نیست باشد طعم خل چون میچشی
هست اوقیه فزون چون بر کشی

«Tattığın vakit sirke tadı yoktur, lâkin, tartarsan ağırlığı ikiyüz batman bir okka artmış olur.»

Hz. Mevlânâ diyor ki : İkiyüz batman bal içinde bir okka sirkeyi hal-

ledersen sirke yokolur. Tattığın vakıt sirke lezzetini bulamazsın. Fakat bal'ın ağırlığı bir okka artmış olur. Sirkenin ekşiliğinin bal içinde yokolduğu gibi hakikî bir dervişin de sıfat'ı, sıfat-ı ilâhide fenâ bulur. Lâkin akıl terazisi ile tartarsan onun zât'ı, yânî; beşeriyyet'i, bâkidir.

Bundan, bir derviş'in sıfâtının fânî olması, sıfât-ı ilâhiyeyi artırır gibi bir manâ anlaşılmamalıdır. Hz. Pir'in buradaki maksadı : Bir derviş'in fani olması, sıfâtının tahvîl ve tebdîl etmesidir, yoksa sıfat ve zatının Sıfat ve Zât-ı Rabbâniyyeyi artırması demek değildir. Zât'ının bâki kaldığı, açıkçası bir kul'un Allah olması mânâsını ıfâde etmez.

11333

پيش شيرى آهوى بيهوش شد

هستيش با هست اوروپوش شد

«Bir ceylân arslan karşısında kendinden geçer. Onun varlığı, arslanın mevcudiyyetine hicap olur.»

Dikkat buyurulsun, getirilen misaller, fenâ fillah olanla Zât'ı Mutlak'ın tamamı ile temsîli değildir. Ancak mübtedîlere anlatmak içindir, İnsanlar, görmedikleri, bilmedikleri bir şeyi ancak misal ile mümkün mertebe kavrayabilirler. Misalde ise benzeyenle benzetilen tamamıyla aynı olamaz. Benzeyen, benzetilene her cihetten benzemez. Onun için Hz. Mevlânâ diyor ki :

11334

اين قياس ناقصان بركار رب

جوشش عشقست نز ترك ادب

«Şan-ı İlâhî ile ilgili bu eksik kıyaslar, aşkın galeyânındandır, terk-i edep değildir.»

11335

نبض عاشق بى ادب بر مى جهد

خويشرا در كفهٔ شه مى نهد

«Âşık'ın nabzı edebe riâyet etmez. Ceset hareket eder de kendisini şâh'ın terâzisine koyar.»

11336

بی ادب تر نیست کس زو در جهان

با ادب تر نیست کس زو در نهان

«Dünyada âşıktan daha ziyâde edebe riâyet etmeyen yoktur; fakat bâtında, ondan daha edepli kimse de yoktur.»

Derler ki: Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Hz. Ali (Kerremallâhu Vecheh) ile hurma yiyormuş. Resülûllah Hazretleri, lâtîfe olsun diye, çekirdekleri Cenâb'ı Murtazâ'nın önüne sürmüş, sonra da: **«Ya Ali! Ne kadar çok yemişsin, baksana çekirdekler hep senin önünde.»** buyurmuş. Hz. Ali de bu lâtifeye karşı: **«Ya Rasûlallah siz çekirdekleriyle mi yediniz?»** cevâbını vermiş. Bu cevap, âşıkla ma'şuk arasındaki cilveyi bilmeyenlerce edeb dışı gibi telâkki edilir. Halbuki zâhiren serbestlik gibi görünen o cevapta, Resûlullah'ın lâtîfesine karşı aynı lâtîfe ile mukabele cilvesi vardır.

11337

هم بنسبت دان وفاق ای منتخب

این دو ضد با ادب با بی‌ادب

«Ey seçilmiş kimse; Bu edîbâne ve gayri edîbâne iki zıt görünüşü, yine nisbet itibâriyle yekdiğerine muvâfık bil.»

11338

بی‌ادب باشد بظاهر بنگری

که بود دعوی عشقش همسری

«Zahirine bakacak olursa âşıkın hareketi edeb dışı gibi görünür. Çünkü başında aşk dâvâsı vardır.»

11339

چون بباطن بنگری دعوا کجاست

او و دعوی پیش آن سلطان فناست

«Bâtınen görecek olursan da'vâ nerededir? O Padişahın önünde dâvâ da fanidir, âşık da...»

11340

مات زيد زيد اگر فاعل بود

ليك فاعل نيست كو عاطل بود

«Zeyd öldü desek bu cümlede Zeyd fâildir ama, hakikatte fâil değildir, elinden birşey gelmez ki!..»

11341

او ز روی لفظ نحوی فاعلست

ورنه‌او مفعول و موتش قاتلست

«O cümledeki Zeyd, nahiv kaidesi bakımından fâildir... Yoksa hakikatte mefuldür ve kâtili, ölümdür.»

11342

فاعلى چه كو چنان مقهور شد

فاعليها جمله ازدى دور شد

«Fâillik ne demek? O, öyle mahv olmuştur ki bütün fâillikler ve hareketler ondan uzaklaşmıştır.»

«SADR-I CİHAN'IN VEKİLİNİN BİR TÖHMET ALTINA ALINARAK CAN KORKUSU İLE BUHÂRÂ'DAN KAÇMASI, SADR-I CİHAN'A ÂŞIK OLDUĞUNDAN TEKRAR TERS YÜZÜ GERİ DÖNMESİ... ÂŞIKLAR İÇİN CAN VERMEK KOLAYDIR»

11343

در بخارا بندهٔ صدر جهان

متهم شد گشت از صدرش نهان

«Buhârâ'da Sadr-ı Cihân'ın kulu bir töhmet'e uğradı, mevkiinden düştü, gizlenmeye mecbur oldu.»

Sadr-ı Cihan : Buhârâ emiri demektir.

11344

مدتی ده سال سرگردان بگشت
که خراسان که کهستان ، گاه دشت

«On yıl müddetle Horasan'da, Kuhistân'da ve Deşt'te başıboş bir halde gezip dolaştı.»

11345

گفت تاب فرقتم زین پس نماند
صبر کی داند خلاعت را نشاند

«On yıl dolaştıktan sonra kendi kendine dedi ki: Efendimin hasretine artık tahammülüm kalmadı. Sabır, aşk rüsvâlığını nasıl men edebilir?»

Hz. Mevlânâ, vekîlin bu sözü dolayısıyla, firâkın acılığına dâir beyânatta bulunuyor :

11346

از فراق این خاکها شوره شد
آب زرد و گنده و تیره شود

«Bu topraklar, ayrılıktan, çorak olur. Nehir ve deresinden ayrılan su, sararır, kokar ve bulanır.»

11347

باد جان افزا وخم گردد وبا
آتشی خاکستری گردد هبا

«Hayat veren rüzgâr kapalı bir yerde kalırsa kokar, vebâ olur. Ateş, yakacak şeyden ayrılırsa kül olur, hebâ olur.»

11348

باغ چون جنت شود دارالمرض
زرد و ریزان برك اواندر حرض

«Cennet gibi olan bağlar, bahçeler sararır solar, yaprakları kurur, dökülür... Bir hastalık yurdu olur!..»

11349

عقل دراك از فراق دوستان

همچو تیرانداز اشکسته کمان

«İdrak ve şuur sahibi akıl bile, dostların ayrılığı ile yayı kırılmış okçu gibi şaşırır kalır.»

11350

دوزخ از فرقت چنان سوزان شدست

پیر از فرقت چنان لرزان شدست

«Cehennem bile. ayrılık yüzünden, gençlik çağına hasret çeken ihtiyarın titrediği gibi titrer, yandığı gibi yanar kavrulur.»

11351

گر بگویم از فراق چون شرار

تا قیامت یك بود از صدهزار

«Kıvılcım gibi yakıcı olan ayrılıktan Kıyâmete kadar bahsetsem onun dehşet ve şiddetinin ancak yüzbinde birini söylemiş olurum.»

11352

پس ز شرح سوز اوکم زن نفس

رب سلم رب سلم گوی بس

«O halde onun yakıcılığını anlatmıya kalkışma... Yarabbi beni sen kurtar, beni sen kurtar diye dua et. Bu kadar yetişir.»

11353

هرچه ازوی شاد گردی درجهان

از فراق آن بیندیش آن زمان

«Dünyâda her neden şâd oldunsa, bir de onun ayrılığını düşün.»

زانچه گشتی شاد بسی کس شاد شد

آخر ازوی جست و همچون باد شد

«Sen neden şâd oldunsa senden evvel bir çok kimse de ondan şâd olmuş, fakat sonunda vefâ etmemiş, rüzgâr gibi geçip gitmiştir.»

11355

از تو هم بجهد تو دل بروی منه

پیش ازان کو بجهد ازوی تو بجه

«Başkalarının elinden giden şey senin elinden de fırlayıp çıkacaktır. Akıllı davran da o senden fırlamadan evvel, sen onun muhabbet ve bağlılığından fırlayıp çık.»

Ki ona bağlanıp ayrıldığın vakit müteessir ve müteellim olmayasın

«HZ. MERYEM GUSÜL İÇİN ÇIPLAK BULUNDUĞU SIRADA, RUHÜL KUDUS'ÜN İNSAN ŞEKLİNDE ZUHÛR ETMESİ VE HZ. MERYEM'İN O'NDAN HAK TEÂLÂ'YA SIĞINMASI»

Sûrei Meryem'de buyruluyor ki :

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ۝ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ۝ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَٰنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ۝

Yâni : **«Kitapta Meryem** (kıssasını) **da an. Hani o, ailesinden ayrılıp şark tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onların önünde bir perde edinmiş** (çekmiş) **di. Derken biz ona ruhumuzu göndermiştik de o, kendisine hilkati tam bir beşer şeklinde görünmüştü.** (Meryem ona) **dedi ki : doğrusu ben senden esirgeyici** (Allâh'a) **sığınırım. Eğer sen fenâlıktan bihakkın sakınan** (bir insan) **isen** (çekil yanımdan)[49]**.»**

---

(49) Sûrei Meryem : 16-18.

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا
زَكِيًّا ۝ قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ
بَغِيًّا ۝ قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً
لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ۝ فَحَمَلَتْهُ
فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ۝

Yânî : «(Ruh da) : Ben ancak sana (günahlardan) **pâk bir oğlan ver-me**(ye vesîle olmak) **için** (o istiâze ettiğin) **Rabbinin elçisiyim, dedi. O : benim nasıl bir oğlum** olacakmış? dedi, (evlenip de) **bana bir beşer do-kunmamıştır. Ben bir iffetsiz de değilim.** (Ruh) dedi : (Evet) **öyledir.** (Fakat) **Rabbin buyurdu ki : O,** bana göre **pek kolay. Çünki biz onu in-sanlara bir âyet ve bizden** bir **rahmet** kılacağız. **Zâten iş olup bitmiştir.** **Nihâyet ona** (Îsa'ya) **gebe** kaldıkta, **bununla** (karnındaki bu çocuğu ile ailesinden) **uzak bir yere** çekildi[50].»

فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ
النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ۝
فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝
وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ۝
فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي
إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۝

Yânî : «**Derken doğum** sancısı onu bir **hurma ağacına** (dayanmıya) **sevk etti. Keşki, dedi, bundan evvel öleydim, unutulup gideydim. Aşağı-sından ona şu nidâ geldi : Tasalanma, Rabbin senin alt** (yan) **ında bir su arkı vücude getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne deril-**

---

(50) Sûrei Meryem : 19-22.

mış taze hurma dökülecektir. Artık, ye iç. Gözün aydın olsun. Eğer beşerden herhangi birini görürsen de ki : ben o çok esirgeyici (Allah'a) oruç adadım. Onun için bugün hiçbir kimseye kat'iyyen söz söylemiyeceğim[51].»

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا
﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ
بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ
صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾
وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ
مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾
وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

Yânî : **«Derken onu yüklenerek kavmine getirdi. Dediler : Hey Meryem, andolsun sen acâip bir şey yapmışsın[52].»**

Yânî : **«Ey Harûn'un kız kardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi. Bunun üzerine** (Meryem) **ona** (Îsa'ya) **işaret etti. Biz, dediler, henüz beşikte bulunan bir sabî ile nasıl konuşuruz?** (Îsâ dile gelip) **dedi ki : Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi. Beni peygamber yaptı. Beni her nerede olursam mübârek kıldı. Bana hayatta bulunduğum müddetçe namaz** (kılmam) **ı, zekât** (vermem) **i emretti. Beni anneme hürmetkâr kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht yapmadı. Doğduğum gün de, öleceğim gün de, diri olarak** (kabrimden) **kaldırılacağım gün de selâm** (ve selâmet) **benim üzerimdedir[53].»**

---

(51) Sûrei Meryem : 23-26.

(52) Sûrei Meryem : 27.

(53) Sûrei Meryem : 28-33.

11356

همچو مریم گوی پیش از فوت ملك
نقش را كالعوذ بالرحمن منك

«Fırsat elden çıkmadan Meryem gibi sen de, surete: senden Rahman'a sığınırım, de!»

11357

دید مریم صورتی بس جانفزا
جانفزایی دلربایی درخلا

«Hz. Meryem, halvetgâhında, canlara can katan ve gönül cezbeden bir sûret gördü.»

11358

پیش او بررست از روی زمین
چون مه و خرشید آن روح الامین

«Onun önünde, Ruhûlemin, Ay ve Güneş gibi yerden doğuverdi.»

11359

از زمین بررست خوبی بی‌نقاب
آنچنان کز شرق روید آفتاب

«Güneşin şarktan doğduğu gibi, yerden nikapsız bir güzel peydâ oldu.»

11360

لرزه براعضای مریم اوفتاد
کو برهنه بود و ترسید از فساد

«Meryem çıplak bulunduğu ve bir taarruza uğramaktan korktuğu için bütün vucûdu titremeye başladı.»

11361

سوزنی که یوسف ار دیدی عیان

دست از حیرت بریدی چون زنان

«Öyle bir güzeldi ki, eğer Yusuf (Aleyhisselâm) görmüş olsaydı, kendisini görüp de şaşkınlıkla ellerini kesen kadınlar gibi o da hayretinden elini keserdi.»

Hz. Mevlâna, bu beyit ile Hz. Yusuf kıssasından bir vak'aya işaret ediyor. Kölesini sevdiği için, Mısır kadınları, Zelîha'ya taan etmişlerdi. Zelîha da onları çağırdı, önlerine yemiş tabakları ile bıçak koydurdu ve buyurun, soyun, yiyin, dedi. Onlar yemiş soymakla meşgul iken Hz. Yusuf'a: Çık da kadınlara görün, dedi. Yusuf Aleyhisselâm yanlarına gelince, kadınlar şaşırdılar ve adetâ sarhoşa döndüler. Bu hayret içinde iken yemiş soyuyoruz diye ellerini, parmaklarını kestiler de farkına varmadılar: Hâşâ bu insan değil, bir melek dediler.

11362

همچو گل پیشش بروید آن ز گل

چون خیالی که برارد سر زدل

«Gönülde zuhûr eden bir hayâl gibi, karşısında, Cebrâil yerden gül gibi çıkıverdi.»

11363

گشت مریم بیخود و دربیخودی

گفت بجهم در پناه ایزدی

«Meryem kendinden geçti ve o halinde Allah'ın hıfzına sığınırım, dedi.»

11364

زانکه عادت کرده بود آن پاک جیب

در هزیمت رخت بردن سوی غیب

«Zîra o afîfe Meryem, âciz kalınca, Hakkın hıfz ve himâyesine iltica etmeyi adet eylemişti.»

11365

چون جهانرا دید ملك بی قرار
حازمانه ساخت زان حضرت حصار

«Dünyayı kararsız bir âlem olarak görmüş ve ihtiyata riayet ederek Allah'a sığınmayı âdet edinmişti.»

11366

تا بگاه مرگ حصنی باشدش
که نیابد خصم راه مقصدش

Ona ölünceye kadar bir kale lâzımdı ki düşman, oraya yol bulamasın.»

11367

از پناه حق حصنی به ندید
یورتگه نزدیك آن در بر گزید

«Allah'a sığınmaktan daha iyi bir kale görmedi ve o kale civârında kendine yurt edindi.»

11368

چون بدید آن غمزه‌های عقل سوز
که از و میشد جگرها تیر دوز

«Meryem, o akılları yakan, ciğerleri oklayan bakışları gördü.»

11369

شاه و لشکر حلقه درگوشش شده
خسروان هوش بیهوشش شده

«Şah da, ordusu da o bakışlara köle olmuştu. O bakışlar, akıl padişahlarının akıllarını almış, onları divaneye döndermişti.»

11370

صد هزاران شاه مملوکش برق

صد هزاران بدرا داده بدق

«Yüzbinlerce şâh onun kölesi idi ve O, yüzbinlerce bedri, hilâl hâline getirmişti.»

11371

زهره نی مر زهره را تادم زند

عقل کلش چون ببیند کم زند

«Zühre yıldızının güzellik hususunda ona karşı söz söylemeye cesareti yok. Akl-ı Kül, onu görünce tedbir ve tasarrufundan geri kalır.»

11372

دور آن نارم دلیلم من برو

دور ازان شه باطل ماعبروا

«Ben, o ateşin dumanıyım ki ona delilim. O padişahdan uzaktayken, onu görmeden hakkında ne söylenmişse hepsi de asılsız, hepsi de saçma!»

Hz. Mevlânâ'nın adetidir: Hak'kın mazharı olan bir zâtı anlatırken ondaki zuhûrâtı ilâhiyye dolayısıyla Zâhirin, yânî; Hak'kın vasfına girişir. Nitekim burada da Cebrâil Aleyhisselâm'ın güzelliğinden bahsederken Hak Sübhânenin vasfına giriyor ve: Bütün mevhum varlıkları yakmak hususunda ateş gibi olan Rabb-i İzzet'in ben de dumanıyım; dumanın ateşe delâlet ettiği gibi, ben de, O Müessir-i Küllün eseriyim ve Müessirime delâlet ederim, diyor.

11373

خود نباشد آفتابی را دلیل

جزکه نور آفتاب مستطیل

«Hakîkat güneşine, âlemi kaplıyan nuru delildir.»

11374

سایه که بود تا دلیل او بود

این بستش که ذلیل او بود

«Gölge nedir ki O'nun delîli olabilsin? O'nun karşısında hor ve hakir bulunuşu gölge için kâfi bir şereftir.»

11375

این جلالت در دلالت صادقست

جمله ادراکات پس او سابقست

«Bu ululuk, ona tam doğru bir delil : bütün anlayışlar geridedir, O ilerde!..»

11376

جمله ادراکات بر خرهای لنگ

او سوار باد پران چون خدنگ

«Bütün idrakler, topal eşeklere binmiş.. O ise, ok misâli giden bir ata binmiş gibidir.»

11377

گر گریزد کس نیابد گرد شه

ور گریزد او بگیرد پیش ره

«Eğer o kaçsa kimse onun kendisini değil, kaldırdığı tozu bulamaz; eğer bütün âlem kaçsa, o hepsinin yolunu tutar, kaçmalarına mâni olur.»

11378

جمله ادراکات را آرام نی

وقت میدانست وقت جام نی

«Âlem'de bütün anlayışlar, durup dinlenmezler... Ömür koşup, çabalama zamanıdır; oturup işret etme devresi değildir.»

Dünyada çalışılacak, Âhirette istirahat olunacaktır.

11379

آن یکی وهمش چو بازی می‌پرد
وان دگر چون تیر معبرمی درد

«Birinin idrâki, doğan kuşu gibi hızlı uçar, diğeri de ok gibi havayı yırtar geçer.»

11380

وان دگر چون کشتی با بادبان
وان دگر اندر تراجع هر زمان

«Bir üçüncüsü yelkenli gemi gibi gider, bir dördüncüsü ise her vakit geri kalır.»

11381

چون شکاری می‌نماید شان ز دور
حمله حمله می‌فزایند آن طیور

«Bu idraklere uzaktan bir av görününce o avın üstüne saldırırlar.»

11382

چونکه ناپیدا شود حیران شوند
همچو جغدان سوی هر ویران شوند

«O av görünmez olunca şaşırırlar, baykuşlar gibi vîrânelere dağılırlar.»

11383

منتظر چشمی بهم یک چشم باز
تا که پیدا گردد آن صید نیاز

«O av tekrar görünsün diye bir gözü kapalı, bir gözü açık olarak beklerler.»

11384

چون نیابد دیر گوید از ملال

صید بود آن خود عجب یا خود خیال

«O avın zuhur'u gecikince usançlarından: gördüğümüz acaba o mu idi, yoksa hayal mi idi? derler.»

Buradaki idrâkâttan maksat: Vasat halde bulunan idrak sahipleridir. Avdan murâd ise kendilerine zâhir olan bazı müstesnâ hal'dir ki, Tasavvufta ona (bast) ta'bir ederler. Avın kayıp olması, (bast) halinin (kabz) haline tahvil eylemesidir. (Kabz) ın devam etmesinden müteessir olurlar da: evvelce duyduğumuz (bast) hali acabâ hayal mi idi? derler.

11385

مصلحت آنست تا یك ساعتی

قوتی گیرند و زور از راحتی

«Böyicce kalplerin kabz'a mübtelâ olması, maslahat bakımındandır. Kendilerinin biraz rahat etmesi ve kuvvet bulmaları içindir.»

(Bast) halinde filvaki' büyük ma'nevi bir zevk vardır. Lâkin herkesin devamlı olarak ona tahammülü mümkin değildir. Meselâ, Sallellahü Aleyhi Vesellem Efendimize vahy nâzil olduğu vakit Zat'ı Akdes'i Risalet fevkalâde ızdırap çeker ve inci dânesi gibi terler dökülürdü. Ba'zan da: **«Ey Âişe; bana söz söyle»** diyerek, beşeriyyet âlemine rücû eylerdi.

(Kabz) hali, o mânevi ızdırabı izâle ile, sâliki bir miktar rahat ettirmek ve yeni bir (bast)'a karşı kuvvetlendirmek içindir. Nitekim gündüz yorulan vücutlar, gece yatıp uyumakla dinlenmiş olurlar.

11386

گر نبودی شب همه خلقان ز آز

خویشتن را سوختندی ز اهتزاز

«Eğer geceler olmasaydı, bütün halk, hırs ve tamahla çalışıp yorulmaktan kendilerini yakarlardı.»

آن هوس و آن حرص سود اندوختن

هر کسی دادی بدن را سوختن

«O vakit herkes kazanç heves ve hırsı ile bedenlerini çok yormuş, âdeta yakmış olurlardı.»

11388

شب پدید آید چو گنج رحمتی

تا رهند از حرص خود یك ساعتی

«İnsanlar hırs ve tamahtan bir müddet kurtulsun diye, gece, rahmet hazinesi gibi zuhur eder.»

Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de ve Sûrei Yunus'ta :

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ

لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ

لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾

Yânî : **«O, geceyi — içinde sükûn ve istirahat etmeniz için —** (karanlık), **gündüzü ise** (çalışıp kazanmanız için) **ziyâdâr olarak yaratandır. Şüphe yok ki bunda kulak verecek bir kavm için ibretler vardır[54].»** buyurulmuştur.

11389

چونکه قبضی آیدت ای راهرو

آن صلاح تست آیس دل مشو

«Ey sâlik; Sana (kabz) gelince me'yûs olma ki o senin salâhın içindir.»

---

(54) Sûrei Yunüs : 67.

11390

زانکه درخرجی دران بسط و گشاد

خرج را دخلی بباید ز اعتداد

«Çünki (bast) halinde sen harç ve masrafta bulunursun. Masraf için de bir îrat lâzımdır.»

Kabz : Ahval'i sülûkta bir hal olup, kalbe gelen bir sıkıntıdır. **(Bast)** ise bunun zıttıdır.

Hz. Mevlânâ buyurur ki : «Kendinde gam görünce istiğfâr et, çünki gam ilâhî emirle te'sir yapar» buyurur.

Sofiyye hazerâtı diyor ki : Kabz ve bast halleri muhabbet makamına vasıl olan evliyâda vâkî'dir. Kibarı sûfiyyeden (İbn'i Atâ'i İskenderi) demiştir ki : «Bast halinde nefs, ferahladığı için ondan haz alır. Kabz'da ise nefs için bir haz yoktur. Binaenaleyh kabz, bast'tan daha salimdir.» Onun için Hz. Mevlânâ da : «Ey sâlik; Kabz, senin salâhına sebeptir» diyor ve bast'ı yaz mevsimine, kabz'ı da kış faslına benzetiyor.

11391

گر همارە فصل تابستان بدی

سوزش خرشید در بستان زدی

«Eğer dâimâ yaz faslı olsa idi ve güneşin harâreti bağ ve bahçelere vursa idi.»

11392

منبتش را سوختی از بیخ و بن

که دگر تازه نگشتی آن کهن

«Bağ ve bahçedeki nebâtatı kökünden öyle yakardı ki o kavrulan nebâtât bir daha tazelenemezdi.»

11393

گر ترش رویست آن دی مشفقست

صیف خندانست اما محرقست

«Kış'ın yüzü ekşidir ama şefkatlidir. Yaz güler yüzlüdür amma yakıcıdır.»

11394

چونکه قبض آمد تو دروی بسط بین
تازه باش و چین میفکن بر جبین

«Sana (kabz) ârız olunca onda (bast) gör. Taze ol ve alnını buruşturma.»

11395

کودکان خندان و دانایان ترش
غم جگررا باشد و شادی ز شش

«Çocuklar gülerler; âlimler ise, vekarlı ve ağır başlı olurlar. Gam, akciğerden, sürur karaciğerden gelir.»

11396

چشم کودك همچوخر درآخرست
چشم عاقل درحساب آخرست

«Çocuğun gözü eşek gibi ahırdadır. Âkil'in gözü ise başka hesaptadır.»

11397

او در آخر جرب می‌بیند علف
وین ز قصاب آخرش بیند تلف

«O çocuk ve gâfil, ahırdaki ot'u lezzetli bulur; âkil ise ahırdaki ot'un sonunun kasap elinde telef olduğunu görür.»

11398

آن علف تلخست کو قصاب داد
بهر لحم ما ترازوئی نهاد

«Kasabın verdiği ot yok mu?.. acıdır, acı... Maksadı bizi semirtmek ve tartıda ağır gelmemizi temin etmektir.»

11399

روز حکمت خور علف کان را خدا

بی غرض دادست از محض عطا

«Ey yemek içmek mübtelâsı; Git de hikmet otundan ye ki, onu, Cenab-ı Hak garazsız ve mahzâ lutfu eseri olarak vermiştir.»

11400

فهم نان کردی نه حکمت ای رهی

زانچه حق گفتست کلوا من رزقه

«Cenab-ı Hak'kın Kur'an'da : (Tanrının verdiği rızıktan yeyin!) buyurmasını sen ekmek yemek anladın.»

Halbuki :

11401

رزق حق حکمت بود در مرتبت

کان گلو گیرت نباشد عاقبت

«Rızkı ilâhî, derece itibariyle hikmet ve ma'rifettir ki, o, yiyenin sonunda boğazına durmaz.»

Maddî gıdalar, Âhirette hesâba tâbi'dir. Onları helâlinden mi, haramından mı yediğin sorulacaktır. Fakat ma'nevî ve rûhânî gıda olan hikmet ve ma'rifet diğerleri gibi süal ve hesâba tâbi' olmadığından, onlar yiyenin boğazında durmazlar.

Tebareke sûresinde buyurulmuştur ki :

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ

ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾

Yânî : **«O, yeri sizin faidenize, hor** (ve müsahhar) **kılandır. O halde onun omuzlarında yürüyün.** (Allah'ın) **rızkından yeyin.** (Fakat şunu daima hatırlayın ki) **son gidiş ancak O'nadır** (Allah'adır.)[55]**.»**

(55) Sûrei Mülk : 15.

İşte bu âyetteki (Rızk)ı Hz. Mevlânâ manevî gıda olarak tefsir ediyor. Peki, ondan nasıl yenilebilir?

11402

این دهان بستی دهانی باز شد
کو خورنده لقمه‌های راز شد

«Bu ağzı kaparsan, sende ma'nevî bir ağız açılır ve o ağız, ilâhî esrar ve marifet lokmalarını yer.»

11403

گر ز شیر دیو تن را وابری
در فطام او بسی نعمت خوری

«Eğer şeytan sütü emmekten cesedini men' edersen o, sütten kesilmeye karşılık, birçok nimetler yersin.»

Malumdur ki bir çocuk memeden kesilince onu beslemek için, türlü türlü yeni gıdalar verilir. Hz. Mevlânâ, yiyip içmeyi, hususiyle helâl, haram demeyerek mideyi doldurmayı şeytandan süt emmeye benzetiyor ve: «O şeytan sütünden nefsini kesersen sana türlü nimetler verilir» buyuruyor. **«Emzirme çocuğun tabiatını değiştirir»** diye bir hadîs-i şerif rivâyet olunur ki bu, fennen de sabittir. Hastalıklı bir kadının sütünü emen bir çocuk aynı hastalığa uğruyor, hattâ veremli bir ineğin sütünü içen çocuklarda ciğer hastalıkları zuhur ediyor. Emzirmenin böyle maddî te'sirleri olduğu gibi, ma'nevî tesirleri de vardır. Onun için Hz. Mevlânâ da: «Şeytan sütü olan haram yemeyi bırak. Zirâ, onu emmeye devam edersen, sende de şeytanlık zuhura gelir» demek istiyor.

11404

ترك جوشش کرده‌ام من نیم خام
از حکیم غزنوی بشنو تمام

«Bu sözü (Türk kaynatması) gibi yarı pişmiş, yarı çiy bıraktım. Bahsin tamamını Hakîm-i Gaznevî'den dinle!»

Eski Türkler eti biraz kaynamaya başlayınca ateşten indirip yediklerinden, o türlü pişmiş yemeklere Farisî'de: (Türk kaynatması) tâbir edilmiş ve mecâzen, tamamı ile izâh edilmemiş bahislerde kullanılmıştır.

Hakim-i Gaznevî (Hakim Senâyi) de denilen büyük ariftir. 576 tarihinde Gazne'de vefat etmiştir. Hz. Mevlânâ bu zât-ı âlî'ye fevkalade hürmet eder, Mesnevî'nin ekseri yerinde ondan bahs ve mânâ nakleder. Mesnevî'nin tanzîminden evvel Mevlevî dervişleri Cenâb'ı Hakîm'in (Hadika) isimli eseriyle, Şeyh Attâr'ın (Mantık'ut-Tayr) ını okurlardı.

11405

در الهی نامه گوید شرح این

آن حکیم غیب و فخرالعارفین

«Hakîm'i gayb ve âriflerin medarı iftiharı olan Hz. Senâyî (İlâhî name) sinde der ki :»

11406

غم خور و نان غم افزایان مخور

زانکه عاقل غم خورد عاقل شکر

«Ey sâlik; Gam ye de, gam artıran ehl-i dünya kimselerin ekmeğini yeme. Çünki akıllı adam gam yer, çocuksa şeker!..»

11407

قند شادی میوهٔ باغ غمست

این فرح زخمست و آن غم مرهمست

«Neş'e şekeri, gam bağının yemişidir. Bu ferah yaradır, o gam ise merhemdir.»

Sevinç olsun, keder olsun insan için mukadder bir haldir. Hal ise muvakkattır, gelir, geçer. Onun için insan mükedder olursa neticesi sevinçtir, sevinirse onun sonu da kederdir. O halde sevinçten çekinmeli ve kedere sevinmelidir ki sonu sevinçtir.

11408

غم چو بینی در کنارش کش بعشق

از سر ربوه نظر کن در دمشق

«Kendinde gam görünce onu aşk ile kucakla. Şam şehrine Rabve tepesinden bak.»

Rabve: Şam'da bir tepe imiş ki onun üzerinden şehir gâyet güzel göründüğü için Şamlılar arasında «Şam'a Rabveden bakmalı» diye bir mesel varmış. (Rabve) kelimesi Kur'an'da Mü'minûn sûresindeki:

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ

Yâni: **«Meryem'in oğlunu da, anasını da** (kudretimize) **bir âyet (ibret) kıldık. Onları düz** (yânî; oturmaya yarar) **ve akar suya mâlik bir tepede barındırdık[56].»** âyetinde zikredilmiştir. Fakat bu (Rabve) nin Şam'da değil, Mısır'da olması muhtemeldir. Çünki Hz. Meryem'le, Mahdûm'u Muhteremi'nin 12 sene Mısır'da ikâmetleri nakl olunmaktadır.

Hulâsa: «Ey sâlik; Kendinde gam ve keder görünce onu, yâr'ı can gibi, aşk ve şevk ile kucakla ki o, sevinç müjdecisidir.» deniliyor.

11409

عاقل از انگور می بیند همی
عاشق از معدوم شی می بیند همی

«Akıllı bir kimse üzümde şarabı görür, âşık da vâr'ı yokta bulur.»

Malûm ya, şarap üzümden olur. Onun için bir şey'in neticesini kestiren kimse bir salkım üzüme bakınca onun bir bardak şarap olabileceğini idrak eder. Allah âşıkı olan da, ma'şûkunun rızasını kazanmak için tâat ve ibâdette bulunur. Fakat ettiği ibâdetler, sûretâ yok hükmündedir. Meselâ kıldığı namazlar ve tuttuğu oruçlar maddeten bir mevcûdiyyet göstermediği halde, onların mükâfatı olan ecir ve sevâbı mevcut bir şey halinde müşâhade eder. Çünki:

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

Yâni: **«Sizin nezdinizdeki tükenir, Allâh'ın indindeki ise bâkîdir[57].»**

---

(56) Sûrei Mü'minun: 50.
(57) Sûrei Nahl: 96.

11410

جنگ میکردند حمالان پریر

تو مکش تا من کشم حملش چو شیر

«Geçen gün hammallar, bir yük için: sen çekme, arslanlar gibi ben çekip götüreyim diye, kavga ediyorlardı.»

11411

زانکه زان رنجش همی دیدند سود

حمل را هر یك ز دیگر میربود

«Neden? Çünki o zahmette rahmet, o eziyette kâr görüyorlardı da onun için yükü biribirlerinden kapıyorlardı.»

11412

مزد حق کو مزد آن بی‌مایه کو

این دهد گنجیت مزد و آن تسو

«Allah'ın vereceği ecir nerede, züğürt bir adamın vereceği ücret nerede? Sana ücret olarak bir hazîne ihsan eder, yükünü taşıyacağın kimse ise ancak bir mangır verir.»

11413

گنج زری که چو خسبی زیر ریگ

با تو باشد آن نباشد مرده ریگ

«Hakkın vereceği öyle bir altın hazinesidir ki sen toprak altına yatınca seninle beraber olur, sâir malların gibi vârislere kalmaz.»

11414

پیش پیش آن جنازت میرود

مونس گور و غریبی میشود

«O ecir hazinesi, cenâzenin önünde gider. Kabrinde ve o garip halinde arkadaşın olur.»

11415

هر روز مرگ این دم مرده باش

تا شوی با عاشق سرمد خواجه تاش

«Ölüm günü için şimdiden ölü ol ki Ebedî Aşk ile kapı yoldaşı olasın.»

Bir hadis-i şerifte : **«Ölüm'ün nüzulünden evvel ona hazırlan ve kendini ashabı kuburdan addet»** buyurulmuştur.

11416

صبر می بیند ز پردهٔ اجتهاد

روی چون گلنار و زلفین مراد

«Mücâhedeye sabır eden kimse o gayret perdesi arkasında sevgilinin nar çiçeği gibi yüzünü ve iki zülfünü görür.»

İnşirah sûresinde :

فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Yânî : **«Demek, hakîkaten güçlükle beraber kolaylık var. Muhakkak güçlükle beraber kolaylık var[58].»** buyurulmuştur. Bu âyet-i kerîmenin sarih mânâsından da anlaşılacağı vechile bir gam ve keder sonunda müteaddit sürur ve neş'e vardır. İşte beyitte : «Sevgilinin iki zülfünü görür» denilmesinden maksat budur.

11417

غم چو آیینه ست پیش مجتهد

کاندرین ضد می نماید روی ضد

«Çalışıp, çabalayan kimsenin karşısında gam ve keder ayna gibidir. O aynada o gam ve kederin zıttı bulunan ferah ve sürur görünür.»

Derler ki : «Her şey zıddı ve aksi ile meydana çıkar.» Gam ve keder de ferah ve sürûrun zıddı olduğu için gam ve keder, hakîkatı gören gözlere onun zıddı bulunan ferah ve sururu gösteren bir ayna mesabesindedir.

---

(58) Sûrei İnşirah : 5-6.

11418

بعد ضد رنج آن ضد دگر

رو دهد یعنی گشاکر و فر

«Meselâ hastalık sıhhatın zıddıdır; fakat bir kimseye arız olunca, sonunda sıhhat ve selâmet yüz gösterir.»

11419

این دو وصف از پنجهٔ دستت ببین

بعد قبض مشت بسط آید یقین

«Bu iki hâli elinin parmaklarında gör: Avucunu yumduktan sonra mutlaka açarsın.»

11420

پنجه را گر قبض باشد دائما

یا همه بسط او بود چون مبتلا

«Pençe eğer dâimâ kapalı, yahut dâimâ açık bulunsa idi, o bir illete müptelâ olmuş olurdu.»

11421

زین دو وصفش کار و کسبش منتظم

چون پر مرغ این دو حال اورا مهم

«Kabz ve bast halleri ile, insanın iş görüp kazanması intizam kesbeder. Bu iki hal, ona kuşun iki kanadı gibidir.»

11422

چونکه مریم مضطرب شد یك زمان

همچنانکه برزمین آن ماهیان

«Karada balıkların çırpındıkları gibi, Meryem de, Cebrâil Aleyhisselâmı görünce, bir müddet çırpındı.»

«RUHU'L-KUDÜS'ÜN HZ. MERYEM'E: BEN ALLAH TARAFINDAN SANA GÖNDERİLMİŞ BİR ELÇİYİM. BENDEN KORKMA VE GİZLENMEYE ÇALIŞMA. HAKKIN EMİR VE FERMANI BÖYLEDİR, DEMESİ»

11423

بانگک بروی زد نمو دار کرم

که امین حضرتم از من مرم

«Allah'ın lütuf ve keremi nümûnesi olan Cebrâil Aleyhisselâm, Meryem'e seslendi ki: ben Hakkın emîniyim, benden korkma...»

11424

از سر فرازان عزت سرمکش

از چنین خوش محرمان خودرا مکش

«İzzeti İlâhinin serfirazı ve hoş mahremi bulunan benden kendini setre çalışma.»

11425

این همی گفت و ز باله نور پاك

از لبش میشد پیاپی بر سماك

«Cebrâil bunu söylüyor ve pâk bir nûr'un şûlesi dudağından çıkıp âsumâna yükseliyordu.»

Yine diyordu ki:

11426

خودین و نیکاه من درنیستیست

یك سواره نقش من پیش ستیست

«Hakikatte benim aslım, yokluk âlemindedir. Şu gördüğün suret, benim zâtım değil, sana karşı bir misâlimdir.»

Yâni; korkmayasın diye sana bu surette temsil etmişimdir.

11427

مریما بنگر که نقش مشکلم
هم هلالم هم خیال اندر دلم

«Ey Meryem; Bak ki ben anlaşılması müşkil ve acîp bir sûretim. Hem hilal hem de gönüllerdeki hayâl gibiyim.»

Göz ile görülmede hilâle benzerim, kalplere nüfuz ve duhûl etmede hayali andırırım.

11428

چون خیالی در دلت آید نشست
هر کجا که می گریزی باتواست

«Bir hayal gibiyim. Öyle bir hayal ki, kalbine gelir ve yerleşir; nereye kaçsan artık o seninle berâberdir.»

11429

جز خیالی عارضی و باطلی
کو بود چون صبح کاذب آفلی

«Ancak, gelip geçici ve aslı olmayan bir hayal değilim.»

Şeytanın ilkahâtından olan bir takım hayaller vardır ki onlar sabit değildir. Allah'a sığınmak ve (Lâhavle velâ kuvvete illa billâhil aliyyil azim) demekle zâil olurlar.

11430

من چو صبح صادقم از نور رب
که نگردد گرد روزم هیچ شب

«Ben, Allah'ın nûruyla doğmuş hakikî sabahım. Gündüzümün etrafında hiç bir gece dolaşamaz.»

Malûm ya... Sabahları şark tarafından hafif bir aydınlık peydâ ve biraz sonra kaybolur. Daha sonra ufk'u şarkîde sağa, sola intişar etmek üzere aydınlık görünmeye başlar. Bunlardan birincisine (subh'u kâzip), ikincisine (subh'u sadık) denilir ki asıl gündüzün başlangıcı ikincisidir.

114.

من ملک لاحول عمران زاده‌ام

که ز لاحول این طرف افتاده‌ام

«Ey İmrân'ın kızı, bana karşı (lâ havle) diyerek Allah'a sığınma. Zirâ ben, havl ve kuvvet sahibi olan Allah'ın emri ile bu tarafa gelmişim.»

11432

مر مرا اصل غذا لاحول بود

نور لاحولی که پیش از قول بود

«Hakîkaten benim için asıl gıda (lâ havle) 'dir. Hem de onun lâfzından evvel nuru benim asıl gıdamı teşkîl eder.»

11433

تو همی گیری پناه از من بحق

من نگاریدهٔ پناهم در سبق

«Sen, benden Hak Taâlâ'ya sığınıyorsun; ben ise o sığındığın Hakkın ezelde nakş ve sonra halk ettiği bir mahlûkum.»

11434

آن پناهم من که مخلصهات بود

تو اعوذ آری و من خود اعوذ

«Ben o melce' ve penâhım ki seni bir çok defa kurtardım. Sen (Eûzü birrahmân) diyorsun, fakat hakîkatta o (Eûzü) benim.»

11435

آفتی نبود بتر از ناشناخت

تو بر یاری ندانی عشق باخت

«Tanımazlıktan beter bir âfet yoktur. Sen Dost'un yanında olduğun halde ona muhabbet etmesini bilmiyorsun.»

11436

یاررا اغیار پنداری همی
شادی را نام بنهادی غمی

«Sen yâr'ı ağyâr sanıyorsun, sürûrun adını gam koyuyorsun.»

11437

اینچنین نخلی که لطف یار ماست
چونکه مادزدیم و نخلش دار ماست

«Yârımızın lutf'u eseri olan bir hurma ağacı, biz hırsız olunca, bize darağacı olur.»

Yânî; Allah'ın kahrı da lütfu gibi (aynı lütuf) tur. Lâkin biz onu ayrı ayrı gördüğümüz için kahrı bize mihnet ve azap oluyor.

11438

اینچنین مشکین که زلف میرماست
چونکه بی‌عقلیم آن زنجیرماست

«Sevgilimizin zülfü böyle mısk kokulu iken, biz akılsız bulunduğumuz için, bize zincir görünmektedir.»

11439

اینچنین لطفی چو نیلی میرود
چونکه فرعونیم چون خون میشود

«Allah'ın lütfu Nil nehri gibi akıp gidiyor. Lâkin biz Firavun meşrep ve kıptî tabiatta olduğumuz için bize karşı kan oluyor.»

11440

خون همی گوید من آبم هین مریز
یوسفم گرگ از توام ای پرستیز

«Bize kan görünen o su: Ben suyum, dikkat et, dökme. Ben Yusuf'um; Ey inatçı adam; Senin gafletinden kurt gibi görünüyorum.»

11441

تو نمی بینی که یار بردبار

چونکه با او ضد شدی گردد چو مار

«Görmez misin ki halîm ve selîm bir dosta karşı sen zıt gidince o yılan gibi olur.»

11442

لحم او شحم او دیگر نشد

او چنان بد جز که از منظر نشد

«Onun eti ve yağı değişmemiştir. Öyle görünmesi, senin görüşünden başka bir şey değildir.»

«SADR-I CİHANIN VEKÎLİ OLAN VE BUHÂRA'DAN KAÇAN KİMSENİN AŞKI YÜZÜNDEN KAYITSIZCA BUHÂRA'YA DÖNMEYE AZMETMESİ»

11443

شمع مریم را بهل افروخته

که بخارا میرود آن سوخته

«Meryem'in mumunu bırak, yanadursun... Evet... o yanıp yakılan âşık, Buhâra'ya dönüyordu.»

O âşık kendi kendine diyordu ki :

11444

سخت بی‌صبر و در آتشدان تیز

و سوی صدر جهان میکن گریز

«Senin artık sabrın kalmadı, keskin bir ateş içinde yanıyorsun. Git, Sadr-ı Cihân tarafına firâr et.»

11445

این بخارا منبع دانش بود

پس بخارا یست هرکه آنش بود

«Buhara'dan murat : İlim ve irfan menbaı bulunan insan-ı kâmildir. Ona vasıl olan kimse Buharâlı demektir.»

11446

پیش شیخی در بخارا اندری

تا بخواری در بخارا ننگری

«Kâmil bir şeyhin huzurunda bulundukça Buhâra'dasın. Aklını başına al da Buhâra'ya, hakâretle bakmayasın.»

11447

جز بخواری در بخاری دلش

راه ندهد جذر و مد مشکلش

«Onun denize benziyen gönlü taşar, çekilir, taşar çekilir. Bu med ve cezir, o Buhâra'ya tezellül ve tevâzu içerisinde gitmeyene yol vermez.»

11448

ای خنک آن کسی که ذلت نفسه

وای آن کسی را که یردی رفسه

«Nefsini zelil edip de o kâmile tevâzu gösteren kimseye ne mutlu. Ve nefsinin tekmesinden helâk olan kimsenin de vay haline...»

Hz. Mevlânâ şu hikâyedeki Sadr-ı Cihân ile kâmil bir mürşidi, onun aşkı ile de âşık ve sadık bir sâliki temsil ediyor. O mürşidin huzuruna girmek için fevkalâde bir tevazu göstermenin lüzumunu anlatıyor. Bu tavsiyeden sonra kıssanın nakline devam ediyor :

11449

در فت صدر جهان در جان او

پاره پاره کرده بود ارکان او

«Sadr-ı Cihanın ayrılığı, o âşıkın canına tesir etmiş ve varlığını parça parça etmişti.»

11450

گفت بر خیزم همان جا وا روم

کافر ار گشتم دگر ره بگروم

«Kendi kendine dedi ki: Kalkıp, oraya, onun bulunduğu Buhâra'ya avdet edeyim. Kâfir oldumsa bile tekrar Müslüman olayım.»

11451

وا روم آنجا بیفتم پیش او

پیش آن صدر نکو اندیش او

«Tekrar oraya gideyim ve hayır düşünceli olan o hazretin huzurunda yerlere kapanayım.»

11452

گویم افکندم بپیشت جان خویش

زنده کن یا سر ببر ما را چو میش

«Ona diyeyim ki: Canımı huzûruna getirdim, istersen iltifatınla beni ihyâ et, dilersen koyun gibi başımı kestir.»

11453

کشته و مرده بپیشت ای قمر

به که شاه زندگان جای دگر

«Ey güzellik semasının kameri; Senin huzurunda kesilip ölmek, başka yerde diriler padişahı olmaktan evlâdır.»

11454

آز موده من هزاران بار بیش

بی تو شیرین می نبینم عیش و خویش

«Ben binlerce kerre, hattâ daha fazla tecrübe ettim ki sensiz yaşamak pek acı, tahammül edilir şey değil...»

11455

غن لی یامنیتی لحن النشور

ابرکی یاناقتی تم السرور

«Ey benim muradım; Benim için, sur üfürür gibi nağmelerle terennüm et de, yeniden hayat bulayım. Ey benim deve gibi olan bedenim, çök artık; benim için surûr-u tâm hasıl oldu.»

11456

ابلعی یا ارض دمعی قد کفی

اشربی یا نفسی ورداً قد صفا

«Ey arz; döktüğüm göz yaşlarını yut, yeter gayri. Ey nefs; iç o tatlı suyu; bulanıklığı geçti, duruldu artık...»

11457

عدت یا عیدی الینا مرحبا

نعم ماروحت یا ریح الصبا

«Ey benim bayramım; bize avdet eyledin ve safâ getirdin. Ey saba rüzgârı ne lâtif estin ve bize dostun kokusunu getirdin.»

11458

گفت ای یاران روان گشتم وداع

سوی آن صدری که میرست و مطاع

«Arkadaşlar, dedi, ben gidiyorum... elvedâ... Ben o emîre, o emrine itaat edilen Sadr-ı Cihâna gidiyorum.»

11459

دمبدم در سوز بریان میشوم

هرچه باداباد آنجامی روم

«Her an O'nun aşkıyle, onun ayrılığı ile yanıyorum. Ne olacaksa olsun, o tarafa gidiyorum.»

11460

گرچه دل چون سنگ خارا می کند

جان من عزم بخارا میکند

«O, bana karşı kalbini taş gibi merhametsiz kılsa da, benim canım Buhara'ya azm ediyor.»

11461

مسکن یارست و شهر شاه من

پیش عاشق این بود حب الوطن

«Buhara, yârimin meskeni ve şâh'ımın şehridir. Benim vatanım orası. Aşık indinde (Hubbül vatan) ın manâsı da budur.»

(Hubbü'l-Vatan minel îman) yânî : «Vatan sevgisi imandan ileri gelir» Hadîs-i Şerifine işârettir. Cenab-ı Pîr, bu hadîsin ehl-i aşka göre olan manasını izâh için bir fıkra naklediyor :

«BIR SEVGİLİNİN GARİP ÂŞIKINA: "ŞEHİRLERDEN HANGİSİNİ DAHA HOŞ VE DAHA BÜYÜK, DAHA MÜZEYYEN, DAHA NİMETLİ VE DAHA GÖNÜL AÇICI BULDUN?" DİYE SORMASI; ÂŞIKIN DA CEVAP VERMESİ?»

11462

گفت معشوقی بعاشق کای فتی

تو بغربت دیدهٔ بس شهرها

«Bir sevgili âşıkına dedi ki : Yiğitim; sen gurbeti ve seyâhat halinde birçok şehirleri gördün.»

11463

پس کدا مین شهرزانها خوشترست

گفت آن شهری که دروی دلبرست

«Onların içinde hangi şehir daha hoştu? Âşık cevap verdi: İçinde sevgilimin bulunduğu şehir hepsinden hoştur.»

11464

هرکجا باشد شه‌مارا بساط

هست صحرا گربود سم‌الخیاط

«Şahımızın döşemesi nerede yayılmışsa orası, iğne gözü kadar dar olsa bile, bizim için sahra kadar geniştir.»

11465

هرکجا که یوسفی باشد چوماه

جنتست ارچه‌که باشد قعر چاه

«Ay gibi Yusuf nerede ise, orası, kuyu dibi olsa bile bizim için Cennettir.»

«SADR-I CİHANIN ÂŞIKINI BUHÂRA'YA AVDET ETMEKTEN DOSTLARININ MEN ETMELERİ, ONUN DA ULUORTA SÖZLERLE CEVAP VERMESİ»

11466

گفت اورا ناصحی کای بی‌خبر

عاقبت اندیش اگر داری نظر

«Bir nasîhatçı ona dedi ki: Ey bîhaber: eğer görür gözün varsa sonunu düşün.»

11467

در نگر پس را بعقل و پیش را

همچو پروانه مسوزان خویش را

«Aklını başına al da, bu işin önüne ve sonuna bak. Pervâne gibi kendini ateşe yakma.»

11468

چون بخارا میروی دیوانهٔ

لایق زنجیر و زندانخانهٔ

«Buhâra'ya nasıl gidersin? Deli misin? Zincire ve zindana mı heveslisin?»

11469

او ز تو آهن همی خاید بخشم

او همی جوید ترا بابیست چشم

«Sadr-ı Cihan senin için kin ve husûmetten demir yalayıp duruyor ve seni yirmi gözle arıyor.»

11470

میکند او تیز از بهر تو کارد

او سگ قحطست و تو انبان آرد

«O, senin için bıçak bilemektedir. O, âdetâ kıtlığa uğramış bir köpek, sen ise unla dolu bir torbasın...»

11471

چون رهیدی و خدایت راه داد

سوی زندان میروی چونت فتاد

«Allah bir fırsat verdi, kurtuldun. Tekrar zindana nasıl gidiyorsun, sana ne oldu?»

بر تو کرده کون موکل امدی
عقل بایستی کز ایشان کم زدی

«Eğer sana on çeşit me'mur dikseler bile, onlardan kaçıp gizlenmen lâzım; Akıl, bunu emreder.»

11473

چون موکل نیست بر تو هیچ کس
از چه بسته گشت بر تو پیش و پس

«Halbuki, senin başında tek bir memur bile yok. Neden böyle önden ve arkadan yolun bağlandı?»

Bu nasihatçilerden murat : Şeytan ve nefistir ki Allah yoluna gitmek isteyen bir sâlike Hakkın bazı kahr sıfatlarından bahsederek onu korkutmak ve azmine mani olmak isterler. Nitekim bu nasihatci de böyle yapıyor ve : «Seni götürmeye memur yokken kendiliğinden niçin gidiyorsun» diyor :

11474

عشق پنهان کرده بود اورا اسیر
آن موکل می دید آن نذیر

«Aşk, onu esir etmiş ve üstüne musallat olmuştu. Fakat nasihatci, aşk memurunu görmüyordu.»

11475

هر موکل را موکل مختفیست
ورنه او در بند سك طبعی ز چیست

«Her memurun başında gizli bir memur vardır. Öyle olmasaydı o musallat olanda köpek gibi saldırıcı tabiat nereden olurdu?»

Yânî : **«Sizden her birinize yakin olmak üzere cinden ve melekten bir müvekkil vardır»** Hadîs-i Şerîfi mucibince her insanın bir müvekkili vardır. Zalimlerin müvekkili, yakîni bulunan şeytandır ki onu zulme sevk eder, salihlerin vekîli de yakîni bulunan melektir ki onları salâha teşvik eyler.

11476

خشم شاه عشق بر جانش نشست
بر عوانی و سیه رویش ببست

«Aşk şâhının hışım ve gadabı o musallat olan kimsenin ruhunda oturmuş, onu zulme ve kara yüzlülüğe bağlamıştır.»

11477

میزند اورا که هین اورا بزن
زان عوانان نهان افغان من

«O gizli müvekkil, bulunduğu şahsa vurur ve: İşkencesine memur olduğun mazlûma vur diye tazyik eder. İşte benim feryadım o gizli musallatlardandır.»

11478

هر که بینی در زیانی میرود
گرچه تنها با عوانی میرود

«Zarar ve ziyan tarafına giden birini görürsen — yalnız da olsa — onu bir memur ile birlikte gider bil.»

Ki o musallat, onu o zarara götürür.

11479

گر ازو واقف بدی افغان زدی
پیش آن سلطان سلطانان شدی

«Eğer o kimse, o gizli memurdan haberdar olsa idi padişahlar padişahı olan Cenab-ı Hakka sığınır ve Huzur-u İlâhîde feryad ederdi.»

11480

ریختی بر سر بپیش شاه خاك
تا امان دیدی ز دیو سهمناك

«Hakikat Şah'ının huzurunda başına toprak saçarak lutfu rabbanî ile o korkunç şeytandan kurtulurdu.»

Hz. Mevlânâ gaib'den hitâb'a iltifat ile diyor ki :

11481

میر دیدی خویش را ای کم ز مور
زان ندیدی آن موکل را تو کور

«Ey karıncadan daha aşağı olan kör; sen kendini bey ve büyük gö düğün için o memur şeytanı göremiyorsun.»

11482

غره گشتی زین دروغین پر و بال
پر و بالی کو کشد سوی وبال

«Bu yalancı kanatlara mağrur oldun; halbuki, onlar öyle bir kanattı ki sahibini vebal tarafına çeker.»

11483

پر سبک دارد ره بالا کند
چون گل آلوشد گرانیها کند

«Kanat, sahibini hafifletir ve yücelere çeker... Fakat çamura da bulandı mı, ağırlaşır ve sahibini yerde bırakır.»

«SADR-I CİHÂNIN ÂŞIKININ, NASİHAT EDENE, AŞK SEVKİ İLE ULUORTA CEVAP VERMESİ»

11484

گفت ای ناصح خمش کن چند چند
پند کم ده زانکه بس سختست بند

«Âşık dedi ki : Ey nasihatçı, daha nekadar söyleyeceksin? Sus, yetişir! Bana nasihat verme ki bağlandığım kayıt çok ağır ve serttir.»

11485

سخت ترشد بند من از پند تو
عشقرا نشناخت دانشمند تو

«Benim bend ve kaydım, senin pend ve nasihatından daha ziyade ağırlaştı. Senin hocan aşkı tanımamıştır.»

11486

آن طرفکه عشق می‌افزود درد
بوحنیفه و شافعی درس نکرد

«Aşkın dert artırdığı bahsinde İmam-ı Ebû Hanîfe ile İmam-ı Şâfii ders yapmamıştır.»

Gerek Ebû Hanîfe, gerek Şâfiî (Rahimehümüllah) Fıkıh ilminde müctehit iki imamdır. Ve her biri mezhep sahibidir. Onların içtihatları aklî ve naklî meselelerdedir, aşka dair bahislere ait değildir.

Bu beyitten Hz. Mevlânâ'nın İmam-ı Âzam ve İmam-ı Şafii'yi küçük gördüğü anlaşılmasın. Kendisi de Hanefi mezhebindedir. Hanefi imamlarındandır. Burada Cenab-ı Pîr, sadece onların aşka dair ders vermediklerini söylüyor, hem de kendisini ve iradesini kayıp etmiş bir âşık lisanından söylüyor.

Yine o Buhâralı âşık lisânından deniliyor ki :

11487

تو مکن تهدید از کشتن‌که من
تشنهٔ زارم بخون خویشتن

«Beni ölümle tehdit etme.. Kendi kanıma susamış birisiyim ben zaten...»

11488

عاشقانرا هر زمانی مردنیست
مردن عشاق خود یك نوع نیست

Âşıklar için her an bir ölüm var... Âşıkların ölümü bir türlü değildir.»

11489

او دو صد جان دارد از جان هدی

وان دو صدرا میکند هردم فدی

«Bir âşık, hidâyete götüren yüzlerce cana sahip olduğu halde onların hepsini bir anda fedâ eder.»

11490

هریکی جارا ستاند ده بها

از نبی خوان عشرة امثالها

«O fedâ ettiği canların herbiri için on misli bedel alır. Bunu öğrenmek için Kur'ân'dan (Aşrate emsâlihâ) âyetini oku!»

Bu beyit :

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا

Yânî : **«Kim (Allah'a) bir iyilikle, güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var[59].»** âyet-i kerîmesine işârettir.

11491

گر بریزد خون من آن دوسترو

پای کویان جان برافشانم برو

«Eğer o güzel yüzlü sevgili, kanımı dökecek olursa, neş'eyle dönerek, zevkimden ayaklarımı yerlere vurarak, canımı onun yoluna saçarım.»

11492

آزمودم مرگ من در زندگیست

چون رهم زین زندگی پاینده گیست

«Ben tecrübe ettim ki yaşamak benim için ölümdür. Fânî hayattan kurtuluşum ise ebedî hayata kavuşmam olacaktır.»

---

(59) Sûrei En'am : 160.

11493

اقتلونی اقتلونی یا ثقات

ان فی قتلی حیات فی حیات

«Ey benim mutemet dostlarım, beni öldürün ki katlimde benim için hayat içinde hayat vardır.»

Bu beyit Hallâcı Mansur (Kuddise sirruhu) nundur. Hz. Mevlânâ, münasebeti dolayısıyla buraya almıştır.

11494

یا منیرالخد یا روح البقا

اجتذب روحی وجدلی باللقا

«Ey parlak çehreli olan, ey bekâ ruh'u bulunan güzel; ruhumu tarafına çek ve bana rü'yeti didarını ikram et.»

11495

لی حبیب حبه یشوی الحشا

لو یشا یمشی علی عینی مشا

«Benim bir sevgilim var ki muhabbeti kalbimi yakıp kavurmaktadır. Eğer yüzümün ve gözümün üzerinde yürümek dilerse yürüyebilir.»

11496

پارسی گو گرچه تازی خوشترست

عشق را خود صد زبانی دیگرست

«Arapça daha hoş olmakla beraber Fârisî söyle. Zaten aşkın yüzlerce başka lisanı da vardır, ama,»

11497

بوی آن دلبر چو پران میشود

آن زبانها جمله حیران میشود

«O güzelin kokusu gelip, yayılınca, o lisanların hepsi şaşırır kalır.»

11498

پس کنم دلبر درآمد در خطاب

گوش شو والله اعلم بالصواب

«Bu kadar sözü kâfi görürüm. Çünki dilber hitâbediyor. Sen kulak kesil de dinle. Allah doğruyu herkesten daha iyi biliyor.»

11499

چونکه عاشق توبه کرد اکنون بترس

کو چو عیاران کند بردار درس

«Âşık tevbe etti mi, işte o zaman kork... Çünki âşık, ayyarlar gibi darağacında ders verir.»

11500

گرچه این عاشق بخارا می‌رود

بی‌مدرس و بی‌استامی رود

«Bu âşık Buhâra'ya gidiyor, fakat orada bir üstat bulmak ve ders okumak için değil...»

11501

عاشقانرا شد مدرس حسن دوست

دفتر و درس و سبقشان روی اوست

«Âşıkların müderrisi, yârın hüsnüdür. Onların defteri ve dersi de sevgilinin yüzüdür.»

11502

خامشند و نعرهٔ تکرار شان

می‌رود تا عرش و تخت یارشان

«Onlar zâhiren sessizdirler, lâkin hakikatta nâraları arşa ve mâşûk-i ezelînin tahtına kadar vasıl olur.»

11503

درسشان آشوب و چرخ و زلزله

نی زیادات است و باب سلسله

«Onların dersi münceziböne hareket, semâ ve ızdıraptır. Onlar ne (ziyâdât) kitabını, ne de (Silsile) kitabını ders edinmişlerdir.»

(Ziyâdât) ve **(Silsile)** fetvâya müteallik iki kitabın adıdır.

11504

سلسلهٔ این قوم جعد مشکبار

مسئلهٔ دورست لکن دور یار

«Bu âşıklar kavminin silsilesi, yârin misk kokulu ve kıvırcık zülfüdür. Onlar da devir meselesinden bahsederler, ama sevgilinin devrinden.»

11505

مسئلهٔ کیسی ار بپرسد کسی ترا

گو نگنجد گنج حق در کیسه‌ها

«Biri sana kese mes'elesini sorarsa ona Hakkın hazinesi keselere sığmaz cevabını ver.»

Kese mes'elesi : Hırsızın bir keseyi açıktan alması ile elbise içinden çalması hakkındaki hükümdür. Birinci halde eli kesilmez, ikinci surette kesilir.

Sûrei Bakara'da :

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

Yânî : **«Sana yeni doğan ayları sorarlar. De ki : O, insanların fâidesi için, bir de hac için vakit ölçüleridir[60].»** buyuruluyor. Bu yolda beyânatta bulunmaya (Üslûb-u Kelîm) derler. Mevlânâ da bu beytte aynı tarzı ta'kîp ediyor. «Kese mes'elesini bilir misin? diye sana soran olursa, Allah'ın hazineleri keselere sığmaz, yânî; Hakkın rahmeti ve nimeti tahdît olunamaz cevabını ver» diyor. Çünki soran için bu cevap daha hayırlıdır. Ke-

---

(60) Sûrei Bakara : 189.

şeyi sahibinin koynundan aşıran yankesicinin eli kesilmek lâzım geldiğini, hariçten çalan hırsızın ise elinin kesilmeyeceğini bilmese de, müftü ve hakim olmadığı için o kimse bir şey kaybetmiş olmaz.

11506

گردم خلع و مبارا می‌رود

بدمبین ذکر بخارا می‌رود

«Eğer (Hul') ve (Mübârâ) kelimeleri zikredilirse onları kötü görme. Hakikatte Buhâra'yı anıyorlar demektir.»

Hul' : Bir zevcin karısını meselâ mihr müsemmâsından geçmek şartı ile boşaması, **Mübârâ** : Zevc ve zevcenin rıza ile birbirinden ayrılması ve beri olmasıdır.

11507

ذکر هرچیزی دهد خاصیتی

زانکه دارد هرصفت ماهیتی

«Her şeyi anış, insana başka bir hassa verir. Çünki her sıfatın başka bir mahiyyeti vardır.»

Meselâ : Allah'ın öyle isim ve sıfatları vardır ki her birinin tecellisi, o tecelliye mazhar olan insana başka bir zevk ve neşe verir.

11508

در بخارا در هنرها بالغی

چون بخاری روی زان فارغی

«Buhâra'da bütün hünerlere, ilimlere, sanatlara vasıl olursun. Lâkin horluğa, hakirliğe ve seyri sülûke başlarsan bu hünerlerin hepsinden ferâgat edersin.»

11509

آن بخاری غصهٔ دانش نداشت

چشم برخورشید بینش برگماشت

«O Buhârâ'lı âşık da, ilim kaydında ve tahsil hevesinde değildi. Gözü-

nü basîret güneşine dikmiş, yâni; mâşûkunu görmek arzusunda bulunmuştu.»

11510

هرکه درخلوت بهبینش یافت راه

او ز دانشها نجوید دستگاه

«Her kim halvette basîret ve görüş'e nail olursa, o artık ilimlerle yücelmeyi dilemez.»

Çünki ilimde az çok şek bulunur. Görüşte ise yakîn vardır. Binaenaleyh bir şeyi gören, artık onu bilmeye çabalamaz.

11511

با جمال جان چوشد همکاسهٔ

باشدش را خبار و دانش تاسهٔ

«Ruhun cemâli ile hembezm ve mülâki olana, ağızdan duyulma haberlerden ve ilimlerden artık tasa gelir.»

11512

دید بردانش بود غالب فرا

زان همی دنیا بچربد عامه را

«Görüş bilgiden üstündür, bilgiye galebe eder. Bu yüzden halk nazarında Dünya galiptir, sevimlidir.»

11513

زانکه دنیارا همی بینند عین

وان جهانی را همی دانند دین

«Çünki halkın avamı dünyayı peşin ve mevcut, âhireti ise veresiye ve namevcut gibi kabul ederler.»

11514

روی نهاد آن عاشق خونابه‌ریز
دل طپان سوی بخارا گرم و تیز

«O kanlı yaşlar döken âşık, kalbi çarparak hararet ve süratle Buhâra'ya yüz tuttu...»

11515

ریگ هامون پیش او همچون حریر
آب جیحون پیش او چون آب گیر

«İştiyakından, çöldeki kumlar, ayağının altında ipekli halı gibi oluyor, Ceyhun nehrinin suları ise onun gözüne birikinti gibi görünüyordu.»

11516

در سمرقندست قندامّا لبش
از بخارا یافت وان شد مذهبش

«Gerçi, şeker Semerkant'tadır, ama, o âşıkın dudağı şekeri Buhâra'da bulmuş, bu sebeple oraya azîmet kılmıştır.»

Diyordu ki :

11517

ای بخارا عقل افزا بوده‌ئی
لیک از من عقل و دین بربوده‌ئی

«Ey Buhâra, sen ilim ve irfan merkezisin ve akılları artırırsın. Lâkin benim aklımı da, dinimi de aldın.»

Malûm ya, akıl, aşkın karşısında âciz kalır. Din ise akla bağlıdır. Aklı olmayan mecnûn, din ile mükellef ve ahkâmı din ile mukayyet değildir.

11518

چون سواد آن بخارا راندید
در سواد غم بیاضی شد بدید

«Buhâra'nın şehir kenarındaki evlerinin ve ağaçlarının karaltısını gö-rünce kalbindeki gam karaltısında bir aydınlık belirdi.»

11519

ساعتی افتاد بیهوش و دراز
عقل او پرید دربستان راز

«Bir müddet şuursuz olarak düştü ve uzanıp kaldı. Onun aklı sır bah-çesine uçup gitti.»

11520

برسر و رویش گلابی میزدند
از گلاب عشق او غافل بدند

«Orada bulunanlar, onun başına ve yüzüne gül suyu serptiler. Hal-buki onun aşkının gül suyundan gâfil idiler.»

11521

او گلستان نهانی دیده بود
غارت عشقش ز خود ببریده بود

«O gizli bir gülistan görmüş, aşkın yağması onu kendinden geçir-mişti.»

11522

تو فسرده درخور این دم نهٔ
باشکر مقرون نهٔ گرچه نیی

«Ey donuk ve zevksiz kimse; sen bu söze ve bu nefese lâyık değil-sin. Gerçi, sen de kamışsın, amma şekeri hâvi değilsin.»

11523

رخت عقلت باتواست و عاقلى
كز جنوداً لم تروها غافلى

«Akıl yükün seninle beraberdir, (görmediğiniz askerleri yolladı) âyetinden gafilsin.»

Sûrei Tevbe'deki şu âyetlere işârettir :

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ ف۪ي مَوَاطِنَ
كَث۪يرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ
تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا
رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِر۪ينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَك۪ينَتَهُ
عَلٰى رَسُولِه۪ وَعَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ وَاَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ ﴿٢٦﴾

Yânî : **«Andolsun ki Allah birçok** (savaş) **yerler** (in) **de ve Huneyn gününde size yardım etmiştir.** (O Huneyn gününde ki) **çokluğunuz o zaman size ucub vermişti de bu, size** (gelecek kazadan) **bir şey'i gidermiye yaramamıştı. Yeryüzü, o genişliğine rağmen, başınıza dar gelmişti. Nihâyet** (bozularak) **gerisin geri dönüp gitmiştiniz. Sonra Allah; resûlü ile mü'minlerin üzerine sekînetini** (kuvve-i ma'neviyyesini) **indirdi, görmediğiniz** (melek) **orduları**(nı) **indirdi ve kâfirleri azablandırdı. Bu, o kâfirlerin cezâsı idi**[61]**.»**

---

(61) Sûrei Tevbe : 25-26.

11524

این سخن پایان ندارد تیزران

تا رود سوی بخارا آن جوان

«Ya Mevlânâ; bu sözün sonu gelmez. Hikâyeyi çabuk söyle ki o genç âşık Buhâra'ya gitsin.»

«O LÂÜBÂLÎ ÂŞIKIN BUHÂRA'YA GİRMESİ, YÂRÂN VE DOSTLARININ ONU MEYDANA ÇIKARMAMAĞA ÇALIŞMALARI»

11525

اندر آمد در بخارا شادمان

پیش معشوق خود و دارالامان

«O âşık sevinerek ma'şûkunun huzuru olan ve kendisi için dârül'emân bulunan Buhâra'ya geldi.»

11526

همچو آن مستی که پرد بر اثیر

مه کنارش گیرد و گوید که گیر

«Gökyüzünde uçan ve ay tarafından kucaklanıp kendisine, sen de beni kucaklasana dendiğini sanan bir sarhoş gibi neş'eli idi.»

11527

هر که دیدش در بخارا گفت خیز

پیش از پیدا شدن منشین گریز

«Her kim onu Buhâra'da görürse diyordu ki: Durma, meydana çıkmadan evvel, hemen bir tarafa sıvış!..»

11528

که ترا می‌جوید آن شه خشمگین
تا کشد از جان تو ده ساله کین

«Sadr-ı Cihan, on yıllık kin ve intikamını almak üzere gazablı bir halde seni aramaktadır.»

11529

الله الله درمیا درخون خویش
تکیه کم کن بردم و افسون خویش

«Allah rızası için kendi kanına kendin girme. Sözüne ve efsûnuna o kadar güvenme...»

11530

شحنهٔ صدر جهان بودی وراد
معتمد بودی مهندسی و استاد

«Sen vaktiyle Sadr-ı Cihân'ın vekîli, cömert, şâyanı itimat ve üstad bir mühendistin.»

11531

غدر کردی و ز جزا بگریختی
رسته بودی باز چون آویختی

«Bir özür yaptın, cezâdan kaçıp kurtuldun. Tekrar nasıl oldu da geri geldin?»

11532

از بلا بگریختی با صد حیل
ابلهی آوردت اینجا یا اجل

«O vakit yüz türlü hîle ile belâdan kaçmıştın. Şimdi seni buraya ahmaklık mı getirdi, yoksa ecel mi?»

11533

ای که عقات بر عطارد دق کند

عقل عاقل‌را قضا احمق کند

«Ey aklıyla Utarid'in idrakine taan eden; Bil ki, Allah'ın kazâsı, âkil'in aklını da ahmak haline getirir.»

11534

نحسی خرگوشی که باشد شیرجو

زیرکی و عقل و چالاکیت کو

«Arslan arayan tavşan ne kadar uğursuzdur. Sen zekî bir adamsın. Aklın ve idrakin nerede?»

11535

هست صد چندین فسونهای قضا

گفت اذا جاء القضا ضاق الفضا

«Kazâ ve Kaderin böyle yüzlerce ahkâmı vardır. Âşık dedi ki: Kazâ gelince feza daralır.»

11536

صد ره و مخلص بود از چپ و راست

از قضا بسته بود کو اژدهاست

«Sağlı sollu yüzlerce kurtuluş yolu olduğu halde, Kazâ te'sîri ile hepsi kapanır. Çünki o Kazâ bir ejderhâ gibidir.»

«AŞIKIN NASİHAT VERENLERE VE KENDİSİNİ TEHDİT EDENLERE CEVAP VERMESİ»

11537

گفت من مستقیم آبم کشد
گرچه می‌دانم که هم آبم کشد

«Dedi ki : Ben, susuzluk hastalığına uğramış bir hastayım. Suyun nihayet beni öldüreceğini bildiğim halde o su beni çekiyor.»

Yânî; içmemek için tahammül edemiyorum.

11538

هیچ مستسقی بنگریزد ز آب
گر دو صد بارش کند مات و خراب

«Yüzlerce def'a kendisini harap etse ve öldürse, gene de bu hastalığa tutulan sudan kaçabilir mi?»

11539

گر بیاماسد مرا دست و شکم
عشق آب از من نخواهد گشت کم

«Elim ve karnım sudan şişse de, suya olan aşkım eksilmeyecektir.»

11540

گویم آنگه که بپرسند از بطون
کاشکی بحرم روان بودی درون

«Karnımı görüp bu ne diye sordukları vakit, onlara keşke içime bir deniz aksa idi diyorum.»

11541

خیک اشکم گو بدر از موج آب
گر بمیرم هست مرگم مستطاب

«Tulum gibi olan karnım, su dalgası ile patlarsa varsın patlasın. Ölürsem de bu suretle ölüş, benim için iyidir.»

11542

من بهر جای بینم آب جو
رشکم آید بودمی من جای او

«Ben nerede bir dere görsem, onun yerinde ben olaydım diye gıpta ediyorum.»

11543

دست چون دف و شکم همچو دهل
طبل عشق آب می‌کوبم چوگل

«Elim def, karnım davul gibi şiş olduğu halde suyun aşkı davulunu çalıyorum.»

11544

گر بریزد خونم آن روح‌الامین
جرعه جرعه خون خورم همچون جنین

«O Ruh'ül-emin — yânî; Sadr-ı Cihan — kanımı dökmüş olsa da, ana karnındaki cenîn gibi damla damla kan yemiş olurum.»

11545

چون زمین و چون جنین خون خواره‌ام
تا که عاشق گشته‌ام این کاره‌ام

«Yer gibi ve cenîn gibi kan içmekteyim. Âşık olalıdan beri bu halde bulunuyorum.»

11546

شب همی جوشم ز آتش همچو دیک
روز تاشب خون خورم مانند ریک

«Geceleri ateşteki tencere gibi kaynıyorum, gündüz geceye kadar kum gibi kan içiyorum.»

11547

من پشیمانم که مکر انگیختم

از مراد خشم او بگریختم

«Ben, hîle ederek O'nun hışım ve gadabından kaçtığım için pişmanım.»

11548

کو بران بر جان مستم خشم خویش

عید قربان اوست و عاشق گاومیش

«Onun, mest olan ruhum üzerine hışım ve gadap göstermesi, bir Kurban Bayramıdır. Âşık da kurbanlık...»

11549

گاو اگر خسبد و گر چیزی خورد

بهر عید و ذبح او می‌پرورد

«Sığır : yatsa da, bir şey yese de Kurban Bayramı için beslenilir.»

11550

گاو موسی دان مرا جان دادهٔ

جزء جزءم حشر هر آزادهٔ

«Beni, Hz. Mûsa'nın, kurban edilerek ölüyü dirilten sığırı bil. Cüz'lerimin cüz'ü bile, bir hür kişinin haşredilmesine sebeptir.»

Benî İsrail arasında bir maktül bulunmuş, fakat kâtili anlaşılamamıştı. Sonra ilâhî emirle bir sığır kurban ettiler, onun bir uzvu ile maktüle vurdular. Ölü dirildi, katilini haber verip öldü.

11551

گاو موسی بود قربان گشته
کمترین جزءش حیات کشته

«Mûsa'nın sığırı kurban edilmiş ve onun ufak bir uzvu, bir maktülün sebebi hayatı olmuştu.»

Çünki o uzuv ile maktüle vurulunca dirilmişti.

11552

برجهید آن کشته ز آسیبش زجا
در خطاب اضربوه بعضها

«O kurbanın bir uzvuyla maktüle vurun emrinin tatbikinde ölü yerinden sıçradı ve kâtilini haber verdi.»

11553

یا کرامی اذبحوا هذا البقر
ان اردتم حشر ارواح النظر

«Ey kerim dostlarım; ruhların haşrını görmek isterseniz bu sığırı — yânî; âşık'ın nefsini kastediyor — kurban eyleyiniz.»

Hz. Mevlâna münâsebet dolayısıyla bedenlerin cemâdât, nebâtât ve hayvânât âlemlerindeki seyrini hikâye ediyor :

11554

از جمادی مردم و نامی شدم
وز نما مردم بحیوان برزدم

«Cemâtlıktan öldüm ve nebâti oldum; Nebatken de öldüm, hayvan suretinde zuhur ettim.»

11555

مردم از حیوانی و آدم شدم
پس چه ترسم که ز مردن کم شدم

«Hayvanlıktan da öldüm ve insan oldum. O halde ölmekten eksileceğim diye niye korkayım?»

İnsanın yaratılış mayası topraktır, toprak cemâttır. Oradan nebâtat yetişir, nebâtatı hayvan yer. Keza insan nebâtat ve hayvanât ile gıdalınır. Binaenaleyh insan gıda ile cemadât ve hayvânat âlemlerinde bulunduktan sonra insanlık âlemine gelir. Evvelki bulunduğu âlemlerden çekilmekle bir şey kaybetmiş olmaz. Belki terakkî eder. Binaenaleyh ölüm de Dünya âleminden Âhiret âlemine intikal etmek ve yeni bir terakkî bulmak demektir. O halde ölümden korkmak lâzım gelmez, belki sevinmek icâbeder.

11556

حملهٔ دیگر برآرم از بشر
تا برآرم از ملائك پاوسر

«Beşeriyyetten de bir hamle ederim ve melekiyyet âlemine dahil olurum.»

11557

وز ملك هم بایدم جستن زجو
كل شيءٍ هالك الا وجهه

«Melekiyyet âleminden de benim için geçmek lâzımdır. Zirâ Veçhi İlâhiden başka herşey helâk olacaktır.»

11558

بار دگر از ملك قربان شوم
آنچه اندر وهم ناید آن شوم

«Son defa olarak melekiyyetten de kurban olurum, vehim ve hayâle gelmeyecek bir şey olurum.»

11559

پس عدم گردم عدم چون ارغنون

گویدم کانا الیه راجعون

«Tamamı ile yokluk haline girip, Erganun gibi: (Ve innâ ileyhi râciûn) yânî; (Biz Allah'a ric'at ederiz) derim.»

11560

مرگ دان آن کاتفاق امتست

کآب حیوانی درون ظلمتست

«Ümmetin: (Ab-ı hayat, zulmet içindedir) demekte ittifak ettiği şey ölümdür.»

Binaenaleyh:

11561

همچو نیلوفر بروزن طرفجو

همچو مستسقی حریص و آبجو

«Nilüfer çiçeği gibi git bu hayat nehrinden yetiş, susuzluk illetine uğramış kimse gibi hırs ve iştiha ile su (ölümü) ara.»

11562

مرگ او آبست و او جویای آب

می‌خورد والله اعلم بالصواب

«Su, susuzluk hastasının ölümü olduğu halde o, su arar ve sabredemez içer. Hakîkatı bilen ancak Allah'tır.»

11563

ای فسرده عاشق ننگین نمد

کو زبیم جان ز جانان می‌رمد

«Ey can korkusuyla cânandan ürküp kaçan donuk âşık, sen can korkusu ile candan kaçıyorsun.»

11564

سوی تیغ عشقش ای ننگ زنان
صد هزاران جان نگر دستك زنان

«Ey korkaklığından kadınların bile utandığı kimse, bir bak; cânânın kılıcına doğru yüzbinlerce ruh, el çırparak koşmaktadır.»

11565

چون دیدی کوزه اندر جوی ریز
آب را از جوی کی باشد گریز

«Nehri görünce kâsedeki suyu oraya dök. Su, nehirden kaçar, çekinir mi?»

Burada nehirden maksat: ebedî hayattır. Kâsedeki su ise, insanın fanî olan hayatıdır. O kâseyi nehre boşaltmak ise ihtiyarî bir ölüşle fânî hayatı ebedî hayat nehrine dökmektir.

11566

آب کوزه چون در آب جو شود
محو گردد دروی و او جو شود

«Kâsedeki su, nehir suyuna dökülünce orada mahvolur ve nehir suyu olur.»

11567

وصف او فانی و ذاتش شد بقا
زین سپس نه کم شود نه بدلقا

«Böyle olunca da vasfı yok olur da zati kalır. Artık bundan sonra ne eksilir, ne de kötü bir sûret alır.»

11568

خویش را بر نخل او آویختم
عذر آن را که ازو بگریختم

«Ben de O'ndan kaçtığım için peşimanım, özrümü bildirmek üzere kendimi O'nun fidanına astım.»

Yânî; beni bir hurma ağacına astırmasına bile razı oldum.

«CANINDAN VAZGEÇEN ÂŞIKIN MÂ'ŞÛKUNA VASIL OLMASI»

11569

همچو گوی سجده کن بر رو وسر
جانب آن صدر شد باچشم تر

«Bir top gibi, yüzü ve başı üstüne secdeler ederek, yaşlı gözleriyle Sadr-ı Cihan'ın huzuruna gitti.»

11570

جمله خلقان منتظر سر در هوا
کش بسوزد یا برآویزد ورا

«Bütün ahalî, Sadr-ı Cihan, bunu yakacak mı, yoksa asacak mı? diye başları yukarda bekliyor ve;»

11571

این زمان این احمق یك لخت را
آن نماید که زمان بدبخت را

«Sadr-ı Cihan, bu hakîr ahmağa, zamanın bir talihsize gösterdiğini gösterecektir;»

11572

همچو پروانه شررورا نور دید

احمقانه درفتاد از جان برید

«Bu budala, pervâne gibi narı nûr gördü de ahmakçasına ona atılıp canından oldu, diye söyleniyordu.»

11573

لیك شمع عشق چون آن شمع نیست

روشن اندر روشن اندر روشنیست

«Lâkin aşk mumu, diğer mumlar gibi değildir. Aydınlık içinde aydınlık, aydınlık içinde aydınlıktır.»

11574

او بعکس شمعهای آتشیست

می‌نماید آتش و جمله خوشیست

«O, ateşli mumların aksine bir şeydir. Ateş gibi göründüğü halde baştanbaşa nurdan ve hoşluktan ibârettir.

«AŞIK ÖLDÜREN MESCİD İLE, ÖLÜMÜNÜ ARAYIP HİÇ BİR ŞEY'E ALDIRIŞ ETMİYEREK ORADA KONAKLAYAN ÂŞIK»

11575

یك حکایت گوش کن ای نیك پی

مسجدی بد بر کنار شهرری

«Ey uğurlu kimse bir hikâye söyliyeyim dinle : Rey şehrinin kenârında bir mescit vardı.»

11576

هیچ کس دروی نخفتی شب زیم

که نه فرزندش شدی آن شب یتیم

«Hiç bir kimse yoktu ki, orada gecelesin, yatsın da, korkudan ödü patlayıp ölmesin; oğlu o gece yetim kalmasın.»

11577

بسکه اندروی غریبی عور رفت

صبحدم چون اختران در گور رفت

«Orada nekadar garip ve çıplak kimse yatmıştı ki sabahleyin, yıldızların gurûb edişi gibi, mezara götürülmüştü.»

11578

خویشتن‌را نیك ازین آگاه کن

صبح آمد خواب‌را کوتاه کن

«Ey salik; sen de bunu iyice anla, kendine gel... Sabah geldi çattı, uykunu kısa kes.»

Yânî; ecel sabahı gelmiş çatmıştır. Artık gaflet uykusunu bırak da uyanık bulun.

11579

هرکسی گفتی که پریانند تند

اندرو مهمان کشان باتیغ کند

«Herkes diyordu ki : o mescitte kuvvetli perîler vardır, içinde yatanı kör kılınçlarla öldürüyorlar.»

11580

آن دگر گفتی که سحرست و طلسم

کین رصد باشد عدو جان و خصم

«Bir diğeri : burada sihir ve tılısım vardır, hayatın düşmanıdır, diyordu.»

11581

آن دیگر گفتی که بر نه نقش فاش

بردرش کای میهمان اینجامباش

«Bir başkası (kapısının üstüne: ey misafir; burada kalma!»

11582

شب مخسب اینجا اگر جان بایدت

ورنه مرگ اینجا کمین بکشایدت

«Eğer canın sana lâzımsa gece burada yatma! Yoksa ölüm burada senin için pusu kurmuştur) diye levha koymalı, diyordu.»

11583

وان یکی گفتی که شب قفلی نهید

غافلی آید شماره کم دهید

«Bir diğeri de diyordu ki: geceleri kapısına kilit takın, bir gâfil gelip yatmak isterse müsaade etmeyin.»

«O MESCİDE BİR MİSÂFİRİN GELMESİ»

11584

تا یکی مهمان درآمد وقت شب

کو شنیده بود آن صیت عجب

«Bir gece oraya bir misafir geldi ki, mescidin o acaip şöhretini işitmişti.»

11585

از برای آزمون می‌آزمود

زانکه بس مردانه و جان سیر بود

«Söylenilen sözlerin doğru olup olmadığını tecrübe etmek istiyordu. Çünki çok yiğitti ve canına da doymuş bir kimse idi.»

11586

گفت کم گیرم سر و اشکنبهٔ

رفته گیر از گنج یك حبهٔ

«Kendi kendine dedi ki: Bu başa, bu gövdeye pek aldırış etmem. Can hazinesinden bir habbeyi eksilmiş farzedeyim.»

11587

صورت تن گو برو من کیستم

نقش کم ناید چو من باقیستم

«Ten sûreti giderse gitsin; ben cesetten ibaret değilim. Bir de ruhum vardır ki bakîdir. O bakî olunca ona sûret eksik olmaz.»

11588

چون نفخت بودم از لطف خدا

نفخ حق باشم زنای تن جدا

«Cenâb-ı Hak beni yarattı ve bana ruhundan nefh etti. Ten boğazından ayrılırsam nefhi ilâhiden ibâret kalırım.»

11589

تا نیفتد بانگ نفخش این طرف

تا رهد آن گوهر از تنگین صدف

«Elverir ki Hakkın nefesi bu tene gelmesin de inci de, bu dar sedeften kurtulsun artık.»

11590

حق تمنوا موت گفت ای صادقین

صادقم جانرا برافشانم برین

«Allah: (Ey sadık kişiler, ölümü dileyin.) dedi. Ben de sadıkım, onun için bu emir üzerine canımı fedâ ederim.»

Cuma sûresinde ve yahudiler hakkında buyurulmuştur ki:

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرٰيةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا

Yânî: **«Kendilerine Tevrât yükletilip de sonra onu taşımayanların hali koca koca kitaplar taşıyan eşeğin hali gibidir[62].»**

Yânî; Tevrat, ahkâmıyla amel etsinler diye Yahudilere gönderilmiş bir kitap olduğu halde onlar, o ahkâm ile amel etmeyi bırakmışlar, sâde ibâresini okumakla iktifâ eylemişlerdir. Onlar, bu halleriyle kitap taşıyıp zahmet çeken merkebe benzerler.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

قُلْ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ اَوْلِيَاءُ لِلّٰهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۞ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ اَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Yânî: **«Allah'ın âyetlerini yalan sayan kavmin vasfı ne kötüdür! Allah zalimler gürûhunu muvaffak etmez. De ki: Ey Yahudiler, (bütün)**

(62) Sûrei Cuma: 5.

insanları bir tarafa bırakarak Allah'ın dostları hakikaten yalnız kendiniz olduğunuzu iddia ediyorsanız, doğru söyleyen (adamlar) sanız, hemen ölümü temenni edin. Onlar, ellerinin öne sürdüğü (irtikâp ettikleri küfür ve measi) yüzünden bunu ebedî ve kat'i olarak arzû etmezler. Allah o zalimleri çok iyi bilendir[63].»

Bu âyetler Yahudiler hakkında nâzil olmakla beraber, hükmü likâullahı talep eyleyen ehl-i îmana da şamildir. Onun için mezkûr mescide gelen âşık : «Cenâb-ı Hak : davânızda sadıksanız ölümü temennî eyleyin, buyurdu. Ben o dâvâda sâdıkım ve can fedâ etmeye hazırım. Bu mescitte ölürsem, benim için ne büyük nîmet bu» deyiverdi.

«MESCİD HALKININ, ÂŞIK MÜSAFİRİ, GECE ORADA YATMAK İSTEDİĞİ İÇİN KINAMALARI VE TEHDİT ETMELERİ»

11591

قوم گفتندش كه هين اينجا مخسب

تا نكوبد جان ستانت همچو كسب

«Halk, ona dediler ki: aklını başına al da burada yatma! Yoksa can alıcı seni posa gibi eziverir.»

11592

كه غريبى و نميدانى ز حال

كاندر اينجا هر كه خسب آمد زوال

«Belki, garip olduğun için hâli bilmiyorsun. Bu mescidde her kim gece yatar uyursa zevâli gelmiş demektir.»

Ekser İslâm memleketlerindeki mescitlerde mefruşât olmadığından, geceleri açık bırakılır ve yeri, yurdu olmayanlar oralarda barınır. Hattâ, Mekke Haremi Şerifi böyledir. Orada namaz kılacaklar, ya seccadesini omuzunda getirir ve boş bulduğu yere serer, yahut böyle seccadeleri muhafaza eden ve namaz vakitleri seren zemzem dağıtıcılarına, birkaç kuruş verip mukâbilinde muhafaza ettirir.

Bahse konu olan mescit de böyle idi. Hem cemâatın namaz kılma-

---

(63) Sûre-i Cuma : 6-7.

sına, hem de fakir ve gariblerin barınmasına mahsus idi. Fakat, içinde yatanın ertesi günü ölüsü bulunur diye şöhret almış olduğundan kimse orada gecelemeye cesaret edemiyordu. Mescidin cemâatı yeni gelen misafire bunu anlatıyor ve diyordu ki :

11593

اتفاق نيست اين ما بارها
ديده‌ايم و جمله اصحاب نهى

«Şu hal — yânî; burada yatan kimsenin ölmesi — tesâdüfî değildir. Bunu biz ve akıllı, bilgili kişiler mükerreren gördük.»

11594

هر كه آن مسجد شبى مسكن شدش
نيم شب زهر هلاهل آمدش

«O mescid, her kimin bir gece meskeni olduysa, gece yarısı ona öldürücü bir zehir gelmiştir.»

11595

از يكى ما تا بصد اين ديده‌ايم
نه بتقليد از كسى بشنيده‌ايم

«Biz bunu işiterek rivâyet etmiyoruz. Birden yüze varıncaya kadar gözümüzle görmüşüzdür.»

11596

گفت الدين النصيحة آن رسول
آن نصيحت در لغت ضد غلول

«Hz. Resül (S.A.V.) (Din nasihattir) buyurmuştur.»

Nasîhat : Lügatta hiyânetin zıddı demektir.

Sahîh'i Müslim'de Resülü Ekrem'in mükerreren : **«Din nasihattan ibarettir»** buyurduğu rivayet edilmiştir. **«Ya Rasulallah kimin için?»** diye sordular. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz : **«Allah için, Resûlü için, Kitâbı için, müslümanların imamları ve reisleri için ve bütün mü'minler için»** cevabını verdi.

Hz. Mevlânâ da (nasîhatı hâinliğin zıddı diye tarif ediyor. Demek ki din: Allah'ın ve peygamberin emirlerine ve Kitab-ı İlahînin hükümlerine hiyânet etmemek, ümeraya sıdkıla hizmet etmek, me'muriyetini sadakatla ifâ eylemek, bir de bütün müslümanlara karşı sadakat göstermekten ibarettir. Bunları yapanlar halis dindar, yapmayanlar ise tabii ki değillerdir.

11597

آن نصیحت راستی در دوستی

در غلولی خائن و سك پوستی

«O nasîhat, dostlukta doğruluktur. Doğru söylemez, aldatırsan, hainsin, insan kisvesine girmiş köpeksin.»

Yânî; sen de bir garibe karşı hayırhahlık göstermezsen yabancıya saldıran o köpek gibi olursun.»

11598

بی‌خیانت این نصیحت از وداد

می‌نمایمت مگرد از عقل وداد

«Ey misâfir, sana muhabbetimizden bu nasîhatı veriyoruz ve bu mescidde yatma diyoruz. Sen de sözümüzü dinle ve akıl ve insaftan ayrılma.»

«O ÂŞIKIN NASİHAT VERENLERE CEVÂBI»

11599

گفت او ای ناصحان من بی‌ندم

از جهان زندگی سیر آمدم

«Âşık dedi ki: ey nasihatçılar; ben yaptığımdan nadim değilim, hayata doydum.»

11600

منبلی ام زخم جو و زخم خواه
عافیت کم جوی از منبل راه

«Ben; yara arayan ve yara isteyen bir tenbelim. Tenbelden yolu gitmeyi umma...»

Fakat benim tenbelliğim nefsime ait işlerdedir.

11601

منبلی که کو بود خود برك جو
منبلی ام لاابالی مرك جو

«Ben, rızık dileyen bir tenbel değilim, belki ölümü lâübalî arayan bir tenbelim.»

11602

منبلی نه کو بکف پول آورد
منبلی چستی کزین پل بگذرد

«Dilenerek para elde eden tembel bir dilenci değilim. Belki bu Dünya köprüsünden geçen çevik bir tenbelim.»

11603

آن نه کو بر هر دکانی برزند
بل جهد بر کون و کانی برزند

«Her dükkâna başvuran ve sadaka isteyen tenbel bir dilenci değilim; varlıktan sıçrayıp kurtulan ve bir mâdene ulaşan tembelim.»

11604

مرك شیرین گشت نقلم زین سرا
چون قفصی هشتن پریدن مرغرا

«Bir kuşun kafesi bırakıp uçması kabilinden, bana da ölmek ve bu yurttan göçmek hoş ve tatlı geliyor.»

11605

آن قفس که هست عین باغ در
مرغ میبیند گلستان و شجر

«Öyle bir kafes ki bağ içindedir. İçerisindeki kuş dışardaki gülistanı ve ağaçları görür.»

11606

چون مرغان از برون گرد قفص
خوش همی خوانند ز آزادی قصص

Kafesin dışarısında bir çok kuş hürriyyetten ve serbestlikten hikâyeler terennüm ederler.»

11607

مرغ را اندر قفص زان سبزه زار
نه خورش ماندست نه صبر و قرار

«Kafesteki kuş, onları duyar, o yeşilliği görür de, ne iştahı kalır, ne sabrı, ne kararı!»

11608

سر ز هر سوراخ بیرون میکند
تا بود کین بند ازپا بر کند

«Belki ayağındaki bağı koparır diye kafesin her deliğinden başını dışarıya çıkarır.»

11609

چون دل و جانش چنین بیرون بود
آن قفص را درکشایی چون بود

«O kuşun kalbi ve ruhu böylece dışarıya çıkmak arzusunda iken, kafesin kapısını açacak olursan ne hale gelir?»

نه چنان مرغ قفص در اندهان

گرد بر گردش نشسته گربکان

«O kuş kafese kapanmış, kafesin etrafında da kediler bekliyor olsa.»

11611

کی بود اورا درین خوف و حزن

آرزوی از قفص بیرون شدن

«Öyle bir kuş korkuya, vehme düşer... Kafesten çıkmayı hiç ister mi o?»

11612

او همی خواهد کزین تنگین قفس

صد قفص باشد بگرد این قفس

«Hattâ o, bu dar kafesin etrafında bir yüz kafes daha bulunmasını ister.»

«CÂLİNUS BU DÜNYA HAYATINA ÂŞIK İDİ, ÇÜNKİ HÜNERI, ANCAK BURADA GEÇERDİ, O PAZARDA BİR İŞE YARAMAZDI. O YÜZDEN KENDİNİ O ÂLEMDE HALKLA BİR GÖRÜRDÜ»

11613

آنچنانکه گفت جالینوس راد

از هوای این جهان و این مراد

«Akl-ı meaş'ta üstün olan Câlinus, bu Dünyaya muhabbeti ve onda yaşamak arzusu ile demiştir ki,»

11614

راضیم کز من بماند نیم جان
که ز کون استری بینم جهان

«Yarı canlı bir halde, Dünyayı bir katırın kuyruğu altından görmeye razıyım.»

Çünki :

11615

گربه می بیند بگرد خود قطار
مرغش آیسی گشته بودست از مطار

«Etrafında katar katar kedi görüyordu ve ruh kuşu uçmaktan ümit kesmişti.»

11616

یا عدم دیدست غیر این جهان
در عدم نادیده او حشری نهان

«Yahut bu cihanın gayrisini yok görmüştü de yoklukta bir haşır gizli bulunduğunu görmemişti.»

11617

چون جنین کش میکشد بیرون کرم
می گریزد او سپس سوی شکم

«Bu gibi kimselerin hâli, Kerem-i İlâhî dışarıya çekerken, geriye ve anasının karnına doğru kaçan ceninin haline benzer.»

11618

لطف ، رویش سوی مصدر می کشد
او مقر در پشت مادر می کند

«Rabbâni Lutuf, onun yüzünü çıkılacak tarafa çevirir, o ise anasının arkasına doğru kaçar.»

Şöyle diyerek ki :

11619

که اگر بیرون قم زین شهر و کام

ای عجب بینم بدیده این مقام

«Eğer bu şehirden ve bu yurttan ayrılırsam acaba bu makamı bir daha görebilir miyim?»

11620

یا دری بودی دران شهر وخم

که نظاره کردمی اندر رحم

«Çıkacağım o havası ağır şehirde bir kapı olsaydı da oradan şimdi bulunduğum rahme bakabilseydim.»

11621

یا چو چشمهٔ سوزنی راهم بدی

که ز بیرون رحم را دیده شدی

«Yahut iğne gözü k dar bir delik bulunsaydı da onun dışarısından rahim görünseydi.»

11622

آن جنین هم غافلست از عالمی

همچو جالینوس از نامحرمی

«Câlinus gibi, hakîkata namahrem olduğu için o cenîn de, rahmin dışında geniş bir âlem bulunduğundan gâfildir.»

11623

او نداندکان رطوبتها که هست

آن مدد از عالم بیرونیست

«Cenin bilmez ki rahimdeki yaşlıklar da dışardaki âlemin feyzi iledir.»

11624

آنچنانکه چار عنصر در جهان
صد مدد دارد ز شهر لامکان

«Dünya'daki dört unsur da kendilerine lâmekân âleminden yüzlerce yardım geldiğini bilmezler.»

11625

آب و دانه در قفص گر یافتست
آن ز باغ و عرصهٔ در یافتست

«Eğer kuş, suyu ve dâneyi kafesin içinde buluyorsa, o su ve dâne hariçteki bir bağ ve bahçedendir.»

11626

جانهای انبیا بینند باغ
زین قفس در وقت نقلان فراغ

«Peygamberler hazerâtının ruhları bu Dünya kafesinden göçüp kurtulurken, su ve dâne'nin geldiği bağı görürler.»

11627

پس ز جالینوس و عالم فارغند
همچو ماه اندر فلکها بازغند

«Onun için Câlinus'un hikmetinden de, bu âlemden de ferâgat ederler ve ay gibi doğar, göklere ışık saçarlar.»

11628

ور ز جالینوس این گفت افتریست
پس جوابم بهر جالینوس نیست

«Eğer bu söz; Câlinus'a iftira ise, benim cevabım onun için değildir.»

11629

این جواب آن کسی آمد کین بگفت
که نبودستش دل پر نور جفت

«Bu cevap, o sözü söyleyen ve kendisinde münevver bir kalp bulunmayan kimse içindir.»

11630

مرغ جانش موش شد سوراخ جو
چون شنید از گربگان او عرجوا

«O kimsenin can kuşu, kedilerden (hele durun bakalım) sesini duyunca delik arayan fareye dönmüştür.»

Buradaki (gerbe) lerden maksat ruhu kabzetmeye memûr olan meleklerdir. Hayatı, Dünyadan ibâret vehmeden gafiller, o melekleri görünce kedi görmüş fâre gibi kaçacak ve saklanacak delik ararlar.

11631

زان سبب جانش وطن دید و قرار
اندرین سوراخ دنیا موش وار

«Ondan dolayı, onun rûhu, bu Dünya deliğinde mimarlık etmeye başlamış ve deliğe münasip bilgilere sahip olmuştur.»

Cenâb-ı Hak Sûrei Yûnus'ta buyuruyor ki :

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا
بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٧﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ
النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾

Yânî : «(Öldükten sonra dirilip) **bize kavuşacağını ummayan,** (Âhirete inanmıyarak sâdece) **Dünya hayatına râzî olan ve onunla sükûn** (ve istirahat) **e dalan kimselerle** (varlığımıza, birliğimize ve kemâl-i kudretimize delâlet eden) **bunca âyetlerimizden gâfil olanlar** (yok mu?) **işte**

onların, irtikâp etmekte oldukları (şirk ve ma'siyetler) yüzünden varacakları yer, ateştir[64].»

11632

پیشه‌هایی که مرا ورا شرمزند

کاندرین سوراخ کار آید گزید

«Bu dünya deliğinde onun kadir ve şerefini artıracak birtakım sanatları ihtiyar ve tahsil eder.»

11633

زانکه دل برکند از بیرون شدن

بسته شد راه رهیدن از بدن

«Çünki o Dünyadan dışarı çıkmaktan, ümidini kesmiş ve beden hapsinden kurtuluş yolu kendisi için kapanmıştır.»

11634

عنکبوت ار طبع عنقا داشتی

از لعابی خیمه کی افراشتی

«Eğer örümcekte anka tabiatı olsaydı tükrüğüyle nasıl çadır ve kendine mesken yapardı.»

Buradaki ankadan maksat : Dünyadan müstağnî olan enbiyâ, evliyâ ve sulehâdır. Örümcek de Dünyaya bağlanan ve Dünyayı i'mara çalışan gafillerdir.

11635

گربه کرده چنگ خود اندر قفص

نام چنگش درد و سرسام و مغص

«O kimsenin bulunduğu Dünya kafesine ecel kedisi, pençesini uzatmıştır ki o pençenin adı derttir, elemdir ve karın ağrısıdır.»

---

(64) Sûrei Yunûs : 7-8.

11636

گربه مرگست و مرض چنگال او
می‌زند بر مرغ و پر وبال او

«Kedi ölüm, hastalık da onun pençesidir ki kuşa ve onun kanatlarını uzanmıştır.»

11637

گوشه گوشه می‌جهد سوی دوا
مرگ چون قاضیست رنجوری گوا

«O kimse devâ ve şifâ bulmak için taraf taraf koşar. Ölüm kadı gibidir, hastalık da şâhit misâlidir.»

11638

چون پیادهٔ قاضی آمد این گواه
که همی خواند ترا تاحکم گاه

«Bu şâhit — yânî; hastalık — : seni kadı mahkemeye çağırıyor, diye muhtar gibi gelir.»

Piyadei Kâdî : Kadının muhtarı demektir.

11639

مهلتی می‌خواهی ازوی درگریز
گر پذیرد شد و گرنی گفت خیز

«Kadı huzuruna çıkmaktan kaçmak için muhtar'dan mühlet istersin. Talebini kabul ederse gider, etmezse kalın bakalım der.»

11640

جستن مهلت دوا و چاره‌ها
که زنی برخرقهٔ تن پاره‌ها

«Muhtardan mühlet istemek, hastalığı tedavî ettirmek ve ilâç almaktır ki, o ilâçlar, beden hırkasına yama dikmek kabîlindendir.»

11641

عاقبت آید صباحی خشم‌وار

چند باشد مهلت آخر شرم‌دار

«Nihayet muhtar, bir sabah hiddet ve şiddetle gelir ve: (bu mühlet daha ne kadar sürecek? utan artık.) der.»

11642

عذر خود از شه بخواه ای پرحسد

پیش ازانکه آنچنان روزی رسد

«Ey hasetlerle dopdolu olan kimse; öyle bir gün gelmeden evvel, şahtan, özür dile...»

11643

وانکه درظلمت براند بارگی

برکند زان نور دل یکبارگی

«Atını karanlıklara süren — yânî; hayatını gaflet ve masiyyetle geçiren — kimse, kalbini İlâhî Nur'dan tahliye eder.»

11644

می‌گریزد ازگوا و مقصدش

کان گوا سوی قضا می‌خواندش

«O kimse, şahtan da kaçar, şahitten de, götürmek istediği yerden de... Çünki muhtar onu kaza'ya, hükme dâvet etmektedir.»

11645

زین گذرکن جانب آن سخص‌ران

کو بمسجد آمد آن شب میهمان

«Ya Mevlânâ; bu bahsi bırak da, gece yatmak için mescide gelmiş olan şahsı anlat.»

«MESCİD CEMAATİNİN, MİSÂFİRİ GECE MESCİDDE YATMAK İSTEDİĞİ İÇİN BİR DEFA DAHA LEVM ETMELERİ»

11646

قوم گفتندش مکن جلدی برو
تا نگردد جامه و جانت گرو

«Cemaat ona dedi ki: haydi yiğitlik taslama, yürü... bu sevdadan vazgeç de, elbisen de, canın da burada rehin kalmasın.»

11647

آن ز دور آسان نماید به‌نگر
که بآخر سخت باشد رهگذر

«Gitmek istediğin yol, uzaktan kolay görünür amma, sonunda güçleşir; sen buna iyi dikkat et!»

11648

خویشتن آویخت بس مرد و گسست
وقت پیچاپیچ دست آویز جست

«Çok kimse kendini astı — yânî; burada yattı — da üzüldü, ızdırap çekti ve tutunacak bir şey aradı.»

11649

پیشتر از واقعه آسان بود
در دل مردم خیال نیک و بد

«İyi ve kötünün hayâli, vukuundan evvel insanın kalbinde kolay görünür.»

11650

چون درآید اندرون کار زار
آن زمان گردد بر آن کس کار زار

«Harp meydanına girince o kimse için iş müşkilleşir.»

11651

چون نه‌شیری هین منه تو پای پیش
کان اجل گرگست و جان تست میش

«Arslan değilsen adımını ileri atma. Çünki ecel bir kurt, senin canın ise dişi bir koyun gibidir.»

11652

ور ز ابدالی و میشت شیر شد
ایمن آ که مرگ تو سر زیر شد

«Eğer sen abdál'den isen ve senin koyunun arslan olduysa, emin ol ki, ölümün başını eğmiş ve sana mağlûp olmuştur.»

11653

کیست ابدال آنکه او مبدل شده
خمرش از تبدیل یزدان خل شده

«Abdal kimdir? Varlığı değişmiş ve Allah'ın tebdili ile şarabı sirke olmuş kimsedir.»

Abdal denilen zevat, Allah'ın velilerinden bir gurubdur. Kötü ahlakları iyi ahlaka tebdil edilmiş olduğu için kendilerine Abdál denilmiştir.

11654

لیک مستی شیر گیری و ز گمان
شیر پنداری تو خودرا هین مران

«Lakin sen kendini, sarhoşluk sebebiyle arslan avlayacak bir kahramanın sanıyorsun. Aklını başına al da ileri gitme!»

11655

گفت حق ز اهل نفاق ناسدید
بأسهم ما بینهم بأس شدید

«Cenab-ı Hak, doğru yolu bulmamış münafıklar hakkında: (Onların savaşmaları kendi aralarında şiddetlenir) dedi.»

Sure-i Haşir'deki ;

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ
وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ
شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

Yâni : **«Onlar müstahkem kasabalarda, yahud dıvarlar** (siperler) **arkasında bulunmaksızın sizinle toplu bir halde vuruşamazlar. Kendi aralarındaki savaşlar ise çetindir. Sen onları derli toplu sanırsın. Halbuki kalbleri darmadağınıktır. Bunun sebebi şudur: Çünki onlar akıllarını kullanmaz bir kavmdir[65].»** âyetine işarettir.

Hicretin dördüncü senesi içinde idi. Resûlü Ekrem (S.A.V.), ashaptan birkaç kişi ile Medine civârındaki (Benî Nadr) yahudilerinin yurduna gitmiş ve bir evin gölgesinde oturmuştu. Yahudiler, Zâtı Risâleti ve maiyyetindeki ashabı azlık görünce süikaste kalkıştılar. Evin üstünden bir kaya atmak suretiyle Hz. Peygamberi öldürmek istediler. Bu teşebbüs vahyen bildirildiği için, Zâtı Risâlet, birdenbire abdest tazeleyecekmiş gibi kalktı ve doğru Medine'ye gitti. Böyle habersiz kalkışı ashabı muhafaza içindi. Çünki avdet edecekmiş gibi görünmesiyle ashaba hücum edilmesine mâni olmuştu. Sonra : **«Hiyânetlerinden dolayı on gün içinde çıkıp gitsinler. Bu müddetin sonunda Medine civarında görülenler idam edilecektir.»** diye Muhammed bin Mesleme vâsıtasıyla yahudilere haber gönderdi. Onlar gitmeye hazırlandıkları bir sırada münafıkların reisi Abdullah bin Übey bin Selül de «Çıkmasınlar, biz kendilerine yardım edeceğiz, icâbederse birlikte harbedeceğiz» diye adam yolladı. Yahudiler, bunun üzerine hisarlarına kapandılar. Fakat muhasara esnasında, münafıklardan yardım görülmeyince, götürebildikleri kadar eşya ile çıkıp gittiler.

11656

درمیان همدگر مردانه‌اند
در غزا چون عورتان خانه‌اند

«Kendi aralarında kahramandırlar, fakat gazâda evde oturan kadınlar gibidirler.»

---

(65) Sûrei Haşr : 14.

11657

گفت پیغمبر سپهدار غیوب
لاشجاعه یافتی قبل الحروب

«Gaybler âleminin kumandanı bulunan Hz. Peygamber: "Ey yiğit, harpten evvel şecaat yoktur." buyurmuştur.»

11658

وقت لاف غزو لب پرکف کنند
وقت جوش جنگ چون کف بی فنند

«Muharebe lâkırdısı ederken, atıp tutarak, ağızları köpürür. Fakat harb kızışınca da, köpük gibi işe yaramazlar.»

11659

وقت ذکر غزو شمشیرش دراز
وقت کر و فر تیغش چون پیاز

«Gazâ lâfı edilirken kılıçları uzundur, fakat müsâdeme esnâsında o kılıçlar, soğan gibi kat kat kınlar içindedir.»

11660

وقت اندیشه دل او زخم جو
پس بیك سوزن تهی شد خیك او

«Düşünce esnâsında onların kalbi yaraları arar, saflara dalar, erlikler gösterir. Lâkin onun tulumu bir iğne batırmakla boşalır.»

11661

من عجب دارم ز جو یای صفا
کو گریزد وقت صیقل از جفا

«Ben, cefâya uğrayıp cilâlanacağı zaman kaçan, sonra da safa dileyen kişiye şaşarım doğrusu.»

Çünki yârın cefâsı, kalpteki günah pasının cilâsıdır. Cefâdan ve belâdan şikâyet etmek ise, o pasın kalmasını ve belki artmasını istemek demektir.

11662

عشق چون دعوی جفادیدن گواه
چون گواهی نیست شد دعوی تباه

«Aşk bir dâvâ, cefâ çekmek de onun şahididir. Şahidi olmayan dâvâ kaybedilir.»

11663

چون گواهت خواهد این قاضی مرنج
بوسه ده بر مار تا یابی تو گنج

«Kadı, — yânî; sevgili — senden şahit isteyince incinme. Yılanı öp ki defineyi elde edesin.»

Definelerin tılısımlı bir yılan tarafından muhafaza edildiği hakkındaki inanç meşhurdur. Onun için Hz. Mevlânâ : «Yılan gibi, cevir ve cefâ ve ezâ ve belâya hüsnü kabul göster ki defîne misali olan yâra kavuşasın» diyor.

11664

آن جفا بر تو نباشد ای پسر
بلکه باوصف بدی اندر تو در

«Oğul; yârin o cefâsı sana değildir. Belki sendeki kötülük sıfatının izâlesi içindir.»

Meselâ :

11665

بر نمد چوبی که آنرا مرد زد
بر نمد آنرا نزد بر گرد زد

«Bir kimse keçeye değnek vurursa onu keçeye değil toza vurmuş olur.»

Diğer bir misâl :

11666

گر زند مر اسب را آن کینه کش

آن نزد بر اسب زد بر سکسکش

«Eğer bir süvâri atına vursa o vuruş ata değil, onun rahatsız yürüyüşünedir.»

11667

تاز سکسك وارهد خوش پی شود

شیره را زندان کنی تامی شود

«Suvari, atının münâsebetsiz yürümesi geçsin diye ona vurur. Sen şırayı şarap olsun diye küpte hapsedersin.»

Başka bir misal :

11668

گفت چندان آن یتیمك را زدی

چون نترسیدی ز قهر ایزدی

«Bir kimse, bir öküzü döğen şahsa: o yetimciği ne kadar döğüyorsun, Allah'ın kahrından korkmuyor musun? dedi.»

11669

گفت اورا کی زدم ای جان دوست

من بدان دیوی زدم کو اندروست

«Döğen şahıs, cevap verdi: Ey dostumun cânı; ben o yetîmi dövmüyorum onda bulunan şeytanı dövüyorum.»

11670

مادران گویند ترا مرك تو باد

مرك آن خوخواهد و مرك فساد

«Anan sana kızınca: Allah canını alsın, der; fakat onun istediği, senin değil, sendeki kötü huyun ölümüdür.»

11671

آن گروهی کز ادب بگریختند

آب مردی و آب مردان ریختند

«Edep ve terbiyeden kaçan kimseler, mertliğin de, mertlerin de yüz suyunu dökmüşlerdir.»

11672

عارلان شان از و غاواراندند

تا چنین حیز و مخنث ماندند

«Nasîhat verenler, onları harpten alıkoydular da, böyle korkak ve hayasız kaldılar.»

11673

لاف و غرهٔ ژاژ خارا کم شنو

باچنینها در صف هیجا مرو

«Herzevekillerin herzelerini, manâsız sözlerini dınleme. Öyleleri ile muharebe safına girme.»

11674

زانکه زادوکم خبالا گفت حق

کز رفاق سست برگردان ورق

«Çünki Cenab-ı Hak: (Zâdûkûm illâ habâlâ) buyurmuştur. Sen de tenbel arkadaşlardan vaz geç.»

Tevbe sûresinde ve münafıklar hakkındaki şu âyete işârettir:

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ

مَا زَادُوكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ

الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ۝

Yânî: **«Eğer içinizde onlar da** (savaşa) **çıksalardı, sizde şer ve fesadı**

artırmaktan başka birşey yapmazlar, aranıza muhakkak ki fitne sokmak istiyerek (bozgunculuğa) koşarlardı. İçinizde onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah o zalimleri çok güzel bilendir[60].»

11675

که گر ایشان باشما همره شوند

غازیان بی‌مغز همچون که شوند

«Eger onlar muharebede size yoldaş olurlarsa, gazîler de saman gibi benesir kalır.»

11676

خویشتن‌را باشما هم صف کنند

پس گریزند و دل صف بشکنند

«Kendilerini sizinle bir safta bulundururlar, sonra da kaçarlar; safın kalbini, —yânî; cesâretini— kırarlar.»

11677

پس سپاهی اندکی بی‌این نفر

به که با اهل نفاق آید حشر

«Bunların içinde bulunmadığı az bir asker, münâfıkların çoklukla bulunduğu bir ordudan iyidir.»

11678

هست بادام کم خوش بخته

به ز بسیاری تلخ آمیخته

«Güzelce dövülmüş ve elenmiş olan az miktardaki bir bâdem, acı karışmış çok miktardaki bademden hoştur.»

---

(60) Sûrei Tevbe : 47.

11679

تلخ و شیرین گر بصورت یك شوند
نقص ازان افتادکه هم دل نشوند

«Bâdemin acısı ve tatlısı suretâ birdir. Acı bademin nâkıs oluşu, tatlı bademle aynı lezzette olmadığındandır.»

11680

گبر ترسان دل بود کو از گمان
میزید درشك ز حال آن جهان

«Mecûsî şüphe ettiğinden dolayı Âhiret ahvalinden kalbi korkarak ve şek içinde olarak yaşar.»

11681

میدود در ره نداند منزلی
گام ترسان مینهد اعمی دلی

«Yolda koştuğu halde menzili bilmez, kör kalpli olduğu için adımlarını korka korka atar.»

11682

چون نداند ره مسافر چون رود
با ترددها و دل پرخون رود

«Yolcu gideceği yolu bilmezse nasıl gider? Tereddütlerle ve kalbi elemle dolu olarak gider.»

11683

هرکه گویدهای این سوراه نیست
اوکند از بیم آنجا وقف و ایست

«Her kim : Dikkat et, bu taraf yol değildir derse korkusundan hemen orada durur.»

11684

ور بداند ره دل باهوش او
کی رود هرهای و هو در گوش او

«Fakat gönlüyle hakîkati duyan ve yolu bilen kimsenin kulağına hiç öyle hay huylar girer mi?»

11685

پس مشو همراه این اشتردلان
زانکه وقت ضیق و بیمند آفلان

«O halde ey salik: sen böyle deve yürekli — yâni; korkak — kimselerle yoldaşlık etme! Çünki darlık ve korku vaktinde onlar işe yaramazlar.»

11686

پس گریزند و ترا تنها هلند
گرچه اندر لاف سحر بابلند

«Lâf hususunda Bâbil sihirbazları gibi olmakla berâber, tehlike zamanında kaçarlar ve seni yalnız bırakırlar.»

Vaktiyle Bâbil sihirbazları meşhur olduğu için Hz. Mevlânâ, bu gibi lakırdı kahramanlarını onlara benzetmiştir.

11687

تو ز رعنایان مجو هین کارزار
تو ز طاوسان مجو صید و شکار

«Kendine gel de züppelerden muhârebe ve tavus kuşlarından da av yakalamak hünerini bekleme.»

11688

طبع طاوسست و وسواست کند
دم زند تا از مقامت برکند

«Tabiat tavus kuşu gibidir, sana vesvese verir ve seni makamından ayırır.»

Buradaki tavus, şeytan manâsına olsa gerektir. Çünki aşağıki bölümde şeytandan bahis edilmiştir.

«ŞEYTANIN KUREYŞLİLERE: AHMET'LE HARBE GİRİŞİN BEN SİZE YARDIM EDERİM, KABİLEMİ DE İMDADINIZA ÇAĞIRIRIM DEMESİ, FAKAT İKİ SAF KARŞILAŞINCA KAÇMASI»

11689

همچو شیطان در سپه شد صدیکم

خواند افسون کای جار لکم

«Şeytan gibi... O da Bedir gazasında asker içine girmiş, yüzün birin cisi olarak Kureyşlilere: (Ben sizin yardımcınızım) efsûnunu okumuştu.»

11690

چون قریش از گفت او حاضر شدند

هر دولشکر در ملاقات آمدند

«Kureyşliler, onun sözüyle harbe hazır oldular ve iki taraf askeri karşılaştılar.»

11691

دید شیطان از ملائك را سپهی

سوی صف مؤمنان اندر رهی

Şeytan, müminlerin safları arasında meleklerden müteşekkil bir kuvvet gördü.»

11692

آن جنوداً لم تروها صف زده

گشت جان او ز بیم آتشکده

«Şeytan, Kureyşlilerin görmedikleri saf saf melâike askerini görünce korkusundan ateşgede — yânî; Mecusî ma'bedi — gibi yandı.»

11693

پای خودرا پس کشیده می گرفت

که همی بینم سپاهی من شگفت

«Şeytan, ben acaip bir asker görüyorum diyerek, ayağını geri aldı.»

11694

ای اخاف الله مالی منه عون

اذهبوا انی اری مالا ترون

«Ey kavim; ben Allah'tan korkarım. Ondan bana yardım yoktur. Çekilin, gidin... Çünki ben sizin görmediğinizi görüyorum, dedi.»

11695

گفت حارث ای سراقه شکل هین

دی چرا تو می نگفتی اینچنین

«Hâris bin Hişam ona dedi ki: Ey Sürâka şekilli; dün niçin böyle demiyordun?»

11696

گفت این دم من همی بینم حرب

گفت نی بینی جفاشیش عرب

«Şeytan: Ben şimdi muhâripler görüyorum dedi. Hâris de: Arap kavminin hor ve hakir bazı efradını görüyorsun, dedi.»

11697

می نبینی غیر این لیک ای تو ننگ

آن زمان لاف بود این وقت جنگ

«Ey korkaklıkla orduyu utandıran kimse, sen başka bir şey görmüyorsun. Lâkin dün lâf zamânı idi, şimdi ise harp vaktidir.»

11698

دی همی گفتی که پایندان شدم

که بود تان فتح و نصرت دمبدم

«Dün, size yardım ederim, mensur ve muzaffer olursunuz diyordum.»

11699

دی زعیم الجیش بودی این لعین
وین زمان نامرد و ناچیز و مهین

«Ey mel'un; dün ordunun kefili olmuştun, bugün ise namert ve hakır görünüyorsun.»

11700

تا بخوردیم آن دم تو و آمدیم
تو بتون رفتی و ماهیزم شدیم

«Senin o yalancı vâdine inandık da buraya geldik: Sen külhan'a gittin, biz senin nârına yanmak için odun olduk.»

11701

چونکه حارث باسراقه گفت این
از عتابش خشمگین شد آن لعین

«Hâris ibni Hişam, Sürâka şeklinde görünen Şeytan'a bunları söyleyince mel'un, onun tekdîrinden hiddetlendi.»

11702

دست خود خشمین ز دست او کشید
چون ز گفت اوش درد دل رسید

«Hâris'in sözleri kalbine tesir edince, gazabla elini onun elinden çekti.»

11703

سینه‌اش‌را کوفت شیطان و گریخت
خون آن بیچارگان زین مکر ریخت

«Şeytan Hâris'in göğsüne vurdu ve kaçtı. Böylece, hilesiyle çaresiz müşriklerin kanını döktü.»

11704

چونکه ویران کرد چندین عالم او
پس بگفت انی بری منکمو

«Şeytan, bunca âlemleri yıktı ve harap etti de, sonra (Ben sizden değilim) dedi.»

11705

کوفت اندر سینه‌اش انداختش
پس گریزان شد چو هیبت تاختش

«Melâike askerinin heybetinden korkunca, Hâris'in göğsüne vurdu ve onu yere yıkıp kaçtı.»

Bu vak'a Bedir gazâsında olmuştu. Cevdet Paşa (Kısas-ı Enbiya) sında der ki : «O esnâda [iki kuvvet karşılaşıp durunca] misli görülmemiş gayet şiddetli bir rüzgâr çıkıp göz gözü görmez olmuş. Bu ise Melâike-i Kiram ile Cebrail Aleyhisselâmın gelişi imiş ki meydan-ı harbe gelmişler ve eblâk atlara binmiş insanlar sûretinde görünmüşler ve müşriklere karşı saf bağlayıp durmuşlar.

Bu dahi rivâyeti meşhûr edendir ki Kureyş ile Kinâne kabilesi arasında vaktiyle muhârebeler vukû bulmuş olduğundan bu kerre Kinane kabîlesi fırsatı ganîmet ittihaz ederek arkadan gelip de hücum etmesinler diye, Kureyş tâifesi endişe ederken Kinane şeyhlerinden meşhur (Sürâka) bir fırka süvarî ile Kureyş ordusuna gelip : ben de sizinle beraberim, diyerek onlara cesâret vermiş. Halbuki Sürâka, Hâris ibni Hişam ile el ele gezerlerken, şiddetli bir bora ile melekler gelince Sürâka, Hâris'ten ayrılmış ve askerini alıp savuşmuş ve onun savuşması Kureyş taifesini vehim ve telâşa düşürmüş. Hattâ Ebu Cehil onun üzerine : (Siz Sürâka'ya bakmayınız. Onun Muhammed'le gizli ittifâkı vardır. Muhammedilerin işini bitirdikten sonra ben ona Muhammed taraftarlığının ne demek olduğunu öğretirim. Siz hemen yürüyünüz) diye kavmine cesaret vermiştir.

Kureyş ordusu bozulup da Mekke'ye vardıklarında : Askerin bozulmasına Sürâka sebep oldu demiştir. Sürâka ise onu işittiği zaman : Vallâhi ben sizin Bedr'e azîmetinizi duymadım, fakat hezimetinizi işittim demiş. Meğer Sürâka sûretinde görünen iblis ve Beni Müdlic'ten bir takım adamların sûretinde görünenler, iblisin avanesi olan şeytanlar imiş. Bir müddet sonra Sürâka ve sairleri İslâm ile müşerref oldukları zaman bu hususu aralarında söyleşmişler ve şeytan işi olduğunu cezm etmişlerdir.»

Bu hâdise sûrei Enfal'de de şu sûrette hikâye buyrulmuştur :

وَإِذْ زَيَّنَ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ
مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ
عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

Yânî : **«O zaman şeytan onların yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti : Bugün insanlardan size galebe edecek** (hiç bir kuvvet) **yoktur. Ben de sizin muhakkak yardımcınızım. Vaktâ ki iki ordu** (karşı karşıya) **göründü, «Ben sizden kat'iyyen uzağım. Gerçek ben sizin göremiyeceğinizi görüyorum. Ben Allah'dan korkarım elbet! Allah ukûbetinde çok şiddetlidir» dedi, iki topuğu üstüne** (tabana kuvvet) **kaçdı![67]»**

Hz. Pîr bundan sonra nefs ile şeytâna dâir malûmat veriyor :

11706

نفس و شیطان هر دو یك تن بوده‌اند
در دو صورت خویش را بنموده‌اند

«Nefs ile şeytan aslen bir idiler. Kendilerini iki surette gösterdiler.»

11707

چون فرشته و عقل ایشان یك بدند
بهر حکمتهاش دو صورت شدند

«Melekle akıl gibi. Onlar da bir idiler. Hakkın hikmeti dolayısıyla iki sûret oldular.»

---

(67) Sûrei Enfal : 48.

Enfüste nefis kötülüğün, akıl iyiliğin; âfâkta da Şeytan kötülüğün melek iyiliğin mümessilleridir. Bu itibarla aslen bir olan nefs ile şeytan ve akıl ile melek, İlâhi hikmet dolayısıyla ikişer sûret olmuşlardır.

11708

دشمنی داری چنین در سر خویش

مانع عقلست و خصم جان و کیش

«Ey insan; içinde öyle bir düşman var ki, aklın tedbirine mâni ve can ile dinin hasmıdır.»

O düşman da (nefs) ile (şeytan) dır, hattâ nefs Şeytandan eşettir. Çünki şeytan haricîdir, nefs ise insanın dâhilindedir.

11709

یك نفس حمله کند چون سوسمار

پس بسوراخی گریزد در فرار

«O düşman, bir an kertenkele gibi saldırır... Sonra kaçar, bir deliğe gizlenir.»

Hadîs-i Şerifte : **«Şeytan, Âdem evlâdının kalbini dişler. Kalp sahibi Allah'ı zikrederse döner ve bir tarafa siner. Yine o kalp sahibi Allah'ı unutursa şeytan kalbini dişlemekte ve oraya vesvese vermekte devam eder.»** diye buyruluyor. Bu itibarla, Şeytanın vesvesesinden kurtulmak için Allah'ı her an hatırlamak ve ona yalvarmak lâzımdır. Sûrei Haşr'da buyurulmuştur ki :

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ

نَسُوا اللّٰهَ فَأَنْسٰيهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

Yânî : **«Hem kendisi Allah'ı unutmuş, hem (Allah) kendilerini kendilerine unutturmuş olanlar gibi olmayın. Onlar fâsıkların tâ kendileridir[68].»**

---

(68) Sûrei Haşr : 19.

11710

در دل او سوراخها دارد کنون

سر زهر سوراخها آرد برون

«Şeytanın insanın kalbine girmek için birtakım mânevî delikleri vardır. O deliklerin her birinden başını çıkarır.»

11711

نام پنهان گشتن دیو از نفوس

واندران سوراخ رفتن شد خنوس

«İnsanlardan Şeytanın gizli kalmasının ve kalpteki ma'nevî deliklerden girip çıkmasının adı (hunûs) olmuştur.»

Sûrei Nâs'taki (El-hannâs) kelimesi de bundan müştakdır.

11712

که خنوسش چون خنوس قنفذست

چون سر قنفذ ورا آمد شدست

«Şeytanın sinmesi, kirpinin sinip başını saklaması gibidir ki o başın gidip gelmesi vardır.»

11713

چون خدا آن دیورا خناس خواند

کو سر آن خارپشتك را بماند

«Cenâb-ı Hak şeytan hakkında (hannâs) buyurdu. Çünki şeytanın kalbe saldırması ve çekilmesi kirpinin başını kah çıkarıp kah saklamasına benziyordu.»

Nâs sûresinde Allahü Azîmüşşan (vesvas) ve (hannas) olan Şeytanın şerrinden Allah'a sığınmasını Peygamber-i âzamına emretmiştir.

11714

می‌نهان گردد سران خارپشت
دمبدم از بیم صیاد درشت

«Kötü avcı korkusundan kirpinin başı her an dikenleri arasında gizlenir.»

11715

تا چو فرصت یافت سرآرد برون
زینچنین مکری شود مارش زبون

«Kirpi fırsat bulunca başını dışarı çıkarır. Bu hîlesiyle yılan onun zebunu olur.»

Malûm ya kirpinin vücûdu dikenden ibarettir. Bir tehlikeye ma'ruz kalınca başını dikenleri arasına gizler. Hattâ yılana hücûm eder. Yılan onu ısırmak isteyince basını gizler. Hattâ yılânın üzerine yuvarlanıp onu dikenleriyle yaralar, nihayet öldürür. Şeytan da insan kalbine vesvese verir, zikrullah ile müdafâ edilince çekilir, kalp sahibi Allah'tan gafil olunca yine hücuma kalkar. Fakat onun bir de muâvini vardır ki o da (Nefs-i emmare) dir.

11716

گرنه نفس از اندرون راهت زدی
رهزنانرا بر تو دستی که بدی

«Eger içeriden nefs, senin yolunu vurmasaydı, yol kesiciler — yâni: şeytanlar — sana nasıl galebe edebilirlerdi.»

11717

زان عوان مقتضی که شهوتست
دل اسیر آز و حرص و آفتست

«Seni kötü şeylere sevkeden şehvetten, o gizli memur yüzünden gönül, tamâh'a, hırsa ve âfete esirdir.»

11718

زان عوان سرشدی درد و تباه

تا عوانانرا بقهرتست راه

«Gizli bir memur olan nefsin şerriyle hırsızlık edersin ve helâk olursun. Yine onun yüzünden hariçteki memurlar, polisler seni kahretmek yolunu bulurlar.»

11719

در خبر بشنو تو این پندنکو

بین جنبیکم لکم اعدی عدو

«Şu iyi ve güzel olan nasîhatı hadisten dinle: Resûlü Ekrem (S.A.V.) (Senin en şiddetli ve adâvetli düşmanın içinde bulunan nefsindir) buyurmuştur.»

11720

طمطراق این عدو مشنو گریز

که چو ابلیست درلج و ستیز

«Bu nefis düşmanının gürültülü sözlerini dinleme, kaç ondan... Çünki o da inat ve ısrar eylemekte Şeytan gibidir.»

11721

برتو آن از بهر دنیا و نبرد

آن عذاب سرمدیرا سهل کرد

«Nefs sana, Dünya sevgisi ve Dünya geçimine savaşma yüzünden, Âhiretteki ebedî azâbı kolay göstermektedir.»

11722

چه عجب گرموترا آسان کند

او ز سحر خویش صد چندان کند

«O nefs sana ölümü de kolay gösterirse şaşılmaz. Çünki o, sihir ve efsûnuyla bunun yüz kat fazlasını da yapar.»

11723

سحر کاهی را بصنعت که کند
باز کوهی را چو کاهی می کند

«Sihr, bazan bir saman çöpünü sanatla dağ yapar, bazan da bir dağı saman çöpü haline getirir.»

11724

ز شتها را نغز گرداند بفن
نغز ها را زشت گرداند بظن

«O nefs ve Şeytan çirkin olan şeyleri bazan fen ve hile ile lâtif yapar, bazan da lâtif olan hareketleri çirkin zan ettirir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de :

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ

Yânî : **«Şeytan onların amel** (ve hareket) **lerini süsleyip kendilerini yoldan saptırmıştır[69].»** buyurulmuş, kezâ gene :

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ

Yânî : **«Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emreder[70].»** buyrulmuştur.

11725

کار سحر ایست کودم می زند
هر نفس قلب حقایق میکند

«Sihr, sâhir ve insandaki nefs, her an efsûn okuyup hakîkatları değiştirir.»

Meselâ :

---

(69) Sûrei Ankebut : 38.
(70) Sûrei Bakara : 268.

11726

آدمی‌را خر نماید ساعتی

آدمی سازد خری‌را و آتی

«İnsanı bir müddet eşek, eşeği de san'atına alâmet olarak insan gibi gösterir.»

11727

اینچنین ساحر درون تست و سر

ان فی الوسواس سحراً مستتر

«Böyle bir sihirbaz, senin dahilinde gizlidir. O da, Şeytan gibi vesvese veren nefistir. Onun vesveselerinde gizli bir sihir vardır.»

11728

اندران عالم که هست این سحرها

ساحران هستند جادوئی گشا

«Bu sihir ve sâhirlerin bulunduğu Dünya âleminde ayrıca öyle sihirbazlar da vardır ki bu sihirleri ibtal ederler.»

11729

اندران صحرا که رست این زهرتر

نیز روییدست تریاق ای پسر

«Oğul, bu sihir zehrinin yetişmiş olduğu sahrada, tiryâk, — yâni; sihre karşı panzehir — de yetişmiştir.»

O panzehir; enbiyâ ve evliyâ hazerâtıdır. Onların sihirleri de mû'cize ve kerametttir ki sihr'i helâl kabilindendir.

11730

گویدت تریاق از من جو سپر

که ز زهرم من بتو نزدیکتر

«Tiryâk, — yâni; veli — sana der ki: İyi ahlâkı benden ara ve iste. Ben sana zehirden ziyade yakin ve hayırlıyım.»

11731

گفت او سحرست و ویرانیٔ تو
گفت من سحرست و دفع سحراو

«Onun — yâni: nefs ile şeytanın — sözü sihirdir ve seni harabeder. Benim sözüm ise öyle bir sihirdir ki onların sihrini def eyler.»

«O MİSÂFİR ÖLDÜREN MESCİDDE YATMAK İSTEYEN MİHMÂNA NASÎHATÇILARIN TEKRAR ÖĞÜT VERMELERİ»

11732

گفت پیغمبرکه ان فی البیان
سحراو حق گفت آن خوش پهلوان

«Hz. Peygamber (S.A.V.) beyanda sihir vardır dedi ve o hoş pehlivan muhakkak ki doğru söyledi.»

Arap kabilelerinden murahhas olarak Huzur-u Nebevi'ye gelenler arasından biri, gayet fasîh ve beliğ olarak ifâde-i meram etmişti. Ashab-ı Kiram, onun fesâhat ve belağatını takdir ettiler. Rasûlü Ekrem hazretleri de: **«Sözde, sihir gibi bir tesir vardır»** buyurdular.

Nasihatcılar da o misâfire diyorlardı ki:

11733

هین مکن جلدی برو ای بوالکرم
مسجد و مارا مکن زین متهم

«Ey kerem sahibi misâfir; yiğitlik etme de işine git. Ölümünle bizi ve mescidimizi itham altında bırakma.»

11734

که بگوید دشمنی از دشمنی
آتشی بر مازند فردا دنی

«Alçak bir düşman, adâvetinden bir söz söyler... Bir alçak, yarın bize bir ateştir salar...»

11735

که بتاسانید اورا ظالمی
بر بهانهٔ مسجد او بد سالمی

«Bir zâlim, o misafiri boğdu da mescid bahanesiyle cezâdan selâmette kaldı.»

11736

تا بهانهٔ قتل بر مسجد زند
چونکه بدنامست مسجد او جهد

«Mescidin adı çıkmış zâten. Konuk mescidde konukladı da öldü derler, ben de kurtulurum dedi, diyebilir.»

11737

تهمتی بر ما منه ای سخت جان
که نه‌ایم ایمن ز مکر دشمنان

«Ey canı pek adam, bizi töhmet altında bırakma... Zaten düşmanların mekrinden emin değiliz.»

11738

هین برو جلدی مکن سودا مپز
که نتان پیمود کیوانرا بگز

«Haydi git, yiğitlik taslama ve bu ham sevdayı pişirmeye kalkışma... Zuhal yıldızı arşınla ölçülemez.»

11739

چون تو بسیاران بلافیده ز بخت
ریش خود برکنده یك یك لخت لخت

«Senin gibi çokları bahtından, talihinden söz etmiş, nihâyet sakalını tel tel ve tutam tutam yolmuştur.»

11740

هین برو کوتاه کن این قیل و قال

خویش و ما را در میفکن در وبال

«Haydi git, bu dedikoduyu kısa kes. Kendini de, bizi de vebâle sokma!»

«MİSÂFİRİN NASİHATÇILARA CEVAP VERMESİ VE SULTAN MAHMUD GAZNEVÎ'NİN, SIRTINDA KÖS ÇALINAN DEVEYİ, GİRDİĞİ BİR TARLADAN, EKİN BEKÇİSİNİN DEF ÇALMAKLA ÜRKÜTÜP KOĞMAYA KALKIŞMASINI MİSAL GETİRMESİ»

11741

گفت ای یاران از آن دیوان نیم

که ز لاحولی ضعیف آید بیم

«Misâfir dedi ki: Dostlar, ben, bir (Lâhavle)yle ürküp kaçacak şeytanlardan değilim.»

11742

کودکی که حارس کشتی بدی

طبلکی در دفع مرغان می‌زدی

«Bir çocuk bir tarlada bekçilik ediyor ve kuşları kaçırmak için def çalıyordu.»

11743

تا رمیدی مرغ زان طبلک ز کشت

کشتی از مرغان بد بی‌خوف گشت

«Kuşlar, o defin sesinden ürker ve kaçar, ekin de kuşların dâne toplamasından emin bulunuyordu.»

11744

چونکه سلطان شاه محمود کریم

بر گذر زد آن طرف خیمهٔ عظیم

«Bir şah-ı kerîm olan Sultan Mahmud Gaznevi geçiyorken, o tarla civarında çadır kurdurdu.»

11745

با سپاهی همچو استارهٔ اثیر

انبه ویپروز و صفدر ملك گیر

«Gökteki yıldızlar kadar çok, talihleri aydın, saflar yarıp, ülkeleri fetheden ordusu ile oraya kondu.»

11746

اشتری بد کو بدی حمال کوس

بختیٔ بد پیشرو همچون خروس

«Bir de horoz gibi önde giden erkek bir deve vardı ki nöbet davulunu sırtına yüklemişlerdi.»

11747

بانك کوس و طبل بروی روز و شب

میزدند اندر رجوع و درطلب

«O devenin sırtında, gece gündüz düşman kovalarken veya harpten dönüşte kös ve davul çalarlardı.»

11748

اندر آن مزرع درآمد آن شتر

کودك آن طبلك بزد درحفظ بر

«O deve, çocuğun beklediği tarlaya girdi. Çocuk da buğdayı deveden muhafaza için, def çalmaya başladı.

11749

عاقلی گفتش مزن طبلک که او
پختهٔ طبلست و با آنست خو

«Akıllı bir kimse ona dedi ki : Beyhude def çalma. Deve davul taşımaktadır ve onun gümbürtüsüne alışmıştır.»

11750

پیش او چه بود تبوراک تو طفل
که کشد او طبل سلطان بیست کفل

«Senin gibi bir çocuğun çaldığı iki tahta parçası ona ne te'sir yapar? Zira o, padişahın bundan yirmi derece büyük kösünü taşımaktadır.»

11751

عاشقم من کشتهٔ قربان لا
جان من نوبتگه طبل بلا

«Ben de (lâ) kılıcı ile kurban olmuş bir âşıkım. Ruhum da belâ davulunun çalındığı yerdir.»

11752

خود تبوراکست این تهدیدها
پیش آنچه دیده‌است این دیدها

«Bu gözlerin gördüğü belâlar karşısında sizin tehditleriniz, kös taşıyan deveyi, iki tahtayı birbirine vurmakla korkutmaya kalkışmak gibidir.»

11753

ای حریفان من از آنها نیستم
کز خیالاتی درین ره بیستم

«Ey arkadaşlar; ben hayallere kapılıp onların korkusuyla bu yolda duracaklardan değilim.»

11754

من چو اسماعیلیانم بی‌حذر
بل چو اسماعیل آزادم ز سر

«Ben İsmail peygambere mensup olanlar gibi ölümden çekinmezlerdenim. Belki de bizzat İsmail Aleyhisselâm gibi baştan ve tenden âzâdım.»

11755

فارغم از طمطراق و از ریا
قل تعالوا گفت جانم را بیا

«Ben riyâ ve gösterişten ferâgat etmişimdir. (Kul teâlev) âyet-i kerîmesi ile Cenâb-ı Hak benim ruhuma gel demiştir.»

En'am sûresindeki şu âyetlere işaret ediliyor :

قُلْ
تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا
بِهٖ شَيْـًٔا وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوٓا اَوْلَادَكُمْ
مِنْ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ
مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ
اِلَّا بِالْحَقِّ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾
وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ
اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى
وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

Yânî : **«De ki : Gelin, üzerinize Rabbinizin neleri haram ettiğini ben**

okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak yapmayın. Anaya babaya iyilik edin. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızkını biz vereceğiz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. (Kısas ve zinâ gibi şeylerden dolayı meşrû) bir hak olmadıkça Allah'ın haram ettiği cana kıymayın. İşte (Allah) size, aklınızı başınıza alasınız diye, bunları emretti. Yetimin malına, rüşdüne erişinceye kadar, o en güzel olanından başka bir sûretle, yaklaşmayın. Ölçüyü, tartıyı tam ve doğru tartın. Biz bir kimseye gücünün yettiğinden başkasını teklif etmeyiz. Söz söylediğiniz vakit — (leh ve aleyhinde söyliyeceğiniz kimse) hısım dahi olsa — adâleti gözetin. Allâh'ın ahdini (verdiğiniz sözü) yerine getirin. İşte (Allah) size, iyice düşünesiniz diye, bunları emretti[71].»

11756

گفت پیغمبرکه جاد فی السلف

بالعطیة من تیقن بالخلف

«Hz. Peygamber: (Verilen bir şeyin karşılığı geleceğinden emin olan, onun infak ve tasadduk olunmasından çekinmez) buyurmuştur.»

11757

هرکه بیند مرعطارا صد عوض

زود دربازد عطارا زین عوض

«Verilen bir şeye gelecek yüzlerce karşılığı gören derhal cömertliğe, ihsan'a başlar.»

11758

جمله در بازار ازان گشتند بند

تاچه سود افتاد مال خود دهند

«Bütün esnaf ve tüccar: malımızı verip kâr elde edeceğiz diye çarşı ve pazardaki dükkânlarına bağlanmışlardır.»

(71) Sûrei En'am: 151-152.

11759

زر در انبانها نشسته منتظر

تا كه سود آيد ببذل آيد مصر

«Dağarcıktaki altın, sahibi bir kâr elde etsin diye, ısrarla oturmuş beklemektedir.»

11760

چون ببيند كاله در ربح پيش

سرد گردد عشقش از كالاى خويش

«Bir tacir, yüksek fiatlı bir kumaş görürse, kendi kumaşına olan muhabbeti zâil olur ve kendisininkini satıp diğer kumaşı almak ister.»

11761

گرم زان ماندست با او كو نديد

كالههاى خويشرا ربح و مزيد

«O tacir, kendi kumaşında ticâret ve kâr görmedigi için, gördüğü kumaş'a heves etmiştir.»

11762

همچنين علم و هنرها و حرف

چون نديد افزون ازانها درشرف

«Bir âlim de başka bir ilmi, hüneri ve san'atı, şeref ve meziyyet hususunda, kendininkilerden üstün görmedikçe onları tahsile heves etmez.»

Fakat :

11763

تا به از جان نيست جان باشد عزيز

چون برآمد نام اوشد چيزليز

«İnsan için, candan iyi bir şey yoksa can aziz olur. Fakat ondan iyi bir şey bulununca, o aziz olan can'ın adı hor ve hakir olur gider.»

Hz. Mevlânâ buna dair bir misal irad ediyor :

11764

است مرده بود مر طفل را
تا نگشت او در بزرگی طفل زا

«Çocuk büyüyüp de doğurmayınca ve hakikî evlât sahibi olmayınca, cansız bir bebek onun ruhu olur.»

11765

این تصور وین تخیل لعبتست
تا تو طفلی پس بدانت حاجتست

«Senin tasavvur ve tahayyüllerin birer bebektir, sen çocuk kaldıkça o bebeklere ihtiyacın vardır.»

11766

چون ز طفلی رست جان شد در وصال
فارغ از حسست و تصور و خیال

«Bir ruh, çocukluk halinden kurtulup da ilâhî visâle nâil olursa histen de, tasavvurdan da, hayalden de fariğ olur.»

11767

نیست محرم تا بگویم بی نفاق
تن زدم والله اعلم بالوفاق

«Mahrem-i esrar olacak kimse bulamadığım için bahsi nifaksız — yânî; duyduğum gibi — söyliyemiyorum, onun için sükût ettim. Allah (Celleşânühü) hakîkate uygun olanı daha iyi bilir.»

11768

مال و تن برفند ورزان فنا
حق خریدارش که الله اشتری

«Mal ve cisim kar gibi erir gider. Fakat onlar hak yoluna bezl edilirse Hak müşteri çıkar ki Kur'an'da: (innallâheşterâ) buyurulmuştur.»

Bi'setin 12 nci senesinde Medine müslümanlarından yetmiş küsur kişi

Mekke'ye gelmiş, hactan sonra Mine'de Rasûlüllah (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimize biat etmişti. Biattan evvel Medinelilerden Abdullah bin Revâh'a :

— Ya Rasûlallah Allah için ve kendin için ne istiyorsun, şart et dedi. Nebiyy-i Zîşan Hazretleri de :

— Allâh'a ibâdet etmenizi, O'na bir şey'i şerik koşmamanızı istiyorum. Kendim için de : memleketinizde beni nefsinizi ve malınızı muhafaza ettiğiniz gibi hıfz etmenizi diliyorum, cevabını verdi.

— Bunu yaparsak bizim mükâfatımız ne olacaktır? dediler. Zât-ı Risâletpenah :

— Cennet olacaktır buyurdu. Medîneliler bu şart ile biat ettikten sonra da şu âyet nâzil oldu :

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ
وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ
وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ أَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ
الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

Yânî : «**Şüphesiz ki Allah Hak yolunda** (muhârebe ederek düşmanları) **öldürmek de, kendileri de öldürülmekte olan mü'minlerin canlarını ve mallarını — kendilerine cennet** (vermek) **mukabilinde — satın almıştır.** (Onun) **Tevrat'ta, İncîl'de ve Kur'an'da** (zikrolunan bu va'di) **kendi üzerinde hak** (ve kat'î) **bir vaâddir. Allah kadar ahdine vefâ eden kimdir? O halde** (ey mü'minler) **yapmış olduğunuz bu alış verişten dolayı sevinin. Bu, en büyük saâdettir**[72]**.**»

11769

برفهازان از ثمن أوليستت
كه تو در شكی يقينی نيستت

«Kar gibi eriyip giden mal ve tenin, ibâdet ücreti olan Cennetten evvel görünmesi; şekte bulunup yakin sahibi olmadığındandır.»

---

(72) Sûrei Tevbe : 111.

11770

و ين عجب ظنست در تو اى مهين
كه نمى پرد ببستان يقين

«Ey hor ve hakîr kimse! Sendeki bu zan acaib bir haldir ki yakîn bahçesine hiç uçamıyor.»

11771

هر گمان تشنهٔ يقينست اى پسر
مى زند اندر تزايد بال و پر

«Oğul; her zan ve şüphe yakîne susamıştır. Şüphe arttıkça yakîne ulaşmak için daha ziyâde çırpınır, kol kanad açar, uçmaya çalışır.»

11772

چون رسد درعلم پس پرپاشود
مر يقين را علم او پوياشود

«Zan, ilim derecesine varınca kanadı ayak kesilir de o kimsenin ilmi yakîne doğru koşar.»

11773

زانكه هست اندر طريق مفتتن
علم كمتر از يقين و فوق ظن

«Çünki fitneli olan seyir ve sülûkte ilim, yakînden aşağıdır ve zannın fevkîndedir.»

Zan : Şek ile ilim arasında bir îtikattır. **İlim :** Şek ile yakîn arasında bir şeyi bilmektir. **Yakîn ise :** İlmin sübut ve istikrarıdır ki, o ilimde şek ve şüphe olmaz. Yakîn de : İlmel yakîn, âynel yakîn, hakkal yakîn diye üç mertebedir. Şeyhulekber Muhyiddinî Arabî (Kaddesellahü sirrahu) hazretleri : Kâbe'nin Mekke'de olduğunu bilmeyi i'lmel yakîne, Mekke'ye gidip Kâbe'yi görmeyi âynel yakîne, Kâbe'nin niçin hakka muzâf ve halka mutâf olduğunu anlamayı da hakkal yakîne misal olarak gösterir.

11774

علم جویای یقین باشد بدان

وآن یقین جویای دیدست و عیان

«Şunu bil ki ilim, yakîn tâlibi, o yakîn de rü'yet ve müşahade tâlibidir.»

11775

اندر الهیکم بخوان این را کنون

از پس کلا پس لو تعلمون

«Şimdi (Elhâkümüttekâsür) sûresinde (Kellâ levta'lemune) den sonrasını oku!»

Kureyşlilerden (Benî Abdi Menaf) ile (Benî Sehm) kabileleri, efradının çokluğu ile iftihar etmişler ve mübâhaseye girişmişlerdi. (Benî Abdi Menaf) a mensûb olanlar ziyâde çıktı. (Beni Sehm) :

— Bizim efradımızın çoğu harplerde öldürülmüştür dediler. Onun üzerine (Tekâsür) sûresi nâzil olup şöyle buyuruldu :

أَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُ ۝ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝

Yânî : **«Sizi çoklukla böbürleniş,** (o derecede) **oyaladı** (ki). **ta kabirler**(e kadar gidip) **ziyâret ettiniz.** (Bundan) **sakının. İleride** (bu öğünmenizin kötü akibetini) **bileceksiniz. Yine sakının. İleride bileceksiniz. Sakının. Eğer şüphesiz** (ve kat'i) **bir bilgi ile bilseydiniz** (böyle yapmazdınız.) **Andolsun, siz o alevlenmiş ateşi mutlaka göreceksiniz. Yine andolsun, onu ayn-ı yakiyn ile mutlak göreceksiniz[73].»**

---

(73) Sûrei Tekâsür : 1-8

11776

میکشد دانش به بینش ای علیم
گر یقین گشتی ببینندی جحیم

«Ey âlim kimse, ilim, sahibini müşâhede mertebesine götürür. Dünyadakiler yakîn sahibi olsalardı Cehennemi daha burada görürlerdi.»

11777

دید زاید از یقین بی امتهال
آنچنان کز ظن میزاید خیال

«Zandan hayal doğduğu gibi, yakînden de müşâhade doğar.»

11778

اندر الهیکم بیان این ببین
که شود علم الیقین عین الیقین

«İlmi yakînin aynel yakîn olacağı beyânını (Elhâkümüttekâsüru) sûresinde gör.»

Mescitte kalmak isteyen müsâfir, nasîhatçılara nihâyet dedi ki :

11779

از گمان و از یقین بالاترم
وز ملامت بر نمی گردد سرم

«Ben zandan da, yakînden de kurtulmuş ve yükselmişim. Kınanışım dolayısıyla başım dönmez.»

Yânî; azmimden vazgeçmem.

11780

چون دهانم خورد از حلوای او
چشم روشن گشتم و بینای او

«Ağzım, sevgilinin helvasından yiyince gözüm aydınlandı ve onu görür oldum.»

11781

بازم گستاخ چون خانه روم
با نلرزانم نه کورانه روم

«Aslî makamıma giderken lâübâliyâne adım atarım. Bu yolda ayağım titremez, körcesine gitmem ki...»

11782

آنچه گل‌را گفت حق خنداش کرد
بادل من گفت صد چنداش کرد

«Allah, güle bir şey söylemiş, onu güldürmüştür. Benim kalbime söylediği şeyle de gönlümü gülden yüzlerce fazla gülücü kılmıştır.»

11783

آنچه زد برسر و قدش راست کرد
وانچه ازوی نرگس و نسرین خورد

«Selviye tecellî edip, boyunu dümdüz etti... Nergisle, beyaz gül de ondan feyz aldı...»

11784

آنچه‌نی‌را کرد شیرین جان و دل
و آنچه خاکی‌رو نقش چین چکل

«Feyz-i İlâhi ile şeker kamışının ruhu ve kalbi tatlanmış, topraktan yaratılan insan Çin'deki Çigil şehri dilberlerinin güzelliğini bulmuştur.»

11785

آنچه ابرورا چنان طرار ساخت
چهره‌را گلگونه و گلنار ساخت

«Bir güzelin kaşını gönül çalmakta yankesici yapan, bir dilberin çehresini gül renkli ve nar çiçeği gibi yaratan Feyz-i İlâhî,»

11786

مر زبانرا داد صد افسونگری
وانکه کانرا داد زر جعفری

«İnsanın lisanına yüzlerce sihir kuvveti, madene de halis altın hassası vermiştir.»

11787

چون در زر ادخانه‌باز شد
غمزه‌های چشم تیرانداز شد

«İlâhi cephâne kapısı açılınca gözün gamzeleri ok atmaya başlamıştır.»

11788

بر دلم زد تیر و سودایم کرد
عاشق شیر و شکر خایم کرد

«İşte bunları yapan Feyzi İlâhî, benim kalbime ok sapladı, beni sevdalı ve âşık kıldı. Süt içmeye ve şeker çiynemeye mübtelâ etti.»

Buradaki sütten maksat : Ma'rifeti Rabbâniye, şekerden murat da Ruhânî zevkdir.

11789

عاشق آنم که هر آن آن اوست
عقل و جان جانداریك هر جان اوست

«Öyle bir sevgiliye âşıkım ki, akıl da, can da onun bir kuluna kuldur.»

Yânî; evliyasından birinin müridi ve bendesidir.

11790

من نه لافم کر بلافم همچو آب
نیست در آتش کشی‌ام اضطراب

«Ben atıp tutmak suretiyle söz söylemiyorum. Onu yapacak olursam da su gibiyim ki ölüm ve fenâ ateşini söndürmede hiçbir ızdırap duymam.»

11791

چون بدزدم چون حفیظ مخزن اوست
چون نباشم سخت رویشت من اوست

«Ben nasıl bir şey çalabilirim? Hazinedâr O.. Nasıl kuvvetli olmam? Arkam O...»

11792

هرکه از خورشید باشدپشت گرم
سخت رو باشد نه بیم اورا نه شرم

«Kimin sırtı Güneşle ısınırsa o sert yüzlü olur. Ne korkusu bulunur ne de utancı.»

11793

همچو روی آفتاب بی‌حذر
گشت رویش خصم سوز و پرده‌در

«Kimseden çekinmeyen Güneş gibi onun yüzü de düşmanı yakar ve perdeleri yırtar.»

Buradaki Güneş'den maksad : Hakikat Güneşidir, ondan sırtı ısınan da O'nun tecellî nurlarına mazhar olandır. Binâenaleyh böyle bir zat, kimseden korkup çekinmez. Belki onun likâsı, düşmanlarını yakar ve gaflet perdelerini yırtar.

11794

هر پیمبر سخت روبد درجهان
یکسواره کوفت بر جیش شهان

«Dünya'da her Peygamber; sert yüzlü — yânî; mehâbetli — idi. Yalnız başına olduğu halde Şahların Ordusunu mağlûp etmişti.»

Meselâ Aleyhissalâtü Vesselâm efendimiz: **«Ey nas; Lâilâhe illallah deyiniz»** diye alenen dâvete başladığı sırada tek başına idi. Mekke ise bir sürü müşrikle dolu bulunuyordu.

11795

رونگر دانید از ترس و غمی

یك تنه تنها بزد در عالمی

«Korkudan ve kederden dolayı vazifesini îfâ etmekten yüz çevirmedi. Yalnız başına olduğu halde bir şirk âlemine karşı durdu.»

11796

سنگ باشد سخت رو وچشم شوخ

او نترسد از جهان پرکلوخ

«Taş, sert yüzlü ve çekinmezdir. Onun için kerpiç dolu bir cihandan korkmaz.»

11797

کان کلوخ از خشت زن یك لخت شد

سنگ از صنع خدای سخت شد

«Zîrâ kerpiç, kerpiccinin yaptığı kurumuş bir çamur parçasıdır. Taş ise Allah'ın san'atı ve kudretile sertleşmiştir.»

Bir misâl daha :

11798

گو سفندان گر برونند از حساب

زانبهیشان کی بترسد آن قصاب

«Koyunlar, hesap edilemez derecede çok olsa da, onların çokluğundan kasap korkar mı?»

11799

کلکم راع نبی چون راعیست
خلق مانندرمه او ساعیست

«Ey insanlar, ey ümmet! Sizin hepiniz, yekdiğerinizin sürüsü ve çobanısınız, Peygamber ise umumunuzun çobanıdır. Halk sürü gibidir, Peygamber ise onun muhafaza edicisidir.»

Bu beyit : **«Hepiniz çobansınız ve hepiniz de sürünüzden mes'ulsünüz.»** Hadîs-i Şerifine işârettir. Bir çoban, sürüsünü kurtdan, canavardan muhafaza etmekle mükellef ve onların ziyâından mes'ul olduğu gibi, insanlar da idârelerinde bulunan kimselerin hayatından, dininden, imânından ve ahlâkından mes'uldür. Bir hükümdar, tab'asından, bir kumandan ordusundan sorulduğu gibi, bir aile sahibi de o aileden, hatta ailesi olmayan, nefsinden sorulacaktır.

11800

از رمه چوبان نترسد در نبرد
لیکشان حافظ بود از گرم و سرد

«Çoban, sürüsü ile uğraşmaktan korkmaz, bilâkis onları sıcaktan ve soğuktan muhafaza eyler.»

Meselâ yazın serin, kışın kuytu yerlerde otlatır.

11801

گر زند بانگی ز قهر او بررمه
دان ز مهرست آنکه دارد برهمه

«Çoban, eğer kahr yoluyla sürüye haykıracak olursa, o haykırış bilki sürüye olan muhabbetindendir.»

Koyunların tehlikeli bir yere gitmemeleri içindir.

Misâfir devam ederek diyordu ki :

11802

هر زمان گوید بگوشم بخت نو
گر ترا غمگین کنم غمگین مشو

«Her an yeni bir tâlib, — yânî; yeni bir tecelli — kulağıma diyor ki: Eğer seni mağmum edecek olursam ğamnâk olma!»

11803

من ترا غمگین و گریان زان کنم
تا کت از چشم بدان پنهان کنم

«Ben seni kötülerin nazarından gizlemek için kederlendirir ve ağlatırım.»

11804

تلخ گردانم ز غمها خوی تو
تا بگردد چشم بد از روی تو

«Kötülerin gözünü senin yüzünden çevirmek için gam ve kederle senin tabiatını acı ve sert bir hale getiririm.»

11805

نی تو صیادی و جویای منی
بنده و افگندهٔ رای منی

«Ey makbul kulum, sen benim rızamın ve muhabbetimin avcısı ve tâlibi değil misin? Benim düşkün bir kulum olmadın mı?»

11806

حیله اندیشی و درمن در رسی
در فراق و جستن من بی‌کسی

«Sen bana vâsıl olmak için çare aramıyor musun? Benim firâkımda ve talebimde kimsesiz değil misin?»

11807

چاره می‌جوید پی من درد تو
می‌شنودم دوش آه سرد تو

«Senin derdin benim izimi bulmak, — yânî; bana vâsıl olmak — için çâre arıyor. Dün çekmiş olduğun derûnî âh'ı işittim.»

11808

من توانم هم که بی این انتظار
ره دهم بنمایمت راه گذار

«Ben seni bekletmeksizin geçeceğin yolu göstermeye ve sana yol vermeye kâdirim ki,»

11809

تا ازین گرداب دوران وارهی
بر سر گنج وصالم پا نهی

«Bu Dünya girdâbından halâs bulasın ve visâlim hazinesine kavuşasın.»

11810

لیک شیرینی لذت مقر
هست بر اندازهٔ رنج سفر

«Lâkin varılan yerin tatlılığı, lezzetleri seferde çekilen zahmetlerle ölçülür.»

Nitekim : «Ücret, meşakkatin miktarına göredir» denilmiştir.

11811

آنگه از شهر وز خویشان برخوری
کز غریبی رنج و محنتها بری

«Ne kadar gurbet çeker, mihnetlere, zahmetlere uğrarsan, şehrinden, akrabandan o derece lezzet alır, zevk bulursun.»

«MÜ'MİNİN BELÂDAKİ SABIRSIZLIĞININ, NOHUDUN VESAİR YİYECEK ŞEYLERİN TENCEREDE KAYNARKEN SIÇRAYIP DIŞARIYA ÇIKMAYA ÇALIŞMALARINA BENZEMESİ»

11812

در نخود بنگر که اندر دیك چون

می‌جهد بالاچوشد ز آتش زبون

«Tenceredeki nohut'a bak ki ateşten zebûn olunca nasıl yukarıya doğru sıçrar.»

11813

هر زمان نخود برآید وقت جوش

برسر دیك و برآرد صد خروش

«Her zaman, tencere kaynayınca nohut yukarılara doğru çıkar ve coşkunluk gösterir.»

Ve der ki :

11814

که چرا آتش بمن در میزنی

چون خریدی چون نگونم میکنی

«Niçin beni ateşle muazzeb ediyorsun? Mâdem ki satın aldın niçin baş aşağı indiriyorsun?»

11815

می‌زند کفلیز کد بانوکه نی

خوش بجوش و برمجه ز آتش کنی

«Evin hanımı kepçe ile vurur ve : Hayır... iyice kayna ve piş de sıçrama, der.»

11816

زان بجوشانم که مکروه منی

بلکه تا گیری تو ذوق و چاشنی

«Seni sevmediğim için değil, zevk ve çeşni bulasın diye kaynatıyorum.»

11817

تا غدا گردی بیامیزی بجان

بهر خواری نیستت این امتحان

«Bu kaynatış seni tahkîr için değil, gıda olup cana karışasın diyedir.»

11818

آب می‌خوردی ببستان سبز و تر

بهر این آتش بدست آن خور

«Ey nohut, sen bostanda su içtin, yeşil ve tâze durdun. İşte o su bu ateş içindi.»

11819

رحمتش سابق بدست از قهر زان

تاز رحمت گردد اهل امتحان

«Allah'ın rahmeti gazabını ve kahrını geçmiştir. Ondan dolayı bir kimseyi belâlara uğratması rahmetindendir.»

11820

رحمتش برقهر زان سابق شدست

تا که سرمایهٔ وجود آید بدست

«Varlık sermâyesi elde edilsin diye rahmeti, kahrından ileridir, üstündür.»

11821

زانکه بی‌لذت نروید لحم و پوست

چون نروید چه گدازد عشق دوست

«Lezzet olmadan et ve deri yetişmez. Onlar yetişmeyince dostun aşkı neyi eritir?»

11822

زان تقاضا گر بیاید قهرها
تا کنی ایثار آن سرمایه‌را

«İlâhî takdir icabı olarak sana belâlar gelince eseflenme! Bu kahırlar yüzünden elindeki sermayeyi sevgiliye bağışlarsın.»

11823

باز لطف آید برای عذر او
که بکردی غسل و برجستی ز جو

«Kahırdan sonra onun özrü olarak sana Lûtf-u İlâhî gelir, sen de gusül etmiş ve dereden çıkmış olursun.»

11824

گوید ای نخود چریدی در بهار
رنج مهمان تو شد نیکوش دار

«Ev sahibesi der ki: Ey nohut; baharda otladın, yetiştin. Şimdi de meşakkat sana misâfir geldi. Ona ikram et.»

11825

تا که مهمان باز گردد شکر ساز
پیش شه گوید ز ایثار تو باز

«Tâ ki misâfir teşekkür ederek avdet etsin. Hakikat Şahının, huzûrunda senin ikram ve ihsanından bahseylesin.»

11826

تا بجای نعمت منعم رسد
جمله نعمتها کند بر تو حسد

«Tâ ki ni'met yerine, sana o ni'metleri veren gelsin... Bütün ni'metler, senin mazhariyyetine gıpta etsin.»

11827

من خلیلم تو پسر پیش بچك

سر بنه انى ارانى اذبحك

«Ev sâhibesi nohuda diyordu ki: ey nohut! Ben Halil İbrahim gibiyim, sen de oğlu İsmail mesâbesindesin. Bıçağın önüne başını koy. Zirâ rüyâmda seni kurban ettiğimi görüyorum.»

Vak'a ma'lûmdur. Cenâb-ı Hak, Halîl-i Celîline fevkalâde bir mücâhade sevabı vermek için oğlunu kurban etmesini emreylemişti. Hz. İbrahim, bunu İsmail'e söyledi. O da teslimiyyet gösterip bıçağın altına yattı. Fakat bıçak kesmedi. Cenab-ı Halîl, me'mur olduğu vazifeyi ifâ etmiş oldu, İsmâil'de kurban edilmekten kurtuldu. Aynı teklife Rasûlüllah (Sallellahü Aleyhi Vesellem) Efendimizin ceddi mükerremi (Abdul-Muttalip) de ma'ruz kalmıştı. Çünki : «On tane erkek evlâdım olursa birini Allah rızası için kurban edeyim» diye bir nezirde bulunmuştu. Sonra oğulları arasında çektiği kur'a Peygamber efendimizin muhterem pederi Abdullah Hazretlerine isâbet etti. Abd'ul-Muttalip de O'nu kesmek için yatırdı. Sonra kayınbirâderinin teklifi ile gidip bir kâhine danıştılar; kâkin : «On deve ile Abdullah nâmına kur'a çekin. Develere çıkarsa onları kurban edin, Abdullah'a isabet ederse on deve ilâve edip tekrar kur'a çekin. Böylece kur'a develere çıkıncaya kadar onar onar artırın» dedi. Bu tavsiye tatbik edildi. Develer yüze varınca kur'a onlar namına çıktı ve hepsi kurban edilip fukaraya dağıtıldı.

Bu münasebetle Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz : **«Ben, kurban edilmelerine teşebbüs edilmiş iki zâtın oğluyum»** buyurmuştur ki biri İsmail Aleyhisselâm, diğeri Abdullah bin Abdul Muttalip'tir. İşte ev sahibesi olan kadın da tencereden fırlamak isteyen nohuta, kendisini İsmail Aleyhisselâm gibi kurban etmek istediğini söylüyor.

11828

سر بەپیش قهر نه دل برقرار

تا ببرم حلقت اسماعیل وار

«Başını kahr önüne koy, kalbinde bir karar olsun ki, İsmail Aleyhisselâm gibi boğazını keseyim.»

11829

سر ببرم لیک این سر آن سریست

کز بریده گشتن و مردن بریست

«Başımı keseceğim. Lâkin o baş, öyle bir baştır ki kesilmekten ve ölmekten berîdir.»

11830

لیک مقصود ازل تسلیم تست

ای مسلمان بایدت تسلیم جست

«Ey müslüman! Allah'ın ezelî maksûdu; sènin başının kesilmesi değil, Hakkın emrine teslimiyyet göstermendir. Onun için sen de Rızây-ı İlâhîyi aramalı ve teslimiyyet göstermelisin.»

Buradaki yemek pişiren ev sahibesinden maksat : Mürşid'i kâmil ve mürebbiyeyi mükemmildir. Nohut da sâliki ve mürîdi temsil etmektedir.

11831

ای نخود می‌جوش اندر ابتلا

تا نه هستی و نه خود ماند ترا

«Ey nohut, ibtilâ tenceresinde kayna ki ne varlığın kalsın, ne de sen kal!»

11832

اندران بستان اگر خندیدهٔ

تو گل بستان جان و دیدهٔ

«Eğer ekili bulunduğun bostanda bir müddet terütâze durdun ve güldünse şimdi can ve basîret bostanının gülü olmuşsundur.»

11833

گر جدا از باغ آب و گل شدی

لقمه گشتی اندر احیا آمدی

«Eğer su ve çamur bostanından ayrıldı isen, lokma olup, diri insanlara ve beşeriyet âlemine dahil oldun.»

11834

از صفاتش رستهٔ اندر نخست

در صفاتش باز رو چالاك و چست

«Vallâhi sen, önce O'nun sıfatlarından ayrıldın da geldin. Tekrar atik ve tetik olarak yine O'nun sıfatlarına rücû eyle!..»

11835

ز ابر و خورشید و ز گر دون آمدی

پس شدی اوصاف گر دون برشدی

«Sen, buluttan, güneşten ve felekten gelmiştin. Şimdi ise mücâhadenle İlâhî sıfatlardan feyiz aldın ve semâyı tekarrube çıktın.»

11836

آمدی در صورت باران و تاب

میروی اندر صفات مستطاب

«Sen yağmur ve harâret te'siriyle yetişmiştin. Şimdi Allah'ın tertemiz sıfatları sûretine bürünüp gidiyorsun.»

11837

جزء شید و ابرو انجمها بدی

نفس و فعل و قول و فکرتها شدی

«Sen, Güneşin, bulutun ve yıldızların bir cüz'ü idin, — yânî; onların terbiyesi ile yetişmiştin — şimdi insan lokması olarak nefs, fiil, söz ve tefekkür oldun.»

11838

هستی حیوان شد از مرك نبات

راست آمد اقتلونی یا ثقات

«Nebâtâtın ölümünden — yânî; hayvanatın onları yemesinden — hayvânât varlığı zuhûra geldi. Bundan dolayı : (Ey inandığım dostlarım; beni öldürün) sözü doğru geldi.»

Bu söz Hallâc-ı Mansurundur. Nebatatın yenilmesiyle hayvanatın hayatı teşekkül ediyor. Demek ki bir ölüm, bir hayata sebep oluyor.

11839

چون چنین بردست مارا بعدمات

راست آمد ان فی قتلی حیات

«Madem ki bizim için, mağlûp olduktan sonra bir galibiyet olacaktır. (Benim katlimde hayat vardır) sözü doğrudur.»

Bu söz Hallâcındır.

Ölmek varlık oyununda yenilmek gibi görünür, fakat ikinci ve ebedî hayâta nailiyyet olduğundan mağlûbiyyet değil, bir galibiyyettir. Onun için Mansur Hallacın «Benim katlimde hayat vardır» demesi doğrudur.

11840

فعل و قول و صدق شد قوت ملك

تا بدین معراج شد سوی فلك

«İbâdet, zikr ve tesbih ve sadâkat, meleklerin gıdası olmuş; onlar, bu vasıtalarla semâda mi'râc etmeye yol bulmuşlardır.»

11841

آنچنان کان طعمه شد قوت بشر

از جمادی برشد و شد جانور

«Nasıl ki yemek, insanların gıdası olmuş ve beşer, bu sayede cemâdlık derekesinden hayat derecesine yükselmiştir.»

11842

این سخن را ترجمهٔ پهناوری

گفته آید در مقام دیگری

«Bu sözün geniş bir tercemesi ve izahı olmak üzere başka bir yerde bir bahis gelecektir.»

11843

کاروان دائم ز گردون می‌رسید
تا تجارت می‌کند وامی‌رود

«Dünyâda ticâret ederek avdet eylemek için ruhlar, kervan halinde bu cihâna gelirler.»

Nitekim Hadîs-i Şerifte : **«Dünya Âhiretin tarlasıdır»** buyurulmuştur. Burada ekilen hayır olsun, şer olsun orada biçilecektir.

11844

پس برو شیرین و خوش با اختیار
نی بتلخی و کراهت دزدوار

«O halde ey sâlik, obir âleme ihtiyarınla, tatlı ve hoş bir surette git. Hırsızın darağacına gittiği gibi acılıkla ve zorlukla değil...»

11845

زان حدیث تلخ میگویم ترا
تا ز تلخیها فروشویم ترا

«Seni acılıklardan temizlemek ve kurtarmak için sana acı sözler söylüyorum.»

Bu söz, yemek pişiren kadın tarafından nohuda hitaptır ki mürşid tarafından müride nasîhattır.

11846

ز آب سرد انگور افسرده رهد
سردی و افسردگی بیرون جهد

«Donmuş üzüm, soğuk suya konursa donukluğu gider ve o halden kurtulup tazelenir.»

11847

تو ز تلخی چونکه دل پرخون شوی
پس ز تلخیها همه بیرون شوی

«Sen acılıklardan — yânî; meşakkatlardan ve riyazetlerden — kalben müteessir olursan bütün acılıklardan ve kötü ahlâktan halâs bulursun.»

«UĞRADIĞI BELANIN SIRRINA VE MENFAATINA VAKIF OLAN MÜ'MİNİN MİSALİ»

11848

سگ شکاری نیست اورا طوق نیست

خام و ناجوشیده جز بی ذوق نیست

«Avcı olmayan köpeğin tasması yoktur. Ham ve kaynayıp pişmemiş olan şey de mutlaka lezzetsizdir.»

11849

گفت نخود چون چنینست ای ستی

خوش بجوشم یاریم ده راستی

«Nohut dedi ki: Hanım; mademki iş böyledir. Hoşça kaynayalım. Bu hususta sen de bana yardım et!»

11850

تو درین جوشش چو معمار منی

کفجلیزم زن که بس خوش میزنی

«Sen, bu kaynayışta benim mi'marım gibisin. Bana kepçeyi vur ki çok güzel vuruyorsun.»

Bu söz de müridin mürşide teslimiyyeti ve mutâvaatını beyandır.

11851

همچو پیلم بر سرم زن زخم و داغ

تا نبینم خواب هندستان و باغ

«Ben fil gibiyim, başımı yarala ve dağla ki Hindistan rü'yası görmeyeyim.»

Gûya filler, vatanları olan Hindistan'ı rü'yalarında görürler de sahiplerine isyan ederlermiş.

11852

تا كه خودرا دردهم درجوش من

تا رهى يابم درآن آغوش من

«Tâ ki kendimi kaynamaya bırakayım ve mücâhede kucağında hakîkate bir yol bulayım.»

11853

زانكه انسان درغنا طاغى شود

همچو پيل خواب بين باغى شود

«Çünki insan, zenginleşirse azar, rü'ya görmüş fil gibi isyan eder.»

Yânî : «(Okumamaktan) **sakın! Çünki insan muhakkak azar. Kendisini** (mal sebebiyle) **ihtiyaçtan vâreste gördü diye**[74]**.»** Âyet-i Kerîmesine işârettir.

11854

پيل چون درخواب بيند هندرا

پيلبانرا نشنود آرد دغا

«Fil rü'yâsında Hindisyan'ı görünce azar, filciyi dinlemez, azgınlık eder.»

Yânî; insan, belâdan âzâde kalıp rü'ya gibi olan servet ve saâdeti görünce Allah'a âsî olur.

«EV SAHİBESİNİN NOHUTTAN ÖZÜR DİLEMESİ VE ONU KAYNATMASININ HİKMETİ»

11855

آن ستى گويد وراكه پيش ازين

من چوتو بودم ز اجزاى زمين

«O hanım nohuta dedi ki : Bundan evvel ben de senin gibi yeryüzünün cüz'ülerinden idim.»

---

(74) Sûrei Alâk : 6-7.

11856

چون بجوشیدم جهاد آذری
پس پذیرا گشتم و اندر خوری

«Ateş gibi mücâhadeyi tadınca makbul ve lâyık bir hale geldim.»

11857

مدتی جوشیده‌ام اندر زمن
مدتی دیگر درون دیگ تن

«Bir müddet yeryüzünde, bir müddet ceset tenceresinin içinde kaynadım.»

11858

زین دو جوشش قوت حسها شدم
روح گشتم پس ترا استا شدم

«Bu iki kaynayışla duygulara kuvvet oldum, Ruh kesildim de seni terbiye ediyorum.»

Bu sözler, Mürşid-i Kâmili temsil eden ev sahibesi tarafından mürid mesabesinde olan nohuta teselli makamında söyleniliyor.

«Vaktiyle ben de senin gibi mücâhade ateşinde kaynadım. Ona sabır ve tahammül ettiğim için ruh kesildim ve mürebbî oldum» deniliyor.

11859

در جمادی گفتمی زان میدوی
تا شوی علم و صفات معنوی

«Cemâdlık halinde iken sana lisân-ı hâl ile dedim ki : o mertebeden koş ve yüksel ki insanlık mertebesine gelesin, ilim ve sıfât-ı mâ'nevî olasın.»

11860

چون شدی تو روح پس بار دگر
خوش دیگر کن ز حیوانی گذر

«Ruh-i hayvanî derecesini bulunca bir kaynayış daha yap da hayvanlık derekesinden yüksel!»

11861

از خدا میخواه تا زین نکته‌ها
در نلغزی و رسی تا منتها

«Bu nükteleri yanlış anlayıp dalâlete düşmemeyi ve müntehâya erişmeyi Allah'tan iste...»

11862

زانکه از قرآن بسی گمره شدند
زان رسن قومی درون چه شدند

«Kur'an'dan bile çok kimse yolunu şaşırdı, ip dolayısıyla bir kavim kuyuya düşmüştür.»

Kur'ân-ı Kerîm; hem hâdî, hem mudildir. Nitekim Cenab-ı Hak :

يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ
بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

Yâni : **«Allah onunla** (Kur'ân vasıtasiyle) **birçoğunu şaşırtır, yine onunla birçoğunu yola getirir. Onunla fâsıklardan başkasını şaşırtmaz[75].»** buyuruluyor. Kur'ân'ın o emrine mutâvaat, sebebi hidâyettir. Menettiktiklerinden içtinap etmemek ise mûcibi dalâlettir.

---

(75) Sûrei Bakara : 26

11863

مر رسن را نیست جرمی ای عنود

چون ترا سودای سر بالا نبود

«Ey inatçı şahıs; Sen de yukarı yükselmek arzusu olmayınca Allah'ın (habl'i metini) bulunan Kur'ân'ın cürmü yoktur.»

«MİSÂFİR ÖLDÜREN MESCİTTE KONUKLAYAN ADAM HİKÂYESİNİN SONU VE ONUN AZMINDEKİ SEBÂTI VE SITKI»

11864

آن غریب شهر سر بالا طلب

گفت می‌خسبم درین مسجد بشب

«O himmeti yüce garib dedi ki: Gece bu mescitte yatacağım.»

Ondan sonra mescide şöyle hitâbetti:

11865

مسجدا گر کربلای من شوی

کعبهٔ حاجتروای من شوی

«Ey mescit; benim için Kerbelâ olursan, sahasında hâcetlerin husûle geldiği bir Kâ'be yerine geçersin.»

11866

هین مرا بگذار ای بگزیده‌دار

تا رسن بازی کنم منصوروار

«Ey makbul mescit; beni bırak da Mansur gibi ipimle oynıyayım.»

Daha sonra o nasihatçılara dedi ki:

11867

گر شدید اندر نصیحت جبرئیل
می‌نخواهد غوث در آتش خلیل

«Siz nasîhat hususunda bana karşı Cebrâil bile olsanız, İbrahim Halîl (A.S.) ateşe atılırken ondan yardım istemez ki...»

Halîl'ür-Rahman Hazretlerini Nemrud ateşe attırdığı sırada Emr-i İlâhî ile Cebrâil Aleyhisselâm yetişmiş: **«Ya İbrahim; bir hâcetin var mı?»** diye sormuş, Cenâb-ı İbrâhim: «Hâcet senden ise yok.» cevâbını vermişti.

11868

جبرئیلا رو که من افروخته
بهترم چون عود و عنبر سوخته

«Ey Cebrâil; işine git ki benim od ağacı ve anber gibi yanışım ve parlayışım daha iyidir.»

11869

جبرئیلا گرچه یاری میکنی
چون برادر پاسداری میکنی

«Ey Cebrâil, sen gerçi yardım ediyor ve kardeşçesine beni muhafaza ediyorsun.»

11870

ای برادر من برآذر چابکم
من نه آن جانم که گردم بیش و کم

«Birâder; ben ateş üstünde mütehammilim. Çünki ruhi hayvânî gibi artıp eksilecek bir can değilim.»

11871

جان حیوانی فزاید از علف
آتشی بود و چو هیزم شد تلف

«Ruhi hayvânî gıdâ ile kuvvetlenir. Odunun telef olarak ateşi kuvvetlendirdiği gibi.»

Yâni; gıda yenilir, telef olur; fakat ceset ve ruhi hayvânî kuvvet bulur.

11872

گر نگشتی هیزم او مثمر بدی
تا ابد معمور وهم عامر بدی

«Eğer o, odun olmasaydı mahsul verirdi, ebede kadar hem mâmur kalır, hem de herşeyi mamurlaştırırdı.»

Halbuki o gıda da, ondan kuvvet bulan ruhi hayvânî de ateşteki odun gibi yanıp geçicidir. Bundan dolayı imâreti ve bekâsı da yoktur.

11873

باد سوزانست این آتش بدان
پرتو آتش بود نی عین آن

«Bilmiş ol ki bu ateş, yakıcı bir rüzgâr gibidir. O, asıl ateşin ışığıdır, kendisi değil!»

11874

عین آتش در اثیر آمد یقین
پرتو سایه ویست اندر زمین

«Ateşin kendi ve aslı esîrdedir. Yerde olan onun gölgesi ve ışığıdır.»

Hükemâya göre (Feleği kahr) dan sonra bir (Kürrei nârî) vardır ki zeminde olan ateş ve harâretin aslı oradandır.

11875

لاجرم پرتو نپاید ز اضطراب
سوی معدن باز می گردد شتاب

«Şüphesiz ki ızdırab ve ızdırârından ışık ve gölge sebât edemez; çabucak ma'denine gider ve aslına kavuşur.»

Misâl mi istersin?

11876

قامت تو بر قرار آمد بساز

سایهات کوته دمی یکدم دراز

«Boyun daima olduğu gibidir de gölgesi bir an kısalır, bir an uzar.»

11877

زانکه در پرتو نیابد کس ثبات

عکسها را گشت سوی امهات

«Çünki gölgede hiç kimse sebât ve bekâ bulamaz. Akisler asıllarına ve analarına giderler.»

Hükemâ, toprak, su, rüzgâr ve ateşi (anâsır'ı erbaa) namıyla asıl, cemâdât, nebâtât ve hayvânâtı da (mevâlîdü tabiiye) diye fürû i'tibar etmişlerdir.

11878

هین دهان بربند فتنه لب گشاد

خشك آر والله اعلم بالرشاد

«Ya Mevlânâ dilini tut ki fitne ağzını açtı. Kuru sözlere giriş, doğrusunu Allah daha iyi bilir.»

«ANLAYIŞTA KISIR OLAN NÂKISLARIN KÖTÜ HAYALLERE DÜŞMELERİ»

11879

پیش ازین قصه تا مخلص رسد

دود گندی آمد از اهل حسد

«Bu hikâye sona ermeden evvel hased ehlinden bir kötü kokulu duman geldi.»

Yânî; münâsebetsiz bir itiraz zuhura geldi...

11880

من نرنجم زین لیکن این لگد

خاطر ساده دلی را پی کند

«Ben, bu itirazdan incinmedim, lakin bu itiraz tekmesinin bir gönlü saf sâlikin fikrini bozmasından çekinirim.»

Hz. Mevlânâ buyuruyor ki :

11881

خوش بیان کرد آن حکیم غزنوی

بهر محجوبان مثال معنوی

«Hakimi Gaznevi, perde ardında kalanlara ne güzel manevi bir misal beyan etti,» de dedi ki :

11882

که ز قرآن گر نبیند غیر قال

این عجب نبود ز اصحاب ضلال

«Dalâlete düşmüş olanlar, Kur'ân'da kîl ve kâl'den başka bir şey görmezlerse şaşılmaz.»

11883

کز شعاع آفتاب پر ز نور

غیر گرمی می‌نیابد چشم کور

«Çünki : Nur ile dolu Güneşin ışığından körün gözü hararetten başka bir şey görmez.»

11884

خربطی ناگاه از خرخانهٔ

سر برون آورد چون طعانهٔ

«İri bir kaz, bir eşek ahırından dedikodu yapan karılar gibi başını çıkardı.»

Cenab-ı Pîr «İri bir kaz» demekle muârızı murat ediyor. O muârız diyor ki :

11885

کین سخن پستیست یعنی مثنوی

قصهٔ پیغمبرست و پیروی

«Bu söz, — yânî; Mesnevî Kitâbı — âdî bir eserdir. Peygamberin hikâyesinden ve ona ittiba etmenin beyânından ibarettir.»

11886

نیست ذکر بحث و اسرار بلند

که دوانند اولیا آن سو سمند

«Evliyâullahın seyr ve sülük eyledikleri makâmâtın bahsi ve yüksek esrarın zikri orada yoktur.»

11887

از مقامات تبتل تا فنا

پایه پایه تا ملاقات خدا

«Tebeddül makamlarından, yokluk mertebesine ve derece derece (Likayı İlâhi) ye kadar, sülük mertebelerinden bahis olunmamıştır.»

Tebeddül : İnkıta' ma'nâsınadır ki, sâlikin, hevâ ve hevesine ittiba' etmemesi, sâir nâs'a itimat eylememesi, onlardan korkmaması ve kendilerinden bir şey ummaması, ancak Allah'ı mu'tî ve mânî' ve dâr ve nâfi' bilmesi, hülâsa kendisini tamamıyle İrâdeyi İlâhiyeye teslim etmesi demektir.

Yokluk ise : «Sâlikin nazarında Allah'tan başka her şeyin, hattâ kendisinin mahv ve müzmahil olmasıdır» diye ta'rîf olunmuştur.

11888

شرح و حد هر مقام و منزلی

که بپرزو برپرد صاحبدلی

«Bir ârife kanat olup da onu uçuracak, makam ve menzillerin şerhi de Mesnevî'de mevcut değildir.»

İşte o muarrız Mesnevî-i Şerîf için böylece taan ve teşnî'de bulunmuş, bunları söylemekle de kendi cehlini ve idraksizliğini meydana koy-

muştu. Halbuki onun yok dediği bahisler Mesnevî'de vardır. Lâkin bab ve fasıl olarak değil, sırası geldikçe ve müteferrik sûrette zikr olunmuştur.

11889

چون کتاب‌الله بیامد هم بران

اینچنین طعنه زدند آن کافران

«Kitâbı İlâhî olan Kur'ân nâzil olunca, kâfirler ona da, böylece taan ve teşnî'de bulundular.»

Dediler ki :

11890

که اساطیرست افسانهٔ نژند

نیست تحقیق و تعمیق بلند

«Kur'ân esâtîrî rivâyetlerden ve eski masallardan ibârettir. Onda yüksek bir tahkîk ve ta'mîk yoktur.»

Bir gün Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, Mekke Hareminde yüksek sesle Kur'ân okuyor, Kureyş'in eşrâfından Ebû Süfyan, Velid bin el-Muğîre, Ütbe ve Şeybe, Ümeyye bin Halef ve Übey bin Halef ve Nadr bin el-Hâris dinliyordu. Bu Nadr, Acem hükümdarlarına ait bazı efsaneleri dinlemiş ve zabtetmişti. Ara sıra Kureyş'lere de onlardan bahsederdi. Kırâatı Peygamberîyi dinleyen Eşrâfı Kureyş :

— Muhammed ne diyor? diye Nadr'a sordular. O da :

— Ne dediğini ne bileyim? Eski masalları söylüyor, dedi. Onun üzerine En'am sûresindeki şu âyet nâzil oldu :

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ

وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاؤُكَ

يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ

الْأَوَّلِينَ ۝

Yani «İçlerinden sana kulak verip de (okunduğun Kur'ân'ı) dinliyenler vardır. Halbuki biz, onu iyice anlayabilmelerine mani olmak için yüreklerinin üstüne perdeler, kulaklarının içine de ağırlık koyduk. Onlar (istedikleri) her mûcizeyi görseler yine ona inanmazlar. Hatta o kufredenler sana geldikleri zaman seninle çekişmeye kalkışarak: Bu, (Kur'ân) eskilerin masallarından başka (bir şey) **değildir, der(ler)**[36]**.»**

İşte Kur'ân hakkında böyle hezeyânda bulunanlar. Mesnevi-yi Şerif içinde aynı ta'rizde bulunmuşlardı. Yine o muşrikler Kur'ân için diyorlardı ki:

11891

گودکان خرد فهمش میکنند
نیست جز امر پسند و ناپسند

«Küçük çocuklar bile onu anlıyor, içindekiler kabul edilecek veya edilmiyecek emir ve nehiylerden ibâret...»

11892

ذکر یوسف ذکر زلف پرخمش
ذکر یعقوب و زلیخا و غمش

«Yusuf ve onun büklüm büklüm zülüfleri... Ya'kup ve Züleyha ile onların gam ve kederleri...»

11893

ظاهرست و هر کسی پی می‌برد
کو بیانکه گم شود دروی خرد

«Bunları, herkes kolayca anlar. Onda aklın derinliklerinde kaybolacağı derin beyan nerede?»

11894

گفت اگر آسان نماید این بتو
اینچنین آسان یکی سورت بگو

«Cenâb-ı Hak da dedi ki: Eğer bu sana kolay görünüyorsa bu çeşit kolay basit bir sûre söyleyiver.»

---

(36) Sûrei En'am : 25.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ

Yâni : **«Eğer kulumuz** (Muhammed) **in üzerine parça parça** (sûre sûre, âyet âyet) **indirdiğimiz** (Kur'ân'ın Allah katından geldiğin) **den şüphe ediyorsanız haydi onun benzerinden siz de bir sûre** (meydana) **getirin[77].»**

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ
الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ
بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾

Yâni : **«De ki : Andolsun, ins-ü cin şu Kur'ân'ın benzerini** (meydana) **getirmeleri için bir araya toplansa, yekdiğerine yardımcı da olsalar, yine onun benzerini getiremezler[78].»** âyeti de ayni maksatla inmiştir. Hz. Mevlânâ ikinci âyetin meâlini de nazmederek buyuruyor ki :

11895

جنتان و انستان و اهل کار
گو یکی آیت ازین آسان بیار

«Ey müşrikler; Sizin cinniniz de, insiniz de ve iş ehli olanlarınız da haydi bakalım o kolay Kur'ân'dan bir âyet miktarı söz söylesinler.»

---

(77) Sûrei Bakara : 23.
(78) Sûrei Esra : 88.

«HZ. PEYGAMBERİN "KUR'ÂN'IN ZÂHİRİ VAR, BÂTINI VAR; BATINININ DA YEDİNCİ BATNA KADAR BATINI VAR" HADÎSİNİN TEFSİRİ»

11896

حرف قرآن‌را بدان‌که ظاهریست
زیر ظاهر باطنی بس قاهریست

«Ma'lûmun olsun ki Kur'ân'ın bir zâhirî ma'nası olduğu gibi, o zâhirin altında kat kat bâtınî ma'nâsı da vardır.»

11897

زیر آن باطن یکی بطن سوم
که درد گردد خردها جمله گم

«O bâtınî ma'nânın altında bir ma'nâ daha vardır ki o ma'nânın idrakinde akıllar kaybolur.»

11898

بطن چارم از نبی خود کس ندید
جز خدای بی‌نظیر و بی‌ندید

«Kur'ân'ın dördüncü batınî ma'nâsını ise, nazirsiz ve misalsiz olan Allah'tan gayri kimse görüp anlamadı.»

Tabiî beşinci, altıncı ve yedinci ma'nâları da böyle.

11899

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین
دیو آدم‌را نبیند جزکه طین

«Oğul, sen Kur'ân'ın yalnız zahirî ma'nâsını görüp onunla kalma. Şeytan da Âdem'i ancak çamurdan ibâret görmüştü.»

Çünki onun sûretine bakmış, ma'nen onun halîfe olduğunu görüp anlamamıştı.

11900

ظاهر قرآن چو شخص آدمیست
که نقوشش ظاهر و جانش خفیست

«Kur'ân'ın zâhirî, sûreti meydanda, fakat rûhu gizli olan insana benzer.»

11901

مردرا صد سال عم و خال او
یك سرموی نبیند حال او

«Bir kimsenin amcası ve dayısı gibi yakın akrabası bile yüz yıl bakacak olsa onun ancak zâhirini görür, hâlinden kıl ucu kadar bir şey müşâhade edemez.»

«ENBİYÂ VE EVLİYÂNIN DAĞLARA GİDİP MAĞARALARDA OTURMALARININ, KENDİLERİNİ GİZLEMEK VE HALKIN KORKUSUNDAN KURTULMAK İÇİN DEĞİL, MÜMKİN MERTEBE HALKI DÜNYA'YA BAĞLANMAMAYA TEŞVİK VE İRŞÂD İÇİN OLDUĞUNUN BEYANI»

11902

آنکه گویند اولیا درکه بوند
تا ز چشم مردمان پنهان شوند

«Evliyâ, halkın nazarından gizlenmek için dağda oturur derler.»

Bu söz doğru değildir.

11903

پیش خلق ایشان فراز صد کهند
گام خود برچرخ هفتم می‌نهند

«Onlar halkın nazarında yüzlerce dağın üstündedir ve onlar yedinci kat semâ üstünde adım atarlar.»

11904

پس چرا پنهان شود که چون بود
او ز صد دریا و که زان سو بود

«Onlar, halka nazaran yüzlerce denizden, yüzlerce dağdan ötedeyken, neden dağlara giderler de gizlenirler?»

Evliyâullâhın zâhir ve mestûr olanları vardır. Evliyayı zâhireyi halk tanır; fakat o tanıyış şöyle böyledir. Hakikate tamamıyla mutâbık değildir. Evliyâ ve enbiyânın tesettür için dağda, bayırda gizlenmeye ihtiyacı yoktur. Evliyâyı Mestûrini ise hiç kimse tanıyamaz. Onlar Allah'ın setri altında mahfuzdur.

11905

حاجتش نبود بسوی که گریخت
کز پیش کرهٔ فلك صد نعل ریخت

«Bir velinin gizlenmek için dağa kaçmasına ihtiyacı yoktur. Çünki izinde bir tay gibi koşan felek, yüzbinlerce nal düşürmüş de yine yetişememiştir.»

11906

چرخ گر دید و ندید او گرد جان
تعزیت جامه بپوشید آسمان

«Felek çok döndüyse de o canın tozunu bile göremedi. Âsuman da bundan dolayı mâvi renkli matem libâsı giydi.»

11907

گر بظاهر آن پری پنهان بود
آدمی پنهان تر از پریان بود

«Hani, zâhiren peri gözden gizlidir ya... Lâkin insan, ma'neviyeti itibâriyle perilerden daha gizlidir.»

11908

نزد عاقل زان پری که مضمرست

آدمی صد بار خود پنهان ترست

«Âkil indinde periler gözden nihandır, fakat insan perilerden yüz defa ziyâde gizlidir.»

11909

آدمی نزد یك عاقل چون خفیست

چون بود آدم که درغیب او صفیست

«İnsanın batını âkil indinde gizli olunca, derûnû mâsivâdan halî olan bir velînin maneviyetinin ne kadar gizli olacağını kıyas et.»

11910

آدمی همچو عصای موسییست

آدمی همچو فسون عیسییست

«İnsan, Mûsâ'nın asâsı ve İsâ'nın düâsı gibidir.»

11911

در کف حق بهر داد و بهر زین

قلب مؤمن هست بین اصبعین

«İhsan ve zînet için mü'minin kalbi, Hakkın avucunda ve iki parmağı arasındadır.»

Hadîs-i Şerifte : **«Hakikatta insanların kalpleri Rahman ve Rahîm olan Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır.» «O kalpleri dilediği gibi çevirir.»** buyrulmuştur.

Buradaki iki parmaktan maksat : Hakkın **celâl** ve **cemâl** sıfatlarıdır ki, Allah, dilediği kulun kalbini salâha, dilediğinin kalbini de fesâda meylettirir.

11912

ظاهرش چوبی و لیکن پیش او

کون یك لقمه چو بگشاید گلو

«Asâyı Mûsâ'nın zâhirı bir değnekten ibaretti. Fakat ağzını ve boğazını açınca bütün bir kâinat ona bir lokma olurdu.»

11913

تو مبین ز افسون عیسی حرف و صوت

آن ببین کزدی گریزان گشت موت

«Îsâ'nın duâsını harf ve savttan ibaret görme... O duâ ile ölümün kaçtığına bak.»

11914

تو مبین ز افسونش آن لهجات پست

آن نگرکه مرده برجست و نشست

«Sen Îsâ'nın duâsında âdî gibi görünen sözlere bakma. Onların te'sîri ile ölümün sıçrayıp oturduğuna bak.»

11915

تو مبین مرآن عصارا سهل یافت

آن ببینکه بحر اخضررا شکافت

«Sen Mûsâ'nın o asâyı kolayca bulduğunu, görme de o asânın Şap denizini yardığını gör.»

11916

تو ز دوری دیدهٔ چتر سیاه

یك قدم باپیش نه بنگر سپاه

«Sen uzaktan siyah bir çadır görüyorsun. Bir adım ileri at da o çadırlardaki askere bak.»

11917

تو ز دوری می‌نبینی جز که گرد
اندکی پیش آ ببین در گرد مرد

«Sen uzakta bulunduğun için toz bulutundan başka bir şey görmüyorsun. Azıcık ileri gel de o toz arasındaki insanlara bak.»

11918

دیده‌هارا گرد او روشن کند
کوههارا مردی او بر کند

«O (İnsan-ı Kâmil)in kaldırdığı toz, gözleri aydınlatır, onun şecâat ve kuvveti dağları yerinden koparır.»

11919

چون برآمد موسی از اقصای دشت
کوه طور از مقدمش رقاص گشت

«Hz. Mûsâ uzak bir çölden gelince Tûr dağı, onun kademi bereketiyle rakkas oldu ve titredi.»

«EY DAĞLAR VE KUŞLAR; DÂVUT PEYGAMBER İLE BİRLİKTE TERENNÜM EDİN» VE «BİZ DÂVUD'A DEMİRİ YUMUŞATTIK» MEÂLİNDEKİ ÂYETİN TEFSÎRİ»

Sebe' sûresinde buyurulmuştur ki :

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا
يَا جِبَالُ اَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ۝

Yânî : «Andolsun ki biz Dâvud'a bizden bir imtiyaz verdik. "Ey dağlar, onunla birlikte tesbih edin" (dedik), kuşlara da (bunu emrettik). Ona demiri de (mum gibi) yumuşattık[79].»

(79) Sûrei Sebe : 10.

Hz. Dâvud o güzel sesiyle (Zebur'u) okuduğu vakit dağlar akis yapar kuşlar da toplanıp ötüşürdü. Keza Cenâb-ı Dâvud, zırh yaptığı sırada demiri ateşe sokmadan eliyle büker, istediği şekle koyardı.

11920

روی داود از فرش تابان شده

کوهها اندر پیش نالان شده

«Dâvud Aleyhisselâm'ın yüzü, Allah'ın nûru ile münevver olmuş, dağlar O'nun Zebûr okuyuşu ile inlemiş ve akisler yapmıştır.»

11921

کوه با داود گشته همرهی

هر دو مطرب مست درعشق شهی

«Dağ, Dâvud'a yoldaş oldu... Her iki mutrıb — yânî; Dâvud ile dağ — da Allah'ın aşkıyla mest olmuşlardı.»

11922

یا جبال اوبی امر آمدی

هر دوهم آواز و هم پرده شدی

«(Ey dağlar; Dâvud ile terennüm ve onun okuduklarını tekrar edin) diye Emr-i İlâhi vârid olduğu için ikisi de ayni sesle ve ayni perdeden okurlardı.»

11923

گفت داودا تو هجرت دیدهٔ

بهر من از همدمان ببریدهٔ

«Cenâb-ı Hak buyurmuştu ki: Ey Dâvud; sen yerinden, yurdundan ayrıldın... Benim için hemdemlerinden, beraber bulunduğun kimselerden ayrı düştün.»

Çünki Hz. Dâvud'a Aşk-ı İlâhî galebe edince sarayını ve oradaki musâhabelerini bırakır, dağlara gidip orada yalnız başına Zebûr okurdu. Yine Allah buyurmuştu ki :

11924

ای غریب مرد بی‌مونس شده

آتش شوق از دلش شعله شده

«Ey garib olmuş, tek ve muinsiz kalmış olan Dâvud... Ey iştiyak ateşi kalbinde alevlenmiş âşık'ı muştak!»

11925

مطربان خواهی و قوال و ندیم

کوهها را پیشت آرد آن قدیم

«Sâzende, hânende ve nedîm istersen kadîm ve ezelî olan Allah, dağları senin önüne getirmiştir.»

11926

مطرب و قوال و سرنائی کند

که پیشت باد پیمائی کند

«Onları sana sâzende, hânende ve zurnacı kılmışdır ki huzurunda terennüm edeceklerdir.»

11927

تا بدانی ناله چون کهرا رواست

بی‌لب و دندان ولی‌را نغمه‌هاست

«Şunu bilesin diye ki: dağın inlemesi mümkin olunca evliyanın da dudaksız ve dişsiz gönülden gelen iniltileri vardır.»

11928

نغمهٔ اجزای آن صافی جسد

هر دمی در گوش حسش میرسد

«Cesetleri de sâfiyyet kesbeylemiş olan o velîlerin ecza ve azâsından zuhur eden nağme ve nâleler, her zaman onların his kulağına akseder.»

11929

همنشینان نشنوند او بشنود

ای خنك جان کو بغیبش بگرود

«O velînin yanında oturanlar, duymaz ve işitmezler de, velînin kendisi işitir. O nağme ve nâlelere ğâibâne iman edenlere ne mutludur.»

11930

بنگرد در نفس خود صد گفت و گو

همنشین او نبرده هیچ بو

«O velî nefsine bakar ve onunla yüzlerce söz konuşur, lâkin yanında oturan kimse o gizli mükâlemeden koku bile alamaz.»

(Kelâm-ı nefsî) denilen bir mükâleme tarzı vardır ki bir kimse ağzı kapalı ve sâkit olduğu halde kalbinden çok söz geçirir, hattâ hayâlinde ihzar eylemiş olduğu kimselerle konuşur. Fakat bu konuşmayı hariçte olanlar, hattâ yanında oturanlar anlayamaz.

11931

صد سؤال و صد جواب اندر دلت

میرسد از لامکان در منزلت

«Lâmekân âleminden gönlüne yüzlerce süal ve yüzlerce cevap gelir.»

11932

بشنوی تو نشنود زان گوشها

گر بزدیك تو ارد گوش را

«Sen onları işitirsin, başkaları kulağını yaklaştırsa da o sözleri duyamaz.»

11933

گیرم از کر خود تو آنرا نشنوی

چون مثالش دیدهٔ چون نگروی

«Ey sağır; farz edelim ki sen o süâl ve cevâbı duymuyorsun, kendi nefsinde vukû bulan misâl üzerine olsun niçin tasdik etmiyorsun?»

«ANLAYIŞINDAKİ KUSUR DOLAYISIYLA MESNEVÎ'YE TAAN ETMİŞ OLANA CEVAP»

İran'da basılmış olan fihristli Mesnevî'nin 306'ncı sayfasında deniliyor ki : «Feyzi, bazı kitap satın almak için kardeşini İran'a göndermiş, o da alıp getirmişti. Feyzi ilk evvel Kur'an'ı aldı : «Bu, Muhammed'in te'lifidir.» diyerek yere koydu. Sonra Mesnevî için : «Bu da eski masallardır» hezeyânında bulundu. Mecliste bulunanlardan biri : «Bu, iyi bir fal kitabıdır» dedi. Feyzi : «Öyle ise bir tefe'ül edelim» diyerek lâaletta'yin bir sayfa açtı. Aşağıda gelecek beyitler çıkmasıyla mahcup oldu. Birkaç gün sonra boğazı şişerek helâk oldu.» Bu Feyzi'nin kim olduğu orada tasrih edilmemiştir. Vâkıa Hint'de ülemâdan ve şuarâdan bir Feyzi vardır ki Kur'an-ı Kerîm'e, noktasız harflerden müteşekkil bir tefsir yazmıştır. Fakat onun böyle bir terbiyesizlikte bulunmasına ve Kur'an için «Muhammed'in te'lîfidir» demiş olmasına ihtimal verilemez. Bundan 20, 25 sene evvel, Üsküdar Mevlevîhanesinin en sonraki şeyhi merhum Ahmet Remzi Efendi, Mesnevîyi Şerîfin altı cildini baştan aşağı süzmüş, tazarruâta dâir olan beytleri bir araya getirmiş ve : «Münacaatı Hz. Mevlânâ» ünvanlı bir risâle tertip eylemiştir. Sonra ben de o risâleyi tercüme etmiş ve mukaddimesinde demiş olduklarımı, faidesine ve lüzumuna binaen aynen alıyorum :

«Mesnevî'de şi'riyyet arayanlar şunu bilmelidir ki, Mesnevî'de şiir değil maarif ve hakâyık ve tevhîde müteallik vekayi' bulunur. Mesnevî'nin bir beytinde Hz. Mevlâna : **«Bizim Mesnevî, vahdet dükkânıdır. Mündrecâtında vahdetten başka ne görürsen o puttur.»** buyuruyor. Nâzım Vahdetperestî de demiştir ki : «Ben kâfiye düşünüyorum. Sevgilim ise : Benim dîdarımdan başka şey düşünme. Ey benim kâfiye endişem; benim indimde devlet kâfiyesi sensin. [ki vuslat demektir.] Harf nedir ki onu düşünmekle meşgul olacaksın? Harf nedir? Bağların etrafındaki dikenden duvar gibidir. Ben; harfi de, savtı da, ondan mütehassıl kelâmı da ortadan kaldırır bunların vasıtalığı olmaksızın seninle konuşurum, diyor.»

Demek ki Hz. Mevlânâ; şâirliği ve dâhiliği değil, ancak ve ancak ilâhîliği düşünmüş ve onu gâye edinmiştir. Cenâb-ı Pîr Efendimiz, Rabbânî hakîkatler neşri emeline mukâbil, kâfiye perdâzlık hevesiyle söz söylemiş olsaydı Fârisî Edebiyatının şairler sultanı olurdu. Fakat o zaman sâdât'ı urefâ ve hazerâtı sôfiyyenin (Mevlânâ)sı olamazdı.»

Hz. Mevlânâ mu'terizine hitâben diyor ki :

11934

ای سگ طاعن چه عوعو میکنی
طعن قرآنرا برون شو میکنی

«Ey taan ve itiraz eden köpek! Ne havlayıp duruyorsun? Kur'an'a taan etmeyi kendin için necât vesîlesi mi vehmediyorsun?»

11935

این نه آن شیرست کز وی جان بری
یا ز پنجهٔ قهر او ایمان بری

«Bu, kendisinden canını ve kahr pençesinden îmanını kurtaracağın bir arslan değildir.»

11936

تا قیامت میزند قرآن ندا
ای گروه جهلرا گشته فدا

«Kıyâmete kadar Kur'an, münkirlere nidâ eder ki: Ey cehâlete kurban olmuş gürûh!»

11937

که مرا افسانه میپنداشتید
تخم طعن و کافری میکاشتید

«Siz beni masal sanarak i'tiraz ve küfr tohumunu dikmiştiniz.»

11938

خود بدیدید آنکه طعنه میزدید
که شما فانی و افسانه بدید

«Taan ettiğinizi gördünüz ki o bakîdir, siz ise masal oldunuz.»

11939

من کلام حقم و قائم بذات
قوت جان جان و یاقوت زکات

«Ben Allah kelâmıyım ve Zât-ı Bâri ile kâimim. Ruhlar ruhu olan enbiyâ ve evliyânın gıdasıyım ve kusursuz, ayıpsız bir yakutum.»

11940

نور خورشیدم فتاده بر شما
لیك از خورشید نا گشته جدا

«Ben Hakikat Güneşinin size aksetmiş ziyâsıyım. Lâkin o Güneşten de ayrı değilim.»

11941

تك منم ینبوع آن آب حیات
تا رهانم عاشقانرا از ممات

«Âşıkları cehâlet ve gaflet ölümünden kurtarmak için ben, bir âb-ı hayat menbaıyım.»

11942

گر چنین گند از تان ننگیختی
جرعهٔ بر گورتان حق ریختی

«Eğer sizin hırsınız böyle kokmuş bir i'tiraz rayihası meydana getirmeseydi Cenâb-ı Hak, sizin kabrinize de o âb-ı hayattan bir cür'a dökerdi.»

11943

نی بگیرم گفت و پند آن حکیم
دل نه نگردانم بهر طبعی سقیم

«Hayır... Her kötü ve yanlış kınama yüzünden gönlümü bozmam, işimden ve sözümden kalmam. O Hakîm'in sözünü ve nasihatini dinlerim.»

Ki şu kıssayı o nakletmiştir :

«SEYİSLERİN ISLIK ÇALMALARI YÜZÜNDEN TAYIN ÜRKÜP SU İÇMEMESİ»

11944

آنکه فرمودست او اندر خطاب

کره و مادرهمی خوردند آب

«Hakîm'i Gaznevî, buyurmuştur ki : bir kısrak ile bir tay su içiyordu.»

11945

می‌شخولیدند. هردم آن نفر

بهر اسبان‌که هلاهین آب خور

«Gelin su için! diye, atları çağırmak için seyisler ıslık çalıyorlardı.»

11946

آن شخولیدن بکره می‌رسید

سرهمی برداشت از خور می‌رمید

«O ıslığı işiten tay, başını kaldırıyor ve ürktüğü için su içemiyordu.»

11947

مادرش پرسید کای کره چرا

می‌رمی هرساعتی زین استقا

«Anası : Yavrum! Niçin su içmeden sık sık ürküyorsun? diye sordu.»

11948

گفت کره می‌شخولند این گروه

ز اتفاق بانگشان دارم سکوه

«Tay dedi ki : Bu adamlar ıslık çalıyorlar. Onların hep birden çıkan ıslığından korkuyorum.»

11949

پس دلم لرزید از جای زود
ز اتفاق نعره خوش می رسید

«Kalbim titriyor ve yerinden oynuyor. Onların birleşen ıslıklarından ürküyorum.»

11950

گفت مادر تا جهان بودست ازین
کار افزایان بدند اندر زمین

«Anası dedi ki: Dünya oldu olalı arz üzerinde böyle beyhûde iş yapmak isteyenler vardır.»

11951

هین تو کار خویش کن ای ارجمند
زود کایشان ریش خود بر می کنند

«Mes'ut evlâdım; sen işine bak ve suyunu iç. Onların kendi sakallarını yolmaları yakındır.»

11952

وقت تنگ و می رود آب فراخ
پیش آزان کز هجر گردی شاخ شاخ

«Vakit dar, ömür kısadır ve derenin suyu gibi akıp gitmektedir. Ondan ayrılmadan evvel suyunu iç.»

11953

شهره کاریزیست پر آب حیات
آب کش تا بردمد از تو نبات

«Ab-ı hayat ile dolu bir deredir, ondan su iç ki sen de ma'nevî nebâtât yetişsin.»

Buradaki **Taydan** maksat : **Sâlik, Kısrak** : Mürşid, **Seyisler** : Kelâmullah ve kelâm-ı evliyâullah'a itiraz eden mûterizlerdir. Mürşid-i Kâmil,

dervişine diyor ki : Kalbinde ma'nevî nebâtât yetişmesi için âb-ı hayât gibi olan Allah ve ricâlullah kelâmından istifâde et. Şunun bunun i'tirâzına bakma ve oyalanma ki vakit dar ve ömür kısadır.

11954

آب خضر از جوی نطق اولیا

می‌خوریم ای تشنهٔ غافل بیا

«Ey susamış gâfil, gel de evliyâullah nutkundan âb-ı hayat içelim.»

11955

گر نبینی آب کوثر را بفن

سوی جو آور سبو بر جوی زن

«Eğer fen ve sanatla Kevser suyunu görmüyorsan, bâri körler gibi gel de testini dereye daldır.»

11956

چون شنیدی اندرین جو آب هست

کور را تقلید باید کاربست

«Bu derede su olduğunu duydun ya... Körlere taklîdle iş görmek gerek.»

Hz. Mevlânâ, evliyâullah nutkunu âb-ı hayâta, kendilerini de o âb-ı hayâtın aktığı dereye benzetmişti. Burada buyuruyor ki : Ey gâfil kimse mâdem ki evliyâullah deresinde su olduğunu işittin. Göremesen bile, körler gibi hareket et ve testini götürüp o dereye daldır ki su bulunduğunu testinin doluşundan anlayasın.»

11957

چون گران بینی شوی تو مستدل

رست از تقلید خشك آنگاه دل

«Kırbanı ağırlaşmış görünce deredeki suyu istidlâl edersin, o vakit kalbin kuruluk taklîdinden kurtulmuş olur.»

11958

گر نبیند کور آب جو عیان
لیک داند چون سبو بیند گران

«Derenin suyunu kör açıkça göremez de, daldırdığı testinin, ağırlaşdığını anlayınca derede su bulunduğunu bilir.»

11959

که ز جو اندر سبو آبی برفت
کین سبک بود و گران شد ز آب زفت

«Ve : dereden testiye su dolmuş; zîrâ, testi hafifti, içerisine su girdiği için ağırlaştı der.»

Ve i'tiraf eder ki :

11960

زانکه هر بادی مرا درمی ربود
بادمی نربایدم ثقلم فزود

«Evvelce her yel beni kapıp götürürdü. Fakat şimdi ağırlaştım, her hevânın yerinden oynatamayacağı bir hale geldim.»

11961

مرسفیها نرا رباید هرهوا
زانکه نبود شان گرانی قوا

«Akılsız kişileri her hevâ kapar götürür. Çünki onlarda ilmî ve rûhani kuvvet ağırlığı yoktur.»

11962

کشتی بی لنگر آمد مرد شر
که ز باد کژ نیابد او حذر

«Şer sâhibi olan kimse, çapasız gemi gibidir ki muhâlif rüzgârdan çekinir.»

11963

لنگر عقلست عاقل‌را امان
لنگری در یوزه کن از عاقلان

«Aklı başında bir kimse için akıl, gemi çapası gibidir. Onu akıp gitmekten emin kılar. Ey sâlik; sen akıllı olanlardan çapa talep et.»

Yânî; bir yere bağlan...

11964

او مددهای خرد چون در ربود
از خزینهٔ در آن دریای جود

«Böyle bir kimse, o cömertlik denizinin inci hazinesinden akıl ve idrâk kazanırsa...»

11965

زینچنین امداد دل پرفن شود
بجهد از دل چشم هم روشن شود

«Bunların yardımıyla gönlü münevver olur, sonra gönülden basar-ı basîrete yükselir, göz de nurlanır.»

11966

زانکه نور از دل برین دیده نشست
تا چو دل شد دیدهٔ تو عاطلست

«Çünki nur kalpten göze yükselir. Gönül olmasa göz muattal kalır.»

11967

دل چو بر انوار عقلی نیز زد
زان نصیبی هم بدو دیده دهد

«Gönül, akıl nurları ile nurlanırsa, o nurlardan göze de nasip verir.»

11968

پس بدان کآب مبارک ز آسمان

وحی دلها باشد و صدق بیان

«O halde ma'lûmun olsun ki gökten gelen mubârek su, kalplere olan ilhâm ve dillere gelen doğru sözlülüktür.»

Kaf sûresindeki :

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ۝

Yânî : **«Gökten de bereketli su indirdik de onunla bahçeler, biçilecek tâneler bitirdik[80].»** âyetine işârettir.

Meşâyihi Sôfiyyeden Alâü'd-devle bu âyeti «Semâi dünyadan feyiz suyu indirdik de, onunla kalpleri Cennet gibi ihya ve oralarda Allah muhabbeti daneleri inbat eyledik» diye tefsir eylemiştir.

Sûrei Ra'ddeki :

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا

Yânî : **«O, gökten bir su indirmiştir de vâdiler kendi miktarlarınca sel olmuştur[81].»** âyetine de işârettir.

11969

ما چو آن کره هم آب جو خوریم

سوی آن وسواس طاعن ننگریم

«Bizde bahsi geçen tay gibi dere suyundan içelim, bizi kınayan vesveseciye bakmıyalım ve sözlerine aldırış etmiyelim.»

---

(80) Sûrei Kaf : 9.
(81) Sûrei Ra'd : 17.

11970

پیر و پیغمبرانی ره سپر
طعنهٔ خلقان همه بادی شمر

«Peygamberlerin izinde yürümek istiyorsan yolunda ilerle. Halkın bütün kınamalarını rüzgâr farzeyle.»

Yâni; kulak verme!..

11971

آن خداوندانکه ره طی کرده‌اند
گوش فابانگ سگانکی کرده‌اند

«Yol katetmiş olan enbiyâ ve evliyâ hazerâtı, köpeklerin ulumasına kulak vermemişlerdir.»

«O MİHMAN ÖLDÜREN MESCİDİN KISSASINDAN BAKİYYESİ»

11972

باز گو آن پا کباز شیر مرد
اندران مسجد چه بنمودش چه کرد

«Yâ Mevlânâ; o tertemiz arslan gibi mihmanın mescitte ne gördüğünü ve ne yaptığını anlat...»

11973

خفت در مسجد خود اورا خواب کو
مرد غرقه گشته چون خسبد بجو

«Mescit dahilinde yattı. Fakat onda uyumak nerede? Bir nehirde suya gark olmuş kimse nasıl uyuyabilir?»

11974

خواب مرغ و ماهیای باشد همی

عاشقانرا زیر غرقاب غمی

«Gam ve kedere gark olmuş âşıkların uyuması, kuşların ve balıkların uykusu gibi olur.»

11975

نیمشب آواز باهولی رسید

کآیم آیم بر سرت ای مستفید

«Gece yarısı korkunç bir ses işitildi ki: Ey fayda arayan! Sana geleyim mi? diyordu.»

11976

پنج کرت اینچنین آواز سخت

میرسید و دل همی شد لخت لخت

«Bu korkunç ses bin def'a tekerrür etti. Mihmanın kalbi de parça parça oldu.»

İşitilen korkunç ses dolayısıyla Hz. Mevlânâ, şeytanın insanlara olan saldırısının beyânına şürû' ediyor ve:

«(ONLARI ATLI, YAYA ASKERLERİNLE ÇAĞIR) ÂYET-İ KERÎMESİNİN TEFSÎRİ»

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ
بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ
وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ اِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ
عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾

Yani: «Onların içinden gücünün yettiği kimseleri sesinle yerinden oynat, onlara karşı süvarilerinle, piyadelerinle yaygara çıkar; mallarına, evlâtlarına ortak ol. Onlara va'd et. Şeytan (bu)! Onlara bir aldatıştan başka ne va'd eder o? Benim gerçek kullarım (var ya). Senin onlar üzerinde hiçbir hakimiyetin yoktur. (Onlara) vekil olarak Rabbin yeter[82].»

11977

تو چو عزم دین کنی با اجتهاد
دیو بانگت می‌زند اندر نهاد

«Ey sâlik; sen din yolunda mücâhadeye azmedince şeytan içinden seslenir:»

11978

که مرو زان سو بیندیش ای غوی
که اسیر رنج درویش شوی

«Ey sapık adam; düşün de mücâhade yoluna gitme. Zirâ, hastalık ve fakirliğe esîr olursun.»

11979

بی‌نوا گردی زیاران وابری
خوار گردی و پشیمانی خوری

«Dostlarından ayrı düşer, hor ve hakîr bir hale gelir, pişman olursun.»

11980

تو زبیم بانگ آن دیو لعین
وا گریزی در ضلالت از یقین

«Sen de o melûn Şeytanın sesinden korkar; yakînden kaçar, sapıklığa düşersin.»

---

(82) Sûrei Esra': 64-65.

11981

که هلا فردا و پس فردا مراست
راه دین پویم که مهلت پیش ماست

«Dersin ki: Yarın var, yarın benim içindir. Önümüzde mühlet var. O mühlet içinde din yoluna sülûk ederim.»

11982

مرگ بینی باز کو از چپ و راست
میکشد همسایه‌را تا بانگ خاست

«Sağdan, soldan ölümün gelip çattığını görürsün... Komşuların ölür, evlerinden feryatlar yükselir.»

11983

باز عزم دین کنی از بیم جان
مرد سازی خویشتن‌را یك زمان

«Tekrar can korkusundan din yoluna azîmet eder, bir zaman kendini Allah adamı yaparsın.»

11984

پس سلاح از علم بندی و حکم
که من از خوفی نیارم پای کم

«İlimden ve hikmetlerden silâh kuşanırsın; ben, korkudan din yolunda ayağımı eksik atmam, dersin.»

11985

باز بانگی بر زند بر تو ز مکر
که بترسی و باز گرد از تیغ فقر

«Şeytan, sana tekrar: fakr ve zarûret kılıncından kork ve geri dön, diye kandırıcı hitablarda bulunur.»

11986

باز بگریزی ز راه روشنی
آن سلاح علم و فن را بفگنی

«Yine aydınlık yoldan kaçar, ilim ve fen silâhını atar, şeytana tabı olursun.»

11987

سالها اورا بیانگی بندهٔ
در چنین ظلمت نمد افگنده

«Yıllarca Şeytana bir sayhasıyla bende olur, böylece, dalâlet karanlıkları içinde (seyr ve sülük) keçe ve abâsını atarsın.»

11988

هیبت بانگ شیاطین خلق را
بند کردست و گرفته خلق را

«Şeytan seslerinin heybeti halkı boğazından yakalamış ve bağlamıştır.»

11989

تا چنان نومید شد جانشان ز نور
که روان کافران ز اهل قبور

«Halkın canı, nurdan o kadar ümîdini kesmiştir ki ölmüş ve gömülmüş kâfirlerin ruhu da o kadar ümitsizdir.»

11990

این شکوه بانگ آن ملعون بود
هیبت بانگ خدایی چون بود

«O melûnun sesinde bu kadar heybet bulunursa Nidâ-yı İlâhînin heybeti nasıl olur?»

11991

هيبت بازست بر كبك نجيب

مرمگس را نيست زان هيبت نصيب

«Doğandan aslı nesli belli olan keklik korkar. Sineğe o korkudan pay yoktur.»

11992

زانكه نبود باز صياد مگس

عنكبوتان مرمگس گيرند و بس

«Çünki doğan sinek avcısı olmaz. Sineği ancak örümcekler yakalar.»

11993

بانك ديوان گله بان اشقياست

بانك سلطان پاسبان اولياست

«Şeytanların sayhası eşkıyâ çobanıdır. Padişahın sadâsı ise evliyânın bekçisidir.»

11994

تا نيامیزد بدين دو بانگك دور

قطرۀ از بحر خوش با بحر شور

«Tâ ki birbirinden uzak olan bu iki ses sebebiyle, tatlı denizden tuzlu denize bir damla karışmasın.»

(Bahrı Hoş) tan maksat enbiyâ ve evliyâ, **(Bahr'ı Şûr)** dan murat da kefere ve eşkıyâdır. Bu iki denizden birer damla yekdiğerine karışmamak için Nidâ-yı İlâhî muhâfızdır.

«GECE YARISI MÜSAFİRİN KULAĞINA TILISIM SESİNİN VÂSIL OLMASI»

11995

بشنو اکنون قصهٔ آن بانك سخت

که نرفت از جا بدان آن نیك بخت

«Şimdi o sert ve korkunç sesin hikâyesini dinle. O mes'ûd, talihli müsâfir sesi duyunca yerinden bile kıpırdamadı.»

11996

گفت چون ترسم چو هست این طبل عید

تا دهل ترسد که زخم اورا رسید

«Kendi kendine dedi ki: Neden korkayım? Bu ses bayram davulu sesi... Tokmağı yiyen davul; o korksun!»

11997

ای دهلهای تهی بی‌قلوب

قسمتان از عید جان شد زخم چوب

«Ey boş davul gibi olan kalpsizler; can bayramınızdan kısmetiniz tokmaktan ibâret...»

11998

شد قیامت عید و بی‌دینان دهل

ما چو اهل عید خندان همچو گل

«Kıyâmet bir bayramdır. Dinsizler, o bayramın davuludur. Biz de gül gibi açılıp gülen bayram halkı gibiyiz.»

11999

بشنو اکنون این دهل چون بانگ زد

دیك ، دولت با چگونه می‌پزد

«Şimdi dinle, bu davul nasıl ses verdi... Tencere ne yolda devlet ve saadet çorbası pişirdi?»

12000

چونکه بشنید ان دهل آن مرد دید

گفت چون ترسد دلم از طبل عید

«Nazar ve tecrübe sahibi olan misâfir o sesi işitince dedi ki: kalbim, bayram davulundan nasıl olur da korkar?»

12001

گفت باخود هین ملرزان دل کزین

مرد جان بد دلان بی‌یقین

«Kendi kendine: Dikkat et yüreğin oynamasın. Yakîn sahibi olmayan korkak kimseler işte bu sesten ölmüşlerdir.»

12002

وقت آن آمدکه حیدر وارمن

ملك گیرم یا بپردازم بدن

«Hz. Ali gibi ya ülkeyi fethederim, ya canım bedenimden gider...»

12003

برجهید و بانگ برزدکای کا

حاضرم اینك اگر مردی بیا

«Böyle diyerek yattığı yerden sıçrayıp kalktı ve: Ey büyük kimse! İşte ben hâzırım, sen de mert isen gel, dedi.»

12004

در زمان بشکست ز آواز آن طلسم

زرهمی ریزید هرسو قسم قسم

«Onun bu sesleniişinden tılısım bozuldu, her tarafa kısım kısım altın döküldü.»

12005

رخت چندان زرکه ترسید آن پسر
تا نگیرد زر ز پری راه در

«O kadar altın döküldü ki çokluğundan, kapıyı kapatacak diye o mi-sâfir korktu.»

12006

بعد زان برخاست آن شیر عتید
تا سحرگه زر بیرون می کشید

«Ondan sonra o cesûr arslan kalktı, sabaha kadar altınları dışarı taşıdı.»

12007

دفن می کردی همی آمد بزر
باجوال و تو بره بار دگر

«Altınları gömüyor, sonra yine gelip torba ile tekrar dışarıya taşıyordu.»

12008

گنجها بنهاد آن جانباز ازان
کوری ترسانی واپسی خزان

«Korkup da geri kaçanların rağmine olarak o fedâyî misâfir, altınlardan hazîneler ve defîneler yaptı.»

12009

این زر ظاهر بخاطر آمدست
در دل هرکور دور زرپرست

«Bu fıkrayı işiten kör, Haktan uzak ve altına tapan her gâfilin hatırına zâhirî ve maddî olan altın gelmiştir.»

12010

کودکان اسفالها را بشکنند

نام زر بنهند و در دامن کنند

«Çocuklar, çanak, çömlek gibi şeyleri kırarlar. O parçaları altın diyerek eteklerine doldururlar.»

12011

اندران بازی چو گوی نام زر

آن کند در خاطر کودک گذر

«O oyun esnâsında sen, altının adını söyleyecek olursan, çocuğun hatırına o çömlek kırıkları gelir.»

12012

بل زر مضروب ضرب ایزدی

کو نگردد کاسد آمد سرمدی

«Halbuki benim bahsettiğim altın üstüne Tanrının adı basılmış hakikî altındır ki kıymeti kesâda uğramaz, ebedîdir.»

12013

آن زری کین زر ازان زر تاب یافت

گوهر تابندگی و آب یافت

«Öyle bir altın ki dünya altınları o altından parlaklık ve letâfet bulmuştur.»

12014

آن زری که دل ازو گردد غنی

غالب آید بر قمر در روشنی

«Öyle bir altın ki gönül, onun bereketiyle ğanî olur. O ma'nevî altın parlaklıkta aya gâlip gelir.»

Hz. Peygamber (S.A.V.) Efendimiz: **«Zenginlik malın çokluğundan değildir. Hakikî servet, gınâyı nefstir** (göz tokluğudur)» buyurmuştur.

12015

شمع بود آن مسجد و پروانه او

خویشتن در باخت آن پروانه‌جو

«O mescit bir şem'a, müsafir de ona pervâne olmuş; o pervâne tabiatlı müsâfir orada kalmak sûretiyle nefsini fedâya azm etmişti.»

12016

پر بسوخت اورا ولیکن ساختش

بس مبارك آمد آن انداختش

«Ateş, pervânenin kanadını yaktı amma, daha güzel bir kanat ihsan etti. Ateşe atılması ona çok mübârek geldi.»

Misâfirin mescitte yatması, işittiği tehlike rivâyetleri dolayısıyla bir fedakarlık, bir mücâhade idi. Onu ihtiyâr edip orada yatmasıyla ettiği mücâhade hakkında hayırlı olmuştu.

12017

همچو موسی بود آن مسعود بخت

کآتشی دید او بسوی آن درخت

«O mes'ut ve tâlihli misâfir, bir ağaçta ateşin parladığını gören Hz. Mûsa gibi idi.»

Hz. Mûsa, Şuayb Aleyhisselâm'a çobanlık ettikten ve dâmâdı olduktan sonra sıla yapmak ve haremiyle birlikte Mısır'a gitmek üzere yola çıkmıştı. Vâdî'i Eymen'e gelince hava soğudu. Ateş yakmak istediyse de tutuşturacak vâsıta yoktu. Derken uzaktaki bir ağaçta ateş gördü. Oradan bir kor parçası alıp ateş yakmak için oraya doğru gitti ve İlâhî tecelliye mazhar oldu. Kendisine peygamberlik verildi. Ve Firavun'u imâna da'vete me'mur edildi.

12018

چون عنایتها برو موفور بود

نار می‌پنداشت آن خود نور بود

«Allah'ın lutuf ve inâyeti Hz. Mûsa hakkında fazla idi. Onun ateş sandığı şû'le, hakîkatta nûr idi.»

Hikâyemizdeki mescid, görmeyen gözler için bir misafirhane gibi ise de hakikatte orası ehli için servet ve saadet makamı olmaktadır. Hz. Mevlânâ nasîhata şürû' ederek diyor ki :

12019

مرد حق‌را چون ببینی ای پسر

تو گمان داری برو نار بشر

«Oğlum, sen Allah adamını görünce onda beşeriyyet ateşi var sanırsın.»

12020

تو ز خود می‌آیی و آن در تواست

نار و خار ظن باطل این سواست

«Sen kendin gibi biliyor ve onu nefsine kıyâs ediyorsun. Halbuki o beşeriyyet sıfatı sende. Batıl bir zannın ateşi ve dikeni bundan dolayıdır.»

12021

آن درخت موسی است و پرضیا

نور خوان نارش مخوان باری بیا

«O merd-i ilâhi, Mûsânın şû'le gördüğü ağaç gibi parlamaktadır. O parıltıya nûr de, ateş deme.»

(Gülşeni râz) sahibi Mahmud Şebüsterî der ki : «Bir ağaçtan (Ene'l-hak) tecellîsi câiz oluyor da ezelî mes'ud bir ârifen zuhûr etmesi, yânî; onun Hallâc-ı Mansur gibi (Ene'l-Hak) demesi neden câiz olmasın?»

12022

نی فطام این جهان ناری بود
سالکان رفتند و آن خود نور بود

«Dünyayı terk etmek iptidâları ateş gibi yakıcı görünmedi mi? Sâlikler, o ateşe ehemmiyet vermediler ve yollarına devam ettiler. Sonra anladılar ki terk-i dünya; nâr değil, nûr imiş.»

İşte insân-ı kâmil de böyledir. O da evvelâ ateş gibi görünür, sonra mücessem bir Nûr-u İlâhi olduğu anlaşılır.

12023

پس بدانکه شمع دین برمیشود
این نه همچون شمع آتشها بود

«Malûmun olsun ki dînin şem'i olan İnsan-ı Kâmil, dâimâ terakki eder. O şem'i dîn, diğer şem'alara benzemez. Onlar yandıkça eksilir, nihâyet biterler.»

12024

این نماید نور و سوزد یاررا
وان بصورت یار و گل زوارزا

«Bu zahirı mum, nûr görünür, fakat sevgiliyi yakar... Din mumu ise, suretá ateş görünür, fakat ziyaretçilere ve dostlara gül ve gülzârdır.»

12025

این چو سازنده ولی سوزنده
وان گه وصلت دل افروزنده

«Bu zâhirî mum, aydınlık vermek suretiyle bir çok iş görür, fakat yakıcıdır. Dinin şem'i olan İnsan-ı Kâmil ise vuslat zamânında gönlü aydınlatır.»

12026

شکل شعله نور پاك سازوار
حاضرانرا نور دورانرا چونار

«O pâk ve ilâhi nûr ise şû'le şeklinde olmakla berâber ona ulaşanlar için nûr, uzakta kalanlar için nârdır.»

12027

ان بخاری نیز خود برشمع زد
گشته بود از عشقش آسان آن کبد

«O Buhârâlı âşık da kendini visâl şem'ine atmıştı. Çektiği meşakkatler, aşkı dolayısıyla ona kolay gelmekteydi.»

12028

آه سوزانش سوی گردون شده
در دل صدر جهان مهر آمده

«Onun yakıcı âhı göklere yükselmiş, Sadr-ı Cihânın kalbine de merhamet gelmişti.»

12029

گفته باخود درسحرگه کای احد
حال آن آوارهٔ ماچون بود

«Sadr-ı Cihân, seher vakti : Ey Ehad ve Samed olan Allah! Bizim o âvâre meftûnumuzun hali nedir? diye kendi kendine düşünmüştü.»

12030

او گناهی کرد و مادیدیم لیك
رحمت ما را نمی دانست نیك

«O bir günah etmişti, biz onu gördük. Lâkin o bizim merhametimizin derecesini iyice anlayamadı.»

Bir Hadîs-i Şerîfte buyuruluyor ki :

«Gecenin yarısı, yahut üçte ikisi geçince Cenâb-ı Hak buyurur ki : Bir istekli var mı ki istediği verilsin, bir istiğfâr eden var mı ki günâhı mağfiret edilsin, bir duâ eden var mı ki duâsı kabul olunsun?»

İşte bu Hadîs-i Şerif, Merhamet-i İlâhînin bolluk ve genişliğini bildirmektedir. Sadr-ı Cihân da o merhametin mazharı olduğu için günahkâr âşıkını af eylemiş, hattâ onun ne halde ve ne âlemde bulunduğunu merâk etmişti. Onun için diyordu ki :

12031

خاطر مجرم ز ما ترسان شود

لیك صد امید در ترسش بود

«Suçlu olan bizden korkar. Lâkin o korku içinde yüzlerce ümıt de besler.»

12032

من بترسانم وقیح یاوه‌را

آنکه ترسد من چه ترسانم ورا

«Ben, utanmaz bir edepsizi korkuturum; fakat zâten benden korkanı niçin korkutayım?»

12033

هر دیك سرد آذر می‌رود

نه بدان کز جوش از سر می‌رود

«Soğuk çömlek için ateş gerektir. Kaynayan ve taşan çömleğe ateş lâzım değildır.»

12034

ایمنان‌را من بترسانم بعلم

خائفان‌را ترس بردارم بحلم

«Emîn ve korkusuz olanları ilim ile — yânî; onların bildiği kabahatları dolayısıyla — korkuturum. Korkanları ise, hilmim ve merhametim sevkıyle korkudan halâs ve te'mîn eylerim.»

12035

پاره دوزم پاره در موضع نهم

هرکسی‌را شربت اندر خوردهم

«Ben yama dikerim, hem de o yamayı mevkiine koyarım. Herkese de mizâcına göre şerbet veririm.»

12036

هست سر مرد چون بیخ درخت

زان بروید برگهاش از چوب سخت

«İnsanın sırrı — yâni; İlm-i İlâhîdeki ayânı sâbitesi — ağacın kökü gibidir. Ağaç yaprakları o sert ve sağlam kökten sürer.»

12037

درخور آن بیخ رسته برگها

در درخت و در نفوس و در نهی

«Yapraklar, köke lâyık bir sûrette yetişir. — Yânî; kök, ne ağacı ise yaprakları da o ağacın olur. — Nefisler ve akıllar da böyledir, onlar da ayân-ı sâbitelerine tâbîdirler.»

12038

برفلك برهاست ز اشجار وفا

اصلها ثابت و فرعه فى السماء

«Vefâ ağaçlarının felekte öyle meyveleri vardır ki onların kökü sâbit, dalları semâdadır.»

Sûrei İbrahim'deki şu Âyet-i Kerîme'ye telmih vardır.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ

أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ

بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ

يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾

Yânî : **«Görmedin mi, Allah sana nasıl bir mesel îrâd etmiştir. Güzel bir kelime, kökü sabit** (ve sağlam) **ve dal**(lar)**ı semâda** (yukarıda) **olan bir ağaç gibidir. Ki o** (ağaç) **Rabbinin izniyle her zaman yemişini**

verir durur. Allah insanlara (böyle) misaller irad eder. Olur ki onlar çok iyi düşünüp ibret alırlar[83].»

Âyet meâlindeki (güzel kelime)den maksat : Tevhid, tesbih, tahmid, istiğfâr, şükür ve hamd gibi mübarek kelimelerdir. Âriflere göre de (güzel kelime) : Enbiyâ ve evliyânın ruhlarıdır. Çünki Cenâb-ı Hak, Âl-i İmrân sûresinde Hz. Yahyâ ve İsâ için kelime ıtlâk eylemiştir. İşte o nebî, yâhut velînin kendisi veyâ rûh'u arz üzerinde olduğu halde zikir ve konuşması göklere kadar yükselir ve söylediği hikmet ve mev'ize yemişlerinden istidat ehli her vakit istifâde ederler.

12039

چون برست از عشق بر بر آسمان
چون نروید در دل صدر جهان

«Gökte aşkın te'sîriyle meyve yetîşince Sadr-ı Cihânın kalbinde nasıl yetişmez?»

12040

موج می‌زد در دلش عفو گنه
که زهر دل تادل آمد روزنه

«Sadr-ı Cihânın kalbinde âşıkının kabahatini af etmek arzûsu dalgalanıyordu. Zaten gönülden gönüle pencere vardır.»

12041

که ز دل تادل یقین روزن بود
نی جدا و دور چون دو تن بود

«Gönülden gönüle muhakkak pencere vardır. Gönüller cesetler gibi ayrı ve uzak değildir.»

Bir misâl :

---

(83) Sûrei İbrahim : 24-25.

12042

متصل نبود سفال دو چراغ

نور شان ممزوج باشد در مساغ

«İki kandilin çanakları ayrıdır, fakat nurları bulundukları yerde birleşir.»

12043

هیچ عاشق خود نباشد وصل جو

که نه معشوقش بود جویای او

«Hiçbir âşık yoktur ki sevgilisinin vuslatını arasın, dilesin de sevgilisi onu aramasın ve dilemesin!..»

Yânî; talep ve arayış evvelâ ma'şuktan zuhur eder, ondan sonra âşıka sirâyet eyler.

Aşk od'u evvel mâ'şûka, ondan âşık'a düşer;
Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervâneyi...

12044

لیك عشق عاشقان تن زه كند

عشق معشوقان خوش و فربه كند

«Lâkin aşk, âşıkları zayıflatır, iğne iplik haline getirir. Mâşukları ise güzelleştirir ve semirtir.»

12045

چون درین دل برق مهر دوست جست

اندران دل دوستی میدان که هست

«Bir gönülde dost muhabbeti şimşek gibi çakınca, bilmiş ol ki dostun kalbinde de muhabbet vardır.»

Hulûskârın biri Hz. Ali (Kerremellahü veçhe) ye: «Seni çok severim» demiş. Cenab-ı Murtazâ da: «Yalan söylüyorsun; çünkü ben seni sevmiyorum. Senin de beni sevmediğine kalbim şehadet ediyor» cevâbını vermiş.

Evet, muhabbetin mıyarı: Kalbin şehadetidir. Siz birini cidden severseniz, muhakkak o da sizi sever. Kalbinizde birine karşı muhabbet yoksa, onun sevgi iddiasında bulunmasına inanmayınız, çünki yalandır.

12046

در دل تو مهر حق چون شد دوتو
هست حق را بی گمان مهر تو

«Senin kalbinde Muhabbet-i İlâhiyye iki kat olursa, şüphesiz Hakkın da sana muhabbeti vardır.»

Hz. Peygamber (S.A.V.) buyurmuştur ki : **«Her kim, kendisinin İnd-i İlâhîdeki derecesini bilmek isterse, kendi indinde Allah'ın derecesinin ne olduğuna baksın. Çünki Cenab-ı Hak, kulunu onun Zat-ı Ulûhiyyetini tuttuğu derecede tutar.»** Yânî; «Kul, Allah'ını ne kadar severse, Allah da onu o kadar sever» demektir... Binaenaleyh muhabbet mutlaka karşılıklıdır.

12047

هیچ بانگ کف زدن ناید بدر
از یکی دست تو بی دستی دگر

«Senin diğer elin olmadan, tek elinle el çırpma sesi çıkar mı?»

12048

تشنه می نالد که ای آب گوار
آب هم نالد که کو آن آب خوار

«Susamış bir kimse : Ey tatlı su, diye inler. Su da : o susamış olan ve su içmek isteyen nerede? diye ağlar, inler...»

12049

جذب آبست این عطش درجان ما
ما ازان او واوهم آن ما

«Bizdeki bu susuzluk, suyun bizi çekmesinden ileri gelir. Biz onun içiniz, o da bizim içindir.»

12050

حکمت حق در قضا و در قدر

کرد مارا عاشقان همدگر

«Allah'ın hikmeti, kazâ ve kaderi ile bizi birbirimize âşık kılmıştır.»

12051

جمله اجزای جهان زان حکم پیش

جفت جفت و عاشقان جفت خویش

«Cihânın bütün zerreleri, o ezelî hüküm dolayısıyle çift çiftir ve her çift, birbirine âşıktır.»

12052

هست هرجزئی ز عالم جفت خواه

راست همچون کهربا و برگ کاه

«Âlemin her cüz'ü, çiftini aramaktadır. Çiftler kehribar ile saman çöpü gibidir.»

Nitekim, bilindiği gibi kehribar saman çöpünü çeker.

12053

آسمان گوید زمین‌را مرحبا

با توام چون آهن و آهن ربا

«Gökyüzü, zemine der ki: Merhaba; seninle ben demir ve mıknatıs gibiyiz.»

12054

آسمان مرد و زمین زن درخرد

هرچه آن انداخت این می‌پرورد

«Akla göre semâ erkek, arz kadın gibidir. Semânın attığını zemin besler, yetiştirir.»

12055

چون نماند گرمیش بفرستداو
چون نماند تری و نم بدهداو

«Zeminin harâreti kalmayınca sema, güneş vasıtasıyle ona harâret gönderir, rütûbeti kalmayınca da yağmur yağdırıp onu ıslatır.»

12056

برج خاکی خاك ارضی‌را مدد
برج آبی تریش اندر دمد

«Hâkî olan burç, arzın toprağına imdat eder, âbî olan burc da ona rutubet ve terâvet verir.»

Eski müneccimler, burçları da (anasır-ı erbaa) ya nisbet etmişler, kimini turâbi, kimini âbi, kimini nâri, kimini havaî itibar eylemişlerdi, Hz. Mevlânâ'nın (burc-i hâkî) ve (burc- âbî) demesi o itibâra göredir.

12057

برج بادی ابر سوی او برد
تا بخارات وخم‌را برکشد

«Havâî olan burc, rüzgârı arza doğru sevk eder ki zemindeki müteaffin buharı sürüp götürsün.»

12058

برج آتش گرمی خورشید ازو
همچو تابهٔ سرخ ز آتش پشت ورو

«Nârî olan burç ki güneşin harareti ondandır; yüzü ve sırtı kızarmış bir tava gibidir.»

12059

هست سرگردان فلك اندر زمن
همچو مردان گرد مکسب بهر زن

«Kadın için kazancının etrafında dönüp dolaşan erkek gibi Felek de zamanede dönüp dolaşmaktadır.»

12060

وین زمین کدبانوییها میکند
بر ولادات و رضاعش می‌تند

«Bu arz ise, ev kadınlığı eder, doğurdukları bulunan: cemâdât, nebâtât ve hayvanâtı emzirmek ve beslemek için uğraşır.»

12061

پس زمین و چرخ را دان هوشمند
چونکه کار هوشمندان می‌کنند

«O halde arzı da, semayı da şuurlu bil. Zirâ ikisi de akıllı insanlar gibi iş görürler.»

Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yânî: **«Hiç birşey hariç değil, hepsi O'na hamd ile tesbih eder. Fakat siz onların tesbîhini iyi anlamazsınız[84].»** buyrulmuştur.

Bir şeyin tesbih ve tenzîh edebilmesi için hayatı ve şuuru olması lâzımdır. Binâenaleyh herşey gibi zemîn ve asumânın da kendilerine göre bir hayatı ve bir şuûru vardır ki bizim anlayamayacağımız bir sûrette tesbih ediyorlar.

12062

گر نه از هم این دو دلبر می‌زند
پس چرا چون جفت برهم می‌خزند

«Eğer bu iki dilber — yânî; zemîn ve semâ — birbirinden süt emmeseler — yânî; istifade etmeselerdi — zevc ve zevce gibi yekdiğeriyle nasıl münâsebetleri olurdu?»

---

(84) Sûrei Esra': 44.

12063

بی زمین کی گل بروید و ارغوان
پس چه زاید ز آب و تاب آسمان

«Zeminsiz gül ve erguvan nasıl yetişir? Zemin olmasa yalnız semânın âb ve tâbından ne hasıl olur?»

12064

بهر آن میلست در ماده بنر
تا بود تکمیل کار همدگر

«Dişinin erkeğe meyli, ikisinin de işi tamamlansın diyedir.»

12065

میل اندر مرد وزن حق زان نهاد
تا بقا یابد جهان زین اتحاد

«Dünyada, erkek ile kadın birleşmesinden nesil devam etsin diye, Cenâb-ı Hak onlar arasında meyil ve muhabbet yaratmıştır.»

12066

میل هر جزئی بجزئی هم نهد
ز اتحاد هر دو تولیدی زهد

«Her iki cüz'ün birleşmesinden bir doğum vûkûa gelsin diye Allah, cüzler arasında bir meyil koymuştur.»

12067

شب چنین با روز اندر اعتناق
مختلف در صورت اما اتفاق

«Gece ile gündüz böylece birbirini kucaklar. Onlar sûrette muhtelif, mânâda müttefiktirler.»

12068

روز و شب ظاهر دو ضد و دشمنند
لیک هر دو یک حقیقت می‌تنند

«Gündüz ile gece görünüşte yekdiğerinin zıddı ve düşmanıdır ki biri aydınlık, diğeri karanlıktır. Lâkin ikisi de hakîkatte bir iş görürler ve zamanın temâdisine hizmet ederler.»

12069

هر یکی خواهان دگر را همچو خویش
از پی تکمیل فعل و کار خویش

«Her biri, kendi vazifesini ve işini tamamlamak için obirini hısım ve akraba gibi ister.»

12070

زانکه بی شب دخل نبود طبع را
پس چه اندر خرج آرد روزها

«Çünkü gece olmasa tabiatın îrâdı olmaz. O zanan gündüzler neyi harç eder?»

Cenab-ı Hak (Amme) sûresinde :

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۝ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا

Yânî : **«Uykunuzu dinlenme yaptık. Geceyi örtü kıldık. Gündüzü maişet vakti yaptık[85].»** buyurmuştur.

Geceler, mahlûkâtın dinleneceği, gündüzler de çalışacağı zamanlardır. Gece olmasa idi mahlûkât uyuyup dinlenemeyeceği için gündüz çalışamazdı. Binâenaleyh gece ile gündüz sûretâ zıt görünmekle beraber ikisi de halka hizmet hususunda manen müttefiktir.

---

(85) Sûrei Nebe' : 9-11.

«İNSANIN TERKİBİNDE GAYRI İLE BİRLİKTE HAPSEDİLMİŞ OLAN HER UNSURUN BİRBİRİNİ CEZBETMESİ»

12071

خاك گويد خاك تن‌را باز گرد
ترك جان گو سوى ما آ همچو گرد

«Toprak, cesetteki toprağa der ki : geri dön, rûh'u terk et de toz gibi bizim tarafa gel.»

12072

جنس مايى پيش ما اوليترى
به كزان تن وارهى وزن سوروى

«Sen bizim cinsimizsin, bizimle beraber bulunman evlâdır. Ceset kaydından kurtulup bu tarafa gelmen iyidir.»

12073

گويد آرى ليك من پابسته‌ام
گرچه همچو تو ز هجران خسته‌ام

«Bedendeki eczâyı türâbiyye de toprağa cevap verir ki : Evet, biz hemcinsiz, ben de senin gibi ayrılıktan müteessirim. Lâkin burada ayağım bağlıdır, kurtulup gelmek ihtimâlim yoktur.»

12074

ترى تن‌را بجويند آبها
كاى ترى باز آ ز غربت سوى ما

«Bedendeki rutûbeti sular arar ve : Ey rutûbet, gurbetten bizim nezdimize avdet et derler.»

12075

گرمى تن‌را همى خواند اثير
كه ز نارى راه اصل خويش گير

«Cesetteki harareti de esîr da'vet eder ve : Senin aslın ateştendir, aslının yolunu tut da gel, der.»

12076

هست هفتاد و دو علت در بدن
از کششهای عناصر بی‌رسن

«Unsurların ipsiz, halatsız çekişleri yüzünden bedende yetmiş iki türlü illet vardır.»

12077

علت آید تا بدن را بگسلد
تا عناصر همدگر را وا هلد

«İllet, unsurlar birbirlerini bıraksınlar diye bedeni koparıp dağıtmak üzere gelir.»

12078

چار مرغند این عناصر بسته‌پا
مرگ و رنجوری و علت پاگشا

«Bu anâsır'ı erbaa, ayakları bağlı dört kuş gibidir ki bedene ârız olan hastalık, — illet — yâhut ölüm, onların ayak bağını çözer.»

12079

پایشان از همدگر چون باز کرد
مرغ هر عنصر یقین پرواز کرد

«Bağları çözülüp ayakları biribirinden ayrılınca her unsur kuşu uçar ve aslına rücû' eder.»

12080

جذبه آید اصلها و فرعها
هر دمی رنجی نهد در جسم ما

«Asıllar ve ferî'lerin birbirlerini çekişi yüzünden her an bedenimizde bir illet zuhur eder.»

12081

تا که این ترکیبها را بردرد
مرغ هر جزئی باصل خود پرد

«Bu çekiş ve çekiliş, bedendeki terkipleri yırtmak ve her unsur kuşunu aslına uçurmak içindir.»

12082

حکمت حق مانع آید زین عجل
جمعشان دارد بصحت تا اجل

«Beden cüz'lerinin bu acelesini Hakkın hikmeti meneder. Ecel gelinceye kadar onları sıhhatte ve birlikte bulundurur.»

12083

گوید ای اجزا اجل مشهود نیست
پر زدن پیش از اجل تان سود نیست

«Hikmet'i İlâhiye onlara: Ey eczâyı beden, daha ecel görünmemiştir. Ecelden evvel kanat çırpmanız ve uçmaya kalkışmanız size fayda vermez.»

12084

چونکه هر جزئی بجوید ارتفاق
چون بود جان غریب اندر فراق

«Mâdem ki bedendeki her bir cüz, asılları tarafına gitmek ve onlarla arkadaşlık etmek tâlibidir; ayrılıkta olan garip ruh ne halde bulunur?»

«RÛHUN DA ÂLEM'İ ERVAH'A MÜNCEZİB OLMASI VE KENDİ VATANINA MEYİL VE TALEPTE BULUNMASI; RÛH DOĞANININ, AYAĞINA TOMRUK OLAN CİSİM CÜZÜLERİNDEN AYRILMASI»

12085

گوید ای اجزای پست فرشیم

غربت من تلخ‌تر من عرشیم

«Rûh, cesedinin cüz'ülerine der ki: Ey benim toprağa mensub cüz'ülerim; benim çektiğim gurbet acısı daha büyüktür. Çünki ben arşa mensubum. Âlem-i ervahtan gelmişim.»

12086

میل تن در سبزه و آب روان

زان بود که اصل او آمد بدان

«Bedenin meyli yeşilliğe ve akar suyadır. Zîrâ onun aslı onlardır.»

12087

میل جان اندر حیات و درحی است

زانکه جان لامکان اصل ویست

«Rûh'un meyli de ma'nevî hayâta ve hay ve kayyûm olan Hâlik-ı Kâinâtadır. Çünki lâmekân olan Rûh-u Â'zam onun aslıdır.»

12088

میل جان در حکمتست و درعلوم

میل تن در باغ و راغست و کروم

«Rûh'un meyli hikmet'e ve manevî olan ulûm ve maârifedir. Bedenin meyli ise bağlara, dağ eteklerindeki bahçe ve tarlalara, bir de üzüm kütüklerinedir.»

12089

میل جان اندر ترقی و شرف

میل تن در کسب اسباب علف

«Rûhun meyli terakkîye ve şerefedir. Bedenin meyli refah esbâbıyla yiyinti toplamayadır.»

12090

میل و عشق آن شرف هم سوی جان

زین یحبهم را و یحبونه را بدان

«O terakkî ve şerefin meyli ve aşkı da rûh tarafınadır. Bu hususta (Yuhibbühüm ve yuhibbûnehû) âyetini okuyup anla.»

Cenâb-ı Hak Kur'an'da:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

Yâni: **«Kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği[86].»** buyuruyor. Binâenaleyh muhabbet evvelâ (Mahbûb-u Ezelî) tarafından olur.

12091

حاصل آنکه هر که او طالب بود

جان مطلوبش برو راغب بود

«Hülâsası: Her kim Allah'a tâlip olursa matlûbu olan Cenâb-ı Hak da ona rağbet eder.»

Zaten tâlib'in muhabbeti, matlûbun rağbetinden ileri gelir.

12092

گر بگویم شرح این بی‌حد شود

مثنوی هشتاد تا کاغد شود

«Eğer bunu şerh ve îzâh edecek olsam, Mesnevî seksen cild de olsa sonu gelmez.»

12093

آدم و حیوان نباتی و جماد

هر مرادی عاشق هر بی‌مراد

«İnsan, hayvan, nebât ve cemât... Her birinin bir murâdı vardır ki o muradlar, o bîmuratların âşıkıdır.»

---

(86) Sûrei Maide: 54.

12094

بی مرادان بر مرادی می تنند

وان مرادان جذب ایشان می کنند

«Sevgiliden başka murâdı olmayanlar, bir murâd üzerine dolanırlar; o muradlar —yânî; ma'şuklar da— onları cezbederler.»

12095

لیک میل عاشقان لاغر کند

میل معشوقان خوش و خوش فر کند

«Lâkin âşıkların meyli kendilerini zayıflatır, ma'şukların meyli ise onları ter ü tâze kılar.»

12096

عشق معشوقان دورخ افروخته

عشق عاشق جان اورا سوخته

«Ma'şukların aşkı, onların yanaklarını parlatır, âşık'ın aşkı ise, âşıkların canlarını yakar.»

12097

کهربا عاشق بشکل بی نیاز

کاه میکوشد دران راه دراز

«Kehribâr, niyazdan müstağnî gibi davranan bir âşıktır. Saman çöpü ise uzaktan ona vâsıl olmaya çalışır.»

12098

این رها کن عشق آن تشنه دهان

تافت اندر سینهٔ صدر جهان

«Bu bahsi bırak, Sadr-ı Cihânın âşıkı olan zâtın aşkı, Sadr-ı Cihânın kalbinde parladı.»

12099

دود آن عشق و غم آتشکده

رفته در مخدوم او مشفق شده

«O aşkın dumanı ve âteşgede olan sînesinin gam ve kederi, efendisine te'sîr etmiş onu âşık'a karşı müşfik bir hâle getirmişti.»

12100

لیك از ناموس و بوش و آبرو

شرم می‌آیدکه واجوید ازو

«Lâkin vekar ve azameti ve şeref ve haysiyyeti onu sorup soruşturmaya mânî' oluyordu.»

12101

رحمتش مشتاق آن مسکین شده

سلطنت زین لطف مانع آمده

«Sadr-ı Cihânın merhameti o zavallının müştâkı olmuştu. Lâkin yüksek mevkii o lutfun ızhârına mâni' teşkîl ediyordu.»

12102

عقل حیران کین عجب اورا کشید

یا کشش زان سو بدان جانب رسید

«Âşık ve ma'şûk arasındaki çekiş ve çekilişte, bu mu onu çekti, yoksa cezbe o taraftan bu yana mı geldi? Akıl hayrettedir.»

12103

ترك جهلدی کن کزین ناواقفی

لب ببند والله اعلم بالخفی

«Ey akıl, bu hususta cür'et ve celâdeti bırak. Hakîkata vâkıf değilsin. Dilini tut. Gizli sırrı Tanrı daha iyi bilir.»

12104

این سخن را بعد ازین مدفون کنم
آن کشنده می‌کشد من چون کنم

«Bundan sonra bu bahsi gizliyeyim. O cezbeden Allah, başka bahse çekiyor, ben ne yapayım?»

12105

کیست آن کت میکشد ای معتنی
آنکه می‌نگذاردت کین دم زنی

«Ey sözüne dikkat ve i'tinâ eden; o sözü söylemeye seni bırakmayan kimdir? İşte o kim ise beni de başka bahse çeken odur.»

12106

صد عزیمت میکنی بهر سفر
می‌کشاند مر ترا جای دگر

«Bir yere gideyim diye yüzlerce defa karar verir, davranırsın... Fakat seni bir saik, başka yere çeker durur.

12107

زان بگر داند بهر سو آن لگام
تاخبر یابد ز فارس اسب خام

«Bir süvârî, bindiği ata, üstünde süvârîsi bulunduğunu ve idârenin onun elinde olduğunu anlatmak için dizginini her tarafa çevirir.»

12108

اسب زیرك ساز زان نیکوپیست
کوهمی داندکه فارس بر ویست

«Terbiyeli bir at, üstünde bir binici bulunduğunu ve dizginin onun elinde olduğunu bilir. Bundan dolayı da iyi yürür.»

12109

او دلت را برد صد سودا ببست
بی‌مرادت کرد پس دل را شکست

«Mukallib'ül-kulûp olan Allah, senin kalbini yüzlerce sevdâya bağlamış ve sonra da, o yüz sevdâ ve murattan birini vermeyerek kalbini kırmıştır.»

12110

چون شکست او بال آن رأی نخست
چون نشد هستی بال اشکن درست

«Cenâb-ı Hak, senin kalbindeki ilk rey ve muradın kanadını kırınca ve seni o maksada muvaffak etmeyince, kanat kırıcı bir mutasarrıf bulunduğu sence niçin doğru olmadı?»

12111

چون قضایش حبل تدبیرت شکست
چون نشد بر تو قضای او درست

«Allah'ın kazâsı, senin tedbîrini kırınca o kazanın vücûdu sence niçin tahakkuk etmedi?»

«ALLAH KUVVET VE KUDRETİN YALNIZ KENDİSİNDE OLDUĞUNU ANLATMAK İÇİN İNSANLARIN KARAR VERDİKLERİ ŞEYLERİ BOZAR; ZIDDINI MEYDANA GETİRİR. BAZAN DA KARARINDA AZMETSİN, YAPACAĞI ŞEYE TAMAH EYLESİN DİYE O KARARI BOZMAZ DA SONUNDA BOZAR, BU DA TEMBİH ÜSTÜNE TEMBİH OLUR»

12112

عزمها و قصدها در ماجرا
گاه گاهی راست می‌آید ترا

«Yapacağın işlere iyice niyetlenir, yapmayı kurar, kararlaştırırsın. Bazan bu kararın denk gelir.»

12113

تا بطمع آن دلت نیت کند

بار دیگر نیت‌را بشکند

«Bu muvaffakıyet, ona tama' ederek tekrar niyyet etmen, Hakkın da o niyyet ve azimetini fesh etmesi içindir.»

12114

ور بکلی بی‌مرادت داشتی

دل شدی نومید امل کی کاشتی

«Eğer seni tamamiyle muradına erdirmeseydi ve teşebbüslerinde muvaffak etmeseydi kalbin, ümidini keser ve emel tohumunu nasıl ekerdin?»

12115

ور نکاریدی امل از عوریش

کی شدی پیدا برو مقهوریش

«Eğer emel tohumunu ekmeseydin, — yânî; sende emel ve arzu bulunmasaydı onun yokluğu dolayısıyla — ondan müstağnî bulunurdun. O vakit Allah'a karşı âciz ve makhûr olduğun nasıl belli olurdu?»

12116

عاقلان از بی‌مرادیهای خویش

باخبر گشتند بامولای خویش

«Akıllı kimseler, bîmuradlıklarından — yânî; yapmak istedikleri işlerde muvaffak olamayışlarından — Mevlâyı Müteâlin kudretine vâkıf olurlar.»

12117

بی‌مرادی شد قلاووز بهشت

حفت الجنه شنو ای خوش سرشت

«Murâdına ermemek Cennetin kılavuzu olmuştur. Ey mâyesi güzel yuğrulmuş kimse! (حفت الجنه) hadisini işit.»

Şu hadis-i şerife işarettir. Peygamber Efendimiz buyurmuştur ki :

«Cennet, tabiata güç gelen ve istenilmeyen şeylerle ihâta edilmiştir. Cehennem de şehvetler ve arzû edilen şeylerle ihâta olunmuştur.»

12118

که مرا دانت همه اشکسته پاست

پس کسی باشدکه کام او رواست

«Ba'zan senin muratların ayağı kırılmış gibidir. — yânî; hasıl olmaz — Fakat çok kişi vardır ki onların bütün murâdı husûle gelir.»

12119

پس شدند اشکسته‌اش آن صادقان

لیک کو خود آن شکست عاشقان

«Sâdık olanlar; Allah'ın şikestesi — yânî; muradlarının mahrûmu — olurlar. Lâkin Allah'a âşık olanların mahrûmiyyeti başka türlüdür.»

12120

عاقلان اشکسته‌اش از اضطرار

عاشقان اشکسته با صد اختیار

«Âkîller, mecburî olarak Hak'kın zebûnudur. Âşıklar ise yüz ihtiyar ile ona zebûn olmayı kabul etmişlerdir.»

12121

عاقلانش بندگان بندی‌اند

عاشقانش شکری و قندی‌اند

«Âkîller Allah'ın bağlı kullarıdır, âşıkları ise şeker gibidirler.»

Ki Hakkın kazâsında ne türlü zuhur ederse etsin lezzet ve halâvet bulurlar.

12122

ائتيا كرها مهار عاقلان

ائتيا طوعا بهار بيدلان

«Akillerin yuları "Zorla gelin" emridir. Gönlünü kaptıranların, âşıkların baharı "Dileyerek gelin" emridir.»

Kur'an-ı Kerîm'deki :

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Yânî : «(Allah) **Sema'ya ve arz'a : İkiniz de ister istemez gelin, buyurdu. Onlar da : isteye isteye geldik, dediler**[87].» âyetine işarettir.

Arz ve semâ böyle dediği gibi Arz'ın üstünde ve Semâ'nın altında bulunan âşıklar da böyle derler.

«HZ. PEYGAMBERİN ESİRLERE BAKIP TEBESSÜM ETMESİ VE : (ZENCİRLER VE BOYUNDURUKLARLA CENNETE ÇEKTİKLERİ BİR KAVME TAACCÜP ETTİM) BUYURMASI»

12123

دید پیغمبر یکی جوقی اسیر

که همی بردند و ایشان در نفیر

«Resûlü Ekrem Hz.'leri bir çok esir gördü ki inledikleri halde onları çekip götürüyorlardı.»

---

(87) Sûrei Fussilet : 11.

12124

دید شان در بند آن آگاه شیر

می‌نظر کردند دروی زیر زیر

«O sırları bilen aslan, zincirlere vurulmuş olduklarını gördü. Zat-ı Akdesine gizlice bakıyorlardı.»

12125

تا همی خایید هریک از غضب

بر رسول صدق دندانها و لب

«Esirlerin her biri hiddetle O sâdık peygambere karşı diş biliyor ve dudak ısırıyordu.»

12126

زهره‌نی با آن غضب که دم زنند

زانکه در زنجیر قهر ده‌منند

«O hiddetleriyle berâber bir şey söylemeye cesâretleri yoktu. Çünkü on batmanlık kahır zinciriyle bağlı idiler.»

12127

میکشاند شان موکل سوی شهر

می‌برد از کافرستان شان بقهر

«Üzerlerine me'mûr edilen Sahâbî onları şehre doğru çekiyor, küfür ülkesinden alıp kahırla sürüklüyordu.»

12128

نه فدائی می‌ستاند نه زری

نه شفاعت می‌رسد از سروری

«Esirler kendi kendilerine diyorlardı ki: Peygamber; ne fidye kabul ediyor, ne altın alıyor, ne de büyük bir zâtın şefâatı vâkî oluyor.»

12129

رحمت عالم همی گویند او
عالمی را می‌برد حلق و گلو

«Ona (Âlemlere rahmet) diyorlar, halbuki O, âlemin boğazını kesiyor.»

12130

با هزار انکار می‌رفتند راه
زیر لب طعنه زنان بر کارشاه

«Sultân'ür Rusül Efendimizin fiiline gizlice taan ve itiraz ettikleri halde yürüyorlar.»

Ve diyorlardı ki :

12131

چاره‌ها کردیم و اینجا چاره نیست
خود دل این مردکم از خاره نیست

«Bir çok müşkile çâre bulmuştuk, fakat buna çâre yoktur. Bu adamın kalbi sertlikte kayadan aşağı değildir.»

12132

ما هزاران مرد شیر آلپ آرسلان
با دو سه عریان و سست و نیم جان

«Biz binlerce Alparslanken iki üç çıplak, âciz ve yarı canlı kimselere karşı,»

12133

اینچنین در مانده‌ایم از کژ رویست
یا ز اخترهاست یا خود جادویست

«Böyle âciz kalışımız, bizim yanlış hareketimizden midir, yoksa yıldız — yânî; tâlih — icâbı mıdır, yahut sihirbazlık te'sîri midir?»

12134

کار او از جادوی گر گشت زفت
جادوی کردیم ما همچون نرفت

«Onun işi cadılıktan — yânî; sihirbazlıktan — ileri gittiyse biz de o cadılığı yaptık, ondaki gibi gitmedi.»

12135

بخت ما را بردرید آن بخت او
تخت ما شد سرنگون از تخت او

«Onun tâlihi, bizim tâlihimize galebe eyledi, onun tahtı bizim tahtımızı altüst etti.»

«"FETİH İSTİYORSANIZ İŞTE SİZE FETİH" ÂYETİNİN TEFSİRİ... EY KINAYANLAR, DİYORDUNUZ Kİ: "BİZİMLE MUHAMMED ALEYHİSSELÂM'DAN HANGİMİZ DOĞRUCU İSEK YARABBİ SEN ONU KAZANDIR, ONA YARDIM ET!» BU SÖZÜ, DİNLEYENLER SİZİ DOĞRULUK İSTİYORSUNUZ, BİR GAREZİNİZ YOK SANSINLAR DİYE SÖYLEMEKTEYDİNİZ. HAK KİMDEDİR, GÖRÜN DİYE İŞTE BİZ DE ŞİMDİ MUHAMMEDE YARDIM ETTİK.»

Mekke Müşrikleri, Bedir gazâsına giderken : «İlâhi; biz Muhammed'le kavmi üzerine gidiyoruz. Onlarla bizden hangi taraf hidâyette ise ona nusret ver ve gâlip getir» demişlerdi. Ebû Cehil de müsâdeme günü : **(Allahümmensur ehabbe'l-fieteyni ileyke)** Yânî; «Ya Rabbî; iki tâifeden en çok sevdiğine yardım et» diye duâ etmişti. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا
فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ

Yânî : **«Eğer siz** (ey kâfirler) **feth** (-u zafer) **istiyor idiyseniz işte o feth size gelmiştir. Eğer** (bundan) **vazgeçerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Eğer** (tekrar muharebeye) **dönerseniz, biz de döneriz[88].»**

Hz. Mevlânâ müşrikler lisânından bahse devâm eyliyor :

---

(88) Sûrei Enfal : 19.

12136

از بتان و از خدا در خواستيم
که بکن مارا اگر ناراستيم

«Eğer biz i'tikad ve amelde doğru değilsek kökümüzü kazı diye putlardan ve Allah'tan talepte bulunduk.»

12137

آنکه حق و راستست از ما و او
نصرتش ده نصرت اورا بجو

«Bizimle ondan hangimiz hak ve istikâmet üzere isek ona nusret ver ve onun yardımında bulun dedik.»

12138

اين دعا بسيار کرديم و صلات
پيش لات و پيش عزى و منات

«Bu düâyı çok ettik ve Lât, Uzzâ ve Menât putlarının önünde secdeye kapandık.»

12139

که اگر حقست او پيداش کن
گر نباشد حق زبون ماش کن

«Eğer Muhammed hak ise O'nu meydana çıkar, hak değilse, O'nu bize mağlûp et, diye münâcaatta bulunduk.»

12140

چونکه واديديم او منصور بود
ما همه ظلمت بديم او نور بود

«O'nun mansûr ve muzaffer olduğunu görünce, bizim zulmet ve O'nun nûr olduğunu anladık.»

12141

این جواب ماست کانچه خواستید

گشت پیدا که شما ناراستید

«Dilediğimiz meydana çıktı ve bizim duâmızın cevabı: siz, hak ve istikâmet üzere değilsiniz, demek oldu.»

12142

باز این اندیشه‌را از فکر خویش

کورمی کردند و دفع از ذکر خویش

«Sonra yine bu düşünceyi fikir ve zikirlerinden kovarak, dediler ki:»

12143

کین تفکر ماهم از ادبار رست

که صواب او شود در دل درست

«Bizdeki bu tefekkür, — yânî; peygamberin hak ve savâb üzere olmasının — kalbimizde doğru görünmesi de bizim bedbahtlığımızdandır.»

12144

خود چه شد گر غالب آید چند بار

هرکسی‌را غالب آرد روزگار

«O, birkaç kere gâlip gelmişse ne olur? Zaman herkesi gâlip getirebilir.»

12145

ماهم از ایام بخت‌آور شدیم

بارها بروی مظفر آمدیم

«Biz de bir vakit mes'ût olduk, kaç kerre O'na galebe çaldık.»

12146

باز گفتندی که گرچه او شکست
چون شکست ما نبود آن زشت و پست

«Tekrar diyorlardı ki: O da mağlûp oldu amma, O'nun mağlup oluşu, bizimki gibi, çirkince ve alçakca olmamıştı.»

12147

زانکه بخت نیك اورا در شکست
داد صد شادی پنهان زیر دست

«Çünki O'nun iyi tâlihi bozgunluğunda bile O'na el altından yüzlerce gizli sürûr vermişti.»

12148

کو باشکسته نمی مانست هیچ
که نه غم بودش دران نه پیچ

«Zîrâ O'nun bozgunluğu hiç de bozgunluğa benzemedi ki, o bozgunlukta O'na ne gam hâsıl oldu, ne de ızdırap duydu.»

12149

چون نشان مؤمنان مغلوبیست
لیك در اشکست مؤمن خوبیست

«Mü'minlerin alâmeti mağlûpluktur. Lâkin mü'minlerin mağlûbiyyetinde de bir güzellik vardır.»

12150

گر تو مشك و عنبری را بشکنی
عالمی از فوح ریحان پر کنی

«Eğer misk'i ve anberi kıracak olursan âlemi onların râyihası ile doldurmuş olursun.»

ور شكستى تا گهان سرگين خر

خانه‌ها پر كند كردى تا بسر

«Eğer merkep gübresini kırarsan evleri baştan başa kokutmuş olursun.»

Ehl'i İmânın mağlûbiyyetinde bir nevî galebe bulunduğunu temsîl için Hz. Mevlânâ Hudeybiye Sefer ve Muâhadesinden bahsediyor ve diyor ki :

«RESÛL ALEYHİSSALÂTÜ VESSELÂM'IN HUDEYBİYE'DEN NÂMURÂD OLARAK DÖNMESİNİN SIRRI. HAK TAÂLÂ, ONUN İÇİN FETH BUYURDU VE (İNNÂ FETAHNÂ LEKE FETHAN MÜBÎNÂ) DEDİ. O AVDET, MAĞLÛBİYYET SURETİNDE BİR FETH İDİ. NASIL Kİ MİSK'İN KIRILMASI SÛRETÂ KIRILMADIR, MA'NEN İSE ONUN MİSKLİĞİNİ TAMAMLAMAK VE FAYDALARINI TEKMİLLEMEKTİR»

Nebiyyi Ekrem (S.A.V.) Efendimiz ashâbıyla birlikte Mekke'ye gidip Ka'beyi tavaf ettiğini, ashâbından ba'zılarının başlarını tıraş ettirdiğini, ba'zılarının saçlarını kestirdiğini rü'yâsında görmüş ve ashâbına tebşîr eylemişti. Hicretin altıncı senesi Zilka'desi içinde 1500 ashâbı ile birlikte Mekke'ye müteveccihen ve Umre yapmak kastıyla yola çıktı. Vâkıa Kureyşlilerle aralarında Harp hali mevcut idi. Fakat (haram aylar) dâhilinde kıtal ve cidal müşriklerce memnû' idi. Bu hareketi işiten Kureyş, Ehl-i İslâmı Mekke'ye koymamak için azmettiler. Onların bu azmi de Hudeybiye mevkiinde bulunan İslâm Cemâatince haber alındı, Peygamberi Zişan Efendimiz; harp için değil, umre için geldiklerini bildirmek üzere Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderdi. Kureyşliler, Osman'ı göz hapsine aldılar. Avdeti gecikince ashab arasında Osman öldürülmüş diye bir şâyia çıktı. Bunun üzerine Rasûlü Ekrem Hazretleri bir ağaç altında oturup (ölme var, dönme yok) diye ashâbından bîat aldı. Ceddübnü Kays isminde bir münâfıktan mâdâ Mâiyyeti; risâlette bulunan bütün sahâbîler bîat etmişti. Bu bîat da Mekke'de duyulunca Kureyşliler, Süheyl bin Amr isminde birini Hudeybiye'ye gönderdiler. Uzun boylu münâkaşadan sonra on sene müddetle bir mütâreke ve muâhade yapılmasına karar verildi. Muâhade müslümanlar aleyhine ba'zı ağır şartları hâvî idi. Ezcümle o

sene Mekke'ye girilmeyecek, gelecek sene gelinip üç gün ikamet ve ziyaretten sonra avdet edilecekti. Bir de müslümanlardan müşriklere iltica eden olursa iâde edilmeyecek, Kureyşlilerden islâma gelenler, geri gönderilecekti. Rasûlü Ekrem ve ashabı Mekke'de kurban etmek üzere getirdikleri hayvanları Hudeybiyede kestiler, bir miktârını da Mekke'de kurban ederek etlerini oradaki fukarâya dağıttılar. Avdet esnasında Sûrei Feth nâzil oldu ve islâmın gâlip geleceği vaat buyuruldu. Ba'zı müfessirler (İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ) daki (feth-i mübini) Mekke fethi ile tefsír eylemişlerdir. Ba'zıları da fethi mübînden maksat Hüdeybiye muâhadesidir demişlerdir. Çünki Kureyşliler bu muâhade ile müslümanlığın mevcûdiyyetini kabûl ve tasdîk ediyorlardı. Bir de iki tarafça da sulh ve sükûn olduğundan tarafeynin serbestçe görüşüp anlaşmasına meydan verilmişti. Sonra Kureyşliler, muâhadenâmenin ba'zı maddelerini kaldırdılar, daha sonra da muâhadeyi nakzettiler. Nihâyet hicretin sekizinci senesinde Mekke fethedildi.

12152

وقت واگشت حدیبیه نذل

دولت انا فتحنا زد دهل

«Sûretâ mağlûbiyyetle Hudeybiye'den avdet edilirken (İnnâ fetahnâ) devleti davul çaldı.»

12153

آمدش پیغام از حضرتکه رو

تو ز منع این ظفر غمگین مشو

«Taraf-ı İlâhi'den Rasûlü Ekrem'e vahy geldi ki : Git, bu zafere erişemediğine gam yeme.»

12154

کاندرین خواری نقدت فتحهاست

نك فلان قلعه فلان بقعه راست

«Senin bu mağlûbiyyetinde fetihler vardır. İşte filân kal'a, filân mahal senindir.»

Filvâkî yedinci sene içinde Hayber Kal'ası, sekizinci sene dâhilinde Mekke beldesi fethedilmişti.

12155

لشکر آخر چونکه وا گردید تفت
بر قریظه بر نضیر از وی چه رفت

«Hakikaten de oradan çabucak dönünce, Beni Nadr ve Beni Kurayza denilen Yahûdî kabîlelerinin başına neler geldi.»

12156

قلعه ها هم گرد آن دو قلعه‌ها
شد مسلم و ز غنائم نفعها

«O iki kaleyle çevrelerindeki yerler teslim oldu, ganimetlerden faydalar elde ettiler.»

12157

ور نباشد آن تو بنگر کین فریق
پر غم و رنجند و مفتون و عشیق

«Öyle olmasa bile şu taifeye bak.. Onlar gam ve keder içinde dahi Tanrıya meftun ve âşıktırlar.»

12158

زهر خواری را چو شکر می‌خورند
خار غمها را چو اشتر می‌چرند

«Horluk, hakirlik zehrini şeker gibi yerler, gam dikenini deve gibi hazmederler.»

12159

بهر عین غم نه از بهر فرج
این تسافل پیش ایشان چون درج

«Hem de bunu gamdan, kederden kurtulmak için de yapmıyorlar; gama uğradıklarından yapıyorlar. Bu horluk, onlarca rütbelere, mevkilere erişmek!..»

12160

آنچنان شادند کاندر قعر چاه

که همی ترسند از تخت و کلاه

«Bunlar kuyu dibinde oturmaktan şâd olurlar ve saltanat tâcıyla, tahtına nâil olmaktan korkarlar.»

12161

هرکجا دلبر بود خود همنشین

فوق گردونست نه زیر زمین

«Sevgili, nerede âşık'ın yanında bulunursa orası yer altı olsa da göklerin üstü olur.»

12162

وقتیست خوش آنرا که شود ذکر تو مونس

ورخود بود اندر شکم حوت چو یونس

«Senin zikrin enisi olan kimsenin, Yûnus Aleyhisselâm gibi, balık karnında bulunsa vakti hoş geçer.»

«HZ. MUSTAFA ALEYHİSSELÂM'IN : (BENİ YUNUS İBNİ METTA'DAN ÜSTÜN TUTMAYIN) HADÎSİNİN TEFSÎRİ»

12163

گفت پیغمبر که معراج مرا

نیست بر معراج یونس اجتبا

«Resûlüllah buyurmuştur ki : benim mi'râcımın, Yûnus'un mi'râcına efdaliyeti ve üstünlüğü yoktur.»

12164

آن من در چرخ و آن او نشیب
زانکه قرب حق برونست از حسیب

«Benim mi'râcım semâda, O'nunki ise denizde ve balığın karnında vukû' buldu. Çünki Allah'ın yakınlığı hesaptan hâriçtir.»

12165

قرب نه بالا و پستی رفتنست
قرب حق از حبس هستی رستنست

«Allah'a kurbiyyet; yukarı çıkmak ve aşağı inmekle değildir. Kurb-i İlâhî, varlık hapsinden kurtulmaktadır.»

12166

نیسترا چه جان بالا است و زیر
نیسترا نی زود و نی دور ست و دیر

«Yok için yukarısı, aşağısı müsâvîdir. Yok için çabukluk, geçlik, uzaklık ve yakınlık birdir.»

12167

کارگاه گنج حق در نیستیست
غرهٔ هستی چه دانی نیست چیست

«Cenâb-ı Hakkın hazînesi tezgâhı yokluktadır — yânî: Allah, mevcûdâtı (adem) den halkeder —. Sen ise bu mevhûm varlığa aldanmış olduğun için yokluk nedir, ne bilirsin?»

12168

حاصل این اشکست ایشان ای کیا
می نماند هیچ با اشکست ما

«O bağlı esirler diyorlardı ki: Peygamber ve ashâbının harpte bozulması, bizim bozgunluğumuza hiç benzemez.»

12169

آنچنان شادند در ذل و تلف

همچو مادر وقت اقبال و شرف

«Onlar bozulup telefât verdikleri vakit, bizim ikbâl ve şeref zamânımızdaki sevincimiz gibi seviniyorlar.»

12170

برك بی‌برگی همه اقطاع اوست

فقر و خواریش افتخارست و علوست

«Onun malı, geliri yokluk varlığından ibarettir. Fakr ve zarûret ise ona iftihardır, yüceliktir.»

12171

آن یکی گفت ار چنانست آن بدید

چون بخندید چونکه مارا بسته‌دید

«Esirlerden biri dedi ki : O düşman öyle ise bizi bağlı görünce neden güldü?»

12172

چونکه او مبدل شدست و شادیش

نیست زین زندان و زین آزادیش

«Mâdem ki O'nun ahlâkı tebdîl etmiştir. Meserreti ne bu dünyâ zındânından ve ne de oradan kurtuluşundan değildir.»

12173

پس بقهر دشمنان چون شادشد

چون ازین فتح و ظفر پرباد شد

«Öyle ise düşmanlarının kahrine neden sevindi ve güldü, neden bu feth ve zaferiyle mağrûr oldu?»

12174

شاد شد جانش که بر شیران نر

یافت آسان نصرت و فتح و ظفر

«Bizim gibi erkek arslanlara kolayca gâlip geldiği için rûhu neden şâd oldu?»

12175

پس بدانستیم کو آزاد نیست

جز بدنیا دلخوش و دلشاد نیست

«O halde O'nun Dünyâ kaydından âzâde bulunmadığı ve Dünyânın gayri bir şeyle şâd ve hurrem olmadığını anladık.»

12176

ور نه چون خندند اهل آن جهان

بر بد و نیکند مشفق مهربان

«Yoksa mâ'nâ âleminin ehli olanlar; iyiye de kötüye de şefkat ve merhamet gösterirler.»

12177

این همی‌گفتند در زیر زبان

آن اسیران باهم اندر بحث آن

«O esirler, Peygamber aleyhinde böylece ve gizlice söylenip duruyorlardı.»

12178

گرچه نشنید آن موکل آن سخن

رفت در گوشی که آن بد من لدن

«Esirleri sevk eden sahâbî bu sözleri işitmemişken, İnd-i İlâhiden olan bir kulağa gitti — yânî; Resûl Aleyhisselâm âgâh oldu —.»

12179

بوی پیراهان یوسف را ندید

آنکه حافظ بود و یعقوبش شنید

«Yusuf'un gömleğini götüren, onun kokusunu duymadı da, Hz. Yakûb okadar uzak mesâfeden hissetti.»

Esirlerin sözünü, onları sevkeden sahâbî duymadığı halde Resûlü Ekrem'in haberdâr olması da bunun gibi idi.

12180

آن شیاطین بر عنان آسمان

نشنوند آن سر لوح غیبدان

«O şeytanlar, semâya yaklaştıkları halde, gayb'ı bilen levhi mahfuz'un sırrını işitemezlerdi.»

12181

آن محمد خفته و تکیه زده

آمده سر گرد او گردان شده

«Hz. Muhammed Aleyhisselâm yatmış uyumuş iken Âlem-i Gayb'ın esrarı gelir ve O'nun etrafında devrederdi.»

Yânî; O esrâra vahiyle muttalî' olurdu.

12182

او خورد حلوا که روزیشست باز

آن نه کانگشتان او باشد دراز

«Helvayı, rızkı açık olan yer, parmakları uzun olan yemez.»

12183

نجم ثاقب گشته حارس دیوران

که بهل دزدی ز احمد سر ستان

«Delici şihab, şeytanları, hırsızlığı bırakın da, Ahmed'den sır öğrenin diye kovar, sürer.»

Evvelce şeytanlar gökyüzüne yaklaşır, işittiği bazı havadisi kâhinlere haber verirlerdi. Velâdet'i Muhammediye'den sonra bundan men olundular. Şayet bir şeytan, böyle çalıp alma bir şey elde edecek olursa bir şihâb onu takip eder.

12184

ای دو دیده سوی دکان از پگاه

هین بمسجد رو بجو رزق از اله

«Ey iki gözü de dükkân tarafına dikilmiş kimse; erkenden mescide git de rızkını Allah'tan iste.»

Duaların müstecab olduğu zaman ve mekânlar vardır ki seher vakitleri ve mescidler o zaman ve o mekânlardır. Onun için Hz. Mevlânâ, rızkını dükkânından bekleme : Sabah namazına mescide git de orada Allah'tan iste diyor.

(Mişkâtü'l-Envâr) isimli hadîs kitabında deniliyor ki : Birgün Ebû Hüreyre Medine çarşısına çıkmış, orada gördüğü kalabalığa : Siz burada dolaşıyorsunuz. Halbuki mescitte Muhammed Aleyhisselâm'ın mîrâsı taksim olunuyor, demiş. Mescide gidip dönen halka Ebû Hüreyre : Ne gördünüz? diye sormuş. Cevaben : bazı kimseler oturmuş Kur'an okuyorlar ve Allah'ı zikrediyorlar denilince, Ebû Hüreyre : «İşte Muhammed Aleyhisselâm'ın mîrâsı onlardır» cevabını vermiş.

12185

پس رسول آن گفتشان‌را فهم کرد

گفت آن خنده نبودم از نبرد

«Hz. Peygamber, onların sözlerini anladı da buyurdu ki : O gülüşüm harp dolayısıyle değildi.»

12186

مرده اند ایشان و پوسیدهٔ فنا

مرده کشتن نیست مردی پیش ما

«Onlar ölmüşlerdir, yokluk âleminde çürüyüp gitmişlerdir. Bizce ölüyü öldürmeye kalkmak erlik değildir.»

12187

خود کیند ایشان که مه گردد شکاف

چونکه من پا فشرم اندر مصاف

«Onlar kim oluyorlar ki, kendilerine galebe etmiş olmakla sevinip güleyim. Ben harp meydanında direnecek olursam Ay yarılır, iki parça olur.»

12188

آنگهی آزاد بودیت و مهین

مر شمارا بسته می‌دیدم چنین

«Siz, hür, mevki ve şeref sahibi bulunduğunuz zamanlarda da sizi böyle zincirlere bağlı bir halde görüyordum.»

12189

ای بنازیده بملك خاندان

نزد عاقل اشتری بر ناودان

«Ey mal ve mülküne, soy ve sopuna mağrur olup nazlanan gâfil; sen akîl bir kimse nezdinde oluk üstündeki deve gibisin.»

Damlardaki oluk üstünde devenin duramayıp düşeceği gibi, senin de o mülk ve servetten yuvarlanıp düşeceğini akil ve ârif bir kimse bilir.

12190

نقش تن را تا فتاد از بام طشت

پیش چشمم کل آت آت گشت

«Ten nakşının leğeni damdan düşünce, benim gözümün önünde, gelecekler, — yânî; istikbal hâdisâtı — gelmiş oldu. Ben olacakları olmuş gibi şimdiden gördüm.»

12191

بنگرم درغوره می بینم عیان

بنگرم درنیست شی بینم عیان

«Ben koruğa bakar âşikâre şarap görürüm; yoğa nazar eder, onda mevcud bir şeyi apaçık müşâhade eylerim.»

12192

بنگرم سر عالمی بینم نهان

آدم و حوا نرسته از جهان

«Ben sırra bakmakta ve onda gizli bir âlem görmekteyim. O vakit daha Âdem ve Havvâ dünyâda zuhûr etmemiştir.»

«Âdem, daha su ve çamur arasında bulunup yaratılmadığı bir zamanda ben nebî idim» diye bir Hadîs-i Şerif vardır. İşte bu beyt o Hadîse işârettir.

12193

مر شمارا وقت ذرات الست

دیده‌ام پابسته و منکوس و پست

«Elestü hıtâbı esnâsındaki zerreler arasında sizi elleri bağlı, başları eğilmiş, hor ve hakîr bir halde görmüştüm.»

12194

از حدوث آسمان بی عمد

آنچه دانسته بدم افزون نشد

«Şu direksiz semâ yaratılmadan evvel bildiklerim, sonradan artmadı.»

Yânî; «Cenâb-ı Hak ulûm'u evvilîn ve âhirîn'i bana hilkatten evvel ihsân etmişti. Dünyâya gelmekle eski ma'lûmâtıma bir şey ilâve olmadı» demektedirler.

12195

من شمارا سرنگون می‌دیده‌ام

پیش ازان کز آب و گل بالیده‌ام

«Su ve çamurdan vücut bulmamış ve bu surete bürünmemişken bile sizi baş aşağı olmuş, mağlûp bir halde görmüştüm.»

12196

نو ندیدم تا کنم شادی بدان

این همی دیدم دران اقبالتان

«Sizi şimdi böyle görmedim ki hâlinize sevineyim. Ben sizi ikbâl ve saâdet zamânınızda da böyle görüyordum.»

12197

بستهٔ قهر خفی وانگه چه قهر

قند می‌خوردید و دروی درج زهر

«Allah'ın gizli kahrine bağlanmıştınız. Hem de nasıl bir kahir? Şeker yiyordunuz, fakat içine zehir karıştırılmıştı.»

12198

اینچنین قندی پراز زهر ار عدو

خوش بنوشد چت حسد آید برو

«Öyle bir şeker ki zehirle dolu. Düşman böyle zehirli bir şekeri yerse senin için ne haset hâsıl olur?»

12199

باشاط آن زهر میکردید نوش
مرکتان حقیه گرفته هردو گوش

«Siz de o zehri güle oynaya içiyordunuz: Ölümünüz gizlice kulaklarınızdan yakaladı.»

12200

من نمی کردم غزا از بهر آن
تا ظفر یابم فرو گیرم جهان

«Ben muzaffer olup dünyayı zapteylemek için gazâ etmedim.»

12201

کین جهان جیفه‌ست و مردار و رخیص
برچنین مردار چون باشم حریص

«Bu dünya, ciğfedir, murdardır, kıymetsizdir, böyle bir murdar için ben nasıl harîs olabilirim?»

12202

سگ نیم تا پرچم مرده کنم
عیسی‌ام آیم که تا زنده کنم

«Köpek değilim ki ölü perçemini koparayım. Ölü diriltmek, insanlara manevî hayat vermek için gelmiş bir İsâ'yım.»

12203

زان همی کردم صفوف جنگ چاك
تارهانم مر شمارا از هلاك

«Sizi helâk olmaktan kurtarmak için cenk saflarını yarıp, yırttım.»

12204

زان نمی برم گلوهای بشر
تا مرا باشد کر و فر و حشر

«Bana kuvvet ve devlet olsun diye insanların boğazını kesmiyorum.»

12205

زان همی برم گلوی چندتا
زان گلوها عالمی یابدرها

«Âlem, ellerinden halâs olsun diye birkaç boğazı kestim.»

12206

که شما پروانه‌وار از جهل خویش
پیش آتش می‌کنید این حمله کیش

«Siz cehlinizden, pervâneler gibi, küfür ateşine atılmayı âdet ve din ittihaz etmişsiniz.»

12207

من همی رانم شمارا همچومست
از در افتادن در آتش بادودست

«Ben sizi ateşe düşmekten iki elimle men edip duruyorum.»

12208

آنکه خودرا فتحها پنداشتید
تخم منحوسی خود می‌کاشتید

«Fetihler, muzafferiyetler sandığınız şeyler, kendi bahtsızlık tohumunu ekmenizdir.»

12209

یکدیکررا جد وجد می‌خواندید
سوی اژدرها فرس می‌راندید

«Biribirinizi muharebe esnâsında (ha gayret) diye teşvik ediyordunuz ama belki de, ejderha üzerine at sürüyordunuz.»

12210

قهر می کردید و اندر عین قهر

خود شما مقهور قهر شیر دهر

«Bizi kahreylemeye çalıştınız ve aynı kahr içinde siz, zaman arslanının makhûru oldunuz.»

«AZGIN, ÂLEMİ KAHREDERKEN KAHROLMUŞ, GALİP GELMİŞKEN ESİR DÜŞMÜŞ DEMEKTİR»

12211

دزد قهر خواجه کرد و زر کشید

او بدان مشغول خود والی رسید

«Meselâ, hırsız, ev sahibini kahreder, altın çalar. O, bu işle meşgul iken vâlinin adamları yetişir ve onu yakalar.»

12212

گر ز خواجه آن زمان بگریختی

کی برو والیٔ شهر ایگختی

«Eğer hırsız, efendiden o zaman kaçsa idi, şehir vâlisi ona me'murlarını gönderir ve onu tevkif ettirir mi idi?»

12213

قاهریٔ دزد مقهوریش بود

زانکه قهر او سراورا ربود

«Hırsızın efendinin parasını çalıp, onu kahretmesi kendi makhurluğunu mûcip oldu. Çünki onun kahredişi, kafasının koparılmasını intâc etti.»

12214

غالی بر خواجه دام او شود
تا رسد والی و بستاند قود

«Hırsızın para sâhibine gâlipliği ona tuzak olur da vâli yetişir ve ondan efendinin zararını alır.»

12215

ای که تو بر خلق چیره گشته‌ئی
در نزد و غالی آغشته‌ئی

«Ey halka gâlip ve kâhir olan cidâl ve galebede üstün gelen zâlim!»

12216

آن بقاصد منهزم کردست شان
تا ترا در حلقه می‌آرد کشان

«Cenâb-ı Hak, seni çekerek zincire vurmak için o mazlumları kasten mağlûp eylemiştir.»

12217

هین عنان درکش پی این منهزم
در مران تا تو نگردی منحزم

«Aklını başına al da, o münhezim ve mazlûm olanların arkasından at sürme, — yânî; zulmünde devam etme — ki perîşân olmayasın.»

12218

چون کشانیدت بدین شیوه بدام
حمله بینی بعد زان اندر زحام

«Allah, seni bu tedbir ile tuzağa düşürünce senden zulûm görmüş olanlar kalabalık bir halde hucûm ederler.»

Senin gâlipliğin mağlûpluğa, mazlûmların mağlûbiyyeti gâlibiyyete tahvîl eder.

12219

عقل ازین غالب شدن کی گشت شاد

چون درین غالب شدن دید او فساد

«Akıl, senin galebende fesat gördüğü için, öyle galebeye sevinmez.»

12220

تیز چشم آمد خرد بیناى پیش

که خدایش سرمه کرد از کحل خویش

«Akıl, ilerisini görür. Çünki Cenâb-ı Hak, hidâyet ve basîret sürmesini onun gözüne çekmiştir.»

12221

گفت پیغمبر که هستند از فنون

اهل جنت در خصومتها زبون

«Hz. Peygamber, buyurmuştur ki: Cennetlik olanlar, husûmet ve mücâdelede zebûn olurlar.»

Yânî; kendilerini gâlip çıkmak için müdâfaa etmezler. Hadîs-i Şerifte : **Size ehl-i cenneti haber vereyim ki onlar; zayıf olmadığı halde zayıflığı iltizâm ederek kendilerini müdâfaa etmeye ve hasmına gâlip gelmeye kalkışmaz. Bir şeyin husûle gelmesi için Allah'a yemîn etseler Cenâb-ı Hak onları yalancı çıkarmaz. Dediği ve istediği hâsıl olur»** buyurulmuştur.

12222

از کمال حزم و سوء الظن خویش

نی ز نقص و بد دلی وضعف کیش

«Ehl-i Cennetin husûmette zayıf ve mağlûp olmaları, noksanlarından, korkaklıklarından ve dinlerinin zaafından değildir. Belki ihtiyatkâr ve kendi fiillerine sûizan sahibi olmalarındandır.»

12223

در فرودادن شنیده در کمون

حکمت لولا رجال مؤمنون

«Onlar tâviz vermekte (iman etmiş erler olmasaydı) âyetindeki gizli hikmeti işitmişlerdi.»

Hudeybiye Seferinde müşriklerden seksen kişi, müslümanların karargâhına bir gece hücum yapmışlar, fakat uyanık bulunan müslümanların müdafaasıyla mağlûp ve esir olmuşlardı. Hz. Peygamber bunları âzâd etti. O münâsebetle nâzil olan Sûrei Fetih'te :

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ

لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَنْ تَطَؤُهُمْ فَتُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ

Yâni : **«Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmiyerek çiğneyip de o yüzden size bir vebâl isâbet edecek olmasaydı** (Allah feth için elbette izin verirdi)[89]**.»** buyrulmuştur.

12224

دست کو تاهی ز کفار لعین

فرض شد بهر خلاص مؤمنین

«Mü'minlerin halâsı için melûn kâfirlerden el çekmek ve onları âzâd etmek farz olmuştur.»

12225

قصهٔ عهد حدیبیه بخوان

کف ایدیکم تمامت زان بدان

«Hudeybiye Musâlâhası kıssasını oku. (Keffe eydîküm) âyetinin temâmıyla ma'nâsını ondan öğren!»

---

(89) Sûrei Feth : 25.

وَهُوَ الَّذِى كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ

Yâni : «O (Allah) **onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi[90].»**

12226

نیز اندر غالبی او خویشرا

دید او مغلوب دام کبریا

«Rasûlüllah Hazretleri de gâlip iken bile kendini Tanrı tuzağında mağlûp olmuş gördü de :»

Esirlere cevâben dedi ki :

12227

زان نمی خندم من از زنجیر تان

که نه کردم ناگهان شبگیر تان

«Ben sizi ansızın bastırdım, zincirlere vurdum diye gülmedim.»

12228

زان همی خندم که با زنجیر غل

میکشم تان سوی سروستان و گل

«Sizi zincir ve lâle ile servilik ve gülistan'a çektiğim için güldüm.»

12229

ای عجب کز آتش بی‌زینهار

بسته می‌آرم تان تا سبزه‌زار

«Şaşılacak şey ki sizi, eman vermeyecek Cehennem âteşinden yeşilliğe — yânî; Cennet'e — bağlı olarak getiriyorum.»

---

(90) Sûrei Feth : 24.

12230

از سوی دوزخ زنجیر گران
میکشم تان تا بهشت جاودان

«Sizi ağır zincirle Cehennem'den ebedî Cennet'e kadar çekiyorum.»

12231

هر مقلدرا درین ره نیك و بد
همچنان بسته بحضرت میکشد

«Bu yolda iyi veya kötü her mukallid, böyle bağlı olarak Hakk'ın huzuruna çekilir.»

12232

جمله در زنجیر بیم و ابتلا
میروند این ره بغیر اولیا

«Muhakkikîn-i Evliyâdan gayri olan mukallitler, bu yolda korku ve ibtilâ zinciriyle giderler.»

12233

میکشند این راهرا بیکاروار
جز کسانی واقف از اسرارکار

«Maneviyâtın esrârına vâkıf olan Hak erlerinden mâdâsını, bu din yolunda âdetâ zorla çekip götürürler.»

12234

جهدکن تا نور تو رخشان شود
تا سلوك خدمتت آسان شود

«Ey mukallit! Çalış ki senin de nûrun parlasın ve hizmete sülûkün kolaylaşsın.»

Cenâb-ı Hak :

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

Yânî : **«Sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine ibâdet et[91].»** buyurmuştur.

Müfessirler yakîni ölümle tefsir etmişlerdir. Ba'zıları da : sana yakîn hâsıl oluncaya, yânî; hiç şek ve şübhe kalmayıncaya kadar ibâdet et, diye manâ vermişlerdir. Bu, yakîn hâsıl olduktan sonra ibâdete lüzum kalmaz demek değildir. Böyle anlayanlar ve böyle anlatmaya kalkanlar halt ederler. Ehl-i yakînin ekmeli ve efdali bulunan Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz, rahatsızlığının son günlerinde bile cemâate çıkmış, ayakta duracak hâli olmadığı halde, namazını oturduğu yerde kılmış, vefâtına kadar tâât ve ibâdâttan hâlî kalmamıştır. Muhakkikler bu âyetin tefsîrinde diyorlar ki : İbâdet, külfetle ve usretle, yânî; güç ile yapılan harekettir. Bunun îfâsıyla yakîn hasıl olduktan sonra o güçlük zâil olur, onun yerine zevk ve şevk gelir. İşte ibâdetin bu derecesine übûdet derler. Binâenaleyh âyet-i kerîmenin mânâsı : Sana yakîn gelip de ibâdetin ubûdete dönünceye kadar Rabbine ibâdet et, demektir. Hz. Mevlânâ bir misal îrâd ediyor :

12235

کودکانرا می‌بری مکتب بزور
زانکه هستند از فواید چشم کور

Çocukları ibtidâ mektebe zorla götürürsün. Çünki tahsîlin faydalarına karşı gözleri kapalıdır.»

12236

چون شود واقف بمکتب میدود
جانش از رفتن شکفته میشود

«İlmin faydasına vâkıf olunca mektebe koşar, rûhu oraya gitmekten gül gibi açılır.»

---

(91) Sûrei Hicr : 99.

12237

می‌رود کودک بمکتب پیچ پیچ
چون ندید از مزدکار خویش هیچ

«Çocuk gördüğü işin — yânî; okuma yazmasının — evvelâ hiç bir fâidesini görmediği için mektebe istemeye istemeye gider.»

12238

چون کند در کیسه دانگی دست مزد
آنگهی بی‌خواب گردد شب چو دزد

«Fakat kesesine birkaç para gündelik kondu mu, çocuk, tahsil şevkiyle geceleri de hırsız gibi uyumaz.»

12239

جهد کن تا مزد طاعت در رسد
بر مطیعان آنگهت آید حسد

«Ey ibâdet yoluna kerhen giden mukallit! Çalış ki tâatının mükâfatı erişsin, ondan sonra itâat ve inkıyat sahiplerine karşı sende gıpta hâsıl olsun.»

Ehl-i tahkîka göre tâatın iki türlü mükâfâtı vardır ki biri Dünyevi, obiri Uhrevîdir. Dünyevî olana **(sevâb-ı âcil)**, Uhrevî olana **(sevâb-ı ècil)** denilir. **Sevâb-ı âcil :** Tâat ve ibâdâtta zevk ve lezzet bulmak, evvelce duyulan ağırlık ve zorluğun zâil olmasıdır. Bir kimse bu sevâb-ı âcile nâil olursa onun ibâdeti übûdete tahvîl eder. Übûdet sahibi olan kimse de bu mertebede kendisinden ileri bulunanlara gıpta eyler. **Sevâb-ı ècil** ise Âhiretteki mânevî mükâfattır.

12240

ائتیا کرهاً مقلد گشته‌را
ائتیا طوعاً صفا بسرشته‌را

«(İstemeyerek gelin) emri mukallit olan içindir. (İsteyerek gelin) emri ise kalbi her türlü gıllügîşten hâlî bulunanlar içindir.»

12241

این محب حق ز بهر علتی
وان دگررا بی‌غرض خود خلتی

«Bu, Hak'kı bir maksat uğrunda sevmektedir. Obirinde ise garazsız, ivazsız bir muhabbet vardır.»

12242

این محب دایه لیك از بهر شیر
وان دگر دل داده بهر این ستیر

«Bu, süt nineyi sever, lâkin sütü için. Obiri ise o mestûreye gönül vermiştir, ondan başka emeli yoktur.»

12243

طفل‌را از حسن او آگاه نی
غیر شیر اورا از و دلخواه نی

«Süt emen çocuk, süt ninenin güzelliğine vâkıf değildir. Onda gönlünün arzû ettiği şey yalnız süttür.»

12244

وان دگر خود عاشق دایه بود
بی‌غرض در عشق یك رایه بود

«Obiri ise zaten süt nineye âşıktır. Aşkında myradı, maksadı ancak ona ulaşmaktır.»

12245

پس محب حق باميد و بترس
دفتر تقلید می‌خواند بدرس

«O halde havf ve recâ, yânî; korku ve ümit ile Allah'ı seven taklîd defterinden ders okuyor demektir.»

12246

وان محب حق ز بهر حق کجاست
کو ز اعراض و ز علتها جداست

«Allah'ı, Allah için seven ise garazlardan, illetlerden kopmuştur.»

Yânî; Allah'ı ancak Allah için sever. Mamâfih :

12247

گر چنین و گر چنان چون طالبست
جذب حق اورا سوی حق جاذبست

«Böyle de olsa, öyle de olsa, madem ki bir kimse Hakka tâliptir, Hakkın câzibesi de onu Hak tarafına çeker.»

Şu beyânâtın hülâsası : Cenâb-ı Hakkı sevenler iki türlü sever. Birincisi : Garazsız ve ivazsız doğrudan doğruya Zât-ı İlâhîyi sever ve :

Sorsan bana îzâh edemem ben neni sevdim,
Bir anladığım var ise ancak seni sevdim.

der. Zât'a olan bu muhabbet, muhabbet nevîlerinin en yüksek derecesidir. İkincisi : Cenâb-ı Hakkı bir lütuf ve kereminden, meselâ rızkını verdiğinden, kendisini yüksek bir mevkîye getirdiğinden sever ki bu muhabbet zâta değil, sıfatadır. Bunda bir garaz ve ivaz mevcut olduğundan birinci derecenin dûnundadır. Mamâfîh muhabbette sıdk ve hulûs bulunduğu takdirde ikisi de sâlikin terakkisine sebeptir.

Hz. Mevlânâ, bu iki nevî muhabbeti ta'rîf için diyor ki :

12248

گر محب حق بود لغیره
کی ینال دائما من خیره

«Eğer muhibbin muhabbeti, Allah'ın hayır ve keremine nâil olmak gibi zâtın gayrı bir sebeple ise...»

12249

یا محب حق بود لعینه
لاسواه خائفا من بینه

«Yâhut muhibbin muhabbeti, başka bir şey için değil, Allah'ın firâkından korkarak doğrudan doğruya Zât-ı Bârî'ye ise...»

12250

هر دورا زان جستجوها زان سریست

این گرفتاری دل زان دلبریست

«Bu muhabbetlerin ikisi de Cezbeyi İlâhiyye iledir. Bu gönül tutkunluğu, o Ma'şûk-u Ezelî tarafındandır.»

MÂŞUK'UN, ÂŞIK'I, ONUN BİLMEDİĞİ, ÜMİT ETMEDİĞİ VE HATIRINA GELMEDİĞİ SÛRETTE KENDİSİNE ÇEKİŞİ... BU ÇEKİŞİN AŞIKTA ZUHUR EDEN ESERİ, TALEP VE İŞTİYAKIN DEVAMIYLA BERABER KORKU İLE KARIŞIK BİR ÜMİTSİZLİKTİR»

12251

آمدیم اینجا که در صدر جهان

گر نبودی جذب آن عاشق نهان

«Şimdi şuraya geldik: Sadr-ı Cihanda o âşık için gizli bir câzibe vardı. Eğer olmasaydı...»

12252

ناشکیبا کی بدی او از فراق

کی دوان باز آمدی سوی وثاق

«Eğer olmasaydı âşık, Sadr-ı Cihânın ayrılığına sabır edemeyerek koşa koşa nasıl avdet ederdi.»

12253

میل معشوقان نهانست و ستیر

میل عاشق بادو صد طبل و نفیر

«Ma'şukların âşıklara olan meyli gizli ve örtülüdür. Âşıkların meyli ise ikiyüz davul ve zurna ile ilân edilmiş gibi meşhurdur.»

12254

یک حکایت هست اینجا ز اعتبار
لیک عاجز شد بخاری ز انتظار

«Burada makâma münâsip ve ibret alınacak bir hikâye vardı. Lâkin Buhârâlı âşık, beklemekten âciz kaldığı için.»

12255

ترک آن کردیم کو در جست وجوست
تا که پیش از مرگ بیند روی دوست

«O hikâyeyi terk ettik. Zîrâ o âşık, ölmeden evvel dostun yüzünü görmek için çâre arayıp durmaktadır.»

12256

تا رهد از مرگ تا یابد نجات
زانکه دید دوستست آب حیات

«O âşık ölümden kurtulup necât bulmayı aramaktadır. Çünki dostu görmek âb-ı hayat içmektir.»

12257

هرکه دید او نباشد دفع مرگ
دوست نبود نه‌که میوستش نه برگ

«Görülmesi, ölümü gidermiyen sevgili, sevgili değildir. Onun ne meyvesi, ne de yaprağı vardır.»

Yâni; hiç bir faydası yoktur.

12258

کار آن کارست ای مشتاق مست
کاندران کار ار رسد مرگت خوشست

«Ey müştâk ve mest olan sâlik; iş, o iştir ki sen o işteyken ölüm bile gelip çatsa sana hoş gelsin.»

Buradaki «iş» ten maksat; Taat ve **ibâdât**, **aşk** ve **muhabbet** ve cânânın müşahedesidir ki, bunlar esnasında ölümün vürûdu salik için hoştur.

12259

شد نشان صدق ایمان ای جوان

آنکه خوش آید ترا مرگ اندران

«Ey genç; iman doğruluğunun nişânesi, o sırada ölsen bile, sana ölümün hoş gelmesidir.»

12260

گر نشد ایمان تو ای جان چنین

نیست کامل رو بجو اکمال دین

«Ey cân, senin îmânın böyle olmazsa o îmânı kâmil değildir. Git dinini ikmâle çalış.»

12261

هر که اندر کار تو شد مرگ دوست

بر دل تو بی کراهت دوست اوست

«Her ne ki onu işlerken ölüm sana kerâhatsiz ve nefretsiz dost görünürse işte o amel, sana dosttur.»

12262

چون کراهت رفت آن خود مرگ نیست

صورت مرگست و نقلی کردنیست

«Senden ölümün kerâhatı zâil olunca artık o, ölüm değildir, ölüm sûretinde bir intikaldir.»

Nitekim Hadîs-i Şerifte : **«Kâmil mü'minler ölmezler, lâkin dâr'i dünyâdan dâr'ı ukbâya göç ederler.»** buyurulmuştur.

12263

چون کراهت رفت مردن هم شد

پس درست آید که مردن دفع شد

«Ölümdeki kötülük gitti mi ölümde fayda var demektir. Gayri dos doğru anlaşıldı ki ölüm geçti gitti!..»

12264

دوست حقست و کسی کش گفت او

که توی آن من و من آن تو

«Sevgili dediğin sâdece Haktır; bir de Hakkın (sen benimsin, ben senin) dediği...»

Yânî: **«Bir kimse Allah'ın olursa, Allah da onun olur»** hadîsine işâ-rettir.

12265

گوش دار اکنون که عاشق می‌رسد

بسته عشق اورا بحبل من مسد

«Şimdi kulak ver de dinle: aşkın sağlam iple bağlayıp çektiği âşık geldi.»

«O BUHARALI ÂŞIKIN SADR-I CİHAN HİZMETİNE GELMESİ»

12266

چون بدید او چهرهٔ صدر جهان

گوییا پریدش از تن مرغ جان

«Sadr-ı Cihânın yüzünü görünce sanki can kuşu bedenden uçtu» da,

12267

همچو چوب خشك افتاده تنش
سرد شد از فرق سر تا ناخنش

«Kalbi, kurumuş bir dal gibi düştü. Tepeden tırnağa kadar vücudu soğudu.»

12268

هرچه کردند از بخور و از گلاب
نی بجنبید و نه آمد در خطاب

«Buhur ve gül suyundan ne yaptılarsa te'sîr etmedi, ne kımıldadı, ne de lâkırdı anlayacak bir hâle geldi.»

12269

شاه چون دید آن مزعفر روی او
پس فرود آمد ز مرکب سوی او

«Sadr-ı Cihân, sararmış yüzünü görünce atından inip onun yanına gitti.»

12270

گفت عاشق دوست می‌جوید بتفت
چونکه معشوق آمد آن عاشق برفت

«Dedi ki : Âşık harâretle ma'şûku arar. Ma'şûk gelince de o âşık kendinden geçer...»

Bâyezîd-i Bestâmiye sormuşlar : Âşıkın varlığı bakıyyesi dururken Ma'şûk-u Hakîkiyye visâli mümkin midir? Hz. Bâyezid : **«Hükümdarlar; bir köye, bir şehre girince orasını ifsat ve ahâlînin ileri gelenlerini tezlîl ederler»** âyetiyle cevap vermiş, «İlâhî tecelli âşıkların kalbi köyüne dâhil olunca oraları ifnâ eder» demek istemiştir.

12271

عاشق حق و حق آنست او
چون بیاید نبود از تو تارمو

«Ey sâlik; sen Hak âşıkısın. Hak odur ki, O gelince sende bir kıl teli kadar varlık kalmaz.»

12272

صد چو تو فانیست پیش آن نظار
عاشق برنفی خود خواجه مگر

«Senin gibi yüzlercesi o tecellî ve nazarın karşısında fânîdir. Efendi meğerse sen kendini yok etmeye âşıkmışın.»

12273

سایهٔ و عاشق برآفتاب
شمس آید سایهلا گردد شتاب

«Sen gölge gibisin ve Güneşe âşıksın. Güneş gelince gölge yok olur.»

«HZ. SÜLEYMAN'IN HUZÛRUNDA SİVRİSİNEĞİN RÜZGÂRDAN ŞİKÂYET ETMESİ VE ADALET İSTEMESİ»

12274

پشه آمد از حدیقه ورگیاه
وز سلیمان گشت پشه داد خواه

«Bahçe ve çayırdan bir sivrisinek geldi, Süleyman Peygamber Aleyhisselâmdan adâlet istedi.»

12275

ای سلیمان معدلت می گستری
برشیاطین و آدمی زاد و پری

«Dedi ki: Ey Süleyman; şeytanlara, insanlara ve cinlere adalet neşrediyorsun.»

12276

مرغ و ماهی در پناه عدل تست
کیست آن گم گشته کش فضلت نجست

«Kuş ve balığa varıncaya kadar senin adâletine sığınmıştır. Fazl ve kereminin arayıp sormadığı zıyâa uğramış kimdir?»

Yânî; böyle bir kimse var mıdır?

12277

داد ده مارا که بس زاریم ما
بی نصیب از باغ و گلزاریم ما

«Bize karşı adâlet göster ki biz çok zayıfız, bağdan ve gülzârdan bînasîbiz.»

12278

مشکلات هر ضعیفی از تو حل
پشه باشد درضعیفی خود مثل

«Her zayıfın müşkili senden hal edilir. Sivrisinek ise zaaf ve aczda misal hâlindedir.»

12279

شهره ما در ضعف و اشکسته پری
شهره تو درلطف و مسکین پروری

«Biz zayıflıkta ve kırık kanatlı olmakta meşhûruz, sen ise lutufta ve acizlere yardımcı olmakla meşhursun.»

12280

ای تو دراطباق قدرت منتهی

منتهی مادر کمی و بیرهی

«Sen kudret derecelerinin en yükseğindesin. Biz ise acizliğin ve zavallılığın en sonundayız.»

12281

داد ده مارا ازین غم کن جدا

دست گیر ای دست تو دست خدا

«Ey eli, Allah'ın (yed-i kudreti) mesâbesinde olan Peygamber, adâletinle elimizden tut ve bizi bu gamdan halâs et.»

12282

پس سلیمان گفت ای انصاف جو

داد و انصاف ازکه می‌خواهی بگو

«Hz. Süleyman sordu: Ey insaf arayan; adâlet ve insâfı kime karşı istiyorsun? söyle!»

12283

کیست آن ظالم که از باد بروت

ظلم کردست و خراشیده ست روت

«Kibir ve azametinden sana zulmeden ve senin yüzünü tırmalayan kimdir?»

12284

ای عجب درعهد ما ظالم کجاست

کو نه اندر حبس و در زنجیرماست

«Acabâ bizim devr-i adlimizde hapse atılmamış ve zincire vurulmamış zâlim var mıdır?»

12285

چونکه مازاديم ظلم آن روز مرد
پس بعهد ما که ظلمی پیش برد

«Bizim doğduğumuz gün zulüm ölmüştü. Zamanımızda zulmü ileri götüren kimdir?»

12286

چون برآمد نور ظلمت نیست شد
ظلم را ظلمت بود اصل عضد

«Nûr gelince zulmet yok olur. Zulmün aslı ve arkası zulmettir.»

Hadîs-i Şerifte : **«Zulümden sakının ki zulüm kıyâmette zulümât şeklinde görünecektir»** buyurulmuştur. Âhirette karanlıkta kalmak istemeyenler, dünyâda zulüm etmekten sakınmalıdırlar.

12287

نك شياطين كسب خدمت ميكنند
ديگران بسته باصفا دند و بند

«İşte şeytanlar hizmet etmekte, diğerleri ise bukağılar ve zencirlere bağlı bulunmaktadır.»

Sâd sûresindeki :

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

Yânî : **«Bunun üzerine biz de O'na rüzgârı müsahhar ettik ki bu, onun emriyle, onun dilediği yere yumuşacık akar giderdi. Şeytanları,** (onlardan) **her binâ ustasını, her dalgıcı,** (yine onlardan) **bukağılarla bağlanmış olan diğerlerini de** (emrine râm ettik)[92]**.»** âyetlerine işârettir.

(92) Sûrei Sad : 36-38.

Bu âyetin üst tarafındaki .

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّه۪ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿٣٤﴾

Yânî : **«Andolsun biz, Süleyman'ı imtihan da ettik : tahtının üstüne bir cesed bırakıverdik.** (Nice günlerden) **sonra o, yine** (eski haline) **döndü[93].»** âyeti de Süleyman Aleyhisselâm'la ilgilidir.

Sûrei Bakara'da işâret olunduğu üzere anlaşılıyor ki Süleyman Aleyhisselâm'ın Beyti'l-Makdisi yaptırdığı sırada celbettiği san'atkârlar içinde san'at hilesine vâkıf birtakım şeytanların kurdukları bir ihtilâl yüzünden bir müddet nufûzunu zâyi' etmiş, yâhut tahtından ayrılmış, bu sûretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir ceset halinde hükümsüz kalmış, yâhut tahtı da işgal olunup ona kırk gün kadar heykel gibi bir şey oturtulmuştu. Mason tarihlerinde mason cemiyetlerinin Süleyman Aleyhisselâm aleyhine olan bu ihtilâl hareketlerini esas ittihaz ettikleri ve reisinin hatırasına hürmet eyledikleri söylenir.

Şeytan kelimesinin, mecaz olarak, şeytan gibi hîlekâr san'atkâr ma'nâsına olduğu takdirde onların Hz. Süleyman'a karşı ihtilâl çıkarmış ve kendisini bir müddet tahtından ayırmış olan masonlar olduğu anlaşılıyor.

12288

اصل ظلم ظالمان از دیو بود

دیو در بندست استم چون نمود

«Zâlimlerin asıl zulmü şeytandandır ki onları iğvâ ederek zulüm icrâına kışkırtır. Şeytan, zulüm müşevvikliği edince bağlanır ve hapse konulur.»

12289

ملك زان دادست ما را کن فکان

تا ننالد خلق سوی آسمان

«Allah, bize devlet ve hükûmeti, halk göklere el açıp ağlamasın diye verdi.»

---

(93) Sûrei Sad : 34.

12290

تا ببالا برنیاید دودها

تا نگردد مضطرب چرخ و سها

«Kezâ bize mülk ve hükûmet verilmesi, halkın âh'ı dumanı semâya yükselip de felek ve suhâ yıldızının muzdarip olmaması içindir.»

12291

تا نلرزد عرش از نالهٔ یتیم

تا نگردد از ستم جانی سقیم

«Kezâ, öksüz iniltisinden Arş'ın titrememesi ve bir kimsenin zulüm hastası olmaması içindir.»

12292

زان نهادیم از ممالك مذهبی

تا نیاید بر فلکها یاربی

«Onun için gök yüzüne tazallüm sesleri yükselmesin diye bir usûl ve âdet vaz eyledik.»

12293

منگر ای مظلوم سوی آسمان

کآسمانی شاه داری در زمان

«Ey zulüm gören kimse, mütezallimâne semâya bakma. Bu zamanda semâvî bir hükümdârın var, dedi.»

12294

گفت پشه داد من از دست باد

کو دو دست ظلم برما برگشاد

«Sivrisinek dedi ki: benim şikâyet edişim ve adâlet isteyişim rüzgârdandır ki o, iki elini de zulüm ile bize karşı açmıştır.»

12295

ما ز ظلم او به تنگی اندریم

با لب بسته ازو خون میخوریم

«Biz onun zulmünden meşakkat içindeyiz, ağzımız kapalı olarak — yânî; şikâyet etmeksizin — onun elinden kan içiyoruz, yânî; yüreğimizden kan gidiyor —.»

«TEZALLÜM EDEN SİVRİSİNEĞE HASMININ DA DÎVANA GETİRİLMESİ HAKKINDA SÜLEYMAN ALEYHİSSELÂM'IN EMRETMESİ»

12296

پس سلیمان گفت ای زیبادوی

امر حق باید که از جان بشنوی

«Süleyman dedi ki: Ey güzel sesli mahlûk! Allah'ın emrini candan, gönülden dinlemek gerektir.»

12297

حق بمن گفتست هان ای دادور

مشنو از خصمی تو بی‌خصمی دگر

«Allah bana; Ey hâkim-i âdil; diğer hasım mevcut olmayınca sen bir hasmı dinleme, diye emretmiştir.»

12298

تا نیاید هردو خصم اندر حضور

حق نیاید پیش حاکم در ظهور

«İki hasım, — yânî; davacı ve davalı — hâkimin huzûruna gelmeyince hak ve hakîkat zuhûr etmez.»

12299

خصم تنها گر برآرد صد نفیر

هان و هان بی‌خصم قول او مگیر

«Dâvâcı yalnız başına yüzlerce feryât etse de, hasmı olmadan, sakın onun sözünü dinleme.»

12300

من نیارم رو ز فرمان تافتن

خصم خودرا رو بیاور سوی من

«Ben Allah'ın emrinden yüz çeviremem. Sen git hasmını benim karşıma getir.»

12301

گفت قول تست برهان درست

خصم من بادست و او درحکم تست

«Sivrisinek de dedi ki: Senin sözün doğru bir bürhandır. Benim hasmım rüzgârdır ki senin hükmündedir.»

12302

بانگ زد آن شه‌که ای باد صبا

پشه افغان کرد از ظلمت بیا

«O pâdişâh, yânî; Süleyman Aleyhisselâm seslendi ki: Ey sabâ rüzgârı! Sivrisinek senin zulmünden şikâyet ediyor, gel!»

12303

هین مقابل شو تو باخصم و بگو

پاسخ خصم و بکن دفع عدو

«Hasmınla karşılaş ve ona cevap ver de düşmanının da'vâsını red et.»

12304

باد چون بشنید آمد تیز تیز
پشه بگرفت آن زمان راه گریز

«Rüzgâr Süleyman (A.S.) ın emrini işitince sür'atle geldi. Sivrisinek de hemen kaçmaya davrandı.»

12305

پس سلیمان گفت ای پشه کجا
باش تا بر هردو رانم من قضا

«Süleyman dedi ki : Hey sivrisinek! Nereye gidiyorsun? Dur da ikiniz hakkında hüküm vereyim.»

12306

گفت ای شه مرگ من از بود اوست
خود سیاه این روز من از دود اوست

«Sivrisinek cevap verdi ki : Padişâhım; onun varlığı benim ölümümdür. Bu günümün karanlık olması onun dumanındandır.»

12307

او چو آمد من کجا یابم قرار
کو برآرد از نهاد من دمار

«O gelince ben nasıl durabilirim. O, benim tabiatimdan intikam alır — yânî; beni öldürür —.»

Hz. Mevlânâ bundan sonra kıssadan alınacak hisseyi beyân için diyor ki :

12308

همچنین جویای درگاه خدا
چون خدا آید شود جوینده لا

«Allah'ın dergâhını ve kurbiyyetini talep eden de böyledir. Allah tecellî eyleyince talep yok olur.»

12309

گرچه آن وصلت بقا اندر بقاست
لیك ز اول آن بقا اندر فناست

«O vuslat; bekâ içinde bekâ ise de, önce yokluk sûretinde tecelli eder.»

12310

سایه‌هایی که بود جویای نور
نیست گردد چون کند نورش ظهور

«Nûr arayan gölgeler, nûr zuhûr edince yok olur.»

Yânî; ziyâ zuhur edince gölge meydanda kalmaz.

12311

عقل کی ماند چو باشد سرده او
کل شیٔ هالك الا وجهه

«Âşık başını verince akıl kalır mı gayri? Herşey helâk bulur, yalnız O'nun hakikati kalır.»

Sûrei Kasas'taki şu âyetlere işarettir:

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

Yânî: **«Allah ile birlikte diğer bir Tanrı daha** (edinip) **tapma** (ona). **Ondan başka hiçbir Tanrı yok[94].»**

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

Yânî: **«O'nun zâtinden başka herşey helâk olucudur. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürül** (üp götürül) **eceksiniz[95].»**

---

(94) Sûrei Kasas: 88.
(95) Sûrei Kasas: 88.

12312

هالك آيد پيش وجهش هست و نيست

هستى اندر نيستى خود طرفه ايست

«Hakkın zâti huzûrunda var da yok olur, yok da... Yoklukta varlık... Bu pek acaip birşey!»

Vucûd-u İlâhiye nisbetle eşyâda hakikî varlık yoktur. Çünki Zât-ı Bârî ezelen ve ebeden vardır; eşyânın vücûdu ise vücûd-u Hak ile kâimdir. Binâenaleyh yok demektir. Yokluk içinde iken mahlûkâtın mevcut gibi görünmesi şâyânı taaccübtür.

12313

اندرين محضر خرها شد ز دست

چون قلم اينجا رسيده شد شكست

«Bu bahiste akıllar elden gider, kalem de buraya gelince kırılır.»

«AKIL VE ŞUURA AVDET ETSİN DİYE MÂŞÛKUN ÂŞIK-I BÎHÛŞ'U OKŞAMASI»

12314

مى‌كشيد از بيهشى اش در بيان

اندك اندك از كرم صدر جهان

«Sadr-ı Cihân; bîhûş âşıkını lutf ve keremiyle yavaş yavaş bîhûşluktan nutuk ve beyan hâline getirdi.»

12315

بانگ زد در گوش اوشه‌كاى گدا

زر نثار آور دمت دامن كشا

«Şah, — yânî; Sadr-ı Cihân — onun kulağına seslendi ki : Ey fakîr; sana altın getirdim, eteğini aç!»

12316

جان تو کاندر فراقم می‌طپید

چونکه زنهارش رسیدم چون رمید

«Senin rûhun benden ayrı iken ızdırap içinde idi. Onu teskîn için geldiğim halde nasıl oldu da ürktü?»

12317

ای بدیدهٔ در فراقم گرم و سرد

باخودآ از بیخودی و باز گرد

«Ey firâkımda kerem ve serd görmüş — yânî; mihnet ve meşakkat çekmiş olan — bîhûşluktan ayıl ve kendine gel!»

12318

مرغ خانه اشتری را بی‌خرد

رسم مهمانش بخانه می‌برد

«Akılsız bir tavuk, bir deveyi müsâfirlik tarîkıyla kümese götürdü.»

12319

چون بخانهٔ مرغ اشتر پا نهاد

خانه ویران گشت و سقف اندر فتاد

«Deve tavuğun kümesine ayak basınca kümes harâb oldu, çatısı yıkıldı.»

12320

خانهٔ مرغست عقل و هوش ما

هوش صالح طالب ناقهٔ خدا

«Tavuk kümesi, bizim akıl ve şuurumuzdur. Sâlih olan akıl ise Allah'ın aşkı ve kurbiyyeti devesine tâliptir.»

12321

نامه چون سر کرد در آب و کاس

نی گل آنجا ماند و نی جان و داش

«Deve o tavuk kümesinin suyuna ve çamuruna başını sokunca orada ne çamur, ne de tavuğun rûhu ve kalbi kalır.»

Yânî; tavuk gibi zayıf olan insan, Allah'ın aşkını ve tecellisini davet eder. O tecellî vâkî olunca da tavuğun ne kümesi, ne kendisi yâni, ne cesedi, ne rûhu dayanabilir.

12322

گرد فضل عشق انسانرا فضول

زین فزون جویی ظلومست و جهول

«Aşkın fazîleti, insanı faziletleştirir. Fakat insan, bu haddinden fazla talepkârlığı dolayısıyla zalûm ve cehûldür.»

Sûrei Ahzâb'daki şu âyete işârettir :

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ

وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

Yânî : **«Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz** (ve teklif) **ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan endîşeye düştüler. İnsan** (a gelince : O, tuttu) **bunu sırtına yükledi. Çünki o, çok zulümkâr, çok câhildir[96].»**

Buradaki emânet türlü türlü tefsîr edilmiştir, tâat ve ibâdet. ahkâmı şerîata itâat, mükellefiyyet ve emânet, fuzûlî sözlerden kaçınma ve ğusl'ü cenâbettir denilmiştir. Bütün kâinât, sevap ve ikâb şartıyla teklif edilmiş bu emânetin kabûlünden çekindiği halde nefsine karşı zâlim ve emânetin kabulünün netîcesine câhil olan insan, o acz ve zaafıyla berâber teklîfi kabûl etti.

Hz. Mevlânâ, insandaki bu zulüm ve cehli tefsîre şürû' edip diyor ki :

---

(96) Sûrei Ahzab : 72.

12323

جاهلست و اندرین مشکل شکار
میکشد خرگوش شیری در کنار

«İnsan cahildir, hususiyle bu müşkil avda, o zayıf insanın Emânet-i Kibriyâyı yüklenmesi bir tavşanın bir arslanı kucaklaması gibidir.»

12324

کی کنار اندر کشیدی شیررا
گر بدانستی و دیدی شیررا

«O tavşan eğer arslanı görmüş ve bilmiş olsaydı nasıl kucaklardı?»

12325

ظالمست او بر خود و بر جان خود
ظلم بین کز عدلها گوی برد

«İnsan, kendine ve kendi canına karşı zâlimdir. Fakat ettiği öyle bir zulümdür ki adâletleri geçmiştir.»

فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ
وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ

Yânî : **«İşte onlardan kimi nefsine zulmedendir, onların bazısı mu'tedildir, onlardan bir kısmı da Allah'ın izniyle hayrât** (ve hasenât yarışların) **da öncü ol** (up kazan) **andır[97].»** âyet-i kerîmesi için bazı muhakkıklar : âyet-i celîlede (zâlimun linefsihî) nin evvelce zikredilmesi, Aşkı İlâhî ile nefsine zulmedenler olmak ihtimâli vardır demişlerdir. Hülâsa :

(97) Sûrei Fatır : 32.

12326

جهل او مر علمها را اوستاد

ظلم او مر عدلها را شد رشاد

«İnsanın bu cehli ilimlere üstad ve bu zulmü adâletlere mürşit olmuştur.»

Hikâyeye avdet ediliyor :

12327

دست او بگرفته کین رفته دمش

آنگهی آیدکه من دم بخشمش

«Sadr-ı Cihân baygın âşıkın elini tuttu da dedi ki : Bu nefes kesilmişse ben nefh edecek olursam kendine gelir.»

12328

چون بمن زنده شود این مرده تن

جان من باشدکه رو آرد بمن

«Bu ölmüş kalp, benimle hayât bulunca bana teveccüh ettiği için benim rûhum olur.»

12329

من کنم اورا ازین جان محتشم

جانکه من بخشم ببیند بخششم

«Ben onu bu can ile muhteşem ve mükerrem kılarım. Benim bağışladığım can, ihsânımı ve bahşişimi görür.»

12330

جان نامحرم نبیند روی دوست

جز همان جان کاصل او از کوی اوست

«Nâmahrem bir rûh, dostun yüzünü göremez. Dostun yüzünü ancak aslı onun civârında olan can görür.»

12331

در دمم قصاب وار این دوست را

تا هلد آن مغز نغزش پوست را

«Lâtif olan içi, derisinden ayrılsın diye bir dosta kasap gibi üflerim.»

12332

گفت ای جان رمیده از بلا

وصل ما را در گشادیم الصلا

«Dedi ki : Ey belâlar yüzünden bedenini terkedip giden can, vuslat kapımızı açtık, gel gel...»

12333

ای خودما بیخودی و مستی است

ای ز هست ما هماره هستی است

«Ey varlığımız, yokluğuna, sarhoşluğuna sebep olan... Ey varlığı, varlığımızdan ibaret bulunan âşık!»

Mahlûkatın varlığı kendiliğinden değil, Allah'ın varlığı feyziyledir. Hz. Mevlânâ onu anlatmak istiyor.

12334

با تو بی لب این زمان من نو بنو

رازهای کهنه گویم می‌شنو

«Ben şimdi sana, dilsiz, dudaksız yeniden yeniye eski sırları söylüyorum, dinle!»

12335

زانکه آن لبها ازین دم می‌رمد

بر لب جوی نهان بر می‌دمد

«Çünki cismânî dudaklar bu mânevî nefesten ürker. Onun sırrı gizli ve mânevî bir ırmak kenârında — yânî; rûh-i insânîde — zâhir olur.»

12336

گوش بی گوشی درین دم برگشا

بهر راز یفعل الله ما یشاء

«Şimdi can kulağını aç da (Tanrı dilediğini yapar) sırrını duymaya hazırlan, dedi.»

12337

چون صلای وصل بشنیدن گرفت

اندک اندک مرده جنبیدن گرفت

«Vuslat salâsını duyunca, ölü gibi olan âşık, yavaş yavaş kımıldamaya başladı.»

12338

نی کم از خاکست کز عشوهٔ صبا

سبزه پوشد سر برآرد از فنا

«Bir âşık topraktan aşağı değildir. Toprak bile sebâ rüzgârının cilvesi, — yânî; tohum saçmasıyla — yokluktan başını kaldırır ve yeşil çimenle örtünür.»

12339

کم ز آب نطفه نبود کز خطاب

یوسفان زایند رخ چون آفتاب

«Kezâ âşık nutfe suyundan bayağı değildir. O su bile (kün) — yâni; (ol) — hitâbının feyziyle güneş yanaklı Yûsuf'lar doğurur.»

12340

کم ز بادی نیست شد کز امر کن

در رحم طاوس و مرغ خوش سخن

«Kezâ âşık, hava'dan daha kabiliyetsiz değildir ki (kün) emrini alınca tâvus olur, güzel güzel söz söyliyen kuş olur.

Kuş cinsinin nutfesi hevâdan ibârettir diye bir söz vardır. Hz. Mevlânâ da o söze göre ifâde ediyor.

12341

کم ز کوه سنگ نبود در ولاد
ناقهٔ کان ناقه ناقه زاد زاد

«Kezâ âşık, taştan müteşekkil dağdan daha istîdâtsız değildir. Zira o, Allah'ın emrini alınca bir deve doğurdu, o deveden de bir yavru doğdu.»

Şimdi (Medâyini Sâlih) denilen mevkide vaktıyla Semûd kavmi oturuyor ve putlara tapıyordu. Sâlih (A.S.) da bunları tevhîde dâvete me'mur oldu. Eğer peygamber isen şu kayanın içinden dişi bir deve çıkar ki, çıkar çıkmaz doğursun dediler. Sâlih Peygamber, işâret edince kaya ayrıldı. İçinden dişi bir deve çıktı ve çıkar çıkmaz doğurdu. Semûdîler bu mu'cizeyi gördükleri halde inanmadılar. Hatta devenin bacaklarının sinirlerini kesmek sûretiyle öldürdüler. Yavrusu kaçtı. Sonra da Allah'ın gazâbına uğradılar.

12342

زن همه بگذر نه آن مایهٔ عدم
عالمی زاد و بزاید دمبدم

«Bu misallerin hepsinden geç; o, yokluk mayası, Emr-i İlâhî ile bir âlem doğurmadı mı, hâlâ da doğurmuyor mu?»

12343

برجهید و برطپید و شاد شاد
یك دو چرخی زد سجود اندر فتاد

«Baygın âşık hareket etti ve sevinç ile yerinden fırladı. Bir iki def'a dönerek secdeye kapandı.»

12344

گفت ای عنقای حق جان را مطاف
شکر که باز آمدی زان کوه قاف

«Âşık, Sadr-ı Cihâna hitâben dedi ki: Ey Hakkın ankâsı ve ruhun tavafgâhı; şükür ve hamdolsun ki Kaf dağından geldik.»

Bu ve gelecek beytler âşık tarafından Sadr-ı Cihâna hitâben söylenilmiş ise de hakîkatte ezelî ve ebedî maşûk olan Allah'adır.

12345

ای سرافیل قیامتگاه عشق
ای تو عشق عشق و ای دلخواه عشق

«Ey aşk kıyâmetinin İsrâfil'i, ey aşkın ma'şûku ve aşkın gönül arzûsu.»

Malûm ya, İsrâfil (A.S.) nefh-i sûra me'mur bir melektir. Sur'u bir borudur diye ta'rîf ediyorlar. Herhalde bildiğimiz borulardan olmayacaktır. Onu birinci üfleyişinde bütün canlı mahlûkât ölecek, ikinci üfleyişinde yeniden dirilecektir. Âşık, ölü bir halde baygınken Sadr-ı Cihân'ın nefesiyle kendisine geldiği için ona: «Ey aşk kıyâmetinin İsrâfil'i» diye hitâbediyor.

12346

اول این خلعت که خواهی دادنم
گوش خواهم که نهی بر روزنم

«Bana vereceğin ilk hil'at olmak üzere, pencereme — yânî; ağzıma — kulağını dayamanı isterim.»

12347

گرچه میدانی بصفوت حال من
بنده‌پرور گوش کن اقوال من

«Kalbim tertemizdir, bu yüzden halimi bilirsin... Ey kulları yetiştiren, ey kullarına lütuflarda bulunan sevgili, sözlerimi duy!..»

12348

صد هزاران بار ای صدر فرید
ز آرزوی گوش تو هوشم پرید

«Ey misli olmıyan Sadr-ı Cihân; yüzbinlerce kerre, halimi senin dinlemen arzusuyla aklım uçuyordu.»

12349

آن سمیعی تو و آنرا صفای تو
وان تبسمهای جان افزای تو

«Nice zamandır sözlerimi dinlemeni, derdimi duymanı, o cana canlar katan gülüşlerini,»

12350

آن نیوشیدن کم و بیش مرا
عشوهٔ جان بد اندیش مرا

«Benim eksik, artık sözlerimi işitmeni, benim kötülükler düşünen canımın işvesini, düşünüp durdum, özleyip yattım.»

12351

قلبهای من که آن معلوم تست
بس پذیرفتی تو چون کان درست

«Benim sence malûm olan kalp akçelerimi sağlam para gibi kabul ettin.»

12352

بهر گستاخی شوخ غرهٔ
حلمها در پیش حلمت ذرهٔ

«Münâsebetsiz ve mağrur bir terbiyesizin ettiği küstahlık için gösterdiğin hilim karşısında bütün hilimler bir zerre gibi kalır.»

12353

اولا بشنو که چون ماندم ز شست
اول و آخر ز پیش من بجست

«Evvelâ dinle: hizmetinden ayrıldığım andan itibaren benim için ne evvel kaldı, ne âhir... Ön de gözümden kalktı, son da!...»

12354

ثانیاً بشنو تو ای صدر ودود
که بسی جستم ترا ثانی نبود

«Ey muhabbetli ve şefkatli Sadr-ı Cihân! Sâniyen şunu da işit ki: çok aradımsa da sana bir ikinci bulamadım, çünki nazîrin yoktu.»

12355

ثالثاً تا از تو بیرون رفته‌ام
گوییا ثالث ثلاثه گفته‌ام

«Üçüncü olarak malûmun olsun ki senden ayrılıp uzaklaşınca (Allah üçün biridir) demiş gibi oldum.»

12356

رابعاً چون سوخت ما را مزرعه
می‌ندانم خامسه از رابعه

«Dördüncüsü bizim varlık tarlası, hicran ateşiyle yanalıdan beri, hamseyi râbiadan fark edemez oldum.»

12357

هرکجا یابی تو خون بر خاکها
پی بری باشد یقین از چشم ما

«Her nerede, topraklar üstünde kan görürsen, hiç şüphe etme ki, bizim gözümüzden akmıştır.»

12358

گفت من رعدست و این بانگ و حنین

ز ابر خواهد تا ببارد بر زمین

«Sözlerim ve feryadü figanım adetâ gök gürültüsüdür; bu ses ve inilti yeryüzüne bulutlardan yağmur yağdırmasını — yânî; göz yaşımın dökülmesini — istiyor.»

12359

من میان گفت و گریه می‌تنم

یا بگریم، یا بگویم چون کنم

«Ben söylemekle ağlamak arasında dolanıyorum. Ya ağlıyorum, ya söylüyorum; ne yapayım?»

12360

گر بگویم فوت میگردد بکا

ور بگریم چون کنم شکر و ثنا

«Eğer söyleyecek olsam ağlıyamam. Fakat, ağlayacak olsam, sana nasıl şükreder ve seni nasıl senâ edebilirim?»

12361

می‌فتد از دیده خون دل شها

بین چه افتادست از دیده مرا

«Şâhım; gözümden kalbimin kanı akıyor, bak ki gözümden neler dökülüyor?»

12362

این بگفت و گریه در شد آن نحیف

که بدو بگریست هم دون و شریف

«O zayıf âşık, bunları söyledi ve ağlamaya başladı. Öyle ki onun ağlayışına aşağılık kişiler de, yüce kişiler de göz yaşı döktüler.»

12363

از دلش چندان برآمد های و هو
حلقه کرد اهل بخارا گرد او

«Kalbinden öyle bir feryâd yükseldi ki, Buhâra halkı onun etrafında toplandı ve halka teşkîl etti.»

12364

خیره گویان خیره گریان خیره خند
مرد و زن خرد و کلان حیران شدند

«Hayran hayran söylüyor, hayran hayran ağlıyor, hayran hayran gülüyordu. Erkek, kadın, küçük, büyük onun haline hayran kalmıştı.»

12365

شهر هم همرنگ او شد اشک ریز
مرد و زن درهم شده چون رستخیز

«Şehir halkı da onun gibi ağlamaya başlamış, kıyâmet günü gibi erkek kadın biribirine karışmıştı.»

12366

آسمان می‌گفت آن دم با زمین
گر قیامت را ندیدستی ببین

«Gökyüzü, yeryüzüne : eğer kıyâmeti görmedinse, işte gör! diyordu.»

12367

عقل حیران که چه عشقست و چه حال
تا فراق او عجبتر یا وصال

«Akıl, bu nasıl aşk ve ne haldir. Acabâ onun firâkı mı daha ziyâde hayrete lâyıktır, yoksa visâli mi? diye hayran olmuştu.»

12368

چرخ برخوانده قیامت نامه‌را
تا مجره بردریده جامه‌را

«Gök, o anda kıyâmetnâmeyi okumuş, saman oğrusu dedikleri kehkeşâna varıncaya kadar elbisesini yırtmıştı.»

12369

بادو عالم عشق‌را بیگانگی
اندر و هفتاد و دو دیوانگی

«İki âlem de aşka yabancıdır. Aşkta yetmiş iki türlü dîvânelik vardır.»

12370

سخت پنهانست و پیدا حیرتش
جان سلطانان جان حسرتش

«Aşk çok gizlidir amma hayreti âşikârdır. Ruh sultanlarının, canları bile ona hasrettir.»

12371

غیرهفتاد و دو ملت کیش‌او
تخت شاهان تخته بندی پیش‌او

«Aşk'ın mezhebi, yetmiş iki milletten başkadır. Padişahların tahtı, onun indinde bir tahta parçasından ibarettir.»

12372

مطرب عشق این زند وقت سماع
بندگی بند و خداوندی صداع

«Aşk sazendesi, terennüm esnâsında şunu çalar: bendelik bir kayıttır, efendilik de baş ağrısından ibarettir.»

Âşık ise bu iki kayıttan da kurtulmuştur.

12373

پس چه باشد عشق دریای عدم

در شکسته عقل‌را آنجا قدم

«O halde aşk nedir? Yokluk deryasıdır ki orada aklın ayağı kırıktır.»

12374

بندگی و سلطنت معلوم شد

زین دو پرده عاشقی مکتوم شد

«Bendelik ve sultanlık malûm oldu, âşıklık ise bu iki perde ardında gizli kaldı.»

12375

کاشکی هستی زبانی داشتی

تا زهستان پرده‌ها برداشتی

«Keşke varlığın dili olsaydı da var olanların perdelerini kaldırsaydı.»

Yânî; mevcut görünenlerin hakîkaten var olmadıklarını, ezelî ve ebedî varlığın ancak Allah'a mahsus olduğunu bildirseydi.

12376

هرچه گویی ای دم هستی ازان

پردهٔ دیگر برو بستی بدان

«Ey varlık nefesi! O'nun hakkında ne söylesen her sözünle bil ki, O'nun üzerine bir perde daha örtmüş olursun!..»

12377

آفت ادراك آن حالست و قال

خون بخون شستن محالست و محال

«Vücud sırrını idrak etmenin âfeti hâl ve kaaldir. Nitekim kanı kanla yıkamak muhaldir.»

12378

من چو باسودا بیانش محرمم

روز و شب اندر قفص در میدمم

«Ben, Hakkın âşıklarının esrârına mahrem olduğum için gece gündüz bu varlık kafesi içinde O'ndan bahsederim.»

12379

سخت مست و بیخود و آشفته

دوش ای جان برچه پهلو خفته

«Ya Mevlânâ; çok mest, kendinden geçmiş ve müstağrak bir halde bulunuyorsun. Dün gece hangi tarafın üstüne yattın?»

12380

هان هان هشدار برناری دمی

اولا برجه طلب کن محرمی

«Aklını başına al! Derin hakîkatlerden bahsetmek suretiyle ateşe üflüyorsun. Evvelâ sıçra ve kalk da bir mahrem ara!»

12381

چون ز راز و ناز او گوید زبان

یا جمیل الستر گوید آسمان

«Dil, aşk'ın sırrından ve nâzından bahsedecek olsa gökler: (Ey setr-i lâtîf olan Allah, o müstağrak âşıkın sırrını nâmahremden setret) diye duâ ederler.»

12382

ستر چه در پشم و پنبه آذرست

تا همی پوشیش او پیدا ترست

«Aşkı gizlemek nedir? Yün ve pamuk içinde ateş saklamak gibidir ki saklandıkça ve pamuğu artırıldıkça alev daha ziyâde meydana çıkar.»

12383

چون بکوشم تا سرش پنهان کنم

سر بر آرد چون علم اینك منم

«Aşkın sırrını gizlemek istedikçe o: işte ben buradayım, diyerek sancak gibi başını kaldırır ve kendini gösterir.»

12384

رغم انفم گیردم او هر دو گوش

کای مدمغ چونش می‌پوشی بپوش

«Bana inat olarak o, iki kulağımdan tutar da: hey sersem, beni nasıl örter ve gizlersin, ört bakalım der!»

12385

گویمش رو گرچه پرجوشیدهٔ
همچو جان پیدایی و پوشیدهٔ

«Ben de ona derim ki: her nekadar coşmuş isen de, haydi git; sen can gibisin, hem âşikâr, hem de gizlisin.»

12386

گوید او محبوس خنبست این تنم
چون می‌اندر بزم خنبك میزنم

«Aşk der ki: Benim vucûdum ten küpünde mahpustur. Ben de âşıklar meclisinde şarap gibi terennüm ederim.»

12387

گویمس زان پیش که گردی گرو
تا نیاید آفت مستی برو

«Ben de ona derim ki: bir yere rehin olmadan ve sana mestlik âfeti gelmeden evvel git.»

12388

گوید از جام لطیف آشام من
یار روزم تا نماز شام من

«Aşk der ki: ben lâtif içilen kadehle akşam namazına kadar gündüzün dostuyum.»

Burada **kadehden** maksat: Aşkın cismi, **rûz**: Müddet-i hayat, **akşam namazı** da: Ölümdür.

12389

چون بیاید شام دزدد جان من
گویمش واده که نامد شام من

«Akşam gelip de benim kadehimi çalınca ona kadehimi geri ver, henüz benim akşamım — yânî; ölümüm — gelmedi derim.»

12390

زان عرب بنهاده نام می مدام
زانکه سیری نیست میخوررا مدام

«Arablar şaraba (Müdâm) adını koymuşlardır. Çünkü şarap müptelâsı için doymak yoktur.»

12391

عشق جوشد بادۀ تحقیق را
او بود ساقی نهان صدیق را

«Hakikat şarâbını aşk coşturur ve doğru sözlü, doğru özlü âşıka gizlice sakilik eden aşktır.»

12392

چون بجوئی تو بتوفیق حسن
باد آب جان بود ابریق تن

«Allah'ın inâyetiyle aşka ulaşmayı dilersem şarap can suyudur, sürahi de beden...»

12393

چون بیفزاید می توفیق را
قوت می بشکند ابریق را

«Allah'ın Tevfiki, şarabını arttırınca, şarabın kuvveti sürâhiyi kırar.»

Yânî; cesedi ifnâ eder.

12394

آب گردد ساقی وهم مست آب
چون مگو والله اعلم بالصواب

«O mertebede sâkî de su kesilir, sarhoş da... Bu nasıl olur deme, doğruyu en iyi bilen Allah'tır.»

Yânî; vahdet-i mutlaka zuhûr eder ve sâlikin benliği ortadan kalkar. Bu hali de zevken duymuş olan arifler anlar.

12395

پرتو ساقیست کاندر شیره رفت

شیره بر جوشید و رقصان گشت زفت

«Şaraba vuran ışık, sâkinin ışığıdır. Şarap, bu ışıkla coşar, köpürür, oynar, kuvvetlenir.»

12396

اندرین معنی بپرس آن خیره را

که چنین کی دیده بودی شیره را

«Gayri sen o şaşkına sor: Sen şarabın bu halini ne vakit gördün?»

Malûm ya, üzümü sıkarlar, suyunu küpe doldurup bırakırlar. Biraz zaman geçince şıra kendi kendine kaynamaya başlar. Aşk şarabı da öyledir. O da gönülde cûş ve huruşa gelir.

12397

بی تفکر پیش هر داننده هست

آنکه باشوریده شوراننده هست

«Her âlimin düşünmeksizin malûmudur ki, her kaynayanın bir kaynatanı vardır. Binaenaleyh sûrî şarabı küpün içinde, aşk şarabını da gönülde kaynatan Allah'dır.»

«UZUN BİR AYRILIĞA VE PEK ÇOK İMTİHANLARA MARUZ KALAN BİR ÂŞIĞIN HİKÂYESİ»

12398

یک جوانی بر زنی مجنون بدست

می‌ندادش روزگار وصل دست

«Bir genç, bir kadına çılgınca âşıktı, fakat bir türlü vuslat zamanını elde edemiyordu.»

12399

بس شکنجه کرد عشقش بر زمین

خود چرا دارد ز اول عشق کین

«Kadının aşkı o gence çok eziyet ediyordu. Aşk ibtidâ âşıka neden kin bağlar?»

12400

عشق از اول چرا خونی بود

تا گریزد آنکه بیرونی بود

«Aşk evvelden niçin kanlı ve merhametsiz olur? Haricî olan aşkın bırakıp savuşması için.»

12401

چون فرستادی رسولی پیش زن

آن رسول از رشك گشتی راهزن

«O genç, kadına bir adam gönderecek olsa, giden adam, hasedinden âdetâ eşkiyâ olur, vuslat yolunu vururdu.»

12402

ور بسوی زن بنشتی کاتبش

نامه‌را تصحیف خواندی نایبش

«Sevgilisine bir mektup yazıp yollasa okuyan, kelimeleri yanlış okurdu.»

12403

ور صبارا پیك کردی در وفا

از غباری تیره گشتی آن صبا

«Eğer sabâ rüzgârını vefâsını arzetmek üzere gönderse, rüzgâr, toza dumana gark olur, kararırdı.»

12404

رقعه گر برپر مرغی دوختی

پر مرغ از تف رقعه سوختی

«Eğer mektubunu bir kuşun kanadına bağlayıp göndermek istese, mektubun âteşnâk ibâresinden kuşun kanadı yanardı.»

12405

راههای چاره‌را غیرت ببست

لشکر اندیشه‌را رایت شکست

«Çâre yollarını Allah'ın gayreti kapamış ve düşünce ordusunun sancağını kırmıştı.»

Saad bin Ubâde, yahut Saad bin Muaz harîminde bir yabancı olanı onu öldüreceğini huzuru Peygamberde söylemesi üzerine Aleyhisselât Efendimiz: **«Saad hakikaten kıskançtır. Ben de kıskancım. Allah ise bizden ziyâde kıskançtır. Kıskançlığı dolayısiyle fuhşiyyâtın gizlisini de, aşikâresini de haram kılmıştır»** buyurmuştur.

12406

بود اول مونس غم انتظار
آخرش بشکستگی هم ز انتظار

«İbtidâları, intizar — yânî; bekleme —, onun gamm-ı mûnisi olmuştu. Sonra intizardan da kırıklık — yânî; usanç — duydu.»

İntizâr, yânî; bekleme her türlüsüne kadar iz'aç edicidir. **«Beklemek ateşden daha şiddetlidir.»**

12407

گاه گفتی کین بلای بی‌دواست
گاه گفتی بی‌حیات جان ماست

«O genç âşık, ba'zan: bu, ilâcı bulunmayan bir belâdır; ba'zan da: hayır, rûhumuzun hayâtıdır derdi.»

12408

گاه هستی زو بر آوردی سری
گاه او از نیستی خوردی بری

«Kâh onda bir varlık görünür, visâle çâre aramaya kalkışırdı. Kâh yokluktan meyve yerdi — yânî; aczine ve kudretsizliğine hükmederek yokluk mertebesine ererdi —.»

12409

چونکه بروی سردگشتی این نهاد
جوش کردی گرم چشمهٔ اتحاد

«Bu tabiat, — yânî; tedbir ve tasarrufa çalışma — ona soğuk görününce, birlik çeşmesi onun hakkında cûş ve hurûş'a geldi.»

12410

چونکه بابی برگی غربت بساخت
برگ بی برگی بسوی او بتاخت

«Gurbet kudretsizliğiyle hemhâl olunca, kudretsizlik kudreti ona koştu.»

Kudretsizlik kudreti : Allah'ın havl ve kudretine karşı insanın kendi acz ve meskenetini anlamasıdır ki bir hidâyettir.

12411

خوشه‌های فکرتش بی‌کاه شد
شب روان‌را رهنما چون ماه شد

«Onun fikir başakları samandan, kabuktan kurtuldu da, gece karanlığında gidenlere Ay gibi yol gösterici oldu.»

Yânî; irşâd mertebesini buldu.

12412

ای بسا طوطی گویای خمش
ای بسا شیرین روان و روترش

«Ey sâlik; sükût ederken lisânı hâl ile söyleyen ne kadar dudu vardır. Rûhen tatlı, fakat ekşi suratlı ne kadar kimseler mevcuttur.»

İşte o genç de onlardan olmuştu. Sâlikleri, sözden ziyâde hâliyle irşâd ediyordu. Böyle hem susmuş, hem söyler nasıl olabilir? diye bir süâli mukaddere karşı Hz. Mevlânâ ölüleri misâl olarak îrâd ediyor ve diyor ki :

12413

رو بگورستان دمی خاموش نشین
آن خموشان سخنگورا ببین

«Mezarlığa git de orada bir müddet sessizce otur. Oradaki susmuş söyleyenleri gör.»

12414

لیک اگر یکرنگ بینی خاکشان

نیست یکسان حالت چالاکشان

«Lâkin onların toprağını bir görsen de, onların halleri müsâvi değildir.»

12415

لحم و شحم زندگان یکسان بود

آن یکی غمگین دگر شادان بود

«Dirilerin de etlèri ve yağları birdir. Fakat onlardan ba'zıları gamlı, ba'zıları şâd olurlar.»

12416

تو چه دانی تا ننوشی قالشان

زانکه پنهانست بر تو حالشان

«Sen onların sözünü işitmeyince mâhiyyetlerini ne bilirsin? Çünkü halleri sana gizlidir.»

12417

بشنوی از قال های و هوی را

کی ببینی حالت صد توی را

«Onların sözünden bir takım hây ve huy duyarsın; fakat yüz kat gizli olan sırlarını nasıl görür ve anlarsın?»

12418

نقش ما یکسان بضدها متصف

خاك هم یکسان روانشان مختلف

«Bir olan sûretimizde bile birbirine zıd vasıflar var. Toprak da bir ama ruhlar ayrı ayrı...»

12419

همچنین یکسان بود آوازها

این یکی پردود وان پرنازها

«Bunlar gibi, sesler de, boğazdan çıkmak ve havayı dalgalandırmak

itibarıyle birdir. Öyle olmakla beraber, ba'zıları dumanlı — yâni; müessir — ba'zıları da nazlıdır.»

Hattâ hayvanlarda bile böyledir.

12420

بانگ اسبان بشنوی اندر مصاف

بانگ مرغان بشنوی اندر طواف

«Muhârebe meydanında atların kişnemelerini, koşuşup, uçarken kuşların cıvıltılarını duyarsın.»

12421

آن یکی از حقد و دیگر ز ارتباط

آن یکی از رنج و دیگر از نشاط

«Birisi kızgınlığından kişner, öbürü arkadaşları ile birleşme yüzünden cıvıldar. Biri derdinden bağırır, obiri neş'esinden.»

12422

هرکه دور از حالت ایشان بود

پیشش آن آوازها یکسان بود

«Fakat onların hallerini anlamaktan uzak olana o sesler hep birdir.»

Bir misal daha :

12423

آن درختی جنبد از زخم تبر

وان درخت دیگر از باد سحر

«Ağacın biri balta yarasıyla kımıldar, diğer ağaç ise seher vakti esen rüzgârla sallanır.»

12424

بس غلط گشتم ز دیك مرده ریك

زانكه سرپوشیده می‌جوشید دیك

«Bu arda kalası tencere yüzünden çok yanıldım. Çünki kapağı kapalı kaynıyor.»

Buradaki **tencereden** maksat : İnsanlardır. Ağzı kapalı olması da onların içinden pazarlıklı olması, mahiyyetlerinin çabucak anlaşılamamasıdır.

12425

جوش نوش هر کست گویدیا

جوش صدق و جوش زور و ریا

«Herkesin kaynayışı sana gel der. Fakat o kaynayışın sâdık olanı ve mürâî olanı vardır.»

12426

گر نداری دیده‌های روشناس

رو دماغی دست‌آور بوشناس

«Eğer insanları yüzünden tanıyan gözlerin yoksa, git de, kokudan anlayan bir dimağ elde et.»

Kokudan anlayan; bir kişinin zâhir halinden bâtınına intikal eyleyen mürşid-i kâmil demektir.

12427

آن دماغی که بران گلشن تند

چشم یعقوبان هم اوروشن کند

«Öyle bir dimağ ki hakîkat gülşeninde dolaşır. Yâkubların gözünü bile o dimağ parlatır.»

Malûm ya Ya'kub (A.S.) ın Hz. Yûsuf'un hasreti ile ağlamasından gözleri görmez olmuştu. Sonra Yûsuf (A.S.) ın gönderdiği gömlek, yüzüne sürülünce yeniden görmeye başladı. Hz. Mevlânâ diyor ki : Ey sâlik, senin gözlerin hakîkatı görmüyorsa bir mürşid-i kâmile iltica et...

12428

هین بگو احوال آن خسته جگر

کز بخارا دور ماندیم ای پسر

«Oğul; Buhârâ'dan uzak kaldık — yânî; Buhârâlı âşıkın kıssasını geciktirdik. — Artık o yüreği yaralı âşıkın ahvâlini söyle.»

«ÂŞIKIN MÂ'ŞÛKUNU BULMASI, BİR ŞEYİ ARAYANIN ONU MUTLAKA BULACAĞININ BEYÂNI»

12429

کان جوان درجست و جو بد هفت سال

از خیال وصل گشته چون خیال

«O genç, yedi sene sevgilisini bulmak için çâre aramış, vuslat hayâliyle kendisi hayal gibi olmuştu.»

12430

سایهٔ حق بر سر بنده بود

عاقبت جوینده یابنده بود

«Allah'ın inâyet ve hidâyeti gölgesi, kulun başı üstündedir. Bir şeyi arayan o sâyede bulur.»

12431

گفت پیغمبر که چون کوبی دری

عاقبت زان در برون آید سری

«Hz. Peygamber buyurmuştur ki: bir kapıyı çalınca o kapıdan bir baş zuhûr eder.»

Hadîs-i şerifte: **«Bir kimse bir kapıyı çalar ve çalmaya devâm ederse kapı açılır, o da içeri girer»** buyrulmuştur.

12432

چون نشینی بر سر کوی کسی

عاقبت بینی تو هم روی کسی

«Bir kimsenin mahallesi kenârında oturursan nihâyet o kimsenin yüzünü görürsün.»

12433

چون ز چاهی میکنی هر روز خاك

عاقبت اندر رسی در آب پاك

«Her gün kuyudan bir parça toprak kazarsan âkıbet temiz suya erişirsin.»

12434

جمله داند این اگر تو نگروی

هرچه میکاریش روزی بدروی

«Sen tasdîk etmesen de cümle âlem bunu bilir ki: her ne ekersen günün birinde o ektiğini biçersin.»

12435

سنگ بر آهن زدی آتش نجست

این نباشد ور بباشد نادرست

«Çakmak taşını demire vurunca kıvılcım sıçramaması olur mu? Olsa bile nâdiren vâki' olur.»

12436

آنکه روزی نیستش بخت و نجات

ننگرد عقلش مگر در نادرات

«Bir adamın bahtı yaver olmaz, bir adamın nasibinde kurtuluş bulunmazsa o adam, ancak nadir olan şeylere bakar.»

12437

کان فلان کس کشت کرد و بر نداشت

وان صدف برد و صدف گوهر نداشت

«Filân kimse ekin ekti de mahsül almadı, filân kimse de sadef buldu, fakat içinde inci yoktu.»

12438

بلعم باعور و ابلیس لعین

سود نامد شان عبادتهای دین

«Kezâ Bel'am bin Bâûr ile şeytâna ettikleri dînî ibâdetlerden fayda gelmedi der de,»

12439

صد هزاران انبیا ورهروان

ناید اندر خاطر آن بد کمان

«Yüz binlerce peygamber ve evliyânın ibâdetle yararlandıkları o sûi zan sahibinin hatırına gelmez.»

این دورا گرده تاریکی دهد
دردلش ادبار جز آنکی نهد

«O sûizan sahibi Bel'am ile şeytanın kötü âkıbetini hüccet tutar ki onların kalbine zulmet getirir. Bedbahtlık, onun kalbinde zulmetten başka ne hâsıl eder.»

12441

پس کسانکه نان خورد دلشاداو
مرگ او گردد بگیرد در گلو

«Çok kimse var ki sevinçle ekmek yerken o ekmek boğazında kalır da ölümüne sebep olur.»

12442

پس تو ای ادبار روهم نان مخور
تا نیفتی همچواو در شر و شور

«O halde ey bedbaht kimse! Sen de o boğazında ekmek kalıp da boğulan kimse gibi tıkanıp ölmemek için, ekmek yeme...»

12443

صد هزاران خلق نانها میخورند
زور می‌یابند و جان می‌پرورند

«Yüz binlerce halk ekmek yer, onunla can besleyip kuvvet bulur.»

12444

تو بدان نادر کجا افتادهٔ
گر نه محرومی و ابله زادهٔ

«Eğer o idrakten mahrum budala oğlu değilsen böyle nâdir vukuâta neden düşüp bağlandın?»

12445

این جهان پر آفتاب و نور ماه
او بهشته سرفرو برده بچاه

«Bu Dünya Güneşin ziyâsı ve Ay'ın nûr'u ile münevver iken, nâdiren

zuhûr eden vak'alara bağlanan kimse, o Dünyayı bırakmış da başını kuyuya sokmuş.»

12446

که اگر حقست پس کو روشنی

سر ز چه بردار و بنگر ای دنی

«Eğer Dünyâda Güneş ve Ay varsa aydınlık nerededir? deyip duran ey denî kimse, başını kuyudan çıkar da etrâfına bak!»

12447

جمله عالم شرق و غرب آن نور یافت

تا تو در چاهی نخواهد بر تو تافت

«Bütün Dünya... doğu, batı o nûrla nûrlanmıştır. Fakat, sen kuyuda bulunduğun için o nûr, seni aydınlatmıyor.»

12448

چه رها کن رو بایوان کردم

کم ستیز اینجا بدان کاللج شوم

«Kuyuyu terk et de bağlar bahçeler tarafına git, bu hususta inad edip durma ki inat ve cidâl uğursuzdur.»

12449

هین مگو کاینك فلانی کشت کرد

در فلان سالی ملخ کشتش بخورد

«Aklını başına al da: filân kimse filân sene ekin ekmişti. Lâkin ekinini çekirge yedi.»

12450

پس چرا کارم که اینجا خوف هست

من چرا افشانم این گندم ز دست

«O halde ben niçin ekeyim, çekirge tehlikesi vardır. Niçin elimdeki bu gıdâyı böyle tehlikeli bir işe serpeyim? deme.»

Hz. Mevlânâ birkaç beyt evvel: «Her ne ekersen bir gün biçersin» demişti. Buradaki ekinden maksat tâat ve ibadâtta bulunmaktır. Hadis-i Şerifte: **«Dünya Âhiretin tarlasıdır»** buyurulmuştur.

Ekini çekirge yemesi, yahut başka bir âfete uğraması gibi ba'zı nâdir vak'alar olursa da, ekilenin biçilmesi umumî kaidedir. Taât ve ibâdât ekenlerin sevab mahsulü biçecekleri de şüphesizdir. Binâenaleyh böyle nâdir vukûâta bağlanıp da «Güneş'in ziyâsıyla Ay'ın nûr'u nerede?» diyenler tâat ve ibâdâtta bulunmayanlar gibidir. Aydınlığı görmek için başını kuyu ağzına sokmak değil, oradan çıkarıp gökyüzüne tevcîh etmek gerektir.

12451

وانکه او نکذاشت کشت و کاررا

پر کند کوری تو انبارارا

«Ekin ekmeyi — yânî; tâât ve ibâdâtta bulunmayı — terk etmeyen kimse, senin vehmin ve tenbelliğine rağmen anbârını — yânî; defteri a'mâlinin sevap hanesini — doldurur.»

Hz. Mevlânâ bu nasîhatlardan sonra kıssaya avdetle diyor ki :

12452

چون دری می کوفت او از سلوتی

عاقبت در یافت روزی خلوتی

«O genç âşık da, ümitle bir kapıyı çalıp duruyordu; nihâyet bir gün sevdiğiyle halvet oldu ve vuslata erdi.»

12453

جست از بیم عسس شب او بباغ

یار خودرا یافت چون شمع و چراغ

«O âşık, bekçinin korkusundan gece vakti bir bağa girmiş, sevgilisini orada mum ve kandil gibi ziyâ verir bir halde bulmuştu.»

12454

گفت سازنده سببرا آن نفس

ای خدا تو رحمتی کن بر عسس

«O âşık, müsebbib'ül-esbâb olan Cenâb-ı Hakka hamdederek dedi ki : (Yârabbî, sen bekçiye rahmet et.»

Çünki ondan korkup bağa girmesi, sevgilisini bulmaya sebep olmuştu.

12455

ناشناسا تو سببها کرده

از در دوزخ بهشتم برده

«Yine o genç âşık diyordu ki : İlâhî; sen anlaşılmaz sebepler yaratmışsın, beni Cehennem kapısından Cennet'e götürmüşsün.»

12456

بهر آن کردی سبب این کاررا

تا ندارم خوار من یک خاررا

«Benim bir dikeni bile hor, hakîr tutmamaklığım için bu bekçi işini sebep kılmışsın.»

Bâzı haller vardır ki ibtidâsında kerîh görünür, fakat sonu hayır olur ki Cenâb-ı Hak .

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

Yânî : **«Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur[98].»** buyurmuştur. Kıssada olduğu gibi o genç âşık, bekçinin kovalamasını hoş görmemiş, lâkin ondan kaçıp bağa girdiği için sevgilisini bulmuştur.

Hz. Mevlânâ bundan sonra diyor ki :

12457

در شکست پای بخشد حق پری

هم ز قعر چاه بکشاید دری

«Allah, ayağı kırılmış olana kanat verir, kuyunun dibinden de bir kurtuluş kapısı açar.»

Onun için insan bir felâkete uğrayınca ye'se düşmemeli, Cenâb-ı Hakkın zuhûr edecek lûtuf ve keremini beklemelidir.

Denilmiştir ki : **«Müşkiller kapısını uçan Hak Sübhâne eğer bir kapıyı kaparsa binlerce necât kapısını açar.»**

Cenâb-ı Pîr lisân-ı İlâhîden diyor ki :

---

(98) Sûrei Bakara : 216.

12458

تو مبین که بر درختی یا بچاه

تو مرا بین که منم مفتاح راه

«Ey kulum, sen kendinin ağaç üstünde, yâhut kuyu dibinde kaldığına bakma. Benim lûtuf ve keremime bak ki hidâyet ve necât yolunu açan benim.»

Bundan sonra Hz. Mevlânâ :

12459

گر تو خواهی باقی این گفت و گو

ای اخی در دفتر چارم بجو

«Ey birâder; hikâyenin alt tarafını anlamak istersen Mesnevî'nin dördüncü cildinde ara.» diyerek üçüncü cilde nihâyet veriyor.

ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU

MEVLÂNÂ CELÂLÜDDİN-İ RÛMÎ

MESNEVİ

Terceme ve Şerheden

TÂHİR - UL - MEVLEVÎ

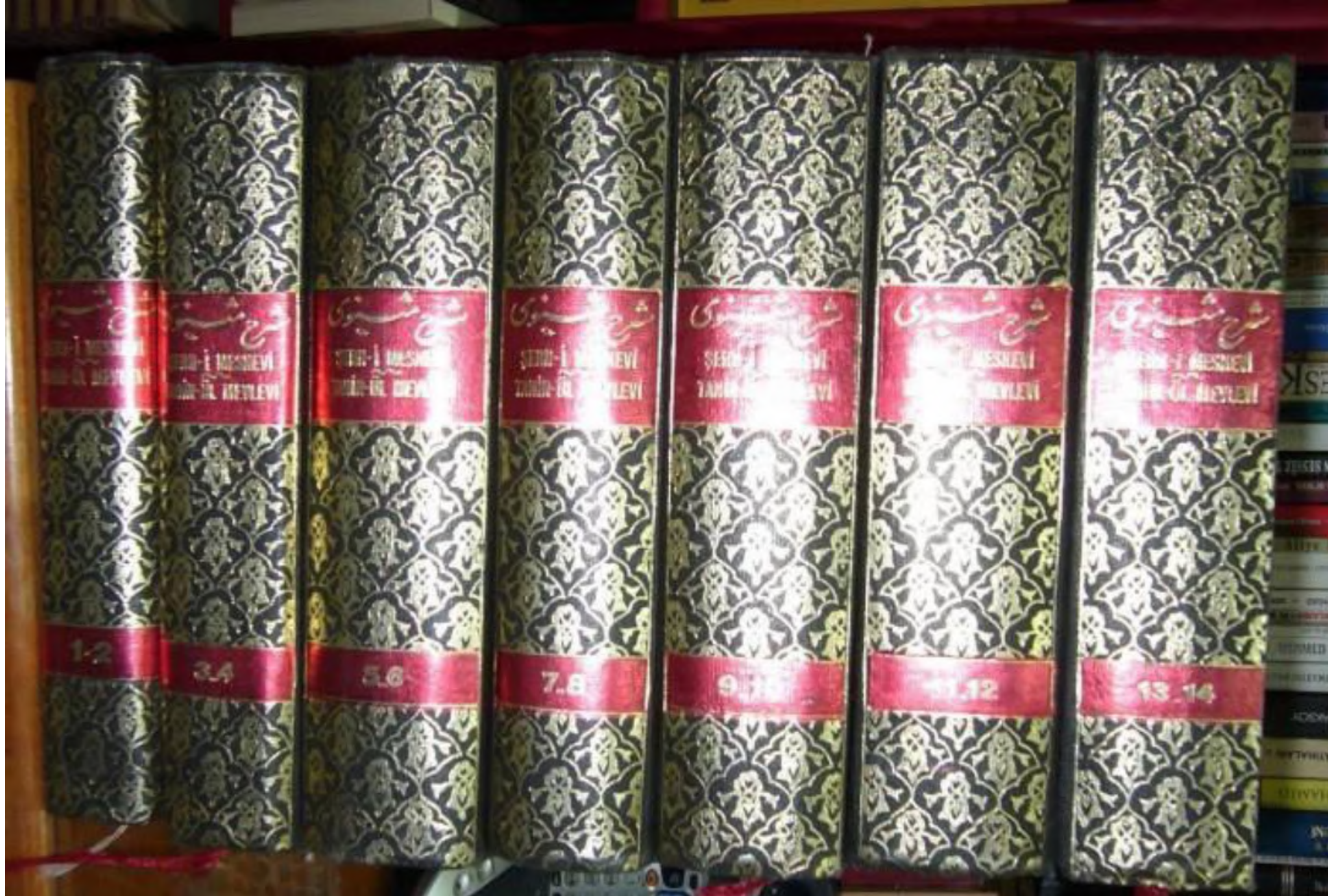
CİLT : 3

KİTAP : 2

ŞAMİL YAYINEVİ

Klodfarer Cad. No.8 Türbe - ISTANBUL Tel. : 28 40 51

شرح مثنوی
ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3.4
5.6
7.8
11.12
13 14

MEVLÂNÂ CELÂLÜDDÎN-İ RÛMÎ

MESNEVİ

Terceme ve Şerheden

TÂHİR - UL - MEVLEVÎ

CİLT : 4
KİTAP : 1

ŞAMİL YAYINEVİ
Ceridohane Sokak Aydın Han Nu. 5
Cağaloğlu - ISTANBUL Tel. : 28 40 51

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Bu faydası en ulu olan en güzel konağa dördüncü göçtür. Bahçeler nasıl gök gürleyince sevinir, gözler nasıl güzel uykuyla uzlaşırsa; bunu görünce de âriflerin gönülleri öyle sevinir, öyle neşelenir. Ruhların huzuru, bedenlerin şifâsı bu dördüncü göçtedir. Bu göç, tam ihlâs sahiplerinin sevip istedikleri, yolcuların dileyip arzuladıkları gibidir. Gözlere nurdur, ruhlara neşe. Devşirenlere yemişlerin en güzeli, en iyisi... Dileklerin, isteklerin en hoşu, en ulusudur. Hastayı, doktoruna çeker, götürür. Âşıkı, sevgilisine alır, ulaştırır. Hamdolsun Allah'a, bu dördüncü göç, ihsanların en büyüğüdür, dilenen şeylerin en nefisîdir. Ülfet zamanını yeniler, mihnet çekenlerin güçlüğünü kolaylaştırır. Hak'tan uzak kalan, buna bakar, okursa teessüfünü artırır. Kutluluğa eren kişinin de sevincini, şükrünü çoğaltır. Hanende kadınlar kendilerini bezerler ya işte bunu okuyan kişinin gönlünde de, o hanendelerin göğüslerine asıp taktıkları inci, elmas ve mücevherlerden meydana gelen sevinçten ziyâde bir sevinç ve neşe hâsıl olur. Bu, ilim ve amel ehline mükâfâttır! Bu dördüncü göç, doğmuş bir dolunaya benzer. Gitmişken geri gelen devlet gibidir. Umanların ümit üstüne ümitlerini artırır durur. İbâdette bulunanların, önden gidip konak yerlerini ve ihtiyaçları olan şeyleri hazırlar. Düşkün ümitleri tekrar şahlandırır. Yolcunun sıkışmış, sönmüş ricâsını tekrar yayar, döşer. Bu dördüncü cilt, dağılmış bulutlar arasından doğan güneşe benzer; ashabımızın nurdur, ardımızdan gelenlere define! Hak'dan şükretmek için tevfik dileriz; çünki şükür, elde olan nîmete bir bağdır, nimetin fazlası da onunla elde edilir. Ancak Allah'ın dilediği olur.

Beni mahzun eden şeylerden biri de şu: Ben uyuyordum

Hava güzel ve serin serin esiyordu, ben de o serinlikle dalmış kalmıştım

Meşe ağacına boz renkli bir güvercin konmuştu. O güvercin beni çağırıncaya kadar dalakalmışım.

Güzel güzel ötüyor, bu ötüşlerle ağlayıp duruyordu.

O ağlamaya başlamadan ben, aşkımdan ağlamaya başlasaydım

Suadaya sevgimden feryadedip ağlamaya koyulsaydım nadim olmaz, teselli bulurdum...

Fakat ne fayda? O, benden önce ağlamaya başladı, beni de ağlattı.

Evet, onun ağlaması beni de ağlattı da dedim ki: Fazilet, bu işte önayak olanındır! Allah gelip geçenlere de rahmet etsin, geleceklere de. Vâdine vefâ edenlere de, kendilerini bunlara benzetenlere de! Tanrı, ihsâniyle, keremiyle, büyük lûtuf ve in'amiyle hepsine rahmet etsin! Şüphe yok ki o, istenenlerin en hayırlısıdır, umulanların en yücesi! «Allah, korumada herkesten daha hayırlıdır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir.» Munislerin de hayırlısıdır, vârislerin ve bir şeye karşılık ihsanda bulunanların da hayırlısı; ibâdet ederek tarla sürenlerin, ekin ekenlerin rızkını veren de odur. Allah, Peygamberi Muhammed'e (S.A.V.) ve onun pek yüce olan soyuna, bütün peygamberlere ve şeriat sahiplerine rahmet etsin. Öyle olsun Ey âlemlerin Rabbi olan Allah! Dûamızı kabul et...

بسم الله الرحمن الرحيم

12460

وما شجانى انى كنت نائما

أعلل من برد بطيب التنسم

«Beni mahzun eden şey dolayisiyle, hafif hafif esen rüzgârın serinli-ğinden oyalanmak için uyumuştum.»

12461

الى ان دعت ورقاء فى غصن ايكة

تغرد مبكاها بحسن الترنم

«Meşelikde bir dal üzerinde bir güvercinin güzel terennümle ağlaması ile beni çağırıncaya kadar dalakalmıştım.»

12462

فلو قبل مبكاها بكيت صبابة

لسعدى شفيت النفس قبل التندم

«O ağlamaya başlamadan ben, aşkımdan, Suada'ya sevgimden feryadedip ağlamaya başlasaydım pişman olmaz, teselli bulurdum.»

12463

ولكن بكت قبلی فهيج لی البكا

بكاها فقلت الفضل للمتقدم

«Lâkin, o benden evvel ağladı da, beni de ağlattı. Ve dedim ki: Fazilet, bu işte önayak olanındır.»

12464

ای ضياء الحق حسام الدين توی

كه گذشت از مه بنورت مثنوی

«Ey Hak'kın ziyası olan Hüsâmeddin; sen öyle bir zatsın ki senin nurun ile Mesnevî yükseklikde, Kameri geçmiştir.»

12465

همت عالیٔ تو ای مرتجا

می كشد اين را خدا داند كجا

«Ey kendisinden birçok şey umulan Hüsâmeddin; senin âlî himmetinin onu nerelere kadar götüreceğini Allah bilir.»

12466

گردن اين مثنوی را بستهٔ

می كشی آن سوی كه دانستهٔ

«Bu Mesnevi'nin boynundan bağlamışsın, onu bildiğin bir tarafa çekib götürüyorsun.»

12467

مثنوی پویان کشنده ناپدید

ناپدید ازغافلی کش نیست دید.

«Mesnevî koşub gitmekde, çeken ise gizli... Fakat gizliliği, basar-ı basireti olmayan bir gâfile karşıdır.»

12468

مثنورا چون تو مبدأ بودهٔ

گرفزون گردد تواش افزودهٔ

«Mesnevî'nin başlangıcı sen olduğun için, eğer uzayıb giderse, onu uzatan yine sensin.»

12469

چون چنین خواهی خدا خواهد چنین

می دهد حق آرزوی متقین

«Sen böyle isteyince, Allah da öyle ister. Çünki Hak Taalâ takvâ sahiplerinin arzusunu verir.»

12470

کان لله بودهٔ در ماضی

تا که کان الله پیش آمد جزا

«Önce sen, varlığını Allah'a verdin... Mükâfat olarak da Allah varlığını sana verdi...»

Hadisi şerifde: **«Her kim Allah için olursa Allah da onun için olur»** buyurulmuştur. Allah için olmak, O'nun emirlerine uymak ve nehiylerinden de kaçınmaktır.

12471

مثنوی ازتو هزاران شکر داشت

در دعا وشکر کفها بر فراشت

«Mesnevî, sana binlerce kere müteşekkirdir, sana duâlar etmek için avuçlarını açmıştır.»

12472

زانکه شاکر را زیادت وعده است
آنچنانکه قرب مزد سجده است

«Çünki şükredene ni'metin ziyadeliği vadedilmiştir. Nitekim secdenin mükâfatı, Kurbiyyet-i İlâhiyyedir.»

12473

گفت واسجد واقترب یزدان ما
قرب جان شد سجدهٔ ابدان ما

«Hâlikımız: (Secde et ve yakınlaş!) buyurmuş, bedenlerimizin secde etmesi ruhlarımızın Allah'a yaklaşmasına sebeb olmuştur.»

Ebûcehil: «Muhammed'i secde etmiş görürsem ayağımla boynuna basacağım!» hezeyânını etmişti. Aleyhissalât Efendimizi secdede görenler, Ebûcehil'e haber verdiler. Habis herif koşarak geldi. Fakat rengi atmış olduğu hâlde titreyerek geri döndü. «Ne oldun?» diye sordular. «Onunla benim aramda içi ateş dolu bir hendek gördüm. Bir ejderha ağzını açmış, kuşlar da kanad kanada gelmişlerdi» cevâbını verdi. Bu sözü Hz. Peygambere nakl ettiler: **«Eğer yanıma sokulmuş olsaydı melekler onu parça parça edeceklerdi»** buyurdu ve şu âyetler nâzil oldu:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾
عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ
بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ
يَرَىٰ ﴿١٤﴾

Yani: **«Bir kulu, namaz kılarken, men edecek** (bir adam) **gördün mü sen? Gördün mü** (şu cür'eti)? **Ya o doğru yol üzerinde ise, yahut takvaayı emr ettiyse, gördün mü? Ya** (öbürü) (hakkı) **yalan saydı,** (imandan) **yüz çevirdi ise...** (O adam) **Allah'ın muhakkak** (herşeyi) **görüp durduğunu hiç de bilmemiş mi[1]?»**

---

(1) Sûrei Alâk: 9-14

Hüseyin vâiz tefsirinde diyor ki: «Bu âyette hem vâ'd hem vaîd vardır ki ey Zâhid, hakka ibadet et. Çünkü seni görmekdedir. Ey fasık; günahlarından tevbe et ki seni görmekdedir. Ey mürâi; halis olmaya çalış ki seni görmekdedir. Ey zâhid; halvetinde günah etme ki seni görmekdedir.»

Bir def'a da (S.A.V.) Hz. leri namaz kılıyordu. Ebûcehil yanına geldi: «Ya Muhammed; ben seni namaz kılmakdan nehy etmedim mi?» dedi. Resûl-i Ekrem Hz. leri onu Allah'ın azâbiyle korkutmak istedi. Ebûcehil; «Beni mi korkutmaya kalkışıyorsun? Benim meclisim ve tarafdarlarım bütün Mekke vâdisi ehalisinin meclislerinden büyüktür» dedi. O münasebetle şu âyetler nazil oldu:

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا
بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾
سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ﴿١٩﴾

Yani «(Böyle şeylerden) **sakınsın o.** (Eğer küfründen) **vaz geçmezse, and olsun, onu alnı**(nın saç)**ından tutup** (cehenneme) **sürükleriz,** (yani) **yalancı, günahkâr alnı**(nın saç)**ından. O vakit** (durmasın) **meclisini davet etsin dursun!** **Biz** (de) **zebânîleri çağırırız. Sakın** (Habîbim) **ona boyun eğme. Secde et. Yaklaş**[2].»

İşte Hz. Mevlâna bu âyetleri işâret ederek, bedenlerin secdesinin Hakkın kurbiyyetine vesilesi olduğunu bildiriyor.

12474

گر زيادت مى شود زين رو بود

نه از براى بوش وهاى وهو بود

«Eğer Mesnevi devam edib ziyadeleşiyorsa, bu yüzden ziyadeleşiyor ve uzuyor. Yoksa hây u huyla değil.»

12475

باتو ماچون رزتابستان خوشيم

حكم دارى هين بكش تامى كشيم

«Biz seninle üzüm asmasının yazdan hoşlandığı gibi hoşuz. Hükmün câridir. Sen Mesneviyi çek, götür; biz de çekib uzatalım.»

---

(2) Sûre-i Alâk: 15-18.

12476

خوش بکش این کار وان را تا بحج

ای امیر صبر مفتاح الفرج

«Ey (sabır, varlığın anahtarıdır) sırrının mümessili ve emîri olan Hüsâmeddin; bu beyitler kervanını Hacce kadar çek götür.»

12477

حج زیارت کردن خانه بود

حج رب البیت مردانه بود

«Hac bir evi, (yani Beytullah'ı) ziyâret etmekdir. Evin sahibini ziyaret ise erliktir.»

Malum ya Hac, Kâbe'yi bir takım usûl ve adab ile ziyarettir. Kâbe'nin banîsi de İbrahim ve İsmail (A.S.) dır. Bunlar, beytullah'ın binâsını ikmâl eyledikden sonra hac ile de memur olmuşlardı. Sonra Hicaz ve Yemen halkına peygamber olan İsmail (A.S.) ın şeriatinde hac farz kılınmış; zamanlar geçtiği, şeriat-i İsmailiyye ahkâmı unutulduğu hâlde Arablarca her sene hacca devam edilmişti. İslâm Dininde Hac, Hicretin 9'ncu senesinde farz kılınmış, o sene Sıddîk-i Ekber'in idâresinde haccedilmiş, Resûl-i Ekrem ise bir sene sonra 120.000 Müslüman ile birlikte Mekkeye gidib haccetmişti. Evet, Beytullah'ı ziyâretle hacceylemek kolaydır. Müşkil olanı Sahibülbeyt'i ziyâret eylemekdir.

12478

زان ضیا گفتم حسام الدین ترا

که توخور شیدی وان دووصفها

«Ey Hüsâmeddin; sen bir güneşsin, onun için sana ziya dedim. Bu iki söz, Husam ve Ziya, senin vasıflarındır.»

Yani Güneşin ziyâsına, şualarına (Tiğ-i hurşid) denilir. Hüsameddin de (din kılıcı) mânâsınadır.

12479

کین حسام واین ضیا یکیست هین

تیغ خورشید از ضیا باشد یقین

«Bu Hüsâm ile ziyânın ikisi da birdir. Çünkü güneşin şuaları ziyâdan olur.»

12480

شمس را قرآن ضیا خواند ای پدر

وان قمررا نور خواند این را نگر

«Babalık; Kur'an, güneş için (ziya), ay için de (nur) dedi. Buna dikkat et.»

12481

نور از آن ماه باشد وین ضیا

آن خورشید این فروخوان ازنبا

«Nur kamer'e, ziya da Güneş'e âiddir. Bunu Kur'andan oku.»

Nitekim, Sûrei Yunus'da buyrulmuştur ki:

هُوَ الَّذِي

جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا

عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ

الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝

Yani: **«Güneşi ziya**(lı), **ayı nur**(lu) **yapan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona** (ayın seyr-ü hareketine muhtelif)**menziller tayin eden O'dur. Allah, bunları** (boş yere değil) **sâbit bir gerçek** (bir vaakıa, bir fâide) **olarak yaratmıştır. O, bilecek bir kavm için âyetlerini birer birer açıklar[1].»**

---

(1) Sûrei Yunus: 5.

Bu âyette Güneş ve Ayın yaratılmasına insanların vakitlerini bilmeleri sebebi gösterildiği gibi Güneşe ziyâ, Kamere de nur verilmiş olduğu bildirilmişdir. Şarih Ankaravi Kuddise Sırrahû diyor ki: «Eğer, (cırm-i münir) bizzat nur ise ona ziyâ derler ve eğer bil'araz ise ona neyyir-i nur derler. Güneş, neyyir-i bizzattır, onun için ziyâ buyuruldu ve Kamer neyyir-i bil'arazdır, onun için nur buyurdu. Kamer, Güneş'e ne kadar karşı olursa o kadar münir olur. Hazretin, Hüsameddin Çelebi'ye (Zıyaülhak) tabiri mertebe-i kutbiyyette neyyir-i bizzat olduğundan ötürüdür.»

12482

شمس چون عالی تر آمد خود زماه

پس ضیا از نور افزون دان بجاه

«Güneş, aydan daha büyük ve yüksekdir. O hâlde mertebe ve derece itibariyle ziyâyı nurdan efdal ve parlak bil.»

12483

پس کس اندر نورمه منهج ندید

چون بر آمد آفتاب آن شد پدید

«Çok kimse ayın nurunda hakikat yolunu göremedi. Fakat güneş doğunca o yol aydınlandı ve lâyıkiyle göründü.»

Cenabı Pîr, Ay ile ülemâyı, Güneşle de kâmil ve mükemmel olan arifleri kasd etmişdir.

12484

آفتاب اعراض را کامل نمود

لاجرم بازار هادر روز بود

«Güneş alınacak ve satılacak şeyleri, daha iyi gösterir. Onun için çarşılar, pazarlar gündüz açılır ve kurulur.»

Yalnız Mısır'da icrayı hükûmet eden Fatımîlerden (Hâkim Biemrillah) çarşıların gündüz kapatılıp gece açılmasını emr eylemiş ise de bir müddet sonra bu budalalığa son vermişti. Evet çarşılar, pazarlar gündüzleri ve güneşin zıyasiyle aydınlık bir zamanda kurulur.

12485

تا كه قلب ونقدنيك آيد بديد
تا بود ازغبن وازحيله بعيد

«Tâki paranın kalb'ı ve sağlamı iyice görülsün; tâki alışveriş, aldatmak ve aldanmakdan uzaklaşsın.»

12486

تا كه نورش كامل آيد بر زمين
تا جرا نرا رحمة للعالمين

«Tâki güneşin nuru zemine kâmil olarak aks etsin de ticâret erbabına rahmeten lilâlemin olsun.»

Yani, Onun aydınlığı sâyesinde alış veriş edenler aldatmasın ve aldanmasın.

12487

ليك بر قلاب مبغوضست سخت
زانكه زوشد كاسد اورا نقدرخت

«Lâkin güneş, kalp akçenin ve kalpazanın şiddetli düşmanıdır. Çünki onun aydınlığıyle kalp akçe geçmez olur.»

12488

پس عدوى جان صرافست قلب
دشمن درويش كه بود غير كاب

«O hâlde kalp para, sarrafın can düşmanıdır. Nitekim köpek de derviş düşmanıdır.»

Hakikaten köpek de acaib bir tabiat vardır. Üstü başı düzgün kimselere aldırmaz, hattâ kuyruk sallar ve yaltaklanır da, düşkün kıyâfetli olanlara havlar ve saidırır.

Hikâye edilmiştir ki Bistam şehri ahâlîsi bir bayram günü namaz kılmak için şehrin dışarısındaki musallâya çıkmış, namazın edâsından sonra avdet etmiş. Kasabanın medhalinde yatan bir köpek hiç birine ses çıkarmadığı hâlde Bâyezid-i Bistamî Hz. ine karşı ürmüş ve üstüne saldırmış. Er-

babı dikkatden [illegible] farkına varmış ve Hz. Bâyezid'e sebebini sormuş. Hazret demiş ki: «Biz, cilâlı ayna gibiyiz. Bize bakan kendini görür. Bu köpek de bende şekl-i babisini gördü de ona saldırdı.»

12489

انبیا با دشمنان بر می تنند

پس ملائك رب سلم می زنند

«Peygamberler, düşmanlar ve kâfirlerle uğraşır, melekler de (Ya Rabbi selâmet ver) diye duâ ederler.»

Şöyle diyerek ki:

12490

کین چراغی راکه هست او نورکار

ازپف دمهای دزدان دور دار

«İlâhi nurlu bir kandil gibi olan bu peygamberleri, hırsızların üflemelerinden uzak ve mahfuz bulundur.»

12491

دزد وقلابست خصم نوربس

زین دوای فریاد رس فریاد رس

«Hırsız da kalp akçe ve kalpazan da aydınlık düşmanıdır. Ey feryad edenin feryadına yetişen Allah, bize imdad et.»

12492

روشنی بر دفتر چارم بریز

کآفتاب از چرخ چارم کردخیز

«Ey Hüsâmeddin; güneş dördüncü kat gökten doğarak Âlemi aydınlatır. Manevî bir güneş olan sen de Mesnevinin dördüncü defterini tenvir et.»

12493

هین ز چارم نور ده خورشید وار

تا بتابد بر بلاد ور دیار

«Güneş gibi bu dördüncü cilde nur saç ki, beldeler ve memleketlerde parlak görünesin.»

12494

هر کس افسانه بخواند افسانه است

وانکه دیدش نقد خود مردانه است

«Herkim Mesneviyi masal diye okursa onun için masaldır. Herkim de kendisinin halini bu kitapta görürse o kimse merddir.»

12495

آب نیلست وبقبطی خون نمود

قوم موسی را نه خون بود آب بود

«Mesnevi, Nil suyu gibidir: Kıbtî'lere kan görünmüştür. Musa'nın kavmine O, kan değil, su'dur.»

Hz. Musa'nın dâvetini kabul etmeyen Firavun ile Mısırlıların uğradıkları felâketlerden biri de Nil suyunun onlara kan görünmesi, Beni İsrail'in ise berrak su olarak içmesi idi.

Hz. Mevlâna Kitab-ı celîlini Nil suyuna benzetiyor. Mümin ve muvahhid olanların O'nunla harâretlerini söndüreceklerini, münkir olanların ise, Firavun ve tebeası gibi, O'nun feyzinden mahrum kalacaklarını söylüyor.

12496

دشمن این حرف این دم در نظر

شد ممثل سرنگون اندر سفر

«Bu sözün, (yani Mesnevînin) düşmanı olanın, baş aşağı olarak Cehenneme yuvarlandığı senin nazarında temsil edildi.»

12497

ای حسام الدین تو دیدی حال او

حق نمودت پاسخ افعال او

«Ey Hüsâmeddin o münkirin hâlini gördün... Hak, sana, onun inkârının cevab ve cezâsını gösterdi.»

Hüsâmeddin Çelebi cenabı Pir'e: «İhvan, Mesnevi okuduklarında bazı ruhani zevatın ellerinde kılıç olduğu hâlde mecliste bulunduklarını ve ihlas ile dinlemeyenlerin din ve iman dallarını keserek onları çeke çeke Cehenneme götürdüklerini görüyorum» demiş, Hz. Hudavendigâr da: «Evet gördüğün gibidir» buyurmuştu. Bu iki beytte Çelebî'nin o keşfinden bahs ediliyor

12498

دیدهٔ غیبت چو غیبست او ستاد

کم مبادا زین جهان این دید وداد

«Ey Hüsâmeddin; senin gaybi gören gözün gayb gibi üstâddır. Bu görüş ve diriliş Dünya'dan eksik olmasın.»

12499

این حکایت راکه نقد وقت ماست

گر تمامش میکنی ایجار واست

«Tamamiyle bizim hâlimizi bildiren şu hikâyeyi burada tamamlarsan münâsibdir.»

12500

تا کسانرا ترک کن بهر کسان

قصه را پایان بر و مخلص رسان

«İnsan olanlar için, olmayanları bırak; (yani Mevneviyi okuyub dinleyib feyz alanlar için münkirlerini bırak da) hikâyeyi sonuna getir ve bitir.»

12501

این حکایت گر نشد آنجا تمام

چارمین جلدست آرش در نظام

«Bu hikâye üçüncü ciltde tamam olmadıysa bu dördüncü cildde onu ikmal eyle!»

«BEKÇİDEN KAÇIB BİLMEDİĞİ BİR BAĞA GİREN VE SEVGİLİSİNİ ORADA BULAN AŞIK HİKÂYESİNİN TAMAMI.»

Ki o âşık bekçiye dua etmiş ve sevincinden şu âyeti okumuştu:

عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ

Yani: «Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur, bir şeyi de sevdiğiniz halde o da hakkınızda şer olur[1].»

12502

اندران بودیم کان شخص از عسس

راند اندر باغ از خوفی فرس

«O adamın, bekçiden korkup bağa at sürdüğünü anlatıyorduk.»

12503

بود اندر باغ آن صاحب جمال

کز غمش این در عنا بد هشت سال

«Bu gencin âşık olup, sekiz seneden beri gam ve kederini çekdiği güzel meğer bu bağın içinde imiş.»

(1) Sûre-i Bakara: 216

12504

سایهٔ او را نبود امکان دید
همچو عنقا نام او را می شنید

«Halbuki onun gölgesini bile görmeye imkân bulamıyordu. Sâde Ankâ gibi adını işitiyordu.»

Anka : Avâm-ı halkın (Zümrüdanka) dedikleri kuştur. Gûya üzerinde otuz nevi kuşun rengi ve şekli bulunduğu için (Simurğ) denilmiş. Kuşların padişahı imiş. Payitahtı Kaf Dağında imiş. Hakikati hâlde ise adı var, kendi yoktur.

12505

جز یکی لقیه که اول از قضا
بروی افتاد وشد اورا دلربا

«O âşık, o sevgiliyi, hükm-i kaza ile ona gönlünü kaptırdığı mülâkattan evvel görmemişti.»

12506

بعد ازان بسیار می کوشید او
خود مجالش می نداد آن تندخو

«Ondan sonra ne kadar çalıştı çabaladı ise, o huysuz sevgili bir türlü fırsat vermemiş ve kendisini göstermemişti.»

12507

نه بلابه چاره بودش نه بمال
چشم پر وی طمع بود آن نهال

«Ne yalvarmanın bir çâresi olmuştu, ne mal, mülk vermenin... O fidan sevgilinin gözü toktu, tamaı yoktu!»

12508

عاشق هرپیشهٔ ومطلبی

حق بیالود اول کارش لبی

«Allah her san'ata ve talebedilen herşeye âşık olan kişinin dudağını, ilk önce o şeye dokundurur, ona o lezzeti tattırır.»

12509

چون بدان آسیب درجست آمدند

پیش پاشان می نهد هر روز بند

«Âşıklar o belâ ile, (yani ağızlarına tattırılan o lezzetle) matlûbu aramaya başlayınca kazayi İlâhî her gün ayaklarına bir bağ vurur ve önlerine bir tuzak çıkarır.»

12510

چون در افکندش بجستجوی کار

بعد ازان در بست کابینی بیار

«Allah, o âşıkı taleb ve aramaya düşürünce, matlûbun mehrini getir diye ona vuslat kapısını kapar.»

12511

هم بران بومی تنند وی روند

هردمی راجی وآیس می شوند

«Talib ve âşık olanlar, duydukları koku dolayisiyle dönerler, dolaşırken, her an ümidvar ve nevmid olurlar.»

12512

هرکسی را هست امیدی بری

که کشادندش دران روزی دری

«Herkesin, birgün kendisine açılmış olan kapıdan bir menfaat ve istifade ümidi vardır.»

12513

باز در بستندش وآن در پرست

برهان امید آتشپاشد ست

«Sonra ümid kapısını kaparlar da kapıya müteveccih olan o talib, maksûdu aramak için koşar durur.»

12514

چوندرآمدخوش دران باغ آن جوان

خود فروشد پا بگنجش نا گهان

«O genc de o bağa girinci ansızın ayağı define çukuruna batmış gibi oldu.»

12515

مرعسس را ساخته یزدان سبب

تا زیم او دود در باغ شب

«Cenâbı Hak, o gencin gece vakti bağa girmesine bekçi korkusunu sebeb kılmıştı.»

12516

بیند آن معشوقه را او باچراغ

طالب انگشتری در-جوی باغ

«Yine o bekçiyi bağın içinden geçen dere kenarında, elinde kandil ile yüzüğünü arayan sevgiliyi görmesine vesile etmişti.»

12517

پس قرین می کرد ذوق آن نفس

باثنای حق دعای آن عسس

«O anda zevk ve şevkinden Allah'a şükürler ederek, bekçiye hayır dûa'larda bulunmağa başladı.»

12518

که زیان کردم عسس را از گریز

بیست چندان سیم وزر بروی بریز

«İlâhi, ben kaçışımla bekçiyi ziyana sokdum, sen ona ivaz olan bir-kaç altın ve gümüş ihsan et!»

12519

از عوانی مرورا آزاد کن

آنچنانکه شادم او را شاد کن

«Onu, kötü kişilerin şerrinden kurtar... Ben nasıl mesrur isem onu da şad eyle»

12520

سعد دارش این جهان وآنجهان

از عوانی وسگی اش وارهان

«Onu Dünya ve ahirette mesud eyle, kötülükten ve köpeklikden kurtar.»

12521

گرچه خوی آن عوان هست ای خدا

که هماره خلق را خواهد بلا

«Ve Rabbi, vakıa o kötü kişinin huyu, halka belâ gelmesini istemektir.»

12522

گر خبر آید که شه جرمی نهاد

بر مسلمانان شود او زفت وشاد

«O, (padişah, müslümanları suçlayıp mahkum etti) diye haber gelse sevinir, adeta kabına sığmayacak hale gelir.»

ور خبر آمد که شه رحمت نمود

از مسلمانان فگندند آن را بجود

«Yok, eğer, (padişah, merhamet ederek o cezâyı cömertliğiyle müslümanlardan bağışladı) diye haber gelse.»

12524

ماتمی درجان او افتد ازان

صدچنین ادبارها دارد عوان

«Bu haberden, onun canına yüzlerce mâtem vâkî olur. Zâlimlerin daha böyle yüzlerce bedbahtlığı vardır.»

Öyle olmakla beraber :

12525

اوعوانرا در دعا در میکشید

کز عوان او را چنین رحمت رسید

«O genç, bekçiye dua etti, çünkü o zâlimden kendisine böyle bir rahmet isâbet etmişti.»

12526

برهمه زهرو برو تریاق بود

آن عوان پیوند آن مشتاق بود

«Bekçi herkese zehir iken, ona panzehir olmuştu; Zira Onun sevgilisine kavuşmasına sebeb teşkil eylemişti.»

12527

پس بد مطلق نباشد درجهان

بد بنسبت باشد این راهم بدان

«Dünya'da mutlak olarak kötülük yokdur. Bilmiş ol ki kötülük nisbet itibariyledir.»

12528

در زمانه هیچ زهر و قند نیست
که یکی را پا دگر را بند نیست

«Zamanede hiç bir zehir ve şeker yokdur ki birine ayak, digerine ayakbağı olmasın.»

12529

مر یکی را پادگر را پای بند
مر یکی را زهر بر دیگر چو قند

«Bir şey, birine ayak, digerine ayakbağı; yine bir şey birine zehir, digerine şeker gibi olur.»

12530

زهر ماران مار را باشد حیات
نسبتش با آدمی باشد ممات

«Yılanların zehri yılana hayattır, insana ise ölüm olur.»

12531

خلق آبی را بود دریا چو باغ
خلق خاکی را بود آن مرگ وداغ

«Deniz, su mahlukatına bağ gibi olur, fakat karada yaşayanlara ölüm dür.»

12532

همچنین بر می شمر ای مردکار
نسبت این از یکی کس تا هزار

«Ey iş adamı; bu nisbeti birden bine kadar böylece say.»

Meselâ :

12533

زید اندر حق آن شیطان بود
در حق شخصی دگر سلطان بود

«Zeyd, birine göre şeytan, diğer bir şahsa göre ise sultan olur.»

12534

آن بگوید زید صدیق وسنیست
وین بگوید زید گبرو کشتنیست

«O; Zeyd sıddik ve sünnidir der; bu ise: Zeyd, gâvurdur, katli vâcibdir der.»

12535

زیدیك ذاتست برآن یك جنان
اوبران دیگر همه رنج وزیان

«Zeyd bir kimsedir ama, biri için Cennet gibidir, başkaları için de mazarrat ve ziyan gibidir.»

12536

گرتو خواهی کوترا باشد شکر
پس ورا از چشم عشاقش نگر

«Zeyd'in sana karşı şeker gibi olmasını istersen, ona, onu sevenlerin gözüyle bak.»

12537

منگر ازچشم خودت آن خوب را
بین بچشم طالبان مطلوب را

«Bir güzele kendi gözünle bakma. Matlûba tâlibleri gözüyle bak.»

12538

چشم خود بربند زان خوش چشم تو
عاریت کن چشم از عشاق او

«Sen, o güzel gözüyle bakmakdan kendi gözünü kapa da, onun âşıklarından âriyet bir göz al.»

Yani onların gözüyle bak.

12539

بلکه ازو کن عاریت چشم ونظر
پس زچشم اوبروی اونگر

«Ve hattâ gözü ve bakışı o güzelin kendisinden al da, onun yüzüne onun gözüyle bak.»

12540

تا شوی ایمن زسیری وملال
گفت کان الله له زین ذوالجلال

«Ki ona bakmak için doymakdan ve usanmakdan emin olasın. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem: (Bir kimse Allah için olursa, Allah da onun için olur) buyurmuştur.»

12541

چشم او من باشم ودست ودلش
تارهد از مدبریها مقبلش

«Cenab-ı Hak buyuruyor ki: Bana nâfile ibâdetlerle yaklaşan kulumun gözü, eli ve kalbi ben olurum da onun ikbâl ve saadeti, idbar ve felâketten kurtulur.»

Şu hadis-i Kudsî'ye işarettir:

«Kulum farzlardan başka nâfile ibâdetlerle bana öyle yaklaşır ki, ben onun gözü olurum benimle görür, kulağı olurum benimle işitir, eli olurum benimle iş görür.»

12542

هرچه مکر وهست چون شد او دلیل

سوی محبوبت حبیبست وجلیل

«Ne olursa olsun, mekruh olan bir şey bile olsa sevgilinin tarafına delil olursa, o şey sevimlidir ve dosttur.»

«HER VÂZA BAŞLAYIŞINDA ZALİMLERE, MERHAMETSİZ VE İTİKADSIZLARA DUA EDEN VÂİZİN HİKÂYESİ»

12543

آن یکی واعظ چو بر تخت آمدی

قاطعان راهرا داعی شدی

«Bir vâiz, kürsiye çıkınca yol kesici eşkiyaya dua ederdi.»

12544

دست بر می داشت یارب رحم دان

بربدان ومفسدان وطاغیان

«Elini kaldırır: Ya Rabbî, kötülere, müfsidlere, isyancılara merhamet eyle derdi.»

Keza:

12545

برهمه تسخر کنان اهل خیر

برهمه کافر دلان واهل دیر

«Hayır sahibleri ile istihza edenleri, kalben inkâr eyleyenleri ve manastırda oturanları mağfiret buyur, derdi.»

12546

او نکردی آن دعا بر اصفیا

می نکردی جز خبیثا را دعا

«O, temiz kişilere ve habislerden başkasına dua etmezdi.»

12547

مر ورا گفتند کین معهود نیست

دعوت اهل ضلالت جود نیست

«Ona dediler ki: Senin bu hareketin âdet değildir. Sapıklara dua etmek mürüvvet değildir.»

12548

گفت نیکویی ازینها دیده ام

پس دعاشان زین سبب بگزیده ام

«Vâiz cevab verdi ki: Ben onlardan iyilik gördüğüm için haklarında dua etmeyi âdet edinmişimdir.»

12549

خبث وظلم وجور چندان ساختند

که مرا از شر بخیر انداختند

«Bana karşı o kadar kötülük ve zulümde bulundular ki, beni şer'den hayra attılar.»

12550

هر گهی که رو بدنیا کردمی

من از ایشان زخم وضربت خوردمی

«Ben ne vakit Dünyaya meyl etsem, onlardan bir dayak yedim ve bir yara aldım.»

12551

کردمی از زخم آن جانب پناه

باز آورد ندمی گرگان براه

«Onların açtıkları yaradan Cânib-i İlâhîye sığınırdım. O kurd gibi olan zalimler beni yola getirirlerdi.»

12552

چون سبب‌ساز صلاح من شدند

پس دعاشان بر منست ای هوشمند

«Ey âkil kimse; onlar benim salâhıma sebeb oldukları için haklarında dua etmek bana vâcibdir.»

12553

بنده می نالد بحق از درد ونیش

صد شکایت می کند از رنج خویش

«Bir kul, derdinden, yarasından Cânabı Hakka tazarru'da bulunur, hastalığından yüzlerce şikâyet eder.»

12554

حق همی گوید که آخر رنج ودرد

مر ترا لابه کنان وارست کرد

«Cenâbı Hak buyurur ki: Hastalık, derd, seni yalvarttı ve doğrulttu.»

12555

این گله زان نعمتی کن کت زند

از در ما دور ومطرودت کند

«Sen, seni bizim kapımızdan tard ettiren ve uzaklaştıran nimetten şikâyet et.»

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى ۝٦ أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى ۝٧

Yani: **«(Okumamaktan) sakın! Çünkü insan kendisini (mal sebebiyle) ihtiyaçtan vâreste görür de muhakkak azar[5].»**

Âyet-i kerîmesi mucibince insan âfiyet ve refahda bulundukca Allah'dan gâfil olur. Hastalanınca, yahud bir müşkile uğradıkca (Aman Ya Rabbî) diye Cenâbı Hakka iltica eder. Demek ki derd ve meşakkat, insanı, Mevlâsına yaklaştırıyor. Âfiyet ve saadet ise onu Kerim olan Allah'ın kapısından uzaklaştırıyor. O hâlde derdden şikâyet etmemeli. Belki onu büyük bir nimet bilib şükründe bulunmalıdır.

12556

در حقیقت هر عدو داروی تست
کیمیا ونافع ودلجوی تست

«Hakikatte her düşman, senin ilâcın ve iksîrindir; senin rızanı arayan bir dostundur.»

Çünki seni : (Aman Ya Rabbî) demeğe ve Allaha yönelmeye mecbûr eder.

12557

که ازو اندر گریزی درخلا
استعانت جویی از لطف خدا

«Onun şerrinden ve zulmünden tenhâlara kaçar, Allah'ın lûtfundan yardım dilersin.»

12558

در حقیقت دوستانت دشمنند
که زحضرت دور ومشغولت کنند

«Ve yine hakikatte, dostların, düşmanlarındır ki seni meşgul ederek Huzûr-u İlâhîden uzaklaştırırlar.»

---

(5) Sûrei Alâk: 6-7.

Cenâbı Hak Kur'anı Kerim'de.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ

Yani : **«Ey iman edenler, eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da vardır. O halde onlardan sakının[6].»** buyuruyor.

Kezâ :

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ

Yani : **«Mallarınız ve evlâdlarınız her halde sizin için fitnedir[7].»** buyuruluyor. Malın düşman ve fitne olması sahibini azdırmasından, evlâdların düşman ve fitne olması da malına vâris olmak için babasının ölümünü beklemesindendir.

Gene Kelâm-ı Kadim'de:

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ

Yani : **«Dostlar o gün birbirine düşmandır. Takvâ sahibleri müstesna[8].»** buyurulmuştur, ki Dünya'da masiyet üzerinde ahbablaşanlar kıyamet günü «Beni isyana teşvik etti» diye şikâyette bulunacaklardır.

12559

هست حیوانی که نامش اشغرست
او بزخم چوب زفت ولمترست

«Meselâ adına Porsuk denilen bir hayvan vardır ki, dayak yedikçe şişmanlar, semirir.»

---

(6) Sûrei Teğâbün: 14.
(7) Sûrei Teğâbün: 15.
(8) Sûrei Zuhruf: 67.

12560

تا كه چوبش ميزنى به ميشود

او بزخم چوب فربه ميشود

«Ona değnekle vurulunca iyi olur ve değnek darbesiyle şişmanlar.»

12561

نفس مؤمن اشغرى آمد يقين

كو بزخم ورنج زفتست وسمين

«Mü'minin canı da Porsuk gibidir. Hastalık ve yaralı olmak gibi meşakkatlerle kuvvetlenir, semirir.»

12562

زين سبب بر انبيا رنج وشكست

ازهمه خلق جهان افزو نترست

«Bu sebebden peygamberlerin mihnet ve meşakkati, Cihan halkının hepsinden ziyâdedir.»

Nefsin acz ve ıztırab içinde bulunması, ruhun kuvvetlenmesine ve yükselmesine sebeb olduğu için (Nebîler) ve (velîler) gibi büyük zevâtın hepsi bir ibtilâya maruz kalmışlardır. Bir hadîs-i şerifde:

«Belânın en şiddetlisi peygamberlere, sonra velîlere, sonra manevî derecesine göre sâir halka gelir.»

Diğer bir hadisde:

«Bana edilen eziyet, hiç bir peygambere edilmedi.» buyrulmuştur.

Çünki belânın şiddeti, mübtelânın Allah'a olan yakınlık derecesiyle mütenasibdir. Aleyhissalât Efendimiz efdalül'enbiya olduğu için belânın en şiddetlileri de ona teveccüh etmişti. Hz. Mevlâna buna bir misâl getirerek diyor ki:

12563

پوست از دارد بلا كش مى شود

چون اديم طائفى خوش مى شود

«Hayvan derisi, terbiye gördüğü esnâda belâ çeker, fakat sonra Taif sahtiyanı gibi hoş ve lâtif olur.»

Vaktiyle Taif şehrinde yapılan sahtiyanlar meşhur ve her tarafda makbûl imiş.

12564

ورنه تلخ وتيز ماليدى درو

گنده گشتى ناخوش وناپاك بو

«Eğer debbağ, (deri terbiye eden) acı ve keskin ilâcları sürmeseydi o deri kokmuş, nahoş ve nâpâk bir halde kalırdı.»

12565

آدمى را جلد نامد بوغ دان

از رطوبتها شده زشت وگران

«İnsanı, tabaklanmamış deri gibi rutûbetten kokmuş, çirkinleşmiş ve ağırlaşmış bil de.»

12566

تلخ وتيز ومالش بسيار ده

تا شود پاك ولطيف بافره

«Ey sâlik; ona acı ve keskin maddeleri sür ve bir çok ovala ki temizlensin ve letâfet peydâ etsin.»

Acı ve keskin maddelerden maksad: rıyâzât ve mücahededir ki nefs, o vasıtalarla letâfet kesbeder.

12567

ورنمى تانى رضاده اى عيار

كه خدا رنجت دهدبى اختيار

«Buna kudretin yoksa, dileğin olmaksızın, Cenâbı Hakkın sana mihnet ve meşakkat vermesine râzı ol.»

Nebiy-yi Ekrem (S.A.V.) buyurmuşdur ki : **«Allah bir kulunu sevince ona belâ verir. Kul sabrederse onu seçme kullarından eder, rıza gösterirse onu tasfiye ve intihab eyler..»**

12568

كه بلاى دوست تطهير شماست

علم او بالاى تدبير شماست

«Çünkü Dost'tan gelen belâ, sizi temizler... Onun ilmi, sizin tedbirinizin fevkindedir.»

Hadis-i şerifde varid olmuştur ki :

«Bir müslime mihnet, meşakkat, hüzün ve kederden biri gelince Cenâb-ı Hak onlardan dolayı o müslimin günahlarını affeder.»

12569

چون صفا بيند بلا شيرين شود

خوش شود دار وچو صحت بين شود

«Belâya uğrayan kimse onda safâ görecek olursa o belâ ona hoş gelir. Nitekim bir hasta, faydasını görecek olursa acı bir ilâcı tatlı bulur.»

12570

ر ديند خويشتن درعين مات

پس بگويد اقتلونى يا ثقات

«Mağlûbiyet içinde kendisini galib görür ve; ey benim itimad ettiklerim, beni öldürün, der.»

Nefsin zaif düşmesi, ruhun kuvvetlenmesine sebeb olduğu için; mübtelâ bulunan kimse, nefsin zaafını ayni kuvvet görür ve Hallac-ı Mansur gibi «Dostlar beni öldürün, zira benim ebedî hayatım ölümdedir» der. Hz. Mevlâna bundan sonra zâlimlerin ahvalinden bahse şürû ediyor:

12571

اين عوان درحق غيرى سود شد

ليك اندر حق خود مردود شد

«Bu kötü kişi de başkasına fayda verdi ama, kendi hakkında merdut bir adam kesildi.»

12572

رحم ایمان ازو ببریده شد

کین شیطان بروپیچیده شد

«İmandan gelen merhamet ondan zâil olmuş, şeytânî bir kin, ona sarılmıştır.»

12573

کار گاه خشم گشت وکین وری

کینه دان اصل ضلال وکافری

«O zâlim kimse hışm, gazab ve kindarlık tezgâhı olmuştur. Ey salik; dalâlet ve küfrün aslı kindarlık olduğunu bil!»

«BİRİSİNİN HZ. İSA (A.S.) DAN: YA RUHULLAH; VARLIK ÂLEMİNDE EN GÜÇ ŞEY NEDİR? DİYE SORMASI»

12574

گفت عیسی را یکی هشیار سر

چیست درهستی زجمله صعبتر

«Aklı başında biri, Hz. İsa'ya; varlık âleminde her şeyden güç nedir? diye sordu.»

12575

گفت ای جان صعبتر خشم خدا

که ازان دوزخ همی لرزد چوما

«Hz. İsa dedi ki: Ey can, en güç şey Allah'ın gazabıdır. Çünki ondan bizim gibi Cehennem de titrer.»

12576

گفت ازین خشم خدا چه بود امان
گفت ترک خشم خویش اندر زمان

«Sual sahibi: Allah'ın gazabından nasıl aman bulmalı? deyince İsa şöyle cevap verdi: Gazaba geldiğin zaman, onu terk etmekdir.»

Şu hadise işaret edilmekdedir:

«Bir kimse İsa Aleyhisselâma; Ya İsa, en zor şey nedir? diye sordu. İsa: Rabb-i Teâlâ'nın gazabıdır, dedi. O kimse; o gazabdan nasıl necat bulunur? sualinde bulundu. Hz. İsa: Hiddetlendiğin vakit gazabını terk etmekle, cevabını verdi.»

Bir hadis-i kudsîde de şöyle buyurulmuştur:

«Ey Âdem oğlu, hiddetlendiğin vakit beni hatırla; ben de gazaba geldiğim vakit seni hatırlayım.»

12577

پس عوان که معدن این خشم گشت
خشم زشتش از سبع هم درگذشت

«Zalimler bu gazabın madeni olmuşlardır, hattâ onların çirkin hiddeti canavarları geçmiştir.»

12578

چه امید ستش برحمت جز مگر
باز گردد زان صفت آن بی هنر

«O zalimin Rahmeti İlâhiyeden nasıl ümidi olur? Meğer ki o hünersiz, muttasıfatlı zalim, o sıfâtı terk eylesin.»

12579

گرچه عالم را ازیشان چاره نیست
این سخن اندر ضلال افکند نیست

«Her ne kadar onların vücudu âleme lâzımsa da bunu söylemek onları dalâlete düşürmek olur.»

Filvâki adl'in kıymeti anlaşılmak için zulüm ve zalim lâzımdır. Çünki herşey, zıddiyle bilinir. Fakat bunu zalimlere söylemek doğru değildir. Zira kendilerini nâsın hayırlısı ve Dünya'nın elzemi vehmederler.

12580

چاره نبود هم جهانرا از چنین

لیك نبود آن چنین ماء معین

«Vücuddaki fazla suyun atılması için Dünya'da idrar da zarurîdir. Fakat o idrar, akar ve temiz su değildir.»

«AŞIKIN HİDDETİ VE MAŞÛKUNUN ONA HAYKIRMASI»

12581

چونکه تنها اش بدید آن ساده مرد

زود او قصد کنار وبوسه کرد

«O ahmak âşık, sevgiliyi yalınız görünce çabucak onu kucaklamağı ve öpmeğe kalkıştı.»

12582

بانك بروی زد بهیبت آن نگار

که مرد. گستاخ ادب راهوش دار

«Sevgilisi ona heybetle: Küstahlık etme, edebini takın, aklını başına al diye haykırdı.»

12583

گفت آخر خلوتست وخلق نی

آب حاضر تشنهٔ همچون منی

«Âşık dedi ki: Burası tenha bir yer, etrafda kimse yok. Su hazır, benim gibi bir susamış da mevcud.»

12584

کسی نمی جنبد درین حاجز که باد

کیست حاضر چیست معنی زین صداد

«Burada rüzgârdan başka kımıldayan yok. Mevcud olan kim? O hâlde beni menetmeden maksad nedir?»

12585

گفت ای ابله تو سیدا بوده

ابلهی وز عاقلان نشنوده

«Sevgili dedi ki: Hey budala; meğer sen deliymişsin. Akıllı olanlardan işitmedinmi ki.»

12586

بادرا دیدی که می جنبد بدان

باد جنبانیست اینجا با دران

«Rüzgârı esiyor gördün mü bil ki onu kımıldatan ve hareket ettiren bir kuvvet vardır.»

12587

مروحهٔ تصریف وصنع ایزدش

زدبرین باد وهمی جنباندش

«Allah'ın tasarrufu ve yelpazesi, o rüzgâra dokunur ve onu kımıldatır.»

12588

جزء بادی که بحکم مادرست

باد بیزن تا نجنبانی نجست

«Meselâ bizim hükmümüzde olan ehemmiyetsiz ve cüz'i bir rüzgâr bile yelpazeyi sallamayınca hareket etmez.»

12589

جنبش این جزء باد ای ساده مرد

بی تو و بی باد بیزن سر نکرد

«Hey budala adam, bu rüzgâr bile sen ve yelpaze olmaksızın meydana gelmez.»

12590

جنبش باد نفس کاندر لبست

تابع تصریف جان وقالبست

«Dudakda bulunan nefes rüzgârının hareketi de ruhun ve bedenin emrine tabidir.»

12591

گاه دم را مدح وپیغامی کنی

گاه دم را هجو ودشنامی کنی

«O nefesle bazan birisini öğer, birisine haber yollarsın; bazan da birini kınar, aleyhinde bulunur, söversin.»

12592

پس بدان احوال دیگر بادها

که زجزئی کل همی بینند نها

«O halde diğer rüzgârların halini de buna kıyas et. Zira akıllı olanlar cüz'den küllü görürler.»

12593

باد را حق گه بهاری می کند

در دیش زین لطف عاری می کند

«Allah, rüzgârı gâh bahar rüzgârı yapar; gâh kışın onu, bu güzellikten soyar, ayırır.»

12594

بر گروه عاد صرصر می کند

باز برهودش معطر می کند

«Âd kavmine o rüzgârı kasırga, Hud (A.S.) a da lâtif kokulu bir nesîm yapar.»

12595

می کند یك باد را یزدان سموم

مر صبارا می کند خرم قدوم

«Allah, bir rüzgârı sam yeli yapar; sabâ rüzgârının da esmesini mübârek kılar.»

Rüzgârın böyle mütehavvil olması tabiati icabı değildir. Eğer tabiati üzere esmiş olsaydı bir türlü eserdi. Demek ki onu tebdil ve tahvil eyleyen İlâhî irâdedir.

12596

باد دم را بر تو بنهاد او اساس

تا کنی هر باد را بر وی قیاس

«Her rüzgârı ona kıyas edesin diye Cenabı Hak, sana da bir nefes yeli verdi.»

12597

دم نمی گردد سخن بی لطف وقهر

بر گروهی شهد و بر قومیست زهر

«Nefes lütufsuz ve kahırsız söz haline gelmez. Bu söz ise bir bölük halka baldır, bir bölüğüne zehir!»

12598

مروحه جنبان بی انعام کس

وز برای قهر هر پشه ومگس

«Yelpâze, bir kimsenin rahatı için sallanır. Fakat o sallanış, sinekle sivri sinek için kahr olur.»

Demek ki yelpâzenin sallanışında bile lûtuf ve kahır mevcud.

12599

مروحه تقدير ربانى چرا

پرنباشد زامتحان وابتلا

«O halde Allah'ın takdiri yelpâzesi nasıl olur da imtihan ve ibtilâ ile dolu olmaz.»

12600

چونكه جزء باد دم ، يامروحه

نيست الا مفسده ، يامصلحه

«Mademki nefes, veya yelpâze rüzgârı bile ya bir şeyi bozmak, ya bir şeyi düzene koymak için esmekte.»

12601

اين شمال واين صبا واين دبور

كى بود ازلطف واز انعام دور

«Bu şimâl, sabâ ve cenub rüzgârları, lûtuf ve ihsandan nasıl uzak bulunur?»

12602

يك كفى گندم زانبارى ببين

فهم كن كان جمله باشد اينچنين

«Bir anbardan alınmış bir avuç buğdayı gör ve o anbardaki buğdayların hepsinin o avuçdaki gibi olduğunu anla.»

12603

كل باد از برج باد آسمان

كى جهد بى مروحهٔ آن بادران

«Bütün rüzgârlar, gökdeki rüzgâr burcundan, Allah'ın irâdesi yelpâzesi olmayınca nasıl eser?»

12604

بر سر خرمن بوقت انتقاد

نیك فلاحان زحق جویند باد

«Harman başında dane savurmak için, çiftçiler Hakdan rüzgâr isterler.»

12605

تا جدا گردد زگندم کاهها

یا به انباری رود یا چاهها

«Evet buğday samandan ayrılsın da ya anbara, yahud çukura konulsun diye rüzgâr isterler.»

12606

چون بماند دیر آن باد وزان

جمله رابینی بحق لابه کنان

«Rüzgârın esmesi gecikirse bütün çiftçilerin Hakka yalvardıklarını ve dua ettiklerini görürsün.»

12607

همچنین درطلق آن باد ولاد

گرنیاید بانگك درد آیدکه داد

«Doğum zamanı da böyledir. O doğum yeli, o doğum sancısı gelmezse, eyvahlar olsun, aman yarabbî diye sesler gelir.»

12608

گرنمی دانندکش راننده اوست

بادرا پس کردن زاری چه هوست

«Eğer rüzgârı Allah'ın sevk ettiğini insanlar bilmeseler, ona niçin yalvarsınlar.»

12609

اهل کشتی همچنین جویای باد
جمله خواهانش ازین رب‌العباد

«Gemide olanlar da muvafık rüzgâr isterler, cümlesi o rüzgârı, Allah'dan dilerler.»

12610

همچنین در درد دندانهاز باد
دفع میخواهی بسوز واعتقاد

«Bunun gibi, yelden olan diş ağrılarının def'ini de, yana yakıla, tam bir itikatla Allah'tan istersin.»

12611

از خدا لابه کنان آن جندیان
که بده باد ظفر ای کامران

«Askerler de: Ya Rabbi bize zafer rüzgârı esdir, diye Allah'a yalvarırlar.»

Rüzgârın saflar arkasından esmesi zafer alâmeti, karşıdan gelmesi ise uğursuz sayılırmış.

12612

رقعهٔ تعویذ می خواهند نیز
در شکنجهٔ طلق زن ازهر عزیز

«Kadınlar, doğum gecikince, her Aziz'den muska isterler.»

12613

پس همه دانسته اند آنرا یقین
که فرستد باد رب العالمین

«O halde rüzgârı gönderenin Rabbülâlemin olduğunu herkes yakinen bilir.»

Hz. Ayşe (R.A.) rivâyet ediyor ki, şiddetli rüzgâr esince Resûlullah (S.A.V.) :

«Yarabbi, ben bunun hayrını ve bundaki hayrı ve bununla gönderdiğin hayrı dilerim. Ve bunun şerrinden ve bundaki şerden ve bununla gönderdiğin şerden sana sığınırım.» diye dua buyururmuş.

12614

پس یقین عقل هرداننده هست

این که باجنبنده جنباننده هست

«Şu halde her aklı erenin yakînen malûmudur ki, her hareket edenin bir hareket ettiricisi vardır.»

12615

گرتو اورا می نبینی درنظر

فهم کن آنرا باظهار اثر

«Eğer sen o hareket ettiriciyi gözünle görmüyorsan, eserinin zâhir olmasiyle onu anla.»

12616

تن بجان جنبد نمی بینی توجان

لیك از جنبیدن تن جان بدان

«Cesed can ile kımıldadığı halde sen canı görmüyorsun, lâkin cesedin kımıldamasından canın mevcudiyetini bil.»

12617

گفت او گر ابلهم من در ادب

زیرکم اندر وفا ودر طلب

«O âşık dedi ki: Ben edeb hususunda budala isem de vefâda ve istekte anlayışlıyım.»

12618

گفت ادب این بود خودکه دیده شد

آن دگر را خود همی دانی تولد

«Sevgili dedi ki: Eğer şu görünen hareket, edebe riayetse artık ötesini sen daha iyi bilirsin!»

12619

خود ادب این بود وآن دیگر دفین

زین بتر باشد که دیدمش یقین

«Edeb bu ise, o henüz görünmeyen huyların, mutlaka bundan beter olacağını yakinen ve görmüş gibi anladık.»

12620

هرچه زین کوزه تراود بعد ازین

یك نمط خواهد بدن جمله چنین

«Bu testiden ne sızmış ise bundan sonra da şüphe yok, aynı şey ayni tarzda sızıp duracak.»

«KARISINI YABANCI BİRİYLE BULAN SÔFÎ»

12621

صوفی آمد بسوی خانه روز

خانه یك دربود وزن با کفشدوز

«Bir sôfi gündüzün evine geldi. Ev bir kapılı idi — yani savuşacak bir yeri yokdu — Karısı bir ayakkabı dikicisi ile beraberdi.»

12622

جفت کرده یارهی خویش زن

اندران یك حجره از وسواس تن

«Kadın, nefsinin hilelerine uymuş, âşıkı olan bir ayakkabıcı ile buluşmuştu.»

12623

چون بزد صوفی بجد در چاشتگاه

هر دودر ماندند نه میله نه راه

«Kuşluk vakti sôfî gelib de hızlı hızlı kapıyı çalınca ikisi de şaşırdılar. Çünkü ne çare, ne de savuşacak yer vardı.»

12624

هیچ معهودش نبد کو آن زمان
سوی خانه باز گردد از دکان

«Sofinin o zaman dükkândan eve gelmek hiç âdeti değildi.»

12625

قاصد آن روز بی وقت آن مروع
از خیالی کرد تا خانه رجوع

«Karısının hiyanetinden şübhelenmiş ve korkmuş olan sôfî, o gün kasden vakitsiz olarak eve dönmüştü.»

12626

اعتماد زن بر آن کو هیچ بار
این زمان تا خانه نامد از کار

«Onun hiç bir vakit işini bırakıb da eve gelmeyişine kadın itimad etmişti.»

12627

این قیاسش راست نامد از قضا
گرچه ستارست او بدهد سزا

«Onun bu itimad ve kıyâsı kaza tesiriyle doğru çıkmadı. Allah suçları örter, amma lâyık olan cezayı da verir.»

12628

چونکه بد کردی بترس ایمن مباش
زانکه تخمست و برویاند خداش

«Bir kötülük edince kork ve emin olma. Zira o kötülük bir tohumdur ki Allah onu yetiştirir, meydana çıkarır.»

12629

عهد عمر آن امیر مؤمنان
داد دزدی را بجلاد وعوان

«Hz. Ömer'in hilâfeti devrinde o Emirülmü'minin, bir hırsızı cellâd ve memurlarına verdi. »

12630

بانگ زد آن دزدکه ای میردبار
اولین بارست جرمم زینهار

«Hırsız: Ey bu ülkenin emiri, cürmüm ilk defadır beni affet, diye haykırdı.»

12631

گفت عمر حاش لله که خدا
بار اول قهر بارد در جزا

«Ömer dedi ki: Haşa Cenâbı Hak birinci defada bir cürmün cezası için kahır yağdırmaz.»

12632

بارها پوشد پی اظهار فضل
بازگیرد از پی اظهار عدل

«Allah, fazl'ını göstermek için defalarca bir cürmü örter de, sonunda adlini göstermek için suçluyu cezalandırır.»

12633

تا که این هر دو صفت ظاهر شود
آن مبشر گردد این منذر شود

«Böylece, bu iki sıfatının da meydana çıkmasını, lutfunun müjdeleyici kahrının da korkutucu olmasını diler.»

12634

بارها زن نیز این بد کرده بود
سهل بگذشت آن وسهلش می نمود

«Kadında bu kötülüğü birkaç defa yapmıştı Hadise kolayca geçtiği için, ona kolay görünmüştü.»

12635

این نمیدانست عقل پای سست
که سبو دائم زجو ناید درست

«Ayağı gevşek olan aklı bilmiyordu ki testi, hervakit dereden sağlam dönmez.»

Kazara kırılacağı da olur.

12636

آنچنانش تنگ آورد آن قضا
که منافق را کند مرگ فجا

«Fakat bu defa kaza-yi İlâhî onu öyle müşkil bir hâle getirdi ki, münâfıkı ansızın ölüm nasıl yakalarsa, o hale gelmişti.»

Âni ölüm, mü'min hakkında hayırlıdır. Çünki o hervakit tövbe ve istiğfar halindedir ve ölüme hazır bulunur. Münâfık olana ise ani ölüm azabdır, çünki hazırlığı yoktur. Onun için daima günahlarından tevbe etmeli; bugün ederim, yarın ederim diye geciktirmemelidir.

Hadis-i Şerifde : **«Yarın â'mâl-i hasenede bulunurum, öbürgün tevbe ederim diyen müsevvifler helâk olmuştur.»**

Cenâbı Hak da :

وَاَنِيبُوا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوا لَهُ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾

Yani : **«Size azab gelib çatmazdan evvel Rabbinize dönün, O'na teslim olun** (müslüman olun). **Sonra yardım edilmezsiniz[9].»**

Buyurmuştur.

---

(9) Sûrei Zümer: 54.

12637

نی طریق و نی رفیق و نی امان
دست کرده آن فرشته سوی جان

«Münafıka âni ölüm gelince, onun için, ne kurtuluş yolu, ne kurtaracak bir arkadaş, ne de aman vardır. Can alıcı melek ise onun ruhuna el uzatmıştır.»

12638

آنچنان کین زن دران حجرهٔ جفا
خشك شد او و حریفش مبتلا

«İşte kadın da o cefâ odasında, dostu ile belâlara uğramış, öylece adeta kuruyup kalmış idi.»

12639

گفت صوفی با دل خود ای دو گبر
از شما کینه کشم لیکن بصبر

«Sofi, kalbinden onlara dedi ki: «Ey kâfirler, sizden intikam alacağım, lâkin sabreyleyim.»

12640

لیك نادانسته آرم این نفس
تا که هر گوشی ننوشد این جرس

«Şimdilik, bilmiyormuş gibi davranayım da, bu çıngırağı her kulak işitmesin.»

Yani rezalet şüyû bulmasın.

12641

از شما کینه کشد پنهان محق
اندك اندك همچو بیماری دق

«Hak yolundaki er de, sizden gizlice ve (Dîk) hastalığı gibi intikam alır.»

(Humma-yı dik) hastalığının Türkçe mukabilinin (İnce ağrı) olduğu kamus tercümesinde yazılıdır.

12642

مرد دق باشد چو یخ هر لحظه کم
لیک پندارد بهردم بهترم

«Dik hastası, buz gibi, her an erir; fakat o her vakit kendini iyi zanneder.»

12643

همچو گفتاری که میگیرندش او
غره آن گفت کین گفتار کو

«Hâni, (sırtlan nerede?) diye aranırlar da sırtlan bu söze inanır, bu suretle tutulur, avlanır ya!»

Derler ki, sırtlan avcıları onu görünce görmüyormuş gibi davranırlar ve: sırtlan nerede? göremiyoruz, derlermiş. Sırtlan da, beni görmüyorlar diye aldanır kaçmaz ve tutulurmuş.

12644

هیچ پنهان خانه آن زن را نبود
سمج ودهلیز وره بالا نبود

«O kadının evinde gizli bir yer, mağara, dehliz ve yukarı çıkacak bir yol yoktu.»

12645

نی تنوری که دران پنهان شود
نی جوالی که حجاب آن شود

«O evde ne oynaşını saklayacak bir tandır, ne de onu örtebilecek bir çuval vardı.»

12646

همچو عرصهٔ روز محشر مستحیر

نی گوی نی پشت نه جای گریز

«Orası kıyâmetin geniş ve düz sahası gibi idi ki ne çukuru, ne tepesi, ne de kaçacak bir yeri bulunuyordu.»

12647

گفت یزدان وصف آن جای حرج

بهر محشر لاتری فیها عوج

«Cenâbı Hak, o darlık ve sıkıntı yeri olan mahşer meydanı için (لا ترى فيها عوجا) buyurmuştur.»

Tâhâ, sûresindeki şu âyetlere işaretdir:

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَآ أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

Yani : **Sana dağları**(n kıyâmet günündeki halini) **sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak.** (Savuracak) **da yerlerini dümdüz bir toprak halinde bırakacak. Onlarda ne bir iniş, ne de bir yokuş görmeyeceksin**[10]**.»**

(10) Sûrei Tâhâ: 105-107.

«KADININ, HİLEYE SAPIP SEVGİLİSİNE ÇARŞAF GİYDİRMESİ VE TANRININ : «SİZİN HİLENİZ PEK BÜYÜKTÜR» HÜKMÜNCE KOCASINI KANDIRMAK İÇİN BAHANELERE BAŞVURMASI»

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ
قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ
مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٢٥ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ
قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ٢٦
وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ
٢٧ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ
إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ٢٨

Sûre-i Yusuf da, Yusuf ile Zuleyha kıssası beyan edilirken buyurulur ki:

İkisi de kapıya koştular. O (kadın) **bunun gömleğini arkasından boylu boyunca yırttı. Kapının yanında** (kadının) **efendisine rast geldiler.** (Kadın) **dedi ki : «Zevcene kötülük etmek isteyenin cezâsı zindana atılmaktan, yahut acıklı bir azabdan başka ne olabilir.»** (Yusuf): **«O, kendisi, dedi, benim nefsimden murad almak istedi». Onun** (kadının) **yakınlarından bir şahit de şehâdet etti ki: «Eğer gömleği önünden yırtıldıysa** (kadın) **doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır.»** «(yok), **eğer gömleği arkadan yırtıldıysa** (kadın) **yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyicilerdendir.» Vakta ki** (zevci, Yusuf'un gömleğinin) **arkadan yırtılmış olduğunu gördü, «Şüphesiz ki bu, sizin** (siz kadınların) **fendinizdendir. Çünkü sizin fendiniz büyüktür[11]»** dedi.

---

(11) Sûrei Yusuf: 25-28.

Ulemadan biri de demiş ki : Ben şeytandan ziyade kadından korkarım. Çunki Allah şeytan hakkında:

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

Yani : **«Şüphesiz ki şeytanın hiylekârlığı zaiftir[12].»** buyuruyor. Halbuki kadınlar hakkında ise, **«Sizin fendiniz büyüktür»** buyurmuştur.

12648

چادر خودرا برو افگند زود

مردرا زن ساخت ودر را برگشود

«Kadın, çarşafını oynaşının üstüne attı, herifi kadın kılığına soktukdan sonra kapıyı açtı.»

12649

زیر چادر مرد رسوا وعیان

سخت پیدا چون شتر بر ناودان

«Çarşafın altında herif, apaçık rûsvay olmuş, görünüp durmakta idi. Oluk üstündeki deve gibi aşikâr bir halde bulunuyordu.»

12650

از تعجب گفت صوفی چیست این

هرگز این را من ندیدم کیست این

«Sôfi taaccübünden dedi ki: Bu nedir, ben asla görmemiştim, bu kimdir?»

12651

گفت خاتو نیست از اعیان شهر

مرورا از مال واقبالست بهر

«Karı dedi ki : Şehrin ileri gelenlerinden bir hanımdır. Mal ve ikbâlden nasibi vardır.»

---

(12) Sûrei Nisa: 76.

12652

در ببستم تا کسی بیگانهٔ
در نیاید زود نادانانهٔ

«Yabancı biri gelib de ansızın ve câhilcesine içeri girmesin diye kapıyı kapamıştım.»

12653

گفت صوفی چیستش هین خدمتی
تا بر آرم بی سپاس ومنتی

«Sofi dedi ki: hanımın istediği hizmet nedir? Söyle de şükür ve minnet beklemeksizin îfâsına çalışayım.»

12654

گفت میلش خویش وپیوستگیست
نیک خاتونیست حق داند که کیست

«Kadın dedi ki: bizimle akraba olmak istiyor. Zâhiren iyi bir hanımdır, içinin nasıl olduğunu Allah bilir.»

12655

خواست دختررا ببیند زیر دست
اتفاقا دختر اندر مکتبست

«Kızımızı habersizce görmek istemişti. Kız ise tesâdüfen mektebdedir.»

12656

گفت زن ار آرد باشد یاسپوس
میکنند اورا بجان ودل عروس

«Fakat, ister un olsun, ister kepek... Ben onu candan, gönülden gelinliğe kabûl edeceğim, dedi.»

12657

یك پسر دارد که اندر شهر نیست
خوب وزیرك چابك ومکتب کننیست

«Bir oğlu var ki şehirde bir misli yok. Güzel, zeki, çevik ve kâtibdir.»

12658

گفت صوفی ما فقیر وزار وکم
قوم خاتون منعمند ومحتشم

«Sofi dedi ki: Biz fakiriz, zaifiz, mal itibariyle noksanız. Hanımın ailesi ise mal ve mülk sahibidir.»

12659

شرط کفویت بود در ازدواج
یك دری ازچوب در دیگر زعاج

«İzdivaçda eşitlik şarttır. Kapı kanadının biri ağaçdan, biri fil dişinden olur mu?»

12660

کفو باید هردو جفت اندر نکاح
ورنه تنگ آید نماند ارتیاح

«Nikâhda, iki çiftin birbirine denkolması şarttır. Yoksa iş bozulur, geçim olmaz.»

«KADININ «HANIM ÇEYİZ KAYDINDE DEĞİLDİR. ONUN MURADI BİZİN KAPALI VE NAMUSLU OLMASIDIR» DEMESİ, SÔFÎNİN DE ÜSTÜ KAPALI CEVAP VERMESİ»

12661

گفت گفتم من چنین عذری واو

گفت نی من نیستم اسباب جو

«Kadın dedi ki: Ben bu gibi özürlerimizi söyledim. Ama o, Ben çeyiz arayanlardan değilim.»

12662

قصد ما سترست پاکی وصلاح

در دو عالم خود بدان باشد فلاح

«Bizim emelimiz, kapalılık, iffet ve salâh-ı hâldir ki iki âlemdeki kurtuluş bunlarla olur.»

12663

باز صوفی عذر درویش بگفت

وان مکرر کرد تا نبود نهفت

«Sofi, tekrar, fakrü zarûret özrünü söyledi ve bu hal gizli kalmasın diye tekrarladı.»

12664

گفت من مکرر کرده ام

نی جهازیرا مقرر کرده ام

«Kadın dedi ki: Ben de tekrar söyledim. çeyizimiz olmadığını iyice anlattım.»

12665

او همی گوید مرادم عفتست

از شما مقصود صدق وهمتست

«Hanım dedi ki: Benim murâdım iffet. sizden aradığım da doğruluk ve himmettir.»

12666

گفت صوفى خود جهاز ومال ما

ديد ومى بيند هويدا وخفا

«Sôfî dedi ki: Hakikaten bizim malımızı ve çeyizimizi, aşikâr olanı, gizli bulunanı o gördü ve görüyor.»

12667

خانهٔ تنگى مقام يك تنى

كه در وپنهان نماند سوزنى

«Bir kişinin barınabileceği kadar dar bir evimiz var ki orada bir iğne bile gizli kalamaz.»

12668

باز ستر وپاكى وزهد وصلاح

او زمابه داند اندر انتصاح

«Sonra mesturiyyetimizi, iffetimizi, zühdü salâhımızı o bizden daha iyi bilmekdedir.»

12669

به زمامى داند او احوال ستر

وزپس وپيش وسرودنبال ستر

«O, kapalılığımızı, önünde de sonunda da, başında da, nihayetinde de bizden iyi bilir, bizden daha iyi görür.»

12670

ظاهراً او بى جهاز وخادمست

از صلاح وستر او خود عالمست

«Kızımız zahiren çeyizsiz ve câriyesizdir. Fakat salâh ve iffeti hakikaten bilir.»

12671

شرح مستوری زبابا شرط نیست

چون برو پیدا چو روز روشنست

«Kızımızın mestûriyyetini babasının açıklaması şart değildir. Ondaki mestûriyyet, aydınlık bir gün gibi açıktır.»

Hz. Mevlâna bundan sonra kıssadan hisse beyanına şüru ile diyor ki:

12672

این حکایت را بدان گفتم که تا

لاف کم باقی چو رسواشد خطا

«Hata ve kabahat meydana çıkınca, fazla lâf etmeyesin diye bu hikâyeyi söyledim.»

12673

مرترا ای هم بدعوی مستزاد

این بدستت اجتهاد واعتقاد

«Ey fazla davâlı, iffet ve istikamet iddiâlı; senin de içtihad ve itikadın böyledir.»

12674

چون زن صوفی توخائن بودهٔ

دام مکر اندر دغا بکشودهٔ

«Sofinin karısı gibi sen hain olmuşsun, hilekârlıkla mekr tuzağı kurmuşsun.»

12675

که زهر ناشسته رویی کپ زنی

شرم داری وزخدای خویش نی

«Yüzü yıkanmamış, pis kişiler için çene çalıyor, salâh ve takva izharına çalışıyorsun. Bunu yaparken de kendi Hâlık'ından utanmıyorsun.»

«ALLAH'IN KENDİSİ İÇİN SEMİ', BASİR VE ALİM DEMEKTEKİ MURADI»

12676

از پی آن گفت حق خودرا بصیر

که بود دید ویت هردم نذیر

«Rü'yet ve müşahedesi, her an sana korkutucu olsun diye Allah kendinin (Basîr) olduğunu söyledi.»

12677

از پی آن گفت حق خودرا سمیع

تا ببندی لب ز گفتار شنیع

«Çirkin sözlerden dudağını bağlayasın, diye Allah, kendisine (Semî') dedi»

وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

Yani : **«Ne yerde, ne gökde zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak** (ve gizli) **kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü de hariç olmamak üzere** (hepsi) **muhakkak apaçık bir kitabta** (Levh-i Mahfuz'da yazılı) **dır[13].»** âyetine işaret ediliyor.

12678

از پی آن گفت حق خود را علیم

تا نیندیشی فسادی تو ز بیم

«Allah'ın bildiği korkusuyla bir fesad çıkarmayasın diye, Cenâbı Hak kendisinin (Alim) olduğunu haber verdi.»

---

(13) Sûrei Yunus: 61.

12679

نیست اینها برخدا اسم علم

که سیه کافور دارد نام هم

«Fakat bu isimler, meselâ bir zenciye kâfur adının verildiği gibi Cenabı Hak'ka konmuş isimler değildir.»

Zenciye verilen (Kâfur) adı o zencinin ismi alemi, yani adı olur. Fakat Esma-yi İlâhiyye böyle değildir. Esma-i Hüsnânın her biri bir sıfattır ki Cenâbı Hak onunla muttasıfdır.

12680

اسم مشتقست واوصاف قدیم

نی مثال علت اولی سقیم

«Allah'ın esması, sıfattan türeme, sıfattan meydana gelmedir. Allah'ın sıfatları ise kadimdir, evveli yoktur. İllet-i ûlâ misâli gibi sakim değildir.»

12681

ونه تسخر باشد وطنز ودها

کر را سامع ، ضریرا را ضیا

«Öyle olmasaydı sağıra (duyan), köre (ziya) isimlerinin verilmesi gibi alay ve maskaralık olurdu.»

12682

یا علم باشد حیی نام وقیح

یا سیاه زشت را نام صبیح

«Yahud (Mahcup) kelimesinin, bir hayasızın, yahud (Sabih) lafzının çirkin bir zencinin ismi alemi olması gibi olur.»

Zira âlemlerde mânâ murad olunmaz, onlar, ancak bir şahsın adı olmak üzere kullanılır. Bu beytde :

«Hakikaten Rabbiniz hayâ ve kerem sahibidir. Bir kul, O'na karşı ellerini kaldırıp dua edince o elleri boş bırakmaktan yani kulun istediğini vermemekten haya eder.»

Hadis-i şerifine de işaret vardır. Keza denilerde buna aranmadığına sanlar da misal olur:

12683

طفلك نوزاده را حاجی لقب

یالقب غازی نهی بر نسب

«Yeni doğmuş bir çocuğa (Hacı) yahud (Gâzî) lakâbını korsun.»

12684

گر بگویند این لقبها در مدیح

تا ندارد آن صفت نبود صحیح

«Bu ve emsâli medh için konulan lakâblar, konulan kimselerde o sıfatlar bulunmadıkça sahih olmaz.»

12685

تسخر وطنزی بود یا آن جنون

پاك حق عما يقول الظالمون

«Belki alaya almaktır, yahud da öğen delidir. Cenâbı Hak'kın Zâtı, zalimlerin söylediklerinden ve ona isnad ettiklerinden pâk ve münezzehdir.»

Hulâsa : Cenâbı Hakkın Esma-i Hüsnâsından her biri, Zat-ı İlâhinin sıfatlarından birine delâlet eder. Hz. Mevlâna bunları anlattıkdan sonra bağa giren o terbiyesiz âşıka karşı sevgilinin lisânından diyor ki :

12686

من همی دانستمت پیش از وصال

که نکو روئی ولیکن بد خصال

«Ben seninle görüşmeden evvel senin güzel yüzlü, lâkin çirkin tabiatli olduğunu biliyordum.»

12687

من همی دانستمت پیش از لقا
کز ستیزه راسخی اندر شقا

«Ben seninle mülakat etmeden de inadçı bir adam olduğunu, kötülüğe alışmış bulunduğunu ve halada onda ayak diremekte olduğunu biliyordum.»

12688

چونکه چشم سرخ باشد در عمش
دانمش زان درد اگر کم بینمش

«Ameş hastalığından göz kızarmış olunca az görsem bile, o kırmızılığın o hastalıkdan olduğunu bilirim.»

Kamus tercumesinde (Ameş) kelimesi şöyle tarif edilmiştir: «El amaş: Gözün ekser evkatta yaşı akıb rüyeti zaif olmak manasınadır ki o göze (çılbaganlı) tabir olunur.»

12689

تو مرا چون بره دیدی بی شبان
تو گمان بردی ندارم پاسبان

«Sen beni çobansız kuzu gibi gördün de muhafızım olmadığını zannettin.»

12690

عاشقان از درد زان نالیده اند
که نظر ناجایگه مالیده اند

Hakiki âşıklar, bakılmaması lâzım gelen yere bakarlar da, edebde kusur etme derdinden ağlar ve inlerler.»

12691

بی شبان دانسته اند آن ظبی را
رایگان دانسته اند آن سبی را

«Keza o âşıklar, o ceylânı çobansız ve o esiri bedava sandıkları için nedametlerinden ağlayıb inlemişlerdir.»

12692

تا زغمزه تیر آمد بر جگر
که منم حارس گزافه کم نگر

«Bunun cezası olmak üzere! O'nun bekçisi ve muhafızı benim, boş yere bakma! diye Allah'ın Celâli gamzesinden fırlayan bir ok, o âşıkların ciğerine saplanmıştır.»

Yine sevgili diyordu ki :

12693

کی کم از بره کم از بزغاله ام
که نباشد حارس از دنباله ام

«Ben bir kuzu ve oğlakdan da aşağımıyım ki arkamda bekcilik ve muhafızlık edecek bir çoban bulunmasın?»

12694

حارسی دارم که ملکش می سزد
داند او بادی که بر من می وزد

«Benim bir bekçim ve muhafızım vardır ki saltanat ona yaraşır. Bana nasıl bir yel esmekte? O bilir.»

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

Yani : **«Allah, ne yaparsanız** (hiç birinden) **gâfil değildir[14].»**

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ
الظَّالِمُونَ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾

Yani : **«O zalimlerin yapacaklarından Allah'ı gâfil zannetme sakın. O bunları ancak öyle bir gün için geciktiriyor ki o** (gün) **gözler** (şaşkınlıkla) **belerib kalacaktır[15].»**

---

(14) Sûrei Bakara: 74.
(15) Sûrei İbrahim: 42.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

Yani -Halbuki sizi de, (elinizle) yapa geldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır[10]- âyetleri mûcibince, Cenâb-ı Hak kullarının amel ve fiillerinden gâfil değildir, kullarının her işini de yaratan O'dur.

12695

نفس شهوانى زحق كرست وكور
من بدل كوريت را ديدم زدور

«Şehvetli olan nefs Hakka karşı sağır ve kördür. Ben de senin manevi körlüğünü tâ uzakdan görmüştüm.»

12696

هشت سالت زان نپرسيدم هيچ
كه پرت ديدم زجهل پيچ پيچ

«Ondan dolayı sekiz seneden beri seni hiç sormadım. Çünki seni kat kat cehaletle dolu görmüşdüm.»

12697

خود چه پرسم آنكه او باشد بتون
كه توچونى چون بود او سرنكون

«Hamam külhanında bulunan kimseye nasılsın? diye neden sorayım? O nasıl olur? baş aşağı!»

---

(10) Sûrei Saffat: 96.

12698

شهوت دنیا مثال کلخنست
که ازو حمام تقوی روشنست

«Dünya şehveti külhan gibidir. Takvâ hamamı onunla ısınır ve parlar.»

12699

لیك قسم متقی زین تون صفاست
زانکه در گرمابه است ودر نقاست

«Lâkin müttekîler, bu külhanda safâ ve zevk içindedirler. Çünki onlar hamama girmiş, yunup, arınmışlardır.»

12700

اغنیا ماننده سرگین کشان
بهر آتش کردن گرمابه بان

«Şehvete mübtelâ zenginler ise, hamamcıların ateş yakması ve hamamı ısıtması için süprüntü taşıyanlar gibidir.»

Bazı yerlerde hamamları odunla değil, süprüntüleri yakmak suretiyle ısıtırlarmış. Mevlâna zamanında Konya'da böyle yapılıyormuş ki Hz. Pîr şehvet düşkünü zenginleri külhanda yakılmak için süprüntü taşıyan çöpcülere benzetiyor.

12701

اندر ایشان حرص بنهاده خدا
تا بود گرمابه گرم وبانوا

«Cenâb-ı Hak, takvâ hamamı ısınsın ve letâfet peyda etsin diye o manevî çöpcülere hırs vermişdir.»

«Ahmaklar olmasaydı Dünya harab olurdu» diye bir söz vardır. Evet Dünya'nın mamûriyyeti, ahmakların yerinde olmayan sayü gayretiyledir. Sarhoşlar ve zânîler olmasaydı meyhaneler ve umumhaneler mamur

olmazdı. Onları yaşatan akşamcılarla gececilerin şevketidir. Oraları imar etmek için bunlarda bir hırs, bir heves vardır. Fakat o hırs ve hevesden erbabı takva istifade eder. Fâsık ve fâcir olanların fisku fucûrundaki çirkinliği ve Dunyevi, Uhrevi mazarratı gördükce o hallerden çekinip sakınmaya ve Allah'ın emrini daha sıkı tutmaya çalışırlar. İşte takva hamamının ısınması bu demekdir. O halde ey sâlik :

12702

ترك اين تون كوى ودر گرمابه ران

ترك تون را عين آن گرمابه دان

«Bu külhandan vazgeç de hamamın içine git. Külhanı terk etmek bil ki, hamama girmenin ta kendisidir.»

12703

هركه در تونست اوچون خادمست

هردرا كه صابرست وحاز مست

«Külhanda kalan, oradaki hizmetci, uşak gibidir. Şehvet külhanına girmekden sakınan da ihtiyatlı bir kimsedir.»

12704

هركه درحمام شد سيماى او

هست پيدا بررخ زيباى او

«Hamama giden kimsenin sîması, onun temiz yüzünden belli olur.»

Sûrei Feth'de ashab-ı kirâm vasfında buyurulmuştur ki:

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ

Yani : **«Secde izinden** (meydana gelen) **nişanları yüzlerindedir[17].»**

İşte takvâ hamamında yıkanmış ve temizlenip pâk olmuş zevâtın nurâniyyeti de yüzlerinden âşikâr olur.

---

(17) Sûrei Feth: 29.

12705

تونیان‌را نیز سیما آشکار

از لباس وازدخان وازغبار

«Külhandakiler de yüzlerindeki ve elbiselerindeki duman, is ve tozdan belli olurlar.»

يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾

Yani : **«Günahkârlar sîmâlarıyle tanınacak da perçemlerinden ve ayaklarından tutulacak[18].»** Muktezâsınca fısk u fücûr erbabı da yüzlerindeki nursuzluktan ayırd edilir. Mesela şâribûlleyli vennehar olan alkolik bir heriftin ne olduğu yüzüne bakılınca derhal anlaşılır.

12706

گر نبینی روش بویش را بگیر

بو عصا آمد برای هر ضریر

«Eğer bir fâsıkın yüzünü göremezsen kokusuna dikkat et... Koku, gözü görmeyen kimse için asâ gibi rehberlik eder.»

12707

ورنداری بود را رش درسخن

از حدیث نو بدان راز کهن

«Kokusunu da alamazsan onu konuştur; yeni sözden eski sırrı anla!»

12708

پس بگوید تونیٔ صاحب ذهب

بیست سله چرك بردم تا بشب

«Altın babası olan külhancı: Bugün geceye kadar yirmi sepet süprüntü taşıdım, der.»

---

(18) Sûrei Rahman: 41.

12709

حرص توچون آتشست اندر جهان

باز کرده هر زبانه صد دهان

«Onun gibi senin hırsın da Dünya'da ateş gibidir ki her alevi yüzlerce ağız açmıştır.»

12710

پیش عقل این زرچو سرگین ناخوشست

گرچه چون سرگین فروغ آتشست

«Akla göre, bu altın, ateşi parlatacak süprüntü ve gübre gibi nâhoşdur.»

12711

آفتابی که دم از آتش زند

چرك تر را لایق آتش کند

«Güneş ki ateşden dem vurur, yaş süprüntüyü kurutur, ateşe lâyık bir hâle getirir.»

12712

آفتاب آن سنگ را هم کرد زر

تا بتو حرص افتد صد شرر

«Hırs hülhânına yüzlerce kıvılcım düşsün diye yine Güneş, taşı altın eder.»

12713

آنکه گوید مال گرد آورده ام

چیست یعنی چرك چندین برده ام

«Mal topladım diyen kimsenin bu sözü, şu kadar süprüntü taşıdım demekdir.»

12714

این سخن گرچه که رسوایی فزاست

درمیان تونیان زین فخرهاست

«Vakıâ bu söz, sahibini rüsvây eder, amma külhânîler arasında bundan iftihar duyulur.»

Meselâ derler ki :

12715

گر تو شش سله کشیدی تا بشب

من کشیدم بیست سله بی کرب

«Eğer sen geceye kadar altı sepet süprüntü taşıdınsa ben zahmetsizce yirmi sepet taşıdım.»

Bizim muhtekirlerin ticaret adına yaptıkları şekavet de bundan başka bir şey midir? Onlar da halkı soymakla topladıkları paralarla iftihar etmiyorlar mı? Halbuki Cenâb-ı Hak Tevbe sûresinde buyuruyor ki:

يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فٖى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ
وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ
فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

Yani : **«O gün bunlar, üzerlerinde** (yakılacak) **cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak, işte bu,** (denilecek) **nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifcilik ettiğiniz bu nesneleri**(n acısını haydi) **tadın**[19]**.»**

(19) Sûrei Tevbe: 35.

12716

آنکه در تون زاد وپا کی را ندید

بوی مشك آید برو رنجی بدید

«Külhanda doğup da temizlik görmemiş olana misk koklatsan incinir, hasta olur.»

«GÜZEL KOKU SATANLAR ÇARŞISINDA ITR VE MİSK KOKUSUNDAN BAYILAN VE HASTALANAN DEMİRCİ»

12717

آن یکی افتاد بیهوش و خمید

چونکه در بازار عطاران رسید

«Bir kimse, güzel koku satanlar çarşısına varınca bîhuş olarak düştü ve iki kat oldu.»

12718

بوی عطرش زد زعطاران راد

تا بگر دیدش بسر برجا افتاد

«Kerîm ve cömerd misk yağcılarının ıtr kokusu ona dokundu da başı döndü ve yere düşdü.»

12719

همچو مردار اوفتاد اوبیخبر

نیم روز اندرمیان رهگذر

«O, kendinden bîhaber olarak, gün ortasında, geçilecek yolun ortasına bir leş gibi yıkıldı.»

12720

جمع آمد خلق بروی آن زمان

جملگان لاحول، گو درمان کنان

«O anda halk onun başına toplandı ve Lahâvle diyerek derdine derman aramaya başladı.»

12721

آن یکی کف بر دل او می راند
وز گلاب آن دیگری بر وی فشاند

«Biri avucunu onun kalbine götürüp, atıp atmadığını anlamak istiyor, diğeri üstüne başına gül suyu serpiyordu.»

12722

او نمی دانست اندر مرتعه
از گلاب آمد ورا آن واقعه

«Gül suyu serpen bilmiyordu ki, dünya çayırında bu vâkıa, onun başına gül suyu ve emsâli ıtriyyattan gelmişti.»

12723

آن یکی دستش همی مالید سر
وان دگر کهگل همی آورد بر

«Biri eliyle onun başını oğuyor, diğeri rütûbet ve serinliğinden baygının ateşi düşsün diye samanlı yaş balçık getirib göğsüne sürüyordu.»

12724

آن بخور عود وشکر زد بهم
وان دگر ازپوشش میکردکم

«Biri ödağacı ile şekeri karıştırıb tütsü veriyor, diğeri elbisesinden bir parça kesib tutuşturdukdan sonra koklatıyordu.»

12725

وان دگر نبضش که تاچون می جهد
وان دگر بوی از دهانش می ستد

«Biri, nasıl atıyor? diye nabzını tutuyor, diğeri de eğilmiş ağzını kokluyordu.»

12726

تا که می خوردست یا بنگ وحشیش

خلق درماندند اندر بیهشیش

«Şarab mı içmiş, esrar mı yemiş yahud afyon mu yutmuş diye; Hülâsa, onun baygınlığını geçirib ayıltmakda âciz kaldılar.»

12727

پس خبر بردند خویشانرا شتاب

که فلان افتاده است آنجا خراب

«Filân misk yağcılar çarşısında düştü, baygın ve harab bir hâlde yatıyor diye, akrabasına haber gönderdiler.»

Ve dediler ki:

12728

کس نمی داند که چون مصروع گشت

یا چه شد کز بام افتادست طشت

«Neden bayıldı, ne oldu da leğeni damdan düştü, kimse bilmiyor.»

(Leğeni damaan düşmek): Esrarı meydana çıkmak, rezil, rüsvay olmak manasında kullanılır.

12729

یك برادر داشت او دباغ زفت

گربز ودانا بیامد زود وتفت

«O iri yarı debbağ'ın gürbüz ve malûmatlı bir kardeşi vardı, çabucak ve koşarak geldi.»

12730

اندکی سرگین سك در آستین

خلق را بشکافت آمد باحنین

«Yeni içinde bir parça köpek tersi vardı; biriken halkı aralayıb kardeşinin yanına sokuldu.»

12731

گفت من رنجش همی دانم زچیست
چون سبب دانی دوا کردن جلیست

«Dedi ki: ben onun neden bayıldığını biliyorum. Sebebi bilinince tedâvi bellidir.»

12732

چون سبب معلوم نبود مشکلست
داروی رنج و درآن صد محتملست

«Sebeb malûm olmayınca hastalığın devâsı ve tedâvisi müşkildir. Zira onda yüz ihtimâl vardır.»

12733

چون بدانستی سبب او سهل شد
دانش اسباب دفع جهل شد

«Sebeb bilinince tedâvi kolaylaşır. Sebebin malûm olması, bilgisizliği giderir.»

12734

گفت باخود هستش اندر مغز ورگ
توی برتو بوی آن سرگین سگ

«Kendi kendine dedi ki: köpek pisliği kokusu kat kat olarak onun beynine ve damarlarına işlemiştir.»

12735

تامیان اندر حدث او تا بشب
غرق دبا غیست او روزی طلب

«Rızkını elde etmek için hergün akşamlara kadar pisliğe gömülmüş, debbağlığa garkolmuştur.»

12736

پس چنین گفتست جالینوس مه
آنچه عادت داشت بیمار آنش ده

«Tıbca üstad sayılan Câlînus: Hastaya, neye alışkın ise o şeyi ver, demiştir.»

12737

گر خلاف عادتست آن رنج او
پس دوای رنجش از معتاد جو

«Eğer onun hastalığı âdetin hilâfından zuhûra gelmişse, onun devâsını mutadı olan şeyden ara.»

12738

چون جعل گشتست از سرگین کشی
از گلاب آید جعل را بیهشی

«Bu adam, köpek tersi taşımaktan pislik böceği gibi olmuştur. Pislik böceğine gül suyundan baygınlık gelir.»

12739

هم ازان سرگین سگ داروی اوست
که بران اورا همی معتاد وخوست

«Onun ilâcı, yine köpek pisliğidir. Çünki onun mutadı ve tabiatı onunladır.»

12740

الخبیثات الخبیثین رابخوان
روی وپشت این سخن را بازدان

«(Pisler, pislerindir) âyetini oku, bu sözün zâhir ve bâtınını anla!»

Sûrei Nûr'da buyurulmuştur ki :

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

Yani : «**Kötü kadınlar** (ve kötü sözler) **kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara** (ve kötü sözlere), **temiz kadınlar** (ve temiz kelimeler) **ise temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara** (ve temiz kelimelere yakışır) **Bunlar** (o temiz kadınlar ve temiz erkekler) **o** (iftirâcıların) **diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için bir mağfiret ve çok şerefli bir rızık vardır**[20].»

Hz. Ayşe hakkında bazı isnâdâtta bulunulmuştu. Bunun üzerine yukarıdaki ve üst tarafındaki âyetler nâzil olarak o isnâdı edenlerin müfterî ve habis oldukları, müminlerin annesi Hz. Ayşe'nin temiz ve afîfe olduğu beyan buyuruldu. Sonra iftira etmiş olanlara müfteri cezası olarak 80 değnek vuruldu.

Bu âyetin zâhiri, tayyib ve tayyibe olan Resûlullah (S.A.V.) ile harem-i muhteremi Hz. Ayşe'ye (R.A.) aiddir. Bâtını ise her tayyib ve habise şâmildir. İşte bayılmış olan debbağ da, köpek pisliği ve kokmuş deri gibi habis şeylerle meşgul olduğundan, onun devâsı da, köpek pisliğinden olacakdı.

12741

ناصحان اورا بعنبر یا گلاب
می دوا سازند بهر فتح باب

«Nasîhat verenler, pis kişiyi, ona bir kapı açılması, iyileşmesi için amberle, gül suyu ile tedâvi etmek isterler!»

---

(20) Sûrei Nûr: 26.

مرخبیثا نرا سازد طیبات

درخور ولایق نباشد ای ثقات

«Ey itimad edilir kimseler, hakikaten, temiz şeyler, pisler için lâyık ve münasib değildir.»

12743

چون زعطر وحی کژ گشتند وگم

بد فغانشانکه تطیرنا بکم

«Kâfirler, peygamberlere gelen vahyin güzel kokusuyle çarpıldılar ve kendilerini kaybettiler de (Tetayyernâ biküm) diye feryad ettiler.»

Yâsin sûresindeki şu âyete işarettir:

قَالُوٓا

اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ

مِنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨﴾

Yani : **«Dediler: «Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vaz geçmezseniz, andolsun, sizi mutlak taşlarız. Bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dokunur»[21].»**

Ve dediler ki :

12744

رنج وبیماریست مارا این مقال

نیست نیکو وعظتان مارا بفال

«Bu sözleriniz, bize zahmet veriyor, hastalanıyoruz. Ettiğiniz vâzu nasihat, bize iyi değil, meş'um gelmektedir.»

---

(21) Sûrei Yâsin: 18.

12745

ما بلهو ولهو فربه گشته ایم
در نصیحت خویشرا نسرشته ایم

«Biz oyunla, abes ve saçma şeylerle semirmiş kimseleriz, kendimizi nasihat dinlemeye alıştırmamışızdır.»

12746

هست قوت ما دروغ ولاف ولاغ
شورش معده ست مارا زین بلاغ

«Bizim gıdamız, yalan, dolan ve latifedir. Sizin tebliğ ettiklerinizden midemiz bulanıyor.»

12747

رنج را صدتو وافزون میکنید
عقل را دارد بافیون میکنید

«Siz, bizim hastalığımızı yüz kat, hatta daha ziyâde artırıyor, aklı afyonla tedavi ediyorsunuz.»

«DEBBAĞIN BİRADERİNİN, KARDEŞİNİ KÖPEK PİSLİĞİ KOKUSUYLA GİZLİCE TEDÂVİ ETMESİ»

12748

خلق را می راند ازوی آن جوان
تا علاجش رانبینند آن کسان

«O genc, ilâcını görmesinler diye, debbağın başına toplanmış olanları dağıttı.»

12749

سربگوشش برد همچون راز گو
پس نهاد آن چیز بر بینی او

«Sır söylüyormuş gibi başını debbağın kulağına yaklaştırdı ve elindeki şeyden bir parçasını onun burnuna koydu.»

12750

کو بکف سرگین سگ سائیده بود
داروی مغز پلید آن دیده بود

«Debbağın murdar beyninin ilâcını köpek pisliğinde gördüğü için, onu elinde ezmişti.»

Avucunu koklatır koklatmaz;

12751

ساعتی چون مرد جنبیدن گرفت
خلق گفتند این فسونی بد شگفت

«Adam kımıldamaya, halk da; bu şaşılacak bir efsun, demeye başladı.»

12752

کین بخواند افسون بگوش اودمید
مرده بود افسون بفریادش رسید

«Diyorlardı ki: Bu zat, bir efsun okudu, baygının kulağına üfledi. Efsun o ölü gibi olanın imdadına yetişti.»

Bayılmış debbağın köpek pisliği kokusundan kımıldanması dolayısiyle Hz. Pir diyor ki:

12753

جنبش اهل فساد آن سو بود
که زنا و غمزه وابرو بود

«Ehl-i fesâdın hareketi de zina, göz süzme ve kaş oynatma tarafına olur.»

12754

هر کرا مشك نصیحت سود نیست
لاجرم با بوی بدخو کردنیست

«Nasihat miski, faide etmeyen kimse, şüphesiz kötü kokulara alışmıştır.»

12755

مشرکان را زان نجس خواندست حق
کاندرون پشك زادند از سبق

«Cenabı Hak, müşriklere ondan dolayı (Necis) tâbir etmiştir ki onları, manevî necaset - yani şirk ve dalâlet - içinde doğmuşlardır.»

Necaset ve habasetleri ezelîdir. Bu beyit, Sûrei Tevbedeki şu âyete işarettir:

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ
فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا

Yani : **«Müşrikler ancak bir necistir. Onun için bu yıllarından sonra onlar Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar[22].»**

İslâmda Hac Hicri 9'ncu yılda farz kılınmış, o sene Hz. Ebû Bekir (R.A.) ın idaresinde olmak üzere haccedilmiş ve hac esnasında mü'min ve müşrik karışık bulunmuştu. Vakfeden sonra, Minâ'da Hz. Ali ile yardımcıları tarafından Süre-i Tevbe'nin baş tarafındaki birkaç âyet nidâ sûretiyle ilân edildi. Tebliğ edilen maddeler arasında, müşriklerin Mescid-i Harama yaklaşmamaları da vardı.

İmam-ı Âzam, burada, Mescid-i Haram'dan maksad: Hac ve umredir, mutlaka hududu Hareme dahil olmak değildir demiş, İmam-ı Mâlik ise diğer mescidleri de Mescid-i Haram'a kıyas ederek müşriklerin hiçbir mescide girmesi caiz değildir içtihâdında bulunmuştur.

(22) Sûrei Tevbe: 28.

وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

Yani : **«Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse, sizi yakında kendi fazlından zenginleştirir. Çünkü Allah, gerçek bilicidir, tam hüküm ve hikmet sahibidir[23].»**

Mekke tâcirleri, Hac zamanında gelen bedevîlere mal satmak için : «İçinde günah işlediğiniz elbise ile Kâbe tavaf edilemez, mutlaka yenisini almalıdır» derler ve bu sûretle kazanc elde ederlerdi. Yeni elbise almaya parası olmayanlar da çırçıplak soyunurlar, Beyt-i Mükerremi öylece tavaf eylerlerdi. Müşriklerin Hacca iştirâki men edilince tabiî Mekke esnafı fazla alım satım yapamayacaktı. İşte bu âyetlerle onlar teselli edildi.

Müşriklerin necis olması, üstlerinin başlarının pisliği dolayısıyle değildir. Ezelden şakî olduklarından kendilerinde şirk gibi bir manevî necis vardır. Hz. Mevlâna bu hâli bir misâl ile temsil ederek diyor ki:

12756

کرم کو زادست در سرگین بد

می نگرداند بعنبر خوی خود

«Kötü bir necâset içinde peyda olan kurt, anberle kendi huyunu değiştirmez.»

12757

چون نزد بروی نثار رش نور

اوهمه جسمست بی دل چون قشور

«Ona nur serpintisi isabet etmemiş olduğu için o, kabuk gibi kalbsiz bir cisimden ibarettir.»

Abdullah İbn-i Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste :

«Hakikaten Allah-u Taalâ halkı yokluk karanlığından yarattı. Sonra hidayet nurundan onların üstüne serpti. Kimlere o nurdan isabet eylediyse, o kimseler hakikaten hidayete erdi. Her kime de isabet etmediyse

(23) Sûrei Tevbe: 28.

o kimseler de hakikaten uzak bir dalâlete düştüler.» buyurulmuştur. İşte muşrik olanlar o nur serpiminden nasib alamıyan mahlûklardır.

12758

ورز رش نور حق قسمیش داد

همچورسم مصر سرگین مرغ زاد

«Eğer Hak Sübhâne serptiği nurdan ona bir parça olsun verseydi Mısır'daki âdet mûcibince gübre içinde yumurtadan çıkan civciv gibi olurdu.»

Mısır'da tavuk yumurtasını sıcak gübre içine korlar, günde birkaç defa çevirirler, üç hafta içinde birçok civciv alırlarmış. Şimdi gaz lambasiyle ısıtılan ve yüzlerce civciv çıkaran makinelerin aslı gübre imiş demek oluyor.

12759

لیك نی مرغ خیس خانگی

بلکه مرغ دانش وفرزانگی

«Lakin gübrede peyda olmakla beraber o kuş, hasis ve kıymetsiz tavuk gibi olmazdı, belki ilim ve irfan, akıl ve izan kuşu olurdu.»

Yani, İlâhi nur serpiminden hisse isabet eden, tabiat gübresinde yetişse de, yine o nurun feyziyle ilim ve irfan, akıl ve izan sahibi olur.

Bundan sonra sevgilisini öpmeye kalkışan âşıka, mâşûku lisanından deniliyor ki :

12760

توبدان مانی کزان نوری تهی

زانکه بینی برپلیدی می نهی

«Sen,o nurdan hâlî kalmışa benziyorsun, çünki burnunu pisliğe sokuyorsun.»

12761

از فراقت زردشد رخسار ورو

برك زردی ٔ میوهٔ نا پخته تو

«Benim ayrılığımdan senin yüzün ve yanağın sararmış amma, sen sararmış ve kurumuş bir yaprak ve olmamış bir yemiş gibisin.»

12762

دیك زآتش شد سیاه ودودفام

کوشت از سختی چنین ماندست خام

«Tencere ateşin dumanından kapkara olduğu hâlde içindeki et, kartlığı dolayısiyle çiğ kalmış, öylece duruyor.»

Sen de aşk ateşiyle epeyce kaynamışsın, amma tabîatındaki kartlık dolayısiyle hâlâ pışmemişsin.

12763

هشت سالت جوش دادم در فراق

کم نشدیك ذره خامیت ونفاق

«Seni sekiz sene ayrılık ateşinde kaynattığım hâlde hamlığın ve münafıklığın zerre kadar eksilmedi.»

12764

غورهٔ توسنك بسته كز سقام

غوره ها اكنون موزند وتوخام

«Sen, hastalık dolayısiyle, kurumuş ve taş kesilmiş bir koruk gibisin. Sair koruklar şimdi üzüm olduğu hâlde sen hâlâ hamsın.»

«ÂŞIK'IN YAPTIĞI SUÇDAN HİLE İLE ÖZÜR DİLEMESİ, MÂŞÛK'UN DA BU HİLEYİ ANLAMASI»

12765

گفت عاشق امتحان كردم مگیر

تابینم توحریفی ، یاستیر

«Âşık dedi ki: Ben seni uysal mısın, yoksa afîfe ve salîha mısın? diye imtihan etmek istedim. Bundan dolayı beni muâhaze eyleme.»

12766

من همی دانستمت بی امتحان
لیك کی باشد خبر همچون عیان

«Ben seni imtihansız da biliyordum. Lâkin işitmek nasıl görmek gibi olur.»

12767

آفتابی نام تو مشهور وفاش
چه زیانست ار بکردم ابتلاش

«Sen meşhur ve malûm bir güzellik güneşisin. Ben o güneşi imtihana kalkıştıysam ona ne ziyan.»

12768

تومی من خویشتن را امتحان
میکنم هر روز در سود وزیان

«Sen bensin, benden ibaretsin. Ben hergün faide ve zarar hususunda kendimi imtihan ederim.»

12769

انبیارا امتحان کرده عدات
تاشده ظاهر از یشان معجزات

«Hakikat düşmanları, peygamberleri imtihana kalkdılar da onlardan mucizeler zâhir oldu.»

12770

امتحان چشم خود کردم بنور
ای که چشم بد زچشمان تو دور

«Ey güzel gözlerinden, kem gözler uzak olasıca sevgili! Ben senin cemâlindeki nur ile kendi gözümü imtihan etmek istedim.»

12771

این جهان همچون خرابست وتو گنج
گر تفوس کردم از گنجت مرنج

«Bu dünya bir virâne gibidir ve sen onun içindeki define gibisin. Eğer sendeki o defineyi aradımsa hareketimden incinme.»

12772

زان چنین بی خردگی کردم گزاف
تازنم بادشمنان هربار لاف

«Düşmanlarla, senin iffet ve ismetin hakkında çene çalmak için, böyle bir küstahlıkda bulundum.»

12773

تاز بانم چون ترا نامی نهد
چشم ازین دیده گواهیها دهد

«Dilim senden bahsedince, gözüm de gördüklerinden şahid olsun.»

12774

گرشدم در راه حرمت راه زن
آمدم ای مه بشمشیر و کفن

«Eğer hürmet yolunda yolsuzluk ettimse ey Ay yüzlü sevgili! Kılıc ve kefenle huzuruna geldim.»

12775

جز بدست خود مبرم پا وسر
که ازین دستم نه از دست دگر

«Benim başımı ve ayağımı kendi ellerinle kes de beni başkasına öldürtme. Ben bu eldenim, başka elden değilim.»

12776

از جدائی باز میرانی سخن
هرچه خواهی کن ولیکن آن مکن

«Ayrılıkdan ve beni tekrar uzaklaşdırmakdan bahsediyorsun. Herne istersen yap, fakat beni kendinden ayırma!»

Bundan sonra Hz. Mevlânâ buyuruyor ki :

12777

در سخن آباد این دم راه شد
گفت امکان نیست چون بیگاه شد

«Bu anda söz iklimine yol açıldı, ammâ vakit gecikdiği için söylemeye imkân yokdur.»

12778

پوستها گفتیم مغز آمد دفین
گر بمانیم این نماند همچنین

«İşin dış yüzünü söyledik, içyüzü örtülü kaldı. Eğer sağ olursak bu kıssa böyle kalmaz, onu da söyleriz...»

«ÂŞIKIN ÖZÜR DİLEYİŞİNİ MÂŞÛK'UN REDDETMESİ VE ONUN ŞEYTANETİNİ YÜZÜNE VURMASI»

12779

در جوابش برگشاد آن یار لب
کز سوی ما روز سوی تست شب

«Âşıka cevab olmak üzere sevgili ağzını açtı ve dedi ki: Ey hilekâr müzevvir; bizce senin halin gün gibi aydınlık ama sence gece!»

Yani senin fiilin ile sözünün birbirine uymadığını parlak bir surette görüyor ve biliyoruz.

12780

حیله های تیره اندر داوری

پیش بینایان چرا می آوردی

«Bu bulaşık hileleri, adalet gününde gören gözler önüne, neye getirirsin.»

12781

هرچه دردل داری ازمکر ورموز

پیش ما رسوا وپیدا همچو روز

«Hile ve düzen olarak kalbinde her ne varsa, onların hepsi de nazarımızda gündüz gibi açık ve rüsvâ'dır.»

12782

گربپوشیمش زبنده پروری

توچرا بی روی از حدمی بری

«Eğer cürmünü biz kulumuza acıyıp örtüyorsak, sen niçin yüzsüzlüğü, hadden ileri götürüyorsun?»

12783

از پدر آموز کآدم درگناه

خوش فرود آمد بسوی پایگاه

«Hey soysuz; özür dilemeyi ceddinden öğren. Kendisinden zelle sâdır olunca Âdem, hemen itizar makamına indi.»

12784

چون بدید آن عالم الاسرار را

بر دوپا استاد استغفار را

«Allah bütün sırları bildiği için, iki ayağı üzerine durub, mağfiret talebinde bulundu.»

12785

بر سر خاکستر انده نشست

از بهانه شاخ تاشاخی نجست

«Gam ve keder külünün üstüne oturdu; zellesine bahane bulmak için daldan dala sıçramadı.»

12786

ربنا انا ظلمنا گفت بس

چونکه جانداران بدید از پیش وپس

«Önünde ve arkasında azab meleklerini görünce ancak (Rabbenâ Zalemnâ Enfüsenâ = Ey Rabbimiz, biz, nefsimize zûlm ettik) dedi.»

12787

دید جانداران پنهان همچو جان

دور باش هریکی تا آسمان

«Can gibi gizli bir takım azab melekleri gördü. Herbirinin ellerindeki sopa ta semâya kadar uzanıyordu.»

12788

که هلا پیش سلیمان مور باش

تانه بشکافد ترا این دور باش

«O melekler diyorlardı ki: Aklını başına al da Süleyman'ın karşısında karınca gibi ol! Bu sopa, seni incitmesin.»

12789

جز مقام راستی یکدم مأیست

هیچ لالا مردرا چون چشم نیست

«Doğruluk durağından başka bir yerde durma. Zira insana göz gibi mürebbî ve muhafız olmaz.»

12790

کور اگر از پند پالوده شود
هردمی او باز آلوده شود

«Gözü görmeyen bir adam, öğütle temizlense bile tekrar tekrar bulaşır ve kirlenir.»

12791

آدما تو نیستی کور از نظر
لیك اذاجاء القضاعمی البصر

«Ey Âdem; sen gözü görmez bir kimse değilsin; lâkin kaza gelince göz görmez olur.»

12792

عمرها باید بنادر گاه گاه
تا که بینا از قضا افتد بچاه

«Gözü gören bir adamın bir tesadüf neticesi kuyuya düşmesi için ömürler lâzım...»

12793

کور را خود این قضا همراه اوست
که مراورا اوفتادن طبع خوست

«Fakat, bu kaza, zaten körün yoldaşıdır. Çünki, düşmek onun tabiatidir, huyudur.»

12794

در حدث افتد نداند بوی چیست
از منست این بوی یا آلود کیست

«Pisliğe düşer de o kokunun ne olduğunu bilmez. Bu koku benden mi, yoksa bulaşmak eseri midir der.»

12795

ورکسی روی کند مشکی نثار

هم زخود داند نه از احسان یار

«Eğer bir kimse ona misk serpse onu da, yar'ın ihsanında değil, kendinden bilir.»

12796

پس دوچشم روشن ای صاحب نظر

مر ترا صد مادرست وصد پدر

«O halde ey gözü gören kimse, parlak iki göz, senin için yüz ana ve yüz babadan daha faidelidir.»

Yani, ana ve baba bir çocuğa karşı ne kadar şefkât ve himâye gösterirse, gözlerin sana o şefkât ve himâyenin yüz mislini gösterir.

12797

خاصه چشم دل که آن هفتاد توست

وین دوچشم حس خوشه چین اوست

«Hele gönül gözü yok mu? O bu göze nisbetle yetmiş kat azizdir, yetmiş derece kuvvetlidir. Hissî göz, onun harmanından döküntü toplayan fukaraya benzer.»

12798

ای دریغا رهزنان بنشسته اند

صدگره زیر زبانم بسته اند

«Yazıklar olsun ki yol kesiciler oturmuşlar, dilime yüzlerce düğüm vurmuşlardır.»

12799

پی بسته چون رود خوش راهوار

پس گران بندیست این معذور دار

«Ayağı bağlı olan nasıl, rahvan gidebilir? Bu bir ağır bağdır, beni mazûr gör.»

Hz. Mevlâna hakikati daha açık söylemediği için bu ve gelecek beyitlerle dinleyenlerden özür diliyor ve tarikat düşmanları her tarafta oturmuş onların vücudu benim dilimi bağlamıştı. Çünki ağyara esrar ifşa edilemez diyor ve devam ederek diyor ki :

12800

این سخن اشکسته می آید دلا
کین سخن درست وغیرت آسیا

«Ey gönül: sözlerim kırık, dökük bir hâlde zuhur ediyor. Bu sözler inci gibidir. Onları yabancılardan kıskanmak ise değirmen misalidir.»

Kıskançlık değirmeni o hakikat incilerini kırıp öğütüyor. Maamâfih:

12801

ور اگرچه خرد واشکسته شود
توتیای دیدهٔ خسته شود

«İnci kırılıb ezilse de hasta gözlerin sürmesi olur.»

12802

ای در از اشکست خود بر سر مزن
کز شکستن روشنی خواهد شدن

«Ey inci: kırılıb ezildiğin için acınma... Sen kırılmakla göz nuru olacak ve hasta gözlere aydınlık vereceksin.»

12803

همچنین اشکسته بسته گفتنیست
حق کند آخر درستش کوغنیست

«Böylece kırık, dökük ve kapalı söylemeyi de gani olan Allah, sonunda doğrultur, anlaşılıb istifâde edilecek bir hâle getirir.»

Nasıl ki :

12801

گندم از بشکست وازهم درشکست

بر دکان آمد که نك نان درست

«Nasıl ki: Buğday kırılıb öğütüldü ve eczası birbirinden ayrılıp un olduysa zayi olmadı. Ekmek olarak ekmekci dükkânına geldi.»

12805

توهم ای عاشق چو جرمت گشت فاش

آب وروغن ترك کن اشکسته باش

«Ey âşık senin de cürmün belli oldu... Artık suyu yağı bırak da hatanı itiraf ve cürmüne itizar eyle.»

12806

حاجت خود عرضه کن حجت مگو

همچو ابلیس لعین سخت رو

«Hâcetini arz et, yüzsüz ve melûn şeytan gibi dâva ve delil ibrazına kalkışma.»

Çünki Âdem zellesini nefsine isnad ederek : **(Ey Rabbımız; biz nefsimize zulmettik)** dediği halde şeytan **(Ya Rabbî; beni azdırışın hakkı için)** diyerek kendi sapıklığına Cenab-ı Hak'kı sebep göstermiş ve Âdem hüsn-ü edebinden mağfûr olduğu halde şeytan edepsizliğinden mel'ûn ve matrut olmuştu.

12807

سخت رویی گر وراشد عیب پوش

در ستیز وسخت رویی روبکوش

«Yüzsüzlük şeytanın ayıbını örtdüyse, sen de git, mücâdeleye ve yüzsüzlüğe çalış.»

12808

آن ابوجهل ازپیمبر معجزی
خواست همچون کینه ور تورك غزی

«O Ebucehil, Hz. Peygamberden, kinli bir Oğuz Türk'ü gibi, mûcize istedi.»

12809

لیك آن صدیق حق معجز نخواست
گفت این روخود نگوید جزکه راست

«Lâkin Allah'ın Sıddîk'i olan Ebûbekir (R.A.) mûcize istemedi: Bu yüz, doğrudan başka söz söylemez, dedi.»

12810

کی رسد همچون توئی را کزمنی
امتحانی همچومن یاری کنی

«Senin gibi bir şahsın, benliği dolayısiyle, benim gibi bir dostu imtihana kalkışması nasıl yakışır?»

«BİR YAHUDİ'NİN HZ. ALİ (K.V.) YE: EĞER HAKKIN HIFZINDAN EMİN İSEN, KENDİNİ BU KÖŞKÜN TEPESİNDEN AŞAĞIYA AT DEMESİ, EMİRÜLMÜ'MİNİN HZ. ALİ'NİN DE ONA CEVABI»

12811

مرتضی را گفت روزی یك عنود
کوز تعظیم خدا آگه نبود

«Allah'a nasıl tâzim edileceğini bilmiyen inatçı bir çıfıt, birgün Hz. Ali'ye dedi ki:»

12812

بر سر بامی و قصری بس بلند

حفظ حق را واقفی ای هوشمند

«Bir damın ve yüksek bir köşkün üstünde bulunurken ey şuur sahibi Ali, Allah'ın hıfz-u himâyesine vakıf mısın?»

12813

گفت آری او حفیظست و غنی

هستی ما را ز طفلی و منی

«Hz. Murtaza buyurdu ki: Evet o, çocukluğumuzdan beri bizim varlığımızın ve benliğimizin Hâfızı bir İlâh-ı Ganidir.»

12814

گفت خود را اندر افکن هین ز بام

اعتمادی کن بحفظ حق تمام

«Yahudi dedi ki: Öyle ise Hakkın tamamiyle hıfzına itimad ederek kendini damdan aşağı at!»

12815

تا یقین گردد مرا ایقان تو

و اعتقاد خوب با برهان تو

«Ki senin bu hususda hüccetli, güzel bir iman sahibi olduğuna bende de yakin hâsıl olsun.»

12816

پس امیرش گفت خامش کن برو

تا نگردد جانت زین جرأت گرو

«Hz. Emirülmü'minin ona dedi ki: Sus ve defol git. Bu cüretin dolayısıyle canın belâya mübtelâ olmasın.»

12817

کی رسد مر بنده را که با خدا

آز مایش پیش آرد ز ابتلا

«İbtila yüzünden Allah'ı imtihana kalkışmak, kuluna nasıl layık olur?»

12818

بنده را کی زهره باشد کز فضول

امتحان حق کند ای گیج و گول

«Ey cahil ve ahmak Yahudi: bir kul edebsizliği dolayısiyle Allah'ı imtihana nasıl cesaret edebilir?»

12819

آن خدارا می سزد کو امتحان

پیش آرد هر دمی با بندگان

«Her an, kullarını imtihana çekmek, O kadiri Mutlak'a yaraşır.»

Nitekim Sure-i Mülk de :

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً

Yani : **«O, hanginizin daha güzel amel** (ve hareket) **de bulunacağını imtihan etmek için ölümü de, dirimi de takdir eden ve yaratandır[1].»** buyurulmuştur.

Cenabı Hak'kın imtihanı, kullarının mahiyetini anlamak için değildir. Belki o imtihan:

12820

تا بما مارا نماید آشکار

که چه داریم از عقیده در سرار

«Gizlice ne gibi akidelerimiz olduğunu aşikâr olarak bize göstermek içindir.»

---

(21) Sure-i Mülk: 2

12821

هیچ آدم گفت حق را که ترا
امتحان کردم درین جرم وخطا

«Hiç Âdem (A.S.)! Ya Rabbi işlediğim cürüm ve hatada seni imtihan ettim dedi mi?»

12822

تا ببینم غایت حلم ترا
آه کرا باشد مجال این کرا

«O imtihanım, senin hükmün derecesini görmek ve anlamak içindi demeye cüret etti mi? Ah, böyle bir cüret kimde vardır?»

12823

عقل تو از بس که آمد خیره سر
هست عذرت از گناه تو بتر

«Ey ahmak, senin aklın çok sersem olduğu için özürün de günahından beterdir.»

12824

آنکه او افراشت سقف آسمان
توچه دانی کردن اورا امتحان

«Gök kubbeyi yüceltmiş olan Allahü Taalâ'yı sen nasıl imtihan edebilirsin?»

12825

ای ندانسته توشر وخیر را
امتحان خودرا کن آنکه غیررا

«Ey hayır ve şerri bilmeyen; evvelâ kendini imtihan et de sonra başkasına sıra gelsin.»

12826

امتحان خود چو کردی ای فلان

فارغ آیی زامتحان دیگران

«Ey filan; kendini imtihan edecek olursan başkalarını imtihan etmekden el çekersin.»

12827

چون بدانستی که شکر دانهٔ

پس بدانی کاهل شکرخانهٔ

«Kendinin şeker danesi olduğunu anlayınca şekerhanenin yani manevi halâvetlerin mahalli bulunan hakikat âleminin ehli olduğunu da anlarsın.»

12828

پس بدان بی امتحانی که اله

شکر نفرستدت ناجایگاه

«O hâlde bilmiş ol ki Cenâbı Hak, yeri olmayan, yani kâbiliyeti bulunmayan sana imtihansız şeker göndermez.»

12829

این بدان بی امتحان از علم شاه

چون سری نفرستدت در پایگاه

«Şunu da imtihansız bilmiş ol ki, sen baş olunca Allah, seni ayakkabı konan yere göndermez.»

12830

هیچ عاقل افکند در ثمین

در میان مستراح پرچین

«Hiç akıllı bir kimse kıymetli bir inciyi sidik dolu bir abdesthaneye atar mı?»

زانکه گندم را حکیم آگهی
هیچ نفرستد بانبار کهی

«Agâh bir hakim, buğdayı saman anbarına yollar mı?»

Akıllı bir kimsenin inciyi abdesthaneye atmayacağı, agâh bir hakimin buğdayı saman anbarına yollamayacağı gibi, Cenâbı Hak da baş olanları, yani mertebesi manen yüksek bulunanları ednâ derecelere tenzil eylemez.

Sûrei Câsiye'de :

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

Yani : **«Yoksa kötülükleri** (küfür ve masiyetleri) **kazananlar, kendilerini iman edip de iyi amel** (ve hareket) **lerde bulunanlar gibi mi yapacağız, dirim ve ölümleri bir mi olacak sandı** (lar)? **Hüküm edegeldikleri** (bu) **şey ne fena**[25]**!»** denildiği gibi sûrei Enfal'de de :

وَالَّذِينَ كَفَرُوا
إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ
وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا
فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

Yani : **«Küfr**(ünde inad) **edenler** (ise) **en son cehenneme sürüleceklerdir, ki Allah, murdarı** (kâfiri) **temizden** (müminden) **ayırd etsin, murdarı birbiri üstüne koyup topunu birden yığsın da onu cehenneme atsın. Onlar, en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir**[26]**.»** buyurulmuştur.

(25) Sûrei Câsiye: 21.
(26) Sûrei Enfal: 36-37.

Bu âyetlerin sarahaten haber verdiği gibi mümin ile kâfir ve tayyib ile habis musavi olamaz.

Bundan sonra Hz. Mevlânâ, büyük insanları imtihana kalkışmanın ve hâmetinden bahs için diyor ki :

12832

شیخ را که پیشوا و رهبرست

گر مریدی امتحان کرد او خرست

«Mukteda ve rehber olan bir şeyhi, bir mürid imtihan etmeye kalkışırsa o eşektir.»

12833

امتحانش گر کنی در راه دین

هم تو گردی ممتحن ای بی یقین

«Ey yakin sahibi olmayan; öyle bir şeyhi din yolunda imtihan etmeye kalkışırsan sonunda sen imtihana uğrarsın.»

Hz. Mevlânâ bahse devam ile diyor ki: Sen böyle cahilâne ve munkırâne cürette bulunursan :

12834

جرأت و جهلت شود عریان و فاش

او برهنه کی شود زان افتتاش

«Senin cahilâne cüretin çırılçıplak meydana çıkar. Bu araştırmadan şeyh uryan olmaz.»

12835

گر بیاید ذره سنجد کوه را

بر درد زان که ترازوش فتی

«Eğer bir zerre bir dağı tartmaya kalkışsa, dağın ağırlığından kendi terâzisi kopar.»

Bunun gibi yeni bir müridin kâmil bir mürşidi imtihan etmek ve onu tartmak istemesinden şeyhe birşey olmaz, o müridin akıl ve idrakı terazisi kopar.

12836

کز قیاس خود ترازو می تند

مرد حق را در ترازو میکند

«Çünkü o mürid, kendine kıyasen bir terazi yapar da o merd-i İlâhî-yi o terazi ile tartmaya kalkışır.»

12837

چون نگنجد او بمیزان خرد

پس ترازوی خرد را بردرد

«Şeyh-i Kâmil, akıl terazisine sığmayacağı için, o akıl terazisini parçalar.»

Onun için evliyaullah hazerâtını imtihan etmeye cüret etmemeli, huzurlarına ihlâsı tam ile gitmeli ve müşkilleri varsa onları sırf istifâze için sormalıdır.

12838

امتحان همچون تصرف دان عمو

تو تصرف برچنان شاهی مجو

«Aman, bir veliyi imtihan etmeye kalkışmayı onda tasarruf etmeye çalışmak gibi bil de böyle bir manevî padişah üzerinde tasarruf hevesine düşme.»

Hz. Mevlânâ, mazharı İlâhî olan veliyi kâmilden bahsederken onda zahir olan Cenâbı Hak'ka tevcihi bahsederek diyor ki :

12839

چه تصرف کرد خواهد نقشها

برچنان نقاش بهر ابتلا

«Nakşlar, böyle bir Nakkaş üzerinde imtihan yoluyla nasıl tasarruf etmek isterler?»

Yani, mevcûdat, birer nakş farz edildiği takdirde onların Hâlikı bulunan Allahü Taalâ muktedir bir Nakkaş olur. Nakşlar, Nakkaş'ın irade ve tersimine tabi ve fırçası karşısında âciz iken o nakşların, yani mevcu-

dat ve mahlûkâtın, Hâlık-ı Zîşanı imtihan ve ondan tasarruf etmeleri nasıl mümkün olabilir?"

12840

امتحانی گر بدانست وبدید

نی که هم نقاش آن بروی کشید

«Eğer nakş mesabesinde olan bir kimse imtihan ve ihtiyarı bilib gördü ve o imtihan ile birşey öğrenmek istediyse, o nakşı da ona çeken, o Nakkaş değil midir?»

12841

چه قدر باشد خود این صورت کیست

پیش صورتها که در علم ویست

«Bu nakş kimdir? Ve Nakkaşının ilminde olan nakşlara nisbetle onun ne değeri olabilir?.»

12842

وسوسهٔ این امتحان چون آمدت

بخت بدان کآمد وگردن زدت

«Bu imtihan vesvesesi sana gelince onu bedbahtlık alâmeti bil. Gelib çatmış ve senin boynunu vurmuştur.»

12843

چون چنین وسواس دیدی زود زود

باخدا گرد ودرآ اندر سجود

«Kendinde böyle bir vesvese görünce çarçabuk Hak'ka dön ve secdeye kapan!»

12844

سجده که را ترکن از اشك روان

کای خدایا وارهانم زین گمان

«Secde yerini akan göz yaşlarınla ıslat ve; İlâhî beni bu vesveseden halâs eyle diye dua et.»

12845

آن زمان که امتحان مطلوب شد
مسجد دین تو پر خروب شد

«Allah'ı imtihan etmek diledin mi, işte o zaman, din mescidinde harrub ağacı bitmiş demektir.»

Harrub : Keçiboynuzu denilen ağaçdır ki bittiği yerlerdeki binalar harab olurmuş. Bunu izah için Hz. Mevlânâ bir kıssa nakline şüru ile diyor ki :

«MESCİDİ AKSÂ İLE HARRUB HİKÂYESİ VE SÜLEYMAN'DAN EVVEL DAVUD (A.S.) IN O MESCİDİ BİNA ETMEYE AZMEYLEMESİ»

12846

چون در آمد عزم داودی بتنگ
که بسازد مسجد اقصی بسنگ

«Dâvud (A.S.) ın azmi, Mescidi Aksâyı taşla bina edeyim diye onu sıkıştırınca,»

12847

وحی کردش حق که ترك این بخوان
که زدستت بر نیاید این مکان

«Cenâbı Hak ona vahy etti ki, bu niyetten vaz geç! Çünki o, senin elinle bina edilmiyecekdir.»

12848

نیست در تقدیر ما آنکه تو این
مسجد اقصی براری ای گزین

«Ey seçilmiş nebi; senin Mescidi Aksâyı bina ettirmen bizim takdirimizde yokdur.»

12849

گفت جرمم چیست ای دانای راز
که مرا گوئی که مسجد رامساز

«Dâvud dedi ki: Ey sırları bilen Allah, cürmüm nedir ki, bana mescid yapma diyorsun?»

12850

گفت بی جرمی تو خونها کردهٔ
خون مظلومان بگردن بردهٔ

«Cenâbı Hak buyurdu ki: Cürmün yoktur, lâkin sen birçok kan dökmüş, mazlûmların kanını boynuna almışsın.»

12851

که زآواز تو خلقان بی شمار
جان بدادند وشدند آن راشکار

«Zira birçok halk, senin sesine şikâr olub can vermiştir.»

12852

گفت مغلوب تو بودم مست تو
دست من بربسته بود از دست تو

«Dâvud dedi ki: Ben senin mağlûbun ve senin mestin idim. Elim, senin kuvvet ve kudretinle bağlı idi.»

12853

نی که هر مغلوب شه مرحوم بود
نی که المغلوب کالمعدوم بود

«Şahın mağlûbu olan merhum, merhum olan da yok demek değil midir?»

12854

گفت این مغلوب معدو میست کو
جز بنسبت نیست معدوم ایقنوا

«Cenâbı Hak buyurdu ki: Bu mağlûbiyet, nisbî bir yokluktur, yoksa mutlak bir yokluk değildir. Bunu yakinen biliniz.»

12855

اینچنین معدوم کو از خویش رفت
بهترین هستها افتاد زفت

«Bu şekilde yok olan, kendinden geçmiş, var olanların en iyisi, en ulusu olmuştur.»

12856

او بنسبت باصفات حق فناست
در حقیقت در فنا اورا بقاست

«O, Hak'kın sıfatlarına nisbetle yoktur. Hakikatte ise fenâ içinde bekâdadır.»

12857

جملهٔ ارواح در تدبیر اوست
جملهٔ اشباح هم در تیر اوست

«Bütün ruhlar O'nun tedbirinde, bütün cesedler de O'nun emri altındadır.»

12858

آنکه اومغلوب اندر لطف ماست
نیست مضطر بلکه مختار ولاست

«Bizim lûtfumuzun mağlûbu olan irâdesiz, ihtiyarsız ve âciz kalmış değildir, belki muhabbetimizin muhtarıdır.»

Bizim kuvvet ve kudretimizle kâdir ve muktedirdir.

12859

منتهای اختیار آنست خود
کاختیارش گردد آنجا مفتقد

«İrâde ve ihtiyarın müntehası, ihtiyarın İrâdei İlâhîyyede kaybolmasıdır.»

12860

اختیاری راببودی چاشنی
گرنگشتی آخر او محو ازمنی

«Eğer o kimsenin benliği, sonunda mayvolmasaydı, ihtiyar ve iradenin bir lezzeti olmazdı.»

12861

در جهان گرلقمه و گرشرب بتست
لذت او فرع محو لذتست

«Dünyada bir lokma ve bir şerbetin lezzeti, lezzetten kesilmenin fer'idir.»

Yani insan yediği içtiği şeylerin lezzetini kaybetmedikçe, yiyeceği ve içeceği şeylerden lezzet alamaz. Maddi lezzetlerden kesilmedikçe manevi lezzeti bulamaz.

12862

گرچه از لذات بی تأثیر شد
لذتی بود او ولذت گیرشد

«Fânî lezzetten kurtulan kimse gerçi bütün lezzetlere aldırış etmez bir hâle gelir ama, hakikatte kendisi bizzat lezzet kesilir.»

«"MUHAKKAK Kİ MÜ'MİNLER BİRBİRLERİNİN KARDEŞİDİRLER VE ÂLİMLER TEK BİR NEFİS GİBİDİR" HADÎS-İ ŞERÎFLERİNİN ŞERHİ; BİLHASSA DAVUD VE SÜLEYMAN NEBİLERLE DİĞER PEYGAMBERLERİN BİRLİĞİ, BUNLARDAN BİRİNİN İNKÂRİYLE HİÇ BİR NEBÎYE İMANIN SAHİH OLMAYACAĞI; BİRLİK ALÂMETİ OLARAK BİN EVDEN BİR EV YIKILINCA HEPSİNİN HARAB OLUP SAĞLAM BİR DUVARIN BİLE KALMAYACAĞI, CENAB-I HAK'KIN, "BİZ PEYGAMBERLERİ BİRBİRİNDEN AYIRMAYIZ" BUYURMASI; AKILLI KİMSEYE BİR İŞARET KÂFİ GELİR; MAAMÂFİH BU, İŞARETİ DE AŞMIŞTIR!...»

Sûrei Hucûrat'da buyurulmuştur ki:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Yâni : **«Müminler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını (bulup) barıştırın. Allahtan korkun. Ta ki esirgenesiniz[27].»**

Sûrei Bakaranın sonunda da müminler lisanından deniliyor ki :

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Yâni : **«Onun** (Allah'ın) **Peygamberlerinden hiç birini diğerlerinin arasından ayırmayız** (hepsine inanırız)[28].»

Çünki aralarında derece ve mertebe farkı olmakla beraber bütün peygamberler Allah'ın birliğini ve O'nun emirlerini ve nehiylerini tebliğ ettikleri için aralarında bir ittihad vardır. Ondan dolayı biri inkâr edilirse diğerlerinin tasdiki faide vermez. Yahudiler, Allah'a ve Hz. Musa'ya inanmakla beraber Hz. İsa ve Hz. Muhammed (S.A.V.) ı inkâr ettikleri, Hıristiyanlar da Hâtemül enbiyâ Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.) Efendimize inanmadıkları için Hz. Musa'yı ve Hz. İsa'yı tasdik etmeleri makbul değildir.

Cenâbı Hak, Hz. Dâvud'un Mescidi Aksâ'yı bina etmesinin mukadder olmadığını, lâkin ona oğlu Süleyman'ın muvaffak olacağı cihetle, oğlunun inşa edişinin de babasının demek olacağını beyan için buyurmuştu ki :

---

(27) Sûrei Hucurat: 10.
(28) Sûrei Bakara: 285.

12863

گرچه بر نايد بجهد زورتو
ليك مسجد را بسازد پورتو

«Mescid-i Aksâ, senin gayret ve kuvvetinle vücûda gelemiyecekse de onu oğlun Süleyman yapacaktır.»

12864

پس خطاب آمد بداود ازخدا
كای گزين پيغمبر نيكو لقا

«Dâvud'a Allah tarafından bir nidâ geldi ve denildi ki: Ey güzel yüzlü ve güzîde peygamber! Mescidi oğlun yapacakdır.»

12865

كردهٔ او كردهٔ تست ای حكيم
مؤمنا نرا اتصالی دان قديم

«Ey hikmet sahibi nebî, oğlunun yapdığı, senin yaptığın demektir. Ezeldenberi inananlar, birbirlerinin aynıdır, biridir onlar.»

12866

مؤمنان معدود ليك ايمان يكی
جسمشان معدود ليكن جان يكی

«Müminler müteaddiddir, lâkin iman birdir. Müminlerin cisimleri müteaddiddir, fakat ruhları birdir.»

12867

غير فهم وجان كه در گاو وخرست
آدمی راعقل وجانی ديگرست

«İnsanda öküz ve eşeğin anlayış ve canından başka bir akıl, başka bir can vardır.»

Mesnevi'nin 1'nci cildinde de ifade edildiği gibi ruhu (Hayvanî) ve (Sultanî) diye ikiye taksim etmişlerdir.

Ruhu hayvanî : Bedenin muharriki olan bir kuvvettir ki o, hayvanlarda vardır.

Ruhu sultanî ise insanlara mahsusdur, o hayvanlarda yokdur.

Akıl da **(Akl-ı maaş)** ve **(Akl-ı maad)** diye iki nevidir. Akl-ı maaş, dünya işlerine erer. Akl-ı maad ise umuru ahireti idrak eder.

12868

باز غير عقل وجان آدمى

هست جانى در ولى آن دمى

«İnsandaki ruhu sultanî ve akl-ı maaddan başka ilâhî nefhaya mazhar olan kâmil bir velide ayrıca bir ruh vardır.»

12869

جان حيوانى ندارد اتحاد

تو مجو اين اتحاد از روح باد

«Hayvanî ruhlarda birlik yokdur. Sen bu birliği, hevây-i nefsâni ruhundan arama.»

12870

گر خورد اين نان نگردد سير آن

ور كشد بار اين نگردد او گران

«Bu hayvanî can ekmek yese insanî ruhun karnı doymaz. Keza bu yük taşısa obiri ağırlık duymaz.»

12871

بلكه اين شادى كند ازمرك او

از حسد ميرد چو بيند برك او

«Hatta onun ölümüyle bu hayvanî ruh sevinir. Ve onun nimetini görünce de hasedinden ölme derecesine gelir.»

12872

جان گركان وسگان هريك جداست

متحد جانهاى شيران خداست

«Kurdların ve köpeklerin canları ayrıdır. Bir olan Allah arslanlarının ruhudur.»

Buradaki (Şirân-ı Hudâ) Ricâlullah demekdir. Kurd ve köpek gibi olan avamın ruhlarında ayrılık, gayrılık ve yekdiğerine karşı çekememezlik vardır.

Hak erleri ise böyle değildir. Onların ruhlarında öyle bir birlik ve yekdiğerine karşı öyle bir muhabbet vardır ki bu, Şeyh İbni Fârız (Kaddese Sırruhu)nun: «Bizce muhabbet yolundaki neseb, ana ve babadan olan nesebden daha yakındır» dediği gibi evlâdlık, kardeşlik gibi akrabalıkdan daha ileridedir.

12873

جمع گفتم جانهاشان من باسم
کان یکی جان صد بود نسبت بجسم

«(Onların ruhları) diye ruhu cemî olarak söyledim. Bu söyleyişim, isim ve sûret itibariyledir. Yoksa o ruh birdir, cisimlere nisbetle yüz - yani müteaddid - olur.»

12874

همچو آن یك نور خورشید سما
صد بود نسبت بصحن خانه ها

«Semâdaki Güneşin ziyâsı gibi ki nuru bir olduğu halde evlerin sahnına nisbetle yüz olur.»

Yani o bir tane olan Güneşin ziyası yüzlerce pencereden içeriye girer ve girdiği yeri aydınlatır.

12875

لیك یك باشد همه انوار شان
چونکه بر گیری تو دیوار از میان

«Lâkin evlerin arasındaki duvarları kaldıracak olursan hepsinin nuru bir olur.»

Bunun gibi müminler de ölüp de, duvar mesabesinde olan cisimler ortadan kalkınca hakiki birlik mertebesini bulurlar.

12876

فرق واشكلات آيد زين مقال
زانكه نبود مثل اين باشد مثال

Bu sözden farklar ve müşkiller doğar. Çünki bu bir misl değil, sadece bir misaldir.»

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

Yani : **«O halde ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman[29]»** âyeti kerimesindeki ruhu ilâhî müteaddid pencereden akseden güneşe benzetilmiştir.

Bu temsil, hakikati tamamiyle göstermez. Çünki misl değil, bir misaldir. Malûm ya **misl :** bir şeyin tıbkısı, **misâl ise :** benzeri demekdir. Sonra bu teşbih ve temsilden bir takım müşkiller meydana çıkar. Mesela feylesof geçinenler, derler ki: «Eğer Nefha-i İlâhiyye olan (Ruh) un hakikatı bir olaydı Zeyd'in cismindeki ruh, Amr'ın bedenindeki ruhun aynı olmak, birinin bildiğini obiri de bilmek lâzım gelirdi. Keza ruhun hakikatı, Güneşin ziyası gibi olsaydı, kâmil bir mümin ile nâkıs bir müminin ruhu bir olmak icab ederdi derler. Bu sözler, misl ile misali tefrik etmemekden ileri gelir. Teşbihde benzeyen ile kendisine benzetilenin birbirinin ayni olması iktiza etmez.

12877

فرقها بی حد بود از شخص شیر
تا بشخصی آدمی زاد دلیر

«Arslanın şahsı ile cesur bir insanın şahsı arasında nihayetsiz farklar vardır.»

Öyle iken Zeyd'in yiğitliğini anlatmak için: «Zeyd arslan gibidir» derler. Bu teşbihden Zeyd'in arslan gibi dişli, pençeli ve kuyruklu olduğu anlaşılmaz. Ancak arslan gibi şecaat sahibi olduğu ifade edilir. Benzetilene, benziyen her cihetten değil, bir cihetten benzer. Bir şeyin bir şeye benzemesi ise o iki şeyin bir olması demek değildir.

---

(29) Sûrei Hicr: 29.

12878

ایك در وقت مثال ای خوش نظر

اتحاد از روی جانبازی نگر

«Lâkin ey iyi gören kimse, misâl hususunda arslanla, yiğit bir adamın canını tehlikeye koymakdaki birlik ve benzerliğe bak.»

12879

کان دلیر آخر مثال شیر بود

نیست مثل شیر از جملهٔ حدود

«O yiğit kimse şecaatte arslanın misâli olur, lâkin her cihetten arslanın tıbkısı ve misli olmaz.»

12880

متحد نقشی ندارد این سرا

تا که مثلی وانمایم من ترا

«Bu dünya sarayında biri birinin ayni iki nakş yokdur ki ben sana tam bir misl göstereyim.»

Böyle olmakla beraber:

12881

هم مثال ناقصی دست آورم

تا ز حیرانی خردرا واخرم

«Nâkıs bir misâl getireyim de aklı, uğradığı hayretten bir mikdar kurtarmış olayım.»

12882

شب بهر خانه چراغی می‌نهند

تا بنور آن زظلمت وارهند

«Geceleri, karanlıkdan kurtulmak için her evde kandil yakarlar.»

12883

آن چراغ این تن بود نورش چو جان
هست محتاج فتیل این و آن

«O kandil, bu tene benzer, ziyası da can gibidir. Kandil fitile, şuna buna muhtacdır.»

Kandilin, yağa ve fitile muhtaç olduğu gibi, fuhu hayvanî de yemeye, içmeye, uyumaya ve dinlenmeye muhtacdır.

12884

آن چراغ شش فتیلهٔ این حواس
جملگی بر خواب وخور دارد اساس

«İnsandaki hislerin o altı fitilli kandili, uyku ve yemek ile devam edebilir.»

(Havass-ı insaniyye) beş olduğu hâlde Hz. Mevlânâ'nın altı göstermesi,(Hiss-i müşterek) in (Havass-ı hamse) ye ilâvesi itibariyledir. Vakıa (Hiss-i müşterek) batınî bir histir. Fakat zâhirî beş duyguya ait bütün idrakâtın onda toplanması dolayısiyle havass-ı zahirden de sayılabilir. İşte bu altı fitilli havas; **evvelâ:** Yemek, içmek, **saniyen:** Uyumak, uyanmak, **sâlisen:** Bir yerde bulunmak ve nefes almak, **râbian:** Cismanî hareket ve sükûn, **hâmisen:** Nefsanî hareket ve sükûn ki gam ve keder, zevk ve sürur gibi hâllerdir, **sâdisen:** Yeyib içtiğini hazm ettikden sonra def'eylemekdir.

12885

بی خور وبی خواب نزیدیم دم
باخور وباخواب نزید نیزهم

«Ruhu hayvanî, yeyib uyumadan, yarım nefes alacak kadar bile yaşamadığı gibi; yalnız yeyib uyumakla da yaşayamaz.»

Çünki yemek ve yaşamak bedendeki hayatiyyetin zahiri sebebidir. Cesed, ancak (Hayy u Kayyum) olan Allah'ın lûtfu ile yaşar. Nitekim Şeyh Sâdî (Kaddese Sırruhu) Der ki: «Bedenin kudret ve kuvvetini yemekden bilme. Onu Hak'kın lûtfu perverde eder.»

12886

بی فتیل وروغنش نبود بقا
بافتیل روغن اوهم بی وفا

«Yağsız ve fitilsiz onun bekâsı olmadığı gibi yağla ve fitille de vefâsı yokdur.»

12887

زانکه نور علتی است مرگ جوست
چون زیدکه روز روشن مرگ اوست

«Çünki onun yağa ve fitile muhtac olan nuru ölüm aramaktadır. Nitekim, sabah olub da ortalığın aydınlanması onun ölümüdür.»

Sabah olunca kandilin lüzumu kalmayıb söndürüldüğü gibi, ecel günü gelib de hakikat nuru tulû edince de (ruhu hayvanî) sönüb gider.

12888

جمله حسهای بشرهم بی بقاست
زانکه پیش نور روز حشرلاست

«İnsanın bütün duygularının da bekası yoktur. Çünki o hisler, mahşer gününün nuru karşısında yok olur gider.»

Maamafih :

12889

نور حس وجان باباپان ما
نیست کلی فانی ولا چون گیا

«Ecdadımızın his nurları ve canları, bir ot gibi, tamamiyle de fânî değildir.»

İnsanın ot gibi doğub bir müddet yaşadıkdan sonra öleceğine ve hayatın bundan ibaret olup ikinci bir dirilmenin mümkin olmayacağına kâil olan müşrikler.

ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ اَوَ اٰبَاؤُنَا الْاَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

Yani : **«Biz ölüp de bir toprak ve bir yığın kemik olduğumuz vakit mi, sahiden biz mi mutlaka diriltilmiş olacağız? Evvelki atalarımız da mı[30]?»** diyorlardı.

Hz. Mevlânâ, ecdâdın ruhunun fani olmakla beraber, tamamiyle, madum olmadığını anlatmak için bu beyti irad etmiş ve yokluk gibi görünen bu fenâyı birkaç misâl ile izah etmiştir.

12890

لیك مانند ستاره وماهتاب

جمله محوند ازشعاع آفتاب

«Lakin o ruhlar, Güneşin nuruna karşı görünmez hale gelen yıldızlar ve ay gibi olurlar.»

Güneş ziyasının galebesiyle, Ay ve yıldızların görünmemekle beraber, mevcud olduğu gibi, vücudu hakikinin galebesiyle fena bulan (vücudu mecâzî) de kâmilen yok olmuş değildir.

12891

آنچنانکه سوز ودرد کیك

محو گردد چون در آید مارالیك

«O suretle ki, seni yılan sokunca önce pirenin ısırmış olduğu yerin yanması ve acıması yok olur.»

Halbuki pire ısırığının acısı gene mevcuddur. Lâkin yılanın sokması galib olduğu için pirenin acısını kaybettirmiştir.

---

(30) Sûrei Saffat: 16-17.

12892

آنچنانکه عور اندر آب جست

تا در آب از زخم زنبوران برست

«Çıplak bir adam, arıların sokmasından kurtulmak için suya atlar ya.»

12893

میکند زنبور بر بالا طواف

چون برارد سر ندارندش معاف

«Arılar, havada dönüb dolaşırlar. Çıplak kimse başını sudan çıkarınca onu affetmezler, hemen sokarlar.»

12894

آب ذکر حق وزنبور این زمان

هست یاد آن فلان و این فلان

«Allahı anış sudur. Zamanede şu kadının, bu erkeğin hatılanması ve anılışı da arıdır.»

12895

دم بخور در آب وذکر وصبر کن

تارهی از فکرو وسواس کهن

«Allahı anış suyuna dal, nefesini tut, sabret de eski vesvese ve fikirlerden kurtul!»

12896

بعد ازان توطبع آن آب صفا

خود بگیری جملگی سرتاپا

«Ondan sonra da sen, tepeden tırnağa kadar o saf suyun tabiatına bürünürsün.»

12897

آنچنان کز آب آن زنبور شر
می گریزد از توهم گیرد حذر

«Öyle bir hale gelirsin ki, o şer arısı senden çekinir ve kaçar.»

12898

بعد ازان خواهی تو دور از آب باش
که بسرهم طبع آبی خواجه تاش

«Ondan sonra istersen sudan uzaklaş... İçten suyun tabiatine sahip olursun, hakikatta ondan ayrılmamış sayılırsın.»

12899

پس کسانی کز جهان بگذشته اند
لا نیند ودرصفات آغشته اند

«Binaenaleyh Dünya'dan göçmüş olanlar da yok olmamışlar, fakat, Allah'ın sıfatlarında fanî olmuşlardır.»

12900

در صفات حق صفات جمله شان
همچو اختر پیش آن خوربی نشان

«Onların bütün sıfatları, Sıfatı İlâhîyye karşısında, Güneşin karşısındaki yıldızlara dönmüşlerdir.»

12901

گرز قرآن نقل خواهی ای حرون
خوان جمیع هم لدینا محضرون

«Ey inadcı mûteriz; buna dair Kur'an'dan delil istersen (Feizahüm cemiun ledeynâ muhzarûn = Onların hepsi huzurumuzdadır) Âyetini oku!»

Sûrei Yâsin'deki şu âyetlere işarettir :

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى
رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا
هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ

Yani : «"Sûr"a üfürülmüştür. **Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden** (kalkıp) **Rablerine doğru koşup gidiyorlar.** (O zaman şöyle) **demişlerdir. "Eyvah bize! Uyuduğumuz yerden bizi kim kaldırdı? Bu** (Ba's) **çok esirgeyici** (Allah) ın **va'd ettiği şey. Gönderilen** (peygamber) **ler** (meğer) **doğru söylemiş".** (Bu), **bir tek sayhadan başkası değildir. Artık onlar toptan** (ve) **derhal izhâren önümüze getirilmişlerdir**[31].»

12902

محضرون معدوم نبود نیك بین

تا بقای روحها دانی یقین

«Haklarında (Huzurumuzdadır) denenler yok olamazlar. İyi dikkat et ki ruhların bekâsını yakinen bilmiş olasın.»

Evet ruhlar, bâkîdir. Fakat :

12903

روح محجوب از لقایش در عذاب

روح واصل در بقا پاك از حجاب

«Hakkın Likâsından mahcub ve memnu kalmış olan ruhlar azabda, Bekâ-yi İlâhîye vâsıl olan ruhlar ise hicabdan kurtulmuş bir haldedir.»

Cehennem ehli hakkında ve Mutaffifin sûresinde:

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

---

(31) Sûrei Yasin: 51-53.

Yani : «Hayır (muhakkak), Şüphesiz ki onlar o gün Rableri(ni gör-mek)den katiyyen mahrumdurlar[32].» denilmiş. Sûrei Kıyame'de ise :

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾

Yani : «**Yüzler** (vardır) **o gün ter-ü tâzedir, Rablerini göreceklerdir. Yüzler** (vardır), **o gün burtarıktır. Anlar ki kendisine bel kemiklerini kıracak çok belâ** (lı bir iş) **yapılacak**[33].» buyurulmuştur.

12904

زین چراغ حس حیوان المراد

گفتمت هان تا نجوئی اتحاد

«**Bu, hayvanî his kandilinden muradın ne olduğunu sana söyledim: agâh ol da tefrika ve tezad menbaı bulunan hiss-i hayvanî ve ruhu cismanı ile birlik talebinde bulunma!**»

12905

روح خود را متصل کن ای فلان

زود با ارواح قدس سالکان

«**Ey filân; ruhunu sâliklerin mukaddes ruhuyla çabucak birleşdirmeye çalış!**»

Bunun için de sık sık onların meclislerinde ve sohbetlerinde bulun.

12906

صد چراغت ار مرند ار بیستند

پس جدا اند و یگانه نیستند

«**Senin yüz dane kandilin olsa, onlar, yanmış da olsalar, sönmüş de olsalar ayrıdırlar. Bir olamazlar.**»

---

(32) Sûrei Mutaffifin: 15.
(33) Sûrei Kıyame: 22-25.

12907

زان همه جنگند این اصحاب ما
جنگ کس نشنید اندر انبیا

«Bizim ashabımız, bu ayrılık dolayısiyle, daima savaştadır. Nebiler arasında ise mücâdele vukuunu kimse işitmemiştir.»

12908

زانکه روح انبیا خورشید بود
نور حس ما چراغ وشمع دود

«Çünki enbiya ruhları birer güneşdi. Bizim hislerimizin nuru ise kandil, mum ve dumandan ibarettir.»

12909

یك بمیرد یك بماند تا بروز
یك بود پر مرده دیگر بافروز

«O kandil ve mumlardan biri ölür - yani söner - diğeri sabaha kadar yanar. Biri, yağı tükenmiş olduğu için fersiz kalır, diğeri ise parlak yanar.»

12910

جان حیوانی بود حی از غدی
هم بمیرد او بهر نیك وبدی

«Ruhu hayvanî, gıda ile yaşar; yaşayışı rahat da olsa, meşakkatli de bulunsa nihâyet ölür.»

Fakat :

12911

گر بمیرد این چراغ وطی شود
خانهٔ همسایه مظلم کی شود

«Bu kandil - yani ruhu hayvanî çırağı - sönüb kaldırılsa da komşunun evi karanlıkda kalmaz.»

Bunun gibi (ruhu hayvani) nin yok oluşu ile (Ruhu İlâhi ve sultânî) nin de yok olması lâzım gelmez.

12912

نور آن خانه چوبی این هم بپاست

پس چراغ حس هرخانه جداست

O evin aydınlığı, bu evin kandili olmadan da daimidir. O hâlde her evin his kandili ayrı, ayrıdır.»

Birinin sönmesiyle digerlerinin de sönmesi icâb etmez. Meselâ gözü görmeyen bir kimsenin kulağı işitir, kulağı duymayan bir sağırın ise gözleri görür.

12913

این مثال جان حیوانی بود

نی مثال جان ربانی بود

«Bunlar, hayvanî ruhun misâlidir, Rabbanî ruhun misâli değildir.»

12914

باز از هندوی شب چون ماه زاد

برسر هر روزنی نوری فتاد

«Gece Hindusundan ay doğunca her pencereye nuru akseder.»

Hindû : Hind'li demekdir. Gece, karanlık olması dolayısiyle rengi siyahca bulunan hindli ve gebe bir kadına benzetilmiştir.

12915

نور آن صد خانه را تو یك شمر

که نماند نور این بی آن دگر

«O, yüzlerce evin ışığını sen bir say... Çünki Ay battı mı hepsinin ışığı birden söner.»

12916

تا بود خورشید تابان بر افق

هست در هر خانه نور او قنوق

«Güneş ufuk üzerinde parladıkca onun ziyası her evde müsafirdir.»

12917

باز چون خورشید جان آفل شود

نور جمله خانه ها زائل شود

«Fakat can güneşi gurûb edince bütün evlerin nuru kaybolur, gidiverir.»

12918

این مثال نور آمد مثل نی

مر ترا هادی عدورا رهزنی

«Bu teşbih, nurun misalidir, misl'i değildir. Senin için hidayet sebebidir, düşman için de yol kesicidir.»

12919

بر مثال عنکبوت آن زشت خو

پرده های گندهرا بر بافد او

«O çirkin huylu münkir düşman, örümcek gibi kendi üstüne perdeler örer.»

Yani kendi fikri ve hûlyasınca birtakım itirazlar tertib ederek eğer ruh-u umumî bir olsaydı «Zeyd'in bildiğini Amr'ın da bilmesi lâzım gelirdi» gibi şübheler ileri sürer.

12920

گردن اسب ار بگیرد بر خورد

ور بگیرد پاش بستاند لکد

«Eğer o münkir, atın boynundan tutarsa bu manâyı anlar ve istifâde eder. Fakat ayağından yakalamaya kalkışırsa ondan çifteyi yer.»

12921

کم نشین بر اسب توسن بی لگام

عقل ودین را پیشوا کن والسلام

«Gemsiz ve serkeş ata pek yaklaşma... Akıl ve Dini kendine kılavuz et ki selâmet bulasın.»

12922

اندرین آهنگ منگر سست وپست

کاندرین ره صبر و شق انفس است

«Bizim beyanına çalıştığımız şu bahsi sen pek basit görme ki bu yolda sabır lâzımdır ve nefs için meşakkat vardır.»

Hz. Pîr Nahl sûresindeki bir âyete işaret ediyor. Cenâbı Hak buyuruyor ki:

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾

Yani . **«İnsanı bir damla sudan yarattı O.** (Böyle iken) **bakarsın ki o, apaçık bir hasım** (kesilmiş)**tir[34]!»**

Müşriklerden Übey Bin Halef eline çürük bir kemik almış ve nezd-i Peygamberi'ye gelip, ya Muhammed (S.A.V.) bu çürümüş kemiği tekrar kim ihya eder? demişti.

وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا

لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ

اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِ اِنَّ رَبَّكُمْ

لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾

Yani : **«Davarları** (Deve, inek, koyun ve keçi) **da** (sizin fâidenize)

---

(34) Sûrei Nahl: 4.

O yaratmıştır ki bunlarda sizin için ısıtıcı ve koruyucu maddeler ve nice nice menfaatler vardır. Onlardan yersiniz de. Akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken onlarda sizin (ne) güzel bir zinet (ve zevk) vardır! O(nlar) sizin ağırlıklarınızı yüklenir(ler), yarı canınız tükenmeden varamıyacağınız memleketlere kadar götürür(ler). Şüphesiz ki Rabbiniz pek çok esirgeyicidir, çok merhamet edicidir[35].»

Hz. Mevlânâ buradaki bahsi, gidilecek Hakikat şehrine, beyânâtını da oraya götürecek binek hayvanına benzetiyor da: «Size kalsaydı bu bahsi anlayabilmek ve o Hakikat şehrine gitmek için çok zahmet çekerdiniz» diyor. Sonra Süleyman (A.S.) tarafından Mescidi Aksâ'nın binası ile ilgili mevzua tekrar dönüyor.

«MESCİDİ AKSÂ'NIN BİNASI HİKÂYESİNİN BAKİYYESİ»

12923

چون سلیمان کرد آغاز بنی
پاك چون کعبه همایون چون منی

«Hz. Süleyman, Kâbe gibi temiz ve Mine vâdisi gibi mübârek olan Mescidi Aksâ binasına başladı.»

12924

در بنا اش دیده میشد کر وفر
نی فسرده چون بناهای دگر

«Onun yapılışında güzellik ve zînet görülüyordu. Sair binalar gibi donuk ve yakışıksız değildi.»

12925

در بنا هر سنگ کز که می شکست
فاش سر وابی همی گفتی نخست

«Bina için dağdan çıkarılan her taş, evvelâ beni götürün derdi.»

---

(35) Sûrei Nahl : 5-7.

Mescidi Aksa binasında bulunmakla müşerref olmak için her taş ovvela beni götürün, diyordu. Taşların böyle demeleri, ya mânendi, yahud, Resûl-i Ekrem'in avucundaki taş parçalarının tesbih etmesi ve Ashab-ı Kiram'ın o tesbihi işitmesi gibi. Süleyman (A.S.) ın mûcizesi olarak başkaları tarafından da duyuluyordu.

12926

همچو از آب وگل آدم کده

نور زآهك پاره ها تابان شده

«Âdem'in (A.S.) yoğrulduğu yerdeki su ve toprak gibi, o yapının da her kerpicinden nur parlardı.»

12927

سنگ بی حمال آینده شده

وان درو دیوار ها زنده شده

«Taşlar, hammalsız geliyor ve binanın duvarlarıyle kapıları yapılıyordu.»

12928

حق همی گوید که دیوار بهشت

نیست چون دیوار های جان وزشت

«Cenabı Hak buyuruyor ki: Cennetin divarı, Dünya binalarının divarları gibi cansız ve çirkin değildir.»

Sûrei Ankebut'ta denilmiştir ki:

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ

لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾

Yani : **«Bu dünya hayatı bir eğlenceden, bir oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu**(na gelince:) **Şüphe yok ki o,** (asıl) **hayatın ta kendisidir,** (bunu) **bilmiş olsalardı**[36]...»

---

(36) Sûrei Ankebut: 64.

(**Lehiyelhayevan**) nazmı celilini (Ahiret, Ebedi hayat makamıdır) diye tefsir edenler olduğu gibi, (orası hayat mahallidir, orada herşey hayydir) manasını verenler de vardır. Hz. Mevlâna bu ikinci manayı tercih eylemiştir. Şârihi mesnevi Şeyh İsmail Ankaravî de «Darül ahiretten murad Cennettir. Onda asla ölü ve cansız birşey yokdur» diyor.

12929

چون در ودیوار تن با آ گهیست

زنده باشد خانه چون شاهنشهیست

«Bedenin divarı ve kapısı canlı ve haberdar olunca ev de diri olur; çünki o hâne mâlikülmülûk olan Allah'a mensubdur.»

12930

هم درخت میوه هم آب زلال

باشقی در حدیث ودر مقال

«Ahiret ve Cennetteki her meyve ağacı ve her su, Cennet ehli olanla konuşur.»

12931

زانکه جنت را نز آلت بسته اند

بلکه از اعمال ونیت بسته اند

«Çünki Cenneti sebebler ve âletlerle yapmamışlardır. Orası amellerden ve niyetlerden yapılmadır.»

12932

این بنا زآب وگل مرده بدست

وان بنا از طاعت زنده شدست

«Bu yapı, ölü olan su ve çamurla yapılmıştır. Ahiret binası ise diri ibâdetlerle bina edilmiştir.»

12933

این باصل خویش ماند پر خلل

وان باصل خود که علمست وعمل

«Bu, aslına benzer, dağınıklıklarla doludur... O, Ahiret binası da aslı olan ilme ve amele benzer.»

12934

هم سریر وقصر وهم تاج وثیاب

باہشتی در سوآل ودر جواب

«Oradaki sedirler, köşkler, taclar ve libaslar; Cennet ehli ile konuşur; sual ve cevapta bulunur.»

12935

فرش بی فراش پچیده شود

خانه بی مکناس روبیده شود

«Cennetin döşemesi, döşemeci olmaksızın döşenmiştir. Cennet evi, süpürücü olmaksızın süpürülür.»

Tıbkı :

12936

خانهٔ دل بین زغم ژولیده شد

بی کناس از توبهٔ روبیده شد

«Gönül hanesi gibidir ki o gam ve kederden perişan olunca, başka süpürücü olmaksızın tevbe ile süpürülmüş ve temizlenmiş olur.»

Hadisi şerifde buyurulmuşdur ki : **«Zikrullah, kalblerin cilâlanmasına, istiğfar ise günahlardan kurtulunmasına sebebdir.»**

12937

تخت او سیاری حمال شد

حلقه ودر مطرب وقوال شد

«Cennetteki tahtlar, hammalsız hareket ederler. Oradaki kapılar ve kapı halkaları hanende ve sâzendelerdir.»

12938

هست در دل زندگی دار الخلود
در زبانم چون نمی آید چه سود

«Gönüldeki zindelik, orasını Ebediyyet Mahalli olan Cennet hâline getirmişdir. Lâkin ne yapayım ki onun keyfiyeti ve zevki lisana gelmiyor.»

12939

چون سلیمان در شدی هر با مداد
مسجد اندر بهر ارشاد عباد

«Süleyman (A.S.), kulları irşad için her sabah mescide girince.»

12940

پند دادی گه بگفت ولحن وساز
گه بفعل اعنی رکوعی بانماز

«Bazen söz ve saz ile, bazen de fiil ve namazdaki rükû ile halka nasihat verirdi.»

12941

پند فعلی خلق را جذاب تر
که رسد در گوش هر بی جان وکر

«Fiili olan nasihat halkı daha ziyade cezbeder. Çünki sağır ve ruhsuz olanların da kulağına girer.»

12942

اندران وهم امیری کم بود
درحشم تأثیر آن محکم بود

«O fiilî nasihatte emirlik yokdur. Bu yüzden halka adamakıllı tesir eder.»

Yani fiilen nasihatte bulunan kimse nasihatini, yaptığı fiil ile gösterir, şunu yapın, bunu yapmayın gibi emir ve nehye dair söz söylemez. Bu da maiyyet ve tebea üzerinde daha sağlam tesir gösterir.

«HZ. OSMAN (R.A.) IN, HİLÂFETİNDEKİ İLK HUTBESİNDE: İŞLE ÖĞÜT VEREN, SÖZLE ÖĞÜT VERENDEN EVLÂ'DIR DEMESİ»

12943

قصۀ عثمان که بر منبر برفت

چون خلافت یافت بشتابید تفت

«Hz. Osman halife olur olmaz hemen koşup minbere çıktı.»

12944

منبر مهتر که سه پایه بدست

رفت بوبکر ودوم پایه نشست

«Fahr-ı Kainat Efendimizin minberi üç basamaktı. Hz. Ebûbekir halife olunca minberde ikinci basamağa oturdu.»

Mescidi saadetin minberi şerifi Hicretin sekizinci senesi sonlarına doğru yapılmıştır. Yapan da Ensâr'dan (Ülâse) isimli bir kadının dülger bulunan kölesi (Meymun) dur. Cemaati Müsliminin çoğalması, arka saflarda kalanların Kelâmı Nebeviyi işitememesi üzerine bir minber inşasına lüzum görülerek, üç basamaklı bir minber inşa edilmişti.

Minberi Nebevî, Hicretin 49 tarihine kadar bu hâl üzere kalmıştı. Muaviye b. Ebi Süfyan, saltanatının tahkimi için onu Şam'a nakletmek istedi. Medine Valisi Mervan'a buna dair emir gönderdi. Lâkin minber sökülmeye teşebbüs edildiği sırada Güneş tutuldu ve ortalık karardı. Bu hâl, bir nehyi manevî telâkkî edilerek naklinden sarfı nazar edildi. Daha sonra Mervan, minberin alt tarafına altı basamak ilâve ettirib minberin kademelerini dokuza çıkardı. Bir de Resûlullah'ın oturduğu yerin üstüne bir kubbe yaptırdı.

587 tarihine kadar muhafaza edilen bu minber, o sene yıkıldı. Enkazından, teberrüken sakal tarakları yapıldı, yerine başka bir minber inşa olundu. Şimdi Medine mescidindeki mermer minber, Osmanlı padişahlarından Üçüncü Sultan Murad'ın emriyle îmâl ve irsâl edilmiştir. (Buna dair Müslümanlıkda ibadet tarihi ünvanlı eserimde mufassal malûmat vardır.)

Resûlullah Hazretleri minberi şerifin üçüncü basamağında durur ve hitâbet buyururdu. Hz. Ebûbekir, halife olunca teeddüben ikinci, Hz. Ömer de birinci basamakda dururdu. Hz. Osman da bir basamak inse minbere çıkmamış olacakdı. O Resûlullah Efendimizin oturduğu basamağa kadar çıkdı.

12945

برسوم پایه عمر در دور خویش

از برای حرمت اسلام و کیش

«Hz. Ömer, hilâfeti devrinde İslâma ve Dine hürmetinden ve kemâli tevâzuundan birinci basamakda durdu.»

12946

دور عثمان امد او بالای تخت

برشد وبنشست آن محمود بخت

«Hz. Osman devri gelince, o mübarek tali'li halife, minberin son kademesine kadar çıkdı ve orada oturdu.»

12947

پس سوألش کرد شخصی بوالفضول

کان دو ننشستند برجای رسول

«Herzevekilin biri: Senden evvelki iki halife, Resûlullah'ın yerine oturmadı.»

12948

پس توچون جستی از یشان بر تری

چون برتبت تو ازیشان کمتری

«Sen mertebece onlardan noksan olduğun hâlde neden onlara tefevvuk etmek istedin? sualinde bulundu»

12949

گفت اگر پایهٔ سوم را بسپرم

وهم آید که مثال عمرم

«Hz. Osman dedi ki: Eğer birinci basamakda dursa idim Ömer'e benziyorum diye bir vehim hâsıl olurdu.»

12950

ور دوم پایه شوم من جای جو

گوئی بوبکرست واین هم مثل او

«Eğer ikinci basamakda yer arasam ve orada dursaydım, bu, Ebûbekir'in misli, O'na benziyor diyebilirlerdi.»

12951

هست این بالا مقام مصطفا

وهم مثلی نیست با آن شه مرا

«Bu en yüksek basamak Hz. Mustafa (S.A.V.) ın makâmıdır. O Sultanül Enbiyâ ile benim aramda misliyyet vehmi yokdur.»

Yani hiç kimse Osman, kendisini Peygambere benzetti diyemez, dedi.

12952

بعد ازان برجای خطبه آن ودود

تا بقرب عصرلب خاموش بود

«Sonra, muhibbi İlâhî olan Oz. Osman ikindi vakti yaklaşıncaya kadar sükût etti.»

12953

زهره نی کس را که گوید هین بخوان

یا برون آید زمسجد آن زمان

«Halifenin o uzun sükûtu esnasında kimsenin: Haydi söyle! demeye, yahud mescidden dışarı çıkmaya cesareti yokdu.»

12954

هیبتی بنشسته بد بر خاص وعام

پرشده نور خدا آن صحن وبام

«Cemaatin havassına da, avamına da bir mehabet çökmüş, mescidin içi ve damı ilâhi nur ile dolmuştu.»

12955

هرکه بینا ناظر نورش بدی
کور زان خورشید هم گرم آمدی

«Basiret sahibi olanlar mesciddeki Nuru İlâhiyi görüyorlardı. Bundan kör olanlar dahi, o Güneşden hararet duyuyorlardı.»

12956

پس ز گرمی فهم کردی چشم کور
که بر آمد آفتابی بی فتور

«Körün gözü, Güneşin doğduğunu, hararetinden anlar.»

12957

لیك این گرمی گشاید دیده را
تا ببیند عین هر بشنیده را

«Lakin bu hakikat güneşinin harareti gözü açar ve aydınlattığı şeyleri aynen gösterir.»

12958

گرمیش را ضجرتی وحالتی
زان تتش دل را گشادی فسحتی

«Bu güneşin verdiği hararet ve gönül darlığının bir hali vardır. Onun hararetinden kalbde mânevî bir genişlik hâsıl olur.»

12959

کور چون شد گرم از نور قدم
از فرح گوید که من بینا شدم

«Kör, evveline evvel olmayan Hak nurunun hararetini duyunca, ferahından gözüm açıldı, görüyorum der.»

12960

سخت خوش مستی ولی ای بوالحسن

پارهٔ راهست تا بینا شدن

«Ey iyi kimse; bu hararetle iyi mest olmuşsun. Fakat senin duyduğun basit zevk ile envârı İlâhıyye müşahedesi arasında epeyce yol ve mertebe vardır.»

12961

این نصیب کور باشد زآفتاب

صد چنین والله اعلم بالصواب

«Güneşden körün nasibi bu kadardır; bunun yüz kat fazlası da olur. Allah doğruyu en iyi bilendir.»

12962

وانکه او آن نور را بینا بود

شرح اوکی کار بوسینا بود

«Nur-u İlâhîyi hakkiyle görmüş kimsenin halini anlatmak Ebû Ali Sina'nın nasıl işi olabilir?»

12963

ور شود صد توکه باشد این زبان

که بجنباند بکف پردهٔ عیان

«Yüz kat kuvvetli bile olsa bu dil, kim oluyor ki de eliyle müşahede perdesini kımıldatmaya kalkışıyor?»

12964

وای بروی گر بساید پرده را

تیغ اللهی کند دستش جدا

«Perdeye elini sürerse vay haline... Hak kılıcı elini kesiverir.»

12965

دست چه بود خود سرش را بر کند

آن سری کز جهل سرها می کند

«Hatta el de nedir ki? Cehaletiyle serkeşlik eden başı bile keser, koparır.»

12966

این بتقدیر سخن گفتم ترا

ورنه خود دستش کجا وآن کجا

«Bunu sana söz gelişi ve farazî olarak söyledim. Yoksa böyle bir dil sahibinin eli nerede, kendi nerede ki esrar perdesine yaklaşabilsin de onu açmaya çalışsın.»

12967

خاله را خایه بدی خالو شدی

این بتقدیر آمدست ار او بدی

«Hani derler ya... Teyze erkek olsaydı dayı olurdu. İşte bu söz de onun gibi söylenilmişdir.»

Yani, faraza teyze erkek olsaydı dayı olabileceği gibi, dil sahibi olan ehl-i beyan da, ayan mertebesine varıb onun perdesini kaldırmaya çalışsaydı ulûhiyyet kılıcı onun elini ve başını koparırdı, demek isteniyor.

12968

از زبان تا چشم کو پاك از شکست

صد هزاران ساله گویم اندکست

«Görüşünde şek ve şüpheden beri olan göz ile, lisan arasında yüz binlerce senelik yol vardır dersem az söylemiş olurum.»

Yani kil ü kâl mertebesinde kalıb da tahmin ile söz söyleyen ehl-i lisan ile, müşahede mertebesine varmış ve hakikati görmüş olan ehl-i ayan arasında fersahlarca mesafe vardır. Bu mesafe, yüz binlerce yıllık yoldur denilirse yine az söylenilmiş olur. Maamafih:

12969

هین مشو نومید نور از آسمان

حق چو خواهد می رسد دریك زمان

«Agâh ol ve ümidini kesme ki Cenabı Hak irade ederse Nur-u İlâhi bir an içinde semâdan zemine vasıl olur.»

Ziyanın sürati seyri malûmdur. Güneşle arz arasında yüz elli milyon km. mesafe varken onun şuaı sekiz dakikada zemine vasıl olur. Bunun gibi ey kil ü kâl ile meşgul olub müşahede mertebesinden uzak düşen; ümidini kesme ve halisane talepten geri durma ki İrâdei İlâhiye teallûk ettiği takdirde o müşahede nuru sana da bir an içinde vasıl olur. Meselâ :

12970

صد اثر درکانها از اختران

می رساند قدرتش در هرزمان

«Kudreti İlâhiye, her zaman yıldızlardan madenlere yüzlerce tesir eriştirir.»

Toprak altında bulunan maden filizleri, yani altın, gümüş, bakır ve saire maden damarlarının Güneş'in, Ay'ın ve sair yıldızların tesiriyle husûle geldiği söylenir. Nitekim Mevlânâ Camî: «Halis altın dediğin nedir? Güneşin tesiriyle reng peyda etmiş toprakdır» demişdir. Arzın toprağıyle Güneş, Ay ve sair yıldızlar arasında bu kadar uzak mesafe bulunduğu hâlde onların tesirinin toprağa vasıl olduğu gibi, İlâhî irâde teallûk eylediği takdirde, senin uzak kaldığın müşahede mertebesinin nuru da sana bir an içinde erişir.

12971

اختر گردون ظلم را ناسخند

اختر حق در صفاتش راسخند

«Feleğin yıldızları karanlıkları izale eder, Hak'kın yıldızları ise sıfatı İlâhîyede râsih ve sabittir.»

Feleğin yıldızlarından maksad: Gündüz ve gece Arzı tenvir eyleyen Güneşle Ay; Hak'kın yıldızlarından murad da: Enbiya ve evliyanın ruhlarıdır. Onlarda hidayet nuru neşr etmekle, beşeriyetin zemininde ve nefsin karanlıklarında kalmış olanları manen tenvir ederler.

12972

چرخ پانصد ساله راه ای مستعین

در اثر نزدیك آمد بازمین

«Ey Hak'dan yardım dileyen kimse; felekle arzın arası beş yüz yıllık yol olduğu hâlde o tesiri itibariyle zemine yakındır.»

12973

سه هزاران سال وپانصد تازحل

دم بدم خاصیتش آرد عمل

«Zühal seyyaresi Arza üç bin beş yüz senelik bir mesafede bulunduğu hâlde tesiri heran görünüp durmada!.»

Eskiden müneccimler, Zühal'e (Nahs-i ekber) derler ve Arz üzerinde vukua gelmiş uğursuzlukları onun tesiri sayarlardı. Yine müneccimlere göre Arz'da Zühal'in tesirine maruz olan yerlerde ot bitmez imiş.

12974

در همش آرد چوسایه درایاب

طول سایه چیست پیش آفتاب

«Cenâbı Hak dilerse onun kötü tesirini, gölgenin çekilişinde olduğu gibi tesirsiz bırakır. Güneşe karşı gölgenin ne değeri olabilir?»

Yani gölge ne kadar uzun ve koyu olursa olsun, Güneşin karşısında sebat edemediği gibi, Zühal'in mevzubahis kötü tesirinin de irade-i İlâhiye karşısında sözü olmaz.

12975

وز نفوس پاك اختروش مدد

سوی اخترهای گردون می رسد

«Pâk olan nefislerden, yıldızların Arza olan tesir ve tenviri gibi, felekdeki yıldızlara tesir erişir.»

12976

ظاهراً اختران قوام ما

باطن ما گشته قوام سما

«Görünüşte Felekdeki yıldızlar bizim varlık ve sağlığımıza sebebtir, ama, hakikatta, bizim batınımız; yalnız yıldızların değil, semaların da varlık sebebidir.»

Nitekim Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize: **«Ya Muhammed sen olmasaydın felekleri yaratmazdım»** buyurulmuştur.

«HÜKEMÂNIN: İNSAN ÂLEM-İ SUĞRÂDIR, HÜKEMA-YI İLÂHÎYYENİN DE: İNSAN ÂLEM-İ KÜBRÂ'DIR DEDİKLERİNİN BEYANI»

12977

پس بصورت عالم اصغر توی

پس بمعنی عالم اکبر توی

«Ey insan suretâ sen küçük bir alemsin, fakat, mâ'nen en büyük alem sensin.»

Hz. Ali (K.V.) ye isnad edilen bir nazmda:

«Ey insan; sen kendini ufak bir cirm mi sanıyorsun? Halbuki Alem-i ekber, yani bütün Kâinat sende dürülmüş, bükülmüştür» denilmiştir. Bu itibarla insana (Fihristi Kâinat) da derler. Bir kitabın münderecatının fihristinde kısaca yazılı olduğu gibi, bütün alemler de insan'da toplu olarak gösterilmiştir. Âlem, sûret itibariyle insanın aslı, fakat mâ'nâ itibariyle insan, âlemin aslıdır. Nitekim kâinatın yaratılışının sebebi Aleyhissalât Efendimizin zuhûra gelmesidir. Meselâ :

12978

ظاهرآن شاخ اصل میواست

باطناً بهر ثمر شد شاخ است

«Zahiren bir ağacın dalı, meyvenin aslıdır. Çünki yemiş dalda olur. Fakat hakikatte o dal o meyve için var olmuştur.»

12979

پس بمعنی آن شجر از میوه زاد
گر بصورت از شجر بودش ولاد

«Surette meyve ağacdan zuhura gelmiş ise de, hakikatte o ağac meyvenin çekirdeğinden doğmuştur.»

12980

مصطفی زین گفت کآدم وانبیا
خلف من باشند در زیر لوا

«Bundan dolayı Hz. Mustafa (S.A.V.) : (Âdem ve bütün nebiler benim sancağım altında ve arkamda olacaklardır) buyurmuştur.»

Bu beyitle, Hz. Pir : **«Âdem ve ondan maada peygamberler, benim sancağım altında olacaklardır. Fakat ben bununla öğünmem.»** hadisine işaret etmektedir.

12981

بهر این فرموده است آن ذوفنون
رمز نحن الآخرون السابقون

«O, Fen ve hüner sahibi, bundan dolayı: (Biz sonra gelici ve evvelkileri geçiciyiz) remzini beyan etmiştir.»

Hatta (Ben evvel gelici ve evvelkileri geçiciyim) diye bu teehhur ve tevekkufu nefs-i şerifine hasretmemesi, ümmeti merhumesinin de sâyesinde bu manaya dahil bulunduğunun ifadesidir. Hz. Mevlânâ lisanı Peygamberiden buyuruyor ki :

12982

گر بصورت من ز آدم زاده ام
من بمعنی جد جد افتاده ام

«Ben suretâ Âdem'in neslinden doğmuş isem de mâ'nen onun ceddinin ceddiyim.»

Çünki kâinatın yaratılış sebebi zatı Risâlet idi. Nitekim, gene pey-

gamberimiz tarafından : **«Ben Peygamberdim ki Âlem daha su ve çamur arasında idi»** buyurulmuştu

Hz. Âdem cesedlerin, Hz. Peygamber (S.A.V.) ise ruhların babasıdır.

12983

کز برای من بدش سجدهٔ ملك

وز پی من رفت بر هفتم فلك

«Âdem'e meleklerin secde etmesi benden dolayı idi, yine Âdem, benim sebebimle yedinci kat semaya çıkmıştı.»

Süleyman Çelebi Hz. leri Mevlid-i Şerifinde şöyle der:

Âdem'e kıldı ferîştehler sücûd,
Hem ana çok kıldı ol lûtf issi cûd;

Mustafâ nurunu alnında kodu,
Bil habibim nurudur bu nur dedi.

İşte o nuru Âdem'in alnında gören melekler, ona tâzimen onun karşısında secde ettiler.

12984

پس زمن زاید در معنی پدر

پس زمیوه زاد در معنی شجر

«O hâlde pederim ve ceddim manen benden doğmuştur. Ağacın meyveden doğduğu gibi.»

12985

اول فکر آخر آمد درعمل

خاصه فکری کوبود وصف ازل

«Fikrin evveli, amelde âhir olur, hususiyle vasfı ezelî olan bir fikirde.»

Yani bir şey evvelâ fikren, sonra amelen zuhûra gelir. Meselâ insan bir ev yaptırmayı düşünür ve işe başlar. Neden sonra evin binası tamam olur. Burada da görüldüğü gibi, ev yaptırma fikri, evin yapılışından evveldir.

Kâinatı yarattığından maksat, kendi Peygamberi olduğu halde, kâinat ve mahlûkatın halkından nice zaman sonra, O maksud u hilkat vücuda gelmiştir.

12986

حاصل اندر یك زمان از آسمان

می رود می آید اندر کاروان

«Hûlâsa: Bir zaman içinde semadan zemine kervanlar gelib gider.»

Şârihler diyorlar ki buradaki âsumandan murad: Sıfatı İlâhîye âlemidir. Kervanlardan maksad da, birkaç türlü olabilir. Evvelâ bütün eşyanın bir an içinde yokluğa gidib tekrar vücûda gelmesidir. Yahud ruhlar kafilesidir ki ruhlar bir tarafdan Dünyaya gelir, bir tarafdan Ukbaya gider; veyahud da füyûzâtı İlâhîye kervanlarıdır ki Rabbânî sıfatlar semasından âriflerin kalblerine vârid olur.

12987

نیست بر این کاروان این ره دراز

کی مفازه زفت آید بامفاز

«Bu kervana, kat ettiği yol uzak değildir. Fevz ü necat bulan kimseye çöl uzak olur mu?»

12988

دل بکعبه می رود در هرزمان

جسم طبع .دل بگیرد زامتنان

«Gönül her an Kâbe'ye gider gelir. Allah'ın lûtuf ve ihsaniyle beden de gönlün tabiatine bürünmede...»

Yani gönül tefekkür sûretiyle bir anda Kâbe'ye gidib geldiği gibi, Cenâbı Hak lûtfu inâyet ederse cisim de öyle olur ve bir anda o da Kâbe'ye gidib gelir.

12989

این دراز و کوتهی مرجسم راست

چه دراز و کوته آنجا که خداست

«Bu uzunluk ve kısalık cisimler içindir. Ulûhiyyet aleminin uzunluk ve kısalıkla ne alâkası vardır?.»

12990

چون خدا مرجسم را تبدیل کرد

رفتنش بی فرسخ و بی میل کرد

«Allah bir cismi tebdil ettimi, artık o fersaha ve mile bakmadan yürür gider.»

Yani onun seyr ve seferi mile ve fersaha tabi olmaz.

12991

صد امید ست این زمان بردار گام

عاشقانه ای فتی خل الکلام

«Ey yiğit! Bu zamanda yüzlerce ümid vardır. Kil ve kâli bırak da âşıklar gibi mücahede adımını at!»

12992

گرچه پیله چشم برهم میزنی

در سفینه خفته ره می روی

«Her ne kadar göz kapaklarını birbirine vurur ve gemi içinde uyursun, Lâkin uyuduğun hâlde geminin hareketiyle sen de durmaz gidersin.»

«BENİM ÜMMETİM NUH'UN GEMİSİNE BENZER. O GEMİYE TUTUNAN KURTULUR. ONDAN AYRILAN BATAR VE BOĞULUR, HADİSİ ŞERİFİNİN TEFSİRİ»

12993

بهر این فرمود پیغمبر که من
همچو کشتی ام بطوفان زمن

«Bundan dolayı Hz. Peygamber buyurmuşdur ki: Ben zamane tufanına karşı gemi gibiyim.»

12994

ما واصحابم چون کشتی نوح
هرکه دست اندر زند یابد فتوح

«Biz ve ashabımız, Nuh'un gemisi gibiyiz ki her kim bizim gemimize sarılırsa kurtulur.»

12995

چونکه باشیخی تو دور از زشتی
روز وشب سیاری ودر کشتی

«Sen şeyh ile beraber olunca kötülüklerden uzak kalırsın; gemiye binmiş gibi olur ve mahalli maksûda doğru ilerlersin.»

12996

در پناه جان جانبخشی توی
خفتهٔ درکشتی وره میروی

«Onun can bağışlayan ruhânî himayesi altında terakki eder, gemide yatıb da ilerleyen kimseye dönersin.»

12997

مکسل از پیغمبر ایام خویش
تکیه کم کن برفن وبرکام خویش

«Zamanının peygamberi demek olan şeyhden ayrılma... Kendi bilgine ve muradına itimad etme.»

Sofiyye arasında «Kavmi arasındaki şeyh, ümmeti arasında peygamber gibidir» diye bu söz vardır.

Yani bir peygamber, ümmetini nasıl hidayete sevk etmeye çalışırsa, şeyh de müridlerini öylece irşada uğraşır demekdir. Bazıları bu sözün hadis olduğunu yazmışlarsa da değildir.

12998

گرچه شیری چون روی رہ بی دلیل

خویش بین ودر ضلالی وذلیل

«Kılavuzsuz yola çıkınca arslan da olsan, ucub ve gurura kapılmış, dalâlet ve zillete uğramış olursun.»

12999

هین میر الا که با پرهای شیخ

تا ببینی عون لشکر های شیخ

«Ancak şeyhinin kanadlariyle uç ki şeyh ordularının yardımını göresin.»

13000

یك زمانی موج لطفش بال تست

آتش قهرش دمی حمال تست

«Bir zaman şeyhin lûtfu dalgası senin kanadın olub seni uçurur; bir an da onun kahır ateşi seni yüklenir ve ileri götürür.»

13001

قهر اورا ضد لطفش کم شمر

اتحاد هر دوبین اندر نظر

«Onun kahrını, lûtfunun zıddı bilme. Dikkatle bak da kahrıyla lûtfunun bir olduğunu anla!»

13002

یك زمان چون خاك سبزت میكند
یك زمان پرباد وابزت میكند

«Şeyh bir zaman seni toprak gibi yeşertir, bir zaman da hava ile şi-şirir ve büyütür.»

13003

جسم عارف را دهد وصف جماد
تا برو روید گل ونسرین شاد

«Kendisinden ter ü taze gül ve nesrin yetişsin diye, arife cemad vasfını verir ve onu toprak gibi mütevazı kılar.»

13004

لیك او بیند نه بیند غیر او
جز بمغز پاك ندهد خلد بو

«Lakin o yetişen gül ve nesrin'i şeyh görür, başkası göremez; nasıl ki pak bir içe sahip olmayan Cennet râyihasını duyamaz.»

13005

مغز را خالی كن از انكار یار
تا كه ریحان یابد از گلزار یار

«Yari inkâr etmekden içini kurtar ki yarin gülzarından rayihalar duyasın.»

Abdest alacağın vakit burnuna su verirken: Ya Rabbi; bana Cenneti Naîmin râyihasını duyur» diye Cenâbı Hak'ka dua et. Nitekim: **«Cennet kokusu beş yüz yıllık mesafeden duyulur»** mealinde bir hadis vardır.

13006

تا بیابی بوی خلد از یار من
چون محمد بوی رحمن از یمن

«İçini inkârdan temizle ki, Hz. Muhammed (S.A.V.) in Yemen tara-

fından Rahman kokusunu aldığı gibi, sen de benim yarimin ebedillik kokusunu duy.»

Bu beyit, «**Ben, hakikaten Yemen tarafından nefes-i Rahmânı duyuyorum**» hadisine işarettir ki buradaki nefes-i Rahmândan maksadın Yemenli olan Veyselkarâni hazretleri olduğu söylenilmiştir. Cenâbı Pir'in «Benim yârimin râyihasını duyarsın» mısrâından maksadının da kâmil halifesi Hüsâmeddin Çelebi (Kaddese Sırruhu) olduğunu Şarih Ankaravi söylüyor.

13007

درصف معرا جیان گر بیستی

چون براقت بر کشاند نیستی

«Mi'raca mensub olan Hak erlerinin safında durursan, yokluk, Bürak gibi seni de çeker ve yükseltir.»

Bu salikin beşeriyet mertebesinden hakikat derecesine yükselmesine ve Kurb-i İlahiyi bulmasına sofiyye (Miracı manevi) demişdir. Hz. Mevlana da o miracı anlatmak için diyor ki :

13008

نی چو معراج زمینی تا قمر

بلکه چون معراج کلکی تا شکر

«Bu, öyle zeminden Kamere kadar yükseltecek bir mirac değildir. Belki kamışın şekere kadar olan miracıdır.»

Yani salikin zevksizlikden kurtulması ve zevki hakiki mertebesini bulmasıdır.

13009

نی چو معراج بخاری تا سما

بل چو معراج جنینی تا نُها

«Bir duman'ın semâya urûcu gibi bir mi'rac değil, ana karnındaki bir ceninin doğub büyümesi ve akıl ve idrak mertebesini bulması gibi bir miracdır.»

13010

خوش براقی گشت خنگ نیستی
سوی هستی آردت گر نیستی

«Yokluk atı hoş bir Bürak olur; eğer sen de yok olmuş ve ölmeden evvel ölmüşsen seni hakiki varlık tarafına götürür.»

13011

کوه ودریاها سمش مس می کند
تا جهان حس را پس می کند

«Dağlar ve denizler, o (yokluk) Bürâkının ancak tırnağına dokunabilirler. O, his alemini derhal ardında bırakır.»

O kadar hızlı gider ve seni de öyle süratli götürür.

13012

پای کش درکشتی ومی رو روان
چون سوی معشوق جان جان روان

«Ey salik; gemiye bin ve orada ayağını toplayıb otur ki, can sevgilisine giden can gibi oturduğun yerde yürüye dur.»

13013

دست نی وپای نی رو تاقدم
آنچنانکه تاخت جانها از عدم

«Ruhların, yokluktan varlık alemine koştukları gibi; sen de, elsiz, ayaksız, evveline evvel olmayan Allah'a kadar sefer et!»

Buradaki gemiden maksad : Mürşidi kâmilin huzûru ve sohbetidir. O huzûrun feyzi ve o sohbetin bereketiyle el, ayak kımıldatmadan, yani sûri hareketlerde bulunmaksızın mâ'nevî seferler olabilir.

13014

بر دریدی در سخن پرده قیاس

گر نبودی سمع سامع را نعاس

«Eğer dinleyen gaflet uykusunda olmasaydı, can kulağı açık bulunsa idi, Ey Mevlânâ, sözde kıyas perdesini yırtardın ya!»

13015

ای فلك بر گفت او گوهر ببار

از جهان او جهانا شرم دار

«Ey felek; o söyleyenin sözleri üzerine inci saç! Ey Cihan, sen de, onun bulunduğu âlemden hayâ et!»

Şarih Ankaravî (گفت او) daki zamiri Hüsâmeddin Çelebiye gönderiyor. Fakat sözün zahiri Mevlânâ olmasını iktiza etmekdedir.

13016

گر بباری گوهرت صد تا شود

جامدت بیننده و گویا شود

«Ey felek; o sözler üzerine inciler saçacak olursan gevherin yüz misli artar ve câmid olan şeylerin görücü ve söyleyici olur.»

13017

پس نثاری کرده باشی بهر خود

چونکه هر سرمایهٔ توصد شود

«O saçtığın incileri; kendin için saçmış olursun. Çünki sermayen, maddî, manevî servetin yüz misli artar.»

مَثَلُ

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yani : **«Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir[37].»**

Âyeti kerimesinde beyan buyurulduğu veçhile Allah yolunda verilen bir şeye karşılık olarak Cenâbı Hak yedi yüz misli, hatta daha fazlasını ihsan eder. Cenabı Pir buna dair bir kıssa nakline şurû ile diyor ki.

«BELKİS'İN SEBÂ ŞEHRİNDEN SÜLEYMAN (A.S.) A HEDİYE GÖNDERMESİ»

Himeyriye devleti hükümdarlarından olub Yemen'deki Sebâ şehrinin kraliçesi bulunan Belkis, Süleyman (A.S.) ın gönderdiği davetname üzerine ona hediye yollamıştı.

13018

هدیهٔ بلقیس چل اشتر بدست
بار آنها جمله خشت زر بدست

«Belkis'in hediyesini kırk deve taşıyordu. Yükleri tamamiyle kerpiç şeklinde dökülmüş altın idi.»

Böyle bir hediyenin geldiğini haber alan Süleyman peygamber yollara altın ve gümüş yaydırmıştı.

---

(37) Sûrei Bakara: 261

13019

چون بصحرای ساپانی رسید
فرش آنرا جمله زر پخته دید

«Belkis'in sefaret heyeti Süleyman'ın mülkü sahrasına, gelince arazinin halis altınla döşeli olduğunu gördü.»

13020

بر سر زر تا چهل منزل براند
تاکه زر را در نظر آبی نماند

«O heyet, kırk menzil, altın üzerinde yürüdüğü için nazarında altının kıymeti kalmadı.»

13021

بارها گفتند زر را وا بریم
سوی مخزن ماچه بیکار اندریم

«Defalarca birbirlerine, getirdiğimiz bu altınları getirdiğimiz yere götürelim... Biz ne olmayacak iş yapıyoruz?»

13022

عرصهٔ کش خاك زر ده دهیست
زر بهدیه بردن آنجا ابلهیست

«Bir saha ki, onun toprağı halis altındır, oraya altını hediye götürmek budalalıkdır.»

13023

ای ببرده عقل هدیه تا اله
عقل آنجا کمترست از خاك راه

«Ey aklını hediye olarak Huzuru İlâhîye götüren kimse; akıl orada yol toprağından daha kıymetsizdir.»

13024

چون کساد هدیه آنجا شد پدید
شرمساریشان همه واپس کشید

«Hediyelerinin değersiz bulunduğu, sefâret heyetince, anlaşılınca; mahcubiyet onları geri çekti.»

13025

باز گفتند ار کساد وار روا
چیست بر ما بنده فرمانیم ما

«Tekrar dediler ki: hediye değerli olsun veya değersiz bulunsun, bizim için ne var? Biz emir kuluyuz.»

13026

گر زر و گر خاك مارا بردنیست
امر فرمانده بجای آوردنیست

«Altın olsun, toprak olsun, bize lâzım olan, gönderilen hediyeyi götürmek ve ferman sahibinin emrini yerine getirmekdir.»

13027

گر بفرمایند کین واپس برید
هم بفرمان تحفه را باز آورید

«Eğer Süleyman'ın fermanıyla: Bu hediyeyi götürün, Belkis'e iade edin derlerse, fermana uyarız.»

Nihayet Belkis'in takdîmesini Hz. Süleyman'a arz ettiler.

13028

خندش آمد چون سلیمان آن بدید
کز شما من کی طلب کردم ثرید

«Süleyman o hediyeyi görünce güldü ve dedi ki: Ben sizden ne vakit hediye istedim?»

Surei Neml'deki şu ayete işarettir.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا اٰتٰينِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّا اٰتٰيكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾

Yani : «**Bunun üzerine vaktâki** (o gönderilen heyet) **Süleyman'a geldi,** (Süleyman) **dedi ki: "Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? İşte Allah'ın bana verdiği** (nimetler ki onlar) **size verdiğinden daha çok hayırlıdır. Belki siz hediyenizle böbürlenirsiniz"**[38].»

13029

من نمی گویم مرا هدیه دهید

بلکه گفتم لایق هدیه شوید

«Ben, bana hediye verin demiyorum; belki, hediye almaya lâyık olun diyorum.»

13030

که مرا از غیب نادر هدیه هاست

که بشر آن را نیارد نیز خواست

«Ki benim gayb aleminden öyle hediyelerim vardır ki, insanlar onları talebeylemeye dahi muktedir olamazlar.»

13031

می پرستید اختری کوزر کند

رو با وآرید کو اختر کند

«Siz, toprağı altın eden bir yıldıza, Güneşe tapıyorsunuz. Onu bırakın da onu yaratan Allah'a teveccüh edin.»

---

(38) **Sûrei Neml: 36**

13032

می پرستید آفتاب چرخ را
خوار کرده جان عالی نرخ را

«Siz, değeri yüksek bulunan insanlık ruhunu hor ve hakîr ederek Feleğin Güneşine tapıyorsunuz.»

13033

آفتاب از امر حق طباخ ماست
ابلهی باشد که گوییم آن خداست

«Güneş Emri İlâhî ile bizim aşçımızdır. Ona Hûda'dır dersek budalalık etmiş oluruz.»

Güneşin aşcı olması, nebatı yetiştirib pişirmesi, yani oldurması itibariyledir.

13034

آفتاب گر بگیرد چون کنی
آن سیاهی زو تو چون بیرون کنی

«Güneş tutulacak olursa ne yaparsın, onun sathındaki karalığı nasıl izale edersin?»

13035

نی بدرگاه خدا آری صداع
که سیاهی را ببر واده شعاع

«Güneşden o siyahlığı gider, yine onun nurunu ver diye Allah'ın dergâhını tasdî etmez misin?»

Tasdî : Baş ağrıtmak, mecâzen bir kimseye çok ve sık müracaatla onu rahatsız etmek demekdir. Bu tabirin Cenâbı Hak hakkında kullanılması, Belkis ve kavminin anlayabilmeleri içindir. Çünki onlar, Allah'ı tenzih tarikiyle değil, ancak teşbih yoluyla tefehhüm edebileceklerdi.

13036

گر کشندت نیم شب خور شید کو

تا بنالی یا امان خواهی ازو

«Eğer seni gece yarısı öldürecek olsalar, o vakit Güneş nerede ki ona tazarrû edesin, yahud ondan aman dileyesin.»

13037

حادثات اغلب بشب واقع شود

وان زمان معبود تو غائب بود

«Hâdiseler ekseriye gece vaki olur. Senin mâbûdun ise o vakit meydanda yoktur.»

13038

سوی حق گر را ستانه خم شوی

وارهی از اختران محرم شوی

«Eğer Huzuru İlâhîde sâdıkane ve hâlisane eğilirsen, yıldızlara tapmakdan kurtulur ve Hak'kın mahremi olursun.»

13039

چون سوی محرم گشایم باتو لب

تا ببینی آفتابی نیم شب

«Hakkın mahremi olunca da ben sana ağzımı açar, hakikat ve mârifet saçarım da gece yarısı bir Güneş görürsün.»

Gece yarısı güneş görmek, Allah'ın o vakit ki tecellisine mazhar olmaktır. Çünki Cenâbı Hak'kın, gecenin yarısından, fecrin tulûuna kadar; istiğfar eden var mı? Mağfiret edeyim; birşey isteyen var mı? İhsan eyleyim diye nida eylediği bir hadîs-i şerifde beyan olunmuştur.

13040

جز روان پاك اورا شرق نى

در طلوعش روز وشب را فرق نى

«O Güneşe pak olan ruhdan gayri şark bulunmaz, ancak onda doğar. Onun doğuşu için gece ile gündüzün farkı yokdur.»

13041

روز آن باشد كه او شارق شود

شب نماند شب چواو بارق شود

«Hakikî gündüz. Onun doğarak tecelli ettiği zamandır. O tecelli ile artık gece kalmaz.»

13042

چون نمايد ذره پيش آفتاب

همچنانست آفتاب اندر لباب

«Zerre güneşe karşı nasıl görünür? Evet, nasıl görünürse, bu Güneş de Ülül'elbâb olan enbiyâ ve evliyâya karşı öyledir.»

13043

آفتابى را كه رخشان مى شود

ديده پيشش كند وحيران مى شود

«Bu Güneş parlar ve Arzı parlatır. Göz onun karşısında kamaşır ve hayran olur.»

İşte o parlak Güneş :

13044

همچو ذره بينيش در نور عرش

پيش نور بى حد موفور عرش

«Arş'ın hadsiz, hududsuz derecede çok olan nuru karşısında zerre gibi görürsün.»

13045

خوار ومسکین بینی اورا بیقرار

دیده را قوت شده از کردکار

«Cenâbı Hak gözüne kuvvet ihsan edince zahiri Güneşi hor, hakir ve kararsız bir hâlde görürsün.»

13046

کیمیایی که ازو یك مأثری

بر دخان افتاد گشت آن اختری

«Cenâbı Hak öyle bir kimyâgerdir ki, O'nun bir tesiriyle duman yıldız, yani Güneş haline gelmiştir.»

13047

نادر اکسیری کزو برنیم تاب

بر ظلامی زد بگردش آفتاب

«Hakkın bu tecellisi, nâdir bir iksir gibi yarı aydınlık bir zülmet üzerine vurulunca Güneş oldu.»

13048

بو العجب میناگری کزیك عمل

بست چندین خاصیت را بر زحل

«Kâdir ve Kayyum Hazretleri öyle bir sanatkârdır ki, bir tecellisiyle Zuhâl seyyâresine bu kadar hasse vermiştir.»

13049

باقی اخترها وجوهرهای جان

هم برین مقیاس ای طالب بدان

«Ey tâlib; diğer yıldızları ve can cevherlerini de bu mikyas ile ölçerek bil.»

13050

دیدهٔ حسی زبون آفتاب
دیدهٔ ربانی جو و بیاب

«His gözü, zahiri Güneşin zebûnudur, kamaşır kalır. Sen Rabbânî bir göz ara ve bul ki:»

Buradaki (Rabbânî göz) basiret gözü denilen, manevî görüş vasıtasıdır, yahud o vasıtanın elde edilmesine sebeb olan insan-ı kâmildir.

13051

تا زبون گردد به پیش آن نظر
شعشعات آفتاب با شرر

«Onun bakışı karşısında, kıvılcımlar saçan Güneşin şuaları zebûn olsun.»

13052

کان نظر نوری واین ناری بود
نارپیش نوریش تاری بود

«Çünki bu bakış, nûra mensubdur, Güneş ise ateştir. Ateş, nûrun karşısında karanlıkdan ibaret kalır.»

«MAĞRİB'Lİ ŞEYH ABDULLAH (ALLAH SIRRINI TAKDÎS ETSİN) IN KERÂMETLERİ VE NÛRU»

13053

گفت عبدالله شیخ مغربی
شصت سال از شب ندیدم من شبی

«Mağrib'li Şeyh Abdullah demişdir ki: Ben altmış yıldır gece nedir görmedim.»

13054

من ندیدم ظلمتی در شصت سال
نی بروز و نی بشب نی زاعتلال

«Ben altmış senedir ne gece ne de gündüz... Hiç bir sebeble bir karanlığa düşmedim.»

13055

صوفیان گفتند صدق قال او
شب همی رفتیم در دنبال او

«Sôfîler de onun sözünün doğruluğunu tasdik ile; gece onun arkasında ve nûru sayesinde giderdik, demişlerdi.»

13056

در بیابانهای پر از خار و گو
او چو ماه بدر ما را پیشرو

«O, dikenli ve çukur çöllerde Ayın on dördü gibi, bize bir kılavuz olurdu.»

13057

روی پس نا کرده میگفتی بشب
هین گو آمد میل کن در سوی چپ

«O, yüzünü çevirmeksizin; dikkat et, çukur geldi, sol tarafa meyleyle, derdi.»

13058

باز گفتی بعد یک دم سوی راست
میل کن زیرا که خاری پیش ماست

«Biraz sonra da; sağ tarafa meylet ki önümüzde diken var, diye ihtar ederdi.»

13059

روز کشتی باشرا ما پای بوس

کشته وپایش چوپاهای عروس

«Gündüz olunca biz onun ayağını öperdik. Ayağı, gelin ayakları gibi lâtif ve yumuşak idi.»

13060

نی زخاك و نی زگل بروی اثر

نزخراش خار وآسیب حجر

«Onun ayaklarında ne toprak, ne çamurdan eser bulunur. Ne yırtması, ne de taş kanatması görülürdü.»

13061

مغربی را مشرقی کرده خدای

کرده مغرب را چو مشرق نور زای

«Allah, Şeyh Mağribî'yi (Meşrık) hâline getirmiş; Mağribi, ona meşrik gibi nurlar saçan bir hâle getirmişti.»

13062

نور این شمس شموس فارسیست

روز خاص وعام را او حارسیست

«Bu muazzam velâyet güneşinin nuru,, Aşk meydanının öyle bir atıdır ki, halkın ileri gidenlerinin gününü de o korur, geri kalanların gününü de...»

13063

چون نباشد حارس آن نور مجید

که هزاران آفتاب آرد پدید

«O azim nur, nasıl korumaz ki binlerce güneşi meydana getiren O'dur.»

13064

تو بنور او همی رو در امان

درمیان اژدها وکژدمان

«Ey sâlik; sen ejderhâ ve akrebler arasında o Şeyhi Kâmil'in nûriyle emin olarak git.»

13065

پیش پیشت میرود آن نور پاك

میکند هر رهزنی را چاك چاك

«O pâk olan nur, senin önünde gider ve her yol kesiciyi parça parça eder.»

13066

یوم لایخزی النبی راست دان

نور یسعی بین ایدیهم بخوان

« (یوم لا یخزی الله النبی) haberini doğru bil (نورهم یسعی بین ایدیهم) âyetini oku.»

Sûrei Tahrim'deki şu âyete işarettir.

يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ

نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اَتْمِمْ

لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

Yani : **«O gün** (kıyamet günü) **Allah Peygamberini ve iman edip onunla beraber olanları rüsvay etmeyecek, nurları, önlerinde ve sağlarında koşacak, "Ey Rabbimiz, diyecekler, bizim nurumuzu tamamla, bizi yarlığa. Şüphesiz ki Sen herşeye hakkıyle kâdirsin"[39].»**

---

(39) Sûrei Tahrim: 8

13067

گرچه گردد در قیامت آن فزون

از خدا اجا بخواهید آزمون

«Vakıa o nur, Kıyâmette artacakdır. Fakat Onun Dünyada müşahede ve tecrübesini Allah'dan burada isteyin.»

13068

کو بخشد هم بمیغ وهم بماغ

نورجان والله اعلم بالبلاغ

«Zira Cenâbı Hak, hem bulutlu havada, hem de karanlıkda can nuru bağışlar ve o nur ile hidayete erişilir. Allah istenen şeye delâlet etmeyi daha iyi bilir.»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN BELKİS'İN ELÇİLERİNİ, GETİRMİŞ OLDUKLARI HEDİYELERLE BİRLİKDE GERİ GÖNDERMESİ»

13069

باز گردید ای رسولان خجل

زر شمارا دل بمن آرید دل

«Ey mahcub elçiler avdet ediniz. Altın sizin olsun, bana gönül getirin.»

13070

این زرمن بر سران زر نهید

کوری تن فرج استر را دهید

«Bu, yollarda döşeli altunlarımı da sizin altunlara ilâve edin... Körlüğünüzü anlayın da o altınları katırın fercine kilid olarak takınız.»

Eskiden zenginler, bindikleri dişi katırların gebe kalmaması için fercelerine altın kilid takdırırlarmış.

13071

فرج استر لایق حلقهٔ زرست
زر عاشق روی زرد واصفرست

«Katırın ferci altın halkaya lâyıkdır. Âşıkın altını ise onun sararmış yüzüdür.»

13072

که نظرگاه خداوندست آن
کز نظر انداز خورشیدست کان

«Ki o sararmış yüz, hakkın nazargâhıdır. Halbuki altın madenine Güneş nazar eder.»

13073

کونظرگاه شعاع آفتاب
کونظرگاه خداوند لباب

«Güneş şuâının aksettiği yer nerede, Mâlik ve Mukallibülkulûb olan Allah'ın nazar eylediği yer nerede?»

Aralarında nisbet kabul etmez fark vardır.

13074

از گرفت من زجان اسپر کنید
گرچه اکنون هم گرفتار منید

«Şimdi de benim esirim olmakla beraber sizi tevkif etmemden candan gönülden sakınınız.»

13075

مرغ فتنهٔ دانه بربامست او
پر کشاده بستهٔ دامست او

«Daneye haris olan kuş, dam üzerinde serbest ve kanadları açık bulunduğu halde tuzağa tutulmuştur.»

Çünki hırs ve tamâı onun için en tehlikeli bir tuzakdır.

13076

چون بدانه داد او دل را بجان
تا گرفته مردرا بگرفته دان

«Serbest bir kimse daneye - yani bir menfaate - gönül verdi ve ona bağlandımı, öyle bir kimseyi serbest iken yakalanmış ve tutulmuş bil!»

13077

آن نظرها که بدانه می کند
آن گره دان کو بپا بر می زند

«Kuşun daneye bakışları, kendi ayağını bağlamak için birer düğüm gibidir.»

13078

دانه گوید گرتومی دزدی نظر
من همی دزدم زتو صبر مفر

«Dane ona; der ki: Ey kuş, sen şimdi bana hırsızlama bakıyorsun, ama hele sabret; Asıl ben seni çalıyorum.»

13079

چون کشیدت آن نظر اندریم
پس بدانی کزتومن غافل نیم

«Mâdem ki o harîsâne bakışın seni benim ardıma ve izime düşürüyor, bilmiş olasın ki ben senden gâfil değilim.»

«TERAZİSİNİN DİRHEMİ BAŞ YIKANAN KİL OLAN BİR ATTAR İLE, KİL YİYEN MÜŞTERİNİN HİKÂYESİ»

13080

پیش عطاری یکی گل خوار رفت
تاخرد ابلوج قند خاص وزفت

«Bir kil yiyen, hâlis ve musaffâ şeker almak için, attar dükkânına gitti.»

13081

پس بر عطار طرار دودل
موضع سنگ ترازو بود گل

«Yan kesici ve hilekâr olan attarın terâzisi ve dirhemi kilden idi.»

13082

گفت گل سنگ ترازوی منست
گر ترا میل شکر بخرید نست

«Attar dedi ki: Eğer şeker almak istiyorsan sabret de dirhem bulayım. Zira terazimin dirhemi kildir.»

13083

گفت هستم در مهم قندجو
سنگ میزان هرچه خواهی باز گو

«Müşteri: Ben şeker almak istiyorum. Terazinin dirhemi neden olursa olsun dedi.»

13084

گفت باخو دپیش آنکه گل خورست
سنگ چه بود گل نکو تراز زرست

«Kendi kendine de dedi ki: Kil yemek meraklısına göre dirhem ne demek? Kil ona altından daha kıymetlidir.»

Bu şuna benziyordu:

13085

همچوآن دلاله که گفت ای پسر
نوعروس یافتم همچو قمر

«Bir kılavuz kadın, genç bir tâlibe demişti ki: Oğlum; sana ay gibi bir gelin buldum.»

13086

سخت زيباليك هم يك چيزهست
كان ستيره دختر حلوا گرست

«Çok güzel olmakla beraber birşey daha var ki o iffetli kız helvacı kızıdır.»

13087

گفت بهتر اينچنين خود گربود
دختر اوچرب وشيرين تربود

«Genç dedi ki: Öyle ise daha iyi. Helvacının kızı muhakkak ki daha tatlı olur.»

Kil meraklısı, attara dedi ki:

13088

گرنداری سنگ وسنگت از گل است
اين به وبه گل مراميوۀ دل است

«Eğer dirhemin yok da onun yerine kil kullanıyorsan o daha âlâdır. Çünki kil, benim gönlümün istediği meyvedir.»

13089

اندران كفۀ ترازو زاعتداد
او بجای سنگ آن گل رانهاد

«Attar, terazinin gözüne hazır olan kilden koydu.»

13090

پس برای كفۀ ديگر بدست
هم بقدر آن شكر رامی شكست

«Terazinin diğer gözüne koymak için, kil mikdarı şekeri eliyle kırıyordu.»

13091

چون نبودش تیشه او در ماند
مشتریرا منتظر آنجا نشاند

«Attarın keseri ve çekici olmadığı ve şekeri eliyle kırdığı için geç kalmış, müşteriyi orada bırakmıştı.»

13092

رویش آن سو بود گلخور ناشکفت
گل ازو پوشیده دزدیدن گرفت

«Attarın yüzü obir tarafa olduğu için, kil meraklısı, sabredemiyerek gizlice kili çalarak yemeye başladı.»

13093

ترس ترسان که نباید ناگهان
چشم اوبرمن فتد از امتحان

«Attarın gözü tesadüf etmesin diye, korka korka kili çalıyor ve yiyordu.»

13094

دید عطار آن و خود مشغول کرد
که فزونتر دزد هین ای روی زرد

«Attar, kil meraklısının kil çalıb yediğini gördüğü hâlde kendini meşgul gösterib o tarafa bakmıyor, kendi kendine : Ey yüzü sararmış; daha fazla çal diyordu.»

Kil yiyenlerin yüzü sararırmış. Attar da onun için (Ey rûy-i zerd = sarı yüzlü) diye hitab ediyordu.

13095

گر بدزدی وزگل من می بری
روکه هم ازپهلوی خود می خوری

«Eğer benim kilimi çalıb götürüyorsan, al götür ki kendi yanından yiyorsun.»

Çünki kil yenildikçe hafifleşiyor, alınacak şeker de o nisbette azalıyordu.

13096

توهمی ترسی زمن ایك ازخری
من همی ترسم كه تو كمتر خوری

«Sen benden çekiniyorsun ama eşekliğinden... Bense az yiyeceksin diye korkuyorum.»

13097

گرچه مشغولم چنان احمق نیم
كه شكر افزون كشی تو ازنیم

«Ben şeker kırmakla meşgulüm, lâkin öyle olmakla beraber, fazla şeker verecek kadar ahmak değilim.»

13098

چون ببینی تو شكر را آزمود
پس بدانی احمق وغافل كه بود

«Sen şeker alıb da tecrübe edince azalmış olduğunu görecek, ahmak ve gâfilin kim olduğunu o vakit anlayacaksın.»

Cenâbı Pir, birkaç beyt evvel, daneyi uzakdan görüb de ona meftun olan kuşdan bahsetmiş, arada kil meraklısı ile Attar fıkrasını söylemişti. Şimdi evvelki bahse avdetle diyor ki :

13099

مرغ زان دانه نظر خوش می كند
دانه هم از دور راهش می زند

«Kuş, o daneye bakmakla hoşlanır, dane de uzakdan onun yolunu vurur.»

Yani tuzağa tutulmasına sebep olur. Kuşun hırs ile daneye bakışı, nihayet onu tuzağa düşürdüğü gibi, bir güzele şehvetle bakıb göz zinası etmenin bir Müslümanı adeta zehirli okla vurulmuş gibi yaralayacağını beyan için Hz. Mevlânâ buyuruyor ki :

گر زنای چشم حظی می بری

نی کباب از پهلوی خود می خوری

«Ey salik; eğer göz zinasından haz alıyorsan kendi yanından kebab yemiş olmaz mısın?»

Kendi yanından kebab yemek, kendi zararını mucib olmak ve günaha girmek demekdir.

Sûrei Nur'da buyurulmuştur ki:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ

Yani : **«Habibim;; müminlere söyle ki harama karşı gözlerini kapasınlar[40].»**

Hz. Şibli'nin bu âyeti: «Baş gözünü haramlardan, kalb gözünü de (Masivallahdan Allah'dan gayri herşeyden) kapatsınlar» diye tefsir eylediği Mevlâna Câmi'nin (Nefehât)ında yazılıdır.

Gözün harama bakışı ile ilgili şöyle de bir beyit vardır!

«Cesede ârız olan bütün âfetler, tevbesini bozan gözün nazarından gelir.»

«Bela okuna hedef olmamak için sedef içindeki inci gibi harama karşı gözünü kapat.»

وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ

أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ

مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ

إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ

أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ

أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

---

(40) Sûrei Nûr: 30

Yani : «Ve ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için çok temiz (bir hareket)tir. Hakikaten Cenabı Hak, (kullarının ne) yapacaklarından hakkıyle haberdardır. Habibim, mümin kadınlara da söyle ki, harama bakmaktan gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Süslerini göstermesinler. Bunlardan görünen kısım müstesna. Ve baş örtülerini yakalarının üstünü (kapayacak surette) koysunlar. Ancak kocalarına, yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahud erkek kardeşlerine ve oğullarına, yahut kız kardeşlerinin oğullarına, yahut kadınlarına (yani; hizmetçi yahut komşu yahut da ahbap kadınlara) yahut cariyelerine gösterebilirler[41].»

Süslerin görünen kısmı: Parmaktaki yüzük, eldeki kına ve yüzdeki sürme gibi iş görürken görünen kısımlardır. Bazı müfessirler ziynetten maksat, onların bulundukları yerlerdir, demişlerdir. O halde kadının görülebilecek olan yüzleriyle elleridir.

Bazıları (Evma meleket) cümlesinin hükmü, cariye ve köleye şamildir. Eğer köle afif olursa hanımın ona ziynet yerlerini göstermesinde beis yoktur demişlerse de bazıları, meselâ ulemayı tabiinden Said Bin El Müseyyib (R.A.) «Bu cümle sizi şaşırtmasın, o istisna cariyeler hakkındadır» demiş ve tecviz etmemiştir.

أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

Yani : **«Çok ihtiyar, yahut erkekliği olmayan, yahut erkeklikten kalmış bulunan hizmetçilere ziynet uzuvlarını gösterebilirler[42].»**

Lâkin Hanefi imamlarından çoğu, hadım edilmiş olanların da ecnebi hükmünde bulunduğuna, çünkü kendilerinde mücâmeat uzvu bulunmamakla beraber şehvetin bâki olduğuna kail olmuşlardır.

أَوِ الطِّفْلِ
الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ
بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى
اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

Yani : **«Yahut henüz kadınların avret mahallerine muttali olmayan**

(41) Sûrei Nur: 30-31
(42) Sûrei Nur: 31

çocuklar da müstesnadır, (onlara da ziynet mahallerini gösterebilirler.) Kadınlar, gizledikleri ziynetler bilinsin diye yürürken ayaklarını yere vurmasınlar. Ve ey erkek ve kadın mü'minler! Allah'a tevbe edin. Bu suretle felah bulmanız umulur[13].»

(Keşf ül Esrar) isimli kitabta denilmiştir ki:

Cenâbı Hak bu âyette muti' ve âsî bütün kullara tevbe emretmiştir.

Maksad; âsilerin mahcub olmamasıdır. Çünki: «Ey günahkârlar tevbe ediniz!» denilseydi âsî ve fâsık olanlar rüsvay olacaklardı. Dünyada rezil etmeyen Allah'ın onları ukbada da rezil etmemesi umulur.

13101

این نظر از دور چون تیرست وسم

عشقت افزون می شود صبر توکم

«Uzakdan bu bakış zehirli ok gibidir... Gittikçe aşkın artar ve sabrın tükenir.»

Hadis-i şerifde buyrulmuşdur ki: «Nazar, şeytanın oklarından zehirli bir okdur.»

13102

مال دنیا دام مرغان ضعیف

ملك عقبا دام مرغان شریف

«Dünya malı zaif kuşların, ahiret mülkü de şerif kuşların tuzağıdır.»

13103

تا بدین ملکی که او میست ژرف

درشکار آرند مرغان شگرف

«Hattâ bu Âhiret mülkü öyle büyük bir tuzakdır ki onunla azîm kuşları avlar.»

---

(43) Sûrei Nur: 31

13104

من سلیمانم نخواهم ملکتان
بلکه من برهانم از هر هلکتان

«Ben Süleymanım; sizin mülk ve hükûmetinizi istemediğim gibi, belki sizi her türlü tehlikeden kurtarırım.»

13105

کین زمان هستید خود مملوک ملك
مالك ملك آنکه بجهد او ز هلك

«Siz şimdi mülkün sahibi geçindiğiniz hâlde, o mülkün, kulu, kölesisiniz. Asıl mala sahip olan kimse, helâk olmaktan kurtulan, mala mülke esir olmayan kişidir.»

13106

باز گونه ای اسیر این جهان
نام خود کردی امیر این جهان

«Ey bu cihânın esîri olan harîs ve tamâkâr; sen tersine olarak kendine bu Dünyanın emîri dedirtiyorsun.»

Halbuki Dünyanın emîri değil esîrisin.

13107

ای تو بندهٔ این جهان محبوس جان
چند گویی خویشرا خواجهٔ جهان

«Ey ruhu bu cihan hapsine düşen, Dünya esîri... Ne vakite kadar kendine Dünyanın efendisi diyeceksin?»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN ELÇİLERİN GÖNLÜNÜ ALMASI, ONLARA İLTİFATTA BULUNMASI, GÖNÜLLERİNDEKİ ÜRKEKLİĞİ GİDERMESİ VE GETİRİLEN HEDİYELERİ KABUL ETMEYİŞİ SEBEBİNİN ELÇİLERE ŞERH VE İZAHI»

13108

ای رسولان می فرستمتان رسول

رد من بهتر شما را از قبول

«Ey elçiler; ben de sizi tarafımdan elçi olarak Belkis'e gönderiyorum. Hediyelerinizi reddedişim, sizin için, onları kabûlümden daha iyidir.»

13109

پیش بلقیس آنچه دیدید از عجب

باز گویید از بیابان ذهب

«Belkis'in huzurunda çölde gördüğünüz ve hayret ettiğiniz altınları söyleyiniz!»

13110

تا بداند که بزر طامع نیم

ما زر از زر آفرین آورده ایم

«Ki bizim altın tama'kârı olmadığımızı ve altını, onu yaratan Allah tarafından getirdiğimizi bilsin.»

13111

آنکه گر خواهد همه خاك زمین

سربسر زر گردد ودر ثمین

«O Allah ki eğer murad ederse şu zemindeki toprakların hepsi de altın ve kıymetli inci olur.»

13112

حق برای آن کند ای زر گزین
روز محشر این زمین را نقره گین

«Ey altın istiyen ve seçen; Cenâbı Hak kudretini izhar etmek için bu Dünyayı mahşer gününde gümüşden bir âlem yapacakdır.»

13113

فارغیم از زرکه مابس پر فنیم
خاکیا نرا سربسر زرین کنیم

«Biz, altına aldırış bile etmeyiz, Fen sahibiyiz. Bütün yeryüzündekileri o fen sayesinde altın hâline getiririz.»

13114

از شما کی کدیهٔ زر می کنم
من شمارا کیمیا گر می کنم

«Sizden altın mı isteriz biz? Biz sizi kimyâger yaparız.»

13115

ترك آن گیرید اگر ملك سباست
که برون ازآب وگل بس ملکهاست

«Mânen kimyâger olmak için, Sebâ mülkü bile olsa vazgeçin o Dünya mülkünden. Suyun, toprağın dışında nice mülkler var!»

13116

تخته بند ست آنکه تختش خواندهٔ
صدر پنداری و بردر ماندهٔ

«Senin taht dediğin şey, teneşir tahtası demektir. Konduğun yeri baş köşe sanışın da yanlıştır. Çünki orada oturuş kapıda kalış gibidir.»

13117

پادشاهی نیستت بر ریش خود
پادشاهی چون کنی بانیك وبد

«Senin kendi sakalına hükmün geçmezken, iyiye, kötüye ve şuna, buna nasıl padişahlık edersin?»

Evet, insanın sakalına bile hükmü geçmez. Çünki sakal salıvermemiş ise uzayan kılları izâle için haftada bir, yahud birkaç defa traş olmak lâzım gelir. Sakallı ise onun da düzeltilmesi icab eder. Demek ki insan, kendinin hükmünde sandığı sakalına bile hâkim değil. Dahası var:

13118

بی مراد تو شود ریشت سپید
شرم دار از ریش خود ای کژ امید

«Ey çarpık ümidli tûl-ü emel sâhibi; sakalın, senin murâdın hilâfına ağarıyor. Artık ak sakalından utan!»

13119

مالك الملکست هرکس سرنهد
بی جهان خاك صد ملکش دهد

«Cenâbı Hak Mâlikülmülk'dür, herkim ona secde eder ve emrine itaat gösterirse bu toprak ve fânî âlemden başka ona yüzlerce mülk verir.»

13120

لیك ذوق سجدهٔ پیش خدا
خوشتر آید از دوصد دولت ترا

«Lâkin Allah'ın huzurunda bir secde etmenin zevki, sana iki yüz devletten daha hoş gelir.»

13121

پس بنالی که نخواهم ملك را
ملك آن سجده مسلم کن مرا

«Ya Rabbî, ben mülk istemiyorum; o secde mülkünü bana teslim eyle diye tazarru edersin.»

13122

بادشاهان جهان از بدرگی
بو نبردند از شراب بندگی

«Dünya padişahları, soysuzluklarından kulluk şarabının kokusunu almamışlardır.»

13123

ورنه ادهم وار سرگردان ودنگ
ملك را برهم زدندی بی درنگ

«Yoksa, İbrahim Bin Edhem gibi hayran ve sergerdan bir hâle gelirler, mülkü de hükûmeti de terk ederlerdi.»

13124

لیك حق بهر ثبات این جهان
مهرشان بنهاد برچشم ودهان

«Lâkin Cenâbı Hak, Dünyanın devam ve intizamı için hükümdarların gözünü ve ağzını mühürlemişdir.»

Ki kulluğun yüksekliğini göremezler ve kulluk şarabının tadını alamazlar.

13125

تا شود شیرین بر ایشان تخت وتاج
که ستانیم از جهانداران خراج

«Bu suretle de onlara taht ve taç tatlı gelir ve : Âlemdeki halktan haraç alalım, derler.»

13126

از خراج ارجمع آری همچوریك
آخرآن از تو بماند مرده ریك

«Ey gafil hükümdar, aldığın haracdan kum gibi altın toplasan da nihâyet senden arda kalır.»

13127

همره جان نگردد ملک وزر
زر بده سرمه ستان بهر نظر

«Devlet ve hükûmetle, altın ve servet, âhiret seferinde ruhuna yoldaş olmaz. Altını ver de sana hakikati gösterecek sürme satın al!»

13128

تا ببینی کین جهان چاهیست تنگ
یوسفانه آن رسن آری بچنگ

«Tâ ki bu cihanın dar ve derin bir kuyu olduğunu göresin, Hz. Yusuf misali, o kuyuya sarkıtılan ipi elde edib kurtulasın.»

13129

تا بگوید چون زچاه آیی ببام
جان که یا بشرای هذا لی غلام

«Tâ ki kuyudan çıkıb Hakikat Sarayına yükselince ruhun: Müjde bana ki bu gulâm benimdir desin.»

Sûrei Yusuf'daki şu âyete işarettir.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ۝

Yani : **«Bir yolcu kafilesi gelip sakalarını** (kuyu başına) **yolladılar, o da kovasını saldı. "A, müjde, dedi, işte bir civan!" Onu bir ticaret malı gibi sakladılar. Allah ise ne yapacaklarını pek âlâ bilici idi[44].»**

Pederleri tarafından fazla sevildiği için Yusuf'u kıskanan kardeşleri onu götürüp çöldeki kör bir kuyuya attılar. Yalandan ağlamak suretiyle babalarını aldatmak istediler. Yusuf'un gömleğini, kestikleri bir kuzunun

(44) Sûrei Yusuf: 19

kanıyle buladılar, Hz. Yakub'a onu gösterib, Yusuf'u kurt paraladı dediler. Mahud kuyu başına bir kâfile kondu, içlerinden biri kovasını kuyuya sarkıttı, Yusuf (A.S.) kovanın ipini tuttu ve kova çekilince onunla beraber kuyudan çıkdı. Kovayı çeken «Müjde, bu bir genç çocuk» diye seslendi.

O sırada Yusuf'un biraderleri, onun hayat ve memâtından haber almak için oraya gelmişlerdi. Yusuf'un kuyudan çıkmış olduğunu görünce «Bu bizim kölemizdi, evden kaçtı» diyerek kafileye gayet ucuz bir behâ ile sattılar. Kafile Mısır'a gidiyordu. Yusuf'u orada esir pazarına götürdüler ve Mısırın Başvekiline sattılar. Kıssanın alt tarafı malûm. Hz. Mevlânâ, Dünyayı kuyuya, Dünya ile meşgul olanı kuyuya düşmüş bulunana benzetiyor. Oradan kurtulmak ve Hakikat alemine çıkmak için (habtulmetin ve urvetülvüskâ) olan Kur'ana sarıl diyor. Bu meâlı anlatmak için şu beyti söylüyor: «Ey can Yusuf'u; neden beden kuyusunda kalıb duruyorsun? Şu Kur'an ipine sarıl - yani onun emir ve yasaklarını tut - da o karanlık kuyudan yüksel!»

13130

هست درچاه انعکاسات نظر

کمترین آنکه نماید سنك زر

«Kuyuda göz, akisler sebebiyle, ters görür. Bu ters görüşün en bayağısı taşın altın gibi görünmesidir.»

13131

وقت بازی کودکان را زاختلال

می نماید آن خزفها زر ومال

«Oyun esnasında çocukların aklı muhtel olduğundan çanak, çömlek kırıkları onlara altın ve mal görünür.»

Altın ve mala tamâ' eden Dünya ehli de tıbkı çocuklar gibidir. Bâkî nimetlere nisbetle fânî bulunan Dünya malına çocukcasına ve harîsane rağbet gösterirler, onları elde etmek için uğraşıb dururlar.

13132

عارفانش کیمیا گر گشته اند

تا که شد کانها بر ایشان نزند

«Allah'ın ârifleri, Tevfik-i İlâhî ile kimyâger olmuşlardır. Onların nazarında altın ve gümüşün değil, onların çıkdığı madenlerin bile kıymet ve itibarı kalmamıştır.»

«BİR DERVİŞ'İN, BİRKAÇ ŞEYHİ RÜYÂSINDA GÖRÜB ONLARDAN, KAZANMAYA UĞRAŞMADAN VE İBÂDETTEN GERİ KALMAKSIZIN HELÂL RIZK İSTEMESİ; ŞEYHLERİN DE O DERVİŞİ İRŞÂD ETMESİ; DAĞDAKİ ACI VE EKŞİ MEYVELERİN ŞEYHLERİN HİMMETİ VE ATÂSI SÂYESİNDE DERVİŞE TATLI OLMASI»

13133

آن یکی درویش گفت اندر سمر

خضریانرا من بدیدم خواب در

«Dervişin biri sohbet esnasında hikâye etti ki: Ben Hızr'a mensub olanları - yani bazı evliyaullahı - rüyada gördüm.»

13134

گفتم ایشانرا که روزیٔ حلال

از کجا نوشم که او نبود وبال

«Onlara dedim ki: Helâl rızkı nereden bulub yiyeyim ki haram ve vebâl olmasın?»

13135

مرمرا سوی کهستان راندند

میوه هازان بیشه می افشاندند

«Beni dağlık tarafına götürdüler. Ormandaki yabani meyvelerden silktiler.»

13136

که خدا شیرین بکرد آن میوه را
در دهان تو بهمتهای ما

«Ve dediler ki: Allah, bu meyveleri bizim himmetlerimizle senin için tatlılaştırdı.»

13137

هین بخور پاك وحلال و بی حسیب
بی صداع ونقل بالا ونشیب

«İşte bunları zahmet çekmeden ve yukarı aşağı gidib gelmeden pak ve helâl olarak ve hesabı olmaksızın ye!»

13138

پس مرا زان رزق نطق می نمود
ذوق گفت من خردها می ربود

«O rızıkları yeyince sözlerimde öyle bir feyiz. öyle bir tesir hasıl oldu ki kalbimden hikmet manbaları kaynadı. Sözlerimin verdiği zevk, akılları hayran bırakmaya başladı.»

13139

گفتم این فتنه ست ای رب جهان
بخششی ده ازهمه خلقان نهان

«Rabbim, dedim, bu bir imtihan... Sen bana bütün halktan gizli bir ihsanda bulun!»

13140

شد سخن از من دل خوش یافتم
چون انار از ذوق می بشکافتم

«O güzel ve ârifane söyleyiş benden zâil oldu. Onun yerine kalbimde bir hoşluk buldum ki zevkimden nar gibi yarılacakdım.»

13141

گفتم ار چیزی نباشد در بهشت
غیر این شادی که دارم در سرشت

«Dedim ki, içimdeki bu zevk yokmu ya... Cennette bundan başka bir zevk olmasa bile.»

13142

هیچ نعمت آرزو ناید دگر
زین نپردازم بجوز و نیشکر

«Bana başka bir nimet arzusu gelmezdi; ben de o zevki bırakıb ceviz ve şeker kamışı istemezdim.»

«O DERVİŞ'İN : BEN ŞEYHLERİN KERAMETİ SAYESİNDE HELÂL RIZIK BULDUM, BU ALTINI ŞU ODUNCUYA VEREYİM, DEMESİ. ODUNCUNUN DA ONUN KALBİNDEKİ NİYETTEN İNCİNMESİ.»

13143

آن یکی درویش هیزم می کشید
خسته وماندە زبیشه در رسید

«O esnada, fakir bir kimse, odun yüklenmiş olarak yorgun, argın ormandan geliyordu.»

13144

پس بگفتم من ز روزی فارغم
زین سپس از بهر رزقم نیست غم

«Kendi kendime dedim ki: Ben rızık düşüncesinden âsûdeyim. Bundan sonra rızık için bana gam ve keder yoktur.»

13145

میوهٔ مکروه بر من خوش شدست

رزق خاصی جسم را آمد بدست

«Hoşa gitmeyen yabanî meyveler bana hoş gelmekte... hususî bir rızka nail oldum ben...»

13146

چونکه من فارغ شدستم از گلو

حبهٔ چندست این بدهم بدو

«Ben madem ki, boğaz düşüncesinden kurtulmuşum. Şu halde, şu birkaç habbe altını ona vereyim.»

13147

بدهم این زررا بدین تکلیف کش

تا دوسه روزك شود از قوت خوش

«Bu altınları, şu külfet çeken fakire vereyim ki, iki üç güneeğiz olsun, gıda ile bedeni kuvvet bulsun.»

13148

خود ضمیرم را همی دانست او

زانکه سمعش داشت نور از شمع هو

«O, benim kalbimden geçen niyeti bildi. Çünki kulağı Hak nuru ile nurlanmış...»

13149

بود پیشش سر هر اندیشهٔ

چون چراغی در درون شیشهٔ

«Şişe içindeki bir çirağ gibi, her düşüncenin sırrı, onun gözü önünde idi.»

13150

هیچ پنهان می نشد از وی ضمیر

بود بر مضمون دلها او امیر

«İçten geçen ondan saklanamıyor... O, gönüllerdeki esrara emir kesilmiş!»

13151

پس همی منکید باخود زیرلب

در جواب فکرتم آن بو العجب

«Taaccübe şayan olan o zât, benim düşüncemin cevabı olarak, kendi kendine ve yavaşca söylendi.»

Şöyle diyerek ki :

13152

که چنین اندیشی از بهر ملوك

کیف تلقى الرزق ان لم ترزقوك

«Mânevî padişahlar için böyle mi düşünürsün? Sana rızık vermeselerdi sen rızkı nasıl bulurdun?»

13153

من نمی کردم سخن را فهم لیك

بر دلم می زد عتابش نیك نیك

«Ben onun sözünü iyice anlayamadım. Lâkin azarlaması kalbime iyiden iyiye tesir etti.»

13154

سوی من آمد بهیبت همچو شیر

تنگ هیزم را زخود بنهاد زیر

«Arslan gibi bir heybetle yanıma geldi, sırtındaki odun yükünü yere bıraktı.»

13155

پر تو حالی که او هیزم نهاد

لرزه در هرهفت عضو من فتاد

«Onun odunu yere komasındaki hâlin heybetiyle benim yedi uzvum titremeye başladı.»

13156

گفت یارب گر ترا خاصان هیند

که مبارك دعوت وفرخ پیند

«Dedi ki: Ya Rabbî, eğer senin duası makbûl ve izleri mübarek has kulların varsa.»

13157

لطف تو خواهم که مینا گر شود

این زمان این تنگ هیزم زرشود

«Dilerim ki lûtfu keremin kuyumcu gibi olsun da, bu odun yükü şu anda altına tahavvül etsin.»

13158

در زمان دیدم که زرشد هیزمش

همچو آتش بر زمین می تافت خوش

«Bunu derdemez, gördüm ki, odunu altın oldu; yerde ateş gibi hoş bir surette parladı.»

13159

من دران بیخود شدم تا دیرگه

چونکه باخویش آمدم من ازوله

«Ben bu vâkıa dolayisiyle uzun müddet kendimden geçdim. Hayretten şuura avdet edince.»

13160

بعد ازان گفت ای خدا گر آن کبار
بس غیورند و گریزندز اشتهار

«O zât dedi ki: İlâhî; o has kulların gayet kıskancdırlar ve şöhretten kaçarlar.»

13161

باز توا ین تنگ هیزم ساز زود
بی توقف هم بران حالی که بود

«Ya Rabbî; Sen bu yükü tekrar ve hemen eskiden olduğu gibi odun yap.»

13162

در زمان هیزم شد آن اغصان زر
مست شد درکار او عقل ونظر

«O anda, altın dallar odun hâline girdi. O zâtın bu işine karşı akıl da, nazar da hayrette kaldı.»

13163

بعد ازان برداشت هیزم را ورفت
سوی شهر از پیش من اوتیز وتفت

«Ondan sonra odun yükünü yüklenip, acele acele şehre doğru gitti.»

13164

خواستم تا درپی آن شه روم
پرسم ازوی مشکلات وبشنوم

«Kendisinden müşkillerimi sorub cevab almak için o mânevî şâhın arkasından gitmek istedim.»

13165

بسته کرد آن هیبت او مر مرا

پیش خاصان ره نباشد عامه را

«Onun heybeti beni adeta bağladı. Çünki Allah'ın has kulları huzurunda avâmı nâs yol bulamaz.»

13166

ورکسی را ره شود گوسرفشان

کان بود از رحمت واز جذبشان

«Eğer biri can ve baş vererek yol bulursa, bu da onların rahmeti ve cezbesiyle olur.»

Şeyh Gâlib der ki:

«Varanlar âsitan-ı evliyâya Bütün davetlidir Gâlib safâya»
«Sakın sûrette kalma aldanırsın Komazlar yoksa, gelmezler sanırsın.»

Evet evliyaullah hazarâtında bir câzibe, bir de dâfia kuvveti vardır.

İstîdadı olanları o câzibe kuvvetiyle çekerler, ehliyeti olmayanları da o dâfia kuvvetiyle uzaklaştırırlar.

Yukarıki iki beyti söylemiş olan Gâlib Dede Galata Mevlevihânesine şeyh olunca bazı bektâşiler, meclisine devam etmeye başlamışlar. Şeyhin :

«İkrârımıza ser veririz ahde kaviyiz,
Biz Şah-ı velâyet kuluyuz, hem Alevîyiz.»

gibi sözlerinden onu Bektâşi vehmetmişler. Şeyh bunların âmiyane sohbetinden sıkılmış. Genişçe ve mavi bir kâğıt üstüne kalın kalemle (Ya Hazreti Muaviye Bin Ebî Süfyan) yazıb baş ucuna asmış; çünki Bektâşiler Onu, hatta ismine benzettikleri için maviyi sevmezler. Ondan sonra o levhayı gören Bektâşiler devamı kesmişler, şeyh de levhayı kaldırmış. İşte şu hâl, avâmı defedişin vasıtalı olan şekli. Ey sâlik:

بس غنيمت دار آن توفيق را
چون بيابى صحبت صديق را

«Bir sıddîkin sohbetine nâil olunca Allah'ın o tevfikını ganimet bil.»

Bilindiği gibi Sıddîk, Hz. Ebûbekir'in lâkabıdır. Mi'râc hâdisesini işitir işitmez, tasdik ettiği için, kendisine verilmiştir. Sıddîkıyyet mertebesi, mânevî mertebelerin en yükseklerindendir. Şehidliğin fevkinde, ancak peygamberliğin dûnundadır.

Nisâ sûresinde buyuruluyor ki:

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاُو۬لٰٓئِكَ مَعَ الَّذٖينَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدّٖيقٖينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِحٖينَ وَحَسُنَ اُو۬لٰٓئِكَ رَفٖيقاً ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلٖيماً ﴿٧٠﴾

Yani : **«Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerle, sıddîklerle, şehidlerle, iyi adamlarla (Salihlerle) beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştır. Bu Allah'tan bir lûtfu inayettir.** (Her şeyi) **hakkıyle bilici olarak Allah yeter[45].»**

Allah'a ve Peygamber'e muti' olanlar, ahirette refik itibariyle ne güzel kimselerdir ki, peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerin refakatinde bulunacaklardır.

Âyeti kerîme'de Sıddik, Nebî'den sonra, Şühedâ'dan evvel zikredilmiştir.

İşte böyle sıddik bir zatın hizmet ve sohbetine nail olursan onu ganimet bil ve seni buna muvaffak eyleyen Allah'a şükret ki Dünya'da sohbetinde bulunduğun gibi, Ahirette de refâkatinde, himaye ve şefâatinde olasın.

(45) Sûrei Nisâ: 69-70

ى چوآن ابله كه يابد قرب شاه
سهل وآسان درفتد آن دم زراه

«Padişahın yakınlığına erdiği halde, hiçden bir sebeble yakınlık mertebesiyle birlikte yolunu kaybeden budala gibi olma!»

Derler ki; Hükümdarın biri: «Münâsebetsiz denilen adam nasıl olur? Onlardan birini getirin de göreyim» demiş. Bulmuşlar, huzûra çıkarmışlar. Hükümdar, ona iltifat etmiş. Herif de lâkırdı olsun diye :

— Efendim siz Bursa'ya gittiniz mi?» diye sormuş. Hükümdar:

— Hayır, cevabını vermiş. Münâsebetsiz :

— Ben de gitmedim, babam da gitmemişti, demiş; hükümdar:

— Anladım, götürün, emrini vermiş.

Hz. Mevlânâ da saliklere nasihat için : «Mânâ sultanlarının sohbet şerefine nail olursan bir münasebetsizlik ederek o şereften dûr olma» diyor ve münasebetsizliğe diğer bir misâl gösteriyor :

13169

چون زقربانى دهندش بيشتر
پس بگويد ران گاوست اين مگر

«Birine, fazla kurban eti verilince: Bu, galiba sığır budu, der.»

13170

نيست اين ازران گاو اى مفترى
ران گاوت مى نمايد ازخرى

«Ey iftiracı adam; bu, sığır budu değildir, fakat eşekliğinden sana öyle görünüyor.»

13171

بذل شاهانست اين بى رشوتى
بخشش محضست اين از رحمتى

«Bu, padişahların rüşvetsiz ve ücretsiz bir atiyyesidir, Allah'ın rahmetinden edilmiş bir ihsandır.»

13172

همچنانکه شه سلیمان در نبرد
جذب خیل ولشکر بلقیس کرد

«Süleyman Peygamber de savaşacağı yerde Belkis'in adamlarını ve askerlerini kendisine çekti.»

Şöyle diyerek ki :

13173

که بیایید ای عزیزان زود زود
که بیامد موجها از بحر جود

«Ey azizler; çabuk çabuk geliniz ki cömertlik denizi dalgalandı.»

13174

سوی ساحل می فشاند بی خطر
جوش موجش هرزمانی صدگهر

«Onun kabaran dalgaları, her an sahile inci saçmaktadır.»

13175

الصلا گفتیم ای اهل رشاد
کین زمان رضوان درجنت گشاد

«Ey irşâda müstaid kimseler; Essalâ diyor ve sizi dâ'vet ediyoruz. Zira şu anda Rıdvan Cennet kapısını açmıştır.»

Rıdvan : Malûmdur ki; Cennetin kapıcısı ve müdürü olan meleğin adıdır. Bir de Rıdvan: Râzı olmak manasına mastardır. Bunda ince bir nükte vardır ki bir kula Cennetin kapısını açacak olan Allah'ın, ondan razı olmasıdır. Çünki Cennete girebilmek ancak Hakkın rıza ve fazlı ve atâsıdır. Oradaki nîmet ve rü'yet ise kulun taat ve ibâdetine göredir.

Demişlerdir ki: «Cennet Hak'kın bahçesidir, Arif ise onun bahçıvanı.

Bağbanla bilişe gör tâ giresin Cennete...»

13176

بس سليمان گفت پيكان رويد

سوى بلقيس وبدين دين بگرويد

«Hz. Süleyman dedi ki: Ey elçiler; Belkis tarafına gidin ve onu bu dine, inandırın.»

13177

پس بگوييدش بيا اينجا تمام

زود كان الله يدعو بالسلام

«Ona çabucak buraya gelmesini tamamen söyleyin. Zira, Cenâbı Hak selâmet yurdu olan Cennete davet etmekdedir.»

Sûrei Yunus'taki şu âyete işaret edilmektedir.

وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ

وَيَهْدِى مَنْ يَشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾

Yani : **«Allah selâm evine** (Cennete) **çağırır ve O, kimi, dilerse onu doğru yola iletir[46].»**

13178

هين بيا اى طالب دولت شتاب

كه فتوحست اين زمان وفتح باب

«Ey devlet ve saâdet tâlibi olan sâlik; âgâh ol ve koş ki bu an, feyiz zamanı, kapıların açıldığı çağ!»

---

(46) Sûrei Yunus: 25

13179

ملك برهم زن تو ادهم وار زود

تا بيابى همچو او ملك خلود

«Dünya mülk ve hükûmetini, İbrahim Edhem gibi çabucak terkeyle ki onun gibi ebedî bir devlet bulasın.»

13180

خفته بود آن شه شبانه در سرير

حارسان بربام اندر دار و گير

«O sultan gece vakti sedirinde yatmıştı. Bekçiler de dam üstünde seslenib durmakda idiler.»

Eskiden şark saraylarında ve konaklarında dam üstünde nöbet bekleyen bekçiler varmış ve ekseriya Hindlilerden olurmuş. Onun için Fârisîde (Hindu-yi bâm) tabiri vardır ki gece bekçisi manasınadır.

13181

قصد شه از حارسان آن هم نبود

كه كنند زان دفع دزدان ورنود

«Şah İbrahim'in o bekcilerden kasdı, hırsızları ve çapkınları defetmek değildi.»

Çünki :

13182

عدل باشد پاسبان كامها

نى بشب چوبك زنان بربامها

«Muradların bekçisi adâlettir, yoksa gece damlarda sopa vuranlar değildir.»

Bir hükümdar, bir devlet reisi için en büyük muhafız adalettir. Çünki âdil olan devlet reisini halkın hepsi sevdiği için kimse ona sü-i kasıd-

da bulunmaz. Nitekim Rum kayserinden Medine'ye elçi geldiği vakit Halife Hz. Ömeri (R.A.) yalnız başına uyurken bulmuş ve: «Adalet ettiğin için muhafızdan müstağni bulunuyorsun» demişti.

İbrahim b. Edhem Hazretleri de, adaleti dolayısiyle emin ve muhafızdan müstağni olduğu hâlde, mahzâ âdet diye sarayının damı üstünde gece bekçisi bulunduruyor ve nevbet çaldırıyordu.

Nevbet; Hükümdar saraylarının önünde sabah, ikindi ve yatsıdan sonra çalınan ve evvelce davul, zurna ve çifte nakkâre gibi şeylerden ibaret bulunan saz takımı idi. Sonra bunlara mûsiki âletleri de ilâve olunmuştu.

13183

ليك بد مقصودش از بانگك رباب
همچو مشتاقان خيال آن خطاب

«Lâkin İbn-i Edhem'in rebab sesinden maksudu, sair müştak olanlar gibi (Elestü bi-Rabbiküm = Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) hitabını tahayyül ve hatırlamak idi.»

Sôfiye hazerâtı derler ki: Cenâbı Hak ruhlara: **«Ben sizin Rabbiniz değil miyim?»** diye hitab etti. Onlar da (Beli), yani: «Evet» diye cevap verdiler. Fakat o hitabın zevki ve lezzeti ruhlarda sabit kaldı. Dünyaya geldiklerinde ne vakit güzel bir ses işitseler o hitabın lezzetini hatırlarlar. Mûsikiden zevk alınmasının sebebi budur. Bu bahse dair şarihi mesnevî İsmail Ankaravî (Kaddese Sırruhu)nun (Hüccetüssemâ) isimli eseriyle Gazâlî'nin İhyasında ve (Kimyâ-yi Saâdet)inde Kuşeyrî'nin de meşhur (Risâle)sinde tafsilât vardır. Merak edenler oralara müracaat buyursunlar.

13184

نالهٔ سرنا و تهديد دهل
چيزكى ماند بدان ناقور كل

«Zurnanın figânı ile davul sesleri bir parçacık kıyamet gününde çalınacak olan sûr'un sesine benzer.»

13185

پس حکیمان گفته اند این لحنها
از دوار چرخ بگرفتیم ما

«Hâkimler, feylesoflar; biz mûsiki nağmelerini feleklerin devrinden aldık demişlerdir.»

13186

بانگ گردشهای چرخست این که حلق
می سرایندش بطنبور وبحلق

«Halkın tanbur ve ağızla terennüm ettikleri, feleğin devirlerinden çıkan seslerdir.»

13187

مؤمنان گویند کاثار بهشت
نغز گردانید هرآواز زشت

«Mü'minler derler ki: Cennetin tesiri bütün çirkin sesleri güzelleştirdi.»

13188

ما همه اجزای آدم بوده ایم
در بهشت آن لحنها بشنوده ایم

«Bizim hepimiz, Âdem'in cüz'üyüz; Cennette iken o nağmeleri işitmişiz...»

13189

آب چون آمیخت بابول وکمیز
گشت ز آمیزش مزاجش تلخ وتیز

«Su, idrar ve necasetle karışınca mizâcı acı ve keskin olur.»

13190

چیزکی ازآب هستش در جسد
بول گیرش آتشی را می کشد

«Cesedde bir parça su vardır, onu idrar farz et. Öyle iken yine ateşi söndürür.»

13191

گرنجس شد آب این طبعش بماند
کآتش غم را بطبع خود نشاند

«Su necis olduysa bile, gam ateşini söndürmek yine onun tabiatinde kaldı.»

Cenâbı Pîr, mûsikinin insana olan tesirinden bahsederken diyor ki: Cennetin tesiratı, her şeyi güzelleştirir. Ceddimiz Hz. Âdem ve Hz. Havva (A.S.) da Cennette iken orada türlü güzel ses işitmişlerdi. Kendi sesleri de güzeldi. Oradan çıkıb da tabiat alemine geldiklerinde maişeti beşeriye icabınca yediler ve içdiler. O yeme ve içme onlarda olan ve su gibi saf bulunan güzel sesi kirletti. Maamafih su gibi olduğu için onda yine ateş söndürmek tabiati vardı. İşte mûsiki nağmelerini dinlemeğe insanların rağbet göstermesi ve güzel sesin tabiati beşeriyedeki gam ve keder ateşini söndürmesi bundandır.

13192

پس غذای عاشقان باشد سماع
کاندرو باشد خیال اجتماع

«O hâlde güzel ses dinlenilmesi âşıkların ruhî gıdasıdır. Zira onda kalb huzuru ve Hitâbı İlâhîyi hatırlama vardır.»

Yani güzel ses işitilince onun aslı bulunan Cennet sesleri tahattur ve tahayyül edilir. Kur'anı Kerim'de bildiriliyor ki Cehennemdeki halk yıllarca şöyle dua edecek.:

رَبَّنَا

أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ۝ قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا

تُكَلِّمُونِ ۝

Yani : **«Ey Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer** (yine) **küfre dönersek artık hiç şüphesiz ki biz zalimlerizdir.** (Cenabı Hak onlara şöyle) **buyuracak: "Yıkılıp gidin içerisine! Bana** (bir şey) **söylemeyin,,**[47].»

Bu cevap tekdir ve tevbih iken onun halâvet ve letâfetinden ehli cehennem kendinden geçecek ve nice yıllar azab elemini duymayacak.

Şârihi Mesnevî İsmail Ankaravî (K.S.) bunu naklettikten sonra diyor ki: «(Ahsinû) hitabında bu kadar halâvet ve hâlet olursa ehli Cennet'e "Ey Cennette bulunanlar, benden dilediğinizi isteyiniz" hitabı vârid oldukta ne mertebe hâlet ve halâvet olmak lâzım gelir, fehm eyle!»

13193

قوت گیرد خیالات ضمیر

بلکه صورت گردد از بانگ وصفیر

«Bu dinleyişten kalbdeki hayâiet kuvvet bulur. Belki o hayâlet ses vasıtasiyle sûret şekline girer.»

13194

آتش عشق از نواها گشت تیز

آنچنانکه آتش آن جوز ریز

«Suya ceviz atanın ateşi nasıl kuvvetlendiyse aşk ateşi de güzel seslerle kuvvet bulur.»

---

(47) Sûrei Müminûn: 107-108

«SUSAMIŞ BİR KİMSENİN, ÇUKURDA BULUNAN DEREYE YETİŞEMEDİĞİ İÇİN, SUYUN SESİNİ DUYMAK MAKSADİYLE CEVİZ AĞACI ÜSTÜNDEN SUYA CEVİZ SİLKELEMESİ VE SUYUN SESİNİN GÜZEL NAĞMELER GİBİ ONU NEŞELENDİRMESİ»

13195

در نفولی بود آب آن تشنه راند
بر درخت جوز جوزی می فشاند

«Dere derin bir çukurda idi. Susamış bir adam ceviz ağacına çıktı ve ceviz silkeledi.»

13196

می فتاد از جوز بن جوز اندر آب
بانگ می آمد همی دید او حباب

«Ceviz ağacından suya cevizler düşüyor, düştükçe sudan ses geliyor ve su kabarcıkları görünüyordu.»

13197

عاقلی گفتش که بگذر ای فتی
جوزها خود تشنگی آرد ترا

«Bir akıllı dedi ki; ey yiğit; bu yaptığından vaz geç! Cevizler, senin harareti artırır.»

13198

بیشتر در آب می افتد ثمر
آب در پستیست ازتو دورتر

«Ceviz meyvelerinden çoğu suya düşer, su ise senden uzakda ve alçakdadır.»

13199

تا تو از بالا فرو آیی بزور

آب جویش برده باشد تا بدور

«Sen, zorla ağaçdan ininceye kadar derenin suyu cevizleri uzağa götürür.»

13200

گفت قصدم زین فشاندن جوز نیست

تیز تر بنگر بدین ظاهر مأیست

«Ceviz silken dedi ki; benim bu işden, maksadım, ceviz değildir. Görünüşe bakma da maksadıma iyi dikkat et...»

13201

قصد من آنست کآید بانگ آب

هم ببینم بر سر آب آن حباب

«Benim maksadım: Cevizlerin düşmesiyle su sesini işitmek, hem de su üstünde kabarcıklar görmekdir.»

13202

تشنه را خود شغل چه بود درجهان

گرد پای حوض گشتن جاودان

«Susamış kimsenin Dünya'da meşguliyeti ne olur? Daima havuzun etrafını dönüb dolaşmakdır.»

Susamış kimse :

13203

گرد جوی و گرداب وبانگ آب

همچو حاجی طائف کعبهٔ صواب

«Derenin, suyun ve su sesinin etrafındaki Hakikat Kâbesinin çevresini tavâf eden hacı gibidir.»

Buradaki susamışdan maksad: Mânâ Âb-ı Hayât'ına teşne olan sâlikdir. Dere, o Âb-ı Hayât'ın cereyan ettiği yer olan ârifi Billâh ve mürşid-i Billahdır. Susamışın ceviz silkmesi,

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

Yani : **«Siz, sevdiğiniz şeylerden** (Allah yolunda) **harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş** (birr-ü taat etmiş) **olmazsınız[48].»**

Âyeti kerimesi mûcibince sâlikin infak ve tasadduku; suyun sesi de Murşidi Kâmil'in kalbinden zuhur edecek maarif ve hakayık sadasıdır.

Hz. Mevlânâ münasebet dolayısiyle Hüsâmeddin Çelebi'ye hitab ediyor :

13204

همچنان مقصود من زين مثنوى

اى ضياء الحق حسام الدين توى

«Bunun gibi ey Hak'kın ziyası olan Hüsâmeddin; benim Mesneviden maksadım da sensin.»

Yani bu beyitleri, senin, yazarken tekrar etmen, benim de senin sesini işitmem için söylüyorum.

13205

مثنوى اندر فروع ودر اصول

جمله آن تست كردستى قبول

«Mesnevi fürû'da olsun, usûlde olsun - yani şeriat ve hakikat bahislerinde - hepsi senin ahvalini beyandır. Sen de o beyanatı kabul eylemişsindir.»

13206

در قبول آرند شاهان نيك وبد

چون قبول آرند نبود بيش رد

«Padişahlar iyi, kötü her takdimeyi kabul ederler. Bir şeyi onlar kabul edince de artık reddedilmez.»

(48) Sûrei Ali imran: 92

13207

چون نهالی کاشتی آبش بده

چون کشادش دادهٔ بکشا کره

«Madem ki bir fidan dikdin, ona su ver. Madem ki o fidana çiçek açtırdın, düğümünü de çöz.»

Fidandan maksad: Mesnevi-i şerifdir ki Hüsâmeddin Çelebi'nin talebiyle meydana gelmişdir. Onun için Hz. Pir ona: madem ki bir fidan dikdin, suyunu eksik etme, diyor.

13208

قصدم از الفاظ او راز تواست

قصدم از انشاش آواز تواست

«Mesnevinin elfazından maksadım: Senin sırrın; Onu şiir halinde söylemekteki muradım da senin sesindir.»

13209

پیش من آوازت آواز خداست

عاشق از معشوق حاشا که جداست

«Benim indimde senin sesin Hak sesidir. Âşık, maşukundan ayrı olur mu? Hâşâ, olmaz.»

13210

اتصالی بی تکیف بی قیاس

هست رب الناس را با جان ناس

«Nâsın Rabbi ile nâsın ruhu arasında keyfiyetsiz ve kıyasa gelmez bir birleşme vardır.»

İmam rükû'dan kalkarken (Semiallâhü limen hamideh) yani: «Allah kendisine hamd edeni işitti» der ki bu söz, imam lisânından söylenilmiş Kelâmı ilâhîdir. **«Allah, kulunun lisaniyle (Semiallahü limen hamideh) der»** mealinde bir hadisi şerif vardır. Kezâ kurb-i ferâizde kulun, Hak'kın aleti olduğuna dair Hz. Peygamber'den bir rivâyet vardır. Onun için Hz. Mevlânâ: «Ey Hüsâmeddin, Senin sesin, Allah'ın sesidir, yani

[illegible] söyleyen Hak'dır» diyor. Ondan sonra da Cenâbı Hak ile insanların ruhu arasında bir irtibat ve ittisâl bulunduğunu, lakin o irtibatın keyfiyetsiz ve kıyasa gelmez bir hâlde bulunduğunu söylüyor. Meselâ Enfal sûresinde;

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ

Yani : **«Bilin ki şüphesiz Allah kişi ile kalbi arasına girer[49].»** buyurulmuştur.

Bu hulül, şüphesiz vaki olmakla beraber kıyasa gelir ve şunun gibidir, diye tarif edilir birşey değildir. İşte nâs'ın Rabbinin, nâs'ın ruhuna olan irtibatı da böyle keyfiyetsiz ve benzersizdir. Mevlânâ da diyor ki:

13211

لیک گفتم ناس من نسناس نی

ناس غیر جان اشناس نی

«Lâkin ben nâs dedim, nesnâs demedim. Hatta nâs demekden maksadım: Ruhun hakikatini bilenlerden başkası değildir.»

Nesnâs : Gûya Yemen taraflarında bulunan bir nevî mahlûk imiş ki tek elli ve tek ayaklı olub yüzü insana benzermiş. Otlar ve yerden dane toplarmış. Bunların Ad kavminden mesh olunan bir cemaatin ahfâdı olduğu da rivâyet edilmişdir.

Bunu insan sûretinde olduğu hâlde insanlıkdan haberi olmayan kimseler diye tevil etmek de mümkündür. Onların bir elli ve bir ayaklı olması, yalınız Dünya ile meşgul olmaları, otlayıp dane toplamaları da helâl, haram ayırd etmeyib ne bulurlarsa yemeleri olabilir. Hz. Mevlânâ diyor ki: Allah'ın nâs ile keyfiyetsiz bir ittisâli vardır. Amma o ittisâl nâs iledir, nesnâs olanlarla değildir. Çünki :

13212

ناس مردم باشد و کو مردمی

تو سر مردم ندید ستی دمی

«Nâs: İnsan demekdir. İnsan ise göz bebeğidir. Öyle göz bebeği gibi

---

(49) Sûrei Enfal: 24

aziz bir mahlûk nerede? Ey sâlik; sen, insanın başını bile bir an olsun görmemişsindir.»

Gence'li Şeyh Nizamî (Kaddese Sırruhu) diyor ki: «Gördüğün kimseleri hepsi insan değil, pek çoğu kuyruksuz sığır ve eşekdir. İnsanlardan marifeti, zamandan da insanları almış götürmüşlerdir. İnsan kalbinde irfan, Dünyada ise ehl-i irfan kalmamıştır.»

13213

ارميت اذ رميت خوانده‌

ليك جسمی در تحری مانده‌

«"O toprağı sen atmadın, ancak Allah attı" âyetini okumuşsun ama, cisim ve cüzlerde kalmışsın»

Gazvei Bedir'de Hz. Peygambere hitabolan :

وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى

Yani : **«Attığın zaman da** (Habîbim) **sen atmadın, ancak Allah** (onları senin elinle) **attı[50].»** âyetine işarettir ve. «Kurb-i nevâfil ve kurb-i ferâize delâlet eden bu âyeti okuduğun hâlde anlamamışsın, çünki cisim kaydından kurtulamamış ve kurbiyyet mânâsını bulamamışsın» mânâsınadır.

13214

ملك جسمت را چو بلقيس ای غبی

ترك كن بهر سليمان نبی

«Ey budala herif; Süleyman Peygamber için mülkünü feda eden Belkis gibi, sen de cisim ülkeni terket.»

رَبِّ اِنّ۪ي ظَلَمْتُ نَفْس۪ي وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٤٤﴾

Yani : «(Belkis) **Ey Rabbim, hakikat ben kendime yazık etmişim. Sü-**

(50) Sûrei Enfal: 17

leyman'ın maiyetinde alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum (müslüman oldum [51].» dediği gibi, sen de öyle diyerek varlığını ve benliğini, zamanının Süleymanı bulunan mürşidi kâmil'in huzurunda terk eyle. Hz. Mevlânâ da burada bir istidrad yapıyor. Sözlerine kalben itiraz eylemiş olan bir münkire karşı: **(La havle velâ kuvvete illâ billahil aliyyil azim)** dedikden sonra onu nıçin söylediğini beyan için diyor ki:

13215

من كنم لاحول نى از گفت خويش
بلكه از وسواس آن انديشه كيش

«Ben (Lâ havle velâ kuvvete illâ billah) diyorum, lâkin bunu söyleyişim kendi sözüm için değil o düşünceli şahsın vesvesesindendir.»

13216

كو خيالى ميكند در گفت من
در دل از وسواس وانكارات وظن

«Çünki o benim sözümden, kalbinde vesvese, inkâr ve zan gibi şeyler duymakdadır.»

13217

ميكنم لاحول يعنى چاره نيست
چون ترا در دل بضدم گفتنيست

«Ben (Lâhavle) diyorum çünki, senin kalbinde bana zıd olarak sözler bulunduğundan sana çare yokdur.»

13218

چونكه گفت من گرفتت در گلو
من خمش كردم تو آن خود بگو

«Madem ki benim sözüm senin boğazında tıkıldı kaldı, onu hazmedemedin; işte ben sustum, sen kendi sözünü söyle ve düşünceni anlat.»

Cenâbı Pîr buna dair bir misal de îrad ediyor:

---

(51) Sûrei Neml: 44

13219

آن یکی نایی که خوش نی می‌زدست
ناگهان از مقعدش بادی بجست

«Bir neyzen güzel üflüyordu. Ansızın alt tarafından bir yel zuhur etti.»

13220

نای بر مقعد نهاد او که ز من
گر تو بهتر میزنی بستان بزن

«Ney'i alt tarafına tuttu ve: sen benden iyi üflersen al da üfle, dedi.»

Bu fıkracık, biraz kabaca söylenilmiş ise de, hâle ve makama münasib olduğu için, kemâl-i belâgati haizdir. Çünkü Mevlânâ gibi Nâtık-ı Bilhak olan bir zât, Hakikat beyanında bulunurken ona kalben yahud lisanen itiraza kalkışan haddini bilmezin ağzı ile, ney üfleyenin alt tarafı arasında hiçbir fark yokdur.

13221

ای مسلمان خود ادب اندر طلب
نیست الا حمل از هر بی ادب

«Ey Müslüman; edeb nedir dersen, bilki edeb, edebsizlerin tecavüzüne tahammülden ibarettir.»

Nitekim, «Edebsizden edeb öğren edib ol.» denilmiştir.

13222

هر کرا بینی شکایت میکند
که فلان کس راست طبع وخوی بد

«Her kimi: filân kimse kötü huylu ve kötü tabiatlidir, diye şikâyet eder görürsen.»

13223

این شکایتگر بدان که بدخویست
که مران بدخورا او بدگویست

«Malûmun olsun ki o şikâyetci kötü huyludur. Zira o, bir kötü huyluya kötü söylemekdedir.»

13224

زانکه خوشخوآن بودکو در حمول
باشد از بدخو وبد طبعان حمول

«Çünki iyi huylu kimse, kendini gizliyerek, kötü tabiatlilerin tecavüzlerine tahammül eder.»

13225

لیك درشیخ آن گله زامر خداست
نی پی خشم وممارات وهواست

«Lâkin şeyhdeki şikâyet Emr-i İlâhî iledir; gazab, inad ve hevâ ve heveslerinden doğma değildir.»

13226

آن شکایت نیست هست اصلاح جان
چون شکایت کردن پیغمبران

«Şeyhin şikâyeti şikâyet değildir. Peygamberlerin şikâyeti gibi ruhun ıslahı içindir.»

13227

ناحمولی انبیا از امر دان
ورنه حمالست بدرا حلمشان

«Peygamberlerin sabırsızlık ve tahammülsüzlük göstermelerini Emr-i İlâhi icâbı bil. Yoksa onların hilmi, kötülüğe mütehammil idi.»

Meselâ Aleyhissâlât Efendimiz, Zeyd b. Hârise ile Tâif'e gittikleri vakit Tâifliler, Zat-i Akdesini taşa tutmuşlar ve mübarek ayaklarını ka-

nalmışlardı. Yaralı, bereli bulunan Resul-i Ekrem ise: **(Yarabbi kavmimi hidayet eyle! Onlar, hakkı hakikatı bilmiyorlar.)** diye dua ediyordu.

13228

طبع را کشتند در حمل بدی
تا حولی گربودهست ازدی

«Peygamberler, kötülüğe tahammül hususunda, tabiatlerini öldürmüşlerdi; kendilerinde bir tahammülsüzlük zuhûr ettiyse o, Allah tarafından ve O'nun emriyle idi.»

Hz. Nuh'un :

رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

Yani : **«Ey Rabbim, yer yüzünde kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma[52].»** diye inkisar etmesi gibi...

Vaktin Süleymanı bulunan Hüsâmeddin Çelebî'ye hitab edilerek deniliyor ki:

13229

ای سلیمان درمیان زاغ وباز
حلم حق شو باهمه مرغان بساز

«Ey zamanın Süleyman'ı, karga ve doğan arasında - yani kötülere ve iyilere karşı - Allah'ın hilmine bürün de bütün kuşlarla uzlaş!...»

13230

ای دو صد بلقیس حلمت را زبون
که اهد قومی انهم لا یعلمون

«Ey hilmine yüzlerce Belkîs'in zebûn olduğu Süleymân-ı zaman, (اهد قومی) demek sana lâyıkdır.»

Kâdî İyâz'ın (Şifâ) sında denilmişdir ki: Resûlullah (S.A.V.) in Uhud gazâsında yüzü yaralanmış ve bir dişi kırılmıştı. Bu hâl ashab-ı kirâmı

(52) Sûrei Nûh: 26

...ettiler: «Ya Resûlullah müşrikler aleyhine duâ buyursan - yâhut inkisar etsen -» dediler. Aleyhissalât Efendimiz ise: «Ben lânet ve inkisar etmek için değil, davet etmek ve rahmet olmak üzere gönderildim» buyurduktan sonra : **«Ya Rabbî kavmimi hidâyet eyle. Onlar hakikati bilmiyorlar»** diye dua etti.

«ŞİRKDE İSRAR ETME VE İMANDA GECİKME DİYE, SÜLEYMAN (A.S.) IN, BELKİS'E TEHDİD GÖNDERMESİ»

13231

هين بيا بلقيس ورنى بد شود
لشكرت خصمت شود مرتد شود

«Ey Belkis, kendine gel, aklını başına topla... Yoksa fena olur. Askerlerinin düşman olur ve itaatinden çıkar.»

13232

پرده دار تو درت را بركند
جان تو باجان تو خصمى كند

«Senin perdecin, perdeni yırtar. Senin canın senin canına düşmanlık eder.»

13233

جمله ذرات زمين وآسمان
لشكر حقند گاه امتحان

«İmtihan ve ibtilâ vaktinde, yerde ve gökdeki bütün zerreler, Allah'ın ordularını teşkil ederler.»

Sûrei Feth'de buyurulmuştur ki:

وَلِلّٰهِ جُنُودُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

Yani : **«Göklerin ve yerin (azâb) orduları**(da rahmet ve nusret ordu-

ları gibi) **Allah'ındır. Allah mutlak kadirdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir[53].»**

Ordular nasıl kumandanlarının emrine tabi iseler, Arz ve Semada olanlar da öylece Allah'ın emrindedirler.

Hz. Süleyman, elçiye :

ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ
بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾

Yani : **«Dön onlara. Andolsun önüne geçemiyecekleri ordularla onlara gelir, onları, hor ve hakir oldukları halde, oradan çıkarırım[54].»** demişti.

(Ordular) tâbirinden, Hz. Süleyman'ın maiyyetindeki askerî ordular hatıra gelir ise de maksad; Arz ve Semâda olan cünûd-u İlâhiyedir. Hatta bu cunud-u İlahiye meleklerle insanlara da münhasır değildir.»

13234

باد را دیدی که بر عاد آن چه کرد
آب را دیدی که در طوفان چه کرد

«Rüzgârın Âd kavmine ne yaptığını görmedin mi? Suyun tûfanda neler yaptığını işitmedin mi?»

13235

آنچه بر فرعون زد آن بحر کین
وانچه با قارون نمودست این زمین

«O, kin denizinin - yani Bahr-i Ahmer'in-Firavuna ne yaptığını, bu zeminin Kârun'a ne işler gösterdiğini.»

---

(53) Sûrei Feth: 7
(54) Sûrei Neml: 37

13236

وآنچه بابیل با آن پیل کرد
وآنچه پشه کلهٔ نمرود خورد

«Ebâbil kuşlarının fil-e ve ashab-ı fil-e yaptığını, Nemrud'un başını sivri sineğin nasıl yediğini.»

13237

وآنکه سنگ انداخت داودی بدست
گشت شش صد پاره ولشکر شکست

«Dâvud (A.S.) ın sapan taşını nasıl attığını, onun altı yüz parça olub düşmanın ordusunu nasıl bozduğunu.»

13238

سنگ می بارید بر اعدای لوط
تا که در آب سیه خوردند غوط

«Lût (A.S.) ın düşmanları üstüne taşın yağdığını ve onların kara bir suya, - yani Bahr-i Lût'a - daldığını bilmiyor musun?»

13239

گر بگویم از جمادات جهان
عاقلانه یاری پیغمبران

«Dünyadaki cemâdâtın, insanlar gibi, akıllıca, peygamberlere yardım ettiklerini uzun uzadıya söylersem.»

13240

مثنوی چندان شود که چل شتر
گر کشد عاجز شود از بار بر

«Mesnevi o kadar büyür ve o derece hacim peydah eder ki, kırk deve onu taşımakdan âciz kalır.»

13241

دست بر کافر گواهی می دهد
لشکر حق میشود سر می نهد

«Bir el kâfirin aleyhine şahâdet için Allah'ın askeri olur ve emrine itaat eder.»

13242

ای نموده ضد حق در فعل درس
درمیان لشکر اوئی بترس

«Ey fiil ve harekette Hak'kın emrine zıd olmayı kendine ders yapmış olan; sen de Hakkın ordusu içindesin kork!»

13243

جزء جزءت لشکر او در وفاق
مر ترا اکنون مطیعند از نفاق

«Senin cüz'ünün cüz'ü - yani vücudunun zerrelerinden herbiri - Allah'ın ordusundandır ve şimdi sana münâfıkâne muvâfakat göstermektedir. Eğer Allah, onların sana muhâlefetini irâde ederse herbiri sana muhâlif olur.»

13244

گر بگوید چشم را کور افشار
در دچشم از تو برارد صد دمار

«Eğer gözüne seni sıkıştırmak için emir verirse, göz ağrısı senden yüz türlü intikam alır.»

13245

ور بدندان گوید او بنما وبال
پس ببینی تو زدندان گوشمال

«Eğer dişine seni muztarib etmesini emreylerse sen, dişinden ceza görürsün.»

13246

ماز کن طب را بخوان باب العلل
تا ببینی لشکر تن را عمل

«Tıb kitabını aç da, hastalıklar bahsini oku... Ten askerinin neler yaptığını gör.»

13247

چونکه جان جان هرچیزی ویست
دشمنی باجان جان آسان کیست

«Madem ki herşeyin canının canı, Allah'dır; Canın canı ile düşmanlığa girişmek kolay mıdır?»

13248

خود رها کن لشکر دیو وپری
کرمین جان کنندم صفدری

«Belkis, şeytan ve cin askerini de bırak. Çünki onlar benim için candan, gönülden harb ederler.»

13249

ملك را بگذار بلقیس از نخست
چون مرایابی همه ملك آن تست

«Ey Belkis: ibtida saltanatı bırakıb bana gel. Beni bulunca, bütün mülk ve devlet, senin olur.»

13250

خود بدانی چون بر من آمدی
که تو بی من نقش گرمابه بدی

«Benim nezdime gelince, bensiz, kendinin hamamdaki resimler gibi cansız bir nakış olduğunu hakikaten anlayacaksın.»

13251

نقش اگر خود نقش سلطان یا غنیست

صورتست از جان خود بی چاشنیست

«Nakş, ister bir sultanın, ister bir zenginin resmi olsun, madem ki sûrettir, ruhsuzdur, candan nasibi yoktur.»

13252

زینت او از برای دیگران

باز کرده بیهده چشم ودهان

«Onun zineti, başkaları için faidesiz yere göz ve ağız açmakdan ibarettir.»

13253

ای تودر پیکار خود را باخته

دیگران را تو زخود نشناخته

«Ey ceng ü cidâlde kendini feda eden: sen başkalarını kendinden ayırd etmemişsin.»

13254

تو بهر صورت که آیی بیستی

که منم این والله آن تو نیستی

«Sen, rast geldiğin her sûret için; bu benim, diye duruyorsun. Halbuki Vallâhi sen o değilsin.»

13255

یك زمان تنها بمانی تو ز خلق

درغم واندیشه مانی تابحلق

«Sen bir zaman halkdan hâlî kalacak olsan, boğazına kadar gam ve kedere, endişeye batarsın.»

13256

این تو کی باشی که توآن اوحدی

که خوش وزیبا زسرمست خودی

«Halbuki bu nasıl sen olabilir? Sen, o tek kişisin; Sen kendinin güzeli ve kendinin sarhoşusun.»

Yâni, sende (Hakîkat-ı insâniyye) denilen bir haslet var ki Sıfât ve Zât-ı İlâhîyye'nin mazharıdır. Tek olan o hakikat, gayriden zevk almaz, ondaki zevk ve lezzet kendisinin hoşluğundan ve güzelliğindendir.

13257

مرغ خویش وصیدخویش دام خویش

صدر خویش فرش خویش بام خویش

«Sen kendinin kuşu, kendinin avı, kendinin tuzağı, kendinin sadrı, kendinin döşemesi, kendinin damısın.»

Yani maksud kuşunu, akıl tuzağınla avlar ve hâfıza kuvvetiyle onu bağlarsın. Keza (Hakîkat-ı insâniyye) itibariyle kendinin sadrı, süfli bulunan beşeriyetine nisbetle döşemesi, ruhuna ve aklına nazaran da kendinin damısın. Herşey senin vücudunda mevcuddur. Kendini bil ve hakikaten gayre muhtaç bulunmayan bir cevher olduğuna âgâh ol.

13258

جوهرآن باشد که قائم باخودست

آعرض باشد که فرع اوشدست

«Cevher, kendi kendine kâim olan şeydir. Onunla var olan ve onun fer'i bulunan ise ârazdır.»

Meselâ cisimler cevherdir; onların rengi ve kokusu gibi, cevherle kaim olabilen fer'leri de ârazdır. Bir kimse de, gayriden istiğna gösterirse cevher, gayre muhtaç olursa âraz hükmüne girer.

13259

گر تو آدم زادهٔ چون او نشین
جمله ذریات را درخود ببین

«Eğer sen Âdem evlâdı isen onun gibi otur da cümle zürriyyetleri kendinde gör.»

Hz. Âdem, zürriyyâtı olan evlâd ve ahfâdını maddeten gördüğü gibi, onların meziyet ve mahiyetlerini de manen görmüştü. Sen de o Âdem'in evlâdı isen, büyük baban gibi, zürriyyâtını ve senden hâlde ve gelecekte zuhura gelmiş ve gelecek halleri gör.

13260

چیست اندرخم کاندر نهر نیست
چیست اندر خانه کاندر شهر نیست

«Su küpünde ne vardır ki nehirde yokdur, evde ne bulunur ki şehirde mevcud değildir.»

Yani, küpte olan su, nehirde fazlasiyle bulunur; evdeki her şey de şehirde fazlasiyle mevcuddur. Buradaki küp ve evden maksad, Âlem; nehirle şehirden murad da ârifin kalbidir. Âlemde her ne varsa ârifin kalbinde hepsi vardır. Bundan dolayı (İnsan-ı kâmil)e (Fihrist-i kâinat) denilmiştir.

Hz. Ali (K.V.) ye isnad olunan şöyle bir manzûme vardır ki bahsimizi teyid etmekdedir.

«Ey insan; senin ilâcın sendedir, fakat bilmiyorsun. Derdin de yine sendedir, lâkin görmüyorsun. Sen öyle bir açık kitabsın ki harfleriyle gizli şeyler aşikâr olur. Sen kendini ufak bir cisimden mi ibâret sanıyorsun? Sûretâ büyük bir âlem olan Kâinat, sende gizlidir.»

Hz. Mevlânâ küp ve nehir ile, ev ve şehrin ne olduğunu izah ediyor:

13261

این جهان خمست ودل چون جوی آب
این جهان حجره ست ودل شهر عجاب

«Bu dünya, küp gibidir; kalb ise nehir misâlidir. Bu âlem odadır. kalb ise acaib bir şehir misalidir.»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN BELKİS'E: BENİM, SENİN İMANA GELMENİ İSTEMEM; ANCAK ALLAH RIZASI İÇİNDİR; NE NEFSİNDE, NE GÜZELLİĞİNDE, NE DE SALTANATINDA BİR ZERRE GARAZIM YOK... HAK NURUYLA GÖZÜN AÇILINCA, BÖYLE OLDUĞUNU SEN DE GÖRÜR VE ANLARSIN, DEMESİ...»

13262

هین بیا که من رسولم دعوتی

چون اجل شهوت کشم نی شهوتی

«Ey Belkis âgâh ol ve bu tarafa gel ki ben dâvete memur bir peygamberim. Ecel gibi, şehveti öldürdüm, şehvetperest bir şahıs değilim.»

13263

ور بود شهوت امیر شهوتم

نی اسیر شهوت وروی بتم

«Farazâ bende şehvet bulunsa bile şehvetin emîriyim; yoksa şehvet esiri ve güzel bir yüzün kölesi değilim.»

Helâle karşı olan şehvet de helâldir. Çünki nesillerin devamı mümkündür. Bir insanda şehvet ve recûliyyetin bulunmaması bir eksikliktir ki hilkatte bir kusurdur. Enbiyâ ise yaratılışta kusur ve noksandan münezzehdir. Derler ki Dâvud ve Süleyman (A.S.) ın müteaddid zevceleri vardı. Zira Hz. Musa şeriatinde taaddüdü zevcat caizdi. Bundan dolayıdır ki, Yâkub (A.S.) âilesi yetmiş bu kadar kişi olarak Kenan diyarından Mısır'a gelmişlerdi. Bir iki asır içinde bu taaddüdü zevcat sayesinde o kadar çoğalmışlardı ki Hz. Musa ile Mısır'dan hicretleri esnasında altı yüz bin kişi olarak çıkmışlardı. Şeriati Muhammediyede de nikâhlı olarak dört kadın alınmasına müsaade edilmiştir. Çünki bir kadın her ay içinde on gün tabiî olarak hastadır. O günlerde zevci ondan istifade edemez. Belki o müddet içinde başka bir sûretle teskini şehvete mecbur olur. Yahud kadın daimî sûrette hasta, meflûc ve yatalak bulunur. Öyle bir hâl vukuunda zevcinin diğer bir helâli bulunursa hem o kimse haram irtikâbından kurtulmuş, hem hasta bulunan kadına yine bir kadın eliyle bakılmış olur, hem de pek ziyade muhtaç olduğumuz nüfus çoğalması husûle gelir. Koca bulamadığından dolayı sefâlete düşen kadınlar da barınacak bir yuva, yiyecek bir lokma ve giyecek bir elbise sahibi olur.

Şu da var ki Müslümanlığın dört zevce alınmasına müsaadesi, zevcelerin sayısını artırmak değil, bilakis indirmek olmuştur. Çünki Arabların

cahiliyet devrinde eline, beline güvenen bir kimse istediği kadar evlenebilirdi.

Sûrei Nisa'da

فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ

مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً

Yani : **«Sizin için helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet adalet yapamıyacağınızdan endişe ederseniz o zaman bir** (tane ile iktifa edin)[55].» diye buyrulmuştur.

Müteaddid zevcesi bulunan bir adamın onlara karşı adilâne davranmasına fıkıhda (Kasm) tabir olunur. İslâm fıkhının bu bahse ait hükümleri tetkik olunursa, görülür ki İslâmiyet teaddüd-ü zevcatı teşvik etmediği gibi, bilâkis bir mükellefiyet ile sıkı bir kayd altına almıştır.

Bahse dönelim.

Süleyman (A.S.) ve cümle nebiler ve veliler lisânından deniliyor ki:

13264

بت شكن بودست اصل اصل ما

چون خليل حق وجمله انبيا

«İbrahim Halilullah ve cümle nebiler gibi, bizim aslımız, put kırıcıdır..»

Hz. İbrahim (S.A.) bir gün puthaneye girmiş, oradaki putları balta ile kırmış, parçalamış, sonra baltasını, sağlam bıraktığı büyük putun boynuna asmış, bilâhare: «Bu putları kim kırdı?» diyenlere, «Büyükleri kırmış olmalı, baksanıza! balta onun boynunda asılı. Cevab verebilirlerse kendilerine sorun!» diye putperestleri mahcub etmişti. Keza, Sallâllahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, Mekke fethinde Kâbe ve Harem-i şerif dahilinde bulunan ve muhtelif kabilelere aid olan putların hepsini kırdırdığı gibi, Kâbenin içine, gûyâ İbrahim (A.S.) ın tasviri olmak üzere yapılmış resmi de, imha ettirmişti.

---

(55) Sûrei Nisâ: 3

13265

گر در آییم ای رهی در بتکده
بت سجود آرد نه ما در معبده

«Ey gaflet ve cehâlet esiri olan kimse; biz puthaneye girecek olsak, puta secde etmeyiz, belki put bizim karşımızda yere kapanır.»

13266

احمد و بو جهل در بتخانه رفت
زین شدن با آن فرقیست ژرف

«Hz. Muhammed (S.A.V.) de, Ebûcehil de puthaneye gitmişti. Fakat bu gidişle o gidiş arasında büyük bir fark vardı.»

13267

این جهان شهوتی بتخانه ایست
انبیا و کافران را لانه ایست

«Bu Dünya bir şehvet alemi, bir puthanedir ki, peygamberlerin de kâfirlerin de mekânıdır.»

13268

لیک شهوت بندهٔ پاکان بود
زر نسوزد آنکه نقد کان بود

«Lâkin şehvet, pâk ve sâfî olan nebî ve velîlerin bendesi ve emrine tâbidir. Onun ateşi, hâlis altın gibi, o zevât-ı kirâmı yakmaz.»

13269

کافران قلبند و پاکان همچو زر
اندرین بوته درند این دو نفر

«Kâfirler kalp, pâk olanlar ise altın gibidir. Bu iki fırka da şehvet alemi olan Dünya potasının içindedir.»

13270

قلب چون آمد سیه شد در زمان

زر در آمد شد زری او عیان

«Kalp olan şey o potaya girince derhal simsiyah kesilir. Lâkin altın girince onun altınlığı meydana çıkar.»

13271

دست وپا انداخت زر درپوته خوش

در رخ آتش همی خندد زکش

«Altın, pota içinde hoş kulaç atar ve güzellikle ateşin yüzüne güler.»

Kalp olanlar gibi kapkara olmaz.

13272

جسم ما روپوش ما شد در جهان

ما چو دریا زیر این که در نهان

«Biz, saman gibi olan bu tabiat âlemiyle örtülmüş mânâ deryâsıyız. Cismimiz, bizim ruhumuza, perde ve nikâb olmuştur.»

13273

شاه دین را منگر ای نادان بطین

کین نظر کردست ابلیس لعین

«Ey câhil kimse; Din sultanı olan velilerin zahirine bakıb da çamurdan ibaret görme. Mel'un şeytan da Âdem'e böyle bakmış ve öyle görmüştü.»

Nitekim Hz. Âdem'e secde etmeğe memur olunca:

خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yani : **«Beni ateşten yaratdın, onu çamurdan yaratdın[56].»** diyerek secde etmemişti.

(56) Sûrei Araf: 12

13274

کی توان اندود این خورشید را
با کف گل تو بگو آخر مرا

«Nebî ve velîlerin ruhları ve mâneviyatı güneş gibidir. O parlak ve sönmez güneşi bir avuç çamurdan ibaret olan cesedle sıvamak ve söndürmek nasıl mümkin olur? Bana haber ver.»

13275

گر بریزی خاک و صد خاکسترش
بر سر نور و برآید بر سرش

«Eğer nûrun üstüne yüz küfe toprak ve kül döksen nûr kaybolmaz, yine o kül ve toprağın üstünde parlar.»

13276

کَه، که باشد کو بپوشد روی آب
طین که باشد کو بپوشد آفتاب

«Saman kim oluyor ki suyun yüzünü örtsün, çamur kim oluyor ki güneşin yüzünü setretsin?»

13277

خیز بلقیسا چو ادهم شاه وار
دود ازین ملک دو سه روزه برار

«Ey Belkis; Şah Edhem gibi, kalk da, şu üç günlük saltanat dumanını dağıt.»

13278

بر سر تختی شنید آن نیک نام

تقتقی وهای وهوی شب زبام

«O iyi adlı, iyi sanlı padişah, bir gece tahtı üstünde iken, damdan tak tak ve hay huy sesleri işitti.»

13279

گامهای تند بر بام سرا

گفت باخود اینچنین زهره کرا

«Sarayın damında sert adımlar atıldığını duydu. Kendi kendine: buna cesaret eden kim? diye sordu.»

13280

بانگ زد بر روزن قصر او که کیست

این نه باشد آدمی مانا پریست

«Sarayın penceresinden: Kimdir o? Bu insan değil, periye benzer! diye seslendi.»

13281

سرفرو کردند قومی بوالعجب

ما همی گردیم شب بهر طلب

«Acaib kimseler damdan aşağıya başlarını eğdiler ve: Biz bütün gece dolaşıb, aramaktayız, dediler.»

13282

هین چه میجویید گفتند اشتران

گفت اشتر بام بر که جست هان

«İbrahim: Ne arıyorsunuz? diye sordu. Deve arıyoruz dediler. Hazret: Dam üstünde deve aranır mı? Sualinde bulundu.»

13283

پس بگفتندش که تو بر تخت جاه

چون همی جوئی ملاقات آله

«Cevaben dediler ki: Sen saltanat tahtı üstünde oturup Allahı bulmayı nasıl arıyor ve umuyorsun?»

13284

خود همان بد دیگر اورا کس ندید

چون پری از آدمی شد نا پدید

«İşte bu oldu, o andan itibaren onu kimse görmedi, peri gibi insanların gözünden kayboldu.»

Peri : Cin demekdir. Cinin vücudu Kur'anın şehâdetiyle sabittir. Olsalar görünürlerdi, diye itirazın manası yokdur. Çünki mevcut olanlar, görülenlerden ibaret değildir. Mikrob da gözle görülmez amma, varlığından kimsenin şüphesi yokdur. Eğer mikroskob gibi, cinleri de gösterecek bir alet bulunsaydı o vasıta ile görür ve inanırdık. O vasıta ve o alet de vardır. Ve Basar-ı basiret dedikleri manevî görüştür amma, yalnız (Hak Erleri) ne olduğundan herkes ondan istifade edemez.

13285

معنیش پنهان واو درپیش خلق

خلق که بینند غیر ریش ودلق

«İbrahim b. Edhem'in maneviyatı halkdan gizli idi. Zaten halk, sakal ile abadan - yani sûretten - başka ne görebilir?»

13286

چون زچشم خویش وخلقان دورشد

همچو عنقا در جهان مشهور شد

«Halkın ve akrabasının gözünden kaybolunca, ankâ kuşu gibi Dünya'da meşhur oldu.»

Ankâ : Zümrüd-ü Ankâ denilen ve masallarda zikredilen gâyet büyük bir kuşmuş. Adı vardır, kendi yokdur. İzzet Molla'nın şu beyti ne kadar güzeldir:

Bivücud olmak gibi yokdur cihânın rahatı,
Gör ki simurğun ne dâmı var, ne de sayyadı var.

Simurg, yani zumrud-u ankâ; kuşların padişahı imiş, yuvası da Kaf dağında bulunuyormuş. Şeyh Attar (Kaddese Sırruhu)nun (Mantıkuttayr) isimli bir kitabı vardır ki seyrü sülukü tarif eder. Hüdhüd kuşu, kuşları, padişahları huzuruna çıkarmak için Kaf dağına götürmek ister. Kuşların bir kısmı, bu seferi kabul etmez. Kabul edib yola çıkanların çoğu da bir bahane ile geri kalır, Kaf dağına pek azı varabilir ki, Hüdhüdden maksad enbiya ve evliya, kuşlardan murad da insanlardır ki içlerinden enbiya ve evliyaya tabi' olub Allah'a vâsıl olanları pek nadirdir.

13287

جان هر مرغی که آید سوی قاف
جملهٔ عالم ازو یابند لاف

«Kaf dağına gelen her kuşun ruhundan bütün alem bahseder.»

Allah'a vasıl oluş mertebesine eren bir zatın halk arasında adı zikredilir ve kendisinden hürmetle bahsolunur. Nitekim İbrahim Edhem ile emsâli âriflerin şöhreti zamanımıza kadar gelmiştir.

13288

چون رسید اندر سبا این نور شرق
غلغلی افتاد در بلقیس وخلق

«Şarkın nuru olan Süleyman (A.S.) ın haberi Sebâ şehrine vâsıl olunca, Belkis ile halk arasında bir kaynaşma oldu.»

13289

روحهای مرده جمله پر زدند
مردگان از گورتن سربر زدند

«Ölmüş ruhlar, kanad çırpmaya; ölüler, beden kabrinden baş kaldırmaya başladılar.»

Yani cehalet ve gaflet ile ölmüş ve cesedleri ruhlarına mezar olmuş kimseler, Süleyman (A.S.) ın gönderdiği haberle uyandılar ve dirildiler.

13290

یکدیگر را مژده می داد ندهان

نك ندائی می رسید از آسمان

«İşte semadan bir nida geliyor diye, biri birlerine müjde verdiler.»

Ve Süleyman Peygamberin davetini semavî bir nidâ telakkî eylediler

13291

زان ندا دینها همی گردند گبز

شاخ وبرك دل همی گردند سبز

«Bu öyle bir nida idi ki, onun tesiriyle, dinler yükseliyor; gönüllerin dalları ve yaprakları yeşeriyordu.»

13292

از سلیمان آن نفس چون نفخ صور

مرد گانرا وار هانید از قبور

«Süleyman'ın o davet nefesi, İsrâfil'in sûru gibi, ölüleri kabirlerinden kurtardı.»

Yani Sabâ halkını gafletten uyandırdı.

13293

مرترا بادا سعادت بعد ازین

این گذشت والله اعلم بالیقین

«Ey mânâ yolcusu! Allah daha iyi bilir ya, o devir geçti, bundan böyle, saadet senin olsun.»

Yani asrının Süyleymanı bulunan bir (kâmil veli)nin davet ve irşadiyle sen de Sabâ halkı gibi cûş u hurûşa gelib mes'ud olasın.

«SEBÂ EHÂLİSİ KISSASININ BAKİYESİ, BELKİS'İN KAVMİNDEN HER BİRİNİN DİN VE KALB MÜŞKİLLERİ HAKKINDA SÜLEYMAN (A.S.) IN NASİHATI VE İRŞADI, HER CİNS GÖNÜL KUŞUNU O KUŞUN ÖTÜŞÜ VE YEMİ İLE AVLAMASI.»

13294

قصه گویم از سبا مشتاق وار

چون صبا آمد بسوی لاله زار

«Âşık ve müştak gibi, Sebâ şehrine ait hikâyeyi söylüyorum. Süleyman (A.S.) ın emri ve daveti Sebâ ehâlisine sabâ rüzgârının lâle bahçesine gelmesi gibi, oldu.»

13295

لاقت الا شباح یوم وصلها

عادت الا ولاد صوب اصلها

«Cesedler; vuslat günlerine mülâkî oldular; çocuklar ise, asılları olan, ana ve babalarına kavuştular.»

13296

امة العشق الخفی فی الامم

مثل جود حوله لوم السقم

«Ümmetler arasında gizli olan aşk ümmeti; etrafını, kınayanların ve kınamaların kapladığı bir cömerdliğe benzer.»

13297

ذلة الارواح من اشباحها

عزة الا شباح من ار واحها

«Ruhların zelîl ve hakir olması cisimleri yüzünden, cisimlerin aziz ve şerif olması da ruhlardandır.»

13298

ايها العشاق السقيا لكم
انتم الباقون والبقيا لكم

«Ey âşıklar; İlâhî aşk şarâbının içilmesi size mahsusdur. Siz Hak ile bakisiniz, Bekâ da sizin içindir.»

13299

ايها السالون قوموا واعشقوا
ذاك ريح يوسف واستنشقوا

«Ey kalblerinde aşk derdi olmayanlar, kalkın ve âşık olun. İşte Hakikat Yusûfunun kokusu gelmekte... Hemen koklayıp, o kokuyu alın!..»

Böylece, gözünüz ve gönlünüz açılsın.

Malum ya, Yakub (A.S.) Yûsuf (A.S.) ın ayrılığından ağlaya ağlaya gözleri görmez olmuştu. Sonra Hz. Yusuf, Mısır'a gelen kardeşlerine gömleğini verdi: «Bunu götürün, babamın yüzüne sürün, gözleri açılacakdır» dedi. Gömlek Mısır'dan ayrılır ayrılmaz, Hz. Yakub, onun râyihasını duydu. Sonra yüzüne sürülmekle de gözleri açıldı.

Hz. Mevlânâ: Süleyman Peygamberin mektubunu Sebâ'lılar için Yusuf'un gömleği misâli olduğu gibi, ey İlâhî Aşk'tan nasibeder olmıyan kimseler, bir mürşidin daveti de, sizin için Yusuf'un gömleği mesâbesindedir. Onu koklayın ki basarı besîretiniz açılsın, diyor. Kezâ buyuruyor ki:

13300

منطق الطير سليمانى بيا
بانك هر مرغى كه آيد مى سرا

«Ey mürşidi kâmil; sen de gel ve Süleyman'a mensub olan kuş dilini söyle ve her kuşun ötüşü gibi öt!»

13301

چو بمرغانت فرستاد ست حق
لحن هر مرغى بدا دستت سبق

«Allah seni kuşlara gönderdiği için, her kuşun ötüşünü sana ders olarak vermiştir.»

13302

مرغ جبریرا زبان جبر گو

مرغ پراشکسته را از صبر گو

«Cebrî olan kuşa cebir dilini söyle, kanadı kırılmış kuşa da sabırdan bahset.»

Buradaki kuşlardan maksad : İnsanlardır. Kimi itikad bakımından (cebrî)dir, «Allah istemiş olsaydı bana ibâdet ettirirdi» diyerek mükellef bulunduğu tâât ve ibâdet vazifesini ifa etmez. Ona karşı (cebr-i mutavassıt)tan, yani: (İnsanda bir cüzi irâde vardır, kul onu sarf der; Hak isterse muvaffak olur) diyen Ehl-i sünnet velcemaat'ın akidesinden bahset. Kulların bir kısmı da bir derde uğramış, ibtilâsı dolayısiyle ye'se düşmüştür. Onlara da sabırdan ve ümidden söz söyle, manasına Hz. Pîr bu beyti söylemiştir.

13303

مرغ صابر را تو خوش دار ومعاف

مرغ عنقارا بخوان اوصاف قاف

«Sabreden kuşu hoş gör, affet... Anka kuşuna da Kaf dağının vasıflarını haber ver.»

Yani, zümrüdü Anka kuşu gibi, halvete çekilmiş olan ehl-i sülûke de Kaf dağından, yani (Kurb-i İlâhi)den bahs açarak onu teşvik eyle...

13304

مر کبوتررا حذر فرما زباز

باز را از حلم گو واحتراز

«Güvercine Doğan'dan sakınmasını emret, Doğan'a da hilmi anlat ve zulümden kaçınma tavsiyesinde bulun.»

Güvercinden murad : Halkın zayıflarıdır, Doğandan maksad da zûlmetmeğe iktidarı olanlardır.

13305

وان خفاشی را که ماند او بی نوا

می کنش با نور جفت و آشنا

«Nûr ve ziyâdan nasipsiz kalmış olan baykuşu nûr ile tanıştır ve ziyâ ile çift et.»

13306

کبک جنگی را بیاموزان تو صلح

مرخروسان را نما اشراط صبح

«Döğüşgen kekliğe sulh öğret, horozlara da sabahın alâmetlerini göster.»

Döğüşgen keklikle geçimsiz kimseler, horozlar'la da gece vakti kalben itâât ve ibâdât ile meşgul olanlar ifade ediliyor.

13307

همچنان می رو ز هدهد تا عقاب

ره نما والله اعلم بالصواب

«Böylece hüdhüd'den karakuşa kadar bütün kuşlara yol göster. Allah doğruyu en iyi bilir!»

«BELKİS'İN SALTANAT KAYDINDAN KURTULMASI VE İMAN ŞEVKİYLE SÜLEYMAN'IN İLTİFATINDAN MEST OLMASI, MEMLEKETİNDEN HAREKET ESNASINDA TAHTINDAN BAŞKA HERŞEYDEN VAZGEÇİŞİ»

13308

چون سلیمان سوی مرغان سبا

یک صفیری کرد بست آن جمله را

«Süleyman (A.S.) Sebâ kuşlarına bir ıslık çalınca onların hepsini itaati altına aldı.»

13309

جز مگر مرغی که بدی جان و پر
یا چو ماهی گنگ بود از اصل کر

«Cansız ve kanadsız, yahud, balık gibi dilsiz ve sağır olan kuşdan maadası ona bağlandı.»

13310

نی غلط گفتم که گر کر سر نهد
پیش وحی کبریا سمعش دهد

«Hayır... Yanlış söyledim. Eğer bir sağır, Hak vahyine karşı baş koyup secde etse lûtfu İlâhî ona işitmek hassası verir.»

13311

چونکه بلقیس از دل وجان عزم کرد
بر زمان رفته هم افسوس خورد

«Belkis, Süleyman'ın nezdinde, Kudüs'e gitmek için azmetti ve geçmiş zamanı için teessüf etti.»

13312

ترك مال وملك کرد او آنچنان
که بترك نام وننگك عاشقان

«Âşıkların şöhret ve haysiyyeti terk ettikleri gibi, o da malı ve mülkü bıraktı.»

13313

آن غلام وآن کنیزان بناز
پیش چشمش همچو پوسیده پیاز

« O nazlı köle ve cariyeleri, gözüne porsumuş, kokmuş çürümüş soğan gibi görünmeye başladı.»

13314

باغها وقصرها وآب رود

پيش چشم از عشق كلخن مى نمود

«Bağlar, köşkler ve nehirler, Süleyman'a olan aşkı dolayısiyle, külhan gibi görünüyordu.»

13315

عشق در هنگام استيلا وخشم

زشت گرداند لطيفانرا بچشم

«Aşk kalbi istilâ ederek orayı işgal eylediği zaman, lâtif olan şeyleri dahi âşıkın gözüne çirkin gösterir.»

13316

هر زمرد را نمايد كندنا

غيرت عشق اين بود معنى لا

«Aşkın kıskançlığı, zümrüdü bile, insanın gözüne pırasa gibi değersiz gösterir (Lâilâhe İllallah) kelimesinin mânâsı da budur.»

13317

لا اله الا هو اينست اى پناه

كه نمايد مه ترا ديك سياه

«Ey sığınacak yer arayan talib; (Lâilâhe İllâ Hû) budur... Ay bile sana kara dipli çömlek gibi görünür!»

13318

هيچ مال وهيچ مخزن هيچ رخت

مى دريغش نامد الا جز كه تخت

«Belkis'e hiçbir mal, hiçbir hazine, hiçbir değerli şeyden ayrılması tesir etmemiş ve fakat, tahtından geçememişti.»

13319

پس سلیمان از دلش آگاه شد

کز دل او تا دل او راه شد

«Süleyman (A.S.), Belkis'in kalbindekini anladı. Zira onun kalbinden onun kalbine yol vardı.»

13320

آن کسی که بانگ موران بشنود

هم فغان سر دوران بشنود

«Karıncaların sesini bile duyan kimse, uzakdakilerin kalbindeki feryadıda elbet işitir.»

13321

آنکه گوید راز قالت نملة

هم بداند راز این طاق کهن

«(Kâlet nemletün) sırrını bilib söyleyen, bu eski kemerin - yani Dünyanın - sırrını da bilir.»

Neml sûresindeki şu âyetlere işaret buyuruluyor:

۞ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ۞ حَتّٰىٓ اِذَآ اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَآ اَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۞ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِيٓ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيٓ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Yani : **«Süleymanın cinlerden, insanlardan, kuşlardan orduları toplandı. İşte bütün bunlar** (onun tarafından) **zabt ve idare ediliyorlardı. Hatta Karınca Vâdisi üzerine geldikleri zaman** (dişi) **bir karınca dedi ki: «Ey karıncalar, yuvalarınıza girin. Sakın Süleyman ve orduları, kendileri bilmiyerek, sizi kırmasın.»** (Süleyman) **onun bu sözünden gülercesine tebessüm etti de: «Ey Rabbim, dedi, bana ve ana ve babama lûtfettiğin nimetine şükretmemi ve** (geri kalan ömrüm içinde) **Senin razı olacağın iyi** (işler) **yapmamı bana ilham et. Rahmetinle beni de** (cennette) **salih kullarının arasına sok[57].»**

13322

دید از دورش که آن تسلیم کیش
تلخش آمد فرقت آن تخت خویش

«Hz. Süleyman; teslimiyyetkâr olan Belkis'e, tahtından ayrılmasının tesir ettiğini uzaktan gördü.»

13323

گر بگویم آن سبب گردد دراز
که چرا بودش بتخت آن عشق ساز

«Belkis'in tahtını neden sevdiğini söyleyecek olursam bahis uzar.»

Şöyle bir temsil ile anlatmış olmak için diyeceğim ki:

13324

گرچه این کلك قلم خود بی حسیست
نیست جنسش کاتب او را مونسیست

«Vakıa bu kamış kalem hissizdir, kâtibin cinsi değildir, fakat kâtib ona munistir, eştir, arkadaştır.»

Yani meyl ve muhabbette cinsiyet değil, ünsiyet şarttır. Belkis ile tahtı arasında da cinsiyet birliği yoktu, fakat ünsiyet vardı. Ondan dolayı Belkis de onu çok seviyordu.

---

(57) Sûrei Neml: 17-19

13325

همچنین هر آلات پیشه وری

هست بی جان مونس آن جانوری

«Bunun gibi, her sanat erbabının âletleri de, cansız olduğu hâlde, o canlı sanatkârın mûnisidir.»

13326

این سبب را من معین گفتمی

گر نبودی چشم فهمت را نمی

«Eğer senin anlayış gözünde, yaşlık bulunub da hakkiyle görmene mani olmasaydı, bu sebebi daha açık söylerdim.»

13327

آن بزرگی تخت کز حد می فزود

نقل کردن تخت را امکان نبود

«O tahtın büyüklüğü ve ağırlığı haddinden ziyade idi. Onu Sebâ'dan Kudüs'e nakletmeye imkân yoktu.»

13328

خرده کاری بود و تفریقش خطر

همچو اوصاف بدن با همدگر

«O taht, beden gibi, ince ve ufak parçalardan yapılmıştı. Onları ayırmak doğru değildi, kırılabilirdi.»

13329

پس سلیمان گفت گرچه فی الاخیر

سرد خواهد شد برو تاج سریر

«Süleyman (A.S.) dedi ki: Gerçi sonunda taç ve tahtından mutlak soğuyacak.»

Çünki :

13330

چون ز وحدت جان برون آرد سری

جسم را بافر او نبود فری

«Can, vahdete ulaşıp, oradan baş gösterince, onun nuru karşısında cismin ferr ve ziyası kalmaz.»

13331

چون بر آید گوهر از قعر بحار

بنگری اندر کف وخاشاك خوار

«İnci denizin dibinden çıkınca, onun yanında dalga köpüğü ile, çör-çöp ve süprüntüye hakâretle bakarsın.»

13332

سر بر آرد آفتاب باشرر

دم عقرب راکه سازد مستقر

«Nurlar saçan Güneş doğub fezada yükselmeye başlayınca, akreb kuyruğunda kim yurt tutmak ister.»

13333

لیك خود با این همه بر نقد حال

جست باید تخت اورا انتقال

«Lâkin, bütün bunlarla beraber, yine de onun tahtını nakletmek gerektir.»

13334

تانگردد خسته هنگام لقا

کودکانه حاجتش گرده روا

«Bizimle mülâkatı sırasında, çocuklar gibi, dileği yerini bulsun da, kalben müteessir olmasın.»

13335

هست مارا سهل و ورا بس مهم

تا بود بر خوان حوران دیو نیز

«O taht, bizim için ehemmiyetsiz, fakat Belkis'e göre çok azizdir. Varsın huriler sofrasında bir de şeytan bulunsun.»

13336

عبرت جانش شود آن تخت ناز

همچو دلق وچارق پیش ایاز

«Hem o nazlı taht, İyazın karşısında aba ile çarık gibi, ona can ibreti olsun.»

İyaz, Sultan Mahmud Gaznevî'nin sadık ve sevgili kölesidir. Saraya satıldığı vakit giymekte olduğu aba ile çarıkları hususî bir odada saklar, ara sıra oraya gidib onlara bakar, iki hâli arasındaki farkı unutmaya çalışırmış. Düşmanları: İyaz, topladığı mallar ile hazine yapıyor! diye Sultan Mahmud'a ihbar etmişler. O da, muhbirler ile İyaz'ı almış, hazine dedikleri odaya gitmiş, orada yamalı bir aba ile yırtık çarıklardan başka birşey bulunmadığını görünce ve İyaz'ın bundan maksadının ne olduğunu anlayınca jurnal edenleri tekdir etmiş.

13337

تا بداند درچه بود آن مبتلا

ازکجاها در رسید او تا کجا

«Belkis'in tahtını getirmeli ki o, neye mübtelâ olduğunu ve nerelerden nereye erişildiğini görüb anlasın.»

Bunun gibi ve bize ibret vermek için:

13338

خاك را ونطفه را ومضغه را

پیش چشم ما همی دارد خدا

«Cenâbı Hak toprağı, meniyi ve kan pıhtısını daima bizim gözümüzün önünde bulundurur.»

Ve bize :

13339

کز کجا آورد مت ای بدنیت

که ازان آید همی حفر یقیت

«Ey kötü niyetli; bak ki seni ne halden ne hale getirdim? Onları gördükçe şimdi sana nefret gelmektedir.» der.

Târık sûresindeki :

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝ خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ ۝

Yani : **«Şimdi, insan hangi şeydan yaratıldı? (İbretle) baksın. O, atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır[58].»** âyetine işarettir.

13340

تو بدان عاشق بدی در دوران

منکر این فضل بودی آن زمان

«Sen o devirlerde toprak, nutfe ve et parçasına âşıktın... O zamanlar, bugünki insanlığının münkiri idin; bu kerem ve ihsanı inkâr ediyordun!»

13341

این کرم چون دفع آن انکارتست

که میاك خاك می کردی نخست

«Benim bu keremim - yani seni insanlık mertebesine getirişim - o vakit ki inkârını gidermek içindir. O vakit, henüz toprakta devrediyordun.»

Âciz bir topraktan bir insan vücude getiren İlâhî Kudreti düşün de o kudretin, yine toprak olmuş bir bedeni yeniden halk edebileceğine iman et. Öldükten sonra tekrar dirilmeği inkâra kalkışma.

---

(58) Sûrei Târık: 5-6

13342

حجت انکار شد انشار تو

از دوا بدتر شد این بیمار تو

«Senin yeniden hayata getirilişin, evvelki inkârına karşı reddedilmez bir hüccet oldu. Senin hastalığın ilâcdan kötüleşti.»

13343

خاك را تصویر این کار ازکجا

نطفه را خصمی و انکار ازکجا

«Toprağın bu işi yapmasına imkân mı var? Nutfe, düşmanlıkta bulunur, inkâra düşer mi hiç?»

Yani, ey ba's ü haşri - yani öldükden sonra dirilmeyi - inkâr eden insan; sen toprak ve meni devresinde iken, böyle bir düşünceye ve böyle bir inkâra muktedir değildin. Çünki toprakta ve menide böyle bir düşünce, kabûl ve inkâr olamaz. Sen o devreleri geçib, insan mertebesine geldikden ve akıl ve temyize sahip oldukdan sonra, haşrı inkâra kalkıştın. Bir kere eski hallerini düşünsene!

Sûrei Yâsin'de buyurulmuştur ki:

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

Yani : **«İnsan, kendisini bir nutfeden yarattığımızı gör**(ür gibi bil)**medi mi ki şimdi o, açıktan açığa müfrit bir muhasım** (kesilmekte)**dir. O, kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirdi: "Bu çürümüş kemiklere kim can verecek miş?" dedi.** (Habîbim) **de ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecek. O, her yaratmayı hakkıyle bilendir"[59].»**

---

(59) Sûrei Yâsin: 77-79

Ba's ü haşre inanmayanlardan meşhur (Ubey b. Halef) birgün eline çürümüş bir kemik parçası alıb Resûlullah'ın yanına gelmiş ve:

«Ya Muhammed; bu çürümüş kemiği yeniden insan hâline kim getirebilir?» diye istifham-ı inkârîde bulunmuş, onun üzerine bu âyetler nazil olmuştu.

13344

چون در آن دم بی دل و بی سر بدی

فکرت وانکار را منکر بدی

«Ey haşre inanmayan; sen toprak ve nutfe alemlerinde iken kalbsiz ve ruhsuz olduğun için fikre de, inkâra da münkir idin.»

Yani, düşünmeye ve tasdik etmeye muktedir değildin.

13345

ازجمادی چونکه انکارت برست

هم برین انکار حشرت شد درست

«Cemad'ken insan olacagını inkar ederdin. Vakta ki insan oldun, ondan sonra da ba's ü hasri inkâra kalkıştın.»

13346

پس مثال تو چو آن حلقه زنیست

کز درونش خواجه گوید خواجه نیست

«Senin hâlin, kapıyı çalıp, içerdeki ev sahibinden : (Ev sahibi evde yok) cevabını alan kimseye benzer.»

13347

حلقه زن زین نیست دریابد که هست

پس ز حلقه برندارد هیچ دست

«Kapı çalan bu (Yoktur) sözünden ev sahibinin içeride bulunduğunu anlar ve elini halkasından çekmez.»

Yani kapıyı çalmakta devam eder. Ev sahibinin ev içinde bulunduğunu inkâr etmesi; inkâr değil, ayniyle ikrardır. Zira, onun sesi, evde mev-

cud olduğunu bildirir. Binaenaleyh (ba's u haşr)ı inkâr eyleyenin, «İkinci bir hayat olamaz» demesi, kendi ilk halkedilişine nazaran tamamıyla bir ikrardır.

13348

پس هم انکارت مبین می کند
کز جماد او حشر صدفن می کند

«Senin inkârın, Cenâbı Hak'ın cemâdâttan da yüz türlü haşr yaptığını beyan eder.»

Çünkü, sen toprak hâlinde bir camid iken seni sırayla, nutfe, et ve kemik hâline getirmiş, sonra da insan şeklinde meydana çıkarmıştır. Öyle iken senin (ba's ü haşr)ı inkâr edişin, (ba's ü haşr)i isbat etmektedir.

13349

چند صنعت رفت ای انکارتا
آب وگل انکار زاد از هل اتی

«Ey inkâr sahibi; Allah'ın ne kadar sanatı zuhûr etmiş, nihâyet (Hel Eta) sûresinde beyan olunduğu üzere, su ve çamurdan, inkâr peydâ olmuştur.»

Dehr (insan) sûresine telmih ediliyor:

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ ح۪ينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا ﴿١﴾ اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نَبْتَل۪يهِ فَجَعَلْنَاهُ سَم۪يعًا بَص۪يرًا ﴿٢﴾

Yani : **«İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman gel**(ib geç)**di ki** (o vakit) **o, anılmaya değer bir şey bile değildi. Hakikat, biz insanı birbiriyle karışık bir damla sudan yaratdık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeple onu işidici, görücü yaptık[60].»**

(60) Sûrei İnsan: 1-2

13350

آب و گل می گفت خود انکار نیست

بانگ می زد بی خبر اخبار نیست

«İşte, su ve çamurdan yaratılmış insan da inkâr da bulunuyor ama, hakikatte inkâr etmemekte... Yalnız o ev sahibi gibi (O haber veren içerde yok) diye bağırmakta!...»

Nitekim ev sahibinin ev içinden: Efendi burada yokdur, demesi varlığına delâlet etmekde idi.

13351

من بگویم شرح این از صد طریق

لیك خاطر لغزد از گفت دقیق

«Ben bunun şerhini yüz türlü söyler ve izah ederim. Lâkin korkarım ki derin sözlerden akıllar sürçer.»

Ve anlamayan kimseler delâlete düşer.

«BELKİS'İN TAHTINI SEBÂ'DAN KUDÜS'E GETİRMEK İÇİN SÜLEYMAN (A.S.) IN ÇARE BULUŞU.»

Bu vak'a Sûrei Neml'de şu suretle hikâye buyuruluyor:

۝ قَالَ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْتٖينٖى بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونٖى
مُسْلِمٖينَ ۝ قَالَ عِفْرٖيتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَا اٰتٖيكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ
مِنْ مَقَامِكَ وَاِنّٖى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ اَمٖينٌ ۝ قَالَ الَّذٖى عِنْدَهُ عِلْمٌ
مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰتٖيكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا
رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبّٖى لِيَبْلُوَنٖى
ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ وَمَنْ كَفَرَ
فَاِنَّ رَبّٖى غَنِىٌّ كَرٖيمٌ ۝

Yani : «(Süleyman) dedi: "Ey ileri gelenler, onun tahtını, kendilerinin bana müslüman olarak gelmelerinden evvel, hanginiz bana getirir?" Cinden bir ifrit: "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Ben buna karşı herhalde güvenilecek bir kuvvete mâlikim." dedi. Nezdinde kitabdan bir ilim bulunan (zât): "Ben, dedi, onu sana gözün kendine dönmeden (gözünü yumup açmadan) evvel getiririm." Vaktaki (Süleyman) onu yanında durur bir hâlde gördü, "Bu, dedi, Rabbimin fazl(-u lutf)undandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim, beni imtihan ettiği içindir (bu). Kim şükrederse kendi faidesinedir. Kim de nankörlük ederse şüphe yok ki Rabbim (onun şükründen) tamamen müstağnidir, (hem O) hakkıyle kerem sahibidir"[61].»

Hz. Mevlânâ, Kur'ânı Kerim'in beyanını nazmen hikâye ediyor:

13352

گفت عفریتی که تختش را بفن

حاضر آرم تا تو زین مجلس شدن

«Cinnilerden bir ifrit dedi ki: Belkis'in tahtını sen daha makamından kalkmadan evvel ben fen ile getirir ve hazır ederim.»

13353

گفت آصف من باسم اعظمش

حاضر آرم پیش تو در یکدمش

«Süleyman (A.S.) ın veziri olan Âsaf da dedi ki: Allah'ın İsm-i Âzamı kuvvetiyle ben, bir anda o tahtı buraya getiririm.»

13354

گرچه عفریت اوستاد سحر بود

لیك آن از نفخ آصف رو نمود

«İfrit, sihirde üstad idi ama, o taht Âsaf'ın nefesi - yani İsm-i Âzam - ile vukua geldi.»

Yani, Belkis'in tahtının Sebâ'dan Kudüs'e bir an içinde getirilmesi ifritin sihriyle değil, Âsaf'ın kerâmetiyle oldu. Evliyâdan zuhûr eyleyen kerâmet, tâbi' olduğu Nebinin mûcizâtından sayılır.

(61) Sûrei Neml: 38-40

13355

حاضر آمد تخت بلقیس آن زمان
لیك زآصف نزفن عفریتیان

«Belkis'in tahtı o anda hazır oldu. Lâkin ifritlerin sihriyle değil, Âsaf'ın kerâmetiyle oldu.»

13356

گفت حمدالله برین وصد چنین
که بدید ستم ز رب العالمین

«Hz. Süleyman dedi ki: Allah'ın lûtfu kereminden gördüğüm bu ve emsali yüz türlü nimete şükr ve hamd olsun.»

13357

پس نظر کرد آن سلیمان سوی تخت
گفت آری گول گیری ای درخت

«Sonra Süleyman Peygamber tahta baktı da dedi ki: Evet, ey ağaçdan mamûl taht, sen ancak ahmakları avlayabilirsin.»

Yani, üzerindeki oymalar, nakışlar ve mücevherat ile belki bir takım budalayı aldatırsın.

13358

پیش چوب وپیش سنگ نقشی کنند
ای بسا گولان که سرهامی نهند

«Nakş edilmiş ağaç ve taşın önünde birtakım ahmaklar yerlere kapanırlar.»

13359

ساجد ومسجود از جان بی خبر
دیده ازجان جنبشی واندك اثر

«Secde eden de, kendisine secde edilen de candan habersizdir. Ancak candan bir hareket ve azıcık bir eser görmüştür.»

13360

دیده در وقتی که شد حیران و دنگ
که سخن گفت و اشارت کرد سنگ

«O hareket ve eseri, taşın söz söyleyib işaret ettiği vakit görmüş, hayret ve taaccübe düşmüştür.»

Buradaki sâcidden maksad: puta secde eden, mescûddan murad da : Secde edilen puttur. Asrı saadetten evvel, Şeytan, putun lisanından bazı sözler söyleyib, o sözleri put söylüyor vehmiyle putperesti hayrete düşürdü. Nitekim Halime kıssasında böyle bir hâdise zikredilecekdir.

13361

نرد خدمت چون بنا موضع بباخت
شیر سنگین را شقی شیری شناخت

«Şakî olan putperest, hizmet ve ibadet tavlasını yerinde oynamadığı için taştan yapılmış arslan heykelini hakiki arslan sanmıştır.»

Fakat putperestin niyazına karşı :

13362

از کرم شیر حقیقی کرد جود
استخوانی سوی سگ انداخت زود

«Cenâbı Hak, kerem ve sehavet gösterdi de hakiki ve cömerd bir arslan gibi, o aç köpeğe - yani putpereste - çabucak bir kemik fırlattı.»

Allah Sübhanehû, Rabbülâlemin olduğu için, mahlûkâtının rızkını vermekte mü'min ve kâfiri ayırd etmez. (Rahman) ismi şerifinin icâbı da budur. Velevki bir müşrik, rızkını ve muradının husûlünü cansız bir taş parçasından istesin. Nitekim Sûrei İbrahim'de buyurulur ki:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ
رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ
الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ
تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾
رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ
عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَوٰةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً
مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

Yâni : **«Hatırla o zamanı ki İbrahim : “Rabbim, demişti, bu şehri** Mekke-i Mükerremeyi) **emniyetli kıl. Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Rabbim, çünkü onlar insanlardan bir çoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra kim bana uyarsa işte o, bendendir. Kim de bana karşı gelirse... Hakîkat, Sen çok yarğılayıcı, çok esirgeyicisin. Ey Rabbimiz, ben evlâtlarımdan kimini Senin mukaddes olan evinin yanında ekinsiz bir vâdiye yerleştirdim. Sebebi şudur ki, Rabbimiz, dosdoğru namaz**(larını) **kılsınlar. Artık Sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyletdir. Onların şükretmeleri memul olduğu için kendilerini bazı meyvelerle rızıklandır„[62].»**

Mekke-i Mükerreme kayalık, ziraata gayri müsait bir yerdi. Rivâyet olunduğuna göre hazreti Hâcer, hazreti Sâre'nin câriyesi idi. İbrahim Aleyhisselâma bağışlamıştı. Ondan, İsmail Aleyhisselâm Dünyaya gelince (hasbelbeşeriyye) kendisinde bir kıskançlık hasıl oldu. Onların nezdinden çıkarılmalarını ısrar ile istedi İbrahim Aleyhisselâm da kendilerini (Hz. Hâcer ile oğlu İsmaili) Mekke tarafına götürdü. Mekke susuz, çorak, kayalık bir yerdi. Cenab-ı Hak orada Zemzem suyunu meydana çıkardı. Bu suretle orası şenlendi. Cenab-ı Hak İbrahim Aleyhisselâm'ın

(62) Sûrei İbrahim: 35-37

duasını kabul buyurdu. Mekke-i Mükerreme'yi emin bir yer kıldı. Orada her mevsimde meyvelerin, mahsullerin envaı toplanıp çoğaltıldı.

Sûrei Bakara'da bu hususa temas olunur:

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرٰتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلٰى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

Yani : «**Hani İbrahim: "Ya Rab, burasını emniyetli bir şehir yap ve, ehâlisinden Allah'a ve ahiret gününe inananları** (yemiş, hububat gibi) **mahsullerle rızıklandır" demişti.** (Allah da:) **"Kâfir olanı dahi kısa bir zaman için** (yaşadığı müddetçe) **faidelendireceğim, sonra onu cehennem azabına icbar edeceğim. Varacağı yer ne kötüdür" buyurmuştu**[63]**.»**

Hz. Mevlânâ, Allah'ın bu vâdine işaretle lisanı İlâhîden diyor ki:

13363

گفت اگرچه نیست آن سگ بر قوام

لیك ما را استخوان لطفیست عام

«**Cenâbı Hak dedi ki: O putperest köpeği doğru özlü değil ama, bizim kemik verişimiz, umuma şamil olan lûtfumuz icabıdır.**»

Şeyh Sadî (Kaddese Sırruhu) da bu mealde olmak üzere (Bûstân) da der ki: «Yer yüzü Allah'ın umumî bir sofrasıdır. Bu yağma sofrasında dost, düşman - yani mümin ve kâfir - müsâvidir.»

---

(63) Sûrei Bakara: 126

«RESÛLULLAH'IN SÜT NİNESİ HALİME'NİN, ZAT-I RİSALETİ SÜTTEN KESTİKDEN SONRA KAYBETMESİ VE PUTLARDAN SORMASI, PUTLARIN SECDE EDEREK NEBİYY-İ EKREM'İN YÜCELİĞİNE ŞEHÂDETTE BULUNMALARI»

Halime (R.A.), Arab kabilelerinin fasihlerinden bulunan (Benî Sâ'd) a mensubdur. Aleyhissalât Efendimizi, Mekkelilerin usulü vechile, dedesinden alıp yurduna götürmüş, iki sene emzirdikden sonra Mekke'ye getirmiş ve fakat, süt oğlunda gördüğü bazı fevkalade hâller ve onun yüzünden nail olduğu bereket dolayısiyle bırakmak istememiş, Mekke'nin havasının ağır ve sıcak olduğundan bahisle tekrar yurduna götürmüş, Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizi dört yaşına girdiği sırada Mekke'ye getirmiş ve şehir dahilinde Aleyhissalât Efendimizi kaybetmiş, sonra ceddi Peygamberi Abdülmuttalib hazretleri torununu bulmuştu. Sûrei Duhâ da:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى ۝ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى ۝

Yani : **«O ,bir yetim olduğunu bilip de** (seni) **barındırmadı mı? Seni** (çocukluğunda) **gaaib olmuş bulup da yolunu doğrultmadı mı[64]?»** âyetlerinde buna işaret edilmiştir.

Hz. Mevlânâ diyor ki :

13364

قصهٔ راز حلیمه گویمت

تا زداید داستان او غمت

«Sana Halime'nin esrarengiz kıssasını söyleyim de kalbinden gam ve keder pasını izale etsin.»

13365

مصطفی را چون زشیر او بازکرد

بر کفش بر داشت چون ریحان ورد

«Halime, Hz. Mustafa (S.A.V.) i sütten kesince onu gül gibi ve reyhan gibi el üstünde tutuyordu.»

---

(64) Sûrei Duhâ: 6-7

13366

می گریزانیدش از هر نیك و بد

تا سپارد آن شهنشه را بجد

«O Risâlet sultanını büyük babasına teslim etmek için iyi, kötü herşeyden kaçırıyor ve muhafazaya çalışıyordu.»

13367

چون همی آورد امانت را ز بیم

شد بکعبه وآمد او اندرحطیم

«Emaneti Mekke'ye getirince, kaybolmasın diye, korkusundan Kâbe'nin yanına gitti ve (Hatim) dahiline girdi.»

Hatîm : Kâbe'ye bitişik kısa bir divardır ki içerisi Kâbe arsasındandır. Kureyşliler, Kâbeyi tamir ettikleri vakit paraları yetişmediği için o kadar arsayı hariçde bırakmışlar ve yeri belli olsun diye kısaca bir divar çekmişlerdi. Sonra onun dahilinde Kureyş'in eşrafı oturur, orasını maksûre gibi kullanırdı. El'ân, tavaf esnasında, Hatim'in haricinden dolaşılır.

13368

از هوا بشنید بانگی کای حطیم

تا فت برتو آفتابی بس عظیم

«Halime havadan bir ses işitti: Ey Hatim senin üzerine azim bir güneş parladı, diyordu ve şöyle devam ediyordu:»

13369

ای حطیم امروز آید برتو زود

صد هزاران نور از خور شید جود

«Ey Hatim, bugün sana cömerdlik güneşinden yüzbinlerce nur gelmektedir.»

13370

ای حطیم امروز آرد در بورحت
محتشم شاهی که پیك اوست بخت

«Ey Hatim, bugün muazzam ve muhterem bir sultan sana yükünü indiriyor; baht ve saadet o Sultan'ın peykidir.»

13371

ای حطیم امروز بی شك از نوی
منزل جانهای بالایی شوی

«Ey Hatim, bugün şübhesiz yeniden, yücelikler alemine mensub ruhların konağı olacaksın.»

13372

جان پاکان طلب طلب وجوق جوق
آیدت از هر نواحی مست شوق

«Birtakım pâk ruhlara, şevklerinden sarhoş olarak, her taraftan çok çok sana geleceklerdir.»

13373

گشت حیران آن حلیمه زان صدا
نی کسی درپیش نی سوی قفا

«Halime bu sesden hayran kaldı. Çünki ne önünde kimse vardı, ne ardında.»

13374

شش جهت خالی زصورت وین ندا
شد پیاپی وین ندارا جان فدا

«Altı cihette de kimse olmadığı hâlde nidâ devam ediyordu. O nidaya canlar fedâ olsun.»

13375

مصطفا را بر زمین بنهاد او
تا کند آن بانگ خوشرا جست وجو

«O güzel sesin sahibini aramak için Hz. Mustafa (A.S.) ı kucağından yere bıraktı.»

13376

چشم می انداخت آندم سوسبو
که کجا است این شه اسرار گو

«(Bu esrar söyleyen padişah nerede?) diye, her tarafa göz gezdirdi.»

13377

کاینچنین بانگ بلند از چپ وراست
می رسد یارب رساند کجاست

«Sağdan, soldan böyle yüce bir ses geliyor, acaba o sesi çıkaran neredir? diyordu...»

13378

چون ندید او خیره ونومید شد
جسم لرزان همچوشاخ بید شد

«Kimseyi göremeyince şaşdı ve görmekden ümidi kesti. Cismi de söğüd dalı gibi titremeye başladı.»

13379

باز آمد سوی آن طفل رشید
مصطفا را بر مقام خود ندید

«O, aklı başında olan çocuğu bırakdığı yere geldi. Fakat Mustafa (A.S.) mı koyduğu yerde bulamadı.»

13380

حیرت اندر حیرت آمد بر دلش
گشت پس تاریك از غم منزلش

Kalbine hayret üstüne hayret geldi; gam ve kederle, bulunduğu yer simsiyah kesildi.»

13381

سوی منزلها دوید وبانگك داشت
تا كه بر در دانه ام غارت گذاشت

«Evlere doğru koştu koştu ve: inci dânemi kim alıb götürdü? diye feryad etti.»

13382

مكیان گفتند مارا علم نیست
ما ندانستیم كانجا كودكیست

«Mekke'liler; bilmiyoruz, orada bir çoçuk bulunduğundan haberimiz yoktu, dediler.»

13383

ریخت چندان اشك كرد او بس فغان
كه ازو گریان شدند آن دیگران

«Halime o kadar gözyaşı döktü, o kadar çok feryad etti ki, onun ağlayıb inlemesine karşı, diğerleri de ağlaştılar.»

13384

سینه كوبان آنچنین بگریست خوش
كاختران گریان شدند از گریه اش

«Göğsünü döğerek öyle ağladı ki onun ağlamasından yıldızlar da ağladılar.»

13385

پیر مردی پیش آمد با عصا

کای حلیمه چه فتاد آخر ترا

«Eli asâlı bir ihtiyar, Halîme'nin yanına geldi ve: sana ne oldu? diye sordu.»

Ve dedi ki:

13386

که چنین آتش زدل افروختی

این جگر هارا زماتم سوختی

«Neden böyle ağlıyor, yasla ciğerler dağlıyorsun?»

13387

گفت احمد را رضیعم معتمد

پس بیاوردم که بسپارم بجد

«Halîme dedi ki: Ahmed'in îtimad edilmiş süt ninesiyim. Onu ceddine teslim etmek için getirmiştim.»

13388

چون رسیدم در حطیم آواز ها

می رسید ومی شنیدم رازها

«Hatîm'in yanına gelince birtakım sesler duydum ve sırlar işittim.»

13389

من چو آن الحان شنیدم از هوا

طفل را بنهادم آنجا زان صدا

«Ben havadan o nağmeleri işitince, o sadâ dolayısiyle çocuğu kucağımdan indirdim.»

13390

تا ببینم این ندا آواز کیست

که ندایی بس لطیف و بس شهیست

«Bu sözleri kim söylüyor, göreyim dedim. Çünki çok lâtif ve çok müessir bir sesdi.»

13391

نی کسی دیدم بگرد خود نشان

نی ندا می منقطع شد یك زمان

«Ne etrafımda kimsenin bir nişanını gördüm, ne de bir an o ses kedildi.»

13392

چونکه واگشتم ز حیرتهای دل

طفل را آنجا ندیدم وای دل

«Çocuğu bıraktığım yere dönünce hayretler içinde kaldım. Çünki çocuk orada yoktu. Vay benim başıma gelenler!.»

13393

گفتش ای فرزند تو انده مدار

که نمایم مر ترا یك شهریار

«İhtiyar, Halîme'ye dedi ki: Kızım, müteessir olma; sana bir padişah göstereceğim.»

13394

که بگوید گر بخواهد حال طفل

او بداند منزل و ترحال طفل

«Eğer isterse çocuğun hâlini söyler. Çünki o, onun gittiği ve bulunduğu yeri bilir.

13395

پس حلیمه گفت ای جانم فدا

مر ترا ای شیخ خوب وخوش ادا

«Halime dedi ki: Ey kendi güzel ve edâsı hoş olan şeyh, canım sana feda olsun.»

13396

هین مرا بنمای آن شاه نظر

کش بود ازحال طفل من خبر

«Haydi bana çocuğumun hâlinden haberdar bulunan o yüce bakışlı padişahı göster.»

13397

برد اورا پیش عزی کاین صنم

هست دراخبار غیبی مغتنم

«İhtiyar Halîmeyi (Uzzâ)nın yanına götürdü ve dedi ki: bu put, kayıpları haber vermede tecrübe edilmiştir.»

13398

ما هزاران گم شده زو یافتیم

چون بخدمت سوی او بشتافتیم

«Biz, onun nezdine gidib sormakla binlerce defa kaybımızı bulduk.»

13399

پیر کرد اورا سجود وگفت زود

ای خداوند عرب ای بحر جود

«İhtiyar derhâl puta secde etti ve dedi ki: Ey Arab'ın serveri ve ey cömerdlik denizi!»

13400

گفت ای عزّی تو بس اکرامها
کردهٔ تارسته ایم از دامها

«Ey Uzzâ; sen pekçok lûtuflarda bulundun da biz, birtakım tuzaklardan kurtulduk.»

13401

بر عرب حقست از اکرام تو
فرض گشته تا عرب شد رام تو

«Senin Arab kavmine olan ikramın dolayısiyle onların sana ram olmaları farz olmuştur.»

13402

این حلیمهٔ سعد از امید تو
آمد اندر ظل شاخ بید تو

«Sa'd kabilesinden olan bu Halime, ümidvar olarak senin gölgene gelip sığındı...»

13403

که ازو فرزند طفلی کم شدست
نام آن کودك محمد آمدست

«Onun (Muhammed) isminde küçük bir çocuğu kaybolmuştur.»

13404

چون محمد گفت آن جمله بتان
سرنگون گشتند ساجد آن زمان

«İhtiyar, (Muhammed) ismini söyleyince o putların hepsi o anda baş aşağı secdeye kapandılar.»

Ve dediler ki:

13405

که رو ای پیر این چه جست‌وجوست

آن محمد را که عزل ما ازوست

«Hey ihtiyar, haydi işine git. Muhammed'i bizden ne arıyorsun? Azlimiz, hürmetten düşmemiz onun yüzündendir.»

13406

ما نگون وسنگسار آییم ازو

ما کساد وبی عیار آییم ازو

«Biz onun yüzünden tepetaklak olacağız ve taşlanacağız, bizim onun yüzünden ayarımız anlaşılıb kesâda uğrayacağız.»

13407

آن خیالاتی که دیدندی زما

وقت فترت گاه گاه اهل هوا

«Hevâ ve heves erbâbının, cahiliyet devrinde bâzen bizden gördükleri hayaller» yani işittikleri sesler.

13408

گم شود چون بارگاه او رسید

آب آمد مرتیمم را درید

«Onun devri gelince yokolacak... Çünki su görününce teyemmüm bozulur.»

13409

دور شو ای پیر فتنه کم فروز

هین زرشك احمدی مارا مسوز

«Hey ihtiyar, uzaklaş bizden... Fitne ateşini parlatma, bizi de Ahmed'in ateşiyle yakma!»

13410

دور شو بهر خدا ای پیر تو
تا نسوزی ز آتش تقدیر تو

«Hey ihtiyar, Allah rızası için çekil, uzaklaş ki Kazâ ve Kader ateşine bizimle birlikte yanmayasın.»

13411

این چه دم اژدها افشردنست
هیچ دانی چه خبر آوردنست

«Bu, adeta ejderhanın kuyruğunu sıkmaktır. Bu ne çeşit haber getiriştir?.»

13412

زین خبر جوشد دل دریاو کان
زین خبر لرزان بود هفت آسمان

«Bu haberden deniz ve madenin yüreği oynar; bu haberden yedi kat gök titrer.»

13413

چون شنید از سنگها پیر این سخن
پس عصا انداخت آن پیر کهن

«Taşlardan bu sözleri işitince, o gün görmüş ve çok yaşamış ihtiyar, elindeki asayı attı.»

13414

پس زلرزه وخوف وبیم آن ندا
پیر دندانها بهم بر میزدا

«O sesin korkusundan ve titremekten ihtiyarın dişleri bir birine vuruyordu.»

13415

آنچنان کاندر زمستان مرد عور

او همی لرزید ومیگفت ای ثبور

«Çıplak bir adamın kışın titremesi gibi titriyor ve; (Ey sübûr) diyordu.»

(Sübûr) kelimesi ölüm talebine dair nidâdır. (Ya sübûrah) derler ki: «Ey ölüm neredesin? gel yetiş de beni bu derdden kurtar» demekdir.

«İhtiyar da, mûtekid bulunduğu putperestliğin zevâl bulacağını, putlardan işittiği sözlerden anlayınca, o günleri görmeyim diye, böyle nidâ ediyordu.

13416

چون دران حالت بدید آن پیر را

زان عجب کم کرد زن تدبیر را

«Halîme, ihtiyarı o hâlde görünce, büsbütün şaşırdı, ne yapacağını unuttu.»

13417

گفت پیرا گرچه من درمحنتم

حیرت اندر حیرت اندر حیرتم

«Kadıncağız dedi ki: Ey ihtiyar, ben de mihnet ve meşakkat içindeyim ama, şimdi temelli şaşırdım kaldım.»

13418

ساعتی بادم خطیبی میکند

ساعتی سنگم ادیبی میکند

«An olur, rüzgâr bana hatiblik eder, zaman gelir taşlar ediplik eder ve söz söyler.»

13419

باد با حرفم سخنها میدهد

سنك وكوهم فهم اشیا میدهد

«Rüzgâr, bana söz söyler, taş ve dağ eşyanın hakikatını anlatır.»

13420

گاه طفلم را ربوده غیبیان

غیبیان سبز پوش آسمان

«Gâh olur gayb erleri, gökyüzünün yeşil giyinmiş melekleri, çocuğumu kaparlar.»

13421

از كه نالم با كه گويم اين گله

من شدم سوداى اكنون صددله

«Bu şikâyeti kime inleyim ve kime söyleyim? Ben şimdi yüzlerce gönülle, sevdâlara kapılanlara döndüm şimdi!»

13422

غیرتش از شرح غیبم لب ببست

اين قدر گويم كه طفلم گم شدست

«O çocuğun gayreti, gördüğüm sırları söylemekden dilimi bağladı; ancak, çocuğum kayboldu diyebiliyorum.»

13423

گر بگويم چيز ديگر من كنون

خلق بر بندم بزنجير جنون

«Şimdi başka birşey söyleyecek olsam halk, beni delidir diye zencir ile bağlar.»

13424

گفت پیرش کای حلیمه شاد باش
سجدهٔ شکر آر وروارکم خراش

«İhtiyar dedi ki: Ey Halime; sevin. Secde-i şükrân'a kapan da yüzünü tırmalama!»

13425

هر زمان از رشك غیرت پیش وپس
صد هزاران پاسبانست وحرس

«Her zaman onun önünde ve ardında muhafaza için yüz binlerce, bekçi ve muhafız vardır.»

13426

آن ندیدی کان بتان ذوفنون
چون شدند از نام طفلت سرنگون

«Oğlunun adını işitince, o hünerli putların nasıl tepetaklak olduklarını görmedin mi?»

13427

این عجب قرنیست بر روی زمین
پیر گشتم من ندیدم اینچنین

«Bu an, yer yüzünde acaib bir zamandır; ben ihtiyarladığım hâlde böylesini görmedim.»

13428

زین رسالت سنگها چون ناله داشت
تا چه خواهد بر گنهکاران گماشت

«Benim verdiğim haberden taşlar nasıl inlediler? Onun emrini dinlemeyen günahkârlara acaba neler olacaktır?»

13429

سنگ بی جرمست در معبودیش
تو نهٔ مضطر که بنده بودیش

«Taş, mabûd tanındığı için kabahatsizdir. Sen ise ona tapınıp kul, köle olmakta mecbur değilsin!»

13430

او که مضطر اینچنین ترسان شدست
تا که بر مجرم چها خواهند بست

«Taş, mecbur iken bu kadar korkarsa, ona tapan suçluya neler olacak, bir düşün!»

Burada, taşın mecbur oluşu; taş oluşu sebebiyle, kendisine mabud diyerek yönelen ve tapınan insanın bu hareketine mani olma ve reddetme irâdesine sahip bulunmayışı mânâsınadır

«MUHAMMED (S.A.V.) İ HALİME'NİN KAYBEDİŞİNDEN MUSTAFA (S.A.V.) İN CEDDİ ABDÜLMUTTALİB'İN HABERİ OLMASI VE ŞEHİRDE ARAMAYA ÇIKMASI, KÂBE'NİN KAPISI ÖNÜNDE DUA EDEREK BULMASINI CENÂB-I HAK'DAN İSTEMESİ VE BULMASI»

13431

چون خبر یابید جد مصطفی
از حلیمه وز فغانش بر ملا

«Halime'nin kalabalıkta feryad ve figan etmesinden, Mustafa (S.A.V.) in ceddi Abdülmüttalib haber aldı.»

13432

وز چنان بانگش بلند امره‌ها
که بمیلی میرسد ازوی صدا

«Halîme öyle yüksek nâralar atıyor ve feryâd ediyordu ki sesi bir millik mesafeye kadar gidiyordu.»

13433

زود عبدالمطلب دانست چیست
دست برسینه همی زد میگریست

«Abdülmüttalib hâdisenin ne olduğunu çabucak anladı ve elini göğsüne vurup ağladı.»

13434

آمدازغم بردر کعبه بسوز
کای خبیر از سرشب وز راز روز

«Mükedder olarak ve yüreği yanarak Kâbe kapısına geldi ve dedi ki: Ey gece ve gündüzün esrarına vâkıf olan Allah!»

13435

خویشتن را من نمی بینم فنی
تا بود همراز تو همچون منی

«Benim gibi âciz bir kulun, senin gibi bir varlığın sırdaşı olabilmesi için gerekli liyâkat ve meziyeti ben kendimde göremiyorum.»

13436

خویشتن را من نمی بینم هنر
تا شود مقبول این مسعود در

«Senin mübârek ve mes'ûd kapında makbûl olabilecek bir hüneri ben kendimde bulamıyorum.»

13437

یا سر وسجدهٔ مرا قدری بود

یا باسکم دولتی خندان شود

«Yahud başımın ve secdemin bir değeri olacağını, yahud göz yaşımla bir devlet gülümseyeceğini ummuyorum.»

13438

لیك در سیمای آن دریتیم

دیده ام آثار لطفت ای کریم

«Lâkin ey Kerîm olan Allah; O eşi bulunmaz tek incinin — Muhammed (A.S.) — ın yüzünde senin lûtfunun eserlerini görmüştüm.»

Dürr-i Yetîm : Sadef içinde tek olan incidir ki büyük ve o nisbette kıymetli olur. Aleyhissalât Efendimiz de öksüz büyüdüğü ve bütün peygamberler arasında tek olduğundan kendisine (Dürr-i Yetim-i Risâlet) denilmişdir.

13439

که نمی ماند بما گرچه زماست

ما همه مسیم واحمد کیمیاست

«Ahmed bizden olmakla beraber bize benzemiyor, biz hepimiz bakırız, o iksîrdir.»

13440

آن عجایب تا که من دیدم ازو

من ندیدم در دلی ودر عدو

«Ben onda gördüğüm fevkalâde halleri, dostta ve düşmanda görmedim.».

13441

آنکه فضل تو درین طفلیش داد

کس نشان ندهد بصد ساله جهاد

«Senin fazl u kereminin ona çocuk yaşında verdiği kemâlâta, yüz senelik mücâhede ile kimse nail olamaz.»

13442

چون یقین دیدم عنایتهای تو

بروی او دریست از دریای تو

«Senin O'na olan inâyetlerini yakînen görüb anladım ki O, senin der-ya-yi muhitinin biricik incisidir.»

13443

من هم او را می شفیع آرم بتو

حال او ای حال دان بامن بگو

«Ey hâl âşinâ ve gaybi bilen Allah; O'nu sana şefâatci getiriyorum, - O'nun hürmetine - O'nun hâlini bana haber ver.»

«MUSTAFA (S.A.V.)) İN CEDDİ ABDÜLMÜTTALİB'E KÂBE'DEN CEVAB GELMESİ»

13444

از درون کعبه آمد بانگ زود

که هم اکنون رخ بتو خواهد نمود

«Derhâl Kâbe dahilinden bir ses geldi ki: O, şimdi sana yüz gösterecektir.»

13445

با دو صد اقبال او محظوظ ماست

با دو صد طلب ملك محفوظ ماست

«O, yüzlerce ikbâl ve saadetle bizden nasip almıştır. Yüzlerce bölük melek, O'nu korumadadır. Bizim hıfzımızdadır.»

13446

ظاهرش را شهرهٔ گیهان کنیم

باطنش را از همه پنهان کنیم

«Onun zahirini, Aleme meşhur edeceğiz, lâkin bâtınını cümleden gizli tutacağız.»

13447

زرکان بود آب و گل مازر گریم

که گهش خلخال و گه خاتم بریم

«Su ve toprak, altın madenidir, biz de kuyumcu gibiyiz; ondan bazen halhâl, bâzen yüzük yaparız.»

13448

که حمائلهای شمشیرش کنیم

گاه بند گردن شیرش کنیم

«O altın mâdeni olan (su ve çamur) dan bâzan kılıç bağı, bâzan da arslan, bahâdır kimselere gerdanlık imâl ederiz.»

13449

گه ترنج تخت بر سازیم ازو

گاه تاج فرقهای ملك جو

«Yine o altından bâzan, tahtların süsü olmak üzere turunc şekilleri, bâzan da saltanat tâlibi hükümdarlara tac yaparız.»

13450

عشقها داریم با این خاک ما

زانکه افتاده است در قعدهٔ رضا

«Biz, bu toprağı - yani Arz'ı - severiz. Zirâ o rızâ kaadesine oturmuştur.»

Yani kazâ ve kaderimize rızâ gösterib diz çökmüşdür.

13451

گه چنین شاهی ازو پیدا کنیم

که هم او را پیش شه شیدا کنیم

«Bâzan o toprakdan böyle bir şâh-ı risâlet peydâ ederiz... Bâzan onu da vahdet şâhı ve Hakîkat mülkünün mâliki huzurunda âşık-ı şeydâ kılarız.»

13452

صد هزاران عاشق معشوق ازو

در فغان در نفیر وجست وجو

«O toprakdan yaratılmış yüzbinlerce âşık ve mâşuk, feryâd ü figan etmekde, matlub ve mahbubu aramaktadır.»

13453

کار ما اینست درکوری آن

که بکار ما ندارد میل جان

«Bizim fiilimize candan rızâ göstermeyenin körlüğüne işimiz budur.»

Yani : Şeytan, topraktan yaratılmış olan Âdem'e secde etmemiş ve emrimize mutî olmamıştı. Ona rağmen topraktan Zât-ı Muhammedî gibi bir şâh-ı mânevî yarattık.

13454

این فضیلت خاک را زان رو دهیم
زانکه نعمت پیش بی برگان نهیم

«Biz, nîmeti âciz ve mütevâzî olanlara verdiğimiz için, toprağa bu fazîleti ihsan ettik.»

13455

زانکه دارد خاک شکل اغبری
وز درون دارد صفات انوری

«Çünki toprak zâhiren karanlık renklidir; fakat, derûnunda parlak sıfatlar vardır.»

13456

ظاهرش با باطنش گشته بجنگ
باطنش چون گوهر وظاهر چوسنگ

«Onun dışı içine muhâlifdir. Zâhiri taş, bâtını inci gibidir.»

13457

ظاهرش گوید که ما اینیم وبس
باطنش گوید نکوبین پیش وپس

«Zâhiri; biz ancak buyuz, der. Bâtını ise; sûret ve sîretime iyice bak! ihtarında bulunur.»

13458

ظاهرش منکر که باطن هیچ نیست
باطنش گویدکه بنماییم بیست

«Zâhiri; içimizde hiçbirşey yoktur, diye inkâr ederken, bâtını; hele durd da sana hakîkatimizi gösterelim der.»

13459

ظاهرش با باطنش در جالشند
لاجرم زین صبر نصرت می کشند

«Toprağın zâhiri ile bâtını arasında uğraşma vardır. Şüphesiz bu sabırlarından dolayı Allah'ın nusretini kazanırlar.»

Toprağın bâtını, zâhirinin inkârına, zâhiri de üstündeki mahlûkatın basıb çiğnemesine sabr eylediğinden dolayı Allah'ın yardımına mazhar olurlar.

13460

زین ترشرو خاک صورتها کنیم
خندهٔ پنهانش را پیدا کنیم

«Biz bu somurtmuş toprakdan güzel yüzler yaratırız da, toprağın gizli gülümseyişini onlarda peydâ ederiz.»

13461

زانکه ظاهر خاک اندوه و بکاست
در درونش صد هزاران خنده هاست

«Çünki toprağın zâhiri; gam, kasâvet ve ağlamadır ama, dâhilinde yüz binlerce gülmeler vardır.»

13462

کاشف السریم و کار ما همین
کین نهانها را بر آریم از زمین

«Biz sırları keşfediciyiz. Bizim işimiz bir takım gizli şeyleri topraktan meydana çıkarmakdır.»

Evet, toprağın zâhirine bakılınca, somurtmuş bir yüz gibi, gamlı ve kasâfetli görünür. Fakat ondan yetişen türlü ve renk renk çiçekler ve meyveler âdetâ neş'eli bir yüzde zuhûra gelen tebessüm gibidir. Hakikatte ise o tebessümler, toprağın bâtınındaki neş'e eserleridir ki Cenâbı Hak o gizli neş'eleri; çiçekler, meyveler ve güzel yüzlü insanlar ve hayvanlar sûretinde meydana çıkarır.

13463

گرچه دزد ازمنکری تن می زند

شحنه آن از عصر پیدا میکند

«Hırsız çaldığı malı inkâr ederse de zâbıta memuru onu sıkıştırır ve çaldığını meydâna çıkarır.»

13464

فضلها دزدیده اند این خاکها

تا مقر آردشان از ابتلا

«Bu topraklar da bir takım fazl u kerem çalmış ve gizlemişlerdir. Biz onları ibtilâ ve imtihan ile ikraz ettiririz.»

Bir hırsız, girdiği evlerden bir takım eşyâ çalar götürür; ya satar, yahud satmak üzere bir yere saklar. Zâbıta memurları, polisler, jandarmalar onu yakalarlar. Çaldığı eşyayı sorarlar; herif: ben almadım der, yahud sükût eder. Onu söyletmek için biraz okşarlar ve itiraf ettirirler. Böyle, hırsızı yakalayıb, dövmek sûretiyle çaldığı malların yerini öğrenmek ve onları sahiblerine teslim etmek eski zamanlarda olurmuş ki Hz. Mevlânâ hikâye ediyor ve diyor ki: Toprak da Allah'ın bir takım fazl u keremini, yani ona verdiği nebâtat yetiştirmek kabiliyetini gizler. Cenâb-ı Hak da eski zâbıta memurları gibi onu kışın soğuğu, yazın fazla sıcaklığıyle sıkıştırır ve toprağı, kendisine verilen kâbiliyeti izhar etmeye, yani ot, çiçek ve meyve yetiştirmeye mecbur eder. İşte bütün nebatat, hatta hayvanlar ve insanlar da bir bakıma o toprağın evlâdı demekdir.

13465

پس عجب فرزند کورا بوده است

لیک احمد برهمه افزوده است

«Toprağın - enbiyâ ve evliyâ gibi - nice şaşılacak çocukları vardır. Lâkin Hz. Ahmed (S.A.V.) hepsinin fevkindedir.»

13466

شد زمین وآسمان خندان و شاد
که چنین شاهی زمادر جفت زاد

«Bizim gibi iki çiftten böyle bir (Şah-ı mânevî) doğdu diye, Yer de, Gök de sevinmişdir.»

Eskiler, göklere (Âbâ-i tis'a) yani (dokuz baba), yere ve (Anâsır-ı erbaa) tâbir ettikleri toprak, su, ateş ve hava'ya (Ümmehât-ı arbaa) yani dört ana derler, zemindeki cemâdât, nebâtât, hayvânât ve insana (Mevâlid-i tabiiyye) yani tabiatın doğurdukları diyerek onları semâ ile zeminin çocukları sayarlardı.

İşte Gök baba ile Yer anadan doğan tabiat çocuklarının en kâmil ve faziletlisi (Vücud-i akdes-i Muhammedî) olduğu için, onun Dünyaya gelişinden Semâ da, Zemin de sevinmiş, hattâ: (Levlâke lemâ halaktül'eflâk) yani: **«Habibim; sen olmasaydın felekleri yaratmazdın»** hadis-i kudsisi muktezasınca Yer ve Gökler o Habib-i İlâhinin yüzü suyuna yaratılmıştır.

13467

می شکافد آسمان از شادیش
خاك چون سوسن شده ز آزادیش

«Vücud-i Muhammedî şevkiyle gökler gonce gibi açılmış, toprak da (Susen-i âzâd) misali ter ü tâze olmuştur.»

Susen : Bizim susam dediğimiz beyaz ve mavi renklerde açan çiçekdir. Yaprakları yaz, kış yeşil durduğu için, kışın kurumakdan kurtulmuş demek olmak üzere (Âzâd) kelimesiyle tavsif edilmişdir.

13468

ظاهرت با باطنت ای خاك خوش
چونکه در جنگند اندر کش مکش

«Ey latîf toprak; mademki senin zâhirinle bâtının çekişmekde ve ceng etmededir.»

13469

هرکه با خود بهر حق باشد بجنگ

تا بود معنیش خصم بو ورنگ

«Kim Allah için nefsiyle savaşa girişirse, nihâyet onun da hakikati, rengin ve kokunun (şekil ve görünüşün) düşmanı olur.»

13470

ظلمتش با نور او شد در قتال

آفتاب جانش را نبود زوال

«Onun zulmeti, nuru ile harb eder, lâkin ruh güneşine zevâl olmaz.»

Nuru da zulmetine galib gelir.

13471

هرکه کوشد بهر ما در امتحان

پشت زیر پایش آرد آسمان

«Her kim Bizim - yani Allah - için riyâzet çeker ve ibtilâya tahammül ederse asüman sırtını onun ayakları altına getirir.»

13472

ظاهرت از تیرگی افغان کنان

باطن تو گلستان در گلستان

«Senin zâhirin karanlıklardan feryad ettiği hâlde, bâtının gülistan içinde gülistan olur.»

13473

قصد او چون صوفیان روترش

تا نیامیزد باهر نور کش

«Zâhirin, nur söndüren yabancı kimselerle ihtilât etmemek için, sofîler gibi ekşi suratlı olmuştur.»

13474

عارفان روترش چون خارپشت
عیش پنهان کرده درخار ترش

«Yüzü gülmeyen ârifler, kirpi gibi, sert dikenler içinde zevku safa eder ve gizlice yaşarlar.»

13475

باغ پنهان گرد باغ آن خار فاش
کای عدو دزد زین رز دور باش

«Bağın etrafında dikenden duvar meydanda olduğu hâlde, bağ onun arkasında gizlidir. O diken duvar, hâl diliyle, ey düşman hırsız, bu bağdan uzak ol! der.»

Sofiyyeden bâzıları neş'eli ve mütebessim çehreli olur. Bâzıları da bil'akis somurtmuş bir hâlde bulunur. Zâhirî olan bu somurtma, yabancıları uzaklaştırmak içindir. Çünki münkir ve münâfıklarla ihtilât etmek kalbi öldürür. Onun için mütesavviflerin yeni sülük edenlerinden çoğu, böyle ekşi bir çehre göstermekle, mânâya yabancı ve düşman olanları ürkütüb def'ederler.

Bunların şu hâli kirpinin dikenleri içinde, üzüm bağının çalı duvar arkasında gizlenib mütecavizlerden emin kalmasına benzer.

13476

خارپشتا خار حارس کردهٔ
سرچو صوفی در گریبان بردهٔ

«Ey kirpi; dikeni kendine bekçi yapmışsın - yani: ey hakikat yolunun sâliki; surat etmeyi kendine siper ittihaz etmişsin - başını mürâkabe yapan bir sofî gibi yakana çekmişsin.»

13477

تا کسی دوچار دانك عیش تو
کم شود زین گلرخان خارخو

«İstiyorsun ki şu gül yüzlü, fakat diken huylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık bir zevkine bile ilişmesin.»

Hz. Mevlânâ nakl edilen hakikatlerin beyanından sonra kıssanın devamını anlatmak için diyor ki:

13478

طفل تو گرچه که کودك خوبد ست

هر دو عالم خود طفیل او بد ست

«Ey Abdülmuttalib; senin çocuğun henüz çocuk tabiatli ise de, iki âlem, - yani Dünya ve Ahiret - onun sâyesinde yaratılmıştır.»

13479

گفت عبدالمطلب کین دم کجاست

ای علیم السر نشان ده راه راست

«Abdülmuttalib dedi ki: Ey gizli sırları bilen Rabbim; şimdi o nerede dir. Doğru yolu târif et!»

«ONU NEREDE BULAYIM? DİYE MUHAMMED ALEYHİSSALÂTÜ VESSELÂM'IN BULUNDUĞU YERDEN, ABDÜLMUTTALİB'İN NİŞAN İSTEMESİ VE KÂBE DAHİLİNDEN CEVAB GELİB NİŞAN BULMASI»

13480

از درون کعبه آوازش رسید

گفت ای جوینده طفل رشید

«Kâbe dahilinden bir ses geldi ki: Ey o aklı başında, çocuğu arayan.»

13481

در فلان وادیست زیرآن درخت

پس روان شد زو دبیر نیکبخت

«O, Filân vâdide ve bir ağacın altındadır. Bunun üzerine o iyi bahtlı muhterem ihtiyar o vâdiye teveccüh etti.»

در رکاب او امیران قریش
زانکه جدش بود زاعیان قریش

«Abdülmuttalib'in ardında Kureyşin emirleri de gidiyorlardı. Çünki Hz. Peygamberin ceddi, Kureyş kabilesinin ulularından idi.»

13483

تا بپشت آدم اسلافش همه
مهتران بزم ورزم وملحمه

«Âdem'in sulbüne varıncaya kadar Resûlullah'ın bütün ecdadı, hem meclislerin hem de harb meydanlarının ileri gelenlerinden idi.»

13484

این نسب خود پوست اورا بوده است
کز شهنشاهان مه پالوده است

«Bu asîl neseb, Nebiyy-i âzamın postu, yani cism-i şerifinin aslı olmuştur ki büyük reislerden süzülegelmiştir.»

Bir hadis-i şerifde: **Cenâbı Hak, İbrahim oğullarından İsmail'i intihab etti, İsmail oğullarından Benî Kinâne'yi, Kinâne oğullarından Kureyş'i, Kureyş'den Benî Hâşimi, Benî Hâşimden de Beni seçdi»** buyurulmuştur.

Aleyhissalât Efendimizin silsile-i şerîfesi şu sûretledir:

Muhammed (S.A.V.) Bin Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kussay b. Kilâb b. Murre, b. Kâ'b b. Luvey b. Gâlib b. Fihr b. Mâlik b. Nefr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Muzar b. Maadd b. Adnan. Adnan'ın İsmail (A.S.) neslinden bulunduğunda şek olmamakla beraber Adnan ile İsmail arasındaki isimler tamamiyle mazbut değildir. Resûlullah Efendimiz neseb-i kerimini Adnan'a kadar sayar, üst tarafı için: (Neseb ilmi mütehassısları Adnan'dan sonrası için yalan söylerler) buyururdu.

13485

مغز او خود از نسب دورست و پاک

نیست جنسش از سمک کس تا سماک

«Resul-i Ekremin içi ve özü ise soy ve sopdan uzak ve pâkdir. Balıktan (simak) denilen yıldıza kadar onunla cins ve eşit olacak kimse yoktur.»

13486

نور حق را کس نجوید زاد و بود

خلعت حق را چه حاجت تار و پود

«Hak Nur'unun kimden ve nasıl doğduğunu kimse aramaz. Allah'ın halkının nescini arayıp sormaya ne lüzum var.»

13487

کمترین خلعت که بدهد در ثواب

بر فزاید بر طراز آفتاب

«Allah'ın sevab karşılığı olarak bir kuluna verdiği en basit bir hil'at parlaklık itibariyle Güneşin şualarından daha üstündür.»

Böyle olunca Nur-u Muhammedinin ne derece parlak olacağı ve o nurun haseb ve nesebden ne kadar müstağni bulunacağı şüphe götürmez.

«BELKİS'İ RAHMETE DÂVET KISSASININ GERİSİ»

13488

خیز بلقیسا بیا و ملک بین

بر لب دریای یزدان در بچین

«Ey Belkis; kalk, gel de mülk ve hükûmet gör, Deryay-i İlâhî kıyısında inci topla.»

13489

خواهرانت ساکن چرخ سنی
تو بمرداری چه سلطانی کنی

«Kız kardeşlerin, yüce göklerde oturuyor... Sen ise murdar bir Dünyada nasıl sultanlık ediyorsun?»

Bu beyitle: **«Dünya cîfedir, onun tâlibleri de köpeklerdir»** hadisine telmih edilmiştir. Kız kardeşlerden maksad: O Dünyayı terk eylemiş olan mü'mine ve saliha kadınlardır.

13490

خواهرانترا زبخششهای راد
هیچ می دانی که آن سلطان چه داد

«Ey Belkis: Mâlikilmülûk olan Rabbülâleminin, yüce ve bol bahşişlerden kız kardeşlerine neler vermiştir, biliyor musun?»

13491

تو زشادی چون گرفتی طبل زن
که منم شاه ورئیس کولخن

«Ben külhan reisi ve şahıyım diye sevinerek, davulcu ve zurnacıları nasıl oldu da başına topladın?»

Hz. Mevlânâ Dünya devlet ve saltanatını külhancılığa, ona sevinen ve mağrur olanı da külhancılık dolayısiyle davul zurna çaldırana benzetiyor ve bahis dolayısiyle bir misâl irad ediyor.

«İNSANIN, DÜNYAYA KANAAT EDİP, DÜNYA İÇİN HIRS VE TAMÂ GÖSTERMESİ, KENDİ CİNSİNDEN OLAN RUHÂNİLER: (NE OLURDU, KAVMİMİZ HALİMİZİ BİLSE) DİYE BAĞIRIP DURURKEN, ONLARIN DEVLETİNDEN GÂFİL OLMASI»

Bahis başında zikredilen âyet-i kerîme (Yâsin) sûresindedir ve (Habib Neccâr) ın bir temennisine işârettir. Hüseyin Vâız'ın (Mevâhib-i Aliyye) isimli tefsirinde deniliyor ki: İsa (A.S.) ın ref'inden sonra havariyyûndan ikisi halkı tevhide dâvet etmek üzere Antakya'ya gitmişlerdi. Orada bir ihtiyara rast geldiler ve selâm verdiler. İhtiyar, bunlara kim olduklarını sordu. Onlar da : «Hz. İsâ'nın meb'uslarıyız, halkı hidâyet yoluna dâvet edeceğiz» dediler. İhtiyar: «Dâvanızın doğru olduğunu isbat edecek bir hüccetiniz var mı?» dedi. «Duamızla hastalar şifâ bulur» cevâbını verdiler. İhtiyar: «Benim bir oğlum var ki yıllardanberi hastadır, hekimler tedâvisinden âciz kaldılar, onu iyi edebilirseniz ben de Mâbudunuza iman ederim» dedi ve havârîleri evine götürdü. Baş ucunda dua ettiler. Hasta iyileşti, babası da imana geldi. Havârîlerin haberi Antakya'da duyuldu. Birçok hasta duaları berekâtiyle iyi oldu. Fakat şehrin putperest hükümdarı bunları zindâna attırdı.

Kur'an-ı Kerim'de bu hâdise misal olarak şöyle hikâye ediliyor:

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾
اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُٓوا اِنَّٓا
اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَٓا
اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّٓا
اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَٓا اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُٓوا
اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
مِنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَٓائِرُكُمْ مَعَكُمْ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

Yani : «(Habibim) onlara, o şehir yârânını misâl getir. Hani oraya elçiler gelmişti. Biz o zaman kendilerine iki (elçi) göndermiştik de onları tekzib etmişlerdi. Biz de bir üçüncü ile (bunları) takviye etmiştik de "Biz size gönderilmiş elçileriz" demişlerdi. Onlar: "Siz, dediler, bizim gibi insandan başka (kimseler) değilsiniz. Hem Rahman hiçbir şey indirmemiştir. Siz yalan söyler (kimse)lerden başkası değilsiniz." (Elçiler şöyle) dediler: "Rabbimiz biliyor ki biz hakikaten size gönderilmiş elçileriz. Bizim üzerimize (düşen vazife) apaçık tebliğden başkası değildir." Dediler: "Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vaz geçmezseniz, and olsun, sizi mutlak taşlarız. Bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dokunur." (Onlar da): "Sizin uğursuzluğunuz, dediler, kendi beraberinizdedir. Size nasihat edilirse mi? Hayır, siz haddi aşıp taşanlar gürûhusunuz"[65].»

Naklederler ki: Şem'un bir gün puthaneye girdi ve Allah'a secde etti. Görenler, puta secde etti sandılar. Hükûmdar ona tamamiyle itimad etti, ona danışmadan bir iş yapmaz oldu. Birgün Şem'un ile hükümdar arasında şöyle bir muhâvere geçdi:

— Yabancı iki adamı zindâna attırmışsınız, habsedilmelerine sebeb ne idi?

— Putlarımızdan başka bir Mâbud olduğunu iddia ediyorlar.

— Acaib! Şunları getirtseniz de konuşsak.

Hükümdar, iki havâriyi zindandan getirtti. Onlar Şem'unu görünce sevindiler, cesâretleri arttı. Şem'un onlarla şöyle konuştu:

— Siz kime ibâdet ediyor sunuz?

— Yeri, göğü yaratmış olan Allah'a.

— Sizin Mâbudunuz ne yapar?

— Körlerin gözlerini açar.

Şem'un, birkaç tane kör getirilmesini hükümdardan rica etti. Bulub getirdiler. Havâriler dua edince bunların gözleri açıldı. Şem'un hükümdara:

— Biz de böyle birşey yapmalarını putlarımızdan rica edelim dedi. Hükümdar, yavaşca:

— Putların görmediklerini. işitmediklerini hiç bir şeye muktedir olmadıklarını bilmiyor musun? Cevâbını verdi. Şem'un havârilere hitâben:

— Sizin İlâhınız daha başka ne yapar? diye sordu.

— Ölüyü diriltir, dediler.

— Eğer Mâbudunuz bunu yaparsa hepimiz ona iman ederiz, dedi.

Hükümdarın epeyce bir zaman evvel ölmüş, yahud yedi gün evvel vefat etmiş, bir kızını dirilttiler. Hükümdar, kendisine tâbi olanlarla birlikte imana geldi. Ahâliden bir kısmı ise iman etmemekle beraber havârile-

---

(65) Sûrei Yâsin: 13-19

re kasdettiler. Bunu haber alan Habib Neccar, şehrin bir ucundaki menzilinden koşarak geldi. Bu hâdise de Kur'anda ve yine (Yâsin) sûresinde şu şekilde naklediliyor:

﴿١٩﴾ وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا
الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا
مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ
الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً
إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا
وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّي آمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي
يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٧﴾

Yani: «**O şehrin en uç** (kenar)ı**ndan koşarak bir adam geldi: "Ey kavmim, dedi, uyun o gönderilmiş olanlara. Uyun sizden hiçbir ücret istemiyen o kimselere. Onlar hidâyete ermiş** (zâtler)**dir. Ben, beni yaratana neden kulluk etmiyecek mişim? Siz** (hepiniz) **ancak Ona döndürü**(lüb götürü)**leceksiniz. Ben Ondan başka Tanrılar edinir miyim? Eğer O çok esirgeyici** (Allah) **bana bir zarar** (yapmak) **isterse onların** (iddiâ ettiğiniz) **şefââti bana hiç bir fâide vermez. Onlar beni aslâ kurtaramazlar. Şüphesiz ben o takdirde mutlak apaçık bir sapıklık içindeyim** (demek)**tir. Gerçek, ben Rabbinize iman ettim. İşte bunu benden duyun."** (Ona) **"Gir cennete" denildi.** (O da) «**Nolurdu, dedi, kavmim bilselerdi. Rabbimin beni yargıladığını, beni** (cennetle) **ikram edilenlerden kıldığını"[66].**»

İşte Cenâbı Pir'in «Kale yâ leyte kavmi ya'lemûn» diye na'ra atan dediği zevât, Habib Neccar ile emsâlidir.

---

(66) Sûrei Yâsin: 20-27

13492

آن سگی در کو گدای کور دید

حمله می آورد ودلقش می درید

«Bir köpek köyde kör bir dilenci gördü. Üstüne saldırdı ve abasını yırttı.»

13493

گفته ایم این را ولی بار دگر

شد مکرر بهر تأکید خبر

«Bunu evvelce de söylemiştik. Lâkin haberin tekîdi için tekrar zikrediyoruz.»

13494

کور گفتش آخر آن یاران تو

بر کهند این دم شکاری صید جو

«Kör dedi ki: Senin cinsin olan arkadaşların şimdi dağda av peşinde koşmakdadır.»

13495

قوم تو در کوه می گیرند گور

در میان کوی می گیری تو کور

«Senin cinsinden olanlar, dağda yaban eşeği avlıyorlar, sen ise köyün ortasında kör yakalıyorsun.»

Bu fıkrayı naklettikden sonra Cenâbı Pir, kör yakalayan köpekden muradın gâfil avlayan müteşeyyihler (sahte mürşitler) olduğunu beyân için diyor ki:

13496

ترك این تزویر کن شیخ نفور
آب شوری جمع کرده چند کور

«Ey Allah'ın rızasından nefret eden sahte şeyh; Sen, başına birkaç körü toplamış acı suya benziyorsun.»

13497

آب خود شیرین کن از بحرلدن
آب بدرا دام این کوران مکن

«Kendi suyunu, Bahr-i İlâhîden tatlılaştır. Kötü ve acı bir suyu birtakım körlere tuzak yapma!»

Yani senin hâle uygun olmayan sözlerin acı bir su gibidir. O sözleri bir güruh gâfilleri avlamak için tuzak yapma!...

13498

خیز شیران خدا بین گورگیر
تو چوسك چونی بزرقی کورگیر

«Kalk, Allah arslanlarını - yani evliyaullah-ı - gör de sen de onlar gibi yabanî merkeb avla. Sen nasıl oluyor da köpek gibi kör yakalıyorsun?»

13499

گورچه از صید غیر دوست دور
جمله شیر وشیرگیر ومست نور

«Yaban eşeği de nedir ki? Onlar dost'un gayrisini avlamakdan uzak olan arslanlardır. Hepsi de arslandır, arslan avcısıdır, nur sarhoşudur.»

13500

در نظارهٔ صید وصیادی شه
کرده ترك صید ومرده دروله

«Avı ve Padişahın avcılığını seyrederken hepsi de avlamayı bırakmışlar, temaşa hayretiyle adeta ölmüşlerdir.»

13501

همچو مرغ مرده شان بگرفته یار
تا کند او جنس ایشان را شکار

«Yâr-i Hakiki, onlar vasıtasiyle, onlar gibileri avlamak için kendilerini ölü bir kuş gibi tutmuştur.»

Kuşbazlar ölü bir kuşu tuzağın yanına koyub kuş ötmesi taklidi yaparlar. Kuşlar o sesi işitir ve ölü kuşu görüb yanına gelirler. O vasıta ile ökseye yapışırlar, yahud kapana tutulurlar. Cenâbı Hak da hidâyete müstaid olanları, evliyaullahı vasıta ederek böylece avlar.

13502

مرغ مرده مضطر اندر وصل بین
خوانده القلب بین الاصبعین

«Ölmüş kuşun, vuslat ve firkat arasında, ihtiyar ve irâdesi yokdur. Allah'ın kudret eliyle şekillerini alırlar. (Kalb Allah'ın iki parmağı arasındadır) hadisini okumadın mı?»

13503

مرغ مردش را هرآنکه شد شکار
چون ببیند شد شکار شهریار

«Onun ölü kuşuna her kim av olur ve tuzağına tutulur da dikkat ederse padişahın avı olduğunu görür.»

Yani, mürşid-i kâmil benliğinden ölmüş ve Allah'ın kudret eliyle hâlden hâle girmiş bir kuş gibidir. Onun vasıtasiyle seyr ü sülûke girmiş olan kimse, hakikatte Allah'a av olmuş demekdir. Nitekim Kur'an'da:

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ

Yani : **«Kim o peygambere itaat ederse muhakkak Allah'a itaat etmiştir[67].»** buyurulmuştur.

Mürşid-i kâmil de Peygamberin mânevî vârisi ve nâibidir.

---

(67) Sûrei Nisa: 80

13504

هر که او این مرغ مرده سر بتافت
دست آن صیاد را هرگز نیافت

«Her kim bu ölü kuşdan - yani mürşid-i kâmilden baş çekerse hakiki avcı olan Cenâbı Hak'kın kudret elini aslâ bulamaz.»

13505

گوید او منگر به مرداری من
عشق شه بین در نگهداری من

«Ölü kuş der ki: Benim münkirler nazarında murdar olduğuma bakma. Beni muhâfaza hususunda şahın muhabbetine bak!»

13506

من نه مردارم مرا شه کشته است
صورت من شبه مرده گشته است

«Ben murdar değilim, çünki beni şah öldürmüştür. Suretim ölüye benzemiş.»

Mâneviyâtım ise ebedi bir hayat bulmuştur.

13507

جنبشم زین پیش بود از بال و پر
جنبشم اکنون ز دست دادگر

«Önce hareketim kanad kuvvetiyle idi. Şimdi ise âdil olan Allah'ın eliyle hareket ediyorum.»

13508

جنبش فانیم بیرون شد ز پوست
جنبشم باقیست اکنون چون از اوست

«Benim fâni hareketim kalıbımdan çıkdı gitti. Şimdiki hareketim ise bâkidir, çünki O'ndandır.»

13509

هرکه کژ جنبد به پیش جانبشم

گرچه سیمرغست زارش می کشم

«Benim hareketim karşısında her kim eğri büğrü kımıldarsa onu kahr ile öldürürüm.»

13510

هین مرا مرده مبین گر زندهٔ

در کف شاهم نگر گر بندهٔ

«Eğer hakikatte diri isen beni ölü görme. Hakiki bir kul isen benim şah avucunda bulunduğuma bak.»

13511

مرده زنده کرد عیسی از کرم

من بکف خالق عیسی درم

«Hz. Îsâ, Allah'ın kulu iken Hak'kın lûtuf ve keremiyle ölüyü diriltti. Bense Îsâ'yı yaratmış olan Allah'ın avucundayım.»

13512

کی بمانم مرده در قبضهٔ خدا

بر کف عیسی مدار این هم روا

«Kabza-i İlâhiyye içinde nasıl olur da ölü kalırım. İsa'nın elinde bile olsam buna imkân yok.»

13513

عیسی ام لیکن هرآنکو یافت جان

از دم من او بماند جاودان

«Ben de bir İsa'yım, lâkin benim nefesimden can bulan ebedî kalır.»

13514

شد زعیسی زنده لکن باز مرد
شاد آن کو جان بدین عیسی سپرد

«Ölü, Îsâ'nın duasiyle dirildi, lâkin yine öldü. Benim gibi bir İsâ'ya can veren ise şad olur ve ebedî kalır.»

13515

من عصا ام درکف موسیٔ خویش
موسیم پنهان ومن پیدابه پیش

«Ben kendi Mûsa'mın elinde asâ gibiyim. Lâkin benim Mûsâ'm gizlidir, meydanda olan ben'im.»

13516

بر مسلمانان پل در یاشوم
باز برفرعون اژدرها شوم

«Ben müslümanlara deniz köprüsü, Firavn'a da ejderhâ olurum.»

13517

این عصارا ای پسر تنها مبین
که عصابی کف حق نبود چنین

«Oğul; bu asâyı yalnız görme. Zira Hak'kın kudret eli olmayınca hiç bir asâ böyle olmaz.»

13518

موج طوفان هم عصابد کوز درد
طنطنهٔ جادو پرستانرا بخورد

«Tûfan dalgası da asâ kesildi ve sihirbazlara taparcasına hürmet eden Firavn'îlerin şevket ve kudretini yuttu.»

Buradaki tûfan dalgasının Şap denizine aid olması, Nuh tufanından daha münâsibdir. Çünki Fir'avn ile ordusu Şap denizinde boğulmuştur.

13519

گر عصاهای خدارا بشمرم

زرق این فرعونیانرا بردرم

«Eğer Allah'ın asalarını - yani kahır vasıtalarını - sayacak olursam, bu Firavn'ilerin hilelerini meydana çıkarırım.»

13520

لیك زین شیرین گیاهی زهرمند

ترك كن تاچند روزی می چرند

«Lâkin bırak da o Firavn'iler, bu zehirli ve tatlı ottan - yani Dünya nimetlerinden - birkaç gün otlansınlar.»

Cenâbı Hak; ihmâl etmez, imhâl eder, yani mücrim bir kuluna bir müddet ve mühlet verir de ondan muâhaze eyler. Nitekim Sûre-i Hicr de buyurur ki:

ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ③

Yani : **«Bırak onları** (kendi hallerine): **Yesinler, eğlensinler, onları amel oyalaya dursun. Sonra bilecekler onlar[68].»**

13521

گر نباشد جاه فرعون وسری

پس كجا یابد جهنم پروری

«Eğer Fir'avn ve emsalinin mansıbı ve riyâseti olmasaydı cehennem nasıl gıda bulur ve beslenirdi?»

13522

فربهش كن آنگهش كش ای قصاب

زانكه بی برگند در دوزخ كلاب

«Ey kasab onları besle, semizlet de öyle kes. Çünki Cehennem köpekleri azıksızdırlar.»

---

(68) Sûrei Hicr: 3

Hâfız Şirâzi der ki : «Aşk fabrikasında kâfirin bulunması da zarurî-dir. Ebuleheb olmazsa ateş kimi yakar?»

İşte Fir'avn ve emsali herifler, Cehennemin gıdasını teşkil ederler. Azgınlıklarına bir müddet müsâmaha edilmesi de beslenib semirmeleri ve Cehenneme öylece girmeleri içindir.

13523

گر نبودی خصم ودوشمن در جهان

پس بمردی خشم اندر مردمان

«Eğer Dünyada düşman ve düşmanlık olmasaydı, insanlarda gazab ve hiddet ölmüş bulunurdu.»

13524

دوزخ آن خشمت وخصمی بایدش

تازید ورنی رحیمی بکشدش

«Cehennem, o hiddet ve gazab gibidir. Ona bir düşmanlık lazımdır ki yaşayabilsin. Yoksa Allah'ın merhameti onu söndürür.»

13525

پس بماندی لطف بی قهر وبدی

پس کمالی پادشاهی کی شدی

«O vakit, gazabsız ve kahırsız lûtuf kalırdı. Bu takdirde, nasıl kemâl-i saltanat olurdu?»

Saltanatın kemâli iyilere lûtuf ve kötüleri kahr etmekledir. Yalnız iyilere lûtuf edib kötüleri cezasız bırakmakda eksiklik vardır. Binaenaleyh Allah lûtuf için Cenneti, kahr için Cehennemi yaratmıştır.

13526

ریشخندی کرده اند آن منکران

بر مثلهای بیان ذاکران

«O münkirler, öğütçülerin sözlerine, getirdikleri misallere aldırış etmediler.»

Buradaki öğütlerden murad, Nebiler ve Velilerdir.
Sûrei Yâsin de buyurulmuştur ki:

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

Yani : «**Ey kullarım üzerine** (çöken büyük) **hasret** (ve nedâmet, hazır ol! Çünkü) **onlar kendilerine herhangi bir Peygamber** (ve elçi) **gelmeye dursun, ille onunla istihzâ ederlerdi. Kendilerinden evvel nice nesilleri helâk ettiğimizi, bunların bir daha onlara dönmez** (ümmetler) **olduklarını** (müşrikler) **gör**(ür gibi bil)**mediler mi**[69]?»

13527

تو اگر خواهی بکن هم ریشخند
چند خواهی زیست ای مردار چند

«Ey murdar münkir; istersen sen de eğlen. Bakalım ne kadar yaşayacaksın?»

13528

شاد باشید ای محبان در نیاز
بر همین در که شود امروز باز

«Sevenler; size karşı bugün açılan şu vâ'z u irşad kapısı dolayısiyle şad olun ve niyazda bulunun.»

Peygamberleriyle eğlenen kavimler içerisinde mü'minler de vardı. Onlar peygamberlerinin vâ'z u nasihatinden feyz alırlardı. Ümmet-i Muhammediyede ise birçok ulemâ ve urefâ yetişdi. Onlar vâ'z u nasihat kapılarını açtılar, o kapılara gelen muhibleri tenbih ve irşad ettiler ki, onlardan biri de şüphesiz ki Hz. Mevlânâ (Kaddese Sırruhu)dır.

---

(69) Sûrei Yâsin: 30-31

13529

هرچوعی باشدش گردی دگر
درمیان باغ از سبزو گبر

«Bir bahçede sarmısak, soğan vesaire gibi sebzelerin ayrı yerleri vardır.»

13530

هریکی باجنس خود در گرد خود
از برای پختگی نم می خورد

«Bu sebzelerden herbiri, kendi cinsi etrafında yetişib kemâle gelmek için rûtubet cezb eder.»

13531

توکه گرد زعفرانی زعفران
باش وآمیزش مکن با دیگران .

«Ey Allah'ın velilelerini seven kimse; Sen safran çiçeğinin yanıbaşındasın. Safran ol da başka cinslerle ihtilât etme!»

Yani : Madem ki evliyâ muhibbisin, velileri inkâr edenlerle görüşüb konuşma.

13532

در مکن در گرد شلغم پوز خویش
که نگردد باتو اوهم طبع وکیش

«Ey safran tabiatli sâlik; ağzını şalgam tabiatlilerin ihtilâtiyle bulaşdırma ki onunla bir tabiatte ve bir mâhiyyette olmayasın.»

13533

توبگردی اوبگردی مودعه
زانکه ارض الله آمد واسعه

«Ey safran gibi olan; sen bir tarafa, o şalgam tabiatliler de bir tarafa konulmuştur. Çünki Allah'ın arzı genişdir.»

Arzullah geniş olduğu için [illegible] gibi olanlardan uzaklaşmalıdır. Çünki sohbet tesir eder, tabiat taklide kalkışır. Bâzı çiçekler var ki yanına dikildiği başka bir çiçeğin rengini alıyor. Meselâ kırmızı ve beyaz sardunyalar yan yana dikilince beyaz penbe oluyor, kırmızının da rengi açılıyor. Hulâsa: tabiati bozuk olanlardan uzaklaşmalıdır. Çünki Dünya genişdir.

13534

خاصه آن ارضی که ازپهنا وری
در سفر گم می شود دیو وپری

«Hususiyle, öyle bir Arz ki orada sefere çıkan Şeytan ve Cinnî bile kayb olur.»

13535

اندران بحر وبیابان وجبال
منقطع می گردد اوهام وخیال

«O denizde, o ovada, o dağlarda vehimler ve hayaller bile yol alamaz.»

Yani o misâl âleminde de burada olduğu gibi denizler, ovalar ve dağlar vardır. İbn-i Abbas (R.A.) «Orada da bu Kâbe gibi bir Kâbe ve benim gibi İbn-i Abbas vardır» demiştir.

13536

آب استاده که سرشتش نهان
تازه ترخوشتر زجوهای روان

«Orada ki akışı gizli olan durgun su, akan nehirlerden daha taze ve daha hoşdur.»

O misâl âleminde de burada olduğu gibi denizler ve nehirler vardır ki akıb gittikleri hâlde durgun görünürler, onların suları Arz üzerinde akan nehirlerden daha tazedir.

13537

مستمع خفتست کوته کن خطاب
ای خطیب این نقش کم کن تو برآب

«Ey hatib, su üstüne nakış yapma - yani herkesin anlayamayacağı sözleri söylemede - kısa kes; çünki dinleyen uyumuştur.»

Burada: «Gâfillere nasihat veren, su üstüne nakış yapan gibidir» meseline işâret edilmişdir. Bundan sonra yine kıssanın beyanına dönülerek Belkis'e hitâb olunuyor:

13538

خیز بلقیسا که بازاریست تیز
زین خسیسا کساد افکن گریز

«Ey Belkis; kalk! Bu revaclı pazara kesad vermek isteyen hasislerden kaç.»

Dünya. Âhiretin mezreası. yani tarlası ve ticaret pazarıdır. O ticarete kesad vermeye çalışan bir takım cin ve insan şeytanları da vardır ki onlardan kaçmak gerektir.

13539

خیز بلقیسا کنون با اختیار
پیش ازانکه مرك آرد گیر ودار

«Ey Belkis; ölüm hengâmesi gelmeden evvel ihtiyarınla kalk!»

Ve Hak'kın dâvetine icabet eyle...

13540

بعد ازان گوشت کشد مرك آنچنان
که چو دزد آیی بشحنه جان کنان

«Ölüm geldikden sonra senin kulağını öyle çeker ki, hırsızın can çekişerek zabıta memurunun karşısına geldiği gibi gelirsin.»

13541

زین خران تاچند باشی نعل دزد
گرهمی دزدی بیا و لعل دزد

«Ne vakte kadar bu eşeklerden nal çalacaksın? Çalacaksan gel de lâl çal.»

Belkis bir hükümdardı her hükümdar gibi o da tebeasından vergi alıyordu. İşte o vergi almayı, Mevlânâ, eşekden nal çalmaya benzetiyor ve eğer birşey almak istiyorsan buraya gel de lâl ve mücevher al diyor.

13542

خواهرانت یافته ملك خلود
تو گرفته ملکت کور و کبود

«Hemşirelerin - yani iman ve salâh sahibi olan kadınlar - ebedî bir saltanata nail olmuşlardır. Sen ise burada fâni ve değersiz bir hükûmet sahibisin.»

13543

ای خنك آنرا کزین ملکت بجست
که اجل این ملك را ویرانگرست

«Bu mülk ve hükûmetten sıçrayıb kurtulana ne mutlu. Çünki, ecel bir gün tahrib edecekdir.»

13544

خیز بلقیسا بیا باری ببین
ملکت شاهان وسلطانان دین

«Ey Belkis kalk, gel de din sultanlarının mülkünü gör.»

13545

شسته در باطن میان گلستان
ظاهرا حادی میان دوستان

«O sultanlar, görünüşte dostlar arasında nağmelerle deve sürüyorlar ama iç aleminde gülbahçesinde oturmuşlar zevk u safa ediyorlar.»

13546

بوستان با او روان هر جا رود

لیك آن از خلق پنهان می شود

«Nereye giderlerse bâtında oturdukları gül bahçesi de onlarla beraber gider, lâkin o bahçe, halkın gözünden gizli kalır.»

13547

میوه‌ها لابه کنان ازمن بخور

آن حیوان آمده از من بخور

«O bahçelerin meyveleri: bizi topla, diye yalvarır; ab-ı hayat, yanlarına gelib benden iç diye niyaz eder.»

13548

طوف میکن بر فلك بی پر و بال

همچو خورشید وچوبدر وچون هلال

«Gel de, kanatsız olarak hilâl gibi, dolunay gibi, Güneş gibi felekde cevelân et.»

13549

چون روان باشی روان وپای نی

می خوری صدلوت ولقمه خای نی

«Ayaksız olarak ruh gibi yürürsün, lokma çiğneyen olmadığı hâlde yüzlerce mânevî lokma yersin.»

Yani edeceğin sefer ve cevelân mânevî olduğu için o seferi ayaksız ve kanatsız olarak icra edersin; yiyeceğin lokmalar da mânevî bulunduğu için, onları ağızsız ve çiğnemeksizin yersin. Hülâsa: Seferi ruhun eder gıdâyı da yine ruhun yer.

13550

نی نهنگ غم زند بر کشتیت
نی بدید آید ز مردن زشتیت

«Ne gemine gam timsahı çarpar, ne de ölümden kötüleşir, çirkinleşirsin.»

Burada insan vücûdu gemiye, gam ve keder de timsaha benzetilmiş, tımsahın bâzan gemilere çarpıp onları batırdığına îma edilmişdir...

13551

هم تو شاه و هم تو لشکر هم تو تخت
هم تو نیکو بخت باشی هم تو بخت

«Ey Belkis - yani ey sâlik! - sen seyr ü sülûkde cem' mertebesine vusûl bulunca bir cihetten şah, bir cihetten ordu, bir cihetten taht, bir cihetten bahtı yaver ve bir cihetten de baht ve tâlih kesilirsin.»

Denize dalmış olan kimsenin her şeyi kayb edib yalnız suyu gördüğü gibi o mertebeye varanlar da her şeyi, hattâ kendisini Haktan ibâret görür, fakat bu bir hâldir, o hâl geçince Hak Hak'dır, eşya eşyâdır.

13552

گر تو نیکو بختی و سلطان زفت
بخت غیر تست روزی بخت رفت

«Eğer sen talih-i yâver ve büyük bir hükümdar isen de, tâlih senin gayrın olduğu için birgün senden ayrılır, devlet ve ikbâl başkasına gider.»

13553

تو بمانی چون گدایان بی نوا
دولت خودهم تو باش ای مجتبا

«Ey seçilmiş hükümdar; o vakit dilenciler gibi muhtaç bir hâlde kalırsın. Binâenaleyh sen devletin kendisi ol ki senden ayrılıb gitmesin.»

13554

چون تو باشی بخت خودای معنوی
پس تو که بختی زخودکی گم شوی

«Ey mânevi er; senin talihin, senin zatın olursa o vakit bahtın senden nasıl ayrılır?»

13555

تو زخودکی گم شوی ای خوش خصال
چونکه عین تو تراشد ملك ومال

«Ey güzel ahlâklı, senin zatın, senin mülk ve malın olunca, kendinden nasıl ayrılırsın?»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN MESCİD-İ AKSÂ'YI YAPTIRMASI»

13556

ای سلیمان مسجد اقصی بساز
لشکر بلقیس آمد در نماز

«(Ey Süleyman; Mescid-i Aksâ'yı bina et, Belkis'in ordusu namaz için geldi) diye kendisine vahy nâzil oldu.»

13557

چونکه اوبنیاد آن مسجد نهاد
جن وانس آمد بدن درکار داد

«Süleyman (A.S.) o mescidin temelini atınca cin ve ins gelib orada çalışmaya başladı.»

13558

یك گروه از عشق وقومی بی مراد
همچنانکه در ره طاعت عباد

«Kulların, tâat ve ibâdet hususunda oldukları gibi, mescid binasında

çalışanların birtakımı aşk ve şevk ile, birtakımı da isteksiz ve mecburî uğraşıyordu.»

13559

خلق دیوانند وشهوت سلسله

می کشدشان سوی دکان وغله

«Halk da cinlere benzer... Şehvet, onları dükkâna, alış verişe, mahsûle ve yiyeceğe çeken zincirdir.»

13560

هست این زنجیر از خوف ووله

تومبین این خلق را بی سلسله

«Bu zencir, korkudan ve şaşkınlıkdan yapılmadır... Sen bu halkı zencirsiz görme.»

13561

می کشاند شان سوی کسب وشکار

می کشاند شان سوی کان وبحار

«O zencir, onları kazanca, ava, mâdene ve denize çeker.»

Yani halkın boynundaki korku ve hayret zenciri, onları ticarete ve kazanmaya mecbur eder.

13562

می کشد شان سوی نیك وسوی بد

گفت حق فی جیدها حبل مسد

«Yine o korku, onları iyilik ve kötülük tarafına çeker. Cenâbı Hak Kur'an'da: (Fi cidihâ hablüm min mesed) = (Boynunda liften örülmüş bir ip var) buyurmuştur.»

Bu âyet-i kerîme, Ebûleheb'in karısı ve Ebusüfyan'ın kız kardeşi Ümm-i Cemil hakkında nâzil olmuştur. Bu kadın, kocası gibi Resûl-i Ekrem'in en şiddetli düşmanlarından idi. Çölden çalı ve diken toplar, onları iple bağlayıb yüklenir ve Aleyhissalât Efendimizin kapısı önüne dökerdi.

Âyet-i kerime kadının hâlini tasvir etmektedir. Ona başka türlü mânâ verenler de olmuştur. Hz. Mevlânâ da bunu bütün nefslere teşmil ediyor.

13563

قد جعلنا الحبل فى اعناقهم

واتخذنا الحبل من اخلاقهم

«Biz, insanların boyunlarına, onların ahlâkından ip bağladık.»

Bu beyt'te Yâsin sûresindeki şu âyete işâret vardır:

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ

أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

Yani: **«Hakikat biz onları boyunlarına öyle lâleler geçirdik ki bunlar çenelerine kadar** (dayandı). **Şimdi onlar ,kafaları ve burunları yukarı kaldırılmış haldedirler**[70]**.»**

13564

ليس من مستقذر مستنقه

قط الا طائره فى عنقه

«Murdar ve temiz hiçbir kimse yoktur ki onun amel defteri boynunda bulunmasın.»

(Müstakzer) pis, murdar, ahlâkı bozuk demekdir. **(Müstenkah)** da hastalıkdan iyileşmiş nekâhat devrine girmiş, ahlâksızlık hastalığından kurtulmuş mânâsınadır. **(Tair)** ise herkesin amel defteridir ki kıyâmette uçarak sahibinin eline vâsıl olacağı cihetle ona **(Tair)** tâbir edilmiştir.

Sûrei Esrâ'da buyuruluyor ki:

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ

فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾

اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾

---

(70) Sûrei Yâsin: 8

Yani : «Herkesin (dünyadaki) amel (ve hareket)ini kendi boynuna doladık. Kıyamet günü onun için bir kitap çıkaracağız ki neşredilmiş olarak kendisine kavuş(ub şöyle çat)acak: "Oku kitabını, bu gün sana karşı, bir hesap görücü olmak bakımından, nefsin yeter"[71].»

13565

حرص تو در کار بد چون آتش است
اخگر از رنگ خوش آتش خوش است

«Ey haris olan kimse; senin kötülüklerdeki hırsın ateş gibidir. Hattâ kor hâline gelmiştir ki korun rengi ateşin renginden hoşdur.»

Çünki ateşte yanmamış yerler de bulunabilir. Fakat kor tamamiyle yanmış ve serâpa ateş kesilmiştir. İşte senin haris olan nefsin de bu hale gelmiştir, denilmektedir.

13566

آن سیاهی فحم در آتش نهان
چونکه آتش شد سیاهی شد عیان

«Kömürün karalığı ateşte gizlidir. Ateş sönünce o karalık meydana çıkar.»

Malûm ya kömür karadır, fakat yanınca kızarır ve ateş rengi alır. O vakit karalığı belli olmaz. Lâkin ateş sönünce kömürün siyahlığı tekrar meydana çıkar. Dünyadaki kötü ameller, hakikatte kömür gibi zulmânidir. İnsandaki hırs ve tamâ ateşi onun karalığını saklar ve kıpkızıl gösterir. Hırs-ı ateşi sönecek olursa kötü amellerin kömür rengi meydana çıkar.

13567

اخگر از حرص تو شد فحم سیاه
حرص چون شد ماند آن فحم تباه

«Kömür, senin hırsından ateş haline geldi, ateş halinde göründü. Hırs geçince o kömürün karalığı kalır.»

---

(71) Sûrei Esrâ: 13-14

13568

آن زمان آن فحم اخگری نمود
آن نه حسن کار نار حرص بود

«Hırs ve tamâ zamanında kömür, kor gibi görünür. Fakat o görünüş, işin güzelliğinden değil hırs ateşindendir.»

13569

حرص کارت را بیار ایده بود
حرص رفت وماند کار تو کبود

«Hırs ve tamâ ve şehvet, senin işini süslemiş ve sana kömürü, kor gibi göstermişti. Hırsın geçince işin çirkin olduğu ve kor gibi parlak görünenin, kömür gibi kapkara bulunduğu meydana çıkar.»

13570

غوله را که بیارا ید غول
پخته پندارد کسی که هست گول

«Şeytanın bezediği ekşi otu, ahmak bir şahıs pişmiş ve tatlı sanır.»

13571

آزمایش چون نماید جان او
کند گردد ز آزمون دندان او

«O ahmak'ın ruhu o ekşi otu çiğneyerek tecrübe ederse dişleri kamaşır.»

13572

از هوس آن دام دانه می نمود
عکس غول حرص وآن خود دام بود

«Gülyabani gibi olan hırsın aksi tuzakdan ibaretti; hırs ve hevesi, o tuzağı yem gibi gösterdi.»

13573

خيرها نغزند نى از عكس غير

تاب حرص ار رفت ماند تاب خير

«Hayır olan işler, başka bir şeyin aksiyle güzel görünmüş değil, kendiliklerinden lâtifdir. Hırsın harareti geçmiş olsa bile onların parlaklığı ve letâfeti kalır.»

13574

تاب حرص از كار دنيا چون برفت

فحم باشد مانده از اخگر بتفت

«Halbuki, dünya işinden hırsın parlaklığı gidince, korun soğuyub kömür kaldığı gibi, kapkara kalır.»

13575

كودكارا حرص مى آرد غرار

تا شوند از ذوق دل دامن سوار

«Çocukları oyuna olan hırsları aldatır da eteklerini bükerek ata binmiş vehmine düşerler.»

13576

چو ز كودك رفت آن حرص بدش

بر دگر اطفال خنده آيدش

«Çocuğun o kötü hırsı geçince diğer çocuklara güleceği gelir.»

Ve der ki:

13577

كه چه ميكردم چه مى ديدم درين

خل ز عكس حرص بنمود انگبين

«Ben ne yapmışım, ne işlere girmişim... Sirke bana hırsımdan bal görünmüş.»

13578

آن بنای انبیا بی حرص بود

زان چنان پیوسته رونقها فزود

«Peygamberlerin binası hırstan ârî olduğu için daima revnak ve letâfeti artmaktadır.»

13579

ای بسا مسجد بر آورده کرام

لیك نبود مسجد اقصاش نام

«Zengin ve kerîm olan kimseler, birçok mescid yaptırmışlardır. Fakat o mescidlerden hiç biri Süleyman (A.S.) ın yaptırdığı gibi Mescid-i Aksâ namını almamışdır.»

Çünki bu bina hırs ve tamâ eseri değildi. Diğerlerinin mescidlerinde ise hayr ve hürmetle yâd edilmek hırsı vardı. Belki de **«Allah için bir mescid yapan kimseye Allah cennette bir ev yapacakdır»** Hadis-i şerifinde vâad olunan eve sahib olmak tamâiyle yaptırılmıştı.

13580

کعبه را که هردمی عزی فزود

آن ز اخلاصات ابراهیم بود

«Kâbe'nin her an izzet ve hürmetinin artması onu yapan İbrahim (A.S.) ın ihlâsından ileri gelmiştir.»

13581

فضل آن مسجد زخاك وسنگ، نیست

لیك در نباش حرص وجنگ، نیست

«Mescid-i Aksâ ve Kâbe-i Mükerremenin fazîleti toprağından ve taşından değildir. Onu bina eden Süleyman ve İbrahim (A.S.) da hırs ve savaş olmadığındandır.»

Yani o binaları şahsî ve dünyevî bir emel ile değil, ancak Allah rızası için yaptırmış olmalarındandır.

13582

نی کتبشان مثل کتب دیگران

نی مساجدشان نه کسب خان ومان

«Ne onların kitabları, başkalarının kitabları gibidir, ne de onların mescidleri ve hânümanları, başkalarının mescidlerine ve hânümanlarına benzer.»

Onların kitabları Allah tarafından nâzil olmuştur ve onlardan maksad halkın hidayetidir. Sair müelliflerin kitabları ise fikir mahsulüdür, telifden maksad ise ekserisinde şöhret kazanmakdır.

13583

نی ادبشان نی غضبشان نی نکال

نی نعاس و نی قیاس و نی مقال

«Onların ne edebleri, ne gazabları, ne azabları, ne uykuları, ne kıyasları, ne sözleri halkınkilere benzer.»

13584

هر یکی شانرا یکی فر دگر

مرغ جانشان طائر از پر دگر

«Onlardan herbirinin ayrı bir parlaklığı vardır. Ruh kuşları başka bir kanadla uçmaktadır.»

13585

دل همی لرزد ز ذکر حالشان

قبلهٔ افعال ما افعالشان

«Gönül, onların hâlini andıkça titrer durur. Onların işleri, bizim işlerimiz için kıbledir.»

Nasıl ki Aleyhissalât Efendimizin ef'âl-i seniyyesinden herbiri, bizim için sünnet-i fi'liyyedir.

Sûrei En'am'da buyurulmuştur ki:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ

Yani : **«Onlar (o Peygamberler) Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O halde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy[72].»**

Hitap Hz. Peygambere olmakla beraber «Uy» emri ümmetin fertlerinedir.

13586

مرغشانرا بیضها زرین بدست

نیم شب جانشان سحرگه بین شدست

«Onların tavukları altın yumurta yumurtlar, onların ruhu gece yarısı sabah vaktini görür.»

Yani onların işleri ve halleri ihlâs ile müzeyyendir. Onlar beşeriyyet zulmeti içinde hakikat sabahının nurunu müşâhede ederler.

13587

هرچه گویم من بجان نیکوی قوم

نقص گفتم گشتنا ناقص گوی قوم

«O kavmin - yani enbiya ve evliyanın - iyiliğine dair can ve gönülden ben ne söylesem noksan söylemiş olurum.»

13588

مسجد اقصی بسازید ای کرام

که سلیمان باز آمد والسلام

«Ey kerîm olan kimseler Mescid-i Aksâ yapınız zirâ, Süleyman (A.S.) tekrar gelmiştir vesselâm.»

Yani, ey sâlikler, iyi niyetler ve sâlih amellerle kalbinizi Mescid-i Aksâ hâline getiriniz. Çünki, Süleyman, yanî Allah'ın halîfesi olan insân-ı kâmil gelmişdir. Cenâbı Pir, «Süleyman tekrar gelmiştir» demekle belki de kendini murad etmişdir.

---

(72) Sûrei En'am: 90

13589

ور ازین دیوان وپریان سر کشند

جمله را املاك در جنبر کشند

«Eğer bu mescidin inşasında cinler ve şeytanlar serkeşlik edecek olurlarsa; melekler,onların hepsini de zencire vururlar.»

13590

دیو یکدم کژ رود ازمکر وزرق

تا زبانه آیدش بر سر چو برق

«Şeytan mekr ve hile ile aksine hareket edecek olursa başına şimşek gibi bir kamçı vurulur.»

13591

چون سلیمان شو که تا دیوان تو

سنگ برند از پی ایوان تو

«Sen Süleyman gibi ol ki şeytanların sana köşk ve saray yapılması için yardımcı olup, taş kessinler.»

13592

چون سلیمان باش بی وسواس وریو

تا ترا فرمان برد جنی ودیو

«Süleyman gibi hilesiz, vesvesesiz ol ki, cinler ve şeytanlar senin fermânını dinlesinler.»

13593

خاتم توا ین دلست وهوش دار

تانگردد دیورا خاتم شکار

«Şu gönül, sihirli yüzüğündür; aklını başına topla ve ihtiyatlı bulun ki, bu yüzük, ifritin avı olmasın.»

Derler ki; Süleyman (A.S.) ın bir yüzüğü vardı ki kaşının üstünde iç içe iki müselles resmedilmişti. Cenâbı Hak, o yüzüğe bir teshir hassası

vermişti. O hassa dolayısiyle insanlar, şeytanlar, devler, periler Süleyman Peygambere mutî' olmuşlardı. Birgün Süleyman (A.S.) abdesthaneye giderken yüzüğü parmağından çıkarmış, bir câriyeye teslim etmişti. O helâda iken onun şekil ve kıyâfetine giren bir cinnî câriyeden yüzüğü almış, Süleymanlık etmeye kalkışmıştı. Hz. Süleyman ise saraydan çıkarılmış, ötede beride dolaşmaya mecbur olmuştu. Yüzüğü çalan cinnin saçma sapan harekâtından onun Süleyman olmadığı anlaşılmış ve kaçırılmış, o da parmağındaki yüzüğü çıkarıp denize atmış, sonra Süleyman Peygamber deniz kenarında balık tutan balıkcıların yanına gitmiş, onlar Hz. Süleyman'a bir balık vermişler, Süleyman, balığı yardığı gibi yüzüğünü onun içinde bulmuş ve onunla sarayına gelib saltanatını elde etmiş.

Bu hikâyenin aslı olub olmadığı şüphelidir. Çünki bir cin veya şeytan, bir Peygamberin şekline giremez. Hadis-i şerifde: **«Şeytan, benim sûretime giremez»** buyurulmuşdur. Kezâ hâdise Kudüs'de cereyan ediyor. Yüzüğü çalan cinnî onu denize attığı gibi, Süleyman (A.S.) da deniz kenarına ve balıkcıların yanına gidiyor. Hâlbuki Kudüs'te deniz yokdur. Belki bu rivâyet, Süleyman (A.S.) aleyhine masonların çıkardıkları bir ihtilâlden kinâyedir. Hz. Mevlânâ'nın; «Şu gönül senin yüzüğündür. Aklını başına topla ve ihtiyatlı bulun ki, yüzük ifritin avı olmasın» buyurması ve kalbi yüzüğe benzetmesi de nüktelidir. Evet, cin senin yüzüğünü avlayacak olursa, o zaman:

13594

پس سليمانى كند بر تو مدام

ديو با خاتم حذركن والسلام

«Cin, sana karşı o yüzükle Süleymanlık eder, ondan sakın!»

13595

آن سليمانى دلا منسوخ نيست

در سرو سرت سليمانى كنيست

«Ey gönül, o Süleymanlık, o mahlukatı teshir kuvveti yok edilmiş değildir; hâlâ mevcuddur ve senin başınla kalbinde Süleymanlık etmekdedir.»

Hadis-i şerifde: **«Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden mes'uldür»** buyurulmuşdur.

Bu raiyye; aile efradından, bir memleket halkına kadar çıkar, onların

olanı da aile reisinden devlet reisine kadar yükselir. Her çoban güttüğü sürünün hesabını vermeye mecburdur.

Çobanlar da sürülere karşı bir hükûmet kuvveti olduğu için Hz. Mevlânâ o kuvveti Süleymanlığa benzetiyor ve: «Süleymanlık mensuh değildir, hâlâ mevcuddur» diyor.

13596

دیوهم وقتی سلیمانی کند

لیك هرجولاهه اطلس کی تند.

«Şeytan da bir aralık Süleymanlık eder, fakat her çulha nasıl atlas dokur?»

Buradaki şeytandan maksad mürai, Süleymandan murad olan da ehl-i ihlâsdır ki birincisi meselâ kaba hasır, ikincisi atlas dokuyan tezgâhlara benzer. Hasır dokumakla atlas dokumak arasında pek çok fark olduğu gibi riyâkârâne yapılan amel ile muhlisâne işlenen amel arasında da öylece farklar vardır.

«BİR ŞÂİR'İN BİR HÜKÜMDÂRA KASÎDE GETİRMESİ İLE ŞÂH'IN ONA CÂİZE VERMESİ, EBULHASAN NAMINDAKİ VEZİRİN DE O CÂİZEYİ KAT KAT ARTIRMASI»

13597

شاعری آورد شعری پیش شاه

بر امید خلعت و اکرام وجاه

«Hil'at, ikram ve mansıb ümidiyle bir şâir, hükümdârın huzuruna bir kasîde getirdi»

Kasîde : Birinin medhi için tertib edilmiş manzûmeye derler. En azı on beş beytten fazla, çoğu ise mahdud değildir. (Câize) de kasîde mukâbilinde verilen mükâfattır.

13598

شاه مکرم بود وفرمودش هزار

از زر سرخ و کرامات ونثار

«Padişah kerem sahibi idi. Şâire bin tâne kırmızı altın ve bundan başka daha da ihsanlarda bulunmalarını emretti.»

13599

پس وزیرش گفت کین اندك بود

ده هزارش هدیه واده تارود

«Sonra vezîri dedi ki: Bin altın azdır, on bin altın ihsan et ki memnuniyyetle gitsin.»

13600

از چون اوشا عرپس از تو بحردست

ده هزاری هم که گفتم اندکست

«Onun gibi bir şâire senin gibi eli deniz kadar cömerd bir hükümdar için, on bin altın verilmesini tavsiye edişim bile azdır.»

Çünki medhiyye, hicviyye ve mersiyye söylemek, eski şâirlerin âdetleri idi. Birini evvelâ medh ederler, mükâfat alamazlarsa hicvederler, iyilik gördükleri bir kimse, yahud onun mensublarından biri ölecek olursa onun için de teessüf ve teessürü hâvî bir mersiye yazarlardı. Bilhassa Arablar hicv olunmakdan çekinirlerdi. Çünki o sözler halk arasında yayılır ve hicvedilmiş olanı mahcub ederdi.

Sallallahu Aleyhi ve Sellem Efendimize bir şâir gelmiş, medh-i Nebevîyi hâvî birkaç beyt okumuş, huzur-i Peygamberîde bulunan Cenabı Fâruk'a taraf-ı Risâletten: **«Yâ Ömer, şunun dilini kes»** buyurulmuşdu. Hz. Ömer, şâiri dışarıya çıkarmış, adamcağızın dilini kesmeye kalkışmıştı. Bereket versin ki Hz. Ali yetişti. Emr-i Nebevînin, mecâzen: «ona birşey ver de fazla söz söylemesin» demek olduğunu Hz. Ömer'e anlattı. İslâmdan sonra medholunmaya rağbet gösteren ve kendilerini medh edenlere avuç dolusu para veren Emeviyye hükümdarlarıdır. Tabiî Ömer b. Abdül'aziz (R.A.) müstesna. Çünki Emevîler, hükûmeti gasb etmiş olduklarını unutturmak ve kendilerini halka sevdirmek için medh olunmaya lüzûm görüyorlardı. Ne ise...

13601

قصه گفت آن شاهرا وهامه

تا بر آید عشر خرمن از کمه

«Vezîr, padişaha, harmanın onda biri şaire verilsin diye, geçmiş padişahların ihsanlarına dair hikâyeler söyledi, hikmetlerden bahsetti.»

13602

ده هزارش داد وخلعت در خورش

خانهٔ شکر وثنا کرد آن سرش

«Hükümdâr da şâire on bin altın ve hâline münâsib elbiseler verdi... Şâirin içini şükür ve senâ yurdu haline getirdi.»

13603

پس تفحص کرد کین سعی که بود

شاه را اهلیت من که نمود

«Şair: bu fazla ihsan, kimin gayretiyle oldu, şaha benim ehliyetimi kim anlattı? diye araştırdı.»

13604

پس بگفتندش فلان الدین وزیر

آن حسن نام وحسن خلق وضمیر

«Ona dediler ki: adı da, ahlâkı da, kalbi de Hasan olan vezir Fülânüddinin tavsiyesi ile böyle bir ihsâna nâil oldun.»

Bir aralık şarkdaki Müslümanlar arasında Din'e nisbetle bir lakab almak âdet olmuştu. Şemseddin, Ziyâeddin, Celâleddin, Kemâleddin gibi. Onun için lakabı bilinmeyen bir kimse için Filânüddin derlerdi.

Dinsiz, imansız bir herif de bu âdete uyarak dinli bir lakab almak istemiş, bir âlime nasıl bir lâkab alayım? diye sormuş, o zat da (Adüvvüddin) lakabı sana pek münâsibdir cevâbını vermiş. Adüvvüddin: Din düşmanı demekdir. Doktor Abdullah Cevdet'e de hocalar (Adüvvullah) diyorlardı.

Şair, vezirin bu hayırhâhlığını öğrenince :

13605

در ثنای او یکی شعری در از
بر نبشت وسوی خانه رفت باز

«Onun medhine dair uzun bir kaside yazdı, vezîrin konağına götürdü.»

13606

بی زبان ولب همان نعمای شاه
مدح شه می کرد خلعتهای شاه

«Gene de, dilsiz, dudaksız padişahın nîmet ve hil'atlerini zikr etti.»

Yâni, kasîde, vezirin senâsında olduğu için, onu medh ediyordu. Fakat: (Senin himmetinle padişah bana şunları ihsan etti) diye aldığı câizeleri sayıb döktüğü için dolayısiyle padişahı medh etmiş oluyordu.

«ŞÂİRİN AYNİ CÂİZEYİ ALMAK ÜMİDİYLE BİRKAÇ SENE SONRA TEKRAR GELMESİ, PADİŞAHIN ÂDETİ VECHİLE, BİN ALTIN VERİLMESİNİ EMR ETMESİ; YİNE HASAN NAMINDAKİ BAŞKA BIR VEZÎRİN; BU MİKDAR ÇOK FAZLADIR, BİZİM MASRAFIMIZ ÇOK, HAZÎNEMİZ İSE BOŞTUR. BEN ONU, İHSAN BUYURDUĞUNUZUN ONDA BİRİNE, RÂZİ EDERİM DEMESİ»

13607

بعد سالی چند بهر رزق وکشت
شاعر از فقر وعوض محتاج گشت

«Şâir birkaç sene sonra rızık ve ekine muhtac oldu ve fakr ve zarurete uğradı.»

13608

گفت وقت فقر وتنگی دودست
جست وجوی آز موده بهترست

«Dedi ki: Fakirlik ve el darlığı zamanında, tecrübe edilmiş bir zâtı aramak evlâdır.»

13609

در کهی را که آزمودم در کرم
حاجت نو را هم آن جانب برم

«Yine ihtiyacımı, evvelce tecrübe etmiş olduğum bir kapıya götürmeli, yâni oraya gidib hâlimi arz etmeliyim.»

Lutuf ve kerem sahibleri tecrübe ile anlaşılır ve ihtiyac zamanında ona iltica edilir. Rabbülâlemîn ve Rezzakülmahlukîn olan Cenâb-ı Hakkın lütuf ve ikrâmı ise umumun mâlûmu olduğu için, sıkıntıya uğrayan her mahlûk O Kerimler Kerîminin dergâh-ı âtıfetpenâhına mürâcaat eder. Hattâ Arap dili mütehassısları (Allah) İsm-i Celâlinde iltica mânâsı bulunduğunu söylemişlerdir.

Hz. Mevlâna bunu nakl için diyor ki :

13610

معنی الله گفت آن سیبویه
یولهون فی الحوایج هم لدیه

«Sibeveyh, (Allah) lafzının mânâsını söylemiş: Bütün mahlûkat, ihtiyac hususunda ona iltica eder, demişdir.»

Lafza-i Celâl hakkında ulemâ birçok sözler söylemiş, kimi müştâk, kimi gayr-i müştak olduğunu beyan etmişdir. Bunlardan biri de Sibeveyh'dir ki iltica mânâsından iştikak ettirib: mültecâ, yâni umumun sığınağı demektir, demişdir.

Hz. Mevlâna Sibeveyh'in sözünü nakl ile diyor ki:

13611

گفت الهنا فی حوائجنا الیك
فالتمسناها وجدناها لدیك

«Sibeveyh dedi ki: biz ihtiyaçlarımızı sana arzeder, sana sığınırız... Hâcetlerimizi senden diler, senden buluruz.»

13612

صد هزاران عاقل اندر وقت درد

جمله نالان پیش آن دیان فرد

«Yüz binlerce akıllı kimse bir derde uğradıkları vakit o yegâne Deyyân'ın huzurunda yalvarır ve yakarır.»

(Deyyân): hâkim mânâsınadır. Adâletle hükmederek, kullarının amellerini mükafatlandırır veya cezalandırır.

13613

هیچ دیوانهٔ فلیوی این کند

بر بخیلی عاجزی کدیه کند

«Şuursuz ve idraksiz bir deli, hasis bir herife gidib dilenir mi?»

13614

گر ندیدندی هزاران بار بیش

عاقلان جان کی کشیدندیش پیش

«Eğer akıllı olanlar binlerce kerre Allah'ın lutuf ve keremini görmeselerdi canlarını onun yolunda fedâ ederlermi idi?»

Sâde insanlar değil:

13615

بلکه جمله ماهیان در موجها

جملهٔ پرندگان در اوجها

«Dalgalar arasındaki bütün balıklar, yücelerde uçan bütün kuşlar;»

13616

پیل و گرگ وحیدر اشکار نیز

اژدهای زفت ومور ومار نیز

«Fil, kurd, avlanan arslan, iri ejderha, karınca ve yılan.»

13617

بلکه خاک و باد و آب و هم شرار

مایه زو یابند هم دی هم بهار

«Hatta toprak, rüzgâr, su ve ateş, hem kışın, hem baharda ondan kuvvet bulurlar.»

Yâni insan, hayvan, nebâtat ve cemâdât, hulâsa bütün mevcûdât, O Rabbül 'âlemîn'in lutuf ve keremine mazhar olur.

13618

هر دمش لابه کند این آسمان

که فرو مگذارم ای حق یک زمان

«Bu semâ: Yâ Rabbî; beni bir an bile sukut ettirme, diye Cenâb-ı Hak'ka yalvarır.»

13619

استن من عصمت و حفظ تو است

جمله مطاوی یمین آن دوست

«Benim direğim ve mesnedim, senin hıfz ve himâyendir. Bütün gökler senin elinle dürülmüş, yayılmıştır, der.»

İbn-i Abbas (R.A.) den rivâyet edildiğine göre Yahudi hahamlarından biri huzur-u Peygamberîye gelmiş :

— Yâ Muhammed; bilir misin? Allah kıyâmet gününde gökleri bir parmağına, yeri bir parmağına, dağları bir parmağına, suyu ve toprağı bir parmağına, sâir mahlûkatı bir parmağına takıb parmaklarını oynatacak ve: Asıl hükümdar benim, diğer padişahlar nerede? diyecek, demişdi. Resûl-i Ekrem (S.A.V.), bu söze karşı tebessüm etti ve dolayisiyle şu ayet nâzil oldu:

وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْاَرْضُ

جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيَّاتٌ

بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝

Yâni : «(Müşrikler) **Allahı hak (ve lâyık) olduğu vech ile takdir etmediler. Halbuki kıyâmet günü** (küre-i) **arz topdan** (ancak) **Onun bir kabzasıdır. Gökler de Onun sağ eliyle** (toplanıp) **dürülmüşlerdir** (dürülecieklerdir). **O,** (müşriklerin kendisine) **katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir[73].»**

Bahrülhakâyık sâhibi diyor ki: Bu âyetin tahkiki hususunda benim mezhebim, onun mânâsını Muradullah'a bırakmak, yâni: **«Arzı kabzasına almak, semâyı eli içine toplamak»**dan maksadı ne ise odur demekdir. Zirâ bu ve emsâli kelimâtı müteşabihâttan saymışlardır, müteşâbihâta îman etmek ve onların ne olduğundan bahsetmemek lâzımdır. Evet, eski âlimler, müteşâbihâtın mânâsını İlm-i İlâhîye havâle etmişler, sonradan gelenler ise birtakım kâfirâna te'vilâta meydan vermemek için onları münâsib kelimatla izâha çalışmışlar, meselâ (Yed) yâni (el) kelimesine kuvvet ve kudret mânâsını vermişler : **«Rabbimin iki elide sağdır ve mübârektir»** hadîsini bu sûretle te'vil eylemişlerdir.

Kezâ :

13620

این زمین گوید که دارم استوار
ای که بر آبم تو کردستی سوار

«Bu Arz da der ki: Ey beni su üstüne bindiren; beni hervakit sakin kıl.»

Zemin su üstüne konulmuştur denilmesi: Allahü Âlem bimuradihi onun yevmî ve senevî hareketleriyle arasıra vukua gelen zelzeleler dolayisiyle olsa gerekdir. Çünki su üstüne konulan bir cisim, sabit kalmaz, daima kımıldanır. Nitekim bu mevzuda şöyle bir ayeti kerîme de vardır:

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ۝٦ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ۝٧

Yâni : **«Biz yeri bir beşik, dağları birer kazık yapmadık mı[74]?»**

Şeyh Sâid (rahmetullahi aleyh) de bu mânâya işâret edib buyuruyor ki: «Zemin sıtma titremesi gibi hareketten âciz kaldı da onun eteğine dağlar kazığını sapladı.» Bu şerhinde Şarih Şeyh İsmail Ankaravî diyorki: «Her dem Arzı ve Semâyı kayyumiyyetile O hıfz eylemekdedir. Bu ikisini hıfzeylemek,

---

(73) Sûrei Zümer: 67
(74) Sûrei Nebe': 6-7

وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا

Yâni : «**Arz ve Semânın muhâfazası Onu yormaz**[75].» âyetince aslâ ol kaadir ve kayyûma sıklet ve meşakkat vermez.»

13621

جمله گان کیسه ازو بردوختند

دادن حاجت ازو آموختند

«Mahlûkâtın cümlesi de keselerini Allah'ın ihsânından doldurub diktiler. Hepsi hâcet vermeyi O'ndan öğrendiler.»

13622

هر نبی ٔ زو بر آورده برات

استعینوا منه صبراً او صلات

«Her Peygamber, (sabır ve salât ile Hakdan isteyiniz) meâlinde âyet getirmiştir.»

Sûre-i Bakara'daki:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا

بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٣﴾

Yani : «**Ey îman edenler,** (taate ve belâye) **sabr ile, bir de namazla** (Hakdan) **yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah**(ın yardımı) **sabredenlerle berâberdir**[76].»

âyetine işarettir.

Bu âyet-i kerimenin mefhumu bütün peygamberler tarafından kendi lisanlariyle ümmetlerine tebliğ edilmiştir.

---

(75) Sûrei Bakara: 255
(76) Sûrei Bakara: 153

13623

هين ازو خواهيد نه از غير او

آب از يم جو مجو از خشك جو

«Aklınızı başınıza alın da muradlarınızın husule gelmesini, başkasından değil, Allah'dan isteyin. Suyu kurumuşu bir dereden değil, Allah'dan temennî eyleyin.»

Çünki Vehhâb, Mutî ve Rezzâk olan ancak Allah'dır. Onun ihsanı deniz, sairlerinin ikramı kurumuş dere yatağı gibidir.

13624

ور بخواهى از دگر كس او دهد

بر كف ميلش سخا هم او نهد

«Eğer başkasından birşey istersen verecek olan Allah'dır; çünki onun eline cömerdlik meyli veren yine odur.»

13625

آنكه معرض را ز زر قارون كند

رو بدو آرى بطاعت چون كند

«Zât-ı Sübhânisine itaat etmekden yüz çevireni bile verdiği altınlarla Kârun yapan Allah, ona tâat ve ibâdetle teveccüh edersen sana neler vermez.»

Kârun, Benî İsrâilden biri idi. Altın hazinelerinin anahtarlarının güçlükle taşındığını Kur'an haber veriyor. Bu herif Hz. Mûsâ'ya hased ederek ve onun yerine geçib Benî İsraili emri altına almak isteyerek Kelimullah hazretlerine iftirâda bulundu. Bir fahişeye birkaç altın verib Mûsâ'nın kendisiyle zinâ ettiğini söyletmek istedi. Fakat kadın, hakikati söyledi ve Kârun'un verdiği altınları gösterdi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'nın duâsiyle Kârun ve hazineleri yere geçdi. Buna işaret olmak üzere şu rubai söylenilmişdir: «İsa parasızlıkdan semâya çıkdı. Kârun akılsızlıkdan yere geçti. Eğer altın ve gümüşle bir kimse adam olsaydı; İsâ yere geçer. Kârun gök yüzüne çıkardı.»

Bundan sonra hikâyenin nakline avdet ediliyor.

13626

بار دیگر شاعر از سودای داد
روی سوی آن شه محسن نهاد

«Şâir, ihsan ve câize ümidiyle o ihsankâr şahın nezdine bir kerre daha teveccüh etti.»

13627

هدیهٔ شاعر چه باشد شعر نو
سوی محسن آرد و بنهد گرو

«Şâirin hediyyesi ne olur? Yeni bir şiir. Onu câize veren zâtın huzuruna getirir, adetâ rehin bırakır.»

13628

محسنان با صد عطا وجود و بر
رخ نهاده شاعران را منتظر

«İhsan sahipleri, yüzlerce kerem ve cömerdlikle altınlar yığarlar, şairleri beklerler.»

13629

پیش شان شعری به از صد تنگ شعر
خاصه شاعر کو گهر آرد زقعر

«Onların indinde bir şiir, yüz denk yün kumaştan evlâdır; Hele, deniz dibinden inci çıkaran - yâni o vakte kadar söylenilmemiş söz bulub söyleyen - bir şairin şiiri olursa!»

13630

آدمی اول حریص نان بود
زانکه قوت و نان ستون جان بود

«Âdem evlâdı evvelâ ekmeğe harisdir. Çünki ekmek ve katık, canın direğidir.»

13631

سوی کسب وسوی غصب وصد حیل

جان نهاده بر کف از حرص واهل

«Ticâret, gasb ve yüz türlü hile etmek için, hırs ve emel sevkiyle canını avucuna - yâni kellesini koltuğuna - almıştır.»

13632

چون بنادر گشت مستغنی زنان

عاشق نامست ومدح شاعران

«Fakat, az bir şey elde eder de ekmek için çalışmaya ihtiyacı kalmazsa artık şöhrete, ada, sana ve şairlerin methine aşık olur.»

13633

تا که کرو فر زر بخشی او

همچو عنبر بودهد در گفت وگو

«İster ki onun azameti ve cömerdliği halkın konuşması arasında zikr edilsin ve anber gibi râyiha versin.»

13634

خلق ما بر صورت خود کرد حق

وصف ما از وصف او گیرد سبق

«Cenâb-ı Hak, bizim sûretimizi kendi sûreti üzere halk eyledi. Bizim vasfımız, O'nun vasfından ders alır.»

Resul-i Ekrem (S.A.V.): **«Allah, Âdem'i kendi sûreti üzere yarattı»** buyurmuş; buradaki sûretin sıfât mânâsına olduğu muhakkikler tarafından beyan kılınmışdır. Meselâ Allah, Hayy'dir, Alîmdir, Semî'dir, Basîr'dir... Âdem'i ve evlâdını da (diri), (bilir), (işitir) ve (görür) olarak yaratmıştır. Yoksa (Âdem'in yüzü, Allah'ın yüzü gibidir) demek değildir.

چونکه آن خلاق شکر و حمد جوست

آدمی را مدح جوئی نیز خوست

«O yaradan, kullarından şükr ve hamd istediği için insanda da medh edilmek arzusu fıtrîdir.»

Cenâb-ı Hak:

اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

Yani : **«Ey Dâvud hânedânı, siz** (Allah'a) **şükr için çalışın. Kullarımdan** (hakkıyle) **şükreden azdır[77].»**

Buyurduğu gibi, Rasûlullah'da **«Hakîkaten Allah, kendisine hamd olunmasını sever»** demiş. Kur'an-ı Kerim:

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾

Yani : **«Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun[78]»** diye hamd-i ilâhî ile başlamıştır.

Hamd ü senâ olunmasını seven Allah'ın kullarında da bu sıfat yani medh ü sena olunmak arzusu vardır. Hakkında iyi sözler söylenilmesini ister.

Aleyhissalât vesselâm Efendimiz, Kâ'b b. Züheyr'in huzur-u Nebevîde okuduğu (Kaside-i Bürde) yi dinlemiş ve câize olarak (Bürde) yâni hırkasını ihsan eylemişdir. Keza Resulullah'ın amcası Abbas b. Abdülmuttalib'in medh-i Peygamberîye dair bir kasîde nazmını istizan etmesi üzerine taraf-ı Nebevîden müsaâde olunmuşdur. Daha evvel de Zat-i Risaletin muhterem ve fedakâr amcası Ebûtâlib sitayiş-i Muhammedîyi havî bir kaside nazm eylemişdi. Fakat bu türlü sözler kendisine gurur veren ve kibr ü azamet getiren kimseler için mezmumdur. Nitekim, Risâletpenah Efendimiz: **«Lâyık olmayan kimseleri medh ü sena eyleyenleri gördüğünüzde onların yüzüne toprak saçınız»** buyurmuştur.

---

(77) Sûrei Sebe': 13
(78) Sûrei Fâtiha: 2

13636

خاصه مرد حق که در فضلست چست

پر شود زان باد خیك درست

«Husûsiyle, fazilette çevik ve üstün olan ricâlullah, o medh ü sena rüzgârından sağlam bir tulum gibi dolarlar.»

Yâni ondan hazzederler, iman ve irfanları fazlalaşır.

13637

ور نباشد اهل زان باد دروغ

خیك بدریده ست کی گیرد فروغ

«Eğer medh edilen medhe ehil ve lâyık değilse o yırtık tulum gibidir; o yalan rüzgârından nasıl dolar?»

Yâni o yalan medihleri dinlemekle îman ve irfanı nasıl ziyade olur?

Huzûr-u Peygamberîde bulunan iki kişiden biri, diğerini yüzüne karşı medhetmişdi. O âdem, o medhe lâyık olmadığı ve o sözlerin kendisine gurur vereceği cihetle Aleyhissâlât Efendimiz, medh eden kimseye: **(Vay sana! Din kardeşinin boynunu kestin)** buyurdu.

13638

این مثل از خود نگفتم ای رفیق

سرسری مشنو چواهلی ومفیق

«Arkadaş; bu tulum meselini kendimden söylemedim. Eğer lâkırdı anlamaya ehliyetli ve aklın başında ise yanlış dinleme!»

13639

این پیمبر گفت چون بشنید قدح

که چرا فربه شود احمد زمدح

«Müşriklerin, (Muhammed niçin medihden şişiyor?) diye zemmettiklerini işitince bu meseli Hz. Peygamber söyledi.»

Hz. Ayşe (R.A.) dan rivâyet olunuyor ki:

Yâni Resûlullah (S.A.V.) Hazretleri mescide Hüssan için bir kürsü koy-

durdu. Hüssan, onun üstüne çıkar, ayakta olduğu hâlde Zat-i Risâleti zemmeyleyenleri hicvederdi. Aleyhissalât Efendimiz de: **Hüssan, Resulullah'ı müdafaa ettikçe Ruhülkudüs onunla beraberdir»** Buyurdu. Bâzan: **«Allah seni Ruhülkudüs ile te'yid ve takviye etsin»**, bâzan da gâibâne olarak: **«Yâ Rabbi Hüssânı Ruhülkudüs ile te'yid eyle»** diye duâ ederdi. İşte sağlam ve yırtık tulum meseli bu münâsebetle taraf-ı Risaletten söylenmişdi.

Hz. Mevlâna bu hakâyıkın beyânından sonra şair hikâyesine avdetle diyor ki:

13640

رفت شاعر سوی آن شاه وبرد

شعر اندر شکر و احسان کان نمرد

«Şair, o şahın nezdine gitti. Şükre ve ihsânın daha ölmediğine dair bir de kasîde götürdü.»

13641

محسنان مردند احسانها بماند

ای خنك آنرا که این مرکب براند

«İhsan verenler ölür, lâkin ihsanları kalır. Bu ihsan merkebini sürenlere - yâni lutuf ve kerem meydânında at oynatanlara - ne mutlu.»

13642

ظالمان مردند و ماند آن ظلمها

وای جانی کو کند مکر ودها

«Zâlimler öldüler, o zulümleri kaldı. Mekr ve hile eden bir şahsın vay hâline!»

Ki hem halkın lânetine, hem de Hakkın azâbına duçâr olur. İşte meşhur Haccac-ı Zâlim, göz önünde bir misâldir.

13643

گفت پیغمبر خنك آنرا که او

شد زدنیا ماند ازو فعل نکو

«Hz. Peygamber buyurmuştur ki: Dünyâdan çekilib gittiği hâlde kendisinden iyi bir fiil kalmış kimseye ne mutlu.»

Sahih-i Müslimde Cerir b. Abdullah'dan şu hadis rivâyet edilmiştir:

«Bir kimse Din-i İslâmda güzel bir âdet ihdas eylese onun sevâbı ona âid olduğu gibi, o âdetle amel edenlerin ecrinden bir şey eksilmeksizin o kimseye de ayrıca sevâb verilecekdir. Din-i İslâmda kötü bir âdet ihdas eyleyen kimseye de onun günahı verileceği gibi, o âdetle amel edenlerin günahından da bir şey eksilmeksizin o kimseye ayrıca günah yazılacakdır.»

Emevîler, halkı Hz. Ali ve evlâdından nefret ettirmek için minberlerde cenâbı Murtazâ'ya lânet ederler ve ettirirlerdi. Bu kötü âdet Muaviye zamanında başladı, Ömer b. Abdül'aziz'in hilâfetine kadar sürdü ve onun irâdesiyle kaldırılıb, Nahl sûresindeki :

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ

Yani : **«Şübhesiz ki Allah adâleti ve iyiliği emreder[79].»**

âyeti okunmaya başladı.

İşte bu hareketlerin birincisi (âdet-i seyyie), ikincisi (sünnet-i hasene) ihdâsına misâldir.

13644

مرد محسن لیك احسانش نمرد

نزد یزدان دین و احسان نیست خرد

«İhsan eden kimse ölür, fakat ihsanı ölmez. Daima yâd edilir. Allah indinde Din ve ihsan küçük bir şey değildir.»

Nitekim Rahman sûresinde:

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ٦٠

Yani : **«İyiliğin mükâfâtı iyilikten başka mıdır[80].»** buyurulmuştur.

---

(79) Sûrei Nahl: 90
(80) Sûrei Rahman: 60

13645

وای آن کومرد وعصیانش نمرد

تا نپنداری بمرگ او جان ببرد

«Kendi ölüb de isyânı ve zulmü yaşayan kimsenin vay hâline! Öyle bir kimseyi ölmekle kurtulur sanma!»

Ki ölümünden sonra da halkın lânetinden kurtulamaz.

Cenâbı Pîr nefsine hitâben diyor ki:

13646

این رها کن زانکه شاعر برگذر

وامدارست وقوی محتاج زر

«Şimdi bu bahisleri bırak. Şair yoldadır, borçludur ve paraya çok ihtiyacı vardır.»

Yani onun kıssasını anlat.

13647

برد شاعر شعر سوی شهریار

بر امید بخشش واحسان پار

«Geçen sene aldığı bahşiş ve ihsan ümidiyle şair, padişahın nezdine kâsîdeyi götürdü.»

13648

نازنین شعری پراز در درست

بر امید بوی اکرام نخست

«O kasîde, inci gibi kıymetli mısralarla dolu nâzenin bir şiir idi ki evvelki aldığı câizenin tekrarını ümid ederek yazmıştı.»

13649

شاه هم بر خوی خود گفتش هزار
چون چنین بد عادت آن شهریار

«Hükümdarın âdeti şairlere bin altın vermekti; bu şaire de âdeti ve tabiati mucibince, bin altın verilsin, dedi.»

13650

لیك این بار آن وزیر پرجود
بر براق عز ز دنیا رفته بود

«Lâkin bu sefer o cömerd vezir, izzet ve saadet bürâkına binmiş, dünyadan göçüp gitmişti.»

Bürak : Âhirette binilecek bir hayvan imiş ki atdan küçük, merkebden büyükmüş. Gayet sür'atli yürür, gözünün gördüğü yere adımını atarmış. Mîraç gecesinde Nebiyy-i Ekrem (S.A.V.) efendimize böyle bir bürak getirilmiş ve onun üstünde Kudüs'e götürülmüştü.

13651

بر مقام او وزیر نو رئیس
گشته لیکن سخت بی رحم و خسیس

«Eski vezirin yerine yeni birisi vezir olmuştu. Lâkin çok merhametsiz ve hasis bir şahıstı.»

13652

گفت ای شه خرجها داریم ما
شاعررا نبود این بخشش جزا

«Dedi ki: Şahım; bizim birçok masrafımız var. Bin altın bahşiş bir şairin mükâfatı olamaz.»

Yâni çoktur.

13653

من بربع عشر این ای مغتنم
مرد شاعر را خوش وراضی کنم

«Ey ganimet sahibi olan padişah; ben, bin altının onda birinin dörtte biri olan yirmi beş altın ile şâirin gönlünü hoş, kendisini razı ederim.»

13654

خلق گفتندش که او ازپیش دست
ده هزاری زان دلاور بردهست

«Oradakiler dedi ki: Şair, eski vezir zamanında bu dilâver padişahtan on bin altın alıb götürmüştür.»

13655

بعد شکر کلك خایی چون کند
بعد سلطانی گدایی چون کند

«Şeker yedikten sonra nasıl olur da şeker kamışı çiğner; sultanlıktan sonra nasıl dilencilik eder?»

13656

گفت بفشارم ورا اندر فشار
تا شود زار ونزار از انتظار

«Vezir dedi ki: onu tazyik içinde tazyike uğratırım da beklemekten zaafa düşer ve hasta olub inler.»

13657

آنگه ارخاکش دهم از راه من
در رباید همچو گلبرگ ازچمن

«O vakit, ona yol toprağını da versem çemendeki gül yaprağı gibi kapar.»

13658

این بمن بگذار کاستادم درین
گر تقاضاگر بود هم آهنین

«Bu işi bana bırakın, şâirin talebi demir gibi sert olsa da ben onu yumuşatırım. Çünki bu işin ustasıyım.»

13659

از ثریا گر بپرد تا ثرا
نرم گردد گو ببیند او مرا

«Süreyya yıldızından, Arza kadar uçsa bile, beni görünce yumuşar!»

13660

گفت سلطانش برو فرمان تراست
لیك شادش کن که نیکو گوی ماست

«Sultan ona dedi ki: Haydi git, ferman senindir, lâkin onu sevindir ki bizim medhedicimizdir.»

13661

گفت او را و دو صد امید لیس
تو بمن بگذار و این بر من نویس

«Vezir dedi ki: Onu ve onun gibi iki yüz tane ümid yalayıcıyı sen bana bırak.»

13662

پس فکندش صاحب اندر انتظار
شد زمستان و دی و آمد بهار

«Ondan sonra vezir şâiri bekletmeye başladı. Okadar ki kış geçti, bahar geldi.»

13663

شاعر اندر انتظارش پیر شد

پس زبون این غم وتدبیر شد

«Şâir, câizeyi beklemekten ihtiyarladı, vezirin yaptığı tedbirin zebûnu oldu.»

13664

گفت اگر زرنی ودشنامم دهی

تا رهد جانم زتو باشم رهی

«Eğer altın yoksa, bari bana, söv de canım senin elinden kurtulsun, ben de kalkıb gideyim, dedi»

13665

بعد ازانش داد ربع عشرآن

ماند شاعراندر اندیشه گران

«Nihâyet vezir şâire câizinin onda birinin dörtte birini, yâni 25 altını verdi. Şâir bundan dolayı ağır ve derin bir tefekküre daldı.»

Şöyle diyerek ki :

13666

کان چنان نقد وچنان بسیار بود

این که دیر اشکفت دستهٔ خاربود

«Evvelki câize, hem peşindi, hem de o kadar çoktu. Şimdiki ise geç açılmakla beraber bir deste dikenden ibaret.»

13667

پس بگفتندش که آن دستور راد

رفت از دنیا خدا مزدت دهاد

«Şâire dediler ki: O kerim olan vezir, Dünya'dan çekilib gitti. Allah sana mükâfatını versin.»

13668

که مضاعف شد زوهمی آن عطا

کم همی افتاد بخشش راخطا

«Evvelce sana verilen câizenin kat kat olması onun te'siriyle idi. Onun zamanında bahşişlerde böyle hatâ vâki' olmazdı.»

13669

این زمان او رفت واحسانرا ببرد

او بمرد الحق بلی احسان نمرد

«Şimdi ise o kerim vezir gitmiş, ihsanı da beraber götürmüştür. Evet, o ölmüş, fakat lutuf ve ihsanı ölmemişdir.»

13670

رفت ازما صاحب رادوو شید

صاحب سلاخ درویشان رسید

«O kerîm ve akıllı vezir gitti, yerine, fukarayı soyan bu vezir geldi.»

13671

روبگیر این را وشب زینجاگریز

تانگیرد باتو این صاحب ستیز

«Verdiği parayı al da gece buradan savuş ki bu vezir seninle uğraşmasın.»

13672

ما بصد حیلت ازو این صله را

بستدیم ای بی خبر از جهد ما

«Ey bizim çalışmamızdan haberi olmayan; bu yirmi beş altını da biz ondan yüz türlü hîle ile kurtarabildik.»

13673

رو بايشان كرد و گفت اى مشفقان

از كجا آمد بگوييد اين عوان

«Şâir onlara teveccüh ederek dedi ki: Ey şefkatli arkadaşlar; bu herif nereden geldi söyleyin?»

13674

چيست نام اين وزيرجان كن

قوم گفتندش كه نامش بوالحسن

«Bu elbise soyan vezirin adı nedir? Maiyyet halkı cevab verdiler! Adı Ebulhasan'dır.»

13675

گفت يارب نام آن ونام اين

چون يكى آمد دريغ اى رب دين

«Şair dedi ki: Ey Rabbül' âlemîn ve Mâlik-i Yevmüddin olan Allah; diğer vezir ile bu vezirin adı nasıl oldu da bir oldu?»

13676

آن حسن نامى كه از يك كلك او

صد وزير وصاحب آيد جودخو

«Hasan isimli obir vezir ki kaleminin bir işaretiyle cömerd tabiatli yüz vezir meydana gelirdi.»

13677

اينچنين كرريش زشت اين خسن

مى توان بافيد اى جان صد رسن

«Bu Hasan isimli vezirin ise çirkin sakalından yüz tane halat örmek mümkindir.»

13678

تاچنین صاحب چوشه اصغا کند

شاه ملکش رابدو رسوا کند

«Padişah böyle bir vezirin sözünü dinleyecek olursa mülkünü ve hükûmetini onunla rüsvay eder.»

Ebû Dâvud ile Beyhakî Hz. Ayşe (R.A.) den şöyle bir söz naklediyorlar: **«Cenâb-ı Hak, bir emîr hakkında hayır murad ederse, ona, doğru ve sadık bir vezir verir ki emîrin unuttuğunu hatırlatır, hatırladığının meydana gelmesi için yardım eder. Eğer Allah bir emîr için hayırdan başka bir şey murad ederse ona kötü bir vezir verir ki emîrin unuttuğunu hatırlatmaz, hatırladığının meydana gelmesi için ona yardım etmez.»**

Buna misâl olmak üzere Hz. Mevlânâ Firavn'ın veziri Hâmân'dan bahs ediyor:

«PADİŞÂHIN MÜRÜVVETİNİ İFSÂD ETMEK HUSUSUNDA, BU ALÇAK VEZİR, KÖTÜ DAVRANIŞI İLE, FİRAVNIN VEZÎRİ HÂMÂN'A BENZERDİ»

13679

چند آن فرعون می شد نرم ورام

چون شنیدی او زموسی این کلام

«Fir'avn Hz. Mûsâ'nın kelâmını işitince kaç def'a yumuşamış ve Kelimullah'ın teklifini kabûle meyl etmişti.»

13680

آن کلامی که بدادی سنگ شیر

ازخوشی آن کلام بی نظیر

«Mûsâ'nın sözleri okadar latîf ve o derece müessirdi ki taşa söylese taş süt verirdi.»

13681

چون بهامان که وزیرش بود او
مشورت کردی که کینش بودخو

«Fir'avn, kindar bir şahıs olan vezîri Hâman ile meşveret edince.»

13682

پس بگفتی تاکنون بودی خدیو
بنده گردی ژنده پوشی را بریو

«Hâman ona derdi ki: Şimdiye kadar padişah idin, şimdiden sonra eski püskü giyinmiş bir adama bende mi olacaksın?»

13683

همچو سنگ منجنیق آمدی
ان سخن برشیشه خانهٔ او زدی

«Bu söz, Fir'avn'ın sırçadan yapılma kalbine mancınıkla atılan taş gibi gelirdi.»

Mancınık : İki tane dikey, bir tane de onları rabt eden yatay direkden ibâret bir âlet idi ki yatay direğe ipler bağlanır ve uçlarına taş doldurulacak bir tabla takılır, tablanın üstüne taş doldurulduktan sonra geriye doğru çekilib salıverilir, tablanın üstündeki taşlar hızla oradan kurtulur, gidib düşman kal'ası ve istihkâmı üzerine düşer ve tahrib ederdi.

13684

هرچه زان رو آن کلیم خوش خطاب
ساختی دریکدم اوکردی خراب

«Güzel sözlü olan Kelimullah'ın yaptığını, Hâman'ın tezvîrâtı biran içinde harâb ederdi.»

Hz. Mevlânâ, bu münasebetle nasihate şürû' ederek diyor ki, Ey gafil :

13685

عقل تو دستور ومغلوب هواست
در وجودت رهزن راه خداست

«Senin aklın da hava ve hevesine mağlûb olan bu vezir gibidir. O Allah yolunun, senin vücudundaki kesicisi demekdir.»

13686

ناصح ربانی پندت دهد
آن سخن را اوبفن طرحی نهد

«Rabbanî bir nasihatçi sana öğüd verse, şakî aklın o öğüdü fen ve hile ile çürütmeye kalkar.»

Ve sana der ki :

13687

کین نه برجایست هین از جامشو
نیست چندان باخود آشیدا مشو

«Bu söz, yerinde değildir. Aklını başına al da yerinden ayrılma. Kezâ bu söz okadar makbûl de değildir. Kendine gel, deli olma!»

13688

وای آن شه که وزیرش این بود
جای هردو دوزخ پرکین بود

«Vezîri böyle olan pâdişahın vay hâline! Her ikisinin de yeri Cehennem olur.»

13689

شان آن شاهی که اورا دستگیر
باشد اندر کار چون آصف وزیر

«Ne mutlu O padişaha ki müşkül işe düştü mü Âsaf gibi bir vezir onun yardımcısı olur.»

13690

شاه عادل چون قرین او شود
نام آن نور علی نور این بود

«Adâletli bir pâdişah, Âsaf gibi müdebbir ve hayır gözeten bir vezîre nail olursa (Nurunalânur) yâni nur üstüne nur olur.»

Asaf : Süleyman (A.S.) ın veziri bulunan zâtın adıdır. Asaf'da hem hüsn-ü tedbir, hem de kutsî bir kuvvet vardı. Nitekim, Hz. Süleyman'ın arzusu üzerine, Belkîs'in tahtını biran içinde Yemenden Kudüs'e getirmişti.

13691

چون سلیمان شاه وچون آصف وزیر
نور بر نورست وعنبر برعبیر

«Süleyman peygamber gibi bir pâdişah ile Âsaf misâli bir vezîrin birlikte bulunması, nur üstüne nur, anber üstüne anber olur.»

13692

شاه چون فرعون وهامانش وزیر
هردو را نبود ز بدبختی گریز

«Şah, Fir'ayn, vezir de Hâman gibi olursa her ikisi için de bedbahtlıkdan kurtuluş yoktur.»

13693

پس بود ظلمات بعض فوق بعض
نه خرد یار ونه دولت روز عرض

«Böyle bir devlet, biri biri üstüne yığılmış karanlıklar gibi olur. Ne akıl, onlara yar olur, ne de kıyamet günü devlete erişirler.»

Nûr sûresindeki şu âyetlere işâret ediliyor :

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ
بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ
اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

Yâni : «**O küfr edenler**(e gelince:) **Onların amelleri** (etrâfında dağlar ve tepeler görünmeyen) **dümdüz ve engin çöllerdeki bir serab gibidir ki susayan onun bir su olduğunu sanır. Nihâyet o, buna vardığı zaman onu bir şey olarak bulamamıştır. Kendi** (ameli) **yanında** (yalnız) **Allah'ı bulmuştur. O da onun hesâbını tastamam vermiştir. Allah, hesâbı çok sür'atli olandır**[81]**.»**

Allah'a iman ve peygamberini tasdik etmemiş olanların da bâzı iyi amelleri vardı.

Meselâ kul âzâd ederler, sadaka verirler, fukârayı doyururlardı. Kâfirler ve müşrikler, yaptıkları bu işlere îtimad ederler onların kendilerini kurtaracağını sanırlardı. Fakat bu amellerin kabulü, iman ve tasdike bağlı idi. Bunlarda ise o yoktu. Cenâb-ı Hak, o amellerini serâba, kendilerini de susamış olanlara benzetti. Kırda, bayırda dolaşıb fevkalâde susamış bir kimse uzakdan gördüğü bir su parıltısına nasıl koşarsa, bu kâfirler de mahşerde o amellere öyle koşacaklar, fakat su zannettiklerinin serabdan ibâret, yâni faydasız olduğunu göreceklerdir.

أَوْ كَظُلُمَاتٍ
فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ
لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

Yani : «**Yahud** (kâfirlerin ameli) **öyle derin bir denizdeki karanlıklar gibidir ki onu** (o denizi) **bir dalga kaplayıp bürümektedir. Bunun üstünde**

---

(81) **Sûrei Nur: 39**

bir dalga, onun üstünde de bir bulut. (Hulâsa) **birbiri üstüne** (yığılmış tabaka tabaka) **karanlıklar.** (Hani) **o** (raya düşen bir kimse) **elini çıkardığı vakit hemen hemen bunu bile göremez. Allah kime nûr vermemişse artık onun için bir ışık yoktur[82].»**

Bu âyetlerde küfür ve şirk serâb ile zulümâta benzetildiği gibi, zulmün de mahşerde, zulümât olarak zuhûr edeceği: **«Zulüm, kıyâmette zulümat olarak zuhur edecekdir»** hadîsinde de haber verilmişdir.

13694

پس بود ظلمات بعض فوق بعض

نه خردیار ونه دولت روز عرض

«Müşrik ve kâfirlerin amelleri üst üste zulmetlerdir. Kıyâmet gününde onlar için ne akıl yardımcıdır, ne de devlet ve saadet vardır.»

Diğer taraftan Fir'avn ve Hâman gibi zâlim bir hükümdar ile zâlim bir vezirin bir arada bulunması da, **(zulümâtün ba'zuhâ fevka ba'zın)** âyetine mânevî bir misal olur.

13695

من ندیدم جز شقاوت در لئام

کرتوبید سنی رسان ازمن سلام

«Ben kötülerde, kötülükten başka birşey görmedim. Eğer sen görürsen, var selâm söyle!»

13696

همچوجان باشد شه وصاحب چو عقل

عقل فاسد روح را آرد بنقل

«Ceseddeki ruh, hayat padişahı, akıl da veziri gibidir. Fesatçı akıl ruh'u kötülüklere götürür.»

---

(82) Sûrei Nur: 40

Fir'avnın vezîri bulunan Hâmân gibi ki Fir'avn'ın yaptığı zulümlerin çoğu, vezirinin tavsiyesi ve teşvikiyle olmuştu.

(Vezir) kelimesinde müteaddid mânâ vardır. Bir mânâsı «Yüklenmiş» tir ki hükûmet yükünü uhdesine alan demekdir. Diğer bir mânâsı (Günahkâr) dır ki hükümdârı şerre teşvik etmesinden ve onun zulüm icrasına mâni olmamasındandır.

Beyhakî ve Camiüssagîrde Ebuhüreyre'den şöyle bir hadis rivâyet olunmuştur: **«Kalb, cesedin hükümdarıdır. Onun orduları vardır ki bedenin azalarıdır. Hükümdar salih olursa orduları da salih olur. Hükümdar fâsık ve fâsid olursa orduları da fâsık ve fâsid olur.»**

13697

آن فرستهٔ عقل چون هاروت شد

سحر آموزدو صد طاغوت شد

«Akıl meleği Hârut gibi olunca yüzlerce kötü kişiye sihir öğretir.»

Hârut ile Mârut gûya iki meleğin adı imiş. Melekler insanların Allah'a isyanına i'tiraz etmişler. Cenab-ı Hak: «Onlarda nefis vardır, bu isyanları ondandır. Eğer o nefis sizde olsaydı siz onlardan beter olurdunuz» buyurmuş. Melekler: «Olmazdık yâ Rabbenâ» demişler. Sonra içlerinden iki meleğin intihab edilmesi emr olunmuş. Hârut ile Mârut'u seçmişler. Allahü Teâlâ bunları İnsan görünüşüyle Babil'e indirmiş. O vakit Babil'de sihir çok mûteber imiş. Bunlar da sihirbazların yaptıkları sihre mukâbele etmek için sihir öğretiyorlar, akşamüstü gökyüzüne çıkıyorlarmış. Sonra Zühre namında güzel bir kadına âşık olmuşlar. Onun teklifiyle şarab içmişler, sarhoş oldukdan sonra ona (İsm-i Âzam)ı öğretmişler. Kadın (İsm-i Azam)ı okumuş, gökyüzüne çıkmış, fakat Cenâb-ı Hak onu yıldız hâline getirmiş ki bugün Zühre denilen seyyâre o imiş; Hârut ile Mârut'u da Babil'de baş aşağı olmak üzere asmış. Kıyâmete kadar orada kalacaklarmış.

Kur'an'da Hârut ve Mârut ismi vardır. Fakat anlattığım masal yoktur. Onun için müfessirlerin çoğu bu masalın aslı yoktur, demişlerdir.

Burada onları Hz. Mevlânâ meşhûra göre zikr etmiş, sonra da buyurmuştur ki:

13698

عقل جزئی را وزیر خود مگیر
عقل کل را ساز ای سلطان وزیر

«Ey Ruh Sultanı, cüz'i aklı değil, kendine külli aklı vezir yap.»

Yâni akl-ı meaş'ı değil kendine akl-ı maadı vezir ittihaz eyle ki seni, Hâman'ın Fir'avnı sapıttığı gibi yoldan çıkartmasın.

Akıl : İkâl kelimesinden müştakdır. Deveyi çökertirler. Kalkıb gitmesin diye bir dizini iple bağlarlar. İşte o ipe (İkâl) derler. İnsanı tehlikeli bir yere gitmekden men eylediği için insandaki idrak ve şuura da akıl denilmiştir. Aklın bir Dünya işlerine, bir de Âhiret umûruna ereni vardır. Birincisine **(Akl-ı meaş)**, ikincisine **(Akl-ı mead)** derler. Her biri erdiği işleri tavsiye eder.

13699

مرهوا را تو وزیر خود مساز
که بر آید جان پاکت از نماز

«Heva ve hevesi kendine vezir tâyin etme ki mübârek ruhun namazdan kalmasın.»

Hadis-i şerifte: **«Heva ve hevesden sakınınız. Çünki heva ve heves, sahibini kör ve sağır eder.»** buyurulmuşdur.

13700

کین هوا پر حرص حالی بین بود
عقل را اندیشه یوم دین بود

«Zira bu heva ve heves harisdir ve yalınız içinde bulunduğu hâli görür. Akl-ı maad ise din gününü, kıyâmet gününü düşünür.»

13701

عقل را دو دیده در پایان کار
بهر آن گل میکشد او رنج خار

«Aklın iki gözü de işin sonuna bakar. Âhiret gülünü elde etmek için Dünya dikenlerine tahammül eder.»

Hevâ ve heves içindeki hâli, akl-ı maad ise geleceği ve son'u düşünür. Bir bahçevanın, gül yetiştirmek için fidânını dikib onun dikenlerine tahammül ettiği gibi, akıl da Cennet güllerine kavuşmak ve onları koklamak için, Dünyanın diken gibi olan felâketlerine ve musîbetlerine sabr eder.

13702

که نه فرساید نه ریزد در خزان

باد هر خرطوم اخشم دور ازان

«Aklın, dikenine tahammül ederek beklediği gül, öyle bir güldür ki ne solar, ne dökülür. Koku almayan her burun o gülden uzak olsun.»

Uzak olsun, zirâ, koklamaya lâyık değildir.

«CİNNİ'NİN SÜLEYMAN (A.S.) IN MAKÂMINA OTURMASI VE ONUN HAREKÂTINA KENDİNİ BENZETMEYE ÇALIŞMASI, İKİ SÜLEYMAN ARASINDA GÖRÜNEN FARK VE CİNNÎNİN KENDİNİ SÜLEYMAN OLARAK TANITMASI»

13703

ور چه عقلت هست باعقل دگر

یار باش ومشورت کن ای پدر

«Aklın varsa diğer bir akıl sahibi ile dost ol görüş, istişârede bulun.»

13704

دیو گر خود را سلیمان نام کرد

ملك برد ومملکت را رام کرد

«Cinnî kendine Süleyman adını koydu, hükûmeti elde edib, memleketi hükmü altına aldı ise de;»

13705

صورت کار سلیمان دیده بود
صورت اندر سر دیوی می نمود

«O cinnî, surettâ, Süleyman'ın idâre tarzını taklid ediyor; lâkin, onun içyüzü ve ifritliği dışına vurmaktaydı.»

Derler ki (Sahre) isminde bir cinnî, Süleyman (A.S.) ın makâmına göz dikmiş, oraya geçmek çaresini aramakda bulunmuşdu. Hz. Süleyman Abdesthaneye gideceği sırada yüzüğünü çıkarır, câriyelerden emin olduğu birine verirdi. Birgün böyle yaptığı sırada cinnî Süleyman (A.S.) kıyafetine girib yüzüğü almış ve parmağına takıb tahta oturmuştu. Hz. Süleyman abdestden çıkıb yüzüğü isteyince câriye: «Şimdi Süleyman yüzüğü aldı, sen kim oluyorsun?» diye sert cevab vermiş, hattâ saraydakiler onu Süleyman şekline girmiş bir cinnî zannederek dışarıya çıkarmışlardı. Kırk gün Hz. Süleyman böyle bir sefâlet çekdi. (Sahre)nin de Süleyman olmadığı anlaşıldı. Öldürmek için üstüne hücum edileceği sırada yüzüğü denize attı. Amma hangi denize? Kudüs'de deniz yokdur. Ne ise masallarda pek hakîkat aranmaz. Yüzüğü bir balık yuttu ve balıkcıların ağına tutuldu. O balığı Hz. Süleyman'a verdiler. O da karnını yardı ve yüzüğü buldu. Parmağına takıb sarayına geldi ve makâmına oturdu. Bunun aslı yoktur. Yahudi efsânelerindendir.

13706

اوچو بیداریست این همچون وسن
همچنانکه آن حسن با این حسن

«Süleyman peygamber uyanıklık gibidir, uydurma Süleyman ise uyuklamak kabilindendir. Ebulhasan künyeli iki vezir arasındaki fark gibi.»

Yani birinci vezir Süleyman idi. İkinci vezir de cinnî misali idi.

13707

دیو می گفتی که حق بر شکل من
صورتی کردست خوش بر اهرمن

«O Sahre diyordu ki: Allah benim şeklimde bir şeytan yaratmıştır.»

Böyle demekle Süleyman peygamberi kasd ediyordu.

13708

دیورا حق صورت من داده است
تا نیفتاز دشهارا او بشست

«Allah, o şeytana benim sûretimi vermiştir. Dikkat ediniz ki o şeytan sizi ağa, tuzağa düşürmesin.»

13709

گر بدید آید بدعوی زینهار
صورت اورا مدارید اعتبار

«Eğer O; Süleyman ben'im, diye dâvâ ederek ortaya çıkarsa onun sûretine. - yâni bana benzer olmasına - îtibar etmeyiniz.»

13710

دیوشان از مکر این می گفت لیك
می نمود این عکس در دلهای نیك

«O ifrit, bu sözleri halkı aldatmak için söylüyor, lâkin anlayanların kalbine aks-i tesîr yapıyordu.»

13711

نیست بازی باممیز خاصه او
که بود تمیز وعقلش غیب گو

«Hak ile batılı fark edebilen bir kimseye oyun edilemez; husûsiyle o kimsenin aklı ilhama mazhar olarak gaybden haber verirse...»

13712

هیچ سحر وهیچ تلبیس ودغل
می نبندد پرده بر اهل دول

«Hiçbir sihir, hiçbir hîle ve mekr, devlet ve saâdet erbâbı olan ehlullâhı şaşırtıp aldatamaz.»

13713

پس همی گفتند با خود در جواب
بازگونه میروی ای کژ خطاب

«Cinnî'nin hitab ettiği kimselerden aklı erenler, kendi kendilerine! ey tersine söyleyen; tersine gidiyorsun.»

Yâni hakîkatin hilâfı söz söylüyorsun diyorlardı.

13714

بازگونه رفت خواهی همچنین
سوی دوزخ اسفل اندر سافلین

«Böylece, sözlerin gibi, tersine olarak Cehenneme ve esfel-i sâfilîne kadar gideceksin.»

13715

او اگر معزول گشتست وفقیر
هست در پیشانیش بدر منیر

«Eğer hakikî Süleyman, saltanattan kalıp, fakîr düşdüyse, gene de onun alnında parlak bir saadet kameri parlamaktadır.»

13716

تو اگر انگشتریرا بردهٔ
دوزخی چون زمهریر افسردهٔ

«Sen onun yüzüğünü ele geçirmiş isen, o Cennet gibi lâtifdir, sen ise Cehennemin soğuk tarafı misilli buz tutmuşsun.»

13717

مابپوش وعارض وطاق وطرنب
سرکجا که خودهمی ننهیم سذب

«Biz, saltanat ve saray, gibi zâhirî şeylerle bu uydurma Süleyman'a baş eğib itaat etmek değil, onun önüne bir hayvan tırnağı bile koymayız.»

13718

وربغفلت ماهیم اورا جبین
پنجه مانع برآید از زمین

«Gafletle, onun karşısında yere kapanacak olsak, yerden bir pençe zuhur eder de bizim yer öpmemize mânî olur.»

Şöyle diyerek ki:

13719

که منه آن سرمهین سر زیررا
هین مکن سجده مهین ادبیر را

«Bu baş aşağı olası habîse karşı başını eğme ve aklını başına al da bu bayağı adama secde etme!»

13720

کردمی من شرح این بس جانفزا
گر نبودی غیرت ورشك خدا

«Eğer Hakkın gayreti, - yâni kıskanması - olmasaydı, ben bu kıssayı cana canlar katan bir sûrette şerh ederdim.»

13721

هم قناعت کن تو بپذیر این قدر
تابگویم شرح این وقتی دگر

«Şimdilik bukadara kanaat et. Bunun geniş şerhini başka bir vakit söylerim.»

13722

نام خود کرده سلیمان نبی
روی پوش میکند برهرصبی

«O Sahre-i cinnî, adını Süleyman peygamber koymakla, çocuk gibi aklı ermez olanları aldatıyordu.»

13723

درگذر از صورت وازنام خیز

از لقب وزنام در معنی گریز

«Ey sâlik; sen sûretten geç ve şöhretten kaç. İsim ve lakabdan mânâya sığın.»

13724

پس بپرس از حداو وفعل او

درمیان حد وفعل او رابجو

«İktida edilecek, uyulacak, kimseyi halinden ve amelinden sor; Onun mahiyyetini halinde ve amelinde ara!»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN, MESCİD-İ AKSÂ YAPILDIKDAN SONRA, İBADET ETME VE ORADA İTİKÂFA GİRMİŞ OLANLARLA ÂBİDLERİ İRŞAD İÇİN HERGÜN MESCİDE GELMESİ VE MESCİTTE BÂZI OTLAR BİTMESİ»

13725

هر صباحی چون سلیمان آمدی

خاضع اندر مسجد اقصی شدی

«Süleyman (A.S.) her sabah huzû' ve huşû' ile Mescid-i Aksâ'ya girince,»

13726

نوگیاهی رسته دیدی اندرو

پس بگفتی نام ونفع خودبگو

«Orada yeni bir ot bittiğini görür; adın nedir, neye faîden vardır? diye sorardı.»

13727

توچه داروئی چۀ نامت چه است
تو زیان که ونفعت بر کیست

«Sen ne ilâcısın, nesin, adın nedir, kime zararın, kime fâiden dokunur?»

13728

پس بگفتی هر گیاهی فعل ونام
که من آنرا جانم واین را حمام

«Her ot, hassasını ve adını söyler; ben filâna hayat'ım, filâna ölüm'-üm.»

13729

من مرین را زهرم واو راشکر
نام من اینست برلوح قدر

«Ben, buna zehr'im, ona şeker'im. Benim adım, (Kader Levhası)nda şöyle yazılıdır, derdi.»

13730

پس طبیبان از سلیمان زان گیا
عالم ودانا شدندی مقتدا

«Hekimler, o otlar hakkında Hz. Süleyman'dan mâlûmat alırlar ve mesleklerinde âlim ve kendisine uyulan kimseler olurlardı.»

13731

تا کتبهای طبیبی ساختند
جسم را از رنج می پرداختند

«Bu sûretle tıb kitabları yazdılar ve cisimleri hastalıklardan tedâvi ettiler.»

13732

این نجوم وطب وحی انبیاست
عقل وحس را سوی بی سوره کجاست

«Bu nücum ve tıb ilimleri, peygamberlere olan vahy cümlesindendir. Yoksa aklın ve hissin o tarafa nerden yolu olacak?»

Yâni nebâtatın hassalarını ve neye faydalı, neye zararlı olduklarını akıl ve his nasıl bulurdu?

13733

عقل جزئی عقل استخراج نیست
جز پذیرای فن ومحتاج نیست

«Cüz'î olan akıl, bir şeyden hüküm çıkaracak akıl değildir. O akıl, ancak, fenni kabûl eder ve öğrenmeğe muhtactır.»

13734

قابل تعلیم وفهمست این خرد
لیك صاحب وحی تعلیمش دهد

«Bu akl-ı cüz'î, öğrenmeye ve anlamaya kabiliyetlidir. Ama vahiy sahibi ona öğretir.»

13735

جمله حرفتها یقین از وحی بود
اول اولیك عقل آرافزود

«Bütün san'atlar, evvelâ vahy ve ilham ile bilindi, sonra akıl onları ilerletti.»

13736

هیچ حرفتها ببین کین عقل ما
تاند او آموختن بی اوستا

«Dikkat et de bak! Aklımız; hiçbir san'atı ustasız öğrenebilir mi?»

13737

گرچه اندر مکر موی اشکاف بد

هیچ پیشه رام بی اوستا نشد

«Akıl, mekr ve hîle yoluyla kılı kırk yarar, ama hiç bir sanat ustasız elde edilemez.»

13738

دانش پیشه ازین عقل ار بدی

پیشهٔ بی اوستا حاصل شدی

«Eğer san'at bilmek bu akılla mümkin olsaydı, ustasız san'at elde edilirdi.»

«ÂLEMDE MEZAR KAZMAK SAN'ATI YOKKEN, ONU, KÂBİL'İN KARGADAN ÖĞRENMESİ»

13739

کندن گوری که کمتر پیشه بود

کی ز فکر و حیله و اندیشه بود

«Mezar kazmak âdî bir san'attır; bu san'at, nasıl düşünce ve hîle ile bulunmuşdur.»

Hazret-i Havvâ ilk defa (kaabil) ismindeki oğlu ile (İklimâ) nâmındaki kızını, sonra (Hâbil) isimli oğlunu ve ikinci kızını doğurmuştu. Bunlar büyüyünce Âdem (A.S.), Kâbil ile doğan kızı Hâbil'e, Hâbil ile doğanı Kâbil'e vermek istedi. İklimâ daha güzel olduğundan Kaabil babasının hükmüne razı olmadı. Sen (Hâbil)'i daha ziyâde seviyorsun da (İklima)-yı ona vermek istiyorsun dedi.

Hz. Âdem: «Allah'ın emri böyledir. İnanmıyorsanız Cenab-ı Hak'ka birer kurban arz ediniz. Kimin kurbanı kabûl edilirse (İklima) yı o alsın» dedi.

Kâbil çiftcilik, Hâbil çobanlık ediyordu. Onun için Kâbil bir deste başağı, Hâbil de çok sevdiği güzel bir kuzuyu bir dağ başına koydular.

Mâide sûresinde bu kıssa şöyle anlatılmaktadır:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ
اٰدَمَ بِالْحَقِّ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ
مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾
لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا اَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ اِلَيْكَ
لِاَقْتُلَكَ اِنِّي اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ اِنِّي اُرِيدُ اَنْ تَبُوٓاَ
بِاِثْمِي وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا
الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ
يُوَارِي سَوْاَةَ اَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتٰٓى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ
هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِيَ سَوْاَةَ اَخِي فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

Yâni : «**Onlara Âdemin iki oğlunun gerçek olan haberini oku: Hani onlar** (Allâha) **yaklaştıracak birer kurban takdîm etmişlerdi de ikisinden birininki kabul olunmuş, öbürününkü kabul olunmamıştı. O** (evvelkisi, kardeşine): **"Seni elbette öldüreceğim" demişti.** (Beriki de şöyle) **söylemişti: "Allah, ancak** (kendisinden) **korkanları**(nkini) **kabul eder. Andolsun ki beni öldürmen için elini bana uzatırsan ben seni öldürmem için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben kâinâtın Rabbi olan Allah'dan korkarım. Şüphesiz dilerim ki sen kendi günâhınla birlikte benim günâhımı da yüklenesin de o ateşin yârânından olasın. İşte zâlimlerin cezâsı budur." Nihâyet nefsi, kardeşini öldürmeye** (isteyerek) **uymuş da onu öldürmüştü, bu yüzden** (maddî, mânevî) **ziyana uğrayanlardan olmuştu. Sonra Allah bir karga gönderdi. O, yeri eşiyordu ki ona kardeşinin ölü cesedini nasıl**

örteceğini göstersin. "Yazıklar olsun bana, dedi, ben şu karga gibi bile olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz mi oldum?" Artık o, (ettiğine) peşîmanlığa düşenlerden olmuştu[83].»

Kâbil, anası babası tarafından kovulmuş, kardeşini öldürdüğüne nâdim olmuş, kız kardeşi (Iklima)yı alıp pederinin yurdundan uzaklaşmış, Hâbil'in kurbanını yakan ateşte ulûhiyyet vehm ettiğinden, ateşe tapınmaya başlamış, ilk cinâyeti o icra eylediği gibi müşrikliği de o meydâna çıkarmıştı. Sonra âmâ doğan bir oğlu tarafından öldürüldüğü tefsir-i Hüseynî'de beyan edilmiştir.

Dikkat buyuruldu mu? Dünyâ'da ilk kavga ve ilk cinâyet kadın yüzünden olmuş ve garibdir ki o cinâyeti Dünya'da ilk doğan insan yapmıştır. Kâbil'in evlâdı ve torunları babaları gibi ateşperestlikde devam etmişler ve Âdemzâde Şit (A.S.) ve evlâdı ile muhârebelerde bulunmuşlardır. Tevratta, Şit Peygamber evlâdına (Ebnaullah) Yâni (Allah'ın çocukları), Kâbilzadelere (Ebnaüşşeyatîn) yâni (şeytan oğulları) denilmektedir. İşte Hz. Mevlânâ'nın buyurduğu gibi mezar kazmak, âdî bir sıfat iken o bile kendiliğinden bulunamamış, Allah'ın tâlim için gönderdiği bir karganın gagasiyle toprağı kazmasından öğrenilmişti.

13740

گر بدی این فهم مر قابیل را
کی نهادی بر سر او هابیل را

«Eğer Kabil'de bu anlayış olsaydı Hâbil'in cesedini bir müddet başında taşımaz.» Ve :

13741

که کجا غائب کنم این کشته را
این بخون وخاك در آغشته را

«Ölmüş ve kan ile toprağa bulaşmış cesedi nereye saklayım diye hayrette kalmazdı.»

(83) Sûrei Maide: 27-31

13742

دید زاغی مرده در دهان
بر گرفته تیز می آمد چنان

«Kâbil, gördü ki, bir karga, gagasında ölü bir karga bulunduğu hâlde, sür'atle geldi.»

13743

از هوای آمد وشد او بفن
از پی تعلیم او را گورکن

«Havadan indi ve Kâbil'e ölü gömmeyi öğretmek için mezâr kazıcı oldu.»

13744

پس بچنگال از زمین انگیخت کرد
زود زاغ مرده را در گور کرد

«Gagası ve ayaklariyle yerden toprak kaldırdı ve açtığı çukura ölü kargayı çabucak gömdü.»

13745

دفن کردش پس بپوشیدش بخاک
زاغ از الهام حق بد علمناك

«Onu gömdü ve toprakla örttü. Çünki karga, Hakkın ilhâmiyle bilgi sahibi idi.»

13746

گفت قابیل آه شه بر عقل من
که بود زاغی زمن افزون بفن

«Kâbil dedi ki: Vay benim aklıma ki bir karga, ilim ve fen itibariyle benden yüksek bulunuyor.»

13747

عقل كل را گفت ما زاغ البصر

عقل جزئی می کند هرسو نظر

«Cenâb-ı Hak Akl-ı Kül için: (ماز غ البصر) dedi. Akl-ı cüz'î ise her tarafa bakar durur.»

Akl-ı Kül'den maksad Hz. Peygamber (S.A.V.) dir. Cenâb-ı Hak Necm sûresinde buyuruyor ki:

إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴿١٨﴾

Yâni : **«O** (gördüğü) **zaman Sidreyi bürüyordu onu bürümekte olan** (melekler veya Nûr-u İlâhî). (Peygamberin) **göz**(ü, gördüğünden) **ağmadı,** (onu) **aşmadı da. Andolsun ki o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür[84].»**

İşte Akl-ı Kül olan Rasûl-ü Ekrem (S.A.V.) noktayı maksûda bakmış, gözünü ondan ayırmamıştır. Akl-ı cüz'î ise noktay-ı maksûdu bulamadığı için her tarafa bakmaktan hâlî kalmaz.

13748

عقل مازغست نور خاصگان

عقل زاغ استاد گورِ مردگان

«Has kişilerin nûru, (mazagalbasar) aklıdır... Karga aklı ise ölülere mezar kazma üstâdı!»

Hz. Mevlâna (Mazağ) ile (Zağ) kelimeleri arasında lâtif bir cinas yapıyor. Ma'lumya cinas: Müteaddid mânâya delâlet eden lâfızları bir sözde birlikde kullanmaktır. İsmail Safa merhumun:

«Beklerim haftadabir nâme bu yaz,
Yazacaksan dediğim vechile yaz!»

---

(84) Sûrei Necm: 16-18

beytindeki (Yaz) kelimeleri gibi ki birincisi: Kışın mukabili olan sıcak mevsim, ikincisi de (tahrir et) demekdir.

(Mâzâğ) lafzı da meyl etmedi mânâsına olub (Zağ) ise farîside karga mefhumundadır. Arabçada ise meyl etti meâlini ifâde eder. Binâenaleyh bu beyitte hem cinas, hem de tezad san'atları vardır.

13749

جان که او دنبالهٔ زاغان پرد
زاغ او را سوی گورستان برد

«Karga arkasında uçan ruhu, nihâyet kabristana götürür!»

Arabcada meşhur meseldir: «Karga bir kavmin delili olursa, onları helâk yerine götürür.» Çünki karga leş yer. Helâk yerinde, meselâ muharebe mahallinde leşler bulunacağı, karga da oraya gideceği için, kendisine uyan kimseleri de oraya götürür.

13750

هین مرو اندر پی نفسی چوزاغ
کوبگورستان بردنی سوی باغ

«Aklını başına al da, karga gibi nefsin peşine düşme. Zira o, seni bağ tarafına değil, mezarlığa götürür.»

13751

گر روی رو در پی عنقای دل
سوی قاف ومسجد اقصای دل

«Eğer gideceksen gönül ankâsının izinde yürü. O, seni kalb demek olan Kaf dağı ile gönül Mescid-i Aksâsına götürür.»

13752

نو گیاهی هر دم از سودای تو
می دمد در مسجد اقصای تو

«Senin gönül Mescid-i Aksanda, türlü türlü düşüncelerinden, yeni yeni otlar biter.»

13753

تو سلیمان وار داد او بده

بی برازوی پای رد بروی مه

«Sen de, Süleyman gibi, onun hakkını ver. Ondan ilham al, üstüne red ayağıyla basıb geçme!»

13754

زانکه حال این زمین باثبات

باز گوید باتو انواع نبات

«Çünki bu sâbit zeminin hâlini onda biten türlü nebâtât sana söyler.»

13755

درزمین گر نیشکر ورخود نیست

ترجمان هرزمین نبت ویست

«Zeminde şeker kamışı, yahud sarı kamış bulunabilir. Her zeminin nebâtâtı onanın tercümanıdır.»

Yâni bir arazinin münbit olub olmadığı yetiştirdiği nebâtâttan belli olur.

13756

پس زمین دل که نبتش فکر بود

فکرها اسرار دل را وانمود

«Gönül tarlasının nebâtı da fikirdir ve bu fikirler, gönül esrârını gösterir.»

13757

گر سخن‌کش یابم اندر انجمن

صد هزاران گل بروید درچمن

«Eğer meclisde söz çekici - yâni bana söz söyletici - bir kimse bulursam, hakikat bağından yüz binlerce gül bitiririm.»

13758

ورسخنکش یابم آن دم زن بزد
می گریزد نکتها از دل چو دزد

«Eğer meclisde söz öldüren bir gidi bulursam, gönüldeki nükteler hırsız gibi kaçarlar.»

13759

جنبش هر کس بسوی جاذبست
جذب صادق نی چو جذب کاذبست

«Herkesin hareketi kendisini çeken ne yanda ise otaraftadır. Sadık olan çekiş yalancı çekiş gibi değildir.»

13760

میروی گه گمره و گه در رشد
رشته پیدا نی وآنکت می کشد

«Sen bâzan yolunu sapıtır, bâzan doğru yolda gidersin. Ne seni sürükleyen ip meydandadır, ne çeken kudret!»

وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

Yâni : **«Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet yapardı. Şu kadar ki O, kimi dilerse onu sapıklıkta bırakır, kimi de dilerse onu hidayete iletir. Yapageldiğiniz işlerden elbette mes'ul olacaksınız[85].»**

Ayet-i kerimesi muktezâsınca Allah, kulunun dalâleti ihtiyar edeceğini bilerek ona o yolu, yahud Hakkı ihtiyar edeceğini bilerek ona da bu yolu kolaylaştırır.

---

(85) Sûrei Nahl: 93

13761

اشتر کوری مهار تو امین

تو کشش می بین مهارت را مبین

«Sen kör bir deve gibisin, boynundaki yular seni çeker durur; Fakat Sen o yulara bakma, onu çeken Yed-i Kudrete bak!»

13762

گر شدی محسوس جذاب و مهار

پس نماندی این جهان دار الغرار

«Eğer yularla birlikte çeken de görünseydi senin için bu Âlem aldanma yurdu olmazdı.»

Yâni, kazâ ve kaderin sırrı zuhûra gelir, fâil-i hakîkî meydâna çıkar ve bütün vasıtalar aradan kalkardı.

13763

گبر دیدی کو پی سگ می رود

سخرهٔ دیو ستنبه می شود

«Bir mecusî bir köpeğin ardınca gittiğini ve büyük şeytanın maskarası olduğunu görseydi.»

13764

در پی او کی شدی مانند خیز

پای خود را واکشیدی گبر تیز

«O nefis köpeğinin arkasından ahlâksız bir şahıs gibi nasıl giderdi? Gitmezdi ve o mecusî, nefse tâbi oluşundan çabucak ayağını çekerdi.»

13765

گاو گر واقف ز قصابان بدی

کی پی ایشان بدان دکان بدی

«Sığır eğer kasabların kendisini keseceğini bilseydi onların arkasına düşüb de kasab dükkânına gidermiydi?»

13766

یا بخوردی از کف ایشان سبوس
یا بدادی شیرشان از چاپلوس

«Kezâ, onların elinden nasıl kepek yer ve onların yaltaklanmaları ve kendisini okşar gibi görünmeleri ile onlara süt verirmi idi?»

13767

ور بخوردی کی علف هضمش شدی
گر ز مقصود علف واقف بدی

«Sığır kendisine ot verilmekden maksadın, kendisini semirtmek olduğunu bilseydi verilen otu yermi idi?»

13768

پس ستون این جهان خود غفلتست
چیست دولت کین دوادو باللتست

«Bu Dünyanın direği hakikaten gaflettir. Devlet nedir? (Dev) ile (Let) den ibarettir.»

(Dev) Devîden masdarından müştak olub koşma mânâsınadır. (Let) ise dayak demektir. Binaenaleyh devlet denilen şey: Koşmak ve dayak mânâsına gelir.

13769

اولش دودو بآخرلت بخور
جز درین ویرانه نبود مرك خر

«Dünya devletinin evveli koşub didinme, sonu dayak yemedir. Bu harâbede devlet sahibi için merkeb gibi ölmekden başka birşey yoktur.»

13770

تو بجد کاری که بگرفتی بدست
عیبش این دم بر تو پوسیده شود

«Sen, ciddiyyetle bir iş tutacak olursan onun ayıbı sana gizli kalır.»

13771

زان همی تانی بدادی تن بکار

که بپوشید از تو عیبش کردگار

«Allah onun aybını senden gizlediği için sen o işle meşgûl olabilirsin.»

13772

همچنان هر فکر که گرمی دران

عیب آن فکرت شدست از تو نهان

«Bunun gibi, harâretle müdâfaa ettiğin bir fikirdeki ayıb ve mahzur senden gizli kalmışdır.»

13773

بر تو گر پیدا شدی زو عیب و شین

زو رمیدی جانت بعد المشرقین

«Eğer ondaki ayıb sana aşikâr olsaydı, ruhun ondan ürker ve şark ile garbın arası kadar ondan uzaklaşırdı.»

13774

حال کآخر زو پشیمان می شوی

گر بود این حالت اول کی دوی

«Bir hâl ki, sonunda pişman olacaksın. O pişmanlık başlangıçta olsaydı onun peşinde nasıl koşardın?»

13775

پس بپوشید اول آن بر جان ما

تا کنیم آن کار بر وفق قضا

«O işi (Kazâ)ya uygun sûrette işlemekliğimiz için Hak, onun aybını bizim ruhumuzdan gizledi.»

13776

چون قضا آورد حکم خود پدید
چشم واشد تا پشیمانی رسید

«Kazâ-yi İlâhî hükmünü meydana getirince göz açılır ve o işten pişmanlık duyulur.»

13777

این پشیمانی قضای دیگرست
این پشیمانی بهل حق را پرست

«Bu pişmanlık da (Kaza)nın başka bir hükmüdür. Onu bırak da sen Hakka perestiş et.»

13778

ورکنی عادت پشیمان خورشوی
زین پشیمانی پشیمانتر شوی

«Eğer pişmanlığı kendine âdet edecek olursan boyuna pişman olur durur, nihayet bu pişmanlığa daha ziyâde pişman olursun.»

13779

نیم عمرت در پریشانی رود
نیم عمرت در پشیمانی رود

«Ömrünün yarısı perişanlıkla, yarısı da pişmanlıkla geçer gider.»

13780

ترك این فکر وپشیمانی بگو
حال ویار وکار نیکو ترجو

«Bu fikri, bu pişmanlığı bırak da, daha iyi bir hâl ve daha iyi bir dost ve iş ara!»

13781

ور نداری کار نیکوتر بدست

پس پشیمانیت بر فوت چه است

«Eğer elinde daha iyi bir iş yoksa pişmanlığın neden dolayıdır?»

Yâni: Neyi sarfettin de pışman oluyorsun?

13782

گرهمی دانی ره نیکو پرست

ور ندانی چون بدانی کین بدست

«Eğer biliyorsan doğru yol, Allaha ibadet etmektir. Bilmiyorsan, gittiğin yolun kötü olduğunu nasıl biliyorsun?»

13783

بد ندانی تا ندانی نیك را

ضدرا ازضد توان دید ای فتی

«İyiyi bilmeyince kötüyü bilemezsin ey yiğit; zıd, zıddıyle bilinir.»

13784

چون زترك فكر این عاجز شدی

ازگناه آنگاه هم عاجز بدی

«Bu kötü fikrin terkinden âciz olursan. günahdan da o vakit âciz kalırsın.»

Meselâ kötü bir fikirde bulunur, onu düşünüb durursun; hatırından çıkarmaya muktedir olamazsan, o fikri fi'le getirmekden ve ondan dolayı günaha girmekden de âciz kalırsın.

13785

چون بدی عاجز پشیمانی زچیست

عاجزرا بازجو کز جذب کیست

«Madem ki âciz kaldın, pişmanlık nedendir? O âcizlik, kimin takdiriyle, onu ara!»

Şübhesiz ki o da Kaza'nın bir hükmüdür.

(Câmi'-i sagir) de Abdullah b. Mes'ud (R.A.) den rivâyet ediliyor ki Resulullah (S.A.V.): **«Mâlumun olsun, sana (Lâ havle velâ kuvvete illâ Billâh)ın mânâsını haber vereyim: Allah'a isyândan, Allah'ın hıfziyle kurtulunur; Allah'ın tâatine de Allah'ın yardımiyle muvaffak olunur, demekdir. Bunu Cebrâil böylece haber vermişdir»** buyurmuştur.

13786

عاجزى بى قادرى اندر جهان

كس نديد ست ونباشد اين بدان

«Alemde bir Kaadir olmadıkça, hiç kimse ne bir acizi görmüştür, ne de böyle bir şey olur. Bunu böyle bil!»

Yâni: Sen günahlardan çekinemiyorsun. Onları işlediğine nadim olmakla beraber tevbe ve tevbede sebat edemiyorsun; demek ki âcizsin. Şu hâl, seni acze düşüren bir Kâdir bulunduğunu isbat eder.

13787

همچنين هر آرزو كه مى برى

تو زعيب آن حجابى اندرى

«Böylece arzu ettiğin her fiilin aybından bîhabersin, o sana örtülüdür.»

13788

ورنمودى علت آن آرزو

خود رميدى جان توزان آرزو

«Eğer o arzunun ayıp ve noksanı sana görünmüş olsaydı; ruhun o arzudan ürker ve kaçardı.»

13789

گرنمودى عيب آن كار اوترا

كس نبردى كش كشان آن سوترا

«Eğer Allah sana o işin aybını ve zararını göstermiş olaydı, hiçbir kimse seni sürükleye sürükleye o tarafa götüremezdi.»

13790

وان دگر کاری کز وهستی نفور

زان بودکه عیبش آمد در ظهور

«Başka bir işten nefret edişinin sebebi: O işin aybının zâhir olmasıdır.»

Hz. Pîr buraya gelince Cenâb-ı Hakka bir münacâta başlıyor da diyor ki:

13791

ای خدای رازدان وخوش سخن

عیب کار بد زماپنهان مکن

«Ey her sırra vâkıf ve kelâmı lâtif olan Allah; kötü bir işin aybını bizden gizleme.»

13792

عیب کار نیك را منما بما

تانگردیم از روش سرد وهبا

«İyi bir ameli de bize ayıb olarak gösterme ki onu işlemekden soğumayalım.»

Bundan dolayi Resul-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: **«Bâtılı da bize bâtıl olarak göster ve bizi ondan sakındır»** diye dua ederdi.

13793

هم بران عادت سلیمان سنی

رفت در مسجد میان روشنی

«Âlî olan Hz. Süleyman, âdeti üzere sabah aydınlığında mescide gitti.»

13794

قاعدهٔ هر روز رامی جست شاه

که ببیند مسجداندر نوگیاه

«Hem peygamber, hem şah olan Süleyman, her günki âdeti vechile yeni bir ot görmek için Mescid-i Aksâ'ya girdi.»

13795

دل ببیند سر بدان چشم سِر
آن حشایش که شد از عامه خَفی

«Gönül, halktan gizli kalan o otları, gizlice can gözü ile görür, tanır.»

Hz. Mevlâna burada bahse müteallik yeni bir hikâye nakline başlıyor:

«SÔFÎ'NİN, GÜL BAHÇESİNDE, BAŞINI DİZİNE DAYAYIP MÜRAKABEYE DALMASI ARKADAŞLARININ ONA: BAŞINI KALDIR DA BAHÇEDEKİ ÇİÇEKLERİ, KUŞLARI VE RAHMET-İ İLÂHİYYE ÂSÂRINI GÖR DEMELERİ»

13796

صوفیٔ درباغ از بهر کشاد
صوفیانه روی بر زانو نهاد

«Bir sôfî neş'elenip, açılmak için gittiği bir bahçede, yüzünü dizine koymuş, sôfîcesine mürâkabeye varmıştı.»

13797

پس فرورفت او بخود اندر نُغول
شد ملول از صورت خوابش فضول

«O sôfî mürâkabe esnâsında derinlere dalmıştı; fodulun biri de onun uyur gibi hâlinden canı sıkıldı.»

Ve dedi ki:

13798

که چه خسپی آخر اندر رزنگر
این درختان بین وآثار خضر

«Ne uyuyorsun? Gözünü aç da üzüm çubuklarına, çiçek açmış ağaçlara ve yeşermiş çimenlere bak!»

13799

امر حق بشنو که گفتست انظروا
سوی این آثار رحمت آر رو

«Cenab-ı Hakkın emrini dinle ki (فانظر الى آثار رحمة الله), Yâni: şu rahmet eserlerine nazar et buyurmuştur.»

Sûre-i Rum'daki şu âyete işarettir:

فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰىۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٥٠﴾

Yâni : **«Şimdi bak Allah'ın rahmet eserlerine: Arzı, ölümünün ardından, nasıl diriltiyor. Şüphe yokki O, ölüleri de herhalde** (tekrar) **dirilticidir. O, her şeye hakkıyle kaadirdir[86].»**

O müteriz fodul'un anlayışına göre (Rahmet) den maksad: Bahar yağmuru, âsârı da: onun vasıtasiyle nebâtâtın yeşermesidir. Fakat, İlâhi Rahmetin âsârından muradın ne olduğunu beyan için cenabı Pîr, sôfî lisânından diyor ki:

13800

گفت آثارش دلست ای بو الهوس
آن برون آثار آثارست وبس

«Sôfî dedi ki: Ey heveskâr adam, Rahmet-i İlâhiyyenin âsârı gönüldür. Hariçdekiler ise ancak âsârın âsârıdır.»

13801

باغها وسبزها در عین جان
بر برون عکسش چو در آب روان

«Ruhda öyle bağlar ve yeşillikler vardır ki hariçdeki akisleri, akarsuda görülen akisler gibidir.»

---

(86) Sûrei Rum: 50

Meselâ ağaçlar arasında bir dere akıb gider. Onun berrak suyunda iki tarafdaki ağaçların akisleri görülür. Fakat:

13802

آن خيال باغ باشد اندر آب
كو كند از لطف آن آب اضطراب

«Su içinde görülen o ağaçlar, suya akseden hayalî bir bağdır; Suyun letâfet ve cereyânından hareket eder gibi görülür.»

13803

باغها وميوه ها اندر دلست
عكس لطف آن برين آب وگلست

«Asıl bahçeler ve meyveler Gönüldedir de, onların lâtif akisleri, bu su ve çamur âlemindedir.»

13804

گر نبودی عكس آن سرو وسرور
پس نخواندی ايزدش دار الغرور

«Eğer bu âlemdekiler, gönül âlemindeki o neş'e selvisinin aksi olmasaydı, Cenâb-ı Hak bu hayâl âlemine (aldanış yeri) demezdi.»

Sûre-i Âli İmran'daki:

كُلُّ نَفْسٍ
ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا
الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

Yâni : **«Her can ölümü tadıcıdır. Ecirleriniz** (yaptıklarınızın karşılıkları) **muhakkak kıyamet günü tastamam verilecektir.** (O vakit) **kim o**

ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulursa artık o, muhakkak muradına ermiş olur. (Bu) dünya hayatı aldanma metâından başka (bir şey) değildir[87].»

âyetine işarettir.

13805

این غرور آنست یعنی این خیال
هست از عکس دل وجان رجال

«Bu aldanış, Hak Erlerinin kalb ve ruhundan akseden bu hayali hakikat zannetmekden ileri gelir.»

13806

جمله مغروران برین عکس آمده
بر گمانی کین بود جنت کده

«Bütün aldanmış olanlar, Cennet budur sanarak, bu aks'e gelmişlerdir.»

13807

می گریزند از اصول باغها
بر خیالی می کنند آن لاغها

«Asıl bağ ve bahçelerden - yâni evliyaullah'dan - kaçarlar da, o hayâle meyl ve arzu gösterirler.»

13808

چونکه خواب غفلت آید شان بسر
راست بینند وچه سودست آن نظر

«Birgün gaflet uykusu nihâyet bulur, gözleri açılıp hakîkati görürler, fakat son nefeste o görüşün ne faydası olur?»

---

(87) Sûrei Âli İmran: 185

13809

پس بگورستان غریو افتاده واه
تا قیامت زین غلط واحسرتاه

«Bu yanlış görüş dolayisiyle, öyle görenlerden, kabristanda Kıyâmete kadar (Vâhasretâ) feryâdı duyulur.»

13810

ای خنك آنرا كه پیش ازمرك مرد
جان او از اصل این رز بوی برد

«Ne mutlu o kimseye ki ölümden evvel ölmüş; onun ruhu, bu bağın hakîkatinden koku almıştır.»

Burada tekrar, Süleyman (A.S.) ve Mescid-i Aksâ kıssasına avdet buyuruluyor:

«MESCİD-İ AKSÂ'NIN BİR KÖŞESİNDE KEÇİBOYNUZU AĞACININ ÇIKMASI VE SÜLEYMAN (A.S.) IN MAHZUN OLMASI»

13811

پس سلیمان دید اندر گوشهٔ
نو گیاهی رسته همچو خوشهٔ

«Derken, Süleyman (A.S.), bir köşede, başak şeklinde yeni bir nebâtın çıkmış olduğunu gördü.»

13812

دید پس نادر گیاهی سبزتر
می ربود آن سبزیش نور بصر

«Çok nadir ve ziyâde yeşil bir nebat idi bu... yeşilliği göz kamaştırıyordu.»

13813

پس سلامش کرد درحال آن حشیش
او جوابش گفت و بشکفت ازخوشیش

«O nebat, Süleyman (A.S.) a derhâl selâm verdi. O da mukâbelede bulunmakla beraber, otun güzelliğine şaştı kaldı.»

13814

گفت نامت چیست برگوی دهان
گفت خروبست نامم ای شاه جهان

«Adın nedir, ağızsız söyle - yâni mânen bildir - dedi. O da: Ey şah-ı Cihan adım (harrubdur) cevâbını verdi.»

Harrub: Keçiboynuzu dediğimiz ağaçdır.

13815

گفت اندر توچه خاصیت بود
گفت من رستم مکان ویران شود

«Süleyman; sende ne hâsıyyet vardır? diye sordu. O da: ben bir yerde çıkdığım zaman orası harâb olur dedi.»

Ve ilâve etti ki:

13816

من که خروبم خراب منزلم
هادم بنیاد این آب وگلم

«Ben harrub'um, bittiğim yer perîşan olur. Bu su ve çamur âleminin yıkıcısıyım.»

13817

پس سلیمان زمان دانست زود
که اجل آمد سفر خواهد نمود

«Bunun üzerine Hz. Süleyman, ecelinin geldiğini ve Âhirete sefer edeceğini çabucak anladı.»

13818

گفت تامن هستم این مسجد مقیم

در خلل ناید زآفات زمین

«Dedi ki: ben sağ oldukca bu mescide Dünya âfetlerinden biri uğra-
maz.»

13819

تا که من باشم وجود من بود

مسجد اقصی مخلخل کی شود

«Ben sağ oldukca, vücudum yaşadıkça Mescid-i Aksâ nasıl olur da yıkılır, perişan olur?»

13820

پس خراب مسجد ما بی گمان

بنود الا بعد مرگ ما بدان

«O hâlde, şüphe yok ki, mescidimiz, ancak bizim vefâtımızdan sonra harab olacakdır.»

Hz. Mevlânâ, bu kıssanın hissesini de beyân için diyor ki:

13821

مسجدست آن دل که جسمش ساجدست

یار بد خروب هرجا مسجد ست

«Bedenin secdegâhı olan mescid, gönüldür. Nerede mescid - yâni böyle bir gönül - varsa, kötü bir arkadaş onun harrubu, yâni harab oluş sebebidir.»

13822

یار بد چون رست در تو مهر او

هین ازو بگریز کم کن گفت و گو

«Sen de o kötü arkadaşın muhabbeti hasıl oldu mu, bilki bu, kalbinin harâbîsine sebebdir. Onun için ondan kaç ve onunla ülfet ve sohbet etme.»

Hadîs-i şerifte: **«Kötü bir refikden sakınınız»** buyurulmuşdur.

Mümtehine sûresinde :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ

إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ

Yani : **«Ey iman edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız** (olanlar)**ı dostlar edinmeyin.** (Kendileriyle aranızdaki) **sevgi yüzünden onlara** (peygamberin maksadını) **ulaştırırsınız** (değilmi)? **Halbuki onlar Hak'dan size gelene küfretmişlerdir[88].»** buyurulmuştur.

Bu sûrenin sebeb-i nüzulü şudur:

Hudeybiye musâlahası esnasında (Benî Bekir) denilen kabîle Kureyşin, (Benî Huzâa) da Resulullah Efendimizin himâyesine girmişti. Sonra Benî Bekir, Huzaîlerden birkaç kişiyi öldürmüş, bu hususta Kureyşîlerden yardım görmüştü. Peygamberimizin, himâyesinde bulunanlara edilen tecâvüze Kureyşîler de yardım ettiklerinden muâhedeyi bozmuş oldular, Benî Bekir'i himâyelerinden çıkarmadılar. Bunun üzerine Aleyhissalât Efendimiz Mekke'nin fethine azm etti, fakat müdâfâaya kalkışılıb beynide kan dökülmemek için hareketini gayet gizli tuttu. O esnâda Mekke câriyelerinden (Sare) isminde biri, Medine'ye gelmiş, kendisine epeyce yardımda bulunulmuştu. Ashab-ı kiramdan ve Bedir gâzilerinden Hâtıb b. Ebi Beltea, Mekkelilere hitaben bir mektub yazdı. Resul-i Ekrem'in Mekke üzerine yürüyeceğini bildirdi ve bu mektubu Mekke'ye avdet eden Sâre ile gönderdi.

Aleyhissalât Efendimiz, vahyen haber aldı ve Hz. Ali ile Mikdad'ı kadının arkasından yolladı. Gidenler, Sâre'ye yetiştiler ve mektubu alub getirdiler. Mektub Huzur-u Nebevîde açıldı ve Hâtıb tarafından gönderildiği anlaşıldı. Sallallahu Aleyhi ve Sellem Hazretleri Hâtıb'a bu işi niçin yaptığını sordu. O da:

«Ya Resûlallah; Vallâhül'azîm irtidad etmedim. Mekke'de çoluğum çocuğum var, bakacak kimseleri de yok. Kureyşîler, üzerlerine edilecek hareketi öğrensinler de bunu bir iyilik telakkî ederek âileme yardımda bulunsunlar diye yazdım» cevâbını vermesi üzerine, taraf-ı risâletten af olundu. O münâsebetle bu âyet-i kerime nâzil oldu.

---

(88) Sûrei Mümtehine: 1

13823

برکن از بخش که گر سر برزند
مرترا ومسجد ترا بر کند

«Öyle kötü bir dostun muhabbetini kalbinden çıkar ve kökünden sök. Zirâ, yetişib büyüyecek olursa seni de, mescidini de yıkar.»

13824

عاشقا خروب تو آمد کژی
همچو طفلان سوی کژ چون میغژی

«Ey âşık; eğrilik, senin harrubundur. Çocuklar gibi emekleyerek eğrilik tarafına neden gidiyorsun?»

13825

خویش مجرم دان ومجرم گو مترس
تا نه دزدد از توآن استاد درس

«Kendini mücrim bil, korkma ve kabahatli olduğunu söyle ki üstadın senden dersini kesmesin.»

Buradaki üstaddan maksad Cenâb-ı Hak'dır.

«Cürmünü mûterif ol, tâate mağrur olma
Ki şifâhane-i hikmette sakîm isterler.»

13826

چون بگویی جاهلم تعلیم ده
اینچنین انصاف از ناموس به

«Ben cahilim, beni okut ve öğret demek ve insaf göstermek, cahilâne bir hamiyet'e kapılıp cehlini îtiraf etmemekten iyidir.»

13827

از پدر آموز ای روشن جبین
ربنا گفت وظلمنا پیش از ین

«Ey yüzü nurlu çocuk! büyük babandan - yâni Hz. Âdem'den - öğren ki o (Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik) demişti.»

13828

نی بهانه کرد ونی تز ویر ساخت
نی لوای مکر وحیلت بر فراخت

«Zellesi için, ne bir behâne, ne bir tezvir yaptı, ne de mekr ve hile bayrağını kaldırdı.»

Yâni Şeytan gibi isyanını Cenâb-ı Hakka isnad etmek sûretiyle mekr ve hîleye kalkışmadı.

13829

باز آن ابلیس بحث آغاز کرد
که بدم من سرخ رو کردیم زرد

«Lâkin İblis, Allah ile mübâhaseye kalkıştı ve dedi ki: Benzim kırmızı idi, sen sararttın.»

Yâni, güzel bir mahluk idim, sen beni çirkin bir mahluk haline getirdin.»

13830

رنك رنك تست وصباغم تو یی
اصل جرم وآفت وداغم تو یی

«Renk senin boyadığın renkdir, çünki boyacın sensin. Çürmümün âfeti ve dağı sendendir.»

13831

هین بخوان رب بما اغویتنی
تانگردی جبری وکژکم تنی

«Ey sâlik; (رب بما اغویتنی) Âyetini oku da cebrî ve küstah olma!»

13832

بر درخت جبرتا کی بر جهی
اختیار خویشرا یك سو نهی

«Ne vakte kadar cebir ağacına tırmanacak ve kendi ihtiyârını bir tarafa bırakacaksın?»

13833

همچوآن ابلیس وذریات او
باخدا در جنك واندر گفت وگو

«O Şeytan ve onun zürriyyâtı gibi ne zamana kadar Allah ile mübâhase ve mücâdelede bulunacaksın?»

13834

چون بود اکاه باچندین خوشی
که تو در عصیان همی دامن کشی

«Bukadar hoşluk ve lezzetle yapdığın menhiyyatta nasıl cebir olur? Sen onları eteklerini toplar ve şevkle işlersin.»

13835

آنچنان خوش کس رود درمکرهی
که چنان رقصان رود درمکرهی

«Bir kimse kötü amellere, cebirle ve hem de bukadar hoşlukla, oynaya oynaya gider mi?»

13836

بیست مرده جنگ میکردی دران
کت همی دادند پند آن دیگران

«Sana başkaları öğüt verdikçe o işin iyiliğini söyler, belki, bu hususta yirmi muharibe karşı ayak direrdin.»

Ve derdin ki:

13837

کت صواب اینست وراه اینست وبس
که زند طعنه مراجز هیچ کس

«Doğru yol ancak budur. Bu hususda nâkeslerden (alçaklardan) başkası bana tâ'n etmez.»

13838

کی چنین گوید کسی کو مکره است
چون چنین جنگد کسی کوبی رهست

«Cebir altında ve mecbûr olan kimse nasıl böyle söyler? Yolsuz bir şahıs nasıl böyle uğraşır?»

13839

هرچه نفست خواست داری اختیار
هرچه عقلت خواری داری اضطرار

«Nefsinin istediği şeylerde ihtiyarın ve iraden var, aklının dilediği şeylerde ise muztar ve mecbûr görünürsün.»

13840

داند اوکه نیك بخت ومردمست
زیرکی ز ابلیس وعشق از آدمست

«İyi talihli ve insan olan kimse bilir ki zekâ şeytandan, aşk ve übûdiyyet Âdem'dendir.»

13841

زیرکی سباحی آمد در بحار
کم رهد غرقست اوپایان کار

«Şeytanî bir zekâ, denizlerde yüzmek gibidir. Koca bir ummanda yüzen kimsenin kurtulması nâdirdir. Nihayet batar ve boğulur.»

13842

هل سباحت را رها کن کبر و کین
نیست جیحون نیست جو دریاست این

«Yüzgeçliği bırak, kibri ve kîni terk et. Yüzmeye kalkıştığın nehir ve dere değil, denizdir.»

13843

وانگهان دریای ژرف و بی پناه
در دباید هفت دریا را چوکاه

«Ondan sonra o deniz, öylesine derin ve sığınılacak yeri olmayan, uçsuz bucaksız bir deniz ki, yedi denizi saman çöpü gibi kapar ve mahv eder.»

Biri Hz. Ali (K.V.) ye kazâ ve kader sırrından sormuş, şah-ı velâyet hazretleri de: **«O bahis, derin bir denizdir, içine girme»** buyurmuştur.

Evet. Zekâsına güvenip de o ummanda yüzmeye kalkışanlar, (Cebrî) lik ve (Kaderî)lik gibi meselelerle uğraşanlar nihâyet o denizin dibini boylarlar. Oradan kurtulmak için aşka sarılmak gerektir.

13844

عشق چون کشتی بود بهر خواص
کم بود آفت بود اغلب خلاص

«Aşk-ı İlâhî, ümmetin seçkinleri için bir gemi gibidir ki, içinde bulunanların âfetzede olması nâdir ve kurtulması gâlib ihtimaldir.»

Hadîs-i şerifte: **«Benim şeriâtim bir gemiye benzer; ona tutunan, necat bulur, ondan ayrılan ise boğulur»** buyurulmuştur.

13845

زیرکی بفروش وحیرانی بخر
زیرکی ظنست وحیرانی نظر

«Aklı, zekâyı sat da hayranlığı satın al... Çünki: Zekâ, zandan ibarettir, hayret ise bizzat nazar ve müşahededen hâsıl olur.»

13846

عقل قربان کن به پیش مصطفی
حسبی الله گوکه اللهم کفی

«Aklını, Hz. Mustafâ (S.A.V.) nın huzurunda kurban et ve: (Hasbi-yallah), Yâni (Allah bana kifâyet eder) de.»

13847

همچو کنعان سر ز کشتی وا مکش
که غرورش داد نفس زیرکش

«Nuh (A.S.) ın îman etmeyen oğlu Kenan gibi gemiye girmekten kaçınma. Zekî olan nefsi: dağa çıkar, kurtulursun, su oraya çıkamaz, diye Onu aldatmıştı.»

Evet. Hz. Nuh onu gemiye çağırmıştı da:

قَالَ
سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ
اللّٰهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

Yâni : **«O, dedi ki: "Bir dağa sığınırım, o beni sudan korur"** (Nuh da şöyle) **dedi: "Bu gün Allah'ın emrinden, esirgeyen kendinden başka, hiç bir koruyucu yoktur". İkisinin arasına dalga girdi, o da boğulanlardan oldu[89].»**

13848

چون رمی از منتش ای بی رشد
که خداهم منت اوی کشد

«Ey Kenan gibi olan sapık; Nuh gibi olan (İnsan-ı kâmil)in minnetdarlığından nasıl çekiniyorsun? Allah bile onun minnetini çekmekte...»

Yâni, taat ve ibâdetine şükreder ki Zât-ı Akdes-i İlâhî şekûrdur.

---

(89) Sûrei Hud: 43

Hasan Basrî Hz. leri şöyle bir hadis rivayet etmiştir: **«Kıyâmet gününde bir kul, Huzûr-u İlâhiye getirilecek. Dünyâda bir kimsenin diğer birinden özür dilediği gibi, Cenâb-ı Hak da îtiraz edecek ve diyecek ki: İzzim, Celâlim hakkı için senden Dünyayı, indimde hakîr olduğu için esirgemedim, lâkin sana keremler ve fazîletler hazırladığımdan dolayi vermedim. Şu saflar arasında dolaş, benim rızâmı taleb kasdiyle seni Dünyada yedirmiş ve giydirmiş kim varsa elinden tut, o senindir.»** Kerem-i Rabbanîye dikkat edildi mi? Bir kuluna Dünyada rızkını veriyor, Âhirette ise, az vermiştim diye özür diliyor.

13849

چون نباشد منتش بر جان ما
چونکه شکر ومنتش گوید خدا

«Allah, şükür ve minnetini söyleyince, bizim gibiler ona nasıl minnettâr olmaz?»

13850

توچه دانی ای غبار پر حسد
منت اورا خدا خودمی کشد

«Ey hasedle dolu kimse! Sen İnsan-ı kâmil'e minnettar olmasını ne bilirsin? Allah bile onun minnetini çekmektedir.»

13851

کاشکی کو آشنا ناموختی
تاطمع در نوح وکشتی دوختی

«Keşke o Kenan yüzme öğrenmemiş olsaydı da, Nuh'a ve gemisine minnet etse ve gözünü dikseydi.»

13852

کاشکی چون طفل اوجاهل بدی
تا چو طفلان چنگك در مادر زدی

«Keşke O küçük çocuklar gibi cahil olsaydı da, onların analarının eteklerini yakaladıkları gibi, Kenan da babasının lutuf ve keremine sığınsa idi.»

13853

یا بعلم نقل کم بودی ملی
علم وحی حق ربودی از ولی

«Yâhud da naklî ilimlerle az dolmuş - yâni öğrenmemiş ve ona mağrur olmamış - bulunsaydı da bir velîden (Vahy-i Hak) ilmini kapsaydı.»

İmam-ı Gazalî pencere önünde Kur'an okuyormuş, birâderi Şeyh Ahmed Gazalî'nin gelmekde olduğunu ve sonra döndüğünü görmüş. Arkasından koşmuş, almış, eve getirmiş:

— Birâder geliyorken niye döndün? diye sormuş. O da:

— Kur'an okuyordun, memnun oldum. Sonra kan deryasında yüzmeye başladın, onun için döndüm cevabını vermiş. Meğer Hz. İmam o esnada hayz meseleleriyle zihnen meşgul olmaya başlamış.

Gazâli, birâderinin bu keşfe ne vasıta ile nâil olduğunu sormuş ve (Tarikat-i sofiyyeye intisab ile) cevâbını almış ve kendisi de o tarika girmiş.

İşte naklî ilimden maksad: Hayz, nifas mes'eleleri gibi bilgiler, (İlm-i Vahy-i Hak)dan murad da Ahmed Gazalî'nin keşfi gibi İlhâm-ı İlâhî ile öğrenilen şeylerdir.

13854

ما چنین نوری چو پیش آری کتاب
جان وحی آسای تو آرد عتاب

«Böyle bir nura karşı önüne kitab alıb onunla meşgul olursan, ilhama mazhar olmuş ruhun seni azarlar.»

13855

چون تیمم با وجود آب دان
علم نقلی با دم قطب زمان

«Zamânın kutbu olan (İnsân-ı Kâmil)in kelâmına karşı naklî ilmi, su varken teyemmüm etmek gibi bil.»

Mâlumya, su varken teyemmüm caiz olmaz ve onunla namaz kılınmaz. İşte âlim, ârif ve mülhem olan (İnsan-ı Kamil)in kelâmı yanında, kitabların münderecatı böyle kalır.

13856

خویش ابله کن تبع می رو سپس

رستگی زین ابلهی یابی وبس

«Ey sâlik; kendini ebleh kıl ve bir (İnsân-ı kâmil)e tâbî olub, onun izinde yürü. Kurtulmayı ancak bu eblehliğin sâyesinde bulursun.»

(Elbeh) kelimesi sâdedil demekdir. Dünyadan ziyâde Âhirete aklı eren, umûr-u Uhreviyye ile meşgul olan kimsedir.

«Cennet ehlinin çoğu ebleh ve sadedil olanlardır» Hadîs-i şerifinde zikr olunan kimselerdir.

13857

زیرکی چون باد کبر انگیز تست

ابلهی شو تا بماند دل درست

«Akıl ve zekâ sende kibir ve gurur peydâ eden bir hevâdır. Ebleh ol ki kalbin dürüst ve müstekim olarak kalsın.»

Fakat :

13858

ابلهی نی کو بمسخرگی دوتوست

ابلهی کو واله وحیران هوست

«Yalnız abdallığından dolayı maskaralığın katmerlisine düşen adamın eblehliği değil dediğim... Bu eblehlik Allah'ın hayranı olmak ve Ona karşı hayrete düşmektir.»

13859

ابلهانند آن زنان دست بر

از کف ابله وزرخ یوسف نذر

«Ellerini kesmiş olan Mısır kadınları ebleh idiler. Yusuf (A.S.) ın cemâline karşı hayret dolayisiyle şaşkınlıklarından avuçlarını kestiler.»

Mısır'ın bâzı kibar kadınları: «Zelîha, kölesine âşık olmuş» diye onu ayıplamışlardı. Zelîha onları dâvet etti. İkram olarak önlerine meyve tepsileri koydu, ellerine birer bıçak verdi. Onlar meyveleri soyarlarken Ze-

lîha Hz. Yusuf'a: «Çık da kadınlara görün» dedi. Bu husus Sûre-i Yûsuf'da şöyle beyân edilir.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً
وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكّيناً وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا
رَاَيْنَهُ اَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا
بَشَراً اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ۞ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِى لُمْتُنَّنِى فِيهِ

Yâni : «**Vaktâki** (Züleyhâ) **onların gizliden gizliye yaptıkları dedikoduları işitti, kendilerine** (da'vetçi) **yolladı, onlar için** (rahatça) **yaslanacak bir yer** (bir de sofra) **hazırladı, onlardan her birine birer bıçak verdi.** (Yusuf'a): "**Çık karşılarına" dedi; Şimdi onlar bunu görünce kendisini büyük bir varlık olarak tanıdılar,** (hayranlıklarından) **ellerini kestiler ve dediler ki: "Allahı tenzîh ederiz. Bu, bir beşer değildir. Bu çok şerefli bir melekten başkası değildir".** (Züleyha) **dedi: "İşte beni kendisi hakkında ayıpladığınız şu gördüğünüz** (zat)**dır."**[90]»

İşte kadınların şu hâli müşâhede neticesinde düşülen bir hayrettir, yoksa alıklık değildir.

13860

عقل را قربان کن اندر عشق دوست
عقلها باری ازان سویست کوست

«Dostun aşkında aklı kurban et. Çünki akıllar, taraf-ı İlâhîden, bir yük altındadır.»

Aşk, mâkûlâttan değildir. Bu sebeble akıl onu idrak edememekte ve yük altında kalmış gibi olmaktadır.

---

(90) Sûrei Yusuf: 31-32

13861

عقلها آن سو فرستاده عمول

مانده این سو که نه معشوقست گول

«Akıllı olanlar, akıllarını Taraf-ı İlâhîye göndermişler - yâni onu Aşk-ı İlâhî ile kurban eylemişlerdir - Ahmak olanlar ise, - sevgili olmadıklarınrından - bu tarafta kalmışlardır.»

Bu sebeble, akıllarını Dünya işlerine sarf etmişlerdir.

13862

زین سر از حیرت گر این عقلت رود

هرسرمویت سر و عقلی شود

«Eğer hayret'e düşer de, aklın başından giderse; başındaki hersaç bir baş ve bir akıl olur.»

13863

نیست آن سو رنج فکرت بر دماغ

که دماغ وعقل روید دشت وباغ

«O tarafta dimağ için bir düşünce zahmeti yoktur... Çünki, Orada, her ova, her bahçe akıl ve dimağ yetiştirir.»

Yâni Dünya tarafında bir şeyle fazla meşgul olunsa dimağ yorulur, zihin anlamaz olur. Lâkin taraf-ı ilâhînin kırı ve bağı dimağ ve akıl yetiştirdiği için o tarafın tezekkür ve tefekkürü dimağı yormaz.

13864

سوی دشت از دشت نکته بشنوی

سوی باغ آیی شود نخلت روی

«Taraf-ı İlâhî ovalarından nükteler işitirsin; o tarafın bağına gelirsen vücudun fidânı sulanır ve tarâvet bulur.»

13865

اندرین ره ترك كن طاق وطرنب
تا قلاوزت نجنبد تو مجنب

«Bu yolda nam ve nişanı bırak, kılavuzun kımıldamayınca sen de kımıldama!»

Kılavuz kımıldanmadan kımıldanmamak, mürşid-i kâmile tamamiyle tâbi olmak tavsiyesidir.

13866

هركه اوبی سر بجنبددم بود
جنبشش چون جنبش كژدم بود

«Bir kimse başsız kımıldanırsa o kuyruk olur. Onun kımıldanması akrebin hareketine benzer.»

13867

كژ رو وشبكور وزشت وزهرناك
پیشهٔ اوخستن اجسام پاك

«O akreb çarpık gider; gece görmez, çirkindir ve zehirlidir. San'atı ise pak olan cisimleri sokmakdır.»

13868

سربكوب آنراكه سرش این بود
خلق وخوی مستمرش این بود

«O akrebin başını ez. Onun sırrı ve daimî huy ve tabiati böyle insan sokmaktır.»

13869

خود صلاح اوست آن سركوفتن
تا رهد جان ریزه اش زان شوم تن

«Onun başının ezilmesi, salâhına hizmet eder. Onun can kırıntısı - yâni tam bir can demeye lâyık olmayan ruhu - o uğursuz cesedinden kurtulmuş olur.»

13870

واستان از دست دیوانه سلاح
تاز تو راضی شود عدل وصلاح

«Delinin elinde bulunan silahı al da adâlet ve sulh ehli senden râzı olsun.»

Çünki: Silâh, delinin elinde kalırsa onunla ya kendisini vurur, yahud başkalarını öldürür.

13871

چون سلاحش هست وعقلش نی بنند
دست اورا ورنه صد آرد گزند

«Silâhı olan ve fakat aklı bulunmayanın elini bağla. Yoksa o silâhlı deli, yüzlerce zarar îkâ eyler.»

İnsanın nefs-i emmâresi de böyledir. O da silâhlı bir delidir ki akıl ve şuuru yoktur. Riyâzet ve mücâhede ile onun eli ve kolu bağlanmayacak olursa hem sahibini, hem de başkalarını yaralar, hattâ öldürür.

«SOYSUZ VE ALÇAK BİR KİMSEDE İLİM, MAL VE MANSIB HUSÛLE GELMESİ, EŞKİYÂ ELİNE KILIÇ GEÇMESİ GİBİ ONU RÜSVAY EDER»

13872

بدگهررا علم وفن آموختن
دادن تیغی بدست را هزن

«Alçak bir herife ilim ve fen öğretmek, yol kesen bir şakînin eline kılıç vermek gibidir.»

Evet; bu sebeple «Hikmeti, ehli olmayana vermeyin, ona zulm etmiş olursunuz» denilmiştir.

13873

تيغ دادن در كف زنكئ مست
به كه آيد علم ناكس را بدست

«Sarhoş bir sipâhînin eline kılıç vermek, insan olmayan bir şahsa ilim öğretmekden ehven kalır.»

13874

علم ومال ومنصب وجاه وقران
فتنه آمد در كف بد كوهران

«Alçakların elinde ilim, mal, mevki ve hüküm, halk için fitne olur.»

Abbasîlerden halife (Mu'tasım Billâh)ın Başkadısı mûtezile mezhebinde idi. Halkı kendi mezhebine sokmak için, ortaya bazı meseleler atmış ve bunlarla ilgili olarak, ehl-i sünnet ulemâsından bir çoğuna, husûsiyle (İmam Ahmed b. Hanbel) (R.A.) gibi pek muhterem bir müctehide türlü türlü ezâ ve cefâ ettirmişti. İşte böyle birinin ilim öğrenmiş olması, ehl-i İslâm için müdhiş bir fitne olmuştu.

13875

پس غزا زين فرض شد برمؤمنان
تا ستانند از كف مجنون سنان

«Gazâ, delilerin elindeki kılıçları almak için mü'minlere farz olmuştur.»

Çünki :

13876

جان او مجنون تنش شمشيراو
واستان شمشيررا زان زشت خو

«Bunların canı delidir, cesedi de elindeki kılıçdır. Binâenaleyh o çirkin huylu delilerin elinden kılıçlarını al!»

13877

آنچه منصب میکند با جاهلان

از فضیحت کی کند صد ارسلان

«Mevkî ve memûriyyetin cahiller elinde iken yaptığı rezâlet ve vahşeti yüz arslan yapamaz.»

Bir arslan bir kişiyi paralayacak olursa karnı doyduğu için başka bir kimseye ilişmez. Fakat siyasî mevkilerde bulunanlar, meselâ Hitler gibi, Musolini, Stalin gibi herifler, lüzumsuz yere bir muharebe çıkarır, milyonlarca adamın ölümüne, yine milyonlarca kimsenin sefâletine sebeb olurlar.

Öyleleri çıkar cins-i insandan:
Vahşette fazladır vahşi hayvandan;

Kendi mevkiinde, nüfûz elinde
Kalsın da, yıkılsın isterse belde .

Dursun kendisi de âmir-i devlet,
Kalmasın memleket, mahv olsun millet.

Böyle düşüncede olan alçaklar,
Öldürür milleti, nefsini saklar;

Sonunda geberir gider bu itler
İşte Musolini, nümûne Hitler.

13878

جمله صحرا مار و کژدم پر شود

چونکه جاهل شاه حکم مر شود

«Câhil, acı ve zâlimane hüküm verecek bir şah olursa bütün kırlar, yılan ve akreble dolar.»

Yâni yılan ve akreb gibi müfsid ve zâlim kimseler her yeri doldurur.

13879

مال ومنصب ناکسی کارد بدست
طالب رسوائی خویش او شدست

«Bir alçak mal ve mevkî elde ederse kendi rezâletine tâlib olmuş olur.»

13880

یا کند بخل وعطاها کم دهد
یا سخا آردبنا موضع نهد

«O şahıs ya hasislik eder, kimseye birşey vermez; yahud cömerdliğe kalkışır, yersiz ihsanlarda bulunur.»

13881

شاه را در خانهٔ بیدق نهد
اینچنین باشد عطا کاحمق دهد

«Satranc oyunundaki şâhı, piyâde hanesine kor; ahmağın vergisi işte böyle olur.»

13882

حکم چون در دست گمراهی فتاد
جاه می پنداشت درچاهی فتاد

«Hüküm ve hükûmet sapık bir herifin eline geçince onu mevkî sanır; lâkin hakîkatte o mevkie geçmiş değil, kuyuya düşmüş olur.»

13883

ره نمی داند قلاوزی کند
جان زشت اوجهانسوزی کند

«Kendisi yol bilmediği hâlde kılavuzluğa kalkışır da, onun çirkin rûhu Dünyayı yakar.»

13884

طفل راه فقر چون پیری کند

پیروان را غول ادباری کند

«Yokluk yolunun çocuğu pîrlik edecek olursa, kendisine uyanları, idbar ve felâket gulyabanîsi yakalar.»

Ehil olmayan bir kimsenin Dünyevî mevkilerde bulunması halk için birçok zarar ve ziyâna sebeb olduğu gibi, mânevî seyr ü sülûk yolunda henüz çocukluk hâlinde bulunan bir şahsın şeyhlik ve kılavuzluk etmesi de ona tâbî olanları sapıtır ve helâke sevk eder. Ve :

13885

که بیا تا ماه بنمایم ترا

ماه را هرگز ندید آن بی صفا

«Gel de sana hakîkat Kamerini göstereyim der. Hâlbuki o safvet-i kalbiyesi olmayan herifin kendisi Kameri aslâ görmemiştir.»

13886

چون نمائی چون ندیدستی بعمر

عکس مه در آب هم ای خام غمر

«Ey ham gafil; sen Ay'ın aksini suda görmemişken, kendisini başkasına nasıl gösterirsin?»

13887

احمقان سرور شدستند وزبیم

عاقلان سرها کشیده در گلیم

«Ahmaklar, mevkî sahibi olmuşlar, akıllılar ise korkularından başlarına çekme çekmişler - yâni saklanmışlardır.»

Bir mevkie, yâni bir iş başına geçmek, kul hakkının mes'ûliyetini yüklenmek demek olduğundan âkil olanlar böyle bir vazifeyi deruhde etmekten çekinirler. Hz. Ömer (R.A.), bar-ı hilâfeti yüklenmiş olduğundan daima nefsine levm ederdi ve Âkif merhumun nakl ettiği gibi:

«*Ömer, Ömer niye aldın bu bârı dûşuna sen*»

derdi. İmam-ı Âzam (Rahmetullahü aleyh) Abbasilerden Mansur'un teklif ettiği kadılığı kabûl etmemiş, ondan dolayı habse konulmuş ve dövülmüştü.

Harunürreşid meşhur (Behlûl Dânâ)ya:

— Gel insan içine karış, sana bir vazîfe vereyim, halk senin dirâyetinden istifâde etsin demiş. Behlûl:

İstişâre edeyim de öyle, diyerek abdesthaneye girmiş ve hayli müddet kalmış. Hârun tekrar çağırtıb:
— Nerede kaldın? diye sorunca:
— Müşâvere ediyordum demiş. Hârun:
— Kimlerle? deyince:
— Abdesthanedekilerle, demiş. Hârun:
— Ne dediler? diye suâl edince:
— Biz nefis yemekler idik, insan içine karıştık da böyle olduk. Sakın ha karışma. Sen de bizim gibi olursun dediler, cevâbını vermiş.

«YÂ EYYÜHELMÜZZEMMİL ÂYETİNİN TEFSİRİ»

13888

خواند مزمل نبی را زین سبب
که برون آ از گلیم ای بوالهرب

«Bu sebebden Cenâb-ı Hak, Nebiy-yi Zîşânâ dedi ki: Ey ahmak ve sefihlerden kaçan! örtündüğün kilimden dışarıya çık.»

Hakkın, Halkı tevhide dâvet için peygamberi teşvikidir.

13889

سرمکش اندر گلیم وررو مپوش
که جهان جسمیست سرگردان توهوش

«Başını kilime çekme ve yüzünü örtme! Çünkü, cihan dalâlette kalmış bir beden, sen ise şuur ve idraksin.»

Kalk ve görün de, o dalâlet cihânı senden nur-u irşad alsın.

13890

هین مشو پنهان ز ننگ مدعی

که تو داری شمع وحی شعشعی

«Agâh ol da, dâvâya kalkışanların münâsebetsiz sözlerinden sıkılıb, gizlenme. Zîrâ sen, Allah'ın nur membaı vahyine mazharsın.»

Rivâyete göre, müşrikler toplanıb Hz. Peygamber (S.A.V.) için kâhin, sihir yapan, ve şair denilmesi teklifinde bulundular, fakat bu sıfatların hiç biri Resûl-i Ekremde bulunmadığı için karar veremeden dağıldılar. Bundan müteessir olan Aleyhissalât ü Vesselâm Efendimiz, Hâne-i Saâdetlerine gelib: «Beni örtün, beni örtün» diyerek yattılar. Hz. Hatice (R.A.) üstüne bir kumaş örttü. İşte o sırada bu sûrenin baş tarafları nâzil oldu.

13891

هین قم اللیل که شمعی ای همام

شمع اندر شب بود اندر قیام

«Ey büyük zât; kendine gel de, gece kalk. Zira, sen bir mum gibisin. Mum, geceleri kâim olur.»

Şu âyetlere işaret ediliyor:

يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ۝ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ

مِنْهُ قَلِيلًا ۝ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ۝

Yâni : «Ey (esvabına) **bürünen** (Habîbim) **gece**(nin) **birazı hâric olmak üzere kalk,** (gecenin) **yarısı miktârınca. Yâhut ondan birazını eksilt. Yahut** (o yarının) **üzerine** (ilâve edip) **artır. Kur'anı da açık açık, tâne tâne oku**[91]**.»**

13892

بی فروغت روز روشن هم شبست

بی پناهت شیر اسیر ارنبست

«Senin zıyan olmayınca parlak gündüz de gece olur; sana iltica etmeyince arslan tavşana esîr olur.»

---

(91) Sûrei müzzemmil: 1-4

Arslan ve tavşan hikâyesinde geçtiği gibi.

13893

باش کشتیبان درین بحر صفا
که تو نوح ثانی ای مصطفا

«Bu safâ ve mânâ denizinin kaptanı ol ey Mustafa! (S.A.V.) Çünkü sen o denizin ikinci bir Nûh'usun.»

Hadîs-i şerifde: **«Benim şerîatim, Nuh (A.S.) ın gemisi gibidir. Ona tutunan, kurtulur, ondan ayrılan ise bu hayat fırtınasında boğulur»** buyurulmuştur.

13894

رهشناسی می بباید بالباب
هرهی داخاصه اندر راه آب

«Akıllı kimseler için, her yolda, husûsiyle deniz yolunda bir kılavuz lâzımdır.»

Zâhiri seferlerde böyle olduğu gibi mânevi yolda da, sâlike, yâni mâneviyat yolcusuna bir kılavuz, bir delil mutlaka lâzımdır. İşte bu delil kâmil bir mürşittir.

13895

خیز بنگر کاروان ره زده
هرطرف غولیست کشتیبان شده

«Kalk da yolu vurulmuş kervanın haline bak. Her taraf kaptanlık iddiâsında bulunan gulyabanîlerle dolu.»

Hz. Pîrin ricâsı, Cenâb-ı Peygambere olduğu gibi, onun vâris-i ekmeli ve asrının gavs-i âzamı bulunan zâta da âid olabilir. Demek isteniliyor ki; Ey gavs-i äzam, kalk da bak: Allah yolunun kervânı vurulmuş, kimi helâk edilmiş, kimi soyulmuştur. Çünki gulyabanî birtakım müzevirler, kaptanlık ve kılavuzluk iddiâsına kalkışmış, o müctehid ve mürşid taslaklarına uyanlar da çöllerde şeytan eşkiyâsının hücumuna uğramıştır.

13896

خضر وقتی غوث هر کشتی نوی
همچو روح الله مکن تنهاروی

«Sen vaktin Hızr'ı ve her geminin imdadına koşan kaptanısın. Artık Hz. İsa gibi yalınız yürümeyi bırak!»

13897

پیش ازین جمعی چوجمع آسمان
انقطاع وخلوت آر را بمان

«Sen, bu topluluğun önünde, âlem-i ervahda, Gökteki Güneş gibi idin ve oralara nur saçıyordun. Şimdi halk arasından çekilmeyi; halvet ve inzivâ eylemeyi terk et!»

Ehl-i sülûke kılavuz ol.

13898

وقت خلوت نیست اندر جمع آی
ای هدی چون کوه قاف وتوهمای

«Hidâyet (Kaf) dağına benzetilirse sen onun (Hümâ)sısın. Halvet zamanı diğildir. Topluluk arasına gel ve ihtilât et; onların başına saadet gölgen düşsün.»

(Hümâ): Bir kuş imiş ki uçarken gölgesi her kimin başına düşerse o kimse padişah olurmuş. Yuvâsı da Kaf dağında imiş.

Hz. Mevlânâ vaktin gavsine hitab ederek: «Sen mânevî bir devlet kuşusun ki senin gölgende bulunanlar mânevî devlete erişirler. Binâenaleyh halk arasına çık ki senin varlığından feyz alsınlar» diyor.

Cenâb-ı Hak Kureyş müşrikleri için Aleyhissalât Efendimize:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ

Yâni : **«Halbuki sen içlerinde iken** (Habîbim), **Allah onları azablandırıcı değildi[92].»**

---

(92) Sûrei Enfal: 33

buyurmuştur. Hakîkaten Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Mekke'de bulunduğu vakit Kureyşîler refah içinde idiler. Hicret-i Nebeviyyeden sonra müthiş bir kıtlığa ve açlığa uğradılar. Evvelki refahları şübhesiz sâye-i Muhammedî'de idi. Zât-ı Akdes-i Nebevî böyle olduğu gibi onun vârisleri bulunan evliyâullah da böyledir. Onlar da bulundukları halk için, kazalara karşı siper olurlar. Nitekim cenâb-ı Pîr zamanında Konya'yı muhasara etmiş olan Moğol kumandanı bir türlü şehre girememişti.

13899

بدر رصدر فلك شد شب روان
سير را نگذارد از بانگ سكان

«Dolunay, gökyüzünde geceleri yürür ve köpeklerin havlayıb ulumasından seyrini terk eylemez.»

Her asırda bulunan Hak erleri için, münkirlerin târiz ve tecâvüzleri de köpeklerin dolunaya karşı uluması gibidir.

13900

اين سكان كرند زامر انصتوا
ازسفه وع وع كنان بر بدر تو

««Bu köpekler: (انصتوا) = «susun» emrine sağırdır. Onun için sen gibi bir dolunay'a karşı hav hav ederler.»

Â'raf sûresinde şu âyete işarettir :

وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿﴾

Yâni : **«Kur'an okunduğu zaman derhal onu dinleyin, susun. Tâki** (Allahın rahmetiyle) **esirgenmiş olasınız[93].»**

Bu âyetin nüzûlüne sebeb olmak üzere rivâyet edilir ki: Ensarîlerden, yâni Medine ahâlisinden biri, Resûl-ü Ekremin arkasında namazda iken

---

(93) Sûrei A'raf: 204

İmamülharemeyn Efendimizin tilâvet ettiği kelimâtı tekrarladı. Cemaatle namaz edâ edilirken, okumak değil, dinlemek lâzım olduğu bu emr ile tebliğ buyuruldu. Bu âyetin zahirinden, ne vakit Kur'an okunursa dinlemenin farz olduğu anlaşılır. Fakat namaz haricinde okunan Kur'an'ı dinlemenin müstehâb olduğunda ulemâ ittifak etmiş, bâzıları da farz oluş, Cumâ günü hatibin minberde okuduğu âyetlere münhasırdır, demiştir. Maamafih Kur'an okunurken nerede olursa olunsun hürmetle sükût etmeli ve Kelâm-ı İlâhîyi dinlemelidir.

13901

هين مكذار اى شفا رنجور را

تو زخشم كرعصاى كور را

«Ey hastalara şifâ olan Resul-i Ekrem; agâh ol da (انصتوا) emrine karşı sağır olanlara hiddetlenib körün değneğini bırakma.»

13902

نى توكفتى قائد اعمى براه

صد ثواب واجر يابد از آله

«Sen: (Her kim yolda bir âmâ'nın elini tutub da onu yederse Allah'-dan yüz sevab ve ecir bulur)»

13903

هركه اوچل كام كوررا كشد

كشت امرزيده ويابد رشد

«(Her kim bir körü kırk adım çeker, götürürse Allah'ın afvine nail olur, rüşd ve hidayet bulur) dememiş mi idin?»

Abdullah İbn-i Ömer, İbn-i Abbas, Enes ve Câbir (R.A.) den şu hadis rivâyet edilmiş, Mevlânâ da onu bu beyt ile tercüme etmişdir.

Yâni **«Bir kimse, bir âmâyı kırk adımlık yere kadar götürürse geçmiş günahları afvedilir.»**

Bir körün elinden tutup onu selâmete çıkarmak ne ise, gâfil bir kimseyi Allah yoluna sevk ile, onu irşad eylemek de odur. Onun için mürşidler, kendilerine intisab eden müridlerin elinden tutub bîat verirler ki bu:

«Kör gibi olan ve hakikat yolunu göremeyen seni, ben selamete çıkaracağım» demekdir.

13904

پس بكش تو زين جهان بى قرار
چوق كورا را قطار اندر قطار

«O hâlde sen bu sebatsız dünyâ'dakilerin elinden tut da onları katar katar hakikat ve sebat âlemine götür.»

13905

كار هادى اين بود تو هادى
ماتم آخر زمانرا شادى

«Doğru yolu gösterenin işi budur; sen de doğru yolu gösterensin... Ahîr zamanın yasına neşesin sen! Ey takvâ sahiplerinin imâmı bu hayale kapılanları (yakîn) makamına kadar götür.»

13906

هر كه در مكر تو دارد دل گرو
گردنش را من زنم تو شاد رو

«Her kim, sana mekr ve hile etmeye kalkışacak olursa, onun boynunu ben vururum, sen şâd olarak vazîfene devâm et.»

Müzzemmil sûresinde buyurulmuştur ki:

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ۝

Yâni : **«Onlar** (gerek benim hakkımda, gerek senin hakkında) **ne derlerse katlan** (sabret). **Onlardan** (güzel bir ayrılışla) **sızıltısızca ayrıl[94].»**

Yine Hicr sûresinde Aleyhisselât Efendimizi teselli için :

اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ۝

Yâni : **«Habîbim seninle istihzaya cüret edenler için biz kâfiyiz, muhakkak onların hakkından geliriz[95].»**

---

(94) Sûrei Müzzemmil: 10
(95) Sûrei Hicr: 95

Kureyş'in sefih ve habislerinden bâzıları vardı ki Peygamber-i ekber efendimizle istihzâ etmeğe kalkışmışlardı. Bunlar Ebûcehil, Hakem b. Ebil'âs, Âs b. Elvâil, Hâris b. Kaysi, Esved b. Abd-i Yegûs, Esved b. Muttalib, Velid b. Elmugire, Nadr b. Elhâris, Abdullah b. Elzebarî, Ukbe b. Ebi Muayt, Büneyh b. Haccac, Münebbih b. Haccac, Ümeyye b. Halef, Ubeyy b. Halef gibileri bunlardandı.

Bunların her biri ilahi silleyi bir türlü yedi. Ebûcehil, Nadr b. Hâris, Ukbe b. Ebi Muayt, Münebbih ve Büneyh, Ümeyye b. Halef Bedir'de öldürüldü. Ubeyy b. Halef Uhud'da belâsını buldu. Hakem b. Ebil'âs Müslüman olmakla beraber münafıklığı dolayisiyle nefyedildi. Âs b. Elvâil'in ayağına diken battı, bacağı kütük gibi şişti, Sonra canı cehenneme gitti. Hâris b, Kays'in burnundan cerahat aktı ve yediği tuzlu balıkdan mütehassıl harâretle içtiği sulardan çatladı. Velid b. Elmugire, ok yontan birinin yanından geçerken eteğine keskin bir yonga takıldı. Eğilib çıkarmaya azameti manî olduğu için yürüdükce yonga parçası bacağının damarını kesdi. O da bu suretle geberdi. Abdullah b. Elzebarî'nin Mekke'de öldürülmesine emir verilmişken kaçtı. Sonra gelib ilticâ etmesi üzerine afvedildi. Esved b. Abd-i Yegus çölde sam rüzgârı te'siriyle simsiyah kesildi ve öylece öldü. Esved b. Muttalib'in gözlerine diken batarak, Ebûleheb ise çiçek hastalığına tutularak helâk oldu. İşte bunlar **(İnnâ kefeynâkel müstehziîn)** vaidinin neticesi idi.

Yine bu âyetin meâlinden ve lisan-ı İlâhiden deniliyor ki:

13907

بر سر کوریش کوریها نهم
او شکر پندارد وزهرش دهم

«Müstehzîlerden her birinin basiret körlüğü üzerine körlükler ilâve ederim. O şeker sanır, hâlbuki ben zehir veririm.»

Nasıl ki Esved b. Muttalib'in gözlerine diken batmış ve kör olmuştu.

13908

عقلها از نور من افروختند
مکرها ازمکر من آموختند

«Onlar akıllarını benim yüzümden parlatmışlardı, mekirlerini de benim mekrimden öğrenmişlerdi.»

Cenâb-ı Hak, mekkâr ve hilekâr olanların mekrine mukabele eder, (Sûre-i Neml) de buyurulmuştur ki:

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾

Yâni : «**Onlar** (Semûd kavmi) **böyle bir tuzak kurdular. Biz de, kendilerinin haberleri olmadan, onların plânlarını altüst ediverdik**[96].» mealindedir.

Salih (A.S.) ın kavmi olan Semudîler, iman etmediklerinden üç güne kadar Allah'ın azabına uğrayacakları peygamberleri tarafından haber verilmişti. Onlardan 9 kişi Hz. Salih'i öldürmeye karar verdiler. Salih (A.S.) dağda bir mağaraya gidib ibâdet ederdi. O dokuz kişi, o mağaraya gidib saklandı ve Hz. Salih'i beklemeye başladılar. Fakat dağdan yuvarlanan büyük bir kaya üzerlerine düşüb hepsini ezdi. İşte bu cezâ, Semûdîlerin mekrine Allah'ın bir mukabelesi idi. Kezâ Âli İmran sûresinde:

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

Yani : (Yahûdiler gizli) **gizli hîleye saptılar,** (Îsâyı ansızın öldürmeye adam tâyin ettiler), **Allah da onların o hîlekârlıklarına** (öldürmek isteyeni Îsâ'ya benzetmek, kendilerine onu öldürtmek, Îsâ'yı yukarıya kaldırmak sûretiyle) **mukabele etti. Allah, bütün hîlekârları hakkıyle bilendir**[97]**.»** buyrulmuştur.

Yahudiler, Hz. İsa'yı îdam ettirmeye çalışıyorlardı. Havârilerden (Yehudâ) yahud (Hain Yuda) ya birkaç para verdiler, Ruhullah'ın bulunduğu yeri öğrendiler ve Roma askerlerine göstermek için Yuda'yı gönderdiler. Cenâbı Hak Îsa'yı ref' etti ve Yehudâ'yı ona benzetti. Romalılar, Yehuda'yı İsa diye yakaladılar ve çarmıha gerdiler. İşte bu da mekre karşı İlâhî bir mukâbele idi.

13909

چیست خود آلاچق آن ترکان

پیش پای نره پیلان جهان

«Cihandaki erkek fillerin ayağına göre, bir Türkmenin karaçadırı ne olabilir?»

Ve nekadar dayanır?

---

(96) Sûrei Neml: 50
(97) Sûrei Ali İmran: 54

Alaçok : Türkmen çadırıdır. Metin olmayan bu çadıra bir fil hücum edecek olsa derhâl yıkılır. Bunun gibi mekr-i İlâhî karşısında insan mekrinin ne ehemmiyyeti vardır? Hz. Mevlânâ lisân-ı İlâhîden diyor ki:

13910

آن چراغ او به پیش صرصرم

خود چه باشد ای مهان پیغمبرم

«Ey büyük Peygamberim, o mâkirin kandili, benim fırtınam önünde ne yapabilir?»

Derhâl söner.

13911

خیز دردم تو بصور سهمناك

تا هزاران مرده بر روید زخاك

«Ey Resûl-i Ekrem'im; kalk da o korkunc sûru sen üfle ki binlerce ölü, topraktan bitsin.»

Sûr : İsrâfil (A.S.) ın üflemeye me'mur olduğu bir şeydir. Bunun ağzı geniş, üfleyecek yeri dar bir boru şeklinde olduğu söylenilmiştir.

Birinci defâ üflenişinde Dünya'da nekadar canlı mahlûk varsa ölecek, ikinci üflenişinde tekrar dirilecektir. Hz. Peygamber de ma'nevi bir İsrâfil'dir.

Bir sabah Mekke'deki Safa tepesine çıkmış ve: **«Ey insanlar; Allah'dan başka Mâ'bud yoktur deyiniz!»** diye nidâ etmiş, onun bu nidâsı, dirilmeye müstait ruhlara sûr-i İsrâfil tesiri yapmıştır. Yine lisân-ı İlâhîden Cenâb-ı Peygambere hitâben deniliyor ki:

13912

چون تو اسرافیل وقتی راست خیز

رستخیزی ساز پیش از رستخیز

«Madem ki sen vaktin İsrâfîl'isin, doğruca kalk da Kıyâmetin vukuundan evvel bir kıyamet yap.»

Kıyamet : Ölülerin dirilmesi ve kabirlerinden kalkması demektir. Onun nevâkit vukûa geleceğini Allah bilir. Sen o Kıyâmetten evvel kalk,

olu kalbleri Sûr-u mânevi olan mübârek sesin ve dâvetinle dirilt ve ayrıca bir Kıyâmet zuhura getir. Nitekim öyle de oldu:

Bir sabah zamanı Safâ dağından,
Bir ses işitildi Hak otağından,
Bir bülbül şakıdı cennet bağından,
Bildiler ruhlara safâ geliyor.

***

Diyordu o ses ki bu yoldan sapın,
Allâh'ı bir bilin, bir Hakka tapın,
Haksızlık etmeyin, adâlet yapın,
Haksızlık sonunda belâ geliyor.

***

Ufukda akisler yapınca bu ses,
Fırladı gafletten uyanan herkes;
İslâmın sesiydi o bang-ı akdes
Sadâsı semâdan hâlâ geliyor.

13913

هرکه گوید کو قیامت ای صنم
خویش بنما که قیامت نك منم

«Ey Habîb-i İlâhî, her kim, Kıyâmette nerede? diye sorarsa: İşte benim, diyerek kendini göster.»

(Kâmet ve kıyâmet) kelimeleri arasındaki lâfız münâsebeti dolayısiyle şairler, sevgilinin boynunu kıyâmete benzetir ve meselâ:

Öldürdü âh ölmeden evvel beni o şuh,
Görmem o serv kaddi ki olsun kıyâmetim.

derler.

Hz. Mevlânâ bu beytinde Resûl-i Ekreme (Ey Sanem) diye hitâb ediyor.

Sanem : Put demektir. Sevgililer, tapılırcasına sevildikleri için onlara (Büt) ve (Sanem) derler ki buradaki (Sanem) i (Habib-i İlâhî) diye tercüme ettim. Canânın kâmeti görülünce kalbde kıyamet koptuğu için de ona (Kıyâmet) tâbir ederler. İşte cenâb-ı Pîr, bu usûle göre Hakkın mahbubu olan Peygamber-i ekberi tavsif ediyor. Hz. Mevlânâ bundan sonra kıyâmeti ve oradaki likâ-yi İlâhîyi bekleyen bir âşıka hitâben diyor ki:

13914

درنگر ای سائل محنت زده
زین قیامت صد جهان قائم شده

«Hâni kıyâmet nerede? diye soran mihnetzede; işte Resûlullah'ın bi-seti bir kıyâmettir ki ondan yüzlerce kıyâmet zuhûra gelmiştir.»

Sofiyyeye göre kıyâmet üç türlüdür. **Birincisi** : Tabiî ölümdür. Bir kimse ölür, bir müddet Berzah âleminde kalır, sonra: **«Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz ve nasıl ölürseniz öyle bâ's olunursunuz»** Hadîs-i şerifi mûcibince dirilib kalkar.

«Nâs, ne sûretle öldüyse öylece bâ's olunur» Hadîs-i şerifi de bunu te-yid eder. Bu kıyâmete (Kıyâmet-i Sûriyye) ve (Kıyâmet-i Suğra) denilir. Nitekim Cenâbı Peygamber: **«Ölen kimsenin kıyâmeti kopmuştur»** buyurmuştur.

İkinci kısım : İhtiyarî ölümden, yâni ölmeden evvel ölmekden sonra kalbî ve ebedî bir hayat için ba's olunmakdır ki tasavvuf'da, bu da **(Kıyâmet-i vustâ)** sayılır.

أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ

Yâni : **«Ölü iken biz onu diriltmedik mi?[98]»**

nazm-ı celîli de mânen buna işârettir.

Üçüncü kısım : İhtiyarî ölümden sonra. Fenâfillâh ve Bekâbillâh mertebelerine vâsıl olmaktır. Aleyhissalâtü vesselâm Efendimizin bâ's ve irsâli, ikinci ve üçüncü kıyâmetlerin aslıdır ki Zât-ı Akdes-i Nebevî, iki parmağıyle işaret ederek: **«Benimle kıyâmet şunlar gibidir»** buyurmuşdur.

13915

ور نباشد اهل این ذکر وقنوت
پس جواب احمقان آمد سکوت

«Kıyâmet nevakit? diye soran kimse bu zikrin ehli olmazsa ey Sultan-ı Risâlet; ahmaklara verilecek cevab, sükûttan ibârettir.»

---

(98) Sûrei En'am: 122

13916

ز آسمان حق سکوت آید جواب
چون بود جانا دعا نامستجاب

«Ey can; duâmız kabul olunmazsa, Allah'ın semâsından sükût ile cevab verilir.»

Bir kimsenin duâsının kabûl edilmiş olması, istediği şeyin husûle gelmesiyle anlaşılır. Şâyed murâdı hâsıl olmazsa, o şey'e istîdâdı olmadığı için murâdı husule gelmez ki ettiği duâ sükût ile mukâbele görür. Hz. Mevlânâ, bu hakâyıkın beyânından sonra, hasbihâl ediyormuş gibi, boş yere vakit geçirmiş olanlara târiz ediyor da diyor ki:

13917

ای دریغا وقت خرمنگاه شد
لیك روز از بخت ما بیگاه شد

«Harman zamanı geldi. Lâkin yazık ki bizim taliimize, gün vakitsiz oldu, geç kaldık.»

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى
وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا

Yâni : «(Ey mü'minler) **bugün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ni'metimi tamamladım ve size din olarak müslümanlığı** (verip ondan) **hoşnud oldum[99].»**

Âyet-i kerîmesi onuncu sene-i hicriyyedeki hacc-ı vedâ'da nâzil olmuş ve dînin kemâli ve nîmet-i ilâhiyyenin itmâmı beyân buyurulmuştur.

13918

وقت تنگست وفرخی این کلام
تنگ می آید برو عمر دوام

«Vakit dardır. Bu bahsin genişliğine bir ömrün devamı dahi dar gelir.»

---

(99) Sûrei Mâide: 3

13919

نیزه بازی اندرین کوهای تنگ
نیزه بازارا همی آرد بتنگ

«Bu çukurlarda mızrak oynamak, mızrak oynayanları utandırır.»

Yâni istedikleri gibi hakayık ve maârifden bahs edemezler ve nâil oldukları atâya-yi İlâhiyyeyi gösteremezler.

13920

وقت تنگ، وخاطر وفهم عوام
تنگ ترصدره ز وقتست ای غلام

«Vakit dar... fakat oğul, halkın hatırı ve anlayışı da vakitten yüz kerre dardır.»

13921

چون جواب احمق آمد خامشی
پس در ازی درسخن چون میکشی

«Ahmaklara verilecek cevab, sükûttan ibâbet olunca, sözü neden çekib uzatacaksın?»

13922

از کمال رحمت وموج کرم
می دهد هرشوره را باران ونم

«Allah, rahmetinin yüceliği ve kerem denizinin dalgalanması yüzünden, rutûbet verir.»

Yâni Cenâb-ı Hak, çorak yerleri de rahmetinden mahrum bırakmadığı gibi ilâhi ahlâk ile ahlâklanmış olan evliyâullah da maarif ve hakâyıkı neşr eylemekden hâli kalmazlar ve müsteid ile gayr-i müsteidi ayırd etmezler. İstîdâdı olanlar, onların sözlerinden feyz alırlar, olmayanlar ise, o sözlerden birşey anlamazlar.

«CEVAP VERMEMEK DE CEVAPTIR SÖZÜ, AHMAĞA VERİLECEK CEVAP SUSMAKTIR, SÖZÜNÜ TEKİDEDER... HER İKİSİ DE BU HİKÂYEYLE ANLATILMAKTADIR.»

13923

بود شاهی بو داورا بندهٔ
مرده عقلی بود شهوت زندهٔ

«Bir padişahın şehveti diri ve aklı ölü bir bendesi vardı.»

13924

خرده های خدمتی بگذاشتی
بد سکالی رانکو پنداشتی

«O bende, padişah hizmetlerinin inceliklerini bırakır, onlar hakkındaki kötü düşüncelerini iyi sanırdı.»

13925

گفت شاهنشه جزا اش کم کنید
ور بجنگد نامش از خط برزنید

«Padişah; onun aylığını azaltın, kanaat etmezse defterdeki adını çizin dedi.»

Yâni hizmet'den çıkarın, dedi.

13926

عقل اوکم بود وحرص اوفزون
چون جزا کم دید شد تند وحرون

«Onun aklı eksik, hırsı fazla idi. Aylığın azaldığını görünce, hiddetlendi ve sertleşti.»

13927

عقل بودی گرد خود گردی طواف
تابدیدی جرم خود گشتی معاف

«Eğer aklı olsaydı kendi etrafında dolaşır; yâni ahlâkına dikkat eder, kendi kabahatini görür ve af olunurdu.»

13928

چون خری پابسته تند وازخری

هردو پایش بسته گردد ازخری

«Meselâ ayağı bağlı bir eşek, sertlik ve serkeşlik edecek olursa iki ayağı da bağlanır.»

13929

پس بگوید خرکه یك بندم بسست

خود مدان کان دوز فعل آن خسست

«Eşek bana bir bağ yetişir der. Sen onun sözüne aldırış etme! Çünki bu iki bağ, o bayağı hayvanın hareketi yüzünden bağlanmıştır.»

«HZ. MUSTAFA ALEYHİSSALATÛ VESSELÂM EFENDİMİZİN: CENÂB-I HAK MELEKLERİ YARATTI, ONLARA AKIL VERDİ... HAYVANLARI YARATTI ONLARA ŞEHVET VERDİ... İNSANOĞULLARINI YARATTI, ONLARA HEM AKIL VERDİ HEM ŞEHVET. KİMİN AKLI, ŞEHVETİNDEN ÜSTÜN OLURSA MELEKLERDEN DAHA YÜCEDİR... KİMİN ŞEHVETİ, AKLINDAN ÜSTÜNSE HAYVANLARDAN AŞAĞIDIR.» HADİSİNİN TEFSİRİ

Bu mealde olmak üzere şöyle bir kıt'a vardır: «Âdem oğlu acâib bir mâcundur ki melekiyyet ile hayvâniyyetten terkib olunmuşdur. Eğer hayvanlığa meyl ederse ondan âdî, melekliğe meyil gösterirse ondan â'lâdır.»

13930

در حدیث آمد که یزدان مجید

خلق عالم راسه کونه آفرید

«Allah'ın âlemdeki mahlûkatı üç türlü olmak üzere yarattığı hadisde vârid olmuştur.»

13931

یك گروه را جمله عقل وعلم وجود

او فرشته ست اونداند جز سجود

«Mahlûkattan bir takımı; akıl, ilim ve cömertlikten ibârettir. Bunlar melekdir. Allah'a secde etmekden başka birşey bilmez.»

13932

نیست اندر عنصرش حرص هوا

نور مطلق زنده از عشق خدا

«Onun unsurunda hırs, hevâ ve heves yoktur. O nur-u mutlaktır ve Allah'ın aşkıyla yaşar.»

13933

یك گروه دیگر از دانش تهی

همچو حیوان از علف در فربهی

«Diğer birtakım, ilimsizdir... Hayvan gibi ot yer ve semirirler.»

13934

او نبیند جزكه اصطبل وعلف

از شقاوت غافلست واز شرف

«Onlar, ahırdan ve ottan başka birşey görmezler. Kötülükten de gafildirler, yücelikten ve iyilikten de...»

13935

این سوم هست آدمی زاد وبشر

از فرشته نیم او نیمیش خر

«Mahlûkatın üçüncü kısmı ise Ademoğullarıdır, insanlardır. Bunlar, yarı yaratılışları bakımından melektirler, yarı yaratılışları bakımından da eşektirler!»

13936

نیم خرخود مائل سفلی بود
نیم دیگر مائل عقلی بود

«İnsan yarısı ile süfliyyete, yarısı ile de akıl ve ulviyyete mâildir.»

13937

آن دوقوم آسوده ازجنگ وحراب
وین بشر باد ومخالف در عذاب

«İlk iki kısım - yâni meleklerle hayvanlar - zıdlarla uğraşmakdan, savaştan uzak; rahat ve huzur içindedirler. Fakat üçüncü kısım - yani insan - ise, iki muhâlif haslet - yâni akıl ve şehvet-ile çarpışmaktan azab içindedir.»

Gâh aklı, gâh nefs-i şehveti galebe eder.

13938

وین بشرهم ز امتحان قسمت شدند
آدمی شکلند وسه امت شدند

«Bu insan güruhu da imtihan için üç kısma ayrılmıştır. İnsan şeklinde olmakla beraber ayrı ayrı üç kısımdır.»

13939

یك گره مستغرق مطلق شدند
همچو عیسی با ملك ملحق شدند

«İçlerinden bir güruh dâimi istiğrak halindedir ve Îsa gibi, meleklere dahil olmuştur.»

Yâni beşeriyyeti melekiyyete tehavvül etmişdir. Ruhullah Hazretleri semâya çıkarılmış, yemek içmek, vesâire gibi, beşeriyete bağlı olan hâller, ondan alınmıştır.

13940

نقش آدم ليك معنى جبرئيل
رسته از خشم هوا وقال وقيل

«Onların sûreti Âdem, mânâsı cebrail, yâni melektir. Onlar; gazabdan,hevâ ve hevesden, ilim namına birtakım dedikodudan kurtulmuşlardır.»

Kezâ :

13941

از رياضت رسته وز زهد وجهاد
كوييا از آدمى زاد او نزاد

«Riyâzetten, zühdden, mânevî mücâhededen de halâs olmuşlar; sanki (Benî Âdem)den vücûde gelmemişlerdir.»

Riyâzet ve mücâhede gibi hâller, bedendeki kesâfetin sâfiyyet peydâ etmesi içindir. Matlub hâsıl olduktan sonra vasıtaya hâcet kalmaz.

13942

قسم ديكر باخران ملحق شدند
خشم محض وشهوت مطلق شدند

«Diğer bir kısım eşekler dâhildir ki onlar, gazab ile şehvetten ibârettir.»

13943

وصف جبريلى در ايشان بود ورفت
تنكك بود آن خانه وآن وصف زفت

«Onlarda da Cebrâil'ik - yâni melekiyyet - vasfı vardı. Lâkin o haslet büyük, onların ise havsalası dar olduğu için o haslet, o havsalaya sığmadı ve gitti.»

Bir hadîs-i şerifte: **«Her doğan çocuk İslâm tabiatinde olarak doğar. Sonra anası babası onu Yahudi, Nasrânî ve Mecûsî olarak yetiştirir»** buyurulmuşdur. Bu kısımdaki insanlar da, insan olmaları dolayısıyle, kendilerinde akıl ve iz'an ve melekiyyet vasıfları olmak lâzımdı. Fakat bunların havsalası o vasıfları kabûle müsteid ve mütehammil bulunmadığı için hayvaniyyet derekesine düştüler.

مرده گردد شخص کو بی جان بود
خر شود چون جان او بی آن بود

«Cansız olan bir şahıs ölüdür; canı ânsız olan da ancak eşek olur.»

(Ân) dan murad: Letâfet-i ruhâniyye ve zevk-i mânevîdir ki insanlık onlarla tahakkuk eder. İnsan kılığındaki bir mahlûkatta bu letâfet ve bu zevk bulunmazsa onun eşekden farkı kalmaz.

13945

زانکه جانی کان ندارد هست پست
این سخن حقست صوفی گفته است

«Bir canda o (Ân) dediğim cevher bulunmazsa o can, bayağı ve aşağıdır. Bu sözü Sôfi söylemiştir ve hak'tır.»

Tasavvufta, (mütesavvıf) (Sôfî) ve (Sâfî) diye üç derece vardır.

Mütesavvıf : Tesavvufu ilmen bilendir. **Sôfî:** Onu, ilmen bilen ve zevken, hâlen de yaşayandır. Bu sebeble, Sôfîler ayni zamanda (ibnûlvakt) olurlar. İbnülvakt: Vakte riâyetkâr olan, vakit neyi icab ediyorsa onu derhâl yapan, meselâ ezan okununca namaza kalkandır.

Sâfî ise : Vakit ve hal kayıtlarından da kurtulmuş bulunan ekâbir-i evliyaullahdır.

13946

او ز حیوانها فزونتر جان کند
در جهان باریك کارها کند

«O yoldaki insan, son deminde, hayvanlardan ziyâde can çekişir. Çünki Dünyâda ince işler yapmışdır.»

13947

مکر وتلبیسی که او داند تنید
آن زحیوان دگر ناید پدید

«Onun örüp, dokuduğu hile ve şeytanlık, diğer hayvanlardan zuhûra gelmez.»

13948

جامه های زرکشی را بافتن

درها در قعر دریا یافتن

«Altın elbiseler dokur, denizin dibinden inciler çıkarır.»

13949

خرده کاریهای علم هندسه

یا نجوم و علم طب و فلسفه

«Hendese ilminin inceliklerini, nücum ilmini, tıb ve felsefe ilimlerini en ince tarafları ile bilir.»

13950

که تعلق با همین دنیاستش

ره بهفتم آسمان برنیستش

«Çünki onun, ancak bu Dünya ile alâkası vardır; yedinci kat göğe çıkmağa yolu yokdur.»

13951

این همه علم بنای آخرست

که عماد بود و گاو اشترست

«Bütün bu bilgileri ve mahâretin cümlesi ahır binâ etmek - yâni Dünyayı i'mar eylemek - vasıtasıdır ki, ahırda, sığır ve deve gibi hayvanların muhâfazası içindir.»

13952

بهر استقبای حیوان چند روز

نام آن کردند این کیجان رموز

«Hayvanların birkaç günlük yaşayışını temine yarayan bu ilim ve hünerlere o budalalar (Rümûz) derler.»

Fakat,

13953

علم راه حق و علم منزلش
صاحب دل داند آن را با دلش

«Hak yolu ve o yolun menzillerinin ilmini gönül sahibi olan ârif ve onun münevver kalbi bilir.»

Sayılan ilimler, Dünya'ya ve halka mahsustur. Vâkıâ onlar da lâzımdır, fakat Âhiret ve Allah yolu ilminin tahsil ve tatbiki elzemdir. Beriki ilimler Dünya'da kalır, Hak Tariki ile ilgili ilim ise sahibi ile birlikde gider. Binâenaleyh asıl (İlm-i nâfi') yâni fâideli ilim odur. Ona nisbetle obirleri gayr-i nâfi'dir. Aleyhissalâtü vesselâm efendimiz: **«Ya Rabbî fâidesi olmayan ilimden sana sığınırım»** diye duâ buyurmuştur.

13954

پس درین ترکیب حیوانی لطیف
آورید و کرد با دانش الیف

«Cenâb-ı Hak, akıl ile şehvetten mürekkeb lâtif bir canlı yarattı, onu (ilm-i nâfi') ile ülfet ettirdi.»

13955

نام کالانعام کرد آن قوم را
زانکه نسبت کو یقظه نوم را

«Sûreti insan vefakat sîreti hayvan olanlar için (Hayvan gibi) adını verdi. Çünki uyanıklığın uyku ile ne münasebeti vardır?»

Â'raf sûresinde buyurulmuştur ki:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

Yâni : **«Andolsun ki biz cin ve insden bir çoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalbleri vardır, bunlarla idrak etmezler; gözleri var-**

dır, bunlarla görmezler; kulakları vardır, bunlarla işitmezler. Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hatta daha sapıkdırlar. Onlar gaflete düşenlerin ta kendileridir[100].»

Aynülmeânî tefsirinde deniliyor ki: Mükellef ile gayr-i mükellef, müsâvî değildir. İnsan, mükellef ve akl ile şehvetten mürekkebdir. Eğer aklı hevâ ve hevesine gâlib gelirse, meleklerden efdal olur. Nefsine ve hevâ ve hevesine mağlûb olursa hayvandan da aşağı kalır.

Bir beyitte bu husus şöyle dile getiriliyor: «Ey insan; sende melekiyet ve şeytanetten nasib vardır. Şeytanı ve şeytanlığı bırak da fazîlet itibâriyle melekleri geç.»

Sûre-i Haşr'ın sonunda buyurulmuştur ki:

لَا يَسْتَوِىٓ اَصْحَابُ النَّارِ وَاَصْحَابُ الْجَنَّةِۜ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَٓائِزُونَ ﴿٢٠﴾

Yâni : **«Ateş** (Cehennem) **yârânı ile Cennet yârânı bir olmaz. Cennet yârânı,** (ancak) **onlar muratlarına erenlerdir[101].»**

Sûretâ ve ma'nen insan olanlar ehl-i cennet, sûretâ insan mâ'nen hayvan olanlar ehl-i cehennemdir ki, birinciler fefz ü necât bulacak, ikinciler ise Cehennem ateşinde yanacaktır.

13956

روح حیوانی ندارد غیر نوم

حسهای منعکس دارند قوم

«Hayvanî ruh sahiplerinde ancak uyku bulunur. Bu nevî insanlarda aksine duygular vardır.»

Öyle iken kendilerini uyanık sanırlar ve aldanırlar. Fakat (Ruh-u insanî) sahibleri daima agâhtırlar, uykularında bile kalben uyanıktırlar. Nitekim Sallallahü aleyhi ve sellem efendimiz: **«Benim gözlerim uyur da kalbim uyumaz»** buyurmuştur.

---

(100) Sûrei A'raf : 179.
(101) Sûrei Haşr : 20.

13957

یقظه آمد نوم حیوانی نماند

انعکاس حس خود از لوح خواند

«Uyanıklık geldi de hayvanî uyku kalmadı mı, hislerinin evvelce aksi ve aykırı olduğunu levhten okur.»

Yani, evvelce gaflet uykusunda iken uyanık olduğunu zanneden, hislerinin yanıltması sonunda fâni şeyleri baki gibi gören insan, gafletten uyanınca bu zan ve görüşünün hakîkate zıt olduğunu bizzat anlar.

13958

همچو حس آنکه خواب آن را ربود

چون شد او بیدار وعکسیت نمود

«Uykuya dalan kişinin, uyandığı zaman, uykuda iken rûyada gördüklerinin aksini görmesi gibi...»

13959

لاجرم اسفل بود از سافلین

ترك کن اولا احب الآفلین

«Öyle hayvan sîretli insan, hayvandan daha aşağıdır. Onu terk et, ihtilât eyleme ve Hz. İbrahim gibi (لااحب الافلین) de.»

İbrahim Halil (Aleyhisselâm) çocukluğunda yıldıza, Aya, Güneşe bakmış, onların parlaklığından dolayı herbiri için «Acaba Rabbim bumu?» demiş. Sonra gurub ettiklerini görünce: «Ben, batan ve fanî olan şeyleri sevmem» diyerek Rabbül'âlemîne teveccüh etmişti. Mevlâna da diyor ki: «Ey sâlik; senin o insan sandığın hayvan siretli mahlûk, hayvanlardan daha aşağı ve daha bayağıdır. (Ben batan ve fânî olanları sevmem) diyen İbrahim (A.S.) gibi sen de öyleleriyle ihtilâtta bulunma.»

«VE EMMELLEZÎNE FÎ KULÛBİHİM MERADUN FEZÂ DETHÜM RİCSEN İLÂ RİCSİHİM ÂYET-İ KERÎMESİNİN TEFSİRİ»

Bu âyet-i kerîme Tevbe sûresinde ve münâfıklar hakkında nâzil olmuştur.

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

Yâni : «**Bir sûre indirildiği zaman içlerinden kimi: "Bu** (sûre) **hanginizin îmânını artırdı" der. İman etmiş olanlara gelince:** (Her inen sûre) **dâima onların îmânını artırmıştır ve onlar** (Kur'an indikçe sevinçlerinden) **birbiriyle müjdeleşirler. Fakat** (o sûreler) **kalblerinde maraz** (küfür ve nifak) **bulunanların küfürlerine küfür katıp artırdı ve onlar kâfir kâfir öldüler[102].»**

13960

زانكه استعدا وتبديل وزد
بودش ازپستی وآن را فوت كرد

«Çünki, hayvanî rûha sahib olan kişinin, huylarını değiştirmeğe ve nefsiyle cihad etmeğe, adîlikten kurtulmağa istidâdı vardı ama, o istidâdı fevtetti.»

---

(102) Sûrei Tevbe : 124-125.

13961

باز حیوا را چو استعداد نیست
عذر او اندر بهیمی روشنیست

«Halbuki, hayvanda mücâhedeye ve huylarını değiştirmeğe istidad ve kâbiliyyet olmadığı için, hayvanlıkta kalmasındaki mâzereti aşikârdır.»

13962

زو چو استعداد شد کان رهبرست
هر غذایی کو خورد مغز خرست

«Hayvanlıkta kalmış insanın, hakikat rehberi olan istîdâdı gittikden sonra, hangi gıdayı yese o gıdâ eşek beyni olur ve onu sersemletir.»

Eşek beyni yenilirse, yeyen kimseye hamâkat verirmiş.

13963

گر بلادر خورد او افیون شود
سکته و بی عقلیش افزون شود

«Zihn açıklığı ve uyanıklık verdiği söylenilen (Belâdür) - Hindistanda bir yemiş, yahud onun ağacı imiş - yeyecek olsa afyon yerine geçer, onun kalb illeti ve akılsızlığı artar.»

Hülâsa: Saâdet rehberi olan kâbiliyyet bir kimseden zâil olursa, ona herşey aks-i tesir gösterir.

13964

ماند یک قسم دگر اندر جهاد
نیم حیوان نیم حی با رشاد

«Üçüncü birkısım kaldı ki o kısma dahil olanlar, yarı hayvan, yarı insandır.»

13965

روزوشب در جنگ واندر کشمکش
کرده چالیش آخرش با اولش

«Bu kısımdaki insanların evveli, yâni insaniyyeti, âhiri, yâni hayvaniyyetiyle gece gündüz çarpışmakta ve çekişmektedir.»

AKLIN NEFS İLE UĞRAŞMASI; MECNÛNUN DEVE İLE MÜNÂZAASI GİBİDİR. ZİRÂ, MECNUN İLERİYE, YÂNİ LEYLÂ TARAFINA GİTMEK ARZU EDİYORDU. BİNDİĞİ DEVE İSE, GERİYE, YAVRUSU TARAFINA DÖNMEK İSTİYORDU. NİTEKİM MECNUN: «DEVEMİN HEVA VE HEVESİ YAVRUSU TARAFINA, BENİM MUHABBETİM İSE İLERİYE, LEYLÂ TARAFINADIR. ONUNLA, ARAMIZDA HAKİKİ BİR MÜHÂLEFET VARDIR» DEMİŞTİR.»

Burada Mecnun'dan murad: İnsanî Ruhtur; Mâşûk-u ezelînin mecnunu ve aşıkıdır.

Deveden maksat da: Nefs ve rûh-u hayvânîdir ki o da yavrusu mesâbesinde bulunan hevâ ve hevesin meclûbu ve mağlûbudur.

13966

همچو مجنونند و ناقه‌ش یقین
میکشد آن پیش و این واپس بکین

«Akl ile nefs, Mecnun ile devesi gibidir ki biri ileri, diğeri geri gitmek ister.»

13967

میل مجنون پیش آن لیلی روان
میل ناقه پس پی کرش دوان

«Mecnûn'un meyli, ileriye Leylâ cihetine gitmek ister. Devenin meyli ise, geriye, yavrusunun yanına koşmak diler.»

13968

یك دم ار مجنون اگر غافل بدی
ناقه گردیدی و واپس آمدی

«Eğer Mecnun bir an gafil bulunsaydı, deve döner ve geriye giderdi.»

13969

عشق وسودا چونکه پر بودش بدن
می نبودش چاره از بیخود شدن

«Mecnûn'un bedeni Leylâ'nın aşk ve sevdâsiyle dolu olduğu için ona kendinden geçmekden başka çâre yokdu.»

13970

آنکه او باشد مراقب عقل بود
عقل را سودای لیلی در ربود

«Ona mürakıb olacak aklı iken Leylâ'nın sevdâsı onun aklını kapmıştı.»

13971

لیك ناقه بس مراقب بود وچست
چون بدیدی اومهار خویش سست

«Lâkin deve dikkatli ve atik idi. Yularının gevşediğini hissedince.»

13972

فهم کردی زوکه غافل گشت ودنگ
روسپس کردی بکره بی درنگ

«Mecnûn'un gâfil ve hayran olub kendinden geçtiğini anlar, geri döner, yavrusunun yanına gitmeye başlardı.»

13973

چون بخود باز آمدی دیدی زجا
کوسپس رفتست بس فرسنگها

«Mecnun kendine gelince devenin fersahlarca geri gitmiş olduğunu araziden anlardı.»

13974

درسه روزه ره بدين احوالها

ماند مجنون در تردد سالها

«Üç günlük yolda, Mecnun bu hal ile yıllarca tereddüdde kaldı.»

13975

گفت اى ناقه چوهر دو عاشقيم

ما دو ضد پس همره نالايقيم

«Nihâyet dedi ki: Ey deve; ikimiz de biri birimize zıd âşıkız. Ohâlde yol arkadaşlığına lâyık değiliz.»

13976

نيستت بر فوق من مهر ومهار

كرد بايد از توصحبت اختيار

«Senin muhabbetin ve yuların bana muvafık değildir, ohâlde senin sohbetini terk etmek gerektir.»

Hz. Mevlânâ buyuruyor ki:

13977

اين دو همره يكدگر را راهزن

گمره آن جان كو فرو نايد زتن

«Bu iki yol arkadaşı biri birinin yolunu vurmaktadır. Onun için, tenden inmeyen ve onu terk etmeyen ruh, yolunu azıtır gider.»

Burada Mecnûn'dan murad; Akl ve ruh, deveden maksad da, nefsdir. İkisinin de gitmek istediği yol başkadır. Akıl, Mâşûk-u ezelî yönüne, nefs ise yavrusu mesâbesinde bulunan hevâ ve hevesi tarafına gitmek ister. Onun için Mecnûn'un yaptığı gibi deveyi, yâni nefsi terk etmek lâzımdır.

13978

جان زهجر عرش اندر فاقة

تن زعشق خاربن چون ناقة

«Senin ruhun da Arş'ın ayrılığı ile yoksulluğa düşmüş. Tenin ise diken arzusuyla deveye dönmüş.»

Bundan sonra Mecnun lisânından deveye hitâben deniliyor ki:

13979

تا تو بامن باشی ای مردهٔ وطن

پس ز لیلی دور ماند جان من

«Ey doğduğu yeri ölürcesine seven; sen benimle bulundukça ruhum leylâdan uzak kalıyor.»

13980

روزگارم رفت زین گون حالها

همچو تیه وقوم موسی سالها

«Mûsâ kavminin yıllarca Tih çölünde dolaşması gibi, ben de seninle bu hallere düştüm... Ömrüm geldi, geçti...»

Hz. Mûsâ, Benî İsrail'e vaad olunan arâziyi fethiçin kavmini oralarda oturanlarla harbe teşvik etmiş, evvel emirde onların hâlini anlayıb anlatmak üzere bir keşif heyeti göndermişti. Gidenler ora halkını pek dehşetli anlattılar ve Benî İsrail'in gözlerini yıldırdılar. Bunun üzerine Yahudiler, Hz. Musa'ya:

يَا مُوسَىٰ إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ

أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ

Yâni: **«Yâ Mûsâ, onlar orada bulundukça biz oraya ilelebet giremeyiz. Artık sen Rabbinle beraber git! Bu sûretle ikiniz harb edin! Biz mutlaka burada otururucularız[103].»**

dediler ve harbe gitmediler. Şu itaatsizliklerinin cezâsı olmak üzere kırk sene (Tih) çölünde kalmaya, taraf-ı İlâhîden mahkûm oldular. Mısır'da esâret hayatı geçirmiş, zillet ve meskenete alışmış olanlar, öldüler. Onların yerine çölde doğmuş ve kırda yetişmiş olanlar geçti. Hz. Mûsâ da Yûşâ (A.S.) nı halife tâyin ederek, vefat eyledi. Yûşâ peygamber, Benî İsrail'i çölden çıkardı ve Eriha beldesini feth ile Yahudileri orada iskân eyledi. Burada Mec-

(103) Sûrei Mâide : 24.

nûn'un Leylâ yurduna gitmek isterken, bindiği devenin, yavrusunu görmek için geri dönmesi ve bu münâsebetle aradaki mesâfeyi katederek Leylâ'ya vâsıl olamayışı, Benî İsrail'in, Tîh çölünde dolaşmalarına benzetiliyor.

13981

خلوتیٖی بود این ره تا وصال

مانده ام دروه زشــتّت شصت سال

«Ey deve; visâle kadar giden yol iki adımdan ibaretti. Fakat senin mekrinden, - yâni ben ileri gitmek isterken senin geri dönmenden - altmış yıldır vuslattan mahrum kaldım.»

Bir kimse (Şeyh Şiblî) Kaddesallâhü sırrahû'ya: «Ya şeyh; kul ile Allah arasında ne kadar mesâfe vardır?» diye sormuş. Hz. Şiblî: «O mesâfe iki adımdır. Onları geçince vâsıl-ı ilâllah olursun» cevâbını vermiş.

Bu iki adımdan biri: Dünya, ikincisi Âhirettir. Nihaî hedef olarak Allaha vasıl olmayı gâye edinenler, Dânya'dan da, Ahiretten de geçmelidirler.

Yine Mecnun lisânından deniliyor ki :

13982

راه نزدیك و بماندم سخت دیر

سیر گشتم زین سواری سیرسیر

«Yol yakındı. Ben ise çok geç kaldım. Bu süvârilikden - yâni senin sırtında gitmekten - usandım.»

13983

سرنگون خودرا زناقه در فگند

گفت سوزیدم زغم تا چند چند

«Mecnun: Ayrılık âteşinden yandım, bu gam, daha ne vakte kadar surecek? diye kendini deveden fırlattı attı.»

13984

تنگ شد بروی بیابان فراخ
خویشتن افگند اندر سنگلاخ

«O geniş çöl, Mecnun'a dar geldiği için taşlık bir yerde kendini deveden attı.»

13985

آنچنان اوگند خودرا سخت زر
که مخلخل گشت جسم آن دلیر

«O yiğit Mecnun, kendisini öyle bir sertlikle aşağıya attı ki âdeta kemikleri dağıldı.»

13986

چون چنان افگند خودرا سوی پست
از قضا آن لحظه هم پایش سکست

«Kendini aşağıya öyle bir atışla attı ki Kazâ-yı İlâhî ile ayağı kırıldı.»

13987

پای را بربست گفتا گوشوم
درخم چوگانش غلطان می روم

«Ayağını bağladı ve: Top olurum da onun çevgânı önünde yuvarlanarak giderim, dedi...»

Eskiden idman için oynanılan bir oyun varmış ki (Gûy ü çevgân) denilirmiş. Gûy: Ağaçtan yapılmış, ortası delik bir küre, çevgân da: Ucu çengelli bir sırıkmış. Gûy, yere atılır, elleri çevgânlı birkaç süvari, onun üstüne saldırır, sırıkla dokununca gûy öteye, beriye yuvarlanırmış. Oyunculardan hangisi o küreyi çengele takar da kaldırabilirse oyunu kazanırmış. Mecnun, ayağı kırıldığı için yürüyemeyeceğinden, gûy gibi yuvarlana yuvarlana giderim ve bu suretle menzil-i visâle ererim diyor.

Hz. Mevlâna, mesnevinin diğer bir yerinde buyuruyor ki: «Topal, aksak, uyur bir şekilde ve terbiye noksaniyle olsun Allah yolunda sürünerek O'nu taleb et.»

Sâlike lâzım olan, ne hâlde bulunursa bulunsun ve nasıl olursa olsun, velev ki kalçaları üstünde sürünerek gidebilsin, seyr u sülûkden ve Hakkı taleb etmekten geri kalmamaktır. Malumya hasta bir Müslüman ayakta duracak hâlde değilse namazını oturduğu, ona da muktedir olmazsa yattığı yerde kılar. Namaz kılan mevcut takatını sarf eylediği için Cenabı Hak lutf u keremiyle o eksik namazı kabul eder ve tam bir namaz sevabını, belki daha fazlasını ihsan eyler.

13988

زین کند نفرت حکیم خوش سخن

بر سواری کو فرو ناید ز تن

«Beden merkebinden inmeyen bir süvâriden güzel sözlü olan hakîm nefret eder.»

13989

گوی شو می گرد بر پهلوی صدق

غلط غلطان در خم چوگان عشق

«Ey sâlik: sen top ol da aşk çevgânının darbesiyle yuvarlan.»

13990

کین سفر زین پس بود جذب خدا

وان سفر بر ناقه باشد سیر ما

«Deve üstünde gidiş bizim seyrimizdir, ondan indikten sonraki gidiş artık İlâhî çekişle olur.»

Mecnûn'un deveden atlayıb kırılmış ayağıyle sürünerek gitmesi gibi.

13991

این چنین سیریست مستثنی ز جنس

کان فزود از اجتهاد جن وانس

«Bu hareket, gidişin müstesnâ bir cinsidir ki, cinlerin çalışması ile de olmaz, insanların çalışması ile de!...»

Olmadan sevk-i hidâyet kimse,
Bulamaz vuslat-ı Hak'kı gerçek;
Rehberim olsun İlâhî cezben
Tut yakamdan da beni kendine çek.

Seyr ü sülûkün irade-i cüz'iyye sarfiyle ve mücahedeler ile olan nev'ine (Seyr-i İlallah) yâni «Allah'a gidiş» denilir. Cezbe-i İlâhiyye ile olan nev'ine de (Seyr-i Billâh) yâni «Allah ile gidiş» tâbir edilir.

Birincisi irade ile, ikincisi irâdesizdir. Birincisinde gidilir, ikincisinde insan çekilir. Elbette çekilerek gitmek, yürüyerek gitmekden hızlıdır. (Cezbetün min cezebâtirrahman tüvâzinü amelessekaleyn) denilmişdir ki «Allah'ın cezbelerinden bir cezbe, ins ü cinnin irade ile olan mücahedelerinden efdâldir» demektir.

13992

این چنین جذبیست نی هر جذب عام
که نهادش فضل احمد والسلام

«Bu, yâni irâdesiz olan çekiliş ve gidiş, alelâde çekilip gitme değildir. O, Hz. Ahmed'in fazl u ihsaniyledir.»

Nitekim Kur'an'da :

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ

Yâni : «(Habibim) **de ki: "Eğer Allahı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin"** [104].»

buyurulmuştur. Hakikat'e vasıl oluş ancak, Aleyhisselâm Efendimize mutlak tâbî oluştadır. Onun için, Resûlullah'a tamamiyle ihtidâ eyleyenlerde, avâm-ı nâsın fevkinde bir cezbe zûhura gelir ve onları sür'atle maksûda eriştirir.

---

(104) Sûrei Âl-i İmran : 31.

«PADİŞÂHA LÂYIKİYLE HİZMET ETMEDİĞİ İÇİN MAAŞI AZALTILAN KÖLENİN HÜKÜMDÂR'A ŞİKÂYETİ»

13993

قصه کوته کن برای آن غلام

که سوی شه بر نبشت او کلام

«Sözü kısa kes de pedişaha mektup yazıp gönderen köleyi anlat!»

13994

قصهٔ پر جنگ و پرهستی و کین

می فرستد سوی شاه نازنین

«O köle, ceng ile, varlıkla ve kinle dolu bir mektup yazmış ve nazlı olan o padişaha göndermişti.»

13995

کالبد نامه ست اندروی نگر

هست لایق شاه را آنگه ببر

«Ey sâlik; o nâme senin kalıbındır. Ona dikkatle bak, padişaha lâyık olub olmadığını anla da ondan sonra takdim et!»

13996

گوشهٔ رو نامه را بکشا بخوان

بین که حرفش هست درخورد شهان

«Bir köşeye çekil, mektubu aç ve oku da gör! Harfi ve lâfzı padişahlara münâsib midir?»

Yâni halvette oturub halk ile ihtilâttan kesil. Orada kendine dikkat et ve ahvâlini oku, kendini iyice tedkik eyle ve padişahlara lâyık olub olmadığını anla. Şârihler, buradaki (Şahan) dan muradın, Enbiyâ ve evliyâ olduğunu söylüyorlar ve onlara lâyık olan Allah'ın da makbulü olur, diyorlar.

13997

گر نباشد در خور آرا پاره کن
نامهٔ دیگر نویس و چاره کن

«Eğer o mektupdaki yazı - yâni senin cismindeki ahlâk ve tabiat - enbiyâ ve evliyâya lâyık bir hâlde değilse o mektubu parçala, başka bir mektub yazmanın çâresine bak!»

13998

لیك فتح نامهٔ تن زب مدان
ورنه هر کس سر دل دیدی عیان

«Lâkin ten mektubunun açılmasını ve okunmasını kolay sanma. Öyle olsaydı herkes gönül esrarını ayan beyan görürdü.»

13999

نامه بکشادن چه دشوارست وصعب
کار مردانست نه طفلان لعب

«Kapalı bir mektub gibi olan cesedi açmak, içindeki yazıları - yâni ahlâk ve ahvali - okuyub anlamak ne kadar güçtür. Bu hareket, çocuk oyunu değil, erkeklerin işidir.»

14000

جمله بر فهرست قانع گشته ایم
زانکه در حرص وهوا آغشته ایم

«Hepimiz de fihriste kanaat etmişiz, çünki hırs ve hevâ ile meşgûl olmuşuz.»

İlim; zahiri ve batını olmak üzere ikidir ve birincisi, ikincisinin fihristi mesâbesindedir. Biz fihristte yazılı olan fasıl başlarını okumakla kanaat ediyoruz ve birşey öğrendik sanıb kitabın dahilindeki malûmata bakmaya ve öğrendiklerimizi tatbik etmeye lüzum görmüyoruz. Hâlbuki bilmek, öğrenmekden ibâret değildir. Onu amelî bir hâle getirmek ve tatbik etmektir.

14001

باشد آن فهرست دامی نامه را

تا چنان دانند متن نامه را

«Mektubun içindekiler de fihristtekiler gibi zannedilsin diye fihrist, avâmın tuzağı olmuştur.»

14002

بازکن سرنامه وگردن متاب

زین سخن والله اعلم بالصواب

«Fihristi kapa da kitabın baş tarafını aç ve bu sözden baş çevirme! Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.»

14003

هست آن عنوان چو اقرار زبان

متن نامهٔ سینه راکن امتحان

«O ünvan, - yâni kitabın ilk sahifesi - dil ile ikrar gibidir. Yalınız onunla kalma, gönül metnini imtihan et.»

Ma'lûmya: «Müslümanlık ikrar-ı billisan ve tasdik-i bilcenan» dır. Tevhid-i İlâhî ve tasdik-i Risaletpenahîyi söyleyen bir kimse zâhiren Müslüman olur, fakat lisânen söylediğini, kalbiyle tasdik etmezse o kimse hakikatte münâfıkdır. Onun için sen de bir kere kalbini imtihan etmelisin.

14004

که موافق هست با اقرار تو

تا منافق وار نبود کارتو

«İşin münafıkçasına olmamak için, kalbinin tasdiki lisanının ikrarına uygun olmalıdır.»

14005

چون چوالی بس گرانی می بری
زان نباید کم که دروی بنگری

«Ağır bir çuval yüklenip götürürken, içinde ne olduğunu anlamak için ona bakman, muhteviyatından bir şey eksiltmez.»

14006

که چه داری در چوال ازتلخ وخش
گرهمی ارزد کشیدن را بکش

«O çuval içindeki ekşi ve tatlı şeyler taşımaya değerse taşı.»

14007

ورنه خالی کن چوالت راز سنگت
باز خرخودرا ازین پیکار ونگت

«Yoksa çuvalındaki taşları boşalt... Kendini ayıbdan ve bu ar olan yükten kurtar.»

14008

در چوال آن کن که می باید کشید
سوی سلطانان وشاهان رشید

«Sultanlara, padişahlara takdim edilmeye lâyık şeyleri çuvalına doldur.»

Sûre-i Haşr'de buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ
مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

Yâni : **«Ey îman edenler, Allah'dan korkun. Herkes, yarın için önden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah'dan korkun. Çünkü Allah, ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır [105].»**

---

(105) Sûrei Haşr : 18.

Tasavvufta buna (Muhasebe) tâbir ederler ki bir kimsenin, gece olunca: «Ben bugün ne yaptım?» diye o günkü işlediklerini hatırlaması, hayırlı işleri için şükür, şer amelleri için istiğfar etmesi demektir. Hadis-i şerifte de: **«Muhâsebeye çekilmeden evvel, kendi kendinizin hesabını görün»** buyurulmuşdur.

Her insan için bir Ahiret yolculuğu vardır. Yolda ise azık lâzımdır. Dünyadaki salih ameller, Âhiret seferinin azığıdır. Onun için Cenâb-ı Hak:

وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى

Yâni : **«Ahiret yolculuğu için azık tedarik ediniz. Muhakkak ki azığın en hayırlısı** (Allah'dan korkup, dilenmekten, insanlara yük olmaktan) **kaçınmaktır [106].»** buyurmuşdur.

Sonra, bir yere gidilirken bir yol hediyyesi götürülür. Fakat o hediyye, götürülecek zatın mevkiine göre olmalıdır ki makbûle geçsin. Yoksa bir bedevînin yaptığı gibi, Bağdad'daki Halifeye testi içinde yağmur suyu götürülmez. Çünki Halifenin sarayı Şat nehri sahilindedir. Yalnız şu var ki acz ve noksanını itiraf etmek ve Hakkın lûtf u keremine iltica eylemek de bir nevi hediyyedir. Çünki Allah'ın dergâhında acz ve noksan yoktur. Binaenaleyh:

Eli boş gidilmez gidilen yere,
Rabbim boş gelmedim ben, suç getirdim.
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımla pek güç getirdim.

diye Gufran-ı İlâhîye dehâlet etmek gerektir.

«HIRSIZIN, KOCAMAN SARIKLI BİR FAKİHİN SARIĞINI KAPMASI VE FAKİHİN: SARIĞI ÇÖZ, NE KAPTIĞINI ANLA DA ONDAN SONRA GÖTÜR, DİYE SESLENMESİ»

14009

یك فقیهی ژندهها در چیده بود
در عمامهٔ خویش درپیچیده بود

«Bir fakih, paçavra parçalarını toplayıp, sarığının içine doldurmuştu.»

---

(106) Sûrei Bakara : 197.

14010

تا شود زفت وعايد آن عظيم

چون در آيد سوى محفل در حطيم

«Sarık irileşsin ve meclise gelince büyük görünsün diye...»

Sarık, Arabların baş kisvesi olduğu için (Aleyhissalât Efendimiz) de sarık sararlardı. Bâzan, uzunca külâh üzerine, bâzan da mudarrebe dedikleri keçe külâh üstüne sarık sarar, bàzan da külâhsız olarak sarığın bir ucunu tepesine kor, sarığı onun üstüne dolardı. Bâzan sol kulağının arkasına, bâzan tamamiyle arkasına doğru sarığın ucunu salıverirdi ki buna taylasân denilirdi. Sarığı dolamak suretiyle sarar, ona tekellüfle bir şekil vermezdi.

Abbasîler devrinde bilhassa ulema takımı uzun külâh sarık sararlardı ki Osmanlı hocaları da bunu kabûl etmişlerdi. Darüşşefaka mektebinde İstanbulun ilk kadısı Hızır beyin içi pamuklu yeşil tülbend sarılı kavuğu bulunmakdadır. Osmanlı padişahlarının muhtelif şekilde sarıklı kavukları vardı. Bunların ön taraflarına mücevherli tuğ takılırdı. Her sınıf halkın kavukları ve sarıkları muhtelif tarzda idi. Hz. Mevlânâ keçeden külâh giyer, üstüne dolama siyah sarık sarardı. Mevlevi şeyhleri, sonradan sikke üstüne kafesî destar sarmışlardı.

Cumhuriyyet devrinde hocaların sarık sarmasına müsâade edilmiş, sonra kim olursa olsun Diyânet reisinden başkasının sarık sarması kanun ile men' olunmuştu.

14011

ژنده ها ازجامه ها پيراسته

ظاهر دستار ازان آراسته

«Sarığın altı, eski elbise parçalariyle doldurulmuş, dışarısı da yine o parçaların yenice olanlariyle süslenmişti.»

14012

ظاهر دستار چون حلهٔ بهشت

چون منافق اندرون رسوا وزشت

«Sarığın dışarısı cennet elbisesi gibi süslü, içerisi ise münâfık kalbi gibi çirkin ve rezil idi.»

Buradaki koca kavuklu fakihden maksad: Tâc, hırka ve kümmeği elbise ile meşihat dâvâsında bulunan mürai ve müzevvir heriflerdir ki onları o kıyâfette gören safdiller, zâhir hallerine bakıb aldanırlar. Hz. Mevlânâ böylelerini mesnevinin bir yerinde: «Dışarısı, kâfir kabri gibi süslüdür. İçerisinde ise Allahü Azze ve Celle'nin kahrı bulunmaktadır» diye târif eder.

Mesnevî şârihi şeyh İsmail Hakkı da şöyle tasvir eylemişdir:

«Destâri kubbe denlû
Yok dini habbe denlü,

Hubbî libas ü cübbe
Hil'at ona vediat.

Surette Hızr u İlyas
Sîrette azlem-i nâs.»

1285 den sonra vefat etmiş ve Eyyubdaki (Hâtuniyye Tekkesi) ne gömülmüş olan Ârif-i Billâh, mesnevihân Hüsameddin efendi ise böyleleri için (Şeyh-i postekî) tâbirini kullanmıştır.

14013

پاره پاره دلق وپنبه وپوستین
در درون آن عمامه بد دفین

«O sarığın içinde abâ ve posteki parçalariyle pamuklar gömülmüştü.»

Yâni o mürai fakih'in kafası mekr ve hîle ile dolu bulunuyordu.

14014

روی سوی مدرسه کردی صبوح
تا بدین ناموس یابد اوفتوح

«Bu kıyâfetle fütûhâtâ, - yâni birinin vereceği parayı bulmak için - medreseye doğru gidiyordu.»

14015

در ره تاریك مرد جامه کن
منتظر بود ایستاده بهرفن

«Bir hırsız, karanlık ve ıssız bir yolda durmuş, bekliyordu.»

14016

در ربود او از سرش دستار را

پس دوان شد تا بسازد کار را

«Satarak, bedeliyle bir işini görmek için, fakihin başından sarığını kaptı ve koşmaya başladı.»

14017

پس فقیهش بانگ برزد کای پسر

باز کن دستار را آنگه ببر

«Fakih ona: Oğul; sarığı çöz de öyle götür diye seslendi.»

14018

اینچنین که چار پره می پری

باز کن آن هدیه را که می بری

«Böyle dört kanatla uçarcasına götürdüğün o hediyyeyi bir kere aç da bak.»

14019

باز کن آنرا بدست خود بمال

وانگهان خواهی ببر کردم حلال

«Onu aç ve elinle yokla. Ondan sonra istersen götür, sana helâl ettim; dedi.»

14020

چونکه بازش کرد آنکه می گریخت

صد هزاران ژنده اندر ره بریخت

«Hırsız, sarığı çözünce yolun üstüne yüz binlerce paçavra döküldüğü için bıraktı, kaçtı.»

14021

زان عمامهٔ زفت ونابایست او
ماندیك كز كهنهٔ دردست او

«O iri ve olmaz olasıca sarıktan elinde bir arşın kadar eski bir bez kaldı.»

14022

بر زمین زد خرقه راكای بی عیار
زین دغل مارا بر آورده زكار

«Hırsız, bez parçasını da yere vurup: Ey ayarsız ve değersiz! Bu hîle ile beni işimden alıkoydun, dedi.»

Hırsızın bu hitabını işiten fakih dedi ki:

14023

گفت بنمودم دغل لیكن ترا
از نصیحت باز گفتم ماجرا

«Evet hile ettim, fakat nasîhat yoluyla da, sarığı çöz, öyle götür dedim.»

Fakihin koca kavuğunu görüb de onu değerli bir metâ zanneden hırsızın aldanmasına karşı, fakihin: «Sarığı çöz de öyle götür» diye seslenmesi, kalıbına, kıyâfetine aldanılan şeyhler ve hocalardan insaflıca olanların: «Bende irfan ve ilim namına birşey yok. Sen kıyâfetime bakma. Hâlimi tahkik et de ondan sonra müridim ve talebem olmaya kalkış.» diye nasihat vermesi kabilindendir. Bunu yapabilen ve bir hakikati bu türlü de olsa itiraf eden kimse yine birşeydir. Nitekim kevn ü fesâd âlemi olan Dünya da tahavvülâtı ve fesâdı dolayisiyle ehl-i dünyaya nasihat vermektedir.

14024

اندرین کون وفساد ای اوستاد
آن دغل کون ونصیحت آن فساد

«Ey üstad; bu kevn ü fesad âleminde o (Kevn) - yâni olmak - hîledir, fesad - yâni bozulmak - da nasihattir.»

(Kevn) olmak, (Fesad) bozulmak demektir. Dünya da **(olub) (bozulmaktan)** yâni (zuhûr) a gelib (adem) e gitmekden ibâret olduğundan ona da, (Kevn ü fesâd) âlemi denilir. Onun (hîle) olması, devam edecekmiş gibi görünerek halkı aldattığından, (nasîhat) olması da, aldananları zevâliyle uyandırmak istemesindendir.

(Rudegî) isminde Buhara'lı bir şairin şöyle bir kıt'ası vardır: «Zaman, bana hürriyyet veren bir nasîhatte bulundu. Zaten zamana dikkatli baksan nasihatten ibâret olduğunu görürsün. Dedi ki: İyi günlü, yâni mes'ud görünen kimselerin hâline gıbta etme de kendi hâline şükr et. Çok kimse vardır ki senin hâlinde olmayı ister» demektir.

Nâbî de bu mealde olmak üzere şu beyti söylemiştir:

«Senden ednâyı görüb şükr ile demsaz olmak
Senden a'lâlara reşk eylemenin merhemidir.»

14025

کون می گوید بیامن خوش پیم
وان فسادش گفته رومن لاشیم

«Kevn - yâni mevcudat - der ki: Gel bana bağlan ki ben lâtif gidişliyim. Fesâdı da der ki: Git, bana bağlanma ki ben birşey değilim.»

Hz. Mevlâna buna dair misâller irad ediyor:

14026

ای زخوبی بهاران لب گزان
بنگر آن سردی وزردی خزان

«Ey ilk bahar güzelliğine karşı dudak ısıran - yâni hayran olan. - Bir de son bahârın sararmış hâline ve soğukluğuna bak!»

14027

روز دیدی طلعت خور سپید خوب
مرك اورا یاد كن وقت غروب

«Gündüzün güzel Güneşin doğuşunu görünce, gurup zamanı onun ölümü demek olan batışını hatırla!»

14028

بدر را دیدی برین خوش چارطاق
حسرتش راهم ببین وقت محاق

«Bu hoş çardakta, - yâni fezâda - bedir hâlindeki Kamerin letâfetini görürsün; onun bir de ay sonlarında uğradığı zâafı ve bedir hâline olan hasretini düşün!»

Bütün mevcudât böyle olduğu gibi, insan da böyledir. Onların da kemâl ve cemâli zevâle mahkûmdur.

14029

كودكی از حسن شد مولای خلق
بعد فرداشدن حرف رسوای خلق

«Güzel bir çocuk, bakarsın, güzelliğiyle halkın dildarı olur. Bir müddet sonra ihtiyar bir bunak hâline girer ve halka rezil olur.»

14030

كرتن سیمین تنان كردت شكار
بعد پیری بین تن چون پنبه زار

«Eğer gümüş tenli güzeller seni avladıysa ihtiyarlıktan sonra bir de pamuk tarlasına dönen bedene bak!»

14031

ای بدیده لوتهای چرب خیز
فضلهٔ آنرا ببین در آبریز

«Ey yağlı, ballı yemekler ve nefis gıdalar görüb imrenen, kalk helâya git de, onların fazlasını orada gör!»

Derler ki; Harunürreşid, Behlûl'e:

— Gel insan içine gir de halk senin irfanından istifâde etsin, teklifinde bulunmuş. Behlûl:

— Hele bir danışayım diye dışarıya çıkmış ve helâya girmiş. Bir müddet sonra Hârun'a:

— Danıştım, râzı olmuyorlar demiş. Hârun:

— Kim razı olmuyor? diye sorunca:

— Helâdakiler! cevâbını vermiş. Hârun'un:

— Ne diyorlar? Süâline de:

— Biz nefîs yemeklerdik, insan içine girdik de böyle olduk. Sakın hâ, sen de bizim gibi olursun,. diyorlar diyerek savuşmuş.

14032

مرخبث را گوکه آن خوبیت کو

بر طبق آن نغز وآن ذوق وبو

«Pisliğe de ki: Senin, o güzelliğin, tabak içindeki zevk ve letâfetin ve güzel kokun nerede?»

14033

گوید او آن دانه بد من دام آن

چو شدی توصید شد دانه نهان

«Cevâben der ki: O saydığın şeyler dâne idi, ben de kurulmuş bir tuzaktım. Sen gelib tuzağa düşünce dâne gizlendi.»

14034

بس انامل رشك استادان شده

درصناعت عاقبت لرزان شده

«Sanat'ta ustaların gıbtasını çeken öyle parmaklar vardır ki sonunda titrek olmuştur.»

Yâni sanâyî'de, meselâ mushaf tezhib etmekte, yahud güzel yazı'da hattatların gıbta ettikleri üstadlar yetişmiştir. Fakat ihtiyarlayınca, yahud bir illete uğrayınca onların o mahâretli parmakları titremeye, sahibi de güzel san'atını gösterememeye başlamıştır.

14035

نرگس چشم خمار همچو جان

آخر اعمش بین وآب ازوی چکان

«Kezâ can gibi ve nergis bakışlı mahmur bir gözü, sonunda, çipil olmuş ve sular akmağa başlamış bir hâlde görürsün.»

14036

حیدری کاندر صف شیران رود

آخر او مغلوب از موشی بود

«Kezâ arslanların safında giden arslan gibi yiğit bir er, gün gelir, fâre gibi âciz birine mağlub olur.»

14037

طبع تیز دوربین محترف

چون خر پیرش ببین آخرحرف

«Kezâ: Üstün kabiliyetli bir san'atkârı, sonunda yaşlı bir merkeb gibi, işe yaramaz bir hâlde görürsün.»

14038

زلف جعد مشکبار عقل بر

آخر آن چون ذنب زشت خنك خر

«Kezâ, akıllar alan misk kokulu ve kıvırcık bir zülüf, ihtiyarlıkta kır eşeğin kuyruğu gibi çirkinleşir.»

14039

خوش ببین کونش زوال با کشاد

وآخرآن رسوایش بین وفساد

«Bütün bu şeylerin ilk ve letâfetli hallerine bak, sonra da onların nasıl bozulduklarını ve ne hâllere girmiş olduklarını gör!»

14040

زانکه او بنمود پیدا دام را

پیش تو بر کند سبلت خام را

«Çünki (Kevn âlemi), sana tuzağını kurmuş ve o vâsıta ile nice ham ervahın bıyığını, sakalını yolmuştur.»

Bıyık ve sakal yolmak: Aldanmak ve hayıflanmaktan kinâyedir. Kevn ve fesâd âleminin şu hâlinden ibret al da:

14041

پس مگو دنیا بتزویرم فریفت

ورنه عقل من زدامش می گریخت

«Benim aklım, Dünya tuzağından kaçabilirdi, fakat beni hîle ve hud'a ile yakaladı, deme!»

14042

طوق زرین حمایل بین هاله

غل وزنجیری شدست وسلسله

«Ey boynundaki altın halka ve sırmalı kayışla iftihar eden, birgün gelir ki o halka, boyuna takılan bir lâle, o kayış da bir zencir oluverir.»

Şimdi boynundaki altın halka,
Gün gelir gerdânına lâle olur;
Şimdiki sırma hamâil yerine
Dikkat et, boynuna zencir vurulur.

14043

همچنین هرجزء عالم می شمر

اول وآخر در ارش درنظر

«Böylece Âlemin her cüz'ünü say ve evvelki hâliyle sonraki hâlini göz önüne getir.»

14044

هر که آخر بین تر او مسعود تر
هر که آخوربین تر او مبعود تر

«Her kim sonu daha iyi görürse o daha mes'uddur. Her kim de Dünya ahırını daha iyi görür ve ona bağlanırsa, o da Allah'dan çok fazla uzaktır.»

14045

روی هریك چون مه فاخر ببین
چونکه اول دیده شد آخر ببین

«Hüsnüyle iftihar eden ay gibi parlak olan her güzelin yüzüne bak. Fakat evvelini gördükten sonra sonuna da nazar et» ki:

14046

تا نباشی همچو ابلیس اعوری
نیم بیند نیم نی چون ابتری

«Şeytan gibi tek gözlü - yâni bir şeyin yarısını görüb yarısını görmez bir ebter - olmayasın.»

Şeytân'a tek göz denilmesi, şer'ri görüb hayr'ı görmek istemediğindendir.

14047

دید طین آدم ودینش ندید
این جهان دید آن جهان بینش ندید

«Şeytan Âdem'in çamurunu gördü, dînini görmedi. Bu cihana âid olan o çamuru seyr etti, fakat obir âlemi gören maneviyâtını müşâhede edemedi.»

Evet Âdem (A.S.) çamurdan yaratılmıştı, fakat ona İlâhî bir ruh nefh edilmiş ve kendisine (Halifetullah) unvanı verilmişti. Şeytanın bilmek istemediği insanın işte bu tarafıdır.

14048

فضل مردان بر زن ای مردشجاع
نیست بهر قوت و کسب وضیاع

«Ey yiğit kimse; erkeklerin kadınlara üstünlüğü; kuvvetlerinden, kazançlarından ve çiftlik sahibi olmalarından değildir.»

Eğer onlardan dolayı olsa idi:

14049

ورنه شیروپیل را بر آدمی
فضل بودی بهر قوت ای عمی

«Arslanın ve filin, kuvveti sebebiyle insanlara üstün olması lâzım gelirdi hey amca;»

14050

فضل مردان بر زن ای حالی پرست
زان بودکه مرد پایان بین ترست

«Ey yalnız bu anı gören kimse; erkeğin kadına olan üstünlüğü işin sonunu daha iyi görmesindendir.»

Gerçi her kaide gibi bunun da istisnası olabilir. Nitekim bugün bâzı erkekler de vardır. Bakarsın, bayan hazretlerine kürk, manto ve saire alınacak; bunların tedârikine ise geliri müsâid değil; fakat ele, güne karşı hanımın da haysiyyetini muhafaza etmek lâzım. O hâlde ne yapmalı? Yâ borc etmeli, ya rüşvet almalı! Her ikisinin sonunda da mahkemeye gitmek, hattâ hapse girmek var. İşte bu neticeyi düşünemeyen erkeğin de işin sonunu görmemek hususunda öyle kadınlardan farkı yoktur. Bu gibi erkekler hakkında Hz. Mevlânâ buyuruyor ki:

14051

مرد کاندر عاقبت خمست
او ز اهل عاقبت چون زن کمست

«Bir erkek ki işin sonunu görmekten âciz olursa, işin sonunu görenlere nazaran kadın gibi nâkısdır.»

Hz. Pîr (Kevn ü fesâd) bahsine dönerek buyuruyor ki:

14052

از جهان دو بانگ می آید بضد
تا کدامین را تو باشی مستعد

«Dünya'dan biribirine zıd iki ses gelir. Acâba senin hangisini kabule istîdâdın vardır?»

14053

آن یکی بانگش نشور اتقیا
وان یکی بانگش فریب اشقیا

«O seslerden biri inananların hayatı, diğeri ise şakîlerin aldanması ve aldatmasıdır.»

(Kevn ü fesad) yâni (Olmak ve bozulmak) âlemi bulunan Dünyanın iki nidâsı vardır. Biri (Kevn) in yâni mevcud ve mâmur olmanın sesidir ki insanı aldatır. Diğeri bozulmanın ve fenâ bulmanın sadâsıdır ki uyandırır. Meselâ (Kevn) tarafından gelen ses der ki:

14054

من شکوفهٔ خارم ای خوش گرم دار
گل بریزد من بمانم شاخ خار

«Ey kimse; ben dikenin çiçeği ve gülüyüm. Beni hoş ve sevgi ile tut ki gül dökülür, ben dikenli bir dal olarak kalırım.»

14055

بانگ اشکوفه ش که اینک گل فروش
بانگ خار او که سوی ما مکوش

«Çiçeğin sesi: İşte gül satan geldi der... Dikenin sesi de, bizim tarafa gelmeye çalışma, der!»

14056

ابن پذیرفتی عاندی زان دگر
که محب از ضد محبوست کر

«Bu seslerden birini kabul ettin mi öbürünü duymazsın bile... Çünki seven bir kimse sevdiğinin zıddı olan şeylere karşı âdeta kör ve sağır olur.»

Onları ne görür, ne de sözlerine kulak verir.

14057

آن یکی بانگک این که اینك حاضرم
بانگک دیگر بنگر اندر آخرم

«Sesin biri: İşte hazırım der, obir ses de: Sen benim sonuma bak! der.»

Kezâ:

14058

حاضری ام هست چون مکر وکین
نقش آخر زآینه اول ببین

«Benim hazırdaki güzelliğim ve mâmuriyyetim hîle ve tuzak gibidir ihtârında bulunur. Ey sâlik; aynadaki son nakşa bak, yâni bir güzelin ihtiyarlığındaki çirkinliğini, bir binânın harâbe haline gireceğini düşün.»

14059

چون یکی زین دو چوال اندر شدی
آن دگر را ضد ونادر خورشدی

«Bu iki çuvaldan birine girer - yâni kevn ü fesad nidâlarının birine kulak verirsen - obirinin zıddı ve yabancısı olursun.»

Hz. Mevlânâ, (Kevn ü fesad) âleminin nidâları bulunduğunu, (Kevn)-in nidâsının kendisine dâvet, (fesâd) ın nidâsının ise nasihat olduğunu beyan etmişti.

Burada da diyor ki: Bu iki ses, biribirinin zıddıdır, biri Dünyaya meyl obiri Dünya'dan nefret ettirir. Onlardan hangisini dinler ve icâbet eder-

sen obirinin zıddı ve mahrûmu olursun. Hadîs-i şerîfte: **«Dünya, Âhiret ehline haramdır, Âhiret de Dünya ehline haramdır.»** diğer bir hadiste de: **«Dünya ve Âhiret, ortak iki zevce gibidir. Birini ne kadar hoşnud edersen obirini o kadar kızdırırsın.»** buyrulmuştur.

14060

ای خنك آن كوز اول آن شنيد
كش عقول مستمع مردان شنيد

«Ne mutlu o kimseye ki, Hak erlerinin duydukları bu sesi önceden işitti!»

Her iki sesten biri:

14061

خانه خالى يافت جارا او كرفت
غير آنش كژ نمايد باشكفت

«Kalb evini boş bulunca girer ve yerleşir. Artık sahibine ondan başkası çarpık ve şaşılacak birşey görünür.»

Yâni, Dünyaya dâvet sesi gönülde yer ederse, Âhiret nasihati ona yanlış gelir, Âhirete dâvet sesi yerleşirse, Dünya'ya dâvet fikri ona yabancı kalır.

Hz. Pîr bir misâl getiriyor:

14062

كوزهٔ نوكو بخود بوئى كشيد
آن خبث را آب نتواند بريد

«Toprak ve yeni bir çanak, pis bir koku almış olursa su, ondan kokuyu gideremez.»

Onun gibi, bir kalbe de Dünya'ya meyil kokusu bulaştı mı onu temizlemek, oldukça müşkildir. Çanak, çömlekdeki kokuyu gidermek için ateş lâzımdır. Bundan dolayıdır ki kötü ahlâk sahibleri, o kötü huylardan temizlenmek için Cehennemde yanacaklardır.

14063

در جهان هر چیز چیزی می کشد

کفر کافر را و مرشد را رشد

«Dünya'da her şey, bir şeyi çekmektedir. Nitekim küfür, kâfiri; irşad, mürşidi çeker.»

Cezb ve incizab, yâni çekmek ve çekilmek için, cinsiyyet lâzımdır. Nitekim Kur'an'da:

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

Yâni: **«Kötü kadınlar** (ve kötü sözler) **kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara** (ve kötü sözlere), **temiz kadınlar** (ve temiz kelimeler) **ise temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara** (ve temiz kelimelere) **yakışır. Bunlar** (o temiz kadınlar ve temiz erkekler) **o** (iftiracıların) **diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için bir mağfiret ve çok şerefli bir rızık vardır** [107]**.»** diye buyrulmuştur.

14064

کهربا هم هست مقناطیس هست

تا تو آهن یا کهی آیی بشست

«Dünya'da kehrübâ da vardır, mıknatıs da... Sen saman çöpü veya demir olursan mıknatısın tesirine, cezbesine tutulursun.»

Buradaki mıknatısdan maksad enbiyâ, kehrübâdan murad da evliyâ hazerâtıdır. Saman: Zayıf, demir: Dinde kavî olanlardır. Binâenaleyh böyleleri ya kehrübâ, yahud mıknatıs tarafından cezb edilir. Çünki kendilerinde çekilmeğe kâbiliyyet vardır.

---

(107) Sûrei Nûr : 26.

14065

برد مقناطیس از تو آهنی
ورکهی بر کهربای می تنی

«Demir isen seni mıknatıs çeker, saman isen kehrübâ etrafında dolaşırsın.»

14066

آن یکی چون نیست با اخیار یار
لاجرم شد پهلوی فجار جار

«Hayırlı kimselerle dost olmayan, şübhesiz kötülerin yanında yer alır, onların komşusu olur.»

14067

هست موسی پیش قبطی بس ذمیم
هست هامان پیش سبطی بس رجیم

«Mûsa (A.S.), Kıbt kavmi indinde çok kötü idi. Fir'avn'ın veziri Hâman da Benî İsrâil'in indinde çok mel'ûn idi.»

14068

جان هامان جاذب قبطی شده
جان موسی طالب سبطی شده

«Hamân'ın canı Kıbtîleri cezb ediyordu. Mûsâ'nın ruhu ise İsrailoğullarının talibi bulunuyordu.» Zirâ aralarında cinsiyyet vardı.

14069

معدهٔ خر که کشد در اجتذاب
معدهٔ آدم جذوب گندم آب

«Eşeğin mîdesi samanı, insan mîdesi de buğday çorbasını cezb eder.»

گر تو نشناسی کسی را از ظلام
بنگر اورا کوش سازید ست امام

«Eğer sen, gaflet ve cehâlet karanlığı yüzünden bir kimseyi tanıyamazsan, dikkat et o kimse, kendisine kimi imam edinmiş, kime uymuş... bak, ne olduğunu anlarsın...»

Yâni, bir kimsenin kâmil mi, nâkıs mı olduğunu fark edemezsen onun kime tâbi olduğuna ve nasıl yiyib içdiğine dikkat et. Bir insan-ı kâmile iktidâ ediyorsa ve yemesi, içmesi insanca ise o da insandır.

«ÂRİF'İN ALLAH'IN NURUNDAN GIDASI BULUNDUĞUNUN VE «BEN RABBİMİN NİDİNDE GECELERİM, BENİ YEDİRİR VE İÇİRİR» HADİSİNİN BEYÂNI»

Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz bâzan iftar etmeksizin birkaç gün oruç tutardı. (Savm-i visâl) denilen bu orucu ashabdan bâzıları da tutmak istediler. Aleyhissalât Efendimiz, onların zaif düşmemeleri için: **«Savm-i visâlden sakınınız, iftar etmeksizin oruc tutmayınız»** diye menetti. «Sen tutuyorsun ya?» dediler. **«Ben sizin gibi değilim, Allah beni yedirir ve içirir»** buyurdu.

Diğer bir hadiste buyurulmuşdur ki: **«Açlık, Allah taamıdır. Cenâb-ı Hak, onunla sıddîklerin bedenlerini kuvvetlendirir.»**

Sıddîkiyyet, nübüvvetten sonra en büyük bir mertebedir. Nasıl ki Sıddîk-i ekber (R.A.) hazretleri ashab-ı kiram arasında en muhterem bir zât idi. İşte o mertebeye vasıl olanlar için açlık, bir Allah ziyâfetidir. Oruç tutmakla, aç durmakla, hattâ, mümkin olduğu kadar az yemekle ruh kuvvetlenir. Kalbe füyûzât-ı İlâhiyye vârid olur. Hz. Mevlânâ bir gâzelinde demiştir ki: «Şeytanın olanca tedbiri ve bütün hîlesi ve tezviriyle attığı vesvese okları oruc kalkanının önünde kırılır.» Nitekim hadîs-i şerifde: **«Oruc, şeytanın oklarına kalkandır»** buyurulmuştur. Çünki metin bir kalkana vuran oklar, onu delemezler, kendileri kırılırlar. Şeytanların insanları iğvası, toklukdan husûle gelen şehvet vasıtasiyledir. Karın aç olunca şehvet bulunmaz ve şeytan tahrikinin tesiri olmaz.

Hz. Mevlânâ buyuruyor ki: «Sen, bir kimsenin nasıl bir şahıs olduğunu anlayamazsan kime uymuş olduğuna dikkat et» demiştir.

14071

زانكه هر كره پى مادر رود
تا بدان جنسيتش پيدا شود

«Çünki her yavru, anasının ardınca gider, bu gidişle de cinsiyyeti anlaşılır.»

14072

آدمى را شير از سينه رسد
شير خر رايم ز زرينه رسد

«İnsanın sütü, insanın göğsünden gelir, fakat eşeğin sütü yarı belinden aşağısından gelir.»

Zîrâ onun memesi aşağı tarafındadır. İnsanın maddî gıdası yukarı yanından geldiği gibi, mânevî gıdâsı da âlem-i bâlâdan gelir ve o gıdâ onun ruhunu besler.

14073

عدل قسامت وقسمت كرد نيست
اين عجب كه جبرى وظلم نيست

«Şu hâl, Ezelî Taksim Edici'nin, adâletle taksimidir. Fakat şaşılacak şey şu ki: Bu taksimde ne cebir vardır, ne de zulüm...»

14074

جبر بودى كى پشيمانى شدى
ظلم بودى كى نگهبانى بدى

«Hakkın taksiminde cebir olsaydı insanlarda nasıl pişmanlık olurdu? Taksim-i İlâhîde zulüm bulunsaydı, Hakkın, kulları üzerindeki Hıfz-ı İlâhîsi nasıl olabilirdi?»

Allahü Teâlâ (Hayrülhâfızîn ve erhamürrahimîn) dir. Böyle bir Zat-ı Ecell ü A'lâdan zulm olmaz. Çünki (Hâfız ve Rahîm) muhafaza eden, esirgeyen demektir. Hem esirgemek, hem de zulm etmek nasıl birleşir?

Vakıâ, rızık taksiminde kimine az, kimine çok verilmiş, bu veriş, yine ruhların istidatları lisâniyle talebleri üzerinedir, yâni ne kadar istenilmiş

ise, Allah o kadar vermiştir. İstidâtları lisanı nedir? Bir şey olabilmek kâbiliyyeti, meselâ bir taş ocağından çıkarılan iki mermerden biri mihrabın cebhesine konulur, obiri de abdesthane taşı yapılır. Birinin istîdâdı mihrâba konulmak ve diğerininki abdesthane taşı olmaktır. Bunlar ne olmak istediklerini hâl diliyle mîmâra ve taşçı ustasına söylerler ve öyle yapılmasını taleb ederler. O üstad da onların istediklerine göre hareket eder ve onları istedikleri yere koyar.

Cenâb-ı Hak da (lâ teşbih) taşcı ustasının yaptığı gibi, insanların istîdadları lisânı ile istediklerini vermiştir ki, bunda ne cebir vardır, ne de zulüm. Bu hususta insanlar ne mecbûrdur, ne de mazlûmdur. Dikkat edilmiştir ki insan bir günah işleyince bir nedâmet hisseder, keşke yapmasaydım diye pişman olur. Hâlbuki mecbûr olan kimse nâdim olmaz. Eli titreyen bir kimse, kahve fincaniyle tabağını elinden düşürüb kırmaktan nedâmet duymaz, belki teessüfde bulunur. Çünki mecbûrdur. Fakat titrek olmayan bir kimse bunu yapacak olursa, sıkılır, utanır, dikkatsizliğine nâdim olur. Zirâ mecbur değildir, ellerinde titreme yoktur. İşte insanların mecbûr olmadıklarının en büyük delili yaptıklarının sonunda nedâmet duymalarıdır.

Hz. Mevlânâ, (cebr ü kader) meselesine dair bu kadar mâlûmat verdikten sonra o mühim meselenin kolaylıkla içinden çıkılması kâbil olmadığını da anlatmak için buyuruyor ki:

14075

روز آخر شد سبق فردا بود

راز مارا روزكى كنجا بود

«Gün sona erdi. Ders yarına kaldı. Zâten bizim sırrımızın beyânı bir güne nasıl sığar?»

Buradaki günden maksad: Dünya Hayâtıdır ki Âhirete ve Ebediyyete nisbetle bir gün gibi kalır. Dersin yarına kalması da:

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ

Yâni: **«O günde ki** (bütün) **sırlar yoklanıp meydâna çıkarılacaktır [108].»**

Onun için sırların inkişâfı, bir gün gibi olan Dünyâ hayâtına sığmaz. Onları anlamak için Âhiret gibi sonu olmıyan bir âlemi beklemelidir.

---

(108) Sûrei Târık : 9.

14076

ای بکرده اعتماد واثقی
بردم وبرجا بلوسی فاسق

«Ey bir fâsıkın sözüne ve yaltaklanmasına inanan, sözlerini doğru sayan,»

14077

قبۀ برساختستی از حباب
آخر آن خیمه ست بس واهی طناب

«O itîmadınla, su kabarcığından bir kubbe yapmışsın ve o kubbe, ipleri çürük bir çadır gibidir.»

Yâni fâsık ve fâcir olanların dostluğu ve yaltaklanması, su kabarcığından kubbeye ve çürük ipli çadıra benzer. Bu su kabarcığının hafif bir dokunuşla söndüğü gibi, çürük ipli çadır da çabucak yıkılır. Fısk-u fücûr erbabının sözleri ve dostluk göstermeleri de böyledir. Onlara karşı gösterilen itîmad çadırı, adamın başına yıkılır.

14078

زرق چون برقست اندر نورآن
راه نتواند دیدن رهروان

«Riyâ ve mekr şişmek gibidir ki onun çakmasiyle yolcuların gidecekleri yolu iyi görmelerine imkân yoktur.»

Binaenaleyh, hilekâr ve riyakâr şeyh taslaklarına ittibâ' edenler de şimşek zıyâsiyle yol almak isteyenlere dönerler.

14079

این جهان واهل او بی حاصلند
هردو اندر بی وفایی یکدلند

«Bu dünyada da, onun ehli olanlarda da iş yok... Her ikisi de vefâsızlıkta gönül birliği etmiştir.»

14080

اهل آن عالم چوآن عالم زبر
تا ابد در عهد وپیمان مستمر

«Obir Âlemin ehli ise, o âlem gibi yüksektir ve ilel'ebed ahdinde ve vaadinde sâbittir.»

14081

خود دو پیغمبر بهم کی ضد شدند
معجزات از یکدگر کی بستدند

«İki peygamberin birbirine zıt olduğu ve birbirinin mucizesini kapıp aldıkları görülmüş müdür?»

Meselâ Hz. Mûsâ devrinde birâderi Hârun (A.S.) ına da nübüvvet verilmişti. Fakat Hârun (A.S.), kardeşinden yaşlı olduğu hâlde ona ittibâ' etmekten çekinmemişti. Hattâ, Mûsâ (A.S.) Şuayb peygambere (A.S.) çobanlık etmişti.

14082

کی بود پژمرده میوهٔ آن جهان
شادی عقلی نگردد اندهان

«Obir âlemin meyvesi nasıl porsur ve çürür? Akıldan husûle gelen neş'e, gam ve kasâvet olur mu?»

14083

نفس بی عهدست زان روکشتنیست
او دنی وقبله‌گاه اودنیست

«Nefs ahde vefâkâr değildir, o sebebten katle müstehaktır. O da, kıblegâhı da alçaktır.»

Evet, bâzan yola gelmeyi ve itaat yoluna girmeyi taahhüd eder. Bu taahhüdü, bir emelinin husûlünden duyduğu yorgunluk üzerine yapar ve «Bu işi bir daha yapmayayım» der. Fakat o yorgunluk ve o tokluk zâil olunca verdiği sözü, ettiği ahdi bozar, yine heva vü hevesi peşinde koşmak ister.

14084

نفس اگرچه زیرکست وخرده دان
قبله اش دنیاست او را مرده دان

«Nefs, zeki ve ince işlere aklı erer bir hâlde ise de, kıblesi Dünya olduğu için, onu ölü bil.»

Meğer ki Hak'kın inâyetine nâil ola.

14085

آب وحی حق بدین مرده رسید
شد زخاك مردهٔ زنده بدید

«Allah'ın vahiy suyu bu ölüye erişince o ölü topraktan bir diri zuhûra gelir.»

14086

تا نیاید وحی تو غره مباش
تو بدین گلگونهٔ طال بقاش

«Hak tarafından sana ilham gelmeyince o yüzüne sürdüğün (Tâle bekâhu) düzgününe aldanma!»

(Tâle Bekâhu) : «Uzun müddet pâyidar olsun» meâlinde bir duâdır ki lûtf u ihsanı, yahud ilm ü irfanı ile meşhur bir kimse hakkında edilir ve: uzun müddet yaşasın da halk, onun ilminden, irfânından, yâhud lutfundan, ihsânından istifâde etsin, mânâsı kasd edilir.

14087

بانگ صیتی جوکه او خامل نشد
تاب خورشیدی که آن آفل نشد

«Ey sâlik; sen unutulmayacak bir şöhret ve gurup etmeyecek bir güneş ara.»

Yâni öyle bir şöhret ara ki o bakî olsun. Öyle bir şöhret, halkın tanımasiyle değil, Hak'kın tanıtmasiyle olur. Kezâ batmayacak ve fenâ bulmayacak bir güneş taleb et ki o da Allah'dan ibârettir.

14088

آن هنرهای دقیق وقال وقال
قوم فرعونند اجل چون آب نیل

«O ince hünerler ve dedikodular, Fir'avn ve kavmine, ölüm ise Nîl suyuna (yâni Şab denizine) benzer.»

Nitekim Fir'avn ile ordusu o suda boğulmuş, mâlik oldukları şeylerin hepsi mahv olmuştu.

14089

رونق طاق وطرنب وسحرشان
گرچه خلقان را کشدگر دنگشان

«Mısırlıların satveti saltanatı ve sihri, halkı boyunlarından tutup, çekerse de,»

14090

سحرهای ساحران دان جمله را
مرگ چوبی دانکه شد آن اژدها

«Onların hepsini, sihirbazların sihri farz et. Ölüm ise Mûsâ'nın bir değnek parçası iken ejderha olan asâsıdır.»

Yâni Mûsâ (A.S.) ın asâsı, sihirbazların meydâna atıb kıvrılan yılanlar şeklinde gösterdikleri ipleri ve değnekleri nasıl yutup eserlerini bırakmadıysa, ölüm de öyledir. Bir kerre geldi mi insanda ne ilim, ne hüner, ne mal, ne de saltanat bırakır, hepsini götürür, mahv eder.

Şeyh Sâdi der ki: «Kâmillere göre zenginlik, mal ile değildir. Çânki mal, mezarın kenarına kadar gider. Ondan sonra işe yarayacak olan ilim değil ameldir.»

Evet, Hz. Mûsâ'nın asâsı:

14091

جادو یها را همه یك لقمه کرد
یك جهان پرشب بد آنرا صبح خورد

«O sihirbazlıkları bir lokma yaptı ve yuttu. Cihânı istilâ etmiş olan gece karanlığını, sabah nurunun bir anda izâle ve âlemi tenvir etmesi gibi.»

14092

نور ازان خوردن نشد افزون و بیش

بل همان سانست کو بودست پیش

«Sabahın nuru, gecenin karanlığını yutmakla fazlalaşmadı. Evvelce nasılsa yine öyle kaldı.»

14093

در اثر افزون شد و در ذات نی

ذات را افزونی و آفات نی

«Fazlalık, Zat'ta değil, eserdedir. Zât için artmak ve eksilmek yoktur.»

Yâni Âsâ-yi Mûsâ, sihirbazların değneklerini ve iplerini yutmakla artmadı. Nur, ayni nur; zulmet, ayni zulmet olarak kaldı. Çünki fazlalık ve eksiklik Zat'ta değil, eserde olabilir.

Hz. Mevlânâ, dolayisiyle mühim bir bahse giriyor:

14094

حق ز ایجاد جهان افزون نشد

آنچه اول آن نبود اکنون نشد

«Cenâb-ı Hak, cihânı icad etmekle fazlalaşmamışdır, evvelden olmayan şimdi de yoktur.»

Lâteşbih bir binânın, yapılmadan evvel, onu yapacak mîmarın zihninde mevcud olduğu, onu inşa etmenin, zihindeki bu mevcûdu meydana getirmek olduğu gibi, bütün mükevvenat da, zuhûra gelmeden evvel tafsilâtiyle ilm-i İlâhîde mevcûd idi. Onları ilmiyyet mertebesinden ayniyyet derecesine izhar etti. Fakat bu âsarı meydana koymakla Zat-ı İlâhî, bir fazlalık kazanmadı. Nitekim, onları yaratmasaydı da bir eksikliği olmayacaktı. Hz. Cüneyd'in meclisinde: «Allah vardı, onunla beraber hiç bir şey yoktu» hadîsini okumuşlar, Hz. Cüneyd: «Hâlâ da olduğu gibi» demiş ve mevcûdâtın varlığının (Vücûd-u mümkin) den ibâret olduğuna işâret etmiş.

Molla Çâmî de bu mânâyı: «O güzellik mâdeni olan Allah vardı da cihandan bir nişan yoktu. Eğer sen anlayabilirsen hâlâ da öyledir, hakikî varlık ondan ibârettir» beytiyle ifâde eylemiştir.

«Evvelden olmayan şimdi de yoktur» meâlindeki mısra'a gelince: Bütün mükevvenat, Ezel'de İlm-i İlâhîde mevcûd idi. İlmiyyet hâlinden ayniyyet hâline geldi. Fakat Allah'ın mâlûmu olmayan birşey yoktur, böyle birşeyin bulunması muhâldir. Binâenaleyh ezelde olmayan bugün de mevcûd değildir.

14095

لیك افزون گشت از ایجار خلق
درمیان این دو افزونیست فرق

«Fakat, Hakkın icâdiyle mahlûkat arttı; Ancak, bu iki artış arasında fark vardır.»

14096

هست افزونی اثر اظهار او
تا پدید آید صفات وکار او

«Eserin artması, müessir-i hakikî olan Hak'kın zuhûrudur... Bu sûretle sıfatları ve işi zâhir olur, görünür.»

14097

هست افزونی هرذاتی دلیل
کوبود حادث بعلتها علیل

«Bir zatın fazlalaşmasına gelince, bu onun sebeblere bağlı ve sonradan meydana gelmiş olduğuna delildir.»

Meselâ zaif bir kimsenin şişmanlaması, yahut evlenib çoluk çocuk sahibi olması, zatının fazlalaşması demektir. Çünki besleyici şeyler yemek ve teehhül eylemek gibi illetlerin tesiriyle o fazlalık ve o çoluk çocuk zuhûra gelmişdir. Lâkin Cenâb-ı Hak ne hâdisdir, ne de bir sebebin müteessiridir. Halkı yaratması ve halkın ona ibadet etmesiyle Zât-ı şerifinde bir fazlalık olmamıştır. Halkı yaratması, onları ilim mertebesinden a'yan mertebesine getirmesidir. Halkın Ona ibâdet etmesi de, onların ibâdetinden Allah'ın kemâl bulması değil, belki kendilerinin tekemmül etmesi içindir. Bir hadîs-i kudsîde: **«Halkı benden istifâde etsinler diye yarattım, ben onlardan istifâde edeyim diye değil»** buyrulmuştur.

Hulâsa:

Seni, yok bilmenin imkânı, Yâ Rab!
Taakkulden münezzeh, müstetirsin
Şu âciz aklın idrâk-i kasiri!
«Hakikat, var olan sensin ve birsin»

Hz. Mevlânâ mezkûr iki fazlalık arasındaki farkı anlatmak için buyuruyor ki:

«MÛSÂ, NEFSİNDE KORKU HİSSETTİ; BİZ DE: KORKMA, SEN YÜCE VE GÂLİB OLACAKSIN DEDİK, MEÂLİNDEKİ ÂYET-İ KERÎMENİN TEFSİRİ»

14098

گفت موسی سحر هم حیران کنیست
چون کنم که خلق را تمییز نیست

«Hz. Mûsâ kendi kendine dedi ki: Sihir de halkı hayran eder. Halkın sihr ile mûcizeyi ayıd edecek temyîzi yok ne yapayım?»

Mûsâ (A.S.) ın korkusu, sihirbazların sihir kuvvetiyle yılan şeklinde gösterdikleri ipler ve değneklerden değildi. Çünki asâsının ilk defâ ejderhâ oluşunda da korkmuş, fakat Allah'dan müjdesini almıştı. Korkusu sihirbazların sihriyle kendi mûcizesinin halk tarafından ayırd edilemiyeceği endişesinden idi. Buna dâir Sûre-i Neml'de buyuruluyor ki:

وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ
مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ۝١٠

Yâni: **«Asânı bırak.»** (Mûsâ asâsını bırakıb da) **onu çevik bir yılan gibi hareket eder görünce arkasına dönüp kaçtı ve geri dönmedi. «Ey Mûsâ, korkma, Çünkü ben** (varım). **Benim yanımda peygamberler** (hiç bir şeyden) **korkmaz**(lar) [109].»

---

(109) Sûrei Neml: 10.

14099

گفت حق تمییز را پیدا کنم
عقل بی تمییز را بینا کنم

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ben halkda bir temyîz peydâ ederim ve böylece temyizi olmayan akla hakikati görür göz veririm.»

14100

بود اندر عهد خود سحر افتخار
چون عصا شد مار آنها گشت عار

«O asırda sihir, iftihar edilir bir san'attı. Fakat, asâ ejderha olunca o iftihar edilen san'at, âr oldu.»

14101

هر کسی را دعوئ حسن ونمك
سنگ مرك آمد نمكهارا محك

«Herkes güzellik ve câzîbe dâvâsındadır. Ölüm ise, câzibelerin mihenk taşıdır.»

Yâni, herkes, kemâl gösterisinde ve: bende fazîlet vardır, iddiâsındadır. Lâkin ölüm, o fazîletin mihenk taşıdır. Bir kişi öldükten sonra, hayırlı bir eseri kalmışsa onda hakikat, ilmî ve ahlâkî fazîlet bulunduğu meydana çıkar.

14102

سحر رفت ومعجزهٔ موسی گذشت
هردورا ازبام بود افتاد طشت

«Sihir de, mûcize-i Mûsâ da geçti, her ikisinin çömleği de varlık damından düştü.»

Yâni vücûdu kalmadı.

14103

بانك طشت سحر جز لعنت نماند
بانگ طشت دین بجز رفعت نماند

«Sihir çömleğinin sesi lânetten başka bir akis yapmadı; Din çömleğinin sesi de yücelikten başka bir akis bırakmadı.»

14104

چون محك پنهان شدست از مردوزن
درصف آ ای قلب اکنون لاف زن

«Madem ki erkek ve kadın nazarında mihenk gizlidir. Ey kalp olan, artık sen de gel, safa karış da; halis altınım, diye lâf et!..»

14105

وقت لافستت محك چون غائبست
می برندت از عزیزی دست بدست

«Evet, mihenk meydanda olmadığı için senin için tam lâf zamanıdır. At, tut ki seni el üstünde gezdirsinler.»

14106

قلب میگوید زنخوت هردمم
ای زر خالص من ازتوکی کمم

«Kalp para heran kibir ve azametinden der ki: Ey hâlis altın! Ben senden nasıl eksiğim.»

14107

زر میگوید بلی ای خواجه تاش
لیك می آید محك آماده باش

«Altın ona cevab verir ki: Evet, kapı yoldaşı; lâkin mihenk taşı geliyor, imtihana hazırlan!»

Buradaki kalp paradan maksad: Sahtekâr müraîler, hâlis altından murad da hakikî mürşidlerdir.

14108

مرك تن هديه ست بر اصحاب راز

زرخالص راچه نقصانست گاز

«Cesedin ölümü, sır ehli için, Allah tarafından bir hediyyedir. Hâlis altına makasın ne zararı olur?»

Ölüm, **(Ölüm, Allâh'a mülâkattır)** hadis-i şerifi mucibince (likâ-i İlâhi) ye vâsıl olmaktır. Makas ise, ölümle cesedin parçalanmasıdır. Hâlis altın doğransa da, toz hâline getirilse de yine altındır. Kıymetinden birşey kayb olmaz. Böyle hâlis altın gibi sâfiyyet kesb etmiş bir mü'min de, gerek hayatta bulunsun, gerek vefât etmiş olsun, mânevi kıymetçe müsavidir. Fakat bir müzevvir ve mürai için ölüm, mihenk taşı olur, onun kalp olduğu ölümüyle ve Ahirete gitmesiyle meydana çıkar.

14109

قلب اگر در خویش آخربین بری

آن سیه کاخرشد او اول شدی

«Kalp olan, mahiyetini ve sonunu önceden görse idi, sonradan kararacağına, önceden karardı.»

14110

چون شدی اول سیاه اندر لقا

دور بودی از نفاق واز شقا

«O kalp olanın yaldızı evvelce silinib kararmış olsaydı münâfıklıktan ve şakîlikten uzaklaşırdı.»

Kalp olduğu anlaşılacağından, kimse ona aldanmazdı.

14111

کیمیای فضل را طالب بدی

عقل او برزرق او غالب بدی

«Yine o kalp, Alah'ın fazilet ve keremi kimyasına, (yâni bir mürşid-i kâmil'in feyz-i nazarına) tâlib olurdu da aklı, riyakârlığına galebe ederdi.»

14112

چون شکسته دل شدی از حال خویش
جار اشکستگان دیدی به پیش

«O kalp ve mürai şahsın kalbi kırık olsaydı, kırıkları sarıb sarmalayan mânevi bir çıkıkcıyı karşısında görürdü.»

Nitekim bir hadis-i kudsîde: **«Ben, benim için kalbi kırık ve mahzun olanların nezdindeyim»** buyurulmuştur.

14113

عاقبت را دید واو اشکسته شد
از شکسته بند در دم بسته شد

«O kalp müzevvir ve mürai, âkibeti görüb de kırılırsa, o mânevi çıkıkcının sermâyesiyle derhâl iyi olur.»

14114

فضل، مسها را سوی اکسیر راند
آن زر اندود از کرم محروم ماند

Allah'ın fazl u keremi, bakırları iksîre doğru sevk eder. Fakat, bakırken üstündeki yaldız dolayısiyle altınlık da'vasında bulunanlar Rabbânî keremden mahrum kalırlar.»

Buradaki kalp paraya benzetilenler: Meşâyih kisvesine girib irşad dâvâsında bulunan riyakâr ve müzevvir heriflerdir. (Zerendûd) yâni yaldızlı olması, derviş kıyâfetinde bulunmasıdır. (Mis) avam-ı nas, (İksir) de mürşid-i kâmildir. Bundan sonra o gibi şahıslara hitâben buyuruluyor ki:

14115

ای زر اندوده مکن دعوی بدین
که نماند مشتریت اعمی چنین

«Ey yaldızlı bakır, (yâni ey sahte mürşid), ettiğin irşad dâvâsından vaz geç. Zirâ, müşterilerin - yâni müridlerin - böyle hep gözü kapalı kalmazlar.»

Günün birinde senin sahtekârlığını görürler.

14116

روز محشر چشمشان بینا کنند
چشم بندی ترا رسوا کنند

«Dünyâ'da olmasa bile, Mahşer gününde onların gözlerini açarlar ve senin yapmış olduğun göz bağcılığı rezil ve rüsvay ederler.»

(Yevme tüblesserâ') Nazm-ı celîli mucibince mahşerde herkesin gözleri açılacak, sırlar ve hakikatler ayan ve beyan görülecek, Dünyâ'da irşad dâvâsında bulunmuş olan müteşeyyihlerin kalp para gibi oldukları da meydana çıkacaktır,

14117

بنگر آنهارا كه آخر دیده اند
حسرت جانها ورشك دیده اند

«Âhireti, Dünyada görmüş olanlara bak ki, onlar, ruhların hasret kaldığı ve gözlerin gıbta ettiği zevât-ı kiramdır.»

14118

بنگر آنهارا كه حالی دیده اند
سرفساد ز اصل سر بریده اند

«O zevat-ı kiram, hâli görmüş, istikbali keşf etmiş, fesâdın başı olan dâvâyı esâsından kesmişlerdir.»

14119

پیش حالی بین كه در جهلست وشك
صبح صادق صبح كاذب هردویك

«Hâli, cehil ve şek içinde gören, - yâni istikbali göremeyen - kimsenin karşısında subh-u sadık ile subh-i kâzib birdir.»

14120

صبح كاذب صد هزاران كاروان
داد برباد هلاكت ای جوان

«Ey genc; subh-i kâzib yüzbinlerce kervanın helâkine sebeb olmuştur.»

Gecenin sonunda, şark tarafının üstünde bir beyazlık görünür ve biraz sonra kayb olur. O beyazlığın göründüğü vakte (Subh-i kâzib) derler. Daha sonra, yine şark ufkunda, tekrar bir beyazlık zuhur eder. Asıl sabah, o beyazlıkla başladığı için ona da (Subh-i sadık) tâbir ederler.

Bâzı kervanlar, subh-i kâzibi, hakikî sabah zannile yola çıktıkları için yol kayb etmek, eşkıya baskınına uğramak gibi tehlikelere uğramışlardır. Burada subh-i sadıkla hakikî mürşid, subh-i kâzible de mukallid ve mürai bir müteşeyyih murad edilmiştir.

14121

نيست نقدى كش غلط انداز نيست
واى آن جان كش محك وكاز نيست

«Bir nakdin mahiyyetini takdir edemeyenleri aldatmayacak para yoktur. Mihenk taşı ve makası olmayan ruhların vay hâline!»

Yâni altın para ile kalp bir akçeyi ayırd etmek için mihenk taşı, yahud makas lâzımdır. O para mihenk taşına sürülür, yahud makasla kesilerek bakır mı, altın mı olduğu görülür ve mahiyyeti anlaşılır. Mihenk taşından maksad: Tecrübedir. İrşad dâvâsında bulunan bir kimsenin hakiki bir şeyh mi, yoksa mürai bir şeyh mi olduğu da tecrübe ile anlaşılır. Eğer o kimse şerîate riayetkâr ise, Allah'ın ve peygamberlerin emirlerini îfâ ediyor, ricâlullah yolunda gidiyorsa altın gibi hâlis bir mürşiddir. Değilse kalp akçe gibi bir müzevvirdir.

«DÂVÂ'YA KALKIŞAN KİŞİYE, DÂVA'DAN GEÇMESİ İÇİN ISRAR VE PEYGAMBERLERE UYMASINI EMREDİŞ»

14122

و مسيلم گفت من خود احمدم
دين احمد را بفن برهم زنم

«Müseylemetülkezzab demişdir ki: Ben hakikaten Ahmed'im, onun dinini fen ve san'atla vurup kıracağım.»

Müseyleme, Yemâme'de peygamberlik dâvâsına kalkışmış bir herifti. Aleyhissalâtü vesselâm efendimize: (Peygamber Müseyleme'den, Pey-

gamber Muhammed'e) diye bir mektub göndermiş ve «Arzın yarısı senin, yarısı benim olsun» diye küstahlıkta bulunmuştu. Fahr-i kâinat Efendimiz tarafından da ona: (Allahın resûlü Muhammed'den yalancı Müseyleme'ye) diye bir cevab yazdırıldı ve **«Arz, Allah'ın mülküdür, onu dilediğine verir»** buyuruldu. Peygamberimizin vefâtından sonra Hz. Ebubekir tarafından bunun üstüne iki kuvvet gönderildi. İkisi de bozuldu. Üçüncü olarak Halid b. Velîd (R.A.) ın kumandasında gönderilen kuvvet muzaffer oldu. Uhud gazvesinde Hz. Hamza'yı şehid etmiş olan Habeşli Vahşi, Müseyleme habisini vurub düşürdü; (Abdullah b. Zeyd) de herifin kafasını kesti ve Dünya'yı onun mefsedetinden kurtardı. Böyle yalandan irşad dâvâsına kalkışanlara misâl olmak üzere Hz. Mevlânâ, Müseylemetülkezzâbı gösterdikten sonra buyuruyor ki:

14123

بو مسيلم را بگو کم کن بطر

هل تو اول لعنت آخر نگر

«Müseyleme'ye ve onun gibi yalancılara de ki: Kibir ve azamet taslama!, işin önünü bırak da sonundaki lânete bak!»

14124

این قلا و وزی مکن از حرص جمع

پس روی کن تارود درپیش شمع

«Başına adam toplamak hırsiyle bu kılavuzluğu yapma. Bir kılavuzun gerisinden gel ki önünde fener götürülsün.»

Benim çocukluğumda İstanbulda bir âdet vardı. Sokaklarda fener olmadığı için gece sokağa çıkacak kimseler, ellerinde bir fener bulundururdu. Eğer kibardan biri gece bir yere gidecek olursa, bir vazifeli, önünde fener çekerdi. Bölece fener önde, efendi arkada bulunurdu.

14125

شمع مقصد را نماید همچو ماه

کین طرف دانه ست ویاخود دامگاه

«Mumun aydınlığı, gidiş istikametinde, dâne mi, tuzak mı olduğunu ay nûru gibi gösterir.»

14126

گر نخواهى ور نخواهى با چراغ
ديده گردد نقش باز و نقش زاغ

«Sen istesen de, istemesen de kandilin aydınlığı ile, doğan izi ile karga izini görür ve ayırdedersin.»

Yâni mürşid-i kâmilin rehberliği sâyesinde ve onun irşâdı nuriyle her taraf aydınlanır ve gördüklerinin iyi mi, kötü mü ve hakiki mürşid mi, yoksa müddeî ve mukallid mi olduğu, sen istesen de, istemesen de müşâhede edilir.

14127

ورنه اين زاغان دغل افروختند
بانگ بازان سفيد آموختند

«Elinde ışığın yoksa olmaz. Zira, bu kargalar, hile ve tezvir ile akdoğanların sesini öğrenmişlerdir.»

Yâni karga mesâbesinde olan müzevvir ve müteşeyyihler, akdoğan gibi olan mürşid-i kâmilin sözlerini öğrenerek, onlarla irşad dâvâsına kalkmışlar ve birtakım safdilleri başlarına toplayıb onları sapıtmışlardır.

Fakat:

14128

بانگ هدهد گر بيا موزد فتى
راز هدهد كو وپيغام سبا

«Böyle bir kimse (Hüdhüd) ün ötüşünü öğrenmiş olsa da onda hüdhüdün - uçarken toprak altındaki suyu görüşü gibi - bir sır ve Sebâ ülkesinin haberi ne gezer?»

14129

بانگ بررسته زبر بسته بدان
تاج شاهارا زتاج هدهدان

«Ârızî ve taklidî olan sesi zâtî ve tabiî olan sesten, padişahların tacını da hüdhüdün tacından ayrı bil.»

Yâni hüdhüd kuşunun başında tüyden bir tepelik vardır. Hükümdarlar, onu taklid ederek başlarına tac giymişlerdir. Keza Hüdhüdün ötüşü vardır. Avcılardan bâzıları onu taklid ederler. Fakat birinciler tabiî, ikinciler taklididir. Bunun gibi meşâyihin tâcı ve hırkası vardır. Onları taklide kalkışanlar da onlar gibi giyinirler. Lâkin kâmillerin tâcı ve hırkası onların hakkıdır. Mukallidlerin kisvesi ise onlar için yalancı şâhid gibidir.

14130

حرف درویشان ونکتهٔ عارفان

بسته اند این بی حیایان بر زبان

«Bu utanmaz mukallidler, dervişlerin sözünü ve âriflerin nüktesini dillerine dolamışlardır.»

14131

هرهلاك امت پیشین كه بود

زانكه جندل را گمان بردند عود

«Eski ümmetlerden hepsinin helâk olması, kayayı ağaç zannettiklerinden - yâni bâtılı Hak vehm eylediklerinden - idi.»

14132

بودشان تمییز كان مظهر كند

لیك حرص وآز كور وكر كند

«O helâk olan ümmetlerin de temyiz kudreti vardı. Lâkin hırs ve tamâ insanı kör ve sağır eder.»

Hadîs-i şerifde buyurulmuştur ki: **«Tamâ'kârlıkdan sakının. Zirâ tamâ, insanı kör ve sağır eder.»**.

14133

كوری كوران زرحمت دور نیست

كور حرص حاسدی مغفور نیست

«Gözü, bir illet sebebiyle görmeyenler, Rahmet-i İlâhiyyeden uzak değildir. Fakat hırs ve tamâ körlüğü mâzûr olamaz.»

14134

چارمیخ شه ز رحمت دور نیست
چارمیخ حاسدی مغفور نیست

«Padişahın çarmıhı, Rahmet-i İlâhiyyeden uzak değildir. Lâkin hased çarmıhı afvedilemez.»

Çarmıh, yahud Türkçesi **çarmık:** Eski işkence âletlerinden biridir. İşkence edilecek kimse ona ellerinden, ayaklarından bağlanır ve çarkı çevrildikçe o kimsenin bütün vücudu gerilirdi. Burada (Çarmıh-i Şeh)-den maksad: Cenâb-ı Hak'kın bâzı kullarına verdiği beliyyelerdir. Böyle, Allah tarafından musibetlere uğrayan kimsenin Allahın indindeki derecesi yükselir ve Hakkın rahmet ve mağfiretine nâil olur. Hırs, tamâ ve hased gibi şeyler de bir çarmıkdır. Onlara mübtelâ olanlar da çarmık'a gerilmiş gibi işkence çekmektedir. Fakat onların bu hali mâzur ve mağfûr olamaz.

14135

ما هیا آخرنگو بنگر بشست
بد گلوئی چشم آخر بینت بست

«Ey balık, oltaya iyice dikkat et. Pisboğazlık, senin sonu görecek olan gözünü kapar.»

Buradaki balıkdan maksad: Deryâ gibi olan âlemde gezib dolaşan harîs ve pisboğaz kimsedir. Ona deniliyor ki: «Şeytan, sana olta atıyor. Ucundaki yeme aldanma ki onun oltasına tutulmayasın.»

14136

با دو دیده اول وآخر ببین
هین مباش اعور چو ابلیس لعین

«İki gözünden biriyle işin başlangıcına, biriyle de sonuna bak. Mel'un şeytan gibi tek gözlü olma!»

Yâni zâhiri görüb de bâtına karşı körlük etme.

14137

عور آن باشد كه حالى ديد وبس

چون بهايم بى خبر از پيش وپس

«Tek gözlü o kimsedir ki yalınız hâli görür, hayvânat gibi mâzî ve âtîden gâfil bulunur.»

14138

چون دوچشم گاو درجرم تلف

همچو يك چشمست كش نبود شرف

«Öküzün iki gözünü telef etmek cürmünde o iki göz, bir göz gibidir. Çünki o gözün şerefi yokdur.»

Yâni bir adam, bir öküzün iki gözünü de kör etse cerimesi bir göz gibidir. Fukaha böyle içtihad etmiştir.

14139

نصف قيمت ار زد آن دوچشم او

كه دوچشمش راست مسند چشم تو

«O öküzün iki gözü yarım kıymet değer. Çânki onun iki gözü senin gözüne istinad eder.»

Yâni gideceği yeri tâyin edemez, senin gözün onu sevk ve idâre eder.

14140

وركنى يك چشم آدم زادهٔ

نصف قيمت لازمست از جادهٔ

«Eğer bir insanın tek gözünü kör edecek olursan, şer'an yarım diyet lâzım gelir.»

Meselâ birinin bir kölesine vurmak sûretiyle bir gözü sakatlansa kölenin bedel-i iştirası neise onun yarısı verilir.

14141

زانکه چشم آدمی تنها بود
بی دو چشم یار کاری می کند

«Çünki insan bir gözü ile bir dostunun yardım ve müzaheretine muhtaç olmaksızın da iş görebilir.»

14142

چشم خرچون اولش بی آخرست
گر دوچشمش هست حکمش اعورست

«Eşeğin gözü, başı görüb sonu görmediği için iki gözü olsa bile tek gözlü hükmündedir.»

14143

این سخن پایان ندارد آن خفیف
می نویسد رقعه بر طمع رغیف

«Bu sözün sonu gelmez. Hikâyesine başladığımız ahmak köle, yiyecek tamâiyle pâdişaha dilekçe yazıyor.»

Bir kölenin padişah hizmetinde kusur etmesi dolayisiyle, tahsisatından bir miktar kesilmesi hakkında padişahın iradesine dair bir kıssaya başlanılmış idi ki orada kölenin efendisine bir dilekçe takdim eylediğinden bahs edilmişti.

«ECİR VE NAFAKA TALEBİNE DÂİR O KÖLENİN PÂDİŞAHA DİLEKÇE YAZMASI HİKÂYESİNİN BAKİYYESİ»

14144

رفت پیش از نامه پیش مطبخی
کای بخیل از مطبخ شاه سخی

«O köle dilekçeyi yazmadan evvel aşçı başının yanına gitti ve dedi ki: Ey cömerd padişahın hasis aşçısı!»

14145

دور ازو وزهمت او این قدر

از جری ام آیدش اندر نظر

«Benim nafakamın padişahın nazar-ı dikkatini celb etmesi, ondan ve onun himmet ve cömerdliğinden uzaktır.»

14146

گفت بهر مصلحت فرموده است

نی برای بخل و نی تنگی دست

«Aşçı dedi ki: Böyle irâde çıkması, senin salâh-i hâl kesb etmen içindir. Yoksa padişahın hasisliğinden ve züğürtlüğünden değildir.»

14147

گفت دهلیزیست والله این سخن

پیش شه خا کست خود زر کهن

«Köle dedi ki: Bu söz vallahi mânâsızdır. Padişahın indinde eski ve halis altın, toprak gibi kıymetsizdir.»

14148

مطبخی صد گونه حجت برفراشت

او همه رد کرد از حرصی که داشت

«Aşçı yüz türlü delil ve hüccet gösterdiyse de köle, hırs ve tamâ sevkiyle hepsini reddetti.»

14149

گفت قاصد می کنید اینها شما

گفت نی که بنده فرمانیم ما

«Ve aşçıya dedi ki: Siz bunu kasden yapıyorsunuz. Aşçı da cevab verdi ki: Hayır. Biz ferman kölesiyiz.»

Aldığımız emri icrâ ediyoruz.

14150

این مگیر از فرع این از اصل گیر
بر کمان کم زن که از بازوست تیر

«Bunu fer'den değil, asıldan bil. Yaya pek kabahat bulma, oku atan koldur.»

Bunun gibi, sen de tahsisatının eksilmesini bizden değil, padişahtan bil.

14151

ما رمیت اذ رمیت ابتلاست
بر نبی کم نه گنه کان از خداست

«(Attığın vakit sen atmadın) âyeti bir iptilâdır. Fakat, Peygamberin günâhına da girme ki o atış Allahdandır!»

Bedir gazâsında Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz bir avuç taş parçasını düşman tarafına atmış ve o atış düşmanın bozulmasına sebeb olmuştu. Cenâb-ı Hak tarafından onu hikâyeten:

وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى

Yâni: **«Habibim; o taşları attığın vakıt sen atmadın, lâkin Allah attı**[110].» buyurulmuş, Hz. Peygamberin arada bir vasıta olup, hakîkatte atanın Allah olduğu beyân buyurulmuştu. Cenâb-ı Hak (Mâni) ve (Muti)-dir, yâni veren de, meneden de asıl O'dur. Bir şeyi vermeyi, yahud vermemeyi bir kimsenin kalbine ilham eder. O kimse de o ilhama göre ya verir, yahud vermez.

14152

آب از سر تیره است ای خیره خشم
پیشتر بنگر یکی بگشای چشم

«Ey beyhude hiddetlenen, su baştan bulanıkdır. Gözünü aç da ilerisine bak.»

---

(110) Sûrei Enfal : 17.

14153

شد ز خشم و غم درون بقعهٔ

سوی شه بنوشت خشمین رقعهٔ

«Köle; gamından ve hiddetinden, bir yere gitti ve padişaha sert bir dilekçe yazdı.»

14154

اندران رقعه ثنای شاه گفت

جوهر جود وسخای شاه سفت

«O dilekçede padişahı övüp, onun cömerdliğinden bahs etti.»

14155

کای ز بحر وابر افزون کف تو

در قضای حاجت حاجات جو

«Diyordu ki: Ey istek sahiplerinin ihtiyacını temin etmekte avucu denizden ve buluttan daha cömerd olan pâdişahım!»

14156

زانکه ابر آنچه دهد گریان دهد

کف تو خندان پیاپی خوان نهد

«Zirâ bulut verdiğini ağlaya ağlaya verir. Senin elin ise gülerek nimet sofraları kurar.»

14157

ظاهر رقعه اگرچه مدح بود

بوی خشم از مدح اثرها می نمود

«Dilekçenin zâhiri medih olmakla beraber o medihlerden hışım ve gazab eserleri görünüyordu.»

Hz. Mevlânâ gâibden muhataba tevcih-i kelâm ederek diyor ki:

14158

زان همه کار تو بی نورست وزشت
که تو دوری دور از نور سرشت

«Ey ahmak adam; bunun gibi, senin de işin nursuz ve çirkindir. Çünki hilkat nurundan çok uzaktasın.»

14159

رونق کار خسان کاسد شود
همچومیوهٔ تازه زو فاسد شود

«Dünya'nın parlaklığı ve letâfeti de çabucak kesâda uğrar. Çünki o, olma ve bozulma âlemidir.»

Nasıl ki tâze meyve çabucak çürür.

14160

خوش نگردد از مدیحی سینه‌ها
چونکه در مداح باشد کینه‌ها

«Medheden kimsenin kalbinde kin bulundu mu, ettiği medihden gönüller hoşlanmaz.»

14161

ای دل از کین و کراهت پاك شو
وانگهان الحمد خوان چالاك شو

«Ey gönül, evvelâ kinden ve kerâhattan temizlen, ondan sonra hamd eyle ve çevik ol!»

14162

بر زبان الحمد وا کراه درون
از زبان تلبیس باشد یافسون

«Kalbinde kerâhat bulunan kimsenin (Elhamdü-lillâh) demesi, şeytanlıktır, hiledir, efsundur ve münafıklıktır.»

وانگهان گفته خدا که ننگرم

من بظاهر من بباطن ناظرم

«Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki: Ben zâhire bakmam, bâtına nazar ederim.»

Hadîs-i şerifte buyurulmuşdur ki: **«Allahü Teâlâ sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyetlerinize nazar eder.»**

«ŞEREFİNİ KORUMAK İÇİN MEDİHLERDE BULUNAN, FAKAT İÇİNDEN DERT VE ELEM KOKUSU DUYULAN, HIRKASININ ESKİLİĞİNDEN, O ŞÜKÜRLERİNİN LÂFTAN, YALANDAN İBÂRET OLDUĞU ANLAŞILAN MEDDAH'IN HİKÂYESİ»

14164

آن یکی بادلق آمد از عراق

باز پرسیدند یاران از فراق

«Bir kimse eski bir aba ile Iraktan geldi. Dostları, ayrılık zamanındaki mihnet ve meşakkatlerden sordular.»

14165

گفت آری بد فراق اما سفر

بود بر من بس مبارک مژده‌ور

«Dedi ki: Evet, ayrılık vardı amma bu sefer, benim için çok mübârek ve müjdeli oldu.»

14166

که خلیفه داد ده خلعت مرا

که قرینش باد صد مدح وثنا

«Bağdaddaki halife bana on kat elbise verdi. Yüzlerce medh ü senâ ona yakîn olsun.»

14167

شکرها ومدحها بر می شمرد

تا که شکر از حد واندازه ببرد

«Teşekkür ve medihleri saydı dökdü. O teşekkürler haddini, ölçüsünü geçince.»

14168

پس بگفتندش که احوال نژند

بر دروغ تو گواهی می دهد

«Ona dediler ki; elbisenin eski, püskü olması, yalan söylediğine şahitlik ediyor.»

14169

تن برهنه سربرهنه سوخته

شکررا دز دیده یا آموخته

«Vücûdun çıplak, başın açık, zaruret ve ihtiyac ateşine yanmış bir hâldesin. Teşekkürü birisinden çalmış, yahud öğrenmiş gibi ediyorsun.»

14170

کو نشان شکر وحمد میرتو

برسرو برپای بی تو فیرتو

«Senin beğine ettiğin şükür ve hamd'in, başında ve ayağında bulunması lâzım gelen nişaneleri nerede?»

14171

گر زبانت مدح آن شه میکند

هفت اندامت شکایت میکند

«Dilin o padişahı medh ediyorsa da bütün bedenin lisan-i hâl ile ondan şikâyette bulunuyor.»

14172

درسخای آن شه وسلطان جود
مرترا کفشی وشلواری نبود

«O cömerd sultanın sehâvetinden sende bir pabuç ve bir şalvar bile yok.»

14173

گفت من ایثار کردم آنچه داد
میر تقصیری نکرد از افتقاد

«Meddah, dedi ki: Onun verdiklerini ben fukarâya dağıttım. Yoksa o, beni görüb gözetmek hususunda kusur etmedi.»

14174

بستدم جمله عطاها از امیر
بخش کردم بر یتیم وبر فقیر

«Emirülmü'mininden aldığım atiyyelerin hepsini yetimlere ve fakirlere verdim.»

14175

مال دادم بستدم عمر دراز
در جزا زیرا که بودم پاکباز

«Mal verdim, mükâfat olarak uzun ömür aldım. Çünki ben tarikat mücerredlerindenim.»

Hadis-i şerifde: **«Sadaka; belâyı geri çevirir ve ömrü artırır»** buyurulmuşdur ki Hz. Mevlânâ onun lisanından bu hadîse işâret ediyor.

(Pâkbâz) : Derviş ıstılahınca (Mücerred), Yânî her şeyden soyunmuş ve eline geçeni başkalarına vermeyi âdet edinmiş kimse demektir.

14176

پس بگفتندش مبارك مال رفت
چیست اندر باطنت این دود نفت

«Ona dediler ki: O mal, mübârek imiş ki hayra sarf edilmiş. Lâkin senin bâtınındaki bu mahrumiyyet ateşinin dumânı nedir?»

14177

صد کراهت در درون تو چو خار
کی بود انده نشان ابشار

«Senin içinde diken gibi yüzlerce kerâhet, - yâni gam ve keder - var. Gam ve keder nasıl sevinç nişânı olur?»

14178

کونشان عشق وایثار ورضا
گردرستست آنچه گفتی مامضی

«Eğer söyledikleriın doğru ise, aşkın ve başkalarını nefsine tercih edişin, bir de (Kazâ ve Kader)e rızâ gösterişinin alâmeti nerede?»

14179

خود گرفتم مال کم شد میل کو
سیل اگر بگذشت جای سیل کو

«Farz edelim ki dağıttığın mal gitti, onu verene kalben meylin nerede? Sel akıb gittiyse geçtiği yer hani?»

Çünki, sel gider de kum kalır derler.

14180

چشم تو گربد سیاه وجانفزا
گرنماند او جانفزا ازرق چرا

«Gözün, evvelce cana canlar katan siyah bir göz idiyse, haydi diyelim o güzellik geçti... Fakat şimdi gözün neden gök?»

Arablarca mavi göz sevilmezdi. Mevlânâ ona işâret ediyor.

14181

کونشان پاکبازی ای ترش
بوی لاف کژهمی آید خمش

«Ey ekşi suratlı adam, tecerrüdününün alâmeti nerede? Sözlerinden yalan râyihası geliyor, sus!»

صد نشان باشد درون ایثار را

صد علامت هست نیکوکار را

«Cömerdlik ve ihsanın kalbde yüz nişânı olur. Hayr işleyen kimsenin yüz türlü alâmeti bulunur.»

Beyitteki **İsar** : bir şeyi, nefsine tercih ederek muhtac olana vermektir. Cenâb-ı Hak, ensar-ı kiramı bu haslette bulundukları için medhetmişdir.

Medine civarında (Benî Nadir) ve (Benî Kurayza) denilen Yahudiler vardı. Bunlar Aleyhissalâtü vesselâm Efendimizle muâhede yapmış idiler. Fakat Benî Nâdir Yahudileri, birgün yurdlarına gelib, bir evin gölgesinde oturan Risâletpenah Efendimize sû-i kasıdda bulunmak ve evin damından vücud-u saadete taş atmak istediler. Bu niyyet-i fâside Resûlullah'a vahyen bildirildi. Sallallahu Aleyhi Vesellem Efendimiz abdest tazeleyecekmiş gibi kalktı ve doğruca Medine'ye gitti. Sonra da onlara, muâhedeyi bozmuş ve hiyânete kalkışmış olduklarından dolayi çıkıb gitmeleri ve götürebildikleri kadar eşya götürmeleri için haber gönderdi. Yahudiler buna razı olmadılar. Yurdları muhasara olundu, teklifi kabule mecbur edildiler. Nihayet def' olub gittiler. Resul-i Ekrem (S.A.V.) Ensar-ı kiramı topladı: «Benî Nadir yurdunu muhacirlere verib evlerinizden çıkmalarını mı istersiniz, yoksa mütesaviyen taksim olunmasını mı?» diye sordu. Ensar hâzerâtı :

— «Ya Resûlallah; o yurdu muhacirlere ver. Onlar yine bizim müsâfirimiz olsunlar» demek âlicenablığını gösterdiler. Bunun üzerine Sûre-i Haşr'deki şu âyet nâzil oldu:

وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ

مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ

حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ

خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Yâni : **«Onlardan evvel** (Medîneyi) **yurd ve iman** (evi) **edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şey-**

lerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyaç (meyli) bulmazlar. Kendilerinde fakr-u ihtiyâç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mala olan) hırsından ve cimriliğinden korunursa işte muradlarına erenler onların ta kendileridir[111].»

14183

مال در ایثار ار گر گردد تلف

در درون صد زندگی آید خلف

«Eğer bir mal îsar edilmekle ve ihtiyaç ehline verilmekle suretâ telef olur - yâni elden giderse - verenin kalbine yüzlerce mânevi hayat gelir.

14184

در زمین حق ز راعت کردنی

تخمهای پای وانگه دخل نی

«Tanrı tarlasına temiz ve sağlam tohumlar ekilsin de mahsul alınmasın... İmkan mı var?»

14185

گر نروید خوشه از روضات هو

پس چه واسع باشد ارض الله بگو

«Eğer Allah'ın bağçelerinde başak bitmez ve yetişmezse, Arzullah nasıl vâsî olur?»

Sûre-i Nisâ'daki bir âyete işaret ediliyor. Ashab-ı kirâmdan çoğu Medîne'ye hicret etmiş, fakat müslümanlardan bâzıları Mekke'de kalmış, hatta (Kays bin Fâkih) ve (Kays bin Velîd) gibi bâzı müslümanlar müşriklerden çekinerek Bedr gazâsında onlarla beraber bulunmuş ve mücâhidler tarafından öldürülmüştü. O münasebetle şu âyetler nâzil oldu:

---

(111) Sûrei Haşr: 9

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفّٰيهُمُ

الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ

فِي الْأَرْضِ قَالُوٓا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولٰٓئِكَ

مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ

وَالنِّسَٓاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا

﴿٩٨﴾ فَأُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا

غَفُورًا ﴿٩٩﴾

Yâni : «**Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: "Ne işde idiniz?". Onlar: "Biz yer** (yüzün)**de** (dînin emirlerini tatbikten) **âciz** (kimse)**lerdik" derler. Melekler de: "Allahın arzı** (yeryüzü) **geniş değilmiydi? Siz de oradan hicret edeydiniz ya" derler. İşte onlar** (böyle). **Onların barınacakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir! Erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan za'f ve acz içinde bırakılıb da hiç bir çâreye gücü yetmeyen ve** (hicretle) **bir yol bulamayanlar müstesnâ. İşte onlar** (böyle). **Allahın onları affedeceğini umabilir**(ler). **Allah çok affedici, çok yarlıgayıcıdır[112].**»

Cenâb-ı Hak'kın affedici ve yarlıgayıcı olmasının bildirilmesi. Din'e taarruz edilen bir yerden hicrete hâl ü vakti müsaid olduğu hâlde etmeyenlerin günâha girdiklerine işarettir.

Hz. Mevlânâ da arzullahın (vâsî') olması, onun bereketli mahsûl verdiğine telmihdir diyor. Hadîs-i şerifde: «**Dünya âhiretin tarlasıdır**» buyurulmuştur. Burada ekilecek olan tâât ve ibâdât tohumları fazlasıyle obir tarafta mahsûl verecektir. Cenâb-ı Hak:

مَنْ جَٓاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا

---

(112) Sûrei Nisâ: 97-99

Yâni : **«Kim (Allaha) bir iyilikle, güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var[113].»**

buyuruyor ki, bu verilecek sevâbın en az derecesidir. Kezâ:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ
سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ

Yâni : **«Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, yedi başak bitiren, her başakta yüz tâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir[114].»** diye buyrulmuştur.

14186

چونكه اين ارض فنايى ريع نيست
چون بود ارض الله مستوسعيست

«Fâni olan bu Arz bile, mahsulsüz olmadığına göre, ondan çok geniş olan mânâ ve Âhiret âlemi nasıl mahsulsüz olur.»

14187

اين زمين را ريع اوخود بحدست
دانهٔ را كمترين خود هفت صدست

«Bu Dünya toprağının mahsulü bile hadsiz, hesabsızdır. Bir danenin en az mahsulü yedi yüzdür.»

Buna dikkat et de obir tarafın mahsulünün nekadar olacağını anla...

---

(113) Sûrei En'am: 160
(114) Sûrei Bakara: 261

14188

حمد گفتی کو نشان حامدون
نی برونت هست اثر نی اندرون

«Ey, Halîfe bana hil'at verdi diye, ona hamd eden! hani sende hamdedenlerin nişânı. Ne dışında ne de içinde bunun hiçbir eseri görünmüyor.»

Çünki, hil'at aldım dediğin hâlde âdeta çıplak bulunuyorsun. Dışın böyle olduğu gibi, sözlerin de içinin aksini söylüyor.

14189

حمد عارف مر خدا را راستست
که گواه حمد اوشد پاودست

«Bir ârifin Allah'a karşı ettiği hamd, doğrudur. Zirâ, onun eli ve ayağı ettiği hamde şâhiddir.»

Âhirette insanların muhtelif âzâsı, Dünyadaki hareketlerine şehâdet edeceklerdir. Orada alenî olacak bu şehâdet, burada işâret yoluyla olur. O işâreti de erbâbı anlar.

14190

از چه تاریك جسمش بر کشید
وز تك زندان دنیا اش خرید

«Allah'a ettiği hamd ü sena arifi karanlık cisim kuyusundan çekip çıkarır... Dünya zindanından kurtarır.»

Tîn sûresinde buyurulmuştur ki:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِي اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝
اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝

Yâni: **«Biz, hakiykat, insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak îman edip de güzel güzel amel** (ve hareket)

lerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için (bitmez) kesilmez mükâfât vardır[115].»

İşte şu hâl, kuyu ve zindan gibi olan Dünyadan kurtulub yükselmekdir.

14191

اطلس تقوی و نور مؤتلف

آیت حمد ست او را بر کتف

«Sırtındaki takvâ atlasıyle ülfet nûru, onun omuzunda hamd alâmetidir.

14192

وارهیده از جهان عاریه

ساکن گلزار عین جاریه

«O, şu eğreti ve fânî Dünyâ'dan kurtulmuş, akar su kenarlarında ve gül bahçelerinde yurt tutmuştur.»

Buradaki gülzar'dan maksad: Ârifin kalbidir ki orada irfan çeşmesi daimî sûrette akmakdadır.

14193

برسریر سر عالی همتش

مجلس وجای ومقام رتبتش

«Onun meclisi, makâmı ve rütbesi, yüce himmetinin sır sedirinin üzerindedir.»

14194

مقعد صدق که صدیقان درو

جمله سرسبزند وشاد وتازه رو

«Orası öyle bir sıddîkiyyet makamıdır ki doğruların (sıddîklerin) hepsi de orada, ter ü tâze, mesrûr ve handan olarak yurt tutmuşlardır.»

Sûre-i Kamer'de Cenâb-ı Hak:

---

(115) Sûrei tîn: 4-6

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ

وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ

Yâni : **«Şüphesiz ki takvâ sâhipleri Cennetlerde, ırmaklar** (kenarların)**da, Hak meclisinde** (ve) **kudret sahibi, mülkü çok yüce olan** (Allah)ın **yanındadırlar[116].»** buyurmuştur.

(Bahrülhakâyik) İsmindeki tefsirin sahibi diyor ki: Mak'ad-i sıdk, İnd-i İlâhî ve Kurb-i Rabbanî'deki bir makâmın ismidir. Keşfül'esrar tefsirinde de denilmişdir ki: (İnd) kelimesinde tekarrüb ve ihtisas vardır. Ehl-i kurb, yarın orada bulunacaklardır. Orası bugün, yâni Dünyada Hz. Peygamber (S.A.V.) e mahsus idi. Nitekim, **«Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir»** Hadîs-i şerifi ona işârettir. Obir dünya'da Allah'ın has kullarına mahsus olan mak'ad-i sıdk, bu âlemde iken Resulullah Efendimizin bir makamı idi. Artık obir tarafda onun derece ve makamının nasıl olacağını bundan kıyas etmelidir.

14195

حمد شان چون حمد گلشن از بهار

صد نشانی دارد وصد کر و دار

«Ârif ve kâmil zevâtın hamdi, bahar mevsiminde gül bağçesinin hamd etmesi gibidir.... Yüzlerce nişânesi, yüzlerce alâmeti ve eseri vardır.»

Yâni kışın harab olan gülşen, bahar gelince yeniden tazelenir. Çimenleri yeşerir, çiçekleri açılır.

14196

بر بهارش چشمه ونخل و گیاه

آن گلستان ونگارستان گواه

«Türlü nakışlarla müzeyyen olan o gül bağçesinde bahârın feyzi bulunduğuna çeşmeler, fidanlar ve otlar şahiddir.»

---

(116) Sûrei Kamer: 54-55

14197

شاهد شاهد هزاران هرطرف
در گواهی همچو گوهر در صدف

«Sedef içindeki inci gibi, bir güzelin hüsnüne, her tarafında binlerce alâmet mevcuddur.»

Hz. Pîr, şu hakâyıkın beyânından sonra halifeye hamd ü senâda bulunan yalancıya hitâben buyuruyor ki:

14198

بوی سربد بیاید ازدمت
از سرورو تابدو ای لافی غمت

«Ey yalancı adam; senin nefesinden kötü bir sır kokusu geliyor, başından ve yüzünden gam ve kederin apaçık görünüyor.»

14199

بوشنا سانند حاذق در مصاف
تو بجلدی های وهوکم کن گزاف

«Mücâdele ve uğraşıb çalışma yeri olan Dünyada râyihadan anlayan maharet sahibi kimseler vardır. Öyle ataklık edip hayhuy etmeye kalkışma ve saçma sapan söyleme.»

Evet, **«Allah'ın, halkı alâmetlerinden anlayan kulları vardır»** ve: **«Mü'minin zekâsından sakının ki o, Allah'ın vermiş olduğu ferâset yüzüyle bakar ve bakdığının nasıl bir mahlûk olduğunu anlar.»** hadisleri mucibince herkesin esrarını hâl ve tavrından anlayan ârif kimseler vardır.

14200

تو ملاف ازمشك كان بوی پیاز
ازدم تو می کند مکشوف راز

«Ey yalancı kimse; sen de miskden bahs etme... Zirâ, nefesinden duyulan soğan kokusu, sırrını izhar ediyor.»

14201

گلشکر خوردم همی گوئی وبوی
میزند از سیرکه یاوه مگوی

«Sen, gül reçeli yedim diyorsun, fakat ağzının kokusu sarmısak yediğini anlatıyor. Artık hezeyan etme.»

14202

هست دل مانندهٔ خانهٔ کلان
خانهٔ دلرا نهان همسایگان

«Gönül, büyük bir konak gibidir. İçinde gizli komşular vardır.»

14203

از شکاف روزن ودیوارها
مطلع گردند بر اسرار ها

«O komşular, pencere aralıklarından ve divar arkalarından o gönüldeki sırra muttali olurlar.»

14204

از شکافی که ندارد هیچ وهم
صاحب خانه ندارد هیچ سهم

«Öyle bir pencere aralığı ki ev sahibinin o aralıktan haberi ve nasibi yoktur.»»

14205

از نبی بر خوان که دیو وقوم او
می برند از حال انسی سر وبو

«Kur'andan okusan a... Şeytan ve kavmi, insanın ahvâline vâkıftırlar.»

Sûre-i A'raf'da buyurulmuştur ki:

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا
أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا
الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

Yâni : **«Ey Âdem oğulları, şeytan ana ve babanızı, fena yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini soyarak cennetten çıkardıysa sakın size de bir fitne (belâ) yapmasın. Çünkü o da, kabilesinden olan**(lar) **da sizi, sizin kendilerini göremiyeceğiniz yer**(ler) **den muhakkak görür**(ler). **Biz şeytanları îman etmiyeceklerin velileri yaptık[117].»**

Bu Âyet-i kerimeden de anlaşılacağı üzere şeytan ve kavmi insanların ahvaline bir yoldan vâkıf olur ki, insan o yola vâkıf değildir. Çünki o yol mahsusat ve emsâline benzemez.

14206

درميان ناقدان زرقى متن

بر محك اى قلب دون لافى مزن

«Ey kalp akça gibi olan! Hakikat mihengi olanlar ve Hakîkati görenler arasında riyakârlığa ve atıb tutmaya kalkışma!»

14207

هر محك را ره بود در سر و قلب

كه خدايش كرد امير وجز رو جاب

«Hakikat mihengi olan her Er'in, kalbe ve oradaki esrâra vukuf yolu vardır ki Cenâb-ı Hak, onları celb ve def' emîri kılmıştır.»

Bâzı nüshalarda bu beyit:

«Mihenk taşının hâlis ve kalp altını tanımak hassası vardır. Zîra Allah, onu cism ve kalbin emîri kılmıştır» meâlindedir.

---

(117) Sûrei A'raf: 27

14208

چون شیاطین باغلیظهای خویش

واقفند از سرما ای خوب کیش

«Ey Dini ve mezhebi güzel olan kimse! madem ki şeytanlar bile, yaratılışlarındaki o kabalık ve kötülükleriyle bizim sırrımıza vâkıftırlar.»

Ârif ve kâmil insanlar niçin vâkıf olmasınlar?

14209

مسلکی دارند دز دیده درون

ماز دز دیهای ایشان سرنگون

«Kalbimize hırsızcasına girebilirler. Biz onların hırsızlıklarından tepetaklak oluruz.»

14210

دمبدم خبط وزیانی می کنند

صاحب نقب وشکاف وروزنند

«Bunlar, kalbimize uzanan, yarık ve pencerelere sahib oldukları için bize daima zarar ve ziyan verirler.»

Cenâb-ı Hak Sûre-i Nâs'da buyuruyor ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ ﴿٣﴾

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ

ف۪ي صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Yâni : **«De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların yegâne mâlikine, insanların ma'bûduna, o sinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüslerine dâimâ vesvese verendir.** (O şeytan) **gerek cinden, gerek insandan** (olsun)[118]**.»**

---

(118) Sûrei Nâs: 1-6

Bu Sûre-i celile de, insan kalbinde şeytanlar için bir medhal bulunduğuna, oradan girib vesvese verdiklerine işaret vardır. Şeytanlarda böyle bir kuvvet olduğu hâlde:

14211

پس چرا جانهای روشن درجهان
بی خبر باشند از حال نهان

«Dünyada münevver ruhlu insanlar, birtakım gizli hâllerden niçin haberdar olmasınlar.»

14212

در سرایت کمتر از دیوان شدند
روحها که خیمه بر گردون زدند

«Felekler üstüne çadır kurmuş olan ruhlar, insan kalbine vâkıf olmak hususunda şeytanlardan aşağı mı olurlar?»

14213

دیو دزدانه سوی گردون رود
ازشهاب محرق او مطعون شود

«Şeytan, hırsızca göğe çıkar da, yakıcı bir şihab ile kovulur, sürülür.»

14214

سرنگون از چرخ زیر افتد چنان
که شقی درجنگ، از زخم سنان

«Bir şakînin muhârebede mızrak yarasından yere düştüğü gibi, göğe çıkan şeytan da, o şihabın isâbetiyle gök yüzünden tepetaklak yuvarlanır.»

Sonra iki beyitte temas edilen (şihap)larla ilgili olarak Sûre-i Hicr'de buyurulmuştur ki:

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِى السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

Yâni : «**Andolsun, biz gökte burçlar yapmış, onu** (ibretle) **temâşâ edenler için donatmışızdır. Biz onu taşlanan** (sürülen, koğulan) **her şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden** (şeytan) **vardır ki onun ardına da** (bakanların) **apaçık** (gördüğü) **bir ateş parçası düşmektedir**[119].»

Yaz geceleri, semâya bakılacak olursa arayıcı fişeği gibi birtakım âteşîn cisimlerin sür'atle hareket ettikleri görülür ki onlara (Şihab) derler. Astronomi ilmine göre bunlar, fezâdaki yıldızlardan harab olanların enkazı imiş. Astronomların böyle tahmin ettikleri (şihab)ların, semâya çıkan şaytanların tardına memur olduklarını Cenâb-ı Hak haber veriyor ve öyle itikad edilmesi lâzım geliyor. Ehl-i fennin tahmini ile ihbar-ı İlâhî arasında tenâkuz da yokdur. Şihablar, harab olmuş ve dağılmış bir kürenin enkazı olabileceği gibi, parçalarının şeytanları tard için kullanılması da mümkindir.

14215

آن زرشك روحهاى دلپسند

از فلكشان سرنگون مى افكنند

«**Makbûl-i İlâhî olan ruhların kıskanclığından ötürü şeytanları felekden başaşağı atarlar.**»

Çünki semâ, saf ve makbûl-i İlâhî ruhların makâmıdır. O makama şeytanların çıkması, o makbûl ruhları kıskandırır. Onun için şeytanlar, semâda bulunmakdan ve çalabildikleri havâdisi, kendi adamları bulunan kâhinlere, efsunculara haber vermekden memnu'durlar. Bâzı kimseler: «Gayb'i bilmek Allah'a mahsustur, mahlûkattan hiç biri ona vâkıf olamaz» derler.

Nitekim Ahkaf sûresinde:

---

(119) Sûrei Hicr: 16-18

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا
أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ وَمَا أَنَا
إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝٩

Yâni : «**De ki: "Ben peygamberlerden ilk defa** (gelmiş biri) **değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben bana vahy olunmakta bulunandan başkasına uymuyorum. Ben** (Allahın azâbıyle) **apaçık korkutandan başkası da değilim"**[120].» diye buyurulmuştur.

Evet, İnsanlar gayb'i bilmez, fakat Allah bildirince pek âlâ bilir. Bunun için Hz. Mevlânâ diyor ki:

14216

تو اگر شلی ولنك وكور وكر
این گمان بر روحهای مه مبر

«Sen, çolak, topal, kör ve sağır isen; yüksek ve büyük ruhları da kendine kıyas ederek senin gibi sanma!»

14217

شرم دار ولاف کم زن جان مکن
که بسی جاسوس هست آن سوی تن

«Utan, gevezelik etme ve can çekişme... Cismi gözeten ve ondaki esrarı anlıyan nice casus vardır!»

Evliyaullah hazerâtından ibtidâ zuhûr eden kerâmet, keşf-i kulûb ve kubur, yâni kalblerdeki esrarı va kabirlerdeki mevtâyı keşf etmek imiş.

Hz. Mevlânâ buna dair bir misâl olmak üzere diyor ki :

---

(120) Sûrei Ahkâf: 9

«İLÂHÎ BİR TABİB OLAN ZEVÂT-I KİRÂMIN MÜRİD VE YABANCI SÎMALARINDAN VE SÖZLERİNİN ÜSLÛBUNDAN VE GÖZLERİNİN RENGİNDEN VE BUNLARIN HİÇBİRİ OLMAKSIZIN GÖNÜL YOLUNDAN ONLARIN KALBİ VE DÎNÎ HASTALIKLARINI TEŞHİS ETMELERİ VE MARAZLARA GÖRE TEDAVÎ EYLEMELERİ»

Kur'an-ı Kerîm'de, münâfıklar hakkında, Resûl-ü Ekrem'e hitâben:

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾

Yâni : «**Yoksa kalblerinde maraz bulunanlar, kînlerini Allahın aslâ** (meydana) **çıkarmıyacağını mı sandı**(lar)? **Eğer biz dilersek sana onları herhalde gösteririz de sen de kendilerini mutlaka sîmâlarından tanırsın. Andolsun sen onları sözlerinin üslûbundan da tanırsın. Allah bütün amel** (ve hareket)**lerinizi bilir**[121].» buyurulmuştur.

Kezâ Hz. Ayşe'den rivâyet edilen hadisde mü'minler annesi diyor ki: «Resûlullah (S.A.V.): **senin benden râzı, yahud bana hiddetli bulunduğunu bilirim,** dedi. Ben de: nereden anlarsın? diye sordum. **Benden razı olduğun vakit : (Muhammed'in Rabbi hakkı için) hiddetli bulunduğun vakit: (İbrahim'in Rabbi hakkı için)** dersin, cevâbını verdi. Ben de: Pek doğru, Vallâhi hiddetli bulunduğum sırada bile, ancak isminden ayrılırım, senden değil, dedim.» Kezâ Süre-i Zümer'de:

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

Yâni : «**Allah, bir olarak, anıldığı zaman âhirete inanmazların kalbleri**

(121) Sûrei Muhammed: 29-30

tiksinir. (Fakat Allahdan) başkası anıldı mı bunlar(ın) derhal yüzleri gü-ler[122].» buyurulmuştur.

İşte şu hâller birer alâmettir ki onları gören ferâset sahibleri, karşısında olan bir şahsın nifâkını anlayıverir.

Şeyhul'ekber (Kuddise sirrahü) Fütûhatında der ki: Osman b. Affan (R.A.) ın huzûruna biri girmişti. Cenâb-ı Zinnûreyn: «Sübhanallah; bir takım kimselere ne oluyor ki gözlerini Allah'ın haram kıldığı şeylerden ayırmıyorlar?» dedi. Çünki gelen adam, haram olan bir şeye bakmıştı. O adam; «Yâ emirûl'mü'minin, Resûlullahdan sonra vahiy var mıdır? Yani benim harama baktığımı nereden anladın?» diye sordu. Hz. Halife; «(Mü'minin ferâsetinden sakının. Çünki Allah'ın verdiği zekâ nuriyle bakar) hadisini duymadın mı? Ben, senin harama olan nazarını yanıma girdiğin vakit gördüm» cevâbını verdi.

14218

این طبیبان بدن دانشورند

بر سقام توز تو واقفترند

«Bu beden hekimleri pek bilgilidirler. Senin hastalığının ne olduğuna senden ziyâde vakıftırlar.»

14219

تاز قاروره همی بینند حال

که ندانی تو ازان از عتلال

«Senin hâlini idrar kabından anlarlar. Sen illetini onlar kadar bilmezsin.»

Kârure : İdrar kabı demektir. Eskiden idrar tahlili olmadığı için hekimler karureyi muayene ederler, içindekinin renginden, kokusundan, azlığından, çokluğundan hastalığı teşhise çalışırlardı.

14220

هم زنبض وهم زرنك وهم زدم

بو برند ازتو زهر گونه سقم

«Kârureden anladıkları gibi nabzından, renginden ve nefes alışından da sendeki her nevi hastalığı teşhis ederler.»

---

(122) Sûrei Zümer: 45

14221

پس طبیبان آلهی در جهان
چون ندانند از تو بی گفت ودهان

«Ohâlde Allah'ın doktorları olan evliyâullah, sendeki hastalığı artık sen söylemeden, nasıl olur da anlamazlar?»

14222

هم زنبضت هم زجسمت هم زرنك
صد سقم بینند در تو بی درنك

«Hem nabzından, hem cisminden, hem renginden derhâl yüz türlü hastalık keşfederler.»

14223

این طبیبان نو آموزند خود
که بدین آیات شان حاجت بود

«Bu cesed hekimleri, tabâbeti yeni öğrenmiş oldukları için Kârure gibi, nabız gibi, yüzün rengi gibi alâmetlere ihtiyaçları vardır.»

14224

کاملان ازدور نامت بشنوند
تا بقعر باد وبودت در روند

«Ruh hekimi ve Tabib-i İlâhî olan kâmiller ise, uzaktan, senin adını işitmekle varlığının ta derinliklerine kadar giderler.»

Yâni mâhiyyetini tamamiyle anlarlar.

14225

بلکه پیش از زادن توسالها
دیده باشندت ترابا حالها

«Belki de senin doğuşundan yıllarca evvel, seni görürler ve ahvâlini haber verirler.»

Nitekim Bâyezid-i Bistâmî hazretleri, Şeyh Ebulhasan Harkânî'nin velâdetinden yıllarca evvel, onun geleceğini ve kâmil bir zat olacağını müridlerine bildirmişti. Nitekim bahisle ilgili olduğu için Hz. Mevlânâ da o mevzua temas ediyor:

«ŞEYH EBÛLHASAN HARKÂNÎNİN DOĞMASINDAN YILLARCA EVVEL, DÜNYAYA GELECEĞİNİ, SÛRET VE SÎRETİNİN NİŞANLARINI BÂYEZÎD'İN BİRER BİRER HABER VERMESİ; TÂRİHİ YAZANLARIN DA ŞEYH HARKÂNÎ'Yİ BEKLEMEK ÜZERE O HABERİ KAYD ETMELERİ»

14226

آن شنیدی داستان بایزید

که زحال بوالحسن پیش چه دید

«Bâyezid Bistâmî'nin (Ebulhasan Harkanî) doğmadan önce onun ahvâline dair neler gördüğü menkabesini işittin mi?»

14227

روزی آن سلطان تقوی می گذشت

با مریدان جانب صحرا ودشت

«O müttekîler sultanı birgün müridleriyle kabirden geçiyordu.»

14228

بوی خوش آمد مر اورا ناگهان

در سواد ری ز سوی خارقان

«Rey şehri civârındaki Harkan köyü tarafından ona lâtif bir râyiha geldi.»

14229

هم بر آنجا ناله مشتاق کرد

بوی را از باد استنشاق کرد

«Orada iştiyakla inledi, o rayihayı rüzgârdan burnuna çekdi.»

14230

بوی خوش را عاشقانه می کشید

جان او از باد باده می چشید

«O lâtif rayihayı âşikâne kokladı, ruhu rüzgârdan şarab içmiş gibi mest oldu.»

14231

کوزهٔ کو از یخ آبه پر بود

چون عرق بر ظاهرش پیدا بود

«Buzlu su ile dolu olan bir kabın dışarısına temas eden hava ter gibi görünür.»

14232

آن ز سردی هوا ظاهر شدست

از درون کوزه نم بیرون نجست

«O kabdaki ter havanın soğukluğundandır. Kabın içindeki rutûbet dışarıya fırlamıştır.»

14233

باد بوی آور مر اورا آب گشت

آب اورا چون شراب ناب گشت

«Koku getiren rüzgâr ona su kesildi, su da onun için hâlis şarab oldu.»

Ve onu mest etti.

14234

چون درو آثار مستی شد پدید

یك مرید اورا درآن دم بر رسید

«Bâyezid hazretlerinde mânevî mestlik zâhir olunca, müridlerinden biri ona yaklaştı.»

14235

پس بپرسیدش که این احوال خوش

که برونست از حجاب پنج وشش

«Şeyhine sordu: Beş duygu ile altı cihetten dışarı olan bu hoş haller nedir? Yüzün gâh kızarıyor, gâh sararıyor, gâh bembeyaz oluyor, bu ne hâldir ve ne gibi bir müjdedir?»

14236

می کشی بوی وبظاهر نیست گل

بی شك از غیبست واز گلزار کل

«Sen birşey kokluyorsun, fakat görünürde gül yok. Şübhesiz o koku gaybden ve hakîki güllerin açtığı gül bahçesindendir.»

14237

ای توکام جان هرخود کامهٔ

هردم از غیبت پیام ونامهٔ

«Ey her kendini tanıyan, bilen kişinin muradı ve maksadı olan er, her an sana gayb âleminden bir haber, bir mektup gelmekte...»

14238

هردمی یعقوب وار از یوسفی

می رسد اندر مشام توشفی

«Her ân, Yâkub gibi, senin burnuna da mânevî bir Yusuf'tan şifâ kokusu erişmekte...»

14239

قطرهٔ بر ویز بر مازان سبو
شمهٔ زان گلستان باما بگو

«Mest olduğun o testiden bir damla su olsun bize de içir, kokusunu duyduğun o gülistandan bize de bir şemme koklat.»

14240

خو نداریم ای جمال مهتری
که لب ماخشك وتنها خوری

«Ey yüce ve güzel er, bizim dudaklarımız kuru iken senin yalnızca birşey içmene alışmamışız.»

Yâni sana bir feyz vârid olunca ondan bize de hisse verirdin.

14241

ای فلك، پیمای چست چست خیز
زانچه خوردی جرعهٔ بر ما بریز

«Ey felekleri sür'atle gezib gelen; çabuk kalk da yediğin ve içtiğinden bize de bir yudum ihsan et!»

14242

میر مجلس نیست در دوران دگر
جز توای شه در حریفان درنگر

«Bu zamanda mânevî meclislerin senden başka reisi yoktur, ey arifler sultanı bizleri de gözet!»»

Bayezîd Bistâmî hazretlerinin, zamanın gavsi olduğuna cenâb-ı Mevlânâ bu beyt ile işâret ediyor.

14243

کی توان نوشید این می زیر دست
می یقین مر مرد را رسوا کند

«Bu mânevî şarâbı gizlice içmek nasıl mümkin olabilir, zirâ şarab, içeni mest ve rüsvây eder. Bu şarabı içen farzedelim ki:

14244

بوی را پوشیده ومکنون کند
چشم مست خویشتن را چون کند

«Bâzı ilâçla ağzının kokusunu gizleyebilsin, gözünün sarhoşluğuna ve mahmur mahmur süzülmesine ne yapabilir?»

14245

خود نه آن بویست این کاندر جهان
صد هزاران پرده اش دارد نهان

«Hususiyle bu, öyle bir manevî koku ki, Dünyada yüz binlerce perde onu gizleyemez.»

14246

پرشد از تیزی او صحرا ودشت
دشت چه کز نه فلك هم در کذشت

«Bu râyihanın keskinliğinden bütün ova doldu; ova ne demek? O râyiha dokuz feleği de geçti.»

14247

این سرخم را بکهکل در مکیر
کین برهنه نیست خود پوشش پذیر

«Bu sır küpünün ağzını çamurla sıvama! çünki bu üryan, örtünme kabûl etmez.»

14248

لطف کن ای راز دان راز کو
آن چه بازت صید کردش باز کو

«Ey sır bilen ve sır söyleyen! lutfet, ruhunun avladığını bize izah et.»

14249

گفت بوی بوالعجب آمد بمن

همچنان که مر نبی را ازیمن

«Bâyezîd dedi ki: Peygamber (A.S.) a Yemen tarafından gelen koku gibi, bana da acaib bir koku geldi.»

14250

که محمد گفت باد ست صبا

ازیمن می آیدم بوی خدا

«Hazret-i Nebî buyurmuştu ki: sabâ rüzgârı vasıtasiyle bana Yemen cihetinden İlâhî bir râyiha geliyor.»

Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, bâzan Yemen, yâni cenub tarafına döner ve oradan esen rüzgârı koklar:

«Ben Yemen cihetinden nefes-i İlâhî, (yânî mânevî bir râyiha) duyuyorum» buyururdu. Ve orada bulunan Seyyidüttâbiîn Üveysel'karenî (R.A.) a işâret ederdi.

14251

بوی رامین می رسید از جان ویس

بوی یزدان می رسدهم از اویس

«Vise'nin ruhuna Ramin'in kokusu geldiği gibi Üveys'ten de Tanrı kokusu geliyor.»

Vise, bir âşık'ın Ramin de mâşukâsının adıdır.

14252

از اویس و از قرن بوی عجب

مر نبی را مست کرد ودر طرب

«Hz. Üveys'den ve onun bulunduğu Karen köyünden öyle müstesnâ bir râyihâ geliyordu ki Hz. Nebî (A.S.) mı mest etmiş ve neş'elendirmişti.»

14253

چون اویس از خویش فانی گشته بود
آن زمینی آسمانی گشته بود

«Hz. Üveys, kendinden geçmiş, yere mensub iken semavi olmuştu.»

14254

آن هلیله پرورده در شکر
چاشنی تلخیش نبود دگر

«O, bir helile idi. Şekerle terbiye edilmiş, artık onda acılık çeşnisi kalmamıştı.»

Helîle : Karahalîle dedikleri dânedir ki döğülerek müshil makâmında kullanılır. Lezzeti acıcadır. Onun için şekerle karıştırılır. Ovakit acılığı kalmaz. Hz. Mevlâna, Avn-i İlâhî ile benlik acılığından kurtulmuş olan Hz. Üveys'i şekerle terbiye olunmuş helîleye teşbih ediyor.

14255

آن هلیلهٔ رسته از ما ومنی
نقش دارد از هلیله طعم نی

«Benliğinden kurtulmuş bir helîlede sâde helile nakşı ve şekli vardır, acılık tadı yokdur.»

Hz. Pîr nefsine hitab ederek diyor ki:

14256

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا چه گفت از وحی غیب آن شیر مرد

«Bu sözün nihâyeti yoktur. Geri dön de, o arslan er'in - yâni Bâyezid Bistâmînin - gayb aleminden neler söylediğini anlat!»

14257

گفت ازین سو بوی یاری می رسد

کاندرین ده شهریاری می رسد

«Dedi ki: Bu taraftan bir dost kokusu geliyor. Bu köyden ma'nevi bir padişah yetişecektir.»

«HZ. RESÛLULLAH (A.S.) IN: "BEN, YEMEN'DEN NEFES-İ RAHMÂNÎ'Yİ DUYUYORUM" HADÎSİ»

Nefes-i Rahmanî : Zuhûrat ve Tecelliyat-ı İlâhiyye demektir. Evvelce de işâret edildiği üzere maksad: Üveysel'kârenî (R.A.) hazretleridir. Yâni Resûlullah'ın (S.A.V.) Yemen'den Hz. Üveys'in manevî kokusunu hissettiği gibi, Hz. Bâyezîd de Şeyh Ebulhasan Harkânî'nin velâyeti kokusunu, kendisinin doğmasından evvel almıştı.

14258

رویش از گلزار حق گلگون شود

از من او اندر مقام افزون بود

«Onun yüzü, Hak'kın gül ba ıçesinin tesiriyle gül renkli olacak ve mânevî makâmı benden yüksek bulunacakdır.»

14259

چیست نامش گفت نامش بوالحسن

حلیه اش وا گفت از ابر وذقن

«Mürid; adı nedir? diye sordu. Bâyezîd: Adı Ebulhasandır, dedi. Kaşının, çenesinin ne şekilde olduğunu izah etti.»

14260

قد او ورنگك او وشكل او

يك بيك وا گفت از گیسوورو

«Kezâ, O'nun boyunu, rengini, şeklini, saçlarını ve yüzünü birer birer anlattı.»

14261

حلیه های روح اورا هم نمود
از صفات واز طریقه جاو بود

«Onun iç huylarını, mânevî sıfatlarını ve yolunu, yerini ve makâmını hep târif etti.»

Beyitteki Hilye kelimesi, esasen zînet demekdir. Sonra şekl ü şemail mânâsına kullanılmıştır.

Cesedin zînetî olduğu gibi ruhun da zîneti vardır. Hz. Mevlânâ onu beyân için buyuruyor ki:

14262

حلیهٔ تن همچوتن عاریتست
دل برآن کم نه که آن یك ساعتست

«Bedenin zîneti beden gibi iğretidir. Müddeti bir saat olan o süslere gönül verme!»

Evet, iğreti olan bedenin şekl ü şemâili de iğretidir. Meselâ kara gözlü, kıvırcık kirpikli, fidan boylu diye târif edilen bir kalıb, bakarsınız ki bir göz ağrısına tutulur, o kıvırcık kirpikler döküldüğü gibi, o şâhâne gözler kan çanağı oluverir. O fidan boy bükülür, yay şekline girer; o güzel saçlar dökülür, kafa tası balkabağı hâlini alır. Her an değişmeye ve helâk'e mâruz bulunan böyle iğreti süslere gönül bağlayıp da onlar için tutuşup yanmak tabii akıllıca bir hareket sayılmaz. Onun için Hz. Mevlânâ bu ve buna benzer iğreti güzelliklere gönül verilmemesini tavsiye ediyor. Hattâ;

14263

حلیهٔ روح طبیعی هم فناست
حلیهٔ آن جان طلب کان در سماست

«Ruh-u tabiînin süs ve şekli de fânîdir. Binâenaleyh, semâda bulunan ruhun zîynetini ara!» buyuruyor.

Ruh-u tabiîden maksat, bedeni sevk ve idâre eden kuvvettir. Evet, bunun zîneti de fânîdir. Bir gençlere bir ihtiyarlara bakalım. Gençlerde bu ruh, yâni bu kuvvet fevkâlâdedir. Fakat yaş ilerlemeye başlayınca o da azalmaya, nihayet hiç kalmamaya mahkûmdur. Onun için asıl taleb edilecek olan kadri semâdan da yüksek bulunan (Ruh-u Sultânî), yâhud (Ruh-u İlâhî)dir.

14264

جسم او همچو چراغی بر زمین

نور او بالای سقف هفتمین

«O İlâhî ruh, yeryüzünde yanan bir kandil gibidir. Nuru ve aydınlığı ise yedinci kat semânın üstüne kadar çıkar.»

Sûre-i İbrâhim'deki şu âyetlere telmih vardır.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ
أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ۝ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ
بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ۝

Yani : **«Görmedin mi, Allah sana nasıl bir mesel îrâd etmiştir. Güzel bir kelime, kökü sâbit** (ve sağlam) **ve dal(lar)ı semâda** (yukarıda) **olan bir ağaç gibidir. Ki o** (ağaç) **Rabbinin izniyle herzaman yemişini verir durur. Allah insanlara** (böyle) **misaller îrad eder. Olur ki onlar çok iyi düşünüp ibret alırlar[123].»**

14265

آن شعاع آفتاب اندر وثاق

قرص او اندر چهارم چارطاق

«Güneşin şuâsı zemindeki pencerededir ama, kendisi dördüncü kat semâdadır.»

Bu beyt eski hey'etcilerin telâkkisine göre yazılmıştır. Çünki onlar Güneş 4 ncü kat göktedir, derlerdi.

Ruh ile cisimden hangisinin asıl ve hangisinin fer' olduğuna dair iki mutalâa vardır. Bâzıları cismi asıl, ruhu fer' saymışlardır. Bâzıları da ruhu asıl, cismi onun fer'i addetmişlerdir.

---

(123) Sûrei İbrâhim: 24-25

14266

نقش گل در زیر بینی بهر لاغ
بوی گل بر سقف وایوان دماغ

«Gülün nakşı burunun altındadır, lâkin kokusu dimağın bâlâsındadır.»

Gül koklandığı vakit tabii burunun altına tutulur, fakat rayihası, buruna nisbetle tavan kadar yüksek bulunan dimağa çıkar.

14267

مرد خفته در عدن دیده فرق
عکس آن بر جسم افتاده عرق

«Meselâ bir kimse rüyâsında Aden memleketinde korkulu hâller geçirmiştir. O rüyânın aksi cisminde ter sûretiyle zuhûr eder.»

Bu rüyâyı görenin hâlini ruh ile cismin hâline kıyas edebiliriz. Ruh ile cisim arasında herhangibir mesâfe mefhumu tasavvur olunamaz, bedeni terk ettikten sonra da yine cismine ve cismin bulunduğu kabre alâkası bulunur.

14268

پیرهن در مصر رهن یك حریص
پر شده کنعان ز بوی آن قمیص

«Yusuf (A.S.) un gömleği Mısırda haris bir kimsenin - yâni Yusuf'un birâderi Yehûdânın - elinde rehin iken Kenan diyarı o gömleğin râyihâsiyle dolmuş ve Yâkub (A.S.) onu duymuştu.»

14269

بر نبشتند آن زمان تاریخ را
از کباب آراستند آن سیخ را

«Hz. Bâyezid'in haber verdiği tarihi yazdılar ve onun beyânıyla tarih sahifesi süslediler.»

14270

چون رسید آن وقت و آن تاریخ راست

زاده شد آن شاه و نرد ملك باخت

«Tam ovakit, o tarih gelince o mânevî padişah - yâni Ebul'hasan Harkânî - doğdu ve mânevî saltanat bahsini kazandı.»

«BÂYEZİD BİSTÂMΠNİN VEFÂTINDAN YILLARCA SONRA EBULHASAN HARKANΠNİN DOĞMASI»

Hz. Bâyezîd'in ölümü 261, Ebulhasan Harkânî'nin doğumu 425 tarihlerindedir ki aralarında 164 sene vardır. Demek ki Hz. Bâyezid, Hz. Harkânî'nin doğumunu bir asırdan fazla bir müddet evvel keşif ve ihbar eylemiş, sonra da onu ruhaniyyetiyle terbiye etmiştir.

14271

از پس آن سالها آمد پدید

بوالحسن بعد از وفات بایزید

«Bâyezîd'in vefâtından yıllarca sonra Şeyh Ebul'hasan zuhûra geldi.»

14272

جملهٔ خوهای او از امساك وجود

آنچنان آمد كه آن شه گفته بود

«Şeyh Ebul'hasan'ın ihsanına, kıskanmasına ait ne gibi huylar söylediyse aynen zuhur etti.»

Çünki :

14273

لوح محفوظست او را پیشوا

از چه محفوظست محفوظ ازخطا

«Bâyezid'in delîli Levh-i Mahfuz idi. Levh-i mahfuz neden mahfuzdur? Hatadan...»

Levh-i Mahfuz : Mukadderâtın, ya'ni olacak bütün hâdisâtın kayıtlı bulunduğu bir levhâdır ki Kur'an'da ve sûre-i Büruc'da bahs olunmuştur. Basar-ı basiret sahibi olan ekâbir-i ümmet, oraya bakıb hâdişâtın nasıl olacağını görebilirler. İşte Hz. Bâyezid de ümmetin ekabirinden bulunduğu için levh-i mahfuzdaki müşahedesi mucibince kendisinden bir buçuk asır sonra doğacak Ebul'hasan Harkanî'nin doğumunu, ahlâk ve faziletini haber vermiş, zamânı gelince dediği gibi de olmuştu. Zirâ bir kimsenin kılavuzu Levh-i mahfuz olursa onun yanılmak ihtimali yoktur.

14274

این نه نجمست ونه رملست ونه خواب
وحی حق والله اعلم بالصواب

«Bayezid'in bu ihbarı, ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de rüya tabiri... Hak'kın ilhâmıdır ki, doğruyu en iyi bilen de Hakdır.»

Yıldızların biri birine yaklaşıb uzaklaşmasından birtakım ahkâm çıkarmaya ilm-i nücum derler. Onunla uğraşanlara müneccim derler. Kum ve kâğıd üzerine birtakım çizgiler ve noktalar çizib koymakdan husule gelen şekillerden istikbali keşfe çalışan bir ilim de vardır ki ona ilm-i remil, onunla meşgul olanlara da (Remmâl) adını verirler. Bir de ilm-i tâbir vardır ki görülen rüyaların delâletinden bâzı şeyler anlayabilmektir. Bunlardan çıkarılan hükümlerin bâzan doğru çıktığı olur. Husûsiyle rüyâlar (Mübeşşirat) nev'inden, yâni sâlih bir kimsenin gördüğü, yahud görüldüğü rüyâlardan olur, tâbir eden de vukuf ve salâh ehli bulunursa tâbirin isâbeti daha ziyâde olur. Fakat bu üç ilmin ortaya koyduğu nihâyet zan ve tahmini geçmez. İlhâm-ı İlâhî ve levhin müşâhedesi ise tamâmiyle yakini bildirir. Onun için Hz. Mevlânâ, Bâyezid'in ve emsali büyük evliyaullahın keşf ve ihbarlarının böyle olduğunu haber veriyor. Ondan dolayı eskiden beri mesnevîhanlar, mesnevi derslerinin sonunda bu beyti okumayı âdet edinmişlerdi.

Bundan dolayi Hz. Pîr, (Vahy) ile (İlhâm) ın ayni şey olduğunu ve ilhamın her mahlûka olabileceğini, lâkin sofiyye hazerâtı, avâmın itirazından kurtulmak için ona (Vahy-i dil) tâbir ettiklerini bildiriyor.

14275

از پی روپوش عامه دربیان
وحی دل گویند آنرا صوفیان

«Sôfiler halktan bunu gizlemek ve onların itirazına meydan vermemek için bu ilhâm-ı İlâhîye (Vahy-i kalbî) tâbir ederler.»

14276

وحی دل گیرش که منظرگاه اوست

چون خطا باشد چو دل آگاه اوست

«Ey sâlik sen de istersen onu gönül vahyi farzet... Ehlullah'ın kalbi, zâten Cenâbı Hakkın nazargâhıdır. Kalb, agâh oldukdan sonra oraya nâzil olan ilham, nasıl yanlış olabilir?»

14277

مؤمنا ینظر بنورالله شدی

از خطا وسهو ایمن آمدی

«Ey mü'min-i kâmil ve ey ârif-i mükemmil, sen Allah nuriyle baktığın için hatâdan ve yanılmadan eminsin!»

Hz. Pîr bu beyt ile: **«mü'minin ferâsetinden çekinin zira o, Allah nuru ile bakar ve baktığını hakkiyle görür»** hadisine telmih ediyor. Bundan sonra da fakr u zaruretin bir nevi' mürebbî olduğunu anlatıyor.

«SÔFİ'NİN KALB VE RUHUNDAN TANRI YEMEĞİNİN EKSİLMESİ»

14278

صوفی از فقر چون درغم شود

عین فقرش دایه ومطعم شود

«Bir sôfi, fakr u zarûretten nasıl olur da gam ve kedere uğrar? Çünki fakr u zarûret, onun hakkında mürebbî ve bir nevî taam olur.»

Çünki yoksulluk îcâbı ve yemek azlığı sebebiyle beden zaifler. Bedenin zayıflığı, ruhun kuvvetlenmesine sebebdir. Onun için «Açlık Allah yemeğidir» denilmiştir. Sonra nefis, yokluk ve sıkıntı çekmekten hoşlanmaz. Cennete ise hoşlanılmayan şeylerle girilir.

زانکه جنت ازمکاره رسته است

رحم قسم عاجزی اشکسته است

«Çünki cennet, nefse kerih gelen şeylerdin meydana gelmiştir. Merhamet ise kalbi kırık âcizin nasibidir.»

«Cennet, nefsin hoşlanmadığı şeylerle ihâtâ edilmiştir» diye bir hadîs-i şerif vardır. Fukaralık, husûsiyle açlık ise, nefsin hoşlanmadığı şeylerin en başında gelir. Fakir ve muhtaç bir kimsenin tabii, kalbi kırıktır Hadîs-i kudsîde: **«Ben, benim için kalbi münkesir olanların nezdindeyim»** buyurulmuştur. Erhamerrahimîn olan Allah'ın şu lutf-u keremi ve âciz bir kuluna olan bu iltifatı ise rahmet ve şefkati icâbıdır.

14280

آنکه سرها بشکند او ازعلو

رحم حق وخلق ناید سوی او

«Mevkiinin yüksekliği ve servetinin çokluğundan âcizlerin başını yaralayan kimse Hakkın da halkın da merhametine nâil olamaz.»

Acınmak için acınacak hâlde bulunmak lâzımdır.

14281

این سخن پایان ندارد وان جوان

ازکمی اجرای نان شد ناتوان

«Bu bahsin sonu gelmez. . Evvelce başlanılan hikâyede tahsisatının azaltılmasını padişahın emr ettiği genç perişan bir hale gelmişdir.»

14282

شاد آن صوفی که رزقش کم شود

آن شبه‌ش در گردد وآن یم شود

«Rızkı az olan sôfi sevinir. Onun boncuğu inci kendisi de deniz olur.»

Bir sôfi, rızkının az olmasiyle mükedder olmaz, bil'akis sevinir. Boncuk gibi kıymetsiz olan rızkını inci gibi kıymetli farz eder. Böyle yapmakla da kendisi mânevî bir deryâ olur.

Hz. Mevlânâ'nın menâkıbinde yazar ki Hz. Pîr, bâzan: «Bugün matbahda bir şeyimiz var mı?» diye sorar. Herşey var denilirse; «Bugün matbahımızdan Fir'avn ve Nemrud matbahının kokusu geliyor!» diye teessür gösterirmiş. Şâyet: Hiçbirşey yok, yahud pekaz birşey var, derlerse: «Elhamdülillâh bugün matbahımızdan Peygamber ve âl-i Resûl matbahının kokusu geliyor» diye sevinirmiş.

14283

زان جرای خاصل هرکه آگاه شد
او سزای قرب واجراگاه شد

«Cenâb-ı Hakkın bâzı kullarına hususî olarak verdiği nafakadan herkim agâh bulunursa, kurb-i İlâhîye lâyık olur.»

Evet, Cenâb-ı Hakkın bâzı kullarına has bir rızkı vardır. Nitekim hadis-i şerifde: **«Ben, Rabbimin nezd-i ilâhîsinde gecelerim, beni yedirir ve içirir»** buyurulmuştur.

Meselâ Eshâb-ı Kehf, bulundukları mağarada asırlarca uyumuşlardı. Yememiş ve içmemişlerdi. Beden-i insanî ise yemeden, içmeden yaşayamaz. Kezâ Hz. İsâ semâya ref olunmuştur. Orada ise yemek, içmek yoktur. Demek ki Cenâb-ı Hakkın hususî bir yedirip içirmesi var ki keyfiyyeti bizce meçhûldür.

14284

زان جرای روح چون نقصان شود
جانش از نقصان او لرزان شود

«Ruhun o mânevî gıdâsı eksilirse ruh, o noksan dolayisiyle titrer.»

14285

پس بداندكه خطایی رفته است
که سمنزار رضا آشفته است

«Sôfî o mânevî gıdanın eksilmesinden, kendisinin bir hatâsı sebebiyle İlâhî Rıza gülistânının, şahsına karşı bozulmuş olduğunu anlar.»

Ve istiğfar eder.

14286

همچنان کان شخصی از نقصان کشت
رقعه سوی صاحب خرمن نبشت

«İşte o adam da, ekin noksan oldu diye, harman sahibine bir mektup yazmıştı.»

14287

رقعه اش بردند پیش میرداد
خواند او رقعه جوابی وانداد

«Onun mektubunu o âdil zâtın huzûruna götürdüler. Okudu ve cevab vermedi.»

14288

گفت اورا نیست الا در دلوت
پس جواب احمق اولیتر سکوت

«Dedi ki: Ahmağın yiyecekten başka bir derdi yok. Ahmak için en muvafık cevab de sükûttur.»

14289

نیستش درد فراق و وصل هیچ
بند فرعست او نجوید اصل هیچ

«Onun visâl ve firâka dair hiçbir endişesi yok. Füruâta bağlanmış, aslı hiç aramıyor.»

14290

احمقست ومرده ما ومنی
کز غم فرعش فراغ اصل نی

«O ahmaktır, biz ve ben derdiyle ölmüştür. Füruât gamından kurtulub aslı düşünecek vakti yoktur.»

Hz. Mevlâna bir misâl îrad ederek buyuruyor ki:

14291

آسمانها وزمین یك سیب دان

كز درخت قدرت حق شد عیان

«Gökleri ve yeri Kudret-i İlâhiyye ile zuhûra gelmiş bir elma farz et!»

14292

تو چو كرمی درمیان سیب در

وز درخت وباغبانی بی خبر

«Sen ise o elmanın içindeki bir kurt gibisin. O elmanın ağacından ve onu yetiştiren bahçivandan haberin yoktur.»

14293

آن یكی كرمی دگر در سیب هم

لیك جانش از برون صاحب علم

«Elma içinde diğer bir kurt daha var ki, onun ruhu, elmanın hâricine vâkıftır.»

14294

جنبش او واشكافد سیب را

بر نتابد سیب آن آسیب را

«Onun hareketi elmayı yarar, çünki elma onun hareketine tahammül edemez.»

14295

بر دریده جنبش او پرده ها

صورتش كرمست ومعنا اژدها

«Onun hareketi perdeleri yırtar. Çünki o sûretâ kurt, fakat mânen ejderhadır.»

Birinci kurttan maksat : Avam-ı nasdır. İkinci kurt ise enbiyâ ve evliyâ hazerâtıdır ki onlar da cismen zemin ve asüman elmâsı içinde kalmış bir kurt gibi iseler de, bâzan bir ejderhâdan daha kuvvetlidirler. Bi-

nâenaleyh onların o kuvvet ve hareketine o elma dayanamaz, yarılır, onlar da o kayd-i tabîi haricine çıkarlar.

14296

آتشی کاول ز آهن می جهد

او قدم بس سست بیرون می نهد

«Çakmak demirinden sıçrayan bir kıvılcım ibtidâ gayet zaif zuhûr eder.»

14297

دایه اش پنبه ست اول لیك اخیر

میرساند شعله هارا تا اثیر

«O kıvılcımın mürebbisi evvelâ pamuktur. O kıvılcımı pamukla, kavla beslerler, fakat kuvvetlendimi çıkardığı yangının şûlelerini feleğe kadar yükseltir.»

Bunun gibi :

14298

مرد اول بستهٔ خواب وخورست

آخر الا مراز ملائك برترست

«İnsan da evvelâ yemeye ve uykuya bağlıdır, lâkin sonunda meleklerden yüksek olur.»

14299

درپناه پنبه وکبریتها

شعله ونورش برآید برسها

«İbtidâ pamuk ve kükürdün, yâni yiyib içmenin ve yatıb uyumanın muhafazasında bulunur, sonra terakkî eder, şulesi ve nûru Sühâ yıldızının fevkine çıkar.»

14300

عالم تاریك روشن میكند

كندهٔ آهن بسوزن میكند

«Karanlık olan tabiat âlemini aydınlatır, ruha nisbetle demir tomruk gibi olan cesed kaydini iğne ile koparır.»

14301

گرچه آتش نیز هم جسمانیست

نه ز روحست ونه از روحانیست

«Ateş de cismânidir; ne ruhtandır, ne de ruhânî âlemdendir.»

İnsanın vücûdunda harâret-i gıriziyye denilen bir harâret vardır ki o da cismindendir, ruhtan değildir.

14302

جسم را نبود ازان عز بهرهٔ

جسم پیش بحر جان چون قطرهٔ

«Ruhdaki izzet ve şereften cismin nasibi yoktur. Cisim, can deryâsına nisbetle bir damla gibidir.»

14303

جسم ازجان روز افزون میشود

چون رود جان جسم بین چون میشود

«Cisim, ruhun feyziyle günden güne artar. Can gidince cismin nasıl bir hâle girdiğini görürsün.».

14304

جد جسمت یك دو گز خودبیش نیست

جان تو تا آسمان جولان كنیست

«Senin cismin bir iki arşından fazla değildir. Lâkin ruhun göklerde cevelân eder.»

14305

تا بغداد وسمرقند ای همام
روح را اندر تصور نیم کام

«Ey büyük adam, Bağdad ve Semerkand ruhun tasavvurunda yarım adımdan ibârettir.»

14306

دو درم سنگست پیه چشمتان
نور روحش تاعنان آسمان

«Gözlerinin yağı iki dirhem ağırlığında olduğu hâlde onun ruhunun nuru - yani görme kuvveti - göklere kadardır.»

14307

نور بی این چشم می بیند بخواب
چشم بی این نورچه بود جز خراب

«Gözdeki o nûr, göz vasıtası olmaksızın da rüyâ görür. O nur olmayınca göz, harâbeden başka ne dir?»

14308

جان زریش وسبلت تن فارغست
لیك تن بی جان بود مردار ویست

«Ruh, ceseddeki sakal ve bıyıkdan müstağnidir. Lâkin cansız bir ceset, bayağı bir cîfe olur.»

14309

بارنامهٔ روح حیوانیست این
بیشتر رو روح انسانی ببین

«O sakal, bıyık ve sâir âzâ hayvanî ruh'a verilmiş muvakkat bir icâzetnâmedir. Sen ileri git de insanî ruh'u gör!»

14310

بگذار انسان وهم از قال وقیل
تالب دریای جان جبرئیل

«İnsanlık sûretinden ve birtakımı dedikodudan geç, Cebrâil'in ruhu deryasının kenârına kadar git.»

Cebrâil, (Ruhülkudüs) olduğu için onun can deryası âlem-i lâhuttur. O deryanın kenarı ise Âlem-i Ceberuttur.

14311

بعد ازانت جان احمد لب گزد
جبرئیل از بیم تو واپس خزد

«Ondan sonra Ruh-u Ahmedî sana: (Sükût eyle esrarı sakın fâşetme) diye dudak ısırmak sûretiyle işâret eder. Cebrâil de senin bu mertebede Hakka kurbiyyetinden dolayı geri geri gider.»

Nitekim mîrac gecesinde Hz. Peygamber Sidre-i Müntehâdan ileriye gitmiş ve Cebrail orada kalmıştı.

Hz. Mevlânâ şu hakâyıkı beyan ettikden sonra padişahın emriyle tahsisatı eksiltilmiş olan kölenin hikâyesine dönüyor.

«DİLEKÇESİNE, PÂDİŞAH TARAFINDAN CEVÂB GELMEYİŞİNE O KÖLENİN HİDDETLENMESİ»

14312

این بیابان خود ندارد پاوسر
بی جواب نامه خسته ست آن پسر

«Bu bahis bir sahra gibidir ki başı ve sonu yoktur. Onu bırak da dilekçesine cevap alamadığı için müteessir olan kölenin hikâyesini söyle.»

14313

که عجب چونم نداد آن شه جواب
یا خیانت کرد رقعه بر زتاب

«O köle diyordu ki: Nasıl oldu da şah cevab vermedi? Yoksa dilekçemi götüren bana hased ettiği için, hiyânet eyleyerek götürmedi mi?»

14314

وقعه پنهان کرد نخود آن بشاه
کو منافق بود وآبی زیرکاه

«Galiba dilekçemi gizledi ve şaha göstermedi. O, bir münâfık ve saman altından su yürüten biri imiş.»

14315

رقعهٔ دیگر نویسم زآز مون
دیگری جویم رسول ذوفنون

«Tecrübe için ikinci bir dilekçe, akıllı ve mâlûmatlı bir elçi arayım.»

14316

بر امیر ومطبخی ونامه بر
عیب بنهاده زجهل آن بیخبر

«Gâh şahı, gâh aşçıbaşıyı, gâh da dilekçesini takdim edeni, cehli dolayisiyle, ayıplıyordu.»

14317

هیچ گرد خود نمیگردی که من
کجروی کردم چواندر دین شمن

«Hiç kendi etrafında dolaşmıyor ve: Ben, dinde putperestlik gibi dalâlete gittim, demiyordu.»

«SÜLEYMAN (A.S.) IN BİR ZELLESİ DOLAYISİYLE RÜZGÂRIN MUHÂLİF ESMESİ»

14318

باد بر تخت سلیمان رفت کژ
پس سلیمان گفت بادا کژ مغژ

«Rüzgâr, Süleyman (A.S.) ın tahtına doğru ters bir sûrette esmişti. Hz. Süleyman: Ey rüzgâr, münâsebetsiz esme! dedi.»

14319

باد هم گفت ای سلیمان کژ مرو
ور روی کژ از کژم خشمین مشو

«Rüzgâr cevap verdi ki: Ey Süleyman; sen de çarpık yürüme. Yürürsen benim münâsebetsizliğime kızma!»

14320

این ترازو بهر آن بنهاد حق
تا رود انصاف مارا در سبق

«Allah, terâziyi aramızda insaf ve adâlet cereyanı için halk eylemiştir.»

14321

از ترازوکم کنی من کم کنم
تاتو بامن روشنی من روشنم

Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki: «Sen terâzide tartılacak şeyi eksiltirsen ben de sana verdiğimi eksiltirim. Sen bana karşı müstekim ve münevver olursan ben de sana öyle olurum.»

14322

همچنین تاج سلیمان میل کرد
روز روشن را بروچون لیل کرد

«Böylece Süleyman'ın tacı başında iken bir tarafa meyl etti de, ona aydınlık gündüzü gece gibi kararttı.»

14323

گفت تا جا کژ مشو رفرق من
آفتا باکژ مشو از فوق من

«Dedi ki: Ey saltanat güneşi olan tac, başımda doğru dur, bir tarafa meyl etme!»

14324

هشت بارش راست کرد و گشت کژ
گفت تاجا چیست آخر کژ مغز

«Sekiz defâ tacı düzeltti, tac da eğrildi. Süleyman dedi ki: Ey tac, bu meylin neden? Artık eğrilme!»

14325

گفت اگر صدره کنی توراست من
کژ شوم چون کژ روی ای مؤتمن

«Tac cevab verdi ki: Ey emin olan Süleyman, sen çarpık hareket edersen yüz defâ düzeltsen de ben yine eğrilirim.»

14326

پس سلیمان اندرونه راست کرد
دل بر آن شهوت که بودش سرد کرد

«Süleyman (A.S.), rüzgârdan ve tacından bunu işitince niyetini düzeltti. Hatırına gelen arzuya karşı kalbini soğuttu.»

14327

بعد ازان تاجش هماندم راست شد
آنچنانکه تاج را میخواست شد

«Ondan sonra tacı doğruldu ve istediği gibi başında durdu.»

14328

بعد ازانش کژ همی کرد او بقصد
تاج را می گشت تارك جو بقصد

«Bunu müteâkib tacını kasden eğriltti. Fakat tac doğrulup tam tepesinde karar etti.»

14329

هشت کرت کژ بکرد آن مهترش
راست می شد تاج برفرق سرش

«O büyük Süleyman, sekiz kerre tacı eğrilttiği hâlde başında doğruldu.»

14330

تاج ناطق گشت ای شه نازکن
چون فشاندی پر زگل پروازکن

«Tac dile geldi de dedi ki: Şahım, naz ve iftihar et! Madem ki kanadını çamurdan silkdin, mânâ âlemine yüksel!»

14331

نیست دستوری کزین من بگذرم
پرده های غیب این پرهم درم

«Bundan ileri geçmeme ve bu sırrın gayb perdelerini yırtıb ifşa etmeme izin yok.»

14332

بر دهانم نه تودست خودبند
مردهانم را زگفت ناپسند

«Sen elini ağzıma tut da, münâsebetsiz söz söylemekden beni koru...»
Bundan sonra Hz. Mevlânâ diyor ki:

14333

پس ترا هر غم که پیش آید ز درد
بر کسی تهمت منه بر خویش گرد

«Şu hâlde sana derd ü gamden her ne gelirse kimseyi itham etme, kendi etrafında dolaş.»

Yâni sebebini kendinden bil.

14334

ظن مبر بر دیگری ای دو ستکام
آن مکن که می سکالید آن غلام

«Ey dostların muradınca, - yâni istedikleri gibi - olan kimse, hikâyesinden bir parça bahs edilen köle gibi su-i zanna düşme!»

14335

همچو فرعونی که موسی هشته بود
طفلگان خلق را سر می ربود

«Tıpkı, Fir'avn gibi... Hani, düşman zanniyle halkın çocuklarının başını kestirdiği hâlde Musa'yı bırakmıştı.»

14336

آن عدو درخانهٔ آن کور دل
او شده اطفال را گردن کسل

«Korktuğu düşman, o kalbi kör olan Firavn'ın sarayında bulunduğu hâlde, o, sair çocukların boyunlarını vurdurmuştu.»

14337

توهم از بیرون بدی بادیگران
واندرون خوش گشته بانفس گران

«Sen de ey gafil; dışındakilerle kötü olmuş, lâkin dahilindeki o kötü nefs ile dost olmuşsun, hoş geçiniyorsun.»

14338

خود عدوت اوست قندی می دهی

وز برون تهمت بهر کس می نهی

«Hakikatte düşmanın nefs olduğu hâlde, onu şekerle besliyor ve fakat, hariçde herkesi itham ediyorsun.»

Bu fenalık, bana fülândan geldi diyorsun.

14339

همچو فرعونی تو کور و کور دل

باعدو خوش بی گناهان را مذل

«Sen de Fir'avn gibi körsün, kör gönüllüsün. Onun için düşmanla hoş geçiniyorsun, suçu olmayanları zelil ediyorsun.»

14340

چند فرعونی کشی بی جرم را

می نوازی مرتن پرغنم را

«Ne vakte kadar, Fir'avun gibi, suçsuzları öldürüp, düşmanın olan cesedini ve nefsini besleyeceksin?»

14341

عقل او بر عقل شاهان می فزود

حکم حق بی عقل وکورش کرده بود

«Fir'avunun aklı, sair şahların aklından üstün idi. Lâkin Allah'ın hükmü, onu akılsız ve kalbi kör bir hâle getirmişti.»

14342

مهر حق برچشم وگوش وبر خرد

گر فلاطونست حیوانش کند

«Allah, bir kimsenin gözünü ve kulağını mühürlerse o kimse Eflâtun da olsa hayvanlaşır.»

Sûre-i Bakara'da kâfir hakkında buyurulmuştur ki:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ۝ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ
غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝

Yâni : **«Şu muhakkak ki küfür edenleri inzar etsen de onlarca bir, kendilerini inzar etmesen de. İnanmazlar. Allah onların kalblerine de, kulaklarına da mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde var. En büyük azâb onlarındır[124].»**

Evet Allah bir kimsenin kalbini ve kulağını mühürler, gözlerinin önüne de gaflet ve cehâlet perdesi çekerse o kimse Eflâtun kadar hakîm olsa da hayvanlaşır, hakîkatı duymaz ve hîdâyeti görmez.

14343

حکم حق بر لوح می آید بدید
آنچنانکه حکم غیب بایزید

«Bayezid Bistâmî'nin kendisinden yıllarca sonra doğacak Ebul'hasan Harkânî'nin doğumu ile ilgili gayb hükmü nasıl zuhur ettiyse, Allah'ın hükmü de Levh-i Mahfuz'daki kayıtlara göre öylece zuhur eder.»

»BÂYEZİD RAHMETULLAHİ ALEYHİN, YILLARCA EVVEL, KENDİSİNİN DOĞACAĞINI VE AHVÂLİNİ HABER VERDİĞİNİ, ŞEYH EBÛL'HASAN HARKÂNÎ'NİN İŞİTMESİ»

14344

همچنان آمد که او فرموده بود
بوالحسن از مردمان آن را شنود

«Bayezid'in buyurduğu gibi Şeyh Ebul'hasan Dünyaya geldi ve bil'âhare Bayezid'in keşf ve ihbarını insanlardan işitti.»

---

(124) Sûrei Bakara: 6-7

14345

که حسن باشد مرید وامتم

درس گیرد هر صباح از تربتم

«Bayezid demişti ki: Ebûl'hasan benim müridim ve ümmetim olacakdır, her sabah kabrime gelib ders alacaktır.»

14346

گفت من هم نیز خوبش دیده ام

وز روان شیخ این بشنیده ام

«Ebûl'hasan da dedi ki: Ben de şeyhi rüyâmda gördüm ve ruhundan bu sözü işittim.»

14347

هر صباحی رو نهادی سوی گور

ایستادی تاضحی اندر حضور

«Her sabah Bâyezid'in kabrini ziyâret eder ve kuşluk vaktine kadar huzurunda bulunurdu.»

14348

یا مثال شیخ پیشش آمدی

یا که بی گفتن شکالش حل شدی

«Ya Şeyh'in sûreti karşısında tecessüm eder, lâzım gelen tâ'lîmâtı verirdi, yahud arada ses ve söz olmaksızın Ebûl'hasan'ın müşkili hâllolurdu.»

Sûret-i misâliye : Rü'yada görülen sûret demektir. Bunları avâm-ı nas rûyâlarında görürler, ümmetin seçkinleri ise uyanıkken de müşâhede ederler.

14349

تا یکی روزی بیامد باسعود

گورهارا برف نو پوشیده بود

«Kış mevsiminde bir gün geldi ki kabirlerin üstünü yeni yağan kar örtmüştu.»

14350

توی بر تو برفها همچون علم

قبه قبه دید و شد حالش الم

«Kat kat kar yağmış ve kabrin üzeri sancak gibi kubbe kubbe yükselmiş olduğu için kederlendi.»

14351

بانگ آمد از حظیرهٔ شیخ حی

ها انا ادعوك كى تسعى الى

«Mânen hay olan şeyh Bâyezid'in mezârından: Koşup bana gelmen için seni çağırıyorum, diye bir ses geldi.»

Sûre-i Ali imran'da:

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ۞

Yâni : **«Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilâkis onlar Rableri katında diridirler ve Rableri indinde merzuk olurlar[125].»** buyurulmuştur.

«Mü'minler ölmezler, belki dâr-ı dünyadan dâr-ı âhirete göç ederler.» mealinde bir hadîs-i şerîf de vârid olmuştur.

Ma'lûm ya Allah yolunda cihad, iki türlüdür. Biri: Din düşmanlariyle çarpışmak, ya gazi, yahud şehid olmaktır. Hadis-i şerifde buna (Cihad-ı asgar) denilmiştir. Obiri de; Allah yolunda nefs ile uğraşmaktır ki buna da (Cihad-ı ekber) tâbir buyurulmuştur. Şeyh Ebu Saîdin şöyle bir rubâisi vardır: «Gazi, şehâdet yolunda koşub duruyor, fakat aşk şehidinin kendisinden efdâl olduğunu bilmiyor. Sevab ve mükâfat cihetinden harb şehidi, aşk şehidine nasıl benzer ki onu düşman, berikini dost öldürmüştür.»

Yukarıki âyet-i kerimenin, her ikisine de şümûlü vardır. Binâenaleyh Mevlânâ'nın Bâyezid için (Şeyh-i Hayy) tâbirini kullanması doğrudur. Yine Hz. Bâyezid lisanından Ebûl'hasan'a hitâben deniliyor ki:

---

(125) Sûrei Ali imran: 169

14352

هین بیا این سو با آ وازم شتاب
عالم ار برفست روی از من متاب

«Agâh ol da bu tarafa gel ve sesime koş. Âlem karla örtülmüşse bile benden yüz çevirme!»

14353

حال او زان روز شد خوب وبدید
آن عجائب را که اول می شنید

«Ebûl'hasan'ın hâli ogün lâtifleşti ve Bayezid'in haber verdiğini işittiği acaib hâlleri bizzat kendisinde müşahade etti.»

Ehlullah hazerâtının, kabirlerinde mânevi bir hayat ile diri oldukları âyet ve hadisle sâbittir. Binaenaleyh kabirlerini ziyâret edib ruhlarından himmet ve şefaat istemek de câizdir. Bu hususta taassub göstermeye mahâl yoktur. Bir hadis-i şerifde: **«İşlerinizde âciz ve mütehayyir kalırsanız, kabirlerinde hayy olanlardan yardım dileyiniz»** buyurulmuştur. Bu hadis için bâzıları mevzû' demişlerse de bâzıları da sıhhatini isbat eylemişlerdir.

«O KÖLENİN, BİRİNCİ DİLEKÇESİNE CEVAB ALAMAYIŞI ÜZERİNE PÂDİŞÂHA İKİNCİ BİR DİLEKÇE YAZMASI»

O kötü zanda bulunan kınamalar ve feryadü figanla dolu bir dilekçe daha yazdı ve dedi ki:

14354

که یکی رقعه نوشتم پیش شاه
ای عجب آنجا رسید ویافت راه

«Pâdişahın huzuruna bir dilekçe takdim etmişdim. Acaba oraya yol bulup vâsıl olabildi mi?»

14355

خشك مى آورد اورا شهريار

او مكرر كرد رقعه پنج بار

«Padişah ona da cevab vermedi. Köle ise müracaatını beş defâ tekrarladı.»

14356

گفت حاجب آخر او بندۀ شماست

گر جوابش بر نويسى هم رواست

«Nihâyet, mabeynci dedi ki: o, sizin kölenizdir. Bir cevab verecek olursanız lâyıktır.»

14357

از شهى تو چه كم گردد اگر

بر غلام وبنده اندازى نظر

«Bir köleye lûtf u inayetle bakacak olursanız saltanatınızdan ne eksilir?»

14358

گفت اين سهلست اما احمقست

مرد احمق زشت ومردود حقست

«Padişah dedi ki: O kolay amma, köle ahmaktır. Ahmak bir şahıs ise çirkindir ve Allah'ın merdududur.»

14359

گرچه آموزم گناه وزلتش

هم كند برمن سرايت علتش

«Onun suçunu affetmek isterim, lâkin ahmaklık illeti bana da sirâyet eder diye korkuyorum.»»

14360

صد کس از گرگین همه گرگین شوند

خاصه این گر خبیث ناپسند

«Yüz kişi bir uyuzdan uyuz olur. Husûsiyle bu habis ve sevimsiz uyuzun illeti ahmaklıktır.»

14361

گر بی عقلی نباشد گبر را

شوم او بی آب دارد ابررا

«Akılsızlık uyuzluğuna kâfir bile tutulmasın... Yoksa, onun uğursuzluğu bulutu bile susuz bırakır.»

14362

نم نبارد ابر از شومیٔ او

شهر شد ویرانه از بومیٔ او

«Onun şeâmetinden bulut yağmur yağdırmaz. Onun baykuş gibi uğursuzluğundan bir şehir harab olur.»

14363

از گران احمقان طوفان نوح

کرد ویران عالمی را در فضوح

«Ahmak uyuzlar sebebiyle Nuh tufanı koca bir âlem' kötülüklerle harâb etti.»

Evet, Nuh (A.S.) kavmini îmana dâvet ettikçe, sözünü işitmiyelim diye, kulaklarını tıkamışlar; yüzünü görmeyelim diye, elbiseleriyle baş'arını örtmüşlerdi. İşte bu bir hamakatti. Lâyık olan, kulak tıkamak ve örtünmek değil, o Nebiy-i zişânın nasihatlerini dinlemek ve tavsiyeleri mucibince hareket etmekti. Nihâyet tûfan vukûa geldi ve hepsini boğdu.

14364

گفت پیغمبر که احمق هر که هست
او عدو ماست وغول ورهزنست

«Hz. Peygamber buyurmuştur ki: Ahmak olan bizim düşmanımızdır, yoldan çıkaran bir gulyabânidir.»

«Ahmak benim düşmanım, akıllı da dostumdur» diye bir hadis rivâyet edilir.

Yine lisan-ı Muhammedi'den deniliyor ki :

14365

هر که او عاقل بود اوجان ماست
روح او وریح او ریحان ماست

«Herkim âkil ise o bizim cânımızdır. Onun ruhu ve rayihası bizim reyhânımızdır.»

14366

عقل دشنام دهد من راضیم
زانکه فیضی دارد ازفیاضیم

«Akıl, bana söğerse de ben razıyım. Çünki akıl, feyyâzım olan Allah'ın feyzini hâizdir.»

Bu beyt; Hz. Mevlânâ tarafından söylenmiştir. Aklın söğmesi: Sahibini muzir ve çirkin bir işinden dolayi tevbih etmesidir ki:

14367

نبود آن دشنام او بی فائده
نبودش مهمانیش بی مائده

«Aklın sahibine olan o tevbihi fâidesiz olmaz. Ona misâfir olan sofrasız, - yâni aç - kalmaz.»

14368

احمق ارحلوا نهد اندر لبم
من ازان حلوای او اندرتبم

«Ahmak olan, ağzıma helva verecek olsa bile, ben onun helvasından sıtmaya tutulurum.»

14369

این یقین دان گر لطیف وروشنی
نیست بوسهٔ کون خررا چاشنی

«Eğer lâtif ve münevver bir kimse isen şunu yakinen bir ki: merkebin kuyruk altını öpmekte bir lezzet yokdur.»

14370

سبلتت گنده کند بی فائده
جامه از دیکش سیه بی مائده

«O bûse, fâidesiz yere bıyıklarını kokutur. Onun yemeksiz tenceresinden elbisen kirlenir.»

14371

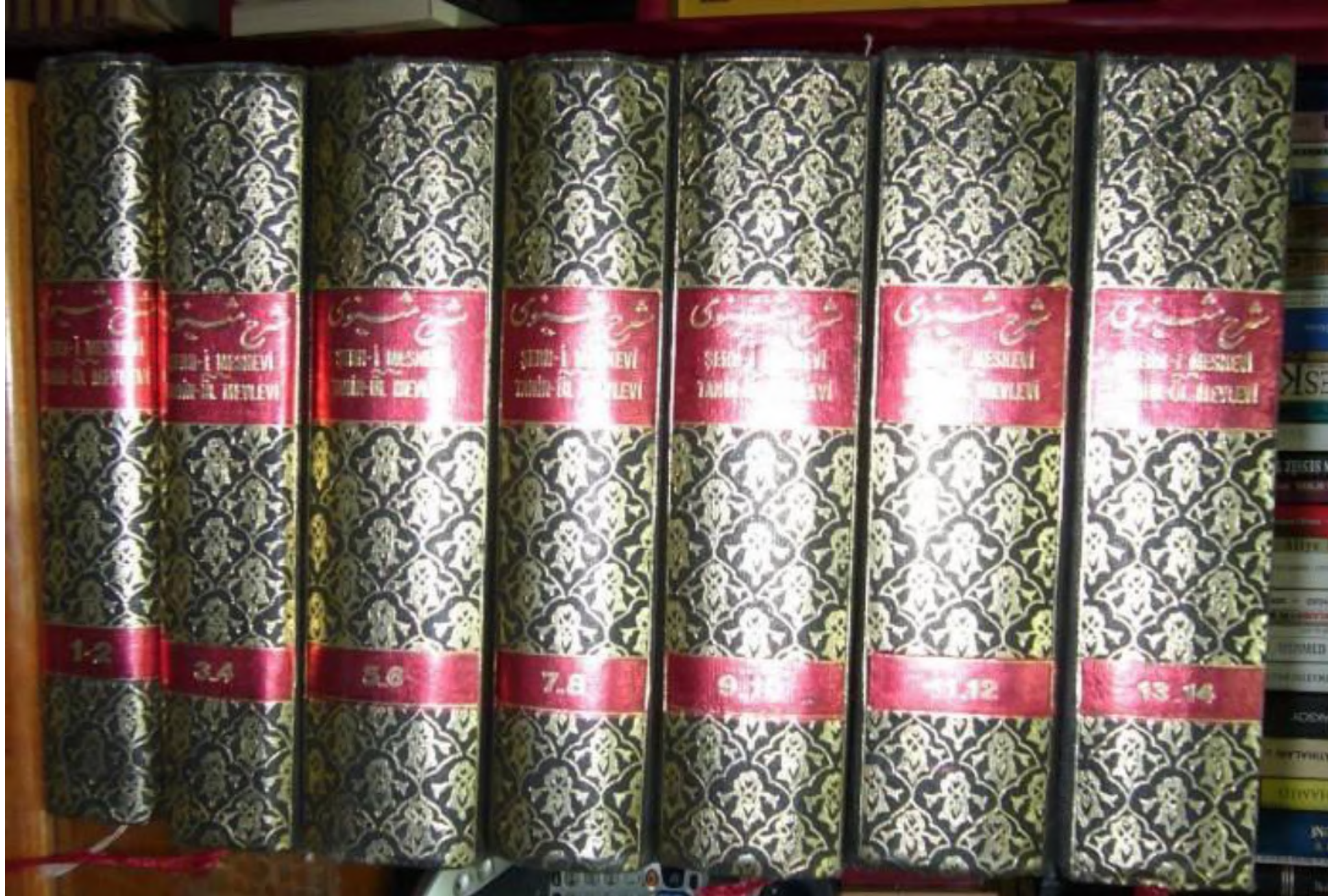
مائده عقلست نی نان وشوا
نور عقلست ای پسر جانرا غذا

«Asıl sofra ve yemek akıldır, ekmek ve kızartma değildir. Ruhun gıdası da akıl nûrudur.»

14372

نیست غیر نور آدم را خورش
از جز آن جان نیابد پرورش

«İnsan için nurdan başka gıda yokdur. Ruh, onun gayrisiyle beslenmez.»

شرح مثنوی
ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3-4
5-6
7-8
13-14

«BIR ADAMIN, BİRİSİYLE DANIŞIP, GÖRÜŞMESİ; ONUN DA BAŞKASİYLE MÜŞÂVEREDE BULUN, BEN SENİN DÜŞMANININIM, DEMESİ...»

14386

مشورت می کرد شخصی با کسی
کز تردد وارهد وزمحبسی

«Bir şahıs, tereddüdden ve (yapayım mı, yapmayım mı?) hapsinden kurtulmak için bir kimse ile meşveret ediyordu.»

14387

گفت ای خوش یار غیرمن بجو
ما جرای مشورت با اوبگو

«O kimse dedi ki: Hoş, fakat benden başka birini bul da bu mâcerâyı ona danış.»

14388

من عدوم مرترا بامن مپیچ
نبود از رأی عدو پیروز هیچ

«Ben senin düşmanınım, bana dolaşma ki düşmanın reyiyle kimse muzaffer olamaz.»

14389

رو [illegible] جوله ترا اوهست دوست

دوست هردوست لاشك خیر جوست

«Git, sana dost olan birini ara... Dost, şüphe yok ki dostun hayrını diler.»

14390

من عدوم چاره نبود کژمنی

کژ روم با تو نمایم دشمنی

«Ben düşmanım, çaresiz eğri giderim, ve sana düşmanlık ederim.»

14391

حارسی از گرك جستن شرط نیست

جستن از غیر محل نا جستنیست

«Kurttan koyun bekçiliği beklemek akıllılık değildir. Bir şeyi, mahallinden başka bir yerden istemek, hakikatte o şeyin husûle gelmesini istememektir.»

14392

من ترابی هیچ شکی دشمنم

من تراکی رونمایم رهزنم

«Hiç şüphe etme ki ben senin için düşmanım. Nasıl yol göstereyim. Zira, sana karşı âdeta eşkiyayım.»

Evet düşmandan hayır beklemek, adeta eşkiyâdan kılavuzluk istemek gibidir. Fakat dostlar böyle değildir.

14393

هرکه باشد همنشین دوستان

هست در کلخن میان بوستان

«Her kim dostlarla oturur sohbet ederse, külhanda bulunsa bile, bağ bahçe içinde bulunuyormuş gibi olur.»

14394

هر که با دشمن نشیند در زمن
هست او در بوستان در گولخن

«Her kim de, zamanede, düşmanla oturacak olursa; bağda bile olsa külhanda imiş gibi sıkılır.»

14395

دوست را مازار از ما و منت
تا نگردد دوست خصم و دشمنت

«Dostu benlik ve azametle incitme ki o dost sana düşman olmasın.»

14396

خیر کن از بهر خلق ایزدت
یا برای راحت جان خودت

«Rabbinin mahlûkâtına, Allah rızâsı için, yâhut kendi canının rahat etmesi kasdiyle iyilikte bulun.»

Ki :

14397

تا همه را دوست بینی در نظر
در دلت ناید ز کین ناخوش صور

«Dâimâ gözün dost görsün, gönlüne kin yüzünden çirkin sûretler gelmesin.»

İyiliğe karşı herkes müteşekkir ve o iyiliği edene dost ve minnettar olur. Binâenaleyh, iyilik eden bir kimse, kendisine karşı herkesin dost ve mültefit olduğunu görür. Kimseye kötülük etmediği ve düşman kazanmadığı için düşman yüzler ve husûmetli gözler görmez.

چونکه کردی دشمنی پرهیز کن
مشورت با یار مهر انگیز کن

«Fakat, birisine düşmanlık edince, ondan sakın. Sana muhabbet besleyen bir dost ile meşverette bulun.»

14399

گفت می دانم ترا ای بوالحسن
که توی دیرینه دشمندار من

«Meşveret etmek isteyen dedi ki: Ey iyi kişi; benim eski düşmanım olduğunu bilirim.»

14400

لیك مرد عاقلی و معنوی
عقل تو نگذاردت که کژروی

«Lâkin akıllısın ve mânevî bir kimsesin; aklın eğri gitmeme razi olmaz!»

14401

طبع خواهد تا کشد از خصم کین
عقل بر نفست بند آهنین

«Tabiat, düşmandan hıncını almak ister. Lâkin akıl, nefse demirden bir bağ olur.»

Müsâade etmez.

14402

آیدش منعش کند وا داردش
عقل چون شحنه ست بر نیك وبدش

«Akıl, nefsin üstüne gelir, onu intikamdan meneder ve geri çeker. Akıl, nefsin iyiliğine ve kötülüğüne karşı zâbıta memûru gibidir.»

عقل ایمانی چو شحنۀ عادلست

پاسبان و حاکم شهر دلست

«Mü'min olan akıl, âdil bir zâbıta memurudur. Gönül şehrinin muhâfızı ve hâkimidir.»

14404

همچو گربه باشد او بیدار هوش

دزد در سوراخ ماند همچو موش

«Kedi gibi aklı uyanıktır onun ve onun korkusundan hırsız, fare gibi delikte kalır.»

14405

در هر آنجا که برآرد موش دست

نیست گربه یا که نقش گربه است

«Her nerede fare öteye beriye tasallûte başlarsa, orada ya kedi yoktur, yâhud varsa bile sûreti vardır.»

Hazret-i Mevlânâ, insanın aklını, zâbıta memuruna ve kediye benzetmiş, nefis ve Şeytan'ın o kedinin korkusundan deliklerde saklanıp kaldığını söylemişti. Bu beytte de buyuruyor ki: Hırsız fârelerin serbestce el uzattıkları yerde ya kedi yoktur, yâhud varsa da gemi arslanı kabilindendir. Evet, şeytan hâricî, nefis dâhilî bir hırsızdır. Bir kimsenin aklı tam ve faal olursa, o hırsız fârelere karşı kedi mesâbesindedir. Çünki hemen yakalar. Onun için hırsız fâreler o kedi korkusundan deliklerde saklanırlar, serbestçe dolaşıp ziyankârlık yapamazlar. Eğer bir evde kedi yoksa, yâhud var da yerinden kımıldamayan bir tenbel ise, fâreler âdetâ meydanda gezerler. Bu türlü kediler, fare yakalamakla meşgul olmadıklarından kedi değil, âdetâ kedi resmi gibidirler. Avcı bir kedi mesâbesinde olan akıl da, gözcülük vazifesini görmez ve beden hânesini hırsız fârelerden muhafaza etmezse, sûreti mevcut ve fakat aslında mevcut olmayan bir kedi gibidir.

14406

گربه چه شیر شیرافکن بود

عقل ایمانی که اندرتن بود

«Tendeki îmana mensup akıl, kedi ne demek, arslanları yıkan bir arslandır.»

Ki :

14407

غرهٔ او حاکم درندگان

نعرهٔ او مانع چرندگان

«Onun görünüşü yırtıcı hayvanlara hâkim, haykırışı ise otlayan hayvanlara mânidir.»

14408

شهر پردزدست وپرجامه کنی

خواه شحنه باش گو وخواه نی

«Fakat bir şehir hırsızlar ve soyguncular ile dolu olursa, ister şahne bulunsun, ister bulunmasın müsâvîdir.»

Bir akıl da beden şehirini nefsin hevâ ve hevesinden ve şeytanın vesvesesinden muhafaza edemezse, onun varlığı ile yokluğu birdir.

«HAZRET-İ RESÛL ALEYHİSSELATÜ VESSELÂMIN, EFRÂDI ARASINDA YAŞLILAR VE SAVAŞ TECRÜBESİ ÇOK KİMSELER BULUNAN BİR ORDU'YA HÜZEYL KABİLESİNDEN BİR GENCİ EMÎR TÂYİN ETMESİ»

Hüzeyl kabilesinden olan gencin adını bulamadım. Sîret'ül-Halebiyye'de altmış kadar seriyyeden bahsediliyor. Fakat hiç birinin emiri (Hüzeyl)li değil. Yine Sîret'ül-Halebbiyye'de bunlardan başka seriyyeler bulunduğu ve bunların Sîret'üş-Şâmiyye'de yazılı bulunduğu kayd ediliyor. İhtimal ki bu genç, onlardan birinin emîridir.

14409

يك سريه مى فرستادى رسول

بهر جنك كافرو دفع فضول

«Müşrikler ile cenk etmek ve kâfirlerin zararını müslümanlardan defetmek üzere Resûlullah Aleyhisselâm bir ordu gönderiyordu.»

14410

يك جوانى را كزيد او از هذيل

مير لشكر كردش وسالار خيل

«Hüzeyl kabilesinden bir genci ordu emîri ve asker kumandanı olarak seçti.»

14411

اصل لشكر بى كمان سرور بود

قوم بى سرورتن بى سر بود

«Ordunun esası şüphesiz ki kumandandır. Çünki emirsiz bir kavm, başsız cesed gibidir.»

14412

اين همه كه مرده و پژ مرده

زان بود كه ترك سرور كرده

«Ey gâfil; senin böyle pejmürde ve âdetâ ölü oluşun, hiç bir harekette bulunmayışın emirini terketmiş ve başsış kalmış oluşundandır.»

14413

از كسل وز بخل وزما ومنى

مى كشى سر خويش را سر ميكنى

«Tenbellikten, hasislikten, kibir ve azametinden emîrine isyan edip, riyâset mevkiine geçmek istersin.»

14414

همچو استوری که بگریزد زبار
او سر خود گیرد اندر کوهسار

«Tıpkı, yükten kaçan katır gibi... O da başını alır, dağları boylar...»

14415

صاحبش در پی دوان کای خیره سر
هر طرف گرگیست اندر قصد خر

«Sâhibi, onun izinde koşar ve der ki: Ey ahmak! her taraf, merkebe kasdedecek kurtlarla dolu.»

14416

گر ز چشم این زمان غائب شوی
پیشت آید هر طرف گرگ قوی

«Şimdi bir an gözümün önünden kaybolursan, her taraftan karşına kuvvetli ve azılı kurtlar çıkar.»

14417

استخوانت را بخاید چون شکر
که نبینی زندگانی را دگر

«O kurtlar, senin kemiklerini şeker yer gibi çiğner de artık hayatı göremezsin.»

Muâz bin Cebel (Raziyallâhü anh)in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte: **«Şeytan, insan için koyunu kapan kurt gibidir. Kurt, nasıl sürüden ayrılan koyunu kaparsa şeytan da cemâattan ayrılan insanı yoldan çıkarır. Onun için cemaattan ayrılmayın ve ayrılıktan sakının.»** buyurulmuştur.

14418

آن میگر آخر عالی بی علف
آتش از بی هیز

«Seni kurt kapacağını da bir tarafa bırak... Benim verdiğim ot ve ar-

yâhud kül olur gider.»

14419

هين بمگريز از تصرف كردنم
وز گرانى باركه جانت منم

«Kendine gel, sahipliğimden ve yük yükletişimden kaçma ki canın — yâni sebeb-i hayatın — benim.»

Buradaki hayvandan maksat: Emîrinden kaçmış ve mürşidinden ayrılmış olan gafil insandır. Sâhibi de mürşid-i kâmildir ki hitablar onun lisânındandır. Yine o hitab ve nasîhata devam edilerek deniliyor ki:

14420

توستورى هم كه نفست غالبست
حكم غالب را بود اى خود پرست

«Sen bir hayvansın, hem de nefsin, aklına gâlibdir. Ey kendine tapan — yâni nefsinin arzusuna uyup hayvanca yaşamak isteyen gâfil, sen de insanlıktan ziyâde hayvanlık sıfatı vardır — hüküm, üstünündür.»

Binâenaleyh sana da insan değil, hayvan denilmek lâzım gelir.

14421

خرنخو اندت اسب خواندت ذوالجلال
اسب تازى را عرب گويد تعال

«Allah, senin için (eşek) demedi, (at) buyurdu. Arablar, arab atına (taâl) derler.»

Arab atı kaçınca sâhibi onu (taâl) yâni, «gel» diye çağırır. Bu hitab aralarında âdetâ atı çağırmaya mahsus gibi olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm de arab lisânı ve arab üslûbuyla nâzil olduğu için Kur'ân'ın müteaddid yerinde (Teâlev) hitâbı geçmektedir.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ey gâfil insan, hükm-i gâlibe göre sen hayvansın. Öyle iken Cenâb-ı Hak, sana eşek demedi, arab atına edilen hitâb ile çağırdı. Meselâ Âl-i İmrân Sûresinde

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِه۪ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

Yâni: «**De ki:** "Ey **Kitablılar** (Yahudiler, Hıristiyanlar), **hepiniz bizimle sizin aranızda müsâvî** (ve âdil) **bir kelimeye gelin,** (şöyle) **diyerek:** "**Allahdan başkasına tapmayalım, O'na hiç bir şeyi eş tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabler** (diye) **tanımayalım.**" (Buna rağmen) **eğer yine yüz çevirirlerse** (o halde) **deyin ki, Şahid olun, biz muhakkak müslümanlarız.** [1]» buyurdu.

14422

میر آخر بود حق را مصطفا

بهر استوران نفس پر جفا

«Resûlullah (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) cefakâr nefs katırlarını bakmak, yola getirmek için Hak'kın imrahor'udur.»

14423

قل تعالو گفت از جذب کرم

تا ریاضت تان دهم من رایضم

Cenâb-ı Hak kerem ve inâyeti cezbiyle: (Kul Teâlev) dedi. Resûl-i Ekrem de: (Ben at terbiyecisiyim, sizi terbiye edeyim, insanlığa alıştırayım) buyurmuştur.»

Şu ayete işaret edilmektedir:

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِه۪
شَيْـًٔا

---

(1) Sûrei Âl-i İmran: 64

okuyayım. O'na hiç bir şeyi ortak yapmayın.[2]»

14424

نفسها را تا مروض کرده ام

زین ستوران بس لگدها خورده ام

«Hayvan gibi nefisleri terbiye edinceye kadar o hayvanların çok defâ çiftesine mâruz kaldım.»

14425

هرکجا باشد ریاضت باده

از لگدها اش نباشد چاره

«Her nerede hayvan terbiyecisi bulunursa, onun çifte yemesi zarûridir.»

Bundan dolayı diğer nebiler de, efdal'ül-mürselîn aleyhim'üs-salavâtül-muîn efendimiz de bir çok ezâ ve cefâ çekmiştir.

14426

لاجرم اغلب بلا بر انبیا ست

که ریاضت دادن خامان بلاست

«Belânın en şiddetlisine peygamberler mâruzdur. Çünki vahşî hayvanları terbiye edip de insan hâline getirmek çok büyük bir belâdır.»

14427

سکسکان نید از دمم یورغان روید

تا یواش و مرکب سلطان شوید

«Siz sek seklersiniz, benim nefesim — yâni terbiyemle — rahvan yürüyün ki halîm ve selîm, pâdişahın binebileceği bir binek olasınız.»

Seksek ve rahvan, at yürüyüşlerinden birer nevidir. Rahvan yürüyüş makbuldür.

---

(2) Sûrei En'am: 151.

قل تعالوا قل تعالوا گفت رب

ای ستوران رمیده از ادب

«Cenâb-ı Hak dedi ki: Ey peygamber-i Ekber! Onlara gelin de, ey edep ve terbiyeden ürken hayvanlar, gelin de!...»

14429

گر نیایند ای نبی غمگین مشو

زان دو بی تمکین تو پر کین مشو

«Eğer dâvetine icâbet etmezlerse kederlenme. Bir iki temkinsizin hareketine karşı kin tutma.»

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz (Dîn-i Tevhîd)in yayılmasını ve muvahhidlerin çoğalmasını arzu buyuruyordu. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de, Kureyş kabilesine hitaben gelen:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

Yâni: **«Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü'minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o [3]».**

Âyet-i Kerîmesinde, Resûl-i Ekremin bu şiddetli arzusu beyan buyurulmuştur. Kezâ bir Hadîs-i Şerifte: **«Evlenin, çocuk çoluk sâhibi olup çoğalın. Zîrâ ben kıyâmette, ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim»** buyurulmuştur.

Cenâb-ı Hak, müşriklerin dâvete icabet etmemelerinden Habîb-i Necîbinin müteessir olmaması için O'nu teselli etmek üzere:

---

(3) Sûrei Tevbe: 128.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

Yâni : «**Eğer** (müşrikler davet ve risaletinden) **yüz çevirirlerse** (yani icabet etmezlerlerse o halde) **deyin ki: Şâhid olun, biz muhakkak müslümanlarız**[4]**.**» buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

14430

گوش بعضی زین تعالوا کر است

هر ستوری را صطبل دیگر است

«İnsanlardan bazılarının kulağı bu (Teâlev), yâni «imâne gelin» emrine karşı sağırdır. Her hayvanın başkaca ve kendine mahsus ahırı vardır.»

14431

منهزم گردند بعضی زین ندا

هست هر اسپی طویله او جدا

«Bazıları bu (teâlev) nidâsından ürker ve kaçarlar... Her atın tavlası, ayrıdır.»

14432

منقبض گردند بعضی زین قصص

زانکه هر مرغی جدا دارد قفص

«Bazıları da Kur'ândaki kıssalardan, canları sıkılır. Çünki her kuşun kafesi ayrıdır.»

Bir Hadis-i Şerifte :«**Altın ve gümüş mâdenleri gibi insanlar da muhtelif mahiyette yaratılmıştır. Kimi altın gibi âlâ, kimi gümüş gibi ondan aşağı, kimi bakır, kimi demir misâli yaratılmıştır.**»

Bütün mahlûkât böyle derece üzerine yaratılmıştır. Hattâ Sûre-i Sâffât'ta melekler lisânından :

---

(4) Sûrei Âl-i İmran : 64.

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ۝ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ۝

Yâni : **«Bizden kimse müstesnâ olmamak üzere her birimiz için ma'lûm birer makam vardır. Biziz o saf saf dizilenler mutlak biz.[5]»** diye haber verilmiştir. Evet, (Gök)tekiler (Yer)dekilerden, (Melekût) âlemindeki melekler, (Gök)tekilerden, (Ceberût) âlemindeki melekler (Meleküt) âlemindekilerden, (Müheyyemûn ve Kerrûbiyyûn) melekleri (Ceberût) âlemindekilerden mertebece yüksektirler.

14433

خو دملائك نيز نا همتا بدند

زين سبب در آسمان صف صف شدند

«Melekler de mânen aynı seviyede değildirler. Bundan dolayı gökde saf saf olmuşlardır.»

Hazret-i Mevlânâ, meleklerin dereceleri arasındaki farka misâl olmak üzere diyor ki:

14434

كودكان گرچه بيك مكتب درند

در سبق هر يك زيك بالا ترند

«Çocuklar bir mekteb dâhilinde olmakla beraber, onların sınıfları ayrıdır; ayrı ayrı ders okurlar.»

Ders hususunda bazıları bazılarına üstündür.

14435

مشرقى ومغربى را حسها ست

منصب ديدار حسن چشم راست

«Şark ve Garb ahâlisinin muhtelif hisleri vardır. Lâkin görüş ve müşâhede hissi gözdedir.»

---

(5) Sûrei Sâffat : 164-165.

14436

صد هزاران گوشها گر صف زنند
جمله محتاجان چشم روشنند

«Eğer yüz binlerce kulak, saf teşkil edip dizilseler, yine de gören bir göze muhtaçtırlar.»

14437

باز وصف گوشهارا منصبی
در سماع جان واخبار نبی

«Sonra, kulaklarında can sesini, ilâhî kelâmı ve peygamber buyruklarını duymada bir mesnedi vardır.»

14438

صد هزاران چشم را آن راه نیست
هیچ چشمی از سماع آگاه نیست

«Yüz binlerce göz için ona yol yoktur. Hiç bir göz, işitmeye âgâh değildir.»

14439

همچنین هرحسی یك یك می شمر
هریکی معزول ازان کار دگر

«Böyle her hissi birer birer say. O hislerden hiçbiri öbürünün işini göremez.»

Meselâ; göz işitmez, kulak görmez, damak, söz söylemez. Her bir hissin kendine mahsus bir hâssesi ve bir vazifesi vardır.

14440

پنج حس ظاهر وپنج اندرون
در صفندآندر قیام الصافون

«Beş tâne dış, beş tâne de içe ait his, meleklerin saf saf oluşu gibi safta ve kendi mertebesindedir.»

Meleklerden hiç biri kendi safından ileri geçmediği gibi, bu hisler de kendi derecelerini geçemezler.

14441

هر کسی کو از صف دین سرکشست

میرود سوی صفی کان وپسست،

«Din safından baş çeken kimse, bulunduğu saftan daha geri olana gider.»

Hazret-i Mevlânâ, Fahr-ı kâinat efendimizin vâris ve naibi olan zamanın kutbuna hitâben diyor ki:

14442

تو ز گفتار تعالوا کم مکن

کیمیای بس شگرفست این سخن

«Sen (geliniz) sözünü az söyleme! — Yâni dâimâ halkı dâvet et — Bu söz, istîdatlı olan kimselerde gayet menfeatli bir kimyâdır.»

14443

گر مسی گردد ز گفتارت نفیر

کیمیارا هیچ ازوی وامگیر

«Eğer bakır tabiatlı bir şahıs senin sözünden ürkerse, kimya gibi olan nazarını ondan uzaklaştırma.»

14444

این زمان کر یست نفس ساحرش

گفت تو سودش کند در آخرش

«Eğer birinci dâvetinde onun büyücü nefsi, sağırlık eder de sözüne kulak vermezse, ikinci bir kelâmın ve dâvetin ona fayda eder.»

14445

قل تعالوا قل تعالوا ای غلام

هین که ان الله یدعو بالسلام

«Ey Allahın kulları; gelin, gelin! diye halkı hidâyete çağır. Zira Allah, kullarını Dâr'üs-Selâm olan Cennete dâvet etmektedir.»

Sûre-i Yûnus'taki :

وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ

وَيَهْد۪ى مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٢٥﴾

Yâni : **«Allah selâm evine (Cennete) çağırır ve O, kimi dilerse onu doğru yola iletir[6].»** ayetine işarettir.

Hazret-i Mevlânâ, bundan sonra sahte şeyhlere hitâben diyor ki:

14446

خواجه باز آ ازمنی واز سری

سروری جو کم طلب کن سروری

«Efendi; benlikten ve riyâset mevkiine geçmekten vazgeç! Bir server ara ve ona tâbi ol da lâyık olmadığın serverlik iddiâsına kalkışma!»

«HAZRET-İ PEYGAMBER ALEYHİSSALATÜ VESSELÂMIN HÜZEYL KABİLESİNDEN OLAN GENCİ ORDUYA EMÎR TAYİN ETMESİNE, BİRİNİN İTİRAZI»

14447

چون پیمبر سروری کرد از هذیل

از برای لشکر منصور خیل

«Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, mansûr ve muzaffer olacak o orduya Hüzeyl kabîlesinden birini emîr tayin buyurunca;»

(6) Sûrei Yunus : 25.

14448

بو الفضولی از حسد طاقت نداشت

اعتراض ولا نسلم برفراشت

«Münâsebetsiz biri, hasedinden buna tahammül edemedi. İtiraza ve: kabul etmeyiz demeye başladı.»

14449

خلق را بنگر که چون ظلمانی اند

در متاع فانی چون فانی اند

«İnsanlara bak ki gözlerini nasıl zulmet bürümüş, fânî bir metâı elde etmek için nasıl kendilerini kaybetmişlerdir.»

14450

از تکبر جمله اندر تفرقه

مرده از جان زنده اندر مخرقه

«Hepsi de kibir, azamet, hırs ve tamah yüzünden tefrikaya düşmüş, rûhâniyyetten ölmüş ve efsânelerle dirilmişlerdir.»

14451

این عجب که جان بزندان اندر ست

وانگهی مفتاح زندانش بدست

«Şaşılacak şeydir ki onların ruhu zindanda mahpus, zindanın anahtarı ise kendi ellerindedir.»

Öyle iken o anahtarlarla zindan kapısını açıp kurtulmak istemezler.

Can'ın zindanda olması, rûhun beden mahbesinde bulunmasıdır. Zindanın anahtarı ise Allah yolunda mücâhededir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yâni : **«Bizim için mücahede edenlere hidayet yollarımızı açarız.[7]»** buyurulmuştur.

(7) Sûrei Ankebut : 69.

14452

پای تا سر غرق سرگین آن جوان
می زند بر دامنش جوی روان

«Bu hal şuna benzer ki, bir kimse ayağından başına kadar pisliğe batmış bulunuyor. Eteğinin yanından ise bir akar su geçiyor. Öyle iken o akar su da yıkanıp temizlenmek aklına gelmiyor.»

Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, ashâbına hitâben : **«Sizden birinizin evi önünden bir nehir geçse, kendi de her gün beş defâ o nehre girip yıkansa onda kir kalır mı?»** diye sormuş. «Kalmaz Yâ Resûlallah» demişler. **«İşte namazınız o nehir gibidir. Günde beş vakit namaz kılmakla o nehire girip yıkanıyorsunuz»** buyurmuştur. Rûhumuz mahbeste, zindanın anahtarı elimizde olduğu halde; zindan kapısını açıp, nefse mağlub olmuş, zelil ve âciz kalmış rûhumuzu kurtarmıyoruz. Bu neden? Himmetsizliğimizden...

14453

نور پنهانست وجست وجو گواه
کز گزافه دل نمی جوید پناه

«Allahın nuru gizlidir. Kalblerin araması da onun varlığına şâhiddir. Çünki gönül, yalan yere, olmayan bir şeyi aramaz.»

14454

گر نبودی حبس دنیارا مناص
نی بدی وحشت، نه دل جستی خلاص

«Eğer dünya habsinden kurtuluş olmasaydı, gönüller o mahbesten ürkmez ve kurtulmak istemezdi.»

14455

وحشت همچون موکل می کشد
که بجوای ضال منهاج رشد

«Senin Dünyâdan ürkmen, bir zâbıta memuru gibi: ey sapık insan; bir irşad yolu ara! diye seni sürükler.»

14456

هست منهاج ونهان در مکمنست

یا فتش رهن گزافه جستنست

«Doğru bir yol vardır, lâkin bir bucakta gizlidir. Onu bulmak, her yeri dolaşıp aramaya bağlıdır.»

14457

تفرقه جویان جمع اندر کمین

تو درین طالب رخ مطلوب بین

«Dağınıklık, pusuda topluluğu arar... Sen, tâlib ve mürîd olanın yüzünde matlûb ve murâd olanı gör.»

Yâni; bu fark âleminde ve dağınık sûrette görünen mahlûkât, bir asıldan (Kün) emriyle zuhûr eylemiştir. Âlemde dağınık bir halde bulunmuştur. Hakikatte ise ulûhiyyet âleminden zuhûra geldikleri için mânen mecmû demektir ve her biri Hâlik-i Zîşânın mazharı ve mir'âtı (ayna)dır.

Hazret-i Mevlânâ bunu mümkün mertebe anlatmak için bir misâl îrâd ediyor:

14458

مردگان باغ برجسته زبن

کان دهندهٔ زندگی را فهم کن

«Bağ ve bahçedeki ağaçlar ve çiçekler, dal budak salıp müteferrik oldukları halde bir kökten yetişmişlerdir. Onlara diriliği veren o tek varlığı anla!»

Yâni onlar lisan-ı hal ile adeta: «Biz bir kökten yetişip muhtelif ve müteferrik dallara ayrıldığımız gibi siz de Hâlık-ı Zişân'ın (Kün) emriyle zuhur eylediğiniz için bir kökten yetişmiş demeksiniz. Bizi görün de bu mânâyı ve çokluğun o Bîrlikten zuhur eylemiş olduğunu anlayın» demek isterler.

Yine Mevlânâ buyuruyor ki:

14459

چشم این زندانیان هردم بدر

کی بدی گر نیستی کس مژده ور

«Tabiat zindanında hapis olan insanlara oradan çıkıp kurtulacaklarını müjdeleyen bir varlık olmasaydı, oradakilerin gözü nasıl kapıya dikilip kalırdı?»

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا

Yâni : **«Ey cin ve insan cemaat(ler)i, göklerin ve yerin bucaklarından geç(ib de ilâhî kazadan selâmete er)miye gücünüz yetiyorsa — ki (Allâh'ın bahşedeceği) bir kudretle olmadıkça aslâ geçemezsiniz — haydi geçin[8].»** âyet-i kerîmesi mûcibince cinler de, insanlar da, sâir mahlûkât da bu gök kubbe altında hapistir. Oradan dışarıya çıkamazlar, hattâ semâya doğru atılacak bir cisim, ne kadar kuvvetli atılırsa atılsın bir müddet gittikten sonra döner ve yine Arz'a düşer. Erbâb-ı fen, buna yer çekimi kuvveti diyor ki, o câzibe, hapishâneden kaçan bir mahpusu, gardiyanların, mahut polis ve jandarmaların yakalayıp cezâ evindeki koğuşuna koymaları gibi bir vazife görmektedir.

14460

صد هزار آلودگان آب جو

کی بدندی گر نبودی آب جو

«Nehir suyu olmasaydı, yüz binlerce mülevves kimse, temizlenmek için onu nasıl arardı?»

---

(8) Sûrei Rahman : 33.

بر زمین پهلو ترا آرام نیست

زانکه در خانه لحاف و بستریست

«Evinde yatak ve yorgan olduğu için, kuru yere yatınca bedenin rahat etmez.»

14462

بی مقرگاهی نباشد بی قرار

بی خمار اشکن نباشد این خمار

Kararsız olan ve serseriyâne dolaşan kimsesizin barınacak bir yeri bulunur. Her mahmurluğu izâle edecek bir şarab vardır.»

Taleb, var olan bir şeye karşı olur, yok olan matlûb olmaz. Hazret-i Mevlânâ bu hakikati anlamak için buyuruyor ki: «Üstü başı bulaşmış ve kirlenmiş olanlar su ararlar. Çünki suyun var olduğunu bilirler. Kuru yerde yatanlar, rahatsız olurlar ve döşek, yorgan ararlar. Çünki bunlar evlerinde mevcuttur, yâhud başka evlerde vardır. Serseri gezenler, sığınacak bir yer ararlar. Sarhoşluk mahmurluğu çekenler, o mahmurluğu giderecek bir şey içmek isterler. Çünki Dünya'da barınacak bir yer ve mahmurluk rahatsızlığını giderecek bir şarab bulunduğunu bilirler. Bunlar gibi tâlib-i İlâhî olanlar da O'nun var olduğuna, hem de ezelî ve ebedî bulunduğuna vâkıftırlar. Cenâb-ı Pîr, bundan sonra, başlanılmış bir kıssanın gerisini naklediyor: Resûlullah Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Hüzeyl kabilesinden bir genci, bir orduya kumandan tayin buyurmuş, buna karşı biri itiraz ederek demişti ki :

14463

گفت نی نی یا رسول الله مکن

سرور لشکر مگر پیر کهن

«Hayır, hayır... Yâ Resûlallah; gün görmüş ihtiyardan başkasını ordu emîri tayin etme!»

14464

یا رسول الله جوان ار شیر زاد ·

غیر مرد پیر سرلشکر مباد

«Ey Allahın peygamberi! bir genc, arslan yavrusu olsa bile, bir ihtiyardan başkası kumandan olmamalıdır.»

14465

هم توگفتستی و گفت توگوا

پیر باشد پیر باشد پیشوا

«Hem de sen; (İktidâ edilecek kimse, ihtiyar ve tecrübeli olmak gerektir) buyurmuştun ki senin o sözün bu tâyinin doğru olmadığına şâhiddir.»

Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimizin böyle buyurmaları, ihtiyarların çok yaşamış olduklarından değil; görmüş, geçirmiş ve bir çok tecrübede bulunmuş olduklarındandır. Genç bir kimse de, herhangi bir işte tecrübe ve ihtiyat sâhibi olduktan sonra, o işte ihtisası olmayan bir ihtiyardan şüphesiz ki evlâdır.

Yine o mûteriz demişti ki :

14466

یارسول الله درین لشکر نگر

هست چندین پیر ازوی پیشتر

«Ey Allahın Peygamberi! Şu asker topluluğuna bak! içlerinde, — kumandan tayin ettiğin gençten ileri — ihtiyarlar vardır.»

14467

زین درختان برك زرد شرامبین

سیبهای پختهٔ او را بچین

«O ağaçların sararmış yapraklarına bakma da onların olmuş elmalarını topla!»

Burada ihtiyarlar ağaca, sararmış yüzleri hazan yapraklarına benzetilmiş, tecrübeli ve ihtiyatlı olmaları da olmuş elmalara benzetilmiştir. Bahis dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ, ihtiyarlık ve tecrübekârlığa dâir beyânâtta bulunuyor.

برك زرد ريش وآن موى سپيد
بهر عقل پخته مى آرد نويد

«Bir ihtiyarın hazan yaprağı gibi sararmış yüzü ve ak sakalı, onun pişkin ve tecrübeli aklından haber verir.»

14469

بر كهاى نورسيده سبزفام
شدنشان آنكه آن ميوه ست خام

«Yeni çıkmış yeşil renkli yapraklar da meyvelerinin ham olduğuna alâmettir.»

Yâni gençlerin yüzünden çıkmaya başlayan ve yeşil yaprak gibi olan tüyler, henüz onların tecrübesiz bulunduklarına nişandır.

14470

برك بى بركى نشان عارفيست
زردى زر، سرخ روى صيرفيست

«Herşeyden vazgeçiş, âriflik emâresidir. Nitekim altının sarılığı, sarrafın yüzünü güldürür ve benzini kırmızılaştırır.»

Berk: Yaprak demek olduğu gibi kuvvet ve iktidar mânâsına da gelir. Gerek ihtiyarlık, gerek riyâzet ve perhizkârlık dolayısiyle bedende bir zaaf husule gelir. Fakat o zaafta mânevî ve ruhî bir kuvvet vardır. İşte maddeten zaaf ve mânen kuvvet olan o hal, âriflik alâmetidir. Altın da sarıdır amma sarrafların ve zenginlerin yüzünü kırmızılaştırır ve güldürür. Nitekim: **«Sarılık mü'min olanların, kırmızılık da müslim bulunanların sakal boyası gibidir.»** diye bir hadîs-i şerif rivâyet ediliyor ve mü'minlerin yüzü sarı, müslümanların yüzü de penbe ve kırmızı bulunacağı beyan buyuruluyor. Dikkat buyurulmuştur ki bu hadîs-i şerifte (mü'min) ile (müslim)in farkı da gösteriliyor. Çünki mü'min; inanan, müslim ise; teslimiyyetle tâbi olan mânâsınadır. Nitekim Esed ve Gatfân kabilelerinden bir cemâat çoluk çocuklariyle Medine'ye gelmişler, kelime-i şehâdet getirmişler ve:

— Yâ Resûlallah; bütün kabîleler, senin huzuruna yalnızca gelmişlerdi. Biz ise âilelerimizle beraber geldik. Kabilelerin çoğu seninle harbetmişlerdi. Biz öyle bir şey yapmamıştık, diyerek Zât-ı Akdes-i Risâlete minnettârlık yüklemek istemişlerdi. Onun üzerine Sûre-i Hucurât'taki şu âyetler nâzil olmuştu :

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا
أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑭
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا
وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ
الصَّادِقُونَ

Yâni : «Bedevîler "îman ettik" dediler. De ki: "Siz îman etmediniz amma, (bâri) müslüman olduk deyin. İman henüz sizin kalblerinize gir(ip yerleş)memiştir. Eğer Allah'a ve Peyğamberine itaat ederseniz O, sizin amel (ve hareket)lerinizden hiç bir şey eksiltmez. Çünki Allah (mü'minleri) çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir. Mü'minler ancak o kimselerdir ki Allaha ve Resûlüne îman ettikten sonra şüpheye sapmayıp Allah yolunda mallarıyle, canlarıyle savaşırlar. İşte onlar (îmanlarında) sâdık olanların ta kendileridir.[9]»

14471

آنکه او گل عارضست ار نو خطست
او بمکتبهای مخبر نو خطست

«Gül yanaklı ve yeni tüylenmiş olanlar, mârifet mektebinde henüz yazı öğrenmeye başlayanlardır.»

14472

پای پیر از سرعت ار چه باز ماند
یافت عقل او دو پر بر اوج راند

«İhtiyarın ayağı hızlı yürümekten kalmışsa da, aklı kendisi için iki kanad olur da o vasıta ile âdetâ semâlara uçar.»

---

(9) Sûrei Hucurât: 14-15.

14473

گر مثال خواهی جعفر در نگر

داد حق پر جای دست و پای پر

«Buna dâir misâl istersen (Câfer Bin Ebî Tâlib)e bak! Allah, O'na el ve ayak yerine iki kanad ihsan etmiştir.»

Hazret-i Câfer, Ebû Tâlib'in üçüncü oğlu, Hz. Ali'nin ağabeyi, Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin de amcazâdesidir. Ashâbın ileri gelenlerinden ve büyüklerindendir. Bir defa Aleyhissalâtû Vesselam Hazretleri, Şâh-ı velâyetle namaz kılarken Ebû Tâlible Câfer oraya gelmişler ve Ebû Tâlib :

— Sen de amcazâdene uy, diye Câfer'i, Resûlullâhın sol tarafına sürmüştü. Hazret-i Câfer, Habeşistan'a hicret ve Mecâsi'nin huzurunda İslâmiyeti izah ile müslümanları müdafaa etmiş, sonra Habeş mühâcirleriyle Medine'ye gelmiş; Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hayber gazâsında bulunduğu için, oraya gidip Peygambere kavuşmakla gözleri nurlanmış; Resûlullah Hazretleri, O'nun yüzünden öperek: **«Hayber'in fethiyle mi, yoksa Câfer'in gelmesiyle mi sevineyim? bilmiyorum»** demişti. Sonra Zeyd bin Hârise ordusuna dahil edildi ve taraf-ı Risâletten: **«Zeyd şehid olursa Câfer, O da şehid olursa Abdullah bin Revâha kumandan olsun. O da şehid olursa mücâhidler, birini emir tâyin etsin»** denildi. Mûte mevkiinde Rumlar ve Hristıyan arablarla harbe girişildi. Hazret-i Zeyd şehid oldu. Sancağı ve kumandayı Hazret-i Câfer aldı. İki eli bileğinden kesildi. Kollariyle sancağa sarıldı ve nihâyet O da, yerine geçen Abdullah bin Revâhâ da şehid oldu. Kumandanlığa Halid bin Velîd seçildi. (Radiyallâhu anhüm.) Bu hâdisenin cereyânını, Aleyhissalât Efendimiz, Medinede mübârek gözlerinden yaşlar dökülerek haber verdi Ve:**Allah, Câfer'in kesik ellerine bedel, O'na iki kanad verdi. Cennette dilediği gibi dolaşıyor»** buyurdu. İşte Cenâb-ı Pîr'in misâl olarak gösterdiği bu vak'adır.

14474

بگذر از زرکین سخن شد محتجب

همچو سیاب این دلم شد مضطرب

«Altından — yâni ihtiyar âriflerin renginden — bahsetmeyi bırak! Bu söz, herkes tarafından anlaşılamaz. Onu anlatmak hususunda kalbim, cıva gibi titremektedir.»

14475

اندرونم صد خموش خوش نفس

دست بر لب میزند یعنی که بس

«İçerimde, yüz dâne hoş sözlü sâkit var ki hepsi de yetişir diye elini dudağına götürüyor ve bu bahsi bırak diye işâret ediyor.»

Ve Hz. Pîr kendisine hitaben diyor ki :

14476

خامشی بحرست و گفتن همچو جو

بحر می جوید ترا جو را مجو

«Sükût, deniz; kelâm, dere gibidir. Seni deniz taleb ediyor, sen dereyi arama!»

14477

از اشارتهای دریا سر متاب

ختم کن والله اعلم بالصواب

«Sükût ve mânâ denizlerinin işâretlerinden yüz çevirme de bu bahsi kes. Cenâb-ı Hak, doğruyu herkesten iyi bilir.»

Bahse konu olan genç kumandana ve onun tâyinine itiraz eden şahsın sözüne intikâl ediliyor :

14478

همچنین پیوسته کرد آن بی ادب

پیش پیغمبر سخن زان سردلب

«O münâsebetsiz müteriz, o soğuk dudağı —yâni ifâdesiyle— Peygamber huzurunda böylece söylendi.»

14479

دست میدادش سخن او بی خبر

که خبر هرزه بود پیش نظر

«Ona söz söylemek düştü. Lâkin göz önünde olan şeyi, haber vermeye kalkışmanın herze olduğundan haberi yoktu.»

Çünki :

14480

این خبرها از نظرها نایبست

بهر حاضر نیست بهر غایبست

«Haberler, görüşlerin yerine geçer; Fakat hâzır olup da gören için değil. Bir hâdisede bulunmayıp onu görmeyen içindir.»

Güneş'in semâda parladığını gören bir kimseye, güneş doğmuştur, diye haber vermek herzevekillik olur. Hakikat ve (Sırr-ı Kader) gözü önünde bulunan Resûlullah'a; genç kumandan tayin etme, ihtiyarlardan birini emir yap! tavsiyesine kalkışmak da bunun aynıdır.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

14481

چونکه بامعشوقه گشتی همنشین

دفع کن دلاله کانرا بعد ازین

«Sen sevgili ile oturduğun halde, vâsıta bulmaya kalkışma; ondan sonra vâsıtaları defet.»

Nitekim denilmiştir ki : «Matluba vâsıl olduktan sonra, delil aramak, çirkin ve mânâsız bir harekettir.»

14482

هرکه از طفلی گذشت و مرد شد

نامه ودلاله بروی سرد شد

«Çocukluktan kurtulup erkek olmuş kimseye mektup da soğuk gelir, kılavuzluk eden kadın da!...»

14483

نامه خواند از پی تعلیم را

حرف گوید از پی تفهیم را

«Şâyed böyle bir kimse mektup okursa, ancak başkalarına tâlim içindir. Harf ve hikâye söyleyecek olursa tefhim maksadiyledir.»

Bir hâdiseyi görmüş veya görmüş gibi olanlara, o hâdisenin vukuunu haber vermek, doğru değildir. Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine :

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾

Yâni : «(Habibim) **Rabbinin fil sâhiplerine nasıl** (muamele) **etdiğini görmedin mi[10]?»** buyuruyor. Halbuki Zât-ı Risâlet, o vâkıayı görmemişti. Çünkü henüz doğmamıştı. Fakat Allah-u Zülcelâl, onun nasıl vukû bulduğunu mânen Resûl-i Ekreme göstermişti. Öyle olduğu halde Aleyhissalât Efendimizin, gerek namazlarda, gerek sâir vakitlerde (Sûre-i Fîl)i okunması ve ondan bahs buyurması, keyfiyeti ashâb-ı kirâma tâlim ve tefhim içindi.

Binâenaleyh :

14484

پیش بینایان خبر گفتن خطاست

کان دلیل غفلت ونقصان ماست

«Görmüş olanlara haber vermeğe kalkışmak hatâdır ve bizim gafletimizle noksan irfânımıza delildir.»

14485

پیش بینایان خموشی نفع تو

بهر این آمد خطاب انصتوا

«Görenlerin huzurunda susmak, sana fayda verir. (Kur'an okunurken susun, dinleyin) emri bu yüzden gelmiştir.»

Sûre-i Ârâf'ta ki :

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

---

(10) Sûrei Fîl : 1.

Yâni: **«Kur'an okunduğu zaman derhal onu dinleyin, susun. Tâ ki (Allahın rahmetiyle) esirgenmiş olasınız[11]»** âyetine işâretir.

Bu âyet-i kerimenin nüzûlüne sebeb olarak deniliyor ki :

Ensârdan biri, Resûlullah Hazretlerinin arkasında namaz kılarken Aleyhissalât Efendimizin okuduklarını tekrar ederdi. (Öyle yapmayın, susun ve Kur'ânı dinleyin) emrini hâvî olarak bu âyet nâzil oldu. Ülemâdan bâzıları, bu sükût, cuma hutbesi içindir, demişlerdir.

14486

گر بفرماید بگو بر گوی خوش
ایك اندك گو دراز اندر مکش

«Eğer mürşid-i kâmil, sana, söyle derse söyle. Lâkin az söyle, uzatma.»

14487

ور بفرمایدکه اندك کش دراز
همچنین شرمین بگو با امر ساز

«Eğer, uzat diyecek olursa, o sûretle ve kemâl-i edeble söyle, emre itâat et.»

14488

همچنانکه من درین زیبافسون
با ضیاء الحق حسام الدین کنون

«Nasıl ki şimdi ben, bu güzel Mesnevînin nazmında, Hakkın ziyâsı olan Hüsâmüddîn ile öyle yapıyorum.»

14489

چونکه کوته می کنم من ازو شد
او بصد نوعم بگفتن می کشد

«Ben irşâda müteallik bir bahsi kısa kesersem, Husâmüddin, yüz türlü teşvik ile beni söyletmeye çalışıyor.»

---

(11) Sûrei A'raf : 204.

14490

ای حسام الدین ضیای ذوالجلال

چونکه می بینی چه می جوئی مقال

«Ey Allah-u Zülcelâlin ziyâsı olan Hüsâmüddin! Hakikati gördüğün halde neden söz istiyorsun?»

14491

این مگر باشد زحب مشتها

اسقنی خمرا وقل لی انها

«Senin bu talebin, gâlibâ, kemâl-i iştihâ ile tâlibi olduğun (Mahbûb-i Ezelî)ye muhabbetinden ileri geliyor. Nitekim bir arab şâiri, sâkîye hitâben : Bana şarab ver ve bu şarabtır de! demiştir.»

O arab şâirinin sözü şu beyittir : «Sâkî; bu şarabtır diyerek bana şarab içir ve âşikâr içmek mümkün olunca gizli içirme!»

Arab edebiyatında bu beytin şerhine dâir, bir çok söz söylenilmiştir. Şöyle hulâsa edilebilir: Buradaki talep, (havass-ı hamse) denilen beş hissin hepsinin birden telezzüzü içindir, denilmiştir. Çünki, şarabın rengini görmekle gözü, kadehi almakla eli, kokusunu duymakla burnu, tadına bakmakla ağız ve dili lezzet bulacak, yalnız kulağı bu zevkten mahrum kalacaktı. Bu şarabtır, denilince, onun şarab olduğunu işitmekle o uzvu da zevkyâb olacaktır.

Bu manada Hz. Mevlânâ da :

«Ey Husâmüddîn, sen de bu şâir gibi gözünün almış olduğu zevkten kulağın da hisseyâb olması ve sevilebilecek o tek varlığa dâir sözlerden kulağının da lezzet bulması için gâliba beni söyletmek istiyorsun.» demek istiyor.

14492

بر دهان تست این دم جام او

گوش می گوید که قسم گوش کو

«O sevgilinin aşkı ve müşâhedesi şimdi senin ağzındadır. Lâkin samian: kulağın nasibi hani? diyor.»

14493

قسم تو گرميست نك گرمى ومست
گفت حرص من ازان افزو نترست

«Ey kulak; senin nasîbin Mâşûk'a dâir sözlerden coşmak ve mest olmaktır. İşte sana coşkunluk ve meştlik verecek sözler! Fakat kulak: ben bundan daha fazlasını istiyorum, harîsim ben, demekte...»

«RESULÛLLAH SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEM'İN İTİRAZ EDEN'E CEVABI»

14494

در حضور مصطفاى قند خو
چون زحد برد آن عرب در گفت و گو

«Şeker tabiatlı olan Hazret-i Mustafa'nın huzurunda o arab, dedi-kodu etmekte haddini geçince,»

14495

آن شه والنجم وسلطان عبس
لب گزيد آن سرددم را گفت بس

«O (Vennecmi) padişahı ve (Abese)nin sultanı, dudağını ısırarak: yetişir, artık sus! diye işâret buyurdu.»

Zât-i Akdes-i Nebevî hakkında şeker tabiatlı denilmesi :

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ

Yâni : «(Habîbim) **Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin[12].»**

Âyet-i kerîmesine işârettir. Risâletpenâh (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz Cenâb-ı Hakkın hem efdal, hem ekmel bir mahlûku idi. Hazret-i Mevlânâ bir naatinde der ki: «Allahın lutfu, mahlûkâtta kemâl nâmına ne varsa hepsini bir yere topladı ve ona Mustâfâ adını verdi».

(12) Sûrei Kalem : 4

Alemlere Rahmet olan Peygamber Efendimiz (S.A.V.) güzel ahlâkın, terbiye ve nezâketin, hilim ve keremin bir nümûnesi idi. Bu kıssadaki Mûterize dudak ısırıp sükût işâretiyle iktifâ ettiği gibi, Uhud muhârebesinde bozulup kaçanları da, tekdir etmemiş, bilâkis onlara hüsnü muâmele ve iltifâtta bulunmuştu. Halbuki Zât-ı Risâlet, yaralanmış olduğu halde, kaçanların beresi bile yoktu. Bu vakıa Âl-i İmrân Sûresinde şöyle hikâye ediliyor :

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ

لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

Yâni : **«(O vakit) sen Allahdan bir esirgeme sâyesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer** (bilfarz) **kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından her halde dağılıp gitmişlerdi bile[13].»**

Resûlullah Efendimize **(Şâh-ı Ve'n-Necm)** ve **(Sultân-ı Abese)** tâbir edilmesi de her iki sûrede Aleyhissalâtü Vesselâmın ahlâkından bahis buyurulduğu içindir.

14496

دست می زد بهر منعش بر دهان

چند گوئی پیش دانای نهان

«Cenâb-ı Risâletmeâb, o mûterizi susturmak için, mübârek elini ağzına götürdü ve: gizli şeylere vâkıf olan bir zâta karşı daha ne kadar söyleneceksin? demek istedi.»

Bu münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, büyük bir zatın huzurunda kulak kesilecek yerde dillenen fuzûlilere hitâben diyor ki :

14497

پیش بینا برده سرگین خشك

كه بخر این را بجای ناف مشك

«Sen, her şeyi görüp bilen bir zât'a: bunu misk yerine al! diye, kurumuş tezek götürmüşsün.»

(13) Sûrei Âl-i İmran : 159.

Buradaki kurumuş tezekten maksad: Derme çatma bir takım dedi-kodudur. Miskten murad da: O âlim-i Rabbânînin, tâlîm-i İlâhî ile vâkıf olduğu ilim lezzetidir.

14498

بعر را ای گنده مغز و گنده مخ
زر بینی بنهی و گویی که اخ

«Deve pisliğini burnunun altına koyuyor, bir de: oh oh diyorsun, a beyni kokmuş kimse!»

14499

اخ اخی برداشتی ای گیج و کاج
تا که کالای بدت یابد رواج

«Ey ahmak ve kuyruğu kesik eşek; sen kötü malın revaç bulsun diye, oh oh deyip duruyorsun.»

14500

تا فریبی آن مشام پاك را
آن جریدهٔ گلشن افلاك را

«Bu suretle, o göklerin gül bahçelerinde yayılan eri kandırmak istiyorsun.»

14501

حلم او خودرا اگرچه گول ساخت
خویشتن را اندکی باید شناخت

«O zâtın yumuşaklığı, kendini saf ve anlamaz göstermede ama senin de bir parçacık kendini bilmen lâzım.»

Yâni ârif bir kâmil, tecâhül-i ârifane gösterse de sen ona karşı ukalâlık taslamaktan vazgeç...

14502

دیك را دَرباز ماند امشب دهن

گربه راهم شرم باید داشتن

«Meselâ; tencerenin kapağı açık kalsa da kedinin ona dalmaktan sıkılması lâzım gelir.»

14503

خویشتن گرخفته کرد آن خوب‌فر

سخت بیدارست دستارش مبر

«O irfan ziyâsı güzel olan ârif, uyumuş görünse de çok uyanıktır. Sarığını kapıp götürmeye kalkışma.»

Yâni bir ârif-i kâmil, hasbel'îcâb mütecâhil görünse ve mütegâfil davransa da o, uykuda değildir. Uyuyor ve bilmiyor zanniyle huzurunda ukalâlık etme.

14504

چند گویی ای لجوج بی صفا

این فسون دیویش مصطفا

«Ey kalbinde safvet bulunmayan inatcı; Hazret-i Mustafa'nın huzurunda bu şeytan masalını nice bir söyleyeceksin?»

14505

صد هزاران حلم دارند این گروه

هریکی حلمی ازینها صد چوکوه

«Bu enbiyâ ve evliyânın yüz binlerce hilmi vardır ki onların her hilmi yüzlerce dağ gibidir.»

14506

حلمشان بیدار را ابله کند

زیرکی صد چشم را گمره کند

«Onların hilimleri ve tevâzuu, güzel ve latîf bir şarab gibidir ki neş'esi yavaş yavaş dimağa kadar çıkar.»

مست رابین از شراب پرشکفت
همچو فرزین مست کژ رفتن گرفت

«O sert şarabtan sarhoş olana bak! (Ferzin)in hareketi gibi yan yan gider.»

Ferzîn: Satranç oyunundaki bir taştır ki (şâh) a nisbetle başvekil gibidir. Yan taraflara da hareket edebilir.

Hazret-i Mevlânâ, bir sarhoşun yalpalı yürüyüşünü (ferzîn) taşının yan yan gitmesine benzetiyor.

14508

صد بر نازان شراب زور گیر
درمیان راه می افتد چو پیر

«Kuvvetli bir kimse, çabuk sarhoş eden o şarabın tesiriyle yolda bir ihtiyar gibi düşer.»

Bu, Dünyâ şarabının neşvesidir.

14509

خاصه آن باده که ازخم بلیست
نی می که مستیٔ اویك شبیست

«(Bekâ) küpünden olan şarab ise, sarhoşluğu bir gece süren âdî ve Dünyevî şarab gibi değildir.»

Cenâb-ı Hak, ruhlara :

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا

Yâni : **«Ben sizin rabbınız değil miyim?** (diye sormuş) **ruhlar da : Evet** (Rabbimizsin) **şahid olduk[14].»** demişler; bu hitâb ve cevâbın tesiriyle ebedî sarhoş olmuşlardı.

Hazret-i Mevlânâ buna bir kaç misâl îrad ediyor :

---

(14) Sûre A'raf : 172.

آنکه آن اصحاب کهف از نقل و نقل

سی صد و نه سال گم کردند عقل

«Şarâb-ı mânevî öyle bir tesîri hâizdir ki, Ashâb-ı Kehf ondan içtikleri için, yemeden içmeden üç yüz doksan sene akıllarını kaybetmişlerdi.»

Kureyş müşrikleri, bazı sualler öğrenmişler, bakalım doğru cevab verecek mi? diye Aleyhissalât Efendimize sormuşlardı. Onlardan biri (Ashâb-ı Kehf) kıssası idi. O kıssayı beyân için Kehf Sûresi nâzil oldu ve orada Ashâb-ı Kehf'den şu sûretle bahs buyuruldu:

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾ إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾

Yâni: «(Habibim) **sen, bizim âyetlerimiz içinde** (yalnız) **Kehf ve Rakıym yârânının ibrete şâyan olduklarını mı sandın? Hayır** (öyle değil). **O zaman o genç yiğitler mağaraya sığınmış**(lar)**dı da: "Ey Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir muvaffakiyyet hazırla" demişlerdi**[15]**.»**

Ashâb-ı Kehf hakkında muhtelif rivâyetler vardır. O rivâyetlerin en doğrusu ve en meşhuru şudur:

Dakyanus denilen hükümdâr, taptığı putlar için bir mezbah yaptırmış, o puta tapmalarını halka teklif eylemişti. Secde edenler kurtuldu, etmeyenler katledildi.

Şehrin kibarzâdelerinden altı genç, bir tarafa çekildiler, kendilerinin bu fitneden kurtulmaları için Allah'a duâ ettiler. Dakyanus onları çağırttı, puta secde etmelerini emretti. Gençler kabul etmediler. Dakyanus onların üstlerindeki müzeyyenâtı soydurdu ve:

— Siz tecrübesiz bir takım gençlersiniz. Size iki üç gün mühlet veriyorum. Düşünün, taşının, hayatınız teklifimin kabülüne bağlıdır, dedi. Gençler müşâverede bulundular ve şehirden çıkıp bir yere saklanmaya karar verdiler. Babalarının evlerinden biraz para alıp civardaki dağa doğru yürüdüler. Yolda bir çobana rast geldiler. Çoban da onların dinini

---

(15) Sûrei Kehf: 9-10.

kabul etti ve dağda bildiği bir mağaraya götürdü. Çobanın bir köpeği vardı. O da bunlardan ayrılmadı ve hep beraber mağaraya girdiler.

فَضَرَبْنَا عَلَىٰٓ ءَاذَانِهِمْ فِى ٱلْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَٰهُمْ لِنَعْلَمَ أَىُّ ٱلْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوٓا۟ أَمَدًا ﴿١٢﴾ نَّحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ ءَامَنُوا۟ بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَٰهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾

Yâni : **«Bunun üzerine biz nice yıllar onların kulaklarına (perde) vurduk. Sonra da onları uyandırdık, iki zümreden hangisi bekledikleri gayeyi daha iyi (zabt ve) hesâb edicidir, ayırd edelim diye. (Şimdi) sana onların kıssalarını, hakıykatı vech ile, anlatalım: Doğrusu onlar Rablerine iman eden genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetini artırmıştık[16].»**

Sonra bunlar mağara içinde uyudular. 309 sene mağarada uykuda kaldıklarını Kur'an-ı Kerîm haber veriyor. Ondan sonra uyandılar, daha sonra da öldüler.

14511

زان زنان مصر جامی خورده اند
دستهارا شرحه شرحه کرده اند

«Kezâ, Mısır kadınları o (Bekâ) şarabından bir kadeh içtiler de, — Yûsuf Aleyhisselâmın cemâlini görünce — mest oldular ve meyve soyarken ellerini yaraladılar.»

14512

ساحران هم سکر موسی داشتند
دار را دلداری انگاشتند

«Kezâ, Mısır sihirbâzları, Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın mûcizesinden mest oldukları için darağacını sevgili zannetmişlerdi.»

Hazret-i Mûsâ ile imtihana gelen sihirbazlar, bir takım ip ve değneklerini meydana atmışlar, sihir kuvvetiyle onları kıvrılan yılan şeklinde göstermişlerdi.

(16) Sûrei Kehf : 11-13.

Sonra Mûsâ Aleyhisselâm asâsını bıraktı. Asâ koskoca bir yılan olup sihirbazların attıkları değnek ve iplerin hepsini yuttu. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâmın yaptığı sihir değil, mûcize olduğunu anladılar. Âlemlerin ve Mûsâ ile Hârûn'un Rabbı olan Allah'a imân ettik» diyerek secdeye kapandılar.

Bu hâle hiddetlenen Fir'avn, sihirbazları nasıl tehdit ettiğini ve onlardan ne cevap aldığını Kelâm-ı İlâhî şöyle nakleder:

قَالَ آمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِى عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ
اَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ اِنَّا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾

Yâni: «(Fir'avn) **dedi ki: Ben size izin vermeden siz ona îman ettiniz ha! Hakîykat size büyüyü öğreten büyüğünüzmüş o! Ohalde yakında bileceksiniz. Herhalde sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, sizin topunuzu herhalde çarmıha gerdireceğim. Dediler: (Bunda) bize hiçbir zarar yok. Biz şüphesiz ki Rabbimize dönücüleriz[17].»**

14513

جعفر طیار زان می بود مست
زان گروی کرد بخود پاودست

«Câfer-i Tayyâr da o (Elestü) şarabının mesti olduğu için kendinden geçti ve elini, ayağını fedâ etti.»

Hazret-i Câfer'in Mûte muhârebesinde iki eli kesilmişken, kesik kollariyle İslâm sancağına sarıldığı, sonra yetmiş bu kadar yerinden yaralı olarak şehid olduğu, taraf-ı Risâletten de: **«Cenâb-ı Hak, Câfer'e kesik kollarına bedel iki kanad ihsan etti»** buyurulduğu yukarıda söylenilmişti.

---

(17) Sûrei Şuarâ: 49-50.

«BÂYEZÎD-İ BESTAMÎ KADDESALLAHÜ SİRRÂ'NIN: (KENDİMİ TENZİH EDERİM... ŞANIM NE DE ULUDUR) DEMESİ. MÜRİDLERİNİN BU SÖZE İTİRAZ ETMELERİ, BÂYEZİD'İN DE ONLARA SÖZ İLE DEĞİL, HAL İLE CEVAP VERMESİ»

14514

با مریدان آن فقیر محتشم

بایزید آمد که یك یزدان منم

«Mânevi yokluk sâhibi olan o büyük zât — yâni Şeyh Ebû Yezîd Bestâmî — müridlerine: İşte Yezdân benim, dedi.»

14515

گفت مستانه عیان آن ذوفنون

لا آله الا انا ها فاعبدون

«O Mânevî fenlere sahip olan şeyh Bâyezid: (Benden başka ilâh yoktur, bana ibâdet edin) hitâbında bulundu.»

Bu sözü söyleyen Bâyezid değil, Cenâb-ı Hak idi. Bâyezid'in lisânından söylemişti. (Kurb-u nevâfil) ve (Kurb-u ferâiz) denilen iki yakınlık vardır ki, o derecelere vâsıl olanların lisânından Cenâb-ı Hak söyler.

Gülşen-i Râz sâhibi Şeyh Mahmûd Şebsterî der ki: «Bir ağaçtan (Ene'l-Hak) sözünün çıkması câiz olur da, saâdet-i ezeliyye sâhibi bir velinin ağzından duyulması niçin câiz olmaz?»

Şeyh Mahmûd Şebsterî bu beyti ile, Hazret-i Mûsâ'nın Medyen'den Mısır'a giderken bir ağaç üstünde nûr gördüğüne ve o ağaçtan:

يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۞

Yâni: **«Yâ Mûsâ, Alemlerin Rabbi olan Allah benim ben[18].»** nidâsını işittiğine işaret ediyor.

Sôfiyye ricâli bu hâle (telbîs), (telebbüs), (lebs)derler.

Evliyâullahdan bâzılarında zuhur eder. Hadîs-i şerifte: **«Hakikatte Cenâb-ı Hak, kulunun lisânından: Allah kendisine hamd edenin hamdini işitti der.»** buyurulmuştur. Rükû'dan kalkınca: (Semi Allahû limen Hamideh) deniliyor. İşte bunu bizim lisânımızdan söyleyen Hak'tır.

---

(18) Sûrei Kasas: 30.

14516

چون گذشت آن حال گفتندش صباح
تو چنین گفتی و این نبود صلاح

«O hal geçip de sabah olunca müridler, Bâyezîd'e: Sen böyle söyledin, bu doğru değildir, dediler.»

14517

گفت این بار ار کنم از مشغله
کاردها درمن زنید آن دم هله

«Şeyh Bâyezîd dedi ki: Eğer bir daha bunu söylersem o anda beni derhal bıçaklayın.»

14518

حق منزه از تن ومن با تنم
چون چنین گویم بباید کشتنم

«Allah tenden münezzehtir, benim ise tenim vardır. Öyle bir söz söyleyecek olursam öldürülmekliğim icabeder.»

14519

چون وصیت کرد آن آزاده مرد
هر مریدی کاردی آماده کرد

«O, varlık ve benlik kaydından kurtulmuş olan Bâyezid, böyle vasiyyet edince her mürid bir bıçak hazırladı.»

14520

مست گشت او باز آن سغراق زفت
آن وصیتهاش از خاطر برفت

«Hazret-i Bâyezîd, tekrar tecellî şarabından mest oldu. Yapmış olduğu vasiyyet hatırından çıktı.»

14521

نقل آمد عقل او آواره شد

صبح آمد شمع او بیچاره شد

«Nakil geldi, Onun aklı âvâre oldu. Sabah oldu, onun mumu bîçâre kaldı.»

14522

عقل چون شحنه ست چون سلطان رسید

شحنهٔ بیچاره در کنجی خزید

«Akıl zâbıta memuru gibidir. Âsâyişin temini için hükmeder. Fakat sultan gelince o zâbıta memuru bir köşeye çekilir.»

Evet vücud şehrinde hâkim olan akıldır. Fakat (Tecellî-i ilâhî) sultanı zuhur edince onun hükmü kalmaz.

14523

عقل سایهٔ حق بود حق آفتاب

سایه را با آفتاب اوچه تاب

«Akıl, Allahın gölgesi, Hak ise güneşdir. Güneşe karşı gölgenin ne ehemmiyeti ve ne tâkati olabilir?»

14524

چون پری غالب شود بر آدمی

گم شود از مرد وصف مردمی

«Cin tâifesi insana musallat ve mutasarrıf olursa o insandan insanlık sıfatı kaybolur.»

14525

هرچه گوید آن پری گفته شود

زین سری زان سری گفته شود

«O kimse ne derse ve ne bahse dâir söylerse söylesin, o sözler, cinlere âittir.»

14526

چون پریرا این دم وقانون بود
کردکار آن پری خود چون بود

«Bir cinnin bu kadar kudret ve kuvveti bulununca, onun Hâlikı bulunan Hakk'ın kudret ve kuvveti nasıl olur?»

Cenâb-ı Hakk'ın, kullarının lisânından söylediğini isbât için Hazret-i Mevlânâ, sar'alı bir kimse üzerinde cinnin tasarrufunu, o halde iken sar'alı ne söylerse söz onun değil, cinnin olduğunu misâl olarak îrâd ediyor.

14527

اوی اورفته پری خود او شده
ترك بی الهام تازی گوشده

«Bu haldeki bir kimsenin o esnâda benliği zâil olur, cin onun hüviyyeti yerine geçer; Bakarsın, arabca bilmeyen bir Türk fasîh arabca söyler.»

14528

چون بخود آید نداندیك لغت
چون پری راهست این ذات وصفت

«Tekrar kendine gelince, arabca tek bir lügat dahi bilmez. Bir cinde bu kudret ve bu tasarruf olunca;»

14529

پس خداوند پری وآدمی
ازپری کی باشدش آخر کمی

«Cinnin de, insanın da Hâlik'ı olan Allah'ın kuluna yakinliği ve onda tasarrufu — yâni kul lisânından: (Sûbhâne ma âzame şanî) ve (Enel Hak) gibi sözler söylemesi — olmayacak şey midir?»

Burada: Cenâb-ı Hak, kulunun lisânından söylemekle ona hulûl mü eder? diye bir vesvese vârid olur.

İbn-i Fârız (Kaddesellâhü sirrahü) bu mevzû ile ilgili olarak demiştir ki: «Cibrîl-i Emîn, Peygamberimize vahy getirdiği sırada bâzan ashâbdan (Dihyet'ül-Kelbî) sûretinde gelirdi. Ey münkir, yâhut mütered-

dıd olan kimse; bana söyle ki Cebrâil, beşer sûretinde Sallallâhü Aleyhi Vesellem'e zâhir olunca (Dihyet'ül-Kelbî) mi oluyordu?»

Evet Hazret-i Cibrîl, (Dihyet'ül-Kelbî) sûretinde görünmekle beraber Dihye'nin kalıbına hulûl etmiş olmadığı gibi, Cenâb-ı Hak da kulunun lisânından (Ene'l-Hak) demekle ona hulûl etmiş olmaz.

14530

شیر گیر ارخون نرهٔ شیر خورد

توبگوئی اونکرد آن باده کرد

«Arslanı bile tutacak derecede sarhoş olup yiğitleşen kimse, kalkıp onu öldürecek olursa, sen: Bunu yapan o adam değildir, içtiği şarabın verdiği cesâretlir, dersin.»

14531

ورسخن پردازد از زرکهن

تو بگوئی باده گفتست آن سخن

«Eğer bir sarhoş altından bahsetse, yine sen o altın bahsini ettiren şaraptır, dersin.»

14532

بادهٔ رامی بود این شروشور

نور حق رانیست این فرهنگ زور

«Böyle şer ve soru söyletmek kudreti şarabda bulunur da Allah'ın nûrunda o kudret ve kuvvet bulunmaz mı?»

14533

که ترا از تو بکل خالی کند

تو شوی پست وسخن عالی بود

«Tanrı Nuru, tamamiyle seni sen'den alır... Sen alçalır ve yok olursun da, O senden, yüksek sözler söyler.»

14534

گرچه قرآن از لب پیغمبرست
هر که گوید حق نگفت او کافرست

«Kelâm-ı İlâhî olan Kur'ân, Peygamberin dudağından zuhur etmekle beraber, her kim: O'nu Hak söylemedi derse kâfir olur.»

Müsteşriklerden bazıları ile bizdeki tasdikçileri bu fikirdedirler. Kur'ân-ı Kerîmi Resûlullâhın söyleyip, halka kabul ettirmek için, Allah'a isnâd eylediği kanâatindedirler. Hattâ Aleyhissalât Efendimizin nübüvvetinden evvel Hıra dağındaki mağarada halvet edişi, Kur'ânı uydurmak içindi derler. O gibilerin İslâm dini ile alâkalı bulunmadığını Hazret-i Mevlânâ bu beyti ile beyan ediyor.

Hulâsa: Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberi'nin ağzından Kur'ânı söylediği gibi Nebî ve velîlerinin lisânlarından da bazan tekellümde bulunur. İşte Hazret-i Bâyezidden zâhir olan o sözler de tekellümât-ı İlâhiyyeden idi.

Hazret-i Mevlânâ bu hakîkatlerin beyânından sonra Bâyezîd kıssasına rücû ederek diyor ki :

14535

چون همای بیخودی پرواز کرد
آن سخن را بایزید آغاز کرد

Kendinden geçiş hümâsı uçmaya başlayınca Bâyezîd, yine o sözleri söylemeye başladı.»

14536

عقل را سیل تحیر در ربود
زان قوی تر گفت کاول گفته بود

«Hayret seli, aklını kaptı götürdü ve evvelce söylemiş olduğundan daha fazlasını söyledi:»

14537

نیست اندر جبه ام الا خدا
چند جویی بر زمین و بر سما

«Cübbemin içinde Hudâ'dan başkası yoktur, O'nu yerde ve gökte niçin arıyorsun? dedi.»

14538

آن مریدان جمله دیوانه شدند
کارد ها بر جسم پاکش می زدند

«O müridlerin hepsi de deli divâne oldular. Şeyhten almış oldukları emir üzerine O'nun cesed-i pâkine bıçaklar vurdular.»

14539

هر یکی چون ملحدان کرده کوه
کارد می زد پیر خود را بی ستوه

«Her biri (Girdekûh) mülhidleri gibi çekinmeksizin kendi pîrine bıçak vurdu.»

Kirdekûh: Mülhid ve münkirlerinin çokluğuyla şöhret almış bir yermiş.

14540

هر که اندر شیخ تیغی می خلید
باز گونه از تن خودمی درید

«Fakat, şeyhine Kılıç vuranın kılıcı, tersine dönüyor, kendisini yaralıyordu.»

14541

یك اثری بر تن آن ذوفنون
وان مریدان خسته وغرقاب خون

«O hünerli şeyhin vücudunda bıçak darbelerinden eser yoktu. Müridler ise yaralanmış kana batmıştı.»

14542

هر که او سوی گلویش زخم برد
حلق خود بریده دید وزار مرد

«Her kim şeyhi boğazından yaralamak istediyse kendi boğazını kesilmiş gördü ve inleyerek öldü.»

14543

وانكه اورا زخم اندر سينه زد
سينه اش بشكافت شد مردهٔ ا

«Her kim şeyhin g üne bıçak sapladıysa kendi göğsü yarıldı ve ebedî olarak öldü.»

14544

وانكه آگه بد زان ... مران
دل ندادش كه زند زخم ... ان

«Müridler içinde şeyhin mertebesinden haberdâr olan mürid ise, onu yaralamaya hiç yeltenmedi, böyle bir şeye gönül vermedi.»

14545

نيم دانش دست اورا بسته كرد
جان ببرد الا كه خودرا خسته كرد

«Onun azıcık irfânı elini bağladı da, canını kurtardı; yoksa kendini yaralayacaktı.»

14546

روز گشت وان مريدان كاسته
نوحه ها از خانه ها برخاسته

«Sabah olunca, eksilen — yâni bâzısı ölen ve bazısı da ağır yaralı bulunan — müridlerin evlerinde feryadlar, figanlar peydâ oldu.»

14547

پيش او آمد هزاران مردوزن
كاى دو عالم درج دريك پيرهن

«Şeyh'in huzuruna binlerce erkek ve kadın gelip dedi ki: Ey Dünya ve Ahireti bir gömleğe sığdıran er!»

14548

این تن تو گر تن مردم بدی
چون تن مردم ز خنجر کم بدی

«Eğer senin bu cesedin, insan teni olsaydı, insan teni gibi hançerden harab olurdu.»

14549

با خودی با بی خودی دوچار زد
با خود اندر دیدهٔ خود خار زد

«Kendisinde olan bir kimse, kendisinden geçmiş olan bir zât ile karşılaşınca ve ona kasdedince kendi kendinin gözüne diken vurmuş olur.»

14550

ای زده بر بیخودی تو ذوالفقار
بر تن خود میزنی آن هوش دار

«Ey kendinden geçmiş ve (mahv-i vücûd) etmiş olana Zülfikâr vuran, aklını başına al, o Zülfikârı kendi cesedine vurursun.»

14551

زانکه بیخود فانیست وایمنست
تا ابد در ایمنی او ساکنست

«Çünki mahv-i vücûd etmiş olan fânî ve emîndir, ebedî olarak emniyet kucağında oturur.»

14552

نقش او فانی واو شد آینه
غیر نقش روی غیر آن جای نه

«Onun sûreti fânidir; o bir ayna olmuştur. O aynada başkasının yüzü ve nakşından başka bir şey görülmez.»

گرکنی تف سوی روی خودکنی
ور زنی بر آینه بر خود زنی

«Eğer ona tükürecek olursan kendine tükürürsün, aynaya vuracak olursan da kendine vurmuş olursun.»

Nitekim Kureyş kabilesi edebsizlerinden (Ukbe bin ebî Muayt) Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin vech-i saâdetine tükürmek cür'etinde bulunmuş, fakat tükrüğü kendi suratına düşüp, düştüğü yeri yakmıştı.

14554

وربینی روی زشت آن هم توی
وربینی عیسی مریم توی

«Onun yüzünü çirkin görürsen gördüğün sensin. Meryem oğlu İsâ gibi görürsen de yine gördüğün sensin.»

Nasıl ki Ebû Cehil habîsi Vech-i Nebevî için: Ne kadar çirkin! demiş. Sıddîk-ı Ekber ise: Ne kadar güzel! takdirinde bulunmuş, Aleyhissalât Efendimiz her ikisine de doğru söyledin, demiş. Sonra Zât-ı Akdesinin mânevî bir ayna olduğunu, o aynaya bakanın kendisini gördüğünü beyan buyurmuştu.

14555

اونه اینست ونه آن او ساده است
نقش تو درپیش تو بنهاده است

«Mahv-i vücud eylemiş bir zât, ne budur, ne odur. Belki senin mahiyetini sana gösteren bir aynadır.»

14556

چون رسید اینجا سخن درلب بست
چون رسید اینجاقلم درهم شکست

«Bahis buraya dayanınca söz dudakta düğümlendi ve kalem kırıldı.»

14557

لب ببند ارچه فصاحت دست داد

دم مزن والله اعلم بالرشاد

«Fesâhat elvermekle beraber, daha ziyâde söyleme... Allah doğruyu daha iyi bilir.»

14558

بر کنار بامی ای مست مدام

پست بنشین یافرود آو السلام

«Ey vahdet sarhoşu olan âşık! Sen dam kenârındasın; yâ sükûn eyle otur, yâhud aşağı in.»

Ki ayağın kayıp düşmeyesin.

14559

هر زمانی که شدی توکامران

آن دم خوشرا کنار بام دان

«Ey âşık; sen ne vakit Mâşûk-i hakîkinin iltifâtiyle mes'ûd olursan, o hoş zamanı dam kenârı bil.»

Ve dikkatli bulun ki ayağın kayıp yuvarlanmayasın.

14560

بر زمان خوش هراسان باش تو

همچو گنجش خفیه کن بی فاش تو

«Hoş zamanında — yâni mazhar-ı tecellî olduğun zamanda — kork ve edebi muhâfaza eyle. O iltifâtı ifşâ etme. Hazine saklar gibi sakla.»

14561

تانیاید برولانا گه بلا

ترس ترسان رو دران مکمن هلا

«Ki dostluk ve muhabbetten sonra belâ gelmesin. Âgâh ol da o mertebede korkarak yürü.»

Nitekim, Hallâc-ı Mansûr, mazhar olduğu tecelliyi gizleyememiş ve (Ene'l-Hak) demiş olduğu için bir çok işkenceden sonra darağacına çekilmişti.

14562

ترس جان در وقت شادی از زوال

زان کنار بام غیبست ارتحال

«Hoşluk zamanında o neş'enin geçip gitmesinden korkarsın... İşte bu, o gayb damının kenarından öteye gitmektir.»

14563

گر نمی بینی کنار عیب راز

روح می بیندکه هستش اهتزاز

«Eğer sen esrâr damının kenarını ve oradaki tehlikeyi görmüyorsan, ruhun onu gördüğü için titremekdedir.»

14564

هرنکالی نا گهان کان آمدست

بر کنار کنگرهٔ شادی بدست

«Ansızın gelen her azab, neş'e damının kenarından gelip çatmıştır.»

14565

جز کنار بام خود نبوط سقوط

اعتبار ازقوم نوح وقوم لوط

«Dam kenarının gayrısından düşmek olmaz. Ey sâlik; Nûh ve Lût Aleyhim'is-selâmın kavimlerinden ibret al.»

Çünki onlar refah içinde idiler. O refah onlar için dam kenarı gibi olmuştu. Fakat kıymetini bilmedikleri ve onu veren Allah'a şükretmedikleri, peygamberlerinin nasihatlerini dinlemedikleri için o dam kenarından sukut ettiler.

14566

پرتو مستی بیحد نبی
چون بزد هم مست و خوش گشت آن غبی

«Resûlullâhın hadd ü pâyânı olmayan meštliğinden o aptala da bir ışık aksedince onu bir hoş ve mest hale getirmişti...»

Bu sebebledir ki:

14567

لاجرم بسیار کوشد از نشاط
مست ادب بگذاشت آمد در خباط

«Şüphesiz neşvesinden çok söyledi. Manevî bir mestliğin içinde olduğu için edebi terk etti ve hürmetsizliğe yuvarlandı.»

14568

نی همه جا بیخودی شر می کند
بی ادب را می چنان تر می کند

«Şarab, her yerde ve herkeste şer zuhura getirmez. Aslında, terbiyesiz olanın mahiyetini meydana çıkarır.»

Nitekim:

Bedmâye olan anlaşılır meclis-i meyde
İşret, güher-i âdemi temyîze mihenkdir.

14569

گر بود عاقل نکوفری شود
ور بود بد خوی بد تر می شود

«Şarab içen âkil olursa daha ziyade halîm ve selîm olur. Kötü huylu ise bütün bütün huysuz olur.»

Burada bir sual akla gelebilir: Mâdemki şarab, akıllı olanlara daha ziyâde hilim ve selâmet veriyor, o halde öyle olanlar için içmesi helâl olmalı değil mi? Hazret-i Mevlânâ buna cevab olmak üzere diyor ki :

14570

لیك غالب چون بدند و ناپسند

بر همه می را محرم کرده اند

«Lâkin insanların çoğu, ahlâk itibariyle beğenilmeyecek bir halde bulunduklarından, o kötü ahlâkı artıracak olan şarabın içilmesi bütün müslümanlara haram kılınmıştır.»

«RESULULLAH ALEYHİSSELAM'IN, O GENÇ HÜZEYLLİYİ, İHTİYAR VE TECRÜBEKÂR OLANLARA TERCİH İLE MÜFREZE KUMANDANLIĞINA TAYİN ETMESİNİN SEBEBİNİ BEYAN BUYURMASI»

14571

گفت پیغمبر که ای ظاهر نگر

تو مبین اورا جوان بی هنر

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Ey zâhiri görüp hakîkatten haberdar olmayan; sen onu hünersiz, mârifetsiz görme!»

14572

ای بسا ریش سیاه و مرد پیر

وی بسا ریش سفید ودل چو قیر

«Ne kadar kara sakallı vardır ki sahibi ihtiyar ve tecrübekâr bir kimsedir. Ne kadar ak sakallı vardır ki kalbi katran gibi simsiyahtır.»

14573

عقل اورا آزمودم بارها

کرد پیری آن جوان درکارها

«Onun aklını defâlarca tecrübe ettim. O genç, gördüğü işlerde ihtiyar gibi tecrübelice hareket etti.»

Bahsin münâsebeti dolayısiyle Hazret-i Mevlânâ asıl ihtiyarcasına tecrübekâr kimdir? Onun beyanına şuru ediyor da diyor ki:

14574

پیر پیر عقل باشد ای پسر
نی سپید موی آن در ریش وسر

«Hakikatte ihtiyar ve tecrübekâr olan akıldır. Yoksa saçı sakalı ak olan değildir.»

14575

از بلیس اوپیر تر خودکی بود
چونکه عقلش نیست اولاشی بود

«Şeytân'dan daha ihtiyar kim var? Fakat değil mi ki aklı yok, hiçbir şeye yaramaz.»

14576

طفل گیرش چون بود عیسی نفس
پاك باشد از غرور واز هوس

«Farzet ki bir çocuk da İsâ nefesli, gurur ve hevesten arınmıştır. Ona, nasıl çocuk diyebilirsin?»

14577

آن سپدی مو دلیل پختگیست
پیش چشم بسته کش کوته تکیست

«Gözü kapalı olan kısa görüşlü kimseye göre saç ve sakalın ağarmış olması pişkinlik alâmetidir.»

14578

آن مقلد چون نداند جز دلیل
در علامت جوید او دائم سبیل

«O mukallid, delilden başkasını bilmediği için dâimâ alâmette yol arar.»

Yâni bir kimsenin tecrübeli olmasına, saçının, sakalının aklığını delil zanneder.

14579

بهر او گفتیم که تدبیر را
چونکه خواهی کرد بگزین پیر را

«Onun için bir işe girişmek istersen, bir pîrle müşâverede bulun dedik.»

Fakat öyle pîr ki :

14580

آنکه او از پردهٔ تقلید جست
او بنورِ حق ببیند هرچه هست

«Taklid perdesinden kurtulmuş ve mevcûdâtı Hakkın nuruyla görmektedir.»

14581

پیش ظاهربین چه قلب وچه سره
اوچه داند چیست اندر قوصره

«Ancak zâhiri ve sûreti görebilen kimsenin indinde kalp ile geçer altın müsâvidir. Sepetin içinde ne bulunduğunu o ne bilir?»

14582

ای بسا زر سیه کرده بدود
تارهد از دست هردزد حسود

«Hasedci hırsızın elinden kurtulsun diye isle karartılmış ne kadar altın vardır.»

14583

ای بسا مس زر اندوده بزر
تا فروشد آن بعقل مختصر

«Ve aklı ermeyenlere satabilmek için altınla yaldızlanmış ne kadar bakır mevcuddur.»

14584

ما که باطن بین جمله کشوریم

دل ببینیم وبظاهر ننگریم

«Biz ki bütün memleketler halkının bâtınını müşâhede ederiz. Onların zâhirine değil, kalblerine bakarız.»

14585

قاضیانی که بظاهر می تنند

حکم براشکال ظاهر می کنند

«Zâhire göre amel eyleyen kadılar, zâhirî görünüşe göre hükmederler!»

Yâni bir kimsenin şahsına bakarlar, salihler kıyâfetinde ise, onun salâhına kâil olurlar. Çünki Aleyhisselâtü Vesellâm Efendimiz: **«Ben nâsın kalbini delmek ve karnını yarmakla emrolunmadım.»** buyurmuştur ki, lisânen olan ikrarı kabûle memûrum demektir.

14586

چون شهادت گفت وایمانی نمود

حکم اومؤمن کنند این قوم زود

«Kelime-i Şehâdeti söyleyen bir kavmi, onların hükmü çabucak mü'min eder.»

Yâni kadılar, sûret-i zâhiriyyeye göre hükmederler.

14587

بس منافق کاندرین ظاهر گریخت

خون صد مؤمن بپنهانی بریخت

«Münâfıkların çoğu bu suret-i zâhiriyyeye kaçmış ve sığınmış — yâni kendini müslüman göstermişken — tenhâda yüzlerce müslümanın kanını dökmüştür.»

14588

جهد کن تا پیر عقل و دین شوی

تا چو عقل کل تو باطن بین شوی

«Ey sâlik, cehdet ki akıl ve din pîri olasın da (Akl-ı kül) gibi her şeyin bâtınını görebilesin.»

14589

از عدم چون عقل زیبا روکشاد

خلعتش داد وهزارش نام داد .

«O güzelim akıl yokluktan yüz gösterince, Cenâb-ı Hak ona nurdan bir hıl'at giydirdi ve binlerce de isim verdi.»

«Allahın ilk yarattığı Akıl'dır.» Hadîs-i Şerifi mûcibince mahlûkâtın evveli: (Akl-ı kül)dür ki Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Akl-ı Şerifidir. Buna (Alk-ı evvel) de derler. «Akl-ı nazarî, akl-ı amelî, akl-ı müktesеb, akl-ı heyûlânî, akl-ı bil-fi'l, akl-ı müstefâd, akl-ı münfeıl, akl-ı fa'âl, nûr-i kalb, rûh, nefs-i nâtıka, levh u kalem, rûh-i kuds gibi isimler de verirler ki her bir isim, müslümanın bir mertebesine delâlet eder. Kibâr-ı sûfiyyeden Şehl b. Abdillâh Et-Tüsterî (Kuddise sirruhû) demiştir ki; «Aklın bin ismi, her ismin de bin ismi, yâni mertebesi vardır.»

14590

کمترین این نامهای خوش نفس

اینکه نبود هیچ او محتاج کس

«Bu güzel isimlerin en aşağısı işte şu: (O hiç kimseye muhtaç değildir.)»

14591

گر بصورت وانماید عقل رو

تیره باشد روز پیش نور او

«Eğer o Akıl, bir kere yüz gösterse, sûretini şu aleme ızhar etse, gündüz bile, onun nuruna karşı kapkaranlık kalırdı.»

Ebû'l-Hasen Eş-Şâzelî (Kuddise sirrûhû) demiştir ki: «Eğer evliyâullâhın kalblerindeki nûr münkeşif olsaydı o nûrun doğuşundan Güneşin

ziyâsı ve Kamerin nuru kararırdı. Ehlullâhın kalpleri nuruna Güneş ve Ay'ın aydınlığı nisbet mi edilir? Güneşe gurûb ve küsûf tırpan eder. Ricâlullâhın kalpleri nûru ise ne küsûfa uğrar, ne de gurûb eder.»

(Akl-ı kül)lün nûru böyle parlak olduğu gibi :

14592

در مثال احمق پیدا شود

ظلمت شب پیش او روشن بود

«Eğer ahmaklığın misâli peydâ olsaydı, gecenin karanlığı onun yanında aydınlık kalırdı.»

Böyle olunca ey sâlik :

14593

اندك اندك خوی كن تا نور روز

ورنه خفاشی بمانی بی فروز

«Yavaş yavaş gündüzün aydınlığına — yâni Hakikat Nûruna — alışmaya bak, yoksa yarasa gibi zulmetler arasında mahpus kalırsın.»

14594

كوز شب مظلم ترو تاری ترست

لیك خفاش شقی ظلمت خرست

«Ahmaklık, geceden daha ziyâde karanlık ve bulanıktır. Lâkin yarasa gibi olan daima zulmet tâlibidir.»

14595

عاشق هرجا شكال ومشكلیست

دشمن هرجا چراغ ومقبلیست

«Ahmak bir şahıs, nerede bir şüphe ve müşkül varsa oranın âşıkı, nerede bir aydınlık, ikbâl ve seâdet nûru varsa oranın düşmanıdır.»

14596

ظلمت اشکال زان جوید دلش
تاکه افزونتر نماید حاصلش

«Bilgisi, görgüsü daha fazla görünsün diye, Ahmağın kalbi daima karanlık ve müşküller arar...»

14597

تا ترا مشغول آن مشکل کند
وز نهاد زشت خود غافل کند

«Ve seni o müşkil ile meşgul ederek kendi kötü tabiatından seni gaflete düşürür.»

«TAM AKILLI VE YARIM AKILLI İLE, TAM ADAM VE YARIM ADAMIN VE HİÇBİRŞEY OLMAYAN MAĞRUR KÖTÜ KİŞİNİN ALÂMETLERİ»

14598

عاقل آن باشد که او با مشعله ست
او دلیل و پیشوای قافله ست

«Akıllı olan kimse, hidâyet meş'alesini hâizdir, onun için ehl-i sülûk kâfilesinin kılavuzudur.»

14599

پیرو نور خودست آن پیشرو
تابع خویشست آن بی خویش رو

«O önde giden kendi nurunun ardınca gider. O kendinden geçmiş bir halde, kendine tâbi olur.»

مؤمن خویشست وایمان آورید

هم بدان نوریکه جانش زوچرید

«O kendinin mü'minidir; ey ehl-i sülûk, siz de onun ruhunun feyz almış olduğu nûra îman edin.»

14601

دیگری که نیم عاقل آمد او

عاقلی را دیدهٔ خود داند او

«İkincisi — yâni yarım akıllı olan kimse — akıllı bir zâtı kendi gözü gibi bilir.»

14602

دست دروی زد چوکور اندر دلیل

تا بدو بیناشد وچست وجلیل

«Bir körün yedicisini tuttuğu gibi, o da o âkıllı kimseyi tutar ve onunla, görür gibi hafif ve serbest yürür.»

Burada yardım, akıllının tam akıllıyı tutması, bir sâlikin kâmil bir mürşide bîat edip bağlanması demektir.

14603

وان خری کز عقل جوسنگی نداشت

خود نبودش عقل وعاقل را گذاشت

«Bir arpa ağırlığı kadar aklı bulunmayan eşek gibi bir kimse ise; hem aklı yoktur, hem de bir akıllıya uymaz.»

14604

ره نداند نه کثیر ونه قلیل

ننگش آید آمدن خلف دلیل

«Az, çok... bir yol da bilmez. Fakat bir delîlin arkasına düşmekten sıkılır ve utanır.»

تا امید آن دربیان دراز
گاه لنگان آیس وگاهی بتاز

«Uçsuz, bucaksız çöllerde ümitsiz olarak kâh topallar, kâh koşar.»

14606

شمع نی تا پیشوای خود کند
نیم شمعی نی که نوری کد کند

«Bir kandili yoktur ki önünde tutsun, önünü görsün... Hattâ yarım bir ışık bile bulamaz ki ondan bir nur dilensin.»

14607

نیست عقلش تا دم زنده زد
نیم عقلی نی که خود مرده کند

«Tam akıllı değil ki dirilikten dem vursun, yarım akıllı da değil ki tam ve kamil bir akıllının huzurunda ölü gibi olup ona temâmiyle teslim olsun.»

Derler ki : «Şeyhin huzurunda mürid, ölü yıkayıcısı karşısında ölü gibi olmalıdır». İşte Mevlânâ'nın «Tam ve kâmil bir akıllının huzurunda ölü gibi olup ona teslim olmalıdır» buyurmasıda bu mânâyadır.

14608

مردهٔ آن عاقل آید او تمام
تا بر آید از نشیب خود ببام

«O âkıllıya karşı tam bir ölü haline gelmeli — yâni mürîd-i muhlisi olmalı — ki düşmeden kendisini yükseltebilsin.»

Yâni kemâlât-ı mâneviyye ile irtifâ kazansın.

14609

عقل کامل نیست خودرا مرده کن

درپناه عاقلی زنده سخن

«Ey nâkıs akıllı; tam aklın yoksa, diri sözlü bir âkile sığın da, ona ölü gibi teslim ol!»

14610

زنده نی تاهمدم عیسی بود

مرده نی تادمگه عیسی شود

«Böyle olmayan bir şahıs, diri değildir ki İsâya hemdem olsun... Ölü değildir ki İsa'nın ölüleri dirilten nefesine mazhar olup dirilebilsin!»

14611

جان کورش گام هرسومی نهد

عاقبت نجهد ولی برمی جهد

«Onun kör ruhu her tarafa adım atar, evet sıçrar ve çabalar durur amma bir türlü kurtulamaz.»

«GÖL İLE BALIKÇILARIN, BİRİ TAM AKILLI, BİRİ YARIM AKILLI, ÜÇÜNCÜSÜ DE MAĞRUR, AHMAK VE DEĞERSİZ OLAN ÜÇ BALIĞIN HALLERİ VE AKİBETLERİ»

14612

قصهٔ آن آبگیرست ای عنود

که دروسه ماهیٔ اشکرف بود

«Bu bahis, içinde üç tâne büyük balık bulunan gölün hikâyesine benzer.»

14613

در کلیله خوانده باشی لیك آن

قشر قصه باشد واین مغزجان

«Bu hikâyeyi belki (Kelile ve Mimne) kitabında okumuşsundur. Lâkin okuduğun, hikâyenin kabuğu, şu beyânât ise özüdür.»

Kelile ve Dimne : Hind hukemâsından (**Beydpây**) isminde birinin eseridir. Hind eski lisânı olan Sanskritçe olarak yazılmış, sonra Pehlevîye, ondan arabcaya, daha sonra fârisîye, en sonrada Türkçeye tercüme edilmiştir.

Hayvânât lisânından yazılmış hikâyelerden ibâret ve faydalı bir eserdir. Hazret-i Mevlânâ oradan nakleymiş olduğu bir hikâye için: «İhtimal ki bunu (kelile ve dimne) de okumuşsundur, fakat oradaki hikâyenin zâhirîsi, buradaki ise bâtınî ve mânevîsidir.» dedikten sonra nakle başlıyor ve diyor ki:

14614

چند صیادی سوی آن آبگیر

برگذ شتند وبدیدند ضمیر

«Bir kaç balık avcısı, o gölün yanından geçtiler ve orada balıkları gördüler.»

14615

پس شتابیدند تادام آورند

ماهیان واقف شدند وهوشمند

«Balıkçılar ağ getirmek için koştular, balıklar da balıkcıların kasdını anladılar.»

14616

آنکه عاقل بود عزم راه کرد

عزم راه مشکل ناخواه کرد

«İçlerinden akıllı olanı sefere çıktı, istemeyerek müşkil bir yola azmetti.»

14617

گفت بااینها ندارم مشورت
که یقین سستم کنند از مقدرت

«Kendi kendine dedi ki: bunlarla meşverette bulunmayım, zira benim kudret ve azmimi zayıf düşürürler.»

14618

مهرزاد وبود برجانشان تنند
کاهلی وجهلشان برمن زنند

«Bulundukları göle olan muhabbetleri ruhlarına tesir eder de, tenbellik ve câhillikleri bana da tesir eder.»

Müslümanlıkta (meşveret) yâni (danışmak) farzdır. Hakkında nass-ı kat'î olmayan Dünyâ işlerinde ashâb ile müşâverede bulunmasını **(veşâvirhüm)** yâni **«Onlarla meşveret et!»** emriyle Cenâb-ı Hak peygamberine, dolayısıyle ümmetine de emretmiştir. Fakat istişâre edecek kimsenin emin olması, yâni o işe aklı ermesi, hâin olmadığına, görüşünü hiyânet maksadiyle söylemeyen bir kimse olduğuna emniyet edilebilmesi şarttır. Nitekim, Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem: **«İstişâre edilecek zât emîn olmalıdır»** buyurmuştur. Buna binâen Hazret-i Mevlânâ da diyor ki:

14619

مشورت را زندهٔ بایدنکو
که ترازنده کند وآن زندهکو

«Meşveret edilmek için diri ve aklı erer bir kimse lâzım dır ki verdiği rey ile seni ihyâ edebilsin. Fakat öyle bir diri nerede?»

Aleyhisselât Efendimizden şöyle bir hadîs-i şerif rivâyet edilmiştir: **«İnsanlar, içinde bir tâne binek bulunmayan yüz develik bir katar gibidir.»** Mezkûr, Hadis-i peygamberide: İnsanlar içinde, istişâre edilecek ve reyinden istifâde olunacakların nâdir olduğu bildirilmektedir.

14620

ای مسافر با مسافر رای زن
زانکه پایت لنگ دارد رأی زن

«Ey yolcu, sefer hususunda, bir yolcu ile müşâverede bulun. Çünki kadın reyi ayağını topallatır.»

Yâni: «Ey seyri sülûk edecek olan; bunun için o yolun yolcularına danış. Yalnız başına harekete kalkışma ki yolun başında ayağı topal bir yolcu durumuna düşmiyesin.»

14621

زدم حب الوطن بگذر مئیست
کەوطن آن سوست جان این سوی نیست

«Vatan sevgisinden dem vurma. Çünki aslî ve ebedî vatan oradadır, burada değil...»

14622

گروطن خواهی گذر زان سوی شط
این حدیث راست را کم خوان غلط

«Eğer vatan istiyorsan nehrin o tarafına geç. Bu sahih hadîsi yanlış okuma!»

«Vatan sevgisi imandandır» hadîs-i şerîfi sahihdir. Vatanı sevmenin imandan ileri geldiğini bildirmektedir. Vatan: İnsanın ikâmet ettiği yere denir. Vatanın lügat mânâsı budur. Fakat örfî, ictimâî, siyâsî mânâları da vardır. Onun için herkes yurt kelimesini kendi durum ve seviyesine göre anlar. Kimi kendi köyünü, hattâ köyündeki kulübesini yurdu bilir. Kimi, kasabasını yurt addeder. Kimi ise milletinin bayrağı nerelerde dalgalanıyorsa, oraları, sevmeye ve korumaya mecbur olduğu vatan sayar. Doğrusu da işte budur. Bu manâda vatanı sevmek ve muhâfazasına çalışmak hepimiz için elzemdir. Fakat sûfiyyece asıl vatan: Âlem-i ervâhdır. Onlar: «Buradaki hıfz-ı vatan vazifesini ifâ etmekle beraber, asıl vatan-ı aslîyi sevmeli ve oraya can atmalıdır» derler. Nitekim: **«Dünyada yabancı, yâhut yolcu imişsin gibi bulun ve kendini öldün say.»** hadîs-i şerifi, Dünyânın vatan-ı mecâzi olduğuna ve âlem-i gurbet bulunduğuna delâlet ve şehâdet eder

Hazret-i Mevlânâ, hadîsi yanlış anlayanların, bu yanlış anlayışlarına târîz için bir fıkra nakline başlıyor ve diyor ki :

14623

در وضو هر عضورا وردی جدا
آمدست اندر خبر بهر دعا

«Abdest alırken her uzuv için ayrı bir duâ okunacağı hadis-i şerifte buyrulmuştur.»

Meselâ, evvelâ: «Abdestsîzliği gidermek ve namaz kılabilmek üzere Allah rızâsı için abdeste niyet ettim» denilir. Sonra: «Yâ Rabbî; senden meymenet ve bereket isterim, kötülük ve helâkden sana sığınırım.» denilerek eller yıkanır, ağız yıkanırken: «Yâ Rabbî Muhammed (S.A.V.) Efendimize ve Muhammed (S.A.V.) Efendimizin âline salât ve selâm ile, Kitabını okumak ve seni çok çok zikreylemek hususunda bana yardım eyle.» diye duâ edilir.

14624

چونکه استنشاق بینی میکی
بوی جنت خواه ازرب غنی

«Burnuna su verirken, Ganî olan Allah'dan Cennet râyihası talebinde bulun.»

14625

تاترا آن بو کشد سوی جنان
بوی گل باشد دلیل گلستان

«Tâki istediğin koku, seni Cennete çekip götürsün. Çünki gül kokusu, gül bahçesinin kılavuzudur.»

Evet buruna su verilirken: «Yâ Rabbî; bana Cennet kokusunu duyur, ve Cennet nimetlerinden beni rızıklandır» denildikten sonra: «Yâ Rabbî; ateş kokularından ve fenâ bir menzil olan Cehennemden sana sığınırım.» duâsı yapılır. Yüz yıkanırken: «Yâ Rabbî; yüzlerin ağarıp kararacağı kıyâmet gününde benim yüzümü ak eyle ve nurlandır» niyazında bulunulur. Sağ kol yıkanırken: «Yâ Rabbî; amel defterimi sağ tarafımdan verdir ve hesabımı çabuk ve kolayca hitama erdir.», sol kol yıkanırken: «Yâ Rabbî; amel defterimi sol tarafımdan vermenden ve beni zor bir hesaba

çekmenden sana sığınırım.» niyâzı edilir. Başa mesh verilirken: «Yâ Rabbî; beni başımdan aşağıya rahmetinle kapla, bereketlerini üzerime indir ve kıyâmette beni Arş'ının gölgesi altında barındır.» diye istirhâm edilir. Kulağa ve buruna meshedilirken: «Yâ Rabbî; beni Hak sözü dinleyip de ona kemâliyle uyanlardan kıl ve bana Cennet münâdilerini salihler ile birlikte duyur. Allahım; boynumu Cehennem ateşinden kurtar, oranın zincirlerinden ve boyunduruklarından sana sığınırım.» denilir. Ayak yıkanırken de: «Yâ Rabbî; ayaklarımı sırat üzerinde mü'minlerin ayaklariyle beraber sâbit kıl. Yâ Rabbî; münâfıkların ayağı sırattan kaydığı günde, benim ayaklarımın da kaymasından sana sığınırım.» duâsı yapılır. Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki: **«Bir kimse abdest alırken Allahı yâdederse bedeninin hepsi pâkolur. Allahın ismini zikretmezse bedeninin ancak su isâbet eden kısmı temizlenmiş olur.»**

14626

چونکه استنجا کنی در دستخن

این بود یارب توزینم پاك کن

«Ey müslüman; tahâretlenirken sözün şu olsun: Yâ Rabbî; şu pislikten beni pâk eyle.»

14627

دست من اینجار سید این را بشست

دستم اندر شستن جانست سست

«Benim elim buraya kadar yetişti, burasını yıkadı. Elim, rûhumu temizlemekten ve tezkiye etmekten âcizdir.»

14628

ای ز تو کس گشته جان نا کسان

دست فضل تست درجانهارسان

«Adam olmayanların canları, ihsanınla adam olmuştur... Canlara erişen, senin lütuf ve kerem elindir.»

14629

خدمن این بود کردم من لئیم
زان سوی حد را نقی کن ای کریم

«Benim gibi bir aşağılık kişinin haddi bu kadardı, ben onu yaptım; ondan ötesine âid olanı Ey Kerîm olan Allah, sen lutfeyle!»

«BİR ŞAHSIN TAHARETLENİRKEN, O VAKİT OKUNACAK: (TANRIM, BENİ TÖVBE EDENLERDEN VE İYİCE TEMİZLENENLERDEN ET) DUASI YERİNE; (TANRIM, SEN BANA CENNET KOKUSUNU KOKLAT) DUASINI OKUMASI VE DUYAN BİR AZİZ'İN DAYANAMAMASI»

14630

آن یکی در وقت استنجا بگفت
که مرا با بوی جنت دار جفت

«Biri tahâretlenirken: Rabbim; beni Cennet kokusuyla eş et! — yâni Cennet râyihasını bana duyur — diyordu.»

14631

گفت شخصی ورد خوب آوردهٔ
لیك سوراخ دعا گم کردهٔ

«İşiten biri dedi ki: güzel bir duâ okudun; lâkin duâ deliğini şaşırmışsın...»

14632

این دعا چون ورد بینی بود چون
ورد بینی را تو آوردی نگون

«Bu duâ, burun yıkanırken okunacak duadır. Sen burun duasını, nasıl oldu ki alt tarafına getirdin?»

14633

رایحهٔ جنت زبینی یافت حر

رایحهٔ جنت کی آید از دبر

«Günah pisliğinden kurtulmuş olanlar, Cennet râyihasını burunlarından duyarlar. Mak'addan Cennet râyihası nasıl gelir?»

Hadîs'e yanlış mânâ vermiş olanlara târiz için Hazret-i Mevlânâ bu fıkrayı naklettikten sonra diyor ki:

14634

ای تواضع برده پیش ابلهان

وی تکبر برده پیش شهان

«Ey abtal kişilere karşı mütevâzi davranıp da, mânevî pâdişah durumundaki kimselere karşı azametli davranan!»

Senin hâlin de tıpkı böyle aksine ve tersinedir.

14635

آن تکبر برخسان خوبست وجست

هین مرو معکوس عکسش بندتست

«O sattığın azamet ve gösterdiğin kibir, bir takım alçaklara karşı ise, güzel ve lâyıktır. Fakat, kendine gel, tersine hareket etme; bu senin yolunu bağlar.»

14636

از پی سوراخ بینی رست گل

بو وظیفهٔ بینی آمد ای عتل

«Gülün bitip yetişmesi, burun içindir. Çünki ey kaba ve inatcı kimse, koku almak burunun vazifesidir.»

14637

بوی گل بهر مشامست ای دلیر

جای آن بو نیست این سوراخ زیر

«Ey yiğit; gül kokusu burun içindir. Alt taraftaki delik, o kokunun yeri değildir.»

14638

کی ازینجا بوی خلد آید ترا
بوز موضع جوا گر باید ترا

«O delikten sana nasıl Cennet kokusu gelir? Eğer koku istiyorsan yerinden ara!»

14639

همچنین حب الوطن باشد درست
تووطن بشناس ای خواجه نخست

«Bunun gibi (vatanı sevmek imandandır.) hadisi de doğrudur ama efendi, önce iyice vatanı tanı!...»

Hazret-i Mevlânâ göldeki balıkların fıkrasına dönerek diyor ki:

14640

گفت آن ماهی زیرك ره کنم
دل زرأی مشور تشان بر کنم

«O zekî balık kendi kendine dedi ki: Arkadaşlara danışmadan, şunların reyine uymadan Denize bir yol buluyum.»

14641

نیست وقت مشورت هین راه کن
چون علی توآه اندر چاه کن

«Danışma vakti değildir. Kalk yola çık, Ali gibi kuyu içine âh et.»

Derler ki, Aleyhissalât Efendimiz Hazret-i Ali'ye bir sır söylemiş ve kimseye açmamasını tenbih buyurmuş. Cenâb-ı Mürtezâ çölde bir kuyu görmüş. Ona doğru eğilerek bir «Huu...» demiş... Kuyunun suyu o «HUUU...» ya tahammül edemeyerek kan kesilmiş. Sonra oradan bir müfreze ile geçen Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri kuyudan su çekilmesini emreylemiş. Su kan olarak zuhûr eyleyince Risâletpenâh Efendimiz: «Anlaşılan benim söylediğim sırrı, Ali, kuyuya ifşâ etmiş» buyurmuş. Diğer bir rivâyete göre, kuyuda bir kamış bitmiş, çobanın biri o kamışı kesmiş, kaval yapmış. Kavalı çalarken Resûlullah Efendimiz se-

sini işitince: «Ali'ye söylediğim sır» buyurmuş. Bu mevzu ile ilgili olarak Şeyh Attâr (Kuddise sirruhû) Mantık'ut-Tayr'ında buyurur ki:

«Hazret-i Peygamber yolda bir yere inip, askere, kuyudan su getir, dedi.

Biri su çekmeye gitti ve koşarak gelip: Kuyu kanla doludur, suyu yoktur dedi.

Âgâh olanlardan biri bunu işitince dedi ki: Hazret-i Mürtezâ, sırlarını kuyuya söylemiş olmalı.»

14642

چاه چون بشنید آن تابش نبود
لاجرم پرخون شد وآبش نبود

«Kuyu o sırrı işitince şüphesiz tâkat getiremedi de kan kesildi ve suyu kalmadı.»

Temâmiyle sâbit olmayan bu fıkranın bu kadar şüyûuna göre bir aslı olmalı, pek de garip görülmemeli. Hazret-i Ali gibi irfân havsalası, bahr-i muhîtlerden geniş bir kâmil ârif'i, Peygamberin, men edişine rağmen, tâkatını kesen ve gidip kuyuya söylemeye mecbur eden o dehşetli sır, kuyunun suyunu da kana çevirebilir. Allahın kudreti karşısında olmaz olmaz. O, dilediğini yapandır.

14643

محرم آن آه کمیابست بس
شب رو وپنهان روی کن چون عسس

«Ali'nin çekmiş olduğu âhın mahremi çok azdır. Öyle bir mahrem bulmak istersen geceleri git, hem de bekci gibi, gizlice yürü ve kimseye sırrını açma!»

14644

سوی دریا عزم کن زین آبگیر
بحر جو وترك این گرداب گیر

«Bu gölden — yâni Dünyâdan — deniz tarafına — yâni hakikat deryâsına — azmet. Denizi ara ve bu girdâbı bırak!»

Hubbül-vatan diye bu fenâ dünyâsına bağlanıp kalma!

14645

سنیسه را پا کرد و می رفت آن حذور
از مقام باخطر تا بحر نور

«Balıklardan çok sakınan zekî balık, göğsünü ayak gibi kullandı — yâni sürünerek ve atılarak — o muhâtaralı gölden nûr denizine kadar gitti.»

14646

همچو آهو کز پی اوسك بود
می دود تا در تنش یك رك بود

«Köpek kovalayan ve cesedinde kopmamış bir damar kalıncaya kadar koşan bir ceylan gibi sür'atle hareket etti.»

14647

خواب خرگوش وسك اندر پی خطاست
خواب خود درچشم ترسنده کجاست

«Ardında köpek kovalarken tavşan uykusu pek büyük bir hatâdır. Zâten korkan bir göze uyku girmez.»

Tavşan, diğer hayvanların hilâfına, gözü açık uyur; görenler uyanık sanırlar. Onun gibi, bazı gâfil insanlar da vardır ki sûretâ uyanık ve gözleri açık bulunduğu halde gaflet uykusu içindedirler. Halbuki izimizi bulan ve bizi avlamak isteyen bir yaman avcı vardır ki ölümdür. Ne vakit yakalayacağı, ne zaman üstümüze saldıracağı da belli değildir. Böyle bir tehlike içinde bulunduğumuzu bilip dururken, tavşan gibi gözü açık uyumak, yâni gaflet uykusuna dalmak akıllı işi değildir. Zâten korku çeken bir kimsenin uyumaması tabii bir haldir. O halde ne yapmalı? O zeki balık gibi tehlike gölünden sıçramalı, çalışa, çabalaya nûr, hayat ve emn ü emân deryâsına atılmalıdır.

14648

رفت آن ماهی ره دریا گرفت
راه دور و پهنهٔ پهنا گرفت

«O balık gölden gitti, uzak ve geniş bir yolu, deniz yolunu tuttu.»

14649

رنجها بسيار ديد وعاقبت

رفت آخر سوى امن وعافيت

«Vâkıa bir çok sıkıntı çekti, fakat sonunda emniyet ve âfiyet yurdunu buldu.»

Böyle olması da ilâhî bir vaaddir. Nitekim. Cenâb-ı Hak:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

Yâni: **«Bizim için mücâhedede bulunanları mutlaka hidâyet yollarımıza sevkederiz[19].»** buyurmuştur.

14650

خويشتن افگند در درياى ژرف

كه نيابد حدا را هيچ طرف

«Kendini öyle geniş bir deryâya attı ki onun kenâr ve kıyısını bu gözle görmeğe imkân yok...»

14651

پس چو صيادان بيا وردند دام

نيم عاقل را ازان شد تلخ كام

«Derken, balıkcılar ağı getirdiler... Yarı akıllı olan balığın ağzının tadı kaçtı.»

14652

گفت آه من فوت كردم فرصه را

چون نگشتم همره عاقل چرا

«Bir âh çekerek dedi ki: Ben fırsatı kaçırdım. Nasıl oldu da akıllı arkadaşa yoldaşlık etmedim?»

---

(19) Sûrei Ankebud : 69.

Kureyş'in ileri gelenlerinden ve Aleyhissalâtü Vesellâm Efendimize kötü muâmelede bulunanlardan bir (**Ukbe bin Ebî Muayt**) vardı ki bir seferden avdetinde bir ziyâfet tertip eyleyerek eşrâf ile birlikte Resulullah Efendimizi de dâvet etmişti. Zât-i Risâlet, dâvete icâbet buyurduysa da sofraya oturmadı ve Ukbe'nin ricâsına da: **«Îmâna gelmeyince yemeğinden yemem»** buyurdu.

Bunun üzerine Ukbe, Kelime-i Şehâdet getirdi. Resûlullah Efendimiz de yemeğinden yedi. Ukbe'nin Kelime-i Şehâdet getirdiği duyuldu. Dostlarından Übey Bin Halef :

— Sen de mi Muhammedin dinine girdin? diye sordu. Ukbe:

— Hayır, girmedim. Yemekten yemediği için istediği sözü söyleyiverdim, cevâbını verdi.

Übey Bin Halef:

— Eğer O'nun yüzüne tükürmezsen bir daha seninle konuşmam! dedi. Ukbe:

— Merek etme, yaparım! diyerek küstahça bir taahhüdde bulundu ve dediğini yaptı. Lâkin tükrüğü kendi yüzüne düşüp utanmayan yüzünü kızarttı. O küstahlık nişanı idâm edilinceye kadar da murdar yüzünde kaldı.

Cenâb-ı Hak, Furkân Sûresinde o habîsin Kıyâmet gününde nasıl teellüm ve teessüf edeceğini şu sûretle hikâye buyuruyor:

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا
﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

Yâni: **«Ogün** (her) **zâlim** (nedametle) **iki elini ısırıp: Ne olurdu, ben o Peygamberin maiyyetinde** (Allaha) **bir yol edineydim, diyecektir. Ne yazık bana! Keşki fülânı dost tutmasaydım. Andolsun ki beni zikirden, hem o** (bir devlet gibi) **bana** (Allah tarafından) **geldikten sonra, o saptırdı. Şeytan, insanı** (başına bir belâ gelince) **yapayalnız ve yardımsız bırakandır[20].»**

---

(20) Sûrei Furkan : 27-29.

İşte o gâfil balığın: «Fırsat zamanını kaçırdım, vakit varken gölden çıkıp denize kaçmadım» demesi gibi, Ukbe habîsi de Kıyâmette, böyle nedâmet gösterecektir.

Yine o balık diyor ki:

14653

تا گهان رفت ودلیکن چون برفت
می ببا بستم شدن دربی بتفت

«Arkadaşım gitti, lâkin o giderken bana da ardınca ve sür'atle gitmek gerekti.»

Hazret-i Mevlânâ nasihat olarak buyuruyor ki:

14654

بر گذشته حسرت آوردن خطاست
باز نايد رفته آن باد هواست

«Geçmişe hasret çekmek hatâdır. Gitmiş olan geri gelmez, çünki o bir rüzgârdır.»

«TUTULMUŞ BİR KUŞUN: GEÇMİŞE PİŞMAN OLMA, VAKTİN KIYMETİNİ BİL, BUNDAN İSTİFÂDEYE ÇALIŞ, PİŞMANLIKLA ZAMAN GEÇİRME DİYE NASİHATI»

14655

آن يكى مرغى گرفت از مكرو دام
مرغ او را گفت اى خواجهٔ همام

«Kuşun biri hîle ve tuzakla yakalanmıştı. Kuş, tutana dedi ki: Hey büyük efendi!»

14656

توبسی گاوان ومیشان خورده

توبسی اشتر بقربان کرده

«Sen bir çok sığır ve koyun yemişsin, bir çok deve kurban etmişsindir.»

14657

تونگردی سیر زانها در زمن

هم نگردی سیراز اجزای من

«Sen onların etlerinden bile doymadın... Benimle de doymazsın sen!...»

14658

هل مرا که تاسه پندت بردهم

تا بدانی زیرکم یا ابلهم

«Beni salıver de sana üç öğüt vereyim. Bak bakalım, aptal mıyım, akıllı mıyım?»

14659

اول آن پندی دهم بردست تو

ثانیش بربام کهگل بست تو

«Birinci öğütümü senin elinde, ikincisini şu samanla karışık balçıktan yapılma damının üstünde vereyim.»

14660

آن سوم پندت دهم من بر درخت

که ازین سه پند گردی نیکبخت

«Üçüncü öğütümü de ağacın üstünde takrir ederim. Bu üç öğütümle mes'ûd olursun.»

14661

آنچه بر دستست آنست آن سخن
که محالی را زکس باور مکن

«Elindeyken vereceğim öğüt şudur: Olmıyacak söze, kim söylerse söylesin inanma!...»

14662

بر کفش چون گفت اول پند زفت
گشت آزاد وبران دیوار رفت

«Kendini yakalamış olanın eli üstünde bu büyük öğütü verince kurtuldu ve duvarın üstüne uçup dedi ki:»

14663

گفت دیگر بر گذشته غم مخور
چون زتو بگذشت زان حسرت مبر

«Geçmiş gitmiş şeye gam yeme, bir şey senden geçtikten sonra onun hasretini çekme!»

14664

بعد ازان گفتش که درجسمم کتیم
ده درم سنگست یك دریتیم

«Ondan sonra da dedi ki: Benim cismimde on dirhem ağırlığında gayet değerli bir inci vardı.»

14665

دولت تو بخت فرزندان تو
بود آن گوهر بحق جان تو

«O inci, seni de, çocuklarımı da devlet ve saadete eriştirirdi... O inci senin Hakkındı.»

14666

فوت کردی در که روزی آن نبود

که نباشد مثل آن در دروجود

«Öyle bir inciyi kaçırdın ki varlık âleminde bir eşi yoktu.»

14667

آنچنان که وقت زادن حامله

ناله دارد خواجه شد در غلغله

«Gebe bir kadının doğuracağı vakit yaptığı gibi, adam da bır feryâd kopardı.»

14668

مرغ گفتش نی نصیحت کردمت

که مبادا بر گذشته دی غمت

«Kuş dedi ki: Sana nasihat etmedim miydi, geçen bir şeye teessüf etme demedim miydi?»

14669

چون گذشت ورفت چون غم میخوری

یا نکردی فهم پندم یا کری

«Mâdem ki inci elinden gitti, neye gam yiyorsun? Sözümü anlamadın mı, yoksa sağır mısın?»

14670

وان دوم پندم بگفتم ای جمال

هیچ تو باورمکن پند محال

«Sonra bir de sana, olmıyacak söze sakın inanma demedim mi? Bu ikinci öğütüm değil miydi? muhalin vukuuna inanma demiştim.»

14671

من نیم خودسه درم سنگ ای اسد
ده درم سنگ در درونم چون بود

« Ey arslan; benim kendim üç dirhem gelmezken, içimde on dirhemlik inci nasıl bulunabilir?»

14672

خواجه باز آمد بخود گفتا که هین
باز گو آن پند خوب سیومین

«Adam, kendine geldi de dedi ki: Haydi bakalım o üçüncü güzel öğüdü de söyle!»

14673

گفت آری خوش عمل کردی بدان
تا بگویم پند ثالث رایگان

«Kuş dedi ki: Evet, Allah için o ikisini iyi tuttun da üçüncüsünü sana bedava söyliyeceğim ha!...»

14674

پند گفتن باجهول خوابناك
تخم افگندن بود درشوره خاك

«Gaflet uykusunda olan bir câhile öğüt vermek, çorak bir yere tohum ekmek olur.»

14675

چاك حمق وجهل نپذیرد رفو
تخم حکمت کم دهش ای پندگو

«Ahmaklık ve câhillik yırtığı yama kabul etmez. Ey öğüt verecek olan; öyle ahmak bir câhile hikmet söyleme!»

Yine balık fıkrasına dönülüyor:

14676

گفت ماهی دگر وقت بلا
چونکه ماند از سایهٔ عاقل جدا

«İkinci balık, akıllı arkadaşının gölgesinden mahrûm kalıp da belâya mârûz olunca dedi ki:»

14677

کو سوی دریا شد وازغم عتیق
فوت شد از من چنان نیکو رفیق

«O, denize gitti ve gamdan kurtuldu. Ben öyle iyi bir dostu kaybettim.»

14678

لیك زان نندیشم وبرخود زنم
خویشتن را این زمان مرده کنم

«Lâkin şimdi onu düşünmeyi bırakayım da kendime bir çâre bulayım. Şimdi kendimi ölü göstereyim ben.»

14679

پس برآرم اشکم خود برزبر
پشت زیر ومیروم برآب بر

«Karnımı yukarıya, sırtımı aşağıya çevireyim de suda öyle durayım.»

14680

میروم بروی چنانکه خس رود
نی بسباحی چنانکه کس رود

«Suyun üstünde çörçöp gibi şeylerin durduğu gibi durayım, her balığın yüzdüğü gibi yüzmeyeyim.»

14681

مرده کرده خویش بسپارم با ب

مرگ پیش ازمرگ امنست ازعذاب

«Kendimi ölü hâlinde suya bırakayım. Ölümden evvel ölüş, azâbdan emin oluştur.»

14682

مرگ پیش ازمرگ امنست ای فتا

اینچنین فرمود مارا مصطفا

«Yiğidim; ölümden evvel ölüş, ölümden kurtuluştur. Hazret-i Mustafâ (S.A.V.) bize böyle buyurmuştur.»

14683

گفت موتو ا کلکم من قبل ان

یأتی الموت تموتوا بالفتن

«Demiştir ki: Size ölüm, sınamalarla gelmeden, hepiniz ölünüz!..»

Şöyle bir Hadîs-i Şerîf rivâyet olunur: «**Muhâsebenize bakılmadan evvel, siz kendi muhâsebenizi görünüz, amelleriniz mîzâna konmadan evvel onları kendiniz tartınız ve mev'ûd ecel gelmeden önce kendinizi ölü yerine koyunuz.**»

Bir muhâsebeci tuttuğu defteri her gün gözden geçirir, yanlış varsa doğrultur ve gelecek bir müfettişin karşısına çekinmeksizin çıkar. Bir kimse de günlük hareketlerinin hesabını her gece yatarken kendi yapar da yaptığı iyiliklere hamd ve kötülüklerine de istiğfâr eylerse ecel müfettişinden ve Kıyâmet muhâsebesinden kolay kurtulur. Zâten bu hâl tarikat şeraitindendir. Adına (muhâsebe-i nefs) derler.

Bahse gelelim:

14684

همچنان مردشکم بالا فکند

آب می بردش نشیب وگه بلند

«Balık, dediği gibi güyâ öldü, karnını yukarıya çevirdi. Su, onu aşağı, yukarı götürdü.»

14685

هریکی زان قاصدان بس غصه برد
که دریغا ماهیٔ بهتر بمرد

«Balıkçılar: Eyvah, böyle iyi bir balık ölmüş, diye çok eseflendiler.»

14686

شاد می شد او ازان گفت دریغ
که برفت این بازیم دستم زتیغ

«Balıkcıların teessüfünü işiten balık sevindi. Oynadığım şu oyunla kılıçtan kurtuldum galiba dedi.»

14687

پس گرفتش یك صیاد ارجمند
پس بروتف کرد وبرخاکش فگند

«Sonra, balıkcılardan biri onu tuttu. Tûh, yazıklar olsun; ölmüş, diyerek yere attı.»

14688

غلط غلطان رفت پنهان اندر آب
ماند آن احمق همی کرد اضطراب

«Balık, sürüne sürüne suya gidip gizlendi. Öbür ahmak balık ise, orada kalıp debelendi.»

14689

ازچپ واز راست میجست آن سلیم
تا که بجهد خویش برهاند گلیم

«Kendini kurtarabilmek için sağa sola sıçrıyordu.»

14690

دام افکندند اندر دام ماند

احمق اورا دران آتش نشاند

«Balıkçılar ağ attılar. Balık ağ içinde kaldı. Ahmaklık işte onu böylece ateşe attı.»

14691

برسر آتش بپشت تابهٔ

باحماقت گشت اوهمخوابهٔ

«Ateş üstündeki kızgın tavanın içinde ahmaklığı dolayısiyle yanmaya ve kızarmaya mecbur oldu.»

Allaha ve O'nun peygamberiyle tebliğ ettiği DİN'e inanmayanlar da ahmaklıkları yüzünden Cehennemde aynen böyle olacaklardır.

14692

اوهمی جوشید ازتف سعیر

عقل می گفتش الم یأتك نذیر

«Balık tavanın içinde ateşin hararetiyle kızarırken aklı: (Sana bir haberci ve halden korkutucu gelmedi mi?) diyordu.»

14693

آن همی گفت ازشکنجه وزبلا

همچوجان کافران قالوا بلی

«Ahmak balık, o işkencenin, o belânın içinde, Ahirette kâfirlerin diyecekleri gibi: (Evet, geldi) diyordu.»

Hazret-i Pîr burada, (Tebâreke Sûresi)ndeki şu âyetlere işâret buyuruyor:

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا
بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝٦ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا
شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ
خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ۝٨ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ
اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ۝٩

Yâni: «Rablerine küfredenler için de (böyle) cehennem azabı vardır. O, ne kötü dönüştür! Onun içine atıldıkları zaman onun kaynar haldeki bed sesini işitirler. Öfkesinden hemen hemen çatlıyacak gibi olur o. (Onlardan) her güruh, içine atıldıkça kendilerine bekçileri sorarlar: Size (bu) azâb ile korkutan (bir peygamber) gelmedi mi? Onlar: Evet, derler, gerçek bize, (bu) azâb ile korkutan peygamber gelmiştir. Fakat biz (onları) yalan saydık, ve Allah hiç bir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz, dedik[21].»

14694

باز می گفت او که در این بار من
وارهم زین محنت گردن شکن

«Tekrar o balık diyordu ki: Eğer bu boyun kıran mihnetten — yâni tavada kızarmak azâbından — kurtulursam,»

14695

من نسازم جز بدریای وطن
آبگیری را نسازم هم سکن

«Denizden başka bir yeri yurt ittihaz etmeyeyim, bir gölcüğü kendime mesken yapmayayım.»

İşte îmân-ı yeis buna derler.

(21) Sûrei Mülk: 6-9.

«BİR AHMAĞIN İBTİLÂYA TUTULDUĞU VE NÂDİM OLDUĞU SIRADA ETTİĞİ AHD'İN FAYDASI YOKTUR. NİTEKİM SUBH-İ KÂZİB'İN DE VEFÂSI YOKTUR. BÖYLE OLDUĞU (ONLAR YALANCIDIRLAR) ÂYETİNDE BEYAN BUYURULMUŞTUR.»

Subh-i kâzib, asıl sabah olmadan evvel şark tarafında hafifce ve üçgen şeklinde görülen aydınlıktır ki biraz sonra kaybolur. Ondan sonra şark ufkunun üstünde müstatîl ziyâlar peydâ olur ki o da subh-i sâdıkın başlangıcıdır.

İşâret buyurulan âyetler şunlardır:

ومنهم من يستمع اليك وجعلنا على قلوبهم اكنة
ان يفقهوه وفي اذانهم وقرا وان يروا كل اية لا يؤمنوا بها حتى
اذا جاؤك يجادلونك يقول الذين كفروا ان هذا الا اساطير
الاولين (25) وهم ينهون عنه وينأون عنه وان يهلكون الا
انفسهم وما يشعرون (26) ولو ترى اذ وقفوا على النار فقالوا
يا ليتنا نرد ولا نكذب بايات ربنا ونكون من المؤمنين (27)
بل بدا لهم ما كانوا يخفون من قبل ولو ردوا لعادوا لما نهوا
عنه وانهم لكاذبون (28)

Yâni: «**İçlerinden sana kulak verib de** (okuduğun Kur'ânı) **dinleyenler vardır. Halbuki biz, onu iyice anlıyabilmelerine mani' olmak için yüreklerinin üstüne perdeler, kulaklarının içine de ağırlık koyduk. Onlar** (istedikleri) **her mu'cizeyi görseler yine ona inanmazlar. Hatta o küfredenler sana geldikleri zaman seninle çekişmeye kalkışarak: Bu** (Kur'an) **eskilerin masallarından başka** (bir şey) **değildir, derler. Onlar, hem** (insanları) **bundan** (peygambere yaklaşmaktan) **vaz geçirmeye çalışırlar, hem kendileri ondan uzaklaşırlar. Onlar bilmeyerek kendilerinden başkasını helâke sürüklemiş olmuyorlar. Onlar ateşin karşısında durdurulup da: Ah bize ne olurdu,** (dünyâya) **bir geri döndürülseydik, Rabbimizin**

---

(22) Sûrei En'am : 25-28.

âyetlerini yalan saymasaydık, îmân edenlerden olsaydık, dedikleri zaman (onları) bir görsen! Hayır ötedenberi gizleyegeldikleri şeyler, açıkça karşılarına dikilip çıktı(ğından böyle söylüyorlar. Yoksa) geri gönderilseler bile yine vaz geçirilmek istendikleri şeylere dönecekler. Çünkü onlar, şüphesiz yalancıdırlar[22].»

14696

عقل می گفتش حماقت باتواست
باحماقت عهدرا آید شکست

«Bu azabdan kurtulsam denize gideyim diyen balığa akıl diyor ki : Sende ahmaklık vardır. Edilen ahd, hamâkat yüzünden bozulur.»

14697

عقل را یاد آید از پیمان خود
پردهٔ نسیان بد راند خرد

«Akıl, yaptığı ahdi hatırlar ve nisyan (unutma) perdesini yırtar.»

14698

چونکه عقلت نیست غفلت میرتست
دشمن وباطل کن تدبیرتست

«Aklın olmayınca gaflet ve unutkanlık sana hâkim olur... Sana düşmanlık eder, tedbirini bozar.»

Cenâb-ı Pîr bir misâl getiriyor:

14699

ازکمی عقل پروانه خسیس
یاد نارد زآتش وسوزو حسیس

«Âdî bir pervâne, aklının noksanlığından, ateşin yakıcı olduğunu hatırlamaz.»

Mum alevine atılıp da:

14700

چونکه پرش سوخت توبه می کند

آزو نسیانش بر آتش می زند

«Kanadı yanınca tevbe eder. Fakat hırsı ve noksânı tekrar mumun alevine saldırtır.»

14701

ضبط ودرك وحافظی وياد داشت

عقل را باشد که عقل آنرا بر فراشت

«Zabt, idrâk, hıfz ve hatırlama akıl ile olur. Akıl bunların derecesini yükseltir.»

14702

چونکه گوهر نیست تابش چون بود

چون مذکر نیست را يابش چون بود

«Bir yerde elmas bulunmazsa parıltısı nasıl olur? Hatırlatan olmayınca tevbe ve rücû nasıl vukûa gelir?»

14703

این تمنی هم زبی عقلی اوست

که نبیند کان حماقت راچه خوست

«Bu vakitsiz istek de — meselâ balığın kızarırken tavadan kurtulmak istemesi, ehl-i Cehennemin Dünyâya avdetle ibâdet talebinde bulunması da — akılsızlıktandır. Çünki ahmaklığın nasıl bir huyu vardır! Göremez ki?»

14704

آن ندامت از نتيجهٔ رنج بود

نه زعقل روشن چون گنج بود

«Onların o nedâmetleri, azâb neticesidir; yoksa hazîne gibi parlak bir aklın ihtarı değildir.»

14705

چونکه شد رنج آن ندامت شد عدم
می نیرزد خاك آن توبه وندم

«Mihnet — meselâ hastalık ve meşakkat — zâil olunca o nedâmet de mahvolur. Öyle bir tevbe ve nedâmet toprağa bile değmez.»

14706

آن ندم ازظلمت غم بست بار
پس کلام اللیل یمحوه النهار

«O nedâmet, gam ve keder karanlığı dolayısiyle yükünü bağladı. Gam ve keder zâil olunca tevbe ve nedâmet de unutulur. — Yâni gündüz geldi mi gecenin sözünü muhveder — »

14707

چون برفت آن ظلمت وغم گشت خوش
هم رود ازدل نتیجه وزاد هاش

«O gam karanlığı gitti de hoşluk vakti geldi mi, ahmağın gönlünden de o derdin doğurduğu nedâmet geçip gider!»

14708

می کند اوتوبه وپیر خرد
بانگ، لوردوا لعادوا می زند

«Ahmak tevbe eder, bir şeyi bir daha yapmamaya azmeyler; fakat ihtiyar ve tecrübekâr akıl (ولوردوالعادوا) diye haykırır.»

«VEHİM, AKLIN ZIDDIDIR, ONUNLA SAVAŞIR DURUR... ONA BENZER AMA O DEĞİLDİR... AKLA SAHİBOLAN MUSA ALEYHİSSELÂM'IN VEHİM SAHİBİ OLAN FİRAVUNA SORU VE CEVABI»

14709

عقل ضد شهوتست ای پهلوان
آنکه شهوت می تند عقلش مخوان

«Ey seyr ü sülûk pehlivânı; akıl, şehvetin zıddıdır: bir kimse ki şehvet esiridir, ona akıllı deme.»

14710

وهم خوانش آنکه شهوت را گداست
وهم قلب نقدزر عقلهاست

«Şehvet dilencisi olan kimsede bulunana akıl değil, vehim de. Vehim, nakid altın gibi olan akılların kalpıdır.»

14711

بی محك پیدانگردد وهم وعقل
هردورا سوی محك کن زود نقل

«Vehim ile aklın mâhiyyeti mehenksiz meydana çıkmaz. Her ikisini de çabucak mehenk bulunan yere götürüp tecrübe et.»

14712

این محك قرآن وحال انبیا
چون محك هرقلب را گوید بیا

«Akıl ile vehmin mîyâr ve mehenk'i Kur'ân ile Peygamberin hâlidir. Bunlara tatbik edilince akıl mı, vehim mi olduğu meydana çıkar. Mehenk taşı zâten kalp olanlara gelin diye meydan okur:»

14713

تابینی خویشرا زآسیب من
که نه اهل فراز وشیب من

«Gel der, kalpa, gel de benim yüzümden ne hale girdiğini gör... Çün ki sen benim ne inişimin ehlisin, ne çıkışımın...»

14714

عقل را گر ارهٔ سازد دو نیم
همچو زر باشد در آتش او بسیم

«Aklı, meselâ, bir destere iki parça etse, o, ateşte gülen altın gibi yine hususiyetini muhâfaza eder.»

14715

وهم مر فرعون عالم سوز را
عقل مر موسی جان افروز را

«Vehim, dünyaları yakan Fir'avuna ve benzerlerine; akıl da, ruhları parlatan Mûsâ'ya ve emsâline mahsustur.»

14716

رفت موسی برطریق نیستی
گفت فرعونش بگو توکیستی

«Hazret-i Mûsâ, Fir'avunu dâvet ederken yokluk tarîkine gitmiş, — yâni tevâzû ve mahviyet göstermiş — ti. Fir'avun O'na: Kimsin? söyle, dedi.»

14717

گفت من عقلم رسول ذوالجلال
حجة الله امانم ازضلال

«Hazret-i Mûsâ cevab verdi: Ben Allah Zü'l-Celâl'in resûlü olan Akl'ım, sapıklıktan emin olmak için Hakk'ın bir hüccetiyim.»

14718

گفت نی خامش رها کن های وهو
نسبت ونام قدیمت رابگو

«Fir'avun dedi ki: Sus, bu sözleri bırak da sen eski adını ve nisbetini söyle.»

14719

گفت که نسبت مرا از خاکدانش
نام اصلم کمترین بندگانش

«Mûsâ dedi ki: Benim nisbetim Allah'ın Arzınadır, — yâni şu toprağa mensubum! — Asıl adım da: (Allah'ın âciz kulu)dur.»

14720

بنده‌ام من بنده زادهٔ کردکار
زادهٔ پشت عبیدش وزجوار

«Ben Hakk'ın kulu ve kul oğluyum. Onun kulları sulbünden ve câriyeleri rahminden doğmuşum.»

14721

نسبت اصلم زخاك وآب وگل
آب وگل را داد یزدان جان ودل

«Asıl mensub olduğum topraktır; su ve balçıktır. Fakat, Allah çamura canla gönül ihsan etmiştir.»

14722

اصل ما واصل جمله سرکشان
هست از خاکی وآنراصد نشان

«Bizim de, bütün serkeş ve âsî olanların aslı topraktır. Buna da yüzlerce şâhid ve nişân vardır.»

که مدد از خاك می گیرد تنت
از غدای خاك پیچد گردنت

«Bedenin, topraktan imdâd görür. Topraktan yetişen gıdâdan, boynunun çevrildiği, yâni yüz çevirip yemediğin olur mu?»

14724

چون رود جان می شود او باز خاك
اندران گور مخوف سهمناك

«Ruh gidince, beden de, o korkunç kabir içinde yine toprak olur gider.»

Rivâyet edilir ki Hazret-i Ömer (Radiyallâhü Anh) mahşer konuşmalarından müteessir olmaz, fakat kabir zikredilince benzi uçarmış. Bunun sebebini sormuşlar. Cevab vermiş ki: Mahşerde bir çok halk vardır. Belâ umûmîleşince insan mütesellî olmasa bile, yalnızlığı ayrı bir ızdırab verir. Şu da var ki Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Kabir, Âhiret menzillerinin evvelidir. Ondan necât bulana sonrası kolaydır. Kurtulamayana ise sonrası daha şiddetlidir.»** buyurmuştur.

14725

گفت غیر این نسب نامیت هست
مر ترا آن نام خود اولیترست

«Fir'avun dedi ki: Bundan başka senin bir adın daha var. O ad, sana daha âlâ yaraşır.»

14726

بندهٔ فرعون وبندهٔ بندگانش
که ازو پرورد اول جسم وجانش

«Sen, Fir'avunun kulu ve bendesinin bendesin. Onun bedeni ve rûhu Fir'avunun nimetiyle beslenmişti.»

Hazret-i Mûsâ'nın pederi İmrân, Fir'avunun saray memurlarından idi. Fir'avun bu sözüyle ona işâret etmek; sen benim nimetimle yaşayan bir kulun sulbünden geldin, demek istemiştir.

14727

بنده بای وطای وظلوم
زین وطن بگریخته ازفعل شوم

«Sen âsî, azgın ve zâlim bir kimsesin. Meş'ûm bir fiilin dolayısiyle bu vatandan kaçmıştın.»

14728

خونی وغداری وحق ناشناس
هم برین اوصاف خود می کن قیاس

«Sen kanlı, gaddâr, hakkı tanımaz bir şahıssın. Diğer sıfatlarını bunlara kıyas eyle.»

Hazret-i Mûsâ, Fir'avunun sarayında büyümekle, bir prens gibi yaşamakla beraber, Benî İsrâîlden olduğunu biliyor, mümkün olduğu kadar onlara yardım ediyordu.

Bir gün Kıbtî memurlarından birinin, Benî İsrâilden birini, götürmek için sürüklediğini gördü. Yahudi Hazret-i Mûsâdan yardım istedi. O da kıbtîye onu bırakmasını söyledi. Kıbtî, Fir'avunun fermanından bahisle bırakmadı. Mûsâ Aleyhisselâm güçlü kuvvetli bir zât idi. Kıbtînin göğsüne bir yumruk vurdu. Herifin canı çıkıverdi.

Hazret-i Mûsâ beklenmedik bu hadiseden korktu. Kacıp, gizlendi. Ertesi gün meydana çıktı. Yine bir gün evvelki yahudi, angaryadan kurtulmak için memurun elinden kaçmaya çalışıyordu. yine Hazret-i Mûsâ'dan yardım istedi. Fakat Mûsâ bu sefer onu tekdir etti. Bunun üzerine yahudi: «Dün birini öldürdüğün gibi bugün de beni mi öldüreceksin?» diye haykırmaya başladı. Bundan çekinen Hazret-i Mûsâ Mısır'dan çıktı. Fir'avunun idâresinde olmayan Medyen diyârına gitti. Orada Şuayb Aleyhisselâma çobanlık yaptı. Sonra dâmâdı oldu. Senelerden sonra Mısır'a gitmek için haremiyle yola çıktı. Tûr-i Sînâ'da kendisine peygamberlik verildi. Ve Fir'avunu Tevhîd'e dâvete memur oldu. Fir'avun, Hazret-i Mûsâ'yı tanıdığı halde tanımamış gibi davranıyor, ondan itizar bekliyor ve bu sebeble böyle sözler söylüyor, kendinin ulûhiyetinden de bahsediyordu:

14729

گفت حاشا که بود باآن ملیك
در خداوندی کسی دیگر شریك

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Melik-i Vahîd olan Cenâb-ı Hakk'ın, ulûhiyetinde, hâşâ şerîki yoktur.»

14730

واحد اندر ملك او را يار نى

بندگانش را جز او سالار نى

«O Allah birdir, mülkünde eşi ve şeriki yoktur. Kulları için O'ndan başka bir Rab mevcûd değildir.»

14731

نيست خلقش را دگر كس مالكى

شركتش دعوى كند جز هالكى

«Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkâtına başka biri mâlik ve sâhib değildir. O'na şerîklik iddiâsında bulunan helâk olur.»

14732

نقش او كرد است نقاش من اوست

غير اگر دعوى كند او ظلم جوست

«Halkı o yaratmış, beni nakşeden, bana bu sûreti veren de O'dur. Bir başkası bu dâvâya kalkışırsa, zâlimdir.»

14733

تو نتانى ابروى من ساختن

چون توانى جان من بشناختن

«Sen benim bir kaşımı yapamazken, nasıl olur da beni yarattığını söyliyebilirsin?»

14734

بلكه آن غدار وان طاغى تويى

كه كنى با حق تو دعوى دويى

«Asıl o gaddar, o azgın sensin ki Allah'a karşı ikilik, yâni şeriklik dâvâsında bulunuyorsun.»

14735

گر بکشتم من عوانی را بسهو
نی برای نفس کشتم، نی بلهو

«Eğer bir memuru yanlışlıkla öldürdümse, onu nefsim için, bir oyun ve bir iş olsun diye öldürmedim.»

14736

من زدم مشتی واو ناگه فتاد
آنکه جانش خود بند جانی بداد

«Ben ona bir yumruk vurdum, o ansızın düştü ve öldü. Kendisinde ilâhî bir ruh bulunmayan o herif can verdi, geberdi gitti...»

14737

من سگی کشتم تو مرسل زادگان
صد هزاران طفل بی جرم وزیان

« Ben bir köpek öldürdüm... Fakat sen, peygamberzâde olan Benî İsrâilden kabahati ve zararı olmayan yüzbinlerce mâsûm öldürttün.»

14738

کشتهٔ خونشان در گردنت
تاچه آید برتوزین خون خوردنت

«Onları öldürttün ve kanları senin boynundadır. Bu hunharlıktan dolayı başına bakalım neler gelecektir?»

14739

کشتهٔ ذریت یعقوب را
برامید قتل من مطلوب را

«Beni öldürmek için, Yâkûb Aleyhisselâmın zürriyetini, yâni O'nun neslinden gelen bütün çocukları öldürttün.»

14740

کوریٔ توحق مرا خود برگزید
سرنگون شد آنچه نفست می پزید

«Senin körlüğünle, — yâni sana rağmen — Allah beni ihtiyar etti; senin hayalen pişirdiğin tedbiri tepetaklak etti.»

14741

گفت آنهارا بهل بی هیچ شك
این بود حق من ونان ونمك

«Fir'avun dedi ki: Bunları bırak; benim senin üzerindeki tuz, ekmek hakkım bu mudur?»

14742

که مرا پیش حشر خوری کنی
روز روشن بردلم تاری کنی

«Beni halka karşı tahkir ediyorsun, aydınlık bir günü kalbime karartıyorsun.»

Hazret-i Mûsâ Fir'avunun sarayında büyümüş olduğundan, Hazret-i Mûsâ'nın başına kakmak istiyordu.

14743

گفت خواریٔ قیامت صعب تر
گرنداری پاس من در خیروشر

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Hayır ve şerde, — yâni hayrı işleyip şerri terketmekte — beni dinlemezsen, Kıyâmetteki halin bundan çok beter olacaktır.»

14744

زخم کیکی رانمی تانی کشید
زخم ماررا توچون خواهی چشید

«Sen bir pirenin ısırmasına dayanamıyorsun, Âhirette yılan sokmasına nasıl tahammül edebileceksin?»

ظاهراً کار تو ویران می‌کنم
لیك خاررا گلستان می‌کنم

«Görünüşte senin ulûhiyyet dâvânı baltalıyorum, hakikatte ise, senin gibi bir dikeni gül bahçesi haline getirmeye çalışıyorum.»

«YAPILMA, YIKILMADADIR; TOPLULUK DAĞINIKLIKTA; SAĞLAMLIK KIRILMADA... MURAT MURATSIZLIKTADIR; VARLIK YOKLUKTA. HERŞEY BUNA BENZER... ÖBÜR ZITLAR VE EŞLER DE HEP BUNLAR GİBİDİR.»

14746

آن یکی آمد زمین را می‌شکافت
ابلهی فریاد کرد وبر نتافت

«Biri gelip bir araziyi yarıyor, yâni sürüyordu. Ahmaklardan biri dayanamadı feryâda başladı.»

14747

کین زمین رااز چه ویران میکنی
می شکافی وپریشان می کنی

«Dedi ki: Bu araziyi neden harab ediyorsun? Sathını yarıyorsun, topraklarını dağıtıyorsun?»

14748

گفت ای ابله تواین برمن مران
توعمارت از خرابی باز دان

«Tarla süren dedi ki: Hey budala! Bana isnâd ve iftirâ da bulunma. Sen, yapılmayı yıkılmada bil!...»

14749

کی بود گلزار و گندم مزار این
تانه گردد زشت وویران این زمین

«Bu arazi kazılıp, vîrân ve çirkin olmadıkça nasıl gül bahçesi ve buğday tarlası haline gelebilir?»

14750

کی بود بستان کشت وبرك وبر
تانگردد نظم از زیر وزبر

«Düzeni alt-üst edilmedikçe, nasıl olur da mahsul, ekin ve meyve bahçesi olabilir?»

14751

تانبشکافی بنشتر ریش چغز
کی شود نیکووکی گردید نغز

«İçi iltihaplı bir yara, neşterle deşilmedikçe nasıl iyileşir ve nasıl kapanır?»

14752

تانسوزد خلطهایت ازدوا
کی رود شورش ، کجا آید شفا

«İçindeki, ahlât-ı fâside — meselâ balgam — ilâçla yanıp sökmeyince rahatsızlık nasıl gider, şifâ nasıl gelir?»

14753

پاره پاره کرده درزی جامه را
کس زند آن درزیٔ علامه را

«Terzi, elbiselik kumaşı parça parça kesti diye, bir kimse o san'atını bilen terziye:»

14754

که چرا این اطلس بگزیده را
بر دریدی چه کنم بدریده را

«Bu kıymetli atlası niçin parçaladın, ben parçalanmış kumaşı ne yapayım der mi?»

14755

هر بنای کهنه کآبادان کنند
نی که اول کهنه را ویران کنند

«Tâmir edilecek eski binayı evvelâ yıkmazlar mı?»

14756

همچنین نجار وحداد وقصاب
هست شان پیش از عمارتها خراب

«Böylece dülgerin de, demircinin de, kasabın da işi yapmaktan evvel yıkmaktır.»

14757

آن هلیله وآن بلیله کوفتن
زان تلف کردند معموری تن

«(Halile) ve (belile)nin havadan dökülüp ezilmesi, bedenin mâmûr olması — kabız illetinden kurtulması — içindir.»

14758

تانکوبی گندم اندر آسیا
کی شود آراسته زان خوان ما

«Buğday, değirmende öğütülüp ezilmese idi nasıl ekmek olur da soframızı süslerdi?»

14759

این تقاضا کرد آن نان و نمك

که زشستت وارهانم ای سمك

«Ey balık gibi cehâlet denizinde yüzen Fir'avun, sarayında yediğim tuz ve ekmek, gelip de seni oltaya tutulmaktan kurtarmamı iktizâ etti.»

14760

گر پذیری پند موسی وارهی

ازچنین شست بدنامنتهی

«Eğer Mûsânın nasihatını kabul edersen, çirkin ve sonu gelmez bir oltadan — yâni azâb-ı İlâhîden — kurtulursun.»

14761

بسکه خودرا کردهٔ بندهوا

کرمکی را کردهٔ تو اژدها

«Sen kendini, hevâ ve hevese o kadar bağlamışsın ki küçük bir kurdu ejderhâ yapmışsın.»

Yâni, nefsin arzusunu yerine getire getire onu azdırmışsın.

14762

اژدها را اژدها آورده ام

تا باصلاح آورم من دمبدم

«Seni islâh etmek için, ejderhâ gibi olan nefsine karşı ben de mûcize ejderhâsını getirdim.»

14763

تادم آن ازدم این بشکند

مار من آن اژدها را بر کند

«Tâ ki onun nefesi bunun nefesiyle tutulsun ve benim yılan olan asâm o ejderhayı tutup koparsın.»

14764

کر رضادادی رهیدی زین دومار
ورنه از جانت برارد او دمار

«Benim dâvetimi kabul eder ve Allahın kulu olmaya râzî olursan nefis ejderhâsından kurtulursun, yoksa o nefis ejderhâsı seni helâk eder.»

14765

کفت الحق سخت استاجادوی
که در افتادی بمکر اینجا دوی

«Fir'avun dedi ki: Hakikaten usta bir sihirbazmışsın. Bu memleket halkını ikiye ayırdın.»

14766

خلق یك دلرا توکردی دوکروه
جادوی رخنه کند در سنك وکوه

«Gönlü bir olan halkı sen iki bölüğe ayırdın. Öyledir; büyücülük, dağa taşa bile tesir eder... Onları bile yarar ve yıkar!...»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN BÜYÜCÜLÜĞÜ KENDİSİNDEN NEFYETMESİ»

14767

کفت هستم غرق پیغام خدا
جادوی که دید بانام خدا

«Hazreti Mûsâ dedi ki: Ben İlâhî vahye garkolmuşum. Allahın adiyle büyücülük hiç görülmüş şey midir?»

14768

غفلـت و کفرست مایهٔ جادوی
مشعلهٔ دینست جان موسی

«Büyücülüğün temeli gaflet ve küfürdür. Mûsânın rûhu ise din meş'-alesidir.»

14769

من بجادویان چه مانم ای وقیح
کزدمم بر رشك می کردد مسیح

«A terbiyesiz; ben nasıl büyücülere benzerim? Nefesime Mesih bile gıbta eder.»

14770

من بجادویان چه مانم ای جنب
که زجانم نورمی گیرد کتب

«A cenâbet! ben büyücülere nasıl benzerim? Kitablar benim rûhumdan nûr alır.»

14771

چون توباپر هوا برمی پری
لاجرم بر من گمان بدبری

«Sen hevâ ve heves kanadiyle uçtuğun için şüphesiz bana sûy-i zanda bulunuyorsun.»

14772

هرکرا افعال دیو ودد بود
برکریمانش گمان بدبود

«Her kimin işi şeytanca ve canavarca olursa, elbette kerem sâhibleri hakkında şüphelenir.»

14773

چون تو جزء عالمی هرچون بوی
کل را بروصف خود بینی غوی

«Sen âlemin bir cüz'ü olduğun için, küllün olan âlemi de kendin gibi sapık görürsün.»

14774

چون تو بر گردی همی گردد سرت
خانه را گردنده بیند منظرت

«Döndün de başın döndü mü, gözüne ev de dönüyor görünür!»

14775

گر تو باشی تنگدل از ملحمه
تنگ بینی جمله دنیارا همه

«Bir felâketten senin canın sıkılır ve kalbin daralırsa, bütün Dünyayı müteessir ve gam içinde görürsün.»

14776

ور تو خوش باشی بکام دوستان
این جهان بنمایدت چون گلستان

«Dostların arzu ettiği gibi hoş olursan da bu Dünyâ sana bir gül bahçesi gibi görünür.»

14777

ای بسا کس رفته درشام وعراق
او ندیده هیچ جز کفر ونفاق

«Ne kadar kimse vardır ki Şam'a, Irak'a gitmiş, oralarda küfürden ve nifaktan başka hiç bir şey görmemiştir.»

14778

وی بسا کس رفته در هند وهری

او ندیده جز مکر بیع وشری

«Çok kimse vardır ki Hindistan'a, Herat'a kadar gitmiş, oralarda alış-verişten başka bir şey görmemiştir.»

14779

وی بسا کس رفته ترکستان وچین

او ندیده جز مکر مکرو کمین

«Kezâ, niceleri de vardır ki Çin'e ve Türkistan'a gitmiş, oralarda hîleden ve tuzaktan başka bir şey görmemiştir.»

14780

چون ندارد مدرکی جز رنك وبو

جملهٔ اقلیمهارا کو بجو

«Sefere giden, renk ve kokudan — yâni sûrî şeylerden — başkasını görmezse, isterse bütün Dünyâyı dolaşsın, hep bunu görür.»

İnsanın kendi nasılsa her tarafı öyle görür.

14781

گاو در بغداد آمد تا کهان

بگذرد او زین سران تا آن سران

«Meselâ bir öküz, Bağdad'a gelir ve şehrin bir başından o bir başına kadar gider.»

14782

ازهمه عیش وخوشیها ومزه

اونبیند جزکه قشر خربزه

«Oradaki hoş ve lezzetli nimetlerden yalnız kavun ve karpuz kabuklarını görür.»

14783

که بود افتاده بره باخشیش
لایق سیران گاوی باخریش

«Kezâ, yollarda dökülen samanları, yâhud ötede, berideki otları görür. Öküzün ve merkebin seyrine lâyık olan budur.»

14784

خشك برميخ صبيعت چون قديد
بستهٔ اسباب جانش لايزيد

«Tabiat çivisine, kurumuş et gibi asılı kalan kişinin canı sebeblere bağlanmıştır... Bundan ötesini göremez.»

14785

وان فضای خرق اسباب علل
هست ارض الله ای صدر اجل

«Baş köşede oturan ulu kişi, sebeblerin kalktığı ova, Allah'ın geniş yeryüzüdür.»

14786

هرزمان مبدل شود چون نقش جان
نو بنو بیند جهانی در عیان

«O (Arzullâh-ı vâsia)da rûh (can) her an sûret değiştirir. Her an yeni yeni alemler görür.»

14787

گر بود فردوس وانهار بهشت
چون فسرده يك صفت شد گشت زشت

«Eğer cennetlerin en âlâsı olan (Cennet'ül-Firdevs) ile cennetlerdeki nehirler donmuş bir halde kalsalar, Cennet ehlinin nazarında çirkin görünürlerdi.»

Çünki insan yeknesaklıktan çabuk bıkar. Onun için o (Arzullâh-ı vâsia) âlemindeki manzaralar dâimâ tebeddül eder.

«İNSANIN HER HİSSİ BAŞKA ŞEYLER İDRÂK EDER VE ÖBÜR HİSSİN İDRAK ETTİKLERİNDEN BİHÂBERDİR... NİTEKİM HER USTA SANATKÂR'DA, BAŞKA BİR SAN'ATTA USTA OLAN SANATKÂRIN SAN'ATINA ACEMİDİR, O SAN'ATTAN BÎHÂBERDİR. FAKAT BİR HİSSİN, ÖBÜR HİSLERİN İDRAKLERİNDEN BİHÂBER OLMASI, ÖBÜR HİSLERİN OLMADIĞINA DELİL DEĞİLDİR... VAKIA HER HİS, DİĞER HİSLERİN İDRAK ETTİKLERİNİ, HER SAN'ATKÂR, ÖBÜR SAN'ATKÂRLARIN SANATINI HAL BAKIMINDAN İNKÂR EDER... EDER AMA, BURADA İNKÂR, EDER DEMEKTEKİ MAKSADIMIZ, SADECE O İDRAKİ, O SAN'ATI BİLMEZ DEMEKTİR.»

14788

چنبر دید جهان ادراك تست

پردهٔ پاكان حس ناپاك تست

«Senin Dünyâyı görüşün, idrâkinin vüs'atine göredir. Pâk ve musaffâ olan Evliyâullâhı görüp tanımana perde olan da senin nâpâk olan idrâkindir.»

14789

مدتی حس رابشو زآب عیان

اینچنین دان جامه شوی صوفیان

«Bir müddet duyguni görüş suyuyla yıka... Zira sûfiyyenin çamaşır yıkaması böyledir.»

Molla Câmî (Kuddise sirruhu) der ki; «Gözün bir nâmahreme bakmak sûretiyle cünüp olunca o göze nedâmet ağlamasiyle guslettir.»

Ey sâlik; sen de böyle göz yaşiyle gusledip de:

14790

چون تو گشتی پاك پرده بركنند

جان پاكان خویش برتو می زنند

«Pâk olunca gözündeki gaflet perdesini kaldırırlar. Pâk ve sâf olan zevâtın ruhları sana kendilerini gösterirler.»

14791

جمله عالم گر بود نور وصور
چشم را باشد ازان خوبی خبر

«Bütün âlem nûr ve nakış olsa o güzellikten ancak gözün haberi olur.»

Diğer âzâ ve hisler onları müşâhede edemez.

14792

چشم بستی گوش می آری به پیش
تا نمائی زلف ورخسارهٔ به پیش

«Meselâ gözünü kapayıp da, zülfünü ve yanağını iyice gör diye kulağını, bir güzele karşı tutsan;»

14793

گوش گوید من بصورت ننگرم
صورت اربانگی زند من بشنوم

«Kulak sana lisân-ı hâl ile der ki: Ben sûreti göremem, ancak sûret ses çıkarırsa onu işitirim.»

14794

عالمم من لیك اندر فن خویش
فن من جزحرف وصوتی نیست بیش

«Ben kendi fennimde âlimim. Fennim ise, harfi ve sesi işitip anlamaktan fazla değildir.»

14795

هین بیا بینی ببین این خوب را
نیست بینی در خور این مطلوب را

«Ey burun; gel de şu güzeli gör desen, burun bu talebe lâyık ve kâbiliyyetli değildir.»

Burun da sana der ki:

14796

گر بود مشك و گلابی بو برم
فن من اینست و علم و مخبرم

«Eğer misk ve gül suyu olursa kokularını duyarım. Benim fennim, ilmim ve haberim budur.»

14797

کی ببینم من رخ آن سیم ساق
هین مکن تکلیف ما لیس یطاق

«Ben o baldırı gümüşe benziyen güzelin yanağını nasıl görebilirim? Bunu anla da bana yapamıyacağım şeyi teklif etme!»

14798

باز حس کژ نبیند غیر کژ
خواه کژ غژ پیش او یا راست غژ

«Doğru olmayan his ise eğriden başka bir şey göremez. Onun önüne ister eğri getir, ister doğru müsavidir.»

14799

چشم احول از یکی دیدن یقین
دانکه معزولست ای خواجه معین

«Hocam; şaşı bir göz, biri iki gördüğü için, hakikati görmekten azledilmiştir.»

Hazret-i Mevlânâ bu hakâyikın beyânından sonra Hazret-i Mûsâ ile Fir'avunun muhâveresine dönüyor, Fir'avun'un Kelîmullâh Hazretlerine büyücü demesine karşı Mûsâ Aleyhisselâm lisânından cevab olmak üzere diyor ki:

14800

توکه فرعونی همه مکری و زرق
مرمرا از خودمی دانی تو فرق

«Sen de Fir'avunsun, hîleden ve riyâ'dan ibâretsin. Bundan dolayı kendini benden farklı görmüyorsun.»

Bana bakıp kendini görüyorsun.

14801

بنگر اندرمن زمن یك ساعتی

تا ورای کون بینی ساحتی

«Bir an kendini terket ve bana benim gözümden bak da, kâinâtın fevkinde bir âlem gör!»

14802

وارهی ازتنگی وازننك ونام

عشق اندر عشق بینی والسلام

«Darlıktan da kurtul, nam ve şöhretten de... Aşk içindeki aşkı gör vesselâm...»

14803

پس بدانی چونکه رستی ازبدن

گوش وبینی چشم می داندشدن

«Bil ki, beden habsinden kurtuldun mu kulağın da göz olur, burnun da...»

Kur'ân-ı Kerîmde Yâsin Sûresinde buyuruluyor ki:

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَٓا اَيْد۪يهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾

Yâni: **«Ogün, ağızlarının üstüne mühür basarız. Ne irtikâb ediyor idiyseler, bize elleri söyler, ayakları da şahadet eder[23].»**

Şu âyet-i Kerîme, kendilerinde söz söyleme kâbiliyeti olmayan elin ve ayağın Kudret-i İlâhî ile dile gelip şehâdette bulunacaklarını haber veriyor. Binâenaleyh bu dünyâda benlik kaydından kurtulan ve: (Mûtû kab-

(23) Sûrei Yâsin: 65.

le ente mûtû) yâni (Ölmeden evvel ölünüz) emr-i Peygamberisine uymuş zevâtın da her uzvu görür ve işitir.

14804

راست گفتست آن شه شیرین زبان

چشم گردد مو بموی عارفان

«Âriflerin her kılı göz kesilir diyen o tatlı dilli padişah doğru söylemiştir.

Beyitteki **(Şâh-ı şîrîn-i zebân)** dan maksûd olan ya (Hakîm-i Senâyi), yâhud (Şeyh-i Attâr) Hazretleridir. Çünkü Cenâb-ı Pîr ekseriyâ onların sözleriyle istişhad eder.

14805

چشم را چشمی نبود اول یقین

در رحم بود او جنین گوشتین

«Göz, evvelce göz değildi... O, ana rahminde etten ibâret bir cenîn idi.»

14806

علت دیدن مدان پیه ای پسر

ورنه خواب اندر ندیدی کس صور

«Oğul; bir yağ parçasını görme sebebi sanma. Görme hassası Allahın o yağ parçasına bir ihsanıdır. Öyle olmasaydı hiç kimse rüyada görülen şeyleri göremezdi.»

14807

آن پری و دیو می بیند شبیه

نیست اندر دیده گاه هر دو پیه

«Cin ve şeytan da insan gibi görür. Fakat ikisinin gözünde de yağ parçasına benzer birşey yoktur.»

14808

نوررا باپیه خود نسبت نبود
نسبتش بخشید خلاق ودود

«Nûrun hakikatte yağ parçası ile münâsebeti yoktur. Fakat, yaratıcı ve sevgi ihsan edici Allah bu münâsebeti bağışlamıştır.»

14809

آدم از خاکست کی ماند بخاك
جنی از نارست بی هیچ اشتراك

«Âdem topraktan yaratılmışken toprağa hiç benzer mi? Cinler âteşten yaratılmış iken, onlarla ateş arasında hiç bir münasebet yoktur.»

14810

نیست خود مانند آتش آن پری
گرچه اصلش اوستچون می بنگری

«Cin'nin aslı ateştir; fakat dikkat edersen ateşe hiç benzemez.»

14811

مرغ از بادست کی ماند بباد
نامناسب را خدانسبت بداد

«Kuş havadan yaratılmış olmakla beraber havaya nerden benzer? Cenâb-ı Hak, aralarında nisbet bulunmayan şeylere bir münâsebet vermiştir.

Eskiden kuşlar havadan yaratıldı diye bir zan vardı. Hazret-i Mevlânâ da zamânın zannına göre misâl îrâd ediyor.

14812

نسبت این فرعها با اصلها
هست بیچون ارچه دادش وصلها

«Bu fürûât'ın asıllarıyla — yâni insanların toprak, cinlerin ateş, kuşların hava ile münasebeti vardır... Allah onlara bu münâsebeti vermiştir; Fakat bu münasebete akıl ermez, keyfiyeti bilinmez.»

14813

آدمی چون زادهٔ خاکی هباست

این پسررا بابدر نسبت چراست

«İnsan, mâdemki hiçbir kıymeti olmayan topraktan meydana gelmiştir... O halde; bu çocuğun babası olan toprağa, nisbet edilmesi nedendir?»

14814

نسبتی گرهستی مخفی از خرد

هست بیچون وخردکی پی برد

«Bir münâsebet varsa bile akıldan gizlidir, keyfiyetine akıl ermez. Akıl bu münasebetin izini nerden bulacak?»

14815

بادرا بی چشم اگر بینش نداد

فرق چون می کرد اندر قوم عاد

«Eğer Allah, rüzgâra göz vermemiş olsaydı Âd kavminin mü'min ve müşrik olanlarını nasıl ayırd edebilirdi?»

14816

آتش نمرود را گر چشم نیست

باخلیلش چون تجشم کرنیست

«Nemrud'un yaktırdığı ateşin kendine göre gözü olmasaydı Halilullah olan İbrâhîm Aleyhisselâmı yakmamak için nasıl tekellüf gösterirdi?»

14817

گرنه کوه وسنگ بادیدارشد

پس چرا داودرا او یارشد

«Dağ ve taşların görür gözü ve işitir kulağı olmasaydı Dâvûd Aleyhisselâm Zebûr okurken O'nun âvâzına sadâ verir, akisler yapar mıydı?»

14818

این زمین را گر نبودی چشم جان
از چه قارو نرا فرو خورد آنچنان

«Eğer şu zeminin can gözü yok idiyse Kârûn'u o sûretle neden yutmuştu?»

14819

گر نبودی چشم دل حنانه را
چون بدیدی هجر آن فرزانه را

«Eğer Hannâne direğinin gönül gözü olmasaydı, âkil ve hikmet-âşinâ olan Resûl-i Ekremin ayrılığını nasıl görürdü?»

14820

سنگریزه گر نبودی دیده ور
چون گواهی دادی اندر مشت در

«Eğer taş parçaları görür olmasaydı, Zât-ı Risâlet'in nübüvvetine Ebû Cehil'in avucu içinde nasıl şehâdet ederdi?»

14821

ای خرد برکش تو پر وبالها
سوره برخوان زلزلت زلزالها

«Ey akıl, sen idrâk ve fehim kanadlarını aç da (İzâ zülziletil arzu zilzâleha) sûresini oku!»

14822

درقیامت این زمین نیک وبد
کی زنادیده گواهیها دهد

«Bu arz, iyiliğe ve kötülüğe dâir Kıyâmette şehâdet edecektir. Görmeseydi, görmediği şeylere nasıl şehâdet edebilirdi?»

14823

کی تحدث حالها واخبارها
تظهر الارض لنا اسرارها

«Arz Kıyâmet gününde hâlini, haberlerini ve sırlarını bize izhâr edecektir. Onda kendisine mahsus bir görüş bulunmasaydı bunu nasıl yapabilirdi?»

(Sûre-i Zilzâl)e işâret ediliyor:
Cenâbı Hak buyuruyor ki:

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ۝ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ۝ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ۝ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۝ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ۝ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۝ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝

Yâni: **«Yer, kendisine ait şiddetli bir sarsıntı ile zelzeleye uğratıldığı zaman, yer bütün ağırlıklarını** (dışarıya fırlatıp) **çıkardığı, insan "Buna ne oluyor?" dediği** (zaman), **o gün** (yer) **bütün haberlerini anlatacaktır. Çünkü Rabbi kendisine** (o vech ile) **vahy etmiştir. O gün insanlar, amelleri** (nin karşılığı) **kendilerine gösterilmek için, dağınık dağınık dönecek** (ler) **dir. İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor** (idiy) **se onu**(n sevabını) **görecek, kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor** (idiy) **se onu**(n cezâsını) **görecek**[24]**.»**

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatlerin beyânından sonra Hz. Mûsâ ile Fir'avun'un mükâlemesine dönerek, Kelîmullah lisânından diyor ki:

14824

این فرستادن مرا پیش تو میر
هست برهانی که شد مرسل خبیر

«Senin gibi cebbâr ve kahhâr bir hükümdâra Allah'ın beni böyle si-

(24) Sûrei Zilzâl: 1-8.

lâhsız ve askersiz göndermesi delâlet eder ki gönderen Hak, senin de, benim de hallerimizden haberdârdır.»

Ve bilir ki :

14825

ایچنین دار وچنین ناسور را

هست درخور ازپی میسور را

«Böyle bir ilâç, böyle onulmaz bir yarayı iyileştirmek için münâsibdir.»

Yâni sende onulmaz bir küfür ve mâsiyet yarası vardır. Bende de ejderhâ olan bir asâ var. O ilâç, senin yarana iyi gelecek yâhud helâkine sebeb olacaktır.

14826

واقعاتی دیده بودی پیش ازین

که خدا خواهد مرا کردن گزین

«Sen bundan evvel bir takım rüyâlar görmüştün. Onlar Allah'ın beni seçip göndereceğine delâlet ediyordu.»

14827

من عصاو نور بگرفتم بدست

شاخ گستاخ تراخواهم شکست

«Ben, elimdeki asâ ve yed-i beyzâ ile senin küstah burnunu kıracaktım.»

Yed-i beyzâ: Kelîmullâhın diğer bir mûcizesiydi ki; elini koynuna sokup çıkarınca gözleri kamaştıracak bir nûr neşrederdi.

14828

واقعاتی سهمگین از بهراین

گونه گونه می نمودت رب دین

«Bunun için Cenâb-ı Hak, sana türlü türlü korkunç rüyâlar göstermişti.»

14829

در خور سربد وطغیان تو
تا بدانی کوست درخورد آن تو

«O rüyâlar senin kötü kalbine ve taşkın tuğyânına lâyıktı. Bunlar sana, o korkunç neticeye lâyık olduğunu bildirmek için gösterilmişti.»

14830

تا بدانی کوحکیمست وخبیر
مصلح امراض درمان ناپذیر

«O rüyâlar Allahın (Hakîm), (Habîr) ve tedâvi kabul etmeyen hastalıkları iyileştiren bir kudret olduğunu sana anlatmak içindi.»

14831

تو بتأویلات می گشتی ازان
کورو کر کین هست از خواب گران

«Sen, bu rüyâları, ağırlık basmasından görünmüştür diye bâtıl teviller ile kör ve sağır oldun. O mânevî işâretleri anlamadın.»

14832

وان طبیب وآن منجم در لمع
دیده تعبیرش بپوشید از طمع

«Rüyânı naklettiğin hakîm ve müneccimler de zekâ nuru ile onun tâbirini gördüler, lâkin tamahlarından hakikati sana söylemediler.»

14833

گفت دور از دولت واز شاهیت
که در آید غصه در آگاهیت

«Senin âgâhlığına bir gussa ve keder gelmesi devletinden ve hükümdarlığından uzak olsun.»

از غدای مختلف یا از طعام
طبع شوریده همی بیند منام

«Muhtelif gıdalardan, yâhut hazmı zor yemeklerden mizac bozulunca insan karışık rüyâlar görür, dediler...»

14835

زانکه دید اوکه نصیحت جونه
تندو خونخواری ومسکین خونه

«Çünki rüyândan anlamışlardı ki: Sen, nasihat dinlemez, şirret ve bîçâre kanı döken bir zâlimsin.»

14836

پادشاهان خون کنند از مصلحت
لیك رحمتشان فزونست ازعنت

«Pâdişahlar, memleketin salâhı için kan dökerler, ama, onların merhameti, şiddetlerinden fazladır.»

14837

شاه را بایدکه باشد خوی رب
رحمت اوسبق دارد برغضب

«Şâhın, İlâhi ahlâk ile ahlâklanması ve merhameti, gazab ve hiddetini geçmiş bulunması gerektir.»

Cenâb-ı Hak, Hazret-i Dâvûd'a hitâben buyuruyor ki:

يَا دَاوُدُ
إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ
اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ٢٦

Yâni: «Ey Dâvud, biz seni yer yüzünde bir halife yapdık. Ohalde insanlar arasında hak (ve adâlet) **le hükmet.** (Hükmünde) **hevâ** (ve heves) **e** (hissiyâtına) **tâbi' olma ki bu, seni Allah yolundan sapdırır. Çünkü Allah yolundan sapanlar** (yok mu) **hesap gününü unutdukları için onlara pek çetin bir azâb vardır[25].»**

Halîfe: Birinin yerine geçip halkı idâre eden demektir. Nitekim Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan Bin Ali (Ridvân'üllâhi aleyhim ecmeîn) hazarâtından her birine halîfe, rüşd ve doğruluk ile idâre-i ümûr eylediklerinden hepsine birden (Hulefâ-i Râşidîn) denilir. Dâvud Aleyhisselâmın hilâfeti, ya Allah'ın adâletini icrâya vekil olması, yâhud kendisinden evvelki peygamberlerin halefi bulunması dolayısiyledir.

Molla Câmî (Kuddise sirruhu) (Silsilet'üz-Zeheb) isimli eserde, şöyle demektedir: «Kur'ân âyetlerini dinle! Cenâb-ı Hak, Dâvûd Aleyyhisselâma şöyle hitâb etmiştir.»

«Seni, şunun için, halifelik ve hükümdarlık verib halka gönderdik ki:»

«Mülkün, devletin temelini adâletle tesis edesin ve insanlar arasında adâlet ile hükmeyleyesin.»

«Her kim adâletinden mestûr ve mehcûr olursa halîfelik makamından mânen uzaklaşır.»

«Zulümkârlıkta şeytandan ders alan bir herife akıl, nasıl halîfe diyebilir?»

«Benden sonraki hilâfet, otuz senedir. Ondan sonra ısırıcı — yâni zâlim — bir hükümdârlık olacaktır» hadîs-i şerifi mûcibince, asıl Hilâfet-i Nebeviyye'nin müddeti tam otuz senedir. Bu müddet hicretin 41. yılında Hazret-i Peygamberin torunu Hasan Bin Ali (Radiyallâhü anhümâ) nin müslüman kanı dökülmemesi için hilâfetten istifâsı ve (Muâviye Bin Ebî Süfyân) a bîat etmesi üzerine son bulmuş, ondan sonra Emeviyye, daha sonra Abbâsî, Fâtımiyye ve nihâyet Osmanlı devletleri teşekkül etmiş, bunlar da lafzen (Halîfe) ünvanlarını takınmışlardı. Fakat hakikatte Emevîlerden (Ömer Bin Abd'ul-Azîz) den başkası o ünvâna lâyık değildi. Hele son halife Abdulmecid Efendinin halifeliği karagöz göstermeliği kabilinden bir şeydi.

Çünki halife olan da (tenfîz-i ahkâm) kudreti bulunması şarttır. O zavallının elinde ise hiç bir kudret yoktu. Hattâ Mısırdaki Abbâsi halifeleri, Kölemenlerin emri altında oldukları halde, hükümdâr değişince halifenin yanına gider, onun eliyle kılınç kuşanır ve hükümdârlık etmeye ondan izin alırdı.

Bahse dönelim :

---

(25) Sûrei Sâd : 26.

14838

بی غضب غالب بود مانند دیو

بی ضرورت خون کند از بهر دیو

«Hükümdâra, şeytan gibi, gazab galib olup da nefsinin hiylesi için zârûret olmaksızın kan dökmemelidir.»

14839

نی حلیمی مخنث وارتیز

که شود زن روسپی زان و کنیز

«Kezâ namussuzlar gibi halîm olması da doğru değildir... Çünki, yerinde olmayan o hilim sebebiyle karısı da orospu olur, cariyesi de...»

14840

دیو خانه کرده بودی سینه را

قبلهٔ سازیده بودی کینه را

«Halbuki sen göğsünü şeytan yuvası, kin ve husumeti de kendine kıble yaptın.»

14841

شاخ تیزت بس جگرها را که خست

نك عصا ام شاخ شوخت راشکست

«Senin keskin boynuzun bir çok ciğer delmişti. İşte benim asâm da senin o küstah boynuzunu kırdı.»

Hazret-i Mevlânâ yeni bir bahse giriyor ve diyor ki:

«DÜNYA EHLİ'NİN ALLAH EHLİNE SALDIRMALARI, GAYB ALEMİNİN SINIRI OLAN NESİLLERİNE KADAR HÜCUM ETMELERİ, ONLARIN PUSUDA OLMALARINDAN GAFLETE DÜŞMELERİ... ZATEN GAZİ DE SAVAŞA GİTMEZSE KÂFİRLER, MÜSLÜMAN ÜLKESİNE HÜCUM EDER, ÇAPULDA BULUNURLAR...»

14842

حمله بردند اسپه جسمانیان
جانب قلعه ودز روحانیان

«Cismânî olanlar — yâni rûhâniyetten nasîbi bulunmayanlar — rûhânîlerin din ve şeriat kalelerine saldırdılar.»

14843

تافرو گیرند دربندان غیب
تا کسی ناید ازان سو پاك جیب

«Bu saldırmaları, onlardan pâk tînet bir kimse gelmesin diye, gayb derbendlerini zabt içindir.»

14844

غازیان حملهٔ غزا چون کم برند
کافران بر عکس حمله آورند

«Gâzîler, gazâ ve cihad hamlesinde bulunmazlarsa, aksine olarak kâfirler hamle ederler.»

14845

غازیان غیب چون ازحلم خویش
حمله ناوردند برتوزشت کیش

«Gayb gâzîleri — yâni ahkâm-ı kader — hilim ve merhametlerinden, senin gibi kötü gidişli bir herife hamle etmediler.»

Nitekim Kur'anda :

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۝٨

Yâni: **«(Habîbim) de ki: küfrünle biraz eğlenedur! Çünkü sen muhakkak ateş yârânındansın[26].»** buyurulmuştur.

Sen bu imhâle aldandın da :

14846

حمله بردی سوی دربندان غیب

تا نیاید این طرف مردان غیب

«Bu tarafa, gayba mensûb bir kimse gelmesin diye, gayb derbendleri olan ata bellerine ve ana rahimlerine pençe attın.»

14847

چنگ در صلب ورحما درزدی

تا که شارع را بگیری ازبدی

«Sana zarar getirecek bir çocuk doğmasın diye, tenâsül yolunu tutmak ve sulbler ile rahimlere el uzatmak istedin.»

Mûsâ'nın vâlidesinin gebe kalacağını müneccimlerin haber verdikleri gece Fir'avun, Benî İsrâil erkekleriyle kadınlarını ayırtmıştı. Mevlânâ ona işâret ediyor:

14848

چون بگیری شهرهی که ذوالجلال

برگشادست ازبرای انتسال

«Allah Zü'l-Celâl'in soy ve sop yetişmesi için açmış olduğu yolu nasıl kapatabilirsin?»

---

(26) Sûrei Zümer : 8.

14849

سد شدی دربندها را ای لجوج
کوری تو کرد سرهنگی خروج

«A inatçı, sen; gayb âleminin derbendlerini tuttun ama, sana körlük vermek için, bir er çıktı işte...»

14850

نك، منم سرهنگت هنگت بشكنم
نك بنامش نام ننگت بشكنم

«İşte o çıkan er benim. Senin kasdını, adını, sanını Allah'ın ismiyle kırıp, yokedeceğim.»

14851

توهلا دربندها را سخت بند
چند گاهی بر سبال خود بخند

«Sen, hele derbendleri tutadur da, bir müddet kendi bıyıklarına gül.»

Ve kaderin hükmüne mânî oldum! diye oyalan.

14852

سبلتت را بر کند یك یك قدر
تا بدانی کالقدر یعمی الحذر

«Kadere karşı tedbir edip çekinmenin fayda vermediğini sana bildirmek için (Hükm-ü Kader), senin bıyıklarını tel tel koparacaktır.»

14853

سبلت تو تیزتر یاقوم عاد
که همی ترسید ازدمشان بلاد

«Senin bıyığın — yâni şevket-i hükümetin — mi daha kuvvetlidir, yoksa Âd kavmi mi? Onların nefesinden bütün memleketler korkardı.»

Âd kavmi güçlü, kuvvetli, pehlivan vücutlu kimselermiş. Kur'ân'da Hûd Aleyhisselâmın lisânından onlara hitâben:

وَزَادَكُمْ فِى الْخَلْقِ بَصْطَةً

Yâni: «**Size yaradılışta onlardan ziyâde boy bos (ve kuvvet) verdi**[27].» buyuruluyor.

14854

توستيزه روترى يا آن ثمود

كه نيامد مثل ايشان در وجود

«Sen mi daha pek yüzlüsün, yoksa Semûd Kavmi mi? Küfürde inad ve israr etmekte onların bir misli vücuda gelmemişti.»

14855

صد ازينها گربگويم توكرى

بشنوى وناشنوده آورى

«Bunlar gibi binlerce misal getirsem de, sen sağırsın, işitirsin ve duymamış gibi davranırsın.»

14856

توبه كردم ازسخن كانگيختم

بى سخن من دارويت آميختم

«Artık söylediğim sözlerden tevbe ettim. Sözsüz olarak sana bir ilâc hazırladım.»

14857

كه نهم برريش خامت تابزد

يابسوزد ريش وريشت تا ابد

«Bu ilâcı senin ham yarana koyacağım, ya onu iyi edecek, yâhud ebediyyete kadar hem yaranı, hem de sakalını yakacaktır.»

---

(27) Sûrei A'raf : 69.

14858

تا بدانی که خبیرست ای عدو
می دهد هرچیز را درخورد او

«Ey Allah düşmanı; bilesin ki Cenâb-ı Hak, Habîr ve Hakîmdir. Her şeye, lâyık olanı verir.»

14859

کی کژی کردی وبنمودی توشر
که ندیدی لایقش درپی اثر

«Ne vakit doğru olmayan bir iş ve bir kötülük işledin de hemen ardından onun lâyıkını görmedin?»

14860

کی فرستادی دمی بر آسمان
نیکیی کزپی ندیدی مثل آن

«Ne vakit semâya doğru bir nefes, bir duâ gönderdin de arkasından onun gibi bir iyilik görmedin?»

14861

گرمراقب باشی وبیدار تو
هردمی بینی جزای کار تو

«Eğer sen dikkatli ve uyanık bulunursan, yaptığın işlerin karşılığını her an görürsün.»

14862

گرمراقب باشی وگیری رسن
حاجتت نبود قیامت آمدن

«Eğer murakabe ve bekleyiş halinde olup dikkat etsen ve şeriat ipini tutsan kıyâmeti beklemene lüzum kalmaz.»

Çünki, hayır ve şer, her amelin âcil olan mükâfât ve mücâzâtı burada görülür.

14863

آنکه رمزی را بداند او صحیح
حاجتش نبود که گویندش صریح

«Remz ve işareti iyice bilen kişiye açık söz söylemeye ihtiyâc kalmaz.»

Meselâ bir hayır işleyince, en hafifi gönlünde mânevî bir neş'e duyan; bir günâha girince de vicdânında bir azab hisseden kimse, onların Dünyâdaki mükâfât ve cezânın bir remzi olduğunu anlar. Âhirette ise burada duyduklarının en yükseğini duyup göreceğine imân eder. Binâenaleyh ona sarahaten anlatmaya lüzum kalmaz.

14864

این بلا از کودنی آید ترا
که نکردی فهم نکته ورمزها

«Uğradığın bir belâ, nükteleri ve işâretleri ahmaklığından anlamadığın için gelir.»

14865

از بدی چون دل سیاه وتیره شد
فهم کن اینجا نشاید خیره شد

«Kötülükten kalbin kararır ve bulanırsa, onun bir azâb başlangıcı olduğunu burada anla! Şaşkınlığın lüzumu yoktur.»

Bir hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: **«Kul, bir günâha girince kalbinda kara bir pas nokta hasıl olur. Eğer tevbe ve istiğfâr ederse o pas noktası açılır, tekrar günah işlerse pas artar ve tekrarladıkça karalık tekmil kalbini ihata eder.»**

«Her şeyin cilâsı vardır. Kalblerin cilâsı ise zikrullâhdır.» hadîs-i şerîfi muktezâsınca kalbdeki pas, Allahın zikri ile cilâlanır. Binâenaleyh hasbel - beşeriyye bir günâha girilince derhal istiğfâr edilmeli ve derhal güzel bir amelde bulunulmalıdır. Çünki Kur'ânda buyurulmuştur ki:»

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

Yâni: **«Güzellikler** (hayırlı ameller) **kötülükleri** (günahları) **giderir[28].»**

---

(28) Sûrei Hud: 114.

14866

ورنه خود تیری شود آن تیرگی

در رسد در تو جزای چیرگی

«İşlediğin günahdan tövbe ve istiğfar et! Yoksa kalbindeki o bulanıklık ve karalık ok gibi olur da cür'etkârlığın cezâsı olarak sana saplanır.»

14867

ور نباید تیر از بخشایشست

نی پی نادیدن آلایشست

«Eğer günah cezâsının oku sana isâbet etmedi ise, Hak Teâlâ'nın lütuf ve keremiyle müsâmaha buyurmasındandır.»

Yoksa senin mülevvesliğini görmediğinden değildir.

14868

هین مراقب باش گردل بایدت

کز پی هر فعل چیزی زایدت

«Eğer sana kalb lâzımsa — yâni kalbinin münevver olmasını istersen — dikkat et ve bekle! Zirâ, yaptığın her işin ardından senin için birşey meydana gelir.»

14869

ور ازین افزون ترا همت بود

از مراقب کار بالاتر رود

«Eğer dikkat ve murakabe hususunda himmetin yüksek bulunursa o mürâkabe feyziyle işin yükselir ve ileri gider.»

Beşerî fiiller hayır ve şer olmak üzere iki türlüdür. Hayırlı ameller için mükâfât, şer işler için ceza vardır. Asıl mükâfât ve cezâ Ahirette görülecektir. Fakat onların başlangıcı olmak üzere her iki halin eserleri hissedilir. Mükâfâtın başlangıcı kalbde mânevî bir neş'e; cezâ başlangıcı ise kalbde neş'esizlik sûretinde zuhûr eder ki, sûfiyye, birincisine **(Bast)**, ikincisine **(Kabz)** der. Mükâfât ve mücâzât-ı dünyeviyye bazan daha geniş ve

şiddetli olur. Bazan da bir kötülüğün Dünyevî cezâsı imhâl olunur, yâni bir müddet zuhur etmez. **«Cenâb-ı Hak zâlimi bir müddet cezâlandırmaz, ona mühlet verir, fakat zaman gelip de yakaladı mı felâh vermez.»** hadîs-i şerifi mûcibince Dünyevî cezâ'nın başlangıcı zuhûr etmeyebilir. Bunun sebebi, Allahın o işi görmediği ve bilmediği değildir. Günahkârın ondan tevbe ve istiğfâr etmesi, şâyed yapılan iş bir zulüm ise mazlûmun hakkını verip helallaşması içindir. Binâenaleyh, her insanın hareket ve davranışına ve onların neticelerine dikkat etmesi ve mutasavvifenin (Nefs muhasebesi) dedikleri harekette bulunması, işlediği iyiliklere şükretmesi, yaptığı kötülükten tevbe ve istiğfâr etmesi gerektir. Böyle yapan bir kimse mâneviyâtta ileri gider, dâimâ terakkî ve teâlî eder.

«İNSANIN TOPRAKTAN YARATILMIŞ BEDENİ, CEVHERİ İYİ BİR DEMİRE BENZER, AYNA OLMAYA KABİLİYYETİ VARDIR. ONDA, DAHA DÜNYADA İKEN, CENNET, CEHENNEM, KIYAMET VESAİR HALLERİN HAYALEN DEĞİL, HAKİKATEN GÖRÜLMESİ KABİLDİR.»

14870

پس چو آهن گرچه تیره هیکلی
صیقلی کن صیقلی کن صیقلی

«Ey insan, topraktan yaratılmış olduğun için, sen de demir gibi kesif ve paslı bir vücudsun. Onun için kendini zikrullah nuruyla cilâlandır, cilâlandır, cilâlandır.»

14871

تادلت آینه گردد پر صور
اندرو هرسو ملیحی سیمبر

«Kalbin ayna gibi münevver olsun da sana bir çok sûretler ve gümüş göğüslü güzeller göstersin.»

Sürersen mâsivallâhı,
Bulursun Hakkı billahî.
Taleb kıl vechullâhı
Gönül, mir'ât-ı Rahmândır.

Evet, Gönül, mir'ât-ı İlâhîdir. Fakat onun sathında, Rabbanî tecellîlerin görünmesi ve görülmesi için o sathın cilâlı olması lâzımdır. Paslı aynaların akisleri göstermediği gibi, Dünyâ ve onun içindekilere meyl pası da gönül aynasını görmez ve göstermez bir hâle getirir.

14872

آهن ارچه تیره و بی نور بود

صیقلی آن تیرگی ازوی زدود

«Demir kesif ve nursuz olmakla beraber (Zikr-i İlâhî) cilâsı, o kesâfeti ve o nursuzluğu ondan giderir.»

Hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: **«Her şeyin cilâsı vardır. Kalbin cilâsı ise zikrullâhdır.»** Onun için kalbinin pasını gidermek ve orada Hakkın tecellilerini görmek isteyenler, (zikrullah) ile meşgul olmalıdırlar.

Zikir: Cenâb-ı Hakkı anmak demektir; lisânî, kalbî ve hakiki olmak üzere üç türlüdür.

Zikr-i lisânî; Esmâullahdan birini, kâmil bir şeyhden me'zûn olarak, okumaktır. Erbâb-ı tarîkin ekseri (Lâ ilâhe illallah) Kelime-i Tevhidi ile başlarlar. Sonra sâlikin terakkisine göre virdini değiştirirler. Hadis-i Şerifte: **«Benim söylediğim ve benden evvelki peygamberlerin söyledikleri sözlerin efdali (la ilâhe illallahdır)»** buyurulmuştur.

Mevlânâ Câmî (Kuddise sirruhû) der ki:

«Vakitli vakitsiz, yâni her vakit (lâ ilâhe illallah) demeyi kendine vird edinirsen»

«Hakkın nûru zuhur ederek senden varlık zulmetini uzaklaştırır.»

«Yerde ve gökte Allahın varlığına kimseyi şerik bulamaz olursun.»

«Senin müşâhede gözüne Allahın hüviyetinden başka hiç bir şey görünmez.»

«Rûhunun kulağı (Allahdan başka bir vücûd-u vâcib yoktur) nidâsını her taraftan işitir.»

«Fakat hevâ hevesle bu makama gelemezsin ve (lâ) dan geçmeyince (Hû)ya erişemezsin.»

Bu makama vâsıl olanların **(lâ ilâhe illallah)** demeleri **(lâ mevcûde illâllah)** yâni «Hakiki varlıkla muttasıf Allahdan başka kimse yoktur» meâlini ifâde eder.

Hakikat ehlinin büyüklerinden bazıları da (İsm-i celâl)i, yâni (Allah) kelime-i mukaddesini vird edinmişler ve müridlerini ancak bu isimle terbiye eylemişlerdir. (Cüneyd-i Bağdâdî)nin dayısı ve şeyhi (Seriyyi Sakatî), (Şeyh'ül-Ekber Muhyiddîn Arabî) ve şeyhlerinden (Ebû'l-Abbâs) ile (Ebû Medyen) hazarâtı bu cümledendir. Bu zevât-ı Kirâm, Kelime-i

Tevhîdin nefy ile isbâtı hâvî olduğuna dikkat ederek, (lâ) yâhud (lâ ilâhe) deyip (İllallah) diyemeden evvel ölmeden korktukları için (Kelime-i Tevhid)i bırakmışlar ve yalnız (İsm-i celâl) ile meşgûl olmuşlardır.

Hazret-i Mevlânâ da böyledir. Mevlevîlikte beş vakit namazdan sonra üçer defa Kelime-i Tevhid, vird-i mahsûs olarak da, İsm-i celâl okunurdu. Sadrüddîn Konevî (Kuddise sirruhu) demiştir ki: «İsm-i Celâl'den elifi kaldırırsan (lillâh), elifle beraber birinci lâmı kaldırırsan (lehû) olur. İkinci lâmı da kaldırırsan (hû) kalır ki hüviyyet-i zâta işârettir. (Kul hüvallâhü ehad) âyet-i kerimesinde olduğu gibi (Huve) de vâv işbâ, yâni (hâ) yı uzunca okutmak içindir. Asıl ism-i İlâhî (Hû) dan ibârettir. Ve dikkat edilirse her canlı her nefeste bunu gayr-i irâdî olarak söylemektedir. Eğer bunu zevken bilirse o kimse (Zikr-i dâimî) ashâbındandır.

(Zikr-i kalbî) ye gelince: Zikrin yalnız lisanda kalmaması ve zikredilen isim sâhibinin kalbde hazır olduğunun zevken bilinmesidir. Hazret-i Mevlânâ Mesnevîde buyururlar ki:

«Hakikatsiz bir isim gördün mü, yâhud gül lafzının kâfı ile lâmından gül topladın mı?»

«İsmi okudun, git de onun müsemmâsını ara! Kameri gökte bil, derenin suyunda aksini görüp de onu ay sanma!»

«Eğer harften ve harflerin teşkil ettiği isimden geçip de (Zât-ı müsemmâ) yı bulmak dilersen kendini kendiliğinden temâmen temizle!»

Zikr-i hakiki ise: Zikredenin nazarında, (zikreden) (zikredilen) ve (zikr)in birlenmesidir ki bu hâl, târif ile değil, ancak zevk ile ve o mertebeyi bulmakla anlaşılabilir. Cenâb-ı Hak lutuf ve keremiyle o neşveyi cümlemize tattırsın.

Evet, zikrullâh, kalblerin cilâsıdır:

14873

صیقلی دید آهن وخوش کردرو
تا که صورتها توان دیدن درو

«Bir ayna, demirden de olsa, cilâlanınca satlı parlar ve güzelleşir ve orada bütün sûretler görülebilir.»

14874

گر تن خاکی غلیظ وتیره است
صیقلش کن زانکه صیقل گیره است

«Toprağa mensûb olan beden, kaba ve kesif ise de, sen onu cilâlamaya çalış. Zirâ cilâ kabul eder.

14875

تادرو اشکال غیبی رو دهد

عکس حوری وملك دروی جهد

«Tâki onda mânevî sûretler görünsün; hûrîlerin, meleklerin akisleri onda müşâhede edilsin.»

14876

صیقل عقلت بدان دادست حق

که بدو روشن شود دلرا ورق

«Gönül yaprağı parlasın diye Allah sana, bil ki, akıl cilâsı vermiştir.»

14877

صیقلی را بسته ای بی نماز

وان هوارا کرده دودست باز

«Ey bînamaz kimse; sen ise aklı bağlamış, hevâ ve hevesin iki elini de serbest bırakmışsın.»

Aklın bağlı olduğu için kalbini cilâlandıramıyor, hevâ ve hevesin serbest bulunduğu için türlü isyân lekesiyle kalbini karartıyorsun.

14878

گر هوارا بند بنهاده شود

صیقلی را دست بگشاده شود

«Eğer hevâ ve hevesin elleri bağlanmış, cilâcı olan kalbin elleri serbest bulunsaydı.»

14879

آهنی کاینهٔ غیبی بدی

جمله صورتها درو مرسل شدی

«Demir gibi olan kalb, gayb aynası olur ve bütün sûretler orada görünürdü.»

تیره کردی زنگ دادی درنهاد

این بود یسعون فی الارض الفساد

«Ey fâsık; sen kalb aynasını bulandırdın, saf tabiatını paslandırdın. İşte, (Yes'avne filarzıl fesad) âyetinin hakiki mânâsı budur.»

Bu beyt ile Mâide Sûresindeki bir âyete telmih ediliyor ki, nûzul sebebi şöyle rivâyet edilmiştir: Hicretin altıncı yılında bedevîlerden bir kaç kişi Hazret-i Peygamberin huzuruna gelip müslüman oldular ve Medine'de kaldılar. Fakat şehrin havasıyla imtizac edemediklerinden hastalandılar. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz onları (Cebel'ül-Îr) de otlamakta olan sütlü develerin yanına gönderdi. Hava değişimi neticesinde iyileştiler. Sonra küfrân-ı nimete kalkıştılar. Resûlullâhın on beş devesini sürüp götürdüler. Resûlullâhın âzadlısı olup develere nezâret eden Yessâr (Radiyallahü anh) bir kaç kişi ile bunları tâkip ederek yetişti ve onlarla çarpıştı. Fakat şakîler (Yessâr)ı yakaladılar. Ellerini, ayaklarını kesmek, gözlerine ve diline diken batırmak suretiyle şehid ettiler. Aleyyhisselât Efendimiz bu cinâyeti haber alınca yirmi süvârî ile (Gürz bin Câbir)i onların üzerine yolladı. Gürz müfrezesi bu herifleri tutup bağladı. Yaptıkları cinâyetin cezâsı aynı sûretle kendilerine tatbik edildi.

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

Yâni: **«Allah ve Rasûlüne** (mü'minlere) **harb açanların, yeryüzünde** (yol kesmek suretiyle) **fesadcılığa koşanların cezâsı, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları, yahud** (sağ) **elleriyle** (sol) **ayaklarının çapraz vârî kesilmesi, yahud da** (bulundukları) **yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyâdaki rüsvaylığıdır. Âhirетde ise onlara** (başkaca) **pek büyük bir azab da vardır[29].»**

---

(29) Sûrei Maide: 33.

Hazret-i Mevlânâ, nefsin, hevâ ve hevesin bedenle akıl ve ruh ile muhâlefetini ve muhârebesini, yeryüzünde fesad çıkartmaya benzetiyor da diyor ki:

14881

بر مشوران تا شود این آب صاف

واندر و بین ماه واختر در طواف

«Gönül nehrinin suyunu bulandırma ki durulsun da orada, Kameri de, yıldızları da tavaf eder bir halde müşâhede edesin.»

14882

زانکه مردم هست همچون آب جو

چون شو د تیره نبینی قعر او

«Çünki insan, dere suyu gibidir. Bulanık olursa dibini göremezsin.»

14883

قعرجو پر گوهرست وپر زدر

هین مکن تیره که هست اوصاف وحر

«Derenin dibi inci ve altınla doludur. Sakın saf ve duru olan o dereyi bulandırma!»

14884

جان مردم هست مانند هوا

چون بگرد آمیخت شد پردهٔ سما

«İnsan ruhu havâ gibidir; tozla karışırsa gök yüzüne perde olur, gökyüzünü göstermez...»

14885

مانع آید اوزدید آفتاب

چونکه گردش رفت شد صاف وتاب

«O perde güneşi görmeye mâni olur. Fakat tozu gitti mi sâf ve parlak bir hale gelir.»

Yâni insan rûhu esâsen berrâk bir su ve saf bir hava gibidir. Fakat mâsiyet ile bulanınca ve günah ile tozlanınca hiçbir şey göstermez olur. Mâneviyât incilerini ve hakikat nurlarını görebilmek için o suyu durultmak ve havayı tasfiye etmek lâzımdır.

Bu hakikatlerin beyânından sonra Hazret-i Mevlânâ Mûsâ Aleyhisselâm lisanından Firavun'a ve o meşrebde olanlara hitaben diyor ki:

14886

با کمال تیرگی حق واقعات

می نمودت تاروی راه نجات

«Ruhun son derece bulanık olmakla beraber, kurtuluş yoluna gitmen için, Allah sana bir çok rüyâ gösterdi.»

Enes bin Mâlik (Radiyallâhü anh) in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte buyurulmuştur ki: **«Cenâb-ı Hak, bir kulu hakkında hayır murad ederse onu rüyâsında ikaz eyler.»**

Bu hadîs-i şerif mûcibince insan, gördüğü korkulu bir rüyânın işlediği bir günahdan dolayı mânevî bir itâb olduğunu anlamalı ve hemen tevbe ve istiğfâr ederek Gafûr ve Rahîm olan Allah'a yalvarmalıdır.

«FİRAVUN'UN SIRLARINI VE RÜYALARINI, ALLAHIN (HABÎR) VE (ALÎM) OLDUĞUNA ÎMAN ETMESİ, HİÇ OLMAZSA ŞEK VE ŞÜPHESİNİ İZALE EYLEMESİ İÇİN, MUSA ALEYHİSSELAMIN APAÇIK OLARAK ANLATMASI»

14887

زآهن تیره بقدرت می نمود

واقعاتی که در آخر خواست بود

«Kâdir-i Mutlâk olan Allah-ı Zü'l-Celâl, senin paslı demir gibi olan kalbine sonunda olacak olan şeyleri göstermişti.»

14888

تا کنی کمتر و آن ظلم و بدی

آن همی دیدی و بدتر می شدی

«O vâkıaları görmen, yaptığın zulmü ve kötülüğü yapmaman için

İlâhî bir tenbih idi. Sende, o rüyâları gördüğün halde, daha ziyâde kötüleşiyordun.»

14889

نقشهای زشت خوابت می نمود
می رمیدی زان وآن نقش تو بود

«Allah sana rüyada bir takım çirkin nakışlar, sûretler gösterdi. Sen onlardan ürküyordun. Halbuki o nakışlar, sendeki kötülüklerin sûreti idi.»

14890

همچوآن زنگی که در آینه دید
روی خودرا زشت وبرآینه رید

«Hani, aynada çirkin ve siyah yüzünü görünce kızıp, aynayı pisliyen zenci gibi...»

14891

که چه زشتی لایق این وبس
زشتیم آن تواست ای کورخس

«Tükürmüş ve demiş ki: Ne kadar çirkinsin, sana lâyık olan budur. Ayna da cevab verir ki: Ey kör ahmak; bendeki çirkinlik sendendir.»

14892

این جفا بر روی زشتت می کنی
نیست برمن زانکه هستم روشنی

«Şu yaptığın terbiyesizliği bana değil, kendi çirkin suratına yapmış oldun. Çünki ben parlak bir aynayım.»

Hazret-i Mısrî Niyâzî (Kuddise sirruhu) der ki:

«Halk içre bir âyîneyim, herkes bakar bir ân görür,
Her ne görür kendin görür, ger yahşi ger yemân görür.»

Evet, nebiler ve veliler mücellâ bir ayna gibidirler. Onlara bakanlar, kendilerinin akislerini müşâhede ederler. Nitekim Ebû Cehil, Vech-i Saâ-

det'e bakmış: Ne kadar çirkin! hezeyânını almış. Sıddîk-ı Ekber hazretleri ise: Ne güzel ve ne mübârek bir cemal, demişti. Aleyhisselât Efendimiz ise her ikisine de: «Doğru söyledin» dedikten sonra: **«Ben cilâlanmış bir ayna gibiyim. Bana bakanlar kendilerini görürler»** buyurmuştu.

Rüyâda görülen çirkinlikler de görenin çirkin hallerinden ibârettir.

14893

گاه می دیدی لباست سوخته
گه دهان وچشم تو بردوخته

«Ey Firavun; bazan elbiseni yanmış, bazan da ağzını ve gözünü dikilmiş görmüştün.»

14894

گاه حیوان قاصد جانت شده
گه سرخودرا بدندان دده

«Bazan bir hayvanın kanını içmeye kasd ettiğini, bazan başının bir canavarın dişleri arasında bulunduğunu müşâhede etmiştin.»

14895

گه نگون اندر میان آبریز
گه غریق سیل خون آمیز تیز

«Bazan baş aşağı asılmış, bazan coşkun akan kan selinde boğulmuştun.»

14896

گه ندات آمد ازین چرخ نقی
گه شقی وشقی وشقی

«Bazan bu temiz semâdan sana: Şâkîsin, şakîsin, şakîsin! diye ses gelmişti.»

14897

که ندا آمد صریحاً از جبال
که برو هستی ز اصحاب ضلال

«Bazan dağlardan: Git, dalâlet ve sapıklık ashâbındansın! diye sana açıktan açığa nidâ edilmişti.»

14898

که ندامی آمدت از هر جماد
که ابد فرعون در دوزخ فتاد

«Bazan taş, toprak gibi cemâdattan: Firavun ebedî olarak Cehenneme düştü, diye sesler işitmiştin.»

14899

زان بترها که نمی گویم ز شرم
تا نگردد طبع معکوس تو گرم

«Bunlardan daha beterleri var ki söylemeye utanıyorum ve senin aksi tabiatın büsbütün tersleşmesin diye söylemiyorum.»

14900

اندکی گفتم بتو ای ناپذیر
ز اندکی دانی که هستم من خبیر

«Ey nasihat kabul etmeyen Firavun; sana gördüğün rüyâların birazını söyledim. Bu biraz söylediklerimden anlarsın ki ben o vâkıaların hepsini biliyorum.»

14901

خویشتن را کوری کردی و مات
تا نبندیش ز خواب و واقعات

«Sen ise o rüyaları düşünmemek için kendini görmez ve anlamaz bir hale getirdin.»

چند بگریزی نك آمد پيش تو
کورکی ادراك مكر انديش تو

«Senin mekr ve hiyle düşünen idrâkinin körlüğü işte karşına geldi. Daha ne vakte kadar kaçacaksın?»

Rüyâlar, Allah tarafından insanlara bir ihtardır. Bu da iki kısımdır. Bir kısmı gâyet açık ve anlaşılır bir sûrette olur. Bir kısmı ise tâbir ve te'vîle muhtâc bulunur. Tâbir, ayrıca bir ilimdir. Onu erbâbı olanlar anlar ve anlatır. Meselâ Hazret-i Yûsuf zamanındaki Firavun, yedi zayıf sığırın yedi besili sığırı yediğini görmüş; bunun, yedi senelik bolluktan sonra yedi kıtlık senesi geleceğine işâret olduğunu Hazret-i Yûsuf haber vermiştir. Bu rüyâ ve tâbiri Kur'ân-ı Kerîmde hikâye edildiği cihetle dinen inkâr edilemez. Bazan latîfe tarzında edilmiş tâbirler de vardır. Herifin biri; vezinsiz, kâfiyesiz ve mânâsız olmak üzere gûyâ bir beyt söylemiş. Sonra Mevlânâ Câmî'ye gitmiş:

— Bir beyit söylemiştim. Rüyamda Hızır Aleyhisselâmı gördüm. Ağzıma tükürmek suretiyle takdir etti, demiş. Hazret-i Câmî, beyti okutup dinledikten sonra:

— Hızır, senin yüzüne tükürecekmiş; ağzın açık bulunduğu için tükrüğü oraya düşmüş! lâtifesinde bulunmuş.

Mesnevî Şârihi Şeyh İsmâil Ankaravî, Firavun'un gördüğü hikâye edilen rüyâları şöylece tâbir ediyor:

«Rüyâda elbisesini yanmış görmek; îmân ve takvâ libâsının, yâhud ırz ve nâmus mahfazasının zâil olması; ağzın ve gözün dikilmesi, hak söz söylememek ve Kâinâtta ibret alınacak şeyleri görmemek demektir. Bir hayvanın hücumuna uğramak, sıfat-ı hayvâniyyesinin galebesine; başını bir hayvanın dişleri arasında müşâhede etmek, (Nefs-i emmâre)nin gâlibiyyetine ve rûhun mağlûbiyyetine işârettir. Baş aşağı abdesthâneye asılmak, tamâmiyle şehvet necâsetine batmaktır. Başı yukarıya doğru olursa bir parçacık olsun îmân ve tâata meyli bulunduğuna delâlet eder. Kan selinde boğulmak ise, İsyân ve tuğyânı artıp haksız yere kan dökeceğine alâmet olur.

Şu da var ki rüyâlar, görenin haline göre tabir olunur. Meselâ sâlih bir kimsenin elbisesini yanmış görmesi kendisinin varlık kaydından kurtulmuş olmasına delâlet eder.»

Hulâsa: İnsan gördüğü bir rüyâyı, erbâbını bulup onlara tâbir ettirmelidir ki hastalığın mütehassıs bir hekim tarafından teşhisi mümkin olsun...

«TEVBE KAPISI DAİMA AÇIKTIR»

Tevbe kelimesi; lügatte rücû mânâsınadır. Şer'î lisanda: Bir kimsenin, işlediği günahtan nedâmet duyması ve günâhının afvi için Allah'a yalvarmasıdır. Hadis-i Şerifte: **«Tevbe, pişmanlıktan ibârettir.»** buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde lisân-ı Hakk'a tercümân olarak der ki «Nedâmet edip dön, gel. Her ne olursan, hattâ kâfir, fâsık, putperest de olsan dön, gel. Bizim kapımız ümitsizlik kapısı değildir. Tevbeni yüz defa bozmuş olsan bile yine tevbe ederek gel.» Artık Allah'ın afv ve mağfiretindeki genişliği anlamalı da, ümitsizliği bırakarak, her an tevbe kapısına sığınmalıdır.

14903

هین مکن زین پس فرا گیر احتراز

که زبخشایش درتوبه ست باز

«Ey Firavun; aklını başına al da bundan sonra küfürden ve zulümden sakın! Allahın lütuf ve keremiyle tevbe kapısı apaçıktır.»

Nitekim Hadis-i Şerifte: **«Günahdan tevbe eden, günah etmemiş gibi dir.»** buyurulmuştur. Kezâ taraf-ı Nebevîden: **«Bir seyyieden sonra bir hasene işle ki o seyyieyi mahvetsin.»** tavsiyesinde bulunulmuştur.

14904

توبه را ازجانب مغرب دری

باز باشد تاقیامت روری

«Mağrıb tarafında bir tevbe kapısı vardır ki Kıyâmete kadar açıktır.»

14905

تا زمغرب برزند سرآفتاب

باز باشد آن در ازوی رومتاب

«Güneş mağribden doğuncaya kadar o kapı açık bulunacaktır. Ey günahkâr kimse; ondan yüz çevirme.»

Yâni tevbe ve istiğfâr etmekten fâriğ olma.

Hadis-i Şerifte: **«Bir kimse, Güneş mağrib taraftan doğmadan evvel**

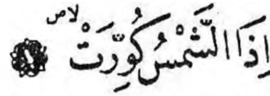
tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder» buyurulmuş, Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) in: «Yâ Resûlallâh, tevbe kapısı nedir?» süâline de:

«Tevbe kapısı mağrib cihetinin ardındadır. Altın, inci ve yakut ile süslü iki kanadı vardır. Bu kanadların arası süratle giden bir süvârînin yürüyüşüyle kırk senelik yoldur. Allahın onu yarattığı andan, Güneşin mağrib cihetinden doğmasına kadar açık kalacaktır.» izahında bulunmuştu.

Bu kapının mevcudiyeti ile vüs'ati muhakkak olmakla beraber, keyfiyeti ve mevkii meçhuldür. Her halde bizim bildiğimiz garb cihetinde değildir, mânevî bir makamdadır. Garb cihetinde diye târif buyurulması, Güneşin garbda gurub ederek gözden kayboluşu gibi tevbe edenlerin günahının da orada kaybolmasından kinâye olsa gerektir. Kapı kanadlarının; altından, inci ve yakutla müzeyyen bulunması da Allahın rahmet ve mağfiretine işârettir. Kapının genişliği (Merhamet-i İlâhiyye)nin sınırı olmayan vüs'atine delâlet eder.

Güneşin garb tarafından doğması da Kıyâmet alâmetlerindendir. Demek ki Kıyâmet gelinceye ve onun alâmetlerinden bulunan Güneş'in mağribden doğuşu hâdisesi vuku buluncaya kadar tevbe kapısı, açık duracak ve günahkârların tevbesi kabul olunacaktır.

Kur'ân-ı Kerimde:

Yâni: **«Güneş dürül** (üb söndürül) **düğü zaman**[30]**»** buyurulmuştur.

Astronomi bilginlerimizden merhûm Abdurrahman Paşanın (Mahfel) Mecmûasında yazdığına göre Arzı'mıza Kıyâmete yakın bir seyyâre çarpacak, bu müsâdeme ile Arz'ın mihveri değişecek, ondan sonra Güneş, şarktan garba doğru bir kavs teşkil eyleyen seyir ve hareketi yerine, başa sarık sarılır gibi, ufuk üzerinde dolanır görülecektir. Vukuu muhakkak olan bu hâdiseyi bilir bilmez ve anlar anlamaz şimdi inkâra kalkanlar, eğer o zamana yetişebilirlerse gözleriyle görecekler ve bilmecbûriyye tasdik edeceklerdir. Fakat gecikmiş ve zamanı geçmiş olan bu tasdikin kendileri için faydası olmayacaktır. Çünki tevbe kapısı o vakit kapalı bulunacaktır.

---

(30) Sûrei Tekvîr : 1.

14906

هشت جنت را زرحمت هشت در

يك در توبه ست ازان هشت اى پسر

«Oğul; sekiz cennetin (Merhamet-i İlâhiyye) eseri olarak sekiz kapısı vardır ki (Bâb-ı tevbe) de o kapılardan biridir.»

Hikmet-i Rabbâniyye, Dünyâyı (Dâr'ül-amel) Ahireti, (Dâr'ül-cezâ) olmak üzere yaratmıştır.

Cezâ kelimesi; hem mükâfât, hem mücâzât mânâlarını ifâde eder. Dünyâda işlenen kötü amellerin cezâsı ve yapılan iyiliklerin mükâfatı Ukbâ'-da görülecektir. Cezâ görülecek yer Cehennem, mükâfât görülecek yer de Cennettir. Allahın merhametindeki büyüklük ve genişlik şundan anlaşılmalıdır ki Cehennem yedi kısım, Cennet sekiz kısımdır. Yâni cezâ çekilecek yerden, mükâfât görülecek yer daha geniş ve daha fazladır.

Cennet denilen (Dâr'ül-mükâfât) sekiz kısımdır ki isimleri şöyledir: 1 — And, 2 — Vesîle, 3 — Firdevs, 4 — Huld, 5 — Naîm, 6 — Me'vâ, 7 — Dâr'üs-selâm, 8 — Dâr'ül-karâr.

Bu sekiz cennetin sekiz kapısı vardır ki onların isimleri şöyledir:

1 — **Bâb'üt-tevbe:** Tevbekâr olanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
2 — **Bâb-ı zekât:** Zekât verenler bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
3 — **Bâb-ı salât:** Namaz kılanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
4 — **Bâb-ı reyyân:** Oruç tutanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
5 — **Bâb-ı hac:** Hacca gidenler bu kapıdan Cennet egireceklerdir.
6 — **Bâb-ı cihâd:** Din yolunda cihad edenler bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
7 — **Bâb-ı verâ':** Allahdan korkan ve günah işlemekten sakınanlar bu kapıdan Cennete gireceklerdir.
8 — **Bâb'üs-sılâ:** Sıla-i rahim edenler, hısımını, akrabasını görüp gözetenler bu kapıdan Cennete gireceklerdir.

Bir mü'minde zikrolunan sıfatlardan hangisi galib ise (Fazl-ı İlâhî) ve (Lutf-u Rabbani) ile o sıfâta âid kapıdan Cennete girecektir. Şu da hatırda bulunsun ki Cennete girmek nimet-i uzmâsı, hiç bir amel ile elde edilemez. Ona ancak Allahın lutuf ve keremiyle nâil olunabilir. İyi haller, insan, Fazl-ı İlâhî ile Cennete girdikten sonra oradaki derecelere sebebdir. Yâni Cennete giriş Hakkın keremi, oradaki nimetler ise iyi ameller neticesidir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

14907

آن همه که باز شد گاهی فراز
وان درتوبه نباشد جز که باز

«Cennetin yedi kapısı bazan açık bazan kapalı bulunur. Tevbe kapısı ise dâimâ açık bulunur.»

14908

هین غنیمت دار دربازست زود
رخت آنجا کش بکوری حسود

«Âgâh ol ve uyanık bulun da, hasedkâr olan Şeytana rağmen, eşyânı hemen Tevbe Kapısı'na götür.»

Yâni günahlarına tevbe ve istiğfâr ederek onları tekrar yapmamaya gayret et.

«MÛSÂ ALEYHİSSELAMIN FİRAVUN'A: "BENDEN BİR NASİHAT KABUL ET, KARŞILIK OLARAK DÖRT FAZİLET AL" DEMESİ: FİRAVUN'UN DA: "O DÖRT FAZÎLET NEDİR?" DİYE SORMASI»

14909

هین زمین بپذیر یك چیز بیار
پس زمن بستان عوض آنرا چهار

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Dikkat et, benden bir öğüt kabul ve tatbik et ve karşılık olarak dört fazilet kazan!»

14910

گفت ای موسی کدامست آن یکی
شرح کن با من ازان یك اندکی

«Firavun sordu: Ey Mûsâ! o bir öğüt nedir? Onu bana biraz şerhet.»

14911

گفت آن یك كه بگویی آشكار

كه خدایی نیست غیر كردگار

«Hazret-i Mûsâ cevab verdi: O bir şey; Allahdan başka mâbûd yoktur diye açık olarak Hakkın birliğini ikrâr ve benim nübüvvetimi tasdik etmektir.»

Böylece, Hazret-i Mûsâ, Firavunu, evvelâ Allah'ın varlığına ve birliğine inanıp îmânını insanlara karşı açıkça ikrâra dâvet etmiş, ondan sonra Ėvsâf-ı İlâhiyye'den bir kısmını şöylece beyan etmiştir:

14912

خالق افلاك وانجم برعلا

مردم ودیو وپری ومرغ را

«O Mâbûd-i Yegâne, Semâda feleklerin ve yıldızların, yerde de insanların, şeytanların, cinlerin ve kuşların Hâlik'ıdır.»

14913

خالق دریا ودشت وكوه وتیه

ملكت او بی حد واو بی شبیه

«Denizi, kırı, dağı ve ovayı yaratan O Zât ü Ecell ü Âlâ'dır. Mülkünün sınırı, Zât'ının benzeri yoktur.»

14914

گفت ای موسی كدامست آن چهار

كه عوض بدهی مرا بر گو بیار

«Firavun dedi ki: Ey Mûsâ; bana bire karşı vereceğin dört şey nedir? Onları da söyle bakalım.»

14915

تا بود از لطف آن وعدهٔ حسن

سست گردد چارمیخ كفر من

«Ki o güzel vaadin letâfetiyle benim sağlam, mıhlanmış olan küfrüm gevşesin.»

14916

بو که زان خوش وعده های مغتنم

بر کشاید قفل کفر صد منم

«Belki, ganimet sayılacak o güzel vaadlerin tesiriyle, yüz batman ağırlığındaki küfür kilidim açılır.»

14917

بو که از تأثیر جوی انگبین

شهد گردد درتنم این زهر کین

«Belki bal nehri gibi olan o vaadlerin tesiriyle, tenimdeki kin zehri bala tebeddül eder.»

14918

باز عکس جوی آن پاکیزه شیر

پرورش یابد دمی عقل اسیر

«Yâhud esir olan aklım, o saf süt ırmağının tesirinin aksedişi ile gıdalanır.»

14919

یا بود کز عکس آن جوهای خمر

مست گردم بو برم از ذوق امر

«Yahud o şarab nehirlerinin aksedişinden mest olurum da emre itaat zevkinden bir koku duyarım.»

14920

یا بود کز لطف آن جوهای آب

تازگی یابد تن شورهٔ خراب

«Yâhud o su ırmaklarının letâfetinden şu çorak ve harab bedenim tazelenir.»

14921

شوره ام را سبزهٔ پیدا شود
خار زارم جنة المأوی شود

«Çoraklığım üzerinde bir yeşillik meydana gelir ve dikenliğim (Cennet'ül-me'vâ) olur.»

14922

بوکه از عکس بهشت وچارجو
جان شود از یاری حق یارجو

«Belki Cennetin ve oradaki dört nehrin aksi ve Allahın tevfikiyle rûhum, Hakiki Dostun tâlibi olur.»

Sûre-i Muhammed'de buyurulmuştur ki:

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Yâni: «(Şirkden) **sakınanlara va'd olunan Cennet'in sıfatı.** (şudur): **İçinde rengi, kokusu, hiçbir vasfı, bozulmayan sudan ırmaklar, tadına halel gelmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şarabdan ırmaklar, süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her** (çeşidi) **onlarındır.** (Üstelik) **Rablerinden de mağfiret vardır**[31]**.»**

Hüseyin Vâız'ın tefsirinde denilmiştir ki: Erbâb-ı işârete göre, Cennette böyle dört nehir olduğu gibi, ârifin kalbinde de (İnâbet suyu), (safvet sütü), (Muhabbet şarabı) ve (Meveddet balı) gibi nehirler cereyan etmektedir. Bahr'ül-Hakâyık tefsirinde beyan edilmiştir ki: **Su nehri,** (Hayat-ı kalbe), **süt nehri,** (Asl-ı fıtrat)a, **şarab nehri,** (Aşk-ı İlâhî)ye, **bal nehri de,** (Kurbiyet-i İlâhi)yeye işârettir.

---

(31) Sûrei Muhammed: 15.

Hazret-i Mevlânâ da Mesnevînin diğer bir yerinde buyurmuştur ki:

«Kalbindeki mânevî hayat, Cennetteki su nehridir.
Yine oradaki süt nehri, senin mehir ve şefkatindir.»
«Senin tâat ve ibâdetten duyduğun zevk, Cennetin bal nehri,
Mestliğin ve mânevî zevklerin de yine oradaki şarab nehridir.»

Fir'avn lisânından beyânâta devam ediliyor:

14923

آنچنان کزعکس دوزخ گشته ام
آتش ودر قهر حق آغشته ام

«Ben Cehennemin aksiyle öyle ateş kesilmiş ve Allahın kahrına o derece gark olmuşum ki;»

14924

که زعکس مار دوزخ همچومار
گشته‌ام براهل جنت زهربار

«Bazan Cehennem yılanının aksiyle, Cennet ehli olan mü'minlere, yılan gibi zehir yağdırıyorum.»

14925

گه زعکس جوشش آب جحیم
آب ظلمم کرده خلقا نارمیم

«Bazan da Cehennemdeki kaynar suyun aks-i tesiriyle zulüm suyum, halkı pişiriyor ve çürütüyor.»

14926

من زعکس زمهریرم زمهریر
یاز عکس آن سعیرم چون سعیر

«Ben soğuk Cehennemin aksinden bir zemheriyim, yâhud sıcak Cehennemin tesiriyle de yakıcı Cehennem olmuşum.»

14927

دوزخ درویش مظلوم کنون

وای آنکه یابش نا گه زبون

«Ben mazlûm fakirlerin Cehennemi olmuşum. Zebûn ve kimsesiz bulduğum bîçârelerin vay hâline!»

Firavun'un bu itiraflarından sonra:

«FİRÂVUN İMAN EDECEK OLURSA MÜKÂFAT OLARAK KAZANACAĞI DÖRT FAZİLETİN, MÛSÂ ALEYHİSSELÂM TARAFINDAN ŞERHEDİLMESİ»

14928

گفت موسی اولین آن چهار

صحتی باشد تنت را پایدار

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: O dört fazîletin birincisi: Bedende dâimî bir sıhhat ve âfiyet bulunur.»

14929

این علتهایی که درطب گفته اند

دور باشد از تنت ای ارجمند

«Tıbda bahsedilen hastalıklar, bedeninden uzak kalır.»

14930

ثانیاً باشد تراعمر دراز

که اجل دارد زعمرت احتراز

«İkincisi: Ömrün uzak olur, âdetâ ecel, hayatından çekilir.»

14931

وین نباشد بعد عمر مستوی

که بنا کام از جهان بیرون روی

«Sıhhatle geçen bir ömürden sonra muradına ermeksizin Dünyâdan gitmezsin.»

14932

بلکه خواهان اجل چون طفل شیر

نی زرنجی که ترا دارد اسیر

«Ölümün de, seni bîzar edecek bir hastalıktan değil; süt emen bir çocuğun sütü istediği gibi, kendi isteğinle olur.»

14933

مرك جوباشی و نی ازعجز ورنج

بلکه بینی در خراب خانه گنج

«Ölümü ararsın ama hastalıktan ve âcizlikten değil, belki beden evinin harabesinde defineyi gördüğünden!...»

14934

پس بدست خویش گیری تیشهٔ

می زنی برخانه بی اندیشهٔ

«O defineyi bulmak için beden hânesine tereddüd etmeksizin kendi elinle kazma vurup yıkarsın.»

14935

که حجاب گنج بینی خانه را

مانع صد خرمن این یك دانه را

«Çünki bu vücud hânesini o defineye ve bu bir tek dâneyi yüzlerce harman buğdaya mâni ve hâil görürsün.»

14936

پس در آتش افکنی این دانه را
پیش گیری پیشهٔ مردانه را

«O yüzlerce harmanı elde etmek — yâni ebedî niğmete ulaşmak — için o beden dânesini yakar ve o hususta (Merdân-ı İlâhî)nin sünnetine iktidâ edersin.»

14937

ای ببرگی زباغی مانده
همچو کرمی برکش از باغ رانده

«Ey bir yaprağın tamâıyla bir bağdan mahrum kalan; bir kurt gibi, bir yaprak yüzünden bağdan kovulan.»

Yâni bakî nimetler karşısında senin bedenin geniş bir bağın içindeki bir yaprak mesâbesindedir. Sen de o yaprak hırsıyla bağın sâir meyvelerinden mahrûm kalmış bir kurtcağıza benzersin.

14938

چون کرم این کرم را بیدار کرد
اژدهای جهل را این کرم خورد

«Allahın lutuf ve keremi o kurtcuğu uyandırınca, o kurtcağız, gaflet ejderhâsını yer ve izâle eder.»

14939

کرم کرمی شد پراز میوه درخت
آنچنین تبدیل گردد نیك بخت

«O kurtcağız, meyve ile dolu bir üzüm çubuğu haline girer. Talihli ve ilâhî tenbih'e nâil olan kimseler de böyle olur.»

14940

خانه بر کن کز عقیق این یمن
صد هزاران خانه شاید ساختن

«Evin — yâni varlığın — temelini sök ki, bulacağın Yemen'in hakik taşiyle yüz binlerce ev yapmak kabildir.»

14941

گنج زیر خانه است وچاره نیست
از خرابی هین مندیش ومأیست

«Define evin altındadır, onu bulmak için evi yıkmaktan başka çare yoktur. Binâenaleyh evin harab olacağını düşünme ve durma!»

14942

که هزاران خانه ازیك نقد گنج
تان عمارت کردبی تکلیف ورنج

«O define nakdi, külfetsiz ve meşakkatsiz olarak sana binlerce ev yapar.»

14943

عاقبت این خانه خود ویران شود
گنج از زیرش یقین عریان شود

«Zaten sonunda bu cesed evi mutlaka harab olacak ve altındaki define meydana çıkacaktır.»

14944

لیك آن تو نباشد زانکه روح
مزد ویران کردنستش آن فتوح

«Fakat o definenin o zaman meydana çıkması sana âid olmaz. Çünkü ruh için olacak o fütûhât, varlık evini harab etmenin ücretidir.»

14945

چون نکرد آن کار مزدش هست لا

لیس للانسان الا ما سعی

«Bir kimse çalışmazsa, onun ücreti yoktur. Çünki, İnsan için ancak işlediği hayırlı işin ücreti, yâni sevâbı vardır.»

Şu beyitlerin hulâsası: İnsan bedeninin altında bir hazine gizlidir. O hazineyi elde etmek için bedenin yıkılması, yâni riyâzet ve mücâhede ile zayıflayıp harab olması lâzımdır. Bu suretle insan fâni bir varlığa bağlanmaktan kurtulur; yâni **«Ölmeden evvel ölün»** sırrına mazhar olur ve Rabbanî defîne olan bâkî hayata kavuşur. Zaten, fâni vücud mutlaka harab olacaktır. Fakat bu tabiî harabı, sâhibine bir şey kazandırmaz. Tabiî olarak harabı, yâni ecel-i mev'ûd gelince :

14946

دست خاید بعد ازان تو کای دریغ

اینچنین ماهی نهان شد زیر میغ

«Teessüfünden, elini ısırır ve: vâh yazık ki böyle bir ay, bulut altında gizlendi dersin.»

14947

خانهٔ اجرت گرفتی یا کری

نیست ملك تو بیعی یا شری

«Meselâ sen bir evi ücretle kirâlar, yâhud alım satımla elde edersin, fakat o ev, senin değildir.»

14948

این کری را مدت او تا اجل

تا درین مدت کنی دروی عمل

«Bu evin kira müddeti, dâhilinde çalışmak şartiyle, ecel gelinceye kadardır.»

Yâni senin vücudun, ömrünün hitamına kadar içinde çalışmak şartiyle, sana verilmiş bir kira evidir. Kirası da onun içinde çalışman ve altın-

daki defineyi arayıp bulman ve bulacağın hazine ile o evi yeniden yapmandır. Kirayı vermez, yâni fcâr ve tatbika şartına riâyet etmezsen, zâten mülkün olmayan o evden istifâde edemez ve altındaki defineyi ele geçiremezsin.

14949

پاره دوزی میکنی اندر دکان

زیر این دکان تومدفون دوکان

«Sen bu beden dükkânında eskicilik yapıyorsun. Halbuki dükkânın altında iki mâden gömülüdür.»

Dükkândan maksad; İnsan bedeni, eskicilikden murad ise bedenin tâmiri ve beslenmesi, ara sıra ârız olan hastalıkların tedâvisi için ilâçlar alınmasıdır. Altında gizli iki mâden bulunması da; Tecelliyât-ı Zâtiyye ve sıfâtiyye demektir. İnsanın mücâhedeler ile meşgul olması, o tecelliyâta mazhar olması temennisidir.

14950

هست این دکان کرای زود باش

تیشه بستان وتکش رامی تراش

«Bu dükkân, kiralık bir yer gibi, âriyettir. Çabuk davran, kazmayı eline al ve onun dibini ve temelini kaz.»

Yâni mücâhede etmekten bir an geri kalma.

Cenâb-ı Hak:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ط

Yâni: **«Bizim için mücâhedede bulunanları mutlaka hidayet yollarımıza sevkederiz[32].»** buyurmuştur.

Ey varlık dükkânının kiracısı, sen de onun altındaki defineleri, mâdenleri bulmaya uğraşırsan muhakkak surette elde edersin. Çalış ki:

---

(32) Sûrei Ankebut : 69.

14951

تا كه تيشه ناگهان بر كان نهى
از دكان وپاره دوزى وارهى

«Ansızın kazmayı mâdene tesâdüf ettirir, dükkânda, eskicilik edip pabuç yapmaktan kurtulursun.»

14952

پاره دوزى چيست خورد آب ونان
ميزنى اين پاره بر دلق گران

«Yamacılık etmek nedir? Ekmek yemek ve su içmektir. Bu yamalarla köhne hırkanı yamar durursun.»

14953

هر زمانى درد اين دلق تنت
پاره بروى ميزنى زين خوردنت

«Bu beden hırkası, her an yırtılmaktadır. Sen yiyip içmekle ona yama dikmektesin.»

14954

اى ز نسل پادشاه كامیار
باخودآ زين پاره دوزى ننگ دار

«Ey talihi yâver pâdişah neslinden gelmiş olan, kendine gel de bu yamacılıktan utan!»

14955

پارهٔ بر كن ازين قعر دكان
تا برآرد سر به پيش تو دوكان

«Bu dükkânın dibini biraz kazda, o iki mâden senin karşında baş göstersin.»

Hadîs-i Şerifte: «Ben Allah'ın nûrundan yaratıldım, mü'minler de benim nûrumdan yaratıldı.» buyurulmuştur. Bu münâsebetle beytteki (Pâdşâh-ı

Kâmiyâr) Peygamber-i Muhtâr Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleridir ki mânevî ceddimizdir. Yahud Halifetullah olan Âdem Aleyhisselâmdır ki maddeten Ebû'l-beşer'dir. Böyle mânevî ve maddî iki büyük padişâhın neslinden geldiğin halde şu köhne varlık hırkasını hergün yiyip içmekle yamamaktan utanmıyor musun? Halbuki sende bir hazîne gizlidir. Cesed dükkânını mücâhede kazmasiyle eşele de o hazineyi elde et. O mânevî servetle ebedî refaha nâil ol!

14956

پیش ازین کین مهلت خانهٔ کری

آخر آید تو نبردی زو بری

«Bu kirâhânenin müddeti tamam olup da sen ondan istifâde etmemiş isen.»

Ev sâhibi seni oradan çıkarır. O vakit:

14957

توز حسرت گاه برسرمیزنی

گاه ریش خام خود برمیکنی

«Sen tehassürle gâh başına vurur, gâh sakalını yolar;»

14958

کای دریغا آن من بود این دکان

کور بودم بر نخوردم زین مکان

«Vâh yazık! bu dükkânımken ondan istifâde edemedim, dersin.»

«İNSANIN KENDİ TABİATINDAKİ ZEKÂ VE DÜŞÜNCELERİNE MAĞRUR OLMASI VE NEBİLER İLMİ OLAN GAYB İLMİNİ ARAMAMASI»

14959

دیدم اندر خانه من نقش ونگار

بودم اندر عشق خانه بی قرار

«Ev — yâhud dükkân — sâhibinin çıkardığı kirâcı der ki: Ben evin içinde güzel nakışlar gördüm de onun aşkiyle kararsız oldum.»

14960

بودم از گنج نهانی بی خبر
ورنه دستنبوی من بودی تبر

«Evdeki gizli hazîneden haberim yoktu. Yoksa kazma, benim elimde çiçek demeti olurdu.»

Yâni evi kazıp defineyi bulmak için kazma elimden düşmezdi.

14961

آه اگر داد تبررا دادمی
این زمان غم را تبرا دادمی

«Âh, eğer kazmanın hakkını verip evi kazaydım, şimdi gamdan, kederden berî olurdum.»

14962

چشم را برنقش می انداختم
همچو طفلان عشقهای باختم

«Gözümü evin nakışlarına bağladım, çocuklar gibi, aşk oyunlarına dalıp kalmıştım.»

14963

پس نکو گفت آن حکیم کامیار
که توطفلی خانه پرنقش ونگار

«Hakîm Senâyi (Kuddise sirruhû) çok güzel söylemiş ve demiştir ki: Sen bir çocuksun, bulunduğun ev de nakış ve resimlerle doludur.»

14964

در الهی نامه بس اندر زکرد
که برار از دودمان خویش گرد

«Hazret-i Senâyî, (İlâhînâme) sinde: Kendi varlığından toz kopar — yâni geç — diye çok tavsiyede bulunmuştur.»

İlâhînâme, Hakîm Senâyî'nin manzûm bir eseridir ki, Mesnevî-i Şerîf'in tanziminden evvel, ihvân-ı mevleviyye tarafından okunurdu. Nâzım-ı Ârifî, ümmetin büyüklerindendir. Hazret-i Mevlânâ, O'nu Şeyh Attâr'a tercîh etmiştir. Dersimizin ibtidâlarında Hazret-i Hakîm'e dâir mâlûmât verilmişti. Hazret-i Mevlânâ şu hakâyıkı beyân ettikten sonra Mûsâ ve Firavun bahsine avdetle Firavun'ün lisânından diyor ki:

14965

بس کن ای موسی بگو وعدۀ سوم

که دل من زا اضطرابش گشت گم

«Ey Mûsâ, bu kadar yetişir. Üçüncü vaad'i söyle. Kalbim onu beklemekten muztarib oldu.»

14966

گفت موسی آن سوم ملك دوتو

دوجهانی خالص از خصم وعدو

«Hazret-i Mûsâ buyurdu ki: Üçüncüsü, Dünyâda ve Âhirette, düşmandan arınmış devlet ve saltanatına nail olursun.»

14967

بیشترزان ملك که اکنون داشتی

کان بد اندر جنگ واین در آشتی

«Öyle bir devlet ve hükümet ki bugünkü mülkünden çok daha büyüktür. Şimdiki devletin cenk içindedir. O devlet ise ebedî sulh içerisindedir.»

14968

آنکه در جنگی چنین ملکی دهد

بنگر اندر صلح خوانت چون نهد

«Cenk hâlinde bulunduğun Allah, sana böyle bir mülk verirse, sulh olunca sana nasıl bir nimet sofrası kuracağını düşün.»

14969

آن کرم کاندر جفا اینهات داد

دروفا بنگر چه باشد افتقاد

«Kerem-i İlâhî, senin cefâna karşı bunları verenin, vefâkârlığına mukabil seni nasıl görüp gözeteceğini kıyas et.»

14970

گفت ای موسی چهارم چیست زود

بازگو صبرم شد وحرصم فزود

«Firavun dedi ki: Ey Mûsâ! dördüncüsü nedir? Çabuk söyle, sabrım kalması, hırsım arttı.»

14971

گفت چارم آنکه تومانی جوان

موی همچون قیر ورخ چون ارغوان

«Mûsâ dedi ki: Dördüncüsü, saçın katran gibi siyah, yüzün erguvan çiçeği gibi kırmızı olarak genç kalırsın.»

14972

رنگ وبو درپیش مابس کاسدست

لیك تو پستی سخن کودیم پست

«Renk ve koku gibi arazların indimizde değeri yoktur. Lâkin sen aşağı bir mahlûk olduğun için ben de aşağı alemden konuşuyorum.»

14973

افتخار از رنك وبو از مكان

هست شادی وفریب کودکان

«Renkle, kokuyla ve mevki ile öğünmek çocukları aldatır ve sevindirir.»

14974

چونکه با کودك سروکارم فتاد

هم زبان کودکان باید کشاد

«Çocuklarla konuşmaya mecbur olunca onların lisâniyle söylemelidir.»

14975

که برو کتاب تامرغت خرم

یا مویز وجوز وفستیق آورم

«Mektebe git de sana bir kuş alayım, yâhut, kuş üzümü, ceviz ve fıstık getireyim demelidir.»

Hazret-i Mûsâ, Firavun'a bir çok vaadlerde bulunmuştu. O vaadler: çok yaşayacağı, hastalık, gam ve keder görmeyeceği gibi şeylerden ibâretti. Böyle olmasının sebebi; Firavun'un yaşca ileri bulunmakla beraber, idrâk itibariyle çocuktan farklı bulunmamasıydı.

14976

جز شباب تن نمی دانی بگیر

این جوانی را بگیرای خرشعیر

«Ey Firavun; sen bedeninin genç kalmasından başka bir şey bilmezsin. Ey eşek tabiatli gençliği arpa farzet.»

Yâni eşek arpayı ne kadar severse, sen de genç kalmayı o kadar arzu ediyorsun.

14977

هیچ آژنگی نیفتد بر رخت

تازه ماند آن شباب فرخت

«Nasihatimi kabul ederek îmâna geldiğin takdirde yüzün buruşmayacak ve mes'ûd gençliğin tâze ve dâimî kalacaktır.»

14978

نه نژند پیریت آید برو
نی قد چون سرو تو گردد دوتو

«Ne yüzüne ihtiyarlık alâmeti gelecek, ne de servi gibi olan boyun iki kat olacaktır.»

14979

نی شود زور جوانی از تو کم
نی بدندانها خللها یا الم

«Ne senden gençlik kuvveti eksilecek, ne de dişlerin ağrıyıp dökülecektir.»

14980

نی کمی در شهوت و طمث بعال
که زنانرا آید از ضعفت ملال

«Ne kadınların erkekten nefretine sebeb olan cinsî gevşekliği, ne de kadına yaklaşmamak derdini görürsün.»

14981

آنچنان بگشایدت فر شباب
که گشود آن مرده عکاشه باب

«Resûlullâhın müjdesinden (Ukkâşe)ye gelen zindelik ve hayâtiyet gibi, sende de gençlik neş'esi devam edecektir.»

Ukkâşe (Radiyallâhü anh) ashâb-ı güzînden bir zâttır ki, Peygamber efendimiz tarafından Cennetle müjdelenmiştir. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, Hicretin 11. senesi Rebîülevvel ayı içinde irtihal buyuracağını, Safer ayında vahiyle haber almış, Likâ-yı İlâhîye fevkalâde iştiyâkı bulunduğundan: **«Her kim bana safer ayının çıktığını tebşîr ederse ben de onu Cennetle müjdelerim.»** buyurmuştu.

Ukkâşe: «Yâ Resûlallah, safer çıktı» diye haber verdi. Zât-ı Risâlet de O'nu Cennetle müjdeledi. Sonra Cennetle müjdelenen Ukkâşe, Yemâme harbinde şehîd oldu ve Resûlullâhın verdiği haber tahakkuk etti.

Hazret-i Mevlânâ, bu hadisin mealini ve hâdisenin vukuunu anlatıyor:

14982

احمد آخر زمانرا انتقال

در ربیع اول آمد بی جدال

«Âhir zaman Peygamberi Hazret-i Ahmed Aleyhisselâtü Vesselâm'ın Bekâ Alemine intikâli, ihtilâfsız olarak Rebîülevvel ayının içinde olacaktı.»

14983

چون خبریابد دلش زین وقت نقل

عاشق آن وقت گردد او بعقل

«Resûlullah Hazretlerinin kalbi, bu göç zamanını haber alınca can ve gönülden o vakta aşık oldu.»

14984

چون صفر آید شود شاد ازصفر

که بس این ماه میسازم سفر

«Bu aydan sonra Âhirete sefer edeceğim, diye Saferin girmesinden sevindi.»

14985

هرشبی تاروز زین شوق هدی

ای رفیق راه اعلی می زدی

«Her gece bu kavuşmanın iştiyâkiyle sabahlara kadar: (Ey yücelerden yüce refîkim) der dururdu.»

Nitekim (Emr-i Hak) vâki olmadan son sözleri (Allahümme refîkûl âlâ) olmuştu.»

14986

گفت هر کس که مرا مژده دهد

چون صفر پای ازجهان بیرون نهد

«Ve buyururdu ki: Saferin çıkıp gittiğini bana kim müjdelerse;»

14987

که صفر بگذشت وشد ماه ربیع

مژده، در باشم مر اورا وشفیع

«Safer geçti, Rebîülevvel oldu derse, ben de ona Cennet müjdesini veririm ve Şefâatçisi olurum.»

14988

گفت عکاشه صفر بگذشت ورفت

گفت جنت مرترا ای شیر زفت

«Ukkâşe: Yâ Resûlallah; Safer çıktı, gitti dedi. Resûl-i Ekrem de: (Ey ulu aslan Cennet senindir), buyurdu.»

14989

دیگری آمد که بگذشت آن صفر

گفت عکاشه ببرد از مژده بر

«Ashâbdan diğer biri gelip; yâ Resûlallâh Safer çıktı, deyince Hazret-i Peygamber: (Müjdeyi Ukkâşe aldı) cevabını verdi.»

14990

پس رجال از نقل عالم شاد مان

وز بقایش شادمان این کودکان

«Hak Erleri, bu Alemden intikâl etmekle sevinirler. Bu çocuklar — yâni çocuk gibi gâfil bulunanlar — ise burada kalmaktan şâd olurlar.»

14991

چونکه آب خوش ندید آن مرغ کور
پیش او کوثر نماید آب شور

«İyi suyun tadını tatmayan kör kuşa, acı ve tuzlu su (Kevser) gibi gelir.»

Dünyâya bağlı ve Ahiret nimetlerinden gâfil bulunanlar da o kör kuş gibi, Dünyâ ve içindekileri, öyle lezzetli bulurlar.

14992

همچنین موسی کرامت می شمرد
که نگردد آب اقبال تو درد

«Mûsâ Aleyhisselâm böylece kerâmetleri — yâni Firavun'un îman ettiği takdirde nâil olacağı (Kerem-i İlâhî) 'yi saydı döktü ve: Allah'ın birliğini ve benim nübüvvetimi tasdik et de ikbâl ve seâdetin bulanmasın dedi.»

14993

گفت احسنت ونکو گفتی ولیك
تا کنم من مشورت بایار نیك

«Firavun dedi ki: Yâ Mûsâ! iyi vaadlerde bulundun ve güzel söyledin. Fakat müsâde et de ben iyi bir dost ile müşâverede bulunayım.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELAMI TASDİK HUSUSUNDA FİR'AVUNUN ZEVCESİ ÂSİYE İLE MÜŞÂVERESİ»

14994

باز گفت او این سخن با آسیه
گفت جان افشان برین ای دل سیه

«Firavun, Hazret-i Mûsâ'nın sözlerini Âsiyeye nakletti ve fikrini sordu. O da: Ey kalbi kararmış olan; bu vaadleri canla başla kabul et dedi.»

Ve şu sûretle nasihate devam etti:

14995

بس عنايتهاست متن این مقال
زود دریاب ای شه نیکو خصال

«Bu sözlerde ne büyük inayetler vardır. Ey iyi huylu hükümdâr; çabuk onları tasdik eyle!»

14996

وقت کشت آمد زهی پرسود کشت
این بگفت و گریه کرد و گرم گشت

«Ekim zamanı geldi... hem de ne faydalı ekim ya!... Bu sözleri söyledi ve iştiyakından ağlamağa başladı.»

14997

برجهید از جاد میگفت بخ لك
آفتابی تاج گشتست ای کلك

«Yerinden sıçradı ve: Ne mutlu sana ey kelceğiz, Güneş senin başına tâc oluyor, dedi.»

14998

عیب کل را خود بپوشاند کله
خاصه چون باشد کله خورشید ومه

«Kelin aybını külâh örter. Hususiyle o külâh, Güneş ve Ay kadar parlak olursa...»

14999

هم دران مجلس که بشنیدی تو این
چو نگفتی آری وصد آفرین

«Mûsâ'nın bu sözlerini işittiğin mecliste nasıl oldu da O'nu tasdik etmedin ve yüzlerce teşekkürde bulunmadın?»

15000

این سخن در گوش خورشید آمدی
سرنگون بربوی این زر آمدی

«Bu sözler, bu vaadler, eğer Güneşin kulağına söylenmiş olsaydı onlara nâil olmak ümidiyle baş aşağı yere inerdi.»

15001

هیچ میدانی چه وعدست وچه داد
میکند ابلیس را حق افتقاد

«Bu vaad ve bu lutuf nedir, biliyor musun? Allahın, Şeytanı, afvetmesi için yoklaması kabilindendir.»

15002

چون بدین لطف آن کریمت بازخواند
ای عجب چون زهره ات برجای ماند

«O kerîm olan Allah — Kelîmi vâsıtasiyle — seni bu lutfa dâvet ettiği vakit nasıl oldu da sürûrundan ödün kopmadı? Şaşılacak şey!...»

15003

زهره ات ندرید تازان زهره‌ات
بودی اندر هردو عالم بهره‌ات

«Yüreğini nasıl eritmedi bu? Eritseydi her iki cihanda da nasib alırdın...»

15004

زهرهٔ کان بهر حق کان بردرد
چون شهیدان ازدو عالم برخورد

«Bir kimsenin yüreği Allah için erirse; O, şehitler gibi iki Alemde de lutfa mazhar olur.»

15005

غافلی هم حکمتست واین عما

تا عاند لیك تا این چرا

«Gaflet dolayısıyle bu kör oluşun da bir hikmeti var... Var ama neden bu dereceye kadar olsun?»

15006

غافلی هم حکمتست ونعمتست

تانپرد زود سرمایه زدست

«Hayat sermâyesinin birden bire elden uçup gitmemesi için, gaflet; hem hikmet, hem de nimettir.»

15007

لیك نی چندان که تاسوزی شود

زهر جان وعقل رنجوری شود

«Lâkin, rûhun ve aklın zehri olup da, onulmaz bir yara haline gelinceye kadar değil.»

15008

خودکه یابد اینچنین بازار را

که بیك گل می خرد گلزار را

«Bir gül mukâbilinde bir gülzârın satın alınabileceği böyle bir kerem pazarlığını kim bulmuştur?»

Yâni sana sadece bir îmân teklif ediliyor, karşılık olarak, bütün bir Dünyâ ve Ahiret seâdeti ve nimeti vaadediliyor.

15009

دانهٔ را صد در حقستان عوض

حبهٔ را آمده صدکان عوض

«Bir dâneye karşılık yüzlerce bahçe ve habbe kadar bir altına karşılık, sana yüzlerce altın mâdeni veriliyor.»

15010

کان لله دان آمد حبه است

تا که کان الله له آید بدست

« (Kim Allahın olursa, Allah da onun olur) hadîsindeki (Kim Allahın olursa), o habbeyi vermek; (Allah da onun olur) ise karşılığını almaktır.»

Hadis-i şerifin meâline göre : Her kim herhangi birşeyi Allah için işlerse, karşılığında, Allah da onun her dileğini verir denilmek istenmektedir.

15011

زانکه این هوی ضعیف بی قرار

هست شدزان هوی رب پایدار

«Çünkü bu zayıf ve fânî olan varlık, Ezelî ve Ebedî olan Allah'ın varlığından meydana gelmiştir.»

15012

هوی فانی چونکه خود با او سپرد

گشت باقی دائم وهرگز نمرد

«Fânî varlık, kendisini bâkî varlığa teslim edince oda bâkî ve lâyemüt olur.»

Fâni olan beşerî varlığın, İlâhî varlığa tesliminde ölümsüzlüğü bulması, kulun, hâşâ Allah olması demek değildir. Zira denilmiştir ki:

(Hâdis, Kadîme yaklaşınca eseri kalmaz) Yâni sonradan yaratılmış olan bir varlık, Ezelî ve Ebedî olan bir varlığa (Halik'a) kavuştuğu zaman kendi varlığını kaybeder. Maksadı temâmiyle ifâde edemeyen bir benzetme ile denilebilir ki: Denize düşen bir damla suyun vücûdu kalmaz, denizde mahvolur gider.

15013

همچو قطرهٔ خائف از باد وزخاك

که فنا گردد بدین هردو هلاك

«Meselâ, rüzgâr ve topraktan korkan ve bu ikisi yüzünden helâk olan katre gibi...»

Zirâ, rüzgâr onu kurutur, toprak da emer.

15014

چون باصل خود كه دریا بود جست
از تف خورشید و باد وخاك رست

«Fakat o katre, aslı olan denize sıçrayabilirse, Güneşin harâretinden de kurtulur, yelden ve topraktanda!...»

15015

ظاهرش گم گشت در دریا ولیك
دأب او معصوم وپا برجاونیك

«O katrenin zâhiri denizde mahvolur. Lâkin zâtı ve hakikati mahfûz ve dâimî olarak kalır.»

İşte **(Kim Allahın olursa, Allah da onun olur.)** bu demektir. Ve bu, sıfatlarını Hakk'ın sıfatlarında, zâtını Hakk'ın zâtında fânî kılmak ve mahveylemektir. Bundan hulûl mânâsı çıkmaz. Çünki hulûl için bir hâl, bir de mahal; yâni bir girecek, bir de girilecek yer olmak üzere iki şey lâzımdır. Hak'ta fâni oluşda fânî varlık kalmayacağı için ikilik de yok demektir. Binâenaleyh:

15016

هین بده ای قطره خودرا بی ندم
تا بیابی دربهای قطره یم

«Ey katre kendine gel de, pişman olmaksızın varlığını Hakk'a ver... Ver de bir katreye karşılık uçsuz bucaksız denizi bul!...»

15017

خود كرا آید چنین دولت بدست
قطره را بحری تقاضا گرشدست

«Denizin damlaya tâlib olması gibi bir devlet, kimin eline geçmiştir?»

15018

الله الله زود بفروش و بخر
قطرهٔ ده بحر پر گوهر ببر

«Allah hakkı için, Allah hakkı için çabuk bu alış verişi yap. Bir damla ver, karşılık olarak inci dolu bir deniz al.»

15019

لطف اندر لطف این گم می شود
کاسفلی بر چرخ هفتم می شود

«Bu alış veriş, süflî bir mahlûkun yedinci kat göğe çıkması gibidir. Lütuf bile bu lutfun içinde kaybolur.»

15020

هین که یك بازی فتادت بو العجب
هیچ طالب این نیابد در طلب

«Aklını başına al, sana acâyib bir teklif olmuş. Hiç bir tâlib bunu arayıp bulamaz!»

15021

گفت با هامان بگویم ای ستیر
شاهرا لازم بود رأی وزیر

«Âsiye'nin bu teşvikleri üzerine Firavun dedi ki: Bunu Hâmân ile de bir konuşayım. Çünki pâdişaha vezirin re'yi lâzımdır.»

Hâmân: Firavun'un vezîri olup, dalâlette kalmış bir herifti.

15022

گفت باهامان مگو این رازرا
کور کم پیری چه داند بازرا

«Âsiye dedi ki: bu sırrı Hâmân'a söyleme! Kör bir koca karı, doğan kuşunun kıymetini ne bilir?»

«PADİŞAHIN DOĞANI İLE KOCAKARI'NIN HİKÂYESİ»

Hikâyenin hulâsası şudur: Pâdişahın avcı kuşlarından biri saraydan kaçmış, bir kocakarı'nın kulübesine gitmiş. Kocakarı; hayvanın tırnaklarını kesmiş, ye diye önüne tutmaç hamuruyla suyunu koymuş. Doğan onları yiyip içmediği için kocakarı hiddetlenmiş, hayvanın başına sıcak çorba boşaltıp tüylerini dökmüş. Sonra tesâdüfen oradan geçen pâdişah, doğanını kocakarının elinden kurtarmış.

Âsiye, Firavunun vezîrini işte bu kocakarıya benzetiyor. «Kocakarı doğanın kıymetini bilmediği gibi, Hâmân da sana yapılan teklifin ulviyyetini takdir edemez. Binâenaleyh bu hususta onun'la müşâverede bulunma» dedikten sonra diyor ki:

15023

بازِ سپیدی بکم پیری دهی
او ببرد ناخنش بهر بهی

«Beyaz ve avcı bir doğanı kocakarıya verirsen karı, iyilik olsun diye hayvanın pençesindeki tırnaklarını keser.»

15024

ناخنی که اصل کارست وشکار
کورکم پیرك ببرد کور وار

«O tırnaklar kuşun avlanma ve vuruşma âleti iken, kör kocakarı bunu bilmediği için, onları körcesine keser.»

15025

که کجا بودست مادرکه ترا
ناخنت زینسان درازست ای کیا

«Annen nerede idi ki bakmamış da tırnakların bu kadar uzamış, der.»

15026

ناخن ومنقار وپرش بزرید
وقت مهر این می کند زال پلید

«O alçak kocakarı, kuşun tırnağını, gagasını, kanadını keser; şefkat gösteriyorum diye, böyle ziyankârlık eder.»

15027

چونکه تماجش دهد اولم خورد

خشم کیرد مهرهارا بردرد

«Kuşa tutmaç verir; hayvan yemeyince, karı hiddetlenir, şefkat ve muhabbetini değiştirir.»

Tutmaç: Bir nevi hamur yemeğidir.

15028

که چنین تماج بختم بهرتو

توتکبر می نمایی وعتو

«Der ki: Ben senin için böyle bir tutmaç pişirdim, sen ise kibarlık satıyor ve azamet taslıyorsun.»

15029

توسزای آنچنین رنج وبلا

نعمت واقبال کی سازد ترا

«Sen uğradığın belâ ve meşakkate lâyıkmışsın. Nimet ve saâdet sana nasıl yaraşır?»

15030

آب تماجش دهد این را بکیر

کرنمی خواهی که نوشی زان فطیر

«Kuşa tutmaç suyu verir de: Eğer hamurdan yemek istemezsen al bundan iç der.»

15031

آب تماجش نکیرد طبع باز

زل پرونجه شود خشمش دراز

«Doğanın tabiatı tutmaç suyunu kabul etmez. Bu defâ, kocakarı hiddetlenir ve gazâbı artar.»

15032

از غضب شوربای سوزان بر سرش
زن فرو ریزد شودکل مغفرش

«Hiddetinden kaynar çorbayı kuşun başına döker. Haşlanan kuşun tüyleri dökülüp kafası kel olur.

15033

اشك ازان چشمش فرو ریزد زسوز
یاد آرد لطف شاه دلفروز

«Canı yandığı için gözünden yaş döker ve pâdişahın göstermiş olduğu lutuf ve ihsanı hatırlar.»

15034

زان دوچشم نازنین بادلال
که زچهرهٔ شاه دارد صد کمال

«Padişahın yüzünden yüzlerce kemal görmüş o nazlı ve cilveli gözlerinden yaşlar akıtır.»

Hazret-i Mevlânâ bu kıssada (Evliyâ) ve (Enbiyâ) hazerâtını doğan kuşuna, onların kadrini bilmeyen Hâmân davranışlı şahısları da kocakarıya benzetiyor. O gibi herifler, Enbiyâ ve Evliyâyı kendi meşreblerine uydurmak isterler ve onların tabiatlerine muvafık olmayan tekliflerde bulunurlar. Meselâ, Kureyş müşrikleri: «Yâ Muhammed; sen bir sene bizim mâbûdlarımıza ibâdet et, biz de bir sene senin mâbûduna kulluk edelim!» teklifinde bulunmuşlardı da bu münâsebetsizlik üzerine (Kâfirûn) sûresi nâzil olmuş ve buyurulmuştu ki:

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾
وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

Yâni: «(Habibim şöyle) **de: Ey kâfirler, ben, sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Benim** (kendisine) **ibâdet** (de devam) **edeceğime de siz kulluk ediciler değilsiniz. Ben** (zâten) **sizin tapdıklarınıza** (hiçbir zaman)

tapmış değ[illegible]im. Siz de benim kulluk etmekde olduğuma (hiçbir vakit) kulluk ediciler değilsiniz. Sizin dîniniz size, benim dînim bana[33].»

Bu hüküm İslam'ın ilk devresinde idi. Çünki o vakitler müslümanlar az ve zayıf idiler. Hicretin vukuuyla (Müslümanlık) Medine'de intişâr edip de müslümanlar kuvvetlenince, (Seyf) âyetiyle ve müşriklerle harbetmek emriyle nesh'edildi. İbn-i Abbâs (Radiyallâhü anh) demiştir ki: «Kur'ânda bunun kadar şeytana ağır gelen bir sûre yoktur. Onu okumak sevabı da Kur'ânın dörtte birini okumak derecesindedir.»

15035

چشم ما زاغش شده پر زخم زاغ
چشم نیك از چشم بد با درد وداغ

«(Mâzâgal basar) sırrına mazhar olan o doğanın, yâni Enbiyâ ve Evliyâ'nın gözleri o kargaların açtığı yaralarla dolar. Güzel ve güzel bir göz, zaten kötü göz yüzünden dertlere, elemlere uğrar...»

Bu beyt ile Sûre-i Necm'deki:

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى

Yâni: «(Peygamberin) **göz**(ü gördüğünden başkasına) **ağmadı,** (onu) **aşmadı da**[34]**.»** âyet-i kerîmesine işâret edilmiştir.

Evet, Enbiyâ ve Evliyâ hazarâtının gözleri (Mâzâgal basar) ayetinin mazharıdır. Onlar Hakkın cemâlinden başka bir şeye göz kaydırmazlar. Böyle oldukları halde bazan nazar'a uğrarlar. Bazı gözlerde fevkalâde müessir bir kuvvet bulunur. Adeta, baktıkları bir ağacı kuruturlar, bir atı çatlatırlar. Böyle gözlere arabçada (Kemâl) ismindeki bir herife nisbetle: **(Ayn'ul-Kemâl)** adı verilmiş, şâir Nef'î'nin meşhûr (sözüm) kasîdesindeki:

Âfet-i ayn-ıl-Kemâl reşk-kâr etmez bana
Def'-i zahm-i çeşm-i Hallâk meânîdir sözüm.

beytinde zikredilmiştir. (Nazargâh) da denilen böyle heriflerin sû-i nazarına (isâbet-i ayn), (zahm-i çeşm) ve (nazar değmesi) tâbir olunur. Nasıl ki bazı manyetizmacılar, bakışlarla karşısındakileri uyuturlar. Arabda **(Benî Esed)** denilen bir kabîle vardı ki fertlerinin çoğu böyle nazar değen heriflerdi. Kureyş müşrikleri Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem)

(33) Sûrei Kâfirûn: 1-6.
(34) Sûrei Necm: 17.

Efendimize nazar değdirmek için bunlara mürâcaat ettiler. O münâsebetle (Kalem) sûresindeki şu âyet-i kerîme nâzil oldu:

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

Yâni: «**Hakıykat, o küfredenler zikri işitdikleri zaman az kaldı seni gözleriyle yıkacaklardı. Hâlâ da** (kin ve hasedlerinden) **"O mutlakâ bir mecnundur" diyorlar. Halbuki o** (Kur'an bütün) **âlemler için** (mahz-ı) **şerefden başka** (bir şey) **değildir**[35].»

Hasan-ı Basrî (Rahimehullâh): «Bu âyet-i kerîme, nazar değmesi için bir devâdır» demiştir. Elmalılı Hamdi Efendi Merhûm Tefsirinde bu âyet-i kerîmenin tavzihinde der ki: «Öfkenin bedende bir hükmü olduğu gibi gözlerin de karşılarındakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur, çarpar, miknatıslar, manyetize eder. Kimi meclûb olur, kimi de aldığı tesirle hasedinden bir kazaya düşer, türlü sû-ikasd'a, hîlelere kalkışır ki, maddî veya mânevî, bunun hangisi olursa olsun hedefine eriştiği takdirde (isâbet-i ayn), (göz değmesi) veya (nazar) tâbir olunur. Bunun hakkında uzun uzadıya söz söylenilmiş; inkâr edenler, isbât edenler olmuş ise de biz tafsîline lüzum görmeyerek bukadarla iktifâ ediyoruz. Keyfiyeti ne suretle olursa olsun, (isâbet-i ayn) vardır.»

15036

چشم دریا بسطی کز بسط او
هردو عالم می نماید تارمو

«Enbiyâ ve Evliyânın gözleri deniz kadar geniştir. O genişlik dolayısiyle iki âlem, Dünyâ ve Ahiret onlara bir kıl teli gibi görünür.»

15037

گر هزاران چرخ درچشمش رود
همچو چشمه پیش قلزم کم شود

«Binlerce gökyüzü o gözlere girecek olsa, denize karşı bir çeşme gibi kalır.»

---

(35) Sûrei Kalem: 51-52.

چشم بگذشته ازین محسوسها
یافته از غیب بینی بوسها

O göz, bu hisler alemine ait şeylerden geçti mi, gayb alemini görür de bu kabiliyet yüzünden öpülür durur.»

15039

خودئی یابم یکی گوشی که من
نکته گویم ازان چشم حسن

«Hakikate istidatlı bir kulak bulamıyorum ki, o güzel göze dâir nükteler söyleyim .

15040

می چکید آن آب محمود جلیل
می ربودی قطره اش را جبرئیل

«Eğer o yüce ve mukaddes gözden yaş damlasaydı, katresini Cebrâil Aleyhisselâm kapardı.»

15041

تا بمالد بر پر ومنقار خویش
گردهد دستوریش آن خوب کیش

«O hoş mezheb ve meşrebli nebî yâhud velînin müsâadesiyle kaptığı bu katreyi kanadına sürerdi.»

Evet, Allah yolunda dökülen göz yaşı o kadra kıymetlidir ki Hâmil-i Vahy-i Mübîn olan Cibrîl bile onu kanadına sürmekle teberrük etmek ister.

Her katresi bir gevher-i yektâdan eazdir
Allah için ol yaş ki akar dîde-i ter'den.

Şeyh-i Attâr (Kuddise sirruhu) (Makâlât-ı Ervâh) isimli kitabında der ki «Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirruhu) bir gün yolda giderken gökten meleklerin indiğini ve yerden bir şeyler kapıştığını gördü. Onlardan birine:

— Kapıştığınız şey nedir? diye sordu. Melek cevab verdi ki:

— Allahın makbul bir kulu buradan geçerken İlâhî bir iştiyakla bir âh çekti ve gözünden bir kaç damla yaş döküldü. O vesile ile, Hakk'ın Rahmet ve Mağfiretine nâil olalım diye o yaşları kapışıyoruz.»

Hicretin 9. senesi içinde idi ki, bir Rum ordusunun Sûriye'den Medine üzerine yürüyeceği haberi alınmıştı. Aleyhisselât Efendimiz, onlar gelmeden evvel üstlerine yürümek için hazırlığa başladı. Halbuki Medine'de kıtlık vardı. Memleketin yegâne serveti ve medâr-ı maîşeti olan hurmalar o yıl olmamıştı. Öyle bir zamanda ashâbın yardımıyla otuz bin kişilik bir ordu teşkil edildi ve Sûriye'deki Tebük mevkiine kadar gidildi. Orada epeyce müddet beklenildiyse de düşmandan bir eser zuhûr etmediği için, kemâl-i şân ve şerefle avdet buyuruldu. Bu sefer esnâsında fukarâ-yı sahâbeden yedi kişi Aleyhisselâtü Vesellâm Efendimize müracaatla, binecek, talebinde bulunmuşlar ve «Kendilerini bindirecek deve olmadığı» cevâbını alınca ağlaya ağlaya dönmüşlerdi. Allah yolunda dökülen şu göz yaşlarının makbûl-i İlâhî olduğu Tevbe sûresinin (92) nci ayetinde: **«Size bir binek bulamıyorum dedin ve bu uğurda kendileri harcayacak birşey bulamadılar da kederlerinden gözleri yaş döke döke döndüler»** diye takdir buyurulmuştur. Sonra İbn-i Ömer, Abbâs Bin Abdul-Muttalib ve Osman Zî'n-Nûreyn (Radiyallâhü anhüm) yiyecek ve binecek vermişler ve onları beraber götürmüşlerdi. İşte o yedi kişinin göz yaşları da, meleklerin kapışacakları cinsten idi.

15042

باز گوید خشم کمپیر ارفروخت

فرونور صبرو علمم رانسوخت

«Doğan kuşu diyor ki: Kocakarının hiddeti alevlendiyse de benim sabır ve ilmimin nur ve ziyâsını yakmadı.»

15043

باز جانم باز صد صورت تند

زخم بر ناقه نه برصالح بود

«Rûhum tekrar yüz suret peydâ eder. Açılan yara deveye olur, Sâlih peygambere değil.»

Kocakarı, doğanın tırnaklarını ve kanadlarını kesmekle onu yaralamıştı. Fakat bu yara onun ruhuna değil, cismine açılmıştı. Nasıl ki Semûd kavmi de Sâlih Aleyhisselâmı değil, onun devesinin sinirlerini keserek öldürmüşlerdi.

15044

صالح اریکدم برآرد باشلوه

صد چنان ناقه بزاید متن کوه

«Hazret-i Sâlih eğer bir ân o yüksek mertebesiyle duâ edecek olursa dağın karnı öyle yüzlerce deve doğurur.»

15045

دل همی گوید خموش وهوش دار

ورنه در آیند غیرت پودوتار

«Gönül diyor ki: Sus, aklını başına al. Yoksa Gayret-i İlâhiyye varlık nescini çeker, yırtar.»

15046

غیرتش را هست صدحلم نهان

ورنه سوزید ی بیکدم صد جهان

«Gayret-i İlâhiyyede yüzlerce müsâmaha ve hilim gizlidir, yoksa bir an içinde yüzlerce âlemi yakardı.»

Gayret: Kıskançlık demektir. Bilhassa âilesini bir takım mütecâvizlerden muhafaza duygusudur. Avrupa medeniyeti icabı ayıb sayılan bu his, müslümanlıkta bir fazilettir. Bundan dolayı ashabın büyüklerinden Sa'd Bin Ubâde (Radiyallâhü anh) hakkında taraf-ı risâletten: **«Sa'd bin Ubâde kıskançtır, ben de kıskancım. Allah ise bizden daha kıskançtır. Kıskançlığı, dolayısiyle fuhşiyâtı haram kılmıştır.»** buyurulmuştur. Esrâr-ı İlâhiyyenin ehli olmayanlara söylenilmesi de Gayret-i İlâhiyye mûcibi olur. Fakat yine o gayrette yüzlerce hilim ve müsâmaha bulunduğu için her hata ve kusura karşı Gazab-ı İlâhiyye zuhur etmez.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatleri beyan ettikten sonra kıssaya avdetle diyor ki:

15047

نخوت شاهی گرفتش جای پند

تادل خودرا زبند پند کند

«Pâdişahlık kibir ve azameti, Firavun'un kalbinde, nasihatin yerini tuttu da kalbini nasihat kaydından kopardı.»

Dedi ki:

15048

كه كنم با رأى هامان مشورت

كوست پشت ملك وقطب مقدرت

«Bir de Hâmânla müşâvere edeyim. Çünki O, memleketin zahîri, kudret ve siyâsetinin kutbudur.»

Kur'an'da:

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

Yâni: **«Kötü kadınlar** (ve kötü sözler) **kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara** (ve kötü sözlere), **temiz kadınlar** (ve temiz kelimeler) **ise temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara** (ve temiz kelimelere) **yakışır. Bunlar** (o temiz kadınlar ve temiz erkekler) **o** (iftiracıların) **diyeceklerinden çok uzaktırlar. Onlar için bir mağfiret ve çok şerefli bir rızık vardır[36].»** denilmiştir.

Nitekim:

15049

مصطفارا رأى زن صديق رب

رأى زن بوجهل راشد بولهب

«Hazret-i Mustafâ Aleyhisselâmın müşâviri, Allah'ın sıddîkı bulunan Hazreti Ebû Bekir (Radiyallâhü anh) idi, Ebû Cehil habîsine de onun gibi olan Ebû Leheb müşâvirlik ediyordu.»

---

(36) Sûrei Nûr : 26.

15050

عرق جنسیت چنانش جذب کرد

کان نصیحتها بپیشش گشت سرد

«Firavun'u cinsiyet-i habîse o kadar cezbetti ki, Âsiye'nin vermiş olduğu o kadar nasihat, nazarında soğuk göründü.»

Hazret-i Mevlânâ, cinsiyet câzibesine dâir bir fıkra naklediyor:

«KÜÇÜK ÇOCUGU DAMA ÇIKIP SU OLUĞUNUN ÜZERİNDE EMEKLEYEN VE DÜŞMEK TEHLİKESİNDE BULUNAN BİR KADININ HAZRET-İ ALİ (KERREMALLAHÜ VECHE) DEN ÇÂRE ARAMASI»

15051

یك زنی آمد به پیش مرتضی

گفت شد بر ناودان طفلی مرا

«Hazret-i Mürtezâ'ya bir kadın gelip dedi ki: Küçük çocuğum dama çıkarak su oluğunun üstüne kaymış.»

15052

گرش می خوانم نمی آید بدست

ورهلم ترسد که افتد اوبه پست

«Çağırsam gelmeyecek, bıraksam yere düşeceğinden korkuyorum.»

15053

نیست عاقل تا که دریابد چوما

گربگویم کز خطر سوی من آ

«Aklı ermez ki tehlikeden kaç, yanıma gel diyeyim de anlasın.»

15054

گفت طفلی را برآورهم ببام

تا که بیند جنس خودرا آن غلام

«Hazret-i Ali buyurdu ki: Diğer bir çocuğu dama çıkar da çocuğun onu görsün.»

15055

سوی جنس آید سبك از ناودان

جنس برجنسست عاشق جاودان

O vakit oluğun üstünden dam tarafına gelir. Çünki cins cinsine ebediyyen âşıktır.»

15056

زن چنان کرد وچو دیدآن طفل او

جنس خود خوش خوش بدو آورد رو

«Kadın Hazret-i Ali'nin dediğini yaptı — yâni dama bir çocuk çıkardı — Çocuğu, o çocuğu görünce, güzel güzel ona döndü.»

15057

سوی بام آمد زمتن ناودان

جاذب هرجنس راهم جنس دان

«Oluğun üstünden dama doğru geldi. Her cins, kendi cinsinden olanları çeker, bunu böyle bil!»

15058

غژ غژان آمد بسوی طفل طفل

وارهیداو از فتادن سوی سفل

«Çocuk emekleyerek obir çocuğun yanına geldi ve aşağıya düşmek tehlikesinden kurtuldu.»

15059

زان بود جنس بشر پیغمبران
که بجنسیت رهند از ناودان

«Peygamberler de, kulları oluktan kurtarmak için insan olarak gönderilmişlerdir.»

15060

پس بشر فرمود خود را مثلکم
تا بجنس آیند کم گردنده گم

«Nitekim, Peygamberimiz (S.A.V.): (Ben de sizin gibi beşerim...) buyurdu ki maksad: Dâvet edilen insanların hemcinsleri tarafına gelmeleri ve bu vesîle ile zâyi olmamaları idi.»

Kur'ân-ı Kerîm'de Habîb-i Ekrem (S.A.V.) e hitâben:

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰى اِلَيَّ

Yâni: **«Habîb-i Edîbim;** (müşriklere) **söyle ki: Ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy olunur[37].»** buyurulmuştur.

15061

زانکه جنسیت عجایب جاذبست
جاذبش جنسست هرجا طالبست

«Çünki cinsiyetin acâyib bir câzibesi vardır. Her nerede bir tâlib varsa talebedilen onun cinsidir.»

15062

عیسی وادریس بر گردون شدند
باملائک چونکی همجنس آمدند

«İsâ ve İdris (Aleyhimesselâm) fevkalâde bir riyâzetle melekler gibi yemez içmez bir hâle geldiklerinden ve âdetâ onlarla hemcins olduklarından semâya çıktılar.»

---

(37) Sûrei Kehf : 110.

15063

باز آن هاروت وماروت از بلند

جنس تن بودند زان زیر آمدند

«Yine Hârût ve Mârût ismindeki melekler, ten cinsinden oldukları için, semâdan zemîne indiler.»

Hârût ve Mârût, gûyâ, iki meleğin adı imiş. Bunlar insan şekline konulmuş ve Bâbil halkına sihirbazlık öğretmek için oraya indirilmiş. Sonra Zühre isminde bir kadına âşık olmuşlar, onun teklifiyle şarab içmişler ve semâya çıkmak için okudukları (İsm-i Âzam)ı sarhoşlukla öğretmişler. Kadın semâya çıkmış, Allah, onu Zühre Yıldızı yapmış, Hârût ile Mârût'u da Bâbil'de bir kuyu içine baş aşağı sarkıtmış. İslâm ülemâsının pek çoğu, bunun masal olduğunu, Kur'ân'da zikredilmesinin ise o masalın naklinden ibâret bulunduğunu söylemişlerdir. Hazret-i Mevlânâ'nın burada Hârût ve Mârût'tan bahsetmesi meşhûra binâendir.

İnsanlar riyâzet ve mücâhede ile letâfet peydâ ettikçe melekiyyet tabiiatını, melekler de kesâfet peydâ edecek olursa, beşeriyyet tabiatını kesbederlermiş.

Cenâb-ı Pîr bunu isbât için: «İşte İsâ ile İdris beşer oldukları halde melekler gibi semâya alındılar. Hârût ile Mârût melek bulundukları halde zemine indirildiler» diyor.

15064

کافران همجنس شیطان آمده

جانشان شاگرد شیطانان شده

«Kâfirler, şeytanın hemcinsi bulundukları için, ruhları şeytanların çırağı olmuştur.»

15065

صد هزاران خوی بد آموخته

دیده های عقل ودل بردوخته

«Yine o kâfirler; şeytanlardan yüzbinlerce kötü huy öğrenmişler, hakikati görmemek için akıl ve kalb gözlerini âdetâ dikmişlerdir.»

15066

کمترین خوشان زشتی آن حسد
آن حسد که گردن ابلیس زد

«O kâfirlerin kötü huylarından en hafifi haseddir. O hased ki Şeytanın boynunu vurmuştur.»

Ve İlâhî Huzur'dan koğulmuştur.

15067

زان سگان آموخته حقد و حسد
که نخواهد خلق را ملک ابد

«O köpekten hasedi, çekememezliği öğrenmişlerdir de insanların ebedî bir mülke ve devlete nâil olmalarını istemezler.»

15068

هر کرا دیده کمال چپ و راست
از حسد قولنجش آمد دردخاست

«Kimde sağdan, soldan bir yücelik görürlerse hasedlerinden âdetâ kulunç illetine tutulurlar ve hastalanırlar.»

15069

زانکه هر بدبخت خرمن سوخته
می نخواهد شمع کس افروخته

«Zira harmanı yanmış her bedbaht, kimsenin mumunun yandığını istemez.»

Nitekim, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

Yâni: **«Onlar ağızlarıyle Allah'ın nurunu söndürmeye yelteniyorlar.**

Halbuki Allah, kendi nûrunu (bizzat) tamamlayıcıdır, kâfirler hoş görmese de[38].»

15070

هین کمالی دست آور تا توهم

از کمال دیگران نفتی بغم

«Ey hasedci herif; sen bir kemâl yücelik elde et ki, başkalarının kemâlinden, gam ve kedere düşmeyesin.»

15071

از خدامی خواه دفع این حسد

تاخدایت وارهاند از جسد

«Allah'dan bu hasedin defini istede Rabbın seni bu cesedden — yâni bu hasûd varlığından — kurtarsın.»

15072

مرترا مشغولی بخشد درون

که نپردازی ازان سوی برون

«Temenni et, sana derûnî bir meşgûliyyet versin de, hâriçle iştiğâl etmekten ve herkesin aybını görmekten seni çekip kurtarsın.»

15073

جرعهٔ می را خدازان می دهد

که بدومست از دو عالم می رهد

«Cenâb-ı Hak, bir yudumcuk şaraba öyle bir hâssa, vermiştir ki, onu içip sarhoş olan iki âlemin de endişesinden kurtulur.»

Sen de Aşk-ı İlâhî şarabiyle mest olursan herkese hased etmekten ve halkın ayıb ve noksanını görmekten âzâd olursun.

Kezâ:

---

(38) Sûrei Saf: 8.

15074

خاصیت بنهاده در کف حشیش
کو زمانی می رهاند از خودیش

«Allah, bir avuç ota — yâni esrâra — öyle bir hâssa vermiştir ki onu yiyen kendinden geçer ve hayran olur.»

15075

خوابرا یزدان بدان سان می کند
کز دو عالم فکررا بر می کند

«Allah uykuya da öyle bir tesir vermiştir ki, uyuyan kimsenin zihninden Dünyâyı da, Ahireti de çıkarır.»

Şu misallerde görülen tesir gibi, Aşk-ı İlâhîde de bir tesir vardır ki o zevki bulan Allah'dan başka herşeyi unutur.

Aşkın hakîkîsi ve mecâzîsi vardır. **Hakîkî aşk:** Allah sevgisidir. **Mecâzî aşk:** Mahlûkâttan birine tutulmaktır. İkincisi, birincisinin derecesinde nezih ve âlî değilse de, iffet muhafaza edilmek şartiyle, onun da faydası vardır. Çünki âşıkı tek kayda bağlar ve bir çok kayıddan kurtarır. Çünki sevgilisinden başka bir şey düşünemez. Bir mürşid-i kâmilin eliyle o ten kaydının koparılması da mümkündür ve hattâ kolaydır.

15076

کرد مجنونرا ز عشق پوستی
کو بنشناسد عدو از دوستی

«Allah, bir deri aşkından — yâni Leylâ yüzünden — Mecnûn'u dost ve düşmanı fark edemiyecek bir hâle getirmiştir.»

Mecnûn, son zamanlarında yalnız dostu, düşmanı değil, kendini hattâ sevgilisini tanıyamayacak hale gelmiş, Leylâ'yı kendinde görmeye, yâni kendini Leylâ farzetmeye başlamıştı.

Fakat aşkın da safı ve mülevvesi vardır. Nitekim şarabın da öyledir.

15077

هست میهای شقاوت نفس را

که زره بیرون برد آن نحس را

Nefsi sarhoş decek şekâvet şarabı vardır ki, içen menhûsu yoldan çıkarır.»

İşte bu, bazılarının aşk vehmettiği meyl-i nefsânîdir.

15078

هست میهای سعادت عقل را

که بیابد منزل بی نقل را

«Aklı mest edecek seâdet şarabı da vardır ki, insan, onun neş'esiyle menzil-i maksûdu bulur.»

İşte bu da aşk-ı sâfî ve (Hubb-i İlâhî) dir. Kur'ân'da:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

Yâni: **«Kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği[39]»** buyuruluyor.

Bu Rabbanî lutfa mazhar olan da, menzil-i maksudunu, hareketsiz ve intikalsiz olarak bulmuş demektir.

15079

خیمهٔ گردون زسرمستی خویش

برکَند ار زان شو بگیرد راه پیش

«Mest-i İlâhî olan akıl, önüne felek kubbesi hâil olacak olsa, o sermestlik neş'esiyle onu devirir ve yoluna devam eder.»

---

(39) Sûrei Maide : 54.

15080

هین بهرمستی دلا غره مشو

هست عیسی مست حق خرمست جو

«Kendine gel ey gönül de mağrûr olma. İsâ, Tanrı sarhoşudur, eşekse, arpa sarhoşudur.»

15081

اینچنین می را بجوزین خمها

مستیش نبود زکوزه دمها

«Bu mezâhir küplerinden öyle bir şarab ara ve bul ki onun sarhoşluğunun sonu gelmesin.»

Yâni, fânî güzellere tutulmak ve onların aşkıyle mest olmak, hakiki bir mestlik değildir. Öyle bir şarab ile mest ol ki, bu mestliğin, fânî, gelip geçici olmasın.

15082

زانکه هرمعشوق چون خمیست پر

آن یکی درد ودگر صافی چودر

«Çünki her sevilen şahıs ve şey, şarabla dolu küp gibidir. Lâkin o şarablardan bazıları tortudan ibârettir, bazısı ise inci gibi saf ve berraktır.»

15083

می شناسا هین بچش با احتیاط

تامی یابی منزه زاختلاط

«Ey şarab nev'ini tanıyan kimse, dikkat et! İçeceğin şarabı ihtiyat ile tat ki, karışıklıktan münezzeh olan (Şarab-ı Tahûr)u bulasın.»

15084

هردو مستی می دهندت لیك

مستی ات آردکشان تارب دین

«Saf veya karışık, her iki küpdeki şarab da mest eder. Lâkin (Şarab-ı Tahûr)un mestliği seni Tanrıya kadar çeker, götürür.»

Fârisîde şöyle bir beyt vardır: «Şarabla sarhoş olan nihayet sabahleyin ayılır, fakat, sâkinin mesti ancak Kıyâmet sabahında uyanır.»

İşte, Ezel ve Ebed sakisinin, mesti olup da O'nun Cemâlindeki (Şarâb-ı Tahûr)dan içmiş olanların mestliği kendilerini Huzur-ı İlâhî'ye kadar götürür. İşte ey sâlik böyle bir şarab ile mest ol ki:

15085

تارهى ازفكر ووسواس وحيل

بى عقال اين عقل در رقص الجمل

Vesvese ve hiyle fikrinden kurtulasın. Akıl bağı olmaksızın, deve gibi vecde gelip oynayasın.»

15086

انبيا چون جنس روحند وملك

مرملك را جذب كردند از فلك

«Peygamberler, ruh ve melek gibi saf ve mâsum oldukları için, felekden melekleri cezbetmişlerdir.»

Yâni: Nebilere, meleklerin gelip vahy getirmesi, safvet ve mâsûmiyette aynı cinsten oldukları içindir.

15087

باد جنس آتشست ويار او

كه بود آهنگ هردو برعلو

«Rüzgâr, ateşin cinsi ve onun dostudur. Çünki her ikisinin kastı da yükseğedir.»

Rüzgâr yüksekten eser, ateşin alevi ve dumanı yükseğe doğru çıkar. Bu itibarla ikisi arasında cinsiyet alâkası vardır. Peygamberler ile meleklerde safvet ve ismet dolayısiyle mütecânisdirler. Onun için görüşür ve konuşurlar.

15088

چون ببندی تو سر کوزهٔ تهی
درمیان حوض یا جوی تهی

«Boş bir kabın ağzını kapayıp da bir havuz'un ortasına, yâhud da bir derenin içine bıraksan.»

15089

تا قیامت آن فرو ناید به پست
که دلش خالیست ور روی بادهست

«Kıyâmete kadar dibe batmaz. Çünki içinde havadan başka bir şey yoktur.»

15090

میل بادش چون سوی بالا بود
ظرف خودراهم سوی بالا کشد

«Havanın meyli yükseğe olduğu için, kabını da yükseğe çeker ve batmaktan muhafaza eder.»

15091

باز آن جانها که جنس انبیاست
سوی ایشان کشکشان چون سایهٔهاست

«Nebîlere hemcins olan ruhlar da, onların gölgesi gibi arkalarından koşarlar.»

Nitekim şöyle bir hadis-i şerif rivâyet edilir: **«Ben, Allah nurundanım, kâmil mü'minler de benim nûrumdandır»**. Mevlânâ'nın «Nebîlere hemcins olan ruhlar» demesi bu hadîs-i şerifte bahsolunan kâmil mü'minlerdir.

15092

زانکه عقلش غالبست و بی زشك
عقل جنس آمد بخلقت با ملك

«Çünki o kâmil mü'minlerin akılları nefislerine gâlibdir. Aklın yaratılışta melek cinsinden olduğunda da şüphe yoktur.»

15093

وان هوای نفس غالب بر عدو

نفس جنس اسفل آمد شد بدو

«Nefsin hevâ ve hevesi de düşmanlarına galibdir. Ancak, nefs, aşağılık cinstendir, aşağılık alemine gider.»

15094

بود قبطی جنس فرعون ذمیم

بود قبطی جنس موسی کلیم

«Kıbtîler, kötü Firavun'un, sıbtîler de Kelîmullah olan Mûsâ'nın cinsinden idiler.»

15095

بود هامان جنستر فرعون را

بر گزیدش برد تا صدر سرا

«Hâmân, en yakın cinsi olduğu için, Firavun onu çekti ve sarayının vezirlik makamına kadar yükseltti.»

15096

لاجرم از صدر تا قعرش کشید

که دو جنس دوزخند آن دو پلید

«Şüphesiz Hâmân da Firavun'u, makam-ı saltanattan, Cehennemin dibine kadar çekti. O kütüklerin ikisi de Cehennem cinsi idiler.»

15097

هردو سوزنده چو دوزخ ضد نور

هردو چون دوزخ ز نور دل نفور

«Her ikisi de, Cehennem gibi, halkı yakıcı ve nurun zıddı idiler. Her ikisi de Cehennem gibi kalb nurundan nefret ediyorlardı.»

15098

زانکه دوزخ گوید ای مؤمن توزود
بر گذر که نورت آتش را ربود

«Çünki, Cehennem, Kıyamette üstünden geçen ehl-i îmânâ diyecektir ki: Ey mü'min, çabuk geç ki senin nurun benim ateşimi söndürüyor!»

15099

بگذر ای مؤمن که نورت می کشد
آتشم راچونکه دامن می کشد

«Geç ey mü'min, zîra, nurun eteğini sürüdü mü ateşimi mahvedecek, hemen geç!...»

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz: **«Cehennem, Kıyamette üstündeki sırattan geçen ehl-i îmâna: Yâ mü'min, geç; zîra senin nurun benim ateşimi söndürdü diyecektir.»** buyurmuştur.

15100

می رمدآن دوزخی ازنورهم
زانکه طبع دوز خستش ای حنم

«Cehennemlik olan da nurdan ürker ve kaçar; çünki onda Cehennem tabiatı vardır.»

Zamanımızda da bir takım dinsiz ve îmânsız, baykuş ve yarasa gibi herifler dinden, îmândan ürkmüyorlar mı? Onun nûruna tahammül edemedikleri için gözlerini kapayıp şikâyet etmiyorlar mı? Çünki onlar da Cehennem tabiatlıdırlar. Dinin nûru tesiriyle kalblerindeki küfür ateşinin söneceğinden korkarlar.

15101

دوزخ ازمؤمن گریزد آنچنان
که گریزد مؤمن ازدوزخ بجان

«Bir mü'minin Cehennemden sakındığı kadar Cehennem de ondan çekinir.»

15102

زانكه جنس نار نبود نور او
ضد نار آمد حقيقت نورجو

«Çünki mü'minin nûru, Cehennem ateşi cinsinden değildir. Hakikat nurunu arayan ve bulan bir mü'min, ateşin zıddıdır.»

15103

در حديث آمد كه مؤمن در دعا
چون امان خواهد ز دوزخ از خدا

«Hadîs-i Nebevîde vârid olmuştur ki: Bir mü'min Cehennemden halâs olmak için Allah'a duâ edince;»

15104

دوزخ ازوى هم امان خواهد بجان
كه خدايا دور دارم ازفلان

«Cehennem de: Yâ Rabbî; falânı benden uzaklaştır diye candan, gönülden istekte bulunur.»

Hazret-i Mevlânâ'nın bahsettiği hadis-i şerif şudur: **«Mü'min; İlâhî, bana Cehennemden amân ver, diye düâ edince, Cehennem de: Yâ Rabbî, beni ondan kurtar, temennisinde bulunur.»**

15105

جاذبه جنسيتست اكنون ببين
كه توجنس كيستى از كفر ودين

«Cinsiyette bir câzibe vardır. Yâni cins cinsi çeker. Şimdi sen kendine bak, küfür ve dinden hangisinin cinsi olduğunu gör.»

15106

گر بهامان مائلى هامانئ
ور بموسى مائلى سبحانئ

«Eğer Hâmân'a meylin varsa Hâmân'a, Mûsâ'ya meylin varsa Sübhân'a mensûbsun.»

15107

وربهر دومائلى انگيخته

نفس وعقلى هردوان آميخته

«Eğer ikisine de meylin varsa, nefsinle aklın bir birine karışmış demektir.»

15108

هردوجنگند هان وهان بگوش

تا شود برنفس غالب عقل وهوش

«Bu suretle nefis ile akıl çarpışmaktadır. Dikkat ve yardım eyle ki, akıl ve şuûrun nefsine galebe çalsın.»

15109

درجهان جنگ شادى اين بسست

كه ببينى برعدو هردم شكست

«Düşmanının, heran mağlûb olduğunu görmek, sevinmek için yeter.»

«Dünşmanların düşmanı, senin dâhilinde olan nefsindir.» Hadis-i şerîf-i mûcibince insan için en büyük düşman kendi nefsidir. Zira, sâhibini Dünyâ cezâsı ve Ahiret azâbını mûcib olacak hareketlere sevkeder. Binâenaleyh böyle bir düşmanın mağlûb olduğunu görmek, sevinilecek bir haldir.»

«FİRAVUN'UN, MUSA ALEYHİSSELAMA İMAN EDİP ETMEMESİ HAKKINDA, HÂMÂN İLE MÜŞÂVEREDE BULUNMASI»

15110

آن ستيزه روبسختى عاقبت

گفت باهامان براى مشورت

«O inadcı Firavun nihâyet istişâre için Mûsâ Aleyhisselâmın teklifini Hâmân'a söyledi.»

15111

وعده های را آن کلیم الله را

گفت ومحرم ساخت آن گمراه را

«Kelîmullahın vaadlerini anlatıp o sapık herifi mahrem ittihaz etti.»

15112

گفت باهامان چوتنها اش بدید

جست هامان و گریبانش درید

«Hâmân'ı yalnız bulunca Hazret-i Mûsâ ile olan konuşmasını anlattı. Hâmân bunları duyunca yerinden fırladı ve yakasını yırttı.»

15113

بانگها زد گریه ها کرد آن لعین

کوفت دستار وکله را برزمین

«O mel'ûn haykırdı, ağladı, sarığını, külâhını başından çıkarıp yere attı.»

Ve dedi ki:

15114

کوچه گونه گفت اندر روی شاه

اینچنین گستاخ آن حرف تباه

«Böyle bir küstah, öyle bâtıl sözleri pâdişâhımızın yüzüne karşı söylemeye nasıl cesâret etti?»

15115

جمله عالم را مسخر کرده تو

کار را بابخت چون زر کرده تو

«Sen bütün âlemi teshir etmiş, tâlihinin yardımıyla işini altın gibi revaçlı bir hale getirmiş büyük bir hükümdârsın.»

15116

از مشارق وزمغارب بی لجاج

سوی توآرند سلطانان خراج

«Şark ve garb pâdişahları, bahâne göstermeden ve inad etmeden, senin hazînene harac verirler.»

15117

پادشاهان لب همی مالند شاد

بر ستان خاك توای کیقباد

«Ey büyük şehinşâh; Dünya hükümdarları, senin kapının eşiğini sevinerek öperler.»

15118

اسب باغی چون ببیند اسب ما

روبگرداند گریزد بی عصا

«Düşmanın atı, atımızı görünce döner, değneksiz ve kamçısız kaçar.»

15119

تا کنون معبود ومسجود جهان

بودهٔ گردی کمینهٔ بندگان

«Şimdiye kadar Alemin Mâbûdu idin, herkes sana secde ediyordu Bundan sonra kulların en hakîri mi olacaksın?»

15120

ده هزار آتش شدن زین خوشترست

که خداوندی شود بنده پرست

«Bin defa ateşe atılmak, bir hükumdarın kuluna bende [illegible] daha hoştur.»

15121

پی بکش اول مرا ای شاه چین

تا نبیند چشم من بر شاه این

«Ey kuşların dâne toplayıp yedikleri gibi hükümdarları mahvetmiş olan Firavun; hayır... bu işi yapma! Yapacaksan, evvelâ beni öldürt ki böyle bir hali gözüm görmesin.»

15122

خسروا اول مرا گردن بزن

تا نبیند این مذلت چشم من

«Pâdişâhım; evvelâ benim kafamı kestir ki bu zilleti gözüm görmesin.»

15123

خود نبودست ومبادا اینچنین

که زمین گردون شود، گردون زمین

«Semânın zemin, zeminin semâ olduğu şimdiye kadar görülmemiştir. Şimdiden sonra olmasın ve görülmesin.»

15124

بندگان مان خواجه تاش ما شوند

بی دلانمان دل خراش ما شوند

«Kölelerimizin kapı yoldaşımız olması, tâbîlerimizin gönlümüzü yaralıyacak bir hâle gelmesi çekilir mi?»

15125

چشم روشن دشمنان ودوست کور

گشت مارا پس گلستان قعر گور

«Düşmanlarımızın gözü aydın, dostlarımızın ise kör oldu. Gül bahçesi bizim mezarın dibi hâlini aldı.»

15126

دوست از دشمن همی نشناخت او

نرد را کورانه کژ می باخت او

«Hâmân dostu, düşmanı tanımıyor, körükörüne yanlış tavla oynuyordu.»

15127

دشمن تو جز تو نبود ای لعین

بیگنا ها نرا مگو دشمن بکین

«Hey mel'ûn; senin düşmanın senden başkası değildir. Günâhlı olmayanlara kin tutarak düşman deme!»

15128

پیش تو این حالت بد دولتست

که دوا دواول وآخر لتست

«Sence bu kötü hal devlettir... Yâni evveli «Dev = koş», sonu da «Let = dayak ye» dir.»

15129

گر ازین دولت نتازی خز خزان

این بهارت را همی آید خزان

«Bu devlet sandığın yaşayıştan velevki sürünmek suretiyle olsun Ahiret tarafına dönmeyecek olursan bu baharın elbette güz'e dönecektir.»

15130

مشرق ومغرب چوتوبس دیده اند

که سرایشان زتن بریده اند

«Senin gibi, başları kesilmiş ve bedenlerinden ayrılmış vezirleri şark da, garb da çok görmüştür.»

15131

مشرق ومغرب که نبود برقرار
چون کند آخر کسی را پایداد

«Şark ve Garb'ın kendileri bâki olmayınca bir kimseyi nasıl ebedî kılabilirler?»

15132

تیزدان فخر آوری کز ترس وبند
چاپلوسی گشت مردم روز چند

«Bir kaç kişinin, korkudan ve zindana girmekten ürkme yüzünden, yaltaklanmasından iftihar ediyorsun.»

15133

هر کرا مردم سجودی می کنند
زهر اندرجان او می آکنند

«İnsanlar, her kime tâzimen secde ederler ve karşısında yer öperlerse, onun canını zehirliyorlar demektir.»

Yâni onu kibir ve gurura sevkederler. Kibir ise insan için zehir gibi öldürücüdür.

15134

چونکه برگردد از وآن ساجدش
داند اوکه زهر بود وموبدش

«Bir kere devlet, yüz çevirdi ve bahtı döndü mü, kendisine secde edenin kendisini zehirlediğini o da anlar.»

15135

ای خنك آنرا که ذلت نفسه
وای آن کز سرکشی شد چون که او

«Nefsini zelil ve mutî kılan kimseye ne mutlu! Dağ gibi kafa tutup azamet satan kimsenin de vay hâline!»

Böyle kimseler için Sûre-i Esrâ'da:

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾

Yâni: «**Yer** (yüzün) **de kibr-ü azametle yürüme. Çünkü** (ne kadar bassan) **arzı cidden yaramazsın, boyca da aslâ dağlara eremezsin**[40]**.»** buyurulmuştur.

Mütevâzî olanlar da:

وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

Yâni: «**O çok esirgeyenin** (hâs) **kulları, ki onlar yer yüzünde vekaar ve tevâzu ile yürürler. Kendilerine beyinsizler** (hoşa gitmeyecek) **lâflar attığı zaman, Selâmetle, de** (yiyib geçe)**rler**[41]**.»** diye medh edilmiştir.

15136

این تکبر زهر قاتل دان که هست
از می پر زهر گشت آن گیج مست

«Kibir ve azametin öldürücü zehir olduğunu bil. O zehirli şarapla aptal ve ahmak kişi sarhoş olur.»

15137

چون می پر زهر نوشد مدبری
از طرب یکدم بجنباند سری

«Bir bedbaht zehirli şarabı içince neş'e bir müddet başını sallar, omuzlarını oynatır.»

---

(40) Sûrei Esra: 37.
(41) Sûrei Furkan: 63.

15138

بعد یکدم زهر بر جانش فتد

زهر درجانش کند دادوستد

«Biraz sonra zehir, canına tesir eder; can alıp vermeye başlar!...»

Yâni onun helâkine sebeb olur.

15139

گر نداری زهریشرا اعتقاد

کوچه زهر آمد نگر در قوم عاد

«Eğer kibir ve azametin zehir olduğuna inanmazsan Âd kavmine bak da gör. Onlara zehir neler etti.»

15140

چونکه شاهی دست یابد بر شهی

بکشدش یاباز دارد برچهی

«Bir pâdişah diğer bir pâdişaha galib gelince ya onu öldürür, yâhud da bir zindana habseder.»

15141

ور بیابد خستهٔ افتاده را

مرهمش سازدشه وبدهد عطا

«Fakat, bir düşkün dertliyi görse, derdine merhem olur ve ona ihsanlarda bulunur!»

15142

گر نه زهرست این تکبر پس چرا

کشت شه را بی گناه و بی خطا

«Eğer bu kibir zehir değilse, o gâlib pâdişah, mağlûb ve esir olmuş şahı kabahati yokken niçin öldürür?»

Onun kabahati ve helâk oluş sebebi, gâlib pâdişaha karşı kibir ve azamet göstermesidir.

15143

وین دگررا بی خدمت چون نواخت

زین دو جنبش زهررا باید شناخت

«O düşkün dertliye, kendisine bir kullukta da bulunmadığı halde neden iltifat ediyor? İşte bu iki hareketten kibirin nasıl bir zehir olduğunu anlamalıdır.»

15144

راهزن هرگز گدایی رانزد

گرك گرك مرده راهرگز گزد

«Yol kesen, aslâ bir yoksulu soymaz. Bir kurt ölü bir kurdu kat'iyen ısırmaz.»

15145

خضر کشتی را برای آن شکست

تا تواند کشتی ازفجار رست

«Bir takım kötü kişilerin elinden kurtarabilmek için Hızır, gemiyi sakatlamıştı.»

Kur'ân-ı Kerim'de hikâye buyurulduğu üzere Mûsâ ve Hızır Aleyhimesselâm arkadaş olmuşlar ve bir gemiye binmişlerdi. Gemiciler bunlardan para almadıkları halde Hızır gemiden bir tahta koparmıştı. Bunun sebebi ise gemiyi tahrib etmek değil, ileride bekleyip sağlam gemileri zabteden zâlim bir hükümdârın gazabından kurtarmaktı. Bu münâsebetle Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

15146

چون شکسته می رهد اشکسته شو

امن در فقرست اندر فقررو

«Mâdemki kırık olan kurtuluyor, sen de kırıl da aczini bil. Emniyet yokluktadır; sen de kibir ve gurura değil, yokluğa meylet!»

15147

آن کهی که داشت ورکان نقد چند
گشت پاره پاره از زخم کلند

«İçindeki mâdende bir parça altın, yâhud gümüş bulunan bir dağ, kazma ve külünk darbesiyle parça parça olur.»

15148

تیغ بهر اوست کورا گردنیست
سایه کافگنده‌ست بروی زخم نیست

«Kılıç, boynu olan insanı keser. Gölge ise yerlere döşenmiştir; boynu ve bedeni olmadığı için onun yaralanması ve kesilmesi de yoktur.»

Binâenaleyh ey sâlik; sen de gölge gibi mütevazi ve varlıksız ol ki kazâ kılıncından boynunu kurtarasın.

15149

مهتری نفطست وآتش ای غوی
ای برادر چون برآذرمی روی

«Ey sapık kimse; büyüklük ve gurur neft ile ateş gibidir. Böyle bir ateş üzerine nasıl gidiyorsun?

15150

هرچه او هموار باشد برزمین
تیرها را کی هدف باشد ببین

«Zemîn ile müsavî olan bir şey, oklara hedef olur mu? Dikkat et!»

Ok'un olsun, tüfengin olsun hedefleri dâimâ yüksekte olur. Ve ancak yüksekteki hedeflere ok, yâhud kurşun atılır. Toprak gibi yüksek olmayan şeyler ise hedef olmayacağı için ok ve kurşun yarasından emîn bulunur. Harb siperlerinin toprak içinde bulunması da kezâ mermilerin isâbetinden mahfuz kalınması içindir.

15151

سر برآرد از زمین آنگاه او
چون هدفهازخم باشد بی رفو

«Yerden başını kaldırıp, varlık gösteren ve büyüklenen kimse ise, tedâvî olunmaz bir surette yaralanır.»

15152

نردبان خلق این ما ومنیست
عاقبت زین نردبان افتادنیست

«Bu (biz) ve (ben)lik, yâni kibir ve azamet vehmi, halkın merdivenidir ki sonunda o merdivenden yuvarlanmak mukadderdir.»

15153

هرکه بالاتر رود ابلهترست
کاستخوان او بتر خواهد شکست

«Kim, merdivenin daha üstüne çıkarsa o daha ahmaktır. Çünkü, düştüğü vakit kemikleri daha beter kırılır.»

15154

این فروعست واصولش آن بود
که ترفع شرکت یزدان بود

«Bu, merdivenden yuvarlanmak ve kemikleri kırılmak, kibir ve azamet cezâsının feridir, asılları ise şudur: Yücelik, Tanrıya şirk koşmadır.»

Nitekim bir Hadîs-i Kudsîde: **«Kibriyâ benim ridam, azamet de izârımdır. O hususlarda benimle münâzaaya kalkanı ateşime sokarım.»** buyurulmuştur.

Ridâ ve **İzâr**: Arab kisvesidir ki birincisi ceket gibi omuzlara alınır, ikincisi peştemâl gibi bele sarılır. Ebû Hüreyre (Radiyallâhü anh) diyor ki: **«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem ile orduları, sefer esnâsında tepelere çıktıkça tekbir getirirler, vâdîlere indikçe Sübhânellâh derlerdi.»**

Tepelere çıkmak bir nevi yükselmek olduğu, yükselmek ise Cenâb-ı Hakk'a mahsus buulnduğu için Resûl-i Ekrem ve Ashâb-ı Kirâmı yüksek

yerlere çıkınca **(Allahü Ekber)** diyerek Allahın büyüklüğünü itiraf ederlerdi.

15155

چون نمردی ونگشتی زنده زو

یاغیی باشی بشرکت ملك جو

«Sen, ölmeden evvel ölüp, ilâhî lutufla tekrar dirilmedikçe Hükümdâra karşı memleket istilâsına ve ortaklık dâvâsına kalkışmış bir düşman olursun.»

15156

چون بدو زنده شدی آن خود ویست

وحدت محضست آن شرکت کیست

«Onun lutfuyla dirilince ancak O kalır ve tam birlik zuhura gelir ve şirk ortadan kalkar.»

15157

شرح این در آینهٔ اعمال جو

که نیابی فهم آن در گفت وگو

«Hak ile dirilişi âmel aynasında gör. Zira, bunu sözle ve dedi-kodu ile anlayamazsın.»

Kur'ân-ı Kerim'de:

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ۝٩٩

Yâni: **Sana yakin (ölüm) gelinceye kadar da rabbine ibadet et[42].»** buyurulmuştur. Ne zaman o yakîn geilrse Hak ile dirilmenin ne demek olduğu o zaman anlaşılır. Çünki zevkiyâttandır. Sözle, târif ile anlaşılamaz.

---

(42) Sûrei Hicr : 99.

15158

گر بگویم آنچه دارم در درون
بس جگرها گردد اندر خاک خون

«İçerimde bulunan ve bu bahse müteallik olan esrârı söylersem, pek çok ciğer kan olur.»

Yâni tahammül edemezler.

15159

بس کنم خود زیرکانرا این بسست
بانگ دو کردم اگر درده کسست

«Bahsi kesiyorum; zekî olanlara bu kadar kâfidir. Ben iki defa seslendim. Eğer köyde adam varsa — yâni dinleyenler arasında anlayan mevcud ise — bu kadar söz yetişir.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra Hâmân'ın Firavun'u sapıtması bahsine dönerek diyor ki:

15160

حاصل آن هامان بدان گفتار بد
اینچنین راهی بران فرعون زد

«Hulâsa, Hâmân, o kötü ve sapık sözleriyle Firavunun yolunu vurdu.»

15161

لقمهٔ دولت رسیده تادهان
او گلوی او بریدی ناگهان

«Devlet ve seâdet lokması Firavun'un ağzına kadar gelmişken, Hâmân, âdetâ onun boğazını keserek yutmasına meydan vermedi.»

15162

خرمن فرعون را داد اوبباد
هیچ شه را اینچنین صاحب مباد

«Hâmân, Firavunun harmanını yele verdi — Yâni dine girmekten ve îmâna gelmekten mahrum bıraktı — Hiç bir pâdişâhın böyle bir vezîri olmasın!»

«MÛSÂ ALEYHİSSELAM'IN, HÂMÂN'IN SÖZLERİNİN TESİRİYLE FİR'AVUN'UN İMANA GELMESİNDEN ÜMİT KESMESİ»

15163

گفت موسی لطف بنمودیم وجود

خود خداوندیت را روزی نبود

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Biz lutfettik ve cömertlik gösterdik. Lâkin o lutuf ve cömertlik sana ve hükûmetine nasib değilmiş.»

15164

آن خداوندی که نبودرا ستین

سروری دست دان نی آستین

«Hakiki olmayan bir hükümdarlığın ne eli vardır, ne de yen'i!»

Yâni ne asl'ı vardır ne de fürûu...

15165

آن خداوندی که دزدیده بود

بی دل وبی جان وبی دیده بود

«Hırsızlama olan bir saltanat gönülsüz, ruhsuz ve gözsüz — yâni temamiyle eksikli — olur.»

15166

آن خداوندی که دادندت عوام

باز بستانند ازتو همچو وام

«Halk, sana verdiği saltanatı, alacak tahsil eder gibi, yine senden geri alır.»

15167

ده خداوندی عاریت بحق

تا خداوندیت بخشد متفق

«İğreti hükümdarlığı Allaha ver ki; sana, herkesin kabul edip, râzi olacağı bir devlet ihsan etsin.»

«ARAB BEYLERİNİN, MUSTAFA ALEYHİSSELAMA: «MÜLKÜ TAYİN VE BİZE TAKSİM ET Kİ ARAMIZDA İHTİLAF ÇIKMASIN» DEMELERİ; SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN DE: "BEN BU BEYLİK İŞİNDE HAK TARAFINDAN MEMURUM" BUYURMASI VE İKİ TARAFIN MÜBAHASESİ»

15168

آن امیران عرب گرد آمدند

نزد پیغمبر منازع می شدند

«Arab beyleri toplandılar ve huzur-ı peygamberîde münakaşa ettiler.»

Ve dediler ki :

15169

که تو میری هریك ازماهم امیر

بخش کن این ملك بخش خودبگیر

«Sen bir emîrsin ve bizim her birimiz de birer emîrdir. O halde memleketi taksim et ve hissene düşeni al!»

15170

هریکی دربخش خود انصاف جو

توزبخش ما دودست خود بشو

«Her emîr kendi hissesine düşene râzî olsun. Sen de bizim hisselerimizden el çek!»

15171

گفت میری مرمراحق داده است

سروری امرمطلق داده است

«Reşûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Emirliği bana Hak verdi, sizinkisi ise iğretidir.»

15172

کین قران احمدست ودور او
هین بگیرید امر اورا اتقوا

«Bu zaman, (devr-i Ahmedî) ve (zamân-ı Muhammedî)dir. Dikkat edin, onun emrini dinleyin, hilâfına hareket etmeden sakının.»

15173

قوم گفتندش که ماهم زان قضا
حاکیم وداد امیری مان خدا

«Gelen emirler dediler ki: Biz de Kazâ-yı İlâhî ile hâkimiz, bizim emirliğimizi de Hak vermiştir.»

15174

گفت لیکن مرمرا حق ملك داد
مرشمارا عاریت از بهر زاد

«Resûl- Ekrem buyurdu ki: Cenâb-ı Hak, bâkî mülkü bana ihsan etti. Size ise, emîr oğlu olarak doğmanız itibariyle âriyet olarak verdi.»

15175

میری من تاقیامت باقیست
میری عاریتی خواهد شکست

«Benim emirliğim Kıyâmete kadar bâkîdir. Âriyet mülk ise, gelip geçecek ve elden çıkacaktır.»

15176

قوم گفتند ای امیر افزون مگو
چیست حجت برفزون جویی تو

«Emîrler dediler ki: Ey emîr; fazla söyleme! Üstün olduğunu iddia ediyorsun. Delilin nedir?»

15177

در زمان ابری برآمد زامرمر

سیل آمد گشت آن اطراف پر

«O anda, Kahr-ı İlâhî ile, bir bulut gelip yağmur yağdırdı, seller akıp etrafı doldurdu.»

15178

رو بشهر آورد سیل بس مهیب

اهل شهر افغان کنان جمله رعیب

«Korkunç bir sel, şehre yüz tuttu. Şehirliler korkudan feryâda başladı.»

15179

گفت پیغمبر که وقت امتحان

آمد اکنون تا گمان گردد عیان

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Zan ve şüphenin ortadan kalkarak, hakîkatin meydana çıkması için imtihan vakti geldi. Siz de hakîkî ve bâkî mülk sahibi iseniz şu seli durdurun.»

15180

هر امیری نیزهٔ خود در فگند

تا شود در امتحان آن سیل بند

«Her emir, imtihanla seli durdurmak için, mızrağını suya attı!»

15181

پس قضیب انداخت دروی مصطفی

آن قضیب معجز فرمان روا

«Cenâb-ı Mustafa da, mûcize gösteren ve fermânını kabul ettiren asâsını suya bıraktı.»

15182

نیزه هارا همچو خاشاکی ربود

آب تیز سیل پرجوش عنود

«Coşkun ve inadcı selin sür'atle akan suları, mızrakları çörçöp gibi kaptı.»

15183

نیزه ها گم گشت جمله وان قضیب

بر سر آب ایستاده چون رقیب

«Mızrakların hepsi kayboldu. Asâ'yı peygamberi ise, etrafı gözeten bir gözcü gibi, suyun üstünde duruyordu.»

15184

زاهتمام آن قضیب آن سیل زفت

رو بگردانید آن سیلاب رفت

«O mübark asânın himmetiyle, o büyük ve coşkun sel, başka tarafa dönüp gitti.»

15185

چون بدیدند ازوی آن امر عظیم

پس مقر گشتند آن میران زیم

«O emirler; bu büyük mûcizeyi görünce, Resûlullahın doğruluğunu tasdîk ettiler.»

15186

جز سه کس که حقد ایشان چیره بود

ساحرش گفتند وکاهن آن جحود

«Yalnız, hasedleri galib üç münkir, Zât-ı Risâlete: sihirbaz ve kâhin dediler.»

15187

ملك بربسته چنان باشد ضعيف

ملك پيوسته چنان باشد شريف

«İğreti emîrlik, böyle zayıf olur: Hakkın vergisi olan emîrlik ise böyle yücedir işte...»

15188

نيزه هارا گرنديدى باقضيب

نامشان بين نام او بين اى نجيب

«Ey asîl kişi, eğer o zamana yetişip de o mızraklarla asâyı görmedinse o emirlerle, Sultân'ül-Enbiyâ Efendimizin isimlerini gör!»

15189

نامشانرا تيز سيل مرگ برد

نام او دولت تيزش نمرد

«Onların adını ölümün coşkun seli çoktan götürdü, fakat (Nâm-ı Nebevî) ve (Şer'-i Muhammedî) ölmedi.»

15190

پنج نوبت مى زنندش بردوام

همچنين هرروز تاروز قيام

«Bütün müslüman memleketlerinde, O'nun adına hergün beş defa nevbet vurulmaktadır ve Kıyâmete kadar da vurulacaktır.»

Nevbet: Hükümdarların ve emirlerin kapılarında çalınan çalgı demektir. Buradaki nevbet ise, beş vakit okunan (Ezân-ı Muhammedî)dir.

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatleri beyan ettikten sonra, Mûsâ ve Firavun kıssasına avdetle Mûsâ Aleyhisselâm lisânından Firavun'a hitâben diyor ki:

15191

گر ترا عقلست كردم لطفها

ورخرى آورده ام خرراعصا

«Eğer aklın varsa sana lutuflarda bulundum. Yok.. Eşek isen eşeğe sopa getirdim.»

15192

آنچنان زین آخرت بیرون کنم

کز عصا گوش وسرت پرخون کنم

«Öyle ki seni ahırından çıkaracağım, kulağını ve kafanı kana bulayacağım.»

15193

اندرین آخر خران ومردمان

می نیابند ازجفای تو امان

«Çünki bu Dünyâ ahırındaki eşekler de, insanlar da senin cefâ ve cevrinden emân bulamıyorlar.»

15194

نك عصا آورده‌ام بهرادب

هرخریرا کونباشد مستجب

«Emre itaat ve icâbet etmeyen her eşeği terbiye için işte asâ getirdim.»

O asâ:

15195

اژدهایی می شود در قهرتو

کاژدهایی گشتهٔ درفعل وخو

«Seni kahretmek için ejderhâ olur. Çünki sen de, işde ve huyda bir ejderhâ kesilmişsin.»

15196

اژدهای کوهیٔ توبی امان

لیك بنگر اژدهای آسمان

«Sen, aman vermez bir dağ ejderhâsısın. Lâkin benim asâma bak ki o, bir gökyüzü ejderhâsıdır.»

15197

این عصا از دوزخ آمد چاشنی

که هلا بگریز اندر روشنی

«Bu asâ, sana: (Küfür karanlığından İmân aydınlığına kaç) demek için Cehennemden bir çeşnî olarak geldi.»

15198

ورنه درمانی تودر دندان من

مخلصت نبود ز دربندان من

«Yoksa, benim dişlerim arasında kalırsın; kimse seni benim kahrımdan kurtaramaz.»

«ALLAHIN KUDRETİNİ TANIYAN KİMSE CENNET VE CEHENNEM NEREDEDİR? DİYE SORMAZ»

Hazret-i Mûsânın: «Bu asâ, Cehennemden bir çeşnîdir» buyurması üzerine Cennet ve Cehennem nerededir? diye bir süâl vârid olması ihtimâline cevab olmak üzere Cenâb-ı Mevlânâ diyor ki:

15199

هرکجا خواهد خدا دوزخ کند

اوج را بر مرغ دام وفخ کند

«Allah nereyi isterse Cehennem haline getirir, hattâ fezâyı uçan bir kuşa tuzak haline getirir.»

15200

هم ز دندانت برآرد دردها

تا بگویی دوزخست واژدها

«Sana öyle bir diş ağrısı verir ki, onun için, Cehennem azâbı ve ejderhâ ısırması dersin.»

15201

یا کنداب دهانت راعسل
تابگوئی که بهشتست وحلل

«Yâhud ağzının suyunu, yâni tükrüğünü, bal gibi öyle bir tatlılaştırır ki, onun için Cennet nimeti ve hıl'ati tâbir edersin.»

15202

از بن دندان برویاندشکر
تا بدانی قوت حکم قدر

«Allah, Kaderi hükmündeki kudreti bildirmek için, dişlerinin dibinden sana şeker tattırır.»

15203

پس بدندان بی گناهان رامگز
فکرکن از ضربت نا محترز

«Gelecek ve kaçınmak imkânı bulunmayacak mânevî bir silleyi düşün de bîgünah olanları dişleme.»

Yâni onlara zulmetme...

15204

نیل را بر قبطیان حق خون کند
سبطیان را از بلا محصون کند

«Cenâb-ı Hak, Nil nehrini kıbtîler için kan hâline getirir, fakat Benî İsrâîl'i o belâdan mahfûz kılar.»

Hazret-i Mûsâ'nın mûcizesi olarak Mısırlıların uğradıkları belâlardan biri de Nil'in Kıbtîlere kan olması, Sıbtîlere ise su halinde kalması idi. Hattâ derler ki: Bir kıbtî bir kaptan beraber su içmek için yalvarmış, bir tası iki taraftan ağızlarına götürmüşler. Kıbtînin içeceği taraf kan, sıbtînin içeceği taraf su görünmüş. Bunun böyle olması:

15205

تا بدانی پیش حق تمییز هست

درمیان هوشیار راه ومست

Cenâb-ı Hakkın yoldaki ayık ile sarhoşu ayırd edecek bir temyiz kudreti bulunduğunu anlaman içindir.»

15206

نیل تمییز از خدا آموختست

تا گشاد آن را واین را سخت بست

«Nil nehri ve Şab denizi, temyiz ve tefriki Allahdan öğrendiği için, Mûsâ'ya ve Benî İsrâîl'e açılıp yol vermiş; Firavun ile askerine de o yolu kapayıp kendilerini boğmuştur.»

15207

لطف حق عاقل کند مر نیل را

قهر او احمق کند قابیل را

«Hakk'ın lutfu Nil nehrine idrak ve şuur verir. Kahrı ise Kaabil'i ahmak hâline getirir.»

Ki, kadın meselesinden dolayı öldürdüğü kardeşi Hâabil'in cesedini ne yapacağını bilememiş, günlerce sırtında taşıdıktan sonra bir karganın gagasıyla toprağı kazdığını, o çukura ölü bir kargayı gömdüğünü görmesiyle o da toprağı eşmiş ve sırtında taşıdığı cesedi oraya defnetmişti.

15208

در جمادات از کرم عقل آفرید

عقل از عاقل بقهر خود برید

«Allah, kerem ve lütfu ile cemâdâta (cansız şeylere) şuur ihsan eder, kahr ile de akıllının aklını izâle eyler.»

15209

درجماد از لطف عقلی شد پدید

وز نکال ازعاقلان دانش رمید

«O'nun lütfuyla cemâdâtta akıl zâhir olur; kahır ve azâbiyle de akıllıların aklı kaçar.»

15210

عقل چون باران با امر حق بریخت
عقل این سوخشم حق دید و گریخت

«Akıl, Hak'kın emri ile mahlûkâta yağmur gibi yağdı. Fakat, hakkında Allah'ın gazabını gördüğü o fâsık ve mağdûb olanın başından kaçtı.»

15211

ابر و خورشید و مه و نجم بلند
جمله بر ترتیب آیند و روند

«Bulut, Güneş, Ay ve yüksek yıldızın hepsi de bir nizam üzre gelirler, giderler.»

Yâni doğarlar ve batarlar.

15212

هر یکی ناید مگر در وقت خویش
که نه پس ماند ز هنگام و نه پیش

«Bunların her biri vaktinde doğar; doğuş zamanları ne geri kalır, ne de evvel olur.»

Şu sayılan seyyarelerin, böyle, saatinde ve dakikasında doğup batmak suretiyle muntazam hareketleri, o akıl yağmurundan hisse aldıklarını ve bu hisse dolayısiyle Allah'ın emrine tamamiyle bağlı olduklarını bildirir. Binâenaleyh, cemâdâta varıncaya kadar, bütün mahlûkâtın kendilerine göre bir hayatı ve kendine göre bir şuuru ve aklı vardır.

15213

چون نکردی فهم این را زانبیا
دانش آوردند در سنگ و عصا

«Bu hali peygamberlerin mûcizesinden nasıl oldu da anlamadın? Onlar taşa ve asâya ilim verdiler.»

Meselâ Ebû Cehil'in avucundaki taş parçaları lisâna gelmiş ve **(La ilâhe illallah Muhammeden rasûlullah)** demiştir. Bir değnek olan asâda Hazret-i Mûsâ'nın elinde büyük bir ejderhâ olmuş ve sihirbazların ortaya attıkları ipleri ve değnekleri yutmuştu.

15214

تا جمادات دگر را بی لباس

چون عصا وسنگ داری از قیاس

«Diğer cemâdâtı da şeksiz, şüphesiz bir halde asâ ile taş parçalarına kıyas et!»

Ki hepsinin bir anlayışı ve söyleyişi vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

Yâni: **«Hiç birşey hâriç değil, hepsi O'na hamd ile tesbih eder. Fakat siz, onların tesbîhini iyi anlamazsınız[43].»**

Hattâ en kızıl dinsizler bile istemedikleri ve farkına varmadıkları halde nefes alıp verirken ağızlarından çıkan (He) harfi ile Allah'ı zikrederler.

15215

طاعت سنگ وعصا ظاهر شود

وز جمادات دگر مخبر شود

«Taş parçalarının Hazret-i Peygambere ve asânın Hz. Mûsâ'ya itaatları, diğer cemâdâtın da Emr-i İlâhî'ye mutî olduklarını bildirir.»

Ve onlar lisân-ı hâlâ ile der ki:

15216

ما زیزدان آگهیم وطاییم

ماهمه نی آفاق ضاییم

«Biz Allah'ı biliriz ve O'na itaat ederiz. Tesâdüfî ve abes yere yaratılmamışız.»

---

(43) Sûrei Esra: 44.

15217

همچو آب نیل دانی وقت غمق

کومیان هردو امت کرد فرق

«Biz hepimiz Nil nehrine benzeriz. Zirâ o, batırıp boğacağı Firavunla Benî İsrâili ayırdetti.»

Firavun ve ordusunu boğdu, Benî İsrâil'e yollar açıp karşıya geçmelerine müsâade etti.

15218

چون بدانیش دانا وقت خسف

درحق قارون که قهرش کردنسف

«Kezâ bizi, Kaarûn'un yere geçeceği zaman O'nu kapıp helâk eden yer gibi, vâkıf bil!...»

15219

چون قمر که امر بشنید وشتافت

پس دونیمه گشت برچرخ وشکافت

«Ve yine bizi Kamer gibi farzet ki O, Resûlullâhın işâretini ve emrini işitince hemen yarıldı ve semâda iki parça göründü.»

15220

چون درخت وسنگ کاندر هرمقام

مصطفی را کرد ظاهر السلام

«Nerde bir ağaç ve taş varsa, Hz. Mustafa'yı görünce apaçık selâm vermişti ya... İşte cansızların hepsini de böyle bil, böyle tanı!...»

İşte burada nakledilen misallerin hepsi de, cansız şeylerde bir nevi idrak ve şuur bulunduğunu isbât eder.

«BİR MÜ'MİN İLE BİR FEYLESOFUN MÜBAHASE ETMESİ, ALLAH'I İNKÂR EDEN VE ÂLEME EVVELİ YOK DİYEN BİR DEHRİNİN CEVÂBI»

15221

دی یکی می گفت عالم حادثست
فانی است این چرخ حقش وارثست

«Dün biri dedi ki: Âlem hâdistir, (sonradan yaratılmıştır), bu gökyüzü de fânî olup, Allah onun vârisidir.»

15222

فلسفی گفت چون دانی حدوث
حادثی ابرچون داند غیوث

«Bir feylesof ona sordu ki: Sen Dünyânın sonradan zuhûra geldiğini ne biliyorsun? Yağmur, bulutun sonradan yaratıldığını nasıl bilir?»

15223

ذرهٔ خودنیستی از انقلاب
توچه می دانی حدوث آفتاب

«Bu değişip duran Âlemden sen bir zerre bile değilsin. O halde Güneşin sonradan yaratıldığını ne bilirsin ki?»

15224

کرمکی کاندر حدث باشد دفین
کی بداند آخرو بدء زمین

«Pislik içinde bir kurt, yeryüzünün evvelini ve sonunu ne bilir?»

Sen de Âleme nisbetle bir zerre bile değilsin. Veya, pislik içinde bulunan bir kurt misâlisin.

Bir zerrenin Güneşten, bir pislik kurdunun Arz'dan haberdâr olmadığı gibi, sen de Dünyânın kadîm mi, hâdis mi olduğuna vâkıf değilsin.

15225

این بتقلید از پدر بشنیده‌ٔ
از حماقت اندرین پیچیده‌ٔ

«Bunu — yâni âlemin sonradan yaratıldığını — babandan işitmiş ve ahmaklığından onu taklid ile bu fikre saplanmış, kalmışsın.»

15226

چیست برهان بر حدوث این بگو
ورنه خاموش این فزون گویی مجو

«Âlemin sonradan yaratıldığına delilin nedir? Onu söyle. Yoksa sus, fazla söylenmeye kalkışma!»

Kelâm ulemâsı ile feylesoflar arasında âlemin **(Hudûs)**u ve **(Kıdem)**i hakkında zaman zaman uzun uzun mübâheseler edilmiş ve kitablar yazılmıştır. Ehl-i sünnet, Âlem'in hudûsuna; yâni yok iken, İlâhî emir ile vâr olduğuna kâni ve kaaildirler. Felsefe ise, kıdemini; yâni ezelden beri mevcud olduğunu ve ebede kadar mevcud olacağını iddia eder. İki taraf da dâvâsına delil ve hüccet göstermeye çalışır ve aynı zamanda da delil ve hüccet ister. Yukarı beyitlerdeki sualler de böyle bir düşünce ile sorulmuş ve iddialar böyle bir noktadan hareketle serdedilmiştir.

Feylesofun yukardaki iddiâsı üzerine mü'min:

15227

گفت دیدم اندرین بحث عمیق
بحث می کردند روزی دوفریق

«Dedi ki: Bu derin meselede iki kişinin mübâhese ettiğini gördüm.»

15228

در جدال ودر خصام ودرستوه
گشت هنگامه برآن دوکس گروه

«O iki kişinin mücâdele, ve münakaşası dolayısiyle halk, başlarına toplanmıştı.»

15229

من بسوی جمع هنگامه شدم
اطلاع حال ایشان بستدم

«Ben o kalabalık tarafına gittim, mübâhese edenlerin haline muttalî oldum.»

15230

آن یکی می گفت گردون فانیست
بی گانی این بنارا بانیست

«Biri diyordu ki: Şu Âlem fânidir. Şüphesizki bu binânın bir bânîsi vardır.»

15231

وان دگر گفت این قدیم وبی کیست
نیستش بانی ویابانی ویست

«Karşısındaki de diyordu ki: Bu Âlem kadîmdir, evveli yoktur ve zaman ile mukayyed olmamıştır. Başka bir bânîsi yoktur, varsa o, kendisidir.»

15232

گفت منکر گشتهٔ خلاق را
روز وشب آرنده ورزاقرا

«Mü'min dedi ki: Yaratanı, geceyle, gündüzü getirip götüren ve bütün mahlûkâtın rızkını veren Allah'ı inkâr ediyorsun.»

15233

گفت بی برهان نخواهم من شنید
آنچه گوبی آن بتقلیدی گزید

«Feylesof dedi ki: Delilsiz sözü dinlemem; taklid'e ancak ahmak olan kapılır.»

15234

هين بياد حجت وبرهان كه من

نشنوم بی حجت این را در زمن

«Haydi bakalım, dâvâna aklî bir delil göster. Zira ben huccetsiz, burhansız bir söze hiç bir zaman kulak vermem.»

15235

گفت حجت در درون جانمست

در درون جان نهان برهانمست

«Mümîn dedi ki: Delil, canımdadır... Canımın içinde gizli delilim var...»

15236

تو نمی بینی هلال از ضعف چشم

من همی بینم مکن برمن تو خشم

«Senin gözün zayıf olduğu için hilâli görmüyorsun. Ben gördüğüm için bana hiddetlenme!»

15237

گفت وگو بسیار گشت خلق گیج

درسر وپایان این چرخ بسیج

«Dedi kodu çoğaldı, dinleyenler şu muntazam ve müzeyyen Âlemin başına, sonuna hayran kaldılar.»

Yâni Âlem, müminin dediği gibi, hâdis midir, yoksa feylesofun dediği gibi kadîmmidir kestiremedler. Onun üzerine:

15238

گفت یارا در درونم حجتیست

بر حدوث آسمانم آیتیست

«Mümîn dedi ki: Arkadaş; gönlümde bir hüccet ve Âlemin hâdis olduğuna bir alâmet var.»

15239

در زبان می ناید آن حجت بدان

همچو حال سر عشق عاشقان

«Âşıkların, aşkı, hâlî ve sırrı gibi o hucceti söyleyemiyorum.»

15240

من یقین درام نشانش آن بود

مر یقین دا نرا که در آتش رود

«Ateşe girecek kimse için, o kalbdeki bürhan, delil ve huccet olacaktır.»

Feylesoflar ve tabiatcılar, (Anâsır-ı erbea)yı, yâni: ateşi, havayı, suyu ve toprağı bizzat müessir bilirler. «Ateş bizzat yakar, su kendiliğinden boğar» derler. Ehl-i îmân ise: «Anâsırdaki kuvvet, Allahın iradesiyledir. Cenâb-ı Hak murâd etmedikçe ne ateş yakar, ne de su boğar. Nitekim, ateş İbrâhim Aleyhisselâmı yakmadı ve su Mûsâ Aleyhisselâm ile Benî İsrâili boğmadı» diye itikad ederler ve bu itikadı metîn olan bir (sâhib-i yakîn) âteşe girecek olursa hıfz-ı İlâhî ile yanmaz fikrindedirler. Nasıl ki, Rufâî şeyhleri ve dervişleri ateşte kızdırılmış demiri yalarlar ve yanmazlar.

Taşkasab semtinde şimdi arsası bulunan bir (Karanohut) mescidi vardı. Ahmed efendi namında bir rufâi şeyhi perşembe geceleri orada rufâî âyini icrâ ederdi. Kendisi Mülkiye mektebinin kapıcısı olup yüz elli kuruş aylık alır, onunla çoluk çocuğunu geçindirdikten başka, mukâbele geceleri yemek yapar, gelen fukarayı doyururdu.

Molla Gürânî câmiinin önündeki sıra dükkanlar arasındaki kahvehânede bir sabah rufâileri ateşin yakmadığından bahs açılmış. Kahvedekilerden bazıları, bunun hokkabazlık nevinden olduğunu, yoksa ateşin mutlaka yakacağını söylemişler. Orada bulunan şeyh Ahmed:

— Bakalım yakar mı, yakmaz mı? diyerek kalkmış, bitişik simidci dükkânının yanmakta olan fırınına girmiş ve bir müddet oturmuş. Sonra mûterizlerin ricâsiyle dışarıya çıkmış, kendisinin yanmadığını, hattâ beyaz cübbesinin renginin dahi sararmadığı görülmüş.

Ben, Ahmed efendiye yetiştim. Evi bizim sokağın alt tarafında olduğu için kapımızın önünden geçerdi. Rast geldikçe elini öper, duâsını alırdım. Fırına girdiğini görmedim, fakat babamdan işittim. Zaten şeyhin o kerameti mahallece meşhur idi.

İşte feylesof ile mübâhese eden mü'min de, yakîn sâhibi bir zât ol-

duğu için, iddiasını isbat için ateşe girmeyi teklif etmişti. Yine mümin demişti ki:

15241

نیست پیدا سر گفت و گوی من
جز که زردی و نزاری روی من

«Bendeki sır, yüzümün sarılığı ve cismimin zayıflığından başka lâkırdı ile izhar edilemez.»

15242

اشك خون بر رخ روانه میرود
حجت حسن وجمالش میشود

«Yanaklara akan kanlı gözyaşları da Allahın hüsn ve cemâline huccet olur.»

15243

گفت من اینها ندانم حجتی
که بود درپیش عامه آیتی

«Feylesof dedi ki: Bunlar, umuma karşı huccet olabilecek alâmet değildir.»

15244

گفت چون قلبی ونقدی دم زند
که توقلبی من نکویم ارجمند

«Mümîn dedi ki: Kalp akçeyle, halis akçe bahse girişseler... Halis akçe: Sen kalpsın, ben halisim dese...»

15245

هست آتش امتحان آخرین
کاندر آتش در فتند این دوقرین

«Son imtihan ateştir... Bu ikisi ateşe düştüler mi, onların halis mi, kalp mı olduklarını.»

15246

عام وخاص از حالشان واقف شوند

از گمان وشك سوى ايقان روند

«Halkın ileri gidenleri de, alelalede olanları da anlar... Herkes şüpheden kurtulur.»

15247

آب وآتش آمد اى جان امتحان

نقد قلبى را كه آن باشد نهان

«Ey cân, gizli olan hâlis akçe ile kalp akçenin imtihanı ateş ve su iledir.»

Ki onları ateşte kızdırıp suya atarlarmış. Hâlis altın sapsarı kalır, kalp para ise kapkara olurmuş.

Mü'min bunları dedikten sonra dedi ki:

15248

تا من وتو هردو در آتش رويم

حجت باقىّ حيرانان شويم

«Sen ve ben... İkimiz de ateşe girelim... Bu işe şaşıp kalanlara huccet ve delil olalım.»

15249

يامن وتو هردو دربحر اوفتيم

كه من وتو اين گره را آيتيم

«Yâhud sen ve ben... İkimiz de denize atlayalım ve bu mütereddid cemâata hak ve hakikat alâmeti olalım.»

15250

همچنان كردند ودر آتش شدند

هردو خودرا برتف آتش زدند

«Böyle mukavele yaptılar ve ateşe girip kendilerini alevlere arz eylediler.»

15251

آن خدا گوینده مرد مدعی
رست وسوزید اندر آتش آن دعی

«Hak vardır ve Fail'i Hakiki O'dur diyen mümîn kurtuldu, obir haramzâde ise tutuşup yandı.»

15252

از مؤذن بشنوان اعلام را
کوری افزون روان خام را

«Ham bir ruhun kat kat körlüğüne — yâni münkirin inkârına — rağmen, bu haberi, (Ezan-ı Muhammedî) ile müezzinden işit!...»

15253

که نسوزیدەست این نام از اجل
کش مسمی صدر بودست واجل

«Ki o mübârek nâmı ecel ve ölüm ateşi yakmamıştır. Hayatında nasıl yüksek ve muhterem ise hâlâ da öyledir.»

O'nun mukaddes adını ölüm ateşinin yakıp unutturamadığı gibi, cism-i şerifini de ateşin yakmasına imkan yoktur. Zât-ı Akdes-i Muhammedî böyle olduğu gibi, onun, yakîn sahibi, vârisleri olan kâmiller de öyledir.

15254

صد هزاران زین رهان اندر قران
بر دریده پردەهای منکران

«Bu mubahaselerin yüzbinlercesi, asırlar boyunca, münkirlerin perdelerini yırtmıştır.»

Kur'ân-ı Kerim, bize Hazret-i İbrahim ile Nemrûd arasında geçen bir muhâvereyi veriyor:

Hazret-i İbrahim: «Benim Rabbim yaşatır ve öldürür» deyince,

Nemrud: «Ben de yaşatır ve öldürürüm!» demiş ve bir taraftan idam hükmü giyen bir mücrimi serbest bırakmış, diğer taraftan da bîgünah bir adamı celb ederek öldürtmüş. Bunları yapmakla kendisinin de güyâ yaşatıp, öldürmeye muktedir olduğunu iddia etmiş. Bunun üzerine, Hazret-i

İbrahim: «Benim Rabbim Güneşi şarktan doğduruyor, sen de onu Garb'-dan doğdur da görelim» deyince kâfir Nemrud sesini kesmiş.

15255

چون گرو بستند غالب شد صواب

در دوام معجزات ودر جواب

«Mü'minle feylesof iddiaya ve tecrübeye kalkınma, mucizelerin devam ettiği zuhûr etti, doğru olan galip oldu...»

15256

فهم کردم کانکه دم زد از سبق

وز حدوث چرخ پیروز است حق

«Anladım ki: Alemin evveli vardır, bu gök kubbe sonradan yaratılmıştır, diyen haklıdır.»

15257

حجت منکر همارهزرد رو

يك نشان برصدق آن انکار کو

«Münkirlerin getirdiği delilin yüzü dâima sarı, yâni mâlul ve zayıfdır. O inkarın doğruluğuna nerede bir alâmet vardır?»

15258

يك مناره درثنای منکران

کودرین عالم که تاباشد نشان

«Münkirlerin öğüldüğü bir minâre bu Âlemin neresindedir ki, o münkirlerin doğruluğuna nişan olabilsin.»

15259

منبری کوکه در آنجا مخبری

یاد آرد روزکار منکری

«Hani, nerde bir mimber ki oraya çıkan bir hatib, bir münkirin zamanını yâd ve senâ eylesin.»

15260

روی دینار ودرم از نامشان
تا قیامت می دهد زین حق نشان

«Altın ve gümüş paraların üstüne basılan peygamber adları, Kıyamete kadar onların doğruluğuna alâmettir.»

Eskiden bazı İslâm devletlerinin sikkelerinde (Kelime-i Tevhîd) ve (İhlâs) gibi dînî yazılar vardı.

15261

سکهٔ شاهان همی گردد دگر
سکهٔ احمد ببین تا مستقر

«Pâdişahların sikkeleri daima değişir. Hazret-i Ahmed Aleyhisselâmın sikkesi ise Kıyâmete kadar bâkîdir.»

Sikke-i Ahmed'den asıl maksad: O'nun şerîatı, minberlerde okunan ism-i şerifi ve Kelime-i Şehâdetidir.

15262

در رخ نقره ویاروی زدی
وانما برسکه نام منکری

«Gümüş yâhud altın akçe safhasındaki sikkede bir münkirin adının devam edip gittiğini göster bakalım.»

15263

خود مگیر این معجز چون آفتاب
صد زبان بین نام او ام الکتاب

«Haydi, bunu mucize sayma! Peki bir de Güneş gibi apaydın olan ve adına Ümmül - Kitap denilen yüz dilli Kur'ana bak!...»

İşte o, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)'in en büyük ve daimî bir mûcizesidir. O'nun **(Ümm'ül - Kitâb)** olması: Bütün şeriatların hulâsası, (yüz dilli) olması da bir çok ilimlerin esas itibariyle menşei ve membaı bulunmasındandır. Vâkıa Kur'ân-ı Kerim Arapça'dır. Fakat öyle bir arabcadır ki hiç bir arab onun gibi söyleyememiş ve söyleyemeyecektir. Çünki O,

Lisân-ı Rabbânîdir. Kur'ân nâzil olduğu vakit arabcanın fesâhat ve belâğat bakımından en yüksek devrini idi. Arabların en fasih, en beliğ şâirleri ve hatipleri o vakit hayatta idiler. Onlara karşı Lisân-ı Kur'ân ile meydan okundu.

Ve taklîdi teklif edilerek:

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ
وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٣﴾

Yâni: **«Eğer kulumuz** (Muhammed)**in üzerine parça parça** (sûre sûre, âyet âyet) **indirdiğimiz** (Kur'anın Allah katından geldiğin)**den şüphe ediyorsanız haydi onun benzerinden siz de** (meydana) **bir sûre getirin. Allah'dan başka şâhidlerinizi** (taptığınız putları ve bilginlerinizi) **de** (yardıma) **çağırın, eğer** (iddiânızda) **doğrucu** (insan)**lar iseniz[44].»** denilmişti.

O kadar uğraştıkları halde en kısa sûresini bile taklid edemediler. İşte bu hal, Hazret-i Kur'ânın bir mûcizesi idi. Diğer bir mûcizesi de, bütün semâvî kitablar — yâni Tevrat da, İncil de — değişikliğe uğradıkları halde, **Kur'an-ı Kerîmin** ne bir harfi eksilmiş, ne de ilâve edilmiştir. Ve O:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

Yâni: **«Kur'ânı biz indirdik, biz. Onun koruyucuları da, şüphesiz ki, biziz[45].»**

Vâd-i ilahîsi ile muhafaza olunmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da bu mahfûziyyet için diyor ki:

15264

زهره نی کس را که یك حرفی ازان

یا بدزدد یا فزاید دربیان

«Onun bir harfini eksiltmeye, yâhud fazlalaştırmaya kimsenin cesâreti yoktur.»

---

(44) Sûrei Bakara: 23.
(45) Sûrei Hicr: 9.

15265

یار غالب شوکه تا غالب شوی

یار مغلوبان مشو هین ای غوی

«Kendine gel behey sapık, mağlûb ve mülzem olan bâtıl fikirlere dost olma ki sen de mağlûb olmayasın. Sâdık ve gâlib bulunan Hak ehline uy ki sen de gâlib olasın.»

15266

حجت منکر همین آمد که من

غیر این ظاهر نمی بینم وطن

«Münkir'in delili ancak: (Ben şu görünen Âlemden başka bir vatan görmüyorum) demekten ibârettir.»

15267

هیچ نندیشدکه هرجا ظاهریست

آن زحکمتهای پنهان مخبریست

«O münkir hiç düşünmez ki, nerde görünen bir şey varsa, o gizli hikmetlerin habercisidir.»

15268

فائدهٔ هر ظاهری خود باطنست

همچو نفع اندر دواها کامنست

«Her görünen şeyin faydası, faydanın ilaçlarda gizli oluşu gibi, o şeyin içinde gizlidir.»

«(BİZ GÖKLERİ, YERİ VE İKİSİ ARASINDA BULUNAN HER ŞEY'İ ANCAK HAKKIN İKAAMESİNE SEBEB OLARAK VE MUAYYEN BİR VA'DE İÇİN YARATDIK) AYETİNİN TEFSİRİ»

Bu âyet-i Kerime sûre-i Ahkâf'tadır:

مَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّىۜ وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا عَمَّٓا اُنْذِرُوا

مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

Yâni: **«Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan her şey'i** (başka değil) **ancak hakkın ikaamesine sebep olarak ve muayyen bir va'de için yaratdık. Küfredenler, korkutuldukları şeyden yüz çeviricilerdir[46].»** mealindedir.

Nefy'den sonra ısbat, hasrı ifade eder. Burada da öyle yapılmış, göklerin ve yerin yaradılışının ancak Allah'ın kudret ve birliğine delâlet etmek üzere (hikmet ve adâlet üzere) olduğu beyan buyurulmuştur.

İşte Hazret-i Mevlânâ bu âyeti tefsir için buyuruyor ki:

15269

هيچ نقاشى نكارد زين نقش

بى اميد نفع بهر عين نقش

«Hiç bir nakkâş, yaptığı nakşı, menfaat ümidi olmaksızın, yalnız nakış yapmış olmak için yapar mı?»

15270

بلكه بهر ميهمانان و كهان

كه بفرجه وارهند از اندوهان

«Belki, misafirlerin ve büyüklerin seyretmeleri ve bu vesileyle sıkıntıdan kurtulmaları için yapar.»

---

(46) Sûrei Ahkaf: 3.

15271

شادئ بچگان وياد دوستان

دوستان رفته را از نقش آن

«Çocukları sevindirmek ve gitmiş dostları kalan dostlara hatırlatmak için o nakşı yapar.»

15272

هيچ كوزه گر كند كوزه شتاب

بهر عين كوزه ئ بر بوى آب

«Hiç bir testici yoktur ki, içine su konmasını düşünmeden, testisini, sırf testi yapmak için yapsın.»

15273

هيچ كاسه گر كند كاسه تمام

بهر عين كاسه ئ بهر طعام

«Hiç bir kâseci, kâseyi ancak kâse olsun diye yapar mı? Hayır, içinde yemek yenilmek için yapar.»

15274

هيچ خطاطى نويسد خط بفن

بهر عين خط نه بهر خواندن

«Hiç bir hattât, hattın kendisi için san'atla yazı yazar mı? Hayır... Okunmak için yazar.»

Evet, bazı hattâtlar, ayrı ayrı harf yazarlar ki okunmaz ve mânâ çıkmaz. Ondan maksad da (Hüsn-i hat) öğrenmek isteyenlere harflerin ne sûretle yazılacağını öğretmektir.

Hulâsa; her şeyde bir hikmet vardır ki o şeyin mevcudiyeti, o hikmetin zuhûra gelmesi içindir.

15275

نقش ظاهر بهر نقش غایبست

وان برای غائب دیگر بست

«Görünen sûret, Gayb Alemindeki sûrete delâlet eder, o da başka bir gayb sûretinden vücut bulmuştur.»

15276

تا سوم چارم دهم بر می شمر

این فوائد را بمقدار نظر

«Böylece bunları görüşünün miktarınca tâ üçe, dörde ve ona, hatta daha ziyâdeye kadar say!»

Meselâ ilâç görünen bir sûrettir. Onun faydası gâib olan sıhhattir. O gâib olan sıhhatin faydası kuvvet kesbetmektir. Onun faydası çalışabilmek, onun faydası da kazanıp geçinmektir.

Hazret-i Mevlânâ da misâl irad ediyor:

15277

همچو بازیهای شطرنج ای پسر

فایدهٔ هر لعب در تالی نگر

«Oğul; bunlar, satrançtaki oyunlara benzer... Her oyunun faydasını ondan sonrakinde gör!...»

15278

همچنین دیده جهان درشش جهات

درپی هم تارسی دربرد ومات

«Böylece altı cihete dikkatlice bak ki oyunda galebe edebilesin.»

15279

اول از بهردوم باشد چنان

که شدن بر پایه های نردبان

«Merdivenden çıkmakta birinci basamak ikinciye çıkmak içindir.»

15280

وان دوم بهر سوم می دان تمام

تارسی تو پایه پایه تا بام

«İkinci basamağı da üçüncüye yükselmek için bil ki derece derece dama kadar çıkasın.»

15281

شهوت خوردن ز بهر آن منی

آن منی از بهر نسل وروشنی

«Yemek menî içindir... meni de soy sop üretmek; gönlü, gözü aydınlatmak içindir.»

15282

کند بینش می نبیند غیراین

عقل او بی سیرچون نبت زمین

«Fakat kısa görüşlü adam, ilk işten başka bir şey görmez... Çünki onun aklı zemindeki nebat gibi yere mahkûmdur, seyr ve harekete muktedir değildir.»

15283

نبت راچه خوانده چه ناخوانده

هست پای او بگل در مانده

«Bir nebatı çağırıp çağırmamak müsâvidir. Çünki onun ayağı, yâni kökü toprakta bulunduğu için yerine bağlıdır.»

Dâvete icâbet edemez.

Bazı kimseler de böyledir. Tabiat çamuruna saplanıp kalmışlardır. Onları Hakk'a dâvet edip etmemek de müsâvidir:

Nitekim Ayet-i Kerimede:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝

Yâni: «Şu muhakkak ki küfür edenleri inzar etsen de onlarca bir, kendilerini inzar etmesen de. İnanmazlar. Allah onların kalblerine de, kulaklarına da mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde var. En büyük azâb onlarındır[47].» buyrulmuştur.

15284

گر سرش جنبد بسیر بادرو

تو بسر جنبانیش غره مشو

«Rüzgârın tesiriyle başını sallasa da, baş sallamasına aldanma!...»

15285

آن سرش گوید سمعنا ای صبا

پای او گوید عصینا خلنا

«Nebâtâtın başı: Ey seher yeli, seni işittik ve sözünü kabul ettik der ama ayağı, sana isyan ediyoruz, bizi bırak cevabını verir.»

Madde çamuruna saplanmış olanlar da bazı Hak ehlinin seyr ve sülûke dâir sözlerini kabul ediyormuş gibi tasdik makamında başlarını sallarlar, fakat ayakları yerlerinden kımıldamaz.

15286

چون نداند سیر می راند عوام

بر توکل می نهد چون کور گام

«Öyle bir kimse seyr ve sülûk bilmediği için avamcasına ve körcesine mütevekkilâne adım atar.»

15287

بر توکل تاچه آید دربزد

چون توکل کردن اصحاب نرد

«Bunların körcesine tevekkülü, tavla oynayanların zara tevekkülü ve itimâdı gibidir.»

---

(47) Sûrei Bakara : 6.

15288

وآن نظرهایی که اوافسرده نیست

جز رونده جزدرندهٔ پرده‌نیست

«Lâkin donuk ve sönük olmayan görüş sâhibleri, gaflet perdelerini yırtarak, ileriyi görür ve giderler.»

15289

آنچه درده سال خواهد امدن

این زمان بیند بچشم خویشتن

«Öyle bir nazar, on sene sonra gelecek bir şeyi, şimdiden hem de gözüyle görür.»

15290

همچنین هرکس باندازهٔ نظر

غیب ومستقبل بیند خیروشر

«Böylece herkes görüşüne göre, gaybı, geleceği, hayrı ve şerri görür.»

15291

چونکه سدپیش وسدپس نماند

شد گذاره چشم ولوح غیب خواند

«Önde ve arkada sed olabilecek bir mâni kalmayınca öyle bir kimsenin gözü gayb levhasını okur.»

15292

چون نظر پس کرد تابد وجود

ماجرا وآغاز هستی رونمود

«O kimse geriye bakacak olursa, varlığın başlangıcına kadar geçen mâcerâ ona yüz gösterir.»

15293

بحث املاك زمین با کبریا

در خلیفه کردن بابای ما

«Yer meleklerinin, Yüce Tanrı ile, ceddimizin halife olup olmaması hususunda bahse giriştiklerini duyar ve görür.»

15294

چون نظر درپیش افکند او بدید

آنچه خواهد بود درمحشر بدید

«Yine o kimse, geleceğe bakınca da, Mahşerde zâhir olacak şeyleri rü'yet eder.»

15295

پس زپس می بیند اوتا اصل اصل

پیش می بیند عیان تاروز فصل

«Şu halde, arkaya bakınca asl'ın aslına kadar... Önüne bakınca da kıyamete kadar olacak herşey gözüne apaçık görünür.»

15296

هرکسی اندازۀ روشندلی

غیب رابیند بقدر صیقلی

«Herkes, kalbinin münevverliği ve cilâsı nisbetinde gayba vâkıf olur.»

15297

هرکه صیقل بیش کرد او بیش دید

بیشتر آمد بروصورت بدید

«Her kim kalbini fazla cilâlarsa ziyâde müşâhede eder; gaybî sûretler ona fazla görünürler.»

15298

گر تو گوئی کو صفا فضل خداست

نیز این توفیق صیقل زان عطاست

«Eğer sen, kalbdeki safvet, Allahın lutuf ve keremidir dersen, kalbini nurlandırmaya muvaffak oluş da yine onun lutuf ve atâsı eseridir.»

15299

قدر همت باشد آن جهد ودعا

لیس للانسان الاماسعی

«Kalbin cilâlanmasına sebeb olan çalışma ve duâ da himmet mikdârıncadır. (İnsan, ancak çalıştığını elde eder.)»

15300

واهب همت خداوندست بس

همت شاهی ندارد هیچ خس

«Himmeti veren ancak Allah Zülcelâldir. Hiç bir âdî kimsede şahlık himmeti bulunmaz.»

15301

نیست تخصیص خدا کس رابکار

مانع طوع ومراد واختیار

«Allahın, bir kimseyi bir işe ayırması, bir işe koşması, dileği, isteği, ihtiyar ve irâdeyi menetmek değildir ki!»

15302

ایك چون رنجی دهد بدبخت را

او گریزاند بکفران رخت را

«Lâkin bir bedbahta, bir şakîye bir zahmet ve meşakkat verince, o bedbaht ona sabır ve şükür etmeyip yükünü küfür ve isyan cihetine götürür.»

Meselâ zaruretini gidermek için hırsızlık eder, adam öldürür vesâire, vesâire. Fakat:

15303

نیك بختی راچومق رنجی دهد
رخت را نزدیکتر وامی نهد

«Talihli ve saîd olan kimseye de Hak bir musîbet verince o kimse ona sabır, hattâ şükrederek yükünü daha ziyâde yaklaştırır.»

Yâni Cenâb-ı Hakk'a daha ziyâde yakınlaşır.

Bu beytler, hep «İnsanda irâde ve ihtiyar vardır, yoktur» meselesine taalluk eder.

Sôfiyye der ki: Âyân-ı sâbite'de her mevcudun ilm-i İlâhideki sureti, istîdatları lisânıyla Hak'tan talebde bulundu. Cenâb-ı Hak da onlara taleblerine göre saitlik ve şakîlik ihsan etti. Diğer bir tabirle Ayân-ı sâbite'de her birinin ne olacağı Allahın mâlumu olduğu ve ilim mâlûma tâbi bulunduğu için o ilme ve âyân-ı sâbitenin mahiyetine göre hilkat ihsan olundu. Bu mevzu ile ilgili olarak bazıları der ki: İnsanlarda bir (İrâde-i cüz'iyye) vardır.

Kul bir şeyin husûle gelmesi için o irâdeyi sarfeder, Cenâb-ı Hak dilerse mavaffak kılar, isterse kılmaz. Öteden beri halli için uğraşılmış, lâkin bir türlü içinden çıkılamamış olan bu meseleyi pek kurcalamamalı, mutlak teslimiyyet halinde bulunmalı:

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

Yâni: « (Yarabbi) **bizi doğru yola sevket**[48].» diye Allahdan hidâyet temenni etmelidir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

15304

بد دلان ازبیم جان درکار زار
کرده اسباب هزیمت اختیار

«Korkaklar, muhârebede can korkusundan, kaçma sebeblerini ele alırlar, onlara yapışırlar.»

---

(48) Sûrei Fatiha : 6.

15305

پردلان در جنك هم ازبيم جان

حمله كرده سوى صف دشمنان

«Cesûr olanlar da harb içinde yine can korkusundan düşman saflarına hamle ederler.»

15306

رستما را ترس وغم واپيش برد

هم زترس آن بد دل اندر خويش مرد

«Rüstem gibi yiğitleri, korku ve gam, ileri götürür; korkak olan da yine korkudan kendi kendine ölür.»

Can korkusu bir olduğu halde cesur ve korkak olanlarda gösterdiği tesir muhteliftir. Cesurları ileri sürer, korkakları geri kaçırır.

15307

چون محك آيد بلا وبيم جان

زان بديد آيد شجاع از هرجبان

«Belâ ve can korkusu mihenk taşı gibi olmuştur. Ki o vasıta ile cesur ve korkak belli olur.»

«HAK TEÂLÂ'NIN MÛSÂ ALEYHİSSELÂMA: «YÂ MÛSÂ, BEN Kİ YARADANIM, SENİ SEVERİM» DİYE VAHYETMESİ»

15308

كفت موسى را بوحى دل خدا

كاى كزيده دوست مى دارم ترا

«Cenâb-ı Hak, Mûsâ'nın kalbine ilhâm ederek buyurdu ki: (Ey halk arasından seçilmiş olan Mûsâ; seni severim!)»

15309

گفت چه خصلت بود ای ذوالکرم

موجب آن تا من افزون کنم

«Hazret-i Mûsâ: (Ey Kerem sâhibi Allah; beni sevı .ene sebeb ne ise bildir de, ben onu artırayım) diye sordu.»

15310

گفت چون طفلی به پیش والده

وقت قهرش دست هم روی زده

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ; sen anasının kucağındaki bir çocuk gibisin O, anası kahredecek olsa yine ona sarılır.»

15311

خود نداند که جز اودیار هست

هم ازو مخمور وهم از ت مست

«O çocuk anasından başka bir kimsenin varlığını bile bilmez. Ondan mahmûr ve mest olur.»

Yâni kederi de, sevinci de ondandır.

15312

مادرش گر سیلی بروی زند

هم بمادر آید وبروی تند

«Anası ona bir tokat vursa, yine ona gelir ve ona sokulur.»

15313

از کسی یاری نجوید غیر او

اوست جمله شراو وخیراو

«Anasından başka kimseden yardım beklemez. Şerri de, hayrı da ondan ibârettir.»

15314

خاطر توهم زمادر خیروشر
التفاتش نیست جاهای دگر

«Yâ Mûsâ; senin hatırında da, hayır ve şer hususunda, bizden başka kimse yok... Başka yerlere dönüp bakmıyorsun bile!...»

15315

غیر من پیشت چوسنگست وکلوخ
گرصبی وگرجوان وگرشیوخ

«Senin nazarında, çocuk olsun, genç olsun, ihtiyar olsun benden başkası taş ve kerpiç gibidir.»

15316

همچنانك اياك نعبد درحنين
در بلا از غیر تولا نستعين

«Öyle ki sen (İyyâke na'büdü ve iyyâke nesta'îyn) ayetinin meâlini söylersin. Yâni (yalnız sana ibadet ederiz, yalnız senden yardım isteriz) dersin.»

İşte bundan dolayı seni severim.
Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

15317

هست این ایاك نعبد حصررا
در لغت وان ازپی نفی ریا

«Bu (İyyâke na'büdü), yâni: "ancak sana ibâdet ederiz" cümlesinde hasr vardır ki bu, ibâdeti yalnız Allah'a tahsis etmek ve riyâkarlığı nefyetmek içindir.»

15318

هست ایاك نستعين هم بهر حصر
حصر كرده استعانت را وقصر

« (İyyâke nesta'îyn) de hasr içindir; yardım dilemek ve muvaffakiyyet beklemeyi ancak Hakk'a hasreder.»

Âyetin mânâsı terceme edilerek deniliyor ki:

15319

که عبادت مرترا آریم وبس

طمع یاری هم زتو داریم وبس

«İlâhî; ancak ve yalnız sana ibâdet ederiz; yardımı da ancak ve yalnız senden bekleriz.»

«BİR PADİŞAHIN NEDÎMİNE GAZAB ETMESİ, BİR ŞEFAATÇININ ŞEFAAT EDEREK NEDÎMİN AFVINI İSTEMESİ, PADİŞAHIN DA ŞEFAATI KABUL VE NEDÎMİ AFV EYLEMESİ; LÂKİN NEDİMİN "NİÇİN ŞEFAATTE BULUNDUN" DİYE ŞEFÂATÇİYE İNCİNMESİ»

15320

پادشاهی بر ندیمی خشم کرد

خواست تا ازوی برارد دودو گرد

«Bir pâdişah, nedîmine gazab ederek tozunu, dumanını havaya savurmak, yâni vücudunu ortadan kaldırmak istedi.»

Nedîm: Esâsen işret meclislerinde birlikte bulunan demektir ki eskiden bu gibilere (Çanak yoldaşı) derlerdi. Sonradan zarif, nüktedan ve musahib mânâsında kullanıldı. Osmanlı Pâdişahlarının nedimlerine (musâhib) denirdi. II. Sultan Mahmûd'un musâhibi Hayâlî Saîd Efendi — ki Eyübden Bahâriyeye doğru giden yolun sol tarafında medfundur.— ciddden edîb, zarif ve hayırhâh bir kimse idi. Sultan Mahmûd'un îdâmını irade ettiği çok kimseyi türlü behâne ile ölümden kurtardığı gibi Sultan Mahmûd'u da zarâfet ve nezâketle terbiye ederdi.

Ezcümle; Sultan Mahmûd (telâş) kelimesini (talaş) diye kaba söylermiş. Saîd efendi Pâdişâhın ifâdesini tashih için bir gün telâş içinde huzura girmiş ve:

— Efendimiz; kulunuza geçmiş olsun deyiniz, demiş. Sultan Mahmûd:

— Hayrola, demiş. Sâid efendi:

— Sâye-i Şâhânede fakirhaneyi tâmir ettirmiştim. Biraz enkâz, bir çok talaş kalmıştı. Dün bizim siyâhî dadı, patlıcan kızartmak istemiş. Tavayı ocağa koyduktan sonra altına bir kucak talaş atıp tutuşturmuş. Talaş parlayınca alevleri tavaya sirâyet etmiş. Bizim dadı telâş etmiş, o

telâş ettikçe talaş parlamış, talaş parladıkça dadı telâş etmiş, dadı telâş ettikçe talaş parlamış... derken, Sultan Mahmûd.

— Saîd yetişir, anladım diyerek telâffuzunu tashih etmiş.

Kezâ Sultan Mahmûd namaz kılarken secde esnâsında ayaklarının birini kaldırır, birini kormuş. Saîd Efendi bunun farkına varmış. Acemî harem ağalarından birini çağırmış, ben değnekle mindere vurdukça sen: «Bir daha yapmam, Allah aşkına, pâdişah başı için afvet» diye haykır demiş. Kendisi mindere vurmaya, acemi ağa da haykırmaya başlamış. Feryâdı işiten Sultan Mahmûd sebebini sormuş; Saîd efendinin acemi bir ağayı döğdüğünü söylemişler. Saîd Efendiyi çağırmış, köleyi neden döğdüğünü sormuş. O da:

— «Efendimiz, namaz kılarken ayaklarının birini kald ıp obirini koyuyor. Secde esnâsında her iki ayağın uçları yerde bulunmak gerekir. Kaldırılırsa namaz bozulur. Kaç defa tenbih ettim. Dinlemediği için döğüyorum» demiş.

Sultan Mahmûd:

— «Namaz bozulur, öyle mi?» diyerek yaptığını bir daha yapmamış. İşte nedim ve iyi yakin böyle olur. Efendisine daima faydası ve hayrı dokunur. Yoksa her söze kavuk sallayan (Evet efendim)cilerin patlıcan dalkavuğundan farkı yoktur. Onlar efendilerinden ziyâde kendilerinin faydalanmasını düşünürler. Her biri iyi değil, kötü bir yakîndir. Onlarla temas insanı hayra değil, şerre sevkeder. Allah cümlemizi böyle kötü yakînden muhafaza buyursun. Amin!...

15321

کردشه شمشیر بیرون ازغلاف
تا زند بروی جزای آن خلاف

«Nedîmin muhâlefeti cezâsını vermek üzere pâdişah kılıncını kınından çıkardı.»

15322

هیچ کس را زهره نی تادم زند
یا شفیعی برشفاعت برتند

«Hiç kimsede söz söylemeğe ve şefâat etmeğe cesâret yoktu.»

15323

جز عماد الملك نامی از خواص

در شفاعت مصطفی وا رانه خاص

«Yalnız Padişah yakînlerinden (İmâdü'l - Mülk) nâmında biri Hz. Mustafa (S.A.V.) misâli şefaat için,»

15324

برجهید وزود در سجده فتاد

در زمان شه تیغ قهر ازکف نهاد

«Sıçradı ve yere kapanıp nedimin afvını diledi. Pâdişah da kılıncını derhal elinden bıraktı.»

15325

گفت اگر دیوست من بخشیدمش

وربلیسی کرد من پوشیدمش

«Pâdişah dedi ki: Şu nedim şeytan da olsa onu afvettim, şeytanlık etmiş olsa da kabahatini örttüm.»

15326

چونکه آمد پای تو اندر میان

راضیم گرکرد مجرم صدزیان

«Mademki sen araya girdin, mücrim yüzlerce zarar yapmış olsa da râzıyım.»

15327

صد هزاران خشم را تانم شکست

که ترا آن فضل وآن مقدارهست

«İndimde senin o kadar kadrin ve fazîletin vardır ki şefâatin üzerine yüzbinlerce gazabı teskin edebilirim.»

15328

لابه ات را هیچ نتوانم شکست

زانکه لابهٔ تو یقین لابه منست

«Senin şefâatını hiç bir sûretle reddedemem. Çünki hakîkatte senin şefâatin, benim şefâatım demektir.»

15329

گر زمین و آسمان بر هم زدی

زانتقام این مرد بیرون نامدی

«Eğer Yer ile Göğü bir birine karıştırsa da onlar şefaat etselerdi, bu adam intikamımdan kurtulamazdı.»

15330

ور شدی ذره بذره لابه گر

او نبردی این زمان از تیغ سر

«Eğer Kâinâtın her zerresi şefaatçı olsaydı yine kafasını kılıçtan kurtaramazdı.»

15331

بر تو می ننهم منت ای کریم

لیك شرح عزت تست ای ندیم

«Bu sözlerle, seni minnettâr etmek değil, izzet ve şerefini şerh etmek istiyorum, ey nedimim.»

Hazret-i Şârih diyor ki: Buradaki pâdişahdan murad mâlik'ül-mülk olan Cenâb-ı Hak'tır. İmâd'ül-mülk'den murad da (şefaat-ı kübrâ) sâhibi bulunan Peygamber-i Ekber (S.A.V.) Efendimizdir. Zira O'nun şefâatı İnd-i İlâhî de makbuldür. Hakkında şefâat edilen nedim ise Nemrud'un ateşine atılırken: «Bir dileğin var mı?» diye soran Cebrâil'e: «Senden bir dileğim yok» demiş olan İbrahim Halilullah gibi, Hak'tan başkasından bir şey istemeyen halis kuldur. Ümmet-i Muhammed arasında her nebî meşrebinde velîler olduğu için, Kazâ-yı İlâhiye karşı Cebrâil'in araya girmesini istemeyen İbrahim Aleyhisselam gibi, o nedim de, İmâd'ül-Mülk'-ün tavassut ve şefâat etmesinden hoşlanmamış, hattâ ona darılmıştı. Bi-

raz sonra gelecektir. Yine pâdişah tarafından İmâd'ül-mülk'e, daha doğrusu, lisân-ı İlâhî'den Hz. Peygamber'e (S.A.V.) deniliyor ki:

15332

این تکردی توکه من کردم یقین

ای صفاتت در صفات ما دفین

«Ey evsâfı, bizim sıfatlarımızda gömülmüş, ey varlığını bize vermiş olan İmâd'ül-mülk; bu şefaatı hakikatte sen etmedin, ben ettim.»

Çünki onu sana ilhâm eden benim merhametim oldu.

15333

تو درین مستعملی نه عاملی

زانکه محمول منی نه حاملی

Sen bu işte âmil değil, kullanılan bir vâsıtasın. Çünki: emirlerimin hâmili değil, mahmûlüsün, yâni yüklenmiş değil, yüklenilmişsin.»

15334

مارمیت اذرمیت کشته

خویشتن در موج چون کف هشته

«Sen (Mârameyte iz rameyte) sırrının mazharısın, kendini köpük gibi dalgaların arasına bırakmışsın.»

Hazret-i Muhammed (S.A.V.) Efendimiz Bedir muhârebesinde bir avuç taş parçası alıp müşrikler tarafına atmış, o atış Kureyş ordusunun bozulmasına sebeb olmuştur. Cenâb-ı Hak bunu:

وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى

Yâni: **«Habibim; o taşları attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah attı[49].»** diye beyan ediyor. Çünki Zât-i Risâlet-i Akdes temâmiyle kendinden geçmiş, İlâhî İrâde dalgaları arasında çalkanan köpük gibi olmuştu.

---

(49) Sûrei Enfal: 17.

15335

لاشدی پهلوی الا خانه گیر
این عجب که هم اسیری هم امیر

«Sen (Lâ) — yâni bende fânî — oldun, artık (illâ)) makamında karar et — yâni benimle bâkî ol — Şaşılacak şey şu: Sen hem esîr, hem de emîrsin.»

15336

وین ندیم رسته از زخم وبلا
زین شفیع آزر دو بر گشت ازولا

«Yaralanmaktan ve belâya uğramaktan kurtulan nedîm, bu şefaatciye incinmiş ve muhabbetinden yüz çevirmişti.»

15337

دوستی ببرید زان مخلص تمام
رو بحایط کرد تا نارد سلام

«O muhlis şefaatçiden dostluğu kesti; yolda rastlasa, yüzünü duvara çevirir ve selâm vermezdi.»

15338

زین شفیع خویشتن بیگانه شد
زین تعجب خلق در افسانه شد

«Kendi şefaatçısına karşı yabancı olmuştu. Halk arasında bu hareket taaccüb edilir bir efsâne halini aldı.»

Deniliyordu ki:

15339

گرنه مجنونست یاری چون برید
از کسی که جان اورا واخرید

«Eğer bu adam, çılgın değilse, canını kurtaran bir kimseden niçin dostluğu kesti?»

15340

واخریدش آن دم از گردن زدن

خاك نعل پاش بایستی شدن

«O, onu, boynu vurulacağı sırada kurtardı. Böyle bir kimsenin ayağının tozu olmak gerekti.»

15341

بازگونه رفت و بیزاری گرفت

باچنین دلدار کینداری گرفت

«Halbuki O, böyle bir dosta karşı kindarlık ve bîzarlık göstermekle ters bir harekette bulundu.»

15342

پس ملامت کرد اورا مصلحی

کین جفاچون میکنی با ناصحی

«Nihâyet bir arabulucu: Sana hayır işleyene karşı neden böyle cefâ ediyorsun? diye nedimi ayıpladı.»

Ve dedi ki:

15343

جان تو بخرید آن دلدار خاص

آن از گردن زدن کردت خلاص

«O hâs ve hâlis dost, boynun vurulacakken seni kurtardı, âdetâ canını satın almış oldu.»

15344

گربدی کردی نبایستی رمید

خاصه نیکی کرد آن یار حمید

«O sana kötülük etmiş olsa bile ondan ürkmek ve kaçmak câiz değildi. Halbuki o temiz ve iyi dost, sana iyilik etmişti.»

15345

گفت بهر شاه مبذولست جان

او چرا آمد شفیع اندرمیان

«Nedîm cevab verdi ki: Hayâtım Şâh'a fedâdır. O, neden şefâatcı olarak araya girdi?»

15346

لی مع الله وقت بود آن دم مرا

لا یسع فیه نبی مجتبا

«O vakit ben Hak ile öyle bir haldeydim ki, o anda aramıza seçilmiş bir peygamber bile giremezdi.»

Bir hadîs-i şerîfe telmih edilmektedir. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Benim Allah ile bir vaktim olur ki o kurbiyyet harîmine mukarreb bir melek ve mürsel bir peygamber bile giremez»** buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da bir gazelinde: «Güzelleri hususi kadehle taltif ettikleri bir mahremiyyet meclisinde Cebrâil gibi bir melek hâricde kalır. Hızır gibi bir peygamber de ancak o meclisin perdedârı olabilir» demiştir.

İşte seyyidimiz ve senedimiz, Dünyâ ve Âhirette müstenidimiz Hazret-i Muhammed (Sallâllâhü Aleyhi Vesellem) Efendimiz böyle bir yakîn ve Mahbûb-i İlâhîdir.

Nedîm cevabına devam ederek diyor ki:

15347

من نخواهم رحمتی جز زخم شاه

من نخواهم غیر آن شه را پناه

«Ben Şâh'ın kahrından başka bir rahmet ve Şâh'ın kendisinden gayrı bir melce' istemedim.»

15348

غیر شه را بهر آن لا کرده ام

که بسوی شه تولی کرده ام

«Ben pâdişahı sevdiğim ve ona teveccüh ettiğim için ondan başkasını yok saymışım.»

15349

شاه اگر برد بقهر خود سرم
شاه بخشد شصت جان دیگرم

«Şah eğer kahr ile başımı keserse, yine o Şah, bana yüzlerce hayat bahş eder.»

15350

کارمن سربازی و بیخویشی است
کارشاهنشاه من سربخشی است

«Benim işim baş fedâ etmek ve kendimden geçmektir. Pâdişâhımın işi de baş bağışlamaktır.»

15351

فخر آن سرکه کفا شاهش برد
ننگ آن سرکو بغیری سربرد

«Şâhın eliyle kesilen bir baş iftihâra lâyıktır. Başkasına eğilen bir baş ise utanılacak bir kafadır.»

15352

شب که شاه از قهر در قیرش کشید
ننگ دارد از هزاران روزعید

«Şâhın kahr ile kararttığı bir gece, binlerce bayram gününe bedel olmaktan utanır.»

15353

خود طواف آنکه اوشه بین بود
فوق قهر ولطف وکفر ودین بود

«Şâhı görmüş olan bir kimsenin dönüp dolaşması kahrın da, lutfun da, küfrün de, dinin de fevkindedir.»

Bir kimse ki İlâhî tecelliye mazhar olur, onun nazarında Hakk'ın kahrıyla lutfu müsâvi olur. Çünki hepsini Allahdan bilir ve o kayıdların fevkine yükselir.

15354

زان نیامد یك عبارت درجهان
كه نهانست ونهانست ونهان

«Buna ait alemde bir söz yoktur... Gizlidir, gizlidir, gizli...»

15355

زانكه این اسما والفاظ حمید
ازكلابۀ آدمی آمد بدید

«Çünki bu güzel isimler ve lafızlar, Âdemin kirmanından zuhur etti.»

Yâni kelimeler ve lafızlar, Âdemin lisânından sâdır oldu. Bu itibarla, muhdes olduğu için, kadîm mânâları ifâde edemez.

15356

علم الاسما بد آدم را امام
لیك نی اندر لباس عین ولام

« (Allemel-esmâ) iltifâtı Âdem Aleyhisselâma imam olmuş — yâni öğretilmişti... Fakat o İlâhî talîm (ayn) ve (lâm) libâsında, yâni bir hocanın talebesine öğrettiği şekilde değildi. İlhâm tarîkiyle idi.»

15357

چون نهاد از آب وگل برسر كلاه
گشت آن جانی اسمها روسیاه

«Âdem, su ve çamurdan başına tac giyince — yâni beşer şekline girince — o rûhânî ve Rabbânî isimler, lisân-ı beşerle ifâde edilemez hâle geldi.»

15358

كه نقاب حرف ودم درخود كشید
تا بود برآب وگل معنی بدید

«Su ile topraktan mânâ zuhur etsin diye, o rûhânî ve Rabbânî isimler, harf ve nefes nikâbına büründü.»

15359

گرچه ازیك وجه منطق کاشفست

ليك ازده وجه ترك مزلفست

«Söz, bir cihetten mânâyı açar ise de, on cihetten de örter, gizler...»

Yâni bir takım derin ve engin mânâlar vardır ki onlar sözlerle ifâde edilemez. Onlar sözle değil, zevken ve hâlen anlaşılabilir. Ağustos sıcağında fevkalâde hararet basmışken bir bardak nefis ve buzlu limonata içsek ondan duyduğumuz zevki ve hazzı lâyıkiyle târif edebilir miyiz? Halbuki limonata dediğimiz, maddî bir şeydir, herkesin de mâlumudur. Maddî olan limonatanın zevkini bihakkın tarif edemeyen kelimeler ve terkibler, nasıl olur da mânevî ve İlâhî olan aşk şarabının neşvesini anlatabilir?

Hakîm Senâyî (Kuddise sirruhû) hazretlerinin son nefesinde dudakları kımıldanıyormuş. Yanında bulunanlar kulak vermişler: «Söylediklerimin hepsinden rücû ettim. Çünki sözde mânâ bulunmaz, mânâda ise söz olmaz.» meâlindeki beyti okuduğunu duymuşlar.

Mi'râc-ı Muhammediyye Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin nâil olduğu hitâbâ-tı İlâhiyye ve iltifât-ı Rabbâniyyeyi Süleyman Çelebi merhûm:

«Bî huruf u lafz u savt, ol pâdişâh,
Mustafa'ya söyledi bîiştibâh.»

beytiyle anlatmaya çalışmıştır.

Hulâsa: Harf ve lafızlar, derin ve engin mânâları ifâde edemez. O mânâların yüzüne kalın bir peçe gibi çekilmiş olan harfler ve lafızlardan mânâ çıkarmak, kalın bir peçe altındaki yüzün güzelliğini anlamak gibi olur. Meğer ki insan Hz. İbrahim gibi:

۞ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni: **«Şübhesiz ki ben, bir muvahhîd olarak, yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim[50].»** diyecek kadar mâsivâdan tecerrüd etmiş ve harf ve lafız gibi kayıdlardan kurtulmuş olsun.

---

(50) Sûrei En'am : 79.

«KENDİSİNE: "BİR DİLEGİN VAR MI?" DİYE SORAN CEBRAİL'E HAZRET-İ İBRAHİM'İN: "SENDEN BİR ŞEY İSTEMİYORUM" CEVABINI VERMESİ»

İbrahim Aleyhisselâm Irak'da doğmuştu, doğduğu şehrin ahâlisi putperest idi. Hattâ Halil Hazretlerinin babası, yâhud babalığı (Âzer) put yapıp satmakla geçinirdi. Hazret-i İbrahim, babasının emri mûcibince putları satmak için dolaştırır: «Faydası ve zararı dokunmayan bu putları alan var mı?» derdi. Bir gün memleketin mâbedine girmiş, kimsenin bulunmadığından istifâde ederek eline geçirdiği bir balta ile küçük putları parçalamış, sonra baltayı en büyük putun boynuna asmış, «Bunu kim yaptı?» diye sonlara: «Balta büyük putun boynunda asılı, belki o yapmıştır, kendisinden sorun» demiş. Putların cevab veremedikleri ve yerlerinden kımıldamadıklarını söylemeleri üzerine: «Öyle ise o aciz taş ve odun parçalarına neden tapıyorsunuz?» diye sormuştu.

Vâkıayı haber alan Nemrûd, yâni o zamanın hükümdârı, Hazret-i İbrâhim'i huzuruna getirtti ve aralarında şöyle bir konuşma oldu:

Nemrud: —«Senin Rabbın kimdir?»

Hz. İbrahim —«Hayat veren, öldüren Zât ü Ecell ü ve Âlâdır.»

Bunun üzerine Nemrud, katle müstehak bir adamı getirtip afveylemiş, kabahatsiz bir kimseyi getirtip öldürmüş ve:

— İşte ben de hayat verdim ve öldürdüm! hezeyanını etmiş. Hazret-i İbrâhim:

— Benim Rabbim, Güneşi şark tarafından doğduruyor, sen de garb cihetinden getir de görelim, deyince Nemrud kâfiri cevab bulamadığı için İbrahim Aleyhisselamın yakılmasını emretmiş. Büyük bir ateş yakılmış, kimsenin yanına sokulamayacağı kadar hararet hasıl olmuş. Onun için Halilullah hazretlerini bir tepeye çıkarmışlar, bir mancınığa oturtup o vasıta ile ateşe atmışlar. Ateşe doğru havada giderken Cebrâil Aleyhisselâm yetişmiş: «Bir isteğin var mı?» diye sormuş. Hazret-i İbrahim: «Senden bir şey istemiyorum.» cevabını vermiş. Cebrâil: «Rabbın'dan iste,» deyince de: «Hâlimi bilmesi, benim talebime hâcet bırakmaz.» mukabelesinde bulunmuş. O esnâda:

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى

إِبْرٰهِيمَ ۝

Yânî: **«Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol[51].»** emr-i İlâhîsi vârid olduğundan ateş soğumuş, hattâ rivâyete nazaran etrafındaki odunlar alev alev yanarken İbrahim'in düştüğü yer, serin ve güzel bir bahçe hâline gelmiş.

Hazret-i İbrahim'in Cebrâil'in aracılığını kabul etmemesi ve İlâhî kaza'ya teslimiyyet göstermesi dolayısiyle Cenâb-ı Pîr, geçen hikâyedeki nedîm lisânından diyor ki:

15360

من خلیل وقتم واوجبرئیل

من نخواهم در بلا اورا دلیل

«Ben zamanın Haliliyim, şefaatcı Cebrâil gibidir. Ben kaza ve belâya karşı onu delil istemem.»

15361

او ادب ناموخت از جبریل راد

که بپرسید از خلیل حق مراد

«O, Halilullahdan muradını soran Cebrailden, edeb öğrenmedimi ki?»

15362

که مرادت هست تایاری کنم

ورنه بگریزم سبکباری کنم

«Cebrâil demişti ki: Bir muradın varsa sana yardım edeyim, yoksa gideyim.»

15363

گفت ابراهیم نی رو ازمیان

واسطه زحمت بود بعدالعیان

«İbrahim cevab vermişti ki: Hayır, bir muradım yok! Sen aradan çekil. Ayân mertebesinde vâsıta kalabalık eder.»

Denilmiştir ki: «Delâlet edilen zâta vasıl olduktan sonra delil aramak

(51) Sûrei Enbiya: 69.

çirkin bir harekettir.» Nitekim, görüşmek istediğimiz bir zâtı bulup görüşür ve konuşurken birinin gelip de: «işte görmek istediğin bu zâttır» demesi lüzumsuz olmaz mı?

15364

بهر این دنیاست مرسل رابطه

مؤمنانرا زانکه هست او واسطه

«Nebiler ve Resûller, bu Dünyâ için, Hakk'a bir bağdır ve onlar müminlerle Allah arasında birer vasıtadırlar.»

15365

هردل ار سامع بدی وحی نهان

حرف وصوتی کی بدی اندر جهان

«Eğer her gönül, gizli vahyi işitmiş olsaydı, Dünyâda harf ve savt bulunur muydu?»

Öyle olmadığı için o gizli vahyi duyan nebîler, başkalarına duyurmak için vasıta, Allah ile kulları arasında birer râbıtadırlar.

Dervişlikte bir (Fenâ fi'r-Resûl) mertebesi vardır ki müridin (Fenâ fi'ş şeyh) mertebesinden yükselmesi ve doğrudan doğruya Resûlullahdan feyz alıp onda fenâ bulması demektir. Lâkin bu mertebenin de fevkinde bir (Fenâ fi'llâh) derecesi vardır ki sâlikin Hak'da fânî ve ıyân makamına vasıl olmasıdır.

Yine nedîm lisanından deniliyor ki:

15366

گرچه اومحو حقست وبی سرست

لیك كارمن ازان نازكترست

«Vâkıa o şefâatci, Hak'da fânî olmuş ve elden, ayaktan geçmiştir. Lâkin benim neşvem daha nâziktir.»

Ki lütuf ve kahrı bir görür ve ikisini de Hakk'ın bir tecellîsi bilirim. O ise fark makamında olduğu için lutuf ile kahrı ayırd etmektedir.

15367

کرده او کرده شاهست لیك

پیش ضعفم بد نمایدست نیك

«Onun yaptığı şâhın yaptığı demekse de, benim zayıf indimde iyiden iyiye kötü görünür.»

15368

آنچه عین لطف باشد بر عوام

قهر شد بر نازنینان کرام

«Avama lutfun ta kendisi olan hareket, büyük ve nazlı zevâta kahırdır.»

15369

کین حروف واسطه ای یارغار

پیش واصل خار باشد خار خار

«Ey samimi dost; manâyı anlamaya vâsıta olan bu harfler, manâya erişmiş zevat indinde diken gibi olur.»

Çünki uzakta bulunanlar, harfler ve kelimeler vasıtasiyle mektuplar yazıp maksadlarını bildirirler. Fakat huzurda bulunanlar için, müşâhedeyi bırakıp da, böyle harf ve kelime ile meşgul olmak muhakkak ki müz'ic bir haldir.

Lâkin:

15370

پس بلا ورنج بایست ووقوف

تارهدآن روح صافی آن حروف

«Saf bir rûhun, harf ve kelime kaydından kurtulması için, o ruhun bir çok belâ ve musîbet çekmekle hakîkate vukuf peyda etmesi gerektir.»

15371

لیك بعضی زین صدا کرتر شدند

باز بعضی صافی وبرتر شدند

«Bu sadâdan — yâni harf ve lafızlardan — insanların bazıları çok sa-

ğır kalmış, —yâni işitip anlamamış — bazıları ise saf ve yüce hale gelmişlerdir.»

15372

همچو آب نیل آمد این بلا
سعد را آبست و خون بر اشقیا

«Bu harf ve kelime kaydı belâsı, nil suyu gibidir ki, saîd olanlar için sudur, şakî olanlar için de kandır.»

15373

هرکه پایان بین تر او مسعودتر
جدتر اوکارد که افزون دیدبر

«Her kim âkibeti daha iyi görürse o, daha mes'ûddur. Her kim daha ciddî davranır da fazla ekin ekerse daha çok mahsul alır.»

15374

زانکه داند کین جهان کاشتن
هست بهر محشرو برداشتن

«Çünki bu cihanın mahşer günü için bir tarla olduğunu bilir ve burada eker, orada mahsul kaldırır.»

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile: **«Dünyâ Ahiretin tarlasıdır.»** hadîs-i şerîfine işâret etmiştir. Evet, Dünyâ, Ahiretin tarlasıdır. Burada ne ekilirse obir tarafta o biçilir. Arpa eken arpa, buğday eken buğday biçtiği gibi; hayır eken mükâfât, şer eken de mücâzât biçer.

15375

هیچ عقدی بهر عین خود نبود
بلکه از بهر مقام ربح وسود

«Hiç bir mukâvele kendi aynı —yâni mukavele yapılmış olmak— için yapılmaz. O bağlantı, bir ticâret elde etmek, bir kâr kazanmak için yapılır.»

Dünyâ da mahzâ Dünyâ olmak için değil, Ahiret tarlası olmak için yaratılmıştır. Cenâb-ı Hak:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

Yâni: **«Ben cinleri de, insanları da** (başka bir hikmetle değil) **ancak bana kulluk etsinler diye yarattım[52].»** buyurur.

Demek ki insanların ve cinlerin yaratılmasından maksad, ancak Mâbûd-u Yegâneye ibâdet imiş.

15376

هیچ نبود منکری گر بنگری

منکری اش بهر عین منکری

«Eğer dikkat edecek olursan, hiç bir münkirliğin sırf münkirlik etmek için olmadığını görürsün.»

15377

بل برای قهر خصم اندر حسد

یا فزونی جستن و اظهار خود

«Belki o münkirlik, hased edilen bir hasmı kahr eylemek, yâhud kendini gösterip bulunduğu mevkide üstün olmayı dilemek içindir.»

Yâni bir kimse için câhildir, bir şey bilmez gibi inkârda bulunmanın sebebi: Ya ona hased edilmesinden, yâhud bir âlime bir şey bilmez denilmekle, kendi ilminin ondan yüksek olduğunun anlatılmak istenilmesindendir.

15378

وان فزونی هم پی طمع دگر

بی معانی چاشنی ندهد صور

«O mevki yüksekliği talebi de diğer bir tama'dan, yâni maaşının artması hırsından ileri gelir. Hasılı, sûretler mânâ olmayınca çeşnî ve lezzet vermez.»

---

(52) Sûrei Zâriyat: 56.

15379

زان همی پرسی چرا این میکنی
که زیدست معنی روشنی

«Sûretten maksad mânâ olduğu için, birine: "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sorarsın. Demek ki sûret, zeytin yağı, mânâda ondan hâsıl olan aydınlık imiş.»

15380

ورنه این گفتن چرا از بهر چیست
چونکه صورت بهرعین صورتیست

«Eğer sûret, mutlaka sûretin aynı olsaydı birine: Niçin demek, neden lâzım gelirdi?»

15381

این چرا گفتن سوآل از فائدهست
جز برای این چرا گفتن بدست

«Bu (neden) diye sormak sadece niçin demek için değildir. Ondan maksad: Bilinmeyen bir şeyin öğrenilmesidir.»

15382

ازچه رو فائده جویی ای امین
چون بود فائدهٔ این خودهمین

«Ey emîn olan kimse; eğer süâlden maksad, ancak süâl olsaydı ve ayrıca bir faydası bulunmasaydı, sen (niçin) demekle ondan ne fayda beklerdin?»

Mâdemki (niçin) demekle bir şey öğrenmek faydası arıyorsun, o halde sormanın da bir faydası olur demektir. Bunlar gibi:

15383

پس نقوش آسمان واهل زمین
نیست حکمت کان بود بهر همین

«Gök yüzünün nakışları ve yeryüzünün mahlûkâtı, ancak böyle olmaları için yaratılmış değillerdir. Ve öyle olması hikmete muğâyirdir.»

15384

گر حکیمی نیست این ترتیب چیست
ور حکیمی هست چون فعلش تهیست

«Eğer bunları yaratan bir (Hakîm) yoksa, bu tertib ve intizam nasıl olmuştur? Öyle bir Hâlik-ı Hakîm varsa fiilleri hikmetten nasıl uzak olabilir?»

15385

کس نسازد نقش گرمابه و خضاب
جز پی قصد صواب و نا صواب

«Hiç kimse, hammâme nakşı ile saç ve sakal boyasını doğru, eğri bir maksad olmaksızın yapmaz.»

«MÛSÂ ALEYHİSSELÂMIN CENÂB-I HAKK'A: "İLÂHÎ HALKI YARATIR, SONRA HELÂK EDERSİN, BUNUN SEBEBİ NEDİR?" DİYE SORMASI VE KENDİSİNE CEVAP GELMESİ»

15386

گفت موسی ای خداوند حساب
نقش کردی باز چون کردی خراب

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Ey muhâsebe günü olan Kıyâmetin Hâkim ve Mâliki! Bir şeyi nakış ve tasvîr eyliyorsun, sonra da onu tahrib ediyorsun.»

15387

نر وماده نقش کردی جانفزا
وانگهان ویران کنی این را چرا

«Erkek ve dişi, müşâhedesi cana can katan nakışlar yapıyorsun — yâni güzeller yaratıyorsun — Sonra da onları harab ediyorsun. Neden?»

15388

گفت حق دانم که این پرسش ترا

نیست از انکار وغفلت وزهوا

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ; bunu inkâr, gaflet, hevâ ve heves sevkiyle sormadığını biliyorum.»

15389

ورنه تأدیب وعتابت کردمی

بهر این پرسش ترا آزردمی

«Yoksa hoş görmez, gazab eyler, bu süâlin dolayısiyle, hem de incitirdim.»

15390

لیك می خواهی که در افعال ما

باز جویی حکمت وسربقا

«Lâkin bizim işlerimizdeki varlık sırrı ve hikmetini anlamak istiyorsun.»

Tâki halkı o hikmete vâkıf kılıp, ham ervâh olanları pişkin bir hâle getiresin.

15391

قاصدا سائل شدی در کاشفی

بر عوام ارچه که توزان واقفی

«Sen o hikmete vâkıfsın. Ancak, halka keşf ve tâlim etmek için kasden süâl eyledin.»

15392

زانکه نیم علم آمد این سوال

هر برونی را نباشد این مجال

«Çünki süâl, ilmin yarısıdır; bir şey, sormakla öğrenilir. İlim harîminden hâriç bulunanlarda süâl mecâli yoktur.»

Hadîs-i Şerifte: «İlim, hazinelerdir, anahtarı da süâldir.» buyurulmuştur.

15393

هم سوآل از علم خیزدهم جواب
همچنانکه خار وگل ازخاك وآب

«Gül ve dikenin topraktan ve sudan yetiştiği gibi, süâl ve cevab da ilimden zuhur eder.»

15394

هم ضلال از علم خیزدهم هدی
همچنانکه تلخ وشیرین ازندی

«Dalâlet de, hidâyet de ilimden husûle gelir. Nitekim tatlı bir meyve de, acı bir Ebû Cehil karpuzu da rutûbetten yetişir.»

15395

زآشنایی خیزد این بغض وولا
وزغدای خوش بود سقم وقوا

«Husûmet de, muhabbet de âşinâlıktan — yâni bilişmekten — hastalık da, sıhhat ve kuvvet de bir gıdâdan hâsıl olur.»

15396

مستفیت اعجمی شد آن کلیم
تاعجمیا نرا کندزین سرعلیم

«Acemîlere — yâni ilim ve irfân sâhibi olmayanlara — Hılkatteki bu sırrı öğretmek için Kelîmullah hazretleri de acemî olarak müstefid oldu.»

15397

ما هم ازوی اعجمی سازیم خویش
پاسخش آریم چون بیگانه پیش

«Biz de kendimizi ondan daha acemi yapalım da bilmez gibi cevabını dinleyelim!»

15398

خرفروشان خصم يكديگر شدند

تا كليد قفل آن عقد آمدند

«Merkeb satanlar, sûretâ bir birine hasım olurlar; fakat böyle yapmakla alış verişin anahtarını elde ederler.»

Hazret-i Mevlânâ bu hakikatlerin beyânından sonra hikâyenin nakline dönerek, Lisân-ı İlâhîden diyor ki:

15399

پس بفرمودش خدا اى ذولباب

چون بپرسيدى بيا بشنو جواب

«Sonra Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey akıl sahibi olan Mûsâ; mâdemki süâl ettin, gel de cevâbını dinle!»

15400

موسيا تخمى بكار اندر زمين

تا توخودهم وادهى انصاف اين

«Ey Mûsâ; toprağa bir tohum ek de sorduğun süâlin hikmetini anla, insâfa gel...»

15401

چونكه موسى كشت شد كشتش تمام

خوشه هايش يافت خوبى ونظام

«Mûsâ ekin ekti ve ekin kemâle erdi. Başakları güzelleşti ve düzgünce yetişti.»

Böyle olunca:

15402

داس بگرفت وصراورامى بريد

پس ندا ازغيب در گوشش رسيد

«Orağı aldı ve ekini biçti. O sırada gaybden kulağına bir ses geldi.»

Cenab-ı Hak buyurdu ki

15403

که چرا کشتی کنی و پروری
چون کمالی یافت آرامی بری

«Yâ Mûsâ, niçin ekin ekiyorsun da kemâle erînce onu biçiyorsun?»

15404

گفت یارب زان کنم ویران و پست
که در اینجادانه هست وکاه هست

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Yâ Rabbî; bunda hem dâne, hem saman mevcut olduğu için biçtim.»

15405

دانه لایق نیست در انبارکاه
کاه در انبار گندم هم تباه

«Dâne, saman anbarına lâyık değildir. Saman da buğday anbarı için zarardır.»

15406

نیست حکمت این دورا آمیختن
فرق واجب می کند در بیختن

«Bu ikisini karıştırmak hikmet değildir. Hikmet, onları eleyip ayırmayı lûzumlu kılar.»

15407

گفت این دانش توازکه یافتی
که بدانش بیدری برساختی

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ; sen bu ilmi kimden öğrendin de onunla harman meydana getiriyorsun.»

15408

گفت تمییزم تودادی ای خدا
گفت بس تمییز چون نبود مرا

«Hazret-i Mûsâ dedi ki: Yâ Rabbi, bu temyizi bana sen verdin. Cenâb-ı Hak da buyurdu ki o halde bende nasıl olur da fark ve temyiz bulunmaz?»

15409

درخلایق روحهای پاك هست
روحهای تیره وگلناك هست

«Mahlûkât arasında temiz ruhlar da, karanlık ve çamur ruhlar da vardır.»

15410

این صدفهانیست دریك مرتبه
دریکی درست ودر دیگر شبه

«Sadef durumunda olan cesedlerin hepsi bir değildir. Birinde inci, obirinde boncuk bulunmaktadır.»

15411

واجبست اظهار این نیك وتباه
همچنان کاظهار گندم هازکاه

«Buğdayın samandan ayrıldığı gibi, bu iyi ve kötü ruhları da, ayırd etmek vâcibdir.»

15412

بهر اظهارست این خلق جهان
تانماند گنج حکمتها نهان

«Bu Âlem ve halk! Hikmet hazineleri gizli kalmasın, meydana çıksın diye yaratılmıştır.»

15413

کنت کنزاً مخفیاً شنو
جوهر خود گم مکن اظهار شو

«Cenâb-ı Hak: (Küntü kenzen mahfiyyen) buyurdu. Onu işit de kendi cevherini kaybetme, fark ve temyiz eyle, meydana çıkar.»

Bu beyitte zikredilen: **«Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim, bilineyim diye halkı yarattım.»** Hadis-i kudsîsi sôfiyye arasında meşhurdur.

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Cenâb-ı Hak hikmet hazinesinin gizli kalmaması için nasıl halkı izhar eylediyse; sen de zatındaki cevheri, sûret âleminde zâyi etme, ciddiyet ve cehdle onun kıymetini meydana koy. Nitekim:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Yâni: **«Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden nefislerini ve mallarını, mukâbilinde cenneti vermekle satın aldı[53].»**

«HAYVÂNÎ RUH, CÜZ'Î AKIL, VEHİM VE HAYAL İNSANDA AYRANA BENZER... BÂKÎ OLAN RUHSA BU AYRANDA GİZLİ OLAN YAĞA...»

15414

جوهر صدق خفی شد در دروغ
همچنانکه روغن اندر متن دوغ

«Ayran içinde yağ nasıl gizli ise, doğruluk cevherinde yalan da gizlidir.»

Cevher-i sıdk'dan maksad: Rûh-i vahyî yâni:

(53) Sûrei Tevbe: 111.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

«O halde ben onun yaradılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman[54]» ayet-i kerimesi ile beyan edilen (Rûh-i menfûh)tur. Yalan ise bâkî olmayan ceseddir. Ayran içindeki yağ, nasıl gizli ve görünmez bir halde ise, ceseddeki ruh da öyledir. Yağın meydana çıkması için ayran nasıl döğülüyorsa, rûhun tezâhürü için de mûcâhede ile bedenin tazyik edilmesi lâzımdır. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da beyan ediyor:

15415

آن در وغت این تن فانی بود

راستت آن جان ربانی بود

«Senin o yalanın bu fânî cesed, doğrun ise o İlâhî ruhtur.»

15416

سالها این دوغ تن پیدا وفاش

روغن جان اندر وفانی ولاش

«Bu cesed ayranı yıllardır meydandadır. Can yağı ise onun içinde fânî ve gizli bir haldedir.»

15417

تافرستد حق رسولی بندهٔ

دوغرا درخمره جنبانندهٔ

«Tâki, Cenâb-ı Hak, ayranı yayıkta çalkayacak makbul bir kulunu resûl olarak gönderir.»

15418

تابجنباند بهنجار وبفن

تابدانم من که پنهان بودمن

«Ve o zât, yayığı usûlüne ve fennine göre çalkalar da, bende bir benin gizli kalmış olduğunu o zaman anlarım.»

---

(54) Sûrei Hicr : 29.

15419

یا کلام بندهٔ کان جزء اوست
در رود در گوش او کو وحی جوست

«Yâhud da zâtından adetâ bir cüz olan bir kulunun sözünü ızhar eder de o söz, vahiy arıyan kişinin kulağına girer.»

de, onun feyziyle yayığı, ayranı ve yağı anlamış olur. Fakat o kelâmı anlayacak bir kulak lâzımdır.

15420

اذن مؤمن وحی مارا واعیست
آنچنان گوشی قرین داعیست

«Mü'minin kulağı İlâhî vahiy olan Kur'ân-ı anlar, öyle bir kulak, halkı Hakk'a dâvet eyleyen Resûlullâhın yakîni ve vârisidir.»

15421

همچنانکه گوش طفل از گفت مام
پرشود ناطق شود او درکلام

«Nasıl ki çocuğun kulağı anasının sözleriyle dolar da söz söylemeğe başlar.»

15422

درنباشد طفل را گوش رشد
گفت مادر نشنود گنگی شود

«Eğer çocuğun işitir kulağı olmazsa, anasının sözlerini işitemediği için, dilsiz olur.»

15423

دائما هرکر اصلی گنگ بود
ناطق آن کس شدکه از مادر شنود

«Aslında sağır olan — yâni sağır olarak doğmuş olan — dilsiz olur. Söyliyen kişi, sözü önce anasından işitmiştir.»

15424

دان که گوش کر و گنك از آفتیست

که پذیرای دم و تعلیم نیست

«Bilmiş ol ki sağır kulak ile dilsizlik, söz işitmez ve tâlim kabul etmez bir âfettir.»

15425

آنکه بی تعلیم بد ناطق خداست

که صفات او ز علتها جداست

«Tâlim görmeden konuşan ancak Hudâdır. Çünki onun sıfatları her türlü sebebden münezzehtir.»

15426

یا چو آدم کرده تلقینش خدا

بی حجاب مادر و دایه واذا

«Yâhud Âdem Aleyhisselâm gibi, ana ve dadı hicâbı olmaksızın Tanrı telkini ile söyler...»

15427

یا مسیحی که بتعلیم ودود

در ولادت ناطق آمد در وجود

«Yâhud İsâ Aleyhisselâm gibi, Allah'ın tâlimiyle, Dünyaya konuşur olarak geldi ve doğar doğmaz söz söyledi.»

15428

از برای دفع تهمت در ولاد

که نزادست از زنا وازفساد

«Zinâdan ve fesaddan doğmadığını anlatmak ve anasını fuhuş töhmetinden kurtarmak için beşikte yatan bir çocukken söz söylerdi.»

Meryem Aleyhissleâm, Hz. Îsâ'yı kırda doğurmuş, kucağına alıp şehre getirmiş, onu görenler:

قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا
﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ هٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ
بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ
صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللّٰهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾

Yâni: **«Hey Meryem, andolsun sen acâip bir şey yapmışsın, dediler. Ey Hârûn'un kız kardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi. Bunun üzerine (Meryem) ona (Îsa'ya) işâret etti. Biz, dediler, henüz beşikte bulunan bir sabî ile nasıl konuşuruz?** (Îsa dile gelip) **dedi ki: Ben hakîkat Allah'ın kuluyum. O bana kitap verdi. Beni Peygamber yaptı[55]»** diyerek bir mûcize gösterdi ve anasını zinâ töhmetinden temize çıkardı.

15429

جنبشی بایست اندر اجتهاد
تا که دوغ آن روغن از دل باز داد

«Mücâhede etmek için çalışmak ve hareket etmek lâzımdır ki ayran, içindeki yağı versin.»

Mâlûm ya yağın ayrandan ayrılması için yayıkta döğülmesi ve hareket ettirilmesi icâbeder. Bunun için sâlikin kalbinde de füyûz-u İlâhiyye zuhur etmesi için beden yayığının kımıldanması gerektir.

15430

روغن اندر دوغ باشد چون عدم
دوغ در هستی بر آورده علم

«Ayranın içindeki yağ görünüşte yok gibidir. Varlık sancağını kaldıran — yâni göze görünen — ayrandır.»

Lâkin:

---

(55) Sûrei Meryem : 27-30.

15431

آنکه هستت می‌نماید هست پوست
وانکه فانی می‌نماید اصل اوست

«Sana var görünen (kışır)dan ibârettir, yok olarak görünen de (asıl) dır.»

Yâni ayrandan matlûb olan tereyağıdır. Onun yanında ayran deri ve kabuk gibi ehemmiyetsiz kalır. Öyle iken, yağ görünmez de ayran ortadadır.

15432

دوغ روغن نا گرفتست و کهن
تا نگیری تو زوی بنه خرجش مکن

«Ayran yağ tutmamış ve eskimiştir. Onu, yağını almayınca sakın harcama.»

15433

هین بگر دانش بدانش دست دست
تا نماید آنچه پنهان کرده است

«Aklını başına topla da, o ayranı usûlüyle ve el değiştirmekle çalkala ki gizlemiş olduğu yağı meydana çıkarsın.»

15434

زانکه این فانی دلیل باقیست
لابهٔ مستان دلیل ساقیست

«Sarhoşların yalvarıp, istemeleri nasıl, sâkînin vücuduna delil ise, fânî olan bu kalıp da bâkî olan rûhun varlığına alâmettir.»

Varlıklar, görünenlerden ibâret değildir. Görülmeyen, fakat az çok hissedilen şeyler de vardır. Meselâ bedenimiz, kendisini tahrik ve idâre eden bir ruhun bulunduğunu bize bildirmektedir. Çünki rûhun taalluku kesilince bedenin hareketsiz kaldığını görüyor ve böylece, bedeni idâre eden bir ruhun mevcut olduğunu anlıyoruz. Kezâ:

15435

هست بازیهای آن شیر علم
مخبری از باد های مکتتم

«Sancaklardaki arslan resminin oynaması ve saldırması, gizli bir rüzgâr'ın varlığından haber vermektedir.»

15436

گر نبودی جنبش آن بادها
شیر مرده کی بجستی در هوا

«Eğer o rüzgârın hareket ettirmesi olmasaydı sancaklardaki cansız arslan nasıl sıçrardı?»

15437

زان شناسی باد را گرآن صباست
یاد بورست این بیان آن خفاست

«Arslanın hareketinden, onu tahrik eden rüzgârın sabâh yeli mi, yoksa lodos mu olduğunu anlarsın. Bu hareket, o gizli rüzgârı anlatır.

15438

این بدن مانندآن شیر علم
فکر می جنباند اورا دمبدم

«Bu beden de o sancak arslanı gibidir ki onu dâimâ fikir hareket ettirir.»

15439

فکرکان از مشرق آید آن صباست
وانکه از مغرب دبور باوباست

«Şark tarafından gelen fikir, sabâ rüzgârı gibi latîftir. Mağribden gelen fikir de lodos rüzgârı gibi vebâ neşreder.»

Yâni bedeni hayra sevkeden fikir sabâ rüzgârına, şerre teşvik eden fikir de lodos rüzgârına benzer ki Hadis-i şerifte: **«Ben sabâ rüzgariyle düş-**

mana galebe ettim, Âd kavmi lodos rüzgariyle helâk oldu.» buyurulmuştur.

Bedir muhârebesinde şark tarafından esen rüzgar, kumları kaldırmış ve düşmanların gözlerine doldurmuş ve onları şaşırtmıştı.

15440

مشرق این باد فکرت دیگرست

مغرب این باد فکرت زان سرست

«Bu fikir rüzgârının estiği şark, başka şarktır. Yine o fikir rüzgârının estiği garb de o taraftan — yâni nefis ve şeytan cihetindendir —.»

15441

مه جمادست وبود شرقش جماد

جان جان جان بود شرقش فوآد

«Ay cansız olduğu gibi, onun şarkı da cansızdır... Fakat gönlün şarkı ise canlar canının canıdır.»

Allah'ın tecellîsi oraya olur. Cenâb-ı Hak, Rûh-i Rabbânînin canı, rûh-i Rabbânî de rûh-i hayvânînin canı olduğu için Hazret-i Mevlânâ, Allah'a (Canın canının canı) tâbir eylemiştir.

15442

شرق خورشیدی که شد باطن فروز

قشر وعکس آن بود خورشید روز

«Kalbi tenvir eyleyen güneşin — ki gündüzün doğan Güneş, Onun ancak kışrı ve aksidir — meşrıkı, evliyâullah hazarâtının kalbi ve rûhudur.»

15443

زانکه چون مرده بود تن بی لهب

پیش اونه روز بنماید نه شب

«Çünki ten, can yalımı olmadı mı ölür gider... Artık onca ne gündüz vardır, ne gece!...»

15444

ورنه باشد آن چو ان باشد عام

بی شب و بی روز دارد انتظام

«Beden olmaz, fakat ruh olursa, gece ve gündüz olmasa da bâkidir, düzenlidir!...»

15445

همچنانکی چشم می بیند بخواب

بی مه وخورشید ماه وآفتاب

«Nitekim göz, rüyâda Ay ve Güneş olmadığı halde Ayı da görür, Güneşi de!...»

Onun gibi ruh da Ay ve Güneşin nuruna muhtaç olmaksızın başka aylar ve güneşler müşâhede eder.

15446

نوم ما چون شد اخ الموت ای فلان

زین برادر آن برادر را بدان

«Bizim uykumuz, Ölüm'ün kardeşidir. Binâenaleyh bu kardeşten obir kardeşini anla.»

Hadis-i şerifte: **«Uyku, ölümün kardeşidir. Ehl-i Cennet uyumaz da, ölmez de.»** buyurulmuştur. Çünki uyuyan kimse de bir nevi ölü gibidir. Kur'ân-ı Kerîmde:

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا

فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰى اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى

اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

Yâni: **«Allah** (ölenin) **ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği** (rûhu) **tutar, diğerini muayyen bir vakte** (eceli gelinceye) **kadar salıverir. Şüphe yok ki bunda iyi düşünecek bir kavm için kat'i ibretler vardır[56].»** buyurulmuştur.

---

(56) Sûrei Zümer : 42.

Onun için uykuya küçük ölüm, ölüme de büyük uyku denilmiştir.

15447

وربگویندت که هست آن فرع این

مشنو آنرا ای مقلد بی یقین

«Eğer sana uyku ölümün fer'idir derlerse — ey yakîn sâhibi olmayan mukallid — sakın ha, hakikatine erişmedikçe bu sözü dinleme!...»

15448

می ببیند خواب جانت وصف حال

که ببیداری نبینی بیست سال

«Rûhun, uykuda öyle şeyler görür ki, onları uyanıkken yirmi yılda göremezsin.»

15449

در پی تعبیر آن تو عمرها

می دوی سوی شهان بادها

«Gördüğün o rüyânın tâbiri için dehâ sâhibi büyüklerin yanına koşarsın.»

15450

که بگو این خواب را تعبیر چیست

فرع گفتن اینچنین سرراشکیست

«Ve: Bu rüyânın tâbiri nedir? diye sorarsın. Böyle bir sırra fer'i demek şekdir.»

Evet, insan, uyanıkken uzun bir devrede yapamayacağı hareketleri rüyâsında ve pek az bir zamanda yaptığını görür.

Meselâ, seyâhate çıkar; görmediği, bilmediği yerlere uğrar, âdetâ devr-i âlem yapar ki bunları nihâyet bir saatlik zaman içinde icrâ eder. Sonra gördüğü rüyânın tâbiri için, tâbir ilmi mütehassıslarına müracaat ederek: «Bü rüyâ, acaba neye delâlet ediyor?» diye sorar. O seyâhatler, o hareketler beden azâsından hiç birine ihtiyaç olmaksızın yapılır. Rüyâda nasıl âzânın vasıtalığına ihtiyac yoksa, öldükten ve kalıbı terk ettikten

sonra rûhun (Berzah âlemi)ndeki hâli de böyledir. Bundan dolayı: «Uyku, ölümün kardeşidir» buyurulmuştur. Onun için, uyku ölümün fer'idir demek doğru değildir.

15451

خواب عامست این وخود خواب خواص

باشد اصل اجتبا واختصاص

«Bu söylediğimiz rüya, alelâde halkın gördüğü rüyâdır. Hak erlerinin rüyâsı ise Hakkın seçme ve yakınlığının ta kendisidir.»

Yâni ümmetin seçilmişleri bulunan ekâbirin rüyâları kendilerinin taraf-ı ilâhî'den seçilmiş bulunduklarına delâlet eder.

15452

پیل باید تاچو خسپد در شبان

خواب بیند خطهٔ هندوستان

«Fil olmalıdır ki gece uyuyunca Hindistan'ı görebilsin!»

15453

خر نبیند هیچ هندوستان بخواب

خرز هندستان نکردست اغتراب

«Eşek rüyasında Hindistanı görmez, çünki orası vatanı değildir ve oradan ayrılıp gurbete düşmemiştir ki...»

15454

جان همچون پیل باید نیك زفت

تابخواب او هند داند رفت تفت

«Ruh, fil gibi adamakıllı büyük olmalı ki rüyâsında iştiyakla Hindistan'a gitmeyi — yâni Ruhlar Alemine avdet etmeyi — bilsin.»

15455

اذکروالله کار هر او باش نیست
ارجعی بر پای هر قلاش نیست

«(Üzkürullah) emrine uymak her çapkının yapacağı iş değildir. (İrciîy) — yâni: geri dön — emri de, her kalleşin ayağının harcı değildir.»

Kur'ân-ı Kerimde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾

Yâni: **«Ey îman edenler, Allahı çok zikredin. Onu sabah, akşam tesbih (ve tenzih) edin[57].»** buyurulmuştur. Zikr-i kesir, zikr-i kalbî demektir ki Allah'ı bir an bile hatırdan çıkarmamak demektir. Cenâb-ı Hak hatırında bulundukça o kimse (zikr-i dâimî)de demektir. İmâm-ı Kuşeyrî (Kuddise sirruhu): (اذكروا الله)ı (احبوا الله) yâni: «Allah'ı seviniz» diye tefsir etmiştir. Çünki bir hadîs-i şerifte: **«Bir kimse bir şeyi severse onu çok çok zikreder.»** buyurulmuştur. Binâenaleyh İmâm-ı Kuşeyrîye göre âyetin meâli: «Allah'ı seviniz ki onu çok zikredesiniz.» demek olur.

15456

لیک تو آیس مشو هم پیل باش
ورنه پیل در پی تبدیل باش

«Lâkin sen ümit kesme de, Hindistan'ı rüyâsında gören fil gibi ol! Fil değilsen bile, fil olmaya çalış!»

15457

کیمیا سازان گردون را ببین
بشنو از مینا گران هر دم طنین

«Felek kimyâgerleri olan evliyaullah'ı gör; her an sırça üzerine resim yapanların seslerini duy!»

---

(57) Sûrei Ahzab: 41-42.

15458

نقشبندانند در جو فلك

كار سازانند بهرلى ولك

«Onlar Gök boşluğunda — yâni göğün kubbe altında — bir takım nakış yaparlar ve senin, benim için işler yaparlar.»

Belki bunlardan birinin nazarına tesâdüf edersen, feyziyâb olursun.

15459

گر نبینی خلق مشکین جیب را

بنگرای شب کور این آسیب را

«Ey gece görmeyen — yâni hakikati müşâhede etmeyen — cebleri füyûzât-ı İlâhiyye râyihasiyle dolu zevât-ı kirâmı görmüyorsan bâri uğradığın zarar ve ziyana dikkat et!»

15460

هردم آسیبست بر ادراك تو

نبت نو نورسته بین از خاك تو

«Sen, idrakine her an yeni bir şey dokunur; toprağından, her an yeniden yeniye yeşillikler biter, onlara bak!»

İşte bu haller, Kazâ-yı İlâhiyye tesiriyle fakat o tanımadığın zevât-ı kirâm vâsıtasiyledir.

15461

زین بد ابراهیم ادهم دیده خواب

بسط هندستان دل را بی حجاب

«İbrahim bin Edhem'in, gönül Hindistanını — yâni Hakikat Alemini — perdesiz olarak kalbinde müşâhedesi bu kabilden idi.»

Ki:

15462

لاجرم زنجیر هارا بردرید
مملکت برهم زد وشد ناپدید

«Kendini bağlayan servet ve saltanat zincirlerini kırdı ve memleketi terk ederek görünmez oldu.»

İşte onun bu hâli:

15463

آن نشان دید هندوستان بود
که جهد از خواب ودیوانه شود

«Hakîkat Hindistânını görmenin işareti idi... Uykudan sıçramış kalkmış ve cezbeye tutulmuştu.»

15464

می فشاند خاك بر تدبیرها
می دراند حلقهٔ زنجیرها

«Böyle yapan bir kimse, tedbirlerin üstüne toprak saçar ve kendini bağlayan kayıdları kırar.»

15465

آنچنانکه گفت پیغمبر زنور
که نشانش آن بود اندر صدور

«Nitekim Hazret-i Peygamber, kalbdeki nûrun işâretinden bahsederken:»

15466

که تجافی آرد از دارالغرور
هم انابت آرد از دار السرور

«Dâr-ı gurur olan Dünyadan uzaklaşmak, dâr-ı sürûr olan Hakikat Alemine yaklaşmaktadır; buyurdu.»

İbn-i Mes'ûd (Radiyallâhü anh) rivâyet etmiştir ki bir gün Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Sûre'i Zümer'deki:

أَفَمَنْ شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ

Yâni: **«Öyle ya, Allah'ın, göğsünde müslümanlık için inşirah verdiği bir kimse — ki o, Rabbinden** (gelen) **bir nûr üzerindedir —** (kalbini mühürlediği kişi gibi) **midir[58]?»** âyetini okudu ve: **«Nur, kalbe dâhil olunca kalb genişler, ferah bulur»** buyurdu.

«Yâ Resûlallâh, bunun alâmeti nedir? dediler.» Aleyhissalatü Vesselâm Hz. leri:

«Dünyâdan uzaklaşmak ve Ahirete yaklaşmaktır, buyurdu.»

15467

بهر شرح این حدیث مصطفی
داستانی بشنو ای یار صفا

«Ey temiz dost, Hazret-i Mustafa Salallâhü Aleyhi Vesellemin bu hadisini anlatmak için söyliyeceğimiz hikâyeyi dinle!»

«KENDİSİNE HAKİKİ SALTANAT TEVECCÜH EDEN BİR ŞEHZÂDENİN HİKÂYESİ»

Bir şehzâde vardı ki:

يَوْمَ يَفِرُّ
الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ۝ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۝ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ۝ لِكُلِّ
امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ۝

Yâni: **Kıyâmet öyle bir gündür ki insan kardeşinden kaçar. Anasından, babasından, zevcesinden ve çocuklarından da, bir şey istemesinler diye, firar eder. O gün bunlardan herkesin kendine yeter bir işi** (derdi, belâsı) **vardır[59].»**

---

(58) Sûrei Zümer: 22.
(59) Sûrei Abese: 34-37.

Ayetinin meali onun hâli olmuştu. «Bu toprak yığınının padişahlığı, çocuk tabiatli bir takım gafil kişilerindir. Arkadaşlarına galip gelen bir çocuk toprak yığınının üstüne çıkar ve: Kale benimdir, diye atar tutar... Diğer çocuklar ise ona gıbta ederler. Nitekim, bir hadis-i şerifte (toprak çocukların baharıdır.) buyrulmuştur. O şehzâde, renklerin bağından — yâni sûret kaydından — kurtulduğundan: (Ben bu renkli topraklara âdi toprak diyorum; altın, atlas ve ipekli kumaş demiyorum. Ben bu renkli ve ipekli kumaştan kurtuldum, sâde ve renksiz olan gayb âlemine fırladım) dedi...»

وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾

Yâni: «Henüz sabi iken biz ona hikmet verdik[60].»

Âyetine göre Tanrı irşadı için yıllar geçmeye lüzum yoktur. Dilediğini emredip derhal yapan Tanrı kudretine karşı kimse kabiliyetinden bahsedemez.

15468

پادشاهى داشت يك برنا پسر

ظاهر وباطن مزين از هنر

«Bir pâdişâhın yiğit bir oğlu vardı. Zâhiri de, bâtını da hüner ve mârifetle müzeyyen idi.»

Eskiden şehzâdeler okutulur ve silahşorluk tâlim olunurdu. Zâhir ve bâtınlarının müzeyyen olması ile bu husus ifâde edilmiştir.

15469

خواب ديد اوكان پسر نا كه بمرد

صافى عالم بر آن شه كشت درد

«Pâdişah, rüyâsında oğlunu ölmüş gördü ve âlemin sâfiyyeti onun nazarında bulanık oldu.»

---

(60) Sûrei Meryem : 12.

15470

خشك شد از تاب آتش مشك او
كه نماند ازتف آتش اشك او

«Keder ateşinden kabı kupkuru kesildi ve hattâ, o ateşin harâretinden gözünde yaş kalmadı.»

15471

آنچنان پر شد زدود ودردشاه
كه نمی يابيد دروی راه آه

«Pâdişâh, derd ve gamla o kadar dolmuştu ki, ah etmeğe bile mecâli kalmadı.»

15472

خواست مردن قالبش بی كارشد
عمر مانده بودشه بيدار شد

«Ölmek istedi, kalbi iş görmez bir hâle geldi. Fakat daha yaşayacak müddeti olduğu için uykudan uyandı.»

15473

شادی آمد زبيداريش پيش
كه نديده بود اندر عمر خويش

«Bu sefer de uyanınca sevindi ki ömründe o derece mesrûr olmamıştı.»

15474

كه زشادی خواست هم فانی شدن
بس معلق آمد اين جان وبدن

«Sürûrundan az kalsın ölecekti. Çünki bu can ve bu beden muhtelif ve bir birine zıd hallerle tavklanmıştır.»

Tavk; boyun'a takılan şey, mutavvak; boynuna bir şey takılmış kimse demektir. Burada demek isteniliyor ki: Bu bedenin boynunda muhtelif boyunduruk vardır.

15475

ازدم غم مى يميرد اين چراغ
وزدم شادى بميرد اينت لاغ

«İnsanın hayat kandili, gam üflemesiyle de, sevinç nefesiyle de söner. İşte sana şaşılacak bir hal...»

15476

درميان اين دو مرك اوزنده ست
اين مطوق شكل جاى خنده است

«İnsan bu iki ölüm arasında yaşamaktadır... Boynunda böyle ölüm boyunduruğu bulunması gülünç bir şeydir.»

Bir şeyin lüzumundan fazla çokluğu ifrât, gerekli olandan azlığı da tefrîttir. İfrât da tefrît de şer ve zarardır, hayır ve menfeatli olanı ikisinin ortasıdır. Zira, hadis-i şerifte: **«İşlerin hayırlısı, ortasıdır»** buyurulmuştur. Sıcakta serinlik lâzımdır. Serinliğin donduracak derecede olması ifrâttır. Kezâ soğukta ısıtacak kadar harâret ister. Hararetin öldürecek ve bayıltacak dereceye çıkması da ifrâttır. Maddiyet böyle olduğu gibi hissiyât da böyledir. Fevkalâde keder ile, son derece meserretin tesir itibariyle farkı yoktur. Çünki ikisi de fart-ı heyecandan insanı sekteye uğratır ve öldürür. Demek ki insanın boynunda ifrât ve tefrîtten iki boyunduruk vardır ki ikisi de insanı boğar ve öldürür.

15477

شاه باخود گفت شادى راسبب
آنچنان غم بود از تسبيب رب

«Rüyâ gören ve uyanınca sevinen pâdişâh kendi kendine dedi ki: Allah'ın takdiriyle bu sevince, rüyâda oğlumu ölmüş görmek gamı sebeb olmuştur.»

Evet, gam, sürûra sebebdir. Çünki sevinmek, gamdan kurtulmak sonunda olur. Kederli olmayan kimse mesrûr da olmaz: Nitekim bir beyitle denilmiştir ki: **«Kalbin gamlı olduğuna seviniyorum. Çünki, gamın gelmesi, seâdet ve meserretin gelmesine sebebdir.»**

15478

ان مع العسر چو یسرش هماست
شاد بر آنم که کلام خداست

«Kur'ândaki (zorluk) kelimesinin arkasında (kolaylık) vardır. Ben bu kelâm-ı İlâhî'nin verdiği haberden mesrûrum.»

İnşirah sûresindeki:

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝

Yâni: **«Hakikaten güçlükle beraber kolaylık var. Muhakkak güçlükle beraber kolaylık var[61].»** âyetine işarettir.

15479

ای عجب یك چیز از یك روی مرك
وان زیك روی دكر احیا وبرك

«Şaşılmaz mı ki bir şey bir cihetten ölüm, diğer cihetten hayat ve rızıktır.»

15480

آن یکی نسبت بدان حالت هلاك
بازهم آن سوی دیکر امتساك

«Bir şey, bir hâle nisbetle helâkdir; aynı şey diğer bir yönüyle hayatın gıdası ve devâsıdır.»

15481

آن یکی نسبت بدان حالت عذاب
سوی دیکر آب صافی عذاب

«Yine bir şey, bir hâle nisbetle azab, diğer bir tarafa nisbetle saf ve tatlı su olur.»

Bunun gibi:

---

(61) Sûrei İnşirah: 5-6.

15482

شادی تن سوی دنیاوی کمال

سوی روز عاقبت نقص وزوال

«Bedenin meserreti, Dünyâ tarafına nisbetle kemâl; âkıbet ve Kıyâmet gününe nisbetle ise eksiklik ve zevâldir.»

15483

خنده را در خواب تعبیر خوان

گریه گوید بادریغ واندهان

«Düş yorucu, rüyâda gülmeyi kederlenme, hüzün ve ağlama diye yorar...»

15484

گریه را در خواب شادی وفرح

هست در تعبیر ای صاحب مرح

«Ağlamayı da, sürur ve ferahlık diye tabir eder, ey rahat sahibi...»

15485

شاه اندیشید کین غم خود گذشت

لیك جان از جنس این بدظن بگشت

«Pâdişah düşünceye dalarak, dedi ki: Bu gam geçti gitti ama ruhum bu çeşit şeylerden kötü zan'na düştü:»

15486

چشم زخمی زین مبادا که رسد

یادگاری بایدم گر او رود

«Olmaya ki birinin nazarı değip oğlum vefat ede. Eğer o gidecek olursa bana bir yâdigârı kalmalıdır.»

15487

چون فنا را شد سبب بی منتها

پس کدامین راه را بندیم ما

«Ölümün sayısız ve nihâyetsiz sebebleri vardır. Biz onun hangi yolunu kapayabiliriz?»

15488

صد دریچه ودر سوی مرگ لدیغ

می کند اندر گشادن ژیغ ژیغ

«Isırıcı ölümün yüz dâne kapısı ve penceresi açılmakta ve gıcırdamaktadır.»

Eğer bu gıcırtıları duymuyorsan bilmiş ol ki:

15489

از سوی تن دردها بانگ درست

وزسوی خصمان جفا بانگ درست

«Bendeki derdler ve düşman tarafından gelen cefâlar, ölüm kapısının gıcırtısıdır.»

15490

جان وسر برخوان دمی فهرست طب

نارعلتها نظر کن ملتهب

«Ey canım ve başım mesâbesinde olan kimse; bir ân tıb kitâbının fihristini oku da oradaki hastalıkların alevli ateşini gör!»

15491

هین برو برخوان کتاب را

تا شمار ریگ بینی محنها

«Haydi git ve tıb kitabını oku! Kum sayısınca hastalık bulunduğunu görürsün.»

15492

زان همه غرها درین خانه رهست

هردو گامی پرکژ دمها چهست

«Bütün o hastalıklardan bu beden evine yol vardır. Her iki adımda bir içi akreblerle dolu bir kuyuya tesadüf olunur.»

İçi akreb dolu kuyular, elemler ve ızdırablardan kinâyedir. Gene, pâdişâh diyor ki, meselâ:

15493

بادتندست وچراغ ابتری

زو بگردانم چراغ دیگری

«Rüzgâr şiddetli, ışığım sönmek üzere... Çabuk davranarak onun ışığından bir ışık daha uyandırmalıyım...»

Yâni: «Bir evlâdım var. Gördüğüm rüyâya göre, o da, fırtına karşısında kör bir kandil durumundadır. Onu evlendireyim. Bir çocuğu olsun da, şâyed o sönerse diğeri devam etsin.»

15494

تا بود کز هردویك کافی شود

گر بباد آن یك چراغ ازجارود

«Belki baba da, oğul da muammer olur. Ama, eğer ölüm fırtınasiyle kandillerden biri sönerse diğeri devam eder.»

15495

همچو عارف کزتن ناقص چراغ

شمع دل افروخت ازبهر فراغ

«Arifler gibi hani... arif de, beden gibi kör bir kandilden, gönül kandilini uyandırdı ve ferâğat buldu.»

15496

اونکرد این فهم پس داد از غرر

شمع فانی را بفانی دگر

«Pâdişah, rüyâdaki remiz ve işâreti anlamadığı için, fânî bir mumdan gene fâni bir mum yakmak istedi.»

Halbuki maksad: Beden kandilini yakıp ondan gönül mumunu uyandırmak idi.

«NESLİNİN KESİLMESİNDEN KORKTUĞU İÇİN, PADİŞAHIN, OĞLUNU EVLENDİRMESİ»

15497

پس عروس خواست باید بهر او

تا نماید زین تزوج نسل رو

«Pâdişah, neslim devam etsin diye. Şehzadeyi — yâni oğlunu — evlendirmeğe teşebbüs etti.»

Ve dedi ki:

15498

گر رود سوی فنا این باز باز

فرخ او گردد زبعد باز باز

«Eğer bu doğan — yâni oğlum — Âhirete giderse, onun yavrusu —yâni torunum — babasından sonra bir doğan olur.»

15499

صورت این باز گر زینجا رود

معنی او در ولد باقی بود

«Bu doğanın sûreti bu âlemden çekilip giderse mânâsı oğlunda bâki olur.»

15500

بهر این فرمود آن شاه نبیه
مصطفا که الولد سر ابیه

«Bundan dolayıdır ki, uyanık bir şâh-ı Risâlet olan Hazret-i Mustafa (S.A.V.) (Oğul, babasının sırrıdır) buyurmuştur.»

Bu hadis: **«Evlâd, babanın fer'i ve şûbesidir.»** diye de rivâyet olunmuştur.

15501

بهر این معنی همه خلق از شغف
می بیاموزند صفلا را حرف

«Bu mânâ dolayısiyle halk, çocuklarına kemâl-i arzu ile san'atlarını öğretirler de:»

15502

تا بماند آن معانی درجهان
چون شود آن قالب ایشان نهان

«Onların kalıpları toprağa girip, gözden kaybolunca, o mânâlar Alemde bâkî kalsın derler.»

Hadîs-i şerifte: **«İki babanın en hayırlısı seni öğretendir.»** buyurulmuştur. Hadîs-i şerif mucîbince bir çocuğun hocası, ustası ve hayırlı bir şey öğretmiş olan kimse de mânen onun babasıdır, hem de Dünyâya gelmesine sebeb olan asıl babasından daha hayırlıdır. Ondan dolayı hoca hakkı, baba hakkından daha büyüktür.

15503

حق بحکمت حرصشان دادست جد
بهر رشد هر صغیر مستعد

«Cenâb-ı Hak, kabiliyetli çocukların reşid olarak yetişmeleri hikmetine bağlı olarak, babalarına ciddî bir hırs ve emel vermiştir.»

15504

من هم از بهر دوام نسل خویش

جفت خواهم پور خود را - رب بش

«Ben de neslimin devâm etmesi için oğluma çok güzel bir kız almalıyım.»

15505

دختری خواهم ز نسل صالحی

نی ز نسل پادشاهی طالحی

«Fâsık bir pâdişah neslinden değil, sâlih bir zâtın sülâlesinden bir kız...»

15506

شاه خود این صالحست آزاده اوست

نه اسیر حرص ونه فرج گلوست

«Hakikatte şah ve hür olan sâlih kimsedir ki, ancak, ne hırsın, ne de şehvetin esiri olur.»

15507

مرا سیرانرا لقب کردند شاه

عکس چون کافور نام سیاه

«Fakat halk, esirlere padişah adını taktılar... Zenciye Kâfur adı takıldığı gibi hani...»

15508

شد مفازه بادیهٔ خونخوار نام

نیك بخت آن پیس را گویند عام

«Susuzluktan helâk eden çöle (mefâze) — yâni "kurtuluş yeri" — herkes, kutsuz bir kişiye de Kutlu adını verirler ya!...»

15509

بر اسیر شهوت وخشم وامل

بر نوشته میر یاصدر اجل

«Şehvet, gazab ve emel esîri olana (emîr) yâhud (sadr-ı âzam) ünvanı verilir.»

15510

آن اسیران اجل را عام داد

نام امیران اجل اندر بلاد

«O ecel — yâni ölüm — esirlerine, halk, şehirlerde: (Emîrân-ı ecel) yâni (Ulu beyler) adını vermiştir.»

15511

صدر خوانندش که درصف نعال

جان او پستست یعنی جاه ومال

«Canı, pabuccuların safında alçalmış, yâni mevkie, mala kapılıp kalmış olana (Sadr - Ulu ve baş köşeye geçen vezir) derler.»

15512

شاه چون بازا هدی خویشی گزید

این خبر درگوش خاتونان رسید

«Pâdişâh, bir zâhidle akrabalık tesisini ihtiyar edince bu haber kadınlarının kulağına gitti.»

«FAKİR BİR ZÂHİDİN KIZINI OĞLU İÇİN PÂDİŞAHIN İHTİYÂR ETMESİ, HAREMDEKİ KADINLARIN BUNA İTİRAZDA BULUNMASI VE BİR FAKİRE AKRABA OLMAKTAN UTANMALARI.»

15513

ما در شهزاده گفت نقص عقل

شرط کفویت بود در عقل ونقل

«Şehzâdenin anası aklının eksikliğinden dedi ki: İzdivac hususunda aklen de, naklen de denklik şarttır.»

15514

توزشح وبخل خواهی وزدها

تابندی پور مارا بر گدا

«Sen fazla hasisliğinden ve kurnazlığından oğlumuzu bir dilenciye bağlamak istiyorsun.»

15515

گفت صالح را گدا گفتن خطاست

کوغنی القلب از داد خداست

«Pâdişah dedi ki: Sâlih bir kimseye dilenci demek hâtâdır. Çünki o, Allah'ın ihsâniyle kalben zengindir.»

15516

در قناعت می گریزد ازتقا

ازلئیمی وکسل همچون گدا

«O ittika'sından dolayı kanaate kaçmaktadır. Yoksa dilenciler gibi alçak ve tenbel olduğundan değil!»

15517

قلتی کان از قناعت وزتقاست

آن زفقر وقلت دونان جداست

«Kanaat ve takvâ dolayısiyle olan darlık, bir takım aşağılık kimselerin zaruret ve darlığından ayrıdır.»

15518

حبهٔ آن گر بیابد سر نهد
وین ز گنج زر بهمت جهد

«Tamâ'kâr fakir, bir habbe bulacak olsa, onun için başını verir. Kanaatkâr fakir ise altın hazinesinden sıçrayıp çıkar ve müstağnî davranır.»

15519

شه که او حرص قصد هر حرام
می کند او را گدا گوید همام

«Bir pâdişah, hırs ve tama' ile her çeşit haramı kasdedecek olursa, büyük adamlar ona (dilenci) derler.»

Pâdişah bunları söyleyince şehzâdenin anası dedi ki:

15520

گفت کوشهر وقلاع او را جهیز
یا نثار گوهر ودینار ریز

«Gelinin şehir ve kale olarak çehizi, yâhud inci ve altın mücevherleri hani?»

Çünki o vakit pâdişahlar kızlarına buna benzer çehizler verirlerdi. Pâdişah da:

15521

گفت رو هر که غم دین بر گزید
باقی غمها خدا ازوی برید

«Dedi ki: Haydi işine git, böyle söyleme! Her kim din gamını seçer, Allah rızası için kederlenirse, Allah, sâir gamları ondan alır.»

15522

غالب آمد شاه دادش دختری

از نژاد صالح خوش گوهری

«Nihayet, pâdişahın reyi galib geldi. Aslı temiz ve sâlih bir kimsenin soyundan bir kızı oğluna aldı.»

15523

در ملاحت خود نظیر خود نداشت

چهره اش تابانتر از خورشید چاشت

«Güzellikte hakikaten benzeri yoktu. Yüzü kuşluk güneşinden daha parlaktı.»

15524

حسن دختر این خصالش آنچنان

کز نکوئی می نگنجد در بیان

«Kızın güzelliği emsalsizdi. Ahlâkı da beyan edilmez derecede güzel bulunuyordu.»

Hazret-i Mevlânâ burada nasihat olarak diyor ki:

15525

صید دین کن تا رسد اندر تبع

حسن و مال و جاه و بخت منتفع

«Sen dini avla ki, onunla beraber güzellik, mal, mevki ve sana fayda veren baht da senin olsun...»

15526

آخرت قطار اشتر دان بملک

در تبع دنیاش همچون پشم و پشک

«Âhiret, deve katarına mâlik olmak gibidir. Dünyâ ise devenin yün ve tüyü gibidir.»

15527

پشم بگزینی شتر نبود ترا
ور بود اشتر چه قیمت پشم را

«Eğer devenin yününü ihtiyar edersen deve senin olmaz. Halbuki, deve senin olunca yünün ne kıymeti kalır?»

15528

چون بر آمد این نکاح آن شاه را
با نژاد صالحان بی مرا

«Nihâyet temiz ve riyasız bir soydan gelen o kızla şehzâdenin nikâhı kıyıldı.»

15529

از قضا کمپیرکی جادو که بود
عاشق شهزادهٔ با حسن وجود

«O esnâda sihirbaz bir kocakarı vardı ki o güzel ve cömerd şehzâdenin âşıkı olmuştu.»

15530

جادوی کرده عجوز کابلی
که برد زان رشك سحر بابلی

«O, Kâbil'li kocakarı bir büyü yaptı ki ona Bâbil sihirbazlarının sihri hased ederdi.»

15531

شه بچه شد عاشق کمپیر زشت
تا عروس وآن عروسی را بهشت

«Şehzâde o çirkin kocakarının âşıkı oldu. Gelinden de geçti, güveylikten de...»

Halbuki o karı:

15532

یک سیه دیوی وکابولی زنی
گشت بر شهزاده تا که رهزنی

«Kara bir şeytan, tavuk folluğu gibi bir kocakarı idi ki ansızın şehzâdenin yolunu vurmuştu.»

15533

آن نود ساله عجوز گنده کس
نه خرد هشت آن ملک را و نه نس

«O doksan yaşındaki kokmuş acûze, şehzâdede ne idrak edecek akıl, ne söz söyleyebilecek ağız bıraktı.»

15534

تا بسالی بود شهزاده اسیر
بوسه جایش نعل کفش گنده پیر

«Bir sene müddetle şehzâde karının esiri oldu. O halde ki, o kokmuş kocakarının papucundaki nalçayı öpüyordu.»

15535

صحبت کمپیری او را می درود
تاز کاهش نیم جانی مانده بود

«Kocakarının sohbeti onu ekin gibi biçmiş; zaafiyetten, âdetâ yarı canlı hâle gelmişti...»

15536

دیگران ازضعف وی بادر دسر
او زسکر سحراز خودبی خبر

«Başkaları şehzâdenin zayıflaması dolayısiyle ızdırab içinde idiler. O ise, sihrin verdiği sarhoşluktan, kendisini bilemiyordu.»

15537

این جهان برشاه چون زندان شده
این پسر بر گریه شان خندان شده

«Bu dünyâ pâdişaha zindan gibi olmuştu. Şehzâde ise, hısım ve akrabâsının ağlamasına gülüyordu.»

15538

شاه بس بیچاره شد در بردومات
روز وشب می کرد قربان وزکات

«Pâdişah bu hususta çok çaresiz kaldı. Gece gündüz kurban kestirip fakirlere dağıttırıyor ve muhtac olanlara zekât ve sadaka veriyordu.»

15539

زانکه هرچاره که می کردآن پدر
عشق کمپیرك همی شد بیشتر

«Babası her çareye başvuruyordu. Fakat, şehzâdenin kocakarıya aşkı gittikçe artıyordu.»

15540

پس یقین گشتش که مطلق آن سریست
چاره اورا بعد ازین لابه گریست

«Bu hâlin Esrâr-ı İlâhiyyeden bulunduğu, çârenin ise ancak Cenâb-ı Hakk'a yalvarmak olduğu pâdişahca yakinen anlaşıldı.»

15541

سجده می کرد او که هم فرمان تراست
غیر حق برملك حق فرمان کراست

«Pâdişah secde ederek dedi ki: Yâ Rabbi; ferman senindir. Hakk'ın mülkünde Hak'dan başka kim fermân sahibi olabilir?»

15542

لیکن این مسکین همی سوزد چو عود

دست گیرش ای رحیم وای ودود

«Lâkin bu zavallı çocuk od ağacı gibi yanıyor. Ey rahîm ve vedûd olan Allah, onun destgîri ve yardımcısı ol!»

15543

تا ز یارب یارب و افغان شاه

ساحر استاد پیش آمد ز راه

«Pâdişâhın böylece (Yâ Rabbî, yâ Rabbî) diye figân ve niyâz etmesi üzerine yoldan üstâd bir sihirbâz çıkageldi...»

«PÂDİŞAHIN, KÂBİLLİ SİHİRBAZ KARININ AŞKINDAN, OĞLUNUN KURTULMASI İÇİN ETTİĞİ DUALARIN KABUL EDİLMESİ.»

15544

او شنیده بود از دور این خبر

که اسیر پیره زن گشت این پسر

«Üstâd sihirbaz, pâdişâhın oğlu bir kocakarının âşıkı ve esiri olmuş diye, uzaktan işitmişti.»

15545

کان عجوزه بود اندر جادوی

بی نظیر و ایمن از مثل و دوی

«O acûzenin sihirbazlıkta eşsiz, örneksiz olduğunu ve bir ikincisinin bulunmadığını işitmişti.»

15546

دست بر بالای دستست ای فتا
در فن ودر زور تا دست خدا

«Yiğitim, el elin üstündedir... Hünerde de, kuvvette de el elin üstündedir Arşa varınca!...»

15547

منتهای دستها دست خداست
بحر بی شك منتهای سیلهاست

«El — yâni kuvvet ve kudretlerin — müntehâsı, Allah'ın yed-i kudretidir. Nitekim sellerin müntehâsı denizdir.»

Burada:

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ ﴿٤٢﴾

Yâni: «Şüphesiz ki en son gidiş ancak Rabbinedir[62].» âyet-i kerimesine işâret edilmiştir.

15548

هم ازو گیرند مایه ابرها
هم بدو باشد نهایت سیل را

«Hem bulutlar suyu denizden alır, hem de sel nihâyet denize gider.»

15549

گفت شاهش کین پسر ازدست رفت
گفت اینك آمدم درمان زفت

«Pâdişâh, o usta sihirbaza; bu çocuk elden gitti — yâni mahvoldu — dedi. O da cevab verdi ki: Ben onun için kavî bir çâre olarak geldim.»

---

(62) Sûrei Necm : 42

15550

نیست همتا زال را زین ساحران
جز من داهی رسیده زان گران

«O sihirbaşlardan hiçbiri o kocakarı ile başa çıkamaz. Ancak, Allah tarafından gelen ve mahâreti çok olan ben onunla başa çıkarım.»

15551

چون کف موسی بامر کردکار
نك بر آرم من زسحرش اودمار

«Allah'ın emriyle ben, Mûsâ'nın avucu gibi, onun sihrini iptâl ve helâk ederim.»

15552

که مرا این علم آمد زان طرف
نی زشاگردی سحر مستخف

«Çünki bu ilim bana, korkulan sihirbazlara çıraklık etmeden, taraf-ı İlâhîden gelmiştir.»

15553

آمدم تا بر گشایم سحر او
تا نماند شاهزاده زردرو

«Kocakarının sihrini bozmak ve şehzâdenin benzinin sarılığını gidermek için geldim.»

15554

سوی گورستان برو وقت سحور
پهلوی دیوار هست اسپید گور

«Sahur vakti mezarlığa git, orada duvarın yanında beyaz bir kabir var.»

15555

سوی قبله باز کاوآن جای را

تا ببینی قدرت وصنع خدا

«Kıbleye karşı orasını kaz ki Allah'ın kuvvet ve kudretini göresin.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

15556

پس دراز است این حکایت تو ملول

زبده را گویم رها کردم فضول

«Bu hikâye çok uzundur, sen ise dinlemekten usanmışsın. Onun için fazlasını terk ediyorum, hulâsasını söyleyeceğim.»

«ŞEHZÂDENİN O KOCAKARININ YAPTIĞI SİHİRDEN KURTULMASI, PADİŞAHIN DA SEVİNİP DÜĞÜN YAPMASI.»

15557

آن گرههای گران را برگشاد

پس زمحنت پورشه را راه داد

«Üstâd, kabirden çıkardığı o sıkı düğümleri çözdü de şehzâdeyi mihnet ve meşakkatten kurtardı.»

15558

آن پسر باخویش آمد شد دوان

سوی تخت شاه باصد امتحان

«Şehzâde kendine geldi ve bir çok mihnet çektikten sonra babasının tahtına, yâni saraya koşup gitti.»

15559

سجده کرد و بر زمین می زد دقن

در بغل کرده بسر تیغ و کفن

«Şehzade, koltuğunda kılınç ve kefen olduğu halde, babasının karşısında yüzünü yerlere sürdü...»

Ve afv diledi.

15560

شاه آیین بست واهل شهر شاد

وآن عروس نا امید بی مراد

«Pâdişâh, şenlikler yapılmasını emretti. Şehir halkı ile birlikte muradına ermemiş ve ümidi kesilmiş olan gelin de sevindi.»

15561

عالم از سر زنده گشت وبا فروز

ای عجب آن روز روز امروز روز

«Âlem yeniden hayat ve revnâk buldu. O gün de gündü, bugün de gündür, amma ikisi bir birine benzemez.»

15562

یك عروسی کرد شاه اورا چنان

که جلاب قند بد پیش سگان

«Pâdişâh, ona öyle bir düğün yaptı ki köpeklerin önüne bile şeker şerbeti konulmuştu.»

15563

جادوی کمپیر ازغصه بمرد

روی وخوی زشت با مالك سپرد

«Büyücü kocakarı, kederinden öldü; çirkin yüzünü de, kötü huyunu da Mâlik-i Cehenneme teslim etti.»

15564

شاهزاده در تعجب مانده بود
کز من او عقل ونظر چون در ربود

«Şehzâde, o kocakarı benim aklımı nasıl oldu da çeldi, diye hayretlere düşmüştü.»

(Mişkât) da, İbn-i Abbâs (Radiyallâhü anhümâ) dan rivâyet ediliyor ki:

«Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu: Kıyâmet gününde, Dünyâ, ak saçlı, gök gözlü, dişleri kazma gibi bir kocakarı sûretinde getirilecektir. Onu kim görse iğrenecektir. Halka görünecektir, mahşer ehline şöyle denilecektir: Bunu tanır mısınız? Halk: Onu tanımaktan Allah'a sığınırız, diyeceklerdir. Onlara denilecektir ki: İşte bu Dünyâdır ki onunla iftihar ederdiniz ve onun için muharebe eylerdiniz.»

Buradaki kocakarıdan maksad: **Dünyâ**, şehzâdeden murad da: **Dünyâya aldanmış olanlardır.** Onlar Âhirette Dünyâyı korkunç ve çirkin bir halde görünce böyle bir sûret, bizi nasıl meftûn ve meclûb etmişti diye şaşıracaklardır.

15565

تو عروسی دید همچون ماه حسن
که همی زد بر ملیحان راه حسن

«Şehzâde gerdeğe girince, güzellerin mülâhat yolunu vuracak — yâni onları gölgede bırakacak — ay parçası gibi bir gelin gördü.»

15566

سه شبان روز او زخود بیهوش گشت
تا که خلق از غشی او پرجوش گشت

«Üç gün üç gece kendinden geçmiş bir halde kaldı. Onun baygın yatmasından halk da mükedder oldu.»

15567

از گلاب واز علاج آمد بخود
اندك اندك فهم كشتش نيك وبد

«Gül suyu serpilmek ve ilâçlar verilmek suretiyle kendine geldi. İyiyi kötüyü yavaş yavaş tefrike başladı.»

15568

بعد سالی گفت شاهش در سخن

کای پسر یاد آر زان یار کهن

«Bir sene sonra Pâdişah ona lâtife tarzında dedi ki: Oğlum, o eski sevgiliyi bir hatırla.»

15569

یاد آر زان ضجیع و زان فراش

تا بدین حد بیوفا و مر مباش

«Bir de, beraber yattığın o yâri ve o yatağı düşün de bu kadar vefasızlık etme!...»

15570

گفت رو من یافتم دار السرور

وارهیدم از چه دار الغرور

«Şehzâde: bırak baba, dedi... Ben gurur yurdunun, aldanma diyarının kuyusundan kurtuldum, sûrur yurdunu buldum...»

15571

همچنان باشد چو مؤمن راه یافت

سوی نور حق ز ظلمت روی تافت

«İşte bir mü'min de, Nûr-u İlâhî tarafına yol bulup da zulmetten yüz çevirince, aynen şehzâde gibi olur.»

«ŞEHZÂDE, İNSANOĞLUDUR, TANRI HALİFESİDİR, BABASI DA MELEKLERİN SECDE ETİKLERİ TANRI HALİFESİ ÂDEM SAFİYULLAHTIR. KOCAKARIDAN MURAD DA DÜNYADIR Kİ İNSANOĞLUNU BABASINDAN SİHİRLE AYIRMIŞTIR. ŞEHZADEYİ KOCAKARININ ELİNDEN KURTARAN HAKÎM İSE ENBİYÂ VE EVLİYÂYI TEMSİL ETMEKTEDİR.»

15572

ای برادر دان که شهزاده توی
درجهان کهنه زاده از نوی

«Ey kardeş bil ki, o şehzâde sensin. Bu eski dünya'da yeniden doğmuşsun!»

15573

کابلی جادو این دنیاست کو
کرد مردانرا اسیر رنگ وبو

«Kâbilli cadı, bu Dünyâdır ki nice erkeği, renk ve boya, yâni nakış ve sûrete esir etmiştir.»

15574

چون در افکندت درین آلوده روذ
دمبدم می خوان ومی دم قل اعوذ

«Dünyâ seni bu bulaşık şehvet nehirine düşürünce dâimâ (Kul eûzü) sûrelerini oku ve üfle.»

15575

تارهی زین جادوئی وزین قلق
استعاذت خواه ازرب الفلق

«Bu Dünyâ sihrinden ve onun verdiği ızdırabdan kurtulmak için sabahın Hâlıkı bulunan Cenâb-ı Hakk'a sığın.»

Medine civarında (Lebid Bin El'Âsam) namında bir Yahudi vardı. Bunun kızları Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin ele geçirdikleri bir kaç tel mübârek saçlarını, bebek gibi bir suret üstüne bağ-

ladılar, daha bilmem neler yaptılar (Bi'r-i Zervân) denilen kuyuda bir taşın altına bıraktılar. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz rahatsız oldu. Sonra Cebrâil Aleyhisselâm (Kul eûzu) sûrelerini getirdi ve sihrin yerini haber verdi. Hazret-i Ali gidip o sihri kuyudan çıkardı ki üstünde on bir düğüm vardı. İki sûrenin âyetleri de on bir idi. Her bir âyeti okudukça düğümün biri çözüldü. Zât-ı Akdes-i Risâlet de sihrin tesirinden kurtuldu. Bu iki sûreye **(Muavveze - teyn)** denilir.

Ashâb-ı Kirâmdan Ukbe Bin Âmir: **«Allah'a sığınmak isteyenler muavvezeteynden daha faydalı bir duâ ile il icâ edemediler.»** hadisini rivâyet eylemişdir.

Bu iki sûrenin meâli şerifleri şöyledir:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ۝ وَمِنْ
شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ
فِي الْعُقَدِ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ۝

Yani: «De ki Sabahın Rabbine sığınırım, yaratdığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöküb bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfüren (nefes) lerin şerrinden. Ve hased edenin, hased (ini belli) etdiği zaman, şerrinden[63].»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ اِلٰهِ النَّاسِ
۝ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝ اَلَّذِي يُوَسْوِسُ
فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝

Yâni: «De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların yegâne mâlikine, insanların ma'bûduna, o sinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüslerine daima vesvese verendir. (O şeytan) **gerek cinden, gerek insandan** (olsun)**[64].»**

---

(63) Sûr. Felak: 1-5.
(64) Sûrei Nâs: 1-6.

Urefâ'dan bazıları «Bu iki sûreyi okurken (Kul euzü birabbil felâk) ve (Kul euzü birabbinas) dedikten sonra (Euzu birabbil felâk) ve (Euzû-birabbinnas) diye tilâvet ederek bir kimse muavvezeteyni okur ve kendine üflerse Allah'ın izniyle mahlûkâtın şer ve mekrinden emîn olur» demişlerdir.

15576

زان نبی دنیات را سحاره خواند

کو بافسون خلق را درچه نشاند

«Dünyâ, insanı sihir ve efsûnu ile kuyuya düşürdüğü için Nebiyy-i Aleyhisselâm ona (Büyücü) tâbir etmiştir.»

Bu beyit, «Dünyâdan sakının. Çünki o, Haarût ve Maarût'tan daha sihirbazdır» diye rivâyet edilen hadise işârettir.

Haarût ve Maarût'a dair evvelce mâlûmât verilmişti.

15577

هین فسون گرم دارد گنده پیر

کرده شاها نرا دم گرمش اسیر

«Dikkat et, Dünyâ denilen kokmuş kocakarının kuvvetli efsûnu vardır ki onunla şahları esir etmiştir.»

15578

در درون سینه نفاثات اوست

عقده های سحر را اثبات اوست

«Gönülde, onun tükürüklü üfürükler salan büyücü karıları vardır... büyü düğümlerini düğümliyen odur.»

15579

ساحرهٔ دنیا قوی دانا زنیست

حل سحر او بپای عامه نیست

«Dünyâ sihirbazı, sağlam bilekli bir karıdır ki onun sihir düğümlerini çözmek avâm-ı nâsın elinden gelmez.»

15580

ور گشادی عقد او را عقلها
انبیا را کی فرستادی خدا

«Eğer akıllar onun düğümünü çözebilse —yâni insanlar akıl ile Dünyânın mekrinden kurtulabilselerdi— Cenâb-ı Hak, peygamberleri gönderir miydi?»

Evet insanda bir akıl vardır ki insanı tehlikelerden muhafazaya çalışır. Fakat bazan onun da yanıldığı olur. Meselâ, insan için lokma, hırka ve mesken; yâni içecek, giyecek ve barınacak zarûridir. Fakat bir sahan yemeği, bir kat elbisesi, bir iki odalı bir meskeni olan bir adam, yemeğini iki üç türlüye, elbisesini bir kaç kata, meskenini bir kaç odaya çıkarmak hevesine düşer. Akıl da bunu tecviz eder: «Tuzlunun yanında bir ekşi bulunmalıdır ki iştah açsın, üstüne bir tatlı yemelidir ki ağıza tat versin; yazlık, kışlık, günlük ve yabanlık bir kaç kat elbise olmalıdır ki halk ayıblamasın; kendin için, çocuklar için, gelecek misâfir için de birer oda yaptırmalısın ki rahatsız olmayasın» der. O adam, aklının da haklı gördüğü bu hevesi tahakkuk ettirmeye çalışır. Helâl - haram demiyerek ve türlü tevillerle eline geçirdiği paralarla refâh teminine, yeni tâbirle, lüks içinde yaşamaya kalkışır. Düşünmez ki evim diye benimsemiş olduğu meskenin asıl sahibi Mâlik'ül-mülk olan Allah'dır. Kendisi orada bir kirâcı, yâhut bir kaç günlük bekçi makamındadır. Mülk sahibinin onu ne kadar oturtacağını bilmez, belki de ertesi gün canını cesedinden, cesedini evinden çıkaracaktır. İşte bunun gibi gâfilâne hevesler, hep Dünyâ sihirbazının büyü düğümleri neticesidir.

O düğümleri çözüp iptâl etmek de her aklın kârı değildir. Onun için Cenâb-ı Hak, insanları Dünyânın sihrinden ve iğfâlinden kurtarmak için peygamberler göndermiş ve kitablar inzal eylemiştir.

15581

هین طلب کن خوش دم عقده گشا
راز دان یفعل الله مایشا

«Ey sâlik; aklını başına topla da, (yef'alüllâhü mâyeşâ') Nazm-ı Celîlinin sırrını bilen ve sihir düğümlerini çözecek olan, rey ve sözü hoş bir ârif-i kâmil ara!»

Sûre-i İbrâhimdeki:

يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِم۪ينَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ
مَا يَشَٓاءُ ﴿٢٧﴾

Yâni: «Allah, îman edenlere dünya hayatında da, âhiretde de, o sâbit söz (ler) inde, dâimâ sebât ihsân eder. Allah zâlimleri (kâfirleri) şaşırtır. Allah ne dilerse yapar[65].» âyetlerine işârettir.

15582

همچو ماهی بسته است او بشست
شاهزاده مانده سالی وتو شصت

«Dünyanın sihri ve iğfâli seni oltaya tutulmuş balık gibi yakalamıştır. Hikâye edilen şehzâde, o oltada bir sene bulunduğu halde, sen altmış yıldır tutulup kalmışsın.»

15583

شصت سال از شست او در محنتی
نی خوشی نی بر طریق سنتی

«Altmış yıldır o oltanın zahmetini çekiyorsun. Ne hoş bir halin, ne de sünnete uygun bir yaşayışın var.»

15584

فاسق بدبخت نه دنیات خوب
نه رهیده از وبال واز ذنوب

«Ey ehl-i Dünyâ; sen bedbaht bir fâsıksın. Zira, ne Dünyâda hoş yaşayabiliyorsun, ne de günahlardan kurtulabilmişsin.»

---

(65) Sûrei İbrahim: 27.

15585

نفخ او این عقده هارا سخت کرد
پس طلب کن نفخهٔ خلاق فرد

«Dünyanın üfürmesi, sihir düğümlerini sertleştirdi. Artık o tek olan kainat Halıkının nefhasını — yâni (venefahtü fîhi min rûhî) iltifâtının mazharı bulunan insan-ı kâmili — ara!»

15586

تا نفخت فیه من روحی ترا
وارهاند زین و گوید برترا

«Tâ ki (venefahtü) mazhar-ı bulunan o insan-ı kâmilin himâye nazarı seni Dünyânın sihrinden kurtarsın ve sana yüksel desin.»

15587

جز بنفخ حق نسوزد نفخ سحر
نفخ قهرست این وآن دم نفخ مهر

«Büyü üfürüğü, Hakk'ın nefhasından başka bir şeyle sönmez. Çünki biri kahır üfürüğüdür, diğeri lutuf üfürüğü...»

15588

رحمت او سابقست از قهراو
سابقی خواهی برو سابق بجو

«Allahın rahmeti kahr'ından artıktır. Sihirde sâbıklık istersen yürü ve sâbıkı — yâni Rahmet-i İlâhiyyenin mazharı bulunan insan-ı kâmili — ara!»

15589

تارسی اندر نفوس زوجت
کای شه مسحور اینک مخرجت

«Tâ ki, hurilerle evlendirilmiş kişilerin mertebesine eriş!... Ey kendisine sihir yapılmış şâh; senin için kurtuluş işte budur.»

Bu beyit, Sûre-i Tekvir'deki bazı âyetlere işârettir. Nitekim, Resûlullâh (S.A.S.) in:

«Kıyâmet ahvâlini görmek ve öğrenmek isteyen süre-i tekvîri okusun» buyurduğu Abdullah Bin Ömer (Radiyallâhü anhümâ) dan rivâyet olunmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ (1) وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ (2) وَإِذَا الْجِبَالُ
سُيِّرَتْ (3) وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ (4) وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ (5)
وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ (6) وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ (7) وَإِذَا الْمَوْؤُدَةُ
سُئِلَتْ (8) بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ (9) وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ (10)
وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ (11) وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ (12) وَإِذَا الْجَنَّةُ
أُزْلِفَتْ (13) عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ (14)

Yâni: **«Güneş dürül**(üb söndürül)**düğü zaman, yıldızlar** (kararıb) **düştüğü zaman, dağlar** (yer yüzünden koparılıp) **yürütüldüğü zaman, gebe develer** (başı boş) **salıverildiği zaman, vahşî hayvanlar bir araya toplandığı zaman, denizler ateşlendiği zaman, rûhlar çiftleştiği zaman, diri diri gömülen kızın hangi suç**(ların)**dan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman,** (amel) **defterleri**(i) **açılıb yayıldığı zaman, gök** (yerinden) **koparıldığı zaman, o alevli ateş** (cehennem) **daha ziyade kızıştırıldığı zaman, cennet** (mü'minlere) **yaklaştırıldığı zaman,** (her) **nefs ne hazırlamışsa** (artık hepsini görüp) **bilmiştir** (bilecektir)[66]**.»**

Hazret-i Mevlânâ bir insan-ı kâmil aramayı ve onun delâletiyle sâlihler zümresine dahil olmayı tavsiye ediyor ve diyor ki:

15590

با وجود زال ناید انحلال

در شبکه ودر برت آن پر دلال

«Pencerede ve senin kucağında o nazlı Dünyâ kocakarısı bulundukça onun sana karşı yapmış olduğu büyü düğümleri çözülmez.»

---

(66) Sûrei Tekvir : 1-14.

15591

نی بگفتست آن سراج امتان
این جهان وآن جهارا ضرتان

«Ümmetlerin hidâyet kandili bulunan Cenâb-ı Peygamber Dünyâ ve Ahiret için: (iki ortak) buyurmamış mıdır?»

Bu beyit,

«Dünyâ ve Ahiret iki ortak gibidir. Birini ne kadar hoşnud edersen obirini o kadar kızdırırsın.» hadisine işârettir.

15592

پس وصال این فراق آن بود
صحت این تن سقام جان بود

«O halde Dünyânın vuslatı, Âhiretin firâkı, bedenin sıhhati, rûhun hastalığı demektir.»

Hadis-i Şerifte: **«Allah, bir kulunu sevince onu belâya uğratır. Onun için, malı gitmeyen ve cismi hasta olmayan kulda hayır yoktur.»** buyurulmuştur.

15593

سخت می آید فراق این ممر
پس فراق آن مقردان سخت تر

«Bir geçid olan Dünyâ'dan ayrılmak zor gelir. Karargâh olan Âhiretten ayrılmayı bundan daha güç bil.»

15594

چون فراق نقش سخت آید ترا
تاچه سخت آید ز نقاشش جدا

«Bir nakış ve sûretten ayrılmak bile sana güç gelince, düşün ki, onun Ressamı ve Nakkâşından ayrılmak ne kadar zor olacaktır?»

15595

ای که صبرت نیست از دنیای دون

چونت صبرست ازخد ای دوست چون

«Ey, sefil Dünyânın ayrılığına sabredemeyen dost; Allah ayrılığına karşı nasıl sabredebilirsin?»

15596

چونکه صبرت نیست زین چشمهٔ سیاه

چون صبوری داری ازچشمهٔ آله

«Mâdemki bu çamur sulu çeşmeyi —yâni Dünyâyı— terk etmeye sabredemiyorsun. Âb-ı hayat olan Feyz-i İlâhi çeşmesine nasıl sabredebilirsin?»

15597

چونکه بی این شرب کم داری سکون

چون ز ابراری جدا وزیشربون

«Mâdemki bu kara çamurlu sudan vazgeçemiyorsun, (innel ebrâra yeşrabûne min ke'sin) nazm-ı celîlinin muktezâsından ayrılmaya nasıl tahammül edeceksin?»

Burada şu ayet-i kerîmeye işaret vardır.

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

Yâni: «Şüphe yok ki iyiler kâfûr katılmış dolu bir kadehten içerler[67].»

15598

گر ببینی یك نفس حسن ودود

اندر آتش افکنی جان و وجود

«Eğer (Vedûd) olan Allah'ın hüsnünü bir ân görebilsen, rûhunu da, vücûdunu da aşk ateşine atarsın.»

(67) Sûrei İnsan: 5.

15599

جیفه بینی بعد ازین این شرب را
چون ببینی کر و فر قرب را

«Tanrı yakınlığının ihtişam azametini görseydin, bu Dünyâdaki yiyip içmeyi, cîfeye kıyas edersin.»

15600

همچو شهزاده رسی در یار خویش
پس برون آری ز پا تو خار خویش

«Şehzâde gibi sen de yârına vâsıl olur ve ayağından ayrılık dikenini çıkarırsın.»

Sûre-i Mâide'de buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي
سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝٣٥

Yâni: **«Ey îman edenler, Allah'dan korkun, Ona (yaklaşmaya) vesîyle arayın ve Onun yolunda savaşın. Tâ ki muradınıza eresiniz[68].»**

Bu âyetteki **(vesîle)** kelimesi hakkında bir çok söz söylenmiştir. Hepsinin hulâsası Hâce Abdullah Ensârî (Kuddise sirruhu)nun şu kelâm-ı ârifânesidir: **«İlâhi, sana vesîle yine sensin, eğer bir kimse seni taleb ederek bulduysa bu talebi veren gene sensin.»**

15601

جهد کن در بیخودی خود را بیاب
زودتر والله اعلم بالصواب

«Çalış, çabala da çarçabuk kendinden geçmek sûretiyle kendini bul. Allah, doğruyu daha iyi bilicidir.»

---

(68) Sûrei Maide : 35.

15602

هر زمانی هین مشو باخویش جفت
هر زمان چون خر در آب و گل میفت

«Aklını başına al da her zaman kendinle çift olma — yâni nefsine uyma ve benlik dâvâsına kalkışma — Merkeb gibi her zaman çamura yuvarlanma. Zirâ, benlik dâvâsında bulunmak merkeb gibi çamura batmaktır.»

15603

ازقصور چشم باشد این عثار
که نبیند شیب وبالارا جهار

«Bu sürçme ve düşme, inişi ve yokuşu apaçık görmeyen gözün kusurundandır.»

15604

بوی پیراهان یوسف کن سند
زانکه بویش چشم روشن می کند

«Yusuf Aleyhisselâma âid gömleğin râyihasını sened ittihaz et ki o râyiha gözü aydınlatır ve eşyânın hakikatini gösterir.»

15605

صورت پنهان وآن نورجبین
کرده چشم انبیارا دوربین

«O gizli sûretle o alındaki nûr, enbiyânın gözlerini uzaktan görücü kılmıştır.»

Yusuf Aleyhisselâm, köle diye satıldığı Mısır'da vezir olmuş, Yâkûb Aleyhisselâmın ise Yusuf'un firâkiyle ağlamaktan gözleri görmez bir hâle gelmişti. Sonra Yusuf'u kuyuya atan ve kölemizdir diye satan kardeşleri zahire almak için Mısır'a gittiler ve Hazret-i Yusufla tanışıp özür dilediler. Yusuf Aleyhisselâm, onları afveyledi ve: «Pederimin yüzüne sürün, gözleri açılıp görecektir» diye gömleğini onlara verdi. Gömlek Mısır'dan çıkar çıkmaz Yâkub Aleyhisselâm sevgili oğlu Yusuf'un râyihasını hissetti. Sonra gömleği getirdiler, Yâkûb Aleyhisselâm sevgili oğlu Yu-

[illegible] râyihasını hissetti. Sonra gömleği getirdiler, Yâkûb Aleyhisselâmın yüzüne sürdüler. Etrafı görmeye başladı. Hazret-i Mevlânâ da bu vâkıaya telmihen: «Yusuf'un gömleği gibi olan Kelâmullâh'ı kendine sened ve hareket düsturu ittihaz et. Onda Allah'ın feyz ve hidâyet râyihası vardır. Çünki: Kelâm, mütekellimin safiyyetidir. O mânevî râyiha, müsteid gözleri açar ve onlara hakikatleri gösterir» diyor.

Nitekim Sûre-i Esrâ'da buyurulmuştur ki:

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ
يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾

Yâni: **«Gerçek bu Kur'an (insanları) öyle bir şeye (yola) doğrultub götürür ki o, en âdil ve en doğru bir (yol)dur. Güzel güzel amel (ve hareket)lerde bulunan mü'minlere kendileri için muhakkak bir ecr olduğunu da müjdeler o[69].»**

15606

نور آن رخسار برهاند ز نار
هین مشو قانع بنور مستعار

«O yüzün nuru, seni Cehennem ateşinden kurtarır. Âgâh ol da iğreti nûru ve fâni cemâle kanaat gösterme!»

15607

چشم را این نور حالی بین کند
جسم و عقل و روح را گرگین کند

«O iğreti nur, göze yalnız içinde bulunduğu hâli sûreti gösterir. Cismi, aklı ve ruhu da uyuz olmuş gibi huzursuz gösterir.»

15608

صورتش نورست و در تحقیق نار
گر ضیا خواهی دو دست از وی بدار

«O iğreti nûrun sûreti nûr, hakikati ise nâr'dır. Eğer sen hakiki ziyâ istiyorsan o sûrî ve müsteâr olan nurdan iki elini de çek.»

---

(69) Sûrei Esra' : 9.

15609

دمبدم بر روفتد هر جارود
دیده وجانی که حالی بین بود

«Yalnız hali görüp âkibeti müşâhede etmeyen göz ve rûhun sâhibi nereye gitse yüzü üstüne düşer.»

15610

دور بیند دوربین بی هنر
همچنانکی دور دیدن خواب در

«Sûret plânında uzağı gören, fakat hakikatte hünersiz bulunan kimsenin öyle uzakları görmesi, rüyâda görülen uzaklar gibi hayalden ibârettir.»

15611

خفته باشی بر لب جو خشك لب
می دوی سوی سراب اندر طلب

«Ey böyle uzaklık rüyâsı gören hayalperest; sen dere kenarında susamış ve uyumuşken su aramak için serâba doğru koşup gidersin...»

15612

دور می بینی سراب و می دوی
عاشق آن بینش خودمی شوی

«Kendi görüşüne âşık oluyor da, uzakta gördüğün serâba doğru koşuyorsun.»

15613

می زنی در خواب بایاران تولاف
که منم بینادل وپرده شکاف

«Rüyâda, benim kalb gözüm görür, kendimde şek ve şüphe perdelerini yırtarım diye arkadaşlarına atar tutarsın.»

نك بدان سوراب ديدم هين شتاب

تاروبم آنجا وآن باشد سراب

«İşte şu tarafta su gördüm, haydi koşup gel de oraya gidelim dersin. Halbuki, o gitmek ve başkasını görmek istediğin su değil, serabdır.»

15615

هر قدم زين آب تازى دورتر

دودوان سوى سراب با غرر

«Her adım attıkça mânevî âb-ı hayattan daha ziyâde uzaklaşır ve aldatıcı serâb tarafına koşa koşa yaklaşırsın.»

15616

بس كسا عزمى بجايى ميكند

از مقامى كان غرض دروى بود

«Azmin, bu sana gelmiş, akmış ulaşmış olan hakiki suya tam bir perdedir.»

(Zâriyât) Sûresinde buyurulmuştur ki:

وَفِي الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ۝ وَفِي اَنْفُسِكُمْ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝.

Yâni: «(Küre-i) **Arzda kâmil bilgi sâhipleri için nice âyetler vardır. Kendi nefislerinizde dahi** (nice âyetler var. Bunları) **hiç de görmüyor musunuz?[70]»**

Müfessirler diyorlar ki: Buradaki «Görmüyor musunuz?» suali» görünüz» mânâsına emirdir. Dikkat ve ibretle bakınız da o âyet ve alâmetleri nefsinizde müşâhede ediniz. Çünki âlemde her ne varsa onun ufak bir nümûnesi sizde mevcuttur. Hususiyle insan şeklinde, güzel bir tenasûb, zâhirî ve bâtınî bir mükemmeliyyet vardır ki başka bir şeyde yoktur.

Nitekim, mutasavvıfin:

---

(70) Sûrei Zâriyat: 20-21.

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni: «Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir[71].»

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

Yâni: «Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız[72].»

Âyet-i kerîmelerinden Cenâb-ı Hakk'ın insanda bulunduğunu istidlâl ederler ve o bulunuşa (Maiyyet-i İlâhiyye) derler. Derviş Yûnus (Kuddise sirrûhu) bir ilâhisinde der ki:

Dervişlik baştadır, tacda değildir
Kızdırmak oddadır, sacda değildir
Ararsan Mevlâyı kalbde ara
Kudüs'te, Mekke'de, hacda değildir.

Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ da; Hakk'ı, insan-ı kâmilde ve onun irşâdiyle kendinde bulmaya çalışmayıp da haricte arayanları, su başında yatıp da rüyâsında serâb peşinde koşanlara benzetiyor:

15617

دید ولاف خفته می ناید بکار

جز خیالی نیست دست ازوی بدار

«Uyumuş bir adamın görüşü, sayıklayışı hayalden başka bir şey değildir. Ondan elini çek — yâni söylediklerine kulak verme! —»

15618

خوابنا کی لیك هم بر راه خسب

الله الله برره الله خسب

«Senin uykun var, lâkin uyuyacaksan, yolda ve Allah rızâsı için Allah yolunda uyu!»

---

(71) Sûrei Hadid: 4.
(72) Sûrei Kaf: 16.

15619

تا بودكه سالكى بر تو زند
از خيالات نماست بركند

«Belki uyurken, kâmil bir sâlik sana raslar da, seni uykudaki hayâletinden kurtarır.»

Buradaki (Allah yolu)ndan murad: Evliyâullah tarafından tesis edilmiş olan (Turuk-i aliyye)dir. Hazret-i Mevlânâ o (Turuk-ı aliyye) den birine girmeyi tavsiye etmektedir. Acaba tarikata girenlerden hepsi Allah'a yol bulabilir mi? Bu süâli, Cenâb-ı Pîr'e sormuşlar. Buyurmuş ki: **«Uçan bir kuş, gök yüzüne çıkamasa bile zeminden uzaklaşmış olur»** Yâni her sâlik hakikate erişemez. Fakat hiç olmazsa avamlık derekesinden yükselir. Zâhiren olsun bir terbiye ve irfân elde etmiş olur. Şu da vardır ki Sûre-i Esrâda:

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوتِيَ
كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاُولٰئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾

Yâni: **«(Hatırla) o gün(ü) ki insan sınıflarından her birini biz imamlarıyle çağıracağız. Artık kimin kitabı sağından verilirse onlar kitablarını, en küçük haksızlığa uğratılmaksızın** (kendileri) **okuyacaklardır**[73]**.»** buyurulmuştur. Binaenaleyh, o gün ehl-i tarîk zümresi arasında bulunmak bir necât sebebi olabilir.

15620

حقته را كر فكر كردد همچو موى
او ازان دقت نيابد راه كوى

«Uyumuş bir kimsenn düşüncesi kıl gibi ince de olsa fayda yok... Zira, o incelikle yine mahallenin yolunu bulamaz.»

---

(73) Sûrei Esrâ': 71.

15621

فكر خفته گردوتا و گرسه تاست

هم خطا اندر خطا اندر خطاست

«Uyumuş kimsenin düşüncesi iki katlı, üç katlı da olsa, yine hatâ içinde hatâ, hatâ içinde hatâ eder.»

15622

موج بروى مى زند بى احتراز

خفته پويان در بيابان دراز

«Meselâ dere kenârında yatmış uyumuş bir kimseye çekinmeden dalgalar gelir çarpar da, o yine rüyâsında uzun çöllerde dolaşır, durur.»

15623

خفته مى بيند عطشهاى شديد

آب اقرب منه من حبل الوريد

«Uyumuş kimse, rüyâsında susuzluktan yanar yakılır. Halbuki — dere kenârında yatmış olduğu için — su ona şah damarından daha yakındır.»

«BİR KITLIK YILINDA SEVİNEN VE GÜLEN BİR ZÂHİDİN HİKAYESİ. HALBUKİ O ZAHİD FAKİR VE AİLESİ EFRADI ÇOK İDİ ONA, SEVİNECEK VAKİT DEĞİL, BAŞSAĞLIĞI DİLENECEK ZAMANDIR DEDİLER. BEN YÜK ALTINDA DEĞİLİM, CEVÂBINI VERDİ.»

15624

همچنان كان زاهد اندر سال قحط

بود او خندان و گريان جمله رهط

«Bir kıtlık yılında bütün halk ağlaştığı halde zâhidin biri gülüyordu.»

Zühd : Kanâat, **zâhid :** Kanâatkâr demektir. Bulduğuna kanaat eden, fazlasına tamah etmeyen, kanâatı nisbetinde zâhiddir. Kibâr-ı sôfiyyeden

Şakik Belhi (Kuddise sirruhu)yu Bağdâd Halifesinin karşısına çıkarmışlar. Halife:

— Şakik zâhid sen misin? diye sormuş. Şakik:

— Şakik benim, amma Zâhid sensin! cevâbını vermiş. Halife:

— Ben bu kadar debdebe ve vâridât içinde nasıl zâhid olurum? Şakik:

— Allah, Dünyâ metâı için kalil buyurmuştur. Sen o kalile kanaat etmişsin. Nasıl zâhid olmazsın? mukâbelesinde bulunmuş.

15625

پس بگفتندش چه جای خنده است

قحط بیخ مؤمنان بر کنده است

«O zâhide dediler ki: Gülmenin sırası mı? Kıtlık, mü'minleri kökünden sökmekte — yâni açlık halkın çoğunu helâk etmektedir —»

15626

رحمت از ماچشم خود بر دوختست

زآفتاب تیز صحرا سوختست

«Rahmet, bizden gözünü yumdu. Ova güneşin şiddet-i hararetinden yandı kavruldu.»

15627

کشت وباغ ورز سیه استاده است

در زمین نم نیست نه بالا نه پست

«Ekin, bağ ve asma simsiyah olmuştur. Ne yerde bir nem var; ne yukarda ve ne de aşağıda...»

15628

خلق می میرند زین قحط وعذاب

ده ده وصد صد چو ماهی دور از آب

«Bu kıtlık azabından halk, sudan uzak düşmüş balıklar gibi, onar onar, yüzer yüzer ölüyor.»

15629

بر مسلمانان نمی آری ترحم

مؤمنان خویشند یك تن یك لحم

«Sen müslümanlara acımıyor musun? Mü'minlerin yağları da birdir, etleri de... Hepsi bir vücuttur.»

Nitekim Hadis-i Şerifte: **«Mü'minler bir vücud gibidir ki, başı ağrıyasak olsa tekmil vücudu ağrır. Gözü ağrıyacak olsa yine tekmil vücudu ağrır.»** buyurulmuştur. Bu hadis-i şerifi Nûmân Bin Bişr (Radiyallâhü anh) rivâyet etmiştir.

15630

رنج یك جزئی ز تن رنج همه ست

گردم صلحست یاخود ملحمه ست

«Bedende bir cüz'ün rahatsızlığı, bütün bedenin rahatsızlığını mûcib olur. O cüz'lerin sulh yâhut harb hâlinde olması — yâni rahat, yâhud rahatsız bulunması — bütün bedenin de rahatını, yâhud rahatsızlığını icab ettirir.»

15631

گفت درچشم شما قحطست این

پیش چشمم چون بهشتست این زمین

«Zâhid cevaben dedi ki: Sizin nazarınızda şu hal kıtlıktır. Fakat benim görüşüme göre bu zemin Cennet gibidir.»

15632

من همی بینم بهردشت ومکان

خوشه ها انبه رسیده تامیان

«Ben; kırda, bayırda bele kadar yükselmiş bir çok buğday başağı görüyorum.»

15633

خوشه ها در موج از باد صبا

بر بیابان سبزتر از گندنا

«Sabâ rüzgariyle başaklar dalgalanmakta, çöl ise pırasadan daha yeşil görünmektedir.»

15634

ز آزمون من دست بروی می زنم

دست وچشم خویشرا چون بر کنم

«Gördüklerimin hayal mi, yoksa hakikat mi olduğunu tecrübe için onlara elimle temas ediyorum. Gördüğüm ve dokunduğum şeylerden elimi ve nazarımı nasıl çekeyim?»

15635

یار فرعون تنید ای قوم دون

زان نماید مرشمارا نیل خون

«Ey alçak kavim; siz Fir'avn gibi olan bedenin yâri bulunduğunuz için size Nil nehri kan görünür.»

Yâni Nil nehrinin Fir'avun ve bağlılarına kan renginde göründüğü gibi size de mânevî bolluk, kıtlık görünüyor. Meselâ:

15636

با پدر از تو جفائی می رود

آن پدر درچشم تو سگ می شود

«Babana karşı bir kabahat yaparsan, o da seni tekdir ve te'dîb eder. O vakit baban senin gözüne köpek gibi saldırıcı ve ısırıcı görünür.»

15637

آن پدر سگ نیست تأثیر جفاست

که چنان رحمت نظر را سگ نماست

«O peder köpek değildir. Öyle bir merhameti sana köpek gibi gösteren ettiği cefânın tesiridir.»

Bir babanın oğlunu te'dib etmesi, onu kötü bir huydan vaz geçirmek için olduğundan hareketi cefâ değildir, doğrudan doğruya merhamettir. Lâkin tekdir işiten, yâhud dayak yiyen çocuğa bu hal zulüm ve cefâ gibi görünür. Cenâb-ı Hakk'ın halkı tenbih ve tekdir için verdiği âfet ve belâlar da insanları uyandırıp tevbe ve istiğfâr ettirmek ve Cehennem ateşinden muhafaza etmek için olduğundan ayn-ı rahmettir. Fakat belâ şeklinde görünen o rahmete uğrayanlar gaflet ve cehâletlerinden onu azab telâkki ederler.

15638

گرك مى ديدند يوسف را بچشم

چونكه اخوانرا حسودى بود وخشم

«Yusuf'un kardeşlerinde hased ve gazab bulunduğu için Yusuf Aleyhisselâmı kurt gibi görüyorlardı».

15639

با پدر چون صلح كردى خشم رفت

آن سگى شد گشت بابا يار تفت

«Fakat, barıştın da hiddetin gitti mi köpek ortadan kalkar, baban sana karşı samimi bir dost olur.»

«BÜTÜN ÂLEM, AKL-I KÜLL'ÜN SÛRETİDİR. AKL-I KÜLLE YANLIŞ BİR HAREKETİNLE CEFÂ EDECEK OLURSAN ÂLEMİN SÛRETİ SENİN GAM VE KEDERİNİ ARTIRIR. NİTEKİM, BABANLA DA ÇOK DEFALAR BOZUŞTUN MU ONUN SÛRETİ SANA GAM VERİR VE YÜZÜNÜ GÖRMEK İSTEMEZSİN. HALBUKİ EVVELCE GÖZÜNÜN BEBEĞİ VE RUHUNUN RAHATI İDİ.»

15640

كل عالم صورت عقل كلست

كوست باباى هرآنكه اهل قل است

«Bütün bu âlem Akl-ı Küll'ün sûretidir. Bütün insanların, Akl-ı Küll babasıdır.»

15641

چون کسی با عقل کل کفران فزود
صورت کل پیش او هم سگ نمود

«Bir kimse Akl-ı Küll'e muhalefet edip sözünü dinlemedi mi, bütün Âlem ona köpek gibi saldırıcı görünür.»

15642

صلح کن با این پدر عاقی بهل
تا که فرش زر نماید آب و گل

«Bu baba ile sulh yap ve isyânı bırak ki, çamur bile sana sırmalı döşeme görünsün.»

15643

پس قیامت نقد حال تو بود
پیش تو چرخ و زمین مبدل شود

«O vakit, Kıyâmet senin tıbkı halin olur da, nazarında semâ ve zemin tebeddül eder.»

Sûre-i İbrâhim'de:

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ
وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

Yâni: **«O gün ki yer başka bir yere, gökler de** (başka göklere) **tebdil olunacaktır.** (İnsanlar kabirlerinden kalkıp) **bir olan, kahhar olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır[74].»** buyurulmuştur.

Hz. Mevlânâ, bahseylediği zâhid lisânından diyor ki: Cenâb-ı Hak, Kıyâmette Arz ve Semâyı başka bir hey'ete koyacaktır. Bu değişikliği benim nazarıma Dünyâ'da iken yapmıştır.

(74) Sûrei İbrahim | 48

15644

من که صلحم دائما با این پدر

این جهان چون جنتستم در نظر

«Bu Akl-ı Küll pederiyle dâimâ uzlaşmış bulunduğum için Dünyâ gözümün önünde Cennet gibidir.»

15645

هرزمان نوصورتی ونوجمال

تاز نودیدن فرومیرد ملال

«Bana her zaman yeni bir sûret, yeni bir güzellik görünmektedir. Bu yenileşme ile usanç kalmaz.»

Sûre-i Rahmânda buyurulmuştur ki:

يَسْئَلُهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَاْنٍ

Yâni: «Göklerde ve yerde kim (ve ne) varsa hepsi Ondan ister. O, her an bir işdedir[75].»

Bu âyet-i kerîme mûcibince Cenâb-ı Hak, her ân bir şân ile tecelli eder ve tecellîsini tekrar etmez, yâni bir yaptığını bir daha yapmaz. Nitekim denilmiştir ki: «Allah bir sûrete iki defâ aynı tecellîde bulunmaz ve iki sûrete bir tecelli etmez.»

15646

من همی بینم جهانرا پر نعیم

آبها در چشمه ها جوشان مقیم

«Ben cihânı nimetlerle dolu, suları menbâlarda coşkun bir halde görüyorum.»

(75) Sûrei Rahman: 29.

15647

شاخها رقصان شده چون تائبان

برکها کف زن مثال مطربان

«Dallar tevbe etmiş olanlar gibi raks etmekte, yapraklar da hânendeler gibi el çırpmaktadır.»

15648

برق آینه ست لامع از نمد

کر نماید آینه تا چون بود

«Keçe kılıftan görünen aynanın ziyâsıdır. Acaba aynanın kendisi görünse nasıl olacaktır?.»

15649

از هزاران من نمی کویم یکی

زانکه آکنده ست هر کوش از شکی

«Ben gördüklerimin binde birini söylemiyorum. Çünki her kulak şek ve şüphe ile doludur.»

15650

پیش وهم این کفت مژده دادنست

عقل کوید مژده چه نقد منست

«Benim söylediklerim vehme nisbetle müjdedir... Fakat akıl der ki: Müjde ne demek? Bu, benim halimdir zaten!»

«ÜZEYR ALEYHİSSELÂM'IN OĞULLARININ, KENDİSİNDEN, BABALARININ AVHALİNİ SORMALARI, ONUN DA: "EVET. GÖRDÜM, GELİYOR" DEMESİ... BAZILARININ ONU TANIYIP KENDİNDEN GEÇMESİ, TANIMAYANLARIN İSE: "BU BİZE MÜJDE VERDİ, ŞU KENDİNDEN GEÇME DE NE OLUYOR?" DEMELERİ»

15651

همچو پوران عزیر اندر گذر

آمده پرسان ز احوال پدر

«Üzeyrin oğulları yolda babalarının ahvalini soruyorlardı...»

15652

گشته ایشان پیر و باباشان جوان

پس پدر شان پیش آمد نا گهان

«Onlar ihtiyarlamış, babaları ise gençti. Ansızın babaları önlerine çıkıverdi.»

Sûre-i Bakara'da buyurulmuştur ki:

اَوْ كَالَّذٖى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا

Yâni: **«Yâhud o kimse gibisini** (görmedin mi) **ki** (binâlarının) **çatıları çökmüş, dıvarları üstüne yıkılmış** (kimsecikleri de kalmamış) **bir kasabaya uğramıştı[76].»**

En meşhur rivâyete göre bu zât Üzeyr Aleyhisselâmdır. Yehûd ulemâsından olup Tevrât'ı ezberlemişti. Hattâ bundan dolayı kendisine (İbnullâh) yâni «Allah'ın oğlu» diyenler olmuştur. Bâbil hükümdârı Kudüs'ü zabt ve Beytülmukaddes'i tahrib eylemiş; Beni İsrâili esir etmiş ve Üzeyr'i de onlarla beraber Bâbile götürmüştü. Üzeyr esâretten kurtuldu ve merkebine binip Kudüs yolunu tuttu. Memleketi civârında harab bir köyün kenarına oturup dinlendi. Biraz incir ve üzüm koparıp yedi ve suyundan içti. Merkebini otlamak üzere serbest bıraktı. Kendisi ise yıkık bir duvarın bakiyyesine dayandı.

---

(76) Sûrei Bakara: 259.

قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

Yâni: **«Allah burasını ölümden sonra nasıl diriltecek? demişti, Allah da onu yüz yıl ölü bırakmış, sonra diriltmişti[77].»**

Tefsîr-i Hüseynî'de deniliyor ki: Hak Sübbânehû ve Teâlâ, onu, incirini, üzüm suyunu ve eşeğini halkın nazarından gizledi. Vefâtından 70 sene sonra Bâbil hükümdârı helâk oldu. İran hükümdârı (Nûşen)i gönderdi. Nûşen, Bâbili zabt, Beni İsrâili âzâd ve Kudüs'ü ihyâ etti. Üzeyr'in uyuduğu ve öldüğü köy 30 sene içinde eskisinden daha mâmur oldu. Yüz sene geçince Cenâb-ı Hak, Üzeyri diriltti. Ölümü öğle vakti, dirilmesi ise gurubdan evveldi. Bu mevzuda Kur'an-ı Kerîmde:

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ
مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ
وَانْظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ
إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا
فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

Yâni: **«Ne kadar eğlendin? demiş, o da: Bir gün, yahud bir günden az, diye söylemişti. Allah** (ona): **Hayır, yüz yıl** (ölü) **kaldın. İşte yiyeceğine, içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Bir de merkebine bak.** (Böyle yapmamız) **seni insanlara ibret nişânesi kılmamız içindir.** (Merkebin) **kemikler**(ine) **de bak, onları nasıl birleştirib yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. O** — (merkez dirilib eski hâline geldiği ve her şey) **kendisine apaçık belli olduğu zaman** — (şöyle) söyledi: (Artık şu müşahedemle de) **biliyorum ki Allah şüphesiz her şeye hakkıyle gücü yetendir[78].»** buyurulmuştur.

«İnsanlar öldükleri şekil ve sûrette bâ's olunacaktır.» hadîs-i şerifi muktezâsınca öldüğü vakit kara sakallı bulunan Üzeyr, yüz sene sonra dirilince yine kara sakallı kalmış fakat oğulları ve torunları ise ak sakallı birer Pîr-i fâni olmuştu.

---

(77) Sûrei Bakara : 259.
(78) Sûrei Bakara : 259.

Üzeyr'in ölümünden yüz sene sonra durum, Benî İsrâil nebîlerinden bazılarına, onlar vasıtasiyle de yahûdilere bildirilmiş olduğundan, Üzeyrin oğulları ve torunları, dâimâ, şuna buna babalarını ve dedelerini soruşturulardı. Yine bir gün bir cadde üstünde rast geldikleri Üzeyrin kendisine:

15653

چون بپرسیدند ازو کای رهگذر

از عزیر ما عجب داری خبر

«Hey yolcu; acaba bizim Üzeyrimizden haberin var mı? diye sordular ve:»

15654

که کسی مان گفت امروز آن سند

بعد نومیدی ز بیرون می رسد

«Biri dedi ki: Bugün, muradınıza erer, ümitsizken onu görürsünüz.»

15655

گفت آری بعد من خواهد رسید

آن یکی خوش شد چو این مژده شنید

«Üzeyr: Evet, benden sonra gelecektir, dedi. Çocuklardan biri bu müjdeyi işitince sevindi.»

Ve:

15656

بانگ می زد کای مبشر باش شاد

وان دگر بشناخت بیهوش اوفتاد

«Ey müjdeci şâd ol! diye haykırdı. Diğeri Üzeyr'i tanıdığı için kendinden geçerek:»

15657

که چه جای مژده است ای خیره‌سر

که در افتادیم درکان شکر

«A sersem, müjdenin yeri değil, haberimiz olmadan biz madene vasıl olmuşuz, dedi ve düştü.»

15658

وهم را مژده ست پیش عقل نقد

زانکه چشم وهم شد محجوب فقد

«Şu ve emsâli hâller, vehim için müjde ama akıl için vuslattır. Çünki vehmin gözü perdelidir ve hakikati görmez.»

15659

کافرانرا درد و مؤمن را بشیر

لیك نقد حال درچشم بصیر

«Böyle haberler kâfirler için derd, mü'minler için müjde olur. Lâkin basiret sahibi göz için vuslatın ta kendisidir.»

15660

زانکه عاشق دمبدم نقدست مست

لاجرم ازکفر وایمان برترست

«Çünki basiret sâhibi âşık dâimâ Hakîkat'in mestidir, şüphesiz ki küfürden de îmândan da yücelerdedir o!...»

15661

کفر ایمان هردو خود دربان اوست

کوست مغزو کفرودین اورا چوپوست

«Küfür ve îmânın ikisi de onun kapıcısı gibidir. Çünki o içtir, küfürle, îman ikisi de kabuktur.»

15662

کفر قشر خشك رو برتافته
باز ایمان قشر لذت یافته

«Küfür, kurumuş ve içinden ayrılmış kabuk gibidir. Îmân ise kabuğun lezzetlisidir.»

15663

مغز خود از مرتبهٔ خوش برترست
برترست از خوش که لذت گسترست

«Bir meyvanın içi lezzetli olan kabuktan daha hoştur. Hattâ hoşluk mertebesinden de yüksektir ve lezzetlidir.»

15664

این سخن پایان ندارد بازگرد
تا برارد موسیم از بحر گرد

«Bu sözün sonu gelmez, geri dön de, Mûsâ — gibi olan beyânâtım — hakîkat denizinden tozlar peydâ etsin.»

(Tâhâ) Sûresindeki şu âyete telmih edilmiştir:

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ ﴿٧٧﴾

Yâni: **«Andolsun ki biz Musâya: Kullarımla geceleyin yola çık da — (düşmanların) yetişme(sin)den korkmayarak, (boğulmanızdan da) endişe etmeyerek — onlara denizde kuru bir yol aç, diye vahy etmişizdir[79].»**

Kızıldenizde açılan bu on iki yolun zemini çabucak kurumuş, hattâ tozumaya başlamıştı. Hz Mevlânâ bu hâdiseye işâret eylemiştir.

---

(79) Sûrei Tâhâ : 77.

15665

زر عقلت ریزه است ای متهم
بر قراضه مهر سکه چون نهم

«A töhmetli kişi, senin aklın altın döküntüsü gibidir. Döküntü ve kesinti üstüne ben nasıl damga basayım?»

15666

عقل تو قسمت شده بر صد مهم
برهزاران آرزو وطم ورم

«Aklın, yüzlerce mühim işe ve binlerce arzuya, mal ve mülk hevesine bölünmüş!»

Hazret-i Pir, vahdetten bahsederken sözü değiştirmesinin hikmetini beyan için diyor ki:

Ey vehmi gâlib ve vehme tâbi olan kimse; sende kırık ve dökük bir akıl var ki yüzlerce, binlerce şeye dağılmış. Bu akıl ile benim tevhide dair sözlerimi nasıl anlarsın. Altın tozuna ve döküntüsüne sikke vurulur mu? Tabii vurulmaz. Böyle bir akıl sahibine de derin hakikatlerden bahsedilmez. O hakikatlere muhatab olabilmek için:

15667

جمع باید کرد اجزارا بعشق
تا شوی خوش چون سمرقند ودمشق

«Bu cüz'leri, aşk ve şevk ile toplamalı ve eritip sikke haline getirmeli ki Semerkand ve Dımışk şehirleri gibi hoş bir hale gelesin.»

15668

جوجوی چون جمع کردی زاشتباه
بس توان زد برتو سکهٔ پادشاه

«Onları en küçük parçasına kadar toplar, şüpheden arınırsan padişah sikkesi olmaya lâyık olursun.»

15669

ور زمثقالی شوی افزون توخام
از توسازدشه یکی زرینه جام

«A ham kişi! ağırlıkta bir miskal'i geçersen padişah senden bir altın kadeh yapar.»

İçerini de vahdet ve hakikat şarabı ile doldurur.

15670

پس بروهم نام وهم القاب شاه
باشد وهم صورتش ای وصل خواه

«Ey vuslat tâlibi; o vakit o altın kadehin üstüne pâdişahın hem adı, hem evsâfı, hem de resmi hakkedilir.»

15671

تا که معشوقت بودهم نان وآب
هم چراغ وشاهد ونقل وشراب

«O zaman mâşukun senin için hem ekmek, hem su, hem ışık, hem şarab, hem de meze yerine geçer.»

«Vehüve meaküm eynemâ küntüm; yâni: Nerede olursanız Allah sizinle beraberdir.» hakikati mûcibince sende maiyyet-i İlâhiyye zuhûr eder. Her ân ve mekânda Allah ile beraber olursun.

15672

جمع کن خودرا جماعت رحمتست
تاتوانم باتو گفتن آنچه هست

«Kendini derle ve topla ki cemaat rahmettir. Evet kendini derle topla ki ben de var olanı sana söyleyebileyim.»

«Cemâat rahmettir, ayrılık azabdır» diye bir hadîs-i şerif vardır.

İnsanlar cemiyet halinde yaşamak üzere yaratılmışlar ve beşeriyyetin ihtiyaçlarını aralarında taksim etmişlerdir. Çiftci buğdayı yetiştirir, değirmenci onu öğütür, un hâline getirir. Fırıncı onu yoğurur, ekmek ya-

par. Yiyeceğimiz ve giyeceğimiz için ne kadar halk çalışmaktadır. Bir de kimsesiz bir adada tek başına kalmış bir adam tasavvur edelim. Bunun yaşamak ihtiyacını temin için ne kadar zahmet, ne derece azab çekeceğini de düşünelim. Demek ki bir adam yalnız başına ve topluluğun yardımından mahrum kalınca ot yemeye ve yaprakla örtünmeye mecbur olacaktır. Cemiyet ve cemâat, maddiyatta olduğu kadar, hattâ ondan çok fazla mâneviyâtta da rahmettir. Cemâatle edâ edilen bir namaz, münferiden kılınan namazdan yirmi beş, yâhud yirmi sekiz derece efdaldir. Çünki cemâat arasında Allah'ın sevgili bir kulu bulunması ve onun yüzü suyu hürmetine diğerlerinin duâsının da müstecâb olması umulur.

Hazret-i Mevlânâ kendini toplayıp, hevâ ve heves peşinde dağınıklıktan kurtulmayı da, cemâat sayıyor, onun da rahmet olduğunu haber veriyor.

15673

جان قسمت گشته بر حشو فلك
درمیان شصت سودا مشترك

«Felek kubbesi altında altmış türlü sevdâ ve hevese iştirak eden bir rûh taksime uğramıştır.»

15674

پس خوشی به دهد اورا ثبوت
پس جواب احمقان آمد سکوت

«Öyle bir ruh sâhibine karşı susmak daha iyidir. Çünki ahmaklara verilecek cevap, sükuttur.»

15675

این همی دانم ولی مستیء تن
می گشاید بی مرادمن دهن

«Ahmakın cevabının sükut olduğunu bilirim. Lâkin Takdir-i İlâhî beni o derece mest etmiştir ki, ben istemediğim halde, o mestlik ağzımı açıyor.»

15676

آنچنان كز عطسه واز خامياز

اين دهان گردد بناخواه تو باز

«Nitekim aksırmak ve esneyiş anında senin ağzın da ihtiyarın dışı açılır.»

«"BEN GÜNDE YETMİŞ DEFA İSTİĞFAR EDERİM" MEÂLİNDEKİ HADİS-İ ŞERİFİN TEFSİRİ»

Bu hadis-i şerif diğer bir rivâyette: **«Kalbime bir perde gelir, ben de her gün yüz kere Allah'dan mağfiret dilerim.»** sûretindedir.

Nebiyy-i mâsum Efendimizin bu istiğfârı, yâni kendisinden günah sadır olmak ihtimâli bulunmadığı halde Allah'dan mağfiret dilemesi hakkında bir çok söz söylenmiş; «istiğfârı ümmetin günahları içindi» diyenler olmuş; «Her gün yetmiş, yâhud yüz derece yükselirdi. Evvelce bulunduğu mertebe, yükseldiği mertebenin altında olduğu için, orada bulunmayı bir nevi günah sayar ve istiğfâr ederdi» mütâleasında bulunulmuştur. «Halkı irşâd ile meşgul olmak bir nevi ibâdet ise de o meşguliyet, kalbin önüne gerilmiş ince bir perde gibi olup Hakkın müşahadesine mâni olacağından ondan mağfiret talebinde bulunurdu» tâlilini edenler de vardır.

Hazret-i Mevlânâ Halka, hususiyle avam-ı nâs'a maârif ve hakâyık söylemeyi hatâ sayıp sükûtu iltizam eylemek istemişsede Takdir-i İlâhî kendisini söylemeye mecbur kılmıştır. Nitekim beyân buyuruyor:

15677

همچو پيغمبر ز گفتن وزنثار

توبه آرم روز من هفتاد بار

«Ben maârif ve hakâyık incileri saçmaktan peygamber Aleyhisselâm gibi günde yetmiş kere tevbe ediyorum.»

15678

ليك آن مستى شود توبه شكن

منسيست اين مستى تن جامه كن

«Lâkin bulunduğum manevî mestlik tevbemi bozdurur. Çünki bu mestlik tevbeyi unutturur ve ihtirâz ve ictinâb libâsını tenden çıkarır.»

15679

حكمت اظهار تاريخ دراز

مستى انداخت بر داناى راز

«Uzun ve uzak zamanlar târihini izhâr etmek için, Tanrının hikmeti, esrâr târihi bilen âlime mestlik verir.»

Yâni tarihe âşinâ bir zât, tarihi vak'aları söylemek ve öğretmek mestliğine mübtelâdır. Binâenaleyh o vak'aları öğretmek hikmeti, onu söylemeğe mecbur eder.

15680

راز پنهان با چنين طبل وعلم

آب جوشان گشته از جف القلم

«Gizli sır, böyle davul ve sancak ile zâhir olmuş, (yazılan yazıldı, kalem de kurudu) menbaından coşkun bir su gibi fırlamıştır.»

Hazret-i Mevlânâ, **Kalem-i Alâ'**nın yazdıklarını bir menbaa, onların esrârını da coşkun bir suya benzetmiş, Fahr-ı Kainat (S.A.V.) efendimizi de o coşkun suyun mecrâsına teşbih eylemiştir.

15681

رحمت بى حد روانه هر زمان

خفته ايد از درك آن اى مردمان

«Ey insanlar; Allah'ın hudutsuz olan rahmeti akıp gidiyor. Siz uykuda bulunduğunuz için farkında değilsiniz.»

Sizin hâliniz şuna benziyor ki:

15682

جامهٔ خفته خورد از جوى آب

خفته اندر خواب جوياى سراب

«Dere kenarında yatmış, uyumuş kimsenin elbisesi derenin suyunu içtiği, — yâni ıslandığı — halde uyuyan rüyâsında serab arar.»

15683

می دود کآنجای بوی آب هست
زین تفکر راه را برخویش بست

«İleride belki su vardır ümidiyle koşar durur... Ve bu düşünce ile yoldan çıkarak sudan uzaklaşır.»

15684

زانکه آنجا گفت زینجا دور شد
برخیالی از حق مهجور شد

«Orada su var der, fakat buradaki sudan uzaklaşır ve hayâle kapılıp hakikatten ayrılır.»

15685

دور بینانند وبس خفته روان
رحتی آرید شان ای رهروان

«Bunlar — yâni Dünya ehli — gûya uzağı görürler, fakat ruhları uykudadır — yâni hakikatten gafildirler. — Ey seyr-i sülûk erbâbı, ey hakikat yolcuları, bunların gafletine merhamet ve hidayetleri için himmet ediniz.»

Sûre-i Rûm'daki :

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Yâni: «Onlar (bu) **dünyâ hayâtından** (yalnız) **bir dış** (taraf)ı **bilirler. Âhiretden ise onlar gaafillerin ta kendileridir[80].»** âyeti bunlar hakkındadır.

Hazret-i Mevlânâ, himmet sâhibi ve duâları kabul olunan zevât-ı kirâma hitab ediyor ve: böyle gâfillerin uyanması için duâ eyleyin, diye ricâda bulunuyor. Sonra diyor ki :

---

(80) Sûrei Rûm : 7.

15686

من ندیدم تشنگی خواب آورد
خواب آرد تشنگی بی خرد

«Ben susuzluğun uyku getirdiğini görmedim. Uyku getiren susuzluk, akılsızların harâretidir.»

Susuzluk ve harâret uykuya mânidir. İnsanın içerisi yanar, dili damağına yapışırken uyumasına imkân yoktur. Böyleleri harâretini teskin edecek su bulmaya çalışır. Akılsız kimseler ise yediği tuzlu ve tatlı yemeklerin harâretini gidermek için içecek bir şey bulamazsa o harâreti uyku ile teskin etmeye çalışır, horul horul uyur. Fakat akıl ne der?

15687

خود خرد آنست کو از حق چرید
نی خردکورا عطارد آورید

«Hakikatte akıl, Allah tarafından ilham edilendir, yoksa Utarit'in getirdiği akıl değildir.»

Yedi seyyâreyi Arz üzerinde bizzat müessir vehmeden hükemâya göre bir çocuk, dört yaşına basıncaya kadar (akl-ı hissî) ile yaşar. Dört yaşına girince Utarid yıldızının terbiyesinde bulunur ve onun verdiği akıl ile harekette bulunur. Eğer sonradan ilim ve irfân tahsili ile akl-ı meâd elde edebilirse, o akıl ile füyûz-ı İlâhiyyeden istifâde eder. Edemezse yüz yaşına girse de Utarid'in terbiyesi neticesi olan akl-ı meâş ile kalır.

Hazret-i Mevlânânın böyle hukemâ kavlinden bahsetmesi onların sözlerini doğru bulduğundan değil, zamanında böyle düşünüldüğündendir. Nitekim buna dâir bir bahis açıyor.

«AKIL-I CÜZ'Î MEZÂRA KADAR OLAN ŞEYLERİ GÖRÜR... ÖBÜR KISIMDA VELİLERLE PEYGAMBERLERİ TAKLİT EDER.»

15688

پیش بینی این خرد تا گور بود
وآن صاحبدل بنفخ صور بود

«Bu akl-ı cüz'înin ileriyi görebilmesi kabre kadardır. Hak ariflerinin görüşü ise (Sûr)un nefhine ve daha ilerisine kadardır.»

15689

این خرد از گور وخاکی نگذرد
وین قدم عرصهٔ عجایب نسپرد

«Bu cüz'i akıl kabri ve toprağı geçemez, bu ayak acib ve garib şeylerin bulunduğu sahaya — yâni Arasat'a — ulaşamaz.»

Onun için:

15690

زین قدم وین عقل رو بیزار شو
چشم غیبی جو و برخور دار شو

«Bu ayak ve bu akıldan teberri ve tecerrüd et de gaybı görecek bir göz ara ve o sâyede berhurdâr ol!»

15691

همچو موسی نورکی یابدز جیب
سخرهٔ استاد وشاگرد کتیب

«Ustaya zebûn ve kitaba şâkird olan bir kimse, Mûsâ Aleyhisselâm gibi, koynundan nasıl nûr bulur?»

15692

زین نظر وین عقل ناید جز دوار
پس نظر بگذار وبگزین انتظار

«Bu bakış ve bu akıl adama ancak baş dönmesi verir. Bırak görüşü artık da bekle bakalım.»

Onun için nazarı bırak da intizârı, yâni bir mürşid-i kâmili beklemeyi intihab eyle...

Hazret-i Mûsâ'nın mûcizelerinden biri de elini koynuna sokup çıkarınca elinden göz kamaştıran bir ziyâ neşr etmesi idi ki bunun zuhûra gelmesi, doğrudan doğruya Allah'ın ihsânı idi. Bütün Mısır sihirbazlarını âciz bırakan, sonra da : «Mûsâ'nın ve Hârûn'un reyine îmân ettik» diye secdeye vardıran o mûcize hangi üstâddan ve hangi kitabtan öğrenilebilir. Onun için fayda verecek olan nazar değildir, intizârdır.

15693

از سخن گویی مجویید ارتفاع

منتظر رابه ز گفتن استماع

«Söz söylemekten mânevi yükselme beklemeyin. Allah'ın feyzini bekleyen kimse için dinlemek, söylemekten iyidir.»

15694

منصب تعلیم نوعی شهوتست

هر خیالی شهوتی در ره بتست

«Belletme mevkii de bir nevi şehvettir. Allah yolunda ise her hayâl ve her şehvet puttur.»

Tâlim ve irşâd, esas itibariyle güzel bir harekettir. Falan hoca ne güzel ders okutuyor denilmesini nefs arzu eder ki bu da bir bir nevi şehvettir. Halbuki Tarik-ı Hakda bu gibi hevâ ve hevesten geçmek lâzımdır. Çünki o heveslerin her biri sâlik için birer puttur. Bu gibi meyl ve heveslere mutasavvıflar: (Şehvet-i hafiyye) derler. Câm-i sağîr'de Şeddâd bin Evs'den: **«Gizli şehvet ile riyâ şirktir.»** hadis-i rivâyet edilmiştir. Öğretmek ve öğrenmek hâlisâne olmak şartiyle bir ibâdettir. Fakat ne çok biliyor, ne güzel anlatıyor desinler diye taallüm ve tâlim, o ibâdette, nefsî arzu ve iştahları Hakk'a teşrik eylemek olur. Onun için o emelden vazgeçmeyenler susmalı, sırf Allâh rızâsı için tâlim ve tedriste bulunabilecekler söylemeli, nefsinin arzusuna bağlı olanlar da onları dinleyip ıslâh-ı hâle çalışmalıdır.

15695

گر فضولی ره ببردی هر فضول

کی فرستادی خداچندین رسول

«Eğer her fuzûli kişi Allah'ın fazl ve keremine nâil olup hidâyet yolunu bulsaydı Cenâb-ı Hak bu kadar peygamber gönderir miydi?»

Âkil geçinen bazı hukemâ taslakları: «İnsanın aklı hakikatı bulmak için kâfidir; peygamberlere, kitablara ve şeriatlara lüzum yoktur» hezeyânında bulunurlar. Düşünmezler ki o güvendikleri akıl ile buldukları şu netice dalaletin ta kendisidir. Çünki akıl, ancak mâkûlâta erer, onun haricine çıkılınca durur.

Küremizle birlikte dâhilinde yuvarlandığımız fezâ, gözümüzün önünde olduğu halde, nihâyeti nedir? genişliği ne kadardır? bilemiyoruz. O vüs'at karşısında aklımız şaşırıp kalıyor. Böyle meydanda ve mahsûsât nevinden bir şeyin mâhiyetinde hayret ve haşyete uğrayan akıl, o muazzam eseri (Müessir-i Bedîi) olan Allah'ı nasıl idrâk eder, kendi bilmediği bir hakikatı başkalarına nasıl bildirir?

Bu imkânsızlık, yâni sırf akıl ile (İlâhî Hakîkatler) bilinemeyeceği için, Cenâb-ı Hak, gönderdiği, ilham ve vahiyle kuvvetlendirdiği peygamberleri vâsıtasiyle kullarına hidâyet yolunu öğretmiştir. Hazret-i Âdem'den Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) Efendimize kadar 124000 yâhud 224000 peygamber gelmiş, hepsi de insanlara tevhid ve hidâyeti öğretmeye çalışmıştır.

Kur'ânda :

وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

Yâni : **«Hiç bir ümmet müstesnâ olmamak üzere mutlaka içinde** (azâbdan) **bir korkutucu** (Peygamber gelip) **geçmiştir[81].»** Kezâ :

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

Yâni : **«Biz bir resûl gönderinceye kadar** (hiç bir kimseye ve kavme) **azâb ediciler değiliz[82].»** buyurulmuştur. Ebû'l-beşer'den, Şefîu'l-mahşer Efendimize kadar bunca peygamber gelmiştir. Kur'ân'da ismi geçenler ancak (28) dir ki onun da üçünün nebî yâhud velî olması ihtilâflıdır. Tabii, Kelâmullah'da, niçin hepsinden bahsedilmemiş denilemez. Çünki Kur'ân tarih kitabı değildir. Oradaki Enbiyâ kıssaları ibret alınmak içindir.

15696

عقل جزئی همچو برقست ودرخش

در درخشی کی توان شد سوی وخش

«Akl-ı cüz'î, şimşek ziyâsı gibidir. Çakıp sonra hemen sönen öyle bir ziyâ ile (vahş) tarafına gidilemez.»

---

(81) Sûrei Fatır : 24.
(82) Sûrei Esra' : 15.

Vahş: Afganistan'ın Bedahşan kıtasındaki bir şehrin adı imiş. İşte akl-ı cüz'î ile (Hakikat) ve (Hidâyet)i bulmaya çalışmak, çakıp sönen şimşek aydınlığında, meselâ, Anadolu'dan Afganistan'a gitmek kadar abes ve imkânsızdır.

15697

نیست نور برق بهر رهبری

بلکه امرست ابررا که می گری

«Şimşek ziyâsı, yol göstermek için değildir; belki ağla — yâni yağmur yağdır — diye buluta verilen bir emirdir.»

15698

برق عقل ما برای گریه است

تا بگرید نیستی در شوق هست

«Bizim aklımızın ziyâsı da, ağlamamız, ağlayıp da mahviyet şevkini bulmamız içindir.»

Yâni aklımızın, şimşek çakması kadar ziyâ göstermesi, o kadarcık aydınlıkta olsun kendimizin fâniliğini ve yokluğunu anlamak, (Bekâ-yi İlâhi) de bâki olmak iştiyâkıyla ağlamamız ve mücâhede etmemiz içindir.

15699

عقل کودک گفت بر کتاب تن

لیک نتواند بخود آموختن

«Çocuğun aklı, kitabla meşgul ol der, lâkin kendi kendine kitabdan öğrenmek mümkün değildir.»

Mutlak bir muallime ihtiyac vardır.

15700

عقل رنجور آردش سوی طبیب

لیک نبود در دوا عقلش مصیب

«Hastanın aklı da hastayı hekime sevkeder; çünki ilâc hususunda kendisi isâbet edemez.»

15701

نك شياطين سوى كردون مى شردند
كوش بر اسرار بالامى زدند

«Şeytanlar, gökyüzüne çıkıp esrâr-ı semâviyyeye kulak verirlerdi.»

15702

مى ربودند اندكى زان رازها
تاشهب مى راندشان زود ازسما

«O sırlardan az bir miktarını çalarken hemen gökten şihaplar gelir onları semâdan sürer.»

15703

كه رويد آنجا رسولى آمدست
هرچه مى خواهيد زو آيد بدست

«Ve derdi ki: Bir peygamber ba'solunmuştur. Onun bulunduğu yere gidin ve ne isterseniz ondan elde edin.»

Bi'set-i Muhammediyeden evvel şeytanların semâya yaklaştıkları ve oralardan vukûa gelecek şeyler hakkında havâdis çalmaya çalıştıkları, öğrenebildikleri tek tük bazı şeyleri yalanlar ilâvesiyle kâhinlere haber verip gâfil insanları dalâlete düşürdükleri vâki idi. Resûlullah Efendimizin gelmesiyle, bu havâdis çalmadan, şeytanlar menedildi. Men'i dinlemeyip semâya yaklaşanlar da şihap ismi verilen meleklerle tâkip edildiler. Buna dâir bahis geçmişti. Arzu edenler (Saffât) sûresinin tefsirine baksınlar.

Hazret-i Mevlânâ bu beyitler ile şunları anlatmak istiyor: «Gayb âleminin esrârını öğrenmek istiyorsanız o esrârın muallimi bulunan Resûl-i Ekrem Hazretlerine ve O'nun vârisleri bulunan âriflere mürâcaat ve mütâbaat ediniz. Yoksa göklere çıkacak kadar kudretiniz bulunsa bile kendinize bir şey elde edemezsiniz.»

15704

گرهمی جوییددر بی بها

ادخلوا الابیات من ابوابها

«Eğer değer biçilmez inci arıyorsanız (Evlere kapılarından giriniz)»

Yâni öyle incilerin sâhibi bulunanların kapılarına baş vurunuz. Bu beyti ile Hazret-i Mevlânâ Sûre-i Bekara'daki şu âyete işâret ediyor:

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

Yâni: **«İyilik ve taat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik** (eden; Allah'a muhalefetten) **sakınandır. Evlere kapılarından gelin. Allah'dan korkun. Tâ ki murâdınıza kavuşasınız[83].»**

Câhiliyye devrinde hac veya umre için ihrama girenler, evlerine yâhud çadırlarına giremezlerdi. Eve yâhud çadıra girmek lüzumu hasıl olursa evin arka duvarını, yâhud çadırın arka eteğini delmek sûretiyle girerler ve bu saçma hareketi hayır vehmederlerdi. Böyle yapmayanlara fâsık ve fâcir denilirdi.

Cenâb-ı Hak, bu münâsebetsizliğin terki ve çadır ve evlerine kapılarından girilmesi için bu âyeti inzâl etmişti.

Hazret-i Mevlânâ Nazm-ı Celîli te'vil ederek: «Allah'ı bulmak için onun kapısı mesâbesinde bulunan (Ehlullâh)a mürâcaat ediniz» diye Sôfiyâne bir tefsir yapıyor.

15705

مزن آن حلقهٔ در ودرباب بیست

از سوی بام فلکتان راه نیست

«O kapının halkasını vur ve kapı önünde dur. Zira, sana ve senin gibilere feleğe doğru yol yoktur.»

---

(83) Sûrei Bakara: 189

15706

نیست حاجت تان بدین راه دراز

خاکی را داده ایم اسرار راز

«Hem sizin için öyle uzak yollara gitmeye — yâni semâya çıkıp oranın ahvâlini görmeye ve öğrenmeye — lüzum yoktur. Biz sırların sırrını topraktan yaratılan kulumuza verdik.»

Ona müracaatda bulunun.

15707

پش او آید اگر خائن نه اید

نیشکر گردید ازو گرچه نی اید

«Eğer hâin değilseniz, Halife-i İlâhiyye olan o zâtın huzûruna geliniz. Boş kamış gibi olsanız, onun himmet ve sohbetiyle şeker kamışı gibi olursunuz.»

15708

سبزه رویاند زخاکت آن دلیل

نیست کم ازسم اسب جبرئیل

«Delîl-i İlâhî olan o Zât-ı Âlî, senin toprak vücudundan sebze yetiştirir. O zât, Cebrâil'in bindiği atın tırnağından değersiz değildir.»

Benî İsrâili tâkip için, Fir'avun ve ordusunu Kızıl Deniz'de sevke memur olan Cebrâil Aleyhisselâm, o gün bir kısrağa binmişti ki, tırnağının bastığı yer yeşeriyordu. Cebrâilin atında böyle bir feyz bulunurken, Halife-i İlâhiyyede ne kadar feyizler bulunacağı düşünülmelidir.

15709

سبزهٔ جانبخش کورا سامری

کرد در کو ساله تاشد گوهری

«Cebrâilin atının bastığı yerde can verecek bir yeşillik peydâ oluyordu. Ona dikkat eden Sâmirî, o yeşillikten bir kabza alıp yaptığı buzağı heykelinin hamuruna kattı da, heykel buzağı gibi ses vermeye başladı.»

(Sâmirî) Benî İsrâilden bir kuyumcu idi. Yahudiler, Mısırdan çıkarken dinî bayramımız var diye, komşuları Mısırlılardan, iğreti kaydıyle

bir çok müzeyyenât ve mücevherât almışlardı. Şab denizini geçip de, Hazret-i Mûsâ, Tûr dağına gidince (Sâmirî), o mücevherâtı topladı ve eritip bir buzağı heykeli yaptı. Ağzı ve kuyruğunun altı delik olduğu için içine rüzgar girip çıktıkça ses veriyordu. Bununla Beni İsrâili sapıttı ve mâbûd diye ona taptırdı. Hazret-i Mûsâ avdetinde bu hâli görünce hayıflandı. Sâmiriye, bu yaptığın nedir? diye sordu. O da: «Meleğin ayağı altından bir kabza aldım, bunu yapmayı nefsim bana hoş gösterdi» dedi. Hazret-i Mûsâ heykeli yakıp eritti ve külünü savurttu. Sâmirîyi de lânetle men edip cemâat arasından koğdu.

Evet, İşte at ayağından hâsıl olan yeşillikle, o heykel canlı imiş gibi ses verdi. Hem de düşmana fitne olacak bir surette bağırdı.

15710

گر امین آیید سوی اهل راز
وارهید از سرکله مانند باز

«Eğer esrâr ehli olanların nezdinde emin ve muhlis olarak gelirseniz, doğan kuşu gibi başınıza geçirilen külahtan kurtulursunuz.»

15711

سرکلاه وچشم بند وگوش بند
که ازو بازست مسکین وارند

«Başlıktan, göz ve kulak bağından halâs olursunuz. O serkülâh ve göz bağı ki, doğan kuşu onlardan, miskin ve biçâre kalır.»

Vaktiyle doğan kuşlarını yavru iken tutarlar, başına (serkülâh) dedikleri bir başlık takarlarmış. Hayvan, o başlık altında ve dünyâyı görmez bir halde bulunduğu için el üstünde oturmaya alışır, ava gidildiği vakit öylece götürülür, bir kuş görülünce doğanın serkülâhı çıkarılıp salıverilir, o da gidip kuşu yakalar ve getirirmiş.

Hazret-i Mevlânâ, gaflet erbâbını serkülâhlı ve gözü kapalı doğana benzetiyor ve diyor ki:

15712

زان که سرچشم بازانرا سدست
که همه میلش سوی جنس خودست

«O serkülâh, doğanların gözüne sed olur, etrâfı göstermez. Çünki doğanın olanca meyli cinsinedir.»

15713

چون برید از جنس باشه گشت یار
بر کشاید چشم اورا باز دار

«Kendisinden o meyil gidip cinsinden ayrılınca ve pâdişaha alışınca, doğancı onun başlığını çıkarır ve gözünü açar.»

Bir sâlikde de (Kurb-i İlâhî)ye meyil hasıl olunca (Mürşid-i kâmil) onun gözünden gaflet perdesini kaldırır ve hakikat fezâlarını ona gösterir.

15714

راند دیوان را حق از مرصاد خویش
عقل جزئی راز استبداد خویش

«Cenâb-ı Hak, tarassud mahalli olan göklerden şeytanları defettiği gibi akl-ı cüz'înin istibdâdını da izâle eyledi.»

Şeytanlar, vukû bulacak hâdiselere, bilâ vâsıta vâkıf olmak için gökten çalmak istiyorlardı. Akl-ı cüz'î de, bir ârifin tavassutu olmaksızın, kendi kendine mâneviyâta vukûf peydâ etmek emelinde idi. Cenâb-ı Hak ikisinin arzusunu da neticesiz bıraktı.

15715

که سری کم کن نهٔ تومستبد
بلکه شاگرد دلی ومستمد

«Sen baş'lık dâvâsına kalkışma. Zirâ reyinde müstakil değilsin, belki ehl-i dil bir ârifin şâkirdi olmaya istidâdın var.»

15716

زود بردل روکه توجزء دلی
هین که بندهٔ پادشاه عادلی

«Çabuk gönül tarafına git. Çünki sen gönlün cüz'üsün. Kendine gel, sen âdil bir pâdişâhın kulusun!»

15717

بندگی اوبه از سلطانیست

که انا خیر دم شیطانیست

«O âdil pâdişâhın kulu olmak sultanlıktan hayırlıdır. Çünki: (Ben Âdemden hayırlıyım) sözü Şeytan'ın sözüdür.»

15718

فرق بین و بر تزین توای حبیس

بندگی آدم از کبر بلیس

«Ey tabiat zindanında mahbus olan insan, Şeytan'ın kibir ve azameti ve neticesi ile Âdem'in bendeliği ve tevâzuu arasındaki farka dikkat et.»

Şeytan: «Ben Âdemden daha hayırlıyım» demekle azamet ve Emr-i İlâhiye itaatsizlik gösterdiği için mel'ûn ve matrûd oldu. Âdem ise zellesini nefsine isnâd ederek ve:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

Yâni: **«Ey Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz, bizi, esirgemezsen her halde** (maddi ve mânevi en büyük) **zarara uğrayanlardan olacağız[84].»** dediği için, Allah'ın mağfiret ve merhametini kazandı. Ey gâfil kimse; sen de bu iki harekete bak ve aralarını fark ve temyîz et.

15719

گفت آنکه هست خورشید ره او

حرف طوبی هر که ذلت نفسه

«Allah yolunun güneşi olan Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: (Nefsi zelil ve mutî olan kimseye ne mutlu) buyurmuştur.»

---

(84) Sûrei A'raf: 23.

15720

سایهٔ طوبی ببین وخوش بخسب

سر بنه در سایه بی سرکش بخسب

«Tûbânın gölgesini gör de o gölgede râhatca uyu. O gölgeye serkeşliği terk ederek yat!»

Evvelki beyitte (tûbâ) «ne mutlu» demektir. Bu beyitteki (Tûbâ) ise Cenneti gölgesi altına almış olan bir ağacın adıdır. Hazret-i Mevlânâ iki (tûbâ) arasında cinâs yapıyor.

15721

ظل ذلت نفسه خوش مضجعیست

مستعدان صفارا مهجعیست

«Zillet-i nefs tûbâsının gölgesi, safâya istîdâdı olanlar için güzel bir uyku yeridir.»

15722

گر ازین سایه روی سوی منی

زود طاغی گردی وره گم کنی

«Eğer bu sâyeden ayrılıp da (ben'lik) cihetine gidersen çarçabuk azgın sapık olur, hidâyet yolunu kaybedersin.»

Buradaki Tûbâ'dan maksad: İnsan-ı kâmildir ki, onun emri altında bulunuş, tûbâ ağacının gölgesinde yatış kadar latiftir.

«(YÂ EYYÜHELLEZÎNE AMENÛ LÂ TÜKADDİMÛ BEYNE YEDEYİLLÂHİ VE RASÛLİHÎ) ÂYET-İ KERÎMESİNİN BEYANI»

Sûre-i Hücurât'da buyurulmuştur ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ

إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝١

Yâni: **«Ey iman edenler, Allah'ın ve resûlünün huzûrunda** (sözde

ve işte) öne geçmeyin. Allah'dan korkun. Çünkü Allah hakkıyle işiten (her şey'i) bilendir[85].»

15723

چون نبی نیستی زامت باش

چونکه سلطان نهٔ رعیت باش

«Mâdem ki peygamber değilsin, ümmet ol! Mâdem ki pâdişâh değilsin, teb'a cümlesinden bulun.»

15724

پسرو عارفان وخاموش‌باش

ازخودی رای وزحمتی متراش

«Âriflerin izinde yürü ve sükût et. Kendinden bir rey ihdâs edip de zahmet çekme!»

15725

پسرو وخاموش باش ازانقیاد

زیرظل امرشیخ واوستاد

«Bir mürşid ve muallimin emrine inkıyâd ederek izinde yürü ve sükût et!»

15726

ورنه گرچه مستعد وقابلی

مسخ گردی توزلاف کاملی

«Yoksa istîdât ve kabiliyet sahibi bile olsa, kâmillik davasına kalkıştığından değişir, çarpılır ve istidadını kaybedersin.»

---

(85) Sûrei Hucurât: 1.

15727

هم زاستعداد وامانی اگر

سرکشی زاستاد راز باخبر

«Sırra vâkıf bir üstâda karşı serkeşliğe kalkışır ve kafa tutarsan olanca istidâdından mahrum kalırsın.»

15728

صبر کن در موزه دوزی تو هنوز

وربوی بی صبر گردی پاره دوز

«Şimdilik ayakkabı dikiciliğine razı ol ve sabret... Yoksa, sabretmezsen yamacı ve eskiciliğe düşersin.»

15729

کهنه دوزان گر بدی شان صبروحلم

جمله نودوزان شدندی هم بعلم

«Eskicilerin sabr ve hilmi bulunsaydı hepsi de ilim sâhibi ve yeni ayakkabı diken usta olurlardı.»

15730

پس بکوشی وبآخر ازملال

هم تو گویی خویش کالعقل عقال

«Çok çalışır, çok didinirsen nihayet usanır da sen kendin: Akıl bir ayak bağı imiş meğer dersin.»

15731

همچو آن مرد مفلسف روزمرگ

عقل رامی دید بس بی بال وبرگ

«O feylesof taslağı gibi hani... Ölüm günü aklı, çok aciz ve faidesiz gördü de.»

بی غرض می کرد آن دم اعتراف
کز ذکاوت را ندیم اسب از گزاف

«Garazsız olarak itiraf edip dedi ki: Zekâ ile akıl atımızı saçma ve asılsız yerlere sürdük.»

15733

از غروری سر کشیدیم از رجال
آشنا گردیم در بحر خیال

«Gururumuz dolayısiyle, Hak Erlerine serfürû etmedik; ancak hayâl ve kîl ü kâl deryâsında yüzdük.»

Bu feylesofun Fahruddîn Râzî olması muhtemeldir. Nitekim ömrünün sonunda O'nun: «Akılların ileri atılmasının sonu ayak bağı olmaktan ibârettir. Ve âlimlerden yalnız akıl ile hareket edenlerin mesâîsi dalâlettir. Biz müddet-i ömrümüzde araştırdık durduk, fakat o araştırmalarımızla bir takım kîl ü kâl'i toplamaktan başka istifâde etmedik.» demiş olduğu rivâyet edilmektedir.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra diyor ki:

15734

آشنا هیچست اندر بحر روح
نیست اینجا چاره جز کشتئ نوح

«Ruh denizinde yüzmeye çalışmak hiçtir. O denizde Nûh'un gemisine binmekten başka çâre yoktur.»

Hadis-i Şerifte: **«Benim şerîatım — yâhud sünnetim — tûfandaki Nûh gemisi gibidir. Ona tutunan kurtulur, muhalefet eden batar, boğulur.»** buyurulmuştur.

Bazı âlimler, aklı rehber ittihaz ederek onun kılavuzluğuyla yürümüşler, şerîat ve sünnet-i Muhammediyye'ye ittibâa lüzum görmemişler, yalnız mâkûlât vâdisinde kitablar yazmışlardır ki İbn-i Sinâ'nın (Kitâbüş-Şifâ)sı o cümledendir. Ve Sôfiyyece tâ'ne uğramış bir eserdir.

Nitekim Şeyh Ömer Sühreverdî demiştir ki: «Ben bu feylesof zümresine kaç defâ dedim ki: «Siz şifâ kitabını düstûr-u hareket ittihaz etmekle bir uçurum kenârındasınız.» Bizim bu tevbihimizi zayıf gördüler de ehem-

[illegible] vermediler, biz Cenâb-ı Hak'a iltica eyledik, O da bize kâfi geldi. Sonra onlar Arista dini üzere oldular, biz ise Din-i Mustâfâ üzerine yaşamaktayız.»

Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

15735

اینچنین فرمود آن شاه رسل

که منم کشتی درین دریای کل

«O Sultân'ül-Enbiyâ (S. A. V.) şöyle buyurmuştur : Bu Deryâ-yı Külde — yâni ummân-ı tevhidde — gemi benim.»

15736

یا کسی کو در بصیرتهای من

شد خلیفه راستی بر جای من

«Yâhud o selâmet gemisi, benim can gözüme vâris ve makâmıma halîfe olan zâttır.»

Bu beyit ile de Sûre-i Yûsuf'da :

قُلْ هٰذِهِ

سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ

اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni : **«De ki (Habîbim:) İşte bu, benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a (körü körüne değil) bir basıyret üzere da'vet ediyorum. Ben de, bana tâbi' olanlar da (böyleyiz). Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim[86].»** âyet-i kerîmesine telmih edilmiştir.

Hz. Pîr; Tevhidi, sınırsız bir denize, sırf akıl ile hareketi o coşkun denizde yüzmeye çabalamaya, Din-i Celil-i Muhammedîyi de, emniyet ve selâmet yeri bulunan bir gemiye benzetiyor ve diyor ki :

---

(86) Sûrei Yûsuf : 108.

15737

کشتیٔ نوحیم در دریا که تا
رو نگردانی ز کشتی ای فتا

«Biz Muhammediler, o denizde Nûh'un gemisi gibiyiz. Ey yiğit, sakın o gemiden yüz çevirip ayrılma!»

15738

همچو کنعان سوی هر کوهی مرو
از نبی لاعاصم الیوم شنو

«Hazret-i Nûh'un müşrik olarak boğulan oğlu Ken'ân gibi, dağa çıkar da kurtulurum deme. Kur'an'dan (lâ âsımel yevme) âyetini işit.»

Hûd Sûresinde bu hâdiseyi hikâyeten buyurulmuştur ki :

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ
فِي مَعْزِلٍ يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ۞ قَالَ
سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ
اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ

Yâni : **«O gemi bunları dağlar gibi dalga(lar) içinden akıtıp götürüyordu. Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna bağırdı: "Oğulcağızım, (gel) bizim yanımıza sen de bin, kâfirlerden olma" O, dedi ki: "Bir dağa sığınırım, o beni sudan korur."** (Nûh da şöyle) **dedi : "Bu gün Allah'ın emrinden esirgeyen, kendinden başka, hiç bir koruyucu yoktur." İkisinin arasına dalga girdi, o da boğulanlardan oldu[87].»**

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

---

(87) Sûrei Hûd : 42-43.

15739

می نماید پست این کشتی ز بند

می نماید کوه فکرت بس بلند

«Gözündeki gaflet bağından dolayı, bu gemi sana alçak, fikir dağı ise çok yüksek görünüyor.»

15740

پست منگر هان هان این پست را

بنگر آن فضل حق پیوست را

«Sakın ha, bu alçak gördüğün gemiye hor bakma da ona bitişik olan Fazl-ı İlâhîye nazar et!»

15741

در علو کوه فکرت کم نگر

که یکی موجش کند زیر و زبر

«Fikir dağının yüksekliğine bakma ki bir dalga onu alt üst eder.»

15742

گر تو کنعانی نداری باورم

گر دو صد چندان نصیحت آورم

«Ey gâfil, eğer Ken'ân gibi isen, sana bunun gibi yüzlerce nasihat versem yine de sözüme inanmazsın.»

15743

گوش کنعان کی پذیرد این کلام

که برو مهر خدایست وختام

«Ken'ân'ın kulağı bu sözleri nasıl duyacak? Onları Allah mühürlemiştir.»

Nitekim Sûre-i Bakara'da küfürde israr eden kâfirler için:

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ وَعَلٰى اَبْصَارِهِمْ

غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝

Yâni : «Allah onların kalblerine de, kulaklarına da mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde vardır. En büyük azâb onlarındır[88].» buyurulmuştur.

15744

کی گذارد موعظه بر مهر حق
کی بگرداند حدث حکم سبق

«Va'z ve nasihat Hakk'ın mühürüne nasıl nüfuz eder? Hâdis olan — yâni sonradan olan — şey, ezelî hükmü nasıl değiştirebilir?.»

15745

لیك می گویم حدیث خوش پی
بر امید آنکه تو کنعان نیی

«Lâkin, belki sen Ken'ân değilsin ümidiyle, sana bir söz söyliyeyim:»

15746

آخر این اقرار خواهی کرد این
هم ز اول روز آخر را ببین

«Nihâyet bunu ikrar ve idrak edeceksin. Bâri kendine gel de Yevm-i Âhireti bugünden gör!»

15747

می توانی دید آخر را مکن
چشم آخربینت را کور و کهن

«İşin sonunu bugünden görebilirsin. Sonu görecek gözünü gafletle kör haline getirme!»

15748

هر که آخربین بود مسعود وار
نبودش هر دم ز ره رفتن عثار

«Mes'ûdâne sonu görebilen kimsenin yolda giderken sürçmesi olmaz.»

---

(88) Sûrei Bakara : 7

15749

گر نخواهی هر دمی این خفت وخیز
کن زخاك پای مردی چشم تیز

«Her an bu düşüp kalkmayı istemiyorsan bir (İnsan-ı kâmil)in ayak bastığı toprağı gözüne çek.»

15750

كحل ديده ساز خاك پاش را
تا بيندازى سراو باش را

«O (İnsan-ı kâmil)in ayağı tozunu gözüne sürme yap da bu külhanîliği başından at!»...

15751

كه ازين شاگردى وزين افتقار
سوزنى باشى شوى تو ذوالفقار

«Çünki bu çıraklık ve tâbîlikle sen iğne bile olsan Zülfikâr kesilirsin.»

Zülfikâr : Hz. Ali (Kerremallâhü veche)nin kılıcının ismidir.

15752

سرمه كن تو خاك هر بگزيده را
هم بسوزد هم بسازد ديده را

«Sen makbûl-i İlâhî olan kimselerin hâk-i pâyini sürme gibi gözüne çek ki o sürme gözü hem yakar, hem de aydınlatır.»

15753

چشم اشترزان بود بس نور بار
كو خورد از بهر نور چشم خار

«Deven, gözünün nûrlanması için diken yer de onun için gözü iyi görür.»

Allâhü âlem, burada devenin diken yediğinden dolayı gözünün nûrlanması mecazdır ve sadece diken yemek gibi müşkül bulunan mücâhedeye işâret içindir. Çünkü bir beyit evvel: «Makbûl-i İlâhi olan kulların hâk-i pâyini sürme gibi gözüne çek. O sürme gözü hem yakar, hem parlatır.» denilmişti. Ricâlullâhın ayak toprağını gözüne çekmek, onların izinde yürümek ve gittikleri yola gitmektir. Tabii tâbi oluş, güçlükleri sebebiyle yakıcı, fakat gözü de aydınlatıcıdır. İşte deve de diken yemek sûretiyle bir nevi mücâhede ettiği için gözleri iyi görmektedir.

«BİR KATIRIN: "BEN YOLDA GİDERKEN ÇOK DEFÂ KAPANIYORUM, SEN İSE DÜŞMÜYORSUN, BUNUN HİKMETİ NEDİR?" DİYE BİR DEVEYE SORMASI, DEVENİN DE ONA CEVAB VERMESİ»

15754

اشتری را دید روزی استری

چونکه با او جمع شد در آخری

«Katırın biri bir gün bir deve ile buluştu... İkisi de bir ahıra düştüler.»

15755

گفت من بسیار می افتم برو

در گریوه وراه ودر بازار وکو

«Deveye dedi ki: Ben tepede, düzde, pazarda, mahallede, çok defa yüzükoyun düşüyorum.»

15756

خاصه از بالای کوه تازیر کوه

در سرایم هرزمانی از شکوه

«Hele dağ tepesinden eteğine doğru inerken, yolun korkulu olmasından, her zaman tepetaklak oluyorum.»

15757

کم همی افتی تو در رو بهر چیست
تا مگر خود جان پاکت دولتیست

«Sen düşüp kapaklanmıyorsun, sebebi nedir? Yoksa senin cân-ı pâkinde bir devlet ve saâdet mi vardır?»

15758

در سر آیم هر دم و زانو زنم
پوز و زانو زان خطا پر خون کنم

«Ben her vakit tepetaklak oluyorum ve dizimi vuruyor ağzımı ve dizimi kana buluyorum.»

15759

کژ شود پالان و رختم بر سرم
و ز مکاری هر زمان زخمی خورم

«Düşünce, palar ı ve yüküm baş aşağı olur. Ben de kiracıdan hep dayak yerim.»

Burada deveden murad: Halim, selim olan mü'min-i mutî, katırdan maksûd da: Gâfil ve âsî olanlardır.

Yine katır lisânından deniliyor ki:

15760

همچو کم عقلی که از عقل تباه
بشکند توبه بهر دم در گناه

«Hani akılsız bir insan gibi... o da, akılsızlığından dâimâ tevbesini bozar ve yeniden günâha girer.»

15761

سخرهٔ ابلیس گردد درزمن
از ضعیفی رأی آن توبه شکن

«O tevbe bozan gâfil, reyindeki ve azmindeki gevşeklik yüzünden Şeytanın maskarası olur.»

15762

در سرآیم همزمان چون اسب لنگ

که بود بارش گران وراه سنگ

«Ağır yük altında, hususiyle taşlı bir yolda yuvarlanan topal beygir gibi tepesi üstüne düşer.»

15763

می خورد ازغیب برسرزخم او

ازشکست توبه آن ادبار خو

«O ters huylu, tevbesini bozduğu için kafasına gaybden tokatlar yer durur.»

15764

باز توبه می کند باراى سست

دیوش تف کرد وتوبه شراشکست

«Sonra tekrar gevşek azmiyle tevbe eder... Fakat Şeytan: (tuh sana) der demez tevbesini bozar.»

Halbuki Kur'ân-ı Kerîmde:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا

Yâni: «**Ey îman edenler, tam bir sıdk-u hulûsa mâlik bir tevbe ile Allah'a dönün**[89].» buyrulmuştur.

Ashâbdan Muâz Bin Cebel (Radiyallâhü anh)'in: «Yâ Resûlallâh; tevbe-i nasûh nedir?» süâline de Resûlullâh Efendimiz (Sallallâhü Aleyhi Vesellem): «**Tevbe-i nasûh; Tevbe eden kimsenin, günaha avdet etmemek, yâni işlemiş olduğu günahı bir daha yapmamak üzere Allah'a tevbe etmesidir.**» cevabını vermiştir.

Kezâ diğer bir hadiste: «**Tevbe, nedâmetten ibârettir**» buyurulmuştur ki bir işte hakîkaten pişmân olan kimse onu bir daha yapmaz. Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche): «**Yalancıların tevbesi, dillerinin ucundadır.**» demiştir ki o gibi tevbeler de ayrıca tevbeye muhtaçdır.

(89) Sûrei Tahrim: 8.

Şu rubâide denildiği gibi :

Gönülde günah işlemeğe istek var,
Dildeyse gezer tevbe ile istiğfâr.
Hâlimle mekâlimden utandım billâh
Afveyle benim şu tevbemi yâ Gaffâr.

Tevbeyi; avâma, havâssa, ehass'ul-havâssa mahsus olmak üzere üçe taksim etmişlerdir. Kibâr-ı ehlullâhdan Zünnûn-u Mısrî (Kuddise sirruhu) demiştir ki: «Avâm'ın tevbesi günahdan, havâs'sın tevbesi gâfil bulunmaktan, ehass'ul-havâssın, yâni büyük velilerin tevbesi ise hasenâtını görmekten olur.»

Maamâfih, benim gibi avâmın da aşağısında bulunanlar için her vakit tevbe ve istiğfâr etmek: «Aman yâ Rabbi; nefsime mağlûbum, beni afvet ve nefsin sultasından halâs eyle» diye istiğfâr eylemek lâzımdır.

Bir hadis-i şerifte : **«Bir günah işleyince derhal bir iyilikte bulun ki o iyilik o günahı mahvetsin»** buyurulmuştur.

Kezâ Câmi-i Sağir'de rivâyet edildiğine göre, insanın amellerini kaydetmeye memur olan meleklerden seyyiâtını yazan, kötü bir ameli altı saat sonra kaydedermiş. Eğer o amelin sâhibi altı saat zarfında tevbe ve istiğfârda bulunursa hiç yazmazmış. Binâenaleyh, sebât edemeyeceğim için tevbe edemiyorum dememeli, dâimâ tevbe ve istiğfâr etmelidir. Hazret-i Mevlânâ bir rubâisinde der ki: «Ey günahkâr; yine gel, her ne olursan ol, yine gel. Kâfir, rind, putpereset de olsan yine gel. Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değildir. Yüz kere tevbeni bozmuş da olsan yine gel!»

15765

ضعف اندر ضعف کبرش آنچنان
که بخواری ننگرد بر واصلان

«O tevbe bozan gâfilin aklı fevkâlâde zayıf iken, kibir ve azameti o kadar yüksektir ki, Allah'a vâsıl olmuşlara bile hakâretle bakar.»

15766

ای شتر تو که مثال مؤمنی
کم فتی در رو و کم بینی زنی

«Ey deve; sen ise mü'min-i kâmil gibisin. Yüzüstü düşmüyor ve burnunu yere vurmuyorsun.»

15767

توچه داری که چنین بی آفتی

بی عثاری وکم اندر روفتی

«Sende ne var ki âfete uğramıyorsun, sürçmüyorsun ve yüzükoyun düşmüyorsun?»

15768

گفت گرچه هرسعادت ازخداست

درمیان ماوتوبس فرقهاست

«Deve dedi ki: Vâkıâ her saâdet Allah vergisidir ama, benimle senin aranda çok fark vardır!»

15769

سربلندم من دوچشم من بلند

چشم عالی را امانست از گزند

«Ben yüksek yaratılmışım, gözlerim yüceleri görüyor... Yüce görüş sahibi için zarardan emân vardır.»

15770

از سرکه من ببینم پای او

هرگو وهمواره رامن توبتو

«Ben dağın başında iken, onun eteğini tâmamiyle görürüm. Her çukuru ve her düzü açıklıkla görürüm.»

15771

همچنانکه دید آن صدر اجل

پیش کار خویش تاروز اجل

«Nitekim, o ulu Hak Eri de, kendi işlerini ibtidâsından evvel gününe kadar müşâhede eder.»

Nasıl Bâyezid-i Bestâmi (Kuddise sirruhu) vefâtından yüzlerce sene sonra Şeyh Ebû'l-Hasen Hırkâni'nin geleceğini görmüş ve haber vermişti.

15772

آنچه خواهد بود بعد بیست سال
دید اندر حال آن نیکوخصال

«O iyi haslet ve tabiatlı mü'min-i kâmil, yirmi yıl sonra ne olacağını görür ve bilir.»

15773

حال خود تنها نبیند آن متقی
بلکه حال مغربی و مشرقی

«O mütteki zât, yalnız kendi hâlini görmez, belki garb ve şark ahâlisinin gelecek hallerini de görür.»

15774

نور در چشم و دلش سازد سکن
بهرچه سازدپی حب الوطن

«Onun gözünde ve kalbinde Allah'ın nûr'u yurt tutar. Neden mi dedin? Vatan muhabbetinden!»

Çünki Nûr-i İlâhinin vatanı ve tecelligâhı erbâb-ı takvânın kalbidir

15775

همچو یوسف کو بدید اول بخواب
که سجودش کرد ماه و آفتاب

«Hani Yusuf Aleyhisselâm gibi... O da, Ayın ve Güneşin kendisine secde ettiğini rüyâsında görmüş ve babasına haber vermişti.»

Sûre-i Yûsuf'da bu müşâhede, şöyle hikâye ediliyor :

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ
كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ۝٤
قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا
إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ۝٥ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ
آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝٦

Yâni: **«Bir vakıt Yûsuf, babasına: "Babacığım, demişti, gerçek ben rü'yada onbir yıldızla Güneşi ve Ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde edicilerdir."** (Babası Ya'kub) **dedi ki: "Oğulcağızım, rüyânı biraderlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır." "Rabbin seni öylece** (rü'yâda gördüğün gibi) **beğenib seçecek, sana rü'yâ ta'bîrine ait bilgi verecek, sana karşı da, Ya'kub hânedânına karşı da ni'metlerini — daha evvelden ataların İbrâhim ve İshâka tamamladığı gibi — tamamlıyacaktır. Şüphesiz ki Rabbin her şey'i bilendir, tam hüküm ve hikmet sâhibidir."[90]»**

Yusuf Peygamberin çocuklukta görmüş olduğu ve muhterem babasının âyeti kerîmedeki şekilde tâbir eylediği rüyâ, aynen zuhûra geldi. Nitekim, seneler geçtikten sonra Yâkûb ve oğulları Ken'ân diyârından Mısır'a göçettiler. Azîz-i Mısır bulunan Yûsuf'un huzurunda, o vaktin âdetince tâzimen onbir kardeşiyle babası ve anası yere kapandılar. Hazret-i Yûsuf:

يَا أَبَتِ هَٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا

---

(90) Sûrei Yûsuf: 4-6.

Yâni: «Ey babam, işte bu, evvelce gördüğüm rü'yânın tahakkukudur. Gerçek Rabbim onu doğru çıkardı[91].» dedi.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra diyor ki :

15776

نیست آن ینظر بنورالله گزاف

نور ربانی بود گردون شکاف

«O (Yenzuru binûrillah) hadîsi, lâf-ı güzâf değildir. Allah'ın nûru felekleri yarar geçer.»

Bu beyit : **«Mü'minin kavrayışından çekinin. Zira mü'min, Allah'ın nûruyla bakar.»** Hadîs-i şerifine işârettir. Allah'ın nûruyla bakan mü'min-i kâmil de Semâvâtı bile görür.

15777

نیست اندر چشم تو آن نور رو

هستی اندر حس حیوانی گرو

«Ey katır; senin gözünde o ilâhî nûr yoktur. Sen hayvanlık hissine bağlısın.»

15778

تو ز ضعف چشم بینی پیش پا

تو ضعیف وهم ضعیفت پیشوا

«Sen, gözünün zayıflığından, ayağının dibini görebiliyorsun. Sen zayıf olduğun gibi kılavuzun da zayıftır.»

15779

پیشوا چشمست دست وپای را

کو ببیند جای را ناجای را

«Göz elin ve ayağın kılavuzudur. Basılacak, tutulacak yeri de o görür, basılmıyacak, tutulmıyacak yeri de...»

---

(91) Sûrei Yûsuf : 100.

15780

دیگر آنکه چشم من روشنتر ست
دیگر آنکه خلقت من اطهرست

«Bundan başka; bir de, benim gözüm daha parlaktır. Bir de şu var: Benim yaratılışım temizdir.»

15781

زانکه هستم من زاولادحال
نه زاولاد زنا واهل ضلال

«Çünki ben, helâlzâdeyim... Zinâdan olma ve sapıklardan değilim ben...»

15782

تو زاولاد زنایی بی گمان
تیر کژ پردچوبد باشد کمان

«Sen ise şüphesiz veled-i zinâsın. Çünki eşekle kısrağın yavrususun. Yay kötü olursa ok çarpık gider.»

«DEVENİN CEVABLARINI KATIRIN TASDÎK ETMESİ VE ONUN KENDİNDEN EFDAL OLDUĞUNU İKRAR EYLEYİP ONDAN YARDIM İSTEMESİ VE SIDKILE ONA SIĞINMASI. DEVENİN DE ONA İLTİFAT EDEREK YOL GÖSTERMESİ, PEDERÂNE VE ŞAHÂNE DOSTLUK GÖSTERMESİ»

15783

گفت استر راست گفتی ای شتر
این بگفت وکرد چشم ازاشك پر

«Katır: ey deve doğru söyledin, dedi. Bunu söylerken de gözleri yaşla doldu.»

15784

ساعتی بگریست ودرپایش فتاد
گفت ای بگزیدهٔ رب العباد

«Bir müddet ağladıktan sonra devenin ayaklarına kapandı ve dedi ki: Ey kulların Rabbi olan Allah'ın seçilmiş mahlûku!»

15785

چه زیان دارد گر از فرخندگی
در پذیری تومرا در بندگی

«Eğer lütuf ve kereminden beni bendeliğe kabul etsen ne ziyana girersin?»

15786

گفت چون اقرار کردی پیش من
روکه رستی توز آفات زمن

«Deve dedi ki: Mâdemki karşımda kusurunu ikrar ve itiraf ettin, yürü, zamanın âfet ve musibetlerinden kurtuldun.»

15787

دادی انصاف ورهیدی از بلا
توعدو بودی شدی زاهل ولا

«Sen insafa geldiğin ve hakkı kabul eylediğin için belâdan kurtuldun. Şimdiye kadar düşmandın, şimdi dost ehline katıldın.»

15788

خود بد در ذات تو اصلی نبود
کز بد اصلی نیاید جز جحود

«Kötü tabiat, senin zâtında aslî değil, iğreti idi. Zîrâ aslî kötülükten inat ve inkârdan başka bir şey gelmez.»

Kötü tabiat; ya aslî, yâhud ârızî olur. Aslî kötülük, kabil-i ıslah değildir, ona nasihat ve ihtar tesir etmez. Ârizî kötülük ise, kabil-i ıslahtır. Hazret-i Mevlânâ, bu iki hali Şeytan ve Âdem Aleyhisselâm ile temsil ederek diyor ki :

15789

همچو آدم زلتش عاریه بود
لاجرم اندر زمان توبه نمود

«Hazret-i Âdem gibi... Onun zellesi —yâni mânevî sürçmesi— de iğreti idi... Onun için derhal tevbe etti.»

Ve:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

Yâni : **«Ey Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlamaz, bizi esirgemezsen her halde** (maddî ve mânevî ve büyük) **zarara uğrayanlardan olacağız**[92]**.»** dedi.

15790

چونکه اصلی بود جرم آن بلیس
ره نبودش جانب توبه نفیس

«Şeytanın cürmü —yâni Âdeme secde etmemekle İlâhi emre isyanı— kendisindeki aslî kötülüğün eseri idi. Onun için güzelce bir tevbeye yol bulamadı.»

15791

روکه رستی از خود واز خوی بد
وز زبانهٔ نار واز دندان دد

«Yürü... Kendinden, kötü huyundan, Cehennemin alevinden ve yırtıcı hayvan dişinden kurtuldun.»

---

(92) Sûrei A'raf : 23.

روكه اكنون دست در دولت زدى

در فكندى خودبخت سرمدى

«Yürü ki, işte şimdi devleti elde ettin, kendini ebedi saâdete attın.»

15793

فادخلى تو عبادى يافتى

ادخلى فى جنتى در يافتى

«Sen (Fedhuli fî ibâdî) ve (Vedhulî Cennetî) hakikatine erdin.» Ve iltifâta nâil oldun.

(Fedhulî ibâdî) cümlesine bazıları: **«Sâlih kullarımın arasına girin»**, bazıları da **«Sâlih kullarımın kalbinde yer edin»** diye mânâ vermişlerdir. Her iki halde de murad: «onlarla birlikte Cennete girin» müsâadesine nâil olmaktır. Fecr Sûresinin 29 ve 30. âyetlerine işâret edilmektedir.

15794

اهدنا گفتى صراط المستقيم

دست تو بگرفت وبردت تانعيم

«Sen (İhdinassırâtal müstekîm) — yâni: (Yâ Rabbî; bizi doğru yola hidâyet eyle) — diye duâ ettin. Allah da senin elinden tutup Cennete kadar götürdü.»

15795

نار بودى نور گشتى اى عزيز

غوره بود گشتى انگور ومويز

«Ey aziz; evvelce nâr idin, şimdi nûr oldun. Ekşi koruk misâli idin, şimdi yaş ve kuru üzüm gibi tatlılaştın.»

15796

اخترى بودى شدى تو آفتاب

شاد باش الله اعلم بالصواب

«Bir yıldız gibi sönük idin, şimdi bir güneş gibi parlak oldun. Bundan dolayı sevin. Cenâb-ı Hak, doğruyu en iyi bilir.»

Böyle yıldız gibi sönük iken, Güneş gibi parlayan bir zâtın zikri dolayısiyle, Hazret-i Mevlânâ, Halife-i ekmeli bulunan Hüsâmüddin Çelebiye hitab ederek diyor ki :

15797

ای ضیاء الحق حسام الدین بکیر

شهد خویش اندرفکن در حوض شیر

«Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn; kalk, kendi balını süt havuzuna kat da;»

Süt havuzundan maksad; temiz bir kalbdir. Baldan murad da: Mürşid-i kâmilin feyzidir.

Hz. Pir, irşâd makamına yükselmiş ve mevleviliğe intisab edenlerin terbiyesi ile meşgul bulunmuş olan Hüsâmüddin Çelebiye: «Sendeki irşâd balını, müsteid müridlerin süt havuzu gibi kalblerine ilkâ et!» diyor.

15798

متصل گردد بدان بحر الست

چونکه شد دریا زهر تغییر رست

«O süt havuzu (Elestü) denizine ulaşsın. Deniz haline geldi mi her türlü bozulmadan kurtuldu demektir.»

15799

منفذی یابد درآن بحر عسل

آفتی را نبود اندر وی عمل

«O havuz, bal denizine bir menfez bulursa, artık hiçbir âfete uğramaz ve sâfiyetini kaybetmez.»

15800

غرۂ کن شیر وار ای شیر حق

تارود آن غره تاهفتم طبق

«Ey Allah arslanı; arslan gibi bir kükre de o kükreyiş, yedinci kat göğe kadar ulaşsın.»

Hazret-i Hüsâmüddin'in arslan gibi kükremesi, Allahü âlem, kendisinin vaktin kutbu olduğunu ilân etmek olsa gerektir.

15801

چه خبر جان ملول و سیر را
کی شناسد موش غرهٔ شیر را

«Senin bu makam ve kemâlinden, kaabiliyyetsiz ve münkabız canların ne haberi vardır. Fâre, arslanın kükreyişini anlar mı?»

15802

بر نویس احوال خود با آب زر
بهر هر دریا دلی عالی گهر

«Seni görmeyen ve zamanına yetişmeyen, gönlü deniz gibi engin ve yaratılışı iyi olanların istifadesi için, yüksek ahvâlini altın suyuyla yaz!»

Ki:

15803

آب نیلست این حدیث جانفزا
یا ربش در چشم قبطی خون نما

«Cana can katacak olan o sözler, nil suyu gibi latiftir. İlâhî o latif sözleri kıbtî meşreb olanların gözlerine kan olarak göster!»

Mûsâ Aleyhisselâmı tasdik etmedikleri için Kıbtîler, on türlü musîbete uğramışlardır ki o on musîbetten biri de Nil'in Sıbtî, yâni İsrâil oğullarına su, Kıbtîlere ise kan şeklinde görünmesi idi.

Hz. Mevlânâ o vak'ayı anlatmak için buyuruyor ki:

«BİR KIBTÎNİN BİR SIBTÎYE: "DOSTLUK VE KARDEŞLİK HAKKI İÇİN KENDİ NİYETİNE NİL'DEN BİR TESTİ SU DOLDUR DA AĞZIMA TUT Kİ İÇEYİM. ÇÜNKİ SİZ SIBTÎLERİN KENDİLERİ İÇİN DOLDURDUKLARI SAF SU OLUYOR, BİZ KIBTÎLERİN DOLDURDUĞU İSE TAMAMİYLE KAN KESİLİYOR" DİYEREK YALVARMASI»

Sûre-i A'râf'da:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ
وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ
فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

Yâni : **«Bunun üzerine biz de, ayrı ayrı mu'cizeler olmak üzere, başlarına tûfan, çekirge, haşerât, kurbağalar ve kan gönderdik.** (Böyle iken) yine (îman etmeyi) **kibirlerine yediremediler. Onlar öyle günahkârlar güruhu idiler.**[93]**»** âyetinde beyan edildiği üzere Firavun ve tebeası Hazret-i Mûsâ'yı tasdik etmedikleri için Dünyada da türlü türlü azaba uğramışlar, ezcümle Nil suyunu kan şeklinde görmeye başlamışlardı. Kıbtîlerin kan olarak gördükleri Nil suyu, Sıbtîlere su olarak görünüyordu. Bilindiği üzere, Yâkûb Aleyhisselâmın neslinden gelenlere (Sıbtî) denilir. Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

15804

من شنيدم در آمد قبطئ
از عطش اندر وثاق سبطئ

«İşittim ki bir kıbtî, harâret şevkiyle bir sıbtînin evine geldi.»

15805

گفت هستم يار وخويشاوندتو
گشته ام امروز حاجتمندتو

«Dedi ki: Ben senin dostunum ve akrabanım. Bugün sana muhtaç bir haldeyim.»

(93) Sûrei A'raf: 133.

15806

زانکه موسی جادویی کرد وفسون
تا که آب نیل مارا کرد خون

«Çünkü Mûsâ sihirbazlık etti ve efsun okudu da Nil suyunu bizim için kan haline getirdi.»

15807

سبطیان زوآب صافی می خورند
پیش قبطی خون شد آب از چشم بند

«Sıbtîler Nil'den saf su içiyorlar. Fakat o su, göz bağıcılıktan, bizlere karşı kan olmuştur.»

15808

بهر خود یك طاس را پرآب کن
تاخورد از آبت این یار کهن

«Kendin için Nil'den bir tas su doldur da bu eski dostun ondan içsin.»

15809

چون برای خود کنی آن طاس پر
خون نباشد آب باشد صاف وحر

«Kendin için o tası doldurunca içindeki kan olmaz, saf ve sihirden âzâde su olur.»

15810

من طفیل تو بنوشم آب هم
که طفیلی در تبع بجهد زغم

«Ben de sana tâbî olarak su içmiş olayım... Tâbî olan kişi, tâbî olduğu kişinin lutfu ile gamdan kurtulur.»

15811

گفت ای جان و جهان خدمت کنم

پاس دارم ای دو چشم روشنم

«Sıbtî dedi ki: Ey cânım ve cihânım; baş üstüne iki gözüm; hizmetinde bulunayım.»

15812

بر مراد تو روم شادی کنم

بندهٔ تو باشم آزادی کنم

«İstediğin gibi hareket edeyim, hem de sevinerek gideyim. Hizmetkârın olarak seni gamdan halâs eyleyeyim.»

15813

طاس را ازنیل او پر آب کرد

بردهان بنهاد نیمی را بخورد

«Tası Nil'den doldurdu, ağzına götürüp yarısını içti.»

15814

طاس را کژ کرد سوی آب خواه

که بخور تو هم شد آن خون سیاه

«Tası o isteyene doğru eğdi ve sen de iç dedi. Lâkin su, simsiyah kan oldu.»

15815

باز ازین سو کرد کژ خون آب شد

قبطی اندر خشم واندر تاب شد

«Sonra tekrar kendi tarafına eğince kan su oldu. Kıbtî kızdı, gazaba geldi.»

15816

ساعتی بنشست تا خشمش برفت
بعد زان گفتش که ای صمصام زفت

«Hiddeti geçinceye kadar oturdu. Ondan sonra Sıbtîye dedi ki: Ey büyük kılıç!»

15817

ای برادر این گره را چاره چیست
گفت اورا اوخورد کرمتقیست

«Ey kardeş, bu düğümün çözülmesine — yâni bu sırrın halline — çâre nedir? Sıbtî dedi ki: Bu suyu mütteki olan içebilir.»

15818

متقی آنست کو بیزار شد
از ره فرعون وموسی وارشد

«Mütteki de Firavun'un yolundan ayrılıp Mûsâ gibi olandır.»

15819

قوم موسی شو بخور این آب را
صلح کن بامه ببین مهتاب را

«Mûsâ'nın kavminden ol bu suyu iç. Ayla sulh et, mehtâbı gör!»

Buradaki Ay'dan maksad: Mûsâ Aleyhisselâm, mehtâb da, O'nun mûcizât-ı kübrâsı ve yed-i beyzâsıdır.

15820

صد هزاران ظلمتست از خشم تو
بر عبادالله اندر چشم تو

«Allah'ın hâs kullarına karşı hışım ve gazabın, senin gözlerine yüz binlerce perde getirmiştir.»

Onun için hakikati göremiyor ve dalâlet vâdisinde kör körüne gidiyorsun.

15821

حشم بلشان چشم بگشا شاد شو

عبرت از یاران بگیر استاد شو

«Gazâbını teskin et, gözünü aç da mesrûr ol. Dostlardan ibret al da üstâd derecesine çık.»

15822

که طفیل من شوی در اغتراف

چون ترا کفریست همچون کوه قاف

«Senin Kaf dağı kadar küfrün varken bir avuç su içmek hususunda bana nasıl tâbi olabilirsin?»

15823

کوه در سوراخ سوزن کی رود

جز مگرآن کوه برك که شود

«Dağ iğne deliğinden geçer mi hiç? Meğer ki o dağ iplik gibi incelsin.»

15824

کوه را که کن باستغفار خوش

جام مغفوران بگیر وخوش بکش

«Dağ gibi olan küfrünü güzel güzel istiğfâr ile erit. Mağfiret bulanlarını kadehini bulup, içindekini lezzetle iç!»

15825

تو بدین تزویرچون نوشی ازان

چون حرامش کردحق برکافران

«Allah Nil suyunu kâfirlere haram edince, sen bu hiyle ile — yâni beni vâsıta kılmakla — onu nasıl içersin?»

15826

خالق تزویر تزویر ترا
کی خرد ای مفتری مفترا

«Bütün düzen ve hiyleleri yaratan Allah, senin hiyleni nasıl kabul eder, ey iftiralar müfterisi!..»

15827

آل موسی شو که حیلت سود نیست
حیله ات باد تهی پیمودنیست

«Mûsâya tâbi ol... Hiylenin sana faydası yoktur. Yaptığın hiyle yel ölçmekten ibârettir.»

15828

زهره دارد آب کز امر صمد
گردد او با کافران آبی دهد

«Nil'in haddi mi var, İlâhi emri terketsin de kâfirlere su olsun?»

15829

تا تو پنداری که تو نان می خوری
زهر مار و کاهش جان می خوری

«Sen kendini ekmek yiyor zannediyorsun. Halbuki hayatını eksiltecek yılan zehri yiyorsun.»

15830

نان کجا اصلاح آن جانی کند
کو دل از فرمان جان ده بر کند

«Allah'ın emrine isyan eden bir canlıya ekmek nasıl yarayabilir?»

15831

یا تو پنداری که حرف مثنوی

چون بخوانی رایگانش بشنوی

«Sen Mesnevi'yi sâde okumak, yâhud yalnız dinlemekle istifâde edebileceğini mi sanıyorsun?»

Ondan feyz almak için evvelâ îmân sâhibi olmalı, sonra onun ettiği tavsiyeleri tutmalıdır.

15832

یا کلام حکمت وسر نهان

اندر آید زغبه درگوش ودهان

«Yâhud hikmet kelâmı ve gizli sırlar kolayca ağıza ve kulağa gelir mi zannediyorsun?»

Bu beyt bir süâl-i mukaddere cevabdır. Gûyâ biri diyor ki: «Allah'ın ve Hak erlerinin sözlerini biz de okuyoruz ve işitiyoruz. Demek ki bizim ağzımıza ve kulağımıza da geliyor. O halde onlar için kolayca ağıza ve kulağa gelmez demek doğru olur mu?» Hz. Mevlânâ bu süâle cevab olarak buyuruyor ki:

15833

اندر آید لیك چون افسانه ها

پوست بنماید نه مغز دانه ها

«Evet, gelir ama masal gibi gelir. İç değil, kabuk görünür.»

Yâni sâde lâfızları okunur ve dinlenir. O lafzın ihtivâ ettiği derin mânâlar anlaşılmaz. Nasıl ki Kur'ân'ı işiten arab müşrikleri onun için **«Esâtîrülevvelîn»** yâni; **«Eskilerin masalları»** demişlerdi.

Nitekim, bu mevzu ile ilgili olarak denilmiştir ki: **«Kur'ân gelini, bâtını kalabalıktan hâlî görünce yüzündeki nikabı açar.»** Ve gene denilmiştir ki:

«Sür, çıkar hâtırdan inkârı, tecellî ede Hak!..
Padişah konmaz sarâya hâne mâmur olmadan...»

Kur'ân ve evliyâullahın beyânı:

در سرورو در کشیده خاوری

رونهان کرده زچشمت دلبری

«Başına örtü, yüzüne nikab örtüp yüzünü senin gözünden gizlemiş olan bir dilber gibidir.»

Çünki:

15835

شاهنامه یا کلیله پیش تو

همچنان باشد که قرآن ازعتو

«Senin ahmakca inadından dolayı indinde Kur'ân; (Şehnâme) yâhut (Kelile ve Dimne) adındaki masal kitabları gibidir.»

Şehnâme : Firdevsin'in gûyâ İran tarihi olmak üzere yazdığı manzum bir kitabdır. Tarih değil masaldan ibârettir. Öyle olmakla beraber edebî kıymeti yüksektir.

Kelile ve Dinme ise: Hind hükemâsından (Beydâbâ) isminde birinin hayvânları konuşturmak suretiyle, Sanskrit lisâniyle kaleme aldığı bir eserdir. Nûşirevân'ın emriyle Pehlevî diline terceme edilmiş, sonra arabcaya ve acemceye çevrilmiştir. Hüseyin Vâız'ın fârisî olarak yaptığı terceme çok kıymetlidir. En son olarak Ömer Rızâ bey de Arabcasından bir terceme yapmıştır.

15836

فرق آنگه باشد از حق ومجاز

که کند کحل عنایت چشم باز

«Allah'ın inâyet sürmesi gözü açacak olursa, mecaz ile hakîkatin farkı o vakit anlaşılır.»

15837

ورنه بشك ومشك پیش اخشمی

هردو یکسانست چون نبود شمی

«Yoksa burnu koku duymaz bir kimseye, koku almadığı için, misk ile gübre müsâvidir.»

Onun gibi, basiret gözü kapalı bulunanın nazarında da hakikat ve mecâzın farkı yoktur.

15838

خويشتن مشغول كردن ازملال
باشدش قصد ازكلام ذوالجلال

«Kelâm-ı İlâhîyi — yâni Kur'ân'ı — okumaktan maksad, kendini usançtan, elemden kurtarmaktır.»

Bir de:

15839

كآتش وسواس را وغصه را
زان سخن بنشاند وسازد دوا

«Vesvâs'il - hannâs olan Şeytanın verdiği vesvese, gam ve gussâ ateşini Kelâm-ı İlâhî tesiriyle söndürmek ve kalbi tedâvi etmek içindir.»

Ankaravî şerhinde bu iki beyt için Mesnevî'nin en müşkil beytlerindendir denilerek bir takım mânâlar verilmiştir. Fakîr onları okudum, bir şey anlamadım. Sonra söylediğim meâli tefhim ederek öylece yazdım. Yanlış olduysa Allah kusurumu afvetsin.

15840

بهر این مقدار آتش شاندن
آب پاك وبول يكسان شدهفن

«Bir miktar âteşi söndürmek için temiz su ile sidik fennen birdir.»

Yâni bevlde su olduğu için ateşi söndürmek işini görür.

15841

آتش وسواس را این بول وآب
هردو بنشانند همچون وقت خواب

«Vesvese ateşini su da sidik de, her ikisi de, uykunun dert ve gussâ ateşini söndürmesi gibi söndürür.»

İnsanın bazan tabiatında, bir melâl, bir sıkıntı, bir vesvese ârız olur

da kalbi âdetâ ateş gibi yakar. O âteşi söndürmek için ya Kitâbullâh'ı, ya masal kitabını okumak gerekir. Vâkıâ ikisinin de ateş söndürmede tesiri olur. Fakat Kelâm-ı İlâhî temiz ve saf su gibi, masal kitabı ise ona nisbetle sidik gibi kalır.

15842

لیك گر واقف شوی زین آب پاك

كه كلام ایزدست وروحناك

«Lâkin o temiz suyun, Kelâm-ı İlâhî ve Rûhânî olduğuna vâkıf olursan,»

15843

نیست گردد وسوسه كلی زجان

دل بیابد ره بسوی گلستان

«Rûhundaki vesvese, tamâmen zâil olur, kalbin de Hakikat gülistânına yol bulur.»

15844

زانكه درباغی ودرجوئی پرد

هركه از سر صحف بوئی برد

«Zira Kitab-ı İlâhinin sırrından koku almış olan kimse bağlarda, dere kıyılarında uçar durur.»

Bu beyânâttan sonra, Hazret-i Mevlânâ başka bir bahse geçiyor, enbiyâ ve evliyânın herkes tarafından görülemeyen tarafları da bulunduğunu anlatmak için buyuruyor ki:

15845

باتو پنداری كه روی اولیا

آنچنانكه هست می بینیم ما

«Sen zannedermisin ki velîlerin manevî yüzleri de bizim gördüğümüzün aynı olsun.»

Mevlânâ tevâzûda bulunuyor, kendisini de, velîlerin mânevî veçhelerini görmeyen gafiller arasına katıyor. Bununla da: «Nitekim, beni de göremiyorsunuz» demek istiyor.

15846

در تعجب مانده پیغمبر ازان

چون نمی بینند رویم مؤمنان

«Peygamber bile, mü'minler nasıl oluyor da benim hakiki yüzümü göremiyorlar? diye hayrette kalmış.»

Ve:

15847

چون نمی بینند نور روم خلق

که سبق برد ست برخورشید شرق

«Nasıl oluyor da halk, yüzümdeki nûru göremiyor, halbuki o nûr, şarkın Güneşinden daha parlaktır.»

Buyurmuştu. Yine:

15848

ورهمی بینند این حیرت چراست

تا که وحی آمد که آن رو درخفاست

«Eğer nûrumu görüyorlarsa bu şaşırma nedir? demişti. Vahiy geldi ki: O (Hakikat yüzü) gizlidir.»

15849

سوی تو ماهست وسوی خلق ابر

تا نبیند رایگان روی تو گبر

«Müşriklerin o yüzü bedâvâ görmemeleri için, sana Ay olarak görünse bile o, halka göre bulut gibidir.»

15850

سوی تو دانه ست وسوی خلق دام

تا ننوشد زین شراب خاص عام

«Avâm-ı nâs, bu mânevi şarabdan içmesin diye, o vecih sana doğru dâne, halka karşı ise tuzak gibidir.»

Mücâdele sûresinde buyurulmuştur ki:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰيكُمْ
صَدَقَةً ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَاَطْهَرُ فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Yâni : **«Ey iman edenler, siz Peygambere mahrem bir şey arzetmek istediğiniz vakit (bu) mahrem konuşmanızdan evvel sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı, daha temizdir. Fakat bulamazsanız şüphe yok ki Allah çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir.[94]»**

Tefsir-i Hüseynîde deniliyor ki: Bu hüküm on gün on gece sürmüş, sonra neshedilmişti. Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche) nin bir dînârı vardı. Onu bozdurdu, on dirhem yaptırdı. Her gün bir dirhem sadaka verir, sonra Resûl-i Ekrem (Sellallâhü Aleyhi Vesellem)le sırren görüşürdü. İmâm-ı Zâhid demiştir ki Cenâb-ı Mürtezâ'dan başka bu hükümle amel eden olmamıştır.

Allahü âlem bu hükmün nüzûlü münâfıkların Resûl-i Ekremle gizli konuşmaya kalkışıp kendilerini Zât-ı Risâletle sırdaş göstermek istemelerine mâni olmak içindi. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da, mecûsiler ve müşriklerin (Vech-i Saâdet)i bedâvâ görmemeleri içindi, buyuruyor.

15851

گفت يزدان كه تريهم ينظرون
نقش حمامندهم لا يبصرون

«Allah buyurdu ki: Sana baktıklarını görürsün, halbuki onlar hamam duvarlarındaki resimlere benzerler... Bakarlar da görmezler...»

وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا
وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ

Ârâf sûresindeki:

Yâni : **«Eğer onları doğru yolu göstermeye çağırsanız duymazlar. Onları sana bakar görürsün. Halbuki görmezler de onlar.[95]»** âyetine işârettir.

---

(94) Sûrei Mücadele : 12
(95) Sûrei A'raf : 198

Bakıp da görmemek nasıl olur mu diyorsun?

15852

می نماید صورت ای صورت پرست
کان دوچشم مردهٔ او ناظرست

«Ey sûrete tapan, o taptığın suretin ölü gözleri de sana, bakar görünür.»

Sûretler (resimler) gibi, müşrikler de baktıkları halde hakikati görmüyorlardı.

15853

پیش چشم نقش می آری ادب
کوی چون پاسم نمی دارد عجب

«Onun huzurunda terbiyeni takınırsın... Fakat, onun aldırış etmediğini görünce: neden bana iltifat etmiyor, diye hayretlere düşersin.»

15854

از چه بس بی پاسخست این نقش نیك
که نمی گوید سلامم را علیك

«Bu güzel resim neden cevab vermiyor, neden verdiğim selâmı almıyor?»

15855

می نجنباند سروسبلت بجود
پاس آنکه کردمش من صد سجود

«Karşısında yüz kere secde ettiğim halde neden o, cömerdlik gösterip de başımı, sakalımı oynatmıyor? dersin.»

Ey gâfil; senin ihtirâmından haberi ve sana karşı en ufak bir faydası olmayan, ancak bir nakış ve sûretten ibâret bulunan putların ve onlar gibi olan insan şeklindeki mahlûkların karşısında yerlere kapanmaktan vazgeç de Mabûd-i Hakikî olan Hak Sübhânehû ve Teâlâ huzurunda secde et!

15856

حق اگرچه سر نجنباند برون

پاس آن ذوقی دهد در اندرون

«Hak Teâlâ da vâkıâ başını sallamak sûretiyle zâhiren iltifatta bulunmaz, fakat yapılan ibadet karşılığında insanın kalbine tarifsiz bir zevk verir.»

15857

عقل را خدمت کنی در اجتهاد

پاس عقل آن است کافزاید رشاد

«Çalışıp çabalayıp akla hizmet edersen aklın sana mukabelesi şudur: Seni doğru yola ulaştırır; ulaşma vesilelerini artırır.»

15858

حق نجنباند بظاهر سر ترا

لیك سازد بر سران سرور ترا

«Cenâb-ı Hak, zâhiren sana baş sallamaz ama, seni baş olanlara server yapar.»

15859

مر ترا چیزی دهد یزدان نهان

که سجود تو کنند اهل جهان

«Allah sana gizlice öyle bir şey verir ki bütün dünyâ senin karşında eğilir.»

15860

آنچنانکه داد سنگی را هنر

تا عزیز خلق شد یعنی که زر

«Nitekim bir taşa da öyle bir değer vermiştir ki, altın diye, halk arasında aziz ve muhterem olmuştur.»

15861

قطرهٔ آبی بیابد لطف حق
گوهری گردد برد از زر سبق

«Bir damla su, Allah'ın lutfu ile inci olur ve altından ziyâde kıymet kesbeder.»

15862

جسم خاکست وچوحق تابش داد
در جهانگیری چون شد استاد

«Beden topraktan yaratılmış olduğu halde, Cenâb-ı Hakk'ın verdiği bir kuvvetle cihangirlikte Ay gibi üstâd olur.»

15863

هین طلسمست این ونقش مرده است
احمقا را چشمش ازره برده است

«Kendine gel... bu hükümdarlar bir tılısımdır ve ölü bir nakıştır, çünki fânidir. Fakat onların gözleri ahmakları aldatmıştır.»

15864

می نماید اوکه چشمی می زند
ابلهان سازیده اند اوراسند

«Zira,bakar ve göz kırpar gibi görünürler de ahmaklar onlara bir varlık verir, onları delil edinirler.»

«KIBTÎNİN SIBTÎDEN HAYIR VE HİDAYET DUÂSI TALEB ETMESİ, SIBTÎNİN DE KIBTÎYE HAYIR DUÂDA BULUNMASI VE O DUÂNIN EKRAMÜL - EKRAMÎN VE ERHAMER - RAHİMÎN OLAN ALLAH NEZDİNDE MÜSTECAB OLMASI»

15865

گفت قبطی تودعائی کن که من

از سیاهی دل ندارم آن دهن

«Kıbtî dedi ki: Duâyı benim hakkımda sen et. Zirâ, kalbimin karalığından bende duâ edecek ağız yoktur.»

15866

که بودکه قفل این دل واشود

زشت را در بزم خوبان جاشود

«Sen duâ et, belki onun tesiriyle gönül kilidi açılır ve benim gibi bir çirkin, mânevî güzeller arasında yer bulur.»

15867

از تو مسخی صاحب خوبی شود

یا بلیسی باز کروبی شود

«Çarpılmış meshe uğramış kişi, duan berekâtıyla yeniden güzelleşir, yahud da bir şeytan yeniden melek olur.»

Bu mevzû ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerîm'de:

مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ

عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ

Yâni: **«Allahın lâ'net ve aleyhinde gazab etdiği, içlerinden maymunlar, domuzlar yapdığı kimselerle şeytana tapanlardır[96].»** buyrulmuştur.

Ashâb-ı Sebt hakkında Ârâf sûresinde de buyurulmuştur ki:

---

(96) Sûrei Maide: 60.

وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي
كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ
يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ
كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

Yâni :«(Habîbim), onlara denizin yakınında, (sahilde) ki o kasabayı (onun hâlini ve ehâlisinin başına gelenleri) sor. **Hani onlar Cumartesi gününün hürmetini ihlâl ederek haddi aşmışlardı. Çünkü Cumartesi ta'tili yapdıkları gün balıklar akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyordu. Cumartesi tâtili yapmıyacakları gün ise gelmiyordu. İşte biz, itâatdan çıkmakta olduklarından dolayı kendilerini böyle imtihan ediyorduk[97].»**

Cumartesi günleri göl kenârında insan kalabalığı olmadığı için balıkların serbestce gölde gezindiklerini gören köy halkı, ağlarını cuma gününden atıp pazar günü çekmek ve cumartesi günü ağlara girmiş olan balıkları pazar günü tutmak sûretiyle hiylekârlık yapıyorlardı ve üç bölük olmuşlardı. Birinci bölük bu hiylekârlığı yapıyor, ikinci bölük bundan nehye çalışıyor, üçüncü bölük de ne yapıyor, ne de yapmayın diyordu. Cenâb-ı Hak bu hususu şöyle haber veriyor:

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ
مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا
شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾
فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ
وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا
يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا
قِرَدَةً خَاسِئِينَ

---

(97) Sûrei A'raf: 163.

Yâni: «Hani içlerinden bir ümmet: "Allahın kendilerini (dünyâda) helâk edeceği veyâ (âhiretde) çetin bir azâb ile cezâlandıracağı bir kavme ne diye öğüd veriyorsunuz?" dediği zaman onlar (o va'z edenler) de: "Rabbinize özür (dilemeye yüzümüz olsun) için. Umulur ki sakınırlar" demişlerdi. Vaktâki onlar artık edilen va'zları unutdular. Biz de kötülükten vaz geçirmekde sebât edenleri selâmete çıkardık. Zulmedenleri ise yapmakda oldukları fısıklar yüzünden şiddetli azâb ile yakaladık. Bu sûretle onlar serkeşlik ederek yasak edileni yapmakda ısrar edince kendilerine "Hor ve Zelil maymunlar olun" dedik[98].»

Emr-i İlâhî hilâfına cumartesi gününün tâ'zimini hiyle ile terk edip balık tutanlar bu sûretle muazzeb olmuş, her biri üç dört gün içinde ölmüş. Nasîhat edenler de tabiî bu azaba uğramaktan kurtulmuşlardır.

Hazret-i İsâ zamanında mesh'e uğrayanlar hakkında da Mâide sûresinde şöyle buyurulmuştur:

إِذْ قَالَ
الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ
عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١١٢﴾ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

Yâni: «O vakit havârîler: "Ey Meryem oğlu İsâ, Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofra indirebilir mi?" demiş, o (da): "Eğer inanmış (adam) larsanız Allah (ın kudretinden ve benim peygamberliğimden şüpheye sapmak) dan korkun" demişti. (Şöyle) dediler: "Diliyoruz ki biz de ondan yiyelim, kalblerimiz yatışsın, senin bize hakîkaten doğru söylediğini bilelim ve biz de bunun üzerine şâhidlerden olalım"[99].»

İbn-i Abbâs (Radiyallâhü anhümâ) dan nakledilmiştir ki: Havâriler semâvî bir sofra talebinde bulununca İsâ Aleyhisselâm: «Otuz gün oruç tutun, ondan sonra Allahdan dilediğinizi isteyin» dedi. Havârîler, orucu tuttular ve sofranın nüzûlünü taleb ettiler. Hazret-i İsâ duâ etti ve dedi ki:

---

(98) Sûrei A'raf: 164-166.
(99) Sûrei Maide: 112-113.

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ
فَاِنّ۪ي اُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا اُعَذِّبُهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿١١٥﴾

Yâni: «Meryem oğlu Îsâ (düa ederek) dedi ki: "Hey Allah, hey bizim Rabbimiz, üstümüze gökten bir sofra indir ki bizim hem evvelimiz, hem âhirimiz için bir bayram ve senden bir âyet (mu'cize) olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızk verenlerin en hayırlısısın." Allah dedi: "Ben onu sizin üzerinize şüphesiz indiriciyim. Artık (ondan) sonra içinizden kim nankörlük eder (küfre döner) se ben onu muhakkak ki kâinatdan hiç birini azâblandırmayacağım bir azâb ile azâblandırırım."[100]»

Evet, Kıbtî diyordu ki: Ey Sıbtî sen hakkımda bir duâ et, belki müstecâb olur da benim gibi meshe uğramış bir kimse yeniden güzelleşir ve şeytan tekrar melek-i mukarreb olur — yâni belki ben de insan olurum — diyordu ve ilâve ediyordu ki:

15868

یا بفر دست مریم بوی مشك
یابد وتری ومیوه شاخ خشك

«Yâhud Meryem Aleyhisselâmın eli bereketiyle kurumuş hurma dalı yeşerir, meyve verir ve misk kokusu bulur.»

Hazret-i Meryem, doğum esnâsında, kurumuş bir hurma ağacına dayanmış; o kuru ağaç derhal yeşermiş, yemiş vermişti.

15869

سبطی آندم در سجود افتاد وگفت
کای خدای عالم جهر ونهفت

«Bunun üzerine hemen sıbtî secdeye kapandı ve dedi ki: Ey aşikâr ve gizli işleri bilen Allah!»

---

(100) Sûrei Maide: 114-115

15870

جز تو پیش که برآرد بنده دست

هم دعا وهم اجابت از تواست

«Kulun, senden başka kimin huzurunda ellerini açıp talebde bulunur. Duâ da senden, icâbet de sendendir!»

15871

هم زاول تودهی میل دعا

تودهی آخر دعا هارا جزا

«İlâhî; evvelâ duâya meyli sen verirsin ve kula düa ettirirsin, sonra da duâları kabul eyleyip duâ edenlerin isteğini sen ihsân edersin.»

15872

اول واخر توی ومامیان

هیچ هیچی که نیاید دربیان

«Evvel de sensin; âhir de sensin. Biz arada târif edilemeyecek derecede hiçiz.»

15873

اینچنین می گفت تا افتاد طشت

از سربام دلش بیهوش گشت

«Sıbti böyle duâ ederken nihâyet leğeni damdan düştü... Kendi de kendinden geçdi.»

Leğeni damdan düştü demek, esrârı meydana çıktı, demekten kinâyedir. Çünki Sıbti duâsında (Vahdet)e dâir sözler söylemişti.

15874

باز آمد اوبهوش اندر دعا

لیس للانسان الاماسعی

«Sonra tekrar kendine geldi ve duâsının müstecâb olduğunu gördü. Çünki insan için sa'y ettiği şeyden başkası mümkün değildir.»

Sıbtî, kıbtînin de imânı için duâ etmiş ve o duâ kabul edilmişti.

15875

در دعا بود او كه تا كه نعرهٔ
ازدل قبطى بجست وغرهٔ

«Sıbtî henüz duâda idi ki kıbtînin yüreği coştu ve ansızın bir nâra attı ve kükredi.»

15876

كه هلا بشتاب ايمان عرضه كن
تا ببرم زود زنار كهن

«Diyordu ki: Yetiş, bana îmân telkin et de bir ân evvel şu eski küfür zünnârını kesip kurtulayım.»

15877

آتشى درجان من انداختند
مر بليس راجان بنواختند

«Benim ruhuma bir ateştir saldılar... Benim gibi bir şeytanı candan, gönülden taltif ettiler.»

15878

دوستئ تو وازتو ناشكفت
حمدلله عاقبت دستم گرفت

«Senin dostluğun ve sana karşı hüsn-ü zannım, elhamdülillâh, nihâyet elimden tuttu.»

Beni hidâyete sevk etti.

15879

تويكى شاخى بدى ازنخل خلد
چون گرفتم اوصرا در خلدبرد

«Sen Cennet ağacından bir dal idin. O dalı tutunca beni çekti, Cennete götürdü.»

Bir hadîs-i şerifte: «Cömerdlik, cennet ağaçlarından bir ağaçtır ki dalları Dünyâya sarkmıştır. Her kim o ağacın bir dalına tutunursa o dal, onu Cennete götürür.» buyurulmuştur.

Kıbtî de sıbtînin dostluğunu, Cennet ağaçlarından birinin dalına tutunmaya benzetiyor ve o dostluk sâyesinde Cenneti buldum diyor ve devam ediyor:

15880

سیل بود آنکه دلم را در ربود .

برد سیلم تالب دریای جود

«Sanki beni coşkun bir sel kaptı da cömerdlik denizinin kıyısına kadar götürdü.»

15881

من ببوی آب رفتم سوی سیل

بحر دیدم در گرفتم کیل کیل

«Ben su içmek ümidiyle o sele doğru gitmiştim. Orada bir hakikat denizi gördüm ve ondan kileler dolusu aldım.»

15882

طاس آوردش که اکنون آب گیر

گفت روشد آبها پیشم حقیر

«Sıbtî bir tas su doldurup: Al, şimdi iç, diye kıbtîye uzattı. Kıbtî ona dedi ki: Bırak, suların benim indimde kıymeti kalmadı.»

15883

شربتی خوردم زالله اشتری

تا بمحشر تشنگی ناید مرا

«Ben (İnnallaheşterâ = Allah mü'minleri satın aldı.) Sırrından bir şerbet içtim ki onun feyziyle mahşere kadar susamayacağım.»

إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ
بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

Yâni : **«Hakikaten Cenâb-ı Hak, Cennet mukabilinde mü'minlerden nefislerini ve mallarını satın aldı[111].»** âyet-i kerîmesine işârettir ki bir kaç defa bahsedilmiştir.

15884

آنكه جوى وچشمه هارا آب داد
چشمهٔ در اندرون من كشاد

«Derelere ve çeşmelere su vermiş olan Allah, benim içerimde de bir kaynağı coşturdu.»

15885

اين جگر كه بود گرم وآب خوار
گشت پيش همت او آب ، خوار

«Hararetli ve susamış olan ciğerim öyle bir himmete nail oldu ki, artık suyu hakîr görmede...»

15886

كاف كافى آمد او بهر عباد
صدق وعدهٔ كهيعص

«Allah, kulları için kâfi oldu ve (Kaf hâ ya ayn sâd) de onun vadinin sâdık olduğuna delâlet etti.»

Sûre-i Meryem'in başında bulunan (Kâf hâ yâ ayn sad) harfleri müteşâbihâttan, yâni mânâları herkesce anlaşılamayan Esrâr-ı İlâhiyyedendir. Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche): **«Her kitabın bir sırrı vardır. Kur'ân'ın sırrı da sûre başlarında bulunan hurûf-u mukattaadır. Onların her biri Esrâr-ı İlâhiyyeden bir sırdır,»** buyurmuştur. Bazıları: «Bu harfler, birer isim ve sıfatın anahtarıdır. Meselâ **(k)**: (Kâfi) isminin, **(h)**: (Hâdi)

---

(101) Sûrei Tevbe : 111

isminin, (y): (Yed-i Kudret)in, ('a): (Alîm) isminin, (s): (Hakk'ın sâdık'ul-va'd) olduğuna işârettir» demişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ, Allah'ın Kâfî olduğuna dâir Lisân-ı İlâhiden şöylece beyânâtta bulunuyor:

15887

کافیم بدهم ترا من جمله خیر
بی سبب بی واسطهٔ یاری غیر

«Ey insan; ben (Kâfî)yim, başkasının yardımını vâsıta etmeksizin ve sebebsiz olarak sana bütün hayırları verebilirim.»

15888

کافی یم بی نان ترا سیری دهم
بی سپاه ولشکرت میری دهم

«Ben (Kâfî)yim, istersen seni ekmeksiz doyururum ve askersiz bey yaparım.»

15889

بی بهارت نرگس ونسرین دهم
بی کتاب واوستا تلقین دهم

«Sana bahar gelmeden nergis ve nesrin çiçekleri veririm. Kitabsız, ustasız sana ilim ve sanat öğretirim.»

15890

موسی را دل دهم بایك عصا
تازند بر عالمی شمشیر ها

«Mûsâ'ya bir asâ ile cesâret ve kuvvet veririm de Fir'avn ile ordusundan ibâret bir âleme galebe eder.»

15891

دست موسی را دهم یك نور وتاب
که طبانچه می زند بر آفتاب

«Mûsâ'nın eline bir nur veririm ki Güneşe bile tokat vurur.»

Yâni Mûsâ'nın yed-i beyzâsı, Güneşin ziyâsını sönük bırakır.

15892

چوب را ماری کنم من هفت سر

که نزاید ماده مار اورا ز نر

«Bir değneği — yâni Mûsâ'nın asâsını — yedi başlı bir ejderhâ yaparım ki öyle bir ejderhâyı, dişi bir yılan, erkek bir yılanla birleşerek doğurmamıştır.»

15893

خون نیازم در آب نیل من

خود کنم خون عین آبش را بفن

«Ben Nil suyuna haricden kan karıştırmam, onun suyunu kudret ve kuvvetimle kan haline getiririm.»

15894

شادیت راغم کنم چون آب نیل

که نیابی سوی شادیها سبیل

«Senin sürûrunu Nil suyu gibi gama tahvil ederim de ondan kurtulup bir daha neş'e tarafına yol bulamazsın.»

15895

باز چون تجدید ایمان بر تنی

باز از فرعون بیزاری کنی

«Sonra tekrar îmânını yeniledin de Fir'avundan teberri ettin mi.»

15896

موسی رحمت ببینی آمده

نیل خون بینی ازو آبی شده

«Allahın rahmet Musa'sını karşına gelmiş, kan olarak akan Nil nehrini O'nun feyziyle su olmuş görürsün.»

15897

چونکه سرر شتهٔ نگه دارد درون

نیل ذوق تو نگردد هیچ خون

«Allaha olan imân râbıtasını muhafaza ettikçe, sendeki zevk Nil'i aslâ kan hâlini almaz.»

Hz. Mevlâna yine Kıbtî lisânından beyânâtta bulunuyor:

15898

من گمان بردم که ایمان آورم

تا ازین طوفان خون آبی خورم

«Ben, îmân edeyim de bu kan tûfânından bir su içeyim, diye zan ve niyet ediyordum.»

Yâni îmânın ancak bu kadar faydası olacağını sanmıştım.

15899

من چه دانستم که تبدیلی کند

در نهادمن صد نیلی کند

«Allah'ın tabiatımda bir tebdil yaparak beni bizzat bir Nil hâline getireceğini nereden bilebilirdim?»

15900

سوی چشم خود یکی نیلم روان

برقرارم پیش چشم دیگران

«Kendi nazarımda, akan bir Nil halindeyim; başkalarının görüşüne göre ise sâbitim.»

15901

همچنانکه این جهان پیش نبی

غرق تسبیحست پیش ما غبی

«Nasıl ki bu Dünyâ, peygamberin nazarında, tesbihi İlâhiye garkolmuş, fakat bizim görüşümüze göre cemâttan ibarettir.»

Ve gene

15902

پیش چشمش این جهان پر عشق وداد
پیش چشم دیگران مرده وجماد

«Peygamber nazarında bu cihan, aşk ve ihsanla doludur. Başkalarının görüşüne göre ise ölü ve cansızdır.»

15903

پست وبالا پیش چشمش تیز رو
ازکلوخ وسنگ او نکته شنو

«Yer ve gök, O'nun nazarında, tesbih-i İlâhi ile hareket halinde... O, kerpişden, taştan nükteler duymada...»

15904

باعوام این جمله بسته ومرده
وین عجیبتر من ندیدم پرده

«Avâm halka eşyânın hepsi de cansız ve ölü görünmede... Ben, bundan daha ziyâde şaşılacak bir perde görmedim.»

15905

گورها یکسان بپیش چشم ما
روضه وحفره بچشم اولیا

«Kabirler, bizim gözümüze müsâvi görünür. Fakat evliyâ gözünde o kabirlerin herbiri ya Cennetten bir bahçe, yâhud Cehennemden bir çukurdur.»

«Kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe, yâhud Cehennemden bir çukurdur.» hadis-i şerifine işârettir.

15906

عامه گفتندی که پیغمبر ترش
ازچه گشتست وشدست آن ذوق کش

«Nâs'ın avam takımı: Peygamber, neden zevk ve neş'e izhâr etmiyor da güler yüz göstermiyor? derlerdi.»

15907

خاصه گفتندی که سوی چشمتان

می نماید اوترش ای امتان

«Ümmetin seçkinleri de onlara şöyle cevab verirlerdi: Sizin gözünüze öyle görünüyor O...»

15908

یك زمان درچشم ما آیید تا

خنده ها بینید اندر هل اتی

«Bir an bizim gözümüzle bakın da (Hel etâ) sûresinde ne kadar handeler bulunduğunu görün!»

Cenâb-ı Hak (Hel etâ) sûresinde makbul kulları için:

فَوَقٰيهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰيهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾

Yâni : **«Allah bugünün şerrinden onları korumuş,** (yüzlerine) **bir güzellik,** (yüreklerine) **bir sevinç vermiş**[102]**.»** buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ'nın «(Hel etâ) sûresinde ne kadar handeler bulunduğunu görün» demesi buna işârettir. Yâni: «Ey ümmet-i Muhammed'in avam takımı! siz burada Resûlullâh'ın yüzünden neş'e ve sevinç alâmeti göremiyorsunuz, gelin de bizim gözümüzle bakın ve o mübârek yüzdeki (nazrat ve sürûru) müşâhede eyleyin.»

15909

از امرود بن نماید آن

منعکس صورت بزیرآ ای جوان

«Armut ağacı üzerinden öyle ters görünür, hakikati görmek istersen ey genç aşağıya in!»

---

(102) Sûrei İnsan : 11.

15910

آن درخت هستیست امرودین
تا بر آنجایی نماید نو کهن

«O armut ağacı, mevhum varlığımızdır. Onun üstünde bulundukça yeni bir şey eski görünür.»

15911

تا بر آنجایی ببینی خار زار
پر ز کژدمهای خشم و پرزمار

«Orada bulundukça, Alemi hışım akrebleri ve gazab yılanlariyle dolu bir dikenlik görürsün.»

15912

چون فرود آیی ببینی را یگان
یك جهان پر گلرخان ودایگان

«O ağaçtan inecek olursan, gül yanaklı güzeller ve mürebbiyelerle dolu bir âlemi müşâhede edersin.»

«KÖTÜ KADININ KOCASINA: "BU HAYALET ARMUT AĞACININ ÜSTÜNDE İKEN GÖRÜNÜYOR. O ARMUD AĞACININ ÜSTÜNDEN İN Kİ O HAYÂLET ZAİL OLSUN DEMESİ... EĞER BİRİ ÇIKIP DA O ADAMIN GÖRDÜĞÜ HAYAL DEĞİLDİ DİYECEK OLURSA ŞÖYLE CEVAP VERİLİR: BU MİSALDİR, MESEL DEĞİLDİR, — YÂNİ HER CİHETTEN DEĞİL, BİR CİHETTEN BENZER — MİSALDE ŞU KADARI KÂFİDİR Kİ EĞER ARMUD AĞACINA ÇIKMASAYDI, ONLAR İSTER HAYAL OLSUN, İSTER HAKİKAT OLSUN GÖRDÜKLERİNİ GÖREMİYECEKTİ".»

15913

آن زنی می خواست تا باملول خود
بر زند در پیش شوی کول خود

«Bir kadın, budala kocasının gözü önünde, oynaşıyla birleşmek istedi.»

15914

پس بشوهر گفت زن کای نیک بخت

مهر بر آیم میوه چیدن بر درخت

«Kocasına dedi ki: Hey talihli adam; ağaca çıkıp armut toplamak istiyorum.»

15915

چون برآمد بر درخت آن زن گریست

چون زبالا سوی شوهر بنگریست

«Ağaca çıkıp da yükseldikten sonra kocasına bakarak ağlamaya başladı...»

15916

گفت شوهررا که ای مأبون رد

کیست آن لوطی که بر توهی فتد

«Kocasına dedi ki: Ey merdut ahlaksız! sana şeni fiil'i icrâ eden o Lûti kimdir?»

15917

تو بزیر او چوزن بغنوده

ای فلان تو خود مخنث بوده

«Sen onun altına kadın gibi yatmışsın, meğerse sen bir muhannes imişsin.»

15918

گفت شوهر نی سرت گویی بگشت

ورنه اینجا نیست غیر من بدشت

«Kocası dedi ki: Hayır, zannettiğin gibi bir şey yok. Galiba senin başın dönmüş de öyle görüyorsun, yoksa burada benden başka kimse yok.»

15919

زن مکرر کرد کان با برطله

کیست بر پشتت فروخفته هله

«Kadın: O üstünde yatan kalpaklı herif kimdir söyle? diye tekrar tekrar bağırdı.»

15920

گفت ای زن هین فرودآ از درخت

که سرت گشتی حرف گشتی تو سخت

«Kocası dedi ki: Kadın; ağaçtan in; başın dönmüş; galiba bunamışsın sen!..»

15921

چون فرود آمد بر آمد شوهرش

زن کشید آن مول را اندر برش

«Kadın ağaçtan inip kocası çıkınca, fâhişe, oralarda gizlenmiş olan oynaşını üstüne çekti.»

15922

گفت شوهر کیست آن ای روسپی

که ببالای تو آمد چون کپی

«Kocası: Behey kaltak; maymun gibi o üstüne çıkan kimdir? diye bağırdı.»

15923

گفت زن نی نیست اینجا غیر من

هین سرت بر گشته شد هرزه متن

«Karı cevab verdi ki: İsnâdın doğru değil, burada benden başka kimse yok. Şimdi de galiba senin başın döndü. Haltetme ve saçmalama!..»

15924

او مکرر کرد بر زن آن سخن

گفت زن این هست از امرودبن

«Kocası kadına, bu sözü birkaç kere söylediyse de kadın; bu hayalet armut ağacından olacak dedi.»

Ve ilâve etti ki:

15925

از سر امرودبن من همچنان

کژ همی دیدم ترا ای قلتبان

«Behey deyyûs; ben armut ağacının üstünde iken seni öyle yanlış görmüştüm.»

15926

هین فرود آتا ببینی هیچ نیست

این همه تخییل از امرود بیست

«Aşağıya in de bak... burada benden başka kimse yoktur; görülen bu hayaller hep armut ağacındandır.»

Hazret-i Mevlânâ, kıssadan hisseye geçerek diyor ki:

15927

هزل تعلیمست آنرا جد شنو

تومشو بر ظاهر هزلش گرو

«Şaka ve lâtife birşey öğretmeye yarar. Onu ciddî olarak dinle, lâtifenin zâhirinde kalma!»

«Ciddî olmayanlara göre, her ciddî söz, bir maskaralık ve şakadır. Akıllılar indinde ise şaka ve lâtifeler bile ciddîdir.»

15928

هرجدی هزلست پیش هازلان

هزلها جدست پیش عاقلان

«Akıl ve idrâki kâmil olmayanlar böyle armud ağacı ararlar. Lâkin bu armud ağacından o armud ağacına iyi bir yol vardır.»

Ki o yol da onu ciddî ve hakîki bir sûrette anlamaktır. Erbâb-ı irfâna göre buradaki armud ağacından maksad; (varlık) ve (benlik) vehmidir. İnsan o vehim ağacının üstünde bulundukça türlü hayâlet müşâhede eder. Binâenaleyh ey gâfil:

15929

کاهلان امرود بن جوینده ایک

تا بدان امرودبن راهیست نیک

«Armud ağacından in ki orada bulunduğun için gözün kararmış ve sersem olmuşsun.»

15930

نقل کن از امرودبن کا کنون برو

گشته توخیره چشم وخیره رو

«Bu armud ağacı, insanın evvel hâlindeki varlık ve benlik vehmidir ki, onun üstünde iken göz kararır ve şaşılaşır.»

15931

کین منی وهستی اول بود

که برو دیده کژ واحول بود

«Bu armud ağacından inince — yâni benlik vehmini terk edince — fikir, göz ve söz eğrilikten kurtulur.»

Yâni düşünüş, görüş ve söyleyiş düzelir.

15932

چون فرود آیی ازین امرودبن
کژ نماند فکرت وچشم وسخن

«O vakit, bu armud ağacını, dalları yedinci kat göğe yükselmiş bir seâdet ağacı halinde görürsün.»

15933

یك درخت بخت بینی گشته این
شاخ او بر آسمان هفتمین

«Armud ağacından inince —yâni benlik vehminden geçip ayılınca— Allahın rahmeti o ağacı değiştirir.»

15934

چون فرود آیی ازو گردی جدا
مبدلش گرداند از رحمت خدا

«Gösterdiğin bu tevâzûdan dolayı Cenâb-ı Hak, senin gözüne doğru görmek hâssasını ihsân eder.»

15935

زین تواضع که فرود آیی خدا
راست بینی بخشد آن چشم ترا

«Eğer doğru görebilmek kolay bir hal olsaydı Hazret-i Mustafa (S.A.V.) Efendimiz onu Allah'dan diler miydi?»

Hakikati görmek için armud ağacından inmek ve mevhûm varlığından geçmek lâzımdır ki onun mükâfâtı olarak hakikatı görme nimetine kavuşabilsin. Her şeyi hakkiyle görmek ve hak ile bâtılı tefrik edebilmek öyle kolay bir hal değildir. Kolay olmadığı için Aleyhisselâtü Vesellâm Efendimiz:

15936

راست بنی کربدی آسان وزب
مصطفی که خواستی اورا رزب

«Yâ Rabbî; bize hakkı hak, olarak göster ve ona tâbi olmamızı müyesser eyle. Bâtılı bâtıl — yâni eğriyi eğri — olarak göster ve ondan çekinmemizi nasib eyle, dedim.»

Kezâ: «İlâhî; bize her şeyi olduğu gibi göster» diye duâ buyurmuşlardır.

15937

گفت بنما جزء از فوق وپست
آنچنانکه پیش تو آن جزء هست

«Hz. Peygamber: Yâ Rabbî; gökde ve yerde bulunan her zerreyi bize ind-i İlâhiyyende olduğu gibi göster buyurdu.»

15938

بعد ازین بررو بران اصودبن
که مبدل گشت وسبز از امرکن

«Ey sâlik; indikten sonra armud ağacına yine çık. Çünki, Allah'ın iradesiyle artık o ağacın mahiyyeti değişmiş ve feyz-i İlâhî ile yeşermiştir.»

15939

چون درخت موسوی شد این درخت
چون سوی موسی کشانیدی تورخت

«Sen Mûsâ tarafına yönelince, yâni bir mürşid-i kâmilin terbiyesi altına girince — o benlik ağacın, Mûsâ Aleyhisselâma tecelli nuru görünen ağaç gibi olur.»

15940

آتش اورا سبز وخرم می کند
شاخ او انی اناالله می زند

«Ateş gibi görünen tecelli nûru o ağacı yakmaz yeşertir; dalı, budağı da: (Şüphesiz ben Tanrıyım) diye seslenir.»

15941

زیر ظلش جمله حاجات روا

اینچنین باشد آلهی کیمیا

«O ağacın gölgesi altında, senin bütün hâcetlerin husûle gelir. İşte İlâhi kimya böyledir.»

15942

آن منی وهستیت باشد حلال

که درو بینی صفات ذوالجلال

«Varlığın ve benliğin artık helâl olur, çünki onda Celâl sahibi Hak'kın sıfatlarını görürsün.»

15943

شد درخت کژ مقوم حقنما

اصل ثابت وفرعه فی السماء

«Eğri ağaç düzelir ve Hak'kı gösterir. Kökü sâbit, dalları göklerdedir.»

Sûre-i İbrahimde buyurulmuştur ki:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾

Yâni: **«Görmedin mi, Allah sana nasıl bir mesel îrâd etmiştir. Güzel bir kelime, kökü sâbit** (ve sağlam) **ve dal**(lar), **semâda** (yukarıda) **olan bir ağaç gibidir. Ki o** (ağaç) **Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir durur. Allah insanlara** (böyle) **misaller îrad eder. Olur ki onlar çok iyi düşünüb ibret alırlar**[103]**.»**

---

(103) Sûrei İbrahim: 24-25.

Hüseyin Vâ'ız (Rahimehullah) bu ayet-i kerîmenin tefsirinde diyor ki: «Kökü, mü'minin kalbinde, amelleri âlâ-yı ılliyyînde bulunan ve sevâbı her vakit sâhibine vâsıl olan imân ağacı hurma ağacına benzetilmek sûretiyle bir mesele irâd olunmuştur. Zira, mânâları fehimlere tasvir eylemek ve mâkûlâtı mahsûsât vasıtası ile anlatmak böylece mümkün olmaktadır.»

15944

کآمدش پیغام ازان وحی مهم

که کژی بگذار اکنون فاستقم

«O ağaca — (Hz. Musa'ya) — : Eğriliği bırak, doğru ol! diye mühim bir vahiy gelmiştir.»

Hadîs-i şerifte: **«Hûd sûresi sakalımı ağarttı.»** buyurulmuştur. Ebû Ali Nesefî demiştir ki: Hazret-i Risâletpenâhı rûyâda gördüm: «Yâ Resûlallah, sûre-i Hûd'da sakalınızın ağarmasına sebeb olan nedir?» diye sordum. **(Festakim kemâ ümirte)** dir buyurdu.

Sûre-i Hûd'da şu âyet-i kerîme vardır:

فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاۜ اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

Yâni: **«O halde sen (Habîbim), maiyyetindeki tevbe edenlerle beraber, emrolunduğun veçhile; dosdoğru hareket et. Aşırı gitmeyin. Çünkü O, ne yaparsanız** (hepsini) **hakkıyle görücüdür[104].»**

Şârih Ankaravî (Minhâc'ül-Fukarâ) isimli eserinde istikâmete dair bir bahis açmıştır ki hulâsası şöyledir:

İstikâmet: Her şeyde ve her hususta itidâli muhafaza eylemek, yâni ifrât ve tefrite gitmemektir. Cenâb-ı Hak müstakîm kulları hakkında;

اِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَاَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

(104) Sûrei Hud : 112

Yâni: «Hakıykat "Rabbımız Allahdır" deyip de sonra doğruluğu iltizam edenler (yok mu) onların üzerlerine "korkmayın, tasalanmayın, va'd olunduğunuz cennetle sevinin" diye melekler inecektir[105].» buyurmuştur.

Şeyh Ali Cürhânî, yâhud Cevr Cânî demiştir ki: «Kerâmet değil, istikâmet tâlibi ol. Rabbin senden istikâmet istiyor, sen ise kerâmet talebindesin.»

Kibâr-ı evliyâ istikâmeti, kerâmete tercih eylemişlerdir. Bayezîd-i Bestâmî'ye: «Fülan bir saatte Mekke'ye gidiyor» demişler: «Şeytan da, mel'ûn-i İlâhî iken bir anda meşrıkdan mağribe gider» cevâbını vermiş. Yine: «Fulan suda yürüyor ve havada uçuyor» demişler: «Balıklar ve ağaç parçaları da suda yüzer, sinekler ve kuşlar da havada uçar» dedikten sonra: Bir kimse seccâdesini suya yayıp üstünde namaz kılsa ve hava boşluğunda bağdaş kurup otursa dahi iltifat etmeyin, Allah'ın emirlerine ve nebiylerine karşı onun nasıl olduğunu ve istikâmetinin ne derecede bulunduğunu tetkik edin» tavsiyesinde bulunmuştur.

Hazret-i Mevlânâ şu beyânattan sonra Hz. Mûsâ kıssasına avdetle diyor ki:

«MUSÂ ALEYHİSSELÂM KISSASININ SON KISMI»

15945

این درخت تن عصای موسیست

امرش آمد که بیندازش زدست

«Bu beden ağacı, Mûsâ'nın asâsı gibidir. Mûsâ'ya, onu elinden at diye emir gelmiştir.»

15946

پیش از افگندن نبود او غیر چوب

چون بر امرش بر گرفتی گشت خوب

«Hazret-i Mûsâ onu yere atmadan evvel o asâ, değnekden başka bir şey değildi. Fakat Hz. Mûsâ onu Emr-i İlâhî ile tekrar eline alınca, iyileşti.»

---

(105) Sûrei Fussılet: 30.

15947

اول اوبد برك افشان بره را
گشت معجزآن گروه غره را

«O asâ evvelce, koyunlara ağaçlardan yaprak düşürmek için kullanılırdı. Mûsânın elinde Firavunu ve tebeasını acze düşüren bir mûcize oldu.»

15948

گشت حاكم برسرفرعونيان
آبشان خون كرد وكف برسرزنان

«Firavuna uyanların başına hâkim kesildi, sularını kana tebdil etti. Kendilerini ellerini başlarına vurmaya mecbur etti.»

15949

از مزار عشان بر آمد قحط ومرك
از ملخهايى كه مى خوردند برك

«Ekinlerini çekirgeler yedikleri için, tarlalarının mahsulü kıtlık ile ölüm oldu.»

15950

تا برآمد بيخود از موسى دعا
چون نظر افتادش اندر منتها

«Nihayet onların âkibetine nazar eden ve imâna gelmeyeceklerini anlayan Hazret-i Mûsâ'dan bilâ ihtiyâr bir duâ sâdır oldu.»

Ve dedi ki:

15951

كين همه اعجاز و كوشيدن چراست
چون نخواهد اين جماعت گشت راست

«Bu cemâat doğrulmayacak olduktan sonra bu kadar çalışmak ve mûcizeler göstermek ne içindir?»

15952

امر آمد که اتباع نوح کن

ترك پایان بینی مشروح کن

«Allah'dan emir geldi ki: Nûh peygambere tâbi ol da işin sonunu görmeği bırak!»

15953

زان تغافل کن که داعی رهی

امر بلغ هست نبود آن تهی

«İşin sonunu, görmezlikten ve bilmezlikten gel! (Allah'ın emirlerini tebliğ eyle!) emri vardır; o emir boşuna değildir.»

Mâide sûresinde:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

Yâni: **«Ey peyğamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et: Eğer yapmazsan (Allahın) elçiliğini tebliğ (ve ifâ) etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler gürûhunu muvaffak etmez[106].»** buyurulmuştur.

Bu emir Peygamberimiz (S.A.V.) efendimizedir. Zirâ, Allah'ın resûlüdür ve vazifesi de İlâhî hükümlerin halka tebliğidir. Tevhid ve hidâyete dâvet de tebliğ-i ahkâm cümlesindendir. Âyetin sonunda Allah'ın kâfirleri hidâyete çıkarmayacağı bildirildiği halde, yine de tebliğ-i ahkâm ve dâvet hususuna devam etmesi Resûl-i Ekreme emir buyuruluyor. Filvâkî bu âyetin muhatabı Risâletpenâh'dır. Fakat her peygamber aynı vazife ile mükellef kılınmıştı. İşte Hazret-i Mevlânânın «Tebliğ emri vardır ki boşuna değildir.» demesi buna işârettir.

(106) Sûrei Maide: 67.

15954

کترین حکمت که زین الحاح تو
جلوه گردد آن لجاج وآن عتو

«Israrının bir hikmeti, onların inatlarının âşikar olmasıdır.»

Yâni: Senin ibrâmın ve dâvette ısrarınla, (Hâdî) isminin, onların inkârı ve inâdiyle da (Mudil) isminin tecellisi zuhur eder.

15955

تا که ره بنمودن واضلال حق
فاش گردد بر همه اهل فرق

«Böylece, Hidâyet ve Dalâletin Hak'dan olduğu açıkça farkedilip, herkesce bilinir.»

15956

چونکه مقصود از وجود اظهار بود
بایدش ازپند واغوا آزمود

«Çünki, varlıktan maksad, Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının zuhura gelmesidir. İnsanları nasihatla ve azdırmakla imtihan gerek!»

Ondan dolayı:

15957

دیو الحاح غوایت می کند
شیخ الحاح هدایت می کند

«Şeytan azdırmaya uğraşır, şeyh ise doğru yola getirmeye çalışır.»

Her iki taraf da mazhariyeti mûcibince mesâide bulunur.
Hazret-i Mevlânâ bu hakîkatleri beyan eyledikten sonra kıssaya avdetle diyor ki:

15958

چون بپایان گشت آن امر شجون
نیل می آمد سراسر جمله خون

«Musibetler üst üste gelip hüzün ve keder verdi. Nil nehri de kıbtîler için temamiyle kandan ibaret oldu.»

15959

تا بنفس خویش فرعون آمدش
لابه می کردش دوتا کرده قدش

«Nihâyet bizzât Firavun, Mûsâ Aleyhisselâmın huzurunda eğilip yalvardı.»

Ve dedi ki:

15960

کانچه ما کردیم ای سلطان مکن
نیست مارا روی ایراد سخن

«Ey Sultân! söz söyleyecek yüzümüz yoksa da, bizim yaptıklarımızı sen bize yapma!»

15961

پاره پاره گردمت فرمان پذیر
من بعزت خو گرم سختم مگیر

«Parça parça olmuşum, niyazımı kabul et; ben izzet ve azamete alışmışım, bana sert muâmele etme!»

15962

هین بجنبان لب برحمت ای امین
تا ببندد این دهانهٔ آتشین

«Ey emîn olan Mûsâ; haydi dudağını merhametle kımıldat da, belânın bu âteşli ağzı kapansın.»

15963

گفت یارب می فریبد او مرا
می فریبد او فریبندهٔ ترا

«Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki: Yâ Rabbî; Firavun beni aldatıyor, ama seni aldatamaz!»

15964

بشنوم یا من دهم هم خدعه اش
تا بداند اصل را آن فرع کش

«Onun hîlesini kabul edeyim mi, yoksa, o hîlenin aslını bilmesi için, hud'asına mukâbelede bulunayım mı?»

15965

کاصل هر مکری و حیلت پیش ماست
هرچه بر خاکست اصلش از سماست

«Her mekir ve hilenin aslı bizdedir. Arz üzerinde olan her şeyin aslı göktedir.»

Sûre-i Nisâ'da münâfıklar hakkında şöyle buyurulmuştur:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

Yâni: **«Hakîykat, münafıklar** (akıllarınca) **Allaha oyun etmek isterler. Halbuki O, kendi oyunlarını başlarına geçirendir[107].»**

Ezcümle Kıyâmette ve Sırat üzerinde ehl-i îmân ile beraber onlara da bir parça nur verilecek, fakat mü'minler Sıratı geçip gidince, münâfıkların nuru sönecek, kendileri Cehenneme dökülecektir. İşte bu da hud'alarının karşılığıdır.

Kezâ yahûdiler Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimize rast geldikçe **(Esselâmü Aleyke)** diyorlarmış gibi **(Essâmü aleyke)** derlerdi. (sâm) ölüm demek olduğundan (Essâmü aleyke), Resûlullah için ölüm temennisi oluyordu. Aleyhisselâtü Vesselâm Hazretleri de anlamamış gibi davranırlar

(107) Sûrei Nisa : 142

(Aleyküm) buyururduki: (Siz geberin) demek olurdu. İşte bu da yahudilerin hud'asına Peygamber Efendimizin hud'ası idi.

15966

گفت حق آن سگ نیرزد هم بآن

پیش سگ انداز از دور استخوان

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Yâ Mûsâ, o köpek, hud'aya değmez. Sen o köpeğin önüne uzaktan bir kemik atıver.»

15967

هین بجنبان آن عصا تا خاکها

وادهد هرچه ملخ کردش فنا

«Haydi asânı kımıldat da topraklar, çekirgelerin yok ettiklerini yeniden versinler.»

15968

وان ملخها در زمان گردد سیاه

تا ببیند خلق تبدیل اله

«O çekirgeler de derhal yanıp simsiyah olsunlar da halk, Allah'ın tebdil ve tahvilini görsün!»

15969

که سببها نیست حاجت مرمرا

آن سبب بهر حجابست وغطا

«Benim sebeblere ihtiyacım yoktur; o sebebler, hakikâti örtmek için birer perdedir.»

15970

تا طبیعی خویش بردار وزند

تامنجم رو باستاره کند

«O sebebler, tabiatci ilâca dayansın; müneccim yıldızları gözlesin!»

15971

تا منافق از حریصی بامداد
سوی بازار آید از بیم کساد

«Münafık, hırs ve tamah sevkiyle ve bir şey bulamamak korkusuyla, erkenden pazara gelsin!»

O münâfık öyle bir pazara gelir ki:

15972

بندگی نا کرده و ناشسته روی
لقمهٔ دوزخ بگشته لقمه جوی

«Allah'a ibâdet etmemiş, hattâ yüzünü yıkamamış iken o Cehennem lokması, yiyecek aramaktadır.»

15973

آکل و مأکول آمد جان عام
همچو آن برهٔ چرنده از حطام

«Yayılıp otlayan kuzu gibi, avam halkının canı da hem yer, hem de yenir.»

15974

می چرد آن بره و قصاب شاد
کو برای ما چرد برگ مراد

«Kuzu otlayıp yayıldıkca, kasap, (o bizim için otlayıp semiriyor) diye sevinir.»

15975

کار دوزخ می کنی در خور دنی
بهر او خود را تو فربه میکنی

«Sen yeyip, içme hususunda Cehennem gibi oburluk eder, Cehennem için semirir durursun».

Kur'ân-ı Kerîm'de ve Kaf sûresinde zikredildiğine göre Cehennemlik olanlar Cehenneme girdikten sonra:

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾

Yâni: **«O gün Cehenneme "Doldun mu?" diyeceğiz. O da "Daha var mı?" diyecek![108]»**

Ey pis boğaz, sen de sofraya oturdun mu, türlü türlü yemek yediğin halde, daha başka bir şey var mı diye etrafına bakınıyorsun. Böyle yapmakla kendini Cehennem ateşi için yağlandırıyorsun.

15976

کار خود کن روزئ حکمت بچر

تا شود فربه دل با کروفر

«Bir gün de hikmet otlağında yayıl da kalbin, gelişip güzelleşsin!»

15977

خوردن تن مانع این خوردنست

جان چو بازرگان وتن چون رهزنست

«Ama ten gıdası bu hikmet rızkına mâni olur. Çünki ruh tâcirdir, ten ise yol kesici!..»

15978

شمع تاجر آنگهست افروخته

که بود رهزن چو هیزم سوخته

«Yol kesici odun gibi yanar kül olursa, tâcirin mumu parlak yanar.»

15979

که تو آن هوشی وباقی هوش پوش

خویشتن را گم مکن یاوه مکوش

«Ey insan; sen şuurdan ibaretsin, gerisi o şuuru örter, binâenaleyh kendini kaybetme de boş yere uğraşma!..»

---

(108) Sûrei Kaf: 30.

15980

دانکه هر شهوت چو خمرست و چو بنگ

پردهٔ هوشست وعاقل زوست دنگ

«Bilmiş ol ki her şehvet, şarab ve afyon gibi şuur perdesidir. Akıllı bir kimse onun tesiriyle şaşkınlaşır.»

15981

خمر تنها نیست سرمستی هوش

هرچه شهوا نیست بندد چشم و گوش

«Sanma ki insan ancak şaraptan sarhoş olur, aklı gider; bütün şehvetler gözü ve kulağı bağlar!»

15982

آن بلیس از خمر خوردن دور بود

مست بود او از تکبر وزجحود

«Şeytan şarab içmekten uzaktı, ama onu kibir ve inkârı sarhoş etmişti.»

15983

مست آن باشدکه او بیندکه نیست

زرنماید آنچه مس وآهنیست

«Sarhoş, olmayanı var, bakırı ve demiri altın gören kimsedir.»

15984

این سخن پایان ندارد موسیا

لب بجنبان تابرود رویدگیا

«Ey Mûsâ, bu sözün sonu yoktur. Dudağını hemen oynat ki yeniden yeşillikler bitsin.»

15985

همچنان کرد وهم اندر دم زمین

سبز کشت از سنبل وحب سمین

«Mûsâ emre uyunca derhal yeryüzü yeşerdi, sümbüller ve iri daneli başaklarla doldu..»

15986

اندر افتادند درلوت آن نفر

قحط دیده مرده از جوع البقر

«Kıtlık görmüş ve sığır açlığına uğrayıp ölüm haline gelmiş olan kıbtiler, hemen o nîmete saldırdılar.»

15987

چند روزی سیر خوردند از عطا

آدمی وآدمی وچارپا

«İnsanlar ve hayvanlar birkaç gün Hak'kın bu ihsanı ile karınlarını iyice doyurdular.»

15988

چون شکم پر گشت وبرنعمت زدند

وان ضرورت رفت پس طاغی شدند

«Karınları doyup bol bol nimet bulunca isyankâr oldular; zaruret gidince azgınlaştılar.»

İnsan ferâha ulaşınca çektiği sıkıntıyı unutur ve zenginleştikçe azgınlığı artar. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur:

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰ ۝٦ أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَىٰ ۝٧

Yâni: «(Okumamaktan) sakın! Çünkü insan kendisini (mal sebebiyle) ihtiyaçtan vâreste görür de muhakkak azar[109].» Kezâ:

(109) Sûrei Alâk: 6-7.

وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ

Yâni: «Eğer Allah (bütün) kullarına (müsavat üzere) bol rızık verseydi yer (yüzün) de muhakkak ki taşkınlık ederler, azarlardı[110].»

Bizde de harb-i umûmi içinde bulgur kralları, zeytin yağı kralları vesâire vesâire peydâh olup, millet efrâdını aç ve muhtaç bir hale getirmemişler miydi?

15989

بی مجاعت نیست تن جنبش کنان

آهن سردیست می کوبی بدان

«Bilmiş ol ki beden, aç kalmayınca itaatkâr olmaz. Onu tokken ibâdete sevk etmek, soğuk demiri döğmek gibidir.»

15990

گر بگرید ور بنالد زار زار

او نخواهد شد مسلمان هوش دار

«O beden ve ondaki nefs ağlasa ve inim inim inlese de aklını başına al, müslüman olmaz.»

15991

او چو فرعونست در قحط آنچنان

پیش موسی سر نهد لابه کنان

«Nefs, kıtlık zamanı Mûsâ'nın huzurunda yerlere kapanıp yalvaran Firavun'a benzer.»

15992

چونکه مستغنی شد او طاغی شود

خرچو بار انداخت اسکیزه زند

«İnsan, ihtiyaçtan kurtulunca azar. Hani eşeğin, yükünü atınca, çifte fırlatması gibi...»

---

(110) Sûrei Şûrâ: 27.

15993

پس فراموشش شود چون رفت پیش
کار او زان آه وزاریهای خویش

«İşi ileri gitti ve muradı oldu mu o ağlayıp inlemeleri hep unutur gider!»

Bolluk zamanında darlık vaktinin unutulacağına Hazret-i Mevlânâ bir misal getiriyor ve diyor ki:

15994

سالها مسعدی که درشهری بود
یك زمان که چشم در خوابی بود

«Bir kimse yıllarca bir şehirde otursa — hattâ orada doğsa, büyüse — sonra rüyâsında:»

15995

شهر دیگر بیند اوپرنیك وبد
هیچ دریادش نباید شهرخود

«İyi ve kötü şeylerle dolu bir şehir görse, kendi memleketini unutur.»

15996

که من آنجابوده ام شهر نو
نیست آن من در اینجا امس گرو

«Ben bulunduğum şehirde yıllardan beri oturuyorum. Bu yeni şehir, benim memleketim değildir, ben burada iğreti bulunuyorum demez.»

15997

بل چنان داند که خود پیوسته او
هم درین شهرش بدش ابداع خو

«Belki, dâimi sûrette, o gördüğü yeni şehirde bulunmuş olduğunu zanneder.»

Bu, böyle olunca:

15998

چه عجب گر روح موطنهای خویش
که بد ستش مسکن ومیلاد پیش

«Ruh da doğup yer tuttuğu gayb âlemini, o eski vatanını unutup bu Dünyâya meyl gösterirse şaşılmaz.»

15999

می نیارد یاد کین دنیا چو خواب
می فرو پوشد چو اخترها سحاب

«Çünki bulutun yıldızları örttüğü gibi, uykuda, o eski vatanını hatırdan çıkartır.»

16000

خاصه چندین شهرها را کوفته
گردها از درك او ناروفته

«Hususiyle ruh, bu âleme gelinceye kadar bir çok makama ayak basmıştır ki o makamların tozu halâ onun idrâkinden silinmemiştir.»

16001

اجتهاد گرم نا کرده که تا
دل شود صاف وببیند ماجرا

«İnsan, başından geçenleri bilmek için sıkı bir azimle işe girişip gönlünü arıtmamıştır ki!»

16002

سر برون آرد دلش از بخش راز
اول وآخر ببیند چشم باز

«Mücâhede ile bir ruhun kalbi, esrar penceresinden başını çıkarır da açılan gözü evveli ve âhiri görür.»

«İNSANIN YARATILIŞININ BAŞINDAN İTİBÂREN HALLERİ VE MENZİLLERİ»

16003

آمده اول باقلیم جماد
وز جمادی در نباتی اوفتاد

«Rûh-i insânî, evvelâ (Cemad) mertebesine geldi, oradan (Nebâtât) mertebesine intikal etti.»

16004

سالها اندر نباتی عمر کرد
وز جمادی یاد ناورد از نبرد

«Yıllarca (Nebâtat) âleminde yaşadı da (Cemâd) âleminde bulunduğunu hatırlamadı. Hattâ (Cemâd) ile harbetti.»

Nebâtât arzdan, yâni topraktan kuvvet olarak yetiştiği için, nebât ile cemâd arasında bir nevi mücâdele vardı.

16005

وز نباتی چون بحیوانی فتاد
نامدش حال نباتی هیچ یاد

«(Nebât) âleminden, (Hayvâniyyet) âlemine intikal edince bu defa da (Nebât) âleminde bulunmuş olduğunu hatırına getirmedi.»

16006

جز همان میلی که دارد سوی آن
خاصه در وقت بهار وضمیران

«Ancak, nebâtâta karşı, hususiyle baharda çiçeklerin açıldığı devrede bir meyli vardır.»

16007

همچو میل کودکان با مادران
سرمیل خود نداند در لبان

«Çocukların analarına olan meyli gibi. Ama o, bu meylin ve ana süddüne olan bu iştiyâkının sırrını bilmez.»

Ana karnındaki cenin, anasının kaniyle beslenir. Dünyaya gelince de o kan süte tahavvül eder. İşte o çocukların meme emmeye olan meyli evvelce sütü kan halinde gıda olarak içmiş olmalarındandır. Kezâ:

16008

همچو میل مفرط هرنو مرید
سوی آن پیر جوان بخت مجید

«Her yeni dervişin yüce bahtlı şeyhine fart-ı muhabbeti de bu meyl kabilindendir.»

16009

جزء عقل این ازان عقل کلست
جنبش این سایه زان شاخ گلست

«Bu dervişin akl-ı cüz'isi, akl-ı kül mesabesinde bulunan o şeyh-i kâmil ve mükemmildendir. Bu gölgenin oynaması da o gül dalının hareketindendir.»

16010

سایه اش فانی شود آخر درو
پس بداند سرمیل وجست وجو

«Nihâyet gölgesi, O'nda yok olur da, derviş, şeyhine olan muhabbetin sırrını anlar.»

16011

سایهٔ شاخ درخت ای نیک بخت
کی بجنبد گر نجنبد این درخت

«Ey iyi talihli kimse; ağaç sallanmasa dalının gölgesi nasıl kımıldar?»

16012

باز از حیوان سوی انسانیش
می کشید آن خالقی که دانیش

Cenâb-ı Hak emredince hayvanî âlemden insanlığa geçildi.»

16013

همچنین اقلیم تا اقلیم رفت
تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت

«Böylece insan, iklimden iklime — yâni mertebeden mertebeye — geçerek âkil, âlim ve kâmil olur.»

16014

عقلهای اولینش یاد نیست
هم ازین عقلش تحول کردنیست

«Evvelki akılları — yâni bulunduğu mertebelerdeki şuuru — hatırında değildir. Nitekim en son aklı da değişecektir.»

16015

گرچه خفته گشت و شد ناسی ز پیش
کی گذارندش در آن نسیان خویش

«Vâkıâ uyumuş — yâni bu Dünyaya gelmiş — evvelki hallerini unutmuştur. Fakat onu o unutma halinde bırakmazlar.»

16016

بازاران خوابش ببیداری کشند
که کند برای عالم ریشخند

«Tekrar o uykudan onu uyandırırlar; Uyanınca kendi haline gülmeğe başlayıp:»

Hadîs-i şerifte: **«İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar,»** buyurulmuştur. Bu âlemde bulunmak uyumak, iyi - kötü bir takım hâdiselere mâruz kalmak da rüyâ görmek gibidir. Bu rüyâ âlemi, ömrün nihâyetine kadar sürer. O nihâyet gelip de ölüm vâki oldu mu rüyâdan (Hayat-ı hakîkate) intikal edilmiş olur. O hayâta intikal eden de gerek evvelce kendinin, gerek başkalarının vermiş oldukları gâfilâne reylere karşı güler ve der ki:

16017

گرچه غم بود آنچه می خوردم بخواب
چون فراموشم شد احوال صواب

«Rüyâda gördüğüm o gam ve keder neydi? Nasıl oldu da doğru düzen halleri unuttum?»

16018

چون ندانستم که آن غم واعتلال
فعل خوابست وفریبست وخیال

«O gamların ve illetlerin uyku hali, aldanma ve hayal bulunduğunu nasıl fark edemedim der...»

16019

همچنان دنیا که حلم نائمست
خفته پندارد که این خود دائمست

«Dünya da böyledir, uyuyanın gördüğü rüyâ gibidir; Rüyâ görenin gördüğü şeyleri devam edip gidecek sandığı gibi, Dünyâ'da gaflet uykusunda bulunanlar da Dünya'yı sürüp gidecek sanırlar.»

Hazret-i Câbir (Radiyallâhü anh) rivâyet etmiştir ki: «Ben Nebiyyi-Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem nezdinde idim. Huzûr-u Seâdete be-

yazlar giyinmiş, beyaz yüzlü bir zât geldi ve Resûlullâh'a selâm verdi, Zât-ı Risâlet de mukabelede bulundu. O zât: **Dünyâ nedir?** dedi. Hazret-i Peygamber: **Uyuyan kimsenin rüyâ görmesi gibidir,** buyurdu. O zât: **Bir kimse Dünyâda ne halde bulunur?** dedi. Resûl-i Ekrem: **Hazırlanıp kâfile bekleyen kimse gibidir,** buyurdu. O zât: **Dünyada karar müddeti ne kadardır?** dedi. Nebiyy-i Ekrem: **Yolcunun kâfileden ayrılıp yetişmesi kadar,** buyurdu. O zât: **Dünyâ ile Âhiret arasında ne kadar zaman vardır?** dedi. Fahr-i âlem Hazretleri: **Gözü kapayıp açma zamanı kadar buyurdu.** o zat gitti. Seyyid'ül-Mürselin buyurdu ki: **Bu Cebrâil idi. Sizi Dünyâdan soğutmak ve Âhirete teşvik etmek için gelmişti, buyurdu.»**

16020

تا برآید ناگهان صبح اجل
وارهد از ظلمت ظن ودغل

«Ama, ansızın ecel sabahı zuhur edince zan ve hiyle karanlığından kurtulur.»

16021

هرچه تو در خواب بینی نیك وبد
روز محشریك بیك پیدا شود

«Bu Dünya uykusunda gördüğün düşlerin hepsi mahşer gününde birer birer peydâ olacaktır.»

16022

آنچه كردی اندرین خواب جهان
گرددت هنگام بیداری عیان

«Dünyâ uykusunda ne yapmış isen o uyanıklık âleminde sana âşikâr olacaktır.»

Sûre-i Zilzâl'de:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝٧ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۝٨

Yâni: «İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor (idiy)se onun(n sevâbını) görecek, kim de zerre ağırlığınca şer yapıyor (idiy)se onu(n cezâsını) görecek[111].»

16023

تا پنداری کاین بد کرد نیست
اندرین خواب وترا تعبیر نیست

«Sakın bu rüyâda kötülük etmenin tâbiri yoktur sanma!»

Yâni, mâdemki Dünyâ uykudan, oradaki hareketleri ise rüyâdan ibarettir; Şu halde görülen kötülüklerin de cezâsı yoktur. Zannetme!

16024

بلکه آن خنده بود گریه وزفیر
روز تعبیر ای ستمگر براسیر

«Ey esir ve fakîre zulmeden, belki senin rüyada — yâni Dünyada — gülüşün, uyandığın mahşer gününde ağlama ve içini çekme halinde tâbir edilecektir.»

16025

گریه ودرد وغم وزاری خود
شادمانی دان به بیداری خود

«Rüyâdaki ağlayışını, derd ve gam ile inleyişini ise, uyanıklıkta meserret bil!»

16026

ای دریده پوستین یوسفان
گرك بر خیزی ازان خواب گران

«Ey Yusufların derisini yırtan — yâni ey âcizlere zulmetmiş olan kimse — o ağır uykudan kurt olarak uyanırsın!»

(111) Sûrei Zilzâl: 7-8.

16027

خون نخسبد بعد مرگت در قصاص

تو مگو که مردم و یابم خلاص

«Kısastan sonra ölürsün ama ölümünden sonra da o kan uyumaz. Artık ben öldüm, kurtuldum, deme!»

16028

این قصاص نقد حیلت سازیست

پیش زخم آن قصاص این بازیست

«Bu Dünya'nın kısas'ı, alemin nizamı için bir çâredir. Âhiretteki kısasa nisbetle oyuncak gibidir.»

Yâni bir kimse, haksız yere birini öldürürse, onu da kısasen îdâm ederler. Fakat kâtil, îdâm olunmakla cezây-ı uhrevîden kurtulamaz. Maktûl Âhirette dâvâ ettiği takdirde öyle bir azâba uğrar ki ona nisbetle Dünyadaki kısas oyuncak gibi kalır.

16029

زین لعب خوانده ست دنیا را خدا

کین جزا لعبست پیش آن جزا

«Dünyadaki cezâ, âhiretteki cezaya nisbetle oyuncak gibi kaldığı için Cenâb-ı Hak dünyaya (Oyun) demiştir.»

Bu beyit, Sûre-i Hadid'deki:

اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ

الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْاَمْوَالِ

وَالْاَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ

مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Yâni: **«Bilin ki (âhiret kazancına yer vermeyen) dünyâ hayâtı ancak**

bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür, aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve evlâtlarda bir çoğalıştır. (Bunun) misâli, bitirdiği nebât ekicilerin hoşuna giden bir yağmur gibidir. (Fakat) sonra o (nebât) kurur da sen (onu) sapsarı bir hale getirilmiş görürsün. Sonra da o, bir çörçöp olur. Âhirette çetin azâb vardır[112].» âyetine işarettir.

Hadîs-i şerifte de: «Sizin bu Dünyâdaki ateşiniz Cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüz'dür.» buyurulmuştur. Demek ki Cehennem ateşi Dünya ateşinden yetmiş kerre fazla şiddetlidir. Allah cümlemizi böyle bir ateşten muhafaza eylesin.

«CEHENNEMDE BULUNUP EHL-İ CEHENNEMİ TÂZİB EDECEK OLAN MAHLÛKÂTIN AÇ OLUP: "YA RABBÎ; BİZİM RIZIKLARIMIZI BOL OLARAK BİZE ULAŞTIR, ZİRA SABRIMIZ KALMADI" DİYE CENAB-I HAKK'A YALVARMALARI»

16030

این سخن پایان ندارد موسیا
هین رها کن آن خرانرا در کیا

«Yâ Mûsâ; bu sözün sonu gelmez. Bırak, o eşekler çayırda otlasınlar...»

16031

تاهمه زان خوش غلف فربه شوند
هین که گرگانند مارا خشم مند

«Hepsi de o güzelim otlardan semirsinler. Haberin olsun ki, Cehennemde, bunca azgın ve kızgın kurdlarımız lokma beklerler.»

16032

نالهٔ گرکان خودرا مؤقنیم
این خرانرا طعمهٔ ایشان کنیم

«Bütün o kurtlar feryad edip duruyor. Bu eşekler ise onlar için makbul birer yiyecektir.»

---

(112) Sûrei Hadîd : 20

16033

این خرانرا کیمیای معنوی

ازلب توخواست کردن آدمی

«Hoş nefesinin kimyası, bu eşekleri insan etmek istedi.»

16034

توبسی کردی بدعوت لطف وجود

آن خرانرا طالع وروزی نبود

«Sen onları lutuf ve cömertliğinle bir çok defâ dâvet ettin. Fakat, o eşeklerin adam olmak için tâlih ve nasibi yoktu.»

16035

پس فروپوشان لحاف نعمتی

تا بردشان زود خواب غفلتی

«Artık onlara ni'met yorganını ört ki çabucak gaflet uykusuna dalsınlar.»

16036

تاچوبجهند ازچنین خواباین برده

شمع مرده باشدوساقی شده

«Uykudan sıçrayıp kalkınca onlar, mumu sönmüş ve sâkiyi gitmiş bulsunlar.»

16037

داشت طغیانشان ترادرحیرتی

بس نبو شند ازجزاهم حسرتی

«Onların azgınlığı sana hayret verdi ama onlar ceza günü, sana tâbi olmadıklarına hasret çekeceklerdir.»

16038

تا که عدل ماقدم بیرون نهد

در جزا هر زشت را درخور دهد

«Bizim adâletimiz zuhûra gelince her çirkin ve kötüye lâyık olan cezayı verir.»

16039

کان شهی که می ندید ندیش فاش

بود با ایشان نهان اندر معاش

«Apaçık göremedikleri bir pâdişâh gizlice onlarla yaşıyordu.»

Şârihler buradaki pâdişâhın Zât-ı Kibriyâ olduğunu söylerler ve:

وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ

Yâni: **«Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir[113].»** âyet-i kerîmesiyle de bu görüşü delil ve mesnede bağlarlar. Hazret-i Mevlânâ da buna bir misâl îrâd ederek diyor ki:

16040

چون خرد باتست مشرف بر تنت

گرچه زو قاصر بود این دیدنت

«Sendeki ruh ve akıl gibi; onlar da seninledir ama asla onları göremezsin...»

16041

نیست قاصر دیدن او ای فلان

از سکون وجنبشت در امتحان

«O ise senin hareketini, duruşunu görür.»

(113) Sûrei Hadid: 4.

16042

چه عجب گر خالق آن عقل نیز

با تو باشد چون نهٔ تو مستجیز

«Ne şaşılacak şeydir ki bu böyleyken sen, akıl ve ruhu yaratanın seninle oluşunu caiz görmezsin!..»

16043

از خرد غافل شود بر بد تند

بعد ازان عقلش ملامت کند

«Bir kimse akıldan gaflet ederek bir kötülükte bulunur. Sonra aklı onu kınar ve ayıplar.»

16044

تو شدی غافل زغفلت عقل نی

کز حضورستش ملامت کردنی

«Sen aklından gaflet ettiğin halde aklın senden gâfil değildir. Onun seni ayıplaması seninle beraber olduğundandır.»

16045

گر نبودی حاضر وغافل بدی

در ملامت کی ترا سیلی زدی

«Eğer akıl, seninle beraber olmayıp gâfil bulunsaydı, yaptığın kötülüğü nasıl görür ve sana ayıplayış sillesini nasıl vururdu?»

16046

ور ازو غافل نبودی نفس تو

کی چنان کردی جنون وتفس تو

«Senin nefsin de akıldan gâfil bulunmasaydı, öyle bir delilikte bulunur ve pis işlere girişir mi idin?»

16047

پس تو وعقات چو اسطرلاب بود

زین بدانی قرب خورشید وجود

«O halde aklın usturlâb âleti gibidir ki onunla varlık güneşinin yakınlığını bilirsin.»

Usturlâb: Müneccimlerin kullandıkları bir âlet idi ki onunla yükseklik alırlar, vakit tâyin ederler ve daha bazı Astronomi hesapları yaparlardı.

16048

قرب بچون چون نباشد شاهرا

که نیابد بحث عقل آن راهرا

«Aklın bile sana yakınlığı ve sendeki varlığı keyfiyetsiz yâni anlatılamaz haldeyken ve o yolda akıldan bile bahsedilemezken Hak'kın sana yakınlığındaki keyfiyetsizlik daha yücedir.»

16049

نیست آن جنبش که در اصبع تراست

پیش اصبع یا پسش یا چپ وراست

«Parmağındaki hareket, parmağının önünden, ardından, sağından, solundan değildir.»

16050

وقت خواب ومرگ ازوی می رود

وقت بیداری قرینش می شود

«Uyku ve ölüm halinde o hareket, parmaktan gider... Uyanınca yine avdet eder.»

16051

از چه ره می آید اندر اصبعت

کاصبعت بی او ندارد منفعت

«O hareket, parmağına hangi yoldan geliyor? Nitekim, o olmasa parmağının faydası kalmaz.»

Hareketleri (mâkûl) ve (gayr-i mâkûl) diye ikiye taksim etmişler, mâkûl hareketler aklın, gayr-i mâkûl hareketler rûhun tesiriyledir demişlerdir. Bu iki hareketten aklın ve rûhun varlığı ve insana yakınlığı anlaşılır. O anlaşılınca aklı ve ruhu halkeyleyen ve onlara bedende tasarruf kuvvetini veren Allah'ın varlığı ve insana keyfiyetsiz yakınlığı nasıl inkâr edilebilir?

16052

نور چشم و مردمك در ديده ات

از چه ره آيد بغير شش جهت

«Gözünde ve göz bebeğinde olan görüş nuru altı cihetten de gelmiyor. Fakat hangi yolla geliyor?»

Altı cihet: Ön, arka, sağ, sol, alt ve üst taraflarıdır ki bunlara «altı yön» tâbir olunur. Göz nuru bu cihetlerden başka bir yoldan gelir ki o da ruh yoludur. Ve gelişi bilâkeyfiyettir.

16053

عالم خلقست با سوى جهات

بى جهت دان عالم امر و صفات

«Halk âlemi cihetlidir, emir ve sıfatlar âlemi ise bilâ cihettir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

Yâni: «**Güneşi, ayı, yıldızları — hepsi de emrine râm olarak —** (yaratan O). **Haberin olsun ki yaratmak da, emretmek de O'na mahsus. Âlemlerin Rabbi olan Allâhın şânı ne kadar yücedir!**[114]» buyurulmuştur. Maddiyât âlemine (Âlem-i halk), mâneviyât âlemine (Âlem-i emr) denilir.

---

(114) Sûrei A'raf: 54.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

Yâni: «De ki: Rûh, Rabbimin emri (cümlesi)ndendir[115].» âyet-i kerîmesinde rûhun (Âlem-i emr)den olduğu beyan buyurulmuştur.

16054

بی جهت دان عالم امر ای صنم

بی جهت تر باشد آمر لاجرم

«Güzelim, (Emr âlemi)ni cihetsiz bil! Emr âlemi cihetsiz olunca onun sahibi bulunan Cenâb-ı Hakk elbette büsbütün cihetten münezzehtir.»

16055

بی جهت بد عقل وعلام البیان

عقل تر از عقل وجان تر هم زجان

«Akıl, (Âlem-i emr)den bulunduğu cihetle cihetsiz olunca, Allâmül-beyân olan Allah; akıldan üstün akıl, candan üstün candır.»

16056

بی تعلق نیست مخلوقی بدو

آن تعلق هست بیچون ای عمو

«Hiç bir mahlûk ona alâkasız değildir. Lâkin bu alâka keyfiyetsizdir.»

16057

زانکه فصل ووصل نبود در روان

غیر فصل ووصل نندیشد گمان

«Zîra ruhda ne kavuşma vardır, ne ayrılma... Fakat zan ayrılmak ve kavuşmaktan başka birşey bilmez!»

---

(115) Sûrei Esrâ : 85.

16058

غیر فصل ووصل پی بر از دلیل
لیك پی بردن ننشاند علیل

«Ayrılma ve kavuşmadan başka bir delil ara. Lâkin kavuşma ile ayrılmadan başka delil aramak hastayı teskin eylemez.»

Her mahlûkun hususiyle rûhun Cenâb-ı Hakk'a taalluku olmakla beraber o taalluk bilâkeyfiyettir. Rûhun bedene olan alâkası da böyledir. Yâni nasıl olduğu tarif edilemez. Zan ve tasavvur bunu takdir edemediği için: «Rûh; ya bedene dâhil ve muttasıl, yâhut hâriç ve munfasıldır» der. Hattâ biri ona: «Ne muttasıldır, ne munfasıldır. Belki o taalluk bilâkeyfiyettir» dese anlamaz, hayrete düşer. Binâenaleyh bu ayrılma ve kavuşma keyfiyetini bırak da başka bir delil bul... O da mürşid-i kâmilin delâletidir.

16059

پی بپای می بر از دوری زاصل
تا رگ مردیت آرد سوی وصل

«Asıl'dan uzaksan yakınlığa doğru dâimâ iz ara ki sendeki erlik damarı seni vuslata götürsün.»

16060

این تعلق را خرد کی پی برد
بستهٔ فصلست ووصلست این خرد

«Bu mânevî alâkayı akıl nasıl anlayabilir? Çünki O, ayrılığa ve bitişik olmaya bağlıdır.»

Yâni akılca bir şey, ya (muttasıl) bitişik, ya (münfasıl) ayrı olur. Bunların bir üçüncüsü olamaz.

16061

زین وصیت کرد مارا مصطفی
بحث کم جویید در ذات خدا

«Bundan dolayı Hazret-i Mustafa (S.A.V.): Allah'ın zâtına dâir mübâhase etmeyin diye bize vasiyet etmiştir.»

Bu hususta İbn-i Abbas (Radiyallâhü anhümâ)nın rivâyet ettiği: «**Her şeyi düşünün, fakat Allah'ın zâtını düşünmeyin.**» Kezâ: «**Allah'ın mahlûkâtını düşünün, fakat Zât-ı İlâhiyi düşünmeye kalkışmayın. Zira, helâk olursunuz — yâni dalâlete düşersiniz —**» hadisleri ile, İbn-i Ömer (Radiyallâhü anhümâ) dan: «**Allah'ın verdiği nimetleri düşünün, Zât-ı İlâhiyi düşünmeyin.**» hadisi vârid olmuştur.

Gülşen-i râz sâhibi Şeyh Mahmûd Sebisteri (Kuddise sirruhû) da demiştir ki: «Allah'ın nimetlerini düşünüp şükretmek sülûk yolunun şartıdır. Lâkin Hakk'ın zâtı hakkında şöyle mi, böyle mi diye düşünmek günahtır.»

16062

آنکه در ذاتش تفکر کرد نیست

در حقیقت آن نظر در ذات نیست

«Zâtı ve mahiyeti ile tefekkür edilebilen şeylere karşı olan bakış ve görüş, Hakk'ın zâtına olamaz ve göremez.»

16063

هست آن پندار او زیرا براه

صد هزاران پرده آمد تا اله

«Çünkü düşünenin zannı ve düşüncesi, ancak yol'a taalluk eder. O zan ve düşünce ile Zat-ı İlâhi arasında ise yüzbinlerce perde vardır.»

Aleyhisselât Efendimiz: «**Allah Teâlâ'nın nurdan ve zulmetten yetmiş bin hicabı vardır. Eğer onlar açılacak olsa, Vech-i İlâhinin nuru, nazarı kendisine ulaşanı yakardı.**» buyurmuştur. Buradaki yetmiş bin adedi çokluktan kinâyedir.

Cenâb-ı Hak her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. İhâta eden, ihâta edilemediği için, Cenâb-ı Hak da tefekkür, tasavvur ve tahayyül ile bilinemez.

16064

هریکی در پردهٔ موصل خوست

وهم آوانست کان خود عین هوست

«Herkes bir perde ile örtülmüştür. (Hak'kın hakikatine vasıl oldum) zannı kendi vehmidir.»

16065

پس پیمبر دفع کرد این وهم ازو
تا نباشد در غلط سودا پز او

«Bu yüzden anlayışın idraki yanılmasın diye Hz. Peygamber (S.A.V.) ondan vehmi gidermiştir.»

16066

وانکه اندر وهم او ترك ادب
بی ادب را سرنگونی داد رب

«Vehminde edebsizlik bulunan kimseyi Rab'bın hışmı başaşağı eder.»

16067

سرنگونی آن بود کو سوی زیر
می رود پندارد او کوهست چیر

«Başaşağı oluş aşağılara doğru gitmektir. Halbuki böyle olan kimse kendisini yükseliyorum zanneder.»

16068

در عجبها یش بفکر اندر روید
از عظیمی وزمهابت کم شوید

«Allah'ın şaşılacak kudretini ve garib mahlukatını düşünün de yüceliği karşısında kendinizi kaybedin!»

16069

چون زصنعش ریش وسبلت کم کند
حد خود داند زصانع تن زند

«Cenâb-ı Hakk'ın kemâl sıfatını düşünen kimse sakalını, bıyığını kaybeder.»

Yâni hayret içinde kalır da haddini bilir ve sükût edip: «**Ey mârûf olan Allah; biz seni hakkiyle tanıyamadık.**» itirafında bulunur.

جز که لا احصی نگوید اوزجان
کز شمار وحد برونست آن بیان

«O kimse candan, gönülden: (Ben seni öğemem) demekten başka bir şey yapamaz. Çünki Zât-ı İlâhî'nin beyanı sayıdan, hesaptan ötedir.»

«Bu beyit: «Yâ Rabbî; ben sana lâyık senâda bulunamıyorum. Sen nefsini nasıl senâ etmişsen öylesin.» hadîsine işârettir.

«ZÜL - KARNEYN'İN, KAF DAĞINA VARIP: "EY KAF DAĞI; HAK'KIN SAN'ATININ AZAMETİNDEN BİZE BAHSET" DEYİNCE, KAF DAĞININ: "ALLAH'IN AZAMETİNİN SIFATI BEYAN EDİLEMEZ. ONUN KARŞISINDA İDRAKLER, YOK OLUR" CEVÂBINI VERMESİ, BUNUN ÜZERİNE ZÜL - KARNEYN'İN: "HAKK'IN SIFATLARINDAN HATIRINDA OLUP SÖYLEMESİ SANA KOLAY GELENİ SÖYLE" TALEBİNDE BULUNMASI»

Zül - Karneyn, Yemen hükümdarlarından birinin adıdır ki Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm devrinde bulunduğu rivâyet edilir. Bazıları buna bir de (İskender Zül - Karneyn Hazretleri) derler ki temâmiyle yanlıştır.

Zül - Karneyn, söylediğim gibi Yemenli ve mü'min olup İbrâhim Aleyhisselâm ile muâsırdır.

İskender: Makedonyalı ve putperest olup İsâ Aleyhisselâmdan üç asır evvel yaşamıştır. Binâenaleyh ikisinin bir adam olmasına imkân yoktur.

Kur'ân-ı Kerîm'de Zül - Karneyn'den bahsedilmiş ve O'nun Ye'cûc ve Me'cûc'e karşı bir sed yapmış olduğu beyan buyurulmuştur. Nebi, yâhut velî olması ihtilaflı bulunan da bu Zül - Karneyn'dir.

Kaf dağına gelince: Bunun Arz'ı ihâta etmiş bir dağ olduğu söylenir. Mâddeten böyle bir dağ olmadığı için onun Kudret-i İlâhî'den kinâye olması zannedilir.

Her ne ise, Zülkarneyn seyahatlerinin birinde bu dağa vâsıl olmuş, onunla mükâlemede bulunmuştur. Zülkarneyn'in dağ ile konuşmasından anlaşılıyor ki vak'a temsilîdir.

16071

رفت ذوالقرنین سوی کوه قاف
دید آنرا کز زمرد بود صاف

«Zülkarneyn Kaf dağı tarafına gitti, onun zümrütten daha saf olduğunu gördü.»

16072

گرد عالم حلقه گشته او محیط
ماند حیران اندران خلق بسیط

«O dağ, halka gibi Âlem'i ihâta etmişti. Zül'karneyn, o muazzam mahlûkun azamet ve cesâmetine hayrette kaldı.»

16073

گفت تو کوهی دگرها چیستند
که به پیش عظم تو بازیستند

«Zülkarneyn dedi ki: Sen dağ isen, diğer dağlar nedir? Onlar senin büyüklüğüne karşı oyun ve oyuncak gibidir.»

16074

گفت رگهای منند آن کوهها
مثل من نبوند در حسن وبها

«Kaf dağı dedi ki: O dağlar, benim damarlarımdır. Güzellikte benim gibi değillerdir.»

16075

من بهر شهری رگی دارم نهان
بر عروقم بسته اطراف جهان

«Her şehirde benim gizli bir damarım vardır. Cihanın her tarafı benim damarlarıma bağlıdır.»

16076

حق چو خواهد زلزلهٔ شهری مرا
گوید او من بر جهانم عرقرا

«Cenâb-ı Hak bir şehirde zelzele olmasını murad edince bana emreyler, ben de oradaki damarımı oynatırım.»

16077

پس بجنبانم من آن رك را بقهر
كه بدان رك متصل گشتست شهر

«O şehre muttasıl olan damarımı kahırla oynatırım.»

Orada zelzele olur.

16078

چون بگوید بس شود ساكن ركم
ساكنم وزروی فعل اندرتكم

«Allah yetişir deyince damarım sakinleşir. Bu sakin halim diğer bir emre kadar devam eder.»

16079

همچو مرهم ساكن وبس كاركن
چون خرد ساكن وزوجنبان سخن

«Ben merhem gibi sâkin, fakat müessirim. Sâkin olduğum halde kelâmı tahrik eden akıl gibiyim.»

16080

نزد آن كس كه نداند عقلش این
زلزله هست ازبخارات زمین

«Buna aklı ermeyenlerin sözüyse, zelzelenin, Arzın buharından olduğudur.»

Hâdiselerin sebeblerini herkes aklı erdiği kadar bulur. Kimi vak'aları bir takım sebeblere bağlar, kimi de doğrudan doğruya Müsebbib'ül-esbâb'ın (Kader ve Kazâ)sından bilir. Hazret-i Mevlânâ bunu anlatmak için diyor ki:

«BİR KARINCA KÂĞID ÜSTÜNDE GİDERKEN KALEMİN YAZIŞINI GÖRÜP, ONU MEDHEDMEYE BAŞLADI. GÖZÜ DAHA KESKİN OLAN BAŞKA BİR KARINCA: "ASIL PARMAKLARI MEDHET, ZİRA HÜNER ONLARINDIR" DEYİNCE ONDAN DA AYDIN GÖZLÜ BAŞKA BİR KARINCA: "BEN KOLU ÖĞERİM; ÇÜNKÜ PARMAKLAR ONUN FER'İDİR" DEDİ»

16081

موركى بر كاغذى ديد او قلم
گفت بامورد گر اين رازهم

«Ufak bir karınca, kalemin kağıd üstüne yazdıklarını gördü, bu sırrı başka bir karıncaya söyledi.»

16082

كه عجايب نقشها آن كلك كرد
همچون ريحان وچوسوسنزارو ورد

«O kalem, kağıda, fesliğen gibi, susam çiçeği gibi ve gül gibi acâyib nakışlar yaptı, dedi.»

16083

گفت آن مور اصبعست آن پيشه ور
وين قلم در فعل فرعست واثر

«Obir karınca dedi ki: O san'atkâr parmaktır. İş görmede kalem, parmağın fer'i ve eseridir.»

16084

گفت آن مور سوم از بازويست
اصبع لاغر ز زورش نقش بست

«Üçüncü karınca da dedi ki: Parmaklar onları yazdırsa bile bu iş kolun sayesindedir.»

16085

هم چنین میرفت بالا تا یکی
مهتر موران فطن بود اندکی

«Bahis böylece uzadı gitti. Karıncaların beyi daha zeki idi.»

16086

گفت کز صورت مبینید این هنر
که بخواب و مرگ گردد بی خبر

«Karıncaların beyi dedi ki: Bu hüneri sûretten — yâni maddeden — görmeyin, zîrâ o sûret, uyku veya ölümle bîhaber ve bîkudret oluverir.»

16087

صورت آمد چون لباس وچون عصا
جز بعقل وجان نجنبد نقشها

«Sûret, elbise ve asâ gibidir. Akıl ve ruhdan başka bir şeyle bu güzel nakışlar yapılamaz.»

16088

بی خبر بود اوکه این عقل وفؤاد
بی زتقلیب خدا باشد جماد

«Allahın kudret ve tevfiki olmayınca, bu akıl ve kalbin de cemâd gibi cansız kalacağından karınca beyi de haberdâr değildi.»

16089

یك زمان ازوی عنایت بر کند
عقل زیرك ابلهیها می کند

«Allah, bir an akıldan inâyetini kaldıracak olursa, o zeki akıl, budalalıklar yapar.»

16090

چونش گویا یافت ذوالقرنین گفت

چونکه کوه قاف در در نطق سفت

«Zülkarneyn, Kaf dağını söz söyler ve söz incilerini deler bulunca ona dedi ki:»

16091

کای سخن گوی خبیر رازدان

از صفات حق بکن با من بیان

«Ey haberdar olup sırları bilen ve söz söyleyen; bana Allah'ın sıfatlarını beyân et!»

16092

گفت روکان وصف ازان هائلترست

که بیان بروی تواند بردست

«Kaf dağı dedi ki: Haydi işine git! Sıfât-ı İlâhiyyeyi tavsif ve beyâna kimin gücü yeter, onları tavsife kim muvaffak olabilir?»

16093

یاقلمرا زهره باشدکه بسر

برنویسد برصحائف زان خبر

«Yâhud kalemin cür'eti ve cesareti varmıdır ki, sayfalar üstüne ondan bir haber ve mâlûmât yazabilsin?»

16094

گفت کمتر دستانی بازگو

از صنایعهاش ای حبرنکو

«Zülkarneyn dedi ki: Ey iyi âlim; Allah'ın sıfatlarından küçük de olsa bir bahisde bulun.»

16095

گفت اینك دشت سیصد ساله را

کوههای برف پر کردست شاه

«Kaf dağı dedi ki: İşte üç yüz yıllık yol genişliğinde bir sahayı Allah karlı dağlarla doldurmuştur.»

16096

کوه برکه بی شمار وبی عدد

میرسد برهرزمان برفش مدد

«Sayısız ve hesabsız, bir biri üstüne dağlar vardır ki onları örten karlar üzerine dâima karlar yağar.»

16097

کوه برفی میزند بردیگری

میرساند برف سردی تاثری

«Bir kar dağının üstüne başka bir kar dağı yığılmada... Kar'ın soğukluğu, ta yerin dibine kadar işlemede!»

16098

کوه برفی میزند برکوه برف

دمبدم زانبار بیحد وشگرف

«Hak'kın kudretiyle her kar dağı üzerine daha büyük kardan bir dağ hasıl olmada...»

16099

گرنبودی اینچنین وادی شها

تف دوزخ محو کردی جمله را

«Şâhım; eğer böyle karlı bir vâdi olmasaydı Cehennemin harâreti bütün Dünyâyı mahvederdi.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

16100

عاقلا نرا کوههای برف دان

تا نسوزد پردهای عاقلان

«Gafiller de bil ki, akıllı kimselerin hicabları tecelli ateşinden yanmasın diye böyle kar dağlarıdırlar.»

16101

گر نبودی عکس جهل برف باف

سوختی از نار شوق آن کوه قاف

«Eğer karlar yağdıran cehâletin aksi olmasaydı, şevk ve iştiyak ateşinden o Kaf dağı — gibi âriflerin vücûdu — yanardı.»

Evliyâullahdan Mâlik Bin Dinar (Kuddise sirruhu) bir gün çarşıda dolaşırken biri ona: «Burada ne yapıyorsun?» diye sormuş. O da: «Gaflet celbediyorum» cevabını vermiş. Çünki bazı demlerde gaflet ve oyalanmak da lâzım imiş, İlâhî tecellî devam edecek olursa ârifin vücudu yanıp mahvolurmuş.

Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize böyle rûhâniyyet galebe edince Hazret-i Âişe'ye: (Kellimini ya Humeyra) yâni: **«Ey penbecik, bana lâkırdı söyle.»** buyurur ve mükâleme ile beşeriyyete avdet ederdi.

Humeyrâ: Penbecik demektir ki Hazret-i Âişe, hem genç, hem de penbe renkli olduğu için kendisine taraf-ı Risâletten bu lakab verilmişti.

16102

آتش از از قهر خدا خود ذره ایست

بهر تهدید لئیمان دره ایست

«Ateş, Kahr-ı İlâhî'nin bir zerresi ve alçakların tedibi için kamçısıdır.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bir hadisinde buyurmuştur ki: **«Kamçıyı evdekilerin göreceği bir yere asın ki o kamçı onlar için te'dib ve terbiye vâsıtasıdır.»**

Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anh) halifeliği zamanında elinde kamçı olduğu halde dolaşır ve münâsebetsiz hareketlerini gördüklerine yapıştırırdı.

Şeyh Sâdî (Kuddise sirruhu): «Sertlik ve yumuşaklığın beraber ol-

ması iyidir. Kan alan kimseden ibret almalıdır ki evvelâ damarı açar, sonra üstüne merhem koyup sarar» demiştir. Binâenaleyh kanunlarda bu cihete dikkat olunmalıdır. Ve uygunsuz harekâta müsâmaha edilmemelidir.

16103

باچنین قهری که زفت وفائقست

برد لطفش بین بر آتش سابقست

«Allah'ın kahrı ateşi bu derece azîm ve şedid olduğu halde lutfunun serinliğini gör ki o ateşten ileridir.»

Yâni Allahımızın lutfu, kahrından üstündür.

16104

سبق بی چون وچگونه معنوی

سابق ومسبوق دیدی بی دوی

«Bu, keyfiyet ve kemiyetsiz mânevî bir ileri oluştur; ileri geçeni de geri kalanı da bir olarak ihtiva eder.»

16105

گر ندیدی آن ز نقصان تواست

که عقول خلق زان کان یك جوست

«Eğer sen bu hakikati, göremedinse, görmeyişin senin nâkıslığındandır. Zîrâ bütün mahlûkâtın aklı, İlm-i İlâhi mâdeninden bir arpa miktarıdır.»

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَمَا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا

Yâni: **«(Zaten) size az bir ilimden başkası verilmemiştir[116].»** buyurulmuştur.

Binâenaleyh:

---

(116) Sûrei Esrâ : 85.

16106

عیب بر خود نه نه بر آیات دین

که رسد بر چرخ دین مرغ گلین

«Ayıp ve noksanı din âyetlerine isnâd etme de kusuru kendine bul. Çamurdan olan bir kuş, din semâsına nasıl erişebilir?»

16107

مرغ را جولانگه عالی هواست

زانکه نشواو زشهوت وزهواست

«Kuşun dönüp dolaşacağı en yüce yer havadır. Çünki onun gelişmesi şehvetten ve hevâdandır.»

Böyle gelişmesi şehvetten ve hevâdan olan bir kuş hava tabakasından yukarıya çıkamadığı gibi, maddenin sınırlarını aşamıyan bir insan da rahmetin ileri, gazabın geri olması gibi ince bir meseleyi idrak edemez.

16108

پس تو حیران باش بی لا و بلی

تا زرحمت پیشت آید محملی

«O halde sen evet ve hayır demeyip hayrette kal ki Rahmet-i İlâhiyyeden sana bir binek gelsin.»

16109

وربگویی نی زند نی گردنت

قهر بربندد بدان نی روزنت

«Eğer, (hayır) diyerek inkâra kalkışırsan o inkâr senin yolunu vurur. Allahın kahrı da, o inkar sebebiyle, kalbinin hidâyete bakacak penceresini kapatır, hakikati göstermez.»

16110

پس همین حیران ووالِه باش وبس

تا در آید نصرحق از پیش وپس

«O halde hayran olup kal ki her tarafında Allahın yardımı zuhûr etsin.»

16111

چونکه حیران گشتی وگیج وفنا

بازبان حال گفتی اهدنا

«Hayrette kalıp, varlığından geçersen, hal diliyle: (Yâ Rabbi bizi doğru yola götür) demiş olursun.»

16112

زفت زفتست وچولرزان می شوی

می شود آن زفت نرم ومستوی

«Hakikat bahisleri çok büyüktür. Fakat sen titrer ve Hakk'a sığınırsan o büyüklük ve zorluk, sana kolay görünür.»

16113

زانکه شکل زفت بهر منکرست

چونکه عاجز آمدی لطف وبرست

«Zira o büyüklük münkirler içindir. Sen aczini itiraf edince senin için o lutuf ve ihsan olur.»

«CEBRAİL ALEYHİSSELAMIN HAZRET-İ MUSTAFA (S.A.V.) EFENDİMİZE KENDİSİNİ MELEK SÛRETİYLE GÖSTERMESİ VE YEDİ YÜZ KANADINDAN BİRİ ZAHİR OLUNCA UFKU İHATA ETMESİ VE O KADAR ŞUAI VARKEN, GÜNEŞİ GÖRÜNMEZ HALE GETİRMESİ.»

16114

مصطفی می گفت پیش جبرئیل
که چنانکه صورت تست ای خلیل

«Hazret-i Mustafa (S.A.V.) Cebrâil'e buyurdu ki: Azizim, yaratıldığın sûretle.»

16115

مرمرا بنما تو محسوس آشکار
تا ببینم مرترا نظاره وار

«Kendini bana göster de seni öylece seyredeyim.»

16116

گفت نتوانی وطاقت نبودت
حس ضعیفست وتنك سخت آیدت

«Cebrâil dedi ki: Yâ Resûlallah, beni o surette görmeye tahammül edemezsin. Çünki hiss-i insânî zayıf ve yufkadır, müşâhede sana güç gelir.»

Fakat Resûlullah hazretleri talebini tekrar ile buyurmuştu ki:

16117

گفت بنما تا ببیند این جسد
تاچه حدحس نازکست وبی مدد

«Melekût âlemindeki şeklini göster ki bu cesed, hissin ne derece nâzik ve tahammülsüz olduğuun görsün.»

16118

آدمی راحست حس تن سقیم
لیك در باطن یکی خلق عظیم

«İnsanın bedenine ait duygusu noksan ve zayıftır. Lâkin bâtınında pek büyük bir mizaç vardır.»

Nitekim:

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

Yâni: «Allah (ağır teklifleri) sizden hafifletmek ister. (Zaten) insan da zaif olarak yaratılmıştır[117].» âyeti birincisini,

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾

Yâni: «Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin[118].» âyeti de ikinci hususu bildirir.

16119

بر مثال سنگك وآهن این تنه
لیك هست او در صفت آتشزنه

«Bu cesed, taşla demire benzer; bu sıfatla o çakmak gibidir.»

16120

سنگك وآهن مولد ایجاد نار
زاد آتش بردو والد قهربار

«Taşla demir, ateşin vücuda gelmesi için sebebdir. Ateş, bu ana ve babadan kahır yağdırıcı olarak doğar.»

İnsanda da bir hiss-i sakîm ve bir hulk-i azîm vardır. Tıpkı çakmak taşiyle demir gibidir. Taş ve demirin bir araya gelmesiyle çakmağın, te-

---

(117) Sûrei Nisa: 28.
(118) Sûrei Kalem: 4.

şekkül eylediği gibi, (hiss-i sakîm) ile (hulk-i azîm)ın ictimâından da insan peyda olur.

16121

باز آتش دست کار وصف تن

هست قاهر بر تن اوشعله زن

«Yine ateş, bedene ait bir sıfattır... Fakat bedeni kahreder, alevler çıkarır.»

16122

باز درتن شعله ابراهیم وار

که ازو مقهور گردد برج نار

«Kezâ bedende, İbrâhim Aleyhisselâm'da olduğu gibi, öyle bir ziyâ vardırki onun tesiriyle ateş burcu kahrolur, söner...»

Hazret-i İbrâhimi Nemrud ateşe atmıştı. Fakat ondaki nurun tesiriyle nâr-ı Nemrûd sönüvermişti. Kezâ hadiste vârid olmuştur ki mü'minler sırat üstünden geçerken Cehennem: **«Ey mü'min geç, senin nurun benim ateşimi söndürüyor.»** diyecektir.

16123

لاجرم گفت آن رسول ذوفنون

رمز نحن الآخرون السابقون

«Bundan dolayı, hünerler sahibi Resûlullah (S.A.V.) Hazretleri (Biz, ileri gidenlerin artta gelenleriyiz) remzini beyan etmiştir.»

Hadis-i şerif: **«Biz sonra gelmişiz, evvelkileri geçmişiz.»** meâlindedir. Bu evvelkilerden maksadın ne olduğu iki türlü izah edilmiştir. Bir görüşe göre: İslâm'dan evvelki din ve şeriatlere tâbi olanlardır ki ümmet-i Muhammed onlardan efdaldir. İkinci bir görüşe göre: Hayvânât, nebâtât ve cemâdâta varıncaya kadar olan mahlûkâttır ki insanın yaratılışı onların hepsinden sonradır. Öyle olmakla beraber hepsine hâkimdir.

16124

ظاهر این دو بسندان زبون

در صفت ازکان آهنها فزون

«Bu ikisi — yâni çakmak taşı ile demir — örs ile çekicin zebûnudur. Fakat sıfat itibariyle demir mâdenlerinden daha kuvvetlidir.

Malum ya çakmak demirine o şekli vermek için ateşte kızdırırlar. Sonra örsün üstüne koyup çekiçle döğerler. Sûrette örs ile çekicin zebûnu olur. Fakat o demirle çakmak taşına vurulunca çıkacak kıvılcım bütün bir Dünyayı yakmak kuvvetini haizdir.

16125

پس بصورت آدمی فرع جهان

وزصفت اصل جهان این را بدان

«İnsan da sûreti ve hilkati itibariyle Cihan'ın fer'idir. Lâkin sıfatı itibariyle onu Cihan'ın aslı bil.»

Evet, insan mahlûkatın hepsinden sonra ve topraktan yaratılmış olduğu için âlemin fer'idir. Fakat Alemin yaratılışından maksad, insandır, alelhusus Peygamber (S.A.V.) efendimizdir. Nitekim bir hadis-i Kudsi'de: **«Yâ Muhammed, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.»** buyurulmuştur.

16126

چونکه کرد الحاح بنمود اندکی

هیبتی که که شود زان مندکی

«Aleyhisselât Efendimiz talebinde ısrar edince, Cebrâil birazcık göründü, ama, heybeti dağı bile parça parça ederdi.»

16127

شهپری بگرفته شرق وغرب را

از مهابت گشته بیهوش مصطفی

«Sade bir kanadı, şarkı ve garbı kaplamış; Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz — o azameti görünce ve onun Hâlik-i Zişânındaki kudreti düşününce — kendinden geçti.»

16128

چون ز بیم و ترس بیهوشش بدید
جبرئیل آمد در آغوشش کشید

«Cebrâil Aleyhisselâm Resûlullâhın kendinden geçtiğini görünce insan şekline girip geldi. Zât-ı Risâleti kucaklayıp ayılttı.»

16129

آن مهابت قسمت بیگانگان
وین تجمش دوستانرا رایگان

«Cebrâilin o mehâbeti yabancılar içindir. Bu iltifâtı ise dostlara mahsustur.»

Hazret-i Mevlânâ bu hâle bir misâl getiriyor ve diyor ki:

16130

هست شاهانرا زمان برنشست
هول سرهنگان وصارمهابدست

«Pâdişahların tahtta oturdukları zaman olur ki orada eli kılıclı ve korkunç çavuşlar bulunur.»

16131

دور باش و نیزه وشمشیرها
که بلرزند زان مهابت شیرها

«O çavuşların ve muhâfızların ellerinde ucu eğri değnekler, mızraklar ve kılıclar vardır. Arslanlar bile onları görse, heybetlerinden titrerler.»

16132

بانگ چاوشان وآن چوگانها
که شود سست از نهیبش جانها

«Çavuşların sesinden ve ellerindeki sopadan canlar ürker... Heybetlerinden herkes korkar...»

16133

این برای خاص وعام ورهگذر

که کنند شان از شهنشاهی خبر

«Ama bu heybet, yoldan geçenlere, orada pâdişah bulunduğundan haberdâr etmek içindir.»

16134

از برای عام باشد این شکوه

تا کلاه کبر نهد آن گروه

«Bu azamet ve heybet, halkın kibir ve kin'i terketmeleri içindir, onlara mahsustur.»

16135

تا من وما های ایشان بشکند

نفس خودبین فتنه وشر کم کند

«Bu mehâbet ve şevket, halkın: (Biz ve ben) diye benlik davasına kalkışmamaları, kendini görüp beğenen nefsin fitne çıkarmaması ve şerre kalkışmaması içindir.»

16136

شهر ازان ایمن شود کان شهریار

دارد اندر قهر زخم گیر ودار

«Böylece padişah'ın kahrı korkusuyla şehirde emniyet ve asâyiş devam eder.»

16137

پس بمیرد آن هوسها در نفوس

هیبت شه مانع آید زان نحوس

«Halk, böyle nefislerin kötülük heveslerinden kurtulur, padişahın heybeti fenalıklara mâni olur.»

16138

باز چون آید بسوی بزم خاص
کی بود آنجا مهابت یا قصاص

«Fakat Padişah, meclis-i hâssına gelince, orada mehâbet ve kısas gibi şeyler kalır mı?»

16139

حلم در حلمست ورحمتها بجوش
نشنوی از غیر چنگ و نی خروش

«O hâs meclisle hılmler içinde hılmler vardır. Merhametler cûş ve hurûş halindedir. Orada çeng ve ney sesinden başka bir sadâ işitmezsin.»

16140

طبل و کوس هول باشد وقت جنگ
وقت عشرت باخواص آواز چنگ

«Davul ve kösün korkunç sesleri harb esnâsındadır. Hâs nedimlerle işret zamanı duyulan ise çeng nâmeleridir.»

Beraber oturup işret edilen zarif kimselere (nedim) ve nedimlerle birlikte bu türlü meclislerde bulunmaya (münâdeme) derlerdi. Hükümdarların ve hususiyle Abbâsi halifelerinin münâdeme meclislerinde resmî libaslar çıkarılır, o meclislere mahsus hafif, ipekli libaslar giyilir, arada yabancı bulunmayacağı için de serbestçe konuşulurdu.

16141

هست دیوان محاسب عام را
وان پری رویان حریف جام را

«Muhâsebe divanı, yâni icab edenlerin hesabına bakılması avam içindir. Peri yüzlü güzeller ise işret meclislerinde bulunurlar ve sâkîlik ederler.»

16142

آن زره وآن خود مر جنگی راست

وان حرير وعود مر بزمی راست

«Zırh ve tolga gibi harb âletleri muhârebe için, ipekli libaslar ile sazlar ise işret meclislerinin kurulduğu yerler içindir.»

16143

این سخن پایان ندارد ای جواد

ختم کن والله اعلم بالرشاد

«Ey cömerd kişi, bu bahsin sonu gelmez. Binâenaleyh sözü kes ki her şeyi en iyi bilen Allahdır.»

Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Hakk'ın lutfu gibi kahrı da olduğunu; lutfunun havâssa, kahrının avâma mahsus bulunduğunu bir takım misallerle tavzih eyledikten sonra Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin Cebrâil Aleyhisselâmı melek sûreti ile görmesi üzerine kendinden geçmesi bahsine avdetle diyor ki:

16144

اندر احمد آن حسی کوغاریست

خفته این دم در زمین یثربیست

«Hz. Ahmed'in (Rü'yet-i Cibril)e tahammül edemiyen hiss-i bedenîsi şimdi Medîne'de medfundur.»

16145

وان عظيم الخلق اوكان صفدرست

بی تغیر مقصد صدق اندرست

«Ama, bütün Kâinâtı galebe eyleyen, azim yaratılıştaki mânevî varlığı ise aslâ değişmeksizin Kurb-i İlâhîde ve doğruluk makamında bulunmaktadır.»

Çünki:

16146

جای تغییرات اوصاف تنست

روح باقی آفتاب روشنست

«Tağayyür ve tebeddulün yeri ceseddir, bâkî olan ruh ise parlak bir güneştir.»

16147

بی زتغییری که لاشرقیهٔ
بی زتبدیلی که لا غربیهٔ

«O, güneş gibi olan parlak ruh, tağayyür ve tebeddülden masundur. Çünki o ne şarka ne de garba mensubdur.»

16148

آفتاب از ذره‌ٔ کی مدهوش شد
شمع از پروانه کی بیهوش شد

«Güneş, hiç zerreden, kendinden geçer; mum pervaneden aklını kaybeder mi?»

Hakikat-i Muhammediye, şarka ve garba mensub olmayan öyle bir güneştir ki, Cebrâil de dahil olmak üzere, bütün Kâinat ona nisbetle bir zerre gibi kalır. Öyle olduğu halde bir güneş, bir zerreden nasıl bîhûş oldu?

16149

جسم احمد را تعلق بد بدان
این تغیر آن تن باشد بدان

«Hz. Ahmed'in (S.A.V.) teninin ruhla alâkası gizlidir; bu değişme ten ve cisme ait arızalardandır, bunu bil!»

16150

همچو رنجوری وهمچون خواب ودرد
جان ازین اوصاف باشد پاك وفرد

«Hastalık gibi, uyku ve ağrı gibi... Can, bu sıfatlardan âridir.»

16151

خود نتانم وربگویم وصف جان
زلزله افتد درین کون مکان

«Ruhun vasfını söyleyemem. Söylemiş olsam (Kün) ve (Mekân) âleminde zelzele vâki olur.»

16152

روبهش گربك دمى آشفته بود
شيرجان ما را كه آن دم خفته بود

«Cesed tilkisi bir an için perişan olduysa da, herhalde uykuda bulunmuşa benzer.»

Tilkiden maksad: Resûl-i Ekremin cismâniyeti, arslandan murad ise Zât-ı Risâletin rûhâniyyetidir. Cebrâilin görünüşü esnâsında Rûh-i Muhammedî, müşâhede-i Rabbâniye ile meşgul bulunduğundan, cisminde o değişiklik vukua gelmiş ve kendisinden geçmişti.

16153

خفته بود آن شير كز خوابست پاك
اينت شير نرمسار وسهمناك

«Uykudan tamâmiyle münezzeh olan o arslan o esnâda tecelliye mazhar olmuştu. İşte sana hem yumuşak, hem de korkunç ve heybetli bir arslan...»

Aleyhisselât Efendimiz, Rahmetenlilâlemîn olduğu için, kalbinde öyle bir merhamet ve yumuşaklık vardı ki o da Allah'ın lutfu ve keremi idi. Nitekim Uhud muhârebesinde bozulan ashâba karşı huşunet göstermemiş ve rıfk ile muâmele ederek kendilerini teselli etmişti. Bundan dolayı

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ

Yâni: **«(O vakit) sen Allahdan bir esirgeme sâyesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile[119]:»** âyeti nâzil olmuştu.

Kezâ müşrik ve münâfıklara bile o kadar nezâket gösterirdi ki:

يَا اَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

---

(119) Sûrei Al-i İmran : 159.

Yâni: «Ey peygamber, kâfirlerle ve münâfıklarla savaş. Karşılarında çetin ol[120].» âyetiyle o gibilere sert muâmele icrâsına me'mur olmuştu.

Bunun içindir ki, Hazret-i Mevlânâ, O'nu vasfederken: «Yumuşak başlı arslan» tabirini kullanmıştır.

16154

خفته سازد شیر خودرا آنچنان
که تمامش مرده دانند این سگان

«Arslan kendisini öyle uyumuş gösterir ki köpekler onu tamamiyle ölmüş sanırlar.»

Risâletpenâh (S.A.V.) Efendimiz Hazretleri de Zât-ı Akdesine karşı söylenilen terbiyesizce sözleri işitmemiş, yâhud anlamamış gibi davranır ve söyleyenlere zarifâne mukabelede bulunurdu. Meselâ yahudilerden bir takımı selâm veriyormuş gibi davranıp **(Esselâmü aleyke)** diyormuş gibi **(Essâmü aleyke yâ Ebâ'l-Kaasım)** diye çıfıtlık ederlerdi ki, (sâm) ölüm demek olduğundan, **(Essâmü aleyke)**, ölesin mânâsını ve temennisini hâvi idi. Resûlullah Efendimiz de öyle selâm verir gibi görünmek isteyenlere: **(Aleyke)** yâni **«Sen ölesin»** diye karşılık verirdi. Böyle yapmamış olsalardı:

16155

ورنه در عالم کرا زهره بدی
که ربودی از ضعیفی تو بدی

«Bir âcizin elinden, birşeyler yağmalamaya kim cesâret edebilirdi?»
Bundan dolayı: **«Aranızdaki ihtilâfı aranızda hallediniz. Bana haber verdiğiniz bir hâdise hakkında ben hükm-i şer'iyi ifâ ederim»** buyururdu.

16156

کف احمد زان نظر مخدوش شد
بحراو از مهر کف پرجوش شد

«Hazret-i Ahmed Aleyhisselâm'da o bakışla kendinden geçti ama, aslında, varlık denizi, köpük sevgisi ile coştu, köpürdü...»

---

(120) Sûrei Tevbe: 73.

16157

من همه کفت معطی نورباش
ماه را کر کف نباشد کو مباش

«Ay, temamiyle bir avuc gibidir, vericidir ve nûr saçıcıdır. Ayın eli, avucu yoksa varsın olmasın.»

O yokluk, nûr saçmasına mâni değildir.

Hakikat-i Muhammediyye de, mânen, bir dolunay gibidir ki, ona nisbetle, beşeriyyeti avuc içi kadar kalır. Rü'yet-i Cibril esnâsında, bir an için, o beşeriyyet hâssası kaybolduysa varsın olsun. Kâmil hakikatı O'nun Zât-ı Şerifinden ayrılmaz. Bundan dolayı:

16158

احمد ار بکشاید آن پر جليل
تا ابد بیهوش ماند جبرئیل

«Hazret-i Ahmet Aleyhisselât Efendimiz, eğer (Hakikat-i Muhammediyye)nin o azîm kanadını açacak olursa, Cebrâil, ebediyyen kendinden geçer.»

16159

چون کذشت احمد زسدره مرصدش
وزمقام جبرئیل واز حدش

«Peygamber (S.A.V.) Efendimiz Cebrâilin karargâhı ve nazargâhı olan (Sidretülmüntehâ)yı geçince,»

16160

کفت اوراهین بپر اندر پیم
کفت رو رومن حریف تو نیم

«Cebrâil'e: Haydi ardımca uç, buyurdu. Cebrâil de: Yâ Resûlallah sen yürü, git. Buradan ilerisi için ben sana refakat edemem, cevâbını verdi.»

16161

باز گفت اورا بیا ای پرده سوز

من باوج خود نرفتستم هنوز

«Resulullah (S.A.V.) Efendimiz buyurdu ki: Ey felek perdelerini yakıp geçen, gel! Ben daha seyrimin nihai noktasına vasıl olmadım.»

16162

گفت بیرون زین حد ای خوش فر من

گر زنم پری بسوزد پر من

«Cebrâil dedi ki: Ey benim güzel nurlu arkadaşım, buradan ötesine geçmek için bir defa sallayacak olursam o kanad yanar.»

16163

حیرت اندر حیرت آمد این قصص

بیهشی خاصگان اندر اخص

«Bu hikâyeler hayret içinde hayrettir; daha hâsların hallerini görünce hâs kullar, kendilerinden geçerler.»

16164

بیهشیها جمله اینجا بازیست

چند جان داری که جان پروازیست

«Buradaki her kendinden geçiş, bir oyundan ibarettir... Senin kaç canın var? Burası can pazarıdır...»

Burada (hâs) dan maksad Cebrâil, (ehass) — daha has — dan murad ise Hazret-i Peygamber Aleyhimesselâmdır. Hâss olanlar, ehass bulunanlara karşı hayrandır. Ehass olanlar da hâssların hâline karşı mütehayyerdir. Amma ehass olanların hayreti, kemâle vüsulden evveldir. Havâsdan olanların hayranlığı ise sonradır.

16165

جبرئیلا گر شریفی و عزیز
تو نه پروانه و نی شمع نیز

«Ey Cebrâil, sen şerif ve aziz bir melek-i mukarrebsin; lâkin ne pervânesin, ne de mum.»

Melekler, mertebe-i akılda oldukları için, aşk âteşine atılan kummelîn gibi değildirler. Nitekim Mi'râc gecesinde ve Sidretülmüntehâ'da Cebrâilin:

Ger geçem bir zerre denlû ilerû,
Yânarım baştan ayağa ey Ulu...

demesine mukabil, Fahr-ı Kainat (S.A.V.) Efendimiz:

Çûn ezelden bana aşk oldu delil,
Yanar isem ben yanayım ey Halîl!..

buyurmuş ve ilerlemişti.

Bahis muğlak ve anlaşılması müşkil olduğu için Cenâb-ı Pîr kendisine hitab ederek diyor ki:

16166

این حدیث منقلب را گور کن
شیر را بر عکس صید گور کن

«Bu tersine sözü göm — yâni örtülü bırak — Aksine olarak, arslanı yaban eşeğine av yap!..»

Bazılarının, Cebrâil daha kuvvetli olduğu için Resûl-i Ekrem (S.A.V.) onu melekiyyet heybetiyle görünce kendinden geçti demeleri ve Cebrâili daha büyükmüş gibi göstermelerine karşı Hz. Pir: «Böyle düşünmek ve böyle söylemek o kadar tersinedir ki yaban eşeğine arslanı avlatmak gibidir» diyor. Filvâki Cebrâil, (Melâike-i mukarrabîn)den, yâni Allah'a yakin olan meleklerden idi. Fakat: **«Ben Allah ile bir vaktim olur ki o harîmi hâssa ne melek-i mukarreb girebilir, ne de nebiyy-i mürsel»** hadis-i şerifi muktezâsınca Zât-ı Akdes-i Risâlet ile kâmil vârislerinin girdiği o meclis-i hâssa Cebrâilin dâhil olmasına imkân yoktur. Hazret-i Mevlânâ bir gazelinde buyurur ki: «Mânevî güzelleri hususî kadehle taltif ettikle-

ri bir meclisin, Cebrail, dışarısında kalır; Hızır ise oranın perdecisi olabilir.»

Cenâb-ı Pîr, Cebrâili, Seyyid-i Kâinât (S.A.V.) Efendimizden yüksek göstermek cehâletinde bulunanlara hitâben diyor ki:

16167

بند كن مشك سخن شاشيت را

وامكن انبان قلما شيت را

«Saçma söz akıtan tulumu bağla, saçma sapan sözler dağarcığını açma!»

Yâni hezeyân etme ve saçma sapan söyleme...

16168

آنكه برنگذشت اجزاش از زمين

پيش او معكوس قلماشيت بين

«Cüzleri yere bağlı kalana, bu sırlar, saçma sapan gelir.»

16169

لاتخالفهم حبيبى دارهم

ياغريباً نازلاً فى دارهم

«Ey öylelerinin evi olan Dünyaya garib gelen sevgili dostum; onlara muhalefet etme ve idareye bak!»

16170

اعط ماشاؤ وراموا وارضهم

ياظعيناً ساكناً فى ارضهم

«Ey onların yurtlarına konmuş dost! Diledikleri, istedikleri şeyi ver, onları razî et...»

16171

تا رسیدن در شه و در ناز خوش

رازیا با مروزی می ساز خوش

«Padişahın nezdinde — yâni Huzur-i İlâhiye — varıncaya kadar ey Reyli, Merv'li ile hoş geçin!»

16172

موسیا در پیش فرعون زمن

نرم باید گفت قولاً لیناً

«Ey vaktin Mûsâsı olan Hüsâmüddin Çelebi, zamanın firavunlarına karşı rıfk ile, nezâketle söz söylemek gerektir.»

Cenâb-ı Hak, Mûsâ Aleyhisselâmı Firavunu imana dâvete memur ettiği, birâderi Harun Aleyhisselâmı da ona verdiği sırada:

اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿٤٣﴾

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا

Yâni: **«Fir'avna gidin. Çünkü o, hakiykaten azdı. (Gidin de) ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler, yahud (Allah'dan) korkar[121].»** tavsiyesinde bulunmuştu. Çünki:

16173

آب اگر در روغن جوشان کنی

دیکدان ودیك را ویران کنی

«Eğer kaynayan yağın içine su dökersen tencereyi de, ocağı da harab etmiş olursun.»

Çünki yağ etrafına sıçrar.

Bunun gibi, kibir ve azametle kaynayan birine, sert söz söylersen herif bütün bütün taşkınlık eder.

---

(121) Sûrei Taha : 43-44.

16174

زم گو لیکن مگو غیر صواب
وسوسه مفروش درلین خطاب

«Nâzikâne söyle, lâkin doğrudan başka bir şey söyleme. Nezaketle hitab edeceğim diye vesvese ile dolu kelâmda bulunma!»

16175

وقت عصر آمد سخن کوتاه کن
ای که عصرت عصر را آگاه کن

«İkindi vakti oldu, sözü kısa kes. Ey asrın sâhibi, yâni vaktin kutbu olan, asrındakileri ikaz et!»

Hazret-i Âdem'den, Resûl-i Ekrem (S.A.V.) efendimize kadar olan zaman, sabahtan ikindi vaktine kadar, devr-i Muhammedî de ikindiden akşama kadar olan müddet itibar edilmiştir. Çünki Aleyhissalât Efendimiz âhir zaman peygamberidir. Ve kıyamete kadar gelecek asırların sahibidir. Zât-ı Akdes-i Risâlete vekâleten her asrın da bir sahibi, yâni gavs-i âzamı bulunur. Hazret-i Mevlânâ o gavse — ki kendisi, yâhud halifesi bulunan Hüsâmüddin Çelebidir — hitâben ey gavs-i âzam, asrında bulunanları ikaz ve irşad et diyor.

16176

گو تو مر گل خواره را که قند به
نرمی فاسد مکن طینش مده

«Toprak yiyene şekeri medhet; zararlı bir yumuşaklık gösterip de ona toprağı verme!»

Kureyş müşrikleri, Resûl-i Ekreme gelmişler: «Yâ Muhammed! Bir sene sen bizim mâbudlarımıza ibâdet et, bir sene de biz senin mâbudlarına ibadet edelim» demişlerdi. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri (Kulya eyyühelkâfirûn) sûresini okudu ve: **«Ne ben sizin mâbudlarınıza ibadet ederim, ne de siz benim mâbuduma ibâdet edersiniz. Sizin dininiz size, benim dinim bana»** buyurdu. Nezâket ve mülâyemet gösterip de, peki, demedi. Kezâ Tâifliler, gelmişler, namazdan, rükû ve sücûdun kaldırılmasını istemişler, böyle yapılacak olursa müslüman olacaklarını söylemişlerdi. Resûlullah Efendimiz: **«Rükû ve sücûdu olmayan namazlarda**

hayır yoktur» buyurup red cevabı verdi. Çünki namaz nasıl farz ise ondaki rükû ve sücud da öylece farz idi. Ferâiz-i İlâhiyyeyi değiştirmek, onlarda tenzilât ve tâdilât yapmak kimsenin haddi değildi. Bazı zübbeler: «Beş vakit namaz çok geliyor, vakitler ikiye indirilse, yatıp kalkma kaldırılıp yalnız kıyam ile iktifâ edilse namaz kılınır amma onu yaptıracak nerede?» diye hezeyan ediyorlar. Sonra Avrupa medeniyyetinin fuhşuna varıncaya kadar alınmasını zaruri görüyorlar. Ve: «Ya hep, ya hiç» diyorlar.

Bu gibiler bilmelidirler ki dinde tâdilat ve tenzilat olmaz. Avrupa Medeniyeti için destûr ittihaz ettikleri «Ya hep, ya hiç» düsturu bunda da câridir. Binâenaleyh müslümanlığı ya tamamiyle kabul ve tatbik etmeli, yâhud onun daire-i münciyesinden çekilip gitmelidir.

16177

نطق جانرا روضهٔ جانیستی

گرز حرف وصوت مستغنیستی

«Harfle, sesle alışverişin yok ama yine de can sözlerine can bahçesisin sen.»

16178

این سرخر درمیان قند زار

ای بسا کسرا که بنهادست خار

«Sözle olan tebliğat, şeker kamışı tarlasına korkuluk olarak konulan eşek başı gibidir ki çok kimseyi diken ve çalı halinde bırakmıştır.»

Yâni bir tarlaya konulan korkuluğun, sûretperest olanları işgal ederek tarladaki ekinden, meselâ şeker kamışı, yâhud pancardan istifâde ettirmeyeceği gibi, bizim mesnevî de bir şeker kamışı tarlası farz edilirse, oradaki fıkralar korkuluklara benzetilebilir. Hakikati görmeyen kimseler onlarla oyalanıp maksûd olan hakâyık ve maârifden mahrum kalır.

16179

ظن برد ازدور کان آنست وبس

چون قچ مغلوب وامیرفت پس

«O sûretle bakanlar, Mesneviyi, o fıkralardan ve lâtifelerden ibâret sanırlar; bu zanları dolayısiyle de döğüşte mağlûb olmuş bir koç gibi geri giderler.»

16180

صورت حرف آن سرخر دان یقین

در رز معنی وفردوس برین

«Söz sûreti, bil ki mânâ bağındaki, yüce bahçelerdeki eşek başı gibidir.»

16181

ای ضیاء الحق حسام الدین درار

این سرخر را دران بطیخ زار

«Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmüddîn; bu eşek başını o karpuz tarlasına dik ki,»

16182

تا سرخر چون بمرد از مسلخه

نشو دیگر بخشدش آن مطبخه

«Eşek başı, derisi yüzüldüğü yerden karpuz tarlasına götürülünce, o tarla ona başka bir neş'et verir.»

Yâni harf ve sesten ibaret olup, bostan korkuluğu mahiyetinde olan sözler, hakikat ve marifet tarlasına konulunca, başka bir feyz, başka bir mahiyyet iktisab ederler.

16183

همین زمصورنگری وجان زتو

نی غلط این هم زتو آن هم زتو

«Ey Hüsâmüddin, sûretini vücûde getirmek bizden, ruh vermek de senden. Hayır... Yanlış söyledim. Bu da senden, o da senden.»

16184

بر فلك محمودی ای خورشید فاش

بر زمین هم تا ابد محمود باش

«Şüphesiz sen, göklerin öğdüğü bir güneşsin, yeryüzünde de ebediyyen öğül!»

16185

تا زمینی باسمانی بلند

یکدل ویك قبله ویك خوشوند

«Arzda bulunanlar da semâdakiler gibi sana hürmet ve tazim etmekte müttehid olsunlar.»

Hazret-i Pir'in Hüsâmüddin Çelebi hakkındaki bu düâsı müstecâb olmuştur ki 634 de vuku bulan vefâtından beri yedi asır geçtiği halde Çelebi Hazretleri yeryüzünde bilcümle ârifîn nezdinde hürmetle yâdedilmektedir. (Kaddesallâhü sirrahû.)

16186

تفرقه برخیزد وشرك دوی

وحدتست اندر وجود معنوی

«Ehli arz ile ehl-i semâ müttefik ve müttehid olunca tefrika ve ikilik şirki zâil olur. Mânevî varlık da vahdetten ibarettir.»

16187

چون شناسد جان من جان ترا

یاد آرند اتحاد ماجرا

«Benim ruhum, senin ruhunu tanıyınca görüp geçirdikleri şeylerin aynı şeyler olduğunu hatırlarlar.»

16188

موسی وهارون شوند اندر زمین

مختلط خوش همچو شیر وانگبین

«İkimizin ruhları Mûsâ ve Harûn gibi birleşirler ve süt ile bal gibi kaynaşırlar.»

Mevlânâ kendini Hazret-i Mûsâ'ya, Hüsâmüddin Çelebiyi de Hazret-i Harûn'a benzetiyor ve «Harûn aleyhisselâm nasıl nübüvette Mûsâ aleyhisselâmın şeriki ve muâvini ise sen de irşâd hususunda benim yardımcımsın» diyor. Bir de benim ruhum senin ruhunu tanıyınca herkes ittihad mâcerasını hatırlar diyerek hem tevâzu gösteriyor, hem de (Alem-i Ervâh)daki ruhların ittihâdına işâret ediyor.

16189

چون شناسد اندك ومنكر شود

منكريش پردهٔ ساتر شود

«Fakat azıcık tanır, bilir de inkâr ederse bu inkâr edişi de birliği örten bir perdeden ibarettir.»

16190

پس شناسائی بگر دانید رو

خشم كرد آن ز ناشكری او

«Böyle azıcık tanımış olanlardan çoğu, sonra yüz çevirip inkâra kalkışınca o Hakikat Kameri — yâni insan-ı kâmil — onun küfrân-ı nimette bulunmasından gazaba geldi ve evvelki tanımasını da kendisinden nez'eyledi.»

16191

زین سبب جان نبی را جان بد

ناشناسا گشت وپشت پای زد

«Bu sebeble Hazret-i Peygamberin ruhunu bir takım kötü canlar tanımadılar ve inkâra kalkıştılar.»

16192

این همه خواندی فروخوان لم یكن

تا بدانی لج آن گبر كهن

«Ey muhâtab şu sözleri okudun, bir de (lemyekün) sûresini oku da o eski kâfirin inadını, ısrarını bil!»

Kur'ân-ı Kerîm'de Beyyine Sûresinde buyuruluyor ki:

Yâni: «Kitablılardan ve müşriklerden küfredenler kendilerine apaçık bir huccet, (yâni) içinde (kitabların) en doğru (hükümleri) yazılı, (bâtıldan âzâde ve) temiz sahifeleri okuyacak Allahdan bir peygamber gelinceye kadar (gûyâ intizâr edeceklerdi, dînlerinden) ayrılacak değillerdi. Böyle iken kitab verilmiş olan bunlar, ayrılmadı(lar, ayrılmadılar) da ancak kendilerine o apâşikâr huccet geldikten sonra (ayrıldılar). Halbuki onlar

Allah'a, Onun dininde ihlâs (ve samimiyyet) erbâbı ve muvahhidler olarak, ibâdet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyle emr olunmamışlardı. En doğru dîn de bu idi. Hakıykat, kitablılardan olsun, müşriklerden olsun (bütün o) küfredenler cehennem ateşindedirler, onun içinde ebedi kalıcıdırlar onlar. Yaratılanların en kötüsü de onların ta kendileridir. İman edib de güzel güzel amel (ve hareket) lerde bulunanlar(a gelince:) Hiç şüphe yok ki bunlar da yaratılanların en hayırlısıdır. Onların Rableri nezdinde mükâfatı altlarında ırmaklar akan Adn Cennetleridir. Hepsi de içlerinde ebedî, dâimî kalıcıdırlar. Allah bunlardan râzî olmuştur, bunlar da Ondan hoşnûd olmuşlardır. İşte bu (seâdet), Rabbin(in ikaabın)dan korkan(lar)a mahsustur[122].»

İşte yahûdiler ve hristiyanlar, Zât-ı akdes-i Muhammedi'yi evvelce tanımışlar, sonra O'nu inkâra kalkıştıkları için küfürde kalmışlar ve cehennemlik olmuşlardı.

16193

پش ازانکه نقش احمد رو نمود
نعت اوهر گبررا تعویذ بود

«Hazret-i Muhammed (S.A.V.) efendimizin zahiri varlığı Dünyaya gelmeden evvel onun vasıfları her kâfirin muskası olmuştu.»

16194

کین چنین کس هست تا آید پدید
از خیال روش دلشان می طپید

«Böyle bir zât vardır, acaba ne vakit zuhûra gelecektir? derlerdi, (Vech-i Muhammedî)nin hayâliyle yürekleri oynardı.»

16195

سجده می کردند کای رب بشر
در عیان آرش هرچه زودتر

«Secde ederek: Ey insanların Rabbi, onu bir an evvel meydana getir, diye duâda bulunurlardı.»

---

(122) Sûrei Beyyine : 1-8.

16196

تا بنام احمد از یستفتحون
یا غبانشان می شدندی سرنگون

«İsm-i Muhammedi hürmetine feth ve zafer taleb ettikleri için düşmanları tepetaklak olurdu.»

Sûre-i Bakara'da buyuruluyor ki:

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ
مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

Yâni: **«Vaktâki onlara Allah katından** — **nezdlerinde bulunan** (Tevrat)ı **tasdıyk edici** (ve doğrultucu) — **bir Kitab** (Kur'an) **geldi, ki daha evvel küfredenlerin** (Arab müşriklerinin) **aleyhine** (Allahdan böyle bir) **feth istiyorlardı, işte** (Tevrâtın şahâdet ve sarâhatiyle) **tanıdıkları o şey** (Kur'an) **kendilerine gelince ona** (hasedlerinden ve mevki' hırsından dolayı) **küfrettiler. Artık Allahın lâneti o kâfirlerin tepesine[123].»**

Vaktiyle arab müşrikleri yahudilere kasdeyleyince onlar: «Yâ Rabbî; Ahir zaman peygamberi hürmetine senden yardım dileriz» diye duâ ederlerdi.

16197

هرکجا حرب مهولی آمدی
غونشان کراری احمد بدی

«Her nerede onlara karşı korkunç bir harb açılsa, Zât-ı Ahmedînin yardımı onlara erişirdi.»

---

(123) Sûrei Bakara: 89.

16198

هرکجا بیماری مزمن بدی
یاد اوشان داروی شافی شدی

«Her nerede kötürüm bir hasta bulunsa, Resûl-i Ekremin hatırlanması, ona şifâ veren bir ilâc tesiri yapıyordu.»

16199

نقش او می گشت اندر راهشان
در دل و در گوش و در افواهشان

«Yahudiler yolda giderken, Resûl-i Ekremin şekil ve şemâili kalblerinde, kulaklarında ve ağızlarında bulunurdu.»

Yâni birbirlerine söylerler ve dinlerlerdi. Fakat:

16200

نقش او را کی بیابد هر شغال
بلکه فرع نقش او اندر خیال

«Resûlullah'ın hakiki nakşını — yâni şekil ve şemâilini — her çakal bulabilir mi hiç? Belki onların bildikleri ve buldukları, (Nakş-ı Nebevî) nin fer'i, yâni hayalden ibâret idi.»

16201

نقش او بر روی دیوار اوفتد
از دل دیوار خون دل چکد

«Risâletpenâh Efendimizin sûreti duvara aksedecek olsa duvarın kalbinden kan damlar.»

16202

آنچنان فرخ بود نقشش برو
که رهد دیوار در حال از دو رو

«Sallallâhü Aleyhi Vesellemin sûreti duvara öyle seâdet verir ki derhal duvar iki yüzlü olmaktan kurtulur.»

Zât-ı Muhammedî, Medîne sokaklarından geçerken (Vech-i Akdes)ı-nin nûru duvarlara aksedip onları parlattığı rivâyet olunmaktadır.

16203

گشته پاك روى اهل صفا

آن دو روى عيب مدیوار را

«Temiz ve pak kişilerin temizliğine karşı, duvarın iki yüzlülüğü onun için ayıbtır doğrusu...»

İki yüzlülük, yâni herkese bir türlü görünüş münâfıklıktır. (Mesâbîh) de şöyle bir hadis rivâyet edilmektedir: **«İki yüzlüleri Kıyâmet gününde insanların en şerlisi olarak bulacaksınız. O iki yüzlüler ki bazılarına bir türlü, bazılarına diğer türlü görünür.»**

16204

این همه تعظیم وتفخیم ووداد

چون بدیدندش بصورت برد باد

«Hulâsa, yahudiler; Resûl-i Ekremi görünce, bütün bu yüceltmeyi ve muhabbetlerini adetâ yel aldı götürdü.»

16205

قلب آتش دید وشد دردم سیاه

قلب را در قلب کی بودست راه

«Kalp bir altın ateşi görünce derhâl kararır. Kalp, kalbe yol bulabilir mi hiç?»

Yâni yahudilerin evvelce göstermiş oldukları muhabbet, kalp altın gibi idi. Nûr-i Muhammedî ile karşılaşınca kapkara oldu ve kalplığı meydana çıktı.

16206

قلب مى زد لاف اشواق محك
تا مريدانرا در اندازد بشك

«Kalp, mehenk taşının iştiyakını söyler durur, kendisine uyanları bu suretle şüphelere salar.»

16207

افتد دام مكرش نا كسى
اين كمان سر بر زند از هر خسى

«Adam olmayan bir gâfil, onun hiylesine kapılıp gider. Zaten bu şüphe her bayağı kişide baş gösterir.»

Şöyle diyerek ki:

16208

كين اگر نه نقد پاكيزه بدى
كى بسنگ امتحان راغب شدى

«Eğer bu, ayarı bütün bir akçe olmasaydı imtihan mehengine tâlib olurmuydu hiç?»

16209

او محك مى خواهد اما آنچنان
كه نگردد قلبئ او زان عيان

«O kalp, mehenk ister amma, kendisinin kalplığını meydana çıkaracak mehenk değil.»

Buradaki kalptan maksad: Mürâyi ve müzevvir olanlar, kendilerini sâlih, hattâ mürşid göstermeye kalkanlar ve irşâd dâvâsına kalkışanlardır. Bunlar safdil ve gafil kimseleri avlamak için: «Benim değerimi bildirecek bir mehenk taşı olmalı da ne ayarda bir cevher olduğunu anlamalısınız» derler. Fakat istedikleri mehenk, yaldızdan ibaret bulunduklarını meydana çıkarmayacak bir mehenktir. Halbuki:

16210

آن محك كه اونهان دارد صفت

نه محك باشد نه نور معرفت

Kalp'ın hakikatini gizliyen, açığa vurmayan mehenk, ne mehenktir, ne bilgi nûru...»

16211

آينه كوعيب رو دارد نهان

از براى خاطر هرقلتبان

«Her kaltabânın hatırı için yüzündeki aybı gizleyip göstermeyen ayna.»

16212

آينه نبود منافق باشد او

اينچنين آينه تا توانى مجو

«Ayna değildir, o münafıktır. Ey salik, kudretin yeterse böyle bir ayna arama!»

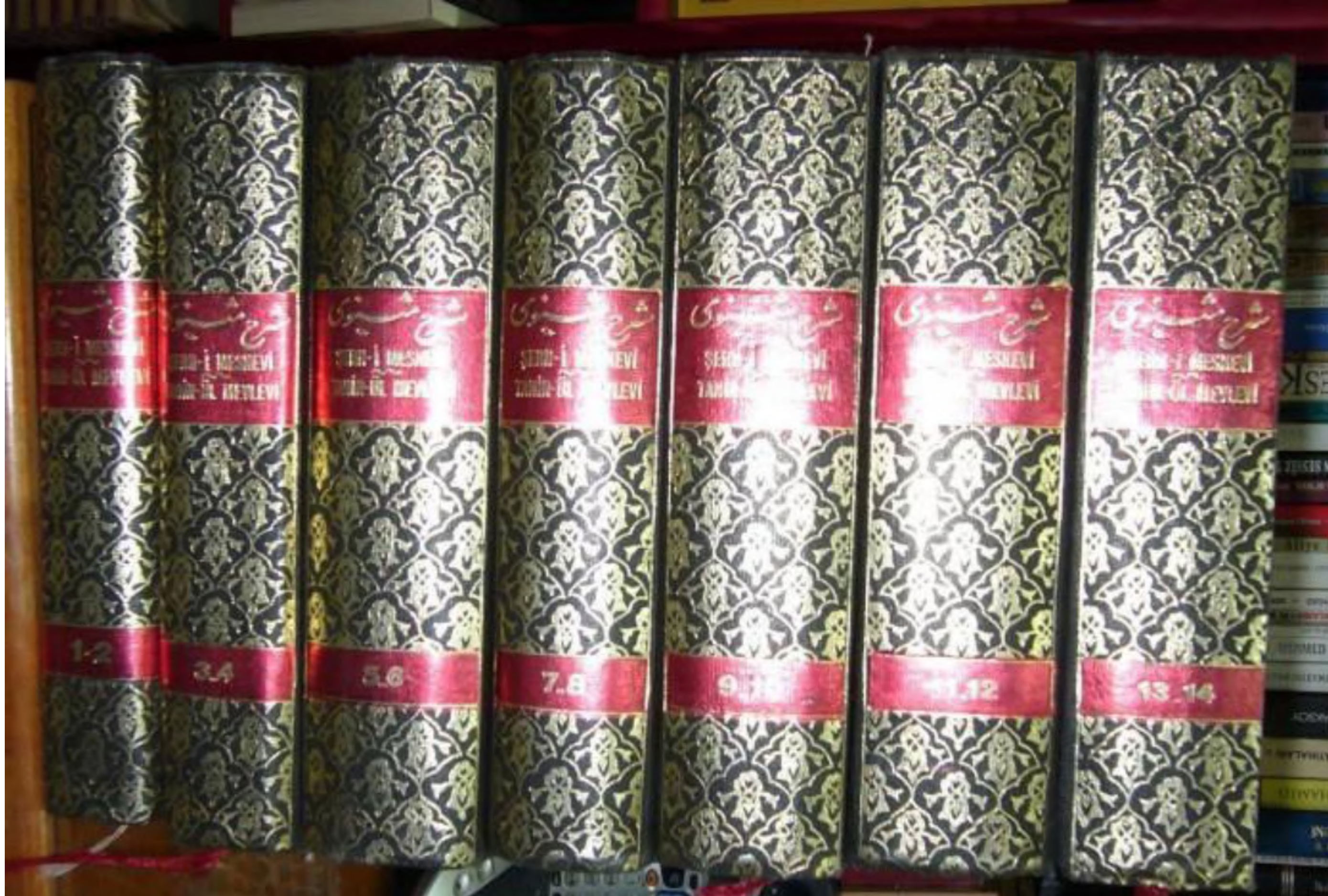
16213

آينه جو راستكو وبى نفاق

ختم كن والله اعلم بالوفاق

«Doğru gösteren ve nifaktan berî olan bir ayna ara ve orada kendini olduğun gibi gör. Bu cildi de burada bitir. Vallâhü âlem bilvifâk.»

DÖRDÜNCÜ CİLDİN SONU

ŞERH-İ MESNEVİ
TAHİR-ÜL MEVLEVİ
1-2
3-4
5-6
7-8
11-12
13-14

BEŞİNCİ CİLD BİRİNCİ KİTABIN SONU

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

Ancak O'na dayanır ve ancak O'ndan yardım dileriz. Kalblerin anahtarı O'nun nezdindedir. Yarattıklarının en hayırlısı Muhammed'e (S.A.V.), bütün âl'ine ve ashâbına rahmet dileriz.

Bu, Mesnevî defterlerinin ve mânevî beyânâtın beşincisidir; şunu bildirir: Şeriat muma benzer, yol gösterir. Fakat mumu ele almakla yol aşılmış olmaz. O mumun ışığında yol'a düzüldün mü, işte bu gidiş tarîkattir, maksadına ulaştın mı o da hakikat.. Bunun için: **«Hakîkatler meydanda olsa idi şerîatler ve yollar bâtıl olurdu"** denmiştir. Nitekim bir bakır (İlm-i Kimyâ) ile altın haline gelse veyahut aslında altın olsa idi, artık onun için, ne Kimyâ ılmine ihtiyaç kalır ve ne de o ilme göre iksîr ile muâmele görmesine lüzum vardır? Kimyâ ilmi «Şerîat»tir, bu ilme göre iksîr ile muâmele görmek de «Tarikat»tir. İşte bu sebeble: **«Ulaşılacak şeye ulaştıktan sonra delîl aramak da, ulaşmadan delili bırakmak da kötüdür»** denilmiştir. Hâsılı şerîat, hocadan veya kitaptan (İlm-i Kimyâ) yı öğrenmeye benzer. Tarîkat, ilm-i kimyâya göre eczâların kullanılmasıyla iksîrin elde edilmesi ve bakırın iksîre sürülmesidir. Hakîkatsa bakırın halis altın olmasıdır. İlm-i kimyâ'yı bilenler, biz bu bilgiye sahibiz diye sevinirler. Kimyâ san'atiyle meşgul olanlar da, biz böyle işler yapıyoruz diye sevinirler. Hakikati bulanlar ise, biz altın olduk, bilgiden de kurtulduk, işlemeden de... Biz Hak hürleriyiz, diye mesrûr olurlar. **«Her zümre nâil olduğu şeyle ferahyâb olur, sevinir.»** Yahut da (Şeriat) tıb bilgisine benzer. (Târikat) o ilme göre perhiz etmektir, ilâçları almak ve kullanmaktır. (Hakîkat) ise ebedî sıhhati bulmak ve dolayısiyle bu ikisinden de kurtulmaktır. Bir insan bu hayatta ölünce, şerîat ve tarîkat ahkâmı ondan münkatî olur. Ölen o kimse hakîkata vâsıl olmuşsa: **«Keşke kavmim, Rabb'im beni ne yüzden yarlıgadı, bilselerdi»** diye nârâ atar. Eğer hakîkate ulaşmadan ölmüşse: **«Ne olurdu, amel defterim verilmeseydi; hesâbım nedir, bilmeseydim; keşke ölüm beni büsbütün öldürseydi de bir daha dirilmeseydim. Malım mülküm beni kurtarmadı, bana bir fayda vermedi; gücüm kuvvetim bitti»** diye bar bar bağırır. Şerîat ilimdir, tarîkat ameldir, Hakîkat ise Allah'a vâsıl olmaktır.

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ۝

«Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ibâdette (hiçbir kimseyi ve hiçbir şeyi) **ortak tutmasın[1].»**

Allah'ın rahmeti, yarattıklarının en hayırlısı Muhammed (S.A.V.) in, Âl'i ve ashabının üzerine olsun...

(1) Sürei Kehf: 110.

16214

شه حسام الدین که نور انجمست
طالب آغاز سفر پنجمست

«Yıldızların şâhı olan şah Hüsâmeddin, Mesnevî'nin beşinci cildine başlanılmasını istemektedir.»

Ehl-i tarîk arasında, kibâr-ı evliyâullâhın mânevî büyüklüğüne işâret olmak üzere, kendilerine (sultan) ve (şâh) gibi lakablar verirler.

(Sultan Abdülkâdir Geylânî), (Şâh Nakşibend Buhârî) gibi Hüsâmeddin Çelebi de büyük evliyâullah'dan olduğu için Hz. Mevlânâ, onu o sûretle zikreylemiştir.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

Sûre-i En'âm'daki: **«O, karanın ve denizin karanlıkları içinde kendileriyle yollarınızı doğrultmanız için, sizin fâidenize, yıldızları yaratandır[2].»** âyet-i kerimesindeki yıldızları, bazı muhakkikler: **«Nefs ve hevâ zulmetlerini irşad nûruyla aydınlatacak ve sâliklere hidâyet yolunu gösterecek kâmil mürşidler»** diye tefsir etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ, Hüsâmüddin Çelebi'ye (nûr-i encem) demekle onun, devrinin mürşidi olduğunu haber veriyor.

(2) Sûrei En'am: 97.

Hüsâmüddin Çelebi hazretleri, bir mesnevi tanzimini Hz. Pîre ricâ etmiş, onun talebi üzerine dört cildin tanzimi hitam bulmuştu. Anlaşılan beşinci cilde başlanılmasını da istemiş olacak ki, Hazret-i Mevlânâ Hüsâmüddin Çelebiye hitâb ediyor ve diyor ki:

16215

ای ضیاء الحق حسام الدین راد

اوستاد ان صفارا اوستاد

«Ey Hakkın ziyâsı ve cömert olan, safâ üstadlarının da üstâdı bulunan Hüsâmüddin.»

(Râd) kelimesi: Kerim ve sahî mânâsınadır. Hüsâmüddin Çelebi'nin pederi Şeyh Muhammed (rahimehullâh) vefat ettiği vakit oğlu epeyce bir mîrâsa nâil olmuş, sonra Cenâb-ı Pîr'e intisab ederek ihvân-ı mevleviyye hakkında nakden bir çok fedâkarlıkta bulunduğu gibi seyr ü sülûk ile benliğinden de geçmişti. İşte bu gibi hallerinden dolayı Hazret-i Mevlânâ (Cömert Hüsâmüddin) diye hitâb ediyor.

Safâ: Beşeriyyet bulanıklığından durulmaktır. (Üstâdân-ı safâ) böyle bulanıklıktan durultmayı bilen mürşidler demektir. Hazret-i Mevlânâ, halife-i ekmel'inin o mürşidlere de üstad olduğunu haber veriyor.

16216

گر نبودی خلق محجوب و کثیف

ور نبودی حلقها تنگ و ضعیف

«Eğer halkın gözleri hakikati görmekten perdeli olmasaydı ve havsalalar dar ve zaif bulunmasaydı.»

16217

در مدیحت داد معنی دادمی

غیر این منطق لبی بگشادمی

«Seni hakkıyle ve kemâlâtına lâyık bir surette medhederdim, bu sözlerden başka sözler söyleyecek bir dudak açardım.»

16218

ليك لقمهٔ باز آن صعوه نيست

چاره اکنون آب و روغن كرديست

«Lâkin, doğan kuşunun lokmasını kuyruk sallayan yont kuşu yutamaz. Çâresi ise yağa su karıştırmak, yâni idare etmek ve herkesin anlayabileceği kadar söylemektir.»

16219

مدح توحيفست بازندانيان

گويم اندر مجمع روحانيان

«Zindan ehline, - yâni tabiat ve gaflet mahpusu olanlara - senin medhinde bulunmak yazıktır. O medhi ruhânîlerin ictimâgâhında - yâni enbiyâ ev evliyâ ruhlarının bulunduğu yerde - söylerim.»

16220

شرح توغبنست با اهل جهان

همچو راز عشق دارم درنهان

«Dünyâ ehline seni şerhetmek, aldanmak ve zarara girmektir. Onun için, aşk sırrı gibi, seni gizliyorum.»

16221

مدح تعريفست وتخريق حجاب

فارغست از شرح وتعريف آفتاب

«Medh, bir kimseyi, bilmeyenlere anlatmak ve hakkındaki gaflet perdesini yırtmaktır. Halbuki, Güneşin şerh ve târif olunmaya ihtiyacı yoktur.»

Sen de mânevi bir güneş olduğun için medh ve tarife ihtiyâcın yoktur. Zâten:

16222

مادح خورشید مداح خود است

که دوچشمم روشن و نامرمد است

«Güneşi medheden kendisini medhetmiş olur; (iki gözüm de aydındır, çapaklı değil, ağrımıyor) demek ister.»

16223

ذم خورشید جهان ذم خود است

که دوچشمم کور و تاریک و بد است

«Dünya Güneşini zemmeylemek de: (İki gözüm kördür, karanlıktır ve çipildir) diye kendisini zemmetmek olur.»

16224

تو ببخشا بر کسی کاندر جهان

شد حسود آفتاب کامران

«Âlemde murâdına ermiş güneşe hased eden kimseye sen merhamet ve şefkat göster.»

Çünki bir veliye düşmanlıkta bulunmak, Allah ile çarpışmaya kalkışmak olur.

Bilâl-i Habeşi (Radıyallâhü anh) yi İslâmdan döndürmek için ona türlü türlü işkence yapan (Ümeyye bin Halef) in sonu ne oldu? Bedr gazâsında katledilip belâsını buldu. Hattâ kendisi şişman, hava da çok sıcak olduğundan cesedi çabucak kokuştu. Sairlerinin gömüldükleri çukura götürülemediğinden üstüne kum ve toprak atılmak sûretiyle leşi örtüldü. Yâni cife halini alan cesedini toprak kabul etmedi.

Güneş duşmanı, yâni enbıyâ ve evliyâ düşmanı olanlar;

16225

تاندش پوشید هیچ از دیدها

وز طراوت دادن پوسیدها

«Gözlerden Güneşin ziyâsını gizleyebilirler mi? Onun hergünkü tazeliğini pörsüdüp, sol durmaya muvaffak olurlar mı?»

16226

یا ز نور بی حدش تانند کاست

یا بدفع جاه او تانند خاست

«Yahud, onun sonsuz ziyâsını eksiltmeye ve bulunduğu yüksek mevkiden düşürmeye muktedir midirler?»

Meselâ yakın zamanlarda gâfilin biri çıkmış, Mesnevî ile nâzım-ı âlisini tenkide kalkışmıştı. Kezâ gene bir haddini bilmez, Mevlânâ ile Şems-i Tebrîzî aleyhinde bir takım hezeyanlar yazmıştı. Her ikisi de lâyık oldukları cevâbı almıştı. Onların yaygaraları ne oldu? Unutuldu, gitti. Mevlânâ ise bütün bir âlemde kemâl-i hürmetle yâdediliyor.

16227

هر کسی کو حاسد کیهان بود

آن حسد خود مرگ جاویدان بود

«Mânevî büyüklere hased ederek onları küçültmek isteyenlerin o hasedi, kendileri için ebedi bir ölüm olmaz mı?»

Şüphesiz ki olur. Nitekim: **«Her hasedcinin hasedi, Onun sâlih âmelini yakar.»** denilmiştir.

16228

قدر تو بگذشت از درک عقول

عقل اندر شرح تو شد بو الفضول

«Ey hüsâmüddin; senin mânevi yüksekliğin akılların erebileceği dereceyi çoktan geçti. Akıl senin mahiyetini açıklamakta âciz kaldı.»

16229

گرچه عاجز آمد این عقل از بیان

عاجزانه جنبشی باید در آن

«Gerçi akıl, seni beyanda acze düştü ama, gene de acizcesine anlatması gerek.»

16230

ان شیئا که لا یدرک

اعلموا ان که لا یترک

«Çünki, bütünüyle anlaşılamayan bir şey bilin ki atılıvermez.»

16231

گر نتانی خورد طوفان سحاب

کی توان کردن بترک خور د آب

«Bulutun tufanını, içemezsen de, su içmeyi nasıl terkedebilirsin?»

Yâni şiddetli bir yağmurun hepsi içilemez diye bir bardak su içmekten nasıl geçilemez ise, büyüklüğü tamâmiyle târif edilemez diye, Hüsâmüddin Çelebiden bir parça olsun bahsetmek de terkedemiyeceğimiz bir husustur.

16232

راز را گر می نیاری درمیان

درکها را تازه کن از قشر آن

«Eğer esrârın özünü ortaya koymazsan o özün kabuklarından olsun anlat da idrakleri tâzele!»

16233

نطقها نسبت بتو قشر ست لیک

پیش دیگر فهمها مغز ست نیک

«Sana ve mertebene nisbetle sözler kabuk gibi kalır. Lâkin o kabuklar, basit anlayışlı olanlar için tamamiyle içtir.»

16234

آسمان نسبت بعرش آمد فرود

ورنه بس عالیست سوی خاك تود

Gökyüzü, Arş'a nisbetle aşağıdadır. Fakat şu toprak yığıntısı olan Arz'a nisbetle çok yüksektedir.»

16235

من بگویم وصف تو تا ره برند
پیش از آن کز فوت آن حسرت خورند

«Senden sonra, (vah, zamanına yetişemedik!) diye hasret çekmemeleri için, ben şimdiden senin vasfını söyleyeyim de, o müsteid talibler yol bulsunlar.»

16236

نور حقی و بحق جذاب جان
خلق در ظلمات وهم‌اند و گمان

«Sen Hak nûrusun ve canı, Hakk'a çekmektesin. Halksa vehim ve şüphe karanlıklarının esiridir.»

16237

شرط تعظیمست تا این نور خوش
گردد این بی دیدگان را سرمه کش

«Sendeki o hoş nurun şu gözsüzlere sürme çekmesi ve onları görür bir hâle getirmesi için şart, o nûru yücelemektir.»

Yâni senden feyz almak için sana kemâl-i ihlas ile tâzim ve tekrimde bulunmak şarttır.

Ankaravî şerhinde şöyle bir menkibe vardır: «İki kardeş mürşid aramaya çıkmışlar, birçok dolaştıktan sonra Mısırda siyâhî bir şeyhe derviş olmuşlar. Kardeşlerden biri mânen terakkî ettiği halde o birinde bir feyz görünmez. Nihâyet terakkî edeni: Birâder, şeyhimiz cuma gecesi teheccüd'e kalkar ve gusleder. Bu defâ suyunu sen ısıt der. Birâderi de ısıtır. Şeyh onu görünce gülümser ve: Evvelki küstahlığını âfvettik, der. Mürid: Küstahlığım ne idi? diye sorar. Şeyh: Bana bîat ettiğin sırada, (O kadar yer dolaştık, sonra geldik, bu kalın dudaklı zenciye mürîd olduk) demiştin. İşte o sözün şimdiye kadar terfiine mânî olmuştu, der. Ondan sonra o da feyz almaya başlar.»

16238

نور یابد مستعد تیز گوش

کو نباشد عاشق ظلمت چو موش

«Kulağı keskin - yâni müsteid - olup da fâre gibi karanlıktan hoşlanmayan kimse nûru bulur.»

16239

سست چشمانی که شب جولان کنند

کی طواف مشعلهٔ ایمان کنند

«Yarasa ve baykuş gibi, gözleri zayıf olduğu için ancak karanlıkta dolaşabilenler, nasıl olur da, iman meş'alesini tavaf edebilirler.»

16240

نکتهای مشکل باریک شد

بند طبعی که ز دین تاریک شد

«Dinin nurundan nasib alamamış ve karanlıkta kalmış olanlara, müşkil ve ince nükteler, tabiat bağı olmuştur.»

Kı o bağdan kurtulup bir mürşid-i kâmilin hakikatini göremezler.

16241

تا برآد ابدهزر تار وپود

چشم در خورشید نتواند کشود

Böylesi, kendi hünerini dokumak için Güneş'e göz açamaz.»

16242

همچو نخلی بر نیارد شاخها

کرده موشانه زمین سوراخها

«Hurma ağacı gibi dallar salıverip semaya doğru yükseltemez de köstebek gibi, yeri delik deşik eder.»

Yâni ancak âdi ve maddi meselelere aklı erer.

16243

چار وصف است این بشر را دلفشار

چارمیخ عقل گشته این چهار

«İnsanda dört vasıf vardır ki o vasıflar, aklın çarmıhı olmuştur.»

Çârmih: Eski işkence âletlerinden biri idi. Birinin elleriyle ayaklarını onun dört ucuna bağlarlardı. Çarkını çevirdikçe uçlar açılır, bağlanan kimseye müthiş bir azab verirdi.

Bu dört kötü sıfat: Şehvet, hırs, tûl-ı emel ve mansıb ve makam düşkünlüğü ki tavus, kaz, karga ve horoz bu sıfatları temsil ederler. Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm bu kuşları kesmeye, yâni onların temsil ettikleri o dört sıfatı öldürmeye memur olmuştu. Sûre-i Bekara'da bundan bahsolunmuştu.

«DÖRT KUŞ AL, ONLARI YANINDA TOPLA» ÂYETİNİN TEFSİRİ

16244

تو خلیل وقتی ای خورشید هش

این چهارا طیار رهزن رابکش

«Ey idrâki Güneş'e benziyen, sen vaktın Halil'isin, yol vuran bu dört kuşu öldür!»

16245

زانکه هر مرغی ازینها زاغ وش

هست عقل عاقلا را دیده کش

«Çünkü bunların her biri de, karga gibi, akıllıların akıl gözlerini oyar çıkarır.»

16246

چار وصف تن چو مرغان خلیل

بسمل ایشان دهد جانرا سبیل

«Bedene ait dört sıfat Halil Aleyhisselâmın kestiği kuşlar gibidir. Onların boğazlanması rûhun yolunu açar.»

16247

ای خلیل اندر خلاص نیک و بد

سر ببرشان تا رهد پاها ز بند

«Ey Halil, iyi ve kötünün kurtulması için onların başlarını kes ki akıl ve ruhun ayakları kayıttan kurtulsun.»

16248

کل توی و جملگان اجزای تو

برگشا که هست پاشان پای تو

«Sen bir külsün, bütün sıfatlar senin cüzlerindir. Onların ayaklarını çöz ki o ayaklar senin ayağın demektir.»

16249

از تو عالم روح زاری میشود

پشت صد لشکر سواری میشود

«Âlem, senin yüzünden bir rûh-i muhallâ olur - yâni rûhâniyyet kesbeder. - Bir atlı, yüzlerce orduya destek olur.»

16250

زانکه این تن شد مقام چارخو

نامشان شد چار مرغ فتنه جو

Çünkü bu beden dört huyun durağı olmuştur ki o huyların adı, fitne çıkaran dört kuştur.»

16251

خلق را گر زندگی خواهی ابد

سر ببرزین چار مرغ شوم بد

«Eğer halkın ebedi olarak diriliğini istersen bu uğursuz dört kuşun başlarını kes.»

16252

بازشان زنده کن از نوعی دگر
که نباشد بعد ازان زیشان ضرر

«Sonra da onları başka bir suretle dirilt ki artık onlardan bir zarar gelmesin.»

16253

چار مرغ معنوی راهزن
کرده‌اند اندر دل خلقان وطن

«Mânen yol kesen dört kuş, halkın gönlünü yurt edinmiştir.»

16254

چون امیر جمله دلهای سوی
اندرین دور ای خلیفهٔ حق توی

«Ey Allahın halifesi olan Hüsamüddin; bu devirde kalblerin emîri olduğun için,»

16255

سر ببر این چار مرغ زنده را
سرمدی کن خلق ناپاینده را

«Bu diri dört kuşun kafalarını kes de, ebedî olmayan halkı ebedî ve sermedî kıl!»

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰىۜ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْۜ
قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبٖيۜ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ
فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ
ادْعُهُنَّ يَأْتٖينَكَ سَعْيًاۜ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٦٠﴾

Hazret-i Mevlânâ bu beyitlerle Bakara sûresindeki bir âyete işâret ediyor:

«Hani İbrâhim: «Ey Rabbim ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster» demiş (Allah, «Buna) inanmadın mı yoksa» demiş, o da «inandım. Fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için (istedim» diye) söylemişti. (Allah) dedi ki «Dört kuş tut. Onları kendine alıştır, sonra (kesip, hamur yapıp) her parçasını bir dağın üzerine bırak Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir.» Bil ki şüphesiz Allah bir kaadir-i mutlakdır, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir[3].»

Kuşların nevîleri hakkında ihtilâf vardır. Hazret-i Mevlânâ, o kuşlar: «Kaz, tavus, karga ve horoz idi» diyor. Tefsir-i mevâhib sâhibi Hüseyin Vaız: «Güvercin, tavus, horoz ve karga» dedikten sonra, başka kuşlar olduğunu söyleyenler de vardır, mâlûmâtını veriyor.

Şeyh-i Ekber (Kuddise Sirruhû) Hazretleri (Fütûhât-ı Mekkiyye) de buyuruyor ki «Allahın halk ve ihyâsı türlü türlüdür. Bazı mahlûkâtını (Kün) yâni (Ol!) emriyle, bâzısını iki eli, yâni celâl ve cemâl sıfatlarıyla, bâzısını (yokluk) dan vücud'a çağırmak sûretiyle, bâzısını mahlûkâtı vasıtasiyle yaratmıştır. İbrahim Aleyhisselâmın talebi, halkın Kıyâmetteki ihyâsının bunlardan hangisi ile olacağını anlamak içindi. Yoksa Allahın yaratıcılığında şüphesi olduğundan değildi.

İbrahim Aleyhisselâm Emr-i İlâhî mucibince o dört kuşu kesti ve parçaladı, etlerini, kemiklerini bir birine karıştırdı. O karışım'dan, dört yâhut yedi dağ üstüne birer parça bıraktı. Başlarını elinde tuttu. «Güvercin, tavus, karga, horoz buraya gelin!» diye seslendi. Hemen o parçalar ayrıldı ve kendi parçalariyle birleşti. Koşarak İbrâhimin yanına geldiler, başlariyle de birleşip eski hallerini aldılar.

Hüseyin Vâız, hâdisenin naklinden sonra diyor ki: «Muhakkiklere göre bu dört kuşun kesilmesinden maksad şudur: Güvercinin insanlarla ünsiyeti, horozun pek ziyâde şehveti, karganın son derece hırsı, tavusun da fevkalâde ziyneti ve o nisbette kibir ve azameti vardır. Bunlar âdetâ o mezmum tabiatların mümessilidirler. Onları kesmek, o ahlâk-ı zemîmeden kesilmektir.»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: O dört kuş:

(3) Sûrei Bakara 260

16256

بط وطاوسست وزاغست وخروس

این مثال چار خلق اندر نفوس

«Kaz, tâvus, karga ve horoz idi ki, insanlardaki dört huyu temsil ediyorlardı.»

16257

بط حرصست وخروس آن شهوتست

جاه چون طاوس وزاغ امنیتست

«Kaz hırstır, horoz şehvet.. Makam tâvus'a benzer, karga ise tûl-ü emel'e»

16258

نیتش آنکه بود امید ساز

طامع تأبید یا عمر دراز

«Karganın emeli ebedi olmak, yâhud uzun bir ömre kavuşmaktır. Bunu umar durur.»

16259

بط حرص آمد که نولش در زمین

در تر و در خشک میجوید دفین

«Kaz hırsı temsil eder ki kuru yaş ne bulursa yere gömer.»

16260

یکزمان نبود معطل آن گلو

نشنود از حکم جز امر کلوا

«Onun boğazı bir an için durup dinlenmez (Külû veşrabû) emrinden başka Emr-i ilâhiyyeye kulak vermez.»

16261

همچو یغما چیست خانه می کند
زود زود انبان خود رمیکند

«Bir yağmacı gibidir. Bulunduğu evi kazar, çabuk çabuk dağarcığını - yâni kursağını - doldurur.»

16262

اندر انبان می فشارد نیک و بد
دانه‌های در و حبات نخود

«İnci veya nohut dânesi, ne bulursa iyi, kötü demeksizin dağarcığına tıkar.»

16263

تا مباد ایاغی آید کر
میفشارد در جوال او خشک و تر

«Başka bir yağmacı gelip de ortak olmasın diye yaş ve kuru her ne bulursa çuvalına doldurur.»

16264

اعتمادش نیست بر سلطان خویش
که نیارد طامعی آید پیش

«Karşısına başka bir yağmacının çıkmayacağı hususunda Sultanına itimadı yoktur.»

Vaktiyle ordular harbe giderken bir takım çapulcular da onlara katılırlar, istilâ ordusu bir şehri zabtedince o çapulcular halkın evlerine saldırırlar, orada ne bulurlarsa çuvallarına doldururlardı. Bunların en çok çekindiği şey; soymakta olduğu eve başka bir yağmacının girmesi ve çapulculuğa iştirak etmesi idi. Bu hususta hükümdar ve serdâra itimad etmezlerdi. Çünkü onlar yağmacılığı menetseler de o yağmacılar o yasağı dinlemezlerdi.

16265

ليك مؤمن ز اعتماد آن حيات

ميكند غارت بمهل و با انات

«Lâkin mü'min olan; hayat bahşeyleyen Allah'a itimad eder de, Dünyadaki rızkını yavaş yavaş ve teenni ile toplar.»

Çünkü:

16266

ايمنست از فوت واز ياغى كه او

مى شناسد قهر شه را بر عدو

«O rızkının kesilmeyeceğinden ve kendisine ayrılmış bir şeyin bir yağmacı tarafından yağma edilmeyeceğinden emindir. Öyle bir yağmacıdan korkmaz, pâdişâhın düşmanı kahr eyleyeceğine inanmıştır.»

(Talâk Sûresi)nde şöyle buyurulmuştur:

وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ

يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهُ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ

قَدْرًا ۝

«Kim Allahtan korkarsa (Allah) ona bir (kurtuluş) çıkış yeri ihsan eder. Onu haatır-u hayâline gelmeyecek bir cihetten de rızıklandırır. Kim Allah'a güvenip dayanırsa O, kendisine yetişir. Şüphesiz ki Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü tayin etmiştir[4].»

Ashab'ın büyüklerinden Ebû Zerr Gıfârî (Radiyallâhü anh) demiştir ki: «Hazret-i Peygamber (S.A.V.) : **(Ben bir âyet biliyorum ki eğer insanlar onun hükmünce amel etseler hepsi için kâfi gelirdi)** buyurduktan sonra, yukarıda meali verilen âyeti okudular ve bir kaç kere tekrarladılar.»

Müfessir Hüseyin Vâız (Rahimehullâh) diyor ki: «Bu âyet **takvâ** ve **tevekkül** üzerine mebnidir. Takvâ; Kurb-i İlâhî bostanından bir nefes ve

(4) Sure-i Talâk : 2-3

bir esintidir. Maiyyet-i İlâhiyyeden haber verir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

«Çünkü Allah hiç şüphesiz (küfr ve ma'siyetlerden) sakınanlarla, bir de daima iyilik edenlerin kendileriyle beraberdir[5].» buyurulmuştur. Tevekkül de kifâyet gülzârının râyihasıdır. Ondan muhabbet kokusu duyulur ki yine Kur'an-ı Kerimde:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

«Allah, şüphesiz kendine güvenip dayananları sever[6].» denilmiştir.

Mesnevînin birinci cildinde: «Hazret-i Peygamber yüksek sesle buyurmuştur ki: Devenin dizini Allaha tevekkül ederek bağla!» şeklinde bir beyit geçmişti.

Bu hadîsin vürûduna sebeb olarak denilmiştir ki: «Huzûr-u Peygamberî'ye biri geldi: «Yâ Resûlallah, çölde bulunduğum sırada, kalkıp savuşmasın diye devemin dizini bağlayayım mı? Yoksa Allaha tevekkül ederek serbest bırakayım mı?» diye sordu. Aleyhissalât Efendimiz: «Devenin dizini bağla, ondan sonra Allaha tevekkül et!» buyurdu.

İşte tevekkül böyle olur. Yâni evvelâ bir işe teşebbüs edilir, ondan sonra Allahtan muvaffakiyyet beklenir. Câhiliyyet devrinde müşriklerden bazıları kız çocuklarını doğar doğmaz, yahud bir kaç sene yaşadıktan sonra çöle götürüp yavrucağızı kazdıkları çukura diri diri gömerlerdi. Bazıları besleyemeyeceğiz diye erkek çocuklarını da öldürürlerdi. Müslümanlık; bu vahşet ve cinâyeti katiyyetle menetti. Sûre-i En'âm'da:

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ

«Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızkını biz vereceğiz[7].» buyurulmuştur. Hakîki bir müslüman, Rabb-i Kerîmin şu vaadini bildiği için rızık hususunda telâşa düşmez ve çapulcular gibi yağmacılığa kalkışmaz. Allahın bu vaadi gerçektir ve ölünceye kadar bizi besleyecektir.

---

(5) Sûrei Nahl : 128

(6) Sûrei Al-i İmran : 159

(7) Sûrei En'am : 151

16267

ایمنست از خواجه تاشان دگر

که بیایندش مزاحم صره بر

«Diğer kapı yoldaşlarının üşüşüp de onun rızkını kapışmayacaklarından emindir.»

Çünki kimse kimsenin mukadder rızkını yiyemez. Rızk sâhibi rızkına müştak olduğu gibi rızık da sâhibine âşıktır.

16268

عدل شه را دید در ضبط حشم

که نیارد کرد کس بر کس ستم

«Pâdişahın adâletini bilir, kulları nasıl zaptettiğini, kimsenin kimseye nasıl sitemde bulunmadığını görmüştür.»

16269

لاجرم نشتابد وساکن بود

از فوات حظ خود ایمن بود

«Şüphesiz acele etmez, sâkin durur, zîrâ kendi nasibinin kaybolmayacağından emindir.»

16270

پس تأنی دارد وصبر وشکیب

چشم سیر وموثرست وپاك جیب

«Onun için sabreder ve teennî gösterir. Onun gözü toktur, eline geçeni başkalarına ihsan eder.»

Beyitteki müvessir: (Îsâr)dandır ki, başkasını nefsine tercih eyleyendir. Ensâr-ı kirâm (Radiyallâhü anhüm) hazerâtı böyle oldukları ve muhâcirini nefislerine takdim eyleyerek onlara yiyecek ve barınacak yer temin ettiklerinden Cenâb-ı Hak onları:

وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

«Kendilerinde fakr-u ihtiyâc olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar[8].» diye medhetmiştir.

16271

کین تأنی پرتو رحمان بود

وان شتاب از هزه شیطان بود

«Zirâ (teennî) Allahın nurundan, (Acele) de şeytanın kışkırtmasındandır.»

Nitekim hadis-i şerifte: **«Bir işte acele etmemek Allahın tevfikiyledir, acele etmek ise Şeytanın teşvikiyledir.»** buyurulmuştur.

16272

زانکه شیطانش بترساند زفقر

بارگیر صبر را بکشد بعقر

«Çünki yakîn sâhibi olmayan birini, Şeytan: Verme, fakir düşersin, diye korkutur. Onun sabır beygirini sinirleyip öldürür.»

Sinirlemek: Bir hayvanın arka ayaklarındaki sinirleri kesmek sûretiyle öldürmektir.

Nitekim Semûd kavmi, Sâlih Aleyhisselâm'ın mûcize devesine böyle yapmışlar, sonra da Allahın kahrına uğramışlardır.

Cenâb-ı Hak (Sûre-i Bekara) da haber veriyor ki:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ
مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ
بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ
٢٦٧ الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ
وَاللَّهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

(8) Sûre-i Haşr : 9.

«Ey îman edenler, (Hak yolundaki) infakı (harcamayı) kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdi, bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin. Bilin ki şüphesiz Allah herşeyden müstağnîdir, asıl hamde lâyık olan O'dur. Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emreder. Allah ise (nafaka hususunda) size kendinden bir yarlığama ve bir bolluk va'd ediyor. Allah (ihsânı) geniş olan, (her şeyi) hakkıyle bilendir[9].»

16273

تا خوری زشت و بری زشت از شتاب
بی مروت بی تأنی بی صواب

«Şeytanın seni korkutması, acele ile, haram - helâl demeyip toplaman ve mürüvvetten, sabır ve sevab düşüncesinden uzak olarak yemen içindir.»

16274

لاجرم کافر خورد در هفت بطن
جان و دل باریک و لاغر زفت بطن

«Şüphesiz kâfir, yeme ve içmeye hırsı olduğu için, yedi karın doyacak kadar yer. Onun dini ve kalbi zayıf, karnı ise şişmandır.»

Hazret-i Mevlânâ bu hakikati teyid için bir hadîs-i şerifi naklediyor:

«EBÛ HÜREYRE'NİN RİVÂYET ETTİĞİ: «KÂFİR YEDİ BARSAKLA, MÜ'MİN İSE BİR BARSAKLA YER» HADÎSİNİN BUYRULUŞUNDAKİ SEBEB.»

16275

کافران مهمان پیغمبر شدند
وقت شام ایشان بمسجد آمدند

«Bir takım müşrikler, akşam vakti Mescid-i Nebeviye gelip Resûlullâh'a misâfir oldular.»

(9) Sûrei Bakara (267-268)

16276

کامدیم ای شاه اینجا ما قنق

ای تو مهماندار سکان افق

«Dediler ki: Ey bütün Dünyâdakilerin mihmandârı olan Sultân-ı Kerîm; biz buraya sana konuk olmak için geldik.»

16277

بی نوایم ورسیده مان زدور

هین بیفشان بر سرما فضل ونور

«Biz acız ve uzaklardan gelmişiz. Bize fadl ve kereminden ihsan et de kalbimizi mesrûr ve pürnûr eyle!»

16278

گفت ای یاران من قسمت کنید

که شما پراز من وخوی منید

«Aleyhissalât Efendimiz ashâba hitâben: Ey dostlar, şu misafirleri taksim ediniz - yâni birer, ikişer alıp evlerinize götürünüz ve karınlarını doyurunuz - çünki siz benden feyz almış ve ahlâkımla ahlaklanmışsınızdır.»

Bahis dolayısiyle Hazret-i Pîr: «İnsanlar, hükümdarlarının dinine ve meslekine tâbîdir.» Hakîkatini izah için diyor ki:

16279

پر بود اجسام هر لشکر زشاه

زان زنندی تیغ براعدای جاه

«Her ordunun efrâdı, şâh'ın huyu ve tabiatiyle doludur. Şah'ın mevkî ve rutbesine düşman olanlara bu yüzden kılıç vururlar.»

16280

تو ز خشم شه زنی آن تیغ را
ورنه بر اخوان چه خشم آید ترا

«Sen pâdişâhın hiddet ve gazabı dolayısiyle harbde kılıç vurursun. Yoksa ihvanına karşı neden hiddet gösterir ve çarpışırsın?»

16281

بر برادر بی گناهی میزنی
عکس خشم شاه گرز ده منی

«Yine, sen, şâhın hiddeti tesiriyle, suçsuz bir kardeşine on batmanlık gürzü vurursun.».

Parti yardakçıları gibi... Liderlerini iş başına getirmek için beyhûde gayretkeşlik ederler, vatan ve din kardeşleriyle boğaz boğaza gelirler.

16282

شه یکی جانست ولشکر پر ازو
روح چون آبست وین اجسام جو

«Şah bir ruhtur, teb'a ve ordu onunla doludur. Ruh, su gibidir, bu cisimler ise derenin yatağına benzer; o yataklar su ile dolarsa dere olur.»

16283

آب روح شاه اگر شیرین بود
جمله جوها پر ز آب خوش شود

«Eğer şâhın can suyu tatlı - yâni ahlâkı temiz - ise bütün dereler tatlı su ile dolar - yâni bütün tebea iyi ahlâk sahibi olur.»

Nitekim bir hadîs-i şerifte: **«Kalb, beden memleketinin hükümdârıdır. Onun insan âzâsından askerleri vardır. Eğer hükümdâr iyi olursa askerleri de iyi olur, hükümdar bozuk olursa askerleri de, tebeası da bozuk olur.»** buyurulmuştur.

16284

که رعیت دین شه دارند بس

این چنین فرموده سلطان عبس

«Ahâlî, hükümdârın mezheb ve meşrebinde bulunur. Böyle olduğunu (Abese) sûresinin sultanı olan Hazret-i Peygamber bir hadis-i şerifle beyan etmiştir.»

Hz. Peygambere, **(Abese Vetevellâ sultanı)** buyurulması;

عَبَسَ وَتَوَلّٰى ۝ اَنْ جَاءَهُ الْاَعْمٰى ۝

« (Hazret-i Peygamber) **kaşlarını çattı ve yüzünü çevirdi; yanına a'mâ geldi diye**[10]» şeklinde başlayan sûre dolayısiyledir.

Bu sûrenin nüzûlüne şu vak'a sebeb olmuştur: Medinede Aleyhis-salât Efendimizin müezzinlerinden Abdullah Bin Ümm-ü Mektûm (Radiyallahü anh) âmâ idı. Mekkede iken hemen her gün nezd-i Risâlete gelir ve: «Yâ Resûlallah, Allahın sana öğrettiklerinden bana da öğret» derdi. Bir gün yine huzûr-u Nebevî'ye gelmiş ve ayni talepte bulunmuştu. Halbuki o sırada Kureyşin eşrâfından bir kaçı Resûlulllahın meclisinde bulunuyor, Fahr-i Risâlet Efendimiz de, belki imâna gelirler diye onlarla meşgul bulunuyordu. İbn-i Mektûm ise özrü dolayısiyle huzurda eşrâfı görmediği için hergünkü talebinde bulunmuştu. Onun böyle bir vakitte geldiğine Aleyhissalât Efendimizin canı sıkıldığı için kaşları çatılmıştı, İşte bu anda bu sûre nâzil olmuştu.

Ondan sonra Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri İbn-i Mektûm'u nerede görürse elinden tutar ve: **«Ey hakkında bana Rabbimin itâb ettiği zat merhabâ!»** buyururdu.

16285

هر یکی یاری یکی مهمان گزید

درمیان یک زفت بود و بی ندید

«Ashabdan her biri bir misafir seçti ve götürdü. Aralarında emsalsiz derecede iri yarı biri vardı.»

---

(10) Sûrei Abese : 1-2

16286

جسم ضخمی داشت کس اورا نبرد

ماند در مسجد چواندر جام درد

«Gayet iri vücudlu biri idi... Kimse onu götürmemiş, kadehte kalan tortu gibi mescidde kalmıştı.»

16287

مصطفی بردش چووا ماند از همه

هفت بز بد شیرده اندر رمه

«O iri adam, hepsinden geri kalınca, Hazret-i Mustafa Aleyhisselâm onu Hücre-i Saâdet'e götürdü. Sürüde yedi sütlü keçi vardı.»

16288

که مقیم خانه بودندی بزان

بهر دوشیدن برای وقت خوان

«Yemek zamanı o keçiler sağılmak üzere evde bulunuyordu.»

16289

نان وآش وشیرآن هرهفت بز

خورد آن بوقحط عوج ابن غز

«Kıtlık babası ve Oğuz oğlu Uc gibi olan o iri misafir, ekmeği de, yemeği de, o yedi keçinin sütünü de temâmiyle yedi ve içti.»

16290

جمله اهل بیت خشم آلوشدند

که همه درشیر بز طامع بدند

«Bütün hâne halkı hiddetlendiler, çünki hepsi de keçi sütünü umuyorlardı.»

16291

معده طبلی خوار همچون طبل کرد
قسم هجده آدمی تنها بخورد

«O obur adam mîdesini davul gibi şişirdi. Çünki on sekiz kişinin yiyeceğini yemişti.»

16292

وقت خفتن رفت ودر حجره نشست
پس کنیزک از غضب ودر رابست

«Yatma zamanı gelince bir odaya girdi. Halayık da hiddetinden oda kapısını dışarıdan kapattı.»

16293

از برون زنجیر دررا در فکند
که از وبد خشمکین ودر دمند

«Dışarıdan kapının zincirini taktı. Zîri ona pek kızmış ve pek dertlenmişti.»

16294

کبر را در نیمشب تا صبحدم
چون تقاضا آمد ودرد شکم

«O müşriğin gece yarısı dışarıya çıkması lâzım geldi ve sabaha kadar karnı ağrıdı.»

16295

از فراش خویش سوی در شتافت
دست بر در چون نهاد او بسته یافت

«Yatağından fırladı ve kapıya doğru koştu. Fakat elini kapıya götürünce onu kapalı ve zincirli buldu.»

16296

در كشادن حيله كرد آن حيله ساز

نوع نوع وخود نشد آن بندباز

«Kapıyı açmak için o hiylekâr adam türlü türlü hareketlerde bulunduysa da kapının bağı bir türlü çözülmedi.»

16297

شد تقاضا بر تقاضا خانه تنگ

ماند او حيران و بی درمان ودنگ

«Sıkışa sıkışa âdetâ oda dar gelmeye başladı. Çaresiz, dermansız ve hayrette kaldı.»

16298

حيله كرد او وبخواب اندر خزيد

خويشتن در خواب در ويرانه ديد

«Çare olmak üzere uyumak için kıvrıldı. Rüyâsında kendisini bir vîrânede gördü.»

16299

زانكه ويرانه بد اندر خاطرش

شد بخواب اندرهم آنجا منظرش

«Düşüncesi virâne olduğu için rüyâsında da öyle bir yer gördü.»

16300

خويش در ويرانهٔ خالی چو ديد

او چنان محتاج اندردم بريد

«Kendini tenhâ bir vîrânede görünce ihtiyacını defetti.»

16301

گشت بیدار و بدید آن جمله خواب
پر حدث دیوانه شد از اضطراب

«Uyanıp da yattığı yeri pislik içinde görünce, utancından âdetâ deli oldu.»

16302

زاندرون او بر آمد صد خروش
زین چنین رسوائی بی خاک پوش

«Bu çeşit rezillik toprakla bile örtülmez diye, içinden yüzlerce defa coştu, kopardı.»

16303

گفت خوابم بدتر از بیداریم
که خورم آن سو و این سو می ریم

«Dedi ki: Uykum, uyanıklığımdan beterdir. Birinde yiyor, obirinde pisliyorum!»

16304

بانگ میزد و اثبور او اثبور
آنچنانکه کافران در قعر گور

«Bir kâfirin kabir içindeki hali gibi, (Vay başıma gelenler!) diye için-den feryad etmeye başladı.»

Sûrei Furkân'da müşrikler için buyuruluyor ki:

وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ
ثُبُورًا ۝ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا
كَثِيرًا ۝

«Elleri boyunlarına bağlı olarak onun (cehennemin) en dar yerine

atıldıkları vakit orada (yeliş ey) helâk (diye) bağırırlar. (Onlara denilir ki:) Bugün bir (kerre) helâk (olmayı) çağırmayın, bir çok (def'alar) helâk (olmayı) çağırın[11].»

16305

منتظر که کی شود این شب بسر

تا بر آید از کشادن بانک در

«Bu gece bir geçse de kapının açılmasını duysam diye beklemeye başladı.»

16306

تا گریزد او چو تیری از کمان

تا نه بیند هیچکس او را چنان

«Bu bekleyişi, böyle mülevves bir halde görünmemek emeliyle, ok yaydan fırlar gibi kaçmak içindi.»

16307

قصه بسیار ست وکوته میکنم

باز شد آن در رهید از درد وغم

«Hikâye uzundur, ben kısa kesiyorum. Nihâyet oda kapısı açıldı, o adam da derd ve gamdan kurtuldu.»

«KARALTISINI GÖRÜP DE UTANMASIN VE RAHATÇA ÇIKIP GİTSİN DİYE HAZRET-İ MUSTAFA ALEYHİSSELÂMIN ODA KAPISINI AÇMASI VE KENDİSİNİ GİZLEMESİ.»

16308

مصطفی صبح آمد ودر را کشاد

صبح آن کمراه را او راه داد

«Sabah olunca Aleyhissalât Efendimiz kapıyı açtı. O yolsuz adamı erkenden yol verdi.»

---

(11) Sûrei Furkan : 13-14.

16309

در كشاد و گشت پنهان مصطفى

تا نگردد شرمسار آن مبتلا

«Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vesellem kapıyı açtı ve o, belâya uğramış kimse görüp de utanmasın diye gizlendi.»

16310

تا برون آيد رود گستاخ او

تا نه بيند در گشار ابشت ورو

«Zât-ı Risâletin gizlenmesi, onun dışarıya çıkıp serbestçe gitmesi, kapıyı açanın yüzünü ve sırtını görmemesi içindi.»

16311

يا نهان شد در پس چيزى ويا

از ويش پوشيده دامان خدا

«Resûl-i Ekrem; ya bir şeyin arkasında gizlendi, yâhud Allahın settâriyeti O'nu misâfire göstermedi.»

16312

صبغة الله گاه پوشيده كند

پردۀ بيچون بران ناظر تند

«Allahın boyası - yâni settâriyeti - bazan bir şeyi örter ve keyfiyetsiz olan o perde, o şeye bakanın gözüne mâni olur.»

Nitekim hicret esnâsında Aleyhisselât Efendimizle Hazret-i Ebû Bekir mağaraya girdikten sonra müşrikler, mağaranın medhaline kadar gelmişler, oraya bir örümcek tarafından ağ gerilmiş olduğunu görüp; «Buraya girselerdi bu ağ bozulurdu» diyerek geri dönmüşlerdi. İşte bu ağ, Cenâb-ı Hakk'ın Settâriyyet perdesi olmuştu. Kezâ (Tebbet) sûresi nüzûl edip de duyulunca Ebû Leheb'in karısı ve Ebû Süfyânın kız kardeşi olan Ümm-ü Cemil habîsesi çok kızmıştı. O sûrede:

وامرأته حمالة الحطب

«Ebû Leheb'in karısı odun hammalıdır[12]» buyurulmuştu. Zîrâ o habîse, çalı, çırpı ve diken toplayıp yüklenir ve Sallallahü Aleyhi Vesellemin kapısı önüne ve geçeceği yollara dökerdi. Bir sefer, Resûl-i Ekremden intikam almak için, eline bir havan eli alıp sokağa fırladı. Zât-ı Risâlet, Cenâb-ı Sıddik ile birlikte bulunuyordu. Hazret-i Ebû Bekir, Ümm-ü Cemîl'in kudurmuş gibi geldiğini görünce: **«Yâ Resûlallah; bir tarafa çekilseniz»** dedi. Nebiyy-i Âzam efendimiz: **«O beni göremiyecektir»** buyurdu. Filvâki Ümm-ü Cemil geldi, Resûlullahı göremediği için, Ebû Bekire: «Arkadaşın nerede?» dedi. «Ne yapacaksın?» süâline de: «Bunu kafasına vuracaktım» diyerek cehennem olup gitti.

Bahis dolayısiyle hatırıma bir fıkra geldi.Hazret-i Ali Kerremallâhu veche'nin ağabeyisi Ukayl bin Ebî Tâlib, tahsisâtımı artırmadı diye, birâderine darılmış ve Muâviye'nin nezdine gitmişti. Muâviye O'na iltifat ve ikramda bulundu ve yanında alıkoydu.

Ukayl, zarif ve hazır cevab bir zat olduğu için Şamlıların ihtiramını kazanmıştı. Bundan kuşkulanan Muâviye, onu gözden düşürmek fikriyle meclisindekilere:

«Allahın Kur'ânda (Tebbet yedâ ebî Leheb) diye zemmettiği Ebû Leheb Ukayl'in amcasıdır» deyince, Ukayl de derhal:

«Evet, O sûrede: (Ebu Lehebin karısı odun hammalıdır) âyeti de vardır ki o kadın, Ebû Süfyân'ın kız kardeşi, Muâviyenin de halasıdır» cevâbını verdi.

16313

تا نه بیند خصم را پهلوی خویش
قدرت یزدان ازان بیشست و بیش

«Settâriyyet-i İlâhiyenin, bakan bir göze karşı bir şeyi örtmesi, bir kimsenin hasmını görmemesi içindir. Allahın kudreti, bundan da artık bundan da üstün!»

---

(12) Sûrei Tebbet : 4.

16314

مصطفی میدید احوال شبش

لیک مانع بود فرمان ربش

«Hazret-i Mustafa (S.A.V.) onun geceki halini anlamıştı. Lâkin kapıyı açmaya Rabbinin fermanı mâni olmuştu.»

16315

تا که پیش از خبط بگشا یدرهی

تا نیفتد زان فضیحت درچهی

«O adamın böyle bir hale uğramasından ve rezâlet kuyusuna düşmesinden evvel Peygamber ona yol verebilirdi.»

16316

لیک حکمت بود وامر آسمان

تا ببیند خویشتن را او چنان

«Lâkin misâfirin kendisini mülevves bir halde görmesi için hikmet ve semâvî emir vardı.»

16317

بس عدواوتها که آن یاری بود

بس خرابیها که معماری بود

«Çok düşmanlık vardır ki dostlukla neticelenir, çok vîranlık vardır ki mâmûriyyete döner.»

Hazret-i Ömer'in Nebiyy-i Zîşân Efendimizin katline teşebbüs edecek kadar kuvvetli olan düşmanlığı, sonunda, fevkalâde bir muhabbete tahavvül etmişti. Bir binânın tâmiri evvel emirde onun tahribine bağlıdır.

16318

جامه خواب پرحدث رایک فضول

قصدا آورد در پیش رسول

«Misâfirin yattığı ve kirlettiği örtüyü ev halkından bir herzevekil - ih-

...ki ona kızgın olan halâyık o adamı tezyil için Peygamberin huzuruna oturttu.»

16319

که چنین کرد است مهمانت ببین

خنده زد رحمة للعالمین

«Misâfirin, bak böyle yapmış! dedi. Âlemlere rahmet olan Peygamber (S.A.V.) Efendimiz gülümsedi.»

16320

که بیار آن مطهره اینجا بپیش

تا بشویم جمله را با دست خویش

«Getir o ibriği, hepsini kendi elimle yıkayayım, dedi.»

16321

هر کسی می جست کز بهر خدا

جان ما و جسم ما قربان ترا

«Hücrede bulunanların hepsi de yerlerinden fırladılar ve dediler ki: Bizim cismimiz de, canımız da sana kurban olsun.»

16322

ما بشوییم این حدث را تو بهل

کار دستست این نمط نی کار دل

«Sen bırak da bu pisliği biz yıkayalım. Bu iş el işidir, gönül kârı değildir.»

16323

ای لعمرک مر ترا حق عمر خواند

پس خلیفه کرد و بر کرسی نشاند

«Ey hakkında (leamrüke - Ömrün için) diye Cenâb-ı Hakk'ın and içtiği zât, Hak seni Hilâfet-i İlâhiyye kürsüsüne oturttu.»

Sûre-i Hicr'deki:

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾

« (Habîbim) senin ebedi yâd-ı cemîline yemin ederim ki onlar (Lût kavmi) serhoşlukları (azgınlıkları) içinde muhakkak serserî bir halde idiler[13].» âyetine işarettir.

16324

مارای خدمت تومی زیم

چون تو خدمت میکنی پس ماچییم

«Biz sana hizmet için yaşıyoruz, hizmeti sen yaparsan biz neyiz - yâni ne işe yararız?-»

16325

گفت آن دانم ولیکن این ساعتیست

که درین شستن بخویشم حکمتیست

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Onu bilirim. Fakat şimdi bunu bizzat yıkayışımda bir hikmet vardır.»

16326

منتظر بودند کین قول نبیست

تا پدید آید که این اسرار چیست

«Hücredekiler Reslullâhın bu sözünü işitince, ondaki esrar meydana çıksın da anlayalım diye, beklemeye başladılar.»

(13) Sûrei Hicr : 72.

16327

[illegible]

[illegible]

«Aleyhisselât Efendimiz, o pislikleri ciddiyet ve gayretle yıkıyordu Bunu, taklid ve riyâ için değil. Allahın emrini ifâ için yapıyordu.»

Bir Peygamber için riyâ yapmaya imkân yoktur. Husûsiyle, riyânın âdetâ bir şirk-i hafi olduğunu Allah-u Azimüşşan:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

« (Habibim; müşriklere) **de ki: Ben de sizin gibi bir beşerim,** (lâkin) **bana yalnız tanrınızın bir tek tanrı olduğu vahyediliyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı ümid ediyorsa güzel bir amel işlesin ve Rabbine ettiği ibâdette** (hiç bir şeyi ve hiçbir kimseyi) **ortak tutmasın[14].»** âyet-i celilesi ile Zât-ı Akdes-i Risâlete tebliğ etmişti. İhlâs ile yapılan ibâdetler, kusurlu da olsa, Allah için yapıldığından Allah indinde makbul olur. Fakat riyâkârâne yapılan ibâdetler, sûret-i zâhirede ne kadar mükemmel olursa olsun Allahın indinde kıymeti yoktur.

16328

که دلش میکفت کین را تو بشو
که در اینجاهست حکمت تو بتو

«Çünkü gönlü: Bunları sen yıka, bu işte katkat hikmet vardır, diyordu.»

(14) Sûrei Kehf : 110.

«O MİSÂFİRİN DÖNÜP HÜCRE-İ SEÂDETE GELMESİ. KİRLETTİKLERİNİ RESÛLULLAHIN, MÜBÂREK ELLERİYLE YIKAMAKTA OLDUĞUNU GÖRMESİ, SONRA UTANCINDAN ÜSTÜNÜ BAŞINI PARÇALAYIP KENDİ HALİNE AĞLAMASI VE FERYÂD ETMESİ.»

16329

کافرک را هیکلی بدیادکار
یاوه دید آنرا و کشت اوبی قرار

«O kâfirciğin yâdigâr bir putu vardı ki üstünde taşıyordu. Onun kaybolduğunu anlayınca kararı kalmadı.»

16330

کفت آن حجره که شب جاداشتم
هیکل آنجا بیخبر بکذاشتم

«Dedi ki: Yattığım odada haberim olmaksızın bırakmış olmalıyım.»

16331

کرچه شرمش بود شرمش حرص برد
حرص اژدرهاست نی چیزیست خرد

«Vâkıá yaptığı kabahat dolayısiyle utanıyordu. Fakat puta olan hırsı utancını geçiştirdi.»

16332

از پی هیکل شتاب اندر دوید
دروثاق مصطفی وانرا بدید

«Putu almak için Hücre-i Nebeviye koştu ve Resulullâhı gördü ki.»

16333

آن یدالله آن صنم را هم نمود

چونکه هم شود که دورش چشم بد

«Allah'ın kudret eli olan Zât-ı Risâlet, o mülevvesatı bizzat yıkıyordu. Allah kötü nazardan saklasın.»

16334

هیکلش از یاد رفت وشد بدید

اندر او شوری کریبا نرا درید

«Putu hatırından çıktı. Kendisinde bir cezbe peydâ oldu, yakasını yırttı.»

16335

میز داودود سترا بر رو وسر

کله را میکوفت بردیوا رو در

«İki elini yüzüne ve başına vuruyor, kafasını kapı ve duvara çarpıyordu.»

16336

انچنانکه خون زبنی وسرش

شد روان ورحم کردآن مهترش

«Öyle vuruyor ve çarpıyordu ki, burnundan ve yarılmış kafasından kan akıyordu. Server-i âlem ve Nebiyy-i Erham Efendimiz onun bu haline acıdı.»

O ise:

16337

نعرها زد خلق جمع آمد برو

کبر کویان ایهاالناس احذروا

«Nâralar atıyor ve toplanan ahâliye: Ey ahali, çekilin diyordu.»

16338

می‌زد او بر سر که ای بی‌عقل سر

می‌زد او بر سینه کای بی‌نور بر

«Ey akılsız baş! diye başına, ey nursuz sine! diye göğsüne vuruyordu.»

16339

سجده میکرد او که ای کل زمین

شرمسارست از تو این جزو مهین

«Secdeye kapanıyor ve: Ey Dünyâ kendisinden ibâret olan Zât: bu hakîr sana karşı mahcubdur, diyordu.»

16340

تو که کلی خاضع امر وی

من که جزوم ظالم وزشت وغوی

«Sen bir küll olduğun halde Allah'ın emrine mutisin de, ben bir cüz iken: zulmediyor, kötülükte bulunuyor ve azıyorum.»

16341

تو که کلی خوار ولرزانی زحق

من که جزوم درخلاف ودر سبق

«Sen küll iken Allaha karşı mütevâzi bulunuyor ve ondan korkup titriyorsun. Ben bir cüz iken O'na ve emirlerine karşı geliyorum.»

16342

هرزمان میکرد رو بر آسمان

که ندارم روی ای قبلهٔ جهان

«Her ân yüzünü göğe kaldırıp: Ey cihânın kıblesi, sana bakacak yüzüm yok diye feryad ediyordu.»

16343

چون زحد بیرون بلرزید وطپید

مصطفی اش در کنار خود کشید

«Onun titreyip de çırpınması haddi geçince Hazret-i Mustafa Aleyhis-selâm onu kucakladı.»

16344

ساکنش کرد و بسی بنواختش

دیده اش بگشا دود ادا شناختش

«Onu okşayarak teskin etti. Gözünü açtı ve ona Hakk'ı ve kendini tanıttı.»

Adamcağızın bu türlü bir lutfa mazhariyeti, sıdk ve ihlâs ile ağlamasından olmuştu. O münâsebetle Hazret-ı Mevlânâ, Allah için ağlamanın faydasından bahs için diyor ki:

16345

تا نگرید ابرکی خندد چمن

تا نگرید طفل کی جوشد لبن

«Bulut ağlamayınca - yâni yağmur yağmayınca - yerdeki çimenler nasıl güler? Çocuk ağlamayınca anasının sütü nasıl coşar?»

16346

طفل یکروزه همی داند طریق

که بگریم تا رسد دایهٔ شفیق

«Bir günlük çocuk bile yolunu bilir ve: Ağlayım da şefkatli dadım gelsin, meme versin der.»

16347

تو نمیدانی که دایهٔ دایگان

کم دهد بی گریه شیر او رایگان

«Sen bilmiyor musun ki dadıların da dadısı olan Rabb-i Kerim, ağlamayana süt vermez.»

16348

گفت فلیبکوا کثیرا گوش دار

تا رود شیر فضل کردگار

«Cenâb-ı Hak: (Velyebkû) yâni (Ağlasınlar) buyurmuştur. Buna kulak ver ki Allah'ın ihsan ve kerem sütü aksın.»

Hazret-i Pîr'in işaret ettiği âyet (Tevbe Sûresi)nde ve münâfıklar hakkındadır ki şöyle buyurulmuştur:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

«Artık irtikâb etmekte oldukları (günâhın) cezâsı olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar onlar[15].»

Bazıları: «Bu âyet, emir sûretinde haberdir. kıyâmette onların az gülmelerini ve pek çok ağlayacaklarını ihbardır» demişlerdir. Hulâsa; çok gülmek insanın kalbini öldürür, burada fazla ağlamak ise, öbür tarafta insanın yüzünü güldürür.

16349

گریهٔ ابرست و سوز آفتاب

استن دنیا همین دو رشته تاب

«Dünyânın hayat temeli, bulutun ağlamasıyle Güneş'in hararetidir. Sen de bu iki ipe iyi sarıl.»

Kâinâtın hayatı; yağmurun rutûbeti ve Güneş'in harâretiyle kâimdir. Ey âşık; sen de göz yaşıyle aşk hararetini birleştir ki mânevî hayâta nâil olabilesin.

16350

کی بدی معمور این هر چار فصل

گر نبودی این تف و این گریه اصل

«Eğer bu harâret ve rutûbet, kâinâtın hayatının temeli olmasaydı şu dört mevsim nasıl mâmur olurdu?»

---

(15) Sûre-i Tevbe: 82.

16351

سوز مهر و گریهٔ ابر جهان

چون همی دارد جهان را خوش دهان

«Güneş'in harâreti ve bulutların ağlaması nasıl cihanın ağzının tadını getiriyor, nasıl Âlemi hoş bir hale sokuyorsa.»

Sen de:

16352

آفتاب عقل را در سوز دار

چشم را چون ابر اشک افروز دار

«Akıl güneşini yak ve, gözlerini de, bulutlar gibi, gözyaşları saçan bir duruma getir.»

Ki, onların feyziyle kalbinde mânevi gülistanlar peydâ olsun.

16353

چشم گریان بایدت چون طفل خرد

کم خور آن نان را که نان آب تو برد

«Küçük çocuk gibi sana da ağlar bir göz lâzımdır. Şerefini ve mânevî zevkini yok eden ekmeği de az ye!»

16354

تن چو با برگ است روز و شب از آن

شاخ جان در برگ ریز است و خزان

«Gece gündüz ekmek yemekten filvaki beden yapraklanır - yani gelişir - Fakat can dalı hazâna uğrar ve yapraklarını döker.»

Yani beden semirdikçe ruh zayıflar. Ruhu semirtmek için bedeni zayıflatmak gerektir.

16355

برگ تن بی برگی جانست زود
این بباید کاستن وآن را فزود

«Bedenin rızkı, ruhun rızıksızlığıdır. Bedenin zayıflaması, ruhun zevkini artırır.»

16356

اقرضوا الله قرض ده زین برگ تن
تا بروید صد عوض در دل چمن

«Allah (Ve akridullahe - Allah'a borç verin) buyurmuştur. Sen de bu beden rızkından borç ver, - yáni yiyeceğini mümkün olduğu kadar azalt - ki karşılığı ve mükâfatı olarak kalbinde hakikat çimenleri yetişsin.»

16357

قرض ده کم کن ازین لقمهٔ تنت
تا نماید وجه لا عین رأت

«Borç ver de bu ten lokmasını azalt, bu suretle de (Gözlerin görmediği) yüz, görünsün.»

(Müzzemmil) sûresinde buyurulmuştur ki,

وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَأَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا
وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا
وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

«Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allaha gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefsleriniz için ne hayır gönderirseniz onu Allah'ın nezdinde bulursunuz. (hem) bu, daha hayırlı, sevabca daha büyük olmak üzere. Allahdan mağfiret isteyin. Şüphesiz ki Allah (mü'minleri) çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir[16].»

---

(16) Sûrei Müzzemmil : 20

Bu âyet-i kerimede tâkid edilmiştir ki (Ve âtüzzekâte) Zekâtı veriniz dedikten sonra (ve akrizullahe) buyurulmuştur.

Zekât: Zenginlere mahsus, miktarı ve zamanı muayyen bir farzdır.

Karz-ı Hasen ise: Miktar ve zaman ile mukayyet olmayan sadaka-i [illegible]dır. Yarım hurmanın bile sadaka edilebileceği hadis-i şerifte beyan buyurulmuştur. Bu itibarla bu emri yalnız zenginler değil, fakirler de ifa edebilir.

Rabiat-ül - Adeviyye (Radıyallâhu anhâ) [illegible] dirhemi olursa, bir dirhemiyle nafaka alır, bir dirhemini sadaka verir, bir dirhemini de [illegible] için sermaye yaparmış.

Cenab-ı Hak, kullarının verdiği bu sadakayı kendisine takdim olunmuş olarak borç sayıyor ve mükâfâtının Âhirette verileceğini vaadediyor.

Fakir kullarına yapılacak yardımı Zât-ı Kibriyâsına [illegible] bir borç telâkki eyleyen Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın: (Ve akrizullahe karzan hasenen) emr-i celîlini işiten bir takım yahudilerin hezeyanda bulunmaları üzerine şu âyetler nâzil olmuştur:

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ
مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾
لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ
أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾

«Allahın fazl (-u kereminden), kendilerine verdiğini (sarf-u infakta) cimrilik edenler zinhâr bunun, kendileri için bir hayır olduğunu sanmasın(lar). Bil'akis bu, onlar için bir şerdir. Onların cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirâsı Allahın'dır. Allah ne yaparsanız (hepsinden) hakkıyle haberdardır. «Hakiykat,

Allah fakirdir, biz zenginleriz.» diyenlerin lâfını andolsun ki Allah işitmiştir. Söyledikleri (o sözü) haksız yere peygamberleri öldürmeleriyle beraber yazacağız ve diyeceğiz ki.: «Tadın o yangın azabını». Bu, ellerinizin öne sürdüğünün (yaptığınız günahların) **karşılığıdır. Şüphesiz ki Allah kullarına haksızlık edici değildir[17].»**

Allah yolunda sarfedilen her şey, Allah'a borç verilmiş gibi olduğu için Hazret-i Mevlânâ bir lokmanın eksik yenilmesini ve bedenin bir dirhem eksilmesini de o cümleden sayarak riyâzet tavsiyesinde bulunuyor ve «Böyle yap ki gözlerin görmediği ilâhî niğmetleri müşâhede edesin» diyor. Son cümle bir hadis-i kudsiye işârettir. Cenâb-ı Hakk'ın! **«Kullarıma, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hatırına gelmeyen şeyler hazırladım.»** buyurduğunu Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz haber veriyor.

16358

تن ز سرگین خویش چون خالی کند

پر ز مشک و درّ اجلالی کند

«Beden, **fazlalıklardan kendisini boşaltınca, mânevi misk ve kıymetli incilerle doldurmuş olur.»**

16359

زین پلیدی برهد و پاکی برد

از یطهرکم تن او برخورد

«Beden bu pislikten kurtulup da pâk olunca: (Yütahhıraküm = Hak sizi kirlerden temizlemeyi diler.) **iltifâtından nasib alır.»**

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

Sûre-i Ahzâb'da: **«Ey ehl-i beyt, Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister[18].»**
âyetine işârettir.

(17) Sure-i Âl-i İmran: 180-182.
(18) Sure-i Ahzab: 33.

Âyetin baş tarafı, Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimizin zevcelerine hitab olduğu için, buradaki ehl-i beytin, âyetin zâhirine göre, ezvâc-ı tâhirât (Radıyallâhu anhünne) olduğu anlaşılır. Fakat Hazret-i Âişe ve Ümm-ü Seleme, Ebû Said Hudri ve Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anhüm) Ehl-i Beyt'in, **(Fâtıma, Ali, Hasan ve Hüseyin)** olduğunu rivâyet etmişlerdir. Ümm-ü Seleme Hazretleri diyor ki: Resûlullah, bizim hücrede ve bir kilim ile örtmüş olduğumuz firâşın üstünde oturmuştu. Fâtıma geldi ve Zât-ı Risâlete bir kab yemek getirdi. Aleyhisselât Efendimiz: **Yâ Fatıma, Aliyi, Hasanı, Hüseyini çağır, gelsinler de beraber yiyelim** buyurdu. Geldiler, yemek yenildi. Ondan sonra Hazret-i Peygamber (S.A.V.) kilimi onların üstüne örttü.

Ve: **İlâhi bunlar, benim ehl-i beytimdir. Kendilerini günahtan temizle!** buyurdu. Enes Bin Mâlik (Radiyallâhü anh) diyor ki: Resûlullah Sallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri, namaz için mescide giderken Fâtımanın kapısı önünden geçer yukarıdaki ayeti okurdu.

Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'den ibâret beş vücûd-i mübâreğe, bir abâ altında toplanmış oldukları için, **(Âl-i abâ)** tâbir ederler.

16360

دیو می ترساندت که هین وهین

زن پشیمان گردی وگردی حزین

«Sakın riyâzat etme, bundan peşiman olur, hüzne düşersin, diye Şeytan seni korkutur.»

Ve der ki:

16361

گر گدازی زین هوسها تو بدن

بس پشیمان وغمین خواهی شدن

«Bedeninden bu hevesleri giderir, bunları eritirsen çok peşiman olur, derde düşersin!»

16362

این بخور گرمست وداروی مزاج

وان بیاشام از پی نفع وعلاج

«Şunu ye ki harâret verir ve mizâca devâdır, şunu da ilâc ve menfeat için iç!»

16363

هم بدین نیت که این تن مرکبست
آنچه خو کردست آنش اصوبست

«Hem şu niyetle ye ve iç: Bu beden rûhun bineğidir, zayıf düşerse onu taşıyamaz. Beden neye alışmış ise onu vermek doğru bir harekettir.»

Şeytan, bazan insana sûret-i haktan görünerek de iğvâ eder. **Meselâ:** «Hazret-i Peygamber: **(Nefsin, senin binek hayvanın gibidir, ona rıfk ile muâmele et!)** Kezâ: **(Kuvvetli bir mü'min, Allah indinde zayıf bir mü'-minden daha hayırlı ve sevgilidir.)** buyurmuştur. Sen de ye, iç ve kuvvetlen ki Allah indinde hayırlı ve sevgili olasın.» der... Ve şöyle devam eder:

16364

هین مگردان خو که پیش آید خلل
در دماغ و در دل آید صد علل

«Sakın açlığa alışma; sıhhatin bozulur; beyninde kalbinde yüzlerce illet meydana gelir.»

16365

خویش جالینوس سازد در دوا
تا فریبد نفس بیمار ترا

«Şeytan, senin hasta nefsini aldatmak için, tedâvi hususunda kendisini Calinus gibi gösterir.»

Calinus yâhud Galinus, Bergamalı bir hekimdir ki tıbbın mûcidi sayılır. Miladın 131. yılında Bergamada doğmuş, felsefe ve tıb tahsilinde bulunmuş, İskenderiyeye ve Romaya gitmiş 200 tarihinde ölmüştür.

Calinus'un eskiler arasında fevkalâde şöhreti olduğu için, böyle sıhhi tavsiyelerle insanı iğvaya çalışan şeytanı. Hazret-i Mevlânâ ona teşbih ediyor:

Yine o şeytan:

16366

این ترا سودست از درد وغمی

گفت آدم را همین در گندمی

«Bu yiyip içmen, derd ve gamdan kurtulmak için sana ilaçtır, der. Sana dediği gibi, Âdemi buğday yemeye de böyle teşvik etmişti.»

16367

پیش آردهی هی وهیهاترا

وزلو یشه پچد اولبهاترا

«Hey heylerle ve heyhâtlarla gelir, seni riyâzattan vaz geçirmek ister. Mekr ve hiyle (yâvâşe)siyle de dudaklarını büker.»

Yâvâşe: Nalbandlar tarafından hırçın atların dudaklarına takılan ağaç kıskacıdır.

16368

کوشها ات کیر داوچون کوش اسب

می کشاند سوی حرص وسوی کسب

«Atın kulağından tutar gibi kulaklarını tutup, seni hırs ile kazanç tarafına doğru çeker.»

16369

بر زند بریات نعلی اشتباه

که بمانی توز درد آن زراه

«Şüphe etme ki ayağına nalı vurur, sen de onun acısiyle yürüyemezsin ve yoldan kalırsın.»

16370

فعل اوهست آن تردد در دوکار

این کنم یاآن کنم هین‌هوش دار

«Onun nalı seni iki iş arasında tereddüde düşürmektir. Bunu mu yapayım dersin onu mu? Aklını başına al da, kendine gel.»

16371

آن بکن که هست مختاری

آن مکن که کرد مجنون وصبی

«Böyle bir tereddüde düşünce, peygamberin ihtiyar etmiş olduğunu yap, delinin ve çocuğun yaptığını yapma!»

16372

حفت الجنه بچه محفوف گشت

بالمکاره که از وافزود کشت

«(Cennet çevrilmiştir). Ne ile çevrilmiştir? (İnsanın istemediği, hoşlanmadığı şeylerle). Çünkü ekin, bunlarla çoğalır, gelişir.»

Bu beyitle Hazret-i Mevlânâ meâli aşağıda zikredilen hadîs-i şerife işaret etmiştir: «Cennet tabiata hoş gelmeyen, Cehennem de şehevât - yâni nefsin arzu ettiği - şeylerle ihata edilmiştir.»

Yukarıdaki Hadis-i Şerifte işâret edildiği üzere: Cennete girmek için tabiata zor ve ağır gelen ibâdetlerde bulunmalı, Cehenneme girmemek için de nefsin hoşlandığı şehvetlerden kaçmalıdır.

16373

صد فسون آرد ز حیلت وز دها

که کند در سله گر هست اژدها

«Şeytan, hiyle ve zekâdan yüz türlü efsûn okur da, iğvâ etmek istediği ejderhâ bile olsa, onu sepete - yâni bizim tâbirimizle - kafese koyar.»

Onun için:

16374

عقل را با عقل یاری یار کن

امرهم شوری بخوان وکار کن

«Aklını, bir dostun akliyle arkadaş et (veemruhüm şûrâ beynehüm) âyetini okuyup mûcibince amel et!»

(Şûrâ Sûresi)nde şu âyetlere işâret var

فَمَا أُوتِيتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَأَبْقٰى لِلَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٓائِرَ الْإِثْمِ
وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا
لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَمْرُهُمْ شُورٰى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

«Size verilen şey hep dünyâ hayâtının geçici (birer) fâidesidir. Allah indinde olan (sevâb) ise daha hayırlı, daha süreklidir. (Bu sevablar) îman edib de ancak Rablerine güvenib dayanmakda, büyük günahlardan ve fâhiş kötülüklerden kaçınmakda, öfkelendikleri zaman bizzât (kusurları) örtmekde (bağışlamakta) olanlara, Rablerinin (tevhid ve ibâdete âit da'vetine) icabet edenlere, namaz(larını), dosdoğru kılanlara - ki bunların işleri dâimâ aralarında müşâvere (ile) dir-, kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden (Allaha taat uğrunda) harcamakta bulunanlara, kendilerine tagallüb ve zulüm vâki' olduğu zaman elbirlik (mazluma) yardım eyleyenlere mahsusdur[19].»

İşte bu âyette kâmil müslümanların hal ve davranışları beyân edilmiştir. Binâenaleyh ey sâlik; sen de kestiremediğin bir iş için aklı eren bir dostunla istişâre ve onun aklından istifâde et!

(19) Sûrei Şûrâ : 36-39.

«HAZRET-İ MUSTAFÂ (S.A.V.) EFENDİMİZİN O BEDEVÎ MİSAFİRE İLTİFAT BUYURMASI, ÜMİTSİZLİK ATEŞİNE YANMIŞ, HACÂLET VE NEDÂMETE DÜŞMÜŞ OLDUĞUNDAN DOLAYI YANIP KAVRULAN MİSAFİR ARABI TESELLÎ VE TESKİN ETMESİ»

16375

این سخن پایان ندارد آن عرب

ماند از الطاف آن شه در عجب

«Bu sözün sonu yoktur, bahse gelelim: O misâfir arab, Şâh-ı Risâletin lûtuf ve tevâzuundan hayrette kaldı.»

16376

گفت این سو آ بیامد آنچنان

که کسی برخیزد از خواب گران

«Hazret-i Peygamber ona: Bu tarafa gel, buyurdu. O da ağır bir uykudan uyanıp kalkmış bir kimsenin sersemliğiyle geldi.»

16377

گفت این سو آ مکن هین با خدا

که از ین سو هست با تو کارها

«Aleyhisselât Efendimiz ona: Bu tarafa - yâni kendine - gel, aklını başına topla! bu tarafta senin için işler vardır, dedi.»

Mahv ve fenâ mertebesinde şuur olmadığı için teklif de yoktur. Halbuki o kimsenin mü'min, muvahhid olabilmesi için sahvde yâni aklı başında bulunması lâzımdı. Ondan dolayı Resûlullah Hazretleri, kendine gel, buyurdu ve:

16378

آب بر روزد در آمد در سخن

کای شهید حق شهادت عرضه کن

«Yüzüne su serpti. O kimse söz söyleyebilecek bir hale gelince: Ey Allah'ın birliğinin şâhidi; bana kelime-i şehâdeti telkin et, dedi.»

Ve devam etti:

16379

[illegible]

[illegible]

«Allahın birliğine iman ve senin peygamberliğini tasdik ettikten sonra çıkıp gideyim. Bu varlıktan usandım, gidip o geniş çölde bulunayım.»

16380

ما درین دهلیز قاضی قضا

بهر دعوی الستیم و بلی

«Biz, Kazây-ı İlâhi kadısının dehlizinde (Elestübirabbiküm) ve (Belâ) dâvâsı için bulunuyoruz.»

Sûre-i Â'râf'taki şu âyet-i kerimeye işârettir:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ

عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ

الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾

«Hani Rabbin Âdem oğullarından, onların sırtlarından zürriyyetlerini çıkarıb kendilerini nefslerine şahid tutmuş. «Ben sizin Rabbiniz değilmiyim?» (demişdi) **Onlar da: «Evet,** (Rabbimizsin), **şâhid olduk» demişlerdi.** (Işte bu şâhidlendirme) **kıyaamet günü «Bizim bundan haberimiz yokdu» dememeniz içindi[20].»**

Müfessirler diyorlar ki: Cenâb-ı Hak, Âdem Aleyhisselâmın zürriyyetini karınca yavruları gibi onun sulbünden çıkardı. Onlara hayat, idrâk ve nutuk verdi, ve Rubûbiyyetini arz etti. Evet Rabbimizsin, dediler, melekler de bu ikrara şâhid oldular. Böylece kıyâmette biz Hakk'ın birliğini bilmiyorduk, diyecek olanlara karşı şehâdette bulunacaklardır.

Hazret-i Mevlânâ bu âlemdeki hayatımızı, şehâdet için mahkemeye gelmiş ve koridorda bulunmuş olanların haline benzetiyor ve diyor ki:

(20) Sûre-i A'raf : 172

16381

که بلی گفتیم وازاز امتحان
فعل وقول ماشهود ست وبیان

«Elestü Âleminde (Belâ) demiştin. Buradaki sözümüz ve işimiz imtihan için şühûd ve beyândır.»

Yâni oradaki ikrârımızda sâdık veya yalan olduğumuzu buradaki sözümüz ve işimiz isbat edecektir.

Sıdk ve ihlâs ile (Lâ ilâhe illallah Muh. Resûlullah) dersek ve bunu namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, kudretimiz olduğu zaman hacca gitmek gibi amellerimizle teyid eylersek o vakitki ikrârımızın sıdkına hükmedilecektir.

16382 .

از چه در دهلیز قاضی تن زدیم
نی که ما بهر گواهی آمدیم

«Neden kâdi'nin koridorunda oturup kalmışız, biz buraya şehâdet için gelmedik mi?»

16383

چند در دهلیز قاضی ای گواه
حبس باشی ده شهادت از پگاه

«Kâdı mahkemesinin koridorunda ey şâhid; ne vakte kadar hapsolup kalacaksın?»

Erkence şehâdetini îfâ et de kurtul...

16384

زان بخواندندت بدینجا تا که تو
آن گواهی بدهی وناری عتو

«Seni buraya, bu hususta inkâr etmesin, ve şahâdette bulunsun diye çağırmışlardır.»

16385

از لجاج خویشتن بنشسته‌ای

اندرین تنگی کف ولب بسته‌ای

«Halbuki sen inadından şu daracık yerde oturmuş, elini bağlamış, dudağını yummuşsun.»

16386

تا نبردهی آن گواهی ای شهید

تو ازین دهلیز کی خواهی رهید

«Ey şâhid; senden beklenen şehâdeti ifâ etmeyince bu koridordan nasıl kurtulursun?»

16387

یکزمان کارست بگزار وبتاز

کار کوته را مکن برخود دراز

«Bir an evvel şehâdette bulunmak senin için kârdır. İnadı bırak da kurtul ve koşarak git. Kısa bir işi kendi hakkında uzatma.»

16388

خواه در صد سال وخواهی یکزمان

این امانت وا گزارو وارهان

«İster yüz yılda, ister bir ânda, bu emâneti edâ ederek kendini halâs et.»

Yâni, bu şehâdeti mutlaka edâ edeceksin, fakat Dünya'da bir anda olacak bu iş, Âhirette yıllarca sürecektir Onun için o bir ânı kâr bil ve bir an evvel o emâneti edâ ve o şehâdeti ifâ et...

«DIŞTA OLAN NAMAZ, ORUÇ VE SAİR İBADETLER, İÇTEKİ NÛR'A ŞÂHİTTİR.»

16389

این نماز و روزه و حج و جهاد
هم گواهی دادنست از اعتقاد

«Bu namaz, oruç, hac ve cihad; insanın itikad şâhidleridir.»

16390

این زکات و هدیه و ترک حسد
هم گواهی دادنست از سر خود

«Bu zekât ve hediye ile hasedin terki, kendi sırrına şâhid göstermektir.»

16391

خوان و مهمانی پی اظهار راست
کای مهان ما باشما گشتیم راست

«Misâfir dâvet etmek, doyurmak ve ihsanda bulunmak: Ey büyükler; biz de sizin gibi doğru dürüst müslümanız, demeyi izhar içindir.»

16392

هدیها و ارمغان و پیشکش
شد گواه آنکه هستم با تو خوش

«Hediyeler, armağanlar ve sunulan şeyler, ben seninleyim, seni seviyorum diye şahitlikten ibârettir.»

16393

هرکسی کوشد بمالی یا فسون
چیست دارم گوهری دراندرون

«Bir kimse; mal ile, yâhud başka türlü bir vasıta ile hayra çalışırsa; o çalışma, içerimde cömertlik ve hayırseverlik cevheri vardır demektir.»

Yine o çalışma:

16394

گوهری دارم ز تقوی با سخا

این زکات و روزه هر دو گوا

«Takvâ ile cömertlikten ibaret bir cevherim vardır ki bu zekât ve bu orucun ikisi de ona şâhiddir.» Mânâsını taşır.

16395

روزه گوید کرد تقوی از حلال

در حرامش دان که نبود اتصال

«Oruç: Bu kimse; helâlden bile perhiz etti, harâma meyli olamayacağını bundan istidlâl et, der.»

16396

وان زکاتش گفت کو از مال خویش

میدهد پس چون بدزدد ز اهل کیش

«Verdiği zekât da: Bu kimse kendi malını verdi, nasıl olur da kendisiyle aynı dinde ve yolda olanların malını çalar? der.»

16397

گر بطراری کند پس دو گواه

جرح شد در محکمهٔ عدل اله

«Fakat bu işleri riyâ ve tezvirle yaparsa o iki şâhit, Hakk'ın ilâhi adâlet mahkemesine kabul edilmez.»

16398

هست صیاد ار کند دانه نثار

نه ز رحم و جود بل بهر شکار

«Eğer avcı, kuşlara dâne saçarsa, merhametinden değil, onları avlamak içindir.»

16399

هست گربه روزه دار اندر صیام

خفته کرده خویش بهر صید خام

«Kedi de ramazanda oruç tutar, ama tecrübesiz bir kuşu avlamak için kendini uyumuş gösterir.»

Kedinin oruç tutması, bulunduğu ev halkının oruçlu olmasındandır. Gündüz yemek yemedikleri için kediye de bir şey vermezler. O da mecburi aç kalır. Fakat karnını doyurmak, fâre ve kuş avlamak için, kendini uyumuş gibi gösterir. Bunun gibi bazı riyâkâr ve hiylekâr şahıslar da, halkı avlamak için, bir köşeye çekilip halvette ve itikâfta gibi görünürler.

16400

کرده بدظن زین کژی صدقوم را

کرده بدنام اهل جودو صوم را

«Böyle herifler, yüzlerce kimseyi, hakiki ehl-i takvâ hakkında sû-i zanna düşürüp, cömert kişilerle, oruç tutanların adını da kötüye çıkarmıştır.»

Bundan dolayı ehl-i tarik arasında bir söz vardır. «Taşlayan bizdendir, taşlatan değildir.» derler. Yâni: «Bizde görecekleri gayr-i meşrû bir harekete itiraz eden bizdendir, onu kendimizden sayar ve severiz. Fakat gayr-i meşrû hareketlerde bulunup da itirâza meydan veren bizden değildir.» demektir.

16401

فضل حق با اینکه او کژ می تند

عاقبت زین جمله پاکش میکند

«Allah-ın fazl ve keremi, o eğri dokuyanı - yâni gösteriş için ibâdet edeni - bütün o riyâ kirinden temizler.»

16402

سبق برده رحمتش وان غدر را

داده نوری که نباشد بدر را

«Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti o kötülüğü aşmış ve Ayın ondördüne bile vermediği nûru vermiştir.»

16403

کونش را شسته حق زین اختلاط
غسل داده رحمت او را زین خباط

«Cenâb-ı Hak, onun amelini bu kötülükle karışmadan yıkar; Rahmeti, onu bu hatâdan arıtır.»

16404

تا که غفاری اوظاهر شود
مغفری کلیش را غافر شود

Bu sûretle de Hakk'ın yarlıgayıcılığı meydana çıkar; bir miğfer, kulun kelliğini örter.»

Günâh-ı bîhisâb içre ânınçûn oldum âvâre
Sığındım ism-i Settâra, güvendim ism-i Gaffâra
Ümîd-i afvını kat' etmedim eltâf-ı Bârîden
Rahîm ismi Hudâ'nın sâbık olmuş ism-i Kahhâra

Evet, Allah'ın kerem ve rahmâniyyeti, gazab-ı kahhâriyyetini aşkındır. Ancak, Afüv ve Gafûr sıfatlarının afv ve mağfiret etmeleri için fâsıkın tevbekâr bulunması da lâzımdır.

İbn-i Abbâs (Radiyallâhü anhüm) ın rivâyet ettiği bir hadîs-ı şerifte buyurulmuştur ki: **«Eğer siz günah etmez olsaydınız Allah başka bir kavim halk eylerdi ve onlar günaha girerler, Hak Sübhânehû ve Teâlâ, onlara mağfiret ederdi.»** Meâlindedir. Lâkin bunda bir şart vardır ki o da kalben nâdim ve samimi tevbekâr olmaktır. Allah'ın merhameti o kadar geniştir ki ihlâs ile yürekten çekilen bir âh, o deryâyı coşturur, gözden akacak iki damla yaş bütün günâhı siler süpürür, tertemiz eder. Aleyhis-salât Efendimiz: **«Günahtan tevbe eden, günah işlemeyen gibidir.»** buyurur. Gaffâr'uz-zünûb ve Settâr'ul-uyûb olan Allah Teâlâ da, hattâ seyyiâtı hasenâta tebdil eyleyeceğini, yâni günahların afvından sonra sevab da ihsan edeceğini (Sûre-i Fürkân) da haber veriyor.

Müşriklerden bazıları Huzur-u Nebeviye gelmiş: «Yâ Muhammed! Biz Allah'a şirk koştuk, adamı öldürdük, zinâ ettik, fısk ve fücurda bulunduk. Bizi ibâdetine dâvet eylediğin Allah, bu günahlarımızdan geçerse biz de ona icâbet ederiz» dediler.

Bunun üzerine şu âyetler nâzil oldu.

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ۝ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ۝ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا

«Onlar ki Allahın yanına başka bir Tanrı daha (katıp) **tapmazlar. Allahın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zinâ etmezler. Kim bunlar** (dan birini) **yaparsa cezâya çarpar. Kıyamet günü de azâbı katmerleşir ve o** (azâbın) **içinde hor ve hakîr ebedi bırakılır. Meğer ki** (şirkden) **tevbe edib iyi amel** (ve hareket) **de bulunan kimseler ola. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir[21].»**

İhtimal ki bu tebşirât üzerine, pek bol keseden atıyor diyecekler bulunur. O gibiler bilmiş olsunlar ki Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz: **«Kolaylaştırın, güçleştirmeyin; müjdeleyin, halkı nefret ettirmeyin.»** emrini vermiştir.

Evet, Allah'ın Cehennemi geniştir, bir türlü dolmaz ve doymaz. Fakat Allah'ın rahmeti ve Cenneti, Cehennemden çok geniştir. Süre-i Necm'de:

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

«Şüpesiz ki Rabbin, mağfireti bol olandır[22].» buyurulmuş, ârif bir şâir de şu beyti söylemiştir: «Bütün Dünya halkının günahları yanan bir mumun isine benzetilse, o islerin hepsi de bir yere toplanılsa, Rahmet-i İlâhiyyenin vechinde bir ben teşkil edemez.»

Hazret-i Pîr'in ifâdesinden riyânın bile affedilebileceği anlaşılıyor.

(21) Sûrei Furkan : 68-70.
(22) Sûrei Necm : 32

Fakat Mevlânânın beyânına dikkat buyurulsun: **«Nihâyet, onu bu günahlardan tathir eder»** diyor. O yolda yapılan ameller makbul olur deniyor. Ashâbdan (Cündü bin Züheyr) Âmiri'nin: «Yâ Resûlallah; ben Allah için amelde bulunurum. Fakat başkalarının o amele muttali olup takdir etmeleri de hoşuma gider» demesine karşı Zât-ı Akdes-i Nebevî'nin: **«Başkalarının şerik bulunduğu ibâdeti Allah kabul etmez.»** buyurduğunu evvelce söylemiştik. Bir işin beğenilip kabul edilmesi başkadır, beğenilmeyip yapılamamış olmasının afvedilmesi yine başkadır. Yine tekrar edeyim; mürâyilik en büyük günahlardandır, mümkün olduğu kadar ondan sakınmaya çalışmalıdır.

«SUYUN BÜTÜN PİSLİKLERİ TEMİZLEMESİ, ALLAH TEÂLÂNIN DA SUYU PİSLİKTEN ARITMASI ŞÜPHESİZ HAK TEÂLÂ KUDDÛS, YÂNİ TEMİZLEYİCİDİR»

İlâhi sıfatlardan olan bu kelime, hem ism-i mef'ûl, hem ism-i fâil, yâni hem **(mukaddes)**, hem **(mukaddis)** mânâsınadır.

Mukaddes: Takdîs edilmiş, mübârek, kutsal ve temiz demektir.

Mukaddis: Makbûl kullarını, lâyık olmayan şeylerden temizleyen, meâlindedir.

İşte o Sübbûh ve Kuddûs olan Hak Sübhânehû:

16405

آب باران بیارید از سماک

تا پلیدانرا کند از خبث پاک

«Pisleri temizlemek için semâdan yağmur yağdırdı.»

16406

آب چون پیکار کرده شد نجس

تا چنان شد کآب را رد کرد حس

«Su, durgun bir halde kalırsa teaffün eder ve pislenir. Pislenince de duygu ondan iğrenir, onu istemez.»

16407

حق بپردش باز در بحر صواب
تا بشستش از کرم آن آب آب

«Allah o suyu buharlandırır ve denize götürür de, Lutuf ve Keremiyle suyu su ile yıkar.»

16408

سال دیگر آمد او دامن کشان
هی کجا بودی بدریای خوشان

«Ertesi yıl o eteğini sürüyerek gelir. Şâyed biri ona: Hey, nerede idin? diye soracak olursa der ki: Hoşlar ve temizler denizindeydim.»

16409

هین بیایید ای پلیدان سوی من
که گرفت از خوی یزدان خوی من

«Ey kirliler, haberiniz olsun da yanıma gelin ki benim ahlâkım, Ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk etti.»

Yâni, Cenâb-ı Hak, sıdk ve ihlâs ile tevbe eyleyen kulunu nasıl günah ve pisliklerden temizlerse ben de öylece maddi pislikleri temizlerim, demektir.

Çünki, verese-yi Muhammediyye olan evliyâullah hazerâtında temizleme kudreti vardır.

Nitekim bu İlâhî kudret, Aleyhissalât Efendimizde tamâmen mevcud idi. Cenâb-ı Hak, (Sûre-i Tevbe) de buyurmuştur ki:

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ
صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ
سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

«Onların mallarından sadaka al ki bununla kendilerini (günahların-

dan) temizlemiş, bununla onları(n hasenatını) bereketlendirmiş, (kendilerini muhlisler mertebesine yükseltmiş) olasın. Onlara düa et. Çünkü senin düan onlar için (onların yürekleri için mûcib-i) sükûnettir. Allah (onların i'tiraflarını) hakkıyle işiten, (pişmanlıklarını) çok iyi bilendir[23].»

16410

درپذیرم جمله زشتیت را

چون ملک پاکی دهم عفریت را

«Ey kirli kimse; senin bütün çirkinliğini ve kirliliğini temizlerim. Şeytânı bile melek gibi tertemiz ederim.»

16411

چون شوم آلوده باز آنجا روم

سوی اصل اصل پاکیها روم

«Burada bulaşınca tekrar oraya, bütün temizliklerin asıl menbaı olan tarafa giderim.»

16412

کار او اینست وکار من همین

عالم آرایست رب العالمین

«O asılların aslının - yâni Hâlık-ı kül olan Cenâb-ı Hakk'ın - işi de, benim işim de budur - Yâni ben kirlenince taraf-ı İlâhiye giderim, O da beni temizler. Çünkü Rabb'ül-âlemîn, âlemleri tezyîn eyler, der.»

16413

گر نبودی این پلیدیهای ما

کی بدی این بارنامه آبرا

«Eğer bizim kirliliklerimiz olmasaydı suya bu temizlemek icâzetnâmesi nasıl verilirdi?»

---

(23) Sûrei Tevbe: 103

16414

کیسهای زر بدزد از کسی

میدود هر سو که هین او مفلسی

«Suyun hâli ve temizleyecek kimse araması, altın torbalarını yakalayıp: Züğürt var mı, varsa nerede? diye her tarafa koşan kimsenin haline benzer.»

16415

یا بریزد بر گیاه رسته‌ئی

یا بشوید روی روناشسته‌ئی

Su, yerden çıkmış bir otun üzerine dökülür, yâhud yıkanmamış bir yüzü yıkar. temizler.»

16416

یا بگیرد برسر او حمال وار

کشتی بی دست وپا را در بحار

«Yâhud, denizdeki elsiz ayaksız bir gemiyi, hamal gibi başında taşır.»

16417

صد هزاران دار واندروی نهان

زانکه هردار وبروید زوچنان

«Suda yüz binlerce ilâç mevcuddur. Çünki bütün ilâçlar, onun feyziyle yetişir.»

16418

جان هردری دل هردانهٔ

میرود در جوچو دار وخانهٔ

«Her incinin ruhu, her dânenin kalbi, bir eczâne gibi olan su'da akıp gider.»

«KULLANILMIŞ VE BULANIP KİRLENMİŞ SUYUN HAK TEÂLÂ'DAN MEDED İSTEMESİ»

16419

چون نماند مایه اش تیره شود

همچو ما اندر زمین خیره شود

«Suyun sermayesi kalmayınca bulanır. Yeryüzünde biz insanlar gibi şaşırır kalır.»

16420

ناله از باطن برآرد کای خدا

آنچه دادی دادم و ماندم گدا

«Kalbinden inleyerek der ki: Yâ Rabbi, bana ne verdinse hepsini dağıttım, fakir kaldım.»

16421

ریختم سرمایه بر پاک و پلید

ای شه سرمایه ده هل من مزید

«Temize de, kirliye de sermayemi döktüm, ey sermâye veren pâdişah, bana daha fazlasını ihsan et.»

Cenâb-ı Hak da:

16422

ابر را گوید ببر جای خوشش

هم توخورشید ابالا بر کشش

«Bulut'a der ki: Onu hoş bir yere götür. Sen de ey Güneş, onu yükseklere çek!»

Hazret-i Mevlânâ suyun mahiyet ve hakikatini emsalsiz bir surette anlattıktan sonra diyor ki:

16423

خود غرض زین آب جان اولیا ست

کوغوسل تیر گیهای شماست

«Burada bahsedilen sudan maksad, evliyâ ruhudur ki o ruh, sizin bulanıklığınızı yıkar.»

16424

چون شود تیره ز غسل اهل فرش

باز گردد سوی پاکی بخش عرش

«Yine o ruh dünya ehlini yıkamakla bulanınca, Arş-ı Âlâya pâklik vermiş olan Allah'a avdet eder.»

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimize insanları küfürden ve riyâdan temizleme hâssası verilmiş olduğu gibi O'nun vârisleri olan evliyâullâhda da bu hâssa mevcuddur.

Hazret-i Ali'nin bir kâfiri nasıl îmana getirmiş olduğu daha önce geçmişti. Bu zevât-ı kirâm, halkı temiz hale getirmek için onlarla temâsa mecbur olduklarından kendilerine de beşeriyyet vasıfları galebe eder. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ı teveccüh ve tazarrû ile tasfiye talebinde bulunurlar.

16425

باز آرد زان طرف دامن کشان

از طهارات محیط او در شان

«Yine o taraftan eteğini çeke çeke gelir, o okyanusun temizliklerinden yeryüzündekilere ders vermeye koşar.»

16426

وز تیمم وارها نَد جمله را

وز تحری طالبان قبله را

«Onlardan her biri Cenâb-ı İlâhiyyeden rahmet suyu gibi gelip halkı teyemmümden ve kıble-i hakiki taliblerini aramaktan kurtarır.»

Teyemmüm: Lügatte, kasd ve niyettir. **Şeriatte ise:** Su olmayan yerde, yâhud kullanmaya kudreti olmayan hasta için, tahâret niyetiyle top-

rak veya mâmulâtını kullanmaktır. [illegible] ve yakın [illegible] lunmayan kimselerin hareketleri de [illegible] toprakla teyemmüm etmek gibidir. Binâenaleyh Cenab-ı Hâlık [illegible] irşada memur olan zevâtın sohbetleri su yerine geçer, onlara mânevî hayat verir. Binâenaleyh kendilerini teyemmümden kurtarır. Keza karanlıkta ve kıble bilinmeyen bir yerde şu taraf mı, bu taraf mı diye aranarak, kuvvetle zannedilen tarafa doğru namaza durmak lâzımdır. Fakat evliyâullah hazerâtı, kudsî nefesleriyle, hakîkî kıblenin bizzat Allah olduğunu, Kâbenin de arada bir vâsıta bulunduğunu öğreterek, şu taraf mı, bu taraf mı diye tereddüde düşmüş olanları o tereddüd ve arayıştan kurtarır. Fakat bir ârife:

16427

زاختلاط خلق یابد اعتلال

آن سفر جوید کار حنایا بلال

«Halk ile ihtilâtından beşeriyyet kedûreti galebe eder, o münâsebetle hakikat seferine çıkmak ister ki talebi bundandır.»

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Efendimize mâneviyat galebe edip de tebliğ-i risâlet edemeyecek bir hale gelince Âişe (Radiyallâhü anhâ) ya: **«Ey Humeyrâ, bana lakırdı söyle»** buyurur, O'nun konuşmasiyle beşeriyyet haline rücû ederlerdi. Beşeriyyet gâlib gelince de Hazret-i Bilâl'e: **«Ey Bilâl; bizi ruhlandır ve rahatlaştır»** emrini verip O'nun güzel sesini işitmekle mâneviyat âlemine müncezib olurlardı.

Buyururdu ki:

16428

ای بلال خوش نوای خوش صهیل

میذنه بررو بزن طبل رحیل

«Ey sesi ve nâmesi güzel olan Bilâl; ezan yerine çık da sefer davulunu çal, - yâni ezan oku -.»

Hazret-i Bilâl; güzel sesli bir zat olduğu için Risâletpenâh Efendimizin sâir hizmetlerinde bulunduğu gibi müezzinlik vazifesini de îfâ ederdi. Mescid-i Nebevînin arka cihetinde yüksekce husûsî bir yer yapılmış, oraya (Mi'zene) adı verilmişti. Bizim minâre dediğimiz yerlere üstlerinde kandil yakıldığı için minâre denilmiştir. Devr-i Peygamberide minâre yoktu, mi'zene vardı. İlk minâre, Muâviyenin Mısır vâlisi zamanında Amr ibni Âs Câmiinin yanına yapılmıştı.

جان سفر رفت وبدن اندر قیام

وقت رجعت زین سفر گوید سلام

«Ruh sefere çıkar, beden kıyamda bulunur. Ruh, o seferden avdetinde selâm verir.»

Bir mü'minin namaza durması, Rubûbiyyet âlemine sefere çıkması, namazı bitirmesi de o seferden dönmesi gibidir. Seferden gelen bir kimsenin, âilesine ve ahbâbına selâm verdiği gibi, namaz kılan bir mümin de namazını iki tarafına selâm vermekle bitirir.

16430

این مثل چون واسطست اندر کلام

واسطه شرطست بهر فهم عام

«Sözde verdiğim şu misâl, maksadı anlatmak için bir vâsıtadır. Avâmın anlaması için de vâsıta şarttır.»

16431

اندر آتش کی رود بی واسطه

جز سمندر کو رهید از رابطه

«Râbıta ve kayıtlardan kurtulmuş, semender gibi ateşe girebilecek bir hâle gelmiş olandan mâadâsı ateşe vâsıtasız nasıl girebilir?»

16432

واسطه حمام باید مر ترا

تا ز آتش خوش کنی تو طبع را

«Ateşin hararetinden tabia[illegible] hoşlandırmak için vasıta olmak üzere sana hamam lâzımdır.»

16433

چون نتانی شد در آتش چون خلیل

گشت حمامت رسول آبت دلیل

«İbrâhim Halil Aleyhisselâm gibi doğrudan doğruya ateşe giremediğin için hamam sana elçi, su da delil olur.»

İşte sözdeki misaller de böyledir. Ateş gibi yakıcı olan derin mânâları anlayabilmek, misaller, teşbihler ve istiârelerle mümkün olabilir. Demek ki bunlar avamın anlayabilmesi için birer vasıtadır.

16434

سیری از حقست لیکن اهل طبع

کی رسد بی واسطهٔ نان در شبع

«Tokluk Allahındır - yâni mahlukâtı doyuran Allahdır - Lâkin tabiata mahkûm ve doymak için bir şey yemeye mecbur olanlar, ekmek vasıtası olmaksızın nasıl doyarlar?»

Hâfız Şîrâzî der ki: «Sen tabiat sarayı haricine çıkmayınca, yâni insan tabiatı kayıdlarından kurtulmayınca, Hakikat Âlemine nasıl sefer edebilirsin?»

Tabîat kaydından kurtulup Hakîkat Alemine sefer edebilenler, ekmek vâsıtası olmaksızın da doyarlar. Allah'a misâfir olup taraf-ı İlâhiyyeden ikram görür ve mânen doyurulurlar. Aleyhissalât Efendimizin: **«Ben, Rabbımın indinde gecelerim. Beni yedirir ve içirir.»** buyurması bunun en doğru şâhididir. Lâkin bu hal, bu ikrâm yalnız Allah'ın makbul kullarına mahsustur. Tabiat mahkûmu olanlar, ekmek ve yemek vasıtasiyle doyarlar. Demek ki Allahın doyurması vasıtasız ve vasıtalı olmak üzere iki türlüdür. Vasıtalı doyurulanlar ekmek ve yemekle, vasıtasız doyurulanlar ise ekmeksiz ve yemeksiz doymaktadırlar.

16435

چون نماند واسطه تن بی حجیب

همچو موسی نور مه یابد زجیب

«Bir kimsede beden vasıtası kalmayınca - yâni cismi, rûh ve nûr kesilince - Mûsâ Aleyhisselâm gibi koynundan Ay misâli nur çıktığını görür.»

16436

این هنرها آب راهم شاهد است

کاندرونش پرز لطف ایزداست

«Yukarıda bahsedilen suyun pislikleri temizlemesi, nebâtâtı feyz vermesi, gönlünün Hak lutfu ile dopdolu olduğuna şâhiddir.

16437.

فعل وقول آمد گواهان ضمیر

زین دو بر باطن تو استدلال گیر

«İş ve söz, kalbin şâhidleridir. Sen bu zahirî alâmetlerden bir kimsenin içi nasıldır, anla.»

Meselâ; bir adamın sözleri Allah'a, peygambere, ve din adına nasîhata dair olursa, fiillerinde ve amellerinde salah ve ihlâs görülürse onlar, o zâtın salih bir kimse olduğuna delâlet eder. Bilâkis, sözü faydasız, fiili de nefsânî hareketler ve muâmelelerden ibâretse, o sözlerle o işler de o şahsın fıskına ve fücûruna alâmet olur. Hattâ bir kimsenin huşû ile mi, yoksa eli işte gözü oynaşta gibi mi namaz kıldığı, duruşundan ve yatıp kalkışından anlaşılabilir.

Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, namaz kılarken birinin sakaliyle oynadığını görmüş ve: «Kalbinde huşû ve huzû bulunsaydı, âzâsı da hâşî ve hâzî olurdu» buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ buna misal ve bir hekime hitab olarak diyor ki:

16438

چون ندارد سیر سرت در درون

بنگر اندر بول رنجور از برون

«Ey hekim; mademki senin sırrın, yâni görüşün ve hastalığı teşhis edişin dâhile kadar gidemiyor, hastanın haricdeki bevline bak da marazın ne olduğunu anla.»

Eskiden hekimlerin hastalık teşhisleri, nabzın atışlarını yoklamak ve hastanın idrarına bakmakla idi. Bevlin miktarından, renginden ve kokusundan istidlâl ederek hastalığı bilmeye çalışırlardı. Bugün de idrarın tahlilinden bir çok hastalıklar teşhis edilmektedir.

16439

فعل وقول آن بول رنجوران بود

که طبیب جسم را برهان بود

«Amel ve söz, hastanın idrarı gibidir. Beden doktoruna bu bir delildir.»

Yâni bir hekim, nasıl hastanın idrarından hastalığı teşhis ederse, dikkatli bir göz de bir kimsenin fiilinden ve sözünden, onun nasıl bir kimse olduğunu anlar.

Fakat :

16440

دان طبیب روح در جانش رود

وزره جان اندر ایمانش رود

«Ruh hekimi olan insan-ı kâmil ve mürşid-i mükemmil ise bir kimsenin ruhuna kadar girer, ruh yoluyla da îmânına kadar varır.»

16441

حاجتش نايد بفعل وقول خوب

احذروهم هم جواسيس القلوب

«Baktığı kimsenin fiil ve sözünün güzel, yâhud çirkin olduğunu görmeye ihtiyacı yoktur. Onlardan sakının ki onlar kalb casuslarıdır.»

İnsanların zamirlerinde olan şeyleri keşfederler.

Hadîs-i şerifte bu gibi zevât için: **«Onlar kalb casuslarıdır, kalbinize girerler, esrârınızı çıkarırlar. Onlarla oturduğunuzda sıdk ve ıhlâs ile oturun.»** buyurulmuştur.

«ÂRİFİN KALBİNDEKİ NÛR-I İLAHÎ, ÂRİFİN SÖZ VE FİİLİNE HÂCET KALMADAN VE ONUN SÖZ VE FİİLİNDEN ZİYÂDE KENDİNİ HALKA GÖSTERİR. NASIL Kİ GÜNEŞ DOĞUP YÜKSELİNCE, HOROZ SESİYLE, MÜEZZİNİN VAKTİ İLÂNINA VE DİĞER ALÂMETLERE HACET KALMAZ. BİR İŞ VE BİR SÖZ OLMASA DA GÜNEŞ'İN NURU, GÜNEŞ'E ŞAHİTLİK EDER.»

16442

لیک نور عارفی از حد گذشت

نور او پرشد بیابانها ودشت

«Lâkin bir ârifin haddi aşan nûruyla kırlar ve çöller dolmuştur.»

16443

نور آن گوهر چو بیرون تافتست

زین تسلسلها فراغت یافتست

«O İlâhi incinin nuru dışa vurdu mu artık o, bu zâhitliklerden kurtulmuştur.

16444

پس مجو از وی گواه فعل و گفت

که ازو هر دو جهان چون گل شکفت

«Artık öyle bir âriften fiil ve söz şâhidi arama. İki cihan da gül gibi onun yüzünden açılmıştır.»

16445

این گواهی چیست اظهار نهان

خواه قول و خواه فعل غیر آن

«Bu şâhidlik nedir? Gizli bir hakîkati meydana çıkarmaktır. O şehâdet ister söz olsun, ister iş, isterse başka türlü olsun müsâvidir.»

16446

که غرض اظهار سر جوهرست

وصف باقی وین عرض در معبرست

«Zirâ maksad: Cevherin sırrını meydâna çıkarmaktır. O vasıf bâkîdir, bu ârazsa geçicidir.»

Ehl-i hikmet ıstılâhında (**cevher**) ve (**âraz**) diye iki tâbir vardır. Kelâmcılara göre **Cevher**; Mütehayyiz-i bizzâttır. **Âraz** ise: Kaaim-i bil-cevherdir. Meselâ cisimler cevher, onlardaki renk, koku, sıcaklık, soğukluk gibi ârızî, yâni gelip geçici şeyler ârazdır.

Beytteki (cevher)den maksad: Ruhtur. Onun sırrından murad: Hüsn-i itikâd ve Hakk'ın emirlerine inkiyaddır. Sözler ve ameller, bunun bir kimsede bulunduğuna şehâdet ederler ve maksad-ı asliye göre âraz gibi kalırlar. Mevlânâ buna bir misâl gösteriyor:

16447

[illegible]

[illegible]

«Mihenk taşına sürülen altının taşta bıraktığı iz kalmaz, fakat, şüphe yok ki altın, adı iyi olarak kalır.»

16448

این صلوة و این جهاد و این صیام

هم نماند جان بماند نیک نام

«Bu namaz, bu mücâhede, bu oruc da kalmaz. Lâkin onları halisâne îfâ eyleyenin ruhu (müsallî) (mücâhid) ve (sâim) gibi iyi vasıfların bâkî kalır.»

16449

جان چنین افعال و اقوالی نمود

بر محک امر جوهر را بسود

«Ruh, böyle söz ve işlerde bulunmakla cevherini emr-i İlâhi mahalline sürmüş olur.»

Ve :

16450

کاعتقادم راستست اینک گواه

لیک هست اندر گواهان اشتباه

«Benim itikâdım doğrudur. Onun doğruluğuna da işte kavlim (yâni tevhîd-i İlâhîyi ve nübüvvet-i Risâletpenâhîyi tasdikim) ile fiilim (yâni İlâhî emirleri edâ ile îfâ edişim) şâhiddir der. Lâkin şâhidlerin doğru mu, yalan mı söylediklerinden şüphe edilir.»

Binâenaleyh onların tezkiye olunması, yâni nasıl bir kimse olduklarının sorulması lâzım gelir.»

16451

تزکیه باید گواها ترا بدان

تزکیه‌ش صدق که موقوف بدان

«**Bilmiş ol ki şâhidler için tezkiye gerektir. Senin dâvânı kabul etmek, şâhidi tezkiyeye bağlıdır.**»

Yâni sözün de, işin de mürâyi değil muhlis ise şâhidlerin o vakit kabul edilir. Aksi takdirde cerh olunur.

16452

حفظ لفظ اندر گواه قولیست

حفظ عهد اندر گواه فعلیست

«**Kavlî şehâdette lafzı, fiilî şehâdette ahdi muhafaza lâzımdır.**»

16453

گر گواه قول کژ گوید رد است

ور گواه فعل کژ پوید رد است

«**Eğer kavlî şâhid eğri söylerse, red olunur: fiilî şâhid de eğri hareket ederse merdud olur.**»

Yâni bir kimsenin kavli şâhidi olan (**Lâ ilâhe illallah, Muhammedûr-resûlullah**) demesi, doğru ise kavlî şâhidi de doğrudur. Değilse kendisi münâfık, şâhidi de yalancıdır. Kezâ fiilî şâhidi olacak ibâdetleri Allah rızası için ise kendi de, şâhidi de doğrudur. Halka gösteriş için tâât ve ibâdetlerde bulunuyorsa kendisi riyâkâr, şâhidi de yalancıdır.

16454

قول و فعل بی تناقض بایدت

تا قبول اندر زمان پیش آیدت

«**Sana bir birini nakzetmeyen, yâni zâhiri bâtınına muvâfık olan söz ve iş lâzımdır ki kabûl-i İlâhi derhal karşına gelsin.**»

16455

سعیکم شتی تناقض اندرید

روز می دوزید و شب بر می درید

«(Ey insanlar, sizin sa'yiniz mütenakızdır.) Gündüz dikiyorsunuz, gece yırtıyorsunuz.»

Sûre-i Leyl'de bir âyete işâret ediliyor:

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۞ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ۞ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ

وَالْأُنثَىٰ ۞ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ۞ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۞ وَصَدَّقَ

بِالْحُسْنَىٰ ۞ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۞ وَأَمَّا مَن بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۞

وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۞ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۞

«Andolsun: Bürüyüb örtdüğü zaman geceye, açıl(ıb ağar) dığı zaman gündüze, erkeği ve dişiyi yaradana, ki hakıykaten sizin sa'y (-ü amel) iniz bölüm bölüm (çeşid çeşid) dir. Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdıyk ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendisini müstağni görür, ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç olanı kolaylaştırırız[24].»

Bu âyet-i celile, biri mütteki, biri şakî iki kimse hakkında nâzil olmuştur. Mütteki olan Ebû Bekir (Radiyallâhü anh), şakî olan da Ümeyye bin Halef, yâhud Ebû Cehil'dir denilmiştir. Birinci rivâyet daha doğru olsa gerektir. Çünki Ümeyye habisi, Hazret-i Bilâl (Radiyallahü anh) in efendisi idi. O fedâkar ve mübârek zât müslüman olduğu için işkence yapıyordu. Sıddîk-ı Ekber Hazretleri, kendi kölesi bulunan, fakat müslüman olmayan Nestâs ile Bilâl'i mübâdele etti ve kendisine ait olunca da âzâd eyledi. İşte bu sûrede kendisine kolaylık müyesser olacağı vad edilen o büyük adamdır. Güçlük ve zorluğa maruz kalacağı bildirilen şaki de Ümeyye Bin Halef'tir.

(24) Sûrei Leyl : 1-10.

16456

پس گواهی با تناقض که شنود
یا مگر حکمی کند از لطف جود

«Sözleri birbirine uymayan şahidi kim kabul eder ki Ahkem'ül-Hâkimîn olan Allah kabul etsin. Meğer ki Cenab-ı Hak, lutf-u umumi ile kabûlüne hükmeyleye.»

16457

فعل وقول اظهار سرست وضمیر
هر دو پید میکنند سر ستیر

«Söz ve iş, kalbdeki sırrın izharıdır. Her ikisi de gizli olan sırrı meydana çıkarır.»

16458

تا تو بستیزی ستیز ندای حرون
فانتظرهم انهم منتظرون

«Ey inadcı olan riyâkar ve münâfık; sen riyâ ve nifakında devam ettikçe onlar da sana muhalif olmaya devam ederler. Ey riyâkâr, sen onların zevâlini bekliyedur, onlar da senin helâkini bekliyorlar.»

Şu âyet-i kerimelere işârettir:

وَيَقُولُونَ مَتَى هٰذَا الْفَتْحُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾
قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا اِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ
يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ اِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

«Diyorlar ki: «Eğer doğru söyleyiciler iseniz o fetih ne zaman?» Sen de: «Fetih günü, de, o kâfirlere imanları faide vermiyecek, kendilerinin yüzlerine de bakılmayacak.» Artık onlardan yüz çevir, (inecek azâblarını) bekle. Çünkü onlar bekleyicidirler[25].»

(25) Sûrei Secde: 28-30.

«HAZRET-İ MUSTAFA (S.A.V.) EFENDİMİZİN MİSÂFİRİNE ŞEHADETİ TÂLİM ETMESİ»

16459

ان سخن پایان ندارد مصطفی

عرضه کرد ایمان و پذرفت آن فتا

«Bu sözün sonu gelmez, Mustafa Aleyhisselâm, kelime-i şehâdet teklif etti, o yiğit de onu kabul eyledi.»

16460

آن شهادت را که فرخ بوده است

بندهای بسته را بکشوده است

«O mübâret şehâdet - yâni kelime-i tevhîd - bağlanmış düğümleri çözer.»

16461

گشت مؤمن گفت او را مصطفا

کامشبان هم باش تومهمان ما

«O kimse müslüman oldu. Resûlullah (S.A.V.) ona: Bu akşam da bizim misâfirimiz ol, buyurdu.»

16462

گفت والله تا ابد ضیف توام

هر کجا باشم بهر جا که روم

«Yeni müslüman dedi ki: Vallâhil-azîm, nerede bulunsam ve nereye gitsem ebede kadar senin misafirinim.»

Yâni her yerde senin maddî ve mânevî feyzin sofrasındayım.

16463

زنده کرده معتق ودربان تو

این جهان وآن جهان برخوان تو

«Ben senden hayat buldum, senin âzâdlınım ve kapında hizmetcinim. Zâten Dünyâ ve Âhiret de senin şefaat sofrana misafirdir.»

16464

هر که سوی غیر خوان تو رود

دیو با او دانگ همکاسه بود

«Her kim senin sofrandan başka bir tarafa giderse şüphesiz Şeytan onunla çanak yoldaşı olur.»

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ

أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ

وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾

Sure-i Nisâ'da buyurulmuştur ki: **«Allaha ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarfedenler(i de Allah sevmez). Şeytan kime arkadaş olursa, o, ne kötü bir arkadaştır[26].»**

Hakim Senâi (Kuddise sirruhu) der ki: «Burada her kim arkadaşın olursa obir tarafta da o, seninle beraberdir.

Mâneviyâtını artıracak bir dost ara ki âlemde işine yarasın.

Şeytanı beraberinde bulundurma, kötü nefsi de arkadaş edinme.»

16465

ور رود بی تو سفر او دور دست

دیو بد همراه و همسفرهٔ وی است

«Kim senin sofrandan başka bir sofraya giderse bil ki Şeytan onunla bir kâseden yemek yer.»

16466

ور نشیند بر مراست شریف

حاسد ماهست دیو ورا ردیف

«O kimse asil bir ata da binmiş olsa Ay'a hased eder. Çünki şeytan onun terekesindedir.»

---

(26) Sûrei Nisâ : 38.

16467

ور ... [illegible]

دیو در نسلش بود انباز او

«Eğer karısı ondan bir çocuk doğursa Şeytan onun soyundan ona ortak kesilir.»

16468

در نُبی شارِکْهُم گفتست حق

هم در اموال و در اولاد ای شفق

«Kur'ân'da Hak Teâlâ'nın Şeytan'a: (Ortak ol!) dediği hikâye buyurulmuştur. Ey şefkatli mü'min; bu ortaklık hem malda, hem evlâttadır.»

(Esrâ) sûresinde buyurulmuştur ki:

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوٓا اِلَّآ اِبْلِيسَ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ۞ قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ اِلَّا قَلِيلًا ۞ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَٓاؤُكُمْ جَزَٓاءً مَوْفُورًا ۞ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ۞ اِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ۞

«(Şunu da) hatırla ki biz meleklere «Âdem için secde edin» demiştik ve onlar da secde etmişlerdi de İblis etmemiş, «Ben bir çamur halinde yarattığın kişiye secde edermiyim» demişti. (Yine) dedi ki: «Benden şerefli kıldığın bu (adam da) kim oluyormuş, bana haber ver. Eğer beni kıyâmet gününe kadar geciktirirsen andolsun ki onun zürriyetini, birazı müstesnâ olmak üzere, behemehal kendime bend ederim.» (Allah da): «Def'ol git, dedi, artık onlardan kim sana uyarsa şüphesiz ki cehennem hepinizin cezâsıdır, tastamam bir cezâ. Onların içinden gücünün yet-

diğini sesinle yerinden oynat, onlara karşı süvarilerinle, piyadelerinle yaygara çıkar, mallarına, evlâtlarına ortak ol. Onlara va'd et.» Şeytan (bu!) Onlara bir aldatıştan başka ne va'd eder o? Benim gerçek kullarım (yok mu?) Senin onlar üzerinde hiç bir haakimiyetin yoktur. (Onlara) vekil olarak Rabbin yeter[27].»

16469

گفت پیغمبر رغیب این را جلی

در مقالات نوادر با علی

«Hazret-i Peygamber Aleyhisselâm, bu beyitlerin meallerini bir takım nâdir hadislerinde alenen Ali (Kerremallahü veche)ye beyan buyurmuştur.»

Yine o yeni müslüman ağzından Aleyhissalât Efendimize deniliyor ki:

16470

یا رسول الله رسالت را تمام

تو نمودی همچو شمس بی غمام

«Yâ Resûlallah, sen risâlet vazifesini temamiyle ve bulutsuz Güneş gibi şek ve şüphe bırakmayacak bir vüzuh ile îfâ ettin.»

Bütün peygamberlerin vazifesi, Cenâb-ı İlâhiyyeden kendilerine ne emrolunduysa onu kimseden korkmaksızın, çekinmeksizin halka tebliğ eylemektir. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz de bu vazîfe ile mükellef idi. Nitekim Mâide sûresinde:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ

مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

«Ey peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan (Allahın) elçiliğini tebliğ (ve ifâ) etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan

---

(27) Sûrei Esrâ : 61-65.

koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler güruhunu muvaffak etmez[28]» buyrulmuştur.

Enes Bin Mâlik (Radiyallâhu anh) diyor ki: Seferlerde Resûl-i Ekrem'in çadırı önünde nevbet beklerlerdi. Bu âyet nâzil olunca Resûlullah, çadırdan başını çıkardı ve nöbetçilere: **«İstirahat ediniz. Allah, beni muhafaza etmeyi taahhüd eyledi»** buyurdu.

Hacc-ı Vedâ esnasında irâd eylediği hutbede: **«Ey nâs; vazife-i risâletimi îfâ ve İlâhî emirleri tebliğ eyledim mi?»** diye sormuş, bütün cemâattan: **Evet, îfâ ve tebliğ eyledin»** cevabını almıştı.

Bu yeni müslüman da vazife-i risâletin Güneş gibi ayân beyân ve parlak bir sûrette îfâ edilmiş olduğunu söylüyor.

16471

این که تو کردی دو صد مادر نکرد

عیسی از افسونش با عازر نکرد

«Senin bu yaptığını - yâni gösterdiğin şefkat ve merhameti - iki yüz ana yapamaz. Hattâ İsa Aleyhisselâm bile bunu Âzer'e yapmamıştır.»

Âzer, ölmüşken Hazret-i İsâ'nın duâsiyle dirilmiş bir kimsedir.

16472

از تو جانم از اجل نک جان برد

عازر ار شد زنده آن دم باز مرد

«Senin sâyende rûhum ölümden kurtuldu ve îmân ile yaşıyor. Âzer, İsâ Aleyhisselâmın duâsiyle dirildiyse de derhal öldü.»

16473

گشت مهمان رسول آن شب عرب

شیر یک بز نیمه خورد بست لب

«O gece o bedevî, Resûlullahın misâfiri oldu. Bir keçinin sütünden yarısını ancak içti ve ağzını sildi ve çekildi.»

---

(28) Sûrei Maide : 67.

16474

کرد الحاحش بخور شیرو رقاق

کفت کشتم سیرو الله بی نفاق

«Resûlullah Hazretleri ona: (Süt iç. yufka ekmeğinden ye) diye tekrar tekrar teklif eyledi. Fakat o: (Vallâhil-azîm, riyâsız ve nifaksız olarak söylüyorum ki doydum) dedi.»

16475

این تکلف نیست نی ناموس وفن

سیر تر کشتم از انکه دوش من

«Tekellüf için, utandığımdan, yâhud gösteriş yapmak istediğimden söylemiyorum. Dün gecekinden daha fazla doydum.»

16476

در عجب ماندند جمله اهل بیت

پر شدان قندیل زین یک قطره زیت

«Bu kandil, bir damla zeytin yağı ile nasıl doldu? diye bütün evdekiler şaşırıp kaldılar.»

16477

انچه قوت مرغ بابیلی بود

سیری معدهٔ چنین پیلی بود

Ebâbil kuşunun gıdasiyle böyle bir filin mîdesi nasıl doydu? dediler.»

16478

خفیجه افتاد اندر مردوزن

قد ریشه میخور دآن پیل تن

«Fil vücudlu adam sivri sinek kadar yiyor; diye, fısıldaşmaya başladılar.»

16479

حرص وهم کافری سرزیر شد
اژدها از قوت موری سیر شد

«Kâfirlik hırsiyle vehmi tepe taklak oldu. Ejderhâ, bir karıncanın gıdasiyle doydu.»

16480

آن گدا چشمی کفر ازوی برفت
لوت ایمانش لمتر کرد و زفت

«Küfrün o aç gözlülüğü ondan zâil oldu. Îmân gıdası onu besledi ve kuvvetlendirdi.»

16481

آنکه از جوع البقر او می طپید
همچو مریم میوهٔ جنت بدید

«Öküz açlığından kıvranan o adam, Meryem Aleyhesselâm gibi Cennet meyvesini gördü.»

Meryem'in annesi (Hanne binti Fâkûr) Zekeriyyâ Aleyhisselâmın baldızı idi. Beytul - Mukaddeste ibâdet ederken: «Allah bana bir evlâd verirse onu Beytül - Mukaddes hizmetine vereyim» diye nezretti. Gebe kaldı ve Meryem'i doğurdu.

Âl-i İmrân sûresinde şöyle hikâye ediliyor:

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ
عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي
إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي
وَضَعْتُهَا أُنْثَى وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَى

وَاِنّ۪ي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّ۪ي اُع۪يذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ
الرَّج۪يمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتًا
حَسَنًاۙ وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۜ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَۙ
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًاۚ قَالَ يَا مَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَاۜ قَالَتْ هُوَ
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

«Hani İmrân'ın karısı: «Rabbim, karnımdakini azadlı bir kul olarak sana adadım. Benden olan bu (adağ)ı kabul et. Şüphesiz (niyâzımı) hakkıyle işiden, (niyyetimi) kemâliyle bilen Sensin Sen» demişti. Fakat onu (kız çocuğunu) doğurunca, Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilici iken: «Rabbim, hakikat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçek ben adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyyetini de o taşlanmış (koğulmuş) şeytandan sana sığınır (sana ısmarlar)ım» dedi. Bunun üzerine Rabbi onu iyi bir rızaa ile kabul etti. Onu güzel bir nebât gibi büyüttü. Zekeriyyâyi de ona (bakmaya) me'mûr etti. Zekeriyyâ ne zaman (kızın bulunduğu) mihrâba girdiyse onun yanında bir yiyecek buldu: «Meryem, bu sana nereden (geliyor)?» dedi. O da: «Bu, Allah tarafından. Şüphe yoktur ki Allah kimi dilerse ona sayısız rızık verir.» derdi[29].»

Bu âyet-i celîle içinde mahza (mihrab) lafzı bulunması dolayısiyle bazı câmilerimizin mihrablarına: «Ne vakit Zekeriyya Meryem'in mihrabına girerse» diye hem nâtamam, hem de münâsebetsiz olarak yazılmıştır. Onun yerine:

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

«Habibim; namaza durduğun vakit, mescidi haram tarafına teveccüh et[30].»

---

(29) Sûrei Âl-i İmran : 35-37
(30) Sûrei Bakara : 144.

Yâhud :

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

(Ey mü'minler) **siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün[31].»** nazm-ı celili yazılmış olsa; hem mânâ tamam olur, hem de âyet ile yazıldığı yer arasında münâsebet bulunur. İşte evvelce obur olan bu adamın da:

16482

میوهٔ جنت سوی چشمش شتافت
معدهٔ چون دوز خش آرام یافت

«Karşısına mânen Cennet meyveleri gelince, Cehennem gibi olan midesi sükûn buldu.»

«ŞEYTANIM, BENİM ELİMDE MÜSLÜMAN OLDU» HADİSİNE GÖRE RUHUN GIDASI OLAN NUR, RUHA EŞ VE DOST OLMAK İÇİN, VELÎLERİN CİSİMLERİNE GIDA OLUR.

Abdullah Bin Mes'ûd (Radiyallâhü anh), Aleyhissalât Efendimizden : **«Sizin her birinize Cin'den bir karîn ve meleklerden bir karîn tevkil edilmiştir.»** buyurmuş ve: «Yâ Resûlallah, senin de Şeytânın var mı?» suâline: **«Evet, vardır. Lâkin Allah ona karşı bana yardım etti de elimde müslüman oldu. Binâenaleyh bana hayırdan başka bir şey emretmez.»** hadîsini rivâyet etmiştir.

Diğer bir rivâyette: **«Benim şeytanım, benim elimde müslüman oldu, bana ancak hayır emreder»** buyurduğu nakledilmiştir.

Bunun gibi evliyâullahın Şeytânı da (Râdıye) ve (Mardıyye) derecelerine vüsûlünden sonra teslimiyyet gösterir, onları şerre teşvik edemez.

---

(31) Sûrei Bakara : 144

16483

ذات ایمان نعمت ولوتیست هول
ای قناعت کرده از ایمان بقول

«Ey îmandan, yalnız kavl ile: (Lâ ilâhe illallah Muhammedûrrasulullah) demekle kanaat etmiş olan kişi, zâten îman büyük bir nimettir ki ondan bir parça zevk alan aç gözlülükten kurtulur.»

16484

گرچه آن مطعوم جانست ونظر
جسم راهم زان نصیبست ای پسر

«Vâkıa îmân lokması, rûhun ve basiret gözünün gıdasıdır. Fakat ey oğul; cismin de o gıdadan nasîbi vardır.»

16485

گرنگشتی دیو جسم آنرا اکول
اسلم الشیطان نفر مودی رسول

«Cisim şeytanı ondan yemeseydi Resûlullah (S.A.V.) (Bendeki Şeytan müslüman oldu) buyurmazdı.»

16486

دیو از ان لوتی که مرده حی شود
تا نیا شامد مسلمان کی شود

«Tadına bakmakla ölünün dirildiği îmân lokmasından cisim şeytanı yememiş olsa nasıl müslüman olabilir?»

16487

دیو بر دنیاست عاشق کوروکر
عشق را عشق دکر بر دمکر

«Şeytan - yâni cisim - kör ve sağır bir halde Dünyâ âşıkıdır. Bir aşkı diğer bir aşk keser ve unutturur.»

Yâni bir güzelin aşkından kurtulabilmek için başka bir güzeli sevmek

gerektir. Bunun gibi Dünya muhabbetinden, nefis ve hevâ tabiatından kurtulabilmek için kalbde aşkullah ve şevkullah bulunmalıdır.

16488

از نهانخانهٔ یقین چون می چشد

اندک اندک رخت عشق آنجا کشد

«Cisim, yâkînin gizli evinde muhabbet şarabını tadacak olursa Aşk-ı İlâhi yavaş yavaş onun kalbine yerleşir.»

16489

یا حریص البطن عرج هکذا

انما المنهاج تبدیل الغذا

«Ey karnını doyurmaya haris olan; şöyle süfliyetten ulviyyet tarafına bir gel. Bunun yolu da gıdanın değiştirilmesidir.»

Yâni nefisten ziyâde ruhun gıdalanması lâzımdır.

16490

یا مریض القلب عرج العلاج

جملة التدبیر تبدیل المزاج

«Ey kalbi zayıf olan; ilâç için davran. Bütün tedbir ve tedâvinin özü, mizâcını değiştirmenden ibârettir.»

16491

ایها المحبوس فی رهن الطعام

سوف تنجو ان تحملت الفطام

«Ey yemeğe rehin düşüp hapiste kalan, eğer çocuk gibi sütten kesilmeye tahammül edersen kurtulursun.»

16492

ان فی الجوع طعاما وافرا

افتقدها وارتجی یا نافرا

«Hakikaten açlıkta bir çok yemekler vardır. Ey açlıktan nefret eden; o yemekleri araştır ve bulmayı dile.»

16493

اغتذى بالنور كن مثل البصر

وافق الاملاك يا خير البشر

«Ey insanın hayırlısı; nur ile gıdalan da göz gibi ol ve meleklere uy!»

Gözün gıdalanması ve eşyayı görebilmesi nûr sâyesindedir. Karanlıkta bir şey göremez. Binâenaleyh göz nasıl nûr ile gıdalanıyorsa sen de öyle yap da meleklere benzemiş ol.

16494

چون ملك تسبيح حق را كن غذا

تا رهى همچون ملائك از اذى

«Melekler gibi Allah'ı tesbih ve takdisi kendine gıda ittihaz et ki onlar gibi ezâdan kurtulmuş olasın.»

Melekler, tesbih-i İlâhî ile gıdalanıp yemek, içmek ve yiyip, içtiklerini defetmek ezâsından âsûdedir. İnsanlar ise yiyip içeceklerini tedarik ve onları hazım ile uğraştıktan sonra fazlasını defetmek mecburiyetindedir. Onun için yemeyi ve içmeyi ne kadar azaltırsa meleklere o kadar yaklaşmış, hazım ve defetme ezâsından o derece kurtulmuş olur. Hem, yemeyecek olursam kuvvetten düşerim, vehmine kapılma!

16495

جبرئيل ارسو جيفه كم تند

اوبقوت كى زكركس كم زند

«Cebrâil, akbaba gibi leş etrafında dolaşmaz, fakat kuvvet ve kudretçe ondan aşağı kalır mı?»

Malumdur ki akbaba denilen kuş leş yer, kuvveti de cüssesine göredir. Cebrâil Aleyhisselâm yemek yemediği ve Allah'ın tesbih ve takdîsi ile gıdalandığı halde kuvvet ve kudreti, leş yiyen akbabaya nisbet kabul etmeyecek derecededir. Nitekim, Lût kavminin köylerini bir kanadiyle kaldırmış, semaya kadar yükseltmiş, oradan aşağıya bırakmıştı...

Hendek muhârebesinde, müşrikler Medineyi muhasara etmiş olduklarından şehir dâhilinde kıtlık vardı. Gerek mücâhidler, gerek Hazret-i Peygamber aç bulunuyordu. Öyle iken kazılan hendekte zuhur eden bir kayayı kırmaktan ashâb-ı kirâm âciz kaldıkları halde Aleyhissalât Efendimiz, kazmayı mübârek eline almış ve üç defa vurmakla kayayı parçala-

mıştı. Kezâ ashâbın büyüklerinden Ebû Zerr'il Gıfârî (Radiyallâhü anh) - ki hakkında taraf-ı Nebeviden «Ebû Zer, ümmetimin zâhidi ve en doğru söyleyenidir) diye şehâdet buyurulmuştu - şöyle hikâye ediyor:

«Resûlullâhın Mekkede zuhurunu ülkemde haber aldım. Kardeşim Enisi: Git, o zâtı gör de bana haber getir, diye Mekkeye gönderdim. Enîs, gitti, geldi ve: (O zât, ben Allah'ın peygamberiyim, diyor, hayırla emrediyor, şerden nehyediyor, mekârim-i ahlâk tavsiyesinde bulunuyor. Halk, onun için şâir, sihirbaz ve kâhin diyorlarsa da yalan söylüyorlar) haberini getirdi.

«Kalkdım, asâmı alıp yola çıktım ve Mekkeye geldim. Resûlullâhı tanımıyordum, Mekkelilere de sormak istemiyordum. Üç gün üç gece Mescid-i Haram'da kaldım. Yiyeceğim yoktu, kimseden de bir şey istemedim. Yalnız zemzem içiyordum. Açlık ızdırabı duymadım, hattâ semirdim. Bir gece Beyt-i Mükerrem etrafında kimse yokken bir zât geldi. Kâbeyi tavaf ettikten sonra namaz kıldı. O'nun Resûlullah olduğunu anladım, yanına gittim, selâm verdim. Kime karşı olursa olsun hakkı söylemekten çekinmemek şartiyle bîat ettim.»

Hazret-i Ebû Zer izn-i Peygamberî ile yurduna döndü; kardeşini, anasını ve kabîlesi halkının yarısını îmâna getirdi. Daha sonra Medîneye hicretle maiyyet-i Risâlette bulundu. İşte bu zât-ı şerif de üç gün aç kaldığı halde kuvvetten düşmemiş, açlık ızdırâbı duymamış, bil'âkis semirmişti.

16496

حبذا خوانی نهاده درجهان

لیک از چشم خسیسان بس نهان

«Cenab-ı Hak tarafından Dünyada kurulmuş, fakat aşağılık kişilerin gözlerinden gizli tutulmuş ne güzel bir sofra vardır.»

Ki o da açlıktır. O sofra ümmetin büyüklerine âid olduğu için bizim gibilerin gözüne görünmez; O sofradan haberdâr olanları bilelim ki Allah aç bırakmaz.

16497

گر جهان باغی پر از نعمت شود

قسم موش و مار هم خاکی بود

«Eğer Dünya nîmetle dolu bir bağ olsa, fâre ve yılanın kısmeti, yine toprak yemektir.»

Yâni o mânevî sofradan nasiblerini alamazlar.

16498

قسمشان خاکست گردی گر بهار
میر کونی خاک چون نوشی چومار

«İster kış, ister bahar olsun, fâre ve yılan gibi hayvanların gıdası, topraktır. Sen, Kâinâtın emiri - yâni insan - iken, niçin yılan gibi, toprak yiyorsun.»

16499

درمیان چوب گوید کرم چوب
مر کرا باشد چنین حلوای خوب

«Ağaç kurdu, içinde bulunduğu ağacı yer ve: (Kimin böyle güzel bir helvâsı var?) der.»

16500

کرم سرگین درمیان آن حدث
درجهان نقلی نداند جز خبث

«Pislik böceği, o pislikler içinde iken, Dünyada ondan başka bir gıda aramaz.»

16501

ای خدای بی نظیر ایثار کن
گوش راچون حلقه دادی زین سخن

«Ey eşi ve benzeri olmayan Allah; Mâdemki âyet ve hadis gibi güzel ve hikmet dolu olan sözlerden kulağımıza küpe taktın. Bu sözleri bol bol saç!»

16502

گوش ما گیر وبدان مجلس کشان
کز رحیقت میخورند آن سرخوشان

«Kulağımızdan tut da aşk ve muhabbetinin mesti bulunan zevâtın: (Ve sekahüm Rabbühüm şerâben tahûrâ) bâdesini içtikleri meclise çek.»

Evet Hidâyet-i İlâhiyye imdâda yetişmezse hiç bir ferdi, dalâlet bataklığından kurtulup çıkamaz.

Olmadan sevk-i hidâyet kâfil
Bulamaz vuslat-ı Hakkı veçhile
Âcizim kat'-ı tarîka yâ Rab
Tut yakamdan beni de kendine çek.

Mûsâ Aleyhisselâm gibi Kelimullâh olan bir zâtın: **«Yâ Rabbi dilediğini dalâlete düşürür, istediğini hidâyete eriştirirsin»** dediği **(Ârâf)** sûresinde hikâye buyuruluyor. Bunun alt ve üst taraflarından bir kaç âyet okuyalım. Cenâb-ı Hak. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâma: **«Kavminden bir kaç kişi seç de gelsinler, kelâmımı işitsinler»** emrini vermiş. Mûsâ Aleyhisselâm da, Beni İsrâilin ileri gelenlerinden yetmiş kişiyi alıp Tûr'a götürmüş. Hazret-i Mûsâ orada zuhûr eden bir bulutun içine girmiş, diğerleri dışarıda kalmış. fakat Kelâm-ı İlâhiyi işittikleri için hepsi de secdeye kapanmıştı. Sonra Kelimullâh Hazretleri: **«Rabbımın kelâmını işittiniz mi?»** diye sordu. **«Evet, ses ve söz işittik amma söyleyeni görmedik, onu görmeyince inanmayız!»** dediler. Bunun üzerine bir yıldırım çaktı ve o yetmiş kişiyi yaktı.

Bu hâdise Kur'ân-ı Kerimde şöyle hikâye buyurulmuştur:

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا
لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ
مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ
إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ
وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

«Musâ, tâyin etdiğimiz vakıtte (tevbe için berâberinde götürmek üzere) **kavminden yetmiş adam ayırdı. Vaktâki onları müthiş bir sarsıntı tuttu, dedi ki: «Yâ Rab, eğer dileseydin onları da, beni de daha evvel helâk ederdin. İçimizden bir takım beyinsizlerin işlediği** (günah) **yüzünden he-**

pimizi helâk mı edeceksin? Zaten o da senin imtihânından başka (bir şey) değildi. Sen onunla kimi dilersen sapıklığa götürür, yine onunla kimi dilersen (bunu da) doğru yola iletirsin. Sen bizim velimizsin. O halde bizi yarlığa, bizi esirge. Sen yarlığayıcıların en hayırlısısın[32].»

Ziyâ Paşanın:

«Sendendir İlâhî yine bu mekr ve fitne,
Bu mekr ve bu fitne yine sendendir İlâhî.»

diye terceme etmiş olduğu (İn hiye illâ fitnetük) sözünü söylemeye Hazret-i Mûsâ nasıl cür'et etti?

Muhammed Şâh Nakşbend'in halifesi Hâce Muhammed Pârsâ (Kuddise sirruhümâ)nın (Fasl-ul-hıtâb) isimli eserinde denilmiştir ki: «Cenâb-ı Hak, Hazret-i Mûsâ'yı (bast) makamında bulunduruyordu. (Üns) derecesine vasıl olunca, Kelimullah olmak neş'esiyle o sözü sarfetti.» Tasavvufta buna (delâl) yâni (nazlanma) derler.

Hazret-i Mevlânâ da: «Allaha karşı âşıkların ileri geri söylenmeleri, aşkın kışkırtmasiyledir, terk-i edeb değildir. Hak kadehinden bir damla içende ne edeb kalır, ne de akıl ve şuur bulunur?» demektedir.

Sonra bu yetmiş kişi Kudıet-i İlâhiyye ile tekrar dirilmişlerdi.

Sûre-i Şûrâ'nın sonunda şöyle buyurulmuştur:

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ رُوحاً مِنْ اَمْرِنَاۜ مَا كُنْتَ تَدْرٖى مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْاٖيمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُوراً نَهْدٖى بِهٖ مَنْ نَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِنَاۜ
وَاِنَّكَ لَتَهْدٖٓى اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍۙ ﴿٥٢﴾

«İşte biz, sana da (Habibim) **böylece emrimizden bir rûh vahyetdik. Halbuki** (vahiyden evvel) **kitab nedir, iman nedir, sen bilmezdin. Fakat biz onu bir nûr yaptık. Bununla kullarımızdan kimi dilersek ona hidayet veririz. Şüphesiz ki sen herhalde doğru bir yolun rehberliğini** yapıyorsun[33].»

Bu âyetle, Kur'ân ve Nebiyy-i Zîşânın sâdece hidâyete vasıta olup, asıl hidâyet edicinin Zât-ı Akdes-i İlâhi bulunduğu beyan buyurulmuştur.

(32) Sûrei A'raf: 155.
(33) Sûrei Şûra: 52.

16503

چون بدادی رایحه‌ای ازین

سر مبند آن مشک را ای رب دین

«Mademki bize dinin hakikatinden bir koku duyurdun, tamamiyle neş'elendirmeden evvel şarab tulumunun ağzını kapama!»

16504

از تو نوشند از ذکور و از اناث

بی دریغی در عطایا مستغاث

«Ey kendisinden fazl ve kerem istenilen Allah, erkek de, kadın da maddi ve manevî gıdalarını senin lütfunla bulurlar.»

16505

ای دعا ناگفته از تو مستجاب

داده دل را هر دمی صد فتح باب

Ey duâları daha edilmeden evvel duyan, muratları istenmeden veren Allah, gönüle her an yüzlerce kapı açarsın.»

Cenab-ı Hak: «**Bana duâ edin, size icâbette bulunayım**» demiş, edilen duâyı kabul eyleyeceğini vâ'd buyurmuştur. Bu vâ'd mûcibince her düâ müstecâb olacaktır. Fakat düânın bazı şartları vardır ki evvel emirde onların tahakkuk etmesi lâzımdır. Haramdan sakınmak, Allah'dan hayırlı şeyler istemek, Allah'tan istediği bir şeyin husûle gelmesini kullardan beklememek gibi.

Sûre-i Şûrâ'da buyurulmuştur ki:

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ

مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ

«O, (insanlar) ümidlerini kesdikten sonra, yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandır. O, hakîkî yâr, her hamde sezâvârdır[34].»

---

(34) Sûrei Şûrâ : 28

Şu âyet-i kerime delâlet ediyor ki hayırlı bir murâdın husûlünü, her şeyden ve herkesten ümıd keserek, ancak Allah'ın lütuf ve kereminden beklemek lâzımdır. Yoksa, şu işi falanca mebus takip edecek, yahud falan vekil söz verdi yapacak, diye olmasını onlardan beklerken, Yâ rabbi, sen de yardım ediver, diye duâ etmenin hiç bir faydası olmaz. Murâdın husûlünün. o mebusa, yâhud o vekile Allah'ın muvaffakiyet ihsan etmesiyle olabileceği; yoksa ellerinden hiç bir iş gelmeyeceğini sağlam bir iman ile bilerek edilen duâ kabul olur. Lâkin tevfiki Allah'dan beklemek şartiyle vasıtaya müracaat ve sebeblere teşebbüs etmek gerektir. O şart ile ki o vasıtaların ve sebeblerin İrâde-i İlâhiyye karşısında hiç bir ehemmiyeti olmayacağı bilinsin.

16506

چند حرفی نقش کردی ازرقوم

سنکها از عشق آن شد همچو موم

«İlâhi, vech-i insana yazıdan bir kaç harf nakşettin. Taş gibi katı olan gönüller o harflerin tesiriyle mum gibi yumuşadı.»

16507

نون ابرو صادچشم وجیم کوش

برنوشتی فتنه صد عقل وهوش

«Akıl ve şuur fitnesi olmak üzere, insan yüzüne tersine (nun) gibi bir kaş, (sad) gibi bir göz, (cim) gibi bir kulak verdin.»

16508

زان حروفت شد خرد باریک ریس

نسخ میکن ای ادیب خوش نویس

«İlâhi, akıl o harfler yüzünden ince eleyip sık dokumaya koyuldu. Ey yazısı güzel edip, bunları boz...»

Bir arab şâiri: demiştir ki «Allah'ım; güzelleri bizim için bir fitne olmak için yaratmış, sonra da: **(Kullarım, haberiniz olsun, onlardan sakının)** demişsin. İlâhi sıfatlarından biri Cemil'dir. Sen güzel olduğun gibi güzeli sevdiğini de Habib'in haber veriyor. O halde kulların nasıl âşık olmazlar?»

16509

[illegible]

دمبدم نقش خیالی خوش رقم

«Yokluğa, her düşünceye göre anbean güzel bir hayal nakşetmiştir.»

Herkes bir sûretin âşıkıdır. Çünkü meylettiğin şeyler Allah tarafından tezyin edilmiştir.

16510

حرفهای طرفه برلوح خیال

بر نوشته چشم وابرو خط وخال

«Hayal levhasına göz, yanak, yüz ve ben gibi güzel harfler ve şekiller resmetmiştir.»

16511

بر عدم باشم نه بر موجود مست

زانکه معشوق عدم وافی ترست

«Halbuki ben yokluğa âşıkım, vara bakıp sarhoş olmam. Çünki yokluk mâşûku çok vefâkârdır.»

Hak Sübhânehû, bir şeyin zuhûra gelmesini murâd edince (adem)e, yâni yok'a (Kün) yâni (ol) deyince o şey derhal vücûd bulur. Hakk'ın emrine itaat etmede (adem), ondan zuhûra gelen şeylerin hepsinden vefâlıdır. Yâni Allah (Ol) der demez yok, var oluverir. Onun için ben de o vefâlı (adem) güzeline âşık olmuşumdur.

LEVH-İ MAHFUZ VE HERKESİN, GÜNLÜK NASÎBİ NE KADARSA O LEVH'DEN O KADARINA AKIL ERDİRMESİ, CEBRÂİL ALEYHİSSELÂMIN HERGÜN O LEVH'DEN BİR ŞEY ANLAMASINA BENZER.

16512

چون ملک از لوح محفوظ آن خرد

هرصباحی درس هرروزه برد

«Cebrâilin levh-i mahfuzdan her sabah feyz aldığı gibi, her akıl da her sabah o günün dersini alır.»

16513

بر عدم تحریر هایین بی بنان

در سوادش حیرت سود ایبان

«Yokluk üstüne, parmak vasıtası olmaksızın, yazılar yazılmıştır ki o yazılar insanların hayretini mucibdir.»

16514

هرکسی شد بر خیالی ریش گاو

گشته در سودای گنجی گنج کاو

«Herkes bir hayâle kapılmış, o hayâlin maskarası olmuş, yine o hayal sevkiyle ve defîne bulmak ümidiyle köşeyi, bucağı kazmaya kalkışmıştır.»

Vaktiyle herifin biri tarlasını sürerken öküzünün ayağı altında toprak kaymış, bir mağara açılmış, orada küpler dolusu altın bulunmuş. Ondan sonra her çiftçi, «Acaba bizim öküz de öyle bir mağaranın üstüne basar mı?» diye hayâle kalkışmış. Öyle sakalını öküzün kuyruğuna yapıştırırcasına hayal kuranlara (rişgâv) denilmiş, ahmak ve maskara manasına kullanılmıştır.

Hakikaten hiç kimse, rızkının nereden ve ne kadar mukadder olduğunu bilmediği için her sabah bir iş peşinde koşar.

16515

ازخیالی گشته شخصی پرشکوه

روی آورده بمعدنهای کوه

«Bir şahıs, hayal sevkiyle olan teşebbüsünü büyük tutar, dağlardaki madenlere teveccüh ederek onları işletmeye kalkar.»

16516

وزخیالی آن دگر باجهد مر

رونهاده سوی دریا بهر در

«Diğer biri inci avlama hayâliyle denize dalar, kumlara yapışık istiridyeleri bıçakla kesip boynunda asılı torbaya doldurmak için bir çok meşakkat çeker.»

16517

وان دگر بهر رهب در گذشت

وان دگر اند حریصی سوی کشت

«Üçüncü bir şahıs, papaz yahud târik-i dünyâ olmak için kiliseye, manastıra kapanır, dördüncü bir kimse de hırs ile çiftçilik tarafına gider.»

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾

Sûre-i İsrâ'da: **«De ki: «Her biri kendi aslî tabîatına göre hareket eder. O halde kimin daha doğru yolda bulunduğunu Rabbin daha iyi bilicidir[35].»** buyurulmuştur.

Şeyh Şibli (Kuddise sirruhu)ye: «Kur'ân'ın hangi âyeti daha ziyâde ümid vericidir?» diye sormuşlar. Bu âyeti okumuş. «Bu âyette ümid verici nedir?» demişler. «Kula lâyık olan, cürüm ve isyandır ve ondan sâdır olur. Allah'a lâyık olan da vefâ ve atâdır ki O'nun lütuf ve kereminden zâhir olur» buyurmuş.

16518

از خیال آن رهزنی رسته شده

وزخیال این مرهم خسته شده

«Levh-i mahfuzda mukadder olan hükümlerden birinin hayaliyle, bir yol kesen şekâvetten kurtulur, yine o hayâlin sevkiyle biri, bir hastanın yarasına merhem olur.»

Meselâ kibâr-ı ehlullahdan (Fudayl bin İyâz) (Kuddise sirruhu) isminde bir zat vardır. Bu zat ilk zamanlarda eşkiyâlık ederdi. Bir kadına da alâka eylemişti. Bir gece onu görmek için dolaşırken, bir müslümanın (Sûre-i Hadid) deki:

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

«İman edenlerin, Allahı ve Hakdan ineni zikr için, kalblerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi[36]?» Âyetini okuduğunu işitmiş,

(35) Sûrei İsrâ : 84.
(36) Sûrei Hadid : 16.

pek ziyâde müteessir olarak her şeyden tevbe etmiş ve evliyâullah sırasına girmiştir.

Mevlânâ Câmi (Kuddise sirruhû) (Nefehât)ında der ki: «Fudayl'in Ali isminde bir oğlu vardı ki zühd ve takvâda babasından ileride idi. Mekke hareminde bulunduğu bir gün bir hâfız yüksek sesle:

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

«Onların üzerine bir (azab) **yağmur**(u) **yağdırdık. İşte bak günahkârların sonu nice olmuştur![37]»** Âyetini okuduğunu işitti ve (Allah) diye bağırarak ruhûnu teslim etti.»

Evet, Allah isterse bir şaki, büyük bir veli olur; bir çocuk da tıbbiye mektebine gider, mütehassıs bir doktor olur, hastaların imdâdına yetişir.

16519

در پری خوانی یکی دل کرده گم

در نجوم آن دیگری بنهاده سم

«Yine, biri peri çağırmaya koyulmuş, gönlünü aklını kaybetmiş, öbürü ise, yıldızlardan ahkâm çıkaracağım diye, ilm-i nücûm ile iştiğalde sebat gösterir.»

16520

این روشها مختلف بیند برون

زان خیالات ملون ز اندرون

«İçteki renk renk hayaller yüzünden, dışarda da birbirine aykırı görünür.»

Hattâ:

16521

این در آن حیران شده کان بر چیست

هرچشنده آن دگر را نافیست

Bu, ona bakıp ne yapıyor, ne iş işliyor diye hayrette. Bu şaraptan her tadan kişi öbürünün yaptığını boş bulmada...»

---

(37) Sûrei A'raf: 84.

Çünkü bir şeyi tadıp da tadını duyan başkasını nefyeder. Meselâ kahve tiryakisi çaydan hoşlanmaz.

Nitekim bu husus Kur'ân-ı Kerîm'de «**Her tâife, nezdinde bulunan şey ile ferahlanır.**» âyet-i kerîmesiyle ifade edilmiştir.

16522

آن خيالات ار نبدنا مؤتلف

چون زبيرون شد روشها مختلف

«O hayaller birbirine aykırı olmasaydı, görünen gidişler nasıl olur da birbirine zıt olur ve zıt görünürdü.»

BİRBİRİNE AYKIRI GİDİŞLER VE ÇEŞİTLİ DİDİNİŞLER, KARANLIKTA KIBLENİN NE TARAFTA OLDUĞUNU ARAYANLARIN HALİNE VE DENİZİN DİBİNDE İNCİ ARAYAN DALGIÇLARIN DURUMUNA BENZER.

16523

همچو قومی که تحری میکنند

بر خیال قبله سوی می تنند

«Halkın hâli, karanlıkta namaz kılmak için kıble cihetini arayan ve kestirdikleri bir cihete doğru namaza duran kimselere benzer.»

16524

چونکه کعبه رو نماید صبحگاه

کشف گردد که که گم کردست راه

«Sabah olup da Kâbe yüz gösterdi mi, kimin kıblesini şaşırmış olduğu meydana çıkar.»

16525

یا چو غواصان زیر قعر آب

هر کسی چیزی همی چیند شتاب

«Yâhud da dalgıçlar gibi hani.. Hepsi denize dalar, her dalgıç alelacele eline ne geçerse toplar.»

16526

بر امید گوهر و در ثمین

توبره پر می کنند از آن و این

«Cevher ve kıymetli inci ümidiyle şunu bunu torbasına doldurur.»

16527

چون بر آیند از تگ دریای ژرف

کشف گردد صاحب در شگرف

«O derin denizin dibinden çıktılar mı, iri ve değerli inci kimde ise meydana çıkar.»

16528

وان دگر که برده مروارید خرد

وان دگر که سنگریزه و شبه برد

«Kezâ o küçük inci bulmuş, yâhud taş parçası ve boncuk çıkarmış olan da belli olur.»

16529

هکذا یبلوهم بالساهره

فتنة ذات افتضاح قاهره

«İşte onları uyaracak olan, kahredici ve kötülükleri açığa vurucu bulunan MAHŞER de buna benzer.»

Demek isteniliyor ki: Karanlıkta kıble diye bir tarafa müteveccihen namaz kılanların ortalık aydınlanınca namaza durdukları cihetin kıble olmadığı; inci avcılarının torbalarına doldurdukları şeylerin bazan çakıl

taşı çıktığı gibi, Dünyadaki amellerini beğenenler de, beğendikleri amellerin umdukları gibi olmadıklarını göreceklerdir.

Sûre-i Zümer'de buyurulmuştur ki:

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ
مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ
لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَا عَلَى مَا فَرَّطْتُ
فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

«Rabbinizden size indirilenin en güzeline - kendiniz farkında olmayarak, ansızın (başınıza) azâb gelmezden önce - tâbi olun. (O azab günü) **her nefs «Allah yanında işlediğim taksiyrlerden dolayı vay hasret** (ve nedâmet)**ime! Hakîkat, hakîkat ben** (Onun diniyle, kitâbiyle) **eğlenenlerdendim» diyecektir[38].»**

16530

همچنین هر قوم چون پروانگان
گرد شمعی پر زنان اندر جهان

«Böylece her bölük, pervâneler gibi, Dünyada bir mumun etrafında dönüp dolaşır.»

16531

خویشتن بر آتشی بر می زنند
گرد شمعی خود طواف میکنند

«Kendilerini mumun şûlesine vururlar ve onu tavaf ederken kanadlarını yakarlar.»

16532

بر امید آتش موسی بخت
کز لهیبش سبز تر گردد درخت

«Alevinden ağacın daha ziyâde yeşerdiği bahtı yaver Musanın ateşini umarlar.»

---

(38) Sûrei Zümer : 55-56.

Mûsâ Aleyhisselâm kazâen bir kıbtiyi öldurmüş, onun için Mısır'dan Medyen'e kaçmış, orada on sene Şuayb Aleyhisselâma çobanlık etmiş, damadı olmuş, yıllar geçtikten sonra sıla için Mısır'a müteveccihen yola çıkmıştı. Sinâ vadisine gelince hava soğudu. Çalı çırpı topladı ve yakmak, ısınmak için çare aradığı sırada uzakta bir ateş gördü.

إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ

امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ

عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾

«Siz (burada) **durun. Hakikat ben** (mûnis) **bir ateş gördüm. Belki ondan size bir kor getirir, yahud ateşin yanında bir yol** (gösterici) **bulurum» demişti[39].»**

Halbuki o ateş değildi. Tecelli-i İlâhî onun o anda muradı olan ateş şeklinde zuhur etmişti. Hazret-i Mûsâ, peygamberlikle müşerref ve Mısır halkını îmâna davet etmeye memur olmuştu.

Hâfız Şîrâzî der ki: «Vâdi-i eymen âteşini arzu eden yalnız ben değilim. Mûsâ bile oraya kor parçası almak ümidiyle gelmişti.»

Evet, herkesin teveccüh ettiği bir nokta ve pervâne gibi etrafında döndüğü bir şem'a vardır.

16533

چون برآید صبحدم نور خلود

رو نماید هر یکی چه شمع بود

«Ebediyyet sabâhının nûru doğup da her tarafı aydınlatınca her biri, etrafında döndüğü nûrun ne biçim bir mum olduğunu görecektir.»

16534

جوق پروانه دو دیده دوخته

مانده زیر شمع بد بر سوخته

«Nice pervaneler gözlerini yumarak kötü bir muma atılmışlardır da, kanatlarını yakıp onun dibine düşmüşlerdir.»

---

(39) Sûrei Tâhâ : 10.

16535

می طپد اندر پشیمانی و سوز
میکنند آه از هوای چشم دوز

«Kanadlarının yanmasından pişman olarak debelenir ve gözlerini bağlamış olan hevâ ve hevesten âh ederler.»

16536

شمع او گوید که چون من سوختم
کی ترا برهانم از سوز وستم

«Mum da: Ben yandım; seni yanmadan, cefâ ve elemden nasıl kurtarabilirdim?»

16537

شمع او گریان که من سر سوخته
چون کنم من غیر را افروخته

«Benim başım yanmışken başkalarını nasıl aydınlatabilirim?»

16538

او همی گوید که ار اشکال تو
غره گشتم دیر دیدم حال تو

«O senin ahvâline baktım da gururlandım, halini geç gördüm, der.»

16539

شمع مرده باده رفته دلربا
غوطه خورد از ننگ کژ بینی ما

«Sabah olunca mum sönmüş, şarab tükenmiş, meclis dağılmış, sâki ise bizim yanlış görüşümüzden ar ve hicab dalgaları arasında.»

16540

ظلت الا رباح خسرا مغرما

تشتكى شكوى الى الله العمى

«Fayda ümîd edilen şeyler zarar ve borç haline girer. Ey muhatab, sen de o vakit Dünyadaki gaflet körlüğünden Allah'a şikâyet edersin.»

Güzel bir mevkide mükellef bir işret sofrası kurulmuş, bedir halinde bulunan ay, mütebessim bir çehre ile bu meclîsi tenvir ediyor. Hânendesi, sâzendesi mükemmel. Meşrûbât ve mezelerin her çeşidi mevcud. Sâki, pervane gibi dolaşıyor. Hembezm olanlara boyuna kadeh sunuyor. Fazla yuvarlayanlar, kendilerini tutamıyorlar, masanın dibine yuvarlanıp sızıyorlar.

Böyle geçen bir gece sabaha erer. Tabii, meclisi parlatan ışıklar söner. O mükellef ve müzeyyen sofranın üstü içki lekelerinden ve meze döküntülerinden iğrendirecek bir hale gelmiş, akşamki şakrak ve neş'eli çanak yoldaşlarından bazıları bir sandelye üstüne sızmış, bazıları ise masaların altlarına yuvarlanmış bulunurlar. İçlerinden gözünü yarı açabilen olursa; ağzının çiriş tabağı gibi kuruduğunu, midesinin yangın yeri gibi tutuştuğunu, ekşi ve acı bir şekilde yandığını duyar. O kuruluğu gidermek, o yanıklığı söndürmek için rakı içmeye kalkar, yâhud civardaki işkembeci dükkânına koşar. Sabah mahmurluğunu izâle edecek olan bu ilk kadehin yuvarlanması, bir avuç cam kırığı yutmak kadar gırtlağı tahriş eder.

Muallimliğim sırasında derste tesâdüf eden ve sarhoşların mahmurluğu mânâsına olan (humar) kelimesini anlatmak için işret meclislerinin halinden bahsetmiştim. Talebeden zeki bir çocuk:

— Muallim bey; ne güzel tarif ediyorsunuz! diyerek benim de o meclislerde bulunmuş olduğumu îmâ etmek istedi. Ben de:

— Oğlum; sen de ne güzel anladın! diye işittiklerinin gördüklerine benzediğini hatırlattım.

Abd-i âciz şu perişan sözleri işret mübtelâsı olarak ve tecrübe ederek söylemiyorum. Cenâb-ı Hakk'a hamdü senâ olsun ki beni o musibetten masun ve mahfuz bulundurmuştur.

Cemaat arasında bulunan tecrübesiz gençleri uyandırmak ve şâirlerimizin parlak parlak sözlerle tasvir ettikleri işret âlemlerinde bulunmayı denemekten vazgeçirmek için söylüyorum.

Endülüs şâirlerinden bir kadın zamanın hükümdârını bir kasîde ile medhetmiş. Hükümdar akşamcı olduğu için şâire, kasidesine bir bezm-i cem tasviriyle başlamış. Sultan kasideyi beğenmekle beraber:

— Bu sözlerden senin de şarab meclislerinde bulunduğun ve içtiğin

anlaşılıyor. Binâenaleyh sana (hadd-i şekr) yâni seksen değnek vurmak lâzım geldi! demiş.

Şâire de:

— Efendim; ben sizin bu muharebenizi de tasvir etmiş, halbuki o muharebede bulunmamıştım. Böyle şeyler, şâirâne tahayyül ile yazılır, cevâbını vermiş.

Fakir-i pür-taksirin söylediklerim de öyle bir tasavvur ve tasvirdir.

Dünyadaki neticesi, en duygusuz kimselerde bile, nedâmet uyandıran sefahat âlemlerinin Uhrevi akibeti ise orada (Ya hasretâ vâ fırkatâ) diye feryad eylemektir.

16541

حبذا ارواح اخوان ثقات

مسلمات مؤمنات قانتات

«Halbuki kendilerine inanılır müslüman, îman sahibi ve ibâdete devam eden kardeşlerin ruhları ne güzeldir.»

16542

هر کسی روی بسوی برده اند

وان عزیزان روبه بیسو کرده اند

«Herkes bir tarafa dönüp gittikleri halde, o azizler, taraf ve cihetten münezzeh olan Allah'a teveccüh etmişlerdir.»

Ve İbrâhim Aleyhisselâm gibi:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

«Şüphesizki ben, bir muvahhid (Allahı bir tanıyıcı) **olarak, yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim[40].»** demişlerdir.

(40) Sûre-i En'am : 79.

16543

هر کبوتر می پرد در مذهبی

وین کبوتر جانب بی جانبی

«Her güvercin bir tarafa doğru uçar. Bu azîz ruhlar ise, cihetsizlik cihetine - yâni lâmekân ve bîcihet olan Allah'a - doğru uçarlar.»

Ve derler ki:

16544

ما نه مرغان هوائی خانکی

دانهٔ ما دانهٔ بی دانکی

«Biz, ne hava, ne ev güverciniyiz. Bizim yemimiz, maddi dâne ve gıdâ değildir.»

Malûmya, güvercinler, mûnis kuşlardandır. İnsanlara çabuk alışırlar. Pek de kaçmazlar. Barınmak ve yırtıcı kuşlardan kaçmak için dâimâ insanların civârına sığınırlar. Bazıları kırık camlı câmi pencerelerinde, bazıları duvar kovuklarında barınırlar. Bazıları da evlerde özel olarak yapılmış yuvalarda beslenir ve yavru yetiştirirler. Mısır'da hususi güvercin kaleleri vardır ki oralarda beslenen güvercinler sonra kesilir, kızartılır ve satılır. Ben Tantâ'da bir güvercin kızartmasının iki kuruşa satıldığını görmüştüm. Galiba bu âdet Benî İsrâil'in Mısır'da bulunduğu zamanlarda da varmış ki, lutf-ı İlâhî onları (Tîh) çölünde kızarmış (selvâ) kuşu ile beslemişti.

Fakat müslim, mü'min ve ibadetli olan aziz ruhlar öyle güvercinlerdir ki bildiğimiz güvercinler gibi dâne ile değil, Allah'ın nûru ile beslenirler.

16545

زان فراخ آمد چنین روزیّ ما

که دریدن شد قبادوزیّ ما

«Bizim dikili elbisemiz - yâni ruhumuzu elbise gibi kaplamış olan vehmî varlığımız - yırtılmış ve ruhumuz serbest kalmış olduğu için rızkımız böyle bol bol gelmektedir.»

BİZİM FERÂCE DEDİĞİMİZ BOL CÜBBEYE ÖNCE FERECİ DENİLMESİNİN SEBEBİ

16546

صوفیی بدرید جبه در حرج

پیشش آمد بعد بدریدن فرج

«Sofiyyeden bir zat bir iç sıkıntısına uğradı, cübbesinin önünü yırttı ve ondan sonra ferahladı..»

16547

کرد نام آن دریده فرجی

این لقب شد فاش زان مرد نجی

«O yırtık cübbenin adını fereci (ferahlık) koydu, bu lakab, o necat bulmuş kimseden sonra yayıldı.»

Önü açık ve kolları orta genişlikte olan cübbenin, çok geniş bulunanlarına zamanla (ferâce) denilmiş. Yakın zamanlara kadar selâtin câmilerin imamları ferâce giymeksizin mihraba geçmezlerdi. Çünkü Cenâb-ı Hak:

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

«Ey Âdem oğulları, her mescid huzurunda ziynetinizi alın (libasınızı giyin)[41].» buyurmuştur.

Şu âyet-i kerimenin delâletinden anlaşılıyor ki namazda soyunmak ve bazı taraflarını açmak değil, giyinmek ve örtünmek lâzımdır. Evet, tezellül ve Allah'a karşı tevâzu niyyetiyle baş açık namaz kılınabilir, fakat hristıyanlar kiliselerde baş açık ibâdet ediyorlar, biz de onlar gibi neye yapmayalım mütâleasıyla baş açık namaza durmak ise haram olsa gerektir. Hiç olmazsa, ihramda bulunduğu zamanlardan başka baş açık namaz kılmamış olan Resûlullah (S.A.V.) in sünnetine ve: **«Benim namaz kıldığımı gördüğünüz gibi siz de kılın.»** emr-i nebeviyyesine muhalefettir.

Bahse dönelim :

---

(41) Sûre-i A'raf : 31

16548

این لقب شد فاش وصافش شیخ برد
ماند اندر طمع خلقان حرف درد

«Bu fereci - yâni ferâce - lakabı yayıldı. Fakat onun sâf neş'esini, cübbesini yırtan şeyh duydu. Halka tortu gibi olan harf ve lâfız kaldı..»

16549

همچنین هر نام صافی داشتست
اسم راچون دردی بگذاشتست

«Böylece her ismin sâfiyyeti yâni bir hakikati vardır. Ehl-i Hak olanlar o safiyyeti alırlar, ismi ve sûreti tortu gibi bırakırlar.»

16550

هر که گلخوارست دردی را گرفت
رفت صوفی سوی صافی ناشکفت

«Her kim toprak yemeyi âdet edinmişse o tortuya yapışmıştır. Sôfi ise durmaksızın ve oyalanmaksızın sâfî tarafına gider.»

16551

گفت لابد درد را صافی بود
زین دلالت دل بصفوت میرود

«Her tortunun bir sâf'ı vardır, der ve gönül de bu delâletle saflığa varır, ulaşır.»

Hazret-i Mevlânâ sâf ve tortuya bir misal gösteriyor:

16552

درد عسر افتادو صافش یسر او
صاف چون خرما ودردی بسر او

«Tortu, bir husustaki zorluk gibidir. Sâf ise onun kolaylığı. Sâf olan olgunlaşmış hurma, tortu ise hurmanın olmamışıdır.»

16553

عسر با یسرست هین آیس مباش

راه داری زین ممات اندر معاش

«Güçlük, kolaylıkla beraberdir. Kendine gel, ümidini kesme. Bu ölümden sonra hayata yol var.»

Dünyâ hayatı, Ahiret ve hakikat âleminin saf neş'esine nisbetle tortu gibi kalır. Hakikaten yemek, içmek ve mideyi doldurup boşaltmaktan ibâret olan Dünya hayatı şarab küpünün dibindeki tortu gibidir ki verdiği sarhoşluk çok fazladır. Onun için Dünya sarhoşu olanlar gözlerini açıp da Ahiret yoluna bakmaya vakit ve kudret bulamazlar. Şâyed bir mürşid-i kâmilin nasihatini ve irşâdını duyacak olurlarsa o vakit ayılırlar ve o tortu gibi olan Dünya hayatından dönüp, hakîkatin saf neş'esini tatmaya başlarlar. İşte Cenâb-ı Pir'in «Ölümden sonra hayata yol vardır» demekten Allahü âlem maksadı budur.

16554

روح خواهی جبه بشکاف ای پسر

تا ازان صفوت بر آری زودسر

«Oğlum; rûhen ferahlamak istersen - o sôfinin cübbesini yırttığı gibi sen de - vehmî varlığını yırt ki tortudan kurtulasın ve kalbinde safiyet zuhûr etsin.»

Meslekleri safvet ve tasavvuf olan sofiler kimlerdir? Hazret-i Mevlânâ bunları beyan için diyor ki:

16555

هست صوفی انکه شد صفوت طلب

نه از لباس وصوف وخیاطی ودب

«Sôfi; bulanıklıktan kurtulmayı ve safvet kesbetmeyi isteyen kimsedir. Yoksa sôfilik, sof, abâ, yamalı cübbe giymek ve ağır ağır yürümek değildir.»

Derviş Yûnus:

«Dervişlik olaydı tâc ile hırka
Ben de alırdım otuza, kırka.»

demiştir.

Şeyh Sâdî de: «Kuzu derisinden külâh giymene hâcet yoktur. Sen hakikaten derviş ol da istersen tatar kalpağı giy.» demektedir.

Tâc, hırka, ridâ, kemer, dallı ve güllü ırkiyye gibi kisveler, tarikat farklarını göstermek için ihdas edilmiş birer alâmettir. Bir adam bunları giymekle hakiki bir derviş olamaz. Ehil olmayan bir adamın bunlara bürünmesi, hazır elbiseci dükkanlarındaki mankenlere giydirilen kostümlerin görünmesi gibidir.

Şu saydığım kisvelerden başka (hırka-i hezarpâre) yâni bin parçadan dikilen bir hırka vardı ki İran ve Türkistan'dan gelen dervişlerin sırtında bulunurdu. İstanbulda da (Bürhân Belhî) denilen hattât ve şâir bir zât bazan böyle hırka-i hezarpâre giyerdi.

Bunların aslı, zarûret, yâhud melâmet dolayısiyle giyilen elbise idi. Giyen derviş başka elbise almaya muktedir olamadığı için sırtında sökülen ve yırtılan yerlere yama üstüne yama dikerdi. Hattâ lisanımızda bir adamın fakr ve ihtiyacını anlatmak için «Bir ipliğini çeksen bin yaması dökülür» diye bir mesel vardı. Sonraları kare şeklinde kesilmiş kıymetli ve birbirine yakışacak parçaların eklenmesiyle cübbeler yapılmaya başlanılmış, zaruretten ziyâde servete delâlet eden bu cübbelere hırka-i hezarpâre denilmişti.

Debb: Gayet ağır ve kemâl-i azimetle yürümek demektir. Eskiden kibarlık taslayanlar böyle yaparlardı. Meşhûr Esad Muhlis paşanın oğlu olup sefir iken hava gazıyle intihar eden Sâdullah paşa birgün Bakırköyünde demir yolu üstünden geçerken tren geliyor, paşa kemâl-i vekar ile yürüyüşünü değiştirmiyormuş. Maiyetindekiler:

— Aman paşa hazretleri, biraz acele buyursanız, demişler. O da onları istihfafkârâne bir süzdükten sonra:

— Bundan hızlı yürümek de şân-ı vüzerâtı ihlâl eder, cevâbını vermiş.

Sadece kıyafetleriyle dervişlik ve şeyhlik taslayanlar hakkında Cenâb-ı Pîr buyuruyor ki:

16556

صوفى گشته پيش اين لئام
الخياطه واللواطه والسلام

«Bu alçaklara göre sôfilik hayyâte ile livâtadan ibârettir.»

Hayyâte: Terzilik ve dikiş dikmektir. Hakikaten kıyâfet şeyhlerinin elbise hakkında pek taassubu vardı. Tac-ı şerifin şekli şöyle, rengi böyle yapılacak, sarığı rûz, yâhud cüneydî, sarılacak, ferâcenin yakası, istivası

ve genişliği şu kadar bulunacak, yâhud bilmem ne türlü işlenecek diye münakaşa ederler.

Livâta ise: Lûgatte ulaşmak, mülâsık olmak mânâsınadır. Böyle süret şeyhleri:

Devr-i ebvâb ile biz şimdi fütuhat-ı zaman
Biz hemen derbeder olmuş da fütuhat okuruz.

beyt-i meşhûrunun canlı misâli idiler. Tarikat muhibbi olan ricâlin konaklarını dolaşırlar, ziyâretleriyle cerr-i menfeata çalışırlardı. Livâta kelimesine hazret-i şârih bu mânâyı veriyor. Diğer mânâsı malumdur. O mânâ için şâirin biri:

«Çekerek halvet-i tevhide perirûleri şeyh
Âkibet öyle zaif oldu ki bir hû çekemez.»

demiştir.

Tarik-i Mevlevîde bir (serpâ) etmek tâbiri vardır ki şeriat ve tarikata mugayir bulunan dervişin başından sikkesi alınıp tekkeden çıkarmak demektir. Buna (sikkesi alınmak) da tabir edilir. Otuz sene kadar evvel medreseler ve tekkeler kapatıldı. Dervişlik yasak edildiği için dervişler kıyafetlerinden soyuldu. Çünki biz dervişlik mukallidleri buna lâyık olmuştuk. O kisvelerin ehli olmadığımız için Allah başımızdan taclarımızı, sikkelerimizi aldı, bizi serpâ etti. Hâlâ da liyâkat göstermedik, göstermiş olsaydık Allah, fazlasiyle iâde ederdi. Ben, kimseye değil, kendi hesabıma, nefsime kusur buluyorum, afv ve mağfiretimi Settâr'ul-uyûb ve Gaffâr'üz-zünûb olan Rabbımdan umuyorum.

16557

بر خيال آن صفا ونام نيك
رنك پوشيدن نكوباشد وليك

«O güzel safvet ve iyi nâm hayâliyle renge bürünmek iyidir. Lâkin.»

16558

بر خيالش كرروى تا اصل او
همچنانكه كربه سوى نان بو

«O hayâl ile onun aslına kadar gitmelisin. Yoksa hayâle tapanlar gibi renkte ve şekilde kalırsın.»

16559

بو قلاووزست ای جویای عشق
نی ز بو یعقوب شد بینای عشق

«Ey aşk tâlibi; koku bir klavuzdur ki tâlibi, zuhur ettiği yere götürür. Yâkub Aleyhisselâmın gözleri, Yusuf'un gömleğinin kokusuyla açılmadı mı?»

Evet, râyiha, burnu koku duyan için bir klavuzdur. Ondan dolayı abdestte burna su verilirken: «Yârabbî; bana Cennet nîmetinin kokusunu duyur.» diye duâ edilir.

Yusuf Aleyhisselâm, kardeşleri tarafından evvelâ kör bir kuyuya atılmış, sonra da köle diye ucuz bir paha ile satılmıştı.

Bazı vesîlelerle evvelce geniş şekilde naklettiğimiz gibi Hz. Yusuf daha sonra Mısır'a vezir tayin edilmişti. Yâkub oğulları üçüncü defa Mısır'a gelişlerinde hem zahire ver ve hemde kardeşimizi âzâd et diye yalvardılar. Hazret-i Yusuf kendisini tanıttı. Onlar mahcub bir halde ve Kur'ân'da hikâye buyurulduğu üzere:

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ۝ قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۝

Allah'a yemin ederiz ki (bizim hatamıza karşı) **Cenab-ı Hak seni bize** (tercih ve) **tafdil etti. Biz doğrusu suçlu idik, dediler.»** (Yusuf da) **«Size, dedi, bugün hiç bir başa kakma ve ayıplama yok. Sizi Allah yarlıgâsın. O, esirgeyicilerden da esirgeyicidir[42].»** Cevâbını verdi ve:

— Şu gömleği götürün, babamın yüzüne sürün, görmeyen gözleri açılacaktır, dedi. Yola çıktılar. Filistin'de bulunanHazret-i Yâkub, o kadar mesâfeden Hazret-i Yusuf'un kokusunu duydu. Yanındakilere:

— Ben Yusuf'un kokusunu alıyorum, dedi.

---

(42) Sûrei Yûsuf : 91-92.

Nihâyet gömleği getirdiler ve yüzüne sürdüler. Derhal gözleri açıldı. Ondan sonra ise sevgili oğlunun dâveti üzerine evlâd ve ahfâdiyle birlikte Mısır'a hicret etti. İşte Yusuf'un gömleğinin kokusu, Yâkub Aleyhimisselâmın yıllarca hasretini çektiği evlâdını görmeye kılavuz olmuştu.

Bu âyet-i kerimeye müteallik olmak üzere şöyle hazin bir tarihî fıkra da nakledilir:

Aleyhissalât Efendimizin (Ebû Süfyân bin El-Hâris) nâmında bir amcazâdesi vardı. Bu zât Resûl-i Ekremle nübüvvetinden önce kardeşce görüştüğü hálde risâlet ve dâvetinden sonra en şiddetli düşmanlarından olmuştu. Zaman zaman Peygamber-i zîşân aleyhinde hicviyyeler söyler, şâir-i Nebevî Hasan bin Sâbit (Radiyallâhü anh) tarafından da bu küstahca dırıltılara cevab verilirdi.

Mekke fethinde halk birer birer gelip (S.A.V.) Hazretlerine bîat ettikleri sırada Ebû Süfyân da huzur-u Nebevî'ye gelmiş ve bîat etmek istemişti. Resûlullah Efendimiz elini ve mübârek yüzünü obir tarafa çevirdi. Ebû Süfyan o tarafa geçtiyse de aynı muameleyi gördü. Ağlaya ağlaya Hazret-i Ali'ye ilticâ etti. Hali hikaye eyleyerek bir çare bulmasını istedi. Şâh-ı velâyet hazretleri de Hazret-i Yusuf'un kardeşlerinin okuduğu ayeti okumasını tavsiye etti. Ebû Süfyân boynu bükük ve gözleri yaşlı bir halde tekrar huzur-u Nebeviye gidip mezkûr âyet-i kerimeyi okuyunca Peygamber (S.A.V.) efendimiz de Ebû Süfyan'ı afv ve bîatını kabul etti.

16560

دورباش غيرتست آمد خيال

گرد بر گرد سرا پردهٔ جمال

«Hayal, seni cemal (güzellik) otağının çevresine sokulmaktan meneden gayret çavuşudur.»

16561

بسته هر جوينده را كه راه نيست

هر خيالش پيش آيد كه بيست

«O, her arayanın yolunu, yol yok, diye keser. Karşına çıkan her hayal sana dur! der.»

Hulâsası: Allah tahayyül ve tasavvurla bilinmez ve bulunmaz.

16562

جز مگر آن تیز گوش و تیز هوش
کش بود از جیش نصرتهاش جوش

«Ancak o kulağı delik, akıl ve iz'ânı erik kimseyi durdurmaz. Çünki O Allah ordularının yardımına - yâni evliyâullâhın nazarına ve himmetine - sığınmış, o sâyede coşup köpürmüştür.»

16563

بجهد از تخییلهای شه شود
تیر شه بنمایدش که ره شود

«Kendisine hâkim olan hayâlât sevkiyle hareket etmez, pâdişâhın nişâne olarak verdiği oku gösterir ve yoluna gider.»

Eskiden Acemistanda bir âdet varmış. Hükümdar birini bir yere gönderecek olursa ona oklarından bir dânesini verirmiş. O ok, gidecek kimse için geçiş tezkeresi ve pasaport yerine geçermiş.

Hazret-i Mevlânâ bu münâsebetle münâcâtta bulunuyor ve diyor ki:

16564

این دل سرگشته را تدبیر بخش
وین کمانهای دوتو را تیر بخش

«İlâhi; bu şaşırmış kalbe tedbir ihsan et. Bu yay gibi iki büklüm olmuş ihtiyar kullarına birer ok ver.»

16565

جرعهٔ بر ریختی زان خفیه جام
بر زمین خاک من کاس الکرام

«İlâhî, o gizli kadehden ve kerîm olanların kâsesinden bu toprak üstüne bir yudumcuk saçtın.»

16566

جست بر زلف ورخ از جرعش نشان

خاكرا شاهان همى ليسدازان

«Güzellerin saçlarında, yüzlerinde o bir yudumun nişanesi var. Şahlar bile bu yüzden o topraktan meydana gelen güzelleri ve güzellikleri öper ve koklarlar.»

16567

جرعه خاك آميز چون مجنون كند

مر ترا تا صاف او خود چون كند

«Seni, toprakla karışmış o bir yudumdan vücude gelenler - yani ilâhî güzelliğe sadece ayna olan güzellerin câzibesi - mecnûn haline getirirse, acaba onun karışmamış olan Saf'ı nasıl bir tesir yapar?»

16568

هر كسى پيش كلوخى جامه چاك

كان كلوخ از حسن آمد جرعه ناك

«Herkes, kerpiç gibi, topraktan olan bir güzellik karşısında göğsünü, bağrını yırtmaktadır. Halbuki o kerpiç - yâni o güzel - Hüsn-i İlâhî'nin sadece bir damlasına sahip...»

16569

جرعۀ بر ماه وخورشيد وحمل

جرعۀ بر عرش وكرسى وزحل

«İlâhi, Ayda, Güneşte, Hamel burcunda, hüsn'ünün bir damlası; Kezâ, Arşta, Kürsîde ve zühal seyyâresinde o güzelliğin yalnız bir zerresi var...»

16570

جرعه گويش اى عجب يا كيميا

كز آسيبش بود چندين بها

«Acaba, o cevhere; bir damla mı dersin, yoksa kimya mı dersin? O'na bir temasla bu kadar güzellikler meydana geliyor.»

16571

جرعهٔ بر زر و بر لعل و درر
جرعهٔ بر خمر و بر نقل و ثمر

«O cür'adan altına, lâ'l taşına ve inciye, şaraba, mezeye ve meyveye damlamıştır.»

Ki halkın onlara olan meyli o damladan husûle gelmiştir. Kezâ :

16572

جرعهٔ بر روی خوبان لطاف
تا چه گونه باشد آن رواق صاف

«Lâtîf güzellerin yüzlerinde de yine bir yudumcuk... Acaba onun sâf olan aslı nasıldır bir düşün.»

16573

چون همی مالی زبان را اندرین
چون شوی چون بینی آن را بی زطین

«O bir yudum güzelliği, çamurla karışmış bulunduğu halde, tehâlükle öpüyorsun. O cür'ayı toprağa karışmamış bir halde görsen ne hale geleceksin?»

16574

چونکه وقت مرگ، آن جرعهٔ صفا
زین کلوخ تن بمردن شد جدا

«Ölüm vaktinde o safâ cür'ası, bu toprak bedenden ölüm sebebiyle ayrılınca»

16575

انکه می ماند کنی دفنش توزود

اینچنین زشتی بدان چون کشته بود

«Kalanı çarçabuk gömersin. O cesed, nasıl olmuş da böyle çirkinleşmiştir?»

16576

جان چو بی این جیفه بنماید جمال

من نتانم گفت لطف آن وصال

«Ruh, bu cesed cîfesi olmaksızın yüz gösterecek olursa, onun müşâhedesindeki letâfeti ben târif edemem.»

16577

مه چو بی این ابر بنماید ضیا

شرح نتوان کردزان کار وکیا

«Ruh Kameri, beden bulutu olmaksızın ziyâsını saçarsa ondaki letâfet ve melâhât şerh edilemez.»

16578

حبذا آن مطبخ پرنوش وقند

کین سلاطین کاسه لیسان وینند

«O tatlı ve şekerli matbah - yâni âlem-i ervâh - ne güzeldir ki, pişen yemeklerin nefâsetiyle o sultanlar, oranın çanak yalayacısıdırlar.»

16579

حبذا آن خرمن صحرای دین

که بودهر خرمن اورا دانه چین

«O din sahrâsının harmanı ne güzeldir. Zirâ Dünyâ harmanları oranın başak toplayıcısıdır.»

16580

حبذا دریای عمر بی غمی
که بودرز وهفت دریا شبنمی

«O gamsız ömür deryâsı ne güzeldir. Yedi deniz - yâni bahr-i muhît-ler - onun bir katresi demektir.»

16581

جرعهٔ چون ریخت ساقیٔ الست
برسران شوره خاکك زرد ست

«Elest sâkisi - yâni Allah - bu süflî ve çorak toprağın üstüne bir yu-dumcuk saçmıştır da.»

16582

جون کرد آن خاکك وما زان جوششیم
جرعهٔ دیگر که بس بی کوششیم

«O çorak toprak o sebeble coşmuştur. Biz de o coşkunluktan meyda-na geldik. Ey sâki-i ervâh olan Allah çok talebsiz ve tembel bir halde bu-lunuyoruz. Bir yudumcuk daha ihsan et.»

Bizde taleb şevki doğurmak için nihâyetsiz lutuflarından ihsan eyle.

16583

کر روابد ناله کردم از عدم
ورنبود این کفتنی نکك تن زدم

«Eğer ademden (yokluk) şikâyet câiz ise inliyorum. Söylenilmesi câiz değilse işte sükût ediyorum.»

16584

این بیان بط حرص منثنیست
از خلیل آموزکان بط کشتنیست

«Bu kat kat hırs kazının beyânıdır. Halil Peygamber Aleyhisselamdan öğren, o hırs kazı öldürülmeye lâyıktır.»

16585

هست در بط غیر این بس خیروشر

ترسم ازفوت سخنهای دگر

«Bu hırs kazında hayır ve şer'e dair daha çok şeyler var ama mühim bazı sözleri söyliyemeyeceğimden korktuğum için onları geçiyorum.»

TÂVUS KUŞUNUN TABİATI VE İBRAHİM ALEYHİSSELÂM'IN ONU KESMESİNDEKİ SEBEB

16586

آمدیم اکنون بطاوس دورنکث

کوکند جلوه برای نام ونکث

«Şimdi nam ve şöhret için cilveler eden iki renkli tâvus'un beyanına geldik.»

Kuyruğunu yelpâze gibi açıp mağrûrâne yürümesini Hz. Pir, nam ve şöhret için cilveleniş diye ifâde ediyor.

16587

همت اوصید خلق از خیروشر

وز نتیجه وفائده آن بیخبر

«Onun gayreti, neticesinden ve faydasından habersiz bir halde halkı, hayırla şerle avlamaktır.»

16588

بیخبر چون دام میگیرد شکار

دام راچه علم از مقصود کار

«Tuzak gibi, farkında olmaksızın av tutar. Tuzak, av tutmaktan maksadın ne olduğunu bilir mi?»

16589

دام راچه ضروچه نفع از گرفت

زين گرفت بيهدش دارم شگفت

«Tuzağın av yakalamaktan ne faydası ve ne de zararı vardır. Onun bu beyhûde yakalayışına şaşarım.»

16590

ای برادر دوستان افراشتی

باد وصد دلداری وبگذاشتی

«Birader; sen de dostları artırdın, İkiyüz güzelle dost oldun, sonra yine onları terk ettin.»

16591

کارت این بودست از وقت ولاد

صید مردم کردن ازدام وداد

«Doğduğun gündenberi muhabbet tuzağıyla halkı avlamak işin, gücün olmuştu.»

16592

زان شکار وانبهی وبا دوبود

دست درکن هیچ یابی تار وپود

«Bu avlamaktan, bu kalabalıktan, bu başlık sevdasından el çek. Hiç bunlarla birşey ördün, bu yüzden birşey elde ettin mi?»

16593

بیشتر رفتست وبیگاهست روز

تو بجد در صید خلقانی هنوز

«Ömrünün çoğu geçmiş ve gün akşama yaklaşmış olduğu halde sen hala halkı avlamakla uğraşıyorsun.»

16594

آن یکی میکش وان می هل زدام
وین دگر را صید میکن چون لئام

«Birini tuzağa düşür, diğerini tuzaktan salıver. Başka birini de alçaklar gibi avla.»

16595

باز این رامی هل ومیجو دگر
اینت لعب کودکان بیخبر

«Derken tekrar birini salıver de başka birini ara. İşte sana, hiçbir şeyden habersiz çocukların oyunu!»

Ki sen de bu oyunu oynamaktasın.

16596

شب شود در دام تو یک صید نی
دام بر تو جز صداع وقید نی

«Gece gelip çatar, senin tuzağında bir av bile yok. Tuzak senin için bir bağ ve baş ağrısından başka birşey değil.»

16597

پس تو خود را صید میکردی بدام
که شدی محبوس ومحرومی زکام

«Şu halde sen, kendini tuzağa düşürdün, demektir. Çünki hapse düştün, maksada erişemedin, mahrum kaldın.»

16598

در زمانه صاحب دامی بود
همچوما احمق که صید خود کند

«Hiç âlemde, kendi kendini avlayan bizim gibi ahmak bir tuzak sâhibi olur mu?»

Cenâb-ı Pir muhatablara (sizin gibi) demiyor da tevâzuan ve üslûb-ı

hakim tarzında (bizim gibi) diyor. Sonra da şeyhlik taslayıp avâmı avlamak isteyenlere hitaben diyor ki:

16599

چون سکار خوک آمد صید عام

رنج بحد لقمه خوردن زو حرام

«Avâmı kandırmak domuz avlamaya benzer ki zahmeti ve tehlikesi çoktur. Ve etinden bir lokma bile yemek haramdır.»

16600

انکه ارزد صید را عشقست وبس

لیک او کی کنجد اندردام کس

«Avlamaya değen şey, ancak aşktır. Fakat o, herkesin tuzağına nasıl düşer?»

16601

تومکر آیی وصید او شوی

دام بکذاری بدام اوروی

«Meğer ki sen gidip onun avı olasın, kendi tuzağını bırakıp onun tuzağına düşesin.»

Tuzak kurmuştum aşkın saydına,
O beni düşürdü kendi saydına.
Gönül, muhabbetin şikârı oldu;
Nefsin bağlarından öyle kurtuldu.

16602

عشق میکوید بکوشم پست پست

صید بودن خوشتر از صیادیست

«Aşk, hafifce kulağıma diyor ki: Av olmak, avcılıktan iyidir.»

16603

بر درم ساکن شو و بی خانه باش
دعوی شمعی مکن پروانه باش

«Benim kapımda otur, evsiz, barksız ol - yâni şunun bunun kapısına baş vurmaktan kurtul - mumluk dâvâsına kalkışma, pervâne ol...»

16604

تا بیابی چاشنی زندگی
سلطنت بینی نهان در بندگی

«Bu sûretle dirilik sultanlığını bulur, kulluk içinde gizli bir saltanat görürsün.»

16605

نعل بینی بازگونه درجهان
تخته بندانرا لقب کشته شهان

«Dünyada tersine çakılmış nallar - yâni aksine verilmiş ünvanlar vardır. Meselâ tahtına, tâcına esirlere padişah adı verildiğini duyarsın.»

16606

پس طناب اندرگلو وتاج دار
بروی انبوهی که اینک تاجدار

«Boğazına ipler takılmış, kendi darağacının tâcı olmuştur da, böyle iken: İşte tâcdârımız ve pâdişâhımız, diye başına bir gürûh toplanmıştır.»

16607

همچو گورکافران بیرون حلل
اندرون قهر خدا عز و جل

«Dışı gâvur mezarı gibi ziynetlidir. İçerisinde ise Aziz ve Celil olan Allah'ın kahrı ve azâbı vardır.»

طبع مسکینت مجصص ازهنر
همچو نخل موم بی برگ و ثمر

«Ey şeyh-i mürâî ve mürşid-i müzevvir; senin de yoksul tabiatın hünerden kireçle sıvanmış. Lâkin mumdan yapılmış ağaç gibi yaprağın ve yemişin yok.»

Vaktiyle balmumundan yapılan ve yine balmumundan yapraklar, ağaçlar ve çiçekler takılan ağaç şekilleri varmış ki onlara (nahl) yapan esnafa da (nahlbend) derlermiş.

Nahllerin masrafından başka hiç bir faydası olmadığı gibi zâhiri ilim ile süslenmiş, fakat bâtını. amel ve mücâhededen hâlî kalmış âlim ve şeyhlerin de halka zararlarından başka hiç bir menfeatleri yoktur. Meselâ namazın ve orucun kat'i farz olduğunu bildiği halde namaz kılmayan ve oruç tutmayan bir âlimi gören halk, bu heriflerin târik-i salât ve âkil-i sıyâm olduklarını görünce: «Dedikleri gibi namaz, oruc farz olsaydı falan hoca, yâhud falan şeyh de kılar ve tutardı!» diyerek kıldıkları namaz ve tuttukları orucu terk etmeleri mümkündür. «Amelsiz ilim, meyvesiz ağaca benzer» diye arabca bir söz vardır.

Hazret-i Mevlânâ da bu söze telmihen amelsiz âlim ve şeyhleri, yaprağı ve yemişi olmayan ve yapılması bir çok masraf ve zarara sebeb olan düğün nahllerine benzetiyor.

ALLAH'IN LÜTFU VE KAHRINI HERKES BİLİR, YİNE HERKES KAHR-I İLÂHİDEN KAÇAR, LÜTF-U İLÂHİYE SARILIR. LÂKİN HAK TEÂLA KAHIRLARI LÜTUFTA, LÜTUFLARI DA KAHIRDA GİZLEMİŞTİR. HAL VE HAKİKATI MÜŞÂHEDE EDENLERLE YALNIZ ZÂHİRİ GÖRENLERİN AYRILMASI İÇİN BU HAL, YANİ KAHRIN LUTUFTA, LUTFUN KAHIRDA GİZLENMİŞ OLMASI ALLAH'IN BİR MEKRİDİR VE İMTİHANIDIR. NİTEKİM:

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ

«O, hanginizin daha güzel amel (ve hareket) **de bulunacağını** (hakkı-

nızda) **imtihan etmek için ölümü de, dirimi de takdir eden ve yaratandır. O, gaalib-i mutlakdır, çok yarlıgayıcıdır[43].» BUYURMUŞTUR.**

İmtihan, bizi bilmek için değil, bize bizi bildirmek içindir.

16609

گفت درویشی بدرویشی که تو
چون بدیدی حضرت حق را بگو

«Bir derviş, bir dervişe Hazret-i Hakkı nasıl gördün? söyle, dedi.»

İtikad mezhebleri arasında, Allah görülür mü, görülmez mi? diye bir münâkaşa vardır. İtizal mezhebinde bulunanlar: Rü'yet, ihâta demektir. «Bütün mahlûkâtı muhît olan ihâta edilmez» diye bir nazariyye koymuşlar, Hazret-i Mûsâ'ya hitab olan: (Lenterâni) yâni: **«Sen beni şimdi de, istikbalde de göremezsin»** âyetini de sened ittihaz etmişlerdir. Onlara karşı ehl-i sünnet ise, rü'yetin ihâta demek olmadığını söylemişler. **«Ayın on dördüncü gecesinde Kameri gördüğünüz gibi Rabbınızı göreceksiniz»** hadîsiyle istidlâl etmişlerdir.

Filvâki Kameri gerek hilâl, gerek bedir halinde iken hepimiz görürüz, fakat hiç birimiz Kürre-i Kameri ihâta etmiş olmayız. Yangın kulesine çıkıp da altmış metre yüksekten bütün İstanbulu görmek, elbette onu ihâta etmek değildir. Böylece Mûtezilenin iddiasının mânâsız olduğu anlaşılır. Evet, inşâallah Cennette Rabbımızı göreceğiz. Fakat oradaki hayatın icabından olan bir gözle. Çünki uzvî ve fânî olan bir göz bâkî bir cemâle nazar edemez. Onun için Cenâb-ı Hak, kullarına cemâlini müşâhede edebilecek gözler ihsan edecektir. Nasıl ki dünyâda o müşâhedeye mazhar olacak hâs ve sevgili kullarına (basar-ı basîret) denilen mânevî bir rü'yet inâyet buyurmuştur. Hulâsası: O görünecek, biz de göreceğiz. Fıkramızda bahsi geçen dervişin de Hakkı görmesi, basar-ı basîretine olan bir tecelli idi.

Refikinin süâline cevâben:

16610

گفت بچون دیدم اما بهر قال
باز گویم مختصر آنرا مثال

«Dedi ki: Bilâ keyfiyet gördüm. Lâkin söze getirebilmek için onu kısa bir misalle anlatayım.»

---

(43) Sûrei Mülk : 2.

16611

دیدمش سوی چپ او آذری
سوی دست راست جوی کوثری

«Onu, sol tarafında bir ateş, sağ tarafında kevser gibi hoş bir ırmak olduğu halde gördüm.»

16612

سوی چپش بس جهانسوز آتشی
سوی دست راستش جوی خوشی

«Evet, sol tarafında Dünyayı yakacak bir ateş, sağ cihetinde hoş bir nehir vardı.»

16613

سوی آن آتش گروهی برده دست
بهر آن کوثر گروهی شاد و مست

«Bir takım kimseler o ateşe el uzatmış, bir gürûh da o nehirden mesrur ve mest bir halde.»

16614

لیک لعب باژگونه بود سخت
پیش پای هر شقی و نیکبخت

«Lâkin böyle olması, her saîd ve her şakîyi şaşırtacak, pek aykırı ve acâib bir oyundu.»

16615

هر که در آتش همی رفت و شرر
از میان آب بر می کرد سر

«Her kim ateş ve kıvılcım tarafına gittiyse, suyun ortasından başını çıkarıyordu.»

16616

هر که سوی آب میرفت ازمیان
او در آتش یافت میشد در زمان

«Kim su tarafına gittiyse kendisini derhal ateş içinde buluyordu.»

16617

هر که سوی راست شد وآب زلال
سر برون میکرد از سوی شمال

«Her kim sağ tarafa ve tatlı suya gitmiş ise sol taraftaki ateş içinden baş gösteriyordu.»

16618

وانکه شد سوی شمال آتشین
سربرون میکرد از سوی یمین

«Ateşli olan sol tarafa gidense, sağ taraftan baş gösteriyordu.»

16619

کم کسی هرسر این مضمر زدی
لاجرم کم کس دران آتش شدی

«Çok az kimse bu sırra vâkıf olduğu için, o ateşe pek az kişi atılıyordu.»

16620

جز کسی که برسرش اقبال ریخت
کورها کرداب ودر آتش کریخت

«O gidenler de başlarına ikbal ve saadet dökülenden - yâni saadet-i ezeliyyeye mazhar olandan - başkası değildi. Ancak o kimse suyu bırakmış, ateşe kaçmıştır.»

Buradaki ateşten maksad: Dünyâdaki tâât, ibâdât ve mücâhedâttır ki alışmayanlara zahmetli ve ateş gibi yakıcı görünür. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde namaz hakkında:

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِۜ

وَاِنَّهَا لَكَب۪يرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِع۪ينَۙ ﴿٤٥﴾

«Hem sabır (ve sebat) **ile, hem namazla** (Hakdan) **yardım isteyin.** (Gerçi) **bu, elbette büyük** (ağır ve çetin bir şey) **dir. Ancak** (Allah'a karşı) **yüksek saygı gösterenler hakkında öyle değil**[44]**.»** buyurulmuştur.

Su'dan murad ise: Dünyânın zevk ve safâsı ve nefsin heves ve hevâsıdır. İşte Dünyâda iken su gibi latif görünen şeyler tarafına gitmiş olanlar, Ahirette Cehennem ateşinde; keza Dünyâda ateş gibi görünen ibâdât ve tâât cihetine taveccüh etmiş olanlar da Ahirette **(Tecrî tahtihel enhar)** olan Cennette bulunacaklardır. **«Cennet, nefsin istemediği, Cehennem ise nefsin arzu ettiği şeylerle ihâta edilmiştir - yâni Cennete girmek için nefsin istemediği şeylere tahammül gerektir-.»** Hadis-i şerifi de bu mânâyı teyid eder.

16621

کرده ذوق نقد را معبود خلق

لاجرم زین لعب مغبون بود خلق

«Halk, eldeki hazır zevki kendine mâbud ittihaz eylemiş ve bu oyunda - yâni Allah'ın mekrinde - aldanmıştır.»

16622

جوق جوق وصف صف از حرص وشتاب

محترز ز آتش گریزان سوی آب

«Hırslarına uyup aldanmış olanlardan pek çoğu saf saf olarak ve acele ile ateşten kaçıp su tarafına giderler.»

---

(44) Sûrei Bakara: 45.

16623

لاجرم زآتش بر آوردند سر

اعتبار الاعتبار ای بی‌خبر

«Ey haberi olmayan gafil; şu sözlere dikkat et ve onlardan ibret al.»

16624

بانگ میزد آتش ای گیجان و گول

من نیم آتش منم چشمهٔ قبول

«O ateş hal diliyle: Ey bön ve ahmak olanlar, dikkat edin, ben ateş değilim; makbul bir kaynağım.»

16625

چشم بندی کرده اندای بی نظر

درمن آی وهیچ مگریز از شرر

«A gözsüzler, sizin gözünüzü bağlamışlar. Bana gelin ve kıvılcımlardan kaçmayın.»

16626

ای خلیل اینجا شرار ودود نیست

جز که سحر وخدعهٔ نمرود نیست

«Ey Halil, burada ne kıvılcım vardır, ne duman. Bu görünen şey, Nemrud'un sihir ve hiylesinden başka bir şey değildir, diye sesleniyordu.»

16627

چون خلیل حق اگر فرزانهٔ

آتش آب تست وتو پروانهٔ

«Sen de Halil gibi âkil isen anla ki ateş sana sudur, sen de o ateşin pervânesisin.»

16628

جان پروانه همی دارد ندی

کای دریغا صد هزارم پر بدی

«Pervânenin ruhu nida ederek der ki: Keşke yüzbinlerce kanadım bulunsaydı da.»

16629

تا همی سوزید زآتش بی امان

کوری چشم ودل نامحرمان

«Mahrem olmayanların körlüklerine rağmen amansız bir surette ateşlere yansaydı.»

16630

بر من آرد رحم جاهل از خری

من برو رحم آرم از بینش وری

«Bir cahil, eşekliğinden benim kanadlarımın yanmasına acır. Ben ise hakikati gördüğüm için onun câhilliğine acırım.»

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

16631

خاصه این آتش که جان آبهاست

کار پروانه بعکس کار ماست

«Hususiyle şu bahsettiğim ateş, suların ruhudur. Pervânenin işi, bizim işimizin aksinedir.»

Çünki pervâne ateşi nur görür ve ona atılıp yanar. Ârifler ise ateşi nâr olarak görür ve ona atılmakla nûra vasıl olur.

16632

اینچنین لعب آمد از رب جلیل

تا بدانی کیست از آل خلیل

Hakk'ın, Halil meslek ve meşrebinde bulunanları bilmen için böyle oyunları vardır.»

16633

آتشی راشکل آبی داده اند

واندر آتش چشمهٔ بگشاده اند

«Bir ateşe su şekli vermişler ve o ateşin içinde de bir kaynaktır coşturmuşlardır.»

16634

ساحری صحن برنجی را بفن

صحن پر کژدم میکند در انجمن

«Meselâ bir sihirbaz, büyüsü ile bir topluluk içinde, pirinçle dolu bir sahanı, akreplerle dolu gösterir.»

16635

خانه را او پر ز کژدم مینمود

از دم سحر و خود آن کژدم نبود

«Sihirbaz, sihri ve efsuniyle, bir evi akreblerle dolmuş gösterir. Halbuki orada akreb yoktur.»

16636

چونکه جادو می نماید صد چنین

چون بود دستان جاد وآفرین

«Sihirbaz böyle yüzlerce hüner gösterdikten sonra, artık düşün, büyücüyü yaradan, neler yapmaz?»

İşte suyu ateş, ateşi su şeklinde göstermesi de böyledir.

16637

ساحر انشان بنده بودند وغلام

اندر افتادند چون صعوه بدام

«Büyücüler O'nun kuldur, köledir. Hepsi de yont kuşu gibi tuzağa düşmüşlerdir.»

16638

هین بخوان قرآن ببین سحر حلال
سرنگونی مکرهای کالجبال

«Kendine gel de dağlar gibi olan mekirlerin nasıl tepetaklak olduğunu Kur'anı okuyup anla ve sihr-i halâli gör.»

Çok güzel söze (sihr-i halâl) tâbir ederler.
Sûre-i İbrâhimdeki şu âyeti kerimeye işarettir:

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ
وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ
الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

«Hakîkat, onlar (peygamberlere karşı) **bir takım tuzaklar kurmuşlardı. Halbuki onların tuzaklarından dağlar yerinden oynayıp gitmiş olsa bile Allah katında onlara ait** (nice nice) **cezâlar vardır[45].»**

Allah'ın aşkı ateşine pervâne olan âşıklar lisanından Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

16639

من نیم فرعون کآیم سوی نیل
سوی آتش میروم من چون خلیل

«Ben, Fir'avun değilim ki Nil suyu - yâni dünya hazları - tarafına gideyim. Ben İbrahim meşreb bir âşık olduğum için Halilullah gibi ateş cihetine giderim.»

16640

نیست آتش هست آن ماء معین
وان دگر از مکر آب آتشین

«O, ateş değildir, duru bir sudur. Halbuki öbürü - yâni Dünya hazları ise - Mekr-i İlâhiden, su şeklinde gösterilmiş ateştir.»

(45) Sûrei İbrahim : 46.

16641

پس بگو گفت آن رسول خوش‌جواز

ذرهٔ عقلت به از صوم و نماز

«İyi şeyleri caiz gören Resul-i Ekrem (S.A.V.): (Zerre kadar aklın senin için namaz ve oruçtan hayırlıdır) buyurmuştur.»

16642

زانکه عقلت جوهرست این دو عرض

این دو در تکمیل آن شد مفترض

«Çünkü ey sâlik; senin aklın bir cevher, namaz ve oruç ise ârazdır. Bu ikisi - yâni namaz ve oruç - aklın kemâliyle farz olur.»

Cevher asıl; renk, koku, sıcaklık, soğukluk gibi fer'î olan şeyler ise ârâzdır. Akıl da bir cevherdir ki namaz ve oruç onun mevcudiyetiyle farz olur. Bir deli; namaz kılmak ve oruç tutmakla mükellef değildir. Zira mükellefiyette esas olan aklı yoktur.

Hazret-i Âişe (Radiyallâhü anhâ ve an ebihâ) diyor ki: Resûlullah (S.A.V.) a:

«Yâresûlallah! insanlar, Dünyada ne ile biri birine tercih olunur?» dedim. Aleyhissalâtü Vesselâm Hazretleri: **«Akıl ile»** buyurdu. «Âhirette ne ile?» diye sordum. **«Akıl ile»** dedi. «İnsanlar amellerine göre mükâfât ve mücâzât görecek değiller mi?» diye sordum. **«Ey Âişe; Allah'ın kendilerine verdiği akıl kadar amelde bulunmayacaklar mı? Amelleri kendilerine verilen akıl kadar olmayacak mı? Amelleri kadar da mükâfât ve mücâzât görmeyecekler mi?»** buyurdu. Yine Risâlet-penâh Efendimiz: **«Bir kimse güzel ahlâkiyle gündüz sâim, gece kaaim olan bir mü'minin derecesini bulur. Tâki aklı tamam olur. O vakit de îmânı tamam ve kendi Rabbına mutî olur.»** buyurmuştur.

16643

تا جلا باشد مران آینه را

که صفا آید ز طاعت سینه را

«Evet, senin aynana cilâ olsun ve onunla edeceğin tâat dolayısiyle kalbine safâ gelsin diye sana akıl verilmiştir.»

16644

لیک کر آینه ازین فاسد ست

صیقل اورا دیر باز آرد بدست

«Lâkin, eğer ayna dibinden bozulmuş ise - yâni paslanmış ise - üzerine vurulacak cilâ onu geç ıslâh eder.»

16645

وان کزین آینه که خوش مغرس است

اندکی صیقل گری ارا بس است

«O seçilmiş ayna ki aslından temizdir, az bir cilâ vurmak onu parlatmak için kâfidir.»

Yâni Allah'a ibâdet ve itâat etmekle gönül aynasına cilâ ve safâ gelir. Lâkin bozuk ve paslı bir aynanın temizlenmesi ve cilâlanması epeyce uğraşmaya mütevakkıftır. O cilâyı bulmak için Allah'a yalvarmalı ve sıdk ve ihlâs ile tevbekâr ve müstağfir olarak göz yaşı dökmelidir.

MÛTEZİLE: CÜZ'Î AKILLAR ASILDA MÜSÂVİDİR. ARALARINDAKİ ÇOKLUK VE AZLIK; ÖĞRENMEK, RİYÂZET VE TECRÜBE ETMEKLE HASIL OLUR DERLER. ONLARIN HİLÂFINA OLARAK AKILLARIN, YARATILIŞTA BİRBİRİNDEN FARKLI OLUŞU.

16646

این تفاوت عقلها را نیک دان

در مراتب از زمین تا آسمان

«Akıllar arasındaki farklılık, bil ki mertebe bakımından yerden göğe kadardır.»

16647

هست عقلی همچو قرص آفتاب

هست عقلی کمتراز زهره وشهاب

«Akıl vardır ki Güneş kadar parlaktır. Akıl vardır, zühre yıldızından da aşağıdır, yıldız akmasından da.»

16648

هست عقلی چون چراغ سرخوشی
هست عقلی چون ستارهٔ آتشی

«Akıl vardır ki bir sarhoş kandili gibidir. Yine akıl vardır ki ateşten sıçrayan kıvılcıma benzer.»

16649

زانکه ابر از پیش آن چون واجهد
نوریزدان بین خردها بردهد

«Zîra gaflet bulutu, önünden sıyrılınca Allah'ı gören - yâni onun vahdet ve kudretini idrak eyleyen - akıllar meyve verirler.»

16650

عقل جزوی عقل را بدنام کرد
کام دنیا مردرا بی کام کرد

«Akl-ı cüz'i Akıl'ın adını kötüye çıkarmıştır. Dünya muradı da böyle: İnsanı Âhiret murâdından mahrum bırakır.»

Bakarsınız yetmişini bulmuş, vazifesinden tekâüd edilmiş bazı ihtiyar bebekler, genç görünmek emeliyle ya nokta kadar bıraktıkları bıyıklarını boyarlar; yâhud saçını, sakalını, bıyığını tıraş edip cascavlak meydana çıkarlar. Fakat boyaların altından ağarmış kıllar, suratından buruşuklar sırıtır.

İşte bu gibi akıllar, diğer akıllara da sû-i zan ettirir ve akıllı bir adam, böyle hafiflik yapar mı? denilir.

Yine bazı akıllar. «Dünya malı peşin, Âhiretinki ise veresiye!» diyerek Âhiret nimetlerini bırakır, olanca himmet ve gayretini Dünyayı kazanmaya sarfeder.

Sûre-i Bakarada buyurulmuştur ki:

فَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ
مِنْ خَلَاقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾
أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

«Artık o insanlardan kimi «Ey Rabbımız, bize (nasîbimizi) **dünyâda ver.» der ki onun âhiretten nasibi yoktur. Kimi de «Ey Rabbimiz bize dünyada da iyi hal ver, âhiretde de iyi hal ver ve bizi o ateş** (cehennem) **azâbından koru» der. İşte onların** (o her iki kısmın hacda) **kazandıklarından nasib(ler)i vardır. Allah hesâbı pek çabuk görendir[46].»**

İşte bu âyetlerin birincisi yarım akıllıları, ikincisi ise tam akıllıları işâret etmektedir.

16651

آن ز صیدی حسن صیادی بدید
وین ز صیادی غم صیدی کشید

«O - yâni tam akıllı olanlar - av oldukları için avcının cemâlini görmüşler. cüz'i akıllı olanlar ise, avcılığa kalkıştıklarından av yakalamak gamını çekmişlerdir.»

Birinciler, Allah'ın tuzağı demek olan tâât ve ibâdâta bağlandıkları için o tuzağı, yâni o ahkâmı vâz'eyleyen Allah'ı muşâhede edeceklerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerîmde:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ
رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ۞

«Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid (ve arzu) **ediyorsa güzel bir**

---

(46) Sûrei Bakara : 200-202.

amel işlesin ve Rabbine ibadette (hiç bir kimseyi ve hiç bir şeyi) ortak tutmasın[47].» buyurulmuştur.

İkinciler ise, Dünyada mal, mülk avlamak için çıkıp, av elde etmek için türlü türlü hiyle tuzakları kurmuşlar ve «Tuzağımıza av düşmedi, yâhud; ufak tefek, zayıf, nahif bir şey yakalayabildik» diye teessüf etmekden hâli kalmamışlardır.

16652

آن ز خدمت ناز مخدومی بیافت

وین ز مخدومی ز راه عز بتافت

«O - yâni akl-ı kül sâhibi - hizmetle hizmet edilme nazına erişmiştir; öbürü ise, kendisine hizmet edilmeyi dilemiş, yüce yolundan geri dönmüştür.»

16653

آن ز فرعونی اسیر آب شد

وز اسیری سبط صد سهراب شد

«Cüz'î akıl sâhibi firavunluğundan suyun esiri olmuş, - yâni suda boğulmuş - Benî İsrâil ise, esirlikten yüz Sührâb kadar kuvvet ve kudret bulmuştur.»

Sührâb: Meşhur Zâl oğlu Rüstemin oğludur ki bir muharebede onu bilmeyerek öldürmüştür.

16654

لعب معکوس است و فرزین بند سخت

حیله کم کن کار اقبالست و بخت

«Dünya işleri tersine ve ustaca bir oyundur, yaman bir ferzin - benttir. Hiyleye kalkışma ki, devlet ve baht işidir bu...»

(Ferzin - bent) Satranç oyununda veziri temsil eden taşın alınmasıdır ki oyunun kaybedilmesine sebeb olur.

---

(47) Sûrei Kehf : 110.

16655

برخیال وحیله کم تن تاررا

که غنی ره کم دهد مکاررا

«Hayal ve hiyle ile harekete kalkışma! Zirâ, Gani olan Allah, hileciyi muvaffak etmez.»

16656

مکر کن در راه نیکو خدمتی

تا نبوت یابی اندر امتی

«Eğer mekr edecek olursan iyi bir hizmet yolunda mekrde bulun ki, bir ümmet içinde nebi gibi olasın.»

16657

مکر کن تا وارهی ازمکر خود

مکر کن تا فرد کردی ازجسد

«Mekr et ki kendi mekrinden kurtulasın, mekr et ki bedenden ayrılarak tek kal.»

16658

مکر کن تا کمترین بنده شوی

در کمی رفتی خداوندی شوی

«Mekr et de en aşağı bir kul ol - yâni nefsini tezlil edesin. - Onu tezlil edince efendilik mertebesini bulursun.»

Bazı tasavvuf kitablarında: «Dervişleri arasında şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir.» diye bir söz vardır.

Buna bazıları hadis demişlerse de devr-i nebevîde şeyh kelimesi, Kabile reisi mânâsına kullanılırdı. Mürşid makamında kullanılmazdı. Bu itibarla hadis olması meşkûkdür

Vâkıâ mânâsı itibariyle doğrudur. Bir dervişin, mürşidine; bir ümmetin peygamberine tâbi olduğu gibi bağlılık göstermesi lâzımdır. Fakat lafzan böyle bir hadis-i şerif rivâyet edilmemiştir. Meğer ki kibâr-ı sôfiyyeden bir zât, mânen Aleyhisselât Efendimizden telâkki etmiş ola. Yalan

söylemesine ve hadis uydurmasına ihtimal verilmeyen öyle mübarek bir zâtın rivâyetine de itimad etmek lâzım gelir.

Bahis konusu mekr, Hiyle ve hud'a mânâsınadır. Bunu da helal ve haram olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Mekr-ı haram: Nefse bağlılık ve emre muhâlefet maksadiyle yapılan mekrdir. Meselâ: «Zaafım var, doktor kendine iyi bak, bir de yorulma tavsiyesinde bulundu. Onun için ramazanda oruç tutamayacağım, kuvvetleninceye kadar da namaz kılamayacağım.» diye orucdan, namazdan kurtulmak çaresini bulmak haram bir mekirdir.

Sene başı yaklaşıyor diye olanca malını karısına vermek, ertesi sene uhdesine almak da böyledir. Fakat: «Ey nefs; senin istediklerini yiyecek olursam tansiyonum yükselecek, hasta olacağım» diyerek mümkün olduğu kadar az yemek, bunu da nefsi teskin için yapmak helâl bir mekirdir. Hulâsa:

16659

روبهی وخدمت ای گرگ کهن
هیچ برقصد خداوندی مکن

«Ey koca kurd; tilkiliğe kalkışma; hile ve hizmetle efendilik elde etmeyi umma!»

16660

لیک چون پروانه در آتش بتاز
کیسهٔ زان برمدوز وپاک باز

«Lâkin pervâne gibi ateşe saldır. O ateşi kesene doldurup ağzını büzme, herşeyden kurtul!»

Ateş gibi, tâât ve ibâdâtı ifâ eylemekle beraber, kasdın Cehennemden kurtulma ve Cennete dahil olma değil, ancak rızâ-yı İlâhi olsun.

Bâyezid-i Bestâmî (Kuddise sirruhû) iki defa hacca gitmiş. Sonra biri ona: «Ne mutlu sana ki iki defa haccetmeye muvaffak olmuşsun.» Bâyezid bu sözden hazzetmiş. Bunun üzerine Hazret-i Bâyezid: «O iki haccı sana iki akçeye satayım, alır mısın?» diye sormuş. Muhâtabı: «Canıma minnet» diyerek iki akçeyi vermiş ve iki haccı almış.

Bâyezid hazretleri de o iki akçeye ekmek alıp köpeklere doğramış. Bu suretle de nefsin o hazzından kurtulmuş.

16661

زور رابگذار وزاری را بگیر

رحم سوی زاری آیدای فقیر

«Gücü, kuvveti bırak ağlamaya giriş. A yoksul merhamet iniltiye olur.»

16662

زاری مضطر تشنه معنویست

زاری سرد دروغ آن غویست

«Susuz ve âciz kişinin iniltisi mânevîdir. Soğuk ve yalan olan inilti sapıklara mahsustur.»

Hazret-i Mevlânâ bu bahsi izah için bir fıkra naklediyor:

KÖPEĞİ AÇLIKTAN ÖLEN VE DAĞARCIĞI EKMEKLE DOLU OLDUĞU HALDE KÖPEĞİNE BİR LOKMA BİLE VERMEYİP DE ÖLÜMÜNE AĞLAYAN, ŞİİRLER SÖYLEYEN, BAŞINA, YÜZÜNE VURAN ARABIN HİKÂYESİ.

16663

آن سگی می مردو گریان آن عرب

اشکها می باریدو میگفت ای کرب

«Bir bedevinin köpeği ölüyordu. Sâhibi ise ağlıyor, gözünden yaşlar döküLüyor, vâh ne musîbet diyordu.»

16664

سائلی بگذشت وگفت این گریه چیست

نوحه وزاری تو از بهر کیست

«Bir dilenci geçiyordu, ona: Neden ağlıyorsun? Kimin için feryad ve figan ediyorsun? diye sordu.»

16665

گفت در ملکم سگی بد نیکخو
نک همی میرد میان راه او

«Bedevi cevab verdi ki: İyi huylu bir köpeğim vardı. İşte yolun ortasında ölüyor.»

16666

روز صیادم بشب اوپاسبان
تیز چشم وصیدگیرو دزدران

«Gündüz bana avcılık, gece bekçilik ederdi. Keskin görüşlü, av yakalayıcı ve hırsız kaçırıcı idi.»

16667

گفت رنجش چیست زخمی خورده است
گفت جوع الکلب زارش کرده است

«Adam: Hastalığı ne idi, yaralanmış mı idi? diye sordu. Bedevi: Onu açlık zayıflatmış ve öldürecek hâle getirmiştir dedi.»

16668

گفت صبری کن برین رنج وحرض
صابرا را فضل حق بخشد عوض

«Adam: Bu hastalığa ve ölüme sabret ki Allah sabredenlere mukabilini, mükâfatını verir, dedi.»

16669

بعد ازان گفتش که ای سالار حر
چیست اندر دست این انبان پر

«Sonra da: Ey hür kişi; elindeki bu dolu torba nedir? diye sordu.»

16670

گفت نان وزادولوت دوش من

میکشانم بهر تقویت بدن

«Bedevi dedi ki: Dün geceden artan ekmeğim, katığım ve nafakamdır. Bedenimi kuvvetlendirmek için o torbayı taşıyorum.»

16671

گفت چون ندهی بدان سگ نان وزاد

گفت تا این حد ندارم مهر و داد

«Adam: Köpeğe niçin ekmek ve yiyecek vermiyorsun? dedi. Bedevî: O kadar merhametim yok.»

16672

دست ندهد بی درم در راه نان

لیک هست آب دودیده رایگان

«Yolda parasız ekmek ele geçmez. Lâkin göz yaşı bedavâdır, dedi.»

16673

گفت خاکت برسرای پرباد مشک

که لب نان پیش تو بهتر زاشک

«Yolcu dedi ki: Ey hava ile dolu kırba; toprak başına! Demek ki sence bir dilim ekmek göz yaşından daha iyi ha?»

16674

اشک خونست وبغم آبی شده

می نیرزد خاک وخون بیهده

«Göz yaşı esasen kandan ibarettir, gam ve keder sebebiyle su haline gelir. Öyle olmakla beraber toprakdan meydana gelen ekmek, beyhûde kan dökmeye değmez.»

16675

کل خود را خوار کرد او چون بلیس

پارهٔ آن کل نباشد جز خسیس

«O bedevî, şeytan gibi bütün vücudunu hor hakir bir hale getirmişti. Bu bütünün parçası, ancak aşağılık ve bayağı bir şeydir.»

Yâni bir bütünün hepsi ne ise cüz'leri de öyle olur. Âlî bir küllün eczâsı âli, süflî bir küllün eczâsı da süflidir. Bedevînin bedeni kendisine nisbetle bir kül, oradan çıkan göz yaşı ise bir cüz'dur.

16676

من غلام آنکه نفروشد وجود

جز بدان سلطان با افضال وجود

«Kendisini, kerem ve sehâvet sâhibi olan Allah'dan başkasına satmayan kimseye ben kul ve köle oluyum.»

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم

بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

«Şüphesiz ki Allah mü'minlerin canlarını ve mallarını - kendilerine cennet (vermek) mukaabilinde - satın almıştır[48].»

Âyet-i kerimesi mûcibince Allah Teâlâ, bazı kullarına müşteri çıkar, onlardan hayatlarını ve mallarını satın alır. İşte insan kendisini satacaksa böyle Erhamürrâhimîn ve Ekramülekramîn bir müşteriye satmalı ki yaptığı alış verişte hayr görsün. Yoksa falana kavuk sallayayım ve yaltaklanıp suyunca gideyim de bana faydası dokunsun vehmine düşmek, insanlık haysiyyetine ve şerefine indirilmiş en büyük darbedir.

Kendini bu duruma düşürmiyen hakiki insanlardan biri:

---

(48) Sûrei Tevbe : 111.

16677

چون بگرید آسمان گریان شود

چون بنالد چرخ یارب خوان شود

«Ağlayacak olursa semalar da ağlar. İnleyecek olursa, felekler, aman Yarabbi diye feryad eder.»

Fakat bu gibi zevât-ı kirâm, Dünya işleri için ağlamaz, hele bedevinin yaptığı gibi köpeğini aç bırakıp da ölüyor diye göz yaşı dökmez.

16678

من غلام آن مس همت پرست

کو بغیر کیمیا نارد شکست

«Ben, kimya'dan başka hiçbir şeye karşı eğilmeyen o himmet sahibi bakıra da kul, köle olayım.»

Çünki: Bakır ancak iksirin karşısında bakırlığını bırakır, bırakır amma onu bırakmakla beraber altına tahavvül eder. Cüz'î bir menfeat göreceğim diye şunun bunun huzurunda yerlere kapanmaz, öylelerine hoş görünmek için meşrebinin de, mezhebinin de değişmesine rızâ göstermez.

16679

گر رهایی بایدت زین چاه تنگ

ای برادر رو بر آذر بی درنگ

«Birâder; bu dar kuyudan kurtulmak istiyorsan, durup dinlenmeksizin aşk âteşine doğru git.»

16680

مکر حق رابین و مکر خود بهل

ای ز مکرش مکر مکاران خجل

«Allah'ın mekrini gör, kendi bileni bırak... Ey hilesine karşı hilebazların bile utanıp şaşırdıkları Tanrım!»

16681

چون که مکر تو شد فانی مکر رب
بر گشایی یک کمینی بوالعجب

«Senin mekrin, mekr-i İlâhide fani olunca o feyz ile acayip bir pusu açarsın.»

Ki :

16682

که کمینه آن کمین باشد بقا
تا ابد اندر عروج و ارتقا

«O pusunun en aşağı vasfı ebediliktir. Oradan ebedi bir sûretle boyuna yücelir, ağarsın.»

Kur'an-ı Kerimde :

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

« (Müşrikler) **hiyleye saptılar. Allah da onların o hiylekârlıklarına mukabele etdi. Allah mekr edenlerin** (hiylekârlığa karşı ceza verenlerin) **en hayırlısıdır**[49]**.»** meâlinde bir âyeti kerime vardır.

Cenâb-ı Hak, mekir eder mi? Ettiğini kendi söylüyor. Mekr edenlerin en hayırlısı olduğunu da kendi haber veriyor. Nasıl eder? Bakın nasıl eder? Aleyhissalât Efendimizin risâletle gönderilişinin onuncu senesi içinde idi ki Medine müslümanları, ashâb-ı kirâmı ve Peygamber Aleyhisselâmı beldelerine davet etmişler ve aralarında bulundukça Resûl-i Ekremi ehil ve ıyâlleri gibi muhafaza ve müdafaaya söz vermişlerdi. Bu dâvete icâbeten ashabdan çoğu kalkıp Medineye gitti. Peygamber Efendimiz de izn-i İlâhiyi bekliyordu. Kureyş müşrikleri bunu anlayınca millet meclisleri demek olan (Dârunnedve) de toplandılar. Hâne-i seâdeti gece muhasara etmeye ve sabahleyin de O'nu öldürmeye karar verdiler. Gece olunca Saâdethâne-yi Peygamberiyi kuşattılar. Dışarıda beklemeye başladılar. İşte bu, bir mekr idi. Bakın Allah onlara karşı nasıl bir mekırde bulundu.

---

(49) Sûre-i Âl-i İmran: 54

Muhâsara edenler oturup dururken uyuya kaldılar. Aleyhissalât Efendimiz, Hazret-i Aliyi de kendi yatağına yatırdı. Gece vakti evin arka tarafından çıktı. Uyuyanlar bu aralık uyandılar. Evin içerisini gözetlediler. Peygamber efendimizin yatağında Hazret-i Alinin yattığını görünce onu Zât-ı Risâlet sandılar. Sabah olup da Hz. Âli kalkınca şaşırdılar. İşte bu da Allah'ın mukabil bir mekri idi.

Bir misal daha vereyim: Resûlullah Efendimizin o gece nerede saklanmış olduğu belli değildir. Ertesi gün ridâsını başına örtmüş olduğu halde Hazret-i Ebu Bekir (Radiyallâhü anh) in evine gitti. Akşama kadar orada oturdu. Gece vakti beraber çıktılar. Doğru cebel-i sevr'deki mağaraya gidip saklandılar. Müşrikler bir mekre daha kalkıştılar. Resûlullahı diri veya ölü bulup getirene yüz deve vâdettiler. Kendileri de önlerine bir iz klavuzu alıp onun delâletiyle sevr mağarasına geldiler. Halbuki mağaranın medhaline bir örümcek geniş bir ağ germiş, tekmil medhali kapatmıştı. «Muhammed ve arkadaşı buraya girselerdi, bu ağ bozulurdu» dediler. Mağaranın yanlarına baktılar, üstüne çıktılar, kimseyi göremediler. Halbuki ayaklarının altına bakmış olsalardı Nebiyy-i Ekremle Sıddik-i Ekberi orada göreceklerdi. Nihâyet defolup gittiler. Resûlullah ile refik-ı şefikı üç gün sonra Medine yolunu tuttular. İşte bu da mekr-i beşeriye mukabele ve galebesi idi.

İNSANA, KENDİNİ GÖRÜP BEĞENEN KENDİ GÖZÜNDEN DAHA TEHLİKELİ HİÇBİR KÖTÜ GÖZ OLAMAZ. ANCAK GÖZÜ, HAK NURUYLA DEĞİŞMİŞ VE: (BENİMLE DUYAR, BENİMLE GÖRÜR) SIRRINA ERMİŞ, VARLIĞI, VARLIKSIZ BİR HALE GELMİŞSE O BAŞKA.

«Gözün nazar değmesi haktır, vâkidir.» diye bir hadis-i şerif vardır. Ondan dolayı bir şey görüldüğü vakitte (Mâşâallah) denilerek onun Meşiyyet-i İlâhiyyeye havâle edilmesi müslümanlık icâbındandır. Bazı kimseler vardır ki hakikaten baktıkları şeye nazarları değer. Birinin pek beğendiği bir fincan yahud bardağın kırılması, yahut misâfir gittikten sonra çocuğun hastalanması gibi şeyler hep tecrübe edilmiştir. Hattâ asr-ı saadette (Beni Esed) denilen kabîle efradının içinde böyle nazargah olanlar vardı da Kureyişliler onlardan çağırıp Resul-i Ekreme baktırmak ve o sûretle nazara uğratmak istemişlerdi. (Nûn) sûresinin son âyeti bu münâsebetle nâzil olmuştu:

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا
الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ۝ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝

«Hakıykat, o küfredenler zikri işitdikleri zaman az kaldı seni gözleriyle yıkacaklardı. Hâlâ da (kin ve hasedlerinden) **«O, mutlaka bir mecnundur» diyorlar. Halbuki o** (Kur'an bütün) **âlemler için** (mahz-ı) **şeref-ten başka** (bir şey) **değildir[50].»**

16683

بر طاوست مبین و پای بین
تا که سوء العین نگشاید کمین

«Ey muhatab olan mağrur kimse, kendindeki tavus kanadına bakma da ayaklarına dikkat et ki kötü göz sana pusu kurmasın.»

Yâni kendi kendine nazarın değmesin.

Tavus kuşunun kanatları ve kuyruğu gayet süslü bulunmakla beraber ayakları çıplak ve sair yerlerine nisbetle çirkindir. Hattâ halk arasında bir söz vardır: Tavus, sair taraflarına bakar da gururlanır ve kabarırmış, fakat ayaklarını görünce hayıflanır ve haykırırmış, derler.

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Sen de süs sayılabilecek bazı şeyler var. Onlara bakıp mağrur oluyorsun. Fakat tâvûsun ayakları gibi kusurlarını ve ayıplarını görmüyorsun. Sakın ki:

16684

که بلغزد کوه از چشم بدان
یزلقونک از نبی برخوان بدان

«Kötü gözlerin tesiriyle koca bir dağ yerinden oynar. Kur'ân-ı Kerimdeki (yüzlikûneke) âyetini oku da bunu anla.»

Biraz evvel zikredilen âyet-i kerimeye işarettir.

---

(50) Sûrei Kalem : 51-52.

16685

احمد چون کوه لغزید از نظر

درمیان راه بی گل بی مطر

«Dağ gibi kavi olan Hazret-i Ahmed Aleyhisselam yağmursuz ve çamursuz bir yolda o nazarın tesiriyle kaydı.»

16686

در عجب در ماند کین لغزش زچیست

من نه پندارم که این حالت تهیست

«Resülullah: Bu kayma nedendir, ben bu hâli sebebsiz sanmıyorum, buyurdu.»

16687

تا بیامد آیت و آگاه کرد

کان زچشم بدرسیدت ورنبرد

«Nihâyet, âyet geldi de: O hal sana müşriklerin kötü gözünden erişti diye Aleyhissalât Efendimize hikmetini bildirdi.»

16688

گر بدی غیر ازتودردم لاشدی

صید چشم سحرهٔ افناشدی

«Eğer o nazar değen kimse senden başka birisi olsaydı o anda ölür, o nazara avlanır, erir giderdi.»

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

Fakat: «Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah kâfirler gürûhunu muvaffak etmez[51].» Nazm-ı celîli mucibince sen o nazarın sû-i tesirinden masun kaldın.

---

(51) Sûrei Maide: 67.

(AZ KALDI Kİ KÂFİRLER, GÖZLERİYLE SENİ YERE DÜŞÜRECEKLERDİ) ÂYET-İ KERİMESİNİN TEFSİRİ

16689

یا رسول الله دران نادی کسان
می زنند از چشم بد بر کرکسان

«Yâ Resûlallah: müşriklerin meclisinde bazı kimseler var ki akbaba kuşuna bakıp yere düşürürler. Onların bakışından kükremiş arslanın kellesi yarılır da o arslan inler.»

16690

بر شتر چشم افکند همچون حمام
وانگهان بفرستد اندر پی غلام

«Deveye ölüm gibi bir nazar eder, arkasından da kölesini gönderir.» Ve:

16691

که برو از پیه این اشتر بخر
بیند اشتر را سقط او راه در

«Git, o devenin iç yağından satın al der. Köle deveyi yolda düşmüş görür.»

16692

سر بریده از مرض آن اشتری
کو بتک با اسب میکردی سری

«Koşmakta atla yarış eden o deve de hastalanmış ve başı kesilmiş olarak yatmaktadır.»

16693

کز حسد وز چشم بد بی هیچ شک
سیر و گردش را بگرداند فلک

«Hased ve nazar değmesi feleğe vâki olsaydı şüphesiz seyr ve devrini değiştirirdi.»

16694

آب پنهانست ودولاب اشکار

لیک در کردش بود آب اصل کار

«Bir nehir kenarına kurulmuş dolap meydandadır. Onu çeviren suyun tesiri ise gizlidir. Fakat dolabın dönmesinde asıl müessir sudur.»

Bunun gibi nazarı değen kimselerin gözlerindeki tesir de esâsen kazâ ve kaderin hükmüdür.

16695

چشم نیکوشد دوای چشم بد

چشم بد را لا کند زیرلکد

«Kötü gözün ilâcı iyi gözdür ki nazarı değen gözün tesirini ezer ve mahveder.»

Her şey zıddiyle münkeşif olduğu için böyle kötü nazara uğramış bir kimse de hüsn-i nazar erbabından düâ almalıdır

16696

سبق رحمتراست وان از رحمتست

چشم بد محصول قهر ولعنت است

«İleri gidiş rahmet içindir. Hüsn-i nazar da rahmettendir. Kötü göz ise kahr ve lânet mahsûlüdür.»

Yâni hüsn-i nazar Rahmet-i İlâhiyye cümlesinden olduğu için sû-i nazara gâlibdir. Nitekim hadis-i kudsîde: **«Rahmetim, gazabımı geçmiştir.»** buyurulmuştur.

16697

رحمتش بر نقمتش غالب شود

چیره زین شد هرنبی بر ضد خود

«Allah'ın rahmeti, gazabından üstündür. Onun için her peygamber, zıddı bulunan kâfirlere galebe etmiştir.»

16698

[illegible]

[illegible]

«Zira peygamberler rahmet neticesidir, onların zıddı ise kötü yüzlüdür, kahır neticesidir.»

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra eski bahse dönüyor. İnsanda bulunan kaz sıfatı yani hırs ile, tavus sıfatı yani kibir ve gururun beyânına şürû ederek diyor ki:

16699

حرص بط یکتاست این پنجاه تاست

حرص شهوت مار ومنصب اژدهاست

«Kazın hırsı birdir, fakat kibir ve gurur elli kat fazladır. Meselâ, şehvet hırsı bir yılan ise mevki hırs ve gururu ejderhâdır.»

16700

حرص بط از شهوت حلقست وفرج

در ریاست بیست چندانست درج

«Kaz hırsı, boğaz ve tenâsül şehvetidir. Fakat mevki ve başolma hırsında bu şehvetlerin tam yirmi tanesi toplanmıştır.»

Şehvet: Nefsin bir şeyi istemesidir. Bu istek türlü türlü olur. Kimi boğazına, kimi başka bir yerine düşkündür. Onları doyurmak için didinir. Kimi ise bir mevki sahibi olmaya göz diker. Gece gündüz onu emel edinir. Emeline varabilmek için, ne yapılmak değil, ne yapmamak lazım gelirse yapar.

Şayed taptığı mevkiden ayrılacak olursa ona tekrar kavuşabilmek için türlü türlü, hattâ bazan memleket ve menfeat hilâfına hareketlere kalkar. Yakın zamanlarda Suriyede kaç tane hükûmet değişti. Tahtravalli oynar gibi cumhurreislerinin biri indi, biri bindi, sonra binen de indirildi. İşte bu inip binenleri indirip bindiren şey, ancak mevki hırsı ve mansıb gururuyla tahakküm arzusu idi. **«Mal yılan gibidir? Mansıb ise ondan çok muzırdır.»** diye bir hadis rivâyet edilmiştir.

16701

از الوهیت زند در جاه لاف
طامع شرکت کجا باشد معاف

«Böyle haris bir mevki sahibi, o mevkide bulundukça, âdetâ firavun gibi (Tanrılık) davâsına kalkar. Mevkiine iştirak etmeye kalkışanı nasıl muaf görür.»

16702

زلت آدم زاشکم بود وباه
وآن ابلیس از تکبر بود وجاه

«Âdemin zellesi karnından ve tenasülî şehvetinden idi. Şeytan'ın mel'ûn ve matrût olması ise mevki hırsı dolayısiyle kibr ve gururundan ileri gelmişti.»

Zelle: Lügatte sürçmek ve kaymak demektir. Peygamberlerden sâdır olan ufak tefek günahlara da (zelle) denilir.

Hazret-i Âdemin zellesi: Yemesinden değil, yaklaşmasından bile menedildiği ağaca yaklaşması ve onun meyvesinden tatması idi. Buna da şeytanın kendisini teşvik etmesinden aldanmıştı. Fakat sonra acı acı göz yaşları döktü. «Yarabbî, kendimize zulmettik» diye kusûrunu itiraf etti. Ve Allah'ın rahmet ve mağfiretine mazhar oldu.

Şeytan ise, kendisinin ateşten, Âdemın topraktan yaratılmış olduğunu ileri sürdü. Ateş âlidir, toprak sâfildir. Âli olan, sâfilin karşısında eğilmez diyerek Allah'a isyan etmeyi gözüne aldı ve emr-i İlâhi hilâfına Âdeme secde etmedi. İşte mevkiin verdiği kibir ve gurur, insanı bu hâle getirir ve insanlıktan Şeytan'lığa düşürür.

16703

لاجرم او زود استغفار کرد
وآن لعین از توبه استکبار کرد

«Şüphesiz Âdem Aleyhisselam derhal istiğfar etti, mel'un Şeytan ise tevbe etmeyi kibrine yediremedi.»

16704

حرص حلق و فرج هم خود بدرگیست
لیک منصب نیست آن اشکستگیست

«Boğaz ve tenasül hırsı da kötüdür. Fakat mevki hırsı olmadıkça, ona nisbetle acizlik kalır.»

16705

بیخ و شاخ آن ریاست را اگر
باز گویم دفتری باید دگر

«Eğer bu mevki hırsının kökünü ve dalını söyleyecek olursam, bir başka cild lâzımdır.»

16706

اسب سرکش را عرب شیطانش خواند
نی ستوری را که در مرعی بماند

«Arablar; mer'âda otlayan hayvana değil, azgın ata şeytan derler.»

16707

شیطنت گردنکشی بد در لغت
مستحق لعنت آمد این صفت

«Şeytanlık, lügatte baş çekme, baş olma hırsı mânâsınadır ki bu sıfat lânete müstehak olmuştur.»

16708

صد خورنده گنجد اندر گرد خوان
دو ریاست جو نگنجد در جهان

«Sofra etrafında yemek yiyecek yüzlerce kişi oturabilir. Fakat riyâset sevdasında olan iki kişi dünyaya sığamaz.»

16709

آن نخواهد کین بود بر پشت خاک

تا ملک بکشد پدر را از اشتراک

«O'nlardan biri, diğerinin Dünya'da bulunmasını istemez, hattâ mülke iştirak etmesin diye, babasını bile öldürür.»

İranın, Sâsâni hükümdarlarından Hüsrev Perviz vardır. Bu herif, Hazret-ı Peygamberin kendine gönderdiği bir mektubu yırtmak küstahlığında bulunmuştu. Sebebi de: Arab usûl-i kitabeti veçhile evvelâ mektubu gönderenin, sonra gönderilenin, yâni «Şu mektup Muhammed Resulullah tarafından İranın büyüğü Kisrâya» diye yazılmış olmasından idi. Hüsrev, arab tabiriyle Kisra, mektubun meâlini anlayınca: «O, kim oluyor ki adını nâm-ı şâhâneme takdim ediyor?» diye hiddetlenmiş, nâme-i Risâleti yırtmak edebsizliğini göstermişti. Bunu haber alan Risâlet-penâh Efendimiz: **«Benim mektubumu yırttığı gibi Allah da onun mülkünü parçalasın»** diye aleyhinde duâ buyurdu. Duâ-yı Nebevi tesiriyle son Sâsâni hükümdarının, Hazret-i Osmanın devr-i hilâfetinde Belhde, bir değirmenci tarafından öldürülmesi ile Sâsâni devleti münkarız oldu. Hüsrev perviz, kustahlıkta Nâme-ı Saâdeti yırtmakla da kalmamıştı. Resûlullahın tutulup kendisine gönderilmesini Yemendeki valisine yazmış, o da Medineye iki kişi gönderip, Kisrâ nezdine gitmesini Aleyhissalât Efendimize tavsiye etmişti. Bu haberi getiren memurlara Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri **«Valiye söyleyin ki Kisrâyı, oğlu bu gece öldürmüş ve yerine geçmiştir. İmâna gelsin ve tarafımdan Yemen vâlisi olsun»** buyurdu. Memurlar, ihbâr-ı Nebeviyi valiye söylediler. Bir kaç gün sonra Kisrâ'nın oğlu tarafından bir ferman geldi ki, babasının öldüğünü, kendisinin tahta geçtiğini bildiriyor ve Medinedeki zâta dokunulmamasını emrediyordu. Bunun üzerine vali ile maiyetindeki memurlar müslüman oldular. İşte Kisrâ'nın Şirviye isimli oğlu, müstakil hükümdar olabilmek için Dünyâda babasının bulunmasını fazla görmüş ve onu öldürmüştü.

16710

آن شنیدستی که الملک عقیم

قطع خویشی کرد ملکت جوی هم

«Saltanat kısırdır denildiğini işitmişsindir. Hükümdarlık tâlibi, hısım ve akrabalığı katetmiştir.»

16711

او عقیمست و ورا فرزند نیست

همچو آتش با کسش پیوند نیست

«Evet. mülk ve saltanat kısırdır, çocuğu, hısım ve akrabası olmaz. Hattâ ateşe benzer ki neye dokunsa yakar.»

Şeyh Attâr (Kuddise sirruhu) der ki: «Padışaha yakınlık yakıcı ateş gibidir. Kötülerle ülfet ediş helâkı mucib olur.»

16712

هرچه یابد او بسوزد بر درد

چون نیابد هیچ خود را میخورد

«Ateş, her neyi bulursa yakar, yok eder; hiç bir şey bulamazsa kendi kendini yer, kül eder.»

16713

هیچ شو واره تو از دندان او

رحم کم جو از دل سندان او

«Ey muhatab, sen de hiç ol da o sûretle onun dişlerinden kurtul. O katı yürekliden merhameti az um.»

16714

چون که گشتی هیچ از سندان مترس

هرصباح از فقر مطلق گیر درس

«Hiç olunca örs gibi katı ve merhametsiz kalblerden korkma. Her sabah (mutlak yokluk)dan ders al.»

«Fakr ve fenâ mertebesinde bulunan ne bir şeye mâlik, nede kimseye memlûk olur.» denmiştir. Yâni ne malı vardır, ne de benliği kalmıştır. Malı olsa bile o malın, kalbinde yeri ve nazarında değeri yoktur. İşte bu fakr halinden her sabah ders alır ve aldığın dersi tatbik edersen kimseden korkun olmaz. «İflâs etmiş olan, Allah'ın emânetindedir, tam bir emniyet içindedir» diye bir söz vardır. Böyle bir kimsenin çalınacak ve alınacak bir şeyi yoktur ki artık hırsızdan ve zâlimden korkusu bulunsun.

Fakir bir bektaşi, bir kervana katılmış yaya olarak gidiyormuş. Bir

boğazda karşılarına çıkan haydudlar, kafileyi durdurmuş, yolcuları soymuş, sıra bektaşiye gelince, alacak bir şeyi olmadığını gören haydud, defol! diye onu koğmuş. O da bir ağaç altına oturmuş, çubuğunu çekiştirmeye başlamış. Soyulanlardan birisi bektaşinin bu haline kızmış:

— Be herif; ne duygusuz bir adamsın. Soyulan bu kadar yolcu kan ağladığı halde sen keyf ediyorsun! diye çıkışmış. Bektaşi de:

— Yâhu; bırak da bütün ömrümce süren züğürtlüğün bir kaç dakika zevkini çıkarayım! cevabını vermiş.

16715

هست الوهيت رداى ذوالجلال

هر كه در پوشد برو گردد وبال

«Ulûhiyyet, Hak Sübhânehû ve Teâlânın ridâsıdır. Her kim onu giymeye kalkışırsa kendisine vebal olur.»

Eskiden arab elbisesi (ridâ) ve (izar) namiyle iki parça bezden ibaretti. İzar: Peştemal gibi bele kuşanılır. Ridâ da: Silecek gibi omuza atılırdı. Cenâb-ı Hak, sıfât-ı celilesinden olan (Kibriyâ) ile (Azamet)i ridâ ile izar'a teşbih ederek bir hadis-i kudside: **«Büyüklük benim ridam, azamet de izarımdır»** buyurmuştur.

Her kim o izar ile o ridâyı giyinmeye kalkar ve bir takım zaif ve aciz kimseye karşı kibir ve azamet satarsa Allah'ın sıfatına ortak çıkmış olur ki hadîsin alt tarafında: **«Her kim onlardan birinde benimle münâzaaya çıkarsa onu Cehennem âteşine atarım.»** tehdidi vardır.

16716

تاج ازان اوست آن ما كمر

واى او كز حد خود دارد گذر

«Tac Allah'ındır, bize aid olan kemerdir, haddini tecavüz eyleyenin vay haline!»

Malumya, eski hükümdarlar başlarına tac giyerler, bendeleri de hizmet esnasında bellerine kemer bağlarlardı.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

Allah Zül-celâl, Mâlik'ül-mülk olduğu için Kibriyâ tâcı O'nundur. Biz ise O'nun kulları bulunduğumuz için bize yakışan da kemerdir. Binâenaleyh haddimizi tecavüz etmemeli, kemeri tâca tebdil etmeye kalkışmamalıyız. Şu fâni Dünya'da hangi hükümdar vardır ki tahtına iştirak

etmeye kalkışan bir küstahı [illegible] gördün mü? Hizmet kemerini çıkarıp da devlet tâcını giymeye [illegible] o taç [illegible] gazâbından kellesini kurtaramaz.

16717

فتنهٔ تست این پر طاوسیت
که اشتراکت باید وقد وسیت

«Sendeki o tâvus kanadı - yani mal, mülk, mansıb ve nüfûz gibi şeyler - senin için bir imtihandır. Buna kapıldın mı Allah'a şerik olmaya, onun gibi, noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu dâvâya kalkışırsın.»

«BİR HAKİMİN, GÜZEL KANADLARINI GAGASİYLE KOPARIP ATAN VE KENDİSİNİ KEL VE ÇİRKİN BİR HALE KOYAN TÂVUS KUŞUNU GÖRÜP HAYRETLE: (KENDİNE ACIMIYOR MUSUN?) DİYE SORMASI, TÂVUSUN DA: (ACIYORUM AMMA. BENİM İÇİN CAN, KANADDAN AZİZDİR. KANAD İSE CANIMIN DÜŞMANIDIR) DİYE CEVAP VERMESİ»

16718

پر خودمی کند طاوسی بدشت
یک حکیمی رفته بود انجا بگشت

«Bir tavus, kırda kanadlarını yoluyordu. Bir hakim de oralarda dolaşmaya gitmişti.»

16719

گفت طاوسا چنین پر سنی
بی دریغ از بیخ چون برمیکنی

«Hakîm dedi ki: ey tavus; böyle güzelim kanadlarını acımaksızın kökünden nasıl yoluyorsun?»

16720

خود دلت چون میدهد تا این حلل

بر کنی و اندازیش اندر وحل

«Bu süsü koparıp çamura atmaya gönlün nasıl razı oluyor?»

16721

هر پرت را از عزیزی و پسند

حافظان در طی مصحف می نهند

«Senin kanad tüylerin aziz ve makbûl olduğu için hâfızlar o tüyleri mushaf aralarına koyarlar.»

16722

بهر تحریک هوای سود مند

از پر تو بادبیزن میکنند

«Halk, havalanmak, serinlemek için senin kanadından yelpâze yaparlar.»

16723

این چه ناشکری و چه بی باکیست

تو نمیدانی که نقاشش کیست

«Bu ne kadar şükürsüzlük ve saygısızlıktır. O tüylerin nakkâşının kim olduğunu bilmiyor musun?»

16724

یا همی دانی و نازی میکنی

قاصد اقلع طرازی میکنی

«Yoksa biliyorsun da nazlanmak için mi o süsleri yoluyorsun?»

16725

ای بسا نازا که گردد آن گناه
افکند مر بنده را از چشم شاه

«Ne kadar nazlı ve nazenin vardır ki ettikleri naz, günah olur. Çok naz, bir köleyi padişahın gözünden düşürür.»

16726

ناز کردن خوشتر آید از شکر
لیک کم خایش که دارد صد خطر

«Vakıa nazlanmak, onu yapana şekerden daha tatlı gelir. Lâkin o şekeri az çiğne - yâni nazlanmayı ara sıra yap - ki yüz türlü tehlikesi vardır.»

16727

ایمن آبادست آن راه نیاز
ترک نازش گیر و با آن ره بساز

«Niyaz yolu, emin bir yoldur. Sen nazı bırak da niyaz yoluna sülûk et.»

16728

ای بسا ناز آوری زد پر و بال
آخرالامر آن بر آن کس شد وبال

«Nice nazlananlar vardır ki kol kanat çırpar ama nihâyet o naz, onun için vebal olur.»

Şeytan gibi ki Cenâb-ı Hakk'a nazlanmak isteyerek Halifet'ullah olan Âdem'e secde etmedi. İşte o nazlanma onun için azim bir vebal oldu da lânet-i İlâhiyyeye uğradı.

16729

خوبی نازاردمی بفرازدت
بیم و ترس مضمرش بگدازدت

«Nazın güzelliği seni bir lahza yükseltse de onun gizli korkusu seni eritir, mahveder.»

16730

وين نيازار چه كه لاغر ميكند

صدر را چون بدر انور ميكند

«Bu niyaz ise, seni zayıflatır ve hakir gibi gösterirse de kalbini ayın on dördü gibi parlak bir hâle getirir.»

16731

چون ز مرده زنده بيرون ميكشد

هر كه مرده گشت او دارد رشد

«Mademki ölüden diri çıkıyor. O halde, ölen hakikati bulur.»

Sûre-i Âl-i İmran'da Habîb-i Necib-i İlâhî Efendimize hitâben buyurulmuştur ki:

قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء بيدك الخير انك على كل شيء قدير ﴿٢٦﴾

« (Habîbim) de ki: «Ey mülkün sahibi Allah, sen mülkü kime dilersen ona verirsin, mülkü kimden dilersen ondan alırsın. Kimi dilersen onun kadrini yükseltir, kimi dilersen onu alçaltırsın. Hayr, yalnız senin elindedir. Şüphesiz ki sen her şeye hakkıyle kaadirsin[52].»

Tefsir-i Besâir'de nakledilmiş ki: Sultan Mahmut Gaznevî, Sümnât beldesini fethe giderken Gazneli (Emir Mukri)nin zâviyesine gelmiş, kemâl-i tâzim ile kapısının önünde ayakta durmuş, zamanının kutbu bulunan Emir-i Mukri'den **(Tüızzü men teşâü ve tüzillü menteşâü)** nazm-ı kerîminin tefsirini rica etmiş.

Şeyh demiş ki; «Bu âyetin en parlak tefsiri şöyledir: Bin yedi yüz cenkci fili, beş bin fersahlık mâmur vilâyeti, yüz bin süvarilik bir ordusu bulunan kuvvetli bir padişahı, benim gibi bir yalınayak, eski bir kilime sarılmış fakîrin ikametgahına getirir ve o mülkün artması için düâ istetir, sonra benim gibi yarı çıplak ve yalın ayak bir fakire kanaat ihsan eder ve onu hürriyet sedirinde oturtur.»

---

(52) Sûre-i Âl-i İmran : 26.

Âyetin alt tarafında buyuruluyor ki

تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

«Geceyi gündüzün içine koyarsın, gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın. Sen kimi dilersen ona sayısız rızk verirsin[53].»

Bu âyetteki (Hayy) ve (Meyyit) kelimeleri türlü türlü tefsir edilmiştir. «Nutfe ve yumurta gibi sûreten cansız görünen şeylerden çocuk ve piliç, insan ve tavuk gibi canlı mahluklardan nutfe ve yumurta çıkarırsın» diyenler olduğu gibi, «fâsık ve kâfirden mü'min ve sâlih, keza mü'min ve sâlihden fâsık ve kâfir evlâd doğurursun,» tefsirini edenler de olmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da (meyyit) i nefis ile (hayy) i de ruh ile te'vîl ediyor ve her kimin nefsi mevt-i ihtiyârî ile ölürse ondan diri ve kâmil bir ruh zuhûr eder diyor.

16732

چون ز زنده مرده بیرون میکند
نفس زنده سوی مرگی میتند

«Mâdemki Allah, diriden ölü çıkarıyor, dilediği takdirde senin diri olan ruhundan ölü nefsini çıkarır ve onu öldürür.»

16733

مرده شو تا مخرج الحی الصمد
زندهٔ زین مرده بیرون آورد

«Ey sâlik, sen tabii mevt ile ölmeden evvel kendi ihtiyarınla öl ki Hayyu's-samed olan Allâhü Ehad, bu ölüden bir diri çıkarsın.»

---

(53) Sure-i Âl-i İmran: 27.

16734

دی شوی بنی تواخراج بهار

لیل کردی بنی ایلاج نهار

«Kış olursan baharın gelişini, gece olursan gündüzün oluşunu kendinde müşahede edersin.»

16735

برمکن ان پرکه بنذبردرفو

روی مخراش از عزا ای خوب رو

«O kanatları yolma ki bir daha yerine yapışmaz. Ey güzel yüzlü, matem ederek çehreni tırmalama.»

16736

انجنان روی که چون شمس ضحاست

انجنان روی خراشیدن خطاست

«Kuşluk günesine benziyen o güzelim yüzü yırtmak yanlış bir iştir.»

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

Yanı : «Biz insanı güzel bir sûrette yarattık[54]» iltifatına mazhar olmuşsun. Mânevî ziynetlerin itibariyle tavus kuşuna benzersin. Âmâl-i hasenen ve sıfât-ı mâneviyen demek olan o ziynetleri, yâni tâât ve ibâdâtı, koparıp atma ve çehreni kendi elinle tırmalama. O çehre, hakikatte sabah güneşi gibidir ki onu tırmalamak, yâni terk-i ibâdet ve kesb-i mâsiyetle yüzünün suyunu dökmek büyük bir hatadır.

16737

زخم ناخن برچنان رخ کافریست

که رخ مه در فراق او گریست

«Böyle bir yanağı tırmalamak, küfrân-ı nîmettir. Ay bile onun ayrılığından ağlamaktadır.»

---

(54) Sûrei Tîn : 4.

NEFS-İ MUTMAİNNE'NİN SAFLIĞI VE TEMİZLİĞİ BİR TAKIM DÜŞÜNCELERLE BULANIR. NİTEKİM, AYNANIN ÜZERİNE BİR YAZI YAZSAN, YAHUT NAKIŞ YAPSAN DA SONRA TEMİZLESEN O YAZININ VE NAKŞIN AYNANIN SATHINDA ESERİ KALIR.

16738

روی نفس مطمئنه در جسد

زخم ناخنهای فکرت میکشد

«Bedende nefs-i mutmainnenin yüzü, düşünce tırnaklariyle yaralanır.»

16739

فکرت بد ناخن پر زهر دان

می خراشد در تعمق روی جان

«Kötü fikri, zehirli tırnak gibi bil. Bu tırnak derinleştikçe can yüzünü tırmalar.»

Koca karının birine:

— Allah kaç tanedir? diye sormuşlar.

— Birdir, cevabını vermiş.

— Nerden biliyorsun? süâlinde bulunmuşlar.

— Bizim köyde iki muhtar var. Bir işte ittifak edemiyorlar. Bütün günleri hırla, gürle geçiyor. Onun için köy de viranlıktan kurtulamıyor. Eğer Allah, birden fazla olsaydı bütün Dünya bizim köye dönerdi, cevâbını vermiş.

Hadis-i şerifte: **«Dinî meselelerde koca karılar gibi itikad ediniz»** buyurulmuştur.

Derinlere dalmak fayda vermediği gibi bil'akis kalbi bulandırır. İslâmda bu kadar itikadi mezhebler var. Bunların çoğalması, «Allah birdir, peygamber haktır ve sadıktır» diyen âlimlerin böyle ayrı ayrı mezhebler kurmaları, dinî meselelerde derinlere dalıp da çıkamamaktan ileri gelmiştir.

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Meselâ: «**Allah, her şeyi bilir**[55]» nazm-ı celilinde derinleşmeye kalkışmışlar: «Bir şey olduktan sonra bilir, hayır... Olmadan evvel bilir» diye bir itikad ayrılığı çıkarmışlar. Düşünmemişler ki her şeyi bilir; Allah, olmuşunu da, olacağını da bilir. Çünkü olmuş da, olacak da (şey) mefhumuna dahildir.

Bu gibi kötü düşünceler (Vesvâsilhannas) olan şeytanın insanın kalbine verdiği vesveseden ileri gelir ve nefs-i mutmainne'nin yüzünü tırmalar. Garibdir ki böyle ukalâlıklar da din ve ilim namına yapılır.

Bir misal daha lâzım mı?

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

«**Kıyâmet yaklaştı ve ay iki parça oldu**[56]» âyetini okuyalım.

Bi'setin sekizinci kurban bayramında idi ki Resülullah (S.A.V.) Efendimiz Mekkeden bir saat mesafede olan Mine mevkiinde bulunuyordu. Zılhiccenin on dördüncü gecesi olduğu için Ay da bedr-i tam halinde bulunuyordu. Müşrikler, Aleyhissalât Efendimizden mûcize istediler ve Ayı iki parçaya ayırmasını teklif ettiler. Zât-ı Risâlet, mübârek şehâdet parmağıyla işâret buyurunca ayın yüzü ikiye ayrıldı. Bir müddet öyle durduktan sonra yine birleşti. Müşrikler: «Muhammed, çok büyük sihirbaz! gözlerimizi bağladı da bize Ayı iki parça olmuş gibi gösterdi!» Hezeyânında bulundular. Müteaddid sahâbînin rivâyet ettiği bu mûcize üzerine yukarıdaki âyet nâzil oldu. Tevâtür derecesini bulmuş ve müslümanların çoğu tarafından tasdik edilmiş olan bu hârikayı ulemâdan geçinen bazıları: «Ay Kıyâmette iki parça olacaktır. «Kamer iki parça oldu» buyurulması, Ahiretteki tahakkukun vukuuna binâendir. Binâenaleyh, buradaki (inşak), (yenşak) yâni yarılacaktır mânâsınadır.» demişlerdir.

Taammuk, yâni dinî bahislerde derinlere dalmaktan Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz de men buyurmuştur. Hz. Ömer'ul-Faruk (R.A.) Cenâb-ı Peygamberin: «**Dinde derine dalmaktan sakınınız. Çünki Allah onu kolay kılmuştı. Siz de onu takat ve tahammülünüz miktarı alınız.**» dediğini rivayet etmiştir.

---

(55) Sûrei En'am : 101.
(56) Sûrei Kamer : 1.

Hazret-i Mevlânâ, bahse devam ediyor ve misaller veriyor:

16740

تا گشاید عقدهٔ اشکال را

در حدث کردست زرین بیل را

«Âlim geçinen bir kimse, müşkil düğümünü çözmek ister: Fakat bu, âdetâ altın bir kaba abtes bozmaya benzer.»

Buradaki altın kaptan maksad: Akıl, hades'ten murad da: Dine taalluk etmeyen bilgilerdir. O âlim geçinen şahıs, bir meseleyi halledebilmek için gayr-i dînî ve mantık gibi bilgilere dalar, o vasıta ile müşkülünü halletmeye uğraşır.

16741

عقده را بگشاده گیر ای منتهی

عقدهٔ سختست بر کیسهٔ تهی

«Ey işin sonuna varan düğümü çözülmüş - yâni uğraştığın meseleyi halledilmiş - farzet. Bu düğüm boş keseye vurulmuş kuvvetli ve çözülmez bir düğümdür.»

Yâni bir kese bulmuşsun, üstüne bir kör düğüm yapılmış. Ellerinle, dişlerinle çalışa, çabalaya düğümü açıyosun. Fakat içi bomboş!

16742

در گشاد عقدها گشتی تو پیر

عقدهٔ چندی دگر بگشاده گیر

«Düğümler çözmekte ve mesele halletmekte sen üstad ve pir olmuşsun. Bir kaç düğüm daha hallediver de halkın takdirini kazan.»

16743

عقدهٔ کان بر گلوی ماست سخت

که بدانی که خسی یا نیکبخت

«Asıl halledilecek bir düğüm vardır ki boğazımızda tıkanıp kalmıştır.

O düğüm şudur: Sen çörçöp gibi âdi bir mahluk musun, yoksa iyi talihli ve saâdet-i ezeliyye mazharı mısın?»

16744

حل این اشکال کن کر آدمی

خرج این دم کن اگر آدم دمی

«Eğer âdem isen bu müşkülü hallet; eğer âdem nefesli isen nefesini bu müşkülü halletmek için sarfet.»

16745

حد اعیان وعرض دانسته گیر

حد خود را دانکه نبود زین گزیر

«Kendini âyân ve ârâzı bilmiş farzet ne çıkar? Asıl kendi haddini bil ki o zarûridir.»

Âyân: Cisim, **ârâz:** renk, koku, harâret ve bürûdet gibi cisim ile kâim olan şeylerdir. **Had ise:** Bir şeyin mahiyetine delâlet eden lâfızdır. Meselâ mantıkcılar, insanı, (Hayvan-ı natık) diye târif ederler. İşte (Hayvan-ı nâtık) tâbiri insanın haddidir.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: Bu tabirleri ve ıstılahları bilen kimse; bir de kendi haddini bil! Buradaki had: Derece, miktar, mertebe mânâsınadır. Evet, kendi dereceni bil ki onu bilmek zarûridir.

Hadis-i şerifte: **«Kendi mertebesini bilip ondan ileri gitmeyen kimseye Allah, rahmet eylesin.»** buyurulmuştur.

16746

چون بدانی حد خود زین حد گریز

تا به بی حد در رسی ای خاک بیز

«Ey toprak eleyen - yâni Dünyadaki şeyleri ilim kalburundan geçiren - kendi haddini bilirsen bîhadliğe, hududu, nihâyeti olmayan bir âleme vâsıl olursun.»

16747

عمر در محمول و در موضوع رفت

بی بصیرت عمر در مسموع رفت

«Ey mantıkcı; ömrün mahmûl ve mevzû derdiyle geçti. Gözün açılmadı, hayatın, duyduğun şeylerle geçip gitti.»

Mevzû: Nahivdeki mübtedâ, **mahmûl:** yine nahivdeki haberdir. Hava soğuktur, dediğimizde hava mevzû, soğuk, mahmul olur.

16748

جز بمصنوعی ندیدی صانعی

بر قیاس اقترانی قانعی

«Yapanı, ancak yapılan şeylerle görebildin; iktirânî kıyasla kanaat ettin.»

Mantıkta kıyâs-ı iktirânî: Kendisinde ayni veya nâkısı zikredilmeyen kaziyyedir.

«Cisim, mürekkebdir, her mürekkeb muhdestir» dediğimiz vakit, bunun neticesi «cisim muhdestir» olmak lâzım gelirken sözde bu netice, yâhud aksi zikredilmemiştir.

16749

می فزاید در وسایط فلسفی

از دلائل باز برعکسش صفی

«Filozof, dâvâsında delilleri artırır. Halbuki Hakk'ın kalbi temiz kulu, onun aksine delillere bakmaz bile.»

Derler ki: Her mevcudun varlığı bir illete, yâni bir sebebe bağlıdır. Meselâ, Güneş suları tebahhur ettirir, buhar şekline girer, buluttan yağmur yağar, birden otlar biter, otları hayvanlar, onları insanlar yer, yiyintiden kuvvet hasıl olur, o kuvvetle çocuk doğar. İşte felsefecilere göre bunların hepsi birer illettir. Bu itibarla cenâb-ı Hakk'a da (illet'ül-ilel) yâni (Müsebbib'ül-esbâb) derler. Filozoflar bu illetleri çoğalttıkları halde sôfiler sebeb-i yegâne olan Cenâb-ı Hakk'a rabt-ı kalb ederler.

16750

این گر زداز دلیل واز حجیب

از پی مدلول سر برده بجیب

«Bu, yani sôfi: delilden ve hicaptan kaçar. delâlet edilenin peşine dü şer, başını yakasına çeker.»

Cenâb-ı Hakkın varlığını ve birliğini aklî deliller ile isbâta çalışmak mediûle, yani Allah'a karşı hicab teşkil eder.

Galiba ulemâdan Fahruddin Râzi ile şeyh Necmüddin Kübrâ arasın da şöyle bir muhavere geçmiş.

Fahreddin — Allah'ın varlığını ve birliğini yüz bu kadar delil ile isbat edebilirim..

Necmeddin — Demekki Allah'ın varlığında ve birliğinde o kadar şüp hen var.

Ulemânın çoğu, (eser) den (Müessir) e intikal sûretiyle: «Hiç bir şey görmedim ki sonra onda Allah'ın kudretini görmuş olmayım.» demişler. Âriflerin pek çoğu ise (Müessir)den (eser)e intikal sûretiyle: «Hiç bir şey görmedim ki ondan evvel ondaki Kudret-i İlâhiyyeyi müşâhede etmiş olmayım» hakikatini söylemişlerdir.

Onun için âlimler, kitap karıştırmakla meşgul oldukları halde, ârifler, başlarını yakalarına çekerler, mürâkabe ile iştiğâl ederler. Ve kalblerine lâyıh olacak ilhamdan feyz alırlar.

16751

گر دخان او را دلیل آتش است

بی دخان مارا دران آتش خوش است

«Filozofa göre duman ateşe delildir ama, bizce dumansız olarak o ateşin yanında olmak hoştur.»

Hükemâ: Görülen duman, çıktığı yerde ateş olduğuna delildir, derler. Bununla da eserden müessire intikal ederler. Fakat bunda yanılmak ihtimali de vardır. İlkbaharda bazan kırlarda ve bahçelerdeki rutubet, güneşin tesiriyle buharlanır ve duman çıkıyor gibi görünür. Halbuki oralarda ateş değil, ateş böceği bile yoktur. Yangın kulesindeki nöbetci, acemi olursa bu dumanı yangın zanneder. Meşhur bir fıkra vardır.

Eski hekimlerden biri bir hastaya çağrılıp da muâyene edince:

— Hastaya şunu yedirmişsiniz. Halbuki o midesi bozuk, bir daha yapmayın dermiş. Aptalca olan çırağı da bunu [illegible]. Bir gün:

— Usta; mutlaka sende keramet var ki gördüğün bir hastanın ne yediğini keşfediyorsun. Şunu bana da öğret diye yalvarmış. Hekim gülmüş:

— Oğlum; buna keramet değil, firaset derler. Bir eve çağrıldığın vakit öteye, beriye, bilhassa çöp tenekesine dikkat edersin. Oradaki süprüntüden hastanın ne yemiş olduğunu anlarsın. Çünkü evlerde bir şey pişirilince (şifâ niyetine) diye hastaya tattırılır, cevabını vermiş.

Bır defa hekimi çağırmak için gelmişler. O başka yere gittiği için çırağını götürmüşler. Çırak, hastanın nabzını tutmuş, dilıne bakmış. Kemâl-i hiddetle:

— Böyle hastaya eşek yedirilir mi? diye evdekilere çıkışmış, onlar:

— Nasıl eşek? Böyle bir şey yedirmedik, deyince hekim çırağı:

— Eşet yedirmediniz de kapının arkasındaki palan ne arar? demiş.

İşte eserden müessire intikal edenlerin istidlâlı bazan böyle gülünç olur. Cenâb-ı Pir de, dumandan ateşe istidlâl edenlere: «Bize göre dumana bakmadan ateşi bulmak daha hoştur» diyor.

16752

خاصه این آتش که از قرب وولا

از دخان نزد یکتر آمد ہما

«Hususiyle bu sevgi ve kurbiyyet ateşi yok mu? O bize dumandan pek çok yakındır.»

Siz uzaktaki dumandan ateşe intikal ediyorsunuz. Cenâb-ı Hak :

وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ۝

«Biz insana şah damarından daha yakınız[57]» buyuruyor. O yakınlık da bizim kalbimizde bir iştiyak ateşi parlatıyor.

16753

پس سیہکاری بود رفتن زجان

بهر تخیلات جان سوی دخان

«Hasılı cana ârız olan hayallere kapılıp dumana koşmak ve bu yüzden candan olmak, pek kötü bir iştir, pek bahtsızlıktır.»

---

(57) Sûrei Kaf : 16.

RESÛL-İ EKREM SALLALLÂHU ALEYHİ VESELLEMİN: (İSLÂMDA RUHBANİYYET YOKTUR) HADİS-İ ŞERİFİ

16754

برمکن پررا ودل برکن ازو
زانکه شرط این جهاد آمد عدو

«Ey tâvûs; kanadını yolma, gönlünü ondan kopar. Çünki mücâdele için düşmanın bulunması şarttır.»

16755

چون عدو نبود جهاد آمد محال
شهوت نبود نباشد امتثال

«Düşman olmadıkça cihad etmek muhaldir. Şehvet olmayınca da, ondan kaçınma emrine uyman mümkün değildir.»

Yâni ey salik; Hrıstıyan târik-i dünyaları gibi her şeyi terkedip dağ başına çekilmeye ve bir mağara kovuğuna sığınmaya kalkışma! Her şeyin bulunsun ve fakat hiç birinin muhabbeti kalbinde yer tutmasın.

Cihâdın şartı düşman bulunmasıdır. Düşman olmadıkça cihad da olmaz. Sen düşman vehmeylediğin mal ve çocuklarını terkeder ve onlardan ayrılırsan neyle mücâhede edeceksin? Kendisini hadım etmiş, yâhud hadım olarak doğmuş bir kimsenin zinâ etmemesi, o haramı irtikab etmemek sûretiyle emr-i İlâhiye imtisal etmesi olur mu? İnsanın malı, mülkü, şehvet ve kudreti olmalı ki onlardan sakınarak mücâhedede bulunmuş olsun

16756

صبر نبود چون نباشد میل تو
خصم چون نبود چه حاجت خیل تو

«Bir şeye meylin ve isteğin yokken onu yapmamak sabır olmaz. Düşman olmayınca senin orduna ne hâcet vardır?»

Düşman karşında bulunmalı, sen de onunla çarpışmalısın ki yaptığın iş cihad olsun. Yoksa düşmandan kaçıp bir izbeye saklanmak, mücâhidlik değil, firârilik olur.

16757

هین مکن خود را خصی رهبان مشو

زانکه عفت هست شهوت را گرو

«Aklını başına topla da kendini hadım etmeye kalkışma. Zira iffet ve ismet şehvete merhûndur.»

Yâni ismet ve iffet, şehvet ve kuvvet varken olur. Yoksa seksenlik bir ihtiyarın şehvetten perhizi iffetinden değil, aczinden ileri gelir.

Ma'lum ya her şeyin ifrâtı da, tefrîti de yersizdir. Hadîs-i şerifte buyurulmuştur ki: **«Her şeyin ortası hayırlıdır.»** Kuvve-i nefsâniyyenin ifrâtına **(şehvet)**, tefrîtine **(humûd)** denilir. Bunun ikisi de mezmumdur. Ortası iffettir ki, nefiste o hissin bulunmasiyle beraber nehyedilen şeylerden sakınılmasıdır. İşte makbul olan da budur.

16758

بی هوای نهی از هوا ممکن نبود

غاز بی بر مردگان نتوان نمود

«Hevâ ve heves olmasaydı, ondan nehiy de mümkün olmazdı. Nasıl ki ölülere karşı gazâ edilmez.»

16759

انفقوا گفتست پس کسبی بکن

زانکه نبود خرج بی دخل کهن

«Cenâb-ı Hak: (Fukarâya nafaka veriniz) buyurmuştur. Şu halde kazanmaya bak. Zîra elinde eskiden kazandığın birşey olmadıkça, harcayamazsın ki...»

16760

گرچه آورد انفقوا را مطلق او

تو بخوان که اکسبوا ثم انفقوا

«Hak Sübhânehu her ne kadar mutlak - yâni hiç bir kayıd ile mukayyed olmaksızın (yoksulları doyurun) emrini verdiyse de sen onu: (Kazanın da sonra yoksulları doyurun) diye anla.»

Kur'ân-ı Kerîmdeki infâk emri (mutlak) ve (mukayyed) olmak üzere ikidir.

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ

«Allah yolunda infak ediniz[58]» emr-i celili mutlaktır.

وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً

«Size rızık olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve âşikâr olarak infak ediniz[59]» fermân-ı İlâhiyyesi mukayyeddir.

Hazret-i Mevlânâ'nın (Enfigû) emrini **«Kazanın, sonra infak ediniz»** diye tefsir etmesi o infakı mukayyed gördüğündendir. Öyle ya, çalışıp kazanmayan ve verecek bir şeyi bulunmayan nasıl ve ne verebilir?

(Âtüzzekâh) emrinde olduğu gibi bunda da çalışmaya ve helâlinden kazanmaya teşvik vardır. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem de:

«Çalışıp kazanan Allah'ın sevgilisidir» buyurmuş, hattâ bir defâ Hazret-i Hatice namına ticâret için Suriye'deki Busrâ mevkiine mal götürüp satmış, neticede Aleyhisselât Efendimize ticâret olarak beş deve düşmüştü.

Evet, ticâret yapan, Allah'ın sevgilisidir. Fakat o ticâretin meşrû ve helâl olması şartı ile. Kulüblerde kumar oynamak, meyhânede, hatta bakkal dükkânlarında müskirât satmak ve umumhâne işletmek suretiyle kazanılan para helâl olmayacağı gibi o haltı edenler de Allah'ın sevgilisi olmazlar. Kezâ kilosunu otuz kuruşa aldığı bir şeyi yüz otuz kuruşa satan da böyledir.

16761

همچنان که شاه فرمود اصبروا

رغبتی باید کزان تابی تو رو

«Nasıl ki Mâlik'ül-mülk Cenâb-ı Hak: (İsbirû) yâni (Sabrediniz) buyurdu. Bir istek olmalı ki ondan yüz çeviresin.»

---

(58) Sûre-i Bakara : 195.

(59) Sûre-i Fâtır : 29.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

«Ey iman edenler, sabr (ü-sebât) **edin.** (Düşmanlarınızla) **sabır yarışı edin** (Onlara galebe çalın. Sınırlarda) **nevbet bekleşin.** (Yurdunuzu çiğnetmeyin. Bu sâyede) **felâh bulacağınızı umabilirsiniz**[60].» buyurulmuştur.

İnsanların tabiatında nimetlenmek ve istirahata rağbet vardır. O rağbet bulunduğu için Allah Teâlâ, istirahat rağbetini giderecek olan «Meşakkat ve felâkete sabrediniz» emrini vermiştir.

Tasavvufi tefsirlerde bu âyete şöyle mânâ verilmiştır: «Ey mücâhidler, tâât ve ibâdât meşakkatine sabrediniz. mücâhedât ve arzuların terkı hususunda nefsinize galebe çalınız, nefsinizi riyâzete, zelle ve seyyieden ictinâb etmeye rabdediniz.»

16762

پس کلوا از بهر دام شهوتست
بعد ازان لا تسرفوا از عفتست

« (Külû) emri, şehvet için bir tuzaktır; ondan sonra ki (Velâtüsrifû) nehyi de iffettir.»

Sûre-i Ârâf'taki bir âyete işârettir ki müşriklerin Kâbe-ı Mükerremeyi çıplak tavaf etmeleri dolayısiyle nâzil olmuştur. Mekke tâcirleri: «İçinde günâha girmiş olduğunuz elbise ile Beyt-i Şerifi tavaf etmek câiz değildir. Yeni elbise giymeli, öyle tavaf etmelisiniz» demişler. Bu yaldızlı sözlerle satış yapmak istemişlerdi. Bedevilerin çoğunda ise yeni elbise satın alacak para olmadığından Kâbeyi çırılçıplak tavaf etmeye mecbur kalmışlar, hattâ bu terbiyesizliği ibâdet sanmışlardı. Bir de hac mevsiminde et, yağ, zeytin yağı, süt yiyip içmeyi âdet edinmişlerdi.

Ashâbdan bazı saf kimseler de şu hali kâbe-yi mükerremeye hürmet sandıkları için «Yâ Resûlallah biz de onlar gibi yapalım mı?» diye Zât-ı Risâletten sormaları üzerine şu âyet-i kerime nâzil olmuştu:

---

(60) Surei Al-i İmran, 200.

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

«Ey Âdem oğulları, her mescid huzurunda ziynetinizi alın. (giyin). Yeyin, için israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez[61].»

Şu âyet-i kerimede nehyedilen iki şey vardır. Biri: Mescide ve namaza çıplak gelinmemesi, diğeri yemek ve içmekte israf edilmemesi. Birincisine âid olan ziynet: En güzel ve en temiz elbise diye tefsir edilmiştir. İmâm-ı Kuşeyrî (Kuddise sirruhu) : «Ziynetten murad, kalbin müzeyyen ve münevver olmasıdır, yoksa zâhirin süslü olması değildir, demiş» Keşf'ül-esrâr tefsirinde de: «İlim lisânında ziynet, setr-i avrettir, ehl-i keşf ıstılâhında Cenâb-ı Hakka arz-ı niyâz için cemiyet-i hâtırdır» denmiştir.

Sûfiyye hazerâtı Kur'ân-ı Kerimi te'vil etmekle beraber zâhiri mânâsını da bırakmazlar. Ondan dolayı idi ki mevlevihânelerdeki dervişler (hırka) dedikleri bol yenli cübbeleriyle namaza dururlardı. Selâtin câmileri imam ve hatipleri de (biniş) tâbir ettikleri bol yenli ve geniş cübbe ile mihraba geçerler ve minbere çıkarlardı. Bütün müslümanlar da az çok bu emre riâyet ederler. Evlerinde bile olsalar namaz kılacakları sırada hiç olmazsa pamuklu kısa hırkalarını, yâhud ince sof cübbelerini giyerlerdi. Hele baş açık namaz kılan bir müslüman görülmezdi. Nitekim hâlâ da cemâat-ı İslâmiyyenin pek çoğu namaz kılarken başına ya takke giyiyor, yâhud bir mendil sarıyor. Çünki baş açık namaz kılmak sünnete muhâliftir. Vâkıa Cenâb-ı Hakka karşı tezellül niyetiyle olursa câizdir demişler. Fakat bu mevzuda şu hadisi de rivâyet etmişlerdir. Cenâb-ı Peygamber: **«Benim nasıl namaz kıldığımı görüyorsanız siz de öyle kılın.»** buyurmuş, ihramda bulunduğu zamandan başka bir vakit başı açık namaz kıldığı görülmemiştir.

Binâenaleyh, Hazret-i Peygamberin emrini tutmak lâzımdır.

Evet, baş, setr-i avret hududundan olmadığı için açık başların namazları farzan edâ edilmiş olur, lâkin sünnete ittibâ etmiş olmak şerefinden ve sevâbından mahrum kalır.

Bu âyetin alt tarafında şöyle buyurulmuştur:

---

(61) Sûrei A'raf: 31.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِىٓ اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ

«Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş?»[62]

İsrafa gelince: Yemekte, içmekte, giyinip kuşanmakta ve sâir hususlarda belirli bir haddi tecavüz etmektir.

İsrafın başlıca sebebi: Kanaatsızlıktır. Tükenmez bir hazine olan kanaattan mahrûmiyyet, insanı her türlü kötülüğe sevkeder.

Naklederler ki: Bir şehzâde bir türlü mes'ûd olamamış, her şeyi bulunduğu halde olmayan bir şeyi varsa o da neş'esi imiş. Halinden memnun ve neş'eli bir adamın gömleği alınıp kendisine giydirilmesi tavsiye edilmiş. Şehzâdenin babası böyle bir adam bulup gömleğini satın almaları için taraf taraf memurlar göndermiş. Memurların biri kırda bir çiftciye tesadüf etmiş. Adamcağız hem ufacık tarlasını sürüyor, hem de kemâl-i sürur ile terennüm ediyormuş. Memur onu görünce yanına gitmiş: «Baba halinden memnun musun?» diye sormuş. Adamcağız: «Çok şükür, elhamdülillâh. Elbette memnunum.» demiş. Memur, şehzâdenin neş'esizliğini, edilen tavsiyeyi anlattıktan sonra, «gömleğini sat da götürüp şehzâdeye giydirelim» teklifinde bulunmuş. Çiftci: «Tek gömleğim olsaydı onu bile verirdim, hem de para istemezdim. Fakat yok!» cevâbını vermiş.

Bahse dönelim:

16763

چونکه محمول به نبود لدیه
نیست ممکن بود محمول علیه

«Bir kimsede şehvet bulunmazsa, ondan kaçınmıya da imkân yoktur.»

16764

چونکه رنج صبر نبود مر ترا
شرط نبود پس فرو ناید جزا

«Ey sâlik; sende sabır meşakkati olmazsa, karşılığında bir hayır ve mükâfât elde edemezsin.»

---

(62) Sûrei A'râf, 32.

16765

حبذا آن شرط وشادا آن جزا

آن جزای دلنواز جانفزا

«Ne hoştur o şart ve ne güzel şeydir o gönüller açan, canlara can katan mükâfât...»

«BİR ÂŞIKIN HAK'TAN KAZANDIĞI SEVAP DA HAKDIR.»

16766

عاشقا را شادمانی و غم اوست

دست مزد و اجرت خدمت هم اوست

«Âşıkların sevinci de, kederi de O'dur, hizmetlerine karşılık aldıkları ücret de yine O'dur.»

16767

غیر معشوق ار تماشائی بود

عشق نبود هرزه سودائی بود

«Bir âşık, mâşukundan başka bir şeye bakacak olursa onun aşkı aşk değil, herzekârlıktır.»

16768

عشق آن شعلست کو چون بر فروخت

هرچه جز معشوق باقی جمله سوخت

«Aşk öyle bir ateştir ki parlayınca bâki olan mâşuktan başka ne varsa yakar, mahveder.»

16769

تیغ لا در قتل غیر حق براند

در نگر زان پس که بعد لا چه ماند

«Lâ kılıcı (aşk) Hak'tan gayrısını keser, silip süpürür. Bir bak hele Lâ - «yok» - dan başka ne kalır?»

16770

ماند الا الله باقی جمله رفت

شادباش ای عشق شرکت سوز زفت

«Ancak (İllallâh) kalır, üst tarafı mahvolur. Ey ikiliği yakıp kavuran büyük aşk, şâd ol yaşa!»

16771

خودهم او بود آخرین واولین

شرکت جزاز دیدهٔ احول مبین

«Hakikatte evvelkiler de, sonrakiler de eseri olmak itibariyle hep O'dur. Şirk, şaşı bir gözün Bir'i iki görüşünden başka bir şey değildir.»

16772

ای عجب حسنی بود جز عکس آن

نیست تن را جنبشی از غیر جان

«Şaşılacak şey! Acaba onun aksinden başka güzellik olur mu? Bedeni hareket ettiren candan gayrı bir şey midir?»

16773

آن تنی را که بود درجان خلل

خوش نگردد گر بگیری در عسل

«Canı olmayan bedeni, istersen yağla, balla beslemeye kalk, yine beyhûdedir.»

Çünki ruhu nâhoştur.

16774

این کسی داند که روزی زنده بود

از کف این جان جان جامی ربود

«Bunu, o canlar cânının elinden bir kadeh içip o neş'e ile bir gün yaşamış olan bilir.»

16775

وانکه چشم اوندیدست آن رخان

پیش اوجانست این تف دخان

«Fakat gözü o vech-i dilârâyı görmeyene, şu duman, can görünür.»

16776

چون ندید او عمر عبدالعزیز

پیش او عادل بود حجاج نیز

«Bir adam, Ömer bin Abdülazîz (Radiyallâhü anh) i görmeyince Haccâc-ı Zâlim'i âdil vehmeder.»

Ömer bin Abdülaziz hazretleri, gâyet âdil ve kâmil bir hükümdardı. Emevî neslinden geldiği halde onlara benzememiş, ana tarafından büyük babası bulunan Ömer'ul-Fârûk (Radiyallâhü anh) e çekmişti. Bundan dolayı (Ömereyn) yâni «iki Ömer» derler ki biri Cenâb-ı Fâruk, ikincisi Ömer bin Abdülaziz'dir. Maalesef ki hilâfet müddeti ancak iki senedir. Emeviler ıtiyad ettikleri mezâlıme onu engel gördükleri için kölesine zehirletmişler. Ömer, zehirlendiğini hissedince ve katilin kendi kölesi olduğunu anlayınca onu çağırtmış, aman verip, beni zehirlemen için sana ne verdiler? diye sormuş, aldığı parayı öğrenince, parayı beytülmâle göndermiş, köleyi de âzâd edip salıvermişti.

Kayın birâderi bulunan Mesleme bin Abdülmelik, maraz-ı mevtinde yanına girmiş, halifenin gömleğinin kirlenmiş olduğunu görmüş. Hemşiresine:

— Emir'ul-mü'minînin gömleğini niçin değiştirmediniz? demiş:

O da:

— Başka gömleği yok ki bunu çıkarıp onu giydirelim, cevâbını vermiş.

Muhterem okuyucu; dikkat buyuruldu mu? Ömer'ul-Fâruk muhtelif renkte yirmi kadar yamalı gömlekle gezmiş, torunu Ömer bin Abdülaziz de tek ve üzerindeki gömlekle ölüm döşeğine uzanmıştı.

Süleyman bin Abdülmelik, amcazâdesi bulunan Ömer bin Abdülazizi veliahd tâyin etmiş idi ki yegâne hayrı bundan ibarettir.

Ömer, halife olup câmiye gitmek üzere kapının önüne çıkınca bir çok insan ve hayvan kalabalığı gördü ve toplantı sebebini sordu. Câmiye gitmeniz için dediler. Atları beytülmâle götürün. Siz de işinize gidin. Ben câmiye yalnız ve yaya giderim dedi. Dediğini de yaptı. Emevîler, hutbelerde Hz. Ali (Kerremallâhü vech) ye lânet ederlerdi. Halbuki İmâm-ı Sü-

yûti'nin (Câmiussagîr)inde mervî olduğuna göre Resûlullah (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

«Ashâbıma her kim söğerse Allah ona lânet etsin» Yeni halife bu edebsizliği kaldırdı. Onun yerine **(İnnallahe ye'müru bil adli vel ihsan)** âyetini okudu ve okuttu. Avdetinde, haremi (Fâtıma binti Abdulmelik)i çağırdı. Babanın beytulmâlden gasbederek sana verdiği mücevherât ile ben bir arada bulunamam. Ya onları beytülmâle gönderirsin yâhud ayrılırız dedi. Fâtıma o mücevherâtı beytulmâle yolladı.

Şeyh Muhyiddîn-i Ekber bir eserinde diyor ki: Bir gün Kâbe'de namaz kılıyordum. Biri geldi ve namaza durdu. Bunun Dünya'dan çekilmiş ve tecessüd eylemiş bir ruh olduğunu anladım. Namazını bitirince: Kimsiniz? diye sordum. Ömer bin Abdülazîz olduğunu söyledi. Aramızda hakâyık'a dâir bazı bahisler geçtikten sonra kayboldu.

Haccâc'a gelince: Onun hakkında Hasan-ı Basrî (Rahimehullah) ın «Bütün kavimlerin zâlimleri bir araya toplansa, onlara karşı biz de Haccâcı çıkarsak galebe bizde kalır!» demiş olması, mahiyetini anlatmak için kâfidir. Abdulmelik bin Mervânın devr-i saltanatında hükümet hizmetine girmiş, valiliklere kadar yükselmiş, bulunduğu yerlerde halka etmediği işkence kalmamıştır. Yalnız eli bağlı olarak öldürttüğü yüz bin müslümandır diyorlar. Abdullah bin Zübeyr'i Mekkede muhasara ettiği sırada, mancınıkla attığı taşlarla Kâbeyi de yıkmıştı. Hâdim-i Nebevî Enes Bin Mâlik'in boynuna kızgın damga bastırmış, Saîd bin Cübeyr gibi tâbiin devrinin en mümtaz bir âlimini meclisinde ve gözü önünde şehid ettirmiştir.

Saîd bin Cübeyr (Rahimehümallâhın) katli en son işlediği cinayettir. Ondan sonra rüyâsında Saîd'i görüp: «Ey Allah'ın düşmanı beni niçin öldürttün?» demesini işitmesiyle çıldırmış, az vakit içinde geberip gitmişti.

Namık Kemal'in:

«Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî insâfa hizmetten» mısrâının timsâli olacak bir mahluktu. Av köpeği nasıl avı yakalar, boğar, efendisine getirirse o da öyle yapardı. Halka karşı mezâlim ve gösterdiği ceberûta rağmen Emevî hükümdarlarına kuyruk sallardı.

Burada nazar-ı dikkate alınacak bir mesele vardır. Bahsettiğim şu iki adam, bin bu kadar sene evvel gelip geçmiştir. Bugün birini rahmetle, o birini nefretle yâdediyoruz. Demek ki âdillerin mükâfâtı, zâlimlerin mücâzâtı Âhirete kadar gecikmiyor, lâyık olduklarına bu Dünyâda nâil oluyorlar. O halde ölümden sonra rahmet ve hürmetle yâd olunmak isteyenler, sağlıklarında hayırlı işler görmeli ve faydalı eserler bırakmalıdırlar.

Hazret-i Mevlânâ da: «Ömer bin Abdil-Azizi görmeyen kimse Haccâcı da âdil vehmeder» diyerek onun zulmüne işâret ettiği gibi herifin bir sözünü imâ eyliyor: Halk, bir gün huzuruna gelmiş, Hazret-i Ömer gibi

adâlet göstermesini istirhâm etmiş. O da: «Siz Ebû Zer gibi olun, ben de Ömer gibi adâlet edeyim!» cevâbını vermiş.

16777

چون ندید او مارموسی را ثبات

در حبال سحر پندارد حیات

«Mûsâ Aleyhisselâmın ejderhâ olan asâsındaki sebat ve dehşeti görmeyen, sihirbazların iplerini canlı yılan sanır.»

16778

مرغ کونا خورده است آب زلال

اندر آب شوره دارد پروبال

«Tatlı su içmemiş olan bir kuş, acı ve tuzlu su içinde kanad çırpıp durur.»

16779

لاجرم دنیا مقدم آمده است

تابدانی قدر اقلیم الست

«Hâsılı (Elest İklimi)nin kadrini bilesin diye Dünyâ hayatı önce gelmiştir.»

16780

چون از نجاوارهی انجاروی

در شکر خانهٔ ابد شاکر شوی

«Fakat, buradan kurtulup oraya vardın mı ebediyyet şükürhânesinde - yâni sermediyyetin tatlı âleminde - şükür eder durursun.»

16781

کوئی آنجا خاکرامی بختم

زین جهان پاک می بگریختم

«Orada dersin ki: Dünyâda iken toprak elemiş, faydasız şeylerle meşgul olmuş ve bu pâk ve mukaddes Âlemden kaçıp durmuşum.»

16782

ای دریغا پیش ازین بودم اجل
تا عذابم کم بدی اندر وجل

«Keşke ecelim - yâni ölümüm - bundan evvel olsaydı da orada iken çekdiğim ölüm korkusu daha az olsaydı.»

RESÛL-İ EKREM SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEM'İN: (ÖLÜMÜNÜ, ÖLMEDEN ÖNCE İSTEYEN, ÖLMEMİŞ SAYILIR. İYİYSE İYİLİĞE ULAŞMAYA ACELE EDER, KÖTÜ BİR ŞAHIS İSE KÖTÜLÜĞÜNÜN DAHA AZ OLMASINI DİLER) MEÂLİNDEKİ HADİS-İ ŞERÎFİNİN TEFSİRİNE DÂİR.

16783

زین بفرمودست آن آگه رسول
که هران که مرد و کرد از تن نزول

«Bu sebebtendir ki, o herşeye vâkıf olan peygamber, şöyle buyurmuştur: Her kim ölür ve ruhu cesedinden çıkarsa.»

16784

نبود اورا حسرت نقلان و موت
لیک باشد حسرت تقصیر و فوت

«O kimse ölüm ve Âhirete göçüşünden dolayı hasrete düşmez. Ancak ettiği kusurların ve boşuna geçirdiği vakitlerin hasretini çeker.»

16785

هر که میرد خود تمنی باشدش
که بدی زین پیش نقل مقصدش

«Ölen, keşke maksadıma bundan önce erişseydim diye diler.»

16786

کر بود بد تابدی کمتر شدی
ورتقی تاخانه زوتر آمدی

«Bu arzu, eğer o kimse kötü ise, kötülüğünün olmasını, müttekî ise, makâmına bir an evvel vüsul bulmasını istemesindendir.»

16787

کویدان بد بخبری بوده ام
دمبدم من پرده‌ی افزوده ام

«Ölen o kötü kimse der ki: Ben gâfil imişim ki her vakit günaha girmekle perdeyi ve hicâbı artırmışım.»

16788

کرازین زوترمرا معبر بدی
این حجاب وپرده ام کمتر بدی

«Eğer bundan daha evvel Dünyadan geçip Âhirete gitseydim günahlarım az olacağı cihetle perdem ve hicabım da daha az olacaktı.»

Hazret-i Mevlânâ, bu hadis-i şerifi naklettikten sonra nasihata şürû ile diyor ki:

16789

از حریصی کم دران روی قنوع
وزتکبر کم دران چهرهٔ خشوع

«Hırs ve tamah ile kanaat yüzünü tırmalama. Kibir ve azametle huşû ve huzû, - yâni tevâzû ve tezellül - çehresini yırtma.»

16790

همچنین از بخل کم در روی جود
وزبلیس چهرهٔ خوب سجود

«Böylece hasislikle cömertlik yüzünü, şeytan kibriyle de secdenin güzel çehresini yırtma.»

İnsanın güzel ahlâkı kendisi için birer güzel sıfat mesabesindedir ki kötü ahlak o güzel sıfatları tahrib ve imhâ eder. Şu hal, meselâ güzel bir resim levhasını tırnakla, çakı vesaire ile kazıyıp bozmaya benzer. Onun için ey sâlik; sen de hırs tırnağı ile kanaatın, kibır ve azametle tevâzuun, hasislikle cömerdliğin, şeytan gibi serkeşlikle de secde-i ubûdiyetin çehrelerini kazıma.

16791

برمکن آن پرِ خلد آرای را
برمکن آن پرِ ره پیمای را

«Ey tâvûs; o Ebediyyet Cennetini süsleyen kanadını yolma. O yolları kaplayan kanatları koparma!»

Yâni Ey sâlik, iyi amellerin senin için yol alacak ve seni uçuracak birer vâsıtadır. Onları terk ederek nefsini kanadsız, vâsıtasız bırakma!

16792

چون شنید این پند در وی بنگریست
بعدازان در نوحه آمد می گریست

«Tâvûs, bu nasihati işitince nasihati verenin yüzüne baktı. Ondan sonra hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.»

16793

نوحه و گریهٔ دراز دردمند
هرکه آنجا بود در گریه فکند

«Uzun uzadıya ve dertli dertli ağladı da orada kim varsa onları da ağlattı.»

16794

وانکه می پرسید پرکندن زچیست
بی جوابی شد پشیمان می گریست

«Kanadını niçin yoluyorsun? diyen de cevap alamadığı için sorduğuna pişman oldu ve teessüründen o da ağladı.»

Ve dedi ki

16795

کز فضولی من چرا پرسیده مش
اوزغم پربود شور انیدمش

«Niçin boşboğazlık edip de sordum. O, gam ve kederle dolu imiş. Ben, süâlimle onun derdini artırdım.»

16796

میچکید ازچشم تر برخاک آب
اندران هرقطره مدرج صد جواب

«Tavusun ıslak gözlerinden toprağa yaşlar akıyordu. O yaşların her damlasında yüzlerce cevab vardı.»

16797

گریهٔ باصدق برجانها زند
تا که چرخ وعرش را گریان کند

«Sıdk ile ağlayış, ruhlara tesir eder, hattâ Feleği ve Arş'ı bile ağlatır.»

16798

عقل ودلهایی کانی عرشی اند
در حجاب از نور عرشی می زیند

«Akıl ve kalbler, şüphesiz Arşa mensupturlar. Beden hicabında Arşın nûru ile yaşarlar.»

HÂRUT İLE MÂRUT'UN BÂBİL KUYUSUNDA MAHPUS OLDUKLARI GİBİ AKIL VE RUH DA SU VE ÇAMURDAN MÜTEŞEKKİL OLAN BEDEN KAFESİNE HAPSEDİLMİŞLERDİR.

16799

همچوهاروت وچوماروت آن دوپاک
بسته اند اینجا بچاه سهمناک

«İki pâk olan akıl ve ruh, Hârût ile Mârût gibi, bu âlemde korkunç bir kuyu içinde bağlıdırlar.»

16800

عالم سفلى وشهوانى دراند

اندرون چه كشته انداز جرم بند

«Süflî ve şehevânî bir âlemde ve tabiat kuyusunda, suçları sebebiyle hapsediliverdiler.»

16801

سحر وضد سحر رابى اختيار

زين دوآموزند نيكان وشرار

«Büyüyü de, büyüyü bozan şeyi de, iyiler ve kötüler, bu iki melekten öğrenirler.»

16802

ليك اول پند بدهندش كه هين

سحر را از ماميا موزو مجين

«Lâkin tâliblere: Aklını başına topla da büyüyü bizden öğrenme ve tahsil etme diye nasihat verirler.»

16803

ما بيا موزيم ان سحراى فلان

از براى ابتلا وامتحان

«Ey fülân, biz bu büyüyü seni belâya uğratmak ve imtihan etmek için öğretiriz, diye nasihat ederler.»

Yâni bunu öğrenenler fitneye düşecekler ve belâya uğrayacaklar derlerdi.

16804

كامتحا نراشرط باشد اختيار

اختيارى نبودت بى اقتدار

«İmtihan için ihtiyar sahibi olmak şarttır. İktidarsızda ihtiyar olmaz.»

Yâni Cenâb-ı Hak, insanlara velevki cüz'i olsun bir irâde ve o irâde-

ye bir kudret vermiştir. «Binâenaleyh büyüyü öğrenip tatbık ederek kendi iradenle kendini helâya uğratma» nasihatını ederlerdi.

İnsanların ruhu ve aklı da böyledir. Onlar da nefse nasihatte bulunurlar, kötü yola gitmekten menetmeye çalışırlar. Fakat emmâre olan nefse lâkırdı dinletemezler. Bazan da ona meclûb ve mağlûb olurlar.

Ulemâdan Beyzâvi ve Râzi gibileri (Hârût, Mârût) kıssasının İsrâiliyâttan olduğu, Süyûti ve İbn-i Hacer gibileri de aslının bulunduğuna kail olmuşlardır.

Beyzâvi' tefsirinde: «Bu kıssa, eskilerin remizlerinden olmak ihtimâli vardır. Ve bu iki melekten murad: Rûh-i insânî ile akıldır. Arza inmeleri, rûh ile aklın, âlem-i envârdan âdem-i tabiata inmeleridir. Zühreden maksad: Nefs-i emmâre, meleklerin ona taaşşuku akıl ile ruhun nefse mübtelâ ve münkâd olmaları, Kıyâmete kadar kuyuda azab çekmeleri de bedende, ölümüne kadar, ona mukayyed bulunmalarıdır.» demiştir.

16805

میلها همچون سگان خفته اند

اندر ایشان خیر وشر بنهفته اند

İnsanın meyl ve arzuları, uyumuş köpekler gibidir ki onlarda hayır da, şer de gizlidir.»

16806

چونکه قدرت نیست خفتند این رده

همچو هیزم پارها و تن زده

«Bu meyl ve arzu takımında kudret bulunmayınca uyurlar. Susmuş ve ayağını salıvermiş odun gibi yatarlar.»

İnsanda hayır için de, şer için de bir çok meyil vardır. O meyiller bir kudret buluncaya kadar odun gibi yatarlar ve köpekler gibi uyurlar. Fakat bilhassa şer için kudret ve fırsat bulunca leş görmüş köpekler gibi sıçrarlar ve yanmış odunlar gibi her şeyi yakarlar.

16807

تا که مرداری درآید درمیان

نفخ صور حرص کوبد بر سگان

«Fakat, ortaya bir leş atıldı mı, o uyumuş köpeklere âdetâ hırs-ı sûri üflenmiş olur.»

Hepsi de dirilmiş ölüler gibi yattığı yerden fırlarlar.

16808

چون دران کوچه خری مردار شد
صد سگ خفته بدان بیدار شد

«O mahallede bir eşek düşüp öldü mü uyumuş yüzlerce köpek uyanır.»

Uyumuş gibi sâkin görünen insanlarda da ortaya bir menfeat çıkınca, o hırslar uyanır, leş başında hırlaşan köpekler gibi bir birleriyle boğuşurlar.

16809

حرصهای رفته اندر کتم غیب
تاختن آورد سر برزد جیب

«Gaybde gizlenmiş olan hırslar, insanlara hücum ederek onların yeninden, yakasından baş çıkarırlar.»

16810

مو بموی هر سگی دندان شده
وز برای حیله دم جنبان شده

«Leş başında köpeklerin her tüyü ayrı bir diş kesilir. Köpeğin kendisi de hiyle için kuyruk sallamaya başlar.»

16811

نیم زیرش حیله بالا آن غضب
چون ضعیف آتش که یابد او حطب

«Köpeğin yarı belinden aşağısı hiyle, yukarısı gazab ve hiddettir. Şu haliyle odun bulmuş zayıf bir ateşe benzer.»

Köpek, gücü yetmeyecek bir şey için kuyruk sallamak sûretiyle yaltaklanır. Gücü yettiğine de saldırır ve dişleriyle ısırır. İşte yarısı hiyle, yarısı gazab bu demektir. Bu tabıatta bazı insanlar da vardır ki kendinden üstün kimselere karşı köpekcesine yalvarırlar. Fakat, kendinden

aşağı kimselere karşı çok kibir ve büyüklük gösterirler. Keza ateş de böyledir. Yakacak bir şey bulamazsa zayıflar, sönmek ve kül olmak üzere bulunur. Fakat içerisine odun ve kömür atılınca yeniden parlar.

16812

شعله شعله میرسد از لامکان

میرود دودولهب تا آسمان

«Mekânsızlık elinden ona şûleler erişince, ateşten çıkan alev tâ gök yüzüne kadar çıkar.»

16813

صد چنین سگ اندرین تن خفته اند

جون شکاری نیست شان بنهفته اند

«Bu bedende böylece ve yüzlerce köpek uyumaktadır. Dışarıda avlayacak bir şey görmedikleri için gizlenmişlerdir.»

Evet, insanlarda bulunan hırs, şehvet, hased ve adâvet gibi kötü ahlak birer köpek gibidir. Bunlar kapışacak bir şey görmeyince sinerler, fakat öyle bir şey hissettiler mi, derhal ortaya atılırlar.

16814

یاچوباز انند ودیده دوخته

درحجاب از عشق صیدی سوخته

«Yâhud insandaki kötü hisler, başlarına başlık geçirilmiş ve gözleri örtülmüş doğan kuşları gibidir ki o başlığın altında kuş avlamak hasretiyle yanıp tutuşurlar.»

16815

تاکه برداری وبیندشکار

انگهان سازد طواف کوهسار

«Onun örtüsünü kaldırır da av görecek olursa o vakit dağ etrafında uçar durur.»

16816

شهوت رنجور ساکن میشود
خاطر اوسوی صحت میرود

«Hastanın şehveti yatışmış olur; çünki onun aklı, fikri sıhhat ve âfiyettedir.»

16817

چون ببیند نان وسیب وخربزه
در مصاف آید مزه وخوف بزه

«Fakat hasta, ekmeği, elmayı ve karpuzu görünce yeme arzusu ile dokunma korkusu savaşa girişir.»

16818

گر بود صبار دیدن سود اوست
آن تهیج طبع سستش رانکوست

«Eğer hasta sabretmeye muktedir ise istediği şeyleri görmesi onun için fayda eder. Zira duyacağı teheyyüc ve teşevvuk, iştihası kesilmiş olan tabiatını şevke getirir.»

16819

ور نباشد صبر پس نادیده به
تیر دور اولی زمردبی زره

«Eğer sabredemeyen bir kimse ise görmemesi gerektir. Nitekim okun, zırhsız adamdan uzak olması evlâdır.»

«TÂVÛS'UN SORANA CEVAP VERMESİ»

16820

چون زگریه فارغ آمد گفت رو
که تورنگ وبوی راهستی گرو

«Tâvus, ağlaması bitince dedi ki: Haydi işine git. Çünki sen renge ve kokuya kapılmışın.»

Yâni sûretperestsin.

16821

آن نمی بینی که هر سو صد بلا

سوی من آید پی این بالها

«Bu kanadlar için bana her taraftan yüzlerce belâ geldiğini görmüyor musun?»

16822

ای بسا صیادِ بی رحمت مدام

بهر این پرها نهد هر سو دام

«Ne kadar çok merhametsiz avcı, bu kanadlar için bana her tarafta tuzak kurmaktadır.»

16823

چند تیر انداز بهر بالها

تیر سوی من کشد اندر هوا

«Ne kadar okcu, yine bu kanadlar için, havada benim tarafıma ok atmaktadır.»

16824

چون ندارم زور و ضبط خویشتن

زین قضا وزین بلا وزین فتن

«Mâdem ki bu kazadan, bu belâdan ve bu fitnelerden kendimi korumaya muktedir değilim.»

16825

آن به آید که شوم زشت و کریه

تا بوم ایمن درین کهسار و تیه

«Şu dağda ve kırda emin bulunmam için çirkin ve iğrenç olmam daha iyidir.»

16826

ای سلاح عجب من شد ای فتا

عجب آرد معجبان را صد بلا

«Ey yiğit; bu kanadlar benim kendimi beğenme silâhı ve sebebi olmuştur. Kendini beğenmek ise sâhibine yüzlerce belâ getirir.»

HÜNERLER, ZEKÂVETLER VE DÜNYA MALI, TÂVÛSUN KANADI GİBİ İNSANIN CANINA DÜŞMANDIR.

16827

بس هنر آمد هلاکت خام را

کز پی دانه نه بیند دام را

«Nice hüner ve san'at vardır ki ham - yâni terbiye görmemiş - bir şahsı helâk eder. Çünki o şahıs; hırs ve tamahla tuzaktaki yemi görür de tuzağı görmez.»

16828

اختیار آنرا انکو باشد که او

مالک خود باشد اندر اتقوا

«İhtiyarına sahib olmak, (Sakının) emrine uyan ve kendisine sahibolan kimse için iyidir.»

16829

چون نباشد حفظ و تقوی زینهار

دور کن آلت بینداز اختیار

«Sen de takvâ ve nefsini haramdan muhafaza kudreti olmayınca, isyan âleti olan mal ve mansıbı bırak ve ihtiyar ve iradeyi terket.»

16830

جلوه‌گاه واختیارم این پراست
برکنم پررا که در قصد سراست

«Benim de cilvelendiğim şey ve ihtiyarım o kanaddır, onun için hayatıma kasdı olan o kanadı, yoluyorum.»

16831

نیست انکار در خود را صبور
تا پرش در نفکند در شر وشور

«Sabrı bulunan kimse, kendi kanadını - yâni malı ve mansıbı - yok farzeder de o suretle kanadı, onu şerre ve fitneye düşürmez.»

16832

پس زیانش نیست پرکو رمکن
گرر سد تیری پیش آرد مجن

«O sabrı bulunan kimseye kanadın, yâni mal ve mansıbın ziyanı yoktur. Ona kanadını koparma deme. Zîra ona bir ok atılsa - yâni Şeytan bir vesvese ilkâ eylese - bile sabır ve takvâ kalkanını derhal ona karşı tutar.»

16833

لیک بر من پر زیبا دشمنیست
چونکه از جلوه گری صبرم نیست

«Lâkin bu yakışıklı kanad benim düşmanımdır. Çünki sabredemiyor ve onunla cilveleniyorum.»

16834

گربدی صبر وحفاظم راه بر
برفزودی زاختیارم کروفر

«Eğer sabır ve hıfz-ı İlâhi delilim olsaydı, benim ihtiyar ve irademden, dehdebem ve devletim artardı.»

16835

همچو طفلم یا چو مست اندر فتن

نیست لایق تیغ اندر دست من

«Ben fitnelere karşı çocuk yâhud sarhoş gibiyim ki elimde kılıç yerine geçecek mal ve mansıb bulunması câiz değildir.»

16836

کر مرا عقلی بدی و منزجر

تیغ اندر دست من بودی ظفر

«Eğer benim aklım ve haramdan çekinmem bulunsaydı elimdeki kılıç - yâni mal ve mansıb - zafer vasıtası olur ve hayırlı işler görürdü.»

16837

عقل باید نور ده چون آفتاب

تا زند تیغی که نبود جز صواب

«İnsana Güneş gibi nur verecek bir akıl lâzımdır ki, doğru ve sevab olan yere kılıç vurabilsin.»

16838

چون ندارم عقل تابان وصلاح

پس چرا در چاه نندازم سلاح

«Madem ki yolumu aydınlatacak bir akıl ve huyum yok, silâhımı niçin kuyuya atmayayım?»

16839

در چه اندازم کنون تیغ و مجن

کین سلاح خصم من خواهد شدن

«Kılıcı ve kalkanı kuyuya atmalıyım ki benim elimde kalırsa düşmanımın silâhı olacaktır.»

Yâni : Mal ve mansıb sâhibi bulunursam, Şeytanın iğvâsına ve nefsin

arzusuna uyacağım için, o mal ve mansıb bu iki düşman için bana karşı silâh yerine geçecektir.

16840

چون ندارم زور و یاری و سند

تیغ او بستاند و بر من زند

«Ne kolumda kuvvet var, ne dayanacağım bir yer. Kılıcımı atmazsam, düşmanım elimden alır da onu bana vurur.»

16841

رغم این نفس قبیحه خوی را

که نپوشد رو خراشم روی را

«Yüzünü örtmeyen ve haramdan çekinmeyen bu kötü tabiatlı nefsin inadına ben de yüzümü tırmalıyorum.»

Ki güzelliğim kalmasın da nefsin şerrinden kurtulayım.

16842

تا شود کم این جمال و این کمال

چون نماند رو کم افتم در وبال

«Tâki o tırmalayışla şu güzellik ve yücelik eksilsin. Yüzümde güzellik kalmayınca ben de vebâle girmem.»

16843

چون بدین نیت خراشم بزه نیست

که بزخم این روی را پوشید نیست

«Bu niyetle tırmaladığım için tırmalayışım günah değildir. Ki tırnak yaralarını göstermemek için yüzümü örtmek lâzımdır.»

16844

گر دلم خوی ستیری داشتی

روی خوبم جز صفا افراشتی

«Eğer kalbimde gizlenme tabiatı bulunsaydı, yüzüm, günden güne parlar ve güzelleşirdi.»

16845

چون ندیدم زور و فرهنگ و صلاح

خصم دیدم زود بشکستم سلاح

«Kendimde kuvvet, akıl ve salâh görmediğim, bir de düşmanı kuvvetli gördüğüm için silâhımı kırdım.»

16846

تا نگردد تیغ من او را کمال

تا نگردد خنجرم بر من وبال

«Bu suretle de, kılıcımın ona üstünlük vesilesi, hançerimin de kendime vebal olmamasına gayret ettim.»

16847

می گریزم تا رگم جنبان بود

کی فرار از خویشتن آسان بود

«Damarlarım hareket ettikce kaçacağım. Kendinden kaçmak kolay bir iş midir?»

16848

آنکه از غیری بود او را فرار

چون از و ببرید گیرد او قرار

«Başkasından kaçan bir kimse, ondan uzaklaşınca durur.»

16849

من که خصمم هم منم اندر گریز

تا ابد کار من آمد خیز خیز

«Ben ki hem kendimin hasmıyım, hem de ondan kaçmaktayım. Onun için benim işim kıyamete kadar kaçmaktır."

16850

نی بهند ست ایمن و نی در ختن

آنکه خصم اوست سایهٔ خویشتن

«Gölgesi kendisine düşman olan kimse ne Hindistan'da emin olabilir, ne de Huten'de.»

GÜNDÜZÜN GÜNEŞTE YOK OLAN YILDIZLAR GİBİ HAK VARLIĞINDA YOK OLUP KENDİSİNDEN GEÇENLER, HÜNER VE SAN'ATLARIYLA ŞERLERİNDEN EMİN OLMUŞLARDIR. YOK OLANA TEHLİKE OLAMAZ.

16851

چون فنائش از فقر پیرایه شود

او محمد وار بی سایه شود

«Kendinden geçen bir kimsenin (yokluk) ziyneti olursa, Hazret-i Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâm gibi gölgesiz olur.»

Yâni, gölgeye benziyen mevhûm varlıktan kurtulur.

16852

شمع جمله شد ز پا تا به سر

سایه را نبود بگرد او گذر

«Mum, baştan ayağa kadar şûledir. Gölge onun çevresine uğrayamaz.»

16853

موم از خویش وز سایه در گریخت

در شعاع از بهر اوکه شمع ریخت

«Mum, mumu dökenin isteğine uyup, kendisinden ve gölgeden şûleye ve nûra kaçmıştır.»

16854

گفت من بهر فنایت ریختم

گفت من هم در فنا بگریختم

«Mumcu, muma: Seni yok olman için dökdüm, der. Mum da mumcuya: Ben de yokluğa kaçtım cevâbını verir.»

16855

شمع چون در نار شد کلی فنا

نی اثر بینی ز شمع و نی ضیا

«Mum, yanıp külliyen yok olunca artık onun ne eseri, ne ziyâsı kalır.»

16856

هست اندر دفع ظلمت آشکار

آتش صورت بموی پایدار

«Karanlığı defetmek ve aydınlatmak hususunda ateş, mum sûretinde âşikâr olur.»

16857

برخلاف موم شمع جسم کان

تا شود کم گردد افزون نور جان

«Beden mumu, şu görünen mumun aksinedir; yok oldukça can nûru artar.»

Hazret-i Mevlânâ bir sâlik-i mücâhidi muma benzetiyor. Mum nasıl yanmak sûretiyle etrafına şûle neşrederse sâlik-i ilallâh da böyledir. Şu fark ile ki mum yanıp bitince şûlesi de kalmaz. Fakat (fenâ fillah) olan bir salikin fenâsı arttıkca can nûru ziyâdeleşir.

16858

این شمای باقی وآن فانی است *

شمع جانرا شعلهٔ ربانی است

«Bu ebedi ışıktır, mumsa geçici. Can mumunun alevi Hakk'a aittir.»

16859

این شعاع باقی آمد مفترض
نی شعاع شمع فانی عرض

«Bu bâki ve Rabbâni olan şûle - yâni can nûru - insan için lâzımdır, ârızî ve fânî olan mumun şûlesi öyle değildir.»

16860

آن زبانهٔ نار جمله نور بود
شمع فانی سایه ازوی دور بود

«Can nûrunun alevi, tamamiyle nurdur; onun beşeriyyet mumu fânî olmuş ve mevhûm varlık gölgesi ondan uzaklaşmıştır.»

16861

ابر را سایه بیفتد بر زمین
ماه را سایه نباشد همنشین

«Bulutun gölgesi zemine düşer. Fakat Kamerle gölge bir yerde beraber bulunmaz.»

16862

بیخودی بی ابریست ای نیکخواه
باشی اندر بیخودی چون قرص ماه

«Ey iyilik isteyen, bîhûdelik - yâni kendinden geçip Hakda fânî olmak - bulutsuz kalmak ve Kamer'in kurbu gibi olmaktır.»

16863

باز چون ابری بیاید رانده
رفت نور از مه خیالی مانده

«Fakat rüzgâr bir bulutu sürüp getirdi mi o vakit Kamer'in nûru gider ve ancak bir hayal kalır.»

16864

از حجاب ابر نورش شد ضعیف

کم زماه نوشد آن بدر شریف

«Bulut ardında kalmasından o Kamer'in nûru zayıflar, bedr-i tam halinde iken yeni hilâlden daha zayıf olur.»

16865

مه خیالی مینماید ز ابر و گرد

ابر تن ما را خیال اندیش کرد

«Kamer, bulut ve toz hicabından hayal gibi görünür. İşte beden bulutu da bizi hayal düşüncesine sürer.»

16866

لطف مه بنگر که این هم لطف اوست

که بگفت او ابرها مار اعدوست

«Kamerin lûtuf ve keremine bak ki bulutlar bizim düşmanımızdır demesi de ayrı bir lutuftur.»

Buradaki Kamerden maksad: Hakikatül-hakâyık olan Cenâb-ı Haktır. Bulut ve toz da o Kameri görmemize mâni olan benliliğimiz ve nefsimizdir. Biz, enâniyetimize ve nefsimize mağrûr ve mağlûb oldukca Kamer'i görmemize mâni olan bulut, toz gibi gözümüzün önüne kalın bir perde olarak gerilir. Bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Hak; bulutlar, yâni «nefsin hevâ ve hevesi bizim düşmanımızdır» demiş, Peygamber-i Zîşânımız da:

«Düşmanların en şiddetli düşmanı, senin iki yanın arasındaki, yâni dâhilindeki nefsin» buyurmuştur. Demek ki bizim düşmanımız olan nefs'i, Allah da düşman ittihaz etmiş, böyle yapmak ve bunu bize haber vermekle ayrıca bir lütuf ve keremde bulunmuştur. Bir memur farzedelim ki aylığı nefsinin her türlü iştihâsını tatmine kâfi değil. Onun için kıvranıp duruyor. Nihâyet sabredemiyor, irtıkâba ve rüşvet almaya tenezzül ediyor. O sayede bir kaç gün har vurup harman savuruyor. Günün birinde bu rezâleti ve bu sırkati meydana çıkıyor ve muhâkeme edilip mahkûm oluyor. Bunu o memura yaptıran nefisten daha büyük düşman olur mu? Nefsin dünyevi düşmanlığı böyle. Uhrevisine gelince o, daha müthiş! Aleyhissalât efendimiz; rüşveti verenin de, alanın da arada vasıta ola-

nın da mel'ûn, yâni Rahmet-i İlâhiyyeden mahrûm ve matrûd olduğunu beyan buyurmuştur. Demek ki rüşvet alan bir memur nefsine itaatla irtikâb eylediği rüşvet cinâyetinden bir kaç sene hapis yatmakla kurtulamayacak. Ahirette de Cehennemde o dünyevî cinâyetinin cezâsını çekecek. Bir insanı kışkırtıp da ona böyle bir kötülük yaptırdığı ve dünyevî ve uhrevî cezâ görmesine sebeb olduğu için nefs de Allah'ın düşmanı oluyor. Cenâb-ı Hak, hem kendisinin, hem de kullarının şiddetli bir düşmanı bulunan nefsin şerrinden cümlemizi muhafaza buyursun.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

16867

مه فراغت دار داز اروغیار

رفراز چرخ دار دمه‌مدار

«Kamer, buluttan ve tozdan müstağnidir. Onun yeri semanın fevkindedir.»

Yâni bulut ve toz, Kamer'e kadar yükselip onun nûrunu örtemez. Ancak bizim gözümüzün önünde bir mânia teşkil eder. Bunun gibi nefsin hevâ ve hevesleri de bizim için bir gaflet perdesi olur. Fakat öyle bir perde ki:

16868

حور را این پرده زالی میکند

بدر را کم از هلالی میکند

«O perde, Cennet hûrilerini bile koca karı haline getirir. Bedr halinde bulunan Kamerı hilal gibi gösterir.»

16869

ماه مارا در کنار عز نشاند

دشمن مارا عدوی خویش خواند

«Kamer - yâni Hak ve Sübhânehû Teâlâ - bizi şeref ve izzet kucağında oturttu ve düşmanımızı kendi düşmanı saydı.»

İnsanlar hakkında:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ

«Biz, hakikaten Âdem oğlunu mükerrem kıldık[63].» buyurulmuştur. İşte Allah'ın bu tekrim ve teşrifi, insanların şeref ve izzet makamında oturtulması demektir.

16870

تاب ابرو آب او خودزین مهست

هر که مه خواند ابر ابس گرهست

«Bulutun parlaklığı ve letâfeti hakikatte Kamer'dendir. Her kim buluta Kamerdir derse çok sapıktır.»

Sôfiyye kitaplarında (Hemeost) ve (Hemeezost) yâni **«Herşey O'dur»** ve **«Her şey O'ndandır»** diye iki tâbir vardır. Birincisini söyleyenler; mazharı zâhir, tâbir-i diğerle, aksi âkis zannedenlerdir. Evet her şeyde Hakkın kemâli zuhûru vardır. Fakat her şey Hak değildir. Eğer öyle olsaydı Güneşin ve Ay'ın önüne tesâdüf edip onların aks-i zıyâsıyla parlak görünen bulutların da Güneş ve Ay olması lâzım gelirdi. (Heme ezost) Yâni **«Her şey O'ndandır»** diyenler ise kemâl sâhibi olanlardır ki hem aynaya bakanı, hem de aynayı, hem de aynadaki aksi görenlerdir.

Mevlânâ Câmî: Es-Sâmî (Kuddise sirruhû) Şerh-i Rubâiyyât isimli eserinde der ki:

«Hakâyık-ı mevcûdât olan âyân-ı sâbite için iki itibar vardır.

1 — Â'yân: Hak Sübhânehû ve Teâlâ'nın vücuduyla esmâsının ve sıfatlarının aynalarıdır.

2 — Vücûd-u İlâhi yâni Hakk'ın varlığı, âyânın aynasıdır.

Birinci itibara göre âyân aynalarında taayyün eyleyen vücuddan başka haricde bir şey zâhir olmaz. Onun müteaddıd olması, âyânın ahkâm ve âsârındaki taaddüd dolayısiyledir. Şu itibar muktezâsınca hâricde vücud-u Haktan başkası meşhûd değildir. Bu da şühûd-i Hak, kendisine gâlib olan muvahhidin halidir.

İkinci itibara nazaran vücudda meşhud olan ancak âyândır. Onların mir'âtı bulunan vücud-u Hak ise gaybdadır. Gayb perdeleri arkasından mütecellî ve zâhir olur. Bu da şühûd-u halk kendisine galib olan kimsenin halidir.

---

(63) Sûrei İsrâ : 70.

Lâkın muhakkak olan; dâima her iki mir'âtı, yâni âyine-i Hak ile mir'ât-ı âyânı görür ve her ikisindeki sûri infikâk ve imtiyâz olmaksızın müşâhede eder.»

Mevlânâ Câmi, birinci derece olanlara (zü'l-ayn), ikinci derecede bulunanlara (zü'l-akl) denildiğini söyledikten sonra diyor ki:

«Tâife-i sûfiyye ıstılâhâtında (zü'l-ayn), o kimseye denilir ki: Şühûd-i Hak ona galib olur. Hak Sübhânehû'yu zâhir, halkı bâtın görür. Sûretin aynada zuhûru gibi Hakkın halkda zuhûru dolayısiyle halk, onun nazarında Hakka ayna olur. Halkın Hakda ihtifâsı da aynanın aksi karşısında görünmemesi gibi olur.

Zü'l-akl o kimseye denir ki: Kendisine şühûd-i halk gâlib olur. Halkı zâhir, Hakkı bâtın görür. Onun nazarında Hak ayna, halk da sûret menzilesinde kalır. Ayna ve suver-i münakisede olduğu gibi Hak bâtın ve Halk da zâhir olur.

(Zü'l-ayn ve zü'l-akl) ise: O kimseden ibârettir ki Hakkı halkda ve halkı Hakda müşâhede eder. Birinin şühûdiyle diğerinin rü'yetinden mahcub olmaz. Belki vücûd'u vâhidi bir cihetten ayn-ı Hak, diğer cihetten ayn-ı halk görür. Şühûd-u kesret, şühûd-u vahdete, şühûd-u vahdet de şühûd-u kesrete mâni olmaz.»

Şârih Ankaravi de diyor ki:

«Pes şol kimseler ki bu masnûâtın vücudunda envâr ve âsâr-ı Hakk'ı gördüler ve Sânii masnû'dan fark eylemeyip ve mahlûku Hâlık'dan temyiz kılmayıp bu cümleye (Heme ost) dediler ve mertebe-i kesretin hükmünü göremeyip «cümle Hakdır» dediler.»

16871

نورمه برابر چون منزل شده ست

روى تاريكش زمه مبدل شده ست

«Kamer'in nûru buluta aksedince onun karanlık yüzü Kamer'in aksiyle nurlanır.»

16872

در قيامت شمس ومه معزول شد

چشم در اصل ضيا مشغول شد

«Kıyâmette Güneş de kalmaz, kamer de... Göz, ziyânın aslı ve menbaı ile meşgul olacaktır.»

Ki bu hal,

16873

تا بداند ملکت را از مستعار
وین رباط فانی از دار القرار

«İnsanın hakiki mülk ile iğreti mülkü bilmesi, fâni bir menzil olan Dünya ile ebedî karargâh olan Ahireti fark ve temyiz etmesi içindir.»

16874

دایه عاریت بود روزی سه چار
مادرا ما را تو گیر اندر کنار

«Süt nine bir çocuk için üç dört günlüktür ve iğretidir. Ey vâlide; bizi sen kucağına al.»

Şârih diyor ki: Buradaki süt nineden maksad: Bizi muvakkaten beslediği için tabiat âlemidir. Mâderden murad da: Hazret-i Hak'tır ki Rabb'ül-âlemindir. Cümle âlem halkını birbir hakikatte terbiye edici O'dur. Ey Mürebbi-i hakîki bizi sen bilâ vâsıta hıfz ve himâyende tut. Tâ ki sebebler ve vâsıtalar perdesi dîde-i kalbimizden uzak olsun.»

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatlerin beyanından sonra tâvus lisânından diyor ki:

16875

پر من ابرست و پرده ست و کثیف
زانعکاس لطف حق شد او لطیف

«Benim kanadım da, bulut ve kalın bir perde gibidir ki Allah'ın lutfu ile letâfet peydâ etmiştir.»

16876

من نخواهم دایه مادر خوشتراست
موسیم من دایهٔ من مادر است

«Ben süt nine istemem, ana daha hoştur. Ben Mûsâ'yım ki süt ninem yine kendi anamdır.»

16877

من نخواهم لطف مه از واسطه
که هلاك خلق شد این رابطه

«Ben Kamerin lutfunu vâsıtadan istememem. Çünki vâsıtaya bağlanmak, halkın helâkine sebebdir.»

16878

یامگر ابری بگیرد خوی ماه
تانگردد اوحجاب روی ماه

«Yâhud Kamerin ahlâkiyle ahlaklanmış bir bulut olmalı ki Kamer'in yüzüne perde olmamalıdır.»

16879

صورتش بنماید اودر وصف لا
همچو جسم انبیا و اولیا

«O münevver bulutun sûreti, enbiyâ ve evliyânın cismi gibi, yok görünmelidir.»

16880

آنچنان ابری نباشد پرده بند
پرده در باشد بمعنی سود مند

«Öyle bir bulut perde olmaz. Belki mânâda perdeyi kaldırır ve faydalı olur.»

16881

آنچنان کاندر صباح روشنی
قطره می بارید وبالا ابر نی

«Öyle bir bulut ki, bir sabah aydınlığında yağmur yağar, halbuki semâda bulut yoktur.»

Buradaki buluttan maksad: Enbiyâ ve evliyâ hazerâtının cism-i şerifleridir ki Hakikat ayına perde olmazlar. Belki o perdeleri izâle ederler. Çünki hepsi de Hak'da yok olmuşlardır.

16882

معجزهٔ پیغمبری بود آن سقا

گشته ابر از محو هر رنگ سما

«O bulut peygamberin bir mûcizesi idi ki yokluk dolayısiyle semâ rengini almışdı.»

Birinci cildde Hazret-i Âişe'nin yağmur yağdığını gördüğü, üçüncü cildde de bir siyah kölenın tulumu su ile doldurduğu, her ikisinde de havada bulut bulunmadığı hikâye edilmişti.

16883

بود ابرو رفته از وی خوی ابر

اینچنین گردد تن عاشق بصبر

«O bir bulut idi, fakat kendisinden bulutluk tabiatı zâil olmuştu. Âşıkın cesedi de sabr ile böyle olur.»

16884

تن بود اما تنی گم گشته زو

گشته مبدل رفته از وی رنگ وبو

«Âşıkın bedeni de tendir, amma ondan tenlik sıfatı kaybolmuş, nûra tebeddül ederek rengi ve râyihası gitmiştir.»

Yine tâvus lisânından deniliyor ki:

16885

پرِ من غیرست وسر از بهر من

خانهٔ سمع وبصر استون تن

«Kanad başkaları içindir, onunla süslenirler; lâkin baş benimdir, onunla yaşarım. O baş, işitmek ve görmek hislerinin makamı, vücûdun da temel direğidir.»

16886

جان فدا کردن برای صید غیر
کفر مطلق دان ونومیدی زخیر

«Başkasının avı için can fedâ etmeyi küfr-ü mutlak ve hayırdan ümidsizlik bil.»

Buradaki tâvusdan maksad: Dunyanın fâniliğini ve mal ile mülkün insana fitne ve tehlikeli olduğunu bilip onların muhabbetini kalbinden çıkarmış olan bir Allah âşıkıdır. Başka avlardan murad ise: Elde edilmek istenen mal ve mülkdür.

İzzet Molla bir gazelinde:

Bivücud olmak gibi yoktur cihânın râhatı,
Gör ki simurğun ne dâmı var, ne de sayyâdı var.

der ki: «Varlıksız olmak gibi dünyada rahat yoktur. Zümrüd-ü anka kuşu mevcud olmadığından tuzağı da yoktur, avcısı da yoktur» demektir.

Malı, mülkü ve mevkii avlayabilmek için didinmek, didişmek, ötekiyle, berikiyle çekişmek gerektir.

Kolay ve fazla kazanmak için irtikâb, irtişâ, ihtikâr ve daha başka vâsıtalar kullanılır. Vâkıa çabucak kasa dolar, apartman yükselir amma günün birinde adâletin, yâhud bir hırsızın pençesi o mürtekibi, o mürteşiyi, o muhtekiri yakalar ve ona kan kusturur.

Tâvus diyor ki: Benim kanadlarım ve kuyruğum en kıymetli mallarımdır ki onlar için kafamı keseceklerdir. Ben başımı kurtarmak için onları yoluyorum. Malım, mülküm ve zinetim gider de fakir, yâni süssüz kalırsam kimse bana rağbet etmez. Bu sûretle hayatım kurtulur.

16887

هين مشو چون قند پيش طوطيان
بلکه زهری شو شو ايمن از زيان

«Ey muhatab, kendine gel, dudu kuşlarının önündeki şekere benzeme. Zehire benze de ziyandan kurtul.»

16888

یا بی احمقت وشاباش خطاب
خویشتن مردار کن پیش کلاب

«Yâhud Allah ve evliyaullah tarafından takdire mazhar olmak için, kendini Dünya köpeklerine murdar gibi göster.»

16889

پس خضر کشتی برای این شکست
تا که آن کشتی ز غاصب باز رست

«Hızır Aleyhisselâm, gemiyi, gâsıbın elinden kurtarmak için sakatlamıştı.»

Hazret-i Mûsâ ile halifesi Yûşa ve Hızır bir gemiye binmişler, gemiciler bunlardan para almamışlardı. Giderken Hızır bir tahta kopararak gemiyi sakatladı. Mûsâ Aleyhisselâm buna itiraz etti. Adamcağızlar, bizi bedâvâ gemiye aldıkları halde sen gemiyi sakatladın, dedi. Biraz sonra da Hızır, ileride zâlim bir melik var, gemileri gasbediyor. Gemicilerin iyiliğine mukâbil gemilerini kurtarmak için öyle yaptım izâhında bulundu.

Beden gemisi de sapasağlam olduğu halde Şeytanın gazabına uğrar. Ondan kurtulmak için benlikten halâs olmaya çalışmalıdır.

16890

فقر فخری بهر آن آمد سنی
تا ز طماعان گریزم در غنی

«(Fakr, benim medâr-ı iftihârımdır) hadîsi, onun için yüce bir söz oldu, tamahkârlardan Ganî Tanrıya kaçmama yol açtı.»

16891

گنجهارا در خرابی زان نهند
تاز حرص اهل عمران وارهند

«Hazine ve defineleri, mâmurelerde oturanların hırsından kurtarmak için, harâbelere saklarlar.»

Yukardaki beyitte mevzubahis olan (El fakru fahr) hadis-i şerifine çeşitli mânâlar verilmiştir. Ehl-i zâhir olanlar: «Aleyhissalât Efendimiz,

zarûret içinde yaşamayı tercih eylediği için, bazan yiyecek bir şey bulamaz da mübârek karnına taş bağlardı ve bununla iftihar ederdi» demişlerdir. Ehl-i bâtın ise: «Fakrdan maksad manevi yokluktur ki bu varlık vehminin tamâmiyle zâil olmasıdır. Aleyhissalât Efendimizin müftehir bulunduğu fakr, bu fakr-ı mânevidir» mutâleasında bulunmuşlardır.

Hazret-i Mevlânâ bundan sonra nasihat olmak üzere diyor ki:

16892

پر نتانی کندن و خلوت گزین

تا نگردی جمله خرج آن و این

«Mal ve mülkden ibâret olan kanadını yolamazsan git bir köşede halvete gir ki, şunun bunun sohbetiyle zamanın harcanmış ve boşuna geçmiş olmasın.»

16893

زانکه توهم لقمۀ هم لقمه خوار

آکل و ماکولی ای جان هوش دار

«Çünki sen hem lokmasın, hem lokmayı yiyen. Ey can, aklını başına al, hem yiyorsun, hem yeniyorsun.»

Bu âlemde hayat, biri birini yemekle devam eder. Meselâ bir ot, topraktan gıdasını alır, onu yemekle büyür. Sonra bir hayvan o otu yer, o da o sûretle gıdasını temin ederek yaşar. Sonra o hayvanı bir canavar parçalayıp yer, yâhud bir kasab keser ve insanlar yer. İşte maddi yönden yiyen ve yenilen budur. Bunun bir de mânevîsi vardır. İhlas sâhibi bir kimse âriflerden bir zâtın huzuruna gider. Onun sohbetinden bazı mânevi gıdalar alır. Sonra öğrendiklerini tatbik edeceği bir sırada yanına bazı kimseler gelip çan çan etmeye başlarlar. Adamın vaktini beyhûde geçirirler. İşte bunların birincisi de o kimsenin mânen yeyici, ikincisi yine mânen yenilen olmasıdır.

ALLAH'DAN GAYRI HER ŞEY HEM YER VE HEM YENİLİR. ÇEKİRGE AVLAMAKTA OLAN VE ARDINDA ONU AVLAMAYA KALKIŞAN AÇ BİR DOGANDAN GAFIL BULUNAN KUŞ GİBİ.. ŞİMDi, EY ADEMOĞLU, SEN YİYOR VE AVLANIYORSUN AMA SEN DE SENİ YİYECEK OLANDAN GAFIL OLMA. EĞER SENİ YİYECEK OLANI SÛRET GÖZÜYLE GÖREMİYORSAN İBRET GÖZÜYLE BAK Kİ BU BAKIŞLA İNŞAALLAH SURET GÖZÜN DE AÇILIR

16894

مرغکی اندر شکار کرم بود
گربه فرصت یافت او را در ربود

«Bir kuşcağız, bir kurdu avlamakta iken kedi fırsat buldu ve kuşu kaptı.

16895

آکل و مأکول بود و بی خبر
در شکار خود ز صیاد دگر

«Kurdu avlarken kendisini avlayacak olan kediden habersiz bulunduğu için kurdu yedi ve fakat kediye yenildi.»

16896

دزد گرچه درشکار کاله ایست
شحنه باخصمانش در دنباله ایست

«Hırsız, kumaş avlamak, yâni çalmaktadır, lâkin onun hasımları - yâni çaldığı şeyin sahipleri - zâbıta memuruyla onun peşindedir.»

16897

عقل او مشغول رخت وقفل در
غافل از شحنه است واز آه سحر

«Hırsızın aklı evdeki eşyâ ve kapının kilidiyle meşgul olmakda, zâbıta memuruyla, seher çağında ah edeceğinden gâfil bulunmaktadır.»

16898

او چنان غرقست در سودای خود

غافلست از طالب وجویای خود

«O kendi sevdâsına, o kadar dalmıştır ki kendisini takip edeni unutmuştur.»

Bir misal daha :

16899

کرحشیش آب زلالی میخورد

معدهٔ حیوانش دربی می چرد

«Eğer ot, tatlı su içer, yâni sulanırsa bir hayvanın mîdesi de onu otlar, yer.»

16900

آکل ومأکول آمد این کیاه

همچنین هرهستی غیر آله

«O, ot hem yiyen, hem yenilendir. Allah'dan başka bütün varlık da böyledir.»

16901

وهو یطعمکم ولایطعم چواوست

نیست حق مأکول آکل لحم وپوست

«Allah, (sizi doyurur fakat kendi yemez). O ne yenir ve ne de yer. O, et ve deri değildir.»

Sûre-i Enâmdaki şu âyet-i kerimeye işârettir:

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنّ۪ي اُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَ ﴿١٤﴾

«De ki: «Gökleri, yeri yokdan var eden - ki o yedir (ib besl) iyor, kendisi yediril (ib beslen) miyor ve bundan münezzeh bulunuyor - Allah'dan başkasını mı Tanrı edinecekmişim ben?" De ki: "Bana hakıyla ten müslüman olanların birincisi olmaklığım emredildi. Sakın Allah'a eş tutanlardan olma (denildi)"[64].»

16902

آكل و مأكول كى ايمن بود
زاكلى كاندر كمين ساكن بود

«Yiyen ve yenilen bir mahluk, pusuda oturan bir yiyiciden nasıl emin olabilir?»

16903

امن مأكولان جذوب ماتمست
رو بدان دركه كو لا يطعمست

«Yenen şeylerin emin olması, mâtemi cezbeder. Ey sâlik; sen git de yemiyen ve yenilmeyen Allah'ın kapısına sığın.»

Yemek ve yenilmek sadece maddiyâtâ munhasır değildır. Nitekim:

(64) Sûre-i En'am, 14

16904

هر خیالی را خیالی می خورد
فکر آن فکر دگر رامی چرد

«Her hayali başka bir hayal, her fikri başka bir fikir otlar ve yer.»

Yâni bir düşünceyi başka bir düşünce izâle eder. İnsan bir iş hakkında şöyle yapayım diye düşünürken aklına onun aksi bir fikir gelir, gelen fikir evvelki düşünceyi bozar.

16905

تونتانی کز خیالی وارهی
یا بخسپی تا ازان بیرون جهی

«Sen hayal ve fikirden kurtulamazsın, meğer uyumuş olasın da düşünce haricine çıkabilesin.»

16906

فکر زنبورست وآن خواب توآب
چون شوی بیدار باز اید ذباب

«Düşünce arı, senin uyuman ise su gibidir. Uyanınca sinekler tekrar başına üşer.»

Arılar çıplak bir adama musallat olurlar, onu sokmak isterler. Eğer o adam suya girerse arıların hücumundan kurtulur. Fikirler de arı sürüsüne benzer. İnsanın kafası düşünmekten hâli kalmaz. Fakat uyuyunca suya girmiş kimsenin arıların hücumundan kurtulduğu gibi o da fikirlerin tehâcümünden âzâde kalır. Lâkin uyanınca fikirler, yine onun başına sinek gbi üşerler.

16907

چند زنبور خیالی می پرد
میکشد این سوو آن سوی برد

«Ne kadar hayal arısı, kafasında uçuşur da onu kâh bu tarafa, kâh o tarafa çeker.»

16908

کمترین اکالست این خیال
وان دگرها را شناسد ذوالجلال

«Bu hayal, yiyicilerin en hafifidir. Diğerlerini ise Zülcelâl ve'l-ikrâm olan Allah bilir.»

16909

هین کریز از جوق اکال غلیظ
سوی او که گفت ماییمت حفیظ

«Aklını başına al da bu haşin yiyiciler cemaatinden, (Biz seni hıfz ederiz) demiş olan Allah tarafına kaç!»

Ve'z-Zâriyât Sûresinde buyurulmuştur ki:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾

«O halde (Habibim, de ki:) **«Hepiniz Allah'a kaçın. Hakıykat, ben sizi On**(un azâbın)**dan korkutan** (bir peygamber)**im"**[65]**.»**

Firâr, tasavvuf mertebelerinden bir mertebedir ki halkdan Hakk'a kaçmaktır. Tarikat sahibi Şeyh Ebû'l-Hasen Eş-Şâzeli ile Şâzelî tariki kibâr-ı meşâyihinden Ebû Muhammed Abd'us-Selâm şöyle duâ ederlermiş:

«Yâ Rabbi, sôfiyyeden bazıları senden, kendilerine mahlûkâtını tâbî ve müsahhar kılmanı istediler. Sen de mahlûkâtını onlara tâbi ve müsahhar kıldın. Bunu yaptığından dolayı senden razı oldular. Yâ Rabbi, Ben senden halkı benden nefret ettirmeni ve kalblerinin benden çevrilmesini istiyorum. Tâ ki senden başka bir melceim ve mûtemedim bulunmasın.»

Hazret-i Mûsânın Firavun ile mükâlemesinde:

فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾

«Sizden korktuğum için kaçtım. Rabbım bana hükm-i şeriat verdi ve

(65) Sûre-i Zâriyat : 50

beni peygamberlerden yaptı[66].» dediği Kur'ân-ı Kerîm'de hikâye buyurulmuştur.

Şeyh'ül-Ekber Muhyiddin Arabi (Kuddise sırruhu) Futûhât'ında bunu naklettikten sonra: «Halkdan kaçış, Mûsâ için risâlet ve hüküm ve hilâfet neticesini verdi. Bu halkın şerrinden kaçan âşıklara da Hak Teâlâ hilâfet ve zevk-i vuslat verir.» buyuruyor.

(Menâzil-üs-sâirin) de; avâma, havâssa, ehassu'l-havâssa mahsus olmak üzere firar üç dereceye taksim edilmiştir. «**Avâmın firârı:** Cehilden ilme, tenbellikten sa'y ve amele. **Havâssın firârı:** Haberden şühûde, rüsûmden usûle, huzûzdan tecride. **Ehass'ul-havâssın firarı ise:** Mâsivâdan Hakk'a, sonra firâr müşâhedesinden Hakka daha sonra da firardan Hakk'a kaçmak ve sığınmaktır» denilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ da diyor ki:

16910

يا بسوى انكه او آن حفظ يافت

كرتانى سوى آن حافظ شتافت

«Eğer Hâfız-ı Hakîkî olan Allah tarafına bizzat firâr ve O'nun hıfzına iltica edemezsen Hakkın hıfzını bulmuş ve onun mahfûzu olmuş insan-ı kâmil'e kaç.»

16911

دست را مسپار جز در دست پير

حق شد ست آن دست او را دستگير

«Elini pîr-i kâmil ve mükemmilden başkasına verme. Zira, Allah o elin destgîr ve hâfızı olmuştur.»

16912

عقل كامل را قرين كن با خرد

تا كه باز آيد خرد زان خوى بد

«Kâmil bir aklı, aklına arkadaş et de o aklın irşâdiyle kötü huyundan vaz geçsin.»

---

(66) Sûrei Şuarâ : 21.

16913

[illegible]

«Elini, o kâmil akıl sahibi mürşidin eline koyunca - yâni ona biat eyleyince - bütün sıyıcıların elinden kurtulursun.»

16914

دست تو از اهل آن بیعت شود

که یدالله فوق ایدیهم بود

«Allah: (Hakk'ın eli onların ellerinin üstündedir) dedi ya, işte senin elin de o biat ehlinin eli olur.»

Hicretin altıncı senesinde idi ki Aleyhissalât Efendimiz; Umre yâni Kâbenin ziyâreti niyetiyle ve 1500 ashâbı ile birlikte Mekkeye müteveccihen yola çıkmıştı ve Hudeybiye denilen mevkiye konmuştu. Orada iken müşriklerin Resûlullâhı ve ashâbını şehre koymamaya karar verdikleri haberi alındı. Resûl-i Ekrem Hazretleri, ziyâret için geldiklerini anlatmak maksadiyle Hazret-i Osman'ı Mekkeye gönderdi. Orada akrabasından bulunan Emeviler, O'na hüsn-i muâmele ettiler ve: «Gel, Beytullâhı tavaf et dediler.» Cenâb-ı Zinnûreyn: «Resûlullah tavaf etmeden ben tavaf edemem» deyince canları sıkıldı. O'nu salıvermek istemediler. Binâenaleyh avdeti gecikti. Bunun üzerine, galiba Osman'ı öldürdüler ki gelmedi, diye bir şâyia çıktı. Bunun üzerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz bir ağaç altına oturdu (ölme var, dönme yok şartiyle) harb etmek üzere ashâba biat teklifinde bulundu. Bir münâfıktan başka bütün ashâb o şart ile biat etti. Bunu haber alan müşrikler, Hazret-i Osmanı salıverdiler. Zât-ı Risâlet: «Bu da Osmanın biatıdır» diyerek bir elini diğer elinin üstüne koymuştu. Sonra Mekkeliler musâlaha müzâkeresi yapmak üzere Süheyl Bin Amr-ı gönderdiler. Uzun uzun münâkaşadan sonra bir ahidnâme yazıldı ki tarihte ona (Hudeybiye Muâhedesi) denilir.

Bu biat hadısesi ile ilgili olarak şu âyet-i kerimeler nâzil oldu:

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

«Andolsun ki Allah mü'minlerden - seninle o ağacın altında biat ederlerken - raazi olmuşdur[67].» nazmı celili ile o bahtiyar zevâtdan râzı olduğu tebşir buyuruldu. Yine aynı sûrede:

(67) Sûre-i Feth — 18.

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

«Gerçek. sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların elleri üstündedir[68].» müjdesi verildi.

Biatın lügat mânâsı: Satıcı ile alıcının pazarlık ederken el ele tutuşup hayırlaşmaları demektir. Bu biat da mânen bir pazarlıktı ki ashâb-ı kirâm, şehâdeti göze alarak canlarını satıyor.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ

«Hakikaten Allah Teâlâ mü'minlerden mallarını ve canlarını, mukabilinde onlara Cenneti vermekle satın aldı[69].» Kelâm-ı Rabbânisi mûcibince o satışa Allah müşteri bulunuyordu. Nebiyy-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) e o esnâda biat. Allah'a biat demek oluyordu.

Bir mürşid-i kâmile sıdk ve ihlâs ile biat eylemek de o can pazarlığına girişmek olduğundan, onun eli de Hudeybiyede biat edenlerin eli sayılabilecekti. Ensâr-ı kirâmdan Ubâde Bin Sâmit (Radiyallâhü anh) diyor ki: Akabe mülâkâtında Resûlullâha. sözünü dinlemek ve itâat eylemek, güçlükte, kolaylıkta, hoşa gidecek ve gitmeyecek şeylerde, nerede bulunursak Hak ve hakikati söylemek ve Allah yolunda ayıplanmaktan çekinmemek üzere söz verdik.»

İşte bir müridin şeyhine biatı da böyle olmak lâzım gelir.

16915

چون بدادی دست خود در دست پیر
پیر حکمت که علیمست وخبیر

«Hakim, Alîm ve Habir olan bir pirin eline elini verirsen kurtuldun demektir.»

---

(68) Sûrei Feth: 10.
(69) Sûrei Tevbe: 111.

16916

گونى وقت خويشست اى مريد

تا از ونور نبى آيد پديد

«Çünki o pir, vaktinin peygamber vârisidir. Ey mürid; ondan Zât-ı Risâletin nûru âşikâr olur.»

İşte o vakit:

16917

در حديبيه شدى حاضر بدين

وان صحابه بيعتى راهم قرين

«O pir-i kâmile biat etmekle sen de Hudeybiyede bulunmuş ve sahâbe gibi biat etmiş olursun.»

16918

پس زده يار مبشر آمدى

همچوزر ده دهى خالص شدى

«Aşere-i mübeşşere sırasına girersin, zerr-i dehdehi hâlis ve saf altın olursun.»

Aşere-i mübeşşere: Ashâbın en büyüklerinden olup kendilerini, Hazret-i Peygamberin Cennetle müjdelediği (Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Zübeyr, Talha, Abdurrahman bin Avf, Ebû Ubeyde Bin Cerrâh, Saîd Bin Zeyd ve Sa'd ibni Ebi Vakkâs) (Radiyallâhü anhüm) hazerâtıdır. Vâkıa ashâb-ı kirâm arasında böyle Cennetle tebşîr olunmuş müteaddid zâtlar vardır. Fakat şu on zât, bir hadis-i şerifte hep birden zikredilmiş olduğu için (Aşere-i Mübeşşere) yâni Cennetle müjdelenmiş on kişi ünvânını almışlardır.

(Zerr-i dehdehî) ise: Gâyet hâlis altın demektir. Meselâ on miskâli eritilse donduktan sonra tartılınca yine on miskâl gelir.

16919

تا معيت راست آيد زانكه مرد

با كسى جفتست كورا دوست كرد

«Ey sâlik, sen o pir-i kâmile biat ve temâmiyle itaat edersen onun dostu ve munisi olursun. Çünki insan kimi sever ve dost olursa ona eştir.»

16920

این جهان وآن جهان با او بود
وین حدیث احمد خوش خو بود

«Bu Dünyâda da, obir dünyâda da kişi sevdiği ile beraber olur. Bu söz, güzel huyların sâhibi olan Hazret-i Ahmedin (S.A.V.) hadisidir.»

16921

کفت المرء مع محبوبه
لاینفک القلب من مطلوبه

«Hazret-i Peygamber: (Kişi sevdiği ile beraberdir. Kalb matlûbundan ayrılmaz) buyurmuştur.»

Bir hadis-i şerifte:

«İnsan sevdiğinin dîni üzerinedir. Onun için bir kimse kiminle dost olduğuna baksın» buyurulmuştur. Kezâ Enes Bin Mâlik (Radiyallâhü anh) diyor ki: «Resûlullâhın huzuruna bir geldi. Yâ Resûlallâh, Kıyâmet ne vakit? dedi. Nebiyy-i Ekrem: **Kıyâmet için ne hazırladın?** diye sordu. O adam: Çok namaz, çok oruç hazırlamadım. Ancak Allah'ı ve Resûlullâhı severim deyince: **«Kişi sevdiği ile beraberdir»** buyurdu.

Enes diyor ki: Müslümanların, İslâmdan sonra bu müjdeye sevindikleri kadar bir şeye sevindiklerini görmedim.

Kezâ: **«Bir kavme benzemeye çalışan onlardandır. Bir kavmi seven de onlarla birlikte başrolunacaktır»** hadisi vardır.

16922

هرکجا دامست ودانه کم نشین
رو زبون کیراز بون کیران ببین

«Her nerede tuzak ve yem varsa, orada az otur. Ey âcizleri yakalayan ve zulmeden; git de âciz yakalayanları gör.»

16923

ای زبون کیر زبونان این بدان
دست هم بالای دستست ای جوان

«Ey âcizleri yakalayan genç; şunu bil ki el, elden üstündür.»

Yâni bir yerde ve bir işte dâne ve menfaat görürsen onun altında bir tuzak bulunacağını düşün. Bir de [illegible] kalkışma ki el elden üstündür. Senden daha bir [illegible] avlar ve yakalar.

16924

حرص صیادی ز صیدی غافل است

دلبری میکند اوی دل است

«Avcılık - yâni başkalarını avlamak hırsı - insanı kendi avlanacağından gâfil kılar. Erlik gösterir ama yüreksizdir.»

16925

بین ایدی خلفهم سد اماش

که نه بینی خصم را وان خصم فاش

«Önlerinde ve arkalarında bulunanlardan olma ki âşikâr düşmanı görmez olmayasın.»

Sûre-i Yâsîn'deki bir âyete işâret ediliyor:

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ

أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ

لَا يُبْصِرُونَ

«Biz hem önlerinden bir sed, hem arkalarından bir sed çektik. Böylece onları sarıverdik. Artık görmezler[70].»

Ebû Cehil : Muhammed namaz kılarken görürsem taşla kafasını ezerim, diye yemin etmişti. Bir gün Aleyhissalât Efendimizi namaz kılarken gördü. Koca bir taş alıp Resûl-i Ekrem'e atmak için kaldırır kaldırmaz kolu uyuştu, âdetâ boynuna yapıştı. Kabile halkı kolunu oğuştura oğuştura boynundan ayırabildiler. İçlerinde biri: Ben gider, bu taşla Muhammed'i öldürürüm diye gitti. Fakat gözleri kararıp Resûlullâhı göremez oldu. O münâsebetle de bu âyetler nâzil oldu.

---

(70) Sûre-i Yâsîn: 9.

16926

توکم از مرغی مباش اندر نشید

بین ابدی خلف عصفوری بدید

«Ey sâlik; sen taleb hususunda bir kuştan aşağı olma ki serçe bile dâne toplarken önüne ve ardına dikkat eder.»

16927

چون بنزد دانه آید پیش وپس

چند کرد اند سرور وآن نفس

«Serçe, dânenin yanına gelince, önüne, ardına kaç kere dolanır.»
Ve:

16928

کای عجب پیش وپسم صیاد هست

تا کشم از بیم او زین لقمه دست

«Acaba önümde ve arkamda avcı var mı, varsa onun korkusundan bu lokmadan vaz geçmem gerek.»

16929

تو ببین پس قصهٔ فجار را

پیش بنگر مرگ یار وجار را

«Sen Kur'ândaki fâcir ve kâfirlerin kıssasını oku, hallerine bak. Eşinin, dostunun ölümlerinden ibret al!»

Hadis-i şerifte: «Va'z ve nasihat için ölüm kâfidir» buyurulmuştur.

Evet, aklı başında olanlar için başkalarının ölümü en büyük bir ibrettir. Ölüm, lisanı hal ile insana der ki: Bunlar nasıl öldülerse bir gün sen de onlar gibi olacaksın. Binâenaleyh mal ve mansıb hırsına düşüp de Dünya ve Ahirette hüsrâna düşme. Haram helâl demeyerek toplamaya çalıştığın mal, vârislerine kalacak, bin türlü teşebbüsle geçmiş olduğun mevkiye başkaları geçecektir

Sultan Mecid devrindeki Tanzimat Fermanına kadar Osmanlı pâdişahları, vezirleri ve sadrazamları muhâkemesiz idâm ettirirlerdi. Yerine

tâyin edilenler, selefinin kesilmiş başı, yahud boğulmuş cesedinin önünden geçer ve onu görünce kendinden evvelkinin halinden ibret almaz, türlü habâsette bulunursa, nihayet o da selefi gibi ölürdü. Sadrazamlığa yükselmek için yeniçerileri kışkırtıp sadrazamı öldürten hâris paşalar bile vardı. Meselâ IV. Murad devrindeki topal Recep Paşa böyle bir hâindi. Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa'nın yerine geçmek için yeniçerilere para vermiş, onları saraya hücum ettirip Ahmed Paşanın başını istetmişti.

Ahmed Paşa:

— Pâdişâhım; beni sen öldürtme. Bırak da bu hâinler öldürsünler, ben de şehid olayım, dedi. Pâdişah da:

— Peki, Allah yardımcın olsun dedi ve ağladı.

Ahmed Paşa azgın yeniçerilere karşı yurüdü. İçlerinden biri elinde hançer olarak saldırdı. Fakat paşanın can havliyle savurduğu bir yumrukla herifin çenesi dağıldı. Ve cansız yere serildi. Onun üzerine silâh düşürmek suretiyle Ahmed Paşayı şehid ettiler. Topal Recep Sadrazam oldu, fakat altı ay sonra kafası kesilip ettiğini buldu.

16930

که هلاکت دادشان بی آلتی

او قرین تست در هرحالتی

«Cenâb-ı Hak, Kur'ânda zikredilen kavimleri ok, mızrak, kılıç gibi âlet olmaksızın helâk etti. O Zât-ı Ecell ü Âlâ, bütün mahlûkâta olduğu gibi sana da senden yakındır.»

16931

حق شکنجه کرد و گرز و دست نیست

پس بدان بیدست حق داور کنیست

«Allah, elsiz ve gürz denilen ezici harb âleti olmaksızın da azâb eder. Bilmiş ol ki Cenâb-ı Hak, elsiz ve âletsiz icrâ-yi adâlet eder.»

16932

انکه میگفتی اگر حق هست کو

در شکنجه او مقری شد که هو

«Allah varsa nerede? diyenler bile bir azâba meselâ tedavi edilmeyen bir hastalığa uğrayınca (Aman yâ Rabbi) diye feryâd eder.»

16933

انکه میکفت این بعیدست وعجیب

اشك میراند وهی کفت ای قریب

«Bir Allah bulunması ve bize hâkim olması, akıldan uzak ve şaşılacak bir şeydir! diyenler de böyle bir azâba uğrayınca göz yaşı döker ve: Ey bana benden yakın olan Allah, varsın! der.»

16934

چون فرار ازدام واجب دیده است

دام تو خود برپرت چفسیده است

«Tuzaktan kaçmak, tehlikeden uzaklaşmak vâcibtir. Senin tuzağın, kanadına yapışmıştır.»

Bu beyt tavus kuşu lisanındandır:

16935

برکنم من میخ این منحوس دام

ازپی کامی نباشم تلخکام

«İşte onun için ben bu uğursuz tuzağın çivisini söküyorum. Murada erişmek için dilimi damağımı acıtmamak istiyorum.»

Bu beyt ve aşağıdaki beytler de ya tâvusun sözü, yâhud Hazret-i Mevlânâ'nın nasihatıdir.

16936

در خور عقل تو کفتم این جواب

فهم کن ازجست وجور ورمتاب

«Bu cevâbı senin aklının erebileceği surette söyledim. Anla da hak ve hakikat arayışından yüz çevirme!»

16937

بکسل این حبلی که حرصست وحسد

یاد کن فی جیدها حبل مسد

«Hırs ve hasedden ibaret olan şu bağı kopar (Fîcidihâ hablûn mimmesed) âyetini hatırla.»

Evvelce de geçmişti ki bu ayet (Tebbet) suresinde ve Ebû Lehebin karısı, Ebû Sufyânın da kız kardeşi olan Ümmü Cemil hakkındadır. Bu kadın çalı çırpı toplayıp Aleyhisselât Efendimizin saâdethânesi kapısına döktüğü ve o çalı çırpıyı iple bağlayıp yüklendiği için kendisine Kelâm-ı İlâhide (hammâletelhatab) denilmiş ve boynunda hurma lifinden yapılmış bir ip bulunduğu beyan edilmiştir.

İBRAHİM HALİL ALEYHİSSELAMIN KARGAYI ÖLDÜRMESİ VE BUNUN BİR MÜRİDDE BULUNAN KÖTÜ VE HELÂK EDİCİ SIFATLARDAN HANGİSİNİN GİDERİLMESİNE İŞARET OLDUĞU

16938

این سخن را نیست پایان وفراغ
ای خلیل حق چرا کشتی توزاغ

«Bu sözün sonu gelmez, ey Allah'ın Halil'i; kargayı niçin öldürdün?»

16939

بهر فرمان حکمت فرمان چه بود
اندکی زا سرار آن باید نمود

«Halilullâhın kargayı öldürmesi, fermân-ı İlâhî icabı idi. Fakat o fermandaki hikmet ne idi? Onun esrarından bir parçasını olsun göstermek lâzımdır.»

16940

کاغ کاغ ونعرهٔ زاغ سیاه
دائما باشد بدنیا عمر خواه

«Kara karganın gak gak diye ötmesi, Dünyada uzun bir ömür istemesindendir.»

16941

همچو ابلیس از خدای پاک فرد
تا قیامت عمر تن درخواست کرد

«Karganın bu uzun ömür temennisi, Kuddûs ve Bir olan Allah'tan, Şeytan'ın Kıyâmete kadar yaşamak istemesi gibidir.»

Nitekim şeytanın:

قَالَ أَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾

«Yâ Rabbî, mahlûkâtın dirileceği kıyâmet gününe kadar bana mühlet ver[71]» dediği ve taraf-ı İlâhîden de: **«Sen hakîkaten mühlet verilmişlerdensin[71].»** Cevâbını aldığı Kur'ân-ı Kerimde nakledilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ bu âyetin meâlini nazmederek diyor ki:

16942

گفت انظرنی الی یوم الجزا
کاشکی گفتی که تبنا ربنا

«Şeytan: Yâ Rabbî; bana Kıyâmet gününe kadar ömür ve mühlet ver, dedi. Keşke: Yâ Rabbenâ, ettiğimiz isyana tevbe eyledik, deseydi.»

16943

عمر بی توبه همه جان کندنست
مرگ حاضر غائب از حق بودنست

«Tevbesiz geçen ömür can çekişmekten ibarettir. Allah'dan gâib ve gâfil bulunmak da hazır ölümdür.»

16944

عمر و مرگ این هردو با حق خوش بود
بی خدا آب حیات آتش بود

«Allah ile olunca, ömür ve ölümün ikisi de hoştur. Fakat, Hak'sız âb-ı hayat bile ateş olur.»

---

(71) Sûrei A'raf: 14-15.

Yâni Allah'ı düşünerek yaşamak da, Allah'ı düşünerek ölmek de hoşdur. Allah'dan gâfil olarak ömür sürmek ise öyle bedbahtlıktır ki, öylesine âb-ı hayât verilse onu ateş gibi yakar

16945

آن هم از تأثیر لعنت بود کو
در چنان حضرت همی شد عمر جو

«Şeytanın Huzur-u İlâhide uzun bir ömür isteyip de afv talebinde bulunmaması da mazhar olduğu lânetin tesiri idi.»

16946

از خدا غیر خدا را خواستن
ظن افزونیست وکلی کاستن

«Allah'dan, Allah'ın gayrısını istemek görünüşte istenilen şeyin artmasını istemektir, ama hakikatte onun tamamiyle eksilmesini dilemektir.»

Onun içindir ki Yunus Emre bir ilâhisinde:

«Cennet Cennet dedikleri
Birkaç evle, birkaç hûri
İsteyene ver anları
Bana seni gerek seni.»

diye candan, gönülden feryad etmiştir.

16947

خاصه عمری غرق در بیگانگی
در حضور شیر روبه شانگی

«Hele ayrılık ve yabancılıkla geçen ömür yok mu? Bu, adetâ arslanın huzurunda tilkilik taslamaya benzer.»

16948

عمر بیشم ده که تا پس‌تر روم

مهلم افزون کن که تا کمتر شوم

«Bana daha fazla ömür ver ki daha çok geri gideyim, mühletimi artır ki daha ziyâde alçalayım» demektir.

16949

تا که لعنت را نشانه او بود

بد کسی باشد که لعنت جو بود

«Şeytanın ve ona bağlı olanların uzun ömür istemesi, Allah'ın lânetine hedef olmalarıdır. Çünki yaşadıkça günâha girerler ve lânet-i Hakka liyâkat peydâ ederler. Kendi hakkında lânet arayan da kötü bir mahluktur.»

16950

عمر خوش در قرب جان پروردنست

عمر زاغ از بهر سرگین خوردنست

«Hoş ömür, Kurb-ü İlâhide can beslemektir. Yüz sene yaşayan karganın ömrü ise leş ve gübre demektir.»

O karga duâ eder ki:

16951

عمر بیشم ده که تا گه می‌خورم

دائم اینم ده که بس بدگوهرم

«Bana fazla ömür ver de fazla pislik yiyeyim, dâima onu bana ver ki benim yaratılışım kötüdür demektir.»

16952

گر نه گه‌خوارست آن گنده دهان

گویدی کز خوی زاغم وارهان

«Eğer o kokmuş ağızlı karga pislik yiyici olmasaydı: Yâ Rabbî; beni kargalık tabiatından kurtar diye yalvarırdı.»

Hazret-i Mevlânâ burada bir münâcaatte bulunarak diyor ki:

16953

ای مبدل کرده خاکی را بزر

خاک دیگر را بکرده بو البشر

«Ey toprağı altına tahvil eden, diğer bir toprağı insanların babası eyleyen Kaadir-i Müteâl.»

Bir mânâ eri der ki: «Hâlis altın nedir, biliyor musun? Güneşin tesiriyle renk peydâ etmiş topraktır. Bundan dolayı hâlis altından taç yaptırıp başına giyen, kendi eliyle kendi başına toprak saçmış olur.» demektir.

Diğer toprağın Ebû'l-Beşer olması da Âdem aleyhisselâmın topraktan yaratılmış olmasıdır.

16954

کار تو تبدیل اعیان وعطا

کارمن سهوست ونسیان وخطا

«İlâhi, senin işin eşyayı tebdil eylemek, ihsan ve lûtuflarda bulunmaktır; Benim işim ise yanılmaktır, unutmaktır, hatâ etmektir.»

16955

سهو ونسیانرا مبدل کن بعلم

من همه خلمم مرا کن صبر و حلم

«Benim yanılmamı ve unutmamı ilme tebdil eyle. Ben baştan aşağıya kadar sümükten ibâretim; Sen beni sabır ve hilm'e tahvil eyle!»

16956

ای که خاک شوره رانان کنی

وی که نان مرده راتوجان کنی

«İlâhi, sen çorak toprağı - yâni onda yetişen buğdayı - ekmek yaparsın. Cansız ekmeği de insanlara can haline getirirsin.»

16957

ای که جان خیره را رهبر کنی

وی که بی ره را تو پیغمبر کنی

«İlâhi, sen muhayyer bir ruhu, insanlara kılavuz ve yolunu kaybetmiş bir tıfl'ı peygamber yaparsın.»

Buradaki (mühayyer rûh) ile (tıfl) dan maksad: Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimızdir. Çünki süt ninesi Halimet'üs-Sa'diyye, Zât-ı Akdes-i Risâleti vâlidesine getirdiği sırada o mâsûm-ı mükerrem, şehir hâricine çıkmış, sonra büyük babası Abdulmuttalib O'nu arayıp bulmuştu.

Kezâ Nebiyy-i Zişan Efendimizin okuması, yazması yoktu. Öyle iken neşrettiği hikmet ve hakikat Dünyayı hayrette bırakmıştı.

Şeyh Sâdî (Kuddise sirruhu) buna telmihen demiştir ki: «Zât-ı Risâlet öyle bir dürr-i yetim idi ki okumak bilmezken Allah'ın verdiği ilim ve irfanla bir çok milletin kütubhanesini yıkadı.» Yâni onların bilgilerini ve dinlerini ibtal etti, demektir.

16958

میکنی جز وزمین را آسمان

میفز ای در زمین از اختران

«Her kim bu cihandan bir âb-ı hayat elde ederse ölüm, ona diğerlerinden daha çabuk gelir.»

Yâni bir kimse Dünya lezzetleriyle hayat sürerse ve Allah'dan gâfil bulunursa onun kalbi çabucak ölür ve daha kendisi hayattan iken mânen ölü haline girer. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Ölülerle bulunmaktan sakının»** buyurmuş, **«Ölüler kimlerdir?»** süâline: **«Dünyâ ehli olanlardır»** cevâbını vermiştir.

16959

هرکه سازد زین جهان آب حیات

زوترش از دیگران آید ممات

«İlâhi yeryüzünün bir cüz'ünü gök yaparsın, yeryüzünün neş'esini yıldızlarla artırırsın.»

16960

دیدهٔ دل کو بگردون بنگریست
دید کاینجا هر دمی میناگریست

«Kâinata bakan gönül gözü, görür ki burada her ân yeniden yeniye bozulup düzelen şeyler var.»

16961

قلب اعیانست و اکسیر محیط
ائتلاف خرقهٔ تن بی مخیط

«Şu ten hırkasının iğnesiz, ipliksiz dikilmesi a'yanın değişmesinden ve bakırı altın yapan iksirden başka birşey değildir.

16962

تو ازان روزی که در هست آمدی
آتشی یا خاکی یا بادی بدی

«Ey insan; sen doğduğun günden evvel ya ateş, ya toprak, yâhud hava idin.»

Yâni anâsır mertebesinde bulunuyordun.

16963

گر بران حالت ترا بودی بقا
کی رسیدی مر ترا این ارتقا

«Eğer o halde bâki kalaydın bu yücelik sana nasıl erişirdi?»

16964

از مبدل هستیٔ اول نماند
هستیٔ بهتر بجای آن نشاند

«Âyânı tebdil eyleyen Allah'ın kudretiyle sen de o evvelki hal kalmadı. Onun yerine Cenâb-ı Hak, daha iyi bir varlık getirdi.»

16965

همچنین تا صد هزاران حشرها
بعد یکدیگر دوم به ز ابتدا

«Bunun gibi yüz binlerce varlığa büründün ki daima ikinci varlık, ilkinden iyidir.»

Yâni cemadât, nebâtât ve hayvânât âlemlerini devrederek insanlık mertebesini buldun ki, sonraki bulunduğun mertebe, daima birincisinden efdaldi.

16966

از مبدل بین وسایط را بهان
کز وسایط دور گردی ز اصل آن

«O halde vasıtaları bırak da, bu tahavvül ve terakkiyi doğrudan doğruya Allah'dan bil. Zira vasıtalara bağlanırsan asıl hakikatten uzak kalırsın.»

16967

واسطه هرجا فزون شد وصل جست
واسطه کم ذوق وصل افزونترست

«Her nerede vâsıta fazla olursa vuslat kaybolur gider. Vasıta azaldıkça vuslat zevki artar.»

16968

از سبب دانی شود کم حیرتت
حیرت تو ره دهد در حضرتت

«Şaşkınlığın, herşeyi sebebten bilmedendir. Halbuki ancak hayret hâli Huzur-u İlâhî için sana yol verir.»

Mânevî zevklerin ekmeli (Hayret) imiş ki müşâhede neticesinde husûle gelirmiş. Bundan dolayı Aleyhissalât Efendimiz. **«Yâ Rabbi; sana karşı olan hayretimi artır.»** diye duâ buyurmuştur.

16969

این بقاها از فناها یافتی
از فنایش رو چرا برتافتی

«Bu varlıkları yokluktan bulduğun - yani yoktan vücûda geldiğin halde - niçin yokluktan yüz çeviriyor ve çekiniyorsun?»

16970

زان فناها چه زیان بودت که تا
بر بقا چفیدهٔ ای نافنا

«Şimdiye kadar geçirdiğin yokluklardan ne ziyân gördün ki, bu mevhum varlığa yapışıp kaldın ey yer fâresi?»

Bir insan insanlık âlemine gelinceye kadar bir çok merhale geçirmiş ve her merhaleden fâni oldukca daha mükemmel bir merhaleye geçmiş, o geçişlerde zarar değil, kâr edilmiştir. O halde bu son mevhum varlığı da ifnâ etmelidir ki (Bekâ billâh) derecesine çıkılabilsin.

16971

چون دوم از اولینت بهترست
پس فنا جوی و مبدل را پرست

«Mâdemki o geçirdiğin hallerin ikincisi birincisinden daha iyidir, yokluğu ara ve insanı halden hale değiştiren Allah'a yönel!»

16972

صد هزاران حشر دیدی ای عنود
تاکنون هر لحظه از بدو وجود

«Ey inadcı kimse; varlığa düştüğün demdenberi şimdiye kadar her lahza yüz binlerce haşr gördün.»

16973

از جمادی بی‌خبر سوی نما
وز نما سوی حیات و ابتلا

«Farkında olmaksızın cemâdiyyet mertebesinden nebâtiyyet mertebesine, nebâtiyyet mertebesinden de hayat ve ibtilâ âlemine geldin.»

16974

باز سوی عقل و تمیزات خوش

باز سوی خارج این پنج وشش

«Hayat mertebesinden akıl ve temyiz âlemine gider, bu beş duyguyla altı cihet - yâni tabiat - aleminden kurtulursun.»

16975

تالب بحر این نشان پاهاست

پس نشان پا درون بحر لاست

«Bu ayak izleri, deniz kenarına kadar gider. Sonra deniz içinde ayak izleri yok olur biter.»

16976

زانکه منزلهای خشکی زاحتیاط

هست دهها ووطنها ورباط

«Çünki kara yollarında ve menzillerde ihtiyat için köyler, vatanlar ve hanlar vardır.»

16977

باز منزلهای دریا در وقوف

وقت موجش بی جدار وبی سقوف

«Denizin konakları da durup dinlenmeyen, sahası ve tavanı olmayan dalgalanmalardır.»

16978

نیست پیدا آن مراحل را سنام

نی نشانست آن منازل را نه نام

«Deniz merhalelerinin bir alâmeti ve menzillerinin nişanı ve adı yoktur.»

Denizlerde sâhilin görülmesiyle, yâhud adalara tesadüf edilmesiyle mevki tayin edilebilse de, bahr-i muhitlerde buna imkan olmaz, çünki

ne sâhil görünür, ne de başka bir nişan müşahede edilir. Ancak pusula delâletiyle ve irtifâ almak suretiyle mevki tayin edilebilir. Deryây-ı vahdet ise yanında bahr-i muhitlerin bir katre kalmadığı bir ummândır. Onun sâhiline kadar ayak izleri görünse de, dahilinde hiç bir alâmet ve nişan bulunmaz. Oraya girebilen müstağrak olur. Denizden başka bir şey göremez. Vâkıâ sofıyye kitaplarında (Merâtib-i İlâhiyye) ve (Menâzil-i vücûdiyye) diye bazı derecât-ı mâneviyye vardır. Keza seyr ve sülûkta (seyr-i ilallâh), (seyr-i meallâh) (seyr-i fillâh) gibi bir takım makamlardan bahsedilir. Fakat o mertebeler ve makamlar da, sûri değil, mânevidir.

16979

هست صد چندان میان منزلین

آن طرف که از نما تا روح عین

Nebat âleminden sırf ruh âlemine kadar her iki konak arasında bunlar gibi yüzlerce konak vardır.»

16980

ازفناها این بقاها دیده‌

بر بقای جسم چون چفسیده‌

«Bir çok yokluktan sonra bu varlıkları gördüğün halde beden varlığına neden yapıştın kaldın?»

16981

هین بده ای زاغ این جان باز باش

پیش تبدیل خدا جانباز باش

«Kendine gel ey karga; bu canı ver de doğan ol. Allah'ın tebdili karşısında can fedâ et.»

16982

گر نباشی نخل وار ایثار کن

کهنه بر کهنه نه و انبار کن

«Eğer hurma ağacı gibi meyve saçıcı olmazsan var eskiyi eski üstüne koyup anbara doldur.»

16983

کهنه و گندیده و پوسیده را
تحفه می بر بهر هر نادیده را

«O köhne, kokmuş ve çürümüş metâı, körlere hediye götür.»

16984

آنکه نو دید او خریدار تو نیست
صید حقست او گرفتار تو نیست

«Yeniyi görmüş olan, senin çürümüş ve kokmuş olan metâına müşteri olmaz. O Allah'a av olur, senin tuzağına tutulmaz.»

16985

هر کجا باشند جوق مرغ کور
بر تو جمع آیند ای سیلاب شور

«Ey kara ve tuzlu su, nerede kör kuş varsa bölük bölük senin başına toplanır.»

16986

تافزاید کوری از شور آبها
زانکه آب شور افزاید عما

«O toplanışları, körlükleri artmak içindir. Çünkü kara ve tuzlu su körlüğü artırır.»

16987

اهل دنیازان سبب اعمی دلند
شارب شور ابهٔ آب وگلند

«Ehl-i dünya olanlar, su ve çamur - yâni cismâniyetin acı suyunu - içtikleri ve ondan hazzettikleri için gönül gözleri kördür.»

16988

باچنین حالت بقا خواهی وباد
همچو زنگی در سیه رویی توشاد

«Ey basiret gözü kapalı bulunan, bu halle bir de varlık istiyor, onu arayorsun ha? Halbuki sen zenci gibi kara yüzlü olmakla neşelisin.»

16989

درسیاهی زنگی زان آسوده است
کوز زاد واصل زنگی بوده است

«Zencinin kara renkten hoşlanması ve rahat etmesi, öyle doğduğu ve asıl rengi siyahlık olduğu içindir.»

Fakat :

16990

آنکه روزی شاهد وخوش رو بود
گرسیه گردد تدارک جو بود

«Birgün güzelleşse, güzel yüzlü bir hale gelse de sonra kararsa çaresini aramaya koyulur.»

16991

مرغ پرنده چوماند بر زمین
باشد اندر غصه ودردو حنین

«Uçan bir kuş, yerde kalacak olursa, gam ve kedere düşer, feryada başlar.»

16992

مرغ خانه برزمین خوش میرود
دانه چین وشاد وشاطر میدود

«Tavuk ise yerde hoşça gezer, dâne toplar, mesrûr ve neşeli bir halde koşar.»

16993

زانکه او از اصل بی پرواز بود
وان دگر زنده وپرواز بود

«Çünki tavuk aslında kanadlı olmakla beraber uçucu değildi.Kuş ise uçucu olmak üzere yaratılmıştı.»

Nebiyy-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem): «Üç kişiye acıyın; onlardan biri: Bir kavmin azizi iken zillete düşen, diğeri: Bir kavmin zengini iken fakr ve zarûrete düşen, obiri de: Câhillerin istihzâsına uğrayan âlimdir.» buyurmuştur.

16994

گفت پیغمبر که رحم آرید بر
جان من کان غنیا فافتقر

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Zengin iken fakir düşen kimseye acıyın!»

16995

والذی کان عزیزا فاحتقر
اوصفیا عالما بین المضر

«Kezâ, aziz ve muteber iken hakir ve zelil bir hale gelene ve seçilmiş bir âlim iken câhillerin istihzâsına uğrayan âlime de merhamet edin!»

16996

گفت پیغمبر که با این سه گروه
رحم آریدار نه سنگیدونه کوه

«Resûlullah buyurdu ki: Eğer taş ve dağ, gibi duygusuz değilseniz, bu üç kişiye acıyın.»

16997

انکه او بعد از عزیزی خوار شد
وان توانگرهم که بی دینا رشد

«O üç kişiden biri reis iken hor ve hakir olandır. Diğeri parasız kalan zengindir.»

16998

وان سوم آن عالمی کاندر جهان

مبتلا گردد میان ابلهان

«Üçüncüsü: Dünyada ahmaklar arasında istihzâ olunmak belâsına duçar olan âlimdir.»

16999

زانکه از عزت بخواری آمدن

همچو قطع عضو باشد از بدن

«Çünki: Şeref ve izzet mevkiinden bakârate düşmek, bedenden bir uzvun kesilmesi gibidir.»

17000

عضو گردد مرده کزتن واٻرید

نو بریده جنبدامانی مدید

«Bedenden kesilen bir uzuv, biraz kımıldar ve titrer ama, uzun uzadıya hareket edemez.»

İzzet ve riyâset mevkiinde olan da eskisi gibi esmek, savurmak istese de sözü burnundan ileriye gidemez.

17001

هرکه ازجام الست اوخوردپار

هستش امسال آفت رنج خمار

«Her kim, geçen yıl - yâni âlem-i ervâhda - (Elest) kadehinden içmişse bu yıl - yâni bu Dünyada - onun için mahmurluk derdi vardır.»

17002

وانکه چون سگ زاصل کهدانی بود

کی مراو را حرص سلطانی بود

«Köpek gibi aslen necis olan bir şahısda sultanlık hırsı ne gezer?»

17003

توبه اوجويد كه كردست او گناه

آه او گويد كه گم كردست راه

«Günaha girmiş olan tevbeye çalışır, yolunu kaybeden de âh eder.»

Bahis mevzuu olan hadîs-i şerifte kendilerine acımakla emredilenlerin sûreten aziz, zengin ve âlim olanlar değil, mânevi zevât olduğunu beyan ediyor.

Nitekim şu hikâyede de bunu anlatıyor:

BİR CEYLÂN YAVRUSUNUN EŞEK AHIRINDA MAHPUS OLMASI, EŞEKLERİN O GARİBLE KÂH İTİP KAKMAK VE ISIRMAKLA, KÂH EĞLENMEKLE ALAY ETMELERİ, GIDASI OLMAYAN KURU SAMAN YEMEYE MECBUR KALMASI... BU HALLERİN HEPSİ, DÜNYA, ŞEHVET VE HEVÂ ERBABI ARASINDA KALMIŞ BİR HAS KULUN SIFÂTIDIR. RESÛLULLAH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VESELLEM: (İSLÂM GARİB OLARAK BAŞLADI? YİNE GARİB OLARAK BİTER. GARİB OLANLARA NE MUTLU) BUYURMUŞTUR. EVET, HAK PEYGAMBERİ DOĞRU SÖYLEMİŞTİR.

Bu hadis Sahih-i Müslim'de Ebû Hüreyre'den rivâyet edilmiştir.

17004

آهوى را كرد صيادى شكار

اندر آخر كردش آن بى زينهار

«Bir avcı bir ceylânı avladı ve merhametsizce eşek ahırında hapsetti.»

17005

آخرى را پر زگاوان وخران

حبس آهو كرد چون اشتمكران

«Öküzler ve eşeklerle dolu olan bir ahırda o ceylânı zâlimcesine hapsetti.»

17006

آهو از وحشت بهر سوی گریخت

او بپش آن خران شب کاه ریخت

«Ceylân, ürktüğü için her tarafa kaçıyordu. Avcı, gece vakti o eşekler önüne saman döktü.»

17007

از مجاعت واشتها هر کاو وخر

کاه را میخورد خوشتر از شکر

«Her öküz ve eşek açlığından ve iştihâsından samanı şekerden daha lezzetli olarak yiyordu.»

17008

گاه آهوی رمیداز سو بسو

گهزدود گردکاهی تافت رو

«Ceylân, kâh ürküp o tarafa bu tarafa kaçıyor, kâh samanın tozundan ve dumanından yüzünü çeviriyordu.»

17009

هر کرا باضد خودبگذاشتند

آن عقوبت را چو مرگ انگاشتند

«Bir kimseyi zıddı olan şahısla beraber bırakırlarsa, onu ölüm azâbına uğratmış olurlar.»

17010

تا سلیمان گفت کان هدهد اگر

حجت و اعذری نگوید معتبر

«Süleyman Alehisselâm demişti ki: Hüdhüd; gitmeye mecbur olduğuna dair kabul edilebilecek bir özür getirmezse,»

17011

بکشمش یا خود دهم او را عذاب

یک عذاب سخت بیرون از حساب

«Ya onu öldürürüm, yâhud sayıya gelmez bir azab ile cezalandırırım.»

17012

هان کدامست آن عذاب ای معتمد

در قفص بودن بغیر جنس خود

«Ey güvenilir kişi; o nasıl bir azabdı düşün; Cinsinin gayrısıyla bir kafeste hapsedilmekti.»

Sûre-i Neml'de buyurulmuştur ki.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ۝ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ۝

« (Süleyman) kuşları araştırıp dedi ki: «Hüdhüdü neye görmüyorum? Yoksa gaaiblerden mi?» Onu her halde çetin bir azaba uğratacağım: Yahud onu mutlaka kesdireceğim, yahud bana açık ve kat'i bir bürhan getirir[72].»

Bu azâb-ı şedid, türlü türlü tefsir edilmiş, (kanatlarını yolup güneşte tutacaktı.) yâhud (Eşinden ayıracaktı.) (Cinsi olmayan bir kuşla kafese koyacaktı) denilmiştir.

Hazret-i Mevlânâ üçüncü şıkkı beyan ediyor ki doğrusu da odur.

17013

زین بدن اندر عذابی ای پسر

مرغ روحت بسته با جنس دکر

«Oğul, bu beden kafesinde azab içindesin. Çünki kuş gibi olan ruhun cinsi olmayan bedene hapsedilmiştir.»

---

(72) Sûrei Neml: 20-21.

17014

روح شاهست و طبایع زاغها
دارد از زاغان و جغدان داغها

«Ruh, doğan kuşu gibidir. Tabiatlar ise karga misâlidir. O doğan gibi ruh, karga ve baykuşlardan yaralanır.»

17015

او بمانده درمیانشان زار زار
همچو بوبکری بشهر سبزوار

«Ruh, Sebzvâr şehrinde Ebû Bekir isminde birinin inler bir halde kaldığı gibi, beden ve tabiat arasında azab içinde kalmıştır.»

«SULTAN MUHAMMED HARZEMŞAHIN, AHÂLİSİ TAMÂMİYLE RÂFİZÎ OLAN SEBZVAR ŞEHRİNİ SAVAŞLA ALMASI, AHALİSİNİN AMAN İSTEMESİ, HARZEMŞAHIN DA BU ŞEHİRDEN EBÛBEKİR İSİMLİ BİRİNİ BANA HEDİYE OLARAK GETİRİRSENİZ SİZE AMAN VERİRİM DEMESİ.»

Harezm, Hazer denizinin şark tarafında o deniz ile Aral gölü ve Ceyhun nehri arasında geniş bir arazidir. Orada kutb'ud-dîn Muhammed Harzemşâh tarafından muazzam bir hükümet kurulmuştu. Kutb'ud'din'in babası Ânûştiken Melikşâh-ı Selçûki tarafından Harezm vâlisi tâyin edilmiş, onun vefâtında vâliliğe Kutb'ud-dîn getirilmişti. Kutb'ud-dîn 491 tarihinde istiklâlini ilân etti. İran Selçukî devletini ortadan kaldırdı. Teşkil ettiği devlete Hârzemşâh Devleti denildi. Yedi hükümdâr gelip saltanatları 491 den 717 tarihine kadar sürdü. Ve Cengiz'in saldırmasiyle mahvoldu.

Sebzvâr: İranın Horasan bölgesinde bağlık, bahçelik bir şehirdir ki ahâlisi tamamıyle râfizi olup ashâb-ı kirâmdan bazılarının düşmanı bulunuyordu. II. Muhammed Hârzemşâh bu şehri zabtetmiş ve halkına aman vermek için EbûBekir nâmında bir kimse getirmelerini teklif eylemişti.

17016

شد محمد الپ الغ خوارزمشاه

در قتال سبزو اهل تباه

«Muhammed Hârzemşâh, ahâlisi fâsık ve fâcir bulunan Sebzvâr'a harb için gitti.»

17017

تنگشان آورد لشکرهای او

اسپهش افتاد در قتل عدو

«Orduları Sebzvârlıları sıkıştırdı. Askerleri düşman öldürmeye koyuldu.»

17018

سجده آوردند پیشش کالامان

حلقه مان در گوش کن وابخش جان

«Ahâli, Hârzemşâhın huzurunda yerlere kapandılar, kulağımıza küpe tak - yâni bizi köle olarak kabul et - canımızı bağışla diye, aman istediler.»

Ve ilâve ettiler ki:

17019

هر خراج وصلتی که بایدت

آن زما هر موسمی افزایدت

«Sana istediğin kadar harac ve vergi verelim, her mevsimde vergimizi artıralım.»

17020

جان ما آن توست ای شیرخو

پیش ما چندی امانت باش گو

«Ey arslan tabiatlı hükümdâr; bizim canımız senindir. Bir kaç gün bizde emânet kalmasına müsâade et.»

17021

گفت رها نیداز من جان خویش

تانیاریدم ابوبکری بپیش

«Hârzemşâh dedi ki: Huzuruma Ebû Bekir isimli bir kimse getirmedikce canınızı kurtaramazsınız;»

17022

تاس ابوبکر نام از شهرتان

هدیه ناریدای رمیده امتان

«Şehrinizden bana Ebû Bekir nâmında birini hediye getirmedikce ey Hak'tan ürkmüş ve bâtıla sapmış olan ümmet;»

17023

بدروم تان همچوکشت ای قوم دون

نی خراج استانم ونی هم فسون

«Ey alçak kavm; sizi ekin gibi biçerim, ne haracınızı alırım, ne dı söyleyeceğiniz masalı dinlerim.»

17024

بس جوال زر کشیدندش براه

کز چنین‌شهری ابوبکری مخواه

«Böyle bir şehirden Ebû Bekir arama, diye Hârzemşâhın yoluna bir çuval altın getirdiler.»

17025

کی بود بوبکر اندر سبز وار

یاکلوخ خشك اندر جوبار

«Sebzvâr şehrinde Ebû Bekir nasıl bulunur? Nitekim dere içinde kuru kerpiç bulunmaz.»

17026

روبتابید از زرو گفت ای مغان

تانیاریدم ابوبکر ار مغان

«Hârzemşâh altından yüz çevirdi ve dedi ki: Ey kâfirler, bana hediye olarak bir Ebû Bekir getirmedikçe.»

17027

هیچ سودی نیست کودک نیستم

تابزرو سیم حیران بیستم

«Hiç bir faydası yoktur. Çocuk değilim ki, altın ve gümüş karşısında hayran kalayım!»

17028

تانیاری سجده نرهی ای زبون

کر بپیمایی تومسجد رابکون

«Ey mağlûb kimse Huzur-u İlâhide sıdk ve ihlâs ile secde etmeyince mescidi sürünerek silip, süpürsen de faydası yoktur.»

17029

منهیان انگیختند از چپ وراست

کاندرین ویرانه بوبکری کجاست

«Bu vîrânede Ebû Bekir isimli bir kimse var mı? diye dellâl çağırttılar.»

17030

بعدسه روزوسه شب کاشتافتند

یک ابوبکر نزاری یافتند

«Üç gün üç gece aradıktan sonra zayıf ve hasta bir Ebû Bekir buldular.»

17031

رهگذر بود و علیل او از مرض

در یکی گوشهٔ خرابه پر مرض

«Yolcu imiş. Sebzvar onun yolu üstünde olduğu için uğramış ve hastalanıp bir virâne köşesinde âdetâ çürüyecek bir hâle gelmişti.»

17032

حفته بود او در یکی کنج خراب

چون بدیدندش بگفتندش شتاب

«O, harab bir köşede yatıyordu. Onu bulunca dediler ki: Kalk ve acele et!»

17033

خیز که سلطان ترا طالب شدست

کز تو خواهد شهر ما از قتل رست

«Kalk ki seni sultan istiyor. Şehrimiz, senin yüzünden katliâmdan kurtulacak.»

17034

گفت اگر پایم بدی یا مقدمی

خود براه خود بمقصد رفتمی

«Ebû Bekir dedi ki: Yürüyecek ve gidebilecek kadar ayağımda kuvvet olsaydı kendi yoluma ve maksadıma giderdim.»

17035

اندرین دشمنکده کی ماندمی

سوی شهر دوستان می راندمی

«Bu düşman memleketinde nasıl kalırdım? Dostların bulunduğu bir şehre giderdim.»

17036

تخنهٔ مرده کشان بفراشتند

وان ابوبکر مرا برداشتند

«Bir tabut getirip o Ebû Bekiri üstüne yatırdılar.»

17037

سوی خوارزمشاه حمالان کشان

میکشیدندش که تا بیند نشان

«Hamallar, onu yüklenip Sebzvârda Ebû Bekir isimli biri bulunduğunu görsün diye Hârzemşâhın huzuruna getirdiler.»

Bundan sonra hikâyeden maksadın ne olduğu beyan ediliyor:

17038

سبزوارست این جهان و مرد حق

اندر اینجا ضایعست و ممتحق

«Bu Dünyâ Sebzâr şehri gibidir ki Merd-i İlâhi olanlar burada zâyi olup gitmişlerdir.»

17039

هست خوارزمشاه یزدان جلیل

دل همی خواهد ازین قوم رذیل

«Hârzemşâh da Rabb-i Celili temsil etmektedir ki o Rabb-i Celil, bu rezil kavimden saf ve hâlis bir kalb istemektedir.»

17040

گفت لا ینظر الی تصویرکم

فابتغوا ذا القلب فی تدبیرکم

«Cenâb-ı Peygamber: «Allah sizin sûretlerinize bakmaz» buyurmuştur. O halde Ey Ehl-i Dünyâ; bir gönül sâhibini - yâni bir Merd-i İlâhîyi - arayın.»

Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki «Hakikaten Allah Teâlâ; sizin sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, belki kalblerinize ve niyetlerinize nazar eder.»

Hazret-i Mevlânâ, hadisi izah için lisân-ı İlâhiden diyor ki:

17041

من ز صاحب دل کنم در تو نظر

نی بنقش سجده و ایثار زر

«Ben bir ârif vâsıtasiyle sana nazar ederim. Ettiğin sûri secde ve dağıttığın altın sebebiyle değil!»

17042

تو دل خود را چو دل پنداشتی

جست و جوی اهل دل بگذاشتی

«Sen, kendi kalbini hakiki bir kalb sandın da, gönül sâhibi ârifleri aramayı bıraktın.»

17043

دل که گر هفصد چو این هفت آسمان

اندر آید شود یاوه و نهان

«Gönül öyle bir şeydir ki, bu yedi semânın yedi yüz misli bir genişlik ona dâhil olsa, gönlün genişliği içinde kaybolur.»

17044

این چنین دل ریزها را دل مگو

سبزوار اندر ابوبکری مجو

«Böyle gönül döküntülerine gönül deme. Sebzvâr şehrinde Ebû Bekir arama.»

Yâni öyle gönül kırıntı ve döküntülerinde Allahı arama, bulamazsın.

17045

صاحب دل آینهٔ شش رو شود

حق ازو در شش جهت ناظر بود

«Gönül sâhibi, altı taraflı ayna gibidir. Allah altı cihete onun vasıtasiyle bakar.»

17046

هرکه اندر شش جهت دارد مقر

نکندش بی واسطهٔ او حق نظر

«Altı cihette karar etmiş olanlara onun vasıtası olmaksızın Allah nazar eylemez.»

17047

گر کند رد از برای او کند

ور قبول آرد همو باشد سند

«Eğer Cenâb-ı Hak, birinin matlûbunu reddederse o gönül sahibi için reddeder, kabul eyleyecek olursa yine o gönül sahibi için kabul eder.»

17048

بی ازو ندهد کسی را حق نوال

شمهٔ گفتم من از صاحب وصال

«O vasıta olmadan Allah kimseye bir nimet vermez. Ben Hakka vasıl olan zâtın ahvâlinden pek az bir şey söylüyorum.»

17049

موهبت را بر کف دستش نهد

وز کفش آن را بمرحومان دهد

«Atâ ve ihsanı onun avcuna kor. O avuç vasıtasiyle atiyye ve mevhibesini merhametine mazhar olanlara verir.»

17050

با کفش دریای کل را اتصال

هست بی چون وچگونه بر کمال

«O gönül sahibinin avucuyla Deryâ-yı Küll'ün - yâni Allahın rahmet denizinin - ittisâli vardır. Fakat o ittisal - birleşme - nasıllıktan münezzeh ve tarif edilemez bir hâl-i kemâldir.»

17051

اتصالی که نگنجد در کلام

گفتنش تکلیف باشد والسلام

«O öyle bir ittisaldir ki târif ve beyânı kelâma sığmaz. Onu söylemeye ve anlatmaya çalışmak, beyhûde zahmetten ibâret kalır.»

17052

صد جوال زر بیاری ای غنی

حق بگوید دل بیار ای منحنی

«Ey zengin kimse; sen Huzur-u İlâhiyyeye yüz çuval altın götürsen - yâni o miktar hayır ve hasenâtta bulunsan - Cenâb-ı Hak buyurur ki: Ey huzurumda eğilmiş olan; bana gönül getir.»

«Sanma ki ey hâce senden zerr ü sîm isterler
Yevme lâ yenfeu'de kalb-i selîm isterler.»

17053

گرز تو راضیست دل من راضیم

ورز تو معرض بود اعراضیم

«Eğer senden O Gönül râzi ise ben de râzıyım. Yok yüz çevirmişse ben de yüz çeviririm.»

17054

ننگرم در تو دران دل ننگرم

تحفه او را آرای جان بردرم

«Ey ruhu kapımda bulunan kimse; sana bakmam, bana getireceğin Gönül'e bakarım. Hediye olarak bana öyle bir gönül getir.»

Cenâb-ı Hak:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

«O günde ki ne mal faide eder, ne de oğullar. Meğer ki Allah'a tamamen sâlim bir kalb ile gelenler ola[73].» buyurmuştur.

Kalb-i Selîmden maksad: Mâsivâ taallûkundan âzâde bir kalbdir ki Cenâb-ı Hakka takdim edilecek en büyük hediye, böyle bir kalbdir. Şâyed insanda öyle bir kalb yoksa Hakdan başka bir şeye bağlı olmayan bir ârifin gönlünü almalı ve o gönülü, yâni, onun rızâsını arzetmelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ Mesnevî'nin başka bir yerinde: «Gönül elde et ki o, hacc-ı ekber mesâbesindedir. Çünki bir gönül, binlerce Kâbeden efdaldir.»

«Kâbe, Âzerin oğlu İbrâhim Halil Aleyhisselâmın binâsıdır. Gönül ise Celîl ve azîm olan Allah'ın nazargâhıdır.» buyurmuştur.

Yine lisân-ı İlâhiden deniliyor ki:

17055

باتو وچونست هستم من چنان

زیرپای مادران باشد جنان

«Gönül seninle nasılsa ben de öyleyim. Cennet anaların ayakları altındadır.»

Biraz evvel de söylenildiği vechile gönülden maksad: Peygamber vârisi olan veliyy-i kâmil ve mürşid-i mükemmildir. Asıl gönül sahibi, sebeb-i hilkat-i Kâinât (S.A.V.) Efendimizdir ki mükevvenâtın sebeb-i as-

---

(73) Sûrei Şuarâ : 88-89.

lisi olduğu ve mahlûkât onun şerefine vücudu geldiği için mükevvenâtın anası mesâbesindedir.

Nitekim Hilye nâzımı Hâkânî Muhammed Bey merhûm:

«Ona ümmî lakab olmak mahzâ
Olduğundan idi ümm'ül-eşyâ»

demiş ve pek güzel söylemiştir.

Bunun içindir ki Hz. Pîr yukardaki beyitte:

«Evlâd için Cennet, anaların ayakları altında, yâni onlara hürmet ve itâattadır.» demek istiyor.

Hanımlar; bu müjde ile sevinin ve itaat edin ki size merhamet ve itaat eden çocuklarınız, o hürmet ve itaat sâyesinde Cennete gireceklerdir. Fakat onların size itaatı lâzım geldiği gibi sizin de Allaha ve peygambere itaatınız icab eder.

17056

تو بگویی نك دل آوردم بتو
گويدت پر است ازين دلها قتو

«Sen dersin ki: İşte sana gönül getirdim ya... Cenâb-ı Hak da sana buyurur ki böyle gönüllerle şehir dopdoludur.»

Yâni her insanın bir kalbi vardır ki kan deveranı onun vasıtasiyle olur.

17057

آن دلی آورکه قطب عالمست
جان جان جان جان آدمست

«Sen bana Alemin kutbu olan gönlü getir. İnsanın canının canının canının canı o gönüldür.»

Ki asıl itibariyle Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizin ve bil-vârise gavs-ı âzam hazretlerinin kalb-i münevveridir. Yoksa (yürek) denilen et parçası hayvanlarda bile vardır. Böyle bir gönül götürmekten maksad: Ya kalbini onların kalbi derecesine yükseltmek yâhud onların gönlünü ederek himâyelerine ve şefaatlarına nâil olmaktır.

17058

از برای آن دل پر نور و بر

هست آن سلطان دلها منتظر

«O münevver ve hayırkâr gönül için, gönüller sultanı olan Allah muntazırdır.»

17059

تو بکردی روزها در سبزوار

آنچنان دل را نیابی زاعتبار

«Ey sâlik; sen Sebzvâr şehrinde günlerce dolaşsan öyle bir kalbe itibar edildiğini bulamaz ve göremezsin.»

Ahâlisi şiî olan Sebzvâr şehrinde Ebû Bekir isimli kimseye hürmet edilmediği gibi Dünyada da Hak indinde matlûb ve muhterem bir kalb sâhibine itibâr edilmez.

17060

پس دل پژمردهٔ پوسیده جان

بر سر تخته نهی آن سو کشان

«Sen solmuş ve ruhu çürümüş bir gönlü teneşir tahtasına yatırıp taraf-ı İlâhiye götürüyorsun.»

Ki Sebzvârlılarda Ebû Bekir isimli sünnî ve hasta bir adamı Hârzemşâhın huzuruna böyle getirmişlerdi.

17061

کویدت این گورخانه ست ای جری

که دل مرده بدینجا آوری

«Cenâb-ı Hak sana buyurur ki: Ey küstâh ve cür'etkâr; burası kabir midir ki huzuruma ölmüş bir kalb getiriyorsun?»

17062

روبیا ور آن دلی کو شاه خوست
که امان سبزوار کون ازوست

«Git de huzuruma şâhâne tabiatlı bir gönül getir ki Dünya Sebzvârının amânı onun sâyesindedir.»

(Şâh-ı hûy) denilmekle: **"Allahın ahlâkını tabiat edininiz, sıfât-ı kemâliyle mevsûf olunuz.»** mânâsı kasdediliyor. «Dünya Sebzvârının amânı onun sâyesindedir» buyurulmakla da (Sûre-i Enfâl) daki şu âyet-i kerimeye işaret olunuyor:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ

« (Habibim); **sen aralarında bulundukca Allah onlara azab etmeyecektir**[74]**.»**

Evet Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Mekkede ikâmet buyurduğu müddetce Mekkeliler, refah ve saâdet içinde yaşıyorlardı. Vaktâki hicret-i Muhammediye vukua geldi, Kureyşlilerin refah ve saâdeti de bozuldu. Uzun süren bir kıtlığa uğradılar, açlıktan gök yüzünü duman gibi görmeye başladılar da Medineye adam gönderip Rahmeten Lilâlemin'den şefâat istediler.

İşte enbiyâ ve evliyânın bir kavm arasında ve bir memleket dâhilinde bulunması, o kavim ve memleket için emnü emândır.

Nitekim Mevlânânın hayatında Konyayı muhasara etmiş olan Moğol ordusu bilâzafer dönmeye mecbur olmuştu.

17063

کوئی آن دل زین جهان پنهان بود
زانکه ظلمت باضیا ضدان بود

«Sanki o gönül, bu cihandan gizlenmiştir. Çünki zulmet ile ziya birbirine zıddır, bir arada bulunmaz.»

(74) Sûre-i Enfal, 33

17064

دشمنی آن دل از روز الست
سبز وار طبع را میراثی است

«Elestü birabbiküm gününden beri, o gönüle olan düşmanlık tabiat sebzvarına miras kalmıştır.»

17065

زانکه اوبازست ودنیا شهر زاغ
دیدن ناجنس بر ناجنس داغ

«Çünki o gönül sâhibi doğan kuşu gibidir. Dünyâ ise, kargalar şehri mesâbesindedir. Kendi cinsinden olmayanı görmek, insanı yaralar.»

Müslümanlara karşı dinsizlerin buğz ve adâvetle dolu olmaları ve bu istikamette neşriyatta bulunmaları gibi...

17066

ور کند نرمی نفاقی می کند
زاستمالت ارتفاقی میکند

«İnsan kendi cinsinden olmıyanla uyuşmuş gibi görünürse o hal, samimi değildir, münâfıklıktır.»

17067

میکند آری نه از بهر نیاز
تا که ناصح کم کند نصح دراز

«O münâfık, evet der ama tasdik ettiğinden değil, nasihat verenin sözü kısa kesmesi içindir.»

17068

زانکه این زاغ خس مردار جو
صد هزاران مکر دارد توبتو

«Çünki bu leş kargası, yüz binlerce ve kat kat mekr ve hiyle bilir.»

17069

کر پذیرند آن نفاقش را رهید
شد نفاقش عین صدق مستفید

«Eğer o münâfıkın nifâkını o gönül sâhibi kabul ederse münâfık kurtulur; ve münâfıklığı, kendisine fayda verecek bir doğruluk olur.»

17070

زانکه آن صاحب دل با کروفر
هست در بازار ما معیوب خر

«Çünki o muhterem gönül sahibi, bizim pazarımızda ayıplı olanları satın alırlar.»

Ve onları ayıplardan kurtarıp salâh ve hâl sâhibi ederler.

Allah rahmet eylesin. Kasım Efendi nâmında fakir bir saatci vardı. Bit pazarında dolaşır, kaldırım üstüne yayılmış hırdavat arasından bir takım âlât ve edevâtı seçer, onları bir araya toplayıp mükemmel bir saat haline getirirdi. İşte ehlullâh hazarâtı da böyledir. Süfehâ arasında müsteid olanları ıslâh ederek hakiki bir insan haline getiriler.

Konya hocaları: «Mevlânânın dervişleri bir takım fâsık, fâcir herifler!» diye ta'n etmişler. Cenâb-ı Pir de: «Sulehâdan olsalardı onların bana değil, benim onlara mürid olmam lâzım gelirdi» cevâbını vermiş.

17071

صاحب دل جو اکر بی جان نهٔ
جنس دل شو کر ضد سلطان نهٔ

«Ey sâlik; eğer cansız - yâni taş ve ağaç gibi ruhsuz - değilsen gönül sâhibini ara. Eğer Hakikat sultanına zıd değilsen, gönülle ayni cinsten olmaya bak.»

Yani bir gönül sahibini bul ve onun emirlerini can kulağı ile dinle!

17072

انکه زرق او خوش آید مرترا
آن ولی تست نی خاص خدا

«Halbuki riyâsı, sana hoş gelen, tabiatine uygun olan kişi dostundur. Dostundur ama Hakk'ın dostu değil ki!»

17073

هرکه او بر خوی و بر طبع توزیست
پیش طبع تو ولی است و نبیست

«Herkim senin arzu ve tabiatına göre yaşarsa senin indinde o veli, hatta nebî görünür.»

Mürid olan hasta, murşid olan hekım gibidir. Hastalığın icâbına göre perhiz tavsiye eder, iğneler yapar, yutulması müşkil ilâclar verir. Hasta bunlara riayet eder. Hekimin dediğini yaparsa iyileşir. Mürşid de müridin mânevi hastalığına göre riyâzet ve mücâhede tavsiyelerinde bulunur.

Bunlar ise müride zor geldiği için nabzına göre şerbet verecek hekim arar ve arzu ettiği gibi hareket eyleyeni veli, hatta nebî farzeder.

17074

رو هوا بگذار تا بویت شود
وان مشام خوش عبر جویت شود

«Yürü, hevâ ve hevesi bırak da bir koku al, o güzelim amber kokusunu duy.»

17075

از هوا رای دماغت فاسد است
مشک و عنبر پیش مغزت کاسد است

«Heva ve hevesine uyarsan dimağın bozulur. Misk ve amber sence hiçbir şeye yaramaz bir hale gelir.»

17076

حد ندارد این سخن و آهوی ما
می گریزد اندر آخر جابجا

«Bu sözün sonu gelmez, halbuki ceylânımız, ahırda bir yerden bir yere kaçıp durmada!..»

17077

روزها آن آهوی خوش ناف نر
در شکنجه بود در اصطبل خر

«O göbeği miskli ceylân, günlerce eşek ahırında işkence çekmekteydi.»

17078

مضطرب در نزع چون ماهی ز خشک
در یکی حقه معذب مشک و پشک

«Karaya vurmuş balık gibi can çekişmede, çırpınıp durmadaydı. Pislikle misk, âdetâ bir hokkaya girmişti.»

17079

یک خری گفتی که ها این بوالوحوش
طبع شاهان دارد و میران خوش

«Bir eşek diyordu ki: Bu hayvanlar babası, padişahlarla beylerin huyunda, susun!»

17080

وان دگر تسخر زدی کز جزر و مد
گوهر آورده است کی ارزان دهد

Başka bir eşek, onun gidip gelmesine bakıp alay ederek: Bir inci bulmuş, nasıl olurda ucuza satar? diyordu.»

17081

وان خری گفتی که با این نازکی
بر سریر شاه شو گو متکی

«Bir başka eşek: Söyleyin diyordu, bu nazikliklе padişahın tahtına çıkıp yaslansın.»

17082

وان خری شد تخمه وازخوردن بماند

پس برسم دعوت آهور ابخواند

«Bir başka eşek de çok yemiş, imtilâya uğramış, yemeden kalmıştı. Ceylânı çağırdı.»

17083

سرچنین کرداو که نی روای فلان

اشتها ام نیست هستم ناتوان

«Ceylân başını kaldırıp: Hayır, iştahım yok, kuvvetsizim, dedi.

17084

گفت اومیدانم که نازی میکنی

یاز ناموس احترازی میکنی

«Eşek dedi ki: Biliyorum ki nazlanıyorsun. Yahut da utanıyorsun da onun için çekinmektesin.

17085

گفت اوباخود که آن طعمهٔ توست

که ازان اجزای توزنده نواست

«Ceylân kendi kendisine: O yemek senin yemeğin. Senin bedenin cüz'üleri ondan dirilmekte, tazelenmekte..»

17086

من الیف مرغزاری بوده ام

در زلال وروضها آسوده ام

«Ben çayırlığın arkadaşıydım. Duru sularla, bağlar, bahçelerle avunur, eğlenirdim.

17087

گر قضا انداخت ما را در عذاب

کی رود آن خوی و طبع مستطاب

«Kaza ve Kader, bizi azâba düşürürse o huy, o güzel tabiat nasıl olur da değişiverir?»

17088

گر گدا گشتم گدارو کی شوم

ور لباسم کهنه گردد من نوم

«Yoksul olduysam bile nasıl olur da yoksulca hareket ederim? Elbisem eskidiyse ben yeniyim.»

17089

لاله و سنبل سپرغم نیز هم

با هزاران ناز و نفرت خورده ام

«Ben, sümbülü, lâleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemiyerek yerdim, dedi.

17090

گفت آری لاف میزن لاف لاف

در غریبی بس توان گفتن گزاف

«Eşek: Evet, dedi, söylen. dırıldan. Gariplikle çok saçma şeyler söylenebilir.

17091

گفت نافم خود گواهی میدهد

منتی بر عود و عنبر می‌نهد

«Ceylân dedi ki: Göbeğim, sözlerime şehadet etmede. Öd ağacı ile ambere bile ehemmiyet vermemede.»

17092

لیک آنرا که شنود صاحب مشام

بر خر سرگین پرست آن شد حرام

«Fakat koku almayan bunları nerden duyacak? Pisliğe tapan eşeğe o koku haramdır.»

17093

خر کمیز خر ببوید بر طریق

مشک چون عرضه کنم با این فریق

«Eşek yolda giderken diğer bir eşeğin sidiğini koklar ve ondan hoşlanır. Bu çeşit mahluklara nasıl misk arzedebilirim.»

17094

بهر این گفت آن رسول مستجیب

رمز الاسلام فی الدنیا غریب

«O şefaat sahibi peygamber, bu yüzden: (İslâm, dünyada garibdir) remzini söylemiştir.»

Bu beyit şu hadîs-i şerife işârettir: **«İslâm garib olarak başladı, yakında yine garib olacaktır. Garib olanlara ne mutlu, garib olanlara ne mutlu, garib olanlara ne mutlu!..»**

Evet, müslümanlık garib olarak başlamıştır. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: **«Ey insanlar; Allah'tan başka mâbûd yoktur»** dediği vakit yapayalnızdı. O dâvete icabet etmiş olanlar da Mekke müşrikleri tarafından türlü türlü ezâ ve cefâya maruz kalıyorlardı. Bu hal hicrete kadar devam etti ve hicretin onuncu senesindeki (Hacc-ı Vedâ) da nâzil olan:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا

«Bugün sizin dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım, ve size dîn olarak müslümanlığı (verib ondan) **hoşnad oldum[75].»**

(75) Sûre-i Mâide : 3.

Âyet-i kerimesiyle kemal derecesini buldu. Bu kemâl Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) ın hilâfeti ortalarına kadar devam etti. Ondan sonra Emevilerin istilâsıyla inhitâta başladı. Sonra İslâm fırkaları bir birleriyle çarpıştılar. Daha sonra hilâfet, saltanata tebdil etti ve şiddetli bir istibdad başladı. İşte bu haller, İslâmın yine garib olması demekti. Zamanımızda ise din aleyhine açılan ağızların kustukları herzeler mâlum.

17095

زانکه خویشانش هم ازوی می رمند

گرچه باذاتش ملائک همدمند

«Çünki zâtı, meleklerle hemdem olmakla berâber, akrabaları bile kendisinden kaçarlar.»

Nitekim Aleyhisselât Efendimizin amcası, amcazâdesi gibi en yakın akrabası bile zât-ı risâletin en şiddetli düşmanı olmuşlardı. Nûh ve Lût peygamberlerin haremleri, zevc-i muhteremlerinin muhalifleri idiler. Bâyezid-i Bestâmi gibi bir zâtın geleceğini haber verdiği ve: «Mânen benden yüksektir dediği» Şeyh Ebu'l-Hasen Hırkânî'nin karısı da o mübârek zâtı faslederdi.

17096

صورتش راجنس می بینندانام

لیک ازوی می نیابند آن مشام

«Avam takımı, O'nun sûretine bakar, O'nu kendilerine cins sanır ama ondaki kokuyu duymaz.»

Nitekim müşrikler de Enbiyâ-yı Izâma: **«Siz de bizim gibi bir insandan başka değilsiniz.»** demişlerdi.

17097

همچو شیری درمیان نقش گاو

دورمی بینش ولی او را مکاو

«Öyle bir zât, sığır derisi içinde arslan gibidir. Onu uzaktan gör, fakat o deriyi kazımaya kalkışma!»

17098

ور نکاوی ترک گاو تن بگو
که بدرد گاو را آن شیرخو

«Eğer kazımaya kalkışırsan ten öküzünü terket. Çünki o arslan tabiatlı veli, o öküzü parçalar.»

17099

طبع گاوی از سرت بیرون کند
خوی حیوانی ز حیوان برکند

«O arslan tabiatlı veli, senin öküzlük tabiatını başından, yâhud sırrından, - yâni kalbinden çıkarır - hayvanlık huyunu hayvandan izâle eyler.»

17100

گاو باشی شیر گردی نزد او
گر تو با گاوی خوشی شیری مجو

«Sen öküz bile olsan O'nun himmet ve terbiyesiyle arslan olursun. Fakat öküzlükten hoşlanıyorsan nâfile arslanlığı arama.»

(BEN YEDİ ARIK ÖKÜZ GÖRDÜM, YEDİ SEMİZ ÖKÜZÜ YEDİ) ÂYET-İ KERÎMESİNİN TEFSİRİ

Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm Mısıra götürülüp köle diye satıldığı, sonra Mısır Azizinin zevcesi Züleyhânın ona meyli dolayısiyle zindana atıldığı vakit Mısırdaki Firavun, arablardan idi ki adının (Reyyân Bin El-Velid) olması da bunu teyid etmektedir. Sûriye taraflarında oturan arablar, bir ara Mısıra hücûm etmişler ve yerli firavunları güneye doğru kaçırmışlar, Mısırın kuzey taraflarında bir hükümet kurmuşlardı. Bir müddet sonra güneydeki yerli firavunlar kuvvetlenmişler ve arab hükümetini mağlûb ederek onları Mısırdan çekilmeye mecbur etmişlerdi. Hazret-i Mûsâ Aleyhisselâm zamanındaki Firavun yerlilerden idi.

Bir aralık Firavun'un bir rüya gördüğü, ve rüyası Hazret-i Yusuf'un tabir etmesiyle vezirlik makamına getirildiği Sûre-i Yusuf'da şöyle hikâye buyurulmuştur:

وَقَالَ الْمَلِكُ اِنّ۪ٓي اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍۜ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُون۪ي ف۪ي رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُٓوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۚ وَمَا نَحْنُ بِتَأْو۪يلِ الْاَحْلَامِ بِعَالِم۪ينَ ﴿٤٤﴾ وَقَالَ الَّذ۪ي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا۬ اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْو۪يلِه۪ فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾

«(Bir gün Mısır) padişâh(ı) dedi ki: «Ben rü'yamda yedi arık (ineğ)in yemekte olduğu yedi semiz inekle yedi yeşil başak ve diğer (yedi) kuru (başak) görüyorum. Ey ileri gelenler (kâhinler), eğer rü'ya ta'bir ediyorsanız benim bu rü'yamı da halledin» dedi. Onlar da dediler ki: «(Bunlar) karma karışık (ve yalancı) düşlerdir. Biz böyle düşlerin ta'birini bilici (kimse)ler değiliz.» (Zındandaki) iki (arkadaş) dan kurtulanı, nice zaman sonra (Yûsuf'u) hatırladı da dedi ki: «Ben size onun ta'birini haber vereyim. Hemen beni gönderin[76].»

Hazreti Yusufla berâber Firavun'un ekmekçisi ile sakisi de zindana konulmuştu. Bunlar orada gördükleri bir rü'yayı Yusuf aleyhisselama söylediler. Hz. Yusuf da ekmekçinin asılacağını, sâkinin kurtulacağını haber verdi. Filvâki ekmekçi asıldı, sâki kurtuldu. Cenab-ı Yusuf sâkiye hükümdâra benim haksız yere zındanda bulunduğumdan bahset dedi. Fakat sâki bu tavsiyeyi unuttu. Efendisinin rü'yası dolayısıyle hatırladı. Beni zindana gönderin, orada faziletli biri var, ondan öğrenir size haber getiririm dedi. Yolladılar. Zindana geldi ve dedi ki:

(76) Sure-i Yusuf: 43-45.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ
بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ
وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾
قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ
فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ
﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ
يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

«Yusuf, ey çok doğru sözlü (dedi) kendisini yedi arık (inek) yemekde olan yeni semiz inekle yedi yeşil ve diğer (yedi) kuru başak hakkında bize bir fetvâ ver. Ümid ederim ki insanlara (isabetli cevabınızla) dönerim. Belki (bu suretle) onlar (senin yüce kadrini) bilirler. (Yusuf) dedi ki: «Yedi sene âdet(iniz) veçhile ekin ekin. Yiyeceğiniz az bir miktar hâriç olmak üzere biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak (yıl) gelecek, (tohumluk için) saklıyacağınızdan az bir miktar haric olmak üzere önceden biriktirdiklerinizi yiyib götürecek. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki insanlar onda (ya'ni o zaman) yağmura kavuşturulacak ve onda sıkıp sağacaklar[77].»

Sâki bu tâbiri hükümdâra ve huzurunda olanlara anlatınca hükümdâr onu bana getirin emrini verdi. Fakat Hazret-i Yûsuf benim için tahkikat yapılmadıkça zindandan çıkmam dedi. Tahkikat yapıldı ve berâet ettikten sonra vezirliğe tayin olundu. Rüyâyı tâbiri vechile yedi sene bolluk oldu. O bolluk senelerde Hazret-i Yusuf, fazla miktarda ekin ektirdi ve mahsulü anbarlara doldurttu. Ondan sonra kıtlık seneleri geldi, o da

---

(77) Sûrei Yusuf: 46-49.

yedi sene sürdü. Sâir memleketlerde ahâlı açlıktan kırılıyor ve zahire almak için Mısıra geliyordu.

Kur'ân-ı Kerimin bir tefsiri, bir de te'vili vardır. Tefsir, âyet-i kerimenin zâhiri izâhı, te'vil ise ondan mânevi bir takım işâretler, hakıkatler çıkarılmasıdır.

Hazret-i Mevlânâ, bu rüyâdaki semiz sığırları, vücudlarını dünyâ nimetleri ile besleyen (Ehl-i Dünya) ya, zayıfları da riyâzat ve mücâhede ile nehâfet kesbetmiş ehlullâh ile te'vil ediyor ve diyor ki:

«O zayıf sığırları Cenâb-ı Hak, aç arslanlar sıfatında yaratmıştır ki o besili öküzleri iştihâ ile yesinler. Her ne kadar hayâlâtı uyku esnâsında sığır sûretinde gösterdilerse de sen onun mâneviyâtına bak.»

17101

آن عزیز مصر میدیدی بخواب

چونکه چشم غیب را شد فتح باب

«Mısır azizi gayb gözüne kapı açıldığından rüyâda:»

17102

هفت گاو فربهٔ پروری

خورد شان آن هفت گاو لاغری

«Yedi semiz ve çok besili öküzü, yedi tâne zayıf öküzün yediğini gördü.»

17103

در درون شیران بدند آن لاغران

ورنه گاو ارا نبودندی خوران

«O zayıf öküzler mânen arslan idiler. Yoksa besili öküzleri yiyemezlerdi.»

17104

پس بشر آمد بصورت مردکار

لیک دروی شیر پنهان مرد خوار

«Ef'âl-i İlâhiyyenin zuhûruna vasıta olan bir kâmil de sûrette insan görünür, fakat, onun derûnunda insan yiyici bir arslan gizlidir.»

17105

مرد را خوش واخورد فردش کند

صاف گردد دردش ار دردش کند

«O arslan, müsteid bir kimseyi hoşca yer ve ahlâk-ı zemimeden pâk bir hâle getirir. Derdi varsa tortusunu süzer, sâf bir hâle sokar.»

17106

زان یکی درد اوز جمله دردها

وارهد پا برنهد او بر سها

«O sâlik, muhabbet derdiyle bütün derdlerden şifâ bulur ve ayağını sühâ yıldızının üzerine kor.»

17107

چند گویی همچو زاغ پرنحوس

ای خلیل از بهرچه کشتی خروس

«Ey sâil; İbrahim Aleyhisselâma: Ey Halil, horozu niçin öldürdün? diye soran menhus karga gibi ne çok süâl ediyorsun?»

17108

حکمت کشتن بگو تا چیست آن

تا مسبح گردم او را من زجان

«Hazret-i İbrahim: Fermân-ı İlâhî ile kestim, cevabını vermiş; karga da: O fermânın hikmetini söyle ki Allahı dâimi sûrette ve herbir kılımla tesbih edeyim, demişti.»

«İBRAHİM ALEYHİSSELAMIN HOROZU KESMESİ, MÜRİDİN BATININDAKİ KÖTÜ VE HELÂK EDİCİ SIFATLARDAN HANGİSİNİN GİDERİLMESİNE İŞARET OLDUĞUNUN BEYANI»

17109

شهوتی است او و بس شهوت پرست
زان شراب زهر ناک ژاژ مست

«Horoz, şehvete mensuptur, şehvetine tapar. O kötü hasletin zehirli şarabıyla sarhoştur.»

17110

گر نبودی بهر نسل ای وصی
آدم از ننگش بکردی خود خصی

«Eğer şehvet, idâme-i nesil için olmasaydı Hazret-i Âdem, ondan utandığı için kendisini hadım ederdi.»

17111

گفت ابلیس لعین دادار را
دام زفتی خواهم این اشکار را

«Şeytan, Dergâh-ı İlâhiyyeden koğulunca ve kendisine Kıyâmete kadar mühlet verilince Âdil-i Mutlak Hazretlerine dedi ki: İnsan avı için azîm bir tuzak isterim.»

17112

زر و سیم و گلهٔ اسپش نمود
که بدین تانی خلایق را ربود

«Allah ona altın, gümüş ve at sürüsü gösterdi ve: Halkı bunlarla avlayabilirsin, dedi.»

17113

گفت شاباش و ترش آویخت لنج

شد ز نجیده ترش همچون ترنج

«Şeytan zâhiren teşekkür etti, fakat suratını ekşitti, sıkılmış turunç gibi dudaklarını sarkıttı.

17114

پس زر و گوهر ز معدنهای خوش

کرد آن پس مانده را حق پیش کش

«Sonra Cenâb-ı Hak, o geberesiceye, hoş madenlerden altın ve mücevheratı armağan etti.»

17115

گیر این دام دگر را ای لعین

گفت زین افزون ده ای نعم المعین

«Ve buyurdu ki: Ey mel'ûn; şu tuzakları da al. Şeytan da dedi ki: Ey güzel yardımcı, bundan fazlasını ver.»

17116

چرب وشیرین وشرابات ثمین

دادش وبس جامهٔ ابریشمین

«Yağlı ve tatlı yemeklerle kıymetli meşrûbâtı ve türlü türlü ipekli elbiseleri de verdi.»

17117

گفت یارب بیش ازین خواهم مدد

تا ببندمشان بحبل من مسد

«Şeytan dedi ki: Yâ Rabbi, Âdem evlâdını liften örülmüş iple bağlamam - yâni iyice sapıtmam - için bundan daha fazlasını isterim.»

17118

تا که مستانت که نر و پردلند

مردواران بندها را بگسلند

«Senin muhabbetinle mest olmuş erkek ve cesur kimseler benim o bağlarımı erkekcesine kırar ve koparırlar.»

17119

تا بدین دام و رسنهای هوا

مرد تو گردد ز نامردان جدا

«Bana öyle vasıtalar ver ki, o tuzak ve iplerle Merdân-ı İlâhi nâmerdlerden ayrılsın.»

17120

دام دیگر خواهم ای سلطان تخت

دام مرد انداز و حیلت ساز سخت

«Ey ululuk tahtının hakiki sultanı, bunlardan başka kuvvetli hileler yapacak ve insanları aldatıp düşerecek başka bir tuzak isterim.»

17121

خمر و چنگ آورد پیش او نهاد

نیم خنده زد بدان شد نیم شاد

«Cenâb-ı Hak, şarabı ve çeng çalgısını onun önüne koydu. Şeytan gülümsedi ve yarı memnun oldu.»

17122

سوی اضلال ازل پیغام کرد

که برآر از قعر بحر فتنه گرد

«Allahın idlâl-ı ezelisini tarafına iltica etti ve: Fitne denizinin dibinden toz kaldır, diye yalvardı.»

Cenâb-ı Hakkın (Muiz), (Muzil), (Latif), (Kahhâr), (Hâdi), (Mudıl) gibi mütekabil sıfatları vardır. Ezeli olan bu sıfatların mezâhiri olmak

lüzumdur. Binâenaleyh şeytan (Mudıl) ismine tevessül eyleyerek yardım istedi. Çünki hakikatte hidâyet de, dalâlet de Hak'dandır.

Abdullah Bin Ömer (Radiyallâhü anhumâ) diyor ki: Resûl-i Ekrem (Sallallâhü Aleyhi Vesellem) buyurdu ki: **«Ben, Allah tarafına dâvetci ve O'nun emirlerini ulaştırıcı olarak gönderildim. Benim elimde hidâyetten bir şey yoktur. Şeytan da günahkâr olarak yaratıldı. Onun elinde de dalâletten bir şey yoktur.»**

Şu hadis-i şerif ve muteaddid âyetler mûcibince asıl hidâyet ve dalâlet Hak'dandır. (Hâdî) isminin mazhar-ı tâmmı olan Aleyhissalât Efendimizle (Mudıl) isminin mazhar-ı tâmmı bulunan Şeytan arada bir vasıtadır. Allah o vâsıtalarla dilediğini hidâyete, istediğini dalâlete sevkeder. (Cebriye) ve (Kaderiye) gibi bazı mezheb müntesibleri, dalâlete sevketmeyi Allah'a lâyık görmemişler, ona dâir olan âyetleri ve hadisleri te'vile çalışmışlardır. Fakat Ehl-i Sünnete göre Allah; hem (Hâdî)dir, hem (Mudıl)dir. Nitekim:

مَنْ يَشَإِ اللّٰهُ يُضْلِلْهُ

وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٣٩﴾

«Allah kimi dilerse onu şaşırtır, kimi de dilerse onu doğru yol üstünde tutar[78].» buyurmuştur.

Binâenaleyh şeytan diyor ki:

17123

نی یکی از بندگانت موسی است

پردها در بحر او از گرد بست

«İlâhî: Mûsâ kullarından biri değil miydi? O'na verdiğin bir kudretle denize tozdan perdeler çekmedi mi? Çekmeyecek mi?»

Çünki bu sözlerin konuşulduğu sırada henüz Mûsâ Aleyhisselâm doğmamıştı. O'nun mûcizelerini şeytan levh-i mahfuzda görmüş olduğu için böyle söylüyor. Mükâlemenin şerefine mazhar olacak bir kuluna böyle fevkalâde bir kuvvet verdiğin gibi (Mudıl) ismine mazhar kıldığın kuluna fevkalâde kuvvetler ihsan eyle ki vazife-yi idlâliyi iyice yapabileyim temennisinde bulunuyor.

---

(78) Sûre-i En'âm: 39

Burada dikkat edilecek bir nokta ve bir nükte vardır. Şeytan da mel'ûn-i ebedî olduğu hâlde Allah'a karşı kulluğunu itiraf ediyor ve:

إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ⑯

«Ben, âlemlerin Rabbı olan Allah'dan korkarım[79].» diyor.

Fakat Şeytan'ın sapıtmış olduğu dinsiz, imansız herifler: Allah'ı, peygamberi, dini, şeriatı inkâr ediyorlar ve böylece, şeytandan daha alçak bir derekede bulunuyorlar.

17124

آب از هم سو عصا زاوا کشید

ارتکث در یاعاری زجهید

«O'nun mûcizesi ile denizin suları çekildi, denizin dibinden tozlar yükseldi.»

Beni İsrail, Mûsâ Aleyhisselâmın maiyetinde Mısırdan çıkarken önlerine Şab denizi çıkmıştı ve arkalarından firavun ve ordusu gelmekte idi. Kelimullâh hazretleri asâsiyle denize vurdu. Yâhudilerin on iki boyundan her birine olmak üzere on iki yol açıldı. Denizin suları bir biri üstüne yığıldı. Birer duvar teşkil eyledi. Dibindeki çamur kuruyup toz savrulmaya başladı. Beni İsrâil o yollardan Sinâ sâhiline geçince Firavun ile ordusu, denizin obir sâhiline yetişti. Ve hepsi birden o yollara girince sudan duvarlar yıkıldı, aralarına girmiş olanlar boğuldu.

Şeytanın Cenâb-ı Haktan bu istekleri ile Benî İsrâilin Şab denizini geçmesi arasında kaç asır geçmiş olduğunu ancak Allah bilir. O halde Şeytan bu hadisenin vukû bulacağını nasıl bildi de Hazret-i Mûsâdan bahsetti? Levh-i mahfuzdan öğrenmiştir, deniliyor.

Şeytanın Hazret-i Mûsâ'dan ve onun mûcizesinden bahsetmesi: İlâhî; Mûsâ, hidâyetine mazhar olmuş bir kulundur. O'na bu kadar mûcize veriyorsun. Ben de dalâlet mazharı bir kulunum. Bana da kullarını sapıtma vâsıtası olacak şeyler ver demekti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak:

(79) Sûre-i Haşr: 16

17125

چونکه خوبی زنان با او نمود

کز عقل وصبر مردان میفزود .

«Allah, erkeklerin aklını ve sabrını alan kadın güzelliğini Şeytana gösterince memnun oldu.»

17126

پس زدانگشتک برقص اندرفتاد

که بده زوتر رسیدم در مراد

«Ellerini çırptı ve oynamaya başladı da: Yârabbî; bu fitneyi çabuk bana ver, muradıma eriştim dedi.»

Ve kadın güzelliğini vasıta ederek Âdem Aleyhisselâmın iki oğlu arasına fitne düşürdü ve dünyada ilk cinayeti, yâni kardeşi Haabili öldürmek vahşetini Kaabile icra ettirdi. Kadınların insanlar için en büyük fitne olduğuna dair müteaddid hadîs vardır. Ezcümle: **«Onlar, yâni kadınlar Şeytanın ipleridir.»** buyurulmuştur ki erkekleri onlar vasıtası ile bağlarlar. Kezâ: **«Benden sonra sizin için en korktuğum şey, kadın fitnesidir, kadınlardan sakınınız.»** hadîsi vârid olmuştur.

17127

چون بدیدآن چشمهای پرخمار

که کند عقل وخرد رابی قرار

«Şeytan, aklı, fikri bîkarar eden kadınların mahmur gözlerini görünce.»

17128

وان صفای عارض آن دلبران

که بسوزدچون سپند این دل بران

«Kezâ o dilber kadınların, kalbi çörek otu gibi yakan yanaklarındaki safvet ve letâfeti müşâhede edince.»

17129

رو وخال وابرو ولب چون عقیق

گوییا حق تابد از پرده رقیق

«Onların yüzünü, benini, kaşını, hakik gibi kırmızı dudağını seyredince ince bir perde arkasından Hakkın cemâli parladı sandı.»

17130

دیدا آن غنج وبرجست سبك

چون تجلی حق از پرده تنك

«Şeytan, kadınlardaki o cilve ve edâyı görünce ince bir perdeden Hak tecelli ediyormuş zannetti ve yerinden sıçradı.»

«(İNSANI EN GÜZEL BİR SIFATTA YARATTIK. SONRA ONU AŞAĞILIKLARIN EN AŞAĞISINA REDDETTİK) ÂYETİ İLE (KİMİ YAŞATIR, ÖMRÜNÜ UZUN EDERSEK, ONU KOCALTIR, GÜZELLİĞİNİ VE KUVVETİNİ AZALTIRIZ) ÂYETİNİN TEFSİRİ»

(Vettini vezzeytûnı) = **Tîn ve zeytin hakkı için.** Cenâb-ı Hakkın kasem etmiş olduğu bu iki kelime muhtelif ve müteaddid sûrette tefsir olunmuştur. Evvelâ zâhir mânâsına göre izah edilmiş, «Tîn bildiğimiz incir, zeytin de yine bildiğimiz zeytindir» denilmiş, incirin temiz, fazlalıksız, çabuk hazmedilir bir meyve, müleyyin, balgamı tahlil, karaciğeri tathir, mesâne kumunu defi, ciğer ve dalak seddesini fetih ve insanı semirten bir devâ olduğu, zeytinin de hem gıda, hem devâ olup faydalı bir yağı bulunduğu söylenilmiştir.

Sâniyen: İncir ile zeytin: Arz-ı mukaddesede Tûr-i sinâ ve Tûr-i Zitâ isimli iki dağa işarettir ki her biri bir peygamberin ibâdetgâhı idi.

Sâlisen: Dımışk mescidi ile Beytül-mukaddestir.

Rabian: Tîn: Ashâb-ı Kehfin mescidi, zeytin ilyâ mescididir.

Hâmisen: Cebel-i cûdi ve Cebel-i Beytül - Mukaddese işarettir denilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالتّ۪ينِ وَالزَّيْتُونِ ١ وَطُورِ س۪ين۪ينَ ٢ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَم۪ينِ ٣ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ٓي اَحْسَنِ تَقْو۪يمٍ ٤ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِل۪ينَ ٥
اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ٦
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدّ۪ينِ ٧ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِم۪ينَ ٨

«Andolsun incire, zeytine, Sina dağına ve şu emîn şehre ki, biz, hakîykat, insanı en güzel bir biçimde yaratdık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik. Ancak iman edib de güzel güzel amel (ve hareket) **lerde bulunanlar başka. Çünkü onlar için** (bitmez) **kesilmez mükâfat vardır. O halde** (bunca delillerin zuhûrundan) **sonra hangi şey** (haber verdiğin o ba's ve) **ceza husûsunda sana yalan isnâd edebilir? Allah, hâkimlerin hakimi değilmi?[80].»**

Hadis-i şerifte: **«Bu âyeti işiten veyâhud okuyan evet öyledir, ben de buna şehâdet edenlerdenim, desin»** buyurulmuştur.

17131

آدم حسن و ملک ساجد شده
همچو آدم باز معزول آمده

Âdem güzellik timsaliydi, melek ona secde etmişti. Fakat Âdem, bu güzellikten düşünce.»

17132

گفت آوه بعد هستی نیستی
گفت جرمت اینکه افزون زیستی

«Dedi ki: Eyvâh varlıktan sonra yokluk! Cenâb-ı Hak da ona mânevî bir lisan ile buyurdu ki: Cürmün şu: Fazla yaşadın.»

(80) Sûrei Tin: 1-8.

17133

جبرئیلش می کشاند مو کشان

که برون شو از جنان وز جوق خوشان

«Cebrâil onu saçından tutup: Cennetten ve bu hoş kimseler arasından çekil dedi.»

17134

گفت بعد از عز این اذلال چیست

گفت آن دادست وانیت داوریست

«O güzel Âdem: İzzetten sonra bu zillet nedir? diye sordu. Cebrâil de: İzzetin Allah'ın ihsanı idi. Zilletin de O'nun adlidir, cevâbını verdi.»

Yine Âdem derki:

17135

جبرئیلا سجده میکردی بجان

چون کنون میرانیم تو از جنان

«Ey Cebrâil; Sen candan, gönülden bana secde ediyordun. Nasıl oluyorda şimdi Cennetten kovuyorsun?»

17136

حله می پردزمن در امتحان

همچو برگ از نخل در فصل خزان

«Sonbaharda yapraklar ağaçtan ayrılıp nasıl dökülürse, benden de bir imtihan yüzünden şu güzelim elbiseler uçuyor.»

İhtiyarlamış bir insanın halini Cenâb-ı Pir, Âdem Aleyhisselâmın Cennetten çıkarılmasına benzetiyor ve o ihtiyarın şeyhûhetini şöylece anlatıyor:

17137

آن رخی که تاب او بد ماه وار

شد به پیری همچو پشت سوسمار

«Onun yanağı bir vakit ay gibi parlaktı. Şimdi ihtiyarlıktan kertenkele sırtı gibi buruşur.»

17138

وان سروآن فرق کش شعشع شده
وقت پیری ناخوش واصلع شده

«Parıl, parıl parlayan saçlarla şâşaalı olan o baş ve o güzel tepe, yine ihtiyarlıktan nâhoş ve saçsız bir hale gelir.»

17139

وان قد صفدر نازان چون سنان
گشته در پیری دوتا همچون کمان

«O naz ve edâlarla salınan ve mızrak gibi dümdüz olan boy, ihtiyarlık dolayısiyle yay gibi iki kat olur.»

17140

رنگ لاله گشته رنگ زعفران
زور شیرش گشته چون زهرهٔ زنان

«Lâle gibi kırmızı olan rengi, safran rengine döner. Arslan gibi kuvvetli iken gücü kuvveti kesilir, karılar gibi takatsiz bir hâle gelir.»

17141

انکه مردی در بغل کردی بفن
می بگیرندش بغل وقت شدن

«O bir pehlivanı güreşte hîle ve oyunla koltuğunun altına alırken, şimdi, yürütmek için onun koltuğuna girerler.»

17142

این خود آثار غم وپژمرد گیست
هریکی زینهار رسول مرد گیست

«Bunlar hakikaten gam ve pörsüme alâmetleridir ki her biri ölümün elçisi demektir.»

«(ONU AŞAĞILIKLARIN EN AŞAĞISINA REDDETTİK. ANCAK İNANAN VE İYİLİKTE BULUNANLAR MÜSTESNA. ONLARA SONU OLMAYAN VE KESİLMEYEN ECİR VARDIR) ÂYET-İ KERİMESİNİN TEFSİRİ»

17143

لیک گر باشد طبیبش نور حق

نیست از پیری ورا نقصان ودق

«Lâkin nûr-i İlâhî insanın tabibi olursa ona ihtiyarlıktan ve hararetten bir noksan gelmez.»

17144

سستی او هست چون سستی مست

کاندران سستیش رشك رستمست

«Nûr-ı İlâhiye nâil olan kimsenin gevşekliği ve zaafı, bir sarhoşun mestliği gibidir. O gevşeklikte bile güçlü kuvvetlidir, Rüstem bile ona haset eder.»

İmân edip amel-i sâlihde bulunanlar, sûreten ihtiyar olurlarsa da, zâhiri sûretlerine zaaf ve nehâfet geldikce sûret-i bâtıneleri kuvvet ve letâfet bulur. O gevşeklik içinde Rüstem gibi sûret pehlivanlarının gıbtasına muhatab olurlar.

17145

گر بمیرد استخوانش غرق ذوق

ذره ذره‌ش در شعاع نور شوق

«Ölürse kemikleri zevke garkolur, zerre zerre bütün varlığı şevk ışığına dalar.»

17146

وانکه آنش نیست باغ بی ثمر

که خزانش میکند زیر و زبر

«Kendisinde o nûr-ı İlâhi bulunmayan da son baharın alt üst ettiği meyvesiz bağ gibidir.»

17147

گل نماند خارها ماند سیاه

زرد و بی‌مغز آمد او چون تل کاه

«Öyle bir bağda gül kalmaz, kara dikenler kalır da o bağ, saman yığını gibi sarı ve mahsulsüz bir hale gelir.»

17148

تا چه زلت کرد آن باغ ای خدا

که ازو این حله‌ها کرد جدا

«Yâ Rabbî, o bağ ne kabahatte bulundu ki ondan bu letâfet elbiseleri ayrılıyor?»

Böyle olmasının sebebi:

17149

خویشتن را دید و دید خویشتن

زهر قتالست هین ای ممتحن

«Kendini görmesidir, kendini görmek ise öldürücü zehirdir. Ey imtihan geçiren kimse aklını başına al!»

17150

شاهدی کز عشق او عالم گریست

عالمش میراند از خود جرم چیست

«Bir güzel ki âlem onun aşkından ağlıyordu, şimdi herkes yanından kovuyor, acaba cürmü nedir?»

17151

جرمش آنکه زیور عاریه بست

کرد دعوی کین حلل ملک منست

«Cürmü şudur: İğreti süs takındığı halde, bu elbiseler ve süsler benimdir, diye dâvâya kalkıştı.»

Lisân-ı İlâhiden deniliyor ki:

17152

واستانیم انکه تا بدانند هین
خرمن آن ماست وخوبان دانه چین

«Güzellik harmanı bizimdir, güzellerin o harmandan ancak dâne topladıkları yakinen bilinsin diye, onu geri alıyoruz.»

17153

تابدانندکان حلل عاریه بود
پرتوی بود آن زخورشید وجود

«O güzellik ve süslerin iğreti olduğunu, sadece Varlık Güneşinin bir pertevi bulunduğunu anlasın diye o letâfeti istirdâd ediyoruz.»

Yâni güzelliğiyle âlemi meftûn eden bir güzel, o güzelliğin kendisine aid olduğunu tevehhüm edecek olursa kartlaştığı gibi evvelce yüzüne bakmaya doyamayanlar tarafından istiskale uğrar ve izzet derecesinden zillet derekesine düşer. Bunun sebebi: Benim diye öğündüğü o güzelliğin hakikatte kendisinin olmayıp, Mâşûk-ı Ezelinin hüsnünden aksetmiş bulunuşu ve bütün güzellerin o harmandan yalnız dâne toplayan fakirler gürûhu gibi oluşudur.

17154

آن جمال وقدرت وفضل وهنر
زآفتاب حسن کرد این سوسفر

«Bütün güzellikler, kudretler, faziletler ve mârifetler; Güzellik Güneşindendir ve bu tarafa gelmiş vurmuştur.»

17155

باز میکردند چون استارها
نور آن خورشید زین دیوارها

«O Güneşin ışığı, yıldızlar gibi, geri döner ve vurduğu şu beden duvarlarından çekilir giderler.»

17156

پرتو خورشید شد واجایگاه
ماند هر دیوار تاریک و سیاه

«Güneşin ışığı gitti mi, aksetmiş olduğu her beden duvarı karanlık ve simsiyah kalır.»

17157

آنکه کرد او در رخ خوبان دنگ
نور خورشید است از شیشهٔ سه رنگ

«Güzellerin yüzünde parlayan ve insanı hayran eden nur, Güzellik Güneşinin üç renkli camdan akseden pertevidir.»

17158

شیشهای رنگ رنگ آن نور را
مینماید اینچنین رنگین بما

«O tek nûru, renk renk camlar, bize böyle çeşit çeşit göstermektedir.»

17159

چون نماند شیشهای رنگ رنگ
نور بی رنگت کند آنگاه دنگ

«Renk renk camlar kalmayınca o zaman bîrenk olan nûr seni hayran eder.»

Üç renkli camdan murad: Rûh, kalb ve bedendir. Hüsn-i Ezeli Güneşinin pertevi bunlar vasıtasiyle akseder ve geçtiği camın renginde görünür. Onun görünüşü herkesin camının rengine göre olur. Kimi Rahmâni ve hayrâni, kimi de nefsânî ve şehvâni bir nazarla bakar. Eğer in'ikâs vâsıtası olan bu renkli camlar ortadan kalkarsa o vakit Allah'ın birenk olan nûru seni hayran eder.

17160

خوی کن بی شیشه دیدن نور را

تا چوشیشه بشکند نبود عما

«Nûru camsız görmeyi itiyad et ki cam kırılınca kör olmayasın.» Ve gözlüğü kırılmış gözü zayıf olanlara dönmeyesin.

17161

قانعی با دانشی آموخته

در چراغ غیر چشم افروخته

«Öğrenilmiş bilgiye kanaat etmiş, başkalarının kandiliyle gözünü aydınlatmışsın.»

17162

او چراغ خویش برباید که تا

تو بدانی مستعیری نی فتا

«Senin hakiki bir ilim sahibi değil, onu iğreti olarak üzerinde bulunduran biri olduğunu anlatmak için sahibi senden çerağını kaldırıverir.»

Yâni birinden işitmek, yâhud bir kitapta görmek sûretiyle elde edilen bilgi, başkalarının kandilinden aydınlanmak gibidir. Kandil sahibi kandilini söndürüverecek olursa sen de karanlıkta kalırsın.

17163

گر تو کردی شکر و سعی مجتهد

غم مخور که صد چنان بازت دهد

«Eğer sen hakikaten ve Allah rızası için çalışıp şükredersen gam yeme. Zira, Cenâb-ı Hak sana onun yüz mislini ihsan eder.»

Tatbikatı olmayan ilmin faydası yoktur. O faydasız ve tatbiksiz malûmat, meyvesiz ağaca benzer. Bildiğini tatbik etmek ve başkalarına öğretmek ise o bilgi nimetine, fiilen şükür ve hamddir. Hadis-i şerifte buyurulmuştur ki: **«Bir kimse bildiği ile amel ederse Cenâb-ı Hak ona bilmediği ameli ihsan eder.»**

Geçenlerde bir gazetede Avrupa hekimlerinden birinin kansere ilâç

nulduğu ve tatbikatında faydasının görülmüş olduğu kaydediliyordu. İşte bu keşif o hekimin bildiğini tatbik ile uğraşması ve daha müessir bir ilaç araştırmakta olmasının mükâfâtıdır.

17164

امته الكفران اضل اعمالهم

امته الايمان اصلح بالهم

«Küfre ümmet olanların işleri boştur. İmâna ümmet olanların kalbleri temizdir, özleri halistir.»

(Sûre-i Muhammed) de buyurulmuştur ki:

اَلَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاٰمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ۝

«Küfredib de Allah yolundan yüz çevirenlerin bütün amellerini (Allah) boşa çıkarmıştır. İman eden, iyi iyi amel (ve hareket) lerde bulunan, Muhammed (S.A.V.) e indirilene - ki o, Rablerinden (gelen) bir hakdır - inanan kimselerin de günahlarını yarlığamış, hallerini iyileştirmiştir[81].»

17165

كم شد ازبى شكر خوبى وهنر

كه دكر هركز نه بيندزان اثر

«Şükretmeyenden güzellik, hüner ve mârifet zâil olur. O kadar ki, artık ondan bir eser bile göremez.»

17166

كه اضل اعمالهم اى كافران

جستن كامست ازهر كامران

«Zira ey kâfirler yaptıkları, işledikleri boştur Nazm-ı Celilinin mânâsı: Murâdına ermiş olanlardan o muradın çıkıp gitmesi demektir.»

---

(81) Sûrei Muhammed : 1-2

17167

جز راه اهل شکر و اصحاب وفا

که مر ایشان راست دولت در قفا

«Yalnız, şükür ehli ile vefâ sahiplerinin elde ettikleri kaybolmaz. Çünki devlet, onların ardlarındadır.»

17168

دولت رفته کجا قوت دهد

دولت آینده خاصیت دهد

«Zâil olmuş devlet nasıl kuvvet verir? İnsana kuvvet ve kudret gelecek devletten gelir.»

17169

قرض ده زین دولت اندر اقرضوا

تا که صد دولت ببینی پیش رو

«Borç verin emrine uy da bu Dünya devletinden borc ver. Bu sûretle önünde yüzlerce devlet ve saâdet görürsün.»

Kur'ân-ı Kerimde ve (Müzzemmil Sûresi)nde:

وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَأَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا

وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا

وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

«Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefsleriniz için ne hayır gönderirseniz onu Allah'ın nezdinde bulursunuz, (hem) **bu, daha hayırlı, sevabca daha büyük olmak üzere. Allah'dan mağfiret isteyin. Şüphesiz ki Allah** (mü'minleri) **çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir[82].»** buyurulmuştur.

(82) Sûre-i Müzzemmil : 20

17170

اندکی زین شرب کم کن بهر خویش

تا که حوض کوثری یابی پیش

«Bu Dünyadaki yiyinti ve içintiden bir miktarını nefsinden azalt ki ona mükâfat olarak önünde Kevser havuzunu bulasın.»

17171

جرعه بر خاک وفا آنکس که ریخت

کی تواند صید دولت زو گریخت

«Vefâ toprağına bir cür'a bile döken kimseden devlet şikârı nasıl kaçabilir?»

Eskiden şarab meclislerinde tek kadeh dolaştırıldığı ve meclistekilere sıra ile sunulduğu için herkes kadehi yuvarladıktan sonra artığından başkaları iğrenmesin diye kadehin dibinde kalan cür'ayı yere dökermiş. Bundan dolayı: «Kerem sâhiblerinin kadehinden arzın da nasibi vardır» denilmiştir. Şâyed meclistekilerden biri cıvıyacak olursa ona boş bir kadeh uzatırlarmış. Şâyed ona da saldıracak olursa doluyu, boşu farkedecek şuuru kalmamış diye meclisten dışarıya çıkarırlarmış.

Acem şâirlerinden birine böyle boş bir kadeh uzatılmış, o da «Ey sâkî; daha biraz şuurum var. Beni geç de bu boş kadehi kendi mahmur gözüne teklif et.» beytini okumuş.

Müslümanlık: Allah'ın vahdâniyetini ikrâr ve Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemin risâletini tasdik eyleyip, Allahın ve Peygamberin emrini tutacağına dâir bir taahhüddür. Ahde vefâ eylemek de bir müslüman için lâzımdır.

Binâenaleyh toprağa dökülen cür'a kadar olsun o ahde vefâ eyleyen kimseden devlet ve saâdet şikârı kaçmaz. Mutlaka onun avı olur.

17172

خوش کند دلشان که اصلح بالهم

ردمن بعدا اتوی ازالهم

«Cenâb-ı Hak böyle ahdine vefâkâr kullarının gönlünü hoş eder ve (Özleri doğrulmuştur, halistir.) buyurulmuştur. Hak, onlara ihsan ettikleri şeyleri, o şeyler, mahvolup bittikten sonra yine ihsan eder.»

Osmanlı ordularında (Nüzul Eminleri) vardı. Bunlar ve maiyetleri

ordudan evvel hareket ederler, konaklarda yemek hazırlayıp gelen ordu efrâdını doyururlardı. Hak Sübhânehû ve Teâlâ da böyle vefakâr kullarına Âhiret seferinde mânevî nimetler ihsan edecek ve diyecektir ki:

17173

ای اجل وی ترک غارت ساز ده

هرچه بردی زین شکوران باز ده

«Ey köyü yağmalayan Türk gibi olan ecel, bu çok şükreden kullarımdan ne aldınsa geri ver.»

Türklerin yağma ve baskını meşhur olduğu için Hazret-i Mevlânâ eceli onlara benzetmiştir.

17174

وا دهد ایشان بنپذیرند آن

زانکه منعم گشته اند از رخت جان

«Ecel, aldıklarını geri verir, verir ama, kabul etmezler. Zira onlar rûhânî nimetlerden niğmetlenmişlerdir.»

Lisân-ı hâl ile derler ki:

17175

صوفییم و خرقها انداختیم

باز نستانیم چون در باختیم

«Biz sôfileriz ve hırkalarımızı atmışız, attığımız şeyi tekrar almayız.»

Ehl-i tarikat arasında bir âdet vardır: Vecd ve istiğrak esnâsında kendilerinden bir şey düşecek veyahud zâkirlere ikram kasdıyle atılacak olursa geri alınmaz. Onun için mevleviler semâa başlayacakları zaman arkalarındaki hırkayı çıkarıp bir kenara bırakırlar, semâın hitâmında da kendileri gidip almazdı. Semâa iştirak etmemiş olan dervişler, herkesin hırkasını getirip arkalarına bırakırlardı.

Yine o vefakâr kulları derler ki:

17176

زاب شورو مهلکی بیرون شدیم

بررحیق وچشمهٔ کوثر زدیم

«Tuzlu ve helâk edici bir sudan - yâni Dünyadan - çıktık; arı duru suya, kevser havuzuna vâsıl olduk.»

17177

انچه کردی ای جهان بادیگران

بی وفایی وفن وناز گران

«Ey dünyâ; başkalarına yapmış olduğun vefâsızlığı, hiylekârlığı, aşırı nazlanmayı.»

17178

برسرت ریزیم ما بهر جزا

که شهیدیم آمده اندر غزا

«Yaptıklarına karşılık olarak senin başına atıyoruz. Çünki biz, Dünyaya gazâ için gelmiş ve şehid olmuş erleriz, derler.»

17179

تابدانی که خدای پاک را

بندکان هستند پر حمله ومرا

«Sen de bu sûretle bilmiş ol ki pâk ve kuddûs olan Cenâb-ı Hakkın yürekli ve yiğit öyle kulları vardır ki,»

Onlar:

17180

سبلت تزویر دنیا بر کنند

خیمه را برباروی نصرت زنند

«Dünya yalanının bıyıklarını yolarlar, otağlarını zafer burcunun tâ üstüne kurarlar.»

17181

این شهیدان باز نو غازی شدند

وین اسیران باز بر نصرت زدند

«Bu şehidler; yeniden gâzi, bu esirler; tekrar muzaffer olmuşlardır.»
Onlar:

17182

سر بر آوردند باز از نیستی

که ببین مارا کرا کمه نیستی

«Yokluktan yine baş kaldırıp derler ki: Eğer anadan doğma kör değilsen, işte bizi gör ki,»

17183

تا بدانی در عدم خورشیدهاست

آنچه اینجا آفتاب آنجا سهاست

«Yoklukta Güneşler bulunduğunu ve burada Güneş gibi parlak olanların orada Sühâ yıldızı gibi sönük kaldığını bilesin!»

17184

در عدم هستی برادر چون بود

ضد اندر ضد چون مکنون بود

«Ey birâder; yokluk âleminde varlık nasıl bulunur. Zıd, zıddın içine nasıl gizlenebilir?»
Bunu öğrenmek istersen:

17185

یخرج الحی من المیت بدان

که عدم آمد امید عابدان

«Ölüden diri çıkarır âyetini oku. Zirâ, bütün âbidlerin ümidi yokluktadır.»

Âl-i İmran Suresindeki şu âyetlere işaret edilmiştir

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ
وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

• (Habibim) **de ki: «Ey mülkün sâhibi Allah, sen mülkü kime dilersen ona verirsin, mülkü kimden dilersen ondan alırsın. Kimi dilersen onun kadrini yükseltir, kimi dilersen onu alçaltırsın. Hayr, yalnız senin elindedir. Şüphesiz ki sen her şeye hakkıyle kaadirsin. Geceyi gündüzün içine koyarsın, gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın. Sen kimi dilersen ona sayısık rızk verirsin[83].»**

Ölüden diri, diriden ölü çıkması muhtelif şekilde tefsir edilmiştir. Nutfeden insan ve hayvan, yumurtadan piliç çıkardığın gibi; diriden ölü, yâni insandan nutfe, tavuk ve kuştar yumurta çıkarırsın diyenler de olmuş; kâfirden mü'min, mü'minden fâsık ve fâcir yaratırsın mânâsını verenler de olmuştur.

Meselâ **Hazret-i Âdem** gibi Halifetullâh bir zât-ı şerifin sulbünden **Kaabil gibi** katil ve âteşperest bir herif zuhûr eder. Sonra Âzer gibi put yapan ve yaptığına tapan bir gafılden **Halilullah** misâli bir zât-ı âlî meydana gelir. Yine Kaadir-i mutlak hazretleri, yokluktan varlık izhâr eder, sonra o varlığı yokluğa iâde eyler.

17186

مردكارنده كه انبارش تهيست
شاد وخوش نى بر اميد نيستيست

«Tohumu tarlaya atmakla anbarı boşalmış olan çiftci, yokluk ümidiyle şâd ve hoş değil midir?»

---

(83) Sûrei Âl-i İmran : 26-27.

17187

که بر وید آن ز سوی نیستی
فهم کن گر واقف معنیستی

«Ektiği tohum yokluktan yetişip bitecektir. Eğer mânâya vakıf isen bu misalden anla!»

17188

دمبدم از نیستی تو منتظر
که بیابی فهم وذوق ارام وبر

«Sen de anbean yokluktan anlayış, zevk, huzur ve ihsan bulmayı beklemektesin.»

17189

نیست دستوری کشاد این رازرا
ورنه بغدادی کنم انجاز را

«Bu sırrı açmaya izin yoktur. Yoksa ben (değersiz bir şehir olan) Ebhaz'ı Bağdar haline getirirdim.»

Şârih Ankaravî «Ebhâz bir şehrin ismidir ki ziyâde hakirdir ve küçüktür» diyor. Fakat nerede olduğunu söyleyemiyor.

17190

پس خزانهٔ صنع حق باشد عدم
که برآر دز وعطاها دمبدم

«O halde yokluk, Hak san'atının hazinesidir. Anbeân oradan ihsan ve keremler gelip durmadadır.»

«YOK GİBİ GÖRÜNEN VE HAKİKATTE VAR OLAN ÂLEMLE, YOK OLDUĞU HALDE VAR GÖRÜNEN ÂLEM»

17191

نیست را بنمود هست و محتشم
هست را بنمود بر شکل عدم

«Cenab-ı Hak, yoku var ve debdebeli olarak gösterdi, varı da yokluk şeklinde izhar etmiştir.»

17192

بحر را پوشید و کف کرد آشکار
باد را پوشید و بنمودت غبار

«Keza o Kaadir-i Mutlak; denizi gizledi, köpüğü meydana çıkardı. Rüzgarı gizledi de sana onun kaldırdığı tozu gösterdi.»

17193

چون مناره خاک پیچان در هوا
خاک از خود چون برآید بر علا

«Toz, hava içinde kıvrıla kıvrıla yükselir. Toprak nasıl olur da kendiliğinden yükseklere çıkabilir?»

17194

خاک را بینی ببالا ای علیل
باد را نی جز بتعریف دلیل

«Ey görüşü illetli olan kimse; tozu, toprağı yükselmiş görürsün, rüzgârı ise görmüyorsun, onu delil ile anlıyorsun.»

Ki onun mevcudiyetinin delili tozun savrulup yükseklere çıkmasıdır.

17195

[illegible]

[illegible]

«Dalga köpüklerinin her tarafa akıp gittiğini görürsün. Fakat köpük kendi kendine var olamaz ki...»

17196

کف بحس بین ودریا از دلیل

فکر پنهان آشکارا قال وقیل

«Köpüğü görme hissinle görür, denizi ise delil ile anlarsın. Bunun gibi düşünce gizlidir de dedi kodu meydanda..»

Hulâsa; hakikatte var olan gizli, sûreten mevcud olan da meydandadır. Öyle iken:

17197

نفی را اثبات می پنداشتیم

دیدهٔ معدوم بینی داشتیم

«Biz, yoku var sanıyoruz. Çünki gözlerimiz ancak mevhum mevcûdu görebiliyor.»

17198

دیدهٔ کارا نعاسی شد پدید

کی تواند جز خیال ونیست دید

«Uykulu göz hayalden ve yoktan başka ne görebilir?»

17199

لاجرم سرگشته گشتیم از ضلال

چون حقیقت شد نهان پیدا خیال

«Hasılı azgınlıkla başımız dönmüş, şaşırıp kalmışız. Nazarımızda hakikat gizli kalıyor, ancak hayali görüyoruz.»

17200

آفرین ای اوستاد سحرباف

که نمودی معرضان را درد صاف

«Aferin ey büyüler yapan üstad! Hakikat âleminden yüz çevirenlere, şarab tortusu gibi, bu Dünyayı saf ve parlak gösterdin.»

Büyü: Sebebini halkın anlıyamadığı fiil demektir. Ef'âl-i İlâhiyyenin hikmeti de anlaşılamadığından o itibar ile de Cenâb-ı Hakka (Büyüler üstadı) diye hitap edilmiştir.

17201

ساحران مهتاب پیمایند زود

پیش بازرگان وزر گیرند سود

«Büyücüler, ay ışığını kumaş yerine tüccara ölçüp biçerler de onlardan para çekerler.»

17202

سیم بربایند زین گون پیچ پیچ

سیم از کف رفته وان کرباس هیچ

«Büyücüler böyle hiylekârâne hareketle para kazanırlar. Halbuki tüccar'ın parası elden gider, kumaş ise hiç olur.»

Eskiden bazı sihirbazlar varmış ki ay ışığını kumaş diye gösterirler ve isteyenlere ölçüp ölçüp satmak suretiyle müşterileri dolandırırlarmış.

Hazret-i Mevlânâ (Üstâd Sihirbâz) dediği Cenâb-ı Hakkın yoku var. varı yok gösterdiğine o sihirbazların vücudu olmayan kumaşları var gibi gösterip sattıklarını misal gösteriyor. Malum bir (misâl), bir de (misl) vardır. Misal bir şeyin benzeri (misl) ise tıbkısı demektir. Misaller hiç bir vakit, bir şeyin aynı, tıpkısı olamazlar. Ancak bir cihetten benzerlik gösterebilirler. Buradaki misal: Sihirbazların mevcud olmayan kumaşı mevcud gibi göstermeleridir. Yoksa para koparmak ve müşteriyi dolandırmak değildir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ nasihat olmak üzere diyor ki:

17203

این جهان جادوست و ما آن تاجریم

که از و مهتاب پیموده خریم

«Bu Dünya bir sihirbazdır, biz de onun müşterisiyiz ki ondan arşınla ay ışığı satın alır ve aldanırız.»

Dünyânın dâr'ul-gurur, yani aldatıcı bir âlem olduğuna dair bir hadis olduğu gibi onun (Sahhare) ve (gaddare) bulunduğunu beyan eden bir hadis-i şerif rivâyet edilmiştir. Onun bekasız olduğunu, en bâriz hakikatin ölüm bulunduğunu hepimiz bildiğimiz, hattâ ahbabımızın, komşularımızın ölüp gittiklerini gördüğümüz halde yine o vefâsız, bekâsız dünyaya aldanmaktan, kendimizi ölmeyecekmişiz gibi sanmaktan kurtulamayız. İşte bu gafletimiz onun sihri eseridir.

17204

کز کند کرباس پانصد کز شتاب

ساحرانه او ز نور ماهتاب

«O sihirbaz, ay ışığından alelacele beş yüz arşın kumaş ölçer.»

17205

چون ستد او سیم عمرت ای رهی

سیم شد کرباس نی کیسه تهی

«O senin gümüş akçe gibi olan ömrünü alınca, ömür gümüşü gitmiş, hayâli kumaş ortadan kaybolmuş, kesen ise boşalmış olur.»

17206

قل اعوذت خواند باید کای احد

هین ز نفاثات افغان وز عقد

«Ey Dünya sihrine kapılan kimse; sana (Kul eûzü) yü okumak ve: Yâ Rabbi, lutfet, beni bu üfürüklerden koru, feryad bu düğümlerden!..»

17207

می دمند اندر گره آن ساحرات

الغیاث المستغاث از بردومات

«O büyücü kadınlar, düğümler üstüne üflerler. Onların şerrinden sana sığınırım ey imdada yetişen Allah, medet... demek gerek.»

(Muavvezeteyn) denilen (Kul eûzû) sûrelerine işârettir. Bu sûrelerin nüzûlüne sebeb olmak üzere rivâyet edilmiştir ki: Bir yahudi çocuğu Aleyhisselâm Efendimizin hizmetinde bulunuyordu. Medine civarındaki yahudilerden (Lebid Bin El-Âsam)ın kızları, o çocuğu kandırdılar. Resûlullah Hazretlerinin tarakta kalmış saç tellerinden, bir kaç diş de tarağından getirdiler. Onlarla bir ipe on bir düğüm bağladılar ve sihir yaptılar. Sonra o ipi Zervân kuyusunda bir taşın altına koydular. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin bundan müteessir olması üzerine Cenâb-ı Hak Muavvezeteyn sûrelerini inzal buyurdu ki ikisi on bir âyetti. Cenâb-ı Peygamber, Hazret-i Ali (Kerremallâhü veche) yi gönderip o ipi getirtti. Muavvezeteynin her âyeti okununca düğümlerin biri çözüldü. Resûlullah da rahatsızlıktan kurtuldu. O sûreler şunlardır:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ۝ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ۝ وَمِنْ
شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَۙ ۝ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ
فِي الْعُقَدِۙ ۝ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ۝

«De ki: Sabâhın Rabbine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfüren (nefes) lerin şerrinden. Ve hased edenin, hased(ini belli) ettiği zaman, şerrinden[84].»

Buradaki neffâsât: Yahudi Lebid Bin El-Âsam'ın kızları, hâsid de yahudi kavmidir.

---

(84) Sûrei Felâk: 1-5.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِۙ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِۙ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِۙ
﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِۙ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ي يُوَسْوِسُ
ف۪ي صُدُورِ النَّاسِۙ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

«De ki: Sığınırım insanların Rabbine, insanların yegâne mâlikine, insanların ma'buduna, o sinsi şeytanın şerrinden, ki o, insanların göğüslerine daima vesvese verendir. (O Şeytan) gerek cinden insandan (olsun)[85].»

Hazret-i Mevlânâ, dünyanın sihrinden kurtulmak için Muavvezeteyn sûrelerini okumayı tavsiye etmekle berâber diyor ki:

17208

لیک بر خوان از زبان فعل نیز

که زبان قول سستست ای عزیز

«Lâkin azizim, Muavvezeteyni yalnız kavl ile değil; işinin, gücünün diliyle de okumalışın. Söz dili gevşektir.»

17209

در زمانه مر ترا سه همرهند

آن یکی وافی و آن دو غدر مند

«Zamânede sana üç arkadaş vardır ki biri vefâkâr, ikisi gaddardır.»

17210

آن یکی یاران و دیگر رخت و مال

وآن سوم وافیست وان حسن الفعال

«Vefasız ve gaddar olan iki şeyin biri: Dost görünenler, diğeri mal ve eşyadır. Vefâlı olan üçüncüsü ise amâl-i hasenedir, yani iyi işlerdir.»

---

(85) Sûrei Nâs: 1-6

17211

مال ناید با تو بیرون از قصور
یار آید لیک آید تا بگور

«Mal; evden, dışarı çıkıp seninle beraber gelmez. Yâr gelir amma kabrin kenârına kadar gelir.»

17212

چون ترا روز اجل آید بپیش
یار گوید از زبان حال خویش

«Ecel günü gelip sana çatınca yârin, ahbâbın hâl diliyle der ki:»

17213

تا بدینجا بیش همره نیستم
بر سر گورت زمانی بیستم

«Sana buraya kadar yoldaşım, bundan ötesine gidemem. Kabrinin üstünde bir müddet dururum.»

17214

فعل تو وافیست زو کن ملتحد
که درآید با تو در قعر لحد

«Amelin ise vefâkârdır, onlara sarıl ki onlar; kabir çukuruna kadar seninle gelirler.»

«HAZRET-İ MUHAMMED SALLALLÂHÜ ALEYHİ VESELLEMİN BİR HADİSİNİN TEFSİRİ»

Hadıs-ı Şerif şudur:

«Sana, seninle birlikte mezara gömülecek bir eş, bir arkadaş lâzım. Sen onunla gömülürsün, sen ölüsün ama o diridir. İyi ise sana iyilikte bulunur, kötü ise senden selâmeti izâle eder. İşte bu eş, senin amelindir. Kudretin yettiği kadar onu ıslâha çalış.»

17215

پس پیمبر گفت بهر این طریق

باوفاتر از عمل نبود رفیق

«Hazret-i Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Âhiret yolu için amelden daha vefakâr bir arkadaş bulunmaz.»

17216

گر بود نیکو ابد یارت شود

ور بود بد در لحد مارت شود

«Eğer o amel iyi ise sana ebediyen dost olur, kötü ise, kabirde yılanın olur, seni sokar.»

17217

این عمل وین کسب در راه سداد

کی توان کرد ای پدر بی اوستاد

«Babam, doğruluk yolunda bu amel ve bu kazanç nasıl olur da üstadsız elde edilebilir?»

17218

دون ترین کسبی که در عالم رود

هیچ بی ارشاد استادی بود

«Dünyadaki en âdi sanat dahi bir üstadın tâlimi ve irşadı olmaksızın elde edilebilir mi?»

17219

اولش علمست وانگاهی عمل

تادهد بر بعد مهلت یا اجل

«Her sanatın ibtidâsı ilim, sonrası ameldir ki bir müddet sonra, yâhud eceli müteâkip semere verir.»

O halde:

17220

استعينوا في الحرف يا ذا النهى

من كريم صالح من اهلها

«Ey akıl sahibi, san'ata çalış, fakat o san'atın aslını, inceliklerini kerim ve sâlih bir üstaddan taleb et!»

17221

اطلب الدراري وسط الصدف

واطلب الفن من ارباب الحرف

«Birader; inciyi sedefin ortasında ara, san'atı da o sanatın ehlinden iste.»

17222

ان رأيتم ناصحين انصفوا

بادروا التعليم لا تستنكفوا

«Hayırhâh kimseleri görürseniz, insaf edin de, onlardan öğrenmeye çalışın, çekinmeyin.»

17223

درد باغی گر خلق پوشید مرد

خواجگی خواجه را آن کم نکرد

«Bir debbağ, iş görürken eski püskü bir hırka giyse, bu hırka, onun efendiliğini ve zenginliğini azaltmaz.»

17224

وقت ده آهنکرار پوشیه دلق

احتشامه اونتمدکم پیش خلق

«Bir demirci demir döverken, yırtık pırtık bir iş elbisesine bürünse bu, halk nazarında onun itibarını azaltmaz.»

17225

پس لباس کبر بیرون کن ز تن

ملبس ذل پوش در آموختن

«Öyle ise vücudundan kibir ve azamet elbisesini çıkar. Öğrenmekte zül ve tevâzu libâsını giyin.»

Binâenaleyh, hocana, üstadına karşı hürmetsizlikte ve serkeşlikte bulunma.

17226

علم آموزی طریقش قولی است

حرفت آموزی طریقش فعلی است

«İlim öğrenmenin yolu sözledir, sanat öğrenmenin yolu ise iş ve hareketledir.»

17227

فقر خواهی آن بصحبت قائم است

نی زبانت کار می آید نه دست

«Yokluk öğrenmek istersen bu, bir mürşid sohbetiyle kaim ve mümkündür. Bu hususta ne dilin işe yarar, ne de elin.»

17228

دانش آن را ستاند جان ز جان

نی ز راه دفتر و نی از زبان

«Yokluk ilmini can, ancak bir candan alır. Bu, defterden okumak ve dilden söylemekle mümkün değildir.»

17229

در دل سالک اگر هست آن رموز

رمز دانی نیست سالک را هنوز

«Eğer sâlikin kalbinde fakr'ın remzi varsa bil ki daha onda fakrın rumûzu hâsıl olmamıştır.»

Buradakı (fakr) maddi ihtiyac ve zaruret mânâsına olan fakirlik değildir. Fakr-ı mânevîdir. Kendini ve bir şeye mâlikiyyeti görmemek, her şeyin Mâlik-ül-Mülke âid olduğunu zevken bilmektir. Denilmiştir ki: **«Köle de, onun nesi varsa o da efendisinindir.»** Mâdemki Hakkın kuluyuz, temellük yâni «Şu şey benimdir» demek vehmine düşmemeliyiz. Nemiz varsa onların ve kendimizin Allahın olduğuna yakîn hâsıl etmeliyiz. Ve o yakîni Haktan beklemeliyiz, zira:

17230

تادلش راشرح آن ساز دضیا

پس الم نشرح نفرماید خدا

«Sâlikin gönlü açılır, nurlanırsa, o vakit Hak Teâlâ: (Biz senin sineni, yâni bâtınını şerh etmedik, ona vüsat vermedik mi?) buyurur.»

17231

که درون سینه شرحت داده ایم

شرح اندر سینه ات بنهاده ایم

«Ey sâlik; senin de içini açtık, göğsünü ferahlattık»

Lâkin:

17232

توهنوز از خارج انرا طالبی

محلبی از دیگران چون حالبی

«Sen ise onu hâlâ dışarıda aramaktasın. Süt sağılan yer sensin de, sen başkalarının süt sağmasını bekliyorsun.»

17233

چشمهٔ شیرست در توبی کنار

توچرامی شیر جوبی از تغار

«Sende had ve kenarı olmayan bir süt pınarı vardır. O halde niçin haricteki bir tulumdan süt taleb ediyorsun?»

17234

منفذی داری به بحر ای آبگیر
ننگ دار از آب جستن از غدیر

«Ey su çeken, denize bir deliğin, bir yolun var senin. Bir kuyudan su çekmekten utan!»

17235

که الم نشرح نه شرحت هست باز
چون شدی تو شرح جو و کدیه ساز

« (Elem neşrah) nazm-ı celili senin için bir şerh ve açık bir genişlik değilmidir? Öyle iken neden sıkılır, neden yine şerh istersin?»

17236

درنگر در شرح دل در اندرون
تا نیاید طعنهٔ لا تبصرون

«İçindeki şerh-i kalbiye dikkat et ki (Lâ tübsırûn) ayıplaması vârid olmasın.»

(Ve'z-Zârıyât Sûresi)nde buyurulmuştur ki:

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ۝ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝

« (Küre-i) arzda kâmil bilgi saahibleri için nice âyetler vardır. Kendi nefislerinizde dahi (nice âyetler var. Bunları) hiç de görüyormusunuz?[86]»

Buradaki istifhâm emir mânâsınadır ve: «Bakın da görün» demektir.

«(O, SİZİNLE BERABERDİR) ÂYETİNİN TEFSİRİ»

Sûret'ül-Hadid-de buyurulmuştur ki:

(86) Sûre-i Zâriyât: 20-21

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ
يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ
فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

«O, gökleri ve yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yaratan, sonra (hükmü) arşı istilâ edendir. Yere giren, oradan çıkan, gökten inen, oraya yükselen her şeyi O bilir. Nerede olursanız olun. O, sizinle beraberdir. Ne yaparsanız Allah hakkıyle görücüdür[87].»

Yunus Emre demiştir ki:

«Ararsan Mevlâyı kalbinde ara,
Kudüs'te, Mekke'de, Hacda değildir.»

Bir hadis-i kutside: **«Beni, arzım ve semâvâtım istiâb edemedi, lâkin takî, nakî ve müteverri kulumun kalbi istiâb etti.»** buyurulmuştur.

Bu istiâbın nasıl olduğunu anlamak da yine zevke ve keşfe bağlıdır.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

17237

یک سبد پر نان ترا بر فرق سر
تو همی خواهی لب نان دربدر

«Başında ekmek dolu bir sepet olduğu halde sen hâlâ kapı kapı dolaşıyor, bir dilim ekmek istiyorsun.»

17238

در سر خود پیچ هل خیره سری
رو در دل زن چرا بر هر دری

«Kendi başına dolan, sersemliği bırak. Yürü, gönül kapısını çal. Niçin her kapıya baş vuruyorsun?»

Yâni Allah'ı bulmak istiyorsan O'nu kendinde ara. Ötede, beride do-

(87) Sûrei Hadîd: 4.

laşma, hususiyle bir takım müddei ve müteşeyyih kimselere baş vurma. Talebin ihlâs ile olursa Allah sana bir mürşid-i kâmil gönderir. Onun irşâdı ve ifazası da gözündeki gaflet perdesini kaldırır. Şimdiki halde sen

17239

تا بزانوی میان آب جو

غافل از خود زین وآن توآب جو

«Dizine kadar dereye girmişsin de, kendinden gafilsin; şundan bundan su isteyip duruyorsun.»

17240

پیش آب وپس هم آب بامدد

چشمهارا پیش سدو خلف سد

«Önünde de, arkanda da dâimi akar bir su var. Lâkin önünde de arkanda da mânialar mevcud ve gaflet perdesi ile gözlerin kapalı.»

Bu hal şuna benzer ki:

17241

اسب زیران وفارس اسب جو

چیست این گفت اسب لیکن اسب کو

«At süvarinin altında iken süvari at arıyor. Ona: (Bu, altındaki nedir?) diye sorarsan, (At, ama at nerede?) diyor.»

17242

مست آب وپیش روی اوست آن

اندر آب وبیخبر زاب روان

«Suyun sarhoşu, su da gözü önünde. Kendisi su içinde, fakat akar sudan bîhaber.»

17243

مست چیزو پیش روی اوست چیز

بخبرزان چیز دشرح خویش نیز

«Bir kimse, bir şeyin mesti ve âşıkıdır. O şey ise gözünün önünde iken hem onu görmüyor, hem kendindeki şerh-i sadri bilmiyor.»

17244

چون کهر در بحر کوید بحر کو

وان خیال چون صدف دیوا راو

«İnci gibi hani. İnci de denizde iken deniz nerede? diye sorar. O gafleti ve hayali, sedef gibi onun duvarı olmuştur.»

17245

کفتن آن کوحجابش میشود

ار تاب آفتابش میشود

«Onun, nerede? diye sorması ona hicab olmakta. Güneşin ziyasını kaplayan bir bulut kesilmede...»

17246

بندچشم اوست هم چشم بدش

عین رفع سد او کشته سدش

«Onun kötü ve illetli olan gözü, kendi görüşüne perde olmuştur. Ben gaflet perdesini kaldırdım vehmine düşmesi de kendisi için bir sed teşkil eylemiştir.»

17247

بندکوش اوشده هم هوش او

هوش باحق دارای مدهوش او

«Onun aklı da, kulağını tıkamıştır. Ey hakkın şaşkını olan kimse: aklını Allah'a ver!»

«(BÜTÜN DERDLERİNİ BİR DERT YAPANI, CENABI HAK BAŞKA DERTLERDEN KURTARIR. FAKAT DERTLERİNİ DAĞITAN, BİR ÇOK ŞEYLERE DERTLENEN KİŞİYİ, HANGİ VADİDE HELÂK OLACAKSA HAK KAYIRMAZ.) HADİS-İ ŞERİFİNİN TEFSİRİ»

17248

هوش را توزیع کردی بر جهات

می نیرزد تره ای آن ترهات

«Sen aklını muhtelif yerlere dağıtıyorsun. Halbuki o saçma sapan uğraşman, o beyhûde dırıldanman bir tere yaprağına bile değmez.»

17249

آب هش را می کشد هر بیخ خار

آب هوشت چون رسد سوی ثمار

«Senin akıl suyunu her dikenin kökü emip durdukça o su meyvelere nasıl ulaşabilir?»

17250

هین بزن این شاخ بد را خو کنش

آب ده این شاخ خوش را نو کنش

«Aklını başına al da vücudun bahçesinde sürmüş olan o muzır dalları kes. Hoş ve faydalı sürgünlere de su ver, tazelendir.»

Buradaki (şâh-ı bed) yâni kötü sürgünden maksad: Nefsâni ve şehvâni düşünceler ve emellerdir. (Şâh-ı hoş)dan murad da: Rûhâni ve Rabbâni arzulardır. Bir ağacın münâsebetsiz sürgünlerini kesmek lâzımdır ki o ağaç meyve verebilsin. Binâenaleyh sen de cismin ağacının uygunsuz ve muzır sürgünleri demek olan şehvâni ve nefsâni emelleri koparmalı, bilakis meyve yetiştirecek, yâni rûhâni ve Rabbâni hisler yetiştirecek olan dallara su vermelisin.

17251

هر دو سبزند این زمان آخر نگر

کین شود باطل از آن روید ثمر

«O muzır ve faydalı sürgünlerden şimdi ikisi de yeşildir. Dikkat et ki biri kurusun, o biri meyve versin.»

17252

آب باغ این را حلال آنرا حرام

فرق را آخر ببینی والسلام

«Bağın suyu o faydalı sürgüne helal, diğerine haramdır. Aralarındaki farkı sonra görürsün vesselâm.»

Faydalı sürgüne su vermek adâlet, muzır olanı sulamak zulümdür.

17253

عدل چه بود آب ده اشجار را

ظلم چه بود آب دادن خار را

«Adâlet nedir? Meyve ağaçlarına su vermektir. Zulüm nedir? Dikeni sulamaktır.»

17254

عدل وضع نعمتی بر موضعش

نی بهر بیخی که باشد آبکش

«Adâlet bir nimeti yerine koymaktır, yoksa her su çeken kökü sulamak değildir.»

Yâni hakkı, hak sâhibine vermektir. Müstehak olmayana vermek zulümdür.

17255

نعمت حق را بجان و عقل ده

نی بطبع پر زحیر و پر گره

«Hakk'ın nimetini can ile akla ver, iç ağrısına uğramış, düğümlerle, sıkıntılarla dopdolu olmuş tabiata değil.»

17256

بار کن پیکار غم را بر تنت
بر دل و جان کم نه آن جان کندنت

«Dünya gamının savaşını bedenine yükle. O can çekişmeyi gönlüne, canına az tattır.»

Yâni Dünya meşakkatiyle cismini uğraştır, kalbini ve ruhunu onlarla meşgul etme.

17257

بر سر عیسی نهاده تنگ بار
خر سکیزه میزند در مرغزار

«Sen, İsânın başına yük dengini koymuşsun - yâni yükü İsâ gibi olan ruhuna taşıtıyorsun - merkeb gibi olan nefsin ise çayırda salma geziyor ve sıçrayıp yuvarlanıyor.»

17258

سرمه را در گوش کردن شرط نیست
کار دل را جستن از تن شرط نیست

«Sürmeyi kulağa çekmezler. Gönül işini bedenden istemek şart değildir.»

Çünki bu, sürmeyi mevkiinin gayrısına koymaktır. O ise zulümdür.

17259

گر دلی رو ناز کن خواری مکش
ور تنی شکر منوش و زهر چش

«Eğer sen kalbden ibâret isen git, hakâret çekme. Yok ancak cisim isen şeker yeme, zehir tat.»

Yâni sen sâfiyet ve nûrâniyet kesbederek münevver bir kalb haline gelmişsen, halkdan müstağni ol, onlardan bir şey istemek sûretiyle hakâret çekme. Yok mertebeyi bulamamış ve yalnız cesedden ibâret kalmışsan riyâzet ve mücâhedede bulun ki:

17260

زهر تن را نافعست وقند بد

تن همان بهتر که باشد بی مدد

«Zehir, cisme faydalı, şeker ise zararlıdır. Bedenin yardım görmemesi, yâni türlü nimetlerle beslenmemesi daha iyidir.»

17261

هیزم دوزخ تنست وکم کنش

وربروید هیزم نوبرکنش

«Beden, Cehennem odunudur, onu azalt. Eğer yeni bir odun biterse hemen kes.»

Yâni vücûdunu besleyip semirtme ki o Cehenneme odun olur. Eğer fazla yiyip içme ile şişmanlayacak olursan onu oruçla ve riyâzetle zayıflat.

17262

ورنه حمال حطب باشی حطب

دردو عالم همچوجفت بولهب

«Yoksa Ebû Lehebin karısı gibi iki âlemde odun hamalı olursun.»

Aleyhissalât Efendimizin amcalarından (Ebû Leheb), Resûlullahın en şiddetli düşmanlarından idi. Karısı Ümmü Cemil de kocası gibi idi. Kıra çıkar, toplayıp yüklendiği çalı, çırpı ve dikenleri, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretlerinin kapısı önüne ve geçeceği yollara dökerdi. Bu münâsebetsizlik dolayısiyle (Tebbet) sûresi nâzil olmuş, onun hakkında (hammâlet'el-hatab) yâni (odun hammalı) tâbir buyurulmuştur.

17263

از حطب بشناس شاخ سدره را

گرچه هردو سبز باشند ای فتا

«Ey yiğit, ikisi de yeşil ve yaş olmakla beraber, sen odun ile sidre dalını tanı ve ayırd et.»

17264

اصل آن شاخست هفتم آسمان

اصل این شاخست از نار و دخان

«Sidre dalının kökü yedinci kat göktedir. Beden odununun kökü ise ateşten ve dumandandır.»

17265

هست ماننده بصورت پیش حس

که غلط بینست چشم و کیش حس

«Bu can gözüne görünür: gönüle varmak için yorul, çabala..»
Yâni bir sâhib-i dil'in irşâdına müracaat et.

17266

ورنداری پا بجنبان خویش را

تا ببینی هرکم و هر بیش را

«Eğer ayağın yoksa kımıldanarak ve sürünerek git ki nihâyet her azı, her çoğu gör.»

«EĞER YOLCU İSEN SANA YOL AÇARLAR, EĞER YOK OLURSAN SANA VARLIKLA YÖNELİRLER» BEYTİNİN MÂNASI

17267

گرزلیخا بست درها هر طرف

یافت یوسف هم ز جنبش منصرف

Züleyhâ her taraftan kapıları kapadı ama Yusuf Aleyhisselâm'da hiç bir hareket görünmedi.»

17268

باز شد قفل و در و شد ره پدید

چون توکل کرد یوسف برجهید

«Kilit ve kapı tekrar açıldı, yol göründü. Çünki Yusuf, Allahına dayanmıştı, her yana dönüp dolaşmaktaydı.»

17269

گرچه رخنه نیست عالم را پدید

خیره یوسف وار می باید دوید

«Bu tabiat âleminden harice çıkmak için hernekadar, bir yarık, bir kapı görünmüyor ise de, Yusuf gibi hayran bir halde heryana koşmak gerek.»

Bu nasıl olur? süâl-i mukadderine bir misal ile cevap verilip deniliyor ki:

17270

آمدی اندر جهان ای ممتحن

هیچ می بینی طریق آمدن

«Ey imtihan ve ibtilâya uğramış kimse; sen Dünyaya geldin. Lâkin geliş yolunu biliyor muydun? Hayır...»

Geliş yolunu bilmediğin gibi gidiş yolunu da bilmezsin. Amma geldiğin gibi gideceksin.

17271

گر ندانی تا نگوئی راه نیست

زین رهی راه ما را قطعیست

«Bilmiyorsan, sakın, yol yoktur deme. Bizim için bu görünmeyen yoldan gitmek muhakkaktır.»

Meselâ:

17272

میروی در خواب شادان چپ وراست

هیچ دانی راه آن میدان کجاست

«Rüyâda mesrur olarak sağa sola gidersin, fakat o meydanın yolu neredédir, hiç biliyor musun?»

17273

تو ببند آن چشم وخود تسلیم کن

خویش را بینی دران شهر کهن

«Sen gözünü kapa ve bir mürşide teslim ol ki o eski şehirde kendini göresin.»

17274

چشم چون بندی که صد چشم خمار

بند چشم تست این سو از غرار

«Lâkin gözünü nasıl kapayabilirsin ki yüzlerce mahmûr göz, bu tarafta senin gözlerine bağ olmuştur.»

17275

چار چشمی تو ز عشق مشتری

بر امید مهتری و سروری

«Büyüklük ve reislik ümidiyle, müşteri aşkından - yâni seni satın alacak kimseler bulmak arzusuyla - gözünü kapamak şöyle dursun, âdetâ gözlük takıp dört gözle bakıyorsun.»

17276

ور بخسپی مشتری بینی بخواب

جغد بدکی خواب بیند جز خراب

«Uyusan bile rüyâda müşteri görürsün, kötü baykuş rüyâda harabeden başka birşey görebilir mi?»

17277

مشتری خواهی بهردم پیچ پیچ

تو چه داری که فروشی هیچ هیچ

«Her ân müşteri ister ve o arzu ile kıvranırsın, fakat neyin var ki satacaksın? Hiç, hiç.. »

17278

گر ترا نان بدی یا چاشتی

از خریداران فراغت داشتی

«Gönlünde, eğer ekmeğin, yâhud bir öğle yemeğin olsaydı, müşteri talebinden vaz geçerdin.»

«PEYGAMBERLİK İDDİA EDEN BİR ŞAHSA: (NE YEDİN DE BÖYLE SAÇMA SAPAN SÖYLÜYORSUN?) DEDİLER. (EĞER BİR ŞEY BULUP YESEYDİM NE SERSEMLEŞİR, NE DE SAÇMA SAPAN SÖYLERDİM). DEDİ... HER DOĞRU SÖZ, EHLİ OLMAYANA SÖYLENİLİRSE SAÇMA DENİR, HATTÂ SÖYLEYENLER O SÖZÜ SÖYLEMEYE GÖREVLİ OLSALAR BİLE.»

17279

آن یکی میگفت من پیغمبرم
از همه پیغمبران فاضلترم

«Birisi: (Ben peygamberim, hattâ bütün peygamberlerden efdalim) diyordu.»

17280

کردنش بستند وبردندش بشاه
کین همی کوید رسولم از آله

«Boynundan bağladılar. (Ben Allah tarafından resûlüm) diyor diye şâhın huzuruna götürdüler.»

17281

خلق بروی جمع چون مور وملخ
که چه مکرست وچه تزویر وچه فخ

«Ahâli karınca ve çekirge gibi onun başına toplandı. Bu ne hiyle, bu ne tezvir ve tuzak? diyorlardı.»

Hazret-i Mevlânâ bu vesile ile enbiyâ hazarâtı ve kavımleri arasında cereyan eden mükâlemeyi naklediyor ve diyor ki:

17282

کر رسول اینست کاید از عدم
ما همه پیغمبریم ومحتشم

«Münkirler diyorlardı ki: Eğer bu, yokluk aleminden elçi olarak gelmişse biz hep peygamberiz, hep yüceyiz.»

Çünki cümlemiz yokluk aleminden gelmişiz.

17283

ما بجا آمدیم اینجا غریب

تو چرا مخصوص باشی ای ادیب

«Biz de bu âleme garip olarak geldik. O halde ey edib olan zât, neden peygamberlik yalnız sana mahsus oluyor?»

17284

داد ایشان را جواب آن خوش رسول

کای گروه کور و نادان و فضول

«O hoş ve muhterem resûl onlara cevab verdi ki: Ey kör, câhil ve fü-dûl kimseler!»

17285

این ندانستید ای قوم از قضا

بی‌خبر اینجا رسیدید از عما

«Şunu bilmediniz ki siz Kazây-ı İlâhiden kör ve habersiz olarak buraya geldiniz.»

17286

بی شما چون طفل خفته آمدید

بی‌خبر از راه و از منزل بدید

«Siz o âlemden buraya uyumuş çocuk gibi geldiniz. Yollardan ve menzillerden bihaber bulunuyordunuz.»

17287

ما به بیداری روان گشتیم و خوش

از ورای پنج و شش تا پنج شش

«Biz ise hoş bir halde, havâss-ı hamse ve altı cihet âleminin ötesinden bu âleme kadar uyanık olarak geldik.»

17288

دیده منزلها ز اصل و از اساس
چون قلاوزان خبیر و ره شناس

«Menzillerin aslını, esasını gördük. Zira kılavuzlarımız haberdârdı ve yol biliyorlardı.»

Hazret-i Mevlânâ, şu bir kaç beyit ile enbiyâ ile diğer nâsın farkını beyan ettikten sonra kıssaya avdetle diyor ki:

17289

شاه را گفتند اشکنجش بکن
تا نگوید جنس او هیچ این سخن

«Peygamberlik dâvasına kalkışan hakkında, Şâhâ: (Ona işkence yaptır da bir daha böyle sözler söylemesin), dediler.»

17290

شاه دیدش بس نزار و بس ضعیف
که بیک سیلی بمیرد آن نحیف

«Şâh baktı ki o adam pek çok zayıf. Öyle ki cılızlığından bir tokatla ölecek bir halde...»

Onun için kendi kendine dedi ki:

19291

کی توان او را فشردن یا زدن
که چو شیشه گشته است او را بدن

«Ona işkence etmenin, yâhud döğmenin imkânı mı vardı? Bedeni adetâ cam gibi olmuş.»

17292

لیک با او گویم از راه خوشی
که چرا داری تو لاف سرکشی

«Lâkin ona hoşluk tarikıyla: Sen niçin serkeşlik ediyorsun ve nübüvvet dâvâsında bulunuyorsun? diye sorayım.»

17293

که درشتی ناید اینجا هیچ کار

هم بنرمی سر کند از غار مار

«Zirâ burada sertlik hiç bir işe yaramaz. Lütuf ile yılan bile delikten başını çıkarır, dedi.»

17294

مردم از وی دور کرد آن گرد وی

شه لطیف و بود نرمی ورد وی

«Ahâliyi, onun başından uzaklaştırdı. O padişâh latif bir zât idi; zikri, virdi de iyilikti.»

17295

بس نشاندش باز پرسیدش ز جا

که کجا داری معاش و ملتجا

«Onu bir yere oturttu, yerinden, yurdundan, meskeninden, maişetinden süâl eyledi.»

17296

گفت ای شه هستم از دار السلام

آمده از ره در ین دار الملام

«O cevab verdi ki: Şânım; ben Dârüsselâm'danım, oradan yola çıktım, bu melâmet yurduna düştüm.»

17297

نی مرا خانه ست و نی یک همنشین

خانه کی کردست ماهی در زمین

«Burada ne evim, ne de birlikte oturduğum kimse var. Balık karada nasıl ev tutabilir?»

17298

بادشه ازروى لاغش كفت باز

كه چه خوردى وچه دارى چاشت ساز

«Pâdişah, latife ederek ona dedi ki: Ne yedin, öğle yemeği için neyin var?»

17299

اشتهادارى چه خوردى بامداد

كه چنين سرمستى وپرلاف وباد

«İştihân var mı? Sabahleyin ne yedin ki sarhoş bir hale gelmiş, atıp tutuyor, esip savuruyorsun?»

17300

كفت اكرنانم بدى خشك وطرى

كى كنيمى دعوى پيغمبرى

«Adam cevap verdi ki: Eğer kuru, yâhud tâze ekmeğim olsaydı peygamberlik dâvâsına kalkışırmıydım?»

17301

دعوى پيغمبرى با اين كروه

همچنان باشد كه دل جستن زكوه

«Bu gürûha karşı peygamberlik dâvâsında bulunmak, bir dağda kâlb aramak gibidir.»

17302

كس زكوه وسنك عقل ودل نجست

فهم وضبط ونكتهٔ مشكل نجست

«Hiç kimse; dağdan, taştan akıl ve kâlb aramaz. Onlardan müşkil bir nüktenin anlaşılmasını ve hıfzedilmesini beklemez.»

17303

هرچه گویی باز گوید که همان
میکند افسوس چون مستهزیان

«Dağa ne söylesen akis tarîkiyle onu tekrarlar. Müstehziler gibi seninle eğlenir.»

17304

ازکجا این قوم و پیغام ازکجا
از جمادی جان کرا باشد رجا

«Bu kavim nerde, onlara haber vermek nerde? Cansız bir şeyde can bulunacağını kim umar?»

17305

گر تو پیغام زنی آری وزر
پیش تو بنهند جمله سیم وسر

«Eğer onlara kadından ve altından bahsedersen, senin önüne gümüşle beraber baş koyarlar.»

17306

که فلان جاشاهدی میخواندت
عاشق آمد برتوا ومیداندت

«Kezâ onlardan birine: (Seni falan yerdeki bir güzel çağırıyor, seni biliyor ve sana âşık olmuş) haberini versen âdetâ sana kul, köle olur.»

17307

ور توپیغام خدا آری چوشهد
که بیاسوی خدا ای نیک عهد

«Eğer Allah tarafından bal gibi bir haber getirsen de: Ey sözüne sağlam kimse, Allah'a gel desen.»

17308

از جهان مرگ سوی برگ رو

چون بقا ممکن بود فانی مشو

«Ölümlü Dünyadan, nimet ve Ebediyyet Âlemine git. Mâdemki bekâ mümkündür, şu halde fâni olma! tavsiyesinde bulunursan.»

17309

قصد خون تو کنند وقصد سر

نه از برای حمیت دین وهنر

«Senin başını kesmek ve kanını dökmek kasdında bulunurlar. Fakat bu din ve mârifet hamiyyetiyle değildir.»

BEŞİNCİ CİLD BİRİNCİ KİTABIN SONU (1)

(1) Merhum Tahir-ul Mevlevi'nin şerhi burada sona ermiş olup, Mesnevi'nin bundan sonraki birbuçuk ciltlik kısmı merhumun ömrü vefa etmediği için şerhedilememiştir.

SEMA' HAKKINDA HZ. PİR'İN BEYANATI

دانی سماع چه بود صوت بلی شنیدن
از خویشتن بریدن با وصل او رسیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— ALLAH'ın «ben sizin rabbiniz değil miyim?» suâline, ruh zerrelerinin, «evet Rabbimizsin» deyişlerinin sesini duymak, kendinden geçmek, Rabbine kavuşmaktır.

دانی سماع چه بود احوال دوست دیدن
از پردههای لاهوت اسرار حق شنیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Dostun hallerini görmek, lâhut perdelerinden Hakkın sırlarını bulmaktır.

دانی سماع چه بود بیهود شدن زهستی
اندر فنای مطلق ذوق بقا چشیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Kendindeki varlıktan geçmek, mutlak yoklukta zevalsiz, devamlı varlık tadını tatmaktır.

دانی سماع چهبود درپیش ضربعشقش
سرراچو گوی کردن بی پاوسر دویدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Dostun aşk çırpıntıları önünde başını top yapıp, başsız ayaksız dosta koşmaktır.

دانی سماع چه بود بانفس حرب کردن
چون مرغ نیم بسمل درخاک وخون طپیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Nefs ile harbetmek, yarı kesilmiş kuş gibi toprak ve kan içinde çırpınmaktır.

دانی سماع چه بود دردوای یعقوب
بوی وصال یوسف ازپیرهن شنیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Yâ'kub'un derdini ve devasını bilmek, Yusüf'e kavuşmak korkusunu Yusüf'ün gömleğinden koklamaktır.

دانی سماع چه بود همچون عصای موسی
آن سحرهای فرعون هردم بود کشیدم

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Musa peygamberin asâsı gibi her solukta o Fir'avn'in sihirlerini yutmak, yok etmektir.

دانی سماع چه بود سرزی لی مع الله
آنجا ملک نگنجد بی واسطه رسیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— «Benim Allah ile öyle bir vaktim vardır ki, o vakitte ne Allah'a yakın bir melek, ne de bir peygamber aramıza giremez» hadîs-i şerîfinde buyurulduğu gibi SEMA' bir sırdır. Işte meleğin bile sığmadığı o yere vasıtasız varmaktır.

دانی سماع چه بود مانند شمس تبریز
چشمان دل گشودن انوار قدس دیدن

Semâ'ın ne olduğunu biliyor musun?

— Semâ', Şems-i Tebrizi gibi gönül gözlerini açmak ve kudsî nurları görmektir.